NOUL DICȚIONAR UNIVERSAL® AL LIMBII ROMÂNE

II 32.348

Ioan Oprea • Carmen-Gabriela Pamfil • Rodica Radu • Victoria Zăstroiu

NOUL DICȚIONAR UNIVERSAL®
AL LIMBII ROMÂNE

București • Chișinău
LITERA INTERNAȚIONAL

30.872

EDITURA
LITERA INTERNAŢIONAL

O.P. 53; C.P. 212, sector 4
Bucureşti, România
tel./fax (021) 3196390; 3196393
e-mail: info@litera.ro

str. B.P. Hasdeu nr. 2, Chişinău
MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 292932, 294061
e-mail: litera@litera.ro

Ne puteţi vizita pe
World Wide Web la

www.litera.ro

Proiect editorial:
Anatol Vidraşcu

Autori:
Ioan Oprea
/literele A, Ă, Â, B, C, D,
E, F, G, H, I, Î, J, K, W, X, Y/
Carmen-Gabriela Pamfil
/literele L, M, N, O, P, Q, R, S/
Rodica Radu
/literele T, Ţ, U/
Victoria Zăstroiu
/literele Ş, V, Z/

Editor:
Vidraşcu şi fiii
Redactor:
Maria Onofraş
Coperta şi macheta:
Vladimir Zmeev
Tehnoredactare şi prepress:
Marin Popa
Corector:
Valentina Tifin
Operator:
Carolina Onofraş

Prezenta ediţie
a apărut în anul 2006
în versiune tipărită şi electronică
la Editura Litera Internaţional

Toate drepturile rezervate
© Editura Litera Internaţional, 2006

Tipărit în Italia

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

Noul dicţionar universal al limbii române/Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu. – Bucureşti: Litera Internaţional, 2006

ISBN (10) 973-675-307-7;
ISBN (13) 978-973-675-307-7

I. Oprea, Ioan II. Pamfil, Carmen-Gabriela
III. Radu, Rodica IV. Zăstroiu, Victoria

81'374.8=135.1

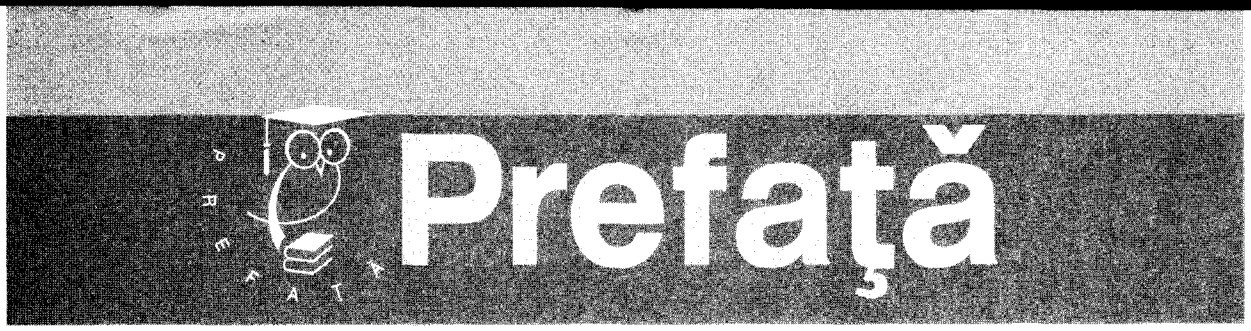

Noul dicționar universal al limbii române continuă tradiția lexicografică românească a descrierii semantice ilustrate cu citate din literatura cultă și populară, după modelul promovat de Lazăr Șăineanu[1], la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea[2]. Lucrarea de față, ca și ediția a XI-a, revăzută și adăugită, a *Dicționarului universal al limbii române*, datorează lui L. Șăineanu, înainte de toate, formula lexicografică, formulă care imprimă unui dicționar notele individualizatoare. Astfel, între altele:

– au fost utilizate litere minuscule atît la inițiala cuvintelor-titlu, cît și la începutul definițiilor, al citatelor și al paragrafelor indicînd variante lexicale sau fonetice;

– informația semantică a fost structurată liniar, pe sensuri numerotate continuu cu cifre arabe, foarte rar cu romane; dicționarele actuale (cu excepția *Micului dicționar academic*) disting în structura articolelor subsensuri, adică sensuri derivate dintr-un sens principal, marcate de obicei prin romburi sau prin cercuri pline;

– schimbarea valorilor gramaticale sau a tipului flexionar a fost marcată cu două bare oblice (//);

– construcțiile fixe (frazeologiile), tipărite cu caractere aldine, nu poartă specificările loc[uțiune], expr[esie] etc., curente în majoritatea dicționarelor mai vechi și mai noi;

– etimologiile au fost înregistrate, între croșete, la sfîrșitul articolului;

– definițiile, fie analitice, fie prin sinonime, au fost urmate, în cea mai mare parte, de scurte citate ilustrative extrase din opere culte ori populare sau de contexte personale, de obicei sintagme uzuale;

– cu unele excepții, au fost menținute siglele și abrevierile utilizate de Șăineanu (inclusiv sigla POP., sub care se regăsesc numeroase colecții de texte populare).

Noul dicționar universal al limbii române a valorificat însă nu numai suportul tehnic al dicționarului lui Șăineanu, ci și tot ceea ce s-a considerat valoros sub aspectul conținutului: definiții, citate ilustrative, variante lexicale și uneori fonetice, etimologii. Cu toate acestea, *Noul dicționar universal al limbii române* conține în foarte mare măsură situații și rezolvări diferite față de cele din dicționarul originar; de aceea, titlul prezentei lucrări îl preia pe cel vechi pentru a sugera continuitatea, dar conține și adăugirea *Noul* pentru a marca diferențierea.

Firește, a fost păstrat caracterul „universal" al dicționarului lui Șăineanu, specificat în titlu. Deși am eliminat secțiunea enciclopedică a vechiului dicționar (de fapt numai numele proprii de persoane și de locuri), specificul „universal" al lucrării nu s-a diminuat, căci, pe de o parte, am inclus în lista de cuvinte a dicționarului nostru elementele lexicale cu conținut enciclopedic (nume de sărbători, de popoare, de personaje mitologice etc.), pe care Șăineanu le trata în ambele secțiuni, și, în plus, am extins, ori de cîte ori am considerat necesar, informația de tip enciclopedic. Mai mult, *Noul dicționar universal al limbii*

[1] Cu cîțiva ani în urmă, am realizat o ediție (a XI-a) a *Dicționarului universal al limbii române* de Lazăr Șăineanu, *Vocabular general* (vol. II–V), revăzută, adăugită și actualizată, în maniera dicționarelor Larousse. În nota asupra ediției, intitulată, după modelul edițiilor precedente, [Prefață] *La a unsprezecea ediție* (1995), publicată în volumul al II-lea al *Dicționarului universal al limbii române. Vocabular general (A–D)*, Ediție revăzută și adăugită, Mydo–Center, [Iași,] 1995, p. X–XVII, am prezentat modul în care am elaborat acel, practic, nou dicționar, ce purta însă pe frontispiciu numele lui Lazăr Șăineanu. Tot aici era menționată contribuția fiecărui colaborator la elaborarea lucrării, anume faptul că noi am redactat secțiunea *Vocabular general*, iar Al. Dobrescu numai *Enciclopedia*, adică numai primul volum. Responsabilul editurii, același Al. Dobrescu, arogîndu-și calitatea de coordonator al întregului dicționar, a eliminat la următoarele două tiraje, însumînd peste 5 000 de exemplare (din 1997, în două volume, și din 1998, într-un volum, acesta din urmă tipărit la Editura Litera din Chișinău), prefața noastră, fapt care a creat cititorilor impresia că textul, în forma publicată în 1997, respectiv, 1998, *ar aparține lui L. Șăineanu* (*Despre colaborarea cu Editura Mydo-Center*, vezi articolul nostru *Cum se reeditează un dicționar*, în „România literară", XXXIII, 2000, nr. 2, p. 10-11). Pentru a evita orice confuzie, ne-am văzut obligați să renunțăm la înscrierea numelui ilustrului lexicograf pe coperta *Noului dicționar universal al limbii române*, considerînd că din titlul dicționarului rezultă evident că lucrarea noastră a avut ca punct de plecare și ca model de realizare cunoscutul lexicon. Prin menționarea numelor noastre pe foaia de titlu ne asumăm imperfecțiunile și posibilele greșeli din această lucrare. Am valorificat, desigur, versiunea anterioară a dicționarului, aducîndu-i totodată substanțiale înnoiri și îmbunătățiri.

[2] Au mai existat și alte asemenea dicționare uzuale ale limbii române, foarte apreciate, între care *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească". Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. *Partea a II-a: Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu, București, Editura „Cartea românească", [1926–1931] și *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I–IV, București, Editura Academiei, 1955–1958, pe care le-am utilizat cu precădere nu numai pentru exemplele ilustrative, ci și pentru definiții, idiotisme etc.

române cuprinde un inventar lexical de o mare diversitate: pe lîngă cuvintele curente ale românei contemporane, numeroase cuvinte vechi, așa-numitele *arhaisme culturale* (nume de demnități, de monede, de unități de măsură din trecut), regionalisme (atestate în scrieri literare și populare), termeni speciali (tehnici, medicali, juridici etc.), concepte filozofice, teologice, nume de curente culturale, politice etc. S-a ajuns astfel la un corpus de peste 80 000[1] de cuvinte analizate, care dau măsura universului vorbitorilor contemporani de limba română. Spre deosebire de enciclopedii, *Noul dicționar universal al limbii române* oferă, în egală măsură, date necesare cunoașterii uzului limbii române: forme flexionare (literare actuale, dar și vechi ori regionale), variante lexicale și fonetice (acestea din urmă păstrate pentru că figurau în dicționarul lui Șăineanu), construcții fixe (sintagme, locuțiuni, expresii, proverbe), sinonime etc. Enunțurile ilustrative vin să confirme justețea definiției, alteori o completează sau o nuanțează; adesea susțin, prin autoritatea autorului, dreptul unor vocabule de a fi fost cuprinse în corpul dicționarului; citatele oferă vorbitorilor modele mai vechi sau mai noi de utilizare (exemplară) a cuvintelor.

Desigur, dicționarul nostru datorează mult lucrărilor lexicografice anterioare (vezi *Bibliografia generală selectivă*), din care a reținut o bună parte a informației, însă numai după o atentă reevaluare a ei.[2]

De obicei, informația conținută într-un dicționar general explicativ al unei limbi este percepută ca indispensabilă comunității de vorbitori. În dicționar (la fel ca în manuale) se regăsește suma de cunoștințe recunoscute ca valabile, la care s-a ajuns în decursul vremii prin valorificarea critică a tradiției și prin validarea acestora de tradiție. De aici, numeroasele elemente comune, justificabile și prin prudența lexicografilor, care preferă menținerea statu-quo-ului acolo unde nu reușesc să găsească încă posibilități sigure de depășire a soluțiilor (semantice, etimologice etc.) propuse anterior. În același timp, fiecare nouă elaborare a unui dicționar aduce și contribuții noi, adesea importante, ce se pierd în ansamblul lucrării. În acest sens, autorii *Noului dicționar universal al limbii române* au reformulat, au completat și nuanțat numeroase definiții, au identificat și alte semnificații decît cele menționate pînă acum, au îmbogățit seria sinonimică a cuvintelor tratate, au corectat sau au propus anumite etimologii etc. Materialul lexical nou, extras din opere de cultură, din scrieri literare și din presa din România și din Republica Moldova, ne-a dat posibilitatea înregistrării în acest dicționar a unui număr însemnat de cuvinte noi, precum: *adorna, adresativ, agnosticist, aios, algebrizant, alogenitate, amoxicilină, anamit, anațional, angobat, animistic, aparatnic, ardeleniza, asertivitate, bax, bizantinizant, buticar, ceaușism, ceaușist, clasificabil, comitesă, conformanță, convorbirist, cosmoid, creatural, curricular, deconstructivist, demagogism, deștelenitor, didacticitate, diferențiant, discount, doctriniza, ecologiza, ecoturism, elogiator, emanativ, encoda, entelehial, eurocent, eurosceptic, eutanasia, fabulozitate, fachiric, fai (failer), felia, fiind, ființial, filoxerat, folder, formulabil, frontonal, fulmina, gagicar, gay, gelaterie, haric, henoteist, hiperonim, imersiv, imperativitate, incivil, ineitate, inferențial, încondeietor, înlocuibil, întinător, juriza, litanic, magrebian, masterand, masterat, metanoetic, mop, nears, neconstituțional, neidentificabil, neiscusință, neîmpărtășit, neîncălzit, neleal, neoliberal, neospitalier, neperformant, nepermis, nepolitețe, nepopular, network, oberton, obvios, on-line, ordinărie, orfanotrofic, pachetiza, papamobil, parola, penson, periodologie, pirata, pornocrație, postelectoral, postulantism, prefectorat, prelector, printa, priviriște, procediment, psihanalizabil, psihanalizator, pub, reprezentabilitate, reseta, resipiscență, scripturar, secațiune, secretiza, secretomanie, semicazon, server, slash, statalitate, stranier* și altele, și ilustrării a numeroase definiții cu citate adecvate. Unele secvențe ilustrative au fost selectate însă din *Dicționarul limbii române* (serie veche și serie nouă) al Academiei, de unde am preluat și informații semantice, gramaticale etc., pe care le-am adaptat la tipul nostru de dicționar universal, pentru realizarea căruia, firește, și enciclopediile recente au reprezentat surse importante.

Sensurile sînt prezentate, ca și în edițiile precedente, după criteriul istoric sau după cel al frecvenței în limba actuală.

Au fost utilizate indicațiile de circulație și istorice curente în dicționarele românești: (reg.), (pop.), (înv.) etc. (vezi *Lista abrevierilor*). Domeniul de utilizare al termenilor de specialitate (chim., med., tehn., jur. etc.) a fost menționat numai cînd acesta nu decurgea din definiție.

---

[1] La fiecare sută de pagini și la sfîrșitul fiecărei litere Editura a indicat, în subsol, atît numărul de intrări, cît și numărul de articole propriu-zise.

[2] Așa se procedează, de altfel, în mod obișnuit în lume. Astfel, Littré a încorporat în dicționarul său tot ceea ce a considerat valoros (definiții și citate) din *Dictionnaire de l'Académie Française*, pentru ca să devină, la rîndul său, suportul pentru Paul Robert, *Dictionnaire alphabetique et analogique de la langue française*; la noi, primul dicționar academic, elaborat de Laurian și Massim, are la bază Lexiconul de la Buda, Candrea și Scriban au preluat aproape integral *Dicționarul universal* ... al lui Șăineanu, *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) s-a construit pe *Dicționarul limbii române moderne*, *Dicționarul enciclopedic ilustrat* (DEI) pe *Micul dicționar enciclopedic*, *Dicționarul limbii române* al Academiei a absorbit toată informația lexicografică românească, care a fost transferată și în *Micul dicționar academic* (MDA) etc.

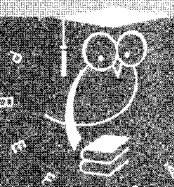

Prefaţă

În paragraful etimologic, originea cuvintelor a fost prezentată după norme riguroase, aplicate consecvent. Astfel, [Lat. ....] indică faptul că respectivul cuvînt a fost moştenit din latină; [Din lat. ..., fr. ..., germ. ..., magh. ..., sb. ..., ucr. ...] arată că este vorba de un împrumut din limba sau din limbile menţionate. În cazul unor neologisme, precum *limbaj,* s-a indicat, pe lîngă sursa străină a termenului, şi cuvîntul românesc după care s-a produs modificarea formală în adaptarea acestuia: [Din fr. ***langage***, it. ***linguaggio*** (după *limbă*)]; în situaţia unor calcuri după cuvinte străine, s-au precizat elementele româneşti constitutive, dar şi modelul străin calchiat: [***An*** + ***timp***; cf. germ. ***Jahreszeit***], [***Ne*** + ***toleranţă***; cf. fr. ***intolérance***]; la cuvintele de tipul *eroicesc, poeticesc, retoricesc* au fost precizate elementele străine care au stat la baza creării acestora cu mijloace derivative ale limbii române: [Din lat. ***heroic****(us)* + *-esc*], [Din lat. ***poetic****(us),* gr. ***poietik****(ós)* + *-esc*], [Din lat. ***rhetoric****(us),* gr. mod. ***ritorik****(ós),* germ. ***rhetorisch*** + *-esc*], asemenea cuvinte fiind, de obicei, anterioare cuvintelor de tipul *eroic, poetic, retoric* considerate în dicţionarele româneşti ca bază derivativă a lor.

În acest dicţionar am folosit ortografia de pînă la reforma din 1993.[1] Am urmat astfel modul de a scrie fondat pe principiul fonetic promovat de majoritatea lingviştilor (şi lexicografilor) români de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi din secolul al XX-lea, între care: A. Lambrior (1846–1883), H. Tiktin (1850–1936), A. Philippide (1859–1933), I.-A. Candrea (1872–1950), Ov. Densusianu (1873–1938), S. Puşcariu[2] (1877–1948), I. Iordan (1888–1986), E. Petrovici (1899–1968), Al. Graur (1900–1988), G. Ivănescu (1912–1987), G. Istrate (n. 1914), I. Coteanu (1920–1997), E. Coşeriu (1921–2002), V. Arvinte (n. 1927), S. Berejan (n. 1927), A. Dîrul (n. 1929), I. Gheţie (1930–2004), A. Avram (n. 1930), M. Avram (1932–2004), D. Irimia (n. 1939), S. Dumistrăcel (n. 1939) şi mulţi alţii. În dicţionarul său, L. Şăineanu s-a conformat normelor ortografie academice din 1881 (la prima ediţie) şi din 1904 (la următoarele ediţii), acestea reprezentînd în epocă etape în trecerea de la etimologism la scrierea fonetică a limbii române.

O operă de dimensiunea şi de complexitatea *Noului dicţionar universal al limbii române* nu s-ar fi putut realiza decît printr-o conlucrare corectă cu editura care s-a angajat s-o tipărească şi s-o difuzeze. De aceea, mulţumim domnului Anatol Vidraşcu, director general al Grupului Editorial Litera, şi domnilor Dan Vidraşcu şi Marin Vidraşcu, directori ai Editurii Litera Internaţional, care au manifestat solicitudine şi înţelegere de-a lungul anilor de colaborare. Recunoştinţa noastră se îndreaptă totodată către doamna Maria Onofraş, redactor de carte, domnul Vladimir Zmeev, grafician, doamna Valentina Tifin, corector, domnul Marin Popa, tehnoredactor, domnişoara Carolina Onofraş, operatoare, şi către întreaga echipă editorială, care a dovedit seriozitate şi mult devotament faţă de acest dicţionar.

După modelul unor dicţionare străine recente, am alcătuit, pentru a înlesni înţelegerea cît mai corectă şi mai rapidă a textului, un ghid de utilizare, pe care îl prezentăm în continuare.

Autorii

[1] Încă din 1992, ne-am manifestat, alături de majoritatea lingviştilor români din ţară şi din străinătate, dezacordul faţă de propunerea Academiei de a reintroduce scrierea cu *â* (în condiţiile ştiute), cu consecinţe în denaturarea caracterului fonetic al ortografiei, şi faţă de eliminarea abuzivă a formei *sînt*, utilizată neîntrerupt în limba română scrisă, începînd din secolul al XVI-lea pînă astăzi (este drept că, de pe la 1900, s-a uzitat şi *sunt*). (Vezi *Ortografia limbii române. Trecut. Prezent. Viitor,* Iaşi, Institutul European, 1992).

[2] De obicei, numele acestui mare lingvist este invocat printre susţinătorii reformei ortografice din mai 1932, impusă de Academia Română, la fel ca şi cea din 1993, tot cu sfidarea opiniei majorităţii specialiştilor. Este adevărat că S. Puşcariu, fiind angajat la elaborarea Dicţionarului Academiei, s-a văzut obligat să-şi asume „compromisurile" înaltului for şi să colaboreze chiar la alcătuirea *Îndreptarului ortografic*. În realitate, Puşcariu a protestat împotriva introducerii a două semne, *î* şi *â*, pentru scrierea unui singur sunet [ï], atît după reforma din 1904, cît şi în dezbaterile premergătoare reformei din 1932. Redăm mai jos cîteva din obiecţiile acestuia împărtăşite lui Ioan Bogdan: „De ce Academia calcă deodată principiul fonetic şi, în loc să admită un singur semn pentru un singur sunet, alege două semne diferite, stabilind o regulă nouă, pe care încă nimeni n-o urmase? Răspunsul îl ştim cu toţii. Era de ales între semnul *â* şi *î* ... Vedem deci că Academia, pusă în faţa unei dileme a cărei gravitate părea mai mare decît este de fapt, a recurs la vechea reţetă practicată de zeci de ani, la compromis, la împăcarea fonetismului cu etimologismul, acest strigoi încuibat în palatul din Calea Victoriei ... Ca toate compromisele practicate de Academie în ortografie, e şubred şi acesta, şi cînd vedem scriindu-se *însul*, dar *dânsul* ... ni se pare că sîntem încă pe timpurile patriarhale ... Şi ca toate compromisele Academiei, va avea şi acesta o urmare bună: că nu va fi urmat de nimeni, aşa încît peste cîţiva ani Academia va trebui să facă iarăşi concesiuni uzului, pentru ca să nu se mai compromită. Uzul [n.n. lingviştilor, scriitorilor, marilor reviste] însă va urma ca pînă acuma să scrie un singur semn pentru sunetul *î* şi va alege pe *i* cu circonflex, căci aşa s-a scris pînă acuma şi aşa-l scriu toţi scriitorii şi revistele noastre. El e de preferat lui *a* cu circonflex şi din cauză că astfel se deosebeşte mai bine şi în scris *ă* de *î*" (*Ortografia revizuită a Academiei Române*, în Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 6–7). În acelaşi sens, Puşcariu îi scria lui I. Bianu, în 1931: „Am susţinut la [Congresul filologilor de la] Cluj ce am susţinut şi la Academie: ori scriem *lînă* şi *cauză*, adecă un singur semn pentru un singur sunet, ori rămînem la ortografia veche din 1904: *lână* şi *causă*", pe care, cum am văzut, o criticase (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. III, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 659; vezi şi Sextil Puşcariu, *Memorii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 655, 656, Magdalena Vulpe, *Geneza ortografiei din 1932*, în *Ortografia limbii române. Trecut. Prezent. Viitor,* p. 44-50).

cuvînt-titlu

categorie gramaticală (partea de vorbire)

explicaţie funcţională

variante lexicale

număr de omonim

indicaţie semantică

exemplu de folosire în context

indicaţii gramaticale

definiţie prin şir de sinonime

definiţie în mai multe părţi

construcţie fixă

indicaţii de circulaţie

etimologie

definiţie

explicaţie de conţinut

citat din literatură (cu sursa lui)

forme de indicativ prezent persoana 1 singular

notă de conţinut facultativă

acum adv. **1.** în acest moment; în timpul de faţă; în prezent: *acum pre toate acele persoane luminate din căruntele veacuri, ceaţa uităciunii i-au acoperit.* B.-DEL.; **acu-i acu,** acesta este momentul decisiv: *ei, Cătălin, acu-i acu ca să-ţi încerci norocul.* EM.; **de acum (încolo** sau **înainte),** începînd cu acest moment: *lasă, ticăloaselor, că vă voi dobzăla eu de acum înainte.* CR.; *de acum încolo toată încordarea lui merge spre ştiinţă.* CĂL.; **2.** în momentul, în epoca despre care este vorba; în acest timp: *acum se înteţeşte marea dispută... între adepţii nominalismului şi aceia ai realismului.* BL.; **de pe acum,** încă din această vreme, epocă; chiar din acest timp: *era de pe acum un frecventator de saloane.* CĂL.; **3.** de data aceasta, în acest caz: *comisarul repetă manevra, întovărăşit acum de zece sergenţi.* GHEŢIE; **4.** în împrejurările actuale; în aceste condiţii: *aţi ajuns acum la modă de vă scot din letopiseţi.* EM.; **5.** înainte cu...: *acum şaizeci de ani trecuţi, unde se pomeneau şcoli?* CR.; **6.** (indică un raport copulativ, într-o înşiruire de idei): *tată, atîta cer şi eu de la d-ta; acum, ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine.* CR.; (şi: (pop.) **acu, acuma,** (inv.) **acmu,** (reg.) **amu**). [Lat. *eccum modo*]

între[2] prep. **1.** (indică poziţia intermediară în funcţie de anumite repere) în locul, în spaţiul dintre...: *cît e zare de zărit între nord şi răsărit.* AL.; *între nori;* (p. ext.) *l-au lăsat luptîndu-să între moarte şi viaţă.* DRĂGHICI; **a fi între ciocan şi nicovală,** v. **nicovală; cu coada între picioare,** v. **coadă; 2.** (indică situarea sau integrarea în interiorul unei mulţimi) printre, în mijlocul...: *dăbilarii şi jăcmănitorii de la domnie nu-i putem suferi între noi.* SAD.; *între iscălituri se află şi numele directorului şcoalei.* EM.; **3.** (indică locul în care se plasează ceva) pe: *îşi ia cojocul între umere şi biciul în mînă.* CR.; **4.** (exprimă temporalitatea prin raportarea la anumite repere) în intervalul dintre...: *între azi şi mîine;* **între timp** sau **între acestea,** în răstimp, în intervalul acesta: *între acestea veni seara.* ISP.; **5.** (indică elementul în care se încadrează ceva) dintre: *între feluritе însemnări rămîne o schiţă din epoca gazetăriei.* CĂL.; **6.** (exprimă reciprocitatea) unul cu altul (sau unii cu alţii): *răsună un freamăt de mişcări zorite şi frînturile unei convorbiri între două femei.* GHEŢIE; **7.** (exprimă distribuţia) la: *cîştigul s-a împărţit între participanţi.* [Lat. ***inter***].

măsurá, măsór şi (înv. şi reg.) **măsur** vb. (ti.) **1.** a determina (cu instrumente, aparate) valoarea unei mărimi (lungime, masă, greutate etc.): *trebuia măsurată piesa cu atenţie.* PR.; (refl. pas.) *lume mică, de se măsură cu colul.* EM.; **2.** (fig.; pop. şi fam.) a bate, a lovi pe cineva: *c-un meles te su să-i măsor.* AL.; **3.** a parcurge (pe jos) o distanţă, a străbate un loc: *începui să măsor încăperea în lung şi în lat.* PR.; **4.** a examina, a cerceta (din ochi, cu

explicații semantice suplimentare

sinonim „perfect"

marchează schimbarea valorii (sau a categoriei) gramaticale

numai în expresie este tr.

exemplu de folosire în context

variantă de accentuare

formă de plural

domeniu specific

compus

denumire științifică

trimitere

pronunțare

cuvînt recent

număr de sens

accent

variantă de scriere

ochii, cu privirea]; a scruta; ~~cu ochii zarea măsurînd~~. COȘB.; **5.** a privi pe cineva insistent (și disprețuitor): *o doamnă în vîrstă...o măsură prin lornion.* C. PETR.; *ochii din ghișeu îl scotociră puțin, l-au măsurat.* ARG.; **6.** a evalua, a aprecia, a estima: *nu vreau să măsur meritele d-tale de artist.* IBR.; (refl. pas.) *bogăția unui popor se măsoară după mărimea trebuințelor ce-și satisface.* GHICA; (reg.) **a-i măsura cuiva vorba cu îmblăciul,** se spune despre un flecar, despre cineva care bălmăjește; **7.** (fig.) a modera pornirile, sentimentele; a cumpăni cuvintele, gesturile, manifestările etc.; a înfrîna: ~~*să ne mai măsurăm cheltuielile.* FIL.; *începeam să-mi măsor vorbele.* EL.~~ // (refl.) a se compara cu cineva; a se confrunta, a se lua la luptă, a se bate: *se măsura cu dușmanul;* (tr.) **a-și măsura puterile cu cineva,** a se lua la întrecere (în luptă); a se lupta cu cineva. // (intr.) a avea mărimea de...: *moșia măsura acum cinci sute de iugăre cadastrale.* GHEȚIE. [Lat. ***mensurare***].

sárică, sarici f. manta țărănească lungă, mițoasă, țesută din fire groase de lînă, pe care o poartă oamenii de la munte, în special ciobanii; (p. ext.) țesătură din care se confecționează această haină: *eram ... învălit într-o sarică ghițoasă.* CR.; [î]*l învești cu mîndra sarică .....* *punîndu-i pe umeri, pe deasupra, și o sarică mițoasă de oaie.* CĂRT.; (accent. și: *sarícă*). [Lat. ***sarica***].

săgeátă, săgeți f. **1.** vergea de lemn cu vîrf (metalic) ascuțit, aruncată cu arcul, folosită în trecut ca proiectil de vînătoare sau de luptă, iar astăzi în unele probe de tir; săhăidac: *ei ades cu-a lor săgeată ... au oprit vulturu-n zbor.* AL.; *iute ca săgeata;* **2.** (fig.) rază (fierbinte) a unui astru: *călătorul soare ... izbea săgeți răzbunătoare.* COȘB.; **3.** (fig.; înv. și pop.) (lumină de) fulger; trăsnet: *deodată fulgeră-n cer o săgeată.* AL.; **4.** (pop.) nume dat unor resturi de arme vechi, găsite în pămînt (închipuite ca vîrfuri de trăsnet): *cu nouă săgeți ea ți-a descîntа, săgetăturile te-or lăsa.* POP.; ... **21.** (bot.; reg.) săbiuță (*Gladiolus imbricatus*); **22.** (compuse; bot.; reg.) **săgeata-lui-Dumnezeu,** verigel (*Orobanche caryophyllacea*); **săgeata-Domnului**, sporiș (*Verbena officinalis*). // adv. în mare viteză, foarte repede (ca o săgeată): *numai el e în stare să fugă săgeată și să urmărească pînă în zare un iepure.* SAD. [Lat. ***sagitta***].

săiván n. v. saivan.

scaner, scanere [skénăr] n. **1.** aparat folosit în diferite sisteme de investigație pentru explorarea amănunțită, punct cu punct; scanograf; **2.** ~~aparat~~ care servește la reproducerea prin baleiaj electronic a unui (fragment de) text original (cu ilustrații, color), putînd fi conectat la un calculator în vederea afișării pe un ecran a imaginilor analizate și ulterior la imprimarea acestora cu ajutorul unui dispozitiv specializat; (scris și: *scamer*). [Din engl., fr. ***scanner***].

ulicioáră, ulicioare f. diminutiv al lui ulița; ulițe scurtă și îngustă; hudiță, ulicuță: *pe aceeași ulicioară bate luna în ferești.* EM. [***Ulița*** + *-ioară*].

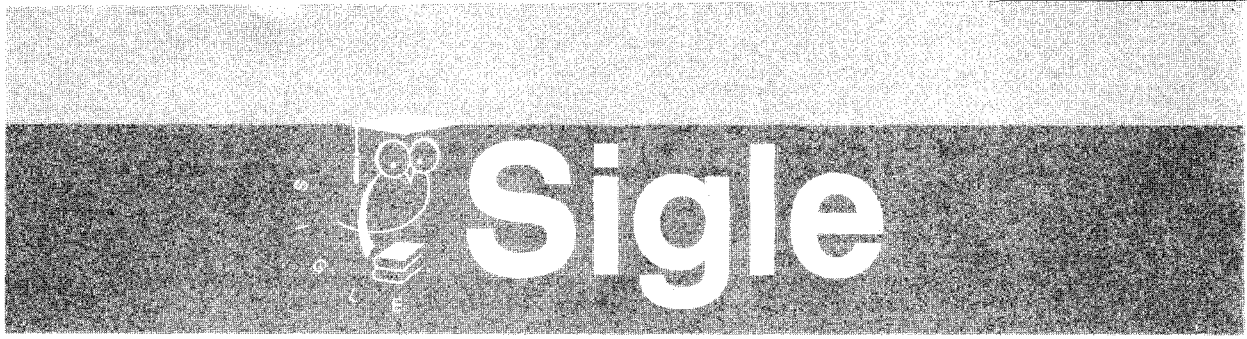

AG. = Ion Agîrbiceanu, *Opere*, vol. I-XIV, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1962-1989.

AL. = V Alecsandri, *Opere*, vol. I-X, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1966-1985.

ALEX. = Gr. Alexandrescu, *Poezii*, Ediţie completă, Iaşi, La Cantora Foaiei săteşti, 1842; Gr. Alexandrescu, *Suvenire şi impresii. Epistole şi fabule*, Bucureşti, 1847; Grigore Mihail Alexandrescu, *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule*, Bucureşti, Tipografia naţională a lui Ştefan Rassidescu, 1863.

ANTIM = Antim Ivireanul, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

A.R. = „Albina românească", Iaşi, 1829-1850.

ARG. = Tudor Arghezi, *Scrieri*, vol. I-XXII, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962-1969.

ASACHI = Gh. Asachi, *Opere*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

BAC. = G. Bacovia, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, 1979.

BAR. = Al. Dumas, *Contele de Monte-Cristo*, Traducere de G. A. Baronzi, vol. I-VIII, Bucureşti, Librar-editor George Ioanid, 1857; M. Guizot, *Istoria civilizaţiunii în Francia*, Traducere de G. Baronzi, vol. I-V, Bucureşti, Tipografia naţională a lui Romanov & Comp., 1856-1859.

BART = Jean Bart, *Europolis*, Ediţia a III-a, Bucureşti, Editura „Cugetarea", [1939].

BĂLC. = N. Bălcescu, *Opere*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1974-1990.

B.-DEL. = I. Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, [1953].

BIBLIA = *Biblia adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate*, Bucureşti, 1688.

BL. = Lucian Blaga, *Opere*, vol. I-XII, Bucureşti, Editura Minerva, 1982-1988; Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.

BOL. = D. Bolintineanu, *Colecţie din poesiile domnului ...*, Bucureşti, Tipografia lui C. A. Rosetti şi Vinterhalder, 1847; Dimitrie Bolintineanu, *Poezii*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1877; Dimitrie Bolintineanu, *Opere*, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură ştiinţifică şi didactică, 1951.

BOLLIAC = Cezar Bolliac, *Meditaţii*, Bucureşti, Tipografia lui Eliad, 1835; Cezar Bolliac, *Poesii nouă*, Bucureşti, Tipografia lui Eliade, 1847.

BR.-VOIN. = I. Al. Brătescu-Voineşti, *Proză. Întuneric şi lumină. În lumea dreptăţii*, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură şi artă, 1957.

C. = „Contemporanul", Iaşi, 1881 ş.urm.

CANT. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano moldo vlahilor*, Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1901; Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I-II, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965.

CAR. = I. L. Caragiale, *Opere*, vol. I-VII, Editura „Cultura naţională" şi Fundaţia pentru cultură şi artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1930-1942.

M.CAR. = Mateiu Ion Caragiale, *Craii de curtea veche*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", [1929].

CĂL. = G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, Editura Minerva, 1982: G. Călinescu, *Opere*, vol. I-XVII, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1965-1983.

CĂRT. = Mircea Cărtărescu, *Levantul*, Bucureşti, Editura Cartea românească, 1990; Mircea Cărtărescu, *Nostalgia*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993; Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stîngă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996; Mircea Cărtărescu, *Pururi tînăr, înfăşurat în pixeli* (din periodice), Bucureşti, Editura Humanitas, [2003].

CF. = „Contrafort", Chişinău, 1994 ş.urm.

C.L. = „Convorbiri literare", Iaşi – Bucureşti, 1867 ş.urm.

COD.VOR. = *Codicele voroneţean*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

CONACHI = Logofătul Costachi Konaki, *Poesii*, Iaşi, Editura Librăriei Fraţii Şaraga, [1886].

COR. = Diaconul Coresi, *Psaltirea*, tomul I, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1881; Diaconul Coresi, *Carte de învăţătură (1581)*, vol. I, Bucureşti, Atelierele grafice Socec et Comp., 1914; Diaconul Coresi, *Lucrul apostolesc. Apostolul*, Bucureşti, Cultura naţională, 1930.

COSTIN = Miron Costin, *Opere*, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1958.

N.COSTIN = Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1942.

COŞB. = George Coşbuc, *Balade şi idile*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1893; P. Vergilius Maro, *Opere complete*, Partea I: *Aeneis*, Traducere în formele originale de George Coşbuc, Bucureşti, Editura Librăriei C. Sfetea, 1896; George Coşbuc, *Fire de tort*, Bucureşti, Editura Librăriei C. Sfetea, 1898; George Coşbuc, *Poezii*, vol. I-II, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură şi artă, [1953].

CR. = Ioan Creangă, *Scrierile lui...*, vol. I: *Poveşti*, Iaşi, Tipolitografia H. Goldner, 1890; Ioan Creangă, *Scrierile lui...*, [*Amintiri din copilărie*], Iaşi, Tipolitografia H. Goldner, 1892; Ion Creangă, *Opere*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939.

D. = „Dilema (veche)", Bucureşti, 1992 ş.urm.

DELAVR. = [Barbu] Delavrancea, *Sultănica*, Bucureşti, Tipolitografia St. Mihalescu, 1885; [Barbu] Delavrancea, *Trubadurul*, Bucureşti, Ig. Haimann, 1887; [Barbu] Delavrancea, *Paraziţii*, Tipografia Haimann, 1892; [Barbu] Delavrancea, *Hagi Tudose*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1903; Barbu Delavrancea, *Opere*, I-X, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, Bucureşti, 1963-1979.

DOS. = Mitropolitul Dosoftei, *Viaţa şi petrecerea svinţilor*, Iaşi, 1682; Dosoftei, *Opere, I: Versuri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

DRĂGHICI = Sardariul Vasile Drăghici, *Robinson Cruzoe sau Întîmplările cele minunate a unui tînăr...*, tradus pe românie de..., Ieşi, Tipografia Albinei, 1835; V Drăghici, *Doctorul şi iconomul casnic sau Reţeti pentru tot soiul de boali omeneşti*, Iaşi, Tipografia lui Adolf Bermann, 1858.

EL. = Mircea Eliade, *Maitreyi*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962; Mircea Eliade, *La ţigănci şi alte povestiri*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

EM. = M. Eminescu, *Opere*, vol. I-XVI, Bucureşti, Editura Academiei, 1939-1990.

FIL. = Nicolae Filimon, *Opere*, vol. I-II, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, [1957].

GAL. = Gala Galaction, *Opere alese*, vol. I-II, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1956-1958.

GANE = N. Gane, *Novele*, vol. I-III, [Bucureşti], Editura „Viaţa românească", 1921.

C.GANE = C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I-II, Chişinău, Universitas, 1991.

GCR = M. Gaster, *Chrestomaţie română*, vol. I-II, Leipzig – Bucureşti, F. A. Brockhaus-Socec & Co., 1891.

GHEŢIE = Ion Gheţie, *Drumul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983; Ion Gheţie, *Alfa şi omega. Povestiri*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1986; Ion Gheţie, *Schepsis*, Timişoara, Editura de Vest, 1991; Ion Gheţie, *O lume pentru fiecare*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1992; Ion Gheţie, *Agonia*, Galaţi, Editura Porto-Franco, 1997; Ion Gheţie, *Încotro ?*, Iaşi, Institutul European, 1999; Ion Gheţie, *Biruitorii*, Bucureşti–Chişinău, Litera Internaţional – Litera, 2002; Ion Gheţie, *Taina cea mare*, Timişoara, Editura Mirton, 2002; Ion Gheţie, *Fructul oprit*, Bucureşti, Editura Universal Dalsi, 2004; Ion Gheţie, *Nodul gordian*, Bucureşti, Editura Universal Dalsi, 2005.

GHICA = Ion Ghica, *Convorbiri economice*, vol. I-III, Bucureşti, Socec & Comp., 1879; Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887; Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1889.

GÎRL. = Em. Gîrleanu, *Din lumea celor care nu cuvîntă*, Ediţia IV, Bucureşti, Editura Librăriei Universale Alcalay & Co., 1927.

GOGA = Octavian Goga, *Poezii*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1963.

GOL. = Dinicu Golescu, *Scrieri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1990.

I.GOL. = Iordache Golescu, *Pilde, povăţuiri şi cuvinte adevărate şi poveşti* (ms.), apud Z.

HASD. = B. Petriceicu Hăjdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*, Bucureşti, Impremeria Ministerului de Resbel, 1865; B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor. Pămîntul ţărei româneşti*, vol. I-II, Bucureşti, Imprimeria statului şi Tipografia Antoniu Mănescu, 1875; B. Petriceicu Hăjdeu, *Cuvente den bătrîni*, tomul I-III, Bucureşti, 1877-1881; B. P. Hasdeu, *Răzvan şi Vidra*, Bucureşti, Editura Leon Alcalay, 1909.

HEL. = I. Eliad, *Don Juan*. De la lord Byron. Poemă epică tradusă de..., Bucureşti, Tipografia lui Eliade, 1847; I. Heliade-Rădulescu, *Opere*, tomul I-II, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1939-1943.

HERODOT = Herodot, *Istorii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

HOGAŞ = C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*, vol. I-II, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1944-1947.

IBR. = G. Ibrăileanu, *Opere*, vol. I-X, Bucureşti, Editura Minerva, 1974-1981.

IONEL = Nicolae Ionel, *Vederea*, Iaşi, Editura Junimea, 1995; Nicolae Ionel, *Dor din dor*, Iaşi, Editura Junimea, 1999; Nicolae Ionel, *Cîntec de leagăn*, Iaşi, Editura Junimea, 2000; Nicolae Ionel, *Cît îi ceru şi lumea*, Iaşi, Editura Fides, 2000.

IORGA = N. Iorga, *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

ISP. = P. Ispirescu, *Din poveştile unchiaşului sfătos*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1879; P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1892.

KOG. = Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. I-V, Bucureşti, Editura Academiei, 1974-1984.

LET. = Mihail Kogălniceanu, *Letopiseţile Ţării Moldovei*, tom. I-III, Iaşi, [La Cantora Foaiei săteşti şi Institutul Albinei româneşti], 1845-1852.

LIIC. = Gabriel Liiceanu, *Cearta cu filozofia*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992; Gabriel Liiceanu, *Uşa interzisă*, Bucureşti, Editura Humanitas, [2002].

LOV. = Eugen Lovinescu, *Critice*, vol. IV, V, VII, VIII, [Bucureşti], Editura Ancora, 1914-1928; Eugen Lovinescu, *Scrieri*, vol. I-VIII, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1969-1980.

MACED. = Alexandru Macedonski, *Opere*, vol. I-IV, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1939-1946.

MAIOR. = Titu Maiorescu, *Critice (1867-1892)*, vol. I-III, Bucureşti, Socec & Comp., 1892-1893; Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897-1904; Titu Maiorescu, *Logica*, Bucureşti, Socec & Comp., 1898.

MANOL. = Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Eseu despre romanul românesc, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I-III, 1980-1983.

MARC. = Paharnicu Simeon Marcovici, *Datoriile omului creştin. Întemeiate pe învăţăturile Sfintei Scripturi*, Bucureşti, 1839.

MAT. = A. Mateevici, *Opere*, vol. I, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1993.

MINEIUL = Chir Chesarie, episcopul Rîmnicului, *Mineiul*, luna lui octombrie, 1776.

MOXA = Mihail Moxa, *Cronica universală*, Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

MUSTE = Neculai Muste, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în *Letopiseţile Ţării Modovei*, tom III, Iaşii, La Cantora Foaiei săteşti, 1846.

NAUM = Alexandru Naum, *Istoria artei de la începutul creştinis-mului pînă în secolul al XIX-lea*, vol. I, Bucureşti, Tipografia „Cultura", 1925.

NEAGOE BASARAB = *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

NEC. = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1959.

NEGR. = Constantin Negruzzi, *Scrierile lui...*, vol. I-III, Bucureşti, Librăria Socec & Compania, 1872-1873; Constantin Negruzzi, *Opere*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Minerva, 1974-1986.

I.NEGR. = Iacob Negruzzi, *Scrieri complecte*, Bucureşti, Editura Socec & Comp., 1893-1897; Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. I-II, Chişinău, „Ştiinţa", 1992.

N.TEST. = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao...*, În cetatea Bălgradului, 1648.

OD. = A. I. Odobescu, *Scrieri literare şi istorice ale lui...*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1887.

PALIA = *Palia d'Orăştie (1581-1582)*, Paris, Champion, 1925; *Palia de la Orăştie. 1581-1582*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

PANN = Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei*, vol. I-III, Bucureşti, Tipografia lui Anton Pann, 1852-1853.

PAP.-B. = Hortensia Papadat-Bengescu, *Opere*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Minerva, 1972-1979.

PATAP. = Horia-Roman Patapievici, *Zbor în bătaia săgeţii*, Bucureşti, Humanitas, 1995; H.-R. Patapievici, *Politice*, Bucureşti, Humanitas, 1996.

PETR. = Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1946; Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Bucureşti, Editura naţională Ciornei, [f.a.]; Camil Petrescu, *Teatru*, vol. I-III, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1946-1947; Camil Petrescu, *Bălcescu*, Bucureşti, Editura de Stat, 1949; Camil Petrescu, *Versuri. Ideea. Ciclul morţei*, [Bucureşti], Cultura naţională, [1923].

C.PETR. = Cezar Petrescu, *Aurul negru*, Bucureşti, Editura de stat, 1949; Cezar Petrescu, *Calea Victoriei*, Bucureşti, Editura naţională S. Ciornei, [1931]; Cezar Petrescu, *Întunecare*, vol. I-II, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1928; Cezar Petrescu, *Oraş patriarhal*, Bucureşti, Editura „Cugetarea", [f.a.].

PHIL. = Al. Philippide, *Scrieri*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1976-1978.

PILLAT = Ion Pillat, *Poezii*, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1965.

PLEŞU = Andrei Pleşu, *Ochiul şi lucrurile*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986; Andrei Pleşu, *Limba păsărilor*, [Bucureşti], Editura Humanitas, [1994]; Andrei Pleşu, *Despre îngeri*, Bucureşti, Humanitas, 2004.

POP. = Vasile Alecsandri, *Poesii populare ale românilor*, Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, 1866; Dr. G. Alexici, *Texte de literatura poporană română*, Tomul I. Poesia tradiţională, Budapesta, Editura autorului, 1899; I. C. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, Bucureşti, Imprimeria statului, 1893; Pr. I. Bîrlea, *Cîntece poporane din Maramureş. Descîntece, vrăji, farmece şi desfaceri*, Bucureşti, Editura Biblioteca Casei şcoalelor, 1924; Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I-III, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1966; Gh. Cardaş, *Cîntece poporane moldoveneşti*, Arad, Editura librăriei diec[ezane], 1926; Lucian Costin, *Graiul bănăţean*, vol. II, Turnu-Severin, Tipografia Luiza I. Niculescu şi Ion N. Bojneagu, 1934; *Folclor din Moldova*, vol. I-II, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969; *Folclor din Oltenia şi Muntenia*, vol. I-V, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1967-1970; *Folclor din Transilvania*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962-1969; Enea Hodoş, *Poezii poporale din Banat*, Caransebeş, 1892; Nicolae Ionel, *Floarea florilor. Antologie de lirică populară*, Iaşi, Editura Junimea, 1999; Dr. Ioan Urban Jarnik şi Andrei Bîrseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, Bucureşti, 1885; *Materialuri folkloristice*, vol. I-II, Bucureşti, Tipografia Corpului didactic. 1900; *1000 Doine, strigături şi chiurituri*, Braşov, Ciurcu, 1891; Nicolaie Păsculescu, *Literatură populară românească*, Adunată de..., Bucureşti – Leipzig, Librăria Socec – O. Harrassowitz, 1910; N. D. Popescu, *Carte de basme*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Librăriei H. Steinberg, 1892; C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, Cîmpulung, [1901]; C. Rădulescu-Codin, *Îngerul românului. Poveşti şi legende din popor*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., 1913; C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. 1910; Ioan Pop-Reteganul, *Poveşti ardeleneşti*, Partea I-V, Braşov, Editura Librăriei Nicolaie I. Ciurcu, 1888; Ioan Pop-Reteganul, *Trandafiri şi violete*, Gherla, Editura „Aurora", 1891; Ioan Pop-Reteganul, *Poveşti din popor*, Sibiu, 1895; Ion al lui G. Sbiera, *Poveşti poporale româneşti*, Cernăuţi, Editura proprie, Tipografia arhiepiscopală, 1886; Elena Didia Odorica Sevastos, *Cîntece moldoveneşti*, Iaşi, Tipografia naţională, 1888; Elena D. O. Sevastos, *Poveşti*, Iaşi, Editura Librăriei Fraţii Şaraga, [1892]; Dumitru Stăncescu, *Basme culese din gura poporului*, Bucureşti, Editura Haimann, 1892; „Şezătoarea", Fălticeni, 1892 ş.urm.; G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Bucureşti, Tipografia modernă, 1885; Alexandru Ţiplea, *Poezii populare din Maramureş*, adunate de..., Bucureşti, Editura Carol Göbl, 1906; D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967; Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, Bucureşti, Editura Carol Göbl, 1906.

PR. = Marin Preda, *Moromeţii*, vol. I-II, Editura de stat pentru literatură – Editura pentru literatură, Bucureşti, [1955]-1967; Marin Preda, *Marele singuratic*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1973; Marin Preda, *Delirul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975; Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pămînteni*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1984.

PRAV. = *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, Bucureşti, Editura Carol Göbl, 1912.

PRAV. GOV. = *Pravila*, Govora, 1640.

PSALT. = *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII*, Bucureşti, Editura Socec et Comp., 1916.

REBR. = Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. I-XIV, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1968-1989.

R.L. = „România literară", Bucureşti, 1968 ş.urm.

R.LIB. = „România liberă", Bucureşti, 1990 ş.urm.

RUSSO = Alexandru Russo, *Scrieri*, Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1908.

SAD. = Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. I-XXI, Bucureşti, Editura pentru literatură – Editura Minerva, 1954-1970.

SĂM. = „Sămănătorul", Bucureşti, 1901 ş.urm.

SION = G. Sion, *Proză. Suvenire contimporane*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1956.

SL. = Ioan Slavici, *Opere*, vol. I-XIII, Bucureşti, Editura Minerva, 1970-1984.

SOR. = Marin Sorescu, *Unde fugim de-acasă ? (Aproape teatru, aproape poeme, aproape poveşti)*, Bucureşti, [1966]; Marin Sorescu, *La Lilieci*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Eminescu – Cartea Românească, Craiova, Scrisul românesc, 1973-1988.

ST. = Zaharia Stancu, *Desculţ*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, [1952]; Zaharia Stancu, *Rădăcinile sînt amare*, vol. I-V, Bucureşti, Editura pentru literatură şi artă, [1958-1959].

STĂN. = Nichita Stănescu, *Respirări*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982.

STĂNIL. = Dumitru Stăniloaie, *Ortodoxie şi românism*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1939.

STĂNOIU = Damian Stănoiu, *Călugări şi ispite.* Scene din viaţa mănăstirilor, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1928].

ŞA = *Şcoala ardeleană*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

ŞIO = Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, vol. I-II, Bucureşti, Socec, 1900.

TEODOR. = Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, vol. I-III, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1925-1927]; Ionel Teodoreanu, *Masa umbrelor. Întoarcerea în timp*, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură şi artă, [1957].

TOP. = G. Topîrceanu, *Opere alese*, vol. I-II, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1959.

TUD. = Radu Tudoran, *Toate pînzele sus !* Bucureşti, Editura Tineretului, 1954; Radu Tudoran, *Al optzeci şi doilea*, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1966.

UR. = Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură şi artă, 1955.

URIC. = Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale şi alte acte din suta a XV-XIX, atingătoare de Moldova*, Iaşi, 1852-1895.

VARL. = Varlaam, Mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*, Bucureşti, Editura Fundaţiilor Regale, 1943; Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

VIANU = Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura contemporană, 1941; Tudor Vianu, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, [1957]; Tudor Vianu, *Studii de literatură română*, [Bucureşti], Editura didactică şi pedagogică, 1965.

VIERU = Grigore Vieru, *Rădăcina de foc. Poeme. Confesiuni*, Bucureşti, Editura Univers, 1988.

VINEA = Ion Vinea, *Lunatecii*, vol. I-II, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1965.

VLAH. = A. Vlahuţă, *Nuvele*, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, 1886; Al. Vlahuţă, *Poesii vechi şi nouă*, Bucureşti, Editura Librăriei H. Steinberg, 1894; A. Vlahuţă, *Dan*, Bucureşti, Graeve, 1894; A. Vlahuţă, *Scrieri alese*, vol. I-III, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1983-1984.

VOIC. = V. Voiculescu, *Povestiri.* [vol.] I: *Capul de zimbru*; II: *Ultemul Berevoi*, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1966; V Voiculescu, *Poezii*, vol. I-II, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1968.

VR. = „Viaţa românească", Iaşi, Bucureşti, 1906 ş.urm.

XEN. = A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I-XIV, Bucureşti, „Cartea românească", [1925-1930].

Z. = Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I-X, Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1895-1912.

ZAME. = Duiliu Zamfirescu, *În război*, Bucureşti, Editura Tipografiei „Clemenţa", 1902; Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*, Craiova, „Scrisul românesc", 1936; Duiliu Zamfirescu, *Îndreptări*, Craiova, „Scrisul românesc", 1937; Duiliu Zamfirescu, *Anna*, Craiova, „Scrisul românesc", 1938; Duiliu Zamfirescu, *Viaţa la ţară*, Craiova, „Scrisul românesc", 1939.

ZILOT = Zilot Românul, *Scrierile inedite ale lui...*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, vol. V, p. 58-88, 331-358.

Bibliografie

Mioara Avram, *Ortografie pentru toţi,* Grupul Editorial Litera, Chişinău, 1997.

A. Bailly, *Dictionnaire grec-français,* Paris, Hachete, 1950.

Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic,* [Bucureşti], Editura Academiei România, 1968.

Vasile Breban, *Dicţionar general al limbii române,* ediţie revăzută şi adăugită, vol. I-II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Ion Bria, *Dicţionar de teologie ortodoxă. A–Z,* Bucureşti, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981.

I. Aurel Candrea; Gh. Adamescu, *Dicţionar enciclopedic ilustrat,* Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. Aurel Candrea; Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic universal* de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926-1931].

I. Aurel Candrea; Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine,* Bucureşti, 1914.

Gheorghe Chivu; Emanuela Buză; Alexandra Roman Moraru, *Dicţionarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1992.

Elena Ciobanu; Magdalena Popescu-Marin; Maria Păun; Zizi Ştefănescu-Goangă, *Dicţionar explicativ şi enciclopedic al limbii române,* Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1997.

Elena Ciobanu; Magdalena Popescu-Marin; Maria Păun; Zizi Ştefănescu-Goangă, *Dicţionar român de neologisme,* Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 2000.

Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române,* Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2001.

Mariana Costinescu; Magdalena Georgescu; Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987.

Fr. Damé, *Încercare de terminologie poporană română,* Bucureşti, Stabilimentul grafic I. V. Socec, 1898.

Giacomo Devoto; Gian Carlo Oli, *Dizionario della lingua italiana,* Firenze, Le Monnier, 1971.

Dicţionar analogic şi de sinonime al limbii române, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

**** Dicţionar enciclopedic (A–Q),* vol. I-V, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993-2004.

**** Dicţionar enciclopedic ilustrat,* Chişinău, Editura Cartier, 1999.

**** Dicţionar enciclopedic român,* vol. I-IV, Bucureşti, Editura Politică, 1962-1966.

**** Dicţionar explicativ uzual al limbii române,* Chişinău, Editura Litera, 1999.

Dictionar explicativ al limbii engleze. The Penguin English Dictionary, Bucureşti, Editura Litera Internaţional, 2005.

**** Dicţionarul explicativ al limbii române,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

Elena Comşulea, Valentina Şerban, Sabina Teuş, *Dicţionar explicativ şi practic al limbii române de azi,* Grupul Editorial Litera, 2004.

Dicţionar Oxford explicativ ilustrat al limbii engleze, London–New York–Bucureşti–Chişinău, Dorling Kindersley, Oxford University Press, Litera Internaţional, 2004.

**** Dicţionarul limbii române* [Dicţionarul Academiei], tom. I-II, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul" „ Imprimeria naţională, 1913-1937.

**** Dicţionarul limbii române (DLR),* Serie nouă, tom. VI-XIV, Bucureşti, Editura Academiei, 1965-2002.

**** Dicţionarul limbii române literare contemporane,* vol. I-IV, [Bucureşti], Editura Academiei, 1955-1958.

**** Dicţionarul limbii române moderne,* [Bucureşti], Editura Academiei, 1958.

**** Dicţionarul limbii române pentru elevi,* Redactori responsabili: Luiza Seche şi Mircea Seche, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1982.

**** Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* Editura Academiei, 1982.

Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente,* Bucureşti, Editura Logos, 1997.

Jean Dubois et all, *Dictionnaire de linguistique,* Paris, Librairie Larousse, 1973.

Grand Larousse en 10 volumes, Tome 1-10, Paris, Larousse, 1993.

Großes Fremdwörterbuch, Veb bibliographisches Institut, Leipzig, 1982.

B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae, Dicţionarul limbii istorice şi poporane a românilor,* tomul I-III, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, 1887-1893.

Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* Bucureşti, Editura Albatros, 1995.

**** Lexicon de construcţii şi arhitectură,* vol. I-III, Bucureşti, Editura Tehnică, 1985-1988.

Emille Littré, *Dictionnaire de la langue française,* Chicago, Encyclopaedia Britannica, 1991.

Florin Marcu, *Noul dicţionar de neologisme,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Academiei, 1978.

S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română,* tom. I-II, Cernăuţi, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883.

S. Fl. Marian, *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor,* Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1903.

**** Mic dicţionar enciclopedic,* Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1972.

**** Mic dicţionar enciclopedic,* Bucureşti, Editura Enciclopedică – Editura Univers Enciclopedic, 2005.

**** Micul dicţionar academic,* vol. I-IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

Ioan Mircea, *Dicţionar al Noului Testament. A–Z,* Bucureşti, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984.

Le Nouveau Petit Robert, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

Tudor Pamfile, *Industria casnică la români.* Trecutul şi starea ei de astăzi. Contribuţiuni de artă tehnică şi populară, Bucureşti, Tipografia „Cooperativa", 1910.

L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français,* Paris, Librairie Hachette, 1908.

Valeriu Rusu, *Dicţionar medical,* Bucureşti, Editura medicală, 2001.

Luiza Seche şi Mircea Seche, *Dicţionarul de sinonime al limbii române,* [Bucureşti], Editura Academiei, 1982.

Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române,* vol. I-II, Bucureşti, Socec, 1900.

August Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti,* Iaşi, Institutul de arte grafice „Presa bună", 1939.

H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch,* [Band I-III], Bukarest, Staatsdruckerei, 1903-1924.

Webster's Third New International Dictionary of the English Languaje Unabridjed, Könemann, 1993.

* Pe lîngă lucrările menţionate mai jos, au fost folosite şi dicţionare bilingve.

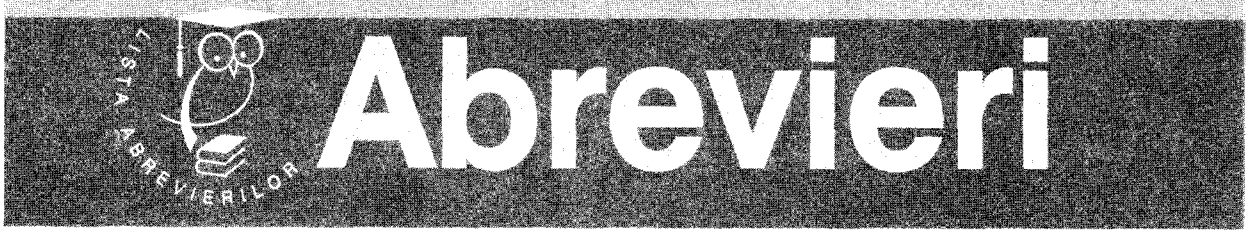

a.	adjectiv
a.	anul
absol.	absolut
accent.	accentuat
a.dem.	adjectiv demonstrativ
a.inter.-rel.	adjectiv interogativ-relativ
a.nehot.	adjectiv nehotărît
a.pos.	adjectiv posesiv
adj.	adjectival
adv.*	adverb; adverbial
aeron.	aeronautică
agr.	agricultură
alb.	albanez; limba albaneză
anat.	anatomie
ant.	antic; antichitate
antr.	antropologie
aor.	aorist
apic.	apicultură
apoz.	apoziţie
aprox.	aproximativ
arg.	argou; argotic
arheol.	arheologie
arhit.	arhitectură
aritm.	aritmetică
arom.	aromân (macedoromân)
art.	articol
art. adj.	articol adjectival
art. dem.	articol demonstrativ
art. hot.	articol hotărît
art. nehot.	articol nehotărît
art. pos.	articol posesiv
artic.	articulat
astrol.	astrologie
astron.	astronomie
autoht.	autohton
biol.	biologie
bis.	biserică; termen bisericesc
bot.	botanică
bulg.	bulgar; limba bulgară
cca	circa
ceh.	ceh; limba cehă
cf.	confer
chim.	chimie
ciber.	cibernetică
cinem.	cinematografie
col.	colectiv
concr.	concret; concretizat
conj.	conjuncţie
coregr.	coregrafie
cosm.	cosmografie
cul.	artă culinară
cuv.	cuvînt, cuvinte
dat.	dativ
depr.	depreciativ
d.Hr.	după Hristos
dial.	dialectal
drom.	dacoromân(ă)
ebr.	ebraic; limba ebraică
ec. (pol.)	economie (politică)
electron.	electronică
elipt.	eliptic
engl.	englez; limba engleză
engl.-amer.	engleza americană
entom.	entomologie
esper.	esperanto
et. nec.	etimologie necunoscută
ex.	(de) exemplu
expr.	expresie
f.	(substantiv) feminin
fact.	factitiv
fam.	familiar
farm.	farmacie
fig.	figurat
filoz.	filozofie
fin.	finanţe; financiar
fiz.	fizică
fiziol.	fiziologie
fon.	fonetică
fr.	francez; limba franceză
gen.	genitiv
genet.	genetică
geogr.	geografie
geol.	geologie
geom.	geometrie
germ.	german; limba germană
gr.	grecesc; limba greacă (veche)
gram.	gramatică
gr. biz.	mediogrec; limba greacă bizantină
gr. mod.	neogrecesc; limba greacă modernă
hort.	horticultură
iht.	ihtiologie
imper.	imperativ
impers.	impersonal
impr.	impropriu
ind.	indicativ
inf.	infinitiv
inform.	informatică
interj.	interjecţie
intr.	intranzitiv
invar.	invariabil
iron.	ironic
istr.	istroromân
it.	italienesc; limba italiană
î.d.Hr.	înainte de Hristos
înv.	învechit
jap.	japonez; limba japoneză
jud.	judeţ
jur.	ştiinţe juridice; termen juridic
lat.**	latinesc; (moştenit din) limba latină
lat. med.	latina medievală
lat. vulg.	latina vulgară (populară)
lingv.	lingvistică
livr.	livresc
log.	logică
m.	(substantiv) masculin
magh.	maghiar; limba maghiară
mar.	marină; marinăresc
mat.	matematică
med.	medicină
med. vet.	medicină veterinară
meglen.	meglenoromân
meteor.	meteorologie
mil.	termen militar
miner.	minerit
mit.	mitologie
ms.	manuscris
muz.	muzică
n.	(substantiv) neutru
nav.	termen de navigaţie
n.pr.	nume propriu
num.	numeral
num. adv.	numeral adverbial
num. card.	numeral cardinal
num. col.	numeral colectiv
num. multipl.	numeral multiplicativ
num. nehot.	numeral nehotărît
num. ord.	numeral ordinal
ol.	olandez; limba olandeză
onomat.	onomatopee; formaţie onomatopeică
ornit.	ornitologie
p.anal.	prin analogie
part.	participiu
peior.	peiorativ
pers.	persoană
p.exager.	prin exagerare
p.ext.	prin extensiune
p.gener.	prin generalizare
pl.	plural
pol.	polonez; limba poloneză
poligr.	poligrafie
polit.	politică; politologie
pop.	popular
port.	portughez; limba portugheză
prep.	prepoziţie
p.restr.	prin restricţie
prez.	prezent
pron.	pronume
pron. dem.	pronume demonstrativ
pron. inter.-rel.	pronume interogativ-relativ
pron. neg.	pronume negativ
pron. nehot.	pronume nehotărît
pron. pers.	pronume personal
pron. pos.	pronume posesiv
pron. refl.	pronume reflexiv
psih.	psihologie
refl.	reflexiv
refl.impers.	reflexiv impersonal
refl.pas.	reflexiv pasiv
refl.recipr.	reflexiv reciproc
refl.unipers.	reflexiv unipersonal
reg.	regional
relig.	religie; concepţie religioasă
retorom.	retoroman; limba retoromană
rom.	român; limba română
rus.	rusesc; limba rusă
s.	substantiv (gen neprecizat)
săs.	săsesc
sb.	sîrbo-croat; limba sîrbo-croată
sec.	secol
sg.	singular
sl.	paleoslav; limba (veche) slavă
slov.	sloven; limba slovenă
sp.	spaniol; limba spaniolă
spec.	prin specializare
subst.	substantivat
tăt.	tătăresc; limba tătară
tehn.	tehnică
telec.	telecomunicaţii
teol.	teologie
text.	industria textilă
tipogr.	tipografie
tr.	tranzitiv
turc.	turcesc; limba turcă
ţig.	ţigănesc; limba ţigănească
ucr.	ucrainean; limba ucraineană
unipers.	unipersonal
v.	vezi
vb.	verb
vers.	versificaţie
voc.	vocativ
zool.	zoologie
*	neatestat

* Indicaţia (adv.) arată folosirea adverbială a cuvîntului-titlu.

** Indicaţia *Din lat.* arată că este un cuvînt împrumutat din latină, în epoca modernă.

NOUL DICTIONAR UNIVERSAL AL LIMBII ROMÂNE

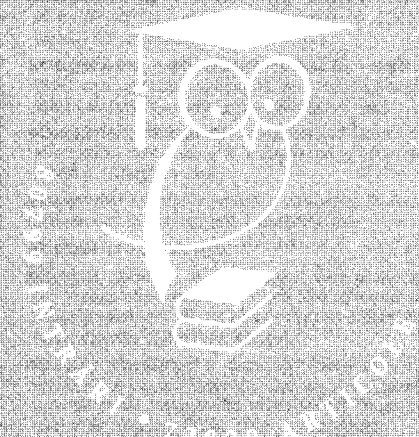

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
EXEMPLAR CĂRȚI Nr. 30.872

A[1], a m. invar. **1.** prima literă a alfabetului limbii române: *scrie un „a" pe tablă;* **de la a (pînă) la z(et),** de la început pînă la sfîrşit: *a studiat tratatul de la a la z;* **2.** sunetul (vocală nerotunjită, deschisă din seria medială) notat cu această literă: *pronunţă pe* [a] *cu o nuanţă nazală;* **3. A,** (fiz.) abreviere pentru amper; **4. A,** (fiz.) (cu semnul ° deasupra) simbol pentru „angstrom".

a[2] interj. (adesea prelungit sau repetat) **1.** exclamaţie care exprimă mirare sau surprindere (neplăcută): *a, tîlharule, vii de stinghereşti fata?* AL.; **2.** exclamaţie care exprimă indignare (şi amenințare): *a! voi ocărîţi pe domnul vostru!* NEGR.; **3.** exclamaţie care exprimă necaz, supărare: *a! ce situaţie încurcată!;* **4.** exclamaţie care exprimă întristare, regret: *a! rău am făcut că m-am luat după tine;* **5.** exclamaţie care exprimă bucurie, satisfacţie răutăcioasă: *a! bine că mi-ai venit, Făt-Frumos ... acum hai la luptă!* EM.; **6.** exclamaţie care exprimă admiraţie, entuziasm: *am auzit: A! a! şi bătăi din palme din toate părţile.* CAR.; **7.** exclamaţie care exprimă plăcere, satisfacţie: *(bea) A! ... bun îi!* AL.; **8.** exclamaţie care însoţeşte amintirea bruscă a ceva: *a! era să uit; nu mai trebuie să vii!* [Onomat.].

a[3] prep. **1.** (înv.) (indică un raport local de apropiere sau de suprapunere a unui obiect în raport cu altul) la: *se scula şi-şi ridică patul a umăr.* VARL.; **2.** (înv.) (precedat de altă prep.; indică un raport temporal) la: *cînd a fost sîmbătă pe a prînzul cel mare, iată că au şi sosit Bekir Aga.* N.COSTIN; **3.** (indică un raport comparativ) ca un ...: *barba şi punga ... te făcea să calci a popă.* CR.; *aducea mai degrabă a muncitor sau a meseriaş, decît a intelectual.* GHEŢIE; **4.** (indică un raport de identificare) ca un ..., precum: *aici miroase a pîine;* **5.** (înv.) (indică un raport final) pentru, la: *ieşind a vînat văzu un cerb.* DOS.; **a ce,** de ce, pentru ce: *a ce iubeşti deşertăciunea?* DOS.; **6.** (indică un raport prezumtiv) prevestind, în semn de ...; spre: *a lupilor potaie ... vine ... urlînd a moarte.* AL.; *Grivei urlă-n poartă a jale şi-a pustiu.* VLAH.; **7.** (intră în componenţa infinitivului scurt ca formă tip a verbului) *a cuvînta;* **8.** (intră în componenţa infinitivului scurt cu funcţie de subiect sau de complement): *e uşor a scrie versuri cînd nimic nu ai a spune.* EM.; *voi veni poimîine spre a discuta în detaliu.* CĂL.; *se gătea a-l strivi cu piciorul.* ISP; **9.** (formează cazul genitiv al substantivelor precedate de un numeral sau de un alt determinant cantitativ): *să le lege de codiţele a trei cai neînvăţaţi.* REBR.; **10.** (înv.) (formează cazul dativ): *îndurate Doamne, dzi a înger blînd să ia cu pace sufletul mieu.* VARL.; **11.** (intră în structura unor construcţii determinative, formate dintr-un adjectiv precedat de pron. *tot* şi legate de substantiv prin art. *cel*): *ochiul soacră-sa cel a tot văzătoriu.* CR.; **12.** (intră în componenţa unor adjective compuse): *atotcuprinzător; atoţştiutor;* **13.** (intră în componenţa unor locuţiuni adverbiale şi prepoziţionale, care exprimă un raport local): *de-a curmezişul; de-a latul;* **14.** (intră în componenţa unor locuţiuni adverbiale, care exprimă un raport modal): *de-a berbeleacul; de-a gata.* [Lat. ***ad***].

a[4] prep. (intră în componenţa numeralelor distributive) de (cîte): *trei bancnote a zece lei.* [Din fr. ***à***].

a-[5] element de compunere cu semnificaţia „fără", „lipsit de ..."; (şi: **an-**). [Din gr., fr. ***a-***].

aalenián, ~eni, aaleniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) primul etaj al jurasicului timpuriu. [Din fr. ***aalénien***].

abá[1] interj. (înv.) **1.** exclamaţie care exprimă mirare şi îndoială; **2.** exclamaţie cu care se atrage atenţia cuiva pentru a i se adresa: *aba, Dragomire, cînd pleci tu?* CAR. [V ***ba***].

abá[2], abale f. **1.** ţesătură groasă de lînă (albă), din care se fac haine ţărăneşti; dimie, pănură: *cioareci strîmţi de aba.* SL.; **2.** haină din astfel de ţesătură; (şi: (reg.) **abă, haba, habă**). [Din turc. ***aba***].

ab absurdo a., adv. prin absurd: *demonstraţie ab absurdo.* [Cuv. lat.].

abác, abace n. **1.** instrument pentru calcule aritmetice elementare, alcătuit dintr-un cadru cu vergele pe care se pot deplasa bile (colorate); numărătoare; **2.** tabel, diagramă care permite rezolvarea rapidă a unor calcule: *abac pentru calculul mareelor.* [Din fr. ***abaque,*** lat. ***abacus***].

abăca f. fibră textilă extrasă din peţiolul frunzelor unei specii de bananier; cînepă de Manilla. [Din fr., sp. ***abaca***].

abăcă, abace f. (arhit.) parte superioară a capitelului unei coloane, de forma unei plăci, care susţine arhitrava. [Din fr. ***abaque***].

abacterián, ~eni, abacteriană, ~ene a. care este lipsit de bacterii: *mediu abacterian.* [***A-***[5] + ***bacterian***].

abagér, abageri m. (înv. şi reg.) abagiu: *abagerii să nu fie volnici a vinde marfă subţire* (a. 1783). URIC.; (şi: **abageriu**). [***Abagiu*** + ***-er***].

abagerésc, ~şti, abagereáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine abagiului; referitor la abagiu sau la abagerie: *ac abageresc.* [***Abager*** + ***-esc***].

abageríe[1], abagerii f. magazin sau fabrică de aba[2]: *Duca-Vodă ... au fost la dugheană la abagerie.* MUSTE. [***Abagiu*** + ***-ărie***].

abageríe[2] f. ocupaţia, meseria de abagiu: *învăţase abageria de la bunicul său.* [***Abager*** + ***-ie***].

abagériu m. v. abager.

abagíu, abagii m. **1.** persoană care producea sau vindea aba[2]: *a treia uliţă era locuită numai de abagii şi găitănari.* FIL.; **2.** persoană care confecţiona haine din aba[2]. [Din turc. ***abağy***].

abajúr, abajururi n. dispozitiv (decorativ) din metal, din sticlă, din hîrtie etc. care orientează razele unei surse de lumină: *din tavan atîrnă lampa cu abajur de porţelan.* REBR. [Din fr. ***abat-jour***].

abandón, abandonuri n. **1.** renunţare la un bun, la un drept (în favoarea altuia): *abandonul unei moşteniri;* **2.** părăsire a familiei, a copiilor (lăsînd fără sprijin): *măsuri sociale menite să prevină abandonul familial;* **3.** renunţare la a folosi (adoptînd altceva): *abandonul unei metode de cercetare;* **4.** (sport) întrerupere a unei probe dintr-o competiţie; cedare: *a cîştigat prin abandonul adversarului;* **5.** faptul de a se lăsa cuprins, copleşit (de o stare, de un sentiment): *mi-a povestit viaţa într-un moment de abandon.* [Din fr. ***abandon***].

abandoná, abandonez vb. (tr.) **1.** a renunţa la ...; a înceta să se preocupe de ...; a lăsa altuia: *el abandonează partea sa de moştenire;* **2.** a lăsa fără sprijin; a părăsi separîndu-se: *şi-a abandonat familia;* **3.** a înceta de a ajuta, de a susţine: *Brătianu, om cu tact, abandonă pe general, care, încăpăţînat, se închise în cazarmă.* CĂL.; *de la un timp, forţele l-au abandonat;* **4.** a înceta de a utiliza, de a aprecia ca valoros: *numai sub înrîurirea criticilor săi el a abandonat această părere.* BL.; **5.** a întrerupe, a renunţa să continue: *aceasta explică de ce nu abandonează politica şi avocatura.* CĂL.; **6.** (sport; şi intr.) a se retrage renunţînd să continue; a ceda: *alergătorul a abandonat cursa; boxerul a abandonat în repriza a cincea;* **7.** a părăsi definitiv, plecînd în altă parte: *silit de împrejurări, şi-a abandonat oraşul natal.* // refl. **1.** a se lăsa cuprins, copleşit de ...:

rămasă singură, s-a abandonat durerii; **2.** a se lăsa în voia (cuiva); a se încredinţa cuiva: *c-o blîndă maiestate Adam o-mbrăţişază; ea s-abandonă placid.* HEL.; **3.** a se confesa, a se destăinui; a se încrede: *s-a abandonat lui, destăinuindu-şi viaţa.* [Din fr. ***abandonner,*** it. ***abbandonare***].

abandonáre, abandonări f. **1.** acţiunea de a abandona; renunţare la un bun, la un drept: *abandonarea mărfurilor în vamă;* **2.** părăsire a ceea ce intră în grija sa, în obligaţiile sale: *abandonarea familiei;* **3.** încetare a ajutorului, a susţinerii: *abandonarea prietenului la nevoie;* **4.** renunţare la a folosi, la a lua în consideraţie: *reţinerea dintr-un autor ca valabile numai a unor porţiuni i se pare o abandonare a principiului că un scriitor e o individualitate.* CĂL.; **5.** întrerupere a unei activităţi: *lipsa mijloacelor a însemnat abandonarea studiilor;* **6.** retragere dintr-o competiţie sportivă în timpul desfăşurării ei; **7.** părăsire definitivă a unei localităţi, a unei regiuni etc.: *abandonarea plaiurilor montane i-a lăsat o permanentă nostalgie.* [V. ***abandona***].

abandonát, ~ţi, abandonată, ~e a. părăsit, lăsat: *soţul abandonat ... se răzbună printr-o epigramă.* CĂL. [V. ***abandona***].

abanós, abanoşi m. **1.** arbore din India cu lemnul negru şi dur, din care se fabrică mobilă de lux (*Diospyros ebenum*): *foiuleană de-abanos, la luncuţa rară-n jos trece Ghiţă cel frumos.* POP.; **2.** lemnul acestui arbore: *un lung caic de abanos.* AL.; **de abanos,** foarte negru: *două lacrimi udă geana-i de-abanos.* BOL.; *păr de abanos. //* adv. zdravăn, tare, dur: *şade tot abanos, ţeapăn şi vîrtos.* PANN; **a se ţine abanos,** a se conserva foarte bine; a arăta mai tînăr decît vîrsta pe care o are. [Din turc. ***abanoz***].

ab antiquo [al ánticvo] adv. de demult, din vechime: *faptul e cunoscut ab antiquo.* [Cuv. lat.].

abatáj, abataje n. **1.** extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămînt: *lucrări de abataj la suprafaţă;* **2.** loc într-o mină sau într-o carieră unde se execută această operaţie; **3.** doborîre a copacilor în exploatările forestiere; **4.** sacrificare a animalelor în abator; **5.** înclinare a unei nave pentru reparaţii sau pentru a fi curăţată. [Din fr. ***abattage***].

abáte[1], abaţi m. **1.** stareţ al unei mănăstiri catolice; **2.** titlu onorific dat unor preoţi catolici; persoană care poartă acest titlu: *întovărăşit de un abate şi un pictor merse de-a dreptul la Columna lui Traian.* CĂL. [Din it. ***abbate***].

abáte[2], abát vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) schimba, a(-şi) modifica direcţia de deplasare sau locul ocupat: *abătînd din matca sa apa Sangheţii, i-au aflat toată avuţia.* CANT.; *îmi ieu traista cu blidele, pornesc spre sat, mă abat iar pe la tei.* CR.; (fig.) *e unicul mijloc pentru a abate bănuiala publică de pe clina pe care a apucat.* EM.; **2.** (tr.) a îndepărta, a face să-şi schimbe orientarea, destinaţia etc.: *nu ne vor abate o clipă chiar din calea noastră.* EM.; (p. ext.) *eclesia creştină abătea interesele intelectuale cu toată rîvna spre lumea de dincolo.* BL.; **3.** (intr.) a coti, a lua altă direcţie: *abătură cătră stînga, la mănăstire.* SAD.; **4.** (intr.) a devia, a se desprinde din ...: *pe drumul care abate din şosea încoace se aud venind paşi de cai.* CAR.; (refl.) *tot ce se abate de la aceste două norme generale e greşit.* EM.; **5.** (refl.) a încălca, a nesocoti anumite norme, reguli, principii etc.: *nimeni să nu cuteze a se abate de la sfintele pravili.* ISP.; **6.** (intr. şi tr.) a-i veni pe neaşteptate un gînd, o dorinţă; a trece prin minte; a căşuna: *de-mi va abate vrodată să-mi vînd moşia, am gînd să pun în publicaţie.* NEGR.; *nimănui din voi nu-i abată cumva prin minte că ar fi un geniu.* EM.; **7.** (refl.) a veni intempestiv (şi cu forţă): *fiara se abătu clănţănind asupra ei şi a copilului.* SAD.; *furtuna s-a abătut asupra pădurii;* (fig.) *ce vijelie se abătu peste mintea asta aşa de largă şi bine înzestrată?* VLAH.; (p. ext.) *alte necazuri se abătură asupra poetului.* CĂL.; **8.** (intr.) a cuprinde, a-i veni (brusc şi cu intensitate): *un instinct atît de van ce le-abate şi la păsări de vreo două ori pe an.* EM.; **9.** (refl.) a se opri (pentru o vizită scurtă), renunţînd la traseul iniţial; a trece pe la ...: *Vasile începe să întîrzie de la masă, abătîndu-se cu prietenii la un loc unde se discută politică şi se bea.* CĂL.; **10.** (înv.; intr.) a realiza în grabă (şi cu încordare): *abătu într-aceeaşi dzi de mărită şi fata a doua.* VARL.; **11.** (tr.) a doborî, a culca la pămînt: *năprasnica săcure abate toţi copacii din falnica pădure.* AL.; **12.** (refl.) a se lăsa jos, a se prosterna: *se abătu cu faţa la pămînt, cu mîinile întinse pe lîngă cap.* SAD.; **13.** (tr.) a produce apăsare sufletească; a deprima, a întrista: *fermierul american, simţindu-se alungat la periferia existenţei, e veşnic abătut de nostalgia oraşului.* BL. [Lat. ***abbattere,*** din fr. ***abattre***].

abátere, abateri f. **1.** acţiunea de a (se) abate şi rezultatul ei: *a fost de faţă singura abatere de la plan.* GHEŢIE; **2.** schimbare, modificare a direcţiei; mutare în alt loc: *abaterea cursului unei ape;* **3.** îndepărtare, deviere de la subiect; digresiune: *a relatat faptele făcînd şi destule abateri;* **4.** oprire temporară; zăbovire: *începe obişnuita călătorie cu abateri pe la hanuri.* CĂL.; **5.** încălcare a unui acord, a unei norme, a unei legi etc.; culpă, greşeală: *am trecut a-i spune despre abaterile Turciei de la tractatele ce avea cu domnii noştri.* GHICA; *elevul are multe abateri;* **6.** deviere de la o obişnuinţă, de la o tradiţie: *termenul este folosit pentru diverse abateri de la uzul consacrat.* D.; **7.** (gram.) excepţie de la o regulă; **8.** (tehn.) diferenţă (admisă) între dimensiunea realizată a unei piese şi dimensiunea ei proiectată; **9.** (mar.) orientare a prorei unei nave către o direcţie nouă; **10.** (înv.) declinaţie, deviaţie magnetică. [V. ***abate[2]***].

abatésă, abatese f. (rar) superioară a unei mănăstiri catolice de călugăriţe. [Din it. ***abbadessa;*** cf. lat. ***abbatissa***].

abatíză, abatize f. (mil.) obstacol realizat (în păduri) din copaci tăiaţi şi culcaţi la pămînt cu vîrful spre inamic. [Din fr. ***abattis***].

abatór, abatoare n. ansamblu de clădiri şi de instalaţii unde se sacrifică animalele pentru consum (şi se prelucrează carnea); (turcism) zalhana; (şi: (înv.) **abatoriu**). [Din fr. ***abattoir***].

abatóriu n. v. abator.

abaţiál, ~i, abaţială, ~e a. care aparţine unei abaţii; mănăstiresc; **biserică abaţială,** biserica principală a unei abaţii. [Din fr. ***abbatial,*** it. ***abbaziale***].

abaţíe, abaţii f. mănăstire catolică mare, cu proprietăţi şi venituri. [Din it. ***abbazia,*** lat. ***abbatia***].

abaxiál, ~i, abaxială, ~e a. situat în afara unei linii axiale. [Din fr. ***abaxial***].

abazíe, abazii f. (med.) tulburare a sistemului nervos, caracterizată prin mers dezordonat, datorită pierderii echilibrului. [Din fr. ***abasie***].

ábă f. v. aba[2].

abătút, ~ţi, abătută, ~e a. **1.** care este întristat, descurajat, mîhnit: *Dan se simţea bolnav, abătut, strivit sub greutatea cugetărilor lui.* EM.; **2.** (înv.) modificat, deviat; depărtat: *a dachilor limbă samănă-ş cu a italilor, însă atîta-i de stricată şi abătută, cît de-abiia poate să înţeleagă italul.* CANT. [V. ***abate[2];*** cf. fr. ***abattu***].

abc [abecé] m. **1.** primele litere ale alfabetului; **2.** (fig.) început al unei arte sau al unei ştiinţe: *cunoaşte abia abc-ul informaticii.* [Din fr. ***abece***].

abcedá, pers. 3 **abcedează** vb. (med.; intr.) a forma un abces: *rana abcedează dacă nu este dezinfectată.* [Din fr. ***abcéder***].

abcés, abcese şi (înv.) **abcesuri** n. acumulare de puroi într-un ţesut sau într-un organ: *vibrionii se găsesc în puroiul abcceselor.* C.L.; (şi: (rar) **absces**). [Din fr. ***abcès,*** lat. ***abscessus***].

abdicá, abdíc vb. (intr.) **1.** a renunţa la tron: *dacă M. sa voieşte să abdice nu putem şti.* EM.; **2.** (p. ext.) a renunţa la ceva: *nu abdică pînă la sfîrşit la nici una din prerogativele sale.* CĂL. [Din lat. ***abdicare,*** fr. ***abdiquer***].

abdicáre, abdicări f. **1.** acţiunea de a abdica şi rezultatul ei; renunţare la tron: *răscularea din Bucureşti şi abdicarea lui Bibescu.* GHICA; **2.** (p. ext.) renunţare la ceva; retragere dintr-o activitate: *cuvintele mi se par dezonorante, sunînd ca o abdicare laşă.* GHEŢIE; *se constată la unii lingvişti abdicarea de la deontologia profesională, prin acceptarea cacografiei cu „â" şi cu „sunt".* [V. ***abdica***].

abdicáţie, abdicaţii f. (rar) renunţare la ceva; abdicare: *această abdicaţie formală de la judecata omenească a fost numai ... o eroare tipografică.* EM. [Din lat. ***abdicatio, -onis,*** germ. ***Abdikation***].

abdomén, abdomene n. **1.** parte a corpului dintre torace şi bazin; burtă, pîntece: *un chirurg uită foarfecul în abdomenul meu.* VIERU; *interesant mijloc de a te sinucide! comentă el, în timp ce-mi palpa abdomenul.* GHEŢIE; **abdomen acut,** stare patologică (cu debutul brusc) determinată de inflamaţia, perforaţia, obstrucţia etc. unui organ intern; **2.** parte posterioară a corpului la insecte. [Din lat., fr. ***abdomen,*** germ. ***Abdomen***].

abdomenoscóp, abdomenoscoape n. (med.) laparoscop. [Din fr. ***abdomenoscope***].

abdominál, ~i, abdominală, ~e a. care ţine de abdomen, referitor la abdomen: *fu cuprins subit de dureroase şi prelungi contracţii abdominale.* GHEŢIE; *muşchi abdominali; crampe abdominale.* [Din fr., germ. ***abdominal***].

abdominalgíe, abdominalgii f. (med.) durere abdominală. [Din fr. ***abdominalgie***].

abductór, ~i, abductoáre a. **1.** (anat.) care realizează abducţia[1]: *muşchi abductor;* **2.** (tehn.) care recuperează gazele rezultate dintr-o reacţie chimică: *dispozitiv abductor; tub abductor.* [Din fr. ***abducteur;*** cf. lat. ***abductor***].

abdúcţie[1], abducţii f. (fiziol.) mişcare care îndepărtează un membru de axul median al corpului; (şi: (înv.) **abducţiune**). [Din fr. ***abduction,*** lat. ***abductio, -onis,*** germ. ***Abduktion***].

abdúcţie[2], abducţii f. (log.) **1.** silogism care are premisa majoră adevărată, iar premisa minoră probabilă; **2.** procedeu de obţinere a unei concluzii cu o sferă mai mare decît premisa, prin ipoteze statistice. [Din engl. ***abduction***].

abducţiúne f. v. **abducţie[1]**.

abecedár, abecedare n. **1.** manual pentru învăţarea scrisului şi a cititului: *era un abecedar cu slove de un palmac de mari.* NEGR.; **2.** (p.ext.) carte de nivel scăzut, destinată persoanelor cu puţină cultură: *chiar poeziile în stil de abecedar ... sînt graţioase prin delicateţa maternă.* CĂL.; **3.** (p. ext.) sumă a cunoştinţelor elementare dintr-un domeniu; lucrare care conţine asemenea cunoştinţe: *din abecedarul economic.* EM.; (şi: (înv.) **abeţedar, abiţedar, abiţidar**). [Din lat. ***abecedarius,*** germ. ***Abecedarium,*** fr. ***abécédaire***].

aberánt, ~ţi, aberantă, ~e a. **1.** care se abate de la tipul obişnuit, care se îndepărtează de ceea ce este normal; denaturat: *specie aberantă;* **verb aberant,** verb care are forme proprii specifice ce se abat de la flexiunea obişnuită; verb neregulat; **2.** care este contrar raţiunii sau bunului-simţ; greşit: *comparare aberantă;* **3.** care constituie o aberaţie, care conţine o aberaţie; care susţine o aberaţie; absurd: *idee aberantă.* [Din fr. ***aberrant,*** lat. ***aberrans, -ntis***].

aberatív, ~i, aberativă, ~e a. (rar) care ţine de aberaţie, propriu aberaţiei; care este departe de realitate sau de adevăr: *cuprinde iniţieri erotice de ordin mai aberativ, stăpînite de imaginea vegetală a cepei.* CĂL. [Din fr. ***aberratif***].

aberáţie, aberaţii f. **1.** abatere de la ceea ce este normal: *printr-o aberaţiune, o îndrăzneală nemaipomenită, au cutezat să înfăţişeze ca operă de trădare una dintre cele mai strălucite victorii diplomatice.* EM.; **2.** idee, acţiune contrară raţiunii sau bunului-simţ; absurditate: *am ascultat toate aberăciunile cîte le-ai debitat fraţilor români.* AL.; *nu s-ar putea spune că aberaţia lui Eliade n-a avut şi o urmare pozitivă.* CĂL.; **3.** (fiz.) dispersare a razelor luminoase care traversează o lentilă: *asemenea experienţe erau îndeosebi cele ale lui Fizeau şi cele în legătură cu aberaţia luminii.* BL.; *aberaţie cromatică;* **4.** (fiz.) deformare a unei imagini, produsă de un sistem optic (oglindă, lentilă); **aberaţie vizuală,** astigmatism; **5.** (astr.) efect optic prin care un astru se vede într-o poziţie diferită de cea reală, datorită rotaţiei Pămîntului şi a duratei de parvenire a luminii; (şi: (înv.) **aberaţiune, aberăciune**). [Din lat. ***aberratio, -onis,*** fr. ***aberration***].

aberaţiúne f. v. aberaţie.

aberáciúne f. v. aberaţie.

abeţedăr n. v. abecedar.

abhorá, abhór vb. (rar; tr.) a avea oroare, aversiune (faţă de cineva sau de ceva); a detesta: *sînt un om foarte laborios ... şi abhor pe leneşi.* CĂL. [Din fr. ***abhorrer***; cf. lat. ***abhorrere***].

abiá adv. **1.** cu greu, anevoie: *şi cursem pe lîngă ostrov, şi abiia putum ţinea corabiia.* COD.VOR.; (întărit prin repetare): *în cinci-şese sate, abie-abie putu nimeri una după placul ei.* CR.; **2.** cu nerăbdare, cu încordare: *abia aştepta să facă o nouă călătorie.* CĂL.; **3.** foarte puţin, aproape deloc: *pică poamele cînd se coc, abia mişcînd pomul la rădăcină.* ZILOT.; *abia se farda şi adopta, în genere, o atitudine rezervată.* GHEŢIE; **4.** cel puţin, măcar, barem, doar: *hai şi tu cu mine ... de-abia te-i mai încălzi mergînd la drum.* CR.; **5.** de puţin timp; numai ce, îndată ce, tocmai: *şi abia plecă bătrînul ... ce mai freamăt, ce mai zbucium!* EM.; (întărit prin prep. *de*): *de abia apucasem a adormi şi un vis fantastic veni.* NEGR.; **6.** nu mai mult de(cît) ...; numai, doar: *au trecut abia două luni de atunci;* **7.** nu mai înainte decît; tocmai: *abia după şapte ani încuviinţa autoritatea ecleziastică despărţirea.* CĂL.; (întărit prin prep. *de*): *fizica începe de-abia astăzi să-şi făurească mijloace îndeajuns de subtile.* BL.; **8.** numai în momentul acela; chiar atunci: *l-a ajuns abia cînd intra în casă;* (şi: (reg.) **abie**). [Lat. ***ad vix***].

abié adv. v. **abia.**

abielúţa adv. (pop.) diminutiv al lui abia; îndată ce, numai ce: *agheluţa iese băietu în lume, şi-i şiret şi rău.* POP. [De la ***abia***].

abietacée, abietacee f. (la pl.) familie de conifere cuprinzînd plante din specia bradului; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***abiétacées***].

abletín n. substanţă răşinoasă extrasă din lemnul de brad, de forma unor cristale incolore solubile în apă şi în alcool. [Din fr. ***abiétine***].

abietinée, abietinee f. abietacee. [Din fr. ***abiétinées***].

abíl, ~i, abilá, ~e a. **1.** care vădeşte dibăcie, agerime într-o activitate; dibaci, iscusit, îndemînatic, priceput: *profesorul cel nou ... era un abil pedagog.* GAL.; (adv.) *Anghel mînuieşte abil umorul animist.* CĂL.; **2.** care este realizat cu dibăcie şi inteligenţă; iscusit: *o mişcare abilă;* (adv.) *cîteva reflectoare, abil plasate, umpleau scena de o strălucire albastră-argintie.* GHEŢIE; **3.** care ştie să se orienteze, să se descurce potrivit situaţiei; descurcăreţ, şmecher: *o persoană abilă urcă astăzi uşor în ierarhia socială, chiar dacă este lipsită de merite;* **4.** (jur.) care îndeplineşte condiţiile cerute de lege pentru a exercita un anumit drept. [Din fr. ***habile,*** lat. ***habilis***].

abilitá, abilitez vb. (tr.) **1.** a conferi cuiva un titlu sau un grad; a conferi cuiva dreptul de a practica o anumită profesiune; **2.** (germanism) a recunoaşte cuiva calitatea de docent; (şi: (rar) **habilita**). [Din fr. ***habiliter,*** germ. ***habilitieren;*** cf. lat. ***habilitare***].

abilitáre, abilitări f. **1.** faptul de a abilita; conferire; **2.** recunoaştere a calităţii de docent: *lucrarea de habilitare îl absorbea din ce în ce mai mult.* GHEŢIE; (şi: (rar) **habilitare**). [V. ***abilita***].

abilitát, ~ţi, abilitatá, ~e a. care are un drept legal, un titlu, un grad. [V. ***abilita***].

abilitáte, abilităţi f. **1.** capacitate de a proceda cu dibăcie şi agerime; dibăcie, iscusinţă, îndemînare, pricepere: *memoriul în chestiune era redactat cu o remarcabilă abilitate.* BL.; **2.** (de obicei la pl.) faptă de om şmecher; şmecherie, tertip: *umblă cu abilităţi avocăţeşti;* **3.** (rar) recunoaştere a calităţii de docent: *aşa ar fi procedat dacă profesorul Carstens nu-i propunea să susţină examenul de habilitate, ceea ce i-ar fi adus titlul de docent.* GHEŢIE; (şi: (rar) **habilitate**). [Din fr. ***habilité,*** lat. ***habilitas, -atis,*** germ. ***Habilität***].

ab initio [ab iníţio] adv. de la început, de la capăt: *nu putem discuta toate problemele ab initio.* [Cuv. lat.].

abiogén, ~i, abiogená, ~e a. care nu este de origine organică. [Din fr. ***abiogène***].

abiogenézá f. teorie potrivit căreia viaţa s-a născut din materia anorganică. [Din fr. ***abiogenèse***].

abiología f. disciplină care studiază materia anorganică. [Din fr. ***abiologie***].

abiótic, ~ci, abiotică, ~ce a. **1.** lipsit de viaţă; *incompatibil cu viaţa: mediu abiotic;* **2.** care aparţine abiozei, propriu abiozei: *păstrarea alimentelor prin mijloace abiotice.* [Din fr. ***abiotique***].

abiotrofíe, abiotrofii f. slăbire sau încetare a funcţiilor unui ţesut, unui organ sau unui organism. [Din fr. ***abiotrophie***].

abiózá f. **1.** starea, calitatea de a fi abiotic; lipsă de viaţă; **2.** conservare a produselor alimentare prin distrugerea completă a microorganismelor din ele. [Din fr. ***abiose***].

ab irato adv. la mînie: *a acţiona ab irato.* [Cuv. lat.].

abís, abisuri şi (rar) **abise** n. **1.** prăpastie foarte adîncă; hău: *valurile ..., mai mari decît vaporul, treceau unul după altul, lăsînd între el un abis.* BOL.; (fig.) *între întropatia ce are loc în ordinea naturii şi aceea care are loc în artă se cască un abis.* BL.; **2.** (fig.) îndepărtare foarte mare; separare foarte mare: *între cele două concepţii este un abis;* **3.** (franţuzism) adîncime marină foarte mare; groapă marină. [Din lat. ***abyssus,*** fr. ***abysse;*** cf. fr. ***abîme***].

abisál, ~i, abisală, ~e a. **1.** (de) la mare adîncime, de abis; **zonă** (sau **regiune**) **abisală,** zonă foarte adîncă în mări şi în oceane; **animal abisal,** animal care trăieşte în această zonă; **2.** care aparţine subconştientului, al subconştientului: *categoriile abisale sînt mai mult sau mai puţin variabile.* BL.; **3.** referitor la subconştient; care studiază subconştientul: *psihologii abisali ... ni se pare că văd inconştientul într-o perspectivă mult prea îngustă.* BL. [Din fr., germ. ***abyssal***].

abisalitáte f. caracter abisal; adîncime imensă (de nepătruns): *abisalitatea foselor oceanice;* (fig.) *sîntem convinşi de abisalitatea istoriei adevărului.* [***Abisal*** + ***-itate***].

abitáciu n. v. **habitaciu.**

abitáţie f. v. **habitaţie.**

abitír adv. (la comparativ) mai tare, mai bine, mai mult, mai grozav (decît) ...: *are ambiţ băiatul, ca să fie compania noastră cea mai abitir din toate.* CAR.; *o coroană care lumina mai abitir ca cele mai scumpe pietre.* POP. [Din turc. ***beter*** „mai rău"].

abituál a. v. **habitual.**

abitúdine f. v. **habitudine.**

abituriént, ~ţi, abiturientá, ~e m., f. (reg.) persoană care susţine examenele de admitere într-o instituţie de învăţămînt superior. [Din rus ***abiturient***].

abţedár n. v. **abecedar.**

abţidár n. v. **abecedar.**

abjéct, ~ţi, abjectă, ~e a. **1.** care comite fapte reprobabile, demn de dispreţ; netrebnic, josnic: *ei sînt fără putere în societate, uneori săraci, mai adesea detracaţi şi abjecţi.* CĂL.; **2.** care inspiră repulsie; reprobabil: *aprobă altele, nu numai lipsite de orice valoare, dar pline de cele mai abjecte perversităţi.* CĂL. [Din fr. ***abject,*** lat. ***abjectus***].

abjécţie, abjecţii f. stare, faptă vrednică de dispreţ; josnicie, ticăloşie: *a crezut, inspirat de romanul rus, că găseşte în abjecţiune o confirmare a pasiunii virile.* CĂL.; (fig.) *să zic că sînt cel mai mizerabil dintre oameni ... şi c-ai vedea această abjecţiune zbătîndu-se în durerile morţii.* EM.; (şi: (înv.) **abjecţiune**). [Din fr. ***abjection,*** lat. ***abjectio, -onis***].

abjecţiúne f. v. abjecţie.

abjudecá, abjúdec vb. (tr.) a anula, a suspenda un titlu, un drept etc. printr-o hotărîre judecătorească. [Din lat. ***abjudicare***].

abjudecáre, abjudecări f. acţiunea de a abjudeca şi rezultatul ei; anulare, suspendare a unui titlu, a unui drept. [V. ***abjudeca***].

abjurá, abjúr vb. (tr.) **1.** a se lepăda prin jurămînt de o religie, a renega public o religie; **2.** a renunţa definitiv la o opinie, la o doctrină, la o părere etc. [Din lat. ***abjurare,*** fr. ***abjurer***].

abjurăre, abjurări f. faptul de a abjura; renunţare (solemnă) la o religie, la o doctrină: *la ceremonia abjurării, apăsată de educaţia ei orientală, fata are o tragică comoţie.* CĂL. [V. ***abjura***].

abjurăţie, abjuraţii f. abjurare. [Din fr. ***abjuration,*** lat. ***abjuratio, -onis***].

ablactáţie, ablactaţii f. **1.** înlocuire treptată a laptelui matern prin alte alimente necesare sugarului; **2.** încetare a secreţiei de lapte matern. [Din germ. ***Ablaktation***].

ablatív, ablative n. al şaselea caz al declinării, în unele limbi (greacă, latină), care arată punctul de plecare, originea, îndepărtarea sau instrumentul acţiunii: *ablativul plural e totdeauna egal cu dativul.* EM.; **ablativ absolut,** propoziţie circumstanţială în latină, formată dintr-un substantiv (sau pronume) şi un participiu sau un adjectiv la cazul ablativ; (adj.) *cazul ablativ;* **verb ablativ,** verb care arată că acţiunea porneşte de la subiect către cineva sau către ceva: *dintre verbele ablative fac parte „a da", „a lăsa", „a vinde".* [Din lat. ***ablativus,*** fr. ***ablatif***].

ablăţie f. v. ablaţiune.

ablaţiúne, ablaţiuni f. **1.** (med.) îndepărtare chirurgicală a unui organ, a unui membru sau a unui ţesut (bolnav); extirpare; **2.** (geol.) îndepărtare (prin acţiunea apei, vîntului etc.) a materialului rezultat prin dezagregarea solului şi a rocilor; **3.** reducere a masei sub acţiunea căldurii: *ablaţiunea unui gheţar, a unui meteorit;* (şi: (rar) **ablaţie**). [Din lat. ***ablatio, -onis,*** fr. ***ablation***].

áblaut, ablauturi n. alternanţă vocalică (în limba germană). [Din germ. ***Ablaut***].

ablefarie, ablefarii f. (med.) anomalie congenitală constînd în lipsa (parţială) a pleoapelor. [Din fr. ***ablépharie***].

ablegát, ablegaţi m. delegat papal însărcinat cu o misiune. [Din lat. ***ablegatus,*** fr. ***ablégat***].

ablegáţie, ablegaţii f. funcţia de ablegat. [Din fr. ***ablégation***].

ablepsíe, ablepsii f. cecitate. [Din fr. ***ablepsie***].

ablucráre, ablucrări f. (rar) împlinire, completare: *ablucrarea şi lepădarea lipselor în formele dialectelor.* EM. [De la ***lucrare;*** cf. germ. ***abarbeiten***].

ablutomanie, ablutomanii f. tendinţă obsesivă de a se spăla. [Din fr. ***ablutomanie***].

ablúţie f. v. abluţiune.

abluţiúne, abluţiuni f. **1.** spălare (ca semn al purificării) în practica religioasă a unor popoare orientale (mahomedani, evrei, indieni); **2.** vărsare de vin şi apă pe degetele preotului catolic după împărtăşanie; **3.** spălare, îmbăiere (cu duşul); (şi: **abluţie**). [Din lat. ***ablutio, -onis,*** fr. ***ablution***].

abnegá[1], abnég vb. (tr.) a se lepăda de ceva sau de cineva; a tăgădui, a nega: *şi-a abnegat credinţa strămoşească.* [Din lat. ***abnegare***].

abnegá[2], abnég vb. (refl.) a se devota, a se consacra în întregime: *un caracter special, acela de-a se abnega neîntrerupt în interesul întregului.* EM. [De la ***abnegaţie***].

abnegáre[1], abnegări f. **1.** faptul de a abnega[1]; lepădare, dezicere de ceva sau de cineva; **2.** lepădare de sine; jertfire voluntară de sine: *o ţara mea! ... cerutu-ţi-au copiii în zile de urgie? i-ai dat cu abnegare.* AL. [V. ***abnega[1]***].

abnegáre[2], abnegări f. (rar) faptul de a se abnega[2]; devotament, abnegaţie: *poate atribui patriotism, abnegare şi cele mai bune simţiminte la oameni.* EM. [V. ***abnega[2]***].

abnegăţie f. **1.** sacrificiu voluntar; jertfire: *vine de la natură ... acea abnegaţie de sine, pentru a se consacra soţului, părinţilor, copiilor ei.* NEGR.; **2.** devotament, consacrare totală: *i-am văzut luptînd cu abnegaţie şi curaj pentru redobîndirea drepturilor ţării şi pentru libertate.* GHICA; (şi: (înv.) **abnegaţiune**). [Din fr. ***abnégation,*** lat. ***abnegatio, -onis***].

abnegaţiúne f. v. abnegaţie.

abnórm, ~i, abnormă, ~e a. (livr.) anormal, neobişnuit: *cazuri ciudate în cari cererile chiar abnorme ale bolnavilor sînt în stare să înlăture boala.* EM. [Din germ. ***abnorm,*** lat. ***abnormis***].

abnormitáte, abnormităţi f. (livr.) ceea ce este abnorm, anormal; anomalie: *societatea este destul de bine organizată pentru a se garanta în contra unor asemenea abnormităţi.* MAIOR. [Din germ. ***Abnormität***].

aboálă f. numele (eufemistic) popular al epilepsiei. [A^3 + ***boală***].

aboli, abolesc vb. (tr.) **1.** a desfiinţa cu desăvîrşire (o stare social-politică, o instituţie); **2.** a anula o lege, o dispoziţie etc.: *ar fi mult mai nimerit pentru societate a renunţa la uniformitatea proiectului, a aboli toate regulele restrictive şi stabilite.* OD. [Din fr. ***abolir***; cf. lat. ***abolere***].

abolíre, aboliri f. **1.** acţiunea de a aboli şi rezultatul ei; desfiinţare, aboliţie: *abolirea inegalităţilor de rasă şi de sex.* CĂL.; **2.** abandonare, înlăturare, lepădare: *budhismul uimeşte şi prin abolirea ideii de divinitate.* BL. [V. ***aboli***].

abolíţie, abolíţii f. desfiinţare totală, suprimare definitivă: *abolişiunea drepturilor de naştere, proclamarea egalităţii ... sînt victorii ale libertăţii.* GHICA; (şi: (înv.) **abolíţiune**). [Din fr. ***abolition,*** lat. ***abolitio, -onis***].

abolíţiúne f. v. abolíţie.

abolíţionísm m. mişcare politică pentru desfiinţarea sclaviei negrilor, apărută la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în America. [Din fr. ***abolitionnisme***].

abolíţioníst, ~şti, abolíţionístă, ~e a. care ţine de abolíţionism; referitor la abolíţionism. // m. adept al abolíţionismului. [Din fr. ***abolitionniste***].

abólla f. manta militară la romani. [Cuv. lat.].

abominábil, ~i, abominabilă, ~e a. **1.** care insuflă groază, dezgust, oroare: *un fapt abominabil a avut loc aici, printre noi.* GHEŢIE; *crimă abominabilă;* **2.** care este foarte neplăcut, foarte rău; foarte urît: *muzică abominabilă.* [Din fr. ***abominable***, lat. ***abominabilis***].

aboná, abonez vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) face un abonament: *alţii erau abonaţi la diferite reviste străine.* IBR.; *abonase o lojă la teatru, unde îşi conducea prietena.* GHEŢIE; *s-a abonat la publicaţii de specialitate;* **2.** (tr.) a procura cuiva un abonament: *şi-a abonat fiul la o revistă tehnică;* **3.** (fig.; refl.) a se folosi de ceva în mod repetat (deşi nu-i aparţine): *după cum văd, s-a abonat la pixul meu.* [Din fr. ***abonner***].

abonaménţ, abonamente n. **1.** convenţie prin care, în schimbul unei sume de bani (plătite anticipat), se obţine un drept pentru o perioadă: *aveau colaborarea mai multor tineri de elită şi angajări de abonamente.* BAC.; *abonament la un teatru;* **2.** (concr.) înscris special care consemnează un asemenea drept: *i-a refuzat împrumutarea abonamentului pe calea ferată.* CĂL.; **3.** sumă plătită în cadrul unei asemenea convenţii: *cîţi săraci am putea face fericiţi cu abonamentul unei loje la teatru!* NEGR.; (şi: (înv.) **abonement**). [Din fr. ***abonnement,*** germ. ***Abonnement***].

abonáre, abonări f. acţiunea de a (se) abona. [V. ***abona***].

abonát, ~ţi, abonată, ~e m., f. persoană care beneficiază de un abonament: *jos în hol e instalat un telefon public, cu o carte a abonaţilor.* GHEŢIE. // a. (rar) care constituie obiectul unui abonament: *loja abonată nu are poziţie centrală.* [V. ***abona***].

abondánt a. v. abundent.

abondánţă f. v. abundenţă.

abondánt a. v. abundent.

abondánţă f. v. abundenţă.

abondínţă f. v. abundenţă.

aboneménţ n. v. abonament.

ábor m. v. abur.

abordá, abordez şi (înv.) **abórd** vb. (intr.) **1.** a trage la ţărm; a acosta: *bastimentul pe care eram a şi abordat într-una din schelele ei.* GHICA; **2.** a se izbi de un alt vas. // **1.** (tr.) a se alătura lîngă o navă, a se opri bord lîngă bord (pentru a ataca); **2.** a lovi accidental o navă: *din cauza ceţii, vaporul a abordat o şalupă;* **3.** a se apropia de cineva pentru a-i vorbi; a se adresa cuiva: *îl abordează cu piept deschis, zicîndu-i ...* NEGR.; **4.** a începe tratarea unui subiect, a unei probleme; a trata, a studia un subiect; a se apuca de o activitate: *naturalistul francez a abordat în cercetările sale laborioase diverse sectoare ale naturii.* BL. [Din fr. ***aborder***].

abordábil, ~i, abordabilă, ~e a. **1.** unde se poate aborda; accesibil: *coastă abordabilă;* **2.** care poate fi abordat; amabil: *se dovedi dificil, retras, aproape sălbatic şi foarte greu abordabil.* GHEŢIE; *persoană abordabilă.* [Din fr. ***abordable***].

abordágiu n. v. abordaj.

abordáj, abordaje n. **1.** ciocnire accidentală a două nave sau a unei nave cu un obstacol; **2.** asalt al unei nave asupra alteia; **3.** acostare a unei nave la ţărm; (şi: (înv.) **abordágiu**). [Din fr. ***abordage***].

abordáre, abordări f. **1.** acţiunea de a aborda şi rezultatul ei; acostare a unei nave; abordaj; **2.** oprire a unei nave lîngă altă navă (atacînd-o); **3.** tratare, studiere a unui subiect, a unei teme etc.: *perspectiva genetică facilitează enorm abordarea problemelor cosmologice în general.* BL. [V. ***aborda***].

ábore m. v. abur.

aborigén, ~i, aborigenă, ~e a. originar din regiunea, din ţara în care trăieşte; autohton, indigen: *plantă aborigenă;* (adv.) *răsună nimerit aci vestite nume aborigen mexicane.* CĂL. // m., f. persoană care face parte din populaţia primitivă a unei ţări; băştinaş: *trăise aceeaşi viaţă ca aborigenii.* GHEŢIE; *aborigenii din Australia.* [Din fr. ***aborigène***].

aborigenitáte f. (rar) însuşirea sau faptul de a fi aborigen, autohton: *conştienţi de drepturile ce ni le dă aborigenitatea.* EM. [***Aborigen*** + ***-itate***].

ab orígine adv. de la origine, de la obîrşie: *a istorisi evenimentele ab origine.* [Cuv. lat.].

abórt n. v. avort.

abortá vb. v. avorta.

abortív, ~i, abortivă, ~e a. **1.** care se produce înainte de vreme; care nu a evoluat în întregime; prematur: *fetus abortiv;* **2.** (şi n.) (substanţă sau mijloc) care provoacă avortul: *medicament abortiv;* (şi: (înv.) **avortiv**). [Din fr. ***abortif,*** lat. ***abortivus***].

ab óvo adv. de la ou, de la început: *spune toată întîmplarea ab ovo.* [Cuv. lat.].

abrác n. (reg.) boabe de ovăz servind ca nutreţ. [Din magh. ***abrak***].

abracadábra f. cuvînt cabalistic căruia i se atribuie puteri magice. [Din fr., it. ***abracadabra***].

abracadabránt, ~ţi, abracadabrantă, ~e a. **1.** total neobişnuit, ciudat, bizar; extravagant: *apare pe scenă într-un costum abracadabrant.* CAR.; **2.** greu de înţeles, de pătruns; întortocheat: *boem adevărat, ducînd o viaţă imposibilă, specialist în dedicaţii magnifice şi abracadabrante.* CĂL. [Din fr. ***abracadabrant***].

abrahíe, abrahíi f. (med.) lipsă congenitală a braţelor. [Din fr. ***abrachie***].

abrahiocefalíe f. (med.) lipsă congenitală a braţelor şi a capului. [Din fr. ***abrachiocéphalie***].

abráş, ~i, abraşă, ~e a. **1.** care are o pată albă sub coadă: *cal abraş;* **2.** nărăvaş, rău, violent: *armăsar abraş;* **3.** plin de răutate, înclinat să facă rău: *om abraş;* **4.** (fig.) nefast, nenorocit: *planurile cele mai bine întemeiate rămîn adesea abraşe.* AL.; **a ieşi abraş,** a eşua, a nu izbuti: *ieşind abraş, a luat în sfîrşit calea lungă şi sucită a giudecăţii.* AL.; (şi: (reg.) **iabraş,** (înv.) **abraşa**). [Din turc. ***abraş***].

abrăşa a. v. abraş.

abrazáre, abrazări f. prelucrare cu ajutorul unui abraziv; abraziune. [De la ***abraziv*** şi ***abraziune***].

abraziúne, abraziuni f. **1.** roadere a unui corp prin frecare de un alt corp abraziv sau mai dur; **2.** erodare a ţărmurilor de către valuri; eroziune. [Din fr. ***abrasion***].

abrazív, ~i, abrazívă, ~e a. şi m. (material, corp) care foloseşte la roaderea prin frecare: *piatră abrazivă; abrazivi pe bază de siliciu.* [Din fr. ***abrasif***].

abreviá, abreviez vb. (tr.) a exprima printr-un simbol, printr-o prescurtare; a prescurta: *a abrevia un cuvînt, un titlu.* [Din lat., it. ***abbreviare***].

abreviáre f. v. abreviere.

abreviát, ~ţi, abreviată, ~e a. care a fost prescurtat: *textul nu-l mulţumi, deoarece reveni asupra lui, supunîndu-l unor revizii succesive, din care ieşi sensibil abreviat.* GHEŢIE; *titlul abreviat se pune între paranteze.* [V. ***abrevia***].

abreviatív, ~i, abreviativă, ~e a. care ţine de abrevieri, care marchează o abreviere: *semne abreviative.* [Din it. ***abbreviativo,*** fr. ***abréviatif***].

abreviatór, abreviatori m. **1.** persoană care abreviază, care rezumă un text; **2.** funcţionar al cancelariei papale. [Din lat. ***abbreviator,*** fr. ***abréviateur***].

abreviatúră, abreviaturi f. (germanism) abreviaţie, prescurtare; (p.ext.) *categoriile sînt cu totul altceva decît o abreviatură sublimată a acestui material.* BL. [Din germ. ***Abbreviatur***].

abreviáţie, abreviaţii f. cuvînt, titlu etc. prescurtat în scris: *„Dnă" este abreviaţie de la „doamnă";* (şi: (înv.) **abreviaţiune**). [Din lat. ***abbreviatio, -onis,*** fr. ***abréviation***].

abreviaţiúne f. v. abreviaţie.

abreviére, abrevieri f. acţiunea de a abrevia şi rezultatul ei; abreviaţie: *listă de abrevieri;* (şi: (înv.) **abreviáre**). [V. ***abrevia***].

abrogá, abróg vb. (tr.) a anula, a scoate din uz (un act normativ): *dintr-o dată s-au abrogat legi drepte şi s-au impus legi nedrepte.* R.L.; *a abroga o dispoziţie ministerială.* [Din lat., it. ***abrogare***].

abrogáre, abrogări f. acţiunea de a abroga; desfiinţare, suprimare, anulare: *abrogarea unei dispoziţii.* [V. ***abroga***].

abrogát, ~ţi, abrogată, ~e a. desfiinţat, suprimat, anulat: *regulamentele exterioare sînt şi rămîn abrogate.* MAIOR. [V. ***abroga***].

abrogatív, ~i, abrogativă, ~e a. care abrogă; care are drept efect abrogarea, anularea: *clauză abrogativă; hotărîre abrogativă.* [Din fr. ***abrogatif***].

abrogáţie, abrogaţii f. (jur.) anulare, suprimare, abrogare (a unei legi, a unui regulament etc.). [Din lat. ***abrogatio, -onis,*** fr. ***abrogation***].

abrudeánca f. artic. numele unui dans popular ardelenesc şi melodia acestui dans. [***Abrud*** n. pr. + ***-eancă***].

abrúpt, ~ţi, abruptă, ~e a. **1.** cu pantă foarte mare; greu accesibil, accidentat: *un om suie locuri abrupte.* CĂL.; **2.** fără graţie, aspru; fără legătură, inegal: *patosul mişcării abrupte e una din notele comune cele mai izbitoare ale aparţiilor romantice.* BL.; *stil abrupt;* (adv.) *de obicei, figurile animale şi umane sînt abrupt geometrizate.* BL.; **3.** (bot.) tîrîtor, repent: *plantă cu tulpină abruptă.* [Din lat. ***abruptus,*** fr. ***abrupt***].

abruptéţe f. **1.** caracter abrupt; pantă mare, povîrniş: *datorită abruteţei falezei a fost nevoit să ocolească;* **2.** caracter direct, fără ocoliş: *îl caracterizează abruptaţea exprimării.* [***Abrupt*** + ***-eţe***].

abrutizá, abrutizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni brută; a face să piardă sau a-şi pierde însuşirile umane; a (se) îndobitoci: *lipsa de cultură abrutizează omul.* [De la ***abrutizant;*** cf. fr. ***abrutir***].

abrutizánt, ~ţi, abrutizantă, ~e a. care abrutizează, care îndobitoceşte. [Din fr. ***abrutissant;*** cf. it. ***abbrutizzante***].

abrutizáre, abrutizări f. acţiunea de a (se) abrutiza şi rezultatul ei; îndobitocire: *de acum încolo*

tema suferinței în internate și a abrutizării soldatului în cazarmă se va întîlni la toți prozatorii. CĂL. [V. ***abrutiza***].

abrutizát, ~ți, abrutizată, ~e a. care și-a pierdut însușirile umane; (care a devenit) insensibil, brutal: *nestatornic, de-o beție tristă, nobil în fundul inimei, dar abrutizat prin pasiune.* EM. [V. ***abrutiza***].

abscés n. v. **abces.**

abscísă, abscise f. (geom.) **1.** coordonată orizontală, care servește, împreună cu coordonata verticală, la determinarea unui punct dintr-un plan; **2.** distanță, pe o coordonată orizontală, de la origine pînă la un punct dat. [Din fr. ***abscisse,*** lat. ***abscissa***].

abscizlúne, abscizluni f. (med.) extirpare a unui organ sau a unei părți dintr-un organ al corpului. [Din fr. ***abscission,*** lat. ***abscissio, -onis***].

abscóns, ~și, absconsă, ~e a. (livr.) **1.** greu de înțeles; obscur: *filozoful aprofundează adevărul creștin prin iluminații proprii și caută în textele examinate ... sensuri absconse.* BL.; **2.** (p. ext.) tăinuit, ascuns; necunoscut: *regiunea absconsă, dar cu posibilități de a fi pusă în lumină, a fenomenelor originare, este patria spiritului lui Goethe.* BL.; **3.** care cultivă misterul, taina: *proza lui F. Aderca este a unui umorist abscons.* CĂL. [Din fr. ***abscons,*** lat. ***absconsus***].

absconsitáte, absconsități f. **1.** caracterul, însușirea de a fi abscons, greu de înțeles: *disonanța între fondul franc linear și falsa absconsitate.* CĂL.; **2.** ceea ce este abscons, obscur: *stilul e aci hermetic, aci popular, absconsitățile lui Barbu unindu-se cu umorismele lui Topîrceanu.* CĂL.; (și: **absconzitáte**). [***Abscons*** + ***-itate***].

absconzitáte f. v. absconsitate.

absént, ~ți, absentă, ~e a. **1.** care lipsește, care nu este prezent: *tatăl ... se ocupă de astronomie, e absent din casă, tratează pe toți cu mare ceremonie.* CĂL.; (subst.) *averile celor absenți se administrează de persoane mijlocitoare.* EM.; **2.** care nu se află, nu se găsește; care lipsește: *inspirația este total absentă la acest autor;* **3.** (fig.) care nu este atent; preocupat, distrat, indiferent: *pare absentă de fiecare dată.* [Din fr. ***absent,*** lat. ***absens, -ntis***].

absentá, absentez vb. (intr.) a lipsi dintr-un loc unde ar fi trebuit să fie prezent; a face absențe: *își putea permite să absenteze nopțile de acasă.* GHEȚIE; (p. ext.) *a te izola de prezent înseamnă a absenta de la orice interes artistic.* CĂL. [Din lat. ***absentare,*** fr. (s')***absenter***].

absenteísm n. **1.** absență îndelungată a proprietarului funciar de pe proprietatea sa, pe care o exploatează prin intermediar: *centralizare și absenteism merg mînă în mînă.* EM.; **2.** absență frecventă dintr-un loc (în special de muncă); lipsă de asiduitate: *absenteism școlar.* [Din fr. ***absentéisme***].

absenteíst, ~ști, absenteístă, ~e a. și m., f. **1.** (proprietar) care, trăind în străinătate, își administrează bunurile prin intermediar: *o familie de proprietar absenteist.* CĂL.; **2.** (persoană) care practică absenteismul, care lipsește frecvent (de la locul de muncă). [Din fr. ***absentéiste***].

absénță, absențe f. **1.** lipsă dintr-un loc (unde ar trebui să fie): *subprefectul liberal le judecă în absența împricinatului țăran.* EM.; **2.** consemnare a lipsei cuiva (de la o obligație): *îi numără absențele din catalog;* **3.** faptul de a nu se afla, de a nu se găsi; inexistență: *columna dorică se caracterizează între altele ... prin absența piciorului.* BL.; **4.** lipsă, carență, defect: *absența capacității de a construi fantastic face din roman un vis urît.* CĂL.; **5.** (med.) pierdere bruscă și de scurtă durată a memoriei: *în starea de absență de care făcea dovadă era exclus să comită un gest funest.* GHEȚIE; **6.** (fig.) neatenție, indiferență, distracție. [Din fr. ***absence,*** lat. ***absentia***].

absidél, ~i, absidelá, ~e a. care ține de absidă, referitor la absidă; (rar) absidial. [Din fr. ***absidal***].

absídă, absíde f. **1.** nișă semicirculară sau poligonală care închidea nava centrală a unei bazilici romane: *combinație variată a planurilor (cînd patrunghiulare, cînd cu abside).* NAUM; **2.** încăpere semicirculară destinată altarului în bisericile creștine: *o mică absidă sau altar pentagon.* OD. [Din fr. ***abside,*** lat. ***absida***].

absidiál, ~i, absidiálă, ~e a. (rar) absidal. [Din fr. ***absidial***].

absínt, absínți m. plantă cu miros puternic și gust amar și aromatic, din familia compozeelor (*Artemisia absinthium*). // n. (pl. **absinturi** și (rar) **absinte**) băutură alcoolică tare, amară, de culoare verde, preparată din această plantă sau din frunze de pelin, anason și alte plante aromatice. [Din fr. ***absinthe***].

absolutátе f. (rar) caracterul, însușirea de a fi absolut: *combate relativismul și proclamă absoluitatea noțiunilor de bine și de rău.* CĂL. [Din fr. ***absoluité***].

absolút, ~ți, absolută, ~e a. **1.** care nu are limite, care nu este supus vreunei condiții sau restricții: *sîntem pentru libertatea absolută a rostirii ideilor.* MAIOR.; *acum el dezvoltă pe larg teoria domniei absolute.* IBR.; **monarhie absolută,** v. **monarhie; 2.** aproape perfect; desăvîrșit, ideal: *cunoașterea absolută ar prilejui o emancipare a individuației.* BL.; **zero absolut,** v. **zero; 3.** care nu face concesii; ferm, strict: *mi-a demonstrat că excepția, departe de a confirma, infirmă regula, care trebuie să fie absolută pentru a exista.* GHEȚIE; *se distinge printr-un caracter absolut;* **majoritate absolută,** v. **majoritate; 4.** considerat în sine; independent de orice sistem de referință; de sine stătător: *după unele concepții filozofice, mișcarea este absolută;* **adevăr absolut,** v. **adevăr; tranzitiv absolut,** v. **tranzitiv; ablativ absolut,** v. **ablativ.** // n. **1.** (filoz.) ceea ce există în sine și pentru sine: *infinitul, absolutul e neînțeles de mintea noastră.* EM.; **2.** caracter perfect, ideal; desăvîrșire: *nu credem de altfel deloc în absolutul acestor opinii.* CĂL.; **3.** ceea ce reprezintă forma desăvîrșită, ideală și abstractă: *inducția de la concret la absolut joacă rol important în procesul de constituire al atîtor concepte.* BL.; **4. în absolut,** fără comparație, fără a ține cont de condiții, de circumstanțe: *el era un empirist în primul rînd și manifesta oarecare sfială de a face afirmațiuni teoretice în absolut.* BL. // adv. **1.** cu totul, în totalitate; întocmai: *dincolo de această limită, cunoașterea în chestiune, închipuită ipotetic, ar fi absolut oarbă.* BL.; **2.** sigur, neapărat, fără doar și poate: *e o ipoteză absolut indispensabilă pentru orice încercare de explicare rațională a lumii.* EM.; **3.** în mod obiectiv, indiferent de împrejurări: *obiectele ce le văd, privite c-un ochi, sînt mai mici; cu amîndoi – mai mari; cît de mari sînt ele absolut?* EM. [Din lat. ***absolutus,*** germ. ***absolut, Absolute;*** cf. fr. ***absolu***].

absolutaménte adv. (rar) în mod absolut, în totalitate; chiar: *n-a voit să-l înțeleagă pînă acum absolutamente nemini.* HASD. [Cf. it. ***assolutamente***].

absolutísm, (rar) **absolutísme** n. **1.** sistem de guvernămînt bazat pe puterea absolută a unui monarh; concepție care stă la baza unui astfel de sistem: *este vorba despre timpul absolutismelor, în care voința de dominație a domnitorilor se dezlănțuie fără frîu.* BL.; **2.** caracter rigid, strict, lipsit de flexibilitate: *absolutismul etic al lui Rizescu este ... caracteristic dementei.* CĂL. [Din fr. ***absolutisme,*** germ. ***Absolutismus***].

absolutíst, ~ști, absolutístă, ~e a. care ține de absolutism, referitor la absolutism, care se caracterizează prin absolutism: *în statul absolutist, acea luptă e regulată prin o putere mult mai înaltă.* EM. // m., f. adept, partizan al absolutismului. [Din fr. ***absolutiste***].

absolutístic, ~ci, absolutístică, ~ce a. (germanism) absolutist: *predominarea unei trăsuri fundamentale absolutistice.* EM. [Din germ. ***absolutistisch***].

absolutizá, absolutizez vb. (tr.) a atribui caracter absolut, a considera absolut: *acuza că încearcă să absolutizeze esteticul în lume.* BL.; *ei absolutizează ideea de dreptate.* [***Absolut*** + ***-iza***].

absolutizáre, absolutizări f. acțiunea de a absolutiza și rezultatul ei, conferire de caracter absolut: *obiectivarea, autonomizarea, absolutizarea valorilor sînt, după părerea noastră, rezultatele unei iluzionări.* BL. [V. ***absolutiza***].

absolutóriu, ~ii, absolutorie, ~ii a. care absolvă; care iartă o vină, o greșeală: *sentință absolutorie.* // n. **1.** certificat, adeverință de absolvire a unei școli superioare: *obținuse numai absolutoriul de la facultatea vieneză de filozofie.* CĂL.; (adj.) *cînd și-ai cîștigat testimoniul absolutoriu, ai ajuns adeseori la sfîrșitul vieții.* MAIOR.; **2.** (rar) iertare a unei vini, a unei greșeli: *nu avem nici un cuvînt de-a da guvernului de la noi un absolutoriu.* EM. [Din lat. ***absolutorius,*** germ. ***Absolutorium;*** cf. fr. ***absolutoire***].

absolúție f. v. absoluțiune.

absoluțiúne, absoluțiuni f. **1.** iertare a păcatelor acordată, la catolici, de către confesor sau de către ierarh: *papa i-a dat absoluțiunea;* **2.** iertare a celui care a comis o greșeală: *el a obținut absoluțiunea din partea opiniei publice;* **3.** iertare de pedeapsă a unui acuzat cînd faptul imputat nu este prevăzut de lege sau cînd săvîrșirea lui a fost justificată: *autorizà pe cel dintîi să poată da absoluțiune de multe penalități bisericești.* EM.; (și: **absolúție**). [Din lat. ***absolutio, -onis,*** fr. ***absolution,*** germ. ***Absolution***].

absolvá vb. v. absolvi.

absolvént, ~ți, absolventă, ~e m., f. persoană care a terminat un an școlar, un ciclu sau o formă de învățămînt: *autorul urmărește pe absolvenții în cariera de învățători.* CĂL. [Din germ. ***Absolvent,*** lat. ***absolvens, -ntis***].

absolvénță f. terminare a unui ciclu sau a unei forme de învățămînt: *certificat de absolvență.* [De la ***absolvent***].

absolví, absolvesc vb. (tr.) **1.** a termina un ciclu de învățămînt sau un an școlar: *producea testimonii că absolvise cursul superior cu nota foarte bine.* CĂL.; // (prez. ind. **absólv**) **1.** (jur.) a scuti de pedeapsă cînd faptul imputat nu este prevăzut de lege sau cînd săvîrșirea lui a fost justificată; **2.** a acorda absoluțiunea, a ierta păcatele; (și: (înv.) **absolva**). [Din germ. ***absolvieren,*** lat. ***absolvere***].

absolvíre, absolviri f. **1.** acțiunea de a absolvi și rezultatul ei; **2.** terminare a studiilor (unui ciclu, unui an etc.); **3.** iertare, scutire de o pedeapsă. [V. ***absolvi***].

absolvít, ~ți absolvită, ~e a. ale cărui cursuri au fost terminate: *facultatea absolvită nu i-a folosit la nimic.* [V. ***absolvi***].

absorbá vb. v. absorbi.

absorbábil, ~i, absorbabilă, ~e a. care poate fi absorbit: *lichid absorbabil.* [Din fr. ***absorbable***].

absorbánt, ~ți, absorbantă, ~e a. **1.** care absoarbe lichidele sau gazele: *pînză absorbantă folosită la bandaje;* (fig.) *orice idee ... devenea un argument pentru concluziile sale proprii, era un temperament absorbant.* IBR.; **puț absorbant,** v. **puț; 2.** care ține de absorbție, referitor la absorbție: *puterea absorbantă a unui burete;* **3.** (fig.) care preocupă foarte mult, care interesează, care captivează: *lectură absorbantă.* // m. corp, substanță etc. care are proprietatea de a absorbi (lichide, gaze). [Din fr. ***absorbant***].

absorbáre f. v. absorbire.

absorbí, absórb și **absorbesc** vb. (tr.) **1.** a lăsa să pătrundă și a reține (un lichid, un gaz etc.) în interiorul său; a încorpora, a înghiți: *diverse substanțe absorb tocmai acele fîșii de lumină spectrală pe care în stare de incandescență ele sînt în stare să le emită.* BL.; (fig.) *ei căutau să absoarbă proprietățile cele mici.* BALC.; **2.** a consuma în întregime, a face să dispară: *procesul îi absorbi averea;* (fig.) *tema, ca o propoziție de demonstrat, absoarbe toată atenția scriitorului.* CĂL.; **3.** a face asemănător; a asimila: *românii macedoneni care se stabilesc în Transilvania sînt absorbiți în masa românească locală.* BL.; **4.** a ocupa în întregime, a preocupa în totalitate; a captiva: *se lăsase absorbit de partida de whist.* GHEȚIE; *de cîtva timp, politica îl absoarbe.* // (refl.) a dispărea pătrunzînd, asimilîndu-se: *abcesul a*

început să se absoarbă; (şi: (înv.) **absorba**). [Din fr. ***absorber,*** lat. ***absorbere,*** germ. ***absorbieren*** (după *sorbi*)].

absorbíre, absorbíri f. **1.** acţiunea de a absorbi şi rezultatul ei; **2.** reţinere, încorporare în masa sa: *sugativa este folosită la absorbirea cernelii;* **3.** preocupare, captivare; obsesie: *să mă smulgă din absorbirea vinovatelor gînduri.* BOL.; (şi: (înv.) **absorbare**). [V. ***absorbi***].

absorbít, ~ţi, absorbită, ~e a. **1.** reţinut, supt, încorporat: *apa absorbită este scoasă prin stoarcerea buretelui;* **2.** (fig.) adîncit într-o activitate sau în meditaţie; cufundat, foarte preocupat: *se puse pe un jilţ unde şezu absorbită în gînduri.* NEGR. [V. ***absorbi***].

absorbitív, ~i, absorbitívă, ~e a. (rar) care absoarbe, care înghite; (fig.) *merge pînă la forma absorbitivă a băutului.* CĂL. [De la ***absorbi***].

absorbitór, ~i, absorbitoáre a. **1.** care absoarbe, care atrage (şi reţine); absorbant, (rar) absorbitiv: *efectul şi influenţa lor devin abia posibile prin însuşirea absorbitoare a obiectelor de pe Pămînt.* EM.; **2.** captivant, pasionant: *ocupaţie absorbitoare.* [***Absorbi*** + *-tor*].

absorbtivitáte f. (rar) proprietate a gazelor şi a lichidelor de a absorbi. [Din fr. ***absorptivité***].

absórbţie, absorbţii f. **1.** fenomen prin care un corp lichid sau solid încorporează din afară o substanţă; absorbire: *capacitatea lui de absorpţiune pentru acidul carbonic din atmosferă.* EM.; (fig.) *încep să simtă ... nevoia de a se asigna faţă de primejdia înstrăinării şi a absorbţiei în catolicism.* BL.; **2.** aspirare, extragere: *instalaţie de absorbţie a gazelor toxice din mină;* **3.** (fiziol.) funcţia nutriţiei; trecere a alimentelor în sînge: *absorbţia unui medicament;* **4.** (fiz.) fenomen de reţinere de către un corp a unei părţi din energia radiantă care cade pe el; (şi: (înv.) **absorbţiune, absorpţiune**). [Din fr. ***absorption,*** lat. ***absorptio, -onis,*** germ. ***Absorption***].

absorbţiúne f. v. absorbţie.

absorpţiúne f. v. absorbţie.

abstenţionísm n. abţinere demonstrativă de la exercitarea dreptului de vot; doctrină care susţine această atitudine. [Din fr. ***abstentionnisme***].

abstenţioníst, ~şti, abstenţionístă, ~e a. care ţine de abstenţionism, referitor la abstenţionism. // m., f. adept al abstenţionismului. [Din fr. ***abstentionniste***].

abstenţiúne, abstenţiuni f. (rar) abţinere de la exerciţiul unui drept, al unei funcţii; abstinenţă; (fig.) *în această abstenţiune a lui C. Negruzzi faţă de marile frămîntări ... ni se lămureşte nouă primul junimist român.* IBR. [Din fr. ***abstention***].

abstinént, ~ţi, abstinentá, ~e a. şi m., f. (persoană) care se reţine de la plăcerile trupeşti; (persoană) care manifestă cumpătare (la mîncare şi la băutură). [Din fr. ***abstinent,*** lat. ***abstinens, -ntis***].

abstinánţă, abstinenţe f. faptul de a-şi impune anumite restricţii; înfrînare, reţinere, abţinere de la excese: *a jurat să nu mai bea şi o dată cu abstinenţa şi-a pierdut şi glasul.* CĂL.; (şi: (înv.) **abstinínţă**). [Din fr. ***abstinence,*** lat. ***abstinentia***].

abstinínţă f. v. abstinenţă.

abstráct, ~ţi, abstractă, ~e a. **1.** care este rezultatul unei abstracţii (şi nu este perceptibil prin simţuri); care există numai în spirit; care exprimă calitatea sau relaţia în afara obiectelor: *adevărurile abstracte sînt indigestibile pentru intelegenţa populară.* EM.; (adv.) *toate acestea sînt narate cronologic şi abstract.* CĂL.; **2.** care uzează de abstracţii; care operează asupra calităţilor şi relaţiilor în afara obiectelor: *gîndire abstractă; ştiinţe abstracte;* **3.** greu de înţeles, de pătruns datorită abstracţiilor şi lipsei reprezentărilor lumii sensibile: *text abstract;* (p. ext.) *Eminescu e un poet foarte abstract.* IBR.; *scriitor abstract;* **4.** (mat.) **număr abstract,** număr considerat în sine, fără alăturarea obiectelor numărate; **5.** care utilizează materia şi mijloacele numai pentru ele însele; care nu reprezintă lumea: *în zilele noastre cîştigă tot mai mult teren arta abstractă.* GHEŢIE; *pictură abstractă;* (p.ext.) *pictor abstract;* **6.** (şi n.) (cuvînt) al cărui sens se raportează numai la o creaţie spirituală: *substantivele abstracte sînt frecvent folosite în filozofie;* **abstract verbal,** substantiv care provine dintr-un verb şi denumeşte acţiunea. // n. ceea ce există numai în spirit; ceea ce este creat de spirit: *nu ţine ... în chip necesar aplicabilitatea de o redutabilă frecvenţă de la abstract la concret.* BL.; **în abstract, a)** pe calea deducţiilor logice; **b)** rupt de realitate. [Din lat. ***abstractus,*** germ. ***abstrakt, Abstrakt;*** cf. fr. ***abstrait***].

abstractív, ~i, abstractívă, ~e a. **1.** care abstrage, care serveşte la formarea ideilor abstracte: *obiectul cunoaşterii ... poate să fie, natural, şi un fapt general, dat ca atare facultăţilor abstractive.* BL.; **2.** care realizează abstracţii; care operează cu abstracţii: *sînt tipuri abstractive, preocupaţi de probleme.* IBR.; **3.** care conţine idei abstracte, care exprimă idei abstracte: *teologia reprezintă o antropologie abstractivă.* CĂL.; **4.** care ţine de abstracţii sau de abstractizare; referitor la abstracţii sau la abstractizare: *operaţie de natură abstractivă constînd din compararea materiei cu un termen stabil al gîndirii.* CĂL. [Din fr. ***abstractif,*** lat. ***abstractivus***].

abstractivitáte f. (rar) capacitatea, aptitudinea de a abstrage, de a realiza idei abstracte. [***Abstractiv*** + *-itate*].

abstractizá, abstractizez vb. (tr. şi intr.) a separa însuşirile esenţiale şi comune ale lucrurilor concrete şi a forma abstracţii: *mintea umană abstractizează informaţiile primite prin simţuri;* (refl. pas.) *aci liniile se abstractizează complet, chiar şi portretele ctitorilor vor dobîndi trăsături mai dezmaterializate.* [***Abstract*** + *-iza*].

abstractizánt, ~ţi, abstractizantă, ~e a. care abstractizează; care realizează abstracţii: *gîndirea creatoare şi abstractizantă realizează noţiunile ştiinţifice.* [***Abstractiza*** + *-ant*].

abstractizáre, abstractizări f. acţiunea de a abstractiza şi rezultatul ei: *savantul are nevoie de noţiuni abstracte, el face o operaţie de abstractizare.* IBR. [V. ***abstractiza***].

abstractizát, ~ţi, abstractizată, ~e a. abstract, obţinut prin abstractizare: *goticul cu formele sale abstractizate.* BL. [V. ***abstractiza***].

abstrácţie, abstracţii f. **1.** (log.) activitate a gîndirii de realizare a noţiunilor cu sfera mai mare şi conţinutul mai redus în raport cu noţiunile iniţiale: *această separare este o abstracţie a minţii noastre.* IBR.; **2.** (filoz.) operaţie a gîndirii de detaşare, de selecţie şi de generalizare a trăsăturilor esenţiale ale obiectelor; abstragere: *asemenea idei n-au putut fi extrase pe cale de simplă abstracţiune (sau inducţiune) din nici un material concret al intuiţiei empirice.* BL.; **a face abstracţie de ...,** a nu ţine seamă de ..., a renunţa la ...: *spiritul îşi permite alternant să opereze cu conceptele numerice cînd în calitatea lor conceptuală ca atare, ... cînd făcînd abstracţie de această conceptualitate.* BL.; **3.** rezultatul acţiunii de a abstractiza; ceea ce există numai în spirit; entitate abstractă (noţiune, concept, categorie): *matematica este o abstracţiune a mecanicii.* EM.; *titlurile, reprezentînd fie abstracţiuni, fie obiecte tehnice, sînt tributare didacticismului veacului.* CĂL.; (şi: **abstracţiune**). [Din fr. ***abstraction,*** lat. ***abstractio, -onis,*** germ. ***Abstraktion***].

abstracţionísm n. **1.** curent artistic contemporan, caracterizat prin reducţia abstractă şi încifrarea imaginii; artă abstractă; **2.** tendinţă de a da abstracţiilor o importanţă deosebită (egală cu a realităţilor concrete): *o anexăm unui excesiv abstracţionism conceptual.* BL.; **3.** caracter abstract, folosire excesivă a abstracţiilor: *faţă de abstracţionismul catolic ..., ortodoxia apare ca o mamă care-şi întinde dragostea mîntuitoare peste întreg omul.* STĂNIL. [Din fr. ***abstractionnisme***].

abstracţioníst, ~şti, abstracţionístă, ~e a. care ţine de abstracţionism, referitor la abstracţionism: *pictura abstracţionistă.* // m., f. adept al abstracţionismului; artist care creează potrivit principiilor abstracţionismului: *abstracţioniştii francezi.* [Din fr. ***abstractionniste***].

abstracţiúne f. v. abstracţie.

abstráge, abstrag vb. **1.** (tr.) a desprinde dintr-un complex; a lua în considerare în mod izolat, făcînd abstracţie de rest: *pentru analiză, abstragem o singură trăsătură a obiectului;* **2.** (refl.) a se detaşa, a se izola (de mediu): *cea mai patriotică faptă a unui adevărat artist este să compună capodopere, abstrăgîndu-se de la orice tendinţă.* CĂL.; **3.** (refl.) a se opri, a se reţine, a se detaşa: *abstrăgîndu-mă de la percepţia acelui inefabil.* CĂL. [Din lat. ***abstrahere*** (după *trage*); cf. fr. ***abstrair***].

abstrágere, abstrageri f. acţiunea de a (se) abstrage şi rezultatul ei; detaşare, izolare: *putea, de pildă, să aleagă conflictul dintre totala abstragere de la existenţă în secol a poetului cu familia neînţelegătoare şi terestră.* CĂL.; **în abstragere de ...,** neţinînd seama de ..., făcînd abstracţie de ..., renunţînd la ...: *principiul noutăţii aplicat numai la comparaţii în abstragere de sentimentul liric integral poate duce şi a dus la încheieri false.* CĂL. [V. ***abstrage***].

abstrás, ~şi, abstrasă, ~e a. **1.** care este desprins de întreg; **2.** care este judecat izolat; **3.** care uzează de abstracţii; predispus la abstracţii: *poeţii spanioli, chiar combatanţi politiceşte, sînt straniu de abstraşi în lirică.* CĂL. [V. ***abstrage***].

abstrús, ~şi, abstrusă, ~e a. greu de înţeles; confuz, obscur: *un seraf face magului o teorie abstrusă asupra originii îngereşti a sufletelor.* CĂL. [Din fr. ***abstrus,*** lat. ***abstrusus***].

absúrd, ~zi, absurdă, ~e a. **1.** care contrazice gîndirea logică, mintea sănătoasă, bunul-simţ: *au fost pînă la derutare izbiţi de comportările cu totul absurde ale primitivilor.* BL.; **2.** fără judecată, fără pricepere: *om absurd.* // n. **1.** ceea ce este lipsit de sens, nelogic, iraţional; **prin absurd,** prin admiterea unui raţionament fals sau a unei premise false; **reducere la absurd,** v. **reducere**; **2.** (filoz.) neconcordanţă totală între om şi lume, între aspiraţiile fiinţei umane şi incapacitatea lumii de a le satisface. [Din lat. ***absurdus,*** fr. ***absurde,*** germ. ***absurd***].

absurdităte, absurdităţi f. **1.** caracterul, însuşirea de a fi absurd: *tot farmecul situaţiei, realizat în parte, ar consta în fabulozitatea însingurării şi în absurditatea tristeţii.* CĂL.; **2.** acţiune, faptă, idee, împrejurare absurdă; aberaţie: *vedem ce absurdităte e de-a reduce principiile de morală la această hazardoasă şi relativă simţire.* EM. [Din fr. ***absurdité,*** lat. ***absurditas, -atis,*** germ. ***Absurdität***].

abţibíld, abţibílduri n. **1.** mic desen colorat aplicat, prin lipire, pe un obiect: *vechiul chip îmi apărea, ceţos, ca un antibild înainte de a-i fi înlăturat prin frecare foiţa de hîrtie.* GHEŢIE; **2.** (la pl.) nimicuri, fleacuri; mici şmecherii: *nu mai umbla cu abţibilduri!* [Din germ. ***Abziehbild***].

abţiguí, abţiguiesc vb. (fam.; tr.) **1.** a da cuiva o bătaie (uşoară); **2.** a modifica, a transforma (în interes propriu) un text, date etc. // (refl.) a se îmbăta (uşor), a se chercheli. [Et. nec.].

abţiguít, ~ţi, abţigultă, ~e a. (fam.) **1.** cherchelit, afumat, uşor beat: *aseară era abţiguit;* **2.** modificat, transformat: *textul era bine abţiguit prin unele locuri.* [V. ***abţigui***].

abţíne, abţin şi (înv.) **abţiu** vb. (refl.) **1.** a se opri de la ceva, a se înfrîna: *noi se înţelege că ne abţinem de a ne rosti în aceste întrebări.* EM.; **2.** a renunţa la ceva; a nu lua parte la un scrutin, la o discuţie etc.: *negreşit că nu pot să votez cu opoziţia ... nici să te abţii de la vot nu poţi.* I.NEGR.; (şi: (înv.) **abţinea**). [Din lat. ***abstinere,*** fr. (s')***abstenir*** (după *ţine*)].

abţíneă vb. v. abţine.

abţínere, abţineri f. faptul de a se abţine. [V. ***abţine***].

abúbă, abube f. (reg.) bubă neagră (mai ales la gură). [A^3 + ***bubă***].

abúlic, ~ci, abulícă, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de abulie. [Din fr. ***aboulique***].

abulíe, abulii f. (med.) deficienţă psihică manifestată prin lipsă de voinţă, prin lipsă de energie, prin nehotărîre: *cu asemenea scurtări de ordin logic, e firesc ca eroul să cadă în abulie.* CĂL. [Din fr. ***aboulie***].

abundă, pers. 3 **abundă** și (înv.) **abundează** vb. (intr.) **1.** a fi, a se afla din belșug; a prisosi: *nenumăratele prejudecăți care abundă în studiile sale pot fi privite cu îngăduință.* BL.; **2.** a avea, a poseda din belșug: *ar fi regretabil ca acest flux de frumos, de care abundă literatura noastră acum, să nu fie răspîndit.* BAC.; (și: (înv.) **abonda**). [Din lat. ***abundare,*** fr. ***aboder***].

abundánt a. v. **abundent.**

abundánță f. v. **abundență.**

abundáre f. (rar) faptul de a abunda; abundență. [V. ***abunda***].

abundánt, ~ți, abundentă, ~e a. care este în cantitate mare, din belșug; bogat, îmbelșugat, mult: *în împrejurări vitrege, primele documente sigure și abundente sînt cu totul tîrzii.* CĂL.; (adv.) *săptămîna aceasta a nins abundent;* (și: (înv.) **abundant, abondant, abondent**). [Din lat. ***abundans, -ntis,*** fr. ***abondant***].

abundénță f. **1.** cantitate mare; exces: *ideile dogmatice s-au ivit într-o abundență nepreväzută.* BL.; (p. ext.) *flori, vițe în festoane, cum nu produce arta, în toată abundanța, în toată frumusețea.* HEL.; **2.** bogăție de bunuri materiale; îndestulare, îmbuibare: *a trăi în abundență;* **cornul abundenței** sau **corn al abundenței,** v. **corn**; **3.** bogăție a expresiei, a elocuției: *scrie o poezie de efuziuni și de vitalități ... care suferă de abundență și risipire.* CĂL.; (și: (înv.) **abundanță, abondanță, abondență, abondință**). [Din lat. ***abundentia,*** fr. ***abondance***].

ábur, aburi m. **1.** lichid trecut în stare gazoasă; vapori; (spec.) vapori de apă: *ce va fi viiața noastră? aburu iaste, cea ce puținel iveaște-se, după acea piare.* COD.VOR.; *puterea oarbă a aburului întemnițată în cilindrul mașinei cu vapor.* EM.; **cu aburi,** acționat prin presiunea vaporilor de apă: *mașină cu aburi;* **2.** (med.) gaze obținute prin evaporare: *baie de aburi;* **3.** (la pl.) ceață rară, pîclă slabă: *peste tîrg, peste livezi negre, peste sat, odihneau aburi ușori.* SAD.; **4.** (fig.) tărie, efluviu; exalație, miros: *cum i se suie aburul băuturii la cap ... plînge.* SAD.; **5.** (înv.) respirație, răsuflare, suflare: *urechi au și nu pot să audză, nice abur nu le iaste-n gură.* DOS.; *ciutele n-au văzut nici urmă, nu puteau simți nici aburul trupului lui.* SAD.; (pop.) **a scoate aburi pe gură,** a vorbi zadarnic, fără rost; **6.** suflare ușoară (de vînt), adiere, boare; **7.** (înv.) suflet (de animal): *aburul dobitocului, muritor și în nemică întorcător.* CANT.; **8.** (fig.) cantitate foarte mică: *dă un abur de sare plăticilor și le așază în protap.* SAD.; (și: (reg.) **abure, abor, abore**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***avull***].

aburcá, abúrc vb. (reg.) **1.** (tr.) a ridica o greutate în spate: *ia atunci lemnele din carul omului ..., apoi, săltîndu-le și aburcîndu-le cam anevoie, le umflă-n spate.* CR.; **2.** (refl.) a se urca; a se cățăra: *începe a se aburca pe cireș în sus.* CR. [Et. nec.; cf. ***urca***].

ábure m. v. **abur.**

abureálă, abureli f. **1.** aburi condensați în picături foarte fine: *abureala geamului;* **2.** exalație, miros: *se simte ... abureala pătrunzătoare a fiarelor sălbatice.* OD.; **3.** (fig.) suflare ușoară, adiere: *o ușoară abureală de vînt ... nu ne dădea nici un pic de răcoare.* IBR. [***Aburi*** + ***-eală***].

aburí, aburesc vb. (intr.) **1.** a scoate aburi: *apele aburesc somnoroase, vilele încep a-și deschide ferestrele.* VLAH.; **2.** a sufla încet; a adia: *cînd vîntul au aburit, iaca și ei la craiul în ogradă au sosit.* CR. // (tr.) **1.** a exala, a degaja, a împrăștia: *zăpada se topește; mușcelele, acoperite d-o pojghiță verzuie, abureau un fum ce se-nălța alene.* DELAVR.; **2.** a acoperi cu aburi (condensați în picături foarte fine): *își luă ochelarii ..., îi aburi, îi șterse și-i puse.* VLAH.; (fig.) *nimenea nu va susține, oricît confesionalismul mai abureşte vederea, că Luther, de pildă, n-ar fi fost un om profund religios.* BL.; **3.** (și refl.) a expune la aburi: *a aburi un bolnav;* **4.** (fig.) a acoperi cu un strat subțire: *pe cei mai mărunței* [pești] *... îi aburesc cu sare și-i usuc în cuptor.* SAD.; **5.** (fig.) a atinge ușor (ca o boare): *se simți aburit de o senzație dulce, ca și cum o mînă caldă și mîngîitoare îi netezea fruntea.* VLAH.; **6.** (fam.) a învălui cu vorbe: *l-a aburit pînă a fost de acord.* // (refl.) **1.** a se acoperi cu aburi: *geamurile se aburesc;* **2.** (fig.) a se aprinde, a se îmbujora: *ei, stăpîne, parcă te-ai cam aburit la față.* CR.; **3.** (fig.) a se umezi ușor: *cînd a aflat vestea, i s-au aburit ochii.* [***Abur*** + ***-i***].

aburíre, aburíri f. **1.** acțiunea de a (se) aburi și rezultatul ei; **2.** pîclă ușoară; abureală: *spre Moldova, totdeauna aburiri de ape.* SAD.; **3.** (fig.) suflare ușoară, adiere: *trec aburiri de răcoare, ca mîngîieri.* SAD.; **4.** emanație, suflare: *ființele însufletate ... de cereasca aburire ... aleargă mare și mică fără de a se abate.* CONACHI. [V. ***aburi***].

aburít, ~ți, aburité, ~e a. **1.** acoperit cu aburi (condensați în picături foarte fine): *nu se vede nici măcar ca printr-un geam aburit.* BL.; (fig.) *în mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua.* M.CAR.; **2.** din care ies aburi; încălzit de aburi: *văzînd gîscanul în ghiveci adus, aburit, fierbinte ș-înainte-i pus.* PANN; **3.** (fig.) însuflețit, înfierbîntat, înroșit: *nu te mai aprinde ..., destul de aburit ai venit de-afară.* AL. [V. ***aburi***].

aburitór, ~i, aburitoáre a. care degajă aburi, din care ies vapori (de apă); aburos: *cîmpie aburitoare.* [***Aburi*** + ***-itor***].

aburomobíl, aburomobile n. (rar) automobil cu aburi. [***Abur*** + [*auto*]***mobil***].

aburós, ~și, aburoásă, ~e a. **1.** plin de aburi; din care se degajă aburi: *rătăciri cinegetice pe bălțile aburoase și în munți cu căprioare și urși.* CĂL.; **2.** diafan, de o aparență ușoară: *tînăra fecioară se arată cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu.* OD. [***Abur*** + ***-os***].

abúz, abuzuri n. **1.** lipsă de măsură, depășire a limitelor normale; exces: *vulgarizarea manifestată prin apelul la registrul argotic este supărătoare prin abuz.* D.; **2.** încălcare a legalității; faptă ilegală; ilegalitate, injustiție: *vor fi existat abuzuri și neajunsuri îndestule în țările noastre.* EM.; **abuz de putere** (sau **de autoritate**), depășire de către o persoană (cu funcții administrative) a atribuțiilor sale; **abuz de încredere,** însușire sau înstrăinare a unui obiect încredințat de cineva spre păstrare; **prin abuz,** în mod abuziv. [Din fr. ***abus,*** lat. ***abusus***].

abuzá, abuzez vb. (intr.) **1.** a întrebuința în mod exagerat, a folosi peste măsură (și într-o manieră defectuoasă): *să ne servim de accenturi, ferindu-ne de a abuza prea mult de ele.* NEGR.; (refl. pas.) *se abuzează în această știință ... de constructivismul matematic.* BL.; **2.** a înșela încrederea cuiva; a amăgi; **3.** a profita de o situație, de o funcție etc.: *un maistor Iosif încurcă pe văduvă în datorii ca să poată abuza de ea.* CĂL. [Din fr. ***abuser***].

abuzáre, abuzări f. (rar) faptul de a abuza: *dovedesc lipsa de cugetare proprie și abuzarea de buna-credință a publicului.* EM. [V. ***abuza***].

abuzatór, ~i, abuzatoáre m., f. (rar) persoană care abuzează, care comite abuzuri (îndeplinind o funcție): *abuzatorii și mituiții ... sînt organizați și constituiți într-un fel de bandă.* EM. [***Abuza*** + ***-ator***].

abuzív, ~i, abuzívă, ~e a. **1.** care întrece măsura; exagerat, excesiv: *între multe alte aspecte ale baroculuí trebuie să amintim înclinarea spre înflorirea abuzivă a formelor.* BL.; **2.** care constituie un abuz, o ilegalitate: *arătînd ... însușirea abuzivă de a nu se rîndui mitropolit ... blastămă.* NEGR.; **3.** care comite abuzuri, care abuzează de situație, de funcție etc.: *s-ar părea că aparține acelei categorii de seniori abuzivi care umblă după femeile vasalilor.* CĂL.; *funcționar abuziv;* (subst.) *abuzivii sînt în chip curent seniori.* CĂL. // adv. neîntemeiat, fără motiv; greșit: *documentația cărții e insuficientă și abuziv interpretată.* CĂL. [Din fr. ***abusif,*** lat. ***abusivus***].

abvelián n. subetaj mijlociu al paleoliticului inferior; chelean. [Din fr. ***abbevillien***].

abzíce, abzic vb. (intr.) a renunța, a se lepăda: *poarta va abzice deocamdată de dreptul ei d-a ocupa liniile Balcanilor.* EM. // (tr.) a nu admite, a refuza, a dezaproba. [Din germ. ***absagen***, lat. ***abdicere*** (după *zice*)].

abzícere, abzíceri f. faptul de a abzice. [V. ***abzice***].

ac, ace n. **1.** ustensilă formată dintr-o tijă mică și subțire de metal, ascuțită la un capăt și prevăzută la celălalt cu un orificiu prin care se trece un fir, cu care se coase sau se împunge: *nu poate încăpea cămila prein urechile acului derept multă strimtură.* COR.; *împungea pe Mihăileanu cu acul.* CĂL.; **a avea** (sau **a găsi, a afla**) **ac de cojocul cuiva,** a avea (sau a găsi) mijlocul de a înfrînge sau de a înfrîna pe cineva: *pardosul va afla ac de cojocul lupului.* CANT.; **a călca** (sau **a merge, a umbla**) **ca pe ace,** a merge încet și cu grijă: *umblă ca pe ace să nu-l trezească;* **ca prin urechile acului, a)** cu mare greutate: *am scăpat de dînsul ca prin urechile acului.* CR.; **b)** cu puțin, cît pe-aci: *ca prin urechile acului, de n-a făcut mucenic pe părintele Duhu.* CR.; **nici cît un vîrf de ac,** foarte puțin; **a căuta acul în carul cu fîn,** a căuta ceea ce nu se poate găsi; a munci în zadar: *o luă prin oraș în speranța regăsirii copilului, ceea ce echivala cu a căuta acul în carul cu fîn.* GHEȚIE; **a sta** (sau a **ședea**) **ca pe ace,** v. **sta** și **ședea; 2.** (cu determinări) obiect avînd o parte asemănătoare cu această ustensilă: *vedeam înaintea ochilor ... mica piatră de-un roșu stins a acului de cravată.* GHEȚIE; *ac cu gămălie; ac de păr;* **ac de siguranță,** v. **siguranță; (a fi) la patru** (sau **la șapte**) **ace,** (a fi) foarte elegant; **gătit din ac,** îmbrăcat foarte bine, foarte elegant: *frecventa, gătit din ac, balurile.* CĂL.; **3. (ac de seringă)** țeavă foarte subțire de metal care, montată la seringă, ajută la injectarea medicamentelor sau a altor lichide: *ace de unică folosință;* **4.** organ veninos de apărare și de atac al unor insecte: *viespea, miere după ce nu face, sare și te-mpunge cu ace.* PANN; **5.** (mai ales la pl.) formație lungă și ascuțită a unui obiect sau a unui organism: *bătea un vînt iute și rece care aducea cîteodată nouri albi, din care săgetau ace de gheață.* SAD.; *acele ariciului;* **6.** (mai ales la pl.) frunză de conifer, avînd formă alungită și subțire: *sub pomul de Crăciun au căzut multe ace;* **7.** indicator pe cadranul unor aparate de măsură: *acele ceasului; acul busolei;* **8.** șină mobilă cu care se dirijează vehiculele de cale ferată de pe o linie pe alta; macaz: *tramvaiul a ajuns la ace;* **9.** (fig.) vorbă ironică, sarcastică; aluzie răutăcioasă; înțepătură: *presară studiile cu ace polemice.* CĂL.; **10.** (fig.; la pl.) durere acută; înțepătură, împunsătură: *simt niște ace în partea stîngă;* **11.** (compuse) **acul-doamnei,** plantă erbacee, din familia umbeliferelor, cu flori albe și cu fructe subțiri și alungite (*Scandix pecten veneris*); **acul-pămîntului,** strașnic (*Asplenium trichomanes*); **ac-de-mare,** pește marin lung și ascuțit, acoperit cu mici plăci osoase (*Syngnathus rubessens*). [Lat. ***acus;*** cf. fr. ***aiguille***].

acácia, acacii f. arbust tropical din familia leguminoaselor, cultivat ca plantă ornamentală (*Acacia*). [Din lat. ***acacia***].

acadeá, acadele f. bomboană preparată din zahăr topit, în formă de cilindru, de dreptunghi etc., care se suge: *aruncă cîte o vorbă vicleană, pe care o suge ca p-o acadea.* DELAVR. [Din turc. ***akyde***].

académic, ~ci, academică, ~ce a. **1.** care ține de academie, referitor la academie: *discursul academic ... mi s-a părut mult prea doct și interesant.* OD.; **2.** care are un caracter convențional, riguros, corect: *stil academic;* **3.** care se comportă corect, elegant, sobru: *era un om blînd, timid, academic, ceremonios.* CĂL.; **4.** care ține de gîndirea lui Platon, referitor la concepția lui Platon; platonic: *filozofia academică.* // m. **1.** (înv.) membru al unei academii; academician: *aspiră toți de a deveni miniștri, membri la curți, academici etc.* EM.; **2.** partizan al filozofiei lui Platon; filozof platonic: *academicii au dezvoltat ideile maestrului multe secole după moartea lui;* (adj.) *filozof academic.* [Din lat. ***academicus,*** fr. ***académique,*** germ. ***akademisch, Akademiker***].

academicián, academicieni și (înv.) **academiciani** m. membru al unei academii: *s-a făcut binefăcătoarea reacțiune în contra ignoranții și spiritului de neadevăr al academicianilor.* EM. [Din fr. ***académicien***].

academíe și (înv.) **académie, academii** f. **1.** școală filozofică întemeiată de Platon la Atena în grădina lui Akademos; **2.** instituție de învățămînt superior; (p.ext.) universitate: *tot mai gîndești la anii, cînd visam în academii.* EM.; (fig.) *la aceste academii de științi a zînei Vineri, tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri.* EM.; **3.** societate

formată din oameni de ştiinţă şi de cultură: *la Academie ... nu întîlnim în mare majoritate decît iarăşi şi iarăşi acele fatale fizionomii nespecializate.* EM.; **4.** (franţuzism) şcoală în care se exersează practica unei arte sau unui sport. [Din lat. ***academia,*** gr. ***akadémia,*** fr. ***académie***].

academísm n. **1.** imitare servilă a regulilor şi a modelelor (artistice) tradiţionale: *din oroarea de academism se refuză ... orice artă şi orice tehnică.* CĂL.; **2.** manifestare, spirit, mod de comportare academic: *academismul are totdeauna un aspect epigonic şi neinteresant.* BL. [Din fr. ***académisme,*** germ. ***Akademismus***].

academíst, ~şti, academístă, ~e a. care ţine de academism, referitor la academism: *pictor academist.* // m., f. (rar) elev al unei academii. [Din fr. ***académiste***].

academizá, academízez vb. (rar; refl.) a se consacra; a deveni clasic: *pe de o parte, acest raţionalism s-a academizat, de altă parte, el a stîrnit o reacţiune iraţionalistă.* BL. [***Academie*** + *-iza*].

acadián, ~eni, acadiană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) epoca mijlocie a cambrianului. [Din fr. ***acadien***].

acaftístér n. v. acatistier.

acajú n. **1.** arbore din regiunea tropicală a Americii, cu lemnul roşiatic şi dur (*Swietenia mahagoni*); **2.** lemnul acestui arbore întrebuinţat la fabricarea mobilei de lux; mahon. // a. de culoare brun-roşcată: *păr acaju.* [Din fr. ***acajou***].

acalculíe, acalculíi f. (med.) imposibilitate patologică de a recunoaşte cifrele şi de a efectua calcule aritmetice. [Din fr. ***acalculie***].

acaléfe f. pl. clasă de celenterate care cuprinde meduzele de talie mare. [Din fr. ***acaléphes***].

acalmíe, acalmíi f. **1.** liniştire temporară a vîntului sau a valurilor, după o perioadă de furtună: *a profitat de acalmie pentru a ieşi;* **2.** (p. ext.) moment de linişte într-o perioadă de agitaţie: *acalmie pe un cîmp de bătaie.* [Din fr. ***accalmie***].

acalóric, ~ci, acalorícă, ~ce a. lipsit de calorii: *regim acaloric.* [Din fr. ***acalorique***].

acánt m. v. acantă.

acantacée, acantacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, răspîndite în regiunile calde, cu flori dispuse în raceme şi fructe capsule; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***acanthacées***].

acántă, acante f. **1.** plantă erbacee, originară din zonele calde, cu frunze mari şi flori albe sau trandafirii, grupate în formă de spic; talpa-ursului (*Acanthus longifolius*); **2.** (arhit.) ornament care imită frunzele acestei plante; (şi: **acant**). [Din fr. ***acanthe,*** lat. ***acanthus***].

acantocefél, acantocefáli m. (la pl.) clasă de viermi paraziţi (ai porcului) prevăzuţi cu un fel de trompă cu cîrlige; (şi la sg.) vierme din această clasă. [Din fr. ***acanthocéphale***].

acantóză, acantoze f. (med.) îngroşare a epidermei prin creşterea exagerată a ţesutului mucos. [Din fr. ***acanthose***].

acapará, acaparez şi (înv.) **acápăr** vb. (tr.) **1.** a cumpăra sau a păstra o cantitate mare de mărfuri pentru a le vinde mai scump; **2.** a-şi însuşi în mod complet şi abuziv ceva, în dauna altora: *a acapara partea cea mai mare;* **3.** (p. ext.) a reţine, a opri cu insistenţă la sine: *atenţia îi fu acaparată de galantarele bogat împodobite ale magazinelor.* GHEŢIE. [Din fr. ***accaparer***].

acaparént, ~ţi, acaparántă, ~e a. care acaparează; care ocupă în mod complet: *s-a aplecat cu imens interes şi cu acaparantă pasiune peste clarobscurul vieţii sufleteşti.* BL.; (fig.) *se atribuie viitorului o valoare exclusivă şi dominantă, o suveranitate acaparantă.* BL. [***Acapara*** + *-ant*].

acaparáre, acaparári f. acţiunea de a acapara: *întrecerea între grînari la acapararea cerealelor de încărcat pe caiace.* CĂL. [V. ***acapara***].

acaparatór, ~i, acaparatoáre a. şi m., f. (persoană) care acaparează, care îşi însuşeşte ceva în dauna altora: *întreagă după-miază s-a frămîntat, luptînd împotriva dorinţei acaparatoare.* GHEŢIE. [***Acapara*** + *-ator*].

a cappélla adv. şi a. fără acompaniament instrumental: *muzică a cappella.* [Cuv. it.].

acár, acari m. **1.** muncitor care manevrează acele la calea ferată; macagiu; (iron.) **acarul Păun,** persoană învinovăţită (mereu) pe nedrept; ţap ispăşitor; **2.** (rar) persoană care face ace; // n. (pl. **acare**) **1.** cutie în care se păstrează acele; (reg.) acarniţă; **2.** (reg.) unealtă care susţine cocul la ţărănci. [***Ac*** + *-ar*].

acarcé pron. nehot. (înv.; reg.) orice: *unul crede că e slobod acarce a mînca.* N.TEST. [***Acar*** (<magh. ***akár***) + *ce*].

acarét, acareturi şi (rar) **acarete** n. **1.** construcţie cu dependinţele ei; construcţie secundară care ţine de o clădire; bina: *pămîntul moşiei e roditor, acareturile în bună stare.* AL.; **2.** (la pl.) avere imobiliară (moşii, case etc.): *acaretul avea grajd, şoproane, puţ în curte.* CĂL. [Din turc. ***akaret***].

acarián, acarieni m. (la pl.) ordin de arahnide mici, unele fiind transmiţătoare de boli grave; (şi la sg.) animal din acest ordin: *căpuşa este un acarian.* [Din fr. ***acariens***].

acaricíd, ~zi, acaricídă, ~e a. şi n. (substanţă) care distruge acarienii. [Din fr. ***acaricide***].

acarinátă, acarinate f. (la pl.) grup de păsări alergătoare, cu sternul lipit de carenă şi cu aripi reduse; (şi la sg.) pasăre din acest grup: *struţul şi cazuarul sînt acarinate.* [Din lat. ***acarinatus***].

acariózá, acarioze f. (med.) boală de piele provocată de acarieni: *scabia este o acarioză.* [Din fr. ***acariose***].

acárniţă, acarniţe f. (reg.) cutiuţă pentru ace; acar. [***Ac*** + *-arniţă*].

acásá adv. **1.** la casa în care locuieşte cineva, la domiciliu: *nu ştia sărmanul Harap-Alb ce-l aşteaptă acasă.* CR.; (precedat de prep.) *şi după slujbă meargă creştinii la oraşe şi la sate să caute oamenii beteagi ... şi pe acasă.* COR.; (înv.; urmat de un pronume în dativ): *ia patul tău şi te du acasă-ţi.* VARL.; **ce-i de-acasă,** familia: *să cine cu cei de-acasă.* POP; **ca (la mama) acasă,** ca în mediul familial: *era ca acasă, îngrijea de straturile grădinei şi de stupi.* EM.; **a nu-i fi cuiva (toţi) boii acasă,** a fi indispus, supărat, stingherit: *nu ştiu ce o fi avînd nea Chiriac ..., parcă nu-i sînt toţi boii acasă.* CAR.; **aşa** (sau **acum**) **mai vii de-acasă,** aşa mai merge, vorbeşti ce trebuie, admit ce spui: *ei, aşa mai vii de-acasă, bravos! zi-i înainte!* CAR.; **a-şi strînge lioarba acasă,** a tăcea, a-şi ţine gura: *dacă ar şti el, ticăitul, de unde am pornit astă noapte, şi-ar strînge lioarba acasă.* CR.; **2.** (fig.) la locul natal, în patrie: *eşti schilav tot, un cerşetor, te-ntorci acum acasă.* COŞB.; **3.** spre casa în care locuieşte cineva: *Ipate îşi fură copilul din covăţică şi fuge cu dînsul acasă.* CR. [***A*** [3] + ***casă***].

acatafazíe, acatafazíi f. aşezare greşită a cuvintelor în vorbire. [Din fr. ***acataphasie***].

acatagrafíe, acatagrafíi f. aşezare greşită a cuvintelor în scris. [Din fr. ***acatagraphie***].

acataléctic, ~ci, acatalectícă, ~ce a. (versificaţie) care are toate picioarele complete, inclusiv ultimul; **vers acatalectic** (şi subst. n.), vers (antic) căruia nu-i lipseşte nici o silabă. [Din fr. ***acatalectique***].

acatalépsie, acatalépsii f. (med.) deficienţă a intelectului. [Din fr. ***acatalepsie***].

acataléptic, ~ci, acataleptícă, ~ce a. care ţine de acatalepsie, referitor la acatalepsie. [Din fr. ***acataleptique***].

acategoriál, ~i, acategoriálă, ~e a. (rar) care nu este inclus într-o categorie, care nu ţine de o categorie: *există un Brahman acategorial, adică mai presus de orice atribut.* BL.; (subst. n.) *acategorialul e logic aşezat la limita cunoaşterii intelectuale.* BL. [***A-*** [5] + ***categorial***].

acatíst şi (înv.) **acátist, acatiste** n. **1.** cîntare bisericească (în onoarea Maicii Domnului) în decursul căreia credincioşii stau în picioare: *într-acea zi seara au tras toate clopotele la toate bisericile şi au făcut paraclis şi acathist.* LET.; **a da acatiste,** a cere preotului să se roage pentru realizarea unor dorinţe: *cînd e să cază pă capul omului pedeapsa neascultărei şi a lăcomiei, cade, măcar d-ar da şi zece acatiste.* DELAVR.; **2.** acatistier: *acatistul Bunei-Vestiri.* [Din sl. ***akatistŭ***].

acatistér n. v. acatistier.

acatistiár, acatistiere n. carte bisericească care conţine acatiste (închinate Maicii Domnului); (şi: (înv.) **acatister, acaftister**). [***Acatist*** + *-ier*].

acáţ, acaţi m. (reg.) salcîm (*Robinia pseudacacia*); (şi: **acaţiu, acaţie, arcaţ, acaţăn**). [Din magh. ***akác,*** germ. ***Akazie*** (<lat. ***acacia***)].

acáţăn m. v. acaţ.

acáţie f. v. acaţ.

acáţiu m. v. acaţ.

acaúl, ~i, acaulă, ~e a. (bot.) fără tulpină aparentă: *păpădia este acaulă.* [Din fr. ***acaule***].

acaustobiolít, acaustobiolíte n. (geol.) rocă sedimentară de origine organică, avînd proprietatea de a nu arde. [Din fr. ***acaustobiolite***].

acăríţă, acăríţe f. (pop.) acarniţă. [***Ac*** + *-ăriţă*].

acátáre a. v. acătării.

acătárea a. v. acătării.

acătárei a. v. acătării.

acátárii a. invar. (pop.) **1.** care are calităţi corespunzătoare destinaţiei; bun: *există şi oameni cari nici au ceva, nici au învăţat vreo carte acătării.* EM.; **2.** (înv.) asemenea, astfel de: *oamenii fiind făptură mică să nu să rădice-odinioară la acătare spiţă de mărime.* B.-DEL.; **3.** deosebit, de seamă: *şi eu acătare poamă nu sînt, dar nici fiece pasăre nu mă mănîncă.* PANN; **4.** cumsecade, de treabă, vrednic: *îşi vede de treabă cu lunile şi, cît n-are gologani, e om acătării.* SAD. // adv. a bine, de bun augur: *somnul ce-l pălea nu-i părea acătărilea.* C.; (şi: **acătare, acătărei, acătărea, acătărilea**). [Et. nec.].

acătărílea a. v. acătării.

acăţá vb. v. agăţa.

acáţăre f. v. agăţare.

acăţăclós a. v. agăţăcios.

acăţát[1] n. v. agăţat[1].

acăţát[2] a. v. agăţat[2].

acăţărá, acăţár vb. (pop.; refl.) a se urca pe ceva apucîndu-se cu mîinile: *vede un băiet că se acăţăra pe stîlpul porţii, de teama cînilor.* CR. [***A*** [3] + ***căţăra***].

acăţătór a. v. agăţător.

acău, acauă n. (reg.) măsură pentru capacitate mai mare de o vadră. [Din magh. ***akó***].

accéde, acced vb. (intr.) **1.** a avea acces, a pătrunde: *locatarii acced la subsol printr-un culoar în pantă şi cu trepte;* **2.** a consimţi: *acced la propunerea voastră.* [Din lat. ***accedere,*** fr. ***accéder***].

accédere, accederi f. (rar) faptul de a accede: *accederea la mijloacele de informare este indispensabilă.* [V. ***accede***].

accelerá, accelerez vb. (tr.) **1.** a mări rapiditatea de desfăşurare: *a accelera deplasarea;* **2.** a face să evolueze mai repede; a iuţi, a grăbi: *hormonii pot să accelereze sau să retardeze procesele de dezvoltare.* BL. // intr. a acţiona acceleratorul unui automobil pentru a-i mări viteza: *am accelerat pentru a depăşi un camion.* [Din fr. ***accélérer,*** lat. ***accelerare***].

accelerándo adv. (muz.) din ce în ce mai repede. [Cuv. it.].

acceleránt, ~ţi, accelerántă, ~e a. (rar) accelerator: *în virtutea inerţiei ei rezistă puterii accelerante.* EM. [***Accelera*** + *-ant*].

acceleráre, accelerări f. **1.** acţiunea de a accelera; mărire a vitezei unui corp în mişcare; iuţire, grăbire: *pentru a ajunge la timp, este necesară accelerarea deplasării;* **2.** executare rapidă a unei activităţi: *în apropierea sărbătorilor, se constată o*

accelerare a vînzărilor; **3.** (rar) distanţă parcursă de un mobil într-o unitate de timp; viteză: *o locomotivă ... comunică unui tren într-o secundă accelerarea cutare.* EM. [V. ***accelera***].

accelerát, ~ţi, accelerată, ~e a. mai repede ca de obicei; foarte repede; iuţit, grăbit: *are pulsul accelerat;* **tren accelerat** (şi subst. n.), tren care merge cu viteză mare şi opreşte numai în staţiile importante: *aşteptau la gară sosirea acceleratului de Iaşi.* GHEŢIE. [V. ***accelera***].

accelerатór, ~i, acceleratoáre a. care accelerează, care măreşte viteza de mişcare; (rar) accelerant: *forţă acceleratoare; dispozitiv accelerator.* // n. **1.** dispozitiv prin care se măreşte turaţia motorului (la autovehicule); **2.** pedală care comandă acest mecanism; acceleraţie: *nu apăsa prea mult pe accelerator;* **3. (accelerator de particule)** instalaţie care imprimă particulelor elementare (electroni, protoni etc.) viteze foarte mari. // m. dispozitiv, substanţă, procedeu care măreşte viteza de desfăşurare a unui proces. [Din fr. ***accélérateur***].

acceleráţie, acceleraţii f. **1.** creştere a vitezei unui corp în mişcare; **2.** pedală sau manetă care comandă dispozitivul de mărire a turaţiei motorului (la autovehicule): *ca să depăşeşti camionul apeşi acceleraţia;* **3.** (mec.) mărime care indică variaţia vitezei într-o unitate de timp: *acceleraţiune se numeşte schimbarea evaluată a repejunii unui corp.* EM.; (şi: (înv.) **acceleraţiune**). [Din fr. ***accélération,*** lat. ***acceleratio, -onis***].

acceleraţiúne f. v. acceleraţie.

accelerográf, accelerografe n. accelerometru înregistrator. [Din fr. ***accélérographe***].

acceleromátru, accelerometre n. aparat cu care se măsoară acceleraţia (vehiculelor aeriene). [Din fr. ***accéléromètre***].

accént, accente şi (înv.) **accenturi** n. **1.** pronunţare mai intensă a unei silabe sau a unui cuvînt: *să grăiească „régulă", cu acţentul pe silaba dintîi.* B.-DEL.; (fig.) *se sui pe trotuar şi apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce rîdeau.* CAR.; **2.** semn grafic care precizează valoarea unei litere: *să ne servim de accenturi, ferindu-ne de a abuza prea mult de ele.* NEGR.; **3.** (muz.) mărime a intensităţii unui sunet sau unui acord; **4.** (pict.) intensitate mai mare a unei culori sau a unei trăsături; **5.** schimbare a intensităţii vocii pentru a reda o anumită atitudine: *era în vocea băiatului un accent de hotărîre nestrămutată.* GHEŢIE; (p. ext.) *accentele psihice se schimbă de asemeni cu repeziciune în frază.* CĂL.; **6.** mod particular de a pronunţa, specific unei limbi, unui dialect sau unui grai: *vorbeşte cu un violent accent francez.* CĂL.; (fig.) *expresionismul şi futurismul dobîndesc accente care apropie aceste orientări iarăşi de natură.* BL.; **7.** modificare expresivă a vocii; intonaţie, ton: *era în glasul dadacei mele accentul pe care i-l cunoşteam, de mare îngrijorare înaintea primejdiei.* SAD.; **8.** ceea ce este important, demn de atenţie, primordial: *Klages deplasează accentul axiologic de la istorie asupra preistoriei.* BL.; **a pune accentul pe ...,** a da importanţă, atenţie deosebită; a sublinia, a insista: *conştiinţa religioasă nu se desluşea prea mult în sensul doctrinei, ea punea accentul pe rit.* BL.; (cu inversare) *accentul ce s-a pus pe experienţă a variat ... după timpuri.* BL.; **9.** (fig.) nivel înalt; intensificare: *nu cred să fi cîntat cineva mai bine accentele de revoltă.* IBR.; (şi: (înv.) **acţent**). [Din fr. ***accent,*** lat. ***accentus,*** germ. ***Akzent***].

accentá vb. v. **accentua.**

accántic, ~ci, accentică, ~ce a. (rar) bazat pe accente; care ţine de accent: *structura accentică a versului.* [***Accent*** + ***-ic***].

accentuá, accentuez vb. (tr.) **1.** a creşte intensitatea vocii pronunţînd un sunet sau un grup de sunete: *prosodia ne învaţă a accenta silabele şi a le rosti după firea cuvintelor* CR.; **2.** a pune accent grafic pe o literă; **3.** (fig.) a scoate în evidenţă; a sublinia, a întări: *scurteica ... accentua totuşi liniile unei talii fine.* EM. // (refl.) a deveni mai intens, mai tare; a creşte, a se mări, a spori: *ţara era fanariotizată şi o urîtă influenţă rusească se accentua.* IBR.; *durerile se accentuează;* (şi: (înv.) **accenta**). [Din fr. ***accentuer***].

accentuábil, ~i, accentuabilă, ~e a. (rar) care poate fi accentuat. [Din fr. ***accentuable***].

accentuál, ~i, accentuală, ~e a. (lingv.) referitor la accent; care redă accentul: *schema accentuală a timpului prezent.* [Din fr. ***accentuel,*** engl. ***accentual***].

accentuáre, accentuări f. **1.** acţiunea de a (se) accentua şi rezultatul ei; (rar) accentuaţie; **2.** creştere a intensităţii vocii în pronunţarea unui sunet sau a unui grup de sunete: *accentuarea silabei penultime;* **3.** marcare prin accent (a unei litere); **4.** (fig.) scoatere în evidenţă; evidenţiere, subliniere, întărire: *alte poeme sînt compoziţii interminabile cu accentuarea indicată în chip fastidios.* CĂL.; **5.** (fig.) sporire, creştere (în intensitate): *în epoci de accentuare a conservatismului unei societăţi.* BL. [V. ***accentua***].

accentuát, ~ţi, accentuată, ~e a. **1.** care este pronunţat mai intens: *vocală accentuată;* **2.** care este marcat prin accent grafic: *literă accentuată;* **3.** (fig.) scos în evidenţă; evidenţiat, pronunţat, subliniat: *prin selecţia artificială a indivizilor meniţi înmulţirii, se ajunge la variante cu particularităţi tot mai accentuate pe anume linii.* BL.; **4.** (fig.) sporit, intensificat: *comicul e cu atît mai accentuat cu cît peste liniile clişeului s-au strecurat imperceptibile cîteva insanităţi.* CĂL.; **5.** proeminent, pronunţat: *e drept că şi cristalele posedă cel puţin cîteva dintre aceste însuşiri, niciodată însă într-un fel atît de accentuat.* BL.; *bărbie accentuată.* [V. ***accentua***].

accentuáţie, accentuaţii f. (rar) accentuare. [Din fr. ***accentuation***].

accépe, accep vb. (tr.) a lua, a primi; a admite: *omitem condiţia posibilităţii a toată esperienţa şi-l accepem ca ceva ce ar întemeia lucrurile în sine însile.* EM. [Din lat. ***accipere***].

accépt, accepte n. **1.** efect de comerţ prin care se atestă consimţămîntul de a plăti, la scădenţă, o anumită sumă; poliţă; **2.** acceptare, admitere, consimţămînt; acord, aprobare: *a-şi da acceptul pentru ceva.* [Din germ. ***Akzept,*** lat. ***acceptus***].

accepтá, accépt vb. (tr.) **1.** a primi ceea ce se propune, a consimţi la ...: *ceva îmi spunea să nu accept acele dovezi de bunăvoinţă, ci să le refuz categoric, în ciuda tuturor insistenţelor.* GHEŢIE; *a accepta o invitaţie; a accepta un dar; a accepta o propunere;* **a accepta scuzele cuiva,** v. **scuză;** **2.** a fi de acord cu ...; a admite, a aproba: *nu pot să accept vorbirea aceasta decît cu largi rezerve.* GAL.; **3.** a suporta, a îndura; a nu refuza: *şi-a acceptat soarta şi nu-şi face probleme;* **4.** a se angaja să plătească la scadenţă o poliţă; **5.** a admite pe lîngă sine (cu un anumit statut): *Mioara îi jură dragoste eternă, îl acceptă drept soţ.* CĂL.; **6.** a include, a primi pe cineva într-un cerc, într-o instituţie etc.: *aspiraţia lui ... de a fi acceptat în saloanele impresioniştilor se explică prin dezacordul interior a cărui jertfă el era.* BL.; **7.** a socoti, a considera ca întemeiat, fondat, adevărat: *s-ar împotrivi cu încăpăţînare să accepte teze în dezacord cu logicul şi cu concretul.* BL.; **8.** a îmbrăţişa, a adopta, a-şi însuşi (o doctrină, o concepţie, o teorie etc.): *doctrina bisericii creştine a acceptat, în alcătuirea ei, prin disimulare, o mulţime de elemente păgîne.* BL. [Din fr. ***accepter,*** lat. ***acceptare***].

acceptábil, ~i, acceptabilă, ~e a. **1.** care este destul de bun, de realizat; admisibil, pasabil, bunicel: *reia tema deşertăciunii din Miron Costin în foarte acceptabile versuri acrobatice.* CĂL.; **2.** convenabil, mulţumitor, satisfăcător: *judecăţile lui Trivale nu mai sînt astăzi acceptabile.* CĂL.; **3.** potrivit, rezonabil, plauzibil: *în lipsa unei teorii mai acceptabile, teoria lui Bolk ar fi deocamdată totuşi cea mai recomandabilă.* BL. [Din fr. ***acceptable,*** lat. ***acceptabilis***].

acceptabilitáte f. (rar) caracterul a ceea ce este acceptabil; însuşirea de a fi acceptabil, admisibil: *acceptabilitatea acestei teorii este îndoielnică.* [Din fr. ***acceptabilité***].

acceptánt, ~ţi, acceptantă, ~e a. şi m., f. (jur.) (persoană) care acceptă, care îşi dă consimţămîntul. [Din fr. ***acceptant***].

acceptánţă f. (rar) **1.** primire a ceea ce se propune, se oferă; consimţire la ...; acceptare: *este necesară acceptanţa condiţiilor de către dumneavoastră; în propunerile lui n-a depăşit niciodată limitele de acceptanţă;* **2.** acord semnat de a plăti o poliţă la scadenţă. [Din engl. ***acceptance***].

acceptáre, acceptări f. **1.** acţiunea de a accepta şi rezultatul ei; primire a unei propuneri sau a unei oferte; admitere, aprobare: *nu condiţionăm dogma de faptul acceptării ei fără control din partea unei comunităţi.* BL.; **2.** (jur.) manifestare a voinţei de a dobîndi un anumit drept, de a primi o moştenire etc.; **3.** consimţămînt de a plăti, la scadenţa unei polițe, o anumită sumă; accept. [V. ***accepta***].

acceptát, ~ţi, acceptată, ~e a. recunoscut ca valabil; admis, adoptat: *ne vedem pe un drum care ar putea să răstoarne unele perspective îndeobşte acceptate.* BL. [V. ***accepta***].

acceptáţie, acceptaţii f. **1.** (jur.) consimţire de a dobîndi un drept, de a primi o moştenire etc.; acceptare; **2.** admitere, aprobare; (şi: (înv.) **acceptaţiune**). [Din fr. ***acceptation,*** lat. ***acceptatio, -onis***].

acceptaţiúne f. v. acceptaţie.

acceptór, acceptori m. **1.** persoană care consimte să plătească, la scadenţă, o poliţă, un efect de comerţ; **2.** (chim.) atom susceptibil de a primi un electron suplimentar; **3.** structură chimică (atom, ion, moleculă) care poate fixa unul sau mai mulţi electroni (datorită învelişului electronic exterior incomplet); **4.** (fiz.) atom trivalent care, introdus într-un semiconductor, primeşte electroni de la un atom din reţeaua cristalină a acestuia. [Din fr. ***accepteur,*** germ. ***Akzeptor,*** engl. ***acceptor***].

accápţie, accepţii f. sens particular al unui cuvînt, (p.ext.) înţeles, semnificaţie: *am pozat în toată accepţiunea cea rea a cuvîntului.* VLAH.; *accepţie proprie şi figurată;* (şi: **accepţiune**). [Din fr. ***acception,*** lat. ***acceptio, -onis***].

accepţiúne f. v. accepţie.

accés, accese şi (înv.) **accesuri** n. **1.** cale de a ajunge sau de a pătrunde undeva: *uşorul acces la curtea noastră.* MAIOR.; *cale, drum, şosea de acces;* (fig.) *a găsit undeva într-o circumstanţă intrinsecă a conştiinţei sale un acces în transcendenţă.* BL.; **2.** posibilitate de a accede, de a ajunge: *să le dea acces la trebile statului.* IBR.; **3.** ivire sau revenire a unei stări acute de boală: *ea se uită sălbatec, fioros, în păretele din faţă ... Dan se temu de un nou acces.* VLAH.; *acces de friguri;* **4.** izbucnire a unei stări sufleteşti, a unui sentiment, a unei atitudini: *îl agasează cîteodată cu accesele de gelozie.* CĂL. [Din lat. ***accessus,*** fr. ***accès***].

accesá, accesez vb. (tr.) (inform.) a apela date sau informaţii; a face funcţional; a intra într-o reţea, într-un program etc.: *nu pot accesa informaţiile de pe dischetă; a accesa o bancă de date.* [Din engl. ***acces***].

accesáre, accesări f. faptul de a accesa. [V. ***accesa***].

accesát, ~ţi, accesată, ~e a. apelat, funcţional: *datele accesate nu sînt suficiente.* [V. ***accesa***].

accesíbil, ~i, accesibilă, ~e a. **1.** la care se poate ajunge uşor; care poate fi atins: *coastă accesibilă;* (fig.) *virtutea este accesibilă tuturor;* **2.** care poate fi apropiat; afabil, amabil, abordabil, comunicativ: *persoană accesibilă;* **3.** care se poate folosi uşor, care este la îndemîna cuiva: *transportul scumpea marfa manufacturată în mod considerabil şi o făcea accesibilă numai claselor bogate.* EM.; **4.** care se poate înţelege, pătrunde (uşor): *sensul unora dintre mituri nu e accesibil.* BL.; *text accesibil;* **5.** predispus, înclinat să facă, să accepte ceva: *cînd s-au anexat Bucovina, nu s-a găsit un singur boier accesibil mituirii.* EM. [Din fr. ***accessible,*** lat. ***accessibilis***].

accesibilitáte f. **1.** caracterul, însuşirea de a fi accesibil, uşor de atins: *accesibilitatea unui ţinut muntos este asigurată de căile de comunicaţie;* **2.** predispoziţie, înclinare de a face, de a accepta ceva: *la cei ce mai sînt în viaţă din vechea „Junime" a rămas ... o mai mare accesibilitate pentru orice idee de interes general.* MAIOR.; **3.** posibilitate de a accede,

de a ajunge; acces: *o îngrijită educaţie, o accesibilitate mai reglementară la demnităţi publice ... ar da rezultate mai bune.* EM. [Din fr. ***accessibilité,*** lat. ***accessibilitas, -atis***].

accésit, accesituri n. (rar) recompensă acordată celui care s-a apropiat cel mai mult de cerinţele cîştigării unui premiu: *a luat premiul întîi la limba nemţească, premii de zugrăvit şi accesit la altele.* CĂL. [Din fr. ***accessit***].

accesiúne, accesiuni f. (jur.) mod de dobîndire a unei proprietăţi rezultînd din alipirea naturală sau prin acţiunea cuiva a unui bun la un alt bun mai important. [Din fr. ***accesion,*** lat. ***accessio, -onis***].

accesór a. v. accesoriu.

accesóriu, ~ii, accesorie, ~ii a. **1.** care însoţeşte un element principal (de care depinde); suplimentar, secundar: *lipsa acestor accesorii nu e neapărat catastrofală pentru o operă de artă.* BL.; **2.** de nivel redus; fără importanţă deosebită: *insuficienţele biologice nu joacă în această constelaţie de factori decît un rol accesoriu.* BL.; **3.** care este în plus (pe lîngă altele); neesenţial, nesemnificativ: *traducătorul să cuteze a se apuca de lucru, ajutorîndu-se, în mod accesoriu, cu dicţionarele cele mai complete.* OD. // n. **1.** ceea ce însoţeşte un element principal: *este aceeaşi apă, lipsită însă de accesoarele pitoreşti ale izvoarelor* OD.; **2.** (mai ales la pl.) piesă anexă a unei maşini sau a unui aparat: *oglinda retrovizoare este un accesoriu al automobilului;* **3.** obiect mărunt (de îmbrăcăminte, de mobilier etc.): *cravata este un accesoriu de îmbrăcăminte;* **4.** element mobil al decorului unui spectacol: *punerea în scenă a piesei necesită multe accesorii;* (şi: (înv.) **accesor, acsesor**). [Din lat. ***accessorius,*** fr. ***accessoire***].

accesorizá, accesorizez vb. (rar; tr.) a completa cu ceva auxiliar; a suplimenta: *a accesoriza rochia cu poşetă asortată.* [***Accesoriu*** + ***-iza***].

accidént, accidente n. **1.** eveniment fortuit, imprevizibil (care întrerupe mersul obişnuit al lucrurilor); întîmplare: *la alcătuirea individului colaborează desigur şi o sumă de accidente.* BL.; **2.** eveniment care survine brusc, producînd o avarie, o suferinţă, un deces: *a murit acum cîţiva ani într-un accident.* TUD.; *accident de tramvai;* **3.** vătămare, distrugere provocată de un astfel de eveniment: *pe faţa lui se mai văd urmele accidentului;* **4.** (med.) afecţiune care intervine brutal (şi cu urmări grave): *a fost victima unui accident cardiac;* **5.** denivelare, neregularitate sub formă de ridicătură sau de adîncitură: *accidentele terenului;* **6. accident fonetic,** modificare fonetică întîmplătoare: *cele mai obişnuite accidente fonetice sînt asimilaţia, disimilaţia, epenteza şi metateza.* // (pl. **accidenţi**) (muz.) semn care, pus înaintea unei note, indică alterarea înălţimii unui sunet: *accidenţi sînt: diezul, bemolul şi becarul.* [Din fr. ***accident,*** lat. ***accidens, -ntis***].

accidentá, accidentez vb. (tr. şi refl.) a suferi sau a provoca cuiva un accident; a (se) răni într-un accident: *aseară a fost accidentată o persoană pe stradă.* [***Accident*** + ***-a***; cf. fr. ***accidenter***].

accidentái, ~i, accidentală, ~e a. **1.** care survine prin accident, în mod neaşteptat şi din întîmplare; incidental: *el admitea în general că natura conservă de-a lungul generaţiilor variaţiile accidentale care s-ar dovedi utile vieţuitoarelor.* BL.; **2.** accesoriu, contingent neesenţial: *o mulţime de lucruri accidentale se modifică.* EM.; (subst. n.) *esenţa şi accidentalul se juxtapun aici oarecum pe acelaşi plan de vădită prezenţă.* BL. // adv. din întîmplare: *a întîlnit-o accidental în sălile muzeului.* [Din fr. ***accidentel***].

accidentalitáte f. (rar) caracter accidental, întîmplător, neesenţial: *esenţa unui fapt ... se revelează prin simplă degajare de accidentalitatea ce i se adaugă.* BL. [***Accidental*** + ***-itate***].

accidentáre, accidentări f. acţiunea de a (se) accidenta şi rezultatul ei: *după accidentare, a fost transportat de urgenţă la spital.* [V. ***accidenta***].

accidentát, ~ţi, accidentată, ~e a. **1.** care a suferit un accident; care a fost vătămat într-un accident: *persoana accidentată a fost dusă la spital;* (subst.) *accidentatul, alergînd din răsputeri, căzuse din neatenţie într-o groapă.* GHEŢIE; *accidentaţii sînt în afara oricărui pericol;* **2.** care prezintă denivelări, neregularităţi: *autovehicul pentru deplasări în teren accidentat;* **3.** (fig.) agitat, plin de peripeţii, de întîmplări neobişnuite: *a dus o viaţă accidentată.* CĂL. [Din fr. ***accidenté;*** v. ***accidenta***].

accidénţă, accidénţe f. (rar) **1.** activitate ocazională, accesorie: *negustoria este o accidenţă pentru el;* **2.** lucrare tipografică specială: *programele de teatru, invitaţiile de diferite tipuri şi calendarele sînt accidenţe într-o tipografie.* [Din germ. ***Akzidenz***].

acciz n. v. acciză.

accizá, accizez vb. (rar; tr.) a supune impozitării, a percepe accize: *mărfurile vor fi accizate în funcţie de creşterea inflaţiei.* [De la ***acciză***].

accizár, accizari m. (înv.) persoană care încasa accizele. [***Acciză*** + ***-ar***].

accizáre, accizări f. acţiunea de a acciza: *accizarea băuturilor alcoolice.* [V ***acciza***].

accíză, accize f. **1.** (înv.) taxă de consumaţie, de barieră şi vamală; **2.** impozit indirect asupra unor bunuri şi servicii: *accize şi patente nu plăteşte cîrciumarul, ci acela ce produce băuturile.* EM.; (şi: **acciz, acsiz**). [Din fr. ***accise***].

acefál, ~i, acefală, ~e a. (zool.) fără cap: *striidiile sînt animale acefale;* (fig.) *funcţionarul, în genere, este prin definiţie acefal, el nu cugetă, ci, asemenea soldatului, execută.* GHEŢIE. // n. (la pl.) clasă de moluşte care nu au decît gură, fără umflătura cefalică; lamelibranhiate; (şi la sg.) moluscă din această clasă. [Din fr. ***acéphale,*** lat. ***acephalus***].

acefalíe, acefalii f. absenţă a capului (la unele animale inferioare). [Din fr. ***acéphalie***].

acél a. dem. v. **acela.**

acéla, ~ia, aceea, ~lea pron. dem. **1.** înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru care se află într-un loc relativ îndepărtat de vorbitor: *şi de-a-ntreba drumeţul pe călăuzul său: ce munte e acela? gîndind la mine, spuneţi că e mormîntul meu!* NEGR.; **ca acela** (sau **aceea, aceia, acelea**), însemnat, extraordinar; puternic: *din Sătmar pînă-n Săcele numai vaduri ca acele.* EM.; *unde nu dă o căldură ca aceea şi se topeşte omătul.* CR.; **de aceea, a)** (şi **pentru aceea**) pentru acest motiv, din această cauză: *românii nu sînt un popor cuceritor, de aceea şi apără ce-i a lor cu îndărătnicie.* EM.; *giudeaţele-ţi sînt, Doamne, direapte, pentru aciaia şerbul tău le ţine.* DOS.; **b)** aşadar, deci: *cu ochii serii cei dentîi eu n-o voi mai privi-o ... de aceea-n urma mea rămîi – adio!* EM.; **drept aceea,** prin urmare, deci: *omul ne-învăţat e ca un copac neîngrijit ... drept aceea învăţătorul este pentru tînăr ... grădinarul pentru un pom.* NEGR.; **2.** înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru menţionat mai înainte: *alţii au trudit, iar voi aţi intrat în truda acelora.* VARL.; **după aceea,** apoi, în urmă: *o vede ... ridicîndu-se în văzduh, apoi înălţîndu-se tot mai sus şi după aceea n-o mai zări defel.* CR.; **într-aceea,** în acel timp: *într-aceea, pe cînd Ferhat-Paşa se ocupa cu construirea podului ..., vrăjmaşii săi ... nu sta în nelucrare.* BĂLC.; (reia, cu rol de întărire, un substantiv sau un pronume): *care-a chiui mai tare, acela să ieie banii.* CR.; *momentul culminant e acela al alegerii lui Spirache ca deputat.* CĂL.; (precedă un pronume relativ, cu rol de întărire): *cereai să vedzi aciaia ce sînt gătate pentru cei aleşi.* DOS.; *iată dar sfîrşitul binemeritat al aceluia care a trădat Basarabia pentru ca s-ajungă domn.* EM.; **3.** (rar) acelaşi individ, tot el: *cum ajunge acasă, parcă nu era acela.* CR.; **4.** (cu valoare neutră) înlocuieşte o idee, o constatare etc.: *acea înţeleseră toţi iudeii şi elenii, cîţi viia întru Efesu, şi năpădi frică spre toţi ei.* COD.VOR. // a. dem. (mai ales în formele **acel, acea**) **1.** care este (mai) departe de vorbitor: *rusul acela din copilărie se trezise în oaste.* CR.; **2.** care a fost menţionat, despre care s-a pomenit: *a fost odată un împărat; acel împărat ... bătuse pe toţi împăraţii.* ISP.; **pe** (sau **în**) **vremea aceea** sau **pe acea vreme, pe vremurile acelea, pe** (sau **în**) **acele vremuri,** v. **vreme;** (şi: **acel**). [Lat. **ecce-illu, ecce-illa*].

acélaşi, ~iaşi, aceeaşi, ~leaşi a. dem. care este asemănător, identic sau neschimbat; tot acela, chiar acela; care nu e altul; la fel ca mai înainte: *dintr-acelaşi rost ies urăciunile şi blăstemul.* COD.VOR.; *le primeşte cu aceeaşi nepăsare cu care ar primi şi o măsură binefăcătoare.* EM.; *cauze asemănătoare dau aceleaşi efecte.* CĂL.; (întărit prin *tot*): *a adus iarăşi pe străină în odaia lui, tot cu aceeaşi rînduială.* CR.; **unul şi acelaşi** (sau **una şi aceeaşi**) cu identitate neschimbată, întocmai acela (ca mai înainte): *Lamarck citează unul şi acelaşi exemplu.* BL.; *una şi aceeaşi unitate formativă poate să fie complementar întregită.* BL. [***Acela*** + ***-şi***].

aceoá vb. v. **aciua.**

acerá, acér vb. (înv. şi reg.; tr. şi intr.) a aştepta: *priimit amu iaste anul acela şi cu pohtă şi cu drag derepţilor, cei ce aciră şi aşteaptă de ce-au lucrat pentru acea dulceaţă şi viaţă ce va să fie.* COR.; (şi: **acira**). [Et. nec.; cf. alb. ***kiăloni*** „observ"].

aceracée, aceracee f. (la pl.) familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu flori grupate în inflorescenţe şi cu fructe opuse, folosite în industria lemnului sau ca plante decorative; (şi la sg.) plantă din această familie: *arţarul este o aceracee.* [Din fr. ***acéracées***].

ácerb, ~i, acerbă, ~e a. înverşunat, necruţător, agresiv; caustic: *va face adversarilor o critică acerbă din punctul de vedere al corectitudinii silogistice.* CĂL. [Din fr. ***acerbe,*** lat. ***acerbus***].

acést a. dem. v. **acesta.**

acésta, ~ştia, aceásta, ~estea pron. dem. **1.** înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru care se află într-un loc relativ apropiat de vorbitor: *lucrurile de acolo le cari tu, pe acestea le duc eu;* **cu toate acestea** sau (înv.) **cu totul cu acesta,** totuşi: *cu totul cu acesta nu era mai prejos cu bunătăţile.* DOS.; **2.** înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru menţionat înainte: *soacra ia la bătaie pe noră, iar aceasta iese pe uliţă şi strigă.* CĂL.; **3.** (cu valoare neutră; astăzi în forma de feminin singular) înlocuieşte o idee, o constatare etc.: *vei vedea ... de iaste adevăr acesta.* BIBLIA; *fizica, în toate capitolele ei principale, a produs concludente dovezi despre aceasta.* BL.; **afară de** (sau **pe lîngă**) **aceasta** (sau, rar, **acestea**), în plus, pe deasupra: *surtucul lui, pe lîngă acestea, era mai mult urzeală decît bătătură.* EM.; *şi-apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de speriet.* CR.; **după aceasta,** în urmă, apoi: *la cîteva zile după aceasta, împăratul arătă spînului nişte pietre scumpe.* CR. // a. dem. (mai ales în formele **acest, această**) **1.** care este (mai) aproape de vorbitor: *mătuşică, vîră-te aici în sacul acesta.* CR.; **2.** care a fost menţionat, despre care (tocmai) s-a pomenit: *ucigătoriu iaste omul acesta, cela ce mîntui noi.* COD.VOR.; (are rol de întărire a ideii exprimate de substantiv): *era în ţara Belghiei cu acesta gînd să se călugărească.* COSTIN.; **3.** care este actual, prezent, de faţă, curent: *năcazurile lumii acestiia.* BIBLIA; *unde să petrec eu, ticălosul, această noapte?* DRĂGHICI; (şi: **acest**). [Lat. **ecce-istu, ecce-ista*].

acéstaşi, ~ştiaşi, aceástaşi, ~esteaşi a. dem. (înv.) tot acesta, chiar acesta; la fel: *Nicopolis la carea au mers Sf. Pavel iaste altă cetate, cu acestaşi nume, în Greţia.* CANT.; *acestaş' dialect să vorbeşti astez în Ardeal.* B.-DEL.; **într-acestaşi chip,** astfel. // pron. dem. (înv.) înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru pomenit mai înainte: *aceasta-i Chilia; aceastaşi şi cu alt numere mai pre urmă s-a chemat Lycostomon.* CANT. [***Acesta*** + ***-şi***].

acéstălalt, ~ştiaialţi, aceástălaltă, ~estelalte pron. dem. (rar) înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru care se află într-un loc apropiat de vorbitor (în raport cu altă persoană sau cu alt lucru): *noi doi sîntem oamenii domniei, iar aceştialalţi sînt oşteni împărăteşti.* SAD. [***Acest*** + ***ălalt (=ălălalt)***].

acetábul, acetabule n. **1.** (anat.) cavitate a osului iliac în care se articulează femurul; **2.** cavitate a cochiliei în care stă fixat animalul. [Din fr. ***acétabule,*** lat. ***acetabulum***].

acetaldehídă, acetaldehide f. aldehidă acetică. [Din fr. ***acétaldéhyde***].

acetamídă, acetamide f. amidă a acidului acetic. [Din fr. *acétamide*].

acetát, acetaţi m. sare sau ester al acidului acetic: *acetat de cupru;* **acetat de celuloză**, substanţă chimică pe bază de celuloză, folosită la fabricarea unor materiale plastice. [Din fr. *acétate*].

acétic, ~ci, acetică, ~ce a. acid **acetic**, acid organic, rezultat din oxidarea alcoolului etilic, care intră în compoziţia oţetului: *un prozaic chimist ..., cercetîndu-l în laborator, a găsit în el acid acetic, fuxină, alcool şi celelalte ingrediente.* SAD.; **fermentaţie acetică**, proces de fermentaţie care dă naştere oţetului; **aldehidă acetică**, substanţă lichidă incoloră, cu miros înţepător, folosită în industria coloranţilor şi a parfumurilor; acetaldehidă. [Din fr. *acétique*].

acetificá, pers. 3 **acetifică** vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în acid acetic. [Din fr. *acétifier*].

acetificáre f. acţiunea de a (se) acetifica: *acetificarea alcoolului etilic.* [V. *acetifica*].

acetíl, acetili m. (chim.) radical organic monovalent, derivat de la acidul acetic. [Din fr. *acétyle*].

acetiláre, acetilări f. (chim.) reacţie prin care se introduce un acetil în molecula unui produs organic. [Din fr. *acétylation*].

acetiléná f. gaz incolor, obţinut din reacţia carbidului cu apa, care arde cu flacără albă intensă şi este folosit la iluminat, la sudură etc. [Din fr. *acétylène*].

acetilénic, ~ci, acetilenică, ~ce a. (chim.) derivat din acetilenă: *compus acetilenic.* [Din fr. *acétylènique*].

acetilsalicílic a. acid **acetilsalicilic**, medicament cu acţiune febrifugă şi analgezică, folosit îndeosebi în stările gripale; aspirină. [Din fr. *acétylsalicylique*].

acetofenónă f. (chim.) substanţă lichidă incoloră, cu miros aromatic, folosită în industria farmaceutică şi în parfumerie. [Din fr. *acétophénone*].

acetométru, acetometre n. instrument cu care se măsoară gradul de concentraţie al oţetului. [Din fr. *acétomètre*].

acetónă f. substanţă lichidă incoloră şi volatilă, folosită ca dizolvant în industria de lacuri şi vopsele. [Din fr. *acétone*].

acetonemíe, acetonemii f. (med.) prezenţă a acetonei în sînge. [Din fr. *acétonémie*].

acetonuríe, acetonurii f. (med.) prezenţă a acetonei în urină. [Din fr. *acétonurie*].

acheeán a. v. **aheean.**

achénă, achene f. tip de fruct indehiscent, a cărui sămînţă, acoperită cu un înveliş tare, nu este lipită de acest înveliş: *aluna este o achenă.* [Din fr. *akène*].

acheróntic, ~ci, acherontică, ~ce a. subpămîntean: *amintim „fluviul" fără origini şi fără vărsare cu murmur grav şi aherontic.* BL.; (şi: **aherontic**). [Din fr. *achérontique,* germ. *acherontisch*].

achéu m. v. **aheu.**

acheuleán n. ultimul subetaj al paleoliticului inferior. [Din fr. *acheuléen*].

achiesá, achiesez vb. (intr.) **1.** a accepta condiţiile dintr-o acţiune juridică; **2.** a renunţa la o cale de atac împotriva unei hotărîri judecătoreşti. [Din fr. *acquiescer;* cf. lat. *acquiescere*].

achiesáre, achiesări f. (jur.) acţiunea de a achiesa; recunoaştere, consimţire. [V. *achiesa*].

achilíe, achilii f. (med.) absenţă a pepsinei şi a acidului clorhidric în sucul gastric. [Din fr. *achylie*].

achinezíe, achinezii f. (med.) imposibilitate de a face mişcări; imobilitate a muşchilor (fără ca bolnavul să fie paralizat). [Din fr. *akinésie,* germ. *Akinesie*].

achitá, achít şi (înv.) **achitez** vb. **1.** (tr.) a compensa în bani; a lichida (o datorie); a plăti: *scot o rublă şi achit amenda cîntînd ...; controlorul e numai mirare.* VIERU; *am putut achita cîteva datorii presante.* GHEŢIE; *a achita taxa de tranzit;* (refl. pas.) *dacă o datorie se achitează, atuncea se pune în faptă şi pozitiv echivalentul ei pentru ca ea să fie stinsă.* EM.; **2.** (refl.) a se elibera de o obligaţie; a îndeplini o însărcinare, o promisiune: *după ce ne vom fi achitat de această sarcină, vom ajunge în chip firesc să ne punem unele întrebări.* BL.; **3.** (tr.) a declara nevinovat: *tribunalul îl achită.* CĂL.; **4.** (arg.; tr.) a lipsi de viaţă; a ucide, a omorî. [Din fr. *acquitter*].

achitáre, achitări f. **1.** acţiunea de a (se) achita şi rezultatul ei; lichidare a unei datorii; efectuare a unei plăţi: *adio, interminabilele discuţii cu grija achitării creditelor la simpatici diferiţi negustori.* BAC.; **2.** îndeplinire a unei obligaţii, a unei promisiuni; **3.** declarare a nevinovăţiei cuiva (printr-o sentinţă judecătorească): *se studiază tortura prin care trece prin faţa curţii cu juri, pînă la achitare, un acuzat nevinovat.* CĂL. [V. *achita*].

achíu[1], achiuri n. **1.** băţ de biliard; tac; **2.** prima bilă, de încercare, la biliard. [Din fr. *acquit*].

achíu[2] m. (înv.; bot.) ţelină (*Apium graveolens*): *acel june păstor cîntăreţ zeiesc, cu părul cununat cu flori şi cu achiu amar.* OD. [Lat. *apium*].

achíu[3] n. ceea ce este recunoscut ca fiind propriu (cuiva): *achiul comunitar* [Din fr. *acquis*].

achizitív, ~i, achizitivă, ~e a. (rar) care se referă la achiziţie; care permite o achiziţie: *contract achizitiv; prescripţii achizitive.* [Din fr. *acquisitif*].

achizitór, ~i, achizitoáre m., f. persoană care face aderenţi la o societate, abonaţi la o publicaţie sau procură anumite produse. [*Achizi(ţie)* + *-tor*].

achizíţie, achiziţii f. **1.** dobîndire, procurare, cumpărare de produse, de materiale etc.: *achiziţia unui teren;* **a face o achiziţie**, a procura în condiţii avantajoase; **2.** faptul de a ajunge să posede, să aibă: *timpul necesar pentru achiziţia de noi cunoştinţe;* **3.** obiect, lucru achiziţionat; calitate, trăsătură însuşită: *cea mai bună limbă literară e desigur cea de azi, pentru că ea se serveşte de toate achiziţiile din timp de peste 100 de ani.* IBR.; *vin să-mi arăţi noua ta achiziţie;* (şi: (înv.) **achiziţiune**). [Din fr. *acquisition,* lat. *acquisitio, -onis*].

achiziţioná, achiziţionez vb. (tr.) **1.** a deveni proprietar (al unui bun) prin cumpărare, prin schimb sau prin moştenire: *în ultimul timp a achiziţionat mai multe manuscrise;* **2.** a procura produse, materiale, bunuri: *pentru lunile următoare au fost achiziţionate mai multe tone de cereale;* **3.** a procura, a dobîndi obiecte rare: *achiziţionează tablouri;* (p.ext.) *dădu citire unor strofe de curînd achiziţionate de la un oarecare viitor colaborator.* BAC. [*Achiziţie* + *-ona*].

achiziţionáre, achiziţionări f. acţiunea de a achiziţiona; achiziţie: *achiziţionarea de terenuri de la proprietari.* [V. *achiziţiona*].

achiziţionát, ~ţi, achiziţionată, ~e a. care a fost procurat, dobîndit, obţinut: *produsele achiziţionate sînt de bună calitate.* [V. *achiziţiona*].

achiziţionátor, ~i, achiziţionatoáre a. şi m., f. (rar) (persoană) care a achiziţionat, a obţinut ceva: *achiziţionatoarea rochiei roz plecă cu bidoanele ei.* CĂL. [*Achiziţiona* + *-tor*].

achiziţiúne f. v. **achiziţie.**

ací adv. v. **aici.**

acía adv. v. **aici.**

acianopsíe, acianopsii f. (med.) defect al vederii care constă în imposibilitatea distingerii culorii albastre. [Din fr. *acyanopsie*].

aciaşi adv. (înv.) **1.** în acest loc, chiar aici: *Bobuleţchi ... s-au întors şi-au mers în tîrg şi aciaşi şi Creţul în tîrg după dînsul.* UR.; **2.** îndată, imediat: *întră întru o casă, iar aciaşu ieşi veaste pretutindenea de el, că nu se putea ascunde lumina ceia marea a înţeleptului.* COR.; (şi: **acieşi, aciişi**). [*Acia* + *-şi*].

acícea adv. (înv.) în acest loc; aici: *Hristos fiind acicea pre lume, au grăit de sine.* VARL. [*Acice* (<lat. *atque -hic*) + *-a*].

aciclic, ~ci, aciclică, ~ce a. **1.** (chim.) care nu conţine atomi legaţi în cicluri: *substanţă aciclică;* **2.** (bot.) care are organele aşezate în spirală: *floare aciclică.* [Din fr. *acyclique*].

acícul, aciculi m. **1.** formaţie, rigidă de forma unui ac la unele plante; **2.** formaţie anatomică ca un ghimpe la unii viermi. [Din fr. *acicule*].

aciculár, ~i, aciculară, ~e a. care este în formă de ac: *coniferele au frunze aciculare.* [Din fr. *aciculaire*].

aciculát, ~ţi, aciculată, ~e a. acicular. [Din fr. *aciculé*].

acíd şi (înv.) **ácid, ~zi, acidă, ~e** m. (înv.) n. substanţă cu gust acru, în soluţie apoasă, care înroşeşte hîrtia de turnesol şi, în combinaţie cu metalele, formează săruri: *cu acide se uneşte în săruri cari se cristalizează.* EM. // a. **1.** care are proprietăţile unei astfel de substanţe; care conţine o astfel de substanţă: *mediu acid; soluţie acidă; colorant acid; fermentaţie acidă;* **2.** care are gust acru, înţepător: *băutură acidă;* (şi: (înv.) **aţid**). [Din fr. *acide,* lat. *acidus*].

acidifiá vb. v. **acidifica.**

acidificá, pers. 3 **acidifică** vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în acid; (şi: (înv.) **acidifia**). [Din fr. *acidifier*].

acidificáre, acidificări f. acţiunea de a (se) acidifica. [V. *acidifica*].

acidimetríe f. determinare a calităţii unei soluţii acide. [Din fr. *acidimétrie*].

acidimétru, acidimetre n. aparat pentru determinarea acidităţii lichidelor. [Din fr. *acidimètre*].

aciditáte f. **1.** calitatea de a fi acid, de a conţine acid; **2.** cantitate de acid dintr-o soluţie; grad de concentrare a unei soluţii acide; **aciditate gastrică**, cantitatea de acid din sucul gastric; **3.** gust acru: *aciditatea sucului de lămîie;* **4.** (fig.) caracter caustic, înţepător: *aciditatea criticii sale;* (şi: (înv.) **aţiditate**). [Din fr. *acidité,* lat. *aciditas, -atis*].

acidofíl, ~i, acidofilă, ~e a. care are afinitate pentru coloranţi acizi. [Din fr. *acidophile*].

acidofilíe f. însuşirea de a fi acidofil. [Din fr. *acidophilie*].

acidolíză, acidolize f. (chim.) proces de înlocuire a unui acid cu altul într-un eter. [Din germ. *Azidolise*].

acidorezistént, ~ţi, acidorezistentă, ~e a. care prezintă acidorezistenţă: *bacterii acidorezistente.* [Din fr. *acido-résistant*].

acidorezisténţă f. rezistenţă la acţiunea unui acid. [De la *acidorezistent*].

acidóză, acidoze f. (med.) creştere a acidităţii sîngelui ca urmare a unor tulburări funcţionale în organism. [Din fr. *acidose,* germ. *Azidose*].

acidulá, acidulez vb. (tr.) a adăuga o cantitate de acid (unei soluţii); a acri uşor. [Din fr. *aciduler*].

aciduláre, acidulări f. acţiunea de a acidula. [V. *acidula*].

acidulát, ~ţi, acidulată, ~e a. amestecat cu un acid; acrit uşor: *apă acidulată.* [De la *acidula;* cf. fr. *acidulé*].

aciduríe, acidurii f. (med.) prezenţă excesivă de acid în urină. [Din fr. *acidurie*].

acíe adv. v. **aici.**

acíeşi adv. v. **aciaşi.**

aciişi adv. v. **aciaşi.**

acíl, acili m. (chim.) radical monovalent al unui acid organic. [Din fr. *acyl*].

acíle adv. v. **acilea.**

acílea adv. (reg.) aici: *mai sînt p-acilea şi fete mari.* DELAVR.; (şi: **acile**). [*Aci* + *-le* + *-a*].

acín, acini n. (anat.) cavitate glandulară mică, de forma unui fund de sac, care se deschide într-un canal; (şi: **acinus**). [Din fr. *acinus*].

acínus n. v. **acin.**

acioáie f. (pop.) metal sau aliaj (alamă, aramă, bronz) din care se fabrică diferite obiecte: *pardoseala era de cleştar, iar învelitoarea era de acioaie şi de plumb.* ISP.; (şi: **cicoaie, cihoaie**). [Din it. *acciaio* „oţel"].

acioálă, acioale f. (reg.) **1.** adăpost acoperit; casă, locuinţă: *părăsind vatra părintească ..., fugind de orice acioală omenească, caută drumul muntelui.* DELAVR.; **2.** staul pentru vite; şopron. [De la ***aciola***].

aciolă, aciolez şi **aciól** vb. (reg.; refl.) a se aciua: *în mahalaua noastră abia se aciolase cîţiva săteni de pe la Sohat.* DELAVR. [Cf. ***aciua***].

acipenserid, acipenserizi m. (zool.) sturion. [Cf. lat. ***acipenser***].

aciră vb. v. acera.

áciră f. v. aceră.

aciuá, aciuez vb. **1.** (refl.) a-şi găsi refugiu; a se adăposti undeva sau la cineva; a se pripăşi: *păstorii înspăimîntaţi s-aciuează cu-a lor turme în munţii învecinaţi.* NEGR.; *Eminescu rămase fără rosturi, aciuindu-se cîtva timp în bojdeuca lui Creangă.* CĂL.; **2.** (tr.) a da adăpost, a adăposti; a găzdui: *căpătă învoire de la femeia lui să-i aciuieze în casă.* POP; **3.** (refl.) a se odihni, a se culca: *mănîncă şi după aceea se aciuează.* POP; **4.** (refl.) a se linişti, a se calma: *unele mame ... îi fac* [copilului] *scăldători ..., reuşind prin aşa mijloc a face pe copii să se mai aciueze.* POP; (şi: **aceoa, aciuia, aciui** (prez. ind. *aciuiesc*)). [Lat. **accubiliare*].

aciuáre f. acţiunea de a (se) aciua şi rezultatul ei; adăpostire: *vîntul stinge luminile, şi ploaia, revărsîndu-se în şiroaie, sileşte pre toţi a-şi căuta aciuare prin chilii.* NEGR.; (şi: **aciuire**). [V. ***aciua***].

aciuáş, aciuaşe n. (reg.) (loc de) adăpost: *într-acest sătişor au sosit mai de cătră seară şi au fost nevoit să-şi caute aici un aciuaş peste noapte.* POP. [***Aciua*** + *-aş*].

aciuát, ~ţi, aciuată, ~e a. care şi-a găsit adăpost; adăpostit, ocrotit: *cine ... să socotească ... cel supt aripele vulturului aciuat, că în primejdie întra?* CANT. [V. ***aciua***].

aciuí vb. v. aciua.

aciulá vb. v. aciua.

aciuíre f. v. aciuare.

aclamá, aclám şi (rar) **aclamez** vb. (tr.) a întîmpina, a saluta cu strigăte de bucurie sau de aprobare entuziastă; a ovaţiona: *cînd lumea îl aclamă nu părăseşte scena.* AL.; (p. ext.) *îi revine incontestabil întîietatea istorică pentru multe doctrine aclamante în ultimele decenii.* BL. [Din fr. ***acclamer,*** lat. ***acclamare***].

aclamáre, aclamări f. acţiunea de a aclama; aclamaţie, ovaţie: *nu înţelegem ... cum ... acea călcare* [de jurămînt] *ar fi recunoscută prin o aclamare generală.* MAIOR. [V. ***aclama***].

aclamáţie, aclamaţii f. **1.** faptul de a aclama; aclamare; **2.** (mai ales la pl.) strigăt colectiv în favoarea cuiva, de entuziasm, de aprobare; ovaţie: *delegaţii au fost primiţi cu aclamaţii;* (şi: **aclamaţiune**). [Din fr. ***acclamation,*** lat. ***acclamatio, -onis***].

aclamaţiúne f. v. aclamaţie.

aclimatá, aclimatez vb. (rar; tr.) a aclimatiza. [Din fr. ***acclimater***].

aclimatáre, aclimatări f. (rar) aclimatizare. [V. ***aclimata***].

aclimatáţie, aclimataţii f. (înv.) aclimatizare: *grădină de aclimataţie;* (şi: **aclimataţiune**). [Din fr. ***acclimatation***].

aclimataţiúne f. v. aclimataţie.

aclimatizá, aclimatizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) adapta la o nouă climă: *crescătorii de păstrăvi au încercat să aclimatizeze în apele noastre de munte un păstrăv american.* SAD.; *a aclimatizat via la noi condiţii de altitudine; bumbacul s-a aclimatizat în ţara noastră;* **2.** (refl.) a se obişnui, a se deprinde cu noi condiţii de viaţă: *emigranţii s-au aclimatizat uşor;* (fig.) *legile noastre sînt obiectul unei ştiinţe străine, ce trebuie deprinsă prin ani de studii pentru a se aclimatiza şi a trece de acum în datinile noastre.* EM. [Din germ. ***akklimatisieren***].

aclimatizáre, aclimatizări f. **1.** acţiunea de a (se) aclimatiza şi rezultatul ei; (rar) aclimatare, aclimataţie, aclimatizaţie; **2.** activitate umană de adaptare a unei plante sau a unui animal la noi condiţii de viaţă: *aclimatizarea orezului s-a făcut la început experimental;* **3.** adaptare, deprindere a unei plante sau a unui animal la noi condiţii de existenţă: *perioada de aclimatizare este mare la plantele provenite din zone îndepărtate;* (şi: (înv.) **aclimatizire**). [V. ***aclimatiza***].

aclimatizát, ~ţi aclimatizată, ~e a. deprins, obişnuit cu noi condiţii de existenţă (într-un nou mediu): *un francez aclimatizat, Jean Renaud, invită pe un prieten la masă.* CĂL. [V. ***aclimatiza***].

aclimatizáţie, aclimatizaţii f. (rar) aclimatizare. [Din germ. ***Akklimatisation***].

aclimatizíre f. v. aclimatizare.

aclínic, ~ci, aclinică, ~ce a. **1.** (med.) fără manifestări clinice: *boală aclinică;* **2.** (geol.) unde acul magnetic nu este influenţat: *loc aclinic; regiune aclinică.* [Din fr. ***aclinique***].

aclorhídrie, aclorhídrii f. (med.) absenţă a acidului clorhidric din sucul gastric. [Din fr. ***achlorhydrie***].

acmée, acmee f. **1.** fază a unei boli în care starea morbidă atinge gradul cel mai înalt; **2.** apogeu, momentul celei mai mari dezvoltări. [Din fr. ***acmé***].

acmeísm n. curent literar de natura simbolismului, manifestat în literatura rusească de la începutul secolului al XX-lea. [Din rus. ***akmeizm***].

acmeíst, ~şti, acmeistă, ~e a. care ţine de acmeism, referitor la acmeism. // m. adept al acmeismului. [Din rus. ***akmeist***].

acmú adv. v. acum.

acmúşi adv. v. acuşi.

acnée, acnei f. afecţiune a pielii caracterizată prin apariţia, mai ales pe faţă, a unor coşuri: *părea a fi cel mai tînăr dintre toţi judecînd după acneea care-i acoperea obrajii.* GHEŢIE; *acnee juvenilă.* [Din fr. ***acné***].

acnemíe, acnemíi f. (med.) absenţă congenitală a membrelor inferioare. [Din fr. ***aknémie***].

acoládă, acolade f. **1.** ceremonie medievală la învestirea unui cavaler, constînd dintr-o îmbrăţişare şi o lovitură uşoară dată cu latul spadei de către învestitor: *toţi, de la prinţul catolic ..., aspirînd la acolada papii de la Roma, şi pînă la băieţelul din clasa întîia rurală, toţi dorim distincţia.* CAR.; **2.** semn grafic în forma a două fragmente de arc împreunate, care unesţe cuvinte, formule, cifre etc.; **3.** (arhit.) arc ogival cu rotunjime dublă. [Din fr. ***accolade,*** germ. ***Akkolade***].

acóle adv. v. acolea.

acólea şi **acoleá** adv. (pop.) pe aici prin apropiere; nu prea departe de aici: *pre acolea îi era a trece.* VARL.; **de-acolea,** din acest (sau acel) loc (amintit): *de-acolea să cunoască că au fost lucru diavolesc.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **acole**). [Et. nec.; cf. ***acolo***].

acolíe, acolíi f. (med.) absenţă a secreţiei biliare. [Din fr. ***acholie***].

acóleşi adv. (înv.) tot aici: *acoleş, puţin mai jos, Stravon arată.* CANT. [***Acole*** + *-şi*].

acolísi, acolísesc vb. (înv.; refl.) **1.** a urmări pe cineva, a se ţine de cineva (cu gînd rău): *ia începu a să acolisi de dînsul să facă păcate.* DOS.; **2.** a reţine, a nu lăsa, a nu se despărţi: *numitul egumen de Hangu reu se acolisește de moșia Berbeștii* (a. 1765). URIC. [Din gr. mod. ***ecólisa*** (aor. de la ***acolló***)].

acolísire, acolísiri f. (înv.) faptul de a se acolisi; acaparare: *averea lor va fi apărată de tot feliul de acolisiri* (a. 1818). GCR. [V. ***acolisi***].

acolísitór, ~i, acolísitoáre a. (înv.) **1.** care se ţine, se agaţă de cineva (cu gînd rău); **2.** (p. ext.) molipsitor, contagios, lipicios: *de va fi patima acolisitoare, îi vor trimete la spitalul de obşte* (sec. XVIII). URIC. [***Acolisi*** + *-tor*].

acolísitúră, acolísituri f. (înv.) inoportunitate, neplăcere; insistenţă: *săvai nu s-ară scula să-i dea lui pentru ce e priiaten lui, iară pentru acolisitura lui scula-se-va şi-i va da.* N.TEST. [***Acolisi*** + *-tură*].

acolít, acoliţi m. **1.** ajutor al preotului catolic la desfăşurarea cultului: *în focul unor discuţii cu acoliţii episcopului, Şincai ar fi rostit cuvintele.* BL.; **2.** însoţitor, tovarăş obişnuit al cuiva (la săvîrşirea unor fapte rele); părtaş, complice: *principele, prin acoliţii săi, face din biroul partidului consiliul său de administrare.* CĂL. [Din fr. ***acolyte,*** lat. ***acolythus***].

acólo şi (pop.) **acoló** adv. **1.** (în) acel loc (relativ) îndepărtat: *cine-i acolo? – eu sînt, un drumeţ rătăcit.* CR.; *porni înspre acolo.* BAC.; (precizat prin determinări sau corelaţii): *acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt.* EM.; (p.ext.) *cele mai dulci acorduri răsună acolo unde fraza e mai sentenţioasă.* CĂL.; **pînă acolo,** atît de mult; pînă la situaţia care depăşeşte limita: *oricît de mare ar fi mila lui, pînă acolo nu se poate coborî.* EM.; **pe acolo,** cam în locul acela: *am trecut pe acolo de mai multe ori;* **pînă pe acolo,** peste măsură, din cale afară de ...: *aceasta nu-i vrun lucru pîn' pe acolo, copilă hăi, zise baba.* CR.; **de pe acolo,** cam din acel loc: *de pe acolo au venit mai mulţi;* **fugi de-acolo!** da de unde! vorbă să fie!: *fugi de-acolo, nu mai vorbi degeaba!;* **2.** (înv.) atunci: *unde va cădea să-i paie bine, el acolo răpşti şi-i păru rău.* VARL. [Lat. ***eccum (i)lloc***].

acolóşi adv. (înv.) tot acolo: *aşijderea dintr-altă poveste a lui Bonfin, tot acoloş, puţin mai jos, poate să fie mutat basna numele apei Visla cu Sireatiul.* CANT. [***Acolo*** + *-şi*].

acomodá, acomodez vb. (refl.) **1.** a se deprinde, a se obişnui (cu noi situaţii, condiţii): *sub presiunea noilor condiţii istorice, ea se acomodează la concesii conservatoare sau de restaurare.* BL.; *a se acomoda împrejurărilor;* **2.** a se adapta la noi condiţii fiziologice şi de mediu (suferind anumite modificări): *planta s-a acomodat la solul nisipos;* **3.** a se învoi, a se împăca: *s-a acomodat cu noul ritm de lucru.* [Din fr. ***accommoder,*** lat. ***accommodare***].

acomodábil, ~i, acomodabilă, ~e a. care se poate acomoda; cu care te poţi deprinde uşor: *o persoană acomodabilă.* [Din fr. ***accommodable***].

acomodánt, ~ţi, acomodantă, ~e a. (rar) care se acomodează uşor: *spori oştirea sa printr-un sucurs considerabil de cumani, pe care-i momi cu daruri şi făgăduinţe, i făcu mai acomodanţi şi-i transplantase din Macedonia.* EM. [Din fr. ***accomodant***].

acomodáre, acomodări f. **1.** acţiunea de a se acomoda; adaptare a unui organism sau a unui organ la noi condiţii fiziologice şi de mediu; (înv.) acomodaţie: *explicaţia prin acomodări secundare ... prezintă greutăţi insurmontabile.* BL.; **2.** deprindere, obişnuire, învoire cu noi situaţii, cu noi condiţii: *vreme de cîteva luni trăi ... un proces foarte dificil de acomodare.* GHEŢIE; *acomodare la împrejurări;* **3.** (lingv.) asimilare parţială între două sunete aflate în contact direct. [V. ***acomoda***].

acomodatór, ~i, acomodatoáre a. **muşchi acomodator,** muşchi care permite acomodarea cristalinului. [Din fr. ***accommodateur***].

acomodát, ~ţi, acomodată, ~e a. adaptat, obişnuit cu o situaţie nouă, cu un alt mediu: *planta acomodată se dezvoltă bine.* [V. ***acomoda***].

acomodáţie, acomodaţii f. (înv.) acomodare. [Din fr. ***accommodation***].

acompaniá, acompaniez vb. (tr.) **1.** a însoţi, a întovărăşi pe cineva (din prietenie sau din politeţe); a petrece pe cineva: *adeseori domnul, acompaniat de fiica sa şi de o suită numeroasă se urcau pe dealul Catalinei.* NEGR.; *l-a acompaniat la gară;* (p. ext.) *filosofia naturalistă ionică se întemeia pe o încredere nelimitată acordată intelegenţei acompaniată de simţuri.* BL.; **2.** a însoţi cu un instrument sau cu vocea pe cineva care execută o piesă muzicală; a susţine executarea unei melodii: *văzu ... o junâ fată ... acompaniind sunetele uşoare a unor note dumnezeieşti cu glasul ei dulce.* EM.; (refl.) *cîntă acompaniindu-se la chitară.* [Din fr. ***accompagner,*** it. ***accompagnare***].

acompaniamént, acompaniamente n. (muz.) **1.** sumă de elemente armonice şi ritmice care însoţesc o melodie şi sînt executate la un instrument sau cu vocea: *pe sub candida veselie a*

melodiei zbîrnîie un acompaniament surd. OD.; **2.** însoţire cu vocea sau cu un instrument a melodiei principale dintr-o piesă muzicală: *poezia la apariţia ei nu este recitată, ci cîntată, deci este un cîntec de cuvinte, melodie cu acompaniament de instrument.* IBR.; *trei instrumentişti execută acompaniamentul.* [Din fr. ***accompagnement,*** it. ***accompagnamento***].

acompaniáre f. v. acompaniere.

acompaniatór, ~i, acompaniatoáre m., f. persoană care execută acompaniamentul unei bucăţi muzicale interpretate de altcineva: *fetiţa doctorului Ulrich, pianistă, acompaniatoarea tatălui ei violoncelist, e persecutată la şcoală.* CĂL. [Din fr. ***accompagnateur,*** it. ***accompagnatore***].

acompaniére, acompanieri f. acţiunea de a acompania; acompaniament: *cîntec cu acompaniere de pian;* (şi: (înv.) **acompaniare**). [V. ***acompania***].

acomplisemént, acomplisemente n. (franţuzism) realizare, efectuare, executare: *tinde a-şi înlocui aceea ce nu poate produce acomplisementele în sine prin mijloace care nu mai ţin defel de sfera artei.* EM. [Din fr. ***accomplissement***].

acómpt n. v. acont.

aconít, aconiţi m. (bot.) plantă veninoasă din familia ranunculaceelor cu flori albastre, grupate în ciorchini; omag (*Aconitum Napellus*). [Din fr. ***aconit,*** lat. ***aconitum***].

aconitínă f. (chim.) alcaloid toxic extras din rădăcinile de aconit, cu întrebuinţări în medicină. [Din fr. ***aconitine***].

acónt, aconturi n. sumă de bani plătită anticipat, reprezentînd o parte din valoarea unui contract sau unei tranzacţii; arvună, avans; (şi: (înv.) **acompt**). [Din it. ***acconto,*** fr. ***acompte***].

acontá, acontez vb. (tr.) a plăti un acont; a arvuni: *a acontat lucrările de reparaţie.* [De la ***acont***].

acontáre, acontări f. acţiunea de a aconta. [V. ***aconta***].

a contrário adv. prin opoziţie: *constată a contrario că metoda este corectă.* [Cuv. lat.].

acoperământ, acoperăminte şi (înv.) **acoperemînturi** n. **1.** ceea ce acoperă sau învelește: *cînd vrea merge Moisi înaintea Domnului lua acoperemîntul.* BIBLIA; **2.** (spec.) haină, veşmînt: *nu va descoperi acoperemîntul tatălui lui.* BIBLIA; **3.** (spec.) acoperiş: *casa era c-un acoperemînt ţuguiat.* EM.; **4.** adăpost, apărare: *dormirăsupt acoperămîntul cerului.* ISP.; **5.** (fig.) ocrotire, protecţie; grijă: *dau într-acoperemîntul tău turma aceasta.* DOS.; **6.** (înv.) **acoperământul trupului,** preput: *le tăia marginile acoperemîntului trupului.* BIBLIA; **7.** (rar) **fără acoperământ,** fără perdea, pe faţă: *cîntă fără acoperămînt dorinţa de împreunare, aspiraţia de a fi iubită de bărbat şi bucuria de a trăi trupeşte.* CĂL.; (şi: **acoperemînt,** (înv.) **acoperimînt**). [***Acoperi*** + *-ământ* (după *coperământ*)].

acoperemînt n. v. acoperământ.

acoperí, acópăr şi (pop.) **acóper** vb. **1.** (tr. şi refl.) a pune sau a întinde pe deasupra (un înveliş): *ea-şi acopere cu mîna faţa roşă de sfială.* EM.; *ne acoperim peste tot c-un ţol.* CR.; (fig.) *acoperea braţul ei ... cu sărutări.* EM.; **2.** (tr.) a înzestra cu acoperiş: *Irinuca avea o cocioabă de bîrne, cu ferestrele cît palma, acoperită cu scînduri.* CR.; (fig.) *pizma frăţîne-său îl acoperea şi pre dînsul.* N.COSTIN; **3.** (refl.) a-şi pune pe cap: *cînd a ieşit afară, s-a acoperit cu pălăria;* **4.** (tr.) a pune peste dechizătura unui obiect; a astupa: *gropile să hie-acoperite cu frunzare, paie şi nuiele.* B.-DEL.; *acoperi oala ca să fiarbă în abur.* SAD.; **5.** (refl.) a căpăta sau a-şi forma la suprafaţă: *marea frămîntată s-acopere de spume.* AL.; **6.** (tr.) a fi aşezat, a sta peste ceva (ascunzînd): *repezit-am ochii mei ... pe cea vale adîncită şi cu flori acoperită.* AL.; *buza ... de desupt atîrna în jos, de-i acoperea pîntecele.* CR.; *jnepi şi ienuperi acoperă înălţimile.* CĂL.; **7.** (tr.) a cuprinde din toate părţile (făcînd să dispară): *ruga le-a fost ascultată şi schitul fu acoperit cu apă pînă la reînvierea credinţei.* CĂL.; (fig.) *Pantazi s-a făcut ilustru prin injuriile cu care l-au acoperit Eminescu şi ceilalţi contemporani.* CĂL.; **8.** (fig.; tr.) a învălui, a cuprinde: *somn ... acopere fiinţa-mi cu-a ta mută armonie.* EM.; **9.** (refl.) a deveni (parţial) invizibil prin interpunerea unui obstacol: *cerul s-a acoperit de nori;* **10.** (mil.; tr.) a apăra, a proteja: *cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta, spre Vid.* MAIOR.; **11.** (fig.; tr.) a face să nu fie văzut; a masca, a ascunde: *acum pre toate acele persoane luminate din căruntele veacuri, ceaţa uităciunii i-au acoperit.* B.-DEL.; *acopere cu vorbe mari ... egoismul său.* EM.; **12.** (fig.; tr.) a nu da pe faţă; a tăinui, a ascunde: *pentru a acoperi falimentul material şi moral al ţării, vor mai încerca şi acest ultim mijloc desperat de a se ţinea la putere.* EM.; **13.** (tr.) a depăşi în intensitate; a înăbuşi: *hohotele Carlei acopereau rumoarea.* GHEŢIE; *muzica intensă acoperă zgomotul străzii;* **14.** (tr.) a compensa, a echivala; a achita: *anuităţile se spera că se vor putea acoperi din sporul de venituri.* MAIOR.; *suma acoperă cheltuielile;* **15.** (tr.) a satisface o cerinţă, o necesitate; a corespunde unui deziderat, unui scop: *în ciuda inventivităţii lor, matematicienii nu au putut nici pe departe să acopere toate cererile.* BL.; **16.** (sport; tr.) a străbate (o distanţă), a parcurge: *alergătorul a acoperit distanţa într-un timp record;* **a acoperi terenul,** a fi activ pe terenul de joc oriunde este nevoie. [Lat. ***acco(o)perire***].

acoperimînt n. v. acoperământ.

acoperíre, acoperiri f. **1.** acţiunea de a (se) acoperi şi rezultatul ei; punere, aşezare (a unui înveliş) pe deasupra unui obiect: *acoperirea ochilor cu palmele;* **2.** (înv.) acoperământ, veşmînt: *au descoperit acoperirea tatălui său.* BIBLIA; **3.** (mil.) asigurare, protecţie, mascare împotriva inamicului: *frontul de acoperire se întindea pe vreo zece-cincisprezece kilometri.* PETR.; **4.** (înv.) scut: *acoperire a fecioarelor ce-s cu sulițe.* BIBLIA; **5.** (înv.) ascundere, mascare, tăinuire: *această carte ... scoţîndu-se dentru acoperirea limbii striine ... cu multă osîndie am nevoit* (a. 1678). GCR.; **6.** satisfacere a unei cerinţe sau necesităţi: *acoperirea nevoilor de consum;* **7.** (fin.) (posibilitate de) achitare, compensare (a unei plăţi, a unei cheltuieli etc.): *banca are acoperirea cecului; acoperirea sumei se face eşalonat;* **8.** susţinere, sprijin, argument: *nici o empirie directă nu poate fi invocată ca acoperire pentru enunţul în chestiune.* BL.; **a avea acoperire,** a avea argumente, întemeiere pentru ceva săvîrşit. [V. ***acoperi***].

acoperíş, acoperişuri şi (pop.) **acoperişe** n. partea superioară care acoperă o construcţie: *acoperişul de şindrilă a putrezit de tot.* BAC.; (şi: **coperiş**). [***Acoperi*** + *-iş*].

acoperít[1] n. acţiunea de a acoperi: *acoperitul casei a durat numai cîteva zile.* [V. ***acoperi***].

acoperít[2]**, ~ţi, acoperită, ~e** a. **1.** care are ceva deasupra; învelit: *jainistul umblă bunăoară tot cu gura acoperită, pentru ca nu cumva să înghită vreun ţînţar.* BL.; **2.** noros, înnorat: *cer acoperit;* **3.** tăinuit, ascuns: *lucrurile nu puteau rămînea mult timp acoperite; împărăteasa, de silă, de milă, fu nevoită a spune împăratului toate şiretenia.* ISP.; (adv.) *Dumnezeu au grijit de mîntuirea rodului omenesc uneori deschis şi la arătare, alteori acoperit.* VARL. [V. ***acoperi***].

acoperitór, ~i, acoperitoáre a. **1.** care acoperă, care învelește: *strat acoperitor;* **2.** care garantează, care certifică: *acte acoperitoare. //* f. obiect cu care se acoperă ceva sau se închide ceva: *acoperitoarea maşinii. //* m. **1.** (înv.) ocrotitor, sprijinitor: *domnul acoperitoriu se făcu mie.* BIBLIA; **2.** persoană care acoperă sau învelește case; (şi: (înv.) **acoperitoriu**). [***Acoperi*** + *-tor*].

acoperitóriu a. v. acoperitor.

acórd, acorduri şi (înv.) **acoárde** n. **1.** înţelegere între două sau mai multe persoane, instituţii etc.; învoială; consimţămînt: *neprietenii au socotit şi au trimis pe gheneral ... la cneazul Menjicul, cerînd acord ca să se închine.* N.COSTIN; **de comun acord,** în deplină înţelegere; **a cădea de acord,** a ajunge la un punct de vedere comun; **2.** asentiment, aprobare: *a-şi da acordul;* **a fi de acord** sau **a se afla (a se găsi) în acord,** a fi de aceeaşi părere cu cineva: *cu această conglăsuire admirabilă sînteţi toţi de acord a zice că aici este chemarea comunei.* MAIOR.; **de acord, a)** de aceeaşi opinie, părere: *nu e nevoie să ne declărăm neapărat de acord cu teoria entelehială.* BL.; **b)** (formulă prin care se exprimă aprobarea) mă învoiesc! bine!; **3.** convenţie, tratat (între state, grupări politice etc.) care stabileşte relaţiile reciproce între părţi: *acordul de la Ialta;* **4.** concordanţă între lucruri, între idei etc.; potrivire: *unele strofe tac, altele cîntă, în acord cu flautele unei orgi.* CĂL.; **în acord,** potrivit cu activitatea prestată, cu produsele realizate: *muncă în acord; salarizare în acord;* **5.** (gram.) corespondenţă între formele cuvintelor (după gen, număr, caz sau persoană): *acordul subiectului cu predicatul;* **6.** (muz.) sonoritate obţinută din reunirea mai multor sunete care formează o armonie: *cîntecele de la urmă cereau un avînt eroic, care putea culmina apoi în acorduri religioase.* EM.; (fig.) *subt degetele tale ... clavirul cînd răsună ... deştepţi în al meu suflet acorduri fioroase.* ALEX.; **7.** (fig.) sunete melodioase; potriviri, armonii de cuvinte: *cele mai dulci acorduri răsună acolo unde fraza e mai sentenţioasă.* CĂL.; **8.** (muz.) reglaj al unui instrument muzical în funcţie de un anumit ton; **9.** (fiz.) reglare a două mişcări vibratorii la aceeaşi frecvenţă. [Din fr. ***accord,*** it. ***accordo,*** germ. ***Akkord***].

acordă, acordez vb. (tr.) **1.** a atribui, a conferi, a decerna (drept recompensă): *îi acordase titlul de doctor în medicină.* CĂL.; (fig.) *un atare epitet acordat cuiva echivalează cu o compromitere.* BL.; **2.** a pune la dispoziţie; a oferi: *mi s-a acordat un fond anticipat.* BAC.; **3.** a consimţi să dea, să admită: *toţi ceilalţi profesori am socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai.* SAD.; *i-a acordat mîna fiicei sale;* **4.** a destina, a rezerva, a oferi, a hărăzi: *Vlaicu-Vodă acordă neguţătorilor din Polonia un privelegiu.* HASD.; *medicii cu care stătuse de vorbă îi acordau o şansă problematică de însănătoşire.* GHEŢIE; **a acorda atenţie,** v. **atenţie**; **5.** a face să concorde (o idee, o situaţie) cu altceva: *a-şi acorda dorinţa de libertate cu constrîngerile sociale;* (refl.) *categoriile sînt idei care se acordă cu concretul.* BL.; **6.** (gram.) a face să aibă forme concordante, raportabile: *a acorda participiul la diateza pasivă cu subiectul;* (refl.) *predicatul se acordă cu subiectul în număr şi persoană. //* (prez. ind. **acordez**) **1.** a regla frecvenţa unui aparat (de recepţie) încît să corespundă frecvenţei altui aparat; **2.** a pune tonurile unui instrument la înălţimea cerută: *în sfîrşit am acordat-o! (cercetînd ghitara): sună bine acum.* AL. [Din fr. ***accorder,*** it. ***accordare***].

acordábil, ~i, acordabilă, ~e a. care poate fi acordat: *pian acordabil.* [Din fr. ***accordable***].

acordáj, acordaje n. **1.** reglare a tonurilor unui instrument muzical la înălţimea cerută; acordare: *înaintea concertului se face acordajul;* **2.** raport între înălţimile unei serii de sunete. [Din fr. ***accordage***].

acordánt, acordanţi m. (rar) persoană care acordează instrumente muzicale; acordor[1]. [Din germ. ***Akkordant***].

acordáre, acordări f. **1.** acţiunea de a acorda şi rezultatul ei; acordaj; **2.** atribuire, conferire; aprobare, îngăduire: *senatul lua în considerare acordarea cetăţeniei române.* CĂL.; **3.** aducere a tonurilor unui instrument muzical sau a unui grup de instrumente la înălţimea necesară: *acordarea instrumentelor din orchestră.* [V. ***acorda***].

acordát, ~ţi, acordată, ~e a. **1.** dat, atribuit, conferit; aprobat, îngăduit: *aprobarea acordată intră imediat în vigoare;* **2.** (gram.) corelat cu alt cuvînt la care se raportează: *atributul acordat indică cui i se atribuie însuşirea;* **3.** care are tonurile în concordanţă (pe baza diapazonului): *pian acordat.* [V. ***acorda***].

acordătoáre, acordători f. cheie specială pentru acordat pianul (sau alt instrument); acordor[2]. [***Acorda*** + *-ătoare*].

acordeón, acordeoane n. instrument muzical portativ cu burduf şi claviatură, asemănător cu armonica. [Din fr. ***accordeon,*** germ. ***Akkordeon***].

acordeonist, ~şti, acordeonistă, ~e m., f. persoană care cîntă la acordeon. [Din fr. *accordéoniste,* germ. *Akkordeonist*].

acórdic, ~ci, acordică, ~ce a. (rar) care ţine de acordurile muzicale; alcătuit în forma unor acorduri muzicale: *sunete acordice.* [Din germ. *akkordisch*].

acórdică f. disciplină muzicală care studiază acordurile. [Din germ. *Akkordik*].

acordór[1], acordori m. persoană care acordează instrumente muzicale; (rar) acordant. [Din fr. *accordeur*].

acordór[2], acordoare n. unealtă care serveşte la acordarea unor instrumente muzicale, în special a pianului; acordătoare. [Din fr. *accordoir*].

acorie[1], acorii f. (med.) anomalie congenitală care constă în absenţa pupilei. [Din fr. *acorie*].

acorie[2], acorii f. (med.) lipsă a senzaţiei de saţietate. [Din fr. *acorie*].

acós, ~şi, acoásă, ~e a. (înv.) cu spini; înţepător, împungător: *îl tăvăliră preste spini şi scai de cei acoş.* DOS. [*Ac* + *-os*].

acostă, acostez vb. 1. (intr.) a se apropia de ţărm, de chei, de altă navă etc. (şi a se opri): *nava a acostat în port ieri dimineaţă;* 2. (tr.) a opri din drum şi a i se adresa (supărînd): *Mitică nu e numai patriot peripatetic şi incoerent, dar nu suferă rezerva, acostînd familiar pe omul din stradă.* CĂL. [Din fr. *accoster*].

acostaménţ, acostamente n. fişie (nepavată) pe marginea părţii carosabile a unei şosele. [Cf. fr. *accotement*].

acostáre, acostări f. acţiunea de a acosta. [V. *acosta*].

acotiledón, ~i, acotiledonă, ~e a. acotiledonat. [Din fr. *acotylédone,* lat. *acotyledon*].

acotiledonát, ~ţi, acotiledonată, ~e a. care are embrionul lipsit de cotiledoane: *plantă acotiledonată.* // f. (la pl.) clasă care cuprinde plantele cu astfel de embrion; criptogame; (şi la sg.) plantă din această clasă: *ciupercile, muşchii şi ferigile sînt acotiledonate.* [Din fr. *acotylédoné*].

ácqua toffána f. otravă pe bază de arsenic, celebră în Italia în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. [Cuv. it.].

acraniát, acraniate n. (la pl.) subîncrengătură de animale primitive lipsite de craniu; (şi la sg.) animal din această subîncrengătură. [Din fr. *acraniate*].

acraníe, acranii f. lipsă (parţială sau totală) a craniului. [Din fr. *acranie*].

acreálă, acreli f. 1. însuşirea de a fi acru; gust acru: *acreala vinului;* 2. senzaţie de arsură şi de gust acru, provocată de hiperaciditatea gastrică: *simte mereu o acreală pe gît;* 3. mîncare sau băutură cu gust acru: *îşi simţea gura uscată; îi era sete şi avea poftă de acreală.* VLAH.; 4. (fig.) stare de spirit, atitudine ursuză, supărăcioasă: *acreala lui se explică prin insuccesul suferit;* 5. (înv.) aciditate. [*Acri* + *-eală*].

acreditá, acreditez vb. (tr.) 1. a face să se recunoască oficial calitatea cuiva (de ambasador); a da puteri pe lîngă un guvern străin: *azi un diplomat ameninţă, ia parte la manifestaţiile politice din ţara în care este acreditat.* CĂL.; *a acredita un ambasador pe lîngă o putere străină;* 2. a face să fie crezut, să pară demn de crezare; a adeveri: *a făcut tot posibilul ca să lăţească şi să acrediteze această versiune.* VLAH.; (refl.) *zvonul nu s-a acreditat;* 3. (p.ext.) a face să fie acceptat; a impune: *în aceste discuţii nu e cestiunea de-a afla adevărul, ci din contra de-a acredita un neadevăr.* EM.; 4. a da cuiva un credit; a credita. [Din fr. *accréditer,* it. *accreditare*].

acreditáre, acreditări f. 1. acţiunea de a acredita; 2. împuternicire a unei persoane ca reprezentant pe lîngă guvernul unui stat străin; **scrisoare de acreditare,** document oficial prin care se atestă calitatea de reprezentant (diplomatic) al unui stat în relaţiile cu alt stat; 3. prezentare a unui fapt ca fiind demn de încredere. [V. *acredita*].

acreditát, ~ţi, acreditată, ~e a. 1. impus, recunoscut, acceptat (ca fiind demn de crezare): *teoria cosmologică astăzi acreditată stabileşte fazele prin care a trebuit să treacă sistemul nostru planetar.* EM.; 2. (şi m.,f.) (persoană) împuternicită ca reprezentant (diplomatic) în altă ţară; 3. (şi m., f.) (persoană) recomandată pentru un credit, căreia i s-a acordat un credit. [V. *acredita*].

acreditív, acreditive n. document, dispoziţie dată de un emitent unei bănci de a plăti în contul său unei terţe persoane anumite sume. [Din fr. *accreditif,* germ. *Akkreditiv*].

acreditór, acreditori m. persoană care acordă garanţie către cineva în favoarea unei terţe persoane. [Din fr. *accréditeur*].

acrescént, ~ţi, acrescentă, ~e a. (bot.) care creşte, care devine din ce în ce mai mare: *floare cu pistil acrescent.* [Din fr. *accrescent,* lat. *accrescens, -ntis*].

acrí, acresc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) face acru; a (se) înăcri: *mustul s-a acrit; am acrit ciorba cu prune crude;* 2. (refl.) a se altera, a se strica (prin fermentaţie); a se înăcri: *mîncarea s-a acrit;* 3. (fig.; refl.) a se sătura, a se plictisi de ceva; a i se urî: *li să acrise tot umblînd încoace şi încolo prin pădure.* ISP.; *mi s-a acrit cu viaţa asta;* 4. (fig.; tr.) a afecta (producînd o dispoziţie proastă): *insuccesele din ultimele zile i-au acrit sufletul; necazurile vieţii o acriseră.* [*Acru*[1] + *-i*].

acríb, ~i, acribă, ~e a. care manifestă acribie, caracterizat prin acribie: *cercetătorului acrib nu-i scapă nuanţele.* [De la *acribie*].

acribíe, (rar) **acribii** f. exactitate scrupuloasă: *editorul serios manifestă acribie faţă de problemele de grafie.* [Din fr. *acribie,* germ. *Akribie*].

acribologíe f. 1. studiu asupra preciziei în cercetarea ştiinţifică; 2. precizie în folosirea cuvintelor. [Din fr. *acribologie*].

acridínă, acridine f. (chim.) substanţă organică sintetică, folosită în industria coloranţilor antiseptici. [Din fr. *acridine*].

acrilát, acrilaţi m. (chim.) sare a acidului acrilic. [Din fr. *acrylate*].

acrílic, ~ci, acrilică, ~ce a. (chim.) 1. **acid acrilic,** lichid incolor cu miros înţepător folosit la fabricarea unor materiale sintetice; 2. care a fost obţinut cu ajutorul derivaţilor acestui acid: *lucrează în laboratorul de testare a fibrelor acrilice.* R.L. [Din fr. *acrylique*].

acrilonitríl, acrilonitrili m. (chim.) nitril acrilic. [Din fr. *acrylonitril*].

acríme, acrimi f. 1. gust acru; acreală: *acrimea sucului de lămîie;* 2. (fig.) răutate, duşmănie; neplăcere, dezgust: *cronicile româneşti acuză cu acrime viclenia făcută de Sigismund.* BĂLC.; 3. (pop.) aguridă: *părinţii au mîncat acrimea, ... iar dinţii copiilor au strepezit.* POP; 4. (înv.) acid; **acrime de pucioasă,** acid sulfuric; vitriol. [*Acru*[1] + *-ime;* sensul 4 după germ. *Säure*].

acrimoníe, acrimonii f. stare de proastă dispoziţie manifestată prin ton acru, prin replici caustice, răutăcioase; (p. ext.) *faţa ... devenise puhavă ..., nasul se ascuţise şi un aer de acrimonie ... o bosumfla.* CĂL. [Din fr. *acrimonie,* lat. *acrimonia*].

acrimoniós, ~şi, acrimonioásă, ~e a. acru; caustic, muşcător: *ton acrimonios.* [Din fr. *acrimonieux*].

acrínie, acrinii f. (med.) diminuare sau absenţă a unei secreţii. [Din fr. *acrinie*].

acríre, acriri f. 1. acţiunea de a (se) acri; 2. apariţie sau accentuare a gustului acru la un aliment (datorită fermentării): *acrirea laptelui;* 3. alterare, stricare a unui aliment: *acrirea mîncării datorită căldurii.* [V. *acri*].

acríş n. (reg.) zer înăcrit, întrebuinţat în loc de oţet. [*Acru*[1] + *-iş*].

acrişór, ~i, acrişoáră, ~e a. diminutiv al lui acru; cam acru; puţin acru; acruţ: *pentru început, abatele căpătă ceapă şi vin acrişor, mijloc rafinat de a doza plăcerile mesei.* CĂL. [*Acru*[1] + *-işor*].

acrít, ~ţi, acrită, ~e a. 1. care a devenit sau a fost făcut (mai) acru: *vin acrit;* 2. alterat, stricat (prin fermentare): *mîncare acrită;* 3. (fig.) necăjit, dezgustat, plictisit: *mi-e sufletul acrit şi m-am săturat să mă chinuiesc atîtea ceasuri pe zi.* CAR. [V. *acri*].

acritór, ~i, acritoáre a. (rar) care acreşte, care dă gust acru. [*Acri* + *-tor*].

acritúră, acrituri f. 1. aliment acru; (spec.) murătură: *s-a bolnăvit de gălbinare, i-a trecut cu cîrmîz şi cu acrituri.* CAR.; 2. (la pl.) legume sau fructe acre: *copiii mănîncă fructele necoapte, cînd sînt nişte acrituri;* 3. (fig.) persoană ursuză, morocănoasă: *nu ştiu cum poate trăi cu aşa acritură.* [*Acri* + *-tură*].

acríu, ~ii, acrie, ~ii a. (rar) cam acru, acrişor: *merele au un suc acriu.* [*Acru*[1] + *-iu*].

acroamátic, ~ci, acroamatică, ~ce a. 1. transmis pe cale orală: *învăţături acroamatice;* 2. rezervat iniţiaţilor; secret: *filozofie acroamatică.* [Din lat. *acroamaticus,* gr. *akroamatikós*].

acrobát, ~ţi, acrobată, ~e m., f. 1. gimnast care execută exerciţii dificile de echilibristică (la circ): *la nunta ei se minunase de agilitatea acrobaţilor italieni.* SAD.; 2. (fig.) persoană abilă care se foloseşte de înşelătorie. [Din fr. *acrobate,* germ. *Akrobat*].

acrobátic, ~ci, acrobatică, ~ce a. referitor la acrobat sau la acrobaţie; (ca) de acrobat: *histrionii ... dănţuiau din picioare şi făceau întorsături acrobatice.* OD.; *săritură acrobatică;* (adv.) *scoase pistolul şi-l aruncă acrobatic în sus prinzîndu-l apoi în aer.* CĂL. [Din fr. *acrobatique,* germ. *akrobatisch*].

acrobátică f. arta de a face acrobaţii. [Din germ. *Akrobatik*].

acrobaţíe, acrobaţii f. 1. exerciţiu executat de acrobat; exerciţiu dificil de echilibristică: *în descripţia unei reprezentaţii teatrale ... este încîntătoare ritmica aceea mahalagesc pitorească cu care se înşiră acrobaţiile.* CĂL.; 2. (fig.; la pl.) sforţări neobişnuite pentru a depăşi o situaţie grea: *a trebuit să facă multe acrobaţii ca să evite problemele create de înverşunarea şefilor;* 3. evoluţie dificilă în zborul unui avion (la o demonstraţie); 4. arta sau profesiunea acrobatului: *a învăţat acrobaţia în copilărie.* [Din fr. *acrobatie*].

acrocefál, ~i, acrocefală, ~e a. care are craniul ţuguiat. [Din fr. *acrocéphale*].

acrocefálic, ~ci, acrocefalică, ~ce a. care prezintă acrocefalie. [Din fr. *acrocéphalique*].

acrocefalíe, acrocefalii f. (med.) deformaţie congenitală constînd în ţuguierea capului. [Din fr. *acrocéphalie*].

acrofobíe, acrofobii f. (med.) teamă patologică de locuri înalte. [Din fr. *acrophobie*].

acrofoníe, acrofonii f. rostire accentuată a iniţialei unui cuvînt. [Din fr. *acrophonie*].

acroleínă f. (chim.) lichid volatil obţinut prin deshidratarea glicerinei. [Din fr. *acroléine*].

acrolít, acrolite n. şi **acroliţi** m. statuie ale cărei extremităţi sînt făcute din piatră sau din marmură, iar corpul din alte materiale. [Din fr. *acrolithe*].

acromaníe, acromanii f. (med.) nebunie extremă. [Din fr. *acromanie,* it. *acromania*].

acromát, ~ţi, acromată, ~e m., f. persoană care nu poate distinge culorile. [Din fr. *achromat,* germ. *Akromat*].

acromátic, ~ci, acromatică, ~ce a. 1. care dă posibilitatea de a vedea fără amestecul unor culori nespecifice: *lentile acromatice;* 2. care nu descompune razele de lumină în culorile componente; 3. care nu prezintă aberaţie cromatică; (şi: (înv.) **ahromatic**). [Din fr. *achromatique*].

acromatísm n. proprietate a unui sistem optic de a fi lipsit de aberaţie cromatică, prin suprapunerea unor culori suplimentare; (şi: (înv.) **ahromatism**) [Din fr. *achromatisme*].

acromatopsíe, acromatopsii f. (med.) boală a ochilor manifestată prin imposibilitatea distingerii culorilor. [Din fr. *achromatopsie*].

acromazíe, acromazii f. (med.) pierdere a culorii normale a pielii. [Din fr. *achromasie*].

acromegálic, ~ci, acromegalică, ~ce a. şi m., f. bolnav de acromegalie. [Din fr. *acromégalique*].

acromegalíe, acromegalii f. boală care se manifestă printr-o dezvoltare exagerată a întregului organism, în special a extremităţilor corpului şi a scheletului feţei. [Din fr. *acromégalie*].

acromíe, acromii f. (med.) decolorare a pielii datorită lipsei pigmenţilor. [Din fr. *achromie*].

acrónic, ~ci, acronică, ~ce a. fără legătură cu trecerea timpului; atemporal. [Din fr. *acronique*].

acroním, ~i, acronimă, ~e a. şi n. (cuvînt) format din prima sau primele litere ale cuvintelor dintr-o sintagmă, dintr-o expresie, dintr-un titlu etc. [Din fr. *acronyme*].

acropatíe, acropatii f. (med.) afecţiune localizată la extremităţi. [Din fr. *acropathie*].

acrópolă, acropole f. citadelă din vechile oraşe greceşti, situată pe o înălţime, în care se găseau cele mai importante edificii. [Din fr. *acropole*].

acropoleán, ~eni, acropoleană, ~ene a. (rar) care ţine de acropolă; referitor la acropolă: *nici n-au bănuit măcar corespondenţele de stil pe care astăzi le stabilim fără cauză între templul acropolean şi matematica euclidiană.* BL. [*Acropolă* + *-ean*].

acrostíh, acrostihuri n. poezie în care literele iniţiale ale versurilor formează cuvinte: *compuse unica lui poezie, un acrostih, vorbind de buzele iubitei.* CĂL.; **în acrostih,** cu literele iniţiale ale versurilor formînd cuvinte: *cîntecele în acrostih, originale sau împrumutate, sînt numeroase.* CĂL. [Din gr. mod. *akróstichon,* fr. *acrostiche*].

acroşá, acroşez vb. (tr.) **1.** a agăţa, a prinde, a atîrna: *a acroşa o oglindă pe perete;* **2.** a lovi (un vehicul cu altul): *i-a acroşat aripa maşinii cînd a întors;* **3.** a aborda şi a reţine pe cineva: *l-a acroşat cînd părăsea clădirea;* **4.** a intercepta mingea în aer la fotbal. [Din fr. *accrocher*].

acroşáj, acroşaje n. **1.** agăţare, prindere, atîrnare; **2.** lovire uşoară a unui vehicul de către altul; **3.** schimb scurt de vorbe tăioase; ceartă mică: *au avut un acrosaj încă de dimineaţă;* **4.** interceptare a mingii în aer la fotbal; **5.** ţinere a adversarului la box. [Din fr. *accrochage*].

acroşáre, acroşări f. acţiunea de a acroşa; acroşaj. [V. *acroşa*].

acrotár, acrotere n. soclu aşezat pe un fronton pentru a susţine statui, vase sau alte ornamente; (şi: **acroteră**). [Din fr. *acrotère*].

acrotáră f. v. acroter.

ácru[1], ~i, acră, ~e a. **1.** care are gustul caracteristic al oţetului, al lămîii, al borşului; care provoacă o reacţie astringentă; înţepător la gust: *de te-ai coace toată toamna, eşti mai acră decît coarna.* CR.; **2.** care a suferit un proces de fermentaţie, acrindu-se: *mai bine varză acră cu-nvoială decît zahar dulce cu cîrteală.* PANN; *lapte acru;* **3.** pădureţ sălbatic, nealtoit: *a se sătura ca de mere acre;* **4.** cu miros apăsător, iritant, greu de suportat: *respiraţia grea, trezită, acră, caldă şi deasă a mulţimii, ... zarva fără căpătîi ... dau salonului o asemuire de cafenea.* DELAVR.; **5.** (fig.) morocănos, ursuz; răutăcios: *vasăzică nu vrei să spui cu frumosul, continuă şeful cu un zîmbet acru.* REBR.; *om acru;* (adv.) *bine, voinice, zise împăratul, uitîndu-se la dînşii cam acru oarecum.* CR.; **6.** (fig.) mîhnit, amărît; agasat: *îi era acru sufletul de atîta scîrţîitură şi iscăliturâ.* C.L.; **a-i fi** (sau **a-i veni**) **acru,** a fi sătul, plictisit, dezgustat: *i se urîse şi lui şi-i venise acru tot auzind-o de dimineaţă pînă seară.* ISP. [Lat. *acrus (=acer)*].

ácru[2], acri m. unitate de măsură pentru suprafeţe, egală cu aproximativ 4.047 m^2, folosită în Anglia şi în alte ţări. [Din fr. *acre*].

acrúm n. boală de copii manifestată prin băşicuţe care se întind pe tot corpul. [Din gr. mod. *akrúmi*].

acrúţ, ~i, acruţă, ~e a. acrişor: *era un vin acruţ, pe care-l preţui de puţină valoare.* SAD. [*Acru[1]* + *-uţ*].

acsesór a. v. accesoriu.

acsíz n. v. acciză.

act[1], ácte şi (înv.) **ácturi** n. **1.** manifestare a activităţii umane; faptă, acţiune: *în opoziţie au susţinut orice act menit a întări monarhia ereditară.* MAIOR.; (cu determinări) *îndeplinirea acestui act ritual se pare că avea asupra mulţimii un efect aşa-zis catartic.* BL.; *fu înaintat porucic pentru acte de bravură.* CĂL.; *act sexual;* **a lua act de ceva, a)** a constata, a lua cunoştinţă de ceva: *el lua act de o nouă posibilitate a sa de a se apropia de taina existenţei.* BL.; **b)** a reţine în memorie (pentru a folosi): *a luat act de avantajele noii metode;* **2.** manifestare a unei tendinţe determinate de un scop: *ridic braţul, fiindcă vreau să-l ridic, potrivit unei idei anticipate actului.* BL.; *act reflex; act voluntar; act involuntar;* **act de justiţie,** faptă dreaptă, corectă: *să facem loc aici unui act de justiţie.* BL.; **3.** ceea ce a fost făcut, a fost realizat: *vreu mai întâi consacrarea actului de la 5 la 24 ghenar.* AL.; **4.** decizie a unei autorităţi; document care conţine o astfel de decizie: *nu există acte domneşti de danie sau de judecată scrise în românește.* IBR.; **act de acuzare,** concluzie scrisă asupra faptelor unui acuzat; **5.** document înscris în care este consemnată o învoială, un drept sau o îndatorire: *din zilele principilor războinici sau curînd după dînşii, se găsesc cele mai multe acte prin care moşnenii îşi vînd moşiile.* BĂLC.; *un om inteligent s-ar fi informat asupra formalităţilor întocmirii actului dotal.* CĂL.; **a face act de prezenţă,** a apărea pentru un scurt timp (din datorie sau din politeţe); **6.** (spec.) înscris prin care se atestă, se certifică ceva; certificat: *actul de naştere, poetul şi-l făcea cu martori, deoarece nu era înscris în codicele bisericii.* CĂL.; **7.** (spec.; la pl.) document de identitate (prin care se legitimează cineva): *la graniţă am prezentat actele;* **8.** (la pl.) culegere de dări de seamă şi de decizii ale şedinţelor unei adunări sau societăţi (ştiinţifice): *actele congresului de lingvistică.* [Din lat. *actum,* fr. *acte*].

act[2], ácte n. **1.** fiecare dintre diviziunile principale ale unei opere dramatice: *actul al treilea se petrece în peştera de la Odobeşti.* CĂL.; **2.** (p.ext.) etapă în derularea unei acţiuni, unui eveniment: *ultimul act al desfăşurării destinului are tonuri romantice.* CĂL. [Din fr. *acte,* lat. *actus,* germ. *Akt*].

ácta n. pl. colecţie de documente, registre etc. referitoare la o problemă, la o instituţie etc. [Cuv. lat.].

actánt, actanţi m. (lingv.) autor, protagonist al acţiunii (într-o naraţiune, într-o propoziţie); participant la acţiunea exprimată de verb. [Din fr. *actant*].

actanţiál, ~i, actanţială, ~e a. care ţine de actanţi, referitor la actanţi: *procese actanţiale; analiză actanţială;* **model actanţial,** model al unei structuri narative bazat pe raportul dintre actanţi. [Din fr. *actantiel*].

actínic, ~ci, actinică, ~ce a. care are efect chimic intens: *radiaţie actinică.* [Din fr. *actinique*].

actiníde f. pl. grup de elemente chimice radioactive cu numărul atomic cuprins între 89 şi 103: *actiniul şi californiul fac parte din grupul actinidelor.* [Din fr. *actinides,* germ. *Aktiniden*].

actínie, actinii f. animal marin din încrengătura celenteratelor, avînd organul bucal înconjurat de tentacule (*Actinia*). [Din fr. *actinie,* lat. *actinia*].

actinísm n. (fiz.) proprietate a unor raze de lumină de a avea un puternic efect chimic. [Din fr. *actinisme*].

actinítă, actinite f. (med.) inflamaţie a pielii datorată iradierii cu raze luminoase sau radioactive. [Din fr. *actinite*].

actíniu n. element chimic radioactiv, extras din minereurile de radiu. [Din fr. *actinium,* germ. *Aktinium*].

actinodón, actinodoni m. batracian carnivor, avînd corpul acoperit cu plăci, care a trăit în era primară. [Din fr. *actinodon*].

actinográf, actinografe n. actinometru înregistrator. [Din fr. *actinographe,* germ. *Aktinograph*].

actinometríe f. măsurare a intensităţii radiaţiilor luminoase şi termice (din atmosferă). [Din fr. *actinométrie*].

actinométru, actinometre n. **1.** aparat pentru măsurarea intensităţii radiaţiilor luminoase; **2.** exponometru. [Din fr. *actinomètre*].

actinomicéţă, actinomicete f. (la pl.) grup de microorganisme intermediare între bacterii şi ciupercile inferioare; (la sg.) microorganism din acest grup. [Din fr. *actinomycètes*].

actinomicóză, actinomicoze f. boală infecţioasă produsă de o ciupercă şi constînd din abcese cronice. [Din fr. *actinomycose*].

actinomórf, ~i, actinomorfă, ~e a. cu simetrie radială: *floare actinomorfă; caliciu actinomorf.* [Din fr. *actinomorphe*].

actinopatíe, actinopatii f. (med.) boală provocată de radiaţiile luminoase şi ultraviolete. [Din fr. *actinopathie*].

actinopterigián, actinopterigieni m. (la pl.) subclasă de peşti fosili, ososi, din mezozoic; (şi la sg.) peşte din această subclasă. [Din fr. *actinoptérygiens*].

actinoterapíe, actinoterapii f. (med.) tratament cu raze ultraviolete produse de lămpi cu cuarţ. [Din fr. *actinothérapie*].

actinotropísm n. tendinţă de orientare a plantelor în direcţia razelor de lumină. [Din fr. *actinotropisme*].

activ, ~i, activă, ~e a. **1.** care participă intens la o activitate; harnic, sîrguincios: *faceţi pe poporul român mai cult şi mai activ.* MAIOR.; **membru activ,** membru cu îndatoriri şi cu drepturi depline într-o organizaţie sau într-o societate; **2.** (mil.) care se află în activitate, în serviciu efectiv, la datorie: *gerul ajunge la 22 grade şi ... aduce tuturor trupelor active cele mai grele suferinţe.* MAIOR.; *militar activ;* **serviciu activ,** situaţie a militarului aflat sub drapel; **3.** energic, viguros; dîrz: *nu văd o contradicţie între pesimism şi lupta activă pentru reforme.* IBR.; **4.** care are efect; care acţionează: *un remediu activ împotriva gripei;* **5.** (chim.) care intră uşor în reacţie; care se consumă în reacţie: *substanţă activă;* **6.** care este în uz, care este folosit: *vocabular activ;* **7.** (gram.) care arată că acţiunea este făcută de subiect: *diateză activă;* **verb activ,** verb tranzitiv; **8.** (fin.) care produce profit: *cont activ.* // n. **1.** totalitate a mijloacelor economice care aparţin cuiva; **2.** parte a bilanţului unde se înscriu aceste mijloace; **3.** (p. ext.) cont, seamă, socoteală a cuiva; **a avea la activul său,** a fi autorul: *acest om are multe fapte bune la activul lui;* **a pune la activul cuiva,** a pune ceva pe seama, pe socoteala cuiva: *i-a pus multe nelegiuiri la activ;* **4.** (înv.) grupare de persoane cu anumite sarcini într-o organizaţie politică. [Din fr. *actif,* lat. *activus,* germ. *aktiv, Aktiv*].

activă, activez vb. **1.** (tr.) a face (mai) activ, a intensifica, a înviora: *ozonul activează respiraţia;* **2.** (intr.) a desfăşura o activitate: *de mai mulţi ani activează în învăţămînt;* **3.** (tr.) a readuce în stare de funcţionare, de activitate: *au fost activate minele părăsite.* [Din fr. *activer*].

activánt, ~ţi, activantă, ~e a. şi m. (substanţă) care intensifică activitatea unui catalizator, unui material etc.; activator. [*Activa* + *-ant*].

activáre, activări f. **1.** acţiunea de a (se) activa; **2.** proces prin care se obţine creşterea radioactivităţii unei substanţe. [V. *activa*].

activatór, ~i, activatoáre a. **1.** care uşurează sau intensifică o acţiune; **2.** (şi m.) activant. [*Activa* + *-tor;* cf. fr. *activeur*].

activísm n. **1.** practică a unor partide politice de a-şi impune punctul de vedere printr-o activitate (ideologică) energică; **2.** activitate intensă, acţiune susţinută care caracterizează pe cineva: *toate aceste populaţii au înfrînt prin realismul şi activismul lor pe sumerienii mai visători.* BL. [Din fr. *activism*].

activíst, ~şti, activistă, ~e m., f. **1.** militant al unui partid sau al unei organizaţii (care se consacră exclusiv activităţii politice): *fusese înainte o activistă socialistă înfocată.* CĂL.; **2.** (depr.) politician (incult)

care reprezintă birocraţia unei instituţii sau unui domeniu de activitate. [Din rus. ***aktivist***, germ. ***Aktivist***].

activitáte, activităţi f. **1.** ansamblu de acţiuni fizice sau intelectuale în vederea obţinerii unui rezultat; participare activă şi conştientă pentru a realiza ceva; muncă, ocupaţie, îndeletnicire: *îl făcea impropriu pentru însărcinări publice de o activitate mai întinsă.* EM.; *deşi fire independentă şi aproape necunoscut, totuşi activitatea lui era urmărită cu interes.* BAC.; **memoriu de activitate**, v. **memoriu**; **sferă de activitate** sau **sfera activităţii**, limitele în care acţionează, se manifestă etc. cineva sau ceva: *sfera activităţii sale sărind să nu covîrşească.* CANT.; **2.** (rar) sîrguinţă, hărnicie: *ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă.* NEGR.; **3.** capacitate, putere de a acţiona; manifestare a unei energii, a unei forţe: *decolorarea se produse prin activitatea luminii;* **4.** exercitare a unei funcţii, a unui rol: *activitatea inimii este normală;* **5.** serviciu activ: *căpitan în activitate;* **6. activitate solară,** totalitate a fenomenelor care au loc în păturile extericare ale Soarelui. [Din fr. ***activité,*** lat. ***activitas, -atis,*** germ. ***Aktivität***].

activizá, activizez vb. (tr.) a face mai activ, a grăbi în desfăşurarea unei activităţi: *a decis să activizeze cercetările în domeniu.* [***Activ*** + *-iza*].

activizáre, activizări f. acţiunea de a activiza şi rezultatul ei. [V. ***activiza***].

actór, actori m. **1.** artist care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme: *un actor scapă de datorii închizînd pe creditori.* CĂL.; **2.** persoană care ia parte activă la un eveniment: *nu mai are absolut nici un interes pentru întîmplările zilei şi pentru actorii principali care luaseră parte la săvîrşirea lor.* SAD.; (şi: (înv.) **aftor**). [Din fr. ***acteur,*** lat. ***actor***].

actoráş, actoraşi m. (depr.) actor mediocru: *Duţulescu s-a făcut frate ... cu un actoraş de provincie.* VLAH. [***Actor*** + *-aş*].

actoricésc, ~şti, actoriceáscă, ~eşti a. care ţine de actorie, referitor la actori: *joacă rolul imperial cu o ţinută poate actoricească, dar, sub durata scenei, magistrală.* CĂL. [***Actor*** + *-icesc*].

actoríe f. (rar) **1.** profesia de actor: *am fost convins că eşti făcut pentru literatură, aşa cum sînt eu pentru actorie.* GHEŢIE; *pentru actorie se cere talent înnăscut;* **2.** (fig.) simulare a unei atitudini, a unui sentiment; prefăcătorie: *se decise să ofere în viitor celor două cucoane o lecţie de actorie, de fiecare dată cînd i se ivea prilejul.* GHEŢIE. [***Actor*** + *-ie*].

actoríme f. (rar) mulţime de actori, totalitate a actorilor: *artistimea (actorimea) femeiască, în genere mai înrudită cu inspiraţiunea decît cu reflesiunea, va ieşi totdeauna în forma asta dezvoltată.* EM. [***Actor*** + *-ime*].

actoriţă, actoriţe f. (înv.) actriţă: *actoriţa, în loc să iasă pe uşă, iese prin părete.* NEGR. [***Actor*** + *-iţă*].

actriţă, actriţe f. artistă care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme; (înv.) actoriţă: *ştiu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actriţe.* NEGR. [Din fr. ***actrice***].

actuál, ~i, actuală, ~e a. **1.** care există, se întîmplă în prezent, în momentul de faţă; de acum: *garantarea integrităţii actuale a României.* EM.; *operele poeţilor actuali şi-ar regăsi adevăratul ecou de artă a vremii.* BAC.; **2.** care are importanţă, însemnătate în acest moment; de actualitate: *întrebuinţarea formulei a dus la o serie de noi descoperiri în fizica actuală.* BL.; **3.** care priveşte pe contemporani, pe oamenii de astăzi: *observaţiile sociale şi politice ale lui Eminescu au rămas actuale;* **4.** (rar) real, efectiv, de netăgăduit: *în aceste cărţi avem a face cu limba care va contribui în mod actual la formarea limbii literare.* IBR. [Din lat. ***actualis,*** fr. ***actuel,*** germ. ***aktual***].

actualísm n. doctrină după care fenomenele geologice din trecut se explică în acelaşi mod ca fenomenele observabile în momentul actual. [Din fr. ***actualisme***].

actualitáte, actualităţi f. **1.** stare prezentă; momentul de faţă; timpul de acum: *semnificativă e numai aducerea din nou în circulaţie, cu misterioasă pricză asupra actualităţii, a unor idei sau moduri care aparţin elenismului.* BL.; **de actualitate,** care se petrece sau care interesează în acest moment: *influenţa franceză e o chestie de actualitate şi trebuie studiată bine.* IBR.; *problema nu mai este de actualitate;* **2.** caracter actual; faptul de a fi actual: *vulgaritatea sănătoasă a tonului, actualitatea chestiunii răspîndiră satira şi sporiră popularitatea lui Eliade.* CĂL.; **3.** ansamblu de întîmplări, de fapte, de evenimente curente, la ordinea zilei: *jurnaliştii prezintă de obicei actualitatea;* **4.** (la pl.) informaţii, comentarii asupra evenimentelor recente: *ea e o adevărată revistă de actualităţi şi informaţii.* CĂL.; *crainicul prezintă actualităţile la radio.* [Din fr. ***actualité,*** lat. ***actualitas, -atis,*** germ. ***Aktualität***].

actualizá, actualizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină actual sau a deveni actual; a aduce sau a veni în actualitate: *opera de artă, fiind depozitara obiectivă a unor acte revelatorii, ... o învestim înainte de orice cu darul de a actualiza acest mod existenţial în insul receptiv.* BL.; *funcţia nu e conţinută decît latent în descîntec şi se actualizează pe deplin numai în suflete de-o sensibilitate şi o conştiinţă estetică oarecum mai rafinată.* BL. [Din fr. ***actualiser***].

actualizábil, ~i, actualizabilă, ~e a. (rar) care poate deveni actual, care se poate actualiza: *acest potenţial trebuie să fie actualizabil.* BL. [***Actualiza*** + *-bil*].

actualizáre, actualizări f. acţiunea de a (se) actualiza; aducere sau venire în actualitate: *multe sînt răscoalele ţărăneşti ... care marchează posibilitatea necurmată de actualizare a spiritului de revoltă.* BL. [V. ***actualiza***].

actualizatór, ~i, actualizatoáre a. care face să devină actual, care actualizează: *vorbirea este procesul actualizator prin care limba devine funcţională.* [Din fr. ***actualisateur***].

actualménte adv. în momentul de faţă; acum: *esprimă simţămintele amorului ce-l simte actualminte pentru Mira.* EM.; (şi: (înv.) **actualminte**). [Din fr. ***actuellement***].

actualmínte adv. v. **actualmente.**

actuár, actuari m. **1.** specialist în calcule statistice de asigurări şi în probleme financiare; **2.** scrib care redacta procesele-verbale la romani. [Din fr. ***actuaire,*** lat. ***actuarius*** „scrib, grefier"].

actuariát n. **1.** funcţia actuarului; **2.** aplicare a teoriei probabilităţilor şi a statisticii în operaţiile financiare. [Din fr. ***actuariat***].

acţánt n. v. **accent.**

ácţie[1] f. v. **acţiune**[1].

ácţie[2] f. v. **acţiune**[2].

acţioná, acţionez vb. **1.** (intr.) a întreprinde o acţiune; a activa, a lucra: *pentru ca să poată acţiona cauzal, el trebuie mai întîi să fiinţeze.* EM.; **2.** (intr.) a produce efecte; a influenţa: *ploaia şi vîntul acţionează asupra scoarţei pămîntului;* **3.** (tr.) a pune în mişcare, în funcţiune; a antrena: *vaporii acţionează turbina; a acţionat maneta pentru a pune maşina în mişcare;* **4.** (tr.) (**a acţiona în justiţie** sau **în judecată**) a da în judecată, a intenta o acţiune în justiţie. [Din fr. ***actionner***].

acţionalísm n. analiză sociologică care se bazează pe conceptul de „acţiune" în explicarea vieţii sociale. [Din fr. ***actionnalisme***].

acţionalíst, ~şti, acţionalistă, ~e a. care ţine de acţionalism, referitor la acţionalism. // m. adept al acţionalismului. [Din fr. ***actionnaliste***].

acţionár, acţionari m. persoană care posedă acţiuni (la o întreprindere, la o societate etc.): *hotărîrea majorităţii acţionarilor ... ar fi să înlocuiască şi să suprime statutele societăţii înregistrate deja.* EM. [Din fr. ***actionnaire***].

acţionáre, acţionări f. faptul de a acţiona; punere în mişcare: *acţionarea elicei de către motor* [V. ***acţiona***].

acţionariát, (rar) **acţionariate** n. **1.** sistem în care capitalul întreprinderilor este divizat în acţiuni: *privatizare prin acţionariat;* **2.** formă de participare a salariaţilor la capitalul, la profitul şi, uneori, la gestiunea întreprinderii, pe baza acţiunilor deţinute; **3.** faptul de a fi acţionar; **4.** totalitate a acţionarilor (dintr-o întreprindere, dintr-o societate); asociaţie de acţionari. [Din fr. ***actionnariat***].

acţiúne[1]**, acţiuni** f. **1.** ceea ce face cineva potrivit intenţiei, voinţei, pornirii sale; desfăşurare a unei activităţi; faptă: *libertatea noastră de deciziune şi de acţiune e departe de-a fi atît de largă.* EM.; *dovedeşte independenţă şi e totdeauna în fruntea acţiunilor generoase.* CĂL.; **om de acţiune,** persoană întreprinzătoare: *dumneavoastră vă proclamaţi oameni de acţiune, în timp ce eu sînt un contemplativ, un gînditor.* GHEŢIE; **a trece la acţiune,** a începe să acţioneze, să facă; **2.** faptul de a produce un efect, de a determina: *acum acţiunea de convertire se pornea în alte condiţii istorice.* BL.; **a pune în acţiune,** a face să pornească, a pune în mişcare; **3.** influenţă a unui agent (fizic, chimic sau mecanic) asupra unui obiect, unui proces etc.: *acţiunea luminii şi a căldurii asupra reacţiei;* **4.** intentare a unui proces de justiţie: *cînd n-a mai avut altă soluţie, a deschis acţiunea pentru a-şi recupera banii; acţiune civilă;* **5.** desfăşurare a întîmplărilor care alcătuiesc subiectul unei opere literare, unei povestiri etc.: *acţiunea se petrece în Ardeal şi e de valoare documentară vie.* CĂL.; (şi: (înv.) **acţie**). [Din fr. ***action,*** lat. ***actio, -onis***].

acţiúne[2]**, acţiuni** f. titlu negociabil reprezentînd o fracţiune din capitalul unei societăţi economice, comerciale sau financiare; hîrtie de valoare care atestă proprietatea asupra unei astfel de fracţiuni: *un cuplet francez îl denunţa a fi luat acţiuni şi aur de la bancă.* CĂL.; **societate pe acţiuni,** întreprindere formată prin investiţii comune de capital: *legea relativă la societăţile pe acţii.* EM.; (fam.) **a-i creşte** (sau **a-i scădea**) **cuiva acţiunile,** a fi în ascensiune (sau în declin) din punct de vedere social sau economic; (şi: (înv.) **acţie**). [Din fr. ***action,*** germ. ***Aktie***].

acú adv. v. **acum.**

acuafórte f. v. **acvaforte.**

acuamarín n. v. **acvamarin.**

acuarélă, acuarele f. **1.** vopsea, care se diluează cu apă, folosită în pictură; **2.** pictură executată cu astfel de vopsea: *o acuarelă ne-a păstrat figura lui inteligentă închenăruită într-o imperceptibilă barbă.* CĂL.; (scris şi *aquarelă*); (şi: (înv.) **acvarelă**). [Din fr. ***aquarelle***].

acuarelíst, ~şti, acuarelistă, ~e m., f. pictor de acuarele; (şi: (înv.) **acvarelist**). [Din fr. ***aquarelliste***].

acuáriu n. v. **acvariu.**

acuátic a. v. **acvatic.**

acufundá, acufúnd vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a face să intre sau a intra într-un lichid; a băga sau a intra la fund; a (se) cufunda; (fig.) *dumneata, care ştii legile, mai rău mă acufunzi.* CR.; **2.** (fig.; refl.) a se pierde, a dispărea; a se cufunda: *o stea albastră cade şi-n spaţiu s-acufundă.* AL. [***A***[3] + ***cufunda***].

acufundát, ~ţi, acufundată, ~e a. (reg.) **1.** băgat la fund; adîncit, înfundat în adînc; **2.** (fig.) absorbit, cuprins: *laborioşii armeni* [erau] *acufundaţi cu totul în negoţul lor.* HASD. [V. ***acufunda***].

acuitáte, (rar) **acuităţi** f. **1.** însuşirea de a fi acut, violent, intens; ascuţime: *este copleşit de acuitatea durerii;* (p.ext.) *răsare substanţa metaforică de o acuitate şi palpabilitate aproape neverosimile.* BL.; **2.** (livr.) capacitate senzorială de a înregistra excitaţii foarte slabe; ascuţime; agerime: *boala aceasta febrilă dă pacientului o acuitate excesivă a simţurilor.* CĂL.; **3.** (rar) senzaţie, percepţie, impresie: *aceeaşi fetiţă are acuităţi tactile vecine cu voluptatea.* CĂL. [Din fr. ***acuité,*** lat. ***acuitas, -atis***].

aculeát, aculeate n. (la pl.) subordin de insecte prevăzute cu ac; (şi la sg.) insectă din acest subordin: *albinele sînt aculeate.* [Din fr. ***aculéates,*** lat. ***aculeatus***].

aculéu, aculei f. (livr.) spin, ghimpe. [Din lat. ***aculeus***].

aculturáţie, aculturaţii f. totalitate a transformărilor culturale suferite de un grup social aflat

în contact cu un grup mai mare. [Din engl. ***acculturation,*** germ. ***Akkulturation***].

acúm adv. **1.** în acest moment; în timpul de faţă; în prezent: *acum pre toate acele persoane luminate din căruntele veacuri, ceaţa uităciunii i-au acoperit.* B.-DEL.; **acu-i acu,** acesta este momentul decisiv: *ei, Cătălin, acu-i acu ca să-ţi încerci norocul.* EM.; **de acum (încolo** sau **înainte),** începînd cu acest moment: *lasă, ticăloaselor, că vă voi dobzăla eu de acum înainte.* CR.; *de acum încolo toată încordarea lui merge spre ştiinţă.* CĂL.; **2.** în momentul, în epoca despre care este vorba; în acest timp: *acum se înteţeşte marea dispută ... între adepţii nominalismului şi aceia ai realismului.* BL.; **de pe acum,** încă din această vreme, epocă; chiar din acest timp: *era de pe acum un frecventator de saloane.* CĂL.; **3.** de data aceasta, în acest caz: *comisarul repetă manevra, întovărăşit acum de zece sergenţi.* GHEŢIE; **4.** în împrejurările actuale; în aceste condiţii: *aţi ajuns acum la modă de vă scot din letopiseţi.* EM.; **5.** înainte cu ...: *acum şasezeci de ani trecuţi, unde se pomeneau şcoli?* CR.; **6.** (indică un raport copulativ, într-o înşiruire de idei): *tată, atîta cer şi eu de la d-ta; acum, ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine.* CR.; (şi: **acu, acuma,** (înv.) **acmu,** (reg.) **amu**). [Lat. ***eccum modo***].

acúma adv. v. **acum.**

acuminát, ~ţi, acuminată, ~e a. care se termină printr-un vîrf lung şi ascuţit: *frunze acuminate.* [Din lat. ***acuminatus,*** fr. ***acuminé***].

acumulá, acumulez vb. (tr.) **1.** a aduna treptat şi a reţine; a înmagazina, a strînge: *natura efectuează o selecţie, acumulînd variaţiunile în anume direcţii.* BL.; (refl.) *cunoaştem lumea, experienţa creşte, cunoştinţele se acumulează.* IBR.; **2.** a strînge bani, avere, bogăţie: *a acumula capital.* [Din fr. ***accumuler,*** lat. ***accumulare***].

acumuláre, acumulări f. **1.** acţiunea de a acumula şi rezultatul ei; adăugare treptată; îmbogăţire: *se constată în istorie fără îndoială şi o acumulare de observaţii strict empirice.* BL.; **2.** adunare, strîngere, colectare: *poetul a împrumutat metoda acumulării de nume antice şi aluzii mitologice.* CĂL.; **3.** (geol.) proces de depunere a materialului transportat de ape, vînturi sau gheţari: *în deltă are loc o permanentă acumulare;* **4.** cantitate (mare) de apă (strînsă în spatele unui baraj): *acumularea de la Bicaz; lac de acumulare;* **5.** parte dintr-un venit destinată lărgirii producţiei. [V. ***acumula***].

acumulát, ~ţi, acumulată, ~e a. adunat, reţinut, strîns, înmagazinat: *folclorul popoarelor conţine în orice caz o nepreţuită comoară de experienţe acumulate.* BL. [V. ***acumula***].

acumulatór, acumulatoáre a. care strînge la un loc reţinînd; care adună; (subst. n.) *obiectele experienţei nu sînt simple şi nelimitate acumulatoare de determinaţiuni conceptuale.* BL. // n. (fiz.) aparat utilizat pentru înmagazinarea energiei (electrice): *am schimbat acumulatorul la maşină.* [Din fr. ***accumulateur***].

acumulăţie, acumulaţii f. (rar) acumulare, adunare: *acumulaţie enormă de indivizi aşteptînd de la capitalul claselor superioare întrebuinţarea braţelor lor.* EM. [Din germ. ***Akkumulation,*** fr. ***accumulation***].

acúmuşi adv. (înv.) acuşi: *acumuş pune amîndouă mînile pe evanghelie.* N.COSTIN. [***Acum*** + ***-şi***].

acuplá, acuplez vb. **1.** (tr.) a uni într-un ansamblu: *a acupla cuvintele în frază;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) împerechea un mascul cu o femelă (în vederea reproducerii). [Din fr. ***accoupler***].

acupláj, acuplaje n. dispozitiv care realizează legătura şi transmite mişcarea între organele unei maşini; cuplă. [Din fr. ***accouplage***].

acupláre, acuplări f. acţiunea de a (se) acupla. [V. ***acupla***].

acupresúră f. (med.) metodă terapeutică care constă în presarea sau masarea unor porţiuni ale tegumentului cu activitate biologică deosebită. [Din germ. ***Akupressur***].

acupunctúră f. metodă terapeutică de origine chineză, care constă în introducerea unor ace în anumite zone ale corpului; (fig.) *mirıştea sub tălpile mele goale era un fel de acupunctură moldovenească.* VIERU. [Din fr. ***acupuncture***].

acurát, ~ţi, acurată, ~e a. (înv.) **1.** lucrat cu îngrijire; îngrijit; **2.** exact, precis. // adv. **1.** chiar, întocmai; **2.** limpede, clar, existent. [Din germ. ***akkurat,*** it. ***accurato***].

acuratés n. v. **acuraţeţe.**

acuratéţă f. v. **acuraţeţe.**

acuratéţe f. grijă deosebită, exactitate, precizie: *toate părticelele acestei compuneri sînt lucrate cu o scrupuloasă acurateţă.* OD.; (şi: (înv.) **acurateţă, acurates**). [Din it. ***accuratezza,*** germ. ***Akkuratesse***].

acusmíe, acusmii f. (med.) halucinaţie auditivă. [Din fr. ***acousmie***].

acústic, ~ci, acustică, ~ce a. **1.** care ţine de auz, referitor la auz: *creierii sînt turburaţi numai de necontenita vibrare a nervilor acustici.* MAIOR.; *repudia licenţele poetice, rimele necomplete şi mai ales o teorie acustică.* CĂL.; **2.** care serveşte la producerea sau la transmiterea sunetelor: *aparate acustice;* **cornet acustic,** v. **cornet.** // f. **1.** ramură a fizicii care se ocupă cu studiul sunetelor; **2.** calitate (a unei săli) de a asigura o bună audiţie: *camera nu are acustică;* **3.** sonoritate, rezonanţă: *cutare odaie avea altar cu piano şi era de o acustică de grotă.* CĂL. [Din fr. ***acoustique,*** germ. ***akustisch, Akustik***].

acustician, ~eni, acusticiană, ~ene m., f. specialist în acustică. [Din fr. ***acousticien***].

acúşa adv. v. **acuşi.**

acúşi adv. în curînd, îndată, imediat: *acuş avem să dăm peste o fîntînă cu apă dulce şi rece ca gheaţa.* CR.; (şi: (reg.) **acuşa, acmuşi**). [***Acu*** + ***-şi***].

acuşíca adv. (reg.) acum, în acest moment: *a plecatără acuşica toţi, zise servitoarea somnoroasă.* CAR. [***Acuşi*** + ***-ică***].

acuşór, acuşoare n. diminutiv al lui ac; ac mic. [***Ac*** + ***-uşor***].

acút, ~ţi, acută, ~e a. **1.** (rar) cu vîrf subţire; ascuţit: *Anna e anguloasă, cu nas acut.* CĂL.; **accent acut,** accent ascuţit; **2.** scos în evidenţă; pronunţat, pregnant, reliefat: *expresia populară apare insidios tocmai acolo unde spiritul criticului e mai acut.* CĂL.; **3.** intens, viu, puternic: *în regiunile atinse de un climat calvin, oamenii în general acordă un acut interes vocaţiunii practice.* BL.; **4.** (muz.) înalt, pătrunzător: *voce acută; sunete acute;* **5.** cu manifestări intense; violent: *senzaţiile erau tari, acute.* PETR.; *de cîteva zile, căpitanul suferea de o criză acută de reumatism.* GHEŢIE; *durere acută;* **6.** (fig.) pătrunzător, iscoditor: *avea un ochi acut pentru frumosul corporal şi idealiza în spiritul antic în acest sens.* CĂL.; **7.** ajuns în stare critică; cu caracter de criză şi cu evoluţie rapidă: *apendicită acută;* **abdomen acut,** v. **abdomen.** [Din lat. ***acutus,*** it. ***acuto,*** germ. ***akut***].

acutizá, pers. 3 **acutizează** vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni acut; a (se) intensifica: *efortul prelungit i-a acutizat durerea; reumatismul se acutizează în climat umed şi rece.* [***Acut*** + ***-iza***].

acutizáre, acutizări f. (rar) faptul de a (se) acutiza. [V. ***acutiza***].

acuză, acúz vb. (tr.) **1.** a declara răspunzător, culpabil; a învinovăţi, a culpabiliza: *toţi l-au acuzat de o slăbiciune fără margine faţă de societăţile primejdioase ale socialiştilor internaţionali.* EM.; (p.ext.) *logica era adesea acuzată de a fi izvorul relelor.* BL.; (refl.) *mai mult mă acuzam pe mine, căci numai a mea era vina.* GHEŢIE; **2.** a deferi justiţiei; a da în judecată; a pîrî; **3.** a reproşa cuiva o greşeală, o acţiune sau o atitudine considerată condamnabilă; a imputa: *îl acuză că a mînţit;* (p.ext.) *acuză soarta pentru toate necazurile sale;* **4.** a servi ca dovadă a unei culpe; a dovedi vinovăţia: *aceste fapte îl acuză;* **5.** a arăta, a vădi; a manifesta: *bolnavul acuză dureri în zona abdominală.* [Din fr. ***accuser,*** lat. ***accusare***].

acuzábil, ~i, acuzabilă, ~e a. care poate sau merită să fie acuzat; condamnabil. [Din fr. ***accusable;*** cf. it. ***accusabile***].

acuzáre, acuzări f. **1.** acţiunea de a acuza; învinuire, învinovăţire, acuzaţie; imputare: *această acuzare ar fi prea gravă pentru ca s-o facem cuiva.* EM.; **act de acuzare,** v. **act; punere sub acuzare,** v. **punere; 2.** (concr.) parte într-un proces care acuză pe cineva, deschizînd o acţiune juridică: *argumentele acuzării au fost imbatabile.* [V. ***acuza***].

acuzát, ~ţi, acuzată, ~e m., f. persoană pîrîtă sau inculpată (într-un proces): *propune o listă de subscripţie pentru ajutorarea acuzaţilor săraci.* CĂL. [V. ***acuza;*** cf. fr. ***accusé***].

acuzatív, acuzative n. **1.** (la sg.) caz al declinării în care stau complementul direct, complementul indirect, complementele circumstanţiale şi unele atribute: *numele atîrnătoriu de verb stă în acuzativ.* EM.; (adj.) *cazul acuzativ se construieşte în limba română de obicei cu prepoziţii;* **acuzativ cu infinitiv,** construcţie sintactică specifică unor limbi (precum latina), echivalentă cu o completivă directă; **2.** substantiv (sau altă parte de vorbire) care se află la acest caz: *acuzativele sînt legate de verb în română de obicei prin prepoziţii.* [Din lat. ***accusativus,*** fr. ***accusatif***].

acuzatór, ~i, acuzatoáre a. şi m., f. (persoană) care acuză sau pîrăşte pe cineva; (înv.) pîrîş: *asemenea acuzator nu merită nici un răspuns.* EM.; **acuzator public,** magistrat care susţine acuzarea într-un proces penal; procuror. // a. care exprimă o acuzaţie: *a indicat cu un gest acuzator spre ei.* [Din fr. ***accusateur***].

acuzáţie, acuzaţii f. **1.** faptul de a acuza; învinovăţire, învinuire, acuzare, pîră: *a formulat o acuzaţie împotriva lui;* **2.** ceea ce se impută cuiva; faptă incriminată: *o ascultă palid, fără a rosti un cuvînt de reproş şi cu atît mai puţin o acuzaţie.* GHEŢIE; *nu se bazează pe acuzaţii clare;* **a pune sub acuzaţie,** a învinui, a acuza; **a scoate de sub acuzaţie,** a dezvinovăţi, a disculpa: *marele împărat scoate de sub acuzaţie pe mediocrii fii ai lui Felipe II.* CĂL. [Din lat. ***accusatio, -onis,*** fr. ***accusation***].

acúză, acuze f. învinuire, acuzare: *se apără cu îndîrjire de acuza că ar face gnosticism.* BL. [De la ***acuza;*** cf. it. ***accusa***].

acvafórte n. procedeu de reproducere a unui desen printr-un clişeu gravat cu acid azotic pe o placă de cupru sau de zinc; (şi: **acuaforte**). [Din it. ***acquaforte***].

acvafortíst, ~şti, acvafortistă, ~e m., f. gravor în acvaforte. [Din it. ***acquafortista,*** fr. ***aquafortiste***].

acvamarín n. varietate de beril de culoare albastră-verzuie, folosită ca piatră preţioasă: *ce inel fără pereche, ce frumos acuamarin ...!* EM.; (şi: (înv.) **acuamarin**). [Din fr. ***acquamarina***].

acvanaút, ~ţi, acvanaută, ~e a. şi m., f. (persoană) care s-a specializat în scufundări marine. [Din fr. ***aquanaut***].

acvanaútic, ~ci, acvanautică, ~ce a. care ţine de acvanauţi sau de scufundările marine, referitor la acvanauţi sau la scufundările marine. [Din fr. ***aquanautique***].

acvaplán, acvaplane n. planşă de lemn, remorcată de o ambarcaţiune cu motor, cu ajutorul căreia se poate aluneca pe apă. [Din fr. ***aquaplane***].

acvaplanáre, acvaplanări f. fenomen de plutire a unui automobil care se deplasează cu viteză mare pe un strat de apă. [***Acvaplan*** + ***-are***].

acvarélă f. v. **acuarelă.**

acvarelíst m., f. v. **acuarelist.**

acvariofíl, acvariofili m. persoană care practică acvariofilia. [Din fr. ***aquariophile***].

acvariofilíe f. creştere a peştilor de ornament şi a plantelor acvatice (în acvariu). [Din fr. ***aquariophilie***].

acvarística f. **1.** ştiinţa acvariilor; **2.** pasiune pentru acvarii. [Din germ. ***Aquaristik***].

acváriu, acvarii n. vas sau bazin cu apă în care se ţin plante şi animale acvatice vii: *japonezii pun la clocit în acvarii mari ouăle unui anume soi de peşte.* SAD.; (şi: **acuariu**). [Din lat. ***aquarium***].

acvátic, ~ci, acvatică, ~ce a. **1.** care creşte sau trăieşte în apă: *se întoarse la ostrovul nostru cu aceleaşi ondulări line de dihanie acvatică.* SAD.;

convoiurile imense de paseri acuatice trec, primăvara, la poli şi se întorc, toamna, spre ecuator SAD.; **2.** care constă din apă; format din apă: *are deodată viziunea fantastică a universului acvatic.* CĂL.; *peştii trăiesc în mediu acvatic;* **3.** care caracterizează apa, specific apei: *e un realist care se ascunde în refracţia acvatică a cubismului.* CĂL.; (fig.) *marinarul bătrîn, întors pe uscat, devorat de chemările acvatice, pleacă din nou.* CĂL.; (şi: (înv.) **acuatic**). [Din lat. ***aquaticus,*** fr. ***aquatique***].

acvatíntă, acvatínte f. gravură realizată prin corodare cu apă tare, care imită desenul cu tuş. [Din it. ***acquatinta***].

acvatípie f. (poligr.) procedeu de tipar cu cerneluri de acuarelă. [Din germ. ***Aquatypie***].

acvicultór, ~i, acvicultoáre m., f. persoană care se ocupă cu acvicultura. [Din fr. ***aquiculteur***].

acvicultúră f. creştere a animalelor şi a plantelor marine. [Din fr. ***aquiculture***].

acvifér, ~i, acviferă, ~e a. care conţine apă: *strat acvifer.* [Din fr. ***aquifère***].

ácvilă, acvile f. **1.** vultur (mare) (*Aquilla*): *după ce acvila s-a amistuit în stîncării, m-am întors.* SAD.; (fig.) *cine-i acvila ce cade? cine-i stînca ce se sfarmă? – este domnul Românieı.* EM.; **2.** figură simbolică reprezentînd un vultur; stemă ce conţine o astfel de figură: *pe antice monumente am văzut ... acvila ce poartă crucea.* ALEX. [Din lat. ***aquila***].

acvilídă, acvilíde f. (la pl.) familie de păsări răpitoare de talie mare, al cărei tip este acvila; (şi la sg.) pasăre din această familie. [Din fr. ***aquilidés***].

acvilín, ~i, acvilínă, ~e a. **nas acvilin,** nas coroiat, încovoiat ca ciocul acvilei; **privire acvilină,** privire ageră, pătrunzătoare. [Din lat. ***aquilinus,*** fr. ***aquilin***].

acvilizá, acvilizez vb. (rar; tr.) a transforma în acvilă, a da aspect, însuşiri de acvilă: *abia în secolul nostru poeţii Văcăreşti au acvilizat corbul şi domnii de la 1821 încoace l-au substituit în marca ţării.* EM. [***Acvilă*** + *-iza*].

acvilón n. vînt de nord puternic; crivăţ: *din văi cu turbăciune acvilonul se ridică.* NEGR. [Din fr. ***aquilon,*** lat. ***aquilo, -onis***].

acvitanián, ~eni, acvitaniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, care se referă la) ultimul etaj al oligocenului sau primul etaj al miocenului. [Din fr. ***aquitanien***].

ad ácta adv. după fapte, după acţiuni: *chestiunea implicatului fundamental al conştiinţei refuză să fie pusă ad acta şi este încă departe de a fi istovită.* BL. [Cuv. lat.].

ad, aduri n. (înv.) iad, infern, gheenă: *tăria şi puterea adului fu zdrobită.* VARL. [Din gr. mod. ***Ádes***].

adactílie, adactílii f. (med.) anomalie congenitală care constă în lipsa degetelor. [Din fr. ***adactylie***].

adágheu n. v. **adagiu.**

adágio adv. (muz.) în tempo lent; încet. // n. arie executată lent. [Din it. ***adagio***].

adágiu, adagíi şi (înv.) **adagiúri** n. sentinţă morală; maximă, aforism: *se zice adagheul „de pre unghia leului", adecă văzînd unghia leului, ce fiară să fie leul poţi socoti.* CANT; *este astăzi, din nenorocire, pentru spiritul uman un adagiu mort şi îngropat.* CAR.; (şi: (înv.) **adagheu**). [Din lat. ***adagium***].

adamánt, adamante şi (înv.) **adamánturi** *n.* (înv. şi pop.) diamant. [Din sl. ***adamantŭ***; cf. gr. mod. ***adámas, -ántis***].

adamántin, ~i, adamantínă, ~e a. **1.** care are luciu, sclipiri (sau alte trăsături) de diamant; diamantin: *cerul începe să sclipească mai tare, apele devin adamantine.* CĂL.; **2.** (fig.) care ţine de epoca fericită a omenirii (din vremea lui Adam); adamic: *estetul nu-şi poate reprima entuziasmul pentru ideea unei lumi adamantine.* CĂL.; **3.** care produce smaltul dinţilor: *celule adamantine.* [Din fr. ***adamantin,*** lat. ***adamantinus***].

adamantínă f. smaltul dinţilor. [Din fr. ***adamantine***].

adamáscă f. (înv.) damasc: *iar tu subt adamască ... sălbatic hoinăreşti.* NEGR. [Din rus. ***adamaska***].

adámic, ~ci, adamícă, ~ce a. referitor la Adam, propriu lui Adam; (p.ext.) foarte vechi: *trebuiesc suspectaţi de un păcat aproape mai grav decît cel adamic.* BL.; *timpuri adamice.* [Din fr. ***adamique***, lat. ***Adamicus***].

adamísm n. doctrină gnostică din primele veacuri ale creştinismului, ai cărei partizani obişnuiau să apară goi în locurile publice spre a sugera starea de inocenţă a lui Adam în vremea Facerii. [Din fr. ***adamisme***].

adamít, ~ţi, adamítă, ~e m., f. adept al adamismului. [Din fr. ***adamite***].

adáoge vb. v. **adăuga.**

adáogere f. v. **adăugare.**

adáos, adaosúri şi (înv.) **adaose** n. **1.** ceea ce se adaugă la ceva; ceva în plus; completare: *la mămăliga îi mai trebuie adaos; dacă e o vreme potrivnică, de nu poate prinde peşte, atunci scoate din traistă o ceapă.* SAD.; *revista capătă adausuri de ilustraţii bune.* CĂL.; (adv.) *nu vrei să facem schimb? ... – de mi-i da ceva adaos, poate să ţi-l dau?* CR.; (reg.) **a porni într-adaos,** a rămîne însărcinată: *fragi şi căpşune pentru cineva care pornise într-adaos.* CR.; **2.** anexă, supliment: *Cartea lui Meletie ... şi adaosele ce Dositheu ... au adunat* (a. 1691). GCR.; **3.** (înv.) mărire, creştere, dezvoltare: *apucatu-m-am şi eu a scrie începătura şi adaosul, mai apoi şi scăderea ... Moldovei.* UR.; (şi: **adaus**). [De la ***adaoge***].

adaptá, adáptez vb. **1.** (tr.) a face să se potrivească, să corespundă la ceva; a potrivi: *adevăraţii luptători pentru progres sînt ... în stare să adapteze adevărul la gradul şi la felul de inteligenţă al celorlalţi.* MAIOR.; **2.** (tr.) a transforma, a modifica potrivit cerinţelor; a ajusta: *în adunările publice cu asistenţă eterogenă ... terminologia trebuie adaptată.* D.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) obişnui cu noi condiţii de existenţă, cu o nouă climă; a (se) aclimatiza: *coborîndu-se pe pămînt, s-a adaptat încetul cu încetul la viaţa acestui mediu.* BL.; *unele plante exotice au fost adaptate la noi;* **4.** (p. ext.; tr. şi refl.) a (se) deprinde, a (se) acomoda unor împrejurări, unor situaţii etc.: *acea parte a boierimii care a ştiut să se adapteze la noua stare de lucruri n-a suferit aproape nimic.* IBR.; **5.** (tr.) a modifica stilul, conţinutul unei opere literare pentru a fi redate într-un anumit mod: *s-a descoperit că e tradusă, însă adaptată, după o piesă a unui obscur scriitor francez.* IBR.; *a adapta un roman pentru film; realizatorul adaptează o piesă pentru radio;* **6.** (lingv.; tr.) a integra în altă limbă (efectuînd unele modificări): *împrumuturile din latina savantă sînt adaptate în limba română cu modificări minime.* [Din fr. ***adapter,*** lat. ***adaptare***].

adaptábil, ~i, adaptabílă, ~e a. care se poate adapta; care poate fi adaptat: *Ştefan era un balcanic numaidecît adaptabil la cîmpia dunăreană.* CĂL. [Din fr. ***adaptable***].

adaptabilitáte f. însuşirea de a fi adaptabil; posibilitate de a se adapta: *lipsa de adaptabilitate la unele necesităţi politice.* EM.; *adaptabilitatea ... este o însuşire nedezmînţită a vieţii.* BL. [Din germ. ***Adaptabilität***].

adaptáre, adaptări f. **1.** acţiunea de a (se) adapta şi rezultatul ei; **2.** modificare, ajustare pentru a concorda, a se potrivi cu ceva: *împletirea experimentului cu teoria se face în spiritul unei adaptări reciproce.* BL.; **3.** deprindere a unui organism, a unui organ etc. cu condiţiile de existenţă: *organismele manifestă numai particularităţi în care organizarea şi adaptarea interferează în diverse proporţii.* BL.; **4.** modificare, transformare pentru a corespunde cu ceva: *am lăsat totuşi citaţiile neschimbate, pentru că adaptarea lor la ediţiile nouă mi-ar fi dat o muncă disproporţionată cu folosul cetitorilor.* IBR.; **5.** modificare a stilului, a conţinutului unei opere literare pentru a fi reprezentată pe scenă, la radio, într-un film etc.; **6.** (p.ext.) operă literară adaptată pentru teatru, radio, film etc.: *uneori adaptarea este mai valoroasă decît originalul;* **7.** integrare (cu unele modificări) în alt mediu; modificare în vederea integrării într-un nou mediu, într-o nouă structură: *spiritul critic ... a prezidat la adaptarea culturii în ţările române.* IBR.; *englezismele ... demonstrează tocmai capacitatea de adaptare fonetică şi morfologică a limbii.* D. [V. ***adapta***].

adaptát, ~ţi, adaptátă, ~e a. **1.** transformat potrivit unor cerinţe sau unor împrejurări: *piesa adaptată funcţionează bine;* **2.** obişnuit cu noi condiţii de existenţă; aclimatizat: *plantele adaptate rămîn totuşi sensibile;* (subst.) *în lumea lor sînt nişte adaptaţi desăvîrşiţi, alcătuind o lume cu biruitori şi învinşi.* CĂL.; **3.** pregătit pentru a fi reprezentat pe scenă, la radio etc.: *romanul adaptat a fost o reuşită cinematografică.* [V. ***adapta***].

adaptatív, ~i, adaptativă, ~e a. (rar) care ţine de adaptare, referitor la adaptare: *o asemenea tendinţă de afirmare implică şi o anume rezervă faţă de adaptare sau o anume sfială adaptativă.* BL. [De la ***adapta***].

adaptatór, adaptatori m. (rar) persoană care adaptează o operă literară într-o altă cultură, pentru alt gen artistic etc.: *este interesantă prefaţa adaptatorului.* CĂL. [***Adapta*** + *-tor*].

adaptáţie, adaptáţii f. (rar) adaptare; (şi: (înv.) **adaptaţiune**). [Din fr. ***adaptation***].

adaptaţiúne f. v. **adaptaţie.**

adaptór, adaptoare n. dispozitiv care permite folosirea unui aparat, unei piese etc. în alte condiţii decît cele prevăzute prin construcţie. [Din fr. ***adapteur***].

adaúge vb. v. **adăuga.**

adáus n. v. **adaos.**

adălmáş n. v. **aldămaş.**

adămán vb. v. **ademeni.**

adămănă vb. v. **ademeni.**

adămănéz vb. v. **ademeni.**

adămăní vb. v. **ademeni.**

adăogá vb. v. **adăuga.**

adăogáre f. v. **adăugare.**

adăogí vb. v. **adăuga.**

adăogíre f. v. **adăugare.**

adăosătúră, adăosături f. (înv.) **1.** adăugare; creştere: *a chinurilor mă turbură adăusătură.* DOS.; **2.** (concr.) ceea ce a fost adăugat, alipit (la un text): *adăosăturile basnelor, carile acel Misail şi ... Simeon din tivda lor le-au scornit.* CANT. [***Adaos*** + *-ătură*].

adăosúră, adáosuri f. (înv.) adăugare, creştere, mărire: *adăosurile scîrbelor ce-l supărară 9 ai, nu le-au băgat samă.* DOS. [***Adaos*** + *-ură*].

adăoşág, adăoşaguri n. (înv.) impozit suplimentar. [***Adaos*** + *-şag*].

adăpá, adáp şi (pop.) **adáp** vb. **1.** (tr.) a da unui animal apă de băut: *împlură scocurile ... oile să le adape.* PALIA; *fiul paşei din Ianina un cal negru-n rîu adapă.*COŞB.; **2.** (p.ext.; tr.) a da să bea: *pă domni şi boieri care jupesc pă bietul ţăran iau la sine dracii măcelari ... în loc de apă cu fiere mult amară îi adapă.* B.-DEL.; (fig.) *îl adăpă din nemărginita ei bunătate.* SAD.; **3.** (refl.) a bea apă; a-şi potoli setea: [capra] *venea ... spre a se adăpa la apele cele limpezi ale fîntînii.* ISP; (fig.) *tineretul ... rîvnea să se adape la izvoarele ştiinţei.* SAD.; **4.** (tr.) a uda, a stropi, a umezi: *cu sudori adăp pămîntul, cîştig hrana cu dureri.* ALEX.; (refl.) *de nu s-ar adăpa pămîntul de multe ori cu ploaia ce deştinge de in ceriu, n-ar fi răsărit ierbi.* COR.; **5.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) potoli, a (se) răcori (cu); a (se) hrăni (cu); a (se) pătrunde (de): *ei şoptesc ... şi-astupă gura, cînd cu gura se adapă.* EM.; *s-a adăpat cu principii sănătoase.* [Lat. ***adaquare***].

adăpáre, adăpări f. acţiunea de a (se) adăpa: *să fie curgerea apelor în oraş cu toată îndestularea, spre adăparea tuturor* (a. 1806). URIC. [V. ***adăpa***].

adăpát n. faptul de a (se) adăpa: *cînd era la adăpatul vacilor, fetele se întreceau să-i dea pricină de vorbă.* ISP. [V. ***adăpa***].

adăpătoáre, adăpători f. loc amenajat pentru adăparea animalelor; (spec.) jgheab cu apă pentru

adăpat: *scotea* [apă], *pînă împlea adăpătorile, ca să-şi adape oile.* DOS. [*Adăpa* + *-ătoare*].

adăpătură, adăpături f. (înv.) udare, stropire: *socotind ... Trăian, ca un năroc hultuitoriu ..., că la răsad ca acesta, adăpătură un puhoiu de sînge ca acela să se fi cuvenit.* CANT. [*Adăpa* + *-ătură*].

adăpóst, adăposturi şi (reg.) **adăpóaste** n. **1.** loc sau construcţie care apără, care protejează (de soare, de vînt, de ploaie etc.): *oamenii stăteau tăcuţi, în singurătatea cîmpiilor, în adăpostul şubred, plin de fum şi de umbră.* SAD.; (fig.) *în ungherul unor crieri şi-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri.* EM.; **a pune la adăpost,** a adăposti, a proteja: *mă punea la adăpost de griji pentru următoarele zile.* GHEŢIE; **2.** casă, cămin: *dar eu, ce fac tocmai acum la bătrîneţe, fără leac de adăpost?* CR.; **3.** loc de azil, de refugiu: *cucoana, cu bunătatea dumisale, îţi dă adăpost şi posmagi.* CR.; **4.** (fig.) protecţie, ocrotire: *de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeam comploturi.* NEGR.; **la adăpost,** în siguranţă: *te pun la adăpost despre orice neajunsuri.* OD.; **5.** (înv.) port, radă: *lîngă adăpostul vaselor.* BIBLIA. [Lat. *ad appos(i)tum*].

adăpostá vb. v. adăposti.

adăposteálă, adăposteli f. (înv.) **1.** loc de odihnă, de refugiu; loc ferit, adăpost: *am şezut la ... adăpostească bună, ca să mă însănătoşez.* DOS.; *corabiia întreagă şi făr' de nici o vătămare au ajuns la adăpostească.* ANTIM; **2.** (fig.) protecţie, ocrotire: *Sfînta cruce iaste adăpostească celor vivoriţi de furtuni.* VARL. [*Adăposti* + *-eală*].

adăpostí, adăpostesc vb. **1.** (tr.) a pune la adăpost, la loc sigur: *e dreptul meu să adăpostesc pe oricine îmi place.* GHEŢIE; *n-avea destule grajduri ... unde să-şi adăpostească atîta sumedenie de vite.* ISP.; **2.** (refl.) a găsi adăpost, refugiu; a se aşeza (să locuiască) într-un loc (ferit): *ajunse seara într-un sătuleţ unde se adăposti.* BĂLC.; (fig.) *cîteva căsuţe albe se adăpostesc la umbra brazilor cari l-au văzut înălţîndu-se.* RUSSO; (şi: (reg.) **adăposta**). [*Adăpost* + *-i*].

adăpostíre, adăpostiri f. **1.** acţiunea de a (se) adăposti şi rezultatul ei; **2.** punere la adăpost; apărare, ocrotire: *pentru adăpostirea lor ... zidi ... şi un turn de piatră.* NEGR.; **3.** adăpost, azil, refugiu: *îl ucise un săcui la care ceruse adăpostire.* BĂLC. [V. *adăposti*].

adăpostít[1] n. (rar) adăpostire: *construcţie pentru adăpostit în caz de ploaie.* [V. *adăposti*].

adăpostít[2]**, ~ţi, adăpostită, ~e** a. aflat, pus la adăpost; protejat: *ea era departe de ei şi bine adăpostită.* SAD. [V. *adăposti*].

adăstá, adăst vb. (înv.) **1.** (tr.) a aştepta, a sta să vină, să se producă: *adăsta a lui Dumnedzeu lungă rebdare.* COD.VOR.; (absol.) *apoi, fără să mai adaste ..., îşi strînse sculele şi le rîndui la ascunzătoarea lor obişnuită.* SAD.; **2.** (fig.; intr.) a întîrzia, a zăbovi; a se opri: *fenomenul istoric în preajma căruia vrem să adăstăm se cheamă Leonardo da Vinci.* BL. [Lat. *adastare*].

adăstáre, adăstări f. (înv.) **1.** faptul de a adăsta; aşteptare: *această sală ... slujea întotdauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc.* OD.; **2.** (fig.) zăbovire, oprire: *adăstarea în preajma fenomenelor originare lămureşte în bună parte dimensiunile spiritului.* BL. [V. *adăsta*].

adătiu n. v. adet.

adăugă, adáug vb. **1.** (tr.) a pune în plus (pe lîngă altele): *scumpul cumpără stafide şi cere să-i adaoge piper.* PANN; **2.** (tr. şi refl.) a (se) alătura, a (se) alipi, a (se) reuni la ceva: *să nu adaugă-se ţie scaunul fărălegiei.* COR.; *în murmure stranii semite m-adaug şi eu în convoi.* BAC.; **3.** (înv.; refl.) a se asemăna, a se socoti la fel: *şi omul în cinste nu cunosc adauge-se viteei neînţelepte şi podobi-se lor.* COR.; **4.** (înv.; tr.) a anexa, a încorpora (un teritoriu); (absol.) *romanii la împărăţia sa au adaos.* CANT.; **5.** (tr.) a continua, a nu întrerupe (ceea ce a început să spună): *scoţînd din sîn un inel ..., i-l dete, mai adăogînd a zice, că inelul are darul.* ISP; **6.** (tr.) a zice, a relata în continuare; a mai spune: *am mai adăogi o vorbă, fără a ne preocupa mult de căutătura de dispreţ.* EM.; **7.** (reg.; tr.) a agonisi, a dobîndi; **8.** (înv.; tr.) a spori, a înmulţi: *cine din voi va putea să-şi adaogă statul său cu un cot?* VARL.; (absol.) *note ... care adaogă la meritul cărţii.* MAIOR.; **9.** (înv.; refl.) a creşte, a se mări: *ploaia, în loc să conteneaască, se adăogea.* DRĂGHICI; **10.** (înv.; tr.) a face în plus, a face mai mult: *am socotit, nu voiu adaoge a mai blăstăma pămîntul pentru lucrurile oamenilor.* DOS.; (şi: (pop.) **adăugi, adăoga, adăogi,** (înv. şi reg.) **adauge, adaoge**). [Lat. *adaugere*].

adăugáre, adăugări f. **1.** faptul de a (se) adăuga; **2.** punere în plus; suplimentare: *lucrurile pe care le scrii sînt susceptibile de unele ameliorări, de adăugiri sau de rezecţii.* GHEŢIE; *utilizarea cărţii este facilitată prin adăugarea unui indice;* **3.** alăturare, alipire la ceva: *numărul lor s-a înmulţit prin adăogirea tinerei neveste.* MAT.; **4.** (înv.) creştere, mărire; înmulţire: *pentru adaogerea, iară nu pentru scăderea puterilor firii.* CANT.; (şi: (pop.) **adăugire, adăogare, adăogire,** (înv.) **adaogere**). [V. *adăuga*].

adăugí vb. v. adăuga.

adăugíre f. v. adăugare.

adăugít, ~ţi, adăugită, ~e a. care a fost mărit, suplimentat, completat (cu elemente noi): *ediţia adăugită a Dicţionarului lui Şăineanu.* [V. *adăugi*].

adăvăsí vb. v. adevăsi.

addénda f. pl. adaos la o lucrare (ştiinţifică), cuprinzînd note, texte, diagrame etc. [Cuv. lat.].

addoicéndo adv. (muz.) îndulcind. [Cuv. it.].

addolorándo adv. (muz.) cu durere, cu tristeţe. [Cuv. it.].

adeátiu n. v. adet.

adécá adv. v. adică.

adécăle adv. v. adicălea.

adécăiea adv. v. adicălea.

adécăte adv. v. adicătelea.

adécătele adv. v. adicătelea.

adécătelea adv. v. adicătelea.

adécătilea adv. v. adicătelea.

adecuá vb. v. adecva.

adecuáre f. v. adecvare.

adecuát a. v. adecvat.

adecuăţie f. v. adecvaţie.

adecvá, adecvez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni adecvat: *espresia celor cugetate va fi adecuată cu materialul cugetat.* EM.; (şi: (înv.) **adecua**). [De la *adecvat*].

adecváre, adecvări f. faptul de a (se) adecva; (şi: (înv.) **adecuare**). [V. *adecva*].

adecvát, ~ţi, adecvată, ~e a. potrivit, corespunzător unui scop, unei întrebuinţări, unei situaţii: *noi căutăm pentru ideile noastre cuvîntul cel mai adecvat ce se poate.* EM.; (adv.) *mitul converteşte misterele existenţei, dacă nu adecvat, totuşi în chip pozitiv, prin figuri care satisfac prin ele însele.* BL.; (şi: (înv.) **adecuat**). [Din lat. *adaequatus,* fr. *adéquat*].

adecváţie, adecvaţii f. faptul sau însuşirea de a fi adecvat; adecvare: *deşi categoriile spiritului sînt privite ca apriori, li se atribuie totuşi o corespondenţă cu realul însuşi pînă la o perfectă adecvaţie.* BL.; (şi: (înv.) **adecuaţie**). [Din fr. *adéquation*].

adecvaţionál, ~i, adecvaţională, ~e a. (rar) adecvat, potrivit: *arta redă absolutul, misterele, în convertiri adecvaţionale, miraculoase şi fără de greş.* BL.; (adv.) *în artă, omul ar izbuti să întruchipeze adecvaţional absolutul ca idee.* BL. [*Adecvaţie* + *-onal*].

ademeneálă, ademeneli f. îndemnare; ispitire, ademenire. [*Ademeni* + *-eală*].

ademení, ademenesc vb. **1.** (tr.) a atrage prin calităţi, prin promisiuni etc.: *întru alegerea de stăpînire cumva doar să nu vă desmînte sau să vă adămănească o numire.* B.-DEL.; *te ademenise numai cu vorbe dulci.* AL.; **2.** (tr.) a supune unei atracţii, unei ispite; a ispiti, a momi: *cu jurămînturi ... i-au ademenit ..., de au lăsat calea spre Tighinea.* N.COSTIN; **3.** (tr. şi refl.) a amăgi, a înşela: *averea ademeneşte pe om.* OD.; *nu te-ademeni cu asemine idei.* AL.; **4.** (tr.) a determina (prin înşelăciune) să întreţină relaţii sexuale; a seduce: *Don Juan ademenise femei şi zvîrlise banii în petreceri.* CĂL.; **5.** (tr.) a convinge (uzînd de un şiretlic); a determina: *le ademeneşte să vîre mîinile într-o despicătură de plop.* CĂL.; **6.** (tr.) a tenta, a atrage: *am fi într-adevăr ademeniţi a crede că mişcarea e factice.* EM.; **7.** (fig.; tr.) a captiva, a captiva: *rar o problemă care să fi ademenit patima iscoditoare a filosofilor mai mult decît aceea a categoriilor.* BL.; **8.** (rar; refl.) a se minuna, a se încînta: *stătea pe loc, s-ademenea, cuprins de admirare.* AL.; (şi: (reg.) **ademini, adimeni, adămăni, adămăna,** (prez. ind.: **adăman** şi **adămănez**)). [Cf. magh. *adomány*].

ademeníre, ademeniri f. **1.** acţiunea de a ademeni şi rezultatul ei: *metoda este în general ademenirea de oameni în vîrstă şi bogaţi.* CĂL.; **2.** atragere (amăgitoare); ispitire, momire: *în cartea sorţii a fost scris ca să fim împesuraţi de mreaja ademenirilor de dinafară şi a vanităţii dinlăuntru.* EM.; **3.** (concr.) mijloc, faptă, vorbă prin care se ademeneşte; atracţie: *unirea românilor cu biserica Romei a fost iniţiată prin ademeniri şi promisiuni.* BL.; **4.** (rar) încîntare, admiraţie: *pe-o culme discul lunii o fantasmă zărisem şi plin de-ademenire în faţă mă oprisem.* AL. [V. *ademeni*].

ademenít[1] n. faptul de a ademeni; atragere (prin înşelăciune): *dacă ar fi rămas numai în nădejdea lui, ar fi dus, sărmanele ... dorul ademenitului.* C.L. [V. *ademeni*].

ademenít[2]**, ~ţi, ademenită, ~e** a. **1.** atras, ispitit, momit; **2.** care este victimă a infracţiunii de seducţie; sedus; **3.** (rar) încîntat, fermecat, vrăjit: *Petre-Majă-adimenit din somn dulce s-a trezit.* AL. [V. *ademeni*].

ademenitór, ~i, ademenitoáre a. **1.** care ademeneşte; atrăgător, ispititor: *aceste studii erau pentru mine ... adimenitoare.* OD.; **2.** care seduce; seducător: *prin cămaşa subţire, formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare.* REBR.; (subst.) *ei aparţin speţei clasice a recilor ademenitori de femei.* CĂL. [*Ademeni* + *-tor*].

ademíni vb. v. ademeni.

adempţiúne, adempţiuni f. (rar) luare în posesie sau acceptare a unui beneficiu. [Din fr. *ademption*].

adenálgic, ~ci, adenalgică, ~ce a. care ţine de adenalgie, referitor la adenalgie. [Din fr. *adénalgique*].

adenalgíe, adenalgii f. (med.) durere localizată în ganglioni. [Din fr. *adénalgie*].

adeníe, adenii f. (med.) adenită cronică cu ganglionii măriţi. [Din fr. *adénie*].

adenítă, adenite f. (med.) inflamaţie a ganglionilor limfatici, produsă de o infecţie microbiană. [Din fr. *adénite*].

adenocarcinóm, adenocarcinoame n. (med.) tumoare canceroasă epitelială, pornită dintr-o glandă. [Din fr. *adénocarcinome*].

adenofibróm, adenofibroame n. (med.) tumoare benignă, formată din ţesut glandular şi din ţesut conjunctiv. [Din fr. *adénofibrome*].

adenoflegmón, adenoflegmoane n. (med.) inflamaţie supurativă a unui ganglion limfatic sau a unei glande. [Din fr. *adénophlegmon*].

adenoíd, ~zi, adenoidă, ~e a. care are aspect de ţesut glandular; **vegetaţie adenoidă,** polip. [Din fr. *adenoïde*].

adenoidísm n. (med.) tulburare în dezvoltarea copilului cauzată de infecţia vegetaţiilor adenoide. [Din fr. *adénoïdisme*].

adenoidítă, adenoidite f. (med.) inflamaţie a ţesutului glandular din zona faringelui, frecventă la copii. [Din fr. *adénoïdite*].

adenóm, adenoame şi **adenomuri** n. (med.) tumoare benignă a unei glande. [Din fr. *adénome*].

adenomectomíe, adenomectomíi f. (med.) extirpare a unui adenom. [Din fr. ***adénomectomie***].

adenopatíe, adenopatíi f. boală a glandelor sau a ganglionilor limfatici. [Din fr. ***adénopathie***].

adenosarcóm, adenosarcomuri şi **adenosarcoáme** n. (med.) tumoare malignă a ţesutului glandular şi conjunctiv. [Din fr. ***adénosarcome***].

adenotomíe, adenotomíi f. (med.) extirpare a unei glande sau a unui ganglion. [Din fr. ***adénotomie***].

adépt, ~ţi, adeptă, ~e m., f. **1.** (rar) persoană iniţiată în secretele unei doctrine ezoterice, în secretele unei arte etc.: *adepţii deţineau tainele alchimiei;* **2.** persoană care aderă la o teorie, la o doctrină etc.; persoană care împărtăşeşte opiniile cuiva; partizan: *în Rusia, comunismul are o mulţime de adepţi.* EM.; *povestea aceasta dramatizează doar cearta seculară ce s-a iscat între adepţii unuia şi ai celuilalt.* BL. [Din fr. ***adepte,*** lat. ***adeptus***].

aderá, adér şi (înv.) **aderez** vb. (intr.) **1.** a fi strîns lipit de ceva (şi a nu se desprinde); a se lipi, a se prinde strîns de altceva: *scoarţa acestui copac aderă la lemn; folia aderă la suprafeţe metalice;* **2.** a împărtăşi opinia cuiva; a se alătura unui partid, unei mişcări, unei ideologii etc. (dîndu-şi adeziunea): *Eliad ... a aderat la redacţiunea lui Nicu Bălcescu.* GHICA; *ministerial cel nou a aderat dintru început, prin programa lui, la soluţiunea acestei majorităţi.* EM. [Din fr. ***adhérer,*** lat. ***adhaerere***].

aderáre, aderări f. **1.** acţiunea de a adera; lipire, prindere de ceva: *aderarea furnirului la suprafaţa scîndurii;* **2.** alăturare, alipire la o mişcare, la o ideologie, la o acţiune etc.: *în aderarea la unirea cu biserica Romei ..., episcopii uniţi nu desluşeau nici o primejdie pentru poporul român.* BL. [V. ***adera***].

aderént, ~ţi, aderentă, ~e a. care aderă; care se ţine strîns lipit; care se lipeşte strîns: *membrană aderentă. //* m., f. persoană care s-a alăturat unui partid, unei mişcări etc.; persoană care a adoptat o concepţie, o teorie, o ideologie etc.; partizan: *ideile democratice şi chiar republicane cîştigau din zi în zi aderenţi şi partizani.* GHICA. [Din fr. ***adhérent,*** lat. ***adhaerens, -ntis***].

aderénţă, aderenţe f. **1.** faptul de a adera, de a se ţine strîns de ceva; stare a corpurilor care se ating şi sînt greu de separat: *cleiul permite o bună aderenţă a suprafeţelor;* **2.** (med.) ţesut fibros apărut în urma unei infecţii care realizează o) unire a două organe în mod normal separate: *aderenţe pulmonare;* **3.** (tehn.) forţă care menţine alăturate două corpuri aflate în contact: *aderenţa pneurilor la suprafaţa carosabilă;* **4.** legătură, conexiune, raport: *la multe din aceste elemente nu mai avem nici o aderenţă spirituală.* BL.; *logicul ... e presupus ca fictiv sau fără aderenţe cu realul.* BL. [Din fr. ***adhérence,*** lat. ***adhaerentia***].

adés adv. v. **adesea.**

adése adv. v. **adesea.**

adésea adv. de multe ori; în repetate rînduri; adeseori, des: *doamna Genoveva cugeta ades la situaţia ei tragică.* SAD.; *se susţine adesea că nu e permis a se experimenta pe baza unei păreri anticipate.* BL.; (**cel** sau, rar, **cele**) **mai adesea,** în mod obişnuit, de obicei: *în dosul acestor vagi particule interogative se ascund, cele mai adesea, idei mai concrete.* BL.; *ei sînt fără putere în societate, uneori săraci, mai adesea detracaţi şi abjecţi.* CĂL.; (şi: (pop.) **ades, adese**). [A^3 + ***des***].

adéseori şi **adeseóri** adv. adesea: *cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii adeseori dus rămînea pănă la moarte.* CR.; **foarte adeseori,** în mod obişnuit, de obicei: *din pricina asta ei foarte adeseori se sfădeau.* MAT. [***Adesea*** + ***ori***].

adét, adeturi n. (înv.) **1.** dare, impozit; taxă vamală: *dacă-mi plăteam birul şi-adetul la stăpîn, nu mai aveam pricină.* NEGR.; **2.** obicei, datină: *cer voie ... a-şi urma adetul breslei lor, adecă să se adune la un loc* (a.1801). URIC.; (şi: **adătiu, adeatiu**). [Din turc. ***âdét*** „obicei, datină"].

adevăr, adevăruri n. **1.** caracterul, însuşirea de a fi adevărat; corespondenţă cu realitatea, cu faptele; exactitate: *fenomenele ... să confirme adevărul calculelor sale.* BĂLC.; *adevărul istoric e cu totul secundar, însă cînd el se împacă cu creaţia opera capătă o valoare instructivă ce nu se poate desconsidera.* CĂL.; (întărit prin determinări) *singură Carla putea să mă liniştească prezentîndu-mi adevărul adevărat.* GHEŢIE; *i-a prezent adevărul gol-goluţ;* (log.) **valoare de adevăr,** proprietate a unei variabile de a fi adevărată sau falsă; **2.** propoziţie, enunţ care exprimă conformitatea unei idei cu obiectul vizat: *adevărurile matematice;* **3.** ceea ce este conform cu realitatea; ceea ce este în fapt: *Robinson i-au mărturisit adevărul.* DRĂGHICI; (întărit prin *curat* sau *adevărat*) *eu ţi-am spus curatul adevăr.* ISP.; *adevărul adevărat e că are două mari slăbiciuni.* PETR.; **4.** cunoştinţă sigură (apreciată ca avînd valoare); concordanţă între cunoştinţe şi realitate: *marile vocaţii investigatoare au fost totdeauna însoţite de voinţa dîrză de a descoperi adevărul.* CĂL.; **într-adevăr** sau **cu** (sau **în**) **adevăr,** în realitate, sigur: *în adevăr, la cîţiva paşi înaintea calului zăresc o mogîldeaţă mică.* CAR.; (înv.) cu **adevăr,** cu adevărat: *fu cu adevăr un om în veci memorabil.* OD.; **5.** ceea ce există; ceea ce are valoare, realitate: *adevărul e că ştiinţele specializate au luat, după Aristotel, un avînt mai mult în sens descriptiv, clasificator.* BL.; **6.** imitare exactă, reproducere fidelă a realităţii (într-un tablou); asemănare: *portret de un mare adevăr;* **7.** sinceritate, bună-credinţă: *în spusele lui este mult adevăr;* **8.** dogmă a unei religii: *adevărurile credinţei creştine. //* adv. (înv.) cu adevărat; în realitate: *la ceriu de vom strînge, atunce adevăr afla-ne-vom bogaţi.* COR.; *adevăr, şi noi oameni sîntem şi am putut şi greşi.* N.TEST. *//* a. (înv.) adevărat, autentic: *închinătorii cei adeveri să vor închina părintelui.* VARL.; *înveţi dogme, care nice-o minte le cuprinde, obiceiuri afară de fire şi crezămînturi sfinte însă nice-o ştiinţă-adevară.* B.-DEL.; (subst. f.) *să să arate în toată lumea adevara şi credinţa învierei.* VARL.; *ţi-ai trimisu-ţ, Doamne, mila ş-adevara de mi-ai curăţît ponosul şi ocara.* DOS. [Lat. ***ad de verum***].

adevărá vb. v. **adeveri.**

adevăráre f. (înv.) adevăr, realitate, existenţă adevărată: *ai văzut o nălucire, iară nu adevărare.* DOS. [V. ***adevăra***].

adevărát, ~ţi, adevărată, ~e a. **1.** care corespunde cu realitatea, cu faptele; autentic, real, veritabil: *nimeni nu căutase pe adevăratul criminal.* C.; (adv.) *o istorie adevărat naţională ne lipseşte.* BĂLC.; **cu** (sau **de**) **adevărat,** cu siguranţă, sigur: *cu adevărat asemine vin nu băuse de cînd era.* NEGR.; **de-adevăratelea,** sigur, în realitate: *mi-am dat seama că nimic n-a existat de-adevăratelea.* GHEŢIE; **2.** care corespunde tuturor exigenţelor; în toată puterea cuvîntului; netăgăduit: *Kogălniceanu face adevărată critică teatrală.* CĂL.; *e o femeie distinsă, plină de fineţe, o adevărată doamnă.* GHEŢIE; (adv.) *vei dobîndi şi alte alcătuiri, însă nu de şagă, ci serioase şi adevărat eroice.* B.-DEL.; **3.** conform cu adevărul; aşa cum este în realitate: *nu toate ce se află scrise sînt ş-adevărate.* B.-DEL.; (adv.) *spune-mi, bade, adevărat, pentru cine m-ai lăsat?* POP; **4.** just, corect, drept: *a urmat calea cea adevărată în viaţă;* (adv.) *adevărat, nu e nici o asemănare între voi doi.* NEGR. [V. ***adevăra***].

adevărătáte f. (înv.) adevăr, existenţă adevărată: *pre mulţi întoarsără spre cunoştinţă adevărătăţii cu minunea aciasta.* DOS. [***Adevăr*** + ***-ătate***].

adevărătúră, adevărături f. (înv.) **1.** mărturie, dovadă: *să veţi afla ceva greşit pre a ceriului Domnu, cum că el fie adevărătură că nu e cu voia noastră acea greşală.* PALIA; **2.** revelaţie, inspiraţie divină: *eu de-aciia mă duş pre-o adevărătură şi mă grăiu cu nuşii de în evanghelie.* COR. [***Adevăra*** + ***-ătură***].

adevărsí, adevărsesc vb. (înv. şi reg.; tr.) **1.** a risipi (cheltuind), a irosi: *acolo adăvărsi avuţiia sa, petrecînd cu curvele.* VARL.; **2.** a consuma, a istovi: *cu atîta priveghiare şi dvorbă timpul şi-au adăvărsît şi l-au înfrînt.* DOS.; (refl.) *suindu-se în munte şi adevărsîndu-se foarte şi dobîndind boală de înflăciune, se cunoştea numai de pe graiu.* DOS.; (şi: (înv.) **adăvărsi,** (reg.) **adevesi, adăvărsi, dăvărsi**). [Din magh. ***odaveszni***].

adeverí, adeveresc vb. **1.** (înv.; tr.) a mărturisi, a afirma, a susţine: *aceasta adevereaşte Justin, iscusitul istoric.* CANT.; *cum că iaste adevărul aşa, adeverează-o dragostea şi unirea ce avem.* ANTIM; **2.** (tr. şi refl.) a (se) confirma exactitatea, justeţea unui fapt; a (se) verifica o afirmaţie, o opinie: *adeveriră cu toţii jalba ce un medelnicer ... dedese la poartă în contra domnului.* BĂLC.; *ce mai zici? adeveritu-s-au vorbele mele?* CR.; **3.** (înv.; tr.) a dovedi, a aduce dovezi: *iară de va fi mîncat de gadine, adevereadze aceaea.* PALIA; **4.** (tr.) a atesta, a anunţa: *steaua spre răsărit ... Sfînta naştere adeverează.* PANN; **5.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) convinge, a (se) încredinţa de ceva: *Dumnedzău, vrînd să te adeverească, au făcut această taină.* DOS.; *adeverează-te din istorie, cetitorule!* ZILOT; **6.** (reg.; refl.) a se dovedi vrednic de ceva; a putea: *cine-n lume s-o afla, s-o afla ş-adevăra, merii de mi-o săgeta?* POP.; **7.** (înv.; tr.) a făgădui, a promite: *s-au ... închinat ..., adeverindu-le turcii milă, dacă se vor închina.* NEC.; (refl.) *multe ori te-ai adeverit şi nemică n-ai făcut?* DOS.; (şi: (înv.) **adevăra**). [De la ***adevăr***].

adevericiúne f. (înv.) adevăr, caracter adevărat; adeverire: *ce numai voiu spune ţie cel ce e rînduit cu scrisoare de adevereciune.* BIBLIA. [***Adeveri*** + ***-iciune***].

adeverinţă, adeverinţez vb. (înv.; tr.) a adeveri, a confirma: *peciatluind şi adeverinţînd cu toţi alalţi sfinţi ... cîte s-au strigat, de s-au mărturisit acolo.* DOS. [De la ***adeverinţă***].

adeverínţă, adeverínţe f. **1.** (înv.) adevăr, afirmaţie, spusă adevărată: *după cunoştinţă, să grăim totdeuna-adeverinţă.* B.-DEL.; **2.** (înv.) încredinţare, asigurare; făgăduinţă: *şi pre adeverinţa lor au purces împăratul în gios.* NEC.; **3.** (înv.) mărturie, atestare, adeverire: *după prorociasca adeverinţă s-au pornit şi se porneşte tot răul.* CANT.; **4.** dovadă scrisă (care atestă ceva); chitanţă, recipisă: *ca dovadă că mi-am îndeplinit cu credinţă datoria ... am adus şi adeverinţa aceasta.* CAR. [***Adeveri*** + ***-inţă***].

adeverire, adeveriri f. faptul de a (se) adeveri; confirmare, atestare; (înv.) **cu adeverire,** cu (bună) credinţă, cu sinceritate: *cu cît mai vîrtos părintele vostru cel ceresc le va da duh sfînt celora ce cer de la dînsul cu puteare şi cu adeverire multă* (a.1775). GCR. [V. ***adeveri***].

adeverít, ~ţi, adeverită, ~e a. (înv.) **1.** adevărat, conform cu adevărul: *acest amu cuvînt iaste adeverit.* COR.; **2.** autentic, real, veritabil: *întîiu a cunoaşte pre adeveriţii lucrătorii a viei lui H*[risto]*s* (a. 1642). GCR.; **3.** demn de încredere; sigur; documentat: *ca să hie adeveritâ învierea sventiei sale.* VARL.; **4.** convins, încredinţat: *eu adeverit sînt că filul şi inorogul dreptăţii şi păcii plecate sînt.* CANT. [V. ***adeveri***].

adeveritór, ~i, adeveritoáre a. (înv.) care adevereşte, care probează, care atestă. [***Adeveri*** + ***-itor***].

adeveritúră, adeverituri f. (înv.) adevăr, adeverire: *şi la lumină să dereptaţi ceia ce au orbit, spre lucrurele ceale bunele şi spre adeveritură şi spre creştinătate.* COR. [***Adeveri*** + ***-itură***].

adevesí vb. v. **adevăsi.**

adeziúne, adeziuni f. **1.** consimţire, aprobare; solidarizare conştientă: *a luat parte la marile evenimente cu o adeziune totală.* CĂL.; **2.** acţiunea de a adera la o organizaţie (politică); exprimare în scris a aderării la ceva; **3.** (fiz.) forţă de atracţie moleculară între corpurile aflate în contact. [Din fr. ***adhésion,*** lat. ***adhaesio, -onis***].

adezív, ~i, adezívă, ~e a. care aderă, care se uneşte, care se lipeşte; colant: *bandă adezivă. //* m. substanţă de lipit: *de obicei, adezivii sînt diferiţi în funcţie de materialele care se lipesc.* [Din fr. ***adhésif,*** germ. ***adhäsiv***].

adezivitáte f. proprietatea de a fi adeziv: *folia are o adezivitate mare.* [Din fr. ***adhésivité***].

ad-hóc a. care corespunde unui scop determinat, unei anumite utilizări, unei situaţii precise: *el are şi o teorie ad-hoc, o estetică a instantaneului.* CĂL.; (adv.) *Eliade a fost dat în judecată de o comisie numită ad-hoc prin stăruinţa consulatului rus.* CĂL.;

divan ad-hoc, conferinţă ţinută în Principate în anul 1857 cu participarea tuturor păturilor sociale: *a luat parte, împreună cu boierii, cu episcopii şi cu mitropolitul ţării, la Divanul ad-hoc din Moldova.* CR. [Cuv. lat.].

ad hóminem a. care este orientat împotriva adversarului (avînd în vedere ceea ce a spus sau a făcut): *argument ad hominem.* [Cuv. lat.].

adiá, pers. 3 **adíe** vb. **1.** (intr.) a sufla lin, a bate uşor: *ca zefirii ce adie cînturi dulci ca un fior ... zbor sub mîna-ţi tremurînde.* EM.; **2.** (intr.) a se propaga, a veni în unde uşoare: *toţi merii grădinilor erau înfloriţi şi adia dintr-acolo ... o mireasmă dulce.* SAD.; *fata-i întinse mîinile şi se privirâ adînc în luminile ochilor, pe cînd muzica adia.* SAD.; **3.** (fig.; tr.) a murmura, a şopti; a îngîna: *auzi ... un tînăr şi tremurător glas de copilă adiind o rugăciune uşoară.* EM.; **4.** (reg.; intr.) a clătina, a mişca încoace şi încolo: *uleul cu ochii a clipi şi din grumazi a adia începu.* CANT.; **5.** (reg.; tr.) a atinge uşor; a mîngîia: *l-a adiat cu mîna pe cap.* [Lat. ***adiliare***].

adiabátă, adiabate f. (fiz.) curbă care indică într-un grafic transformarea adiabatică suferită de un fluid. [Din germ. ***Adiabate***].

adiabátic, ~ci, adiabatică, ~ce a. (fiz.) **1.** care se produce fără schimb de căldură cu exteriorul: *transformare adiabatică; detentă adiabatică;* **2.** referitor la o transformare fără a primi sau a ceda căldură; care ţine de o astfel de transformare: *curbă adiabatică.* [Din fr. ***adiabatique,*** germ. ***adiabatisch***].

adiabatísm n. (fiz.) stare a unui sistem care nu primeşte şi nu cedează căldură. [Din fr. ***adiabatisme***].

adiacént, ~ţi, adiacentă, ~e a. **1.** alăturat; în atingere, contiguu: *această idee nu rezultă cu necesitate absolută din situaţiile date şi din observaţiile adiacente lor* BL.; (adv.) *adiacent mai e de relevat că misterele deschise îndură prefaceri de conţinut.* BL.; (geom.) **unghiuri adiacente,** unghiuri care au acelaşi vîrf şi o latură comună; **2.** (fig.) secundar, neimportant: *aceasta este o chestiune adiacentă şi nu vizează esenţa lucrurilor.* [Din fr. ***adjacent,*** lat. ***adjacens, -ntis***].

adiacénţă, adiacenţe f. apropiere, vecinătate, contiguitate: *cele două tipuri de cunoaştere se ivesc în adiacenţă cu cele două moduri existenţiale.* BL.; *un alogen chiar poate să ne îmbogăţească sufletul, deplasînd puţin punctul de echilibru (dar nu în sensul cosmopolit, ci numai al adiacenţelor geografice).* CĂL. [Din fr. ***adjacence***].

adiáfor, ~i, adiaforă, ~e a. (înv.) indiferent, nepăsător: *de cuvintele lui Sîn Pietru este întrebare, că adiafor este ori în cel ce hal merge cineva la rai.* B.-DEL. [Din gr. mod. ***adiáforos***].

adiaforíe f. (înv.) indiferenţă, nepăsare: *şi noi să privim cu adiaforie o asemine stare de lucruri?* AL. [Din gr. mod. ***adiaforía***].

adiaforisí, adiaforisesc vb. (înv.; tr.) a fi indiferent, nepăsător; a nu lua în seamă; a neglija: *la cine să găsesc protecţie, dacă mă adiaforiseşte omul căruia am jertfit tot?* AL. [Din gr. mod. ***adiafóriso*** (aor. lui ***adiaforó***)].

adiaforisíre, adiaforisiri f. (înv.) faptul de a adiaforisi; indiferenţă, nepăsare: *adiaforisirea au ajuns a fi boală obsteaşcă.* AL. [V. ***adiaforisi***].

adiátă f. v. diată.

adícă şi (reg.) **ádică** adv. **1.** (înv.) (interjecţional) iată, uite, vezi: *şi într-aceaia, adecă pre un mort îl ducea cioclii să-l îngroape.* DOS.; **2.** (înv.) în mod neaşteptat; cînd colo: *se gîndea c-au visat şi ádecă mearele în poală.* DOS.; **3.** (înv.) (indicativ) pe nume, anume: *adecă eu Oprea sin Petco ot Butnăreşti scris-am acesta al mieu zapis* (a. 1650). GCR.; **4.** (explicativ) cu alte cuvinte; va să zică, (pop.) adicălea; adicătelea: *în mişcările sociale joacă rol şi idealismul, adică dorinţa altruistă de a lucra pentru adevăr.* IBR.; **5.** (specificativ) şi anume, cu alte cuvinte: *el voia să studieze o familie în generaţiile ei, adică să dezvăluie cauzele biologice şi sociale care o fac să decadă.* CĂL.; **6.** (rectificativ) la urma urmei, în definitiv; mai bine zis, ba, dar: *cum să-ţi descriu simţirea ciudată care-mi răceşte inima, adică nu mi-o răceşte atîta, cît mi-o face somnolentă.* EM.; **la o adică** sau (reg.) **la dică, a)** la drept vorbind, la urma urmelor: *eu am ambiţ, domnule, cînd e vorba la o adică de onoarea mea de familist.* CAR.; **b)** în momentul hotărîtor, la nevoie: *să nu cumva să mă laşi la dică. eu am venit cu d-ta, precum m-ai rugat.* AL.; (şi: (înv.; pop.) **adecă,** (reg.) **dică**). [Et. nec.].

adícăle adv. v. adicălea.

adícălea adv. (pop.) adică; **la adicălea,** în momentul hotărîtor, la nevoie: *cînd este la adecălea, te-aş întreba, ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta?* CR.; (şi: (reg.) **adecălea, adicăle, adecăle**). [***Adică*** *+ -le + -a*].

adícate adv. v. adicătelea.

adícătea adv. v. adicătelea.

adícătelea adv. (pop.) **1.** va să zică; adică: *adicătelea vrei să te ascunzi? şi de cine? de duhovnicul satului?* C.; *umblă, adicătelea, cercetînd rubedenii şi cuscri.* SAD.; **2.** în definitiv, la urma urmei; adică: *dar adicătele, ce poftiţi dv.?* CAR.; **la adicătelea,** în momentul hotărîtor, la nevoie: *cînd o fi la adicătelea, s-or mai găsi bani.* REBR.; (şi: (reg.) **adecătelea, adicătilea, adecătilea, adecătele, adicătile, adecăte, adicăte, adicătea**). [***Adică*** *+ -te + -le + -a*].

adícătile adv. v. adicătelea.

adícătilea adv. v. adicătelea.

adiectív n. v. adjectiv.

adiectívă f. v. adjectiv.

adiére, adieri f. **1.** suflare lină; boare, vîntişor: *după o zi călduroasă de iunie, o adiere proaspătă foşnea frunzele salcîmilor.* GHEŢIE; (fig.) *poezia nu e lungă decît adierea unui suspin.* BL.; **2.** (fig.) undă, propagare: *spre seară veneau miresmele grădinii în adieri uşoare.* SAD. [V. ***adia***].

adimení vb. v. ademeni.

adimensionál, ~i, adimensională, ~e a. care este fără dimensiuni: *extindere adimensională.* [***A***$^{-5}$ *+* ***dimensional***].

adineáori adv. v. adineauri.

adineáurea adv. v. adineauri.

adineáuri adv. cu puţin înainte, de curînd, nu de mult timp: *punctul de vedere relevat adineaori este insuficient şi, prin urmare, inoperant.* BL.; *adinioarea era un înger, acum e demonul.* IBR.; (şi: (reg.) **adineaori, adineaurea, adinioarea**). [Lat. ***ad de in illam horam***].

adinioárea adv. v. adineauri.

adíns, ~şi, adinsă, ~e pron. (înv.) însumi, chiar, tocmai: *nu am vrut să le las acoperite, ca să nu mă arăt adins mine-ş iubitoriu* (a. 1642). GCR. // a. intens, foarte tare: *să nu intrăm la bătăi adinse, căci acolo n-ar hi mai mult şagă.* B.-DEL.; *dară noi lucrăm din voie adinsă şi totuş zicem: dracu mă-mpinsă.* B.-DEL. // adv. **1.** cu îngrijire, scrupulos; **cu de-adins,** cu stăruinţă; **cu de-adinsul,** în mod serios; **2.** din toată inima; **cu tot de-adinsul,** cu toată silinţa; **3.** intenţionat; **în adins** sau **într-adins,** cu intenţie: *nice eu văd vre o pricină ca să ne batem noi într-adins.* B.-DEL. [Lat. ***ad ipsum***].

adintá, adínt vb. (înv.; intr.) a lua aminte, a observa: *plecă-ţi ureachea şi-mi adintă a Domnului, spuindu-ţi culcuş nesămănat.* DOS. [Et. nec.].

adío interj. **1.** rămas bun: *s-a dus amorul, un amic supus amîndurora, deci cînturilor mele zic adio tuturora.* EM.; (subst.) *întorc acum asupra-ţi privirea-mi dureroasă, ca cel din urmă-adio la tot ce am pierdut.* ALEX.; (glumeţ) **adio şi-un praz verde,** puţin îmi pasă; **a-şi lua adio de la ceva,** a considera ceva ca fiind definitiv pierdut; **2.** (iron.) *s-a* terminat cu ...; nici vorbă de ... : *adio, interminabilele discuţii cu grija achitării creditelor la simpatici diferiţi negustori.* BAC.; *cu aşa note, adio bursă!* [Din it. ***addio,*** fr. ***adieu***].

adipós, ~şi, adipoásă, ~e a. (anat.) care prezintă caracteristicile grăsimii; care conţine grăsime; gras: *ţesut adipos.* [Din fr. ***adipeux***].

adipozitáte, adipozităţi f. acumulare (patologică) de grăsime în celulele unui ţesut. [Din fr. ***adiposité***].

adipsíe, adipsii f. (med.) lipsă a senzaţiei de sete. [Din fr. ***adipsie***].

aditív, ~i, aditivă, ~e a. referitor la operaţia de adunare; care ţine de adunare; care se realizează prin adunare: *de astă dată, compunerea aditivă din fragmente disparate e mai puţin furibundă.* BL. // adv. prin adiţie, prin însumare: *concepţia eclectică juxtapune aditiv ... conţinuturi pozitive subiective şi conţinuturi pozitive obiective.* BL. // m. substanţă care se adaugă alteia pentru a-i ameliora proprietăţile: *în benzină se introduc aditivi pentru a o face mai puţin detonantă.* [Din fr. ***additif,*** germ. ***additiv, Additiv***].

adíţie, adiţii f. **1.** adăugare, adaos a unui lucru la altele: *modul mitologic al fiinţelor compuse prin adiţie de fragmenţe disparate este aci dominant.* BL.; *adiţia unei clauze la un contact;* **2.** (chim.) reacţie prin care se introduc atomi sau molecule într-o moleculă cu caracter nesaturat; **3.** (mat.) adunare; (şi: (înv.) **adiţiune**). [Din lat. ***additio, -onis,*** fr. ***addition***].

adiţioná, adiţionez vb. (tr.) **1.** a face adiţie; a adăuga: *ei adiţionează o clauză la contract;* **2.** (mat.) a efectua operaţia adunării; a aduna. [Din fr. ***additionner***].

adiţionál, ~i, adiţională, ~e a. care se adaugă la ceva; de adăugat: *articol de lege adiţional; piese adiţionale într-un dosar.* [Din fr. ***additionnel***].

adiţionáre, adiţionări f. acţiunea de a adiţiona; adunare. [V. ***adiţiona***].

adiţiúne f. v. adiţie.

adiutánt m. v. adjutant.

adînc, ~ci, adîncă, ~ci sau (înv.) **~ce** a. **1.** care are o distanţă (relativ) mare între marginea de sus a deschizăturii şi fund; care se întinde mult în jos; afund, profund: *aproape de casa ei era o groapă adîncă.* CR.; **2.** care are o distanţă mare între suprafaţă şi fund: *a plecat pe mări, s-o uite, clătinat pe ape adînci.* VIERU; **3.** care are o anumită distanţă între suprafaţă şi fund; cu o întindere anumită în jos: *cum ajung în pădure, sapă o groapă adîncă de la un stat de om.* CR.; (adv.) *săpînd ca de un cot de adînc.* DRĂGHICI; **4.** care are o adîncitură pronunţată, cu margini (relativ) înalte: *pe plită fierbea apă în două oale adînci.* GHEŢIE; *farfurie adîncă;* **5.** care se află sau se întinde mult în interior: *rădăcină adîncă;* (adv.) *proiectilul a pătruns adînc în pămînt;* **6.** care ajunge pînă jos, pînă la pămînt: *la sultan de se-nchina cu adîncă temenea.* POP; **7.** (fig.) care (pare că) vine din interior; profund: *scoteam cîte-un suspin adînc din sufletele noastre.* CR.; **8.** (p. ext.) intim, lăuntric, profund: *a pătruns natura adîncă a fenomenului;* **9.** (fig.) care gîndeşte profund; cu minte ascuţită; pătrunzător: *cînd a ajuns la această concluzie, omul adînc îşi stăpîneşte reacţiunile.* CĂL.; **10.** care se întinde mult în sus; care are o distanţă mare de la bază la limita de sus; înalt: *luna limpede înflorea ca o faţă de aur pe seninul adînc al cerului.* EM.; **11.** care se întinde mult pe orizontală, spre orizont; extins: *adînca parte a pustiei.* DOS.; *se rînduiră în falange sau gloate adînci.* BĂLC.; **12.** greu de străbătut, de pătruns, fiind des, dens, compact, gros: *sub adîncul frunziş al codrului stă pitit vînătorul.* OD.; **13.** cu timbru jos; grav, profund: *cu glas adînc, cu graiul de Sibile, rosteşte lin, în clipe cadenţate.* EM.; (adv.) *încet, adînc răsună cîntările de clerici.* EM.; **14.** intens, închis, pronunţat: *albastru adînc;* (adv.) *în aer era aur şi-n grădine miros şi-o umbră adînc-viorie.* EM.; **15.** (fig.) greu de pătruns, de înţeles datorită complexităţii; profund: *adînca ta înţelepciune nime nu va putea spune.* DOS.; **16.** (fig.) temeinic, serios, profund, intens: *gîndesc la adînca eruditie a acestui dascăl.* NEGR.; (iron.) *politica adîncă stă în fanfaronadă.* ALEX.; (adv.) *fata-i întinse mîinile şi se privirâ adînc în luminile ochilor, pe cînd muzica adia.* SAD.; **17.** intens, profund, puternic, viu: *statul român e cuprins de putrejunea unei adînci corupţiuni.* EM.; *începu să se mişte şi să se scoale ca dintr-un somn adînc.* ISP; (adv.) *limba noastră-i vechi izvoade, povestiri din alte vremuri; şi cetin-*

du-le-nşirate, te-nfiori adînc şi tremuri. MAT.; **18.** desăvîrşit, deplin, total; absolut, perfect: *ascultau în adîncă tăcere cuvintele spuse lin şi cu blîndeţe de arhipăstorul Moldovei.* EM.; **19.** capital, esenţial, fundamental, cardinal: *lipseşte adîncimea unui sens adînc propriu.* CĂL.; *societatea are nevoie de prefaceri adînci;* **20.** acut, ascuţit, puternic, violent: *îl chinuia o durere adîncă;* **21.** înaintat, ajuns departe în timp: *ţineţi minte cuvintele lui Ştefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrîneţe.* DELAVR. // n. (pl. **adîncuri**) **1.** parte din jos, din adîncime, din profunzime; afund, străfund, măruntaie: *ascultă cum greu, din adîncuri, pămîntul la dînsul ne cheamă.* BAC.; **2.** loc situat mult în interior; fund, adîncime, profunzime: *codru-şi deschide a lui adîncuri.* EM.; (fig.) *cu ochii albaştri şi cuvioşi, precum albastru şi cuvios e adîncul cerului.* EM.; **din** (sau **în, pînă-n**) **adîncul sufletului** (sau **inimii, fiinţei**), din tot sufletul: *a oftat din adîncul inimei, s-a uitat galiş la nenorocita drumeaţă.* CR.; *şi-ţi mulţumesc ... din adîncul sufletului pentru bunătatea ce ai.* ISP.; **3.** prăpastie, abis, genune, hău: *şi întunearec era spre adînc.* PALIA; (fig.) *adîncul necredinţei îneacă toată lumea.* ANTIM; **4.** loc unde distanţa dintre suprafaţa şi fundul apei este (foarte) mare; adîncime: *uite cum te trage pe furiş apa la adînc.* CR.; **5.** (în basme) iad, infern: *cine eşti tu? întreabă împăratul adîncului.* NEGR.; **6.** (la pl.) depărtare mare; spaţiu întins: *văzusem un nor mohorît venind din adîncuri de zare.* COŞB.; **7.** (p. ext.; la pl.) loc ascuns, aflat departe (în adîncime): *limba noastră-i o comoară în adîncuri înfundată.* MAT.; **8.** (fig.) înţeles, tîlc greu de pătruns; profunzime: *adăncul scripturilor elineşti şi creştineşti.* MOXA; **9.** (rar) principiu, element pe care se întemeiază ceva; esenţă, fond, bază: *el învaţă mai din adînc decît dascălul.* ISP.; (şi: (înv.) **adunc**). [Lat. *aduncus* „încovoiat"].

adîncă vb. v. adînci.

adîncáre f. v. adîncire.

adîncát a. v. adîncit.

adîncătúră f. v. adîncitură.

adîncí, adîncesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) adînc; a face să devină sau a deveni (mai) afund: *groapă sapă şi o adîncă pre ea.* BIBLIA; *trăsura cea fină şi amară dimprejurul gurei lui se adînci vădit.* EM.; **2.** (refl.) a se căsca, a se deschide în jos: *stînci urieşeşti şi cenuşii erau zidite de jur împrejur ... şi-n mijlocul lor se adîncea o vale.* EM.; **3.** (refl. şi intr.) a intra în interior, într-un loc adînc; a se cufunda: *şi vei vedea cum i se adînceză ochii, cum se zbîrcesc feaţele obrazului* (a. 1691). GCR.; *părul despletit ..., ochii mari, închişi şi adînciţi în frunte.* EM.; **4.** (tr. şi refl.) a (se) afunda, a (se) scufunda: *picioarele i se adînceau în mîl; cu fiecare pas îşi adîncea cizmele în zăpadă;* **5.** (refl.) a se face nevăzut îndepărtîndu-se; a se afunda în depărtare: *fluviul lat se adîncea în păduri întunecate.* EM.; **6.** (fig.; refl.) a se lăsa absorbit, captivat; a se cufunda: *în curtea bisericilor vechi ... te adînceşti în gînduri.* DELAVR.; (tr.) *această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adîncise scena ce urmase.* NEGR.; (intr.) *era adîncit în frunzărirea unei cărţi.* GHEŢIE; **7.** (fig.; tr.) a cerceta, a analiza în profunzime; a pătrunde cu mintea; a aprofunda: *să adîncim puţin această concepţie metafizică despre istorie.* BL.; *în capitole speciale, sînt adîncite toate ideile de bază;* **8.** (înv.; refl.) a deveni profund, plin de înţeles: *foarte adîncări-se cugetele sale.* COR.; **9.** (refl. şi tr.) a (se) intensifica, a (se) amplifica; a (se) accentua: *această accentuare tot mai trează asupra economicului, socialului, politicului se adînceşte şi se lărgeşte mereu.* BL.; *legenda adînceşte deci în chip neaşteptat perspectiva metafizică a genezei biblice.* BL.; **10.** (refl.) a se agrava, a creşte: *disensiunile s-au adîncit;* (şi: (înv.) **adînca**). [De la ***adînc***].

adîncíme, adîncimi f. **1.** distanţă de la deschiderea, de la marginea, de la gura unei adînciturі pînă la fundul ei: *adîncimea unei gropi; adîncimea unei văi;* **în adîncime,** pe verticală: *în adîncime spaţiul apare mai mult ca o suprapunere, etajată, de planuri.* BL.; **2.** distanţă de la suprafaţa unei ape pînă la fundul ei; dimensiune pe verticală: *străbătură pînza largă a apei, avînd adîncime nu mai mult decît două palme domneşti.* SAD.; *se face vad de trecere unde adîncimea apei este mică;* **3.** parte scobită, adîncită; prăpastie; (fig.) neant, abis: *fii bun şi mare, ori pătat de crime, acelaşi praf, aceeaşi adîncime.* EM.; **4.** parte interioară (şi inaccesibilă); adînc, profunzime: *în adîncimea pămîntului;* (fig.) *îşi dezbumbă domol haina şi scoase din nişte adîncimi calde scrisoarea.* SAD.; **5.** (şi fig.) faptul sau însuşirea de a fi adînc, de a se afla în interior: *ochiul tău atît de tristu-i, cu-a lui umed-adîncime, toată mintea mea o mistui.* EM.; **6.** depărtare mare în sus; înălţime: *el a pus doi sori şi trei luni în albastra adîncime a cerului.* EM.; **7.** depărtare, distanţă (mare) pe orizontală: *trupele se dispun în adîncime;* **8.** (p.ext.) loc îndepărtat (şi ascuns): *din adîncimi fără de margini a răsărit pe cer o stea.* COŞB.; **9.** (fig.) latură profundă, necunoscută: *logica nu face decît să ţină isonul unor îndrumări care vin din alte adîncimi ale spiritului.* BL.; **10.** (fig.) capacitate mare de înţelegere; pătrundere, înţelepciune: *oare cînd voi ajunge să pricep adîncimea ta?* EM.; **11.** (fig.) capacitate de a surprinde esenţa, de a judeca şi de a înţelege: *umilinţele şirete ale tatălui sînt creionate onorabil şi fără adîncime.* CĂL.; **12.** (fig.) caracter complex, profund: *lipseşte adîncimea unui sens adînc propriu.* CĂL.; **13.** (fig.) intensitate, forţă, profunzime: *punctul acesta de vedere ar lămuri suficient, credem, adîncimea satisfacţiei, resimţită în procesul de asimilare a operei de artă.* BL.; **14.** (fig.) importanţă, însemnătate; profunzime, seriozitate: *adîncimea prefacerilor survenite.* [***Adînc*** + *-ime*].

adîncíre, adîncíri f. **1.** acţiunea de a (se) adînci; mărire a adîncimii; mărire a distanţei dintre marginea de sus şi fundul unei adîncimi: *adîncirea şanţului i-a luat mult timp;* **2.** afundare, cufundare, scufundare: *se poticnea la fiecare adîncire a picioarelor în zăpadă;* **3.** profunzime; pătrundere: *deşi fără adîncire portretistică, „Păcatele sulgerului" e o bună narăţiune.* CĂL.; (şi: (înv.) **adîncare**). [V. ***adînci***].

adîncít, ~ţi, adîncită, ~e a. **1.** care se întinde (mult) în jos; de formă concavă; adînc: *repezit-am ochii mei ... pe cea vale adîncită şi cu flori acoperită.* AL.; **2.** scobit, supt; slab: *faţa ei era trasă, era adîncită, însă tot frumoasă.* EM.; **3.** (fig.) afundat, cufundat, scufundat: *nu este dracu de vină, ci voia lui spre rău adîncată.* B.-DEL.; **4.** (fig.) absorbit, cufundat, captivat: *adîncit în ideile mele, nu-l văzusem întrînd.* NEGR.; **5.** profund, de nepătruns: *şi de cînt cîteodată în pădurea adîncată, soarta mea este să cînt.* ALEX.; **6.** (rar) deplin, total: *sus, pe malul lunecos, şi-n tăcerea adîncită, Satan urlă furios.* AL. // n. (înv.) adîncime, adînc: *de întru adîncat chemaiu către tine, Doamne.* COR.; (şi: (înv.) **adîncat**). [V. ***adînci***].

adîncitór, ~i, adîncitoáre a. **1.** care adînceşte, care face (mai) adînc: *utilaj adîncitor de şanţuri;* **2.** care aprofundează, pătrunde; care face (mai) profund: *datorită inconştientului, viaţa noastră conştientă suportă un adaos de aspecte paradoxale de adîncitoare dizarmonii şi de rodnice dezechilibruri.* BL. [***Adînci*** + *-tor*].

adîncitúră, adîncituri f. **1.** parte, zonă adîncă, concavă a unei suprafeţe: *adîncîturile solului îngreuiau deplasarea;* **2.** vale cu versanţi înalţi: *rîul curge printr-o adîncitură a muntelui;* **3.** concavitate, scobitură a unui obiect: *nu putea lua mult datorită adîncîturii mici a lingurii;* **4.** (spec.) orbită (a ochiului): *ochii îi luceau în adîncituri;* **5.** cotlon, firidă, scobitură: *vasul era fixat într-o adîncitură a sobei;* (şi: (înv.) **adîncătură**). [***Adînci*** + *-tură*].

adîncós, ~şi, adîncoásă, ~e a. (rar) adînc. [***Adînc*** + *-os*].

adjectív, adjective n. (gram.) cuvînt flexibil care poate fi ataşat unui substantiv, atribuindu-i o calitate sau o determinare; parte de vorbire care cuprinde astfel de cuvinte: *trebuie a şti că acest cuvînt e chiar românesc şi este adiectivă.* B.-DEL.; *istoricul împerechează nemţeşte adverbele şi adjectivele.* CĂL.; **adjectiv calificativ,** v. **calificativ; adjectiv determinativ,** v. **determinativ;** (şi: (înv.) **adiectiv, adiectivă**). [Lat. ***adjectivum,*** fr. ***adjectif,*** germ. ***Adjektiv***].

adjectivă, adjectivez vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în adjectiv; a (se) adjectiviza: *scriitorul adjectivează deseori substantive şi adverbe, alipindu-le substantivelor.* [De la ***adjectiv***].

adjectivái, ~i, adjectivală, ~e a. **1.** care are valoare de adjectiv; care este exprimat printr-un adjectiv; (germanism) adjectivic: *întrebuinţarea adjectivală a substantivului; atribut adjectival;* (adv.) *unele pronume se pot întrebuinţa adjectival;* **articol adjectival,** articol care însoţeşte un adjectiv, legîndu-l de substantivul determinat sau substantivîndu-l; **2.** care îndeplineşte funcţia de adjectiv: *locuţiune adjectivală.* [Din fr. ***adjectival***].

adjectiváre, adjectivări f. faptul de a (se) adjectiva; (rar) adjectivizare: *adjectivarea substantivului.* [V. ***adjectiva***].

adjectívic, ~ci, adjectivică, ~ce a. (germanism) adjectival: *atributul adjectivic ... se reprezintă izolat în participiu.* EM. [Din germ. ***adjektivisch***].

adjectivizá, adjectivizez vb. (tr. şi refl.) a (se) adjectiva: *participiul se adjectivizează cînd determină un substantiv atribuindu-i acţiunea ca un proces suferit.* [***Adjectiv*** + *-iza*].

adjectivizáre, adjectivizări f. (rar) adjectivare. [V. ***adjectiviza***].

adjoncţiúne, adjoncţiuni f. asociere; adăugare, unire: *este necesară adjoncţiunea unui carburator suplimentar pentru a mări viteza.* [Din fr. ***adjonction***].

adjudecă, adjúdec vb. (tr.) **1.** a hotărî prin judecată că un lucru se cuvine cuiva după drept: *casa i-a fost adjudecată pe baza actelor;* **2.** a atribui un lucru scos la licitaţie celui care oferă mai mult: *tabloul a fost adjudecat unui tînăr colecţionar;* **3.** (fig.) a da, a decerna o recompensă: *trofeul i-a fost adjudecat într-un cadru festiv;* **4.** a intra în posesia a ceea ce se dă; a primi: *un tînăr a adjudecat manuscrisul;* **5.** a obţine, a cîştiga, a dobîndi: *echipa noastră şi-a adjudecat victoria.* [Din lat. ***adjudicare***].

adjudecáre, adjudecări f. faptul de a adjudeca: *teren atribuit prin adjudecare.* [V. ***adjudeca***].

adjudecatár, ~i, adjudecatară, ~e m., f. persoană căreia i se atribuie ceva la o licitaţie publică. [Din fr. ***adjudicataire***].

adjudecáţie, adjudecaţii f. procedură de adjudecare a unui bun la o licitaţie publică: *săvîrşindu-se darea în posesiune prin adjudecaţie a moşiilor* (a. 1851). URIC.; (şi: (înv.) **adjudicaţie, adjudecaţiune**). [Din lat. ***adjudicatio, -onis,*** fr. ***adjudication***].

adjudecaţiúne f. v. adjudecaţie.

adjudecátór, ~i, adjudecătoáre m., f. persoană care adjudecă la o licitaţie: *adjudecătorul a anunţat prima ofertă.* [Din fr. ***adjudicateur***].

adjudicáţie f. v. adjudecaţie.

adjúnct, ~ţi, adjunctă, ~e a. care este subordonat imediat unui conducător (de instituţie): *director adjunct.* [Din lat. ***adjunctus***].

adjurá, adjúr vb. (tr.) a implora: *vă adjur să mărturisiţi adevărul.* [Din fr. ***adjurer,*** lat. ***adjurare***].

adjuráre, adjurări f. faptul de a adjura. [V. ***adjura***].

adjuráţie, adjuraţii f. **1.** rugăminte insistentă; adjurare; implorare: *m-am decis să nu ţin cont de adjuraţiile tale;* **2.** formulă de exorcism la catolici; (şi: **adjuraţiune**). [Din fr. ***adjuration,*** lat. ***adjuratio, -onis***].

adjuraţiúne f. v. adjuraţie.

adjutánt, adjutanţi m. **1.** ofiţer sau subofiţer însărcinat să ajute (ca secretar) un comandant; ofiţer cu anumite însărcinări într-un stat-major: *anectoda ne vorbeşte de o farsă a adjutantului.* CĂL.; (adj.) *plutonier adjutant;* **2.** gradul cel mai înalt de subofiţer; persoană care are acest grad: *lacheul îl întîmpină şi îl roagă să treacă pe la adjutantul de serviciu.* PR.; (şi: (înv.) **adiutant**). [Din fr. ***adjudant,*** germ. ***Adjutant***].

adjutantúră f. **1.** funcţie, serviciu de adjutant; **2.** biroul adjutanţilor. [Din germ. ***Adjutantur***].

adjuvánt, ~ţi, adjuvantă, ~e a. şi m. **1.** (medicament secundar) care se adaugă unui medicament principal: *adjuvantul previne efectele secundare nedorite ale remediului;* **2.** (substanţă) care facilitează o reacţie sau ajută la obţinerea unui produs cu calităţi superioare: *adjuvanţii au înbunătăţit rezistenţa betonului.* [Din fr. ***adjuvant,*** germ. ***Adjuvant***].

adjuvánţă, adjuvanţe f. componentul unui medicament care previne efectele secundare nedorite ale substanţei de bază. [Din germ. ***Adjuvans, Adjuvantia***].

adlatív, ~i, adlativă, ~e a. (lingv.) **verb adlativ,** verb care arată că acţiunea este orientată spre subiect sau este în beneficiul subiectului: *în categoria verbelor adlative se cuprind lexeme precum „a cumpăra", „a obţine", „a prinde";* (p. ext.) *o locuţiune verbală adlativă îndeplineşte acelaşi rol ca verbul sinonim.* [Din lat. ***adlativus***].

ad líbitum adv. **1.** după bunul plac, după voia cuiva; oricum: *autorul realizează ad libitum sigle pentru lucrările consultate;* **2.** (muz.) la alegerea interpretului: *execută ad libitum diferite părţi ale lucrării sub aspectul tempoului.* [Cuv. lat.].

ad lítteram adv. cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; întocmai: *dumnealui obicinuieşte anume imitaţie liberă cu preluarea sau traducerea ad litteram sau cel mult bădărănirea nesărată a unui text străin.* EM. [Cuv. lat.].

administrá, administrez vb. (tr.) **1.** a conduce, a gospodări o întreprindere, o instituţie etc.: *din cauza felului cum Bob înţelegea să administreze bunurile episcopiei, o opoziţie începu să se închege împotriva lui.* BL.; **2.** a da unui bolnav: *a administra un medicament;* **3.** (jur.) **a administra o probă,** a folosi un mijloc de probă într-un proces. [Din fr. ***administrer,*** lat. ***administrare***].

administráre, administrări f. **1.** acţiunea de a administra; **2.** gospodărire; conducere: *prietenii fură nevoiţi totuşi să interneze pe poet şi să cearâ instituirea unei curatele pentru administrarea pensiei.* CĂL.; **3.** oferire a unui remediu unui bolnav. [V. ***administra***].

administrát, ~ţi, administrată, ~e a. gospodărit; condus, cîrmuit: *lucrează într-o întreprindere bine administrată.* // m. (rar) persoană aflată sub conducerea cuiva: *ca un om bine crescut, vizita pe administraţii săi.* NEGR. [V. ***administra***].

administratív, ~i, administrativă, ~e a. **1.** care ţine de administraţie, referitor la administraţie: *organismul cari esecută aceste legi sînt instanţele administrative.* EM.; *Şincai cere pentru românii din Transilvania autonomie administrativă.* BL.; **contencios administrativ,** v. **contencios;** (adv.) *să ocupe provizoriu şi administrativ Dobrogea.* MAIOR.; **2.** care reuneşte, care adăposteşte administraţia (statului): *palat administrativ;* **3.** care emană de la (un organ de) administraţie: *importanţa măsurilor administrative ale lui Ion-vodă este umflată, fără document, cu adjective sforăitoare.* CĂL. [Din fr. ***administratif,*** lat. ***administrativus***].

administrátor, ~i, administratoáre m., f. persoană care administrează un bun sau un patrimoniu: *supraveghea activitatea administratorului moşiei şi chiar mersul lucrărilor agricole.* GHEŢIE; **administrator delegat,** persoană împuternicită de consiliul de administraţie al unei societăţi să conducă societatea. [Din fr. ***administrateur,*** lat. ***administrator***].

administráţie, administraţii f. **1.** administrare, conducere a unei întreprinderi, a unei instituţii etc.; manieră de a conduce, de a guverna: *intrară cu o armată nepregătită cu nimic, graţie ineptei şi culpabilei lor administraţiuni.* EM.; **2.** totalitate a funcţionarilor însărcinaţi cu conducerea unui serviciu: *administraţia vămilor;* **administraţie financiară,** instituţie avînd atribuţia de a face incasări şi plăţi în numele statului, într-o circumscripţie financiară; **consiliu de administraţie,** organ însărcinat cu conducerea unei societăţi industriale sau colegiale pe acţiuni; (p.ext.) *principele, prin acoliţii săi, face din biroul partidului consiliul său de administraţie.* CĂL.; **3.** totalitate a serviciilor publice însărcinate cu aplicarea legilor şi a deciziilor guvernamentale: *administraţia din România e tot ce se poate mai rău pe pământ.* EM.; **4.** serviciu al armatei avînd în sarcină hrana şi îmbrăcămintea trupelor; **5.** sediu al unui serviciu public: *căpitanul s-a încuiat cu preşedintele în odaia administraţiei şi i-a luat un prim interogatoriu.* GHEŢIE; *a cotit pe la administraţia poştelor;* **6.** faptul de a administra un medicament; administrare: *administraţia aspirinei trebuie însoţită de consumul de lichide;* (şi: (înv.) **administraţiune**). [Din fr. ***administration,*** lat. ***administratio, -onis***].

administraţiúne f. v. **administraţie.**

admirá, admír vb. (tr.) a privi cu plăcere, cu respect: *rochiile tale scumpe le admira toată mahalaua.* BAC.; (iron.) *nu ştim ce să admirăm mai mult, ignoranţa sau tupeul lor?* EM.; (refl. recipr.) *în sfatul ţării se adună să s-admire, bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subţire.* EM.; (refl.) *nu găseşte altceva de făcut spre a se admira decît ... să se aşeze în faţa oglinzii, goală.* CĂL. [Din fr. ***admirer,*** lat. ***admirari***].

admirábil, ~i, admirabilă, ~e a. care deşteaptă admiraţia; demn de admiraţie; minunat, încîntător: *privită în sine şi pentru sine, teoria e admirabilă.* BL. // adv. de minune; foarte: *numai datoirtă spiritului admirabil dotat în această direcţie al inzilor a putut să înfloreascâ şi să-şi developeze posibilităţile.* BL.; *s-a purtat admirabil.* [Din lat. ***admirabilis,*** fr. ***admirable***].

admirál m. v. **amiral.**

admiráre, admirări f. faptul de a admira; admiraţie: *admirarea ta e o turbare.* EM. [V. ***admira***].

admirát, ~ţi, admiratá, ~e a. care este privit cu admiraţie; (subst.) *Byron însuşi, mult hulitul, mult admiratul ..., a avut una din cele mai agitate vieţi.* BL. [V. ***admira***].

admirativ, ~i, admirativă, ~e a. care exprimă admiraţie: *gest admirativ; expresie admirativă;* (adv.) *priveşte admirativ.* [Din fr. ***admiratif,*** lat. ***admirativus***].

admiratór, ~i, admiratoáre m., f. **1.** persoană care admiră (o altă persoană): *un depozitar de vinuri, fiindu-i şi admirator, îl lăsa la o garafă cu pahar.* BAC.; **2.** persoană care place, care îndrăgeşte pe cineva: *fata vecinului are mulţi admiratori.* [Din fr. ***admirateur,*** lat. ***admirator***].

admiráţie, admiraţii f. faptul de a admira; sentiment de încîntare, de preţuire, de respect (pentru cineva sau pentru ceva): *după ce ia cocainâ, Scheianu declamă banalităţi, în admiraţia pioasă a celor de faţă.* CĂL.; (şi: (înv.) **admiraţiune**). [Din fr. ***admiration,*** lat. ***admiratio, -onis***].

admiraţiúne f. v. **admiraţie.**

admís, ~şi, admisă, ~e a. **1.** primit într-o societate, într-o organizaţie etc.: *membrii admişi ai cercului aveau anumite îndatoriri;* **2.** reuşit la un concurs; acceptat în urma unui examen: *candidaţii admişi sînt convocaţi în amfiteatru;* **3.** recunoscut ca valabil; corect, adevărat; adoptat, acceptat (de uz): *soluţia admisă nu s-a dovedit salvatoare;* **4.** care a pătruns într-un spaţiu închis: *gazul admis este comprimat în interiorul cilindrului pînă la lichefiere.* [Din lat. ***admissus,*** fr. ***admis***].

admisíbil, ~i, admisibilă, ~e a. care se poate admite; acceptabil: *poate să fie pentru mulţi o idee admisibilă.* EM.; *argument admisibil.* [Din fr. ***admissible***].

admisibilitáte f. însuşirea de a fi admis; posibilitatea de a fi acceptat, primit: *se cer însă foarte deosebite condiţii de admisibilitate la concurs de la aspirant.* EM. [Din fr. ***admissibilité***].

admísie f. v. **admisiune.**

admisiúne, admisiuni f. **1.** (tehn.) pătrundere a unui agent motor în cilindrul motorului cu ardere internă reprezentînd prima fază a unui ciclu; **2.** (în forma **admisie**) faptul de a admite sau de a fi admis; primire; (şi: **admisie**). [Din fr. ***admission,*** lat. ***admissio, -onis***].

admitánţă f. (fiz.) mărime egală cu inversul impedanţei unui circuit electric. [Din fr. ***admittance***].

admíte, admit vb. (tr.) **1.** a considera sau a socoti ca valabil, adevărat, corect, bun: *el admitea în general că natura conservă de-a lungul generaţiilor variaţiile accidentale care s-ar dovedi utile vieţuitoarelor.* BL.; **2.** a considera acceptabil; a primi; a accepta: *talentul e admis sub orice formă şi de la oricine.* EM.; (refl. impers.) *se admite totuşi, de obicei, că analogia dintre model şi produs este întrucîtva degradată.* BL.; **a admite scuzele cuiva,** v. **scuză;** **3.** a primi, a include, a accepta pe cineva într-un cerc, într-o organizaţie etc.: *l-a admis şi pe el în societate;* **4.** a fi de acord cu ceva; a consimţi, a accepta, a primi: *admit în principiu acest gest.* PETR.; **5.** a permite, a îngădui, a tolera (să facă ceva): *i-a admis să aducă alte dovezi;* (refl. pas.) *el vorbea cu autoritatea celui care primeşte, în împrejurări solemne cînd nu se admite nici o replică.* CĂL.; **6.** a da curs favorabil (la o solicitare); a lua în considerare şi a primi: *i-a admis contestaţia;* **7.** a declara cîştigător, reuşit; a trece: *comisia a admis pe cei mai mulţi dintre candidaţii înscrişi;* **8.** a comporta, a suferi; a accepta: *s-ar zice că problema e una din acelea cari nu admit decît două soluţii alternative.* BL.; *regula admite numai două excepţii.* [Din lat. ***admittere,*** fr. ***admettre***].

admítere, admiteri f. **1.** acţiunea de a admite; **2.** considerare ca fiind valabil, adevărat, corect, bun: *admiterea aprioritâţii acestor forme.* EM.; **3.** considerare ca fiind acceptabil; acceptare, primire: *felul vorbirii, admiterea unui jargon artificial ori împestriţarea cu străinisme sînt strîns legate cu mentalitatea omului.* IBR.; **3.** primire, includere, acceptare într-un cerc, într-o organizaţie etc.: *admiterea sa în societate l-a emoţionat;* **4. (examen de admitere)** examen prin promovarea căruia cineva este primit într-o formă (superioară) de învăţământ: *în iunie a dat examenul de admitere la liceu.* GHEŢIE. [V. ***admite***].

admonestá, admonestez vb. (tr.) a mustra cu severitate (în mod oficial); a face observaţii, a critica (un subaltern): *profesorul a admonestat elevii cu multe absenţe;* (absol.) *faptul de a se afla în mijlocul unei lumi inferioare i-a pus în valoare o însuşire excepţională: arta de a corecta şi de a admonesta.* CĂL. [Din fr. ***admonester***].

admonestáre, admonestări f. **1.** acţiunea de a admonesta; **2.** avertisment sever; **3.** (concr.) act oficial care consemnează o mustrare. [V. ***admonesta***].

admonestáţie, admonestaţii f. (livr.) mustrare, dojană severă; admonestare: *discursul e o teribilă admonestaţie onctuoasă, o reducere zîmbitoare la neant.* CĂL. [Din fr. ***admonestation***].

admoniá, admoniez vb. (înv.; tr.) a înştiinţa, a avertiza; a admonesta. [Din germ. ***admonieren,*** lat. ***admonere***].

admoniáre f. v. **admoniere.**

admoniére, admonieri f. (înv.) faptul de a admonia; înştiinţare; avertizare; admonestare: *scrisori de recunoaştere şi de admoniare.* EM.; (şi: **admoniare**). [V. ***admonia***].

admonitív, ~i, admonitivă, ~e a. care are caracter de admoniţie; care cenzurează: *pentru a fi atenţionat s-a aplicat un vot admonitiv.* [Din fr. ***admonitif***].

admoníţie f. v. **admoniţiune.**

admoniţiúne, admoniţiuni f. **1.** avertisment, dojană, mustrare: *o admoniţiune severă din partea rectoratului ar fi fost de ajuns credem.* EM.; **2.** cercetare făcută de judecător; (şi: **admoniţie**). [Din lat. ***admonitio, -onis,*** fr. ***admonition***].

adnát, ~ţi, adnată, ~e a. (bot.) crescut pe ceva; adăugat, aderent (pe o altă parte, pe un alt organ). [Din lat. ***adnatus,*** fr. ***adné***].

adnominál, ~i, adnominală, ~e a. (gram.) care determină un substantiv sau o sintagmă nominală (producîndu-i o modificare, prin delimitări, a conţinutului): *genitivul indică o funcţie adnominală; epitet adnominal.* [Din fr., germ. ***adnominal***].

adnotá, adnotez vb. (tr.) a face însemnări, note pe marginea unui text (pentru a-l explica, a-l întregi): *cu mult umor autorul însuşi adnotează textul acesta.* BL.; (şi: (înv.) **anota**). [Din lat. ***adnotare, annotare,*** fr. ***annoter***].

adnotáre, adnotări f. **1.** acţiunea de a adnota şi rezultatul ei: *îşi ocupă timpul cu adnotarea propriilor lucrări;* **2.** (concr.) însemnare, notă care explică sau întregeşte un text: *parcurse cu atenţie broşura, făcînd adnotări.* GHEŢIE. [V. ***adnota***].

adnotát, ~ţi, adnotată, ~e a. cu completări sau explicaţii, cu adnotări: *a rătăcit varianta adnotată a textului.* [V. ***adnota***].

adnotatór, ~i, adnotatoáre m., f. persoană care adnotează un text: *multe manuscrise vechi conţin pe lîngă textul de bază şi intervenţiile unor adnotatori ulteriori.* [Din lat. ***adnotator***].

adnotáţie, adnotaţii f. însemnare, notă care explică sau întregeşte un text; adnotare: *din cînd în cînd autorul intervine în focul disputelor cu adnotaţii la subsol.* BL.; (şi: (înv.) **adnotaţiune, anotaţie, anotaţiune**). [Din lat. ***adnotatio, -onis, annotatio, -onis,*** fr. ***annotation***].

adnotaţiúne f. v. adnotaţie.

adogmátic, ~ci, adogmatică, ~ce a. care ţine de adogmatism, propriu adogmatismului, referitor la adogmatism. // m. adept al adogmatismului. [Din fr. ***adogmatique***].

adogmatísm n. **1.** sistem de gîndire care nu admite dogmele; **2.** (spec.) curent manifestat în filozofia religiei care respinge dogmele. [Din fr. ***adogmatisme***].

adolescént, ~ţi, adolescentă, ~e m., f. persoană la vîrsta adolescenţei; tînăr(ă): *o iubise pasionat, cu stîngăcia şi dăruirea unui adolescent.* GHEŢIE. [Din fr. ***adolescent,*** lat. ***adolescens, -ntis***].

adolescentín, ~i, adolescentină, ~e a. specific adolescentului, de adolescent: *a rămas cu unele manifestări adolescentine.* [Din it. ***adolescentino***].

adolescénţă f. **1.** perioadă a vieţii omului între vîrsta copilăriei şi cea adultă: *la moşia unchiului său ... avea să-şi petreacă întreaga copilărie şi adolescenţă.* GHEŢIE; **2.** comportare caracteristică acestei perioade; ansamblu de însuşiri care caracterizează omul în această perioadă a vieţii: *are o criză de adolescenţă care se termină cu sinuciderea.* CĂL. [Din fr. ***adolescence,*** lat. ***adolescentia***].

adónic, adonice a. vers **adonic**, vers antic compus dintr-un dactil şi un spondeu sau un troheu: *el ar frînge-n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu.* EM. [Din fr. ***adonique,*** lat. ***adonicus***].

adónis m. (adesea iron.) tînăr foarte frumos. [Din gr., lat. ***Adonis*** n.pr.].

adoptá, adópt şi (înv.) **adoptez** vb. (tr.) **1.** a lua drept fiu (fiică); a lua de suflet; a înfia: *îl adoptă bunicul dinspre mamă.* CĂL.; **2.** a accepta pentru sine; a-şi însuşi, a prelua: *Plato a adoptat, cu unele modificări, teoria elementelor naturale propusă de înaintaşi.* BL.; (refl.pas.) *planul se făcu, se adoptă şi se puse în lucrare.* NEGR.; **3.** a-şi da aprobarea; a admite, a primi (prin vot): *parlamentul a adoptat proiectul de lege;* **4.** a alege (pentru a se comporta, a se exprima etc.); a lua: *ştia ce atitudine să adopte în viitor.* GHEŢIE. [Din fr. ***adopter,*** lat. ***adoptare***].

adoptábil, ~i, adoptabilă, ~e a. **1.** care poate fi adoptat, înfiat: *copil adoptabil;* **2.** care poate fi acceptat, însuşit: *opinie adoptabilă.* [Din fr. ***adoptable***].

adoptánt, ~ţi, adoptantă, ~e a. şi m.,f. (persoană) care adoptă, care înfiază un copil; adoptator: *adoptanţii trebuie să dovedească existenţa mijloacelor de creştere şi de educare a copilului.* [Din fr. ***adoptant***].

adoptáre, adoptări f. **1.** acţiunea de a adopta; adopţie, înfiere: *cunoaşte legislaţia care reglementează adoptările;* **2.** acceptare, însuşire, preluare pentru sine: *marele fizician, întemeietorul teoriei cvantelor ..., s-a pronunţat categoric împotriva adoptării criteriilor neopozitiviste din partea ştiinţei.* BL.; **3.** acceptare, aprobare prin vot: *civilizaţia adevărată a unui popor consistă nu în adoptarea cu deridicata de legi.* EM. [V. ***adopta***].

adoptatór, ~i, adoptatoáre a. şi m., f. adoptant. [***Adopta*** + ***-tor***].

adoptív, ~i, adoptivă, ~e a. **1.** care a fost adoptat; înfiat: *în actul de căsătorie Saşa e trecută ca fiică adoptivă a răposatului clucer.* CĂL.; **2.** care a adoptat un copil: *tată adoptiv;* (fig.) *patrie adoptivă.* BĂLC. [Din fr. ***adoptif,*** lat. ***adoptivus***].

adópţie, adopţii f. **1.** faptul de a adopta un copil; înfiere: *după îndeplinirea tuturor formalităţilor de adopţiune, Caty dădu acasă la ea o modestă serată.* CĂL.; *adopţiile sînt reglementate prin lege;* (p. ext.) *s-a trezit într-o bună zi grec prin adopţiune.* BL.; **2.** preluare pentru sine; însuşire: *numele vechi domnesc de Bassaraba se mai poartă şi astăzi prin adopţiune de către un boier mare.* EM.; (şi: **adopţiune**). [Din lat. ***adoptio, -onis,*** fr. ***adoption***].

adopţiúne f. v. adopţie.

adorá, adór vb. (tr.) **1.** a se închina unei divinităţi; a slăvi o divinitate; a venera: *vechii greci adorau numeroşi zei;* **2.** a avea o mare admiraţie, un cult pentru cineva sau pentru ceva: *ea asculta cu îngăduinţă povestele lor şi juca cu dînşii preferansul, încît ei o adorau.* NEGR.; **3.** a iubi foarte mult, cu pasiune; a venera: *ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.* EM. [Din fr. ***adorer,*** lat. ***adorare***].

adorábil, ~i, adorabilă, ~e a. plin de farmec; demn de adorat; încîntător, drăguţ, simpatic: *îl rugă s-o asculte şi pe ea, spunînd c-o adorabilă naivitate că-i place psihologia şi literatura.* VLAH. [Din fr. ***adorable,*** lat. ***adorabilis***].

adoráre f. **1.** faptul de a adora; sentiment de iubire (şi de admiraţie) profundă; veneraţie: *simt o adorare în inima mea pentru tine.* EM.; **2.** cult, veneraţie pentru divinitate: *adorarea zeilor la vechii greci.* [V. ***adora***].

adorát, ~ţi, adorată, ~e a. **1.** iubit foarte mult: *un chip de-a pururi adorat cum nu mai au perechi acele zîne.* EM.; (subst.) *ca un chip uşor de înger e-arătarea adoratei.* EM.; **2.** venerat, slăvit: *anticii aveau deplină încredere în zeii adoraţi.* [V. ***adora***].

adorátor, ~i, adoratoáre m., f. **1.** persoană care adoră, care iubeşte cu pasiune pe cineva sau ceva; îndrăgostit; iubit: *întors de pe front, concediază amabil pe un adorator al soţiei sale.* CĂL.; **2.** persoană care adoră (o divinitate) practicînd un cult: *adoratorii de idoli ai religiilor animiste.* [Din fr. ***adorateur,*** lat. ***adorator***].

adoráţie, adoraţii f. **1.** faptul de a adora; cult al unei divinităţi sau al unui obiect sacru; adorare: *adoraţia crucii la creştini;* **2.** iubire paroxistică; pasiune: *adoraţia fiinţei dragi;* **3.** manifestare a încîntării şi a respectului pentru cineva sau pentru ceva; ataşament: *adoraţia propriei familii;* (şi: (înv.) **adoraţiune**). [Din fr. ***adoration,*** lat. ***adoratio, -onis***].

adoraţiúne f. v. adoraţie.

adormí, adórm vb. **1.** (intr.) a începe să doarmă; a trece la starea de somn: *şi m-am culcat şi-am adormit şi cîntecul nu l-am gătit.* VIERU; (fig.) *singur vîntul, colo, iată, adormise la răcoare sub o salcie plecată.* COŞB.; (tr.) *cotul pe masă trîntea ... şi greu somn că adormea.* POP; **a adormi din greu** sau **(ca) dus, (ca) mort,** a cădea în somn profund: *se lăsă oleacă jos pe iarbă şi adormi dus.* CR.; **2.** (tr.) a face să doarmă; a aduce în stare de somn: *îl legănă şi-l dezmerdă pînă ce-l adormi.* CR.; **3.** (fig.; tr.) a ameţi, a îmbăta; a tulbura: *mă sui încetişor în tei, care te adormea de mirosul ... floarei.* CR.; **4.** (fig.; tr.) a face să nu judece corect, să nu vadă adevărul; a buimăci, a zăpăci: *pe agă îl adoarme cu fraze de prea plecat fiu.* CĂL.; **5.** (tr.) a face să ajungă într-o stare asemănătoare somnului (şi să devină insensibil): *înainte de operaţie, bolnavul a fost adormit;* **6.** (fig.; tr.) a face să nu se (mai) simtă; a alina, a linişti, a potoli: *a, dară-n astă lume ceva putea fi-n stare, s-aline, să adoarmă un chin sfîşiitor* ALEX.; **a adormi vigilenţa cuiva,** a face să nu mai fie vigilent; a abate atenţia; **7.** (fig.; tr.) a face inactiv; a înlătura: *ca să adoarmă presupunerile domnului.* AL.; **8.** (intr.; **a adormi de veci,** sau **somnul (cel) de veci, somn veşnic, întru Domnul**) a înceta de a mai trăi; a muri, a deceda: *fiinţa tăcută şi palidă care fusese maică-sa adormi într-o zi de veci.* SAD.; **9.** (rar; tr.) a lua viaţa; a omorî, a ucide: *al doilea pistol adoarme pe al doilea sihastru.* GAL.; **10.** (intr.) a înceta, a se sfîrşi, a se stinge: *pe la mijlocul veacului trecut s-a stîrnit o discuţie care n-a adormit nici astăzi.* BL.; (şi: (înv.) **adurmi**). [Lat. ***addormire***].

adormíre f. **1.** faptul de a adormi; trecere la starea de somn, cufundare în somn: *ştim acum că adormirea iaste moarte trecătoare.* ANTIM; *a ieşit încet după adormirea copilului;* **2.** (fig.) amorţire; inactivitate: *voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare ...!* AL.; **3.** (fig.) slăbire a intensităţii: *adormirea atenţiei poate produce multe inconveniente;* **4.** (bis.) încetare din viaţă; moarte: *de la adormirea bătrînului Ştefan-Voievod părintele Moldovei trecuseră şaptezeci şi doi de ani.* SAD.; *au trecut zece ani de la adormirea tatei;* **Adormirea (Maicii Domnului),** sărbătoare creştină la data de 15 august, care comemorează părăsirea vieţii pămînteşti de Maica Domnului: *să o lăudăm ca pre o maică a lui Dumnezeu şi cu bucurie sufletească să prăznuim Adormirea.* ANTIM. [V. ***adormi***].

adormít[1] n. (rar) cufundare în somn; adormire: *le părea că de adormitul somnului grăia.* COR. [V. ***adormi***].

adormít[2]**, ~ţi, adormită, ~e** a. **1.** care este cuprins de somn: *stătea adormit într-un colţ;* (fig.) *sub o pînză de lumină, lunca pare adormită.* AL.; **2.** care nu s-a trezit definitiv din somn; care n-a dormit destul şi îi mai este somn; somnoros: *umblă adormit prin casă;* **3.** (fig.) lipsit de vioiciune; trîndav, netrebnic, leneş: *nu-i venea lui ... să-l crează neştine că este neharnic, mototol şi adormit.* ISP; **4.** (fig.) cufundat în linişte; liniştit, paşnic: *prin satul adormit doar vreum cîne-n somn mai latră răguşit.* COŞB.; **5.** (bis.) decedat, mort: *magaziile noastre de grîu erau fostele chilii ale adormiţilor părinţi.* GAL.; (subst.) *la ce-am mai plînge pe-adormiţii întru domnul?* VLAH. [V. ***adormi***].

adormitá, adormitez vb. (înv.; intr.) a începe să doarmă; a adormi: *ciobanii ... ca de somn adormitînd ... era.* CANT.; (şi: **adurmita**). [A^3 + ***dormita*** (după *adormi*)].

adormitór, ~i, adormitoáre a. **1.** care provoacă somn, care adoarme: *în paharul ce dete lui Făt-Frumos amestecă, fără să ştie el, nişte buruieni adormitoare.* ISP; (adv.) *un cînt frumos şi dulce-adormitor sunînd.* EM.; **2.** (p. ext.) monoton, plictisitor: *poezia se umple de ronronuri adormitoare, de cuvinte rotacizante.* CĂL.; (şi: (înv. şi reg.) **adormitoriu**, (reg.) **adurmitor**). [***Adormi*** + ***-tor***].

adormitóriu a. v. adormitor.

adormiţále f. pl. (bot.) **1.** dediţei (*Pulsatilla pratensis*); **2.** (reg.) zorea (*Ipomaea*); **3.** (reg.) volbură (*Convolvulus arvensis*). [***Adormit***[2] + ***-ea***].

adornă, adornez vb. (latinism; tr.) a împodobi: *sexul cu care Dumnezeu a adornat natura ca un artist ce dă cea din urmă lumină faptei sale.* BOLLIAC. [Din lat. ***adornare***].

adprés, ~şi, adpresă, ~e a. (bot.) alipit de tulpină: *plantă cu peri adpreşi.* [Din lat. ***adpressus***].

adrágánt n. gumă vegetală întrebuinţată pentru a da tărie pastelor şi pastilelor. [Din fr. ***adragant***].

adrenalínă f. hormon produs de glandele suprarenale, folosit ca medicament. [Din fr. ***adrénaline***].

adrenalinemíe, adrenalinemii f. (med.) prezenţă a adrenalinei în sînge. [Din fr. ***adrénalinémie***].

adrenalón n. (biol.) produs cu acţiune vasoconstrictoare, rezultat prin oxidarea adrenalinei. [Din fr. ***adrénalone***].

adrenérgic, ~ci, adrenergică, ~ce a. **1.** (biol.) care are acţiune similară cu a adrenalinei: *substanţă adrenergică;* **2.** care are terminaţii ce eliberează adrenalină: *nervi adrenergici.* [Din fr. ***adrénergique***].

adresá, adresez vb. **1.** (refl.) a se îndrepta cu vorba către cineva; a vorbi cuiva: *auzi în spatele său o voce care i se adresa.* GHEŢIE; (tr.) *se mărginiră să-mi adreseze scurte saluturi convenţionale.* GHEŢIE;

i-a adresat cîteva întrebări; (p. ext.) *i-am adresat o privire recunoscătoare.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a trimite o cerere, o solicitare, o invitaţie etc. (scrisă): *adresase din Bucureşti o scrisoare către directorul ziarului.* EM.; (refl.) *nu găsiră nimic mai nimerit decît să se adreseze la Poartă.* NEGR.; **3.** (refl.) a recurge la ..., a se îndrepta către ...: *mă rugă să am grijă de casă şi pentru orice problemă să mă adresez luditei.* GHEŢIE; (p.ext.) *fiind romantici, s-au adresat la literatura populară, care conţine elemente romantice.* IBR.; **4.** (tr.) a scrie adresa, numele destinatarului (unei scrisori, unei petiţii etc.); (şi: (înv.) **adresui**). [Din fr. ***adresser,*** germ. ***adressieren***].

adresánt, ~ţi, adresantă, ~e m., f. persoană căreia îi este adresată o scrisoare; destinatar, (rar) adresat. [Din germ. ***Adressant***].

adresáre, adresări f. acţiunea de a (se) adresa şi rezultatul ei: *abandonase dintr-o dată forma de adresare ceremonioasă.* GHEŢIE; **termen de adresare,** cuvînt cu care se atenţionează sau se precizează persoana căreia i se adresează cineva. [V. ***adresa***].

adresarísí, adresarisesc vb. (înv.; refl.) a se îndrepta cu vorba; a se adresa: *s-au adresarisit ei cu întrebarea către tatăl lor.* DRĂGHICI. [Din fr. ***adresser*** + ***-arisi***].

adresát, adresaţi m. (rar) adresant. [Din germ. ***Adressat***].

adresatív, ~i, adresativă, ~e a. care ţine (de mijlocul, de forma) de adresare; care se foloseşte pentru adresare: *structuri adresative.* [De la ***adresa***].

adrésă, adrese f. **1.** indicaţie pe scrisori, pe colete etc. a numelui şi domiciliului destinatarului: *acest pachet ... să-l dai la adresa sa.* NEGR.; **(a spune, a vorbi ceva) la adresa cuiva,** (a spune, a vorbi ceva) cu privire la cineva; **a greşi adresa, a)** a nimeri în alt loc sau la altă persoană decît cea indicată; **b)** (fig.; fam.) a avea o părere greşită despre cineva sau despre ceva; **2.** (p.restr.) indicaţie care specifică situarea domiciliului cuiva: *mi-am trecut numele şi adresa într-un catastif.* GHEŢIE; **3.** destinaţie, punct către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva: *sări lîngă şofer şi, clănţănind din dinţi, dădu adresa.* GHEŢIE; (fig.) *incriminarea ... nu putem crede că poate fi îndreptată la adresa noastră.* EM.; **4.** comunicare oficială transmisă în scris: *era o adresă a ministerului prin care i se punea în vedere că este trecut în disponibilitate.* GHEŢIE; **5.** (inform.) număr binar identificînd localizarea într-un sistem de date sau în memoria computerului; expresie (numerică) indicînd o sursă sau o destinaţie a informaţiei ce urmează a fi înregistrată de un calculator. [Din fr. ***adresse,*** germ. ***Adresse,*** sensul **5** din engl. ***address***].

adresuí vb. v. **adresa.**

adsorbánt, adsorbanţi m. corp pe suprafaţa căruia se fixează o substanţă prin adsorbţie; (adj.) *cărbune adsorbant.* [Din fr. ***adsorbant***].

adsorbát, adsorbaţi m. substanţă rezultată dintr-un adsorbant şi substanţa adsorbită. [Din fr. ***adsorbat***].

adsorbí, pers. 3 **adsoárbe** vb. **1.** (tr.) a reţine, a fixa prin adsorbţie: *cărbunele adsoarbe gazele nocive;* **2.** (refl.) a se fixa pe alt corp prin adsorbţie. [Din fr. ***adsorber,*** germ. ***adsorbieren***].

adsórbţie, (rar) **adsorbţii** f. fixare a moleculelor unui gaz sau ale unei substanţe dizolvate pe suprafaţa unui corp solid; (şi: **adsorbţiune**). [Din fr. ***adsorption,*** germ. ***Adsorption***].

adsorbţiúne f. v. adsorbţie.

adstrát n. (lingv.) totalitate a elementelor străine care pătrund într-o limbă după constituirea ei: *adstratul limbii române este dominat de elementele slave.* [Din fr. ***adstrat,*** germ. ***Adstrat***].

aducătór, ~i, aducătoáre a. şi m., f. (cel) care aduce, care face să vină ceva: *copaci aducători de răcoare.* B.-DEL.; *îl încurcă mărunte cazuri de conştiinţă, mărite cu lentila şi făcute aducătoare de anxietăţi.* CĂL.; **aducător aminte,** care repune iar în minte; comemorativ. [***Aduce*** + ***-(ă)tor***].

adúce, aduc vb. **1.** (tr.) a lua cu sine un lucru şi a veni cu el undeva sau la cineva: *venea mama şi îmi aducea mîncare gătită.* PR.; *sluga aduse o trăsură;* (p.ext.) *tocmai cu un ceas mai înainte îl adusese un sergent pe sus.* EM.; **a aduce plocon cuiva,** v. **plocon;** (la imper.): *adă la mine cele trei smicele de măr dulce!* CR.; **ce vînt te-aduce?,** întrebare pusă celui care a venit pe neaşteptate: *da ce vînt te-o adus pe la noi, soro dragă?* AL.; **vorba dulce mult aduce,** vorba frumoasă, cuviincioasă, corectă poate ajuta întotdeauna; **2.** (tr.) a apropia de sine sau de o parte a trupului: *de-abia putu aduce puţin mîna spre gură.* CR.; **3.** (tr.) a da o anumită mişcare, direcţie, înclinaţie: *aduse paloşul cam pieziş şi-i reteză capul.* ISP; **a o aduce bine (din condei),** a se dovedi abil (prin vorbă sau prin scris); a se descurca; **a aduce vorba despre ceva** sau **a aduce în discuţie ceva,** a pomeni despre ceva, a îndrepta discuţia spre ceva: *să vedem deocamdată ce alte aspecte ontologice mai sînt aduse în discuţie.* BL.; (refl. pas.) *am fost osîndiţi să citim şi mormane de inepţii de care nu s-a mai adus vorba în istorie.* CĂL.; **4.** (tr.) a cauza, a crea, a pricinui, a produce: *numai Harap-Alb nu aducea nici o supărare.* CR.; *a aduce bucurie părinţilor;* **ce-i aduce?,** ce-i foloseşte? ce-i pasă?: *de-oi petrece ... ori de nu, cui ce-i aduce?* EM.; **a aduce pe cap,** a deranja cu ..., a inoportuna cu ...: *femeile şi răzeşii pe care îi oropseşte îi aduc pe cap o mulţime de necazuri.* CĂL.; *i-a adus pe cap toţi colegii;* **5.** (tr.) a da, a produce; a pricinui: *jurnalistica ... la germani ori francezi este o întreprindere ce aduce venit.* EM.; *nu aduce anul, ce aduce ceasul;* **6.** (intr.) a semăna (puţin) cu cineva sau cu ceva: *aducea de departe cu un amic al maiorului.* AL.; (construit cu prep. *a*) *Pantazi aducea mai degrabă a muncitor sau a meseriaş decît a intelectual.* GHEŢIE; **7.** (tr.) a conduce, a face să vină: *într-o bună dimineaţă, feciorul mamei îi şi aduce o noră pe cuptor.* CR.; *la 10 ani fu adus la Bucureşti la o rudă.* CĂL.; **8.** (tr.) a face să ajungă (într-o anumită stare sau situaţie); a orienta: *cu greu îl poţi aduce pe căile adevărului.* SAD.; *iată în ce stare m-ai adus!* NEGR.; **a aduce la realitate (pe cineva),** a face să înţeleagă situaţia reală, să vadă lucrurile sub aspectul lor adevărat; **a aduce la sapă de lemn,** v. **sapă; a aduce pe** (sau **la**) **brazdă,** v. **brazdă; a aduce pe lume,** a da naştere la ..., a naşte: *vă credeţi atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceţi pe lume copii.* PR.; **9.** (tr.) a realiza, a înfăptui: *şi trimise pre tinerii fiilor lui Israil şi adusără arderi de tot.* BIBLIA; *ambiţia noastră este de a aduce ... unele noi contribuţii la soluţionea unei chestiuni.* BL.; **a aduce la împlinire** (sau **la, întru îndeplinire**), a executa: *am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-aţi poruncit.* CR.; **a aduce la cunoştinţă,** a încunoştiinţa: *aducîndu-i la cunoştinţă că l-a conceput în afara căminului conjugal, îl salvează.* CĂL.; **a aduce pe tapet,** v. **tapet; 10.** (tr.) a prezenta, a exprima, a adresa; (refl. pas.) *omagiile ce i se aduceau puteau să îmbete pe oricine.* CĂL.; **11.** (tr.) **a(-şi) aduce aminte,** a(-şi) aminti, a(-i) reveni în memorie: *ne aduce amente şi de învierea a toată lumea.* VARL.; *fiecine-şi aduce aminte starea îngrozitoare în care s-au întors soldaţii noştri din campaniile trecute.* EM. [Lat. ***adducere***].

adúcere, aduceri f. acţiunea de a aduce şi rezultatul ei: *prezintă un interes acut aducerea cîtorva viziuni din preajma acestui an.* CĂL.; **aducere la împlinire** (sau **spre îndeplinire**), executare: *aducere dară spre îndeplinire a unor asemenea planuri ... au fost silit să se lase de o dată de toate celelalte lucruri.* DRĂGHICI; **aducere-aminte, a)** (înv.) rememorare, comemorare: *timpuri de aducere-aminte glorioasă.* BĂLC.; **b)** amintire: *aducerile-aminte pe suflet cad în picuri.* EM. [V. ***aduce***].

adúct, aducte n. amestec în care o substanţă este înglobată în reţeaua cristalină a altei substanţe. [Din fr. ***adducte***].

aductór, ~i, aductoáre a. care apropie un membru de corp sau două organe unul de altul: *muşchi aductor.* [Din fr. ***adducteur***].

adúcţie, aducţii f. (tehn.) transport, aducere; **aducţie de apă,** apeduct; (şi: (înv.) **aducţiune**). [Din fr. ***adduction,*** lat. ***adductio, -onis***].

aducţiúne f. v. aducţie.

adulá, adulez vb. (tr.) a linguşi, a flata în chip servil: *slugile adulează pe monarh;* (p. ext.) *Saşa avea obiceiul de a adula galeş rudele utile soţului.* CĂL. [Din fr. ***aduler,*** lat. ***adulari***].

aduláre, adulări f. faptul de a adula; linguşire. [V. ***adula***].

adulár n. (geol.) varietate transparentă de feldspat potasic cu reflexe argintii. [Din fr. ***adulaire***].

adulatór, ~i, adulatoáre a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care adulează; linguşitor: *erai apoteozat de vasalii şi adulatorii tăi.* FIL.; *se studiază plaga intriganţilor adulatori care trăiesc de pe urma unui om politic.* CĂL.; **2.** care exprimă, care denotă servilism, linguşire, adulaţie: *adulătoare şoapte şi chinul meu adînc, vreodată dacă-au fost, ... priveşte, ţi le-arunc.* BAC.; (şi: (rar) **adulător**). [Din fr. ***adulateur,*** lat. ***adulator***].

adulaţie, adulaţii f. linguşire servilă; adulare: *tînărul dă dovezile unei îngîmfări exagerate, alternate cu afectare şi adulaţie.* CĂL.; (şi: (înv.) **adulaţiune**). [Din fr. ***adulation,*** lat. ***adulatio, -onis***].

adulaţiúne f. v. adulaţie.

adulátór a. v. adulator.

adulmá, pers. 3 **adúlmă** vb. (înv; tr.) **1.** a adulmeca, a mirosi; **2.** (fig.) a prinde de veste, a afla; a simţi de departe: *adulmă că Ferdinand ... trîimete şi el soli unguri.* N.COSTIN. [Lat. ***adolmare***].

adúlmec n. (rar) simţ al mirosului; miros: *cînii o ştiu* [lumea] *numai după adulmec şi după auz.* SAD. [De la ***adulmeca***].

adulmecá, adúlmec vb. **1.** (tr. şi intr.) a simţi cu ajutorul mirosului prezenţa cuiva sau a ceva: *subt o scorbură, într-o goliţe, o vulpe aurie ca un jaratic adulmeca adierea dimineţii.* SAD.; *copoiul adulmecă dîra fiarei prin pădure;* **2.** (fig.; tr.) a urmări, a supraveghea, a observa: [boierii] *adulmecă orice mişcare a domniei.* OD.; **3.** (tr.) a căuta să afle, a umbla după ...: *avem oameni care adulmecă galbenii.* NEGR.; **4.** (refl. recipr.) a se măsura, a se scruta, a se cerceta unul pe altul; (şi: (înv.) **adurmeca**). [Lat. ****adolmicare***].

adulmecáre, adulmecări f. **1.** acţiunea de a adulmeca; simţire cu ajutorul mirosului; adulmecat: *de iute adulmecarea Lupului se mira.* CANT.; **2.** (fig.) urmărire, căutare: *iute iaste adulmecarea adeverinţii.* CANT. [V. ***adulmeca***].

adulmecát n. faptul de a adulmeca; adulmecare. [V. ***adulmeca***].

adulmecátór, ~i, adulmecătoáre a. care adulmecă; (p. ext.) care caută, care cercetează; (înv.) adulmecos: *pre cît lumina soarelui a lucra poate în organele vădzătoare, pre atîta agiutorească mai denainte ştiinţa în mintea adulmăcătoare.* CANT. [***Adulmeca*** + ***-tor***].

adulmecós, ~şi, adulmecoásă, ~e a. (înv.) adulmecător: *în lup nu numai tăcere inimoasă, ce şi oarece simţire adulmecoasă iaste.* CANT. [***Adulmeca*** + ***-os***].

adúlt, ~ţi, adultă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care a ajuns la maturitate, care a crescut mare: *biserica la protestanţi e un fel de şcoală pentru adulţi.* BL.; **2.** (p.ext.) care a ajuns la stadiul deplin de dezvoltare: *plantă adultă; elefant adult;* **3.** care ţine de etapa maturităţii, care caracterizează această etapă: *îndeosebi fetele, mai precoce, anticipează prin mimetism viaţa adultă.* CĂL. [Din fr. ***adulte,*** lat. ***adultus***].

adultér, ~i, adulteră, ~e a. care a încălcat regulile vieţii conjugale: *cuprinde ... povestea unei femei adultere care se căieşte de-a fi înşelat un soţ implacabil.* CĂL. // n. încălcare a fidelităţii conjugale: *în braţele voastre – adulteriul încoronat.* EM.; (şi: (înv.) **adulteriu**). [Din fr. ***adultere,*** lat. ***adulterium***].

adulterá, adulterez vb. (rar; tr.) a falsifica, a altera (un text): *ideea în chestiune e adulterată, aducînd o întorsătură în spirit specific grec.* BL. [Din fr. ***adulterer***].

adulteráre, adulterări f. (rar) faptul de a adultera; (p.ext.) *pretinsele lui nuvele sînt adulterări limbute pe teme caragialiene.* CĂL. [V. ***adultera***].

adulterín, ~i, adulterină, ~e a. născut dintr-un adulter, dintr-o relaţie extraconjugală: *comite un plagiat, făcîndu-i un copil adulterin.* CĂL.; (subst.) *Mika-Le e o adulterină, ieşită din împerecherea Lenorei cu un zidar italian.* CĂL. [Din fr. ***adultérin,*** lat. ***adulterinus***].

adultériu a. v. **adulter.**

adumbrí, adumbresc vb. **1.** (refl.) a se aşeza la umbră, a se odihni la umbră; a se adăposti: *copaciul subt care se adumbrise era măreţ.* ISP.; (fig.) *o eroi, care-n trecutul de măriri vă adumbriseţi.* EM.; **2.** (refl.) a se posomorî, a se înnegura: *Lola rîse silit, iar Medy se adumbri puţin.* CĂL.; **3.** (tr.) a da umbre (în desen); a umbri: *se vedea ... umbra albă a femeii adumbrindu-şi cu mîna arcurile sprîncenelor.* CAR. [Lat. ***adumbrare***].

adumbríre, adumbriri f. acţiunea de a (se) adumbri şi rezultatul ei; adăpostire la umbră: *sub adumbriri de sălcii desplетite mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere.* GOGA. [V. ***adumbri***].

adumbrít, ~ţi, adumbrită, ~e a. aşezat la umbră, umbrit; (p.ext.) ascuns, pitit: *băiatul rămase adumbrit într-un crînguleţ verde, căci era gol pistol.* ISP. [V. ***adumbri***].

adumbritór, ~i, adumbritoáre a. care umbreşte, care oferă adăpostire la umbră: *nuc adumbritor.* [***Adumbri*** + *-itor*].

adună, adún vb. **1.** (tr.) a strînge la un loc (ceea ce este răspîndit, împrăştiat); a culege: *în zori ... merg s-adune mure fetele.* COŞB.; **2.** (tr.) a ridica, a lua ceva de pe jos: *băieţii de la restaurant o adunau* [grindina] *cu fărăşul şi o puneau în frapiere.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a aduce din toate părţile la un singur loc; a concentra: *dorinţa de a aduna scriitorii din toate provinciile făcură pe junimişti mai îngăduitori cu poetul.* CĂL.; (fig.) *şi-au adunat puterile ce-i mai rămăsese şi s-au tras la uscat.* DRĂGHICI; **4.** (refl.) a se strînge undeva (la un loc); a se îngrămădi: *mai multă lume se aduna de dragostea crîşmăriţei decît de dorul vinului.* CR.; (fig.) *în asemenea clipe, cînd îşi încreţea fruntea ..., se aduna în el mînia.* SAD.; **5.** (tr.) a întruni la un loc (formînd o colecţie); a colecţiona: *am avut oameni care au adunat documente.* IBR.; (p. ext.) *el îşi aduna adesea singur informaţiile, călătorind prin toate ţările împărăţiei.* BL.; **6.** (refl.) a veni în contact; a se întîlni: *de la Focşani, depărtîndu-se de doamna sa, nu s-au mai adunat.* N.COSTIN; (tr.) *făcu clacă, adunînd pe toţi copiii şi fetele din sat.* ISP; **(parcă) a tunat şi i-a adunat, a)** se spune despre oamenii deosebiţi strînşi împreună; **b)** se spune despre oamenii cu aceleaşi trăsături rele strînşi împreună: *moş Vasile era un cărpănos şi-un pui de zgîrîie-brînză ca şi mătuşa Marioara; vorba ceea: „a tunat şi i-a adunat".* CR.; **7.** (înv.; refl.) a se împreuna, a se împerechea: *tot trupul după neam se adună şi la cel de potriva lui se va lipi bărbatul.* N.COSTIN; **8.** (mat.; tr.) a face operaţia adunării, a totaliza mai multe numere în unul singur: *el numără în gîndu-i şi anii îi adună.* EM.; (intr.) *el nu ştia decît să adune şi să scadă, mai greu să împartă şi să înmulţească.* TUD.; **9.** (tr.) a agonisi, a pune deoparte; (spec.) a face avere: *le dă nădejde că vor putea ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului.* NEGR.; (absol.) *albina adună vara ca să aibă iarna.* EM.; **10.** (tr.) a grămădi (micşorîndu-i volumul); a strînge: *la pieptu-i manta neagră în falduri şi-o adună.* EM.; **11.** (refl.) a-şi încorda şi a-şi orienta atenţia sau gîndirea; a se concentra: *evenimentele ultimelor ore mă împiedicau să mă adun.* GHEŢIE. [Lat. ***adunare***].

adunáre, adunări f. **1.** acţiunea de a (se) aduna şi rezultatul ei; **2.** întrunire, reunire de persoane: *în adunările publice cu asistenţă eterogenă ..., terminologia trebuie adaptată, edulcorată.* D.; **3.** corp deliberant; organ reprezentativ: *adunarea bătrînilor m-a însărcinat cu aceasta.* ISP; *adunările legiuitoare;* **4.** grup de oameni strînşi laolaltă cu un anumit scop: *adunarea de la casa cea mică a tăcut şi s-a întristat un răstimp.* SAD.; *soarele zîmbitor scălda în razele lui căldicele adunările pestriţe ale nuntaşilor.* MAT.; **5.** (înv.) întrunire, petrecere: *n-am mulţămire în adunările zgomotoase, unde domneşte eticheta.* NEGR.; **6.** (mat.) operaţie de reunire a două sau mai multe numere de acelaşi fel într-unul singur; totalizare; **7.** strîngere laolaltă a ceea ce este dispersat sau împrăştiat: *adunarea spicelor;* **8.** culegere, colecţie de texte: *presupunem că şi adunarea aceasta de cîntece şi poveşti o datorim impulsului marelui învăţat.* EM. [V. ***aduna***].

adunát[1] n. **1.** acţiunea de a aduna; adunare; strîngere laolaltă a ceea ce este dispersat; **2.** (spec.) strîngere a unei recolte de plante cosite (de obicei fîn): *toată vara l-am rugat să-mi dea bani pe adunat.* POP; **3.** perioadă de timp în care se strînge o recoltă: *era pe la adunatul fînului;* **4.** (înv.) întrunire, reunire de persoane: *pomeneaşte adunatul tău ce ai aflat d-întîiu.* PSALT. [V. ***aduna***].

adunát[2]**, ~ţi, adunată, ~e** a. **1.** întrunit, reunit într-un grup: *porunci să se împartă bani de argint poporului adunat.* SAD.; (subst.) *unul din delegaţi să şîli cu multă învăţătură ca s-arete celor adunaţi.* B.-DEL.; **2.** strîns la un loc; colectat: *sileşte pe subprefect să înapoieze o parte din sumele adunate.* EM.; **3.** care are componentele în apropiere: *sat adunat. //* f. artic. (reg.) una dintre figurile jocului căluşarilor. [V. ***aduna***].

adunátor, ~i, adunătoáre a. şi m., f. (persoană) care adună (fînul cosit): *vreo 50 de cositori, 40 adunători, să-mi cosească fîn cu flori.* POP; (fig.) *prisăcăriţa ... îi făcea în fiecare luni lăutoare de buruieni alese, ca să nu-l urască adunătoarele de miere.* SAD. [***Aduna*** + *-tor*].

adunătúră, adunături f. **1.** grămadă de lucruri (disparate); strînsură: *praful se depusese gros peste adunătura de vechituri din magazie;* **2.** (înv.) întrunire, reunire de persoane: *adunătura sfinţilor apostoli.* DOS.; **3.** (depr.) grup de oameni obişnuiţi adunaţi întîmplător fără un scop determinat: *adunătura de gheşeftari din Dealul Mitropoliei se pune să judece lumea.* EM.; *o adunătură de zamparagii ... din toată lumea.* CR. [***Aduna*** + *-ătură*].

adúnc a. v. **adînc.**

adurmecá vb. v. **adulmeca.**

adurmí vb. v. **adormi.**

adurmitá vb. v. **adormita.**

adurmitór a. v. **adormitor.**

aduról n. substanţă utilizată pentru developarea fotografică. [Din germ. ***Adurol***].

adús[1] n. **1.** acţiunea de a aduce; aducere: *adusul sfinţelor moşti a părintele nostru Ioan.* DOS.; **2.** (înv.; pl. **aduse**) danie; jertfă: *cumândare şi aduse nu vruşi.* PSALT. [V. ***aduce***].

adús[2]**, ~şi, adusă, ~e** a. **1.** prezentat, purtat pînă la o destinaţie: *o cafea adusă şi încercarea de a se familiariza cu zidurile atît de curînd părăsite de alţii.* BAC.; (subst.) *erau acum la masă cu cele aduse.* BAC.; **2.** înfăptuit, îndeplinit: *roadele jertfelor aduse pe cîmpul de război.* MAIOR.; **adus din meşteşug,** realizat cu dibăcie: *baia era pardosită cu tot felul de marmură ... şi adusă din meşteşug aşa încît închipuia fel de fel de flori.* ISP.; **3.** aplecat, încovoiat: *nasul îi era adus, ca de vultur.* ISP; *aţine ... potica arnăuţilor cu fes roşu şi cu iatagan adus.* DELAVR.; **adus de spate,** gîrbovit: *un tînăr ... lungăreţ la chip şi cam adus de spate.* VLAH.; **adus din condei,** exprimat cu abilitate. [V. ***aduce***].

ad valórem adv. după valoare. [Cuv. lat.].

advár, advare n. (înv.) bentiţă sau brăţară cu texte religioase purtată de evrei în timpul rugăciunii: *toate faptele lor le fac, pentru ca să se arate oamenilor, că-şi lărgesc advarele lor şi-ş măresc poalele veşmintelor.* BIBLIA. [Et. nec.; cf. ***Abgaro*** n. pr.].

advécţie, advecţii f. mişcare a aerului în plan orizontal. [Din fr. ***advection,*** lat. ***advectio, -onis***].

adventísm n. doctrină a unei secte creştine neoprotestante, bazată pe credinţa în a doua venire a lui Isus. [Din germ. ***Adventismus,*** engl. ***adventism***].

adventíst, ~şti, adventistă, ~e a. care ţine de adventism, referitor la adventism. // m., f. adept al adventismului. [Din engl. ***adventist,*** fr. ***adventiste***].

adventív, ~i, adventivă, ~e a. (bot.) care apare sau creşte în alt loc decît cel normal: *rădăcini adventive.* [Din fr. ***adventif***].

advérb, adverbe n. parte de vorbire neflexibilă, care exprimă o caracteristică a unei stări, a unei acţiuni sau a unei însuşiri: *cuvintele cele mai apte să sensibilizeze sînt adjectivele şi adverbele, adică epitetele.* CĂL. [Din lat. ***adverbium,*** fr. ***adverbe,*** germ. ***Adverb***].

adverbiál, ~i, adverbială, ~e a. care are valoare de adverb: *folosirea adverbială a adjectivului;* **locuţiune adverbială,** grup de cuvinte cu valoare de adverb. [Din lat. ***adverbialis,*** fr. ***adverbial***].

adverbializá, adverbializez vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în adverb: *substantivul „foc" ca determinant al unui adjectiv se adverbializează.* [Din fr. ***adverbialiser***].

adverbializáre, adverbializări f. faptul de a (se) adverbializa. [V. ***adverbializa***].

advérs, ~şi, adversă, ~e a. **1.** contrar, opus; potrivnic, dușmănos: *îşi punea tot talentul său în lupta contra unui partid advers.* IBR.; *partea adversă a pierdut procesul;* **2.** aşezat în faţă, potrivnic; de partea cealaltă: *nu vedea nimic pe malul advers.* [Din fr. ***adverse,*** lat. ***adversus***].

adversár, ~i, adversară, ~e m., f. **1.** persoană care se opune într-o luptă, într-un conflict, într-o competiţie: *abia cînd Bologa e trimis pe un front cu adversari români sufletul lui se înspăimîntă.* CĂL.; **2.** persoană ostilă unei doctrine, unei ideologii, unei practici etc.: *el este un adversar al structuralismului.* [Din fr. ***adversaire,*** lat. ***adversarius***].

adversatív, ~i, adversativă, ~e a. (gram.) **1.** care exprimă o opoziţie: *raport adversativ;* **propoziţie adversativă,** propoziţie coordonată (principală sau secundară) care exprimă o acţiune opusă aceleia din propoziţia de acelaşi rang la care se referă; **2.** care introduce o propoziţie ce exprimă o opoziţie: *conjuncţie adversativă; adverb adversativ.* [Din lat. ***adversativus,*** fr. ***adversatif***].

adversitáte, adversităţi f. **1.** împrejurare potrivnică; dificultate: *e un fel de alianţă în lupta pentru trai, în faţa adversităţii.* IBR.; *a ajuns la timp în ciuda adversităţilor atmosferice;* **2.** atitudine ostilă, dușmănoasă; ostilitate, dușmănie: *se cunoaşte din istoria imperiului bizantin adversitatea dintre iconoclaşti şi iconoduli.* BL. [Din fr. ***adversité,*** lat. ***adversitas, -atis***].

advocát m. v. **avocat.**

advocatúră f. v. **avocatură.**

advocăţél m. v. **avocăţel.**

advocăţésc a. v. **avocăţesc.**

advocăţíe f. v. **avocăţie.**

advocăţíme f. v. **avocăţime.**

advón, advonuri şi (înv.) **advoane** n. vestibul al unei biserici (unde stau femeile); nartecă: *în advoanele acestor două biserici.* OD. [Cf. ***amvon***].

aéd, aezi m. poet şi cîntăreţ la grecii antici: *cei dintîi aezi sau cîntăreţi ai Eladei.* OD. [Din fr. ***aède***].

áer[1]**, aere** n. **1.** amestec gazos şi transparent care formează atmosfera: *fulgii zbor, plutesc în aer.* AL.; (fig.) *să respiri un aer mai liber, mai curat.* ALEX.; **aer condiţionat,** acest amestec tratat în instalaţii de condiţionare; acest amestec trecut printr-un sistem special de ventilaţie, care-i îmbunătăţeşte calităţile; **la** (sau **în**) **aer (liber),** într-un loc neacoperit; afară: *nu urmărea să cîştige bani, ci să-şi întrebuinţeze în chip plăcut cîteva ore în aer liber.* GHEŢIE; **a lua aer,** a ieşi din casă pentru a respira într-o ambianţă sănătoasă; **2.** (înv.) corp gazos; gaz; **3.** atmosferă, văzduh: *în aer rumene văpăi se-ntind.* EM.; **a fi ceva în aer,** a fi indicii că se pregăteşte ceva; **a arunca ceva în aer,** v. **arunca; a sări în aer,** v. **sări; a pluti** (sau, rar, a **zbura**) **în aer, a)** a se întîmpla în mod sigur; **b)** a fi pe punctul de a fi iniţiat, descoperit, folosit: *aceste idei zburau atunci în aer, în emigraţia iredentistă.* CĂL.; **a fi** (sau **a rămîne**) **în aer,** a se

afla într-o situaţie critică: *aceştia sînt o clasă cu o stare precară, cam în aer.* IBR.; **4.** climă, climat: *în Brazilia ... aerul este mai astîmpărat.* DRĂGHICI; **5.** (fig.) mediu, ambianţă: *curînd n-a lipsit de a se molipsi de aerul acestui oraş.* NEGR.; (p. ext.) *eroina s-a contaminat de aerul de aşa-zisă camaraderie.* CĂL.; **6.** înfăţişare exterioară, aspect, expresie, fizionomie: *textele acestea au pentru auzul nostru un aer destul de arhaic.* BL.; **a avea aerul (că ..., să ..., de ...)**, a da impresia (că ..., să ..., de ...): *despre Maria ţiganca observă că avea aerul unei statui indiene.* CĂL.; **7.** (la pl.) înfumurare, mîndrie (neîntemeiată); ifose, fumuri: *cu aerele lui de gînditor în libertate, Zarifopol e un doct şi un universitar.* CĂL.; **a-şi da** (sau **a-şi lua**) **aere**, a vrea să pară important, a face pe grozavul; a se încrede: *beizadele se plînseră că fiul agăi îşi dădea aere.* CĂL.; **8.** (înv.) arie, cîntare: *armaşul încungiurat de lăutari, ce juca din vioare aerul „Mititica".* NEGR. [Din lat. ***aer;*** sensurile **6, 7, 8** după fr. ***air***].

aér², **aere** n. obiect de cult format dintr-o ţesătură pe care sînt reprezentate scene cu înmormîntarea Mîntuitorului; epitaf: *şi aerul l-oi pune pe al Slatinei altar.* AL. [Din gr. biz. ***aer,*** sl. ***airu***].

aeră, aerez vb. (tr.) **1.** a împrospăta aerul; a aerisi; **2.** a introduce aer într-un lichid sau într-un material; **3.** a expune la aer sau a introduce aer; a zvînta. [Din fr. ***aérer***].

aeráj, aeraje n. introducere a aerului proaspăt (într-o mină, într-o sală etc.); ventilaţie. [Din fr. ***aérage***].

aeráre f. acţiunea de a aera; aeraţie. [V. ***aera***].

aerárium n. (în Roma antică) tezaur public şi administrarea lui. [Cuv. lat.].

aerát, ~ţi, aerată, ~e a. **1.** tratat prin introducere de aer: *lichid aerat;* **2.** ventilat şi răcit cu ajutorul aerului: *grîu aerat;* **3.** spaţiat, rarefiat: *scris aerat.* [V. ***aera***].

aeratór, aeratoare n. dispozitiv folosit pentru aeraţie. [Din fr. ***aérateur***].

aeráţie, aeraţii f. **1.** introducere de aer într-un mediu; **2.** ventilaţie şi răcire a cerealelor în siloz. [Din fr. ***aération***].

aerál m. substanţă cu miros neplăcut şi cu gust greţos, întrebuinţată în medicină sub numele de *assa foetida.* [***Aer*** + ***-el***].

aerésc, ~şti, aereăscă, ~eşti a. (înv.) care trăieşte în aer; aerian: *toate paserile şi dobitoacele aereşti.* CANT. [***Aer¹*** + ***-esc***].

aerián, ~eni, aeriană, ~ene a. **1.** care trăieşte în aer; care se află în aer; (înv.) aeresc: *într-un tîrziu ajunse la palatul unei zîne aeriene.* EM.; **2.** care se petrece în aer; care se produce în aer: *luptă aeriană;* **3.** referitor la aviaţie; care ţine de aviaţie: *a murit ... de colaps cardiac, consecutiv comoţiilor la teribilul bombardament aerian de la 4 aprilie.* CĂL.; **4.** (fig.) uşor ca aerul; transparent, diafan, gingaş: *lîngă marmura cea albă văd fiinţa-i aeriană.* EM.; **5.** (fig.) lipsit de simţul realităţii, cu capul în nori: *nu te poţi baza pe el, fiindcă este aerian.* // n. (rar) ceea ce este golit de materie; ceea ce este de natură spirituală: *Timénez aspiră la aerianul profund şi de aceea şi-a decantat versurile.* CĂL. [Din fr. ***aérien***].

aerícol, ~i, aericolă, ~e a. care trăieşte în întregime în aer: *plantă aericolă.* [Din fr. ***aéricole***].

aerifér, ~i, aeriferă, ~e a. care conduce aerul; care conţine aer: *vase aerifere.* [Din fr. ***aérifère***].

aeriform, ~i, aeriformă, ~e a. care seamănă cu aerul; **fluid aeriform,** gaz. [Din fr. ***aériforme***].

aeriseálă, aerisell f. împrospătare, primenire a aerului. [***Aerisi*** + ***-eală***].

aerisí, aerisesc vb. **1.** (tr.) a împrospăta aerul: *a aerisi casa;* (refl. pas.) *deşi se aerisise, în încăpere mai dăinuia un miros discret de flori şi de lac.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a scoate la aer curat: *îşi aerisește hainele;* **3.** (refl.) a se răcori; a ieşi afară pentru a respira aer curat: *am fost şi m-am aerisit puţin.* [Din gr. mod. ***aérisa*** (aor. de la ***aerízo***)].

aerisíre, aerisiri f. acţiunea de a (se) aerisi. [V. ***aerisi***].

aerisít¹ n. faptul de a (se) aerisi; aerisire: *aerisitul hainelor se face periodic.* [V. ***aerisi***].

aerisít², ~ţi, aerisită, ~e a. **1.** cu aer împrospătat, curat: *casa trebuie să fie curată, luminoasă, aerisită, cu camere spaţioase.* C.; **2.** (fig.) lipsit de dogmatism; înţelegător, receptiv: *este un om aerisit; are o minte aerisită.* [V. ***aerisi***].

aerisitór, aerisitoáre n. piesă sau dispozitiv care asigură pătrunderea controlată a aerului într-o instalaţie, într-o conductă etc.: *trebuie schimbat aerisitorul la centrala termică.* [***Aerisi*** + ***-tor***].

aerlíft n. extragere a ţiţeiului prin împingerea lui la suprafaţă cu ajutorul aerului comprimat. [Din engl. ***airlift***].

aero- element de compunere cu semnificaţia „aer". [Din fr. ***aéro-***].

aerób, ~i, aerobă, ~e a. care are nevoie de oxigen pentru a trăi: *microorganisme aerobe.* [Din fr. ***aérobe***].

aeroamfíbiu, ~ii, aeroamfibie, ~ii a. şi n. (vehicul cu pernă de aer) adaptat la navigaţia aeriană şi pe apă. [Din fr. ***aéroamphibie***].

aeróbic, ~ci, aerobică, ~ce a. **gimnastică aerobică,** gimnastică de întreţinere executată pe un fond muzical. [Din fr. ***aérobique***].

aeroblóză f. (biol.) formă de viaţă a microorganismelor aerobe. [Din fr. ***aérobiose***].

aerobúz, aerobuze n. avion de pasageri de mare capacitate, pentru distanţe medii. [Din fr. ***aérobus***].

aerocartográf, aerocartografe n. aparat pentru întocmirea automată a hărţilor şi a planurilor topografice după fotograme aeriene. [Din fr. ***aérocartographe***].

aerocartografíe f. tehnica întocmirii hărţilor şi a planurilor topografice cu ajutorul aerocartografului. [Din fr. ***aérocartographie***].

aeroclúb, aerocluburi n. club al unei asociaţii aviatice. [Din fr. ***aéroclub***].

aerocolíe, aerocolii f. (med.) acumulare de gaze în intestinul gros, care provoacă balonarea abdomenului. [Din fr. ***aérocolie***].

aerodinám, aerodinamuri n. tren automotor rapid. [De la ***aerodinamic***].

aerodinámic, ~ci, aerodinamică, ~ce a. construit astfel încît să întîmpine o rezistenţă cît mai mică la deplasarea prin aer: *tren aerodinamic; formă aerodinamică.* // f. ramură a mecanicii fluidelor care studiază mişcarea corpurilor în medii fluide. [Din fr. ***aérodynamique,*** germ. ***aerodynamisch, Aerodynamik***].

aerodínă, aerodine f. vehicul aerian, mai greu decît aerul, care se menţine în atmosferă datorită mişcării de înaintare: *avionul este o aerodină.* [Din fr. ***aérodyne***].

aerodróm, aerodromuri n. teren amenajat pentru a permite decolarea şi aterizarea avioanelor; aeroport. [Din fr. ***aérodrome***].

aerofagíe, aerofagii f. act reflex prin care se înghite şi o cantitate de aer o dată cu alimentele (ducînd la unele tulburări digestive). [Din fr. ***aérophagie***].

aerofár, aerofaruri n. dispozitiv optic de semnalizare la mare distanţă, folosit ca reper pentru avioanele în zbor. [Din fr. ***aérophare***].

aerofobíe, aerofobii f. (med.) teamă patologică de aer. [Din fr. ***aérophobie***].

aerofór, aerofoare n. şi **aeroforı** m. (tehn.) aparat care furnizează aer scafandrilor aflaţi sub apă. [Din fr. ***aërophore***].

aerofotografíe, aerofotografii f. **1.** tehnica fotografierii unei zone, a unui obiectiv etc. din avion; **2.** fotografie obţinută prin această tehnică. [Din fr. ***aérophotographie***].

aerogără, aerogări f. ansamblu de clădiri pe un aeroport, unde se află serviciile pentru traficul aerian: *mi se înregistrează numele în pomelnicul aerogării.* VIERU. [Din fr. ***aérogare***].

aerogastríe, aerogastrii f. (med.) acumulare de gaze în stomac. [Din fr. ***aérogastrie***].

aerogén, ~i, aerogenă, ~e a. care este produs prin intermediul aerului¹. [Din fr. ***aérogène***].

aeroglisór, aeroglisoare n. ambarcaţie acvatică cu pernă de aer, care înaintează cu motoare ce antrenează elice aeriene. [Din fr. ***aérogliseur***].

aerografíe f. disciplină care studiază aerul şi proprietăţile lui. [Din fr. ***aérographie***].

aerogrămă, aerograme f. comunicare transmisă prin poşta aeriană pe un format special. [Din fr. ***aérogramme***].

aerolít, aerolíţi m. meteorit avînd aspectul unei pietre: *tuturor aeroliţilor cari-au căzut pînă acum pe pămînt.* EM. [Din fr. ***aérolithe***].

aerologíe f. parte a meteorologiei care studiază păturile superioare ale atmosferei. [Din fr. ***aérologie***].

aerometríe f. ramură a fizicii care studiază proprietăţile aerului. [Din fr. ***aérométrie***].

aerométru, aerometre n. instrument fizic pentru măsurarea densităţii aerului. [Din fr. ***aéromètre***].

aeromobíl, aeromobile n. corp solid care se poate menţine şi mişca în aer. [Din fr. ***aéromobile***].

aeromodél, aeromodele n. model de avion, de dimensiuni reduse, cu sau fără motor. [Din fr. ***aéromodèle***].

aeromodelísm m. ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul şi construcţia aeromodelelor. [Din fr. ***aéromodélisme***].

aeromodelíst, ~şti, aeromodelistă, ~e m., f. persoană care se ocupă cu aeromodelismul. [***Aeromodel*** + ***-ist***].

aeromotór, aeromotoare n. motor acţionat de vînt. [Din fr. ***aéromoteur***].

aeronaút, ~ţi, aeronaută, ~e m., f. persoană care face parte din echipajul unei aeronave: *aeronautul ... face această călătorie pentru cercetările sale de ştiinţă naturală.* EM. [Din fr. ***aéronaute***].

aeronaútic, ~ci, aeronautică, ~ce a. care ţine de construirea şi deplasarea aeronavelor, referitor la construirea aeronavelor. // f. **1.** ştiinţa şi tehnica construirii de aeronave; **2.** tehnica navigaţiei aeriene: *şcoala de aeronautică din Bucureşti.* [Din fr. ***aéronautique,*** germ. ***aeronautisch, Aeronautik***].

aeronavál, ~i, aeronavală, ~e a. referitor la aviaţie şi la marină: *forţe militare aeronavale.* [Din fr. ***aéronaval***].

aeronávă, aeronave f. vehicul care se poate deplasa prin aer. [***Aero-*** + ***navă;*** cf. fr. ***aéronef***].

aeroplán, aeroplane n. avion: *deasupra tîrgului Bîrlad trecut-a un aeroplan.* MAT.; *aeroplanele pot fi monoplane, biplane etc.* [Din fr. ***aéroplane,*** germ. ***Aeroplan***].

aeroplanctón n. plancton care trăieşte în atmosferă. [Din germ. ***Aeroplankton***].

aeropórt, aeroporturi n. ansamblu alcătuit din terenul, clădirile şi instalaţiile necesare decolării, aterizării, întreţinerii şi adăpostirii aeronavelor. [Din fr. ***aéroport***].

aeropurtát, ~ţi, aeropurtată, ~e a. care se transportă pe calea aerului: *trupe aeropurtate.* [***Aero-*** + ***purtat;*** cf. fr. ***aéroporté***].

aeroreactór, aeroreactoare n. reactor care foloseşte aerul atmosferic precomprimat pentru arderea carburantului. [Din fr. ***aéroréacteur***].

aerós, ~şi, aeroásă, ~e a. (înv.) aerian: *este mîndră şi uşoară ca un flutur aeros.* BOL. [***Aer¹*** + ***-os***].

aeroscóp, aeroscoape n. aparat cu care se colectează praful din aer pentru a fi examinat la microscop. [Din fr. ***aéroscope***].

aeroscúter, aeroscutere n. motocicletă care se deplasează cu ajutorul unei perne de aer. [Din engl. ***aeroscooter***].

aerosól, aerosoli m. (mai ales la pl.) substanţă formată prin dispersia unor particule lichide sau solide într-un gaz, cu întrebuinţări în medicină. [Din fr. ***aérosol,*** germ. ***Aerosol***].

aerosoloterapíe f. (med.) procedeu terapeutic bazat pe introducerea medicamentelor prin căile respiratorii sub formă de aerosoli. [*Aerosol + terapie*].

aerospaţiál, ~i, aerospaţiálă, ~e a. care ţine de tehnicile aviatice sau de spaţiul aerian şi extraterestru. [Din fr. *aérospatial*].

aerostát, aerostate n. aeronavă mai uşoară decît aerul dezlocuit; balon: *chiar dacă n-am trecut cu un aerostat Marea Mînecii ..., anglomani am devenit.* D. [Din fr. *aérostat,* germ. *Aerostat*].

aerostátic, ~ci, aerostatícă, ~ce a. **1.** care ţine de construirea şi întrebuinţarea baloanelor; referitor la tehnica construirii şi manevrării aerostatelor; **2.** realizat cu balonul: *făcu un al doilea zbor aerostatic doamna Blanchard.* CĂL. // f. **1.** ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului gazelor şi al solidelor în aer; **2.** tehnica construirii şi manevrării aerostatelor. [Din fr. *aérostatique,* germ. *aerostatisch, Aerostatik*].

aerostáţie, aerostaţii f. staţie de vehicule aeriene. [Din fr. *aérostation*].

aerotéhnic, ~ci, aerotéhnică, ~ce a. care ţine de construirea aeronavelor, referitor la construcţia aeronavelor. // f. disciplină care se ocupă cu studiul tehnicii construirii aeronavelor. [Din fr. *aérotehnique*].

aeroterapíe f. metodă de tratament a bolilor pulmonare cronice prin cură de aer cu diferite calităţi. [Din fr. *aérothérapie*].

aeroteréstru, ~ştri, aeroterestră, ~e a. referitor la forţele (militare) terestre şi aeriene. [Din fr. *aéroterrestre*].

aerotérmă, aeroterme f. aparat electric de încălzire cu aer cald. [Din fr. *aérotherme*].

aerotopografíe f. tehnică a măsurătorilor terestre cu ajutorul fotografiilor aeriene. [Din engl. *aerotopography*].

aerotranspórt, aerotransporturi n. transport realizat cu nave aeriene. [Din fr. *aérotransport*].

aerotrén, aerotrenuri n. tren aerian monorai. [Din fr. *aérotrain*].

aerotropísm n. (biol.) tendinţă a organismelor de a se orienta către sursele de aer. [Din fr. *aérotropisme*].

aerovehícul, aerovehicule n. aeronavă. [*Aero- + vehicul*].

afábil, ~i, afabílă, ~e a. **1.** cordial, binevoitor, afectuos: *un bătrînel afabil, de modă veche, bolnav de astm, care-şi număra anii pînă la pensie.* GHEŢIE; **2.** care exprimă bunăvoinţă, blîndeţe: *se certifică sociabilitatea afabilă a profesorului.* C.; (fig.) *în cuprinsul unei naţii unitare, diferenţele regionale nu pot duce decît la înţepături afabile.* CĂL.; (adv.) *cu aceasta, oratorul concediază afabil pe poet.* CĂL. [Din lat. *affabilis,* fr. *affable*].

afabilitáte f. cordialitate, bunăvoinţă, blîndeţe: *tonul cu care mi se adresă era încărcat de afabilitate.* GHEŢIE. [Din fr. *affabilité,* lat. *affabilitas, -atis*].

afabulá, afabulez vb. (rar; intr.) a stabili intriga într-o lucrare literară de ficţiune. [Din fr. *affabuler*].

afabulát, ~ţi, afabulatá, ~e a. (rar) bazat pe ficţiune: *dezobişnuiţi prin noile idei estetice de lirica afabulată, trecem cu vederea adesea efectul contemplativ pe care îl au compoziţiile narative savant ritmate.* CĂL. [V. *afabula*].

afabulăţie f. (livr.) acţiunea dintr-o operă literară (bazată pe ficţiune); ficţiune, închipuire: *tot atît de falsă, deşi cu multă afabulaţie, este „În lumea dreptăţii".* CĂL. [Din fr. *affabulation,* lat. *affabulatio, -onis*].

afácere, afaceri f. **1.** obiectul unei îndeletniciri; treabă, ocupaţie: *afacere importantă;* (fig.) *îi amănunţi cu multă exactitate afacerea rochiilor de bal.* SAD.; **2.** tranzacţie comercială sau financiară: *mai ales cu latifundiarii unguri din judeţ încheiase afaceri strălucite.* GHEŢIE.; **om de afaceri,** v. **om**; **3.** (la pl.) interese publice sau particulare: *cum merg afacerile?;* (înv.) **afaceri străine,** relaţii externe; minister de externe: *d. Cogălniceanu, ministru al afacerilor străine.* EM.; **afaceri interne** (sau **inte-rioare**), administraţia care priveşte problemele din interiorul unei ţări: *era un amestec direct în afacerile interioare ale statului nostru.* EM. [*A³ + facere;* cf. fr. *affaire*].

afacerísm, afacerisme n. activitatea, conduita afaceristului. [*Afacere + -ism*].

afaceríst, ~şti, afacerístă, ~e m., f. persoană care se ocupă cu tranzacţiile comerciale şi financiare. [*Afacere + -ist*].

afagíe, afagii f. (med.) anomalie constînd în neputinţa de a înghiţi. [Din fr. *aphagie*].

afanít, afanite n. (geol.) rocă cu textură compactă din granule fine. [Din engl. *aphanite*].

afără adv. **1.** în exterior, dincolo de limitele unui spaţiu închis; (spec.) dincolo de spaţiul locuinţei: *afară-i vijelie.* AL.; *vine cu gîndul să mături scrumul afară.* CR.; **de afară,** dinspre exterior, înspre exterior; **(de) pe afară,** într-un loc nedefinit din exterior: *mii de paseri cîntă ... pe-afară.* AL.; *într-o zi capra cheamă iezii de pe afară.* CR.; **a da afară, a)** a scoate cu forţa (pe cineva) din locul unde se află: *Setilă, dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ţi-o sugea.* CR.; **b)** a concedia, a scoate din serviciu, din funcţie: *l-au dat afară de la institut.* GHEŢIE; **c)** a vomita, a vărsa; **a ieşi afară,** v. **ieşi**; **(în) afară de ..., a)** cu excepţia a ..., excluzînd ...: *răspunseră toţi, afară de doi juni boieri.* NEGR.; **b)** pe lîngă, în plus de ..., fără a mai socoti şi ...: *a cheltuit o mulţime de bani, în afară de cei daţi iniţial;* **(în) afară de (orice) îndoială** (sau **discuţie**), evident, clar, neîndoielnic: *meritul este în afară de orice discuţie.* CĂL.; **pe din afară, a)** necuprins într-un spaţiu, într-un domeniu: *noi am rămas ezitanţi, pe din afară, condamnîndu-ne la o existenţă umilă.* CE; **b)** pe de rost: *spunea pe din afară multe versuri*; **afară din cale** sau **din cale-afară,** extraordinar, peste măsură, neobişnuit de ...; foarte: *iată o stare de lucruri din cale afară de elocventă.* BL.; **afară de aceasta** (sau **asta**), în plus, pe lîngă aceasta: *şi apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet.* CR.; **afară numai** (sau **doar**) **dacă nu ...,** numai cu condiţia ca ...; **2.** (p.ext.) dincolo de marginile, de limitele unei realităţi (concrete sau concepute); (spec.) peste graniţă; (întărit prin prep. *în*): *cine nu-şi cheltuieşte energia în afară, ... îşi întoarce toată gîndirea şi energia sa intelectuală asupra sa.* IBR.; *tînărul român suferă de lipsa de prestigiu a culturii naţionale în afară.* CĂL.; **din afară, a)** de la alte obiecte, de la alte realităţi; din exterior: *n-ar întîmpina nici o rezistenţă din afară.* BL.; **b)** aflat dincolo de limitele unei realităţi: *de aici nu urmează că opera sa obiectivă este oglindirea indiferentă a lumii din afară.* IBR.; **c)** de peste graniţă; străin, extern: *ţărănimea să fie întărită pentru a rezista duşmanului din afară.* IBR.; **în afara,** fără legătură cu ..., exterior: *nişte depoziţii de martori zăpăciţi, dar nicidecum în afara realităţii.* CĂL.; **3.** (fam.) la ţară: *vara plecau cu toţii afară, la un unchi al lor.* VLAH. // interj. ieşi!, pleacă!: *afară! pîn' nu mă iuţesc!* AL. [Lat. *ad foras*].

afázic, ~ci, afazícă, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de afazie. [Din fr. *aphasique*].

afazíe, afazii f. (med.) pierdere totală sau parţială a facultăţii de a vorbi şi de a înţelege vorbirea. [Din fr. *aphasie*].

afebríl, ~i, afebrílă, ~e a. fără febră. [Din fr. *afébrile*].

aféct, afecte n. **1.** trăire emoţională intensă; stare sau reacţie afectivă; sentiment: *vatra vieţii sufleteşti este, după Wundt, voinţa şi afectul.* BL.; *toţi oamenii sînt supuşi afectelor;* **2.** afectivitate: *simple constatări care nu angajau cu nimic afectul.* GHEŢIE. [Din germ. *Affekt,* lat. *affectus*].

afectá¹, afectez vb. (tr.) a destina pentru un anumit scop: *pentru acest lucru sînt afectate sume importante.* [Din fr. *affecter*].

afectá², afectez vb. **1.** (tr.) a îndurera, a întrista (pe cineva): *moartea ei l-a afectat profund;* **2.** (tr.) a impresiona, a cauza o impresie: *nu poate veni niciodată în contact cauzal cu mine şi nu mă poate afecta.* EM.; *un lucru de nimic îl afectează;* **3.** (tr.) a simula ceva, a se preface: *omenia ce acest om ... afectează.* BĂLC.; **4.** (intr.; tr. şi refl.) a-şi da aere, a se sclifosi: *materia romanelor e scoasă din „caiete", pe care autorul afectează a le transcrie întocmai.* CĂL.; **5.** (tr.) a prejudicia: *vibrionii se găsesc în puroiul absceselor fără ca organismul să fie totdeauna adînc afectat de dînşii.* C.L.; *această atitudine va afecta relaţiile dintre ei.* [Din fr. *affecter*].

afectáre¹, afectări f. acţiunea de a afecta¹; destinaţie particulară: *afectarea unei sume.* [V. *afecta¹*].

afectáre², afectări f. **1.** faptul de a (se) afecta²; impresionare: *prin capacitatea de afectare şi prin exercitarea acestei capacităţi, lucrul în sine desfăşoară cauzalitatea.* EM.; *o operă originală, prezentînd afectări şi isteriсale în modul oriental.* CĂL.; **2.** simulare, prefacere, oferire a unei false impresii: *ţănismul literar este afectarea tonului, stilului şi limbii ţărăneşti de către un ţîrgoveţ.* IBR. [V. *afecta²*].

afectát¹, ~ţi, afectată, ~e a. destinat pentru ceva. [V. *afecta¹*].

afectát², ~ţi, afectată, ~e a. **1.** mîhnit, întristat; mişcat, impresionat; **2.** altfel decît în realitate; ipocrit, prefăcut: *este un om afectat şi incorect;* (subst.) *mai mult un afectat bine îmbrăcat.* CĂL.; **3.** care trădează prefăcătorie, specific omului afectat: *o, nu, întări el cu o voce afectată.* GHEŢIE; *glas afectat;* (adv.) *vorbeşte afectat.* [V. *afecta²*].

afectáţie, afectaţii f. (înv.) **1.** mod nefiresc de a vorbi sau de a se manifesta: *notele afectaţiei, bombasticităţii şi facticelui observate de Trivale îi sînt proprii.* CĂL.; **2.** deprindere nefirească, imitaţie exagerată; prefăcătorie; (şi: **afectaţiune**). [Din fr. *affectation*].

afectaţiúne f. v. **afectaţie.**

afectibilitáte f. (neobişnuit) faptul de a se afecta, de a se impresiona: *receptivitatea subiectului, ... afectibilitatea sa precede în mod necesar toate intuiţiunile acestor obiecte.* EM. [De la *afecta*].

afectív, ~i, afectívă, ~e a. **1.** care ţine de sentimente, referitor la sentimente; sentimental: *animalul posedă, în diverse grade pe scara evoluţiei, sensibilitate şi chiar viaţă afectivă.* BL.; **2.** care denotă afecţiune; simţitor, sensibil: *el este afectiv, subiectiv.* IBR.; *ea este o fire afectivă;* **3.** care exprimă sentimente, trăiri sufleteşti: *cere o percepere desăvîrşită a valorilor sonice şi afective a cuvintelor.* CĂL. [Din fr. *affectif,* lat. *affectivus,* germ. *affectiv*].

afectivísm n. (rar) concepţie psihologică ce acordă un mare rol afectivităţii: *Wundt, în perfect acord cu voluntarismul şi cu afectivismul său, repudiază toate explicaţiile intelectualiste.* BL. [*Afectiv + -ism*].

afectivitáte f. sensibilitate; comportare emotivă: *arhetipurile încep să se afirme mai autonome, coborînd afectivitatea.* BL. [Din fr. *affectivité,* germ. *Affektivität*].

afectuós, ~şi, afectuoásă, ~e a. plin de afecţiune; prietenos; (p.ext.) amoros: *mama bănuieşte, fără temei, legături afectuoase între fată şi soţul ei.* CĂL.; *comportare afectuoasă.* [Din fr. *affectueux,* lat. *affectuossus*].

afectuozitáte f. (rar) comportare, atitudine afectuoasă. [Din fr. *affectuosité*].

afécţie f. v. **afecţiune.**

afecţioná, afecţionez vb. **1.** (înv.; tr.) a avea afecţiune, a iubi cu pasiune; **2.** (rar; refl.) a se îndrăgosti: *soţia doctorului, femeie înflăcărată, se afecţionează de o calfă de bărbier.* CĂL. [Din fr. *affectionner*].

afecţiúne, afecţiuni f. **1.** stare a sufletului mişcat de ceva: *ţinîndu-se de mînă în mutuali afecţii, Adam duce pe Eva în leagănul d-aproape.* HEL.; *afecţiune naturală;* **2.** sentiment de prietenie, de iubire, simpatie: *tată-meu ... avea o mare afecţiune pentru Alexandrescu.* GHICA; **3.** (med.) stare patologică, boală: *medicul, necunoscîndu-i afecţiunea pulmonară, îi prescrisese un medicament contraindicat.* CĂL.; *afecţiune de piept;* (şi: (înv.) **afecţie**). [Din fr. *affection,* lat. *affectio, -onis*].

afélie f. v. **afeliu.**

aféliu n. punctul cel mai îndepărtat de soare de pe orbita unei planete; (şi: (înv.) **afelie**). [Din fr. *aphélie,* germ. *Aphelium*].

afemeiát, afemeiaţi a. 1. care umblă după femei; mulieratic: *eroul, tînăr afemeiat, îşi pune în cap să cucerească pe-o Micaela.* CĂL.; (subst.) *e hotărît că era o mînă spartă şi se pare şi un afemeiat.* CĂL.; 2. (rar) slab (de înger), lipsit de bărbăţie; efeminat; (subst.) *un afemeiat apatic, fără nici o personalitate.* CĂL. [*Femeie* + *-at*].

afemeiére f. (rar) faptul sau însuşirea de a fi afemeiat: *nu mai e simpla impulsiune erotică ..., ori afemeierea amabilă a francezilor.* CĂL. [De la *afemeiat*].

afemíe, afemii f. (med.) imposibilitate de a vorbi. [Din fr. *aphémie*].

aferát, ~ţi, aferată, ~e a. care este sau vrea să pară foarte ocupat. [Din fr. *affairé*].

aferént, ~ţi, aferentă, ~e a. 1. (jur.) care revine cuiva (dintr-o moştenire): *parte aferentă dintr-o moştenire;* 2. care decurge din ceva, care este în legătură cu ceva: *un influx aferent sau senzorial.* BL.; *taxe aferente unei expediţii prin poştă;* 3. (med.) care aduce sîngele la inimă: *vase aferente.* [Din fr. *afférent*].

aferentáţie, aferentaţii f. (fiziol.) transmitere a excitaţiei de la neuronii receptori periferici la neuronii centrali. [Din fr. *afférentation*].

aferéză, afereze f. (lingv.) dispariţie a unui sunet sau a unui grup de sunete de la începutul unui cuvînt (de ex., *Niţă* în loc de *Ioniţă*). [Din fr. *aphérèse,* lat. *aphaeresis*].

aferím interj. 1. (în sens pozitiv) bravo! prea bine!: *aferim! frate Ghemiş, bine făcuşi că venişi!* POP.; 2. (iron., pentru fapte sau vorbe care merită dezaprobare) halal: *ei, aferim, fătu meu! ... primeşte blagoslovenia mea.* AL. // n. (pl. **aferime**) aprobare zgomotoasă: *dascălul ... sub grindina laudelor şi a aferimelor.* NEGR. [Din turc. *aferim*].

afét, afeturi n. suport al ţevii la unele arme de foc: *afet de tun.* [Din germ. *Laffette,* fr. *l'affût*].

affettuoso [afetuózo] adv. (muz.) cu sentiment, expresiv. [Cuv. it.].

affretándo adv. (muz.) în ritm accelerat. [Cuv. it.].

afgán, ~i, afgană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Afganistanului sau populaţiei lui, referitor la Afganistan sau la locuitorii acestuia. // f. limbă vorbită de populaţia Afganistanului. // m., f. 1. persoană care are această limbă ca limbă maternă; 2. persoană (originară) din Afganistan: *afganii ... aveau în Asia rolul de-a acoperi cu neagra lor mulţime tendinţele Rusiei.* EM. // m. pl. popor din Afganistan. [Din fr. *Afgan*].

afídă, afide f. (la pl.) familie de insecte care cuprinde păduchii de plante; (şi la sg.) insectă din această familie. [Cf. fr. *aphididés*].

aflerosí, aflerosesc vb. (înv.) 1. (tr. şi refl.) a (se) sfinţi, a (se) închina, a (se) dedica, a (se) consacra (unui lucru sacru sau profan): *acest spital ... s-au afierosit şi s-au dat* (a. 1799). URIC.; *ţie ... mă afierosesc.* DRĂGHICI; 2. (tr.) a risipi: *să-mi afierosească averea.* AL. [Din gr. mod. *afiérosa* (aor. de la *afleróno*)].

afíf a. (reg.) fără o para, sărac: *tufă-n pungă, tufă în buzunar, afif!* AL. [Din turc. *hafif* „uşor", „sprinten"].

afige, afig vb. (înv.; tr.) a afişa. [Din lat. *affigere*].

afíl, ~i, afilă, ~e a. (bot.) fără frunze: *plantă afilă.* [Din fr. *aphylle*].

afiliá, afiliez vb. (tr. şi refl.) a (se) alătura unei instituţii, societăţi sau organizaţii (căreia i se subordonează): *la ideile căreia s-a afiliat şi o parte din boierimea din Muntenia.* BL. [Din fr. *affilier*].

afiliát, ~ţi, afiliată, ~e a. alăturat unei organizaţii, unei instituţii, unei societăţi etc. (căreia i se subordonează): *societate afiliată;* (subst.) *unul din afiliaţi, căutase să-l atragă şi pe frate-său.* GHICA. [V. *afilia*].

afiliáţie, afiliaţii f. afiliere. [Din fr. *affiliation*].

afiliére, afilieri f. acţiunea de a (se) afilia; afiliaţie. [V. *afilia*].

ăfin[1], afini m. arbust de munte cu fructe mici şi negre, comestibile (*Vaccinium myrtillus*). [Et. nec.].

afín[2], ~i, afină, ~e a. înrudit. // m. rudă prin alianţă. [Din lat. *affinis*].

afiná, afinez vb. (tr.) 1. a înlătura impurităţile dintr-o masă metalică; 2. a subţia firele de lînă, de bumbac etc.; 3. (fig.) a face mai fin, mai subtil: *a afina gustul.* // refl. a deveni mai fin, mai subtil: *spiritul se afinează prin conversaţie.* [Din fr. *affiner,* it. *affinare*].

afináj, afinaje n. (rar) afinare. [Din fr. *affinage*].

afinánt, afinanţi m. substanţă care se adaugă materiilor prime din care se fabrică sticla, pentru afinare. [Din fr. *affinant*].

afináre, afinări f. 1. acţiunea de a afina; 2. purificare a zahărului brut înainte de decolorare şi de rafinare; 3. eliminare completă a gazelor din topitura de sticlă. [V. *afina*].

afinát, ~ţi, afinată, ~e a. (rar) fin, subtil, rafinat: *vom avea în fruntea treburilor oameni ieşiţi din mai multe generaţii afinate şi cultivate.* SAD. [V. *afina*].

afinátă, afinate f. băutură alcoolică preparată din afine. [*Afină* + *-ată* (după *vişinată*)].

áfină, afine f. fructul afinului din care se prepară conserve sau siropuri: *l-am hrănit cu caş şi cu miel fript şi l-am cinstit cu rachiu de afine.* SAD. [De la *afin*].

afinét, afineturi n. afiniş. [*Afin[1]* + *-et*].

afiníş, afinişuri n. loc unde cresc afini; afinet. [*Afin[1]* + *-iş*].

afinitáte, afinităţi f. 1. (jur.) înrudire (prin alianţă); 2. asemănare, potrivire între persoane sau între manifestările lor: *Pann avea nu numai în spirit, ci şi în sînge afinităţi cu Caragiale.* CĂL.; *există afinitate între tigru şi pisică;* 3. predispoziţie, înclinaţie, aplecare: *romanticii, împinşi de o secretă afinitate, au privit cei dintîi cu totul treji fenomenul gotic.* BL.; 4. atracţie, simpatie între persoane asemănătoare (moral): *lipseşte orice afinitate faţă de guvernanţi;* 5. (chim.) proprietate a două substanţe de a se combina, de a reacţiona între ele: *oxigenul are afinitate pentru fier.* [Din fr. *affinité,* lat. *affinitas, -atis*].

afinór, afinori m. muncitor care realizează afinarea. [Din fr. *affineur*].

afión n. 1. substanţă narcotică (extrasă din mac): *rachiul din butoi era cu afion.* ISP; 2. plantă din care se extrag substanţe narcotice (de ex. macul): *frunză verde de-afion.* POP; 3. (fig.) amorţeală, toropeală: *mi-o trecut ..., s-o spart afionu la glasul tău.* AL. [Din turc. *afyon,* gr. mod. *afióni*].

afípt, afipte n. (reg.) anunţ, înştiinţare; afiş. [De la *afige* (după *înfipt*)].

afirmá, afírm vb. 1. (tr.) a susţine (cu tărie) că ceva este; a spune „da": *criticul n-avea nici o greutate să afirme valoarea lui Eminescu.* CĂL.; (refl. pas.) *judecăţile sînt universale, în care predicatul se afirmă sau se neagă pentru toată sfera subiectului.* MAIOR.; 2. (refl. şi tr.) a (se) face remarcat (prin ceva); a (se) evidenţia: *gîndirea filosofică se afirmă în cadrul spiritului într-un fel ireductibil.* BL.; *gîndirea arabă şi-a afirmat mult timp ascendenţa asupra celei europene.* BL.; *s-a afirmat ca poet.* [Din fr. *affirmer,* lat. *affirmare*].

afirmáre, afirmári f. 1. acţiunea de a (se) afirma şi rezultatul ei; 2. susţinere, prezentare argumentată (a unei idei, a unui principiu etc.): *ea este mai mult afirmare de principii teoretice decît disecare de opere.* IBR.; 3. (înv.) afirmaţie, spunere, zicere: *prin simplă afirmare nu se dovedeşte nimic.* EM.; 4. evidenţiere, etalare: *protestul împotriva afirmării specificului e violent la alogeni.* CĂL. [V. *afirma*].

afirmatív, ~i, afirmativă, ~e a. 1. care reprezintă o afirmaţie; care are sens pozitiv: *răspunsul fu mai puţin categoric şi, finalmente, afirmativ.* GHEŢIE; 2. care conţine o afirmaţie: *judecată afirmativă.* // adv. în forma unei afirmaţii; afirmînd: *ele n-au dreptul de a se pronunţa nici afirmativ, nici negativ în cestiune.* EM. [Din fr. *affirmatif,* lat. *affirmativus*].

afirmáţie, afirmaţii f. 1. exprimare, susţinere a unei păreri; asigurare, întărire: *afirmaţii critice asemănătoare se găsesc şi la alţi cărturari.* D.; 2. (la pl.) vorbe care exprimă o afirmare: *răspundea numai dacă era întrebat şi atunci prin afirmaţii sau negaţii.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **afirmaţiune**). [Din fr. *affirmation,* lat. *affirmatio, -onis*].

afirmaţiúne f. v. **afirmaţie.**

afíş, afişe n. 1. foaie (tipărită) care este expusă pentru informarea publicului: *să se arate numele lui pe afiş pentru ca să se împle sala.* NEGR.; **cap de afiş,** primul nume dintr-o listă de persoane înregistrate în ordinea valorii lor; 2. gen de artă grafică cu funcţie mobilizatoare, de informare, de reclamă etc. [Din fr. *affiche,* germ. *Affiche*].

afişá, afişez vb. 1. (tr.) a expune, a lipi un afiş: *în vitrina mea afişez ceea ce îmi place.* GHEŢIE; 2. (tr.) a fi adus la cunoştinţă printr-un afiş: *hotărîrile comisiei au fost afişate;* 3. (fig.; tr.) a manifesta în mod ostentativ; a face paradă de ceva: *cel fără căpătîi îşi afişează aproape ostentativ nobleţea.* BL.; *afişează dispreţ;* 4. (refl.) a se pune în evidenţă (în sens negativ); a apărea în tovărăşia cuiva: *s-a afişat cu ordonanţa.* [Din fr. *afficher*].

afişáj, afişaje n. 1. faptul de a (se) afişa; expunere, lipire a afişelor: *căutam instantaneu un loc de refugiu: un grup de oameni, un stîlp de afişaj sau gangul unei clădiri.* GHEŢIE; 2. punere (ostentativă) în evidenţă. [Din fr. *affichage*].

afişáre, afişári f. acţiunea de a (se) afişa şi rezultatul ei. [V. *afişa*].

afişiér, afişiere n. loc special (vitrină, panou) unde se expun afişe. [*Afiş* + *-ier*].

afişór, afişori m. 1. persoană care expune afişe; 2. persoană care distribuie afişe. [Din fr. *afficheur*].

afíx, afixe n. particulă (prefix, sufix sau infix) care se adaugă cuvintelor pentru a forma alte cuvinte (de ex.: pre-fac, frunz-iş). [Din fr. *affixe,* lat. *affixus*].

afixál, ~i, afixală, ~e a. (gram.) cu afix; referitor la afix. [Din fr. *affixal*].

afiná, afinez vb. (tr.) a rări, a face rar sau mai puţin compact: *grădinarul afinează pămîntul.* [Lat. *affenare*].

afinare, afinări f. acţiunea de a afina. [V. *afina*].

afinát, ~ţi, afinată, ~e a. rar, rărit, înfoiat: *zăpadă afinată; pămînt afinat;* (adv.) *lulea umplută afinat cu tutun.* [V. *afina*].

aflá, áflu vb. 1. (tr.) a găsi, a descoperi: *să-l fi căutat nu l-ar fi aflat.* PANN; **a afla chip (şi cale),** a găsi mijlocul (eficace): *aflase chip a se dezlega pe nesimţite dintr-un lanţ.* NEGR.; **a-şi afla omul,** a da peste cineva care nu poate fi înfrînt sau înşelat; **a nu-şi afla locul** (sau **loc**), a nu putea sta liniştit (de emoţie, de nerăbdare etc.); **a afla ac de cojocul cuiva,** v. **ac;** 2. (tr. şi intr.) a lua cunoştinţă, a căpăta veşti sau cunoştinţe despre ceva; a prinde de veste: *unchiul meu a aflat de legătura noastră.* NEGR.; *chiar dac-or afla de fiinţa noastră, nu vor da pe faţă taina.* SAD.; *ce-ai aflat?;* (refl. impers.) *la urmă se află că hoţul e chiar fiul ispravnicului.* CĂL.; 3. (tr.) a născoci, a imagina: *şedea turcii înarmaţi şi pe rînd se întreba ca ce moarte i-ar afla.* POP.; 4. (refl.) a fi, a se găsi, a-şi duce existenţa: *Cetatea Albă se află la gurile Nistrului.* EM.; *cum te afli?;* (fam.) **a se afla în treabă,** a se amesteca într-o discuţie sau într-o acţiune de ochii lumii, fără a aduce vreo contribuţie; **a se afla de faţă,** a fi prezent; **cum** (sau **care**) **nu se (mai) află,** nemaipomenit, extraordinar; deosebit: *te-oi face eu să iei un drăguţ de femeie care nu se mai află!* CR.; 5. (refl.) a fi, a exista: *un asemenea om nu se află în armie.* BĂLC. [Lat. *affiare* „a sufla, a inspira"].

afláre f. 1. acţiunea de a (se) afla şi rezultatul ei; 2. primire, căpătare de informaţii, veşti, noutăţi: *obrazul Laurei se lumină la aflarea veştii.* GHEŢIE; *aflarea rezultatului la concurs;* 3. găsire, descoperire (a unei soluţii, a unui rezultat): *critica ştiinţifică are de scop aflarea cauzelor care au dat naştere*

cutării sau cutării opere. IBR.; *aflarea numitorului comun;* **4.** prezență, existență într-un loc: *l-am văzut cu prilejul aflării lui în oraș.* [V. ***afla***].

aflător, ~i, aflătoare a. **1.** care află sau descoperă; (subst.) *face nu mai puțină cinste aflătorului decît tipografiei.* NEGR.; **2.** care se află (undeva): *leghioana engleză aflătoare la San-Sebastian ... să va spori.* A.R. [***Afla*** + *-tor*].

aflictív, ~i, aflictivă, ~e a. (jur.) care lovește direct într-o persoană: *pedeapsă aflictivă.* [Din fr. ***afflictif***].

aflicțiúne, aflicțiuni f. (rar) **1.** durere mare; **2.** pedeapsă. [Din fr. ***affliction***].

aflogístic, ~ci, aflogistică, ~ce a. neinflamabil: *substanță aflogistică; corp aflogistic.* [Din fr. ***aphlogistique***].

aflorimént, aflorimente n. (geol.) **1.** parte a unui zăcămînt care apare la suprafața solului; **2.** porțiune de teren unde rocile din subsol apar la suprafață datorită eroziunii. [Din fr. ***affeurement***].

afluá vb. v. **aflui.**

afluént, afluenți m. apă curgătoare care se varsă în alta mai mare, considerată în raport cu aceasta: *Dunărea are mulți afluenți;* (fig.) *mai avem și un alt afluent al țărănismului, un rîu puternic, e literatura din Ardeal.* IBR. [Din fr. ***affluent,*** lat. ***affluens, -ntis***].

afluénță f. **1.** scurgere mare de apă sau de alt lichid; (p.ext.) *corolarul acestei constatări este afluența spre cariera politică a persoanelor mijlociu dotate.* GHEȚIE; **2.** (fig.) abundență (de lucruri); mulțime (de lucruri): *afluența mărfurilor pe piață;* **3.** mulțime de oameni (care se îndreaptă spre același loc): *afluența pietonilor se păstra crescută.* GHEȚIE; *afluența vizitatorilor este explicabilă.* [Din fr. ***affluence,*** lat. ***affluentia***].

afluí, pers. 3 **afluiește** vb. (intr.) **1.** a curge spre ...: *sîngele afluiește la cap;* **2.** (fig.) a veni, a se deplasa în număr mare: *scriitorii români din orice provincie afluează spre Capitală.* IBR.; *demonstranții afluiesc pe bulevard;* (și: (rar) **aflua**). [Din lat. ***affluere,*** fr. ***affluer***].

aflúx, afluxuri n. **1.** deplasare a unui lichid către un anumit loc; **2.** afluență. [Din fr. ***afflux,*** lat. ***affluxus***].

afocál, afocale a. **sistem afocal,** sistem optic format din două lentile așezate astfel încît focarul-imagine al uneia să coincidă cu focarul-obiect al celeilalte. [Din fr. ***afocal***].

afolát, ~ți, afolată, ~e a. (franțuzism) înnebunit. [Din fr. ***affolé***].

afón, ~i, afonă, ~e a. și m., f. **1.** (persoană) care nu poate cînta corect, care nu are voce; **2.** (persoană) care suferă de afonie. // a. **consoană afonă,** consoană surdă (v. **surd**). [Din fr. ***aphone***].

afoníe f. **1.** (med.) pierdere a vocii ca urmare a unor leziuni ale laringelui; **2.** lipsă a sonorității. [Din fr. ***aphonie***].

afonizáre, afonizări f. (fon.) pierdere a vibrațiilor glotale la sunetele sonore. [Din fr. ***aphonisation***].

aforísm, aforisme n. propoziție sau frază care redă concis (și expresiv) un adevăr sau o opinie (despre viață); maximă, cugetare, sentință: *nervozitatea ... îl face să prefere aforismele și însemnările fugitive.* CĂL. [Din fr. ***aphorisme,*** lat. ***aphorismus,*** germ. ***Aphorismus***].

aforismátic, ~ci, aforismatică, ~ce a. (rar) care ține de aforisme, referitor la aforisme: *încercările de soluționare a acestor probleme au loc ..., fie sub formă aforismatică, fie sub formă sistematică.* BL. [***Aforism*** + *-atic*].

aforístic, ~ci, aforistică, ~ce a. alcătuit din aforisme; în formă de aforism; de aforism: *disertează pe orice temă ..., emițînd judecăți aforistice, adeseori sclipitoare.* CĂL.; (adv.) *nu și-a expus gîndirea decît aforistic.* BL. // f. totalitate a aforismelor unui gînditor, unei epoci, unui spațiu cultural etc.: *aforismul chinez ... cuprinde mult mai mult decît aforistica europeană.* BL. [Din fr. ***aphoristique,*** germ. ***aphoristisch***].

aforisticitáte f. caracter aforistic, criptic; formă aforistică: *aceeași neclaritate în idei, aceeași nesingurătate, aforisticitate.* EM. [***Aforistic*** + *-itate*].

a fortiórі adv. cu mai mult temei, cu atît mai mult. [Cuv. lat.].

a frésco a. și adv. pictat pe tencuiala proaspătă: *pictură a fresco; pictează a fresco.* [Cuv. it.].

afretá, afretez vb. (tr.) a închiria o navă. [Din fr. ***affréter***].

afretáre, afretări f. acțiunea de a afreta. [V. ***afreta***].

africán, ~i, africană, ~e a. care aparține, care este caracteristic Africii sau populației ei; referitor la Africa sau la locuitorii acesteia, din Africa: *insula cea pustie și prigorită de soarele african.* OD. // m. persoană (originară) din Africa. [Din lat. ***africanus,*** fr. ***africain***].

africanísm n. caracter african, specific african: *acest africanism ... nu este decît reacțiunea preistoriei ... împotriva excesului de civilizație istorică.* BL. [***African*** + *-ism*].

africanológ, ~gi, africanologă, ~ge m., f. specialist în africanologie. [Din fr. ***africanologue***].

africanologíe f. disciplină care se ocupă cu studiul limbilor și civilizațiilor africane. [De la ***Africa*** n. pr.].

africát, ~ți, africată, ~e a. (lingv.) care începe cu o ocluziune și se termină cu o fricțiune: *sunet africat; consoană africată.* [Din fr. ***affriqué,*** lat. ***affricatus***].

afrikáans n. (lingv.) varietate a limbii olandeze vorbită de albi (îndeosebi de cei care se trag din buri) în sudul Africii. [Din fr. ***afrikaans***].

afrikánder, afrikanderi m. bur. [Din engl. ***Afrikander***].

afro-american, ~i, afro-americană, ~e a. care aparține populației africane dusă în America, referitor la această populație: *jazul este o creație afro-americană.* // m., f. persoană de origine africană care trăiește în America. [Din fr. ***afro-américian***].

afro-asiátic, ~ci, afro-asiatică, ~ce a. care privește deopotrivă Africa și Asia (în special din punct de vedere politic): *țările afro-asiatice.* [Din fr. ***afro-asiatique***].

afrodiziác, ~ci, afrodiziacă, ~ce a. și n. (substanță) care stimulează pornirile sexuale; (p. ext.) *acest spiritualism afrodisiac al romanticilor, fără religiozitate, a trecut și la Eminescu.* CĂL. [Din fr. ***aphrodisiaque***].

afrónt, afronturi n. faptă sau vorbă jignitoare (aruncată în față); insultă adusă în public: *nu-i ieșea de la inimă afrontul ce i-l făcuse.* CR. [Din fr. ***affront***].

afrontá vb. v. **afrunta.**

afruntá, afrúnt vb. (rar; tr.) a înfrunta; (și: **afronta**). [Din fr. ***affronter***].

afruntáre, afruntări f. (rar) faptul de a înfrunta; înfruntare. [V. ***afrunta***].

áftă, afte f. (med.) ulcerație care apare pe mucoasa gurii sau a faringelui. [Din fr. ***aphte,*** lat. ***aphtae***].

aftoásă, aftoase a. **febră aftoasă,** boală infecțioasă specifică animalelor rumegătoare (transmisibilă și omului), caracterizată prin febră și erupții, localizată pe mucoasa bucală. [Din fr. ***aphteuse***].

aftór m. v. **actor.**

afuiére f. proces de eroziune și de spălare a fundului unei ape curgătoare în zona fundației unei lucrări hidrotehnice. [După fr. ***affouillement***].

afumá, afúm vb. **1.** (tr.) a pune un aliment la fum pentru a-l conserva: *afuma o parte din carne și-o punea la bătaia luminii.* SAD.; *a afuma șunca;* **2.** (refl. și tr.) a căpăta sau a face să capete gust și miros neplăcut de fum (în timpul preparării): *s-a afumat laptele;* **3.** (tr.) a umple cu fum o încăpere: *afumă un buduroi ca să reteze faguri.* SAD.; *am afumat pivnița cu pucioasă;* **4.** (tr. și refl.) a (se) acoperi cu un strat de fum; a (se) înnegri de fum: *cratița s-a afumat;* **5.** (intr.) a fumega; a scoate fum: *soba afumă;* **6.** (intr.) a parfuma, a tămîia: *hîrtie de afumat;* **7.** (pop.; tr.) a învălui în fum, a trata cu fum pentru a vindeca (de spaimă): *mult păr îmi trebuia de la tine ca să-l afum.* CR.; **8.** (tr.) a pedepsi făcînd să inspire fum: *se gîndea la ... țăranii spînzurați cu capul în jos și afumați în coșare ca să plătească dările.* CĂL.; **9.** (fig.; refl.) a se îmbăta ușor. [Lat. ***affumare***].

afumáre, afumări f. **1.** acțiunea de a (se) afuma; **2.** procedeu de conservare a alimentelor (pește, șuncă etc.) prin fum; **3.** parfumare: *afumare cu smirnă.* [V. ***afuma***].

afumát, ~ți, afumată, ~e a. **1.** care a fost pus la fum: *vom face plachie cu costițe de porc, de cele afumate.* CR.; **2.** parfumat cu fumul unei substanțe: *odaie afumată cu smirnă;* **3.** acoperit cu fum, înnegrit datorită vechimii: *un portret ... atîrnat în afumatul perete.* EM.; *icoane afumate;* **4.** cu gust neplăcut de fum: *bucatele le-a făcut afumate.* CR.; **5.** fumuriu: *caprele sînt negre, roșcate, afumate;* **6.** (fig.) beat (ușor): *era afumat rău ... nenea Ghiță.* CAR. [V. ***afuma***].

afumătoáre, afumători f. **1.** vas mic în care se ard substanțe cu miros plăcut: *afumătoare de argint.* OD.; **2.** amenajare pentru conservarea prin fum a alimentelor; afumătorie. [***Afuma*** + *-toare*].

afumătór, afumători m. persoană care afumă. [***Afuma*** + *-tor*].

afumătoríe, afumătorii f. instalație specială pentru afumarea cărnii sau a peștelui; afumătoare. [***Afumător*** + *-ie*].

afumătúră, afumături f. aliment conservat prin fum. [***Afuma*** + *-tură*].

afúnd, ~zi, afundá, ~e a. **1.** la distanță (relativ) mare în adîncime; adînc: *împrejur dă țigănie să ne săpăm niște gropi afunde.* B.-DEL.; *rîu afund; văi afunde;* **2.** care are partea opusă deschizăturii la mare distanță de ea; care se prelungește mult în interior: *acolo se află o peșteră afundă.* SAD.; **3.** (fig.) profund, intens, total: *o, e o tăcere atît de afundă că se aud Carpații.* VIERU. // n. loc îndepărtat, ascuns în depărtare; adîncime: *căuta o vacă rătăcită în afundul pădurii.* SAD.; (fig.) *norul trece și dispare în afundul cerului.* AL.; **din afund,** profund, din interior, din adînc: *închide ochii triști și adoarme oftînd greu, din afund.* CAR. // adv. **1.** în adîncime, pînă la fund: *de-a dreapta-mi stau Carpații ascunși afund în ceață.* BOL.; **a (se) da afund,** a (se) cufunda într-o apă sau în depărtare: *leșițele speriate se da afund.* OD.; *toți s-au înecat, afund s-au dat.* POP; **2.** (fig.) adînc, deplin, profund: *dormea încă afund.* SAD.; *știe afund istoria.* [A^3 + ***fund***].

afundá, afúnd vb. **1.** (tr.) a împinge pînă la fund, a băga la fund: *o luă și o afundă în scăldătoarea svintei cîrstealnițe.* DOS.; *în prăpastie îl afundă;* **2.** (refl.) a intra, a pătrunde afund; (fig.) *s-afund mereu în taina nopții.* AL.; **3.** (refl.) a se pierde în depărtare; a dispărea: *în văzduh s-au afundat.* AL.; (fig.) *m-afund într-o crîșmă și scriu.* BAC.; **4.** (fig.; refl.) a se cufunda într-o acțiune: *s-a afundat în lectură și nu mai știe de nimic.* [Lat. ***affundare***].

afundáre, afundări f. acțiunea de a (se) afunda; cufundare. [V. ***afunda***].

afundát, ~ți, afundată, ~e a. **1.** adîncit: *cu fața cruntă și împănginată, cu ochii afundați, barbă sperlită.* B.-DEL.; *pleoapele sale afundate.* OD.; **2.** depărtat, abia zărit. [V. ***afunda***].

afundátor, afundători m. (rar) persoană care afundă. [***Afunda*** + *-tor*].

afundătúră, afundături f. (rar) văgăună: *vederea lui nu poate străbate prin toate colțurile și afundăturile.* ISP. [***Afunda*** + *-tură*].

afundíș, afundișuri n. loc foarte depărtat (și necunoscut): *în afundișul codrilor;* (fig.) *un fulger de amintire îi licări ca din afundișul unui vis dureros și depărtat.* DELAVR. [***Afund*** + *-iș*].

afunzíme, afunzimi f. adîncime, profunzime: *părea că vine asupra lor din afunzime un urlet tremurat.* SAD. [***Afund*** + *-ime*].

afurcá, afúrc vb. (rar; tr.) a fixa o navă cu două ancore de fundul apei. [Din fr. *affourcher*].

afurcáre, afurcări f. acţiunea de a afurca. [V. *afurca*].

afurisánie f. v. afurisenie.

afuriseálă, afuriseli f. (rar) blestem, afurisenie: *tună şi trăsneşte împotriva eteriştilor, făcîndu-le o straşnică afurisealâ.* CĂL. [*Afurisi* + *-eală*].

afurisénie, afurisenii f. (bis.) pedeapsă canonică; anatemă; excomunicare: *i-au fost făcut afurisenie.* NEC.; (şi: (înv.) **afurisanie**). [*Afurisi* + *-enie*].

afurisí, afurisesc vb. **1.** (tr.) a exclude (un timp) dintre credincioşi: *preoţii o afurisiră în numele bisericii.* OD.; (intr.) *papa în domnia sa precum îi plăcea aşa afurisea şi blagoslovea.* B.-DEL.; **2.** (tr.) a blestema, a arunca anatema: *să afurisească pe acest proclet.* CR.; **3.** (refl.) a se jura: *m-afurisesc de azi înainte să fiu mai cuminte.* POP [Din gr. biz. ***aphorísa*** (aor. lui ***aphorízo***)].

afurisíre, afurisiri f. blestem, anatemă: *afurisirea cadă, sfinte, judecătorule părinte pe cei ce ţara ne-au vîndut.* MAT. [V. *afurisi*].

afurisít, ~ţi, afurisită, ~e a. **1.** blestemat, excomunicat; **2.** (fig.; şi m., f.) (om) rău, îndrăcit, fără omenie: *ciocoi de cei afurisiţi.* AL.; (fig.) *să plesnească cercul ist afurisit şi să se nască pruncul tău.* CR.; **3.** (fam.; şi m., f.) (copil) ştrengar, poznaş: *cine eşti tu, afurisitule?* AL. [V. *afurisi*].

afuzalí m. soi de viţă de vie cu boabe mari, de culoare galbenă-verzuie şi miez cărnos. [Din turc. ***Afuz-Ali*** n. pr.].

agá f. v. agă.

agabaníu n. (înv.) stofă scumpă din care îşi făceau turcii turbane: *aşternut de agabaniu.* OD. [Din turc. *agabani*].

agalactíe, agalactii f. lipsă a laptelui mamei după naştere. [Din fr. ***agalactie, agalaxie***].

agále adv. (pop.) încet, domol; fără grabă: *se întorcea acasă agale, agale.* ISP. [Din gr. mod. ***agália***].

agálmă, agalme f. (înv.) idol: *mearsă într-o capişte unde era o agalmă, adecă idol, făcut de argint şi de aur.* DOS. [Din gr. mod. ***ágalma***].

agám, ~i, agamă, ~e a. (biol.) care se produce fără fecundare: *reproducere agamă.* [Din fr. ***agame***].

agámă, agame f. (la pl.) gen de reptile sauriene asemănătoare cu iguana, care trăiesc în Australia; (şi la sg.) reptilă din acest gen. [Din fr. ***agame***].

agámic, ~ci, agamică, ~ce a. (bot.) care nu produce gameţi. [Din fr. ***agamique***].

agamídă, agamide f. (la pl.) familie de saurieni din regiunile calde; (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. ***agamidés***].

agamíe f. (biol.) tip de înmulţire asexuată care nu implică un proces de fecundare. [Din fr. ***agamie***].

agápă, agape f. **1.** ospăţ pe care primii creştini îl luau în comun; **2.** banchet, ospăţ între prieteni: *oferi o agapă profesorilor la unul din cele mai bune restaurante din oraş.* GHEŢIE. [Din fr., lat. ***agape***].

agár-agár n. substanţă gelatinoasă extrasă din unele alge marine, întrebuinţată în bacteriologie, industria farmaceutică şi industria alimentară. [Din fr. *agar-agár*].

agareán, ~eni, agareană, ~ene m., f. (în Biblie) descendent al roabei Agar; păgîn, necredincios: *tot supt sabie punea, precum feaceră acmu agareanii svinţilor creştini.* DOS.; (adj.) *cade la prinsoare cu mai mulţi din oştile-agarene.* B.-DEL. [De la *Agar* n. pr. + *-ean*].

agaricacée, agaricacee f. (la pl.) familie de ciuperci comestibile, avînd pălăria cu numeroase lamele (de ex. rîşcovul); (şi la sg.) ciupercă din această familie. [Din fr. ***agaricacées***].

agarineán, agarineni m. (înv.) mahomedan, musulman; păgîn. [Din sl. *agarěaninŭ*].

agarinésc, ~şti, agarineáscă, ~eşti a. (înv.) păgînesc, necreştin: *i-au datu-i la carte agarinească.* DOS. [*Agarean* + *-esc*].

agasá, agasez vb. (tr.) a plictisi, a enerva: *ceea ce-l agasează pe Caragiale e plăcerea mahalagioaicei.* IBR.; *mă agasează cu problemele ei.* [Din fr. ***agacer***].

agasánt, ~ţi, agasantă, ~e a. care enervează, agasează: *este un roman poate şi mai prolix şi mai agasant prin inaptitudine narativă.* CĂL. [Din fr. ***agaçant***].

agasáre, agasări f. acţiunea de a agasa şi rezultatul ei; enervare, iritare: *imediat vizibilă la Zarifopol este persiflarea continuă şi sistematică pînă la agasare.* CĂL. [V. *agasa*].

agasát, ~ţi, agasată, ~e a. enervat, iritat: *se înapoie pe la cinci, vizibil indispus şi chiar agasat.* GHEŢIE. [V. *agasa*].

agát, agate n. varietate de silice, cu benzi divers colorate, folosită ca piatră semipreţioasă; (fig.) *pe ici, pe colo, apa se încreţea în cercuri de agat.* SAD. // f. (la pl.) varietate de litere tipografice; (şi: **agată**). [Din fr. ***agate***].

agátă f. v. agat.

agatîrşi m. populaţie scitică care locuia pe cursul mijlociu al Mureşului; (adj.) *autorii vechi sînt despuiaţi spre a da mărturisiri asupra mierii agatîrşe.* CĂL. [Din lat. *Agathyrsi*].

agaţaménţ, agaţamente n. (arg.) **1.** acţiunea de a agăţa, de a acosta o persoană de sex opus; **2.** (concr.) persoană agăţată, acostată de cineva. [De la *agăţa*].

agávă, agave f. plantă ornamentală cu frunze mari, originară din America (*Agave*). [Din fr. ***agave***].

ágă, agi m. (înv.) **1.** ofiţer sau comandant din armata otomană: *adună ... pe agii ienicerilor.* BĂLC.; *gustă vinul pritocit, de agale mult iubit, de paşale mult dorit.* POP.; **2.** prefect de poliţie: *scrie tu ... ordinul de arestuire ... şi dă hîrtia în mîna agăi.* AL.; **3.** rang boieresc corespunzător unor funcţii din siguranţa publică; şef al unei agii: *poftim d-ta întîi, arhon agă.* AL.; (şi: **aga,** pl. **agale**). [Din turc. *aga*].

agănău n. (reg.) tip de horă ţărănească apropiată cu bătuta; melodia după care se execută. [Et. nec.].

agărîíc, agărîícuri n. (înv.) bagaj (mult), calabalîc: *i-au luat cai, şele şi agărîlc, atît al lui cît ş-al slujitorilor.* SAD. [Din turc. *ağırlık* „greutate"].

agăţá, agăţ vb. **1.** (tr.) a prinde de un cui, de un cîrlig etc.; a atîrna, a suspenda: *o minusculă tăbliţă, agăţată de poartă, indica numirea instituţiei.* GHEŢIE; *agăţ haina să se usuce;* **2.** (refl.) a se prinde, a se ataşa, a se lipi de ceva: *scaiul se agaţă de haine;* **a se agăţa ca scaiul de cineva,** v. **scai; 3.** (tr. şi refl.) a (se) apuca cu mîinile, cu unghiile de ceva (spre a se urca): *mulţimea s-acaţă greu de ziduri.* AL.; (fig.) *Dimitrie se agăţă de această ultimă mărturisire ca de o scîndură de salvare.* GHEŢIE; **4.** (tr. şi refl.) a (se) rupe prinzînd(u-se) într-un obiect ascuţit: *mi s-au agăţat ciorapii;* **5.** (fig.; refl.) a se lega de cineva: *s-a agăţat de el şi nu-i mai dă pace;* **6.** (fam.; tr.) a acosta o persoană (de sex opus); (şi: (reg.) **acăţa**). [Lat. *accaptiare*].

agăţáre, agăţări f. acţiunea de a (se) agăţa; (şi **acăţare**). [V. *agăţa*].

agăţát[1] n. faptul de a agăţa, de a atîrna: *agăţatul hainei, nu este posibil, fiindcă s-a rupt cuierul;* (şi **acăţat**[1]). [V. *agăţa*].

agăţát[2]**, ~ţi, agăţată, ~e** a. **1.** atîrnat, spînzurat; **2.** rupt, găurit prin prinderea într-un obiect ascuţit: *haină agăţată;* (şi **acăţat**[2]). [V. *agăţa*].

agăţăcios, ~şi, agăţăcioásă, ~e a. care se agaţă, se prinde uşor: *scaiul este agăţăcios;* (şi: (reg.) **acăţăcios**). [*Agăţa* + *-ăcios*].

agăţătór, ~i, agăţătoáre a. care (se) agaţă: *casa era prevăzută cu un enorm balcon sprijinit pe coloane groase, năpădită de plante acăţătoare.* CĂL. // f. **1.** verigă de agăţat hainele în cui; **2.** (la pl.) grup de păsări care se agaţă de arbori (de ex.: ghionoaia, cucul); (şi: (reg.) **acăţător**). [*Agăţa* + *-tor*].

áge, agez vb. (latinism; tr. şi intr.) a face, a executa, a realiza: *în conformitate cu acest drept obiectiv, să facă, să ageze ceva.* EM.; *se servă de personalitatea sa specială ca de un instrument pentru arte şi ageză cu ea ca* [cu] *un material propriu.* EM. [Din lat. *agere*].

ageamíu, ~ii, ageamie, ~ii a. şi m., f. **1.** începător, novice: *la vînătoare ... eu mă pricep cam tot atîta precît se pricepea vestitul ageamiu.* OD.; **2.** nepriceput, neştiutor: *scoteau din brîu cîte o pereche de cărţi ... şi spălau pe ageamii de parale.* GHICA. [Din turc. *acemi*].

agéndă, agende f. **1.** carnet în care se notează, pe zile, ce are de făcut cineva; **2.** ordine de zi: *agenda conferinţei de pace.* [Din fr., lat. ***agenda***].

agenezíe, agenezii f. **1.** incapacitate de reproducere biologică; **2.** dezvoltare embrionară insuficientă. [Din fr. ***agénésie***].

agént, agenţi m. **1.** principiu activ, care provoacă sau influenţează un fenomen: *să cercetăm natura agentului care produce senzaţiunea căldurii.* EM.; *aburul este un agent puternic;* (fig.) *luxul este cel mai teribil agent al corupţiunii.* FIL.; **2. agent patogen,** microorganism ce poate pătrunde într-un organism, producînd manifestări patologice; **3.** persoană însărcinată cu o misiune publică sau particulară: *uliţile era percurse de patrule de agenţi poliţieneşti.* EM.; *pionul şi agintele d-lui de Bismark.* EM.; *agent de schimb; agent diplomatic;* **agent secret,** v. **secret; 4.** (gram.) **nume de agent,** substantiv sau adjectiv care indică pe autorul acţiunii unui verb; **complement de agent,** subiect logic al acţiunii exprimate de un verb cu formă pasivă; (şi: (înv.) **aghent, aginte**). [Din fr. *agent,* lat. *agens, -ntis,* germ. *Agent*].

agentív n. (lingv.) caz al agentului unui proces (în unele limbi); (adj.) **sintagmă agentivă,** complement de agent al unui verb pasiv. [Din engl. ***agentive,*** fr. ***agentif***].

agentúră, agenturi f. **1.** casă de comerţ condusă de un agent; **2.** grup organizat aflat în slujba unor forţe străine. [Din germ. ***Agentur***].

agenţíe, agenţii f. **1.** sediul, biroul agentului: *agenţie de bilete;* **agenţie de voiaj,** birou unde se vînd cu anticipaţie bilete de călătorie; **2.** reprezentanţă, filială sau sucursală a unei instituţii, a unei întreprinderi etc.: *agenţia Havas; agenţia Renault;* **3.** reprezentanţă a unui stat străin (condusă de un agent diplomatic): *cu asemine măsuri am supăra pe aghenţia nemţească.* AL.; (şi: (înv.) **aghenţie**). [Din it. ***agenzia,*** germ. ***Agentie***].

áger, ~i, ageră, ~e a. **1.** sprinten, iute în mişcări: *caii repezi, ageri, cu coame.* ALEX.; *vultur ager;* (fig.) *vînt ager;* (subst.) *şi iar ia securea-n grabă, ca un ager l-a sa treabă.* PANN; **2.** isteţ, deştept: *cea dintăi şcolăriţă a fost însăşi Smărăndiţa popei, o zgîtie de copilă ageră la minte.* CR.; *băiat ager;* **3.** care aparţine omului inteligent, care caracterizează pe omul deştept: *comisul avea mintea ageră.* GHEŢIE; **4.** care denotă inteligenţă, isteţime; pătrunzător: *în soluţia ageră, dar intenabilă ... găsim ... o exaltare a principiului identităţii.* BL.; *ochi ageri;* **5.** (înv. şi pop.) tăios, ascuţit: *să-i fie paloşul totdeauna gata şi tăiuşul ager.* SAD.; [dobitoace] *cu dinţii ageri.* POP. [Lat. *agilis*].

agerazíe f. (livr.) aparenţă tinerească la o persoană în vîrstă. [Din fr. ***agérasie***].

agerí, ageresc vb. (şi fig.; tr.) a face ager: *ne ascute mintea spre răutăţi, ne agereşte duhul spre desfrînare* (începutul sec. XIX). GCR. [*Ager* + *-i*].

ageríe f. (înv.) vivacitate, sprinteneală, iuţeală: *cu atîta agerie slobozîndu-se ... din vîrful muntelui.* CANT. [*Ager* + *-ie*].

ageríme, agerimi f. **1.** însuşirea de a fi ager; uşurinţă în mişcări; îndemînare; sprinteneală: *ei se luptă cu agerime.* BOL.; *cu mare agerime ... a tras unul după altul pe ostrov doi lini.* SAD.; **2.** iuţeală, viteză: *uimi saloanele valahe prin agerimea picioarelor sale.* CĂL.; **3.** (fig.) putere de pătrundere; capacitate de a înţelege cu uşurinţă; isteţime: *orice intelegenţă intuitivă de oarecare agerime ... le învederează.* BL. [*Ager* + *-ime*].

agerít, ~ţi, agerită, ~e a. (înv.) ascuţit, tăios: *asta zicînd, era să-ş afunde în piept gingaş sabia-agerită.* B.-DEL. [V. *ageri*].

agésc, ~şti, agescă, ~şti a. (înv.) care ţine de agă, care se referă la agă: *au poruncit ... să fie toţi slujnicii hătmăneşti şi cei agheşti de căutare gata.* N.COSTIN. [*Agă* + *-esc*].

agést, ageste şi **agesturi** n. (reg.) **1.** aluviuni cu îngrămădire de crengi, de buşteni etc. depuse la cotitura unui râu şi formînd un obstacol; **2.** loc unde s-au adunat asemenea aluviuni. [Lat. *aggestum* „întăritură, fortificaţie"].

agestí, agestesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a stăvili o apă curgătoare, îngrămădind crengi, buşteni etc.; **2.** (refl.) a se îngrămădi la cotitura unui râu; **3.** (fig.; refl.) a se pripăşi, a se oploşi. [De la *agest*].

agéstru, agestre n. con de dejecţie. [Din fr. *agestre,* lat. *agester*].

agfacolór a. **procedeu agfacolor,** procedeu de realizare a imaginilor colorate prin suprapunerea a trei straturi fotosensibile. [Din germ. *Agfacolor,* nume comercial].

agheasmatăr, agheasmatare n. **1.** vas în care se păstrează agheasma; **2.** culegere de rugăciuni care se rostesc în timpul stropirii cu agheasmă. [Din gr. mod. *aghiasmatárion*].

agheásmă f. **1.** (bis.) apă sfinţită: *i-au urat mitropolitul, blagoslovindu-l cu cruce şi cu agheasmă stropindu-l.* N.COSTIN; **2.** (fam.) ţuică (îndulcită cu miere): *se învîrteşte lumea cu mine de atîta agheasmă rusească.* CR.; (şi: (pop.) **aiasmă, iasmă**). [Din sl. *agiazma,* gr. mod. *aghíasma*].

aghánt m. v. **agent.**

aghenţíe f. v. **agenţie.**

aghesmuí, aghesmuiesc vb. **1.** (tr.) a stropi cu agheasmă în scop purificator; **2.** (iron. şi fam.; tr.) a bate: *îl aghesmuiesc cu astă ... labă.* AL.; **3.** (fig.; refl.) a se îmbăta (uşor). [*Agheasmă* + *-ui*].

aghesmuíre, aghesmuiri f. acţiunea de a (se) aghesmui. [V. *aghesmui*].

aghesmuít, ~ţi, aghesmuită, ~e a. **1.** stropit cu agheasmă; **2.** (iron.) beat (pe jumătate): *ne trezim cu popa ... tămîiet şi aghesmuit gata des-dimineaţă.* CR. [V. *aghesmui*].

aghiós, aghioase n. imn liturgic; **i-a cîntat popa aghiosul,** a murit, l-au înmormîntat; **a trage (la) aghioase, a)** a cînta pe nas după psaltire: *de veselie, trage nişte aghioase c-un glas tîrît, de amuţi gălăgia şezătoarei.* DELAVR.; **b)** a horcăi, a sforăi în somn; a dormi: *măi băieţi, ia amu trageţi la aghioase.* CR. [Din gr. mod. *ághios* „sfînt"].

aghiotánt, aghiotanţi m. (înv.) ofiţer sau subofiţer ataşat pe lîngă un comandant militar: *într-o noapte veni un aghiotant a lui Omer Paşa.* BOL. [Cf. rus. *adiutant*].

aghiúţă m. (fam.) diavol, drac: *nu-i putu scoate din mîna lui cu viaţă nici aghiuţă.* ISP.; **a-l lua aghiuţă,** a o păţi; a muri; **a-l fura aghiuţă,** a adormi: *cum bău, îl şi fură aghiuţă.* ISP. [Din gr. mod. *ághios* „sfînt" + *-uţă*].

agiág n. (reg.) lut, argilă. [Din magh. *agyag*].

agíe, agii f. (înv.) **1.** funcţia, demnitatea de agă; **2.** organ administrativ însărcinat cu menţinerea ordinii publice: *un zapciu al agiei oprea carele să nu se vîre pînă după trecerea alaiului.* NEGR. [*Agă* + *-ie*].

agiésc, ~şti, agieăscă, ~eşti a. care ţine de agă sau de agie: *cazaci agieşti pedeştri, cu cimpoaie şi tobe.* FIL. [*Agie* + *-esc*].

agíl, ~i, agilă, ~e a. care se mişcă uşor; sprinten, vioi: *om agil;* (adv.) *făcea pe coarde mîna să-i tremure agil.* MACED. [Din fr. *agile,* lat. *agilis*].

agilitáte, (rar) **agilităţi** *f.* uşurinţă şi rapiditate în mişcări; sprinteneală, vioiciune: *la nunta ei se minunase de agilitatea acrobaţilor italieni.* SAD.; (p. ext.) *numai o deosebită agilitate şi suplete intelectuală îl pune în situaţia de a da uneori iluzia unor soluţii.* BL. [Din fr. *agilité,* lat. *agilitas, -atis*].

agínte m. v. **agent.**

ágio, agióuri n. **1.** speculaţie asupra cursului stabilit la bursă; **2.** beneficiu rezultat în tranzacţiile cu bani şi cu metale preţioase: *dacă mulţimea banilor de argint e prea mică în raport cu necesităţile circulaţiei, atunci provine cazul că argintul are agio faţă cu aurul.* EM. [Din it. *aggio,* fr. *agio*].

a giórno a. şi adv. **iluminare a giorno,** iluminare comparabilă cu lumina zilei. [Cuv. it.].

agiotá, agiotez vb. (intr.) a specula asupra valorilor sau mărfurilor al căror preţ este variabil. [Din fr. *agioter*].

agiotáj, agiotaje n. traficare a valorii efectelor publice: *cu preţul lor normal, fără speculă, fără agiotaj.* EM. [Din fr. *agiotage*].

agită, agít vb. **1.** (tr.) a mişca repede într-o parte şi în alta; a clătina, a zgudui: *zgripsorul îşi agită aripile cu disperare.* SAD.; *vîntul agită frunzele;* (refl. pas.) *a se agita flaconul înainte de întrebuinţare;* **2.** (fig.; tr.) a tulbura, a excita: *spiretele tinere sînt agitate de luptele pînă acum glorioase ale conaţionalilor lor.* EM.; **3.** (tr.) a aduce în atenţie şi a examina: *el agită problema în limitele întrebării din urmă.* BL.; *a agita o chestiune;* (refl. pas.) *a fost acea clasă mijlocie în care se agită ideile revoluţionare.* IBR.; **4.** (refl.) a fi în mişcare, a se frămînta: *se agită întruna;* **5.** (refl.) a se răzvrăti, a se revolta: *ţăranii se agită.* [Din fr. *agiter,* lat. *agitare*].

agitáre, agitări f. acţiunea de a (se) agita; clătinare, scuturare: *este necesară agitarea flaconului înainte de întrebuinţare.* [V. *agita*].

agitát, ~ţi, agitată, ~e a. **1.** care se mişcă (mereu) încoace şi încolo, care se agită: *mare agitată;* **2.** (fig.) tulburat; neliniştit: *şi-a narat în versuri şi proză viaţa lui agitată.* CĂL.; *om agitat;* **3.** (fig.) bogat în evenimente; tumultuos: *trăim vremuri agitate.* [V. *agita*].

agitátor, ~i, agitatoáre m., f. persoană care face agitaţie politică (incitînd la revoltă): *era agitator de idei, revoluţionar.* MAIOR. // n. aparat folosit pentru omogenizarea unui amestec de substanţe. [Din fr. *agitateur,* lat. *agitator*].

agitatóric, ~ci, agitatorică, ~ce a. referitor la agitaţie, care ţine de mijloace de propagandă (politică). [*Agitator* + *-ic*; cf. germ. *agitatorisch*].

agitáţie, agitaţii f. **1.** mişcare neregulată şi prelungită: *strada, de regulă puţin umblată, era stăpînită de o agitaţie neobişnuită.* GHEŢIE; *agitaţia mării;* **2.** mişcare tumultuoasă; tulburare: *a potoli o agitaţie;* **3.** nelinişte sufletească: *s-ar fi prelungit coşmarul ... dacă o agitaţie nervoasă nu mă deştepta.* NEGR.; **4.** activitate, mijloc de mobilizare politică; **5.** frămîntări, tulburări sociale sau politice: *din cauza agitaţiilor radicale, negoţ şi industrie merg rău.* EM.; (şi: (înv.) **agitaţiune**). [Din fr. *agitation,* lat. *agitatio, -onis*].

agitaţiúne f. v. **agitaţie.**

agláz m. (reg.) plantă cu inflorescenţa compusă din flori albe sau roz (probabil aglică): *foaie verde foi aglaz pusei briciu să mă raz.* POP. [Et. nec.].

aglícă, aglice f. plantă erbacee din familia rozaceelor ale cărei flori albe au un miros plăcut de portocale; (reg.) teişor (*Filipendula vulgaris*): *frunză verde trei aglice.* POP. [Din bulg. *aglica,* sb. *jaglika*].

aglicél, aglicei m. (reg.) plantă erbacee din familia primulaceelor cu flori galbene, plăcut mirositoare; ciuboţica-cucului (*Primula officinalis*). [*Aglică* + *-el*].

aglomerá, aglomerez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) strînge la un loc, a (se) îngrămădi (persoane sau lucruri): *s-au aglomerat hîrtiile pe birou;* **2.** (refl.) a se umple, a deveni plin: *sala se aglomerează;* **3.** (tr.) a încărca pe cineva cu prea multe treburi; **4.** (tr.) a strînge, a lega împreună granulele, particulele, fişiile: *a aglomera un material.* [Din fr. *agglomérer,* lat. *agglomerare*].

aglomeránt, ~ţi, aglomerantă, ~e a. care aglomerează. // m. substanţă care leagă între ele particulele unui material; liant. [Din fr. *agglomérant*].

aglomerăre, aglomerări f. **1.** acţiunea de a (se) aglomera şi rezultatul ei; îngrămădire, îmbulzeală: *el aduce sensibilitatea excesivă, iubirea de aglomerare citadină.* CĂL.; **2.** (tehn.) strîngere, legare a granulelor, particulelor, fişiilor unui material. [V. *aglomera*].

aglomerát, ~ţi, aglomerată, ~e a. **1.** care este ticsit, suprapopulat: *tren aglomerat;* **2.** (şi n.) (material) obţinut din legarea (cu un adeziv a) unor substanţe granulare, fibroase etc.: *plăci aglomerate.* // n. rocă formată prin acumularea de materiale provenite din explozii vulcanice. [V. *aglomera*].

aglomeratór, aglomeratoare n. instalaţie sau maşină folosită pentru aglomerarea minereurilor. [Din fr. *agglomérateur*].

aglomeráţie, aglomeraţii f. **1.** îngrămădire de oameni; îmbulzeală: *evită de obicei aglomeraţiile;* **2.** aşezare umană; (şi: (înv.) **aglomeraţiune**). [Din fr. *agglomération*].

aglomeraţiúne f. v. **aglomeraţie.**

aglosíe, aglosii f. (med.) lipsă congenitală a limbii. [Din fr. *aglosie*].

aglutiná, aglutinez vb. (refl.) a se împreuna, a se uni: *în limba română, articolul hotărît se aglutinează cu substantivul determinat.* [Din fr. *agglutiner,* lat. *agglutinare*].

aglutinánt, ~ţi, aglutinantă, ~e a. **1.** care lipeşte, care uneşte; **2. limbă aglutinantă,** limbă lipsită de flexiune, în care raporturile gramaticale se exprimă prin adăugarea unor sufixe sau prefixe. [Din fr. *agglutinant,* lat. *agglutinans, -ntis*].

aglutináre, aglutinări f. **1.** acţiunea de a se aglutina; lipire; **2.** (lingv.) alipire a unei particule la un cuvînt sau a unui cuvînt la altul. [V. *aglutina*].

agnát, ~ţi, agnată, ~e m., f. rudă în linie paternă. [Din fr. *agnat,* lat. *agnatus*].

agnátă, agnate f. (la pl.) clasă de vertebrate acvatice fără maxilarul inferior; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *agnathes*].

agnaţiúne, agnaţiuni f. înrudire în linie paternă. [Din fr. *agnation,* lat. *agnatio, -onis*].

agnéţ, agneţi m. (bis.) bucată de pîine tăiată de preot din mijlocul unei prescuri (pentru anafură): *trupul se frînge bucăţi, cînd se împarte svîntul agneţ.* VARL. [Din sl. *aganici*].

agnómen, agnomene n. supranume, poreclă primită de romani în urma unor fapte deosebite. [Din lat. *agnomen*].

agnóstic, ~ci, agnostică, ~ce a. referitor la agnosticism, care ţine de agnosticism: *faţă de misterul agnostic, misterele dogmatice sînt un fel de mistere potenţate.* BL.; // m., f. adept al agnosticismului. [Din fr. *agnostique*].

agnosticísm n. concepţie filozofică care neagă posibilitatea cunoaşterii esenţei lucrurilor şi fenomenelor: *după ce face procesul cunoaşterii ştiinţifice şi metafizice, ajunge la un agnosticism total.* CĂL. [Din fr. *agnosticisme*].

agnosticíst, ~şti, agnosticistă, ~e a. şi m., f. (rar) agnostic: *trebuie să înfrunte ridicului ... spre a se război cu toţi cei care se resemnează, fie catolici, fie raţionalişti, fie agnosticişti.* CĂL. [*Agnostic(ism)* + *-ist*].

agnozíe, agnozii f. **1.** (med.) tulburare manifestată prin pierderea capacităţii de recunoaştere a obiectelor şi a persoanelor; **2.** (în concepţia lui Socrate) mărturisire a neştiinţei conştiente. [Din fr. *agnosie*].

agoáie, agoaie f. (înv.) soţie de agă: *taci, muiere neruşinată ..., de mîni nu-i mai fi agoaie.* AL. [*Agă* + *-oaie*].

agonál, ~i, agonală, ~e a. referitor la întrecerile atletice şi la serbările antice: *jocuri agonale.* // f. pl. **1.** întreceri atletice în Grecia antică; **2.** (la romani) serbări în cinstea zeului Ianus. [Din lat. *agonalia*].

agónă, agone f. linie (imaginară) de pe suprafaţa pămîntului ale cărei puncte nu prezintă declinaţie magnetică. [Din fr. *agone*].

agónic, ~ci, agonică, ~ce a. care ţine de agonie, referitor la agonie: *această cultură s-ar găsi*

actualmente în faza ei agonică. BL.; (adv.) *buciumă toamna agonic.* BAC. [Din germ. ***agonisch***].

agonie, agonii f. **1.** stare a organismului în luptă cu moartea: *se zvîrcolea în spasmele agoniei.* NEGR.; (fig.) *şi plopii plîng tot în oraş, şi-n totul e-o grea agonie.* BAC.; **în agonie,** pe moarte; muribund; **2.** (fig.) decadenţă, declin care generează sfîrşitul: *se sileşte a arăta pretutindenea corupţia, ... omul murind într-o societate în agonie.* EM.; *Imperiul roman era în agonie.* [Din fr. ***agonie,*** lat. ***agonia,*** germ. ***Agonie***].

agoniseálă, agoniseli f. **1.** bunuri obţinute prin efort; cîştig, folos prin muncă; agonisire: *le da toată agoniseala lor dintr-o zi.* ISP; **2.** (rar) activitate, muncă în vederea agonisirii: *greierele în vremea agoniselii cîntă.* PANN. [***Agonisi*** + ***-eală***].

agonisí, agonisesc vb. (tr.) **1.** a cîştiga prin muncă, a dobîndi cu mare efort: *trebuia să-şi agonisească cele necesare traiului.* GHEŢIE; *să muncesc, pînea să-mi agonisesc.* POP.; (p. ext.) *nume de învăţat ... şi de la străini şi-au agonisit.* CANT.; **2.** (înv.; refl. şi tr.) a (se) munci, a (se) trudi: *într-acesta chip agonisindu-se şi nevoindu-se sfîntul, îl trimisă ... la un loc.* DOS.; **3.** a căpăta, a dobîndi; a aduce: *credinţa cea bună agoniseşte mîntuinţa sufletului.* VARL.; (fig.) *cu bănet să-mbogăţeşte, mulţi duşmani agoniseşte.* POP. [Din gr. biz. ***agonízo*** „a lupta"].

agonisínţă, agonisinţe f. (rar) agoniseală, agonisită: *lucrul şi agonisinţa oamenilor n-au fost totdeauna aceleaşi.* EM. [***Agonisi*** + ***-inţă***].

agonisíre, agonisiri f. **1.** acţiunea de a agonisi; dobîndire, cîştigare, obţinere: *toată încordarea voinţei şi intelegenţei lui este întru agonisirea proviziei.* CĂL.; **2.** (concr.) ceea ce a fost agonisit; bunuri obţinute; agoniseală: *mijloacele învăţate de la paseri şi animale au asigurat oamenilor vechi agonisiri îndestulătoare.* SAD. [V. ***agonisi***].

agonisítă f. (înv. şi pop.) **1.** agonisire, procurare: *spre agonisita lucrului deplin ... fără sudori şi durori a fi nu poate.* CANT.; **2.** folos, cîştig, agoniseală: *arară şi sămănară şi făcură multă agonisită domnu-său.* VARL.; **3.** economii, avere: *era ţara plină de oameni şi cu hrană şi cu agonisită bună.* NEC. [V. ***agonisi***].

agonisitór, ~i, agonisitoáre a. şi m., f. (cel) care agoniseşte, acumulează: *el propagă colectivizarea proprietăţii, el însuşi dovedindu-se însă un foarte bun agonisitor de bunuri.* CĂL. [***Agonisi*** + ***-itor***].

agoníst[1], ~şti, agonístă, ~e m., f. (livr.) luptător; atlet. [Din germ. ***Agonist***].

agoníst[2] a. şi m. (musculatură) care produce o mişcare de destindere: *muşchi agonist.* [Din fr. ***agoniste***].

agonístic, ~ci, agonístică, ~ce a. **1.** care se referă la luptele sportive; atletic; **2.** (p.ext.) care se referă la lupta de idei. [Din fr. ***agonistique,*** lat. ***agonisticus***].

agonístică f. (la vechii greci) disciplină sportivă care cuprindea luptele atletice. [Din fr. ***agonistique***].

agonizá, agonizez vb. (intr.) a fi în agonie; a trage de moarte: *narează delicat melancolia unei fete tuberculoase, agonizînd într-o familie izbită de calamităţi.* CĂL.; (fig.) *căpeţelul de lumină începu a agoniza fumegînd.* EM. [Din fr. ***agoniser,*** lat. ***agonisari***].

agonizánt, ~ţi, agonizántă, ~e a. **1.** care agonizează; muribund: *un accidentat agonizant;* **2.** cu agonie, cu dureri mari: *veninul de viperă produce o moarte agonizantă.* [Din fr. ***agonisant***].

agonizáre f. (rar) faptul de a agoniza; luptă cu moartea: *îşi împuşcase „fratele" ca să-l scape de chinurile unei teribile agonizări.* CĂL. [V. ***agoniza***].

agorá f. piaţă publică în oraşele antice greceşti; (p.ext.) adunare a poporului ţinută în această piaţă. [Din fr., gr. ***agora***].

agorafobíe, agorafobii f. stare patologică manifestată prin teama nemotivată de a traversa locuri deschise, pieţe etc. [Din fr. ***agoraphobie***].

agorál, ~i, agorálă, ~e a. (rar) care ţine de agora, referitor la agora: *activităţile gratuite în vederea întrecerilor agorale, poetice sau sportive.* BL. [***Agora*** + ***-al***].

agráfă, agrafe f. **1.** obiect (metalic) pentru fixat părul, o haină, o hîrtie etc.: *agrafe de aur cu pietre scumpe.* OD.; **2.** copcă cu care se prind una de alta cele două margini ale unei răni, ale unei incizii; **3.** piesă de metal care serveşte la legarea a două elemente de construcţie. [Din fr. ***agrafe,*** germ. ***Agraffe***].

agrafíe, agrafii f. stare patologică manifestată prin pierderea capacităţii de exprimare în scris. [Din fr. ***agraphie***].

agramát, ~ţi, agramátă, ~e a. şi m., f. (persoană) care face greşeli elementare de limbă; incult: *n-ar mai exista bunăoară deputaţi agramaţi şi comisari escroci.* CĂL. // a. care conţine greşeli elementare de gramatică şi de ortografie: *text agramat.* [Din lat. ***agrammatos***].

agramatísm, agramatísme n. **1.** necunoaştere a vorbirii şi a scrierii corecte; **2.** (concr.) greşeală gramaticală: *termenul este folosit pentru diverse abateri de la uzul consacrat – incluzînd greşelile propriu-zise (agramatisme şi improprietăţi lexicale).* D.; **3.** (p. ext.) ignoranţă, incultură. [Din germ. ***Agrammatismus,*** fr. ***agrammatisme***].

agranulocitóză, agranulocitoze f. (med.) boală provocată de scăderea sau dispariţia granulocitelor din sînge. [Din fr. ***agranulocytose***].

agrár, ~i, agrară, ~e a. 1. referitor la proprietatea funciară: *o nouă reformă agrară redusese moşiile la jumătate.* GHEŢIE; **lege agrară,** lege care reglementează împărţirea pămînturilor unei ţări; **2.** care ţine de agricultură sau de agricultori, referitor la agricultură sau la agricultori: *merge la ţară şi se apucă de economie agrară cu efecte pedagogice.* CĂL.; *producţie agrară; populaţie agrară.* [Din fr. ***agraire,*** lat. ***agrarius***].

agrarián, ~eni, agrariană, ~ene a. **1.** referitor la agricultură şi la legile agricole; **2.** care are în vedere agricultura sau pe muncitorii agricoli: *partid agrarian.* // m. **1.** muncitor agricol; agricultor; **2.** partizan al agrarianismului: *victoria agrarienilor a produs un şoc puternic.* CF. [Din fr. ***agrarien***].

agrarianísm n. teorie economică care acordă prioritate dezvoltării agriculturii (şi menţinerii ei ca principală ramură a economiei). [Din fr. ***agrarianisme***].

agravá, agravez vb. (tr. şi refl.) a (se) face mai grav, a (se) înrăutăţi: *toate bolile ... se agravează în atmosfera plină de curenţi contrari a unui cort.* SAD.; (fig.) *vina fundamentală a romanului e fadoarea lui analitică, agravată de interminabile discursuri.* CĂL. [Din fr. ***aggraver,*** lat. ***aggravare***].

agravánt, ~ţi, agravántă, ~e a. 1. care agravează: *condiţii agravante pentru boală;* **2.** (jur.) care măreşte culpabilitatea: *circumstanţe agravante.* [Din fr. ***aggravant,*** lat. ***aggravans, -ntis***].

agraváre, agravări f. faptul de a (se) agrava; înrăutăţire: *agravarea bolii;* (p. ext.) *la această agravare se ajunge cel mai adesea în chip abuziv.* BL. [V. ***agrava***].

agrăí, agrăiesc vb. (reg.; tr.) a adresa cuiva vorba: *el vrea s-o agrăiască, dar sînge, nu cuvinte, îi bîlbîie pe buză.* COŞB. [***A[3]*** + ***grăi;*** cf. germ. ***ansprechen, anreden***].

agreá, agreez vb. (tr.) **1.** a simpatiza, a primi favorabil: *Kant nu agrea o asemenea ipoteză.* BL.; **2.** a-şi da consimţămîntul, a accepta; a fi sau a cădea de acord: *a agrea un diplomat.* [Din fr. ***agréer***].

agreábil, ~i, agreábilă, ~e a. plăcut; simpatic: *era cu toate acestea un om agreabil şi prietenos.* SAD.; *scrie deocamdată nuvele de magazin foarte agreabile.* CĂL. [Din fr. ***agréable***].

agreáre, agreări f. faptul de a agrea; primire, acceptare. [V. ***agrea***].

agregă, pers. 3 **agrégă** vb. (refl.) a se uni, a se lipi: *rocile s-au agregat în timpuri foarte vechi.* [Din fr. ***agréger,*** lat. ***aggregare***].

agregáre, agregări f. **1.** faptul de a se lipi, de a se uni; **2. stare de agregare,** stare (solidă, lichidă, fluidă sau gazoasă) sub care se poate prezenta o substanţă: *s-a văzut un moment dat pus în situaţia de a încerca să-şi lămurească stările de agregare ale materiei.* BL. [V. ***agrega***].

agregát[1], agregaţi m. (înv.) **profesor agregat,** profesor universitar suplinitor pe lîngă altul definitiv, fără a avea drepturile acestuia. [Din fr. ***agrégé***].

agregát[2], agregate n. **1.** grup de maşini care lucrează în acelaşi timp ca un tot unitar; **2.** material granular (pietriş, nisip) folosit la prepararea mortarelor şi a betoanelor; **3.** component elementar al structurii solului, rezultat prin lipirea particulelor primare; **4.** (p.gener.) complex de elemente unite între ele: *lăsăm să se urce temperatura unui agregat gazoform.* EM. [Din fr. ***agrégat***].

agregáţie f. **1.** titlu de agregat[1]: *examen de agregaţie;* **2.** (fiz.) legare, unire a părţilor unui tot; (înv.) **stare de agregaţie,** stare de agregare (v. **agregare**): *deosebim sporirea de volum a unui corp de schimbarea stării de agregaţie.* EM. [Din fr. ***agrégation,*** lat. ***aggregatio, -onis***].

agreméent, agremente n. **1.** plăcere, distracţie: *dau amintirilor sale un veritabil agrement.* CĂL.; **arte de agrement,** îndeletniciri care se învaţă din plăcere (de ex.: dansul, scrima, călăria); **călătorie de agrement,** călătorie de destindere; **2.** acord (diplomatic) între state; încuviinţare: *guvernul şi-a dat agrementul;* **3.** (muz.) ornament într-o frază muzicală. [Din fr. ***agrément***].

agrementá, agrementez vb. (tr.) a înfrumuseţa prin adăugarea unui accesoriu plăcut; a da culoare, relief: *o viaţă sobră, dedicată muncii şi agrementată de distracţii şi habitudini decente.* GHEŢIE. [Din fr. ***agrémenter***].

agrementáre, agrementări f. acţiunea de a agrementa. [V. ***agrementa***].

agresá, agresez vb. (tr.) **1.** a ataca, a comite o agresiune: *uciga̧sul a agresat victima în propria casă;* **2.** (atenuat) a deranja, a produce disconfort: *vorbele lui au agresat-o.* [Din fr. ***agresser***].

agresáre f. acţiunea de a agresa; atacare, lovire: *agresarea minorilor nu este permisă.* [V. ***agresa***].

agresát, ~ţi, agresată, ~e a. care a fost victima unei agresiuni; atacat: *persoanele agresate au făcut reclamaţie.* [V. ***agresa***].

agresionát, ~ţi, agresionată, ~e a. (rar) agresat: *persoană agresionată.* [De la ***agresiune***].

agresiúne, agresiuni f. atac neprovocat (împotriva unei persoane, a unui stat): *în loc să osîndească agresiunea, ironizează rezistenţa.* CĂL. [Din fr. ***agression,*** lat. ***aggressio, -onis***].

agresív, ~i, agresívă, ~e a. 1. care atacă neprovocat, care săvîrşeşte o agresiune; provocator: *îmi place a reprezenta pe femeia agresivă.* EM.; *om, stat agresiv;* **2.** (atenuat) care are iniţiativa; care se impune: *e foarte normal ca timizii să viseze femeia agresivă.* IBR.; **3.** care are caracterul unei agresiuni: *era mai bine dacă raportul ... nu se expunea prin cuvintele sale agresive.* MAIOR.; *vorbe agresive;* **4.** care atacă chimic corpurile cu care intră în contact: *substanţe agresive.* [Din fr. ***agressif***].

agresivitáte f. **1.** însuşirea de a fi agresiv; (atenuat) însuşirea de a se impune, de a avea iniţiativa: *trebuie să ne întrebăm ce înseamnă această agresivitate.* IBR.; *reprimarea cu agresivitate a tuturor manifestărilor conştiinţei naţionale prin înscenarea unor procese judiciare intelectualilor.* CF; **2.** trăsătură a unor agenţi patogeni de a se extinde foarte repede (într-un organism); **3.** proprietate (a apei, a unor substanţe etc.) de a coroda (intens). [Din fr. ***agressivité***].

agresór, ~i, agresoáre a. şi m., f. (cel) care atacă (fără a fi provocat): *rostogolise pe pietre pe micul agresor şi-i spărsese capul.* CĂL. [Din fr. ***agresseur,*** lat. ***aggressor***].

agrést, ~şti, agréstă, ~e a. 1. cîmpenesc, rustic: *descoperim totdeauna un sentiment viu al purităţii vieţii agreste şi pastorale.* CĂL.; *stil agrest;* **2.** grosolan, necivilizat: *fire agrestă.* [Din lat. ***agrestis,*** fr. ***agreste***].

agrícol, ~i, agrícolă, ~e a. **1.** care se ocupă cu agricultura: *ceea ce un popor agricol nu are niciodată sînt banii.* EM.; **2.** referitor la agricultură, care ţine de agricultură: *supraveghea activitatea administratorului moşiei şi chiar mersul lucrărilor agricole.*

GHEŢIE; **3.** întrebuinţat în agricultură: *instrumentele agricole apar ca o armată apocaliptică.* CĂL.; **4.** obţinut în agricultură: *o bună parte din produsele agricole se vînd negustorilor de la oraşe.* BL. [Din fr. ***agricole***].

agricolizá, agricolizez vb. (rar; tr.) a face să devină agricol, să aibă îndeletniciri agricole: *să se parcelezе între evrei, adecă să agricolizeze evreii precupeţi din ţară.* EM. [***Agricol*** + *-iza*].

agricolizáre, agricolizări f. (rar) acţiunea de a agricoliza: *îndărătul acestei agricolizări mai sînt şi intenţii politice.* EM. [V. ***agricoliza***].

agricolizát, ~ţi, agricolizátă, ~e a. (rar) care are sau a căpătat caracter agricol, care se ocupă cu agricultura; agricol: *cui i-au putut veni în minte de a introduce toate formele costisitoare de cultură într-o ţară agricolizată ...?* EM. [V. ***agricoliza***].

agricultór, ~i, agricultoáre m., f. persoană care se ocupă cu agricultura, care cultivă pămîntul; plugar: *calamitatea cea mare pentru agricultori este seceta.* CĂL.; (adj.) *imensa majoritate a populaţiunei era compusă din români agricultori.* EM. [Din fr. ***agriculteur,*** lat. ***agricultor***].

agricultúră, (rar) **agriculturi** f. totalitate a operaţiilor şi a metodelor de cultivare a pămîntului: *se vorbeşte despre greutăţile şi neajunsurile ce întîmpină agricultura noastră.* EM.; *agricultură intensivă; agricultură extensivă.* [Din fr. ***agriculture,*** lat. ***agricultura***].

agriemént, agriemente n. (englezism) înţelegere, convenţie, acord. [Din engl. ***agreement***].

agrimensór, agrimensori m. specialist în agrimensură. [Din it. ***agrimensore,*** lat. ***agrimensor***].

agrimensúră f. tehnica măsurătorilor topografice ale terenurilor agricole. [Din it., lat. ***agrimensura***].

agriotimíe, agriotimii f. (med.) stare patologică manifestată prin tendinţa de a comite acte de nebunie. [Din fr. ***agriothymie***].

agripníe, agripnii f. (rar) insomnie. [Din fr. ***agrypnie***].

ágriş, agrişi m. arbust care creşte în zonele muntoase, cu ramuri spinoase şi cu fructe comestibile (*Ribes uva-crispa*): *înghimposul agriş* (a. 1773). GCR. [Din magh. ***egres***].

ágrişă, agrişe şi (pop.) **agrişi** f. fructul agrişului, de forma unei coacăze, cu gust dulce-acrişor: *voia să le arate francezilor bunătăţile Moldaviei şi să le facă dulceaţă de ciocolată, trandafiri, agrişi, zarzăre.* CĂL. [***Agriş*** + *-ă*].

agro- element de compunere cu semnificaţia „agricol", „de agricultură". [Din fr. ***agro-***].

agroalimentár, ~i, agroalimentară, ~e a. care cuprinde cereale şi alimente: *produse agroalimentare.* [***Agro-*** + ***alimentar***].

agrobiológ, agrobiologi m. specialist în agrobiologie. [Din fr. ***agrobiologue***].

agrobiológie f. ramură a biologiei care studiază plantele cultivate şi mijloacele de ameliorare a lor. [***Agro-*** + ***biologie***].

agrochímic, ~ci, agrochimică, ~ce a. referitor la agrochimie, care ţine de agrochimie. [Din fr. ***agrochimique***].

agrochímie f. ştiinţă care studiază metodele de acţionare asupra proceselor chimice şi biologice din sol în scopul sporirii recoltelor. [***Agro-*** + ***chimie***].

agrogeológie f. disciplină agricolă care studiază rocile pe care s-au format solurile arabile. [Din fr. *agrogéologie*].

agroindustriál, ~i, agroindustrială, ~e a. referitor la producţia agricolă prelucrată industrial. [***Agro-*** + ***industrial***; cf. fr. ***agroindustriel***].

agrológic, ~ci, agrologică, ~ce a. care ţine de agrologie, referitor la agrologie. [Din fr. ***agrologique***].

agrológie f. disciplină agricolă care studiază solul ca rezultat al factorilor naturali şi influenţa exercitată de sol asupra plantelor. [Din fr. ***agrologie***].

agrometeorológie f. disciplină agricolă care studiază rolul condiţiilor meteorologice în dezvoltarea plantelor de cultură. [Din fr. ***agrométéorologie,*** germ. ***Agrometeorologie***].

agronóm, agronomi m. specialist în agronomie: *dacă un agronom, bunăoară, nu-şi cunoaşte meseria ..., el va fi destituit din post.* VIERU. [Din fr. ***agronome***].

agronómic, ~ci, agronomică, ~ce a. care ţine de agronomie, referitor la agronomie: *ştiinţe agronomice.* [Din fr. ***agronomique***].

agronomíe f. ştiinţă care studiază totalitatea factorilor referitori la producţia agricolă: *un ins mai subţire, cu studii de agronomie în Germania.* GHEŢIE. [Din fr. ***agronomie***].

agrosílvic, ~ci, agrosilvică, ~ce a. care ţine de agricultură şi silvicultură, referitor la agricultură şi la silvicultură. [***Agro-*** + ***silvic***].

agrotéhnic, ~ci, agrotehnică, ~ce a. care ţine de agrotehnică, referitor la agrotehnică. [De la ***agrotehnică***].

agrotéhnică f. ştiinţă care studiază relaţiile dintre factorii de vegetaţie, sol şi plantele cultivate. [Din rus. ***agrotehnika***].

agrozootéhnic, ~ci, agrozootehnică, ~ce a. care ţine de agrozootehnică, referitor la agrozootehnică. [***Agro-*** + ***zootehnic***].

agrozootéhnică f. tehnică a amenajării şi a îmbunătăţirii păşunilor şi terenurilor cultivate cu plante furajere. [***Agro-*** + ***zootehnică***].

ágru, agre n. (înv. şi reg.) ogor, ţarină; cîmp, ţinut: *preţurile lucrărilor celora ce au lucrat agrele voastre.* COD.VOR.; **agru public,** teritoriu (agricol), cîmp în proprietatea statului: *el n-are ca statul antic un imens agru public.* EM.; *a şters orice urmă a principiului indiviziunii, precum şi originii de agru public.* EM. [Lat. ***ager, -gri***].

agrúme f. pl. fructe citrice. [Din it. ***agrume,*** fr. ***agrumes***].

agúd, aguzi m. (reg.) dud: *un pomuleţ cu cireşe amare, un agud la gard.* VIERU. [De la ***agudă***].

agúdă, agude f. (reg.) dudă: *frunză verde de agude.* POP. [Din sl. ***agoda***].

agurídă, aguride f. **1.** strugure necopt, acru (cu care se acreşte ciorba): *văzu struguri, unii copţi ..., alţii aguridă.* ISP; **2.** suc extras din astfel de struguri; **3.** (p.gener.) fruct acru, necopt suficient. [Din gr. mod. ***agurída***].

agurijoáră, agurijoare f. plantă erbacee decorativă, cu flori de diferite culori, care se deschid numai la soare; portulac (*Portulaca grandiflora*). [***Aguridă*** + *-ioară*].

águst sau **agúst** m. (pop.) (luna) august. [Lat. pop. ***agustus*** *(=**augustus**)*].

ah interj. **1.** exclamaţie care exprimă durere violentă: *ah! organele-s sfărmate şi maestrul e nebun.* EM.; (subst.) *să trăiesc cu tusea şi junghiurile, cu ahurile şi palpitaţiile d-tale?* DELAVR.; **2.** exclamaţie care exprimă mulţumire, admiraţie: *ah! pot să mor de-acum, am zis, a noastră e izbînda.* AL.; **3.** exclamaţie care exprimă ciudă, necaz: *ah! fecior de lele ce mi-ai fost, cum de ne amăgişi?* ISP.; **4.** exclamaţie care exprimă teamă, dezamăgire: *ah! de-ar afla taica ..., ar fi amar de mine.* SAD.; **5.** exclamaţie care exprimă repulsie, dezgust: *ah, ce aer de baracă închisă!* GHEŢIE. [Onomat.].

ahá interj. exclamaţie care exprimă satisfacţia cuiva la înţelegerea unui lucru: *aha! ia acu i-am găsit leacul.* CR. [Onomat.].

aheeán, ~eni, aheeană, ~ene a. şi m., f. (locuitor) din Ahaia: *Liga aheeană;* (şi: (livr.) **acheean**). [Din fr. ***Achéene***].

aheróntic a. v. **acherontic.**

ahéu, ahei m. locuitor din provincia antică grecească Ahaia; (şi **acheu**). [Din lat. ***Achaeus***].

ahó interj. strigăt cu care se încetineşte sau se opreşte mersul boilor (folosit şi în textul pluguşorului). [Onomat.].

ahromátic a. v. **acromatic.**

ahromatísm n. v. **acromatism.**

ahótnic, ~ci, ahotnică, ~ce a. (reg.) înfocat, pasionat; dornic, lacom: *văzînd-o aşa de ahotnică pentru mine.* CR. [Din rus. ***ahotnik***].

aht, ahturi n. **1.** oftat, geamăt (care exprimă un dor, o suferinţă etc.): *multe patimi şi ahturi omeneşti.* CR.; **2.** durere, suferinţă; dor: *găsim nişte versuri în care autorul se adresează scripcei ca să-i cînte ahtul său.* IBR. [Din gr. mod. ***ahti***].

ahtiá, ahtiez vb. (refl.) a dori foarte mult; a jindui; a se lăcomi la ceva. [De la ***aht***].

ahtiát[1], ~ţi, ahtiată, ~e a. dornic de ceva, lacom: *grecul e un satir ahtiat după femeile române tinerele şi frumuşele.* IBR. [V. ***ahtia***].

ahtiát[2] n. (rar) ahtiere: *cu tot amarul şi ahtiatul de care era covîrşită, mai zîmbi şi ea.* DELAVR. [V. ***ahtia***].

ahtiére, ahtieri f. acţiunea de a se ahtia şi rezultatul ei; ahtiat[2]: *ai să-ţi vezi supuşii, pe unii în desfătări, iar pe alţii în ahtieri.* DELAVR. [V. ***ahtia***].

al[1] interj. exclamaţie care exprimă durere sau spaimă: *ai, săraca mîndra mea!* POP. [Onomat.].

al[2] interj. exclamaţie cu sens interogativ: *şi i-ai omorît, ai?* FIL. [Onomat.].

al[3] n. (reg.) usturoi: *o oaie întreagă ..., tăiată felii ..., tăvălită prin seu şi printr-o leacă de alifie de ai.* SAD. [Lat. ***alium***].

aián, aieni m. (reg.; turcism) primar al unei comune; notabil. [Din turc. ***ayan*** „ochii"].

aiár, aiare n. **1.** măsură sau greutate controlată de stat: *cîntar cu aiar;* **2.** măsurătoare provizorie şi aproximativă: *a făcut aiarul moşiei;* **3.** (fig.) model: *aiarul patriotismului.* [Din turc. ***ayar***].

aiásmă f. v. **agheasmă.**

aiáve(a) adv. v. **aievea.**

aícea adv. v. **aici.**

aícl adv. **1.** în acest loc, în aceste locuri (aproape de vorbitor): *vremu lăcui acie întru anu.* COD.VOR.; *e ascuns aici;* **pe-aici ţi-e drumul! a)** pleacă!; **b)** a plecat; **ici şi colo** sau **ici-colo,** din loc în loc: *ici-colo se arcuieşte o boltă de nuci peste trecător.* SAD.; **aici e aici,** în acest loc (sau moment) e greutatea; **aici de faţă,** prezent(ă): *este ... întreţinutul doamnei Matilda Presureanu aici de faţă.* GHEŢIE; **(de) pe aici,** cam din acest loc: *cincizeci de voinici adunaţi toţi de pe aici.* AL.; (fam.) **pînă aici!,** destul! ajunge!; **2.** în acest timp; acum: *de aici înainte;* **aici ... aici ...,** cînd şi cînd: *s-a dedicat ... aci în serios, aci în glumă, unei activităţi de gastronom şi oenolog luminat.* CĂL.; *aici rîde, aici plînge;* **de aici încolo** sau **de aici înainte,** începînd din acest moment: *se feri de aci încolo de orice examen.* CĂL.; **3. cît pe-aci,** aproape, mai-mai; (şi: (pop.) **aci, aicea, acia,** (înv.) **acie**). [Lat. ***ad-hicce***].

áida interj. v. **haide.**

áide interj. v. **haide.**

aídoma adv. **1.** la fel, întocmai: *născu şi roaba un copil aidoma cu al împărătesei.* ISP.; *aidoma la chip;* **2.** aievea; într-adevăr: *parcă-i văd avidoma şi acum alergînd.* AL.; **3.** (înv.) în mod evident; pe faţă: *arată-te, să te vadă avidomă.* DOS.; (şi: (reg.) **avidoma,** (înv.) **avidomă**). [***A[3]*** + sl. ***vidomŭ*** „vizibil"].

aiépt, aiepturi n. (reg.) elan, avînt: *se zbate-n zadarnice aiepturi.* COŞB. [De la ***aiepta***].

aieptá, aiépt vb. (reg.) **1.** (tr.) a repezi, a arunca (cu putere): *aiaptă ciolanul cumplit tocma-în urechile lui Aordel.* B.-DEL.; *fierul pe care-l aiept.* COŞB.; **2.** (refl.) a se avînta, a-şi lua vînt: *s-aiaptă calul galbin şi se-nalţă.* POP. [Lat. ***adjectare*** „a arunca"].

aiést a. dem. v. **aiesta.**

aiésta, ~ştia, aiásta, aiestea pron. dem. (reg.) acesta: *îmi vine a crede că aiasta-i ţara spînilor.* CR. // a. dem. (şi în formele **aiest, aiastă**) (reg.) acest: *vine în toate dimineţile, de ceteşte sub răchiţele aieste.* NEGR.; (şi: **aiest**). [Lat. ***ad + istum***].

aiéve adv. v. **aievea.**

aiévea adv. **1.** în realitate; cu adevărat: *să se încredinţeze că sînt aievea cele ce i se înfăţişa.* ISP;

2. în văzul tuturor, pe faţă; deschis: *ei nu-i venea la socoteală să se arate lui aievea.* ISP.; **3.** limpede, lămurit: *o şoaptă de sus aievea mi-a spus.* AL. // a. real, concret: *lumea ... cea aievea ne părea cu neputinţă.* EM.; (şi: (pop.) **aieve,** (înv.) **aiave(a)**). [*A*[3] + sl. *javé*].

aiméntrea adv. v. **altminteri.**

aínde adv. (reg.) în altă parte. [Lat. *aliunde*].

aínte adv. (înv.) înainte: *ainte de toţi adinsu voi iuboste aibînd.* COD.VOR. [Lat. *ab ante*].

alór, aiori m. (reg.) plantă erbacee cu frunze lanceolate şi flori albe (*Euphorbia esula*). [*Ai*[3] + *-ior*; cf. *alior*].

alós, ~şi, aloásă, ~e a. (reg.) condimentat cu usturoi; usturoiat: *gardurile-acolo-s împletite tot cu fripţi cîrnăciori lungi, aioşi.* B.-DEL. [*Ai*[3] + *-os*].

álsberg, alsberguri n. bloc mare de gheaţă, care pluteşte în apa oceanelor. [Din fr., engl. *iceberg*].

álsfild, alsfilduri n. (geogr.) cîmp de gheaţă. [Din fr., engl. *ice-field*].

aíst a. dem. v. **aista.**

aísta, ~ştia, alásta, aiestea pron. dem. (reg.) acesta: *aista-i un leneş, care nu credem să fi mai avut păreche în lume.* CR. // a. dem. (şi în formele **aist, aiastă**) (reg.) acest: *da al dracului cucoş i-aista.* CR.; *vreau să mai întreb ceva pe aist prietin drumeţ.* SAD.; (şi: **aist**). [V. *aiest*].

alşór, alşori m. plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze roşietice şi flori galbene-aurii (*Allium ammophilum*). [*Ai*[3] + *-işor*].

ált interj. exclamaţie care exprimă surprinderea neplăcută: *ait! am păţit-o!* [Onomat.].

altúră, alturi f. (reg.) răcitură, piftie. [*Ai*[3] + *-itură*].

alurá, aiurez vb. (intr.) **1.** a delira; a vorbi fără sens: *aiurează sau visează deştept.* ISP; (fig.) *prin frunze aiurează şoptirile-i alene.* EM.; **2.** a se pierde în visări: *nu-i de ajuns că aiurezi, pentru ca să te poată numi lumea poet.* EM.; (şi: (reg.) **aiuri**). [De la *aiurea*].

aluráre, alurări f. **1.** faptul de a aiura; **2.** delir; vorbire fără înţeles: *aiurări de om bolnav.* VLAH.; *iar eu în gobul toamnei chemam în aiurare.* BAC.; **3.** tulburare: *pe maluri zdruncinate de aiurirea mării.* EM.; **4.** visare, reverie: *să se piardă în aiurări.* COŞB.; (şi: **aiurire**). [V. *aiura*].

alúrea adv. în alt loc, în altă parte: *chiliile pustii, unde plîngi gîndind aiurea.* EM.; (fig.) **cu gîndul aiurea,** distrat; **într-aiurea,** fără ţintă, la întîmplare; **de (pe) aiurea,** din altă parte, din alt loc; **vorbeşte într-aiurea,** delirează, bîiguie: *e cu chef, dar nu se cumpăneşte, nici nu vorbeşte într-aiurea.* SAD. // a. (fam.) zăpăcit, aiurit: *e cam aiurea.* [Lat. *aliubi* + *-re* + *-a*].

alureálă, alureli f. **1.** delir; vorbire lipsită de sens; **2.** zăpăceală, tulburare, dezordine. [*Aiuri* + *-eală*].

alurí vb. v. **aiura.**

alurire f. v. **aiurare.**

alurít[1], ~ţi, aluritá, ~e a. **1.** (adesea subst.) cu mintea tulbure; zăpăcit: *îmi pare bine, murmură aiurit Dimitrie.* GHEŢIE; **2.** (adesea adv.) care caracterizează pe omul confuz, zăpăcit; aiurea; nefiresc: *o căutătură aiurită şi moartă, ca de nebun.* VLAH.; *cu ochii aiurit priponiţi în deşert.* VLAH. [Din fr. *ahuri*; cf. *aiurea*].

alurít[2] n. aiureală (prelungită): *un aiurit de jale.* EM. [V. *aiuri*].

aluritór, ~i, aluritoáre a. şi m., f. (om) care aiurează: *visurile să fi făcut din mine un aiuritor?* AL. // a. care zăpăceşte, care produce confuzie; amestecat, încurcat: *în acest interior aiuritor trăieşte, ca o buhă, un om cu nasul ascuţit.* CĂL. [*Aiuri* + *-tor*].

ajamí vb. v. **ajumi.**

ajumí, ajumesc vb. (reg.; intr.) **1.** a miji; a aţipi; **2.** a se juca de-a mija, de-a v-aţi ascunselea; (şi: **ajami**). [Cf. alb. *gümë* „somn"].

ajumít n. (reg.) joc de copii de-a v-aţi ascunselea. [V. *ajumi*].

ajún, ajunuri n. **1.** (rar) faptul de a ajuna; post: *cum din locul sterp nimic răsare, aşa din mîrşavul ajun nu purcede nice-un lucru bun.* B.-DEL.; **2.** ziua sau seara care precedă o sărbătoare mare (cînd se posteşte): *cînd veneau cele două ajunuri, ... fugeam înaintea popei, de rupeam omătul.* CR.; *ajunul Paştelui; ajunul Crăciunului;* **Moş Ajun,** ziua anterioară Crăciunului; **3.** preziua unui eveniment: *s-au plătit lefile toate pînă în ajunul zilei în care s-a publicat decretul.* EM.; *în ajunul luptei;* (fig.) *din ajunul tinereţei pîn' ce mergem în mormînt.* BOL.; **în ajun,** cu o zi înainte: *în ajun discutaseră normal minute în şir.* GHEŢIE. [De la *ajuna*].

ajuná, ajunez vb. (intr.) a nu mînca nimic, a posti: *acel doctor ne-a cerut să ajunăm în fiecare vineri cu stricteţă.* SAD.; *dumineca ajunai, pînă mi te căpătai.* POP. [Lat. *adjunare*].

ajúnge, ajung vb. **1.** (intr.) a sosi, a veni (la destinaţie): *cum ajunge în pădure, chiteşte un copac care era mai mare.* CR.; *am ajuns acasă;* **a ajunge departe,** a reuşi în viaţă; **a ajunge la mal** (sau **la liman**), a reuşi, a răzbi prin dificultăţi; **a(-i) ajunge cuţitul la os,** a fi într-o situaţie limită, disperată: *a ajuns cuţitul la os bieţilor oameni.* POP; **2.** (intr.) a deveni; a se pomeni, a se vedea: *iată dar sfîrşitul binemeritat al aceluia care a trădat Basarabia pentru ca s-ajungă domn.* EM.; *a ajuns împărat;* **a ajunge rău,** a decădea; **a ajunge bine** (sau **departe, repede**), a izbuti, a reuşi, a dobîndi succese; **a ajunge la putere,** a prelua puterea (în stat): *lucrul de căpetenie pentru dînşii e să ajungă la putere.* EM.; **a ajunge pe drumuri,** a rămîne fără sprijin, a sărăci, a scăpăta; **a ajunge pe mîinile cuiva,** a fi la discreţia cuiva, a fi în puterea cuiva: *cum se poate ... să ajungă pe mîinile unora şi altora, pe care nu putea să-i vază de urîţi ce-i erau?* ISP.; **a ajunge de pomină,** v. **pomină; a ajunge la sapă de lemn,** v. **sapă; a ajunge în mintea copiilor,** v. **minte; 3.** (tr.) a prinde din urmă: *apucai pe drum la vale şi-ajunsei pe Leana-n cale.* AL.; *l-am ajuns după o oră;* **a-l ajunge zilele** (sau **anii**) **(de pe urmă),** a îmbătrîni; **4.** (fig.; tr.) a egala: *neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* EM.; **5.** (tr.) a cuprinde, a răzbi: *cînd l-a ajuns arsura la os, a sărit din somn.* CR.; *de mergea ce mai mergea ... osteneala-l ajungea.* POP.; **6.** (tr.) a atinge; a nimeri, a lovi: *glonţul l-a ajuns;* **7.** (tr.) a apuca (o anumită vreme); a trăi: *el ajunsese la căruntele.* ISP.; *rele timpuri am ajuns;* **8.** (intr.) a se întinde pînă la ...: *părul s-a făcut de-o mie de ori mai înalt de cum era, de-i ajunsese crengile-n nouri.* CR.; **a nu-i ajunge cu prăjina** (sau **cu strămurariţa**) **la nas,** a fi înfumurat, încrezut; **9.** (intr.) a atinge un anumit nivel, o anumită limită: *n-ajunsesem încă vîrsta de douăzeci de ani.* EM.; *carnea a ajuns 10.000 de lei kilogramul;* **a ajunge la cuţite,** a atinge gradul maxim de încordare: *sfada creşte, în sfîrşit, ajung la cuţite, cum s-ar zice.* IBR.; (refl. impers.) *prin selecţie se ajunge la un cumul de variaţiuni pe aceeaşi linie.* BL.; **10.** (refl.) a se uni, a se împreuna; a se întîlni: *deal cu deal se ajunge.* CR.; **11.** (fig.; refl.) a se înţelege, a se învoi: *se vede că nu s-au ajuns cu tîrgul.* AL.; *nu ne-am putut ajunge din preţ;* **12.** (intr. şi refl.) a se căpătui, a parveni: *te-ai ajuns!;* **13.** (intr.) a realiza, a împlini, a atinge: *prin muncă a ajuns la bune rezultate;* **14.** (intr.) a fi în situaţia de a ..., a avea parte de ...: *pînă acum toţi rîdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă el şi de dracul.* CR.; **15.** (intr.) a fi destul, a fi suficient: *cîteva ceasuri ajung cu prisosinţă să înnebunească.* GHEŢIE; *ajunge o măciucă la un car de oale;* **16.** (intr. şi refl.) a fi în cantitate suficientă: [amorului] *mii de lacrimi nu-i ajung.* EM.; **a-l ajunge pe cineva mintea** (sau **capul**), a pricepe, a şti ce e de făcut: *atîta-i ajungea capul, atîta făceau şi ei pe vremea lor.* CR. [Lat. *adjungere* „a uni"].

ajúngere, ajungeri f. (rar) faptul de a (se) ajunge; egalare; atingere: *avînd toate acelaşi scop, adică conservarea existenţei proprie, popoarele se folosesc pentru ajungerea lui de cele mai deosebite mijloace.* EM. [V. *ajunge*].

ajúns[1], ~şi, ajunsă, ~e a. **1.** sosit, venit; **2.** atins; **de ajuns,** suficient, destul: *limbajul ... e de ajuns, el singur, să ne arate şi incoerenţa ideilor unei societăţi informe.* IBR.; **3. ajuns la minte,** matur, copt; **ajuns de** (sau **la**) **cap,** deştept, isteţ, inteligent: *dar ştii că eşti ajuns de cap?* CR.; **4.** înstărit; îmbogăţit: *case ... de boiernaş ajuns.* OD.; (subst. m.) *ei sînt îndeobşte ajunşii ultimelor decenii, boiernaşii intraţi în lumea privilegiilor.* CĂL. [V. *ajunge*].

ajúns[2] n. **1. bun ajuns!** sau **bun ajunsul!,** (sau (rar) **bună ajunsa!**) bun sosit!: *bun ajunsul, vere!* POP.; *bun-ajunsa, măi flăcăi; ei, putu-aţi trece apa?* HOGAŞ; **2. de ajuns,** destul, în cantitate suficientă: *lemne, slavă Domnului, sînt de ajuns ... în pădure.* CR. [V. *ajunge*].

ajúr, ajururi n. broderie pe o ţesătură din care s-au scos anumite fire: *danteluţe lucrate cu ajur.* AL. [Din fr. *ajour*].

ajurá, ajurez vb. (tr.) a face un ajur. [Din fr. *ajourer*].

ajurát, ~ţi, ajurată, ~e a. lucrat cu ajur: *mănuşi ajurate.* [V. *ajura*].

ajustá, ajustez vb. (tr.) a face să se potrivească, a face un lucru să vină sau să şadă întocmai: *lăcaşul, o cavitate ajustată la volumul corpului său, el şi-l face în fundul apei.* BL.; (p.ext.) *sînt ele însele supuse unei metode, care le organizează, le ajustează, le călăuzeşte.* BL. [Din fr. *ajuster*].

ajustábil, ~i, ajustabilá, ~e a. care poate fi ajustat; reglabil, adaptabil: *oferim, sperăm, istoricilor o unealtă de cercetare, pe care o credem mai ajustabilă la obiectul de cercetat.* BL. [*Ajusta* + *-bil*].

ajustabilitáte f. însuşirea de a fi ajustabil, capacitate de reglare. [*Ajustabil* + *-itate*].

ajustáj, ajustaje n. **1.** ajustare; **2.** mărime care exprimă exactitatea contactului feţelor a două corpuri sau piese. [Din fr. *ajustage*].

ajustáre, ajustări f. acţiunea de a ajusta. [V. *ajusta*].

ajustát, ~ţi, ajustatá, ~e a. potrivit, reglat, adaptat: *o piatră rotundă, perfect ajustată aperturii.* BL. [V. *ajusta*].

ajustór, ~i, ajustoáre m., f. persoană care efectuează operaţii de ajustare a pieselor. [Din fr. *ajusteur*].

ajutá, ajút vb. **1.** (tr.) a da (cuiva) ajutor: *dacă nu l-oi ajuta eu, cine să-l ajute?* CR.; (intr.) *strigat-au fata cea logodită şi nu era nimeni de a-i ajuta.* BIBLIA; **a ajuta puterea** (sau **capul, mintea etc.**) **pe cineva,** a avea capacitatea, forţa de a face ceva: *să-mi dea ajutor la trebi, după cît îl ajută puterea.* CR.; **2.** (refl.) a se servi de cineva sau de ceva ca ajutor: *se ajută de baston;* (refl. recipr.) *sîntem datori a ne ajuta unii pe alţii.* CR.; **3.** (intr.) a fi de folos, a sluji; **Doamne-ajută, a)** formulă de invocare a divinităţii; (subst.) spor, mers bun al lucrurilor: *la casa fără copii nu cred că mai este vreun Doamne-ajută.* CR.; **b)** (iron.) lovitură, bătaie: *să nu te pomeneşti cu un Doamne-ajută pe spinare!* PANN; **(mai) de Doamne-ajută,** (mai) de seamă, de valoare: *n-apucase calul să se depărteze o bucată de loc mai de Doamne-ajută, şi iată zmeoaica iară îi ajunge.* ISP. [Lat. *adjutare*].

ajutáj, ajutaje n. tub adaptat la locul de scurgere a unor fluide, pentru a regla debitul. [Din fr. *ajoutage*].

ajutáre f. acţiunea de a ajuta; ajutor, sprijin: *nu cu vedită şi buiastră tărie noi să dăm ajutare ci pre-ascuns.* B.-DEL. [V. *ajuta*].

ajutătór, ~i, ajutătoáre a. **1.** care ajută; care dă ajutor: *fi-mi în Dumnedzeu ajutătoriu şi casă de scăpare.* PSALT.; (subst.) *săltează, drept aceia, cu glas de bucurie şi de veselie, pentru căci ai ajutători ca aceştea.* ANTIM; **2.** auxiliar: *discipline ajutătoare;* **verb ajutător,** verb care participă la conjugarea celorlalte; auxiliar (ex.: a fi, a avea, a vrea). // m. (rar) ajutor. [*Ajuta* + *-tor*].

ajutór, ajutoare n. **1.** sprijin, susţinere (în muncă sau în împrejurări grele): *repezit vine Mutu într-ajutoriu cu doisprezece.* B.-DEL.; *cheamă în ajutor pe turci;* **a fi de ajutor** sau **a veni în ajutor,** a fi de folos (cuiva); **a da (a cere, a pune) o mînă de ajutor,** a da (a cere, a pune) sprijin: *dădeam o mînă de ajutor la inventarierea şi descrierea bogatei*

colecții. GHEȚIE; **2.** intermediu, mijlocire: *cu ajutorul experimentului se obține o progresivă dezmărginire a orizontului empiric.* BL.; **3.** (spec.) sprijin bănesc: *s-au acordat ajutoare sinistraților.* // m. (pl. **ajutori**) persoană care ajută pe cineva; adjunct: *a cerut și obținut destituirea ajutorului de subprefect.* EM.; *ajutor de primar.* // (interj.) strigăt al celor care se află în primejdie: *ajutor!* [Lat. ***adjutorium, adjutor, -is;*** cf. fr. ***adjoint***].

ajutorá, ajutorez vb. (tr. și refl.) a (se) ajuta, a veni în ajutor: *pre cît lumina soarelui a lucra poate în organele văzătoare, pre atîta agiutorește mai denainte știința în mintea adulmăcătoare.* CANT.; *ajutorîndu-se ... cu dicționarele.* OD.; (și: (înv.) **ajutori**). [***Ajutor*** + ***-a***].

ajutoráre, ajutorări f. acțiunea de a (se) ajutora și rezultatul ei; sprijinire: *propune o listă de subscripție pentru ajutorarea acuzaților săraci.* CĂL. [V. ***ajutora***].

ajutorí vb. v. **ajutora.**

ajutorínță, ajutorințe f. **1.** (înv.) ajutor: *însoțiți de ajutorințe ungurești.* OD.; **2.** numele unei dări suplimentare din epoca fanariotă: *boierii și mănăstirile să plătească ... ajutorința.* BĂLC. [***Ajutori*** + ***-ință***].

ajutorítor, ~i, ajutoritoáre a. (înv.) care ajută, sprijinitor; (subst.) *avînd ajutoritori de la Dumnezeu datul șie dar.* DOS. [***Ajutori*** + ***-tor***].

al, ai, a, ale art. (precedă pronume posesive, numerale ordinale sau substantive în genitiv): *iepele erau ale lui, și cînd le îngrijea, îngrijite erau.* CR.; *Luxița s-a despărțit și de un al doilea.* CĂL.; *al meu;* **ai mei (tăi etc.), a)** familia mea (ta, lui etc.): *ai mei și-au păstrat părerile superlative despre mine.* GHEȚIE; **b)** echipa, partidul, grupul nostru (vostru, lor etc.): *ca liberal, Rosetti participă la opoziția alor lui la politica domnitorului Cuza.* CĂL.; **toate alea,** acele lucruri; **de-ale gurii,** mîncăruri; **al dracului** (sau **naibii**), îndrăcit. [Lat. ***illum, illam***].

ala-bála s. **ce mai ala-bala?, a)** ce se mai petrece?: *să vază ce mai ala-bala pe la ... flăcăii ce stau la pîndă.* ISP; **b)** ce atîta discuție? [Onomat.].

alabandínă f. sulfură naturală de mangan, cu luciu aproape metalic. [Din fr. ***alabandine***].

alabástru n. **1.** varietate de ghips din care se fac obiecte de ornament: *abatele cunoscu tabla de șah ... și o amforă de alabastru.* SAD.; **2.** (fig.) alb strălucitor: *sînul de alabastru în verde i se gonflă sub vălul transparente al blondelor ei plete.* HEL.; *mînecile totdeauna suflecite trădau niște brațe de alabastru.* EM. [Din it. ***alabastro,*** lat. ***alabastrum***].

alác, alace n. **1.** specie de grîu cu bobul mai mic și mai închis la culoare decît cel obișnuit; secară albă (*Triticum spelta*); **2.** (pl.) spice de grîu din această specie: *foaie verde trei alace.* POP; **3.** (reg.) specie de orz de toamnă cu spicul în trei muchii. [Cf. magh. ***alakor***].

aláci, alace a. **1.** bălțat: *nouă cirede de vaci, toate cu viței alaci.* POP; **2.** (fig.) amestecat: *asta-i lumea cea alace, face omul cum îi place.* POP. [Din turc. ***alaca***].

alageá, alagele f. (înv.) **1.** stofă de mătase vărgată: *roche de alagea de Triest.* FIL.; **2.** (rar) încurcătură, belea, bucluc; **a păți o alagea,** a fi păcălit: *ca să nu pață vreo alagea.* ISP; **a căpăta alageaua,** a ajunge la mare nevoie: *nimeni nu s-a putut atinge de împărăția mea, fără să-și capete alageaua.* ISP. [Din turc. ***alağa***].

alagícă f. (înv.) alagea. [***Alagea*** + ***-ică***].

aláh m. (la musulmani) zeitate supremă; Dumnezeu: *Alah să te ție, dar ești un hain!* BOL.; *Alah! răcnesc tătarii, cătînd cu groază-n urmă.* AL. [Din turc. ***Allah***].

alăi, alaiuri n. **1.** mulțime de oameni care însoțește o ceremonie, o personalitate; pompă, paradă; cortegiu: *ieșit-a-n cale-ales alai de sfetnici mulți și mult popor.* COȘB.; **cu alai,** cu fast, cu solemnitate; cu pompă: *ea-i mireasa unui crai și se duce cu alai peste munte, peste plai.* AL.; *îl petrecu cu cinste și alai;* (fig.) [toamna] *pleacă mai departe, pustiind cărările cu alai de frunze moarte.* TOP; **2.** (înv.) suită care întovărășea sau întîmpina pe domnitor: *cîte un zapciu ... oprea carele, să nu se vîre pînă după trecerea alaiului.* NEGR.; **3.** convoi de înmormîntare: *omul cu crucea care deschidea alaiul rămase stană de piatră.* GHEȚIE; *un alai de jale;* **4.** gloată, ceată zgomotoasă, care se ține după cineva; (p. ext.) gălăgie, larmă: *cînd ieși la plimbare ai alai pe lîngă trăsură.* AL..; *făcîndu-i alai toți cîinii cu lătratul.* PANN; **5.** (fig.) mulțime nemăsurată, cantitate foarte mare: *metafora plasticizantă are darul de a face de prisos acest infinit alai de cuvinte.* BL. [Din turc. ***alay*** „regiment"].

alaláh interj. alah (prin duplicare): *alalah! cai arăbești, alalah! cai tătărești.* POP. [De la ***Alah*** n. pr.].

alalíe, alalii f. (med.) incapacitate de a pronunța unele sunete sau cuvinte; afazie. [Din fr. ***alalie***].

alált, ~ți, alaltă, ~e pron. dem. (înv.) celălalt: *nu vă clevetiți unul alaltu.* COD.VOR.; *o poruncă merge după alaltă.* B.-DEL. // a. dem. care urmează; care este altul: *să nu facem cum fac alții războiul, numai c-o mînă lăsînd alantă mînă dă brac.* B.-DEL.; (și: **alant**). [Lat. ***ille*** + ***alter***].

aláltăieri adv. cu o zi înainte de ieri: *alaltăieri s-a întîmplat o minune.* EM.; **mai alaltăieri,** acum cîteva zile, zilele trecute: *mai alaltăieri am trecut pe aici.* ISP.; **mai ieri-alaltăieri,** de curînd, zilele trecute: *se aplica la noi bunăoară pînă mai ieri alaltăieri ... împărțeala de pămînt.* EM.; **de ieri, de alaltăieri,** v. **ieri.** [***Alaltă (=aialaltă)*** + ***ieri***].

alăltăseará adv. în seara zilei de alaltăieri: *badea ... a plecat de alaltăseară.* POP. [***Alaltă (=aialaltă)*** + ***seară***].

alămă, alămuri f. **1.** aliaj de cupru și zinc, avînd culoarea galbenă lucioasă, din care se fac instrumente de fizică, diferite obiecte de artă și instrumente muzicale: *umflînd un sfeșnic zdravăn de alamă, după dînșii, să-i afurisească.* CR.; **2.** (la pl.) obiecte din acest aliaj; **3.** (la pl.) instrumente muzicale de suflat din acest aliaj. [Cf. it. ***lama*** „placă de metal"].

alambíc, alambicuri n. aparat pentru distilarea lichidelor; (fig.) *cu alambicuri și distilerii, poetul își flerbe mereu sufletul pentru a-i extrage chintesența.* CĂL. [Din fr. ***alambic***].

alambicá, alambichez vb. (tr.) **1.** a distila cu ajutorul alambicului; **2.** (fig.) a face subtil, greu de înțeles, complicat. [Din fr. ***alambiquer***].

alambicăre, alambicări f. acțiunea de a alambica și rezultatul ei; complicare: *imaginile trebuiesc în prealabil supuse unor operații de ajustare, ce duc fie la o alambicare a lor, fie la o sublimare a lor.* BL. [V. ***alambica***].

alambicát, ~ți, alambicată, ~e a. foarte subtil, greu de înțeles, complicat: *versuri alambicate.* CAR.; *avem de-a face aici cu circumscrierea abstractă și alambicată a tezei biblice despre creația din nimic.* BL. [V. ***alambica***].

alandála adv. (fam.) fără rost; la întîmplare; în dezordine: *un călugăr bătrîn ... spunea alandala din gură.* ISP.; (adj.) *pîlcuri de oameni se opriră să afle noutăți, mulți născoceau amănunte alandala.* REBR.; **alandala coconare,** vrute și nevrute. [Din gr. mod. ***alla and'alla*** „unul în loc de altul"].

aláni m. pl. populație barbară care a invadat Galia în secolul al V-lea și a fost nimicită de vizigoți în Spania: *subjugă pe alani, apoi pe goți.* EM. // a. (rar) care ține de această populație, referitor la această populație: *se așează apoi în Tracia Chersonesului, avînd conflicte ... cu trupele alane.* CĂL. [Din fr. ***alains***].

ălant pron. dem. v. **alalt.**

alantoídă, alantoide f. **1.** înveliș al embrionului animalelor vivipare și ovipare cu respirație pulmonară; **2.** (la pl.) grup de animale vertebrate care au un astfel de înveliș. [Din fr. ***allantoïde***].

alarmá, alarmez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) speria, a (se) neliniști: *împrejurarea dă de gîndit, dar nu ne alarmăm.* BL.; *cum era firesc, detunătura alarmase cartierul.* GHEȚIE; *nu te alarma;* **2.** (tr.) a da alarma, a pune în stare de alarmă: *iată știrea cea mai însemnată care a alarmat pe oameni în cursul strictelor sărbători.* EM.; *îi alarmează conștiința.* VLAH. [Din fr. ***alarmer***].

alarmánt, ~ți, alarmantă, ~e a. care alarmează; neliniștitor, îngrijorător: *s-a semnalat o situație lingvistică alarmantă.* D.; *starea bolnavului e alarmantă.* [Din fr. ***alarmant***].

alarmáre, alarmări f. acțiunea de a (se) alarma și rezultatul ei: *toată figura lui lua o expresie de neliniște și de alarmare, ca-n fața unei mari primejdii.* VLAH. [V. ***alarma***].

alarmát, ~ți, alarmată, ~e a. cuprins de neliniște; îngrijorat, speriat: *dar dumneata ai febră, arzi tot! exclamă ea, alarmată.* GHEȚIE. [V. ***alarma***].

alármă, alarme f. **1.** semnal de chemare la luptă, (p.ext.) la răzvrătire: *și clopote de alarmă răsună răgușit.* EM.; **2.** anunțare a unei primejdii care amenință o colectivitate; semnal prin care se anunță o astfel de primejdie: *răsunară sirenele, anunțînd o alarmă aeriană.* GHEȚIE; *s-a dat alarma;* **semnal de alarmă,** v. **semnal; 3.** neliniște, spaimă la apropierea unei primejdii: *alarma exagerată cu privire la starea limbii în prezent ... neglijează ... judecarea fenomenului în cadrul istoriei limbii române.* D. [Din fr. ***alarme***].

alarmíst, ~ști, alarmistă, ~e m., f. **1.** persoană care împrăștie știri alarmante; **2.** persoană care se alarmează ușor: *acești alarmiști nici idee n-au la cît regionalism e silit să se dedeie cel care studiază istoria literaturii române.* IBR. // a. care alarmează, care provoacă panică: *zvonuri alarmiste.* [Din fr. ***alarmiste***].

alatív n. caz (exprimabil gramatical în unele familii de limbi, precum cele fino-ugrice) care indică direcția spre care tinde acțiunea verbului (de ex., *se îndreaptă spre Iași*). [Din fr. ***allatif***].

alaún n. sulfat dublu al unui metal trivalent și al unuia monovalent; (p.restr.) sulfat dublu de aluminiu și de potasiu; piatră acră. [Din germ. ***Alaun***].

ălă f. v. **hală²**.

alămár, alămari m. persoană care confecționează sau vinde obiecte din alamă: *sta în pensiune la un alămar.* VLAH. [***Alamă*** + ***-ar***].

alămăríe, alămării f. **1.** fabrică sau magazin de alămuri; **2.** obiecte din alamă; alămuri: *negustorii au vîndut țesăturile ... și alămăria lor.* GAL. [***Alamă*** + ***-ărie***].

alămí, alămesc vb. (tr.) a acoperi cu un strat de alamă obiecte metalice; a suda, a fereca cu alamă. [De la ***alamă***].

alămíre, alămiri f. acțiunea de a alămi. [V. ***alămi***].

alămít, ~ți, alămită, ~e a. acoperit sau suflat cu alamă: *paloșe ascuțite ..., pistoale alămite.* POP. [V. ***alămi***].

alămíu, ~ii, alămie, ~ii a. de culoarea alamei, galben lucitor. [***Alamă*** + ***-iu***].

alămíie f. v. **lămîie.**

alămîioáră, alămîioare f. (reg.) gutuie. [***Alămîie*** + ***-ioară***].

alăptá, alăptez vb. (tr.) a da să sugă, a hrăni puii cu lapte propriu: *doamnei i se părea că vine anume să-i alăpteze copilul.* SAD. [***A³*** + ***lapte***; cf. fr. ***allaiter***].

alăptáre, alăptări f. acțiunea de a alăpta: *mamelele diforme îi atîrnau în jos, ca sînii vlăguiți de alăptări ai mamelor cu prea multe nașteri.* GHEȚIE. [V. ***alăpta***].

alăturá, alătur vb. **1.** (tr.) a pune alături: *șapte buți alătura.* POP; **2.** (tr.) a compara, a pune în paralel: *unii ar putea alătura pe Minulescu lui Topîrceanu, însă apropierea este greșită.* CĂL.; (refl.) *omul se alătură cu dobitoacele cele fără minte și se asemănă lor.* BIBLIA; **3.** (tr.) a anexa: *alăturăm planul lucrării;* **4.** (refl.) a se apropia; a se așeza, a veni alături: *am venit ca să ne alăturăm dumneavoastră pentru a rezista invaziei oamenilor negri.* GHEȚIE; *nu poți să te alături de el;* **5.** (înv.; tr. și intr.) a tîlcui vise. [De la ***alături***].

alăturáre, alăturări f. **1.** acțiunea de a (se) alătura: *revista constată depărtarea între clasele sociale și afirmă trebuința alăturării de cei mulți.* CĂL.; **2.** comparație; **fără alăturare,** incomparabil. [V. ***alătura***].

alăturát, ~ţi, alăturată, ~e a. **1.** care se află alături, care stă lîngă altul: *stăteau de vorbă în vastul hol de la parter în două fotolii alăturate.* GHEŢIE; **2.** învecinat, vecin: *a cumpărat de la proprietarul alăturatei moşii un mic teren sterp.* CĂL. // adv. ca anexă, anexat: *vă trimit alăturat o copie.* [V. ***alătura***].

alăturea adv. v. alături.

alături adv. **1.** lîngă cineva sau ceva; la dreapta sau la stînga: *s-o pornim şi noi alături.* EM.; **de alături,** vecin, învecinat: *avea grijă să n-o audă, din odaia de alăturea, un credincios al împăratului.* CR.; **pe alături,** împrejur; **alături de ...** (sau **cu ...**), lîngă, aproape de ...: *furca căzu alături cu ea.* EM.; **2.** (fig.) în alt loc decît cel vizat; pe din afară de: *a nimerit alături; alături cu adevărul; alături cu dreptatea;* **3.** unul lîngă altul sau împreună cu altul: *braţ de braţ păşesc alături.* EM.; **alături de ...** (sau **cu ...**), o dată cu ..., pe lîngă ...: *în a sa filosofie a naturii, a oferit, alături de unele intuiţii profunde, şi atîtea mostre de ipoteze caduce.* BL.; **a fi alături de cineva,** a fi solidar cu cineva; (şi: **alăturea**). [A^3 + ***lature***].

alăútă f. v. lăută.

alb, ~i, albă, ~e a. **1.** de culoarea laptelui, a zăpezii: *s-a făcut ca ceara albă faţa roşă ca un măr.* EM.; **carne albă,** carne de pasăre sau de peşte; **armă albă,** armă cu lamă de oţel; **rasă albă,** grup de popoare cu pielea deschisă la culoare; **alb la faţă,** palid; **ba e albă, ba e neagră,** nu este clar (precis) ce spune (fiindcă se contrazice, se încurcă); **nici albă, nici neagră, a)** deodată, fără multă vorbă; **b)** nici aşa, nici aşa; **pînă în pînzele albe,** v. **pînză; cusut cu aţă albă,** v. **aţă; a scoate peri albi cuiva,** a necăji, a sîcîi mereu pe cineva: *nu şezi cu dînşii în casă toată ziulica, să-ţi scoată peri albi.* CR.; **de cînd lupii albi,** de multă vreme: *mătuşa-i moartă de cînd lupii albi.* CR.; **a strînge bani albi** (sau **părăluţe albe**) **pentru zile negre,** v. **strînge; 2.** cărunt: *amîndoi bătrînii ... erau albi ca iarna.* CR.; **3.** incolor, transparent: *sticlă albă;* **4.** (fig.) senin, fericit: *n-am zi albă din pricina ei.* ISP; **noapte albă, a)** noapte petrecută fără somn; **b)** noapte de vară din regiunile polare; (mit.; pop.) **lumea albă,** lumea reală: *iată pajuri năzdrăvane, care vin din neagra lume, aducînd pe lumea albă feţi-frumoşi cu falnic nume.* AL.; **5.** (fig.) limpede, luminos, însorit: *cînd s-au trezit ei, era ziulica albă.* CR.; **6.** nescris, fără text: *zărind pe noptieră foile albe ..., le rupse bucăţele şi le zvîrli la coş.* GHEŢIE; **7. versuri albe,** versuri fără rimă. // n. **1.** culoare ca laptele, ca zăpada: *încerca o reducţie la faptul pretins mai fundamental al combinării albului şi negrului.* BL.; *albul zăpezii;* **negru pe alb,** în scris (dovada că cele spuse sînt adevărate, sigure); **a face albul negru** (sau **din alb negru**), v. **negru; albul ochiului,** membrană care înveleşte în exterior globul ocular; sclerotică: *şi-a dat răspunsul Caraiman, întorcîndu-şi albul ochilor.* SAD.; **albul zilei,** zori: *nu începuse a se arăta albul zilei.* ISP; **în alb,** fără nimic; fără acoperire: *propaga o acţiune al cărei program rămînea mereu în alb.* CĂL.; **a semna în alb,** a iscăli un document înainte de a fi completat; **2.** obiect sau substanţă de culoare albă: *o mîndră masă acoperită cu alb.* EM.; *fecioara-n alb, departe, nu crede neagra veste.* BAC.; **alb de plumb,** ceruză. // m. **1.** persoană avînd pielea de culoare deschisă; **2.** (înv.) membru al partidului conservator. // f. **1.** zori de zi: *începuse a intra alba în sat.* ISP; **2.** iapă (slabă); mîrţoagă; **tot alba în doi bani,** mereu acelaşi lucru; **e mîncat ca alba de ham,** e foarte apăsat de nevoi; **3.** făină (de secară); **a vedea alba în căpistere, a)** a căpăta ceva ca hrană; **b)** (fig.) a se înşura: *n-a văzut încă alba în căpistere.* ISP. [Lat. ***albus***].

albanéz, ~i, albaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Albaniei sau populaţiei ei, referitor la Albania sau la locuitorii acesteia. // f. limbă indo-europeană izolată din grupul oriental vorbită în zona balcanică. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Albania: *descendenţii ilirilor sînt albanejii actuali.* EM. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Albania. [Din fr. ***albanais,*** it. ***albanese***].

albanístică f. studiu al limbii, culturii şi civilizaţiei albaneze. [Din germ. ***Albanistik***].

albaspínă f. (bot.) păducel (*Crataegus monogyna*): *creştea un stuf de albă spină ce înflorea voios la soare.* MACED. [Din lat. ***alba spina***].

albástru, ~ştri, albastră, ~e a. **1.** care are culoarea cerului senin: *ochii cereştii, albaştri, ca floarea de cicoare.* AL.; (fig.) *priviri albastre ale oamenilor zbîrliţi se îmblînziseră.* SAD.; **cu** (sau **de**) **sînge albastru,** v. **sînge; scrumbie albastră,** v. **scrumbie; scai albastru,** v. **scai; 2.** (fig.) trist, melancolic; **inimă albastră, a)** suflet trist; tristeţe, jale: *ei încep un cîntec de inimă albastră.* MAT.; **b)** necaz, mînie; este (sau e) **(cam) albastru,** este (cam) neplăcut, (cam) rău: *de nu l-ar fi răscumpărat de la comisie cîrciumarul, ar fi fost albastru.* SAD.; **3.** imaginar: *vremile aurite ce mitele albastre ni le şoptesc ades.* EM.; // n. **1.** culoare ca cerul senin: *sub unghi colonistic, predomină nuanţele de roşu şi albastru.* BL.; *albastrul cerului, mării;* **2.** colorant de această culoare: *albastru de Prusia;* **albastru de metilen,** colorant întrebuinţat în vopsitorie, în medicină şi în laboratoarele de biologie. // f. (pop.; la pl.) haine de culoarea albastră, (p. ext.) haine orăşeneşti, boiereşti, nemţeşti. [Lat. ****albaster*** (<***albus***)].

albatrós, albatroşi m. **1.** pasăre de mare, asemănătoare cu pescăruşul, dar mult mai mare ca el (*Diomedea exulans*): *zburau albatroşii pe deasupra catargelor* TUD.; **2.** (înv.) nume dat unui tip de bombardier german. [Din fr. ***albatros***].

albástreă, albástrele f. plantă erbacee de cîmp din familia compozitelor, cu flori albastre (*Centaurea cyanus*); (şi: **albăstrică**). [***Albastru*** + *-ea, -ică*].

albástreálă, albástreli f. **1.** culoare albastră: *albăstreala înnegurată a cerului.* OD.; **2.** colorant albastru pentru rufe. [***Albăstri*** + *-eală*].

albástrél, ~ei, albástrea, ~ele a. diminutiv al lui albastru; albastru-deschis: *mii de flăcări albastrele se văd tainic fluturînd.* AL. [***Albastru*** + *-el*].

albástrí, albástresc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) colora în albastru: *marea, care aici se albăstrise, părea vînătă şi învolburată.* TUD.; **2.** (tr.) a clăti rufele în apă cu albăstreală; **3.** (intr.) a avea, a căpăta sau a răspîndi lucire albastră: *în fund albăstresc, în curmeziş, coamele munţilor.* REBR. [De la ***albastru***].

albástrícă f. v. albăstrea.

albástríme, (rar) **albástrimi** f. **1.** însuşirea de a fi albastru; culoare albastră; **2.** întindere de culoare albastră: *sub cer albastru a mării albăstrime.* AL.; **3.** (înv.) ciocoime, burghezi sau nobili (îmbrăcaţi, spre deosebire de ţărani, în haine albastre); (p. restr.) Partidul Conservator: *venirea albăstrimii la putere.* DELAVR. [***Albastru*** + *-ime*].

albástríre, albástriri f. **1.** acţiunea de a (se) albăstri; **2.** colorare a rufelor cu albăstreală. [V. ***albăstri***].

albástrít, ~ţi, albástrită, ~e a. colorat sau vopsit în albastru: *razele albăstrite ale lunei se îngînau cu întunericul negru.* REBR. [V. ***albăstri***].

albástríţă, albástriţe f. (bot.) albăstrea (*Centaurea cyanus*). [***Albastră*** + *-iţă*].

albástríu, ~ii, albástrie, ~ii a. care bate în albastru; albăstrui: *privirea lui s-a dus mai departe ... spre munţii încununaţi de ceţuri albăstrii.* SAD.; *munţi şi dealuri-nalte, vii, depărtări largi, albăstrii.* MAT. [***Albastru*** + *-iu*].

albástrúi, albástruie, ~ui a. albăstriu: *rîde cerul albăstrui.* VIERU; *sub forma unui abur albăstrui.* POP. [***Albastru*** + *-ui*].

albeálă, albeli f. **1.** (pop.) faptul de a (se) albi; **2.** (rar; la pl.) produs cosmetic de culoare albă: *surda osteneşti tu, babă, cu ale tale albeli.* PANN. [***Albi*** + *-eală*].

albeáţă f. **1.** însuşirea de a fi alb; culoare albă; (înv.) albie: *albeaţa iepelor ... îi slujea de fînar noaptea, la drum.* CR.; **2.** (med.) leucom: *cocoană reputată pentru o doftorie cu care tămăduia albeaţa la ochi.* CĂL. [***Alb*** + *-eaţă*].

albédo n. (fiz.) mărime egală cu raportul dintre intensitatea luminii radiate difuz de un corp şi intensitatea luminii care cade pe acel corp. [Din fr. ***albédo***].

albéţ, ~i, albeáţă, ~eţe a. (reg.) albineţ. // n. alburn. // f. (pop.) cataractă. [***Alb*** + *-eţ*].

albéţe f. culoare albă: *ce folos de atîta albeţe, dacă n-are un vino-ncoace.* PANN. [***Alb*** + *-eţe*].

albí, albesc vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a deveni sau a face să devină (mai) alb: *toţi să mira cu gura căscată şi de frică toţi albisă-n faţă.* B.-DEL.; *deasupra, stelele începeau să se şteargă şi cerul albea, semn că zorile erau aproape.* TUD.; (fig.) *să se albească păcatele noastre ca zăpada.* ANTIM; **2.** (tr.) a trata materialele textile cu decoloranţi pentru a le face mai albe; **3.** (intr.) a încărunţi; (p.ext.) a îmbătrîni: *nu una am văzut eu de cînd am albit.* DELAVR.; **4.** (intr.) a se ivi în depărtare, a se contura: *prin umbră o cetate albeşte.* BOL.; *se văd turme albind pe coastă.* AL.; **5.** (fig.; tr.) a lumina (făcînd să lucească): *ici-colo raze pălite de lună străbăteau printre nouri, albeau undele fugare.* RUSSO. [De la ***alb***].

albiăn, ~eni, albiană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) etajul inferior al cretacicului mijlociu. [Din fr. ***albien,*** germ. ***Albian***].

albiciós, ~şi, albicioásă, ~e a. care bate în alb: *luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţii.* OD.; *materie albicioasă.* [***Alb*** + *-icios*].

álbie[1]**, albii** f. **1.** vas lunguieţ de lemn sau de metal folosit pentru spălat, scăldat, adăpat sau păstrat ceva; covată, copaie: *puse copilul într-o albie.* ISP; *au început a lucra albii şi căuşe de plop şi salcie.* SAD.; **a face pe cineva albie de porci,** v. **porc; 2.** porţiune a unei văi, în care se află permanent sau temporar apă; matcă: *flota grecească, intrînd în albia Dunării, le tăie aprovizionarea.* EM.; *rîul îeşi din albia lui;* (fig.) *fraza dilatîndu-se în chip exagerat şi ieşind din albiile cugetării.* CĂL.; (şi: (reg.) **alvie**). [Lat. ***alvea***].

albíe[2] f. (înv.) culoare albă, albeaţă: *mi să punea pre ochi ceaţă de albiia lor.* DOS. [***Alb*** + *-ie*].

albigénzi m. pl. sectă creştină riguroasă şi anti-ecleziastică, apărută în secolele XII-XIII în Franţa, şi reprimată sîngeros. [Din germ. ***Albigenser***].

albíi, pers. 3 **albieşte** vb. (rar; refl.) a lua formă de albie: *sub nalte coperişuri, care-n margini s-albiesc.* AL. [De la ***albie***[1]].

albilíţă, albiliţe f. fluture de culoare albă, a cărui larvă se hrăneşte cu frunze de varză (*Picris brassicae*). [***Alb*** + *-iliţă*].

albíme, albimi f. culoare albă: *nici marmura cioplită albimea ta nu-ntrece.* AL. [***Alb*** + *-ime*].

albinár, albinari m. **1.** persoană care se ocupă cu creşterea albinelor; apicultor; **2.** (ornit.) prigoare (*Merops apiaster*). [***Albină*** + *-ar*].

albínă, albine f. **1.** insectă din familia himenopterelor, care trăieşte în familii şi produce miere şi ceară (*Apis melifica*): *albinele culegeau ceara şi adunau mierea.* ISP.; **2.** plantă erbacee cu flori decorative dispuse în spic, care seamănă cu albina (*Ophrys cornuta*). [Lat. ***alvina*** „stup"].

albinárél, albinárei m. (ornit.) prigoare (*Merops apiaster*). [***Albinar*** + *-el*].

albinárie, albinárii f. (rar) stupină, prisacă. [***Albină*** + *-ărie*].

albinárít n. **1.** apicultură, creşterea albinelor; **2.** (înv.) dare, impozit pe albine. [***Albină*** + *-ărit*].

albinéţ, ~i, albineáţă, ~eţe a. **1.** (reg.) blond, albicios: *că-i la faţă albineţ.* POP. // m. (pop.) numele unei varietăţi de grîu din Banat, cu bobul mare. [***Alb*** + *-ineţ*].

albinísm n. anomalie congenitală care constă în lipsa pigmenţilor în piele, păr, ochi: *cei afectaţi de albinism suportă cu greu razele soarelui.* [Din fr. ***albinisme***].

albiníţă, albiniţe f. (rar) albinuţă. [***Albină*** + *-iţă*].

albinós, ~şi, albinoásă, ~e m., f. persoană sau animal afectate de albinism. [Din fr. ***albinos***].

albinozitáte f. (rar) trăsătura de a fi afectat de albinism: *ţinuta generală, albinozitatea înghiţeau amănuntele şi conservau eleganţa masivului.* CĂL. [*Albinos* + *-itate*].

albinúşă, albinuşe f. (rar) albinuţă. [*Albină* + *-uşă*].

albinúţă, albinuţe f. diminutiv al lui albină; (rar) albiniţă, albinuşă: *dulce floarea teiului grîul albinuţelor.* VIERU. [*Albină* + *-uţă*].

albioáră, albioare f. diminutiv al lui albie[1]; albiuţă: *băiatul că-l scălda ... în albioară mi-l culca.* POP. [*Albie*[1] + *-ioară*].

albiór, ~i, albioáră, ~e a. diminutiv al lui alb: *rotunzi şi albiori, apar la foc de soare doi nuferi plutitori.* AL. [*Alb* + *-ior*].

albíre, albiri f. acţiunea de a (se) albi. [V. *albi*].

albişór, ~i, albişoáră, ~e a. diminutiv al lui alb: *cu scrobeală albişoară.* POP. // m. sau f. (iht.) obleţ, sorean (*Alburnus alburnus* şi *lucidus*). // m. **1.** (pop.; la pl.) bani de argint: *de cinci ori cu albişori.* POP; **2.** nume dat unor ciuperci comestibile. // f. **1.** peşte mic; **2.** varietate de viţă de vie cu strugurii albi. [*Alb* + *-işor*].

albít[1] n. mineral lăptos, verzui, roşiatic sau incolor, folosit în industria ceramicii. [Din fr. *albite*].

albít[2]**, ~ţi, albită, ~e** a. **1.** făcut sau devenit alb; **2.** cărunt: *o bătrînă ... cu pletele albite.* AL.; *dormi, măicuţa mea albită, dormi, măicuţa mea iubită.* VIERU. [V. *albi*].

albít[3] n. faptul de a albi; albire: *albitul pînzei.* [V. *albi*].

albitór, ~i, albitoáre m., f. persoană care lucrează într-o albitorie. // m. substanţă care decolorează, care albeşte. [*Albi* + *-itor*].

albitoríe, albitorii f. secţie într-o întreprindere textilă, în care se albesc produsele. [*Albitor* + *-ie*].

albitúră, albituri f. **1.** nume generic dat peştilor mici de rîu (plătică mică, cosac, batcă etc.): *în balta singuratică nu se mai putea ţine ... decît puţină albitură.* SAD.; **2.** (la pl.) rufe albe, rufărie: *albiturile şi straiele ţesute şi împodobite cu măiestrie.* OD.; **3.** (tipogr.) mică piesă de plumb care se introduce între cuvinte sau între rînduri pentru completarea spaţiilor albe; spaţiu alb între cuvinte sau între rînduri. [*Alb* + *-itură*].

albíţă, albiţe f. **1.** (iht.) obleţ (*Alburnus alburnus* şi *lucidus*); **2.** plantă erbacee cu flori galbene, care creşte prin locuri aride şi pietroase (*Alyssum calicinum* şi *repens*). [*Alb* + *-iţă*].

albíu, ~ii, albie, ~ii a. albicios: *un rîu albiu de stele.* AL. [*Alb* + *-iu*].

albiúţă, albiuţe f. albioară: *pe soră-ta Măriuca ... o uitasem pe prispă, în albiuţă.* CR. [*Albie*[1] + *-uţă*].

alboáre f. (reg.) albeaţă, luciu. [Lat. *albor, -oris*].

alborádă, alborade f. cîntec executat în onoarea şi sub fereastra cuiva în zorii zilei. [Din sp. *alborada*].

albúi, albuie, ~ui a. albicios. [*Alb* + *-ui*].

albúm, albume şi (rar) **albumuri** n. **1.** caiet special în care se păstrează fotografii sau ilustrate ori în care se scriu versuri, citate celebre etc.: *copiez din albumul meu.* NEGR.; **2.** colecţie de fotografii, de ilustraţii etc., reunite într-un volum: *nu sînt tablouri, nici albumuri cu fotografii vechi.* BAC.; *album de artă.* [Din fr., lat. *album*].

albumeálă, albumele f. plantă cu floare alb-gălbuie, care creşte pe muntele Caraiman; floarea reginei; floare-de-colţ (*Gnaphalium leontopodium*). [Cf. *alb*].

albumén n. substanţă nutritivă care se află în sămînţele unor plante şi serveşte la hrănirea embrionului în timpul germinaţiei. [Din fr., lat. *albumen*].

albumínă, albumine f. proteină care se găseşte în sînge, în albuşul de ou şi în alte lichide organice. [Din fr. *albumine*].

albuminoíd, ~zi, albuminoídă, ~e a. de felul albuminei. // n. pl. proteine. [Din fr. *albuminoïde*].

albuminométru, albuminometre n. aparat pentru determinarea cantităţii de albumină dintr-un lichid organic. [Din fr. *albuminomètre*].

albuminós, ~şi, albuminoásă, ~e a. care conţine albumină: *dintre materiile albuminoase introduse, o parte iese, nu neschimbată, dar fără a fi discompuneri foarte adînci.* EM. [Din fr. *albumineux*].

albuminuríe, albuminurii f. prezenţă a albuminei în urină (ca urmare a îmbolnăvirii rinichilor). [Din fr. *albuminurie*].

albumíţă, albumiţe f. (bot.; reg.) floare-de-colţ (*Leontopodium alpinum*); *asemenea inimă care să fi rămas curată ca albumiţa piscurilor ... eu n-am cunoscut.* SAD. [De la *alb*].

alburí, pers. 3 **albureşte** vb. (intr.) a se zări ca ceva alb; a răspîndi o lumină albicioasă. [De la *alboare*].

alburít, ~ţi, alburită, ~e a. (rar) înălbit. [V. *alburi*].

alburíu, ~ii, alburie, ~ii a. **1.** albicios: *pe bolta alburie o stea nu se arată.* EM.; **2.** deschis; şters, spălăcit: *ochii alburii*; **3. porumb alburiu,** specie de porumb cu bobul alb şi mare. [*Alboare* + *-iu*].

albúrn, albumuri n. strat lemnos situat între scoarţa şi inima trunchiului unui copac. [Din lat. *alburnum,* it. *alburno*].

albúş, albuşuri n. **1.** substanţă proteică transparentă şi vîscoasă care înconjoară gălbenuşul oului; **2. (albuşul ochiului)** albul ochiului (v. **alb**). [*Alb* + *-uş*].

albúţ, ~i, albuţă, ~e a. (reg.) diminutiv al lui alb; cam alb, destul de alb: *măghiran de cel albuţ.* POP. [*Alb* + *-uţ*].

alcá f. v. halca.

alcáde, alcazi m. (livr.) magistrat municipal în Spania; (şi: **alcalde**). [Din sp. *alcalde,* fr. *alcade*].

alcáic, ~ci, alcaică, ~ce a. propriu poetului antic Alceu; **vers alcaic,** vers alcătuit din cinci picioare, cu ritm armonios, întîlnit în poezia greco-latină. [Din lat. *alcaicus,* fr. *alcaïque*].

alcálde m. v. alcade.

alcalimétru, alcalimetre n. aparat pentru determinarea gradului de concentraţie a bazelor. [Din fr. *alcalimètre*].

alcalín, ~i, alcalină, ~e a. care are proprietăţile unei baze; care conţine o bază: *apă alcalină.* [Din fr. *alcalin*].

alcalinitáte f. însuşire a unei substanţe de a fi alcalină; concentraţie în ioni hidroxili a unei substanţe: *alcalinitatea secreţiei vaginale.* [Din fr. *alcalinité*].

alcalinizá, alcalinizez vb. (tr.) a da unei substanţe proprietăţi alcaline. [Din fr. *alcaliniser*].

alcalinizáre, alcalinizări *f.* acţiunea de a alcaliniza şi rezultatul ei. [V. *alcaliniza*].

alcáliu, alcalii n. **1.** nume dat unor oxizi minerali (potasiu, sodă, amoniac) şi unor substanţe extrase din plante (de ex.: chinina (extrasă din chinchina), morfina (extrasă din mac), nicotina (extrasă din tutun) etc.); **2.** compus chimic caustic, care, împreună cu un acid, formează o sare. [Din fr. *alcali*].

alcaloíd, alcaloizi m. substanţă bazică azotată (morfina, atropina etc.), folosită ca medicament: *toate sărurile acestui alcaloid sînt foarte veninoase.* EM. [Din fr. *alcaloïde*].

alcalóză, alcaloze f. (med.) creştere a alcalinităţii sîngelui datorită unor tulburări funcţionale. [Din fr. *alcalose*].

alcán m. hidrocarbură aciclic saturată; (rar) parafină. [Din fr. *alcane*].

alcazár, alcazare n. (livr.) cetate sau palat întărit în Spania. // m. stăpîn sau comandant al unei astfel de cetăţi ori al unui astfel de palat; (fig.) *capetele şi inimile cultivate la focariul cantonetelor alcazarului Ionescu.* EM. [Din sp. *alcazar*].

alcătuí[1]**, alcătuiesc** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) compune, a consta din ...: *auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrîne.* NEGR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) forma; a lua fiinţă: *atîta sînge mohorît curse ... încît se alcătui o baltă.* ISP; **3.** (tr.) a constitui, a forma împreună: *o vie cu livadă ..., vite şi multe păsări alcătuiau gospodăria babei.* CR.; **4.** (tr.) a face, a construi; a întocmi: *înşiră pietrele şi alcătui numele copilului.* ISP; (p.ext.) *ei alcătuiesc un memoriu pe care-l vor adresa noului împărat.* BL.; **a alcătui pe** (sau **după**) **sprînceană,** v. **sprînceană**; **5.** (tr.) a aranja, a rîndui: *eu ... i-oi alcătui într-o punguţă de piele măiestriile acestea şi le-a purta cu sine.* SAD. [Din magh. *alkotni*].

alcătuí[2]**, alcătuiesc** vb. (reg.; refl.) a se înţelege, a se învoi: *m-am dus degrabă de m-am alcătuit cu vivandiera ca să-i iau locul.* AL. [Din magh. *alkudni*].

alcătuiálă, alcătuieli f. **1.** înjghebare, întocmire; **2.** (concr.) construcţie rudimentară. [*Alcătui*[1] + *-eală*].

alcătuínţă, alcătuinţe f. compunere, structură: *el e chiar o şopîrlă cu-a sa alcătuinţă.* VIERU. [*Alcătui*[1] + *-inţă*].

alcătuíre, alcătuiri f. **1.** acţiunea de a (se) alcătui[1] şi rezultatul ei; întocmire; compunere, formare: *alcătuirea tablourilor noului tarif pe baze clare şi ştiinţifice.* EM.; **2.** compoziţie, constituţie, structură: *va conserva în alcătuirea sa şi unele particularităţi ... care formau apanajul speciei originare.* BL.; (fig.) *ciudată alcătuire, tribunul şi ascetul.* VIERU; **3.** orînduire, organizare: *printr-o prelungire afectivă se poate ajunge la regretul după o alcătuire socială mai veche.* IBR. [V. *alcătui*[1]].

alcătuitór, ~i, alcătuitoáre a. **1.** care alcătuieşte, care compune, formează ceva; constitutiv: *ele s-ar deosebi numai prin mărimea particolelor alcătuitoare.* BL.; **2.** care favorizează, care participă la formarea, la compunerea a ceva: *orice moment alcătuitor al fiecăruia din cele două feluri de cunoaştere dobîndeşte un înţeles.* BL. // m., f. persoană care alcătuieşte ceva: *alcătuitoriul acestor stihuri au fost fără credinţă şi doară vreun calvin.* B.-DEL. [*Alcătui*[1] + *-itor*].

alchénă, alchene f. hidrocarbură aciclică nesaturată, cu dublă legătură în moleculă. [Din germ. *Alkene*].

alchíl n. radical organic monovalent obţinut prin îndepărtarea hidroxilului unui alcool. [Din germ. *Alkyl*].

alchímic, ~ci, alchimică, ~ce a. care ţine de alchimie, referitor la alchimie: *teorie alchimică.* [Din fr. *alchimique*].

alchimíe f. ştiinţă cultivată în evul mediu avînd ca obiect aflarea pietrei filozofale, cu ajutorul căreia să se poată preface metalele în aur, şi a elixirului vieţii, care să dea omului tinereţe şi nemurire: *alchimia a dat naştere chimiei moderne;* (fig.) *reţetele noastre coloristice alcătuiau o întreagă îngerească alchimie.* BL. [Din fr. *alchimie,* lat. *alchemia*].

alchimíst, alchimişti m. persoană care practica alchimia: *veacuri de-a rîndul alchimiştii s-au străduit să producă aur pe cale chimică.* BL.; *cei mai vestiţi alchimişti au fost Roger Bacon, Albert cel Mare, Paracelsus;* (şi: (înv.) **alhimist**). [Din fr. *alchimiste,* germ. *Alchimist*].

alchínă, alchine f. (chim.) hidrocarbură aciclică nesaturată, cu o triplă legătură. [Din germ. *Alkine*].

alchión m. v. alcion.

alción, alcioni m. **1.** pasăre de mare, asemănătoare cu pescăruşul (*Alcedo althis*); **2.** pasăre marină legendară: *o sprintenă corvetă, un repede alcion.* AL.; *după legea stihiilor, puii alchionilor au răgaz în asemenea răspuns.* SAD.; (şi: **alchion**). [Din fr., lat. *alcyon*].

alcoól, alcooli m. lichid incolor, inflamabil, obţinut, prin distilare, din zaharuri fermentate: *alcoolul este întrebuinţat în industrie şi în medicină.* // n. (pl. **alcooluri**) **1.** băutură care conţine această substanţă (diluată): *erau la mijloc divagaţiile unei minţi înfierbîntate de alcool.* GHEŢIE; **2.** consum (excesiv) al acestei băuturi; alcoolism: *arată toate relele alcoolului.* C. [Din fr. *alcool,* germ. *Alkohol*].

alcoolemíe, alcoolemii f. prezenţă temporară a alcoolului în sînge; procent de alcool prezent în sînge. [Din fr. *alcoolémie*].

alcoólic, ~ci, alcoolică, ~ce a. care conţine (mult) alcool: *băutură alcoolică.* // m. persoană care consumă des şi în cantitate mare băuturi alcoolice; beţiv: *un alcoolic trece piaţa tristă.* BAC. [Din fr. *alcoolique*].

alcoolísm n. consum exagerat de băuturi alcoolice; intoxicaţie produsă prin abuzul de băuturi alcoolice: *se constată ... că suferă de sifilis şi alcoolism.* IBR. [Din fr. *alcoolisme*].

alcoolizá, alcoolizez vb. **1.** (refl.) a deveni alcoolic prin consumare excesivă a băuturilor alcoolice; **2.** (tr.) a mări concentraţia de alcool dintr-o soluţie. [Din fr. *alcooliser*].

alcoolizáre, alcoolizări f. acţiunea de a (se) alcooliza şi rezultatul ei: *petrecerea cu băuturi apare ca alcoolizare.* CĂL. [V. *alcooliza*].

alcoolizát, ~ţi, alcoolizată, ~e a. **1.** în care s-a introdus alcool: *soluţie alcoolizată;* **2.** care a consumat alcool; beat: *alcoolizat, bătut de ploi, cum n-am mai fost cîndva, tîrziu, în geamul tău, cu o monedă voi suna.* BAC. [V. *alcooliza*; cf. fr. *alcoolisé*].

alcoolimétru, alcoolimetre n. aparat pentru determinarea cantităţii de alcool dintr-o soluţie. [*Alcool* + *metru*; cf. germ. *Alkoholmeter,* fr. *alcoolmètre*].

alcoolometríe f. ansamblu de procedee cu care se determină concentraţia unei soluţii alcoolice. [Din fr. *alcoolométrie*].

alcoolscóp, alcoolscoape n. instrument cu care se determină alcoolemia. [De la *alcool*].

alcóv, alcovuri n. **1.** loc mai ridicat sau firidă într-o cameră de dormit, unde se aşază patul; (p. ext.) pat: *în fund, un alcov cu perdele şi pat.* NEGR.; **2.** dormitor al unei femei: *ea este atît de lucidă încît observă cu de-amănuntul trupul celui invitat în alcovul ei.* CĂL.; **3.** (rar) relaţie amoroasă: *lupta de penetraţie se dă şi cu ajutorul crucii şi al alcovului.* CĂL.; (şi: (înv.) **alcovă**). [Din fr. *alcôve*].

alcóvă f. v. **alcov.**

aldán, aldani m. (reg.) cînepă de toamnă care produce sămînţă (*Cannabis femina*); (şi: **hăldan**). [Et. nec.].

aldămáş, aldămaşuri n. băutură oferită cu ocazia încheierii unei învoieli (de vînzare-cumpărare): *acuma rămase să bea aldămaşul.* PANN; **a fi bun de aldămaş,** a fi dator cu o cinste, cu prilejul realizării unei tranzacţii, obţinerii unui succes etc.; (şi: (reg.) **adălmaş**). [Din magh. *áldomás* „binecuvîntare"].

álde art. (pop. şi fam.) **1.** dintre ai noştri (în legătură cu rudele): *alde tata;* **2.** cei din jurul, din familia, din casa lui ...; ai lui ...: *alde Ionescu;* **3.** care este bine cunoscut: *alde baba Comana;* **4.** asemenea; de felul ..., (oameni) ca ...: *nu mă sperii tu cu de-alde aceste.* CR.; **5.** ca termen de reverenţă: *nu voi să plece alde neica.* CAR. [*Al* + *de*].

aldehídă, aldehide f. (chim.) compus organic obţinut prin oxidarea unor alcooli. [Din fr. *aldéhyde*].

aldín, ~i, aldină, ~e a. şi f. (literă de tipar) care are conturul mai gros decît al literelor obişnuite: *aldine sau litere grase.* [Din it. *aldino*].

aldosterón, aldosteroni m. (biol.) hormon extras din glanda suprarenală, avînd o structură steroidă. [Din fr. *aldostérone*].

aldovăní, aldovănesc vb. (înv.; refl.) a se sacrifica: *mielul paştelor noastre Hristos, cine derept noi se-au aldovănit.* PALIA. [Din magh. *aldozni,* sb. *aldoanje*].

aldóză, aldoze f. (chim.) monozaharidă care are în moleculă gruparea carbonil, caracteristică aldehidelor. [Din fr. *aldose*].

alduí, alduiesc vb. (reg.; tr.) a binecuvînta. [Din magh. *áldoni*].

alduiálă, alduieli f. (reg.) binecuvîntare: *nu grăim toţi într-un chip, cum iaste ... alduiala, blagoslovenia* (a. 1683). GCR. [*Aldui* + *-eală*].

alduít, ~ţi, alduită, ~e a. (reg.) binecuvîntat. [V. *aldui*].

aleán, aleanuri n. **1.** (înv.; reg.) pică, necaz; duşmănie: *pizmele, sfadele, aleanurile, mîniile.* N.TEST.; *cîte-s* [duşmane] *de la noi la deal, toate ţin pe mine alean.* POP.; **2.** dor, întristare: *să-i spuie aleanul sufletului.* AL.; **3.** melancolie: *las aleanul să mă fure.* EM. [Din magh. *ellen* „contra"].

aleăneş, aleaneşi m. (înv.) duşman: *să vei tălni înainte boul sau asinul rătăcit al aleaneşului tău, mînă-i-l acasă lui.* PALIA. [Din magh. *ellenes*].

aleatóric, ~ci, aleatorică, ~ce a. **1.** care se produce întîmplător, care este legat de hazard: *fenomen aleatoric;* **2.** (muz.) bazat pe improvizaţie; lăsat la inspiraţia interpretului. [Din germ. *aleatorisch*].

aleatorísm n. caracter aleatoric. [Din fr. *aléatorisme*].

aleatóriu, ~ii, aleatorie, ~ii a. supus întîmplării, şanselor nesigure: *contract aleatoriu;* (subst. n.) *banii stăteau mereu sub semnul aleatoriului, cultura era ultimul lucru care interesa.* CE [Din fr. *aléatoire,* lat. *aleatorius*].

alebárdă f. v. halebardă.

alebardiér m. v. halebardier.

alée, alei şi **alee** f. trecere îngustă într-un parc, cu arbori şi flori pe margini; stradă mărginită de copaci; stradă îngustă şi scurtă (mărginită de elemente arhitecturale): *luna, scut de aur, străluceşte prin alee şi pătează umbra verde cu misterioase dungi.* EM. [Din fr. *allée*].

alegă[1], alég vb. (reg.; refl.) a insista pe lîngă cineva; a se ţine de capul cuiva: *toţi ... se alegară de dînsa, să le gătească într-o zi ea bucatele.* ISP. [Lat. *alligare*].

alegă[2], aleghez vb. (jur.; tr.) a invoca ceva în sprijinul unei idei sau ca justificare a unei acţiuni. [Din fr. *alléguer,* lat. *allegare*].

alegáţie, alegaţii f. **1.** (jur.) invocare a unei opinii, citare a unei autorităţi, a unui fapt în sprijinul unei afirmaţii făcute; **2.** aserţiune, afirmaţie; ceea ce spune cineva: *asemenea alegaţiuni nu pot aduce decît confuziune în puţinele cunoştinţe ce avem despre arta la acel popor.* OD.; (şi: (înv.) **alegaţiune**). [Din fr. *allégation,* lat. *allegatio, -onis*].

alegaţiúne f. v. **alegaţie.**

alegător, ~i, alegătoare m., f. persoană care votează, care are dreptul de a alege: *rămîne alegător în colegiul în care e înscris.* EM.; *alegător e orice cetăţean de la vîrsta de 18 ani împliniţi;* (adj.) *pentru a poza în această atitudine înaintea ţărei alegătoare.* EM. [*Alege* + *-ător*].

alége, aleg vb. **1.** (intr.) a lua un exemplar din mai multe, a se decide între mai multe posibilităţi; a prefera: *îşi imagina deznodăminte deosebite, mersul acţiunii deosebit şi lucra o piesă în trei feluri şi apoi alegea.* IBR.; *te las s-alegi;* **a alege pe** (sau **după**) **sprînceană,** v. **sprînceană; a ales pînă a cules,** s-a păcălit, deşi a întîrziat mult pînă a decis; **2.** (tr.) a desemna pe cineva prin vot (pentru o funcţie): *cu vorba bună poate convinge pe ţăran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic.* EM.; *a alege un deputat;* **3.** (intr.) a hotărî, a decide, a tranşa: *numai sabia va alege.* POP.; **urma alege,** sfîrşitul este hotărîtor, decisiv; **4.** (tr.) a deosebi dintre alţii; a distinge, a recunoaşte: *calul ai să-l poţi alege punînd ... o tavă plină cu jăratec.* CR.; *limba noastră îi aleasă să ridice slavă-n ceruri.* MAT.; **5.** (tr. şi refl.) a (se) împărţi (în grupe): *aleg steava-n giumătate.* AL.; **6.** (refl.) a se deosebi: *nu s-alege cîştigul din pagubă;* **7.** (refl.) a se despărţi dintre alţii; a ieşi la iveală dintr-o mulţime: *să se aleagă unul dintre voi care să meargă şi să afurisească pe acest proclet.* CR.; **8.** (reg.; refl. impers.) a apărea clar, limpede: *nu ştiu ce este, că nu mi s-alege, fiind prea departe.* ISP; **9.** (refl. şi tr.) a (se) despărţi de rest: *din lapte se alege smîntîna;* **10.** (refl.) a rămîne cu ceva: *muncesc, muncesc, şi nu s-alege nimica de mine.* CR.; **11.** (tr.) a separa prin selecţie: *să-mi alegeţi macul deoparte ... şi năsipul de altă parte.* CR.; (refl. pas.) *exerciţiile ... să se aleagă din autorii ce au scris latineşte.* EM.; **12.** (refl.) a ajunge într-o anumită situaţie (rea): *cine ştie ce se alegea de capul meu?* ISP; **a se alege praf şi pulbere** sau **a se alege praful,** a se distruge complet, a nu mai rămîne nimic: *zice că-i negustor, alege-s-ar praful!* CAR.; **a se alege (numai) scrumul,** v. **scrum; 13.** (tr.) a reţine pentru sine: *îl lăsa să-şi aleagă din cazan după plac bucata de carne;* **14.** (fig.; tr.) a înţelege (şi spusele cuiva: *Bălan să-ţi aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbeşti desluşit.* CR.; **15.** (tr. şi intr.) a ţese cu diferite modele: *a alege un covor.* [Lat. *allegere*].

alégere, alegeri f. **1.** acţiunea de a (se) alege şi rezultatul ei; **2.** selecţionare a cuiva sau a ceva; desemnare, reţinere dintre mai mulţi: *fiţi siguri că alegerea numelui nu e indiferentă în nuvelele d-lui Sadoveanu.* IBR.; *baba era mulţumită cu alegerea ce a făcut.* CR.; **fără alegere,** la întîmplare, pe nimerite; **la alegere,** după plac; **3.** (mai ales la pl.) desemnare prin vot a celor ce urmează să conducă un stat, un partid etc.: *în ajunul alegerilor a ajuns în doaga copiilor.* EM.; *alegeri de senatori, de deputaţi, de consilieri;* **4.** separare a unei substanţe dintr-un amestec sau dintr-o masă care o conţine: *alegerea untului din lapte.* [V. *alege*].

alegóric, ~ci, alegorică, ~ce a. **1.** care aparţine alegoriei; caracteristic alegoriei: *trecerea firească de la planul material la cel alegoric ... destăinuie un orator excelent.* CĂL.; **2.** care reprezintă o alegorie: *prin conferinţe, prin romane alegorice, scriitorul desfăşoară o vrednică activitate de propagandist creştin.* CĂL.; **car alegoric,** vehicul pe care se reprezintă o scenă simbolică la o defilare. [Din fr. *allégorique,* lat. *allegoricus*].

alegoricéşte adv. (înv.) în mod alegoric; din perspectiva alegoriei: *aceste toate să înţeleg alegoriceşte.* B.-DEL. [*Alegoric* + *-eşte*].

alegoríe, alegorii f. **1.** procedeu artistic constînd în exprimarea unei idei printr-o imagine, un tablou, o fiinţă etc.; metaforă continuă: *simbolistul oscilează între descripţie şi alegorie, căutînd să le evite pe amîndouă.* CĂL.; **2.** creaţie literară moralizatoare în care se personifică animale sau lucruri: *toată povestea mi să pare că-i numa o alegorie în multe locuri.* B.-DEL.; *mitologia e un izvor de alegorii;* **3.** pictură sau sculptură reprezentînd o idee abstractă (Moartea, Timpul etc.). [Din fr. *allégorie,* lat. *allegoria*].

alegorísm n. explicare prin alegorii; exprimare în imagini; (depr.) abuz de alegorii: *el ar aluneca degrabă în desfrîul sec şi fără erou al alegorismului.* BL. [Din fr. *allegorisme*].

alegorist, alegorişti m. **1.** comentator care explică alegoriile unor texte; **2.** autor de alegorii. [Din fr. *allégoriste*].

alegorizá, alegorizez vb. (tr.) a înfăţişa ceva prin alegorii. [Din fr. *allégoriser*].

alegorizánt, ~ţi, alegorizantă, ~e a. care alegorizează. [*Alegoriza* + *-ant*].

alegorizáre, alegorizări f. faptul de a alegoriza. [V. *alegoriza*].

alegréţe f. (rar) bucurie manifestată puternic şi zgomotos. [Din it. *allegrezza,* fr. *allégresse*].

aiégru, ~i, alegră, ~e a. (rar) **1.** vioi, vesel şi sprinten: *era un om prea alegru şi cîntăreţ minunat.* PANN; **2.** realizat în tempo vioi, repede: *cea mai alegră arie.* NEGR.; *cîntă la vioara numai muzică clasică alegră.* CĂL. [Din fr. *allègre,* it. *allegro*].

aléi interj. v. **alelei.**

alélă, alele f. (biol.) genă de un anumit tip, de pe acelaşi cromozom. [Din fr. *allèle*].

aleléi interj. exclamaţie care exprimă o chemare, o îmbărbătare sau regretul: *alei! oameni buni, zise cucoana înfiorîndu-se.* CR.; *alelei! murguleţ mic!* POP.; (şi: **alei**). [Et. nec.].

alelúia interj. **1.** cuvînt cu care încep primii psalmi şi unele cîntări bisericeşti avînd sensul „lăudaţi pe Domnul!": *cîntă aliluia şi Doamne miluieşte!* CR.; (fam.) **a-i cînta** (cuiva) **aleluia,** a-i face prohodul, a-l înmormînta; **2.** (pop.) s-a dus, s-a isprăvit: *frumuseţe, tinereţe, aliluia!* ISP.; (şi: **aliluia**). [Din sl. *aleluija*].

além n. **1.** semiluna din vîrful minaretului unei moschei; **2.** steag mare turcesc cu o semilună în vîrf, pe care îl primeau domnii români ca simbol al suzeranității: *și mie trimițîndu-mi o pală și-un alem.* AL. [Din turc. ***alem***].

aléne adv. încet, fără grabă; fără vioiciune; leneș: *un pas făcut alene.* EM.; (adj.) *susurul alene al vîntulețului.* OD. [*A*[3] + ***lene***].

alergá, alérg vb. **1.** (intr.) a merge cu viteză mare; a se deplasa repede; a goni; a fugi: *caii lor alergau alăturea-nspumați.* EM.; (fig.) *tomnatice frunze prin tîrg aleargă, pe drumuri, cu droaia.* BAC.; **aleargă de(-i) scapără călcîiele,** v. **scăpăra**; **2.** (intr.) a fugi după cineva sau după ceva pentru a-l ajunge, a-l prinde: *aleargă după dînsul, bărbate, și nu-l lăsa!* CR.; (fig.) *ochii îi alergau după toate femeile.* CĂL.; **3.** (tr.) a fugări pe cineva: [uliul] *îl aleargă și vrea ... să-l prindă.* ISP.; **a(-și) alerga ochii,** a-și arunca privirile: *numai ochii săi mișca, vulturește-i alerga pe cea zare cenușie.* AL.; **4.** (tr.) a pune caii la întrecere, a participa la alergări: *să-și alerge calul cît a vrea.* PANN; **5.** (tr. fact.) a mîna repede (calul), a face să gonească: *de ți-s dragă, bade, dragă, ... ia-ți murgul și ți-l aleargă.* POP; **6.** (intr.) a se grăbi într-o direcție, către țintă; a se repezi: *cum vor vedea că Măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.* NEGR.; **(a alerga) într-un suflet,** v. **suflet**; **7.** (tr.) a străbate, a cutreiera: *de-atunci eu alergai lumile de-a rîndul.* COȘB.; **8.** (intr.) a participa la o cursă bazată pe alergare: *numai armăsari și iepe sînt primiți să alerge.* NEGR.; **9.** (intr.) a umbla (repede, mult) după treburi sau fără o țintă precisă; a trudi: *alerga singur zi și noapte în toate părțile, și muncea în dreapta și în stînga.* CR.; *leneșul mai mult aleargă.* NEGR.; **10.** (intr.) a recurge la cineva (pentru ajutor): *voi alerga la tine-n dureri și-n necazuri.* ALEX. [Lat. ****allargare*** (<***largus***)].

alergáre, alergări f. **1.** faptul de a alerga; fugă, goană: *te obosește eterna alergare.* EM.; *se oprea arareori din alergare ca să culeagă din pomi fructele gustoase.* GHEȚIE; **2.** cursă, întrecere (de cai): *tot orașul ... se adunase ca să privească alergarea de cai.* NEGR.; **3.** osteneală, efort: *să ne oprimu ... picioarele de alergarea în ucideri și în vărsări de sînge.* VARL.; *a dobîndit postul fără alergare;* **4.** (la pl.) probă atletică de fugă pe anumite distanțe. [V. ***alerga***].

alergát[1]**, alergaturi** și (înv.) **alergate** n. alergare, alergătură: *să răschiră nărodul de la prăvit și lăsară alergatele cailor, de-au rămas deșert locul acela ipodromiiul.* DOS. [V. ***alerga***].

alergát[2]**, ~ți, alergată, ~e** a. **1.** care este urmărit, alungat, fugărit; **2.** cutreierat, parcurs de cel care aleargă: *distanța alergată n-a fost suficientă.* [V. ***alerga***].

alergătór, ~i, alergătoáre a. **1.** care aleargă; **2.** repede, iute: *pas alergător la spălător, ne-a ordonat plutonierul.* GHEȚIE. // m., f. **1.** persoană care aleargă; **2.** atlet care participă la concursuri de alergări: *dinaintea galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii.* NEGR.; **3.** (rar) curier: *să trimită pe Mercur, alergătorul lor.* ISP. // f. **1.** piatra de deasupra a morii (care se învîrtește); **2.** dispozitiv pe care se pun mosoarele cu fire sau scularile pentru a face urzeala la războaiele de țesut; **3.** (înv.) parc vast cu animale, în care se organizau vînători: *cerbii intră în alergătoare.* OD.; **4.** (la pl.) ordin de păsări cu picioare lungi, care fug foarte repede (ex.: struțul, cazuarul). [***Alerga*** + ***-tor***].

alergătúră, alergături f. **1.** faptul de a alerga; alergare: *astfel de cîni se întrebuințează la alergături îndelungate după căprioare.* OD.; **o alergătură de cal,** distanță pe care o poate parcurge un cal fugind: *într-o depărtare numai de o alergătură de cal.* BĂLC.; **2.** deplasări dese, repetate și în fugă: *alergături care au dăinuit vreo zece zile.* GHICA. [***Alerga*** + ***-tură***].

alergén, ~i, alergenă, ~e a. care provoacă stări alergice: *substanță alergenă.* [Din fr. ***allergène***].

alérgic, ~ci, alergícă, ~ce a. referitor la alergie, specific alergiei: *stare alergică.* // m., f. persoană care suferă de o alergie; (adj.) *persoană alergică.* [Din fr. ***allergique***].

alergíe, alergii f. (med.) sensibilitate excesivă (și patologică) a organismului față de anumite mirosuri, alimente etc. [Din fr. ***allergie***].

alergológ, alergologi m. specialist în alergologie; (adj.) *medic alergolog.* [Din ***alergologie***].

alergológie f. ramură a medicinei care studiază alergiile. [Din fr. ***allergologie***].

alért, ~ți, alertă, ~e a. vioi, iute. [Din fr. ***alerte***].

alertă, alertez vb. **1.** (tr.) a pune în stare de alarmă; **2.** (p. ext.; tr.) a da un impuls; a mobiliza (la acțiune); **3.** (refl.) a se neliniști, a se alarma. [Din fr. ***alerter***].

alertát, ~ți, alertată, ~e a. alarmat, în stare de alarmă. [V. ***alerta***].

alértă, alerte f. alarmă. [Din fr. ***alerte***].

alertéțe f. vioiciune; avînt, elan. [Din it. ***all'ertezza***].

alés[1]**, ~și, aleásă, ~ese** a. **1.** (și subst.) selectat din mai mulți; desemnat prin vot: *o magistratură aleasă pe fiecare an.* BĂLC.; *acel domn combate moralitatea alesului colegiului.* EM.; **2.** (adesea subst.) deosebit (de alții); remarcabil; distins: *mă primi cu acea aleasă politeță.* NEGR.; *Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi.* CR.; *mulți chemați, puțini aleși;* **ales pe sprînceană,** fără pereche: *comandanți de grade superioare, alese pe sprînceană.* EM.; **mai ales,** îndeosebi; în special: *oamenii ce priveau și mai ales băieții leșinau de rîs.* CR.; **3.** considerat ca fiind reprezentativ (și de calitate superioară): *se face eroarea în ultima vreme de a se alcătui ediții cu pretenții savante, dar cu opere alese.* CĂL.; **4.** împodobit cu figuri colorate: *e așternută o scoarță aleasă.* DELAVR. // m., f. (artic.) persoană iubită. // adv. (înv.; cu valoare de comparativ) îndeosebi: *temeinică oaste și neînfricată, ales de oștile cum sîntu ale noastre și muntenești.* COSTIN. [V. ***alege***].

alés[2] n. faptul de a (se) alege; alegere: *mă dusei în sat pe jos, să-mi aleg drăguț frumos; amar de alesul meu.* POP.; *eu cred că autorul trebuie să fie liber în alesul subiectelor pentru scrierile sale.* MAT.; **pe ales(e),** după plac: *nu caut vorbe pe ales.* EM.; **într-ales** sau **pe ales(e),** la alegere: *cum ajunge în grădină, o dată începe a smulge la salăți într-ales.* CR. [V. ***alege***].

alesătór, alesători m. (înv.) boier însărcinat cu delimitarea moșiilor: *logofăt mare, giudecător și alesător de ocini.* UR. [***Ales***[1] + ***-ător***].

alesătúră, alesături f. **1.** ornament al țesăturilor populare executat cu mîna și reprezentînd diferite realități (flori, animale etc.): *alesăturile unei bogate cămeși țărănești.* OD.; **2.** țesătură împodobită cu flori și desene: *scoarțe și alesături.* [***Ales***[1] + ***-ătură***].

alesídă, aleside f. (înv.) lănțișor purtat la ceasornicele de buzunar sau ca podoabă: *e răsplătit pe scenă cu 86 de galbeni, o alesidă de aur și o cununâ de flori.* CĂL. [Din gr. mod. ***alysída***].

alestíncă f. (reg.) țesătură de bumbac; stambă. [Din rus. ***holstînka***].

aléș adv. (înv.) la pîndă, pîndind: *ereticii ... puindu-se aleș la locuri strimte și ponoroase, pre unde avea obiceiu svîntul a trece.* DOS. [*A*[3] + magh. ***les*** „pîndă"].

aléu interj. v. **aoleu.**

aleurít, aleurite n. (geol.) rocă sedimentară formată din granule foarte mici. [Din fr. ***aleurite***].

aleurític, ~ci, aleuritică, ~ce a. care ține de aleurite, de natura aleuritelor. [Din fr. ***aleuritique***].

aleurolít, aleuroiite n. (geol.) rocă sedimentară aleuritică, compactă. [Din fr. ***aleurolite***].

aleurométru, aleurometre n. aparat pentru determinarea calității boabelor de panificare a glutenului din făină. [Din fr. ***aleuromètre***].

aleuronát n. produs alimentar bogat în proteine, obținut din gluten, din care se fac preparate dietetice. [Din fr. ***aleuronat***].

aleurónă f. substanță proteică care se găsește în unele fructe și în semințele de cereale și de leguminoase. [Din fr. ***aleurone***].

alevín, alevini m. (rar) pui de pește: *coloane de alevini ... abia atunci intrau în viața lacului, abia avînd forma speciei.* SAD. [Din fr. ***alevin***].

alevinăj n. îngrijirea și hrănirea puietului de pește. [Din fr. ***alevinage***].

alexandrín, ~i, alexandrină, ~e a. **1.** care ține de civilizația elenistică din Alexandria: *în timpul helenismului alexandrin s-a procedat la verificarea experimentală a unor idei aristotelice.* BL.; *filozofia alexandrină;* **2. vers alexandrin** (și n.), vers de 12 silabe, cu cezură după silaba a șasea: *în poezie era versul alexandrin, vers muzical.* IBR.; *multe din baladele lui Bolintineanu sînt scrise în alexandrine.* // m. **1.** persoană din Alexandria: *pre acesta l-au prins alexandrinii căce mărturisiia pre Domnul Hristos.* DOS.; **2.** om (de știință sau filozof) care trăia în Alexandria: *alexandrinii ..., ajungînd la rezultate ce înfirmau ideile Stagiristului, nu a făcut totuși caz de această infirmare.* BL. [Din fr. ***alexandrin,*** lat. ***alexandrinus***].

alexandrinísm n. **1.** civilizație elenistică dezvoltată la Alexandria; **2.** sistem filozofic cultivat de școala din acest oraș antic; **3.** (fig.) caracter erudit, subtil și decadent al unei arte, al unei filozofii etc. [Din fr. ***alexandrinisme***].

alexíe, alexii f. (med.) incapacitate de a înțelege limba scrisă. [Din fr. ***alexie***].

alexínă f. (biol.) substanță proteică prezentă în plasma sangvină, care ia parte la relațiile de imunitate. [Din fr. ***alexine***].

alezá, alezez vb. (tr.) a prelucra fin interiorul unei piese. [Din fr. ***aléser***].

alezáj, alezaje n. **1.** alezare; **2.** diametru interior al unei piese cilindrice. [Din fr. ***alésage***].

alezán, ~i, alezană, ~e a. roșcat, roib: *iapă alezană.* [Din fr. ***alezan***].

alezáre, alezări f. acțiunea de a aleza; alezaj. [V. ***aleza***].

alezór, alezoare n. sculă folosită pentru prelucrarea interiorului pieselor. [Din fr. ***alésoir***].

álfa[1] m. **1.** numele primei litere a alfabetului grecesc; **2.** (fig.) element prim, de căpetenie: *acest mod răsare în om, și are aci un rol de alfa, de început, de izvor, de obîrșie, de condiție implicată.* BL.; **de la alfa la omega,** de la început pînă la sfîrșit; **alfa și omega,** începutul și sfîrșitul (Dumnezeu). [Din gr. mod. ***álfa***].

álfa[2] m. plantă graminee din zona mediteraneană din care se fac coarde, fibre etc. (*Stipa tenacissima*); **hîrtie alfa,** hîrtie de calitate superioară fabricată din această plantă. [Din fr. ***alfa***].

alfabét, alfabete n. totalitate a literelor folosite pentru scrierea unei limbi: *există o foaie ca alfabetul tipărit.* CĂL.; *se numără peste 400 de alfabete vechi și moderne, din care o bună parte derivă din alfabetul fenician și din hieroglifele egiptene;* (fig.) *putea să se laude că a învățat pe dinafară alfabetul norocului.* FIL.; **alfabetul Morse,** sistem de comunicare special folosit în telegrafie, literele fiind reprezentate prin linii și puncte. [Din fr. ***alphabet,*** lat. ***alphabetum***].

alfabetár, alfabetare n. set de litere (și de silabe) folosit ca material didactic pentru formarea cuvintelor. [***Alfabet*** + ***-ar***].

alfabétic, ~ci, alfabetică, ~ce a. (așezat) în ordinea literelor alfabetului: *în urma colecției am trebui să găsim un glosariu alfabetic, lesne de mînuit.* EM.; (adv.) *colecta alfabetic numiri de plante.* CĂL. [Din fr. ***alphabétique***].

alfabetizá, alfabetizez vb. (tr.) **1.** a învăța să scrie și să citească (o persoană adultă); **2.** a aranja în ordine alfabetică: *a alfabetiza fișele.* [***Alfabet*** + ***-iza***].

alfabetizáre, alfabetizări f. acțiunea de a alfabetiza; instruire a analfabeților. [V. ***alfabetiza***].

alfavíta f. (înv.) alfabet; (p. ext.) abecedar: *d-ta vrei ... să mă pui la alfavita?* NEGR. [Din gr. mod. ***álfa-víta***].

álgă, alge f. (la pl.) familie de plante inferioare acvatice, utilizate în agricultură, în industrie; (și la sg.) plantă din această familie: *există în Marea Mediterană o algă ... care, privită doar exterior,*

pare o plantă de-o organizație relativ superioară. BL. [Din fr. *algue,* lat. *alga*].

algebráic, ~ci, algebraică, ~ce a. (germanism) algebric: *formula algebraică trebuie să fie aceeași.* EM.; *asemenea adunări de mărimi algebraice se fac multe la noi.* EM. [Din germ. *algebraisch*].

algébră f. **1.** ramură a matematicii care studiază operațiile aritmetice, făcînd abstracție de valorile numerice, numerele fiind înlocuite cu litere: *în India aritmetica și algebra au găsit căi de dezvoltare mai amplă și mai justă decît în Grecia.* BL.; *primele urme de algebră se află în scrierile lui Diophante din Alexandria (sec. IV);* **2.** tratat de algebră: *Algebră de Euler.* [Din fr. *algèbre,* lat. *algebra*].

algébric, ~ci, algebrică, ~ce a. care ține de algebră, referitor la algebră: *funcția lui zero a devenit de neînlocuit în sistemul tuturor operațiilor aritmetice, algebrice și matematice superioare.* BL.; *calcul algebric.* [Din fr. *algébrique*].

algebríst, algebriști m. specialist în algebră. [Din fr. *algébriste*].

algebrizá, algebrizez vb. (intr.) a da o formă algebrică; a face algebră. [Din fr. *algébriser*].

algebrizánt, ~ți, algebrizantă, ~e a. care algebrizează; care face abstracție de valorile numerice concrete: *această tendință este de fapt o trăsătură spirituală algebrizantă.* BL. [*Algebriza* + *-ant*].

algebrizáre, algebrizări f. acțiunea de a algebriza și rezultatul ei: *algebrizarea geometriei.* [V. *algebriza*].

algerián, ~eni, algeriană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Algeriei sau poporului ei, referitor la Algeria sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Algeria. [Din fr. *algérien*].

algezíe, algezii f. (med.) **1.** capacitate de a simți durerea; **2.** durere. [Din germ. *Algesie*].

algíd, ~zi, algidă, ~e a. (rar) rece, înghețat: *aceste artificii produc o climă algidă.* CĂL. [Din fr. *algide,* lat. *algidus*].

algiditáte f. (med.) scădere mare a temperaturii corpului, datorată unor afecțiuni. [Din fr. *algidité*].

algíe, algii f. sensibilitate dureroasă; durere. [Din fr. *algie*].

algo-[1] element de compunere cu semnificația „referitor la durere". [Din fr. *algo-*].

algo-[2] element de compunere cu semnificația „algă". [Din lat. *alga*].

algofilíe, algofilii f. predispoziție pentru senzațiile dureroase. [Din fr. *algophilie*].

algofobíe, algofobii f. teamă patologică de durere. [Din fr. *algophobie*].

algól n. limbaj folosit în programarea calculatoarelor electronice. [Din engl. *algol*].

algologíe f. ramură a botanicii care studiază algele. [Din fr. *algologie,* germ. *Algologie*].

algomaníe, algomanii f. (livr.) căutare a plăcerii în durere. [Din fr. *algomanie*].

algonchián, ~eni, algonchiană, ~ene a. și n. (care ține de, referitor la) era geologică dintre arhaic și paleozoic. [Din fr. *algonkien*].

algorítm, algoritme n. și **algoritmi** m. (mat.; log.) regulă de calcul aplicabilă la un anumit tip de operații matematice. [Din fr. *algorithme*].

algorítmic, ~ci, algoritmică, ~ce a. care se bazează pe algoritmi. [Din fr. *algorithmique*].

algoritmizáre, algoritmizări f. redare în formă de algoritmi. [Din fr. *algorithmisation*].

alguazíl, alguazili n. agent de poliție în Spania: *înțeles cu un alguazil, se făcea că se ceartă cu el.* CĂL. [Din sp. *alguacil*].

alguazilát n. (rar) funcția, demnitatea de alguazil: *alguazilul declara în biserică cum că bulele sînt false, că-și dă demisia din alguazilat.* CĂL. [De la *alguazil*].

alhimíst m. v. **alchimist.**

allá, allez vb. **1.** (tr.) a realiza un aliaj; a amesteca, a combina: *a alia arama cu aur;* **2.** (refl.) a (se) uni, a (se) împreuna; a încheia un tratat de alianță: *în veacul al optsprezecelea nefericitul Dimitrie Cantemir se aliază cu rușii.* EM. [Din fr. *allier*].

aliáj, aliaje n. **1.** combinație realizată prin topirea la un loc a mai multor metale; **2.** (fig.) amestec necurat: *aliajul de cuvinte înțelese și de cuvinte neînțelese e tocmai cel just.* BL. [Din fr. *alliage*].

aliánță, alianțe f. **1.** înțelegere politică între două sau mai multe state: *vedem limpede toate înrîuririle rele și toate dezastrele urmate din alianțele cu Rusia.* EM.; **2.** pact făcut între grupuri, clase, persoane etc.: *își încearcă puterile, fie în alianță cu nobilimea, fie pe cont propriu.* BL.; **3.** unire prin căsătorie: *urmașii lui se împămînteniseră prin alianțe succesive cu bogate familii boierești moldovene.* GHEȚIE; **rudă prin alianță,** persoană devenită rudă în urma căsătoriei (cuiva din familie); **4.** unire sau confederație între state. [Din fr. *alliance*].

álias adv. zis și ..., numit și ... [Cuv. lat.].

aliát, ~ți, aliată, ~e a. **1.** unit printr-o alianță; **2.** (despre metale) care intră în componența unui aliaj; **3.** (și m., f.) (persoană, partid, stat) care a intrat într-o alianță: *din coliziunea amînduror grupelor de aliați se naște răzbelul peloponeziac.* EM. [V. *alia*].

alibí, alibiuri n. **1.** (jur.) dovadă că o persoană era în altă parte decît în locul unde s-a săvîrșit o infracțiune: *eu urmam să fiu pus la adăpost de orice bănuială, datorită unui alibi perfect.* GHEȚIE; **2.** (fig.) pretext, scuză, justificare. [Din fr. *alibi;* cf. lat. *alibi*].

alíc n. v. **alică.**

alicánte n. soi de viță de vie cu struguri roșietici și boabe sferice. [Din fr., sp. *alicante*].

alícă, alice f. mic proiectil sferic de plumb, folosit la vînat: *în țeava golită de aer, fulgul de praf, bucățica de hîrtie și aliciul de plumb vor cădea cu aceeași repejune.* EM.; *alice mari, mici;* (și: **alic,** (înv.) **alice, alici**). [Din gr. mod. *haliki* „cremene"].

alicárie f. material de construcție sau de umplutură, alcătuit din spărturi de piatră sau de cărămidă. [*Alică* + *-ărie*].

alíce f. v. **alică.**

alíci[1] n. v. **alică.**

alicí[2]**, alicesc** vb. (tr.) a răni cu alice. // (pers. 3 **alicește;** refl.) a se vedea mai limpede, mai distinct: *mi se alicește albind ceva.* ISP. [De la *alică*].

alicní, alicnesc vb. (reg.; intr.) a șchiopăta puțin: *breazul lui Toader Ursu alicnește.* SAD. [Et. nec.].

alicótă, alicote a. și f. (mat.) **parte alicotă,** parte care se cuprinde de un număr întreg de ori într-o cantitate dată. [Din fr. *aliquóte*].

alidádă, alidade f. dispozitiv care servește la măsurarea unghiurilor. [Din fr. *alidade,* lat. *alidada*].

alienă, alienez vb. **1.** (jur.; tr.) a transmite altuia un bun sau un drept; a înstrăina, a vinde: *un teritoriu inalienabil nu se poate aliena.* EM.; **2.** (refl.) a-și pierde făcultățile mintale; a înnebuni; **3.** (refl.) a se înstrăina, a se izola: *Rizescu, dimpotrivă, alienîndu-se de societatea în care trăiește, nu pregătește ... valori mai mari.* CĂL. [Din fr. *aliéner,* lat. *alienare*].

alienábil, ~i, alienabilă, ~e a. care se poate înstrăina. [Din fr. *aliénable*].

alienabilitáte f. (rar) însușirea de a fi alienabil: *două dispoziții contradictorii dintre care una susține inalienabilitatea, cealaltă alienabilitatea.* EM. [Din fr. *aliénabilité*].

alienáre, alienári f. **1.** acțiunea de a aliena; înstrăinare; alienație; **2.** nebunie, tulburare a minții. [V. *aliena*].

alienát, ~ți, alienată, ~e a. **1.** înstrăinat; **2.** (și m., f.) nebun, ieșit din minți: *director al unui mare stabiliment de alienați.* EM. [Din fr. *aliéné,* lat. *alienatus*].

alienáție, alienații f. alienare; **alienație mintală,** stare psihopatologică gravă care face ca bolnavul să devină inconștient în raport cu el însuși și inadaptabil social: *e cunoscut ca pătimaș de perpetuă alienațiune mentală.* EM.; (și: (înv.) **alienațiune**). [Din fr. *aliénation,* lat. *alienatio, -onis*].

alienațiúne f. v. **alienație.**

alieníst, alieniști m. medic care tratează boli nervoase; (adj.) *se înapoie cu cîteva rude și cu un medic alienist.* GHEȚIE. [Din fr. *aliéniste*].

alifátic, ~ci, alifatică, ~ce a. (chim.) constituit din atomi de carbon legați unul de altul în formă de lanț liber la ambele capete. [Din fr. *aliphatique*].

alifíe, alifii f. preparat farmaceutic în formă de pastă unsuroasă, pentru uz extern; unguent: *piatră bună de făcut alifie de obraz.* CR.; (fig.) *o oaie întreagă ..., tăiată felii ..., tăvălită prin seu și printr-o leacă de alifie de ai.* SAD. [Din gr. mod. *alifi* „unsoare"].

aligát, aligate n. lucrare de sine stătătoare legată împreună cu altele. [Din lat. *alligatum*].

aligatór, aligatori m. gen de crocodili care trăiesc în apele americane (*Alligator*). [Din fr. *alligator*].

aligní vb. v. **lihni.**

aligoté n. varietate de viță de vie cu boabe mici, rotunde, de culoare albă-verzuie. [Din fr. *aligoté*].

alilodidáctic, ~ci, alilodidactică, ~ce a. (înv.) în care elevii se învață unii pe alții, sub conducerea profesorului: *aceasta era societatea culturei ..., al cărei scop era înființarea de școli alilodidactice.* GHICA. [Din gr. mod. *allilodidaktikós*].

alilúia interj. v. **aleluia.**

alimán, alimane n. (pop.) apă adîncă; **a ajunge la aliman,** a ajunge la strîmtoare; a nu mai putea scăpa de o pacoste. [Et. nec.; cf. *aman*[2]].

alimánă, alimănesc vb. (reg.; refl.) a se așeza undeva, a se pripăși: *s-a alimănat pasărea acolo.* [V. *liman*].

alimánt, alimente n. **1.** produs în stare naturală sau prelucrat care servește ca hrană: *carbon, azot, hidrogen și oxigen pur sînt indigeste pentru stomac ca alimente.* EM.; **2.** (fig.) ceea ce întreține sau face să subziste: *lemnul este alimentul focului.* [Din fr. *aliment,* lat. *alimentum*].

alimentá, alimentez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) hrăni, a (se) nutri: *se alimenta frugal și executa exerciții gimnastice complicate.* GHEȚIE; **2.** (și fig.; tr.) a întreține (aprovizionînd cu combustibil, materiale, energie etc.): *mitologia ei centrală era alimentată de ideea unei simetrii între cer și pămînt.* BL.; *a alimenta focul, ura.* [Din fr. *alimenter*].

alimentár, ~i, alimentară, ~e a. referitor la alimente sau la alimentație: *regim alimentar;* **pensie alimentară,** sumă de bani plătită (lunar) pentru întreținerea cuiva, ca urmare a unei hotărîri judecătorești. // f. magazin în care se vînd alimente. [Din fr. *alimentaire,* lat. *alimentarius*].

alimentáre, alimentări f. **1.** acțiunea de a (se) alimenta și rezultatul ei; hrănire, alimentație: *primește o alimentare completă după depășirea crizei;* **2.** procurare, furnizare (a unui material): *sursele acestei alimentări sînt, firește, observația empirică în general.* BL.; *alimentarea cu combustibil.* [V. *alimenta*].

alimentatór, alimentatoare n. dispozitiv care servește la alimentarea unei mașini cu combustibil sau cu materie primă. [Din fr. *alimentateur*].

alimentáție, alimentații f. faptul de a se alimenta; hrănire: *în privința alimentației el își păstra ideile și planurile lui.* SAD.; **alimentație publică,** rețea de întreprinderi comerciale pentru servirea populației cu produse alimentare. [Din fr. *alimentation*].

alimóri m. pl. (reg.) sărbătoare populară ținută de obicei la începutul Rusaliilor, cînd cei adunați în jurul unui foc mare chiuie, cîntă etc.; roata de foc. [Et. nec.].

alín[1] adv. (rar) domol, liniștit, calm: *o divină melodie ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie.* AL. [*A* + *lin*].

alín[2]**, alinuri** n. (rar) alinare, liniștire: *chinul dură astfel toată noaptea, fără ca dimineața să le aducă vreun alin.* TUD. [De la *alina*].

alínă, alín vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) liniști, a (se) potoli; a (se) ușura (durerea): *alină frica surorilor celor mici cu cuvinte liniștitoare.* ISP; **2.** (rar; refl.) a se încetini; a se opri: *la un semn s-alină jocul.* COȘB. [Lat. **allenare*].

alináre, alinári f. **1.** acţiunea de a (se) alina şi rezultatul ei; liniştire, domolire; calmare (a unei dureri): *aduc o alinare jalnicului tău suspin.* AL.; **2.** domolire a unui fenomen: *între urgiile iernii se deschid şi alinări subt un cer curat.* SAD. [V. ***alina***].

alinát, ~ţi, alinată, ~e a. potolit, liniştit, calmat: *m-am simţit mai viu, mai tînăr, cu durerile-alinate.* MACED.; (adv.) *suflă vîntul alinat.* POP. [V. ***alina***].

alinátor, ~i, alinătoáre a. care alină: *simte-o mîngîiere dulce-alinătoare.* AL. [***Alina*** + *-ător*].

alinătúră, alinături f. (rar) loc pe cursul unui rîu unde apa este liniştită: *păşeşte din stîncă în stîncă ... ca să ajungă ... pînă la alinătura de sub malul de dincolo.* SAD. [***Alina*** + *-ătură*].

alineát, alineate n. **1.** rînd dintr-un text care începe mai la dreapta decît celelalte, pentru a marca începutul unei noi idei; **2.** pasaj cuprins între două asemenea rînduri; (spec.) pasaj în articolele de legi: *cele dintîi patru aliniate ale articolului.* EM.; (şi: **aliniat**). [Din fr. ***alinéa;*** cf. lat. ***ad lineam***].

aliniá, aliniez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) aşeza în linie dreaptă, a (se) pune în linie: *cei zece ... se aliniau şi făceau solemn salutul roman.* CĂL.; *soldaţii se aliniază;* **2.** (tr.) a amplasa după o linie prestabilită: *aliniez o casă, o stradă.* [A^3 + ***linie;*** cf. fr. ***aligner***].

aliniaméntt, aliniamente n. **1.** linie dreaptă determinată pe un teren prin poziţia mai multor puncte sau obiecte; (p.ext.) poziţie a mai multor puncte sau obiecte pe aceeaşi linie; **2.** porţiune în traseul unei căi de comunicaţie cu axa în linie dreaptă; **3.** elemente arhitectonice sau decorative dispuse în rînduri drepte sau paralele. [Din fr. ***alignement***].

aliniát[1], ~ţi, aliniată, ~e a. **1.** aşezat în linie dreaptă: *la şase eram aliniaţi în faţa cazărmii pe plutoane şi grupe.* GHEŢIE; **2.** care aparţine unei grupări constituite pe baza unui tratat: *ţările aliniate.* [V. ***alinia***; cf. fr. ***aligné***].

aliniát[2] n. v. **alineat.**

aliniére, alinieri f. **1.** acţiunea de a (se) alinia şi rezultatul ei; punere în linie dreaptă; (p. ext.) *această aşa-zisă corespondenţă a sedus pe cei mai mulţi esteticieni la alinierea esteticului natural şi al esteticului artistic.* BL.; **2.** linie trasată pentru a determina conturul unei străzi, al unei alei etc.; jalonare. [V. ***alinia***].

alínt, alinturi n. dezmierdare, mîngîiere. [De la ***alinta***].

alintă, alínt vb. **1.** (tr.) a mîngîia, a dezmierda: *mai stai de mă alintă cu mîna ta cea mică.* BAC.; (fig.) *o sobă ascunsă în zid alinta nudurile noastre cu o căldură moleşitoare.* BAC.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) răsfăţa, a (se) răzgîia: *mărirea te alintă ca pe-un copil în faşe.* AL.; **3.** (rar; refl.) a se mişca încet, a se legăna uşor: *ca lebăda pe apă s-alintă graţios.* AL.; **4.** (tr.) a încînta, a măguli: *să-arăt cît poate să-alinte pe cineva iubirea de sine.* B.-DEL. [Lat. ***allentare*** (<***lentus***)].

alintáre, alintări f. acţiunea de a (se) alinta şi rezultatul ei; mîngîiere: *din acest mediu afectiv s-a născut la poet o ţinută de inocentă alintare păstrată toată viaţa.* CĂL. [V. ***alinta***].

alintát, ~ţi, alintată, ~e a. răsfăţat, răzgîiat: [Cupidon] ... *mult e rău şi alintat.* EM. [V. ***alinta***].

alintátor, ~i, alintătoáre a. care alintă. [***Alinta*** + *-ător*].

alintătúră, alintături f. **1.** alintare; **2.** persoană alintată. [***Alinta*** + *-ătură*].

alíor, aliori m. gen de plante care conţin un suc lăptos otrăvitor; laptele-cîinelui, laptele-cucului (*Euphorbia*): *foiliţă de-alior, am avut un puişor.* POP. [Lat. ***aureolus***].

aliotmán n. (rar) turcime: *întreg aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* EM. [Din turc. ***Ali Osman*** „dinastia lui Osman"].

alipí, alipesc vb. (tr. şi refl.) a (se) lipi, a (se) alătura: *se alipi de bătrînă.* DELAVR.; *la acest curent s-au alipit cîţiva mandarini ai păturii intelectuale.* IBR. [A^3 + ***lipi***].

alipíre, alipiri f. acţiunea de a (se) alipi; alăturare. [V. ***alipi***].

alipít, ~ţi, alipită, ~e a. alăturat, lipit. [V. ***alipi***].

alişveríş, alişverişuri n. (fam.) vînzare, negoţ, afaceri: *n-am venit pentru alişveriş.* CAR. [Din turc. ***alyş veriş*** „comerţ"].

aliterár, ~i, aliterară, ~e a. neliterar. [Cf. germ. ***aliterarisch***].

aliterativ, ~i, aliterativă, ~e a. **1.** care ţine de aliteraţie, referitor la aliteraţie; care conţine o aliteraţie: *remarcăm în această poezie atîtea şi atîtea versuri aliterative.* BL.; **2.** care realizează o aliteraţie: *succesiune aliterativă.* [Din fr. ***allitératif***].

aliteráţie, aliteraţii f. procedeu stilistic care constă în repetarea unui sunet sau a unui grup de sunete în cuvinte care se succedă (de ex. *prin vulturi vîntul viu vuia.* COŞB.); (şi: (înv.) **aliteraţiune**). [Din fr. ***allitération,*** germ. ***Alliteration***].

aliteraţiúne f. v. **aliteraţie.**

alivánçă, alivenci f. **1.** preparat culinar făcut din făină (de porumb), cu lapte şi brînză, şi copt la cuptor: *făcînd mama un cuptor zdravăn de alivenci şi plăcinte cu poalele-n brîu.* CR.; **2.** (la pl.) numele unui dans popular asemănător cu hora; melodia după care se execută acest dans: *cînta din fluier ... alivencile.* CR. [Et. nec.].

alivánta adv. de-a tumba, dîndu-se peste cap: *căzuse alivanta la pămînt.* CR.; **alivanta-plăcinta,** peste cap; de-a valma: *alivanta-plăcinta-n groapă.* AL. [Et. nec.].

alizarínă f. colorant roşu (extras din rădăcina roibei). [Din fr. ***alizarine***].

alizéu, alizee n. (mai ales la pl.) vînt care suflă în mod regulat în regiunile tropicale, de la est la vest: *se aflau în zona de ciocnire a celor două alizee.* TUD. [Din fr. ***alizés***].

allegrétto adv. (muz.) vioi, repejor. [Cuv. it.].

allégro adv. (muz.) în tempo vioi, repede. // n. (parte dintr-o) compoziţie muzicală concepută în acest tempo. [Cuv. it.].

allemándă, allemande f. vechi dans german, executat într-un tempo vioi; melodia acestui dans. [Din fr. ***allemande***].

almagéste f. (pl.) culegere de observaţii astronomice, făcută întîia oară de Ptolemeu. [Din fr. ***almageste,*** it. ***almagesto***].

álma máter f. **1.** mamă hrănitoare; **2.** patrie; **3.** universitate. [Cuv. lat.].

almanáh, almanahuri n. **1.** calendar care cuprinde şi diverse date informative: *cată-le prin almanahuri şi vei trece de isteţ.* AL.; **2.** publicaţie periodică (de obicei anuală) pentru un anumit domeniu de activitate: *Almanahul medical; Almanahul „României June".* [Din fr. ***almanach,*** lat. ***almanachus***].

almandín n. granat de culoare roşie-brună. [Din fr. ***almandin***].

almár, almare n. (reg.) dulap pentru ţinut alimente. [Din magh. ***almáriom***].

aimée, almee f. dansatoare orientală: *almeea ce în danţuri atît de ruşinoase s-arată.* BOL. [Din fr. ***almée***].

almínterea adv. v. **altminteri.**

aló interj. **1.** exclamaţie cu care se cheamă sau se răspunde la telefon; **2.** exclamaţie pentru a atenţiona pe cineva: *alo, v-a căzut umbrela.* [Din fr. ***alló***].

alobrógi m. pl. populaţie celtică care a trăit în sud-estul Franţei. [Din fr. ***Allobroges***].

alocă, alóc vb. (tr.) a destina o sumă de bani pentru un anumit scop. [De la ***alocaţie***].

alocáre, alocări f. acţiunea de a aloca şi rezultatul ei; acordare a unei sume de bani. [V. ***aloca***].

alocát, ~ţi, alocată, ~e a. destinat unui anumit scop: *fondul alocat pentru aceste şcoale.* MAIOR. [V. ***aloca***].

alocáţie, alocaţii f. **1.** sumă de bani destinată unui anumit scop; **2.** ajutor în bani. [Din fr. ***allocation***].

alocromátic, ~ci, alocromatică, ~ce a. care prezintă alocromatism: *mineral alocromatic.* [Din germ. ***allochromatisch***].

alocromatísm n. (geol.) proprietate a unor minerale de a avea culori diferite. [Din fr. ***allochromatisme***].

alócurea adv. v. **alocuri.**

alócuri adv. **pe alocuri,** pe ici pe colo, în unele locuri: *s-a menţinut în generalităţi, permiţîndu-şi pe alocuri să devină avîntat şi chiar poetic.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **alocurea**). [A^3 + ***locuri*** (pl. lui *loc*)].

alocutív, ~i, alocutivă, ~e a. care aparţine persoanei căreia i se adresează vorbitorul, referitor la această persoană: *pronume alocutive.* [Din fr. ***allocutif***].

alocúţie f. v. **alocuţiune.**

alocuţiúne, alocuţiuni f. cuvîntare scurtă (ocazională): *istoricul îşi începu alocuţia ex abrupto, avertizîndu-i că se găsesc într-o ţară nouă.* GHEŢIE; (şi: (rar) **alocuţie**). [Din fr. ***allocution,*** lat. ***allocutio, -onis***].

alodiál, ~i, alodială, ~e a. care ţine de alodiu: *bunuri alodiale.* [Din fr. ***allodial***].

alodialitáte f. (ist.) formă de proprietate bazată pe alodiu. [Din fr. ***allodialité***].

alódiu, alodii m. şi **alodiuri** n. (jur.) bun ereditar; (în evul mediu) moşie scutită de impozite. [Din lat. ***allodium***].

alóe f. plantă exotică decorativă din familia liliaceelor, cu flori mari, galbene sau roşii şi cu frunze cărnoase, din care se extrage un suc folosit în industria farmaceutică (*Aloe*): *tot ce se poate aştepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismului, harul cuvîntului, care la Ureche sînt tari ca aloia.* CĂL. [Din fr. ***aloès,*** lat. ***aloe***].

alóe vera f. **1.** substanţă gelatinoasă obţinută dintr-o specie de aloe, întrebuinţată în cosmetică drept emolient; **2.** specie de aloe care creşte în America Centrală şi din care se extrage un suc folosit în industria farmaceutică (*Aloe vera*). [Cuv. lat.].

alofón, alofone n. realizare particulară a unui fenomen într-o ambianţă fonetică. // a. şi m., f. (persoană) care are o altă limbă maternă decît cea uzuală. [Din fr. ***allophone***].

alogám, ~i, alogamă, ~e a. care prezintă alogamie: *plantă alogamă.* [Din fr. ***allogame***].

alogamíe f. (biol.) fecundare în care gameţii masculi aparţin altor indivizi decît cei femeli. [Din fr. ***allogamie,*** germ. ***Allogamie***].

alogén, ~i, alogenă, ~e a. **1.** care se deosebeşte prin natură şi origine de mediul în care se află; **2.** de origine străină; venit din altă parte: *se pune problema existenţei neamului, invadat şi apăsat de prea mult element alogen.* CĂL.; *ruşii de la noi sînt o populaţie alogenă.* // m. persoană stabilită în alt loc decît cel natal; străin: *protestul împotriva afirmării specificului e violent la alogeni.* CĂL.; *a practicat invitarea masivă a alogenilor.* CF. [Din fr. ***allogène***].

alogenitáte f. (rar) caracterul, însuşirea de a fi alogen, străin: *denunţarea alogenităţii unor scriitori e un umor fin.* CĂL. [***Alogen*** + *-itate*].

alógic, ~ci, alogică, ~ce a. lipsit de logică; ilogic; (subst. n.) *alogicul e susceptibil de asemenea operaţii.* BL. [Din fr. ***alogique***].

alogísm, alogisme n. **1.** judecată care contrazice regulile logicii; **2.** opinie care neagă rolul gîndirii logice în cunoaşterea autentică. [Din germ. ***Alogismus***].

aloglót, ~ţi, aloglotă, ~e a. şi m., f. (persoană) care vorbeşte o limbă diferită de cea uzuală, din ţara în care locuieşte. [Din fr. ***alloglotte***].

alográf, alografe n. realizare concretă a unui grafem: *„A" şi „a" sînt două alografe.* [Din fr. ***allographe***].

alohtón, ~i, alohtonă, ~e a. (geol.) care a suferit deplasări faţă de locul iniţial de formare: *rocă alohtonă.* [Din fr. ***allochtone***].

alolalíe, alolalii f. (med.) dificultate de vorbire. [Din fr. ***allolalie***].

alomórf, alomorfe n. (lingv.) variantă a unui morfem. [Din germ. ***Allomorph***].

alomorfíe, alomorfii f. totalitate a formelor uneia şi aceleiaşi substanţe. [Din fr. ***allomorphie***].

aloním, ~i, alonimă, ~e a. semnat cu numele altuia. // m. persoană care semnează o lucrare cu numele altuia. [Din fr. ***allonyme,*** engl. ***allonym***].

alónjă, alonje f. **1.** piesă mobilă sau demontabilă care serveşte la prelungirea unor obiecte; **2.** (box) mişcare rapidă de întindere a braţului; lungimea braţului în raport cu cea a adversarului. [Din fr. ***allonge***].

alopăt, alopaţi m. specialist în alopatie; (adj.) *medic alopat.* [Din fr. ***allopathe***].

alopatíe f. procedeu de a trata bolile prin remedii contrare naturii lor. [Din fr. ***allopathie***].

alopecíe, alopecii f. (med.) cădere prematură a părului. [Din fr. ***alopécie***].

alótriu, ~ii, alotrie, ~ii a. şi n. (lucru) secundar sau străin de obiectul tratat: [lucrare] *cu alotrii nepotrivite.* MAIOR. [Din it. ***allotrio,*** germ. ***Allotria***].

alotrópic, ~ci, alotropică, ~ce a. referitor la alotropie. [Din fr. ***allotropique***].

alotropíe f. proprietate a unui element chimic de a exista în două sau în mai multe forme (care au proprietăţi deosebite); alotropism. [Din fr. ***allotropie***].

alotropísm n. alotropie. [Din fr. ***allotropisme***].

aloxán n. (biol.) substanţă derivată, prin oxidare, din acidul uric, care are acţiune distructivă asupra celulelor pancreatice. [Din fr. ***aloxan***].

alozóm, alozomi m. (biol.) cromozom cu rol esenţial în determinarea sexului. [Din fr. ***alosome***].

alpacá[1] f. **1.** animal rumegător din America de Sud, asemănător lamei, cu lînă lungă şi fină (*Lama pacos*); **2.** stofă fină din lîna acestui animal; (şi: **alpaga**). [Din fr. ***alpaca, alpaga***].

alpacá[2] f. aliaj inoxidabil de nichel, cupru şi zinc, folosit la fabricarea tacîmurilor, a instrumentelor medicale etc.: *cineva luase tăviţa de alpaca şi paharul cu amprenta buzelor Carlei.* GHEŢIE. [Din germ. ***Alpaka***].

alpagá f. v. **alpaca**[1].

alpenştóc, alpenştocuri n. baston lung cu ţintă de fier la capăt, folosit pentru deplasările în munţi. [Din germ. ***Alpenstock***].

alpéstru, ~ştri, alpestră, ~e a. **1.** alpin: *e un om căruia-i plac regiunile alpestre.* CĂL.; *păşuni alpestre;* **2.** (fig.) arid: *poezia devine tot mai sever alpestră, carnet de impresii grave şi de preocupări umorale.* CĂL. [Din fr. ***alpestre***].

alpín, ~i, alpină, ~e a. care aparţine, care este caracteristic munţilor Alpi sau (p. gener.) munţilor înalţi; alpestru: *silită pe medici să propună o cură într-un sanatoriu alpin din Elveţia.* GHEŢIE; *plante alpine.* [Din fr. ***alpin,*** lat. ***alpinus***].

alpinísm n. ramură sportivă consacrată ascensiunilor în munţi. [Din fr. ***alpinisme***].

alpiníst, ~şti, alpinistă, ~e m., f. persoană care practică alpinismul. [Din fr. ***alpiniste***].

alsacián, ~eni, alsaciană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Alsaciei sau populaţiei ei, referitor la Alsacia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Alsacia: *mama mea poate să fi fost alsaciană.* TUD. [Din fr. ***alsacien***].

alsăuíre, alsăuiri f. (înv.) însuşire, proprietate: *între celelalte idiomata adecă alsăuiri ce are luna are şi aceasta.* ANTIM; *această fire ce nu să cuvine altui lucru, fără numai lui însuş, să chiamă de către unii de ai noştri „însuşime", iar alţii „alsăuire".* B.-DEL. [***Al său*** + ***-ire***; cf. sl. ***svoistvo***, gr. mod. ***idiotes***].

alt[1]**, ~ţi, altă, ~e** a. neh. care nu este acelaşi cu cel obişnuit, cu cel de faţă sau cu cel despre care este vorba: *fiecare începe de un altru lucru a vorbi.* B.-DEL.; *lupi şi alte dihănii mi-au ieşit înainte cîte-odată.* CR.; **altă dată** sau **alte dăţi,** v. **dat**[2]**; cîte alte,** multe: *începură ... a vorbi ... despre strigoi şi cîte alte năzdrăvănii înfiorătoare.* CR.; **alte cele,** lucruri diferite: *de alte cele-n lume n-aveai vreme să întrebi.* EM.; **cu alte cuvinte,** spus în mod diferit, folosind alte mijloace (mai explicativ): *în domeniul fenomenelor istorice se constată, cu alte cuvinte, grade de individualizare şi de ireversibilitate.* BL.; **altă căciulă,** v. **căciulă; altă aia,** v. **ăla; altă Mărie cu altă pălărie,** altceva, ceva deosebit de ce era pînă acum; (şi: (înv.) **altru**). [Lat. ***alt(e)rum***].

alt[2]**, ~ţi, altă, ~e** a. (latinism) înalt: *pereţii, îmbrăcaţi în catifea închis roşie, contrastau într-un mod mirabile cu pilastrii alţi şi ornaţi cu aur.* EM. [Din lat. ***altus***].

altáic, ~ci, altaică, ~ce a. din munţii Altai, caracteristic acestor munţi. [Din fr. ***altaïque***].

altár, altare n. **1.** ridicătură de piatră, de lemn etc. pe care se aduceau jertfe zeilor (la popoarele necreştine): *un altar sub care se zvîrcoleşte o fiară străpunsă.* OD.; **2.** parte a bisericii unde preotul oficiază liturghia; masa care se află în această parte a bisericii: *încungiur altariul tău, Doamne.* COR.; **3.** (fig.) cult, religie: *al dragostei altar.* AL. [Lat. ***altarium***].

altăcevá pron. neh. v. **altceva.**

altădátă adv. **1.** în trecut, odinioară, cîndva: *mînăstirile Secu şi Neamţu, altădată fala bisericii.* CR.; **de altădată,** din alte vremuri: *legenda, deşi falsifică lucrurile, ne dă impresia vieţii de altă dată.* IBR.; **2.** în viitor: *altădată nu va mai face aşa.* ISP. [***Altă*** (v. ***alt***[1]) + ***dată***].

áltcareva pron. neh. (reg.) altcineva. [***Alt***[1] + ***careva***].

áltceva pron. neh. **1.** lucru deosebit; alt lucru: *ia mai sfîrşeşte o dată cu lupul cela, altăceva n-ai de vorbit?* CR.; **nu altceva,** nu alta; într-adevăr: *deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altăceva.* CR.; **2.** alt motiv; altă explicaţie; altă situaţie: *ne ocupăm şi de această teorie, dacă nu pentru altceva, cel puţin pentru curăţirea prealabilă a terenului.* BL.; (şi: (reg.) **altăceva**). [***Alt***[1] + ***ceva***].

áltcineva pron. neh. altă persoană: *rolul de a se ocupa cu „filozofia" d-lui Holban cade asupra altcuiva.* EM.; *să nu-l dai la altcineva, îl cumpăr eu.* CĂL. [***Alt***[1] + ***cineva***].

áltcîndva adv. altădată, odinioară. [***Alt***[1] + ***cîndva***].

áltcum adv. altfel: *a făgăduit monseniorului să treacă la catolicism, altcum nu-mi explic asemenea idee.* CĂL. [***Alt***[1] + ***cum***].

áltcumva adv. altfel. [***Alt***[1] + ***cumva***].

álteori adv. altă dată, în alte rînduri: *Dumnezeu au grijit de mîntuirea rodului omenesc uneori deschis şi la arătare, alteori acoperit.* VARL. [***Alte*** (v. ***alt***[1]) + ***ori***].

alterá, alterez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) schimba, a (se) transforma în altă stare; **2.** (tr. şi refl.) a (se) preface în rău, a (se) strica, a (se) descompune: *toate aceste oscilaţii nu alterează valoarea versiunilor.* CĂL.; *peştele se alterează repede;* **3.** (muz.; tr.) a modifica înălţimea unui sunet; **4.** (fig.; tr.) a denatura adevărul, realitatea; a deforma; a afecta: *proprietatea lor n-a fost alterată.* EM.; *a altera un text;* (p. ext.) *este neîndoios un poet pe care-l alterează un pedantism formal incorigibil.* CĂL. [Din fr. ***altérer,*** lat. ***alterare***].

alterábil, ~i, alterabilă, ~e a. care se poate altera: *alimente alterabile.* [Din fr. ***altérable***].

alterabilitáte f. calitatea a ceea ce este alterabil. [Din fr. ***altérabilité***].

alterăre, alterări f. **1.** acţiunea de a (se) altera şi rezultatul ei; denaturare, falsificare; (p. ext.) schimbare, transformare: *faptele îl constrîng la o serie de limitări a ideilor sale teoretice şi uneori chiar la alterarea acestora.* BL.; **2.** modificare a pronunţării unui sunet. [V. ***altera***].

alterát, ~ţi, alterată, ~e a. **1.** schimbat; prefăcut: *glas alterat;* **2.** stricat: *mîncare alterată.* [V. ***altera***].

alterativ, ~i, alterativă, ~e a. care modifică proprietăţile unui obiect, unei substanţe etc.: *agent alterativ.* [Din fr. ***altératif***].

alteráţie, alteraţii f. **1.** schimbare în starea unui lucru; **2.** prefacere din bine în rău; **3.** (muz.) modificare a înălţimii unui sunet; semn (diez, bemol, becar) care marchează această modificare; (şi: (înv.) **alteraţiune**). [Din fr. ***altération***].

alteraţiúne f. v. **alteraţie.**

altercáţie, altercaţii f. ceartă, dispută: *am avut cu ea şi altercaţii.* IBR.; (şi: **altercaţiune**). [Din fr. ***altercation,*** lat. ***altercatio, -onis***].

altercaţiúne f. v. **altercaţie.**

álter ego n. **1.** un alt eu; persoană care se aseamănă întru totul cu alta, încît i se poate substitui; **2.** (p. ext.) persoană de mare încredere, prieten apropiat; mînă dreaptă: *el este un alter ego al meu.* [Cuv. lat.].

alteritáte f. (livr.) **1.** starea, caracterul a ceea ce este distinct, diferit; **2.** (filoz.) relaţie a eului cu ceea ce este plasat în afara lui; **3.** (la Hegel) manifestare a ideii (absolute) în afară de sine: *după ce a ieşit din sine, conceptul, îmbogăţit cu aventura alterităţii, să se întoarcă la sine.* BL.; **4.** (filoz.) capacitate a eului de a-şi atribui conştiinţa altora; intersubiectivitate: *numai prin alteritate devine ceva individual obiectivitate.* [Din lat. ***alteritas, -atis,*** fr. ***altérité***].

altérn, ~i, alternă, ~e a. **1.** (geom.) de o parte şi de alta; **unghiuri alterne,** unghiuri formate de o dreaptă care intersectează două drepte paralele; **2.** (bot.) aşezat de o parte şi de alta a tulpinii sau a ramurilor, la înălţimi diferite: *poftim ..., uneori gol, alteori îmbrăcat pe dinafară cu apendice alterne şi sudate cu sepalele.* NEGR.; *frunze alterne; flori alterne.* [Din fr. ***alterne,*** lat. ***alternus***].

alternă, alternez vb. **1.** (intr. şi tr.) a reveni sau a face să revină succesiv; a lua sau a face să ia, pe rînd, unul locul altuia: *evoluţia verticală nu alternează cu evoluţia orizontală.* BL.; *ziua alternează cu noaptea;* **2.** (intr.; despre sunete) a se schimba prin alternanţă. [Din fr. ***alterner,*** lat. ***alternare***].

alternánt, ~ţi, alternantă, ~e a. **1.** care alternează, care se înlocuiesc pe rînd unul pe altul: *actele acestea alternante se pot repeta indefinit.* BL.; **2.** care conţine sau este alcătuit dintr-o alternanţă; care are elemente cu revenire succesivă: *se mulţumesc să constate mereu jocul alternant al tezei şi al antitezei.* BL. // adv. în mod alternativ, prin alternare: *europeanul a trăit pînă mai acum o sută de ani, succesiv sau alternant, în asemenea înlănţuiri izolatoare.* BL. [Din fr. ***alternant,*** lat. ***alternans, -ntis***].

alternánţă, alternanţe f. **1.** însuşirea de a alterna; revenire succesivă: *alternanţa indivizilor la putere împiedică o politică de perspectivă.* GHEŢIE; **2.** (gram.) schimbare regulată a unui sunet din tema unui cuvînt prin altul, în flexiune: *alternanţă vocalică* (de ex. faţă–feţe), *alternanţă consonatică* (de ex. pas–paşi). [Din fr. ***alternance***].

alternáre, alternări f. **1.** faptul de a alterna: *tehnica discursului este alternarea unui elogiu derizoriu ... cu respingerea nemiloasă a unei teze.* CĂL.; **2.** acţiune alternativă. [V. ***alterna***].

alternatív, ~i, alternativă, ~e a. care alternează: *s-ar zice că problema e una din acelea cari nu admit decît două soluţii alternative.* BL.; **curent alternativ,** curent electric care îşi schimbă sensul în mod periodic. [Din fr. ***alternatif***].

alternatívă, alternative f. posibilitate de a alege între două soluţii, între două situaţii etc. care se exclud: *greaua alternativă: sau de a refuza retrocedarea ... sau de a consimţi.* MAIOR. [Din fr. ***alternative***].

alternatór, alternatoare n. generator electric de curent alternativ. [Din fr. ***alternateur***].

altéţă, alteţe f. (şi ca formulă de adresare) titlu dat principilor şi principeselor. [Din it. ***altezza,*** fr. ***altesse***].

áltfel adv. **1.** în alt chip, altminteri: *să-l vedeţi pe cal, veţi judeca altfel.* NEGR.; **altfel de,** de alt tip, soi; de altă natură: *epitetul frumosului se grefează în fiecare din aceste două posibilităţi pe altfel de categorii.* BL.; **de altfel** (scris şi: *dealtfel*), de altminteri, însă; cu toate acestea; în plus: *nici scrisorile mele nu depăşeau, de altfel, convenţionalul.* GHEŢIE; **2.** în caz contrar, dacă nu ...: *altfel ar fi fost vai şi-amar de pielea lui.* CR. [***Alt***[1] + ***fel***].

althórn, althornuri n. instrument de suflat utilizat în fanfară. [Din germ. ***Althorn***].

alti- element de compunere cu sensul „altitudine". [Din fr. ***alti-***; cf. lat. ***altus***].

altigráf, altigrafe n. altimetru care înregistrează înălţimile atinse de un avion în zbor. [Din fr. *altigraphe*].

altimétric, ~ci, altimetrică, ~ce a. care ţine de altimetrie, referitor la altimetrie. [Din fr. *altimétrique*].

altimetríe f. ramură a topografiei care stabileşte altitudinea punctelor din teren în raport cu nivelul mării. [Din fr. *altimétrie*].

altimétru, altimetre n. instrument cu care se măsoară altitudinea în raport cu un nivel de referinţă: *avea întotdeauna cu el o busolă de buzunar şi un barometru portativ, pe care îl folosea ca altimetru.* TUD. [Din fr. *altimètre*].

altíst, ~şti, altistă, ~e m., f. persoană care are voce de alto. [Din germ. *Altist*, fr. *altiste*].

altitelemétru, altitelemetre n. aparat pentru determinarea altitudinii punctelor inaccesibile. [Din fr. *altitélémètre*].

altitudinál, ~i, altitudinală, ~e a. (care se află) la altitudine. [Din fr. *altitudinal*].

altitudinár, ~i, altitudinară, ~e a. înalt, de altitudine; (fig.) *punctul altitudinar al culturii.* [Din fr. *altitudinaire*].

altitúdine, altitudini f. 1. înălţime a unui punct terestru în raport cu nivelul mării sau cu un alt nivel de referinţă: *era un biplan, care zbura la mică altitudine.* GHEŢIE; (fig.) *ajunşi de jos la o mare altitudine intelectuală, simt dispreţul tăcut al claselor constituite.* CĂL.; **2.** (rar) întindere mare în sus; zona superioară a unei astfel de întinderi; înălţime, înalt. [Din lat. *altitudo, -inis*, fr. *altitude*].

altiţă, altiţe f. 1. broderie lată, făcută cu arnici sau cu mătase; parte a mînecii de la umărul unei ii, ornamentată cu cusături: *altiţa de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur.* OD.; **2.** (p. ext.) cămaşă: *pe pieptul tînăr el şi-a pus altiţă-n loc de-aramă.* COŞB.; (şi: (reg.) **latiţă**). [Cf. sb. *latica*].

áltîncotro adv. (înv.; rar) altfel, în alt mod: *Bathori n-avea altîncotro face.* BÂLC. [*Alt*[1] + *încotro*].

altîngíu, altîngli m. (reg.) condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*). [Din turc. *altymdjyk* „crizantemă"].

altmínterea adv. v. **altminteri.**

altmínteri adv. **1.** altfel; altcum, în alt chip: *de nu vrea fi întunecat cu acea vrăcolăcie de făcea rău pravoslavnicilor, aimentrea el era bun.* MOXA; *aşa gătită îi şedea şi mai bine decît altminteri.* ISP.; **de altminteri** (scris şi: *dealtminteri*), de altfel, însă; cu toate acestea; în plus: *această bucată e nu numai tendenţioasă, ci curat teză, cum dealtminteri vom vedea.* IBR.; **2.** de (unde) nu; dacă nu: *bine că ai venit la timp, altminteri pierdeam totul;* (şi: (înv.) **aimentrea, amintrele, altmintrele, altmintre,** (pop.) **alminterea, altminterea, altmintrelea**). [Lat. *alteramente*].

altmíntre adv. v. **altminteri.**

altmíntrele adv. v. **altminteri.**

altmíntrelea adv. v. **altminteri.**

álto m. voce (de femeie sau de copil) cu timbru grav, avînd registru între sopran şi tenor. [Din it., fr. *alto*].

altocúmulus n. formaţie de nori cu altitudinea sub 6 000 m, avînd aspect de pături de culoare cenuşie. [Din fr. *altocumulus*].

altói[1], altoaie n. **1.** ramură cu muguri folosită la altoit; plantă altoită: *se afla în livadă, punînd altoi într-o mlădiţă de măr.* SAD.; (adj.) *vie altoi; vin altoi;* **2.** (înv.) vaccin; (şi: **oltoi**). [Din magh. *oltvány*].

altoí[2], altoiesc vb. (tr. şi intr.) **1.** a introduce un altoi în ţesutul unei plante, pentru a-i îmbunătăţi calităţile: *au meşteşuguri paşnice şi altoiesc un pom, şi răsădesc o viţă de vie.* SAD.; **2.** (înv.) a vaccina (împotriva unei boli molipsitoare); **3.** (arg.) a bate, a plesni: *şeful tribului se apropie de Anton Lupan, rîzînd, şi-i altoi una cu pumnul în piept.* TUD.; (şi: (reg.) **hultui, oltoi**). [Din magh. *oltani*].

altoiálă, altoieli f. (rar) altoire; altoit[1]. [*Altoi*[2] + *-eală*].

altoíre f. acţiunea de a altoi[2]; operaţie prin care se introduce un altoi[1]. [V. *altoi*[2]].

altoít[1] n. faptul de a altoi[2]. [V. *altoi*[2]].

altoít[2], ~ţi, altoită, ~e a. care a fost supus altoirii: *meri altoiţi.* [V. *altoi*[2]].

altoitór, altoitori m. **1.** persoană care altoieşte (pomii); **2.** (înv.) vaccinator. [*Altoi*[2] + *-itor*].

altoreliéf, altoreliefuri n. lucrare de sculptură cu relieful ieşit în afară în mod pronunţat, fără a se desprinde de fond. [Din it. *alto relievo* (după *relief*)].

altostrátus n. formaţiune de nori cu altitudinea medie de 6.000 m, avînd forma unui strat uniform de culoare cenuşie sau albăstruie. [Din fr. *altostratus*].

áltru a. dem. v. **alt.**

altruísm n. calitatea de a acţiona dezinteresat pentru binele celorlalţi oameni: *în acest altruism (faţă de clasele nefericite) se ascundea şi un egoism de clasă.* IBR. [Din fr. *altruisme*].

altruíst, ~şti, altruistă, ~e a. **1.** (şi subst.) caracterizat prin altruism: *să provoace milă şi simpatie într-un suflet simţitor, delicat şi altruist.* IBR.; **2.** care denotă altruism; care caracterizează altruismul: *umorul său n-are notă simpatică, altruistă, bună.* IBR. [Din fr. *altruiste*].

áltul, ~ţii, alta, ~ele pron. neh. **1.** înlocuieşte un nume de fiinţă sau de lucru care nu este aceeaşi sau acelaşi cu fiinţa sau cu lucrul de faţă sau despre care se vorbeşte: *alţii au trudit, iar voi aţi intrat în truda acelora.* VARL.; *totdeauna supăra pe alţii, iară mai ales pe frate-meu.* CR.; **unuia şi altuia,** oricui: *cum se poate, zicea ea, să ajungă pe mîinile unora şi altora?* ISP.; **între** (sau **printre**) **altele,** printre celelalte lucruri: *ni se vorbeşte printre altele şi despre colindările şi peripeţiile acestuia în căutarea nemuririi vieţii terestre.* BL.; **unii (şi) alţii,** mai toţi, diverşi: *mă rog ţine cumpăna judecăţii drept şi nu lăsa să-ţ spurce unii şi alţii auzurile, cu vorbele cele otrăvicioase.* ANTIM; **şi unul şi altul,** amîndoi, ambii: *o! cît de înfocaţi erau şi unul şi altul.* BOLLIAC; **unul cu altul,** la fel, deopotrivă, egal: *acolo găsi două femei, una cu alta de tinere.* ISP.; **unul altuia,** reciproc: *îşi jură credinţă unul altuia, primind binecuvîntare de la dînsul.* CR.; **într-un fel** (ori **chip**) **sau altul,** în orice fel, oricum: *pentru elucidarea chestiunii recurge, într-un fel sau altul, la principiul ultim al existenţei.* BL.; **unul mai ... decît altul,** fiecare la fel de ... (foarte ...); **nu de alta,** nu din alt motiv; **din una-n alta** sau **ba din una, ba din alta,** din vorbă-n vorbă; **alta (acum)!,** formulă care exprimă dezaprobarea; **unul una, unul alta,** fiecare cîte ceva; **unul ca altul,** la fel, deopotrivă; **unul după altul,** succesiv, pe rînd; **pînă una-alta,** deocamdată: *pînă una-alta, ia să mă duc să văd, ales-au năsipul din mac?* CR.; **nici una, nici alta,** fără a sta mult pe gînduri; **2.** celălalt; al doilea: *de-o fi una, de-o fi alta.* EM.; *ţi-ar veni destul de greu să deduci după versuri din care generaţie e unul, din care altul.* VIERU. [Lat. *alter*].

áltundeva adv. în altă parte: *altundeva, departe, au înflorit cireşii.* ST. [*Alt*[1] + *undeva*].

aluát, aluaturi n. **1.** pastă din făină amestecată cu apă, lapte etc. din care se prepară pîine, cozonac, prăjituri: *soagem noi pita din aluat şi de acii o şi coacem.* DOS.; *ţaca Frăsina întinde foi de aluat.* VLAH.; (fig.) *filosofia fără idei metafizice rămîne un aluat ce nu dospeşte.* BL.; **2.** plămădeală: *şapte zile veţi mînca azime şi den ziua de-ntîi veţi piarde aluatul den casele voastre.* BIBLIA; (fig.) *vă păziţi de aluatul fariseilor, care iaste făţăria.* N.TEST.; **3.** (la pl.) produse alimentare obţinute din făină; prăjituri. [Lat. *allevatum* (=*allevatus* „ridicat, înălţat")].

alucináţie f. v. **halucinaţie.**

alucinaţiúne f. v. **halucinaţie.**

aluminát, aluminaţi m. compus chimic rezultat din reacţia hidroxidului de aluminiu cu un metal. [*Aluminiu* + *-at*].

alumínă f. oxid de aluminiu. [Din fr. *alumine*].

aluminifér, ~i, aluminiferă, ~e a. care conţine aluminiu: *zăcămînt aluminifer.* [Din fr. *aluminifère*].

alumíniu n. metal alb, uşor, lucitor, ductil şi maleabil, cu largi utilizări în tehnică; **bronz de aluminiu,** aliaj din aluminiu şi aramă, de culoare aurie, folosit la executarea ceasornicelor. [Din fr., lat. *aluminium*].

aluminizá, aluminizez vb. (tr.) a acoperi suprafaţa unui metal cu un strat protector de aluminiu. [*Aluminiu* + *-iza*].

aluminizát, ~ţi, aluminizată, ~e a. acoperit cu un strat de aluminiu. [V. *aluminiza*].

aluminós, ~şi, aluminoásă, ~e a. **1.** (despre substanţe) care conţine compuşi de aluminiu; **2.** (despre materiale) care conţine aluminiu. [Din fr. *alumineux*].

alúmn, alumni m. (reg.) discipol, elev: *dintre alumnii lui Bogdan-Duică a rămas unul singur.* GHEŢIE. [Din germ. *Alumnus*, lat. *alumnus*].

alún, aluni m. arbust din familia betulaceelor, cu fructe comestibile, de formă sferică sau ovoidală (*Coryllus avellana*): *mlădioasă ca o creangă de alun.* EM. [De la *alună*].

alunár, alunari m. **1.** vînzător de alune: *era ... spaima ... alunarilor.* CAR.; **2.** (reg.) pasăre de munte din subordinul galinaceelor, cu penele cafenii, stropite cu alb, care se hrăneşte cu alune, ghindă etc.; gaiţă de munte (*Nucifraga caryocatactes*): *fiecare vecin, veveriţă, corb, alunar, vulpe ori jder, era identificat.* SAD.; **3.** (zool.) pîrş (*Glys glys*). [*Alună* + *-ar*].

alunáş, alunaşi m. diminutiv al lui alun. [*Alun* + *-aş*].

alunát, ~ţi, alunată, ~e a. holbat, zgîit: *cu ochii alunaţi.* [*Alună* + *-at*].

alúnă, alune f. fructul comestibil al alunului, de forma unei nuci mici: *o cojiţă de alune trag locuste.* EM.; **alună de pămînt** (sau **americană**), arahidă (*Arachis hypogaea*); **alună turcească,** v. **turcesc.** [Lat. *abellona* (=*abellana* (*nux*))].

aluneá, alunele f. **1.** aluniţă; **2.** (la pl.) plantă al cărei fruct are un gust asemănător cu al castanei şi din frunzele căreia se face salată; mîndălac (*Carum bulbocastanum*); **3.** (bot.; reg.) baraboi (*Chaerophylum bulbosum*); **4.** numele unui dans popular; melodia acestui dans; (şi: **alunică**). [*Alună* + *-ea, -ică*].

aluneásca f. artic. numele unui dans popular; melodia după care se execută. [*Alună* + *-ească*].

alunecá, alúnec vb. (intr.) **1.** a-şi pierde echilibrul (şi a cădea) pe o suprafaţă lunecoasă: *să alunec pe poleiul de pe uliţele ninse.* EM.; (refl.; fig.) *îi spune codoşca cîte şi mai multe ş-o face pe femeie să se alunece cu mintea.* CR.; **2.** a se deplasa de la locul unde era aşezat, fixat: *şi singură-n răcoare, de baie se găteşte ... rochiţa de pe umeri alunecă, dispare.* AL.; (fig.) *e ... în primejdie ... de a aluneca pe panta demenţială.* CĂL.; **3.** (despre două corpuri) a se deplasa (unul faţă de celălalt fără rostogolire) rămînînd permanent în atingere: *o mînă îi alunecă pe plimbul scării.* DELAVR.; **4.** a se mişca lin, fără zgomot; a se strecura: *alunece luna prin vîrfuri lungi de brad.* EM.; *o ceaţă caldă cu frunze alunecă printre arbori.* VIERU; **a aluneca printre degete,** a scăpa de sub control; a fi greu de sesizat, de prins: *Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul-viu.* REBR.; **5.** (fig.) a greşi, a se abate de la datorie: *nu alunecase şi, pînă atunci, era curat cum îl făcuse mă-sa.* CR. [Lat. *lubricare*].

alunecáre, alunecări f. **1.** acţiunea de a aluneca; deplasare pe o suprafaţă netedă, lucioasă; alunecătură: *alunecarea patinelor pe gheaţă;* (fig.) *imaginile textului original sînt atenuate şi lexicul e timid, frazele au o alunecare grea.* CĂL.; **2.** deplasare de la locul unde era fixat sau aşezat; **alunecare de teren,** deplasare (pe o suprafaţă extinsă) a straturilor superioare ale solului; **3.** (fig.) corupere, decădere: *provocînd ... o alunecare a noului ei soţ pe panta delapidărilor.* CĂL. [V. *aluneca*].

alunecătór, ~i, alunecătoáre a. care alunecă; (fig.) *de la acesta Asachi ia versurile alunecătoare, ... precum şi obiceiul de a cînta aspectele tehnice.* CĂL. // n. piesă mobilă care se deplasează prin alunecare. [*Aluneca* + *-ător*].

alunecătúră, alunecături f. alunecare. [*Aluneca* + *-ătură*].

alunecós, ~şi, alunecoásă, ~e a. 1. pe care se alunecă uşor: *parchet alunecos;* 2. care alunecă uşor; (fig.) *femeie! ochi alunecoşi.* CAR.; 3. (fig.) nesigur, prefăcut: *om alunecos.* [*Aluneca* + *-os*].

alunecúş, alunecuşuri n. loc alunecos; gheaţă pe care se alunecă; gheţuş, polei; (fig.) *repezind pe-alunecuşul undelor de raze-o lume.* EM. [*Aluneca* + *-uş*].

alunél, alunei m. 1. diminutiv al lui alun: *tata ţi-a face legănel de păltinel, cu fuştei de-alunel.* POP.; 2. (artic.) numele unui dans popular românesc (din Oltenia); melodia acestui dans; 3. aluniţă: *leliţo cu alunei, nu căta la doi, la trei.* AL. [*Alun* + *-el*].

alunét, aluneturi n. aluniş. [*Alun* + *-et*].

alungá, alúng vb. 1. (tr.) a sili să părăsească un loc, să plece în altă parte; a goni, a îndepărta (de la sine): *alungaţi turma acestor netrebnici cari nu muncesc nimic.* EM.; (fig.) *alungă mîhnirea ta.* CR.; 2. (tr.) a alerga după cineva, a fugări, a se lua după ...: *în pădure copilul alunga mierlele.* CĂL.; (refl.) *un lup ce se alungă după prada-i spăimîntată.* AL.; 3. (refl. recipr.) a se fugări unul pe altul: *să văd codrul plin de-areţi şi cîrlanii cum s-alungă.* COŞB. [Lat. *allongare* (<*longus*)].

alungáre, alungări f. 1. acţiunea de a alunga; izgonire, îndepărtare de la sine; 2. (spec.) scoatere din ţară, expulzare: *în acel act se spune anume că alungarea evreilor poloni nu se face din vreo altă cauză, ci numai din cea economică.* EM. [V. *alunga*].

alungăt, ~ţi, alungată, ~e a. care a fost îndepărtat; izgonit; expulzat: *a fost ameninţat cu moartea de o slugă rea, alungată.* CĂL. [V. *alunga*].

alungátór, ~i, alungătoáre a. care alungă: *curcubeul alungător de nori.* AL. [*Alunga* + *-ător*].

alungí, alungesc vb. (tr. şi refl.) a (se) face mai lung; a (se) prelungi: *maxilarul uman are formă de potcoavă, în timp ce la antropoide el se alungeşte.* BL. [*A*[3] + *lungi;* cf. fr. *allonger*].

alungíre, alungiri f. prelungire: *în alungirea figurilor, într-o uşoară tendinţă spre bidimensional, putem bănui ceva din stilul bizantin.* BL. [V. *alungi*].

alungít, ~ţi, alungită, ~e a. care are formă lunguiaţă, prelung: *avea conturul feţei oval, ochii uşor alungiţi.* GHEŢIE. [V. *alungi;* cf. fr. *allongé*].

alunícă f. v. alunea.

aluníş, aluníşuri n. pădurice de aluni; alunet: *toate păsările ies, din huceag de aluniş spre voiosul luminiş.* EM. [*Alun* + *-iş*].

alunít n. sulfat natural hidratat de aluminiu şi de potasiu. [Din fr. *alunite*].

aluníţă, aluníţe f. 1. diminutiv al lui alună: *foaie verde aluniţă.* POP.; 2. mică excrescenţă de culoare închisă pe pielea omului: *braţul se umflă sub dragi aluniţe.* BOL. [*Alună* + *-iţă*].

aluníu, ~ll, alunie, ~ii a. (rar) de culoarea alunei; crem. [*Alună* + *-iu*].

alunízá, alunízez vb. (intr.) a aseleniza. [Cf. fr. *alunir*].

alúră f. mod de a fi, de a se mişca, de a merge; (p. ext.) înfăţişare: *în prezenţa Carlei, chipul Matildei întinerea, alura însăşi îi devenea mai vie.* GHEŢIE; **a avea alură de ...,** a părea, a semăna cu ...: *îmbrăcat astfel, are alură de licean.* [Din fr. *allure*].

alurghídá, alurghide f. (înv.) manta de purpură: *poartă alurghidă şi cunună şi alalte ce sînt seamne împărăteşti.* DOS. [Din gr. mod. *alourghída*].

aluviál, ~i, aluvialá, ~e a. format din aluviuni; aluvionar: *teren aluvial.* [Din fr. *alluvial*].

alúvie f. v. aluviune.

aluvionár, ~i, aluvionară, ~e a. aluvial: *teren aluvionar.* [Din fr. *alluvionnaire*].

aluvionáre, aluvionări f. 1. depunere de aluviuni; 2. concentrare a minereurilor şi a cărbunilor efectuată în jgheaburi cu ajutorul unui curent de apă. [Din fr. *alluvionnement*].

alúviu n. perioadă geologică din cuaternarul superior, începînd de la retragerea gheţarilor şi pînă în zilele noastre. [Din fr., lat. *alluvium*].

aluviúne, aluviuni f. material adus de apele curgătoare şi depus pe fundul albiei, pe mal sau la vărsare; (p. ext.) *el trăia lîngă mare şi va fi fost desigur impresionat de puternicia, de aluviile şi produsele ei.* BL.; (şi: (rar) **aluvie**). [Din fr. *alluvion,* lat. *alluvio, -onis*].

alúzie, aluzii f. cuvînt sau frază prin care se face referire indirect la ceva sau la cineva: *la Plato se găsesc unele aluzii clare la concepţii evident heliocentrice.* BL.; **a face aluzie la cineva** (sau **la ceva**), a vorbi pe ocolite despre cineva (sau despre ceva); a viza pe cineva (sau ceva): *ştim foarte bine la ce vrea să facă aluzie.* EM.; (şi: (înv.) **aluziune**). [Din fr. *allusion,* lat. *allusio, -onis*].

aluziúne f. v. aluzie.

aluzív, ~i, aluzivă, ~e a. care face aluzie; care conţine o aluzie: *gîndirea se înfiripă mai curînd în idei aluzive.* BL.; *limbaj aluziv;* (adv.) *nu le putem indica decît aluziv.* BL. [Din fr. *allusif*].

alvanít m., f. v. **arvanit.**

alveolár, ~i, alveolară, ~e a. 1. care ţine de alveole, referitor la alveole; **consoană alveolară** (şi subst. f.), consoană care se articulează cu vîrful limbii la nivelul alveolelor superioare; 2. care are alveole: *structura alveolară a fagurelui;* 3. care se compune, care se caracterizează prin zone restrînse, delimitate: *chinezului îi aparţine spaţiul alveolar succesiv.* BL. [Din fr. *alvéolaire*].

alveolát, ~ţi, alveolată, ~e a. cu alveole; în formă de alveole. [Din fr. *alvéolé*].

alveólă, alveole f. 1. (**alveolă dentară**) fiecare dintre cavităţile maxilarelor în care sînt fixaţi dinţii; **alveolă pulmonară,** fiecare dintre cavităţile sferice, de la extremitatea bronhiolelor; 2. fiecare dintre celulele fagurelui; 3. intrînd, scobitură; 4. (p. ext.) zonă restrînsă în care există sau se produce ceva: *spaţiul se clădeşte pe rînd din alveole în jurul deplasării omului.* BL. [Din fr. *alvéole*].

alveolítă, alveolite f. (med.) inflamare a alveolei dentare. [Din fr. *alvéolite*].

alveolotomíe, alveolotomii f. intervenţie chirurgicală constînd în deschiderea alveolelor dentare. [Din fr. *alvéolotomie*].

álvie[1] f. v. **albie.**

alvíe[2]**, alvii** f. (rar) loc de trecere sau de manifestare; făgaş, cale: *continuitatea se datorează unei integrări fireşti a gînditorilor în curente de cugetare cu alvii secular crescute încetul cu încetul.* BL. [Din lat. *alvea*].

alviţár m. v. **halviţar.**

alviţă f. v. **halviţă.**

amá interj. (înv.) exclamaţie care exprimă mirare şi îndoială: *ce mai treabă! zău, aşa!: ama, ai vorbit de te-ai pripit.* AL. [Din gr. mod. *amá*].

amábil, ~i, amabilă, ~e a. 1. prietenos, binevoitor, politicos: *e o persoană foarte distinsă şi amabilă.* GHEŢIE; *e amabil cu toţi;* 2. care exprimă, care denotă bunăvoinţă, politeţe, amabilitate: *a rostit cîteva cuvinte amabile drept mulţumire.* GHEŢIE; (adv.) *întors de pe front, concediază amabil pe un adorator al soţiei sale.* CĂL.; 3. atrăgător, plăcut: *stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeţi ai noştri.* OD. [Din lat. *amabilis,* fr. *aimable*].

amábile adv. (muz.) în mod graţios, plăcut. [Cuv. it.].

amabilitáte, amabilităţi f. 1. însuşirea de a fi amabil; bunăvoinţă; politeţe: *amabilitatea cu care m-aţi oprit în drum ca să mă aduceţi aici în gazdă.* AL.; 2. atitudine, faptă, vorbă amabilă: *a fost copleşit de amabilităţile gazdei.* [Din fr. *amabilité,* lat. *amabilitas, -atis*].

amalgám, amalgame n. 1. aliaj al mercurului cu alte metale: *amalgam dentar;* 2. (fig.) amestec de elemente disparate. [Din fr. *amalgame,* lat. *amalgama*].

amalgamá, amalgamez vb. (tr.) 1. a alia mercurul cu alte metale; 2. a amesteca, a pune laolaltă (elemente eterogene): *aceste sentimente sînt amalgamate în poezia lui Eminescu.* IBR. [Din fr. *amalgamer*].

amalgamáre, amalgamări f. acţiunea de a amalgama: *prin amalgamarea mai multor teorii antice s-a obţinut sinteza.* BL. [V. *amalgama*].

amalgamát, ~ţi, amalgamată, ~e a. aliat, amestecat, eterogen: *produsul amalgamat este foarte stabil.* [V. *amalgama*].

amalgamizá, amalgamizez (tr.) a amesteca unind, a pune laolaltă; a amalgama: *metaforele revelatorii amalgamizează sau conjugă două fapte.* BL.; (refl.) *elementul german, după toate predispoziţiile lui, nu e tocmai înclinat de-a se amalgamiza cu populaţiunile din orientul Europei.* EM. [*Amalgam* + *-iza;* cf, germ. *amalgamieren*].

amalgamizáre, amalgamizări f. faptul de a amalgamiza; amalgamare: *amalgamizarea celor două conţinuturi eterogene ... se face de-a dreptul.* BL. [V. *amalgamiza*].

amán interj. 1. (înv.) îndurare! iertare!: *aman! ei cu toţii răcnea.* POP; 2. (pop.; exclamaţie sentimentală) oh!, ah!: *ah! aman! aman!;* 3. (iron.) cuvînt folosit pentru a cere iertare: *ia acuş te scarpin ... de-i zice „aman, puiule!".* CR. // n. **a fi** (sau **a ajunge**) **la aman,** a fi la strîmtoare, în încurcătură: *filozof de-aş fi, simţirea-mi ar fi vecinic la aman.* EM. [Din turc. *aman*].

amándea interj. (reg.) fuga! iute!: *cum le-om zări, amandea pe ele!* AL. [Din turc. *amade* „gata"].

amandínă, amandine f. 1. cremă de migdale; 2. prăjitură din această cremă (sau cu o compoziţie asemănătoare). [Din fr. *amandine*].

amanét, amanete şi (rar) **amaneturi** n. 1. obiect depus ca garanţie: *avea dulapurile pline cu amanete nerăscumpărate.* GHEŢIE; **a pune amanet,** a amaneta: *s-a apucat ş-a pus amanet biserica Uspenia la un cămătar venetic.* SAD.; *şi-a pus casa amanet;* 2. persoană lăsată drept garanţie; ostatic: *fusese silit să-şi dea copiii amanet unul altuia.* BĂLC. [Din turc. *emenet,* gr. mod. *amanáti*].

amanetá, amanetez vb. (tr.) 1. a da amanet, gaj ceva; a garanta cu ceva: *ce-o să mai amanetăm.* DELAVR.; 2. a da ostatec. [De la *amanet*].

amanetáre, amanetări f. acţiunea de a amaneta: *aluzie răutăcioasă la hoţul tezaurului şi la zvonul amanetării cloştii la Paris.* CĂL. [V. *amaneta*].

amánt, ~ţi, amantă, ~e m., f. persoană care întreţine relaţii de dragoste cu cineva în afara căsătoriei: *de-amanţi grădina era plină.* BAC.; *vine amanta lui Mărin, cu papucii plescăind.* POP. [Din fr. *amant,* lat. *amans, -ntis*].

amár, ~i, amară, ~e a. 1. care are gustul pelinului, al fierii: *un pomuleţ cu cireşe amare, un agud la gard.* VIERU; *nu dau leacuri amare.* POP.; **a avea gura amară,** a simţi gust neplăcut de fiere; 2. (fig.) chinuitor, neîndurător; necăjit, trist: *e un ger amar, cumplit.* AL.; *un plîns amar mă-neacă.* EM.; **a face cuiva zile amare,** a face cuiva necazuri mari, suferinţe; 3. (şi adv.) foarte mult, din tot sufletul: *plîng amar, amar oftez.* AL.; 4. (şi adv.) strașnic, amarnic: *critica lor este amară, distructivă, fără nici o intenţie de a pune ceva în loc.* IBR.; *am să te pedepsesc amar pentru nesocotinţa ta.* ISP; 5. plin de suferinţă; chinuit: *căuta s-o înduioşeze cu copilăria lui amară.* CĂL.; *viaţă amară;* **pîine amară,** existenţă grea, plină de eforturi şi de necazuri; 6. care exprimă durere, tristeţe, amărăciune: *coardele încălușate porniseră să îngîne amara destăinuire, sub vraja adîncă a melodiei.* M.CAR.; *şi cîntecul plînge-n cîmpie, suspină şi cîntă în versuri amare.* MAT.; 7. neplăcut, înţepător: *parfumul ... umplu instantaneu încăperea cu mirosul lui greu, amar.* GHEŢIE. // n. (pl. **amaruri**) 1. durere, necaz; tristeţe, jale: *în cias ce vei mînca, cu amar veţi muri.* MOXA; *s-o acopere-n viaţă de a zilelor amaruri.* AL.; **a-şi înghiţi amarul,** a suferi în tăcere; **a-şi vărsa amarul,** a-şi spune durerea, suferinţa; 2. cantitate mare: *după atîta amar de trudă şi primejdii.* CR.; *de mult amar de vreme după el sufletu-mi geme.* AL. // interj. vai!: *amar vooă bogaţilor.* VARL.; *cît de mult, amar de noi, ne lipseşti la amîndoi!* AL.; **(a fi) vai şi amar de capul** (sau **de pielea, de viaţa etc.) cuiva,** v. **vai.** [Lat. *amarus*].

amará, amarez vb. (tr.) **1.** a fixa ceva pe o ambarcaţie pentru a nu se deplasa în timpul balansului; **2.** a lega cu un cablu (o navă): *pupa fu amarată la chei şi se aruncă schela.* TUD. [Din fr. ***amarrer***].

amarânt, amaranţi m. **1.** plantă erbacee cu inflorescenţă în formă de spic, cu flori mici, de culoare purpurie catifelată (*Amarantus*): *la cei vechi, amarantul, din cauza persistenţei florilor sale, era simbolul nemuririi şi se consacra morţilor;* **2.** colorant roşu-albăstrui. [Din fr. ***amarante***, lat. ***amarantus***].

amarantacée, amarantacee f. (la pl.) familie de plante erbacee cu frunze întregi, alterne sau opuse şi cu flori grupate în inflorescenţe; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***amarantacées***].

amaráre, amarări f. acţiunea de a amara. [V. ***amara***].

amarát, ~ţi, amarată, ~e a. care este fixat cu un cablu (pentru a nu se deplasa în timpul balansului): *se asigură el însuşi că toate obiectele pe bord erau bine amarate.* TUD. [V. ***amara***].

amără, amare f. funie cu care se leagă o navă la ţărm sau de altă navă. [Din fr. ***amarre***].

amarilidacée, amarilidacee f. (la pl.) familie de plante erbacee cu flori colorate, de obicei cu bulb (de ex. ghiocelul); (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***amaryllidacées***].

amárnic, ~ci, amarnică, ~ce a. **1.** de neîndurat, cumplit, crunt: *ceasul amarnic al căinţei.* OD.; (adv.) *amarnic m-a lovit în avere.* CR.; *nu veţi plînge-atunci amarnic, că vi-i limba prea săracă.* MAT.; **2.** strașnic, grozav: *da amarnic mai eşti la viaţă!* CR. // adv. foarte tare: *vara te înăduşi de căldură, şi ţînţarii te chinuiesc amarnic.* CR. [***Amar*** + ***-nic***].

amartizá, amartizez vb. (intr.) a coborî pe suprafaţa planetei Marte. [De la ***Marte*** n. pr. (după *aluniza, aseleniza*)].

amắt, ~ţi, amată, ~e a. (înv.; rar) iubit: *al vieţii amat vis.* ALEX. [Din fr. ***aimé***, lat. ***amatus***].

amatór, ~i, amatoáre m., f. şi a. **1.** (persoană) căreia îi place (şi doreşte) ceva: *ştiam că doctorul e amator de curse.* GHEŢIE; *el este foarte amator de distracţii;* **2.** (persoană) care îndrăgeşte artele, fără însă a fi profesionist; diletant: *pentru un amator lucrarea d-tale este minunată.* CAR. [Din fr. ***amateur***, lat. ***amator***].

amatorísm n. practicare ca amator (nu ca profesionist) a unui sport, a unei arte etc. [Din fr. ***amateurisme***].

amauróză, amauroze f. (med.) pierdere a vederii datorită atrofierii nervului optic. [Din fr. ***amaurose***].

amazoánă, amazoane f. **1.** (mit.) femeie războinică (aparţinînd unui trib legendar): *e junâ şi frumoasă sub ostăşeşti vestminte! frumoasele-amazoane ea mîntru ne aminte.* BOL.; **2.** femeie care practică sportul călăriei (îmbrăcată într-un costum special); femeie care poartă costum de călărie: *îi şade bine în costum de amazoană.* [Din fr. ***amazone***].

amazonít n. (geol.) varietate de feldspat, folosită ca piatră semipreţioasă. [Din fr. ***amazonite***].

amăgeálă, amăgeli şi (reg.) **amăgele** f. **1.** preocupare măruntă, amăgire (trecătoare); amăgire, (înv.) amăgătură: *vremea trecea cu amăgele.* CR.; **2.** (mai ales la pl.) minciună, viclenie: *cu amăgele se prindeau flăcăii la oaste.* CR.; **3.** (rar) mijloc de a amăgi; momeală, nadă. [***Amăgi*** + ***-eală***].

amăgéu, amăgei m. (înv.) om fals, impostor, şarlatan: *să rădică la dregătorii cele de întîi, intriganţii şi-amegeii.* B.-DEL. // a. fals, neadevărat: *n-au luat trup amăgeu, ce trup adevărat.* VARL.; (şi: **amegeu**). [De la ***amăgi***].

amắgi, amắgesc vb. **1.** (ieşit din uz; tr.) a vrăji; a ademeni, a ispiti: *le amăgi minţile printr-un farmec.* OD.; **2.** (tr.) a induce în eroare cu dibăcie, cu măiestrie: *încercă din răsputeri a amăgi prin tertipuri opinia publică.* EM.; *nevasta ... se preface că boleşte ... şi bărbatu-şi amăgeşte.* POP.; (fig.) *multe cîntam eu delle noastre, amegind vremea în ceasurile mele mîhnicioase.* B.-DEL.; **3.** (refl.) a cădea în eroare; a se înşela, a greşi: *este cu totul de prisos ca să te încerci a-i dovedi cum că se amăgeşte.* OD.; **4.** (refl.) a-şi face iluzii (zadarnice); a se iluziona: *ascultam posturile de radio străine şi ne amăgeam că n-am fost uitaţi.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a trăda în dragoste; a înşela: *mai fusese amăgită de un ofiţer.* CĂL.; (şi: (înv.) **amegi**). [Lat. **ammagire*].

amắgie, amắgii f. (înv.) înşelăciune, amăgire: *picătura, de va pica de pururea pre piatră, încă o pătrunde, aşa şi amăgiia pre oameni.* MOXA. [***Amăgi*** + ***-ie***].

amăgíre, amăgiri f. **1.** faptul de a (se) amăgi; înşelăciune, seducţie: *fuge de-a lumii amăgire.* AL.; **2.** iluzie: *răsculaţii au fost nevoiţi să se trezească din această amăgire.* BL. [V. ***amăgi***].

amắgít, ~ţi, amắgită, ~e a. înşelat: *eşti foarte amăgit.* [V. ***amăgi***].

amăgitór, ~i, amăgitoáre a. care amăgeşte; iluzoriu: *că lumea-i amăgitoare ca o floare trecătoare.* POP.; *visul cel amăgitor.* // m., f. persoană care amăgeşte, înşelător dibaci: *acela este un amăgitor şi trebuie pus la închisoare.* ISP. [***Amăgi*** + ***-tor***].

amăgitorésc, ~şti, amăgitoreáscă, ~eşti a. (înv.) înşelător, mincinos: *multe ca acestea amăgitoreşti şi tragodiceşti descîntece Moimiţa descîntînd.* CANT. [***Amăgitor*** + ***-esc***].

amắgitúră, amăgituri f. (înv.) amăgeală, înşelăciune, amăgire: *toate-aceste să făcură prin dimoneasca amegitură.* B.-DEL.; (şi: **amegitură**). [***Amăgi*** + ***-itură***].

amănúnt, amănunte şi (pop.) **amănunturi** n. lucru, aspect neesenţial, secundar; detaliu: *analizarea ... amănuntelor poetice.* MAIOR.; **cu amănuntul,** cu bucata, în părţi, în cantităţi mici: *vînzare cu amănuntul;* **cu (de-)amănuntul** sau **în amănunt,** (înv.) **pre amănunt(ul),** pînă în cele mai mici detalii: *cu amănuntul toate, cum s-au întîmplat, i le-a spus.* PANN; *spune în amănunt cum a fost.* SAD.; **a intra în amănunte,** a detalia, a reda pe larg (cu multe detalii): *nu intru în amănunte pentru că tot n-aţi pricepe.* GHEŢIE. // a. (înv.) amănunţit: *cercetarea amănuntă.* OD.; (şi: (reg.) **amărunt**). [A^3 + ***mănunt*** (=***mărunt***)].

amănunţí, amănunţesc vb. (tr.) **1.** a fărîmiţa, a mărunţi; a sfărîma (pămîntul pregătindu-l pentru semănat); **2.** a da amănunte, a detalia: *îi amănunţi cu multă exacticitate afacerea rochiei de bal.* SAD.; *amănunţeşte-mi ce s-a întîmplat;* (şi: **amărunţi**). [De la ***amănunt***].

amănunţíme, amănunţimi f. amănunt, detaliu: *în mintea ei se deşteaptă, în toate amănunţimile, viaţa.* VLAH. [***Amănunt*** + ***-ime***].

amănunţíre, amănunţiri f. acţiunea de a amănunţi. [V. ***amănunţi***].

amănunţít', ~ţi, amănunţită, ~e a. care cuprinde multe amănunte; detaliat: *nu avem studii prea amănunţite asupra situaţiei meseriaşilor şi negustorilor români.* BL. // adv. cu de-amănuntul: *a povestit amănunţit toată întîmplarea.* [V. ***amănunţi***].

amănunţít² n. (rar) amănunţire, fărîmiţare. [V. ***amănunţi***].

amărăciúne, amărăciuni f. **1.** amăreală: *are amărăciunea cojilor de nuci.* CĂL.; *amărăciunea chininei;* **2.** durere, tristeţe; supărare: *din cupa desfătării amărăciunea naşte.* ALEX.; **3.** întîmplare, împrejurare dureroasă, chinuitoare: *aici, după aspre amărăciuni, a înmugurit pentru noi primăvara altei vieţi.* SAD. [***Amar*** + ***-ăciune***].

amărălúţă, amărăluţe f. plantă erbacee mică, cu frunzele ascuţite şi cu flori mici, galbene-aurii, care conţin un suc amar cu proprietăţi tonice (*Cicendia foliformis*). [***Amăreală*** + ***-uţă***].

amărătăciúne, amărătăciuni f. plantă erbacee cu tulpina înaltă şi cu flori galbene (*Senecio sarracenicus*). [***Amărît*** + ***-ăciune***].

amăreálă, amăreli f. **1.** gust amar: *culese ... cîteva fructe vechi ... şi-şi răcori gura cu amărala lor plăcută.* SAD.; *amăreala pelinului;* **amăreala merelor şi perelor,** boală a merelor şi perelor manifestată prin apariţia pe acestea a unor pete în dreptul cărora pulpa fructului capătă gust amar; **2.** mică plantă erbacee cu flori albastre, roşii sau albe, întrebuinţată în medicina populară; şopîrliţă, şerpariţă (*Polygala vulgaris*). [***Amări*** + ***-eală***].

amăríe f. (rar) amărăciune, durere, tristeţe: *şi tot plîng cu amărie după scumpa mea moşie.* AL. [***Amar*** + ***-ie***].

amăríu, ~ii, amărie, ~ii a. **1.** amărui; **2.** (fig.) chinuitor: *jale amărie.* AL.; (şi: **amărîu**). [***Amar*** + ***-iu***].

amắrî, amărâsc vb. (intr., tr. şi refl.) **1.** a căpăta sau a face să capete gust amar: *ce-a fost dulce-a amărît.* POP.; *smîntîna s-a amărît;* **2.** (fig.) a (se) supăra, a (se) întrista: *de multă întristăciune mi să amărăşte inima.* ANTIM; *fără a se prigoni şi fără a-şi amări viaţa ei în de ei.* EM. [Lat. ***amarire***].

amărîre, amărîri f. faptul de a (se) amărî; amărăciune, mîhnire: *amărîrea care sufletu-i apasă.* EM. [V. ***amărî***].

amărît, ~ţi, amărîtă, ~e a. **1.** supărat foarte tare; întristat; **2.** (adesea subst.) nenorocit, chinuit: *amărîtul de mine.* CR.; **3.** care exprimă tristeţe; care este pricinuit de tristeţe; trist: *am lăsat-o pe dadacă să lăcrămeze şi am tăcut, cufundat în gînduri amărîte.* SAD.; **4.** (în imprecaţii; şi subst.) prăpădit, mişel: *amărîtule!;* **5.** ponosit, uzat: *nişte haine amărîte.* [V. ***amări***].

amărîu a. v. **amăriu.**

amărúi, amăruie, ~ui a. care are gust uşor amar: *sorbim tacticos din băutura totodată dulceagă şi amăruie.* GHEŢIE; *vin amărui.* [***Amar*** + ***-ui***].

amărúnt n. v. **amănunt.**

amărunţél n. artic. (reg.) **de-amărunţelul,** cu de-amănuntul: *cercetaţi lucrurile de-amărunţelul.* C. [***Amărunt*** + ***-el***].

amărunţí vb. v. **amănunţi.**

amărúţă, amăruţe f. plantă mică cu florile galbene-aurii, care are un suc amar; iarba-găii (*Picris hieracioides*). [***Amar*** + ***-uţă***].

amắsurắt adv. după măsură; conform cu ...: *e compus amăsurat cu cererile pedagogiei moderne.* EM.; *i-a adus, amăsurat făgăduinţei, pe fiul său.* POP. [A^3 + ***măsurat;*** cf. germ. ***gemäss***].

ambală, ambalez vb. **1.** (tr.) a împacheta (o marfă): *un tapiţer ambala pianul.* VLAH.; (refl. pas.) *era o cutie sau mai bine-zis o lădiţă din acelea în care se ambalează fructele exotice.* GHEŢIE; **2.** (refl. şi tr.) (despre motoare) a depăşi sau a face să depăşească viteza de rotaţie nominală; **3.** (fig.; refl.) a se antrena cu energie, cu entuziasm (într-o acţiune): *speriaţi de detunătură ..., caii se ambalară într-un galop nebun.* GHEŢIE. [Din fr. ***emballer***].

ambaláj, ambalaje n. **1.** împachetare (de mărfuri); faptul de a ambala: *sub braţul stîng ţinea un obiect lunguieţ, învelit într-o hîrtie de ambalaj cafenie.* GHEŢIE; **2.** material cu care se împachetează: *ambalaj pentru mobilă.* [Din fr. ***emballage***].

ambaláre, ambalări f. **1.** acţiunea de a (se) ambala; împachetare: *ambalarea fructelor;* **2.** creştere a turaţiei unei maşini rotitoare peste turaţia normală. [V. ***ambala***].

ambár n. v. **hambar.**

ambarasá, ambarasez vb. (rar) a încurca; a pune în încurcătură (pe cineva). [Din fr. ***embarrasser***].

ambarasánt, ~ţi, ambarasantă, ~e a. care pune în încurcătură: *ai avut încă şi o scenă foarte ambarasantă la Avereasca.* EM. [Din fr. ***embarrassant***].

ambarasát, ~ţi, ambarasată, ~e a. (rar) **1.** încurcat, nedumerit; **2.** care exprimă încurcătură: *te făcuseşi roşie ca racul şi aveai aerul ambarasat, însă foarte vesel şi fericit.* EM. [Din fr. ***embarassé***].

ambarcá vb. v. **îmbarca.**

ambarcadér, ambarcadere n. loc unde se îmbarcă mărfuri sau călători pe o navă; (şi: (înv.) **îmbarcader**). [Din fr. ***embarcadère***].

ambarcáţie, ambarcaţii f. mijloc de navigaţie de dimensiuni mici; (şi: **ambarcaţiune**). [Din fr. ***embarcation***].

ambarcaţiúne f. v. **ambarcaţie.**

ambardée, ambardee f. abatere bruscă şi necontrolată a unei nave de la drumul urmat, datorită curenţilor marini sau vîntului. [Din fr. ***embardée***].

ambasádă, ambasade f. **1.** reprezentanţă diplomatică condusă de un ambasador: *avea raporturi cu ambasada otomană din Paris.* CĂL.; **secretar de ambasadă,** v. **secretar; 2.** clădirea în care funcţionează o asemenea reprezentanţă; **3.** misiunea sau funcţia unui ambasador: *îl întrebuinţă în mai multe ambasade.* BĂLC. [Din fr. ***ambassade***].

ambasadór, ambasadori m. **1.** agent diplomatic (al unui stat în alt stat) cu rangul cel mai înalt: *a fost mai apoi ambasador în Englitera.* NEGR.; **2.** (fig.) persoană care intervine în favoarea cuiva pe lîngă cineva. [Din fr. ***ambassadeur***].

ambasadúră, ambasaduri f. (neobişnuit) ambasadă: *Don Caldero, ataşat la ambasadura spaniolă.* EM. [De la ***ambasador***].

ambetá, ambetez vb. (rar; tr.; refl.) a (se) plictisi. [Din fr. ***embêter***].

ambetánt, ~ţi, ambetantă, ~e a. plictisitor: *nu socoteşti tovărăşia mea din cale afară de ambetantă.* GHEŢIE. [Din fr. ***embêtant***].

ambiánt, ~ţi, ambiantă, ~e a. care înconjoară, care se găseşte în jur: *se asigură conservarea fiinţelor în condiţiile ambiante.* BL.; *mediu ambiant.* [Din fr. ***ambiant***].

ambiánţă, ambianţe f. mediu în care se află cineva sau ceva: *în această ambianţă detestabilă drama pierde orice seriozitate.* CĂL. [Din fr. ***ambiance***].

ambidextríe f. capacitate de a se folosi cu aceeaşi uşurinţă de ambele mîini. [Din fr. ***ambidextrie***].

ambidéxtru, ~i, ambidextră, ~e a. şi m., f. (persoană) care poate folosi cu aceeaşi uşurinţă ambele mîini. [Din fr. ***ambidextre***].

ambiént, ambiente n. ambianţă, mediu înconjurător. [Din fr. ***ambient***].

ambientál, ~i, ambientală, ~e a. referitor la ambient, care aparţine ambientului. [Din fr. ***ambiental***].

ambigén, ~i, ambigenă, ~e a. (gram.; şi n.) (genul) neutru. [Din lat. ***ambigenus***].

ambiguitáte, ambiguităţi f. însuşirea de a fi ambiguu; lipsă de claritate, de precizie; (concr.) expresie, afirmaţie ambiguă: *comentariul doctorului putea totuşi, prin ambiguitate, să-mi risipească bănuielile.* GHEŢIE. [Din fr. ***ambiguité,*** lat. ***ambiguitas, -atis***].

ambiguizá, ambiguizez vb. (livr.; tr.) a face să devină ambiguu. [***Ambiguu*** + ***-iza***].

ambiguizáre, ambiguizări f. acţiunea de a ambiguiza. [V. ***ambiguiza***].

ambíguu, ~ui, ambiguă, ~e a. care are două înţelesuri; neclar, echivoc: *deoarece cuvintele doctorului erau ambigue, l-am rugat să fie mai explicit.* GHEŢIE. [Din lat. ***ambiguus***].

ámbii, ambele şi (înv.) **ambe** num. col. amîndoi: *înfipse ambii pinteni în coastele armasarului.* NEGR. [Din lat. ***ambo, -ae,*** it. ***ambe***].

ámbit, ambite n. (latinism) circumferinţă: *ele nu sînt decît pregătiri fără scop şi ţintă, ambitele unui templu fără sanctuar.* EM. [Din lat. ***ambitus***].

ámbitus, ambitusuri n. (muz.) limitele extreme ale înălţimii sunetelor unei lucrări vocale sau instrumentale; întindere a unei voci sau a unui instrument. [Din germ. ***Ambitus,*** lat. ***ambitus***].

ambiţie, ambiţii f. 1. dorinţă (puternică) de a obţine ceva (onoruri, glorie, bogăţii etc.): *vărsă ... pîraie de sînge pentru ambiţie.* NEGR.; (p. ext.) *tratatul avea ambiţia de a fi practic.* CĂL.; **a (se) pune la ambiţie,** a (se) ambiţiona; **2.** (fam.) aspiraţie: *ambiţia lor ... nu mai pretindea decît nota mediocră necesară pentru a dobîndi certificatul.* SAD.; (şi: (înv.) **ambiţiune**). [Din fr. ***ambition,*** lat. ***ambitio, -onis***].

ambiţioná, ambiţionez vb. 1. (înv.; tr.) a aspira, a năzui, a rîvni: *boerii ... începură a ambiţiona domnia.* NEGR.; **2.** (tr.) a deştepta în cineva ambiţia, rîvna: *cuvintele tale l-au ambiţionat;* **3.** (tr. şi refl.) a dori sau a se strădui să obţină, să realizeze ceva: *marele gînditor german a ambiţionat să construiască un sistem pur conceptual.* BL.; *Kogălniceanu se ambiţionează să scrie o schiţă a istoriei românilor.* CĂL.; (p. ext.) *argumentarea, dacă ar ambiţiona să fie strict logică, ar rămînea totdeauna tăutologică.* BL. [Din fr. ***ambitionner***].

ambiţiós, ~şi, ambiţioásă, ~e a. **1.** plin de ambiţie: *cum e el ambiţios.* CAR.; (subst.) *aci n-aveam de a face cu ambiţioşi politici, cu avari, cu speculanţi.* CĂL.; **2.** care denotă ambiţie; pornit din ambiţie: *ambiţioasele lui visuri şi marea sete de bani şi mărire ... îl munceau.* FIL.; *ambiţioasele planuri.* NEGR. [Din fr. ***ambitieux,*** lat. ***ambitiosus***].

ambiţiúne f. v. ambiţie.

ambivalént, ~ţi, ambivalentă, ~e a. care prezintă ambivalenţă. [Din fr. ***ambivalent***].

ambivalénţă, ambivalenţe f. coexistenţă simultană a două aspecte, însuşiri diferite. [Din fr. ***ambivalence***].

ambliopíe, ambliopii f. (med.) slăbire a vederii (datorită unei boli, unor excese sau bătrîneţii). [Din fr. ***amblyopie***].

amblipódă, amblipode f. (la pl.) mamifere erbivore fosile din clasa copitatelor mari; (şi la sg.) mamifer din această clasă. [Din fr. ***amblypodes***].

amblistómă, amblistome f. animal amfibiu, din familia salamandrelor, de culoare cărămizie cu pete deschise, care trăieşte în America de Nord (*Amblyostoma*). [Din fr. ***amblystome***].

ambosá, ambosez vb. (mar.; tr.) a fixa, a lega o navă la ţărm (astfel încît să nu-şi mai poată schimba poziţia). [Din fr. ***embosser***].

ambranşaménţ, ambranşamente n. ramificaţie secundară a unei linii de cale ferată, a unei conducte de canalizare etc. [Din fr. ***embranchement***].

ambrásă, ambrase f. cordon care ţine strîns mijlocul unei perdele sau draperii. [Din fr. ***embrasse***].

ambrát, ~ţi, ambrată, ~e a. (rar) parfumat cu ambră: *cabinetul subteran ..., răcorit cu mese de marmură, parfumat cu vase ... şi cu piei ambrate.* CĂL. [***Ambră*** + ***-at***].

ambrazúră, ambrazuri f. deschizătură în zidul unei fortificaţii prin care se poate trage cu o armă. [Din fr. ***embrasure***].

ámbră, ambre f. 1. substanţă ceroasă, cu miros de mosc, formată în intestinul unei specii de caşalot, întrebuinţată în parfumerie: *ambrul, tenzuful şi odagaciul te îmbată de miros.* BOLLIAC; **2. (ambră galbenă)** chihlimbar: *insulele se înălţau cu scorburi de lămîie şi cu prund de ambră.* EM.; **de ambră,** de culoarea chihlimbarului: *în cupe vin de ambră.* EM.; (şi: (înv.) **ambru**). [Din fr. ***ambre,*** lat. ***ambra***].

ambreiá, ambreiez vb. (tr.) a cupla un motor cu mecanismul pe care trebuie să-l pună în mişcare. [Din fr. ***embrayer***].

ambreiáj, ambreiaje n. **1.** dispozitiv care realizează cuplarea şi decuplarea unui motor la un mecanism pe care îl pune în stare de funcţionare: *i s-a defectat ambreiajul;* **2.** (p. restr.) pedală care acţionează acest dispozitiv: *a uitat să apese pe ambreiaj.* [Din fr. ***embrayage***].

ambreiáre f. v. ambreiere.

ambreiére, ambreieri f. acţiunea de a ambreia; cuplare a unui motor cu organele de maşină care trebuie puse în mişcare; (şi: **ambreiare**). [V. ***ambreia***].

ambroziác, ~ci, ambroziacă, ~ce a. (livr.) **1.** cu parfum de ambrozie; (rar) ambrozic; **2.** (p.ext.) minunat, dumnezeiesc. [Din fr. ***ambrosiaque,*** lat. ***ambrosiacus***].

ambrózic, ~ci, ambrozică, ~ce a. (rar) parfumat cu ambrozie; ambroziac: *ambrozicu-i păr.* COŞB. [***Ambrozie*** + ***-ic***].

ambrózie f. 1. (mit.) hrana aromată obişnuită a zeilor; **2.** (p.ext.) băutură, mîncare delicioasă. [Din lat. ***ambrosia***].

ámbru n. v. **ambră.**

ambulácru, ambulacre n. tub mic terminat cu o ventuză, care serveşte ca organ de locomoţie la echinoderme. [Din fr. ***ambulacre***].

ambulánt, ~ţi, ambulantă, ~e a. care umblă din loc în loc; care nu are un loc stabil: *cîntăreţ ambulant.* NEGR.; *primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru.* CAR.; (adv.) *viaţa şi-a petrecut-o cam ambulant, dînd lecţii.* CĂL. [Din fr. ***ambulant,*** lat. ***ambulans, -ntis***].

ambulánţă, ambulanţe f. **1.** spital militar care urmează armata în campanie: *al treilea act se petrece la ambulanţa din Turnul Măgurele.* EM.; **2.** vehicul care transportă persoanele accidentate sau grav bolnave la spital: *cere o ambulanţă cu doi infirmieri zdraveni.* GHEŢIE. [Din fr. ***ambulance***].

ambulatór a. v. ambulatoriu.

ambulatóriu, ~ii, ambulatorie, ~ii a. care nu necesită internarea în spital: *tratament ambulatoriu.* // n. instituţie medicală în care se acordă asistenţă fără ca bolnavii să fie internaţi; (şi: **ambulator**). [Din lat. ***ambulatorius,*** fr. ***ambulatoire***].

ambuscádă, ambuscade f. **1.** procedeu de atac prin surprindere şi în condiţii avantajoase; **2.** loc pregătit în vederea unei asemenea lupte. [Din fr. ***ambuscade***].

ambuşúră, ambuşuri f. partea prin care se suflă la un instrument muzical de suflat. [Din fr. ***embouchure***].

ambuteliá, ambutelez vb. (franţuzism; tr.) a bloca (cu vehicule, cu nave etc.) căi de comunicaţie rutiere sau navale. [Din fr. ***embouteiller***].

ambuteliáj, ambuteliaje n. **1.** îmbuteliere; **2.** blocare (a circulaţiei). [Din fr. ***embouteillage***].

ambutisá, ambutisez vb. (tr.) a supune operaţiei de ambutisare. [De la ***ambutisare***].

ambutisáj, ambutisaje n. ambutisare. [Din fr. ***emboutissage***].

ambutisáre, ambutisări f. comprimare (la cald sau la rece) a unei piese de metal pentru a-i da o formă determinată; ambutisaj. [De la ***ambutisaj***].

amegéu m. v. amăgeu.

amegí vb. v. amăgi.

amegitúră f. v. amăgitură.

ameliorá, ameliorez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face mai bun, a (se) îmbunătăţi, a (se) îndrepta: *nu s-a grăbit să amelioreze starea iobagilor.* BL.; *vremea se ameliorează;* **2.** (tr.) a efectua o ameliorare. [Din fr. ***améliorer***].

ameliorábil, ~i, ameliorabilă, ~e a. care se poate ameliora: *teren ameliorabil; situaţie ameliorabilă.* [Din fr. ***améliorable***].

amelioránt, ~ţi, ameliorantă, ~e a. care îmbunătăţeşte, ameliorează; ameliorativ: *factor ameliorant.* [Din fr. ***améliorant***].

amelioráre, ameliorări f. 1. acţiunea de a (se) ameliora şi rezultatul ei; schimbare în bine, îmbunătăţire, îndreptare, amelioraţie: *împăratul hotărăşte ... măsuri pentru ameliorarea situaţiei iobagilor.* BL.; **2.** proces de creare a noi rase de animale şi noi soiuri de plante de cultură sau de îmbunătăţire a raselor şi a soiurilor existente: *obsedat de ideea ameliorării plantelor agricole.* CĂL. [V. ***ameliora***].

ameliorátiv, ~i, ameliorativă, ~e a. (livr.) care ameliorează. [Din fr. ***améliioratif***].

ameliorátor, ~i, ameliooratoáre a. şi m., f. (persoană, substanţă) care ameliorează. [Din fr. ***améliorateur***].

ameliorátie, amelioraţii f. **1.** ameliorare; **2.** (la pl.) îmbunătăţire a fertilităţii unor terenuri degradate sau neproductive (printr-un ansamblu de măsuri şi de lucrări); (şi: **amelioraţiune**). [Din fr. ***amélioration***].

ameliorţiúne f. v. ameliorţie.

amenajá, amenajez vb. (tr.) **1.** a aranja, a pregăti în vederea unei utilizări: *îl pasiona grădinăritul şi îşi amenajase ... un atelier de tîmplărie.*

GHEŢIE; **2.** a realiza o aranjare, o organizare (cu un anumit scop). [Din fr. *aménager*].

amenajábil, ~i, amenajabilă, ~e a. care se poate amenaja. [Din fr. *aménageable*].

amenajaménţ, amenajamente n. **1.** disciplină care studiază punerea în valoare şi regenerarea pădurilor; **2.** (rar) organizare, întocmire raţională. [Din fr. *aménagement*].

amenajáre, amenajări f. **1.** acţiunea de a amenaja; **2.** întocmire raţională, aranjare. [V. *amenaja*].

amendă[1], amendez vb. (tr.) a pedepsi cu o amendă; (refl. pas.) *se amendează acel care trage în lup.* VIERU. [De la *amendă*].

amendá[2], amendez vb. (tr.) **1.** a aduce amendamente, a îmbunătăţi (articolele unei legi); a emenda: *aceasta este o sistemă pe care poate cineva să o primească sau să o lepede; dar a veni să o amendeze prin deciziuni parţiale ... se pare ... a fi o lucrare inutilă.* OD.; **2.** a îmbunătăţi natura solului prin introducerea unor substanţe; (p. ext.; refl.) *aveţi bune şanse ca necazurile să se amendeze treptat şi să dispară.* GHEŢIE. [Din fr. *amender*].

amendábil, ~i, amendabilă, ~e a. care se poate amenda[2] sau îndrepta: *proiectul este amendabil.* [Din fr. *amendable*].

amendaménţ, amendamente n. **1.** (propunere de) modificare adusă unui proiect de lege, unui tratat etc.; **2.** operaţie de îmbunătăţire a solului; **3.** substanţă care fertilizează solul. [Din fr. *amendement*].

amendáre[1], amendări f. acţiunea de a amenda[1]; aplicare a unei amenzi. [V. *amenda[1]*].

amendáre[2], amendări f. acţiunea de a amenda[2]; modificare în vederea îmbunătăţirii: *definiţia propusă cere noi precizii şi oarecari amendări.* BL. [V. *amenda[2]*].

améndă, amenzi f. sancţiune în bani: *să plătească amenda.* NEGR.; *scot o rublă şi achit amenda cîntînd ...; controlorul e numai mirare.* VIERU; (rar) **amendă onorabilă,** recunoaştere publică a propriei greşeli: *mi-am permis acest blam indiscret ... îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că eşti mulţumit.* M.CAR. [Din fr. *amende*].

ameninţá, améninţ vb. **1.** (tr.) a înfricoşa cu o pedeapsă; a manifesta intenţia de a face rău cuiva: *m-a şi ameninţat că ... are ... să mă întindă la scară.* CR.; (intr.) *azi un diplomat ameninţă, ia parte la manifestaţiile politice din ţara în care este acreditat.* CĂL.; **2.** (intr.) a face semn de ameninţare: *ameninţă asupra lor şi se făcură stane de piatră.* ISP.; **3.** (tr.) a constitui o primejdie pentru cineva: *o serioasă tulburare socialistă ameninţă Europa.* EM.; *poluarea ameninţă sănătatea;* **4.** (tr.) a fi gata să ..., a fi pe punctul de a ...: *sub influenţa unui pozitivism de şcoală nouă, fizica ameninţă să se dizolve în experimentalism şi matematism.* BL.; *casa ameninţă să cadă;* **5.** (tr.) a anunţa, a prevesti (ceva rău): *umbre fioroase ce ies din întunerec o crimă ameninţînd.* ALEX.; (şi: (înv.) **amerinţa, meninţa**). [Lat. *amminaciare* (<*minaciae* „ameninţări")].

ameninţáre, ameninţări f. **1.** acţiunea de a ameninţa; cuvinte sau gesturi care urmăresc să înfricoşeze pe cineva: *ameninţarea este mai grea ... decît lovitura.* CAR.; **2.** primejdie, pericol: *se tem şi animalele în prezenţa unei ameninţări din afară.* GHEŢIE. [V. *ameninţa*].

ameninţát, ~ţi, ameninţată, ~e a. care se află în primejdie: *cînd durerile claselor distruse sau ameninţate vorbeau în ei, cum puteau fi ei internaţionalişti?* IBR. [V. *ameninţa*].

ameninţătór, ~i, ameninţătoáre a. care ameninţă: *în veacul nostru ... lucrurile iau o formă foarte ameninţătoare pentru cel economiceşte slab.* EM.; (fig.) *negur-ameninţătoare orizontul învălise.* NEGR.; (subst.) *a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător, cerînd să fie păzit.* CAR.; (adv.) *acesta a cerut ameninţător să se trimită meşteri.* CĂL. [*Ameninţa* + *-ător*].

amenitáte, amenităţi f. (rar) atitudine binevoitoare, amabilitate, blîndeţe: *îl primiră cu ... amenitate nobilă.* NEGR. [Din lat. *amoenitas, -atis,* fr. *aménité*].

amént, amenţi m. inflorescenţă a unor arbori şi arbuşti formată din flori foarte mici, înşirate pe o axă şi atîrnînd ca un ciucure; mîţişor (de ex.: la alun, la salcie). [Din lat. *amentum,* it. *amento*].

amentacée, amentacee f. (la pl.) familie de plante cu inflorescenţa sub formă de ament; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *amentacées*].

americán, ~i, americană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Americii sau (p.restr.) Statelor Unite ale Americii sau populaţiei lor, referitor la America sau (p. restr.) la Statele Unite ale Americii sau la locuitorii acestora, din America: *reveni ... două zile după sîngerosul bombardament american.* GHEŢIE. // m., f. persoană care face parte din populaţia Statelor Unite sau a altui stat din America: *toată colonia grecească e în fierbere, în nădejdea că averea americanului va da avînt afacerilor.* CĂL.; **a se face american,** a se preface că nu ştie despre ce este vorba. [*America* n. pr. + *-an*].

americáncă, americance f. (rar) femeie din America sau (p. restr.) din Statele Unite ale Americii: *a visat să meargă în lume cu o americancă bogată.* CĂL. [*American* + *-că*].

americanísm, americanisme n. **1.** cuvînt, expresie, purtare etc. proprie americanilor (din SUA); **2.** (rar) caracter, specific american: *prin americanismul ... demagogiei, ... ţara noastră a devenit o mlaştină de scurgere a elementelor economiceşte şi moraliceşte nesănătoase.* EM. [Din fr. *américanisme*].

americanístică f. studiu al limbilor, culturilor şi civilizaţiilor americane. [Din germ. *Amerikanistik*].

americaniză, americanizez vb. (rar; tr. şi refl.) a da sau a căpăta specific american; a face sau a începe să semene cu America sau cu americanii: *ţara se cutremura de spaimă la perspectiva deschisă de acel articol, care americaniza pe deplin teritoriul nostru.* EM.; *zi cu zi ne americanizăm, zi cu zi devenim mai nepăsători faţă de soarta poporului nostru propriu.* EM. [*American* + *-iza*].

américă f. pînză de bumbac de calitate inferioară, neînălbită (adusă din America). [De la *America* n. pr.].

americănáşte adv. (rar) ca americanii, în felul americanilor: *cîntă de asemeni fără destulă culoare industria petrolului şi, americăneşte, recluziunea în birou a contabilului.* CĂL. [*American* + *-eşte*].

amerícIu n. element radioactiv sintetic. [Din fr. *américium,* engl. *americium*].

amerindián, ~eni, amerindiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic populaţiei băştinaşe a Americii, referitor la această populaţie. // m., f. (la pl.) populaţii băştinaşe din America, de rasă mongoloidă (numite şi piei roşii sau indieni); (şi la sg.) persoană care aparţine uneia dintre aceste populaţii. [Din fr. *amérindien*].

amerinţá vb. v. **ameninţa**.

amerizá, amerizez vb. (intr.; despre hidroavioane, nave cosmice) a efectua o amerizare. [Cf. fr. *amerrir*].

amerizáj, amerizaje n. amerizare. [Din fr. *amerrissage*].

amerizáre, amerizări f. coborîre (şi oprire) pe suprafaţa apei; amerizaj. [V. *ameriza*].

améstec, amestecuri n. **1.** reunire de lucruri diverse, diferite; complex format din elemente diferite: *amestec de plăcere şi amare suferinţi.* AL.; *amestecul cu o rasă tînără constituie un plus de energie disponibilă.* EM.; **2.** (chim.) produs obţinut din două sau mai multe substanţe, care îşi păstrează proprietăţile, putînd fi separate prin mijloace fizice: *aerul este un amestec de gaze;* **3.** ingerinţă, intervenţie în treburile altuia: *era un amestec direct în afacerile interioare ale statului nostru.* EM.; *fără nici un amestec din parte-i;* **a (nu) avea (vreun) amestec,** a (nu) avea (vreo) legătură cu cineva sau cu ceva: *n-am cu voi nici un amestec.* MACED.; **4.** (înv.) intrigă: *după atîtea vorbe, amestecuri şi fapte care nu-ţi sînt de laudă, ai îndrăznit în sfîrşit să te înfăţişezi domnului tău.* SAD. [De la *amesteca*].

amestecá, améstec vb. **1.** (tr.) a pune laolaltă, a reuni lucruri diverse, diferite; a face un amestec: *ideea moralităţii a fost amestecată aicea cu aceea a dreptului.* EM.; *a amesteca vin cu apă;* (refl.) *strigăte confuze se amestecară cu un huruit uscat.* VLAH.; **2.** (tr.) a pune în mişcare, a agita (pentru a realiza un amestec omogen): *terminase de amestecat cărţile.* GHEŢIE; *a amesteca ceva cu lingura, cu degetul;* **3.** (tr.) a încurca, a schimba ordinea (firească): *le amesteca toate;* **4.** (refl.) a interveni, a lua parte: *elementele cuminţi şi drepte, dezgustate de priveliştea aceasta, nici nu se mai amestecă în viaţa publică.* EM.; *nu mă bag, nu mă amestec;* **a se amesteca unde nu-i fierbe oala,** a interveni, a se vîrî acolo unde nu este chemat sau priceput: *n-are să s-amestece ... unde nu-i fierbe oala.* AL.; **5.** (refl.) a pătrunde unii printre alţii, a se risipi, a se pierde: [ei] *se amestecară în norod.* NEGR.; *amîndouă cetele amestecîndu-se.* CAR.; **6.** (tr.) a introduce, a adăuga ceva: *în paharul ce dete lui Făt-Frumos amestecă, fără să ştie el, nişte buruieni adormitoare.* ISP.; (şi: (reg.) **mesteca**). [Lat. **ammixticare*].

amestecáre, amestecári f. **1.** acţiunea de a (se) amesteca; punere la un loc; unire: *amestecarea laolaltă a marilor scriitori cu autorii de duzină.* CĂL.; **2.** intervenţie, participare: *nu se poate schimba fără amestecarea unui element arbitrariu ori neraţional.* EM. [V. *amesteca*].

amestecát, ~ţi, amestecată, ~e a. compus din elemente diferite; eterogen: *după dînsul se îmbulzeau o duzină de călăreţi amestecaţi, cu arcuri şi suliţi.* SAD. [V. *amesteca*].

amestecátor, amestecătoare n. dispozitiv mecanic pentru amestecarea unor substanţe, în scopul omogenizării lor; malaxor. // m. (pl. **amestecători**) persoană care amestecă (substanţe, culori etc.): *tabloul e al unui colorist îndrăzneţ, amestecător de costumaţii pitoreşti.* CĂL. [*Amesteca* + *-tor*].

amestecátúră, amestecături f. produs al amestecării; îngrămădire de lucruri sau de fiinţe în neorînduială: *cu greu se poate închipui o amestecătură mai barocă de anacronisme, trivialităţi, teorii şi foiletonism.* CĂL. [*Amesteca* + *-ătură*].

amestecúş, amestecuşuri n. (rar) amestec, complex de elemente diferite: *cîteodată în acest amestecuş fragmentar se rătăceşte fără de nici o logică un motiv acvatic.* BL. [*Amesteca* + *-uş*].

ametíst, ametiste n. varietate de cuarţ de culoare violetă, folosit ca piatră preţioasă: *toarnă dintr-o fiolă de ametist trei picături într-o cupă cu apă.* CĂL. [Din fr. *améthyste,* lat. *amethystus*].

ametropíe, ametropii f. (med.) anomalie a refracţiei oculare (miopie, hipermetropie, astigmatism). [Din fr. *amétropie*].

ameţeálă, ameţeli f. **1.** senzaţie de pierdere a echilibrului pricinuită de o boală; vertij: *are, probabil din cauza oboselii, un moment de ameţeală.* CĂR.; *l-a luat cu frig şi cu ameţeală;* **2.** stare de buimăceală, de zăpăceală: *unia dondăneau ca nebunii, pînă-i apuca ameţeala.* CR. [*Ameţi* + *-eală*].

ameţí, ameţesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a pricinui sau a avea ameţeală: *Drăgan săracul de cap amete, scapătă din creanga-în care şede.* B.-DEL.; *of! ... ameţesc ..., leşin.* AL.; **2.** (fig.; tr. şi intr.) a (se) zăpăci, a se pierde sau a face să se piardă cu firea: *baba atunci a ameţit de bucurie.* CR.; (fig.) *fumurile aristocratice mai ameţeau pe mulţi.* CĂL.; **3.** (refl.) a se îmbăta; a se chercheli: *au băut, s-au ameţit şi acum horăiesc în podul morii.* SAD.; (tr.) *Ipate îi dă de băut pînă le ameţeşte pe amîndouă.* CR.; **4.** (fig.; tr.) a încînta, a extazia: *o speranţă de o dureroasă dulceaţă ... îi ameţea sufletul.* EM. [Lat. *ammattire* (<*mattus* „beat")].

ameţít, ~ţi, ameţită, ~e a. **1.** leşinat, cuprins de ameţeală: *l-a făcut să cadă ameţit la pămînt.* DRĂGHICI; **2.** zăpăcit, tulburat; emoţionat: *se lăsase pe un scaun ... ameţit, răpit.* NEGR.; **3.** beat, cherchelit, turmentat: *oameni ameţiţi ieşeau din birt;* (fig.) *cu un pas ameţit ea se retrase în camera ei.* BAC. [V. *ameţi*].

ameţitór, ~i, ameţitoáre a. care provoacă ameţeală: *s-aruncă de la o înălţime ameţitoare într-o copcă de piatră.* VLAH. [*Ameţi* + *-itor*].

amfetamínă, amfetamine f. medicament care stimulează activitatea cerebrală, înlăturînd (temporar) senzaţiile de foame şi de somn. [Din fr. *amphétamine*].

amfiartróză, amfiartroze f. articulaţie cu un grad limitat de mobilitate. [Din fr. *amphiarthrose*].

amfibián, amfibieni m. (zool.) batracian. [Din fr. *amphibien*].

amfibíc, ~ci, amfibică, ~ce a. **1.** de batracian, care aparţine batracienilor, referitor la batracieni: *poseda, în ciuda particularităţilor sale amfibice şi reptiliene, esenţiale însuşiri umane.* BL.; **2.** (fig.) care are o natură dublă sau un aspect dublu; (adv.) *conştiinţa umană există cu alte cuvinte amfibic, în două orizonturi.* BL. [Din germ. *amphibisch*].

amfibísm n. (rar) calitatea, însuşirea de a fi amfibiu, de a avea o natură dublă sau un aspect dublu; (fig.) *amfibismul conştiinţei umane, adică fiinţarea omului în dublu orizont, ne pune la îndemînă cheia unei disocieri.* BL. [*Amfibiu* + *-ism*].

amfíbiu, ~ii, amfibie, ~ii a. **1.** (despre fiinţe; şi subst.) care trăieşte atît pe uscat cît şi în apă sau care are o fază de dezvoltare în apă şi una pe uscat (de ex.: crocodilii, broaştele sau libelulele, tînţarii etc.): *imaginează o linie de evoluţie ... care ar începe o dată cu ridicarea pe două picioare a amfibienilor în paleozoic.* BL.; **2.** (fig.) care are o natură sau un aspect dublu: *era din soiul acel amfibiu.* NEGR. // n. sau f. vehicul care se poate deplasa atît pe uscat, cît şi pe apă. [Din fr. *amphibie,* lat. *amphibium*].

amfiból, amfiboli m. mineral din clasa silicaţilor avînd diferite culori, foarte răspîndit în rocile eruptive şi în şisturile cristaline. [Din fr. *amphibole*].

amfibolíe, amfibolii f. (livr.) amfibologie. [Din fr. *amphibolie,* lat. *amphibolia*].

amfibológic, ~ci, amfibologică, ~ce a. cu dublu sens; echivoc. [Din fr. *amphybologique*].

amfibologíe, amfibologii f. construcţie defectuoasă care face ca o frază să aibă un sens imprecis, dublu; ambiguitate. [Din lat. *amphibologia,* fr. *amphibologie*].

amfibráh, amfibrahi m. picior de vers alcătuit (în metrica antică) dintr-o silabă lungă între două silabe scurte sau (în metrica modernă) dintr-o silabă accentuată între două silabe neaccentuate. [Din lat. *amphibrachus,* fr. *amphibraque*].

amfibráhic, ~ci, amfibrahică, ~ce a. obţinut, alcătuit din amfibrahi: *ritm amfibrahic.* [Din fr. *amphibrachique*].

amficarpíe f. (bot.) proprietate a unor plante de a forma două tipuri de flori şi de fructe. [Din germ. *Amphikarpie*].

amficţión, amficţioni m. (ist.) membru al unei amficţionii. [Din fr. *amphictyon,* gr. *amphiktyon*].

amficţioníe, amficţionii f. (ist.) adunare politică şi culturală a reprezentanţilor unor cetăţi din vechea Grecie (pentru rezolvarea unor diferende). [Din fr. *amphictyonie*].

amfigoníe f. (biol.) înmulţire sexuată în care gameţii uniţi provin de la indivizi diferiţi. [Din germ. *Amphigonie*].

amfimácru, amfimacri m. picior de vers format din trei silabe, dintre care prima şi ultima sînt lungi, iar cea din mijloc scurtă. [Din fr. *amphimacre,* lat. *amphimacrus*].

amfimixíe f. (biol.) tip de înmulţire în care zigotul se formează după unirea gameţilor de sex contrar. [Din fr. *amphimixie*].

amfineurián, amfineurieni m. (la pl.) clasă de moluşte marine inferioare cu corpul acoperit de plăci calcaroase care se suprapun ca ţiglele; (şi la sg.) animal din această clasă. [Cf. fr. *amphineures*].

amfióx, amfiocşi m. animal marin din încrengătura cordatelor, avînd forma unui peşte ascuţit la ambele extremităţi. [Din fr. *amphioxus*].

amfipód, amfipode n. (la pl.) clasă de crustacee avînd picioare diferenţiate pentru sărit şi pentru înotat; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *amphipodes*].

amfiprostíl, amfiprostile şi **amfiprostíluri** n. edificiu antic cu portice degajate pe ambele laturi frontale. [Din fr. *amphiprostyle,* gr. *amphiprostylos*].

amfiteátru, amfiteatre n. **1.** edificiu circular cu trepte în mijlocul căruia se desfăşurau, la popoarele antice, luptele gladiatorilor (cu animalele sălbatice) sau jocurile publice: *în august vizita la Arles minele romane, forul, teatrul, amfiteatrul.* CĂL.; **2.** sală cu locurile aşezate în plan înclinat unde îşi ţin cursurile profesorii (universitari): *la interesantele lecţii de istoria ţării, ţinute de Kogălniceanu, amfiteatrul era totdeauna plin.* GHICA; **în amfiteatru,** în trepte, în plan înclinat; **3.** parte înălţată a unui teatru în faţa scenei: *caprele lui pasc pe treptele amfiteatrului ce răsunase odată de glasurile hohotitoare ale actorilor.* CĂL.; **4.** teren care se înalţă treptat: *un mare amfiteatru de stînci.* NEGR. [Din lat. *amphitheatrum,* fr. *amphithéâtre*].

amfitériu, amfiterii m. mamifer fosil din jurasic, considerat a fi strămoşul marsupialelor şi al mamiferelor placentare. [Din fr. *amphithérium*].

amfitrión, ~i, amfitrioánă, ~e m., f. stăpîn al unei case în raport cu oaspeţii săi (invitaţi la o masă): *Nicolas îl lăsă pe amfitrion să-şi ţină logosul.* GHEŢIE. [Din fr. *amphitryon*].

ámforă, amfore f. vas (de pămînt), de formă ovoidală, cu două toarte sau mînere, în care se păstra în antichitate vin, ulei etc.: *părea chiar o amforă scăpată-n apa vie.* AL.; (fig.) *spiritul romanic priveşte formele ca nişte amfore metaforice, de sine stătătoare, care aşteaptă să fie umplute.* BL. [Din lat. *amphora,* fr. *amphore*].

amfotér, ~i, amfoteră, ~e a. (chim.) care poate reacţiona atît cu acizii, cît şi cu bazele. [Din fr. *amphotère*].

amiábil, ~i, amiabilă, ~e a. prietenos, binevoitor; **pe cale amiabilă,** prin discuţii, prin tratative. [Din fr. *amiable*].

amiánt, amiante n. silicat natural hidratat de calciu şi de magneziu, filamentos şi ignifug: *cei vechi înfăşurau cadavrele, înainte de a le arde, într-un giulgiu de amiant pentru a le păstra cenuşa;* (şi: **amiantă**). [Din fr. *amiante*].

amiántă f. v. **amiant.**

amiáz n. v. **amiază.**

amiáză, amiezi şi (rar) **amiezuri** f. **1.** mijlocul zilei cînd soarele se află la cea mai mare înălţime deasupra orizontului: *amiezuri de zile se duc ca o simptomă fugară.* BAC.; **la** (sau **de**) **amiază,** la ora **12,** la prînz: *pe la amiază venea cerbul de bea apă.* CR.; **după-amiază,** după ora 12 (şi pînă seara): *avea obiceiul să doarmă după amiază, umplînd ograda de horcăituri.* CĂL.; (subst.) *am lucrat o după-amiază întreagă şi tot n-am terminat;* **înainte de amiază,** (dimineaţă şi pînă) înainte de ora 12; **de amiază,** de prînz, de la ora prînzului; **ziua(-n) amiaza mare,** în plină zi: *mă duc, ziua amiaza mare, ... să fur nişte cireşe.* CR.; **2.** loc pe cer unde ajunge soarele la ora 12; zenit: *cînd era soarele în amiazi, firea tăcea.* EM.; **deasupra amiazului,** la zenit: *tomai cînd soarele e deasupra amiazului.* OD.; (adv.) *soarele-i amiazi şi d-ta tot în halat şi cu scufa de noapte.* AL.; **3.** (reg.) prînz; **4.** (înv.) miazăzi; sud: *un deal despre amiazi a satului.* OD.; (şi: (reg.) **amiazi, amiaz, amiez,** pl. **amiezuri**). [Lat. *ad meridiam diem*].

amiázi f. v. **amiază.**

amíbă, amibe f. animal protozoar, unicelular, cu corpul format dintr-o masă de protoplasmă şi unul sau mai multe nuclee. [Din fr. *amibe,* germ. *Amöbe*].

amibián, ~eni, amibiană, ~ene a. referitor la amibie, provocat de amibe: *dezinterie amibiană.* [Din fr. *amibien*].

amibiáză, amibiaze f. boală parazitară provocată de amibe. [Din fr. *amibiase*].

amíc, amici m. prieten: *a devenit un bun şi preţios amic.* GHICA.; (iron.; la voc.) *ce-ţi veni, amice?* [Din lat. *amicus*].

amicábil, ~i, amicabilă, ~e a. (latinism) prietenos, amical; (adv.) *mă-ntrebă ... amicabil însă destul de rece.* EM. [Din lat. *amicabilis*].

amicál, ~i, amicală, ~e a. prietenesc, prietenos: *cineva mi-a făcut un semn amical de la o masă vecină.* GHEŢIE; *întîlnire amicală.* // adv. prietenește: *tatăl meu primea amical pe tinichigiul de la Paşcani.* SAD.; *vorbeşte amical.* [Din fr. *amical,* lat. *amicalis*].

amicíe, amicii f. (înv.; rar) amiciţie: *despre amicie sau prietenie.* PANN. [*Amic* + *-ie*].

amicíţie, amiciţii f. sentiment de afecţiune şi stimă care leagă două persoane; prietenie, (înv.) amicie: *amiciţia se-ntemeiază pe stimă.* EM.; *pare că nu ştie cît preţuieşte pentru mine amiciţia lui.* CAR. [Din lat. *amicitia,* it. *amicizia*].

amicrobián, ~eni, amicrobiană, ~ene a. care nu conţine microbi. [Din fr. *amicrobien*].

amidáză, amidaze f. enzimă care desface legăturile dintre carbon şi azot din diverse substanţe. [Din germ. *Amidase*].

amídă, amide f. compus organic obţinut prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula de amoniac cu radicalul unui acid. [Din fr. *amide*].

amidón n. **1.** substanţă extrasă din cereale (grîu, porumb, secară), din cartofi etc., constituind elementul de bază în multe alimente: *acidul carbonic din atmosferă ... unit cu apa plantelor formează acel preţios amidon.* EM.; **2.** pastă făcută din această substanţă şi folosită la apretat. [Din fr. *amidon*].

amidopiríná f. medicament cu acţiune febrifugă şi analgezică; piramidon. [Din fr. *amidopyrine*].

amidúră, amiduri f. (chim.) compus obţinut din amoniac prin substituirea unui atom de hidrogen cu un metal. [Din fr. *amidure*].

amiéz n. v. **amiază.**

amigdálă, amigdale f. fiecare dintre cele două glande (în formă de migdale) situate de o parte şi de alta a omuşorului: *nu e răceală ..., totul e curat, amigdalele, faringele, laringele.* PR.; *amigdale inflamate.* [Din fr. *amygdale*].

amigdalectomíe, amigdalectomii f. extirpare chirurgicală a amigdalelor. [Din fr. *amygdalectomie*].

amigdalítă, amigdalite f. (med.) inflamaţie a amigdalelor. [Din fr. *amygdalite*].

amijí, amijesc vb. (reg.) **1.** (intr. şi tr.) a închide ochii pe jumătate strîngînd pleoapele; **2.** (intr. şi refl. impers.) **a amiji** (sau **a se amiji**) **de ziuă,** a începe să se facă ziuă: *mîne dimineaţă, cum s-a amiji de ziuă, să te scoli şi să apuci încotro-i vedea cu ochii.* CR. [*A*[3] + *miji*].

amilázá, amilaze f. enzimă produsă de pancreas care transformă amidonul în maltoză şi glucoză. [Din fr. *amylase*].

amílic, ~ci, amilică, ~ce a. **1. alcool amilic,** alcool produs prin fermentarea feculei de cartofi; **2.** care derivă din acest alcool: *substanţă amilică.* [Din fr. *amylique*].

amín interj. **1.** (bis.) cu adevărat, aşa să fie!: *amin! bleştesc eu cu jumătate de gură.* CR.; *amin să dea Dumnezeu!;* **2.** (fam.) adio! s-a terminat! // n. **cît(u-i) aminul** sau **nici la amin,** niciodată, nicidecum: *nu mai putea ... să-l dezgroape nici la amin.* ISP. [Din sl. *aminŭ*].

amínă, amine f. derivat al amoniacului prin înlocuirea atomilor de hidrogen cu radicali organici. [Din fr. *amine*].

amíno m. (chim.) grupare monovalentă rezultată din înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula amoniacului. [Din fr. *amino*].

aminoacíd, aminoacizi m. acid organic care intră în compoziţia proteinelor. [Din fr. *aminoacide*].

aminoplást, aminoplaste n. masă plastică fabricată din substanţe care conţin azot în molecula lor. [Din fr. *aminoplaste*].

aminozaháruri n. pl. derivaţi cu amină ai zaharurilor, care intră în componenţa unor substanţe naturale. [Cf. fr. *amino-sucres*].

amínte adv. **a lua aminte la ceva, a)** a fi atent, a băga de seamă; a ține seama de ceva: *fără să ia aminte la cele ce tot spuneau fetele.* ISP.; **b)** a cerceta, a observa cu atenție: *dete cîteva tîrcoale curții împărătești și luă aminte la toate amănunturile.* ISP.; **a-i fi (cuiva) aminte (de ceva)**, a avea chef (de ceva): *nu mi-e aminte de petreceri;* **a(-și) aduce aminte,** a(-i) reveni în minte; a-și aminti: *ia adu-ți aminte ce ți-am spus odată.* CR.; **aducere-aminte,** amintire: *m-or troieni cu drag aduceri-aminte.* EM.; **luare-aminte,** atenție, grijă: *ascultă, rogu-te, cu luare-aminte.* CAR. [*A*^{3} + ***minte***].

amintí, amintesc și (rar) **amínt** vb. **1.** (refl., intr. și tr.) a(-i) aduce în minte ceva întîmplat mai înainte: *cititorii ... își amintesc considerațiile ce le-am făcut altă dată.* BL.; **2.** (tr. și intr.) a menționa, a pomeni, a aduce în atenție: *se cuvine să amintim că problema spațiului a fost amplu discutată.* BL.; *am amintit această carte;* (refl. pas.) *printre altele, se amintește și despre o mașină automată.* BL. [De la ***aminte***].

amintíre, amintiri f. **1.** faptul de a(-și) aminti; **2.** imagine păstrată în memorie; lucru care revine în memorie: *sta zîmbind de-o amintire.* EM.; **a face amintire,** a aminti, a menționa: *apologeții creștini ... fac amintire despre cîteva duzine de sisteme gnostice de nuanță creștină.* BL.; **în amintirea cuiva** (sau **a ceva**), ca semn că cineva sau ceva nu a fost dat uitării: *cinstesc pe bătrîne în amintirea trecutei lor frumuseți.* NEGR.; **3.** facultate de a reține cunoștințele căpătate; memorie: *cele petrecute în ziua îmbolnăvirii îmi ieșiseră din amintire.* GHEȚIE; **4.** pomenire, mențiunare: *locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice de amintire.* CR.; **5.** obiect (dăruit) care amintește de cineva sau de ceva: *are un raft plin de amintiri din excursiile făcute;* **6.** (la pl.) memorii: *Amintiri din copilărie.* CR. [V. ***aminti***].

amintít, ~ți, amintită, ~e a. menționat (mai înainte); despre care este vorba: *tocmai acest punct de vedere lipsește la amintiții cugetători.* BL. [V. ***aminti***].

amíntrele adv. v. **altminteri.**

amiotrofíe, amiotrofii f. atrofie a mușchilor (striați); miotrofie. [Din fr. ***amyotrophie***].

amirá m. (înv.) împărat, sultan: *era la-mpăratul Damascului, la amira, boiarin mare.* DOS. [Din gr. mod. ***amirás***].

amirál, amirali m. gradul cel mai înalt în marina militară; persoană care poartă acest grad (și comandă o flotă): *escadra pusă sub comanda admiralului Drummond.* EM.; (adj.) **navă-** (sau **vas-**) **amiral,** navă pe care se află comandantul unei flote; (și: (înv.) **admiral**). [Din fr. ***amiral,*** germ. ***Admiral***].

amiralítate, amiralități f. comandament al marinei militare. [Din it. ***ammiralità,*** germ. ***Admiralität***].

amirós, amirosuri n. (reg.) emanație exalată de un corp sau de o substanță; miros: *că mama te-a legăna pe-amiros de măr.* VIERU. [*A*^{3} + ***miros***].

amirosí, amirós vb. (reg.; tr. și intr.) a adulmeca, a mirosi: *își încreți pielea botului în chip comic, smîrcîind și amirosind.* SAD. [*A*^{3} + ***mirosi***].

amistuí, amistuiesc vb. (înv.; refl.) a dispărea, a se mistui: *după ce acvila s-a amistuit în stîncării, m-am întors.* SAD. [*A*^{3} + ***mistui***].

amitózá, amitoze f. diviziune directă a celulelor animale și vegetale, în care nu apar cromozomi. [Din fr. ***amitose***].

amînáamîn vb. (tr.) **1.** a lăsa pentru mai tîrziu, pentru altă dată; a întîrzia, a prelungi (un termen): *amîna din zi în zi această ... trebușoară.* CR.; (refl. pas.) *constatăm că concursul s-a amînat.* EM.; **2.** a purta cu vorba: *tot mă amînau, ba azi, ba mîne.* EM. [*A*^{3} + ***mîne (=mîine)***].

amînár n. v. amnar.

amînáre, amînári f. acțiunea de a amîna și rezultatul ei; zăbavă, întîrziere: *după mai multe amînări, cursurile universitare începură tîrziu.* GHEȚIE; **fără amînare,** îndată, numaidecît; (înv.) **cu amînare,** în tihnă, liniștit: *șezînd cu amînare pe verdeață și-adăstînd.* PANN. [V. ***amîna***].

amînát adv. (înv. și reg.) tîrziu: *îi punea masa cît de amînat.* PANN. [V. ***amîna***]

amîndói, amîndouă num. col. unul și altul; ambii: *amorul, un amic supus amîndurora.* EM.; (adj.) *piaptănă și îmbracă la fel pe amîndouă fetele.* CR. [Lat. ***amindoi*** (*ambi* + *dui*)].

amnár, amnare n. **1.** bucată de oțel cu care se lovește cremenea pentru a produce scîntei: *scoate bulicheriul ... îl dă pe amînariu.* CR.; **cît ai da** (sau **ai zbate**) **în amnar** sau **cît ai scăpăra cu amnarul** (sau **din amnar**), **a)** într-o clipă: *cît ai zbate din amnar, se îmbrăcase cu straiele dăruite.* SAD.; **b)** o clipă, un moment, foarte puțin timp: *n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amînar* CR.; **2.** (reg.) mîner la războiul de țesut cu care se întinde pînza pe sul; **3.** (reg.) cui la fierul lat al plugului sau băț cu care susține capetele loitrelor; **4.** (reg.) lemn scurt cu care se prind grinzile unui tavan: *copacul ista-i bun de amînare, cela de tălpi.* CR.; (și: (reg.) **amînar**). [*A*^{3} + ***mînar(e)*** (<lat. ***manuale***)].

amnárúș, amnărușe n. (reg.) diminutiv al lui amnar. [***Amnar*** + ***-uș***].

amnestíe f. v. amnistie.

amnézic, ~ci, amnezică, ~ce a. **1.** (și m., f.) (persoană) care suferă de amnezie; **2.** referitor la amnezie, care aparține amneziei. [Din fr. ***amnésique***].

amnezíe, amnezii f. (med.) pierdere totală sau parțială a memoriei: *pentru unele perioade ale bolii manifestă o anumită amnezie.* GHEȚIE. [Din fr. ***amnésie***].

amniós, amniosuri n. membrana cea mai dinăuntru care învelește fetusul la mamifere, păsări și reptile. [Din fr. ***amnios***].

amniótă, amniote f. (la pl.) grup de vertebrate al căror embrion are amnios și alantoidă; (și la sg.) animal din acest grup. [Din fr. ***amniotes***].

amniótic, ~ci, amniotică, ~ce a. care aparține amniosului, referitor la amnios: *lichid amniotic.* [Din fr. ***amniotique***].

amnistiá, amnistiez vb. (tr.) a acorda o amnistie. [Din fr. ***amnistier***]

amnistiábil, ~i, amnistiabilă, ~e a. care poate fi amnistiat. [Din fr. ***amnistiable***].

amnistíe, amnistii f. hotărîre a puterii de stat de a ierta anumite infracțiuni; grațiere: *acordă amnestie insurgenților îndată ce ei s-ar declara gata de a propune supunerea lor.* EM.; (și: (înv.) **amnestie**). [Din fr. ***amnistie,*** germ. ***Amnestie***].

amnistiére, amnistieri f. acțiunea de a amnistia. [V. ***amnistia***].

amóc n. **1.** boală mentală tropicală provocată de abuzul de stupefiante și manifestată prin furie și tendința de a fugi; **2.** (fig.) furie nestăpînită și nemotivată; izbucnire violentă. [Din fr. ***amok***].

amoniác n. substanță chimică, compusă din azot și din hidrogen, folosită la fabricarea îngrășămintelor, a explozivilor etc.: *la o încercare asemănătoare asupra gazului de amoniac el a remarcat tocmai contrariul.* BL. [Din fr. ***ammoniaque,*** germ. ***Ammoniak***].

amoniacál, ~i, amoniacală, ~e a. care conține amoniac. [Din fr. ***ammoniacal***].

amonít[1]**, amoniți** m. moluscă cefalopodă fosilă cu cochilia în formă de spirală, împărțită în mai multe compartimente. [Din fr. ***ammonite***].

amonít[2] n. exploziv realizat din azotat de amoniu și compuși nitrici. [Din germ. ***Ammonit***].

amóniu n. (chim.) radical monovalent care se comportă ca un metal alcalin. [Din fr., lat. ***ammonium***].

amónte adv. **în amonte,** în susul apei, spre izvor: *peștele stînd întors cu botul în amonte.* SAD.; (subst.) *în amontele rîului se cheamă „la Tartarău".* SAD. [Din it. ***a monte***].

amór, amoruri n. **1.** dragoste, iubire; sentiment de afecțiune: *șoptire de dulce amor.* AL.; **amor propriu,** prețuire exagerată a calităților proprii; mîndrie: *faptul de a fi participat la atîtea evenimente îi dădea amor propriu.* CĂL.; **de amorul artei,** v. **artă; amor socratic,** pederastie; **2.** persoană iubită. [Din lat. ***amor,*** it. ***amore***].

amorál, ~i, amorală, ~e a. **1.** care este indiferent față de principiile morale; care nu ține cont de morală: *scriitori amorali sînt aceia la care găsim o privire ironică asupra lumii.* IBR.; **2.** care denotă indiferență față de morală; care este în afara moralității: *amoral sau imoral, plagiatul a fost fatal, pînă la un punct, util.* IBR. [Din fr. ***amoral***].

amoralísm n. concepție care propagă indiferența față de morală. [Din fr. ***amoralisme***].

amoralitáte f. lipsă de moralitate, atitudine de om amoral. [Din fr. ***amoralité***].

amoráș, amorași m. **1.** (pop. și fam.) persoană iubită: *amorașul nu se-nsoară.* POP; **2.** reprezentare în artele plastice a lui Amor, zeul iubirii, în chip de copil gol cu aripioare (purtînd un arc cu săgeți): *m-am deșteptat în patul momental, sub ghirlandele de flori și amorași sculptați.* GHEȚIE. [***Amor*** + ***-aș***].

amoréz, amorezi m. iubit, amant, ibovnic: *gingașa fată Selmina ș-amorezul său iubit.* NEGR. [De la ***amoreză***].

amorezá, amorezez vb. (refl.) a se îndrăgosti: *un derviș pustnic ... s-amorezase văzînd o fată.* ALEX. [De la ***amorez***].

amorezát, ~ți, amorezată, ~e a. **1.** care s-a îndrăgostit (foarte tare), care iubește: *Mișu era amorezat de nevasta unui cîrciumar.* CAR.; (subst.) *dar oare n-ai avut vreun alt amorezat?* NEGR.; **2.** (rar) care exprimă dragoste, plin de dragoste; drăgăstos: *această întrerupere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată, care tăcu.* NEGR. [V. ***amoreza***].

amoréză, amoreze f. (înv.) iubită; amantă: *sprijinea în brațe p-a lui scumpă amoreză.* NEGR. [Din fr. ***amoureuse***].

amórf, ~i, amorfă, ~e a. **1.** (chim.) lipsit de formă fixă; necristalizat: *fosfor amorf;* (fig.) *cîntă nostalgia unui duh divin povîrnit prea mult în materia amorfă.* CĂL.; **2.** (fig.) neorganizat, inform: *toți oamenii ceilalți formează o masă amorfă căreia oamenii mari îi dau o formă, o modelează.* IBR. [Din fr. ***amorphe***].

amorfísm n. **1.** lipsă de formă; **2.** lipsă de orientare a complexelor macromoleculare în masa fibrelor textile. [Din fr. ***amorphisme***].

amorfitáte f. (rar) starea sau însușirea de a fi amorf: *greu caracterizabili prin amorfitatea lor de începători.* CĂL. [***Amorf*** + ***-itate***].

amorós, ~și, amoroásă, ~e a. **1.** care se îndrăgostește des; iubăreț: *apare aici ca un erou amoros.* CĂL.; **2.** plin de dragoste, de amor: *ce puternic e – gîndi ea cu-amoroasă, dulce spaimă.* EM.; **3.** referitor la dragoste, de dragoste: *muzici, mese, intrigi amoroase.* NEGR. [***Amor*** + ***-os***; cf. fr. ***amoureux***].

amoroso [amorózo] (muz.) duios, cu pasiune. [Cuv. it.].

amorsá, amorsez vb. (tr.) **1.** a pregăti și a provoca un fenomen; **2.** (spec.) a monta amorsa; a declanșa o explozie. [Din fr. ***amorcer***].

amorsáre, amorsări f. acțiunea de a amorsa și rezultatul ei. [V. ***amorsa***].

amórsă, amorse f. **1.** dispozitiv pentru aprinderea unei încărcături explozive; **2. amorsa drumului,** porțiune din traseul unui drum la intrarea în orașe, cu o lățime mai mare decît restul traseului; **3.** nadă, momeală (pentru pești). [Din fr. ***amorce***].

amortíbil, ~i, amortibilă, ~e a. (rar) amortizabil. [Din fr. ***amortir*** + ***-bil***].

amortismént, amortismente n. stingere treptată a unei datorii (rambursînd capitalul); (rar) amortizație: *pe această bază erau formate și tabelele de amortisment anexate la proiectul de convenție.* EM. [Din fr. ***amortissement***].

amortizá, amortizez vb. (tr.) **1.** a stinge o datorie prin returnarea succesivă a părților ei; **2.** a recupera o investiție: *a amortiza utilajele;* **3.** a atenua intensitatea unui zgomot, unui șoc etc. [Din germ. ***amortisieren;*** cf. fr. ***amortir***].

amortizábil, ~i, amortizabilă, ~e a. care poate fi amortizat: *păstra dreptul deplin de a denunța*

acele titluri amortizabile în 60 de ani. EM.; *rentă amortizabilă.* [Din fr. ***amortissable,*** germ. ***amortisabel***].

amortizáre, amortizări f. **1.** acţiunea de a amortiza şi rezultatul ei; stingere treptată a creditelor pe termen lung; amortisment: *anuităţi, conform tabelei de amortizare.* EM.; *garanta amortizarea capitalului primitiv de construcţie.* EM.; **2.** atenuare, diminuare a unui şoc, a unui zgomot etc.: *amortizarea trepidaţiilor la un motor.* [V. ***amortiza***].

amortizăţie, amortizaţii f. (rar) amortisment: *cota de amortizaţie una la mie nu poate fi în nici un caz afectată.* EM. [Din germ. ***Amortisation***].

amortizór, amortizoare n. dispozitiv care reduce intensitatea unui zgomot, a unui şoc etc. [Din fr. ***amortisseur***].

amorţeálă, amorţeli *f.* stare a celui amorţit; insensibilitate trecătoare a corpului sau a unei părţi a lui; înţepenire: *căzu într-o amorţeală soră cu moartea.* ISP. [***Amorţi*** + ***-eală***].

amorţí, amorţésc vb. **1.** (intr.) a deveni temporar insensibil; a avea o stare de amorţeală; a înţepeni: *cesta leşină fără de veste, cela-amurte, nu sîmte nimica.* B.-DEL.; *mi-a amorţit piciorul;* **2.** (tr.) a aduce în stare de insensibilitate, de amorţeală: *patul puştii m-a izbit cu atîta putere în umăr, încît mi l-a amorţit.* GHEŢIE; **3.** (intr.) a intra în perioada de hibernare: *iarna ursul amorţeşte;* **4.** (fig.; intr.) a-şi pierde puterea, vigoarea, a slăbi în intensitate: *inima se-npietreşte ..., simţirea amorţeşte.* ALEX.; **5.** (tr.) a domoli, a potoli: *hotărîrâ a amorţi suferinţa prin vesela petrecere.* NEGR.; **6.** (fig.; intr.) a încetini, a lîncezi: *adevărul este că munca noastră nu se cuvine să amorţească niciodată.* SAD.; (şi: (înv.) **amurţi**). [Lat. **ammortire (=admortire)*].

amorţíre, amorţíri f. **1.** faptul de a amorţi; amorţeală; înţepenire; (fig.) *totul zace-n neclintire, în adîncă amorţire.* AL.; **2.** (fig.) indiferenţă, letargie. [V. ***amorţi***].

amorţít, ~ţi, amorţítă, ~e a. **1.** fără simţire; rigid, înţepenit: *cu coatele amorţite, tocmai se ridica să plece.* VLAH.; **2.** (înv.) amuţit, fără glas: *eu amorţit la glas sînt.* BIBLIA; **3.** (rar) care aduce în stare de amorţire: *un somn amorţit îi cuprinde trupul.* EM.; **4.** îngheţat, înfrigurat: *amorţit de frig;* **5.** cuprins de somnul hibernării; **6.** (fig.) lipsit de vigoare, de energie, de vioiciune; (adv.) *a cîntat cam amorţit.* C.; **7.** (fig.) atenuat, slab, lipsit de intensitate: *amorţită li-i durerea, le simţim ca-n vis pe toate.* EM. [V. ***amorţi***].

amorţitór, ~i, amorţitoáre a. (rar) care amorţeşte; (p.ext.) care produce degerare, îngheţare: *gloria ... nu cîrpeşte mantalele rupte prin care suflă amorţitorul crivăţ.* EM. [***Amorţi*** + ***-tor***].

amovíbil, ~i, amovibílă, ~e a. **1.** care poate fi revocat sau mutat dintr-un post în altul: *nişte aprigi apărători înaintea unei justiţii amovibile, intimidate.* EM.; *funcţionar amovibil;* **2.** (despre obiecte, piese etc.) care poate fi separat de restul ansamblului. [Din fr. ***amovible***].

amovibilitáte f. faptul de a fi amovibil. [Din fr. ***amovibilité***].

amoxicilínă f. antibiotic contra infecţiilor aparatului respirator, gastrointestinal şi urogenital. [Din engl. ***amoxycillin***].

ampatamént, ampatamente n. distanţă între axele osiilor extreme la un vehicul. [Din fr. ***empattement***].

ampelidacée, ampelidacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, avînd ca reprezentant vita de vie; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***ampélidacée***].

ampelográfic, ~ci, ampelografícă, ~ce a. care aparţine ampelografiei, referitor la ampelografie. [Din fr. ***ampélografique***].

ampelografíe f. ramură a viticulturii care se ocupă cu descrierea speciilor şi varietăţilor viţei de vie. [Din fr. ***ampélographie***].

ampenáj, ampenaje n. dispozitiv care serveşte la stabilizarea şi la schimbarea direcţiei avionului: *planurile zdrobite, ampenajul şi partea posterioară a fuselajului literalmente desfăcute în bucăţi.* GHEŢIE. [Din fr. ***empennage***].

ampér, amperi m. unitate de măsură a intensităţii curentului electric. [Din fr. ***ampère***].

amperáj, amperaje n. intensitate a unui curent electric exprimată în amperi. [Din fr. ***ampérage***].

ampermétru, ampermetre n. aparat pentru măsurarea intensităţii curentului electric. [Din fr. ***ampèremètre***].

amperóră, amperore f. unitate practică de măsură a cantităţii de electricitate, egală cu cantitatea de electricitate care străbate într-o oră un conductor cînd curentul este de un amper. [Din fr. ***ampère-heure***].

ampéx n. procedeu de reluare rapidă în cadrul transmisiilor directe a imaginilor de televiziune prin intermediul unei imprimări magnetice. [Din engl., fr. ***ampex***].

ampicilínă f. antibiotic cu spectru larg de acţiune. [Din engl. ***ampicillin***].

amplasá, amplasez vb. (tr.) a aşeza pe un anumit loc (o construcţie, o instalaţie etc.). [De la ***amplasament***].

amplasaméntt, amplasamente n. loc pe care se aşază o construcţie, o instalaţie, o piesă de artilerie etc.: *amplasament de tun.* [Din fr. ***emplacement***].

amplasáre, amplasări f. acţiunea de a amplasa şi rezultatul ei. [V. ***amplasa***].

amplectív, ~i, amplectívă, ~e a. (bot.; despre organe) care îmbrăţişează (complet) alte organe. [Din fr. ***amplectif***].

amplidínă, amplidine f. maşină electrică de curent continuu cu flux magnetic transversal. [Din fr. ***amplidyne***].

amplifică, amplífic vb. (tr. şi refl.) a (se) dezvolta, a da sau a căpăta amploare, intensitate, extindere mai mare: *metoda experimentală ia o dezvoltare ce se amplifică mereu.* BL.; *din pereţi ieşeau colţuri de stîncă, ascuţite, care parcă vibrau ca nişte coarde, amplificînd murmurul mării.* TUD. [Din lat. ***amplificare,*** fr. ***amplifier***].

amplificáre, amplificări f. acţiunea de a (se) amplifica; intensificare, extindere, dezvoltare: *constatăm ... o tendinţă vădită spre amplificare metodologică.* BL.; *amplificare radiofonică.* [V. ***amplifica***].

amplificát, ~ţi, amplificată, ~e a. extins, dezvoltat: *o apreciase în mod deosebit, considerînd că, amplificată şi detaliată, ar fi putut constitui subiectul unei teze de stat.* GHEŢIE. [V. ***amplifica***].

amplificatív, ~i, amplificatívă, ~e a. care amplifică. [***Amplifica*** + ***-tiv***].

amplificatór, amplificatoare n. (tehn.) dispozitiv întrebuinţat pentru a amplifica valorile unei mărimi fizice; **amplificator de antenă,** dispozitiv care amplifică semnalul recepţionat de o antenă (de televizor). [Din fr. ***amplificateur***].

amplitúdine, amplitudini f. **1.** distanţă între poziţiile extreme ale unui corp care oscilează: *amplitudinea oscilaţiilor unui pendul;* **2.** (spec.) distanţă între două valori extreme: *amplitudinea temperaturilor dintre zi şi noapte;* **3.** (mat.) mărime a unui arc; **4.** (astr.) arc al orizontului cuprins între punctul în care un astru răsare sau apune şi direcţia est-vest; **5.** (fig.) întindere, amploare: *face dovada unei mari imaginaţii şi a unei amplitudini lirice excepţionale.* CĂL. [Din fr. ***amplitude,*** lat. ***amplitudo, -inis***].

amplóare f. însuşirea de a fi amplu; întindere, extindere, mărime: *am cîntări problemele după amploarea discuţiilor în jurul lor.* BL.; *amploarea dezastrului.* [Din fr. ***ampleur***].

amplóiát, ~ţi, amploiată, ~e m., f. (înv.) funcţionar: *se întunecase şi plecase toţi amploiaţii.* GHICA. [Din fr. ***employé***].

ámplu, ~i, ampla, ~e a. extins, puternic, dezvoltat: *a căutat să pună în lumină, cu ample referinţe la texte, procedeele.* BL.; *voce amplă;* (adv.) *această raţionalizare a fost fertil şi amplu cultivată în antichitate.* BL. [Din fr. ***ample,*** lat. ***amplus***].

ampolós, ~şi, ampoloásă, ~e a. (italienism) emfatic, umflat, bombastic: *mai păstrează sintaxa ampoloasă latină.* CĂL. [Din it. ***ampolloso***].

ampolozitáte f. (rar) emfază; retorism: *el suferă de un delir tehnic, de bombasticism şi ampolozitate.* CĂL. [Din it. ***ampollosità***].

amprentá, amprentez vb. (tr.) a lua amprentele digitale cuiva: *persoanele suspecte au fost amprentate şi fotografiate.* [De la ***amprentă***].

amprentáre, amprentări f. acţiunea de a amprenta; luare a amprentelor. [V. ***amprenta***].

ampréntă, amprente f. **1.** urmă lăsată de un obiect prin apăsare (pe o suprafaţă plastică): *cineva luase tăviţa de alpaca şi paharul cu amprenta buzelor Carlei.* GHEŢIE; **amprente digitale,** urme lăsate de degete pe baza cărora se pot identifica autorii unei infracţiuni; **2.** (fig.) urmă lăsată de o idee, de o stare psihică etc.: *toate creaţiile şi înfăptuirile omului poartă amprentele unui cîmp stilistic.* BL. [Din fr. ***empreinte***].

amprentologíe f. studiul amprentelor digitale. [Din fr. ***empreintologie***].

amproór n. v. **proor.**

ámpulă, ampule f. **1.** organ pentru mers la echinoderme; **2.** (anat.) extremitate dilatată a unui canal; **3.** fiolă. [Din fr. ***ampoule,*** lat. ***ampulla***].

amputá, amputez vb. (tr.) **1.** a îndepărta, pe cale chirurgicală, un membru bolnav al corpului sau o parte dintr-un membru; a face o amputare; (refl. pas.) *unui animal capabil de acest mod regenerativ i se amputează o foarte importantă porţiune a corpului.* BL.; **2.** (fig.) a elimina (în mod abuziv) o parte dintr-o operă, dintr-un text etc. [Din fr. ***amputer,*** lat. ***amputare***].

amputáre, amputări f. **1.** acţiunea de a amputa şi rezultatul ei; **2.** îndepărtare, printr-o operaţie chirurgicală, a unui membru al corpului sau a unei părţi dintr-un membru; amputaţie; **3.** (fig.) eliminare (abuzivă) a unei părţi din ceva: *pozitivismul echivalează cu o gravă amputare a posibilităţilor cognitive.* BL. [V. ***amputa***].

amputăţie, amputaţii f. amputare: *rana sa a fost atît de puţin îngrijită încît se crede că amputaţia e neapărată.* EM. [Din fr. ***amputation,*** lat. ***amputatio, -onis***].

amú adv. v. **acum.**

amulét n. v. **amuletă.**

amulétă, amulete f. obiect mic căruia i se atribuie puterea de a feri de boli, de a aduce noroc etc.; talisman: *la gît o amuletă pentru deochi.* AL.; (şi: (înv.) **amulet**). [Din fr. ***amulette,*** lat. ***amuletum***].

amúrg, amurguri n. **1.** timpul de la apunerea soarelui şi pînă la lăsarea nopţii, cînd se îngînă ziua cu noaptea; înserare, crepuscul: *soarele cu amurgul nu poate avea întîlnire.* AL.; *o dată cu amurgul sării, încep a se aduna unul cîte unul.* MAT.; (fig.) *intră într-un fel de amurg subpămîntean, între uşi de stejar cu ferestruici zăbrelite.* SAD.; **în amurg (de seară)** sau (înv.) **într-amurg(ul),** pe înserate: *în amurg de seară, lelea Fira sta.* COŞB.; **a da în amurg,** a se înseră: *cînd dete în amurg ... ea pieri.* ISP.; **2.** (fig.) bătrîneţe, declin: *trist e deşertul ce se-ntinde pe sub amurgul vieţii.* AL.; *un bătrîn care, în amurgul vieţii, a rămas singur cuc.* VIERU. [***A*³** + ***murg***].

amurgí, pers. 3 **amurgeşte** vb. (intr.) **1.** a se înseră: *abia amurgise cînd Stroici şi Spancioc sosiră.* NEGR.; **2.** (rar) a se întuneca: *lumina amurgeşte şi plugarii ... se-ntorc.* AL. [***Amurg*** + ***-i***].

amurgíre, amurgiri f. faptul de a amurgi; înserare. [V. ***amurgi***].

amurgít[1], ~ţi, amurgită, ~e a. învăluit în întuneric; întunecat; (fig.) *pe zarea amurgită a trecutului.* OD. [V. ***amurgi***].

amurgít[2], (rar) **amurgituri** n. înserat, amurg: *să-mi răcoresc viaţa la un amurgit de sară.* VLAH.;

se apropie amurgitul şi cioarele zboară pe deasupra satului. MAT.; (fig.) *în zarea anilor trecuţi eu văd în flăcări asfinţituri, eu văd albastre amurgituri.* MAT.; în (sau **pe la**) **amurgit,** la vremea amurgului: *iar în amurgit, la strungă, să mulg laptele-n găleţi.* COŞB. [V. ***amurgi***].

amurţí vb. v. **amorţi.**

amúş, amuşuri n. (reg.) groapă cu apă şi var în care se pun pieile la argăsit. [Cf. magh. ***hamvas***].

amúşi[1] adv. (reg.) îndată, imediat, numaidecît. [*Amu* + *şi*].

amuşí[2]**, amuşesc** vb. (tr.) a curăţa părul de pe pieile ţinute în amuş. [De la ***amuş***].

amuşiná vb. v. **muşina.**

amuţá, amúţ şi **amuţesc** vb. (reg.; tr.) a asmuţi (cîinii): *în grabă afară ieşind şi încă mai tare pre dulău amuţind.* CANT.; (şi: (înv.) **amuţi**). [Lat. ***ammotiare***].

amuţáre f. faptul de a amuţa. [V. ***amuţa***].

amuţeálă, amuţeli f. (înv.) faptul de a fi mut, stare de muţenie: *i-au pecetluit spurcata şi clevetnica lui gură cu amuţeala.* ANTIM. [***Amuţi***[1] + *-eală*].

amuţí[1]**, amuţesc** vb. (intr.) **1.** a nu mai putea vorbi; a deveni mut; **2.** a înceta de a vorbi; a tăcea: *sub vraja adîncă a melodiei, întreaga sală amuţise.* M.CAR.; (fig.) *trufia de clasă amuţeşte în el.* CĂL. [Lat. ***ammuttire*** (<***mutus***)].

amuţí[2] vb. v. **amuţa.**

amuţíre, amuţíri f. **1.** faptul de a amuţi[2]; pierdere a facultăţii de a vorbi; (fig.) *vom constrînge repede la amuţire orice subiectivism.* BL.; **2.** (fig.) încetare a oricărui zgomot. [V. ***amuţi***[1]].

amuţít, ~ţi, amuţită, ~e a. **1.** care a devenit mut; **2.** (fig.) tăcut, liniştit: *vulturii ce stau amuţiţi pe crestele seci şi sure ale stîncelor nalte.* EM. [V. ***amuţi***[1]].

amuzá, amúz vb. 1. (refl.) a se distra, a petrece, a se veseli: *le oferea stridii, amuzîndu-se cînd îi vedea umblînd cu cuţite şi furculiţe.* CĂL.; **2.** (tr.) a face să se distreze, să petreacă: *văd că te amuză propunerea mea.* GHEŢIE. [Din fr. ***amuser***].

amuzaménţ, amuzamente n. distracţie, petrecere, divertisment: *astfel de invenţii erau de asemenea privite numai ca prilej de amuzament.* BL. [Din fr. ***amusement***].

amuzánt, ~ţi, amuzantă, ~e a. care amuză; distractiv, plin de haz, nostim: *el ne-a povestit o întîmplare destul de amuzantă.* VIERU; *situaţie amuzantă.* [Din fr. ***amusant***].

amuzát, ~ţi, amuzată, ~e a. înveselit, distrat, vesel: *doctorul îşi înălţase sprîncenile, mirat şi amuzat totodată.* GHEŢIE. [V. ***amuza***].

amvoánă f. v. **amvon.**

amvón, amvoane n. 1. mic balcon într-o biserică, de unde se predică (sau se citeşte Evanghelia): *predicile sale de pe amvoanele bisericilor.* CR.; **2.** predicaţie: *elocvenţa amvonului;* **3.** (fig.) religie: *ferind de-a sale valuri amvona creştinească.* AL.; (şi: (înv.) **amvoană, amvonă**). [Din sl. ***amŭvonŭ***].

amvónă f. v. **amvon.**

an[1]**, ani** m. **1.** perioadă de timp în care Pămîntul face o rotaţie completă în jurul Soarelui şi care numără 365 de zile (şi 4 ore); (spec.) măsură sau perioadă de timp cuprinzînd 12 luni (şi socotită începînd cu 1 ianuarie): *pe tine, an tînăr, te văd cu mulţumire!* ALEX.; *casa a fost avariată de bombardamentele nemţeşti de anul trecut.* GHEŢIE; **Anul Nou,** ziua de 1 ianuarie (**în** care se serbează începutul unei astfel de perioade); **la mulţi ani,** urare adresată cu prilejul începutului unei astfel de perioade, unei aniversări etc.; **an de an, a)** în fiecare dintr-o astfel de perioadă; **b)** mereu; **la anul,** după o astfel de perioadă (în viitor): *ne arvonim noi şi pe la anul, cu jurămînt, să umblăm tot împreună.* CR.; **cu anii,** vreme îndelungată: *nu ne vom mai vedea cu anii;* **an şcolar,** perioadă de timp de la deschiderea şcolii pînă la închiderea cursurilor (urmată de vacanţa mare); **2.** fiecare dintre perioadele de acest tip din care este alcătuit un ciclu de învăţămînt: *student în anul al treilea;* **3.** totalitate a studenţilor sau a elevilor care au început şi urmează împreună cursurile: *fiecare an a fost împărţit în două grupe.* GHEŢIE; **4.** măsură sau perioadă de timp cuprinzînd 12 luni (şi raportată la un anumit eveniment, de obicei la naşterea lui Isus Hristos): *cam pe la anul 1568 se începe roirea tătarilor înspre Ţara Moldovei.* EM.; **nu aduce anul ce aduce ceasul,** un moment scurt poate fi decisiv sau important; **din an în Paşte,** v. **Paşti; anul şi cîrlanul,** (iron.) un copil în fiecare an; **de ani şi ani,** de foarte mult timp; **5.** (pl.) măsură a vîrstei; vîrstă: *la zece ani fu adus la Bucureşti la o rudă.* CĂL.; *de cîţi ani eşti?;* **6.** perioadă, epocă din viaţă: *tot mai gîndeşti la anii cînd visam în academii?* EM.; **7. an-lumină,** unitate de măsură astronomică egală cu distanţa străbătută de lumină într-o astfel de perioadă (9 466 miliarde de km). [Lat. ***annus***].

an[2] adv. (pop.) anul[1] trecut, acum un an: *an-iarnă bordeiu-mi arsese.* AL.; **mai an,** acum cîţiva ani. [Lat. ***anno***].

an-[3] v. **a-**[5].

aná f. (reg.) frînghie de care sînt suspendate cîrligele carmacelor sau care se agaţă de marginea de sus a mrejelor şi plaselor pescăreşti. [Et. nec.].

anabaptísm n. sectă religioasă care practică botezul (a doua oară) la vîrsta adultă. [Din fr. ***anabaptisme,*** germ. ***Anabaptismus***].

anabaptíst, ~şti, anabaptistă, ~e a. care ţine de anabaptism, referitor la anabaptism. // m., f. adept al anabaptismului. [Din fr. ***anabaptiste***].

anabátic, ~ci, anabatică, ~ce a. **1.** care are o componentă ascendentă: *vînt anabatic;* **2.** (med.) care se măreşte, creşte. [Din fr. ***anabatique***].

anabióză f. reducere (de lungă durată) a funcţiilor vitale ale unor organisme din cauza condiţiilor neprielnice. [Din fr. ***anabiose***].

anabólic, ~ci, anabolică, ~ce a. referitor la anabolism, care ţine de anabolism. [Din fr. ***anabolique***].

anabolísm n. totalitate a proceselor biochimice care au loc în organismele vii şi produc substanţele necesare vieţii. [Din fr. ***anabolisme***].

anabolizánt, ~ţi, anabolizantă, ~e a. care favorizează anabolismul: *steroizii anabolizanţi ajută la creşterea muşchilor* R.L.; *medicament anabolizant.* // m. steroid sintetic cu care se măreşte anabolismul protidic: *dacă ... ar face cură cu anabolizanţi nu l-ar mai încăpea hainele la mîneci şi atîta tot.* R.L. [Din fr. ***anabolisant***].

anacardiacée, anacardiacee f. (la pl.) familie de arbuşti tropicali, avînd ca tip reprezentativ anacardierul; (şi la sg.) arbust din această familie. [Din fr. ***anacardiacées***].

anacardiér, anacardieri m. arbust tropical din al cărui fruct comestibil se extrage o substanţă folosită la lustruitul mobilelor (*Anacardium orientale*). [Din fr. ***anacardier***].

anacíclic, ~ci, anaciclică, ~ce a. care are întotdeauna sens, fie că este citit de la început, fie că este citit de la sfîrşit: *vers anaciclic.* [Din fr. ***anacyclique***].

anaciditáte, anaciditáţi f. lipsă a aciditaţii gastrice. [Din fr. ***anacidité,*** engl. ***anacidity***].

anaclorhidríe, anaclorhidrii f. absenţă a acidului clorhidric din sucul gastric. [Din fr. ***anachlorhydrie***].

anacolút, anacolute şi **anacoluturi** n. (gram.) **1.** construcţie eliptică în care lipseşte corelativul exprimat într-o propoziţie; **2.** greşeală de exprimare datorită căreia diferite părţi ale frazei par a nu se mai lega între ele. [Din lat., gr. ***anacoluthon,*** fr. ***anacoluthe***].

anacolútic, ~ci, anacolutică, ~ce a. care conţine un anacolut; bazat pe anacolut: *construcţii anacolutice.* [Din germ. ***anakoluthisch***].

anacóndă, anaconde f. şarpe mare din America Centrală şi de Sud, care se hrăneşte cu păsări şi cu mamifere (*Eunectes murinus*). [Din fr., sp. ***anaconda***].

anacorét m. v. **anahoret.**

anacreóntic, ~ci, anacreontică, ~ce a. în genul poeziilor atribuite poetului Anacreon (care se remarcau prin veselie, graţie şi delicateţe): *textul lui e anacreontic în liniile generale.* CĂL.; *vers anacreontic.* // f. scriere (poetică) în genul poeziilor atribuite lui Anacreon: *meritul lui Villegas stă în anacreontice, unde paradoxala lui îngîmfare se amestecă cu cea mai încîntătoare bonomie.* CĂL. // m. poet care scrie în genul poeziilor lui Anacreon; persoană care admiră astfel de poezie. [Din lat. ***anacreonticus,*** fr. ***anacréontique***].

anacreontísm n. (rar) imitare a poeziei lui Anacreon: *e obiceiul a se vedea în opera lui Conachi înrîurirea anacreontismului oriental.* CĂL. [Din fr. ***anacréontisme***].

anacreontizá, anacreontizez vb. (rar; intr.) a proceda în maniera lui Anacreon; a cînta plăcerile vieţii: *elogiază tihna voioasă anacreontizînd.* CĂL. [De la ***Anacreon*** n. pr.].

anacrónic, ~ci, anacronică, ~ce a. care conţine sau care constituie un anacronism; învechit, depăşit: *călugării vorbesc graiul lor anacronic.* CĂL. [Din fr. ***anachronique***].

anacronísm, anacronisme n. **1.** eroare de cronologie; fixare a unui eveniment la altă dată decît cea reală: *a vorbi de partide politice sau în epoca lui Radu Negru, sau în epoca fanarioţilor, sau chiar în epoca Regulamentului Organic este un curat anahronism.* EM.; **2.** idee, comportare etc. învechită: *cu greu se poate închipui o amestecătură mai barocă de anacronisme, trivialităţi, teorii şi foiletonism.* CĂL.; (şi: (înv.) **anahronism**). [Din fr. ***anachronisme***].

anacronístic, ~ci, anacronistică, ~ce a. (rar) care conţine un anacronism: *legendă de o bizarerie anacronistică cu totul comică.* OD. [Din germ. ***anachronistisch***].

anacrúză, anacruze f. **1.** silabă neaccentuată la începutul unui vers, care nu este considerată ca parte a lui; **2.** măsură incompletă la începutul unei compoziţii muzicale; auftact. [Din fr. ***anacrouse***].

anacuzíe, anacuzii f. (med.) pierdere completă a auzului; surzenie. [Din fr. ***anacousie***].

anadiplóză, anadipioze f. procedeu stilistic care constă în a începe o frază cu cuvîntul sau cu cuvintele de la sfîrşitul frazei precedente; reduplicaţie. [Din fr. ***anadiplose,*** lat., gr. ***anadiplosis***].

anadipsíe, anadipsii f. (med.) sete exagerată. [Din fr. ***anadipsie***].

anadoleán, ~eni, anadoleană, ~ene a. (înv.) care aparţine, care este caracteristic Anadoliei (Asia Mică), referitor la Anadolia; care provine, care este originar din Anadolia: *au ademenit cu ei şi pe doi oşteni anadoleni mai bătrîni.* SAD. [***Anadol*** n.pr. + *-ean*].

anaerób, ~i, anaerobă, ~e a. care poate trăi într-un mediu fără oxigen: *microorganisme anaerobe.* [Din fr. ***anaérobe***].

anaerobióză f. (biol.) formă de viaţă caracteristică unor microorganisme, care nu presupune existenţa aerului. [Din fr. ***anaérobiose***].

anafémă f. v. **anatemă.**

anafiláctic, ~ci, anafilactică, ~ce a. bazat pe anafilaxie, cu caracter de anafilaxie. [Din fr. ***anaphylactique***].

anafilaxíe, anafilaxii f. (med.) sensibilitate mărită a organismului la o substanţă care a mai fost administrată (în doze mici). [Din fr. ***anaphylaxie***].

anafór, anafoare n. (reg.) vîrtej format în lungul ţărmului unui curs de apă; bulboană. [Din gr. mod. ***anafori***].

anaforá, anaforale f. (înv.) raport către domnitor: *gata-i anaforaua către Vodă?* AL. [Din gr. mod. ***anaforá***].

anafóră, anafore f. **1.** procedeu stilistic constînd din repetarea unui cuvînt la începutul mai multor fraze sau părţi de frază; **2.** (gram.) proces sintactic constînd în reluarea printr-un segment (de obicei un pronume) a unui alt segment al discursului. [Din fr. ***anaphore,*** lat. ***anaphora***].

anaforéză f. transport al particulelor coloidale spre anod sub acţiunea unui curent electric. [Din fr. *anaphorése*].

anafóric, ~ci, anaforică, ~ce a. **1.** referitor la anaforă, care ţine de anaforă; **2.** care reia o noţiune, o idee exprimată mai înainte: *expresie anaforică.* [Din fr. *anaphorique*].

anafrodiziác, ~ci, anafrodiziacă, ~ce a. şi n. (substanţă) care determină anularea dorinţei sexuale. [Din fr. *anaphrodisiaque*].

anafrodizíe, anafrodizii f. lipsă a dorinţelor sexuale. [Din fr. *anaphrodisie*].

anáftemă f. v. anatemă.

anáftimă f. v. anatemă.

anáfură f. pîine sfinţită care se împarte creştinilor după liturghie: *bătrînele ..., ţineau drumul casei, mestecînd anafura sfinţită.* DELAVR.; (şi: (pop.) **nafură**). [Din sl. *(a)nafora*].

anaglífă, anaglife f. sculptură în relief sau în basorelief. [Din fr. *anaglyphe,* lat. *anaglyphus*].

anagnóst, anagnoşti m. **1.** (în Roma antică) sclav însărcinat să facă lectura în timpul mesei sau băii stăpînului; **2.** (înv.) cititor la biserică; citeţ: *eram capabil să spun pe carte, cît oricare anagnost de răpede.* NEGR. [Din sl. *anagnostŭ,* fr. *anagnoste*].

anagógic, ~ci, anagogică, ~ce a. care ţine de anagogie, referitor la anagogie: *ar fi fost ... cu sens literal, didactic şi anagogic.* CĂL. [Din fr. *anagogique*].

anagogíe, anagogii f. **1.** figură retorică prin care se trece de la particular la general; **2.** elevaţie, înclinaţie către cele spirituale; (spec.) interpretare mistică a Scripturii. [Din fr. *anagogie*].

anagramă, anagramez vb. (tr.) a schimba ordinea literelor unui cuvînt pentru a obţine alt cuvînt; a transcrie sub formă de anagramă. [De la *anagramă;* cf. fr. *anagrammatiser*].

anagramáre, anagramări f. acţiunea de a anagrama. [V. *anagrama*].

anagrămă, anagrame f. schimbare a ordinii literelor unui cuvînt pentru a obţine alt cuvînt; cuvînt obţinut prin această schimbare (ex. Roma – amor): *acest nume ... cuprinde în sine întreg numele mieu, prin strămutarea slovelor sau anagramă.* B.-DEL. [Din fr. *anagramme,* germ. *Anagramm*].

anahorét, ~ţi, anahoretă, ~e m., f. pustnic(ă): *se produce un miracol al fecundităţii organice graţie renunţării la viaţă a unui anahoret.* BL.; (şi: (înv.) **anacoret**). [Din fr. *anachorète,* lat. *anachoreta*].

anahorétic, ~ci, anahoretică, ~ce a. de anahoret; (p.ext.) sărăcăcios: *găsim ... o platformă de legitimare a traiului anahoretic.* BL. [Din fr. *anachorétique*].

anahoretísm n. (mod de) viaţă de anahoret. [Din fr. *anachorétisme*].

anahronísm n. v. anacronism.

anál, ~i, anală, ~e a. referitor la anus. [Din fr. *anal*].

analcíd n. insecticid utilizat la distrugerea păduchilor, a ploşniţelor, a ţînţarilor; hexaclorciclohexan. [Nume comercial].

anále f. pl. **1.** scriere istorică în care evenimentele sînt înregistrate an de an: *nu credem să fi avînd seamăn în analele nici unui parlament de pe faţa pămîntului.* EM.; *analele lui Tacit;* **2.** publicaţie ştiinţifică periodică: *Analele Universităţii „Ştefan cel Mare".* [Din lat., fr. *annales*].

analécte f. pl. culegere de fragmente din scrieri alese (în proză); crestomaţie: *„Analectele" lui Timotei Cipariu.* [Din lat. *analecta,* fr. *analectes*].

analepsíe, analepsii f. (med.) refacere a forţelor după o boală. [Din fr. *analepsie*].

analéptic, ~ci, analeptică, ~ce a. şi n. (medicament) întăritor, tonic. [Din fr. *analeptique*].

analfabét, ~ţi, analfabetă, ~e m., f. **1.** persoană care nu ştie să citească şi să scrie; neştiutor de carte: *avea credinţa că se află în faţa unor analfabeţi.* CĂL.; (adj.) *e fiul unui plugar ... cu două clase primare şi al unei mame analfabete.* CĂL.; **2.** (p. ext.) persoană incultă, cu cunoştinţe reduse: *subtilitatea nu-i lipseşte şi sîntem departe de analfabetul care numeşte hexametru un vers de şase silabe.* CĂL. [Din fr. *analphabète,* lat. *analphabetus*].

analfabetísm n. faptul, starea de a fi analfabet; neştiinţă de carte: *acest erou ne-ar revela ciudata colaborare între analfabetism şi spiritul de iniţiativă la unii indivizi.* CĂL. [Din fr. *analphabétisme*].

analgézic, analgezice n. medicament care calmează durerea: *el are nevoie ori de excitante ori de analgezice ca să suporte sau să uite infernul vieţii.* CĂL.; (adj.) *substanţă analgezică.* [Din fr. *analgésique*].

analgezíe, analgezii f. insensibilitate temporară produsă de introducerea în organism a unei substanţe analgezice. [Din fr. *analgésie*].

analís şi **anális** n. v. analiză.

analísă f. v. analiză.

análisis n. v. analiză.

analíst[1], analişti m. scriitor de anale; cronicar: *analiştii cei vechi ai românilor.* OD. [Din fr. *analiste,* germ. *Annalist*].

analíst[2], ~şti, analistă, ~e m., f. **1.** specialist în analiza psihologică; persoană cu aptitudini deosebite în cunoaşterea, analiza şi descrierea sufletului omenesc: *a fost un analist de sentimente, un om puţin espansiv.* IBR.; **2.** (p. ext.) persoană care obişnuieşte să analizeze, să interpreteze faptele, stilurile etc.: *ei aparţin speţei clasice a recilor ademenitori de femei, analişti imperturbabili ai situaţiilor.* CĂL.; **3.** persoană specializată în analiza matematică; **4.** specialist în informatică; **5. (analist politic)** persoană specializată în comentarea (şi interpretarea) evenimentelor politice. // a. care analizează, care studiază îndeaproape: *critica din jandarm al culturii, ca mai înainte, devine analistă, literară.* IBR. [Din fr. *analyste*].

analístic, ~ci, analitiscă, ~ce a. (rar) care ţine de anale, de înregistrarea evenimentelor istorice; referitor la anale: *scurtele note analistice despre începuturi, o prescurtare a lui Nifon, ... toate aceastea au fost adunate laolaltă.* CĂL. [*Analist[1]* + *-ic*].

analític, ~ci, analitică, ~ce a. care procedează prin analiză, care se bazează pe analiză: *o serie de articole teatrale, care dovedesc un spirit analitic şi serios.* GHICA; *Maiorescu nici nu are bănuiala existenţei unei critici analitice.* CĂL.; *tabla analitică a materiilor;* **limbă analitică,** limbă în care raporturile gramaticale sînt exprimate de obicei prin cuvinte izolate: *limba română e limbă analitică, cea latină e una sintetică;* **geometrie analitică,** ramură a geometriei care uzează de calculul algebric şi infinitezimal; **chimie analitică,** ramură a chimiei care se ocupă cu studiul metodelor de identificare şi de dozare a elementelor dintr-o substanţă şi a substanţelor dintr-un amestec; **programă analitică,** document care stabileşte materia fiecărei discipline predate într-o instituţie de învăţămînt: *trebui să studieze, potrivit programei analitice, limba latină.* GHEŢIE. [Din lat. *analyticus,* fr. *analytique,* germ. *analytisch*].

analitísm n. însuşirea de a fi analitic: *analitismul limbilor romanice.* [Din fr. *analytisme*].

analíz n. v. analiză.

analiză, analizez vb. (tr.) **1.** a descompune un tot în părţile lui pentru a-l putea studia; **2.** a cerceta îndeaproape; a examina cu atenţie: *aceste fenomene le putem descrie, le putem clasifica, le putem analiza. BL.;* (refl. pas.) *e frapant că în acest studiu se analizează toate clasele sociale pe larg.* IBR.; (refl.) *cu incapacitatea lui de a se analiza ..., el cade în extaze profunde la cele mai neînsemnate lucruri.* CĂL.; **3.** a examina un text din diferite puncte de vedere; **4.** (chim.) a stabili compoziţia unei substanţe. [Din fr. *analyser,* germ. *analysieren*].

analizábil, ~i, analizabilă, ~e a. care poate fi analizat: *ia miturile povestitorului ca personagii reale analizabile.* CĂL. [Din fr. *analysable*].

analizáre, analizări f. acţiunea de a analiza şi rezultatul ei: *nu ne vom opri mult asupra analizării acestui document.* EM. [V. *analiza*].

analizatór, analizatoare n. **1.** instrument care serveşte la determinări analitice; **2.** aparat al sistemului nervos (format dintr-un organ de simţ, din nervi şi din celule cerebrale) care culege, transmite şi analizează senzaţiile: *analizatorul vizual.* // m. (pl. **analizatori**) persoană cu aptitudini deosebite în cunoaşterea, în analiza şi în deschiderea sufletului omenesc: *Camil Petrescu este, şi în roman ca şi în teatru, un analizator.* CĂL. [*Analiza* + *-tor;* cf. fr. *analyseur*].

analíză, analize f. **1.** metodă de cercetare care constă în descompunerea unui întreg în elementele lui componente; **analiză cantitativă,** v. **cantitativ; analiză calitativă,** v. **calitativ; analiză semică,** v. **semic; analiză gramaticală,** cercetare a unui text din punct de vedere morfologic şi sintactic; descompunere a unei propoziţii în părţile ei, a unei fraze în propoziţii şi identificarea acestora: *putem să ne desluşim pe calea analizei gramaticale despre cele ce zice minunata telegramă.* EM.; (înv.) **analiză logică,** analiză sintactică; **analiză literară,** examinare critică a unei opere literare; **analiză matematică,** disciplină matematică care se bazează pe noţiunile de limită şi de funcţie; **în ultimă analiză,** în definitiv, în concluzie: *orice fenomen este condiţionat, în ultimă analiză, de întregul univers.* BL.; **2.** cercetare amănunţită; rezumat: *urmăm mai departe cu analiza operelor postume ale lui Eminescu.* IBR.; *analiza unui discurs;* **3.** (filoz.) metodă care realizează trecerea de la compus la simplu, de la efect la cauză etc.; **4.** operaţie de identificare a compoziţiei unei substanţe; descompunere a unei substanţe în elementele ei componente: *analiza sîngelui;* (şi: (înv.) **analis, analisis, analiz, analisă**). [Din lat., gr. *analysis,* fr. *analyse,* germ. *Analyse*].

analizór, analizoare n. aparat cu ajutorul căruia se realizează o analiză. [Din fr. *analyseur*].

analóg[1], ~gi, analogă şi (înv.) **analoágă, ~ge** a. care este asemănător cu altceva; la fel: *vei găsi ... un alt om, analog cu mine.* EM. [Din lat. *analogus,* fr. *analogue*].

analóg[2], analoguri n. pupitru înalt, mobil, pe care se pun cărţile de cult în biserica ortodoxă: *lovindu-mă din fugă cu analogu-n spate.* NEGR.; *a văzut lîngă analoghionul din dreapta ceea ce căuta.* SAD.; (şi: **analoghion**). [Din gr. mod. *analóghion*].

analóghion n. v. analog[2].

analógic, ~ci, analogică, ~ce a. **1.** bazat pe analogie: *raţionament analogic;* (subst. n.) *gîndirea indică, vede esenţialul lucrurilor pe linia analogicului.* BL.; (adv.) *filozoful mai putea porni inductiv sau analogic de la lumea spaţială.* BL.; **2.** care se aseamănă; asemănător: *nu cuprinde nici o relaţie de termeni analogici.* BL.; **3.** (tehn.) care generează, măsoară, prelucrează sau stochează semnale bazate pe analogie: *centrală telefonică analogică;* **4.** (inform.) care este reprezentat de variaţia continuă a unei mărimi; **5.** care variază continuu: *mărime analogică;* **semnal analogic,** semnal care poate avea o infinitate continuă de valori: *sunetul unui instrument muzical este un semnal analogic.* [Din lat. *analogicus,* fr. *analogique,* germ. *analogisch*].

analogíe, analogii f. **1.** asemănare între două sau mai multe lucruri: *analogie de fapte, de idei şi de imagine.* OD.; **în analogie cu ...,** în raport, în relaţie cu ...: *manifestările semenilor le interpretăm în analogie cu fapte cu care ne-am familiarizat.* BL.; **2.** (lingv.) asemănare parţială (de formă sau de conţinut) a două elemente de limbă (în special cuvinte), care poate determina schimbarea unuia dintre elemente sub influenţa celuilalt; (ex. *mănuşă* devine *mînuşă* prin analogie cu *mînă*). [Din lat. *analogia,* fr. *analogie,* germ. *Analogie*].

analogísm, analogisme a. **1.** gîndire analogică; (raţionament prin) analogie; **2.** concepţie lingvistică, teoretizată de Aron Pumnul, care urmărea modificarea, prin analogie cu elementele moştenite, a împrumuturilor neologice. [Din fr. *analogisme,* germ. *Analogismus*].

analogíst, analogiști m. adept al analogismului lingvistic: *pumniștii și analogiștii voiau să alunge iarăși cuvintele slavone.* IBR. [*Analogie* + *-ist*].

analogizánt, ~ți, analogizantă, ~e a. (rar) care realizează analogii: *reprezintă un important pas de pozitivare a spiritului analogizant.* BL. [De la *analogie*].

analógon n. (germanism) caz, obiect etc. comparabil, corespunzător, asemănător: *un analogon al acelui sens lipsit de timp.* EM.; *i s-ar fi părut o extremă naivitate ... credința că planta e un analogon al animalului.* BL. [Din germ. *Analogon*].

anamít, ~ți, anamită, ~e a. referitor la regiunea Annam din centrul Vietnamului sau la populația ei, care ține de această regiune, de populația ei: *face lecturi indochineze și studiază gramatica anamită.* CĂL. // f. limba vorbită de această populație. // m., f. persoană care face parte din această populație. [Din fr. *annamite*].

anamnéză[1], **anamneze** f. (med.) descriere a antecedentelor unei boli; înșirare a bolilor de care a suferit cineva. [Din fr. *anamnèse*].

anamnéză[2] f. (în filozofia lui Platon) amintire a ideilor pure contemplate de suflet în existența lui antepământeană. [Din gr., fr. *anamnesis*].

anamnióte f. pl. (zool.) grup de vertebrate lipsite de amnios și de alantoidă. [Din fr. *anamniotes*].

anamorfótic, ~ci, anamorfotică, ~ce a. deformat, anamorfozat; (adv.) *reflectă anamorfotic realitatea.* [Din germ. *anamorphotisch*].

anamorfozát, ~ți, anamorfozată, ~e a. deformat față de aspectul obișnuit. [Din fr. *anamorphosé*].

anamorfóză, anamorfoze f. imagine diformă (în oglinzi concave sau convexe). [Din fr. *anamorphose*].

ananás, ananași m. **1.** plantă cultivată în regiunile tropicale, cu florile purpurii (*Ananas sativus*); **2.** (pl. și) **ananasuri**) fructul comestibil al acestei plante, de culoare gălbuie-roșiatică, dulce-acrișor, cu o aromă apropiată aceleia de piersică, de mere și de fragi: *întrebați pe bacali dacă mai vînd lămîi și pomeranțuri, naramze și ananasuri.* SAD. [Din fr. *ananas*].

anancástic, ~ci, anancastică, ~ce a. (livr.) obsesiv, obsesional. [Din fr. *anancastique,* germ. *anankastisch*].

anandríe f. (biol.) pierdere a caracterelor sexuale masculine. [Din fr. *anandrie*].

ananghíe f. situație grea; mare nevoie: *de era ananghie în țară și de se văicărea norodul sub povara birurilor grele ..., își astupa urechile.* VLAH.; **a fi** (sau **a se afla**) **la ananghie,** a se afla într-o situație grea, dificilă. [Din gr. mod. *anánki*].

anapést, anapești m. picior de vers format (în metrica antică) din două silabe scurte și una lungă sau (în metrica modernă) din două silabe neaccentuate și una accentuată: *metrica generală din dactil sau anapest nu zace în firea limbii noastre.* BL. [Din fr. *anapeste,* lat. *anapaestus*].

anapéstic, ~ci, anapestică, ~ce a. care folosește anapestul: *se va purta ca un biet școlar la declamațiunea ritmelor anapestice sau dactilice.* EM. [Din fr. *anapestique,* lat. *anapaesticus*].

anaplastíe, anaplastii f. operație chirurgicală pentru redarea aspectului normal al unui organ mutilat. [Din fr. *anaplastie*].

anápoda adv. **1.** pe dos, de-a-ndoaselea: *toate lucrurile le face anapoda.* AL.; (adj.) *măi! anapoda lucru ș-aista!* CR.; **2.** în neștire, la întîmplare; zăpăcit, dezorientat: *coboram anapoda treptele tocite spre canal.* PETR.; *umblam anapoda pe străzi.* [Din gr. mod. *anápoda*].

anárhic, ~ci, anarhică, ~ce a. **1.** care ține de anarhie, care duce la anarhie; dezorganizat, haotic: *acest proces ... ar degenera în descentralizare anarhică a existenței.* BL.; **2.** care dovedește anarhie, lipsă de disciplină, de ordine, de metodă etc.: *spiritul european ... se complăcea într-un foarte anarhic amestec de stiluri.* BL. [Din fr. *anarchique,* germ. *Anarchie*].

anarhíe f. **1.** stare de dezorganizare, de haos: *reprezentau imaginea reflectată într-o oglindă micșorătoare a terorii, atrocităților și anarhiei ce domneau într-o țară ce se zvîrcolea în spasmele agoniei.* GHEȚIE; **2.** lipsă de guvernămînt: *cinci ani de anarhie sînt îndestul pentru ... a pierde o țară întreagă.* MAIOR.; **3.** indisciplină, nesupunere a individului față de o colectivitate organizată: *în această instituție domnește o anarhie deplină: fiecare face ce vrea.* [Din fr. *anarchie,* germ. *Anarchie*].

anarhísm n. **1.** curent politic care neagă necesitatea oricărei puteri și autorități de stat; **2.** (rar) dezorganizare, haos, anarhie: *desenul ... este o exteriorizare a unui anarhism desăvîrșit al percepției.* CĂL. [Din fr. *anarchisme*].

anarhíst, ~ști, anarhistă, ~e a. care ține de anarhism, caracteristic anarhismului. // m., f. adept al anarhiei sau al anarhismului: *devin comparați cu anarhiștii și nihiliștii.* EM. [Din fr. *anarchiste*].

anartríe, anartrii f. (med.) imposibilitate de a articula cuvintele în unele îmbolnăviri ale sistemului nervos. [Din fr. *anarthrie*].

anárți m. pl. populație din antichitate, de origine celtică, care a trăit și pe teritoriul Daciei. [Din lat. *Anarti*].

anasînă f. (reg.) **a lua** (sau **a duce, a aduce etc.**) **cu anasîna,** a lua (sau a duce, a aduce etc.) cu forța, cu sila, fără voie: *se duce iar la ostrovul nostru să mai prindă o știucă, poate și mai mare decît aceea pe care i-o luase cu anasîna domnul căpitan.* SAD. [Din turc. *anasini*].

anasón m. **1.** plantă erbacee aromatică, întrebuințată drept condiment și la fabricarea lichiorurilor fine (*Pimpinella anisum*): *gusta ... rachiurile de sacîz și de anason.* OD.; **2.** fructul comestibil și aromat al acestei plante; **3.** băutură alcoolică din asemenea fructe: *sticlă cu anason de Hio.* FIL.; (și: (reg.) **anison**). [Din turc. *anason*].

anastasimatár, anastasimatare n. carte care conține rugăciunile privitoare la învierea Domnului: *Prescurtare din anastasimatar de Anton Pann.* [Din gr. mod. *anastásimos* + *-atar* (după *agheasmatar*)].

anastátic, ~ci, anastatică, ~ce a. (tipogr.) care reproduce textele prin procedee chimice și nu prin fotografie: *tipar anastatic.* [Din fr. *anastatique*].

anastáză, anastaze f. (livr.) înviere. [Din gr. *anastasis,* germ. *Anastasis*].

anastigmátic, ~ci, anastigmatică, ~ce a. care corectează astigmatismul și dă o imagine clară: *obiectiv anastigmatic.* [Din fr. *anastigmatique*].

anastigmatísm n. proprietate a unui sistem optic de a fi lipsit de astigmatisme. [Din fr. *anastigmatisme*].

anastomótic, ~ci, anastomotică, ~ce a. care ține de anastomoză, referitor la anastomoză. [Din fr. *anastomotique*].

anastomóză, anastomoze f. comunicație între două vase sangvine, între două organe cavitare etc.; (p.ext.) trecere a fibrelor nervoase de la un nerv la altul. [Din fr. *anastomose*].

anastrófă, anastrofe f. schimbare a ordinii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție. [Din fr. *anastrophe*].

anatémă și **anátemă, anateme** f. îndepărtare, excludere a cuiva din comunitatea credincioșilor; afurisenie: *cu anathema vei anathimisi pre ea.* BIBLIA; (și: (înv.) **anatimă, anaftemă, anaftimă, anafemă**). [Din gr. mod. *anáthema*].

anatemizá, anatemizez vb. (tr.) a afurisi, a exclude din rîndul credincioșilor; (înv.) a anatimisi. [*Anatemă* + *-iza*].

anátimă f. v. anatemă.

anatimisí, anatimisesc vb. (înv.; tr.) a anatemiza: *cu anathema vei anathimisi pre ea.* BIBLIA. [*Anatimă* + *-isi*].

anatocísm n. capitalizare a dobînzii unei sume împrumutate; dobîndă la dobîndă. [Din fr. *anatocisme*].

anatóm, anatomi m. (înv.) anatomist: *el era în curentul științelor naturale, era fiziolog, era anatom.* EM. [Din germ. *Anatom*].

anatómic, ~ci, anatomică, ~ce a. care ține de anatomie, referitor la anatomie: *la cunoștințe fiziologice și anatomice tîrziu am ajuns.* EM.; (adv.) *gradul de centralizare poate fi repetat aproape anatomic și histologic.* BL. [Din fr. *anatomique,* lat. *anatomicus*].

anatomíe f. **1.** știință care studiază structura organismului animal sau vegetal (pe care îl disecă): *au lucrat pururea cu aceeași ordine fără ca noi să fi știut anatomie și fiziologie.* EM.; **2.** structură a unui organ sau a unui organism: *cunoaște toată anatomia organelor interne*; **3.** (fig.) analiză subtilă, cercetare amănunțită: *critica psihologică e anatomia și fiziologia spiritului unui scriitor.* IBR.; *o anatomie a pasiunilor inimii omenești.* [Din fr. *anatomie,* lat. *anatomia*].

anatomíst, ~ști, anatomistă, ~e m., f. specialist în anatomie; (înv.) anatom. [Din fr. *anatomiste*].

anatomofiziológic, ~ci, anatomofiziologică, ~ce a. care ține de anatomia și fiziologia organelor corpului, referitor la anatomia și la fiziologia corpului sau a organelor. [Din fr. *anatomo-physiologique*].

anatomopatológ, anatomopatologi m. specialist în anatomopatologie. [Din fr. *anatomo-pathologique*].

anatomopatológic, ~ci, anatomopatologică, ~ce a. care ține de anatomopatologie, referitor la anatomopatologie. [Din fr. *anatomo-pathologique*].

anatomopatologíe f. știință care studiază modificările organice provocate de boli. [Din fr. *anatomo-pathologie*].

anatoxínă, anatoxine f. toxină microbiană care poate conferi imunitate. [Din fr. *anatoxine*].

anațional, ~i, anațională, ~e a. (rar) care este în afara oricărei națiuni, oricărei etnii; care este indiferent față de valorile naționale: *iubirea față de toți oamenii, de orice neam ar fi ei, nu e nici ea o iubire anațională.* STĂNIL.; *nu există om anațional.* STĂNIL. [*A-*[5] + *național*].

ancadrámént, ancadramente n. chenar decorativ la ușă sau la fereastră. [Din fr. *encadrement*].

ancastramént, ancastramente n. locaș într-o zidărie unde se montează schela, pasarela unui ponton etc. [Din fr. *encastrement*].

ánceps n. semn grafic care marchează, în anumite situații, cantitatea silabelor. [Din lat. *anceps*].

ancestrál, ~i, ancestrală, ~e a. care provine din timpuri străvechi; strămoșesc: *miturile ... sînt frînturile supraviețuitoare ale unei vaste și adînci experiențe ancestrale.* BL. [Din fr. *ancestral*].

anchetă, anchetez vb. (tr.) **1.** a face anchetă judiciară; a supune unei anchete: *el avea să fie arestat, bătut, anchetat și, apoi, scos din postul său.* BL.; *procurorul anchetează cazul;* **2.** a sonda opinia publică; a cerceta pentru a afla opinia în legătură cu un eveniment, cu o situație etc.: *a ancheta opinia publică, ce mai metodă de jurnalist!* CĂL.; (absol.) *cel care anchetează nu face parte din corpul didactic, e un inspector special.* SAD.; **3.** a face o cercetare științifică pe teren. [De la *anchetă*].

anchetáre, anchetări f. acțiunea de a ancheta. [V. *ancheta*].

anchetatór, ~i, anchetatoáre m., f. persoană care face o anchetă. [*Ancheta* + *-tor;* cf. fr. *enquêteur*].

anchétă, anchete f. **1.** cercetare judecătorească sau a unui organ de stat: *în cursul anchetei, Crișan își curmase singur viața în închisoare.* BL.; *fiecare adunare legislativă are dreptul de anchetă;* **2.** sondare a opiniei publice; cercetare menită să afle opinia în legătură cu un eveniment, cu o situație etc.: *cu cîțiva ani în urmă a fost o anchetă literară.* IBR.; **3.** cercetare științifică (de teren) efectuată pe baza unui chestionar: *anchetă dialectală.* [Din fr. *enquête*].

anchilozá, anchilozez vb. 1. (tr. şi refl.) a produce sau a căpăta o anchiloză; 2. (fig.; refl.) a deveni sclav al rutinei, greoi, mărginit: *anchilozaţi în anume obiceiuri optice.* BL. [Din fr. ***ankyloser***].

anchilozáre, anchilozări f. 1. faptul de a (se) anchiloza; înţepenire: *anchilozarea piciorului;* 2. (fig.) lipsă de mobilitate; fixitate în idei, opinii etc.: *repudiază sistemele filosofice, fiindcă ... ar duce de-a dreptul la anchilozare.* BL. [V. ***anchiloza***].

anchilozát, ~ţi, anchilozată, ~e a. 1. care suferă de anchiloză; 2. (fig.) care are deprinderi mecanice, fixe; sclav al rutinei. [V. ***anchiloza***].

anchilóză, anchiloze f. (med.) suprimare totală sau parţială a mişcărilor unei articulaţii. [Din fr. ***ankylose***].

anchíră, anchire f. (înv.) ancoră: *două fregate ... au aruncat anghira la 5 verste de la limanul nostru.* A.R.; (şi: **anghiră**). [Din sl. ***ankira;*** cf. germ. ***Anker***].

áncie, ancii f. mică lamă elastică, aşezată la gura unor instrumente de suflat, care serveşte la producerea sunetelor. [Din it. ***ancia***].

ancilár, ~i, ancilară, ~e a. (livr.) care se referă la slugă, care ţine de slugă; subordonat, umil: *bătrîna simulează ... existenţa unui întins personal ancilar.* CĂL. [Din fr. ***ancillaire***].

áncilă, ancile f. (latinism) slugă, persoană care serveşte. [Din lat. ***ancilla***].

ancîtelea pron. inter. v. cîtelea.

anclanşá, anclanşez vb. (tr.) 1. a închide un circuit electric cu ajutorul unui dispozitiv (electro)mecanic; 2. a angrena un mecanism; a transmite o mişcare unei piese. [Din fr. ***enclencher***].

anclanşáre, anclanşări f. acţiunea de a anclanşa şi rezultatul ei. [V. ***anclanşa***].

ancorá, ancorez vb. 1. (intr.) a arunca ancora pentru a imobiliza o navă; (p.ext.) a se opri: *yachturile ancorează simetric.* CĂL.; 2. (tr.) a fixa de pământ sau de o construcţie: *a ancorat bine stîlpul;* 3. (fig.; tr.) a fixa de o bază; a pune în relaţie cu un element de bază: *cîţiva teologi români ... îşi ancorează conştiinţa de neam într-o viziune catolică despre lume şi viaţă.* BL. [De la ***ancoră***].

ancoráj, ancoraje n. 1. ancorare: *canalul se dovedise un loc foarte nimerit pentru ancoraj.* TUD.; 2. ansamblu format dintr-o ancoră şi alte piese care servesc la ancorare; 3. sistem de cabluri care fixează un stîlp, o construcţie înaltă etc. [Din fr. ***ancorage,*** it. ***ancoraggio***].

ancoráre, ancorări f. 1. acţiunea de a ancora; 2. fixare a unei nave cu ajutorul ancorei; ancoraj: *ancorarea petrolierului a decurs normal;* (fig.) *datorită ancorării în metafizică, toate disciplinele sînt tratate ... în chip dialectic.* BL.; 3. (fig.) legare, fixare (de ceva stabil, solid). [V. ***ancora***].

áncoră, ancore f. 1. piesă grea de metal cu braţe ca nişte gheare, care se lasă pe fundul apei pentru a imobiliza o navă: *lanţul ancorei se trage prin nară, răsucit pe cabestan.* CĂL.; **a arunca ancora,** a ancora; a se opri; **a ridica ancora,** a pleca în călătorie cu o navă; a porni la drum; 2. (fig.) ultimul mijloc: *ancora de scăpare;* 3. cablu cu care se întăresc stîlpi, construcţii înalte etc.; 4. bară (de oţel) care întăreşte legătura dintre elementele unei construcţii. [Din it., lat. ***ancora***].

ancrasá, pers. 3 **ancrasează** vb. (tr. şi refl.) a (se) încărca cu reziduuri, cu praf etc. care împiedică funcţionarea normală: *bujiile s-au ancrasat.* [Din fr. ***encrasser***].

ancrasáre, ancrasări f. faptul de a (se) ancrasa; depunere de reziduuri, de ulei ars, de praf etc. pe anumite piese ale unui sistem tehnic, împiedicîndu-le funcţionarea normală. [V. ***ancrasa;*** cf. fr. ***encrassement***].

andabát, andabaţi m. (ant.) gladiator a cărui mască nu avea deschizături pentru ochi, fiind obligat să lupte orbeşte. [Din lat. ***andabata***].

andalúz, ~i, andaluză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Andaluziei sau populaţiei ei, referitor la Andaluzia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Andaluzia: *participă la o ştedinţă de scrimă cu un andaluz.* CĂL. [Din fr. ***andalou, -se***].

andaluzít n. silicat natural de aluminiu, cristalizat, folosit în industria ceramicii. [Din fr. ***andalousite***].

andánte adv. (muz.) moderat, rar, liniştit; (adj.) *cadenţa andante se auzea îndepărtîndu-se.* BAC. // n. arie executată în acest tempo. [Cuv. it.].

andantíno adv. (muz.) repejor, puţin mai repede decît andante. [Cuv. it.].

andártic a. v. antarctic.

andezít, andezite n. rocă vulcanică dură, de culoare închisă, folosită pentru pavaje şi în construcţii. [Din fr. ***andésite***].

andín, ~i, andiná, ~e a. care aparţine munţilor Anzi, care se referă la munţii Anzi. [Din fr. ***andin***].

andívă, andive f. plantă erbacee cultivată, din ale cărei frunze se face salată; cicoare-de-grădină (*Cichorium endivia*). [Din fr. ***endive***].

andocá, andochez vb. (tr.) a face manevra de urcare a unei nave pe un doc plutitor sau de intrare într-un doc. [Din germ. ***eindocken***].

andosá, andosez vb. (tr.) a indica pe dosul unui cec, al unei poliţe etc. numele persoanei împuternicite să încaseze contravaloarea. [Din fr. ***endosser***].

andosánt, ~ţi, andosantă, ~e m., f. persoană care andosează un cec sau o poliţă. [Din fr. ***endossant***].

andosáre, andosări f. acţiunea de a andosa; semnătură pe versoul unei poliţe pentru a transmite altcuiva proprietatea ei. [V. ***andosa***].

andosát, ~ţi, andosată, ~e a. care poartă (pe verso) numele persoanei împuternicite să-i încaseze contravaloarea: *poliţă andosată.* [V. ***andosa***].

andreá[1], andrele f. 1. ac lung şi gros cu care se împletesc obiecte de lînă, de bumbac etc.: *moşneagul sări de pe muchea patului, de-a dreptul în picioare, de parcă l-ar fi impuns o undrea între umeri.* PETR.; 2. ac lung pentru cusut ţesături groase (saci, saltele etc.); 3. (reg.) talpă sau bîrnă care ţine podul morii; 4. fier lung care prinde fierul lat al grindeiului la plug; 5. (anat.; pop.; **andreaua grumazului**) **a)** venele gîtului; **b)** claviculă; 6. (reg.; la pl.) vene hemoroidale; (şi: (reg.) **îndrea, undrea**). [Et. nec.].

ándrea[2] m. numele popular al lunii decembrie (care începe după sărbătoarea Sfîntului Andrei): *andrea, cap de iarnă;* (şi: **îndrea, undrea**). [De la ***Andrei*** n. pr.].

andro- element de compunere cu semnificaţia „(de) bărbat". [Din fr. ***andro-,*** gr. ***ándros***].

andróc, androace n. fustă (ţărănească) de lînă; (şi: (reg.) **handroc, ondroc**). [Din săs. ***angderrock, onderrock*** (=germ. ***Unterrock***)].

androcéu, androcee n. totalitatea staminelor unei flori. [Din fr. ***androcée***].

androfág, androfagi m. (înv.) antropofag: *şi Erodot scrie în părţile Ştitii de neşte androfagi, adecă mîncători de oameni.* B.-DEL. [Din lat. ***androphagus***].

androfób, ~i, androfobă, ~e a. (rar) care manifestă aversiune faţă de bărbaţi: *propune un metod de a înfrînge rezistenţa femeilor androfobe.* CĂL. [De la ***androfobie***].

androfobíe f. aversiune faţă de bărbaţi. [Din fr. ***androphobie***].

androgín, ~i, androgină, ~e a. 1. care ţine de ambele sexe; hermafrodit; 2. care are flori bărbăteşti şi femeieşti: *nucul e androgin.* // m. individ de sex masculin care prezintă caracteristici sexuale secundare femeieşti: *mitul androginului, răspîndit la romantici, e luat de la el nu de la Platon.* CĂL. [Din fr. ***androgyne***].

androginíe f. caracter androgin. [Din fr. ***androgynie***].

androíd, androizi m. (livr.) robot cu aspect uman. [Din fr. ***androïde***].

andromedídă, andromedide f. ploaie periodică de meteoriţi (în luna noiembrie) pornită din direcţia constelaţiei Andromeda. [Din fr. ***andromédides***].

andropáuză f. diminuare a activităţii sexuale la bărbat (începînd cu o anumită vîrstă). [Din fr. ***andropause***].

andrúc, andrucuri n. (tipogr.) tipar de probă. [Din germ. ***Andruck***].

anduránţă f. 1. capacitate de a rezista la oboseală, la suferinţă; 2. (tehn.) **probă de anduranţă,** verificare a calităţilor de rezistenţă (mecanică) a unui material. [Din fr. ***endurance***].

aneantizá, aneantizez vb. (livr.; tr.) a reduce la nimic, a distruge total; (refl.) *arta care se izolează ... de restul culturii se aneantizează.* BL. [Cf. fr. ***anéantir***].

aneantizáre, aneantizări f. faptul de a aneantiza. [V. ***aneantiza***].

aneantizát, ~ţi, aneantizată, ~e a. nimicit, distrus. [V. ***aneantiza***].

anecdót n. v. anecdotă.

anecdótă, anecdote f. 1. fapt puţin cunoscut din viaţa cuiva; întîmplare curioasă, deosebită: *viaţa lui era plină de anecdote vînătoreşti.* BOL.; 2. scurtă povestire hazlie, spirituală, cu un final neaşteptat: *în anecdotele despre sectarii iluminaţi se povestesc cîteodată executări de aşa absurdă sălbăticie.* CAR.; (şi: (înv.) **anecdot**). [Din fr. ***anecdote***].

anecdótic, ~ci, anecdotică, ~ce a. 1. cu caracter de anecdotă, care conţine anecdote: *bătătoare la ochi este latura anecdotică, în înţelesul cel mai curent, de atitudine umoristică.* CĂL.; (adv.) *proza se hrăneşte anecdotic din experienţa juristului.* CĂL.; 2. care ţine de anecdotă, referitor la anecdotă; hazliu: *unele idei anecdotice i-au fost sugerate chiar de el.* CĂL. // f. 1. parte hazlie, spirituală a unei povestiri; înşiruire de anecdote: *anecdotica este ... abundentă şi creează prin ea însăşi atmosfera.* CĂL.; 2. mulţime de anecdote, totalitatea anecdotelor: *volumul e ocupat cu anecdotică privind copilăria eroului.* CĂL. // n. trăsătură, caracter de anecdotă: *au văzut îngroziţi în Coşbuc triumful anecdoticului.* CĂL. [Din fr. ***anecdotique,*** germ. ***anekdotisch***].

ancedotíst, anecdotişti m. (rar) autor de anecdote: *anecdotistul, totdeauna polemic, răsare aducînd o scenă vie.* CĂL. [***Anecdotă*** + ***-ist***].

anectá, anectez vb. (latinism; tr.) a adăuga; a anexa: *zice că Austria ar anecta Bosnia.* EM. [Din lat. ***annectere***].

anelíd, anelide n. (la pl.) încrengătură de viermi cilindrici, cu corpul format dintr-un mare număr de inele (*Annellides*); (şi la sg.) vierme din această încrengătură (de ex.: rîma, lipitoarea). [Din fr. ***annélides***].

anemiá, anemiez vb. (refl. şi tr.) a ajunge sau a face să ajungă în starea de anemie: *proverbele ... au un ce greu definibil, aproape cu neputinţă de realizat unui creator cult, anemiat de îndoielile reflexiei.* BL. [Din fr. (*s'*)***anémier***].

anemiát, ~ţi, anemiată, ~e a. slăbit de anemie, bolnav de anemie: *după război, rasa apare şi mai anemiată, degenerată.* CĂL. [V. ***anemia***].

anémic, ~ci, anemică, ~ce a. 1. (şi subst.) care suferă de anemie: *nu e leneş, ci anemic, e strivit de boală şi de anemie.* C.; 2. slab, fără vlagă; fără importanţă: *toată naraţiunea e stîngace, anemică.* BL. [Din fr. ***anémique,*** germ. ***anämisch***].

anemíe, anemii f. 1. stare patologică manifestată printr-o lipsă de vigoare şi datorată scăderii globulelor roşii din sînge: *chemările sînt mai diafane, potrivite anemiei blînde a ftiziacului.* CĂL; 2. (fig.) lipsă de vlagă, de valoare etc.: *anemia solului i-a învăţat pe oameni să convertească natura la pravila lor.* BL. [Din fr. ***anémie***].

anemiére, anemieri f. 1. faptul de a (se) anemia; 2. (fig.) stare de slăbiciune; lipsă de vlagă; (rar) anemizare: *duce inevitabil la o anemiere a artei.* BL. [V. ***anemia***].

anemizáre, anemizări f. (rar) anemiere, slăbire: *le-am adăuga numai prin anemizarea şi slăbirea elementului român.* EM. [***Anemie*** + ***-izare***].

anemocór, ~i, anemocoră, ~e a. şi f. (plantă) ale cărei seminţe sînt răspîndite de vînt. [Din fr. *anémochore*].

anemofíl, ~i, anemofilă, ~e a. şi f. (plantă) la care polenizarea se face cu ajutorul vîntului. [Din fr. *anémophile*].

anemográf, anemografe n. anemometru înregistrator. [Din fr. *anémographe*].

anemografíe f. disciplină care se ocupă cu descrierea vînturilor. [Din fr. *anémographie*].

anemométru, anemometre n. instrument pentru măsurarea vitezei gazelor în conducte, a vîntului sau a avioanelor în zbor. [Din fr. *anémomètre*].

anemóná, anemone f. **1.** plantă erbacee decorativă, perenă, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, de culori variate; dediţel (*Pulsatilla pratensis*); **2.** (compus) **anemonă-de-mare,** actinie (*Actinia*). [Din fr. *anémone,* lat. *anemona*].

anemoscóp, anemoscoape n. instrument care indică direcţia vîntului. [Din fr. *anémoscope*].

anemostát, anemostate n. aparat care difuzează aerul în încăperi la instalaţiile de încălzire centrală cu aer cald. [Din fr. *anémostat*].

anemotróp, anemotroape n. motor acţionat de vînt. [Din fr. *anémotrope*].

anemotropísm n. (bot.) orientare a organelor plantelor sub acţiunea curenţilor de aer. [Din fr. *anémotropisme*].

anencefalíe, anencefalii f. absenţă a creierului. [Din fr. *anéncéphalie*].

anergíe, anergii f. (med.) absenţă a reacţiei organismului la agenţii nocivi. [Din fr. *anergie*].

aneroíd, aneroide a. (şi subst. n.) **barometru aneroid,** barometru avînd o capsulă al cărei capac, sensibil la presiunea atmosferică, mişcă acul indicator. [Din fr. *anéroïde*].

anestezíă, anesteziez vb. (tr.) a provoca o anestezie. [Din fr. *anesthésier*].

anestézic, anestezice n. substanţă care provoacă anestezie: *la început, muzica îi domolea tumultul interior, constituind un fel de anestezic.* GHEŢIE; *eterul este un anestezic.* [Din fr. *anesthésique*].

anestezíe, anestezii f. suprimare temporară a sensibilităţii corpului: *cloroformul produce anestezia.* [Din fr. *anesthésie*].

anesteziére, anestezieri f. acţiunea de a anestezia şi rezultatul ei. [V. *anestezia*].

anestezíst, ~şti, anestezistă, ~e m., f. medic specialist în anestezii; (adj.) *medic anestezist.* [Din fr. *anesthésiste*].

aneuríe, aneurii f. (med.) slăbire a funcţiilor nervoase; paralizie. [Din fr. *aneurie*].

anevató adv. (înv.) brodat în relief: *fetele din casă coseau anevato gevrele şi sangulii.* [Din gr. mod. *anevatós*].

anevóie adv. cu greu, cu greutate: *dacă au fost el în iad, anevoie să poată crede că au eşit de acolo.* B.-DEL.; *lucrul bun anevoie se dobîndeşte;* **cu anevoie, a)** cu caznă, cu greutate: *este foarte cu anevoie de mers pînă acolo.* CR.; **b)** (înv.) greu de făcut, dificil: *înaintea puterii lui Dumnezeu nu iaste un lucru cu anevoie.* ANTIM; (*înv.*) **de anevoie,** necesar, indispensabil: *doftorii ... mi-au zis că este de anevoie ca să mă caut, pentru că boala poate ca să se învecheaască.* KOG. // a. anevoios: *este o lucrare lungă şi anevoie.* BĂLC. [*A*[3] + *nevoie*].

anevoínţă, anevoinţe f. (înv.) greutate, dificultate: *peste putinţă a opri intrarea turcilor în ţară, din anevoinţa d-a străjui toate hotarele.* BĂLC.; **cu (mare) anevoinţă,** anevoie, cu greu: *cu mare anevoinţă se dezlipi calul de stăpînul său.* ISP. [*Anevoie* + *-inţă*].

anevoiós, ~şi, anevoioásă, ~e a. dificil, greu de făcut; obositor: *pînă la el mai avea de parcurs o cale lungă şi anevoioasă.* GHEŢIE; (adv.) *numai aşa se înţelege ... de ce naturaliştii au parvenit atît de anevoios la cercetări de atare natură.* BL. [*Anevoie* + *-os*].

anevrísm, anevrisme n. dilatare patologică a unui vas sangvin: *muri la 23 februarie 1901 de anevrism al aortei.* CĂL. [Din fr. *anévrisme*].

anevrismál, ~i, anevrismală, ~e a. care ţine de anevrism, referitor la anevrism. [Din fr. *anévrismal*].

anevrismátic, ~ci, anevrismatică, ~ce a. similar, asemănător anevrismului. [Din fr. *anévrismatique*].

anéx[1] n. v. anexă.

anéx[2]**, ~cşi, anexă, ~e** a. ataşat unui lucru (principal); alăturat: *foile anexe.* [Din fr. *annexe*].

anexă, anexez vb. (tr.) **1.** a alătura, a pune alături (la ceva principal): *un naturalist iezuit încerca să anexeze catolicismului teoriile evoluţioniste.* BL.; **2.** a încorpora prin violenţă (un teritoriu, un stat); (refl. pas.) *cînd s-au anexat Bucovina, nu s-a găsit un singur boier accesibil mituirii.* EM.; (fig.) *încercăm să anexăm filosofiei noastre un ţinut pe care, întrucîtva, l-am ocolit pînă acum.* BL.; **3.** a prelua, a integra, a cuprinde: *dogmaticul nu anexează principiul tot ce e transcendent.* BL. [Din fr. *annexer*].

anexáre, anexări f. acţiunea de a anexa; alipire. [V. *anexa*].

anexát, ~ţi, anexată, ~e a. **1.** alipit, alăturat; **2.** încorporat prin violenţă. [V. *anexa*].

anéxă, anexe f. **1.** element secundar care este alăturat la ceva; **2.** material suplimentar care dezvoltă sau lămureşte un text: *în conformitate cu articolul IV din anexă.* AL.; **3.** (anat.) ţesut, formaţii temporare ale embrionului la reptile, păsări şi mamifere, cu rol de protecţie, de asigurare a nutriţiei etc.; (şi: (înv.) **anex**). [Din fr. *annexe,* lat. *annexus*].

anexionísm n. politică de expansiune prin anexarea unor teritorii sau ţări străine. [Din fr. *annexionnisme*].

anexioníst, ~şti, anexionistă, ~e a. care duce o politică de anexiune, caracteristic anexionismului. // m., f. adept al anexionismului. [Din fr. *annexionniste*].

anexítă, anexite f. (med.) inflamaţie a trompelor şi a ovarelor. [Din fr. *annexite*].

anexiúne, anexiuni f. alipire cu forţa de către un stat a teritoriului altui stat. [Din fr. *annexion,* lat. *annexio, -onis*].

anfiládă, anfilade f. şir de clădiri, portice, colonade etc., aşezate în linie dreaptă. [Din fr. *enfilade*].

angajá, angajez vb. **1.** (tr.) a primi să lucreze într-un loc de muncă: *a angajat mulţi tineri la firma sa;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) încadra într-un loc de muncă prin încheierea unui contract: *un scriitor angajează drept copist pe un tînăr evreu de o sărăcie înspăimîntătoare.* CĂL.; *a angaja un profesor;* **3.** (tr.) a primi să efectueze ceva: *a angajat o lucrare;* **4.** (refl.) a-şi lua o obligaţie, a se obliga la ceva; a făgădui: *s-a angajat să plece;* **5.** (tr.) a atrage după sine o obligaţie, o răspundere: *articolul nu angajează redacţia;* (p. ext.) *ideea de infinit ... nu antrenează şi nu angajează problematica, ca o idee călăuzitoare.* BL.; **6.** (tr. şi refl.) a (se) antrena într-o acţiune, într-o discuţie: *Comte s-a angajat astfel în aprigă luptă împotriva ipotezelor metafizice.* BL.; (p. ext.) *găseşte dările neplătite şi-şi angajează munca pe un an.* EM.; **7.** (refl.) a o apuca pe un anumit traseu, într-o anumită direcţie: *femeia s-a angajat pe vreo stradă mărginaşă şi a dispărut.* GHEŢIE; *automobilul se angajase pe autostradă;* **8.** (tr.) a lua temporar cu chirie: *am angajat o maşină pînă la gară;* **9.** (mil.; refl. şi tr.) a începe o acţiune de luptă. [Din fr. *engager*].

angajamént, angajamente n. **1.** faptul de a (se) angaja (undeva, la cineva); (concr.) act în care se consemnează acest fapt: *a obţinut un angajament la bancă;* **2.** promisiune prin care cineva îşi ia obligaţia să facă ceva; obligaţie: *n-au luat nici un angajament.* AL.; *nu pot acuza opoziţiunea că-i împiedică sau îi trăgăneşte ingajamentele.* EM.; **3.** aranjament, convenţie: *urmările angajamentelor cu Turcia n-au întîrziat să se arate.* BL.; (şi: (înv.) **ingajament**). [Din fr. *engagement*].

angajánt, ~ţi, angajantă, ~e a. care angajează, care atrage, care implică pe cineva într-o acţiune. [*Angaja* + *-ant;* cf. fr. *engageant*].

angajáre, angajări f. **1.** acţiunea de a (se) angaja; **2.** încadrare ca salariat; ocupare a unui loc de muncă: *trecuseră două săptămîni de la angajarea mea.* GHEŢIE; **3.** antrenare într-o acţiune, într-o activitate: *angajarea într-o depăşire;* **4.** asumare a unei obligaţii, a unui acord: *aveau colaborarea mai multor tineri de elită şi angajări de abonamente.* BAC.; **5.** începere a unei acţiuni militare: *angajarea trupelor în luptă.* [V. *angaja*].

angaját, ~ţi, angajată, ~e a. **1.** care şi-a luat o obligaţie, care şi-a luat un angajament: *nu înţelegem ca o voinţă angajată să vrea ceva contra angajamentelor ce le-au luat în mod formal.* EM.; **2.** care susţine, care urmăreşte ceva (din punct de vedere politic, social, cultural etc.): *dumneavoastră sînteţi angajaţi, partizanii unui anumit curent politic.* GHEŢIE; (p. ext.) *reliză o rece disertaţie filozofică, şi nu o dezbatere politică angajată.* GHEŢIE. // m., f. persoană încadrată într-un loc de muncă: *cei dintîi care au sosit la locul dramei au fost angajaţii firmei din apropiere.* GHEŢIE. [V. *angaja*].

angará, angarale f. **1.** (înv.) dare în bani sau în natură peste cele legiuite: *o poruncă merge după altă pentru angării, dabile, împlinele.* B.-DEL.; *biruri şi angarale.* POP; **2.** (la pl.) prestaţie, muncă fără plată în folosul statului; **3.** (reg.; în forma **angárie**) pasăre de curte; **4.** (de obicei la pl.) greutate materială, belea, necaz; (şi: (înv.) **angárie,** pl. **angárii**). [Din gr. mod. *angaría*].

angárie f. v. angara.

angeítă, angeite f. (med.) inflamaţie a vaselor sangvine. [Din fr. *angéite*].

ángel, angeli m. (latinism) **1.** înger; **2.** (fig.) fiinţă iubită (considerată preferată): *infirmul autor e torturat ... de angelul infidel, după care lamentează fără consolare.* C. [Din lat. *angelus*].

angelésc, ~şti, angeleáscă, ~eşti a. (rar) îngeresc: *cele două sensuri date fiinţelor angeleşti erau curente în tradiţia biblică.* CĂL. [*Angel* + *-esc*].

angélic, ~ci, angelică, ~ce a. **1.** îngeresc, divin: *angelică madonă.* AL.; (fig.) *desfăşoară înainte-i amorul lui angelic.* EM.; (subst.) *fenomene de lumină şi angelic, izbucnind în pacea agrestă în care murise Pan.* CĂL.; **2.** (p. ext.) desăvîrşit: *bunătate angelică.* [Din fr. *angélique,* lat. *angelicus*].

angelícă f. **1.** plantă erbacee aromatică din familia umbeliformelor, cu flori alb-verzui şi cu frunze mari, a cărei rădăcină se foloseşte în industria farmaceutică; angelină (*Angelica archangelica*): *pui zahăr cît vrei să fie de dulce, pui inipere, izmă-creaţă, anghelică şi coji de portocală.* HOGAŞ; **2.** băutură alcoolică preparată din această plantă: *am gustat de dimineaţă nişte anghelică de casă.* CAR.; (şi: (reg.) **anghelică**). [Din lat. *angelica,* gr. mod. *anghélika,* fr. *angélique*].

angelínă f. (bot.) angelică (*Angelica archangelica*). [De la *angelică*].

angelísm, angelisme n. (rar) trăsătură, purtare de înger: *chiar divagaţiile, moralităţile, naivele satanisme şi angelisme de foileton ... devin savuroase.* CĂL. [*Angel* + *-ism*].

angelitáte f. (rar) puritate de înger: *impresia de candoare şi de angelitate.* CĂL. [*Angel* + *-itate;* cf. it. *angelità*].

angelizáre, angelizări f. (rar) atribuire de calităţi îngereşti: *pentru a duce la capăt angelizarea eglogei.* CĂL. [*Angel* + *-izare*].

angelolatríe f. erezie care constă în adorarea îngerilor. [Din fr. *angélolâtrie*].

angelologíe f. parte a dogmaticii care tratează despre îngeri. [Din fr. *angélologie*].

angélus n. rugăciune catolică în amintirea incarnării lui Isus Hristos. [Cuv. lat.].

anghelícă f. v. angelică.

anghemáht, anghemahturi n. mîncare de carne cu sos alb de lămîie. [Din germ. *Eingemachte*].

anghilă, anghile f. peşte migrator, cu corpul alungit, care trăieşte în fluviile Europei; ţipar (*Anguilla anguilla*). [Din fr. ***anguille,*** lat. ***anguilla***].

anghinăre f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori roşii-violacee învelite în solzi cărnoşi, comestibili, cu frunze mari, spinoase, folosită în medicină şi în alimentaţie (*Cynara scolymus*). [Din gr. mod. ***ankinára***].

anghínă[1] f. v. nanchin.

anghínă[2]**, anghine** f. inflamaţie a gîtului şi a amigdalelor; **anghină pectorală,** boală caracterizată prin sufocări şi dureri în regiunea inimii: *moare într-o criză de anghină pectorală.* CĂL.; **anghină difterică,** difterie: *copilul moare de anghină difterică.* CĂL.; (şi: **anginǎ**). [Din fr. ***angine,*** lat. ***angina***].

anghíră f. v. anchiră.

angínă f. v. anghină[2].

angiografíe, angiografii f. studiu radioscopic sau radiografic al vaselor sangvine după introducerea unor substanţe opace la radiaţii. [Din fr. ***angiographie***].

angióm, angioame n. (med.) tumoare benignă formată prin lărgirea vaselor sangvine. [Din fr. ***angiome***].

angiopatíe, angiopatii f. (med.) afecţiune a vaselor sangvine. [Din fr. ***angiopathie***].

angiospérm, ~i, angiospermă, ~e a. cu sămînţa închisă în fruct: *plante angiosperme.* // f. (la pl.) încrengătură de plante ale căror seminţe sînt închise în fructe; (şi la sg.) plantă din această încrengătură. [Din fr. ***engiosperme***].

angîş n. (reg.) carîmb la loitra carului. [Din turc. ***angic*** „car mare"].

angléză f. dans de origine engleză, care se execută în grup, dansatorii schimbîndu-şi necontenit locul. [Din fr. ***anglaise***].

anglicán, ~i, anglicaná, ~e a. care ţine de anglicanism, referitor la anglicanism: *o luă, aproape alergînd, pe lîngă biserica anglicană.* GHEŢIE. // m., f. adept al anglicanismului. [Din fr. ***anglican,*** engl. ***anglican***].

anglicanísm n. religia protestantă a Angliei, cuprinzînd trei ramuri (metodică, evanghelistă şi calvinistă), care conservă în mare parte dogmele calvinismului, dar susţine încă instituţia divină a episcopilor şi ierarhia sacerdotului, avînd în frunte pe rege. [Din fr. ***anglicanisme,*** engl. ***anglicanism***].

anglicísm, anglicisme n. expresie specifică limbii engleze; cuvînt de origine engleză împrumutat de o altă limbă şi neintegrat în sistemul acesteia: *fiind vorba de anglicisme, ... pronunţia ridică dificultăţi.* D. [Din fr. ***anglicisme***].

anglicizánt, ~ţi, anglicizantă, ~e a. (rar) care foloseşte multe anglicisme: *nuvelele anglicizantului Dragoş Protopopescu fac impresia de pastişe prin cultivarea unui umor al absurdului.* CĂL. [De la ***anglicism*** (după *latinizant*)].

anglíe f. (înv. şi pop.) stofă inferioară: *nădragi de anglie.* CR. [De la ***Anglia*** n. pr.; cf. sb. ***anglija***].

anglíst, ~şti, anglistă, ~e m., f. specialist în anglistică. [Din fr. ***angliste***].

anglístică f. studiul limbii, culturii şi civilizaţiei engleze. [Din germ. ***Anglistik,*** engl. ***Anglistics***].

anglo-américăn, ~i, anglo-americană, ~e a. care aparţine Angliei şi Americii de Nord (Statele Unite ale Americii): *lumea anglo-americană ... interesează din ce în ce mai mult.* CĂL.; *flota anglo-americană de război.* // m., f. (de obicei la pl.) persoană care face parte din populaţia Angliei şi Americii de Nord. [Din fr. ***anglo-américain***].

anglofobíe f. ură faţă de englezi şi faţă de ceea ce aparţine englezilor. [Din fr. ***anglofobie***].

anglofón, ~i, anglofonă, ~e a. şi m., f. (persoană) care vorbeşte limba engleză; (p. restr.) englez sau nordamerican. [Din fr. ***anglophone***].

anglomán, ~i, anglomană, ~e a. şi m., f. (persoană) care are o admiraţie exagerată pentru englezi şi pentru ceea ce le aparţine: *poate curînd vom trece Manha în vrun balon aerostatic şi atunci ne vom vedea anglomani.* NEGR. [Din fr. ***anglomane***].

anglomaníe f. admiraţie exagerată faţă de englezi şi faţă de ceea ce le aparţine. [Din fr. ***anglomanie***].

anglo-saxón, ~i, anglo-saxonă, ~e a. care aparţine populaţiilor germanice ce au ocupat Insulele Britanice în sec. V-VI: *chinejii sau negrii din America nu se schimbă printr-un proiect de lege în rasă anglo-saxonă, chiar dacă ar vorbi englezeasca americană.* EM. // m., f. persoană care face parte din aceste populaţii. [Din fr. ***anglo-saxon***].

angoasă, angoasez vb. (tr.) a provoca o angoasă; a nelinişti. [Din fr. ***angoisser***].

angoasánt, ~ţi, angoasantă, ~e a. neliniştitor, îngrijorător. [Din fr. ***angoissant***].

angoásă, angoase f. nelinişte, îngrijorare, teamă; sentiment de înstrăinare al omului în filozofia existenţialistă. [Din fr. ***angoisse***].

angobăt, ~ţi, angobată, ~e a. acoperit cu angobă: *ţiglă angobată.* [***Angobă*** + *-at*].

angóbă f. v. engobă.

angoléz, ~i, angoleză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Angolei sau populaţiei ei, referitor la Angola sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Angola. [Din fr. ***angolais***].

angóra f. **1.** nume dat unor specii de animale (capre, iepuri, pisici) cu părul lung şi mătăsos; **2.** (p. ext.) părul prelucrat al acestor animale: *pulover de angora.* [Din fr. ***angora;*** cf. ***Angora*** (***Ankara***) n. pr.].

angrená, angrenez vb. **1.** (tr.) a cupla roţile dinţate; **2.** (tr. şi refl.) a (se) antrena într-o acţiune: *mi-am angrenat şi colegii la această lucrare.* [Din fr. ***engrener***].

angrenáj, angrenaje n. ansamblu de roţi dinţate şi de pinioane care se angrenează unele pe altele în mişcare; (fig.) *în angrenajul argumentării intervin factori mai hotărîtori decît logica în sine.* BL. [Din fr. ***engrenage***].

angrenáre, angrenări f. acţiunea de a (se) angrena şi rezultatul ei. [V. ***angrena***].

angrenát, ~ţi, angrenată, ~e a. **1.** care este cuplat încît poate transmite sau primi mişcarea: *roţile angrenate nu trebuie oprite brusc;* **2.** (fig.) antrenat, mobilizat într-o acţiune: *persoanele angrenate nu s-au dovedit întotdeauna la nivelul exigenţelor.* [V. ***angrena***].

angró adv. în cantitate mare; cu ridicata. [Din fr. ***en gros***].

angrosíst, ~şti, angrosistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care face comerţ angro: *bancherul de comerţ are şi el amicii lui: negustori engrosişti, proprietari mari, meseriaşi însemnaţi.* EM.; (şi: (înv.) **engrosist**). [***Angro*** + *-ist*].

angstróm, angstromi m. (fiz.) unitate de măsură pentru lungimi de undă egală cu a zecea milioana parte dintr-un milimetru. [Din fr. ***angstrœm***].

angulár, ~i, angulară, ~e a. în formă de unghi, care are unghiuri; unghiular. [Din lat. ***angularis,*** fr. ***angulaire***].

angulós, ~şi, anguloásă, ~e a. (rar) colţuros, ascuţit: *femeile nu sînt aşa frumoase ca prin părţile Săliştei, ci ososase, cu faţa anguloasă.* CĂL.; (p. ext.) *Anna e anguloasă, cu nas acut.* CĂL. [Din fr. ***anguleux***].

anhidrídă, anhidride f. combinaţie chimică rezultată, de obicei, din deshidratarea unui acid; **anhidridă carbonică,** bioxid de carbon. [Din fr. ***anhydride***].

anhidrít, anhidriţi m. sulfat anhidru natural de calciu. [Din fr. ***anhydrite***].

anhídru, ~i, anhidră, ~e a. lipsit de apă: *substanţă anhidră; material anhidru.* [Din fr. ***anhydre***].

anicónic, ~ci, aniconică, ~ce a. fără icoane: *religie aniconică; templu aniconic.* [***An-***[3] + ***iconic***].

anihilá, anihilez vb. (tr.) **1.** a înlătura, a desfiinţa o acţiune sau efectul unei acţiuni: *aceasta înseamnă a slăbi cu totul disciplina în şcoală, a anihila prestigiul şi autoritatea oricărui învăţător.* EM.; **2.** a împiedica, a obstrucţiona: *omul va încerca ... revelarea misterelor, dar el e ... veşnic anihilat în tentativele sale.* BL.; **3.** (fig.) a reduce la tăcere. [Din fr. ***annihiler,*** lat. ***annihilare***].

anihilánt, ~ţi, anihilantă, ~e a. care anihilează; anihilator: *nu există nici o situaţie care să ducă pe român la disperare anihilantă.* BL. [Din fr. ***annihilant***].

anihiláre, anihilări f. acţiunea de a anihila; anulare; nimicire: *s-ar fi ajuns degrabă şi în gîndirea europeană la anihilarea aplicării matematicii în studiul naturii.* BL. [V. ***anihila***].

anihilát, ~ţi, anihilată, ~e a. **1.** al cărui efect a fost anulat; a cărui acţiune a fost anulată; **2.** (fig.) redus la tăcere; pus la punct. [V. ***anihila***].

anihilatór, ~i, anihilatoáre a. anihilant: *efect anihilator.* [Din fr. ***annihilateur***].

aníi, anili m. plantă exotică din care se extrage indigoul; indigotier (*Indigofera trictoria*). [Din fr. ***anil***].

anilína f. lichid uleios incolor (extras din indigo şi din păcura de huilă), folosit în industria coloranţilor, a medicamentelor etc. [Din fr. ***aniline,*** germ. ***Anilin***].

animá, aním vb. (tr. şi refl.) **1.** a da sau a căpăta mai multă viaţă; a (se) însufleţi: *privirile reci şi scrutătoare se animaseră de astă dată şi se furişau prin ungherele ascunse ale odăii.* GHEŢIE; (fig.) *chiar ţărna din morminte s-animă şi tresare.* AL.; **2.** a (se) face mai activ sau mai expresiv: *animaţi de-o nouă viaţă, gîndăceii din pămînt la lumină ies în faţă.* AL. [Din fr. ***animer,*** lat. ***animare***].

animál, animale n. **1.** fiinţă vie înzestrată cu capacitatea de a simţi şi de a se mişca: *ba un soare, ba un rege, ba un animal domestic.* EM.; **2.** (p. restr.) mamifer; **3.** (fig.) om brutal. // a. **1.** care este propriu acestor fiinţe, care se referă la aceste fiinţe: *de obicei, figurile animale şi umane sînt abrupt geometrizate.* BL.; *viaţă animală;* **regnul animal,** totalitatea acestor fiinţe; **2.** de natură organică; **3.** trupesc, corporal: *experienţa animală se organizează pe scheme arhetipice, în corelaţie deci cu sisteme reactive înnăscute.* BL.; **4.** (fig.) senzual; fizic: *puterea animală a trupului.* NEGR. [Din lat. ***animal, animalis,*** fr. ***animal***].

animálcul, animalcule n. animal foarte mic, care nu se poate vedea decît cu ajutorul microscopului: *potrivit acestei teorii, organismul este deplin prefigurat sau preformat în ovul sau în animalculul seminal.* BL.; (şi: **animalicul**). [Din fr. ***animalcule***].

animalculár, ~i, animalculară, ~e a. (rar) (care ţine) de animalcul: *o creştere în dimensiuni a organismului, complet dat, în chip minuscul, încă în starea ovulară (sau animalculară).* BL. [***Animalcul*** + *-ar*].

animalculísm n. concepţie potrivit căreia viitorul organism ar exista prefigurat în spermatozoid. [Din fr. ***animalculisme***].

animalculíst, animalculişti m. adept al animalculismului; spermantist. [Din fr. ***animalculiste***].

animálic, ~ci, animalică, ~ce a. **1.** de animal, specific animalelor: *celula organică ce compune astăzi creierul animalic cel mai dezvoltat.* EM.; **2.** (fig.) brutal, necivilizat: *porniri animalice.* [Din germ. ***animalisch***].

animalícul m. v. animalcul.

animaliér, ~i, animalieră, ~e a. **1.** referitor la animale, de animal: *produse animaliere;* **2.** care reprezintă animale: *motiv animalier; pictor animalier.* [Din fr. ***animalier***].

animalitáte f. natură animală, caracter de animal; lipsă de sensibilitate: *omul este mai întîi o fiinţă în care animalitatea are intensităţi şi proporţii depline.* BL. [Din fr. ***animalité***].

animalizá, animalizez vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină animal; a (se) degrada, a (se) abrutiza: *despotism şi demagogie nu egalizează numai pe oameni, ci-i animalizează totodată.* EM. [Din fr. ***animaliser***].

animalizáre f. acţiunea de a (se) animaliza şi rezultatul ei: *printr-o asemenea definiţie omul îndură de fapt o animalizare.* BL. [V. ***animaliza***].

animáre f. **1.** acţiunea de a (se) anima şi rezultatul ei; **2.** atribuire a trăsăturilor fiinţelor vii: *Galilei nu era străin de o atare animare metafizică.* BL. [V. ***anima***].

animát, ~ţi, animată, ~e a. **1.** care are viaţă; viu, însufleţit: *Aristotel întrebuinţează metoda analogiei, atribuind corpurilor inerte o aspiraţie ca a fiinţelor animate.* BL.; (fig.) *înfăţişau un tablou foarte natural şi animat.* NEGR.; **desene animate,** film realizat dintr-o suită de desene a căror proiecţie dă impresia de mişcare; **2.** realizat cu vioiciune, cu intensitate; plin de viaţă; intens: *murmurul unor conversaţii animate răzbătu de jos.* GHEŢIE. [V. ***anima***].

animáto adv. (muz.) cu căldură, cu însufleţire. [Cuv. it.].

animatór, ~i, animatoáre m., f. persoană care însufleţeşte, care stimulează o activitate: *adevăratul ei redactor şi animator fu însă G.Ibrăileanu.* CĂL. [Din fr. ***animateur***].

animáţie, animaţii f. însufleţire, vioiciune, mişcare continuă: *dar deodată pe coline scade animaţia.* TOP.; *e multă animaţie pe străzi;* (şi: (înv.) **animaţiune**). [Din fr. ***animation,*** lat. ***animatio, -onis***].

animaţiúne f. v. **animaţie.**

ánimă, anime f. (latinism) suflet, spirit: *să simţim împreună cu el toate afectele sufletului său, toate situaţiunile animei sale.* EM. [Din lat. ***anima***].

animísm n. **1.** doctrină după care sufletul ar fi cauza primă a faptelor vitale şi intelectuale; **2.** teorie filozofică care identifică sufletul cu viaţa animală; **3.** credinţă a oamenilor primitivi şi a copiilor în existenţa vieţii şi la lucrurile neînsufleţite: *prin animism, adică prin tendinţa primitivului de a însufleţi lucrurile.* BL.; *animismul e factorul creator al mitologiilor şi al superstiţiilor: natura moartă învie şi respiră, munţi, izvoare şi păduri sînt locuite de spirite, de zei şi zîne.* [Din fr. ***animisme,*** germ. ***Animismus***].

animíst, ~şti, animistă, ~e a. care ţine de animism, referitor la animism: *Anghel mînuieşte abil umorul animist.* CĂL. // m. adept al animismului: *neputînd face deosebire între spirit şi materie, între vis şi realitate, el e animist.* CĂL. [Din fr. ***animiste***].

animístic, ~ci, animistică, ~ce a. (rar) animist; însufleţitor: *abia pe alocuri dăm de maniera animistică şi dramatică.* CĂL. [Din it. ***animistico,*** germ. ***animistisch***].

animozitáte, animozităţi f. ură înfocată, atitudine ostilă; neînţelegere între două (grupuri de) persoane: *republica literelor nu e scutită de animozităţi şi lupte civile.* CAR.; *atmosferă de animozitate.* [Din fr. ***animosité,*** lat. ***animositas, -atis***].

anín m. v. **arin.**

aníná, anín vb. (pop.) **1.** (tr.) a agăţa, a atîrna: *leagă turbinca la gură ... ş-o aninã într-un copac.* CR.; **2.** (tr.) a aduce vînatul la strîmtoare: *anin capra-neagră;* **3.** (refl.) a se agăţa, a se prinde de ceva: *cum s-anină despre zori roua limpede pe flori.* AL.; *mi-aş da din drumul jos cu paraşuta, să mă anin de crengile stejarului.* VIERU; **4.** (fig.; tr.) a se lega de cineva, a căuta pricină: *te anini de proprietatea altuia.* AL. [Lat. ***anninare***].

aníná, aníná f. acţiunea de a (se) anina. [V. ***anina***].

aninát, ~ţi, aninată, ~e a. agăţat, prins, atîrnat: *perdele, şaluri, straie aninate-n cui par fiinţe omeneşti.* EM. [V. ***anina***].

aníná f. v. **arină**[1].

aninătoáre, aninători f. (pop.) **1.** agăţătoare, gaică; **2.** loc îngust în munţi unde se prinde vînatul: *prin aninătorile ... unde se iveşte ... vînatul de la munte.* OD. [***Anina*** + ***-ătoare***].

anión, anioni m. (chim.) ion cu sarcină negativă. [Din fr. ***anion***].

anisón m. v. **anason.**

anistóric, ~ci, anistorică, ~ce a. situat în afara istoriei: *viaţa anistorică e stăpînită de categoriile şi de imperativele organicului.* BL. [***An-***[3] + ***istoric***].

anistorísm n. înlocuire a studiului concret al evenimentelor istorice prin speculaţii teoretice abstracte. [***Anistor****(ic)* + ***-ism***].

anişór, anişori m. diminutiv al lui an[1]: *ăl mare să fi avut şapte anişori.* CAR. [***An*** + ***-işor***].

aniversá, aniversez vb. (tr.) a sărbători un eveniment cu prilejul împlinirii unui număr de ani de la data la care s-a petrecut: *aniversăm apariţia, acum 100 de ani, a primei ediţii a dicţionarului.* [De la ***aniversar***].

aniversár, ~i, aniversară, ~e a. care aminteşte de un eveniment din alt an, petrecut la aceeaşi dată; (rar) aniversativ: *serbare aniversară.* [Din fr. ***anniversaire,*** lat. ***anniversarius***].

aniversáră f. v. **aniversare.**

aniversáre, aniversări f. **1.** faptul de a aniversa: *la cutare aniversare a naşterii sale se conversează.* CĂL.; **2.** zi aniversară: *la aniversară.* EM.; (şi: (înv.) **aniversară**). [V. ***aniversa***].

aniversatív, ~i, aniversativă, ~e a. (rar) cu caracter de aniversare; aniversar. [De la ***aniversa***].

anizotróp, ~i, anizotropă, ~e a. care prezintă anizotropie. [Din fr. ***anisotrope***].

anizotropíe f. (fiz.) proprietate a unei substanţe de a prezenta caracteristici fizice variate în funcţie de direcţia de măsurare şi de observare. [Din fr. ***anisotropie***].

anjambamént n. v. **enjambament.**

anocáto adv. (înv.) anapoda; talmeş-balmeş: *îmi fac casa anocato.* AL. [Din gr. mod. ***anokáto*** „deasupra-dedesubt"].

anód, anozi m. electrod pozitiv. [Din fr. ***anode***].

anódic, ~ci, anodică, ~ce a. care ţine de anod, care provine de la anod. [Din fr. ***anodique***].

anodín, ~i, anodină, ~e a. **1.** care potoleşte durerea: *remediu anodin;* **2.** inofensiv; **3.** neînsemnat, fără valoare: *ultimul punct merită singur să fie relevat, căci celelalte sînt atît de anodine încît se combat prin ele însăşi.* EM.; *satiră anodină.* [Din fr. ***anodine***].

anodinitáte f. (rar) faptul, însuşirea de a fi anodin, fără valoare: *multe poeme metaforice, ... transcrise în roman sînt de o deconcertantă anodinitate.* CĂL. [***Anodin*** + ***-itate***].

anodóntă, anodonte f. (zool.) scoică de baltă; scoică de apă dulce (*Anodonta cygnea*). [Din fr. ***anodonte,*** lat. ***anodonta***].

anodontíe, anodontii a. (med.) absenţă a tuturor dinţilor. [Din fr. ***anodontie***].

anofél, anofeli a. **ţînţar anofel,** v. **ţînţar.** [Din fr. ***anophèle***].

anoftalmíe, anoftalmii f. lipsă (congenitală) a globilor oculari. [Din fr. ***anophtalmie***].

anomál, ~i, anomală, ~e a. **1.** neregulat: *verb anomal;* **2.** care prezintă o anomalie. [Din fr. ***anomal,*** gr. ***anomalós***].

anomalíe, anomalii f. **1.** însuşirea a ceea ce este anomal; abatere de la normal, neregularitate: *anomaliile graiului;* **2.** defect grav, meteahnă: *a vorbi despre anume anomalii ale spiritului ştiinţific nu înseamnă numaidecît a fi un detractor sau chiar un adversar al ştiinţei.* BL. [Din fr. ***anomalie***].

anómic, ~ci, anomică, ~ce a. lipsit de reguli, caracterizat prin anomie[1]: *şi-au format ... această reprezentare puternică a unei vieţi sociale anomice.* D. [Din germ. ***anomisch***].

anomíe[1], anomii f. (stare, situaţie caracterizată prin) lipsă a regulilor; absenţă a unei organizări naturale sau legale; lipsă a normelor morale: *cînd nu prea ştii la ce să te aştepţi, ... se cheamă că societatea suferă de anomie.* D. [Din fr. ***anomie,*** germ. ***Anomie***].

anomíe[2], anomii f. incapacitate de a evoca nume (de persoane, de localităţi). [Din fr. ***anomie***].

anoním, ~i, anonimă, ~e a. **1.** (şi subst.) fără nume sau cu nume necunoscut, tăinuit: *cosmografia anonimului din Ravenna, o compilaţie din veacul al 7-lea.* EM.; **2.** al cărui autor nu este cunoscut: *primeşte sistematic scrisori anonime.* CĂL.; **3.** (fig.; şi subst.) lipsit de importanţă; nesemnificativ: *condiţionate de existenţa anonimă a omului în orizontul misterului.* BL.; *romanul s-a bucurat de aceeaşi aprobare ..., detractori fiind doar anonimi.* CĂL.; **4. societate anonimă,** întreprindere (industrială, comercială, financiară etc.) formată prin asociere de capital: *banca şi moara fuseseră societăţi anonime.* GHEŢIE. // n. (înv.) anonimat: *păstrează anonimul.* // f. scrisoare nesemnată. [Din fr. ***anonyme,*** lat. ***anonymus***].

anonimát n. faptul de a fi anonim; situaţia, starea a ceea ce este anonim: *prăbuşirea personajului în mizerie şi anonimat este finalul ce-i place îndeosebi.* CĂL. [Din fr. ***anonymat***].

anonimitáte f. caracter anonim: *anonimitatea literaturii populare.* [Din germ. ***Anonymität***].

anopsíe, anopsii f. (livr.) lipsă a vederii. [Din fr. ***anopsie***].

anorexíe, anorexii f. (med.) lipsă a poftei de mîncare. [Din fr. ***anorexie***].

anorgánic, ~ci, anorganică, ~ce a. fără viaţă, neînsufleţit; din regnul mineral: *succesiunea fenomenelor de trecere din starea amorfă şi de absolută nemişcare, prin starea chimică anorganică.* EM.; (subst. n.) *au susţinut cu convingere teza continuităţii dintre organic şi anorganic.* BL.; **chimie anorganică,** ramură a chimiei care se ocupă cu studiul corpurilor minerale. [Din fr. ***anorganique***].

anorganicitáte f. (rar) însuşirea de a fi anorganic. [***Anorganic*** + ***-itate***].

anorhidíe, anorhidii f. (biol.) **1.** lipsă sau atrofie a testiculelor; **2.** absenţă a secreţiei testiculare interne. [Din fr. ***anorchidie***].

anormál, ~i, anormală, ~e a. **1.** care se abate de la normal, contrar regulii obişnuite: *băiatul nu se acomodează şi, mai ales, duce o viaţă anormală.* GHEŢIE; *fenomen anormal;* (adv.) *sînt limite dincolo de care nici un om nu poate trece, fără să simtă şi să gîndească anormal.* GHEŢIE; **2.** care prezintă infirmităţi fizice sau psihice: *mamă a unor copii anormali.* CĂL.; (subst.) *el este propriu-zis un anormal.* CĂL. [Din fr. ***anormal,*** lat. ***anormalis***].

anormalitáte, (rar) **anormalităţi** f. faptul sau însuşirea de a fi anormal: *scene de desfrîu sexual şi anormalităţi erotice pigmentează, fără fineţa voluptăţii, cartea.* CĂL. [***Anormal*** + ***-itate***].

anosmíe, anosmii f. (biol.) pierdere a simţului mirosului. [Din fr. ***anosmie***].

anóst, ~şti, anostă, ~e a. **1.** (înv.) fără gust, nesărat, neplăcut: *bre, că anoşti mai sînt!* AL.; **2.** plicticos, monoton: *ce viaţă goală şi anostă!* VLAH.; *e foarte anost.* [Din gr. mod. ***ánostos***].

anosteálă, anosteli f. (rar) urît, plictiseală: *prostia pe care o făcusem să m-afund în sălbăticia şi anosteala asta.* VLAH. [***Anosti*** + ***-eală***].

aností, anostesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) plictisi: *cum mă anosteşte omul ăsta!* VLAH. [De la ***anost***].

anotă vb. v. **adnota.**

anotáţie f. v. **adnotaţie.**

anotaţiúne f. v. **adnotaţie.**

anotímp, anotimpuri n. fiecare dintre cele patru mari diviziuni ale anului: *emigranţii îşi iau ca ceasornic un cocoş şi estimează anotimpul empiric.* CĂL.; *cele patru anotimpuri sînt: primăvara, vara, toamna şi iarna.* [***An*** + ***timp;*** cf. germ. ***Jahreszeit***].

anrocamént, anrocamente n. îngrămădire de stînci şi pietre prinse în beton, care formează platforme, diguri etc. [Din fr. ***enrochement*** (după *roc*ă)].

ansámblu, ansambluri n. **1.** mulţime de elemente asociate funcţional, estetic etc.: *să nu mi se reproşeze că din ansamblul gîndirii greceşti am ales un exemplu care numai incidental ar confirma vederea noastră.* BL.; **de ansamblu,** care se referă la elementele generale ale unei realităţi; general: *facilitează o primă orientare de ansamblu asupra fenomenelor.*

BL.; **în ansamblu,** în linii mari: *situaţia se prezintă bine în ansamblu;* **2.** colectiv de artişti: *ansamblu folcloric.* [Din fr. ***ensemble***].

ánsă, anse f. **1.** toartă de care se prinde un vas, un coş etc.; **2.** formaţie anatomică în formă de toartă; **3.** întrînd îngust (şi adăpostit) al mării. [Din fr. ***anse,*** lat. ***ansa***].

anseriformă, anseriforme f. (la pl.) ordin de păsări înotătoare cu ciocul (lat şi) prevăzut cu lame cornoase sau cu zimţi; palmipede; (şi la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. ***anseriformes***].

anşoá m. **1.** peşte mic care trăieşte în Marea Mediterană şi în Oceanul Atlantic (*Engraulis encrassicholus*); **2.** pastă făcută din carnea acestui peşte care se consumă ca aperitiv. [Din fr. ***anchois***].

antablaménţ, antablamente n. element de arhitectură care susţine acoperişul şi se sprijină pe ziduri sau pe coloane. [Din fr. ***entablement***].

antagónic, ~ci, antagonică, ~ce a. antagonist: *biografia şi romanul stau pe poziţii antagonice.* CĂL. [Din fr. ***antagonique***].

antagonísm, antagonisme n. rivalitate, luptă între două forţe contrare; opoziţie de idei sau de atitudini; vrăjmăşie: *între adevărata ştiinţă şi între viaţa practică nu poate fi antagonism.* MAIOR.; *între naţional şi uman nu e nici un antagonism.* STĂNIL. [Din fr. ***antagonisme,*** lat. ***antagonismus***].

antagoníst, ~şti, antagonistă, ~e a. care reprezintă un antagonism, care se află în opoziţie; antagonic, antagonistic. // m., f. persoană care luptă contra alteia; adversar: *cu mare greutate servitorii otelului au putut scoate pe infortunata femeie din ghearele teribilei sale antagoniste.* EM. [Din fr. ***antagoniste,*** lat. ***antagonista, antagonistus***].

antagonístic, ~ci, antagonistică, ~ce a. antagonist. [Din germ. ***antagonistisch***].

antál, antale şi (rar) **antaluri** n. (înv.) butoi de stejar (pentru băuturi), avînd capacitatea de 50 sau 100 de vedre: *desfundă largi antale, beu lacom fără cupe.* AL. [Din ucr. ***antal***].

antálgic, ~ci, antalgică, ~ce a. care calmează durerea; calmant. [Din fr. ***antalgique***].

antamá, antamez vb. (franţuzism; tr.) **1.** a tăia, a inciza; a pătrunde; **2.** a decupa (luînd o parte); a diminua. [Din fr. ***entamer***].

antanaclázã, antanaclaze f. figură de stil constînd în reluarea unui cuvînt, dar cu altă accepţiune. [Din fr. ***antanaclase***].

antanagógă, antanagoge f. replică la un argument sau la o acuzaţie; contraargument. [Din fr. ***antanagoge***].

antántă, antante f. **1.** alianţă militară (pe timp de război); **2.** (livr.) înţelegere, convenţie, acord. [Din fr. ***entente***].

antárctic, ~ci, antarctică, ~ce a. situat la Polul Sud sau în regiunea Polului Sud; care are caractere proprii acestei regiuni: *era un fel de fag, asemănător cu cel de la noi, fagul antarctic.* TUD.; *climă antarctică;* (subst.) *mute-se arcticul, strămute-se andarcticul.* CANT.; (şi: (înv.) **andarctic**). [Din fr. ***antarctique,*** lat. ***antarcticus***].

ántă, ante f. (arhit.) pilastru pătrat care prelungeşte zidurile laterale ale unei construcţii. [Din fr. ***ante***].

ante- element de compunere cu semnificaţia „înainte". [Din lat. ***ante***].

antebálic, ~ci, antebelică, ~ce a. anterior unui război. [***Ante-*** + lat. ***bellicus***].

antebráţ, antebraţe n. parte a braţului de la cot pînă la încheietura mîinii. [***Ante-*** + ***braţ;*** cf. fr. ***avant-bras***].

antecálcul, antecalcule n. (rar) antecalculaţie. [***Ante-*** + ***calcul***].

antecalculá, antecalculez vb. (tr.) a calcula dinainte. [De la ***antecalcul***].

antecalculáţie, antecalculaţii f. listă cuprinzînd cheltuielile realizării unui proiect; antecalcul. [***Ante-*** + ***calculaţie***].

antecedént, ~ţi, antecedentă, ~e a. care precedă (în timp), care s-a petrecut înainte: *lucrările reprezentanţilor antecedenţi ai ţării.* MAIOR. // n. **1.** fapt petrecut anterior altuia: *aceştia sînt factorii ţărănismului de la 1900 încoace şi cu antecedentele lui.* IBR.; **2.** fapt trecut din viaţa cuiva (la care se raportează unul actual): *individul are antecedente compromiţătoare;* **antecedent penal,** fapt penal din trecutul unui inculpat, de care instanţa ţine seama la stabilirea pedepsei; **3.** (la pl.) simptome care preced o boală; **4.** (gram.) cuvînt la care se raportează un pronume relativ; **5.** (aritm.) primul termen al unui raport. // m. predecesor, înaintaş; strămoş: *întîii antecedenţi de care ştie sînt un negustor de ouă şi pui de găină şi un spiţer.* CĂL. [Din fr. ***antécédent,*** lat. ***antecedens, -entis***].

antecedénţă, antecedenţe f. **1.** anterioritate; **2.** (geol.) fenomen caracterizînd un curs de apă al cărui traseu este anterior deformărilor tectonice. [Din fr. ***antécédence***].

antecesór, ~i, antecesoáre m., f. înaintaş, predecesor: *fost ministru ..., antecesorul d-lui K.* MAIOR.; *nimeni nu are scuza că antecesori iluştri nu i-ar mai fi lăsat nimic de lucrat.* EM. [Din it. ***antecessore,*** lat. ***antecessor***].

antedatá, antedatez vb. (tr.) a pune pe un act sau pe o scrisoare o dată anterioară celei reale. [***Ante-*** + ***data***].

antedatáre, antedatări f. acţiunea de a antedata. [De la ***antedata***].

antedátă, antedate f. dată falsă, anterioară celei adevărate. [***Ante-*** + ***dată***].

antedeluvián a. v. antediluvian.

antedeluvianísm n. v. antediluvianism.

antediluvián, ~eni, antediluviană, ~ene a. **1.** care a existat înaintea diluviului, care a precedat glaciaţia cuaternară: *animal antediluvian;* (iron.) *un astronom care-şi pune ocheană e un animal cu creier contemporan şi cu un ochi antidiluvian.* EM.; **2.** (fig.) foarte vechi; perimat: *idila antediluviană în spaţiu edenic cu stînci uriaşe şi vegetaţie virgină e a romanticilor.* CĂL.; (şi: (înv.) **antidiluvian, antedeluvian**). [Din fr. ***antédiluvien***].

antediluvianísm n. (rar) caracterul, însuşirea a ceea ce este antediluvian, străvechi: *antedeluvianismul e o utopie romantică.* CĂL.; (şi: **antedeluvianism**). [***Antediluvian*** + ***-ism***].

antemăsurătoáre, antemăsurători f. evaluare cantitativă prealabilă a unei lucrări; (concr.) lucrare scrisă care conţine o astfel de evaluare. [***Ante-*** + ***măsurătoare;*** cf. fr. ***avant-métré***].

antemeridián, ~i, antemeridiană, ~e a. (prescurtat: a. m.) care este sau se face înainte de amiază: *căpitanul are timp să-mi notifice în scris nevoile sale, pînă mîine ora 10 antemeridian.* TUD.; *orele antemeridiane.* [Din lat. ***antemeridianus***].

ánte merídem adv. (prescurtat: a. m.) înainte de amiază. [Cuv. lat.].

antenátă, antenate f. (la pl.) subîncrengătură care cuprinde animale prevăzute cu antene (crustacee, miriapode, insecte); (şi la sg.) animal din această subîncrengătură. [Din germ. ***Antennaten***].

anténă, antene f. **1.** fiecare dintre cele două organe senzitive mobile de pe capul insectelor: *la o insectă bunăoară, în locul unei antene tăiate, poate să regenereze un picior.* BL.; **2.** prăjina catargului care sprijină pînza triunghiulară a corăbiilor; **3.** dispozitiv, instalaţie prin care se emit în spaţiu sau se recepţionează unde electromagnetice: *antenă de televizor; antenă colectivă; antenă de cameră; antenă încorporată.* [Din fr. ***antenne,*** lat. ***antenna***].

antenupţiál, ~i, antenupţială, ~e a. anterior nunţii. [Din fr. ***anténuptial***].

antép n. (înv.) varietate de vişin din al cărui lemn cu miros plăcut se făceau ciubuce: *ciubuce de antep şi de iasomie.* FIL. [Din turc. ***antep***].

antepenúltim, ~i, antepenultimă, ~e a. care este înainte de penultimul, care ocupă locul al treilea, socotind de la ultimul. [Din fr. ***antépénultième,*** lat. ***antepaenultimus***].

anteproiéct, anteproiecte n. proiect (sumar) în primă redactare: *i se atribuie călătoriei lui intenţia de a cîştiga consentimentul României pentru anteproiect.* EM. [***Ante-*** + ***proiect;*** cf. fr. ***avant-projet***].

antepúne, antepun vb. (tr.) a pune înainte. [***Ante-*** + ***pune;*** cf. fr. ***antéposer***].

antepúnere, antepuneri f. acţiunea de a antepune; devansare. [V. ***antepune***].

antéră, antere f. parte terminală a staminei, unde se află polenul. [Din fr. ***anthère***].

anteréu n. v. anteriu.

anterídie, anteridii f. organ în care se găseşte anterozoidul. [Din fr. ***anthéridie***].

anteriór, ~i, anterioárã, ~e a. **1.** care se află înainte (în spaţiu), care se află în faţă: *membre anterioare;* **2.** (adesea adv.) care precedă în timp: *nici un eu nu se poate explica numai din trecutul anterior lui.* STĂNIL.; *îşi aminteşte perfect cele petrecute anterior;* **eveniment anterior,** fapt petrecut înainte; **3.** care este articulat în partea dinainte a cavităţii bucale: *vocale anterioare.* [Din fr. ***antérieur,*** lat. ***anterior***].

anterioritáte f. însuşirea de a fi anterior; prioritate în timp: *anterioritatea nu-i certifică valoarea.* [Din fr. ***antériorité***].

anteríu, anterie n. **1.** haină boierească lungă care se îmbrăca peste cămaşă: *cuconaşul purta un antereu de suvaia alb.* NEGR.; **2.** haină lungă pînă la glezne, purtată de preoţii ortodocşi; sutană: *popa Buligă ... unde nu-şi pune poalele antereului în brîu.* CR.; **3.** haină lungă purtată în trecut de lăutari: *cu antereu ăst de lăutar.* AL.; **4.** halat: *anteriul de noapte al coconului.* FIL.; **5.** haină ţărănească purtată peste celelalte haine, înflorată pe piept, pe guler şi pe mîneci, cu găitane de diferite culori; (şi: (înv.) **antereu, antiriu**). [Din turc. ***anteri***].

anteroposteriór, ~i, anteroposterioárã, ~e a. care are direcţia din faţă către spate. [Din fr. ***antéroposterieur***].

anterozoíd, anterozoizi m. celulă sexuală masculină, caracteristică plantelor criptogame. [Din fr. ***anthérozoïde***].

antét, antete n. indicaţie tipărită în partea de sus a unei hîrtii sau a unui plic, conţinînd numele unei instituţii sau al unei persoane: *i se aduse un plic cu antetul Ministerului Instrucţiei Publice.* GHEŢIE. [Din fr. ***entête***].

antetítlu, antetitluri *n.* informaţii înscrise înaintea titlului unei cărţi (precum denumirea instituţiei care s-a ocupat de întocmirea ei). [***Ante-*** + ***titlu;*** cf. fr. ***avant-titre***].

antetrén, antetrenuri n. partea dinainte (detaşabilă), pe două roţi, a unui tun, a unei bucătării de campanie etc. [***Ante-*** + ***tren;*** cf. fr. ***avant-train***].

antetrúpiţă, antetrupiţe f. piesă la plugurile perfecţionate care asigură răsturnarea totală a brazdei. [***Ante-*** + ***trupiţă***].

antevorbitór, ~i, antevorbitoáre m., f. persoană care a vorbit, a luat cuvîntul înainte. [***Ante-*** + ***vorbitor;*** cf. germ. ***Vorredner***].

anti- element de compunere cu semnificaţia „împotriva", „în contra", „opus". [Din fr. ***anti-***].

antiacadémic, ~ci, antiacademică, ~ce a. care respinge principiile academice. [Din fr. ***antiacadémique***].

antiaerián, ~eni, antiaeriană, ~ene a. destinat luptei împotriva atacurilor din aer: *a decis ca noi ... să fim vărsaţi la artileria antiaeriană.* GHEŢIE; (subst. f.) *o clădire cu două etaje ... adăpostea regimentul de antiaeriană.* GHEŢIE. [Din fr. ***antiaérien***].

antialcoólic, ~ci, antialcoolică, ~ce a. care combate alcoolismul; care nu permite consumul de alcool. [Din fr. ***antialcoolique***].

antialérgic, ~ci, antialergicã, ~ce a. şi n. (medicament) împotriva stărilor alergice: *tratament antialergic.* [Din fr. ***antiallergique***].

antiártă f. **1.** creaţie lipsită de însuşiri artistice; **2.** mişcare artistică, apărută la sfîrşitul secolului

al XIX-lea, ca reacție împotriva academismului. [Din fr. *antiarte*].

antiartístic, ~ci, antiartistică, ~ce a. contrar principiilor artei; lipsit de valoare artistică: *literatura lui e tot ce poate fi mai antiartistic.* CĂL. [*Anti-* + *artistic*].

antiastmátic, ~ci, antiastmatică, ~ce a. și n. (medicament) împotriva astmei. [Din fr. *anti-asthmatique*].

antiatóm, antiatomi m. atom ipotetic, format dintr-un antinucleu în jurul căruia se învîrt electroni pozitivi; atom de antimaterie. [Din fr. *antiatome*].

antiatómic, ~ci, antiatomică, ~ce a. destinat protecției la atacul cu armele atomice: *adăpost antiatomic.* [Din fr. *antiatomique*].

antibacterián, ~eni, antibacteriană, ~ene a. care combate acțiunea bacteriilor. [*Anti-* + *bacterian;* cf. engl. *antibacterial*].

antibioterapíe, antibioterapii f. tratament cu antibiotice. [Din fr. *antibiothérapie*].

antibiótic, ~ci, antibiotică, ~ce a. care are proprietatea de a opri creșterea și înmulțirea unor bacterii sau microbi: *substanțe antibiotice.* // n. medicament care distruge microbii sau le oprește înmulțirea. [Din fr. *antibiotique*].

antibonjurísm n. atitudine contrară concepțiilor, manifestărilor bonjuriștilor: *antibonjurismul se va regăsi în felurite formule pînă azi în literatura română.* CĂL. [*Anti-* + *bonjurism*].

antibonjurist, antibonjuriști m. (rar) advesar al bonjuriștilor: *satiricul e un antibonjurist total, disprețuind orice progres.* CĂL. [*Anti-* + *bonjurist*].

antiburghéz, ~i, antiburgheză, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) împotriva burgheziei: *a scris o carte echivocă ..., antiburgheză și nu socialistă.* CĂL. [*Anti-* + *burghez*].

antíc și **ántic, ~ci, antică, ~ce** a. **1.** foarte vechi, din trecutul îndepărtat: *Memfis colo-n depărtare cu zidirile-i antice.* EM.; **2.** care este propriu producțiilor antichității (greco-romane); clasic: *operă de o simplitate antică;* **3.** care se referă la epocile vechi, care ține de aceste epoci: *specialitatea lui era istoria antică și arheologică.* CĂL.; **4.** demodat: *vestmînt antic.* // m. locuitor din antichitate: *anticii credeau în zei și le făceau biografia.* CĂL. [Din fr. *antique*, lat. *antiquus*].

anticalofíl, ~i, anticalofilă, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) împotriva frumosului cu orice preț, (spec.) împotriva scrisului „frumos": *Stendhal fugea de frază, de stil, era adică un anticalofil.* CĂL. [*Anti-* + *calofil*].

anticalofilísm n. (rar) atitudine, manifestare de combatere a cizelării artistice (excesive) în opera literară: *anticalofilismul de azi repudiază stilul și compoziția în toată întinderea operei.* CĂL. [*Anti-* + *calofilism*].

anticámeră, anticamere f. cameră în care se așteaptă primirea într-o audiență: *sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare.* PETR.; (prin sinecdocă) *simțise mișcarea anticamerei și făcu semn amical cucoanei Leona.* SAD.; **a face anticameră,** a aștepta (mult) pînă a fi primit de cineva. [Din it. *anticamera*].

anticancerós, ~și, anticanceroásă, ~e a. referitor la combaterea cancerului; împotriva cancerului: *tratament anticanceros.* [Din fr. *anti-cancéreux*].

anticanónic, ~ci, anticanonică, ~ce a. împotriva canoanelor. [*Anti-* + *canonic*].

anticapitalíst, ~și, anticapitalistă, ~e a. contrar, ostil, potrivnic capitalismului. [*Anti-* + *capitalist;* cf. fr. *anticapitaliste*].

anticăr[1], anticari m. **1.** (înv.) persoană care se ocupă cu studiul și cu explorarea monumentelor antice; arheolog: *acea nobilă patimă a anticarului care-l face să cerceteze.* OD.; **2.** colecționar sau negustor de obiecte antice: *anticarul ... culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEX.; **3.** negustor de cărți vechi: *manuscriptele ... se găsesc la noi în țară, dar mai cu samă la anticuari evrei.* EM.; (și: (înv.) **anticvar, anticuar**). [Din lat. *antiquarius,* fr. *antiquaire*].

anticár[2] a. (înv.) antitanc: *tun anticar.* [*Anti-* + *car*; cf. fr. *antichar*].

anticariát, anticariate n. unitate comercială care cumpără și vinde cărți vechi sau obiecte vechi de artă: *din fericire, mă găseam lîngă anticariatul lui Kupermann.* GHEȚIE; **de anticariat,** vechi; învechit: *se găseau o duzină de asemenea prăvălii care puneau în vînzare obiecte de anticariat și de consignație de tot felul.* GHEȚIE. [Din germ. *Antiquariat*].

anticatód, anticatozi m. placă metalică montată într-un tub cu raze X, care, lovită de razele catodice, devine sursă de raze X. [Din fr. *anticathode*].

antícă, antice f. **1.** vestigiu antic (arme, medalii, statui, vase etc.): *muzeu de antice;* **2.** totalitate a operelor de artă din Grecia și din Italia antică; tipul, maniera, specificitatea acestora: *a desena după antică.* [Din fr. *antique*].

anticelulític, ~ci, anticelulitică, ~ce a. care combate celulita; împotriva celulitei: *tratament anticelulitic; loțiune anticelulitică.* [*Anti-* + *celulită* + *-ic*].

antichímic, ~ci, antichimică, ~ce a. destinat protecției împotriva armelor chimice. [*Anti-* + *chimic*].

antichitáte, antichități f. **1.** vechime foarte mare: *nici o urmă de antichitate în el* [tîrg] *nu se mai vede.* NEGR.; **2.** (colectiv) cei vechi, lumea veche: *scenele de vînătoare au fost foarte mult întrebuințate ca subiecte decorative de către sculptorii antichității.* OD.; **3.** (mai ales la pl.) monument sau operă de artă antică: *poseda o colecțiune de antichități importante.* GHICA; *antichități egiptene;* **4.** prima din marile perioade ale istoriei universale, încheiată în anul 476 d. Hr.; **antichitate clasică,** perioadă a istoriei și a civilizației greco-romane. [Din fr. *antiquité,* lat. *antiquitas, -atis*].

anticiclón, anticicloane n. centru de presiune atmosferică foarte ridicată în raport cu regiunile vecine. [Din fr. *anticyclone*].

anticiclónic, ~ci, anticiclonică, ~ce a. care ține de anticiclon, referitor la anticiclon. [Din fr. *anticyclonique*].

anticipá, anticipez și **antícip** vb. (tr. și intr.) **1.** a face ceva înainte de termenul stabilit; a devansa: *pentru a nu anticipa, reproducem acestea numai pentru a esplica numele.* EM.; **2.** a prevedea ceea ce urmează să se întîmple (și a-și adapta conduita în funcție de această previziune): *am anticipat cestiunea de principiu ca și cînd ar fi fost hotărîtă deja.* EM.; (refl. pas.) *în punerea unei probleme se anticipează întrucîtva asupra soluției ce i se va da.* BL. [Din fr. *anticiper,* lat. *anticipare*].

anticipáre, anticipări f. **1.** faptul de a anticipa: *prin această corectă înțelegere ar deveni acum vădit caducă precedenta anticipare naivă.* EM.; **2.** pronunțare anticipată a unui sunet din silaba următoare. [V. *anticipa*].

anticipát, ~ți, anticipată, ~e a. **1.** realizat înainte de termenul sau de momentul cuvenit; cu anticipație: *mi s-a acordat un fond anticipat.* BAC.; *plata anticipată asigură furnizarea obiectului la timp;* (adv.) *plătește anticipat birjarului ca să n-aibă discuție la urmă.* CĂL.; **2.** prevăzut: *ideea anticipată i-a înlesnit observarea unor aspecte ale mișcării corpurilor.* BL.; **3.** care precedă în timp; anterior: *se susține adesea că nu e permis a se experimenta pe baza unei păreri anticipate.* BL. [V. *anticipa*].

anticipatív, ~i, anticipativă, ~e a. care are caracter de anticipație: *măsuri anticipative;* (adv.) *evoluția concepției lui Eminescu asupra vieții ... corespunde, dar anticipativ, evoluției spiritului unei întregi categorii sociale.* IBR. [Din fr. *anticipatif*].

anticipatór, ~i, anticipatoáre a. și m., f. (persoană) care face anticipări: *cititorul se va fi mirat îndeajuns de fervoarea creatoare și anticipatoare a lui Leonardo.* BL. [Din fr. *anticipateur*].

anticipáție, anticipații f. anticipare, preîntîmpinare: *în filozofie, anticipațiile înnoitoare sînt mai radicale.* BL.; **cu anticipație,** înainte de termenul stabilit: *în cursul acestui studiu se vor lămuri mai bine cele spuse aici cu anticipație.* IBR.; **roman (sau film) de anticipație,** roman (sau film) a cărui acțiune e plasată în viitor; (și: (înv.) **anticipațiune**). [Din fr. *anticipation,* lat. *anticipatio, -onis*].

anticipațiúne f. v. anticipație.

anticivilizatór, ~i, anticivilizatoáre a. împotriva civilizației, a progresului. [*Anti-* + *civilizator*].

anticlasicíst, ~ști, anticlasicistă, ~e a. (rar) împotriva modelelor clasice (consacrate): *în literatură ei sînt totdeauna informați, ... anticlasicișți, moderniști.* CĂL. [*Anti-* + *clasicist*].

anticlericál, ~i, anticlericală, ~e a. contrar ideilor și intereselor clerului. [Din fr. *anticlérical*].

anticlericalísm n. opoziție față de clericalism, de amestecul clerului în viața politică: *amîndoi studiaseră în Franța ..., în atmosfera de scepticism și anticlericalism din primele decenii ale celei de a treia republici.* GHEȚIE. [Din fr. *anticléricalisme*].

anticlinál, anticlinale n. parte a unei cute geologice ridicată în formă de boltă. [Din fr. *anticlinal*].

anticoagulánt, ~ți, anticoagulantă, ~e a. și n. (substanță) care împiedică coagularea sîngelui. [Din fr. *anticoagulant*].

anticolonialísm n. opoziție față de colonialism. [Din fr. *anticolonialisme*].

anticolonialíst, ~ști, anticolonialistă, ~e a. care ține de anticolonialism, referitor la anticolonialism. // m., f. adept al anticolonialismului. [*Anti-* + *colonialist*].

anticomunísm n. teorie sau atitudine (politică) care combate comunismul. [Din fr. *anticommunisme*].

anticomuníst, ~ști, anticomunistă, ~e a. îndreptat împotriva comunismului, referitor la anticomunism. // m., f. adept al anticomunismului: *foștii turnători s-au metamorfozat în mari anticomuniști.* CE. [Din fr. *anticommuniste*].

anticoncepționál, ~i, anticoncepțională, ~e a. și n. (mijloc, medicament) care împiedică fecundarea ovulului de către spermatozoid. [Din fr. *anticonceptionnel*].

anticonformísm n. opoziție față de uzanțele stabilite. [*Anti-* + *conformism*].

anticonformíst, ~ști, anticonformistă, ~e a. și m., f. (persoană) care se opune conformismului: *e un spirit profund anticonformist, deliberat sarcastic, un polemist caustic.* CE. [*Anti-* + *conformist*].

anticongelánt, anticongelanți m. substanță care împiedică congelarea. [Din fr. *anticongélant*].

anticonstituționál, ~i, anticonstituțională, ~e a. contrar prevederilor constituției unui stat: *lege anticonstituțională.* [Din fr. *anticonstitutionnel*].

anticonvulsív, ~i, anticonvulsivă, ~e a. și n. (medicament) pentru calmarea și prevenirea convulsiilor. [Din fr. *anticonvulsif*].

anticorosív, ~i, anticorosivă, ~e a. și m. (substanță) care împiedică sau întîrzie coroziunea metalelor. [Din fr. *anticorrosif*].

anticórp, anticorpi m. substanță specifică, de natură proteică, formată în organism în urma unui stimul antigenic, avînd rolul de a combate efectul unor toxine din organism. [Din fr. *anticorps*].

anticreștín, ~i, anticreștină, ~e a. contrar religiei creștine: *literatura populară e eretică, anticreștină, pentru că ea are într-însa multe credințe și tradiții pagîne.* IBR. // m. persoană care se opune creștinismului și creștinării: *împăratul Indiei, Avenir, violent anticreștin, află de la astrologii haldeeni că fiul său Ioasaf va trece, în virtutea zodiilor, la legea prigonită.* CĂL. [*Anti-* + *creștin*; cf. fr. *antichrétien*].

anticréză f. v. antihreză.

anticriptogámic, ~ci, anticriptogamică, ~ce a. și n. (substanță) care combate ciupercile parazite ale plantelor. [Din fr. *anticryptogamique*].

anticristianísm n. atitudine ostilă creștinismului. [Din fr. *antichristianisme*].

anticrítică, anticritici f. critică a unei critici. [Din germ. *Antikritik*].

anticriticísm n. concepție, teorie care combate criticismul: *pregătind astfel anticriticismul generațiilor următoare.* CĂL. [*Anti-* + *criticism*].

anticriticíst, ~şti, anticriticistă, ~e a. care ține de anticriticism, referitor la anticriticism: *această atitudine anticriticistă, direct ori indirect, a pătruns pînă la noi.* CĂL. [*Anti-* + *criticist*].

anticuár m. v. **anticar**[1].

anticuát a. v. **anticvat.**

anticulturál, ~i, anticulturală, ~e a. care este împotriva culturii, care se opune culturii. [*Anti-* + *cultural*].

anticvár m. v. **anticar**[1].

anticvát, ~ţi, anticvată, ~e a. (rar) vechi; tradițional: *serii întregi de industriași cu meserii anticuate ajung la sărăcie.* EM.; (și: **anticuat**). [Din lat. *antiquatus*].

antícvă f. (tipogr.) tip de literă de tipar asemănătoare cu cele folosite în inscripțiile de pe monumentele din vechea Romă. [Din germ. *Antiqua,* lat. *antiqua*].

antideflagrănt, ~ţi, antideflagrantă, ~e a. care se poate folosi fără pericol și în locurile unde există posibilitatea de explozie. [Din fr. *antidéflagrant*].

antidemocrătic, ~ci, antidemocratică, ~ce a. care este împotriva democrației. [Din fr. *antidémocratique*].

antidepresív, ~i, antidepresivă, ~e a. și n. (medicament) care combate depresiunea psihică. [*Anti-* + *depresiv*].

antiderapánt, ~ţi, antiderapantă, ~e a. și n. (material) care împiedică deraparea vehiculelor: *lanțuri antiderapante.* [Din fr. *antidérapant*].

antidetonánt, antidetonanţi m. și **antidetonante** n. substanță care, amestecată cu benzina, micșorează viteza de ardere a unui amestec carburant. [Din fr. *antidétonant*].

antidetonánţă f. proprietate a unei benzine de a fi rezistentă la detonație. [De la *antidetonant*].

antidiabétic, ~ci, antidiabetică, ~ce a. și n. (medicament) care combate diabetul. [*Anti-* + *diabetic*].

antidifтéric, ~ci, antidifterică, ~ce a. și n. (medicament) care combate difteria: *ser antidifteric.* [Din fr. *antidiphtérique*].

antidiluvián *a.* v. **antediluvian.**

antidinástic, ~ci, antidinastică, ~ce a. și m., f. (persoană) ostilă sistemului dinastic sau unei anumite dinastii: *din antidinastici ne-am făcut dinastici.* EM.; *publicase în „Telegraful" o poezie antidinastică.* CĂL. [Din fr. *antidynastique*].

antidiurétic, ~ci, antidiuretică, ~ce a. și n. (substanță) care diminuează diureza. [*Anti-* + *diuretic*; cf. fr. *antidiurétique*].

antidogmátic, ~ci, antidogmatică, ~ce a. care respinge dogmele, ostil dogmelor: *era firesc ca concomitent cu acest proces să se înjghebeze treptat o orientare de emancipare de sub constrîngeri, o mentalitate antidogmatică.* BL. [*Anti-* + *dogmatic*].

antidogmatísm n. atitudine ostilă dogmelor și dogmatismului. [*Anti-* + *dogmatism*; cf. fr. *antidogmatisme*].

antidóping a. împotriva dopingului: *control antidoping.* [Cuv. engl.].

antidót, antidoturi n. **1.** substanță care neutralizează acțiunea unei otrăvi, a unui virus etc. din organism; **2.** (fig.) remediu, leac: *n-am găsit un alt antidot mai puternic contra epidemiei spirituale decît cultura țăranului.* EM.; *munca este un antidot al urîtului.* [Din fr. *antidote,* lat. *antidotum*].

antidróg a. invar. împotriva drogurilor: *tratament antidrog.* [Din fr. *antidrogue*].

antidumping [antidámping] n. măsură de apărare (prin protecționism) împotriva unui dumping străin. [Din engl. *antidumping*].

antielectrón, antielectroni m. pozitron. [Din fr. *antiélectron*].

antieminescianísm n. (rar) abatere de la modul de a crea specific lui Mihai Eminescu: *antieminescianismul acesta se vădește și în opera lui Brătescu-Voinești.* CĂL. [*Anti-* + *eminescianism*].

antienzímă, antienzime f. substanță sau amestec de substanțe care împiedică activitatea unor enzime. [Din fr. *antienzyme*].

antiepidémic, ~ci, antiepidemică, ~ce a. care este folosit contra epidemiilor. [*Anti-* + *epidemic*].

antierόu, antieroi m. personaj dintr-o povestire, dintr-o dramă, dintr-un film etc., căruia îi lipsesc trăsăturile obișnuite de erou: *constata bunăoară că Delaoancea e un antierou.* CF. [Din engl. *anti-hero*].

antifáding n. reglaj (automat) al amplificării. [Din fr. *antifading*].

antifascísm n. mișcare politică împotriva fascismului. [*Anti-* + *fascism;* cf. it. *antifascismo,* germ. *Antifascismus*].

antifascíst, ~şti, antifascistă, ~e a. și m. (persoană) care este împotriva fascismului. [Din germ. *Antifaschist,* fr. *antifasciste*].

antifebríl, ~i, antifebrilă, ~e a. care combate febra; febrifug: *aspirina este un medicament antifebril.* [Din fr. *antifébrile*].

antifebrínă f. medicament pentru combaterea frigurilor. [Din fr. *antifébrine*].

antiferméntˌ antifermenţi m. substanță care oprește acțiunea fermenților. [Din fr. *antiferment*].

antifeudál, ~i, antifeudală, ~e a. împotriva feudalismului: *programul lui Horia cuprinde deziderate antifeudale.* BL. [*Anti-* + *feudal;* cf. fr. *antiféodal*].

antifilozófic, ~ci, antifilozofică, ~ce a. contrar principiilor filozofiei. [Din fr. *antiphilosophique*].

antifón[1]**, antifoane** n. (bis.) vers din psalmi, repetat de două coruri sau de două voci, ca și cum și-ar răspunde una alteia; cîntare repetată de două coruri la slujbă: *o grămadă de sfinți ce cînta psalmi și antifoane.* B.-DEL.; (iron.) *popilor de mir ... le cînta antifoanele următoare.* CR. [Din sl. *antifonŭ*].

antifón[2]**, antifoane** n. corp plastic care se introduce în ureche pentru protecția împotriva zgomotelor (puternice). [Din fr. *antiphone*].

antifonár, antifonare n. carte bisericească în care antifoanele sînt redate cu note. [Din gr. mod. *antifonári*].

antifónic[1]**, ~ci, antifonică, ~ce** a. (muz.) alternativ: *în catedralele Bizanțului, corurile antifonice erau alcătuite din grupuri de oameni care în viața de toate zilele se învrăjmășeau.* BL.; *interpretare antifonică de către solist și de către cor.* [Din fr. *antiphonique*].

antifónic[2]**, ~ci, antifonică, ~ce** a. care atenuează zgomotele: *material antifonic.* [*Anti-* + *fonic*].

antifoníe f. (ant.) interpretare pe mai multe voci. [Din fr. *antiphonie,* gr. *antiphonia*].

antifranţuzísm n. atitudine, opinie, concepție ostilă imitației și introducerii elementelor franceze: *la noi, antifranțuzismul, cu cît este mai pasionat, cu atît este o dovadă mai mult de reacționarism.* IBR. [*Anti-* + *franțuzism*].

antifrázăˌ antifraze f. procedeu stilistic care constă în întrebuințarea (eufemistică sau ironică a) unui cuvînt sau a unei propoziții într-un sens opus celui obișnuit (de ex.: Eumenidele, adică Binevoitoarele, nume dat Furiilor, zeițele răzbunătoare; Milostivele, nume dat Ielelor, zînele rele care paralizează). [Din fr. *antiphrase*].

antifúrt a. și n. (dispozitiv) care semnalează (sonor, luminos) tentativele de furt: *și-a montat antifurt la mașină.* [Din it. *antifurto*].

antigél n. soluție care coboară temperatura de îngheț a apei întrebuințate la răcirea motoarelor. [Din fr. *antigel*].

antigén, antigeni m. substanță care, introdusă în organism, poate produce anticorpi. [Din fr. *antigène*].

antigénic, ~ci, antigenică, ~ce a. care ține de antigeni, referitor la antigeni. [Din fr. *antigénique*].

antigráf, antigrafe n. copie manuscrisă de pe un original. [Din lat. *antigraphum*].

antigravitáţie f. anihilare a gravitației. [Din fr. *antigravitation*].

antigravitaţionál, ~i, antigravitaţională, ~e a. care se opune gravitației. [Din it. *antigravitazionale*].

antigripál, ~i, antigripală, ~e a. și n. (medicament) care previne sau combate gripa. [Din fr *antigrippal*].

antiguvernamentál, ~i, antiguvernamentală, ~e a. contrar guvernului: *demonstrație antiguvernamentală.* [Din fr. *antigouvernemental*].

antihelmíntic, ~ci, antihelmintică, ~ce a. și n. vermifug. [Din fr. *antihelmintique*].

antihemorágic, ~ci, antihemoragică, ~ce a. și n. (medicament, substanță) care oprește hemoragia. [Din fr. *antihémorragique*].

antihistamínic, ~ci, antihistaminică, ~ce a. și n. (medicament) care combate nocivitatea histaminelor din organism. [Din fr. *antihistaminique*].

antihitlerísm, ~şti, antihitlerístă, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) împotriva hitlerismului. [*Anti-* + *hitlerist*].

antiholéric, ~ci, antiholerică, ~ce a. și n. (medicament) care protejează împotriva holerei. [*Anti-* + *holeric*; cf. fr. *anticholérique*].

antihréză, antihreze f. (jur.) contract de garantare a unei datorii, prin care se cedează creditorului veniturile unui bun imobil care aparține debitorului; (și: **anticreză**). [Din fr. *antichrèse*].

antihríst, antihrişti m. (bis.) om nelegiuit, dușman al credinței și al credincioșilor. [Din sl. *antihristŭ*].

antiimperialísm n. mișcare (socială) împotriva imperialismului, împotriva ideilor imperialiste. [*Anti-* + *imperialism*].

antiimperialíst, ~şti, antiimperialístă, ~e a. care este împotriva imperialismului. [*Anti-* + *imperialist*; cf. rus. *antiimperialisticeskij*].

antiinflamatór, ~i, antiinflamatoáre a. și n. (medicament) care oprește un proces inflamator. [*Anti-* + *inflamator*; cf. fr. *antiinflammatoire*].

antiinflaţioníst, ~şti, antiinflaţionístă, ~e a. care previne și combate inflația. [Din fr. *anti-inflationniste*].

antiintelectualísm n. concepție care neagă posibilitatea cunoașterii științifice a adevărului cu ajutorul rațiunii. [Din fr. *antiintellectualisme,* rus. *antiintellektualizm*].

antiintelectualíst, ~şti, antiintelectualístă, ~e a. care ține de antiintelectualism, referitor la antiintelectualism. // m. adept al antiintelectualismului. [Din rus. *antiintellektualist*].

antiistorísm n. concepție care contestă istorismul. [*Anti-* + *istorism*].

antiistoríst, ~şti, antiistorístă, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) care promovează, care susține antiistorismul. [*Anti-* + *istorist*].

antijunimísm n. concepție contrară, ostilă junimismului. [*Anti-* + *junimism*].

antijunimíst, ~şti, antijunimístă, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) care aparține antijunimismului, care susține, care promovează antijunimismul: *critica cercurilor antijunimiste e detestabilă.* CĂL. [*Anti-* + *junimist*].

antilatinísm n. concepție, atitudine contrară sau ostilă latinismului. [*Anti-* + *latinism*].

antilatiníst, ~şti, antilatinístă, ~e a. și m., f. (persoană, mișcare) care combate latinismul, care se opune ideilor latiniste: *începe curentul latinist, de necesitatea căruia își dă samă și un antilatinist din*

vremea aceea. IBR.; *cu el se întăreşte în cultura noastră ... noul autohtonism, antilatinist.* CĂL. [*Anti-* + *latinist*].

antiliberál, ~i, antiliberală, ~e a. ostil libertăţii civile şi politice; ostil liberalismului: *aceasta ... ne arată atitudinea sa politică antiliberală.* IBR. [*Anti-* + *liberal*].

antiliteratúră f. **1.** creaţie literară care nu respectă principiile estetice acceptate la un moment dat; **2.** creaţie literară fără valoare estetică. [*Anti-* + *literatură*; cf. fr. *antilittérature*].

antilogarítm, antilogaritmi n. (mat.) număr al cărui logaritm este egal cu numărul dat. [Din fr. *antilogarithme*].

antilógic, ~ci, antilogică, ~ce a. care nu respectă principiile logicii, gîndirii corecte, obişnuinţei: *nu e vorba ... de ceva antilogic şi idealizabil în concret.* BL.; (subst.) *ele nu depăşesc funcţiile intelectului în sensul unei alunecări în antilogic.* BL. [*Anti-* + *logic*].

antilogicísm n. antilogicitate. [*Anti-* + *logicism*].

antilogicitáte f. caracterul a ceea ce este antilogic; antilogicism: *în antilogicitatea sa, misterul radicalizat e un moment net, un factor precis.* BL. [*Anti-* + *logicitate*].

antilogíe, antilogii f. contradicţie între două idei, între două expresii. [Din fr. ***antilogie,*** it. *antilogia*].

antilópă, antilope f. **1.** mamifer rumegător foarte sprinten, cu coarne lungi şi subţiri în formă de liră, care trăieşte în zone cu climă caldă (*Antilope*): *un primitiv desenează pe peretele peşterii o antilopă.* BL.; **2.** piele tăbăcită a acestui animal: *pantofi de antilopă.* [Din fr. *antilope*].

antiluétic, ~ci, antiluetică, ~ce a. şi n. (medicament) împotriva sifilisului; antisifilitic. [Din fr. *antiluétique*].

antimaláric, ~ci, antimalarică, ~ce a. şi n. (medicament) împotriva malariei. [Din fr. *antimalarique*].

antimarxíst, ~şti, antimarxistă, ~e a. contrar marxismului şi comunismului. [*Anti-* + *marxist*; cf. rus. *antimarksistskij*].

antimaterialíst, ~şti, antimaterialistă, ~e a. şi m., f. (persoană, mişcare) care combate concepţiile materialiste, care se opune materialismului filozofic: *materialismul nu cunoaşte suflet – antimaterialiştii susţin contrariu*[l]. EM. [*Anti-* + *materialist*].

antimatérie f. formă de existenţă a materiei compusă din antiparticule. [Din fr. *antimatière*].

antimălúric, ~ci, antimălurică, ~ce a. şi n. (substanţă) folosită pentru combaterea mălurii cerealelor. [*Anti-* + *mălură* + *-ic*].

antimălurire f. operaţie de protejare a cerealelor cu ajutorul unor fungicide. [*Anti-* + *mălurire*].

antimetafízic, ~ci, antimetafizică, ~ce a. care se opune sau este ostil metafizicii: *celor de altă părere şi mai ales empiriştilor antimetafizici le-am fi foarte recunoscători să ni le arate.* BL. [*Anti-* + *metafizic*].

antimilitarísm n. atitudine opusă spiritului militar. [Din fr. *antimilitarisme*].

antimilitaríst, ~şti, antimilitaristă, ~e a. şi m., f. (persoană, mişcare) care este împotriva militarismului: *acest fel de literatură, în fond antimilitaristă, era la modă.* CĂL. [*Anti-* + *militarist;* cf. fr. *antimilitariste*].

antimís n. bucată pătrată de pînză de in (cu imaginea Mîntuitorului în mormînt) care acoperă masa altarului: *pe antimis se poate sluji Sfînta Liturghie şi în afara bisericii.* [Din sl. *antimisŭ,* gr. *antimision*].

antimitológic, ~ci, antimitologică, ~ce a. care combate gîndirea mitică; care subapreciază gîndirea mitică: *atitudinea antimitologică luată în numele unui scientism pozitivist ... ni se pare cu totul deplasată.* BL. [*Anti-* + *mitologic*].

antimodél, antimodele n. ceea ce nu poate constitui un model: *interviurile sau dezbaterile transmise oferă adesea antimodele.* D. [*Anti-* + *model*].

antimonárhic, ~ci, antimonarhică, ~ce a. opus tipului de guvernare monarhică; antimonarhist. [Din fr. *antimonarchique*].

antimonárhist, ~şti, antimonarhistă, ~e a. antimonarhic. [Din fr. *antimonarchiste*].

antimoniát, antimoniate n. sare a acidului antimonic. [Din fr. *antimoniate*].

antimónic, antimonici a. acid antimonic, acid al antimoniului. [Din fr. (*acide*) *antimonique*].

antimóniu n. metaloid de culoare albă-cenuşie, folosit în tehnică sub formă de aliaje; stibiu; (pop.) sarea pisicii: *antimoniul se întrebuinţează la fabricarea aliajului din care se toarnă literele de tipografie.* [Din lat. *antimonium*].

antimonopolíst, ~şti, antimonopolistă, ~e a. împotriva monopolurilor. [*Anti-* + *monopolist*; cf. rus. *antimonopolist*].

antinaţionál, ~i, antinaţională, ~e a. contrar intereselor sau firii unei naţiuni: *revista nu era antinaţională, căci cultiva valorile naţiei.* CĂL. [Din fr. *antinational*].

antinevrálgic, ~ci, antinevralgică, ~ce a. şi n. (medicament) care calmează nevralgiile. [Din fr. *antinévralgique*].

antinómic, ~ci, antinomică, ~ce a. **1.** care ţine de antinomie, referitor la antinomie: *sinteza antinomică nu e realizată într-un concept cu corespondenţe concrete.* BL.; (subst. n.) *antinomicul a fost în diferite timpuri utilizat spre a arăta imposibilitatea de a soluţiona o problemă.* BL.; **2.** care formează o antinomie (opunîndu-se unul altuia): *formulele noastre încep a fi locul de coincidenţă a unor concepte antinomice.* BL. [Din fr. ***antinomique,*** germ. *antinomisch*].

antinomíe, antinomii f. contradicţie între două teze demonstrabile în aceeaşi măsură: *autorii dogmelor nu s-au mărginit la stabilirea unor antinomii, pentru ca pe urmă să le escamoteze prin deghizare.* BL. [Din lat. *antinomia,* fr. ***antinomie,*** germ. *Antinomie*].

antiohián, antiohieni m. (înv.) locuitor din vechiul oraş grecesc Antiohia: *obliciră antiohiianii de toate patimile noastre ce ni s-au tîmplat.* DOS. [*Antiohia* n. pr. + *-ean*].

antipápă, antipapi m. uzurpator al papalităţii: *ultimul antipapă a fost Amedeu de Savoia (Felix V) în anul 1439.* [Din fr. ***antipape,*** it. *antipapa*].

antiparastáză, antiparastaze f. figură retorică prin care se dovedeşte că un fapt incriminat este, dimpotrivă, lăudabil. [Din fr. *antiparastase*].

antiparlamentár, ~i, antiparlamentară, ~e a. contrar obişnuinţei unei adunări deliberante. [Din fr. *antiparlamentaire*].

antiparlamentárism n. concepţie ostilă parlamentarismului, adversară sistemului parlamentar. [Din fr. *antiparlamentarisme*].

antiparticulă, antiparticule f. particulă elementară care are particularităţi fizice opuse acelora ale unei particule cu aceeaşi masă. [Din fr. *antiparticule*].

antipartínic, ~ci, antipartinică, ~ce a. care este îndreptat împotriva concepţiilor şi metodelor unui partid (comunist). [*Anti-* + *partinic*; cf. rus. *antipartijnyj*].

antipátic, ~ci, antipatică, ~ce a. **1.** care inspiră antipatie: *omul era antipatic şi n-avea nici talent.* CĂL.; *caracter antipatic;* **2.** (înv.) lipsit de atracţie; respingător: *voia să înveţe medicina, dar disecţiunile anatomice fiindu-i prea antipatice, a trecut la filozofie şi la drept.* MAIOR. [Din fr. *antipathique*].

antipatíe, antipatii f. aversiune faţă de cineva; resentiment: *îşi arătară antipatia lor ... prin vorbe amare şi împungătoare.* BĂLC. [Din fr. *antipathie,* lat. *antipathia*].

antipatizá, antipatizez vb. (tr.) a avea sentimente de antipatie (faţă de cineva). [*Antipat(ie)* + *-iza*].

antipatizáre f. faptul de a antipatiza: *antipatizarea ariviştilor este firească.* [V. *antipatiza*].

antipatriótic, ~ci, antipatriotică, ~ce a. îndreptat împotriva patriei; lipsit de patriotism. [*Anti-* + *patriotic*; cf. fr. *antipatriotique*].

antipesimíst, ~şti, antipesimistă, ~e a. opus, contrar pesimismului; împotriva pesimismului: *iubirea de natură e antipesimistă.* IBR. [*Anti-* + *pesimist*].

antipirétic, ~ci, antipiretică, ~ce a. şi n. (medicament) care face să scadă febra; febrifug. [Din fr. *antipyrétique*].

antipirínă, antipirine f. medicament (sub formă de cristale albe) folosit ca febrifug şi calmant. [Din fr. *antipyrine*].

antipód, antipozi m. **1.** (înv.) persoană care locuieşte într-o zonă a Pămîntului diametral opusă cu a noastră; **2.** fiecare dintre punctele (imaginare) diametral opuse de pe suprafaţa Pămîntului; (p.ext.) loc foarte îndepărtat; **3.** (fig.) element opus altuia; poziţie, situaţie opusă alteia: *Maietreyi este dar la antipodul lui Allan care cultivă senzaţiile.* CĂL.; *antipodul raţiunii.* [Din fr. ***antipode***].

antipodál, ~i, antipodală, ~e a. care se află la antipozi: *există în conştiinţa omului două concepţii antipodale, a binelui şi a răului.* TUD.; *roluri antipodale.* [Din fr. ***antipodal***].

antipódic, ~ci, antipodică, ~ce a. diametral opus. [*Antipod* + *-ic*].

antipoétic, ~ci, antipoetică, ~ce a. contrar poeziei. [*Anti-* + *poetic*; cf. fr. *antipoétique*].

antipoliomielític, ~ci, antipoliomielitică, ~ce a. şi n. (medicament) care previne poliomielita: *vaccin antipoliomielitic.* [Din fr. *antipoliomyélitique*].

antipoluánt, ~ţi, antipoluantă, ~e a. şi m. (dispozitiv) folosit împotriva poluării. [*Anti-* + *poluant*].

antiprotón, antiprotoni m. antiparticulă a protonului, cu aceeaşi masă, dar cu sarcină electrică negativă, stabilă în vid, dar cu o viaţă foarte scurtă în materie. [Din fr. *antiproton*].

antirăbic, ~ci, antirabică, ~ce a. care combate turbarea: *ser antirabic.* [Din fr. *antirabique*].

antirachétă a. invar. care distruge rachetele lansate înainte de a atinge ţinta: *dispozitiv antirachetă.* [*Anti-* + *rachetă;* cf. engl. *antimissile*].

antirádar a. invar. şi n. (instalaţie, aparat, dispozitiv) care bruiază, anihilează detecţia prin radio. [Din fr. *antiradar*].

antiraţionál, ~i, antiraţională, ~e a. contrar raţiunii, împotriva raţiunii. [Din fr. *antirationnel*].

antiraţionalísm n. concepţie care contestă valoarea raţionalismului: *antiraţionalismul său ... duce la un panteism de formă germanică.* CĂL. [Din fr. *antirationnalisme*].

antireclámă, antireclame f. reclamă rău făcută (fără efect sau cu efect negativ). [*Anti-* + *reclamă*].

antiregalíst, ~şti, antiregalistă, ~e a. şi m., f. (persoană, partid) duşman al regalităţii, care luptă împotriva regalităţii; antimonarhic. [*Anti-* + *regalist*].

antireligiós, ~şi, antireligioásă, ~e a. contrar religiei: *la ţară nu-i nevoie de propagandă antireligioasă.* IBR. [Din fr. *antireligieux*].

antirepublicán, ~i, antirepublicană, ~e a. şi m., f. (persoană) care se opune ideilor republicane, republicii. [Din fr. *antirépublicain*].

antirepublicanísm n. concepţie contrară republicanismului; atitudine antirepublicană. [Din fr. *antirépublicanisme*].

antireumátic, ~ci, antireumatică, ~ce a. şi n. (medicament) antireumatismal. [*Anti-* + *reumatic*].

antireumatismál, ~i, antireumatismală, ~e a. şi n. (medicament) împotriva reumatismului;

antireumatic. [*Anti-* + *reumatismal;* cf. fr. *antirhumatismal*].

antirevoluţionár, ~i, antirevoluţionară, ~e a. şi m. (persoană) care se opune revoluţiei sau ideologiei ei; contrarevoluţionar. [Din fr. *antirévolutionnaire*].

antiríu n. v. anteriu.

antiromán, antiromane n. roman care ignoră (programatic) tehnicile şi convenţiile romaneşti tradiţionale. [Din fr. *antiroman*].

antiromân, ~i, antiromână, ~e a. antiromânesc: *dinşii fac greşeli neiertate în contra limbei române, introducînd construcţiuni false de cuvinte, stil greoi antiromân.* MAIOR. [*Anti-* + *român*].

antiromânésc, ~şti, antiromânească, ~eşti a. care este ostil românilor; care prejudiciază cauza românească; antiromân. [*Anti-* + *românesc*].

antiromânísm n. atitudine ostilă faţă de români: *antiromânismul separatiştilor transnistreni.* [*Anti-* + *românism*].

antirús, ~şi, antirusă, ~e a. şi m., f. (persoană) care manifestă ostilitate faţă de ruşi: *rămînea totuşi ideologiceşte un antirus şi un antisemit.* IBR. [*Anti-* + *rus*].

antisclavagíst, ~şti, antisclavagistă, ~e a. care se opune sclavagismului. [Din fr. *antiesclavagiste*].

antisegregaţioníst, ~şti, antisegregaţionístă, ~e a. şi n. (persoană, organizaţie) care militează împotriva discriminării rasiale. [Din fr. *antiségrégationniste*].

antiseísmic, ~ci, antiseismică, ~ce a. rezistent la cutremur. [*Anti-* + *seismic*].

antisemít, ~ţi, antisemită, ~e a. şi m., f. (persoană) care admite sau practică antisemitismul: *chiar cu tendinţă antisemită, o scriere poate fi o capodoperă.* CĂL.; *eroul, student, înfruntă opoziţia antisemiţilor.* CĂL. [Din fr. *antisémite*].

antisemític, ~ci, antisemitică, ~ce a. (germanism) antisemit: *dă principelui de coroană al Germaniei ocazia de a se rosti ... în contra mişcării antisemitice.* EM. [Din germ. *antisemitisch*].

antisemitísm n. atitudine ostilă faţă de evrei: *antisemitismul lui Eminescu nu era exclusivist.* IBR. [Din fr. *antisémitisme*].

antisepsíe, antisepsii f. ansamblu de măsuri antiseptice. [Din fr. *antisepsie*].

antiséptic, ~ci, antiseptică, ~ce a. şi n. (substanţă) care împiedică dezvoltarea microbilor patogeni: *acidul fenic e un puternic antiseptic; principalele antiseptice: boraxul, clorul, clorura de zinc, fenolul, formolul, mentolul, nitratul de argint, hipermanganatul de potasiu, sublimatul coroziv.* [Din fr. *antiseptique*].

antisér, antiseruri n. ser obţinut din sîngele unui animal, conţinînd anticorpi formaţi sub acţiunea unui microb sau a unui virus. [Din fr. *antisérum*].

antisifilític, ~ci, antisifilitică, ~ce a. şi n. (medicament) împotriva sifilisului; antiluetic. [*Anti-* + *sifilitic*; cf. fr. *antisyphilitique*].

antisociál, ~i, antisocială, ~e a. contrar ordinii sociale: *principiu antisocial.* [Din fr. *antisocial*].

antisovliétic, ~ci, antisovietică, ~ce a. contrar existenţei, acţiunilor, expansiunii Uniunii Sovietice. [*Anti-* + *sovietic*].

antisovietísm n. concepţie, atitudine, manifestare antisovietică. [*Anti-* + *sovietism*].

antispasmódic, ~ci, antispasmodică, ~ce a. şi n. (substanţă) care combate spasmele, convulsiile: *frunza şi floarea de portocal sînt antispasmodice.* [Din fr. *antispasmodique*].

antispást, antispaste n. picior de vers din patru silabe, avînd două silabe lungi între două silabe scurte. [Din lat. *antispastus,* fr. *antispaste*].

antispástic, ~ci, antispastică, ~ce a. şi n. (medicament) care combate spasmele. [Din fr. *antispastique,* germ. *antispastisch*].

antistatál, ~i, antistatală, ~e a. opus intereselor statului: *opţiunile pentru integrare europeană ... sînt calificate din start ca antistatale.* CE. [*Anti-* + *statal*].

antistrófă, antistrofe f. a doua stanţă dintr-o poezie lirică, cîntată de cor în teatrul antic grec. [Din fr. *antistrophe*].

antisudorífic, ~ci, antisudorifică, ~ce a. şi n. antitranspirant. [*Anti-* + *sudorific*].

antişámbră, antişambre f. (înv.) anticameră: *mai bine voieşte a fi slugă în tinda (pridvoriu, antişambră) raiului.* B.-DEL. [Din fr. *antichambre*].

antişóc a. invar. care amortizează şocul sau unda de şoc. [Din fr. *antichoc*].

antiştiinţífic, ~ci, antiştiinţifică, ~ce a. contrar adevărului ştiinţific şi progresului: *academicienii au votat modificări ortografice antiştiinţifice.* [*Anti-* + *ştiinţific*].

antitabágic, ~ci, antitabagică, ~ce a. care este (folosit) împotriva tutunului şi a fumatului. [*Anti-* + *tabagic*].

antitánc a. invar. folosit în lupta contra tancurilor: *baraj antitanc.* [Din fr. *antitank*].

antiteátru n. teatru care nu respectă procedeele dramatice consacrate (şi care ilustrează o nouă estetică). [Din fr. *antithéâtre*].

antitetánic, ~ci, antitetanică, ~ce a. şi n. (medicament) care previne, care combate tetanosul: *vaccin antitetanic.* [*Anti-* + *tetanic*; cf. fr. *antitétanique*].

antitétanos a. invar. care combate sau previne tetanosul: *vaccin antitetanos.* [*Anti-* + *tetanos*].

antitétic, ~ci, antitetică, ~ce a. care conţine o antiteză; care foloseşte antiteza: *aşa-zisa coincidenţă antitetică... e numai expresia unei insuficienţe categoriale a intelectului.* BL. [Din fr. *antithétique*].

antiteticitáte f. (rar) opoziţie, antiteză: *eu nu ştiu dacă mai e vreun remediu contra antiteticităţii de idei şi interese care sfîşie viaţa noastră publică.* EM. [*Antitetic* + *-itate*].

antitéză, antiteze f. **1.** opoziţie între două noţiuni, idei, judecăţi etc.; noţiune, idee, judecată etc. care se opune alteia: *se mulţumesc să constate mereu jocul alternant al tezei şi al antitezei.* BL.; **2.** figură de stil care are la bază contrastul: *poartă pecetea gustului în aplecarea către erotica săgalnică şi jocurile de cuvinte şi de antiteze.* CĂL.; **3.** (fig.) opoziţie între lucruri sau persoane: *orice viaţă nu e decît o unitate rezultătoare din antiteze care se dezvoltă într-una la diferenţe nouă.* EM. [Din lat. *antithesis,* fr. *antithèse*].

antitradiţionalíst, ~şti, antitradiţionalístă, ~e a. şi m., f. (persoană) care combate tradiţiile, care nu respectă tradiţiile. [*Anti-* + *tradiţionalist*].

antitranspiránt, ~ţi, antitranspirantă, ~e a. şi n. (substanţă) care împiedică transpiraţia; antisudorific. [*Anti-* + *transpirant*].

antitoxínă, antitoxine f. anticorp care neutralizează toxinele secretate de anumite bacterii: *antitoxina tetanică.* [Din fr. *antitoxine*].

antitrinitár, ~i, antitrinitară, ~e a. care nu crede în Sfînta Treime (precum calvinii sau socinianii din Transilvania). [Din fr. *antitrinitaire*].

antitrúst a. invar. care se opune creării şi extinderii trusturilor: *legi antitrust.* [Din fr. *antitrust*].

antituberculós, ~şi, antituberculoásă, ~e a. şi n. (medicament) care combate tuberculoza. [Din fr. *antituberculeux*].

antitusív, ~i, antitusivă, ~e a. şi n. (medicament) care combate tusea: *ceai antitusiv.* [Din fr. *antitussif*].

antiumán, ~i, antiumană, ~e a. care este contrar atitudinilor, sentimentelor umane; antiumanitar: *imaginea este extravagantă, mai ales luînd seama că e vorba de o manifestaţie antiumană.* CĂL. [*Anti-* + *uman*; cf. fr. *antihumain*].

antiumanísm n. doctrină filozofică (şi artistică) ostilă valorilor umane, umanismului. [*Anti-* + *umanism*].

antiumanitâr, ~i, antiumanitară, ~e a. contrar sentimentelor omeneşti; ostil drepturilor şi libertăţilor omului. [*Anti-* + *umanitar*].

antiunioníst, ~şti, antiunionistă, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care este împotriva unirii (a două ţări sau provincii); **2.** (spec.) (persoană) care era împotriva unirii Principatelor Române. [*Anti-* + *unionist*].

antiutopíe, antiutopii f. proiect de organizare socială care combate (prin satiră sau ironie) organizarea utopică: *avem de-a face cu o antiutopie, un univers absurd populat de intelectuali care vorbesc mult, fac băşcălie, dar nu comunică.* CE. [*Anti-* + *utopie*].

antivariólic, ~ci, antivariolică, ~ce a. şi n. (medicament, ser, vaccin) care imunizează împotriva variolei. [*Anti-* + *variolic;* cf. fr. *antivariolique*].

antivenín, antiveninuri n. (biol.) anticorp care neutralizează acţiunea unui venin. [*Anti-* + *venin*].

antivirál, ~i, antiviralá, ~e a. (med.) care distruge viruşii. [Din fr., engl. *antiviral*].

antivírus n. substanţă care împiedică dezvoltarea virusurilor. [*Anti-* + *virus;* cf. fr. *antivirus*].

antofítă, antofite f. (la pl.) nume generic al plantelor cu flori fanerogame; (şi la sg.) plantă fanerogamă. [Din fr. *antophytes*].

antologá, antologhez vb. (rar; tr.) a alcătui o antologie. [De la *antologie*].

antologáre, antologări f. acţiunea de a antologa. [V. *antologa*].

antologát, ~ţi, antologată, ~e a. care a fost inclus într-o antologie: *textele antologate sînt într-adevăr valoroase.* [V. *antologa*].

antologatór, antologatori m. persoană care realizează o antologie. [*Antologa* + *-tor*].

antológhion n. (înv.) carte care conţine slujba pentru sărbătorile sfinţilor. [Din gr. mod. *antológhion*].

antológic, ~ci, antologică, ~ce a. de antologie; reprezentativ: *am scos textele cele mai antologice şi le-am tradus.* CĂL.; *pagini antologice.* [Din fr. *anthologique,* germ. *anthologisch*].

antologíe, antologii f. culegere de texte reprezentative dintr-unul sau mai mulţi autori: *nu e antologie unde aceste poezii să nu fie.* IBR. [Din fr. *anthologie,* germ. *Anthologie*].

antologíst, ~şti, antologistă, ~e m., f. autor de antologii. [Din fr. *antologiste*].

antonícă, antonici f. plantă erbacee din familia umbeliformelor, cu flori albe şi cu fructe aromatice (*Chaerophyllum aromaticum*). [*Anton* n. pr. + *-ică*].

antoním, ~i, antonimă, ~e a. şi n. (cuvînt) care în raport cu altul are sensul exact contrar: *binele e antonimul răului.* [Din fr. *antonyme*].

antonímic, ~ci, antonimică, ~ce a. care ţine de antonime, referitor la antonime sau la antonimie. [Din germ. *antonymisch*].

antonimíe, antonimii f. corelaţie între două cuvinte cu sens opus. [Din fr. *antonymie*].

antonomasíe, antonomasii f. antonomază. [Din it., gr. *antonomasia*].

antonomáză, antonomaze f. figură de stil care constă din înlocuirea unui nume propriu cu altul comun sau a unui nume comun cu altul propriu; antonomasie (de ex.: *regele-poet* pentru *David* şi, invers, *un Neron* pentru un *tiran*): *la numele proprii se practică un fel de antonomaze.* CĂL. [Din fr. *antonomase*].

antozoár, antozoare n. (la pl.) clasă de celenterate marine sedentare (reprezentată de polipi); (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *anthozoaires*].

antracén n. substanţă galbenă cristalizată, extrasă din gudronul de huilă şi folosită la fabricarea unor coloranţi sau ca antiseptic. [Din fr. *anthracèn*].

antracít n. cărbune de pământ de calitate superioară. [Din fr. *anthracite*].

antracoíd, ~zi, antracoídă, ~e a. cu aspect de antrax; simptomatic pentru antrax: *furuncul antracoid.* CĂL. [Din fr. *anthracoïde*].

antracóză, antracoze f. (med.) boală cauzată de prezența în plămîni a unor particule de cărbune. [Din fr. *anthracose*].

antráct, antracte n. pauză între două acte sau două părți ale unei reprezentații: *oricine în locul meu ar fi căutat să-i atragă într-un fel atenția, ieșindu-i în cale în antracte sau chiar făcîndu-i o vizită în lojă.* GHEȚIE; (și: (înv.) **întract**). [Din fr. *entracte*].

ántrax n. boală infecțioasă la animale (transmisibilă și omului), care se manifestă prin leziuni pulmonare, gastrointestinale și cutanate; dalac. [Din fr. *anthrax*].

antrelúță, antreluțe f. (rar) diminutiv al lui antreu: *el doarme pe canapea în antreluță.* CAR. [*Antreu* + *-luță*].

antrén n. animație, bună dispoziție. [Din fr. *entrain*].

antrená, antrenez vb. **1.** (tr.) a stimula, a atrage într-o acțiune: *masa credincioșilor ... nu ar fi putut fi antrenată cîtuși de puțin de speculații și argutii teologice.* BL.; **2.** (refl.) a se însufleți, a se înflăcăra: *doctorul însă se antrenase.* VLAH.; **3.** (tr.) a trage după sine; a pune în mișcare (un organ de mașină sau o mașină): *locomotiva antrenează vagoanele; axul antrenează roțile*; **4.** (tr. și refl.) a (se) pregăti pentru o activitate (sportivă). [Din fr. *entrainer*].

antrenamént, antrenamente n. ansamblu de exerciții cuprins în pregătirea sportivă. [Din fr. *entrainement*].

antrenánt, ~ți, antrenantă, ~e a. care stimulează; atrăgător: *reuniune antrenantă;* (adv.) *viața mergea antrenant.* BAC. [Din fr. *entrainant*].

antrenáre f. acțiunea de a (se) antrena. [V. *antrena*].

antrenór, ~i, antrenoáre m., f. persoană calificată care antrenează sportivii. [Din fr. *entraineur*].

antrepózit, antrepozite n. depozit de mărfuri sau de materiale: *stradă ... mărginită pe ambele părți de clădiri și antrepozite seculare.* GHEȚIE; (și: **întrepozit**). [Din fr. *entrepôt* (după *depozit*)].

antreprenór, ~i, antreprenoáre m., f. persoană care execută lucrări în antrepriză, întreprinzător: *antreprenorii storceau toate clasele ... societății.* EM.; (și: (înv.) **întreprenor**). [Din fr. *entrepreneur*].

antrepríză, antreprize f. formă de organizare și de executare a unor lucrări pe bază de contract inițial și eșalonare a operațiilor; lucrarea propriu-zisă: *în Franța toate dările erau date în antrepriză.* EM.; (iron.) *ca teren nou de antreprize patriotice.* EM.; **a lua în antrepriză,** a lua conducerea unei lucrări; (și: (înv.) **întrepriză, întrepriză**). [Din fr. *entreprise*].

antresól, antresoluri n. etaj mic sub primul etaj; mezanin. [Din fr. *entresol*].

antreșă f. (înv.) săritură de dans cu răsucire: *nu poți face o singură antreșa.* NEGR. [Din fr. *entrechat*].

antrét n. v. **antreu.**

antretoáză, antretoaze f. bară de lemn sau de fier care leagă grinzile unui pod. [Din fr. *entretoise*].

antrețél, antrețele n. diminutiv al lui antret. [*Antret* + *-el*].

antréu, antreuri n. **1.** prima încăpere a unei locuințe; vestibul, tindă: *m-am coborît în antret.* AL.; **2.** fel de mîncare care se servește înaintea mîncării de bază; (și: **antret**). [Din fr. *entrée*].

antricót, antricoate n. **1.** carne de vită sau de porc din regiunea coastelor; **2.** (p. ext.) friptură din această carne; cotlet. [Din fr. *entrecôte*].

antrópic, ~ci, antropícă, ~ce a. creat de om; datorat omului. [Din fr. *anthropic*].

antropo- element de compunere cu sensul „(referitor la) om". [Din fr. *anthropo-*].

antropobiologíe f. ramură a biologiei care studiază specia umană și maimuțele antropoide. [Din fr. *anthropobiologie*].

antropocéntric, ~ci, antropocentrícă, ~ce a. referitor la antropocentrism, propriu antropocentrismului. [Din fr. *anthropocentrique*].

antropocentrísm n. concepție potrivit căreia omul este centrul universului. [Din fr. *anthropocentrisme*].

antropofág, ~gi, antropofagá, ~ge a. și m., f. (persoană) care se hrănește cu carne de om; canibal: *trăiam într-o țară în care copiii își mîncau părinții, ca în insulele antropofagilor.* SAD.; (fig.) *nu xenofobie vulgară, antropofagă.* CĂL. [Din fr. *anthropophage,* lat. *anthropophagus*].

antropofagíe f. obișnuință de a mînca carne de om; canibalism: *antropofagia, existentă în vechime la sciți, odinioară la caraibi și la algonkini în America, este încă destul de răspîndită în Oceania.* [Din fr. *anthropophagie*].

antropofób, ~i, antropofobă, ~e a. și m., f. (persoană) care suferă de antropofobie. [Din fr. *anthropophobe*].

antropofobíe f. teamă patologică de oameni. [Din fr. *anthropophobie*].

antropogén, ~i, antropogenă, ~e a. care provine de la om; datorat omului. // n. sg. cuaternar. [Din fr. *anthropogène*].

antropogenétic, ~ci, antropogenetícă, ~ce a. care ține de antropogeneză, referitor la antropogeneză: *problema antropogenetică ce ne preocupă își găsește soluția cea mai justă.* BL. [Din fr. *anthropogénétique*].

antropogenéză f. procesul dezvoltării speciei umane; antropogenie. [Din fr. *anthropogenèse,* germ. *Anthropogenese*].

antropogenía f. antropogeneză. [Din fr. *anthropogénie,* germ. *Anthropogenie*].

antropogeografíe f. ramură a geografiei care studiază raporturile dintre om și natură și repartiția populației pe glob. [Din fr. *anthropogéographie*].

antropogonic, ~ci, antropogonícă, ~ce a. care ține de antropogonie, referitor la antropogonie: *mituri antropogonice.* [Din fr. *anthropogonique*].

antropogonía, antropogonii f. studiu asupra originii umanității. [Din fr. *anthropogonie*].

antropografíe f. știință care studiază trăsăturile fizionomiei raselor și tipurilor umane. [Din fr. *anthropographie*].

antropoíd, ~zi, antropoídă, ~e a. care seamănă cu omul: *ar fi cu totul deplasat să se mai afirme că omul ar descinde dintr-o formă antropoidă.* BL.; *maimuță antropoidă.* // f. sau (rar) m. (la pl.) grup de maimuțe superioare asemănătoare cu omul; (și la sg.) maimuță din acest grup: *pune între om și antropoid o distanță mai abruptă decît aceea de la specie la specie.* BL. [Din fr. *anthropoïde*].

antropolatríe f. adorație a omului (caracteristică unei erezii creștine); cult al divinității reprezentate sub formă omenească. [Din fr. *anthropolâtrie*].

antropológ, antropologi m. specialist în antropologie; (înv.) antropologist: *studiul ... cuprinde o succintă expunere a ideilor desfășurate de autor la un congres al antropologilor.* BL. [Din fr. *anthropologue*].

antropológic, ~ci, antropologícă, ~ce a. care ține de antropologie sau de obiectul ei, referitor la antropologie: *nu-i cu totul exclus ca ei să fi fost reprezentanții de ultimă strălucire ai unui tip antropologic dispărut.* BL. [Din fr. *anthropologique*].

antropología f. știință care studiază originea, evoluția și varietatea biologică a omului, în corelație cu condițiile naturale și socioculturale: *geneza metaforei ar fi o problemă de sociologie sau de istorie, iar nu de antropologie.* BL. [Din fr. *anthropologie,* lat. *anthropologia*].

antropologíst, antropologiști m. (înv.) antropolog. [Din fr. *anthropologiste*].

antropométric, ~ci, antropometrícă, ~ce a. de antropometrie, referitor la antropometrie: *serviciu antropometric.* [Din fr. *anthropométrique*].

antropometríe f. ramură a antropologiei care are drept obiect tot ceea ce poate fi măsurat în corpul uman; **antropometrie judiciară,** metodă de identificare a criminalilor întemeiată pe studiul dimensiunilor corpului și al amprentelor digitale. [Din fr. *anthropométrie*].

antropomórf, ~i, antropomórfă, ~e a. care seamănă cu omul; antropomorfic: *statuietă antropomorfă;* (adv.) *zeul principal ... era reprezentat de așișderea antropomorf.* BL. // **n. 1.** (la pl.) grup de maimuțe asemănătoare cu omul; **2.** obiect de artă sau reprezentare decorativă cu formă umană. [Din fr. *anthropomorphe*].

antropomórfic, ~ci, antropomórfică, ~ce a. antropomorf: *se combină un tablou hibrid, în genere antropomorfic.* CĂL. [Din germ. *anthropomorphisch*].

antropomórfie f. (rar) reprezentare antropomorfă: *acea antropomorfie totală artificializînd lumea vegetalelor.* CĂL. [De la *antropomorf*].

antropomorfísm, (rar) **antropomórfisme** n. credință mistică care atribuie lucrurilor și fenomenelor însușiri și sentimente umane: *desigur că fără de antropomorfisme nu se prea poate dura o metafizică.* BL. [Din fr. *anthropomorphisme*].

antropomorfiză, antropomorfizez vb. (rar; tr.) a atribui unui lucru, unui fenomen, unei divinități însușiri umane; a umaniza: *aceste expresii trivializează lumea fizică, antropomorfizînd-o.* CĂL. [Din fr. *anthropomorphiser*].

antropomorfizáre, antropomorfizări f. acțiunea de a antropomorfiza: *în ordinea întîia de idei dăm de-o antropomorfizare a calităților poporului evreiesc.* EM. [V. *antropomorfiza*].

antroponím, antroponime n. antroponimic. [Din fr. *anthroponyme*].

antroponímic, ~ci, antroponímică, ~ce a. care ține de antroponimie, referitor la antroponimie; antronomastic. // n. nume de persoană; antroponim. [Din fr. *anthroponymique*].

antroponimíe f. **1.** disciplină lingvistică care studiază numele de persoană; antroponomastică; **2.** totalitate a numelor de oameni dintr-o regiune, dintr-o limbă etc. [Din fr. *anthroponymie*].

antroponomástic, ~ci, antroponomastícă, ~ce a. (lingv.) antroponimic. // f. antroponimie. [Din fr. *anthroponomastique*].

antropopitéc, antropopiteci m. animal ipotetic considerat odinioară intermediar între maimuță și om. [Din fr. *anthropopithèque*].

antroposofíe f. v. **antropozofie.**

antropozofíe f. concepție mistică, influențată de teozofie, care înlocuiește pe Dumnezeu cu ființa umană divinizată: *antroposofia angajează în ierarhia ei o ierarhie întreagă de corpuri spirituale.* BL. (și: **antroposofie**). [Din fr. *anthroposophie*].

antúm, ~i, antumă, ~e a. publicat în timpul vieții autorului: *scrieri antume.* [Din fr. *anthume*].

anturáj, anturaje n. mediu (social); compania cuiva; grup de persoane în mijlocul cărora trăiește cineva: *el nu avea încredere nici în oamenii din anturajul său.* BL.; *anturajul i-a înnobilat conduita.* [Din fr. *entourage*].

anțárț adv. (reg.) acum doi ani: *mai anțărț la iarmaroc.* AL.; *ca și anul trecut și ca și anterț, face slujba de pomenire a mării sale Ion-Vodă.* SAD.; (și: **anțerț**). [Lat. *anno tertio*].

anțérț adv. v. **anțărț.**

anuál, ~i, anuálă, ~e a. **1.** care durează, ține un an: *plantă anuală;* **2.** care are loc o dată pe an sau în fiecare an: *un ușor tribut anual.* BĂLC.; *rezultatul examenului anual și împărțirea premiilor.* CAR. // adv. pe tot anul; în fiecare an: *dau anual naștere cîte unui copil.* ARG.; *plata chiriei se face anual.* [Din fr. *annuel,* lat. *annualis*].

anualitáte f. însuşirea a ceea ce este, se întîmplă anual: *anualitatea sesiunilor ştiinţifice; principiul anualităţii bugetare.* [Din fr. ***annualité***].

anualizát, ~ţi, anualizată, ~e a. raportat la un an; calculat pe întregul an: *inflaţie anualizată.* [Din ***anual***].

anuár, anuare n. publicaţie periodică care apare anual (şi conţine informaţii dintr-un an); publicaţie anuală a unei instituţii ştiinţifice: *Anuar de lingvistică şi istorie literară.* [Din fr. ***annuaire***].

anucleát, ~ţi, anucleată, ~e a. fără nucleu. [Din fr. ***annuclée***].

anuitáte, anuităţi f. sumă vărsată în fiecare an pentru a lichida treptat o datorie (inclusiv dobînda): *vor pretinde că să li se plătească anuităţile nouăzeci de ani de-a rîndul.* EM. [Din fr. ***annuité,*** lat. ***annuitas, -atis***].

anulá, anulez vb. (tr.) a declara nul; a face nul, a desfiinţa, a nimici: *[î]n şirul de întîi stabileşte un lucru pe care îl anulează prin şirul al doilea.* EM.; (refl. pas.) *avem impresia că se anulează în prealabil o seamă de distincţii posibile.* BL.; (refl. recipr.) *mişcările se anulează reciproc.* BL. [Din fr. ***annuler,*** lat. ***annullare***].

anulábil, ~i, anulabilă, ~e a. care poate fi anulat. [Din fr. ***annulable***].

anulár, ~i, anulară, ~e a. în formă de inel. [Din lat ***annularius,*** fr. ***annulaire***].

anuláre, anulări f. acţiunea de a anula; desfiinţare, suprimare: *puterea sau substanţa magică ... poate uneori să dispară prin anulare, iar nu prin dispersiune.* BL. [V. ***anula***].

anulát, ~ţi, anulată, ~e a. înlăturat, desfiinţat: *nu scade şi nu se consumă proporţional cu puterea anulată.* BL. [V. ***anula***].

anulatív, ~i, anulativă, ~e a. care anulează. [Din fr. ***annulatif***].

anulatór, ~i, anulatoáre a. şi m., f. (persoană, instanţă) care anulează, care face să fie nul; (p. ext.) *iată un drept care se naşte din însuşi dreptul, un drept parazitar şi anulator de drept.* ARG. [***Anula*** + ***-tor***].

anumárá, anúmăr vb. (rar; tr.) a adăuga: *în logica generală aste din urmă sînt anumărate celor dentîi.* EM. [A^3 + ***număra***].

anúme adv. **1.** pe nume, după nume; cu numele de ...: *avea ... o fată, anume Artemis.* OD.; **2.** adică, iată care: *zicea că este de altă părere, şi anume ...* CR.; **3.** înadins, intenţionat: *doamnei i se părea că vine anume să-i alăpteze copilul.* SAD.; *anume pentru voi;* **4.** în mod exact: *să ne spuie anume cît de mult a ridicat guvernul actual creditul statului.* EM.; *să-ţi ştiu anume gîndul tău.* COŞB. // a. anumit, determinat, special; deosebit: *aceste deficienţe artistice sînt compensate prin naturaleţa discursului şi un anume farmec personal.* CĂL.; *să-i spună o vorbă anume.* [A^3 + ***nume***].

anumít, ~ţi, anumită, ~e a. **1.** hotărît, determinat, precizat: *apa se ridică în pompe numai pînă la o anumită înălţime.* BL.; *o anumită zi;* **2.** deosebit, special: *pentru unele perioade ale bolii manifestă o anumită amnezie.* GHEŢIE; *vorbea într-un anumit fel;* **3.** unul, oarecare: *anumiţi oameni.* [***Anume*** + ***-it***; cf. germ. ***bestimmt***].

anunciatór, anunciatoare n. aparat care anunţă modificări sau abateri în timpul funcţionării unui sistem tehnic. [Din fr. ***annonciateur***].

anúnţ, anunţuri n. înştiinţare scrisă prin care se face cunoscut ceva publicului: *introduse în avizierul facultăţii un anunţ de dimensiunile unei jumătăţi de coală ministerială.* GHEŢIE; *foaie de anunţuri.* [De ***a anunţa***].

anunţá, anúnţ vb. (tr.) **1.** a da de ştire, a vesti: *starele anunţă moartea doctorului.* CĂL.; (fig.) *cele dintîi flori, ce anunţă primăvara la triştii călători.* BOL.; **2.** a vesti sosirea cuiva, rostindu-i numele: *o slugă mă anunţă.* NEGR.; **3.** a indica; a prevesti: *barometrul anunţă vreme frumoasă;* (refl.) *viitorul ţării se anunţa la fel de întunecos şi sub raport spiritual.* BL. [Din fr. ***annoncer,*** lat. ***annuntiare***].

anunţáre, anunţări f. acţiunea de a anunţa; înştiinţare. [V. ***anunţa***].

anunţát, ~ţi, anunţată, ~e a. adus la cunoştinţă: *sînt încîntat, stimate maestre, de programul anunţat.* BAC. [V. ***anunţa***].

anunţátór, ~i, anunţătoáre a. (rar) care anunţă sau prevesteşte ceva. [***Anunţa*** + ***-ător***].

anúră, anure f. (la pl.) ordin de batracieni fără coadă (cuprinzînd broaştele); (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***anoures***].

anuríe, anurii f. (med.) încetare a secretării urinei. [Din fr. ***anurie***].

ánus, anusuri n. orificiu la extremitatea intestinului gros: *şi-l imagina asemenea anusului la găini.* GHEŢIE. [Din fr., lat. ***anus***].

anvelópă, anvelope f. **1.** înveliş gros din cauciuc care protejează camera de aer a unei roţi; **2.** învelitoare de carte; supracopertă; **3.** înveliş exterior al unei mingi de fotbal, de volei etc. [Din fr. ***enveloppe***].

anvergúră, anverguri f. **1.** desfăşurare: *un progres istoric de un atare profil şi de această anvergură nu întrezărim nicăieri.* BL.; **de (mare) anvergură,** vast; pe plan mare: *s-a ajuns la punerea unei probleme de anvergură.* BL.; **2.** distanţa dintre extremităţile aripilor unui avion sau dintre vîrfurile aripilor întinse la păsări, la fluturi etc. [Din fr. ***envergure***].

anxietáte, (rar) **anxietăţi** f. stare de nelinişte, de teamă nedesluşită (însoţită de palpitaţii, jenă în respiraţie, transpiraţie abundentă etc.): *îl umplea de spaimă şi anxietate numeroasa oaste de cruciaţi.* EM. [Din fr. ***anxiété,*** lat. ***anxietas, -atis***].

anxiétos, ~şi, anxietoásă, ~e a. (rar) anxios: *îi descrise starea anxietoasă a sufletului său.* EM. [***Anxiet***(***ate***) + ***-os***].

anxiós, ~şi, anxioásă, ~e a. **1.** neliniştit, îngrijorat: *în curînd cade la presupusuri absurde cu privire la onestitatea soţiei, devine anxios şi înnebuneşte.* CĂL.; (subst.) *fobia lui e maladivă ... şi acuză un anxios intrat în faza paroxistică la întîia zguduire.* CĂL.; **2.** care produce sau care exprimă nelinişte; specific omului neliniştit; (rar) anxietos: *petrec acel timp de aşteptare anxioasă.* CĂL.; (adv.) *pasivismul filosofic, teama de construcţii metafizice, se cristalizau pedant şi anxios într-un fel de agnosticism fatalist.* BL. [Din fr. ***anxieux***].

aoléu interj. exclamaţie care exprimă spaimă, durere, necaz: *aoleu, nu mă strînge-aşa de mînă.* COŞB.; *aoleu şi vai de mine!;* (subst.) *fuge de la aoleu şi dă peste oleoleo.* PANN; (şi: **aleu, auleu,** oleoleo). [Onomat.].

aolí, aolesc vb. (reg.; intr. şi refl.) a se văita, a se boci: *răcnet mare s-auzea, grecul legat s-aulea.* POP.; (şi: **auli**). [De la ***aoleu***].

aolícă interj. (pop.) exclamaţie care exprimă o uşoară părere de rău sau o mustrare blîndă: *aolică, daolică, mult mi-e drăguliţa mică.* POP. [***Aoleu*** + ***-ică***].

aórea adv. (înv.) cîteodată, uneori: *numai miedzul a unii marule îi era în loc de mîncare şi de băut ..., aoria strugur sau smochine schimbînd.* DOS. [A^3 + ***oare***].

aoríst n. timp trecut indefinit (în conjugarea verbului din unele limbi). [Din fr. ***aoriste,*** lat. ***aoristus***].

aórtă, aorte f. arteră principală care transportă sîngele oxigenat în tot corpul; (adj.) *artera aortă.* [Din fr. ***aorte***].

aórtic, ~ci, aortică, ~ce a. care ţine de aortă. [Din fr. ***aortique***].

aortíta, aortite f. inflamaţie a aortei. [Din fr. ***aortite***].

apagógic, ~ci, apagogică, ~ce a. **argument apagogic** sau **demonstraţie apagogică,** reducere la absurd; demonstraţie indirectă, prin dovedirea concluziilor absurde ce decurg din afirmaţia contradictorie faţă de cea pusă spre demonstrare. [Din lat. ***apagogicus,*** fr. ***apagogique***].

apagogíe, apagogii f. demonstraţie apagogică. [Din fr. ***apagogie***].

apălt, apalturi n. (înv.) drept, autorizaţie de vînzare a unor bunuri de consum, dat numai unor negustori: *apaltul cărţilor de gioc.* AL.; *carnea, pîinea şi luminările se vindeau la contraccii cu apalt şi se însemna în contract preţul fix.* FIL. [Din it. ***appalto***].

apanágiu n. v. **apanaj.**

apanáj, apanaje n. **1.** domeniu feudal, proprietate; venit anual acordat de suveran membrilor familiei regale sau (p.ext.) altcuiva: *Moldova se hotărî de apanagiu fanarioţilor.* NEGR.; **2.** (fig.) ceea ce este propriu cuiva: *spiritul ştiinţific nu este apanajul timpurilor moderne.* BL.; *raţiunea e apanajul omului;* (şi: (înv.) **apanagiu**). [Din fr. ***apanage***].

apár, apari m. (înv.) persoană care vindea apă (aducînd-o cu sacaua): *Şahîn e un apar scurt, gros, cu mînile lungi.* SAD. [***Apă*** + ***-ar***].

aparát, aparate n. **1.** sistem tehnic destinat efectuării unei operaţii, transmiterii sau transformării energiei: *e un aparat pentru producerea unor cantităţi mai mari de electricitate prin frecare.* EM.; **aparat de proiecţie,** v. **proiecţie; 2.** (anat.) ansamblu de organe care servesc la îndeplinirea unei funcţii în organism: *domnia liberă asupra întrebuinţării aparatelor vorbirii.* EM.; *aparat digestiv;* **3.** totalitate a serviciilor şi personalului dintr-o instituţie: *încetineala cu care funcţiona aparatul justiţiei nemulţumi pe legionari.* GHEŢIE; **aparat de stat,** ansamblul organelor de stat: *el îşi croise cale de funcţionar judecătoresc în aparatul de stat austriac.* BL.; **4.** ansamblul mijloacelor care servesc pentru un anumit scop: *dintr-o înţelegere greşită unii izolează nuvela de aparatul spunerii ei.* CĂL.; **aparat ştiinţific,** totalitatea mijloacelor de investigaţie ştiinţifică folosite într-o cercetare; **aparat critic,** totalitatea notelor şi comentariilor care însoţesc textul unei ediţii critice: *existenţa eroului e urmărită cronologic ... cu pretenţii informative şi chiar cu aparat critic.* CĂL.; **5.** construcţie specială la care se execută anumite exerciţii de gimnastică (de ex.: capră, inele, paralele). [Din germ. ***Apparat,*** lat. ***apparatus***].

aparatáj, aparataje n. totalitate a aparatelor folosite într-un anumit domeniu. [***Aparat*** + ***-aj***].

aparátnic, aparatnici m. **1.** (rar) slujbaş în aparatul de stat; **2.** (peior.) membru al conducerii unui partid sau unui sindicat. [Din rus. ***apparatčik,*** fr. ***apparatchik***].

aparatúră, aparaturi f. totalitate a aparatelor care asigură funcţionarea unei instalaţii, a unei maşini etc.; (p.ext.) aparataj; (fig.) *subiectivitatea funcţionează în angrenajul unei aparaturi, astfel încît ţine loc de obiectivitate.* BL. [Din germ. ***Apparatur***].

apáre vb. v. **apărea.**

apareiáj, apareiaje n. mod de aşezare a elementelor unei zidării (la faţadă). [Din fr. ***appareillage***].

aparént, ~ţi, aparentă, ~e a. **1.** care este altfel decît pare, care nu este real: *toate contrazicerile sînt numai aparente.* EM.; *mişcarea aparentă a soarelui;* **2.** evident, vizibil: *în Iaşi ... agitaţiunea era mai aparentă.* GHICA; *drama nu e destul de aparentă şi identificarea atitudinilor devine dificilă.* CĂL.; **3. cărămidă aparentă,** cărămidă specială, care rămîne netencuită la o construcţie: *casa ... era un mic cotaj, cu solul de cărămidă aparentă şi cu un pridvor de lemn.* CĂL. // adv. în aparenţă: *aspectele invocate, aparent asemănătoare, ascund în dosul lor procese absolut eterogene.* BL.; *aparent are dreptate.* [Din fr. ***apparent,*** lat. ***apparens, -ntis***].

aparénţă, aparenţe f. **1.** ceea ce apare pe dinafară; înfăţişare exterioară: *aparenţele concrete sînt pentru spiritul ştiinţific totdeauna un punct de plecare.* BL.; *aparenţele sînt înşelătoare;* **în aparenţă,** judecînd după exterior: *simbolurile nu erau în aparenţă decît nişte reprezentări ale concretului.* CĂL.; **după toate aparenţele,** potrivit cu ceea ce se poate constata: *după toate aparenţele, traversaţi o perioadă de sensibilă remisiune.* GHEŢIE; **2.** ceea ce pare că este cineva sau ceva (şi nu este în realitate): *neuniformitatea mişcării solare ... ar fi o aparenţă.* BL.; **a salva aparenţele,** a reuşi să dea unei situaţii, unui fapt etc. o înfăţişare care să ascundă un rău

lăuntric; (şi: (înv.) **aparinţă**). [Din fr. ***apparence,*** lat. ***apparentia***].

aparínţă f. v. aparenţă.

aparíţie, apariţii f. **1.** faptul de a apărea; ivire a unui fenomen; (spec.) fenomen: *ar putea să dea consistenţă apariţiilor din lumea sensibilă.* BL.; *apariţia unei comete;* **a-şi face apariţia,** a apărea, a se ivi: *idealul purităţii metodologice îşi face apariţia în istoria gîndirii greceşti.* BL.; **2.** ieşire de sub tipar: *examenul ... îi aduse titlul de doctor în filozofie ... şi, după apariţia cărţii, numeroase aprecieri elogioase.* GHEŢIE; **3.** vedenie, spectru: *în locul apariţiunii, bietul făcu o bisericuţă.* CĂL.; (şi: (înv.) **apariţiune**). [Din fr. ***apparition,*** lat. ***apparitio, -onis***].

apariţiúne f. v. apariţie.

apartamént, apartamente n. **1.** locuinţă compusă dintr-un grup de camere (şi dependinţe) într-o clădire: *tinerii se aşezară în apartamentul generalului.* CĂL.; *s-a retras în apartamentul său;* **2.** diviziune principală a unei clădiri de locuinţe: *bloc cu zece apartamente.* [Din fr. ***appartement***].

apárte adv. **1.** la o parte; separat, deosebit de ...: *din concertul acela haotic de sunete, s-a desprins un crîmpei de melodie, ritmat aparte.* GHEŢIE; *locuieşte aparte;* **2.** (ca indicaţie la teatru) ca şi cum un personaj ar vorbi cu sine, însă cu glas tare (ca să audă publicul). // a. invar. deosebit, special: *a dat naştere la o seamă de formule, care ... alcătuiesc un tip aparte de cunoaştere.* BL.; *un caracter cu totul aparte;* **a face (o) figură aparte,** a fi deosebit, a se distinge: *putem spune de toată literatura de la 1880 că e subiectivă, dar el face o figură aparte.* IBR. [De la ***parte***; cf. fr. ***à part***].

apartenénţă, apartenenţe f. faptul de a aparţine cuiva, de a depinde de cineva sau de ceva: *numai apartenenţa la o stirpe aleasă menţinuse printre ei sentimentul originii franceze.* GHEŢIE. [Din fr. ***appartenance***].

apartéu, aparteuri n. (teatru) replică spusă aparte cuiva; cuvinte spuse ca pentru sine: *monologul şi aparteul sînt moduri de redare a trăirilor interioare.* [Din fr. ***aparté***].

aparthéid n. politică de discriminare rasială. [Din engl., ol. ***apartheid***].

apartínic, ~ci, apartínică, ~ce a. care nu face parte din nici un partid politic. [*A-[5]* + ***partinic***; cf. rus. ***bezpartijnyi***].

aparţinătór, ~i, aparţinătoáre a. care aparţine ..., care ţine de ...: *pentru indivizii aparţinători unei anume populaţii ..., orizontul inconştient poate fi, ce-i drept, comun.* BL. [***Aparţine*** + *-ător*].

aparţíne, aparţin vb. (intr.) **1.** a ţine de cineva sau de ceva; a fi proprietatea cuiva: *conceptul şi intuiţia concretă aparţin unor planuri de cunoaştere.* BL.; *această casă îmi aparţine;* **2.** a face parte dintr-o colectivitate: *convine apatrizilor, dar nu şi celor aparţinînd unei naţii.* CĂL.; *el aparţine magistraturii.* [Din fr. ***appartenir*** (după *ţine*)].

apáş, apaşi m. **1.** băştinaş din sudul Statelor Unite ale Americii (în special din Texas); **2.** (franţuzism) derbedeu, haimana; hoţ. [Din fr. ***apache***].

apătec a. v. apatic[2].

apátic[1], ~ci, apatícă, ~ce a. nesimţitor, cuprins de apatie: *s-a automatizat în pasiunea florilor şi într-o milă apatică de nevastă.* CĂL.; *caracter apatic.* [Din fr. ***apathique***].

apátic[2], ~ci, apatícă, ~ce a. (rar) (plin) cu apă, apătos: *luna tremură prin ceţi apatice, prin codrii sfinţi.* EM.; (şi: **apatec**). [***Apă*** + *-ic*].

apatíe, apatii f. lipsă de interes, de energie, de vlagă; nesimţire: *pentru deşteptarea noastră din apatia faţă cu latinismul, era neapărat trebuincios.* EM.; *falsa apatie e o criză de deznădejde.* CĂL. [Din fr. ***apathie,*** lat. ***apathia***].

apatít n. îngrăşămînt agricol din amestec natural de fosfat şi de fluorură de calciu. [Din fr. ***apatite***].

apatríd, ~zi, apatridă, ~e m., f. persoană care nu are drepturi cetăţeneşti în nici o ţară: *convine apatrizilor, dar nu şi celor aparţinînd unei naţii.* CĂL. [Din fr. ***apatride***].

apatridíe, apatridii f. situaţie, stare de apatrid. [Din fr. ***apatridie***].

ápă, ape f. **1.** lichid transparent şi incolor, fără gust şi fără miros (compus din hidrogen şi din oxigen): *apare Rodica, cu cofa plină de apă.* CĂL.; **2. apă dulce,** acest lichid existent în izvoare şi în rîuri: *peşte de apă dulce;* **apă minerală,** cantitate de acest lichid care conţine în soluţie săruri, gaze şi substanţe radioactive, care îi conferă proprietăţi curative; **apă gazoasă,** cantitate din acest lichid acidulat cu bioxid de carbon; sifon: *las Chişinăul cui îi place apa gazoasă şi fug la ţară.* VIERU; **apă sfinţită,** agheasmă: *să o fie stropit cu apă sfinţită.* B.-DEL.; **apă reziduală,** cantitate din acest lichid cu impurităţi sau cu substanţe toxice, evacuată din întreprinderi, ferme etc.; **apă de ploaie,** (fig.) vorbe goale; **a îmbăta cu apă rece pe cineva,** a încînta pe cineva cu vorbe goale, cu făgăduinţi deşarte; **a nu avea (nici) după ce bea apă,** a fi foarte sărac; **a scoate apă din piatră (seacă),** a fi ingenios, descurcăreţ; a reuşi în situaţii dificile; **a bate apa în piuă,** a vorbi mult şi fără rost; **a fierbe fără apă (pe cineva),** a face necazuri cuiva, a chinui pe cineva; **a face apă din ...,** a şterge deosebirile dintre ..., a face egal, uniform: *a face o apă din toate acele popoare.* OD.; **a fi (toţi) o apă (şi un pămînt),** a fi la fel; **a se face o apă şi-un pămînt,** a pieri în totalitate; a fi nimicit: *cum veniră se făcură toţi o apă şi-un pămînt.* EM.; (fam.) **a intra la apă, a)** (despre ţesături) a-şi micşora dimensiunile la înmuierea în apă; **b)** (fig.) a intra într-o situaţie grea; **a băga la apă (pe cineva),** a face cuiva un necaz; **3.** masă din acest lichid, formînd un rîu, un lac, o mare etc.: *sub plopii rari apele sună şi plopii rari vîjîie-n vînt.* COŞB.; *apa curge, pietrele rămîn;* (fig.) *în gîndirea lui Plato vom găsi unite în acelaşi fluviu apele diverse ce coborau din vremi.* BL.; **ca pe apă** sau **ca apa,** curgător, fluent; pe dinafară: *a vorbi ca apa;* **pe apă,** trecător, frivol: *să le scriu, cum cere lumea, vro istorie pe apă?* EM.; **a nu fi în apele lui** sau **a nu fi în toate apele,** a fi indispus: *boierul nu-i în toate apele.* AL.; *pe loc, m-am simţit îndrăznet, deşi încă nerevenit pe deplin în apele mele.* GHEŢIE; **a pluti în apele cuiva,** a urma pe cineva, a avea aceeaşi opinie cu cineva: *deocamdată mă pot răsfăţa plutind pe deplin în apele tale.* OD.; **a şti** (sau **a vedea**) **în ce ape se scaldă,** a cunoaşte gîndurile, intenţiile sau dispoziţia cuiva; **a lăsa (să se scalde) în apele lui,** a nu-i acorda atenţie, a-i permite să-şi facă voia: *orice mîngîiere a mea era de prisos. l-am lăsat în apele lui.* SAD.; **a-i veni cuiva apa la moară,** a începe să-i meargă cuiva bine: *îi venise acum şi lui Dănilă apa la moară.* CR.; **a-i lua** (sau **a-i tăia**) **apa la moară (cuiva),** a defavoriza, a produce necazuri cuiva; **a pescui în apă tulbure,** a se folosi de mijloace sau de împrejurări nefireşti pentru a atinge un scop; **a se duce pe apa sîmbetei** (sau **gîrlei**), a se pierde, a dispărea; **lac de apă,** v. **lac[1]**; **4.** cantitate determinată din acest lichid: *a clăti rufele în trei ape;* **5.** (fig.; mai ales la pl.) joc de culori, pe care îl fac în lumină anumite obiecte lucioase (metale, mătăsuri etc.): *fetele erau în catrinţe de lînă, vrîstate în fel de fel de ape.* SAD.; (fig.) *bătea în ape liberale cînd simţea slabi pe conservatori.* CĂL.; **6.** (reg.) pantă a acoperişului unei clădiri: *casă în patru ape;* **7.** denumire dată unor preparate industriale, farmaceutice sau de parfumerie: **apă de colonie,** lichid parfumat folosit în cosmetică: *un vag miros de apă de colonie rusească (parfumul adolescentelor) îmi atinse nările cînd i-am sărutat mîna.* GHEŢIE; **apă tare,** numele popular al acidului azotic; **apă grea,** combinaţie a oxigenului cu deuteriul; **apă de var,** soluţie cu proprietăţi antiacide şi antidiareice; **8.** (în credinţele populare) **apă vie,** apă miraculoasă care redă eroului răpus viaţa şi puterile; **apă moartă,** apă miraculoasă care închide rănile şi îmbină părţile corpului unui om tăiat în bucăţi; **apă neîncepută,** apă scoasă prima oară dintr-o fîntînă, proaspăt adusă şi din care n-a băut nimeni, folosită în descîntece şi în vrăji; **9.** denumire dată unor secreţii apoase ale corpului omenesc (lacrimi, salivă, sudoare etc.): *bărbia i-o ridică, suită-n ochii-i plini de apă.* EM.; **a-i lăsa cuiva gura apă,** a dori mult ceva (mai ales o mîncare); **a fi numai (o) apă,** a fi foarte transpirat; **10.** (med.; pop.) **a)** dropică; **b) (apă la plămîni)** pleurezie; **c)** lichid amniotic: *i s-a rupt apa;* **d)** (la boi şi la cai) inflamaţie a piciorului de la genunchi în jos. [Lat. ***aqua***].

apăí adv. v. apoi.

apără, ăpăr vb. **1.** (tr.) a interveni în ajutorul cuiva (sau a ceva), susţinîndu-l împotriva unei acţiuni ostile: *încă de vrea fi avut puteare şi vrea fi apăraţi de Dumnezeu, mai mare rău fi-vrea făcut noao.* COR.; *apără-mă de găini, că de cîni nu mă tem!* CR.; **2.** (refl.) a se împotrivi unui atac, unei acţiuni ostile: *cei mai juni se apărau cu turbare.* NEGR.; **3.** (tr.) a păzi de un atac: *a apăra patria, viaţa;* (p. ext.) *a-şi hrăni existenţa şi a o apăra contra intemperiilor.* EM.; **Doamne-apără!,** cu nici un preţ, pentru nimic în lume: *eu, de-aş fi femeie, nu l-aş lua, Doamne-apără.* NEGR.; **4.** (tr.) a pune la adăpost, a proteja, a feri de ...: *şi-au păstrat şi apărat limba şi datinile.* EM.; *ei sînt privilegiaţi şi de pravili apăraţi.* BOLLIAC; *a apăra de muşte, de vînt;* **5.** (tr.) a pleda în favoarea cuiva sau a ceva: *nici unul din apărătorii unei forţe vitale nu are o idee clară de ceea ce apără.* EM.; *a apăra un acuzat;* **6.** (refl.) a se dezvinovăţi: *încearcă să se apere chiar împotriva evidenţelor;* (fig.) *n-aveţi de ce-mi mulţămi, s-a apărat uncheaşul meu.* SAD.; **7.** (tr.) a susţine respingînd obiecţiile: *apără metoda structuralistă;* **8.** (rar; refl.) a preîntîmpina, a evita, a ocoli: *amor ... de care ... mult m-am apărat.* PANN; *a se apăra de o lovitură, de o învinuire;* **9.** (înv.; tr.) a opri, a sista: *sutaşul apără sveatul loru.* COD. VOR. [Lat. ***apparare*** „a face preparative de apărare"].

apăráie f. apă multă vărsată pe jos; apărie: *face şi o apăraie prin casă.* CR. [***Apă*** + *-ăraie*].

apăráre, apărări f. **1.** acţiunea de a (se) apăra; împotrivire, rezistenţă în faţa unui atac sau a unei primejdii: *îndată se şi gătiră de apărare.* ISP.; *el trebuie să se-ngrijească de apărare împotriva intemperiilor.* BL.; **legitimă apărare,** situaţie în care se comite în mod legal un act violent împotriva unei agresiuni; **a lua apărarea,** a apăra (pe cineva sau ceva); **2.** afirmare, susţinere, argumentare a unei idei, a unui punct de vedere etc.: *Lamarck se mai încăpăţîna întru apărarea unei concepţii chimice care nu admitea decît acele elemente ale naturii pe care le cunoştea antichitatea.* BL.; **3.** persoană care apără pe cineva sau ceva în instanţă; **4.** formă de luptă care constă în oprirea şi înfrîngerea ofensivei inamicului; **5.** pledoarie sau (p. ext.) partea (ori persoana) care apără într-un proces; **6.** (sport) grup de jucători dintr-o echipă care apără poarta. [V. ***apăra***].

apărát, ~ţi, apărată, ~e a. **1.** care este protejat, adăpostit, asigurat; **2.** (înv.; rar) interzis, oprit: *nimic nu iaste apărat de mîinile mele fără numai tu.* BIBLIA. [V. ***apăra***].

apărătór, ~i, apărătoáre, ~ori a. şi m., f. (persoană) care apără sau sprijină pe cineva: *neamuri întregi scotea din robie, la nevinovaţi apărătoare mînă dînd.* B.-DEL.; *nici unul din apărătorii unei forţe vitale nu are o idee clară de ceea ce apără.* EM. // m., f. persoană care apără cauza cuiva în instanţă: *nişte aprigi apărători înaintea unei justiţii amovibile.* EM. // m. (sport) jucător din apărare. // f. **1.** nume dat unor obiecte cu rol protector: *apărătoarea roţilor; apărătoare de muşte;* **2.** (înv.) evantai: *îşi mişcă apărătoarea, pentru a ascunde emoţiunea.* NEGR.; **3.** (reg.) prăjină, ceatlău, coardă; **4.** (reg.) streaşină la casă. [***Apăra*** + *-ător*].

apărătúră, apărături f. (înv.) **1.** loc îngrădit, pădure din care e interzis a se tăia lemne: *avînd slobodă voie mănăstirea de a-şi păzi codrul în apărătură* (a. 1821). URIC.; **2.** (reg.) pădure tăiată, unde nu umblă oameni; **3.** piedică, obstacol: *mare apărătură de către spăsenie iaste boala.* COR.; **4.** împotrivire, rezistenţă la un atac sau la o primejdie: *apărătură de către toate primejdiile şi boale fără leac.* DOS.; **5.** (înv.) apărare, protecţie: *dînd isţealenii la tot fealul de neputinţe şi apărătură de către toate primejdele şi boale fără leac.* DOS.; **6.** loc de apărare; fortificaţie: *să nu se afle apărături.* UR. [***Apăra*** + *-ătură*].

apăreá, apár vb. (intr.) **1.** a deveni vizibil; a se arăta, a se ivi: *un străin deodat-apare.* AL.; **2.** a părea, a da impresia de ...: *dădaca îmi apărea oarecum comică.* SAD.; **3.** a lua naştere, a începe să

existe; **4.** a fi prezent, a se găsi: *preocuparea în chestiunile sociale apare foarte rar.* IBR.; **5.** a ieşi de sub tipar: *periodicul era plănuit să apară în numere de cîte o coală de tipar.* BL.; (şi: **apare**). [Din lat. *apparere* (după *părea*)].

apărie f. apăraie: *un lighean de lut cu ibric pentru spălat, în mijlocul odăii, apărie pe jos.* CR. [*Apă* + *-ărie*].

apărînd, ~zi, apărîndă, ~e a. (rar) care se iveşte, care apare: *a fost reprezentantul unei stări de suflet abia apărînde.* IBR. [V. **apărea**].

apăsá, apắs vb. **1.** (tr. şi intr.) a se lăsa cu greutatea asupra cuiva sau a ceva; a exercita o presiune (cu ceva) asupra cuiva sau a ceva; a îngreuia, a împinge, a presa: *apeşi gura ta de foc pe-ai mei ochi închişi.* EM.; *am bătut la toate uşile şi am apăsat pe toate clanţele.* GHEŢIE; **2.** (fig.; tr.) a asupri, a oprima: *streini prinţi ... ne-apăsară.* AL.; **3.** (fig.; intr.) a accentua în vorbire; (refl. pas.) *să se citească aceste propoziţii apăsîndu-se asupra fiecărui cuvînt.* BL.; **4.** (tr. şi intr.) a insista, a stărui (pentru a scoate în evidenţă): *trebuie apăsat asupra faptului că Maiorescu, e, prin origini, un ţăran.* CĂL.; **5.** (fig.; tr.) a chinui, a nelinişti: *o greutate îmi apasă inima.* NEGR. [Lat. pop. **appensare*].

apăsáre, apăsări f. **1.** acţiunea de a apăsa şi rezultatul ei; împingere, presiune: *prin apăsare mercuriul nu se coboară în barometru, ci se înalţă.* C.; (fig.) *cuvintele au apăsare de plumb şi lichidităţi.* CĂL.; **2.** (fig.) asuprire, oprimare: *vedea o naţiune mare zbuciumîndu-se sub apăsarea unei clase mici.* HASD.; **3.** stare de deprimare: *de cîteva zile aveam o nelinişte, o apăsare.* VLAH. [V. **apăsa**].

apăsát, ~ţi, apăsată, ~e a. **1.** energic, accentuat: *pe culoar răsună cadenţa unor paşi apăsaţi.* GHEŢIE; *mers apăsat;* **2.** hotărît, ferm: *vorbă apăsată;* **3.** (fig.) asuprit, copleşit, chinuit: *nu se putuse încă şterge amărăciunea unei tinereţi apăsate.* EM.; **3.** puternic, tare: *vorbirea acestor fiinţe e apăsată şi interjecţională.* CĂL. [V. **apăsa**].

apăsătór, ~i, apăsătoáre a. 1. care apasă; care presează: *forţă apăsătoare;* **2.** aspru, sever: *lovit fiind în adîncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său.* CR.; **3.** greu de suportat; chinuitor: *singurătatea devine apăsătoare.* M.CAR.; **4.** asupritor, oprimant: *tinerii cu învăţătură erau toţi ... duşmani ai claselor de sus, care erau şi apăsătoare, şi de alt neam.* IBR.; *ocupaţia apăsătoare a imperiilor;* (subst.) *nu există decît apăsători şi apăsaţi, din cari cei dentîi trebuiesc nimiciţi, cei din urmă ridicaţi.* EM. [*Apăsa* + *-ător*].

apătós, ~şi, apătoásă, ~e a. care conţine multă apă: *stropi de noroi apătos.* GHICA; (fig.) *credinţei creştine pusă la adăpost de orice interpretări apătoase.* BL. [Lat. **aquatosus**].

apedúct, apeducte n. construcţie hidrotehnică pentru transportul apei de la locul de captare la cel de folosire. [Lat. **aquaeductus** (după *apă*)].

apeductiér, apeductiere m. specialist în construcţia apeductelor. [*Apeduct* + *-ier*].

apél, apeluri n. **1.** strigare a numelui pentru a constata prezenţa: *apel nominal;* **2.** chemare adresată cuiva: *profesorul încheia cu un vibrant apel la tinerime.* CĂL.; **3.** cerere; rugăminte; (latinism) apelaţie: *apelul lor fu auzit.* NEGR.; **4.** servire, folosire, întrebuinţare: *vulgarizarea manifestată prin apelul la registrul argotic este supărătoare prin abuz.* D.; a face apel la cineva (sau la ceva), a solicita ajutorul cuiva (sau a recurge la ceva): *gnosticismul face apel la spiritualizarea insului uman.* BL.; **5.** semnal (sonor sau luminos) indicînd solicitarea unei legături telefonice; **6.** (jur.) cale de atac adresată unei instanţe superioare în urma unei sentinţe; fără (drept de) apel sau fără putinţă de apel, definitiv, fără a putea fi contestat: *acesta părea sortit unei condamnări fără putinţă de apel.* BL. [Din fr. **appel,** germ. **Appell**].

apelá, apelez vb. (intr.) **1.** (înv.; jur.) a se adresa unei instanţe superioare; **2.** (fig.) a solicita, a se adresa, a invoca mărturia, a cere ajutorul cuiva: *avem speranţa că ... veţi apela la serviciile ... pe care vi le oferim.* GHEŢIE. [Din fr. **appeler,** lat. **appellare**].

apelánt, ~ţi, apelantă, ~e m., f. (jur.; înv.) persoană care face apel împotriva unei sentinţe judecătoreşti; (adj.) *persoană apelantă.* [Din fr. **appelant,** germ. **Appellant**].

apeláre, apelări f. **1.** faptul de a face apel împotriva unei hotărîri judecătoreşti; **2.** chemare în instanţă pentru a judeca un apel: *apelarea intimaţilor.* [V. **apela**].

apelatív, ~i, apelativă, ~e a. care se aplică unei clase, unei specii întregi; comun, general, generic: *„scit" era un nume apelativ pentru toate popoarele nomade de la nordul la estul Europei.* // n. (şi adj.) substantiv comun; nume. [Din fr. **appellatif,** lat. **appellativus**].

apeláţie, apelaţii f. (latinism) apel; numire: *primatul, apelaţiunea şi comemorarea în rugăciuni.* EM.; (şi: **apelaţiune**). [Din lat. **appellatio, -onis,** germ. **Appellation**].

apelaţiúne f. v. apelaţie.

apelpesíe f. v. apelpisie.

apelpisíe, apelpisii f. (înv.) disperare: *în starea de apelpesie în care mă aflu.* FIL.; (şi: **apelpesie**). [Din gr. mod. **apelpisía**].

apelpisít, ~ţi, apelpisită, ~e a. (înv.) **1.** scos din sărite, exasperat, disperat: *Miţa (apelpisită): „nu mai voi!".* CAR.; **2.** (şi subst.) nebun, smintit, turbat: *te leg butuc ca pe un apelpisit.* AL.; **3.** (fam.; iron.) extraordinar, faimos: *costum apelpisit.* [V. **apelpisie**].

apéndice şi **apendíce, apendice** n. **1.** (anat.) prelungire mică a cecului; **2.** prelungire sau completare a unui lucru: *acest apendice al şirei spinării are şi el o însemnătate.* OD.; (fig.) *istoria, cu fenomenele ei, a fost prea adesea privită ca un simplu apendice al lumii naturale.* BL.; **3.** anexă, adaos, supliment la o carte, la o publicaţie; **4.** (fon.) element fonetic suplimentar care însoţeşte articulaţia unui sunet. [Din fr. **appendice,** lat. **appendix, -icis**].

apendicíţă, apendicite f. (med.) inflamare a apendicelui cecal. [Din fr. **appendicite**].

apendícul, apendicule n. şi **apendiculi** m. apendice mic. [Din fr. **appendicule**].

apendiculár, ~i, apendiculară, ~e a. referitor la apendice, care formează un apendice. [Din fr. **appendiculaire**].

apepsíe, apepsii f. digestie defectuoasă, digerare grea. [Din fr. **apepsie**].

apercépe, apercep vb. (tr.) a percepe, a sesiza; a asimila: *nu avem cu ce apercepe ceea ce spune el.* IBR. [Din germ. **appercipieren**].

aperceptíbil, ~i, aperceptibilă, ~e a. care poate fi perceput, care poate fi obiect al percepţiei. [Din fr. **aperceptible**].

aperceptív, ~i, aperceptivă, ~e a. **1.** referitor la percepţie, care ţine de percepţie: *faţă de actul nostru aperceptiv el se afirmă ca o certă individuaţiune.* BL.; **2.** obţinut prin percepţie: *lipsa unei mase de cunoştinţe aperceptive.* IBR. [Din fr. **aperceptif**].

apercépţie, apercepţii f. percepţie devenită fapt de conştiinţă prin integrarea ei în experienţa anterioară: *reacţiunea aceasta implica totuşi apercepţia unui fenomen într-o masă de aparenţe haotice.* BL.; (şi: (înv.) **apercepţiune**). [Din fr. **aperception**].

apercepţiúne f. v. apercepţie.

aperiódic, ~ci, aperiodică, ~ce a. (fiz.) care nu prezintă periodicitate. [Din fr. **apériodique**].

aperitív, aperitive n. 1. gustare care se ia înainte de masă; **2.** (şi adj.) băutură alcoolică luată înainte de masă (pentru a stimula pofta de mîncare): *băutură aperitivă.* [Din fr. **apéritif,** lat. **aperitivus**].

apérto a. (muz.) **1.** (despre sunete) deschis; **2.** (despre instrumente de suflat) fără surdină. [Cuv. it.].

apertúră, aperturi f. 1. deschidere, deschizătură: *ţîşneşte focul interior, ca prin aperturile unor foi de faur.* BL.; **2.** (lingv.) grad de deschidere a gurii în timpul articulaţiei unui fonem; **3.** (anat.) grad de deschidere a unei cavităţi; **4.** unghiulaţie (la un aparat fotografic). [Din lat. **apertura,** fr. **aperture**].

apetál, ~i, apetală, ~e a. fără petale: *floare apetală.* // f. pl. grup de plante dicotiledonate cu flori reduse, lipsite de petale; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. **apétale**].

apeténţă, apetenţe f. înclinaţie naturală, tendinţă spre ceea ce poate satisface. [Din fr. **appétence,** lat. **appetentia**].

apetisánt, ~ţi, apetisantă, ~e a. care stimulează pornirile naturale (în special pofta de mîncare); îmbietor, ispititor: *prăjitură apetisantă.* [Din fr. **appétisant**].

apetít, (rar) **apetituri** n. poftă de mîncare: *singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.* NEGR.; (p. ext.) *mişcarea patetică ce se remarcă în acest tablou redă ... apetitul ireductibil de acţiune, propriu epocii.* BL.; *apetit sexual.* [Din fr. **appétit,** lat. **appetitus**].

apetíţie, apetiţii f. (rar) înclinaţie, dispoziţie, tendinţă: *apetiţia spre o culturalitate maximă.* CĂL. [Din lat. **appetitio, -onis**].

ápex n. **1.** (astr.) punct al boltei cereşti spre care se îndreaptă sistemul solar; **2.** (mat.) creştet, vîrf; **3.** capăt, extremitate (ascuţită) a unui lucru. [Din fr., lat. **apex**].

api- element de compunere cu sensul („referitor la) albină". [Din fr. **api-,** lat. **apis**].

apicál, ~i, apicală, ~e a. **1.** (med.) situat la extremitatea, la vîrful unui organ; **2.** (lingv.) care se articulează cu vîrful limbii: *consoană apicală.* [Din fr. **apical,** germ. **apikal**].

apícol, ~i, apícolă, ~e a. care se obţine de la albine; care aparţine apiculturii, referitor la apicultură. [Din fr. **apicole**].

apiculát, ~ţi, apiculată, ~e a. (bot.) care se termină cu un vîrf ascuţit (şi scurt): *frunze apiculate.* [Din fr. **apiculé**].

apicultór, ~i, apicultoáre m., f. persoană care se ocupă cu creşterea albinelor. [Din fr. **apiculteur**].

apicultúră f. teoria şi practica creşterii albinelor; albinărit: *scrisese pe vremuri ... o broşură de îndrumare în apicultură.* BL. [Din fr. **apiculture**].

apídă, apide f. (la pl.) familie de insecte himenoptere, din care fac parte albinele şi bondarii; (şi la sg.) insectă din această familie. [Din fr. **apides**].

apipăí, apípăi vb. (înv.; tr.) a atinge, a pipăi: *abiia cu preacuratele mînile sale cuteza a-l apipăi.* ANTIM. [*A*[3] + *pipăi*].

apirétic, ~ci, apiretică, ~ce a. (med.) fără febră; afebril. [Din fr. **apyrétique**].

apirexíe, apirexii f. (med.) lipsă a febrei în cazul unor îmbolnăviri. [Din fr. **apyrexie**].

apiterapíe, apiterapii f. terapie cu produse apicole. [Din fr. **apithérapie**].

apiá adv. (înv.) simplu, fără meşteşug; popular: *vorbeşte apla.* // f. limbă vorbită, populară: *traduse din elină în apla fabulele lui Esop.* CĂL. [Din gr. mod. **aplá**].

aplaná, aplanez vb. (tr.) **1.** a face plan, a nivela, a netezi (un teren); **2.** a potoli, a linişti; a înlătura piedicile: *conflictul s-ar mai fi putut aplana.* GHEŢIE; (refl. pas.) *comisia de graniţă constată o eroare ... şi conflictul se aplanează.* EM. [Din fr. **aplanir**].

aplanáre, aplanări f. acţiunea de a aplana; liniştire. [V. **aplana**].

aplatizá, aplatizez vb. **1.** (tr.) a face plat, a turti prin presare; **2.** (fig.; refl.) a-şi pierde specificul, personalitatea; a deveni comun, obişnuit: *oricît de mult talent ar avea, el se risipeşte şi se aplatizează fără disciplinarea riguroasă a acelui talent.* EM. [Cf. fr. **aplatir**].

aplatizáre, aplatizări f. acţiunea de a (se) aplatiza şi rezultatul ei. [V. **aplatiza;** cf. fr. **aplatissement**].

aplatizát, ~ţi, aplatizată, ~e a. care a devenit plat, turtit. [V. **aplatiza**].

aplaudá, apláud vb. **1.** (intr. şi tr.) a bate din palme în semn de aprobare, de admiraţie: *piesele amîndouă au fost aplaudate de public.* EM.; *a aplauda*

actorii; (refl. impers.) *nu s-a aplaudat la finele actului şi nu s-a făcut pauză.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a primi, a accepta cu aplauze, a aproba: *Jung, aplaudat de o seamă de discipoli, consideră miturile ca visuri colective ale popoarelor.* BL.; *a aplauda propunerea;* (şi: (înv.) **aploda**). [Din fr. ***applaudir,*** lat. ***applaudere***].

aplaudáre, aplaudări f. acţiunea de a aplauda şi rezultatul ei: *sala era plină ..., aplaudări din toate părţile.* RUSSO. [V. ***aplauda***].

aplaudatór, apiaudatori m. (înv.) persoană care aplaudă. [***Aplauda*** + *-tor*].

apláuz, aplauze şi (înv.) **aplauzuri, aplaude** n. (de obicei la pl.) bătăi din palme în semn de aprobare, de mulţumire, de admiraţie: *se luptă ... în aplauzele grele a canaliei de uliţi.* EM.; *a găsi fericirea şi satisfacţiunea sa în valurile unui aplauz vijelios.* EM. [Din it. ***applauso,*** lat. ***applausus***].

aplazíe, aplazii f. atrofiere a unui ţesut sau a unui organ (datorită întreruperii procesului de dezvoltare). [Din fr. ***aplasie***].

aplecá, aplék vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) pleca, a (se) îndoi; a (se) înclina: *s-apropie de fată, o prinde pe furiş s-apleacă, o sărută.* COŞB.; *căsuţa voastră acum are igrasie şi parcă s-a mai aplecat.* BAC.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) supune: *cu a ei putere să vă aplece-n jug.* EM.; **3.** (pop.; tr.) a alăpta: *cu mînile să-l cuprinză şi cu ţîţele sale să-l aplece.* ANTIM; *copilul plînă nu a plînge, nu-l apleacă muma.* POP; **4.** (refl.) **a i se apleca, a)** a i se face greaţă (de ceva); **b)** (p. ext.) a fi dezgustat, plictisit de ceva; **5.** (fig.; refl.) a simţi atracţie; a înclina, a opta pentru ceva: *tot omul s-apleacă la ce este mai pornit.* ALEX.; *subiectul cognitiv are latitudinea de a se apleca de exemplu asupra unui obiect ideal.* BL. [Lat. ***applicare***].

aplecáre, aplecări f. **1.** acţiunea de a (se) apleca; înclinare, îndoire, plecare; **2.** (fig.) înclinaţie, pornire, tragere de inimă: *vînătoarea este o aplecare firească a omului.* OD. [V. ***apleca***].

aplecát[1], ~ţi, aplecată, ~e a. **1.** înclinat, oblic: *steagurile ... se ţineau aplecate.* ISP.; **2.** (fig.) care are înclinaţie, aptitudini pentru ceva; predispus, orientat: *sîntem mai aplecaţi de-a crede că nu va reuşi.* EM. [V. ***apleca***].

aplecát[2] n. (înv.) **1.** aplecare, îndoire; **2.** alăptare: *la vremea aplecatului, veniia capra de la turmă însăşi, de-l apleca.* DOS. // f. pl. **(aplecate)** (pop.) greaţă, indigestie. [V. ***apleca***].

aplecătoáre, aplecători f. **1.** (înv.; şi adj.) care dă să sugă: *să-ţi chem o femeie aplecătoare.* DOS.; **2.** (pop.) oaie cu lapte fără miel (la care suge mielul altei oi). [***Apleca*** + *-ătoare*; cf. ***plecătoare***].

aplecătúră, aplecături f. (pop.) **1.** înclinare, aplecare, îndoire; **2.** alăptare; **3.** indigestie, greaţă. [***Apleca*** + *-ătură*].

aplicá, aplíc vb. **1.** (tr.) a pune un lucru peste altul, făcîndu-l să adere, să se fixeze: *să nu aplici nici un pansament.* GHEŢIE; *i-a aplicat un plasture;* (fig.) *peste drama zgîrceniei este aplicată o comedie socială.* CĂL.; **2.** (tr.) a pune în practică, a întrebuinţa: *se-nţelege că n-ai nevoie să aplici legile prin soldaţi.* EM.; (refl. pas.) *se aplica la noi ... împărţeala de pămînt între membrii unei comunităţi răsăşeşti.* EM.; **3.** (tr.) a face, a administra: *insecta aplică o înţepătură ţesutului vegetal.* BL.; *i-a aplicat un tratament intensiv;* (înv.) **a aplica o corecţie cuiva,** a pedepsi cu bătaia pe cineva: *tata nu ar fi fost în stare să-mi aplice ... o corecţie bine meritată.* SAD.; **4.** (tr.) a pune o ştiinţă în serviciul alteia: *a aplica geografiei astronomia;* **5.** (refl.) a se dedica, a se consacra: *învăţătura la care mai mult se aplică ... fu algebra.* NEGR.; *se aplică medicinei;* **6.** (englezism; tr.) a cere, a solicita; a dori. [Din fr. ***appliquer,*** lat. ***applicare;*** sensul **6** engl. ***apply***].

aplicábil, ~i, aplicabilă, ~e a. care poate sau trebuie să fie aplicat: *politiceşte nematur e oricine susţine adevărul absolut al unor teorii aplicabile la viaţa statului.* EM. [Din fr. ***applicable***].

aplicabilitáte f. (livr.) însuşirea de a fi aplicabil: *aplicabilitatea criteriilor neopozitiviste rămîne discutabilă chiar în domeniul ştiinţei.* BL. [Din fr. ***applicabilité***].

apiicánt, aplicanţi m. (rar) solicitant, petiţionar: *aplicanţii trebuie să fie tineri.* [Din engl. ***applicant***].

aplicáre, aplicări f. **1.** acţiunea de a (se) aplica şi rezultatul ei: *ipoteza îşi va găsi justificarea în posibilităţile ei de aplicare.* BL.; **2. (punere în aplicare)** punere în practică; folosire, utilizare: *constituţia prevede ca bugetul să fie elaborat şi votat c-un an înainte de punerea lui în aplicare.* EM.; **a pune în aplicare,** a folosi, a întrebuinţa; **3.** aşezare, punere a unui lucru peste altul: *aplicarea unui strat izolator;* **4.** (fig.) înclinaţie, aptitudine, talent: *aplicarea îmi lipseşte şi n-am darul însemnat a strica şi a preface cîte sînt de îndreptat.* AL. [V. ***aplica***].

aplicát, ~ţi, aplicată, ~e a. **1.** pus în practică: *articolele ... în care Maiorescu face critică aplicată sînt cu totul insuficiente.* CĂL.; **2.** care are aplicaţii practice: *fizică aplicată;* **3.** aşezat, fixat peste altceva: *broderie aplicată.* [V. ***aplica***].

aplicatív, ~i, aplicativă, ~e a. care se poate pune în practică, care este legat de practică. [Din fr. ***applicatif***].

aplicativitáte f. (rar) caracter aplicativ. [Din fr. ***aplicativité***].

aplicáţie, aplicaţii f. **1.** faptul de a aplica; punere în practică, întrebuinţare: *nu avem decît să căutăm urmările acestei aplicaţiuni pentru ca să ne încredinţăm despre aceasta.* EM.; **şcoală de aplicaţie,** şcoală alăturată pe lîngă o şcoală mai înaltă (militară sau pedagogică) şi destinată completării pregătirii practice: *învaţă la şcoala de aplicaţie de pe lîngă şcoala pedagogică de fete.* GHEŢIE; **2.** aptitudine, înclinaţie: *are aplicaţie pentru desen;* **3.** rîvnă, silinţă, sîrguinţă: *Maiorescu a fost continuat cu multă aplicaţiune de I.Petrovici.* CĂL.; **4.** (concr.) ceea ce se aplică, se fixează pe ceva: *rochie de stofă cu aplicaţii;* **5.** exerciţiu militar, manevră; **6.** (englezism) cerere, solicitare (de înscriere); (şi: (înv.) **aplicaţiune**). [Din lat. ***applicatio, -onis,*** fr. ***application;*** sensul **6** engl. ***application***].

aplicaţiúne f. v. **aplicaţie.**

aplícă, aplici f. **1.** ceea ce se poate aplica pe un obiect pentru a-l decora; **2.** lampă de iluminat (cu mai multe braţe) care se fixează în perete. [Din fr. ***applique***].

aplodá vb. v. **aplauda.**

aplómb n. prezenţă de spirit, îndrăzneală, siguranţă: *răspunse cu aplomb.* [Din fr. ***aplomb***].

apnée, apnee f. întrerupere a respiraţiei. [Din fr. ***apnée***].

apo- element de compunere cu sensul de „depărtare", „diferenţiere", „separare". [Din fr. ***apo-***].

apocalíps, (rar) **apocalipse** n. **1.** carte simbolică a Noului Testament care conţine revelaţiile Sfîntului Ioan Evanghelistul în Insula Patmos, în legătură cu sfîrşitul lumii; **2.** compoziţie, producţie analogă (în genere apocrifă) cu revelaţiile evanghelistului Ioan: *alte note tipice din literatura hagiografică sînt mai întărite în aşa-zisele apocalipse.* CĂL.; *apocalipsul apostolului Pavel;* **3.** (fig.) situaţie de dezastru total (ca la sfîrşitul lumii): *bocesc toţi ca într-un apocalips.* CĂL.; **de apocalips,** apocaliptic. [Din gr., lat. ***apocalypsis,*** fr. ***apocalypse***].

apocalíptic, ~ci, apocaliptică, ~ce a. **1.** similar apocalipsului, de apocalips, înspăimîntător: *el recurge la imagini apocaliptice.* BL.; (adv.) *ne pricepe, credem, căci nu vorbim nici chinezeşte, nici apocaliptic.* EM.; (subst. n.) *cultivă cu o mare virtuozitate apocalipticul.* CĂL.; **literatură apocaliptică,** complexul cărţilor ebraico-creştine conţinînd viziuni, simboluri şi profeţii (în legătură cu sfîrşitul lumii); **2.** (fig.) catastrofal, îngrozitor: *scene apocaliptice puteau fi văzute la orice oră a zilei.* GHEŢIE; **3.** (fig.) care prevesteşte o catastrofă, un dezastru: *lingviştii care descriu şi explică transformările au ... un ton mai puţin apocaliptic.* D. [Din fr. ***apocalyptique,*** germ. ***apokalyptisch;*** cf. gr. ***apokalyptikós***].

apocatastáză, apocatastaze f. **1.** (rar) readucere la un stadiu anterior; **2.** (în filozofia stoică şi mistică) reconstituirea unor situaţii iniţiale de proveniență divină în univers: *sfîrşitul este întoarcerea în Dumnezeu, restabilirea stării dintîi (apocatastază).* CĂL. [Din fr. ***apocatastase***].

apocinacée, apocinacee f. (la pl.) familie de plante erbacee sau lemnoase care conţin un suc din care se extrage cauciucul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***apocynacées***].

apocopát, ~ţi, apocopată, ~e a. (despre cuvinte) scurtat în partea finală: *infinitivele în românește sînt forme apocopate* (ex. a face = facere). [***Apocopă*** + *-at*].

apocópă, apocope f. **1.** dispariţie a unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfîrşitul unui cuvînt (ex. zi, fă = zice, face); **2.** fractură cu pierdere a unui fragment de os. [Din fr. ***apocope,*** lat. ***apocopa***].

apocríf, ~i, apocrifă, ~e a. atribuit în mod fals unui autor; neautentic; nesigur: *s-a lipit de strade o proclamaţie apocrifă, iscălită cu numele plin a generalului Florescu.* EM.; **scriere apocrifă,** scriere cu autor necunoscut sau atribuită în mod eronat cuiva. // n. carte necanonică, considerată de biserică ca neinspirată (cum este apocriful despre copilăria lui Isus şi Epistolia sau Visul Maicii Domnului). [Din fr. ***apocryphe,*** lat. ***apocryphus***].

apód, ~zi, apodă, ~e a. (biol.) lipsit de picioare: *animale apode.* [Din fr. ***apode***].

apodíctic, ~ci, apodictică, ~ce a. **1.** care exprimă raporturi şi legături necesare, care nu poate fi altfel; care exclude posibilitatea unei opoziţii; indiscutabil: *pe această necesitate apriorică se întemeiază certitudinea apodictică a principiilor geometrice.* EM.; (adv.) *nu speram s-o poată dovedi apodictic.* EM.; (subst. n.) *„ştiinţă" cu adevărat este numai cunoaşterea ce cuprinde apodicticul.* BL.; **2.** (p. ext.) fără replică: *a căror confuziune nu se poate prin tonul apodictic.* MAIOR. [Din lat. ***apodicticus,*** gr. ***apodeiktikós***].

apodíe, apodii f. lipsă congenitală a picioarelor. [Din fr. ***apodie***].

apodóză, apodoze f. propoziţie principală într-o perioadă condiţională. [Din fr. ***apodose,*** lat. ***apodosis***].

apoétic, ~ci, apoetică, ~ce a. lipsit de poezie; nepoetic; prozaic. [***A-[5]*** + ***poetic***].

apofántic, ~ci, apofantică, ~ce a. (filoz.) care evidenţiază existenţa unui raport printr-o afirmaţie sau printr-o negaţie; **logică apofantică,** logică întemeiată pe principiile afirmaţiei şi negaţiei. [Din fr. ***apophantique,*** gr. ***apophantikós***].

apofíză, apofize f. **1.** (med.) parte proeminentă a unui os, pe care, de obicei, se înserează muşchii; **2.** (arhit.) mulură concavă care leagă fusul unei coloane de baza ei. [Din fr. ***apophyse,*** lat. ***apophysis***].

apofoníe, apofonii f. schimbare a vocalei radicale a unui cuvînt în diferite forme flexionare, potrivit unor legi constante. [Din fr. ***apophonie***].

apoftegmátic, ~ci, apoftegmatică, ~ce a. cu caracter de apoftegmă. [Din fr. ***apophtegmatique***].

apoftégmă, apoftegme f. sentinţă memorabilă, maximă: *apoftegmele celor şapte înţeleptii ai Greciei.* [Din fr. ***apophtegme***].

apogamíe f. (biol.) formare a embrionului unei plante dintr-o altă celulă decît oosfera. [Din fr. ***apogamie***].

apogéu, apogee n. **1.** (astr.) punctul cel mai îndepărtat de Pămînt de pe orbita unui astru; **2.** punct culminant în dezvoltarea unui fenomen, a unei acţiuni etc.: *cultura majoră nu este apogeul sau piscul celei minore, căci atît cea minoră, cît şi cea majoră îşi au, ambele, apogeul lor, de sine stătătoare.* BL.; *puterea sa ajunse la apogeu.* [Din fr. ***apogée,*** lat. ***apogaeum,*** germ. ***Apogäum***].

apogiatúră, apogiaturi f. notă muzicală ornamentală care se execută înaintea unei note obişnuite. [Din it. ***appoggiatura***].

apói adv. **1.** pe urmă, după aceea: *zise rămas bun fraţilor săi şi apoi încalecă şi porneşte cu bucurie.* CR.; **apoi de!,** n-am ce face, fie cum o fi!; **ş-apoi?,** ce urmează?; **vremea de apoi,** sfîrşitul lumii; **viaţa**

de apoi, v. **viață; judecată de apoi,** v. **judecată; de joi pînă mai (de-) apoi, a)** (iron.) puțin timp: *să nu credeți că nu mi-am ținut cuvîntul de joi pînă mai de-apoi.* CR.; **b)** la nesfîrșit, fără termen: *amîna din zi în zi și de joi pînă mai de-apoi.* CR.; **2.** pe lîngă asta, și încă, unde mai pui că ...; **3.** (cu valoare de conj.) în cazul acesta, atunci, așa fiind ...: *dacă e așa, apoi ai dreptate;* **4.** doar, desigur: *d-apoi pentru vrednicia lui mi l-a dat tata!* CR.; **5. și apoi, a)** și încă: *ș-apoi știți care? – chiar cumătrul caprei.* CR.; **b)** afară de aceasta, unde mai pui că ...: *ș-apoi, pe vremile acele, țările erau bîntuite de războaie.* CR.; **6.** vezi! ei!: *apoi, na! ești de tot poznașă și d-ta.* CR.; **7.** dar[2], însă: *apoi bine, frățioare, de ce nu mi-ai spus așa de acasă ...?* ISP.; *apoi și eu așa zic că trebuie să fie cu pace.* MAT.; **8.** cu toate acestea: *voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg!* NEGR.; (și: (reg.) **apăi, păi**). [Lat. *ad post*].

apolinián, ~eni, apoliniană, ~ene a. (rar) caracterizat prin ordine și măsură; apolinic, echilibrat: *d. Brătescu-Voinești ... e un spirit apolinian.* IBR. [Din fr. *apollinien*].

apolínic, ~ci, apolinică, ~ce a. **1.** referitor la zeul Apolo; **2.** luminos, senin, echilibrat: *e simbol de căpetenie al sufletului apolinic.* BL.; (subst. n.) *Spengler acordă culturii antice atributul apolinicului.* BL. [Din germ. *apollinisch*].

apolític, ~ci, apolitică, ~ce a. **1.** care nu se ocupă cu politica, care este în afara confruntărilor politice: *organizație, societate apolitică;* **2.** (și m., f.) (persoană) care susține sau practică apolitismul. [Din it. *apolitico,* fr. *apolitique*].

apolitísm n. neparticipare la viața politică; indiferență politică. [*Apolit*(*ic*) + *-ism*; cf. fr. *apolitisme*].

apológ, apologuri n. istorioară cu cuprins moral și instructiv: *apologul ca și proverbul au fost totdeauna înțelepciunea națiunilor.* NEGR. [Din fr. *apologue,* lat. *apologus*].

apologét, apologeți m. **1.** persoană care laudă (exagerat) pe cineva sau ceva: *găsea informații ample în legătură cu ideile al căror apologet el se voia.* BL.; **2.** apărător al creștinismului; persoană care practică apologetica: *apologeții creștini ... fac amintire despre cîteva duzine de sisteme gnostice de nuanță creștină.* BL. [Din germ. *Apologet*].

apologétic, ~ci, apologetică, ~ce a. care conține o apologie, cu caracter de apologie: *stil apologetic.* // f. ramură a teologiei care apără creștinismul (de atacurile altor religii sau ale ateilor). [Din fr. *apologétique,* lat. *apologeticus*].

apología, apologii f. **1.** elogiu, laudă (exagerată) pentru cineva sau pentru ceva (conținînd o apărare sau o justificare); **a face apologia (cuiva sau a ceva),** a lăuda (foarte mult): *ceva mai tîrziu, cutare monah e însărcinat să facă apologia domnului.* CĂL.; **2.** scriere, discurs care face elogiul cuiva sau a ceva: *Platon a scris apologia lui Socrate.* [Din fr. *apologie,* lat. *apologia*].

apologísm n. discurs ironic, în care oratorul îi face adversarului o concesie minoră. [*Apologie* + *-ism*].

apologíst, apologiști m. persoană care face apologia cuiva sau a ceva: *corul de apologiști ... stă în proporție inversă cu valoarea.* MAIOR. [Din fr. *apologiste*].

apologizá, apologizez vb. (rar; tr.) a face o apologie. [*Apologie* + *-iza*].

apométru, apometre n. aparat de măsură pentru volumul de apă ce străbate o conductă; contor de apă. [*Apă* + *metru*].

apomíxie f. (biol.) formare a zigotului fără unirea gameților. [Din fr. *apomixie*].

aponevrótic, ~ci, aponevrotică, ~ce a. referitor la aponevroză, care ține de aponevroză. [Din fr. *aponévrotique*].

aponevróză, aponevroze f. (anat.) membrană fibroasă, albă și rezistentă, care acoperă și susține mușchii. [Din fr. *aponévrose*].

apopléctic, ~ci, apoplectică, ~ce a. **1.** referitor la apoplexie, care ține de apoplexie, propriu apoplexiei: *simptome apoplectice;* **2.** predispus la apoplexie: *bătrîn apoplectic.* [Din fr. *apoplectique*].

apoplexíe, apoplexii f. **1.** pierdere bruscă a cunoștinței și a posibilității de mișcare (din cauza unei hemoragii cerebrale); (pop.) dambla: *l-a lovit iar apoplexia și doctorii nu mai dau nici o speranță de scăpare.* CAR.; *atac de apoplexie;* **2.** revărsare bruscă de sînge într-un organ. [Din fr. *apoplexie,* lat. *apoplexia*].

aporétic, ~ci, aporetică, ~ce a. care are caracter de aporie; nesigur. // m. adept al filozofiei scepticului Pyrrhon. [Din lat. *aporeticus,* fr. *aporètique*].

aporétică f. (filoz.) metodă de a descoperi contradicțiile și dificultățile teoretice în vederea aflării adevărului sau pentru a fundamenta o îndoială agnostică. [Din fr. *aporétique,* germ. *Aporetik*].

aporíe, aporii f. **1.** (filoz.; ant.) problemă insolubilă, contradicție de raționament; **2.** nesiguranță, îndoială: *nu văz nici un spor de la tine; aceasta mă pune în mare aporie.* FIL. [Din lat., gr. *aporia*].

apórt[1] interj. strigăt cu care se îndeamnă un cîine să aducă vînatul împușcat sau un obiect aruncat: *aport! strigă el prepelicarului.* OD.; **a face aport,** a aduce în dinți vînatul împușcat sau un obiect aruncat anume: *cîinele a învățat să facă aport.* [Din fr. *apporte*].

apórt[2]**, aporturi** n. **1.** contribuție a unei persoane sau a unei colectivități la o activitate: *a-și aduce aportul la ceva;* **2.** capital adus într-o societate pe acțiuni de fiecare dintre acționari. [Din fr. *apport*].

aportá, pers. 3 **aportează** vb. (tr.; despre cîini) a aduce vînatul împușcat sau un obiect aruncat; (absol.) *animale ce trebuiesc dresate pentru a sări peste bețe și a aporta.* EM. [Din fr. *apporter*].

aportáre, aportări f. (rar) acțiunea de a aporta: *precum se învață cățeii la aportare.* EM. [V. *aporta*].

após, ~și, apoásă, ~e a. **1.** care conține (prea) multă apă: *zăpadă apoasă;* **2.** care seamănă cu apa, de felul apei: *din ochii ei albaștri ... curgeau șiroaie de mărgăritare apoase.* EM.; **umoare apoasă,** lichid transparent, aflat între corneea și cristalinul ochiului; **3.** (rar) spălăcit. [Lat. *aquosus*].

aposcorachínță f. (înv.) gelozie: *ce-mi trimite, Doamne, a ta socotință, să nu duc delungul aposcorachință.* DOS. [Din gr. mod. *aposkorakino*].

apostát, ~ți, apostată, ~e a. și m. **1.** (persoană) care s-a lepădat de o religie, care a săvîrșit o apostazie; **2.** (p. ext.) (persoană) care și-a schimbat convingerile; răzvrătit, rebel: *poți din nou zdrobi și frînge apostat – inima mea.* EM. [Din fr. *apostat,* lat. *apostata*].

apostazíe, apostazii f. **1.** renegare publică a unei credințe religioase: *clopotul a sunat, e drept, la apostazia lui Luther.* CĂL.; **2.** (p.ext.) renegare a unei doctrine, a unor principii; revoltă; răzvrătire: *această concesiune prețioasă ... e o abatere serioasă de la principiul absolut, o apostazie a credințelor proprii în favorul credințelor politice a adversarilor.* EM. [Din fr. *apostasie,* lat. *apostasia*].

aposteriórі a. și adv. bazat pe experiență, (dobîndit) în urma experienței: *tradiția este un fapt neîndoielnic dar constatabil întotdeauna aposteriori.* CĂL.; *cunoștințe aposteriori.* [Din lat. *a posteriori*].

aposterióric, ~ci, aposteriorică, ~ce a. dobîndit prin experiență; aposteriori: *calitatea națională a eului omenesc nu este ceva accidental, de suprafață, aposterioric.* STĂNIL. [Din germ. *aposteriorisch*].

aposteriorísm n. teorie care susține că toate cunoștințele se obțin în timpul vieții individului, după naștere. [Din fr. *apostériorisme*].

aposterioríst, ~ști, aposterioristă, ~e a. care ține de aposteriorism, referitor la aposteriorism. // m. adept al aposteriorismului. [Din fr. *aposterioriste*].

apostíe, apostii f. (med.) lipsă congenitală a prepuțului. [Din fr. *aposthie*].

apostíi n. v. **apostilă.**

apostílă, apostile f. **1.** adaos pe marginea unei scrieri; **2.** rezoluție notată pe o petiție, pe o cerere, pe un raport etc: *petițiunile ... le aducea autoritățile ... cu apostila domnească.* GHICA; *din acest singur cuvînt consistă tot apostilul pus de împăratul Germaniei pe demisiunea cancelarului său.* EM.; **3.** (p. ext.) semnătură; (și: (înv.) **apostil**). [Din fr. *apostille*].

apóstol, apostoli m. **1.** nume dat fiecăruia dintre cei 12 ucenici ai Mîntuitorului: *historia faptelor sfinților apostoli de la al noaole cap pănă la sfărșit ne învață.* N.TEST.; **2.** primul predicator al creștinismului într-o țară păgînă; misionar; **3.** (fig.) adept și propagator (înflăcărat) al unei doctrine: *cei mai harnici apostoli și luminatori.* VLAH.; **4.** (fig.) învățător, dascăl, maestru: *George Lazăr a fost o puternică personalitate, un mare apostol.* IBR. // n. (la sg.) carte de cult conținînd faptele apostolilor și scrisorile lor: *a citi Apostolul.* [Din sl. *apostolŭ*].

apostolát n. **1.** misiunea de apostol, propovăduirea învățăturii lui Hristos; (rar) apostolie; **2.** misiune (grea) îndeplinită cu sfințenie, cu abnegație: *apostolatul lui Bucur printre hoholi și găgăuți mișcă prin ineditul lui.* CĂL.; *cariera lui a fost un apostolat.* [Din fr. *apostolat,* lat. *apostolatus*].

apostolésc, ~ști, apostoleáscă, ~ești a. care aparține apostoliei; în maniera apostolilor; apostolic: *apostoleasca besearecă depururea să o aibă întreagă.* COR.; *smerenie apostolească.* [*Apostol* + *-esc*].

apostolésțe adv. așa cum făceau apostolii: *ai plinit apostolește slujba ta.* DOS.; **a merge apostolește,** a merge pe jos; (eliptic) *haide acasă apostolește, altul merge acum călare.* C. [*Apostol* + *-ește*].

apostólic, ~ci, apostolică, ~ce a. **1.** care vine de la apostoli; în conformitate cu credința propovăduită de aceștia; apostolesc: *el urmează porunca apostolică.* NEGR.; *învățătură apostolică;* **simbolul apostolic,** crezul, simbolul credinței; **2.** care emană de la papă; papal: *brevă apostolică;* **majestate apostolică,** titlu dat de papă Casei de Austria; **nunțiu apostolic,** prelat-ambasador al Sfîntului Scaun într-o țară străină; **Scaunul apostolic,** v. **scaun; 3.** (fig.) de apostol, de propovăduitor: *zel apostolic.* [Din fr. *apostolique,* lat. *apostolicus*].

apostolícesc, ~ști, apostoliceáscă, ~ești a. (înv.) **1.** apostolic; apostolesc: *toți cei buni și drepți ... și cîți voiescu și lucrează lucruri apostolicești.* BIBLIA; **2.** papal: *episcopul de Tipaza, s-au ales vicar apostolicesc la Alepo.* A.R. [Din gr. *apostolik*(*ós*) + *-esc*].

apostolicéște adv. (înv.) apostolește; **a se plimba apostolicește,** a merge pe jos: *de două ceasuri de cînd ne plimbam apostolicește prin dealuri și prin văi.* AL. [*Apostolic* + *-ește*].

apostolíe f. (rar) apostolat: *se face săborul ... întru cinstita apostolie a sv*[i]*nților Petru și Pavel.* DOS. [*Apostol* + *-ie*; cf. gr. mod. *apostolé*].

apostróf, apostrofuri n. semn ortografic în formă de virgulă, care indică dispariția unui sunet în rostire (de ex. *n'am* în loc de *nu am*): *întrebuințează apostroful între cuvînt și articol.* IBR.; (p. ext.) *ele sînt prezentate pe planul sensibilității concrete oarecum ca un apostrof.* BL. [Din fr. *apostrophe,* lat. *apostrophus*].

apostrofă, apostrofez vb. (tr.) **1.** (înv.) a se adresa direct cuiva, întrerupîndu-și discursul (sau cursul povestirii) pentru a-l mustra, a-l atenționa: *un orator apostrofează pe adversarul său.* NEGR.; **2.** a adresa cuiva vorbe supărătoare, mustrătoare: *apostrofează clasele de sus.* IBR.; *mă apostrofa că scriu bine, dar n-am mesaj civic.* CE; (fig.) *părea că toate laolaltă apostrofează luna.* TOP. [Din fr. *apostropher*].

apostrofáre, apostrofări f. acțiunea de a apostrofa și rezultatul ei; apostrofă. [V. *apostrofa*].

apostrófă, apostrofe f. **1.** figură retorică prin care un vorbitor sau un scriitor se adresează direct unei persoane sau unui lucru personificat: *celebra apostrofă a lui Cicero;* **2.** imputare, mustrare (pe un ton violent); apostrofare: *chiar dacă în opera d-lui Sadoveanu s-ar cînta imoralitatea, apostrofa d-lui*

Sanielevici ar fi greşit adresa. IBR. [Din fr. ***apostrophe,*** lat. ***apostropha***].

apostrófic, ~ci, apostrofică, ~ce a. (rar) care este adiacent; care vine din exterior: *spaţiul şi timpul, ca forme de sine stătătoare, au pe planul sensibilităţii concrete o existenţă apostrofică.* BL. [*Apostrof* + *-ic*].

apotecár, apotecari m. (reg.) farmacist. [Din lat. ***apothecarius,*** germ. ***Apotheker***].

apotécă, apoteci f. (reg.) farmacist. [Din germ. *Apotheke*].

apotémă, apoteme f. perpendiculară dusă din centrul unui poligon regulat pe oricare dintre laturile lui. [Din fr. ***apothème***].

apoteótic, ~ci, apoteotică, ~ce a. care ţine de apoteoză, referitor la apoteoză. [*Apote*(*ozǎ*) + *-otic*].

apoteoză, apoteozez vb. (tr.) **1.** (ant.) a pune un erou sau un împărat în rîndul zeilor; a diviniza: *împăratul Augustus a fost apoteozat;* (p. ext.) *natura cea nobilă a Ifigeniei apoteozează peripeţia cea mai puternică în soarta ei.* EM.; **2.** (fig.) a lăuda în mod exagerat, a ridica în slavă: *erai apoteozat de vasalii şi adulatorii tăi.* FIL.; *nu sîntem, totuşi, dintre acei care apoteozează trecutul nostru idilic.* HOGAŞ; (refl.) *caută ... să se apoteozeze pe sine plîngînd Basarabia.* EM. [Din fr. ***apothéoser***].

apoteozăre, apoteozări f. acţiunea de a apoteoza: *a-şi comanda statuia încă din viaţă şi a prezida la inaugurarea ei şi la apoteozarea sa.* CAR. [V. ***apoteoza***].

apoteózǎ, apoteoze f. **1.** (ant.) divinizare, trecere în rîndul zeilor a unui erou, a unui împărat: *apoteoza lui Hercule;* **2.** (p. ext.) glorificare, preamărire a unui om, a unui eveniment cu onoruri extraordinare: *asistă chiar în viaţă l-a sale apoteoze.* AL. [Din fr. ***apothéose,*** lat. ***apotheosis***].

apotropáic, ~ci, apotropaică, ~ce a. referitor la talismane, care ţine de talisman: *obiceiuri cu rol apotropaic; funcţie apotropaică.* [Din fr. ***apotropaïque***].

apotropéu, apotropee n. talisman care se crede că îndepărtează duhurile rele. [Din gr. ***apotropaion***].

apozitív, ~i, apozitivă, ~e a. (gram.) apoziţional: *raport apozitiv; construcţie apozitivă.* [Din fr. ***appositif***].

apozíţie, apoziţii f. (gram.) atribut substantival în cazul nominativ (sau în acelaşi caz cu substantivul determinat) (de ex.: oraşul Roma; Attila, biciul lui Dumnezeu); (şi: (înv.) **apoziţiune**). [Din fr. ***apposition,*** lat. ***appositio, -onis,*** germ. ***Apposition***].

apoziţionál, ~i, apoziţionaiă, ~e a. referitor la apoziţie, care ţine de apoziţie; apozitiv. [Din fr. ***appositionnel***].

apoziţiúne f. v. apoziţie.

appassionáto adv. (muz.) cu însufleţire, cu pasiune. [Cuv. it.].

apráxic, ~ci, apraxică, ~ce a. şi m., f. (individ) bolnav de apraxie. [Din fr. ***apraxique***].

apraxíe, apraxii f. (med.) incapacitate de coordonare a mişcărilor ca urmare a unor leziuni cerebrale. [Din fr. ***apraxie***].

aprecáţie, aprecaţii f. (lit.) formulă de încheiere. [Din lat. ***apprecatio, -onis***].

apreciá, apreciez vb. (tr.) **1.** a determina preţul sau valoarea unui lucru; a evalua: *experţii au apreciat valoarea tabloului la un milion;* (p.ext.) *raporturile familiale dintre părinţi şi copii sînt privite şi apreciate după precepte biblice.* BL.; (absol.) *mîine vom fi în măsură să apreciem mai bine.* GHEŢIE; **2.** a preţui la justa valoare: *trebuie o cultură oarecare pentru a aprecia muzica operelor italiene.* IBR.; **3.** a avea o idee bună, a preţui pe cineva sau ceva: *acea scriere a fost foarte apreciată de cititorii dup-atunci.* GHICA; **4.** a socoti (că ...), a considera (că ...): *aşa apreciez eu;* (şi: (înv.) **apreţia**). [Din fr. ***apprécier,*** lat. ***appretiare***].

apreciábil, ~i, apreciabilă, ~e a. **1.** care poate fi apreciat, determinat, evaluat; **2.** (destul de) mare, (de) mult etc.: *păturile sociale intermediare ... îşi cuceresc pas cu pas o poziţie apreciabilă în organizarea socială.* BL.; *casa e la o distanţă apreciabilă de şcoală;* (adv.) *se resimt apreciabil de influenţa condiţiilor.* BL.; (şi: (înv.) **apreţiabil**). [Din fr. ***appréciable***].

apreciáre f. v. apreciere.

apreciát, ~ţi, apreciată, ~e a. care se bucură de stimă; preţuit, stimat. [V. ***aprecia***].

apreciatív, ~i, apreciativă, ~e a. (rar) care marchează, realizează o apreciere; estimativ: *ferindu-se în principiu de consideraţii apreciative.* BL. [Din fr. ***appréciatif***].

apreciatór, ~i, apreciatoáre a. şi m., f. (persoană) care apreciază, care preţuieşte: *deşi apreciator al lui Caragiale, are preferinţă pentru moralizarea directă, prin exemplu.* IBR.; (şi: (înv.) **apreţiator**). [*Aprecia* + *-tor*].

apreciáţie, apreciaţii f. (rar) apreciere: *dacă există o divergenţă în cestiuni de apreciaţie noi n-o aprobăm.* EM. [Din lat. ***appreciatio, -onis,*** fr. ***appreciation***].

apreciére, aprecieri f. **1.** acţiunea de a aprecia şi rezultatul ei; judecată, părere, opinie; (rar) apreciaţie: *o poezie, pe care o supun aprecierii d-voastră.* VLAH.; **a lăsa la aprecierea cuiva,** a lăsa pe cineva să hotărască, să chibzuiască singur; **2.** preţuire, stimă: *se bucură de aprecierea profesorului;* (şi: (înv.) **apreţiare, apreciare**). [V. ***aprecia***].

ápreg a. v. aprig.

apregiúme f. v. aprigiume.

aprehendă, aprehendez vb. (rar; tr.) a prinde; a sesiza: *trebuie deci ca mai întîi ea să fi receptat impresiile în activitatea ei, prin urmare să le fi aprehendat.* EM. [Din fr. ***appréhender,*** lat. ***apprehendere***].

aprehendáre, aprehendări f. faptul de a aprehenda. [V. ***aprehenda***].

aprehénsie f. v. aprehensiune.

aprehensiúne, aprehensiuni f. teamă vagă, frică nedesluşită: *cînd scria autorul, nimic nu îndreptăţea la noi aprehensiuni de violenţe pe care românii le-au reprobat totdeauna.* CĂL.; (şi: **aprehensie**). [Din fr. ***appréhension,*** lat. ***apprehensio, -onis***].

aprehensív, ~i, aprehensivă, ~e a. temător, neîncrezător; timid. [Din fr. ***appréhensif***].

aprét, apreturi n. **1.** preparat cu care se tratează ţesăturile pentru a le face neşifonabile, lucioase, impermeabile etc.; scrobeală; **2.** strat de protecţie şi de lustru aplicat pe faţa pielor tăbăcite. [Din fr. ***apprêt***].

apretá, apretez vb. (tr.) a trata cu apret: *a apreta cămăşile.* [Din fr. ***apprêter***].

apretáre, apretări f. acţiunea de a apreta; apretură. [V. ***apreta***].

apretát, ~ţi, apretată, ~e a. care a fost supus apretării; scrobit. [V. ***apreta***].

apretúră, apreturi f. **1.** apretare; **2.** (p.ext.) totalitate a operaţiilor la care este supus un material textil pentru a căpăta aspectul dorit. [Din germ. *Appretur*].

apreţiá vb. v. aprecia.

apreţiábil a. v. apreciabil.

apreţiáre f. v. apreciere.

apreţiatór a. şi m., f. v. apreciator.

apreţuí, apreţuiesc vb. (înv.; tr.) a aprecia, a preţui: *acum şi numai acum îl putem cunoaşte şi apreţui în deplina lui întregime.* OD.; (refl. recipr.) *sîntem meniţi amîndoi a ne cunoaşte şi-a ne apreţui.* AL. [Din fr. ***apprecier*** (după *preţui*)].

apreţuíre, apreţuiri f. (înv.) apreciere, preţuire: *într-aceste din urmă cuvinte găsim o apreţuire dreaptă şi nimerită a versurilor.* OD. [V. ***apreţui***].

apreţuít, ~ţi, apreţuită, ~e a. (înv.) apreciat, preţuit: *de lumea întreagă iubit, apreţuit.* AL. [V. ***apreţui***].

apriát, ~ţi, apriată, ~e a. şi adv. (înv.) lămurit, desluşit: *le spunea apriat.* OD. [Et. nec.].

áprig, ~gi, aprigă, ~ge a. **1.** iute, înfocat, impetuos, nestăpînit: *un domn vrednic, însă apreg la pedespire.* B.-DEL.; *firea lui aprigă şi zvăpăiată.* VLAH.; (adv.) *se zbuciumă aprig noaptea întreagă.* VIERU; **2.** aspru, nemilos; straşnic, înverşunat: *la mînie era aprig.* NEC.; *disputa ulterioară a fost aprigă şi multiformă.* BL.; (adv.) *eroarea panteistă a lui Valentin şi a tuturor emanatiştilor a fost combătută aprig de părinţii bisericii.* CĂL.; **3.** lacom, hrăpăreţ: *să zice ... „aprig", în loc de „avid".* MAIOR.; **4.** (fig.; înv.) cu înfăţişare sălbatică, greu de urcat, prăpăstios, primejdios: *se caţără pe-un munte stîncos, înalt şi aprig.* NEGR.; (şi: (înv.) **apreg**). [Et. nec.].

aprigiúme f. (înv.) trăsătura, caracterul de a fi aprig, iute, straşnic: *să-ţi mai cruţi ha trufă timpurie şi-apregiumea ha fără de cale.* B.-DEL.; (şi: **apregiume**). [*Aprig* + *-iume*].

apríl m. v. aprilie.

aprílie m. a patra lună a anului (precedată de martie şi urmată de mai); (pop.) prier, florar: *tu rămîi în floare ca luna lui april.* EM.; *cred că e ceva montat şi-n floare aprilului.* VIERU; (adj.) *luna aprilie;* (şi: (pop.) **apríl**). [Din sl. ***aprilĭ***].

aprínde, aprind şi (înv. şi reg.) **aprinz** vb. **1.** (tr.) a face să ardă: *mătur casa, aprind focul.* POP.; **2.** (tr.) a pune foc, a face să ardă: *moş Nichifor îşi aprinde luleaua.* CR.; **a-şi aprinde paie în cap,** a-şi crea singur un necaz, o încurcătură; a o încurca cu cineva: *văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am şterpelit-o de-acasă.* CR.; **3.** (refl.) a lua foc; a începe să ardă: *lumina nu se aprinde decît pentru cei ce văd.* EM.; *s-a aprins hornul;* **a i se aprinde călcîiele (după cineva),** a se îndrăgosti tare (de cineva): *i se aprind lui Ipate al nostru călcăiele.* CR.; **4.** (pop.; tr.) a face să ia foc o armă: *Beizade Alecu rămase cu pistolul înălţat, fără a putea aprinde.* SAD.; **5.** (refl.) a se descărca, a lua foc: *pistoale-le-ntindea, dar nici unul s-aprindea.* POP; **6.** (tr. şi refl.) a face sau a începe să lumineze: *cînd s-a-noptat bine, au aprins lumînările.* CAR.; (refl. pas.) *se aprinseră felinarele, iar lumea se perinda, într-un dute-vino neîntrerupt.* GHEŢIE; (fig.) *strîngeţi piatra lucitoare ce din soare se aprinde.* MAT.; **7.** (refl.) a lumina, a străluci: *s-aprinde iarăşi soare.* EM.; *în zarea depărtării zorile s-aprind.* MAT.; **8.** (fig.; refl.) a se înflăcăra, a se întărîta: *nu mă aprind, ci caut să fie cu bun simţ.* NEGR.; *de dor mare s-aprindea.* POP; **9.** (refl.) a se înroşi (la faţă), a se emoţiona; **10.** (tr.) a incita, a provoca, a face să se ivească: *cititorii, al căror interes a fost aprins, vor deschide studiile închinate chestiunii.* BL.; **11.** (fig.; refl.) a se produce, a izbucni: *se aprindea întrebarea dacă natura concretă ... n-ar putea fi scrutată şi din alte perspective.* BL.; **12.** (refl.; despre fîn, cereale, făină) a se altera, a se încinge. [Lat. ***apprehendere*** „a apuca, a lua"].

apríndere, aprinderi f. **1.** faptul de a (se) aprinde: *alt accident este incendiul, mai ales aprinderea şirelor la arie.* CĂL.; **punct de aprindere,** temperatura cea mai joasă la care un combustibil lichid poate forma cu aerul un amestec exploziv; (pop.) **aprindere de plămîni,** congestie pulmonară; **2.** (fig.) înfocare, înflăcărare: *unia, în aprinderea lor, numeau pe cei bătrîni „rugini învechite".* CR.; *aprinderea inimii;* **3.** iniţierea arderii combustibilului la un motor. [V. ***aprinde***].

apríns[1], ~şi, aprinsă, ~e a. **1.** care arde, care dă lumină: *scapără şi-i dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* CR.; *cărbune aprins;* **2.** încins, înfierbîntat: *nisipul aprins al plajei;* **3.** (fig.) înfocat, înflăcărat: *popa, om aprins şi supus ispitelor, nu scapă neturburat.* CĂL.; *patru tineri ... purtau o discuţie aprinsă.* GHEŢIE; *inimă aprinsă spre lucruri vitejeşti;* **4.** (fig.) îmbujorat: *iat-o veselă şi-aprinsă.* COŞB.; **5.** (fig.; despre culori) puternic, violent: *roşu aprins;* **6.** (despre fîn, cereale) alterat; încins. [V. ***aprinde***].

apríns[2] n. **1.** faptul de a (se) aprinde; aprindere; **aprinsul lumînărilor,** căderea nopţii: *va intra la dumnealui acasă la un ceas după aprinsul lumînărilor.* SAD.; **2.** (pop.; şi artic.; mai ales la vite) aprindere de plămîni; congestie pulmonară. [V. ***aprinde***].

aprinzăcios, ~şi, aprinzăcioásă, ~e a. (rar) inflamabil; (fig.) *lăsîndu-se urmăriţi cu şi mai mare*

necumpătare de cătră aprinzăcioşii latini. EM. [*Aprinz* (prez. ind. de la *aprinde*) + *-ăcios*].

aprinzător, ~i, aprinzătoare a. (înv.) inflamabil: *răşină şi alte materii aprinzătoare.* BĂLC. // m. (înv.) persoană care avea sarcina de a aprinde lămpile. // f. **1.** (reg.) chibrit; **2.** (pop. şi fam.) brichetă. // n. **1.** dispozitiv pentru aprinderea fitilului unei încărcături explozive; **2.** mic aparat electric care produce scîntei pentru aprinderea flăcării la maşina de gătit cu gaze. [*Aprinz* (prez. ind. de la *aprinde*) + *-ător*].

aprióri adv. şi a. înainte de orice experienţă: *există judecăţi sintetice apriori?* MAIOR.; *principiile erau false, întemeiate pe o psihologie apriori.* CĂL.; (subst.) *un fel de apriori al tuturor funcţiilor ... proprii conştiinţei umane.* BL. [Din lat. *apriori*].

aprióric, ~ci, apriorică, ~ce a. care este anterior experienţei; independent de experienţă şi bazat numai pe raţiune: *sînt idei apriorice a asociaţiunii.* EM.; *formă apriorică a cauzalităţii.* MAIOR. [Din germ. *apriorisch*].

aprioricéşte adv. (rar) în mod aprioric: *trebuie să critice aprioricească ... încă şi condiţii formale ale sensibilităţii.* EM. [*Aprioric* + *-eşte*].

apriorísm n. concepţie filozofică care consideră categoriile cunoaşterii ca fiind anterioare oricărei experienţe: *Kant s-a hotărît să solidarizeze apriorismul cu subiectivismul.* BL. [Din germ. *Apriorismus*].

aprioríst, ~şti, aprioristă, ~e a. **1.** care ţine de apriorism; aprioristic: *concepţia aprioristă a lui Kant;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care judecă apriori. // m. adept al apriorismului. [Din fr. *aprioriste*].

apriorístic, ~ci, aprioristică, ~ce a. care ţine de apriorism, referitor la apriorism. [Din germ. *aprioristisch*].

aprioritáte f. caracter aprioric: *admiterea aprioricităţii acestor forme.* EM.; *aprioritatea orizontului spaţial ... nu e, pentru individ, o consecinţă a mediului.* CĂL. [Din fr. *apriorité*].

aproápe adv. **1.** nu prea departe, la o distanţă mică; lîngă: *carele iaste aproape de Ierosalim, cale de o sîmbătă.* N.TEST.; *să-mi fie somnul lin şi codrul aproape.* EM.; **de aproape** (scris şi: *deaproape*), **a)** din apropiere: *să te privesc de-aproape.* EM.; **b)** apropiat, intim: *prin legături de sînge şi prin de-aproape frăţietate.* B.-DEL.; *amic de-aproape?* CAR.; **c)** amănunţit, cu atenţie: *ideea trebuie examinată mai de aproape.* BL.; **a cunoaşte pe cineva de aproape,** a cunoaşte pe cineva foarte bine; **2.** la un interval mic de timp (în viitor sau în trecut): *iarna este aproape;* **aproape de ...,** cu puţin timp înainte de ...: *toate ideile sale apar mai tîrziu, mai aproape de vremea cînd înnebuneşte.* IBR.; **3.** (indică aproximarea) cam, mai: *sărăcia e izvorul a aproape tuturor relelor din lume.* EM.; *aproape gata;* **4.** mai-mai, cît p-aci, pe punctul de ...: *cînd am ajuns, aproape că terminase;* (repetat) *cînd aproape-aproape să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma.* CR.; **5.** (ceva) mai puţin decît, puţin lipseşte ca ...: *lipsa de talent este la el aproape desăvîrşită.* CĂL. // m. artic. orice om (în raport cu ceilalţi); seamăn: *n-ai năpăstuit pe văduvă şi pe orfan, n-ai lovit în aproapele tău.* SAD.; *iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi.* [Lat. *adprope*].

aprobă, aprób vb. (tr.) **1.** a încuviinţa, a consimţi, a fi de acord: *nu aprob zisele poetului.* OD.; **2.** a rezolva în mod favorabil o cerere, o propunere: *ministerul a aprobat planul;* **3.** a aprecia (ca fiind demn de laudă): *aprobă sau dezaprobă faptele după cum sînt sau nu posibile.* CĂL.; *aprob atitudinea ta fermă.* [Din lat. *approbare*].

aprobáre, aprobări f. **1.** faptul de a aproba; încuviinţare, consimţire; **2.** (concr.) act (verbal sau scris) prin care se aprobă ceva; **3.** apreciere, preţuire: *romanul s-a bucurat de aceeaşi aprobare.* CĂL. [V. *aproba*].

aprobatív, ~i, aprobativă, ~e a. care exprimă aprobare; aprobator. [Din fr. *approbatif,* lat. *approbativus*].

aprobatór, ~i, aprobatoáre a. care exprimă aprobare; aprobativ: *gest aprobator; cuvinte aprobatoare.* // (rar) m., f. persoană care aprobă. [Din fr. *approbateur,* lat. *approbator*].

apród, aprozi m. **1.** (**aprod de curte**) fecior de boier dat la curtea domnească pentru a sluji pe lîngă domn ca paj sau ca scutier: *aprozi atunce ... nu era din oameni proşti ..., ce era tot feciori de boeri.* NEC.; *copiii şi cu aprozii ce pe domnul ocolesc.* NEGR.; **2. aprod de tîrg,** slujbaş însărcinat cu încasarea sumelor datorate de cineva unui particular sau fisculuí; **aprod de divan,** slujbaş însărcinat să aducă la judecată pe împricinaţi; **3.** uşier, slujbaş care introducea publicul în unele instituţii (minister, tribunal): *aprodul cel din urmă, ce uşile păzeşte.* NEGR. [Din magh. *aprod* „paj"].

aprofundá, aprofundez vb. (tr.) a studia serios, a cerceta temeinic: *istoriografii au înţeles ... să înregistreze, să prezinte sau să aprofondeze faptele istorice.* BL. [Din fr. *approfondir*].

aprofundáre, aprofundări f. acţiunea de a aprofunda; cercetare temeinică: *aprofundarea atentă a condiţiilor civilizaţiei.* BL. [V. *aprofunda*].

aprofundát, ~ţi, aprofundată, ~e a. cercetat cu atenţie; profund, adîncit: *a supus unui examen aprofundat conceptele categoriale.* BL. [V. *aprofunda*].

apropiá, aprópii vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) deplasa în spaţiu tot mai aproape; a (se) duce sau a (se) pune aproape: *nu te apropia de mine, voinice!* ISP.; *apropiem din ce în ce un conductor de un corp electric.* EM.; (fig.) *să facem un mic efort de a ne apropia de subiectul nostru.* BL.; **a nu se putea apropia de cineva,** a nu reuşi să comunice cu cineva; **a nu se putea apropia de ceva,** a nu putea obţine ceva (din cauza preţului); **a se apropia funia de** (sau **la**) **par,** a fi aproape deznodămîntul, sfîrşitul: *se vede că mi s-a apropiat funia la par.* CR.; **2.** (refl.) a veni, a fi aproape de un anumit moment, eveniment etc.: *ne apropiem de sfîrşitul lungii şi instructivei noastre convorbiri.* GHEŢIE; (refl. impers.) *nu era greu să-mi dau seama, după intensitatea luminii, că se apropia de amiază.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a ajunge aproape de o anumită vîrstă: *se apropia de şaizeci de ani;* **a i se apropia ziua sfîrşitului** sau **a i se apropia vremea,** a fi aproape de moarte; **4.** (refl.) a ajunge aproape de momentul în care se produce; a fi cu puţin mai înainte sau mai tîrziu: *un timp crezuse că la mijloc sînt examenele de istoria filozofiei şi de gnoseologie care se apropiau.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a se asemăna: *se apropie cu atît mai mult de înfăţişarea sferei cu cît elementele sînt mai mobile.* BL.; *româna se apropie mult de italiană;* **6.** (tr. şi refl.) a-şi face prieten pe cineva sau a se împrieteni cu cineva: *dureri sau veselie ... m-apropie de tine.* AL.; **7.** (fig.; tr. şi refl.) a(-şi) atrage de partea sa pe cineva: *şi-a apropiat cîţiva dintre elevi;* **8.** (înv.; refl.) a avea raporturi sexuale; a se culca: *pre muiarea aceasta am luat şi, apropiindu-mă de ea, n-am aflat ei feciorie.* BIBLIA. [Lat. *appropiare*].

apropiát, ~ţi, apropiată, ~e a. **1.** care se află aproape: *un cimitir apropiat este evocat cu tristeţea senină a anticilor.* CĂL.; *satul cel mai apropiat;* **2.** aflat la distanţă mică unul de altul: *case apropiate;* **3.** (fig.) legat sufleteşte, demn de încredere; intim: *încearcă să iei totul de la capăt, ... alături de o fiinţă apropiată.* GHEŢIE; *cel mai apropiat prieten;* **4.** cu puţin mai înainte sau mai tîrziu: *îl felicită pentru apropiata căsătorie cu Saşa.* CĂL.; **5.** care s-a produs sau se va produce aproape de un moment de referinţă (de obicei, de momentul vorbirii): *uită de tot ce nu avea vreo legătură directă cu apropiatul eveniment.* GHEŢIE; **6.** care se află la un interval scurt de timp unul de altul; cam de aceeaşi durată: *sînt ... de vîrste apropiate şi au copilărit împreună.* GHEŢIE; **7.** asemănător, similar: *nu era rus, ci italian sau ceva apropiat.* CĂL.; **8.** (fig.; înv.) prietenos, afabil: *la cuvinte apropiată.* POP. // m. (înv.) rudă; prieten: *apropiaţii mei de departe stătură.* CAR. [V. *apropia*].

apropiére, apropieri f. **1.** acţiunea de a (se) apropia: *nu ştii a ta apropiere cît inima-mi de-adînc o linişteşte.* EM.; **2.** vecinătate, stare a lucrului apropiat: *salcîmii înalţi se clătinau în apropierea casei.* CĂL.; *venea din apropiere;* (p. ext.) *are conştiinţa apropierii de stilul epistolar al marelui scriitor francez.* CĂL.; **prin apropiere,** undeva pe aproape; **3.** (fig.) faptul de a deveni prieteni, legaţi sufleteşte: *apropierea treptată între ei înlesni tot mai mult schimbul de idei şi chiar de confidenţe.* GHEŢIE; **4.** comparare, alăturare; confruntare: *unii ar putea alătura pe Minulescu lui Topîrceanu, însă apropierea este greşită.* CĂL.; **5.** înţelegere; împăcare: *e imposibilă o apropiere între ei.* [V. *apropia*].

apropó adv. fiindcă a venit vorba; cu această ocazie; în această privinţă: *apropo de însurat ...* AL. // n. **1.** (pl. **apropouri**) aluzie, vorbă spusă la timp: *Caragiale şi-a dat satisfacţia de a-l terfeli, cam fără nici un apropo, revoluţionarismul român.* IBR.; *apropourile lui Cilibi Moise;* **2.** (rar) calitatea sau faptul de a fi spiritual: *are şi apropo, galantomul.* AL. [Din fr. *à-propos*].

apropriá, apropriez vb. (tr.) **1.** a-şi însuşi (pe nedrept); a obţine: *acele rezultate ... trebuie să şi le aproprieze prin o nouă muncă individuală, prin studiu.* EM.; *îşi apropriază toate faptele mari;* **2.** a potrivi cu ceva, a face să corespundă: *îşi apropriase discursul împrejurărilor.* [Din fr. *approprier,* lat. *appropriare*].

apropriáre f. v. apropriere.

apropriáţie, apropriaţii f. (rar) apropriere, însuşire a unei proprietăţi: *toată munca aceasta e o lungă şi penibilă muncă de apropriaţiune.* EM.; (şi: (înv.) **apropriaţiune**). [Din lat. *appropriatio, -onis,* germ. *Appropriation*].

apropriaţiúne f. v. apropriaţie.

apropriére, aproprieri f. acţiunea de a-şi apropria; (rar) apropriaţie: *un alt mijloc de apropriare a averii statului e crearea de lefuri.* EM.; (şi: (înv.) **apropriare**). [V. *apropria*].

aprosexíe, aprosexii f. incapacitate psihică de concentrare a atenţiei. [Din fr. *aprosexie*].

aprová, pers. 3 **apróvă** vb. (intr. şi refl.; despre nave) a (se) înclina cu pupa mai sus decît prora. [De la *pròvă*].

aprováre, aprovări f. înclinare a unei nave către pròră, datorită încărcării neuniforme. [V. *aprova*].

aprovizioná, aprovizionez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) procura din timp provizii (de materiale, de hrană etc.): *trebuie să se aprovizioneze cu hrană.* HASD.; *vor aproviziona un prînz de prin apropiere.* BAC. [Din fr. *approvisionner*].

aprovizionáre, aprovizionări f. **1.** acţiunea de a (se) aproviziona şi rezultatul ei; procurare de provizii: *flota grecească, intrînd în albia Dunării, le tăie aprovizionarea.* EM.; **2.** serviciu care se ocupă de procurarea de materiale, bunuri de consum etc.: *doi soldaţi de la aprovizionare umblă, de colo pînă colo, pe cărăruie.* PETR. [V. *aproviziona*].

aproximá, aproximez vb. (tr.) a determina valorile aproximative ale unei mărimi; a stabili, a evalua cu aproximaţie, în general, în linii mari: *să vedem cum a fost comentată, aproximată şi desfigurată această situaţie în diversele concepţii.* BL. [Din fr. *approximer,* lat. *approximare*].

aproximáre, aproximări f. acţiunea de a aproxima: *ni se pare mai indicat să arătăm, prin cîteva aproximări, ce este experimentul.* BL. [V. *aproxima*].

aproximatív, ~i, aproximativă, ~e a. **1.** făcut cu aproximaţie, aproape exact: *Imperiul bizantin dă o imagine aproximativă despre această posibilitate.* BL.; (adv.) *a izbutit ... să calculeze ... aproximativ just circumferinţa Pămîntului.* BL.; **2.** vag, imprecis: *cunoaşterea lor nu e decît aproximativă.* EM.; *cunoştinţe aproximative;* (adv.) *despre celelalte culturi Spengler ne dă mai multe schiţe vag şi aproximativ însăilate.* BL.; **3.** îndoielnic, nesigur (şi nesatisfăcător): *din atare documente, de-o valoare oricum aproximativă, ... nu avea dreptul de a conchide asupra unei legi.* BL. // adv. în mod apropiat, similar; cam, aproape, circa: *arheologii şi istoricii noştri ne spun că ciobanul nostru se îmbracă aproximativ ca şi ciobanul dac.* BL.; *au participat aproximativ 1.000 de oameni.* [Din fr. *approximatif*].

aproximativitáte f. (rar) ceea ce este aproximativ; aproximaţie: *trebuie să se mulţămească c-o aproximativitate în efectele acestuia.* EM. [*Aproximativ* + *-itate*].

aproximáţie, aproximaţii f. evaluare, apreciere aproape exactă: *calculează cu surprinzătoare aproximaţie circumferinţa Pămîntului.* BL.; **cu aproximaţie,** aproximativ, fără o riguroasă exactitate: *indicatorii rezumă cu aproximaţie şi într-un fel virtual structura cristalului.* BL.; (şi: (înv.) **aproximaţiune**). [Din *approximation,* lat. *approximatio, -onis*].

aproximaţiúne f. v. aproximaţie.

aprozár, aprozare n. magazin de zarzavaturi, legume şi fructe. [Nume comercial, prescurtare din *apro*(*vizionare* cu) *zar*(*zavaturi*)].

apsidál, ~i, apsidală, ~e a. referitor la apsidă, care ţine de apsidă. [Din fr. *apsidal*].

apsídă, apside f. fiecare dintre extremităţile axei mari a orbitei unui corp ceresc. [Din fr. *apside,* lat. *apsida*].

apşoáră, apşoare f. (pop.) diminutiv al lui apă: *i-ai luat apşoara, a stătut şi moara.* PANN. [*Apă* + *-uşoară*].

apt, ~ţi, aptă, ~e a. **1.** capabil; destoinic: *noi nu afirmăm că spiritul grec n-a fost apt să conceapă ideea de infinit.* BL.; *apt pentru serviciul militar;* (p. ext.) *cuvintele cel mai apte să sensibilizeze sînt adjectivele şi adverbele, adică epitetele.* CĂL.; **2.** (jur.) care se înscrie în condiţiile cerute de lege: *apt a contracta.* [Din fr. *apte,* lat. *aptus*].

aptér, ~i, apteră, ~e a. lipsit de aripi: *insectă apteră.* [Din fr. *aptère*].

apterigótă, apterigote f. (la pl.) subclasă de insecte inferioare, lipsite de aripi; (şi la sg.) insectă din această subclasă. [Din fr. *aptérygotes*].

aptérix n. (zool.) kiwi (*Apterix australis*). [Din fr. *aptéryx*].

aptitudinál, ~i, aptitudinală, ~e a. care ţine de aptitudine, referitor la aptitudine. [Din engl. *aptitudinal*].

aptitúdine, aptitudini f. dispoziţie naturală, înclinare; posibilitate, capacitate: *este o aptitudine care s-a născut în ţara mea proprie.* EM.; *are aptitudini artistice.* [Din fr. *aptitude,* lat. *aptitudo, -inis*].

apţián n. (geol.) ultimul etaj al cretacicului inferior. [Din fr. *aptien*].

apucá, apúc vb. **1.** (tr.) a prinde, a lua, a înşfăca (cu mîna): *cu toţii îl apucă şi la împărat îl duc.* ISP.; (fig.) *e bine să fie apucat scaunul ţării fără nici o întîrziere.* SAD.; **a apuca taurul de coarne,** a avea curajul de a întreprinde ceva dificil; (fig.) **a apuca pe Dumnezeu de (un) picior,** a fi în culmea fericirii; (reg.) **a apuca pe-a mîinile pe cineva,** a se bate după cineva: *te apucau pe-a mîinile ... aveai muşterei de nu erai bucuros.* CR.; **2.** (tr.) a prinde cu gura, cu dinţii; a înhăţa: *îl apucase ogarul.* ISP.; **3.** (tr.) a lua la repezeală ceva la îndemînă: *apucă o piatră şi aruncă în ei;* (intr.) **(care) pe unde apucă,** (care) pe unde nimereşte; **a apuca prilejul,** a profita de o ocazie: *apuc prilejul de a-ţi arăta recunoştinţa mea.* KOG.; **4.** (refl.) a se prinde, a se agăţa, a se ţine de ceva: *apucîndu-se cu mîinile de pîntece.* NEGR.; *apucă-te numa bine cu amîndouă mîinile de după gîtul meu.* CAR.; **5.** (fig.; tr.) a cuprinde; a copleşi: *dor să nu ne mai apuce.* AL.; *frigurile îl apucaseră;* (fam.) **cînd te-apucă mult te ţine?,** n-ai de gînd să mai isprăveşti odată?; **ce te-a apucat?,** ce-ţi veni?; **6.** (fig.; tr.) a trage la răspundere: *apucase pe ciobanul, paguba să-i împlinească.* PANN; **7.** (tr.) a ajunge la timp pentru a găsi pe cineva sau ceva care este gata să plece; a prinde: *voia s-apuce trenul;* **8.** (tr.) a ajunge să trăiască atîta încît să poată cunoaşte pe cineva sau să fie martor la ceva: *plăieşii spuneau că n-au mai apucat aşa primăvară.* CR.; *cîte apucă omul şi vede;* **9.** (tr. şi intr.) a moşteni: *acestea le-a apucat din bătrîni;* **10.** (tr. şi refl.) a începe să facă ceva; a fi pe punctul de a face ceva: *traducătorul să cuteze a se apuca de lucru.* OD.; *n-apucă să facă zece paşi; apucă-te de treabă!;* **11.** (tr. şi intr.) a se îndrepta; a se angaja pe un drum: *zicînd aceste, apucă peste nişte cîmpi de-a dreptul.* CR.; *nu ştia încotro să apuce;* (fig.) *e unicul mijloc pentru a abate bănuiala publică de pe clina pe care a apucat.* EM.; **a apuca lumea-n cap,** a pleca departe, părăsind totul; **a apuca cîmpii,** a ajunge la disperare, plecînd fără a şti încotro: *ar trebui de la o vreme s-apuci cîmpii.* CR.; *dacă-i auzi cum vorbesc îţi vine să apuci cîmpii.* VIERU; **a apuca fuga** (sau **la fugă**) sau **a o apuca la goană,** a fugi: *văzînd că vin asupră d-încoace, să-apucăm fuga ha sănătoasă.* B.-DEL.; *copiii au apucat-o la goană cu tăciunele, fără a mai întoarce capul.* SAD.; **a apuca cu gura înainte,** a se grăbi să spună ceva (întrerupînd pe cineva): *să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari.* CR.; **12.** (fig.; tr.) a recepta (cu simţurile sau cu mintea); a cuprinde: *din a lor treacăt să apuc acele dulci cuvinte.* EM.; *trece peste drum ca să poată apuca toată faţada dintr-o singură căutătură.* CAR.; **13.** (tr.) (mai ales în construcţii negative) a ajunge, a avea vreme: *n-apucă a merge nici douăzeci de prăjini.* CR.; *nu apucăm să decidem într-un fel că mama intră să ne poftească la masă.* GHEŢIE; **14.** (tr.) a surprinde, a sosi, a prinde: *nu putem întîrzia aici, ca să nu ne apuce noaptea.* SAD.; **15.** (intr.) a izbuti, a nimeri, a reuşi: *se opriră la capătul străzii, adăpostindu-se care pe unde apucară.* GHEŢIE; **16.** (reg.; refl.) a se prinde, a se tocmi: *hai să ne apucăm argaţi la popa.* POP. [Lat. ***aucupare***].

apucáre, apucări f. **1.** acţiunea de a (se) apuca; **2.** încercare, început al unei activităţi: *pe care îl l-a mînca spinarea, cerce ş-a vedea din apucare că nu-i lucru lesne cumu-i pare.* B.-DEL.; **3.** (înv.) prădare, jefuire; furt: *să ne oprimu ... mănule de apucarea şi de prădarea.* VARL. [V. ***apuca***].

apucát[1], ~ţi, apucată, ~e a. **1.** luat (prin surprindere), atacat: *apucat de hoţi, de friguri;* **2.** care se enervează uşor; aprig, iute: *oricît de apucat ar fi;* **3.** (în credinţele populare; şi subst.) muncit, chinuit de diavol: *baba scrîşni din dinţi ca o apucată.* EM.; *la operă mi-am ieşit din fire, m-am purtat ca un apucat.* GHEŢIE; **4.** (pop.; despre copii) bolnav de colici. [V. ***apuca***].

apucát[2] n. **1.** faptul de a (se) apuca; **pe apucate** sau **pe apucatele,** în mod superficial, la întîmplare, în fugă: *copist avizat a se cultiva pe apucate.* EM.; **2.** (înv.) prădare, jefuire: *cu tîlhuşaguri şi apucatul a trăi.* CANT.; **3.** (pop.) dureri convulsive la copiii mici, colici; epilepsie: *descîntec de apucat.* [V. ***apuca***].

apucătór, ~i, apucătoáre a. **1.** care apucă, cu care se apucă; **2.** (fig.; despre oameni) care apucă cu iuţeală sau cu lăcomie; hrăpăreţ. // n. (parte a unui) aparat cu care se apucă ceva. // f. (pop.) fiecare dintre cele două fălci ale unui cleşte. [***Apuca*** + ***-ător***].

apucătúră, apucături f. **1.** prindere cu mîna: *cu o apucătură fermă, am zgîlţîit umărul lui Raul.* GHEŢIE; *le-a luat dintr-o singură apucătură;* **2.** (pop.) prădare, jefuire: *trăia din apucături;* **3.** (fig.) purtare, mod de a fi; deprindere: *cele mai multe din discuţiile adunărilor au caracterul de cîrciocuri şi apucături advocăţeşti.* EM.; *apucături bune, rele;* **4.** (pop.) cîrcei, dureri convulsive: *suferă de apucătură.* [***Apuca*** + ***-ătură***].

ápud prep. (abreviat: ap.) indică faptul că ceea ce a fost citat s-a preluat printr-un intermediar. [Din lat. ***apud*** „la"].

ápuli m. pl. populaţie dacică din centrul Transilvaniei. [Din lat. ***Apulli***].

apúne, pers. 3 **apune** vb. (intr.) **1.** a trece sub orizont, a asfinţi: *iată soarele apune.* EM.; (fig.) *ca un astru el apune.* EM.; *şi anii mei tineri apun în mormînt.* BOL.; **soare-apune,** v. **soare; 2.** (fig.) a fi în declin, a-şi pierde faima, puterea; a dispărea; **a-i apune (cuiva) steaua,** a decădea; a pieri. [Lat. ***apponere*** „a pune jos"].

apúnere, apuneri f. **1.** faptul de a apune; trecere sub orizont (a aştrilor): *ceri rumenit de apunerea soarelui.* EM.; **2.** (fig.) declin, decădere, dispariţie. [V. ***apune***].

apuntá, pers. 3 **apuntează** vb. (intr.; despre avioane) a se aşeza pe puntea unui portavion; (rar) a apuntiza. [*A[3]* + ***punte***].

apuntaménte n. pl. (rar) retribuţie fixă (lunară sau anuală): *mulţumindu-se cu apuntamentele cele mai modeste.* EM. [Din fr. ***appointements***].

apuntáre, apuntări f. faptul de a apunta. [V. ***apunta***].

apuntizá, apuntizez vb. (rar; intr.) a apunta. [***Apunta*** + ***-iza***].

apuntizáre, apuntizări f. faptul de a apuntiza. [V. ***apuntiza***].

apupá, pers. 3 **apúpă** vb. (intr. şi refl.; despre nave) a se înclina cu prora mai sus decît pupa. [Din fr. ***appouper,*** it. ***appoppare***].

apupáre, apupări f. faptul de a (se) apupa; înclinare a unei nave către pupă, datorită încărcăturii repartizate neuniform. [V. ***apupa***].

apús[1], apusuri n. **1.** trecere treptată sub orizont a unui astru: *curînd scăpătă şi soarele după cele mai de pe urmă trepte ale apusului.* HOGAŞ; *apus de soare;* **2.** moment al zilei cînd apune soarele; asfinţit: *pe la apusul soarelui;* **3.** regiune a cerului unde apun aştrii: *din apus, se răsfira fierbînd un nor.* COŞB.; **4.** unul dintre cele patru puncte cardinale situat pe direcţia unde apune soarele; vest: *vînt de apus;* **5.** (p. ext.) regiune, ţară situată spre acest punct cardinal; occident: *răsăritul iaste începător, apusul va să să înalţe.* UR.; (fig.) *şi Apusul îşi împinse toate neamurile-ncoace.* EM.; **6.** (fig.) dispariţie, sfîrşit: *în zorile vieţii, ca şi la apusul ei, sînt la românii ţărani o samă de obiceiuri şi credinţe.* MAT.; *la apusul vieţii;* **7.** declin, decadenţă: *turnul, trist martor l-al nostru trist apus.* ALEX. [V. ***apune***].

apús[2], ~şi, apusă, ~e a. dispărut pentru totdeauna: *povesteşte ... despre vremi apuse.* EM. [V. ***apune***].

apuseán, ~eni, apuseană, ~ene a. **1.** care se află la apus; vestic; **2.** care aparţine apusului Europei (şi întregii Americi); caracteristic vieţii de acolo; occidental: *stîlp al lumii apusene.* AL.; *inovaţia creatoare trece în limbile literare apusene cu totul asupra personalităţii de cultură.* BL.; **biserică apuseană,** biserică catolică. // m., f. persoană din vestul Europei sau din America: *apusenii să dispute-ntruna ce-au fost mai întîi, ou sau găină?* B.-DEL. [*Apus[1]* + ***-ean***].

ar, ari m. unitate de măsură a suprafeţei, egală cu 100 m². [Din fr. ***are***].

ară, ar vb. (tr. şi intr.) a brăzda pămîntul, a lucra pămîntul pregătindu-l pentru cultivat: *n-au avut cu ce să are şi nu vor avea nici la anul.* EM.; **boii ară şi caii mănîncă,** unii muncesc, iar alţii profită de pe munca lor: (refl. pas.) *cum se ară şi se samănă mai cu spor.* EM. [Lat. ***arare***].

aráb, ~i, arabă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic popoarelor semitice din Orientul Mijlociu şi din nordul Africii, referitor la aceste popoare sau la ţările locuite de ele; arăbesc: *el e de o gelozie arabă.* CĂL.; *limba arabă;* **cifre arabe,** semne grafice pentru notarea cifrelor (care sînt în realitate de origine indiană). // f. limbă vorbită de aceste popoare: *araba e o limbă semită.* // m., f. persoană aparţinînd unuia dintre popoarele semitice din Orientul Mijlociu şi din nordul Africii: *arabii au adoptat de la inzi temeliile algebrei.* BL. [Din fr. ***arabe,*** lat. ***arabus***].

arababúră f. v. harababură.

arabésc, arabescuri n. **1.** ornamentaţie specifică artei arabe, constînd dintr-un amestec de linii, forme geometrice, frunze, figuri ornamentale etc.: *chioşc ... cu stîlpi şi arabescuri de jur împrejur* AL.; (fig.) *arabescurile fără de semnificaţie ale muzicii nu-l încîntau prea mult.* BL.; **2.** linie sinuoasă, formată din curbe: *pentru ghicitori, linia din palmă sau un arabesc al pielii e semn al unui destin.* BL.; **3.** figură de balet (inspirată din dansul oriental). [Din fr. ***arabesque***].

arábic, ~ci, arabică, ~ce a. arab; **gumă arabică,** v. **gumă.** // f. sg. cafea originară din Arabia. [Din fr. ***arabique,*** germ. ***arabisch***].

arábil, ~i, arabilă, ~e a. care se poate ara, bun de arat şi cultivat: *autorităţile i-au acceptat oferta*

de a-şi dona benevol statului pămîntul arabil. GHEŢIE. [Din fr. ***arable,*** lat. ***arabilis***].

arabíst, ~şti, arabistă, ~e m., f. specialist în arabistică. [Din germ. ***Arabist,*** it. ***arabista***].

arabística f. ştiinţă care studiază limba, cultura, literatura şi arta arabă. [Din germ. ***Arabistik***].

arác, araci m. par lung şi subţire folosit la sprijinirea viţei de vie, a fasolei, a ramurilor pomilor etc.: *aracii plecaţi puţin de greutatea rodului.* DELAVR.; (şi: (reg.) **arag, harag**). [Din gr. mod. ***haráki***].

aracán m., f. v. **sărăcan.**

aracée, aracee f. (la pl.) familie de plante erbacee monocotiledonate perene, al cărei tip este rodul-pămîntului; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***aracées***].

arág m. v. **arac.**

aragáz, aragazuri n. **1.** gaz petrolier lichefiat, folosit drept combustibil: *dacă poţi, să-mi schimb butelia de aragaz.* CĂL.; **2.** maşină de gătit care foloseşte acest gaz: *a aprins aragazul să-şi facă un ceai.* [***A.R.*** (=*Astra Română*) + ***gaz,*** nume comercial].

aragonéz, ~i, aragoneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Aragonului sau populaţiei lui, referitor la Aragon sau la locuitorii acestuia; din Aragon: *după criza de ascentism se şi bate cu un ambasador aragonez ce şi-a luat asupră-şi cauza Ximenei.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Aragon: *se transportă în Orient cu o armată de catalani, aragonezi şi ... trupe de paradă.* CĂL. // f. dans popular de origine spaniolă; melodia acestui dans. [Din fr. ***aragonaise***].

aragonít n. carbonat de calciu utilizat la confecţionarea unor obiecte de ornament. [Din fr. ***aragonite***].

arahídă, arahide f. alună de pămînt. (v. **alună**). [Din fr. ***arachide***].

arahnídă, arahnide f. (la pl.) clasă de animale nevertebrate din încrengătura artropodelor, cu corpul format din cefalotorace, cu şase perechi de apendice, şi din abdomen (ex. păianjenul); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. [Din fr. ***arachnide***].

arahnoídă, arahnoide f. membrană alcătuind unul dintre cele trei învelişuri ale creierului şi măduvei spinării. [Din fr. ***arachnoïde***].

arahnoidíţă, arahnoidite f. (med.) inflamaţie a arahnoidei. [Din fr. ***arachnoïdite***].

arahnoíog, arahnologi m. specialist în arahnologie. [Din fr. ***arachnologue,*** germ. ***Arachnologe***].

arahnologíe f. ramură a zoologiei care studiază arahnidele. [Din fr. ***arachnologie,*** germ. ***Arachnologie***].

araliacée, araliacee f. (la pl.) familie de arbori şi de arbuşti, rar de plante erbacee, cu frunze lobate sau compuse, cu flori în umbele şi cu fructul bacă sau drupă; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***araliacées***].

aramáic, ~ci, aramaică, ~ce a. arameic: *regatele aramaice.* [Din germ. ***aramaïsch***].

arámă, arămuri f. **1.** cupru: *deşerta pe tăvi mari de aramă multe din bunătăţile cămărilor ei.* SAD.; **2.** (fig.) nume dat unor obiecte făcute din cupru: **a)** ban, monedă: *anticarul ... culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEX.; **b)** clopot: *răsunetul aramei sacre.* NEGR.; **c)** tun: *cînd auzii glasul aramei tunătoare.* ALEX.; **d)** armură: *taie-n arămuri ca şi-în şindrile.* B.-DEL.; **3.** (fig.) fire ascunsă, caracter urît (metaforă luată de la banii de aramă, odinioară acoperiţi cu un strat subţire de argint sau de aur; cînd se rodea acest strat se vedea arama banului): *arama omului la beţie s-arată.* PANN; **a-şi da arama pe faţă** sau **a-şi arăta arama,** a se demasca: *cu asta a voit Spînul să-şi arate arama.* CR.; **4.** (la pl.) vase făcute din cupru: *bani, argintării, arămuri.* ISP. [Lat. ***aramen (=aeramen)***].

arameán, ~eni, arameană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic populaţiei semitice antice din Palestina, Siria şi Mesopotamia, referitor la această populaţie. // f. limba vorbită de această populaţie. // m., f. persoană care aparţinea acestei populaţii. [Din fr. ***araméen***].

araméic, ~ci, arameică, ~ce a. care aparţine arameenilor sau limbilor semitice vorbite de arameeni, referitor la aceste populaţii sau la aceste limbi; aramaic. // f. limba vorbită de arameeni. [Cf. ***aramean***].

aramín m. v. **haramin.**

arangiá vb. v. **aranja.**

arangiatór, ~i, arangiatoáre a. (înv.; rar) care aranjează, care pregăteşte ceva: *va ţinea preşedintele comitetului arangiator o cuvîntare amăsurată locului şi scopului.* EM. [***Arangia*** + ***-tor***].

aranjá, aranjez vb. **1.** (tr.) a pune în ordine, a rîndui: *a aranjat cărţile în bibliotecă;* (p. ext.) *ar fi fost natural să se folosească de voiajul lui Raul ca să-şi aranjeze afacerile.* GHEŢIE; **2.** (refl. şi tr.) a(-şi) potrivi ţinuta exterioară: *doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mînă.* REBR.; *îşi aranjă pălăria;* **3.** (p. ext.; tr.) a orîndui, a organiza, a potrivi (în vederea unui scop): *foarte greu e ca omul să spună adevărul, de obicei aranjează faptele.* IBR.; **4.** (fam.; tr.) a-i face cuiva un rău: *lasă că te aranjez eu!;* **5.** (tr.) a repara, a drege: *a aranja maşina;* **6.** (tr.) a ajunge la o învoială: *a aranjat o afacere;* **7.** (refl. şi tr.) a(-şi) face un rost în viaţă: *poate vine vremea să mă aranjez altfel.* SAD.; *ţi-ai aranjat copiii;* (fig.) **a aranja (pe cineva),** a bate zdravăn, a desfigura (pe cineva); **8.** (tr.) a pregăti, a pune la cale: *stam încă în sufragerie ... bînd vinurile alese în sănătatea acestei necunoscute care aranjase această amăgire.* BAC.; **9.** (tr.) a prelucra o bucată muzicală pentru instrumente sau pentru voce: *compozitorii celebri au aranjat un vast concert.* BAC.; (şi: (înv.) **arangia**). [Din fr. ***arranger***].

aranjamént, aranjamente n. **1.** aşezare, punere într-o anumită ordine: *pentru determinarea înclinaţiunii ne servim de înclinatoriu, a cărui aranjament se pricepe fără nici o explicaţie.* EM.; *e frumos aranjamentul acestei camere;* **2.** măsuri luate pentru realizarea unei afaceri; înţelegere, învoială; **3.** prelucrare a unei bucăţi muzicale pentru instrumente sau pentru voce; **4.** (mat.) grupare, după o anumită regulă, a unor elemente. [Din fr. ***arrangement***].

aranjáre, aranjări f. acţiunea de a (se) aranja; punere în ordine. [V. ***aranja***].

aranját, ~ţi, aranjată, ~e a. **1.** pus în ordine; rînduit; **2.** îmbrăcat îngrijit; **3.** care şi-a făcut un rost în viaţă. [V. ***aranja***].

aranjór, ~i, aranjoáre m., f. **1.** persoană care face un aranjament muzical; **2.** (p. ext.) persoană care organizează, care pune în ordine ceva: *de jur împrejur sînt pînze atîrnate, la care perspectiva este aparentă, ... toate avînd un ce necunoscut de aranjor şi toate închipuiri ale unui suflet mare.* EM. [Din fr. ***arrangeur***].

aráp, arapi m. (pop.) **1.** persoană care aparţine rasei negroide; (p.ext.) persoană foarte brunetă: *se pomeni cu doi arapi negri ca fundul ceaunului.* ISP.; **2.** arab, maur: *tocma să tîmpinasă cu-o ceată de-arapi, pe care-o dete-n răsipă.* B.-DEL.; **3.** poreclă dată ţiganilor; (şi: **harap**). [Din bulg. ***arap***].

arápcă, arapce f. (înv.; şi adj.) femeie din Arabia; (p. ext.) femeie cu pielea negricioasă: *şi aşea dobândi arapca aceaea sănătate featei sale.* VARL. [Din bulg. ***arapka***].

arapínă f. poreclă dată ţiganilor: *o arapină neagră ca fundul căldării.* ISP. [***Arap*** + ***-ină***].

arár[1] n. ţesătură groasă şi rară din păr de capră. [Din turc. ***harar***].

arár[2] adv. rareori, arareori: *găsim nu arar în cimilituri metafore de o incontestabilă splendoare.* BL. [A^3 + ***rar***].

aráre adv. (rar) rareori: *inteligenţe se găsesc foarte adese, caractere foarte arare.* EM. [A^3 + ***rare (=rar)***].

aráreori adv. rar, rareori, din cînd în cînd; arar[2], (rar) arare: *moşu foarte arareori se unea cu ea şi mereu căuta capăt de gîlceavă.* MAT.; *alte zile-arareori, într-una de nouă ori.* POP. [A^3 + ***rare*** + ***ori***].

arăt[1], **~ţi, arată, ~e** a. brăzdat cu plugul: *pe răzoarele arate.* POP. [V. ***ara***].

arăt[2] n. **1.** acţiunea de a ara cîmpul: *plugul cu hărnicie s-apucase de arat.* NEGR.; **2.** (p. ext.) timpul cînd se ară: *din arat pînă-n cărat.* POP. [V. ***ara***].

arátru, aratre n. (latinism) plug: *lasă-şi aratrul pletosul voinic.* EM. [Din lat. ***aratrum***].

araucán, ~i, araucană, ~e a. care aparţine unui grup de amerindieni din Chile şi din Argentina. // m., f. persoană care face parte din acest grup. [Din fr. ***Araucan***].

araucária f. arbore decorativ (de apartament) originar din America şi Australia (*Araucaria angustifolia*). [Din fr., lat. ***araucaria***].

araucariacée, araucariacee f. (la pl.) familie de conifere cu frunzele permanent verzi, al cărei tip este araucaria; (şi la sg.) conifer din această familie. [Din fr. ***araucariacées***].

aravoánă f. v. **arvună.**

arăbésc, ~şti, arăbească, ~eşti a. arab: *intră în curţile domneşti în săltăturile unui armăsăruş arăbesc.* OD.; *cai arăbeşti.* [***Arab*** + ***-esc***].

arăbéşte adv. **1.** ca arabii, după obiceiul arabilor; **2.** în limba arabă: *a vorbi arăbeşte.* [***Arab*** + ***-eşte***].

arăcí, arăcesc vb. (tr.) a spijini cu araci; a pune araci la plantele agăţătoare; (şi: (reg.) **hărăci, hărăgi**). [De la ***arac***].

arăcít n. faptul de a arăci: *arăcitul viei;* (şi: (reg.) **hărăcit, hărăgit**). [V. ***arăci***].

arămár, arămari m. persoană care confecţionează sau vinde obiecte de aramă: *încearcă pentru un timp meseria de arămar.* CĂL. [***Aramă*** + ***-ar***].

arămăríe[1], **arămării** f. meseria de arămar. [***Arămar*** + ***-ie***].

arămăríe[2], **arămării** f. **1.** atelier, fabrică sau prăvălie de obiecte de aramă; **2.** obiecte de aramă: *zestrea fetei acordată de fratele Ştefan şi încuviinţată de epitropul Dimitrie Ianca cuprinde arămărie, aşternut şi obişnuitele haine.* CĂL. [***Aramă*** + ***-ărie***].

arămeásă, arămese f. (înv.) cană de aramă avînd o capacitate egală cu o oca sau cu o jumătate de oca: *aduc ... o arămeasă de vin chihlimbariu.* FIL. [***Aramă*** + ***-easă***].

arămí, arămesc vb. (tr.) a acoperi cu un strat de aramă; a fereca cu aramă. [De la ***aramă***].

arămíre, arămiri f. acţiunea de a arămi şi rezultatul ei. [V. ***arămi***].

arămít, ~ţi, arămită, ~e a. acoperit cu un strat subţire de aramă. [V. ***arămi***].

arămíu, ~ii, arămie, ~ii a. de culoarea aramei: *copacii arămii şi-ntindeau crengile ţepene.* VLAH. [***Aramă*** + ***-iu***].

arăpésc, ~şti, arăpească, ~eşti a. (pop.) care ţine de arapi, referitor la arapi; arab: *pe metalice tripede ard parfumuri arăpeşti.* MACED.; *cal arăpesc.* // f. horă dobrogeană. [***Arap*** + ***-esc***].

arăpílă m. (pop.) om negru ca un arap: *alei arăpilă! alei, măi buzilă!* POP. [***Arap*** + ***-ilă***].

arăpíme f. (pop.) mulţime de arapi, totalitatea arapilor: *face de se miră toată arăpimea.* BOL. [***Arap*** + ***-ime***].

arăpoáică, arăpoaice f. (pop.) **1.** femeie arabă; negresă: *asta-i cu obraz negru ..., trebuie să fie vreo arăpoaică.* AL.; **2.** (reg.) **găină arăpoaică,** găină cu oasele, carnea şi creasta vinete. [***Arap*** + ***-oaică***].

arăriél m. (reg.) plantă erbacee cu miros greu, cu frunze albicioase şi cu flori roşii-închise (*Cynoglossum officinale*). [Et. nec.].

arătá, arăt vb. **1.** (tr.) a face să fie văzut; a expune privirii: *mi-a arătat camera şi m-a informat că sînt al paisprezecilea amator.* GHEŢIE; *mi-a arătat casele;* (fig.) *cerul stelele-şi arată.* EM.; (p. ext.) *ambii au aretat starea ticăloasă în care ie ştiinţa şi literile de la noi.* C.; **a arăta coada cuiva,** a fugi: *cînd vre, se face pasere măiastră, îţi arată coada şi ie-i urma dacă poţi!* CR.; **a arăta pumnul cuiva,** v. **pumn;** **a-şi arăta arama,** v. **aramă;** **a-şi arăta colţii,** v. **colţ;** **a(-şi) arăta călcîiele,** a o lua la fugă; **a(-şi) arăta fasolele,** a rîde cu gura pînă la urechi; **2.** (tr. şi

intr.) a indica printr-un gest pe cineva sau ceva: *își mișcă puțin mîna și arată la nora cea mare.* CR.; **a arăta cuiva ușa**, a da pe cineva afară, a goni; **a arăta pe cineva cu degetul**, a semnala pe cineva batjocurii publice: *pe cei slugarnici, mîndri și luxoși îi arăta cu degetul.* CR.; **3.** (tr.) a indica o măsură, o direcție, orele etc.: *steaua cea polară i-arată a lui cale.* EM.; *ceasornicul arăta ora șapte.* GHEȚIE; **4.** (tr.) a da o explicație, a face o expunere (pentru a lămuri): *misia istoriei este de a ne arăta ... această mișcare progresistă a omenirii.* BĂLC.; (fam.) **îți arăt eu ție!**, te învăț eu minte!; **5.** (tr. și refl.) a (se) manifesta, a da dovadă de ...; a (se) dovedi: *s-a arătat a fi un om prea brutal.* CAR.; *ai datoria, doamnă, să arăți în asemenea împrejurări o inimă tare.* SAD.; **6.** (intr.) a părea (după înfățișare); a avea o anumită înfățișare: *fiică-sa ... arăta a fi cam zvăpăiată și originală.* GHEȚIE; (refl. unipers.) *se arată vreme bună;* **a arăta bine** (sau **rău**), a avea o înfățișare sănătoasă (sau bolnăvicioasă); **pe** (sau **după**) **cît se arată**, pe cît se poate vedea, după cum pare; **7.** (refl.) a se da drept ..., a poza: *să nu s-arate mai țanțoși.* PANN; **8.** (refl.) a apărea, a se ivi: *pe cerul plin albastru se arată o cetate, strălucind.* EM.; *cumătrul lup se și arătă în prag.* CR.; **9.** (tr.) a da pe față; a etala, a evidenția: *încordîndu-se și scuturîndu-se voiniceșce, iarăși arată puterile sale.* CR.; (intr.) *calul, scuturîndu-se, mai aratăse o dată tînăr, cum îi plăcea craiului.* CR.; *de unde știi mamă, cum arătai tînară, cînd nu ți-ai întipărit pe nici o poză chipul.* VIERU; **10.** (tr.) a destăinui, a mărturisi: *a murit relativ tînără ..., cum arată lespedea gropniței bisericii.* CĂL.; (și: (înv. și reg.) **areta**). [Lat. ***arrectare***].

arătáre, arătări f. **1.** acțiunea de a (se) arăta și rezultatul ei; **2.** (înv.) manifestare, dovadă: *primesc cu mulțumire arătările de supunere.* ISP.; (înv.) **la arătare**, la vedere, în văzul tuturor: *Dumnezeu au grijit de mîntuirea rodului omenesc uneori deschis și la arătare, alteori acoperit.* VARL.; **a scoate la arătare**, v. **scoate**; **3.** înfățișare, aspect: *barba lungă ... îi da arătarea unui înțelept.* EM.; **4.** vedenie, nălucă; stafie, fantomă: *ivindu-se pe munte o naltă arătare.* AL.; **5.** indicare, etalare, evidențiere: *arătarea detailată a contribuțiilor fiecărui cercetător ni se pare lucru destul de anevoios.* BL.; **6.** idee, imagine: *ceea ce întrezărise numai vag și ca arătare la început a luat ființă.* BL.; **7.** (înv.) demonstrație, argumentare: *argumenturile arătării de față mai tari sînt decît toate chitelele.* CANT.; **8.** (înv.) fenomen. [V. ***arăta***].

arătătór, ~i, arătătoáre a. care arată: *ne-am împuns fiecare vîrful degetului arătător.* SAD. // n. **1.** degetul al doilea de la mînă (cu care se arată): *a făcut un semn cu arătătorul mînii drepte către ucenică.* SAD.; **2.** indicator de la instrumentele de măsurat: *arătătorul pe ceasornic spune la numărul cutare cîte ceasuri au trecut.* EM. [***Arăta*** + ***-ător***].

arătătúră, arătături f. (înv.) ceea ce apare, se arată; ființă: *turcii văzînd astă arătătură, oprind caii săi pe loc stătură.* B.-DEL. [***Arăta*** + ***-ătură***].

arătór, ~i, arătoáre a. **1.** (despre animale) care ară: *boi arători;* **2.** (despre pămînt) arabil. [***Ara*** + ***-ător***].

arătóriu, ~ii, arătorie, ~ii a. (înv.) care servește la arat sau la alte munci agricole: *specimene de instrumente arătorii.* OD. [Din lat. ***aratorius***, fr. ***aratoire***].

arătós, ~și, arătoásă, ~e a. **1.** frumos, chipeș; impunător (ca înfățișare): *el era arătos, nevoie mare.* ISP.; **2.** impozant, mare; deosebit: *din mijlocul uliței mari, spre stînga, o stradă mai arătoasă, pietruită bine, o ia în sus spre un fel de platou.* CĂL. [***Arăta*** + ***-os***].

arătúră, arături f. **1.** pămînt arat, țarină: *de venea apa mare, arăturile lui le înneca.* ISP.; **a(-i) da (cuiva) foc la arătură**, a nu-i putea produce nici un neajuns cuiva; **2.** acțiunea de a ara, aratul cîmpului: *munceșți la arătura cîmpului.* ISP. [***Ara*** + ***-ătură***].

arățél m. v. **arătel**.

arbalétă, arbalete f. armă cu care se aruncau săgeți și proiectile: *vînătorii se rînduiră cu șpăngile și arbaletele îndărătul său.* SAD. [Din fr. ***arbalète***].

arbaletriár, arbaletrieri m. **1.** soldat înarmat cu arbaletă; **2.** grindă care susține penele de care se fixează căpriorii acoperișului. [Din fr. ***arbalétrier***].

arbănáș, arbănași m. (înv.) albanez, arnăut: *îl prinde gustul să se fotografieze în costum de arbănaș.* CĂL. [Din sb. ***arbanas***].

arbitră, arbitrez vb. (tr.) **1.** a soluționa o dispută, un litigiu; **2.** a conduce o competiție sportivă: (p. ext.; absol.) *cine dorește să arbitreze* [lupta de cocoși], *e rugat să poftească.* TUD. [Din fr. ***arbitrer***].

arbitráj, arbitraje n. **1.** soluționare a unui diferend cu ajutorul arbitrilor; **2.** (fin.) operație bancară de aflare a prețului avantajoase pentru vînzarea și cumpărarea valorilor de bursă: *petrece cele opt-nouă și chiar zece ore la birou, la tribunal sau la arbitrajul de stat.* GHEȚIE; **3.** conducere a unei competiții sportive. [Din fr. ***arbitrage***].

arbitrál, ~i, arbitrală, ~e a. **1.** care este compus din arbitri: *tribunal arbitral;* **2.** care este hotărît de arbitri: *s-au falsificat chiar hotărîri arbitrale care constatau o închipuită judecată.* EM.; *judecată arbitrală.* [Din fr. ***arbitral***].

arbitrár, ~i, arbitrară, ~e a. care nu este supus nici unei legi, nici unei reguli: *nu se poate schimba fără amestecarea unui element arbitrariu ori rațional.* EM.; *purtare arbitrară.* // n. ceea ce depinde numai de voința, de bunul plac, de capriciul cuiva; (spec.) putere despotică, act ilegal (al guvernului): *idei de injustiție și de arbitrar.* MAIOR. // adv. după bunul plac; la întîmplare: *sub acest unghi, e cert că speciile nu pot să fie decît instantanee arbitrar tăiate în corpul instabil al unei deveniri.* BL.; (și: (înv.) **arbitrariu**). [Din fr. ***arbitraire***, lat. ***arbitrarius***].

arbitrarietáte f. (livr.) **1.** atitudine, procedeu arbitrar; samavolnicie; (rar) arbitraritate; **2.** caracter întîmplător; lipsă a oricărei reguli: *se supraveghează puritatea rasei de arbitrarietatea împerecherilor sociale.* CĂL. [Din it. ***arbitrarietà***].

arbitraritáte f. (rar) faptul de a proceda arbitrar; arbitrarietate: *afară de ceea ce creează arbitraritatea omului nu există nimica în lume ce n-ar trebui să fie cum e.* EM. [***Arbitrar*** + ***-itate***].

arbitráriu a. și n. v. **arbitrar**.

arbítru, arbitri m. **1.** persoană desemnată pentru a rezolva o neînțelegere, un litigiu; **2.** (fig.) judecător suprem, voință suverană; stăpîn absolut: *dacă soarta l-ar fi pus ... arbitru soartei oamenilor ..., asupriții ... ar fi pierdut.* NEGR.; **liber arbitru**, posibilitate de a hotărî după propria voință; **3.** persoană calificată în conducerea competițiilor sportive; **arbitru secund**, v. **secund**. [Din fr. ***arbitre***, lat. ***arbiter***].

arbíu n. (înv.) vărguță cu care se curăța sau se încărca pușca: *se pune în țeavă un glonț și se împinge cu arbiul.* ISP. [Din turc. ***harbi***].

ărbor m. v. **arbore**.

arboră, arborez vb. (tr.) **1.** a înălța, a desfășura (un steag, un pavilion): *nava a arborat pavilionul de război;* (fig.) *filosofia eleată va arbora accentul transcendental pe gîndirea conceptual-logică.* BL.; **2.** a înălța catargele unei nave; **3.** (fig.) a afișa cu ostentație (o ținută, o atitudine): *îmbrăcat corect și cu o voită notă retrogradă, arbora o mică levalieră, ca o concesie făcută boemei.* CĂL.; **4.** a releva, a manifesta, a dezvălui: *domnul Pandrea arbora o mină de-a dreptul disperată.* GHEȚIE. [Din fr. ***arborer***].

arborădă, arborade f. schelet de susținere a pînzelor unei nave: *oamenii se urcă în arborădă, un marinar stă în gabie.* CĂL. [***Arbore*** + ***-adă***].

arboráre, arborări f. acțiunea de a arbora și rezultatul ei. [V. ***arbora***].

árbore, arbori m. **1.** plantă lemnoasă cu trunchi și cu coroană ramificată; copac: *din frunzele acestui arbure făcea oamenii cei de demult cunună și încununa pe biruitori.* B.-DEL.; (compuse) **arbore-de-cacao**, plantă lemnoasă specifică zonei tropicale, cultivată pentru semințele ei comestibile (*Theobroma cacao*); **arbore-de-cafea**, plantă lemnoasă cultivată în America Latină, Africa și Asia pentru semințele ei comestibile (*Coffea arabica*); **arbore-de-cauciuc**, plantă lemnoasă originară din America de Sud, din scoarța căreia se extrage cauciucul natural (*Hevea brasiliensis*); **arbore-de-pîine**, plantă lemnoasă cu tulpina înaltă și foarte groasă, al cărei fruct sferic, cu gust de pîine, se consumă fiert sau copt (*Artocarpus incisa*); **arborele-vieții, a)** arbore decorativ originar din Extremul Orient, cu frunze mici, solzoase; tuia (*Thuja orientalis*); **b)** (fig.) figură reprezentînd evoluția omului de-a lungul vieții sale (după vîrstă); **2. arbore genealogic**, tabloul antecedenților unei familii sau ai unei persoane: *face monografia unei familii în cîteva generații, cu arborele genealogic înainte.* CĂL.; **3.** (nav.) catarg: *îl tîrî pe punte, ca pe un sac, și-l legă fedeleș la piciorul arborelui mic.* TUD.; **arborele mare**, catargul principal; **4.** organ al unei mașini care transmite o mișcare de rotație: *arbore cotit;* (și: **arbor**, (înv.) **arbure**). [Lat. ***arbor, -oris***].

arborescént, ~ți, arborescentă, ~e a. care seamănă cu un arbore; ramificat: *plantă arborescentă.* [Din fr. ***arborescent***, lat. ***arborescens, -ntis***].

arborescénță, arborescențe f. stare sau formă a unei plante arborescente. [Din fr. ***arborescence***].

arborét, arboreturi n. **1.** totalitate a arborilor dintr-o porțiune de pădure (omogenă); suprafață de pădure; **2.** partea de sus a catargului unei nave. [Din lat. ***arboretum***, it. ***arboretto***].

arboricól, ~i, arboricolă, ~e a. **1.** care ține de arbori, referitor la arbori: *trecerea ... de la o viață arboricolă la viața terestră.* BL.; **2.** care trăiește în copaci: *animale arboricole.* [Din fr. ***arboricole***].

arboricultór, arboricuitori m. persoană care se ocupă cu arboricultura. [Din fr. ***arboriculteur***].

arboricultúră f. cultura arborilor. [Din fr. ***arboriculture***].

árbure m. v. **arbore**.

arbúst, arbuști m. arbore mic ramificat de la rădăcină; tufă: *sădise cu mîinile lui arbuști.* CĂL. [Din fr. ***arbuste***, lat. ***arbustum***].

arc, arcuri și (rar) **arce** n. **1.** armă primitivă, alcătuită dintr-o vergea flexibilă (de lemn) încovoiată și dintr-o coardă prinsă la extremitățile ei, folosită la aruncarea săgeților: *ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeți.* AL.; *seimenii cei iuți cu arce și cu măciuce.* NEGR.; **2.** (p. anal.) ceea ce are forma unui segment din circumferința cercului: *poetul căsca din tot arcul fălcilor.* CĂL.; *arcul sprîncenei;* **3.** (arhit.) curbură a unei bolți: *există un geometrism de curburi, de arcuri și volute.* BL.; **arc de triumf**, monument în formă de poartă boltită, împodobit cu basoreliefuri și cu inscripții; **4.** (fig.) boltă: *în mausoleu-ți mîndru, al cerurilor arc.* EM.; **5.** (mat.) porțiune dintr-o curbă: *arc de cerc;* **6.** (tipogr.) acoladă; **7.** piesă elastică formată din lame sau din spirale de oțel folosită ca amortizor al șocurilor: *trăsură pe arcuri;* **8.** piesă elastică de oțel care, prin destindere, pune în mișcare un mecanism: *arc de ceas;* **9. arc electric** sau **arc voltaic**, descărcare electrică între doi electrozi; **10. arc reflex**, ansamblul elementelor nervoase care asigură realizarea reflexelor. [Lat. ***arcus***].

arcáci, arcace și **arcaciuri** n. vale sau loc adăpostit; stînă, tîrlă. [Din turc. ***arkac***].

arcádă, arcade f. **1.** element arhitectural în formă de arc susținut de coloane: *are o prea frumoasă și mare piatră cu arcade.* KOG.; (p. ext.) *trec prin largi peșteri cu arcade și bolți corectate de daltă.* CĂL.; (fig.) *ramurile, împreunîndu-se, deschideau arcade negre.* SAD.; **2.** (anat.) formație în formă de arc: *arcada ochiului.* [Din fr. ***arcade***].

arcádic, ~ci, arcadică, ~ce a. (livr.) referitor la creația poetică a academiei culturale italiene „Arcadia", întemeiată la 1690; (p. gener.) pastoral, idilic: *lungile eglogi, în care păstori cu nume arcadice ... își narează necazurile amoroase, evocă o vîrstă de aur distinsă.* CĂL.; *poet arcadic.* // m. poet care face parte din societatea culturală „Arcadia": *numele lui nu figurează pe lista arcadicilor.* CĂL. [Din it. ***arcadico***].

arcadizá, arcadizez vb. (rar; tr.) a compune, a crea în maniera poeţilor care făceau parte din societatea „Arcadia": *poeţii de sînge aristocratic care ... arcadizează, dovedesc o mare cunoaştere a folclorului.* CĂL. [*Arcad(ic)* + *-iza*].

arcán[1], arcane n. (reg.) 1. (înv.) funie răsucită din păr de cal, cu un laţ la unul din capete, întrebuinţată ca armă de atac: *cu săgeţi, cu buzdugane şi la brîie cu arcane.* AL.; **2.** laţ pentru prinderea sau pentru priponirea vitelor: *creşte cai sălbatici şi-i prinde cu arcanul.* AL.; **a prinde cu arcanul (pe cineva),** **a)** a lua cu forţa în armată: *pe bădiţa Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul.* CR.; **b)** (fig.) a aduce, a lua pe cineva cu forţa; **3.** (artic.) arcana. [Din tăt. ***arkan*** „funie, laţ"] .

arcán[2], arcane n. (mai ales la pl.) **1.** taină, secret; mister: *a reuşit ... să pătrunză în arcanele străvechii literaturi naţionale.* OD.; *cititorul se poate cufunda în basm fără temerea de a ignora cine ştie ce arcane.* CĂL.; **2.** (fig.) loc ascuns, tainic: *în arcane de pădure întuneric ce spăimîntă.* MACED. [Din fr. ***arcane***].

arcaná f. dans popular, asemănător cu hora. [Et. nec.].

arcár, arcari m. (înv.) persoană care confecţionează arcuri. [*Arc* + *-ar*].

arcáş, arcaşi m. soldat înarmat cu arc: *ei văd curgînd pe dealuri arcaşii din Orhei.* AL. [*Arc* + *-aş*].

arcát, ~ţi, arcată, ~e a. în formă de arc; boltit, arcuit: *şi sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EM.; *ferestre arcate.* [*Arc* + *-at*; cf. fr. ***arqué***].

arcatúră, arcaturi f. element arhitectural alcătuit dintr-o serie de arcade mici, în relief, care decorează părţile netede ale zidurilor: *biserica Răducanu, cea cu frumoase arcaturi în stil de caligrafie persană.* CĂL. [Din fr. ***arcature***].

arcáţ m. v. **acaţ.**

árcă, arce f. corabie: *Noe primise porunca să-şi clădească arca.* BL.; **arca lui Noe, a)** corabia legendară a lui Noe; **b)** (fig.) îngrămădire de oameni şi de animale. [Din lat., it. ***arca***].

arcăní, arcănesc vb. (tr.) a prinde cu arcanul: *svîrle laţul, de gît îl arcăneşte.* AL. [De la ***arcan***[1]].

arcăşíe f. (înv.) arta de a trage cu arcul: *se duce ... să-nvingă-n arcăşie pe Ild-Tozcoparan.* AL. [***Arcaş*** + *-ie*].

arcér, arcere n. (reg.) piatră naturală cu care se ascute briciul, coasa etc.; cute, gresie: *arceriu, adecă cute petrificată din arţariu.* POP.; (şi: **arceriu**). [Et. nec.].

arcériu n. v. **arcer.**

archebúză, archebuze f. veche armă de foc portabilă, anterioară muschetei şi puştii: *printre mii de săbii şi mii de archebuze.* AL. [Din fr. ***arquebuse***].

archebuziér, archebuzieri m. soldat înarmat cu archebuză: *căpitan de archebuzieri călări.* BĂLC. [Din fr. ***arquebusier***].

archíş m. v. **archit.**

archít, archiţi m. (bot.; reg.) ienupăr (*Juniperis communis*); (şi: **archiş**). [Din gr. mod. ***árkeuthos***].

arcifórm, ~i, arciformă, ~e a. în formă de arc. [Din fr. ***arciforme***].

arcós, ~şi, arcoásă, ~e a. (înv.) care are formă de arc; arcuit: *nu numai arcoase sprîncenele-şi a-ş rădica, ci şi sfaturile a-ş da.* CANT. [***Arc*** + *-os*].

arcóză f. gresie foarte bogată în feldspaţi. [Din fr. ***arkose***].

árctic, ~ci, arctică, ~ce a. situat la Polul Nord sau în vecinătatea lui; specific acestei regiuni: *către apele reci ale miezului nopţii, către gura fluviilor arctice.* SAD.; *climă arctică;* (fig.) *în loc să se înfunde în candoarea arctică se ascunde în codri.* CĂL.; (subst.) *mute-se arcticul, strămute-se andarcticul.* CANT. [Din fr. ***arctique,*** lat. ***arcticus***].

arcuát, ~ţi, arcuată, ~e a. îndoit ca arcul; arcuit; arcat. [Din lat. ***arcuatus***].

arcuí, arcuiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) îndoi în formă de arc; a (se) încovoia: *sprîncenele se lăsau în jos, arcuindu-se pe deasupra ochilor.* SAD.; (fig.) *ici-colo se arcuieşte o boltă de nuci peste trecător.* SAD. [***Arc*** + *-ui*].

arcuíre, arcuiri f. **1.** faptul de a (se) arcui; încovoiere elastică; (fig.) *cerboaica sări peste el într-o arcuire măreaţă.* SAD.; **2.** (concr.) formă arcuită; arc. [V. ***arcui***].

arcuít, ~ţi, arcuită, ~e a. **1.** încovoiat, îndoit în formă de arc: *avea nişte sprîncene bine arcuite.* ISP.; **2.** (rar) prevăzut cu arcade: *chilioare cu tinde lungi şi arcuite.* OD. [V. ***arcui***].

arcuitúră, arcuituri f. (rar) parte încovoiată în formă de arc a unui obiect. [***Arcui*** + *-itură*].

arculéţ, arculeţe f. diminutiv al lui arc: *luă o viţă de păr din capul fetei, făcu laţuri şi un arculeţ.* ISP. [***Arc*** + *-uleţ*].

arcúş, arcuşuri n. vergea de lemn între capetele căreia este prinsă o şuviţă de păr de cal, cu care se produc sunete la vioară şi la alte instrumente cu coarde: *degetele-i tremurau pe strune, pe cînd cu dreapta suia şi cobora încet arcuşul.* SAD.; **a trage din arcuş** (sau **cu arcuşul**), a cînta din vioară: *trăgea Dimică cu arcuşul de te ardea la inimă.* GHICA. [***Arc*** + *-uş*].

árde, ard şi (înv. şi reg.) **arz** vb. **1.** (intr.) a fi aprins: *noaptea potolit şi vînăt arde focul în cămin.* EM.; **2.** (tr.) a consuma, a distruge: *m-aş fi culcat devreme, n-aş fi ars atîtea lemne.* POP.; **a arde gazul degeaba,** a trîndăvi; **3.** (intr. şi tr.) a lua foc, a se mistui prin foc, a se preface în cenuşă: *puse scîndurile pe foc, de arseră.* ISP.; (la conjunctiv, în formule afective) *arză-l focul de bărbat!* POP.; (fig.) *în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit.* EM.; **4.** (tr.) a da foc, a băga în foc: *îl vede arzînd cărţi groase.* CĂL.; *a ars toate documentele compromiţătoare;* **a arde cu fierul roşu, a)** a face (unui animal) un semn distinctiv cu un fier înroşit în foc; **b)** a stigmatiza pe cineva; **5.** (tr.) a strica o mîncare, expunînd-o prea mult acţiunii focului; **6.** (tr.) a expune acţiunii focului în procesul de fabricaţie: *a arde cărămida;* **7.** (intr.) a răspîndi lumină; a lumina, a luci: *arde-n candele-o lumină.* EM.; *gazoniţa ardea pe prichiciul hornului.* SAD.; **8.** (intr.) a răspîndi căldură mare, a dogori: *arde soarele tare;* (fig.) *arată cu ce intensitate ardea în inimile lor problema nemuririi.* BL.; **9.** (tr. şi refl.) a (se) pîrli, a (se) bronza (prea tare): *a stat mult pe plajă şi s-a ars;* **10.** (intr.) a avea febră: *„dar dumneata ai febră, arzi tot!" exclamă ea.* GHEŢIE; *ochii-i ard în friguri;* **11.** (refl. şi tr.) a suferi sau a face să sufere o arsură; a (se) frige (atingînd un obiect fierbinte): *focul o arde şi nu poate lua.* CR.; *flacăra l-a ars;* **12.** (tr.) a produce o senzaţie asemănătoare cu arsura: *mă arde-n spate.* EM.; *pietrele îmi ard tălpile;* **13.** (fam.; fig.; refl.) a se păcăli, a se înşela: *prietenul nostru s-a ars rău cu casa;* **14.** (fig.; tr.) a spune (cuiva) ceva caustic, neplăcut: *ştii că m-ai ars ..., zise părintele.* CR.; **15.** (fig.; tr.) a da o lovitură; a lovi, a plesni: *luînd cîte un drăcuşor de corniţe, mi ţi-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CR.; *i-a ars un pumn de i-a învineţit un ochi.* GHEŢIE; **16.** (fam.; tr.) a face ceva cu pasiune: *îi arde o horă;* **a o arde la fugă,** a fugi; **17.** (fig.; intr.) a fi cuprins de un sentiment puternic: *ard de nerăbdare s-o întîlnesc iarăşi.* EL.; **a-i arde (cuiva) de ceva,** a simţi o dorinţă arzătoare pentru ceva; a avea chef de ...: *îi ardea cu totul de altele decît de alai.* EM.; *nu-mi arde de glumă;* **18.** (reg.; refl.) a fi cuprins de o bănuială: *atunci se arse împăratul că pot să fie copiii lui.* POP. [Lat. ***ardere***].

ardéi, ardei m. **1.** plantă erbacee, originară din Brazilia, al cărei fruct (verde sau roşu) se întrebuinţează în alimentaţie (drept condiment) (*Capsicum annuum*); **2.** fructul acestei plante: *borşul cu smîntînă şi ardei verde fu sorbit în tăcere.* M.CAR.; *ardei gras; ardei iute;* **iute ca ardeiul, a)** foarte vioi; **b)** supărăcios; arţăgos; **a da cu ardei pe la nas,** a întărîta, a aţîţa, a irita. [***Arde*** + *-ei*].

ardeiá, ardeiez vb. 1. (tr.) a condimenta cu ardei; a iuţi; **2.** (fig.; refl.) a se supăra, a se irita. [De la ***ardei***].

ardeiáş, ardeiaşi m. diminutiv al lui ardei. [***Ardei*** + *-aş*].

ardeiát, ~ţi, ardeiată, ~e a. **1.** condimentat cu ardei: *mîncare ardeiată;* **2.** (fig.) care se aprinde, se supără uşor. [V. ***ardeia***].

ardeleán, ~eni, ardeleană, ~ene a. ardelenesc, transilvănean: *Şcoala ardeleană.* // m., f. persoană (originară) din Ardeal; transilvănean: *de la ardeleni va porni regenerarea naţională.* EM.; (adj.) *mai aproape de germani, poeţii ardeleni şi bucovineni au devorat expresionismul.* CĂL. // f. (artic.) dans popular românesc plin de vioiciune, răspîndit în Ardeal; melodia acestui dans. [***Ardeal*** n. pr. + *-ean*].

ardeleáncă, ardelence f. femeie din Ardeal. [***Ardelean*** + *-că*].

ardelenésc, ~şti, ardeleneáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic Ardealului sau care provine din Ardeal, referitor la Ardeal; transilvănean: *observarea limbajului ardelenesc e făcută cu foarte multă exactitate.* CĂL. // f. (artic.) ardeleană. [***Ardelean*** + *-esc*].

ardelenéşte adv. ca în Ardeal, în felul ardelenilor. [***Ardelean*** + *-eşte*].

ardelenísm, ardelenisme n. 1. cuvînt sau expresie caracteristică vorbirii ardelenilor: *aromânisme, ardelenisme, cuvinte din toate unghiurile ţării sînt armonizate în aceeaşi ţesătură.* CĂL.; **2.** (la sg.) doctrină, concepţie specifică intelectualilor ardeleni (din secolul al XIX-lea): *ardelenismul la noi a fost totdeauna identic cu naţionalismul şi democratismul.* IBR. [***Ardelean*** + *-ism*].

ardeleníst, ardelenişti m. (rar) partizan al ardelenilor; adept al învăţăţilor ardeleni: *a mai găsit însă altceva: pe Eminescu ardelenist.* IBR. [***Ardelean*** + *-ist*].

ardeleníză, ardelenizez vb. 1. (rar; tr.) a da caracter ardelenesc; a face să pară din Ardeal; (absol.) *Victor Ion Popa ardelenizează îngroşat.* CĂL.; **2.** (refl.) a adopta modul de a fi, trăsăturile ardelenilor: *chiar şi cultura noastră din Regat începe să se ardelenizeze puţin.* IBR. [***Ardelean*** + *-iza*].

ardelenizánt, ~ţi, ardelenizantă, ~e a. (rar) care are sau conferă aspect sau caracter ardelenesc (prin limbă): *paginile sînt pline de haz, ca răvaşul ardelenizant al Elisavetei.* CĂL. [***Ardelean*** + *-izant*].

ardént, ~ţi, ardentă, ~e a. înfocat, plin de ardoare: *era un patriot ardent, de idei vechi.* CĂL.; *spirit ardent.* [Din fr. ***ardent***].

ardénţă f. **1.** ardoare, înflăcărare, înfocare, patimă: *dîndu-i aspect de fantastic, cu mare ardenţă de viaţă.* CĂL.; **2.** (fig.) fierbinţeală: *se lasă violentată de valurile mării şi de ardenţa soarelui.* CĂL. [Din fr. ***ardence,*** it. ***ardenza***].

árdere, arderi f. **1.** faptul de a (se) arde; **2.** mistuire, distrugere prin foc; (p.ext.) incendiere: *după arderea şi prădarea oraşului, Mihai împresură cetatea.* BĂLC.; *Gerilă potopea pădurile prin ardere.* CR.; (fig.) *toată existenţa lui elementară s-a consumat într-o singură ardere.* CĂL.; **ardere de tot,** jertfă (la vechii evrei) prin incinerarea animalului sacrificat: *trimise pre tinerii fiilor lui Israel şi adusără arderi de tot.* BIBLIA; **3.** cauterizare: *arderea unei răni;* **4.** oxidare rapidă însoţită de dezvoltare de căldură şi de lumină: *la arderea totală a unei cantităţi determinate de carbon trebuie să devie liberă aceeaşi cantitate de căldură.* EM.; **5.** (la pl.) descompunere a diferitelor substanţe în organism: *corpurile animalelor produc căldură şi forţă mecanică în socoteala arderilor combinaţiunilor carbonoase în oxigen atmosferic.* EM. [V. ***arde***].

ardézie, ardezii f. rocă negricioasă sau cenuşie care se desparte în plăci subţiri, întrebuinţată la acoperitul caselor, la confecţionarea meselor de biliard şi, în trecut, a tăbliţelor de scris: *apa ... se vede rostogolindu-se pe trepte de piatră fumurie ca ardezia.* CĂL. [Din it. ***ardesia***].

ardícă vb. v. **ridica.**

ardóare, (rar) **ardori** f. înflăcărare, înfocare, pasiune: *toate interesele şi ardorile lor se raliau în*

cele din urmă în jurul unui gînd. BL.; *încep cu o ardoare vrednică de laudă să demonstreze nobleţea neamului oropsit.* CĂL. [Din fr. ***ardeur,*** lat. ***ardor, -oris***].

areál[1] n. suprafaţă pe care este răspîndită o specie de plante, de animale etc.; arie. [Din germ. ***Areal***].

areál[2], **~i, areală, ~e** a. în afara realităţii. [Din it. ***areale***].

aréci interj. v. **hareci.**

areflexíe, areflexii f. (med.) absenţă a reflexelor. [Din fr. ***aréflexie***].

aréic, ~ci, areică, ~ce a. (geol.) uscat, arid: *teren areic.* [Din fr. ***aréique***].

arenál, arenale n. regiune de şes, lipsită de vegetaţie, din preajma unui vulcan. [Din fr. ***arenale***].

arenár, arenari m. nume dat în antichitate luptătorilor în arenă. [Din lat. ***arenarius***].

arénă, arene f. **1.** spaţiu circular în mijlocul unui amfiteatru roman, al unui circ etc., unde au loc reprezentaţiile; **arenă sportivă,** stadion; **2.** (fig.) cîmp, loc, domeniu de desfăşurare a unei activităţi, a unei trăiri: *se încumetă în primăvara anului următor să intre în ţară în arena politică.* CĂL.; *arena vieţii.* [Din fr. ***arène,*** lat. ***arena***].

arendá, arendez vb. (tr.) a da sau a lua în arendă: *domeniile ... le arendează în bloc la cine dă mai mult.* CAR. [De la ***arendă***].

arendáre, arendări f. acţiunea de a arenda: *fură de sting, fie pe calea diurnelor şi lefilor nemeritate, fie prin arendarea moşiilor statului.* EM. [V. ***arenda***].

arendáş, arendaşi m. persoană care ia ceva în arendă: *jeluindu-se de încărcarea la datorie din partea arendaşului şi de bătaie.* CAR. [***Arendă*** + ***-aş***].

aréndă, arenzi f. **1.** închiriere a unui teren agricol (sau a altor proprietăţi) în schimbul unei sume de bani sau al unor produse; folosire, exploatare a unui bun în astfel de condiţii: *dă în arendă moşia lui Livaridi.* IBR.; **2.** sumă plătită proprietarului de către arendaş: *se obligă printr-un lung înscris ... să plătească arendă pentru locurile de păşunat.* EM. [Din pol., rus. ***arenda***].

arendăşésc, ~şti, arendăşeáscă, ~eşti a. care aparţine arendaşului: *dintr-o potecă lăturaşă ... izbucni în drumul mare o brişculiţă arendăşească.* OD. [***Arendaş*** + ***-esc***].

arendăşí, arendăşesc vb. (intr.) a fi arendaş. [De la ***arendaş***].

arendăşíe, arendăşii f. ocupaţie de arendaş. [***Arendaş*** + ***-ie***].

arendăşíţă, arendăşiţe f. soţie de arendaş; femeie care ţine ceva în arendă; arendăşoaică. [***Arendaş*** + ***-iţă***].

arendăşoáică, arendăşoaice f. arendăşiţă: *erau grămădite o mulţime de tinere arendăşoaice.* OD. [***Arendaş*** + ***-oaică***].

areolár, ~i, areolară, ~e a. care ţine de areolă, referitor la areolă. [Din fr. ***aréolaire***].

areólă, areole f. **1.** cerc roşiatic care înconjură o zonă inflamată a pielii; **2.** suprafaţă pigmentată care înconjură mamelonul sînului. [Din fr. ***aréole,*** lat. ***areola***].

areometríe f. disciplină a fizicii care studiază determinarea densităţii lichidelor. [Din fr. ***aréométrie***].

areométru, areometre n. instrument pentru măsurarea densităţii lichidelor şi a concentraţiei soluţiilor. [Din fr. ***aréomètre***].

areopág, areopaguri n. **1.** tribunal suprem în Atena antică, cu sediul pe colina lui Ares (=Marte); **2.** (fig.) adunare de magistraţi, de învăţaţi, de politicieni (care hotărăsc în mod suveran): *în faţa areopagului european, guvernul nostru se află redus la insuficienţa partidului său.* MAIOR. [Din fr. ***aréopage,*** lat. ***areopagus***].

areopagít, areopagiţi m. membru al areopagului. [Din fr. ***aréopagite***].

arést, aresturi n. **1.** deţinere sub pază a unei persoane; arestare: *se află subt politicesc arest.* URIC.; **arest preventiv,** v. **preventiv; 2.** loc unde sînt ţinuţi cei arestaţi: *o odaie umedă din arestul poliţiei.* VLAH. [Din germ. ***Arrest,*** it. ***arresto***].

arestá[1], **arestez** vb. (tr.) a pune la arest, a priva de libertate; a închide, (reg.) a arestui: *pentru ce l-aţi arestat pe Caţavencu?* CAR.; (refl. pas.) *în vremea interogatorului, Ioan Cantacuzino împreună cu alţi boieri moldoveni se arestaseră.* BĂLC. [***Arest*** + ***-a***].

arestá[2], **arest** vb. (italienism; tr. şi refl.) a (se) reţine, a (se) opri: *întinde mîna, cede l-ardoarea juvenilă, s-arestă şi aşteaptă.* HEL. [Din it. ***arrestare***].

arestánt, arestanţi m. (înv.) persoană arestată: *o sumă destul de însemnată de arestanţi.* OD. [Din germ. ***Arrestant***].

arestáre, arestări f. acţiunea de a aresta; deţinere a unei persoane; (reg.) arestuire: *în legătură indirectă cu arestarea aceasta stă şi încurînda sosire a unui comisar.* EM.; **mandat de arestare,** ordin scris pe baza căruia este arestat cineva. [V. ***aresta***].

arestát, ~ţi, arestată, ~e a. şi m., f. (persoană) care se află în stare de arest; deţinut: *directorele penitenciarului bate crunt cu biciul pe arestaţi.* EM. [V. ***aresta***].

arestuí, arestuiesc vb. (reg.; tr.) a aresta. [***Arest*** + ***-ui***].

arestuíre, arestuiri f. (reg.) arestare: *scrie tu ... ordinul de arestuire ... şi dă hîrtia în mîna agăi.* AL. [V. ***arestui***].

áret[1] m. **1.** (înv.) pază; apărare: *să fie raialii ţării Moldovii ..., de aret şi de apărare.* NEC.; **2.** (reg.) împrejurime; ţinut: *nu cuteza să meargă în aretul mănăstirii.* POP.; **în aretul vîntului,** în direcţia vîntului. [Et. nec.].

áret[2], **areturi** n. **cîine de aret,** cîine de vînătoare dresat să se oprească în apropierea vînatului. [Din fr. ***arrêt***].

aretá vb. v. **arăta.**

aréte, areţi m. **1.** (înv. şi pop.) berbec: *areţii săltară.* DOS.; **2.** (înv.) maşină de război folosită la spargerea zidurilor; berbec. [Lat. ***aretem (=arietem, aries)***].

aréu, arei m. (bot.; reg.) alior (*Euphobia heliscopia*): *foaie verde bob areu eram la taica flăcău.* POP. [Et. nec.].

ărfă f. v. **harfă.**

argát, argaţi m. persoană care, în schimbul unei plăţi, ajută la munca sau munceşte în folosul cuiva; slugă, rîndaş: *băgat ca argat în curţile domneşti din Feres.* OD. // a. (înv.) supus, rob: *să nu zică vreo dinioară ... că oastea lui Vlad întreagă ş-armată patria-şi lasă la turci argată.* B.-DEL. [Din gr. mod. ***argátis*** „muncitor"].

argăsár, argăsari m. (înv.) tăbăcar. [***Argăsi*** + ***-ar***].

argăsăríe, argăsării f. (înv.) tăbăcărie. [***Argăsar*** + ***-ie***].

argăseálă, argăseli f. **1.** acţiunea de a argăsi; argăsire; **2.** amestec de substanţe în care se argăsesc pieile: *pieile erau la loc sigur, în argăseală.* CAR.; *putină de argăseală.* [***Argăsi*** + ***-eală***].

argăsí, argăsesc vb. (tr.) a tăbăci: *pielea de focă ... ştiau de multă vreme s-o argăsească foarte meşteşugit.* TUD. [Din gr. mod. ***ărgasa*** (aor. de la ***argázo***)].

argăsíre, argăsiri f. acţiunea de a argăsi; argăseală. [V. ***argăsi***].

argăsít[1] n. faptul de a argăsi; argăsire: *alerga de la unul la altul, lătrînd năuc, înmuiat în apă ca o piele pusă la argăsit.* TUD. [V. ***argăsi***].

argăsít[2], **~ţi, argăsită, ~e** a. tăbăcit. [V. ***argăsi***].

argăsitór, ~i, argăsitoáre a. şi m., f. (persoană) care argăseşte; (fig.) *om trăit pe mare sub vînt argăsitor.* MACED. [***Argăsi*** + ***-tor***].

argăţél, argăţei m. diminutiv al lui argat: *numai cu un argăţel ce-l am de-abia le pot dovedi.* CR. [***Argat*** + ***-el***].

argăţésc, ~şti, argăţeáscă, ~eşti a. de argat, specific argatului. [***Argat*** + ***-esc***].

argăţí, argăţésc vb. (tr. şi intr.) **1.** a munci ca argat: *eu, boier ... s-ajung ... să argăţesc?* AL.; **2.** (p. ext.) a munci fără plată. [De la ***argat***].

argăţíe f. calitatea, starea, slujba argatului: *feţii mei din argăţie.* AL. [***Argat*** + ***-ie***].

argăţíme f. mulţime de argaţi: *cîmpul ... răsună ... de voioasa argăţime.* AL. [***Argat*** + ***-ime***].

argeá, argele f. (pop.) **1.** mică încăpere adîncită în pămînt, unde se ţese în timpul verii: *pe la casa cu argea, unde ţese leliţa.* POP.; **2.** război de ţesut: *muierea la război, ca bărbatul la argea.* POP; **3.** parte a războiului de ţesut unde se află scaunul ţesătoarei; **4.** boltă a unei clădiri; acoperiş: *tavanurile ... sînt regulat boltite în formă de argea.* OD.; **5.** boltă de pivniţă; **6.** schelet de lemn al unei construcţii; **7.** parte a teascului pentru struguri; **8.** (la pl.) grinzi la marginea plutei. [Et. nec.; probabil traco-dac].

argentán n. aliaj inoxidabil de cupru, nichel şi zinc, întrebuinţat la fabricarea tacîmurilor, a instrumentelor muzicale, optice etc. [Din fr. ***argentan***].

argentéu, ~i, argentee a. (rar) de argint; argintiu; (fig.) *ca un vis argenteu pluteşte blonda lună.* EM. [Din lat. ***argenteus***].

argentifér, ~i, argentiferă, ~e a. care conţine argint. [Din fr. ***argentifère***].

argentinián, ~eni, argentiniană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Argentinei sau populaţiei ei, referitor la Argentina sau la populaţia acesteia; din Argentina: *să ascultăm un cîntec de dans argentinian.* BL.; *în locul lor veneau coloniştii argentinieni.* TUD. // m., f. persoană (originară) din Argentina: *începea să împărtăşească sentimentul că Filip era într-adevăr copilul argentinianului.* CĂL. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Argentina. [***Argentina*** n. pr. + ***-ian***].

argentít n. (geol.) minereu format din sulfură naturală de argint (cristalizată în cristale cenuşii). [Din fr. ***argentit,*** germ. ***Argentit***].

arghirofíl, ~i, arghirofilă, ~e m., f. (înv.) persoană lacomă de bani. [Din gr. mod. ***arghirófilos***].

arghirofilíe f. (înv.) lăcomie de bani: *va fi lucrat lăcomia sau, în termeni bisericeşti, arghirofilia.* MACED. [Din gr. mod. ***arghirofilia***].

argílă, argile f. rocă sedimentară alcătuită din silicaţi, întrebuinţată în ceramică, în sculptură etc.; (fig.) *văsusem obrazul lelei Ileana şi-mi apărură apoi mumiile de argilă ale bătrînilor.* SAD. [Din fr. ***argile,*** lat. ***argilla***].

argilít n. (geol.) rocă formată prin recristalizarea argilei. [Din fr. ***argilite***].

argilós, ~şi, argiloásă, ~e a. care conţine argilă, din argilă: *ţărîna argiloasă se preface în smîrc pe ploaie.* CĂL.; *pămînt argilos.* [Din fr. ***argileux,*** lat. ***argillosus***].

arginázã f. enzimă solubilă extrasă din ficatul mamiferelor. [Din fr. ***arginase***].

arginină, arginine f. aminoacid care participă la sinteza ureii în ficat. [Din fr. ***arginine***].

argínt n. **1.** metal preţios de culoare albă-cenuşie strălucitoare: *flori de tei el are-n păru-i şi la şold un corn de-argint.* EM.; **nuntă de argint,** (petrecere organizată la) împlinirea a 25 de ani de la căsătorie; **a plăti în argint,** a plăti cu bani de argint; **2.** (p. ext.) avere, avuţie: *craii şi ministrii avînd sete de-argint, aţiţă războaie crunte.* B.-DEL.; *iubitor de argint;* **3.** (pl. **argínturi**) obiecte din acest metal: *haine scumpe şi argínturi au apucat.* COSTIN; **4.** (compus; pop.) **argint viu, a)** mercur: *parcă are argint viu într-însa.* AL.; **b)** om iute, zglobiu, vioi. // m. (pl. **argínţi;** mai ales la pl.) ban, para: *Iuda ... a vîndut pe Hristos fariseilor pe treizeci de argínţi.* [Lat. ***argentum***].

argintá, argintez vb. (tr.) **1.** a acoperi cu un strat de argint; (înv.) argintui; **2.** (fig.) a face să aibă strălucirea argintului: *luna argínteşte tot Egipetul antic.* EM.; (şi: **argínti**). [De la ***argint***].

argintár, argintari m. persoană care confecţionează sau vinde obiecte din argint: *veniră nainte ... argintarii, de-inele şi ţînte.* B.-DEL. [***Argint*** + ***-ar***].

argintáre, argintări f. acţiunea de a arginta. [V. *arginta*].

argintát, ~ţi, argintată, ~e a. **1.** acoperit cu un strat de argint; poleit, suflat cu argint: *frîie ţintuite şi argintate şele.* AL.; **2.** (fig.) cu luciu de argint; argintiu: *aripi de porumbiţă argintate.* DOS. [V. *arginta*].

argintărie, argintării f. obiecte din argint: *lucruri scumpe, ... argintării.* NEC.; *hoţii îi furară argintăria.* CĂL. [*Argint* + *-ărie*].

argînteáliă f. (rar) culoare albă (ca a argintului): *părul îi era tot negru, dar amestecat cu argînteala vîrstei destul de înaintate.* MAT. [*Argint* + *-eală*].

argintí vb. v. arginta.

argintíu, ~ii, argintie, ~ii a. **1.** de culoarea şi de strălucirea argintului: *neguri albe strălucite naşte luna argintie.* EM.; *pînă şi melcul lasă o cărăruie argintie după el.* VIERU; **2.** (fig.) cristalin, plăcut: *îşi amesteca şi ea glasu-i argintiu cu tărăgănatul şi scîncitul „Doamne miluieşte" al călugăriţelor.* VLAH. [*Argint* + *-iu*].

argintós, ~şi, argintoásă, ~e a. **1.** care conţine argint, bogat în argint: *terenuri argintoase;* **2.** asemănător argintului; argintiu: *luna varsă raze dulci şi argintoase.* BOL.; (fig.) *atunci Memfis se înalţă, argintos gînd al pustiei.* EM. [*Argint* + *-os*].

argintuí, argintuiesc vb. (înv.; tr.) **1.** a arginta; **2.** a fereca cu argint. [*Argint* + *-ui*].

argintuít, ~ţi, argintuită, ~e a. (înv.) argintat: (fig.) *luna-argintuită, albind iarba de pe vale, ieşea lină.* ALEX. [V. *argintui*].

argintúţ n. (rar) argintel: *i-a dat încă şi-un biciuţ carele avea în vîrvuţ o litră de argintuţ.* POP. [*Argint* + *-uţ*].

argintél n. **1.** diminutiv al lui argint; (rar) argintuţ: *cu şaua de argintel.* POP.; **2.** culoare, luciu de argint: *ciocu-i bate-n argintel.* POP. // m. (pl. **argintei**) ban de argint. [*Argint* + *-el*].

argintícă, argintele f. arbust cu flori mari albe şi cu frunzele lucitoare pe partea superioară şi albicioase pe cea inferioară (*Dryas octopetala*). [*Argint* + *-ică*].

argirísm n. intoxicaţie cu săruri de argint care provoacă colorarea pielii şi a conjunctivelor. [Din fr. *argyrisme*].

argón n. gaz inert, incolor, întrebuinţat la fabricarea becurilor şi a tuburilor luminescente. [Din fr. *argon*].

argonaút, argonauţi m. **1.** erou legendar grec, care a participat la călătoria spre Colhida cu corabia Argo; **2.** (fig.) navigator îndrăzneţ; (p. ext.) spirit novator, cutezător: *imaginea lui Nastratin Hogea văzut ca un argonaut slinos pe un caic putred.* CĂL.; **3.** specie de moluscă cefalopodă din apele tropicale (*Argonauta argo*). [Din fr. *argonaute*].

argós a. (bis.) (despre preoţi) oprit pentru un timp de a oficia. [Din gr. mod. *argós*].

argosí, argosesc vb. (bis.; tr.) a opri pe un preot de la serviciul bisericesc (ca pedeapsă canonică): *patriarhul ... argosi pre mitropolitul Leon.* NEGR. [De la *argos*].

argót n. v. argou.

argótic, ~ci, argotică, ~ce a. care ţine de argou, referitor la argou: *într-o limbă indecentă, argotică.* CĂL.; *vulgarizarea manifestată prin apelul la registrul argotic este supărătoare prin abuz.* D. [Din fr. *argotique*].

argotísm, argotisme n. element de argou; cuvînt sau expresie argotică: *o discuţie limitată la extragerea argotismelor nedreptăţeşte totuşi textul.* R.L. [Din fr. *argotisme*].

argotizánt, ~ţi, argotizantă, ~e a. şi m. f. (persoană) care foloseşte cuvinte argotice, care foloseşte argoul: *argoul ... e ... utilizat de argotizanţi.* R.L. [*Argot*(*ic*) + *-iza* + *-ant*].

argóu, argouri n. limbaj convenţional al unui grup social care, pentru a nu fi înţeles de restul societăţii, foloseşte cuvinte speciale (împrumuturi din limbi străine şi din graiurile populare) sau cu sensuri deosebite: *principial, nu e împotriva artei folosirea oricărui dialect ori argot.* CĂL.; (şi: (înv.) **argot**). [Din fr. *argot*].

argumént, argumente şi (înv.) **argumenturi** n. **1.** dovadă, probă folosită pentru a demonstra ceva: *argumenturile arătării de faţă mai tari sînt decît toate chitelele.* CANT.; *argumentele se adună concentric într-un singur focar.* EM.; **2.** (rar) motiv, motivaţie, raţiune: *argumentul vieţii ei era copilul.* SAD. [Din lat. *argumentum,* fr. *argument,* germ. *Argument*].

argumentă, argumentez vb. (tr.) a demonstra ceva cu argumente; a dovedi, a susţine prin argumente: *Ibrăileanu se sileşte să argumenteze emoţia estetică.* CĂL.; (absol.) *nici noi nu putem argumenta cum trebuie.* IBR. [Din lat. *argumentari,* fr. *argumenter*].

argumentábil, ~i, argumentabilă, ~e a. (rar) care se poate argumenta, pentru care se găsesc argumente: *cu bugetul în mînă, mai ales cînd este argumentabil la infinit, ţii magistratura în mînă.* EM. [*Argumenta* + *-bil*].

argumentabilitáte f. (rar) însuşirea de a fi argumentabil, de a se putea argumenta: *manipularea fără control, argumentabilitatea discreţionară şi neconştiincioasă a unui buget a cărui cheltuieli sporesc în realitate.* EM. [*Argumentabil* + *-itate*].

argumentái, ~i, argumentală, ~e a. (rar) referitor la argumente, care are la bază argumente; care realizează o argumentare: *organizarea argumentală a unei fraze.* [*Argument* + *-al*].

argumentáre, argumentări f. **1.** acţiunea de a argumenta; argumentaţie: *în angrenajul argumentării intervin fractori mai hotărîtori decît logica în sine.* BL.; **2.** totalitate a argumentelor folosite pentru a demonstra ceva. [V. *argumenta*].

argumentatív, ~i, argumentativă, ~e a. care realizează o argumentaţie, care uzează de argumente: *organizarea argumentativă a textului.* [De la *argument*].

argumentativitáte f. caracter argumentativ; aspect, structură specifică argumentaţiei: *argumentativitatea discursului didactic.* [*Argumenativ* + *-itate*].

argumentatór, argumentatori m. (rar) persoană care argumentează, care aduce argumente: *se potrivesc cu panglicăria argumentatorului.* EM. [Din lat. *argumentator*].

argumentáţie, argumentaţii f. argumentare: *Gherea intră în nişte argumentaţii de un mare comic.* CĂL.; *argumentaţie bine susţinută;* (şi: (înv.) **argumentaţiune**). [Din lat. *argumentatio, -onis,* fr. *argumentation,* germ. *Argumentation*].

argumentaţiúne f. v. argumentaţie.

árgus m. **1.** personaj legendar despre care se credea că are o sută de ochi; **2.** (fig.) om cu privire ageră, iscoditoare; paznic vigilent; **3.** gen de păsări palmipede din ordinul galinaceelor, cu penele împestriţate, care trăiesc în arhipelagul Malaysiei (*Argusianus argus*). [Din fr. *argus*].

argút, ~ţi, argută, ~e a. (înv.) ascuţit; pătrunzător, penetrant. [Din lat. *argutus*].

argúţie, arguţii f. **1.** raţionament subtil; **2.** subtilităţi inutile, lipsite de conţinut: *sofistul fanariotizat ... şi tipicarul plin de arguţii.* OD.; *publicul rîde, ba se revoltează de arguţiile şi subtilităţile ce servesc de bază la mai toate discuţiunile.* EM. [Din fr. *argutie,* lat. *argutia*].

arháic, ~ci, arhaică, ~ce a. **1.** care aparţine sau este caracteristic unor vremuri trecute: *în limba română se găsesc ... tocmai elementele unei latinităţi arhaice.* EM.; *epocă arhaică;* **2.** foarte vechi, învechit, ieşit din uz: *stil arhaic.* // n. **1.** caracterul a ceea ce este foarte vechi: *reacţiunile lui faţă de sălbateca Moldovă vor defini mai constrastant arhaicul.* CĂL.; **2.** cea mai veche eră geologică. [Din fr. *archaïque*].

arhaicitáte f. (rar) arhaitate: *arhaicitatea religiei trebuie să o privim ca un epitet care nu e deloc sinonim cu perimarea.* BL. [*Arhaic* + *-itate*].

arhaísm, arhaisme n. cuvînt sau expresie arhaică: *întrebuinţează ... arhaisme reînviate de el.* IBR. [Din fr. *archaïsme*].

arhaitáte f. (rar) stare arhaică; caracter arhaic; (rar) arhaicitate: *stilul dialogului este împrumutat din Delavrancea, fără simţul arhaităţii şi al coloarei.* CĂL. [*Arha*(*ic*) + *-itate*].

arhaizá, arhaizez vb. (rar; tr.) a da aspect arhaic limbii, stilului etc., prin folosirea unor elemente lingvistice vechi. [*Arhaic* + *-iza*].

arhaizánt, ~ţi, arhaizantă, ~e a. care dă aspect arhaic; cu aspect arhaic: *tendinţele arhaizante inevitabile ale oricărei noi religii sînt urmări dintre cele mai fireşti ale fiinţei înseşi a religiei.* BL. [Din fr. *archaïsant*].

arhaizáre, arhaizări f. acţiunea de a arhaiza şi rezultatul ei; învechire; (spec.) utilizare a cuvintelor, a formelor fonetice şi gramaticale ieşite din uz. [V. *arhaiza*].

arhánghel, arhangheli m. **1.** (bis.) căpetenie a îngerilor: *puterile arhanghelilor cu frică îi slujesc.* ANTIM; *cu glasul şi ochireaţi de arhanghel.* AL.; **2.** (pop.) colac pentru pomană: *colăcei, arhangheli, scări, prescuri şi altele;* **3.** (iron.) **Sfîntu Arhanghel,** bici. [Din sl. *arhangelŭ,* gr. *arhánghelos*].

arhanghelésc, ~şti, arhanghelească, ~eşti a. (înv.) care ţine de arhangheli, referitor la arhangheli; de arhangheli; arhanghelicesc: *preste cugetăreaţa şi arhanghelesti ceate căpetenie fu rînduit de putearnicul Dumnedzău.* DOS. [*Arhanghel* + *-esc*].

arhanghelicésc, ~şti, arhangheliceáscă, ~eşti a. (înv.) arhanghelesc: *glasul arhanghelicesc prin pămînt în jos pătrunde* (a. 1802). GCR. [*Arhanghel* + *-icesc*].

arhegón, arhegoane n. organ de reproducere la muşchi, ferigi şi gimnosperme, de forma unei butelii, în care se formează gameţii femeli. [Din fr. *archégone*].

arhegoniátă, arhegoniate f. (la pl.) grup de plante cu aceeaşi structură a arhegonului, din care fac parte muşchii şi ferigile; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din it. *archegoniate,* lat. *archegoniatae*].

arheológ, arheologi m. specialist în arheologie: *arheologul nu crede în existenţa comoarei.* CĂL. [Din fr. *archéologue,* germ. *Archäologe*].

arheológic, ~ci, arheologică, ~ce a. care ţine de arheologie, referitor la arheologie: *astăzi schiinţa archeologică cearcă să afle un fir spre a da de căpătîiu acelui labirint.* OD.; *să facă explorări arheologice la temelia ruinelor din Pietroasa.* CĂL.; (scris şi: *archeologic*). [Din fr. *archéologique,* germ. *archäologisch*].

arheologicéşte adv. din punct de vedere arheologic; cu importanţă pentru arheologie: *evocîndu-se arheologiceşte Dobrogea.* CĂL. [*Arheologic* + *-eşte*].

arheológie f. **1.** ştiinţă care studiază trecutul omenirii pe baza interpretării vestigiilor materiale şi a monumentelor: *specialitatea lui era istoria antică şi arheologia.* CĂL.; **2.** (rar) concepţie arheologică: *îşi găsesc expresia mai ales într-o filologie şi o arheologie de o extravaganţă totală.* CĂL. [Din fr. *archéologie,* germ. *Archäologie*].

arheoptérix m. pasăre fosilă cu caractere intermediare între reptile şi păsări. [Din fr. *archéoptéryx*].

arheozóic, ~ci, arheozoică, ~ce a. şi n. (care ţine de, care se referă la) a doua eră geologică, în care au apărut primele forme de viaţă; proterozoic. [Din fr. *archéozoïque*].

arhetíp, arhetipuri n. **1.** model originar; tip: *sînt purtaţi de gîndul unui arhetip, al unui model.* BL.; **2.** manuscris original (după care se fac copii): *arhetipul manuscriselor cronicii lui Ureche.* [Din fr. *archétype,* lat. *archetypum*].

arhetipál, ~i, arhetipală, ~e a. arhetipic. [*Arhetip* + *-al*].

arhetípic, ~ci, arhetipică, ~ce a. **1.** referitor la arhetip; prototipic, arhetipal: *toate fenomenele arhetipice sînt construibile ca idei într-un concret imaginar.* BL.; **2.** ideal, desăvîrşit. [Din germ. *archetypisch*].

arhéu, arhei m. (filoz.) esenţă a fenomenelor; esenţă individuală; prototip al fiinţelor şi lucrurilor. [Din it. *arche*].

arhi- element de compunere cu semnificaţia „foarte". [Din fr., lat. *archi-*].

arhicunoscút, ~ţi, arhicunoscută, ~e a. foarte cunoscut: *este prin frumuseţea ei o icoană arhicunoscută.* BL. [*Arhi- + cunoscut*].

arhidiácon, arhidiaconi m. întîiul diacon pe lîngă un episcop; (p.ext.) titlu onorific acordat diaconilor: *era arhidiacon la părintele Nectarie.* DOS. [Din sl. *arhidijakonŭ*].

arhidiecezán, ~i, arhidiecezană, ~e a. care ţine de arhidiecează, referitor la o arhidiecează: *consistoriu arhidiecezan.* [Din fr. *archidiocésain*].

arhidiecéză, arhidieceze f. arhiepiscopie: *aveam dreptul de a sfinţi în Bucureşti pe mitropolitul arhidiocezei Ardealului.* EM. [Din lat. *archidioecesis*].

arhiducál, ~i, arhiducală, ~e a. care aparţine arhiducelui, referitor la arhiduce. [Din fr. *archiducal*].

arhiducát, arhiducate n. domeniul unui arhiduce. [Din lat. *archiducatus,* fr. *archiduché*].

arhidúce, arhiduci m. titlu dat principilor imperiali în casa de Austria; bărbat care purta acest titlu. [Din fr. *archiduc,* lat. *archidux*].

arhiducésă, arhiducese f. titlu purtat de prinţesele casei imperiale de Austria; femeie care purta acest titlu. [Din it. *archiduchessa,* fr. *archiduchesse*].

arhiepíscop, arhiepiscopi m. **1.** titlu onorific pentru unii episcopi (care conduc o eparhie importantă); **2.** mitropolit: *nu politica putea fi motivul vorbirii bătrînului arhiepiscop al Moldovei.* EM. [Din sl. *arhiepiskopŭ*].

arhiepiscopál, ~i, arhiepiscopală, ~e a. care ţine de un arhiepiscop sau de o arhiepiscopie; dat de un arhiepiscop. [Din lat. *archiepiscopalis,* fr. *archiépiscopal*].

arhiepiscopát, arhiepiscopate n. arhiepiscopie: *se-nfiinţează arhiepiscopatul Gnesen.* EM. [Din lat. *arhiepiscopatus*].

arhiepiscopíe, arhiepiscopii f. 1. dioceză a unui arhiepiscop; arhiepiscopat; **2.** sediul, reşedinţa unui arhiepiscop: *arhiepiscopia catolică din Bucureşti;* **3.** funcţia, rangul de arhiepiscop. [Din sl. *arhiepiskopija*].

arhierárh, arhierarhi m. (rar) arhiereu. [Cf. fr. *archiérarque*].

arhierăţí, arhierăţesc vb. (înv.; intr.) a funcţiona ca arhiereu: *şi arhierâţîndu în Gangra.* DOS. [Din gr. mod. *archieroteúo*].

arhierésc, ~şti, arhiereáscă, ~eşti a. de arhiereu, al arhiereului; episcopal: *cununa cea împărătească are despărţeală de mitra cea arhierească.* ANTIM; *episcopul sta în strana arhierească.* CR. [*Arhiereu* + *-esc*].

arhieréu, arhierei m. 1. episcop fără eparhie; **2.** cleric avînd un grad superior (mai sus de arhimandrit şi pînă la patriarh): *vă rog, părinţi arhierei ... să mă tundeţi călugăr.* NEGR. [Din sl. *arhierei*].

arhieríe, arhierii f. **1.** rangul de arhiereu: *strălucind în arhierie.* DOS.; **2.** eparhie condusă de un arhiereu; **3.** reşedinţa arhiereului. [Din gr. mod. *arhiería*].

arhifoném, arhifoneme n. (lingv.) unitate fonologică care reuneşte mai multe foneme. [Din fr. *archiphonème*].

arhiióc, arhiloci m. (şi adj.) vers compus din şapte sau din trei picioare folosit în poezia latină şi greacă. [Din lat. *archilochium*].

arhimandrít, arhimandriţi m. egumen sau stareţ (în mănăstirile mai importante): *lasă arhimandritului toată grija schitului.* EM. [Din sl. *arhimandritŭ*].

arhimandrítă, arhimandrite f. (rar) stareţă (la o mănăstire importantă): *Marilena era nepoata arhimandritei Racliş, de la m-rea Văratec.* CĂL. [De la *arhimandrit*].

arhimilionár, arhimilionari m. persoană foarte bogată (cu o avere de mai multe milioane). [Din fr. *archimillionnaire*].

arhioptimíst, ~şti, arhioptimistă, ~e a. (rar) foarte optimist, deosebit de optimist: *dacă s-ar fi născut într-o perioadă arhioptimistă, n-ar fi scris.* IBR. [*Arhi- + optimist*].

arhipăstór, arhipăstori m. arhiereu: *ceilalţi popi, ... cît pe ce să cadă ameţiţi din picioare, de frică şi de ruşinea arhipăstorului.* CR. [*Arhi- + păstor*].

arhipăstorésc, ~şti, arhipăstoreáscă, ~eşti a. de arhipăstor: *să nu se mai încredinţeze cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.* NEGR. [*Arhipăstor* + *-esc*].

arhipăstoríe f. rangul de arhipăstor: *cu ştiinţă de trebile arhipăstoriei.* ZILOT. [*Arhipăstor* + *-ie*].

arhipelág, arhipelaguri n. **1.** grup de insule dintr-o mare sau dintr-un ocean: *voia să meargă în arhipelag.* TUD.; (fig.) *pe lacul din parc se întindea în arhipelaguri verzi lintea broaştelor.* BL.; **2.** întindere de mare presărată cu insule. [Din gr. mod. *arhipélagos*].

arhiplín, ~i, arhiplină, ~e a. plin peste măsură. [*Arhi- + plin*].

arhiráspîndit, ~ţi, arhiráspîndită, ~e a. foarte răspîndit: *prenume arhirăspîndit printre români, deci banal.* GHEŢIE. [*Arhi- + răspîndit*].

arhistratég, arhistrategi m. (la vechii greci) comandant suprem al armatei. [Din fr. *arhistratège,* gr. *archistratégos*].

arhitéct, arhitecţi m. persoană care face planul unui edificiu (şi conduce lucrările de construcţie): *trimite la Cetatea Albă pe un arhitect grec.* EM. [Din fr. *architecte,* lat. *architectus*].

arhitectónic, ~ci, arhitectonică, ~ce a. **1.** care ţine de arhitectură; folosit în arhitectură; arhitectural, (înv.) arhitectonicesc: *această metafizică latentă şi-a găsit expresia arhitectonică în basilica romană.* BL.; **2.** (fig.) alcătuit sistematic, după un plan riguros: *sînt gîndiri arhitectonici de o grozavă măreţie.* EM.; (adv.) *sentimentul grupează arhitectonic imaginile asociate cu dînsul şi prin care el se exprimă.* IBR. // f. (adesea fig.) îmbinare artistică a elementelor constitutive ale unei construcţii: *înseamnă în părţi mijloacele şi căile de-a ajunge la arhitectonica acestei arte.* EM.; *arhitectonica unei opere.* [Din fr. *architectonique,* lat. *architectonicus,* germ. *architektonisch, Architektonik*].

arhitectonicésc, ~şti, arhitectoniceáscă, ~eşti a. (înv.) arhitectonic: *oraşul i se părea ... fără aspect arhitectonicesc.* CĂL. [*Arhitectonic* + *-esc*].

arhitecturál, ~i, arhitecturală, ~e a. arhitectonic: *catedralele ... sînt întruchiparea arhitecturală a acestor metafizici divers simţite.* BL.; *forme arhitecturale.* [Din fr. *architectural*].

arhitectúră f. **1.** ştiinţa şi arta de a proiecta şi de a construi edificii şi de a le împodobi: *facultatea de arhitectură;* **2.** planul, stilul sau caracterul distinctiv al unei clădiri (care exprimă geniul artistic al diferitelor popoare) (ex.: bolţile romane, cupola bizantină, arcul stilului gotic): *recunoscu casa după arhitectura demodată.* GHEŢIE; **3.** aspectul compoziţional, structura unei lucrări, a unei opere: *lipsa copulaţiei obişnuite între cuvinte, a ortografiei, şi arhitectura babilonică a paginii aparţin futurismului.* CĂL.; *arhitectura romanului.* [Din fr. *architecture,* lat. *architectura,* germ. *Architektur*].

arhitrávă, arhitrave f. (arhit.) element de construcţie, constituind partea inferioară a antablamentului, care se sprijină direct pe capitelurile coloanelor sau pe zid şi susţine friza: *o discuţie similară a avut loc şi cu privire la originea arhitravei.* BL. [Din fr. *architrave*].

arhiurbán, ~i, arhiurbană, ~e a. care are un grad înalt de urbanitate, care este în totalitate orăşenesc: *peisajul arhiurban ... există cumva şi la Bucureşti?* IBR. [*Arhi- + urban*].

arhív n. v. arhivă.

arhivár, arhivari m. funcţionar însărcinat cu păstrarea şi clasarea actelor, a documentelor unei arhive: *tînărul arhivar ... oferă dosarele grabnic.* CĂL. [*Arhivă* + *-ar*].

arhívă, arhive f. **1.** colecţie de acte şi de documente referitoare la istoria unui popor, a unui oraş, a unor instituţii: *un colţ întunecos ... din arhiva unei cancelarii.* EM.; **2.** loc unde se depozitează asemenea acte şi documente: *Arhivele Statului;* (şi: (înv.) **arhiv**). [Din fr. *archives,* germ. *Archiv*].

arhivíst, ~şti, arhivistă, ~e m., f. specialist în arhivistică: *oferi vornicului Alecsandri postul de arhivist al statului.* CĂL. [Din fr. *archiviste*].

arhivístică f. **1.** ştiinţă care se ocupă cu conservarea şi studierea documentelor: *numeroasele genealogii, studii de arhivistică familiară arată că indivizii care pot produce documente tind să se constituie în castă.* CĂL.; *diplomat în arhivistică;* **2.** (rar) colecţie de acte şi de documente; arhivă: *se înfundă cu voluptate în arhivistică.* CĂL. // a. care ţine de arhive, referitor la arhive: *la Roma a făcut cercetări arhivistice asupra propagandei catolice în ţările române.* CĂL. [Din fr. *archivistique,* germ. *Archivistik*].

arhivóltă, arhivolte f. (arhit.) ornament sau ansamblu de ornamente în partea de sus a unei arcade. [Din fr. *archivolte*].

árhon m. (în epoca fanariotă) titlu de politeţe cu care se adresa cineva unui boier: *plecăciune, arhon sărdar!* AL. [Din gr. mod. *árhon*].

ărhonda m. (înv.) arhon: *şi eu, arhonda, sînt unchi.* AL. [Din gr. mod. *árhontas*].

arhondár, arhondari m. călugăr care administrează arhondaricul şi primeşte oaspeţii într-o mănăstire. [Din gr. mod. *arhondáris*].

arhondaríc, arhondarice n. clădire sau parte a unei clădiri mănăstireşti destinată găzduirii oaspeţilor: *în mijloc se desfăcea ... intrarea arhondaricului.* VLAH. [Din gr. mod. *arhondaríki*].

arhondăríe, arhondării f. (reg.) arhondaric: *chilia stareţului ce slujea de arhondărie.* OD. [Din gr. mod. *arhontaréion*].

arhondăríţă, arhondăriţe f. călugăriţă care îngrijeşte de arhondaric şi primeşte oaspeţii. [*Arhondar* + *-iţă*].

arhondologíc, ~ci, arhondologică, ~ce a. (rar) care ţine de arhondologie, referitor la arhondologie; referitor la nobilime: *se declara coborîtor prin tată din postelnicul Veveriţă, urmînd genealogia arhondologică a paharnicului Sion.* CĂL. [*Arhondologie* + *-ic*].

arhondologíe f. (înv.) **1.** istorie a nobilimii: *letopiseţele noastre şi arhondologia ne arată curat.* FIL.; **2.** registru, repertoriu al familiilor nobile dintr-o ţară: *m-aş încuiba frumos în arhontologhie.* AL.; **3.** nobleţe, boierie; (iron.) *mi-am bătut gioc totdeauna de arhontologhie.* AL.; (şi: **arhontologhie**). [Din gr. mod. *arhondológhion*].

arhontát, arhontate n. **1.** demnitatea de arhonte; **2.** durata unui mandat de arhonte. [Din fr. *archontat*].

arhónte, arhonţi m. titlu dat în Atena antică magistraţilor supremi; persoană care avea acest titlu. [Din fr. *archonte,* lat. *archon, -ntis*].

arhontologhíe f. v. arhondologie.

arián[1], ~eni, ariană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic popoarelor indo-europene sau indo-iraniene, referitor la aceste popoare. // m., f. (la pl.) denumire veche pentru popoarele indo-europene; denumire actuală pentru popoarele indo-iraniene; (şi la sg.) persoană care aparţine unuia dintre aceste popoare: *ei nu erau semiţi, dar se pare că nici arieni.* BL.; (adj.) *o mitologie preponderent antropomorfă găsim în general la popoarele ariene.* BL. [Din fr. *aryen*].

arián[2], ~eni, ariană, ~ene a. care ţine de arianism, referitor la arianism: *erezie ariană.* // m., f. adept al arianismului: *nu priimiră ereasele Ariie, fiind el arian acesta-mpărat Val.* DOS. [Din fr. *aryen*].

arianísm m. doctrină eretică susţinută de episcopul Arius şi răspîndită mai ales printre popoarele germanice creştine (vandali, vizigoţi, ostrogoţi):

monumentala operă dovedește în ce măsură arianismul ... se integra în spiritualitatea creștină obștească. BL. [Din fr. ***arianisme***].

áric, ~ci, arică, ~ce a. (germanism) indo-iranian, arian[1]: *persistența miturilor de origine arică în memoria poporului nostru.* EM. [Din germ. ***arisch***].

ariceálă, ariceli f. **1.** boală de piele la cai și la unele vite cornute, manifestată prin inflamarea pielii de la chișiță; arici: *eu rămîn unde sînt rînduit, la odăi, să stricnesc caii ori să-i curăț de ariceală.* SAD.; **2.** boală a viței de vie, manifestată prin umflături noduroase. [***Arici***[2] + ***-eală***].

aricél, aricei m. diminutiv al lui arici; pui de arici; aricior: *închizînd trei aricei, aricioaica a venit cu iarba fiarelor și i-a scăpat.* CĂL. [***Arici*** + ***-el***].

aríci[1], arici m. **1.** mamifer insectivor cu corpul acoperit cu țepi (*Erinaceus europaeus*): *cîrtițele orbețe și aricii ghimpoși.* OD.; (fig.) *i se zbîrlise ariciul bărbii pe care i-l tușina baba Cireașa.* SAD.; **zbîrlit ca un arici,** ursuz, supărăcios; **2.** (compus) **arici-de-mare,** animal marin nevertebrat, cu corpul acoperit de țepi (*Echinus melo*); **3.** numele unui joc de copii; **4.** horă țărănească (care imită mișcările ariciului); **5.** (pop.) boală de piele la om; **6.** (pop.) boală de picioare la cai și la vite; ariceală; **7.** (reg.) boală infecțioasă a plantelor; tăciune; **8.** instrument cu care se îndepărtează crusta depusă pe pereții unor canale; **9.** (mil.) element de baraj, alcătuit din pari sau grinzi metalice dispuse cruciș. [Lat. ***ericius***].

aricí[2], pers. 3 **aricește** vb. (refl.) a se îmbolnăvi de ariceală. [De la ***arici***[1]].

aricioáică, aricioaice f. femela ariciului: ... *aricioaica a venit cu iarba fiarelor și i-a scăpat.* CĂL. [***Arici*** + ***-oaică***].

ariciór, ariciori m. diminutiv al lui arici; (spec.) pui de arici: *aricioaica-n umbra florii își grijește ariciorii.* VIERU. [***Arici*** + ***-ior***].

arid, ~zi, aridă, ~e a. **1.** lipsit de umezeală; uscat, sterp: *peisajul plan sau colinos, arid sau fertil, influențează impresia.* BL.; *sol arid;* **2.** (fig.) sărac în idei; sec, greoi: *să trecem la o chestiune mai arîdă.* BL.; *subiect arid.* [Din fr. ***aride,*** lat. ***aridus***].

aridicá vb. v. **ridica.**

ariditáte f. **1.** faptul, însușirea de a fi arid; uscăciune; sterilitate; **2.** (fig.) sărăcie de idei, de imagini; sobrietate excesivă: *în ariditatea notelor de jurnal se simte compoziția.* CĂL. [Din fr. ***aridité,*** lat. ***ariditas, -atis***].

árie[1], arii f. **1.** suprafață (amenajată) pentru treieratul cerealelor; arman: *orbul își caută acul în aria cu paiele.* PANN; **2.** suprafață netedă; (fig.) *mii de valuri senine, strălucite, cari treieră aria mării încet.* EM.; **3.** suprafață circulară (în jurul unui obiect): *un copil ... a intrat în aria calului.* DELAVR.; **4.** platformă pe care se așază cărămizile la uscat, se prepară betonul etc. [Lat. ***area***].

árie[2], arii f. **1.** (mat.) măsură a unei suprafețe închise de o figură geometrică plană; **2.** zonă de răspîndire a unui fenomen, a unui fapt etc.: *și-a delimitat demersurile la cercetări într-o arie unde ea este cu adevărat stăpînă.* BL.; *aria labialelor palatalizate;* **3.** (biol.) areal. [Din lat. ***area;*** cf. fr. ***aire***].

árie[3], arii f. **1.** compoziție muzicală vocală (cu acompaniament de pian, de orc etc.) care face parte dintr-o operă, dintr-o operetă, dintr-un oratoriu etc.: *aria calomniei;* **2.** piesă instrumentală cu caracter cantabil; **3.** cîntec, melodie: *o arie comună ... care se cîntă vesel pe trîmbița de vînătoare.* OD. [Din it. ***aria***].

arier- element de compunere cu sensul „în urmă". [Din fr. ***arrière***].

arierát, ~ți, arierată, ~e a. și m., f. (individ) înapoiat mental: *tăcea aproape tot timpul, furat de un fel de visare fără obiect, ceea ce-i făcea pe unii să-l socotească arierat.* GHEȚIE. [Din fr. ***arriéré***].

arierăte f. pl. datorii, impozite în restanță. [Din fr. ***arriéré***].

arierație f. (med.) înapoiere mentală; tîmpenie. [Din fr. ***arriération***].

arierbéc, arierbecuri n. parte spre aval a unei pile de pod. [Din fr. ***arrière-bec***].

ariergárdă, ariergărzi f. unitate militară de siguranță care se deplasează în urma forțelor principale; (înv.) coada oștii: *detașament de ariergardă;* (fig.) *ariergarda romantică, filosofia ..., aduce o altă interpretare a satisfacției estetice datorită artei.* BL. [Din fr. ***arrière-garde***].

arierpián n. **1.** (livr.) linie de perspectivă situată la cea mai mare depărtare de privitor; ultimul plan; **2.** (fig.) **în arierplan,** în poziție inferioară, în umbră. [Din fr. ***arrièreplan***].

arîí[1] n. radical derivat de la o hidrocarbură aromatică prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din moleculă. [Din fr. ***aryle***].

arîí[2], arile n. (bot.) parte exterioară, cărnoasă a fructelor. [Din fr. ***arille***].

arimă, arimez vb. (tr.) a aranja și a fixa încărcătura unui vas sau a unui avion pentru a asigura stabilitatea. [Din fr. ***arrimer***].

arimáj, arimaje n. arimare. [Din fr. ***arrimage***].

arimáre, arimári f. acțiunea de a arima; arimaj. [V. ***arima***].

arín, arini m. nume dat mai multor specii de arbori sau arbuști cu florile verzui-roșietice grupate în amenți, care cresc prin locuri umede (*Alnus*): *un cîrd pletos de zimbri în codrii de arini.* AL.; (și: (reg.) **anin**). [Lat. ***alninus (=alnus)***].

arínă[1], arine f. amentul arinului (din care se extrage un colorant negru); (și: (reg.) **anină**). [De la ***arin***].

arínă[2] f. (înv. și reg.) nisip. [Lat. ***arena***].

arinîș[1], arinișuri n. pădurice de arini. [***Arin*** + ***-iș***].

arinîș[2], arinișuri n. (înv.) deșert: *l-am urmat în arinișurile Egiptului.* NEGR. [***Arină***[2] + ***-iș***].

arinîște, ariniști f. teren unde cresc arini; arinîș: *sara vine din ariniști, cu miroase o îmbată.* EM. [***Arin*** + ***-iște***].

arinós, ~și, arinoásă, ~e a. (înv.) nisipos. [***Arină***[2] + ***-os***].

ario-europeán, ~eni, ario-europeană, ~ene a. (înv.; rar) indo-european: *limba maghiară, fiind radical deosebită de limbile ario-europene, e în privire lexicală, sintactică și fonologică foarte grea.* EM. [***Ario (=arian[1]) + europeán***].

arioso [ariózo] adv. (muz.) patetic, cu efect dramatic. [Cuv. it.].

aripát, ~ți, aripată, ~e a. **1.** înaripat, care are aripi: *se umplu casa cu niște jivine aripate.* ISP.; **2.** (despre fructe și semințe) prevăzut cu un apendice în formă de aripă; **3.** (rar; despre păsări) împușcat în aripă: *a doua-i aripată numai.* SAD. [V. ***aripă***].

áripă și (pop.) **arípă, aripi** f. **1.** organ al păsărilor, al unor insecte și al unor mamifere, care servește la zbor: *cucoșul ... scutură puternic din aripi.* CR.; *cîntă-un greier din aripă.* VIERU; (fig.) *pe aripile morții celei mîntuitoare.* AL.; (p. ext.) *ei scăpară sărind cu aripi de șindrilă.* CĂL.; **a căpăta** (sau **a prinde**) **aripi,** a începe să se descurce singur; a deveni independent; **a tăia** (sau **a frînge**) **cuiva aripile,** a descuraja; **2.** (fig.) ocrotire: *ai dat de belșug, luîndu-te sub aripa dumisale.* CR.; **3.** înotătoare (la pești); **4.** membrană a unor fructe și semințe, servind la răspîndirea acestora cu ajutorul vîntului; **5.** organ de susținere la avion; **6.** (poetic) zbor: *timpul odihnește bătrîna lui aripă.* AL.; **7.** (fig.) avînt, însuflețire: *imaginația lui, fără aripi, e ținută totuși în loc de tipicul romantic.* CĂL.; **8.** extremitate a unui corp de armată; flanc: *nu se bătea temeiul oștilor, numai aripile.* NEC.; **9.** (la unele jocuri sportive) extremă; **10.** parte a unei construcții ca o prelungire laterală; fiecare dintre extremitățile unei clădiri; **11.** pulpană a hainei: *umflai mantaua de-o aripă.* HOGAȘ; **12.** carcasă de protecție deasupra roții unui vehicul; **13.** fiecare dintre lopețile unei turbine de apă sau eoliene; **14.** (fig.) fracțiune, grupare a unei organizații, a unui partid; **15.** (înv.) latură, parte: *sucite să faci ție pre cele patru aripi a îmbrăcăminților tale.* BIBLIA. [Lat. ***alapa***].

aripăríță, aripărițe a. (reg.; despre oi) care merge totdeauna la marginea cîrdului. [De la ***aripă***].

aripioáră, aripioare f. **1.** diminutiv al lui aripă; aripă mică: *paserile se depărtaseră cu gălăgie, apoi se apropiară tremurînd din aripioare.* SAD.; (fig.) *scuturînd din aripioare raze dalbe de eter.* BOL.; **2.** înotătoare la pești; **3.** membrană a unor fructe și semințe care servește la răspîndirea lor cu ajutorul vîntului: *zburau prin aer ... semințe de frasin cu aripioarele lor răsucite.* SAD.; **4.** parte mobilă a unei aripi de avion; eleron. [***Aripă*** + ***-ioară***].

aristárh, aristarhi m. critic erudit și sever. [Din fr. ***aristarque***].

arístă, ariste f. (bot.) țeapă la spicele unor graminee. [Din lat. ***arista***].

aristo- element de compunere cu sensul „nobil". [Din fr. ***aristo-***].

aristocrát, ~ți, aristocrată, ~e m., f. persoană care aparține aristocrației: *norodul ... rămasă supus acestor aristocrați.* B.-DEL. // a. aristocratic; distins, ales: *flori aristocrate: camelii, fucții.* NEGR. [Din fr. ***aristocrate***].

aristocrátic, ~ci, aristocratică, ~ce a. care ține de aristocrație, referitor la aristocrație: *originea ei aristocratică o făcea să se creadă nenorocită în tovărășia unui om din popor.* VLAH. // adv. ca aristocrații: *rîzi aristocratic.* COȘB. [Din fr. ***aristocratique,*** germ. ***aristokratisch***].

aristocratísm n. atitudine, concepție aristocratică: *singurul lucru ce-l indispune fu prea marele aristocratism al moldovenilor.* CĂL. [***Aristocrat*** + ***-ism***].

aristocratizá, aristocratizez vb. **1.** (tr.) a da caracter aristocratic: *în loc de a democratiza clasa de sus, a avut din contra rezultatul de a aristocratiza o clasă nenumărată de indivizi.* EM.; **2.** (refl.) a-și însuși concepții și caractere aristocratice. [Din fr. ***aristocratiser***].

aristocratizáre f. acțiunea de a (se) aristocratiza; (iron.) *admirabilă însă este aristocratizarea roșilor.* EM. [V. ***aristocratiza***].

aristocratizát, ~ți, aristocratizată, ~e a. care a căpătat însușiri aristocratice, care a devenit aristocrat: *plecînd din Grecia demagogic, el se-ntoarse din Egipet aristocratizat, plin de mister.* EM. [V. ***aristocratiza***].

aristocrație, aristocrații f. **1.** (ant.) formă de guvernare în care puterea statului era în mîna nobililor (prin naștere); **2.** clasă socială nobilă; boierime, nobilime: *de aristocrație nu poate fi vorba în statul nostru.* MAIOR.; **3.** elită: *aristocrația intelectuală;* **4.** caracter aristocratic; origine aristocratică: *nu recunoaștem alte valori dincolo de acest privilegiu al așa-zisei lui aristocrații.* CĂL. [Din fr. ***aristocratie,*** gr. ***aristokratía***].

aristofánic, ~ci, aristofanică, ~ce a. în genul lui Aristofan. // m. vers antic format dintr-un dactil și doi trohei. [***Aristofan*** n. pr. + ***-ic***; cf. germ. ***aristophanisch***].

aristolóh, aristoiohe n. (bot.) specie de plantă apetală, cu flori galbene în formă de tub, cultivată pentru umbrare (*Aristolochia sipho*). [Din fr. ***aristoloche***].

aristón, aristoane n. aparat muzical care, acționat cu o manivelă, execută mecanic ariile înregistrate pe discuri; flașnetă portativă: *Iulia dictă și o melodie care se imortaliza pe o placă de ariston.* CĂL. [Din fr. ***ariston***].

aristotelián, ~eni, aristoteliană, ~ene a. aristotelic: *mimetismul aristotelian e cifra de bronz a artei, care nu va fi anulată niciodată.* GHEȚIE. [***Aristotel*** n. pr. + ***-ian***; cf. fr. ***aristotélicien***].

aristotélic, ~ci, aristotelică, ~ce a. **1.** care aparține lui Aristotel, propriu lui Aristotel; aristotelian: *experimentul dovedește mai întîi că teoria aristotelică e insuficientă.* BL.; **2.** întemeiat pe principiile, pe ideile lui Aristotel: *este echitabil să arătăm și evoluția realismului de orientare aristotelică.* BL. [Din fr. ***aristotélique,*** lat. ***aristotelicus***].

aristotelísm n. doctrina, sistemul filozofic al lui Aristotel. [Din fr. ***aristotélisme***].

aritenoíd, aritenoide n. (anat.) cartilaj mobil al laringelui care întinde coardele vocale. [Din fr. *aryténoïde*].

aritmétic, ~ci, aritmetică, ~ce a. referitor la aritmetică, care ţine de aritmetică: *suma lor dă întreg productul căutat ca şi-ntr-un problem aritmetic.* EM.; **progresie aritmetică**, v. **progresie.** [Din fr. *arithmétique*, lat. *arithmeticus*].

aritmética f. **1.** ramură a matematicii care studiază proprietăţile numerelor şi operaţiile cu ele: *să ne înveţe şi cîte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie.* CR.; **2.** tratat, manual de aritmetică: *a mai scris: o gramatică, o trigonometrie şi o aritmetică, pe care nu le-a tipărit.* IBR. [Din lat. *arithmetica*, germ. *Arithmetik*, fr. *arithmetique*].

aritmetician, ~eni, aritmeticiană, ~ene m., f. (rar) specialist în aritmetică. [Din fr. *arithméticien*].

arítmic, ~ci, aritmică, ~ce a. lipsit de ritm (regulat); (p. ext.) *cîlţii exemplificînd foarte bine starea fibroasă aritmică.* CĂL. [Din fr. *arythmique*].

aritmíe, aritmii f. **1.** (med.) tulburare a ritmului normal al contracţiilor inimii; **2.** lipsă de ritm (regulat) în versificaţie: *aritmia şi lipsa de rimă îşi au aci rostul lor.* BL. [Din fr. *arythmie*].

aritmográf, aritmografe n. aparat care efectuează şi înregistrează operaţii aritmetice; maşină de calculat. [Din fr. *arithmograph*].

aritmogríf, aritmogrife n. joc de cuvinte încrucişate constînd din înlocuirea cu cifre a literelor mai multor cuvinte din acelaşi domeniu, dispuse orizontal, care încadrează un cuvînt scris vertical. [Din germ. *Aritmogriph*].

aritmología f. studiu al proprietăţilor numerelor independent de operaţiile care pot fi efectuate cu ele. [Din fr. *arithmologie*].

aritmomanía n. mania operaţiilor aritmetice. [Din fr. *arithmomanie*].

aritmométru, aritmometre n. aparat care efectuează mecanic operaţii aritmetice. [Din fr. *arithmomètre*].

arivăj, arivaje n. intrare în port a unei nave; (p.ext.) sosire (pe apă) a unui transport de mărfuri. [Din fr. *arrivage*].

arivísm n. comportare de arivist. [Din fr. *arrivisme*].

arivíst, ~şti, arivistă, ~e m., f. persoană care vrea să parvină (prin orice mijloace): *d-sa persecută în toate părţile ariviştii, adică procesul de ridicare spre clasele de sus.* IBR. [Din fr. *arriviste*].

arlechín, arlechini m. **1.** personaj comic (preluat din vechea comedie italiană) îmbrăcat cu un costum pestriţ, viu colorat: *am trîntit ... în spinarea unui arlechin şui o largă purpură imperială.* CAR.; **2.** (fig.) om (politic) care îşi schimbă des opiniile, opţiunile. // n. (pl. **arlechine**) **1.** fiecare dintre extremităţile laterale, din faţă, ale unei scene; **2.** fiecare dintre reflectoarele din faţa scenei. [Din fr. *arlequin*, it. *arlecchino*].

arlechinádă, arlechinade f. **1.** farsă de arlechin; bufonerie; **2.** (fig.) faptă ridicolă: *arlechinadă politică.* [Din fr. *arléquinade*].

arlechinát, ~ţi, arlechinată, ~e a. (fig.) împestriţat: *stil arlechinat.* AL. [*Arlechin* + *-at*].

arm, ármuri n. (înv. şi reg.) **1.** partea de sus a piciorului unui animal, între genunchi şi pulpă; spată, but: *mănîncă din armu de dinapoi a iepei.* POP; **2.** (p.ext.) coapsă, şold: *ridică poalele, de se văd armurile.* POP; **3.** braţ. [Lat. *armus*].

armá, armez vb. **1.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) înarma: *v-armaţi de luptă, timpul e propice.* BOL.; **2.** (tr.) a manipula mecanismul de aprindere la o armă; **3.** (tr.) a realiza armătura unei construcţii, a unei galerii subterane etc. [Din fr. *armer*, lat. *armare*].

armádă, armade f. (înv.) flotă. [Din fr., sp. *armada*].

armamént, armamente n. totalitate a mijloacelor tehnice de luptă (de pe un vas, de la o subunitate etc.): *grăbesc la magazia de armament să număr cartuşele.* PETR. [Din fr. *armement*, lat. *armamentum*].

armán¹, armane n. (reg.) **1.** loc pe cîmp unde se adună şi se treieră recolta; arie¹: *le-am dat bani să secere şi să lucreze la arman.* SAD.; **2.** loc (împrejmuit) în apropierea casei; curte, ogradă: *ocolim armanul, ca să nu ne oprim caii dintr-o dată.* ST.; **3.** (în forma **armean**) rotocol produs de căderea unei picături pe suprafaţa apei: *fiecare strop de apă ... face cîte-un armean (cerc) împrejurul lui.* ISP; **4.** varietate a jocului de arşici (care se joacă pe o suprafaţă circulară); (şi: **armean, harman**). [Din turc. *harman*].

armán² a. şi m., f. v. **armean²**.

armáre, armări f. **1.** acţiunea de a (se) arma; **2.** îmbrăcare a cablurilor, a barelor etc. cu un înveliş metalic de protecţie; **3.** înarmare: *armarea maritimă a Angliei ia din ce în ce dimensiuni mai mari.* EM. [V. *arma*].

armáş, armaşi m. **1.** (înv. şi pop.) om înarmat (soldat sau paznic): *arme la armaşi, cai la călăraşi.* POP; **2.** (rar) luptător, viteaz: *e şi armaş de frunte.* AL.; **3.** (înv.) dregător domnesc cu atribuţii administrative şi judiciare: *o să-mi fac o pereche de case să le întreacă pe ale armaşului.* FIL.; *te-nalţ spre răsplătire la rangul de vel-armaş.* NEGR.; **4.** joc de copii, în care unul dintre jucători interpretează rolul domnului, altul al judecătorului şi altul al tîlharului; **5.** (reg. şi adj.) numele unui soi de vin de Cotnari. [*Armă* + *-aş*].

armát, ~ţi, armată, ~e a. **1.** înarmat: *şi cu braţul tău armat pasul soartei l-ai schimbat.* AL.; **2.** caracterizat, însoţit prin acţiuni militare: *conflict armat;* **3.** prevăzut cu armătură: *beton armat.* [V. *arma*].

armátă, armate f. **1.** corp de trupe organizate pentru război; (p. gener.) unitate militară; **corp de armată**, v. **corp**; **2.** totalitate a forţelor militare ale unui stat; oaste: *istovirea noastră economică ne-a oprit de-a avea o armată mai mare.* EM.; *armata este permanentă şi teritorială;* **3.** serviciu militar: *ia-mă, Gheorghe, şi pe mine, să fac armata cu tine.* POP; **4.** mare unitate militară constituită din mai multe corpuri de armată şi din unităţi de diferite arme; **5.** (fig.) mulţime, colectivitate: *armată de scheleturi, şirag de oseminte.* AL. [Din it. *armata*].

armatór, armatori m. persoană care echipează o navă; proprietar de nave. [Din fr. *armateur*, it. *armatore*].

armatúră, armaturi f. (muz.) totalitatea diezilor sau bemolilor puşi la cheie pentru a indica o tonalitate. [Din fr. *armature*, it. *armatura*].

ármă, arme f. **1.** unealtă care serveşte la atac sau la apărare, la vînătoare etc.; (p. restr.) puşcă: *codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium.* EM.; *arma pe umăr!;* **armă de foc**, unealtă de acest tip cu pulbere explozivă (ex.: puşcă, revolver, tun etc.): *arnăuţii se scula, armele de foc scotea.* POP; **armă albă**, unealtă de acest tip cu lamă de oţel (ex.: cuţit, baionetă etc.); **armă automată**, unealtă de acest tip de foc cu armare automată şi cu lovituri succesive; **a fi (pus) sub arme**, a face serviciul militar; **a depune armele**, a se declara învins; (fig.) a ceda; **frate de arme**, tovarăş de luptă; **a scoate arma**, v. **scoate**; **2.** categorie de trupe militare specializate: *artileria e armă grea.* SAD.; *armă de geniu;* **3.** (la pl.) carieră militară: *s-a dedicat armelor;* **4.** (la pl.) însemne heraldice; armoarii: *armele Franţei;* **5.** (înv.; la pl.) scrimă: *maestru de arme.* [Lat. *arma*, fr. *arme*].

armánít n. (reg.) treierat. [De la *arman*].

armărie, armării f. (înv. şi reg.) depozit de arme; arsenal: *am văzut ... arsenalul, adecă armăria, unde sînt tot feliul de arme.* KOG. [*Armă* + *-ărie*].

armásár, armăsari m. **1.** cal necastrat; (p. ext.) cal falnic, iute: *erau cei mai frumoşi armăsari din toată împărăţia.* ISP; **a face din ţînţar armăsar**, v. **ţînţar**; **2.** (reg.) cui (la protapul carului, al căruţei etc.); **3.** (reg.) cătuşă, armăsărel; (şi: (reg.) **harmăsar**). [Lat. (equus) *admissarius*].

armăsáraş, armăsăraşi m. diminutiv al lui armăsar; (rar) armăsărel, armăsăruş: *era neliniştit ca un harmăsăraş în primăvară.* SAD.; (şi: (reg.) **harmăsăraş**). [*Armăsar* + *-aş*].

armăsărél, armăsărei m. **1.** (rar) armăsăraş; **2.** (reg.) cui lung care prinde cătuşa carului de protap şi se prelungeşte pînă la pămînt, încît ţine jugul ridicat; armăsar. [*Armăsar* + *-el*].

armăsărésc ~şti, armăsăreáscă, ~eşti a. de armăsar, specific armăsarului: *tînărul o urmăreşte chiar şi înot, cu o frenezie ce are uneori ceva viguros şi harmăsăresc.* CĂL. (şi: (reg.) **harmăsăresc**). [*Armăsar* + *-esc*].

armăsăroáică, armăsăroaice f. (depr.) femeie voinică şi de moravuri uşoare: *fetele, nişte cotoşmane, nişte armăsăroaice.* M.CAR. [*Armăsar* + *-oaică*].

armăsărúş, armăsăruşi m. armăsăraş: *intră în curţile domneşti în săltăturile unui armăsăruş arăbesc, ager şi zglobiu.* OD. [*Armăsar* + *-uş*].

armăşél, armăşei m. (înv.) ostaş care făcea parte dintr-o unitate de artilerie comandată de marele armaş: *armăşeii cei sălbatici barbe stufoase avînd.* NEGR. [*Armaş* + *-el*].

armăşíe f. (înv.) **1.** funcţia de vel-armaş: *i-a dat buzduganul armăşiei de argint şi poleit.* NEGR.; **2.** instituţie condusă de vel-armaş: *uncheşule, te aşteaptă treburile armăşiei.* SAD. [*Armaş* + *-ie*].

armătúră, armături f. **1.** (înv.) totalitate a armelor unui soldat; armament: *să-mbrăcară ... cu toată armătura.* DOS.; **2.** (înv.) arsenal: *ofiţer cu armătura;* **3.** (rar) stemă; efigie: *armăturile Basarabiei;* **4.** ansamblul elementelor (metalice) de susţinere a unei construcţii; **5.** fiecare dintre conductoarele unui condensator electric; **6.** înveliş protector al unui cablu electric; **7.** (biol.) **armătură bucală**, totalitatea pieselor anatomice care alcătuiesc aparatul bucal la insecte şi la crustacee. [Din lat. *armatura*, fr. *armature*].

armeán¹ n. v. **arman¹**.

armeán², ~eni, armeană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Armeniei sau locuitorilor ei, referitor la Armenia sau la locuitorii acesteia: *sînt unii care-i bănuiesc o origine armeană sau ruteană.* CĂL. // f. limbă caucaziană vorbită în Armenia. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Armenia: *intră în dugheana unui armean.* CĂL. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Armenia; (şi: (pop.) **arman**). [Din sl. *arměninŭ*].

armeáncă, armence f. femeie (originară) din Armenia. [*Armean* + *-că*].

armenésc, ~şti, armeneáscă, ~eşti a. armean²: *ţară armenească; obicei armenesc;* **cuc armenesc**, v. **cuc**. // f. (reg.; artic.) un fel de horă (introdusă de armeni). [*Armean* + *-esc*].

armenéşte adv. ca armenii; în limba armeană. [*Armean* + *-eşte*].

ármie, armii f. (înv.) armată: *armia maghiară ţara a-nvălit.* BOL.; (fig.) *armii grele de furnici.* EM. [Din rus. *armija*].

armiláră, armilare a. **sferă armilară**, glob format din inele sau din cercuri, reprezentînd, în astronomia veche, cerul şi astrele. [Din fr. *armillaire*].

armínden, armindeni m. **1.** numele popular al zilei de 1 mai; **2.** (reg.) ramură de pom înverzită care se aşază la întîi mai în faţa casei: *şi-n ziua sfîntului Ilie i-a frînt armindenul în poartă.* GOGA. [Din sl. *Ieremině-dĭnĭ* „ziua sfîntului Ieremia"].

armistíţ n. v. **armistiţiu.**

armistíţie f. v. **armistiţiu.**

armistíţiu, armistiţii n. încetare (temporară) a luptelor printr-o înţelegere între părţile beligerante: *acordă amnestie insurgenţilor îndată ce ei s-ar declara gata de a propune supunerea lor şi a încheia un armistiţ de şase săptămîni.* EM.; *armistiţiul primului război mondial a fost încheiat la 11 noiembrie 1918;* (fig.) *amurgul aducea un ceas de armistiţiu pentru toate vietăţile pădurii.* SAD.; (şi: (înv.) **armistiţ, armistiţie**). [Din lat. *armistitium*, fr. *armistice*].

armînca f. v. **aromâncă.**

armoárii f. pl. (înv.) arme, semne simbolice adoptate ca emblemă de o familie nobilă, de o corporaţie, de un oraş etc.; blazon: *armoariile familiei mele poartă o cumpănă şi o spadă.* AL.; *armorii*

cusute pe colţuri de harşele. AL.; (şi: **armorii**). [Din fr. ***armoiries***].

armoniá, armoniez vb. (rar) **1.** (tr. şi refl.) a (se) pune în armonie; **2.** (intr.) a trăi în armonie. [De la ***armonie***].

armoniâbil, ~i, armoniabiliă, ~e a. (rar) armonizabil: *o seamă de puteri ai căror interese nu sînt armoniabile cu existenţa statului român.* EM. [***Armonie*** + ***-abil***].

armónic, ~ci, armonică, ~ce a. **1.** bazat pe armonie; armonios: *Eminescu are un stil armonic.* IBR.; **2.** (fig.) ale cărui părţi concură spre acelaşi scop, spre acelaşi efect: *un tot armonic.* // **f.** (fiz.) vibraţie care însoţeşte vibraţia fundamentală. [Din fr. ***harmonique,*** lat. ***harmonicus***].

armónică, armonici f. acordeon de dimensiuni mici, acţionat prin butoane; armonie[2]; **a (se) face armonică,** a se turti. [Din germ. (*Zieh*)***harmonika,*** it. ***armonica***].

armoníe[1] şi (înv.) **armónie, armonii** f. **1.** (înv.) încheietură, articulaţie desăvîrşită a părţilor unui întreg: *stricîndu-i toate armoniile trupului şi toate-ncheeturile îi arseră şi pieptul.* DOS.; **2.** îmbinare melodioasă a mai multor sunete: *să mă deprind întru armónia viersului ceresc a lor.* B.-DEL.; **armonie imitativă,** dispoziţie a cuvintelor astfel încît să imite sunete din lumea înconjurătoare (de ex.: *vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie.* EM.; *un tropot de copite, potop ropotitor.* AL.); **3.** (muz.) succesiune de acorduri: *în toată acea armonie de sunete se simţea perfect tehnica maestrului.* VLAH.; **4.** teoria muzicii care studiază acordurile; **5.** potrivire desăvîrşită a părţilor unui întreg: *totu-i vis şi armonie.* EM.; **armonie prestabilită,** v. **prestabilit**; **6.** unire, bună înţelegere: *a trăi în armonie;* (şi: (înv.) **harmonie**). [Din lat. ***harmonia,*** fr. ***harmonie***].

armónie[2], armonii f. (reg.) acordeon de dimensiuni reduse, acţionat cu butoane; armonică: *vine iarna, vine-acuşi, plîng copile pe la uşi din harmonii bocitoare.* BAC.; (şi: **harmonie**). [De la ***armonie***[1]].

armoniós, ~şi, armonioásă, ~e a. care are armonie; melodios: *revărsa în lume armonioase şoapte.* AL.; *preludările harmonioase ale acestui june poet.* OD.; (şi: (înv.) **harmonios**). [Din fr. ***harmonieux***].

armoníst, ~şti, armonistă, ~e m., f. **1.** persoană care cunoaşte armonia[1]; **2.** persoană care cîntă din armonică. [Din fr. ***harmoniste***].

armóniu, armonii n. instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga, care scoate sunete prin vibrarea unor lame metalice acţionate de un curent de aer. [Din fr. ***harmonium,*** germ. ***Harmonium***].

armonizá, armonizez vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a face să fie sau a deveni armonios; a (se) potrivi: *şi zise văilor să cînte, şi văile se ridicară cu voce de frunze şi de ape, cu şopate ce s-armonizară.* MACED.; **2.** (tr.) a compune acompaniamentul la o melodie. [Din fr. ***harmoniser***].

armonizábil, ~i, armonizabiliă, ~e a. care se poate potrivi, se poate armoniza cu ceva: *toate acestea sînt armonizabile cu instinctul de conservare al neamului românesc.* EM. [***Armoniza*** + ***-bil***].

armonizabilitáte f. (rar) însuşirea sau faptul de a fi armonizabil: *sînt condiţiile unei asemenea armonizabilităţi.* EM. [***Armonizabil*** + ***-itate***].

armonizáre, armonizări f. acţiunea de a (se) armoniza. [V. ***armoniza***].

armonizát, ~ţi, armonizată, ~e a. care are elementele în concordanţă, în armonie; bazat pe potrivirea elementelor. [V. ***armoniza***].

armoriál, ~i, armorială, ~e a. referitor la blazon, la emblemă. // n. (rar) colecţie de armoarii (ca mărturie a nobleţei). [Din fr. ***armorial***].

armórii f. pl. v. **armoarii.**

armurár, armurari m. (pop.) **1.** boală a vitelor care provoacă infecţia armurilor; armurare; **2.** plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze mari, lucioase, şi cu flori purpurii, cu care se tratează această boală (*Carduus marianus*). [De la ***arm***].

armuráre f. (pop.) armurar. [Lat. ***armoralis***].

armúră, armuri f. **1.** îmbrăcăminte metalică pentru protecţia războinicilor din antichitate şi evul mediu: *este el cum îl arată sabia lui şi armura?* AL.; **2.** (muz.) totalitatea semnelor de alteraţie de la începutul unui portativ. [Din fr. ***armure***].

armurărésc, ~şti, armurăreáscă, ~eşti a. (rar) care ţine de armură, referitor la armură: *în costum militar, lîngă piese armurăreşti risipite pe jos ..., are o expresie plină de umor latin.* CĂL. [***Armură*** + ***-esc***].

armurărie, armurării f. (rar) atelier sau magazin de arme. [Din fr. ***armurerie***].

armuriér, armurieri m. persoană care fabrică, repară sau vinde arme: *Constantin lua de nevastă ... fata unui armurier german.* CĂL. [Din fr. ***armurier***].

arnáút, arnăuţi m. **1.** albanez: *Vasile Lupu era de neam arnăut;* **2.** (**arnăut domnesc**) mercenar (albanez) angajat de domnii fanarioţi în garda domnească: *în zadar umblau străji de arnăuţi şi de seimeni.* NEGR.; **3.** slugă boierească înarmată care asigura paza personală a stăpînului (îndeplinind adesea şi serviciul de lacheu): *un arnăut îmbrăcat numai în fir.* FIL.; **4.** poteraş: *arnăuţii se izbea, armele de foc scotea şi-n Codrean le slobozea.* POP. // **a. grîu arnăut,** (şi subst.) soi de grîu de primăvară, cu boabele mari, de culoare galbenă-deschisă: *tot de grîu mărunt şi de arnăut.* POP. [Din turc. ***arnavud***].

arnăuţésc, ~şti, arnăuţeáscă, ~eşti a. de arnăut, referitor la arnăuţi: *unul ... purta un costum arnăuţesc.* NEGR.; *cei doi lachei în haine arnăuţeşti albe, găietănate.* PETR. // **f.** (artic.) dans popular introdus în epoca fanariotă de arnăuţii domneşti. [***Arnăut*** + ***-esc***].

arnăuţéşte adv. ca arnăuţii, în felul arnăuţilor: *Moisescu, costumat arnăuţeşte şi purtînd ochelari pe nas.* AL. [***Arnăut*** + ***-eşte***].

arnăuţíme f. **1.** mulţime de arnăuţi: *instalaţi acolo cu arnăuţimea lor.* GHICA; **2.** corp militar alcătuit din arnăuţi: *arnăuţimea curţii domneşti.* [***Arnăut*** + ***-ime***].

arnéu, arneie n. (reg.) acoperiş la car sau la căruţă, făcut din cercuri de lemn acoperit cu rogojini sau pînză groasă; coviltir. [Din magh. ***ernyë***].

arnícă f. plantă erbacee medicinală, cu flori galbene-portocalii, a cărei tinctură este întrebuinţată pentru vindecarea rănilor (*Arnica montana*). [Din lat. ***arnica,*** germ. ***Arnika***].

arníci n. fire de bumbac răsucite şi vopsite, cu care se cos ornamente pe cămăşi, pe ştergare etc.: *dar tu, măi ţigane, ce cauţi aici în cămeşă cusută cu-arnici?* B.-DEL. [Cf. sb. ***jarenica***].

arogá, aróg vb. (tr.) a-şi atribui, fără temei, o calitate sau un drept: *şi-a arogat dreptul de-a indica persoanele ce sînt a se trimite cu misiuni în străinătate.* EM. [Din fr. ***s'arroger,*** lat. ***arrogare***].

arogánt, ~ţi, arogantă, ~e a. care se consideră mai presus de ceilalţi; înfumurat: *avea nevoie de o dramă ca să devină patetică şi arogantă.* CĂL. // adv. obraznic: *se poartă arogant.* [Din fr. ***arrogant,*** lat. ***arrogans, -ntis***].

arogánţă f. purtare sfidătoare, trufie, înfumurare, obrăznicie. [Din fr. ***arrogance,*** lat. ***arrogantia***].

aróld m. v. **erold.**

aróm n. v. **aromă.**

aromă vb. v. **aromi.**

aromát[1], aromate n. substanţă (vegetală) cu miros plăcut şi puternic (ca balsamul, tămîia, scorţişoara), întrebuinţată ca parfum, medicament sau condiment; mirodenie: *îmbla drumurile ..., împlînd văzduhul de mirodeniile aromatelor ş-a mosculuí, ce să ungea şi purta cu sine.* DOS.; *cu apărătoarea de cozi de păun, ea a făcut vînt spre căţuia cu cărbuni în care ardeau aromate.* SAD. [Din sl. ***aromatŭ,*** gr. mod. ***ároma, arómatis,*** fr. ***aromate***].

aromát[2], ~ţi, aromată, ~e a. care are aromă: *îşi prepară o cafea aromată şi se culcă.* BAC. [***Aromă*** + ***-at***].

aromáte f. pl. (tehn.; chim.) substanţe aromatice: *cisternă pentru aromate.* [Din germ. ***Aromaten***].

aromátic, ~ci, aromatică, ~ce a. **1.** care are sau răspîndeşte aromă: *gazda mă servi la cafea cu ţigări egiptene, dulci şi aromatice.* GHEŢIE; *plantă, băutură aromatică;* **scoarţă aromatică,** v. **scoarţă**; **2.** (chim.) care are în moleculă un ciclu de 6 atomi cu o structură specifică: *hidrocarbură aromatică.* [Din fr. ***aromatique,*** lat. ***aromaticus,*** germ. ***aromatisch***].

aromatiză, aromatizez vb. (tr.) **1.** a parfuma cu aromate; **2.** (chim.) a obţine (prin diverse procedee) o hidrocarbură aromatică. [Din fr. ***aromatiser,*** lat. ***aromatisare***].

aromatizáre, aromatizări f. **1.** acţiunea de a aromatiza; **2.** (chim.) transformare a unei hidrocarburi parafinice într-o hidrocarbură aromatică. [V. ***aromatiza***].

arómă, arome f. miros plăcut, parfum al anumitor substanţe (comestibile): *aroma îmbătătoare a unei cafele turceşti.* EM.; *aroma vaniliei;* (fig.) *Goethe se impregnase de aromele magiei.* BL.; (şi: (înv.) **arom**). [Din fr. ***arôme,*** lat. ***aroma***].

aromán, ~i, aromână, ~e a. care aparţine, care este caracteristic populaţiei româneşti din sudul Dunării ce vorbeşte un dialect distinct; referitor la această populaţie: *peste tot îşi notează cu mare hărnicie cuvinte aromâne.* CĂL. // m., f. persoană care face parte din populaţia românească din sudul Peninsulei Balcanice. // f. dialect al limbii române vorbit de această populaţie. [De la ***armân*** (<lat. ***romanus***)].

arománcă, aromânce f. femeie care face parte din populaţia aromână: *zărise o mare cavalcadă de aromânce.* CĂL.; (şi: **armîncă**). [***Aromân*** + ***-că***].

aromânésc, ~şti, aromâneáscă, ~eşti a. care aparţine aromânilor sau dialectului lor, referitor la aromâni. [***Aromân*** + ***-esc***].

aromânéşte adv. **1.** ca aromânii; **2.** în dialectul aromân. [***Aromân*** + ***-eşte***].

aromânísm, aromânisme n. element (cuvînt, formă etc.) specific dialectului aromân: *aromânisme, ardelenisme, cuvinte din toate unghiurile ţării sînt armonizate în aceeaşi ţesătură.* CĂL. [***Aromân*** + ***-ism***].

aromeálă, aromeli f. stare de somnolenţă; piroteală: *fiorul ... l-a trezit din aromeală.* CAR. [***Aromi*** + ***-eală***].

aromí, aromesc vb. 1. (tr.) a ameţi prin miros îmbătător: *florile m-au aromit şi somn greu am adormit.* POP.; **2.** (intr.) a adormi uşor, a aţipi: *voinic aromea, frîul că slăbea.* POP; **3.** (fig.; tr.) a potoli, a linişti: *te plîng, o scump părinte, cu lacrămile-acuma durerea-mi aromez.* ALEX.; (şi: **aroma**). [Cf. ***aromă***].

aromíre, aromiri f. **1.** acţiunea de a aromi; dormitare, aţipire: *în simpla aromire viaţa fenomenală e indicată de greierul din sobă sau din grindă, de orologiu.* CĂL.; **2.** (fig.) potolire, liniştire. [V. ***aromi***].

aromít, ~ţi, aromită, ~e a. **1.** parfumat, înmiresmat; **2.** aţipit: *cuprins ca de un farmec dinaintea acelei zîne aromite.* OD. [V. ***aromi***].

aromitór, ~i, aromitoáre a. **1.** care răspîndeşte un miros plăcut: *ziua de sfîrşit de primăvară era lină, cu adieri aromitoare de fineţuri.* SAD.; **2.** care îmbie la somn, care adoarme. [***Aromi*** + ***-tor***].

arondá, arondez vb. (tr.) **1.** a împărţi un teritoriu, o suprafaţă, pentru administrare; **2.** a repartiza la un anumit centru (de administrare, de distribuţie etc.). [Din fr. ***arrondir***].

arondáre, arondări f. acţiunea de a aronda. [V. ***aronda***].

arondismént, arondismente a. circumscripţie administrativă a departamentelor şi a marilor oraşe din Franţa: *Parisul are 20 de arondismente.* [Din fr. ***arrondissement***].

arpacáş n. produs alimentar obţinut prin decorticarea boabelor de grîu, de orz sau de mei; (şi: (reg.) **harpacaş**). [Din magh. ***árpakása***].

arpacícă f. v. **arpagic.**

arpagíc n. **1.** ceapă mică, obținută din sămînță, care, răsădită, produce ceapa pentru consum; **2.** plantă erbacee din familia erbaceelor, cu flori purpurii, care are bulbi mici (ca de ceapă) ce pot fi folosiți la gătit (*Allium Schoenoprasum*); (și: (reg.) **arpacică**). [Din turc. ***arpacik,*** bulg. ***arpagik***].

arpagón m. v. **harpagon.**

árpă f. v. **harpă.**

arpégiu, arpegii n. (muz.) acord melodic care constă din înlănțuirea treptelor principale dintr-o gamă: *acorduri, arpegii, armonii ... orice-au voit din mine au făcut.* BAC. [Din it. ***arpeggio***].

arpentáj n. tehnica măsurării pe teren a parcelelor cadastrale. [Din fr. ***arpentage***].

arpentór, arpentori m. tehnician care se ocupă cu arpentajul. [Din fr. ***arpenteur***].

ars, ~și, arsă, ~e a. **1.** mistuit, nimicit de foc: *e liniște pe dealuri ca-ntr-o mănăstire arsă.* COȘB.; *casă arsă;* **2.** expus acțiunii focului cu un anumit scop: *cărămidă arsă;* **3.** stricat, înnegrit de foc; afumat: *bucatele ... arse și sleite.* CR.; **4.** fript, rănit prin acțiunea focului sau a unui obiect încins; care prezintă o arsură; **a sări (ca) ars,** a reacționa repede, din cauza surprinderii sau a spaimei: *nurorile atunci sar ca arse în picioare.* CR.; **5.** bronzat, pîrlit: *față arsă;* **6.** decolorat de soare sau de vînt: *un păr ars de soare ... îi făcea umbră frunții și ochilor.* SAD.; **7.** (adesea fig.) uscat, pîrjolit (de soare, de secetă): *se auzea numai susurul frunzelor arse pe care vîntul le purta în vîrtej spre culmea dîmbului.* SAD.; *cîmp cu plante arse;* **8.** (fig.) arzător, fierbinte; **a-i trece** (sau **a-i da**) **un fier ars prin inimă,** a simți (dintr-o dată) o mare tulburare sufletească: *fata, cum văzu furca, îi trecu un fier ars prin inimă.* ISP.; **9.** (fig.) corupt, stricat: *suflînd din gură boala vieții ce-ați urmat-o și arși pîn-în rărunchi.* EM.; **10.** (fig.) nenorocit, dezolat: *pe noi să ne lași, tocmai acum, străini, cu inima arsă și fără nici un sprijin.* CR. [V. ***arde***].

ársă, arse f. (înv.; rar) creștere, înălțare (a intensității unui sunet): *prepoziținea accentului în parenteză nu mai e acela a unei teze față cu o arsă.* EM.; *e proporțiunea lărgită dintre arsea și tezea propusăciunei simple.* EM.; (și: **arse**). [Din germ. ***Arsis***].

arsătúră f. (înv.) arsură, ardere: *nu s-a îndurat nimeni să vie a mă scuti de arsătura de toate zilele.* ISP.; *arsătură de soare.* [***Ars*** + ***-ătură***].

ársе f. v. **arsă.**

arsén n. arsenic: *toate metalele ar fi compuse în diferite proporții din arsen, mercur și sulf.* BL.; **trioxid de arsen,** pulbere albă foarte toxică; șoricioaică. [Din germ. ***Arsen***].

arsenál, arsenale n. **1.** întreprindere în care se fabrică, se repară sau se depozitează arme și muniții: *armurile fură trase din arsenal la lumină.* SAD.; *arsenalul armatei;* **2.** (și fig.) totalitatea mijloacelor de luptă; **3.** (fig.) totalitatea mijloacelor de care se servește cineva într-o acțiune, într-o profesie: *mașina guvernamentală dispuse de un arsenal din cele mai complete și mai perfecționate pentru a încătușa voința alegătorului.* EM.; *arsenalul cercetătorului.* [Din fr. ***arsenal,*** germ. ***Arsenal***].

arseniát, arseniate n. sare a acidului arsenic. [Din fr. ***arséniate***].

arsénic n. **1.** metaloid de culoare cenușie din a cărui pulbere se prepară substanțe otrăvitoare contra dăunătorilor; arsen; **2. acid arsenic,** acid rezultat din combinarea arsenului cu acid azotic concentrat. [Din fr. ***arsenic,*** lat. ***arsenicum***].

arsenicál, ~i, arsenicală, ~e a. de arsenic, care conține arsenic: *avu neplăcerea de a asista la o explozie grozavă arsenicală.* CĂL. [Din fr. ***arsenical***].

arsenícă, arsenici f. (reg.) plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu flori roșii, rar albe, cultivată prin grădini, ca plantă decorativă (*Lychnis chalcedonica*). [Et. nec.].

arseniós, ~și, arsenioásă, ~e a. acid **arsenios,** acid al arsenicului, stabil numai în soluții apoase: *otrava numită „șoricioaică" este un acid arsenios.* [Din fr. ***arsénieux***].

arsenít, arseniți m. sare a acidului arsenios. [Din fr. ***arsénite***].

arseniúră, arseniuri f. combinație a arsenului cu un metal. [Din fr. ***arséniure***].

arsúră, arsuri f. **1.** faptul de a arde, de a dogori; arșiță: *nici un pic de adiere nu astîmpăra arsura.* DELAVR.; **2.** rană produsă de foc, de căldură, de un agent chimic etc.; senzație dureroasă, usturătoare pricinuită de aceasta: *cînd l-a ajuns arsura la os, a sărit.* CR.; **3.** senzație de sete, de usturime cauzată de boală: *dă-mi o pară din copacul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului.* NEGR.; (fig.) *unde-i văz ochii ca mura mă apucă-n piept arsura.* POP.; *arsură la inimă;* **4.** loc unde a ars o pădure. [Lat. ***arsura***].

arșáu, arșeie n. (reg.) hîrleț; cazma. [Din magh. ***ásó***].

arșíc, arșice sau (rar) **arșici** n. **1.** os al articulației genunchiului la miei și la capre; (p. ext.) *are picioare cu arșici ca de leu.* CĂL.; **2.** (la pl.) joc de copii în care se folosesc asemenea oase: *el și un pui de țigan se jucau în arșice.* CĂL. [Din turc. ***aşik*** „oscior"].

arșicár, arșicari m. persoană pasionată de jocul cu arșice. [***Arșic*** + ***-ar***].

arșín, arșini m. veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 0,711 m. [Din rus. ***arșin***].

arșínic, arșinici m. arsenică. [Et. nec.].

árșiță și (pop.) **arșíță, arșițe** f. **1.** căldură mare a soarelui (în zilele de vară): *norul de arșița și zăduful zilii i-au umbrit.* ANTIM; *arșița cea dogoritoare a zilei.* EM.; **2.** (pop.; adesea fig.) senzație de căldură (și de sete) la omul bolnav; febră, temperatură: *ce să aibă? ia, arșiță, că te dogorești la el.* C.; (fig.) *s-a pus să-și stîngă arșița pe care o avea în el.* SAD.; **3.** (reg.) coastă de deal expusă soarelui. [Lat. (*calor*) ***arsicia*** „care arde"].

ártă, arte f. **1.** formă a activității umane manifestate în realizarea de structuri expresive generatoare de emoții specifice complexe: *arta este o viziune paralelă a lumii, mijlocită de niște spirite excepționale.* GHEȚIE; **2.** fiecare dintre aspectele acestei activități, distincte prin materialul și maniera de realizare a imaginilor artistice: *arta literară; arta sculpturală;* **3.** formă, latură a conștiinței care oglindește realitatea în imagini artistice; **artă pentru artă,** formulă care exprimă teza autonomiei absolute a acestei forme: *să zicem că un artist face artă pentru artă.* IBR.; **4.** mod de a executa ceva după anumite reguli: *artă militară; artă dramatică;* **5.** manieră de exprimare a unui artist: *nu poate să nu observe înrudirea artei lui Creangă cu aceea a lui Caragiale.* CĂL.; **6.** valoare artistică; realizare artistică, frumusețe: *nici anecdotele, deși înveselitoare, n-au artă și fac abuz de vorbe.* CĂL.; **7.** (p. ext.) măiestrie, dibăcie; îndemînare: *arta de a traduce.* MAIOR.; *ceea ce izbește plăcut ochiul, de la început, este arta picturală.* CĂL.; **8.** totalitate a operelor realizate de activitatea omenească orientată spre producerea unor valori estetice: *putem să nu cugetăm artea ca mijloc pentru înnobilarea firei omenești?* EM.; **arte plastice,** v. **plastic**[1]; **arte frumoase,** poezia, muzica (pictura, sculptura, arhitectura); **arte liberale,** v. **liberal**; **arte mecanice,** profesii, ocupații care țin de latura materială, precum meseriile; **artă culinară,** pricepere în pregătirea mîncărurilor: *a învățat arta culinară de la tată-său.* CAR.; **de amorul artei,** în mod dezinteresat; (și: (înv.) **arte**). [Din fr. ***art,*** lat. ***ars, artis***].

árte f. v. **artă.**

artefáct, artefacte n. fenomen artificial apărut în timpul unor observații sau al unor experiențe: *dialectica hegeliană devine astfel echivalentul unui artefact, pe care lucrurile, prin firea lor, îl elimină de la sine.* BL. [Din fr., engl. ***artefact***].

artél, arteluri n. (înv.) formă sovietică de colectivizare (în agricultură). [Din rus. ***artel***].

artélnic, artelnici m. (înv.) soldat care primea și distribuia hrana într-o subunitate; (p.ext.) *rîndaș și artelnic la ospiciul Pantelimon.* CĂL. [Din rus. ***arteliščik***].

artemídic, ~ci, artemidică, ~ce a. (rar) care ține de vînătoare, referitor la vînătoare: *urmează animalele artemidice, bourul, cerbul, ciuta.* CĂL. [De la ***Artemis*** n. pr.].

artéră, artere f. **1.** vas sangvin prin care sîngele circulă de la inimă la organe și țesuturi: *caldul sînge prin artere năvălește întețit.* MACED.; **2.** cale importantă de comunicație și de circulație: *m-am apucat să cutreier orașul, străbătîndu-i arterele centrale.* GHEȚIE; **3.** conductă, linie electrică principală. [Din fr. ***artère***].

arteriál, ~i, arterială, ~e a. referitor la arteră, care ține de artere: *sîngele arterial, mai deschis, a putut să fie observat ca atare.* BL. [Din fr. ***artériel***].

arteriografíe, arteriografii f. radiografie a arterelor (făcută cu ajutorul unei substanțe de contrast). [Din fr. ***artériographie***].

arteriólă, arteriole f. ramificație subțire a arterelor. [Din fr. ***artériole***].

arteriopatíe, arteriopatii f. (med.) afecțiune a pereților arteriali. [Din fr. ***artériopathie***].

arterioscleróză, arterioscleroze f. boală caracterizată prin îngroșarea și pierderea elasticității pereților arterelor. [Din fr. ***artériosclérose***].

arterítă, arterite f. boală care constă în inflamația unei artere. [Din fr. ***artérite***].

artezián, ~eni, arteziană, ~ene a. **izvor** (sau **puț**) **artezian,** izvor (sau puț) din care apa țîșnește cu presiune; **fîntînă arteziană,** (și subst. f.) fîntînă decorativă care aruncă apa în sus cu putere: *izbucnesc ca fîntînile arteziene.* CĂL.; *oare n-ar fi bine să închidem arteziana?* GHEȚIE; (adv.) *alte specii virtuale, cari țîșnesc artezian.* BL. [Din fr. ***artésien***].

artíc, artice n. (înv.; reg.) plîngere, jalbă: *deschizînd calea împăratului ... ieu articele ce sînt de jalobă la împărăție.* UR. [Din lat. ***articulus***].

artícol, articole n. **1.** subdiviziune a unei legi sau a unui tratat (marcată prin număr de ordine): *discuția ... asupra articolului 7 se va începe abia sîmbătă.* EM.; **2.** expunere scrisă, într-o publicație periodică, pe o anumită temă: *am încheiat articolul trecut cu cuvintele lui Mahomet II.* EM.; *nepublicarea acestui articol foarte m-ar deranja.* MAT.; *articol de ziar;* **articol de fond,** secțiune principală a unei publicații periodice; **3.** diviziune dintr-un buget sau plan financiar; **4.** obiect de comerț; marfă: *cîștigul comerciantului la cumpărătura unui articol industrial.* EM.; *articole de lux, de modă;* **5.** (gram.) parte de vorbire flexibilă care se alătură unui substantiv (sau unui echivalent al lui) pentru a individualiza obiectul desemnat de acesta: *alt fenomen este lipsa articolului la singular.* IBR.; *articol hotărît; cu ajutorul articolului se substantivează unele adjective, pronume și adverbe;* (și: (înv.) **articul**). [Din lat. ***articulus,*** fr. ***article***].

articoláș, articolașe n. **1.** diminutiv al lui articol: *vor fi niște articolașe cu caracter amestecat.* MAT.; *nu avea nici o îndoială că articolașul e consecința directă a convorbirii ce o purtase.* GHEȚIE; **2.** (depr.) articol (dintr-un ziar sau dintr-o revistă) lipsit de valoare. [***Articol*** + ***-aș***].

artícul n. v. **articol.**

articulá, articulez vb. **1.** (tr.) a rosti un sunet sau un cuvînt: *de-abia putu articula cîteva cuvinte de mulțumire și admirație.* REBR.; **2.** (tr.) a adăuga articolul unui substantiv sau unui echivalent al lui: *a articula adjectivele cînd precedă substantivele determinate;* (absol.) *articulăm cînd scriem, pentru că scriem limba veche.* IBR.; **3.** (refl.) a se lega prin articulații: *mîna se articulează la umăr;* **4.** (tr.) a alcătui, a forma, a închega: *filosoful își articulează problematica în legătură cu un tot.* BL.; (refl. pas.) *o teorie se articulează în vederea unei explicații.* BL. [Din fr. ***articuler,*** lat. ***articulare***].

articulár, ~i, articulară, ~e a. referitor la articulațiile corpului: *reumatism articular.* [Din fr. ***articulaire,*** lat. ***articularis***].

articuláre, articulări f. **1.** acțiunea de a (se) articula; **2.** rostire cu ajutorul organelor vorbirii:

mişcările îi sînt nesigure, ca şi articularea vorbelor. CAR.; **3.** adăugare a unui articol: *articularea adjectivului antepus substantivului determinat.* [V. ***articula***].

articulát, ~ţi, articulată, ~e a. **1.** rostit, pronunţat: *sunete articulate;* **2.** (gram.) însoţit de articol: *substantiv articulat;* (adv.) *nimeni nu vorbeşte articulat.* IBR.; **3.** prevăzut cu articulaţii: *insectele au corpul articulat.* // n. (la pl.) artropode (de ex.: insecte, arahnide etc.). [V. ***articula***].

articulatóriu, ~ii, articulatorie, ~ii a. referitor la articulaţie. [Din fr. ***articulatoire***].

articuláţie, articulaţii f. **1.** (anat.) legătură între oase; încheietura oaselor: *articulaţia mîinii;* (p. ext.) *nimeni nu gîndeşte nici pe scheme silogistice lucide, deşi aceste scheme redau într-un fel articulaţia intrinsecă a gîndirii.* BL.; **2.** legătură mobilă a segmentelor la artropode; **3.** rostire, pronunţare a sunetelor, a cuvintelor; **bază de articulaţie,** mod de pronunţare a sunetelor specific fiecărei limbi; **4.** (tehn.) legătură elastică între corpuri; (şi: (înv.) **articulaţiune**). [Din fr. ***articulation,*** lat. ***articulatio, -onis***].

articulaţiúne f. v. articulaţie.

artificiál, ~i, artificială, ~e a. **1.** produs de om: *pe-o movilă-artificială e pagoda argintată.* MACED.; *flori artificiale;* (adv.) *un tip al d-lui Brătescu se explică prin mediul artificial omenesc.* IBR.; **2.** (şi adv.) realizat după criterii subiective, nefireşti; arbitrar; artificios: *trăiesc din o scumpire artificială a mijloacelor de trai.* EM.; *analiză, clasificare artificială;* **3.** nesincer, prefăcut: *zîmbet artificial.* [Din fr. ***artificiel,*** lat. ***artificialis***].

artificialísm n. caracter artificial; lipsă de naturaleţe, de firesc: *ce asemănare poate fi între acest poet prin excelenţă al pămîntului nostru şi între imitatorii artificialismului parizian?* IBR. [***Artificial*** + ***-ism***].

artificialitáte f. însuşirea, calitatea de a fi artificial; artificialism: *ţăranul a fost tratat ca o parte din natură, a fost o consolare de artificialitatea vieţii de oraş.* IBR. [***Artificial*** + ***-itate***].

artificializá, artificializez vb. (rar; tr. şi refl.) a face sau a deveni artificial: *este de un prost gust evident, în acea antropomorfie totală artificializînd lumea vegetalelor.* CĂL. [***Artificial*** + ***-iza***].

artificializáre, artificializări f. (rar) acţiunea de a (se) artificializa. [V. ***artificializa***].

artificializát, ~ţi, artificializată, ~e a. (rar) care a devenit artificial, nenatural: *a trăit într-o societate internaţională pestriţă, cu suflet complicat şi artificializat.* CĂL. [V. ***artificializa***].

artificiér, artificieri m. specialist (militar) în manipularea şi folosirea explozibililor. [Din fr. ***artificier***].

artificiós, ~şi, artificioásă, ~e a. lipsit de naturaleţe; artificial: *povestirea, deşi curentă, e silnic artificioasă şi de un simbolism chinuit.* CĂL.; (subst. n.) *Goethe repudia artificiosul şi mortificarea.* BL. [Din lat. ***artificiosus***].

artifíciu, artificii n. **1.** procedeu ingenios de a împodobi sau de a modifica realitatea; podoabă (inutilă): *intriga ni se pare numai un artificiu.* IBR.; *artificiul argumentării;* **2.** (mat.) **artificiu de calcul,** procedeu de rezolvare a unei probleme pe o cale mai scurtă, ingenioasă; **3.** (rar) mijloc meşteşugit de a ademeni sau de a înşela pe cineva; viclenie, înşelăciune; **4.** (la pl.) amestec de substanţe chimice şi carburanţi care, prin aprindere, produc efecte de lumină şi culori, fiind folosite ca mijloc de semnalizare, ca divertisment etc.: *el, atunci, pentru întâia dată, văzuse artifiţii.* IBR.; *joc de artificii;* (fig.) *făcea metafore în serie într-un fericit joc de artificii.* CĂL.; **5.** sîrmă scurtă, acoperită pe jumătate cu un preparat chimic inflamabil, care, aprins, aruncă mici scîntei; (şi: (înv.) **artifiţ, artifiţiu, artifiţie**). [Din fr. ***artifice,*** lat. ***artificium***].

artifíţ n. v. artificiu.

artifíţie f. v. artificiu.

artifíţiu n. v. artificiu.

artilérie, artilerii f. **1.** ansamblu de arme de foc care aruncă proiectile grele la distanţă mare: *desele puşcăriri ale artileriei.* BĂLC.; *au decis ca noi ... să fim vărsaţi la artileria antiaeriană.* GHEŢIE; **2.** unitate militară dotată cu astfel de arme. [Din fr. ***artillerie,*** germ. ***Artillerie***].

artileríst, artilerişti m. militar dintr-o unitate de artilerie: *artileriştii prusieni zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip.* NEGR. [Din germ. ***Artillerist,*** rus. ***artillerist***].

artimón, artimoane n. catargul din spate al unei corăbii. [Din fr. ***artimon***].

artiodactíl, artiodactile n. (la pl.) ordin de mamifere erbivore, avînd la fiecare picior un număr egal de degete; paricopitate; (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***artiodactyles***].

artíst, ~şti, artistă, ~e m., f. **1.** persoană care lucrează cu artă, cu măiestrie: *e un artist în meseria lui;* **2.** persoană care lucrează într-un domeniu al artei: *munca de artist e crudă şi e trist-a ei răsplată.* VLAH.; **artist plastic,** v. **plastic; 3.** actor: *pune note artiştilor cu un dogmatism de cronicar bătrîn.* CĂL.; *jocul artiştilor a fost bun.* // a. înclinat spre artă; artistic: *naţionalismul aşa cum poate să apară într-un suflet conservator şi artist, mai mult impresionabil decît cugetător şi logic.* IBR. [Din fr. ***artiste,*** lat. ***artista***].

artístic, ~ci, artistică, ~ce a. **1.** referitor la artă, care aparţine artei: *în epoca clasicismului, s-a produs, cît priveşte preţuirea activităţii artistice, un reviriment.* BL.; **proprietate artistică,** v. **proprietate; 2.** (adesea adv.) cu artă, cu talent: *dansează artistic.* [Din fr. ***artistique***].

artistíme f. (rar) mulţime de artişti (de teatru), totalitatea artiştilor: *artistimea (actorimea) femeiască, în genere mai înruditâ cu inspiraţiunea decît cu reflesiunea, va ieşi totdeauna în forma asta dezvoltată.* EM. [***Artist*** + ***-ime***].

artisticéşte adv. (rar) din punct de vedere artistic: *interesant, artisticeşte, este că eroul semnalizează însuşi această infirmitate.* CĂL. [***Artistic*** + ***-eşte***].

artizán, artizani m. persoană care execută obiecte de artizanat; meşteşugar. [Din fr. ***artisan***].

artizanál, ~i, artizanală, ~e a. de artizanat; referitor la artizani sau la artizanat. [Din fr. ***artisanal***].

artizanát, artizanate n. **1.** meşteşug (tradiţional) practicat cu artă; produse lucrate artistic de către meşteşugari; **2.** magazin în care se vînd asemenea produse. [Din fr. ***artisanat***].

artizaníe f. (neobişnuit) teorie a artei: *neci o altă arte nu are o trebuinţă mai adîncă şi mai urgentă d-a întemeia o adevărată artizanie (Künstlertum) prin o arhitectonică.* EM. [***Artizan*** + ***-ie***].

artofór n. vas în care se păstrează artosul. [Din gr. mod. ***artóforos***].

ártos, artose n. pîine dusă la biserică spre a fi sfinţită şi folosită la împărtăşanie: *din mîna popei ... n-a luat ... nici prescură, nici artos.* DELAVR. [Din gr. mod. ***ártos***].

artralgíe, artralgii f. (med.) durere a articulaţiilor. [Din fr. ***arthralgie***].

artrítă, artrite f. (med.) proces inflamator al articulaţiilor. [Din fr. ***arthrite,*** lat. ***arthritis***].

artrític, ~ci, artritică, ~ce a. produs, cauzat de artrită: *dureri artritice.* // m., f. bolnav de artrită. [Din fr. ***arthritique,*** lat. ***arthriticus***].

artritísm n. stare maladivă provocată de afecţiuni ale articulaţiilor. [Din fr. ***arthritisme***].

artrografíe, artrografii f. (med.) radiografie a unei articulaţii. [Din fr. ***arthrographie***].

artropatíe, artropatii f. (med.) afecţiune a articulaţiilor. [Din fr. ***arthropathie***].

artropód, artropode n. (la pl.) încrengătură de animale nevertebrate cu schelet extern chitinos, cu corpul şi membrele formate din segmente articulate; (şi la sg.) animal din această încrengătură (de ex.: racul, furnica, păianjenul). [Din fr. ***arthropodes***].

artróză, artroze f. (med.) boală somatică cronică a articulaţiilor. [Din fr. ***arthrose***].

arţág, arţaguri n. (pop.) **1.** pornire spre ceartă, gust de sfadă: *nu cumva ostaşul acela să aibă harţag.* CR.; **2.** fire capricioasă, irascibilă; toană: *arţagul îşi găseşte pîrţagul.* PANN; (şi: (reg.) **harţag**). [Din magh. ***harcag*** „încăierare"].

arţár, arţari m. **1.** arbore cu lemnul alb şi rezistent, înrudit cu paltinul, şi întrebuinţat în tîmplărie (*Acer platanoides*): *apucă sabia pe care am spînzurat-o în arţar.* SAD.; **2.** (reg.) jug la războiul de ţesut din lemnul acestui arbore. [Lat. ***arciarium*** (<***acer***)].

arţăgós, ~şi, arţăgoásă, ~e a. **1.** pornit pe ceartă; certăreţ: *să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic, ... iar nu pe cel mai hărţăgos.* EM.; *la luptă harţăgoşi.* POP.; **2.** care caracterizează omul pus pe ceartă, specific omului certăreţ: *fire arţăgoasă şi el, fu osîndit ... la 15 zile închisoare corecţională.* CĂL.; (şi: (reg.) **hărţăgos, harţăgos**). [***Arţag*** + ***-os***].

arţăráş, arţăraşi m. (pop.) diminutiv al lui arţar: *frunză verde arţăraş, ia ascultă flăcăiaş.* POP [***Arţar*** + ***-aş***].

aruncă, arúnc vb. **1.** (tr.) a face ca ceva să ajungă la distanţă (printr-o mişcare violentă); a azvîrli: *puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus.* EM.; *a arunca piatra;* (fig.) *i se arunca în faţă că altădată avusese o atitudine contrară.* CĂL.; **a arunca ceva în aer,** a distruge cu ajutorul unui exploziv; **a(-şi) arunca ochii** (sau **un ochi, o căutătură, o privire**), a privi repede, în treacăt; a examina, a cerceta sumar: *cînd îşi aruncă ochii spre poartă, ce să vadă!* CR.; *tînărul aruncă o privire spre ceasul public de la capătul străzii.* GHEŢIE; **a arunca o ochire,** a examina, a cerceta sumar: *să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei naţii.* BĂLC.; **a arunca o vorbă** (sau **un cuvînt**), a spune ceva în treacăt: *un cuvînt aruncat la vreme pregăteşte ochiul pentru un tablou.* CĂL.; **a arunca banii pe fereastră,** v. **fereastră; a arunca peste bord,** v. **bord; a arunca (cu) praf în ochii cuiva,** v. **praf; 2.** (tr.) a trînti; a face să cadă: *aruncă de pămînt oala.* POP; **3.** (tr.) a îndepărta (de la sine) ceva rău, nefolositor; a lepăda: *ce poartă ea alt om aruncă.* COŞB.; (refl. pas.) *pomul care nu face roadă se taie şi în foc se aruncă.* CR.; **a arunca vina asupra cuiva,** a da vina pe cineva; a învinui; **4.** (tr.) a împrăştia, a presăra: *a arunca sămînţa;* **5.** (tr.) a scoate, a da afară; a emite: *o văzură ... aruncînd văpaie din gură.* ISP.; *dăm de gheizeri aruncînd coloane verzi de fum.* CĂL.; **6.** (tr.) a răspîndi; a proiecta: *o lampă îi arunca lumina în faţă.* VLAH.; (fig.) *teoria noastră despre matricea stilistică aruncă lumini nu numai asupra structurilor fiinţei umane.* BL.; **7.** (fig.; tr.) a face să ajungă într-o anumită situaţie (rea), a împinge înspre ...: *intervenea aci ... o eroare logică ce-l arunca de-a dreptul în iremediabil, în fabulaţie.* BL.; **a arunca în închisoare** (sau **în temniţă**), a întemniţa: *o vorbă imprudentă descoperă totul şi conspiratorii sînt aruncaţi în temniţă.* CĂL.; **a arunca pe cineva pe drumuri,** a-l da afară din serviciu; a-l lipsi de cele necesare traiului; **a arunca din scaun,** v. **scaun; 8.** (intr.) a da cu ceva în cineva: *copii aruncă cu pietre într-un bătrîn care cîntă cucurigu.* CĂL.; *nu cu pîine să arunci în cîine.* VIERU; (fig.) *biruri aruncă pe ţară grele.* B.-DEL.; **a arunca anatema,** a anatemiza; (fig.) *va arunca anatema asupra arendaşilor.* CĂL.; **9.** (refl.) a se repezi; a se năpusti: *hai de pe culme pe ei să ne aruncăm.* AL.; *se aruncară asupra regatului Bosforului, pe care-l distruseră.* EM.; **a (i) se arunca în braţe** (sau **în braţele**) **cuiva,** a se îndrăgosti de cineva: *e fascinată subit de el şi la sfîrşitul actului i se aruncă în braţe.* CĂL.; **a (i) se arunca la picioare** (sau **la picioarele**) **cuiva,** a se umili în faţa cuiva: *aruncîndu-i-se la picioare, îi destăinuie cine e.* CĂL.; **10.** (refl.) a se avînta, a sări: *amîndoi pe cal s-aruncă.* BOL.; (fig.) *el se aruncă în viaţă, lăsîndu-se cu totul absorbit de ea.* CĂL.; **11.** (refl.) a se vărsa, a se rostogoli: *Oltul s-aruncă în Dunăre;* **12.** (pop.) **a se arunca în partea** (sau **în sămînţa**) **cuiva,** a semăna la chip sau la fire cu cineva: *nu-mi sameni tu mie, te-ai aruncat în sămînţa cea ră a mîne-ta.* MAT. [Lat. ***eruncare***].

aruncáre, aruncări f. **1.** acţiunea de a (se) arunca; aruncătură: *idei aristotelice cu privire la*

aruncarea şi căderea corpurilor. BL.; (fig.) *sînt, evident, aruncări pe hîrtie, impresii şi note.* IBR.; **2.** probă atletică care constă în azvîrlirea discului, suliţei, greutăţii etc. [V. ***arunca***].

aruncát[1] n. **1.** faptul de a (se) arunca; azvîrlire: *în apropierea ţărmului, cînd vîntul ameninţa să le pună pe uscat, ele* [corăbiile] *nu aveau să încerce decît o singură scăpare: aruncatul ancorei.* TUD.; **de aruncat,** de lepădat; de eliminat; **2.** farmec, vrajă făcută asupra cuiva; aruncătură; **pe aruncate,** fără rînduială; **3.** mersul în fugă al calului: *flăcăii vin călări ..., pornind la aruncate.* POP. [V. ***arunca***].

aruncát[2]**, ~ţi, aruncată, ~e** a. **1.** îndepărtat (ca nefolositor), lepădat; (subst.) *publicarea celor aruncate la coş e interesantă numai pentru cercetători.* IBR.; **2.** împins (cu forţă) la distanţă; azvîrlit: *a supus observaţiei căderea pe plan înclinat, ... mişcarea corpurilor aruncate etc. etc.* BL.; **3.** împrăştiat, presărat: *sămînţa aruncată nu trebuie desfăcută cu cuţitul ca să încolţească.* BL.; **4.** (sport) **stil aruncat,** stil care constă în ridicarea halterei pînă la piept şi apoi în înălţarea ei prin întinderea braţelor. [V. ***arunca***].

aruncătór, ~i, aruncătoáre m., f. **1.** cel care aruncă ceva; (fig.) *aruncător de vorbe;* **2.** sportiv specializat în aruncarea discului, greutăţii, suliţei etc. // n. (**aruncător de mine**) gură de foc cu ţeavă neghintuită cu care se aruncă mine la distanţă; **aruncător de flăcări,** armă cu care se aruncă un jet de flăcări asupra inamicului: *flota rusească fusese pur şi simplu distrusă prin aruncătoare de flăcări.* BL.; (rar) **aruncător de apă,** havuz. [***Arunca*** + ***-ător***].

aruncătúră, aruncături f. **1.** aruncare; **(dintr-o) aruncătură de ochi,** (dintr-o) privire, (dintr-o) ochire (rapidă): *vom citi c-o singură aruncătură de ochi toată opera istoriei.* EM.; **2.** distanţă la care ajunge un obiect aruncat; **la o aruncătură de băţ,** foarte aproape; **3.** săritură: *şanţurile sărite dintr-o aruncătură.* DELAVR.; **4.** literă scrisă deasupra rîndului (în scrierea cu litere chirilice): *mai adăoga ... cîte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoiască.* GHICA; **5.** (pop.) farmec aruncat asupra cuiva: *descîntec de aruncătură;* **6.** (reg.) imputare, obiecţie. [***Arunca*** + ***-ătură***].

aruspíce, aruspici m. preot roman care prezicea viitorul, cercetînd măruntaiele animalelor aduse ca jertfă. [Din fr. ***aruspice***].

arvanít, ~ţi, arvanită, ~e a. şi m., f. (înv.) albanez: *o ştiu cu temei, măcar că de viţă sînt arvanit.* CAR.; *avea astfel de porniri de violenţă arvanită.* CĂL.; (şi: **alvanit**). [Din gr. mod. ***arvanitis***].

arvónă f. v. **arvună**.

arvoní vb. v. **arvuni**.

arvúnă, arvune f. **1.** (pop.) sumă de bani dată drept garanţie pentru încheierea unui contract (de vînzare-cumpărare, închiriere etc.): *arvuna te leagă şi plata te scapă.* POP.; **2.** (înv.; p. ext.) chezăşie, zălog, amanet: *decade arvuna duhului întru inimile noastre.* N.TEST.; **3.** (înv.; mai ales la pl.) daruri făcute la logodnă; (şi: **arvonă**, (înv.) **aravoană**). [Din gr. biz. ***arravón, -vona***].

arvuní, arvunesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a da arvună pentru ceva; **2.** (tr.) a angaja, a tocmi pe cineva pentru ceva, plătind o parte din suma convenită: *a arvunit lăutarii;* (fig.) *cîte suflete mi-ai arvonit?* CR.; **3.** (refl. recipr.) a se angaja (prin legămînt); a se înţelege: *după ce ne arvonim noi şi pe la anul cu jurămînt.* CR.; (şi: **arvoni**). [De la ***arvună***].

arvuníre, arvuníri f. (pop.) acţiunea de a (se) arvuni. [V. ***arvuní***].

arz, árzuri n. (înv.) plîngere, jalbă (împotriva domnitorului) adresată Porţii Otomane de către boieri: *au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasilie-Vodă.* COSTIN. [Din turc. ***arz***].

arzătór, ~i, arzătoáre a. **1.** care arde, care este aprins: *se pare că bizantinii utilizau păcura aprinsă, precum, firește, și anumite mecanisme care împroșcau lichidul arzător.* BL.; **2.** care este (foarte) fierbinte: *pierdută razimi fruntea de-arzătorul meu obraz.* EM.; (fig.) *războiul ce l-am purtat a fost poate o imprudenţă ce se iartă unui popor tînăr şi arzător.* EM.; **3.** care pasionează, care nu poate fi amînat: *chestiuni arzătoare.* CAR. // adv. cu pasiune, intens: *doresc arzător să mă reîntorc printre oameni.* GHEŢIE. // n. dispozitiv care serveşte la amestecarea unui combustibil cu aerul necesar arderii. [***Arz*** (prez. ind. de la *arde*) + ***-ător***].

arzínd, ~zi, arzîndă, ~e a. (rar) care arde, care este aprins (şi luminează): *aceste cuvinte ţi le trimit de lîngă lampa arzîndă.* BAC. [V. ***arde***].

arzmahzár, arzmahzaruri n. (înv.) petiţie colectivă, jalbă la Poarta Otomană în numele unei provincii, al unei ţări: *ceruseră printr-un arzmahzar să li se dea domn pămîntean.* GHICA. [Din turc. ***arzimahzar*** „memoriu"].

arzói, arzoáie a. **1.** (rar) arzător, dogoritor: *soarele arzoi al Provenţei.* OD.; **2.** înfocat, aprins, ager, vioi: *ochii săi arzoi şi-ncruntaţi.* OD.; **3.** pasional, iubăreţ. [***Arz*** (prez. ind. de la *arde*) + ***-oi***].

arzós, ~şi, arzoásă, ~e a. (înv.) **1.** care se aprinde uşor; inflamabil: *unsuroase şi arzoase lucruri.* DOS.; **2.** (fig.) înflăcărat, focos: *de ce ai suflări arzoase?* PANN. [***Arz*** (prez. ind. de la *arde*) + ***-os***].

arzulíu, ~ii, arzulie, ~ii a. (rar) focos, înfocat; (iron.) *focul îngheaţă lîngă tine de arzuliu ce eşti.* CR. [***Arz*** (prez. ind. de la *arde*) + ***-uliu***].

as, aşi m. **1.** veche monedă romană cu valoarea de aproximativ 5 centime: *într-o sută a împărţit un as.* OD.; **2.** carte de joc (sau zar) însemnat cu un singur punct, avînd cea mai mare valoare între cărţile de aceeaşi culoare; birlic: *o cioară ... neagră ca un as de pică.* TOP.; **a avea** (sau **a ţine**) **asul în mînecă,** a deţine (în secret) proba hotărîtoare; **a scoate asul din mînecă,** a veni cu elementul decisiv (în profitul propriu); **3.** (fig.) persoană remarcabilă într-un domeniu: *devine aviatorul fantomă, urmărit de aşii aviaţiei şi mereu nedescoperit.* CĂL. [Din fr. ***as,*** lat. ***as, assis***].

asált, asalturi n. **1.** atac puternic şi decisiv asupra inamicului; asaltare: *se dase trei asalturi redutei neînvinse.* AL.; (fig.) *natura rămînea imună faţă de un asalt direct al matematicii.* BL.; **a lua cu asalt,** a ataca violent (şi a cuceri) o poziţie întărită; (fig.) *se văzu luat cu asalt de creditori.* CĂL.; **2.** exerciţiu de floretă bazat pe atac; **3.** (fig.) solicitare grabnică: *a da asalt la bugetul statului.* [Din it. ***assalto***].

asaltá, asaltez vb. (tr.) **1.** a da un asalt; a ataca; **2.** (fig.) a insista, a copleşi (pentru a obţine ceva): *cei cinci membri ai comisiei îl asaltară cu zeci de întrebări.* GHEŢIE. [Din it. ***assaltare***].

asaltáre, asaltări f. acţiunea de a asalta; asalt. [V. ***asalta***].

asamblá, asamblez vb. (tr.) a reuni, a aduna elementele componente: *a asambla un motor.* [Din fr. ***assembler***].

asambláj, asamblaje n. **1.** îmbinare, asamblare; **2.** sistem format din două sau din mai multe obiecte îmbinate sau articulate; **3.** fotogramă obţinută prin îmbinarea mai multor fotograme parţiale. [Din fr. ***assemblage***].

asambláre, asamblări f. acţiunea de a asambla; asamblaj. [V. ***asambla***].

asamblór, asamblori m. persoană care asamblează. // n. (pl. **asambloare**) (inform.) program special care asigură traducerea limbajului simbolic în limbajul calculatorului. [Din fr. ***assembleur***].

asaná, asanez vb. (tr.) **1.** a înlătura surplusul de apă dintr-o regiune; **2.** (p. ext.) a seca (o apă stătătoare); **3.** a curăţa, a salubriza (o baltă, un lac); **4.** (fig.) a îmbunătăţi, a redresa: *a asana moravurile.* [Din fr. ***assainir,*** germ. ***assanieren***].

asanáre, asanări f. acţiunea de a asana. [V. ***asana***].

asanatór, ~i, asanatoáre a. (rar) care asanează. [***Asana*** + ***-tor***].

asanízi m. pl. dinastie românească întemeiată în sudul Dunării de fraţii Petru şi Asan, în anul 1186: *după stingerea liniei bărbăteşti a asanizilor ... noul regat piere.* EM. [Cf. ***Asan*** n. pr.].

asasín, ~i, asasină, ~e a. şi m., f. (persoană) care a omorît, care a ucis pe cineva; criminal: *smulgîndu-i un lănţişor de aur de la gît, asasinul se murdărise de sînge pe mîini.* GHEŢIE; *asasinul regelui; are porniri asasine.* // m. (la pl.) numele unei secte musulmane care în timpul cruciadelor săvîrşea numeroase crime, după ce membrii ei se drogau cu haşiş (de unde şi numele). [Din fr. ***assassin***].

asasiná, asasinez vb. (tr.) **1.** a omorî, a ucide cu premeditare (ca tîlharii): *domnul plănuia să-i asasineze la ospăţul nupţial.* CĂL.; **2.** (fig.) a deranja, a inoportuna, a plictisi (cu insistenţele): *mă tot asasinează cu întrebările.* [Din fr. ***assassiner***].

asasináre, asasinări f. acţiunea de a asasina; ucidere: *cu prilejul asasinării primului ministru, e pe cale de a fi arestat.* CĂL. [V. ***asasina***].

asasinát[1]**, asasinate** n. omor cu premeditare; crimă: *e o ţesătură de asasinate şi de sacrilegii.* IBR. [Din fr. ***assassinat***].

asasinát[2]**, ~ţi, asasinată, ~e** a. ucis, omorît: *erau găsiţi a doua zi asasinaţi în pădurile din jurul Capitalei.* GHEŢIE. [V. ***asasina***].

asaúl, asauli m. subaltern al hatmanului la cazaci: *s-a dus prin tăcerea taberii, cu asaulul cel bătrîn după sine.* SAD. [Din turc. ***yasaul***].

ascaríd m. v. **ascaridă**.

ascarídă, ascaride f. (la pl.) familie de viermi paraziţi care trăiesc în corpul omului şi al unor animale; (şi la sg.) vierme din această familie; (spec.) limbric (*Ascaris lumbricoides*); (şi: **ascarid**). [Din fr. ***ascaride,*** lat. ***ascarida***].

ascaridióză, ascaridioze f. (med.) boală provocată de unele specii de limbrici. [Din fr. ***ascaridiose***].

áscă, asce f. celulă producătoare şi purtătoare de spori interni, specifică unor ciuperci. [Din fr. ***asque***].

ascendént, ~ţi, ascendentă, ~e a. **1.** care urcă: *mişcare ascendentă;* **linie ascendentă,** linie genealogică ce urcă de la copii la părinţi, la bunici etc.; **2.** (fig.) care se dezvoltă, care progresează: *credinţa în progres nu e decît una din concretizările posibile în perspectiva ascendentă a acestui model temporal.* BL. // n. (fig.) autoritate (morală); influenţă: *ştie ... cît ascendent moral şi intelectual exercită asupră-mi.* CAR. // m., f. **1.** rudă directă din generaţiile anterioare (părinţi, bunici etc.): *unii bănuiesc că un ascendent al lui Dimitrie ... a putut răsturna un nume răzăşesc cunoscut.* CĂL.; **2.** (p. ext.) antecesor, înaintaş: *simboliştii sînt urmăriţi în ascendenţii lor.* CĂL. [Din lat. ***ascendens, -ntis,*** fr. ***ascendant***].

ascendénţă, ascendenţe f. **1.** linie de rudenie ascendentă; origine, obîrşie: *ştiri din partea familiei îi dau o ascendenţă ardeleană.* CĂL.; **2.** faptul de a fi superior, superioritate: *ştiinţa arabă şi-a afirmat mult timp ascendenţa asupra celei europene.* BL. [Din fr. ***ascendance,*** it. ***ascendenza***].

ascensionál, ~i, ascensională, ~e a. (rar) care are tendinţa de a urca; suitor. [Din fr. ***ascensionnel***].

ascensiúne, ascensiuni f. **1.** mişcare de jos în sus, înălţare în atmosferă: *vulturii înfricoşaţi de năvala lui se risipesc într-o grandioasă ascensiune.* CĂL.; *ascensiune cu balonul;* **2.** urcare pe un munte: *ascensiune pe Negoiu;* **3.** (fig.) dezvoltare, creştere; promovare: *orientarea raţionalistă convenea burgheziei în ascensiune.* BL.; *i-am urmărit ascensiunea.* [Din lat. ***ascensio, -onis,*** fr. ***ascension***].

ascensív, ~i, ascensivă, ~e a. care urcă; ascendent. [Din it. ***ascensivo***].

ascensór, ascensoare n. instalaţie pentru transportul pe verticală (de persoane şi de mărfuri), în clădirile cu mai multe etaje, în mine etc.; lift: *studie itinerariul ascensorului.* CĂL. [Din fr. ***ascenseur,*** lat. ***ascensor***].

ascét, ~ţi, ascetă, ~e m., f. persoană care duce o viaţă austeră şi plină de pietate; anahoret, pustnic: *retragerea asceţilor are numai o însemnătate metodică.* STĂNIL.; *ciudată alcătuire, tribunul şi ascetul.* VIERU. [Din fr. ***ascète***].

ascétic, ~ci, ascetică, ~ce a. **1.** care ţine de ascetism, de viaţa de ascet: *practica ascetică are grade de severitate.* BL.; **2.** ca de ascet; auster: *băr-*

batul mai în vîrstă, cu faţa ascetică ..., era îmbrăcat în negru. GHEŢIE. // f. ramură a teologiei care se ocupă cu viaţa şi operele unor asceţi creştini: *ideea fundamentală a întregii ascetici şi mistici greco-răsăritene e îndumnezeirea.* STĂNIL. [Din fr. ***ascétique***].

ascetísm n. **1.** doctrină religioasă sau morală care propagă renunţarea la plăceri şi cere o viaţă severă, austeră; sihăstrie; **2.** deprindere de a trăi în austeritate, mod de viaţă auster: *norma şi practica morală ... culminează de fiecare dată într-un ascetism negativ.* BL. [Din fr. ***ascétisme***].

ascéză, asceze f. viaţă austeră impusă benevol; stare de spirit a asceţilor (caracterizată prin aspiraţia către cele mai înalte virtuţi): *asceza ... presupune firește o retragere prealabilă din lumea simţurilor.* BL. [Din fr. ***ascèse***].

aschimódie, aschimodii f. (fam.) persoană (foarte) urîtă; urîţenie. [Cf. gr. ***ashimosi*** „urîţenie"].

ascídie, ascidii f. **1.** animal marin cu corpul în formă de sac, care trăieşte fixat pe stînci; **2.** organ în formă de cupă, constituit din unele frunze la plantele carnivore. [Din fr. ***ascidie***].

ascítă, ascite f. (med.) răspîndire de lichid în cavitatea abdominală: *boala de ficat cu ascită.* CĂL. [Din fr. ***ascite***].

asclepiád, ~zi, asclepiadă, ~e a. **1.** (în metrica antică; despre versuri) compus dintr-un spondeu, doi coriambi şi un iamb; **2.** (p. ext.; despre strofe) alcătuit din astfel de versuri. [Din fr. ***asclépiade,*** lat. ***asclepiadeus***].

ascomicétă, ascomicete f. (la pl.) clasă de ciuperci caracterizată prin înmulţirea cu spori produşi de o ască; (şi la sg.) ciupercă din această clasă. [Din fr. ***ascomycètes***].

ascórbic a. **acid ascorbic,** vitamina C (care are proprietăţi antiscorbutice). [Din fr. ***ascorbique***].

ascospór, ascospori m. spor format în interiorul unei asce. [Din fr. ***ascospore***].

ascrumá, ascrúm vb. (înv.; tr.) a preface în scrum: *ş-au opărit de-au ascrumit ş-au ars buruianele şi toată verdeaţa şi pomii.* DOS. [A^3 + ***scrum*** + *-a*].

ascultá, ascúlt vb. 1. (tr.) a fi atent la ceea ce se spune sau se cîntă; a urmări (cu auzul), a lua aminte: *un timp, jupînese văduve ascultau cursurile lui despre viaţă şi despre iubire.* BAC.; (absol.) *eu sînt dator să spun povestea şi vă rog să ascultaţi.* CR.; **2.** (tr. şi intr.) a trage cu urechea; a fi atent pentru a auzi: *înainte de ... a asculta ştirile alergătorilor care-l ajungeau necontenit pe cale.* SAD.; *a asculta la uşă;* **3.** (tr.) a auzi, a percepe: *să-mi pară glasul Linei că-l ascult.* COŞB.; (intr.) *de veţ asculta cu auzul glasului mieu şi veţ face toate cîte voiu zice ţie.* BIBLIA; **4.** (med.; tr.) a examina un bolnav aplicînd urechea; a ausculta; **5.** (tr.) a examina oral, a audia: *să asculte dascălul pe fiecare.* CR.; (intr.) *învăţătorul bătăuş nu se ocupă însă de şcolari şi pune pe monitori să asculte.* CĂL.; **6.** (tr.) a audia un martor (într-un proces); **7.** (tr.) a lua în seamă, a lua aminte; a împlini o rugăminte, o dorinţă: *mă îndoiesc, de altfel, că mi-ar fi ascultat rugămintea.* GHEŢIE; *ascultă ce-ţi spun;* **8.** (tr. şi intr.) a se conforma, a se supune: *trebuie s-ascult că mi-i capul în primejdie.* CR.; *nu mă ascultă!;* (fig.) *mi-am ascultat inima şi-am venit să te îmbrăţişez.* GAL. [Lat. ***ascultare (=auscultare)***].

ascultáre, ascultări f. **1.** faptul de a asculta; urmărire: *ascultarea unei conferinţe; ascultarea unui program muzical;* **2.** luare-aminte, urmărire atentă: *ascultarea conferinţei i-a trezit curiozitatea;* **3.** supunere; împlinire, satisfacere, conformare: *se înduplecă şi dete ascultare acestor cereri.* ISP.; **a fi** (sau **a sta**) **sub ascultarea cuiva,** a fi sub autoritatea sau în slujba cuiva: *aceştia stau subt ascultarea hatmanului.* BĂLC.; **3.** examinare (a elevilor): *învăţătura mea s-a sfîrşit şi ... venim mîni în faţa măriei-tale, la ascultare.* SAD.; **4.** satisfacere a dorinţei sau a poruncii cuiva; conformare, supunere: *sora nu dă ascultare vorbelor ce i s-au zis.* BOL.; **5.** făgăduinţă de supunere faţă de biserică făcută de monahi; ucenicia celui care intră în monahism. [V. ***asculta***].

ascultătór, ~i, ascultătoáre a. **1.** care ascultă: *oricine iaste ascultătoriu cuvîntului, şi nu făcătoriu.* BIBLIA; **2.** care se conformează, se supune unui ordin, îndemn, sfat; supus, docil: *era frumoasă, harnică, ascultătoare.* CR. // m., f. (mai ales la pl.) persoană care audiază (o povestire, o conferinţă, un concert etc.): *toţi ascultătorii să mirară.* B.-DEL. [***Asculta*** + *-ător*].

ascultînd, ~zi, ascultîndă, ~e a. (rar) care ascultă; care aude: *am fost numai o machină orologică care a cîntat urechii d-tale ascultînde.* EM. [V. ***asculta***].

ascultói, ascultoi m. (înv.) ascultător: *acel cu minte bună ascultoi şi după moarte ascultare.* DOS. [***Asculta*** + *-oi*].

ascúnde, ascund şi (înv. şi reg.) **ascunz** vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să nu se vadă ori a deveni nevăzut; a (se) sustrage vederii sau auzului: *se ascunse sub pod.* ISP.; *cu mîinile-amîndouă eu faţa îmi ascund.* EM.; *draga i-a fugit cu altu s-a ascuns în codru.* VIERU; (fig.) *fiecare se ascunde în adîncurele jalnice ale sufletului său.* MAT.; (pop.) **a şti ce ascunde pisica,** a fi neştiutor; **2.** (fig.; tr.) a tăinui, a disimula: *zîmbetu-i ascunde ades suspin amar.* AL.; (refl. pas.) *în dosul acestora nu se ascundea altceva.* GHEŢIE; (fig.) *întîlnim versuri ascunse în haina perfidă a prozei.* CĂL. [Lat. ***abscondere***].

ascúndere, ascunderi f. faptul de a (se) ascunde: *sofisma e ascunderea unui termen al ecuaţiunii.* EM. [V. ***ascunde***].

ascúns[1], ~şi, ascunsă, ~e a. **1.** pitit, dosit; tainic, nedezvăluit: *cînd nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns.* EM.; (înv.) **a se da ascuns,** a se ascunde: *românii se dădură ascuns şi le pîndeau trecerea.* BĂLC.; **2.** (fig.) tăinuit, secret: *în inima ei se strecură o bucurie ascunsă.* ISP.; (subst. n.) *ascunsul invită, cheamă, solicită actul dezvelirii.* BL.; (adv.) *îl îndulşoşa cîntarea vorbelor măriei sale şi se bucura, ascuns, că i-a rămas pe umeri capul.* SAD.; **3.** care nu-şi dezvăluie intenţiile, gîndurile, faptele: *om ascuns.* [V. ***ascunde***].

ascúns[2] n. **1.** faptul de a (se) ascunde; (concr.) taină, enigmă: *nu putea el ghici ascunsul vorbelor bătrînului.* ISP.; **pe** (sau **în, într-**) **ascuns,** pe furiş, în tainâ: *faceţi blăstămăţii de ştie tot satul şi încă mai vreţi să fie asta pe ascuns.* MAT.; **de-a ascunsul** sau **de-a (v-aţi) ascunselea,** joc de copii în care unul închide ochii pînă se ascund ceilalţi, pe care apoi îi caută; **2.** (înv.) ascunzătoare, ascunziş: *din ascunsuri eşind, o turmă după alta-i pierde cu vîclenie.* B.-DEL.; **în ascunsul inimii** (sau **sufletului**), în cuget, în conştiinţă: *se bucura în ascunsul sufletului său de izbîndele sale.* ISP. [V. ***ascunde***].

ascunzătoáre, ascunzători f. **1.** loc unde se ascunde cineva sau ceva: *în această ascunzătoare vei găsi nişte haine.* ISP.; **2.** (fig.) ascunziş, tainâ; disimulare, prefăcătorie: *deşi se-nvrednicise acum printre boieri, nu avea ascunzători în sufletul său.* CR. [***Ascunz*** (prez. ind. de la *ascunde*) + *-(ă)toare*].

ascunzătór, ~i, ascunzătoáre, ~ori a. şi m., f. (persoană) care ascunde, făcînd nevăzut sau neauzit: *că-mi sînt mie fraţiori, de poteri ascunzători.* POP. [***Ascunz*** (prez. ind. de la *ascunde*) + *-(ă)tor*].

ascunzíş, ascunzişuri n. **1.** loc tainic, ascuns: *împreună cu tovarăşii săi, este prins în ascunzişul din munţi.* BL.; (fig.) *tîlcul ... nu este niciodată urmărit în toate ascunzişurile consecinţelor sale.* BL.; **2.** (fig.) tainâ, secret: *nu-i poţi pătrunde în ascunzişul inimii;* **cu ascunzişuri,** fără sinceritate; tainic. [***Ascunz*** (prez. ind. de la *ascunde*) + *-iş*].

ascuţí, ascút vb. **1.** (tr.) a face să taie sau să înţepe; a face vîrf, tăiş (prin prelucrare cu un disc abraziv): *au tăiat o creangă ... care, ascuţind-o, au făcut-o frigare.* DRĂGHICI; *s-a pus s-ascută ... securea de tăiat lemne.* CAR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) face mai ager, mai pătrunzător: *o încordare înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului şi singurătatea nopţii.* CAR.; *a ascuţi mintea; strigă şi-şi ascute glasul;* **3.** (refl.) a se înteţi, a spori în intensitate: *disputa se ascute.* [Lat. ***excotire***].

ascuţíme, (rar) **ascuţimi** f. **1.** faptul de a fi ascuţit; **2.** agerime a minţii; acuitate; perspicacitate: *astfel chinui Joe pe bietul Prometeu pentru deşteptăciunea şi ascuţimea lui de minte.* ISP.; **cu ascuţime,** **a)** cu tărie, cu hotărîre; **b)** cu dibăcie, cu pricepere. [***Ascuţi*** + *-ime*].

ascuţíre, ascuţiri f. **1.** acţiunea de a (se) ascuţi; formare a unui vîrf sau a unui tăiş; şlefuire pentru a face mai ascuţit; ascuţit[2]; **2.** (fig.) acutizare, înăsprire: *ascuţirea gerului;* **3.** (fig.) dezvoltare, intensificare: *tipica ascuţire delirantă a simţurilor.* CĂL. [V. ***ascuţi***].

ascuţíş, ascuţişuri n. tăiş sau vîrf ascuţit: *jurămi-te pe ascuţişul paloşului tău.* CR.; *sub ascuţişul săbiei;* (p. ext.) *feţele lor uşor măslinii, ... fără ascuţişurile levantine.* CĂL.; (fig.) *vorbirea cronicarului e dulce şi cruntă, cuminte şi plină de ascuţişuri ironice.* CĂL.; (înv.) **a trece prin ascuţişul săbiei** (sau **fierului**), a omorî, a ucide, a tăia. [***Ascuţi*** + *-iş*].

ascuţít[1], ~ţi, ascuţită, ~e a. **1.** terminat cu muchie tăioasă sau cu vîrf: *atunci vine şi împăratul cu o mulţime de oameni cu cazmale ascuţite.* CR.; *sabie ascuţită;* **2.** (fig.) viu, ager: *ascuţit la minte;* **3.** (fig.) strident, pătrunzător: *cineva a scos un ţipăt ascuţit.* GHEŢIE; *chiot lung şi ascuţit.* POP.; (adv.) *o pasere ţipa ascuţit.* SAD.; **accent ascuţit,** accent înclinat spre dreapta şi indicînd o anumită intonaţie; **a avea limbă ascuţită,** a fi rău de gură, a critica cu răutate; **4.** intens, puternic; acut: *o durere ascuţită, crudă.* EM.; **5.** aspru, tăios: *are dreptate ..., a început cuvînt ascuţit gospodina.* SAD.; **6.** (mat.) **unghi ascuţit,** unghi mai mic de 90°. [V. ***ascuţi***].

ascuţít[2] n. **1.** faptul de a ascuţi; ascuţire: *ascuţitul coasei;* **2.** (înv.) ascuţiş al unei arme, al unei unelte de tăiat; tăiş: *pîn-a nu pleca şi-ncearcă al sabiei ascuţit.* ALEX.; (rar) **a trece prin** (sau **sub**) **ascuţitul săbiei** (sau **fierului**), a omorî, a tăia: *cetatea se va cotropi şi garnizoana se va trece subt ascuţitul sabiei.* NEGR. [V. ***ascuţi***].

ascuţitoáre, ascuţitori f. **1.** ustensilă cu care se ascut obiectele tăioase sau cele terminate cu un vîrf; **2.** (spec.) aparat mic cu care se ascut creioanele, făcîndu-le vîrf. [***Ascuţi*** + *-toare*].

ascuţitór, ascuţitori m. persoană care ascute obiecte tăioase; tocilar. [***Ascuţi*** + *-tor*].

ascuţitoríe, ascuţitorii f. atelier sau secţie într-o fabrică unde se ascut obiecte tăioase. [***Ascuţitor*** + *-ie*].

ascuţiţél, ~i, ascuţiţea, ~ele a. (rar) diminutiv al lui ascuţit; puţin ascuţit: *solzi mărunţei şi vîrv ascuţiţei are.* CANT. [***Ascuţit*** + *-el*].

aseárá adv. ieri seară, în seara zilei precedente: *aseară cînd m-am dus acasă, ce să văd?* NEGR. [A^3 + ***seară***].

asecá, aséc vb. (tr.) a deseca, a îndepărta apa. [Din fr. ***assécher***].

asecáre, asecări f. acţiunea de a aseca; îndepărtare a apei infiltrate într-un teren; desecare. [V. ***aseca***].

asediá, asediez vb. (tr.) **1.** a împresura, a supune unui asediu: *se întoarse de asedie Brăila.* BĂLC.; **2.** (fig.) a deranja, a inoportuna cu cereri dese şi insistente. [Din it. ***assediare***].

asediát, ~ţi, asediată, ~e a. şi m., f. (localitate, persoană) care este împresurată. [V. ***asedia***].

asediatór, ~i, asediatoáre a. care asediază, care împresoară: *armată asediatoare.* [***Asedia*** + *-tor*].

asediére, asedieri f. acţiunea de a asedia; asediu: *pricepu că este peste putinţă a urma asedierea.* BĂLC. [V. ***asedia***].

asédiu, asedii n. încercuire cu forţe militare spre a ataca şi a cuceri o localitate, un loc întărit etc.: *asediul de la Varna.* AL.; **stare de asediu,** stare a unei localităţi, a unei regiuni, a unei provincii cînd, în împrejurări deosebite, puterea este preluată de autorităţile militare şi poliţieneşti: *fost-au necesară decretarea stării de asediu?* EM. [Din it. ***assedio***].

aseísmic, ~ci, aseismică, ~ce a. în care nu se produc cutremure: *regiune, zonă aseismică.* [Din fr. ***aséismique***].

aseismicitáte f. absenţă a seismelor. [Din fr. ***aséismicité***].

aselenizá, aselenizez vb. (intr.) a coborî pe suprafaţa Lunii; a aluniza. [De la ***Selene*** n. pr. (după *aluniza*)].

aselenizáre, aselenizări f. acţiunea de a aseleniza; coborîre pe suprafaţa Lunii (venind de pe Pămînt); venire în contact cu suprafaţa Lunii. [V. *aseleniza*].

aselghicésc, ~şti, aselghiceáscă, ~eşti a. (înv.; reg.) desfrînat, imoral: *petrecînd în necurăţii aselghiceşti, pohte, vinării, mîncaturi.* DOS. [*Aselghie* + *-icesc*].

aselghiciúne, aselghiciuni f. (înv.; reg.) desfrînare, imoralitate: *făcînd pîngărite aselghiciuni.* DOS. [*Aselghie* + *-iciune*].

asélghie, aselghii f. (înv.; reg.) desfrînare: *dimonii vă trag către aselghie.* DOS. [Din gr. *aselgia*].

asemăluí, asemăluiesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) asemăna, a (se) compara: *mă asemăluieşte cu un steag.* AL. [*A*^{3} + *seamă* + *-ălui*].

asemănă, asémăn vb. **1.** (refl. şi tr.) a semăna sau a face să semene; a (se) asimila: *cu cine te aduni, te asemeni;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) compara, a (se) socoti la fel: *tu vrei un om să te socoţi, cu ei să te asemeni?* EM.; **3.** (înv.; tr.) a nivela, a netezi: *a asemăna un teren;* **a asemăna cu pămîntul,** a face asemenea (sau una) cu pămîntul: *ale lui măreţe ziduri vremea le-a ruinat şi le-a asemănat cu pămîntul.* BĂLC.; **4.** (înv.; tr.) a tălmăci, a tîlcui; a explica: *vis am văzut şi cine să-l asemene nu iaste.* BIBLIA. [Lat. *assimilare*].

asemănáre, asemănări f. **1.** faptul de a (se) asemăna; similitudine, corespondenţă: *nu e nici o asemănare între voi amîndoi.* NEGR.; **după chipul şi asemănarea cuiva** sau **după chip şi asemănare,** întocmai, leit, la fel: *şi-şi ia un suflet de noră întocmai după chipul şi asemănarea celei dintîi.* CR.; *pentru a se simţi în minister ca acasă, negreşit că vor căuta să se înconjure cu ipochimene după chip şi asemănare.* EM.; **în asemănare cu ...,** în comparaţie cu ...: *omul ar fi, în asemănare cu antropoidele, produsul unei foetalizări.* BL.; **fără asemănare,** extraordinar, incomparabil; **2.** (mat.) corespondenţă între punctele a două figuri, astfel încît raportul lungimilor segmentelor omoloage să fie constant. [V. *asemăna*].

asemănăt, ~ţi, asemănată, ~e a. (înv.) asemănător: *aflăm la noi obiecte antice, asemănate cu altele multe ce s-au descoperit aiurea.* OD. [V. *asemăna*].

asemănătór, ~i, asemănătoáre a. care seamănă, care este la fel; (înv.) asemănat: *luna iaste podoaba nopţii, asămînătoare soarelui şi stăpînă mării.* ANTIM; *aflrmaţii critice asemănătoare se găsesc şi la alţi cărturari.* D. [*Asemăna* + *-tor*].

asémene a. şi adv. v. asemenea.

asémenea a. **1.** asemănător, deopotrivă, la fel: *ochii ei negri asemenea sînt cu negrele boabe-ale murii.* COŞB.; **2.** (geom.) care au unghiurile corespunzătoare egale şi laturile omoloage proporţionale: *poligoane asemenea;* **3.** astfel de, atare: *lipsa unor asemenea spirite de adîncă înţelepciune ... este cauza acelui gol sufletesc.* EM. // adv. (adesea precedat de prep. „de") **1.** tot aşa, în acelaşi fel; deopotrivă: *asemenea şi cel mijlociu ... plecă.* ISP.; *inversa acestei situaţii experimentale este de asemenea cu putinţă.* BL.; **2.** pe lîngă aceasta, încă, mai; cu acest prilej: *voi să ştii asemenea cît te iubesc de tare.* EM.; (şi: (reg.) **asemene, asemine, asemeni**). [Lat. *assimile*].

asémeni a. şi adv. v. asemenea.

asémine a. şi adv. v. asemenea.

asemuí, asemuiesc vb. 1. (refl. şi tr.) a (se) asemăna, a (se) compara: *a-i asemui ... cu şire lungi de melancolici cocori.* OD.; **2.** (tr.) a lua drept ..., a confunda cu ...: *intrînd ... în casa podarului, e asemuit de mama acestuia cu feciorul ei.* CĂL. [*A*^{3} + *seamă* + *-ui*].

asemuíre, asemuiri f. faptul de a (se) asemui; asemănare: *nu ne încumetăm a pretinde că nu va fi conţinînd erori multe de fapte şi chiar unele aprecţuiri şi asemuiri prea îndrăzneţe.* OD. [V. *asemui*].

asemuít, ~ţi, asemuită, ~e a. asemănător, asemenea, la fel: *o atmosferă grea, fumurie şi împufată, asemuită cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălţilor.* DELAVR. [V. *asemui*].

asemuitór, ~i, asemuitoáre a. asemănător, asemenea, la fel: *lupul este asemuitor cu cîinele.* [*Asemui* + *-tor*].

asentiménţ, (rar) **asentimente** n. consimţire, consimţămînt, aprobare: *mai întîi să am asentimentul d-voastră.* MAIOR.; **a fi în asentimentul cuiva,** a proceda după dorinţa cuiva. [Din fr. *assentiment*].

asepsíe, asepsii f. (med.) absenţă a microbilor (după sterilizare). [Din fr. *asepsie*].

aséptic, ~ci, aseptică, ~ce a. lipsit de microorganisme (de microbi); sterilizat. [Din fr. *aseptique*].

aseptizá, aseptizez vb. (tr.) a steriliza. [Din fr. *aseptiser*].

aseptizáre, aseptizări f. acţiunea de a aseptiza. [V. *aseptiza*].

asért, aserte n. (latinism) enunţ, aserţiune: *acest asert nu are valoare decît pentru naturi favorizate.* EM. [Din lat. *assertum*].

asertá, asertez vb. (tr.) a spune, a afirma, a susţine. [Din engl. *assert;* cf. lat. *asserere*].

asertív, ~i, asertivă, ~e a. (livr.) cu caracter de aserţiune; asertoric. [Din fr. *assertif,* engl. *assertive*].

asertivitáte f. **1.** (livr.) însuşirea de a fi asertiv: *asertivitatea este prezentă la nivelul enunţurilor;* **2.** (psih.) încredere şi fermitate în comportarea cu alţii (fără a fi agresiv). [*Asertiv* + *-itate;* pentru sensul **2** cf. engl. *assertiveness*].

asertóric, ~ci, asertorică, ~ce a. care are caracterul unei aserţiuni; care exprimă constatarea unei situaţii; asertoriu: *judecată asertorică.* [Din fr. *assertorique,* germ. *assertorisch*].

asertóriu, ~ii, asertorie, ~ii a. (latinism) asertiv: *se numeşte judecată asertorie aceea în care predicatul se afirmă sau se neagă simplu despre subiect.* MAIOR. [Din lat. *assetorius*].

asértie f. v. aserţiune.

aserţiúne, aserţiuni f. enunţ adevărat; (p. ext.) afirmaţie (neînsoţită de probe): *nu vă voi oferi nici o aserţiune pe care să n-o justifice o notă în josul paginii.* HASD.; (şi: (înv.) **aserţie**). [Din lat. *assertio, -onis,* germ. *Assertion*].

aserví, aservesc vb. (tr.) **1.** a face să devină supus, a aduce la stadiul de dependenţă absolută; a subordona: *catolicismul rămîne ce-i drept religia de stat, dar împăratul îi retează puterile, aservindu-l puterii de stat.* BL.; (fig.) *orice clipă e aservită clipei următoare.* BL.; **2.** a subjuga, a înrobi: *turcii aserviră o parte din estul european.* [Din fr. *asservir*].

aservíre, aserviri f. acţiunea de a aservi şi rezultatul ei; supunere deplină: *gîndirea nu cunoaşte nici desăvîrşita autonomie, dar nici aservirea pînă la completă umilire.* BL. [V. *aservi*].

aservít, ~ţi, aservită, ~e a. dependent, supus, robit. [V. *aservi*].

asesór, ~i, asesoáre m., f. ajutor de judecător: *îşi începea slujba de asesor la Piatra.* CĂL. [Din lat. *assesor,* fr. *assesseur*].

asexuát, ~ţi, asexuată, ~e a. care nu are caractere de diferenţiere sexuală: *plantă asexuată; animal asexuat;* **reproducere asexuată,** înmulţire prin spori sau prin diviziune. [Din fr. *asexué*].

asezoná, asezonez vb. (tr.) **1.** a pune ingrediente într-o mîncare; **2.** a adăuga lucruri picante în vorbire sau în scris. [Din fr. *assaisonner*].

asezonáre, asezonări f. acţiunea de a asezona şi rezultatul ei. [V. *asezona*].

asezonát, ~ţi, asezonată, ~e a. (rar) picant, condimentat cu ingrediente. [V. *asezona*].

asfált, asfalturi n. **1.** amestec de bitum şi de alte materiale întrebuinţat mai ales la pavarea drumurilor: *rămîne încîntat de podirea cu asfalt a stradelor noastre.* EM.; **2.** drum, trotuar acoperit cu acest amestec: *ca nişte ritmice ciocane, răsună paşii pe asfalt.* TOP.; *ploaia în asfalturi bate.* VIERU. [Din fr. *asphalte,* lat. *asphaltus*].

asfaltá, asfaltez vb. (tr.) a aplica un strat de asfalt. [Din fr. *asphalter*].

asfaltáre, asfaltări f. acţiunea de a asfalta. [V. *asfalta*].

asfaltát, ~ţi, asfaltată, ~e a. acoperit cu un strat de asfalt. [V. *asfalta*].

asfáltic, ~ci, asfaltică, ~ce a. **1.** care conţine, care este impregnat cu bitum: *rocă asfaltică;* **2.** care ţine de asfaltul drumului, referitor la asfalt: *covor asfaltic.* [Din fr. *asphaltique*].

asfaltít, asfaltite n. (geol.) amestec natural de bitum şi de materii organice. [Din fr. *asphaltite*].

asfaltór, asfaltori m. muncitor care asfaltează. [Din fr. *asphalteur*].

asfaltós, ~şi, asfaltoásă, ~e a. (rar) care conţine bitum; asfaltic: *poetul măreşte lucrurile inerte, asfaltoase, munte, stîncă, rocă.* CĂL. [*Asfalt* + *-os*].

asfigmíe, asfigmii f. (med.) absenţă temporară a pulsului. [Din fr. *asphygmie*].

asfinţí, pers. 3 **asfinţeşte** şi (rar) **asfínte** vb. (intr.) **1.** a apune, a dispărea sub orizont: *luna în cer au asfinţit.* CR.; *păsări sfinte ... la zori ori cerul cînd asfinte spre alte ramuri mi se duc.* VIERU; (fig.) *e o epocă în care ideile mari asfinţesc, în care zeii mor.* EM.; **2.** (fig.) a merge spre declin: *gloria-i asfinţeşte;* **3.** (fig.) a se închide: *citea pînă tîrziu, de-i asfinţeau ochii.* SAD. [*A*^{3} + *sfînt* + *-i*].

asfinţíre, asfinţiri f. faptul de a asfinţi. [V. *asfinţi*].

asfinţít n. **1.** faptul de a asfinţi; timpul cînd apune soarele: *este sara-n asfinţit şi noaptea o să-nceapă.* EM.; *să şezi acolo într-însa pînă după asfinţitul soarelui.* CR.; **2.** (fig.) dispariţie treptată; declin: *priveşte fără spaimă l-al vieţii asfinţit.* AL.; **3.** locul unde apune soarele; apus: *soarele acum cu mărire se pleacă către-asfinţit.* NEGR.; *pe cerul asfinţitului arde o flacără roşie-deschisă.* MAT. [V. *asfinţi*].

asfixiá, asfixiez vb. (tr. şi refl.) a (se) sufoca, a cauza sau a suferi asfixia. [Din fr. *asphyxier*].

asfixiánt, ~ţi, asfixiantă, ~e a. care asfixiază: *gaz asfixiant;* (fig.) *iată dar mediul asfixiant în care se mişcă începuturile de industrie naţională.* EM. [Din fr. *asphyxiant*].

asfixiát, ~ţi, asfixiată, ~e a. care a suportat asfixia; sufocat: *cine-ţi va plăti ţie, martiră a capitalului, degetele tale rănite, plămînii tăi asfixiaţi, foamea, frigul, mizeria.* EM.; *a fost adus un om asfixiat.* [V. *asfixia*].

asfixíe, asfixii f. împiedicare sau oprire a respiraţiei (provocată de un gaz otrăvitor, de înec, de strangulare): *plămînul dovedeşte existenţa aerului în clipa de asfixie.* CĂL. [Din fr. *asphyxie*].

asfixiére, asfixieri f. faptul de a (se) asfixia. [V. *asfixia*].

asfodélă, asfodele f. plantă din familia liliaceelor, cu flori albe, cultivată ca ornament (*Asphodelus*). [Din fr. *asphodèle,* gr. *asphodelos*].

asialíe, asialii f. (med.) suprimare sau scădere a secreţiei salivare. [Din fr. *asialie*].

asián, asieni m. (înv.) asiatic: *smintind cărarea au ieşit din pădure ... tocma la cîmpia unde au fost tabăra asienilor.* B.-DEL. [*Asia* n. pr. + *-ean*].

asianísm n. tendinţă, manifestare în literatura elenistică, de a folosi un stil înflorit, ritmat şi afectat. [Din germ. *Asianismus*].

asiát, ~ţi, asiată, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Asiei, referitor la Asia: *presupusa impasibilitate asiată printre lacuri placide şi plante exotice.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Asia: *orientalul, asiatul, trăieşte în genere în sentimentul peşterii.* BL. [Din fr. *asiate,* germ. *Asiat*].

asiátic, ~ci, asiatică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic Asiei sau locuitorilor ei; referitor la Asia sau la populaţia acesteia, din Asia; asiat, (înv.) asiaticesc: *iarmarocul de la Fălticeni pare o îngrămădire asiatică.* CĂL.; (adv.) *poetul se simte bine către piscuri şi singurătăţi, în natura barbară, gigantizată asiatic, spre a fi mai fioroasă.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Asia: *are braţele şi degetele pline, ca o asiatică, de scule.* CĂL. [Din fr. *asiatique,* lat. *asiaticus*].

asiaticésc, ~eşti, asiaticéască, ~eşti a. (înv.) asiatic: *credea că fiul va umbla şi în Franţa cu straie asiaticeşti.* CĂL. [Din lat. *asiaticus* + *-esc*].

asiatísm n. lumea asiatică; mod de viaţă asiatic: *unul vede binele în introducerea regimului parlamentar, altul, neavînd nădejde decît în asiatism, reclamă întărirea despotismului ereditar.* EM. [*Asiat*(*ic*) + *-ism*].

asibilá, asibilez vb. (tr.) a da caracterul sunetului „s" altui sunet. [Din fr. *assibiler,* lat. *assibilare*].

asibiláre, asibilări f. (lingv.) fenomen prin care un sunet nesiflant devine siflant; asibilaţie. [V. *asibila*].

asibilaţie, asibilaţii f. asibilare. [Din fr. *assibilation*].

asiduitáte, (rar) **asiduităţi** f. stăruinţă, sîrguinţă continuă, perseverenţă: *pe o văduvă o urmăresc cu asiduităţile doi inşi.* CĂL.; *lucrează cu asiduitate.* [Din fr. *assiduité,* lat. *assiduitas, -atis*].

asíduu, ~i, asiduă, ~e a. stăruitor, perseverent: *o asiduă lucrare.* OD. // adv. neîncetat, fără preget: *unui cenaclist ce nu venea asiduu i se făceau aluzii.* CĂL. [Din lat. *assiduus,* fr. *assidu*].

asiétă, asiete f. **1.** înclinare longitudinală a unei nave, datorită repartizării neuniforme a încărcăturii; **2.** unghi format de linia de zbor a unui avion cu orizontala; **3.** (fin.) mod de aşezare a impozitelor. [Din fr. *assiette*].

asigná, asignez vb. (tr.; ieşit din uz) **1.** a fixa, a determina: *a asigna ziua;* **2.** a chema în justiţie; **3.** a destina fonduri pentru plata unei datorii. [Din fr. *assigner*].

asignáre, asignări f. (rar) atribuire, destinare: *asignarea unui nume, unui semnificat.* [Din fr. *assignation*].

asignát[1], asignate n. hîrtie-monedă emisă în timpul revoluţiei franceze de la 1789. [Din fr. *assignat*].

asignát[2], ~ţi, asignată, ~e a. (rar) atribuit, destinat: *o proprietate asignată.* [V. *asigna*].

asignáţie, asignaţii f. (rar) **1.** hîrtie de valoare; cambie, poliţă; (p.ext.) bancnotă: *va împrumuta ... 500 ruble în asignaţiuni de stat.* CĂL.; **2.** destinare a unei sume pentru plata unei datorii; (şi: (înv.) **asignaţiune**). [Din fr. *assignation,* lat. *assignatio, -onis*].

asignaţiúne f. v. asignaţie.

asigurá, asígur şi (înv.) **asigurez** vb. **1.** (tr.) a oferi o garanţie, a face să fie sigur; a garanta, a încredinţa: *îi va asigura tot lui o ... dăinuitoare izbîndă.* OD.; **2.** (tr. şi refl.) a-şi lua măsuri de precauţie: *încep să simtă ... nevoia de a se asigura faţă de primejdia înstrăinării.* BL.; **3.** (refl. şi tr.) a încheia un contract cu o societate de asigurare: *îl asigură pentru sume mari, cu intenţia de a-i da foc şi a se despăgubi copios.* CĂL.; *a asigura casa împotriva incendiului;* **4.** (refl.) a se convinge: *examina galben cu galben spre a se asigura de integritatea zimţilor.* CĂL.; *m-am asigurat că e un prost;* **5.** (tr.) a împiedica desfacerea, deschiderea, deplasarea etc. elementelor asamblate ale unui sistem tehnic: *asigură portiera.* [*A*[3] + *sigur*; cf. fr. *assurer*].

asiguráre, asigurări f. **1.** acţiunea de a (se) asigura; punere în siguranţă; încredinţare: *aceste asigurări ... le primesc cu o vie satisfacţie.* NEGR.; **2.** încredinţare, promisiune: *asigurările doctorului nu izbutiră să-mi alunge neîncrederea.* GHEŢIE; **3.** contract prin care o societate garantează, în schimbul achitării unei sume, despăgubiri în caz de accident, de producere a unui sinistru: *trebuie să concureze societăţile de asigurare.* CĂL.; *asigurare contra incendiilor;* **asigurare pe viaţă,** contract care prevede plata unei sume urmaşilor asiguratului. [V. *asigura*].

asigurát, ~ţi, asigurată, ~e a. încredinţat; garantat. // m. persoană care a încheiat o asigurare. [V. *asigura*].

asigurătór, ~i, asigurătoáre a. (şi subst.) care asigură: *e-n stare a da lămuriri asigurătoare.* EM.; **sechestru asigurător,** sechestru efectuat pentru garantarea drepturilor părţilor implicate într-un diferend. [*Asigura* + *-ător*].

asilabíe, asilabii f. formă de afazie în care bolnavul este incapabil să lege fonemele în cuvinte. [Din fr. *assylabie*].

asimbolíe, asimbolii f. incapacitate patologică de a înţelege simbolurile. [Din fr. *asymbolie*].

asimétric, ~ci, asimetrică, ~ce a. lipsit de simetrie: *creează un corp sintactic cu fraze inegale şi cesuri asimetrice.* CĂL. [Din fr. *asymétrique*].

asimetríe f. lipsă de simetrie; nesimetrie: *uşoara asimetrie a gurii cînd zîmbeşte.* IBR. [Din fr. *asymétrie*].

asimilá, asimilez vb. **1.** (tr.) a face asemănător, a prezenta ca asemănător: *cultura aceasta istorică a fost asimilată stilului preistoric al satelor.* BL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) încorpora, a (se) supune unui proces de asimilare: *este şi rămîne evreu, nu se creştinează şi nu se asimilează.* CĂL.; **3.** (refl.) (despre sunete) a se transforma în alt sunet datorită unui sunet din apropiere; **4.** (tr.) a transforma alimentele în substanţe proprii organismului: *organismul se prezintă ca o alcătuire dinamică, în stare să asimileze materia din afară.* BL.; **5.** (tr.) a dobîndi; a-şi însuşi: *învăţasem ... fără să asimilez nimic.* GAL.; *a asimila cunoştinţe; a asimila o tehnologie;* **6.** (tr.) a introduce în fabricaţie (un produs nou). [Din fr. *assimiler,* lat. *assimilare*].

asimilábil, ~i, asimilabilă, ~e a. care poate fi asimilat. [Din fr. *assimilable*].

asimiláre, asimilări f. **1.** acţiunea de a (se) asimila; asimilaţie: *a fost mai de urgenţă şi mai la ordinea zilei problema asimilării culturii străine.* IBR.; **asimilare regresivă,** v. **regresiv; 2.** proces de integrare a unei colectivităţi în alta, pierzîndu-şi caracteristicile proprii. [V. *asimila*].

asimilatór, ~i, asimilatoáre a. **1.** care asimilează; (subst.) *ne fac să-l considerăm printre importatorii ... culturii străine, dar nu printre adevăraţii lor asimilatori.* IBR.; **2.** care urmăreşte asimilarea unui grup social sau naţional, a unei culturi etc.: *arabii, cu pasiunea lor asimilatoare, nu s-au limitat numai la încorporarea ştiinţei greceşti.* BL. [*Asimila* + *-tor*; cf. fr. *assimilatoire*].

asimiláţie, asimilaţii f. **1.** asimilare; **2.** (lingv.) transformare a unui sunet în altul sub influenţa unui sunet din apropiere; **asimilaţie progresivă,** v. **progresiv; asimilaţie regresivă,** asimilare regresivă (v. **regresiv**); **3.** proces metabolic de transformare a alimentelor în substanţe proprii organismului; (şi: (înv.) **asimilaţiune**). [Din lat. *assimilatio, -onis,* fr. *assimilation*].

asimilaţiúne f. v. asimilaţie.

asimptomátic, ~ci, asimptomatică, ~ce a. (med.) care nu prezintă simptom clinic: *boală asimptomatică.* [Din fr. *asymptomatique*].

asimptótă, asimptote f. (mat.) dreaptă de care se apropie o curbă fără a o atinge în spaţiul finit. [Din fr. *asymptote*].

asimptótic, ~ci, asimptotică, ~ce a. referitor la asimptotă. [Din fr. *asymptotique*].

asimţí, asímt vb. (înv. şi reg.) a simţi profund; a reflecta, a medita: *întru sine asimţînd şi pre Dumnedzău chitind.* DOS. [*A*[3] + *simţi*].

asín, asini m. animal domestic din familia calului, mai mic decît acesta şi cu urechi lungi, întrebuinţat ca animal de povară şi de tracţiune; măgar (*Asinus*): *caii nechezau, asinii răspundeau prin nişte ţipete neplăcute urechilor.* BOL. [Lat. *asinus*].

asínă, asine f. (înv.) femela măgarului; măgăriţă: *o asină despre mîna dreaptă grăind către dînsul omeneşte.* B.-DEL. [De la *asin*].

asincrón, ~i, asincronă, ~e a. asincronic; **motor asincron,** motor electric cu curent alternativ a cărui viteză depinde de sarcina pe care o are şi nu de frecvenţa curentului. [Din fr. *asynchrone*].

asincrónic, ~ci, asincronică, ~ce a. care nu se face în acelaşi timp. [Din fr. *asynchronique*].

asincronísm, asincronisme n. **1.** caracterul a ceea ce este asincron; lipsă de concordanţă în timp; **2.** (spec.) nepotrivire între coloana vizuală şi cea sonoră a unui film. [Din it. *asincronismo,* fr. *asynchronisme*].

asindét, asindete n. figură de stil care constă în suprimarea conjuncţiilor copulative. [Din lat. *asyndetus,* fr. *asyndète*].

asindétic, ~ci, asindetică, ~ce a. care ţine de asindet, referitor la asindet; care nu are exprimate elementele relaţionale: *structuri sintactice asindetice.* [Din it. *asindetico*].

asinergíe, asinergii f. (med.) incapacitate patologică de a face simultan diferite mişcări elementare. [Din fr. *asynergie*].

asinitáte, asinităţi f. (rar) măgărie. [Din it. *asinità*].

asintáctic, ~ci, asintactică, ~ce a. (despre cuvinte compuse) care nu este format pe baza regulilor sintactice de îmbinare a cuvintelor. [Din fr. *asyntactique*].

asirián, ~eni, asiriană, ~ene a. referitor la Asiria, din Asiria: *dacă am afla misteriul ... pe care l-au posedat poate magii egipteni şi asirieni.* EM. // m., f. persoană care făcea parte din populaţia semitică a statului antic Asiria: *să intrăm la Ierusalim de către faţa haldeilor şi de către faţa puterii asirienilor.* BIBLIA; *află limba ce au vorbit-o asirienii.* EM. [Din fr. *assyrien*].

asiriológ, asiriologi m. specialist în asiriologie. [Din fr. *assyriologue*].

asiriologíe f. studiul scrierii, limbii, istoriei şi antichităţilor Asiriei. [Din fr. *assyriologie*].

asistá, asíst vb. **1.** (intr.) a fi de faţă; a lua parte la ...: *să asiste şi el la acel conciliu de război.* GHICA; (p. ext.) *putem asista la evoluţia ce a făcut-o Eminescu.* IBR.; **2.** (tr.) a ajuta sau a apăra pe cineva, stînd în apropiere: *venea desigur să asiste pe tata în necazul ce avea cu mine.* SAD.; *avocatul asistă pe clientul său.* [Din fr. *assister,* lat. *assistare*].

asistáre, asistări f. faptul de a asista; prezenţă, participare. [V. *asista*].

asistát, ~ţi, asistată, ~e a. şi m., f. (persoană) care beneficiază de asistenţă (socială): *mentalitatea de asistaţi ... o are majoritatea populaţiei.* D. [V. *asista*].

asisténţ, ~ţi, asistentă, ~e a. care asistă, care este de faţă: *persoanele asistente au fost încîntate.* // m., f. **1.** persoană care asistă pe cineva ajutîndu-l: *asistentă medicală;* **2.** (**asistent universitar**) grad didactic în învăţămîntul superior, intermediar între preparator şi lector; persoană cu acest grad: *să găseau neocupate numai două posturi de asistent.* GHEŢIE. [Din germ. *Assistent,* fr. *assistant*].

asisténţă, asistenţe f. **1.** grup de persoane care asistă la ceva: *toată asistenţa, cu ochii sclipitori, aprobă unanim propunerea.* CAR.; **2.** prezenţă, participare: *a avut loc înmormîntarea ... în asistenţa unui public puţin numeros.* EM.; *începea practica pedagogică prin asistenţe la ore.* GHEŢIE; **3.** ajutor, sprijin: *călugării se dedaseră exclusiv vieţii contemplative, dezinteresîndu-se de educaţia tineretului sau de asistenţa bolnavilor.* BL.; **asistenţă socială,** sistem de ajutorare material a celor inapţi sau fără mijloace de trai; **asistenţă publică,** totalitate a aşezămintelor de binefacere (spitale, ospicii, aziluri etc.); **asistenţă mutuală,** înţelegere politică şi militară între state privind apărarea comună. [Din fr. *assistance,* germ. *Assistenz*].

asistólic, ~ci, asistolică, ~ce a. (med.) care ţine de asistolie, referitor la asistolie. [Din fr. *asystolique*].

asistolíe, asistolii f. slăbire a contracţiilor inimii în cazul unor boli cardiace. [Din fr. *asystolie*].

asíză, asize f. strat orizontal de material de construcţie dintr-un zid. [Din fr. *assise*].

asmaciúc m. v. hasmaţuchi.

asmán m. v. hazman.

asmaţúi m. v. hasmaţuchi.

ásmă f. (reg.) soi de viţă de vie. [Din turc. *asma* „viţă de vie"].

asmuţă vb. v. **asmuţi.**

asmuţăre f. v. **asmuţire.**

asmuţí, asmút vb. (tr.) **1.** a îndemna cîinii să atace pe cineva: *asmuţi cîinii la dînsa.* ISP.; (p. ext.) *caii ... alergau din răsputeri, asmuţiţi de chiotele călăreţilor.* GHEŢIE; **2.** (fig.) a îndemna la vrajbă; a întărîta: *de ce asmuţi asupra mea pe aceşti oameni?;* **3.** (fig.) a stimula la ceva; a excita: *cîţiva din revoluţionari, fugiţi pe fereastră, asmuţiră pe cetăţeni.* CĂL.; (şi: **asmuţa**). [Et. nec.; cf. ***muţa***].

asmuţíre, asmuţíri f. acţiunea de a asmuţi: *asmuţirea bucureştenilor în sunetul clopotelor îl biruiseră.* CĂL.; (şi: **asmuţare**). [V. ***asmuţi***].

asocіá, asociez vb. **1.** (refl.) a se uni, a se întovărăşi, a forma o asociaţie; **2.** (refl. şi tr.) a (se) alătura, a (se) conexa: *guvernul se asocie cu dorinţa publică.* NEGR.; *a asociat doar sonul clar şi melancolic al flautului cu foşnirea şi căderea somptuoasă a mătasei.* CĂL.; **3.** (refl.) a se înlănţui: *două imagini, care se asociază pe baza aceleiaşi stări sufleteşti, se redeşteaptă reciproc.* IBR.; *s-au asociat ideile.* [Din fr. ***associer,*** lat. ***associare***].

asocіál, ~i, asocіálă, ~e a. care nu este adaptat mediului social; refractar la integrarea socială. [Din fr. ***asocial***].

asociát, ~ţi, asociátă, ~e a. care este unit sau legat cu altul: *idei asociate prin contrast.* // m., f. persoană care s-a unit cu alta; membru al unei asociaţii: *îşi aştepta desigur asociatul ... cu banii pentru socotelile săptămînale.* GHEŢIE. [V. ***asocia***].

asociatív, ~i, asociatívă, ~e a. **1.** referitor la asociaţie, de asociaţie: *îndrăzneala lui asociativă, în chipul vast al lui Hasdeu, încîntă.* CĂL.; **2.** (despre memorie) care evocă imagini prin asociaţie; **3.** (mat.; despre operaţii) care nu depinde de ordinea termenilor. [Din fr. ***associatif***].

asociativítate f. proprietate de a fi asociativ. [Din fr. ***associativité***].

asociáţie, asociáţii f. **1.** grupare de persoane pentru un scop sau un interes comun: *îl vedem apoi amestecat pe poet în toate asociaţiile conspirative.* CĂL.; **în asociaţie cu ...,** împreună cu ...: *cumpărarea o făcuse în asociaţie cu unghiul său.* CĂL.; **2.** proprietate a psihicului de a lega între ele mai multe imagini senzoriale sau idei; apariţie a unei reprezentări care atrage în conştiinţă o altă reprezentare; legătură între imagini ori idei: *metafora e rezultatul unei asociaţiuni prin similaritate.* IBR.; **asociaţia ideilor,** fenomen psihic prin care un fapt de conştiinţă se readuce pe altul păstrat în memorie: *un sector psihologic studiat încă din timpuri străvechi este acela al asociaţiilor ideilor.* BL.; (şi: (înv.) **asociaţiune**). [Din fr. ***association,*** lat. ***associatio, -onis***].

asociaţionísm n. curent filozofic şi psihologic care consideră activitatea psihică o asociere mecanică de senzaţii şi neagă rolul activ al conştiinţei: *precum ne-o dovedeşte asociaţionismul psihologic.* BL. [Din fr. ***associationnisme***].

asociaţioníst, ~şti, asociaţionístă, ~e a. care aparţine asociaţionismului, referitor la asociaţionism: *psihologia asociaţionistă ... se învederează aşijderea ca un produs al scientismului.* BL. // m. adept al asociaţionismului. [Din fr. ***associationniste***].

asociaţiúne f. v. **asociaţie.**

asociére, asocіérі f. acţiunea de a (se) asocia şi rezultatul ei: *s-ar comporta exact ca nişte atomi materiali care prin asocierea şi disocierea lor ar produce toate fenomenele naturale.* BL. [V. ***asocia***].

asolá, asolez vb. (rar; tr.) a cultiva pămîntul folosind asolamentul. [Din fr. ***assoler***].

asolamént, asolamente n. alternare metodică în timp şi spaţiu a culturilor pe un teren pentru a obţine recolte mari. [Din fr. ***assolement***].

asolizá, pers. 3 **asolizează** vb. (intr.) a coborî pe sol: *sonda spaţială a asolizat pe Marte.* [De la ***sol***].

asolizáre, asolizări f. acţiunea de a asoliza: *asolizarea sondei spaţiale pe Marte a avut loc în condiţii bune.* [V. ***asoliza***].

asomá, asomez vb. (tr.) **1.** a ameţi animalele la abator înainte de sacrificare; a lovi mortal; **2.** a deranja, a inoportuna, a stingheri puternic; a lovi. [Din fr. ***assommer***].

asomáre, asomări f. acţiunea de a asoma şi rezultatul ei. [V. ***asoma***].

asonánt, ~ţi, asonántă, ~e a. care produce asonanţă, care este în asonanţă. [Din fr. ***assonant***].

asonánţă, asonanţe f. rimă imperfectă, bazată pe asemănarea aproximativă a sunetelor: *versul popular are asonanţe, adică rime imperfecte.* IBR.; *asonanţa e foarte răspîndită în poezia populară.* [Din fr. ***assonance***].

asortá, asortez vb. **1.** (tr.) a pune, a aşeza laolaltă lucruri care se armonizează: *n-a ştiut să asorteze culorile;* **2.** (refl.) a se potrivi: *poşeta se asortează cu pantofii;* **3.** (tr.) a aproviziona cu mărfuri variate: *a asorta magazinele.* [Din fr. ***assortir***].

asortáre, asortări f. acţiunea de a (se) asorta. [V. ***asorta***].

asortát, ~ţi, asortată, ~e a. **1.** care se potriveşte, se armonizează (la culoare, mărime etc.); **2.** aprovizionat, înzestrat cu mărfuri variate. [V. ***asorta***].

asortimént, asortimente n. ansamblu de produse din aceeaşi categorie (dar de forme, calităţi etc. diferite): *asortiment de stofe, de mobile.* [Din fr. ***assortiment***].

asparágus m. plantă ornamentală din familia liliaceelor, cu frunzele foarte subţiri (*Asparagus silvestris*). [Din lat., fr. ***asparagus***].

aspaţiál, ~i, aspaţiálă, ~e a. în afara spaţiului, fără raportare la spaţiu: *e aspaţial şi atemporal.* BL. [***A-*** + ***spaţial***].

aspéct, aspecte şi (înv.) **aspecturi** n. **1.** formă exterioară, înfăţişare: *şiroaiele ploaiei ... deteră capului său aspectul unui berbece plouat.* EM.; **2.** trăsătură, însuşire, caracteristică: *acesta e un alt aspect al operei.* IBR.; **3.** manieră în care se prezintă un lucru, o situaţie: *aspectele invocate, aparent asemănătoare, ascund în dosul lor procese absolut eterogene.* BL.; **sub aspectul ...:** din punctul de vedere ...; sub raportul ...; **4.** categorie gramaticală care indică în unele limbi stadiul de realizare a acţiunii exprimate în verb. [Din fr. ***aspect,*** lat. ***aspectus***].

aspectomát, aspectomate n. aparat de proiecţie cu mecanism de schimbare automată a diapozitivelor. [Din germ. ***Aspectomat***].

aspectós a. v. **aspectuos.**

aspectuál, ~i, aspectuálă, ~e a. referitor la aspectul verbal. [Din fr. ***aspectuel***].

aspectuós, ~şi, aspectuoásă, ~e a. cu aspect plăcut; prezentabil, arătos; (şi: **aspectos**). [***Aspect*** + ***-(u)os***].

aspergíl, aspergíli m. mucegai care se dezvoltă pe materiile dulci (*Aspergillus*). [Din fr., lat. ***aspergillus***].

aspergilóză, aspergiloze f. boală cauzată de aspergili şi caracterizată prin apariţia unor noduli pe căile respiratorii. [Din fr. ***aspergillose***].

asperitáte, asperităţi f. **1.** proprietatea de a fi aspru, zgrunţuros; asprime; **2.** (concr.) parte zgrunţuroasă a unei suprafeţe: *se introduc elemente din natură, ... asperităţi stîrcoase, conce şi scoici.* CĂL.; *granitul are multe asperităţi;* **3.** (fig.) lipsă de delicateţe, de suplete, de adecvare: *cu asperităţile verbale caracteristice epocii ..., poetul are sensul versului hohotind sarcastic sub bolţi de dom.* CĂL. [Din fr. ***aspérité,*** lat. ***asperitas, -atis***].

aspermátic, ~ci, aspermátică, ~ce a. lipsit de spermă. [Din germ. ***aspermatisch***].

aspermatísm n. imposibilitate de producere şi evacuare a lichidului seminal; sterilitate cauzată de lipsa spermei. [Din germ. ***Aspermatismus***].

aspermíe, aspermíi f. (med.) lipsă a spermei. [Din fr. ***aspermie***].

aspersáre, aspersări f. stropire cu aspersorul: *irigaţii prin aspersare.* [Din fr. ***aspersion***].

aspersiúne, aspersiuni f. stropire cu apă; ploaie artificială. [Din fr. ***aspersion,*** lat. ***aspersio, -onis***].

aspersór, aspersoare n. dispozitiv de pulverizare a apei, folosit la irigări. [Din fr. ***aspersoir***].

aspíc[1] m. (bot.; reg.) levănţică (*Lavandula angustifolia*). [Din germ. ***Spik***].

aspíc[2] n. substanţă gelatinoasă obţinută din zeamă de carne şi de oase; gelatină; piftie. [Din fr. ***aspic***].

aspídă, aspíde f. **1.** şarpe foarte veninos; viperă (*Vipera berus berus*): *fojgăiau bălauri, aspide veninoase.* CR.; **2.** (fig.) fiinţă nocivă; femeie rea. [Din sl. ***aspida***].

aspiră, aspír vb. **1.** (tr.) a trage aer în plămîni; a inspira; **2.** (lingv.; tr.) a rosti sunete cu articulaţie laringală (ca în cazul sunetului h); **3.** (tr.) (despre pompe) a trage, a absorbi; **4.** (fig.; intr.) a năzui spre ceva; a tinde: *nu e cu putinţă, în nici o ţară care aspiră la cultură, ca majoritatea corpului profesoral ... să se ocupe de activitatea politică.* MAIOR. [Din fr. ***aspirer,*** lat. ***aspirare***].

aspiránt, ~ţi, aspirántă, ~e a. care aspiră; **pompă aspirantă,** pompă în care apa urcă în vid prin presiunea aerului. // m., f. **1.** persoană care aspiră la ceva, care doreşte ceva; candidat: *se cer ... foarte deosebite condiţii de admisibilitate la concurs pentru aspirant.* EM.; **2.** (spec.) elev al unei şcoli de ofiţeri de marină; **3.** (în unele ţări) doctorand; **4.** (în trecut) persoană care se pregătea în cadrul aspiranturii. [Din fr., rus. ***aspirant***].

aspirantúră f. (în trecut) (perioadă de) studiu în vederea obţinerii titlului de „candidat în ştiinţe". [Din rus. ***aspirantura***].

aspiráre, aspirări f. **1.** acţiunea de a aspira şi rezultatul ei; **2.** articulare cu un zgomot produs de trecerea aerului prin laringe; aspiraţie: *schimbîndu-se apoi în cea mai tare aspirare vocalică.* EM.; **3.** tragere a aerului în plămîni; **4.** tragere în sus a unui lichid cu o pompă; **5.** (fig.) năzuinţă, dorinţă, aspiraţie: *d-acolo adînca acea aspirare spre bunuri ascunse.* ALEX. [V. ***aspira***].

aspirát, ~ţi, aspirátă, ~e a. (despre sunete) rostit cu o aspiraţie. [V. ***aspira***].

aspiratór, aspiratoare n. aparat pentru aspirarea prafului, a fumului, a gazelor etc. [Din fr. ***aspirateur***].

aspiráţie, aspiraţii f. **1.** aspirare, absorbire, tragere a unui lichid; **2.** mod de articulaţie a unor sunete însoţite de zgomotul produs de trecerea aerului prin laringe: *sînt sunete nestătătoare de sine şi care trec în aspiraţiunea vocalică.* EM.; **3.** (fig.) năzuinţă, dorinţă, rîvnă: *să vezi marile-aspiraţii că-s reduse la nimic.* EM.; (şi: (înv.) **aspiraţiune**). [Din fr. ***aspiration,*** lat. ***adspiratio, -onis***].

aspiraţiúne f. v. **aspiraţie.**

aspirínă, aspirine f. produs farmaceutic întrebuinţat în combaterea febrei. [Din fr. ***aspirine,*** germ. ***Aspirin***].

aspreálă, aspreli f. **1.** (rar) asprime; **2.** (reg.) scroabeală, apret. [***Aspri*** + ***-eală***].

aspрí, aspresc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face aspru; a (se) înăspri: *dacă se mai împlinise la trup, în schimb figura i se asprise.* GHEŢIE; *i s-au asprit mîinile;* **2.** (fig.; refl.) a se intensifica, a se înteţi: *priveam degeaba pe geam, întunericul se asprise.* GHEŢIE; **3.** (reg.; tr.) a scrobi, a apreta. [De la ***aspru***].

aspríme, asprimi f. **1.** proprietate de a fi aspru (la pipăit, la gust, la auz): *femeia ... s-a înfiorat de asprimea virilă a copacilor pădurii.* CĂL.; **2.** (fig.) purtare aspră; severitate: *se temea de asprimea tată-său.* CR.; **cu asprime,** aspru, sever: *au început a o mustra, cu lacrămile în ochi, şi a-i zice cu asprime să se ducă unde ştie.* CR.; *vorbea din ce în ce mai răstit şi mai cu asprime.* MAT.; **3.** (fig.) străşnicie: *asprimea iernii;* **4.** vigoare, tărie, duritate: *reclamă oarecare asprime în mînuirea daltei.* OD.; **5.** (concr.; la pl.) locuri anevoioase, greu de urcat: *strîmtorile şi asprimile munţilor.* BĂLC. [***Aspru*** + ***-ime***].

asprít, ~ţi, asprită, ~e a. înăsprit, devenit aspru[1]: *palmele lui aveau pielea asprită.* [***Aspru[1]*** + ***-it***].

aspríu, ~ii, asprie, ~ii a. (rar) **1.** cam aspru[1]; **2.** înţepător, acidulat (nu prea tare): *vin aspriu.* [***Aspru[1]*** + ***-iu***].

áspru[1], ~i, aspră, ~e a. **1.** care nu este neted; cu suprafaţa zgrunţuroasă: *piele aspră;* **2.** tare, ţepos: *şi-n aspra-i coamă îngropînd obrajii palizi ... suspină trist.* COŞB.; *păr aspru;* **3. apă aspră,** apă saturată cu săruri calcaroase (care nu spală bine); **4.** care nu este dulce; care este acru, acid: *vin aspru;* **5.** care supără auzul: *îi treziră ... pe urmă un ciocănit aspru în geam.* REBR.; *voce aspră;* **6.** (fig. şi adv.) greu de îndurat; care provoacă neplăcere, suferinţă: *el din aspra căzută abea să trezeşte şi să scoală.* B.-DEL.; *aspru, rece sună cîntul cel etern.* EM.; **7.** (fig.) care nu este indulgent; sever, necruţător: *om mîndru şi sălbatec ... o, cît de aspru el!* EM.; *părerile aspre pe cari le-am emis ... nu erau răsărite din spirit de reacţiune, ci din claritate de vederi.* EM.; **8.** puternic, năprasnic, straşnic: *un vînt aspru se izbea în geamuri.* SAD. [Lat. *asper*].

áspru[2], aspri m. veche monedă turcească de argint, care a circulat şi în ţările române: *Mircea cel Bătrîn plătea Turciei în 1383 un tribut de 3.000 aspri.* [Din gr. mod. *áspron* „alb"].

aspumă, aspumez vb. (înv.; intr.) a face spume; a spumega: *valuri aspumînd a lor răceală.* COR. [*A[3]* + *spumă*].

assa-fetída f. aerel. [Din lat. *assa foetida*].

astá, astau vb. (înv. şi reg.) **1.** (intr.) a sta lîngă cineva sau în faţa cuiva; a fi de faţă: *astătu nainte-i, de mărturisi pre Domnul nostru.* DOS.; **2.** (intr.) a se arăta cuiva; a apărea: *îmi astătu înainte îngerul Domnului.* DOS.; **3.** (tr.) a aduce, a prezenta: *deci aducîndu-l păgînii, îl astătură înaintea ighemonului.* DOS. [*A[3]* + *sta*].

astár, astaruri n. (înv.) pînză groasă cu care, de obicei, se căptuşeau hainele: *mai bine cu astarul pe ochi, în pămînt, să nu mai văd.* VLAH. [Din turc. *astar*].

astáră adv. (înv.) în această seară: *porunci igumeniei să-i trimiţă pre Mariea astară.* DOS. [*Astă* + *seară*].

astargíu, astargii m. (înv.) persoană care producea sau vindea astar. [*Astar* + *-giu*].

astatíniu n. (chim.) element radioactiv sintetic. [Din germ. *Astatinium*].

astazíe, astazii f. (med.) pierdere a capacităţii de a se ţine pe picioare. [Din fr. *astasie*].

astări, astăresc vb. (înv.; tr.) a căptuşi cu astar. [De la *astar*].

ástăzi adv. **1.** în ziua în curs (între ieri şi mîine); azi: *astăzi nu sîntem atîta de osteniţi ca ieri.* DRĂGHICI; **astăzi-mîine,** în curînd; **2.** în prezent, în zilele noastre (între trecut şi viitor); acum: *oamenii din ziua de-astăzi.* EM. [Lat. *ista die* sau *astă* + *zi*].

asténic, ~ci, astenică, ~ce a. **1.** care suferă de astenie: *femeie astenică;* **2.** care este caracteristic bolnavului de astenie; care denotă astenie: *începe să fie mai mult sau mai puţin nevrozat, ... să apară stări sufleteşti astenice.* IBR. [Din fr. *asthénique*].

astenía, astenii f. stare patologică care produce scăderea capacităţii de efort. [Din fr. *asthénie*].

astenizá, astenizez vb. (tr. şi refl.) a (se) îmbolnăvi de astenie. [*Astenie* + *-iza*].

astér, asteri m. plantă decorativă de grădină, cu flori roze şi violete; steliţă, rujă vînătă de toamnă (*Aster amellus*). [Din fr. *aster*].

astereálă, astereii f. căptuşeală de scînduri fixate pe un schelet de lemn, care susţine un strat de material. [*Astări* + *-eală*].

asterídă, asteride f. (la pl.) clasă de animale echinoderme care au corpul în formă de stea; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *astérides*].

asteríe, asterii f. (zool.) stea-de-mare (*Asteroidea*). [Din fr. *astérie*].

asterísc, asteriscuri n. semn grafic în formă de steluţă (*), cu ajutorul căruia se fac trimiteri sau se marchează anumite cuvinte ori forme într-un text. [Din fr. *astérisque,* lat. *asteriscus*].

asteroíd, asteroizi m. nume dat micilor planete ale sistemului solar, care se mişcă, în general, între orbitele lui Marte şi Jupiter; bolid. [Din fr. *astéroïde*].

asteroním, asteronime n. grup de asteriscuri (după o majusculă) care înlocuiesc un nume. [Din fr. *astéronyme*].

ástfel adv. **1.** în acest mod, aşa: *de-un veac el şade astfel.* EM.; **2.** prin urmare, deci, de aceea: *îl vede azi, îl vede mîni, astfel dorinţa-i gata.* EM.; **3.** aşa, asemănător cu ...: *unul e în toţi, tot astfel precum una e în toate.* EM.; **astfel de,** asemenea; atare: *să nu-ţi mai scape din gură astfel de vorbe nebune!* NEGR.; *astfel de lucru nemaiauzit;* **4.** în aşa fel, în aşa grad; atît: *vorbi astfel, încît robi toate inimile.* ISP. [*Într-*)*ast* + *fel*].

astigmátic, ~ci, astigmatică, ~ce a. care prezintă astigmatism. [Din germ. *astigmatisch*].

astigmatísm n. **1.** defect al lentilei care deformează imaginea făcînd-o să apară ca două mici segmente de dreaptă, distanţate şi perpendiculare una pe alta; **2.** defect de vedere cauzat de inegalitatea curburii corneei sau a cristalinului. [Din fr. *astigmatisme*].

astîmpăr n. odihnă, linişte, pace: *se făcuse un cîrlănaş zburdalnic, de n-avea astîmpăr.* ISP.; **fără astîmpăr, a)** necontenit, întruna: *se veselise şi vorbise fără astîmpăr tot drumul.* SAD.; **b)** (adj.) neastîmpărat: *cîteodată parcă-i o căpriţă fără astîmpăr şi fără hodină.* SAD.; **a nu da astîmpăr cuiva,** a nu lăsa în pace, a deranja. [De la *astîmpăra*].

astîmpărá, astîmpăr vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) potoli, a (se) linişti; a (se) cuminţi: *cum nu te mai astîmperi!* CR.; *tu cu vorbe nu mă saturi, nici m-astîmperi tu zîmbind.* EM.; **2.** (tr.) a domoli, a calma: *nici un pic de adiere nu astîmpără arsura.* DELAVR.; (refl.) *s-au întors din bejenie cu trei veacuri în urmă, după ce se astîmpărase viscolul urgiei tătarilor.* SAD.; (fig.) *foamea nu se poate astîmpăra cu o slabă suflare de vînt.* CAR. [Lat. *ex-temperare*].

astîmpărére, astîmpărări f. acţiunea de a (se) astîmpăra şi rezultatul ei. [V. *astîmpăra*].

astîmpărát, ~ţi, astîmpărată, ~e a. **1.** liniştit, potolit; domolit; **2.** (înv. şi reg.) moderat, potrivit (ca temperatură). [V. *astîmpăra*].

astm n. v. astmă.

astmátic, ~ci, astmatică, ~ce a. **1.** care este cauzat de astmă; (fig.) *la început apare o frază scurtă, automată, astmatică, simetrică pînă la artificiu.* CĂL.; **2.** (şi m., f.) (persoană) care suferă de astmă. [Din fr. *asthmatique,* lat. *asthmaticus*].

ástmă f. boală care se manifestă prin greutate în respiraţie, prin nevoia intensă de aer: *astfel ne-a uşurat astmul pe care îl aveam amîndoi.* SAD.; (şi: **astm**). [Din fr. *asthme,* lat. *asthma*].

astragáci, astragace n. (reg.) unealtă în formă de hîrleţ cu care cizmarul întinde talpa: *între ... calupuri, astrăgaci, bedreag, dichici şi alte custuri tăioase.* CR.; (şi: **astrăgaci**). [Cf. magh. *asztergázni* „a da la strung"].

astragál, astragale n. **1.** fiecare dintre cele şapte oase ale tarsului; **2.** (arhit.) brîu care înconjură capătul de sus al unei coloane, separînd fusul coloanei de capitel: *din brîul superior, adică din astragalele stîlpilor.* OD.; **3.** (bot.) unghia-găii (*Astragalus glycyphyllos*). [Din fr. *astragale,* lat. *astragalus*].

astrahán n. **1.** miel cu părul mătăsos şi creţ; **2.** blană de miel din rasa caracul, buclată şi foarte fină: *o doamnă scundă şi planturoasă, purtînd palton de astrahan şi pălărie cu boruri largi.* GHEŢIE; **3.** haină confecţionată din astfel de blană. [De la *Astrahan* n. pr.].

astrál, ~i, astrală, ~e a. al aştrilor, referitor la aştri: *găsim bunăoară o primă încercare de a explica unele fenomene astrale.* BL. [Din fr. *astral,* lat. *astralis*].

astralít m. exploziv detonant de siguranţă. [Din fr. *astralite*].

astrăgáci n. v. astragaci.

astreiná, astreinez vb. (înv.; refl.) a se înstrăina: *şi de împărăţia cerului vă astreinat.* VARL. [*A[3]* + *strein* + *-a*].

astringént, ~ţi, astringentă, ~e a. care produce contractarea ţesuturilor organismului: *alaunul, sulfatul de zinc şi boraxul sînt astringente.* [Din fr. *astringent,* lat. *astringens, -ntis*].

astringénţă f. proprietatea de a fi astringent. [Din fr. *astringence*].

astrínge, astrîng vb. (înv.; tr.) a aduna, a strînge; a economisi: *ducîndu-şă preutul cu Evdochiea la casa ei, astrînsă toată bogata ei bogăţîie şi o au dat pre mîna lui.* DOS. [Lat. *astringere*].

astro- element de compunere cu semnificaţia „(referitor la) aştri", „univers", „astral", „cosmic". [Din fr. *astro-;* cf. lat. *aster*].

astrobiologíe f. ştiinţă care studiază posibilităţile de viaţă (de) pe alte planete. [Din fr. *astrobiologie*].

astrobotánică f. ştiinţă care studiază viaţa plantelor (de) pe alte planete. [Din germ. *Astrobotanik*].

astrofízică f. ramură a astronomiei care studiază structura şi fenomenele caracteristice corpurilor cereşti. [Din fr. *astrophysique*].

astrofizician, astrofizicieni m. specialist în astrofizică. [Din fr. *astrophysicien*].

astrográf, astrografe n. aparat cu ajutorul căruia se fotografiază spectrele aştrilor. [Din fr. *astrographe*].

astrografíe f. ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea astrelor. [Din fr. *astrographie*].

astroláb, astrolabe n. (înv.) instrument pentru determinarea poziţiei aştrilor. [Din fr. *astrolabe*].

astrolatríe f. închinare la stele. [Din fr. *astrolâtrie,* it. *astrolatria*].

astrológ, astrologi m. persoană care practică astrologia; cititor în stele: *la acesta lucru întîi ca astrologhii să facem să cade.* CANT.; *află de la astrologii haldeeni că fiul său Ioasaf va trece, în virtutea zodiilor, la legea prigonită.* CĂL. [Din fr. *astrologue,* lat. *astrologus*].

astrológic, ~ci, astrologică, ~ce a. care ţine de astrologie, referitor la astrologie: *în mîna lui, cartea astrologică.* EM. [Din fr. *astrologique,* lat. *astrologicus*].

astrologíe f. ştiinţă care pretinde a cunoaşte viitorul prin cercetarea poziţiei şi mişcării aştrilor: *o astrologie ... bizantină.* EM. [Din fr. *astrologie,* lat. *astrologia*].

astrometríe f. tehnica determinării locului de observaţie prin raportare la bolta cerească sau la anumiţi aştri. [Din fr. *astrométrie*].

astronáut, astronauţi m. persoană care călătoreşte în spaţiul cosmic; cosmonaut. [Din fr. *astronaute,* engl. *astronaut*].

astronáutică f. ştiinţa şi tehnica zborurilor cosmice. [Din fr. *astronautique*].

astronautícián, astronauticieni m. specialist în astronautică. [Din fr. *astronauticien*].

astronávă, astronave f. navă cosmică. [*Astro-* + *navă;* cf. fr. *astronef*].

astronóm, astronomi m. **1.** specialist în astronomie: *parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos.* EM.; **2.** (pop.) astrolog: *astronoame Valtazare, varsă din cer foc.* POP. [Din fr. *astronome,* lat. *astronomus*].

astronómic, ~ci, astronomică, ~ce a. **1.** care ţine de astronomie, referitor la astronomie: *se expun cunoştinţele astronomice cu privire la planete.* BL.; **2.** care se referă la aştri, care ţine de aştri: *mişcarea astronomică o sesizăm mai întîi în coordonatele altor stele şi nu la steaua noastră.* BL.; **3.** (fig.) de proporţii foarte mari: *cifră astronomică.* [Din fr. *astronomique,* lat. *astronomicus*].

astronomíe f. **1.** ştiinţă care studiază corpurile cereşti şi legile mişcării lor: *descoperă în astronomie perspectiva heliocentrică.* BL.; **2.** (p. ext.) prezicere bazată pe semne naturale: *dacă asta-i astronomia măriei tale, mă închin.* SAD. [Din fr. *astronomie,* lat. *astronomia*].

astroscóp, astroscoape n. telescop folosit pentru examinarea mişcării aştrilor dintr-o anumită zonă. [Din fr. ***astroscope***].

ástru, aştri m. şi (rar) **astre** n. **1.** corp ceresc (stea, planetă etc.): *lumina tuturor aştrilor nu ar fi decît lumină reflectată.* BL.; **2.** (fig.) om ilustru. [Din lat. ***astrum,*** fr. ***astre***].

astrucá, astrúc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.) a îngropa; a înmormînta: *pe arcaşii morţi ... într-o groapă-i astrucară.* NEGR.; (fig.; refl. pas.) *s-au astrucat cu cinste.* DOS.; **2.** (reg.) a acoperi (cu ceva): *într-o gaură de ziduri băgat şi astrucat cu var, s-au săvîrşit.* DOS. [Lat. ***astruicare (=astruere)***].

astrucáre, astrucári f. (înv. şi reg.) **1.** acţiunea de a astruca; îngropare, înmormîntare: *de la naşterea pruncului pînă la astrucarea moşneagului.* OD.; **2.** acoperire, învelire. [V. ***astruca***].

astrucát, ~ţi, astrucată, ~e a. (reg.) înmormîntat, îngropat: *parastasele adormiţilor domni care se află astrucaţi acolo.* SAD. [V. ***astruca***].

astupá, astúp vb. (tr.) **1.** a înfunda o gaură, a închide o spărtură, a umple o deschizătură: *pentru ce ai astupat minunată fîntînă ca aceasta ... ?* DOS.; *spurcata astupă toate găurile casei.* ISP; (fig.) *gura pruncilor din tăciuni nu să poate astupa cu minciuni.* B.-DEL.; **a-şi astupa urechile,** a nu voi să audă sau să cunoască ceva: *păgîn! mă curmă dascălul, astupîndu-şi urechile.* NEGR.; **a astupa cuiva gura,** a face pe cineva să tacă, să nu mai clevetească; **2.** a închide, a bara, a opri accesul: *au astupat uşa cu crengi de copaci.* DRĂGHICI; **3.** a înfunda, a face impracticabil: *o dă în frig şi ninsoare cumsecade, şi într-un buc ne astupă calea.* CR.; **4.** a acoperi, a înveli: *în sobă arsese un foc straşnic; îl învălisem şi astupasem, căci era ger afară.* CR.; **5.** (rar) a înăbuşi: *Mihai, după ce astupă în ţară comploturile iscate de intrigile turcilor, se pregăteşte pentru noi triumfuri.* BĂLC. [Lat. ***asstuppare***].

astupáre, astupări f. **1.** acţiunea de a astupa; umplere, înfundare: *astuparea unei gropi;* **2.** acoperire, închidere: *acte de o deosebită abilitate la astuparea intrării locuinţei sale cu o piatră rotundă.* BL. [V. ***astupa***].

astupát, ~ţi, astupată, ~e a. acoperit, închis, înfundat; (fig.) *umflaţi în pene, se învălmăşeau orbi şi surzi, cu urechile astupate şi ochii închişi.* SAD. [V. ***astupa***].

astupătoáre, astupători f. **1.** obiect care astupă; capac, dop; **2.** capac la sobă. [***Astupa*** + ***-ătoare***].

astupătór, ~i, astupătoáre a. care astupă. [***Astupa*** + ***-ător***].

astupúş, astupuşuri n. **1.** dop de lemn; **2.** cîrpă sau hîrtie strînsă cu care se astupă ceva. [***Astupa*** + ***-uş***].

astúţie, astuţii f. (livr.) şiretenie, viclenie; şiretlic, vicleşug: *nu vor avea astuţia de a o face.* EM. [Din it. ***astuzia***].

astuţiós, ~şi, astuţioásă, ~e a. (livr.) şiret, viclean: *intriga e naivă şi se învîrteşte în jurul relei credinţe a unui frate foarte astuţios al eroului cel bun.* CĂL. [Din it. ***astuzioso,*** fr. ***astucieux***].

asúd n. (pop.) sudoare, năduşeală: *vine Barbul de la plug ... cu trupul plin de asud.* POP; (bot.) **asudul calului,** dîrmotin (*Ononis*). [De la ***asuda***].

asudá, asúd vb. (intr.) **1.** a secreta sudoare prin porii pielii; a transpira: *cîteodată asuda noaptea şi dimineaţa se scula obosit.* VLAH.; (fig.) *jucam pînă ce asudau podelele.* CR.; (iron.) **a asuda sub limbă,** a se plînge degeaba că a transpirat muncind; **2.** a se aburi: *fereastra asudă;* (tr.) *frigul începe sticla s-o asude.* BAC.; **3.** (fig.) a munci din greu; a trudi: *n-or asuda, ca tatăl lor, să-şi scoată pîinea din pămînt.* NEGR.; **4.** (rar) a scoate aburi: *aburii se ridică molatici în tavan de pe mămăliga ce asudă pe fund.* VLAH. [Lat. ***assudare***].

asudáre, asudări f. **1.** faptul de a asuda; transpirare, transpiraţie; **2.** aburire, abureală; **3.** (fig.) străduanie, silinţă; efort; **4.** (bot.; reg.) **asudarea-calului,** osul-iepurelui (*Onomis spinosa*). [V. ***asuda***].

asudát[1], ~ţi, asudată, ~e a. **1.** plin de sudoare; transpirat, năduşit: *scăpară toţ cu fuga, ... asudaţ şi încruntaţ.* DOS.; *sosise un tînăr plăieş, a cărui cal asudat păştea înşelat troscotul.* NEGR.; **2.** aburit: *prin geamurile asudate abia străbate o lumină bolnavă şi fumurie.* VLAH.; *perete asudat;* **3.** (fig.) obosit, trudit. [V. ***asuda***].

asudát[2] n. (rar) faptul de a asuda: *baie de asudat.* [V. ***asuda***].

asudeálă, asudeli f. (reg.) transpiraţie (a animalelor). [***Asuda*** + ***-eală***].

asumă, asúm vb. (tr.) **1.** a lua asupra sa, pe seama sa: *diverse personalităţi ... îşi asumă roluri „divine".* BL.; *riscul pe care mi-l asumasem cu voi era prea mare.* CE; **2.** a se angaja să facă ceva: *omul de ştiinţă îşi asumă rolul de cercetător al unui domeniu delimitat.* BL.; *a-şi asuma o răspundere.* [Din fr. ***assumer,*** lat. ***assumare***].

asumáre, asumări f. acţiunea de a asuma şi rezultatul ei. [V. ***asuma***].

asumptív, ~i, asumptivă, ~e a. de natura asumpţiei, bazat pe asumpţie. [Din engl. ***assumptive***].

asúmpţie, asumpţii f. **1.** (filoz.) actul de a presupune; **2.** (log.) premisă minoră; (şi: **asumpţiune**). [Din engl. ***assumption,*** it. ***asunzione;*** cf, lat. ***adsumptio, -onis***].

asumpţiúne f. v. **asumpţie.**

asúpra prep. **1.** (exprimă un raport local) pe, peste: *se aruncară asupra regatului Bosforului, pe care-l distruseră.* EM.; *asupră-mi anii grei şi-aştern nămeţii.* VLAH.; **a avea asupra sa,** a purta cu sine: *nu avea chibrituri asupra lui, căci nu era fumător.* GHEŢIE; (reg.; subst.) **cu asupra (de măsură),** peste măsură: *fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură.* EM.; *dialectele produc cu asupra de măsură formaţiuni nouă.* EM.; **2.** (exprimă ideea de adversitate) în contră, împotriva: *ursul ... se repezi asupră-i.* OD.; **3.** (exprimă o relaţie) despre, cu privire la ...: *vizitase de cîteva ori muzeul, aşa că avea o oarecare cunoştinţă asupra interiorului.* GHEŢIE; *discuţii asupra ortografiei;* **4.** (exprimă orientarea unui sentiment de adversitate) faţă de ...: *atîta năduf am eu asupra lor, că parcă-mi vine să-ţi mai spun o dată istoria.* SAD.; **5.** (exprimă orientarea unei activităţi, unei acţiuni etc.): *construcţia ... exprimă aplicarea unei operaţii matematice asupra unei mărimi.* BL.; **6.** (exprimă ideea de dominaţie sau de superioritate): *nu mai avea stăpînire asupra mea.* CR.; **7.** (exprimă orientarea unui sentiment favorabil) pentru, de: *prinse dragoste asupra unei fete.* ISP.; **8.** (exprimă o aproximare temporală) în preajma ..., aproape de ...; spre: *un ofiţer asupra însurătorii pleacă la război.* EM.; *rămase fără casă tocmai asupra iernii;* (şi: **aupră**). [Lat. ***ad-supra***].

asúpră prep. v. **asupra.**

asupreálă, asupreli f. (pop.) apăsare, nedreptate: *giudecătoriu asuprelelor mele şi drept sămăluitoriu să te poftesc.* CANT. [***Asupri*** + ***-eală***].

asuprélnic, ~ci, asuprelnică, ~ce a. (înv.) asupritor: *se supăra mai înainte cu acele în multe feliuri venituri asuprelnice* (a. 1776). URIC. [***Asupri*** + ***-elnic***].

asuprí, asupresc vb. (tr.) **1.** a lipsi de drepturi, a nedreptăţi; a exploata, a oprima: *totdauna revarsă cuvinte de mînie asupra orînduielilor ce asupreau norodul.* EM.; (absol.) *nu ni-s dragi nici slujitorii stăpînirii, care bat şi asupresc.* SAD.; **2.** (rar) a chinui: *astă supărăcioasă boală ... ce asupreşte pe bieţii ieşeni.* NEGR. [De la ***asupra***].

asupríre, asupriri f. acţiunea de a asupri şi rezultatul ei; oprimare, prigonire: *ţara geme subt asuprirea Tomşei.* NEGR. [V. ***asupri***].

asuprít, ~ţi, asuprită, ~e a. (şi subst.) oprimat, prigonit, nedreptăţit: *vei crede celor asupriţi şi necăjiţi.* CR. [V. ***asupri***].

asupritór, ~i, asupritoáre a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care asupreşte: *căuta unde sînt tiranii şi-orice asupritoriu de oameni.* B.-DEL.; *au venit şi alte sălbii vestite de la Praguri, ca să bată împotriva păgînilor asupritori.* SAD.; **2.** care împovărează; (înv.) asuprelnic: *dări asupritoare;* (şi: (înv.) **asupritoriu**). [***Asupri*** + ***-tor***].

asupritóriu a. v. **asupritor.**

asupritúră, asupriturí f. (înv.) **1.** asuprire, exploatare; **2.** chin, caznă: *că de asupritura trudei călugăreşti ce să asupriia, nice părul nu-i putia crieşte.* DOS. [***Asupri*** + ***-tură***].

asurzí, asurzesc vb. **1.** (intr.) a pierde auzul, a deveni surd: *cînd oi chiui eu, ai să asurzeşti.* CR.; **2.** (tr.) a face pe (cineva) să-şi piardă (temporar) auzul; a buimăci, a ameţi: *asurzeşti lumea cu ţăraniile tale!* CR.; *mă asurzeşte cu vorbele lui.* [Lat. ***assurdire***].

asurzíre, asurziri f. **1.** faptul de a asurzi; **2.** (lingv.) pierdere a caracterului sonor: *asurzirea consoanelor sonore.* [V. ***asurzi***].

asurzít, ~ţi, asurzită, ~e a. **1.** care nu aude (bine); lipsit de auz; **2.** abia perceptibil; cu intensitate scăzută; slab; (adv.) *din grădină se auzeau asurzit greierii.* GHEŢIE. [V. ***asurzi***].

asurzitór, ~i, asurzitoáre a. care asurzeşte; intens, puternic: *auzul se resimte de vibrări asurzitoare.* AL.; (fig.) *dacă reconstituim fragmentul poeziei, totul e înecat în zgomotul asurzitor al întregului.* CĂL. [***Asurzi*** + ***-tor***].

aş interj. da de unde!, nici vorbă!: *poate că l-o fi iubind ... – aş! nu mai crede, nu-l iubeşte deloc!* FIL. [Onomat.].

aşá adv. **1.** astfel, în modul acesta: *unul din gloată aşa-l ştearsă ... cît îl porni sîngele pe nare.* B.-DEL.; *cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi;* **aşa-zis** sau **aşa-numit,** impropriu sau fals numit astfel: *aceşti domni şi-au mîntuit aşa-numitele studii.* EM.; *aşa-zisa coincidenţă antitetică ... e numai expresia unei insuficienţe categoriale a intelectului.* BL.; **aşa o fi,** e posibil; poate; **şi aşa, şi aşa,** şi într-un fel, şi într-altul; **aşa şi aşa, a)** binişor, şi bine şi rău; potrivit, nu prea bine: *învaţă aşa şi aşa;* b) în felul în care s-a arătat: *tînăru ... a făcut aşa şi aşa, şi numaidecît a plecat.* ISP.; **azi aşa, mîine aşa,** mereu în felul acesta; **iac-aşa!** sau **ia aşa, uite-aşa** exprimă reacţia faţă de surprinderea (sau opoziţia) cuiva: *eu am acolo un hambar plin cu posmagi, ia aşa, pentru împrejurări grele.* CR.; **2.** în concluzie, după cum se vede: *şi aşa s-a păgubit sărmana capră.* CR.; **aşa-zicînd,** pentru a spune astfel: *Dumnezeu coboară aşa-zicînd în receptaculul iubit şi-l îndumnezeieşte.* BL.; **aşa că,** deci; **3.** întocmai; da: *aşa este? aşa!;* **aşa (e)?** sau **nu-i aşa?,** am dreptate sau nu am; **aşa da!,** sînt de acord, aprob; **4.** în acelaşi fel: *bate acum şi tu găina să-ţi aducă galbeni, c-aşa am bătut eu cucoşul.* CR.; **şi aşa mai departe** (prescurtat **ş.a.m.d.**), etcetera; **5. (aşa de)** atît de ...; atît de mult (tare, bine etc.): *să vezi tu cît e de nesuferită viaţa la aşa de adînci bătrîneţe!* CR.; *mă priveşti aşa frumos!; aşa mult mai vorbeşte! //* a. **1.** asemenea, astfel de ..., atare: *educaţia unui aşa copil se dezvolta, fără îndoială, altfel decît în cetăţile oamenilor.* SAD.; *la aşa cap, aşa chiulaf;* **(cam) aşa ceva,** v. **ceva; aşa şi pe dincolo,** v. **dincolo; 2.** (adesea precedat de prep. *de*) în felul acesta, cum se vede: *dacă ţi-i vorba de-aşa, ai să-ţi rupi ciochinele umblînd.* CR.; **3.** (pop.) simplu, obişnuit; de rînd: *tot felul de arme: unele împodobite, ... altele numai aşa.* ISP.; **4.** (precedat de adv. *mai*) nu prea bun (sau frumos, mult etc.): *de-i lua una mai aşa, să nu ai parte de ea!* POP. [Lat. ***eccum-sic***].

aşadár adv. prin urmare, deci: *aşadar, făcu şi el ca noi.* NEGR.; *limba cultă a unui popor e aşadar o abstracţiune.* EM. [***Aşa*** + ***dar***].

aşáşi adv. (înv. şi reg.) **1.** chiar, tocmai; chiar aşa: *pentru credinţă în temniţă fiind, l-au născutu-l maică-sa aşeaşi în legături.* DOS.; **2.** aşa încît; de asemena, aşijderea: *perit-au atunce multe vite a lăcuitorilor; iar a bejenarilor aşaşi au perit mai de tot.* NEC.; **3.** imediat, îndată: *şi aşaşi atunce, luni sara, l-au trimes la vezirul.* NEC. [***Aşa*** + ***şi***].

aşchiá, aşchiez vb. (tr.) a face aşchii, a prelucra prin desprindere de aşchii, de fîşii: *bărdaşul aşchiază lemnul.* [De la ***aşchie***].

áşchie, aşchii f. **1.** bucată mică şi subţire, desprinsă dintr-un material (de obicei din lemn): *îi intraseră în şold, la stînga, cîteva aşchii de obuz.*

SAD.; *aşchia nu sare departe de trunchi.* POP.; **2.** (fig.) mic (de statură): *o aşchie de om.* [Lat. ***ascla (=astula)***].

aşchiére, aşchieri f. acţiunea de a aşchia. [V. ***aşchia***].

aşchietór, ~i, aşchietoáre a. care aşchiază, care prelucrează prin aşchiere: *scule aşchietoare.* [***Aşchia*** + *-tor*].

aşchioáră, aşchioare f. diminutiv al lui aşchie. [***Aşchie*** + *-ioară*].

aşchiós, ~şi, aşchioásă, ~e a. (rar) care se desface (cu uşurinţă) în aşchii. [***Aşchie*** + *-os*].

aşchiúţă, aşchiuţe f. diminutiv de la aşchie. [***Aşchie*** + *-uţă*].

aşezá, aşéz vb. (tr.) **1.** a face să şadă, să stea într-un loc: *mama Anghelina aşezase lampa în fereastra bucătăriei.* SAD.; *aşază copilul pe un scaun;* **2.** a pune într-un loc fix, a pune în rînduială, în ordine: *una-i anina flori în pălărie, alta-i aşeza priminelile şi merindele în desage.* VLAH.; *am aşezat toate lucrurile;* (absol.) *se mişca ... prin cameră, dereticînd şi aşezînd.* SAD.; **a aşeza geană pe geană,** a închide ochii; a adormi, a ţipi: *cafeaua o beau cel mai tîrziu la unu, altfel risc să nu mai pot aşeza geană pe geană pînă dimineaţa.* GHEŢIE; **3.** (fig.) a aduna: *mai aşază-mi gîndurile, să-mi isprăvesc rîndurile.* POP; **4.** (înv.) a dispune, a fixa; a potrivi: *aşază pielea la loc.* CR.; **5.** a institui, a stabili: *dăjdiile erau aşezate pe toţi deopotrivă.* BĂLC.; **6.** (pop.) a fixa data: *au aşezat nunta pe cutare zi.* POP; **7.** a procura cuiva o situaţie bună, a căpătui: *să-l poată însura şi aşeza.* CAR.; **8.** a instala (într-o demnitate, într-o funcţie): *domnul fu aşezat în scaun;* **9.** (reg.) a da gata, a distruge: *mîndrele te-or aşeza.* POP // (refl.) **1.** a se lăsa în jos, a se pune pe un scaun, pe pămînt etc.: *s-aşază fata aproape de fîntînă pe-o lespede de marmor.* COŞB.; *bătrînul se aşează într-un colţ;* **2.** a se lăsa din zbor pe ceva: *albine ... umblau bezmetice ..., neavînd loc unde să se aşeze.* CR.; **3.** a se stabili undeva: *m-am aşezat în gazdă la Pavăl Ciubotarul.* CR.; (tr.) *ne-a aşezat bunicul în gazdă ... la una Irinuca.* CR.; **4.** a se aşterne formînd un strat: *s-aşază bruma peste vii.* EM.; **5.** a se limpezi: *vinul se aşază după ce fierbe;* **6.** (fig.) a se potoli, a se astîmpăra: *vremea s-a aşezat;* **7.** a se produce; a se înteţi: *nu se aşază ploaia adevărată pînă la înserat.* SAD.; **8.** (fig.) a începe să ..., a se pune (cu stăruinţă) pe ...: *mă aşezasem pe somn, cînd ... aud ciocănind.* GHICA; **a se aşeza la lucru,** a se apuca de treabă, a se pune la lucru. // (intr.; pop.) a pune la cale, a plănui (un eveniment): *cu cei bătrîni au aşezat.* POP. [Lat. ***assediare***].

aşezáre, aşezări f. **1.** acţiunea de a (se) aşeza şi rezultatul ei; fixare într-un loc; aranjare: *aşezarea cărţilor alfabetic;* **2.** loc unde s-a stabilit cineva: *la Brustureni, aşezarea bărbatu-său, ea găsi o bibliotecă.* NEGR.; **3.** reşedinţă, localitate (sat sau oraş): *pe cutare vîrf stă tupilată o aşezare ciobănească.* BL.; **4.** (înv. şi pop.) odihnă, astîmpăr: *n-am stare ş-aşezare.* POP; **5.** (fig.) atitudine, comportare liniştită: *se vedea după port şi aşezare, că alta nu putea fi decît Înţelepciunea.* ISP. [V. ***aşeza***].

aşezát[1], ~ţi, aşezată, ~e a. **1.** aranjat, orînduit, ordonat: *pe tîlhării şi mari fapte rele, prin aşezate pravile, pusă, deosăbite pedepse şi grele.* B.-DEL.; **2.** liniştit, serios, cuminte: *bunicul ... era aşezat la mintea lui.* CR.; *oamenii cei mai şezaţi, mai cu dare de mînă, de la biserică se împrăştie pe acasă.* MAT.; (p. ext.) *vorbă aşezată;* (adv.) **a vorbi aşezat,** a spune fără patimă, corect; **3.** care este bine întemeiat; durabil. [V. ***aşeza***].

aşezát[2] n. acţiunea de a (se) aşeza; aşezare: *m-am ocupat cu aşezatul cărţilor în bibliotecă.* [V. ***aşeza***].

aşezămînt, aşezăminte n. **1.** (înv.) stabilire, fixare, aşezare: *de la aşezămîntul romanilor în Dachia.* CANT.; *li se orînduieşte loc de aşezămînt şi de păşunare lung de 32 ceasuri.* EM.; **2.** fundaţie, instituţie: *e vanitoasă şi are ideea fixă de a întemeia un aşezămînt (sanatoriu ori şcoală).* CĂL.; *aşezămînt cultural;* **3.** (înv.) dispoziţie, statut: *nu atît cu moartea luptă Ştefan, cît cu ideea că cineva ar fi în stare să strice aşezămintele sale.* CĂL.; **4.** înţelegere, tocmeală: *cine strică-aşezămînt, n-aibă ţărnă pe mormînt.* POP; (reg.) **aşezămînt de nuntă,** logodnă; **5.** (înv.) sistem, ansamblu structurat, organizare: *în urmă ş-au făcut o sistemă (aşezămînt).* B.-DEL.; *după aşezămîntul republican nu pot să facă nimica fără de sfatul de obşte a sănatului.* B.-DEL.; **6.** (rar) aşezare omenească, reşedinţă: *unele vechi silişti sau aşezăminte de sate şi tîrguri părăsite.* OD. [***Aşeza*** + *-(ă)mînt*].

aşezătór, ~i, aşezătoáre a. (înv.) care s-a stabilit într-o localitate pentru a locui acolo: *fiecare pămîntean aşezător ... punea să i se clădească ... acareturile şi casa după fantezia momentului.* SAD. [***Aşeza*** + *-ător*].

aşezătúră, aşezături f. (pop.) loc aşezat, mai jos decît împrejurimile: *era pe-o aşezătură sub culme.* SAD. [***Aşeza*** + *-ătură*].

aşíjderea adv. (înv. şi pop.) de asemenea, tot aşa: *avînd un cocoş de soi, a cumpărat şi găină aşişderea de soi.* ISP.; (reg.) **de aşíjderea,** de asemenea: *creaturile sînt de aşişderea iluzorii şi fără consistenţă.* BL.; (şi: **aşíjderi, aşíşderea**). [***Aşi*** + sl. *(tako)**zde*** + *-re* + *-a*].

aşkenázi m. pl. denumire dată evreilor stabiliţi în evul mediu în ţările germane, de unde au emigrat mai tîrziu în restul Europei. [Din fr. ***askenades***].

aşíjderi adv. v. aşíjderea.

aşíşderea adv. v. aşíjderea.

aşteptá, aştépt vb. **1.** (tr.) a sta pînă vine cineva sau pînă se întîmplă ceva: *s-aşteptăm în pace al soartei ajutor.* ALEX.; (absol.) *ei mă conduseră repede la o trăsură care aştepta.* BAC.; (în ameninţări) *aşteaptă, cîrjaliule, că eu îţi sînt popa de-acu!* AL.; (p.ext.) *la palatul iluminat îi aşteaptă o recepţie.* CĂL.; **la sfíntu-aşteaptă,** niciodată: *la sfîntul-aşteaptă s-a împlini dorinţa lui.* CR.; **2.** (tr.) a avea răbdare, a îngădui: *mai aşteaptă-mă două zile cu datoria;* **3.** (tr.; în construcţii negative) a ezita; a zăbovi: *nici mai aşteaptă să ieie apă, ci fuga la stăpînă-sa.* CR.; **4.** (tr. şi refl.) a spera, a conta pe ceva, a prevedea: *pentru coroana de la care aşteaptă tot binele.* EM.; *nu mă aşteptam la una ca asta;* (tr.) *tot de la Moldova aşteaptă el îmbunătăţirea stării literare.* IBR.; **5.** (refl.) a fi pregătit (să se întîmple); a crede, a-şi închipui (că se va face): *nu este susţinută, cum poate că ne-am aştepta, cu fanatismul propriu credinţelor* CĂL. [Lat. ***adspectare***].

aşteptáre, aşteptări f. **1.** faptul de a (se) aştepta: *starea de spirit e pînda, aşteptarea dementă.* CĂL.; *sală de aşteptare;* **a fi în aşteptare,** a aştepta: *umbra intră în mormînt lumea e în aşteptare.* ALEX.; **2.** speranţă; prevedere: *rezultatele activităţii sale n-au fost conforme cu aşteptarea.* IBR.; **peste** (sau **sub**) **aşteptări,** mai mult (sau mai puţin) decît se vedea sau se prevedea. [V. ***aştepta***].

aşteptát[1] n. faptul de a aştepta; (rar) **pe aşteptate,** în aşteptare, aşteptînd: *unde eşti bădiţă, frate, de mă laşi pe aşteptate?* POP. [V. ***aştepta***].

aşteptát[2], ~ţi, aşteptată, ~e a. **1.** care se speră să se întîmple: *în locul aşteptatei destinderi, o oboseală de plumb îmi îngreuna trupul.* GHEŢIE; **2.** care este previzibil; **3.** care se crede, se speră că va veni: *văzu în coroana unui măr un vas de argint plin cu vin, pus de o femeie la răcoare pentru un aşteptat prieten.* CĂL. [V. ***aştepta***].

aşteptătóriu, ~ii, aşteptătorie, ~ii a. (înv.) care este aşteptat, sperat: *mărturisiia cu-ndrăznire cuvîntului Domnului Hristos şi încă şi aşteptătoria bucurie a sfinţilor la împărăţiia ceriurilor.* DOS. [***Aştepta*** + *-ătoriu*].

aştérne, aştern vb. **1.** (tr.) a întinde peste ceva: *peste ţărînă aşterne o rogojină.* CR.; **2.** (tr.) a pregăti patul, masa (acoperindu-le): *mai nainte de botejune, aştern masa frumos.* B.-DEL.; (absol.) *mult bine-mi era la ea, că-mi aşternea la răcoare.* POP; **3.** (tr. şi refl.; adesea fig.) a (se) împrăştia pe jos (formînd un strat); a acoperi: *frunza jos cădea, pe pămînt se aşternea.* POP; *cu fulgi prin neguri cîmpii aşternea.* AL.; **a aşterne cu piatră,** a pardosi; **4.** (tr.) **(a aşterne pe hîrtie)** a scrie; a compune: *dumnealui trebuie să fi aşternut pe hîrtie această hazlie telegramă.* EM.; (înv.) **a aşterne o plîngere,** a se jelui; **5.** (refl. şi tr.) a se întinde orizontal, a se lungi: *se aşternea de-a lungul, în marginea şesului, şi sta multă vreme cu faţa în soare.* VLAH.; **a se aşterne drumului** (sau **pămîntului** etc.), a alerga foarte repede: *fug caii duşi de spaimă şi vîntului s-aştern.* EM.; **6.** (refl.; fig.) a se apuca temeinic să facă ceva: *s-au aşternut pe vorbă.* DELAVR.; *se pune pe proţap şi se aşterne pe gînduri.* CR.; **7.** (tr.) a trînti, a culca la pămînt (printr-o lovitură): *mort pe jos îl aşternea.* POP; (înv.) **a aşterne pe cineva la scară,** a întinde pe cineva pe jos pentru a-l bate. [Lat. ***asternere***].

aştérnere, aşterneri f. acţiunea de a (se) întinde, de a (se) aşterne; (înv.) **aşternerea socotelilor,** bilanţ. [V. ***aşterne***].

aşternút[1], ~ţi, aşternută, ~e a. **1.** pregătit, acoperit: *alături de sufragerie se zărea prin uşa întredeschisă masa frumos aşternută.* GHEŢIE; **2.** (rar) întins (pe jos): *să şadă fete pe ţolul aşternut, să scarmene cu mîna lîna.* EM. [V. ***aşterne***].

aşternút[2], aşternuturi n. **1.** faptul de a (se) aşterne; **2.** totalitate a obiectelor care se întind pe pat pentru dormit: *cum s-a sculat, a şi început a căuta cu de-amănuntul prin aşternut.* CR.; **a cădea** (sau **a pica**) **la aşternut,** (la ghicitul în cărţi) a prevesti venirea cuiva (străin) în casă; **3.** (p. ext.; înv.) loc pentru dormit, pentru plăcere: *să nu aşternuturilor şi spurcăciunilor să lucrăm.* COR.; **4.** culcuş (din paie) pentru animale; **5.** scris, însemnat, notat; (subst.) *una era bucuria de a scrie ... şi cu totul altceva valoarea celor aşternute pe foaia de hîrtie.* GHEŢIE; **6.** (reg.) cergă; covor: *un aşternut cu aur ţesut.* POP. [V. ***aşterne***].

atác, atacuri n. **1.** acţiune de luptă ofensivă; agresiune: *hotărîrea atacului e o condamnare la moarte la oră incertă.* CĂL.; **2.** izbucnire bruscă şi puternică a unei boli: *e cuprins de atacuri epileptice.* CĂL.; *atac de nervi;* **3.** (pop.) apoplexie, congestie cerebrală: *fugi să nu te mai vadă Eftimiţa, că o dai în atac.* GAL.; **4.** (pop.) ftizie, oftică, tuberculoză pulmonară: *a murit de atac;* **5.** acţiune susţinută şi violentă împotriva unei situaţii, unei teorii etc. sau împotriva celor care le susţin: *atacurile unor deputaţi ... nu aveau nici o greutate.* MAIOR.; **6.** (fam.) insultă, afront: *n-am vrut să-ţi fac un atac;* **7.** (jur.) **cale de atac,** mijloc prin care se cere anularea hotărîrii unui organ de jurisdicţie şi rejudecarea cauzei; **8.** iniţiativă într-un joc sportiv. [Din fr. ***attaque***].

atacá, atác vb. **1.** (tr.) a începe lupta; a comite o agresiune; a lovi: *să-i atace flota de pe malul stîng al Dunării.* OD.; *l-a atacat în plină stradă;* (p. ext.) *meseriaşii au fost atacaţi de formele nouă economice şi aproape desfiinţaţi.* IBR.; **2.** (tr.) a combate energic, a lupta împotrivă; a critica: *Maiorescu a fost implacabil faţă de aceia care l-au atacat personal în materie literară.* CĂL.; *a ataca viciul;* **3.** (tr.) **(a ataca în justiţie)** a cere justiţiei să reexamineze o hotărîre sau un act anterior; (refl. pas.) *testamentul se poate ataca;* **4.** (tr.) a vătăma; a roade; a distruge: *mustrarea cugetului ... i-au atacat sănătatea.* NEGR.; *acizii atacă metalele;* (fig.) *a ataca reputaţia cuiva;* **5.** (pop.; refl.) a deveni oftic, bolnav de tuberculoză: *s-a atacat;* **6.** (arg.; refl.) a se enerva, a se înfuria: *nu te mai ataca degeaba;* **7.** (tr.) a începe o activitate (studierea unei probleme, executarea unei melodii): *am încetat să mai atac cu ea problema.* IBR.; *a ataca o temă;* **8.** (tr.) a provoca o discuţie despre ceva: *am atacat din nou istoria cu eventualitatea unei logodne.* GHEŢIE; **9.** (intr.) a avea (sau a lua) iniţiativa într-o competiţie sportivă. [Din fr. ***attaquer***].

atacábil, ~i, atacabilă, ~e a. care poate fi atacat: *în uşa unei case abandonate pentru multă vreme din care s-au ridicat obiectele atacabile de molii.* CĂL.; *a adus argumente atacabile.* [Din fr. ***attacable***].

atacánt, ~ţi, atacantă, ~e m., f. sportiv care este în linia de atac. // a. care atacă. [Din fr. ***attaquant***].

atacáre, atacări f. **1.** acţiunea de a ataca; **2.** linie de atac a unei echipe sportive; componenţă a acestei linii. [V. ***ataca***].

atacát, ~ţi, atacată, ~e a. **1.** care a suferit atacul, agresiunea cuiva: *persoana atacată s-a apărat cum a putut;* **2.** avut în vedere, luat în atenţie: *tema atacată nu era de interes;* **3.** (pop.) bolnav de

tuberculoză: *acum nu mai rămăsese îndoială că pieptul sau era atacat.* NEGR. [V. **ataca**].

atacatór, ~i, atacatoáre m., f. 1. persoană care atacă; **2.** atacant. [*Ataca* + *-tor*].

atamán, atamani m. **1.** (înv.) căpetenie de cazaci; hatman: *au şezut Timuş ... şi atamanii săi.* COSTIN; **2.** (reg.) şef, conducător al unei echipe de pescari. [Din rus., ucr. *ataman*].

ataráxic, ~ci, ataraxică, ~ce a. şi n. (medicament) tranchilizant. [Din fr. *ataraxique*].

ataraxíe f. **1.** (filoz.; ant.) stare de liniştе sufletească, fără griji şi temeri, considerată ca ideal uman: *căuta dezlegări în istorie ..., examinînd ataraxia lui Buddha.* CĂL.; **2.** (med.) stare patologică de inactivitate a unei funcţii sau a unui organ. [Din fr. *ataraxie,* gr. *ataraxía*].

atáre, (înv.) **atari** a. astfel de ..., asemenea: *pentru atari gînditori, filosofia şi arta devin vase comunicante.* BL.; **ca atare, a)** în acest mod, astfel: *era aceasta o idee nu lipsită de ingeniozitate, deoarece, odată formulată ca atare, ar fi trebuit să fie supusă numaidecît unui control empiric.* BL.; **b)** deci, prin urmare: *este şeful dreptei şi, ca atare, regele nu a crezut că-l poate chema azi la putere.* EM.; **c)** (jur.) în această calitate; **d)** aşa cum se prezintă: *e un volum pentru oamenii studioşi, unde sînt transcrise manuscrisele ca atare.* IBR. [Lat. ***eccum-talem***].

atáş, ataşe n. anexă, în formă de cutie metalică, prinsă lateral de o motocicletă, pentru a transporta pachete sau pasageri: *o motocicletă cu ataş se opri în faţa barăcii.* CĂL. [Din fr. *attache*].

ataşá, ataşez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) alătura, a (se) lipi: *eram căprar, ataşat ca instructor la compania a zecea.* SAD.; **2.** (fig.; refl.) a se lega sufleteşte: *cu timpul, băiatul se ataşă de unchiul său.* GHEŢIE; *bătrînul se ataşase de copil.* [Din fr. *attacher*].

ataşábil, ~i, ataşabilă, ~e a. **1.** care se poate ataşa; **2.** (fig.) sociabil, prietenos. [*Ataşa* + *-bil*].

ataşamént, (rar) **ataşamente** n. sentiment de afecţiune puternică şi durabilă: *îmi era greu pe atunci să-mi explic ataşamentul fanatic de Matilda.* GHEŢIE. [Din fr. *attachement*].

ataşáre, ataşări f. acţiunea de a (se) ataşa. [V. *ataşa*].

ataşát, ataşaţi m. membru al unei reprezentanţe diplomatice, avînd gradul cel mai mic: *ataşat cultural.* [V. *ataşa*].

atávic, ~ci, atavică, ~ce a. transmis prin atavism, care aparţine atavismului: *romanul ... aduce totuşi o notă forţată în dezlănţuirea forţelor atavice.* CĂL. [Din fr. *atavique*].

atavísm n. (biol.) apariţia la descendenţi, după mai multe generaţii, a unor caracteristici ale strămoşilor; (fig.) *dragostea poetului nu e numai o mecanică de speţă şi de aspiraţie spre absolut, ci osînda unui atavism neînţeles, cu capătul în păgînătate.* CĂL.. [Din fr. *atavisme*].

atavístic, ~ci, atavistică, ~ce a. (germanism) atavic; (adv.) *aproape toate sînt cîştigate sau prin sărăcie proprie sau, atavistic, prin sărăcia strămoşilor.* EM. [Din germ. *atavistisch*].

atáxic, ~ci, ataxică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de ataxie. [Din fr. *ataxique*].

ataxíe, ataxii f. (med.) boală nervoasă care împiedică coordonarea mişcărilor. [Din fr. *ataxie*].

atăgîrţá, atăgîrţez vb. (reg.; tr.) a agăţa ceva, a spînzura un lucru (ca tăgîrţa ce se atîrnă pe umeri). [*A*^{3} + *tăgîrţă*].

ateísm n. concepţie care neagă existenţa divinităţilor: *respingîndu-i pretinsul ateism, îi îmbrăţişa atitudinea împotriva intoleranţei.* CĂL. [Din fr. *athéisme*].

ateíst, ~şti, ateistă, ~e a. care ţine de ateism, referitor la ateism, de ateu; ateistic: *socotise botezul ca de prisos, înfiăcărat de cine ştie ce lecturi ori prelegeri ateiste.* CĂL.; *mişcare ateistă.* // m., f. (înv.) adept al ateismului: *el era un ateist superstiţios.* EM. [Din fr. *athéiste*].

ateístic, ~ci, ateistică, ~ce a. care ţine de ateism, referitor la ateism; ateist. [Din germ. *atheistisch*].

ateláj, atelaje n. animale de tracţiune cu harnaşamentul corespunzător; (impropriu) animale împreună cu vehiculul pe care îl trag (sau numai vehiculul): *avea dreptul a ieşi la plimbare cu atelaj de patru cai.* CĂL. [Din fr. *attélage*].

atelănă, atelane f. farsă populară în vechiul teatru roman. [Din lat. *atellana,* fr. *atellanes*].

atélă, atele f. piesă (din lemn) cu care se imobilizează un membru fracturat. [Din fr. *attelle*].

ateíe, atelii f. (med.) absenţă congenitală a mamelonului. [Din fr. *athelie*].

atelíér, ateliere n. **1.** loc, încăpere, cu dotarea necesară, unde se desfăşoară o activitate meşteşugărească, industrială sau artistică: *pictorii ies din ateliere în mijlocul naturii.* BL.; *îşi amenajase în nişte atenanse un atelier de tîmplărie.* GHEŢIE; **2.** totalitate a lucrătorilor dintr-un asemenea loc: *tot atelierul s-a bucurat.* [Din fr. *atelier*].

atemátic, ~ci, atematică, ~ce a. (despre cuvinte) lipsit de vocală tematică. [Din fr. *athématique*].

a témpo adv. (muz.) în tactul prescris. [Cuv. it.].

atemporál, ~i, atemporală, ~e a. fără legătură cu timpul, cu trecerea timpului; acronic: *o existenţă atemporală dar nu veşnică.* BL.; (p. ext.) *bărbatul devine atemporal, în vreme ce femeia rămîne fenomenul împietrit al tinereţii.* CĂL. [*A-*^{5} + ***temporal***].

atemporalitáte f. considerare, interpretare a fenomenelor desprinse din contextul istoric. [Din it. *atemporalità*].

atenánsă, atenanse f. (înv.) corp secundar al unei case, folosit ca bucătărie, spălătorie etc.; parte secundară a unei locuinţe: *îşi amenajase în nişte atenanse un atelier de tîmplărie.* GHEŢIE; (şi: **atenanţă**). [Din fr. *attenance*].

atenánţă f. v. **atenansă.**

ateneíst, ateneişti m. (rar) persoană care face parte dintr-un ateneu, dintr-o instituţie cultural-artistică: *el vrea să spună vechilor ateneişti elogii uzuale.* CĂL. [*Ateneu* + *-ist*].

atenéu, atenee n. **1.** (ant.) loc de întîlnire a poeţilor şi oratorilor; **2.** instituţie cultural-artistică; clădire care adăposteşte o astfel de instituţie: *e la ateneu; prima lui conferinţă, sala geme de lume.* VLAH. [Din fr. *athénée,* lat. *athenaeum*].

atenián, ~eni, ateniană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Atenei, sau locuitorilor ei, referitor la Atena sau la populaţia acesteia; (înv.) atineesc. // m., f. locuitor al Atenei; (înv.) atineu: *se zidesc teatre unde atenianii să petreacă gratis.* EM.; (adj.) *cetăţeanul atenian făcuse din munca sclavilor săi venitul său.* EM. [***Atena*** n. pr. + *-ean*].

atenién, ~şi, ateniensă, ~e a.(latinism) atenian: *s-ar ocupa cu deosebirea ce există între constituţiunea ateniensă şi cea lacedemoniană.* EM. [Din lat. *Atheniensis*].

atént, ~ţi, atentă, ~e a. **1.** care urmăreşte cu atenţie: *cititorul atent e desigur în stare să controleze constatările noastre.* BL.; *era atent la lecţii;* **2.** amabil, binevoitor, politicos: *faţă de tine am avut întotdeauna o purtare atentă.* GHEŢIE; *era atent cu doamnele.* // adv. (făcut) cu atenţie: *medicul examinează atent pacientul.* [Din lat. *attentus*].

atentă, atentez vb. (intr.) **1.** a comite un atentat: *ziarele ... cuprindeau ştirea că s-ar fi atentat asupra vieţii principelui.* EM.; **2.** (fig.) a încălca, a viola (un drept). [Din lat. *attentare*].

atentáre, atentări f. **1.** faptul de a atenta; atentat; **2.** (fig.) încălcare a unui drept, a unui principiu important. [V. *atenta*].

atentát, atentate n. **1.** faptă criminală; tentativă de omor: *ştirea are nevoie de confirmare şi noi ne îndoim daca s-a întîmplat într-adevăr acest atentat.* EM.; **2.** faptă ilegală săvîrşită împotriva ordinii sociale, publice: *atentat la bunele moravuri;* **atentat la pudoare,** v. **pudoare; 3.** (p. ext.) încălcare a unui drept; constrîngere pentru a renunţa la ceva: *şi mai ofensator era atentatul la memorie şi la cunoştinţele tale.* GHEŢIE. [Din fr. *attentat*].

atentatór, ~i, atentatoáre m., f. persoană care comite un atentat sau o tentativă de atentat. [*Atenta* + *-tor*; cf. fr. *attentatoire*].

atentív, ~i, atentivă, ~e a. (rar şi adv.) concentrat, atent: *figura ... atentivă.* VLAH. [Din fr. *attentif,* engl. *attentiv*].

atánţie, atenţii f. **1.** (la sg.) concentrare psihică într-o anumită direcţie, asupra unui lucru; luare-aminte: *să se citească aceste propoziţii apăsîndu-se asupra fiecărui cuvînt cu toată atenţiunea.* BL.; **a atrage atenţia,** v. **atrage; 2.** interes, preocupare, grijă pentru ceva sau pentru cineva: *prietenii îi dădeau bani şi-l înconjurau cu mare atenţie.* CĂL.; *nimic din înfăţişarea obişnuită a odăii ... nu-i reţinuse atenţia.* GHEŢIE; **în atenţia cuiva,** spre luarea-aminte specială a cuiva; **a da** (sau **a acorda**) **atenţie** (**unei probleme**), a considera ca important; **a fi** (sau **a sta**) **în centrul atenţiei,** a fi în centrul preocupărilor cuiva; **3.** amabilitate, bunăvoinţă: *în singurătatea în care trăiesc mi s-ar cuveni poate un cuvînt, o atenţie.* SAD.; **a da atenţie cuiva,** a fi amabil, curtenitor cu cineva: *vă mulţumesc că-mi daţi atîta atenţie.* C.; **4.** (concr.) dar, cadou: *fu mişcată de atenţiile cu care Victor o copleşea.* GHEŢIE; *a primit o atenţie de la prieteni;* (şi: **atenţiune**). [Din fr. *attention,* lat. *attentio, -onis*].

atenţioná, atenţionez vb. (tr.) **1.** a atrage atenţia; a preveni; **2.** a oferi cuiva un dar. [De la *atenţiune;* cf. fr. *attentionné*].

atenţionál, ~i, atenţională, ~e a. **1.** care ţine de atenţie, referitor la atenţie: *concentrare atenţională;* **2.** care atrage atenţia: *semnale atenţionale.* [Din engl. *attentional*].

atenţionáre, atenţionări f. acţiunea de a atenţiona. [V. *atenţiona*].

atenţiúne f. v. **atenţie.**

atenuá, atenuez vb. (tr.) a micşora intensitatea, gravitatea sau importanţa (unui fapt); a diminua, a slăbi: *imaginile textului original sînt atenuate şi lexical e timid, frazele au o alunecare grea.* CĂL.; (refl.) *durerea i s-a atenuat.* [Din fr. *atténuer,* lat. *attenuare*].

atenuábil, ~i, atenuabilă, ~e a. care poate fi atenuat, diminuat: *misterele existenţiale devin atenuabile în proces indefinit.* BL. [*Atenua* + *-bil*].

atenuánt, ~ţi, atenuantă, ~e a. care atenuează; **circumstanţe atenuante,** împrejurări care micşorează gravitatea unei crime sau unui delict; (p. ext.) *pentru judecata domnilor români circumstanţele sînt desigur atenuante.* BL. [Din fr. *atténuant*].

atenuáre, atenuări f. acţiunea de a (se) atenua şi rezultatul ei; diminuare; micşorare: *cultura n-o privim aici neapărat în înţeles umanist, ca mijloc de atenuare a animalităţii.* BL. [V. *atenua*].

atenuát, ~ţi, atenuată, ~e a. diminuat, micşorat, moderat, redus, slăbit: *Croce combate teoria imitaţiei chiar şi sub forma atenuată că arta ar fi o idealizare.* CĂL. [V. *atenua*].

atenuatór, atenuatoare n. dispozitiv electric pentru reducerea nivelului unui semnal. [Din fr. *atténuateur*].

aterínă, aterine f. peştişor de mare de culoare argintie, folosit de obicei ca nadă (*Atherina hepsetus*). [Din gr. mod. *atherina*].

aterizá, aterizez vb. (intr.) **1.** a coborî pe suprafaţa pămîntului; **2.** (fig.) a apărea pe neaşteptate: *de unde ai aterizat?* [Cf. fr. *atterir*].

aterizáj, aterizaje n. aterizare. [Din fr. *atterrissage*].

aterizáre, aterizări f. acţiunea de a ateriza; aterizaj: *sînt executate manevrele pentru aterizare;* **tren de aterizare,** sistem de roţi cu care avionul rulează pe pămînt; **priză de aterizare,** v. **priză.** [V. *ateriza*].

aterizór, aterizoare n. tren de aterizare (v. **aterizare**). [Din fr. *atterrisseur*].

atermál, ~i, atermală, ~e a. referitor la apele minerale reci. [*A-*[5] *+ termal*].

atermán, ~i, atermană, ~e a. prin care nu trece căldura: *material aterman.* [Din fr. ***athermane***].

atérmic, ~ci, atermică, ~ce a. (fiz.; despre transformări) care nu degajă şi nu absoarbe căldură. [Din fr. ***athermique***].

atero- element de compunere cu sensul „în legătură cu ateromul", „de aterom". [Din fr. ***athéro-***].

ateróm, ateroame n. depunere de substanţe grase şi de colesterol pe pereţii vaselor sangvine. [Din fr. ***athérome***].

ateroscleróză f. boală cronică degenerativă produsă prin depunerea de grăsimi şi de colesterol pe pereţii interni ai arterelor. [Din fr. ***athérosclérose***].

atestá, atést şi (înv.) **atestez** vb. (tr.) **1.** a dovedi, a încredinţa în legătură cu adevărul, cu valabilitatea, cu existenţa a ceva: *prezenţa diastemei e atestată la toate antropoidele.* BL.; **2.** a confirma pe cineva într-un post, într-o calitate: *a atesta un cercetător.* [Din fr. ***attester,*** lat. ***attestari***].

atestáre, atestări f. **1.** mărturie (scrisă) în legătură cu existenţa sau cu valabilitatea unui lucru, a unui fapt: *elocvente rămîn întru atestarea procesului în chestiune documentele vremii.* BL.; **2.** confirmare într-o funcţie, într-un grad: *examen de atestare.* [V. ***atesta***].

atestát[1], ~ţi, atestată, ~e a. **1.** dovedit, confirmat: *eveniment atestat;* **2.** care există în scris: *cuvînt atestat;* **3.** confirmat în grad: *cercetător atestat.* [V. ***atesta***].

atestát[2], atestate şi (înv.) **atestaturi** n. mărturie scrisă, act prin care se atestă ceva; diplomă, certificat de studii: *avea atestate numai în aur legate.* ALEX. [Din germ. ***Attestat***].

atestáţie, atestaţii f. (rar) dovedire, confirmare, atestare: *şi-a făcut cu martori atestaţie că e fiul legitim al lui Ştefan.* CĂL. [Din fr. ***attestation,*** it. ***attestazione***].

atéu, ~i, atee m., f. adept al ateismului, persoană fără nici o credinţă religioasă; (adj.) *Anatole France, care contrafăcea, din maliţie, vieţile sfinţilor, era un mirean ateu.* CĂL. [Din fr. ***athée,*** lat. ***atheus***].

átic, ~ci, atică, ~ce a. caracteristic Aticii antice sau locuitorilor ei, referitor la Atica antică sau la populaţia acesteia: *arta ioniană şi apoi atică ... se detaşează încetul cu încetul de pe fundalul modelelor copleşitoare.* BL.; **frumuseţe atică,** frumuseţe perfectă; **sare atică,** v. **sare.** // n. **1.** element de arhitectură situat deasupra cornişei, cu scopul de a masca acoperişul: *pe ambele feţe ale aticului aşternu lungi dedicaţiuni.* OD.; **2.** etaj scund situat imediat sub acoperiş. [Din fr. ***attique,*** lat. ***atticus***].

aticísm n. eleganţă, rafinament de stil caracteristic scriitorilor din Atena antică: *aticismul limbei tale o să-l pună la cîntar.* EM. [Din fr. ***atticisme,*** lat. ***atticismus***].

aticíst, aticişti m. imitator al scrierilor atice. [Din fr. ***atticiste,*** it. ***atticista***].

atímp adv. (înv.) în momentul potrivit, la timp: *nu va răspunde cel ce-i în strîmtoare pînă atimp.* DOS. [*A*[3] *+ timp*].

atineésc, ~şti, atineeáscă, ~eşti a. (înv.) atenian: *bărbaţi atineeşti preste tot ca deşertaţi.* COR. [***Atina*** n. pr. (=***Atena***) + *-esc*].

atinéu, atinei m. (înv.) atenian; (adj.) *bărbaţi athinei, întru toate mai temători de Dumnezău pe voi văz.* BIBLIA; (scris şi: *athineu*). [Din gr. mod. ***Athinaíos***].

atingătór, ~i, atingătoáre, ~ori a. **1.** (fig.) înduioşător, mişcător emoţionant: *scene atingătoare, al căror erou era el.* VLAH.; **2.** (înv.) înţepător, ofensator; **3.** privitor la ..., referitor la ...: *cuprinsul* [baladei] *... atingător de ţările româneşti.* OD. [***Atinge*** + *-ător*].

atínge, ating vb. **1.** (tr. şi refl.) a veni în contact (cu organele tactile): *părea că n-atinge pămîntul.* ISP; *cine călăreşte măgarul, aceluia i se ating picioarele de toate cele.* VIERU; **2.** (tr.) a lovi uşor: *struneau caii din hăţuri şi-i atingeau din cînd în cînd cu sfîrcul biciului.* SAD.; *l-a atins pe umăr;* **a atinge pe cineva la pungă,** a pricinui cuiva o pagubă băneacă; **3.** (fig.; tr.) a înţepa prin vorbe; a ofensa: *Oşlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cît îi negru sub unghie.* CR.; *îl atinge unde-l doare;* **4.** (fig.; tr.) a impresiona, a înduioşa; a îndupleca (provocînd înţelegere, milă): *atins de farmecul vieţii, mă simt o fortă-n univers.* VLAH.; **5.** (refl.) a se apropia de ceva şi a provoca pagube; a prejudicia, a vătăma: *nimeni nu s-a putut atinge de împărăţia mea.* ISP; **6.** (tr. şi refl.) a avea în vedere (ca scop sau ca obiect); a menţiona (în treacăt): *se atinsese chestiunea limitelor pămîntului.* BL.; *cît se atinge de asta;* **7.** (tr.) a ajunge o limită sau o distanţă: *se-nălţă deodată un munte de piatră care atingea cerul.* ISP; *o singură dată Alexandrescu a putut atinge echilibrul compoziţiei.* CĂL.; **8.** (refl. recipr.) a se apropia sau a fi aproape unul de altul încît intră în contact (superficial): *extremele se ating;* **9.** (refl.) a mînca puţin dintr-un aliment: *Carla abia se atinse de mîncăruri.* GHEŢIE; **10.** (tr.) a realiza, a îndeplini: *comite enorme boroboaţe şi se-ntoarse fără a-şi fi atins scopul.* CĂR.; **11.** (tr.) a afecta, a îmbolnăvi: *cuprinde în fond lunga agonie a unei femei atinse de ulcer stomacal.* CĂL.; (fig.) *simbolizează jalea romantică a caducităţii de care sînt atinşi endemic mulţi indivizi.* CĂL.; **12.** (tr.) **(a atinge la mir)** a bate, a lovi, a izbi (cu violenţă): *dacă faci o mişcare, să ştii că te ating la mir.* TUD.; *dacă nu te astîmperi, te ating.* [Lat. ***attingere***].

atíngere, atingeri f. **1.** acţiunea de a (se) atinge şi rezultatul ei; lovire uşoară, contactare prin pipăit; (înv.) atinsură: *fata rămîne, cel puţin la început, indiferentă la sărutare şi înfricoşată de atingerea cu mîinile.* CĂL.; **a fi** (sau **a veni, a ajunge etc.**) **în atingere cu ...,** a fi (sau a veni, a ajunge etc.) în contact, în relaţie cu ...: *gîndirea şi religiozitatea greacă ajung din nou în atingere cu motive străine.* BL.; **2.** (fig.) impresionare, înduioşare; **3.** menţionare, pomenire (în treacăt); **4.** legătură, raport, relaţie: *Eliade alegea de obicei scrierile educative ori cu atingeri la problemele religioase.* CĂL.; **5.** (franţuzism) prejudiciu moral, ofensă, jignire. [V. ***atinge;*** cf. fr. ***atteinte***].

atíns, ~şi, atinsă, ~e a. (fig.) **1.** impresionat, înduioşat; **2.** ofensat, jignit: *la aceste vorbe, mulţi dintre boieri s-au simţit atinşi.* CR.; **3.** afectat de o boală gravă: *deocamdată are febră, un fel de stare gripală, însă cred că plămînii sînt atinşi.* CĂL. [V. ***atinge***].

atinsúră, atinsuri f. (înv.) atingere: *pre călătorie ce-au călătorit şi pre atinsură ce s-au atins de pat.* VARL. [***Atins*** + *-ură*].

atípic, ~ci, atipică, ~ce a. care nu prezintă caracterele obişnuite ale tipului: *fenomenul e atipic pentru genul uman.* BL. [Din fr. ***atypique***].

atipíe, atipii f. însuşirea de a fi atipic, deosebit de tipul obişnuit. [De la ***atipic***].

atirdisí vb. v. **atîrdisi.**

atiroidíe, atiroidii f. (med.) absenţă completă a secreţiei tiroidiene. [Din fr. ***athyroïdie***].

atitudinál, ~i, atitudinală, ~e a. referitor la atitudine, de atitudine: *tezele lui Plato închid în ele o seamă de consecinţe atitudinale faţă de existenţă.* BL. [Din fr. ***attitudinale,*** engl. ***attitudinal***].

atitúdine, atitudini f. **1.** ţinută a corpului, mod de a ţine corpul: *uneori se rezema de vrun zid, şi în aceeaşi atitudine rămînea încremenit.* VLAH.; *atitudine distinsă, elegantă;* **2.** (fig.) mod de a fi sau de a se comporta; dispoziţie: *atitudinea sa este binevoitoare.* EM.; *atitudine ostilă;* **om de atitudine,** persoană consecventă, fermă; **a lua atitudine,** a-şi afirma cu fermitate punctul de vedere: *scriitorul ia atitudine împotriva acestei teorii.* CĂL.; **3.** (fig.) părere, opinie despre o problemă: *putem să constatăm de altfel foarte felurite atitudini apreciative pe care le iau istoriografii în practica lor.* BL.; **luare de atitudine,** afirmare fermă a unei opinii, a unei poziţii: *o luare de atitudine faţă de ea se impune deci de la sine.* BL. [Din fr. ***attitude,*** it. ***attitudine***].

atîrdisí, atîrdisesc vb. (jur.; înv.; tr.) a adjudeca: (absol.) *abia ajuns în localul unde se ţinea mezatul, o ameţeală îl cuprinse şi se puse să atirdisească.* I.NEGR.; (şi: **atirdisi**). [Din turc. ***artyrdy***].

atîrná, atîrn vb. **1.** (tr.) a agăţa făcînd să cadă liber în jos: *şi-a atîrnat la piept o cruce mare de lemn.* CR.; *îmi atîrnai hainele de o cracă;* **2.** (intr.) a sta suspendat (fiind agăţat, prins): *cînd atîrnat cu mîinile, cînd cu picioarele.* ISP; **3.** (refl.) a se agăţa de cineva sau de ceva; (fig.) *s-atîrnă sufletu-mi de ochii cei plini de lacrimi şi noroc.* EM.; **4.** (intr.) a se apleca (sub povară): *crengile încărcate atîrnau la pămînt;* **5.** (intr.) a trage greu (la cîntar), a cîntări (mult); (fig.) *i se păru că atîrnă mai mult vorbele femeii.* ISP; **6.** (intr.) a depinde, a fi dependent: *de la asta atîrnă soarta ta de faţă şi viitoare.* NEGR.; *norocul, ştii, atîrnă de un fir de aţă.* AL.; *bunătatea sau netrebnicia unui om politic atîrnă de împrejurări, de mediul social.* EM.; **a atîrna de un fir de aţă,** v. **aţă.** [*A*[3] *+ tîrn* + *-a*].

atîrnáre, atîrnări f. **1.** acţiunea de a (se) atîrna şi rezultatul ei; agăţare, aninare: *maimuţele ... mari sînt animale de copaci extrem specializate, dotate cu braţe supraevoluate, pentru urcuşuri prin atîrnare.* BL.; **2.** dependenţă, subordonare: *ai să-ţi osîndeşti copilul la o vecinică atîrnare.* NEGR.; *atunci turcii pun ţările noastre sub o atîrnare foarte grea.* EM. [V. ***atîrna***].

atîrnát, ~ţi, atîrnată, ~e a. care atîrnă; care spînzură în jos; aplecat la pămînt: *salce cu lungi ramuri atîrnate.* NEGR.; *cînele, gîfîind şi cu limba atîrnată, veni gudurîndu-se.* SAD. // m. pl. (reg.) stîlpii care sprijină streaşina casei ţărăneşti. [V. ***atîrna***].

atîrnătór, ~i, atîrnătoáre a. (rar) dependent, subordonat: *s-a format o nouă eparhie, atîrnătoare direct de patriarhul din Constantinopol.* EM.; *numele atîrnătoriu de verb stă în acuzativ.* EM. // f. **1.** agăţătoare; **2.** plantă erbacee ornamentală cu flori mici roz-purpurii (*Zebrina pendula*); (şi: (înv.) **atîrnătoriu**). [***Atîrna*** + *-ător*].

atîrnătóriu a. v. atîrnător.

atît, atîţi(a), atîta, atîtea adv. (mai ales în forma **atît, atîta,** adesea urmat de prep. *de*) aşa de mult, de tare, de bine etc.: *nu mai dondăni atîta din gură!* NEGR.; *un mocan poate fi tot atît de isteţ şi deschis la cap ca şi un ceasornicar din Paris.* EM.; **tot atît(a),** totuna; indiferent: *ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot atîta-i.* CR.; **atîta tot,** v. **tot**; **(încă) pe atît,** dublu, de două ori precum este: *dar' eu n-oi merge dă-a năduşita de-ar mai hi Vlad-Vodă pă atîtă.* B.-DEL.; **nici atîta,** şi mai puţin: *dă el să descuie uşa, dă s-o desprindă, nici atîta.* CR.; **atîta numai că ...,** doar că, cu singura deosebire că ...; **cu atît mai bine** (sau **mai rău**), e mai convenabil (sau mai dezavantajos); **atît ... cît** (sau, pop., **cum**) ..., la fel ... ca şi: *exemplele date nu urmăresc atît discreditarea adversarului cît verificarea unui adevăr de ordin general.* CĂL.; **atît ... cît** (sau **precît**) **şi ...,** nu numai ... ci (şi): *boieri, atît cei în slujbă, cît şi cei din afară.* BĂLC.; **cu atît ... cu cît ...,** în mod proporţional: *îmi permit să cred că n-are dreptate cu atît mai mult cu cît şi-a corijat părerea.* IBR. // pron. nehot. (de obicei în forma **atîta**) înlocuieşte un nume sau o propoziţie care exprimă un număr, o măsură, o cantitate etc.: *atît mai apucă să zică.* ISP; *Eminescu nu este ... un poet al naturii, al decoraţiei, sau e departe de a fi numai atît.* CĂL.; *toţi vor pune cîte atît; atîta-i tot;* **atîta îţi trebuie** sau **atîta ţi-e leacul,** ai s-o păţeşti, va fi vai şi amar de tine: *doar te-a împinge păcatul să clinteşti vreo piatră din locul său ... c-apoi atîta ţi-i leacul.* CR.; **atîta mi-a fost** (sau **ţi-a fost etc.**), cu asta s-a sfîrşit, mai mult nu se mai poate. // a. nehot. **1.** care este aşa de mult, aşa de mare, aşa de tare etc.: *a călcat cu mintea lui atîtea documente, încît memoria lui însăşi va avea tăria unui document.* CĂL.; *atîta bogăţie;* **atîţia alţii (atîtea altele),** cei mai mulţi (cele mai multe): *nu ţi-ai pierdut vremea ca atîţia alţii.* GHEŢIE; **2.** numai acesta: *dumneata atîta copilă ai.* SAD.; *atîta lucru îţi cer; atîta pagubă.* [Lat. ***eccum-tantum***].

atîtica a. **1.** (şi subst.) foarte mic: *îi întinse un bileţel numai atîtica.* SAD.; **2.** cîtuşi de puţin: *n-am găsit la omul ăsta măcar atîtica rău.* CAR. [***Atît*** + *-ica*].

atlánt, atlanţi m. statuie (reprezentînd un bărbat în atitudine de efort) care susţine antablamentul unui edificiu sau alte elemente de arhitectură: *stîlpii de susţinere ... închipuiau două figuri umane de dimensiuni neobişnuite, o cariatidă şi un atlant.* GHEŢIE. [Din fr. ***atlante***].

atlánte m. (înv.; rar) atlas (geografic): *chipul zugrăvit într-un atlante în care caută a se rezuma toate semnele caracteristice ale speciei ca atare.* EM. [Din it. ***atlante***].

atlántic, ~ci, atlantică, ~ce a. **1.** referitor la Oceanul Atlantic şi la statele vecine; **2.** referitor la ţările asociate în Tratatul Atlanticului de Nord (N.A.T.O.): *reuniune atlantică.* [Din fr. ***atlantique***].

atlantozáur, atlantozauri m. dinozaurian preistoric uriaş, asemănător cu brontozaurul. [Din fr. ***atlantosaure***].

atlás[1], atlase şi (înv.) **atlasuri** n. **1.** (anat.) prima vertebră cervicală, articulată cu occipitalul şi cu axisul; **2.** colecţie de hărţi geografice, istorice, lingvistice etc. legate într-un volum: *nu-i vorba de cronici, geografii şi atlasuri.* EM. [Din fr. ***atlas***].

atlás[2] n. v. atlaz.

atláz, atlazuri n. **1.** ţesătură de mătase cu o faţă lucioasă: *anteriu de atlaz vişiniu.* FIL.; (fig.) *luna pluteşte bălaie ... pe-un nor de atlaz.* MACED.; **2.** (la pl.) sortimente sau confecţii dintr-o astfel de ţesătură: *le-au dăruit ... postavuri şi atlazuri.* NEC.; (şi: **atlas**). [Din turc. ***atlas***].

atlét, ~ţi, atletă, ~e m., f. **1.** (ant.) luptător la jocuri şi la serbări; (fig.) *atleţi ai libertăţii;* **2.** persoană care practică atletismul: *stau singur lîngă vagonul ambulant în care doarme ... o atletă comediantă ostenită.* BAC.; **3.** persoană robustă şi vioaie: *împlinea la toamnă optsprezece ani şi avea înfăţişarea unui atlet.* GHEŢIE. [Din lat. ***athleta,*** fr. ***athlète***].

atlétic, ~ci, atletică, ~ce a. de atlet, de atletism: *putere atletică.* [Din fr. ***athlétique,*** lat. ***athleticus***].

atletísm n. ramură a sportului care cuprinde alergări, sărituri şi aruncări. [Din fr. ***athlétisme***].

atmo- element de compunere cu sensul „aer". [Din gr. ***atmos*** „abur"].

atmolíză, atmolize f. separare a gazelor dintr-un amestec la trecerea prin pereţii unui vas poros. [Din fr. ***atmolyse***].

atmosféră, atmosfere f. **1.** strat gazos care înconjură Pămîntul; aer: *mîndrul vultur ..., acel domn al atmosferei.* ALEX.; (fig.) *un abstract semn de întrebare le-ar îmbrăca în atmosfera semnificaţiei sale interogative.* BL.; **2.** (fig.) mediu (social), ambianţă; stare de spirit din jurul cuiva sau a ceva: *atmosfera sătească e realizată cu mijloace de pictor.* CĂL.; *atmosferă de intrigi;* **de atmosferă,** care redă o ambianţă, un mediu determinat: *din cîteva note banale ..., poetul creionează o mică poezie de atmosferă.* CĂL.; **a face atmosferă,** a crea o anumită stare de spirit faţă de ceva sau de cineva; **3.** unitate de măsură pentru presiunea gazelor, egală cu greutatea unei coloane de mercur cu secţiunea de 1 cm² şi înălţimea de 76 cm², la 0° C. [Din fr. ***atmosphère,*** gr. ***atmosphaira***].

atmosféric, ~ci, atmosferică, ~ce a. care aparţine atmosferei, referitor la atmosferă: *corpurile animalelor produc căldură şi forţă mecanică în socoteala arderilor combinaţiunilor carbonoase în oxigen atmosferic.* EM.; *presiune atmosferică.* [Din fr. ***atmosphérique,*** it. ***atmosferico***].

atmosferizá, atmosferizez vb. (rar) **1.** (refl.) a pătrunde într-un anumit mediu (şi a fi marcat, influenţat): *cînd ne-aducem aminte de bunul simţ de-odinioară a poporului nostru ne atmosferizăm oarecum c-o altă epocă.* EM.; **2.** (tr.) a introduce într-un mediu, într-o ambianţă; a crea cuiva o stare de spirit: *limba strămoşească e o muzică; şi ea ne atmosferizează cu alte tipuri, mai vrednice şi mai mari.* EM. [***Atmosferă*** + ***-iza***].

atmosferizáre, atmosferizări f. **1.** faptul de a (se) atmosferiza; a (se) integra într-un anumit mediu sau într-o anumită ambianţă; **2.** creare a unui anumit mediu, a unei anumite atmosfere: *atmosferizarea de epocă într-un film.* [V. ***atmosferiza***].

atoate- v. atot-.

atoatecreatór a. v. atotcreator.

atoateizvoditór, ~i, atoateizvoditoáre a. care creează totul; de la care porneşte totul: *emanat din atoateizvoditorul ... Vişnu.* BL. [***Atoate-*** + ***izvoditor***].

atoatepurtătór, ~i, atoatepurtătoáre a. care poartă tot cosmosul: *emanat din ... atoatepurtătorul Vişnu.* BL. [***Atoate-*** + ***purtător***].

atoateştiutór a. v. atotştiutor.

atoatevăzătór a. v. atotvăzător.

atócma[1] adv. (înv. şi reg.) **(de atocma)** întocmai, la fel: *iaste altul atocma acestuia lunatec.* CANT. [***A³*** + ***tocma***].

atocmá[2], atocmez vb. (înv.; intr.) a se potrivi întocmai, a se adapta: *zid de marmure în sus se ridica, cît cu înălţimea sclipului se atocma.* CANT. [De la ***atocma[1]***].

atocmát, ~ţi, atocmată, ~e a. (înv. şi reg.) potrivit, asemănat, nivelat: *tot locul, înluntru, pre aţă de-atocma atocmat era.* CANT. [V. ***atocma[2]***].

atocmíre, atocmiri f. (înv.) potrivire, armonie, acord: *în dobitocul acesta ..., firea, nu după mărimea trupului, duhurile în cumpăra atocmiri au împărţit.* CANT. [***A³*** + ***tocmire***].

atól, atoli m. insulă în formă de inel formată în mările calde din resturi de corali. [Din fr., engl. ***atoll***].

atóm, atomi m. şi (înv.) **atomuri, atome** n. **1.** cea mai mică parte dintr-un element chimic, care păstrează proprietăţile acestuia: *teoria mai veche imagina atomul ca o unitate ultimă şi indivizibilă.* BL.; **atom-gram,** cantitate dintr-un element chimic a cărui masă, exprimată în grame, este numeric egală cu masa atomică a acestuia; **2.** (fig.) puterea acestei particule; armă, bombă bazată pe această putere: *ba lunecă la vale-un sat, ba ne ameninţă atomul.* VIERU; **3.** lucru deosebit de mic: *dorinţi nemărginite plantînd într-un atom.* EM.; (şi: (înv.) **atomă**). [Din fr. ***atome,*** gr. ***atomos***].

atomár, ~i, atomară, ~e a. **1.** caracteristic atomilor, de atomi: *electronii şi protonii se clădesc arhitectural şi divers, alcătuind cele cîteva zeci de forme atomare.* BL.; **2.** elementar, primar; de bază: *oamenii de ştiinţă reduc totul la procese atomare.* BL.; *structura atomară a textului; valorile atomare ale secolului.* [Din germ. ***atomar***].

atómă f. v. atom.

atómic, ~ci, atomică, ~ce a. **1.** care ţine de atomi, referitor la atomi: *a încercat să inventeze lampa care distruge coeziunea atomică.* CĂL.; *teorie atomică;* **2.** bazat pe atomi, alcătuit din atomi: *energie atomică;* **armă** (sau **bombă**) **atomică,** armă de nimicire în masă, a cărei putere este bazată pe energia particulelor din atom (nucleu); **masă** (sau **greutate**) **atomică,** raportul dintre masa atomului unui element chimic şi a 12-a parte din masa atomului de carbon; **pilă atomică,** reactor nuclear. [Din fr. ***atomique***].

atomicitáte f. caracter atomic. [Din fr. ***atomicité***].

atomísm n. **1.** concepţie (filozofică) care explică formarea universului prin combinarea fortuită şi mecanică a atomilor; atomistică; **2.** teorie modernă referitoare la structura şi proprietăţile atomilor: *una din cele mai rodnice plăsmuiri din istoria ştiinţelor ... este ideea atomismului.* BL.; **3. atomism logic,** teorie potrivit căreia lumea este un ansamblu de fapte exprimate într-un limbaj logic formalizat. [Din fr. ***atomisme***].

atomíst, ~şti, atomistă, ~e a. referitor la atomism; (înv.) atomistic: *variantele atomiste greceşti şi indice.* BL. // m., f. **1.** partizan al atomismului; **2.** specialist în fizica atomică: *ideea de vid a atomiştilor rămîne fără consecinţe.* BL. [Din fr. ***atomiste***].

atomístic, ~ci, atomistică, ~ce a. (înv.) **1.** atomic; (p.ext.) de dimensiuni foarte mici: *creierul animalic cel mai dezvoltat să fi existat într-o formă sau alta atomistică.* EM.; **2.** atomist. [Din germ. ***atomistisch,*** fr. ***atomistique***].

atomístică f. **1.** teorie, doctrină care susţine compoziţia atomică a corpurilor; ştiinţa despre atom; fizică nucleară; **2.** concepţie (filozofică) care concepea universul ca fiind format din atomi; atomism: *atomistica antică avea substraturi exclusiv speculative.* BL. [Din fr. ***atomistique,*** germ. ***Atomistik***].

atomizá, atomizez vb. (tr.) **1.** a transforma un lichid în picături foarte fine; a pulveriza; **2.** (p. ext.) a diviza, a despărţi în elementele componente (pentru a realiza o analiză); (fig.) *ameninţă a atomiza pe cel mai numeros popor din răsăritul Europei.* EM. [Din fr. ***atomiser,*** germ. ***atomisieren***].

atomizánt, ~ţi, atomizantă, ~e a. care divizează, care împarte (prin analiză) în elementele componente (cele mai mici): *practică un descriptivism atomizant.* [***Atomiza*** + ***-ant***].

atomizáre, atomizări f. acţiunea de a atomiza; (fig.) *numai atomizarea comunelor rurale a făcut că, unde odinioară era un primar, sînt azi patru.* EM. [V. ***atomiza***].

atomizatór, atomizatoare n. aparat pentru pulverizarea fină a unor lichide, folosit la dezinfectare, la vopsit etc.; pulverizator; atomizor. [***Atomiza*** + ***-tor***].

atomizór, atomizoare n. atomizator. [Din fr. ***atomiseur***].

atomoeléctric, ~ci, atomoelectrică, ~ce a. care ţine de producerea electricităţii cu ajutorul energiei atomice, referitor la electricitatea bazată pe energia atomică: *centrală atomoelectrică.* [Din fr. ***atomoélectrique***].

atón, ~i, atonă, ~e a. **1.** (gram.; despre vocale, silabe) care nu este accentuat; **2.** (despre ţesuturi) care suferă de atonie; lipsit de vitalitate; atonic. [Din fr. ***atone***].

atonál, ~i, atonală, ~e a. (muz.) compus după regulile atonalităţii; diferit de sistemul tonal tradiţional. [Din fr. ***atonal,*** it. ***atonale***].

atonalísm n. curent sau procedeu care promovează atonalitatea în compoziţiile muzicale. [Din fr. ***atonalisme***].

atonalitáte, atonalităţi f. (muz.) lipsă de tonalitate, de armonie, de linie muzicală definită. [Din fr. ***atonalité***].

atónic, ~ci, atonică, ~ce a. aton. [Din fr. ***atonique***].

atonía, atonii f. **1.** slăbire a elasticităţii ţesuturilor; **2.** lipsă de putere, de vitalitate, de energie. [Din fr. ***atonie***].

atonísm n. cult monoteist al adoratorilor discului solar, considerat drept o manifestare vizibilă a divinităţii. [De la ***Aton*** n. pr.].

atonít, atoniţi m. adept al atonismului: *atoniţii au dezvoltat o întreagă concepţie.* BL.; (adj.) *tehnica misticii ortodoxe a fost dezvoltată şi practicată îndeosebi de călugării atoniţi.* BL. [De la ***Aton*** n. pr.].

atot- element de compunere cu semnificaţia „pe deplin", „complet", „desăvîrşit"; (şi: **atoate-**). [***A³*** + ***tot***].

atotbiruitór, ~i, atotbiruitoáre a. victorios, triumfător. [***Atot-*** + ***biruitor***].

atotbún, ~i, atotbună, ~e a. (rar) caracterizat prin bunătate deplină; (subst.) *calităţile tale de atotbun îndelung răbdător, lesne iertător.* EM. [***Atot-*** + ***bun***].

atotcreatór, ~i, atotcreatoáre a. care a creat (şi creează) totul; (subst.) *Vişnu este atoatecreatorul şi atoatepurtătorul substratului existenţei.* BL.; (şi: **atoatecreator**). [***Atot-*** + ***creator***].

atotcunoscătór, ~i, atotcunoscătoáre a. care cunoaşte totul. [***Atot-*** + ***cunoscător***].

atotcuprinzătór, ~i, atotcuprinzătoáre a. care cuprinde tot; care cuprinde aspecte, forme, probleme etc. foarte numeroase şi variate dintr-un domeniu: *Leibniz, gînditorul de nuanţată şi atotcuprinzătoare imaginaţie.* BL. [***Atot-*** + ***cuprinzător***].

atotputérnic, ~ci, atotputernică, ~ce a. care are putere nelimitată: *el credea într-o fiinţă atotputernică, în nemurirea sufletului.* EM.; (subst.) *vă credeţi atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceţi pe lume copii.* PR. // m. (artic.) Dumnezeu: *Cel atotputernic ce apele încheagă.* AL. [*Atot-* + ***puternic***; cf. lat. ***omnipotens***].

atotputernicíe f. putere nelimitată: *unul îşi dezvoltă braţul, pentru a-mi atinge atotputernicia.* EM. [***Atotputernic*** + *-ie*; cf. lat. ***omnipotentia***].

atotstăpînitór, ~i, atotstăpînitoáre a. care este stăpîn peste tot: *nu ştiu ce gîndeşte norul dar atotstăpînitorul soare-n cer zîmbind ca un moş privind nepoţii zice.* COŞB. [*Atot-* + ***stăpînitor***].

atotştiinţă f. cunoaştere nelimitată, cunoaştere a tuturor lucrurilor: *altul* [îşi dezvoltă] *mintea, pentru a-mi atinge atotştiinţa.* EM. [*Atot-* + ***ştiinţă***].

atotştiutór, ~i, atotştiutoáre a. care ştie tot; (subst.) *reverse dulci cîntări atoateştiutoarea.* EM.; (şi: **atoateştiutor**). [*Atot-* + ***ştiutor;*** cf. lat. ***omniscient***].

atotţiitór, ~i, atotţiitoáre a. care stăpîneşte tot. // m. (artic.) Dumnezeu. [*Atot-* + ***ţiitor***].

atotvăzătór, ~i, atotvăzătoáre a. care vede tot: *ochiul soacră-sa cel atoatevăzător.* CR.; (şi: **atoatevăzător**). [*Atot-* + ***văzător***].

atotvisătór, ~i, atotvisătoáre a. care imaginează (în vis) întreg cosmosul, totul: *în mitologia indică, toate zeităţile sînt ... condamnate, să fie reabsorbite, după timpuri cosmice, de atoatevisătorul Vişnu.* BL. [*Atot-* + ***visător***].

atóxic, ~ci, atoxică, ~ce a. lipsit de toxicitate; neotrăvitor; inofensiv: *substanţă atoxică.* [Din fr. ***atoxique***].

atrăbilă f. (med.) bilă de culoare neagră; ipohondrie, melancolie. [Din fr. ***atrabile***].

atrabiliár, ~i, atrabiliară, ~e a. (livr.) coleric; irascibil, iritabil; atins de ipohondrie, de melancolie: *fire atrabiliară şi melancolică, autor de diatribe, ocupat toată viaţa cu violente polemici.* CĂL. [Din it. ***atrabiliare***, fr. ***atrabiliaire***].

atractív, ~i, atractivă, ~e a. care atrage; atrăgător, captivant; (rar) atracţios: *combinaţia chemică e rezultatul unor puteri atractive între cele mai mici părticele a materiilor.* EM. [Din fr. ***attractif***, lat. ***attractivus***].

atractivitáte f. însuşirea de a fi atractiv: *să formuleze, în mod firesc, întrebările corespunzătoare ... pentru a asigura materialului un plus de atractivitate.* GHEŢIE. [*Atractiv* + *-itate*].

atracţie, atracţii f. **1.** acţiune reciprocă între corpuri, care tinde să le apropie: *să înţeleagă a stelelor rotire şi-atracţia ce trebui să aibă între ele.* NEGR.; *părticele de materie dau urmare atracţiunii lor reciproce.* EM.; **atracţie universală,** forţă a corpurilor cereşti prin care se atrag reciproc; gravitaţie; **2.** înclinaţie puternică spre cineva sau spre ceva; farmec: *are atracţie pentru muzică*; **centru** (sau **punct**) **de atracţie,** ceea ce deşteaptă interes, atrage; **3.** ceea ce atrage, farmecă: *preotul e ispitit de atracţiile cumnatei sale Aristiţa.* CĂL.; *atracţiile unui oraş mare;* (şi: **atracţiune**). [Din fr. ***attraction***, lat. ***attractio, -onis***].

atracţiós, ~şi, atracţioásă, ~e a. (rar) atractiv: *nu mai este aşa de atracţios.* CĂL. [*Atracţie* + *-os*].

atracţiozitáte f. caracter atracţios; atractivitate. [*Atracţios* + *-itate*].

atracţiúne f. v. atracţie.

atráge, atrag vb. (tr.) **1.** a exercita o atracţie; a trage spre sine: *planeţii sînt atraşi de soare conform acestei legi.* EM.; *magnetul atrage fierul;* (refl. recipr.) *sarcinile electrice de sens contrar se atrag;* **2.** a determina pe cineva (prin vicleşug) să vină sau să se ducă undeva; a ademeni, a ispiti: *colonii de lumi pierdute ... sînt atrase în viaţă de un dor nemărginit.* EM.; **a atrage atenţia** (sau **luarea-aminte**) **cuiva, a)** a face ca atenţia cuiva să se îndrepte într-o anumită direcţie: *preocupările în jurul economiei atrag atenţia ... unui public tot mai larg.* BL.; **b)** a preveni, a avertiza: *am atras atenţia asupra unui pericol iminent ce ameninţă omenirea.* GHEŢIE; **3.** a-i trezi cuiva interesul, pasiunea, aprecierea; a pasiona: *m-a atras totdeauna cu o putere deosebită folklorul românilor noştri.* MAT.; *pe scriitor îl atrage latura confortabilă a vieţii.* CĂL.; **4.** a cauza, a avea drept consecinţă: *pedeapsa penală atrage destituirea.* [*A*^{3} + ***trage***; cf. fr. ***attirer,*** it. ***attrarre***].

atrágere, atrageri f. acţiunea de a (se) atrage. [V. ***atrage***].

atrapáre f. (rar) prindere, înhăţare: *se va întoarce cu indignaţiune de la atrapare ... după favoare publică.* EM. [Din fr. ***attraper*** + *-are*].

atrápă, atrape f. (franţuzism) **1.** farsă, păcăleală; **2.** obiect destinat să păcălească, să înducă în eroare; (p.ext.) mulaj. [Din fr. ***attrape***].

atrăgătór, ~i, atrăgătoáre a. **1.** care atrage; ademenitor; ispititor, atractiv: *vorba lui potolită ... avea ceva deosebit de atrăgător.* VLAH.; *fată atrăgătoare;* **2.** care place, care dă satisfacţie: *a găsi acolo un isvor de afaceri mai atrăgătoare decît munca cîmpului.* EM.; *muncă atrăgătoare.* [***Atrage*** + *-ător*].

atrăţéi, atrăţei m. (reg.) plantă din familia boraginaceelor, cu frunzele acoperite cu puf fin şi cu flori roşietice, rar albe; limba-cîinelui (*Cynglassum officinale*); (şi: **arăţel**). [Din magh. ***atracél***].

atrepsíe, atrepsii f. (med.) tulburare de nutriţie la sugarii hrăniţi artificial. [Din fr. ***athrepsie***].

atribuí, atríbui şi (înv.) **atribuiesc** vb. (tr.) **1.** a da, a conferi, a acorda: *calitatea de-a atribui subiectului acest cuprins al lor.* EM.; **2.** a pune pe seama, pe socoteala cuiva sau a ceva: *atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului.* NEGR.; *relele de atunci au fost atribuite claselor stăpînitoare.* EM.; (refl. pas.) *eterului, aşa cum era conceput, i se atribuia o tendinţă imanentă spre echilibru.* BL. [Din fr. ***attribuer,*** lat. ***attribuere***].

atribuíre, atribuiri f. acţiunea de a atribui şi rezultatul ei: *orice atribuire a unui predicat către un subiect este o ecuaţie.* EM. [V. ***atribui***].

atribút, atribute n. **1.** însuşire, trăsătură esenţială a unui obiect, a unei persoane: *femeia e planturoasă, ... cu toate atributele unei bune animalităţi feminine.* CĂL.; *zborul este atributul păsărilor;* **2.** semn distinctiv, simbol: *atributele regalităţii;* **3.** (gram.) parte secundară de propoziţie care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia; **4.** (log.) ceea ce se afirmă sau se neagă despre subiectul unei propoziţii. [Din lat. ***attributum,*** fr. ***attribut,*** germ. ***Atributt***].

atributív, ~i, atributivă, ~e a. care are funcţie de atribut: *verbe se numesc acele cuvinte atributive cari esprimă starea, acţiunea sau pasivitatea.* EM.; *propoziţie atributivă.* [Din lat. ***attributivus,*** fr. ***attributif,*** germ. ***attributiv***].

atribúţie, atribuţii f. **1.** sferă de autoritate, de activitate sau de competenţă: *li s-au luat atribuţiunile simple pe cari le aveau zapciii vechi.* EM.; **2.** sarcină, obligaţie, însărcinare: *Chiriac vorbeşte de atribuţiile lui de sergent de gardă.* IBR.; *adunarea îşi exercită atribuţiile;* (şi: **atribuţiune**). [Din fr. ***attribution,*** lat. ***attributio, -onis***].

atribuţiúne f. v. atribuţie.

atrichíe, atrichii f. (med.) lipsă congenitală a părului. [Din fr. ***atrichie***].

atristă, atristez şi **atríst** vb. (rar; tr.) a întrista: *aceste ziduri triste ce viaţa-mi atristează.* BOL.; *mizerie care atristă.* AL. [Din fr. ***attrister***].

átriu, atrii n. **1.** curte interioară a caselor romane; (p.ext.) *urcă scările de marmură şi nimereşte într-un atrium larg.* GHEŢIE; **2.** parte centrală a unei bazilici; **3.** (anat.) auricul; (şi: **atrium**). [Din lat. ***atrium,*** it. ***atrio***].

átrium n. v. atriu.

atróce a. invar. **1.** foarte crud, fioros, cumplit: *capacul sicriului e desfăcut şi o imagine atroce se înfăţişează privirilor.* CĂL.; *fiinţă atroce;* **2.** (fig.) grozav, puternic: *durere atroce.* [Din lat. ***atrox, -ocis,*** fr., it. ***atroce***].

atrocitáte, atrocităţi f. cruzime; faptă cumplită: *luptau sub steagurile lor şi comiteau atrocităţi grozave.* EM.; **cu atrocitate,** intens, puternic: *cine e cu atrocitate subiectiv e romantic.* IBR. [Din lat. ***atrocitas, -atis,*** fr. ***atrocité***].

atrofiá, pers. 3 **atrofiază** vb. (tr. şi refl.) a suferi sau a face să sufere un proces de atrofie; a (se) diminua; a (se) reduce; a slăbi, a-i scădea puterile: *cultura străină avea să pună în valoare energiile poporului, iar nu să atrofieze cumva unele din aceste energii.* IBR.; *un organ în funcţie se întăreşte, iar un organ în neactivitate se atrofiază.* BL. [Din fr. ***atrophier***].

atrofiát, ~ţi, atrofiată, ~e a. micşorat prin atrofie; redus, slăbit. [V. ***atrofia***].

atrofíe, atrofii f. degenerare, slăbire morfologică sau funcţională a unui ţesut sau a unui organ: *sentimentul ridiculităţii, în anume condiţii, este semnul atrofiei voinţei de experienţă.* CĂL. [Din lat. ***atrophia,*** fr. ***atrophie***].

atrofiére, atrofieri f. faptul de a se atrofia. [V. ***atrofia***].

atropínă f. substanţă toxică extrasă din mătrăgună, măselariţă etc., cu efect calmant asupra sistemului nervos şi dilatator al pupilei: *prin deducţii şi analize de laborator, am ajuns la concluzia că atropina ... dădea aceste stări.* PR. [Din fr. ***atropine***].

atropísm n. (med.) intoxicaţie cu atropină. [Din fr. ***atropisme***].

atú, atuuri n. **1.** (şi pl. **atale**) carte de joc sau culoare cu valoare mai mare decît celelalte; **2.** ceea ce oferă un avantaj, o şansă în plus cuiva: *atuul tinereţii.* [Din fr. ***atout***].

atúncea adv. v. **atunci.**

atúnci adv. **1.** în acel moment, în acel timp (în trecut sau în viitor): *bucuria de atunci era pentru un eveniment în defavorul nostru.* EM.; *ţi-am făgăduit atunci dacă nu mergi, ... ca să te împac.* ISP; **atunci şi nici atunci,** niciodată: *să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa, atunci şi nici atunci.* CR.; **pe atunci,** cam în timpul acela, cam pe vremea aceea: *pe atunci, cînd ţara suna de crunte larme.* AL.; **de atunci,** începînd din acel moment sau din acea epocă: *de atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii.* EM.; **de pe atunci,** din vremea aceea: *încă de pe atunci hoinărea în vacanţe.* CĂL.; **atunci cînd,** în momentul în care ..., în situaţia în care ...: *Lamarck e încă foarte nesigur atunci cînd exemplifică cele două feluri de particularităţi.* BL.; **2.** numai în acest caz: *munceşte bine şi atunci te voi aprecia.* // conj. în cazul acesta: *dacă Dumnezeu ne mîntuieşte prin istorie, atunci răul şi binele din secol sînt faze ale ispăşirii.* CĂL.; *dacă nu mergi, atunci plec singur;* (şi: **atuncea**). [Lat. ***ad-tuncce***].

aţă, aţe f. **1.** fir textil întrebuinţat la cusut, la fabricarea ţesăturilor, la legat etc.: *de trei ori scuturîndu-să frînsă legătura, ca neşte fire de aţă.* B.-DEL.; **cusut cu aţă albă,** în mod evident fals, neadevărat; **nici un capăt de aţă,** absolut nimic: *nu luase nici un capăt de aţă.* CR.; **viaţă cusută cu aţă,** viaţă plină de lipsuri materiale, de privaţiuni; **a întinde aţa,** a întrece măsura: *nu întinde aţa să se rupă.* NEGR.; **pînă-ntr-un cap** (sau **capăt**) **de aţă,** absolut tot; **mai mult aţă decît faţă,** jerpelit, uzat, ros: *din călcîie pînă la cap, haina lui mai mult aţă decît faţă.* PANN; **mai scumpă aţa decît faţa,** v. **scump; din fir pînă-n aţă,** în întregime, în totalitate: *iacă ce mi s-a întîmplat. şi-i spune tot, din fir pînă-n aţă.* ISP.; **a atîrna de un fir de aţă,** a fi într-o stare precară, a avea puţine posibilităţi pentru a rezista, pentru a se menţine: *viaţa ei atîrna de un fir de aţă.* GHEŢIE; **2.** fibră, formaţiune alungită din unele ţesuturi (vegetale sau animale): *păstăi de fasole cu aţă;* **3.** fir de oţel care se desprinde la ascuţirea uneltelor; **4.** (fig.; în credinţele populare) **aţa vieţii,** firul vieţii (cuiva), tors de ursitoare; ursită; **a-l trage aţa la ceva,** a se îndrepta către ceva, mînat de o forţă tainică, irezistibilă: *du-te, băiete, dacă te trage aţa la moarte.* ISP; **5.** (fig.) dîră subţire: *din ţigară se ridica o aţă de fum;* **6.** (compus) **aţă-de-mare, a)** plantă acvatică cu tulpina scurtă şi foarte ramificată şi cu flori verzui (*Ruppia rostellata*); **b)** peştişor marin cu corpul filiform, cu o singură înotătoare (*Nerophis ophidion*). // adv. în linie dreaptă: *a trecut*

în goană şi s-a dus aţă la maşină. GHEŢIE; *merge aţă într-acolo.* [Lat. ***acia***].

aţícă f. **1.** pînză rară şi subţire de bumbac; **2.** numele unei hore muntenești. [***Aţă*** + *-ică*].

aţíd m. v. **acid**.

aţiditáte f. v. **aciditate**.

aţíne, aţin şi (reg.) **aţiu** vb. **1.** (refl. şi tr.) **(a aţine calea)** a sta în calea cuiva pîndindu-i trecerea; a sta la pîndă: *şi te aţine la hotare.* AL.; *de la mare la Hotin, mereu calea ne-o aţin.* EM.; (fig.) *întrebarea ne aţine calea cu insistenţă.* BL.; **2.** (refl.) a se ţine după cineva; a urmări: *tu cu lumea ta de gînduri după ea să te aţii?* EM.; **3.** (refl.) a fi sau a sta gata pentru a prinde ceva: *băieţii s-aţin să le prindă.* VLAH.; **aţine-te!** fii gata!: *cînd auzeam noi de masă, tăbăram pe dînsa, ş-apoi aţine-te gură!* CR.; (şi: (pop.) **aţinea**). [Lat. ***attenere*** *(=attinere)*].

aţineá vb. v. **aţine**.

aţintá vb. v. **aţinti**.

aţínti, aţíntesc vb. **1.** (tr.) a îndrepta privirea spre ceva: *ochii tăi în zare cu dor îi aţinteşti.* AL.; (refl.) *ochii tuturor se aţintiră la măiastra.* ISP.; **2.** (tr.) a îndrepta o armă către o ţintă; a ochi; **3.** (înv.; intr.) a năzui, a aspira, a ţinti: *libertatea-n faţa lumii a aprins un mîndru soare, ş-acum neamurile toate către dînsul aţintesc.* AL.; (şi: (înv.) **aţínta**). [A^3 + ***ţinti***].

aţíntire, aţíntiri f. acţiunea de a aţinti. [V. ***aţinti***].

aţíntit, ~ţi, aţíntită, ~e a. îndreptat, concentrat asupra cuiva sau a ceva: *cu capul aţintit la pază.* OD.; *stătuse şi ea uneori cu urechea aţintită.* SAD. [V. ***aţinti***].

aţipeálă, aţípeli f. stare a celui aţipit; adormire uşoară şi de scurt timp; moţăială: *sări din aţipeala lui, căci richiţele şi bălăriile foşniră.* GAL. [***Aţipi*** + *-eală*].

aţípi, aţípesc vb. (intr.) a fi cuprins de un somn uşor: *cînd să aţipească, deodată se aud prin casă o mulţime de glasuri.* CR.; *aţipise niţel după masă;* (fig.) *îi aţipea estimp oare voinţa ...?* M.CAR. [Lat. ***attepire*** *(=tepere)*].

aţipíre, aţípiri f. faptul de a aţipi; somn: *o toropeală dulce, asemenea unei aţipiri fără capăt, punea stăpînire pe mine.* GHEŢIE. [V. ***aţipi***].

aţipít, ~ţi, aţipită, ~e a. abia adormit; (fig.) *problema nu mai poate fi pusă în termenii aţipiţi ai teoriei mediului.* BL. [V. ***aţipi***].

aţiţă vb. v. **aţîţa**.

aţiţáre f. v. **aţîţare**.

aţiţát a. v. **aţîţat**[1].

aţîţá, aţîţ vb. (tr.) **1.** a aprinde sau a înviora focul: *scormonind focul în vatră pentru a-l aţîţa.* GANE; *a mers s-aţîţe-n vatră foc.* COŞB.; **2.** (fig.) a stimula, a deştepta (pasiuni, sentimente etc.): *problema astfel pusă aţîţa nespus curiozitatea.* BL.; *i-a aţîţat ambiţia;* **3.** a întărîta, a îndemna la ceva rău: *cu toate intenţiile lui bune, N.Iorga a aţîţat pe neizbutiţii obscuri.* CĂL.; **4.** a iniţia, a pune la cale: *craii şi miniştrii avînd sete de-argint, aţîţă războaie crunte.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **aţiţa**). [Lat. ***attitiare*** (<***titio*** „tăciune")].

aţîţáre, aţîţári f. acţiunea de a aţîţa: *aluziuni anecdotice la personalităţi în viaţă erau destinate aţîţării cititorului.* CĂL.; (şi: (înv.) **aţiţare**). [V. ***aţîţa***].

aţîţát[1], ~ţi, aţîţată, ~e a. excitat, înfierbîntat, întărîtat; exaltat: *mai cu vorba bună, mai cu frica ştiu potoli vrajba-aţîţată lăudînd a gloatei judecată.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **aţiţat**). [V. ***aţîţa***].

aţîţát[2] n. faptul de a aţîţa; aprindere, înteţire: *moş Bodrîngă paşlise o grămadă de buci pentru aţîţat focul.* CR. [V. ***aţîţa***].

aţîţátor, ~i, aţîţătoáre a. **1.** care aţîţă, care stimulează: *hrana cea rea ... cere numaidecît oarecari lucruri aţîţătoare.* C.; *miros aţîţător;* **2.** (şi m., f.) (cel) care instigă la rele: *carele au fost aţîţător de păgîni asupra creştinilor.* UR. [***Aţîţa*** + *-ător*].

aţós, ~şi, aţoásă, ~e a. **1.** care are în structură fibre sau filamente: *coaja cea pe dinafară era aţoasă ca cînepa.* DRĂGHICI; *păstăi aţoase;* **2.** (fig.) ţanţoş, arţăgos: *nici n-am gîndit că eşti aşa de aţoasă la treburile dumitale.* MAT.; *om aţos.* [***Aţă*** + *-os*].

au[1] conj. (înv. şi reg.) (indică o alternativă; adesea repetat la fiecare element al alternării) sau: *au ţi-i foame, au ţi-i sete, au ţi-i dor de codrul verde?* POP. // adv. oare?: *au purtarea noastră nu-ţi place?* ISP.; *au nu ştii?* [Lat. ***aut***].

au[2] interj. exclamaţie care exprimă durere, mirare, bucurie etc.: *au, Doamne, cum ne-am mai duce.* POP. [Onomat.].

áuă f. **1.** (înv.) strugure: *şi sînge de auo bea, vinu.* PSALT.; **2.** (înv.) rodul viei; poamă: *culeage strugurii viei pămîntului, că s-au copt aua.* N.TEST.; **3.** (reg.) varietate de struguri cu boabele mărunte şi dese. [Lat. ***uva***].

auctoriál, ~i, auctoriálă, ~e a. care ţine de autor, referitor la autor, de autor: *ironie auctorială; sursele auctoriale ale operei.* [Din lat. ***auctor*** + *-ial*].

aucţiúne, aucţiuni f. vînzare la licitaţie a unor bunuri. [Din germ. ***Auction,*** lat. ***auctio, -onis***].

audáce a. invar. (latinism) îndrăzneţ, temerar: *ar fi întrecute chiar cele mai audace aşteptări ale ei.* EM. [Din lat. ***audax, -acis***].

audácie f. (latinism) îndrăzneală, cutezanţă: *să se-ntindă cu audacie în imperiul tipurilor poetice.* EM. [Din lat. ***audacia***].

audiá, audiez vb. (tr.) **1.** (jur.) a asculta un martor: *judecătorul audiază martorii;* **2.** a asculta un curs, o conferinţă, un şir de prelegeri: *voi să-şi împlinească ştiinţa de carte şi audie cursurile Academiei Mihăilene.* CĂL.; **3.** a asculta muzică (de obicei înregistrată). [De la ***audienţă***; cf. lat. ***audire***].

audíbil, ~i, audíbilă, ~e a. care poate fi auzit. [Din fr. ***audible,*** lat. ***audibilis***].

audibilitáte f. (fiz.) proprietate a anumitor vibraţii de a produce senzaţia de auz. [Din fr. ***audibilité***].

audiént, ~ţi, audiéntă, ~e m., f. (înv.) **1.** auditor; ascultător (al unei conferinţe, al unui concert etc.); **2.** persoană care asistă la cursuri fără a fi înscrisă printre elevii sau studenţii ordinari şi fără a da examene: *înscriindu-se acolo ca audient, înseamnă că poetul nu terminase liceul.* CĂL. [Din lat. ***audiens, -ntis***].

audiénţă, audiénţe f. **1.** întrevedere acordată, la cerere, de către un demnitar: *a fost primit în audienţă de prezidentul viitor al republicii franceze.* EM.; **2.** interes, atenţie, înţelegere manifestată de auditor: *discursul s-a bucurat de o mare audienţă;* **a avea audienţă, a)** a trezi interesul unui public numeros; **b)** a avea influenţă asupra unui mare număr de persoane; **3.** şedinţă (publică) a tribunalului, în care sînt ascultate părţile şi pledoariile şi în care se pronunţă sentinţa. [Din lat. ***audientia,*** fr. ***audience***].

audiére, audieri f. **1.** acţiunea de a audia şi rezultatul ei; **2.** (spec.) ascultare a martorilor într-un proces; (p. ext.) *cu riscul de a da proporţii acestui capitol auxiliar, ne-am hotărît la o audiere generală a părerilor.* BL. [V. ***audia***].

audio-[1] element de compunere cu semnificaţia „(referitor la) auz", „referitor la frecvenţele audibile". [Din fr., it. ***audio-***].

áudio[2] a. invar. care serveşte la înregistrarea, la transmiterea şi la perceperea auditivă: *mijloace audio; casetă audio.* [Din fr. ***audio***].

audiofón, audiofoane n. aparat folosit de hipoacuzici pentru amplificarea sunetelor. [Din fr. ***audiophone***].

audiofrecvénţă, audiofrecvenţe f. frecvenţă a undelor sonore perceptibile pentru urechea umană. [Din fr. ***audiofréquence***].

audiográmă, audiograme f. grafic pe care se înregistrează rezultatele unui examen audiometric. [Din fr. ***audiogramme***].

audiométric, ~ci, audiometrică, ~ce a. care ţine de audiometrie, referitor la audiometrie. [Din fr. ***audiométrique***].

audiometríe f. metodă de măsurare a acuităţii auditive. [Din fr. ***audiométrie***].

audiométru, audiometre n. aparat pentru determinarea acuităţii auditive şi pentru determinarea înălţimii sunetelor. [Din fr. ***audiomètre***].

audiovídeo a. invar. care ţine de, compus din radiodifuziune şi televiziune: *mijloace de informare audiovideo.* [Din lat. ***audio*** „aud" + ***video*** „văd"].

audiovizuál, ~i, audiovizuală, ~e a. (despre mijloacele de comunicare şi informare) care utilizează auzul şi văzul: *mijloace de comunicare audiovizuală;* (subst. n.) *rolul audiovizualului în epoca noastră.* [Din fr. ***audiovisuel,*** engl. ***audio-visual***].

áudit, audituri n. revizie contabilă: *serviciul de audit.* [Din engl. ***audit***].

auditá, auditez vb. (tr. şi intr.) a realiza o revizie (contabilă): *a audita estimările companiilor; companiile sînt auditate.* [Din engl. ***audit***].

auditáre, auditări f. acţiunea de a audita. [V. ***auditar***].

auditív, ~i, auditivă, ~e a. care ţine de auz, referitor la auz: *nuanţa personală apare în legătură cu condiţia de bolnav a poetului, în încordarea auditivă la vibraţiile tăcerii.* CĂL.; **nerv auditiv,** nerv care transmite creierului senzaţiile acustice. // m., f. persoană cu o deosebită acuitate a auzului; persoană care cultivă senzaţiile receptate cu ajutorul auzului: *el e îndeosebi un auditiv halucinant, obsedat de ecouri.* CĂL. [Din fr. ***auditif***].

auditór[1], ~i, auditoáre a. şi m., f. (persoană) care ascultă un curs, o cuvîntare, o prelegere etc.; ascultător: *dacă în odaie s-ar face muzică, un auditor de dindărătul scîndurii de brad ar auzi-o aşa de bine ca şi un auditor din odaie.* EM. [Din fr. ***auditoire***].

auditór[2] n. v. **auditoriu**.

auditóriu, auditorii n. **1.** sală pentru conferinţe, spectacole etc.; **2.** totalitatea ascultătorilor; asistenţă: *înveselea auditoriul cu cîte-o elegie, o satiră sau o fabulă.* GHICA; (şi: **auditor**). [Din lat. ***auditorium,*** germ. ***Auditorium***].

audíţie, audiţii f. **1.** ascultare a unei lucrări muzicale; **primă audiţie,** prezentare pentru prima oară în public a unei bucăţi muzicale; **2.** (p. ext.) ascultare a lecturii unei opere literare (poetice): *plăcerea stîrnită de audiţia scrierilor lui Creangă e de rafinament erudit.* CĂL.; **3.** (jur.) ascultare a martorilor; **4.** identificare a sunetelor prin simţul auditiv; **5.** recepţionare de semnale audio; (şi: **audiţiune**). [Din lat. ***auditio, -onis,*** fr. ***audition***].

audiţiúne f. v. **audiţie**.

auftáct, auftacturi n. anacruză. [Din germ. ***Auftakt***].

augmént, augmente n. (gram.) vocală adăugată la începutul verbelor în unele limbi indo-europene. [Din fr. ***augment,*** lat. ***augmentum***].

augmentá, augmentez vb. (tr.) a mări, a creşte: *şi el augmentează ... valoarea producţiunii naţionale.* EM.; (refl.) *traiul românilor s-a scumpit, fără ca producţiunea să se augmenteze în mod considerabil.* EM. [Din fr. ***augmenter,*** lat. ***augmentare***].

augmentábil, ~i, augmentabilă, ~e a. (rar) care poate fi augmentat, mărit: *numărul tranzacţiunilor este însă numai augmentabil în proporţie cu valorile oferite de piaţă.* EM. [***Augmenta*** + *-bil*].

augmentáre, augmentări f. acţiunea de a augmenta; creştere: *avem nevoie de stabilitate mai mare, de organizaţie mai solidă, de-o augmentare a autorităţii statului.* EM. [V. ***augmenta***].

augmentatív, ~i, augmentativă, ~e a. şi n. (gram.) **1.** (afix) care exprimă o creştere a dimensiunilor unui obiect: *sufix augmentativ;* **2.** (cuvînt) format cu un astfel de afix. [Din fr. ***augmentatif***].

augmentáţie, augmentaţii f. acţiunea de a augmenta; creştere, sporire; (şi: (înv.) **augmentaţiune**). [Din lat. ***augmentatio, -onis,*** fr. ***augmentation***].

augmentaţiúne f. v. **augmentaţie**.

augúr[1], auguri m. preot roman care căuta să afle viitorul după zborul, cîntecul şi mărunţaiele păsărilor: *aleargă pînă-n Roma să-ntrebe el augurii.* COŞB. [Din lat. ***augur***].

augúr², **augure** n. (la romani) prevestire, prezicere făcută de un augur[1]; **de bun** (sau **rău**) **augur**, (ne)favorabil. [Din lat. *augurium*, fr. *augure*].

augurá, **augurez** vb. (rar; tr.) a interpreta ceva ca prevestire, ca augur; a prevesti, a prezice, a meni: *imaginaţiunea poporului augurase de aci că acest prunc va fi pieirea ţării.* BĂLC. [Din it. *augurare*, fr. *augurer*].

augurál, **~i**, **auguralĕ**, **~e** a. de augur[1], referitor la augur[1]: *ştiinţă augurală.* [Din lat. *auguralis*].

augurát, **augurate** n. **1.** slujba augurilor; **2.** templu construit după consultarea augurilor. [Din lat. *auguratus*].

augúst[1], **~şti**, **augustă**, **~e** a. **1.** (ca epitet dat monarhilor şi persoanelor din familiile domnitoare) preamărit, slăvit: *augustul meu strămoş, Caius Ulpiu Traian.* OD.; **2.** (fig.) maiestuos, măreţ: *a timpilor eroici imagină augustă.* AL. [Din lat. *augustus*].

áugust² m. a opta lună a anului (precedată de iulie şi urmată de septembrie); (pop.) gustar: *a venit în vara aceea, pe la august, şi cinstita holeră de la 48.* CR.; (adj.) *luna august.* [Din lat. *augustus*].

augustín, **augustini** m. călugăr din ordinul Sfîntului Augustin. [Din lat. *augustinus* (<*Augustinus* n. pr.)].

augustinísm n. doctrina Sfîntului Augustin. [Din fr. *augustinisme*].

auí vb. v. **hăui.**

auiálă f. v. **hăuială.**

aúl, **aule** n. sat de munte în Caucaz, Crimeea şi Asia Centrală. [Din rus. *aul*].

áulă, **aule** f. **1.** (la romani) curte în faţa locuinţelor patricienilor, în jurul căreia erau grupate dependinţele; **2.** sală mare de festivităţi într-o instituţie: *cultivă succesul de aulă şi intră în sală în jaghetă neagră.* CĂL.; *aula universităţii;* **3.** (în evul mediu) curte domnească sau împărătească. [Din lat. *aula*, germ. *Aula*].

auléu interj. v. **aoleu.**

aulí vb. v. **aoli.**

aúlic, **~ci**, **aulică**, **~ce** a. **1.** care ţine de curte: *a servit drept temei de discuţie Comisiei aulice transilvănene.* BL.; **consilier aulic**, titlu onorific al înalţilor funcţionari şi al profesorilor universitari (în Austria); **2.** care ţine de activităţile din aulă, referitor la aulă, specific aulei: *limbă aulică;* (p. ext.) *făptura lui respira fineţa aulică, fără nici o umbră de snobism.* CĂL. [Din lat. *aulicus*].

aulmá, pers. 3 **aulmă** vb. (reg.; intr.) a adulmeca, a mirosi: *cînd aulmă lupul pe de-aproape.* B.-DEL.; (tr.) *şi venind sfîntul la peşteră spre noi, ne aulmă de departe.* DOS. [*A*[3] + *ulma*].

áur n. **1.** metal preţios, galben lucitor, din care se fac obiecte de valoare: *unul din pintenii săi de aur se sfărîmă.* BĂLC.; (fig.) *luna revărsa tot aurul ei în odaia lui.* EM.; **de aur, a)** de culoare galbenă strălucitoare: *păr de aur;* **b)** splendid, măreţ: *viitor de aur ţara noastră are.* BOL.; *zilele de aur a scriptorilor române.* EM.; **epocă de aur,** perioadă înfloritoare; **inimă de aur,** (om cu) suflet bun; **cruce de aur în casă,** v. **cruce; a-i fi gura de aur** sau **a avea gură de aur,** a meni a bine; a spune ceea ce se va întîmpla; **2.** (fig.) lucru de preţ; bani, avere: *cinstindu-i bunătăţile, l-au însoţît la orecît aur şi l-au trimis.* DOS.; **a înota în aur,** a fi foarte bogat; **aur negru,** petrol; **aur verde,** pădurea ca bogăţie vegetală; **aur alb,** apa (ca izvor de energie). [Lat. *aurum*].

auramínă, **auramine** f. colorant galben folosit la vopsirea hîrtiei şi a materialelor textile. [Din fr. *auramine*, germ. *Auramin*].

aurár, **aurari** m. **1.** persoană care confecţionează sau vinde obiecte din aur (şi din alte metale preţioase); (adj.) *ţigan aurar;* **2.** lucrător la o mină de aur; băieş; **3.** culegător de aur din albia rîurilor: *aurariu va să zică din ceata ţiganilor care caută şi spală aurul din apă.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **aurariu**). [*Aur* + *-ar*].

auráriu m. v. **aurar.**

aurát a. v. **aurit.**

áură, (rar) **aure** f. **1.** aureolă, nimb: *lumina vie şi moale a apusului era adunată în spatele fapturii lui albe ca o aură.* PETR.; (fig.) *ideea de obiect îşi pierde aura şi suveranitatea ce i-o atribuie simţul comun.* BL.; **2.** adiere, boare: *ca dulci aure ce zbor.* BOL.; **3.** (med.) stare patologică premergătoare crizei de epilepsie: *un epileptic trece prin euforia ce precede atacul (aura).* CĂL. [Din lat., fr. *aura*].

aurărie, **aurării** f. **1.** obiecte (în special bijuterii) din aur (şi din alte metale preţioase): *rămăsese uimit de colecţiile de bijuterie şi aurărie barbară.* CĂL.; **2.** (înv. şi pop.) mină de aur: *baie, adecă aurărie, unde să sapă din pămînt aurul.* B.-DEL. [*Aur* + *-ărie*].

aurél, **~i**, **aurică**, **~ele** a. (pop.) auriu; blond: *carte cu litere aurele.* BOL.; *perişoru-i aurel.* AL. // m. (pop.) **1.** aur: *stejărel cu frunze de aurel.* POP.; **2.** (reg.) soi de struguri albi, cu boabe mărunte, lunguieţe; **3.** vin obţinut din astfel de struguri. // f. arbust din familia verbenaceelor, originar din America, cu flori galbene-portocalii, cu fructul negru la maturitate, cultivat ca plantă decorativă (*Lantana camara*). [*Aur* + *-el*].

aureolă, **aureolez** vb. (tr.) **1.** a înconjura cu aureolă; (refl. pas.) *ucigaşul se aureolează, capătă măreţii de sfînt.* CĂL.; **2.** (fig.) a glorifica. [Din fr. *auréoler*].

aureoláre, **aureolări** f. acţiunea de a aureola şi rezultatul ei: *spiritualizări şi stilizări minore, aureolări ale fiinţelor cîmpeneşti.* CĂL. [V. *aureola*].

aureolát, **~ţi**, **aureolată**, **~e** a. înconjurat de o aureolă. [Din fr. *auréolé*].

aureólă, **aureole** f. **1.** cerc luminos cu care pictorii înconjoară capul sfinţilor; nimb; **2.** (fig.) strălucire, glorie, faimă: *îi trebuia aici o mică aureolă de martir.* CĂL.; *capătă aureola meritată;* **3.** zonă mai puţin luminoasă care înconjură o flacără, un bec electric etc. [Din fr. *auréole*, lat. (*corona*) *aureola*, it. *aureola*].

aureolizáre, **aureolizări** f. (rar) aureolare, glorificare: *mulţi gînditori ... procedează la aureolizarea gnostică a începuturilor.* BL. [*Aureolă* + *-izare*].

aureomicínă f. antibiotic sub forma unei substanţe cristaline de culoare galbenă-aurie. [Din fr. *auréomycine*].

auréus m. monedă romană de aur. [Din lat. *aureus*].

auri-[1] element de compunere cu sensul „referitor la aur", „de aur", „ca aurul". [Din fr., it. *auri-*].

aurí², **auresc** vb. **1.** (tr.) a acoperi cu un strat de aur: *a auri un portir;* (fig.) *vine ziua aurindu-mi pîinea.* VIERU; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a face să strălucească în culoarea aurului; a face să pară de aur: *sub privirea-i s-aureşte unda lină din Bosfor.* BOL. [De la *aur*].

aurícul, **auricule** n. fiecare dintre cele două compartimente superioare ale inimii; atriu. [Din fr. *auricule*].

auriculár, **~i**, **auriculară**, **~e** a. **1.** care ţine de ureche, referitor la ureche, al urechii: *boală auriculară;* **martor auricular,** persoană care a auzit cu urechile sale cele relatate; **2.** care ţine de auricul, referitor la auricul. [Din fr. *auriculaire*, it. *auricolare*].

aurículă, **auricule** f. pavilionul urechii, urechea externă. [Din lat. *auricula*, fr. *auricule*].

aurifér, **~i**, **auriferă**, **~e** a. care conţine aur; (rar) auros: *hambarul se umplea cu nisip aurifer.* TUD. [Din fr. *aurifère*, lat. *aurifer*].

auríga m. conducător al unui car de curse în antichitate. [Din lat. *auriga*].

auríre, **auriri** f. acţiunea de a auri; acoperire cu aur. [V. *auri*].

aurít, **~ţi**, **aurită**, **~e** a. **1.** poleit, suflat cu aur: *jilţuri aurate şi secrie de aur.* DOS.; *cadrele-aurite ce de păreţi sînt prinse.* AL.; *tron aurit;* (fig.) *magicul şi miticul sînt împresurate de nimbul unui particular şi aurit privilegiu.* BL.; **fie-ţi** (sau **să-ţi fie etc.**) **gura aurită,** să se realizeze ceea ce spui; **2.** cusut sau ţesut cu fir de aur: *zobonul de stofă aurită.* NEGR.; **3.** de culoarea aurului; auriu: *tu ai plete aurite.* AL.; *păr aurit;* **4.** (fig.) strălucitor, frumos, ales: *atunci vă veţi întoarce la vremile aurite.* EM.; (şi: (înv.) **aurat**). [V. *auri*].

auritúră, **aurituri** f. **1.** obiect acoperit cu aur; **2.** ţesătură sau broderie cu fir de aur; **3.** strat (foarte fin) de aur pe un obiect (sculptat). [*Auri* + *-tură*].

auríu, **~ii**, **aurie**, **~ii** a. de culoarea aurului, care are culoarea galbenă strălucitoare: *desface o cîrpă în care sînt îngrămădiţi o mulţime de peştişori aurii.* CĂL.; *măr auriu.* [*Aur* + *-iu*].

aurolác, **aurolacuri** n. produs industrial de culoare aurie (cu luciu metalic), folosit pentru lucrări de vopsitorie. // m. (pl. **aurolaci**) persoană care obişnuieşte să inspire vaporii acestui produs pentru a se droga. [*Aur(o)* + *lac*].

aurorál, **~i**, **auroralĕ**, **~e** a. **1.** care ţine de aurora, referitor la aurora: *lumină aurorală;* **2.** (fig.) care ţine de început: *îndrumă atenţia asupra faptelor spirituale deosebit de importante ce ar fi avut loc în faza aurorală a omenirii.* BL. [Din fr. *auroral*].

auróră, **aurore** f. **1.** lumină roşie-portocalie care precedă răsăritul soarelui; zori: *aurora se iveşte vestitoare dimineţii.* NEGR.; **aurora boreală** (sau **polară**), lumină difuză verde sau roşiatică care apare noaptea pe cer în regiunile polare; **2.** (fig.) început: *faza de aurora a gîndirii indice.* BL.; *aurora vieţii.* [Din lat. *aurora*, fr. *aurore*].

aurós, **~şi**, **auroasă**, **~e** a. (rar) **1.** bogat în aur; aurifer: *aurosul năsip al apelor.* HASD.; **2.** auriu, aurit; (fig.) strălucitor, luminos: *stelele voioase scutură-n aer coamele-auroase.* BOL. [*Aur* + *-os*].

auscultá, **auscúlt** vb. (med.; tr.) a examina funcţionarea inimii sau a plămînilor ascultînd cu urechea sau cu stetoscopul; a asculta: *doctori ... îi ascultă, le palpează pîntecele.* GHEŢIE. [Din fr. *ausculter*, lat. *auscultare*].

auscultáre, **auscultări** f. acţiunea de a ausculta. [V. *ausculta*].

auscultáţie, **auscultaţii** f. (med.) faptul de a ausculta: *n-aud bine deocamdată; sînt caverne mute, ireperabile la auscultaţie.* CĂL.; (şi: **auscultaţiune**). [Din lat. *auscultatio, -onis*, fr. *auscultation*].

auscultaţiúne f. v. **auscultaţie.**

auspíciu, **auspicii** n. **1.** (la romani) prevestire făcută de auguri din interpretarea zborului, a cîntecului sau a măruntaielor păsărilor; **2.** (fig.) împrejurări care prevestesc ceva: *lucrările au început sub auspiciile cele mai bune;* **3.** (fig.) sprijin, protecţie; **sub auspiciile cuiva,** sub egida, sub protecţia cuiva: *nimic bun nu poate veni sub auspiciile roşiilor.* EM. [Din lat. *auspicium*].

austenítă f. constituent al structurii aliajelor din fier şi carbon. [Din fr. *austénite*].

austér, **~i**, **austeră**, **~e** a. sobru, grav; sever: *acest prinţ a fost un suveran foarte religios, un auster părinte de familie.* EM.; *viaţă austeră;* (fig.) *zidurile casei, depărtate şi austere, se întrezăreau prin răsurişul copacilor.* GHEŢIE; *arhitectură austeră;* (adv.) *cu haina neagră încheiată auster pînă sus.* CĂL. [Din fr. *austère*, lat. *austerus*].

austeritáte f. însuşirea de a fi auster; cumpătare, sobrietate: *situaţia fiului îl sileşte să abdice de la o austeritate greu de suportat.* CĂL. [Din lat. *austeritas, -atis*, fr. *austérité*].

austrál, **~i**, **australă**, **~e** a. sudic. [Din fr. *austral*, lat. *australis*].

australián, **~eni**, **australiană**, **~ene** a. care aparţine, care este caracteristic Australiei sau populaţiei ei, referitor la Australia sau la locuitorii acesteia, din Australia: *peisajul american sau australian nu l-a răzbit într-atît ca să-şi schimbe orizontul-matrice.* BL. // m., f. persoană (originară) din Australia. [Din fr. *australien*].

australoíd, **~zi**, **australoidă**, **~e** a. care aparţine populaţiei autohtone din Australia şi din Oceania. // m., f. persoană care face parte din populaţia (neagră) autohtonă din Australia şi din Oceania. [Din fr. *australoïde*].

australopitéc, australopiteci m. maimuță fosilă evoluată din era terțiară, foarte apropiată de om. [Din fr. *australopithèque*].

austriác, ~eci, și (înv.) **~aci, austriacă, ~ece** a. care aparține, care este caracteristic Austriei sau locuitorilor ei, referitor la Austria sau la populația acesteia, din Austria: *probele de germanisme în foile române austriace sînt ... numeroase.* MAIOR. // m., f. persoană (originară) din Austria: *cu sabia n-a fost luată ... nici Bucovina de austriaci, nici Basarabia de ruși, ci prin fraudă.* EM. // m. pl. popor constituit ca națiune în Austria. [Lat. *austriacus,* it. *austriaco*].

austrián, ~eni, austriană, ~ene a. și m., f. (înv.) austriac: *primisăm slujba la austrieni.* B.-DEL. [*Austria* n. pr. + *-ean*].

austriecésc, ~ști, austrieceáscă, ~ești a. (înv.) austriac: *industrie austriecească.* EM. [*Austriac* + *-esc*].

austro-ungár, ~i, austro-ungară, ~e a. care aparține Austro-Ungariei, din Austro-Ungaria: *găsește că maniera de a vedea a centrului și a jurnalisticei austro-ungare este identică.* EM.; *monarhia austro-ungară.* [*Austro-* („al Austriei") + *ungar*].

aústru n. (și (înv.) **vîntul austrului**) vînt cald care bate dinspre sud-vest în Banat, Oltenia și Muntenia: *mari holbure ... vîntul austrului scornește.* CANT.; *austrul le suflă coamele pletoase.* BOL. [Lat. *auster, -tri*].

auș́él, auș́ei m. **1.** mică pasăre insectivoră, cîntătoare, asemănătoare cu sticletele (*Regulus cristatus*); **2.** pasăre din familia pițigoiului, cu spatele roșu aprins, creștetul și gușa albe, iar coada și aripile negre (*Aegithalus pendulinis*): *în tufele de sînger de aproape sta aninat, ca o punguță albă de lînă, un cuib de auș́el.* SAD. [*Auș́* „moș" (<lat. *avus*) + *-el*].

aut adv. (sport) în afara terenului de joc. // n. (pl. **auturi**) ieșire, scoatere a mingii în afara terenului de joc; penalizare aplicată în această situație. [Din fr., engl. *out*].

autárhic, ~ci, autarhică, ~ce a. **1.** care are caracter de autarhie; **2.** independent, liber; (p. ext.) *ar conferi unor asemenea făpturi sau ființe un potențial autarhic prea ridicat.* BL. [Din fr. *autarchique,* it. *autarchico*].

autarhíe f. **1.** situație economică de satisfacere a necesităților fără schimburi cu alții; **2.** stat caracterizat printr-o astfel de situație economică; **3.** (în filozofia cinică) independență a indivizilor față de convențiile sociale. [Din it. *autarchia,* fr. *autarchie,* gr. *autarkeia*].

auténtic, ~ci, autentică, ~ce a. **1.** a cărui originalitate nu poate fi contestată; sigur, veritabil, original: *e cuprins și textul autentic al înscrisului tătarilor din Bugeac.* EM.; *operă autentică;* (adv.) *ține ca eroii să vorbească autentic, să aibă individualitate orală.* CĂL.; (subst. n.) *Pann n-are noțiune de folclor, nu respectă autenticul țărănesc, ci împestrițează graiul popular cu cel cult.* CĂL.; **2.** realizat cu respectarea formelor legale: *act autentic.* [Din lat. *authenticus,* gr. *authentikós*].

autenticitáte f. însușirea sau faptul de a fi autentic; originalitate: *nu l-am fi auzit susținînd ... autenticitatea cronicei lui Hurul.* EM. [Din germ. *Authentizität,* it. *autenticità*].

autentífică, autentífic vb. (tr.) **1.** a determina dacă este autentic, original; **2.** a legaliza, a face să devină autentic. [Din fr. *authentifier,* germ. *authentifizieren*].

autentificáre, autentificări f. acțiunea de a autentifica și rezultatul ei: *responsabilul îi arătă autentificarea de pe dosul pînzei.* GHEȚIE. [V. *autentifica*].

autentificát, ~ți, autentificată, ~e a. întărit, învestit cu forme legale. [V. *autentifica*].

autísm n. (med.) stare patologică caracterizată prin ruperea contactului cu lumea exterioară și prin trăirea excesivă a unei vieți interioare. [Din fr. *autisme*].

autíst, ~ști, autistă, ~e a. și m., f. (persoană) care suferă de autism. [Din fr. *autiste*].

auto-[1] element de compunere cu semnificația „automobil", „automat". [Din fr. *auto-*].

auto-[2] element de compunere pentru cuvinte care arată că acțiunea se face de la sine sau noțiunea se referă la subiect. [Din fr. *auto-*].

áuto[3] a. invar. care se efectuează cu ajutorul unui automobil: *transport auto.* // n. (fam.) automobil. [Din fr. *auto*].

autoaccidentá, autoaccidentez vb. (refl.) a se accidenta singur. [*Auto-*[2] + *accidenta*].

autoaccidentáre, autoaccidentări f. faptul de a se autoaccidenta. [V. *autoaccidenta*].

autoacuzá, autoacúz vb. (refl.) a se acuza pe sine însuși. [*Auto-*[2] + *acuza*].

autoacuzáre, autoacuzări f. **1.** acțiunea de a se autoacuza; **2.** (med.) formă de delir în care bolnavul se învinuiește de fapte imaginare. [V. *autoacuza*].

autoadminístră, autoadminístrez vb. (refl.) a se administra prin mijloace proprii. [*Auto-*[2] + *administra*].

autoadminístráre, autoadminístrări f. acțiunea de a se autoadministra. [V. *autoadministra*].

autoafirmá, autoafírm vb. (refl.) a-și afirma personalitatea. [*Auto-*[2] + *afirma*].

autoafirmáre, autoafirmări f. faptul de a se autoafirma. [V. *autoafirma*].

autoalármă, autoalarme f. radioreceptor care înregistrează semnalele de pericol. [Din fr. *auto-alarme*].

autoamăgí, autoamăgesc vb. (refl.) a(-și) amăgi (intenționat) propria persoană. [*Auto-*[2] + *amăgi*].

autoamăgíre, autoamăgiri f. acțiunea de a se autoamăgi: *metafizica nu se justifică totuși prin nevoia de autoamăgire a insului.* BL. [V. *autoamăgi*].

autoamfíbiu, autoamfíbii n. automobil (militar) care se poate deplasa atît pe uscat, cît și pe apă. [Din it. *autoanfibio*].

autoanalizá, autoanalizez vb. (refl.) a-și analiza propriile însușiri, gînduri, sentimente. [*Auto-*[2] + *analiza*].

autoanalíză, autoanalize f. analiză a însușirilor, gîndurilor, sentimentelor proprii: *a fost prețuit după 1880, în vremea pesimismului, a autoanalizei.* IBR. [*Auto-*[2] + *analiză*].

autoanuláre, autoanulări f. anulare, desființare de sine; autodistrugere: *filosofiei nu i-ar mai rămîne decît actul de autoanulare.* BL. [*Auto-*[2] + *anulare*].

autoapăráre, autoapărări f. apărare prin mijloace proprii: *românii manifestă un fel de atitudine instructivă de autoapărare.* BL. [*Auto-*[2] + *apărare*].

autoapreciá, autoapreciez vb. (refl.) a-și aprecia propriile calități și defecte: *„băiete, ai talent!" m-am autoapreciat.* GHEȚIE. [*Auto-*[2] + *aprecia*].

autoapreciére, autoaprecieri f. faptul de a se autoaprecia. [V. *autoaprecia*].

autoapríndere, autoaprinderi f. aprindere de la sine a unui combustibil (în anumite condiții de presiune și de temperatură). [*Auto-*[2] + *aprindere*].

autoaprovizioná, autoaprovizionez vb. (refl.) a se aproviziona prin posibilități proprii. [*Auto-*[2] + *aproviziona*].

autoaprovizionáre, autoaprovizionări f. faptul de a se autoaproviziona. [V. *autoaproviziona*].

autoateliér, autoateliere n. atelier de reparații instalat pe un autovehicul. [*Auto-*[1] + *atelier*].

autobasculántă, autobasculante f. autocamion prevăzut cu benă basculantă. [*Auto-*[1] + *basculantă*].

autobáză, autobaze f. centru de întreținere, reparare și garare a autovehiculelor (autobuze și autocamioane). [*Auto-*[1] + *bază*].

autobetoniéră, autobetoniere f. betonieră montată pe un automobil. [*Auto-*[1] + *betonieră*].

autobiciuí, autobiciuiesc vb. (refl.) **1.** a se biciui; a se autoflagela; **2.** (fig.) a se autocritica fără menajamente. [*Auto-*[2] + *biciui*].

autobiciuíre, autobiciuiri f. **1.** faptul de a se autobiciui; autoflagelare; **2.** autocritică severă. [V. *autobiciui*].

autobiográfic, ~ci, autobiografică, ~ce a. **1.** referitor la autobiografie, cu caracter de autobiografie: *autorul unui roman nu există în scrierea lui chiar cînd aceasta e autobiografică.* CĂL.; **2.** care redă propria biografie: *n-ar fi exclus ca vreo dragoste să fi inspirat poetului, foarte autobiografic în ultimele opere, piesa.* CĂL. [Din it. *autobiografico,* fr. *autobiographique*].

autobiografíe, autobiografii f. **1.** biografia unei persoane scrisă sau expusă de ea însăși: *acolo își face o autobiografie chimerică.* CĂL.; **2.** operă literară aparținînd genului epic, în care autorul își povestește viața. [Din it. *autobiografia,* fr. *autobiographie*].

autoblindát, autoblindate n. vehicul blindat, pe roți sau pe șenile, folosit mai ales în misiuni de cercetare, de recunoaștere, de siguranță etc. [*Auto-*[1] + *blindat*].

autobréc, autobrecuri n. automobil cu caroserie închisă, cu care se pot transporta în jur de zece persoane. [Din fr., engl. *autobreak*].

autobúz, autobuze n. autovehicul închis, pentru transportul în comun a unui mare număr de persoane: *într-o stație de autobuz, ... doi călători așteptau de cîteva minute apariția unui vehicul.* GHEȚIE. [Din germ. *Autobus,* fr. *autobus*].

autocalomniá, autocalomniez vb. (refl.) a-și calomnia propria persoană. [*Auto-*[2] + *calomnia*].

autocalomníe, autocalomnii f. calomnie la adresa propriei persoane. [De la *autocalomnia*].

autocamión, autocamioane n. autovehicul de dimensiuni mari, cu caroserie deschisă, prevăzut cu platformă sau cu benă, pentru transportul materialelor, mărfurilor etc. [*Auto-*[1] + *camion*].

autocamionétă, autocamionete f. autocamion mic, camionetă. [*Auto-*[1] + *camionetă*].

autocár, autocare n. autobuz folosit pentru excursii. [Din fr. *autocar*].

autocaracterizá, autocaracterizez vb. (refl.) a-și caracteriza propria persoană. [*Auto-*[2] + *caracteriza*].

autocaracterizáre, autocaracterizări f. faptul de a se autocaracteriza. [V. *autocaracteriza*].

autocatalízá, autocatalize f. cataliză a unei reacții, datorată chiar produșilor de reacție. [Din fr. *autocatalyse*].

autocefál, ~i, autocefală, ~e a. **1.** care se conduce singur, care nu depinde de autoritatea patriarhului: *episcop autocefal;* **2.** care are conducere proprie și nu este supus altei biserici: *a intra cu eparhia sa în organizația bisericei autocefale române.* EM.; *Biserica română a devenit autocefală în 1885.* [Din fr. *autocéphale*].

autocefalíe, (rar) **autocefalii** f. independență, neatîrnare a bisericii (față de patriarhia ecumenică). [Din fr. *autocéphalie*].

autocenzurá, autocenzurez vb. (refl.) a-și cenzura propriile gînduri, acțiuni, scrieri etc. [*Auto-*[2] + *cenzura*; cf. fr. *(s')autocensurer*].

autocenzúrá, autocenzuri f. cenzură a autorului asupra propriei scrieri. [Din fr. *autocensure*].

autocisténă, autocisterne f. autovehicul prevăzut cu o cisternă pentru transportul lichidelor. [*Auto-*[1] + *cisternă*].

autocitá, autocitez vb. (refl.) a se cita pe sine însuși. [Din it. *autocitare*].

autocitáre, autocitări f. faptul de a se autocita. [V. *autocita*].

autoclaustrá, autoclaustrez vb. (refl.) a se claustra de bunăvoie. [Din fr. *autoclaustrer*].

autoclaustráre, autoclaustrări f. faptul de a se autoclaustra. [V. *autoclaustra*].

autocláv n. v. autoclavă.

autoclávă, autoclave f. **1.** vas închis ermetic, folosit la sterilizări, la efectuarea reacţiilor chimice sub presiune etc.; **2.** capac care închide ermetic un recipient dinspre interior şi îl menţine închis prin presiunea din el; (şi: **autoclav**). [Din fr. *autoclave*].

autoclavizáre, autoclavizări f. tratament cu aburi aplicat unui material în instalaţii industriale prevăzute cu autoclave. [*Autoclavă* + *-izare*].

autocomándă, autocomenzi f. comandă automată. [Din fr. *autocommande*].

autocombínă, autocombine f. combină autopropulsată. [*Auto-*[1] + *combină*].

autocondúcere, autoconduceri f. conducere a unei activităţi (sociale, economice etc.) de către însăşi colectivitatea care desfăşoară activitatea respectivă (sau de către reprezentanţii colectivităţii). [*Auto-*[2] + *conducere*].

autoconservá, autoconsérv vb. (refl.) a-şi menţine, a-şi apăra propria fiinţă. [*Auto-*[2] + *conserva*].

autoconserváre f. faptul de a se autoconserva; menţinere sau apărare a propriei fiinţe: *sînt fenomene psihice condiţionate exclusiv de reacţiuni individuale în vederea autoconservării insului.* BL. [V. *autoconserva*].

autocontemplá, autocontémplu vb. (refl.) a se contempla pe sine însuşi: *conştiinţa are desigur posibilitatea de a se autocontempla.* BL. [Din fr. *autocontempler*].

autocontempláre, autocontemplări f. acţiunea de a se autocontempla. [V. *autocontempla*].

autocontról n. control al calităţilor şi faptelor proprii: *libertatea politică de exprimare a adus ... lipsa de control (şi autocontrol) a formei lingvistice.* D. [Din fr. *autocontrol*, it. *autocontrollo*; cf. engl. *selfcontrol*].

autocontrolá, autocontrolez vb. (refl.) a-şi controla propriile fapte. [Din it. *autocontrollare*].

autocór, ~i, autocoră, ~e a. şi f. (plantă) care împrăştie seminţele prin deschiderea bruscă a fructelor. [Din fr. *autochore*, germ. *Autochore*].

autocorie f. (bot.) împrăştiere a seminţelor fără ajutorul agenţilor externi. [Din germ. *Autochorie*, it. *autocoria*].

autocrát, autocraţi m. conducător cu puteri absolute al unui stat; monarh absolut; (înv.) autocrator: *ce-au rămas de răpitoare mînile-autocraţilor, apucă ierofantul.* B.-DEL. [Din fr. *autocrate*, it. *autocrata*].

autocrátic, ~ci, autocratică, ~ce a. care are caracter de autocraţie, care are puteri absolute: *n-avem încredere într-un guvern autocratic.* EM.; (adv.) *a conduce autocratic.* [Din fr. *autocratique*, it. *autocratico*].

autocratísm n. concepţie sau doctrină bazată pe autocraţie. [*Autocrat* + *-ism*].

autocratór şi **autocrátor, autocratori** m. (înv.) autocrat: *Constantin stătu avtocrator răsăritului.* DOS.; (şi: **avtocrator**). [Din gr. mod. *autokrator*].

autocraţíe, autocraţii f. **1.** formă de guvernare în care puterea absolută este în mîinile unei singure persoane; absolutism, tiranie: *a trebuit să se plece cîtva timp sub jugul autocraţiei bulgare.* EM.; **2.** stat în care guvernarea este autocratică. [Din fr. *autocratie*, it. *autocrazia*].

autocrític, ~ci, autocritică, ~ce a. bazat pe analiza critică a propriei activităţi: *curioasă lipsă de spirit autocritic.* CĂL. [*Auto-*[2] + *critic*].

autocritică, autocrític vb. (refl.) a se critica pe sine însuşi. [Din fr. (*s'*)*autocritiquer*].

autocrítică, autocritici f. critică (publică) a propriului comportament, a propriilor fapte: *se vădeşte minunat puternicul simţ de autocritică şi fineţa gustului său.* IBR. [Din fr. *autocritique*].

autocromíe f. **1.** (tipogr.) tipar color executat prin combinarea a două procedee de imprimare; **2.** procedeu de fotografiere în culori. [Din germ. *Autochromie*].

autocunoáşte, autocunosc vb. (refl.) a-şi cunoaşte propria persoană. [*Auto-*[2] + *cunoaşte*].

autocunoáştere f. **1.** faptul de a se autocunoaşte; **2.** metodă de cunoaştere a propriei persoane prin introspecţie. [V. *autocunoaşte*].

autodafé, autodafeuri n. **1.** execuţie prin ardere pe rug a unui eretic condamnat de inchiziţie; **2.** (p. gener.) distrugere prin foc. [Din fr., it. *autodafé*].

autodeclanşá, pers. 3 **autodeclanşează** vb. (refl.) a se declanşa automat. [*Auto-*[2] + *declanşa*].

autodefiní, autodefinesc vb. (refl.) a se caracteriza singur. [*Auto-*[2] + *defini*].

autodemascá, autodemásc vb. (refl.) a se demasca singur. [*Auto-*[2] + *demasca*].

autodemascáre, autodemascări f. faptul de a se autodemasca. [V. *autodemasca*].

autodenunţá, autodenúnţ vb. (refl.) a se denunţa singur. [*Auto-*[2] + *denunţa*; cf. it. *autodenunziare*].

autodenunţáre, autodenunţări f. acţiunea de a se autodenunţa: *urmează o fază delirantă, plină de temerea răspunderii, apoi autodenunţarea şi căinţa.* CĂL. [V. *autodenunţa*].

autodepăşí, autodepăşesc vb. (refl.) a(-şi) depăşi propriile realizări anterioare. [*Auto-*[2] + *depăşi*].

autodepăşíre, autodepăşiri f. faptul de a se autodepăşi: *limita superioară a reliozităţii am determinat-o ca rezultat al unui proces de autodepăşire a fiinţei umane.* BL. [V. *autodepăşi*].

autodescoperíre f. descoperire de sine, luare de cunoştinţă de propria existenţă: *autodescoperirea fiinţei dumnezeieşti în sine însăşi.* STĂNIL. [*Auto-*[2] + *descoperire*].

autodeterminá, autodetérmin vb. (refl.) a aplica principiul autodeterminării. [*Auto-*[2] + *determina*].

autodeterminá́re, autodeterminări f. principiu potrivit căruia o naţiune are dreptul de a hotărî propriile probleme politice, economice şi sociale. [*Auto-*[2] + *determinare*; cf. fr. *autodétermination*].

autodevorá, autodevorez şi **autodevór** vb. (refl.) a se devora pe sine, a se autodistruge: *chiar budhistul, care se autodevorează în căutarea golului metafizic, aşteaptă de la intrarea în Nirvana o stare de nespusă fericire.* BL.; *un joc fără limite, în care lumi se autogenerează şi se autodevoră.* CF. [*Auto-*[2] + *devora*].

autodezvoltáre f. creştere, dezvoltare prin sine, de la sine. [*Auto-*[2] + *dezvoltare*].

autodictáre, autodictări f. reproducere în scris a unui text memorat. [*Auto-*[2] + *dictare*].

autodidáct, ~ţi, autodidactă, ~e m., f. persoană care s-a instruit singură, fără profesor sau fără a fi urmat o formă de învăţămînt: *toate acestea sînt meditaţii pasionante şi inteligente ale unui autodidact.* CĂL. [Din fr. *autodidacte*].

autodidacticísm n. instruire făcută de unul singur (fără profesor): *autodidacticismul are drept consecinţă lipsa sentimentului de valoare.* CĂL. [*Auto-*[2] + *didacticism*].

autodisciplínă f. disciplină autoimpusă. [*Auto-*[2] + *disciplină*; cf. fr. *autodiscipline*, it. *autodisciplina*].

autodistrúge, autodistrug vb. (refl.) a se distruge singur. [*Auto-*[2] + *distruge*; cf. fr. (*s'*)*autodétruire*].

autodistrúgere, autodistrugeri f. **1.** faptul de a se autodistruge; **2.** (spec.) proprietate a unor proiectile de a se distruge automat dacă nu şi-au atins ţinta. [V. *autodistruge*].

autodivinizá, autodivinizez vb. (refl.) a-şi atribui statut de zeu, de divinitate: *nu e deloc de mirare că aceşti regi se autodivinizau.* BL. [*Auto-*[2] + *diviniza*].

autodizolvá, pers. 3 **autodizólvă** vb. (refl.) a se dizolva singur; a-şi înceta activitatea: *societatea pe acţiuni s-a autodizolvat.* [*Auto-*[2] + *dizolva*].

autodizolváre f. faptul de a se autodizolva. [V. *autodizolva*].

autodotá, autodotez vb. (tr.) a autoutila. [*Auto-*[2] + *dota*].

autodotáre, autodotări f. acţiunea de a autodota; autoutilare. [V. *autodota*].

autodróm, autodroame şi **autodromuri** n. teren amenajat special pentru cursele de automobile. [Din fr. *autodrome*].

autodúbă, autodube f. automobil prevăzut cu o dubă, folosit pentru transportul de materiale fragile, produse alimentare, corespondenţă etc. [*Auto-*[1] + *dubă*].

autoeducá, autoedúc vb. (refl.) a se educa pe sine. [*Auto-*[2] + *educa*; cf. it. *autoeducare*].

autoeducáre f. acţiunea de a se autoeduca; autoeducaţie. [V. *autoeduca*].

autoeducáţie f. activitate conştientă de dezvoltare a propriei personalităţi. [*Auto-*[2] + *educaţie*; cf. it. *autoeducazione*].

autoelogiá, autoelogiez vb. (refl.) a-şi aduce elogii. [*Auto-*[2] + *elogia*].

autoevaluá, autoevaluez vb. (refl.) a-şi evalua propriile merite. [*Auto-*[2] + *evalua*].

autoevaluáre, autoevaluări f. faptul de a-şi evalua propriile merite. [V. *autoevalua*].

autoevidenţiá, autoevidenţiez vb. (refl.) a se evidenţia pe sine însuşi; a-şi pune în evidenţă propria persoană. [*Auto-*[2] + *evidenţia*].

autoevidenţiére, autoevidenţieri f. faptul de a se autoevidenţia. [V. *autoevidenţia*].

autoexcitá, autoexcít vb. (refl.) a se excita singur. [*Auto-*[2] + *excita*; cf. fr. (*s'*)*autoexciter*].

autoexcitáre, autoexcitări f. acţiunea de a se autoexcita şi rezultatul ei; autoexcitaţie. [V. *autoexcita*].

autoexcitáţie, autoexcitaţii f. excitaţie magnetică a unei maşini sau a unui aparat electromagnetic produsă în cursul funcţionării de ele însele. [Din fr. *auto-excitation*].

autoexigénţă, autoexigenţe f. exigenţă faţă de sine. [*Auto-*[2] + *exigenţă*].

autofecundáre, autofecundări f. fecundare prin sine însuşi (care se produce la unele vieţuitoare inferioare). [*Auto-*[2] + *fecundare*; cf. fr. *autofécondation*].

autofinanţá, autofinanţez vb. (refl.) a se finanţa din fonduri proprii. [*Auto-*[2] + *finanţa*].

autofinanţáre, autofinanţări f. faptul de a se autofinanţa, finanţare din fonduri proprii. [V. *autofinanţa*].

autoflagelá, autoflagelez vb. (refl.) a se tortura singur; a se supune unor torturi fizice (din fanatism religios). [Din fr. *autoflageller*].

autoflageláre, autoflagelări f. acţiunea de a se autoflagela; autoflagelaţie. [V. *autoflagela*].

autoflageláţie, autoflagelaţii f. autoflagelare. [Din fr. *autoflagellation*].

autogám, ~i, autogamă, ~e a. şi f. (plantă) care prezintă autogamie. [Din fr. *autogame*].

autogamíe f. **1.** fecundare a florii unor plante prin polenul produs în aceeaşi floare; **2.** autofecundare la organismele monocelulare prin unirea a două nuclee formate în aceeaşi celulă. [Din fr. *autogamie*].

autogaráj, autogaraje n. (rar) garaj de automobile. [*Auto-*[1] + *garaj*].

autogár, autogări f. gară pentru îmbarcarea şi debarcarea din autovehicule: *am însoţit-o la autogară.* GHEŢIE. [*Auto-*[1] + *gară*].

autogén, ~i, autogenă, ~e a. care uneşte, îmbină prin sine însuşi; care există prin sine însuşi; **sudură autogenă**, sudură a pieselor metalice cu ajutorul unui metal topit la o flacără de acetilenă. [Din fr. *autogène*].

autogenerá, pers. 3 **autogenerează** vb. (refl.) a se genera pe sine: *un joc fără limite, în care lumi se autogenerează şi se autodevoră.* CE [*Auto-*[2] *+ genera*].

autogeníe f. capacitate a unui organism vegetal de a se reproduce. [Din fr. *autogénie*].

autogestionár, ~i, autogestionară, ~e a. care are gestiune sau administrare proprie. [*Auto-*[2] *+ gestionar*].

autogestionáre, autogestionări f. gestionare sau administrare proprie. [*Auto-*[2] *+ gestionare*].

autogestiúne, autogestiuni f. gestiune sau administrare proprie. [Din fr. *autogestion*].

autoghidáj, autoghidaje n. procedeu care permite unui mobil să-şi dirijeze propria mişcare. [Din fr. *autoguidage*].

autogír, autogire n. aeronavă înzestrată cu o elice care se roteşte în jurul unui ax vertical, permiţîndu-i decolarea şi aterizarea verticală. [Din fr. *autogire*].

autognóză f. cunoaştere de sine însuşi. [Din fr. *autognose*].

autogól, autogoluri n. (fotbal) gol în propria poartă. [Din fr. *autogoal*].

autogospodări, autogospodăresc vb. (refl.) a se gospodări prin forţe şi mijloace proprii. [*Auto-*[2] *+ gospodări*].

autográf, ~i, autografă, ~e a. şi n. (semnătură sau text) scris chiar de autor: *romanul s-a găsit într-un fragment autograf* CĂL.; *un şcolar isteţ amator de autografe îl încîntă.* CĂL. [Din fr. *autographe,* it. *autografa*].

autografiá, autografiez vb. (tr.) a reproduce prin autografie. [Din fr. *autographier*].

autografíe, autografii f. **1.** procedeu poligrafic de reproducere a textelor, desenelor etc. pe piatră litografică ori pe o hîrtie specială; **2.** (concr.) text, desen astfel reprodus. [Din fr. *autographie*].

autogréder, autogredere n. greder autopropulsat cu comenzi mecanice. [*Auto-*[1] *+ greder*].

autoguvernă, autoguvernez vb. (refl.) a se conduce singur (fără amestec străin). [*Auto-*[2] *+ guverna*].

autoguvernáre, autoguvernări f. faptul de a se autoguverna. [V. *autoguverna*].

autohtón, ~i, autohtonă, ~e a. şi m., f. (persoană) care s-a născut şi s-a dezvoltat pe teritoriul pe care se află în prezent; băştinaş: *noi sîntem nişte rămăşiţe din vechile populaţii autohtone.* EM.; *tracii erau autohtoni în Peninsula Balcanică.* // a. care este caracteristic, care aparţine unui teritoriu sau populaţiei lui: *nu izbutesc să strice imaginea de sat autohton.* CĂL. [Din fr. *autochtone,* germ. *autochthon, Autochthone*].

autohtoníe f. autohtonism. [Din it. *autoctonia*].

autohtonísm n. caracter autohton; autohtonie, autohtonitate: *apare în poezie autohtonismul tracogetic.* CĂL. [Din fr. *autochtonisme*].

autohtonist, ~şti, autohtonistă, ~e a. care ţine de autohtonism, referitor la autohtonism. [*Autohton* + *-ist*].

autohtonitáte f. autohtonism: *cultura ... e un aspect al autohtonităţii, în care se cuprind notele de pămînt propriu, cetate proprie, stat propriu.* CĂL. [Din it. *autochtonità*].

autohtonizá, autohtonizez vb. (tr.) a da un caracter autohton. [Din it. *autochtonizzare*].

autohtonizáre, autohtonizări f. acţiunea de a autohtoniza: *aci autohtonizarea e desăvîrşită.* CĂL. [V. *autohtoniza*].

autohtonizát, ~ţi, autohtonizată, ~e a. care a devenit autohton, care s-a adaptat: *versiunea română este originală şi autohtonizată.* CĂL. [V. *autohtoniza*].

autoiluzioná, autoiluzionez vb. (refl.) a-şi face singur iluzii; a se autoamăgi. [*Auto-*[2] *+ iluziona;* cf. it. *autoilludersi*].

autoiluzionáre, autoiluzionări f. faptul de a se autoiluziona: *prezintă arta ca autoiluzionare conştientă.* BL. [V. *autoiluziona*].

autoimpúne, autoimpun vb. (tr.) a-şi impune (să facă) ceva. [*Auto-*[2] *+ impune*].

autoimpúnere, autoimpuneri f. contribuţie bănească (prezentată ca) dată de bună voie pentru o lucrare de interes public. [*Auto-*[2] *+ impunere*].

autoindúcţie f. (fiz.) producere a unei forţe electromotoare într-un circuit, datorită cîmpului magnetic al curentului electric variabil care trece prin el; selfinducţie: *procesul seamănă cu fenomenul autoinducţiunii electromagnetice.* BL.; (şi: (înv.) **autoinducţiune**). [Din fr. *autoinduction*].

autoinducţiúne f. v. autoinducţie.

autoinstrui, autoinstruiesc vb. (refl.) a se instrui singur. [*Auto-*[2] *+ instrui*].

autoinstruíre, autoinstruiri f. faptul de a se autoinstrui. [V. *autoinstrui*].

autointitulá, autointitulez vb. (refl.) a se intitula singur; a se autodenumi. [*Auto-*[2] *+ intitula*].

autointituláre, autointitulări f. faptul de a se autointitula: *autointitularea sa ca erudit nu are valoare.* [V. *autointitula*].

autoironíe, autoironii f. ironie la adresa propriei persoane: *psihologii actuali ar putea să varieze, dacă ar fi capabili de autoironie, această axiomă.* BL. [*Auto-*[2] *+ ironie*].

autoironizá, autoironizez vb. (refl.) a se ironiza pe sine însuşi. [*Auto-*[2] *+ ironiza*].

autoîncîntáre f. încîntare de sine însuşi (în urma unor succese). [*Auto-*[2] *+ încîntare*].

autoîntemeiére f. întemeiere de sine prin propriile mijloace: *procedînd ... la autoîntemeiere, orice filosofie recurge ... la anume premise şi procedee.* BL. [*Auto-*[2] *+ întemeiere*].

autolămurire, autolămuriri f. lămurire, clarificare cu propriile mijloace: *este doar un mijloc de autolămurire a unui gînditor.* BL. [*Auto-*[2] *+ lămurire*].

autolinişti, autolinişt esc vb. (refl.) a se linişti pe sine însuşi. [*Auto-*[2] *+ linişti*].

autolinişt íre, autolinişt iri f. acţiunea de a se autolinişti. [V. *autolinişti*].

automagazín, automagazine n. magazin instalat într-un autovehicul. [*Auto-*[1] *+ magazin*].

automát, ~ţi, automată, ~e a. **1.** (adesea adv.) care execută operaţii fără intervenţia omului; care se efectuează prin acţiunea unui dispozitiv mecanic: *printre altele, se aminteşte şi despre o maşină automată.* BL.; *strung automat;* (adv.) *a se debloca automat;* **armă automată** (şi subst. n.), armă de foc la care armarea se face fără intervenţia omului; (p. restr.) pistol-mitralieră; **2.** (fig.; adesea adv.) care se face de la sine, fără participarea raţiunii: *gesturi automate.* // n. **1.** maşină, dispozitiv care efectuează o anumită operaţie fără intervenţia omului; **2.** (fig. şi m., f.) (persoană) fără iniţiativă, fără voinţă: *nuvela este micul roman al automaţilor şi scurtimea ei este cerută de stereotipismul eroilor.* CĂL.; (adv.) *băiatul îndeplinea tot ce i se cerea, dar automat, fără tragere de inimă.* GHEŢIE. [Din fr. *automate,* germ. *Automat*].

automátic, ~ci, automatică, ~ce a. (înv.) care se face de la sine, fără participarea voinţei: *digestia este automatică;* (fig.) *o metodă adiacentă este stenografierea dialogului de judecătorie, adevărat dicteu automatic.* CĂL.; (adv.) *idealul terestru şi viaţa lor decurge automatic.* CĂL. // f. ramură ştiinţifică care studiază metodele şi mijloacele de conducere automată a proceselor tehnice. [Din fr. *automatique,* germ. *automatisch, Automatik*].

automatísm, automatisme n. **1.** caracterul a ceea ce este automat; mişcare (ca) de automat: *Leonora nu va putea ieşi niciodată din automatismul ei.* CĂL.; **2.** proces fiziologic la care nu participă conştiinţa. [Din fr. *automatisme*].

automatíst, automatişti m. **1.** specialist în automatică; **2.** adept al teoriei că actele umane se realizează automat, fără participarea raţiunii şi voinţei: *grija cea mai mare a automatiştilor este să delimiteze arta faţă de celelalte creaţii de cultură.* BL. [Din fr. *automatiste*].

automatizá, automatizez vb. (tr.) **1.** a înzestra cu utilaj automat; **2.** a lipsi de raţiune şi de voinţă, a face să devină inconştient: *erou tipic de nuvelă, pentru că automatizează toate elementele sufleteşti.* CĂL. [Din fr. *automatiser,* it. *automatizzare*].

automatizáre, automatizări f. **1.** acţiunea de a automatiza; **2.** folosire a maşinilor automate în producţie; **3.** lipsire de raţiune (şi de voinţă): *automatizarea psihică dă cazul ridicul ... al călugărului căruia i-a intrat în cap să se înalţe la cer.* CĂL. [V. *automatiza*].

automatizát, ~ţi, automatizată, ~e a. care acţionează fără a gîndi: *apar de pe acum bătrînii automatizaţi într-un singur tablet sau idee fixă.* CĂL. [V. *automatiza*].

automedicáţie, automedicaţii f. medicaţie stabilită de o persoană bolnavă pentru sine. [Din fr. *automédication*].

automistificá, automistífic vb. (refl.) a(-şi) înşela propria persoană. [*Auto-*[2] *+ mistifica*].

automistificáre, automistificări f. acţiunea de a se automistifica. [V. *automistifica*].

automişcáre, automişcări f. **1.** mişcare care îşi are cauza în însuşi obiectul ce se mişcă; **2.** stare de continuă mişcare şi transformare a naturii şi a societăţii. [*Auto-*[2] *+ mişcare*].

automobíl, ~i, automobilă, ~e a. (despre vehicule) care se mişcă cu un motor propriu, care merge singur. // n. autovehicul pentru transportul unui număr mic de persoane: *automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de paşi şi copilul nu se clintea din loc.* REBR.; *Parisul a inaugurat în 1899 primele automobile.* [Din fr. *automobile,* germ. *Automobil*].

automobilísm n. sport sau turism practicat cu automobilul. [Din fr. *automobilisme*].

automobilíst, automobilişti m. persoană care practică automobilismul. [Din fr. *automobiliste*].

automobilístic, ~ci, automobilistică, ~ce a. care ţine de automobilism, referitor la automobilism: *n-am chef să-mi frîng gîtul pe şosele de dragul sportului automobilistic.* REBR. [Din it. *automobilistico,* germ. *automobilistisch*].

automodál, automodele n. autovehicul în miniatură. [*Auto-*[1] *+ model*].

automodelá, automodelez vb. **1.** (refl.) a se modela pe sine însuşi; **2.** (tr.) a face modele miniaturale de automobile. [*Auto-*[2] *+ modela*].

automodeláre, automodelări f. acţiunea de a (se) automodela şi rezultatul ei. [V. *automodela*].

automodelísm n. sportul construcţiei de automodele. [Din fr. *automodélisme*].

automodelíst, ~şti, automodelistă, ~e m., f. persoană care practică automodelismul. [Din fr. *automodéliste*].

automotór, automotoare n. (şi adj.) vehicul de cale ferată cu motor propriu, folosit la transportul călătorilor. [Din fr. *automoteur*].

automulţumíre f. mulţumire de sine; suficienţă. [*Auto-*[2] *+ mulţumire*].

automutilá, automutilez vb. (refl.) a-şi mutila o parte a corpului. [*Auto-*[2] *+ mutila*].

automutiláre, automutilări f. acţiunea de a se automutila şi rezultatul ei: *încercările de acest fel sînt echivalente pe plan spiritual ale automutilărilor fizice săvîrşite pentru a fi scutit de înfruntarea unei primejdii.* BL. [V. *automutila;* cf. fr. *automutilation*].

autoním, ~i, autonimă, ~e a. (despre lucrări, opere artistice) publicat sub numele adevărat al autorului. [Din fr. *autonyme*].

autonimícire f. distrugere, nimicire a propriei existenţe: *omul e în stare ... să renunţe, cîteodată chiar pînă la autonimicire, la avantajele echilibrului.* BL. [*Auto-*[2] *+ nimicire*].

autonóm, ~i, autonomă, ~e a. **1.** care se bucură de autonomie, care are conducere proprie: *a ştiut să păstreze o ţară creştină şi autonomă coborîtorilor săi.* EM.; **2.** care nu depinde de nimeni sau de nimic; liber: *oricît de autonomă ar părea în evoluţia ei, matematica a fost la fiecare pas îmbogăţită prin sugestii primite din afară.* BL.; *omul vrea să fie autonom.* [Din fr. ***autonome,*** lat. ***autonomus***].

autonomíe, autonomii f. **1.** drept (al unui teritoriu, al unui grup naţional etc.) de a se administra singur în cadrul unui stat condus de o putere centrală: *el desfiinţează autonomiile ţărilor şi-şi împarte imperiul în ţinuturi.* BL.; **2.** situaţia, starea de a nu depinde de nimeni, de a avea deplină libertate în acţiuni: *autonomia breslelor şi îngrădirea lor faţă cu orice agresiune de din afară.* EM.; (p.ext.) *despre autonomia artei s-a vorbit mult şi în fel şi chip.* BL.; **3.** distanţă maximă pe care o poate parcurge un vehicul cu motor (navă, avion etc.) fără alimentare; **4. autonomie financiară,** situaţia unui serviciu cu gestiune financiară independentă. [Din fr. ***autonomie,*** lat. ***autonomia***].

autonomísm n. **1.** autonomie; tendinţă de a obţine sau de a păstra autonomia; **2.** teorie care susţine autonomia esteticului în artă. [Din fr. ***autonomisme***].

autonomíst, ~şti, autonomístă, ~e m., f. partizan al autonomiei. // a. care ţine de autonomismul artei: *soluţia intermediară a lui Ibrăileanu se conciliază cu estetica cea mai autonomistă.* CĂL. [Din fr. ***autonomiste,*** germ. ***Autonomist***].

autonomizá, autonomizez vb. (rar; refl.) a deveni autonom. [Din fr. ***autonomiser***].

autonomizáre, autonomizări f. faptul de a se autonomiza: *prin autonomizare, factorul fragmentar creează adesea pe cont propriu.* BL. [V. ***autonomiza***].

autoobservá, autoobsérv vb. (refl.) a se observa pe sine, a-şi analiza propria viaţă psihică. [Din fr. ***autoobserver***].

autoobserváre, autoobservări f. faptul de a se autoobserva; autoobservaţie, introspecţie. [V. ***autoobserva***].

autoobserváţie, autoobservaţii f. autoobservare: *autoobservaţia aceasta nu e importantă în genul liric.* IBR. [***Auto-²*** + ***observaţie***].

autooxidáre, autooxidări f. oxidare lentă sub acţiunea oxigenului din aer. [***Auto-²*** + ***oxidare;*** cf. fr. ***auto-oxydation***].

autoparodiá, autoparodiez vb. (refl.) a-şi parodia propria operă, propria activitate: *poetul, pierzînd suflul liric, se autoparodiază.* CĂL. [***Auto-²*** + ***parodia***].

autopastişá, autopastişez vb. (refl.) a-şi copia, a-şi relua propriile procedee artistice. [***Auto-²*** + ***pastişa***].

autopastişáre, autopastişări f. acţiunea de a se autopastişa şi rezultatul ei. [V. ***autopastişa***].

autoperfecţioná, autoperfecţionez vb. (refl.) a se perfecţiona pe sine însuşi: *încearcă să-şi cultive spiritul, să se autoperfecţioneze.* CF. [***Auto-²*** + ***perfecţiona***].

autoperfecţionáre, autoperfecţionări f. acţiunea de a se autoperfecţiona şi rezultatul ei: *neoplatonicienii, disprefuind corporalitatea, ajung ... la un ideal de autoperfecţionare spirituală.* BL.; *fiecare zi e altfel, autoperfecţionarea depinde numai de asta.* CF. [V. ***autoperfecţiona***].

autopersiflá, autopersiflez vb. (refl.) a se persifla pe sine însuşi: *în scrisoarea către Nelica ... se autopersiflează cu emoţie.* CĂL. [***Auto-²*** + ***persifla***].

autopersifláre, autopersiflări f. acţiunea de a se autopersifla: *de acest umor al autopersiflării s-a făcut un uz întins în poezia modernă.* CĂL. [V. ***autopersifla***].

autoplastíe, autoplastii f. operaţie chirurgicală de înlocuire a unui ţesut bolnav cu o grefă din altă porţiune a aceluiaşi corp. [Din fr. ***autoplastie***].

autopolenizáre, autopolenizări f. (bot.) polenizare a florilor cu propriul polen. [***Auto-²*** + ***polenizare***].

autopómpă, autopompe f. autocisternă prevăzută cu o pompă. [Din fr. ***autopompe***].

autopornire, autoporniri f. reluare automată a funcţionării normale a unui motor asincron. [***Auto-²*** + ***pornire***].

autoportrét, autoportrete n. reprezentare a propriei persoane în pictură sau în literatură. [Din fr. ***autoportrait***].

autoproclamá, autoproclám vb. (refl.) a se proclama singur. [***Auto-²*** + ***proclama***].

autoproclamáre, autoproclamări f. faptul de a se autoproclama. [V. ***autoproclama***].

autopropulsát, ~ţi, autopropulsată, ~e a. mişcat prin propria forţă: *proiectil autopropulsat.* [Din fr. ***autopropulsé***].

autopropúlsie, autopropulsii f. propulsie a unui vehicul prin energia din interior. [Din fr. ***autopropulsion***].

autopropulsór, autopropulsoáre a. şi n. (dispozitiv) care asigură autopropulsia. [Din fr. ***autopropulseur***].

autopsiá, autopsiez vb. (rar; tr.) a face autopsie. [Din fr. ***autopsier***].

autopsíe, autopsii f. **1.** disecare a unui cadavru pentru a afla cauza morţii; necropsie: *i-a făcut autopsie fără autorizaţie.* EM.; **2.** (fig.) cercetare amănunţită: *sesizarea extrem de precisă a lucrurilor, autopsia conceptelor şi ideilor îi reuşesc de bună seamă.* EM. [Din fr. ***autopsie***].

autopsiér, autopsieri m. persoană care face autopsii: *autopsierul desface pîntecele cadavrului.* CĂL. [De la ***autopsie***].

autór, ~i, autoáre m., f. **1.** persoană care produce ceva; creator; inventator: *chinezii sînt autorii ingenioşi ai atîtor invenţii.* BL.; **2.** persoană care comite o infracţiune, un delict etc.; făptaş: *d-sa e numit autorul unei pierderi egale cu deficitul conservatorilor.* EM.; *autorul crimei;* **3.** persoană care a creat o operă artistică, ştiinţifică, filozofică etc.: *autorul ne spune şi greutăţile administrative cu care au a lupta cărţile româneşti dincolo.* EM. [Din lat. ***auctor,*** it. ***autore,*** fr. ***auteur***].

autorăş, autoraşi m. (depr.) diminutiv al lui autor; autor slab: *în căptuşeala fiecărui autoraş găseşti materia fulminantă a unui critic.* VLAH. [***Autor*** + ***-aş***].

autorealizáre f. realizare de sine prin propriile mijloace; fiinţare prin propriile resurse: *Hegel ... definea asta ca o etapă în autorealizarea tot mai înaltă a ideii, a absolutului.* BL. [***Auto-²*** + ***realizare***].

autoreclámă, autoreclame f. reclamă proprie. [Din fr. ***autoréclame***].

autoreferát, autoreferate n. scurtă expunere făcută de autor asupra unei lucrări proprii. [Din germ. ***Autoreferat***].

autoreglá, autoreglez vb. (tr. şi refl.) a (se) regla automat. [Din fr. ***autorégler***].

autoregláj, autoreglaje n. proprietate a unui mecanism sau a unui aparat de a reveni la regimul iniţial după o perturbare. [Din fr. ***autoréglage***].

autoregláre, autoreglări f. reglare automată. [V. ***autoregla***].

autóric, ~ci, autorică, ~ce a. (rar) care ţine de autor, referitor la autor, de autor: *orice afirmaţie metafizică face înainte de orice vizibilă o prezenţă autorică.* BL. [***Autor*** + ***-ic***].

autoritár, ~i, autoritară, ~e a. **1.** care vrea să-şi impună voinţa, autoritatea: *nutrea idei pozitive şi era autoritar după moda veche.* CĂL.; *om autoritar;* **2.** care impune ascultare, supunere: *protestează contra expresiilor autoritare, care încalcă liberul ei arbitru.* CĂL.; *atitudine autoritară;* (adv.) *creştinismul ... a reglementat autoritar gîndirea magică.* BL.; *se poartă autoritar.* [Din fr. ***autoritaire,*** it. ***autoritario***].

autoritarísm n. **1.** caracter autoritar; **2.** sistem autoritar: *ea implică o transcendere a umanului în divin, o înclinare spre absolut, un autoritarism sacral.* BL. [Din fr. ***autoritarisme***].

autoritaríst, ~şti, autoritaristă, ~e a. care ţine de autoritarism, referitor la autoritarism. [***Autoritar*** + ***-ist***].

autoritáte, autorităţi f. **1.** dreptul sau puterea de a impune cuiva ascultare, supunere: *autonomia universitară e mai puternică uneori decît autoritatea unui ministru.* GHEŢIE; *autoritatea părinţilor;* (p. ext.) *el nu scrie decît despre cărţile ... asupra cărora s-a pronunţat autoritatea altora.* CĂL.; **2.** organ al puterii de stat, administraţie publică; stăpînire, cîrmuire; guvern: *primăria e un biurou de corespondenţă între autorităţi şi particulari.* EM.; *reprezentant al autorităţii;* **3.** (fig.) capacitate de a se impune prin calităţi deosebite; consideraţie, trecere, vază, prestigiu: *cea gravitate blîndă şi seriosul aer de autoritate intimidă pe Eva.* HEL.; *scrisul său n-avea suficientă autoritate.* CĂL.; *ei se bucură de o mare autoritate;* **4.** persoană care se impune prin prestigiu, prin operă: *orientîndu-se după autorităţile eminente ale timpului, ... calculează vechimea vieţii la 24 milioane de ani.* BL.; *e o autoritate.* [Din fr. ***autorité,*** lat. ***auctoritas, -atis***].

autoritatív, ~i, autoritativă, ~e a. care ţine de autoritate, de cîrmuire, de stăpînire; referitor la autoritate: *ţărănimea era supusă boierilor în privire autoritativă şi civilă.* EM. [Din germ. ***autoritativ***].

autorizá, autorizez şi (înv.) **autoríz** vb. (tr.) a da permisiunea, dreptul, puterea de a face ceva; a împuternici: *nici o împrejurare, nici un fapt, nici un indiciu nu ne autorizează la sugrumarea bazei explicative.* BL. [Din fr. ***autoriser,*** it. ***autorizzare***].

autorizáre, autorizări f. faptul de a autoriza; permisiune, autorizaţie: *ei nu vor pătrunde mai departe înlăuntrul ţării, fără autorizarea expresă a lui Vodă.* EM. [V. ***autoriza***].

autorizát, ~ţi, autorizată, ~e a. **1.** care are autorizaţie; împuternicit să facă, să spună ceva: *notar autorizat;* (p. ext.) *reprezentanţii autorizaţi ai unităţilor încep să simtă ... nevoia de a se asigura faţă de primejdia înstrăinării.* BL.; **2.** făcut de o persoană cu autorizaţie sau competentă: *declaraţii autorizate.* [V. ***autoriza***].

autorizáţie, autorizaţii f. **1.** permisiune, împuternicire dată de o autoritate (statală): *Inochentie convocă ..., fără a mai cere autorizaţia cîrmuirii, un sinod.* BL.; *lucra la negru, fără autorizaţie;* **2.** document eliberat în acest scop: *spera să obţină autorizaţia de publicare.* BL.; (şi: (înv.) **autorizaţiune**). [Din fr. ***autorisation,*** it. ***autorizzazione***].

autorizaţiúne f. v. autorizaţie.

autosalvá, autosalvez vb. (refl.) a se salva singur. [***Auto-²*** + ***salva***].

autosalváre, autosalvări f. **1.** acţiunea de a se autosalva; **2.** autosanitară, autoambulanţă. [***Auto-¹*** + ***salvare***].

autosanitáră, autosanitare f. autovehicul închis cu care se transportă bolnavii sau răniţii. [***Auto-¹*** + ***sanitară***].

autoserví, autoservesc vb. (refl.) a se servi singur. [***Auto-²*** + ***servi***].

autoservice [autosérvis] n. staţie de întreţinere a autoturismelor. [Din engl. ***autoservice***].

autoservíre, autoserviri f. **1.** procedeu de desfacere a mărfurilor prin care clientul se serveşte singur; **2.** magazin în care se practică un asemenea procedeu. [***Auto-²*** + ***servire***; cf. engl. ***self-service***].

autosifón, autosifoáne n. recipient pentru prepararea sifonului cu ajutorul unei mici butelii de acid carbonic. [***Auto-²*** + ***sifon;*** cf. fr. ***autosyphone***].

autospeciálă, autospeciale f. autovehicul cu caroseria adaptată pentru transportul anumitor mărfuri. [***Auto-¹*** + ***specială;*** cf. it. ***autospeciale***].

autospórt n. autoturism cu motor puternic care poate realiza viteze mari. [***Auto-¹*** + ***sport***].

autostímă f. stimă atribuită propriei persoane: *interlocutorii ... sînt oameni care au nevoie de autostimă şi de confirmări exterioare.* R.L. [***Auto-²*** + ***stimă***].

autostóp, autostopuri n. **1.** instalaţie de semnalizare luminoasă aşezată la intersecţia străzilor,

pentru reglementarea circulației; **2.** instalație de oprire automată a unui tren, cînd linia nu este liberă; **3.** transport (gratuit) realizat prin solicitarea bunăvoinței automobiliștilor. [Din fr. ***auto-stop***].

autostopíst, ~şti, autostopistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care practică autostopul, care apelează la bunăvoința automobiliștilor pentru a călători (gratis). [Din it. ***autostopista***].

autostrádă, autostrăzi f. şosea principală pentru circulația cu mare viteză. [Din it. ***autostrada,*** fr. ***autostrade***].

autosugéstie, autosugestii f. sugestie realizată asupra propriei persoane: *e timid care-şi tratează boala prin autosugestie.* CĂL. [Din fr. ***autosuggestion***].

autosugestioná, autosugestionez vb. (refl.) a se sugestiona. [Din fr. ***(s')autosuggestionner***].

autoşenílă, autoşenile f. autovehicul de transport pe şenile. [Din fr. ***autochenille***].

autoşenilétă, autoşenilete f. autovehicul de transport cu două roți directoare în față și cu două şenile propulsoare în spate. [De la ***autoşenilă***].

autotaxáre, autotaxări f. compostare de către călători a biletelor în vehiculele de transport în comun. [***Auto-***[2] + ***taxare***].

autotélic, ~ci, autotelică, ~ce a. (filoz.) care își are scopul în sine. [Din fr. ***autotélique***].

autoterapíe, autoterapii f. vindecare naturală a unei boli, fără ajutor medical. [Din fr. ***authotérapie***].

autotipíe, autotipii f. **1.** procedeu fotochimic de realizare a unui clișeu într-o singură culoare, nuanțele de umbră și de lumină fiind redate prin descompunerea imaginii în puncte sau în linii; **2.** clișeu obținut prin acest procedeu. [Din fr. ***autotypie***].

autotomíe, autotomii f. automutilare la care recurg unele animale (precum şopîrla) pentru a scăpa de anumite pericole. [Din fr. ***autotomie***].

autototalizá, autototalizez vb. (refl.) a se însuma pe sine într-un tot unitar: *prin religie, ființa umană se autototalizează în fața ordinei ce şi-o revelează.* BL. [***Auto-***[2] + ***totaliza***].

autotractór, autotractoare n. vehicul de tracțiune de mare putere. [Din fr. ***autotracteur***].

autotracțiúne f. tracțiune care se face cu mijloace auto. [Din fr. ***autotraction***].

autotráiler, autotrailere n. autovehicul pentru transportul pieselor grele. [***Auto-***[1] + ***trailer***].

autotransformatór, autotransformatoare n. transformator electric cu o singură înfăşurare şi cu trei borne, două pentru înaltă tensiune şi a treia (împreună cu fiecare din celelalte două) pentru joasă tensiune. [Din fr. ***autotransformateur***].

autotranspórt, autotransporturi n. transport efectuat cu autocamionul. [***Auto-***[1] + ***transport***].

autotrén, autotrenuri n. ansamblu format dintr-un autovehicul şi una sau mai multe remorci. [***Auto-***[1] + ***tren;*** cf. it. ***autotreno***].

autotróf, ~i, autotrofă, ~e a. (biol.) care își produce singur substanțele de care are nevoie: *organisme autotrofe.* [Din fr. ***autotrophe***].

autotrofíe f. mod de hrănire al organismelor autotrofe. [Din fr. ***autotrophie***].

autotún, autotunuri n. tun (de mare calibru) montat pe un autovehicul (cu şenile). [***Auto-***[1] + ***tun***; cf. fr. ***autocanon***].

autoturísm, autoturisme n. automobil pentru transportul unui număr mic de persoane. [***Auto-***[1] + ***turism***].

autotúrn, autoturnuri n. autovehicul prevăzut cu o platformă care se poate înălța şi roti, folosit la lucrările electrice aeriene. [***Auto-***[1] + ***turn***; cf. germ. *Autoturm(wagen)*].

autoutilá, autoutilez vb. (tr. şi refl.) a (se) utila cu mijloace proprii. [***Auto-***[2] + ***utila***].

autoutiláre, autoutilări f. acțiunea de a (se) autoutila; autodotare. [V. ***autoutila***].

autoutilitáră, autoutilitare f. autovehicul mic folosit de întreprinderi şi de unități comerciale. [***Auto-***[1] + ***utilitară***].

autovaccín, autovaccinuri n. vaccin preparat din germeni de la bolnavul însuşi. [Din fr. ***autovaccin***].

autovaccináre, autovaccinări f. vaccinare prin autovaccin. [***Autovaccin*** + ***-are***].

autovehícul, autovehicule n. vehicul terestru cu tracțiune mecanică proprie. [Din fr. ***autovéhicule***].

autoverificá, autoverífic vb. (refl.) a-şi verifica propria activitate. [***Auto-***[2] + ***verifica;*** cf. fr. ***autovérifier***].

autoverificáre, autoverificări f. faptul de a se autoverifica. [V. ***autoverifica***].

autumnál, ~i, autumnală, ~e a. de toamnă, tomnatic: *fenomenul antumnal se preface într-o falsă dramă florală.* CĂL. // f. poezie despre toamnă: *cărțile de cetire de pe vremuri cuprindeau această onorabilă autumnală.* CĂL. [Din lat. ***autumnalis,*** fr. ***autumnal***].

auxiliár, ~i, auxiliară, ~e a. **1.** care are un rol secundar, ajutător: *cu riscul de a da proporții acestui capitol auxiliar.* BL.; **verb auxiliar** (şi subst. n.), verb care ajută la formarea timpurilor şi modurilor compuse: *numărul auxiliarelor dintr-o limbă este limitat;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care ajută pe cineva la ceva: *pietrele de praştie le mînuiesc numai auxiliarii germani ai legiunilor.* OD. // n. sprijin, ajutor: *istoria politică şi culturală e un auxiliar pentru istoria literaturii.* IBR. [Din fr. ***auxiliaire,*** lat. ***auxiliaris***].

auxiliaritáte a. (rar) caracterul, însuşirea de a fi auxiliar: *relație de auxiliaritate.* [Din fr. ***auxiliarité***].

auxíliu, auxilii n. (livr.) ajutor. [Din lat. ***auxilium***].

auxínă f. hormon vegetal care stimulează creşterea plantelor. [Din fr. ***auxine***].

auxo- element de compunere cu sensul „de creştere", „de stimulare". [Din fr. ***auxo-***].

auxologíe f. ştiință care studiază creşterea organismelor. [Din it. ***auxologia***].

auxonomíe f. ştiință care studiază creşterea arborilor. [Din fr. ***auxonomie***].

auxopatíe, auxopatii f. (med.) tulburare a creşterii. [Din fr. ***auxopathie***].

aúz, (înv.) **auzuri** n. **1.** faptul de a auzi; percepere a sunetelor sau a zgomotelor: *la auzul tonului insolent al apostrofei, am simțit că mă ineacă furia.* GHEȚIE; *la auzul acestei veşti s-a întristat;* **2.** simț pentru perceperea sunetelor; percepere a sunetelor: *a numelui pomenire ... auzului scărîndăroasă este.* CANT.; *nu lăsa să-ț spurce unii şi alții auzurile cu vorbele lor cele otrăvicioase.* ANTIM. [De la ***auzi***].

auzí, aúd şi (înv. şi reg.) **auz** vb. **1.** (tr.) a percepe sunetele, zgomotele cu ajutorul auzului: *n-auzi tu de departe cucoşul răguşit?* EM.; (intr.) *de-ai asurzit, te face s-auzi.* EM.; (refl. impers.) *de aici se vede şi se aude cît se poate de bine.* GHEȚIE; **n-aude, n-a vede (n-a greul pămîntului),** se face că nu ştie nimic; **2.** (tr.; la imperativ) a lua seama la ce spune; a asculta: *auzi mă! nu-l vezi că e o tigoare?* CR.; **el spune, el aude,** nu ascultă nimeni; **3.** (tr. şi intr.; mai ales la interogativ) a înțelege, a pricepe: *în salon de clasa-ntîi ... ai auzit?* CAR.; **4.** (refl.) a se manifesta sonor; a fi perceptibil cu ajutorul auzului: *cînd să ațipească, deodată se aud prin casă o mulțime de glasuri.* CR.; *afară iarăşi domneşte liniştea şi se aude numai vîntul.* MAT.; **5.** (tr. şi intr.) a afla ştiri, noutăți: *cică, auzind moş Nichifor de aceasta, tare s-ar fi mîhnit în sufletul său.* CR.; *mult trăieşti, multe auzi;* **a nu mai voi să audă de cineva,** a rupe relațiile cu cineva; **să auzim de bine!,** formulă de urare la despărțire; **6.** (refl. impers.) a se vorbi, a se zvoni: *nu te lua după ce se aude.* [Lat. ***auddire***].

auzíbil, ~i, auzibilă, ~e a. (rar) audibil. [***Auzi*** + ***-bil;*** cf. lat. ***audibilis***].

auzibilitáte f. (neobişnuit) faptul de a se auzi: *monotonia lui însă se naşte cu deosebire dintr-o continuă auzibilitate a diairesei.* EM. [***Auzibil*** + ***-itate***].

auzíre f. faptul de a auzi; percepere cu ajutorul auzului: *materia sensibilă a poeziei e formată din imaginile deşteptate de auzirea cuvintelor.* CĂL.; *mai bine auzire multă şi vorbă mai scurtă.* POP. [V. ***auzi***].

auzít n. faptul de a auzi; auzire; **din auzite,** din cîte s-a aflat de la alții, din zvon public: *ştim însă, din auzite, că-n vechea clădire erau două paraclise sau capele.* OD.; **pe auzite,** după cîte se spune; în mod necontrolat: *fă cunoştință cu fata; n-o lua numai pe auzite.* NEGR. [V. ***auzi***].

auzitór, ~i, auzitoáre m., f. (înv.) auditor: *auzitorii ... au aplaudat.* ALEX. [***Auzi*** + ***-itor***].

avaét, avaeturi n. (înv.) **1.** taxă la numirea într-o funcție, pentru obținerea unor drepturi, a unor beneficii, favoruri etc.: *mi-a oprit şi havaetul judecății.* FIL.; **2.** dare, dajdie ce se plătea la vamă, la trecerea unui pod etc.; **3.** dijmă, zeciuială ce se percepea pentru fabricarea rachiului (la povernele altora); (şi: **havaet**). [Din turc. ***avaet*** „venituri"].

avál[1], avaluri n. direcția către care curge un rîu; **în aval,** în josul apei, urmînd cursul ei. [Din fr. ***aval***].

avál[2], avaluri n. garanție de plată a unei cambii. [Din fr. ***aval***].

avalánşă, avalanşe f. **1.** masă de zăpadă care se desprinde de pe coasta unui munte şi alunecă la vale: *înăsprea prigoana, care, o dată cu frica, creştea ca avalanşa de pe un munte.* GHEȚIE; **2.** (fig.) cantitate mare, năvalnică: *formînd o avalanşă de cataracte mii.* AL. [Din fr. ***avalanche***].

avăn[1], ~i, avană, ~e a. (pop.; şi adv.) **1.** amarnic, strașnic: *într-o groapă mare arde-un foc avan.* EM.; **2.** rău, crud, hain: *aştept oardele avane.* AL.; *moartea tare-i neastîmpărată şi avană.* CR. [Din turc. ***avvan*** „perfid"].

avan-[2] element de compunere cu sensul „înainte", „anterior". [Din fr. ***avant***].

avancrónică, avancronici f. cronică a unui spectacol scrisă înaintea premierei. [Din fr. ***avant-chronique***].

avangárdă, avangărzi f. **1.** unitate sau subunitate care se deplasează în fața forțelor militare principale ca element de siguranță; (fig.) grup care se află în frunte: *avangarda spăimîntată ... oblicis-o mare ceată de păgîni venind călare.* B.-DEL.; **2.** avangardism: *curent (mişcare) de avangardă.* [Din fr. ***avant-garde***].

avangardísm n. denumire dată curentelor literar-artistice apărute la începutul secolului al XX-lea, care neagă canoanele artei tradiționale, urmărind în mod ostentativ înnoirea. [***Avangardă*** + ***-ism***].

avangardíst, ~şti, avangardistă, ~e a. referitor la avangardă, care ține de avangardism: *redactorii se pun în curent cu toate publicațiile avangardiste europene.* CĂL. // m., f. partizan al avangardei; membru al unei mişcări de avangardă: *mereu avangardist, el e un ideolog precipitat.* CĂL. [Din fr. ***avant-gardiste***].

avánie, avanii f. (înv.) tratament umilitor; asuprire, împilare: *toate aceste avanii ale turcilor sleiseră răbdarea poporului.* BĂLC. [Din gr. mod. ***avánia***].

avanpórt, avanporturi n. zonă amenajată la intrarea într-un port, pentru o scurtă staționare a navelor. [Din fr. ***avant-port***].

avanpóst, avanposturi n. element de siguranță al unor forțe militare, înaintat în fața liniei inamicului: *tot se mai ispiteau ... a înainta pînă în preajma avanposturilor noastre.* OD. [Din fr. ***avant-poste***].

avanpremiéră, avanpremiere f. repetiție generală a unui spectacol înaintea premierei; reprezentație înaintea premierei (pentru critici, amatori etc.). [Din fr. ***avant-première***].

avánş, avansuri n. **1.** sumă de bani plătită anticipat: *i-a dat un avans pentru lucrările contractate;* **2. a face avansuri cuiva,** a face promisiuni ori concesii pentru a cîştiga prietenia sau dragostea cuiva; **3.** interval de timp, poziție, avantaj cu care cineva sau ceva se află înaintea altuia; **în avans,** realizat înainte de termenul prevăzut. [Din fr. ***avance***].

avansá, avansez vb. **1.** (tr.) a da un avans, a plăti cu anticipație: *a avansat fondurile necesare;* **2.** (fig.; tr.) a anticipa (o idee): *a avansat propunerea;*

3. (intr.) a înainta, a progresa, a realiza o avansare: *la Hegel, devenirea avansează în tact de trei spre sinteze tot mai complexe.* BL.; *lucrarea avansează greu;* **a avansa în vîrstă,** a îmbătrîni: *cu cît avansează în vîrstă, cu atît mai mult Cantemir pare un rod al acestui cîmp stilistic.* BL.; **4.** (tr.) a ridica în grad; a promova; **5.** (intr.) a merge (mai) înainte; a înainta: *el avansează fără a privi în jur.* [Din fr. ***avancer***].

avansáre, avansări f. **1.** acţiunea de a avansa; **2.** înaintare în grad, promovare: *e supărat pe Ştirbei, care îi tot amînă avansarea.* CĂL.; **3.** plată anticipată a unei sume; **4.** înaintare, progresare, dezvoltare: *dezvoltarea politică oscila cu avansări şi reculări.* BL. [V. ***avansa***].

avansát, ~ţi, avansată, ~e a. **1.** înaintat, progresat, dezvoltat: *chiar şi cele mai avansate opinii despre inconştient ne apar astfel impregnate de oarecare prejudecăţi.* BL.; *atitudine avansată;* **2.** care a beneficiat de o avansare în grad; promovat: *ofiţerii avansaţi au deschis defilarea;* **3.** (fig.) ajuns la un grad înalt; înaintat: *piesa are o uzură avansată;* **4.** plătit înainte: *sumă avansată.* [V. ***avansa***].

avanscénă, avanscene f. **1.** parte a scenei cuprinsă între cortină şi rampă; **2.** fiecare dintre cele două loji situate lîngă scenă: *au zărit-o într-o lojă de avanscenă.* GHEŢIE. [Din fr. ***avant-scène***].

avantagiós a. v. avantajos.

avantágiu n. v. avantaj.

avantáj, avantaje n. **1.** folos, profit obţinut în plus (faţă de altul): *nu va ieşi din acest război cu nici un avantagiu sau cu avantagiuri disproporţionale cu riscurile şi cheltuielile sale.* EM.; **2.** superioritate (de situaţie, de poziţie etc.); întîietate: *fără îndoială că n-a lăsat să treacă acest avantaj fără folos.* CĂL.; **3.** favoare, privilegiu: *se încearcă reforme în avantajul ţărănimii.* BL.; *i-a acordat mari avantaje;* (şi: (înv.) **avantagiu**). [Din fr. ***avantage,*** it. ***avvantaggio***].

avantajá, avantajez vb. (tr.) **1.** a favoriza, a da avantaje: *ortodoxia a avantajat mai ales dezvoltarea satului.* BL.; **2.** a reliefa, a scoate în relief (calităţile): *coafura foarte simplă, cu coc, o avantaja.* GHEŢIE; *tunsura aceasta o avantajează.* [Din fr. ***avantager,*** it. ***avvantaggiare***].

avantajáre, avantajări f. acţiunea de a avantaja; favorizare: *se urmărea, în primul rînd, o avantajare a industriei austriece.* BL. [V. ***avantaja***].

avantaját, ~ţi, avantajată, ~e a. care are un avantaj, care profită. [V. ***avantaja***].

avantajós, ~şi, avantajoásă, ~e a. care reprezintă un avantaj; favorabil: *iată că sosi momentul, singurul moment avantagios în care puteau îndrepta colosalele greşeli ce le făcuse.* EM.; *părere avantajoasă;* (şi: (înv.) **avantagios**). [Din fr. ***avantageux***].

avánti adv. înainte. [Cuv. it.].

avár[1], ~i, avară, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) zgîrcită, iubitoare de bani: *aci n-avem de a face cu ambiţioşi politici, cu avari, cu speculanţi.* CĂL.; (fig.) *o lampă-ntinde limbă-avară şi subţire.* EM.; **2.** (rar) econom: *avar de timp, de vorbă.* [Din fr. ***avare,*** lat. ***avarus***].

avár[2], ~i, avară, ~e a. care aparţine unei populaţii turcice migratoare. // m., f. persoană făcînd parte dintr-o populaţie turcică venită în Europa în timpul migraţiilor: *la războiul avarilor, au văzut 2 vonici chipeşi şi luminaţi de cinste.* DOS.; *logodnica lui Arald, stăpîn peste avari.* EM. [Din fr. ***avares***].

avariá, avariez vb. (tr. şi refl.) a (se) strica, a (se) deteriora: *casa a fost avariată de bombardamentele nemţeşti de anul trecut.* GHEŢIE. [Din fr. ***avarier***].

avariát, ~ţi, avariată, ~e a. stricat, deteriorat: *într-o clădire ... cu faţada avariată şi spălată de vreme, se afla un hotel.* GHEŢIE. [V. ***avaria***].

avaríe[1] şi **avárie, avarii** f. deteriorare, stricăciune suferită de o navă, de o maşină, de o construcţie etc. [Din fr. ***avarie,*** it. ***avaria***].

avaríe[2], avarii f. (rar) sete de bani, de avuţii; lăcomie: *toate aceste avarii ale turcilor sleise răbdarea poporului.* BĂLC. [*Avar* + *-ie*].

avariére, avarieri f. faptul de a (se) avaria. [V. ***avaria***].

avarîţie, (rar) **avariţii** f. preocupare excesivă pentru bani; zgîrcenie: *între Ion şi socru se duce o luptă de îndărătnicii şi avariţii.* CĂL.; (şi: (înv.) **avariţiune**). [Din fr. ***avarice,*** lat. ***avaritia***].

avariţiúne f. v. avariţie.

avát, avaţi m. peşte răpitor de apă dulce, cu spinarea verzuie, cu carnea gustoasă (*Aspius rapax*). [Din turc. ***avat***].

avatár, avatare şi **avataruri** n. **1.** (în religia indiană) incarnare a divinităţilor în oameni sau în animale; **2.** (fig.) transformare neprevăzută (şi chinuitoare) în evoluţia cuiva; metamorfoză: *avatarele unei categorii abisale sînt multe pînă să răbufnească în conştiinţă cu deplină izbîndă.* BL. // m. (pl. **avatari**) etapă a existenţei: *călătoria lui Dionis este numai un vis, o reminiscenţă a avatarilor, prin care a trecut.* CĂL. [Din fr. ***avatar***].

ávă[1], ave f. plasă mare de pescuit, formată din trei pînze aşezate vertical în apă. [Din turc. ***av*** „vînătoare"].

ávă[2] m. (rar) nume dat călugărilor bătrîni; părinte, tată. [Din sl. ***avva***].

ave interj. salut. [Cuv. lat.].

aveá, am vb. (tr.) **1.** a stăpîni, a poseda, a deţine: *am auzit că ai o furcă de aur, care toarce singură.* CR.; *am un cal;* (fig.) *poate că şi Roată al nostru să aibă dreptate!* CR.; *a avea o idee;* **ce-am avut şi ce-am pierdut,** puţin îmi pasă; **a avea nădejde,** a nădăjdui: *pot să am nădejde în voi?* CR.; **a avea pe cineva la mînă,** v. **mînă; a avea o femeie,** a poseda o femeie, a face dragoste cu o femeie; **a avea inimă de piatră,** v. **inimă; a avea o dorinţă,** a dori; **a avea gîdilici la limbă,** v. **gîdilici; a avea aerul că ... (să ..., de ...),** v. **aer; 2.** a primi, a căpăta: *cine-o zice ... are-un galben de la mine.* POP; **3.** a dispune de ceva, a se bucura de ceva: *să am un ceas tihnit cînd mă întorc la mine acasă de la treburi.* SAD.; **a avea cap, a)** a putea, a i se permite: *are cineva cap să se liniştească de răul tău?* CR.; **b)** a fi deştept, inteligent; **a avea loc,** v. **loc; a avea ac de cojocul cuiva,** v. **ac; a avea pe mînă,** v. **mînă; a avea zile,** v. **zi; a avea la îndemînă** (sau **la dispoziţie**), a putea dispune: *mai avea la dispoziţie două ore pentru a da de urmele fugarului.* GHEŢIE; **4.** a se folosi de serviciile cuiva sau a ceva: *are păzitor la cireadă un cîine.* ISP; **5.** a fi compus din: *oraşul are trei cartiere;* **6.** a fi înzestrat, prevăzut cu ceva: *de-ar avea codrul ista gură să spuie.* CR.; **7.** a conţine, a cuprinde: *cartea are indice de cuvinte;* **8.** a ţine, a purta: *şi flori avea la-ncingătoare, şi-n mînă flori.* COŞB.; **a avea pîinea şi cuţitul în mînă,** v. **pîine; a avea pretenţie,** a pretinde: *e altceva a avea pretenţie că zugrăveşti trecutul.* IBR.; **a (nu) avea parte de ceva** (sau **de cineva**), v. **parte; a avea drag,** a iubi: *acum ghiceşte singur de te am eu drag ori nu?* COŞB.; **a avea pe cineva** (sau **ceva**) **în vedere,** v. **vedere; 9.** a fi de o anumită dimensiune, greutate, vîrstă etc.: *ştiuca ... avea cel puţin şase kilograme.* SAD.; *cît are asta?;* **10.** a fi cuprins de o senzaţie, de un sentiment; a simţi: *îi îndemna pe boieri să aibă milă de noroade.* SAD.; **a avea grijă,** a fi îngrijorat: *dacă are Caraiman în mînă bătul de corn, ... nu mai am grijă.* SAD.; **a (nu) avea (pe cineva) la inimă,** a (nu) simpatiza (pe cineva): *încercam să înţeleg de ce Carla nu-l avea la inimă.* GHEŢIE; **a avea impresia,** a i se părea: *avem impresia că mintea interpreţilor a fost de fiecare dată eclipsată de o iluzie.* BL.; *ce ai? am poftă; are o foame de lup;* **a avea intenţia,** a intenţiona: *pe cît se pare, avea intenţia să mă doftoricească.* GHEŢIE; **a avea de gînd,** v. **gînd; a avea nevoie de cineva** (sau **de ceva**), v. **nevoie; a avea nevoie să ...,** v. **nevoie; 11.** a fi cuprins de o boală: *are gripă;* **a avea orbul găinilor,** a nu vedea, a fi orb: *oamenii boierului ... dau chiori unul peste altul, de parcă aveau orbul găinilor.* CR.; **a nu avea nimic,** a fi sănătos: *ceva nu merge cum trebuie în mine, ... degeaba zise doctorul să-mi văd de treabă că n-am nimic.* GHEŢIE; **12.** (urmat de un infinitiv, conjunctiv sau supin) a trebui: *de cîte ori avea cîte ceva greu de făcut, chema calul.* ISP; *pînă atunci mai avea să treacă multă vreme.* SL.; *am a scrie, am să scriu, am de scris;* **a avea (de-)a face,** a fi în relaţie cu cineva sau cu ceva (care pune probleme): *bunătatea nu are de-a face cu răutatea.* CR.; **ce are a face?** v. **face; n-are a face,** v. **face; 13.** (urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) a (nu) şti; a (nu) putea, a (nu) găsi: *n-avură ce face.* ISP; **a nu (mai) avea încotro,** v. **încotro; 14.** (cu valoare de verb auxiliar, serveşte la formarea timpului perfect compus) *am spus;* **15.** (cu valoare de auxiliar, serveşte la construirea unei forme populare de viitor) *am să fac;* **16.** (înv.; cu valoare de auxiliar serveşte la formarea unui timp perfect) *au avut să arate apostolilor prealuminata slava dumnezeirii sale.* ANTIM; **17.** (cu valoare de auxiliar, urmat de un conjunctiv, realizează o construcţie cu valoare de condiţional) *avea să-mi spună dacă intenţiona să vină.* // (refl.) **a (nu) se avea bine** (sau **rău**) **cu cineva,** a (nu) fi în relaţii bune cu cineva; a (nu) fi prieten: *cu nimenea-n lume nu se aveau bine.* PANN; (refl. recipr.) **a se avea dragi,** a se iubi. [Lat. ***habere***].

avedére adv. (înv. şi reg.) **1.** pe faţă, făţiş: *mărturisind avedere şi cu îndrăznire pe domnul nostru Isus Hristos Dumnedzău, bătut fu.* DOS.; **2.** în realitate, aievea: *văzînd avedere răsipa oştii sale.* COSTIN. [*A[3]* + ***vedere***].

avenánt, avenante n. (jur.) act scris care constată modificările aduse clauzelor iniţiale ale unui contract, tratat etc. [Din fr. ***avenant***].

avénă, avene f. (livr.) prăpastie în regiunile calcaroase, prin care se scurg apele subterane. [Din lat. ***avena***].

aveníre, aveniri f. (înv.) ajungere, venire: *avenirea lui pe tron.* [*A[3]* + ***venire***].

aventurá, aventurez vb. (refl.) a întreprinde o acţiune îndrăzneaţă, riscantă; a se expune riscului, a se hazarda; a risca. [Din fr. ***aventurer,*** it. ***avventurare***].

aventurár, aventurari m. (înv.) aventurier: *povestea romantică ... a unui aventurar.* EM. [*Aventură* + *-ar;* cf. germ. ***Abenteurer***].

aventúră, aventuri f. **1.** acţiune îndrăzneaţă, riscantă, neobişnuită: *sînt sigur că fiecăruia din noi i s-a întîmplat vreo aventură.* I.NEGR.; **2. (aventură galantă)** legătură de dragoste (întîmplătoare): *merg fiecare după aventuri la bal mascat.* CĂL.; *tînărului îi trecu prin creieri ... că rufele lui nu sînt tocmai potrivite pentru aventuri galante.* REBR. [Din fr. ***aventure,*** it. ***avventura***].

aventuriér, ~i, aventurieră, ~e m., f. **1.** persoană care caută aventuri; vîntură-ţară, vagabond: *aventurierul are o însuşire mai mare decît toate celelalte, şi anume încrederea în destin.* CĂL.; **2.** om fără căpătîi, derbedeu. [Din fr. ***aventurier,*** it. ***avventuriero***].

aventurín n. (geol.) varietate de cuarţ care conţine foiţe de mică (galbene sau verzui) şi reflectă puternic lumina. [Din fr. ***aventurine***].

aventurísm n. spirit de aventură. [Din fr. ***aventurisme***].

aventuríst, ~şti, aventuristă, ~e a. care are caracter de aventură. // m., f. persoană cu spirit de aventură. [***Aventură*** + ***-ist***].

aventurós, ~şi, aventuroásă, ~e a. **1.** plin de aventuri, care constituie o aventură: *îi propune scăparea de osîndă, ispitindu-l cu strălucirile vieţii aventuroase.* CĂL.; (subst. n.) *structural epicul nu a evoluat şi aventurosul e nesatisfăcător.* CĂL.; **2.** amator de acţiuni temerare, riscante: *e neliniştit, aventuros, căutător de satisfacţii violente.* CĂL. [Din fr. ***aventureux,*** it. ***avventuroso***].

avenue [avníu] f. (livr.) bulevard, magistrală; alee care duce spre o locuinţă. [Din fr., engl. ***avenue***].

avére, averi f. totalitate a bunurilor aflate în posesia cuiva; stare: *doresc a trăi fără muncă, fără ştiinţă, fără avere moştenită.* EM.; *adunase averi nemăsurate.* [V. ***avea***].

averroísm n. **1.** doctrina lui Averroes; **2.** curent filozofic medieval întemeiat pe doctrina lui Averroes. [Din fr. ***averroïsme***].

averroíst, ~şti, averroistă, ~e a. referitor la averroism, propriu averroismului. // m. adept al averroismului. [Din fr. ***averroïste***].

avérs n. față a unei monede sau a unei medalii, înfățișînd chipul emițătorului, stema țării etc.: *pe avers purta efigia Meduzei decapitate.* GHEȚIE. [Din fr. ***avers***].

avérsă, averse f. ploaie torențială de scurtă durată: *o aversă nocturnă e privită cu religiozitate.* CĂL.; *averse locale;* (fig.) *hamitul vrea să se asigure cu orice preț împotriva averselor primejdioase din regiunea necunoscutului.* BL. [Din fr. ***averse***].

aversiúne, aversiuni f. antipatie profundă, repulsie; ură: *își manifestau aversiunea față de orînduirea feudală nobiliară.* BL. [Din fr. ***aversion,*** lat. ***aversio, -onis***].

avertismént, avertismente n. **1.** înștiințare prealabilă pentru a evita un risc, un pericol; prevestire: *lîngă el arma jandarmului se clătina ca un avertisment.* REBR.; *e un avertisment că nu va fi bine;* **2.** dojană, mustrare (oficială): *presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor;* **3.** avertizare adresată de arbitru unui sportiv care joacă neregulamentar. [Din fr. ***avertissement***].

avertizá, avertizez vb. (tr.) a atrage atenția; a preveni: *Galilei însuși avertizează cititorii împotriva importanței experimentului.* BL. [Cf. fr. ***avertir***].

avertizáre, avertizări f. acțiunea de a avertiza. [V. ***avertiza***].

avertizór, avertizoare n. aparat care semnalizează un pericol. [Din fr. ***avertisseur***].

avi- element de compunere cu sensul „de pasăre", „referitor la păsări". [Din fr. ***avi-***].

aviár, ~i, aviară, ~e a. referitor la păsări: *gripă aviară.* // n. coteț pentru păsări; poiată. [Din fr. ***aviaire,*** lat. ***aviarius***].

aviátic, ~ci, aviatică, ~ce a. referitor la aviație, de aviație: *în cartea astfel primită ar fi citit știrea catastrofei aviatice.* GHEȚIE; *miting aviatic; industrie aviatică.* [Din germ. ***aviatisch***].

aviatór, ~i, aviatoáre m., f. persoană care conduce un avion sau care face parte din echipajul unui avion: *aviatorul povestește că ... s-a îndrăgostit de o infirmieră germană.* CĂL. [Din fr. ***aviateur***].

aviáție, aviații f. **1.** navigație cu aeronave mai grele decît aerul: *citea reviste tehnice, se interesa de aviație.* CĂL.; **2.** știința și tehnica conducerii avioanelor; **3.** totalitate a avioanelor unui stat, unei companii etc. [Din fr. ***aviation,*** it. ***aviazione***].

avícol, ~i, avicolă, ~e a. care ține de avicultură, referitor la avicultură. [Din fr. ***avicole***].

avicultór, ~i, avicultoáre m., f. zootehnist specializat în creșterea rațională a păsărilor de curte. [Din fr. ***aviculteur***].

avicultúră f. știință care studiază creșterea păsărilor de curte. [Din fr. ***aviculture***].

avíd, ~zi, avidă, ~e a. **1.** plin de interes, de dorință: *avid de glorie;* **2.** lacom, nesățios: *avid de bani.* [Din fr. ***avide,*** lat. ***avidus***].

aviditáte f. dorință arzătoare și nestăpînită; lăcomie: *să stîrnească aviditatea acelei clase de hoți semidocți carii stăpînesc România.* EM. [Din fr. ***avidité,*** lat. ***aviditas, -atis***].

avídoma adv. v. **aidoma.**

avidomă adv. v. **aidoma.**

aviofón, aviofoane n. tub acustic de comunicare (în avioanele de școală) care face legătura între locuri. [Din fr. ***aviophone***].

avión, avioane n. **1.** aeronavă mai grea decît aerul, susținută de aripi și propulsată de motoare; aeroplan: *se și presupune descinderea cu avionul într-o țară utopică.* CĂL.; **2.** jucărie care imită o astfel de aeronavă: *eu nu-mi făceam ca alți copii avioane.* VIERU. [Din fr. ***avion***].

avionétă, avionete f. avion mic. [Din fr. ***avionnette***].

avirulént, ~ți, avirulentă, ~e a. (despre un agent patogen) lipsit de virulență. [Din germ. ***avirulent***].

avitaminóză, avitaminoze f. boală cauzată de lipsa vitaminelor din alimentație. [Din fr. ***avitaminose***].

avivá, avivez vb. (tr.) **1.** a da o nuanță mai vie unui material textil, unei piei etc.; **2.** a face să sîngereze marginile unei plăgi; **3.** a înviora; **4.** (fig.) a învenina, a irita; a răscoli (o suferință). [Din fr. ***aviver***].

aviváre, avivări f. acțiunea de a aviva și rezultatul ei. [V. ***aviva***].

avíz, avize n. **1.** înștiințare scrisă, informare (oficială): *mi-a înmînat un aviz lăsat de factorul poștal.* GHEȚIE; **2.** părere, apreciere competentă: *s-a cerut avizul experților;* **3.** rezoluție (favorabilă) a unei autorități; aprobare: *delegații ei din București aveau avizul de a încheia pace cu orice preț.* EM. [Din fr. ***avis,*** it. ***avviso***].

avizá, avizez vb. (tr.) **1.** a înștiința (printr-un aviz); a avertiza; **2.** a-și exprima părerea; a da o rezoluție. [Din fr. ***aviser,*** it. ***avvisare***].

avizáre, avizări f. faptul de a aviza; înștiințare. [V. ***aviza***].

avizát, ~ți, avizată, ~e a. prevenit, informat: *după sugestiile celor mai avizați chinologi, Tao este așadar calea ce-și are obîrșia într-un sens metafizic.* BL. [V. ***aviza***].

aviziér, aviziere n. afișier: *pe culoar, ochii îi căzură asupra avizierului de la secretariat.* GHEȚIE. [***Aviz*** + ***-ier***].

avizó, avizouri n. vas de război cu tonaj mic și cu viteză mare. [Din fr. ***aviso***].

avînt, avînturi n. **1.** elan, energie în mișcări; vioiciune: *Kogălniceanu nu-și poate îngădui avînturi poetice.* CĂL.; **a-și lua avînt,** a se avînta: *păsările negre filfîiră pe capetele lor, pînă își luară avînt.* GAL.; **2.** (fig.) însuflețire, mișcare pasională: *avîntul de mari fapte, dorințe de nemurire.* AL.; **3.** progres, dezvoltare rapidă; **a lua avînt,** a crește, a progresa repede: *științele specializate au luat, după Aristotel, un avînt mai mult în sens descriptiv, clasificator.* BL.; **a da avînt,** a impulsiona: *el încercă să dea avînt producției agricole în sensul doctrinei fiziocratice.* BL. [De la ***avînta***].

avîntá, avînt vb. **1.** (tr.) a mișca ceva sau pe cineva repede prin aer; a face vînt: *scoate-o măciucă ... și-avîntînd-o într-o parte trage.* POP.; **2.** (tr.) a împinge pe cineva sau ceva înainte, cu putere (și repede); a da vînt: *îmbrîncînd tare țărmul cu vîsla, cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă.* OD.; **3.** (tr.) a însufleți: *se duce să avînte armata cea crăiască.* AL.; **4.** (refl.) a se repezi, a porni plin de elan; a-și lua vînt: *cu o mică ceată de voinici s-avîntă.* BOL.; (fig.) *se avîntă rîndunele în nemărginire.* BAC. [A^3 + ***vînt*** + ***-a***].

avîntáre, (rar) **avîntări** f. faptul de a (se) avînta. [V. ***avînta***].

avîntát, ~ți, avîntată, ~e a. (și adv.) plin de avînt; (fig.) însuflețit, înflăcărat: *s-a menținut în generalități, permițîndu-și pe alocuri să devină avîntat și chiar poetic.* GHEȚIE. [V. ***avînta***].

avocát, ~ți, avocată, ~e m., f. **1.** persoană calificată pentru a acorda asistență juridică (pledînd cauza cuiva în tribunal): *în genere, advocații sînt inteligențele cele mai stricate din lume.* EM.; **2.** (p. ext.) persoană care vorbește în numele cuiva, susținîndu-i cauza; (și: (înv.) **advocat**). [Din fr. ***avocat,*** lat. ***advocatus,*** germ. ***Advokat***].

avocatúră f. profesia de avocat; avocăție: *începuse a împăna posturile diplomatice ... cu feciori de popă cari toată viața lor se ocupaseră cu advocatura.* EM.; (și: (înv.) **advocatură**). [Din germ. ***Advokatur,*** it. ***avvocatura***].

avocațiál, ~i, avocațială, ~e a. avocațional: *se apără într-un mod prea avocațial.* CĂL. [De la *avocat*].

avocațional, ~i, avocațională, ~e a. referitor la avocatură, de avocat; avocațial: *împuternicire avocațională.* [De la ***avocat***].

avocățél, avocăței m. (și depr.) diminutiv al lui avocat; avocat slab pregătit: *palavragii și advocăței fără pricini.* EM.; (și: (înv.) **advocățel**). [***Avocat*** + ***-el***].

avocățésc, ~ști, avocățească, ~ești a. care ține de avocat, specific avocatului: *cele mai multe din discuțiile adunărilor au caracterul de cîrciocuri și apucături avocățești.* EM.; (și: (înv.) **advocățesc**). [***Avocat*** + ***-esc***].

avocățéște adv. în maniera avocaților, ca un avocat: *tata se exprimă uneori cam avocățește, așa cum o face și acum.* GHEȚIE. [***Avocat*** + ***-ește***].

avocățíe f. avocatură: *batjocorește advocația și-i singur advocat.* EM.; (și: (înv.) **advocățíe**). [***Avocat*** + ***-ie***].

avocățíme f. corpul avocaților; (și: (înv.) **advocățíme**). [***Avocat*** + ***-ime***].

avóriu n. (italienism) fildeș: *în avoriu și corn de rinocer.* FIL. [Din it. ***avorio***].

avórt, avorturi n. pierdere (accidentală ori provocată) a fătului înainte de naștere: *două femei mor din cauza avorturilor.* CĂL.; (și: (înv.) **abort**). [De la ***avorta***].

avortá, avortez vb. (intr.) **1.** a pierde fătul înainte de naștere; (pop.) a lepăda: *o persoană așa de bine constituită nu avortează dintr-un lucru de nimic.* VLAH.; **2.** (fig.) a eșua, a suferi un eșec; (și: (înv.) **aborta**). [Din fr. ***avorter***].

avortív a. v. **abortiv.**

avortón, avortoni m. **1.** făt născut înainte de termen; **2.** (p.ext.) om slab dezvoltat la trup sau la minte; stîrpitură: *viziune de avortoni, care, refuzîndu-li-se altă viață, se hrănesc cu muște nocturne.* ARG.; **3.** (fig.) lucru nereușit: *cartea lui e un avorton.* [Din fr. ***avorton***].

avrám, avrami m. (reg.) soi de prun care face fructe galbene și gustoase (*Prunus insititia*). [De la ***avramă***].

avrámă, avrame f. (reg.) varietate de prune. [Din gr. mod. ***avrámilo***].

avrămeásă, avrămese f. (reg.) plantă medicinală care crește prin livezi; veninariță, milostivă (*Gratiola officinalis*): *avrămeasa se culege în Duminica Rusaliilor, servind ca leac pentru tuse, ca farmec pentru dragoste.* [Din rus., bulg. ***avran*** + ***-easă***].

avtocrátor m. v. **autocrator.**

avuábil, ~i, avuabilă, ~e a. (rar) care se poate mărturisi. [Din fr. ***avouable***].

avúls, avulsuri n. (rar) detașare, îndepărtare (și dispariție): *un eden frumos ... cu cărări acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi și diamantice.* EM. [Din lat. ***avulsum***].

avúlsie f. v. **avulsiune.**

avulsiúne, avulsiuni f. **1.** îndepărtare prin smulgere a unei formațiuni anatomice, a unui organ etc.; **2.** smulgere de către ape a unei porțiuni de mal din pămîntul unui proprietar și alipirea lui la proprietatea altuia; (și: **avulsie**). [Din fr. ***avulsion,*** lat. ***avulsio, -onis***].

avút, ~ți, avută, ~e a. care are mult; bogat: *vedem pe moldoveni cuprinzînd cu cetăți însemnate și avute întreg teritoriul dintre Prut și Nistru.* EM. // n. (pl. **avuturi**) avere, proprietate: *arunc pe a ta carte întregul meu avut.* AL. [V. ***avea***].

avuție, avuții f. avere, bogăție: *se leapădă cineva de sine-ș, împarte toată avuția sa cîtă are.* COR.; *să adune nouă avuții din sudoarea țăranului.* NEGR. [***Avut*** + ***-ie***].

avúz n. v. **havuz.**

ax n. v. **axă.**

axá, axez vb. **1.** (tr.) a centra, a echilibra două sau mai multe piese cilindrice; **2.** (fig.; tr. și refl.) a (se) orienta într-un anumit sens, a (se) concentra în jurul a ceva: *s-a axat pe aspectele morale.* [Din fr. ***axer***].

axantopsíe, axantopsii f. (med.) imposibilitate de a distinge culoarea galbenă. [Din fr. ***axantopsie***].

axáre, axări f. acțiunea de a (se) axa; centrare. [V. ***axa***].

áxă, axe f. **1.** dreaptă care se consideră a fi orientată într-un anumit sens; (fig.) *planul conștient nu poate*

niciodată înlocui pe deplin axele unei creşteri organice. BL.; **axă de simetrie**, dreaptă în raport cu care o figură dată este simetrică; **2.** linie dreaptă care ocupă o anumită poziţie într-un sistem tehnic; **3.** dreaptă imaginară în jurul căreia se face rotaţia unui corp în jurul lui însuşi; (fig.) *ţi se întîmplă să nu prinzi axa discuţiei.* CĂL.; **axa lumii**, prelungire a dreptei care uneşte polii Pămîntului pînă la intersecţia cu sfera cerească; **4.** linie imaginară care împarte un corp sau o suprafaţă în părţi simetrice: *axa străzii;* **5.** (de obicei în forma **ax**) organ de maşină de formă cilindrică, care susţine elementele cu mişcare de rotaţie; osie: *pe-o axă orizontală purtată de sprijoane de sticlă se aşază un disc de sticlă.* EM.; (şi: **ax**, pl. **axe** şi (rar) **axuri**). [Din fr. ***axe,*** lat. ***axis,*** germ. ***Achse***].

axiál, ~i, axială, ~e a. care ţine de axă, situat pe axă, în raport cu o axă. [Din fr. ***axial***].

axilár, ~i, axilară, ~e a. **1.** (anat.) care se află la subsuoară; **2.** (bot.) care se află în locul unde se uneşte o ramură cu trunchiul sau o frunză cu ramura. [Din fr. ***axillaire***].

axílă, axile f. **1.** subsuoară; **2.** loc unde se uneşte o ramură cu trunchiul sau o frunză cu ramura. [Din lat. ***axilla,*** fr. ***axile***].

axiliflór, ~i, axilifloră, ~e a. cu flori axiale: *plantă axilifloră.* [Din fr. ***axilliflore***].

axio- element de compunere cu sensul „valoros", „de valoare". [Din fr. ***axio-***].

axiológic, ~ci, axiologică, ~ce a. referitor la axiologie sau la valori; care ţine de axiologie sau de valori: *filosofia a fost preocupată exclusiv de categoriile cunoaşterii şi ale atitudinilor axiologice conştiente.* BL. [Din fr. ***axiologique,*** germ. ***axiologisch***].

axiológie f. disciplină filozofică care studiază valorile; teorie generală a valorilor. [Din fr. ***axiologie,*** germ. ***Axiologie***].

axióm n. v. axiomă.

axiomátic, ~ci, axiomatică, ~ce a. care se bazează pe o axiomă; care are caracter de axiomă: *acest adevăr axiomatic mi-a calmat spiritul.* GHEŢIE. // f. disciplină care studiază înlănţuirea corectă a axiomelor. [Din fr. ***axiomatique***, germ. ***axiomatisch, Axiomatik***].

axiomatizá, axiomatizez vb. (tr.) a reduce la un ansamblu de axiome. [Din fr. ***axiomatiser***].

axiomatizáre, axiomatizări f. acţiunea de a axiomatiza. [V. ***axiomatiza***].

axiómă, axiome f. **1.** adevăr admis fără demonstraţie: *nu se schimbă prin axiomul că toţi oamenii sînt liberi prin drept înnăscut şi imprescriptibil.* EM.; **2.** propoziţie primă pe care se întemeiază o teoremă; (şi: (înv.) **axiom**). [Din lat., gr. ***axioma,*** germ. ***Axiom***].

axión, axioane n. imn bisericesc, cîntare de laudă: *iar cînd pe la-axion, nu se vedea om cu om.* ISP. [Din gr. mod. ***axión*** (*esti*)].

áxis, axisuri n. **1.** (anat.) a doua vertebră a gîtului; **2.** (bot.) tulpină principală la plante. [Din lat., fr. ***axis***].

axolót, axoloţi m. larvă a unei specii de amfibieni, care se înmulţeşte în stadiul larvar. [Din fr. ***axolot***].

axón, axoni m. prelungire a celulei nervoase. [Din fr. ***axone***].

axonométric, ~ci, axonometrică, ~ce a. care ţine de axonometrie, referitor la axonometrie. [Din fr. ***axonométrique***].

axonométrie f. metodă de realizare a proiecţiei obiectelor din spaţiu într-un plan; disciplină care studiază principiile acestei metode. [Din fr. ***axonométrie***].

ayatoláh, ayatolahi m. şef al religiei musulmane şiite. [Din fr. ***ayatollah***].

az n. numele primei litere a alfabetului slav. [Din sl. ***azŭ***].

azalée, azalee f. arbust exotic cu flori roşii, roz sau albe (*Azalea*): *îţi trămit şi eu un buchet de fucsii, azalee, camelii, pelargonii.* NEGR. [Din fr. ***azalée***].

azárd n. v. **hazard.**

azbést n. silicat de calciu şi de magneziu; material fibros, care nu arde, folosit în industrie, în special ca izolant. [Din fr. ***asbeste***].

azbociment n. material de construcţie obţinut dintr-un amestec de ciment şi de azbest. [Din rus. ***asboţement***].

azbúche, azbuchi f. (înv.) **1.** alfabet chirilic; **a fi la azbuche,** a fi abia la începutul învăţăturii; **2.** (fig.) învăţătură, ştiinţă: *ce-o mai învăţat? trebuie să fie acu plin de azbuche ca un stup.* AL. [Din sl. ***azŭ*** + ***buki*** (primele două litere ale alfabetului slavon)].

azbucoávnă, azbucoavne f. (înv.) abecedar. [Din sl. ***azŭbukovino***].

azeotróp, ~i, azeotropă, ~e a. care prezintă azeotropism; azeotropic. [Din fr. ***azéotrope***].

azeotrópic, ~ci, azeotropică, ~ce a. azeotrop. [Din fr. ***azéotropique***].

azeotropísm n. proprietate a unui amestec de substanţe lichide de a avea trăsături diferite de cele ale elementelor care îl compun. [Din fr. ***azéotropisme***].

azér, ~i, azeră, ~e a. şi m., f. azerbaidjan. [Prescurtare de la ***Azerbaidjan;*** cf. ***azeri*** „limbă turcică"].

azerbaidján, ~eni, azerbaidjană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Azerbaidjanului sau populaţiei lui, referitor la Azerbaidjan sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Azerbaidjan. [De la ***Azerbaidjan*** n. pr.].

ázi adv. **1.** în ziua care este în curs; astăzi: *azi un stejar, mîni altul, pe rînd se prăbuşeşte.* AL.; **azi-noapte,** în noaptea precedentă: *plouase binişor azi-noapte.* REBR.; **azi-dimineaţă,** în dimineaţa acestei zile; **ba azi, ba mîine,** exprimă ideea de amînare continuă; **de ieri pînă azi,** într-un timp neaşteptat de scurt; **cu azi, cu mîine,** încet-încet; **azi-mîine,** în curînd; **a trăi de azi pe mîine,** a trăi în sărăcie; **de azi înainte,** în continuare; în zilele care urmează: *îţi iei catrafusele şi de azi înainte nu mai pui piciorul în facultate.* GHEŢIE; **2.** în prezent, în zilele noastre: *alte piese şi-au pierdut azi orice interes.* CĂL.; **3.** chiar acum, în acest moment: *de-ar plăcea mamei ca mie, azi m-aş duce-n cununie.* POP. [Lat. ***hac die***].

azíl, aziluri n. **1.** loc de scăpare, refugiu: *munţii noştri au fost adesea scump azil de libertate.* ALEX.; **azil politic,** (drept de) protecţie acordat de către un stat unei persoane supuse persecuţiilor politice în alt stat; **2.** aşezămînt de binefacere pentru adăpostirea bătrînilor nevoiaşi sau a copiilor orfani: *Azilul Elena Doamna.* [Din fr. ***asile,*** lat. ***asylum***].

azilánt, ~ţi, azilantă, ~e m., f. persoană care a cerut azil, fiind luată în evidenţele unui stat înainte de a obţine statutul de refugiat. [De la germ. ***Asylant;*** cf. fr. ***asilé***].

ázimă, azime f. **1.** pîine nedospită; turtă coaptă în spuză: *făcură o azimă, luară şi nţică legumă, le puseră la traistă şi plecară.* ISP.; *măream fărîma de azimă în patruzeci şi şapte.* VIERU; **2.** turtă de pîine nedospită folosită de catolici la împărtăşanie: *avem şi pentru azimă osebire multă cu latinii* (a. 1699). GCR.; **sărbătoarea azimelor,** Paştele evreilor. [Din gr. mod. ***ázima*** „nedospit"].

azimioáră, azimioare f. diminutiv al lui azimă: *ca să-i fac o azimioară.* POP. [***Azimă*** + ***-ioară***].

azimút, azimuturi n. unghi format de planul meridian al unui loc cu planul vertical care trece prin locul respectiv şi printr-un punct dat. [Din fr. ***azimut***].

azimutál, ~i, azimutală, ~e a. care se referă la azimut. [Din fr. ***azimutal***].

azóic[1], ~ci, azoică, ~ce a. **1.** (despre un mediu) lipsit de animale; **2.** (despre terenuri) lipsit de fosile. [Din fr. ***azoïque***].

azóic[2], ~ci, azoică, ~ce a. (despre compuşi organici) care conţine azot. [Din fr. ***azoïque***].

azonál, ~i, azonală, ~e a. (geogr.) fără zone. [Din germ. ***azonal***].

azoospermíe, azoospermii f. lipsă a spermatozoizilor în lichidul seminal. [Din fr. ***azoospermie***].

azót n. element chimic gazos, incolor, inodor şi insipid, care intră în compoziţia aerului atmosferic în proporţie de aproximativ patru cincimi: *carbon, azot, hidrogen şi oxigen pur sînt indigeste pentru stomac ca alimente.* EM. [Din fr. ***azote***].

azotát[1], azotaţi m. sare a acidului azotic; nitrat; **azotat de argint,** sare albă, cristalizată, întrebuinţată în medicină şi la fabricarea unor cerneluri; nitrat de argint. [Din fr. ***azotat***].

azotát[2], ~ţi, azotată, ~e a. care are în compunere azot. [Din fr. ***azoté***].

azotemíe, azotemii f. (med.) prezenţă în sînge a compuşilor pe bază de azot (uree, acid uric etc.). [Din fr. ***azotémie***].

azótic a. **acid azotic,** acid oxigenat al azotului, lichid incolor, corosiv, oxidant puternic (cu largi utilizări industriale); acid nitric, (pop.) apă-tare. [Din fr. ***azotique***].

azotós, ~şi, azotoásă, ~e a. azotat[2], nitros: *consumarea de plante azotoase, năut, fasole mare.* CĂL. [Din fr. ***azoteux***].

azotúră, azoturi f. nitrură. [Din fr. ***azoture***].

azoturíe, azoturii f. (med.) eliminare anormală de compuşi pe bază de azot prin urină. [Din fr. ***azoturie***].

aztéc, ~ci, aztecă, ~ce a. care aparţine populaţiilor amerindiene care trăiau în Mexic, referitor la aceste populaţii: *poetul însuşi admite că tipul indigen ... are foarte mult aspect aztec.* CĂL. // m., f. persoană care făcea parte din triburile amerindiene care formau o uniune pe teritoriul Mexicului. [Din fr. ***Aztèque***].

azúr n. culoare albastră-deschisă; albastrul cerului: *eterul şi cu marea unesc azurul lor.* BOL.; (adj.) *din tainica cîmpie apare luna mare cîmpiilor azure.* EM. [Din fr. ***azur,*** it. ***azzurro***].

azurá, azurez vb. (tr.) a albăstri puţin produsele textile albe. [Din fr. ***azurer***].

azuráre, azurări f. acţiunea de a azura. [V. ***azura***].

azurát, ~ţi, azurată, ~e a. (rar) azuriu: *raze şi umbre pe marea azurată se joc delicios.* BOL. [Din fr. ***azuré***].

azurít n. minereu de cupru de culoare albastră, întrebuinţat ca piatră de ornament. [Din fr. ***azurite***].

azuríu, ~ii, azurie, ~ii a. de culoarea cerului senin; albastru-deschis; (rar) azurat: *în baie azurie Sicilia se scaldă.* AL.; *cerul azuriu i se răsfrînse în ochi.* SAD. [***Azur*** + ***-iu***].

azvîrlí, azvîrl vb. **1.** (tr.) a arunca (departe) cu repeziciune şi violenţă: *cine-a azvîrli buzduganul ista mai tare.* CR.; (refl.) *odată ajuns acolo, se azvîrlise pe geam.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a da la o parte, a lepăda: *o rugină de puşcă, pe care ... ar fi azvîrlit-o în gunoi.* OD.; **3.** (tr.) a da afară din sine, a proiecta în afară: *gura de balaur ... azvîrle apa-n sus.* COŞB.; **4.** (intr.) a arunca cu ceva asupra cuiva: *cine azvîrle cu bulgări?* AL.; (refl. impers.) *urlete bestiale de aprobare se ridică cînd s-azvîrle cu noroi în umbra unui înger.* EM.; **5.** (intr.) a izbi cu picioarele: *azvîrleau din copite.* ISP; **6.** (refl.) a se repezi, a se avînta: *fac vreo două sărituri ..., mă azvîrl peste gard.* CR.; (fig.) *şi valuri peste valuri s-azvîrl spumegoase.* AL. [De la ***zvîrli,*** prin contaminare cu ***arunca***].

azvîrlíre f. faptul de a azvîrli: *aceasta nu omise nici un detaliu, cu excepţia, inexplicabilă, a azvîrlirii călimării.* GHEŢIE. [V. ***azvîrli***].

azvîrlít, ~ţi, azvîrlită, ~e a. care a fost aruncat: *piatra azvîrlită cade la pămînt.* BL. // f. (reg.) depărtare la care poate ajunge bătaia puştii, o piatră aruncată etc.; distanţă mică: *nu era departe casa bătrînului ..., două azvîrlite de la Calea Moşilor.* SL.; **a da de-a azvîrlita,** a) a arunca ceva cît colo; b) (fig.) a brusca, a repezi pe cineva (care a făcut un lucru, un gest greşit). [V. ***azvîrli***].

azvîrlitór, ~i, azvîrlitoáre a. care aruncă, care azvîrle. [***Azvîrli*** + ***-tor***].

azvîrlitúră, azvîrlituri f. **1.** aruncătură violentă; **2.** distanţă pînă la care ajunge un obiect aruncat; **la o azvîrlitură de băţ,** la mică distanţă. [***Azvîrli*** + ***-itură***].

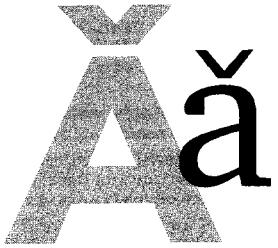

Ă, ă m. invar. **1.** a doua literă a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (vocală medială nerotunjită cu deschiderea medie) notat prin această literă.

ăl pron. dem. v. **ăla.**

ăla, ăia, aia, alea pron. dem. (pop.) acela, aceea: *calul bun şi mîndrele, alea-mi mîncă zilele.* POP; (adj.) *să-mi aduc-aci pe muierea aia!* NEGR.; **altă aia,** ciudăţenie, monstru: *se minună ca de altă aia.* ISP; **alte ale, a)** toane, nebunie: *apucată ca de alte alea, o rupse la fugă.* ISP; **b)** epilepsie; **c)** paralizie; **toate alea,** tot ce trebuie: *puse toate alea la cale pentru drum.* ISP; **cîte alea toate,** fel de fel de lucruri; **vorba ăluia,** cum se spune; (depr.) **un ăla** (sau **o aia**), un (o) oarecare, un (o) nimeni: *să-şi mănînce ea tinereţile cu un ăla.* CAR. // a. dem. (pop.) (mai ales în formele **ăl, ăi, a, ale**) acel(a), acea (aceea): *că doar nu eşti ăl voinic, ci, bade, eşti de nimic.* POP; *mîndruliţa mea a dragă.* POP; *degetul ăl mic;* (şi: **ăl**). [Lat. *ille, illa*].

ălăiált sau **ălalalt, ăialalţi, aialáltă** sau **áialaltă, ălelalte** sau **alelalte** pron. dem. (pop. şi fam.) celălalt, cealaltă: *îl preferă pe ălălalt;* (adj.) *ălelalte femei au pufnit în rîs;* (şi: **ăllalt, ăialaltă**). [Lat. *ille alter*].

ăllalt pron. dem. **ălălalt.**

ără interj. v. **ira.**

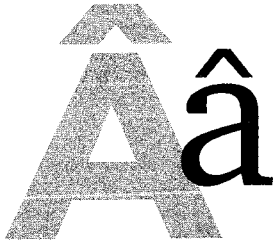

Â, â m. invar. **1.** a treia literă a alfabetului limbii române: *litera „â" se foloseşte pentru scrierea cuvîntului „român" şi a derivatelor de la acesta, precum şi a unor nume proprii de persoană, conform tradiţiei familiale; din crasă ignoranţă, unii cred că „â" ar releva latinitatea cuvintelor;* **2.** sunetul (vocală medială închisă, nerotunjită) notat prin această literă.

ăst a. dem. v. **ăsta.**

ăsta, ăştia, ăsta, astea pron. dem. (pop. şi fam.) acesta, aceasta: *ce fel de vorbă-i asta, tată?* CR.; (la feminin, cu valoare neutră): *Gane trecu la liberali şi asta cam supără pe convorbirişti.* CĂL.; *aşa! asta-i altă gîscă.* MAT.; **cu toate astea,** totuşi; **pentru asta,** de aceea: *m-ai ajutat la nevoie şi pentru asta îţi sînt recunoscător;* **cu asta,** în acest mod; astfel: *cu asta am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri.* CR.; **asta e!** sau **asta-i! a)** aceasta e cauza: *tu eşti copilă, asta e.* EM.; **b)** nici vorbă, nu se poate; **ce-i asta?,** ce înseamnă lucrul acesta?; **asta-i (încă) una,** e ceva nemaipomenit; nu mai spune; **asta pică de coaptă,** aceasta le întrece pe toate: *toate-au fost cum au fost, zice Moş Nichifor, ... dar asta pică de coaptă!* CR. // a. dem. (pop. şi fam.) (în formele **ăst, ăşti, asta, aste**) acest, această (de aici sau de acum): *ia să mai odihnesc oleacă aste bătrîneţe.* CR.; **(de) astă dată** sau **(de) data asta,** acum, în aceste împrejurări: *văzură că şi de astă dată îmblă să-i ajungă.* ISP; (şi: **ăst**). [Lat. *iste, ista*].

ăstălalt, ăştialalţi, ástălaltă, astelalte pron. dem. (pop. şi fam.) acesta care este mai aproape (de vorbitor): *asta e laptele-stîncei şi astălaltă zîrnă-miţoasă.* OD.; *voi, ăştilalţi, ce-aţi rămas aicea?* TUD. [*Ăst + alalt (=ălalalt)*].

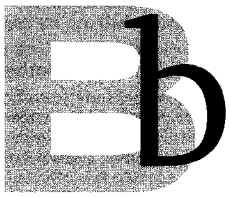

B, b m. invar. **1.** a patra literă (denumită *be* sau *bî*) a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (consoană oclusivă bilabială, sonoră) notat cu această literă; **3.** B, (chim.) simbol pentru „bor"; **4.** B, (fiz.) simbol pentru „bel"; **5.** B, (muz.) notaţie literală pentru sunetul „si bemol".

ba adv. **1.** (particulă negativă, în dialoguri contradictorii) nicidecum, nu: *c-a fi trăind calul ori că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine; numai vreau să ştiu dacă mi-l dai ori ba.* CR.; (reg.) **ca mai ba!** sau **nici (cam) mai ba!,** nici vorbă! nici pomeneală!: *a doua zi, Nică Oşlobanu ca mai ba să deie pe la şcoală.* CR.; **a zice ba,** a se opune, a refuza: *nu zi ba de te-oi cuprinde.* EM.; **ba nu,** nicidecum; **ba că chiar?,** (iron.) d-apoi cum nu?: *n-ai frică, soro, că eşti cu mine. – ba că chiar!* AL.; **ba da** sau **ba zău,** într-adevăr: *ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare să ţin casă cu baba pîn-acum.* CR.; **ba bine că nu,** evident că da, se-nţelege: *măi Buzilă, mi se pare că tu eşti toată pricina gîlcevei dintre noi; – ba bine că nu, zise Ochilă.* CR.; **a nu zice** (sau **a nu spune**) **nici da, nici ba,** a nu se pronunţa, a nu spune nimic: *nevoind a le strica inima, nu le spune nici da nici ba.* CR.; **2.** (întăreşte o afirmaţie sau o negaţie) *era mişel? – ba nu, deloc!* COŞB.; *ba mi-aduc aminte, a răspuns uncheaşul.* SAD.; **3.** (întăreşte unele adverbe sau locuţiuni adverbiale) *limba română este într-adevăr bogată, înzestrată cu un număr de sufixe vii, ba chiar şi cu cantitate.* EM.; **4.** (corelativ) dar, dimpotrivă: *vecinul nu prea vede, ba e orb cum se cade;* **5.** (corelat cu el însuşi) sau ... sau, cînd ... cînd: *băbătia lui ... începuse a scîrţîi: ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea.* CR.; *ba la unii, ba la alţii;* **ba e albă, ba e neagră** sau **ba e laie, ba-i bălaie,** v. **negru.** [Din bulg., sb. ***ba***].

babá, babale f. piesă de metal sau de beton, în formă de mosor, fixată pe puntea unei nave sau pe chei pentru legarea parîmelor la ancorare. [Din turc. ***babá***].

babác m. v. babacă.

babácă, babaci m. **1.** (reg.) tată: *un prieten vechi al babachii-tău.* AL.; **trai nineaco, cu** (sau **pe**) **banii babachii,** trai bun cu banii tatălui (sau cu banii altuia); **2.** (la pl.) părinţi, bătrîni; (şi: **babac, băbacă**). [Din gr. mod. ***babákas***].

babáie, babai m. (înv. şi reg.) tată, babacă. [***Bab***(*ácă*) + *-aie*].

babalîc, babalîci m. **1.** (depr.) om bătrîn şi neputincios: *avem să ne pomenim nişte babalîci gubavi şi oftigoşi.* CR.; **2.** grindă pe care stă moara de vînt; **3.** stîlp de la marginea prispei caselor ţărăneşti. [Din turc. ***babalık;*** pentru sensul **2** v. ***babă***].

babán, ~i, babană, ~e a. mare, voinic. // f. (reg.) oaie bătrînă, fără dinţi. [***Babă*** + *-an*].

babarúgă f. v. paparudă.

bábă, babe f. **1.** femeie bătrînă: *numai iaca se trezeşte dinaintea lui cu o babă gîrbovă de bătrîneţe.* CR.; (reg.) **a(u) trecut baba** (sau **babele**) **cu colacii,** a trecut ce-a fost bun: *trecură babele cu colacii.* B.-DEL.; **babele** sau **zilele babei** (ori **babelor**), primele nouă (sau nouăsprezece) zile ale lunii martie, cu vreme schimbătoare: *s-au dus zilele babei şi nopţile vegherii.* AL.; **Baba-Cloanţa, Baba-Hîrca,** nume tipice de vrăjitoare bătrîne; **baba gaia,** joc de copii în care o cloşcă îşi apără puii contra găii sau eretelui; **baba mija,** nume popular pentru jocul de-a v-aţi ascunselea; **(de-a) baba oarba,** joc de copii în care unul dintre jucători, legat la ochi, încearcă să prindă pe unul din ceilalţi jucători: *nu-ţi aduci aminte cînd te giucai cu dînsa de-a baba oarba?* AL.; **2.** grindă de sprijin la moară; tălpoaie: *cele patru babe ţin podul morii;* **3.** fiecare dintre cele două bucăţi de lemn de la spata războiului de ţesut; **4.** (reg.) colac cu stafide; **5.** (reg.) peşte mic de apă dulce; babuşcă[2] (*Rutilus rutilus*); **6.** (reg.) ciupercă roşie, comestibilă, care creşte pe crăci uscate şi putrede. [Din sl. ***baba***].

bábcă, babce şi **băbci** f. (reg.) mică nicovală fixată într-un ţăruş înfipt în pămînt, pe care se bate coasa; batcă. [Din ucr., rus. ***babka***].

babélic, ~ci, babelică, ~ce a. (rar) **1.** din Babel; (p.ext.) gigantic, uriaş; **2.** (fig.) confuz, încurcat: *babelică mulţime.* AL. [Din fr. ***babélique***].

babétă[1], babete f. (fam.) femeie bătrînă; babă. [***Babá*** + *-etă*].

babétă[2] f. v. bavetă.

babeurre [babör] n. lapte uşor acidulat, lipsit de grăsime, folosit în alimentaţia sugarului. [Cuv. fr.].

babilonián, ~eni, babiloniană, ~ene a. babilonic: *motivul mesianic are în religia babiloniană un nedeghizat caracter astral.* BL. // m., f. persoană făcînd parte din populaţia semitică a statului antic Babilon (mileniile II-I î.d.Hr.): *babilonienii aveau o orientare realistă mult mai viguroasă decît egiptenii.* BL. [Din fr. ***babylonien***].

babilónic, ~ci, babilonică, ~ce a. care ţine de Babilon, din vremea Babilonului, referitor la Babilon: *faimosul turn babilonic a fost o realitate.* BL. [Din lat. ***babylonicus***].

babilonîe, babilonii f. **1.** vorbire sau scriere confuză: *notiţele sale sînt o babilonie întreagă.* CĂL.; **2.** învălmăşeală mare, confuzie: *fu o adevărată babilonie pînă începură să sfîrîie cratiţele.* AG. [***Babilon*** n. pr. + *-ie*].

babínă, babine f. (rar) partea groasă (care atîrnă) a buzei animalelor. [Din fr. ***babine***].

babît n. aliaj rezistent la fricţiune şi cu temperatură de topire joasă. [Din fr., engl. ***babbit***].

bábiţă[1], babiţe f. **1.** (pop.) pelican (*Pelecanus onocrotalus*): *pe ostrovul învecinat, un stol de babiţe sta adormite.* OD.; **2.** ciupercă ce creşte pe copaci şi din care se prepară iasca (*Polyporus igniarius*). [Din bulg., sb. ***babica***].

bábiţă[2], babiţe f. (pop.) boală a copiilor mici în perioada creşterii dinţilor. [Din bulg. ***babici***].

babói, baboi m. **1.** (iht.) biban (*Perca fluviatilis*); **2.** peşte mic de apă dulce; plevuşcă: *dimineaţa plecăm spre conac cu căruţa cu peşte, baboi cît degetul.* ST. [Din bulg. ***babój***].

baboíaş, baboiaşi m. diminutiv al lui baboi: *baboiaşul, opt parale.* POP. [***Baboi*** + *-aş*].

babórd, baborduri n. **1.** partea stîngă a unei nave: *se rostogolesc de la babord la tribord.* GHICA; **2.** marginea din stînga a fuzelajului unui avion. [Din fr. ***bâbord***].

babórniţă, babornîţe f. babă urîtă şi rea: *babornîţa ... pe loc trimite s-o cheme.* CR.; (şi: (reg.) **băborniţă**). [Contaminare între ***babă*** şi ***bahorniţă***].

babuín, babuini m. maimuţă mare, cu botul alungit, care trăieşte în Africa (*Papio* şi *Manduillus*). [Din fr. ***babouin***].

babúşcă[1] f. v. băbuşcă[1].

babúşcă[2], babuşte f. peşte de apă dulce, cu spinarea argintie, cu pîntecele alb şi cu înotătoarele roşii; ocheană (*Rutilus rutilus*); (şi: **băbuşcă[2]**). [Din bulg. ***babuşka***].

babuvísm n. doctrină politică din timpul revoluţiei franceze de la 1789, fondată de Babeuf, care propaga egalitatea politică şi economică. [Din fr. ***babouvisme***].

babuvíst, ~şti, babuvistă, ~e a. care ţine de babuvism, referitor la babuvism. // m., f. adept al babuvismului. [Din fr. ***babouviste***].

baby-sitter [béibi-sităr] f. persoană care supraveghează un copil cît părinţii lipsesc de acasă. [Cuv. engl.].

babby-sitting [béibi-siting] n. supraveghere a copiilor în lipsa părinţilor. [Cuv. engl.].

bac[1] n. (la jocul maca) carte fără nici o valoare. [Din fr. ***bac*** (prescurtare de la *baccara*)].

bac[2]**, bacuri** n. **1.** platformă plutitoare sau ambarcaţie cu fundul plat pentru transport (de oameni, vehicule etc.) de la un mal la celălalt al unei ape; pod umblător; **2.** (tehn.) recipient, vas cu diverse utilizări industriale. [Din fr. ***bac***].

bac[3]**, bacuri** n. dispozitiv în care se prind piesele în vederea prelucrării. [Din germ. ***Backe***].

bac[4] n. (arg.) bacalaureat. [Prescurtare din ***bacalaureat***].

bacál m. v. băcan[1].

bacalá m. peşte oceanic de culoare cenuşie, cu pete galbene, din al cărui ficat se extrage ulei (*Gadus morrhua*). [Din gr. mod. ***bacalá***].

bacalaureát n. examen general pentru absolvenţii liceului; titlu obţinut prin acest examen: *au trecut bacalaureatul şi ... cu toate astea nu ştiu a scrie o frază corectă.* EM. // m., f. persoană care a trecut examenul de bacalaureat: *era unul din rarii bacalaureaţi care se pregăteau să păşească pragul vieţii.* GHEŢIE. [Din fr. ***baccalauréat,*** lat. ***baccalaureatus***].

bacanálă, bacanale f. **1.** (la pl.) sărbătoare la romani închinată zeului Bachus, caracterizată prin exaltare mistică şi prin orgii; **2.** (fig.) petrecere zgomotoasă şi destrăbălată. [Din fr. ***bacchanale,*** lat. ***Bacchanalia***].

bacántă, bacante f. **1.** preoteasă a zeului Bachus: *tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nşelăciune de pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir.* EM.; **2.** femeie destrăbălată: *bacantă între vestale.* AL. [Din fr. ***bacchante,*** lat. ***bacchans, -ntis***].

bacará[1] f. joc de cărţi în care nouarii au valoarea maximă, iar decarii (numiţi bacara) au valoarea zero; maca. [Din fr. ***baccara***].

bacará[2] f. cristal de calitate superioară; obiect din astfel de cristal: *pahare de bacara.* [Din fr. ***baccarat***].

bácă, bace f. nume dat fructelor cărnoase, cu pieliţa subţire şi cu miezul zemos, în care se află seminţele (de ex.: coacăza, boaba de strugure). [Din lat. ***bacca***].

bacău m. (reg.) **a-şi găsi bacăul,** a o păţi, a da de bucluc: *la Bacău îmi găsii bacăul.* AL. [Din magh. ***bakó***].

bacceá, baccele f. (înv.) bătrîn ramolit cu idei învechite: *s-au pus pe iscodit porecle bătrînilor: ba strigoi, ba baccele, ba ciocoi, ba retrograzi.* EM.; *fie tînăr sau baccea.* [Et. nec.; cf. turc. ***baci***].

baccelí, baccelesc vb. (refl.) **1.** a îmbătrîni, a deveni baccea; **2.** (fam.) a se îngrăşa. [De la ***baccea***].

baccelít, ~ţi, baccelită, ~e a. (înv.) ramolit. [V. ***bacceli***].

bachelítă f. răşină sintetică obţinută din fenol şi formaldehidă, din care se fac piese izolatoare în electrotehnică, obiecte de uz casnic etc. [Din fr. ***bakélite***].

baci, baci m. **1.** cioban care conduce o stînă (şi prepară caşul): *baciul de la stînă ... a adunat laptele de la oaia finului.* ISP; **2.** (fig.) conducător, şef: *ţineţi minte cuvintele lui Ştefan care v-a fost baci.* DELAVR.; **3.** persoană care cîştigă şi aruncă prima la jocul de arşice: *buful cădea totdeauna pe ceilalţi jucători şi rămînea tot el baciul.* GHICA. [Et. nec.].

bacifér, ~i, baciferă, ~e a. care are ca fruct o bacă: *plantă baciferă.* [Din fr. ***baccifère***].

bacifórm, ~i, baciformă, ~e a. în formă de bacă. [Din fr. ***bacciforme***].

bacíi, bacili m. bacterie (patogenă) de forma unui bastonaş: *tuberculoza este provocată de un bacil.* [Din fr. ***bacille,*** lat. ***bacillus***].

bacilár, ~i, bacilară, ~e a. **1.** produs de bacili; în formă de bacili: *dintre tratamentele meningitei bacilare, dumneata pe care-l alegi?* GHEŢIE; **2.** referitor la bacili. [Din fr. ***bacillaire***].

bacilemíe, bacilemii f. (med.) infecţie generalizată prin pătrunderea bacililor în vasele de sînge. [Din fr. ***bacillémie***].

bacilifórm, ~i, baciliformă, ~e a. care are formă de bacil. [Din fr. ***bacilliforme***].

baciloscopíe, baciloscopii f. (med.) operaţie de cercetare a organelor, a excreţiilor etc. unui bolnav în vederea depistării bacilului tuberculozei. [Din fr. ***bacilloscopie***].

bacilózã, baciloze f. boală provocată de bacili; (spec.) tuberculoză (pulmonară). [Din fr. ***bacillose***].

baciluríe, bacilurii f. (med.) prezenţă a bacililor în urină. [Din fr. ***bacillurie***].

báciu, bacii n. (italienism) sărut: *depune p-a ei frunte nupţialul primul baciu.* HEL. [Din it. ***bacio***].

bacivór, ~i, bacivoră, ~e a. (biol.) care se hrăneşte cu bace. [Din fr. ***baccivore***].

background [bécgraund] n. **1.** (muz.) fond orchestral al unei partituri solistice; **2.** tehnică de filmare la care o proiecţie devine fundal; **3.** (p.gener.) context, cadru (al unei acţiuni, al unui eveniment etc.). [Cuv. engl.].

backhand, backhanduri [béchend] n. (tenis) lovitură executată cu reverul rachetei. [Din engl. ***backhand***].

baclavá, baclavale f. prăjitură preparată din foi de plăcintă, nuci (sau migdale) şi miere de albine (sau sirop de zahăr): *s-a trecut timpul baclavalelor pentru voi, chir Panaite!* AL.; (şi: (reg.) **paclava**). [Din turc. ***baklava, paklava***].

bacón[1] m. tutun turcesc (*Nicotina rustica*). [Din rus. ***bakonú***].

bacon[2] [béicăn] n. şuncă preparată din carne grasă şi afumată. [Cuv. engl.].

bacóniţă f. bacon[1]. [***Bacon***[1] + ***-iţă***].

bacşíş, bacşişuri n. sumă de bani dată pentru răsplătirea unui serviciu personal; răsplată în bani: *ţi-am da un bacşiş bun să ne spui încotro a apucat.* CAR. [Din turc. ***bahşiş***].

bacterián, ~eni, bacteriană, ~ene a. de bacterii, produs de bacterii, referitor la bacterii: *cultură bacteriană.* [Din fr. ***bactérien***].

bactericíd, ~zi, bactericidă, ~e a. şi n. (preparat) care omoară bacteriile: *substanţă bactericidă; bactericid eficace.* [Din fr. ***bactéricide***].

bactérie, bacterii f. organism microscopic unicelular, de natură vegetală (care poate cauza o boală infecţioasă). [Din fr. ***bactérie***].

bacteriofág, bacteriofagi m. organism microscopic care distruge bacteriile. [Din fr. ***bactériophage***].

bacteriofagíe f. distrugere a bacteriilor de către bacteriofagi. [Din fr. ***bactériophagie***].

bacteriológ, bacteriologi m. specialist în bacteriologie. [Din fr. ***bactériologue***].

bacteriológic, ~ci, bacteriologică, ~ce a. care ţine de bacterii sau de bacteriologie; **armă bacteriologică,** mijloc de exterminare a populaţiei civile prin răspîndirea de bacterii care provoacă boli. [Din fr. ***bactériologique***].

bacteriologíe f. ramură a biologiei care studiază bacteriile: *fusese numit şef al secţiei de bacteriologie al laboratorului.* CĂL. [Din fr. ***bactériologie***].

bacteriostátic, ~ci, bacteriostatică, ~ce a. şi n. (substanţă) care stopează dezvoltarea bacteriilor. [Din fr. ***bactériostatique***].

bacterióză, bacterioze f. boală a plantelor provocată de bacterii. [Din fr. ***bactériose***].

badaná f. v. bidinea.

bădе m. (pop.) **1.** termen cu care se adresează (la sat) fraţii mai mici fratelui mai mare; **2.** termen de respect pentru un bărbat mai în vîrstă: *cît cei pe car, bade? ... – trei husăşi, dascăle.* CR.; *bade Ioane!;* (iron.) **măi badeo!,** formulă de ameninţare: *ha, ha! măi badeo, mi-ai căzut la mînă acu!* AL.; **3.** termen dezmierdător (de adresare) pentru bărbatul iubit; (p.ext.) iubit, ibovnic: *aşa-i badea de frumos.* POP; (şi: (reg.) **badiu**). [Et. nec.; cf. bulg. ***bate,*** magh. ***batya***].

badián, badiani m. arbust cultivat în China şi în Japonia, ale cărui frunze, flori, tulpină şi fructe răspîndesc un miros aromat (*Illicium anisatum*). [Din fr. ***badiane,*** germ. ***Badian***].

badijoná, badijonez vb. **1.** (tr. şi refl.) a unge o parte bolnavă a corpului cu o soluţie medicamentoasă; **2.** (tr.) a unge trunchiul unui pom cu o soluţie specială pentru a distruge insectele dăunătoare şi ouăle lor; **3.** (tr.) a acoperi cu un strat subţire bituminos suprafaţa poroasă sau fisurată a unei şosele asfaltate. [Din fr. ***badigeonner***].

badijonáj, badijonaje n. badijonare. [Din fr. ***badigeonnage***].

badijonáre, badijonări f. acţiunea de a (se) badijona şi rezultatul ei; badijonaj. [V. ***badijona***].

badinái, badinaje n. (franţuzism) glumă; şagă: *amestecă lirismul ... cu badinajul.* CĂL. [Din fr. ***badinage***].

badineríe, badinerii f. (franţuzism) **1.** glumă; **2.** (muz.) piesă instrumentală veselă. [Din fr. ***badinerie***].

bádiu m. v. bade.

badlands [bédlendz] n. formă de degradare a terenurilor, rezultată în urma ploilor torenţiale, în zone lipsite de vegetaţie. [Cuv. engl.].

badminton [bédminton] n. joc sportiv asemănător cu tenisul, în care mingea, mică şi uşoară, se joacă fără a atinge pămîntul. [Cuv. engl.].

baedeker [bedécher] n. (rar) ghid turistic (al unui oraş, al unei ţări). [De la ***Baedeker*** n. pr.].

báftă, (rar) **bafte** f. (fam.) noroc, şansă; (ca termen de urare) *baftă la examene!* [Din ţig. ***batch;*** cf. turc. ***baht*** „noroc, vază"].

bagă f. materie obţinută din carapacea broaştelor-ţestoase, din care se fabrică piepteni, tabachere, nasturi etc.: *unelte în fildeş, în sidef, în baga.* OD. [Din turc. ***bağa***].

bagáj, bagaje n. **1.** totalitate a lucrurilor care se iau într-o călătorie, într-o deplasare etc.; calabalîc: *americanul soseşte simplu şi cu puţine bagaje.* CĂL.; (fig.) *un formidabil bagaj de argumente ştiinţifice.* CAR.; **a-şi face bagajul** (sau **bagajele**), **a)** a se pregăti de plecare: *s-au apucat să-şi facă bagajele.* GHEŢIE; **b)** (p.ext.) a pleca; **2.** (înv.) totalitate a lucrurilor care se luau într-o expediţie militară: *după un trup de lănceri ... venea duiumul oastei: trăsuri, bagaje, pedestraşi.* NEGR.; **3. bagaj de cunoştinţe,** totalitate a cunoştinţelor pe care le are cineva. [Din fr. ***bagage***].

bagatéi n. v. bagatelă.

bagatélă, bagatele şi (pop.) **bagateluri** f. **1.** lucru de mică importanţă, de mică valoare; fleac: *o vorbă, o bagatelă le da prilej de sfadă.* NEGR.; (concr.) *ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă.* NEGR.; **2.** (pop.; mai ales la pl.) horbotă, dantelă: *cearşaf cu bagateluri;* **3.** mică piesă muzicală instrumentală, scrisă pe o temă uşoară; (şi: **bagatel**). [Din it. ***bagattella,*** fr. ***bagattelle***].

bagatelizá, bagatelizez vb. (tr.) a diminua importanţa unui lucru, a unui fapt; a subaprecia: *de aceea bagateliza cu atîta seninătate revoluţia de la 1848.* C. [***Bagatel***(*ă*) + ***-iza***].

bagatelizáre, bagatelizări f. faptul de a bagateliza; subapreciere, minimalizare. [V. ***bagateliza***].

bagdadíe, bagdadii f. (reg.) tavan, plafon (din stucaturi): *bagdadia se sparse şi huruitul bulgărilor ce răpăiau pe scînduri se amestecă într-un vuiet asurzitor de glasuri.* VLAH.; (fig.) *veneau nouri spulberaţi asupra noastră şi treceau la mică înălţime pe sub bagdadia altor nouri.* SAD. [Din turc. ***bağdadi***].

bagéa, bagele f. (reg.) bageacă. [Din turc. *baga*].

bageác n. v. **bageacă.**

bageácă, bageci f. (reg.) mică deschizătură în podul unei case, al unei şuri etc., prin care intră lumina şi iese fumul; lucarnă: *teatrul reprezintă o curte cu zaplaz ...; în dreapta, o şură cu bageacă spre scenă.* AL.; (şi: **bageac**). [Din turc. *bağak*].

baghétă, baghete f. **1.** beţişor subţire; nuieluşă: *cu o mînă ... cerca să vîneze, cu o baghetă fină de abanos, fluturii din aer.* HOGAŞ; **2. (baghetă magică)** nuieluşă vrăjită (din poveşti); beţişor de care se servesc scamatorii; **3.** vargă uşoară întrebuinţată de dirijori; (fig.) măiestria dirijorului; **sub bagheta,** sub conducerea dirijorală; **4.** beţişor cu care se lovesc instrumentele muzicale de percuţie; **5.** vergea de metal, de sticlă etc. cu diferite întrebuinţări tehnice. [Din fr. *baguette*].

bahamét m. v. **bahmet.**

báhic, ~ci, bahică, ~ce a. **1.** referitor la zeul Bachus, închinat lui Bachus: *foburgul cu bachice dorinţi.* BAC.; **2.** de băutură, de chef: *este o încercare de a continua poezia bahică pe urmele Văcăreştilor.* CĂL.; **cîntec bahic,** cîntec de petrecere. [Din lat. *bacchicus,* fr. *bachique*].

bahmét, bahmeţi m. (înv.) cal tătăresc: *un bahmet ce tot sărea.* POP; *cincizeci de bahameţi cu perii creţi.* POP; (şi: **bahamet**). [Din rus. *bahmatŭ,* tăt. *bahmat* „cal mare"].

báhnă, bahne f. (reg.) loc mlăştinos (cu iarbă sau cu stuf): *stejarul cel drept creşte pe munte, în aer curat şi-n ţelină sănătoasă, iar nu în bahnă.* AL. [Din ucr. *bahno*].

báhniţă, bahniţe f. pocitură, urîţenie: *o bahniţă de ţigancă.* ISP. [*Bahnă* + *-iţă*; cf. *bahorniţă*].

bahór, bahoare n. cîrlig fixat la capătul unui băţ cu care se scot din apă peştii prinşi: *doi îl prinseră cu cangea bahorului stăpînindu-l.* SAD. [Et. nec.].

bahórniţă, bahorniţe f. (reg.) baborniţă. [Din sb. *bahornica*].

bahút, bahuturi n. (franţuzism) cufăr, sipet: *încercă uşa unui bahut din lemn de trandafir.* GHEŢIE. [Din fr. *bahut*].

bai, baiuri n. (reg.) necaz, încurcătură, belea: *să nu mai am nici un bai.* POP.; **nu-i (nici un) bai (că ...)** sau **de asta nu (mi-)i bai,** nu face nimic, nu e nici o pagubă. [Din magh. *baj*].

baiadéră, baiadere f. dansatoare indiană: *vino de priveşte dansul tinerelor baiadere.* NEGR. [Din fr. *bayadère*].

baibafír, baibafire n. (reg.) (fir de) aur: *p-un fuscior de argintel trage fir de baibafir* POP; (adj.) *cămaşă de in, guler baibafir.* POP; (şi: **başbafir**). [Din turc. *baibafir*].

baibarác, baibarace n. (reg.) haină scurtă, purtată mai ales de copii şi de femei: *frumos baibarac, nunta să-mi îmbrac.* POP. [Din ucr. *baĭbarak*].

báider, baidere n. (reg.) fişie lungă, împletită din bumbac sau din lînă, cu care ţăranii îşi acoperă gîtul iarna: *fetele au ... împletit baidere.* VLAH. [Din germ. *Beider*].

baideráş, baideraşe n. diminutiv al lui baider: *într-o rochiţă din petici şi c-un baideraş de lînă vechi.* VLAH. [*Baider* + *-aş*].

báie[1], băi f. **1.** cufundare a corpului în apă (în scop igienic sau curativ): *am luat toţi cîte o baie parfumată şi ... am revenit în salon.* BAC.; *am făcut o baie;* **2.** apa în care cineva se îmbăiază: *i se părea numai că-n luciul băii ... vedea ca-n vis chipul mirelui ei iubit.* EM.; *baia e caldă;* **baie de sînge,** măcel, vărsare mare de sînge; **3.** încăpere într-o locuinţă (particulară) prevăzută cu instalaţii pentru îmbăiat: *gîndea, acum, la cei care au case curate şi baie.* BAC.; **4.** stabiliment (public) cu instalaţii speciale pentru îmbăiere: *se văd urmele unor băi romane şi ale unui drum de piatră.* VLAH.; *mă duc la baie;* **5.** cadă sau putină în care se îmbăiază cineva; **6.** cameră încălzită puternic pentru a provoca transpiraţia: *aici e ca într-o baie;* **7.** (la pl.) loc, localitate cu ape minerale sau termale, unde se merge pentru tratament: *însoţisem pe tată-meu la băile de la Balta Albă.* OD.; *a plecat la băi;* **8.** expunere a corpului (gol) la acţiunea vaporilor de apă, a soarelui sau a aerului; **9.** (tehn.) recipient cu un lichid destinat unor operaţii chimice sau industriale. [Lat. ***bannea (=balnea)***].

báie[2], băi f. (reg.) loc, localitate de unde se extrag minereuri; mină: *Iosif Rodean exploatează o baie de aur.* CĂL.; *băi de aur; Baia de Aramă.* [Din magh. *bánya*].

băier n. v. **baieră.**

báieră, baiere şi **băieri** f. **1.** şnur, aţă etc. cu care se leagă, se strînge sau se încheie un obiect de îmbrăcăminte: *cămaşa ţărănească are la guler două baiere;* **2.** curea (subţire), sfoară etc. ataşată la un obiect pentru a-l transporta, atîrna sau închide: *taie baierile de la traistă ... şi face cum poate, de leagă el gîrneţul unde trebuia.* CR.; *baierele pungii;* **a strînge băierile pungii,** v. **strînge;** a **avea nouă băiere la pungă,** a fi foarte zgîrcit: *au fost buni, milostivi şi n-au rîvnit la ale altuia ... şi n-au avut nouă băieri la pungă ca în ziua de azi.* DELAVR.; **din baierile inimii,** din adîncul inimii, din suflet, din adînc; din toate puterile: *sărăcuţ de maica-mea, strigă din băierile inimei Bisoceanul.* OD.; **a (i se) rupe băierile inimii,** a simţi (sau a produce cuiva) o mare durere sufletească: *mi se rup baierele inimii de milă.* ISP; **a-şi dezlega baierile inimii,** a face confidenţe, a se destăinui cuiva; **3.** (fig.) adîncime, fund: *Tetis chemă pe Briareu ca să iasă din băierile adînci ale pămîntului.* OD.; **4.** ochi de frînghie legat la marginea bărcii pentru a introduce vîsla; **5.** (pop.) împletitură descîntată care se pune la gîtul copiilor bolnavi; amuletă: *acest copil avea un baier atîrnat la gît.* ISP.; (şi: (reg.) **baier**). [Lat. ***bajulus, bajula***].

baionétă, baionete f. **1.** armă în formă de lamă de oţel ascuţită la vîrf, avînd un mîner care se poate fixa la ţeava puştii; sabie-baionetă: *vîrful baionetelor şi tăişul săbiilor ajung pe luptători.* OD.; **2.** lovitură cu o astfel de armă: *cuvintele nu ajută nimic, ci numai biciul şi baioneta.* EM.; **3. îmbinare în baionetă,** îmbinare demontabilă între două piese prin introducerea uneia în cealaltă, urmată de rotirea cu un sfert sau o jumătate de cerc pentru a se fixa. [Din fr. *baïonnette*].

baír, bairuri n. (reg.) povîrniş, coastă. [Din turc. *bayir*].

bairác, bairace şi **bairacuri** n. (înv.) **1.** steag foarte lat; stindard; (iron.) *şi eu am purtat bairacul.* AL.; **2.** unitate militară (de voluntari) care servea sub acelaşi drapel: *bairacul cum făcea? cincizeci voinici că strîngea.* POP. [Din turc. *bairak*].

bairám, bairamuri n. **1.** numele a două sărbători cu care mahomedanii termină şi încep ramadanul (cu acea ocazie domnii români trimiteau daruri sultanului şi altor demnitari turci): *e bairamul vesel, Stambul e în picioare.* AL.; **2.** (fam.) petrecere, chef: *ce mai bairam o să facem!* [Din turc. *bayrâm*].

bairamlíc, bairamlîcuri n. daruri date sultanului şi altor demnitari turci, cu prilejul bairamului: *au pîrît pe Mihai ... pentru două bairamlîcuri.* NEC. [Din turc. *bairâmlıc*].

baiţ, baiţuri n. colorant folosit în tîmplărie, în industria textilă, în tăbăcărie etc. [Din germ. *Beize*].

báiu interj. (reg.) nicidecum, nici poveste: *baiu, baiu nu se poate!* NEGR. [***Ba*** + ***io (=eu)***].

bajoáier, bajoaiere n. perete lateral la o ecluză. [Din fr. *bajoyer*].

bajocián, ~eni, bajociană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) etajul inferior al jurasicului mijlociu. [Din fr. *bajocien*].

bakunísm n. teorie socială dezvoltată de A. Bakunin care considera statul ca fiind sursa tuturor relelor sociale. [*Bakun(in)* n. pr. + *-ism*].

bal[1], baluri n. petrecere nocturnă însoţită de dans: *n-auzi cîntări, nu vezi luminile de baluri.* EM.; **bal mascat,** petrecere la care participanţii poartă mască: *Lunătescu şi consoarta lui ... merg fiecare după aventuri la bal mascat.* CĂL. [Din fr. *bal*].

bal[2], baluri n. (înv.) balot: *baluri de tutun.* [Din fr. *balle*].

balabán, balabani m. **1.** (înv.) specie de şoim mic; **2.** chefal; laban (*Mugil cephalus*). [Din turc. *balaban*].

balabústă, balabuste f. **1.** evreică măritată; nevastă, soţie: *tăceţi ... că doarme balabusta.* AL.; **2.** (depr.) femeie grasă, greoaie. [Din idiş ***balabuste***].

baladá, baladez vb. (franţuzism; refl.) a hoinări, a se plimba. [Din fr. ***balader***].

baládă, balade f. **1.** povestire în versuri, de obicei cu subiect legendar: *doina şi balada noastră au rezonanţa specifică a infinitului ondulat.* BL.; **baladă populară,** cîntec bătrînesc în care se narează întîmplări sau fapte deosebite din trecut (referitoare la domni, boieri, eroi, haiduci); **2.** specie a poeziei lirice, cu formă fixă, cultivată mai ales în poezia medievală franceză: [Coşbuc] *n-a grupat baladele de-o parte şi idilele de alta.* IBR.; **3.** bucată muzicală cu caracter narativ: *balada pentru vioară.* [Din fr. *ballade,* germ. *Ballade*].

baladésc, ~şti, baladescă, ~şti a. care are caracter de baladă; (rar) baladic: *galvanizează tiparul baladesc în cîte o idee poetică puternică.* R.L. [Din germ. *balladesk*].

baládic, ~ci, baladică, ~ce a. (rar) baladesc. [Din germ. *balladisch*].

baladín, ~i, baladină, ~e m., f. comediant, farsor, măscărici: *a adunat în juru-i poeţi şi baladini.* AL. [Din fr. ***baladin***].

baladór, baladoare n. element de angrenaj al unui schimbător de viteză, compus din una sau din mai multe roţi dinţate, solidarizate între ele, care se pot deplasa longitudinal. [Din fr. ***baladeur***].

balafón, balafoane n. instrument muzical african de percuţie. [Din fr. ***balafon***].

balaláică, balalaici f. instrument muzical cu trei coarde şi cutie de rezonanţă triunghiulară. [Din rus. ***balalaika***].

balamá, balamale şi (pop.) **bălămăli** f. **1.** dispozitiv metalic compus din două piese articulate, care permite mişcarea de deschidere şi închidere la uşi, obloane, ferestre; ţîţînă: *cumpără unelte de teslărie: două lătunoaie groase, patru balamale, cîteva piroane.* CR.; **2.** (fig.; la pl.) încheieturi, articulaţii ale corpului; **a-i** (sau **a i se**) **slăbi** (ori **a i se muia**) **cuiva balamalele** sau **a nu-l (mai) ajuta** (sau **ţine**) **balamalele,** a-şi pierde vigoarea (din cauza bătrîneţii, a oboselii etc.): *mi-o slăbit balamalele.* AL.; *dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele.* CAR.; **a-i tremura balamalele,** a se teme, a-i fi frică; **a-şi ieşi** (sau **sări**) **din balamale,** a-şi ieşi din fire; a o lua razna; **a strînge în balamale pe cineva,** a constrînge, a sili pe cineva să facă ceva; **a scoate pe cineva din balamale,** a enerva. [Din turc. *baglama*].

balamíş-bálmoş n. v. **balmoş.**

balamúc, balamucuri n. **1.** casă de nebuni; ospiciu: *la balamuc cu tine!* GHEŢIE; **bun de (dus la) balamuc,** nebun, ţicnit; **2.** (fig.) gălăgie mare; tărăboi, dezordine: *îţi fac un balamuc de să mă pomeneşti.* [De la ***Malamuc*** n. pr.].

baláng interj. cuvînt care redă sunetul unui clopot (mare): *deodată auzii balanga-balanga.* ISP.; (şi: **balanga**). [Onomat.].

balánga interj. v. **balang.**

balángă, balángi f. **1.** clopoţel la gîtul animalelor; talangă; **2.** (reg.) **de-a balanga,** numele unui joc de copii. [De la ***balang***].

balanítă, balanite f. (med.) inflamaţie a mucoasei glandului şi a prepuţului (provocată de anumite ciuperci). [Din fr. ***balanite***].

baláns, balansuri n. **1.** mişcare de pendulare; balansare, legănare: *departe plopii s-apleacă la pămînt în larg balans lenevos.* BAC.; **2.** reglaj al unui sistem de redare stereofonică pentru egalizarea nivelelor sonore ale canalelor. [De la ***balansa***].

balansá, balansez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) mişca înclinîndu-se cînd într-o parte, cînd într-alta;

a (se) legăna; (intr.) întunericul se îndesise, lămpile electrice balansau deasupra străzii. GHEŢIE; **2.** (tr.) a crea un echilibru; a echilibra (braţele unei balanţe): *cercă atunci a balanţa puterea boierilor.* BĂLC.; **a balansa conturile,** a face creditul egal cu debitul; (şi: (înv.) **balanţa**). [Din fr. ***balancer***].

balansáre, balansári f. faptul de a (se) balansa; balans, legănare, oscilare, pendulare. [V. ***balansa***].

balansiér, balansiere n. **1.** element al unui mecanism care reglează mişcarea unei maşini sau a unui instrument; balansor: *balansierul unei pendule;* **2.** prăjină cu care acrobaţii îşi menţin echilibrul pe sîrmă; **3.** fiecare dintre cele două organe de echilibru pentru zbor la insectele diptere; (şi: (înv.) **balanţier**). [Din fr. ***balancier***].

balansoár, balansoare n. fotoliu cu tălpi curbate, care se poate balansa. [Din fr. ***balançoire***].

balansór, balansoare n. balansier (al unei maşini, al unui instrument). [***Balansa*** + *-or*].

balanţá vb. v. balansa.

balánţă, balanţe f. **1.** aparat pentru măsurarea greutăţii corpurilor, format dintr-o pîrghie la capetele căreia se pun, de o parte, obiectul de cîntărit şi, de cealaltă parte, greutăţile; cîntar, cumpănă; **a pune în balanţă,** a judeca faptele, împrejurările înainte de a lua o decizie; **a ţine balanţa dreaptă,** a fi drept, nepărtinitor; **a apleca balanţa (în favoarea cuiva),** a fi părtinitor; **a arunca în balanţă,** a pune în cumpănă; **balanţă romană,** aparat pentru cîntărit cu braţele inegale, cu o singură greutate etalonată care se deplasează pe un braţ lung şi avînd la braţul scurt un cîrlig sau un taler; **balanţă analitică** (sau **de precizie**), aparat pentru determinarea greutăţii cu braţe egale, cu care se poate cîntări cu o precizie de o zecime de miligram; **balanţă zecimală** (sau **cu basculă**), basculă; **2.** (fin.) comparaţie, raport între două conturi, două sume etc.: *se spera să se obţină pe această cale o balanţă mereu excedentă în relaţiile comerciale cu străinătatea.* BL.; **balanţă de verificare,** operaţie contabilă de totalizare a cifrelor din debit şi a celor din credit; situaţia conturilor la o anumită dată; **balanţă comercială,** raport între valoarea generală a exportului şi a importului: *balanţa comercială arată că-n fiece an România jertfeşte milioane pe altarul civilizaţiei străine.* EM.; **3.** (astron.; artic.) numele unei constelaţii din emisfera australă, reprezentînd a şaptea zodie din zodiac, situată între Fecioară şi Scorpion; al şaptelea semn zodiacal simbolizat printr-o cumpănă; **4.** (astrol.; **zodia balanţei**) numele celei de a şaptea zodii a anului, cuprinsă între 23 septembrie şi 22 octombrie; **5.** (p. ext.) persoană născută în această zodie. [Din fr. ***balance***, germ. ***Balance***].

balanţier n. v. balansier.

balaoácheş, ~i, balaoacheşă, ~e a. (iron.) negricios, oacheş: *o fi tînărul balaoacheş de azi dimineaţă.* VLAH. // m., f. epitet dat unui ţigan. [***Bălai*** + ***oacheş***].

balást, balasturi n. **1.** strat de pietriş care se aşază pe traversele de cale ferată; **2.** greutate (alcătuită din saci cu nisip, cu pietriş) care asigură echilibrul unei nave sau ajută la reglarea înălţimii unui aerostat; lest; **3.** amestec de nisip şi pietriş, întrebuinţat ca material de construcţie; **4.** compartiment etanş al unui submarin care se umple cu apă în momentul scufundării; **5.** (fig.) povară; umplutură, inutilitate: *intelectul descarcă cunoaşterea de balastul intuiţiei.* BL. [Din fr. ***ballast***].

balastá, balastez vb. (tr.) **1.** a acoperi cu balast (o şosea, un teren etc.); **2.** (mar.) a încărca balastul pe o navă. [Din fr. ***ballaster***].

balastáre, balastări f. acţiunea de a balasta şi rezultatul ei. [V. ***balasta***].

balastiéră, balastiere f. **1.** loc de unde se extrage nisip sau pietriş; carieră; **2.** autovehicul echipat pentru transportul balastului. [Din fr. ***ballastière***].

balastór, balastoare n. maşină pentru aşezarea balastului pe calea ferată. [***Balast*** + *-or*].

baláş, balaşuri n. (înv.) varietate de rubin: *un inel cu balaş.* [Din it. ***balascio***].

balaşícuri n. pl. (reg.) minciuni care pun pe cineva în încurcătură. [Et. nec.].

baláur, balauri m. **1.** (în basme) şarpe (înaripat) de mărime uriaşă, cu unul sau mai multe capete, care varsă foc pe gură: *ca balauri încruntaţi, cu o falcă-n cerul sfînt şi cu alta pe pămînt.* AL.; **2.** (fig.) om crud care trăieşte din munca altora; **3.** (fam.) porecla dată ţiganilor: *lipsiţi de aici, balaurilor!* AL.; *doi balauri negri, ca dosul ceaunului, cîntă, unul din scripcă şi altul din cobză.* MAT.; **4.** (la sg.; artic.) numele popular al constelaţiei dragonului; **5.** (reg.) cerc de scînduri la marginea luntrei; (şi: (pop.) **bălaur**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***bollë***].

balauroáică, balauroaice f. (în basme) balaur de sex feminin: *ca o balauroaică mi se sumetea împotrivă.* OD. [***Balaur*** + *-oaică*].

bálă, bale f. (pop.) **1.** monstru, dihanie, balaur; fiară groaznică, înfricoşătoare prin mărime şi cruzime: *bala spurcată de zmeu.* ISP; **2.** femeie desfrînată şi murdară. [Cuv. autoht.].

balbáş n. (rar) hidromel. [Din turc. ***bâl başı*** „miere de cea mai bună calitate"].

balcánic, ~ci, balcanică, ~ce a. originar din (sau referitor la) munţii Balcani sau Peninsula Balcanică; (subst.) *era un balcanic a cărui familie se trăsese din instinct într-o ţară unde nu avea pe nimeni.* CĂL. [Din fr. ***balkanique***, germ. ***balkanisch***].

balcanísm, balcanisme n. **1.** (adesea depr.) (ansamblu de) mentalităţi, deprinderi, manifestări etc. (considerate a fi) specifice oamenilor din Peninsula Balcanică: *Caragiale este ... un mare promotor al balcanismului în sens larg.* CĂL.; **2.** cuvînt sau construcţie sintactică specifică uneia din limbile balcanice. [***Balcani*** n. pr. + *-ism*].

balcanístică f. ansamblul studiilor şi cercetărilor referitoare la limbile, folclorul, etnografia şi istoria popoarelor balcanice. [Din germ. ***Balkanistik***].

balcanológ, ~gi, balcanologă, ~ge m., f. specialist în balcanistică. [***Balcani*** n. pr. + *-olog*].

balcîz, ~i, balcîză, ~e a. (reg.) urît, hîd, diform: *Nic-a lui Costache cel răguşit, balcîz şi răutăcios.* CR. [Et. nec.].

balcón, balcoane n. **1.** platformă cu balustradă la peretele exterior al unei clădiri, comunicînd cu interiorul: *uşa mare, deschisă în balconul catului de sus, se clătina scîrţîind în vînt.* EM.; **2.** parte a unei săli de spectacol aşezată deasupra parterului şi avînd locuri pentru spectatori. [Din fr. ***balcon***, it. ***balcone***].

balconáş, balconaşe n. diminutiv al lui balcon, balcon mic: *era o casă ... cu balconaşe înguste şi ferestre cu ochiuri minuscule de sticlă.* GHEŢIE. [***Balcon*** + *-aş*].

baldachín, baldachinuri şi **baldachine** n. **1.** acoperămînt împodobit cu perdele aşezat deasupra unui pat, a unui tron, a unui amvon etc.: *un baldachin de stofă nouă.* NEGR.; **2.** (impropriu) lectică: *ieşi-va la plimbare purtată-n baldachin?* AL.; **3.** acoperămînt mobil purtat pe cap la anumite solemnităţi de înalţi demnitari bisericeşti. [Din fr. ***baldaquin***].

baldîr, baldîre n. (reg.) **1.** stomac (de animale); **2.** pîntece (la om). // f. femeie grasă. [Din turc. ***baldyr*** „pulpă"].

bále f. pl. **1.** salivă (groasă, spumoasă) care se prelinge din gură; **a-i curge cuiva balele după ceva,** a dori foarte mult ceva; a rîvni; **2.** materie vîscoasă pe care o lasă melcii în urma lor. [Lat. ***baba*** (sg. ***ba***)].

bálegă f. v. baligă.

baleiáj, baleiaje n. **1.** deplasare a spotului luminos pe ecranul unui osciloscop, al unui televizor etc.; **2.** evacuare a gazelor arse, prin pătrunderea aerului sau a unui amestec carburant în cilindrul unui motor cu ardere internă. [Din fr. ***balayage***].

balenár, balenari m. vînător de balene. [***Balenă*** + *-ar*].

balénă, balene f. **1.** mamifer marin din ordinul cetaceelor cu corpul foarte mare; (înv.) chit (*Balaena mysticetus*): *din acele regiuni vin şi balenele.* SAD.; **2.** (fam.) epitet pentru o persoană foarte grasă; **3.** lamelă flexibilă fabricată din lamele cornoase ale acestui mamifer (sau din material plastic): *balene de corset.* [Din fr. ***baleine***, lat. ***balaena***].

baleniéră, baleniere f. navă uşoară şi rapidă, echipată pentru vînătoarea de balene. [Din fr. ***baleinière***].

balércă, balerci f. (reg.) **1.** butoiaş: *se îmbarcă aci ... pe un vas încărcat cu boloboace de pucioasă şi balerci de rachiu.* CĂL.; **2.** conţinutul unui butoiaş: *vadră cu vadră face balercă.* AL. [Din ucr. ***barylka***].

balercúţă, balercuţe f. (reg.) diminutiv al lui balercă. [***Balercă*** + *-uţă*].

balerín, ~i, balerínă, ~e m., f. persoană care practică baletul: *vezi ce temperatură are iubita noastră balerină.* CĂL. [Din fr. ***ballerine***, it. ***ballerina***].

balét, balete n. **1.** gen de dans artistic cu figuri executate după o compoziţie muzicală; **2.** reprezentaţie teatrală constînd din dansuri şi din mişcări ritmice însoţite de muzică; **3.** compoziţie muzicală alcătuită pentru o astfel de reprezentaţie; **4.** ansamblu, trupă de balerini şi de balerine: *repetiţiile baletului au fost amînate cu o lună de zile.* CĂL. [Din fr. ***ballet***, it. ***balletto***].

baletíst, ~şti, baletistă, ~e m., f. balerin: *mă încîntă mişcările plastice în apă, de baletişti, ale peştilor.* VIERU. [***Balet*** + *-ist*].

balgi-başá m. (înv.) trimis al hanului tătarilor, care lua tribut: *se făcuse aice în Iaşi mare gîlceavă între turci şi între tătari a balgi-başi.* N.COSTIN. [Din turc. ***balcı başı***].

balgi-başlîc n. (înv.) tribut de miere dat tătarilor: *mierea ce să dă în toţi anii balci-başlîc.* N.COSTIN. [Din turc. ***balcı başlık***].

balgíu, balgii m. (înv.) funcţonar turc care cumpăra miere: *au chemat pre boierii cei mari ... şi pre balgii.* NEC. [Din turc. ***balcı***].

balíc, balici m. (arg.) student în anul întîi; boboc: *a cunoscut-o în urmă cu o lună la balul balicilor.* GHEŢIE. [Din ţig. ***balih*** „purceluş"].

bălie, balii f. (reg.) vas mare, circular, pentru spălatul rufelor. [Din ucr. ***balija***].

báligă, baligi f. **1.** excrement al animalelor (mari, erbivore): *să mănînce baligă şi să bea pişat cu voi împreună.* BIBLIA; (iron.) **a face sînge-n baligă,** a face lucruri neobişnuite, grozave: *da' amarnic mai eşti la viaţă; cînd te mînii, faci sînge-n baligă.* CR.; **2.** (fig.) om moale, lipsit de energie; (şi: **balegă**). [Et. nec.; cf. sb. ***balega***, alb. ***balgë***].

baliméz, balimezuri n. (înv.) tun de mare calibru pentru spart ziduri: *bucăţi de artilerie, numite în Europa bombarde, la români ... balimezuri.* BĂLC. [Din turc. ***balyemez***].

balístă, baliste f. maşină de război folosită în antichitate pentru a arunca suliţe, bolovani, proiectile: *cavalerii asediară Ierusalimul, bătîndu-l cu pietre dintr-o balistă nouă.* CĂL. [Din fr. ***baliste***, lat. ***ballista***].

balístic, ~ci, balistică, ~ce a. referitor la mişcarea proiectilelor prin aer; **curbă balistică,** traiectorie urmată de un proiectil de la lansare pînă la atingerea pămîntului. // f. disciplină care studiază mişcarea corpurilor grele lansate în spaţiu. [Din fr. ***balistique***, germ. ***ballistisch***, ***Ballistik***].

balivérnă, baliverne f. vorbă goală; palavră: *cum îţi vine dumitale să crezi asemenea baliverne?* CAR. [Din fr. ***baliverne***].

balizá, balizez vb. (tr.) a fixa o baliză; a marca prin balize diverse puncte de pe un teren. [Din fr. ***baliser***].

balizáj, balizaje n. **1.** semnalizare prin balize; **2.** delimitare cu ajutorul unor semnale optice, acustice sau radio a unui spaţiu, a unui drum de navigaţie aeriană sau maritimă. [Din fr. ***balisage***].

balizáre, balizări f. acţiunea de a baliza. [V. ***baliza***].

balíză, balize f. **1.** semnal pentru delimitarea zonelor navigabile, a limitelor unui aerodrom etc.;

2. reper care indică poziția unui punct geodezic. [Din fr. *balise*].

balîc, balîcuri n. (înv.) conservă de nisetru. [Din turc. *balyk* „pește"].

bálmoș n. 1. (**balamiș-balmoș**) mîncare făcută din caș fiert în lapte (sau în unt), la care se adaugă mălai: *pe cînd te hrăneai cu balamiș-balmoș de la cumătra.* AL.; 2. (p. ext.) mîncare ordinară: *mă tem că din belte s-or preface în balmuș.* AL.; 3. (fig.) amestecătură de lucruri diferite și nepotrivite; talmeș-balmeș; (și: (reg.) **balmuș**). [Din magh. *bálmos*].

bálmuș n. v. balmoș.

balneár, ~i, balneară, ~e a. care ține de băi, referitor la băile curative: *călătorește pe la stațiile balneare din Europa.* IBR.; *stațiune balneară.* [Din fr. *balnéaire*, lat. *balnearius*].

balneo- element de compunere cu sensul „balnear". [Din fr. *balnéo-*, lat. *balneum*].

balneoclimatéric, ~ci, balneoclimaterică, ~ce a. balnear și climateric; balneoclimatic. [*Balneo-* + *climateric*].

balneoclimátic, ~ci, balneoclimatică, ~ce a. balneoclimateric: *merge la stația balneoclimatică Șugău să-și repare nervii zdruncinați.* CĂL. [*Balneo-* + *climatic*].

balneológ, ~gi, balneologă, ~ge m., f. medic specialist în balneologie; (adj.) *doctor balneolog.* [De la *balneologie*].

balneológic, ~ci, balneologică, ~ce a. care ține de balneologie, referitor la balneologie: *clinică balneologică.* [Din fr. *balnéologique*].

balneologíe f. ramură a medicinei care studiază acțiunea curativă a apelor minerale sau termale, a nămolurilor etc. [Din fr. *balnéologie*].

balneoterapíe f. terapeutică prin ape minerale sau termale și nămoluri. [Din fr. *balnéothérapie*].

balón[1], baloane n. 1. învelitoare sferică impermeabilă, care se umple cu un gaz mai ușor decît aerul și căreia i se atașează o nacelă: *Chiriță în balon.* AL.; *problema direcției baloanelor nu este încă pe deplin rezolvată;* (fam.) **a lua pe cineva în balon,** a-și bate joc, a ironiza; 2. jucărie din cauciuc foarte subțire, de obicei sferică, umplută cu aer; 3. (sport) minge; 4. **balon de săpun, a)** băsică din clăbuci de săpun: *zilele în restriște se-nalță și apun ca niște baloane de săpun.* TOP; **b)** (fig.) lucru ireal, nerealizabil; 5. vas sferic de sticlă utilizat în laboratoare. [Din fr. *ballon*, germ. *Ballon*].

balón[2], baloane n. balonzaid. [Prescurtare din *balonzaid*].

baloná, balonez vb. (refl.) 1. a se umfla, a se rotunji ca un balon: *pînzele corăbiei se balonau;* 2. a i se umfla abdomenul din cauza gazelor din intestine. [Din fr. *balloner*].

balonáre, balonări f. 1. faptul de a se balona; 2. (med.) meteorism. [V. *balona*].

balonáș, balonașe n. diminutiv al lui balon[1]. [*Balon*[1] + *-aș*].

balonát, ~ți, balonată, ~e a. umflat, rotunjit ca un balon: *porumbei cu guși tot mai balonate.* BL. [V. *balona*].

balonét, balonete n. 1. cameră de gaz în interiorul unui dirijabil care se poate umfla și dezumfla pentru a menține înălțimea de zbor; 2. plutitor suplimentar la extremitatea aripilor hidroavionului. [Din fr. *ballonnet*, germ. *Ballonett*].

balonzáid, balonzaide n. 1. țesătură de bumbac sau de mătase (impermeabilă); 2. pardesiu de ploaie confecționat dintr-o astfel de țesătură; balon[2]. [Din germ. *Ballonseide*].

balót, baloturi n. 1. pachet mare de mărfuri sau de obiecte; legătură mare de haine, de rufe etc.: *umblau în sus și în jos, ca furnicile, scoțînd din magaziile adînci ale pîntecosului vas plutitor baloturi și butoaie cu marfă.* OD.; 2. **oțel-balot,** bandă de oțel întrebuințată la confecționarea cercurilor de butoaie, la ambalaje etc. [Din fr. *ballot*].

balotá[1], balotez vb. (franțuzism; tr.) a trimite dintr-o parte în alta (ca pe o minge): *în realitate n-a făcut parte nici dintr-o școală, balotat între spiritul cel vechi și cel nou.* IBR. [Din fr. *ballotter*].

balotá[2], balotez vb. (tr.) a face balot, a strînge în baloturi: *a balota paiele.* [De la *balot*].

balotáj, balotaje n. 1. situație creată la o alegere, cînd nici unul dintre candidați nu a obținut numărul necesar de voturi; 2. repetare a votării pentru a se decide între candidații aflați într-o astfel de situație. [Din fr. *ballottage*].

balotáre, balotări f. acțiunea de a balota[2]. [V. *balota*].

balotát[1] n. acțiunea de a balota[2]: *mașină de balotat paie.* [V. *balota*[2]].

balotát[2], ~ți, balotată, ~e a. legat în baloturi: *paie balotate.* [V. *balota*[2]].

balotát[3], ~ți, balotată, ~e a. trimis dintr-o parte în alta; (fig.) manevrat, manipulat: *în furtune și în intrigi balotați fără-ncetare.* ALEX. [V. *balota*[1]].

bălsa f. arbore tropical din America, din al cărui lemn ușor și tare se confecționează plute, ambarcațiuni sportive etc. (*Ochroma lagopus*). [Cuv. sp.].

balsám, balsamuri n. 1. substanță lichidă parfumată extrasă din rășini sau din alte produse vegetale, cu diferite întrebuințări (farmaceutice); 2. (fig.) alinare, mîngîiere: *cît voi trăi nu voi uita ce dulce îmi era acel balsam melodios.* OD.; *balsamul durerilor;* 3. (fig.) miros foarte plăcut și pătrunzător. [Din it. *balsamo*, lat. *balsamum*].

balsámic, ~ci, balsamică, ~ce a. ca de balsam, din balsam: *pilule balsamice.* [Din fr. *balsamique*].

balsamínă, balsamine f. plantă decorativă de toamnă, originară din India, cu flori albe-roșietice; canale (*Impatiens balsamina*). [Din fr. *balsamine*].

baltág, baltage și **baltaguri** n. 1. topor mic și ușor, cu coada lungă (și cu două tăișuri), întrebuințat ca armă: *sarica, baltagul și gluga și le lepădase într-un colț.* SAD.; *baltagul era însemnul agăi;* 2. măciucă, ghioagă: *eu port armele sale, baltagul lui cel groaznic și arcul ostășesc.* NEGR.; 3. (rar) lovitură de măciucă: *veți lua fiecare cîte o sută de baltage.* NEGR. [Din turc. *balta*].

baltagí-baș, baltagi-bașі m. (înv.) căpitan al soldaților din garda seraiului, înarmați cu baltag: *ieșise poruncă de la împăratul la baltagi-baș.* N.COSTIN. [Din turc. *baltacı başı*].

báltă, bălți f. 1. apă stătătoare permanentă, cu faună și vegetație specifică; (p.ext.) lac: *văd cloșca păscînd bobocii de rață pe malul bălții.* OD.; **a rămîne** (sau **a sta, a zăcea**) **baltă,** a stagna, a fi lăsat în părăsire: *vremea trece, flăcăul începe și el a se trece ... și însurătoarea rămînea baltă.* CR.; **a lăsa baltă,** a părăsi, a nu mai interesa; **a da cu bîta-n baltă,** a face o gafă; **bou-de-baltă,** v. **bou;** 2. (p. ext.) masă de apă formînd un rîu (în care se poate scălda sau spăla): *lasă toate la pămînt și se ia după mine la baltă.* CR.; 3. apă de ploaie adunată într-o adîncitură; groapă (mică) cu apă; mocirlă: *prin bălțile de noroi ... treceau niște ciubote mari.* EM.; (fig.) *satana-într-o mănăstire s-ascunde vrînd să bage pe frați întru balta Necurăției.* B.-DEL.; 4. (p. exager.) lichid împrăștiat pe jos: *vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.* NEGR.; *baltă de sînge.* [Din sl. *blato;* cf. alb. *baltë*].

báltic, ~ci, baltică, ~ce a. care aparține Mării Baltice sau regiunilor învecinate, referitor la aceste regiuni: *cheamă pe cavalerii germani și supune țara baltică.* EM.; *îi recomand ... să vadă unde se situează astăzi țările baltice.* CF. [Din fr. *baltique*].

balț, balțuri n. 1. (reg.) laț, ochi de legat; 2. văl de mireasă. [Lat. *balteus* „cingătoare"].

balustrádă, balustrade f. construcție de forma unui perete sau gard scund care mărginește o construcție sau un element de construcție (balcon, scară etc.): *balustrada înconjurătoare e cînd de zid lepros, cînd de fier strîmb.* PETR. [Din fr. *balustrade*].

balústră f. v. balustru.

balústru, baluștri m. 1. fiecare dintre stîlpii care formează o balustradă, un parmalîc; 2. compas pentru trasarea cercurilor foarte mici; (și: (înv.) **balustră**). [Din fr. *balustre*].

bámă, bame f. 1. plantă leguminoasă cu fructul verde și plin de semințe, folosit în alimentație (*Hibiscus esculentus*); 2. (p. restr.) fructul acestei plante: *mîncare de bame;* (și: (reg.) **bambă**). [Din turc. *bamya;* cf. bulg. *bamia*].

bámbă f. v. bamă.

bámbu m. v. bambus.

bámbus, bambuși m. 1. plantă exotică arborescentă cu tulpina lemnoasă, goală pe dinăuntru, din care se fac construcții ușoare, mobile etc. (*Bambusa arundinacea*); 2. baston, vargă din lemnul acestei plante; (și: (înv.) **bambu**). [Din germ. *Bambus*, fr. *bambou*].

ban[1] interj. cuvînt care, repetat, exprimă sunetul clopotului; bang: *ban! ban!* [Onomat.].

ban[2], bani m. 1. (**mare-ban**) titlu purtat de dregătorul delegat de domnul Țării Românești la cîrmuirea Olteniei; (în sec. al XVIII-lea) primul între marii dregători în Țara Românească: *doi lipscani de olaci se trămiseră cu această veste banului și vătafului Neagu.* OD.; 2. boier de rang inferior în Moldova, situat ierarhic între spătar și paharnic: *poftim, arhon bane.* AL.; 3. guvernator al unui ținut în regatul Ungariei: *banul Croației.* [Din sb. *ban*, magh. *bán*].

ban[3], bani m. 1. monedă (de metal sau de hîrtie): *bani n-am mai văzut de-un secol.* EM.; *nu mă supăr că n-am bani.* VIERU; **bani lichizi** (sau **gheață, peșin, numărați**), monede în numerar; **băiat** (sau **fecior**) **de bani gata,** tînăr din familie bogată: *nimic din fumurile și strîmbăturile fecioriloг de bani gata.* VLAH.; **a trăi ca banul cel bun,** a se bucura de mare considerație: *am să te ieu cu mine și-i trăi pe lîngă noi ca banul cel bun.* CR.; **a scutura pe cineva de bani,** v. **scutura; ban la ban și păduche la golan,** averea tot la cel bogat se adună; 2. unitate monetară egală cu a suta parte dintr-un leu; (p.ext.) monedă mărunță de mică valoare: *dați punguța cu doi bani.* CR.; **a nu face** (sau **a nu plăti**) **doi bani** (sau **un ban**), a nu valora nimic: *o mie de vorbe un ban nu face.* ISP; (înv.) **ban roșu,** monedă care valora un sfert dintr-un ban vechi: *mări leafa și o făcu de opt bani roșii.* BĂLC.; (înv.) **ban alb,** monedă de argint: *banul alb e cu atît mai prețios cu cît mai puțin este.* EM.; 3. (la pl.) avere (în numerar): *cum să nu plătească, că doar nu dă din banii lui!* AL.; *a făcut bani;* **bani publici,** avuția unei țări, unei asociații, unei comunități: *frații liberali, această sectă de deturnători de bani publici și de incapabili.* EM.; **a face bani,** a agonisi, a cîștiga bani; **a avea bani** sau **a se culca pe bani, a mînca banii cu lingura, a se juca cu banii, a fi doldora** (ori **plin**) **de bani,** a fi (foarte) bogat; **a arunca banii pe fereastră,** v. **fereastră; a lăsa** (sau **a fi**) **în banii lui,** a lăsa (sau a fi) liber să facă ce vrea: *dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de spîn ca de uciгă-l toaca.* CR. [Et. nec.; cf. *ban*[2]].

banál, ~i, banală, ~e a. lipsit de originalitate; comun, obișnuit: *viața cu un astfel de om nu poate fi banală.* CĂL. [Din fr. *banal*].

banalitáte, banalități f. 1. caracterul, faptul de a fi banal, comun; lipsă de originalitate: *toată poezia e banală, dar e profundă știință în această banalitate.* IBR.; 2. lucru banal, idee banală: *chiar prin această banalitate a dovedit că nu înțelege.* EM. [Din fr. *banalité*].

banalizá, banalizez vb. (tr. și refl.) a deveni sau a face să devină banal: *orice imagine, prin simplul fapt al întrebuințării, se banalizează.* CĂL. [Din fr. *banaliser*].

banalizáre f. faptul de a (se) banaliza: *tema a fost tratată pînă la banalizare în literatură.* CĂL. [V. *banaliza*].

banán, banani m. arbore tropical cu frunze late și lungi, în mijlocul cărora cresc fructe comestibile; bananier (*Musa paradisiaca*). [De la *banană*].

banánă, banane f. 1. fructul aromat și dulce, de formă alungită, al bananului: *îi invita la prînz,*

dîndu-le la desert lichior de banane. CĂL.; **2.** piesă de metal care, montată la capătul unui cordon electric, se introduce într-o bucşă pentru a stabili contactul electric. [Din fr. ***banane***].

bananiér, bananieri m. banan (*Musa paradisiaca*); (adj.) **ţară bananieră, a)** ţară producătoare de banane; **b)** (fig.) ţară cu organizare socială primitivă. [Din fr. ***bananier***].

banát[1], banate n. **1.** dregătoria de ban[2]; **2.** rang de ban în ierarhia boierească; **3.** provincie sau ţinut administrat de un ban: *banul, cîrmuind singur banatul Craiovei.* BĂLC. [***Ban[2]*** + *-at;* cf. lat. med. ***banatus***].

banát[2] n. soi de grîu cu bobul mare: *banat albineţ şi roşiatic.* [De la ***Banat*** n. pr.].

banatít n. rocă eruptivă de structură granitică, existentă în Banat şi în Munţii Apuseni. [Din fr. ***banatite;*** cf. ***Banat*** n. pr.].

banc[1], bancuri n. **1.** îngrămădire de pietriş, nisip sau nămol formată pe fundul mărilor sau fluviilor (care ajunge pînă aproape de suprafaţă): *un val năpraznic luă barca în spinare şi o slobozi uşor ... într-un banc de nisip.* GAL.; **2.** cîrd mare de peşti marini; grup de scoici. **3.** masă de lucru într-un atelier, pe care se află dispozitive pentru fixarea şi imobilizarea obiectelor de prelucrat; **4.** postament al unei maşini-unelte; **5.** instalaţie pentru măsurarea puterii motoarelor. [Din fr. ***banc***].

banc[2], bancuri n. **1.** numele unui joc de cărţi: *meseria stosului şi a bancului.* AL.; **2.** glumă (ieftină), anecdotă; minciună; (fam.) **a se ţine de bancuri,** a fi neserios; a nu face ce trebuie. [Din germ. ***Bank***].

báncaizăn, bancaizăne n. **1.** bucată de fier la bancul tîmplarului; **2.** piesă din fier cu care se fixează în perete un dulap, un raft etc. [Din germ. ***Bankeisen***].

bancár, ~i, bancară, ~e a. care aparţine băncii[2], referitor la bancă: *operaţiunile bancare erau foarte simple.* GHICA. [Din it. ***bancario,*** fr. ***bancaire***].

báncă[1], bánci şi (înv.) **bance** f. **1.** scaun lung (şi îngust) pe care pot sta mai multe persoane: *pe bănci se spun glume, se istorisesc drame.* BAC.; **banca acuzaţilor,** scaun pe care stau acuzaţii în sala de judecată; **2.** scaun (cu pupitre) pe care stau şcolarii în clasă: *capul greu cădea pe bancă, părea toate-n infinit.* EM.; **de pe băncile şcolii,** din timpul cînd mergea la şcoală: *s-a remarcat încă de pe băncile şcolii;* **pe băncile şcolii,** la şcoală: *Esop pe care-l silabisim pe bancele şcoalei.* NEGR. [Din fr. ***banc***].

báncă[2], bánci f. **1.** instituţie care efectuează operaţii financiare (de plată şi de credit): *dezastrul ar fi fost grăbit şi de unele persoane influente aflate în interiorul băncii.* GHEŢIE; **Banca Naţională,** cea mai mare instituţie de credit a ţării; **bancă de schimb,** v. **schimb; bancă de fituici,** bancă de emisiune, care pune în circulaţie hîrtii de valoare: *guvernul are de gînd a înfiinţa o bancă de fituici.* EM.; **2.** (la jocul de cărţi) banii puşi în joc de cel ce ţine jocul; **3. bancă de date** (sau **de informaţii**), mulţime de date din anumite domenii, adunate şi organizate în scopul folosirii lor cu ajutorul calculatorului. [Din it. ***banca,*** fr. ***banque,*** germ. ***Bank***].

banchér, bancheri m. **1.** proprietar (sau mare acţionar) al unei bănci cu capital particular pe care-l pune la dispoziţia celor interesaţi să împrumute: *mai mulţi bancheri din Viena ar fi propus să cumpere pămînturile.* EM.; **2.** persoană care conduce jocul de cărţi şi joacă contra celorlalţi. [Din fr. ***banquier,*** germ. ***Bankier***].

banchét, banchete n. masă cu caracter festiv la o sărbătorire: *a ameninţat viaţa celor de la banchetul consulului german.* EM. [Din fr. ***banquet***].

banchetă, banchetez vb. (rar; intr.) a da un banchet; a petrece în banchete; a benchetui. [De la ***banchet***].

banchétă, banchete f. **1.** bancă mică (capitonată), fără spetează; canapea în compartimentele vagoanelor de cale ferată: *s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.* CAR.; **2.** porţiune orizontală de forma unei trepte într-un terasament. [Din fr. ***banquette***].

banchíză, banchize f. bloc de gheaţă de-a lungul ţărmului mării, format în regiunile polare. [Din fr. ***banquise***].

bancnótă, bancnote f. hîrtie-monedă, cu acoperire în aur, emisă de bancă şi folosită ca mijloc de plată: *singurul eveniment ... a fost descoperirea într-unul din buzunarele vestonului a unei bancnote de o mie.* GHEŢIE. [Din germ. ***Banknote,*** fr. ***banknote***].

bánco n. totalul mizelor la jocul de cărţi: *aprins de nădejdea de-a îndoi cei 130 de lei din banco ... făcu semn.* DELAVR.; a **face banco,** a juca singur contra tuturor. [Din it., fr. ***banco***].

bancrót n. v. bancrută.

bancrút, bancruţi m. (rar) falit. [Din germ. ***Bankrott***].

bancrutá, bancrutez vb. (intr.) a da faliment, a face bancrută. [Din germ. ***bankrottieren***].

bancrutár, bancrutari m. persoană care a suferit o bancrută. [***Bancrută*** + *-ar;* cf. fr. ***banqueroutier***].

bancrútă, bancrute f. faliment dat de un negustor din vina sa: *era o bancrută deghizată, în care se afla administraţiunea publică.* MAIOR.; *cînd bancrotul e la uşă, cînd măsura deficitului e aşa de plină încît el trebuie scuturat.* EM.; **bancrută frauduloasă,** faliment datorat unei gestiuni incorecte; (şi: (înv.) **bancrot**). [Din fr. ***banqueroute,*** germ. ***Bankrotte***].

bandáj, bandaje n. **1.** fîşie (de tifon) cu care se acoperă o rană sau se imobilizează o parte vătămată a corpului; **2.** fîşie de pînză cu care boxerii îşi înfăşoară pumnii şi peste care îşi pun mănuşile; **3.** îmbrăcăminte, de oţel sau de cauciuc, a obezii unei roţi. [Din fr. ***bandage***].

bandajá, bandajez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) aplica un bandaj; (fig.) *umbra păsării-n amiază palma mamei bandajează.* VIERU. [De la ***bandaj***].

bandajáre, bandajări f. acţiunea de a (se) bandaja. [V. ***bandaja***].

bandaját, ~ţi, bandajată, ~e a. acoperit cu un bandaj: *avea capul bandajat şi mîna stîngă legată într-o eşarfă neagră.* TUD. [V. ***bandaja***].

bandajíst, bandajişti m. (rar) persoană care face sau vinde bandaje. [Din fr. ***bandagiste***].

bándă[1], bande f. **1.** ceată, grup de indivizi reuniţi sub o căpetenie, pentru acelaşi scop: *o bandă de hoţi, cu căpetenia lor, s-a prins în toamna trecută în judeţul Putna.* EM.; **2.** taraf de lăutari, trupă de muzicanţi: *bande de lăutari jucau hore şi doine.* NEGR. [Din fr. ***bande***].

bándă[2], benzi şi (înv.) **bande** f. **1.** fîşie îngustă de stofă, de hîrtie, de piele etc., cu care se leagă sau se întăreşte ceva; **bandă izolatoare,** fîşie acoperită cu un strat adeziv, folosită la izolarea legăturilor electrice; **bandă de expediţie,** fîşie de hîrtie cu care se învelesc imprimatele trimise prin poştă; banderolă: *am tras din vraful de pe masa de lucru gazetele ..., benzile de expediţie nici nu fuseseră desfăcute.* SAD.; **2.** fîşie lungă dintr-un material special, folosită pentru înregistrat şi redat sunete şi imagini: *încep să destăinui o melodie nouă benzii de magnetofon.* VIERU; *bandă de imagini; bandă video;* **3. bandă rulantă,** fîşie continuă, acţionată mecanic, care serveşte la transport; **4. bandă de circulaţie,** fîşie dintr-o şosea rezervată circulaţiei în acelaşi sens a vehiculelor: *nici o mişcare pe strada largă, cu două benzi de circulaţie.* GHEŢIE; **5.** grup de frecvenţe apropiate ale unei radiaţii electromagnetice. [Din fr. ***bande***].

banderíiă, banderile f. suliţă mică împodobită cu fîşii multicolore de pînză, pe care toreadorii o înfig în ceafa taurului ca să-l înfurie. [Din sp. ***banderilla,*** fr. ***banderille***].

banderólă, banderole f. **1.** fîşie care se lipeşte pe o marfă împachetată; **2.** fîşie de pînză care se trece în jurul braţului; brasardă; **3.** fîşie mică de stofă prinsă la vîrful unui catarg, al unei lănci etc.; **4.** fîşie cu o inscripţie încadrînd figura sau fiind în mîna unui personaj pictat sau sculptat: *aceste patru icoane din urmă sînt încadrate sus prin nişte banderole arcuite, pe care se citeşte o inscripţiune slavonă.* OD. [Din fr. ***banderole***].

bandiérá, bandiere f. (înv.) **1.** steag al unei armate, (spec.) al unei unităţi militare; stindard, drapel: *făcură ... semne, cu bandierele, că vor să se predea.* BĂLC.; **2.** steag al unei corporaţii, al unei societăţi, (spec.) al unei corăbii. [Din it. ***bandiera***].

bandít, bandiţi m. **1.** răufăcător (care acţionează în bandă); tîlhar: *Codreanu întruneşte toate notele banditului în serie.* CĂL.; **2.** (fig.) om fără căpătîi. [Din fr. ***bandit,*** germ. ***Bandit***].

banditésc, ~şti, banditeáscă, ~eşti a. de bandit, în felul bandiţilor; tîlhăresc: *eroismul lor de teatru a eşuat atît de lamentabil în comploturi banditeşti.* SAD.; *atac banditesc.* [***Bandit*** + *-esc*].

banditéşte adv. ca bandiţii, tîlhăreşte. [***Bandit*** + *-eşte*].

banditísm, banditisme n. tîlhărie, faptă de bandit: *a reprezentat, în istoria culturii româneşti, lupta împotriva acumulării culturii prin banditism.* IBR. [Din fr. ***banditisme***].

bandleader [béndlidăr] m. dirijor al unei formaţii instrumentale, şef de orchestră. [Cuv. engl.].

bandólă, bandole f. instrument muzical cu coarde, asemănător cu bandura. [Din sp. ***bandola***].

bandoneón, bandoneoane m. mic acordeon hexagonal, folosit îndeosebi în orchestrele care interpretează tangouri. [Din fr. ***bandonéon,*** sp. ***bandoneon***].

bandotécă, bandoteci f. **1.** colecţie de benzi magnetice; **2.** depozit, dulap în care se păstrează această colecţie. [Din germ. ***Bandoteck***].

bandrabúrcă, bandraburci f. (reg.) cartof. [Probabil din ***Brandenburg*** n. pr.].

bandúlă, bandule f. (mar.) pară de lemn (îngreuiată cu plumb) atîrnată de o frînghie lungă, care ajută la prinderea şi la tragerea parîmelor grele. [Din it. ***bandola***].

banduliéră, banduliere f. curea lată purtată de militari peste umăr şi curmeziş peste piept, spre a susţine sabia, pistolul etc.; **în bandulieră,** de-a curmezişul pieptului (fiind fixat printr-o curea care trece peste umăr): *un băşbuzuc fioros, cu puşca în bandulieră, se urca pe punte.* TUD.; *purtau arma în bandulieră.* [Din fr. ***bandoulière***].

bandurár, bandurari m. persoană care cîntă din bandură[2]; bandurist: *bandurarii începeau melancolicele cîntece ale stepei.* SAD. [***Bandură[2]*** + *-ar*].

bandúră[1], bandure f. (reg.) cîrpă de pînză groasă şi aspră. [Et. nec.].

bandúră[2], banduri f. instrument muzical ucrainean, avînd de la 8 pînă la 24 de coarde: *cîntaseră pînă atunci din bandură şi ţimbală.* SAD. [Din ucr. ***bandura***].

banduríst, bandurişti m. bandurar. [***Bandură[2]*** + *-ist*].

bang interj. (adesea repetat) cuvînt care imită sunetul unui clopot; dang. [Onomat.].

bángăt, bangăte n. (rar) dangăt; (p.ext.) *răsună din margini de tîrg un bangăt puternic de armă.* BAC. [***Bang*** + *-ăt*].

baniéră, baniere f. (înv.) **1.** drapel militar feudal: *corporaţiile cu baniere urmau în cadenţă.* GHICA; **2.** unitate militară feudală: *se ridicau cu banierele şi slujitorii lor ca să apere moşia.* BĂLC. [Din fr. ***bannière***].

bániţă, baniţe f. (pop.) **1.** unitate de măsură de capacitate pentru cereale, variind între 21 şi 34 l; **2.** vas special (din doage) cu această capacitate: *numai uitîndu-se cineva la capul lui cel cît baniţa şi la coama aia ... zbîrlită, ar fi îngheţat de frică.* ISP.; **3.** conţinutul unui asemenea vas: *aveam la dispoziţia noastră o baniţă de făină de păpuşoi.* VLAH. [Din bulg. ***banica***].

banjó, banjouri n. instrument muzical, asemănător cu mandolina, avînd de la cinci pînă la nouă coarde şi cutie de rezonanţă din piele întinsă. [Din fr. ***banjo***].

banovăț, banoveți m. (înv.) **1.** fiu al banului Craiovei; **2.** (la pl.) neamul Basarabeștilor: *să prevestească pe banoveți.* OD. [De la ***ban***[2]].

bántă, benți și **bente** f. **1.** bandă[2]: *bantă de hîrtie.* VLAH.; **2.** fîșie de pînză cusută pe marginea gulerului și mînecii cămășii, a rochiei etc., servind pe alocuri de guler sau de manșetă: *încheindu-și banta de la mîna dreaptă.* DELAVR.; **3.** (înv.; la pl.) cătușe, obezi: *să-l puie-n bente și să-l ducă la zapciu?* PANN; (și: (rar) **pantă**). [Din rus. ***bant(a)***].

bánteng, bantenguri m. specie de vacă (domestică) care trăiește în Indonezia (*Bos javanicus*). [Din engl. ***banteng***].

bantú a. invar. referitor la triburile din Africa ecuatorială și sudică, care aparține acestor triburi: *limbă bantu.* // m., f. persoană care aparține populației negroide din Africa ecuatorială și de sud. [Din fr. ***bantou***].

bantustán, bantustane n. regiune, teritoriu etc. rezervat unei populații de altă etnie (și rasă) în cadrul unui stat: *în Republica Sud-Africană au fost create mai multe bantustane.* [Din engl. ***bantustan***].

bantustanizá, bantustanizez vb. (tr.) a crea bantustane pe un teritoriu; a cuprinde într-un bantustan o populație. [De la ***bantustanizare***].

bantustanizáre, bantustanizări f. izolare a unei populații în bantustane; transformare în bantustane a unor zone dintr-o țară. [***Bantustan*** + ***-izare***].

baobáb, baobabi m. arbore de dimensiuni uriașe din Africa tropicală (*Adansonia digitata*): *a fost doborît de furtună un bătrîn stejar uriaș ca un baobab.* CĂL.; (și: **boabab**). [Din fr. ***baobab***].

baptísm n. sectă creștină care consideră că botezul trebuie primit la o vîrstă adultă; doctrina acestei secte. [Din fr. ***baptisme***].

baptíst, ~ști, baptistă, ~e a. care ține de baptism, referitor la baptism: *biserică baptistă.* // m., f. adept al baptismului. [Din fr. ***baptiste***].

baptistér n. v. **baptisteriu.**

baptistériu, baptisterii n. edificiu anexă la o biserică catolică, unde se face botezul: *maiestuosul baptisteriu al catedralei;* (și: **baptister,** pl. **baptistere**). [Din fr. ***baptistère,*** lat. ***baptisterium***].

bar[1]**, baruri** n. **1.** local public unde clienții stau în picioare sau pe scaune speciale în fața unor mese înalte, cu aspect de tejghea: *plăci de gramofon aminteau mulțimea din baruri.* BAC.; **2.** dulap în care se păstrează sticlele cu băuturi; **3.** local de noapte cu program muzical-distractiv. [Din fr. ***bar***].

bar[2]**, bari** m. unitate de măsură a presiunii atmosferice egală cu presiunea exercitată de o megadină pe o suprafață de 1 cm[2]. [Din fr. ***bar***].

bar[3]**, baruri** n. (la jocuri de copii ca „uliii și porumbeii", „leapșa" etc.) loc de refugiu și de odihnă dinainte stabilit de jucători. [Et. nec.].

bará, barez vb. (tr.) **1.** a opri, a întrerupe trecerea, circulația: *a bara un drum;* **2.** a pune un stăvilar, a opri cursul, curgerea: *a bara un rîu;* **3.** a trage o linie peste un text scris, pentru a-l anula: *bară cu o linie lungă ceva scris pe o foaie de hîrtie.* GHEȚIE. [Din fr. ***barrer***].

barabánă, barabane f. (înv. și reg.) tobă (pentru anunțarea licitațiilor). [Din rus. ***baraban***].

barabáncă, barabance f. (înv. și reg.) tobă, barabană: *vardie națională cu cozi de cocoș ... și barabance.* DELAVR. [Din rus. ***baraban*** + ***-că***].

barabánci, barabanci m. (înv. și reg.) toboșar: *barabancii și-au bătut tobele.* SAD. [Din rus. ***barabanščik***].

barabói, baraboi m. **1.** plantă erbacee cu rădăcină în formă de bulb, comestibilă (*Chaerophyllum bulbosum*): *frunzuliță baraboi și la dreapta cîte doi!* POP; **a nu plăti un baraboi,** a nu valora nimic: *cîte fete-n sat la noi, nu plătesc un baraboi.* POP; **2.** (reg.) cartof (*Solanum tuberosum*); **3.** horă țărănească; melodia după care se dansează; (și: (reg.) **barlaboi, bariaboi**). [Din bulg. ***baraboj***].

barabúlă, barabule f. (reg.) cartof (*Solanum tuberosum*). [Din ucr. ***barabolja***].

baracaménț, baracamente n. ansamblu de barăci (pe un șantier). [Din fr. ***baraquement,*** it. ***baraccamento***].

barácă, barăci f. **1.** construcție de scînduri, servind ca locuință (temporară), magazie, prăvălie etc.: *ah, ce aer de baracă închisă ...!* GHEȚIE; **2.** (fig.) casă proastă, dărăpănată; (și: (reg.) **baratcă**). [Din fr. ***baraque***].

baracúdă, baracude f. pește marin răpitor, asemănător cu știuca, dar mult mai mare (*Sphyraena*). [Din engl. ***barracuda***].

baragládină, baragladine f. (depr.) poreclă dată țiganilor: *am închis baragladina.* AL. [Et. nec.].

baráj, baraje n. **1.** construcție care oprește cursul unei ape pentru a forma un lac de acumulare; **2.** lucrare făcută de militari pentru a împiedica înaintarea dușmanului; **3.** întrecere sportivă pentru a departaja sportivi sau echipe care se află la egalitate. [Din fr. ***barrage***].

barajíst, barajiști m. persoană care supraveghează și asigură întreținerea unei instalații de captare a apei. [Din fr. ***barragiste***].

barángă, barange f. (reg.) **1.** lup bătrîn care conduce o haită și urlă înaintea celorlalți; **2.** taur puternic care conduce cireada și i se pune clopot; **3.** poreclă dată unei persoane care strigă tare. [De la ***balang***].

baraón, baraoni m. poreclă dată țiganilor: *ce-i plesni baraonului prin cap?* ISP. [Derivat din ***bară*** „țigan" sub influența analogică a sinonimului ***faraon***].

barát, ~ți, barată, ~e a. **1.** care este închis; a cărui trecere este oprită: *drum barat;* **2.** peste care s-a tras una sau mai multe linii: *text barat.* [V. ***bara;*** cf. fr. ***barré***].

barátă, barate f. aparat folosit pentru emulsionarea sau omogenizarea unor grăsimi vegetale, în procesul de fabricație. [Din fr. ***baratte***].

barátcă f. v. **baracă.**

barateríe, baraterii f. fraudă comisă de conducerea sau de echipajul unei nave. [Din fr. ***baraterie***].

báră, bare f. **1.** drug de lemn sau de metal: *o bară metalică încercuia o incintă centrală.* GHEȚIE; *o bară de fier;* **2.** mică barieră ce desparte avocații, împricinații și publicul de membrii unei instanțe de judecată; (p.ext.) locul de unde se pledează în fața justiției; **a veni la bară,** a pleda; **3.** (fig.) avocatură: *bun orator, cu relații în toate straturile sociale, alese bara.* GHEȚIE; **4.** fiecare dintre stîlpii care delimitează porțile la unele jocuri sportive; **5.** piesă metalică rezistentă, avînd rolul de a proteja de lovituri: *bara din față a automobilului;* **6.** linie folosită pentru separare într-un text. [Din fr. ***barre***].

barbacánă, barbacane f. **1.** deschizătură înaltă și îngustă în zidul unei construcții medievale (spre a putea trage asupra dușmanului); **2.** deschizătură într-un zid de sprijin pentru scurgerea apelor; **3.** fortificație la intrarea într-o cetate sau la capetele unui pod. [Din fr. ***barbacane***].

barbár și (rar) **bárbar, ~i, barbară, ~e** a. **1.** (la greci și la romani) străin, de alt neam (vorbind altă limbă), considerat inferior în cultură și civilizație: *popor barbar;* **2.** străin de cultură; necivilizat, inculț: *plăcerea cam barbară de a face paradă.* MAIOR.; **3.** neevoluat, incorect: *stil barbar;* **4.** crud, neomenos: *au făcut pe cărăușii să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii.* VLAH.; *inimă barbară.* // adv. în mod crud, sălbatic: *barbar, cînta femeia-aceea, tîrziu, în cafeneaua goală.* BAC.; *se poartă barbar.* // m. **1.** (la pl.) nume generic pentru popoarele migratoare; (la sg.) *ce cauți la barbarul sub streșina-i de cetini?* EM.; **2.** persoană cu o purtare grosolană, necivilizată. [Din lat. ***barbarus,*** fr. ***barbare***].

barbáric n. v. **varvaric.**

barbaríe, barbarii f. **1.** stare rudimentară de dezvoltare social-culturală; stare a omului barbar: *dobîndim acces într-o lume ideală, lipsită de contingențe cu barbaria momentului.* GHEȚIE; **2.** comportare necivilizată; cruzime, sălbăticie: *încremeni la vederea unei asemenea barbarii.* NEGR. [Din fr. ***barbarie,*** lat. ***barbaria***].

barbarísm, barbarisme n. cuvînt introdus dintr-o limbă străină, fără a fi necesar (de ex.: plirofarisi, audace, delă, otnoșenie, ravaj, antama): *sînt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme.* NEGR. [Din fr. ***barbarisme,*** lat. ***barbarismus***].

barbarizá, barbarizez vb. (rar; tr.) a aduce în stare de barbarie. [Din fr. ***barbariser***].

bárbă, bărbi f. **1.** păr care crește la bărbați pe bărbie și pe obraji: *se ivi un om înalt, cu barba lungă și sură.* EM.; *a-și rade barba;* **a trage nădejde ca spînul de barbă,** a spera ceva irealizabil; **a(-și) rîde în barbă,** a rîde în sine; **a(-și) șopti în barbă,** a spune încet, numai pentru sine: *cu o ură ne-mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă.* EM.; **2.** smoc de păr pe care îl au unele animale sub bot; **3.** bărbie, loc unde crește barba: *cel întrebat își frecă barba cu o expresie nehotărîtă.* GHEȚIE; *are bube pe barbă;* **4.** (compuse) **barba-caprei, a)** plantă erbacee cu flori galbene-deschise (*Tragopogon major*): *apuca un smoc de iarbă care se chiamă barba-caprei și fugea mai departe.* SAD.; **b)** ciuperc comestibilă de culoare galbenă sub forma unor ace suculente (*Clavaria viscosa*); **barba-boierului,** specie de cicoare (*Nigella damascena*); **barba-împăratului,** plantă erbacee cu flori de diferite culori; noptiță, norea (*Mirabilis jalepa*); **barba-ursului** (sau **-sasului**), plantă erbacee care crește prin locuri umede și a cărei tulpină se folosește în medicină și în industrie; coada-calului (*Equisetum arvense*); **barba-lupului,** plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene (*Crispis biensis*); **barba-ungurului,** specie de garoafă (*Sianthus spiculifolius*). [Lat. ***barba***].

barbét, barbeți m. prepelicar cu părul creț, dresat pentru vînătoarea de baltă. [Din fr. ***barbet***].

barbétă, barbete f. fiecare dintre cele două smocuri de barbă lăsate de unii bărbați să crească pe părțile laterale ale feței; favorit: *domnul cu barbete avea de gînd să-și manifeste indignarea.* VLAH. [Din fr. ***barbet***].

barbișón, barbișoane n. barbă mică lăsată să crească numai pe vîrful bărbiei; cioc, țăcălie: *căpitanul ... se trăgea necontenit de barbișonul său cel negru și lung.* DELAVR. [Din fr. ***barbichon***].

barbitál n. (med.) hipnotic barbituric cu efect de lungă durată. [Din fr. ***barbital***].

barbitúric, ~ci, barbiturică, ~ce a. **1.** acid barbituric, substanță sintetică rezultată prin condensarea ureei; **2.** (și n.) (medicament) care are o acțiune calmantă asupra sistemului nervos central. [Din fr. ***barbiturique***].

barbiturísm n. totalitate a tulburărilor care apar în intoxicațiile cu barbiturice. [Din fr. ***barbiturisme***].

barbotá, barbotez vb. (tehn.; tr.) a trece un gaz printr-un lichid. [Din fr. ***barboter***].

barbotáj, barbotaje n. **1.** trecere forțată a unui gaz printr-un lichid; barbotare; **2.** ungere automată a organelor unui motor prin trecerea lor printr-o baie de ulei. [Din fr. ***barbotage***].

barbotáre, barbotări f. acțiunea de a barbota; barbotaj. [V. ***barbota***].

barbotór, barbotoare n. (tehn.) recipient folosit pentru barbotare. [Din fr. ***barboteur***].

barbún, barbuni m. pește mic de mare, de culoare roșiatică, cu aripioare galbene și cu două fire lungi sub bărbie (*Mullus barbatus*). [Din gr. mod. ***barbúni;*** cf. it. venețian ***barbun***].

bárbur, barburi m. **1.** (reg.) partea de jos a tăișului securii, cuțitului etc.; **2.** (reg.) clin triunghiular cusut la pieptul și la spatele cămășilor țărănești; **3.** (reg.) broderie executată pe partea de sus a cămășilor țărănești; **4.** cep, cui la obada roții carului. [Lat. ***barbula*** „bărbuță"].

bárbură f. **1.** sărbătorirea Sfintei Varvara (pop. Barbara, Barbura), care cade pe 4 decembrie;

2. obicei practicat la această dată, cînd copiilor li se face pe față semnul crucii, cu degetul muiat în zeamă de căline (sau în miere), crezînd că astfel nu vor suferi de vărsat (v. **îmbărbura**); **3.** călină. [Din lat. *Barbara* n. pr.].

barbút n. joc de noroc cu zaruri. [Din turc. *barbut*].

barbútă, barbute f. (înv.) monedă care a circulat la începutul secolului al XIX-lea. [Et. nec.].

barcagíu, barcagii m. persoană care conduce o barcă; luntraș: *e zglobiu ca un palicar, gălăgios ca un barcagiu.* CĂL. [*Barcă* + *-agiu*].

barcánă, barcane f. dună de nisip în formă de potcoavă cu convexitatea în partea din care bate vîntul, caracteristică periferiei deșertului. [Din fr. *barkhane*].

barcarólă, barcarole f. cîntec de barcagiu, în primul rînd de gondolier venețian; compoziție muzicală lirică și ritmică, imitînd unduirea valurilor și cadența vîslelor: *eu, în gondolă, cu-o barcarolă visul tău ... voi îngîna.* AL. [Din it. *barcarola,* fr. *barcarole*].

barcáz, barcazuri n. ambarcație (pescărească) de lemn, cu capacitatea între 10 și 100 de tone: *alte cîteva corăbii și barcazuri, plecate mai devreme, erau în drum spre Egee.* TUD. [Din rus. *barkas*].

bárcă, bărci f. ambarcație mică cu vîsle, cu pînze sau cu motor: *pășește lin o barcă pe unda adormită.* ALEX. [Din it. *barca*].

barchét n. v. **barhet.**

bard, barzi m. **1.** (la vechii celți) poet care cînta faptele eroilor; **2.** poet (național); (iron.) *noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi.* EM. [Din fr. *barde,* lat. *bardus*].

bárdă, bărzi și (reg.) **barde** f. secure cu tăișul lat și cu coada scurtă, întrebuințată la cioplitul lemnului: *bardă-n mînă apuca și-n tătari se arunca.* AL.; **cioplit (numai) din bardă,** a) nefinisat; b) (fig.) bădăran, grosolan, necioplit; **a da** (sau **a zvîrli**) **cu barda-n lună** (sau **în cer, în stele, în Dumnezeu**), a fi nesocotit, necugetat, sărit. [Din magh. *bárd*].

bardóu, bardoi m. animal rezultat din împreunarea unui armăsar cu o măgăriță; catîr (*Equus mullus*). [Din fr. *bardot*].

baréj n. v. **bariș.**

bárem[1] adv. măcar, cel puțin: *Leonida a început să stăruie ca barem să se strămute la Mizil episcopia de Buzău.* CAR. [Din sb., bulg. *barem*].

barém[2]**, baremuri** n. **1.** carte, registru etc. care conține calcule efectuate; tabelă de calcul; **2.** normă care trebuie realizată de sportivi pentru a se putea califica într-o competiție. [Din fr. *barème*].

barestezíe, barestezii f. (med.) sensibilitate a țesuturilor și a organelor la variațiile de presiune. [Din fr. *baresthésie*].

barétă[1]**, barete** f. căciulă de postav sau de catifea (cu trei sau patru colțuri), purtată de unii preoți sau, în trecut, de militari: *la Paști dăruia domnul ... o chiveră sau o baretă.* BĂLC. [Din fr. *barrette*].

barétă[2]**, barete** f. **1.** bandă îngustă de piele cu care se încheie un pantof: *picioarele ei subțiri, încălțate cu pantofi de lac cu baretă, fremătau nervoase.* GHEȚIE; **2.** panglică de decorație. [Din fr. *barrette*].

barétă[3]**, barete** f. (rar) pălărie roșie de cardinal. [Din it. *baretta*].

bargéică, bargeici f. (reg.) **1.** săniuță pentru copii; **2.** sanie trasă de un cal, pentru adus lemne; (și: **barzeică, bîrzeică**). [Et. nec.].

barhét n. țesătură de bumbac (cu desene), flanelată; (și: (pop.) **barchet**). [Din germ. *Barchent*].

bariabói m. v. **baraboi.**

baribál, baribali m. specie de urs cu blana neagră, care trăiește în America de Nord. [Din fr. *baribal*].

báric, ~ci, barică, ~ce a. care ține de presiunea atmosferică, referitor la presiunea atmosferică. [Din fr. *barique*].

baricadă, baricadez vb. **1.** (tr.) a închide, a opri comunicarea prin baricade: *a baricada strada;* **2.** (refl.) a se pune la adăpost în dosul baricadelor; a-și întări poziția prin baricade: *procurorul îi întrebă pentru ce s-au baricadat.* VLAH.; **3.** (fig.; refl.) a se închide în sine, a se ascunde de ceilalți. [Din fr. *barricader*].

baricadáre, baricadări f. acțiunea de a (se) baricada și rezultatul ei. [V. *baricada*].

baricadát, ~ți, baricadată, ~e a. **1.** prevăzut cu baricade; închis cu baricade; **2.** adăpostit de baricade. [V. *baricada*].

baricádă, baricade f. întăritură improvizată, folosită mai ales în timpul luptelor de stradă: *suiți pe baricade de bulgări de granit, se mișcă batalioane a plebei proletare.* EM.; **a fi pe baricade,** a fi în plină activitate; a nu renunța (la o activitate, la o dispută etc.); **a fi de partea cealaltă a baricadei,** a fi în tabăra adversă; **a muri pe baricade,** a lupta consecvent pentru o idee, pentru o cauză. [Din fr. *barricade,* germ. *Barrikade*].

baricéntru, baricentre n. (fiz.) centru de greutate. [Din fr. *barycentre*].

bárie, barii f. (fiz.) unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea de o dină pe un centimetru pătrat. [Din fr. *barye*].

bariéră, bariere f. **1.** bară mobilă care oprește (temporar) circulația pe o cale rutieră; **2.** (p. ext.) loc unde se intersectează o cale rutieră cu linia ferată; **3.** loc de intrare într-un oraș (unde se oprea, odinioară, intrarea pe timpul nopții): *cînd mă trezii, eram afară de barieră, în mijlocul cîmpului.* BOL.; **4.** birou, așezat la marginea orașelor, unde se percepeau taxele pentru mărfurile ce se aduceau spre vînzare; (p.ext.) periferie; **5.** (fig.) obstacol, piedică: *formează la un loc tocmai bariera ce rumpe formidabila unitate.* EM.; **6.** linie de plecare la alergările de cai: *dinaintea galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii.* NEGR. [Din fr. *barrière*].

baríl, barili m. unitate de măsură pentru capacitate, egală cu circa 160 de litri, întrebuințată în special pentru produsele petroliere. [Din fr. *baril*].

barimetríe f. apreciere a greutății animalelor vii pe bază de măsurători. [Din fr. *barymétrie*].

barión n. nume generic al particulelor elementare grele. [Din engl. *barion*].

barisféră f. (geol.) partea centrală a globului pămîntesc, alcătuită din elemente cu densitate mare; centrosferă. [Din fr. *barysphère*].

baríș, barișe n. **1.** țesătură de lînă foarte subțire și fină: *alungînd un flutur cu un năvod mic de bariș.* AL.; **2.** broboadă de lînă foarte subțire și ușoară; maramă, testemel: *cu păr negru și totdeuna pieptănat cu îngrijire și acoperit c-un bariș verde.* EM.; (și: **barej, bariz**). [Din fr. *barège*].

barítă f. hidroxid de bariu; **alb de barită,** sulfat de bariu. [Din fr. *baryte*].

baritínă, baritine f. sulfat natural de bariu. [Din fr. *barytine*].

baritón, baritoni m. cîntăreț cu voce intermediară între cea de tenor și cea de bas: *cele două ceasuri le petrecea cu Paul Etimiu, fost bariton la operă.* GHEȚIE. // n. (pl. **baritoane**) **1.** (la sg.) registru al vocii bărbătești intermediar între tenor și bas; **2.** instrument de alamă care produce sunete cu timbru și registru de acest tip. [Din it. *baritono,* fr. *baryton*].

baritonál, ~i, baritonală, ~e a. de bariton: *voce baritonală.* [Din germ. *baritonal*].

báriu n. metal moale, de culoare albă-argintie, cu întrebuințări în industrie și în pirotehnie. [Din fr. *baryum*].

bariz n. v. **bariș.**

bariabói m. v. **baraboi.**

bárman, barmani m. **1.** persoană care servește la un bar[1]; **2.** proprietar al unui bar[1]. [Din fr., engl. *barman*].

bărmaniță, barmanițe f. femeie care servește la un bar[1]. [*Barman* + *-iță*].

baroánă, baroane f. soție de baron: *o baroană îi ia drept turci.* CĂL. [Din fr. *baronne*].

baróc, ~ci, barocă, ~ce a. **1. stil baroc,** stil artistic, specific secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, caracterizat prin exces de ornamente complicate, prin neregularitate și prin monumentalitate: *o apropiere între stilul bizantin și cel baroc e principial imposibilă.* BL.; **2.** realizat, construit în acest stil: *catedrală barocă;* **3.** (fig.) excesiv de încărcat, amestecat, supărător: *cu greu se poate închipui o amestecătură mai barocă de anacronisme, trivialități, teorii și foiletonism.* CĂL.; *idee barocă.* // n. curent cultural dominat de acest stil: *a domnit atunci cînd tumultoasa înflorire a barocului era în toi.* M.CAR. [Din fr. *baroque,* it. *barocco,* sp. *barroco*].

barochísm n. caracterul, însușirea de a fi baroc. [Din fr. *baroquisme,* it. *barocchismo*].

barochíst, ~ști, barochistă, ~e a. (rar) care ține de stilul baroc, de ceea ce caracterizează acest stil: *cîntau de asemenea cu predilecție părul, din interes barochist pentru circumvoluții.* CĂL. // m. creator în stil baroc; adept al acestui stil: *afli de la un barochist note clasice și romantice.* CĂL. [*Baroc* + *-ist*].

barográf, barografe n. aparat care înregistrează variația în timp a presiunii atmosferice. [Din fr. *barographe*].

barográmă, barograme f. curbă care reprezintă variațiile presiunii atmosferice înregistrate la barograf. [Din fr. *barogramme*].

barométric, ~ci, barometrică, ~ce a. al barometrului, referitor la barometru: *serviciu barometric.* [Din fr. *barométrique*].

barométru, barometre n. aparat pentru măsurarea presiunii atmosferice: *nu știe teoria barometrului, dar nici măcar construcția lui.* C. [Din fr. *baromètre*].

barón, baroni m. **1.** (în trecut, în apusul și centrul Europei) mare senior: *se luminau de soare și săgețile altor castele de baroni.* SAD.; **2.** titlu nobiliar superior aceluia de cavaler și inferior celui de viconte; persoană cu acest titlu: *n-o să răspundă la interpelarea baronului Worms.* GHICA; *regele și baronii săi;* **3.** (fig.) persoană de rang înalt: *trăiește ca un baron.* [Din fr. *baron*].

baroneásă, baronese f. soție de baron; baroană: *le socotea pe doamnele baronese prea vorbărețe.* SAD. [*Baron* + *-easă*].

baronét, baroneți m. titlu de noblețe dat în Anglia unui ordin de cavaleri; persoană cu acest titlu. [Din fr. *baronnet*].

baroníe, baronii f. 1. titlul de baron; **2.** proprietate a unui baron. [Din fr. *baronnie*].

barós, baroase n. ciocan mare și greu: *barosul cel mare ..., el se juca cu dînsul.* ISP. [Din țig. *baros*].

barosán, ~i, barosană, ~e a. **1.** mare și greu (ca barosul): *un crap barosan;* **2.** (fig.; și subst.) bogat, influent. // m. **1.** baros mare; **2.** (iron.) țigan. [*Baros* + *-an*].

baroscóp, baroscoape n. aparat cu care se demonstrează existența presiunii atmosferice. [Din fr. *baroscope*].

barotermométru, barotermometre n. aparat care măsoară concomitent presiunea atmosferică și temperatura aerului. [Din fr. *barothermomètre*].

barotropísm n. (biol.) reacție a substanței vii față de modificările de presiune. [Din fr. *barotropisme*].

baróu, barouri n. **1.** organizație profesională a avocaților: *Raul terminase de curînd dreptul, era înscris în barou, dar nu pleda.* GHEȚIE; **2.** sediul acestei organizații. [Din fr. *barreau*].

barșón, barșoane n. (reg.) catifea (roșie): *rochie de barșon.* [Din magh. *bársony*].

barz, ~i, barză, berze a. (reg.) **1.** cu pene albe și negre; sur, cenușiu: *pasăre barză;* **2.** brunet, cu fața și părul negre: *om barz;* **3.** pătat, punctat: *mere berze.* [Cf. sb. *barzast* „cafeniu, brun"; cf. *barză*].

bárză, berze f. pasăre călătoare din ordinul picioroangelor, cu penele albe, afară de vîrful aripilor, unde sînt negre, şi cu picioarele lungi; cocostîrc (*Ciconia ciconia*): *barza cea simţitoare care pe om iubeşte.* ALEX.; **barză neagră** (sau **cernită, grivă**), specie a acestui gen de păsări cu penele negre-brune (*Ciconia nigra*). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***bardhë***].

barzéică f. v. bargeică.

bas[1], başi m. cîntăreţ cu voce în registrul cel mai profund. // n. (pl. **basuri**) **1.** (la sg.) registrul cel mai de jos al vocii bărbăteşti; **2.** instrument muzical cu sunetul cel mai grav. // a. (rar) care reprezintă registrul cel mai profund al instrumentelor sau al vocii: *deodată, o tobă repetînd o cadenţă andante, apoi fluiere şi completări base, făcu de a trezi convivii.* BAC. [Din it. ***basso,*** fr. ***basse***].

bas[2], ~şi, basă, ~e a. (rar) inferior, murdar, josnic: *niciodată însă nu s-a pus înainte o tactică mai basă şi mai ineptă.* EM. [Din fr. ***bas, basse,*** lat. ***bassus***].

basamác n. rachiu de calitate inferioară: *umbla ... cu basamacu-n cap.* CAR. [Cf. turc., sb. ***basamak*** „grad"].

basarabeán, ~eni, basarabeană, ~ene a. **1.** care aparţine regiunii istorice Basarabia; **2.** care aparţine estului provinciei româneşti Moldova, numită, după 1812, „Basarabia", referitor la Basarabia sau la locuitorii ei: *se discută asupra competinţei camerelor actuale în privinţa celor trei ţinuturi basarabene.* EM.; *ţăranul nostru basarabean socoteşte căsătoria ca o taină mare.* MAT. // m., f. persoană (băştinaşă, de naţionalitate română) din Basarabia: *pentru pitorescul omului, se cuvine să amintim pe basarabeanul Ioan Prale.* CĂL. [***Basarabia*** n. pr. + *-ean*].

basarabeáncă, basarabence f. femeie din Basarabia, basarabeană. [***Basarabean*** + *-că*].

basc[1], ~ci, bască, ~ce a. care aparţine populaţiei ce locuieşte pe versanţii vestici ai munţilor Pirinei, referitor la această populaţie: *limba bască.* // m., f. persoană (originară) din zona versanţilor vestici ai munţilor Pirinei: *bascii sînt foarte ironizaţi în literatura spaniolă.* CĂL. [Din fr. ***basque,*** sp. ***vasco***].

basc[2] n. v. bască.

báscă, băşti f. beretă cu marginile îndoite înăuntru: *stă întins pe pat, cu un jerseu gros pe el, cu un basc în cap.* GHEŢIE; (şi: **basc**). [Din fr. (*béret*) ***basque***].

báschet n. joc cu mingea între două echipe care punctează prin aruncarea mingii în coşul adversarului. // m. (pl. **bascheţi**; mai ales la pl.) **1.** ghete cu care se încalţă jucătorii acestui joc; **2.** (p. ext.) încălţăminte uşoară (din pînză), cu talpa de cauciuc, care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei. [Din fr. ***basket***].

báschetbal n. baschet; (şi: **baschetbol**). [Din engl., fr. ***basket-ball***].

baschetbalíst, ~şti, baschetbalistă, ~e m., f. sportiv care practică baschetul. [***Baschetbal*** + *-ist*].

báschetbol n. v. baschetbal.

baschínă, baschine f. (reg.) bluză ajustată pe talie, purtată de femei: *polcuţa, baschina babelor ... duce cu minteanul uncheşilor* POP. [Cf. fr. ***basquine***].

basculá, basculez vb. **1.** (intr.) a se roti parţial în jurul unei axe orizontale; **2.** (tr.) a descărca (dintr-un camion, dintr-o remorcă) prin înclinarea platformei. [Din fr. ***basculer***].

basculánt, ~ţi, basculantă, ~e a. care basculează sau poate bascula: *vagon basculant.* // f. autocamion a cărui platformă se ridică într-o parte pentru a descărca materialele transportate. [Din fr. ***basculant***].

basculáre, basculări f. acţiunea de a bascula. [V. ***bascula***].

basculatór, basculatoare n. dispozitiv cu care se răstoarnă un vas sau un vagonet pentru a-l goli de conţinut. [***Bascula*** + *-tor*].

bascúlă, bascule f. **1.** aparat pentru cîntărit greutăţi mari; **2.** aparat de gimnastică întrebuinţat pentru anumite tipuri de sărituri; **3.** scîndură sau pîrghie mobilă aşezată în cumpănă pe un suport. [Din fr. ***bascule***].

base-ball [béizbol] n. joc sportiv naţional nord-american, asemănător cu oina. [Cuv. engl.].

basét, baseţi m. cîine de vînătoare cu corpul lunguieţ, cu urechi lungi, cu picioare scurte şi cu pete roşietice sau negre pe corp. [Din fr. ***basset***].

baséţă f. v. baseţe.

baséţe f. (franţuzism) lipsă de elevaţie, de demnitate; meschinărie, josnicie: *sporirea funcţiilor sporeşte numărul celor ce aleargă după ele, înzecind servilismul şi baseţa acestora către cei care dispun de distribuirea posturilor.* EM.; (şi: **baseţă**). [Din fr. ***bassesse***].

basic [béizic] n. (inform.) limbaj simbolic universal, uşor accesibil. [Din engl. ***basic***].

basic-english [béizic íngliş] n. formă simplificată a limbii engleze, cu un număr redus de cuvinte (cca 350) şi de forme gramaticale, creată cu scopul de a deveni limbă internaţională. [Cuv. engl.].

basídie f. v. bazidie.

basidiomicétă f. v. bazidiomicetă.

basiléu, basilei m. **1.** (ant.) titlu purtat de al doilea arhonte al Atenei; **2.** titlu al regilor persani pînă la cucerirea arabă; **3.** titlu al împăraţilor bizantini; persoană care avea acest titlu; (şi: **bazileu**). [Din fr. ***basileus;*** cf. gr. ***basileus***].

basilicále f. pl. v. vasilicale.

basilísă, basilise f. soţie a basileului: *iconoclasmul a fost înfrînt pentru totdeauna în imperiul bizantin prin intervenţia unei bazilise, plină de graţia firescului.* BL.; (şi: **bazilisă**). [Din it. ***basilissa***].

basíst, basişti m. **1.** cîntăreţ cu voce profundă; bas; **2.** muzicant care cîntă la contrabas sau la alt instrument cu timbru grav. [Din fr. ***bassiste***].

basm, basme şi (rar) **basmuri** n. **1.** fabulă, alegorie: *basnele lui Esop;* **2.** naraţiune (populară) cu începutul stereotip („a fost odată"), cu elemente fantastice, miraculoase; poveste: *visez la basmul vechi al zînei Dochii.* EM.; **ca de basm,** fantastic, himenic, ireal: *imaginea ca de basm ce şi-o făuriseră babilonienii despre alcătuirea lumii.* BL.; **a se face de basm,** a se face de rîs: *c-am băut tot ce avui şi de basn mă făcui.* POP.; **3.** născocire, minciună; (şi: (înv. şi pop.) **basn**). [Din sl. ***basni***].

basmá, basmale f. **1.** (înv.) ţesătură colorată (din bumbac, din in sau din lînă): *basmale de Florenţa;* **2.** bucată de ţesătură (colorată) cu care femeile îşi acoperă capul: *îşi luă într-o basma lucruşoarele lui.* CAR.; **a scoate** (sau **a scăpa, a ieşi**) **basma curată,** a scăpa cu bine dintr-o încurcătură; **3.** (reg.) batistă de şters nasul sau transpiraţia: *iacă basmalele boierului!* AL.; **4.** legătură de înfăşurat gîtul; **5.** legătură în care se poartă lucruri mărunte. [Din turc. ***basma*** „tipăritură"].

basmangíu, basmangii m. (înv.) fabricant sau vînzător de basmale: *basmangiu pe podul tîrgului-de-afară.* CAR. [Din turc. ***basmacı***].

basn n. v. basm.

básnă, basne f. (înv.) născocire, scornitură; minciună: *socotească şi aicea cititoriul şi cunoască schimositura basnii.* CANT.; *cîte basne firoscoşii undeva spunea în vileag.* PANN. [Din sb. ***basna;*** cf. bulg. ***basnea***].

basoreliéf, basoreliefuri n. sculptură în care figurile ies în relief pe un fond neted: *marginele care despart statuia izolată de basrelief* EM.; (şi: (înv.) **basrelief**). [Din it. ***bassorilievo,*** fr. ***bas-relief***, germ. ***Basrelief***].

basreliéf n. v. basorelief.

băsta adv. **1.** (la jocul de cărţi) ajunge! gata!; **2.** destul: *basta-i, de acum s-a mîntuit!* CR.; **(şi) cu asta basta,** am terminat. [Din it. ***basta***].

bastárd, ~zi, bastardă, ~e m., f. **1.** copil născut din părinţi necăsătoriţi; copil din flori: *Antony e un bastard care nu-şi cunoaşte părinţii.* CĂL.; (adj.) *loc de educaţiune a copiilor bastarzi.* EM.; **2.** animal (sau plantă) rezultat din încrucişarea a două specii diferite; corcitură: *cînii ... sînt nişte bastarzi de demult.* SAD. // a. (fig.) care a pierdut calităţile speciei; degenerat, alterat: *neam bastard.* [Din it. ***bastardo***].

bastardă, bastardez vb. (rar; tr.) a încrucişa, a hibrida. [De la ***bastard***].

bastardáre, bastardări a. acţiunea de a bastarda: *specie obţinută prin bastardare.* [V. ***bastarda***].

bastardizát, ~ţi, bastardizată, ~e a. (rar) corcit, alterat prin amestec: *arta populară cehoslovacă poartă în fizionomia ei anume ereditări bastardizate de ale barocului cult.* BL. [***Bastard*** + *-izat*].

bastimént, bastimente n. navă (militară) de dimensiuni mari: *de vreo două ori, bastimentul pe care eram a şi abordat într-una din schelele ei.* GHICA. [Din it. ***bastimento***].

bastingáj, bastingaje n. parapet de-a lungul bordului unei nave (avînd cutii pentru efectele echipajului). [Din fr. ***bastingage***].

bastión, bastioane n. (şi fig.) lucrare de fortificaţie de formă poligonală sau cilindrică (construită de obicei la colţurile unei fortăreţe): *pe ale cărui bastioane gloanţe răpăiesc.* OD.; *Academia a devenit un bastion al stalinismului.* [Din fr. ***bastion***].

bastón, bastoane n. **1.** băţ (fasonat) care serveşte de reazem la mers: *mi-am pus gambeta pe cap, bastonul sub braţ.* GHEŢIE; **2.** lovitură dată cu un astfel de băţ; **3.** însemn al gradului de mareşal: *baston de mareşal;* **4.** (rar) baton; **5. de-a bastonul,** numele unui joc de copii. [Din it. ***bastone***].

bastonádă, bastonade f. **1.** lovitură cu bastonul; ciomăgeală; **2.** bătaie la tălpi; falangă. [Din fr. ***bastonnade***].

bastonáş, bastonaşe n. diminutiv al lui baston: *cu vîrful bastonaşului de plimbare cerceta fiecare piatră.* GHEŢIE. [***Baston*** + *-aş*].

baş-[1] (înv.) element de compunere cu semnificaţiile: **1.** cel mai înalt într-o funcţie (*baş-ciohodar, bulibaş*): *sînt Harţă, baş-răzeş.* AL.; **2.** de primă calitate: *cu guler de fir, cu fir chiar baş-fir.* POP.; *cu ravac şi baş-rachiu.* POP; **3.** (iron.) excelent, grozav: *baş-neghiob; baş-bătăuş.* [Din turc. ***baş*** „cap, şef, superior, întîi"].

baş[2] n. (înv.) agio: *30 lei başul lor* (a. 1767). URIC. [De la ***baş[1]***; cf. turc. ***akče başi***].

baş[3] adv. (reg.) chiar, tocmai. [Din sb. ***baš***].

baş-agá, baş-agale m. comandant al unui detaşament din armata otomană: *era căpitan-paşa, baş-agaua turcilor.* POP. [Din turc. ***baş-ağa***].

báşă m. (înv.; mai ales ca determinant) şef: *bărbier-başă.* [Cf. ***baş-[1]***].

başbafír n. v. baibafir.

baş-boiér, baş-boieri m. (înv.) boier cu rangul cel mai înalt, care prezida divanul domnesc: *baş-boierul purta hanger la brîu.* GHICA. [***Baş-[1]*** + ***boier***].

baş-bulucbáş(ă), baş-bulucbaşi m. (înv.) căpetenie a bulucbaşilor, care, ca şef al gărzii domneşti, supraveghea închisoarea curţii: *baş-bulucbaşa cu steagul cel mare, cu tobe şi sîrmaci.* FIL. [Din turc. ***baş-bulukbaş***].

başbuzúc, başbuzuci m. (înv.) **1.** voluntar turc din trupele neregulate, foarte crud: *cumpliţi başbuzuci şi fiarele cercheze.* AL.; **2.** (fig.) persoană turbulentă, violentă: *de la un soi de başibuzuci odioşi.* EM.; (şi: **başibuzuc**). [Din turc. ***başi bozuc*** „trupe neregulate"].

báşca adv. (pop. şi fam.) **1.** deosebit, separat: *pensia e başca, o am după legea veche.* CAR.; **2.** în chip deosebit; altfel: *una vorbim şi başca ne înţelegem.* CAR. // prep. (în) afară de ..., exceptînd: *başca ce ţi-am dat.* [Din turc. ***başka***].

baş-caimacám, baş-caimacami m. întîiul caimacam, şeful caimacamilor: *mulţămim agalelor şi baş-caimacanilor.* POP.; (şi: **baş-caimacan**). [Din turc. ***başkaymakan***].

baş-caimacán m. v. baş-caimacam.

báşcă, băşti f. **1.** (înv. şi reg.) încăpere subterană; beci: *băşti sau cămări boltite.* OD.; **a băga la başcă**, a închide, a întemniţa; **2.** (înv.) ridicătură de pămînt care proteja o fortificaţie; redută; (şi: **baştă**). [Din pol. ***basztа***].

báşchie, başchii f. (reg.) ciocan de dogar sau de dulgher cu capătul şănţuit. [Din bulg. ***baskija***].

baş-ciohodár, baş-ciohodari m. (înv.) întîiul cămăraş al domnului, care avea în subordine pe ceilalţi ciohodari: *a fost baş-ciohodar la domnul Ioniţă Sturza-vodă.* AL. [Din turc. ***başçuhadar***].

báşibuzuc m. v. başbuzuc.

başkír, ~i, başkíră, ~e a. care aparţine Başkiriei sau locuitorilor ei. // m., f. persoană (originară) din Başkiria. [Din rus. ***başkir;*** cf. fr. ***bachkir***].

başlíc, başlicuri n. capătul crestat al stîlpilor de la casele ţărăneşti. [Din turc. ***başlyk*** „coif, glugă"].

başoáldă, başoaide f. (arg.) **1.** femeie neglijentă, greoaie, grasă; **2.** femeie uşuratică. [Et. nec.].

báştă f. v. başcă.

báştie, băştii f. (înv.) ridicătură de pămînt întărită care proteja o fortificaţie: *în noaptea aceea soldaţii făcură băştii.* BĂLC. [Din magh. ***bástya***].

báştină, baştine f. locul naşterii, moşia părintească; patrie: *carintienii şi tirolezii au băut apă din Valea Frumoasei şi nu s-au mai întors la baştina lor.* SAD.; **de baştină, a)** de origine, de naştere: *n-a avut odihnă pînă ce nu s-a întors, la bătrîneţă, în locul său de baştină.* SAD.; **b)** autohton, din acel loc, neaoş: *obicei de baştină;* **din baştină**, din moşi-strămoşi: *vînători de dropii din baştină, cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan.* OD. [Din bulg., sb. ***baştina*** „moştenire"].

batál[1], batali m. berbec castrat: *pofti să mănînce o friptură de batal.* SAD. [Din turc. ***battal***].

batál[2], batale n. groapă mare săpată în apropierea unei sonde, în care se depozitează fluidul de foraj, reziduul de fabricaţie etc. [Et. nec.].

batalamá f. v. patalama.

batálă f. v. vătală.

batalión, batalioane n. **1.** subunitate militară formată din mai multe companii: *aşteptăm ca batalionul din faţă să-şi deschidă drum.* PETR.; *treceţi batalioane române Carpaţii!;* **2.** (fig.) mulţime, ceată numeroasă: *se mişc' batalioane a plebei proletare.* EM. [Din pol., rus. ***batalion,*** fr. ***bataillon,*** it. ***battaglione***].

batalionár, ~i, batalionară, ~e a. referitor la (un) batalion, care ţine de (un) batalion. [***Batalion*** + ***-ar***].

batánt, ~ţi, batantă, ~e a. care se închide şi se deschide printr-o mişcare de rotaţie în jurul unei axe verticale situate la una dintre margini: *uşă batantă.* [Din fr. ***battant***].

batárd, ~zi, batardă, ~e a. cu caracter combinat, între scrierea rondă şi cea cursivă: *scriere batardă; litere batarde.* // f. literă din acest fel de scriere. [Din fr. ***bâtard***].

batardóu, batardouri n. incintă alcătuită din pereţi etanşi, executată în mijlocul unei ape, în interiorul căreia, după evacuarea apei, se execută săpături, zidării pentru fundaţii de poduri etc.; dig temporar. [Din fr. ***bâtardeau***].

batát, bataţi m. **1.** plantă perenă originară din America de Sud, cu tulpina lungă, tîrîtoare, cu flori albe sau roz, cultivată pentru rădăcinile ei groase, comestibile, bogate în amidon şi zahăr (*Ipomoea batatas*); **2.** (p. restr.) tuberculul acestei plante. [Din sp., port., it. ***batata***].

batáv, ~i, batavă, ~e a. care aparţine populaţiei germanice ce locuia în antichitate pe teritoriul Olandei de azi, referitor la această populaţie. // m., f. persoană care aparţinea acestei populaţii. [Din fr. ***Bataves***].

bátă, bete f. **1.** (reg.) betelie: *o coase în bata fustei.* POP; **2.** cingătoare îngustă şi lungă (ţesută din lînă); **a da pe bete (afară),** a izgoni, a alunga îmbrîncind pe cineva: *apoi îl dete pe bete din ostrov.* ISP; **a da pe bete,** a da de gol. [Lat. ***bitta*** (=***vitta*** „legătură")].

bátăr adv. (reg.) cel puţin, măcar, barem: *dacă nu în rai, ... batîr pe lîngă parcanele raiului.* SAD.; *ce focul, bade, te ţine, de nu vii seara la mine, batăr la două-trei zile.* POP; (şi: **batîr**). [Din magh. ***bátor***].

bátcă, batce f. (reg.) **1.** nicovală mică pe care se ascute coasa subţiindu-i gura cu ciocanul: *ian dă-mi batca şi ciocanul din blidari.* C.; **2.** peşte mic, asemănător cu plătica (*Blicca björkna*); **3.** capcană pentru prinderea rozătoarelor. [Din ucr. ***babka*** (după *bate*)].

báte, bat vb. (tr.) **1.** a lovi repetat şi violent (pentru a pedepsi, pentru a constrînge): *fu bătut foarte tare, tot trupul zmicusînd.* DOS.; *el îi bate pe toţi; a bate la palmă, la tălpi pe cineva;* (absol.) *a ieşit Bujor în ţară, bate, pradă, nu omoară.* POP; **bată-te să te bată,** se spune cuiva pentru a-l mustra uşor; **a bate măr** (sau **ca mărul**), v. **măr**; **a bate de-i merg fulgii,** v. **fulg**; **a bate stroi,** v. **stroi**; **pui de bate,** bătaie straşnică: *mai dîndu-mi şi părintele Isaia un pui de bate aşa din senin.* CR.; **a-şi bate capul** (sau (rar) **firea**) **cu** (sau **pentru** ori **de**) **ceva** sau **cineva,** a-şi frămînta mintea, a se gîndi mult la ceva sau la cineva; a se preocupa de ceva sau de cineva: *şi cînd propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost, o să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost?* EM.; **a bate gîndul** (sau **mintea**) **pe cineva** sau (refl.) **a se bate cu mintea** (sau **cu gîndul, cu gîndurile**), a fi preocupat, obsedat de ceva: *pururea să bate cu gîndurile, ziua şi noaptea, cum ar face o corabie.* DRĂGHICI; **a-i bate gîndul undeva,** a fi înclinat spre ...: *s-a încercat de cîteva ori să afle cam încotro i-ar bate gîndul fetei.* VLAH.; **a bate grija,** a fi îngrijorat; **a-şi bate gura degeaba** (sau **în vînt**), a vorbi în zadar; **a-şi bate picioarele,** a umbla mult, a osteni umblînd: *de n-a fi unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateţi picioarele ducîndu-vă.* CR.; **a-şi bate capul,** v. **cap**; (refl.) **a se bate cu pumnii în** (sau **peste**) **cap,** a fi foarte supărat, disperat (şi a-şi da lovituri în cap): *atunci odată începe ele a se boci înăduşit şi a se bate cu pumnii în cap.* CR.; **a se bate cu pumnul** (sau **pumnii**) **în piept, a)** a se îngîmfa, a se lăuda; **b)** a se pocăi, a se întrista (lovindu-se); **a se bate cu mîna** (sau **cu palma**) **peste gură,** a se lovi peste gură drept pedeapsă (pentru scăparea unor vorbe nesocotite); **2.** a atinge, a lovi uşor (pentru a atenţiona, pentru a arăta bunăvoinţă, încredere etc.); (intr.) *mă pomenesc bătut pe umăr.* CAR.; **a bate palma** (sau, glumeţ, **laba**) **cu cineva,** a da mîna cu cineva (în semn de înţelegere, de cădere la învoială): *badea Ghiţă a poftit numaidecît să bată palma cu ei.* SAD.; **3.** a învinge un adversar: *Mihai bătu pe turci.* BĂLC.; **a se da bătut,** a ceda; **4.** a bombarda, a ataca: *trei zile bătură tunurile.* BĂLC.; *tunurile vrăjmăşeşti ţintesc şi bat fără odihnă.* MAT.; **5.** a pedepsi: *Dumnezeu bătu pe egipteni cu zece plăgi;* (la imperativ, în imprecaţii, adesea glumeţ) *era şi frumoasă, bat-o hazul s-o bată.* CR.; *bată-l norocul!; să-l bată Dumnezeu!;* **a-şi bate joc, a)** a rîde de cineva, a batjocori pe cineva: *ne-am bătut gioc de îngăduinţa lui.* VARL.; *îmi bat joc de el;* **b)** a necinsti, a batjocuri; a viola; **c)** a face de mîntuială, a lucra prost; **6.** a deteriora, a strica: *bruma a bătut rău viile;* **7.** a lovi un lucru cu altul (în diverse scopuri): *furişîndu-se de Ivan, iese cu dînsa afară şi începe a o bate ca de război.* CR.; *a bate covoarele; a bate coasa; a bate ouăle;* **a bate o carte,** a juca o carte de joc; **a bate mingea,** a lovi mingea; (p.ext.) a se juca cu mingea; **a bate tactul** (sau **măsura**), a lovi uşor ceva într-un ritm anume; **a bate şaua (să priceapă iapa),** a face aluzie, a ţinti cu vorba; **a bate toba, a)** a da un semnal lovind toba; **b)** a spune peste tot un secret încredinţat; **a bate pasul pe loc,** a nu progresa într-o acţiune; a stagna; **8.** a da o formă, un tipar (prin deformare plastică); **bate fierul cît e** (sau **pînă-i**) **cald,** rezolvă lucrurile la timpul lor; **a bate monedă** (sau **bani**), **a)** a fabrica monede de metal; **b)** a insista asupra erorii cuiva; **9.** a freca, a roade, a produce bătături: *m-au bătut pantofii;* **10.** a bătători; (p.ext.) a lovi pămîntul cu picioarele: *bat pămîntul tropotind.* COŞB.; **11.** (pop.) a juca, a dansa cu foc: *a bate hora, brîul;* **12.** a introduce, a băga: *a bate cuie, pari;* **13.** a fixa (în cuie), a înţepeni: *să le batem la copitele de dinapoi potcoave nouă.* SAD.; **14.** a străbate, a parcurge (cu picioarele); a frecventa: *băteau mahalalele ziua şi noaptea.* GHICA; *am bătut toate drumurile;* (fig.) *autorul va continua neostenit să bată acelaşi drum suav şi monoton.* CĂL.; **a bate podurile** (sau **prundurile**), a umbla fără treabă, fără căpătîi; (compus; m.) **bate-poduri,** persoană care umblă fără rost; (fig.) **a bate cîmpii,** v. **cîmp**; **a bate apa-n piuă,** v. **piuă**; **15.** a agita, a frămînta; a tulbura: *mă bate cugetul; mă bat gîndurile;* **a bate capul cuiva** sau **a bate la cap pe cineva,** a deranja pe cineva vorbindu-i întruna; a nu-i da pace: *umbla după Junona bătîndu-i capul şi spunîndu-i că moare de dragoste pentru dînsa.* ISP; **16.** (înv.) a se strădui, a năzui la ...: *bate de-mi dă ştire.* DOS.; **17.** (şi intr.) a atinge, a-şi trimite razele pînă la ...; a se reflecta în ...: *codrul ... îşi deschide a lui adîncuri faţa lunei să le bată.* EM.; *soarele mă bătea în faţă.* EM.; *bate luna în fereşti.* EM.; **18.** a îmblăti, a descoji, a dezghioca: *a bate fasolea;* **19.** (şi intr.) a ajunge: *bate barba brîule şi părul călcîile.* POP; *grîul bate la piept. //* (intr.) **1.** a lovi în ceva făcînd zgomot; a ciocăni: *odată începe a bate în poartă cît ce putea.* CR.; *în caprele podului băteau talazuri amestecate cu buşteni furaţi de şuvoi.* SAD.; **a bate din picioare,** a tropăi; **a bate din palme,** a aplauda: *începură să bată din palme.* SAD.; **cît ai bate din palme,** numaidecît, într-o clipă, imediat: *am rezolvat daravera cît ai bate din palme.* GHEŢIE; **a bate în pumni,** a face cuiva în ciudă (lovind pumnii); **a bate din buze,** a fi neputincios, perplex: *toporul s-a scufundat şi Prepeleac a rămas bătînd din buze.* CR.; **a bate la maşină,** a dactilografia: *bătea la maşină în timpul liber;* **a-i bate cuiva în strună,** v. **strună**; **a bate în retragere, a)** a se retrage din faţa inamicului; **b)** a retracta, a da îndărăt; **2.** a îndemna un animal lovindu-l: *în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EM.; **3.** a face o mişcare (regulată); a pulsa: *stetea nemişcat cu faţa jeloasă, inima în piept bătîndu-i tare.* B.-DEL.; (p.ext.) *versul bate impasibil ca o limbă de pendul.* CĂL.; **a bate din aripi,** a agita aripile, lovind aerul; **a bate mătănii,** a îngenunchea şi a atinge pămîntul cu fruntea, în semn de pocăinţă, de cucernicie; **4.** (despre motoare) a funcţiona dereglat, scoţînd zgomote anormale; **5.** (despre arme) a trimite proiectile; a trage: *mitraliera bate pînă la 5 kilometri;* **6.** a străbate ajungînd la ...: *cît bate glonţul;* **a bate la ochi** (sau (rar) **la auz, la urechi**), **a)** a se remarca, a face impresie; **b)** a fi suspect, a da de bănuit: *întoarce-te binişor ca să nu bată la ochi.* GHEŢIE; **7.** a sufla: *bătuse toată noaptea austrul, cîntînd şi bubuind în crengi.* SAD.; *bate vîntul tare;* **după cum bate vîntul,** potrivit circumstanţelor, situaţiei; la întîmplare: *se foloseau spre a se declara uniţi sau ortodocşi după cum bătea vîntul.* BL.; **8.** a cădea peste ..., a lovi în ...: *singuri prea eram în casă ploi cu grindină cînd bat.* VIERU; *a bătut bruma, grindina;* **9.** a lătra: [cîinii] *bat cît bat şi de la o vreme te părăsesc.* CR.; **10.** a avea o nuanţă de ..., a da în ...: *bate în roşu;* **11.** a marca prin semnale sonore anumite unităţi de timp; a suna: *bătea de opt şi jumătate la biserica din cartier* GHEŢIE; **a bate ceasul (să ...),** a sosi momentul (să se întîmple): *după liniştea şi echilibrul olimpic al clasicismului ..., a bătut ceasul reacţiunii romantice.* BL.; **12.** a înclina spre ..., a fi înclinat spre ...; **a bate cu,** a avea simpatie pentru cineva: *Luluţa nu bate nicidecum cu Guliţă.* AL. // (refl.) **1.** (şi refl. recipr.) a se lupta: *să se ducă să se bată el singur cu oştile împăratului.* EM.; *s-a bătut voinicеşte;* **a se bate în duel,** a se duela: *Arthur se bătu în duel cu pistoalele la Băneasa.* GHEŢIE; **a se bate calicii** (sau **lupii, nebunii**) **la** (sau **în**) **gura cuiva,** a mînca sau a vorbi foarte repede; **a se bate cu moartea,** a fi în agonie; **a se bate după ceva,** a dori foarte mult un lucru; **cînd se bate ziua cu noaptea,** pe înserate, în amurg; **a se bate cap în cap,** a se contrazice: *venea să se intereseze care este adevărul în vălmăşagul de ştiri ce circulau şi se băteau cap în cap.* REBR.; **2.** a se agita, a se mişca (ritmic): *lacul în tremur somnoros şi lin se bate.* EM. [Lat. ***batt(u)ere***].

bátere, bateri f. acţiunea de a bate şi rezultatul ei: *blînda batere de vînt.* EM. [V. ***bate***].

bateríe, baterii f. **1.** subunitate de artilerie compusă din patru, şase sau opt tunuri cu accesoriile lor: *ofiţerii alergau săltînd în şa ca să-şi găsească bateriile.* SAD.; **2.** şir de tunuri de pe o latură a unei nave; **3.** grup de mijloace de acţiune, de aparate, de dispozitive etc. destinate unei funcţii: *a-şi pregăti bateriile;* **4. (baterie electrică)** ansamblu de acumulatoare sau pile electrice legate în serie care furnizează electricitate; **5.** ansamblul instrumentelor de percuţie dintr-o orchestră; **6.** vas cu gheaţă în care se află sticle cu băutură: *două baterii cu sifon mare.* CAR. [Din fr. ***batterie***].

bateríst, bateriști m. persoană care asigură acompaniamentul ritmic la instrumentele de percuţie. [***Baterie*** + *-ist*].

batiálă a. **regiune** (sau **zonă**) **batială**, regiune sau zonă din mări sau din oceane, cu o adîncime de 2 000-2 500 m. [Din fr. ***bathyale***].

batíc, baticuri n. **1.** basma colorată; **2.** ţesătură imprimată cu desene. [Din fr. ***batik***].

batigráf, batigrafe n. aparat care măsoară şi înregistrează adîncimea mării sau a oceanului. [Din fr. ***bathygraphe***].

batimetríe f. (ramură a hidrometriei care se ocupă cu) tehnica măsurării adîncimii apei în mări, lacuri şi rîuri. [Din fr. ***bathymétrie***].

batimétru, batimetre n. aparat pentru măsurarea adîncimii apei în mări, lacuri şi rîuri. [Din fr. ***bathymètre***].

batír, batire n. fir (gros) de bumbac răsucit, folosit la însăilat. [Et. nec.].

batiscáf, batiscafuri n. aparat (în formă de navă) pentru studii oceanografice la mare adîncime. [Din fr. ***bathyscaphe***].

batisféră, batisfere f. cabină sferică, etanşă, suspendată de o navă şi înzestrată cu echipament pentru cercetări submarine. [Din fr. ***bathysphère***].

batíst, batisturi n. ţesătură de in sau de bumbac foarte subţire şi albă: *era într-o rochie de batist alb.* IBR.; *cearşaf de batistă;* (şi: (înv.) **batistă**). [Din fr. ***batiste***].

batístă[1] f. v. **batist.**

batístă[2], **batiste** f. **1.** bucată pătrată de pînză pentru şters nasul sau faţa: *genarul îi aruncă în faţă o batistă roşie, uşoară, mirositoare.* EM.; **2.** (reg.) basma de pînză. [Din fr. ***batiste***].

batíu, batiuri n. construcţie de fontă sau de oţel pe care se montează mecanismele sau dispozitivele unui sistem tehnic şi prin care acesta se poate fixa pe o fundaţie sau pe o platformă. [Din fr. ***bâti***].

bátîr adv. v. **batăr.**

batjóc, batjocuri n. (înv.; rar) batjocură, bătaie de joc: *a lua în batgioc.* DOS.; *vor fi de batjoc, de ocară, şi le va ieşi vestea peste ţară.* DOS. [***Bate*** + ***joc***].

batjócoră f. v. batjocură.

batjocorí, batjocoresc vb. (tr.) **1.** a insulta, a face de rîs, a înjosi; a lua în rîs: *se cade bătjocurit a fi de bătrînii şi de mai marii preuţi.* VARL.; *auzi ..., cum batjocoreşte lumea.* AL.; **2.** a necinsti o femeie: *a batjocurit o fată, i-a luat averea, a împins-o la spînzurare.* CĂL.; (şi: (pop.) **batjocuri,** (înv.) **bătjocuri**). [De la ***batjocură***].

batjocoríre, batjocoriri f. faptul de a batjocori. [V. ***batjocori***].

batjocoritór, ~i, batjocoritoáre a. care exprimă o batjocură, care ia în rîs, care batjocoreşte: *Corcodel era învăţat la vorbe proaste şi foarte batjocoritoare.* B.-DEL.; (adv.) *explica batjocoritor că acest lucru e o prostie.* BL.; *a rînjit batjocoritor.* // m. violator: *îl repune în scaun Ştefan, fratele lui Iliaş, batjocoritorul de jupînese.* CĂL. [***Batjocori*** + *-tor*].

batjócură, batjocuri f. **1.** bătaie de joc, luare în rîs, insultă, ocară: *batjocur-au pus ele-n cînt şi patimă, dragă, şi ură.* COŞB.; **în batjocură,** batjocoritor; **de batjocură,** ridicol, caraghios, vrednic de rîs: *a ajunge de batjocură;* **2.** obiect al insultei, al bătăii de joc: *să moară mai bine decît să ajungă batjocura lumii.* ISP; **3.** vorbă sau faptă injurioasă şi plină de dispreţ; **4.** (fig.) lucru de mîntuială, prost făcut; (p. ext.) *destul îi fusese batjocură tinereţea.* SAD.; (şi: (pop.) **batjocoră**). [De la ***batjocuri*** (pl. lui *batjoc*)].

batjocurí vb. v. **batjocori.**

batóc f. v. **batog.**

batofobíe, batofobii f. (med.) teamă patologică de adîncime. [Din fr. ***bathophobie***].

batóg, batoguri n. spinare de morun sau de nisetru, sărată şi afumată; (p.gener.) carne de peşte sărată şi afumată: *luai o bucată de batoc.* ISP.; *neavînd altceva mai bun, îi dă batog.* CĂL.; (şi: **batoc**). [Din sb. ***batok,*** rus. ***batog***].

batojít, ~ţi, batojită, ~e a. (reg.) fără putere; stors, istovit: *eşti bătrîn, ostenit, batojit.* AL. [Din rus. ***batojit***'].

batolít n. zăcămînt de roci magmatice, în formă de masiv. [Din fr. ***batholithe***].

batométru, batometre n. aparat cu care se iau probe de apă de la diferite adîncimi, pentru a determina aluviunile transportate de rîuri. [Din fr. ***bathomètre***].

batón, batoane n. bucată în formă de bastonaş: *baton de vanilie; baton de ciocolată.* [Din fr. ***bâton***].

batozăr, batozari f. (rar) muncitor care alimentează batoza cu cereale destinate treieratului. [***Batoză*** + *-ar*].

batóză, batoze f. maşină de treierat cereale: *unii cară călăile de pe cîmp, alţii adună paiele în şiră, alţii stau sus pe batoze şi hrănesc maşina.* VLAH. [Din fr. ***batteuse***].

batracián, batracieni m. şi (rar) **batraciene** n. (la pl.) clasă de vertebrate amfibii, caracterizate prin temperatură variabilă a corpului şi prin dezvoltare prin metamorfoză; (şi la sg.) animal din această clasă (de ex. broasca): *pădurea se arată fantomatică, emiţătoare de sonuri teribile, plină de batraciene hidoase.* CĂL. // a. (rar) care ţine de această clasă; specific animalelor din această clasă: *plodul cu înfăţişare batraciană dă o intuiţie ... a înrudirii formelor din cele trei regnuri.* CĂL. [Din fr. ***batracien***].

battúta f. (muz.) **1.** accent; **2.** măsură. [Cuv. it.].

bau interj. cuvînt care imită lătratul cîinilor sau urletul lupilor şi cu care se sperie, în glumă, copiii sau se semnalizează ceva: *dădu drumul unui strigăt puternic: bau!* SAD. [Onomat.].

baubáu m. personaj imaginar cu care se sperie copiii mici; **a fi pe post de baubau (pentru cineva),** a fi sperietoare pentru cineva. [De la ***bau***].

baud, bauzi m. unitate de măsură a vitezei de semnalizare pe liniile de transmisie, corespunzînd unui punct Morse pe secundă. [Din fr. ***baud***].

bauxítă f. oxid de aluminiu existent în natură ca minereu (de aluminiu), în general de culoare roşie-brună. [Din fr. ***bauxite***].

bavardáj, bavardaje n. (franţuzism) discuţie excesivă pe teme nesemnificative; flecăreală. [Din fr. ***bavardage***].

bavaréz, ~i, bavareză, ~e a. referitor la Bavaria sau la locuitorii ei, care ţine, care este caracteristic Bavariei sau populaţiei acesteia: *cavalerimea stiriană şi bavareză luară asemenea parte la această campanie.* EM. // m., f. persoană (originară) din Bavaria. [***Bavar***(*ia*) n. pr. + *-ez*].

bavétă, bavete f. şerveţel de pînză, de muşama sau de material plastic, care se leagă la gîtul copiilor mici cînd mănîncă; bărbiţă; (şi: **babetă**). [Din fr. ***bavette***].

bavúră, bavuri f. surplus de material rămas peste profilul normal pe suprafaţa pieselor prelucrate sau turnate. [Din fr. ***bavure***].

bax, baxuri n. cutie sau ambalaj care conţine mai multe elemente de acelaşi fel: *bax de ţigări; bax de bere; bax de cafea.* [Din engl. ***box***].

bază, bazez vb. (refl.) a se întemeia, a se sprijini, a pune temei pe ceva: *argumentele ... se bazează pe lucruri disparate.* SAD.; (tr.) *îşi bazează argumentarea pe fapte concrete.* [Din fr. ***baser***].

bazacónie, bazaconii f. **1.** nelegiuire: *bazaconii de cari iscodeşte şi vrăjeşte dracul.* CR.; **2.** lucru bizar, vorbă sau faptă extravagantă, de necrezut: *cum poţi să-ţi închipuieşti asemenea bazaconii?* AL. [Din sl. ***bezŭ-zakonije*** „fărădelege"].

bazái, ~i, bazală, ~e a. referitor la bază; de bază; **metabolism bazal,** consum minim de energie al unui organism în stare de repaus. [Din fr. ***basal***].

bazált, bazalturi n. rocă vulcanică de culoare închisă, întrebuinţată la construcţii şi pavaje. [Din fr. ***basalte,*** lat. ***basaltes***].

bazáltic, ~ci, bazaltică, ~ce a. format din bazalt. [Din fr. ***basaltique***].

bazaóchi, bazaoáche a. (reg.) **1.** care se uită chiorîş; saşiu; **2.** nebunatic, ştrengar, poznaş; (subst.) *vine bazaochiu ista de-mi tăvăleşte pînza.* AL. [Din ucr. ***bezokij***].

bazár, bazaruri n. loc (acoperit) unde se vînd tot felul de mărfuri; tîrg: *bazarul e plin de mărfuri variate şi are cu ce să îndestuleze curiozitatea vizitatorilor.* AL.; *cinstea nu se vinde ca la bazar leguma.* VIERU; (şi: (reg.) **pazar**). [Din fr. ***bazar***].

bazarghideán m. v. **pazarghidean.**

bázǎ, baze f. **1.** parte inferioară, de jos, care susţine un corp, o construcţie etc.: *la baza stîncii s-au îngrămădit mai mulţi bolovani;* **a sta** (sau **a fi**) **la baza a ceva,** a forma temelia, fundamentul pentru ceva; **a avea la bază,** a se întemeia; **a pune bazele la ceva,** a întemeia, a funda: *Negruzzi a înţeles spiritul cronicii române şi a pus bazele unui romantism pozitiv, scutit de naive idealităţi.* CĂL.; **2.** (fig.) element fundamental; temei, principiu: *egalitatea tuturor în faţa legii este baza societăţii moderne;* **de bază,** fundamental, esenţial; **pe** (sau **în**) **baza ...** sau **pe bază de ..., a)** în conformitate cu ..., pe principiul ...; **b)** avînd ca principal element component ...; **3.** (geom.) una dintre laturile unui triunghi (sau ale unui poligon) care are o anumită poziţie faţă de celelalte: *baza triunghiului; baza cilindrului;* **4.** loc de concentrare a unor resurse (umane sau materiale): *bază de atac; bază militară; bază de aprovizionare; bază sportivă;* **5.** (lingv.) **bază de articulaţie,** mod, posibilitate de articulare a sunetelor la un popor; **6.** (chim.) substanţă care albăstreşte hîrtia de turnesol şi, combinată cu un acid, formează o sare: *nu se poate spune ... că acidul alege baza cu care el se combină de preferinţă.* BL.; **7.** element principal al unei combinaţii, al unui amestec: *preparat pe bază de plante;* **8.** distanţă între difuzoarele (externe ale) unui sistem de redare stereofonică. [Din fr. ***base,*** lat. ***basis,*** germ. ***Base***].

bazeá, bazele f. (înv.) ţesătură cu urzeală de aţă şi bătătură de bumbac. [Din turc. ***bazé***].

bazedóv n. **(boala (lui) Basedow)** boală endocrină caracterizată prin guşă, proeminenţa globilor oculari, palpitaţii, stare nervoasă etc. [Din fr. (*maladie de*) ***Basedow***].

bazedovián, ~eni, bazedoviană, ~ene a. care prezintă caracteristicile bolii (lui) Basedow. // m., f. persoană bolnavă de bazedov. [Din fr. ***basedowien***].

bázic, ~ci, bazică, ~ce a. care are proprietăţile unei baze: *soluţie bazică.* [Din fr. ***basique***].

bazídie, bazídii f. organ al unor ciuperci pe care se formează sporii; (şi: **baside**). [Din germ. ***Basidie,*** fr. ***baside***].

bazidiomicétă, bazidiomicete f. (la pl.) clasă de ciuperci la care sporii se formează pe bazidii, în exterior; (şi la sg.) ciupercă din această clasă; (şi: **basidiomicetă**). [Din fr. ***basidiomycètes***].

baziléu m. v. **basileu.**

bazilicál, ~i, bazilicală, ~e a. care ţine de biserică, referitor la biserică: *împăratul a promovat îndeosebi arhitectura de tip bazilical.* BL. [Din fr. ***basilical***].

bazilicále f. pl. v. **vasilicale.**

bazilícă, bazilici f. **1.** (la romani) edificiu public unde se făceau judecăţi şi unde se tratau afacerile negustoreşti: *bazilica ulpiană cu cinci rînduri de stîlpi de granit.* OD.; **2.** biserică foarte mare; catedrală: *bazilica Sf. Petru din Roma.* [Din lat. ***basilica,*** fr. ***basilique***].

bazilicón n. (înv.) alifie care ajuta la colectarea puroiului infecţiilor. [Probabil denumire comercială].

bazilísă f. v. basilisă.

bazilísc[1], baziliști m. şopîrlă din familia iguanidelor, avînd pe cap o excrescenţă triunghiulară, iar pe spate şi pe coadă o creastă dinţată mobilă (*Basiliscus americanus*). [Din it. ***basilisco***].

bazilísc[2] m. v. vasilisc.

bazín, bazine şi (rar) **bazinuri** n. **1.** rezervor cu apă (din piatră, din ciment etc.): *trec singur pe lîngă bazinuri cu apă părăsite.* BAC.; **2.** parte a unui port unde staţionează vasele: *bazinul docurilor;* **3.** (geogr.) spaţiu geografic din care îşi colectează apele un rîu, un fluviu etc.: *trupele împărăteşti înaintau imperios în bazinul dunărean.* BL.; *bazinul Oltului;* **4.** regiune bogată în zăcăminte de minereuri, în special de cărbuni; **5.** (anat.) cavitate formată de cele două oase iliace. [Din fr. ***bassin***].

bazinét, bazinete n. **1.** parte superioară, dilatată, a căilor urinare, care face legătura între hilul renal şi ureter; **2.** vas special (de formă plată) întrebuinţat, mai ales în spitale, pentru necesităţile de evacuare, la persoanele care nu se pot ridica şi umbla. [Din fr. ***bassinet***].

bazipetál, ~i, bazipetală, ~e a. la care organele se dezvoltă de la vîrf spre bază: *plante bazipetale.* [Din germ. ***basipetal***].

bazón, bazoane n. bucată de stofă sau de piele aplicată pe turul pantalonilor, izmenelor, chiloţilor, pentru a-i întări. [Et. nec.].

bazoná, bazonez vb. (tr.) a pune un bazon. [De la ***bazon***].

bazonáre, bazonări f. acţiunea de a bazona. [V. ***bazona***].

bazooka [bazúca] f. armă antitanc portabilă. [Cuv. american].

bă interj. (arg.) măi. [Et. nec.].

băbácă m. v. babacă.

băbăică, băbăici f. (reg.) vîslă, lopată: *au năvălit pescarii cu băbăicile şi l-au făcut zlamac.* SAD. [Din ucr. ***babajka***].

băbár, băbari m. (iron.) om însurat: *te-ai înscris în rîndul bărbarilor.* PANN. [***Babă*** + ***-ar***].

băbáş, băbaşi m. (reg.) fagure din care s-a scos mierea; boştină. [Et. nec.; cf. magh. ***bábos***].

băbăcúţă, băbăcuţi m. (înv.) diminutiv al lui babacă: *o venit băbăcuţa!* AL. [***Babacă*** + ***-uţă***].

băbăiţă, băbăiţi m. (înv.) diminutiv al lui babaie: *băbăiţă, băbăiţă ... – ce este copile?* AL. [***Babaie*** + ***-iţă***].

băbălău, băbălăi m. (reg.) **1.** babalîc; **2.** om (lung şi) prost. [***Babă*** + ***-ălău***].

băbăluc m. (reg.) din **băbăluc,** din moşi-strămoşi, din timpuri străvechi. [Din sb. ***babaluk***].

băbăreásă, băbărese f. (reg.) babă (care descîntă sau ghiceşte). [Cf. ***babă***].

băbărie, băbării f. credinţă băbească, superstiţie, eres. [***Babă*** + ***-ărie***].

băbătie, băbătii f. **1.** (reg.) babă, baborniţă: *o băbătie mititică şi scorojită ... sui scările casei.* SAD.; **2.** (fam.) nevastă (bătrînă): *băbătia lui ... nu ştiu ce avea.* CR. [De la ***babă***].

băbésc, ~şti, băbeáscă, ~eşti a. **1.** care provine de la babe: *vorbe, scorneli băbeşti;* **leacuri băbeşti,** mijloace empirice de vindecare a bolilor; **sărbători băbeşti,** v. **sărbătoare; 2.** după felul babelor; superstiţios: *credinţă bătească. // f.* soi românesc de viţă de vie, cu boabe negre-albăstrui. [***Babă*** + ***-esc***].

băbéşte adv. ca babele; **a socoti** (sau **a o lua**) **băbeşte,** a face calcule (p. ext. judecăţi) în mod empiric, simplist: *şi-a făcut de iznoavă socoteala, băbeşte, cum îl taie capul.* VLAH. [***Babă*** + ***-eşte***].

băbói, băboi m. (depr.) augmentativ al lui babă: *cum s-a depărtat băboiul de acolo, nenorocita drumeaţă a îngenuncheat lîngă patul soţului ei.* CR. [***Babă*** + ***-oi***].

băbórniţă f. v. baborniţă.

băbúşcă[1], băbuşte f. **1.** băbuţă: *sărmana, băbuşca mea!* CR.; **2.** pasăre bătrînă, care nu mai cîntă: *îşi pierd vremea ... umblînd ... să împuşte şi ei cîte vreo babuşcă de nu ştii care păsărică.* ISP.; (şi: **babuşcă**). [Din bulg., rus. ***babuška***].

băbúşcă[2] f. v. babuşcă[2].

băbút, băbuturi n. (reg.) vîrtejul carului. [Et. nec.].

băbúţă, băbuţe f. diminutiv al lui babă; băbuşcă[1]: *găsii o băbuţă zgîrcită.* NEGR. [***Babă*** + ***-uţă***].

băcán[1], băcani m. negustor care vinde cu amănuntul produse alimentare; proprietar al unei băcănii: *mergi colea la băcan, să-ţi dea mezelicuri.* PANN; *fecior de bacal.* AL.; (şi: (reg.) **bacal**). [Din turc. ***bakal***].

băcán[2], băcani m. **1.** arbore exotic cu lemnul de culoare roşie, din care se extrage un colorant roşu (*Haematoxylon campechianum*); **2.** (p.ext.) vopsea roşie obţinută din lemnul acestui arbore: *negustor de băcan.* CR.; (fig.) *proza dunăreană e un testemel înflorat din acelea vopsite cu şofran, băcan şi parachină.* CĂL. [Din turc. ***bakám***].

băcăí, pers. 3 **băcăie** vb. (intr.) **1.** (reg.) a bate pulsul, a palpita; **2.** (înv.) a răsuna: *făcutu-m-am ... tîmpănă băcăind.* BIBLIA. [Onomat.].

băcălíe[1] f. v. băcănie.

băcălíe[2] *f.* v. văcălie.

băcăneásă, băcănese f. soţie de băcan[1]; proprietară a unei băcănii: *băcăneasa de alături şi-a făcut salon.* CĂL. [***Băcan[1]*** + ***-easă***].

băcăní, băcănesc vb. (rar) **1.** (tr.) a vopsi cu băcan[2]: *a băcăni ouăle;* **2.** (refl.) a-şi da cu roşu pe faţă: *ca o paparudă se băcăneşte cu roşu pe obraz.* STĂNIL. [De la ***băcan[2]***].

băcănie, băcănii f. **1.** (înv.; de obicei la pl.) mirodenie: *vin amestecat cu usturoi pisat şi cu băcănii.* GHICA; **2.** prăvălie în care se vînd produse alimentare; (fig.) *din anecdotă vine o dulce duhoare de băcălie.* CĂL.; **3.** (la sg.) ocupaţia băcanului; (şi: (reg.) **băcălie**). [***Băcan[1]*** + ***-ie***].

băcănioáră, băcănioare f. (rar) diminutiv al lui băcănie. [***Băcănie*** + ***-ioară***].

băcít n. **1.** ocupaţia baciului; **2.** parte din produsele stînii care se dădea baciului drept remuneraţie. [***Baci*** + ***-it***].

băcíţă, băcíţe f. **1.** femeie care se ocupă cu păstoritul, cu prepararea caşului şi a brînzei; **2.** soţia baciului. [***Baci*** + ***-iţă***].

băciuí, băciuiesc vb. (intr.) **1.** (reg.) a prepara brînzeturi; **2.** a fi baci; a conduce o stînă; **3.** (fig.) a zăbovi, a sta mult într-un loc. [***Baci*** + ***-ui***].

bădán, bădani m. (reg.) cazan mare în care se toarnă mustul. [Din sb. ***badan*** „cadă"].

bădădăí, bădădăiesc vb. (reg.; intr.) a umbla fără rost, într-o doară: *de-atunci, ca mai ba să-l vadă cineva bădădăind pe uliţele Iaşilor.* CR. [Onomat.].

bădărán, ~i, bădăraná, ~e m., f. persoană nepoliticoasă, cu comportare grosolană: *se gîndi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut.* REBR. [Cf. magh. ***badaró***].

bădăráncă, bădărance f. femeie cu comportare grosolană: *femeia sa, tip de bădărancă parvenită.* BOL. [***Bădăran*** + ***-că***].

bădărănésc, ~şti, bădărăneáscă, ~eşti a. grosolan. [***Bădăran*** + ***-esc***].

bădărăníe, bădărănii f. atitudine, faptă sau vorbă de bădăran; mitocănie. [***Bădăran*** + ***-ie***].

bădărăníre f. (rar) depreciere, transformare în rău, în ceva grosolan; compromitere: *dumnealui obicinuieşte anume imitaţie liberă or prelucrare sau traducerea ad litteram sau cel mult bădărănirea nesărată a unui text străin.* EM. [***Bădăran*** + ***-ire***].

bădărăníza, bădărănizez vb. (rar; tr.) a face grosolan, necioplit: *parodia caricaturiza ţărănia, bădărăniza literatura şi arăta dispreţ culturii şi literaturii străine.* IBR. [***Bădăran*** + ***-iza***].

bădărănós, ~şi, bădărănoásă, ~e a. (rar) grosolan. [***Bădăran*** + ***-os***].

bădău, bădăie n. (reg.) bădan. [Din magh. ***bádöny*** „putină mică„].

bădícă, bădici m. (pop.) bădiţă: *da, bădică, mîne ţi se-mplineşte anul.* EM. [***Bade*** + ***-ică***].

bădicúţă, bădicuţi m. (pop.) bădiţă: *iartă-mă, bădicuţă, am greşit.* NEGR. [***Bădică*** + ***-uţă***].

bădíe, bădii m. (pop.) bădiţă: *mănîncă, bădie, şi mata, să vezi ce bunu-i!* HOGAŞ. [***Bade*** + ***-ie***].

bădişór, bădişori m. (pop.) bădiţă: *bădişor la grai duios, eu din fire mi te-am scos.* POP.; (iron.) *ce spui, bădişorule, pentru un braţ de lemne?* CR. [***Bade*** + ***-işor***].

bădíţă m. (pop.) **1.** diminutiv al lui bade; bădică, bădicuţă, bădie, bădişor: *bine v-am găsit, bădiţă!* CR.; **2.** termen dezmierdător (de adresare) pentru bărbatul iubit: *numai carul bădiţii şade-n dealul Bistriţii.* POP. [***Bade*** + ***-iţă***].

băftós, ~şi, băftoásă, ~e a. (fam.) care are baftă; norocos. [***Baftă*** + ***-os***].

băgă, bag vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să intre sau a intra undeva, a duce sau a merge înăuntru; a (se) introduce: *se potriveşte spînului şi se bagă în fîntînă.* CR.; *a-l băga în casă;* (fig.) *aş fi putut să bag multe minciuni ..., cum fac astăzi istoricii unor neamuri.* B.-DEL.; **a băga ceva în** (sau **la**) **cap,** a pricepe, a reţine: *băgat-ai în cap vorbele mele?* CR.; **a-şi băga în cap,** a intenţiona, a urmări: *acum îş băgasă-în cap să-ş facă tocmeală-n ţigănia săracă.* B.-DEL.; **a-şi băga mînţile în cap,** a se cumînţi; a înţelege; **a băga în gură,** a mînca: *bag în gură cu suspin, pun la inimă venin.* POP.; **a-şi băga nasul în ceva,** a se amesteca în ceva; **a(-şi) băga mîna-n foc pentru cineva,** a garanta pentru cineva; **a băga la dubă** (sau **la gros**), a întemniţa; a închide: *aducea vestea că nordul a băgat la dubă pe împăratul ăl nou.* DELAVR.; *pe noi cum ne bagi la gros, cînd bem ceva mai multă stropşeală?* GHEŢIE; **a băga la apă,** v. **apă; a băga pe cineva (de viu) în mormînt** (sau **în groapă, în pămînt**), **a)** a pricinui moartea cuiva; **b)** (fig.) a cauza cuiva necazuri mari: *David al meu are de gînd să mă bage de vie în mormînt cu apucăturile lui.* CR.; **a băga în mă-sa** (**pe cineva**), a înjura de mamă; **a o băga în teacă,** a fi pus la punct; a trebui să tacă: *acum, vere Idiotisene, o băgarăm toţi în teacă!* B.-DEL.; **a se băga în sufletul** (sau **sub pielea**) **cuiva,** a se face cu insistenţă remarcat, a cîştiga încrederea cuiva; **2.** (tr. şi refl.) a (se) angaja, a (se) plasa undeva: *a-l băga în slujbă; se bagă slugă;* **a se băga la stăpîn, a)** a se angaja ca slugă la cineva; **b)** (fig.) a ajunge la discreţia cuiva: *pentru bani luai bătrîn şi mă băgai la stăpîn.* PANN; **a (se) băga la scuteală,** v. **scuteală; a băga pe cineva în pîine,** v. **pîine; 3.** (tr.) a înfunda în ceva: *a băga un cep, un cui;* (fig.) *a băga în datorii, într-o belea;* **4.** (tr.) a pricinui, a face cuiva ceva: *a băga frica (groaza) în cineva;* **a-i băga cuiva ceva în cap,** a face pe cineva să fie preocupat, obsedat de ceva; **a băga (pe cineva) la (o) idee,** a(-i) strecura cuiva în suflet teama, îngrijorarea de ceva; **a băga în boală** (sau **în boale, în toate boalele**) sau **a(-i) băga boala în oase, a)** a tulbura, a impresiona puternic, a face să-şi piardă cumpătul: *cînd se uita la cineva, cu ochii ei ceia mari şi negri ca murele, îl băga în toate boalele.* ISP.; **b)** a înspăimînta, a îngrozi; **a băga rufele în boală,** v. **boală; a băga în răcori** (sau **în toate răcorile, în sperieţi, în toţi sperieţii, în groază, în toate grozile morţii, în spaimă**) sau **a-i băga cuiva frica** (sau **fiori în oase**) ori **a băga spaima în cineva,** a speria, a îngrozi, a înfricoşa pe cineva: *m-ai băgat în toate grozile morţii.* CR.; **a băga**

zîzanie (sau **vrajbă, intrigă etc.**), a provoca discordie; a învrăjbi: *celelalte zeiţe băgară zîzanie printre toţi craii elenilor.* ISP.; **5.** (tr.) **a băga (de) seamă,** a observa, a lua aminte, a vedea: *în degetul cel mic ea a băgat de seamă pecetea cu bour pe verigă de aur* SAD.; **a băga în seamă, a)** a stima, a acorda atenţie, consideraţie: *tot mănăstiri să croieşti dacă vrei să te bage dracii în samă.* CR.; **b)** a remarca, a observa: *trecu pe lîngă el, ca şi cum nu l-ar fi băgat în seamă.* GHEŢIE; **(cum) bag de seamă** (sau **seama**), pare-mi-se, se vede că, pasămite: *bag de seamă că nu era acasă;* **6.** (tr.) a înainta autorităţilor; a introduce: *a băgat actele pentru concurs;* **7.** (refl.) a se amesteca: *el se bagă în toate; a se băga în vorbă.* [Et. nec.].

băgáre, băgări f. acţiunea de a (se) băga şi rezultatul ei; **cu băgare de seamă,** v. **seamă; băgare de seamă, a)** observare; **b)** grijă, atenţie: *umbla cu băgare de seamă, fără a zîmbi nevestelor.* SAD.; **băgare în seamă,** stimă, consideraţie. [V. ***băga***].

băgăcíos, ~şi, băgăcioásă, ~e a. băgăreţ: *galeria e prea zgomotoasă, mămicile prea băgăcioase.* D. [*Băga* + *-ăcios*].

băgăréţ, ~i, băgăreáţă, ~eţe a. (fam.) care se amestecă în toate; băgăcios, înfigăreţ. [***Băga*** + *-ăreţ*].

băgătór, ~i, băgătoáre, ~ori a. care bagă; **băgător de seamă,** (şi subst.) care observă, care este atent. [***Băga*** + *-ător*].

băgău n. (reg.) tutun de mestecat, fabricat din foi subţiri răsucite: *fetele din Arpatac mereu pipă la tabac, iar cele din Satu-Nou se întrec după băgău.* POP. [Din magh. ***bagó***].

băhánie, băhanii f. (rar) pocitură: *o băhanie de ţigancă.* [Forma redusă din ***bidihanie***].

băhnít, ~ţi, băhnită, ~e a. (reg.) stătut, clocit, bîhlit: *apa din urcior ... răsuflată şi băhnită.* EM. [***Bahnă*** + *-it*].

băhnós, ~şi, băhnoásă, ~e a. (reg.) mlăştinos, mocirlos. [***Bahnă*** + *-os*].

băí[1], băiesc vb. **1.** (refl.) a face baie; a se scălda; **2.** (tr.) a spăla, a îmbăia: *doar pe spate să-i băiască ea nu poate.* VIERU. [De la ***baie[1]***].

băí[2], băiesc vb. (intr.) a lucra într-o mină (de aur). [De la ***baie[2]***].

băiáş[1], băieşi şi **băiaşi** m. bărbat care serveşte într-o baie publică: *băiaşii de la feredeie.* CĂL. [***Baie[1]*** + *-aş*].

băiáş[2] m. v. **băieş.**

băiát, băieţi m. **1.** copil de sex bărbătesc: *eu oi sta deoparte cu băieţii, iar dumneata să te prinzi în joc lîngă o fată.* CR.; **2.** bărbat tînăr (din perspectiva cuiva mai în vîrstă); adolescent: *fiind băiet păduri cutreieram şi mă culcam ades lîngă izvor.* EM.; *bun băiat!;* **3.** fiu, fecior: *am un băiat tinerel şi-oi rămînea fără el.* POP.; **4.** tînăr angajat la un stăpîn sau la un patron (de prăvălie); ucenic, argat: *băieţii ce stau la uşă şi unii pe alţi se-ntrec.* PANN; **băiat de prăvălie,** v. **prăvălie; 5.** (înv.) ospătar, chelner; (şi: (reg.) **băiet**). [Et. nec.; cf. *(îm)**băia***].

băiátă, băiete f. (reg.) fată; fetiţă: *fetele, nevestele, mai cu drag băietele.* POP. [De la ***băiat***].

băiéş, băieşi m. (reg.) lucrător într-o mină (de aur): *au găurit pămîntul mult mai adînc decît toţi băieşii altor munţi.* EM.; (şi: **băiaş**). [***Baie[2]*** + *-aş*].

băieşíme f. (reg.) totalitatea băieşilor, mulţime de băieşi. [***Băieş*** + *-ime*].

băieşíţă[1], băieşiţe f. femeie care serveşte la o baie publică: *ia să fi fost acolo nişte băieşiţe.* TUD. [*Băiaş[1]* + *-iţă*].

băieşíţă[2], băieşiţe f. (reg.) **1.** soţie de băieş; **2.** femeie care lucrează la o întreprindere minieră. [***Băieş*** + *-iţă*].

băiét m. v. **băiat.**

băietán, băietani m. **1.** băiat mai mare: *cît oi putea duce în spate eu şi cu un băietan al meu.* CR.; **2.** (înv.) chelner: *băietanul de serviciu se adresa şi primea instrucţiuni.* BAC. [***Băiat*** + *-an*].

băietănáş, băietănaşi m. (reg.) diminutiv al lui băietan: *deasupra pantalonilor, băietănaşul purta o cămaşă.* SAD. [***Băietan*** + *-aş*].

băietăníme f. (rar) mulţime de băietani. [***Băietan*** + *-ime*].

băieţándru, băieţandri m. băiat mai mare, pînă la douăzeci de ani: *au văzut un băieţandru călare.* ISP. [***Băiat*** + *-andru*].

băieţáş, băieţaşi m. băieţel: *plăteşte întîi, băieţaş, şi apoi să pleci.* ISP. [***Băiat*** + *-aş*].

băieţăráie f. (rar) mulţime de băieţi: *mirele scoate din buzunar vro cîţiva bănuţi de argint şi-i aruncă în mijlocul băieţăraiei.* MAT. [***Băieţi*** (pl. lui *băiat*) + *-ăraie*].

băieţéi, băieţei m. **1.** diminutiv al lui băiat; băieţaş: *să-i fur şi eu băieţelul, ca să-i arză sufleţelul.* POP.; **2.** (la pl.) plantă erbacee cu frunze păroase, care creşte prin fînete şi prin păşuni (*Veronica spicata*). [***Băiat*** + *-el*].

băieţésc, ~şti, băieţeáscă, ~eşti a. de băiat, specific băieţilor. [***Băiat*** + *-esc*].

băieţéşte adv. ca băieţii: *ştiţi cum vine fata la el, îmbrăcată băieţeşte.* IBR.; *fată tunsă băieţeşte.* [***Băiat*** + *-eşte*].

băieţícă m. (reg.; la voc.) băieţel; (iron.) *na şi ţie, băieţică, zicea unui bătrîn bondoc, vărsîndu-i iarbă în corn şi alice în basma.* GHICA. [***Băiat*** + *-ică*].

băieţíme f. (rar) mulţime de băieţi. [***Băiat*** + *-ime*].

băieţói, băieţoi m. **1.** augmentativ al lui băiat; **2.** fată cu apucături de băiat. [***Băiat*** + *-oi*].

băieţós, ~şi, băieţoásă, ~e a. (care are apucături) de băiat; ca un băiat: *însoţea o fată de vîrsta ei, înaltă, băieţoasă, cu pulpe înguste.* GHEŢIE. [*Băiat* + *-os*].

băíţă, băiţe f. diminutiv al lui baie[1]. [***Baie[1]*** + *-iţă*].

băiţuí, băiţuiesc vb. (tr.) a acoperi suprafaţa unui obiect cu baiţ. [***Baiţ*** + *-ui;* cf. germ. ***beizen***].

băiţuít[1] n. acţiunea de a băiţui. [V. ***băiţui***].

băiţuít[2], ~ţi, băiţuită, ~e a. acoperit cu baiţ. [V. ***băiţui***].

băjenár, băjenari m. (înv.) persoană care îşi părăsea (vremelnic) casa, provincia sau patria (din cauza năvălirilor, a persecuţiilor etc.); emigrant, fugar: *vrun băjenar ... vra să intre argat la mine.* AL.; (şi: **bejenar**). [***Băjeni*** + *-ar*].

băjenărí, băjenăresc vb. (înv.; intr.) a băjeni: *au băjenărit toţi românii de spaimă.* OD.; (şi: **bejenări**). [De la ***băjenar***].

băjenăríe f. (înv.) băjenie, fugă în masă; emigrare: *pricina băjenăriei ş-a jalei obşteşti tu eşti.* NEGR.; (şi: **băjenerie**). [***Băjenar*** + *-ie*].

băjenărít n. (înv.) băjenie: *care poate fi pricina acelui bejănărit?* NEGR.; (şi: **bejenărit, bejănărit**). [V. ***băjenări***].

băjeneríe f. v. **băjenărie.**

băjení, băjenesc vb. (înv.; refl.) a-şi părăsi casa, provincia sau patria (din cauza năvălirilor, a persecuţiilor etc.); a se refugia, a pribegi, a emigra: *Dinu Negruţ se băjeni cu familia în satul Şărăuţi.* CĂL.; (şi: **bejeni**). [De la ***băjenie***].

băjénie, băjenii f. (înv.) **1.** fugă (în masă) a populaţiei din cauza invaziilor duşmane, a persecuţiilor etc.; timpul petrecut în această situaţie; băjenărie: *argintării, şaluri ... le vîndură şi le cheltuiră în băjenii.* GHICA; **2.** (spec.) fugă în munţi a populaţiei la 1821 după învingerea eteriştilor de către turci: *din vremea de bejenie.* AL.; **3.** mulţime de băjenari; (fig.) roi: *vezi bejănii de albine.* EM.; (şi: **bejenie, bejănie**). [Din sl. ***běžanije***].

băjeníre, băjeniri f. faptul de a se băjeni: *descrie monoton şi cu văieturi ... înscăunarea Eteriei la Iaşi, organizarea ei, băjenirea boierilor.* CĂL. [V. ***băjeni***].

băl, ~i, bălă, ~e a. (reg.) **1.** (despre oi sau despre alte animale) alb pe tot corpul sau numai pe bot; **2.** (despre oameni) frumos, mîndru; blond: *doi voinici, maică, mă cer; unu-i negru, unu-i băl.* POP. [Din sl. ***bělŭ***].

bălái, bălaie a. **1.** blond: *părul tău bălai şi moale.* EM.; **2.** (despre animale) cu părul alb; bălan, plăvan; **ori laie, ori bălaie,** ori una, ori alta; să se aleagă odată; **că e laie, că-i bălaie** sau **ba e laie, ba-i bălaie,** ba una, ba alta; şi aşa şi aşa: *că-i leneşă, că-i soi rău ..., că-i laie, că-i bălaie.* CR.; **nici laie, nici bălaie,** nici aşa, nici aşa; nici una, nici alta: *să nu spuneţi nici laie, nici bălaie.* CR. // f. nume dat vacilor (sau iepelor) albe; (fam.) **a înţărcat bălaia,** s-a terminat; nu mai este; **a intrat bălaia în sat,** s-a luminat de ziuă. [***Băl*** + *-ai*].

bălán, ~i, bălană, ~e a. **1.** blond: *ieşi, copile cu părul bălan, afară şi ride la soare.* CR.; **2.** (despre animale) cu părul alb; plăvan: *oiţă bălană, cu lînă bîrsană.* POP. // m., f. animal domestic cu părul alb: *hi! bălane!;* (pop.) **e mîncat ca bălana de ham,** e copleşit de nevoi. [***Băl*** + *-an*].

băláur m. v. **balaur.**

bălăbăneálă, bălăbăneli f. mers, mişcare legănată. [***Bălăbăni*** + *-eală*].

bălăbăní, bălăbănesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) mişca, a (se) deplasa într-o parte şi alta; a (se) legăna: *picioarele îi bălăbăneau de-a lungul coastelor catîrului.* AL.; **2.** (tr.) a **hurduca,** a **zdruncina:** [brişcarul] *îi bălăbăneşte ... prin toate rătăcăniile.* AL.; **3.** (refl.) a se lupta, a se trudi cu cineva sau cu ceva: *cîteva zile se bălăbăni ea aşa cu valurile apelor.* ISP. [Et. nec.; cf. ***balaban***].

bălăbănít[1] n. faptul de a (se) bălăbăni. [V. ***bălăbăni***].

bălăbănít[2], ~ţi, bălăbănită, ~e a. legănat; şovăitor: *mers bălăbănit.* [V. ***bălăbăni***].

bălăbănós, bălăbănoşi a. (rar; despre ochi) mare şi crunt (ca al şoimului cînd se repede la pradă); holbat. [***Balaban*** + *-os*].

bălăcărí, bălăcăresc vb. **1.** (refl. şi intr.) a (se) bălăci: *nişte raţe leşeşti ... bălăcăreau şi măcăneau.* MACED.; **2.** (fam.; tr. şi refl. recipr.) a (se) certa, a (se) batjocori; a rosti cuvinte triviale. [Cf. sb. ***balakati***].

bălăcăríe, bălăcării f. (reg.) vorbă injurioasă, trivială. [***Bălăcări*** + *-ie*].

bălăceálă, bălăceli f. joacă, zbenguială prin apă (la scăldat). [***Bălăci*** + *-eală*].

bălăcí, bălăcesc vb. (intr. şi refl.) a (se) mişca, a (se) scălda în apă (murdară) producînd un plescăit: *după ce se bălăcise în mocirlă, prinsese două broscuţe.* CAR. [Din bulg. ***balakam***].

bălăcíre, bălăciri f. acţiunea de a (se) bălăci: *bălăcirile haimanalelor la gîrla Ciurel.* CĂL.; (fig.) *ce searbădă bălăcire într-o mlaştină de convenţii şi etichete!* VLAH. [V. ***bălăci***].

bălăcít n. bălăcire. [V. ***bălăci***].

bălălél, ~ei, bălălia (~ică), ~ele a. (rar) bălăior: *vai, săracu bălălel! mult era el frumuşel!* AL. [***Bălai*** + *-el*].

bălălór, ~i, bălălioáră, ~e a. (pop.) diminutiv al lui bălai; bălălel: *puiculiţă bălălioară, cu cosiţa gălbioară.* POP. // f. fată (sau femeie) blondă: *am avut o bălălioară, cu numele Mărioară.* POP. [***Bălai*** + *-ior*].

bălălăí, bălălăiesc vb. (reg.; intr.) a se bălăbăni: *să bălălăieşti ca într-un sucman.* AL. [Onomat.].

bălălău, ~i, bălălaie a. care se bălăbăneşte: *se întoarce iar cu faţa-n jos, cu capul bălălău într-o parte.* CR.; (subst.) *nu-i decît un bălălău.* // adv. fără rost, aiurea: *a umbla bălălău de colo-colo.* [***Bălălăi*** + *-ău*].

bălănél, ~ei, bălănea (~ică), ~ele a. diminutiv al lui bălan. [***Bălan*** + *-el*].

bălăngăí, bălăngăiesc vb. (reg.; tr.) a bălăbăni. [***Balang*** + *-ăi*].

bălăngăít n. faptul de a bălăngăi; bălăngănit: *un bălăngăit depărtat de clopote.* DELAVR. [V. ***bălăngăi***].

bălăngăní, bălăngănesc vb. **1.** (intr.; despre clopote) a suna; **2.** (refl. şi tr.) a (se) bălăbăni: *cu pardesiele pe umeri, bălăngănînd servietele ..., urcăm la etajul doi.* GHEŢIE. [***Balang*** + *-ăni*].

bălăngănít n. faptul de a (se) bălăngăni; sunetul clopotului (de la biserică): *într-un bălăngănit depărtat de clopote.* DELAVR. [V. ***bălăngăni***].

bălăngănitór, ~i, bălăngănitoáre a. care bălăngăneşte: *clopotele bisericii ... îşi alinau prelungirile bălăngănitoare.* MACED.; *clopote bălăngănitoare.* [***Bălăngăni*** + *-tor*].

bălănúţ, ~i, bălănuţă, ~e a. (reg.) bălăior. [***Bălan*** + *-uţ*].

bălăríe, bălării f. **1.** buruiană înaltă şi stufoasă: *alt miros dă floarea şi alt miros dă bălăria.* PANN; **2.** loc năpădit de buruieni. [Et. nec.; cf. ***bîlie***].

bălăurél, bălăurei m. (pop.) diminutiv al lui balaur: *doi bălăurei cu capul de zmei.* POP. [***Balaur*** + *-el*].

bălbísă, bălbise f. plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri aspri, cu flori roşii sau albe (*Stachys silvatica*). [Et. nec.].

bălegá vb. v. băliga.

bălegár n. v. băligar.

bălegát a. v. băligat.

băligá, pers. 3 **báligă** vb. (refl.) a-şi elimina baliga; (şi: **bălega**). [De la ***baligă***].

băligár, băligare n. **1.** baligă; **2.** baligă amestecată cu paie care (după ce putrezeşte) se întrebuinţează ca îngrăşământ: *fumul băligarului care ardea.* GHICA. // m. (pl. **băligari**) insectă care trăieşte în gunoi (*Geotrupes stercorarius*); (şi: **bălegar**). [***Baligă*** + *-ar*].

băligát, ~ţi, băligată, ~e a. murdar de baligă; (înv.) **vită băligată,** animal (erbivor): *acidul carbonic din atmosferă ..., unit cu apa plantelor semănate, formează acel preţios amidon fără de care desigur n-ar exista ... nici vita bălegată.* EM.; (şi: **bălegat**). [V. ***băliga***].

bălíuţă, băliuţe f. (reg.) diminutiv al lui balie; balie mică. [***Balie*** + *-uţă*].

bălmăjeálă, bălmăjeli f. faptul de a bălmăji; încurcătură, zăpăceală. [***Bălmăji*** + *-eală*].

bălmăjí, bălmăjesc vb. (tr.) **1.** a amesteca, a încurca mai multe lucruri; **2.** a vorbi, a spune ceva încurcat; a îngăima: *bălmăji pe nas popeşte ... un deşănţat amestec de cîntări bisericeşti şi de cîntece de lume.* M.CAR.; (şi: **bolmoji**). [De la ***balmoş***].

bălmăjít, ~ţi, bălmăjită, ~e a. amestecat, încurcat: *din ceaslov şi psaltire, şi acele bălmujite rău.* CR.; (şi: (reg.) **bălmujit, bolmojit**). [V. ***bălmăji***].

bălmujít a. v. bălmăjit.

bălós, ~şi, băloásă, ~e a. **1.** căruia îi curg balele; plin de bale: *buze băloase;* **2.** (p. ext.) scîrbos, murdar; (fig.) *băloasa infamie;* **3.** (despre lichide) care curge gros (ca balele); vîscos. // m. **1.** (reg.) ciupercă necomestibilă cu miros neplăcut (*Agaricus foetens*); **2.** (reg.; iht.) babuşcă, ocheană (*Rutilus rutilus*). [***Bale*** + *-os*].

băloşél, băloşei m. ciupercă necomestibilă cu pălăria galbenă-roşiatică şi cu miros urît (*Russula foetens*). [***Bălos*** + *-el*].

băloşí, băloşesc vb. (refl.) a deveni bălos: *vinul s-a băloşit.* [De la ***bălos***].

băloşíre, băloşiri f. **1.** faptul de a se băloşi; **2.** (spec.) boală a unor vinuri care se tulbură şi se întind ca uleiul. [V. ***băloşi***].

băloşít, ~ţi, băloşită, ~e a. care a devenit bălos: *vin băloşit; moare băloşită.* [V. ***băloşi***].

bălsămá vb. v. bălsămi.

bălsămí, bălsămesc vb. (rar; tr.) a îmbălsăma; (fig.) *a sa dulce suflare ăst aer bălsămeşte.* ALEX.; (şi: **bălsăma**). [De la ***balsam;*** cf. germ. ***balsamieren***].

bălsămít, ~ţi, bălsămită, ~e a. (rar) îmbălsămat: *mirosul bălsămit al pajiştei.* OD. [V. ***bălsămi***].

băltác, băltace n. (rar) baltă mică: *un băltac de sînge.* ISP. [***Baltă*** + *-ac*].

băltăcí, băltăcesc vb. (intr.) a merge săltînd, cu efort, prin locuri băltoase. [De la ***baltă***].

băltăgél, băltăgele n. diminutiv al lui baltag: *dă-mi tu ciomăgelu tău şi na băltăgelu meu.* POP. [***Baltag*** + *-el*].

băltăréţ, ~i, băltăreaţă, ~eţe a. de baltă, din regiunea bălţilor: *o parte din fîn era plouat ..., iar altă parte era băltăreţ, amestecat cu şovar şi cu mînzoc.* SL. // m. **1.** locuitor din regiunea bălţilor; **2.** (la sg.; artic.) vînt călduţ şi umed, care bate din sud: *soarele trecuse de amiază şi băltăreţul îşi sporea bîzîitul.* SAD. [***Baltă*** + *-ăreţ*].

băltău, băltaie n. baltă mare: *cînd ajunse la locul de luptă, văzu un băltău de sînge.* ISP. [***Baltă*** + *-ău*].

băltí, pers. 3 **bălteşte** vb. **1.** (refl. şi intr.) a stagna într-un loc, formînd bălţi, băltoace: *apa bălteşte peste tot;* **2.** (intr.) a se lăsa, a se apleca în jos: *cablul bălteşte între stîlpi; pînza bălteşte la mijloc.* [De la ***baltă***].

băltíş, băltişe şi **băltişuri** n. teren băltos: *băltişurile ... Dunării.* OD. [***Baltă*** + *-iş*].

băltíţă, băltiţe f. diminutiv al lui baltă; baltă mică: *apa ... vine de se aruncă prin o cascadă de o palmă de naltă, într-o băltiţă.* NEGR. [***Baltă*** + *-iţă*].

băltíc interj. cuvînt care, repetat, redă zgomotul produs de mersul greoi prin bălţi şi prin noroi. [Onomat.].

băltoácă, băltoace f. **1.** baltă (mare) (cu apă murdară şi mocirloasă): *cu multă trudă abea să vîrcoli din băltoacă.* B.-DEL.; **2.** cantitate mare de apă, de sînge, de vin etc. vărsată pe jos; (şi: (reg.) **băltoagă**). [***Baltă*** + *-oacă*].

băltoágă f. v. băltoacă.

băltói, băltoaie n. baltă (mare): *se aruncă în băltoiul mucezit.* AL. [***Baltă*** + *-oi*].

băltós, ~şi, băltoásă, ~e a. acoperit de bălţi; mlăştinos, mocirlos: *vine apoi, pentru regiunea băltoasă, inundaţia.* CĂL.; *loc băltos.* [***Baltă*** + *-os*].

băltăz, băltez vb. (tr.) a vopsi în culori variate (şi nearmonizate); a tărca. [De la ***bălţat***].

bălţát, ~ţi, bălţată, ~e a. **1.** care are pete sau dungi de altă culoare; cu părul de culori diferite: *erau unsprezece bursucei ... unii negri, alţii murgi şi alţii bălţaţi.* OD.; **2.** cu prea multe culori: *rochie bălţată;* **3.** (fig.) amestecat, confuz, nestatornic: *în lumea noastră bălţată.* EM. [Lat. ***balteatus***].

bălţătúră, bălţături f. **1.** animal cu multe pete, cu dungi colorate: *bălţătura cea de vacă;* **2.** (fig.) amestecătură confuză de culori pe un material; obiect colorat ţipător, încărcat. [***Bălţat*** + *-ură*].

bălţeá, bălţele f. (reg.) băltoacă: *din munţi unda pogoară, rumpe iazul, răstoarnă poprele, revărsînd lunca de bălţele.* B.-DEL. [***Baltă*** + *-ea*].

bălţí, pers. 3 **bălţeşte** vb. (reg.; refl.) a se lăsa în jos; a se destinde, a se slăbi: *funia s-a bălţit.* [De la ***balţ***].

bălţít, ~ţi, bălţită, ~e a. lăsat, curbat în jos la mijloc: *frînghie bălţită.* [V. ***bălţi***].

bălúşcă, bălúşte f. mică plantă erbacee cu flori albe; plisc-păsăresc (*Ornithogalum umbellatum*). [***Băl*** + *-uşcă*].

bălúţ, ~i, băluţă, ~e a. (reg.) diminutiv al lui băl. [***Băl*** + *-uţ*].

bălván, bălvani m. (reg.) grindă care se fixează la temelia casei ţărăneşti; talpa casei. [Din sb. ***balvan*** „grindă"].

bănát, bănaturi n. (reg.) **1.** supărare, necaz, ciudă: *şi de n-o fi cu bănat, Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.* EM.; **a-i fi bănat,** a-i fi jale, a-i părea rău: *mi-ar fi, nu mi-ar fi bănat, dacă s-ar fi măritat.* AL.; **2.** durere sufletească, tristeţe; părere de rău: *inima-m pare că să despică dă mare jele, bănat şi frică.* B.-DEL.; *cu ochii plini de lacrimi şi bănat.* COŞB.; **3.** învinuire, reproş, mustrare: *poate că nu veţi aduce bănat ... profesorului.* CR. [Din magh. ***bánat***].

bănănăí, bănănăiesc vb. (intr.) **1.** a se mişca într-o parte şi în alta; a se clătina: *capul îi bănănăia într-o parte şi într-alta.* ISP.; **2.** a umbla şovăind. [Onomat.].

bănăríe, bănării f. (înv.) monetărie. [***Ban***^{3} + *-ărie*].

bănărít n. bănet, bani mulţi: *boierul acela, de mult bănărit ce avea, nu-i mai ştia numărul.* CR. [***Ban***^{3} + *-ărit*].

bănăţéan, ~eni, bănăţeană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Banatului sau populaţiei lui, referitor la Banat sau la populaţia acestuia; **2.** care provine din Banat, care are originea în Banat. // m., f. persoană (originară) din Banat: *Drăguşan are esenţial o facondă, proprie unor ardeleni şi mai ales bănăţenilor.* CĂL. [***Banat*** n. pr. + *-ean*].

bănăţeáncă, bănăţence f. femeie (originară) din Banat. [***Bănăţean*** + *-că*].

bănăţenésc, ~şti, bănăţeneáscă, ~eşti a. bănăţean. [***Bănăţean*** + *-esc*].

bănăţenéşte adv. **1.** ca în Banat, ca bănăţenii; **2.** în graiul bănăţean. [***Bănăţean*** + *-eşte*].

băncútă, băncute f. (reg.) bancnotă: *stau la mine galbenii pe gard? sau cresc băncutele ca şuşoarcele?* SL. [Din germ. ***Banknotte***].

băncúţă^1**, băncuţe** f. (înv.) **1.** monedă mică de argint în valoare de 50 bani: *i s-ar preface zilele lui negre în băncuţe de argint.* SAD.; **2.** bancnotă de mică valoare; **3.** (la pl.) bani, parale: *tinereţe haine scumpe, cumpăra-v-aş, n-am băncuţe.* POP. [***Bancă***^{2} + *-uţă*].

băncúţă^2**, băncuţe** f. diminutiv al lui bancă^1. [***Bancă***^{1} + *-uţă*].

băndurícă, băndurici f. (reg.) diminutiv al lui bandură^1: *le va pune toate într-o băndurică, într-o cîrpă mică.* COŞB. [***Bandură***^{1} + *-ică*].

băneáţă, băneţe f. (reg.) oală (mare) cu două torţi. [V. ***baniţă***].

bănésc^1**, ~şti, băneáscă, ~eşti** a. (înv.) de ban^2, al băniei: *o mulţime de panduri băneşti.* OD. [***Ban***^{2} + *-esc*].

bănésc^2**, ~şti, băneáscă, ~eşti** a. de bani^3, în bani, referitor la bani: *aducea foloase băneşti considerabile împăratului.* EM.; *afaceri băneşti.* [***Ban***^{3} + *-esc*].

bănéşte adv. în privinţa banilor^3: *o duce bine băneşte.* [***Ban***^{3} + *-eşte*].

bánét n. bani mulţi, avere mare în bani: *a-i trimite ei atîta bănet.* CAR. [***Ban***^{3} + *-et*].

bání^1**, bánesc** vb. **1.** (tr.) a învesti pe cineva cu titlul de ban^2; **2.** (intr.) a exercita funcţia de ban: *şi tu că-i băni, de te-i ferici.* POP. [De la ***ban***^{2}].

bání^2**, bánesc** vb. (înv.; tr.) a sîcîi, a deranja: *pre unii da la închisoare, de-i bănea, apoi îi slobozea.* N.COSTIN. [Din magh. ***bánni***].

bánícă, bánici f. plantă erbacee cu flori albastre sau, rar, albe, dispuse în capitule, care creşte în zona alpină şi subalpină (*Phyteuma orbiculare*). [Et. nec.].

bánicér, bániceri m. **1.** meşter care face coşuri şi baniţe din coajă de tei; **2.** persoană care măsoară cereale cu baniţa. [***Baniţă*** + *-ar*].

bánicioárá, bánicioare f. diminutiv al lui baniţă. [***Baniţă*** + *-ioară*].

bánía, bánii f. (înv.) **1.** funcţia sau rangul de ban^2: *cui să cuvine bănia?* B.-DEL.; *bănia Craiovei; bănia judeţului Mehedinţi;* **2.** reşedinţa banului^2. [***Ban***^{2} + *-ie*].

bánişór^1**, bánişori** m. (înv.) subaltern al banului^2. [***Ban***^{2} + *-işor*].

bánişór^2**, bánişori** m. diminutiv al lui ban^3: *mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de nevoi!* CR.; *are bănişori.* [***Ban***^{3} + *-işor*].

bánós, ~şi, bánoásă, ~e a. **1.** bogat, avut: *de n-o fi ea bănoasă, numai să fie frumoasă.* POP.; **2.** care aduce cîştig mare; lucrativ, productiv: *afacere bănoasă;* **3.** (rar) care costă mult; scump: *sculuri de mătase de-ale mai bănoase.* POP. [***Ban***^{3} + *-os*].

bánuí, bánuiesc vb. **1.** (tr.) a considera (pe cineva) autor al unei fapte rele; a suspecta: *Elena*

este austeră cu cine o bănuieşte de infidelitate şi generoasă cu cei modeşti. CĂL.; *poporul nostru bănuieşte pe omul spîn.* BL.; *mă bănuieşte rău;* **2.** (spec.; tr.) a suspecta de infidelitate: *îşi bănuieşte soţia;* **a da de bănuit,** a stîrni bănuiala, neîncrederea; a nu fi convingător: *nimic nu dădea de bănuit că aviatorul îşi va încheia misiunea în chip tragic.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a presupune, a-şi face o părere, a presimţi: *simţea că este ceva în juru-i, un susur misterios, pe care-l bănuise şi-n alte dăţi.* SAD.; *bănuiesc că nu va veni;* (refl. pas.) *legătura dintre ele nu se vede, ci numai să bănuieşte.* BL.; **4.** (reg.; intr.) a-i lua în nume de rău; a se supăra: *nu cumva s-o vadă neadormita soacră şi să-i bănuiască.* CR.; *stăpîne, să nu bănuieşti.* CR.; **5.** (reg.; intr. şi tr.) a-i părea rău; a regreta: *nu are a-şi bănui nici o greşeală.* NEGR. [Din magh. ***bánni***].

bănuiálă, bănuieli f. **1.** neîncredere faţă de cineva sau de ceva; suspiciune: *comentariul doctorului putea totuşi, prin ambiguitate, să-mi risipească bănuielile.* GHEŢIE; **2.** presupunere, prezumţie: *nu ni se răspundă cu bănuieli şi fraze la limbajul nostru sincer şi făţiş.* EM. [***Bănui*** + *-eală*].

bănuiciós, ~şi, bănuicioásă, ~e a. (rar) predispus la bănuieli; bănuitor. [***Bănui*** + *-icios*].

bănuiélnic, ~ci, bănuielnicá, ~ce a. (rar) bănuitor. [***Bănuială*** + *-nic*].

bănuíre, bănuiri f. (rar) faptul de a bănui; bănuială; acuzare (nedreaptă): *să scape de atîta bănuire, i-a spus neadevăr.* COŞB. [V. ***bănui***].

bănuít, ~ţi, bănuită, ~e a. **1.** presupus, suspect: *de bănuita ucidere a lui Ştefăniţă-vodă de către doamnă se arată scandalizat.* CĂL.; **2.** (adesea subst.) care este suspect, asupra căruia se îndreaptă bănuiala: *se proceda la arestarea pe capete a celor bănuiţi că ar simpatiza cu revoluţia franceză.* BL.; **3.** (reg.) supărat, mîhnit: *nu fi, bade, bănuit!* POP. [V. ***bănui***].

bănuitór, ~i, bănuitoáre a. **1.** care bănuieşte, care este înclinat spre bănuială; neîncrezător, (rar) bănuicios, bănuielnic: *nu fi aşa bănuitoare, soro!* ISP.; **2.** care exprimă bănuială, suspiciune, neîncredere: *te întîmpina cu priviri bănuitoare ori de cîte ori încercai să pătrunzi în teritoriul interzis.* GHEŢIE; **3.** gelos: *grecul, bănuitor şi întărîtat.* OD. [***Bănui*** + *-tor*].

bănúţ, bănuţi m. **1.** monedă de valoare sau de dimensiuni mici: *sclipesc în soare ca nişte bănuţi de argint frunzele sălciilor aplecate pe apă.* VLAH.; *băieţii caută bănuţii în colbul drumului.* MAT.; **2.** germenul oului (fecundat); **3.** (de obicei la pl.) plantă erbacee cu flori mici, rotunde şi frumos colorate; scînteia, scînteioară (*Bollis perennis*). [***Ban***^{3} + *-uţ*].

bănuţéi, bănuţei m. (bot.) bănuţ (*Bollis perennis*): *zis-a mîndra că mi-a face o peană de bănuţei.* POP. [***Bănuţ*** + *-el*].

bărát, bărаţi m. (înv.) preot sau călugăr catolic: *obştea ... asculta cîntările latineşti ale bărатului.* OD. [Din magh. ***barát***].

bărăgán, bărăganuri şi **bărăgane** n. şes întins cu vegetaţie de stepă: *Ialomiţa ... scaldă în deşert profilul vastului bărăgan.* HASD. [De la ***Bărăgan*** n. pr.].

bărăgánesc, ~şti, bărăgăneáscă, ~eşti a. (rar) de bărăgan: *cunoscut peisaj bărăgănesc.* CĂL. [***Bărăgan*** + *-esc*].

bărăní, bărănesc vb. (reg.; intr.) a dori mult, a rîvni; a insista: *poate că tu îi bărăni atunci să-mi iei sufletul din mine.* CR. [Et. nec.].

bărăţíe, bărăţii f. (înv. şi reg.) biserică sau mănăstire catolică. [***Bărat*** + *-ie*].

bărbát, bărbaţi m. **1.** persoană adultă de sex masculin: *treceau bărbaţi, treceau femei şi uruiau trăsurile pe stradă.* COŞB.; **bărbat de stat,** politician: *arăta calităţile eminente ale acestui bărbat de stat.* EM.; **2.** (fig.) om în toată firea, curajos, puternic, hotărît: *fii odată bărbat şi nu-ţi face voie rea!* CR.; **3.** cel unit prin căsătorie cu o femeie; soţ: *ce folos dacă nu pot găsi un bărbat Marghioliţei.* AL. // a. (şi **bărbată, ~e**) **1.** întreprinzător, harnic; **2.** curajos, energic, voinic: *Zoe, Zoe, fii bărbată!* CAR.; *el e om bărbat, n-o să-şi prindă doară mintea c-o femeie.* COŞB.; (subst.) *asta-i mîndra mîndruleană, ţesătoarea pînzelor, bărbata bărbatelor.* POP. [Lat. ***barbatus*** „om cu barbă"].

bărbănúc, bărbănuci m. (bot.; reg.) saschiu (*Vinca herbacea* şi *minor*): *era singură, lîngă bărbănucul înflorit albastru şi lîngă piatra cea veche cu slove dăltuite.* SAD. [Din rus. ***barviok, barvinok***].

bărbăríe f. **1.** barbă mare, stufoasă: *foarfece-n mînă lua şi pe Radu-l speria să-i taie bărbăria.* POP; **2.** (fig.) om bărbos: *ce-ţi spuse bărbăria de popă.* CAR. [***Barbă*** + *-ărie*].

bărbătésc, ~şti, bărbăteáscă, ~eşti a. **1.** caracteristic bărbaţilor, de bărbat: *am distins o siluetă bărbătească care se strecura prin întunericul grădinii.* GHEŢIE; **2.** care exprimă bărbăţie; curajos, viteaz, voinic: *fă piept bărbătesc!* AL. [***Bărbat*** + *-esc*].

bărbătéşte adv. **1.** ca bărbaţii: *acel portret înfăţişa un chip îmbrăcat bărbăteşte.* EM.; **2.** cu bărbăţie, vitejeşte: *trăgeam calul dă frîu bărbăteşte.* B.-DEL.; *se luptă bărbăteşte.* [***Bărbat*** + *-eşte*].

bărbătós, ~şi, bărbătoásă, ~e a. **1.** cu aspect viril; **2.** energic, dîrz; viteaz: *Chiajna îşi dezvăluie firea ambiţioasă şi bărbătoasă.* CĂL. [***Bărbat*** + *-os*].

bărbătúş, bărbătuşi m. mascul al unor păsări: *bărbătuşul rîndunicii.* [***Bărbat*** + *-uş*].

bărbăţél, bărbăţei m. **1.** diminutiv al lui bărbat: *tînăra nevastă, văzîndu-şi bărbăţelul, mai uită din cele năcazuri.* CR.; **2.** (pop.) bărbătuş. [***Bărbat*** + *-el*].

bărbăţíe f. **1.** faptul de a fi bărbat; vîrsta matură a bărbatului; **2.** (rar) sumă de însuşiri care caracterizează această vîrstă: *ştie că plînsul îi poate veni din lupta între adolescenţă şi bărbăţie.* CĂL.; **3.** putere, virilitate, energie; curaj, vitejie: *cu ce tertipuri îmblă ... să-i încerce bărbăţia.* ISP. [***Bărbat*** + *-ie*].

bărbíe, bărbii f. **1.** parte a feţei de sub buza inferioară, care formează o proeminenţă rotunjită: *se înveli cu pătura pînă sub bărbie.* GHEŢIE; **2.** piele în forma a două lame roşii cărnoase, care atîrnă de o parte şi de alta sub ciocul unor păsări (precum găina); **3.** parte cărnoasă care atîrnă sub falca de jos la unele animale; **4.** ceea ce se aseamănă cu partea feţei de sub buza inferioară: *bărbia urechii; bărbia toporului;* **5.** dispozitiv de lemn aplicat la baza viorii, pe care se sprijină faţa celui care cîntă. [***Barbă*** + *-ie*].

bărbiér, bărbieri m. **1.** persoană care se ocupă cu bărbieritul şi cu tunsul părului; frizer: *înspăimînta pe bărbier cu o barbă ce creştea pe loc sub brici.* CĂL.; **2.** (înv.; compus) **bărbier-paşa,** frizer la curtea domnitorului, care rădea pe domn, pe fiii acestuia şi pe noul boierit: *cînd se căftănea vreun boier, se ducea bărbier-paşa de-l rădea cu bricele sale de mărgean.* AL.; **3.** (fig.) om mincinos. [Din gr. mod. *barbéris;* cf. it. ***barbiere,*** turc. ***barber-basi***].

bărbiereálă, bărbiereli f. **1.** faptul de a (se) bărbieri; **2.** (fig.) lăudăroşenie, minciună. [***Bărbieri*** + *-eală*].

bărbierésc, ~şti, bărbiereáscă, ~eşti a. de bărbier, referitor la bărbier: *breasla bărbierească mi-este foarte simpatică.* CAR. [***Bărbier*** + *-esc*].

bărbierí, bărbieresc vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) rade barba: *se bărbierea zilnic în faţa oglinzii.* GHEŢIE; **2.** (fig.; refl.) a se lăuda minţind: *taci, măi, nu te bărbieri!* ST.; **3.** (fig.; tr.) a înşela, a păcăli. [De la ***bărbier***].

bărbieríe, bărbierii f. (înv.) **1.** meseria bărbierului; **a învăţa bărbieria pe capul cuiva,** a deprinde o meserie făcînd ca altul să suporte riscurile nedibăciei de început; **2.** frizerie. [***Bărbier*** + *-ie*].

bărbierít, bărbieríturi n. acţiunea de a (se) bărbieri: *pătrunse în odaia de baie pentru bărbieritul cotidian.* GHEŢIE. [V. ***bărbieri***].

bărbieríţă, bărbieríţe f. (rar) frizeriţă: *bărbieriţa trebuie să fie tînără.* NEGR. [***Bărbier*** + *-iţă*].

bărbíţă, bărbiţe f. **1.** (rar) diminutiv al lui barbă: *cu bărbiţă bălaie şi tunsă.* CĂL.; **2.** bavetă. [***Barbă*** + *-iţă*].

bărbiúţă, bărbiuţe f. (rar) bărbuţă: *un nas ascuţit de vulpe, o bărbiuţă vicleană.* HASD. [***Bărbie*** + *-uţă*].

bărbîncioáră, bărbîncioare f. (reg.) diminutiv al lui bărbînţă. [***Bărbînţă*** + *-ioară*].

bărbînţă, bărbînţe f. (reg.) vas din doage de lemn în care se păstrează lapte sau brînzeturi: *dobîndiseră voie ... să se înfăţişeze şi să închine brînză în bărbinţe.* SAD.; **cînd e brînză, nu-i bărbînţă,** cînd este una, nu-i alta; cînd ai ceva, lipseşte altceva: *cînd e minte, nu-i ce vinde; cînd e brînză, nu-i bărbînţă.* CR.; (şi: **berbinţă**). [Din magh. ***berbence***].

bărbós, ~şi, bărboásă, ~e a. (şi subst.) cu barbă (mare şi deasă); nebărbierit: *s-au pornit bărboşii regi cu sfetnicii-nvechiţi în legi.* COŞB. // f. plantă erbacee din familia gramineelor cu frunze păroase şi cu flori dispuse în spice pătate cu roşu, verde sau violet (*Andropogon ischaemum*). [***Barbă*** + *-os*].

bărbúnc n. (reg.; înv.) **1.** înrolare în armată, recrutare; **2.** dans executat cu ocazia înrolării recruţilor; melodia acestui dans: *haideţi, feciori, la bărbunc, să mîncăm carne de junc.* POP.; **a bate bărbunca,** a umbla fără rost; a trîndăvi; (şi: **bărbuncă**). [Din germ. ***Werbung*** „înrolare"].

bărbúncă f. v. **bărbunc.**

bărburătúră, bărburături f. tăietură în forma unui unghi drept la urechile vitelor sau oilor. [De la ***barbur***].

bărbuşoáră, bărbuşoare f. **1.** (rar) diminutiv al lui barbă; **2.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene plăcut mirositoare (*Erysimum repandum*); (compus) **bărbuşoară-de-munte,** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze dispuse în rozetă şi cu flori mici, albe sau gălbui; tunicea (*Arabis turrita*); **3.** (reg.) cruşăţea (*Barbarea vulgaris*). [***Barbă*** + *-uşoară*].

bărbúţă, bărbuţe f. diminutiv al lui barbă; bărbuşoară, bărbiuţă, bărbiţă. [***Barbă*** + *-uţă*].

bărcár, bărcari m. persoană care se ocupă cu bărcuitul. [Et. nec.].

bărcoáce, bărcoace f. (reg.) arbust din familia rozaceelor cu fructul roşu, care creşte pe stîncile munţilor (*Cotoneaster*). [Et. nec.].

bărcuít n. căutarea şi găsirea stupilor sălbatici (pentru a le lua mierea). [Et. nec.].

bărculíţă, bărculiţe f. (rar) bărcuţă: *atunci o bărculiţă ... ca lebădă tăcută prin valuri înota.* BOL. [***Barcă*** + *-uliţă*].

bărcúţă, bărcuţe f. diminutiv al lui barcă; (rar) bărculiţă. [***Barcă*** + *-uţă*].

bărdác, bărdaci m. varietate indigenă de prun (*Prunus insititia*). [De la ***bărdacă***].

bărdácă, bărdace f. **1.** cană mică de pămînt cu toartă: *o bărdacă de apă de izvor să beau.* ISP.; **2.** vas de lemn asemănător cu doniţa; **3.** varietate de prune lunguieţe şi puţin strangulate spre coadă. [Din turc. ***bardak***].

bărdáş, bărdaşi m. (reg.) lemnar, dulgher. [***Bardă*** + *-aş*].

bărdăcúţă, bărdăcuţe f. diminutiv al lui bărdacă; căniţă, ulcică: *boiul îi era aşa de gingaş, încît îţi venea să o bei într-o bărdăcuţă cu apă.* ISP. [***Bărdacă*** + *-uţă*].

bărdăhán n. v. **burduhan.**

bărdihán n. v. **burduhan.**

bărdíţă, bărdiţe f. diminutiv al lui bardă; bardă mică: *dedesubt ... era aninată o bărdiţă.* CR. [***Bardă*** + *-iţă*].

bărduí, bărduiesc vb. (tr.) a ciopli cu barda: *jupîneasa Carpena ... nici din bardă bărduită ... numai din oţel făcută.* POP. [***Bardă*** + *-ui*].

bărduíre, (rar) **bărduiri** f. acţiunea de a bărdui. [V. ***bărdui***].

bărnáci, bărnace a. (reg.) negricios, oacheș: *mîndră cu ochii bărnaci.* POP. [Din magh. ***barnás***].

bărzăún, bărzăuni m. 1. bondar, albină sălbatică (*Bombus*); 2. nume dat oricărei insecte care zbîrnîie zburînd; 3. (spec.) specie de viespe, de culoare închisă lucitoare, cu dungi galbene; gărgăun (*Vespa rabro*). [Onomat.].

bărzói, bărzoi m. (rar) bărbățușul berzei: *am văzut o barză ș-un bărzoi.* POP. [***Barză*** + ***-oi***].

băseárecă f. v. biserică.

băsmălúță, băsmăluțe f. diminutiv al lui basma: *era subțirică, descultă și cu o băsmăluță albastră legată cochet pe cap.* REBR. [***Basma*** + ***-ăluță***].

băsmuitór, băsmuitori m. autor sau povestitor de basme: *băsmuitorul de-acum a-nălbit, iar basmul acesta nu are sfîrșit.* VIERU. [***Basm*** + ***-ui*** + ***-tor***].

băsnár, băsnari m. (înv.) persoană care scornește povestiri mincinoase, basme: [Herodot] *să nu mai fie tratat de băsnar.* GHICA. [***Basnă*** + ***-ar***].

băsnáș, băsnași m. (înv.) persoană care spune basme (la șezători). [***Basm*** + ***-aș***].

băsní, băsnesc vb. (înv.; intr.) a povesti lucruri fantastice; a spune basme, povești: *ne permitem ... a băsni trista lui viață.* CAR.; (refl. impers.) *după cum se și băsnește pentru un nerod de mult.* PANN. [De la ***basnă***].

băsníre, băsniri f. (înv.) faptul de a băsni; (concr.) scornire, născocire, basm. [V. ***băsni***].

băsnít, ~ți, băsnită, ~e a. (înv. și pop.) scornit, născocit. [V. ***băsni***].

bășcălíe, bășcălii f. **a lua pe cineva în bășcălie** sau **a face bășcălie (de cineva)**, a-și bate joc de cineva, a face de rîs (pe cineva): *avem de-a face cu ... un univers absurd populat de intelectuali care vorbesc mult, fac bășcălie, dar nu comunică.* CF. [Et. nec.].

bășcăliós, ~și, bășcălioásă, ~e a. (fam.) care ia în rîs, care își bate joc de cineva. [***Bășcălie*** + ***-os***].

bășcălui, bășcăluiesc vb. (înv.; tr.) a separa: *își bășcăluia grîul în două.* C.L. [***Bășca*** + ***-ălui***].

băși, bășesc vb. (vulgar; intr. și refl.) a da flatulențe: (fig.) *astfel mintea lui se bese și din ea tragedii iese.* EM.; **capra bese și oaia trage (rușinea)**, cineva face un lucru rău și altcineva suportă consecințele; (și: (reg.) **beși**). [Lat. ***vissire***].

bășică, bășíc vb. 1. (tr.) a produce cuiva bășici; 2. (refl.) a face bășici, a se umple de bășici: *mi se bășicase limba.* GHEȚIE; *pielea i se bășică;* (și: (reg.) **beșica**). [De la ***bășică***].

bășicáre, bășicări f. acțiunea de a (se) bășica: *bășicarea pielii.* [V. ***bășica***].

bășicát, ~ți, bășicată, ~e a. 1. cu bășici, plin de bășici: *se duse și el cu talpele beșicate pe urma lui Oșlobanu.* CR.; 2. umflat, rotund: *dungi bășicate.* // f. varietate de struguri cu boabe albe rotunde și cu pielița subțire; (și: (reg.) **beșicat**). [V. ***bășica***].

bășícă, bășici f. 1. sac membranos în care se adună unele secreții ale organismului; vezică: *mie are să-mi deie coada porcului s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe.* CR.; *bășica udului; bășica fierii;* 2. membrană obținută din vezica unor animale, uscată și întrebuințată ca pungă, pergament etc.: *o bășică-n loc de sticlă e întinsă-n ferestruie.* EM.; 3. organ intern al peștilor, de forma unui balonaș plin cu gaze, care îi ajută la plutire; 4. mică umflătură a pielii conținînd o materie lichidă; 5. picătură mare; bulbuc: *ploaie cu bășici;* 6. umflătură mică, plină cu aer, la suprafața sau în interiorul unui lichid, a unei materii vîscoase: *bășică de săpun;* 7. (rar) glob (de sticlă): *lumini în bășici de hîrtie.* CAR.; (și: (reg.) **beșică**). [Lat. ***bessica*** (=***vessica***)].

bășicós, ~și, bășicoásă, ~e a. cu multe bășici sau umflături. // f. arbust ornamental din familia leguminoaselor, cu flori galbene și cu fructe păstăi (*Colutea arborescens*). [***Bășică*** + ***-os***].

bășicúță, bășicuțe f. diminutiv al lui bășică. [***Bășică*** + ***-uță***].

bășínă, bășini f. (vulgar) flatulență: *caprele dau la bășini și oile pat rușini.* PANN; (compus) **bășina-porcului** (sau **-calului**), specie de ciupercă (*Lycoperdon hovista*); (și: (reg.) **beșină**). [Lat. ****vissina*** (<***vissire***)].

bășinós, ~și, bășinoásă, ~e a. (vulgar) 1. cel care bășește (mult); 2. (depr.) fricos, temător; neputincios (de bătrînețe); (și: (reg.) **beșinos**). [***Bășină*** + ***-os***].

băștináș, ~i, băștinașă, ~e a. și m., f. (persoană) care este de baștină; indigen, autohton, aborigen: *produsele industriale erau create de meseriașii băștinași.* IBR.; *băștinașii au port specific.* [***Baștină*** + ***-aș***].

bătáie, bătăi f. 1. lovituri repetate date cuiva: *asta în toate zilele de cîte două-trei ori, de-ți vine, cîteodată, să-i coșești în bătaie.* CR.; *a mînca bătaie;* **a da** (sau **a trage**) **cuiva o bătaie** sau **a lua la bătaie pe cineva,** a bate; a începe să bată: *se duce la poiată, găbuiește găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie.* CR.; **a se lua la bătaie,** a se încăiera; **a stinge** (sau **a snopi, a prăpădi, a zvînta**) **în bătăi** (sau **bătaie**), a bate foarte tare; **a(-i) da bătaie,** a se zori, a se grăbi să facă ceva; **bătaie de moarte** (ori **soră cu moartea**) sau **pui de bătaie,** bătaie strașnică: *argatului îi făgădui o sfîntă de bătaie soră cu moartea.* ISP.; **bătaie de cap,** frămîntare a minții; (p.ext.) trudă, osteneală: *bătaia de cap a tuturor era să-l scape pe gardian.* VLAN.; **bătaie de joc,** batjocură; faptă rea, urîtă: *l-a făcut atunci, în acel moment, să ia în bătaie de joc efuziunile iubirii.* IBR.; **în bătaie de joc,** fără tragere de inimă; la voia întîmplării, la nimereală; în derîdere: *ia lucrurile mai mult în bătaie de joc.* EM.; *lucrează în bătaie de joc;* **cal de bătaie,** v. **cal;** 2. (înv.) luptă, bătălie, război: *urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.* EM.; 3. încăierare, schimb de lovituri: *totul degenerează într-o bătaie cruntă.* CĂL.; 4. lovire, izbire (repetată) a unui obiect de altul: *văzu doi corbi care se alungau cu repezi bătăi de aripi.* SAD.; *bătaia ciocanului;* 5. lovire pentru a se face auzit; zgomot produs astfel; ciocănire: *ar mai fi dormit poate dacă nu-l trezea o bătaie în ușă.* GHEȚIE; 6. stîrnire a vînatului pentru a putea fi prins; hăituială: *luați bătaia sus, din piscuri!* OD.; 7. zvîcnire ritmică (a inimii, a pulsului); pulsație: *deosebești ritmul regulat, ca o bătaie de inimă, al rotarului care lucrează la colibă.* SAD.; 8. palpitație; agitare: *bătaia inimii, a ochiului;* 9. zgomot (ritmic) produs de un motor, de un mecanism în funcție: *bătaia cea rară-n ceasornic acum a-ncetat.* COȘB.; **10. bătaia peștelui,** depunere a icrelor; boiște; 11. depărtare pînă la care poate ajunge un proiectil, o săgeată etc.: *bătaia tunului;* 12. adiere, suflare: *bătaia vîntului;* 13. cădere a ploii, a grindinii etc.: *dacă urcă femeia pe schele în bătaia ploii și a viforniței, de ce să nu urce și cîntecul acolo?* VIERU; 14. dogoreală, arșiță: *în bătaia soarelui, a focului;* 15. (direcție de) acțiune, (de) influență: *afuma o parte din carne și-o punea la bătaia luminii, lîngă hribi.* SAD.; *în bătaia farurilor;* 16. lătrat al cîinilor: *se depărta ... în bătaia cîinilor.* VLAH.; 17. (muz.) măsură, tact; **18. a pune la bătaie ceva, a)** a oferi ceva spre a fi cheltuit sau consumat; **b)** a risca ceva, a-și pune în joc ceva. [Lat. ***batt(u)alia***].

bătăiáș, bătăiași m. gonaci care străbate pădurea, făcînd zgomot pentru a ieși vînatul în bătaia puștii: *chiotele de vînătoare ale bătăiașilor.* OD. [***Bătaie*** + ***-aș***].

bătălós, ~și, bătăloásă, ~e a. 1. căruia îi place să se bată sau (p. ext.) să se certe; violent, impulsiv, iute; 2. (fig.) strașnic (în bine sau în rău), aprig: *vin bătălos;* **femeie bătăioasă,** femeie frumoasă și voinică, cu înfățișare bărbătească; 3. (fig.) perseverent, tenace. [***Bătaie*** + ***-os***].

bătăíță, bătăițe f. diminutiv al lui bătaie. [***Bătaie*** + ***-iță***].

bătăiúș, bătăiușe n. (reg.) titirez la moară. [***Bătaie*** + ***-ius***].

bătălău, bătălaie n. (reg.) pisălog, pilug. [***Bat*** (prez. ind. al lui *bate*) + ***-ălău***].

bătălíe, bătălii f. 1. luptă (mare), război între forțe armate inamice: *poveștile bătrîne și glumețe ale ostașilor înălbiți în bătalie și nevoi.* EM.; *bătălia de la Călugăreni;* 2. (înv.) ordine de bătaie a trupelor; 3. stare de vrăjmășie între două popoare; acțiune, expediție militară: *au pornit la bătălie;* 4. (fig.) încordare, efort în vederea împlinirii unui scop: *începe bătălia pentru sesiunea de examene.* [Din gr. mod. ***batália***].

bătătárnică, bătătarnice f. (reg.) plantă cu flori galbene, ale cărei frunze sînt acoperite cu peri aspri (*Senecio crucifolius*). [Probabil metateză din ***bătrînatică***].

bătătór[1], ~i, bătătoáre a. care bate; **bătător la ochi,** care atrage atenția, izbitor: *în poartă își așează o firmă bătătoare la ochi.* VLAH. [***Bate*** + ***-(ă)tor***].

bătătór[2], bătătoare n. 1. unealtă de bătut laptele sau smîntîna pentru a se alege untul; 2. băț sau lopățică cu care se bat covoarele pentru a scoate praful din ele; 3. unealtă de grădinărie pentru apăsarea pămîntului după semănat; 4. scaunul meliței (pe care se așază cînepa sau inul pentru a fi melițate); 5. suport pe care se așază covoarele pentru a fi bătute. // f. 1. lopățică de bătut pînza cînd se înălbește sau rufele cînd se spală; 2. mașină care destramă și curăță de impurități smocurile de bumbac. [Lat. ***batt(u)atorium***].

bătători, bătătoresc vb. 1. (tr.) a îndesa pămîntul pentru a-l face tare și neted; a tasa, a bătuci; 2. (refl.) a face bătături, a se umple de bătături: *mîinile i s-au bătătorit.* [De la ***bătătură***].

bătătorít[1], ~ți, bătătorită, ~e a. 1. tasat, bătucit, bătut: *pămînt bătătorit;* 2. cu bătături: *palme bătătorite.* [V. ***bătători***].

bătătorít[2] n. faptul de a bătători. [V. ***bătători***].

bătătórniță, bătătornițe f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene, dispuse în capitule (*Senecio crucifolius*). [***Bătător*** + ***-niță***].

bătătúră, bătături f. 1. teren bătătorit (în fața casei) pe care nu crește iarba; curte, ogradă: *casele se lipesc din ce în ce mai mult de pereții dealului, rămînînd fără bătătură.* CĂL.; *are vite în bătătură;* 2. (reg.) loc bătătorit (pe lîngă un local) pe care se dansează: *flăcăii joacă în bătătură;* 3. fire introduse cu ajutorul suveicii prin rostul urzelii; băteală: *roata ședea în mijlocul casei, și canură toarsă nu era pentru bătătură.* CR.; *bătătura este de bumbac și urzeala de in;* 4. îngroșare a pielii în palme sau la tălpi (din cauza muncii sau a deplasării): *palmele aceste țărănești ale noastre străpunse de pălămidă și pline de bătături.* CR.; *am bătături;* (fam.) **a călca pe cineva pe bătătură** (sau **pe bătături**), a supăra, a enerva pe cineva; 5. (reg.) crengi uscate, căzute din copaci: *o babă aduna bătături.* [Lat. ***battitura***].

bătăúș, ~i, bătăușă, ~e a. și m., f. (persoană) care se bate des cu alții, care caută prilej de bătaie; scandalagiu: *împărați bătăuși ... căutau oamenilor ceartă.* ISP. [***Bate*** + ***-uș***].

băteálă, bătéli f. 1. fire care se introduc cu suveica prin rostul urzelii; bătătură; 2. (reg.) brațele spetezelor la războiul de țesut; 3. (reg.) titirez la moară; **4. a sta băteală (pe capul) cuiva,** a bate capul cuiva, a se ține de cineva: *le-a stat băteală bieților moșnegi s-o mărite.* C. [***Bate*** + ***-eală***].

bătéliște, băteliști f. (reg.) 1. loc bătătorit (de vite); loc în care stau animalele sălbatice: *cunoștea toate pădurile, toate văgăunile, toate bătelișile sălbătăciunilor.* SAD.; 2. loc de întîlnire, de dans: *unde era bătelișteа flăcăilor și a fetelor.* CR.; 3. (fig.) cărare, drum bătătorit: *în bătelișteа munților.* [***Bate*** + ***-eliște***].

batjocurí vb. v. batjocori.

bătrînlór, ~i, bătrînioáră, ~e a. diminutiv al lui bătrîn; cam bătrîn: *e un boier cam bătrîior.* EM. [***Bătrîn*** + ***-ior***].

bătrîn, ~i, bătrînă, ~e a. 1. înaintat în vîrstă, care trăiește de mult timp: *așa ne amăgea mama, cu o pupăză care își avea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn.* CR.; *om bătrîn;* **fată bătrînă,** fată rămasă nemăritată: *se înclina spre cele două fete*

bătrîne şi se retrăgea cu un aer demn. GHEŢIE; **2.** de demult, foarte vechi: *din vremile bătrîne; datini bătrîne;* **3.** ajuns în stadiul bătrîneţii, lipsit de prospeţime, de frăgezime: *o adîncă întristare era scrisă pe faţa lui bătrînă.* EM. // m., f. **1.** persoană în vîrstă înaintată, în ultima etapă a vieţii: *amundoi bătrînii aceştia erau albi ca iarna.* CR.; *un bătrîn; o bătrînă;* **2.** (la pl.) cei care au trăit anterior, în timpuri îndepărtate; strămoşi: *ce mi-i lăsară din bătrîni părinţii din părinţi.* EM.; *cuvinte din bătrîni;* **3.** (fam.; la m. sg.) tată; (la f. sg.) mamă; (la pl.) părinţi. [Lat. ***veteranus*** „soldat bătrîn"].

bătrînătic, ~ci, bătrînatică, ~ce a. (rar) **1.** care pare bătrîn; **2.** care are trăsături, comportare de bătrîn: *june bătrînatic.* [***Bătrîn*** + *-atic*].

bătrînciós a. v. bătrînicios.

bătrînél, ~ei, bătrînică, ~ele m., f. diminutiv al lui bătrîn: *bătrînica nu s-a mai putut stăpîni.* CAR.: *obrazul lui slobozit din stăpînirea voinţii arată trăsături de bătrînel.* SAD. [***Bătrîn*** + *-el*].

bătrînésc, ~şti, bătrîneáscă, ~eşti a. **1.** caracteristic omului bătrîn: *vorba, porturile şi apucăturile bătrîneşti nu le mai venea la socoteală.* CR.; **2.** rămas de la (sau din) bătrîni; din vechime, de demult: *limba lui e bătrînească, însă deloc naivă.* CĂL.; **cîntec bătrînesc,** baladă populară: *cîntecele bătrîneşti adeveresc cronicile.* RUSSO; **vorbă bătrînească,** zicătoare, proverb. [***Bătrîn*** + *-esc*].

bătrînéşte adv. ca bătrînii, în felul bătrînilor: *mam' mare se ridică bătrîneşte şi se duce în coridor.* CAR. [***Bătrîn*** + *-eşte*].

bătrînéţă f. v. bătrîneţe.

bătrînéţe, bătrîneţi f. **1.** vîrstă înaintată, de după maturitate (aproximativ după 60 de ani): *să ai femeie cum trebuie şi să o duci cu dînsa pînă la adînci bătrîneţe.* CR.; **2.** (colectiv) oameni bătrîni: *se adună tot satul: bătrîneţele cu sfatul, flăcăimea cu voioşia şi muieretul cu zarva.* DELAVR.; (şi: (pop.) **bătrîneţă**). [***Bătrîn*** + *-eţe*].

bătrînicios, ~şi, bătrînicioásă, ~e a. îmbătrînit (înainte de vreme), cu purtare, cu înfăţişare de bătrîn; cam bătrîn: *un cocostîrc de cei bătrînicioşi.* CR.; (şi: **bătrîncios**). [***Bătrîn*** + *-icios*].

bătrînie f. (înv.) bătrînime: *înţăleapta bătrînie, mai cu vorbă bună, mai cu frica, ştiu potoli vrajba.* B.-DEL. [***Bătrîn*** + *-ie*].

bătrînime f. (rar) mulţime de bătrîni; oameni bătrîni: *vor deschide haina înaintea bătrînimei cetăţii aceiea.* BIBLIA. [***Bătrîn*** + *-ime*].

bătrînîş m. plantă erbacee ornamentală din familia compozitelor, cu flori albastre sau liliachii (*Erigeron canadensis*). [***Bătrîn*** + *-iş*].

bătucí, bătucesc vb. **1.** (tr.) a bătători, a presa, a îndesa: *cărarea arăta că o fiinţă bătucise loc de umblet.* SAD.; **2.** (refl.) a se acoperi cu bătături, a se îngroşa, a se înăspri: *i s-au bătucit picioarele;* **3.** (refl.; despre fructe) a se lovi, a se zdrobi: *s-au bătucit merele.* [***Bat*** (prez. ind. al lui *bate*) + *-uci*].

bătucíre, bătuciri f. faptul de a (se) bătuci. [V. ***bătuci***].

bătucít, ~ţi, bătucită, ~e a. **1.** bătătorit; pe care se umblă mult: *uliţă ... bătucită cu nisip.* POP.; **2.** cu pielea îngroşată, cu bătături: *mîini bătucite.* [V. ***bătuci***].

bătút[1], **~ţi, bătută, ~e** a. **1.** agitat, mişcat, atins: *bătut de toate vînturile;* (fig.) *bătut de gînduri.* EM.; **2.** bătătorit, presat şi netezit: *pe şeaua dreaptă, bătută ca în palmă, taie întinsa cîmpie.* VLAH.; *drum bătut;* **3. lapte bătut,** lapte uşor fermentat, cu gust acrişor; **4.** ţesut des: *pînză bătută;* **5.** îmbătrînit: *cerbul acela este bătut tot cu pietre scumpe.* CR.; **6.** deteriorat, stricat, vătămat: *luncă bătută de brumă; boi bătuţi de jug;* **7.** care este sau a fost lovit; **a se da bătut,** a renunţa; **bătut în** (sau **la**) **cap,** prost, ţicnit; **8.** (fig.) pedepsit: *bătut de Dumnezeu;* **9.** cu petale multe şi dese: *floare bătută.* // m. monedă, ban: *n-ai bătuţi?* AL.; (adj.) **bani bătuţi,** bani gheaţă: *nu era în stare să găsească nici o mie de lei bani bătuţi.* GHICA. // f. dans popular cu mişcări repezi şi vioaie; melodia după care se dansează: *cînd aude românul lăutarul cîntînd bătuta subt umbrar, îi intră dracu în opincă şi joacă pînă moare.* OD. [V. ***bate***].

bătút[2] n. batere: *bătutul covoarelor.* [V. ***bate***].

băţ, beţe n. **1.** bucată de lemn lungă şi subţire: *iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ.* EM.; **a pune cuiva beţe în roate,** a face dificultăţi (cuiva); **a da (ca cîinele) prin băţ,** a fi foarte insistent, obraznic: *iedul cel mare şi cu cel mijociu dau prin băţ de obraznici ce erau.* CR.; **nici (măcar) un băţ de chibrit,** nimic; **a vorbi** (sau **a răspunde**) **de-a băţul,** a vorbi (sau a răspunde) contrînd, la voia întîmplării; **2.** (fig.) lovitură sau bătaie cu un astfel de obiect: *căpăta în schimbul pungii cinci beţe sănătoase.* EM.; **3.** piesă în formă de vergea, care intră în alcătuirea unor maşini, unelte etc.: *aduceţi-mi degrabă o putină, o pele de cîne şi două beţe, să fac o jucărie.* CR.; *băţul iţelor; beţele tobei.* // adv. drept, ţeapăn, rigid: *stă băţ.* [Et. nec.].

băţíc, băţicuri n. (reg.) unealtă cu care împinge dogarul cercurile; cioacă. [***Băţ*** + *-ic*].

băţós, ~şi, băţoásă, ~e a. **1.** drept şi ţeapăn (ca un băţ): *lumînările drepte şi băţoase.* DELAVR.; **2.** (fig.) lipsit de flexibilitate, rigid; **3.** (fig.) plin de sine: *te înşeli, am continuat, băţos şi solemn.* GHEŢIE; *un caracter băţos;* **4.** cu tulpina lemnoasă: *fasole băţoasă.* [***Băţ*** + *-os*].

băúbil, ~i, băubilă, ~e a. care poate fi băut. [***Bea*** + *-bil*].

băuní, băun vb. (reg.; intr.) a urla; a mugi; (p.ext.) a ţipa, a se văita: *se strecoară în partea cealaltă a odăii, unde baune mătuşa.* ST.; *lupii băunau.* [Cf. ***bau***].

băút[1], **~ţi, băută, ~e** a. **1.** care a consumat băutură: *să vii mîncat şi băut;* **2.** care este beat: *vizitiul era cam băut.* SAD.; *e băut de dimineaţă;* **3.** înghiţit, consumat: *prin crierii lui umbla fumul vinului băut.* MAT. [V. ***bea***].

băút[2] n. **1.** faptul de a bea; înghiţire: *mai stă din băut şi iar începe a mormăi.* CR.; **2.** consumare de băuturi alcoolice (în cantitate mare): *continua băutul din vinul ce mai avea.* BAC.; *bani de băut;* **a se pune** (sau **a se aşterne**) **pe mîncat şi pe băut** (sau **pe mîncate şi pe băute**), a începe să mănînce şi să bea: *şi unde nu s-au aşternut pe mîncate şi pe băute.* CR. [V. ***bea***].

băutór, ~i, băutoáre a. şi m., f. (persoană) care bea mult; beţiv: *aceasta nu poate să facă numai un beutoriu.* B.-DEL.; *cu bărbatul băutor nu-i face pită-n cuptor.* POP.; (şi: (reg.) **beutoriu**). [***Bea*** + *-(u)tor*].

băutúră, băuturi f. **1.** lichid care se bea: *băutura fierbinte îmi dezmorţi trupul înţepenit.* GHEŢIE; *apa e băutura cea mai sănătoasă;* **2.** (spec.) (**băutură alcoolică**) lichid care conţine alcool (vin, ţuică, lichior etc.): *paginile sînt pline de dizertaţii asupra bunelor mîncări şi băuturi.* CĂL.; **băuturi spirtoase,** băuturi puternic alcoolizate, prin distilare: *promiteau desfiinţarea dărilor pe băuturi spirtoase.* EM.; **3.** consumare (exagerată) de lichide alcoolice: *ăsta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură.* M.CAR.; *de prea multă băutură muri.* POP.; **a (nu) ţine la băutură,** a (nu) rezista la beţie; **4.** chef, petrecere la care se bea (mult): *de o lună ... o dusesem într-o băutură.* M.CAR.; **5.** medicament care se bea: *băutură adormitoare;* (şi: (înv. şi reg.) **beutură**). [Lat. ****bibitura***].

băuturícă, băuturici f. (fam.) diminutiv al lui băutură: *din partea mea, mîncarea-i numai o zăbavă; băuturica mai este ce este, zise Setilă.* CR. [***Băutură*** + *-ică*].

bdénie f. v. denie.

bea, beau vb. **1.** (tr.) a introduce în gură şi a înghiţi un lichid: *bea în toată sara o cupă de lapte.* CR.; **a bea paharul pînă-n fund,** a îndura un necaz, o suferinţă pînă la capăt; **doar n-am băut gaz,** nu fac (n-am făcut) acest lucru (căci nu sînt nebun); **2.** (tr.) a suge, a sorbi: *văd fluturi albaştri uşor roind şi bînd miere din flori.* EM.; (fig.) *o strînse cu atîta foc, încît îi părea c-o să-i beie viaţa toată din gura ei.* EM.; **3.** (intr.) a consuma băuturi alcoolice (deseori şi în cantităţi mari): *el venise să bea la crîşma unde poposise străinul.* IBR.; *cam bea;* (refl. impers.) *un loc unde se discută politică şi se bea.* CĂL.; (tr.) *îi propuse să intre undeva pentru a bea o bere.* GHEŢIE; **a bea în sănătatea** (sau **în cinstea**) **cuiva,** a închina un pahar de băutură în cinstea cuiva, sărbătorind pe cineva; **4.** (tr.) a cheltui (bani, avere etc.) pe băutură: *băui, nene, turma toată.* POP.; **a-şi bea (şi) minţile,** a bea pînă la inconştienţă, pînă la nebunie; **5.** (pop.; tr.) (**a bea tutun**) a fuma: *pînă-şi găteşte de băut luleaua.* CR. [Lat. ***bibere***].

beat[1], **beţi, beátă, bete** a. **1.** care a consumat (o cantitate mare de) băuturi alcoolice, care este în stare de ebrietate: *Octav adoarme beat în poarta cimitirului.* CĂL.; **beat mort** (sau **cuc, turtă, lemn** etc.), ameţit de băutură foarte tare; **2.** (fig.) copleşit, ameţit, tulburat (de un sentiment, de o pasiune etc.): *beat de bucurie, de glorie;* **3.** (fig.) tulbure, rătăcit: *cu pasul slab, cu ochii beţi, el a plecat, gemînd, p-afară.* COŞB. [Lat. ***bibitus***].

beat[2] [bit] n. (muz.) **1.** bătaie, timp; timpul forte al unei măsuri; **2.** (în muzica uşoară şi de jaz) stil apărut la începutul deceniului al şaptelea al secolului al XX-lea. // a. invar. care aparţine beatnicilor, specific beatnicilor. [Cuv. engl.].

beatifică, beatífic vb. (tr.; la catolici) a trece o persoană defunctă în categoria fericiţilor bisericii; (p. ext.) *viziunea beatifică, absoarbe în Dumnezeu orice personalitate, anulînd-o.* CĂL. [Din lat. ***beatificare;*** cf. fr. ***béatifier***].

beatificáre, beatificări f. faptul de a beatifica: *toate pretinsele focuri de beatificare a omenirii.* EM. [V. ***beatifica***].

beatitúdine f. stare de fericire deplină: *numai el aduce libertate şi beatitudine.* EM.; (iron.) *am intrat în starea de beatitudine – sînt complet ramolit.* CAR. [Din lat. ***beatitudo, -inis***].

beatnic [bítnic] m. **1.** adept al unei mişcări sociale şi literare americane de la mijlocul secolului al XX-lea, apărute ca reacţie împotriva modului de viaţă şi a valorilor din societatea industrială; **2.** (p.ext.) tînăr care, prin neîngrijire şi stridenţă, protestează împotriva stilului de viaţă burghez. [Cuv. engl.].

bébe m. **1.** copil mic, copilaş; **2.** (fig.) păpuşă. [Din fr. ***bébé***].

bebéie f. (reg.) piatră de rîu: *cela aruncînd o bebee, îl toacă tocma în gura căscată.* B.-DEL. [Et. nec.].

bebelúş, bebeluşi m. nou-născut; sugar. [***Bebe*** + *-luş*].

bec[1], **becuri** n. **1.** lampă electrică formată dintr-un filament protejat de un glob de sticlă: *sînt solitarul pustiilor pieţe cu tristele becuri cu pală lumină.* BAC.; **a călca pe bec,** a fi infidel; **2.** (înv.) orificiu prin care iese un gaz (sau un lichid vaporizat) spre a putea fi aprins: *candelabru cu şase becuri;* **3. (bec de gaz)** arzător pentru gaz, folosit pentru iluminat sau pentru încălzit; **4. bec de sudură** (sau **de sudaj**), piesă la aparatul de sudură prin care ies gazele. [Din fr. *bec* (*de gaz*)].

bec[2] m. jucător fundaş la fotbal. [Din engl. ***beck***].

becár, becari m. (muz.) semn care, anulînd un bemol sau un diez anterior, indică revenirea la tonul natural al unei note. [Din fr. ***bécarre***].

becáţ m. v. becaţă.

becáţă, becaţe f. pasăre călătoare din familia picioroangelor, cu ciocul lung, avînd carnea foarte gustoasă (*Capella gallinago* sau *media*); (şi: **becaţ**). [Din gr. mod. ***becátsa;*** cf. fr. ***bécasse***].

becaţínă, becaţine f. pasăre înrudită cu becaţa, dar mai mică; berbecuţ (*Scolopax gallinula*). [Din fr. ***bécassine*** (după *becaţă*)].

becér, beceri m. vechi dregător care avea în grijă proviziile domnului; (p.ext.) bucătarul curţii, loctiitor al stolnicului: *a trimite la ocnă pe şase beceri.* NEGR. [***Beci*** + *-er*].

beceríe, becerii f. (înv.) bucătărie domnească: *mai în laturile caselor domneşti ... erau beceriile sau cuiniile.* OD. [***Becer*** + *-ie*].

bechér, becheri m. **1.** (fam.) flăcău neînsurat; burlac, holtei: *cîţi becheri zgîrciţi nu vor fi linguşit slugăreşte pe bătrînul monarh.* OD.; **2.** (înv.) cal de poştă extenuat. [Din turc. ***bekâr*** „fără ocupaţie"].

becheráş, becheraşi m. (fam.) diminutiv al lui becher. [***Becher*** + *-aş*].

bechíe, bechii f. **1.** dispozitiv aşezat la coada fuzelajului avionului, care serveşte la rezemarea acestuia pe sol; **2.** piesă de metal care protejează elicea unei ambarcaţiuni cu motor. [Din fr. ***béquille*** (*de queue*)].

béchiu adv. **nici bechiu,** nimic; deloc: *n-am înţeles nici bechiu.* AL.; **a nu şti** (sau **fără a şti**) **bechiu,** a nu şti nici o boabă: *începi a bolborosi turceşte, fără să ştii bechiu măcar.* CR. [Et. nec.; cf. magh. ***bétü*** „litera b"].

beci, beciuri n. **1.** (înv.) închisoare subterană: *domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului.* OD.; **2.** pivniţă boltită pentru păstrat alimente: *du-te-n beci, adă un ulcior de vin.* MAT.; *un gospodar s-apucase să-şi facă un beci în pămînt.* POP. [Et. nec.].

becísnic, ~ci, becisnică, ~ce a. şi m., f. (pop.) **1.** (om) care nu este bun de nimic, fără personalitate: *sîntem atît de becisnici şi nu atingem perfecţiunea.* GHEŢIE; *bicisnicul este de obicei sau prea modest, sau prea obraznic.* VIERU; **2.** (om) debil, slăbănog, neputincios: *nu se cuvine ... să bat laturile ca un becisnic.* C.L.; **3.** (om) nevoiaş, mişel; (şi: **biciznic**). [Din sl. ***bečistinikŭ*** „fără cinste"].

becísnicíe, becísnicii f. (pop.) **1.** stare a omului becisnic: *aceaea încă era dată spre bicisnicie şi căuta la înşelăciunea păgîniei.* DOS.; **2.** ticăloşie, nemernicie: *să se amestece în certurile şi becisniciile celorlalţi?* ISP. [***Becisnic*** + *-ie*].

bectemís, bectemisuri n. (înv.) tutun de calitate superioară. [Din turc. ***pek temis*** „tare şi curat"].

becuiéţ, becuieţe n. diminutiv al lui bec; bec mic: *crezui că se duce să facă rost de nişte beculeţe.* POP [***Bec*** + *-uleţ*].

bédă, bede f. (înv. şi reg.) necaz, pacoste. [Din sl. ***beda***].

bedérniţă f. v. nabederniţă.

bedreág, bedreaguri n. (reg.) scaun sau banc de lucru pentru lemnar, rotar sau cizmar: *gazda robotind zi şi noapte ..., între şanuri, calupuri, astrăgaci, bedreag.* CR. [Et. nec.].

beduín, ~i, beduină, ~e m., f. arab nomad care trăieşte în deşert: *un beduin într-un pustiu, sub lună călător.* VLAH. // a. care aparţine beduinilor, privitor la beduini: *prin deşert străbat sălbatec mari familii beduine.* EM. [Din fr. ***bédouin***].

bée interj. cuvînt care imită strigătul oilor sau al caprelor; (şi: **beeh**). [Onomat.].

beeh interj. v. bee.

beglerbéi m. v. beilerbei.

begónie, begonii f. plantă ornamentală, cu flori şi frunze decorative (*Begonia*). [Din lat. ***begonia,*** fr. ***bégonia***].

behaviorísm n. teorie care pune la baza psihologiei comportarea faţă de stimuli exteriori. [Din engl. ***behaviourism,*** fr. ***béhaviorisme***].

behavioríst, ~şti, behavioristă, ~e a. care ţine de behaviorism, referitor la behaviorism. // m., f. adept al behaviorismului. [Din fr. ***béhavioriste,*** engl. ***behaviorist***].

behăí, béhăi vb. **1.** (intr.) a scoate strigătele caracteristice oilor şi caprelor: *o capră neagră ... behăia şi se da pe lîngă boi.* VLAH.; **2.** (fig.; tr. şi intr.) a cînta urît, strident: *a behăi o romanţă.* [***Bee(h)*** + *-ăi*].

behăít, behăituri n. strigăt caracteristic al oii sau al caprei; behăitură. [V. ***behăi***].

behăitór, ~i, behăitoáre a. care behăie: *capra cea cu multe ugere şi cu glas behăitor este o caricatură oferită chiar de natură.* CĂL. [***Behăi*** + *-tor*].

behăitúră, behăituri f. behăit: *behăitura caprei răsună laolaltă cu jelania ţărăncii.* CĂL. [***Behăi*** + *-tură*].

behehé interj. bee. // m. miel, oaie, capră: *pentru behehe vei prăpădi şi pe mihoho.* NEGR. [Onomat.].

béhlit m. v. blehniţă.

béhliţă f. v. blehniţă.

bei, bei m. **1.** guvernator al unei provincii sau al unui oraş la turci (mai mic decît paşa): *se ştie că diplomaţia engleză, împreună cu vînzarea beiului grec Moruzi, a fost cauza cesiunii Basarabiei.* EM.; **2.** titlu dat de turci domnilor ţărilor române: *turceşte-te, beiule, beiule, creştinule!* POP; **3.** (p.ext.) prinţ oriental: *dormea cît un bei pînă ce asfinţea soarele.* CR.; **4.** (reg.) partea scobită a arşicului; poziţie a arşicului cu partea scobită în sus; împărat: *jocul în bei bun.* [Din turc. ***bey***].

beilerbéi, beilerbei m. (înv.) guvernator general al unei provincii turceşti (paşă cu 3 tuiuri): *s-a pregătit măria sa Ion-Vodă să se ducă jertfă în tabăra beglerbeiului.* SAD.; (şi: **beglerbei**). [Din turc. ***beylerbeyi*** „beiul beilor"].

beilíc, beilicuri n. **1.** palat în care erau găzduiţi beii şi alţi demnitari otomani în ţările române: *beilicul de lîngă Sfînta-Vineri din Iaşi.* GHICA; **2.** rechiziţie sau vînzare forţată (şi defavorabilă) a oilor în ţările române pentru sultan; dijmă (în oi): *oi de beilic;* **3.** clacă, muncă fără plată în folosul unui bei, al domnitorului, al unui boier; **4.** (fig.) muncă gratuită şi fără folos; **a lucra de beilic,** a munci fără tragere de inimă. [Din turc. ***beylik***].

beísă, beise f. specie de antilopă care trăieşte în estul Africii (*Oryx gazella beisa*). [Din lat., engl. ***beisa***].

beizadé f. v. beizadea.

beizadeá, beizadele f. (înv.) fiu de domn: *seamăn cu o beizadea.* FIL.; (şi m.) *un beizade să se hotărască la plugărie!* AL.; (şi: **beizade**). [Din turc. ***beyzadé*** „fiu de bei"].

bej a. invar. cafeniu foarte deschis: *stofă bej.* // n. culoare cafenie foarte deschisă: *o avantajează bejul.* [Din fr. ***beige***].

bejănárít n. v. băjenărit.

bejánie f. v. băjenie.

bejenár m. v. băjenar.

bejenárí vb. v. băjenări.

bejenárít n. v. băjenărit.

bejení vb. v. băjeni.

bejénie f. v. băjenie.

bel[1], beli m. unitate de măsură pentru intensitatea sunetelor. [Din fr. ***bel***].

bel[2], ~i, belă, ~e a. (italienism) frumos: *stăi bela mea dilectă, întoarce-te, o Eva.* HEL. [Din it. ***bello***].

belacoásă, belacoase f. (înv.) stofă de mătase: *rochie de belacoasă roşie sau galbenă.* OD. [Din fr. ***belle Ecosse***].

beladónă, beladone f. **1.** (bot.) mătrăgună (*Atropa belladonna*): *o calfă de spiţer înveninat prin belladona (mătrăgună) văzu cu ochii săi judecata din urmă.* EM.; **2.** produs farmaceutic obţinut din frunzele acestei plante. [Din fr. ***belladone,*** it. ***belladonna*** „doamnă frumoasă"].

belalíu, ~ii, belalie şi **belelie, ~ii** a. **1.** (reg.) anevoios, dificil, greu: *aplicaţia doftoriilor externe e mai belelie.* CAR.; **2.** (rar) aducător de nenorocire; funest: *păsările sînt belelii;* **3.** mofturos, năzuros: *om cu tabieturi şi belaliu la drum.* CAR.; **4.** capricios: *iarnă grea şi belalie.* [Din turc. ***belâli***].

belcánto n. stil italian de interpretare în muzica vocală, caracterizat prin puritatea emisiunii vocale şi prin virtuozitate. [Din it. ***belcanto***].

belciúg, belciuge n. inel, verigă de metal cu care se prinde un lacăt, un lanţ etc.: *legă roibul de belciugul bătut în stîlpul gros din faţa crîşmei.* SAD.; *belciug de aur la gîtul porcului;* **a pune** (sau **a atîrna**) **cuiva belciugul în nas,** a pune stăpînire pe cineva, a dispune după voie de cineva; **doar nu m-ai** (sau **nu-s**) **cîştigat la belciuge,** nu am de ce face acest efort, această concesie. [Din sl. ***bĕličugŭ***].

belciugát, ~ţi, belciugată, ~e a. încovoiat, rotund: *boii de la roate, cu coarnele belciugate.* POP. [***Belciug*** + *-at*].

béldie, beldii f. (reg.) **1.** tulpină (uscată) la unele plante erbacee; cotor; **2.** prăjină lungă şi subţire: *ce ştie boul de beldie;* **3.** bălărie, buruiană: *am pornit-o razna, peste cîmpuri, prin beldii.* SAD. [Et. nec.].

béldiţă, beldiţe f. (reg.) peşte mic cu corpul lunguieţ care trăieşte în rîurile de munte (*Alburnus bipunctatus*); (şi: **berchiţă**). [Et. nec.; cf. ***blehniţă***].

beleá şi (înv.) **beleáuă, belele** f. **1.** neplăcere, supărare, încurcătură neaşteptată: *habar n-aveau de ce-i aşteaptă şi de ce belea şi-au adus pe cap.* EM.; **a da de belea** sau **a-şi găsi beleaua,** a o păţi, a da de bucluc: *mi-am găsit beleaua cu dihania asta de cucoş.* CR.; **a (se) vîrî** (sau **a (se) băga** (rar) **a cădea**) **în** (sau **la**) **belea,** a intra sau a face să intre într-o încurcătură, într-un necaz: *Călăban, care să ascunsese în spini, încă căzu într-o beleauă.* B.-DEL.; *la grea belea m-a vîrît iar spînul.* CR.; **2.** povară, greutate anevoie de suportat: *nu pot scăpa de beleaua asta de om.* [Din turc. ***belâ***].

bele-árte f. pl. arte frumoase, arte care au ca obiect exprimarea frumosului (pictura, sculptura, arhitectura): *şcoala de bele-arte.* [Din it. ***belle artî***].

beleáznă, belezne f. (înv.) rană; (p. ext.) cicatrice: *au intrat iarăşi în oraş sănătos şi zdravăn, nice leac de sămn sau beleaznă avînd dintr-atîtea rane ce-i dedease.* DOS. [Et. nec.; posibilă compunere din ***beli*** şi ***pleasnă***].

belemnít, belemniţi m. moluscă fosilă din clasa cefalopodelor, cu o cochilie în formă de săgeată sau de cilindru avînd un os intern de susţinere; (pop.) piatră de trăsnet. [Din fr. ***bélemnite***].

beletríst, beletrişti m. (rar) autor de beletristică; (adj.) *scriitorii beletrişti nu prea aveau o idee clară de diferitele sisteme lingvistice.* IBR. [Din germ. ***Belletrist***].

beletrístic, ~ci, beletristică, ~ce a. **1.** artistic: *critica lui Alecsandri este mai mult practică, adică este consemnată mai mult în operele sale beletristice.* IBR.; **2.** literar: *acestei influenţe vechi franceze se datoresc începuturile noastre beletristice.* IBR.; **3.** (rar) care scrie literatură artistică: *el e primul nostru poet, primul scriitor beletristic.* IBR. // f. literatură artistică: *de aci apoi datează degenerarea beletristicii.* EM. [Din germ. ***belletristisch, Belletristik***].

bélfer, belferi m. (fam.) **1.** profesoraş, dăscălaş: *se întîlneau cu grămezi de băieţaşi ..., duşi spre şcoală de belferi cu feţele necăjite şi gînditoare.* SAD.; **2.** om care se lăfăieşte în lux. [Din idiş ***Belfer*** (=germ. ***Beihelfer***)].

belgi m. pl. triburi celtice populînd, în antichitate, teritoriul dintre Sena şi Rin. [Din fr. ***Belges***].

belgián, ~eni, belgiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Belgiei sau populaţiei ei, referitor la Belgia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Belgia: *după nume ..., pare a fi francez ori, poate, elveţian sau, cine ştie, belgian.* GHEŢIE. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Belgia. [***Belgia*** n. pr. + *-an*].

bélhiţă, belhiţe f. animal rozător cu coadă lungă acoperită cu păr des (*Myoxus glis*): *blane ... de belhiţă.* FIL. [Cf. ***begliţă***].

belí, belesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a desface pielea de pe corp; a jupui: *fratele tată-mio a belit bivoliţa.* HOGAŞ; *a beli un bou;* **2.** (fig.; tr.) a despuia, a stoarce: *ne beleşte şi ne pradă.* NEGR.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) juli: *şi-a belit fruntea;* **4.** (tr.) **a(-şi) beli ochii,** a face ochii mari (de mirare sau de prostie); **5.** (tr.) a desprinde, a lua coaja, scoarţa de pe plante; a descoji. [Din sl. ***bĕliti*** „a albi"].

bélic, ~ci, belică, ~ce a. (italienism) de război, războinic: *pe lac în jos s-apasă vizierile lor belici.* HEL. [Din it. ***bellico***].

belicísm n. doctrină care preconizează folosirea forţei pentru rezolvarea problemelor litigioase internaţionale. [Din fr. *bellicisme*].

belicíst, ~şti, belicistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care susţine întrebuinţarea forţei în relaţiile internaţionale; belicos. [Din fr. *belliciste*].

belicós, ~şi, belicoásă, ~e a. războinic, agresiv: *vestit prin multe fapte belicoase.* BĂLC. [Din lat. *bellicosus*].

beliéră, beliere f. verigă de care se atîrnă sabia. [Din fr. *bélière*].

beligeránt, ~ţi, beligerantă, ~e a. care se află în război: *părţile beligerante.* // m. (la pl.) cei care poartă un război: *au hotărît acţiunea tuturor beligeranţilor în cestiune.* EM. [Din fr. *belligérant*, lat. *belligerans, -ntis*].

beligeránţă f. situaţie în care se află un beligerant; stare de război. [Din fr. *belligerance*].

belinográf, belinografe n. aparat de transmitere a imaginilor fixe (desene, fotografii) prin mijloace de telecomunicaţii cu sau fără fir. [Din fr. *bélinographe*].

belinográmă, belinograme f. imagine transmisă prin belinograf. [Din fr. *bélinogramme*].

belít, ~ţi, belită, ~e a. (pop.) **1.** care are pielea desprinsă de pe corp; jupuit; (fig.) jigărit: *miel belit;* **2.** dezvelit, descoperit: *ca ş-un juncan Dragosin rage şi cu dinţii beliţi clenţăneşte.* B.-DEL.; **3.** bulbucat, exoftalmic: *ochi beliţi.* [V. *beli*].

belítă f. exploziv de siguranţă întrebuinţat în minele de cărbuni. [Din fr. *bellite*].

belótă f. joc de cărţi. [Din fr. *belotte*].

belşíţă, belşiţe f. plantă erbacee ornamentală cu frunze mari verzi sau purpurii (*Canna indica*). [Et. nec.].

belşúg n. abundenţă, îndestulare; cantitate mare de bunuri materiale (peste necesităţi): *trăieşte în belşug;* (iron.) *se vede c-o început a fi belşug în ţară despre tagma patrioţilor.* AL.; **din belşug,** mult, din plin. [Din magh. *bölség*].

belteá f. v. peltea.

belúga f. **1.** specie de balenă din zonele arctice de coastă (*Delphinapterus leucas*); **2.** sturion de dimensiuni mari care trăieşte în mările mici şi în unele rîuri (*Huso huso*). [Din engl. *beluga;* cf. rus. *beluga*].

belvedére n. construcţie pe un loc ridicat de unde se poate privi departe; terasă sau foişor în partea de sus a unei case sau pe un loc înalt, de unde se vede în depărtare. [Din fr. *belvédère*].

belzebút m. (livr.) unul dintre numele date diavolului; (p. restr.) căpetenie a diavolilor. [Cf. fr. *Belzébuth*].

bémberg n. ţesătură de mătase artificială, folosită pentru lenjerie. [Din fr. *bemberg*].

bemól, bemoli m. (muz.) semn care coboară o notă sau un şir de note cu un semiton. [Din fr. *bémol,* it. *bemolle*].

bemolizá, bemolizez vb. (tr.) a pune bemolul înaintea unei note sau a unui şir de note. [Din fr. *bémoliser*].

bénă, bene f. **1.** parte a autocamionului în care se încarcă materiale; **2.** cupă metalică la macarale, elevatoare etc. [Din fr. *benne*].

benchét, benchete n. (pop.) masă mare cu petrecere: *la benchete bravii nu se mai adună.* BOL. [Din ucr. *benket*].

benchetuí, benchetuiesc vb. (intr.) a petrece în ospeţe; a chefui: *cine-mi dă un pahar de vin, să benchetuiesc cu voi?* AL. [*Benchet* + *-ui*].

benchetuiálă, benchetuieli f. petrecere, ospăţ: *nu se trăieşte numai cu benchetuieli.* POP. [*Benchetui* + *-eală*].

benchetuíre, benchetuiri f. (rar) faptul de a benchetui; benchetuială: *muncă, nu comunalism, muncă, nu benchetuiri cu gunoaiele civilizaţiei franceze.* EM. [V. *benchetui*].

benchi n. v. benghi.

bendíx, bendixuri n. mecanism care permite angrenarea pinionului demarorului cu coroana dinţată de pe volantul motorului, la automobile, avioane etc. [Din fr. *bendix*].

benedictín, ~i, benedictină, ~e m., f. călugăr sau călugăriţă dintr-un ordin întemeiat în secolul al VI-lea: *m-am apucat de munca mea stăruitoare de benedictin pe la mijlocul lui septembrie.* GHEŢIE; (adj.) *înţeleg foarte bine de ce fraţii benedictini au uitat cu desăvîrşire poruncile abatelui lor.* SAD. // a. **1.** care aparţine acestui ordin sau membrilor lui, referitor la acest ordin sau la membrii lui; **2.** laborios, harnic. // f. băutură alcoolică cu gust dulce (preparată la început de membrii acestui ordin). [Din fr. *bénédictin,* lat. *benedictinus*].

benedictísm n. (rar) comportare, viaţă de benedictin: *paşi în Mînăstirea Cernica unde se schimnici, făcînd benedictism intelectual.* CĂL. [*Benedict(in)* + *-ism*].

benedicţiúne, benedicţiuni f. binecuvîntare acordată în cadrul unei solemnităţi: *benedicţiunea religioasă e obligatorie la căsătorie.* [Din lat. *benedictio, -onis,* fr. *bénédiction*].

benéfic, ~ci, benefică, ~ce a. favorabil, binefăcător: *expunerea la un mediu sau civilizaţie nouă este benefică pentru formarea tinerilor.* CR.; *intervenţie benefică.* [Din fr. *bénéfique*].

beneficiá, beneficiez vb. (intr.) a trage folos, a avea un cîştig, un drept; a profita: *nu prea poţi să beneficiezi de avantajele punctului de vedere dimensional.* BL. [Din fr. *bénéficier*].

beneficiár, ~i, beneficiară, ~e m., f. persoană, colectivitate sau instituţie care beneficiază de ceva sau în folosul căreia se face ceva. [Din fr. *bénéficiaire,* lat. *beneficiarius*].

beneficiént, ~ţi, beneficientă, ~e m., f. (înv.) beneficiar. [Din germ. *Benefiziant*].

beneficiére, beneficieri f. (rar) faptul de a beneficia. [V. *beneficia*].

beneficiu, beneficii şi (rar) **beneficiuri** n. **1.** cîştig, profit, folos: *izvor de beneficiuri băneşti pentru clica catilinară pe care o reprezintă.* EM.; **2.** (jur.) **beneficiu de inventar,** mod de dobîndire a unei moşteniri; **sub beneficiu de inventar,** sub rezerva de a verifica ulterior: *au fost înregistrate ... nu numai sub beneficiu de inventar, ci ca motiv de pasionantă meditaţie.* BL. [Din fr. *bénéfice,* lat. *beneficium*].

bene-merénti m. numele unei medalii româneşti, instituită de regele Carol I în 1876 şi acordată personalităţilor culturale şi ştiinţifice: *capătă medalia Benemerenti pentru scrieri literare.* EM. [Cuv. lat.].

benetitálă, benetitale f. (la pl.) grup de plante gimnosperme fosile inferioare, care fac trecerea la angiosperme; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. *bennettittales*].

benevól, ~i, benevolă, ~e a. făcut de bunăvoie, nesilit: *acei beţivi intelectuali propagatori benevoli ai culturii politice prin cartier.* BAC.; *contribuţie benevolă;* (adv.) *autorităţile i-au acceptat oferta de a-şi dona benevol statuiul pămîntul arabil.* GHEŢIE. [Din fr. *bénévole,* lat. *benevolus*].

benevolénţă f. (livr.) bunăvoinţă. [Din lat. *benevolentia,* it. *benevolenza*].

bénga m. (fam.) nume dat diavolului: *lua-te-ar benga!* [Din ţig. *beng* „diavol"].

bengál, bengale a. **foc bengal,** foc de artificii: *cortina coboară la lumină de foc bengal.* CĂL. [Din fr. (*Feu de*) *Bengale*].

bengaléz, ~i, bengaleză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic provinciei indiene Bengal sau populaţiei ei, referitor la această provincie sau la populaţia ei: *cine n-are mamă, n-are nimic, glăsuie un proverb bengalez.* VLERU. // m., f. persoană care face parte din populaţia indo-europeană situată în regiunile de pe malurile cursului inferior al Gangelui şi al Brahmaputrei. // f. limbă indo-europeană vorbită de această populaţie: *o scrisoare în bengaleză ... ar dovedi că fata mai avusese legături cu cineva.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Bengal. // m. pl. popor care trăieşte în Bengal. [*Bengal* n. pr. + *-ez*].

bengalí m. (rar) pasăre asemănătoare cu vrabia, care trăieşte în regiunile tropicale: *glasul ei mai dulce îi pare decît a lui bengali.* // **a. limba bengali,** limbă vorbită în Bengal (India); bengaleză. [Din fr. *bengali*].

bengalínă f. (înv.) ţesătură din mătase şi din lînă. [Et. nec.].

benghi, benghiuri n. (pop.) **1.** mic semn negru pe obraz sau pe trup: *obrazul dres cu roşu şi-mpestriţat cu benghiuri.* AL.; **2.** (p.ext.) mică pată (neagră): *glodu-ţi lipeşte benghiuri pe nas.* AL.; **3.** (în superstiţii) semn făcut pe fruntea copiilor pentru a-i feri de deochi: *şi-mi făcea apoi cîte-un benchi boghet în frunte, ca să nu-şi prăpădească odorul.* CR.; **4.** varietate a jocului cu arşice: *jocul în zbenghi.* ISP; (şi: **benchi, zbenghi**). [Din turc. *benek* „pată"].

benígn, ~i, benignă, ~e a. uşor, lipsit de gravitate: *tumoare benignă.* [Din lat. *benignus,* fr. *bénin, bénigne*].

benignitáte f. stare uşoară a unei boli. [Din fr. *bénignité*].

beninéz, ~i, benineză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic statului Benin sau populaţiei lui, referitor la Benin sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Benin. // m. pl. popor care trăieşte în Benin. [*Benin* n. pr. + *-ez*; cf. fr. *béninois*].

beníş n. v. biniş.

benişél m. v. binişel.

benjamín m. (rar) cel mai mic copil al unei familii; cel mai tînăr membru al unui grup. [Din fr. *benjamin*].

benoár, benoare şi **benoaruri** n. (înv.) lojă la nivelul parterului (într-un teatru): *şi-au stîrnit în cap o droaie de duşmani străşnici: jumătate din logile rangul I, parte din benoaruri.* NEGR. [Din fr. *baignoire*].

bentíţă, bentiţe f. diminutiv al lui bantă; fîşie de pînză cusută pe marginea mînecii sau a gulerului: *e un fel de semicerc de fir susţinut de bentiţe late tot de fir.* OD. [*Bantă* + *-iţă*].

bentónic, ~ci, bentonică, ~ce a. (despre animale sau despre plante) care trăieşte pe fundul apelor. [Din fr. *benthonique*].

bentonít n. rocă sedimentară argiloasă, cu puternice proprietăţi absorbante, utilizată ca decolorant, dezodorizant, la purificarea uleiurilor etc. [Din fr. *bentonite*].

béntos n. totalitate a organismelor care trăiesc pe fundul lacurilor, mărilor şi oceanelor. [Din fr. *benthos*].

benzaldehídă, benzaldehide f. aldehidă derivată din benzen, care se prezintă sub forma unui lichid incolor cu miros de migdale amare, folosită în industria coloranţilor şi în parfumerie. [Din fr. *benzaldéhyde*].

benzedrínă f. excitant cerebral care înlătură temporar somnul şi foamea. [Din engl. *benzedrine*].

benzén, benzeni m. hidrocarbură lichidă, incoloră, folosită în industria chimică, a medicamentelor şi în cosmetică; benzol. [Din fr. *benzène*].

benzénic, ~ci, benzenică, ~ce a. care aparţine familiei benzenului, care conţine benzen. [Din fr. *benzénique*].

benzíi, benzili m. (chim.) substanţă aromatică, solubilă în benzen şi insolubilă în apă, care se prezintă sub formă de prisme triunghiulare galbene. [Din fr. *benzile*].

benzínă, (rar) **benzine** f. produs petrolier sau de sinteză, sub forma unui lichid incolor uşor inflamabil, folosit mai ales drept combustibil la motoarele cu ardere internă: *rămînea o mică pată pe reverul hainei, pe care urma s-o scot cu benzină.* GHEŢIE. [Din fr. *benzine*].

benzinărie, benzinării f. **1.** magazin de alimentare a automobilelor cu benzină (şi alţi carburanţi); **2.** depozit de benzină (şi de alţi carburanţi). [*Benzină* + *-ărie*]

benzipirén n. substanţă extrasă din gudron, cu acţiune cancerigenă, utilizată pentru producerea tumorilor experimentale. [Din engl. *benzipiren*].

benzoăt, benzoaţi m. sare sau ester al acidului benzoic. [Din fr. *benzoate*].

benzóe n. substanţă naturală aromatică, produsă de un arbore din India şi întrebuinţată în medicină şi în parfumerie. [Din germ. *Benzoe*].

benzóic, benzoici a. **acid benzoic**, acid organic folosit în medicină, în industria farmaceutică şi alimentară. [Din fr. *benzoïque*].

benzól, benzoli m. (chim.) benzen. [Din fr. *benzol*].

benzopurpurínă f. colorant roşu folosit la vopsirea bumbacului. [Din fr. *benzopurpurine*].

beoţián, beoţieni m. **1.** locuitor al Beoţiei antice; **2.** (fig.) om stupid. [Din fr. *béotien*].

berár, berari m. (înv.) fabricant sau negustor de bere: *după eşecurile comerciale, berarul se refugie iar în funcţionarism.* CĂL. [*Bere*[1] + *-ar*].

berărie, berării f. **1.** local în care se bea bere: *intru într-o berărie şi aştept să pice din moment în moment ediţia de seară a ziarelor politice.* CAR.; **2.** (rar) fabrică de bere. [*Bere*[1] + *-ărie*].

berbánt, berbanţi m. şi a. (înv.) (om) uşuratic, neserios, desfrînat; (reg.) craidon: *toţi cu inime uşoare, toţi şăgalnici şi berbanţi.* EM. [Din gr. mod. *birbántis*].

berbantlîc, berbantlîcuri n. (înv. şi fam.) berbănţie: *te-i fi dus prin lume după berbanlîcuri.* CR. [*Berbant* + *-lîc*].

berbănţie, berbănţii f. (înv.) purtare, faptă de berbant: *dar de berbănţie.* AL. [*Berbant* + *-ie*].

berbéc, berbeci m. **1.** masculul oii; animal cu coarne mari şi întoarse pe spate, cu corpul acoperit cu lînă: *bucneşte în cap ca ş-un berbece pe Iosofat şi nu poate trece.* B.-DEL.; (fig.) *marea, deşi brăzdată de berbeci albi, după două ore de drum se arăta neputincioasă.* TUD.; **2.** carnea acestui animal, folosită în alimentaţie: *n-avea nevoie de altă mîncare decît de-o ocă de chebap de berbec pe zi.* SAD.; **3.** dispozitiv mecanic pentru bătut pari, piloni sau pentru compactarea pămîntului: *oamenii băteau în apă, cu berbeci, stîlpii podului.* GAL.; **4.** maşină de războiu întrebuinţată în trecut la spargerea zidurilor şi porţilor; **5.** (la sg.; artic.) numele unei constelaţii din emisfera boreală, reprezentînd prima zodie din zodiac, situată între Peşti şi Taur; al cincilea semn zodiacal de forma unei acolade cu bucla în jos; **6.** (astrol.; şi **zodia berbecului**) numele primei zodii a anului cuprinsă între 21 martie şi 21 aprilie: *soarele se întoarse biruitor în zodia berbecului ca un simbol al acestui adevăr.* SAD.; **7.** (p. ext.) persoană născută în această zodie; (şi: (reg.) **berbece**). [Lat. *berbex, -ecis (=vervex)*].

berbecár, berbecari m. **1.** păstor de berbeci; **2.** (la pl.) nume pentru cei trei Filipi de toamnă, sărbătoriţi în popor între 26 şi 28 octombrie (pentru a feri berbecii de lupi). [*Berbec* + *-ar*].

berbecáre, berbecări f. (rar) lovitură puternică (ca de berbec): *lui Tandaler tocma-între picioare dîndu-i o cumplită berbecare.* B.-DEL. [*Berbec* + *-are*].

berbecát, ~ţi, berbecată, ~e a. cu fruntea bombată (ca a berbecului); cu profil convex: *căluţii ... erau ... cu boturi lungi şi frunţi berbecate.* SAD. [*Berbec* + *-at*].

berbecărie, berbecării f. ţarc, îngrăditură unde se ţin berbecii despărţiţi de oi. [*Berbec* + *-ărie*].

berbéce m. v. berbec.

berbecél, berbecei m. **1.** berbecuţ: *tu-mi aduci berbecelul cel mai drag din turma noastră.* AG.; **2.** (reg.) numele unei varietăţi de struguri cu boabe mici, ruginii şi dulci; **3.** (ornit.) sfrîncioc (*Lanius collurio*). [*Berbec* + *-el*].

berbecí, berbecesc vb. (tr.) a izbi, a lovi puternic: *cînd l-a berbecit în frunte cu pumnul, l-a dărîmat pe spate.* SAD. [De la *berbec*].

berbecúţ, berbecuţi m. **1.** diminutiv al lui berbec; berbec mic; **2.** (reg.) becaţină (*Scolopax gallinula*). [*Berbec* + *-uţ*].

berbeleác n. artic. **de-a berbeleacul** (sau **berbeleaca**), de-a rostogolul, peste cap: *fugarul se ducea de-a berbeleacul pe povîrniş.* TUD.; *se dau de-a berbeleacul.* [De la *berbec*].

berbelîc, berbelîcuri n. (rar) prosop întrebuinţat în frizerii: *berbelîcuri pentru ras.* AL. [Din turc. *berberlık*].

berbér, ~i, berberă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic populaţiei semito-hamitice din nordul Africii, referitor la această populaţie: *începuse atacul împotriva vizigoţilor combătînd întîi tribul berber.* CĂL. // m., f. persoană care aparţine unei populaţii semito-hamitice din nordul Africii: *e un colorist ardent ..., adică hiperbolic ca un berber.* CĂL. // m. pl. grup de etnii semito-hamitice care locuiesc din preistorie în nordul Africii şi care au fost convertite la islamism. [Din fr. *berbère*].

berberidacée, berberidacee f. (la pl.) familie de plante erbacee şi lemnoase, avînd ca tip dracila; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *berbéridacées*].

berberíţă, berberiţe f. (bot.) dracilă (*Berbenis vulgaris*). [Din germ. *Berberitze*].

berbînţă f. v. bărbînţă.

berc[1], ~ci, beárcă, berce a. **1.** cu coada scurtă sau scurtată; fără coadă: *vro cinci sute de berbeci ... tot berbeci de coade berci.* POP; *găină bearcă;* **2.** teşit, fără ţugui: *căciulă bearcă.* [Et. nec.].

berc[2], bercuri n. (reg.) dumbravă, pădure: *du-te, cucule, în berc şi mă lasă să-mi petrec.* POP. [Din magh. *berek*].

bérchiţă f. v. beldiţă.

bére[1] f. **1.** băutură slab alcoolică, obţinută din malţ şi hamei fermentat: *desfrîu de bere şi de vin prin berării şi cafenele.* BAC.; **2.** (pl. **beri**) halbă, sticlă etc. cu această băutură: *eu iau o tizană, tu ia o bere.* CAR. [Din germ. *Bier* (influenţat de infinitivul lung *bere*[2])].

bére[2] f. (înv. şi pop.) faptul de a bea (băuturi alcoolice): *las berea şi mîncarea.* POP. [V. *bea*].

berechét, berecheturi n. **1.** noroc, fericire: *se mirau ţăranii ce berechet i-a găsit.* CR.; **2.** belşug, abundenţă. // (adv.) din belşug, din abundenţă: *în ciuda asigurărilor pe care singur mi le dădeam că am timp berechet, paşii nu voiau să mă asculte.* GHEŢIE; *are bani berechet.* // m. (pl. **berecheţi**) **1.** (adesea iron.) om care aduce belşug, noroc: *ştiu că eşti berechet bun.* CR.; **2.** (fam.) om şiret, coţcar; haimana: *nu te pune ... cu toţi berecheţii.* C. [Din turc. *bereket*].

beregátă, beregate f. (pop.) laringe, înghiţitoare; parte a gîtului unde se află laringele, gîtlej: *unul taie hangiului beregata.* CĂL.; *beregata curcanului;* **a lua de beregată (pe cineva)**, a trage pe cineva la răspundere. [Cf. sb. *berikat*].

berét n. v. beretă.

berétă, berete f. şapcă moale, fără cozoroc; bască: *un mic fular de voal în jurul gîtului şi o beretă gri în cap.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **beret**). [Din fr. *béret*].

bergamótă, bergamote f. soi de pere de formă rotundă, de culoare galbenă şi cu gust plăcut: (adj.) *pere bergamote;* (şi: **pergamută**). [Din fr. *bergamote*].

bergsonián, ~eni, bergsoniană, ~ene a. referitor la bergsonism, care ţine de bergsonism: *aceasta ar fi vederea bergsoniană de maximă amploare asupra instinctului.* BL. // m., f. adept al bergsonismului. [Din fr. *bergsonien*].

bergsonísm n. doctrina filozofică dezvoltată de Henri Bergson, potrivit căreia intuiţia este calea de a accede la adevăr: *unele fascinante variaţii pe temă evoluţionistă au făcut la un moment dat faima bergsonismului.* BL. [Din fr. *bergsonisme*].

beri-béri n. boală din Extremul Orient datorată lipsei vitaminei B_1 în organism. [Din fr. *béri-béri*].

bericícă, bericele f. diminutiv al lui bere[1]: *bericică blondină ... cu un hering sărăţel.* CAR. [*Bere*[1] + *-ic* + *-ică*].

berîi, beriiuri n. mineral ale cărei varietăţi sînt întrebuinţate ca pietre preţioase. [Din fr. *béryl*, lat. *beryllus*].

berîliu n. metal alb, dur, întrebuinţat la aliaje. [Din fr. *béryllium*].

berjéră, berjere f. (rar) fotoliu larg şi adînc: *s-a trîntit pe o berjeră.* [Din fr. *bergère*].

berkéliu n. element chimic sintetic radioactiv. [Din engl. *berkelium*].

berlánt, berlante n. (înv.) briliant: *am pierdut un diamant mai frumos decît berlant.* PANN. [Formă coruptă din *briliant*].

berlínă, berline f. **1.** automobil cu patru uşi şi cu patru geamuri laterale mobile; **2.** (înv.) trăsură în formă de cupeu, cu patru locuri: *am recunoscut berlina lui Paul Gerotta, una dintre ultimele trăsuri închise din oraş.* GHEŢIE. [Din fr. *berline*, it. *berlina*].

berlinéz, ~i, berlineză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Berlinului sau locuitorilor lui, referitor la Berlin sau la populaţia acestuia: *aceste informaţiuni fiind culese în mare parte dintr-o foaie berlineză oficioasă.* EM. // m., f. locuitor al oraşului Berlin. [De la *Berlin* n. pr. + *-ez*].

bérmă, berme f. banchetă lată de circa un metru, realizată pe taluzurile înalte pentru a le mări stabilitatea. [Din fr. *berme*].

bernardín[1], ~i, bernardină, ~e m., f. călugăr din ordinul Sf. Benedict, reformat de Sf. Bernard. [Din fr. *bernardin*].

bernardín[2], bernardini m. cîine mare de culoare albă cu pete roşcate, originar din Elveţia şi dresat pentru descoperirea călătorilor rătăciţi în munţi: *îl văd şi astăzi în faţa mea: elegant, amabil, cu un imens cîine bernardin în lesă.* R.L. [Din germ. *Bernhardiner*].

bérnă f. **pavilion** (sau **drapel**) **în bernă**, pavilion, drapel coborît pe jumătate în semn de doliu. [Din fr. (*pavillon en*) *berne*].

bernevéci m. pl. (reg.) pantaloni ţărăneşti, largi şi groşi: *ţări, bernevici, cămeşoaie.* CR.; (şi: **bernevici**). [Din bulg. *vernevici*].

bernevíci m. v. berneveci.

bértă, berte f. (reg.) broboadă de lînă (croşetată), purtată de femei pe cap sau pe umeri. [Din fr. *berthe* „pelerină"].

bertón, bertoane n. barcă cu vîsle, din pînză cauciucată, folosită la bordul submarinelor şi al navelor mici. [Din fr. *berthon*].

besacté f. v. besactea.

besacteá, besactele f. (înv.) cutie sau lădiţă (de lemn) ornamentată (în care se păstrau ustensilele pentru cusut): *o măsuţă cu o besactè deschisă.* AL.; (şi: (reg.) **besacte**). [Din gr. mod. *bestahtas*, turc. *beştahta*].

béschie, beschii f. (reg.) ferăstrău mare cu lama lată (şi cu mînere la capete) pentru buşteni: *încearcă să prefacă trunchiurile în scînduri cu ajutorul beşchiei.* TUD.; (şi: **beşchie**). [Et. nec.].

beschegíu, beschegii m. (reg.) persoană care taie buşteni cu beschia: *între sculele de dulgherie ... erau două joagăre, aşa că se alcătuiră două echipe de beşchegii.* TUD.; (şi: **beşchegiu**). [*Beschie* + *-giu*].

besérică f. v. biserică.

bessi m. pl. nume dat de romani tribului trac situat între munţii Rodopi şi rîul Mariţa. [Cuv. lat.].

bestiál, ~i, bestială, ~e a. neomenos, brutal, feroce; de bestie: *o poftă bestială de a sfîşia îi apucase pe amîndoi.* VLAH. [Din fr. *bestial*, lat. *bestialis*].

bestialitáte, bestialităţi f. **1.** faptă bestială, de bestie; **2.** fire, pornire bestială: *un tip de o imoralitate şi o bestialitate înspăimîntătoare.* IBR. [Din fr. *bestialité*].

bestializă, bestializez vb. (rar; refl.) a deveni bestial. [Din fr. *bestialiser*].

bestializáre, bestializări f. faptul de a se bestializa. [V. *bestializa*].

bestiár[1], bestiari m. gladiator care lupta cu fiarele în arenele romane. // n. (pl. **bestiare**) luptă între oameni şi animale în circuri. [Din lat. ***bestiarius***].

bestiár[2], bestiare n. culegere medievală de fabule sau povestiri alegorice despre animale: *portretul pisicii (din bestiar) e un poem plin de suavitate.* CĂL. [Din fr. ***bestiaire***].

béstie, bestii f. **1.** animal sălbatic; fiară: *bestiile din menajerii.* CAR.; **2.** (fig.) om crud cu apucături de fiară. [Din lat., it. ***bestia***].

best-séller n. (englezism) **1.** mare succes de librărie; carte de mare tiraj; **2.** mare succes comercial. [Cuv. engl.].

beşamél n. sos alb făcut cu smîntînă. [Din fr. *béchamel*].

beşchegíu m. v. **beschegiu.**

báşchie f. v. **beschie.**

beşí vb. v. **băşi.**

beşicá vb. v. **băşica.**

beşicát a. v. **băşicat.**

beşícă f. v. **băşică.**

beşínă f. v. **băşină.**

beşinós a. v. **băşinos.**

beşleágă, beşlegi m. 1. (înv.) căpitan de beşlii (în fiecare judeţ, iar la Bucureşti şi la Iaşi cîte un baş-beşliaga): *beşleaga din Orava.* POP; **2.** (iron.) babalîc; baccea; (şi: **beşli-aga**). [Din turc. ***beşli ağası***].

beşlí-aga m. v. **beşleagă.**

beşíic, beşlici m. monedă turcească în valoare de cinci parale, care a circulat în Muntenia: *şi nişte beşlici tot de cîte cinci.* POP. [Din turc. ***beşlik***].

beşlíu, beşlii m. (înv.) **1.** soldat (turc) de cavalerie: *trei beşlii şi trei delii ce ţin raiaua în Dii.* POP; **2.** (reg.) curier domnesc sau jandarm (de origine turcă sau tătară); **3.** (reg.; la pl.) cavalerie (din 200 de soldaţi) înfiinţată de Mihai Viteazul: *beşlii şi delii;* **4.** (după 1821) soldat turc rămas pentru menţinerea ordinii (care comitea tot felul de abuzuri); **5.** (reg.) hoţ, jefuitor: *sturze, sturzule, haramagiule, tu beşliule!* POP. [Din turc. ***beşli*** „gardă călare a marelui vizir"].

beşteleálă, beşteleli f. (fam.) faptul de a beşteli; mustrare, ocară. [***Beşteli*** + *-eală*].

beşteli, beştelesc vb. (fam.; tr.) a mustra (cu asprime) pe cineva: *era chemat criticul şi beştelit, pus să-şi retracteze opinia.* PR. [Et. nec.].

béta m. 1. a doua literă a alfabetului grecesc; **2.** (fiz.) **particulă beta,** electron negativ emis de unele substanţe radioactive. [Din fr. ***bêta***].

betatrón, betatroane n. (fiz.) accelerator de particule pentru accelerarea electronilor într-un cîmp electric circular, imprimîndu-le energii foarte mari. [Din fr. ***bétatron***].

beteág, ~egi, beteagă, ~ege a. (pop.) **1.** schilod, infirm: *nu căta că-i cam beteag la nas.* AL.; **2.** bolnav: *beteagul îşi dădu ochii peste cap şi începu să icnească.* TUD. [Din magh. ***beteg*** „bolnav"].

beteálă f. mănunchi de fire lungi metalice, argintii sau aurii, cu care se împodobesc miresele, brazii de Crăciun etc.: *mirele ... avea un smoc mare de beteală în piept.* GANE; (fig.) *liniile şerpuite ale rîurilor se desprindeau ca fire creţe de beteală argintie.* OD.; (şi: **peteală**). [Din gr. mod. ***petali***].

betegí vb. v. **beteji.**

betegíe, betegii f. (rar) infirmitate: *iată cîrja ce-i va sprijini betegia.* OD. [***Beteag*** + *-ie*].

betejeálă, betejeli f. infirmitate, beteşug: *cauza întreitei ei betejeli.* CAR. [***Betegi*** + *-eală*].

betejí, betejesc vb. 1. (pop.; tr. şi refl.) a (se) schilodi, a (se) vătăma (la o parte a corpului); **2.** (reg.; refl.) a face o hernie; **3.** (reg.; refl.) a se îmbolnăvi; (şi: **betegi**). [De la ***beteag***].

betejíe f. vătămare, rană: *fu croit şi zdrumicat şi fript pre grătariu şi ieşi sănătos, fără nice o betejie.* DOS. [***Beteag*** + *-ie*].

betejít, ~ţi, betejită, ~e a. beteag, infirm; bolnav. [V. ***beteji***].

betél, beteli m. piper agăţător, care creşte în India şi în Indonezia (*Piper melamiris*). [Din fr. ***bétel***].

betelíe, betelii f. **1.** fîşie îngustă cusută în partea de sus a pantalonilor, a fustelor etc.; bată: *privi lung la mijlocul ei subţire, mlădios şi sugrumat în betelia rochiei zdrenţăroase.* DELAVR.; **2.** margine tivită la mînecile cămăşii (sau ale altor haine): [iia] *se încheie la mînicuţe cu o betelie decorată.* OD. [De la ***bată***].

beteşúg, beteşuguri n. **1.** (pop.) infirmitate; defect corporal: *părea sănătos şi teafăr, fără beteşug, afară de un picior pe care-l trăgea niţel.* GHEŢIE; **2.** (reg.) boală: *beteşug de tuse.* [Din magh. ***betegség*** „boală"].

betíţă, betiţe f. diminutiv al lui bată. [***Bată*** + *-iţă*].

betón, (rar) **betoane** n. material de construcţie alcătuit din pietriş, nisip, ciment (sau var hidraulic, asfalt etc.) şi apă, care se întăreşte, devenind rezistent: *tot se vorbeşte în sat de un pod de piatră şi beton.* SAD.; **a turna beton,** a betona; **beton armat,** v. **armat.** // a. invar. (fig.) rezistent; de neînlăturat; convingător: *argument beton.* [Din fr. ***béton***].

betoná, betonez vb. (tr. şi intr.) a construi din beton. [Din fr. ***bétonner***].

betonáre, betonări f. acţiunea de a betona. [V. ***betona***].

betonát, ~ţi, betonată, ~e a. construit (sau acoperit) cu beton: *acolo unde dau peste zăgazuri betonate, ies în vremea nopţii din apă.* SAD. [V. ***betona***].

betóng, betongi m. numele unor specii de canguri mici din Australia (*Bettongia* şi *Aepypryninus*). [Din engl. ***bettong***].

betonícă, betonice f. plantă erbacee cu proprietăţi medicinale; iarba tăieturii, vindecea (*Betonica officinalis*). [Din lat. ***betonica***].

betoniéră, betoniere f. maşină pentru prepararea sau pentru transportul betonului. [Din fr. ***bétonnière***].

betoníst, betonişti m. persoană specializată în lucrări de beton. [***Beton*** + *-ist*].

betonít, betonite n. bloc prefabricat de beton, folosit la executarea îmbrăcămintelor de tunel. [Din fr. ***bétonite***].

betulacée, betulacee f. (la pl.) familie de plante lemnoase cu flori grupate în amenţi, care se polenizează cu ajutorul vîntului; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: mesteacănul, alunul). [Din fr. ***bétulacées***].

beţíe, beţii f. **1.** stare a omului beat, a celui care a băut mult: *beţia din cap nu le mai iese.* CR.; **beţie cu stupefiante** sau **beţie rece,** stare de ameţeală, de tulburare a minţii produsă de introducerea în organism a unor stupefiante; **2.** petrecere cu băutură; chef: *în chilia lui Chiril se încinge o beţie zgomotoasă.* CĂL.; *o duce într-o beţie;* **3.** deprindere, patimă de a bea (deseori şi în cantităţi mari) băuturi alcoolice: *să se ferească de lene şi de beţie.* NEGR.; **4.** (fig.) stare sufletească de tulburare; emoţie puternică: *beţia succesului;* **beţie de cuvinte,** stil umflat, bombastic; **5.** pornire nestăpînită; furie: *beţia de a risipi banii;* (fig.) *faţa ţesăturii nu posedă nici un cîmp liber, ci e în întregime cotropită de beţia ornamentală.* BL. [***Beat*** + *-ie*].

beţigáş, beţigaşe n. beţişor. [De la ***băţ***].

beţişór, beţişoare n. **1.** diminutiv al lui băţ; beţigaş: *o învîrte-într-o mînă pe-îndelete, ca ş-un beţişor.* B.-DEL.; *beţişor de chibrit;* **2.** (iron.) baston: *merge la şosea cu beţişorul în mînă.* AL. [***Băţ*** + *-işor*].

beţív, ~i, beţivă, ~e a. şi m., f. (persoană) care are viciul beţiei, persoană care bea mult şi deseori: *pentru un beţiv toate se reduc la un vin bun.* VLAH.; **muscă-beţivă** (şi f.), musculiţă care trăieşte în roiuri în jurul vaselor cu băuturi alcoolice (*Drosophila funebris*). [***Beţie*** + *-iv*; cf. lat. ***bibitivus***].

beţiván, ~i, beţivană, ~e a. şi m., f. beţiv mare. [***Beţiv*** + *-an*].

beţiví, beţivesc vb. (pop.; refl.) a se ameţi cu băuturi alcoolice; a se îmbăta. [De la ***beţiv***].

béucă, beuci f. (reg.) văgăună, scobitură neregulată săpată de ape; rîpă, loc prăpăstios. [Et. nec.].

beutóriu a. şi m., f. v. **băutor.**

beutúră f. v. **băutură.**

beúţă, beuţe f. (reg.) pietricică albă şi mică ce se găseşte prin rîuri: *monedele îi păreau bucăţi de tinichea, iar pietrele scumpe beuţe din albia rîului.* SL. [Din sb. ***bioce***].

bevatrón, bevatroane n. (fiz.) accelerator circular capabil să imprime protonilor energii de miliarde de electronvolţi. [Din fr. ***bévatron***].

bez adv. (înv.) afară de ...; fără: *bez comisionul d-tale.* AL. [Din sl. ***bezŭ***].

bezacónic, ~ci, bezaconică, ~ce a. (înv.) neleguit: *un copil creştin muncit de bezaconicii jidovi.* NEC. [Din sl. ***bezzakonikŭ***].

bezbójnic, ~ci, bezbojnică, ~ce a. (înv.) ateu: *nu-i cu direptul să fie vii oamenii cei bezbojnici.* DOS. [Et. nec.].

bezeá, bezele f. **1.** (fam.) sărutare trimisă cuiva cu vîrful degetelor: *îi face bezele, versuri îi citeşte.* PANN; **2.** prăjitură din albuş de ou bătut cu zahăr: *cataifuri, bezele, baclavale.* [Din fr. ***baiser***].

bézmăn n. v. **bezmen.**

bézmen n. (înv. şi reg.) **1.** impozit pentru cîrciumă; **2.** închiriere pentru o perioadă îndelungată sau fără termen a unui teren; (şi: **bezmăn**). [Din ucr. ***bezmyn***].

bezmétec a. v. **bezmetic.**

bezmétic, ~ci, bezmetică, ~ce a. (adesea adv.) fără rost; zăpăcit: *albine ... umblau bezmetice de colo pînă colo.* CR.; (şi: (reg.) **bezmetec**). [Din ucr. ***bezmatok*** „(stup) fără matcă"].

bezmeticí, bezmeticesc vb. **1.** (intr.) a umbla fără rost: *în timpul acesta torţa bezmeticea printre copaci.* TUD.; *albinele bezmeticesc fără matcă;* **2.** (refl.) a deveni năuc, zăpăcit. [De la ***bezmetic***].

bezmeticít, ~ţi, bezmeticită, ~e a. zăpăcit, năucit, uluit. [***Bezmetic*** + *-it*].

beznátic, ~ci, beznatică, ~ce a. (rar) întunecos, umbros. [***Beznă*** + *-atic*].

béznă, bezne f. **1.** (înv.) abis, prăpastie; (spec.) adîncimea iadului: *în mări şi în toate beznele.* BIBLIA; **2.** întunecime de nepătruns: *noaptea cu beznele sale a cotropit omenirea.* BĂLC.; **întuneric beznă,** întuneric mare: *noaptea era întunerec beznă.* ISP. [Din sl. ***bezdŭna*** „fără fund"].

bi- element de compunere cu sensul „de două ori", „dublu". [Din fr. ***bi-***, lat. ***bis***].

biacíd, biacizi a. **acid biacid,** acid bibazic. [***Bi-*** + ***acid***].

bianuál, ~i, bianuală, ~e a. **1.** care se produce, care apare de două ori pe an; **2.** care rodeşte de două ori într-un an: *plante bianuale.* [***Bi-*** + ***anual;*** cf. fr. ***bisannuel***].

biatlón, biatloane n. probă sportivă constînd din alergare pe schiuri pe o distanţă de 20 km şi tragerea cu arma la ţintă. [Din rus. ***biatlon***].

biatloníst, ~şti, biatlonistă, ~e m., f. persoană care practică biatlonul. [***Biatlon*** + *-ist*].

biatómic, ~ci, biatomică, ~ce a. a cărui moleculă este formată din doi atomi; diatomic. [Din fr. ***biatomique***].

biaxiál, ~i, biaxială, ~e a. cu două axe. [Din fr. ***biaxial***].

bibán, bibani m. peşte răpitor (foarte lacom) de apă dulce, cu carne albă şi gustoasă (*Perca fluviatilis*): *fugind de umbra ghimpoasă a bibanilor.* SAD. [Din bulg. ***biban***].

bibázic, ~ci, bibazică, ~ce a. care are doi atomi de hidrogen ce pot fi înlocuiţi cu metale: *acid bibazic.* [Din fr. ***bibasique***].

bibelóu, bibelouri n. mic obiect de artă decorativă: *cîteva fleacuri botezate bibelouri de familie erau a lui Titu.* REBR. [Din fr. ***bibelot***].

bíber, biberi m. 1. (zool.) castor (*Castor canadensis*); 2. blană de castor: *palton cu guler de biber;* 3. sortiment de postav. [Din germ. ***Biber***].

biberét, bibereți m. 1. blăniță de miel, de culoare maro-roșcată, imitînd blana de biber; 2. pluș de culoare gri sau maro, folosit pentru gulere, căciuli etc. [Din germ. ***Biberette***].

biberón, biberoane n. mic obiect de cauciuc care servește la alăptarea artificială a sugarilor: *a băut cu cafea laptele destinat biberonului unui copil.* CĂL. [Din fr. ***biberon***].

bibíc[1], bibici m. (zool.) nagîț (*Vanellus vanellus*). [Din magh. ***bibic***].

bibíc[2], ~ci, bibică, ~ce a. și m., f. (fam.) drăguț, simpatic: *iată-le-s bibici hazlie.* AL.; *bibicule, Mangafaua pleacă mîine.* CAR. [Din fr. ***bibi***].

bibilícă, bibilici f. 1. pasăre domestică de mărimea unei găini, cu pene negre-cenușii împestrițate cu alb și cu o proeminență cornoasă pe frunte (*Numida meleagris*); 2. (înv.) termen de dezmierdare: *acu aide, bibilico, să ne culcăm.* CAR.; 3. mică plantă erbacee cu flori pestrițe (*Fritillaria meleagris*). [Cf. bulg., sb. ***biba***].

bibilói, bibiloi m. 1. masculul bibilicii; 2. termen dezmierdător (pentru copii): *la școală bibiloi!* DELAVR. [***Bibil***(*ică*) + *-oi*].

bibíluri n. pl. (înv. și reg.) cusătură în formă de dințișori pe marginea unui guler sau a unei mîneci: *toți de-a rîndul îmbrăcați cu cămeșuice cusute cu bibiluri albe.* CR. [Din gr. mod. ***bibíla*** „refec"].

bíblic, ~ci, biblică, ~ce a. 1. care aparține Bibliei, propriu Bibliei: *nici o speție de versuri din poezia profană nu se poate compara cu versetele biblice.* HEL.; *stil biblic;* (subst. f.) *Eliad zidea din visuri și din basme seculare delta biblicelor sînte.* EM.; 2. din timpul evocat de Biblie: *Nimrod, vînătorul biblic.* OD.; 3. referitor la Biblie: *Societatea biblică a fost înființată la Londra în 1804 pentru răspîndirea Sfintei Scripturi printre popoare.* [Din fr. ***biblique***].

bíblie, biblii f. 1. culegere de texte care conțin doctrina religioasă a evreilor (Vechiul Testament) și a creștinilor (Vechiul și Noul Testament); Sfînta Scriptură; carte care conține aceste texte: *Biblia ne povestește de Samson.* EM.; *Biblia cuprinde cărți juridico-istorice (Pentateuc, Judecători, Regi, Faptele Apostolilor), etice sau morale (Psalmi, Iov și Epistolele Apostolilor) și profetice (Isaia, Ieremia etc., Apocalipsul).* 2. (fig.) cartea cea mai de seamă a unei culturi; 3. (fig.) carte voluminoasă: *o biblie întreagă aud că a cîtit.* NEGR. [Din lat. ***biblia***].

biblio- element de compunere cu sensul „(referitor la) carte". [Din fr. ***biblio-***].

biblioclást, ~și, biblioclastă, ~e m., f. (livr.) distrugător de cărți. [Din germ. ***Biblioklast***].

bibliofág, ~gi, bibliofagă, ~ge a. și m., f. (insectă) care se hrănește cu celuloza din hîrtie. [Din fr. ***bibliophague***].

bibliofil, ~i, bibliofilă, ~e m., f. persoană care iubește și colecționează cărți rare și prețioase: *el va fi totdeauna un colecționar pios de poezie, bibliofil și bibliograf înfrigurat.* CĂL. // a. 1. care ține de bibliofilie, referitor la bibliofilie: *colinda anticariatele de pe Chei, revenind de fiecare dată cu vreo raritate bibliofilă.* GHEȚIE; 2. **ediție bibliofilă,** carte rară, prețioasă, editată în condiții grafice deosebite; ediție de lux. [Din fr. ***bibliophile***].

bibliofilíe f. 1. pasiunea de a colecționa cărți rare și prețioase: *o altă bucurie i-o aducea bibliofilia.* GHEȚIE; 2. ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul cărților rare și prețioase. [Din fr. ***bibliophilie***].

bibliofílm, bibliofilme n. copie a unui text (prețios), executată pe film fotografic. [Din fr. ***bibliofilm***].

bibliofób, bibliofobi m. dușman al cărților. [Din germ. ***Bibliophobe***].

bibliofobíe, bibliofobii f. ură față de cărți. [Din germ. ***Bibliophobie***].

bibliográf, bibliografi m. specialist în domeniul bibliografiei (care publică lucrări în acest domeniu): *el va fi totdeauna un colecționar pios de poezie, bibliofil și bibliograf înfrigurat.* CĂL. [Din fr. ***bibliographe***].

bibliográfic, ~ci, bibliografică, ~ce a. care ține de bibliografie, referitor la bibliografie: *autorul va trebui să citeze neapărat literatura întreagă de care s-a servit, fie în prefață, fie într-un adaus bibliografic.* EM.; *indicații bibliografice.* [Din fr. ***bibliographique***].

bibliográficăște adv. (rar) din punct de vedere al bibliografiei, ca bibliografie: *filozoful se silește, asemeni istoricului, să se țină la zi bibliograficește.* CĂL. [***Bibliografie*** + *-icește*].

bibliografíe, bibliografii f. 1. disciplină care se ocupă cu descrierea și cu sistematizarea cărților; 2. carte care conține informații referitoare la scrierile dintr-o perioadă, dintr-o cultură, ale unui autor etc.: *Bibliografia românească;* 3. listă a scrierilor referitoare la o problemă, la un domeniu: *am pus la sfîrșit o bibliografie rezonabilă care să fie de folos cercetătorului.* CĂL.; *bibliografie medicală;* 4. material informativ (cărți, articole etc.) folosit la realizarea unei lucrări; listă a surselor de informație folosite într-o lucrare. [Din fr. ***bibliographie***].

bibliografiére, bibliografieri f. selecționare, clasificare, descriere și adnotare a publicațiilor. [De la ***bibliografie***].

bibliológ, bibliologi m. specialist în bibliologie. [Din fr. ***bibliologue***].

bibliologíe *f.* știință care se ocupă cu studiul cărții ca fenomen al vieții social-culturale. [Din fr. ***bibliologie***].

bibliomán, bibliomani m. persoană pasionată de cărțile frumoase sau rare; bibliofil. [Din fr. ***bibliomane***].

bibliomaníe f. pasiune (exagerată) pentru cărți. [Din fr. ***bibliomanie***].

biblioráft, bibliorafturi n. clasor de carton în formă de carte pentru păstrarea corespondenței, a actelor etc. [***Biblio***(*tecă*) + ***raft***].

bibliotecár, ~i, bibliotecară, ~e m., f. persoană care are în grijă administrarea și funcționarea unei biblioteci: *bibliotecarul ... l-a rugat să-i identifice titlurile exact în franțuzește.* EM. [Din fr. ***bibliothécaire,*** germ. ***Bibliothekar***].

bibliotécă, biblioteci f. 1. colecție de cărți și de manuscrise așezate într-o anumită ordine; instituție care colecționează cărți, reviste etc. pentru a fi utilizate de cititori: *întîmplarea norocoasă a îngăduit să se scoată la lumină marea bibliotecă din Ninive.* BL.; *cea mai celebră bibliotecă din antichitate a fost cea din Alexandria, care cuprindea pînă la 700.000 volume;* 2. cameră, sală în care se păstrează (și se citesc) cărțile: *lucrurile acestea împiedică închiderea în bibliotecă.* CĂL.; *lucrează în bibliotecă;* 3. colecție particulară de cărți (și de periodice): *în seara aceea am mers să-mi arate biblioteca sa.* BAC.; 4. mobilă cu rafturi în care se păstrează cărțile. [Din fr. ***bibliothèque,*** lat. ***bibliotheca,*** germ. ***Bibliothek***].

bibliotecărésc, ~ști, bibliotecăreáscă, ~ești a. (rar) de bibliotecă, de bibliotecar; referitor la bibliotecă: *eram dealtminteri destul de ocupat cu noua mea îndeletnicire bibliotecărească.* GHEȚIE. [***Bibliotecar*** + *-esc*].

biblioteconomíe f. ramură a bibliologiei care studiază modul de organizare și de conducere a bibliotecilor. [Din fr. ***bibliothéconomie***].

bibliotéhnică f. tehnica producerii materiale a unei cărți. [Cf. fr. ***bibliotechnie***].

biblístică f. studiul Bibliei. [Din germ. ***Biblistik***].

bicamerál, ~i, bicamerală, ~e a. **sistem bicameral,** sistem în care organul legislativ este compus din două adunări (camere) reprezentative. [Din fr. ***bicaméral***].

bicarbonát, bicarbonați m. 1. sare a acidului carbonic, în care un atom de hidrogen este înlocuit cu unul de metal; 2. **(bicarbonat de sodiu)** sare în formă de pulbere albă, folosită în farmacie și în alimentație. [Din fr. ***bicarbonate***].

bicarpelár, ~i, bicarpelară, ~e a. (despre gineceu) format din două carpele. [Din fr. ***bicarpellaire***].

bicáș n. (reg.) cremene; cuarț. [Din magh. ***békasó***].

bicefál, ~i, bicefală, ~e a. cu două capete: *monstru bicefal.* [Din fr. ***bicéphale***].

bicentenár, ~i, bicentenară, ~e a. care durează de două secole, care a împlinit două sute de ani. // n. împlinirea a două secole de la un eveniment important; a două suta aniversare a unui eveniment. [Din fr. ***bicentenaire***].

bíceps, bicepși m. mușchi având două tendoane de inserție la extremitatea superioară, situat între umăr și cot, care permite mișcarea antebrațului. [Din lat., fr. ***biceps***].

bichiríi, bichiresc vb. (reg.; tr.) a face, a drege un lucru pe îndelete, migălind: *bichirea ... primprejurul căruței.* CR.; (și: (reg.) **pichiri**). [Et. nec.].

bici, bíce n. 1. obiect format dintr-o împletitură de curele sau de cînepă cu care se îndeamnă la mers animalele: *nu mai sta din pocnit cu biciul.* CR.; **a face din căcat** (sau **din rahat**) **bici,** a fi imposibil de făcut ceva de calitate dintr-un material prost; 2. lovitură cu acest obiect: *dă bici iepelor.* CR.; 3. (fig.) flagel; nenorocire (considerată ca o pedeapsă divină): *războiul e bici groaznic, căci moartea îl iubește.* ALEX.; **biciul lui Dumnezeu,** supranume al lui Atilla. [Din sl. ***bičĭ***].

biciclétă, biciclete f. vehicul cu două roți egale, așezate una după alta, pus în mișcare de pedale acționate de picioare: *trec pe cai ori pe biciclete.* BAC.; **bicicletă-tandem,** vehicul de acest tip pentru două persoane, avînd două șei și două perechi de pedale. [Din fr. ***bicyclette***].

bicíclic, ~ci, biciclică, ~ce a. care prezintă două cicluri. [Din germ. ***bizyklisch***].

biciclíst, ~și, biciclistă, ~e m., f. persoană care merge pe bicicletă. [Din fr. ***bicycliste***].

bicíclu, bicicle n. velociped cu două roți inegale, dintre care prima este roata motoare. [Din fr. ***bicycle***].

biciuí, biciuiesc vb. (tr.) 1. a lovi, a bate cu biciul: *birjarul își biciua caii suduindu-i.* SAD.; 2. (fig.) a critica, a satiriza (fără cruțare): *Donici biciuia viciurile prin fabulele sale.* NEGR.; (refl. pas.) *într-o satiră, biciuindu-se defectele într-un om rău sau în mai mulți, pot încăpea și alte personaje, care să nu fie rele.* IBR. [***Bici*** + *-ui*].

biciuiálă, biciuieli f. biciuire. [***Biciui*** + *-eală*].

biciuíre, biciuiri f. 1. acțiunea de a biciui și rezultatul ei; lovire cu biciul; biciuială: *Năstase înfășura caii în două biciuiri și trăsura începu a fugi spre răsărit, către Moldova.* SAD.; 2. (fig.) satirizare, criticare; batjocorire: *avem proverbe care sînt biciuiri de foc.* BL. [V. ***biciui***].

biciuitór, ~i, biciuitoáre a. (adesea fig.) care biciuiește; usturător: *vînt biciuitor;* (subst.) *în teatru acesta e un biciuitor al moravurilor.* BL. [***Biciui*** + *-tor*].

biciúșcă, biciuști f. bici scurt și subțire; cravașă: *Moș Nichifor avea o biciușcă de cele de cînepă.* CR. [***Bici*** + *-ușcă*].

biciușór, biciușoare n. diminutiv al lui bici; biciuț: *ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curele.* CR. [***Bici*** + *-ușor*].

biciúț, bicluțe n. (reg.) biciușor: *i-a dat încă și-un biciuț carele avea în vîrvuț o litră de argintuț.* POP. [***Bici*** + *-uț*].

bicíznic a. și m., f. v. **becisnic.**

bicolór, ~i, bicoloră, ~e a. care are două culori: *steguleț ... de mătase bicolore.* BĂLC. [Din fr. ***bicolore***].

biconcáv, ~i, biconcavă, ~e a. care are două fețe concave opuse: *lentilă biconcavă.* [Din fr. ***biconcave***].

biconvéx, ~cși, biconvexă, ~e a. care are două fețe convexe opuse: *sticle de ochelari biconvexe.* [Din fr. ***biconvexe***].

bicórn, bicornuri n. pălărie bărbătească (de uniformă) cu două colțuri: *generali cu bicorn brodat alergau ca iepurii.* CĂL. [Din fr. ***bicorne***].

bicromát, bicromaţi m. sare obţinută prin tratarea cu acid a cromatului unui metal; **bicromat de potasiu,** sare cristalizată, portocalie, solubilă în apă, folosită ca agent oxidant şi în vopsitorie. [Din fr. ***bichromate***].

bicuspíd, ~zi, bicuspidă, ~e a. (despre o formaţie anatomică) care are două vîrfuri. [Din fr. ***bicuspide***].

bidéu, bideuri n. vas de toaletă pentru spălături intime. [Din fr. ***bidet***].

bidigánie, bidigánii f. (reg.) dihanie: *văzînd groaza ce dase în boieri pentru cele două bidigănii, se simţea mulţumită.* AG.; (şi: **bidihanie**). [V. ***bîzdîganie***].

bidihánie f. v. bidiganie.

bidimensionál, ~i, bidimensională, ~e a. care are două dimensiuni: *mijloacele ei* [picturii] *ţin de spaţiul bidimensional, de darurile culorii şi ale liniei.* BL.; (subst. n.) *în alungirea figurilor, într-o uşoară tendinţă spre bidimensional, putem bănui ceva din stilul bizantin.* BL. [***Bi-*** + ***dimensional***].

bidimensionalitáte f. (rar) caracterul, trăsătura de a fi bidimensional, de a avea două dimensiuni: *aceste exemple dezvoltă consecvent bidimensionalitate.* BL. [***Bidimensional*** + *-itate*].

bidinár, bidinari m. (rar) **1.** persoană care face sau vinde bidinele; **2.** persoană care spoieşte pereţii cu bidineaua. [***Bidinea*** + *-ar*].

bidineá, bidinele f. perie pentru văruit pereţii (de obicei cu coadă lungă): *cu nişte tîrsoage de barbe cît badanalele de mari.* CR.; *parc-ar fi scuturat cineva bidinelele muiete în roşu.* DELAVR.; (şi: (reg.) **badana**). [Din turc. ***badana***].

bidiviu, bidivii m. cal tînăr, iute şi frumos: *un bidiviu cu sînge de argint viu.* POP.; (adj.) *poştalioanele cu opt cai bividii.* DELAVR. [Din turc. ***bedevî*** „cal beduin"].

bidón, bidoane n. **1.** vas (de tablă) pentru lichide; **2.** recipient (în formă de ploscă) folosit de soldaţi sau de excursionişti pentru apă sau altă băutură: *Crăciun înălţă bidonul cu rachiu, trase un gît şi-l trecu lui Michiu.* SAD. [Din fr. ***bidon***].

bidonáş, bidonaşe n. diminutiv al lui bidon; bidon mic: *îşi deşertă paharul într-un bidonaş pe care îl agăţă de catarg.* TUD. [***Bidon*** + *-aş*].

bidonvíl, bidonviluri n. cartier cu locuinţe improvizate şi mizere la periferia marilor oraşe. [Din fr. ***bidonville***].

bié, bieuri n. (franţuzism) **1.** linie, direcţie oblică; **în bie,** oblic, de-a curmezişul; (fig.) indirect, pieziş; **2.** (concr.) fişie de material textil tăiată oblic, folosită în croitorie. [Din fr. ***biais***].

biedermeier [bídărmaier] a. **stil biedermeier,** stil de mobilier din prima jumătate a secolului al XIX-lea. [Din germ. ***Biedermeier*** n. pr.].

biéf n. porţiune de canal sau de rîu cuprinsă între două ecluze sau baraje. [Din fr. ***bief***].

biélă, biele f. organ de maşină în formă de bară, care participă la transformarea mişcării rectilinii în mişcare de rotaţie şi invers. [Din fr. ***bielle***].

bielétă, bielete f. bielă de dimensiuni mici. [Din fr. ***biellette***].

bielorús, ~şi, bielorusă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Bielorusiei sau populaţiei ei, referitor la Bielorusia sau la locuitorii acesteia. // f. limbă slavă din grupa estică. // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Bielorusia. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Bielorusia. [Din rus. ***belorus***].

bienál, ~i, bienală, ~e a. **1.** care durează doi ani: *asolament bienal*; **2.** care dă roade la doi ani după semănare: *plantă bienală;* **3.** care are loc sau apare o dată la doi ani: *premiu bienal.* // f. întrunire, consfătuire etc. care se ţine o dată la doi ani. [Din fr. ***biennal,*** lat. ***biennalis***].

biet, ~ţi, biátă, ~ete a. **1.** care insuflă milă, vrednic de plîns; sărman: *gloabele le plăteau bieţii pămîntenii.* SAD.; *bietul om!; bietele flori!;* (p. ext.) *m-am dus la opera nemţească, la vodevilul francez şi la bietul Teatru Naţional.* AL.; **2.** (despre persoane decedate) regretat: *numai aşa se putea linişti biata mamă de răul nostru.* CR.; **3.** neînsemnat, fără valoare; în stare proastă: *nu puteţi da jos o biată uşă?* AL.; *un biet scriitoraş;* (invar.) *ea, biet nu ştia unde să meargă.* ISP [Cf. sl. ***bědinŭ***].

bifă, bifez vb. (tr.) a face un semn ca indiciu că a fost verificat, luat în atenţie etc. [Din fr. ***biffer***].

bifáre, bifări f. acţiunea de a bifa. [V. ***bifa***].

bifazát, ~ţi, bifazată, ~e a. (tehn.) difazat. [Din fr. ***biphasé***].

bifíd, ~zi, bifidă, ~e a. (anat.; bot.) despicat în două. [Din lat. ***bifidus,*** fr. ***bifide***].

bifilár, ~i, bifilară, ~e a. format din două fire: *circuit bifilar.* [Din fr. ***bifilaire***].

biflór, ~i, biflóră, ~e a. care are, care poartă două flori: *plantă, inflorescenţă biflóră.* [Din fr. ***biflore***].

bifocál, ~i, bifocală, ~e a. care are două distanţe focale diferite: *elipsa este o curbă bifocală.* [Din fr. ***bifocal***].

bifór, ~i, biforă, ~e a. (în stilul gotic) împărţit în două printr-o colonetă, fiecare despărţitură fiind terminată cu un arc: *fereastră, uşă biforă.* [Din lat. ***biforis***].

bíftec, biftecuri şi **biftece** n. friptură din muşchi de vită: *părinţii le învălesc sara cu îngrijire şi le hrănesc cu biftece ca să le păstreze frăgezimea obrazului.* IBR. [Din fr. ***bifteck,*** engl. ***beefsteak***].

biftuí vb. v. **ghiftui.**

biftuíre f. v. **ghiftuire.**

bifurcă, pers. 3 **bifúrcă** vb. (refl.) a se despărţi în două ramuri: *drumul nostru se bifurcă şi de aici încolo mergem pe căi diferite.* HOGAŞ; (p. ext.) *metoda experimentală se bifurcă în două mari tipuri.* BL. [Din fr. ***bifurquer***].

bifurcáre, bifurcări f. **1.** faptul de a se bifurca; despărţire în două: *bifurcarea învăţămîntului;* (p.ext.) *aceste momente coincid cu bifurcări posibile ale devenirii speciilor.* BL.; **2.** loc unde se bifurcă ceva; bifurcaţie: *bifurcarea drumului.* [V. ***bifurca***].

bifurcáţie, bifurcaţii f. bifurcare: *ne întîlnim la bifurcaţie.* [Din fr. ***bifurcation***].

big, bíguri n. unitate comercială complexă. [***B***(*ăcănie*) + ***I***(*ndustriale*) + ***G***(*ospodina*)].

bigăm, ~i, bigamă, ~e a. şi m., f. (persoană) căsătorită a doua oară fără a fi desfăcută legal prima căsătorie. [Din fr. ***bigame,*** lat. ***bigamus***].

bigamíe, bigamii f. situaţia bigamului. [Din fr. ***bigamie***].

bígă, bigi f. utilaj de ridicat greutăţi alcătuit dintr-un braţ înclinabil şi rotitor în jurul unui ax vertical, folosit în construcţii şi la bordul navelor. [Din fr. ***bigue***].

bigi-bígi n. denumire dată unor cofeturi orientale, făcute dintr-o pastă asemănătoare cu rahatul şi amestecate cu miez de nucă. [Cf. turc. ***ğigi bici***].

bignónia f. arbore exotic decorativ cu frunze mari, în formă de inimă, şi cu flori albe (*Bignonia leucoxylon*). [Din fr. ***bignonia***].

bignoniacée, bignoniacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate gamopetale, avînd ca tip bignonia; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***bignoniacées***].

bigót, ~ţi, bigotă, ~e a. şi m., f. (persoană) extrem de religioasă şi de superstiţioasă; (om) evlavios; habotnic: *clerului bigot şi ignorant.* NEGR.; *oamenii evului mediu erau înapoiaţi, bigoţi, superstiţioşi.* GHEŢIE. [Din fr. ***bigot***].

bigoteríe, bigoterii f. (livr.) bigotism: *toată educaţia ei veche, fondul ei înnăscut de bigoterie, năvălesc la suprafaţă.* CĂL. [Din fr. ***bigoterie***].

bigotísm n. caracter, atitudine de bigot; bigoterie. [Din fr. ***bigotisme***].

bigudíu, bigudiuri n. obiect de toaletă de forma unui tub scurt în jurul căruia se răsuceşte o şuviţă de păr pentru a o ondula: *îşi pune părul pe bigudiuri.* [Din fr. ***bigoudi***].

bihoreán, ~eni, bihoreănă, ~ene a. care ţine de Bihor sau de populaţia lui, referitor la Bihor sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Bihor. [***Bihor*** + *-ean*].

bihoreáncă, bihorence f. femeie (originară) din Bihor. [***Bihorean*** + *-că*].

bihúncă, bihunci f. (reg.) trăsură uşoară pe patru roţi, trasă de obicei de un singur cal: *umbla pe moşie încălecat pe o bihuncă de curse.* SAD. [Din ucr. ***bihunky***].

bijóg m. v. **ghijoagă.**

bijói, bijoaie n. (reg.) şipot, izvor. [Et. nec.].

bijuteríe, bijuterii f. **1.** obiect de podoabă făcut din metale (şi pietre) preţioase; giuvaier: *a oferi o bijuterie costisitoare unei persoane abia cunoscute.* GHEŢIE; **2.** magazin în care se confecţionează şi se vînd giuvaiere. [Din fr. ***bijouterie***].

bijutiér, bijutieri m. persoană care face sau vinde bijuterii; giuvaiergiu: *prăvăliile bijutierilor se ţineau lanţ.* TUD. [Din fr. ***bijoutier***].

bikíni n. costum de baie feminin format din două piese de dimensiuni reduse; (p. restr.) slip îngust: *să rămînă în sutien şi bikini.* D. [Din engl., fr. ***bikini***].

bil, bíluri n. **1.** proiect de lege propus parlamentului englez; **2.** lege votată de parlamentul englez. [Din engl., fr. ***bill***].

bilabiál, ~i, bilabială, ~e a. şi f. (sunet) care se articulează cu amîndouă buzele: *b, p, m sînt consoane bilabiale.* [Din fr. ***bilabial***].

bilabiát, ~ţi, bilabiată, ~e a. (bot.) care seamănă cu buzele unei guri deschise: *floare cu corola bilabiată.* [Din fr. ***bilabié***].

bilánţ, bilanţuri n. **1.** contabilizare a activului şi a pasivului unei activităţi financiare într-o perioadă de timp; **2.** (fig.) rezultat sintetic al unei activităţi într-o perioadă dată: *bilanţul are un aspect de o precizie ireproşabilă.* BL. [Din germ. ***Bilanz***].

bilanţiér, ~i, bilanţieră, ~e a. care ţine de bilanţ. // n. registru în care sînt înscrise bilanţuri. [***Bilanţ*** + *-ier*].

bilaterál, ~i, bilaterală, ~e a. **1.** care are două părţi sau două laturi opuse, simetrice; **2.** care priveşte în acelaşi timp două laturi sau două aspecte ale unui întreg; **3.** care obligă ambele părţi: *contract bilateral.* [Din fr. ***bilatéral***].

bilateralísm n. **1.** acord între două ţări în legătură cu bunurile şi serviciile schimbate; **2.** însuşirea, caracterul de a avea două părţi, două laturi opuse (simetrice): *bilateralismul corpului uman.* [***Bilateral*** + *-ism*].

bílă[1] f. fiere: *bila ajută la digestie.* [Din fr. ***bile,*** lat. ***bilis***].

bílă[2], bile f. **1.** obiect de formă sferică (de dimensiuni mici) cu diferite întrebuinţări (la unele jocuri); **2.** mijloc de vot (sau de apreciere) constînd dintr-un mic obiect sferic de culoare albă sau neagră: *bila albă exprimă acordul, iar bila neagră dezacordul cu ceva.* [Din fr. ***bille***].

bílă[3], bile f. trunchi subţire de arbore, mai ales de brad, întrebuinţat în construcţii: *din brazi se fac buşteni şi bile.* [Din bulg. ***bilo*** „bîrnă"].

bildungsromán, bildungsromane n. roman în care este înfăţişată formarea sufletească a unui om trecînd prin medii sociale variate. [Din germ. ***Bildungsroman***].

bileálă, bileli f. (înv. şi reg.) **1.** faptul de a bili; **2.** pudră albă, fard alb: *negustor de băcan, iruri, ghileală.* CR.; (şi: **ghileală**). [***Bili*** + *-eală*].

bilét, bilete n. **1.** scrisoare foarte scurtă: *eram, se vede, cu totul absorbit în transcrierea biletului.* GHEŢIE; *bilet de invitaţie;* **2.** bucată de hîrtie sau de carton, de format mic, care dă dreptul la ocuparea unui loc într-un mijloc de transport, într-o sală de

spectacol etc.: *am bilete la cinema, trec pe la Puiu să-l iau.* GHEŢIE; *casă de bilete;* **bilet de voie,** permisiune de a ieşi în oraş, acordată, în scris, unui militar încazarmat sau unui elev intern; **3.** (fin.) hîrtie de valoare: *creanţieri cu nume teribile prezentau bilete scadente.* CĂL.; **bilet de bancă,** bancnotă; **bilet de ordin,** cambie. [Din fr. ***billet,*** it. ***biglietto***].

bileţél, bileţele n. diminutiv al lui bilet. [***Bilet*** + ***-el***].

bilí, bilesc vb. (înv. şi reg.) **1.** (tr.) a înălbi spălînd; (spec.) a înălbi pînza (de cînepă) prin muierea ei în apă şi întinderea la soare: *spălînd şi bilind cămeş.* DOS.; *fete ce ghileau pînza.* CR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) farda, a(-şi) trata faţa cu cosmetice; (şi: **ghili**). [Din ucr. ***bilíti***].

biliár, ~i, biliară, ~e a. referitor la fiere, la bilă, care ţine de bilă: *secreţie biliară;* **vezică biliară,** pungă în care se acumulează bila[1] între digestii: *mă refer la vezica biliară.* GHEŢIE; **calcul biliar,** piatră care se formează în această pungă. [Din fr. ***biliaire***].

biliárd, biliarde n. **1.** joc cu bile[2] care sînt deplasate cu tacul: *toţi şi-au părăsit interesele, unul stosul, altul proslăvirea zeului Bacchus, moşiile pe care nu le au şi tacurile de biliard.* EM.; **2.** masă specială pe care se joacă acest joc: *scria cu cridă pe postavul verde al biliardului.* EM.; **3.** încăpere în care se află astfel de mese. [Din fr. ***billard***].

bilíngv, ~i, bilingvă, ~e a. **1.** care vorbeşte curent două limbi: *populaţie bilingvă;* **2.** scris în două limbi: *text bilingv;* **dicţionar bilingv,** dicţionar în care cuvintele dintr-o limbă sînt traduse în alta. [Din fr. ***bilingue,*** lat. ***bilinguis***].

bilingvísm n. situaţia unei persoane de a vorbi curent două limbi. [Din fr. ***bilinguisme***].

bilión, bilioane n. număr egal cu o mie de miliarde (în unele ţări) sau cu un miliard (în alte ţări): *în fiece minut s-aruncă 94.000 şi 188.000 bilioane kilograme de masă meteorică.* EM. [Din fr. ***billion***].

biliós, ~şi, bilioásă, ~e a. care are o secreţie biliară excesivă; **ten bilios,** ten galben. [Din fr. ***bilieux***].

bilíre, biliri f. (reg.) acţiunea de a bili şi rezultatul ei; (şi: **ghilire**). [V. ***bili***].

bilirubínă f. pigment biliar, derivat al hemoglobinei, prezent în sînge, în bilă, în calculii biliari. [Din fr. ***bilirubine***].

bilít[1] n. (reg.) bileală, bilire: *dau pînza în apă la ghilit.* CR.; (şi: **ghilit**). [V. ***bili***].

bilít[2]**, ~ţi, bilită, ~e** a. (reg.) care a fost albit (prin muiere în apă şi expunere la soare): *purtînd pe cap un val de pînză ghilită.* AL.; (şi: **ghilit**). [V. ***bili***].

bilitoáre, bilitori f. (reg.) loc unde se bilesc rufele; (şi: **ghilitoare**). [***Bili*** + ***-itoare***].

bilitór, bilitori m. (reg.) persoană care spală rufele (albindu-le): *duse cămeşile pre la stăpîni, că era bilitoriu.* DOS. [***Bili*** + ***-tor***].

bíliţă, biliţe f. (reg.) capcană cu arc pentru animale mici. [Et. nec.].

bilobát, ~ţi, bilobată, ~e a. (bot.) alcătuit din doi lobi: *frunze bilobate.* [Din fr. ***bilobé***].

bilunár, ~i, bilunară, ~e a. care se produce sau apare de două ori pe lună; bimensual: *revistă bilunară.* [***Bi-*** + ***lunar***; cf. fr. ***bimensuel***].

bimán, ~i, bimană, ~e a. care are două mîini: *alunecă picioarele celor muritori, coboare-se aceştia din neamul biman.* EM.; *omul este biman.* // f. (la pl.) una dintre diviziunile clasei mamiferelor. [Din fr. ***bimane***].

bímbaşă, bimbaşi m. (înv.) comandant peste o mie de soldaţi turci; colonel: *bimbaşa avusese şase fii.* CĂL.; *căpitani, bulucbaşi, bimbaşi, sumă.* POP.; **a trăi ca un bimbaşă** (sau **ca bimbaşa**), a trăi în belşug, în lux: *la mine trăiţi ca bimpaşa, se lăuda jupîn Moţatu.* ST.; (şi: **bimpaşă**). [Din turc. ***binbaşı***].

bimensuál, ~i, bimensuală, ~e a. bilunar: *revistă bimensuală.* [Din fr. ***bimensuel***].

bimestriál, ~i, bimestrială, ~e a. care se întîmplă sau apare din două în două luni: *revistă bimestrială.* [Din fr. ***bimestriel,*** it. ***bimestriale***].

bimástru, bimestre n. interval, perioadă de două luni. [Din fr. ***bimestre,*** lat ***bimestris***].

bimetál, bimetale n. **1.** produs tehnic realizat prin unirea a două metale; **2.** semifabricat (tablă, sîrmă etc.) din două straturi de metale diferite, reunite prin presare, laminare, sudare etc., pentru a se obţine combinaţii cu proprietăţi deosebite. [Din fr. ***bimétal***].

bimetálic, ~ci, bimetalică, ~ce a. **1.** alcătuit din două metale diferite: *conductor electric bimetalic;* **2.** (despre un sistem monetar) bazat pe bimetalism; bimetalist. [Din fr. ***bimétallique***].

bimetalísm n. sistem monetar bazat pe valoarea a două metale-etalon, aur şi argint. [Din fr. ***bimétallisme***].

bimetalíst, ~şti, bimetalistă, ~e a. bimetalic. [Din fr. ***bimetalliste***].

bimilenár, ~i, bimilenară, ~e a. care are o vechime sau o durată de (circa) două mii de ani: *între evreii de pretutindeni nu e, după bimilenara risipire, nici o coeziune.* CĂL.; *inscripţie bimilenară.* [Din fr. ***bimillénaire***].

bimotór, ~i, bimotoáre a. cu două motoare. // n. avion cu două motoare. [Din fr. ***bimoteur***].

bimpáşă m. v. **bimbaşă**.

biná, binale f. **1.** clădire (de zidărie) în construcţie sau în reparaţie: *i-am dat drumul de pe schelă, ca să iasă pe la spatele binalei.* CAR.; **2.** (înv.) clădire, construcţie: *o bina cu patru odăi.* AL.; **3.** (la pl.) obiecte de tîmplărie (uşi, ferestre etc.) destinate unei construcţii: *atelier de binale.* [Din turc. ***bina***].

binagíu, binagii m. (înv.) mic antreprenor de construcţii: *Dincă binagiul mi-a făcut-o.* CAR. [***Bina*** + ***-giu***].

binár, ~i, binară, ~e a. **1.** compus din două unităţi, din două elemente; **2.** (mat.) a cărui bază este numărul doi; **relaţie binară,** relaţie care are loc între doi termeni. [Din fr. ***binaire,*** lat. ***binarius***].

binaritáte f. (mat.) însuşirea de a se diviza în două unităţi sau elemente. [***Binar*** + ***-itate***].

bindisí, bindisesc vb. (reg.; intr.) a-i păsa, a se sinchisi: *mama ... ne jnăpăia, dar noi parcă bindiseam de asta?* CR. [Din gr. mod. ***begendízo*** (aor. ***ebegendisa***)].

bíne adv. **1.** cum se cuvine; în mod convenabil, plăcut; după dorinţă: *cîtu-i lumea pe sub soare, nu-i bine ca-n şezătoare.* POP.; *vorbeşte bine;* **a trăi bine,** a duce o viaţă plăcută, fără lipsuri, uşoară: *pînă codrul frunza-şi ţine, toţi voinicii trăiesc bine.* POP.; **a pune bine,** v. **pune**; **a-i merge (treburile) bine,** a reuşi, a avea succes, noroc: *nu i-a mers bine în acea zi.* CR.; **a primi bine (pe cineva),** a primi prietenește, cu dragoste, bucuros (pe cineva); **a face bine,** a face lucruri bune, plăcute, favorabile: *fă bine să-ţi auzi rău.* CR.; **facere de bine,** v. **facere**; **bine făcut,** voinic; arătos, frumos: *Mărica, o fetişoară bine făcută, ... plîngea cu mîinile pe obraz.* MAT.; **a-i fi bine cuiva** sau **a fi bine de cineva,** a avea parte de liniște, de mulțumire, de bunăstare etc.: *vai de biata ţară cînd vom avea războaie între noi, şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine.* NEGR.; **a fi** (sau **a trăi, a se avea**) **bine (cu cineva),** v. **avea**; **a-i părea bine,** v. **părea**; **a(-i) prinde bine,** a(-i) fi de folos, a(-i) prii: *păstrează-o, că ţi-a prinde bine la nevoie.* CR.; **a sta bine,** a fi bogat, avut; **a-i veni bine (să ...),** a găsi momentul prielnic, potrivit (să ...), a-i fi la îndemînă (să ...): *nu ştiu cum îi veni bine fetei împăratului, aduse paloşul cam pieziş şi-i reteză capul.* ISP.; **bine-ai venit!,** formulă de salut la primirea unui oaspete: *cît sîntem încă pe pace, eu îţi zic: bine-ai venit!* EM.; **bine v-am găsit!,** formulă de salut spusă de un nou venit; **a vedea bine,** a-şi da seama: *vedem bine că-i o minciună totul.* SAD.; **2.** cum trebuie, de tot; mult (şi prielnic): *vorba bine nu sfîrşea şi de cale se gătea.* POP.; *a mîncat bine;* **mult şi bine,** foarte mult; **mai bine,** mai mult: *trecuse un an şi mai bine de la internare.* GHEŢIE; *de 20 şi mai bine de ani;* **de bine, de rău,** oarecum, întrucîtva: *domnilor români, de bine de rău aleşi încă din familiile pămîntene, li se îngăduiau doar fapte de echilibristică politică.* BL.; **3.** în mod favorabil, cu folos; avantajos: *a vinde bine;* **4.** pe deplin, complet: *pentru că se împrimăvărase bine, să-l tundă chilug.* GHEŢIE; *nod bine strîns;* **5.** sănătos: *sînt bine;* **a se simţi bine** sau **a-i fi bine,** a fi sănătos: *acum îmi era cît se poate de bine.* GHEŢIE; **a se face bine,** a se însănătoşi: *să te faci cît mai repede bine!* GHEŢIE; **a nu-i fi bine, a)** a fi bolnav; **b)** (fam.) a nu fi în toată firea; **6.** agreabil, plăcut, frumos: *arată bine; cîntă bine;* (adj.) *o femeie bine;* **e bine,** e vreme bună: *nu e soare, dar e bine.* COŞB.; **a-i sta** (sau **veni, şedea**) **bine,** a i se potrivi: *costumul îi vine bine;* **a fi bine văzut,** a fi apreciat, preţuit, stimat: *un bărbat care a cucerit fizicește cît mai multe femei este bine văzut.* CĂL.; **a se avea bine,** a se îndrăgi, a se iubi: *poate că înţelegi că eu şi acea căpităneasă ne avem bine? – cam aşa, bade Chiţă.* SAD.; **7.** clar, exact, precis: *vezi bine că aşa stau lucrurile;* **mai bine zis,** mai exact, mai precis: *era o cutie sau mai bine zis o lădiţă din acelea în care se ambalează fructele exotice.* GHEŢIE; **8.** da: *bine, mă voi duce!;* **ei bine ...,** după cum spuneam ...; **9.** comod, confortabil: *casa rămîne nici fierbinte, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa.* CR.; **10.** (sînt) de acord, e convenabil: *bine, Ioane, du-te.* CR.; **bine că ...,** noroc că (cel puţin) ...: *în sfîrşit, bine că am dat de tine.* GHEŢIE; **bine de bine,** exprimă aprobarea uneia dintre două alternative: *de-oi putea face ceva, bine de bine, iară de nu, mi-i crede şi dumneata.* CR.; **ba bine că nu!,** fireşte (că da)!, desigur!, se înţelege!; **11.** cum trebuie, cum se cere: *oi clătări plosca bine şi-oi umplea-o cu apă.* CR.; **a pune bine (ceva),** a pune la păstrare; **bine-rău,** după posibilităţi, după putinţă: *ne-am pus bine-rău gura la cale.* CR.; **12.** conform realităţii, adevărului; corect: *încă nu poţi înţelege bine unele ca acestea.* SAD.; **13.** în conformitate cu cerinţele sociale, morale, profesionale etc.: *bucuros mi te-oi lăsa dacă bine te-i purta.* POP. // n. **1.** ceea ce este folositor, convenabil; faptă bună: *binele ades vine pe urmele mîhnirii.* ALEX.; **om de bine,** om care acţionează în folosul celor din jur; **a huzuri de bine,** a fi îndestulat, a avea tot ce trebuie: *îmi ţin socoteala ban cu ban, şi huzuresc de bine.* CR.; **cu bine,** în mod fericit, cu succes: *am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba.* ISP.; **a lua pe cineva cu binele,** a proceda cu bunăvoinţă, cu înţelegere faţă de cineva; **a i se urî cu binele** sau **a da binelui cu piciorul,** a comite imprudenţe, riscînd o situaţie; **a nu fi** (sau **a nu face**) **a bine,** a nu fi semn bun: *parcă nu faceţi a bine.* CR.; **a vorbi de bine (pe cineva),** a lăuda, a spune lucruri bune (despre cineva); **2.** noroc, mulţumire, fericire: *vin cu bine, cu bine te du!* AL.; **s-auzim de bine!,** rămîneţi sănătoşi!; **3. de-a binele(a), a)** aşa cum trebuie, de tot: *nu fusese moartă de-a binelea cînd o îngropase.* GHEŢIE; **b)** (rar) într-adevăr: *s-ar dovedi că filosofarea are de-a binelea un obiect.* BL.; **4.** ceea ce este moral, drept, corect; categorie morală care exprimă ceea ce corespunde cu cerinţele şi cu idealurile sociale din planul relaţiilor interumane: *eroul e o forţă pozitivă, constructivă, o expresie a binelui.* CĂL. [Lat. ***bene***].

binecrescút, ~ţi, binecrescută, ~e a. cu purtări frumoase; educat. [***Bine*** + ***crescut;*** cf. fr. ***bien-élevé***].

binecugetá, binecúget vb. (rar; intr.) a gîndi îndelung; a reflecta: *regele, binecugetînd, nu s-a adresat la dînsul.* EM. [***Bine*** + ***cugeta***].

binecunoscút, ~ţi, binecunoscută, ~e a. care este cunoscut de mult timp sau de multă lume: *din cauze istorice binecunoscute, el a trebuit să piardă toate bunurile culturale aduse aici de coloniști.* IBR.; *sînt binecunoscute şi fărădelegile lui din economie.* CP. [***Bine*** + ***cunoscut***].

binecuvîntá, binecuvîntez vb. (tr.) **1.** a invoca harul divinităţii, a chema favoarea cerească pentru cineva: *binecuvîntează-mă, tată, şi rămîi sănătos!* CR.; (p.ext.) *vă poftesc ca să zăboviţi spre a ne binecuvînta băutura şi gustarea.* SAD.; **2.** a dărui toate bunătăţile, a revărsa graţia divină: *Dumnezeu l-a binecuvîntat cu talent;* **3.** a lăuda, a glorifica: *binecuvîntaţi pe Domnul!* [***Bine*** + ***cuvînta;*** cf. sl. ***blagosloviti***].

binecuvîntáre, binecuvîntări f. **1.** acţiunea de a binecuvînta: *i-au dat pe fiica lor, singură la părinţi şi tîrziu născută din binecuvîntare dumnezeiască.* SAD.; **2.** formulă rostită sau gest făcut de preot cînd binecuvîntează: *primind binecuvîntare de la dînsul.* CR.; **a-şi da binecuvîntarea,** a încuviinţa, a aproba, a fi de acord cu ceva; **sub** (sau **cu**) **binecuvîntarea cuiva,** cu aprobarea, încuviinţarea, învoirea cuiva: *publicase versuri juvenile cu binecuvîntarea lui Al. Macedonski.* CĂL. [V. ***binecuvînta***].

binecuvîntát, ~ţi, binecuvîntată, ~e a. **1.** care a primit binecuvîntarea cuiva: *ei sînt binecuvîntaţi şi se simt irezistibil atraşi de viaţa de călugărie.* BL.; **2.** (fig.) înzestrat; dotat: *pămîntul nostru e binecuvîntat.* BOL.; **3.** cu acţiune benefică: *această epocă cuprinde anii de domnie ai lui Ştefan cel Mare, dar începe mai curînd şi depăşeşte cu cel puţin un veac binecuvîntata domnie.* BL.; *ploi binecuvîntate;* **4.** bine întemeiat, îndreptăţit, legitim: *avem motive binecuvîntate să credem că nu.* BL. [V. ***binecuvînta***].

binefácere, binefaceri f. **1.** faptă bună, ajutor dat cuiva; (înv.) binefaptă: *să-i mulţumească pentru atîtea binefaceri ce primise.* CR.; **societate** (sau **casă**) **de binefacere,** asociaţie menită a ajuta săracii: *aduce aminte de casele de binefacere.* EM.; **2.** deprindere de a face bine: *binefacerea trebuie să fie virtutea bogatului;* **3.** (fig.) folos, avantaj: *binefacerile păcii.* [***Bine*** + ***facere;*** cf. lat. ***benefacere***].

binefáptă, binefapte f. (înv.) binefacere: *iuitară binefapta lui.* COR. [***Bine*** + ***faptă***].

binefăcătór, ~i, binefăcătoáre a. care face mult bine; bun, folositor: *s-a făcut binefăcătoarea reacţiune în contra ignoranţei şi spiritului de neadevăr al academicianilor.* EM.; *efectele binefăcătoare ale medicamentului.* // m., f. persoană care face bine, care ajută: *ce vom face ... pentru binefăcătorul nostru?* ISP. [***Bine*** + ***făcător***].

bineînţelége, bineînţeleg vb. (rar; tr.) a fi de la sine înţeles, a fi clar; (refl. pas.) *bineînţelegîndu-se că n-avea a face decît cu evreii ca indivizi.* EM. [***Bine*** + ***înţelege***].

bineînţelés adv. desigur, firește: *au fost uneori învinuiţi chiar de cosmopolitism, pe nedrept, bineînţeles.* IBR. [***Bine*** + ***înţeles;*** cf. fr. ***bien entendu***].

binemeritá, binemérit vb. (tr.) a cîştiga dreptul la recunoştinţa cuiva: *a binemeritat de la patrie.* AL. [***Bine*** + ***merita***].

binemeritát, ~ţi, binemeritată, ~e a. (adesea iron.) obţinut pe drept; îndreptăţit: *iată dar sfîrşitul binemeritat al aceluia care a trădat Basarabia pentru ca s-ajungă domn.* EM. [***Bine*** + ***meritat;*** v. ***binemerita***].

binéţ n. v. **bineţe.**

binéţe f. salutări: *din rost îm dzîceţ bineţ, de mă îmblîndzîţ.* DOS.; *făcură bineţele cuvenite;* **a(-şi) da bineţe,** a (se) saluta: *cînd m-a cunoscut bătrînul, ca-ntinerit, mi-a dat bineţe.* GOGA; (şi: (înv.) **bineţ**). [De la ***bine aţi*** (*venit*)].

binevenít, ~ţi, binevenită, ~e a. care soseşte la timpul potrivit, în momentul oportun; a cărui venire produce plăcere: *o dată cu criticismul s-a declarat în om un categoric şi binevenit spor de conştiinţă.* BL; **fii binevenit,** bine ai venit: *fii binevenit. bea pentru un an mai bun.* BAC. [***Bine*** + ***venit;*** cf. fr. ***bienvenu***].

binevoí, binevoiesc vb. (tr.) **1.** a avea bunătatea, bunăvoinţa să ...: *doamna comitesă să binevoiască a ne lăsa nouă ghiordanul de nestemate.* SAD.; *binevoiţi a mă asculta;* **2.** a găsi de cuviinţă, a crede: *va hotărî cum va binevoi; eu nu mă amestec.* SAD. [***Bine*** + ***voi***].

binevoitór, ~i, binevoitoáre a. (adesea subst.) care arată bunăvoinţă, voitor de bine; amabil: *atitudinea sa pare binevoitoare.* EM.; *să-i mulţumesc binevoitorului meu critic.* CAR. [***Binevoi*** + ***-tor***].

binezíce, binezic vb. (înv.; tr.) a lăuda, a gloridica, a binecuvînta: *tu eşti ce-n toată făptura eu laud şi binezic.* HEL. [***Bine*** + ***zice***].

binigíu, binigii m. (înv.) geambaş care încalecă cai neînvăţaţi sau cu nărav. [Din turc. ***bindjy*** „călăreţ"].

biníş, binişuri n. (înv.) **1.** haină boierească pentru solemnităţi, lungă şi cu blană pe margini: *îmbrăcat ... cu biniş de postav albastru închis.* FIL.; *auritul văl de betealã răsfirat pe un biniş de sevai alb.* OD.; **2.** (p. ext.) haină lungă purtată de haiduci şi de lăutari: *acum mi se mucezeşte cobza sub beniş.* AL.; (şi: (reg.) **beniş**). [Din turc. ***biniş*** „călărie"].

binişél, binişele n. (înv. şi reg.) diminutiv al lui biniş; biniş femeiesc: *benişel de felendeş albastru.* NEGR.; (şi: **benişel**). [***Biniş*** + ***-el***].

binişlíu, binişlii m. (înv.) persoană care purta biniş; curtean: *doamna cu boierii cei mari şi cu binişliii săi.* FIL. [Din turc. ***binişli***].

binişór adv. **1.** destul de bine, acceptabil; mediocru: *a răspuns binişor la examen;* **2.** destul de mult, în mod evident: *era un bărbat trecut binişor de cumpăna vîrstei.* GHEŢIE; **3.** încet, cu băgare de seamă: *răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan, îl întoarce binişor cu gura în jos.* CR.; *umblă binişor.* // n. **cu binişorul,** cu blîndeţe, cu bunătate: *împărăteasa îl luă cu binişorul.* ISP [***Bine*** + ***-işor***].

binóclu, binocluri n. **1.** instrument optic, format din două lunete mici, folosit pentru a vedea la distanţă: *am cercetat-o cu binoclul.* SAD.; **2.** pansament care acoperă amîndoi ochii. [Din fr. ***binocle***].

binoculár, ~i, binoculară, ~e a. **1.** cu două oculare; **2.** văzut cu amîndoi ochii. [Din fr. ***binoculaire***].

binóm, binoame n. 1. expresie algebrică formată din suma sau diferenţa a două monoame; **2.** ansamblu de două elemente considerate global. [Din fr. ***binôme***].

bíntă, binte f. stîlp de care se leagă o navă la chei: *se aşează tacticos, picior peste picior, pe o bintă din marginea cheiului.* TUD. [Din it. ***binda***].

binturóng, binturongi m. (zool.) mamifer cu blană negricioasă şi coadă prehensibilă, care trăieşte în sud-estul Asiei (*Arctictis binturong*). [Din engl. ***binturong***].

bio- element de compunere cu semnificaţia „viaţă". [Din fr. ***bio-***].

bioacumuláre, bioacumulări f. proces de acumulare în sol a substanţelor organice, în urma descompunerii resturilor vegetale şi animale. [***Bio-*** + ***acumulare***].

biobibliográfic, ~ci, biobibliografică, ~ce a. referitor la viaţa şi la opera unui scriitor: *notiţă biobibliografică.* [***Bio-*** + ***bibliografic***].

biobibliografíe, biobibliografii f. scriere care cuprinde date privind biografia unui autor împreună cu lista lucrărilor lui. [Din fr. ***biobibliographie***].

biocatalizatór, biocatalizatori m. substanţă organică cu rol activant în reacţiile biologice (ex.: enzime, hormoni, vitamine). [Din germ. ***Biokatalysator***].

biocenológie f. ştiinţă care se ocupă cu studiul biocenozelor. [Din fr. ***biocénologie***].

biocenótic, ~ci, biocenotică, ~ce a. care ţine de biocenoză, referitor la biocenoză. [Din fr. ***biocénotique***].

biocenóză, biocenoze f. (biol.) totalitate a organismelor vegetale şi animale care populează un anumit mediu, formînd un tot unitar. [Din fr. ***biocénose***].

biochímic, ~ci, biochimică, ~ce a. care ţine de biochimie, referitor la biochimie. [Din fr. ***biochimique***].

biochimíe f. ramură a chimiei care studiază compoziţia chimică a materiei vii. [Din fr. ***biochimie***].

biochimíst, ~şti, biochimistă, ~e m., f. specialist în biochimie. [***Biochimie*** + ***-ist***].

biocíclu, biocicluri n. ciclu de viaţă al unui organism. [Din fr. ***biocycle***].

bioclimátic, ~ci, bioclimatică, ~ce a. care ţine de bioclimatologie. [Din fr. ***bioclimatique***].

bioclimatológie f. ştiinţă care studiază influenţa climei asupra organismelor vii. [Din fr. ***bioclimatologie***].

biocór n. (biol.) grupare de plante şi de animale în cadrul unui biotop. [Din germ. ***Biochor***].

biocurént, biocurenţi m. activitate electrică prezentă în ţesuturile şi organele fiinţelor vii. [***Bio-*** + ***curent***].

biodegradábil, ~i, biodegradabilă, ~e a. care poate fi degradat de factori biologici: *material biodegradabil.* [Din fr. ***biodégradable***].

biodérmă, bioderme f. strat de organisme sedentare (alge, bureţi, moluşte etc.) care acoperă părţile scufundate în apă ale obiectelor şi plantelor aflate în apă. [Din fr. ***bioderme***].

biodinámică f. ştiinţa proceselor vitale active, de mişcare, care se petrec în organisme. [***Bio-*** + ***dinamică***].

biodiversitáte f. diversitate a formelor de viaţă (dintr-un anumit mediu). [***Bio-*** + ***diversitate***].

bioelectricitáte f. electricitate animală. [Din engl. ***bio-electricity***].

bioelemént, bioelemente n. element chimic care intră în compoziţia celulelor vii. [Din fr. ***bio-élément***].

bioenergétic, ~ci, bioenergetică, ~ce a. care ţine de bioenergie, referitor la bioenergie. // f. ramură a biofizicii care studiază procesele energetice din materia vie. [Din fr. ***bioénergétique***].

bioenergetician, ~eni, bioenergeticiană, ~ene m., f. **1.** specialist în bioenergie; **2.** terapeut care reglează energia vitală din organismul uman. [***Bioenergetic*** + ***-ian***].

bioenergíe, bioenergii f. **1.** energie de natură organică; **2.** terapeutică ce foloseşte această energie. [Din fr. ***bioénergie***].

bioétică f. totalitate a implicaţiilor morale ale cercetărilor efectuate de medici şi biologi. [Din fr. ***bioèthique***].

biofíltru, biofiltre n. instalaţie de epurare a apelor de canal cu ajutorul bacteriilor aerobe. [Din fr. ***biofiltre***].

biofízic, ~ci, biofizică, ~ce a. care ţine de biofizică. [Din fr. ***biophysique***].

biofízică f. ştiinţă care studiază procesele biologice din punct de vedere fizic. [Din fr. ***biophysique,*** germ. ***Biophysik***].

biofizicián, ~eni, biofiziciană, ~ene m., f. specialist în biofizică. [Din fr. ***biophysicien***].

biogáz n. gaz rezultat prin descompunerea substanţelor organice. [Din germ. ***Biogas***].

biogén, ~i, biogenă, ~e a. care rezultă din ţesuturi vii. // n. îngrăşămînt agricol obţinut din culturi de bacterii bogate în azot. [Din fr. ***biogène***].

biogenétic, ~ci, biogenetică, ~ce a. care aparţine biogenezei, referitor la biogeneză: *fenomenele embriologice interpretate prin legea biogenetică.* BL. [Din fr. ***biogénétique***].

biogenéză f. teorie după care orice fiinţă ia naştere din altă fiinţă. [Din fr. ***biogenèse***].

biogeografíe f. ramură a geografiei care studiază răspîndirea plantelor şi animalelor pe suprafaţa pămîntului. [Din fr. ***biogéographie***].

biográf, biografi m. autor de biografii: *un biograf al său ... a căutat să pună în lumină ... procedeele fanteziste.* BL. [Din fr. ***biographe***].

biográfic, ~ci, biografică, ~ce a. **1.** referitor la biografie, care aparţine biografiei; **2.** (p.ext.) care ţine de viaţa cuiva, care se referă la viaţa cuiva: *e cam penibil să intrăm în detalii biografice.* IBR. [Din fr. ***biographique***].

biografícéşte adv. (rar) din punctul de vedere al biografiei, al evenimentelor din viaţa cuiva: *biograficeşte faptul nu e adevărat.* CĂL. [***Biografie*** + ***-iceşte***].

biografíe, biografii f. **1.** relatare (în scris) în care se expune viaţa unei persoane: *în cîteva trăsături îi făcui portretul şi biografia ei.* BOL.; *la sfîrşitul fiecărei biografii un erou român sau descrierea unui trecut românesc.* EM.; **2.** (p. ext.) curs al evenimentelor din viaţa cuiva: *în biografia insului uman nu există numai libido refulat.* BL. [Din fr. ***biographie,*** germ. ***Biographie***].

biografísm n. (rar) relatare biografică; realizare de biografii: *trebuie să studiem toate acestea, dar în nici un caz să exagerăm biografismul.* IBR. [***Biografie*** + ***-ism***].

bioinginerie f. **1.** disciplină care studiază transferul de principii teoretice şi metodologice între biologie şi ştiinţele tehnice; **2.** inginerie genetică. [***Bio-*** + ***inginerie;*** cf. engl. ***bioengineering***].

biológ, biologi m. specialist în biologie: *după opinia biologului, o particularitate utilă deja constituită ... poate fi aşadar transmisă şi urmaşilor.* BL. [Din fr. ***biologue,*** germ. ***Biologe***].

biológic, ~ci, biologică, ~ce a. referitor la viaţă sau la biologie, care aparţine biologiei: *se pune un accent prea apăsat ... pe latura biologică a omului.* BL.; (subst. n.) *este un organ ce depăşeşte pur şi simplu limitele biologicului general.* BL. [Din fr. ***biologique,*** germ. ***biologisch***].

biologíe f. **1.** ştiinţă care studiază legile materiei vii şi organismele vii: *biologia deabia făcuse întîii paşi cînd s-a şi crezut îndreptăţită să procedeze la formularea unei pretinse legi.* BL.; **2.** existenţă biologică, cu viaţă: *această biologie idealizată este proprie antropomorfismului grecesc.* BL. [Din fr. ***biologie,*** germ. ***Biologie***].

biologísm n. teorie care reduce fenomenele sociale la factori biologici: *Vaihinger mai dă acestora şi o interpretare prea exclusiv în spiritul biologismului.* BL. [Din fr. ***biologisme***].

biologíst, biologişti m. (înv.) biolog. // a. care ţine de biologism, referitor la biologism: *între teoriile subiectiviste sînt unele de nuanţă biologistă.* BL. [Din fr. ***biologiste***].

biologizánt, ~ţi, biologizantă, ~e a. care extinde principiile teoretice şi metodologice ale biologiei în alte domenii: *concepţie filozofică biologizantă.* [De la ***biologie***].

bioluminescénţă f. lumină rece produsă de organisme vii (ex. licurici) sau de microorganisme. [Din fr. ***bioluminescence***].

biomagnetísm, (rar) **biomagnetisme** n. magnetism generat de structurile biologice. [Din fr. ***biomagnétisme***].

biomásă f. (biol.) totalitate a vieţuitoarelor dintr-o regiune. [Din fr. ***biomasse***].

biomecánică f. ştiinţă care studiază, pe baza mecanicii generale, structura, evoluţia şi funcţiile aparatului motor al animalelor şi al omului. [Din fr. ***biomécanique***].

biometeorologíe f. ramură a meteorologiei care studiază influenţa stărilor meteorologice asupra biosferei. [Din fr. ***biométéorologie***].

biométric, ~ci, biometrică, ~ce a. care ţine de biometrie, referitor la biometrie: *aplicînd studiul biometric sub raportul lungimii.* CĂL. [***Biometrie*** + ***-ic***].

biometríe f. ştiinţă care aplică la animalele vii metodele statisticii şi ale calculului probabilităţilor. [Din fr. ***biométrie***].

bión, bioni m. (biol.) organism individual (animal sau vegetal). [Din fr. ***bion***].

biónică f. ramură a ciberneticii care se ocupă cu studiul proceselor biologice şi al structurii organismelor vii, în scopul găsirii unor modele pentru ştiinţele tehnice. [Din fr. ***bionique,*** germ. ***Bionik,*** engl. ***bionics***].

bionomíe f. ştiinţă care studiază regulile vieţuirii. [Din germ. ***Bionomie***].

bioplásmă f. (biol.) substanţă organică vie aflată în constituţia oricărui organism viu. [Din fr. ***bioplasme***].

biopoiéză f. (biol.) totalitate a fenomenelor care au contribuit la apariţia organismelor vii. [Din fr. ***biopoièse***].

biopolítică, biopolitici f. **1.** studiere a influenţei factorilor biologici asupra politicii; **2.** concepţie politică bazată pe teoria superiorităţii biologice (de rasă). [Din germ. ***Biopolitik***].

biopsíe, biopsii f. extragere pe cale chirurgicală a unui fragment de ţesut dintr-un organism viu pentru a fi studiat la microscop. [Din fr. ***biopsie,*** germ. ***Biopsie***].

biopsíhic, ~ci, biopsihică, ~ce a. (rar) care ţine de viaţă şi de psihic, referitor la viaţă şi la psihic: *fenomenele aduse mărturie de psihanalişti sînt mai mult accidente ale individului biopsihic.* BL. [***Bio-*** + ***psihic***].

biorítm n. ritm al proceselor biologice, cu durată diferită de la un proces la altul. [Din engl. ***biorhythm***].

biosféră f. parte din învelişul pămîntului în care se manifestă viaţa. [Din fr. ***biosphère***].

biosintéză, biosinteze f. (biol.) sinteză a unui compus chimic care se produce în organism sau în contact cu celulele vii. [Din fr. ***biosynthèse***].

biosistém, biosisteme n. (biol.) grup de indivizi din specii diferite care conviețuiesc. [Din fr. ***biosystème***].

biosociologíe f. concepţie care explică viaţa socială şi politică prin factori biologici (în special rasiali). [Din fr. ***biosociologie***].

biospeológ, biospeologi m. specialist în biospeologie. [De la ***biospeologie***].

biospeologíe f. ramură a speologiei care studiază fauna şi flora peşterilor. [***Bio-*** + ***speologie;*** cf. fr. ***biospéléologie***].

biostimuláre, biostimulări f. stimulare cu ajutorul biostimulatorilor. [De la ***biostimulator***].

biostimulatór, ~i, biostimulatoáre a. şi m. (substanţă) care stimulează asimilaţia, dezvoltarea şi sporeşte imunitatea organismului; biostimulent. [Din fr. ***biostimulateur***].

biostimulént, ~ţi, biostimulentă, ~e a. şi m. biostimulator. [Din fr. ***biostimulant***].

biotaxíe f. disciplină care se ocupă cu clasificarea organismelor vii. [Din fr. ***biotaxie***].

bioterapíe, bioterapii f. (med.) tratament realizat cu ajutorul vaccinurilor sau al unor produse organice (fermenţi lactici, bilă etc.). [Din fr. ***biothérapie***].

biótic, ~ci, biotică, ~ce a. referitor la viaţă, legat de viaţă. [Din fr. ***biotique***].

biotínă f. vitamina H. [Din fr. ***biotine***].

biotíp, biotipuri n. (biol.) grup de plante sau de animale cu aceeaşi structură genetică. [Din fr., engl. ***biotype***].

biotít n. (geol.) mică de culoare neagră, brună sau verzuie. [Din fr. ***biotit***].

biotóp, biotopuri n. (biol.) mediu geografic care prezintă condiţii de viaţă relativ unitare şi care adăposteşte o biocenoză. [Din engl. ***biotope***].

biotrón, biotroane n. cameră de aclimatizare, izolată complet de mediul înconjurător. [Din fr. ***biotron***].

biovulát, ~ţi, biovulată, ~e a. cu două ovule. [Din fr. ***biovulé***].

bioxíd, bioxizi m. compus chimic din doi atomi de oxigen şi un atom de metal sau de metaloid; dioxid. [Din fr. ***bioxyde***].

bipartíd, bipartide a. sistem bipartid, sistem de organizare politică în care, la putere, se succed două partide. [***Bi-*** + ***partid;*** cf. fr. ***biparti***].

bipartít, ~ţi, bipartită, ~e a. care cuprinde sau implică două părţi; **convenţie** (sau **înţelegere**) **bipartită**, convenţie (sau înţelegere) între două state, între două partide etc. [Din lat. ***bipartitus,*** fr. ***biparti***].

bipartíţie, bipartiţii f. (bot.) diviziune în două părţi: *bipartiţia celulelor.* [Din fr. ***bipartition,*** lat. ***bipartitio, -onis***].

bipătrát, ~ţi, bipătrată, ~e a. (mat.; despre ecuaţii algebrice) care conţine necunoscuta în doi termeni, dintre care unul are un exponent de două ori mai mare decît exponentul celuilalt. [***Bi-*** + ***pătrat;*** cf. fr. ***bicarré***].

bipéd, ~zi, bipedă, ~e a. (şi subst.) care umblă pe două picioare: *însăşi fiarele, scîrbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, şi-au luat lumea în cap.* OD.; *omul şi păsările sînt bipede.* [Din fr. ***bipède,*** lat. ***bipes, -edis***].

biplán, biplane n. avion cu aripi suprapuse: *era un biplan care zbura la mică altitudine.* GHEŢIE. [Din fr. ***biplan***].

bipolár, ~i, bipolară, ~e a. care are doi poli electrici sau magnetici. [Din fr. ***bipolaire***].

bipolarităte f. stare a unui corp care are doi poli magnetici, electrici etc.; (p.ext.) *să analizăm fenomenul bipolarităţii, limitîndu-ne la aspectele generale ale catolicismului.* BL. [Din fr. ***bipolarité***].

bir, biruri n. (înv.) **1.** dare plătită de ţărani către stat; impozit: *sînt sătul de biruri grele.* AL.; **a da bir cu fugiţii**, a fugi, a dispărea de undeva: *Dimitrie ar fi dat bir cu fugiţii.* GHEŢIE; **biru-i greu,** numele unei hore; **2.** tribut; (spec.) tribut plătit de ţările române către Poartă: *dau ca bir tot al zecelea din copiii supuşilor mei.* EM.; **3.** (pop.) taxă. [Din magh. ***bér*** „chirie"].

birár, birari m. (înv.) încasator de biruri; perceptor.: *stăteau asupra lui stolurile prădalnice ale birarilor şi dăbilarilor.* SAD. [***Bir*** + ***-ar***].

birău, birăi m. (înv. şi reg.) **1.** primar sau judecător (la sat): *hai, leliţă, 'n satul meu, că nu-i popă, nici birău.* POP; **2.** supraveghetor al celor care scot sare din ocnă: *fată de birău, fă pe placul meu.* POP [Din magh. ***biró*** „judecător"].

bireactór, bireactoare n. avion cu două reactoare; (adj.) *avion bireactor.* [Din fr. ***biréacteur***].

birefringént, ~ţi, birefringentă, ~e a. care prezintă fenomenul birefringenţei: *lentilă birefringentă; cristal birefringent.* [Din fr. ***biréfringent***].

birefringénţă, birefringenţe f. **1.** dublare prin refracţie a razelor de lumină la pătrunderea în anumite medii; **2.** însuşire a unor cristale de a dubla razele de lumină. [Din fr. ***biréfringence***].

birémă, bireme f. navă antică de război cu două rînduri de vîsle suprapuse. [Din fr. ***birème,*** lat. ***biremis***].

bíriş, birişi m. (reg.) argat: *decît slugă şi biriş, mai bine colo pe Criş.* POP. [Din magh. ***béres***].

birjár, birjari m. vizitiu (şi proprietar) al unei birje: *cum mă vede, opreşte trăsura, înfigînd cu putere vîrful umbreluţei în spinarea birjarului.* CAR. [***Birjă*** + ***-ar***].

bírjă, birje f. trăsură de piaţă: *m-am suit într-o birjă.* GHICA. [Din rus. ***birža***].

birjărésc, ~şti, birjăreáscă, ~eşti a. **1.** de birjar, al birjarului; **2.** (fig.) grosolan, necioplit, vulgar: *înjurătură birjărească.* [***Birjar*** + ***-esc***].

birjăréşte adv. **1.** ca birjarii, în felul birjarilor; **2.** (fig.) necivilizat, trivial. [***Birjar*** + ***-eşte***].

birlíc, birlici m. (pop.) as (la cărţile de joc): *dă-mi un birlic.* FIL. // n. (pl. **birlicuri**) spetează mijlocie la zmeul de hîrtie: *mai trebuie smeului un cap şi un birlic.* FIL. [Din turc. ***birlik*** „unitate"].

birmán, ~i, birmană, ~e a. şi m., f. birmanez. [Din fr. ***birman***].

birmanéz, ~i, birmaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Birmaniei sau populaţiei ei; referitor la Birmania sau la populaţia acesteia; **pisică birmaneză** (şi f.) specie de pisică originară din Extremul Orient, cu coada stufoasă. // f. limbă din familia sino-tibetană, vorbită în Birmania. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Birmania. // m. pl. popor care locuieşte în Birmania. [***Birman*** + ***-ez***].

bírnic, ~ci, birnică, ~ce m., f. (înv.) contribuabil, persoană care plătea bir: *să scoată de sub sabia boierimii pe birnicii şi credincioşii săi.* SAD.; *birnicii erau supuşi la dări şi angării;* (adj.) *proprietarul birnic ... nu avea drept să ceară boieresc.* KOG. [***Bir*** + ***-nic***].

birocrát, ~ţi, birocrată, ~e m., f. **1.** funcţionar în birourile unei administraţii; **2.** persoană care

acordă importanţă exagerată formalităţilor. [Din fr. *bureaucrate*].

birocrátic, ~ci, birocratică, ~ce a. care ţine de birocratism sau de birocraţi: *să dăm un exemplu de ce este natura biurocratică.* EM.; (şi: (înv.) **biurocratic**). [Din fr. ***bureaucratique,*** germ. *bürokratisch*].

birocratísm n. manieră de a rezolva problemele administrative în spirit formalist, cu complicaţii inutile; birocraţie. [***Birocrat*** + *-ism*].

birocratiză, birocratizez vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în birocrat; a (se) trata în mod birocratic. [Din fr. ***bureaucratiser***].

birocratizáre f. faptul de a deveni birocratic. [V. ***birocratiza***].

birocraţíe, birocraţii f. **1.** (înv.) organizare a muncii funcţionarilor în birouri; administraţie; **2.** personal administrativ: *vom avea o biurocraţie cultă, dar poate cam pedantă.* EM.; **3.** birocratism; (şi: (înv.) **biurocraţie**). [Din fr. ***bureaucratie,*** germ. *Bürokratie*].

birótică f. ansamblu de tehnici de informatică ce ţin de activitatea administrativă, de secretariat. [Din fr. ***bureautique***].

biróu, birouri n. **1.** masă de scris (cu sertare): *făcuse ordine pe birou.* VLAH.; **2.** local sau încăpere în care lucrează funcţionarii: *primăria e un biurou de corespondenţă între autorităţi şi particulari.* EM.; **birou de mişcare,** v. **mişcare; 3.** cameră în care are cineva masa de scris: *îmi părea rău că-l las neguros şi obosit în biroul său.* SAD.; **4.** grup de persoane (alese) care conduc o organizaţie, un partid etc.; **5.** comisie însărcinată cu examinarea unei probleme sau a unui grup de probleme: *biroul Congresului filologilor;* **6. birou de plasare,** agenţie care se ocupă cu plasarea în serviciu; (şi: (înv.) **biurou**). [Din fr. *bureau,* germ. ***Büro***].

birt, bírturi n. **1.** mic restaurant, ospătărie: *au umblat toată noaptea prin cafenele şi birturi.* EM.; **2.** (înv.) han, hotel: *trase la cel mai bun birt.* NEGR. [Din sb. ***birt***].

birtáş, birtaşi m. persoană care ţine un birt: *fost teţghetar, fost birtaş, acum moşier şi liberal.* DELAVR. [***Birt*** + *-aş*].

birtăşíţă, birtăşiţe f. soţia birtaşului; femeie care ţine un birt, proprietara unui birt. [***Birtaş*** + *-iţă*].

birturél, birturele n. (pop.) diminutiv al lui birt: *jos la nouă orăşele scrise-s nouă birturele.* POP. [***Birt*** + *-ele* (sg. refăcut după pl.)].

biruí, bírui vb. (tr.) **1.** a învinge, a înfrînge, a bate (un duşman, un adversar): *moartea e biruită în putearea Domnului* (a. 1575). GCR.; **2.** a fi în stare, a izbuti; a duce la bun sfîrşit, a face faţă: *casa i-a rămas urzită numai din lemne şi n-a mai biruit s-o isprăvească.* SAD.; *e lucru prea mult şi nu-l poate birui;* **3.** a înfrîna, a(-şi) stăpîni sentimente, porniri: *cel ce ştie să-şi biruie lăcomia.* OD.; **4.** (rar) a îndupleca: *fie-sa îl birui cu rugăciunile.* ISP.; **5.** a copleşi: *osteneala acelei nopţi neobişnuite îl biruise.* GHEŢIE; *somnul l-a biruit.* [Din magh. ***birni*** „a putea, a fi în stare"].

biruínţă, biruinţe f. victorie, izbîndă: *vrînd creştetele-nalte ale ţării să-ncunune cu un nimb de biruinţă.* EM. [***Birui*** + *-inţă*].

biruíre f. (rar) faptul de a birui. [V. ***birui***].

biruitór, ~i, biruitoáre a. (şi subst.) care biruie; victorios, învingător: *gonind biruitoare, tot veneau a ţării steaguri.* EM.; *căzură amîndoi în mîinile biruitorului.* EM.; (p. ext.) *n-avea pe lumea asta laudă mai mare decît acea laudă a biruitorilor de mistreţi.* SAD.; (adv.) *cît priveşte voiciunea imaginaţiei, ... ţăranul nostru ia biruitor concurenţa cu oricare din vecinii săi.* BL. [***Birui*** + *-tor*].

bis a. **1.** (după un număr) repetat, a doua oară: *numărul 3 bis;* **2.** (interj.) strigăt prin care spectatorii cer repetarea unei părţi din program. [Din fr., lat. ***bis***].

bisá, bisez vb. (tr.) **1.** a cere să se repete o parte din program; **2.** a repeta o parte din program la cerere: *pianistul a bisat finalul concertului.* [Din fr. ***bisser***].

bisácăn, bisacăni m. (bot.; reg.) zburătoare, răscoage (*Chamaenerion augustifolium*): *poiana era încărcată de bisacăn înflorit roşu.* SAD.; (şi: **bisăcan**). [Et. nec.].

bisanuál, ~i, bisanuală, ~e a. (despre plante) care trăieşte doi ani, rodind în anul al doilea (ex. varza). [Din fr. ***bisannuel***].

bisát, ~ţi, bisată, ~e a. **1.** (despre actori) rechemat în scenă; **2.** (despre părţi dintr-un spectacol) repetat la cererea publicului. [V. ***bisa***].

bisăcán m. v. **bisacăn.**

bisăptămînál, ~i, bisăptămînală, ~e a. care apare de două ori pe săptămînă. // n. publicaţie care are două apariţii săptămînal. [***Bi-*** + ***săptămînal***].

biscuít, biscuiţi m. **1.** produs alimentar, de diferite forme, făcut din făină (cu ouă), zahăr etc., bine deshidratat prin coacere; pesmet; **2.** ceramică neglazurată, arsă la temperaturi înalte, folosită la fabricarea faianţei sau a porţelanului; (şi: (pop.) **biscuite**). [Din fr. ***biscuit***].

biscuíte m. v. **biscuit.**

biséct, bisecţi a. **an bisect,** an de 366 de zile, care este o dată la patru ani, cînd luna februarie are 29 de zile; bisextil; (şi: (pop.) **visect**). [Din lat. ***bissextus,*** fr. ***bissexte***].

bisectór, bisectoáre a. **plan bisector,** plan care împarte un diedru în două diedre egale. // f. linie dreaptă care trece prin vîrful unui unghi, împărţindu-l în părţi egale. [Din fr. ***bissecteur***].

biseculár, ~i, biseculară, ~e a. care are o vechime sau o durată de 200 de ani. [Din fr. ***bisèculaire***].

bisericáş, bisericaşi m. (înv.) om de biserică; preot. [***Biserică*** + *-aş*].

bisérică, biserici f. **1.** (înv.; rar) adunare a credincioşilor: *era băseareca turburată.* COD.VOR.; **2.** clădire destinată celebrării cultului religios (creştin): *merge numai la biserică.* NEGR.; **a (nu) fi uşă de biserică,** a (nu) respecta morala creştină; a (nu) fi corect, cinstit; **a nu fi dus (de multe ori) la biserică,** a nu da importanţă convenienţelor, a nu se sfii să spună lucruri neplăcute; **3.** comunitate a creştinilor care ţin de acelaşi cult: *se va face unirea bisericilor şi mîntuirea întregei creştinătăţi.* EM.; *biserica apostolească; biserica romană;* **4.** instituţia creştinismului în ansamblu; **5.** (înv.) religie, cult; credinţă: *pui noi arhierei noao beserici şi-închinăciuni.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **beserică, băsearecă**). [Lat. ***basilica***].

bisericésc, ~şti, bisericeáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de biserică, referitor la biserică: *ce folos că citesc orice carte bisericească!* CR.; *veşmînt bisericesc;* **faţă bisericească,** preot, prelat: *scriu mai mult profanii decît feţele bisericeşti.* IBR.; **marea schismă bisericească,** v. **schismă; 2.** religios: *în toate sărbătorile ascultau cu evlavie slujba bisericească.* CR.; *cîntec bisericesc.* [***Biserică*** + *-esc*].

bisericéşte adv. (rar) **1.** ca la biserică, cum se face la biserică: *aprinde lumînări pe pridvorul casei şi cîntă bisericeşte.* CĂL.; **2.** din punctul de vedere al bisericii: *neputîndu-se administra bisericeşte de episcopia de Buzău, s-a format o nouă eparhie.* EM. [***Biserică*** + *-eşte*].

bisericós, ~şi, bisericoásă, ~e a. care merge des la biserică; religios, evlavios: *femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap.* CR.; (fig.) *cu priviri de curtezană şi cu ochi bisericoşi, s-ar preface că pricepe.* EM. [***Biserică*** + *-os*].

bisericúţă, bisericuţe f. 1. diminutiv al lui biserică: *această bisericuţă a rămas neatinsă.* GHICA; **2.** (fig.) cerc îngust de oameni cu preocupări egoiste reprobabile; gaşcă, coterie. [***Biserică*** + *-uţă*].

bisextíl, bisextili a. bisect. [Din fr. ***bissextile***].

bisexuál, ~i, bisexuală, ~e a. hermafrodit, bisexuat. [Din fr. ***bissexuel***].

bisexualísm n. atracţie simultană pentru ambele sexe. [Din it. ***bisessualismo***].

bisexualitáte f. existenţă simultană la acelaşi individ a organelor de reproducere ale ambelor sexe; hermafroditism. [Din fr. ***bissexualité***].

bisexuát, ~ţi, bisexuată, ~e a. (despre plante sau animale) care are organe de reproducere ale ambelor sexe; hermafrodit, bisexual. [Din fr. ***bissexué***].

bisilábic, ~ci, bisilabică, ~ce a. format din două silabe: *cuvînt bisilabic.* [***Bi-*** + ***silabic***].

bisimétric, ~ci, bisimetrică, ~ce a. care prezintă două planuri de simetrie. [Din fr. ***bisymétrique***].

bismút n. metal alb-cenuşiu ale cărui săruri au întrebuinţări în medicină. [Din fr. ***bismuth***].

bismutínă, bismutine f. sulfură de bismut naturală. [Din fr. ***bismuthine***].

bístriţ, ~i, bistriţă, ~e a. (reg.) **prune bistriţe,** prune brumării; **prun bistriţ,** varietate de prun care produce astfel de prune. [De la ***Bistriţa*** n. pr.].

bistróu, bistrouri n. mic restaurant în care se consumă băuturi alcoolice. [Din fr. ***bistro***].

bisturíu, bisturie n. cuţitaş special folosit în chirurgie: *îl vede arzînd cărţi groase şi tăindu-şi o vînă cu bisturiul.* CĂL. [Din fr. ***bistouri***].

bisúlc, ~ci, bisulcă, ~ce a. (despre animale) care are copite despicate. [Din fr. ***bisulque,*** lat. ***bisulcus***].

bisulfát, bisulfaţi m. sare a acidului sulfuric; sulfat acid. [Din fr. ***bisulfate***].

bisulfít, bisulfiţi m. sare a acidului sulfuros; sulfit acid. [Din fr. ***bisulfite***].

bisulfúră, bisulfuri f. sulfură care cuprinde în moleculă doi atomi de sulf şi un atom din alt element. [Din fr. ***bisulfure***].

bişniţár, bişniţari m. (fam.) persoană care face afaceri mărunte (necinstite). [***Bişniţă*** + *-ar*].

bíşniţă, bişniţe f. (fam.) afacere măruntă (necinstită). [Din engl. ***business***].

bişniţăreálă, bişniţăreli f. faptul de a face bişniţă. [***Bişniţări*** + *-eală*].

bişniţári, bişniţăresc vb. (intr.) a face bişnitiţă, comerţ cu lucruri mărunte: *bişniţăreşte şi el de cîştigă un ban.* [***Bişniţă*** + *-ari*].

biştár, biştari m. (arg.; de obicei la pl.) ban[3]. [Din ţig. ***bisto***].

bit, biţi m. unitate de măsură a cantităţii de informaţie, exprimată în sistemul binar. [Din engl. ***bi***(*nary digi*)***t***].

bitáng, ~gi, bitangă, ~ge m., f. (reg.; adesea adj.) copil nelegitim; bastard. [Din magh. ***bitang***].

bíter n. lichior amar, consumat ca aperitiv. [Din fr. *bitter,* germ. ***Bitter***].

bitínic, ~ci, bitinică, ~ce a. care ţine de Bithynia sau locuitorii ei, referitor la Bithynia sau la populaţia acesteia: *ia Brussa ... de lîngă Olimpul bitinic ca rezidenţă.* EM. [***Bithynia*** n. pr. + *-ic*].

bitúm n. produs plastic de culoare neagră, obţinut din reziduuri de petrol şi folosit la prepararea asfalturilor, ca izolant etc.: *se ridicau ici şi colo munţi de cărămizi, ... suluri de carton gudronat, movile de bitum.* CĂL. [Din fr. ***bitume***].

bitumá, bitumez vb. (tr.) **1.** a amesteca un material granular cu bitum; **2.** a face bitumajul unei şosele; **3.** a umple cu material bituminos spaţiile dintre pavelele sau dalele de beton ale unei şosele, ale unei alei etc. [Din fr. ***bitumer***].

bitumáj, bitumaje n. tratament superficial al şoselei, constînd în stropirea acesteia cu bitum şi acoperirea cu criblură, urmată de cilindrare. [Din fr. ***bitumage***].

bitumáre, bitumări f. acţiunea de a bituma. [V. ***bituma***].

bitúmen n. materie minerală bogată în hidrocarburi provenită din transformarea cerurilor şi răşinilor din plante: *cărbunele de pămînt este un bitumen solid, precum păcura este un bitumen lichid.* [Din germ. ***Bitumen,*** lat. ***bitumen***].

bituminizáre, bituminizări f. proces de formare a asfaltului în natură, prin transformarea lentă, în absenţa aerului, a nămolului rezultat din descompunerea organismelor animale şi vegetale. [Din fr. ***bituminisation***].

bituminós, ~şi, bituminoásă, ~e a. care este de natura bitumenului, care conţine bitumen: *dintr-un lichid gros, bituminos, la început, a rămas pe fundul retortei o apă albă.* CĂL.; *chihlimbarul este o substanţă bituminoasă.* [Din fr. ***bitumineux***, lat. ***bituminosus***].

bitúşcă, bituşti f. (reg.) cojoc ţărănesc scurt (cu mîneci). [Et. nec.].

bîţă m. (reg.) bădiţă. [Prescurtare din ***bădiţă***].

biu n. (înv.) abundenţă, prisos, belşug: *bişugul şi bivul carile peste toată iarna avusese.* CANT.; **de biu,** destul; din belşug: *să-şi aibă de ajuns şi de biu de toate.* DOS.; (şi: **biv**). [Din magh. ***bö, böv***].

biunivóc, ~ci, biunivocă, ~ce a. care are corespondenţă unică în ambele sensuri (şi nu este echivoc); (mat.) **corespondenţă biunivocă,** corespondenţă între elementele a două mulţimi, astfel încît elementele uneia să corespundă univoc elementelor celeilalte. [Din fr. ***biunivoque***].

biurétă, biurete f. tub de sticlă gradat, cu un robinet în partea inferioară folosit în lucrări de laborator. [Din fr. ***burette***].

biurocrátic a. v. birocratic.

biurocraţíe f. v. birocraţie.

biurón n. v. birou.

biútă, biute f. ridicătură de teren folosită în poligoanele de tir. [Din fr. ***butte***].

biv[1] a. (înv.) fost: *biv vel logofăt.* [Din sl. ***bivŭ***].

biv[2] n. v. **biu.**

bivalént, ~ţi, bivalentă, ~e a. (chim.) care are valenţa doi: *element bivalent; radical bivalent.* [Din fr. ***bivallent***].

bivalénţă, bivalenţe f. (chim.) însuşirea de a fi bivalent. [Din fr. ***bivallence***].

biválv, ~i, bivalvă, ~e a. 1. (despre animale) cu corpul acoperit de două valve: *midia este bivalvă;* 2. (bot.) compus din două părţi: *capsula liliacului este bivalvă.* [Din fr. ***bivalve***].

bivérb, biverbe n. joc care constă în reprezentarea a două cuvinte prin litere sau figuri combinate între ele. [***Bi-*** + ***verb***].

bivitelín, ~i, bivitelină, ~e a. care provine din două ouă diferite: *gemeni bivitelini.* [Din fr. ***bivitellin***].

bívol, bivoli m. 1. animal domestic rumegător, asemănător cu boul, cu părul negru sau alb şi cu coarne întoarse spre spate (*Bubalus*): *sat picurat alb pe deal ca sarea sudorii pe bivol.* VIERU; 2. (fig.) om gras, mătăhălos şi insensibil. [Din sl. ***byvolŭ***].

bivolár, bivolari m. păzitor de bivoli: *culcat pe spate şede voinicul bivolar.* AL. [***Bivol*** + ***-ar***].

bivoláş, bivolaşi m. diminutiv al lui bivol; viţel de bivoliţă. [***Bivol*** + ***-aş***].

bívoliţă, bivoliţe f. femela bivolului, care dă lapte mai gras decît al vacii: *dacă e pe înserat te poţi împiedica de îngrămădirea de oi ori de bivoliţe mînate spre case.* CĂL. [Din bulg. ***bivolica***].

bivuác, bivuacuri n. 1. cantonament de trupe militare în corturi sau sub cerul liber, în afara localităţilor: *încolo se zăreau, nelămurite prin întunecimea nopţii, bivuacurile.* SAD.; 2. locul, terenul pe care se face staţionarea. [Din fr. ***bivouac***].

bivuacá, bivuachez vb. (intr.; despre unităţile militare) a staţiona în corturi sau sub cerul liber: *pururea în buza tunului, siliţi a bivuaca sub un cort.* NEGR. [Din fr. ***bivouaquer***].

bizám, bizami m. 1. mamifer rozător originar din America de Nord, care trăieşte în preajma apelor, cu blană preţioasă, castanie-roşcată, utilizată în blănărie (*Ondatra zibethica*); 2. blana acestui animal: *haină de bizam.* [Din germ. ***Bisam***].

bizantín, ~i, bizantină, ~e a. 1. din Bizanţ, care este propriu Bizanţului, din vremea Imperiului Roman de răsărit: *împăratul bizantin au fost atacat de către româno-bulgarii de dincoace de Balcani.* EM.; (adv.) *El Greco a zugrăvit, caricaturizînd bizantin, nobili.* CĂL.; **stil bizantin,** stil particular al monumentelor creştine medievale din Constantinopol, caracterizat prin prezenţa cupolei şi a liniilor curbe, prin bogăţie de culori şi aurituri: [Trei Ierarhi] *de stil mestecat gotic şi bizantin.* NEGR.; **Imperiul Bizantin,** nume dat Imperiului Roman de răsărit de la împăratul Constantin cel Mare pînă la căderea Constantinopolului sub turci (395-1453); 2. (fig.) corupt, perfid, oţios: *discuţie bizantină.* // m., f. locuitor al Bizanţului sau al Imperiului Roman de răsărit: *bizantinilor şi arabilor le revine meritul de a fi salvat patrimoniul spiritual al antichităţii.* BL. [Din fr. ***byzantin,*** lat. ***byzantinus***].

bizantinésc, ~şti, bizantineáscă, ~eşti a. (înv.) bizantin, din Bizanţ: *aceasta îm pare că am cetit la scriptorii bizantineşti.* B.-DEL. [Din lat. ***bizantinus*** + ***-esc***].

bizantinísm n. 1. ceea ce ţine de Bizanţ sau de cultura lui, specific Bizanţului sau culturii lui: *bizantinismul ... este prin definiţie static.* BL.; 2. comportare bizantină, caracterizată prin intrigi şi frivolităţi; caracter bizantin; subtilitate, duplicitate: *acest bizantinism al funcţiilor ... ameninţă a năbuşi vitalitatea din statul nostru.* MAJOR. [Din fr. ***byzantinisme,*** germ. ***Byzantinismus***].

bizantiníst, ~şti, bizantinístă, ~e m., f. bizantinolog. [Din fr. ***bysantiniste***].

bizantinístică f. bizantinologie. [Din germ. ***Byzantinistik***].

bizantinizá, bizantinizez vb. (tr. şi refl.) a face să capete sau a căpăta caracter bizantin. [***Bizantin*** + ***-iza***].

bizantinizánt, ~ţi, bizantinizantă, ~e a. (rar) care dă aspect bizantin, cu aspect bizantin: *Adrian Maniu este spiritual primul poet bizantinizant.* CĂL. [***Bizantiniza*** + ***-ant***].

bizantinizáre f. acţiunea de a (se) bizantiniza. [V. ***bizantiniza***].

bizantinológ, ~gi, bizantinologă, ~ge m., f. specialist în bizantinologie; bizantinist. [De la ***bizantinologie***].

bizantinologíe f. disciplină care cercetează istoria, literatura, limba şi arta bizantină; bizantinistică. [Din fr. ***byzantinologie***].

bizár, ~i, bizară, ~e a. ciudat, neobişnuit, straniu, extravagant: *o lume de ... închipuiri umoristice ... care mai de care mai bizară.* EM.; *a adăugat o frază bizară, de care aveam să ne amintim.* GHEŢIE. [Din fr. ***bizarre***].

bizareríe, bizarerii f. caracterul a ceea ce este bizar; ciudăţenie, extravaganţă; fantezie: *bizarериile vor trebui să le lase.* EM. [Din fr. ***bizarrerie***].

bizáréu m. v. **piţărău.**

bizéţ, bizeţuri n. bucată de piele care se pune ca garnitură la încălţăminte: *îşi încaltă ghetele cele noi cu bizeţuri.* CAR. [Din germ. ***Besätze***].

bizón, bizoni m. 1. animal rumegător din subfamilia bovinelor, cu fruntea mare, bombată, cu coarne scurte, cu umeri mai ridicaţi decît crupa şi cu coamă deasă (*Bison bison*); 2. pielea tăbăcită a acestui animal; 3. piele de viţel tăbăcită care imită pielea acestui animal. [Din fr., lat. ***bison***].

bizotá, bizotez vb. (tr.) a şlefui oblic (marginea unei oglinzi, o piatră preţioasă etc.). [Din fr. ***biseauter***].

bizotáre, bizotări f. acţiunea de a bizota şi rezultatul ei. [V. ***bizota***].

bizóu, bizouri m. margine oblică (la oglinzi, la pietre preţioase etc.). [Din fr. ***biseau***].

bizuí, bízui şi **bizuiesc** vb. (refl.) 1. a se încrede, a se baza, a pune temei: *bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostăşesc.* OD.; *cred în noroc, dar mă bizui pe muncă.* VIERU; 2. a cuteza, a avea curajul, a se încumeta: *numai un pădurar se bizuieşte la treaba asta.* CR. [Din magh. ***bizni***].

bizuínţă f. (înv.) curaj, cutezanţă: *toţi cu bizuinţă acolo să bagă şi s-afundă.* B.-DEL. [***Bizui*** + ***-inţă***].

bizuíre, bizuiri f. faptul de a se bizui: *planurile, destăinuirile, bizuirile absurde ale tinereţii.* GAL. [V. ***bizui***].

bizuníe f. v. vizuină.

bîca interj. **a face bîca,** a cădea: *era să facă bîca.* AL. [Onomat.].

bîcîí, bîcîi vb. (înv. şi reg.; intr.) 1. a bate neregulat: *inima bîcîie;* 2. a lovi făcînd zgomot. [Et. nec.].

bîcsí, bîcsesc vb. (reg.) 1. (tr.) a ticsi, a îndesa (cu ceva); 2. (refl.) a se lipi, a se îndesa (cu murdărie, cu praf); a îmbîcsi: *i se bîcsise părul.* [Et. nec.].

bîcsít, ~ţi, bîcsită, ~e a. îndesat, înţesat (cu murdărie, cu praf); îmbîcsit. [V. ***bîcsi***].

bîhlă, bîhle f. (reg.) apă stătută. [De la ***bîhli***].

bîhlí, pers. 3 **bîhleşte** vb. (reg.; refl.) a se altera, a se cloci un lichid prin stagnare: *borşul ţinut la căldură se bîhleşte.* POP. [De la ***bahnă***].

bîhlít, ~ţi, bîhlită, ~e a. (reg.) stătut, clocit: *apa era bîhlită.* CR. [V. ***bîhli***].

bîiguí, bîígui vb. (intr. şi refl.) 1. a vorbi fără noimă, fără sens; a îngăima: *începu să se lovească cu pumnii în cap, bîiguind.* REBR.; (tr.) *a bîiguit ceva şi a plecat;* 2. a vorbi încet şi nedesluşit; a îngîna: *mi l-a împrumutat un prieten, am bîiguit intimidat.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **buigui**). [Cf. magh. ***bolyo(n)gni***].

bîiguiálă, bîiguieli f. faptul de a (se) bîigui; exprimare fără şir, încurcată; bîiguire: *mă trezisem din buiguială şi venisăm iar la socoteală.* B.-DEL.; *valuri de inepţii şi de bîiguieli bolnave.* VLAH.; (şi: (reg.) **buiguială**). [***Bîigui*** + ***-eală***].

bîiguíre, bîiguiri f. (rar) 1. bîiguială: *prin codru fuga întinsă cu mintea de buiguiri aprinsă.* B.-DEL.; 2. (concr.) şir de vorbe fără sens, incoerent; (şi: (reg.) **buiguire**). [V. ***bîigui***].

bîiguít, ~ţi, bîiguită, ~e a. 1. neclar, fără noimă; rău articulat: *vorbe bîiguite;* 2. zăpăcit, buimac: *Duţu se uită cîtva timp, buiguit, în vînt.* SL.; *om bîiguit;* (şi: (reg.) **buiguit**). [V. ***bîigui***].

bîiguitór, ~i, bîiguitoáre a. 1. care bîiguie; care delirează; 2. (rar) de neînţeles, fără sens; fără noimă: *după arătarea minţii ceii mai lămurate, s-află în urmă că sînt himere şi izvodiri buiguitoare.* B.-DEL.; 3. (înv.) lipsit de simţul realităţii: *om fără nice o frică spre Dumnedzău, ... tiran dereptu fantastic, adică buiguitoriu în gînduri.* COSTIN; (şi: (reg.) **buiguitor,** (înv.) **buiguitoriu**). [***Bîigui*** + ***-tor***].

bîjbîí, bîjbî şi (rar) **bîjbîiesc** vb. (intr.) 1. (reg.) a produce un zgomot surd; a bîzîi; 2. a mişuna, a roi: *lumea bîjbîie împrejurul nostru!* DELAVR.; 3. a umbla şovăitor, nesigur, orbecăind; a căuta ceva, pipăind prin întuneric: *bîjbîi ... cu mîinile pe pereţi pînă să găsesc uşa.* VLAH.; *începe a bojbăi prin toate buruienile.* CR.; *bojbăi el şi orbăcăi prin bunget.* ISP.; (şi: (pop.) **bojbăi**). [Onomat.].

bîjbîiálă, bîjbîieli f. faptul de a bîjbîi; bîjbîire; bîjbîit; (rar) bîjbîitură: *după oarecare bîjbîială, am apucat cu degete nesigure un obiect de pînză fină.* GHEŢIE. [***Bîjbîi*** + ***-eală***].

bîjbîíre, bîjbîiri f. bîjbîială. [V. ***bîjbîi***].

bîjbîít n. bîjbîială; **pe bîjbîite,** pe dibuite, bîjbîind. [V. ***bîjbîi***].

bîjbîitúră, bîjbîituri f. (rar) bîjbîială. [***Bîjbîi*** + ***-tură***].

bîlbîí, bîlbîi vb. 1. (refl., intr. şi tr.) a pronunţa nedesluşit sunete sau cuvinte; a vorbi îngăimat sau împiedicat: *bîlbîind cuvinte neînţelese s-a depărtat de căruţă.* C.; 2. (refl.) a rosti defectuos, repetînd silabele: *era blondă, vorbea repezit şi se bîlbîia uşor* GHEŢIE; 3. (refl.) a se încurca, a pierde şirul în reproducerea unui text, în interpretarea unui rol: *s-a bîlbîit la examen.* [Cf. lat. ***balbus***].

bîlbîiálă, bîlbîieli f. **1.** faptul de a (se) bîlbîi: *prostia, incultura, bîlbîiala sînt lucruri care n-au de-a face nimic, nici în bine, nici în rău.* IBR.; **2.** (concr.) cuvinte repetate defectuos sau nedesluşit: *nu înţeleg nimic din bîlbîielile tale.* [*Bîlbîi* + *-eală*].

bîlbîít, ~ţi, bîlbîită, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care (se) bîlbîie: *bîlbîiţi cu gura strîmbă sînt stăpînii astei naţii.* EM.; (adv.) *vorbeşte bîlbîit;* **2.** (fig.) gogoman; **3.** pronunţat neclar, nedesluşit; îngăimat: *mezinul şi-a muşcat limba şi a cerut pe loc iertare, mai mult bîlbîit, de la stăpînul casei.* SAD. [V. *bîlbîi*].

bîlbîitúră, bîlbîituri f. **1.** rostire neclară, împiedicată sau repetată a cuvintelor; **2.** (rostire de) cuvinte şi fraze fără sens. [*Bîlbîi* + *-tură*].

bîlbór, bîlboare n. (reg.) bulboană. [Et. nec.].

bîlci, bîlciuri n. **1.** tîrg mare ţinut la date fixe din an; iarmaroc: *căruţele adunate ca la bîlci.* GHICA; **2.** (fig.) gălăgie, hărmălaie, zăpăceală: *s-a creat un bîlci nemaipomenit;* (p.ext.) *Italia alcătuieşte un adevărat bîlci de dialecte.* BL.; **3.** (reg.) sărbătoare a numelui. [Din magh. *bolcsu* „hram"].

bîldîbîc interj. cuvînt care imită zgomotul surd produs de căderea unui corp în apă: *şi, bîldîbîc! dete în fîntînă.* ISP. [Onomat.].

bîltîc interj. bîldîbîc. [Onomat.].

bîltîcîí, bîltîcîi vb. (intr.) a cădea pe neaşteptate în apă, a face bîldîbîc. [*Bîltîc* + *-îi*].

bînşág, bînşaguri n. (reg.) vegetaţie compusă din ierburi, arbuşti etc., care creşte printre copacii pădurii. [Et. nec.].

bîntuí, bîntui vb. **1.** (intr. şi tr.) a se abate cu furie producînd pagube; a strica: *mare parte a judeţului a fost cumplit de bîntuită de grindină.* EM.; *piatra a bîntuit rău recoltele;* **2.** (tr.) a pustii, a devasta: *turcii bîntuiră ţara;* **3.** (tr.) a face ravagii: *ciuma bîntuie oraşul;* **4.** (înv.; tr.) a împila, a asupri: [Alexandru-Vodă] *bîntuia cumplit ţara.* ISP.; **5.** (tr. şi intr.) a apăsa, a chinui, a nelinişti: *întrebările paradoxale nu-i bîntuiau cugetul.* GHEŢIE. [Din magh. *bántani*].

bîntuiálă, bîntuieli f. (pop.) supărare, necaz; vătămare: *să le păzească de orice răutăţi şi bîntuieli.* ISP. [*Bîntui* + *-eală*].

bîntuíre, bîntuiri f. faptul de a bîntui; devastare, pustiire: *am auzit de bîntuirile ţării.* NEGR. [V. *bîntui*].

bîntuít, ~ţi, bîntuită, ~e a. **1.** vătămat, păgubit; **2.** pustiit: *bîntuit de ciumă;* **3.** apăsat, chinuit, necăjit: *om bîntuit.* [V. *bîntui*].

bîntuitór, ~i, bîntuitoáre a. care bîntuie. [*Bîntui* + *-tor*].

bîr interj. cuvînt cu care ciobanul îndeamnă sau alungă oile: *bîr, oiţă, bîr.* AL. [Onomat.; probabil traco-dac].

bîrcoáce f. arbust cu flori şi cu fructe roşii, care creşte în pădurile de munte (*Cotoneaster integerrima*). [Et. nec.].

bîrdán, bîrdane n. (reg.) stomac de vită, (iron.) de om. [De la *bîrdîhan*].

bîrdăoásă f. (reg.) monstru, sperietoare; bordea. [Cf. *burduhos* „burtos"].

bîrdihán n. v. **burduhan.**

bîrdîhán n. v. **burduhan.**

bîrdîhăní, bîrdîhănesc vb. (reg.; tr.) a sfîşia cu cruzime un animal (cum fac lupii). [De la *bîrdîhan*].

bîrfă, bîrfe f. bîrfeală: *stă toată ziua la bîrfă.* [De la *bîrfi*].

bîrfeálă, bîrfeli, (înv.) **bîrfeale** f. **1.** vorbă calomnioasă, defăimătoare; bîrfire, bîrfit: *cu minciuni şi cu bîrfeale ei să arăta oamenilor.* COR.; *să se ferească de bîrfeli şi clevete.* CAR.; **2.** vorbe fără importanţă; flecăreală, bîrfă. [*Bîrfi* + *-eală*].

bîrfí, bîrfesc vb. (tr.) **1.** a vorbi de rău pe cineva; a calomnia, a defăima: *deoarece nu sînt prezenţi, hai să-i bîrfim puţintel.* GHEŢIE; (intr.) *apucă spre păduri, să vadă ... doar a face pe vreun om să bîrfească împotriva lui Dumnezeu.* CR.; **2.** a spune minciuni, a flecări: *bîrfeau verzi şi uscate.* ISP. [Et. nec.].

bîrfíre, bîrfiri f. faptul de a bîrfi; bîrfeală: *izvoditoriu scîrbavnicii scrisori purtătoare de ocarnice bîrfire se va pedepsi după măsura cutezării sale* (a. 1804). URIC. [V. *bîrfi*].

bîrfít n. bîrfeală: *ştiu să fac descînteci ... de bîrfit şi de furat.* AL. [V. *bîrfi*].

bîrfitór, ~i, bîrfitoáre a. şi m., f. **1.** (persoană) care bîrfeşte: *bîrfitorii afirmau că ar fi amanetat cloşca cu pui.* CĂL.; *lumea rea şi bîrfitoare;* **2.** (persoană) care spune fleacuri; flecar. // a. care este specific bîrfei, de bîrfeală: *experienţa, vîrsta înaintată îi dau lui Neculce dezlegarea limbii, tonul bîrfitor şi moralizator.* CĂL. [*Bîrfi* + *-tor*].

bîrîí, bîrîi vb. (intr. şi tr.) a vorbi mereu, fără noimă; a cicăli: *femeie, ce tot bîrîi?* CAR.; **a bîrîi la cap pe cineva,** a insista pentru ceva (pe lîngă cineva), a bate capul cuiva pentru a obţine ceva. [*Bîr* + *-îi*].

bîrligá, pers. 3 **bîrlígă** vb. (tr.) **1.** a-şi ridica coada; a încîrliga: *se-nfipse în copite şi bîrligă coada.* CAR.; **2.** (p. ext.) a răsuci, a face ca un cîrlig. [Et. nec.].

bîrligát, ~ţi, bîrligată, ~e a. încîrligat, cu vîrful în sus: *începe a-şi purta codiţa cea bîrligată pe la nasul uncheşului.* CR. [V. *bîrliga*].

bîrlóc n. v. **bîrlog.**

bîrlóg, bîrloguri şi (pop.) **bîrloage** n. **1.** adăpost în pămînt al ursului (sau al altor animale sălbatice): *intră prin bîrloage şi prinde urşi vii.* AL.; **2.** (fig.) culcuş, locuinţă: *fixase anume întîlnirea lor ..., pentru a-l mai scoate din bîrlog.* GHEŢIE; *s-a retras în bîrlogul său;* **3.** loc aşternut pentru dormit; culcuş; (şi: (reg.) **bîrloc**). [Din sl. *brŭlogŭ*].

bîrnă, bîrne f. grindă cioplită dintr-un trunchi de copac, folosită în construcţii: *acest castel era în mare parte durat din bîrne.* EM.; (fig.) *vede paiul din ochiul altuia şi nu vede bîrna din ochiul lui.* [Din sl. *brŭvĭno*].

bîrneáţă f. v. **brîneţ.**

bîrnéţ n. v. **brîneţ.**

bîrnuí, bîrnuiesc vb. (reg.; tr.) a aşeza bîrnele pentru a alcătui pereţii unei construcţii. [*Bîrnă* + *-ui*].

bîrsán, ~i, bîrsană, ~e a. (despre oi) cu lîna lungă şi aspră: *oiţă bîrsană, de eşti năzdrăvană.* POP; **lînă bîrsană,** lînă lungă, deasă şi aspră: *oiţă bălană, cu lînă bîrsană.* POP. [*Bîrsa* n. pr. + *-an*].

bîrsă, bîrse f. (reg.) bucată de lemn sau de fier care leagă plazul cu grindeiul plugului; (şi: **bîrţă**). [Cuv. autoht.; cf. alb. *vërz*].

bîrţă f. v. **bîrsă.**

bîrz, ~i, bîrză, ~e a. (pop.) ridicat în sus, drept în sus: *era un urs bîrz, ţintat în frunte.* MAT. [Cf. *bîrzoi*].

bîrzéică f. v. **bargeică.**

bîrzói adv. (reg.) **1.** ridicat drept în sus: *caprei îi cade coada de rîie şi ea tot bîzoi o ţine.* ISP.; **2.** (fig., fam.) ţanţoş, semeţ: *te ţii bîrzoi;* (şi: **bîzoi**). [Et. nec.; cf. *bîzoi*[2]].

bîrzoiá, bîrzoiez vb. (reg.; refl.) **1.** a se umfla în pene, a se îngîmfa: *acum te-ai bîrzoiat, cu nărav te-ai învăţat.* POP; **2.** a se supăra (deodată) şi a sta supărat. [De la *bîrzoi*].

bîrzoiát, ~ţi, bîrzoiată, ~e a. ridicat în sus; bîrligat: *cu coada bîrzoiată.* [V. *bîrzoia*].

bît, bîţi m. (reg.) bunic: *bună dimineaţa bîtule!* [Et. nec.].

bîtă[1], bîte f. (reg.) bunică: *nu vreau nimic, bîtă.* ST. [De la *bît*].

bîtă[2], bîte f. **1.** băţ lung şi gros (cu măciulie); ciomag: *c-un cot de-o stîncă şi c-o mînă pe bîtă.* EM.; **a da cu bîta-n baltă,** v. **baltă;** (adv.) **a fi (prost) bîtă,** a fi total ignorant; **2.** lovitură cu un astfel de băţ. [Din sl. *bŭtŭ*].

bîtcă, bîtci f. (reg.) înălţime, ridicătură (pe coasta unui munte) împădurită; măgură: *păzea de multă vreme bîtcile cele bătrîne.* SAD. [Et. nec.].

bîtlán, bîtlani m. pasăre de baltă, cu gîtul şi picioarele lungi şi cu pene cenuşii (*Ardea cinerea*): *bîtlanul printre nuferi stă-n labă neclintit.* AL. [Din bulg. *batlan*].

bîtlănáş, bîtlănaşi m. pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung şi cu penele roşcate şi negre (*Ardetta minuta*). [*Bîtlan* + *-aş*].

bîţ interj. (adesea repetat) cuvînt care imită o mişcare rapidă şi nervoasă; (şi: **bîţa**). [Onomat.].

bîţa interj. v. **bîţ.**

bîţîí, bîţîi vb. (tr., intr. şi refl.) **1.** a (se) agita; a (se) mişca: *stă pe gînduri bîţîind din piciorul drept.* CAR.; *îi îndeplini porunca, bîţîind ca de friguri.* TUD.; **2.** a da din coadă. [*Bîţ* + *-îi*].

bîţîiálă, bîţîieli f. tremur nervos al mîinilor, al picioarelor, al capului etc.: *cînd e să pună mîna pe cuţit ori pe iatagan, îl apucă bîţîiala şi cade la pămînt.* TUD. [*Bîţîi* + *-eală*].

bîţîitoáre, bîţîitori f. (ornit.; reg.) codobatură (*Motocilla alba*). [*Bîţîi* + *-tor*].

bîz interj. **1.** cuvînt care imită sunetul produs în zbor de unele insecte (albine, muşte, ţînţari etc.); **2.** cuvînt care redă satisfacţia răutăcioasă (la copii); sîc: *băiatul le făcea cu bîz!* ISP. [Onomat.].

bîzá, bîze f. (pop.) **1.** insectă zburătoare, insectă care bîzîie (muscă, albină etc.); **2.** joc de copii în care partenerii, la atingerea celui care se pune „bîză", strigă „bîzz!" [De la *bîz*].

bîzălău, bîzălăi m. (reg.) gărgăun (*Vespa crabro*). [*Bîz* + *-ălău*].

bîzdără, bîzdare f. (reg.) streche (*Hypoderma bovis*). [Cf. *bîzdări*].

bîzdări, pers. 3 **bîzdăreşte** vb. (reg.; intr.) a strechia: *o bîzdărit boii.* POP. [Din sl. *bzdĭritŭ*].

bîzdíc, bîzdîcuri n. (fam.) supărare, toane; **a-i veni** (sau **a-i sări, a-l apuca**) **bîzdîcul,** a avea toane, a se înfuria: *din chiar senin îi sare bîzdocul;* (şi: **bîzdoc**). [Et. nec.].

bîzdîgánie, bîzdîgănii f. (pop. şi fam.) monstru, pocitanie, dihanie; ciudăţenie: *numai iaca ce vede Harap Alb altă bîzdîganie şi mai şi.* CR.; *ce bîzdîganie mai este şi aia?* [Din sl. *bezdyhanĭnŭ* „neînsufleţit"].

bîzdoácă, bîzdoace f. (reg.) ciomag gros; bîtă; (şi: **bîzdoagă,** (reg.) **buzdugă**). [Formă redusă din *buzdugan;* cf. *moacă*].

bîzdoágă f. v. **bîzdoacă.**

bîzdóc n. v. **bîzdîc.**

bîzîí, bîzîi vb. **1.** (intr.; despre insecte) a face „bîz" (în timpul zborului); a zbîrnîi, a zumzăi; **2.** (intr.) a cînta, a ţine isonul la o cîntare; a mormăi: *duminicile bîzîiam la stranã.* CR.; **3.** (intr.; despre copii) a plînge încet, a scîncì; **4.** (tr.) a cîrti, a-şi manifesta nemulţumirea: *atunci s-a dat de gol afacerea şi a prins a bîzîi satul.* SAD.; **5.** (intr.; despre foc) a arde încet (fîsîind); **6.** (fam.; tr.) a sîcîi, a cicăli: *nu mă mai bîzîi atîta!* [*Bîz* + *-îi*].

bîzîiálă, bîzîieli f. zgomot produs de insecte care zboară; bîzîit; (fig.) *pentru aceste simple principii e toată această bîzîială de comentarii.* BAC. [*Bîzîi* + *-eală*].

bîzîít n. zumzet, zbîrnîit; bîzîitură, bîzoi[1]: *dar ce zgomot se aude, bîzîit ca de albine.* EM.; *după bîzîitul de bondar al vorbelor schimbate în pragul chiliei, se făcuse deodată tăcere.* SAD. [V. *bîzîi*].

bîzîitór, ~i, bîzîitoáre a. care bîzîie. // f. jucărie (făcută dintr-o coajă de nucă), care produce un zbîrnîit. [*Bîzîi* + *-tor*].

bîzîitúră, bîzîituri f. bîzîit (prelungit): *aude o bîzîitură înăduşită.* CR. [*Bîzîi* + *-tură*].

bîzói[1] n. (pop.) 1. bîzîit, zbîrnîitură; **2.** (coardă cu) timbrul cel mai grav al unui instrument muzical: *începură a cînta, una în coarda subţire, altul bîzoiul*

ţinea. PANN. // m. (pl. **bîzoi**) **1.** insectă mare (bondar, tăun etc.) care bîzîie în zbor; **2.** (reg.) viespe (*Vespa vulgaris*). [*Bîz* + *-oi*].

bîzói[2] adv. v. **bîrzoi.**

blabórnic m. v. **bobornic.**

blachéu, blacheuri n. bucată (semiovală) de tablă care se aplică pe vîrful şi pe tocul încălţămintei pentru a o proteja. [Et. nec.].

blágă, blăgi f. (reg.) bogăţie, avere: *cuvinte nouă-or fi, dar blaga veche.* EM. [Din sb. *blago*].

blagocéstie, blagocestii f. (înv.) evlavie, pietate: *răsturnînd cu ruga sa idolniţele şi capiştile şi aducînd pre mulţi cătră blagocistie.* DOS.; (şi: **blagocistie**). [De la *blagocestiv*].

blagocestív, ~i, blagocestivă, ~e a. (înv.) evlavios, pios: *era om blagocistiv şi iubitori la mişei şi la streini.* DOS.; (şi: **blagocistiv**). [Din sl. *blagočestivŭ*].

blagocístie f. v. blagocestie.

blagocistív a. v. blagocestiv.

blagodarénie f. (înv.) mulţumire: *iară blagodareniia, cît bine o avăm, ea o păzeaşte şi o fereaşte.* COR.; *mîncăm şi facem blagodarenie.* DOS. [Din sl. *blagodarenie*].

blagodarí, blagodaresc vb. (înv. şi reg.; intr.) **1.** a mulţumi, a-şi arăta recunoştinţa: *şi blagodari Dumnedzău între toţi.* COD.VOR.; **2.** a vorbi încurcat (într-o limbă străină), fără a putea fi înţeles; a bodogăni; (tr.) *ce tot blogodoreşti, popo?;* (şi: **blodogori, blogodari, blotocări**). [Din sl. *blagodariti*].

blagomán, blagomani m. (rar) persoană care se exprimă neclar, îngăimat: *gazetă făr' de noimă zadarnic ce apare de blagomani compusă.* EM. [De la *blagomanie*].

blagomaníe, blagomanii f. (pop.) **1.** vorbă îngăimată, neclară: *am vrea să avem ... un răspuns clar ..., fără blagomanie şi platitudini tocite.* EM.; **2.** moft, fleac: *nu credem că puteţi cere ca noi să confundăm mătăsăriile de Lyon cu blagomaniile d-lui N. Inescu.* EM.; *ştiinţa ... n-are de a face ... cu ... blagomanii copilăreşti.* C.L. [Formă coruptă din *blagoslovenie* prin apropiere de *manie*].

blagoródnic, ~ci, blagorodnică, ~ce a. (înv.) de neam bun; nobil: *cu toată cinstita şi blagorodnica boierime.* ANTIM; *de, blagorodnice stăpîne!* FIL. [Din sl. *blagorodinŭ*].

blagorodnície f. (înv.; ca termen de adresare) excelenţă: *preacinstită scrisoare a blagorodniciei tale.* FIL. [*Blagorodnic* + *-ie*].

blagoslovénie, blagoslovenii f. (înv.) binecuvîntare: *au învăr'tejit Domnul Dumnezeul tău blestemurile în blagoslovenie.* BIBLIA. [Din sl. *blagoslovenije*].

blagosloví, blagoslovesc vb. (adesea fig.; tr.) a binecuvînta: *blagosloveşte-mi turbinca asta, că ori pe cine-oi vrea eu, să-l vîr într-însa.* CR.; (absol.) *papa în domnia sa precum îi plăcea aşa afurisea şi blagoslovea.* B.-DEL. [Din sl. *blagosloviti*].

blagoslovíre, blagosloviri f. acţiunea de a blagoslovi; binecuvîntare. [V. *blagoslovi*].

blagoslovít, ~ţi, blagoslovită, ~e a. binecuvîntat: *munca e blagoslovită, cînd te ţii de ea ai pită.* PANN; *ce casă blagoslovită!* AL. [V. *blagoslovi*].

blagovestvuí, blagovestvuiesc vb. (înv.; tr.) a binecuvînta, a preamări: *strigă blagoveastvuind împărăţiia lui Dumnădzău.* DOS. [De la *blagoveşti*].

blagoveşténie, blagoveştenii f. (pop.) Buna-Vestire; **stoborul blagoveşteniilor,** sărbătoare băbească la data de 26 martie, zi considerată nefastă pentru sănătate. [Din sl. *blagověštenije*].

blagoveştí, blagoveştesc vb. (înv.; tr.) **1.** a propovădui Evanghelia; a binevesti, a prooroci; **2.** a blagoslovi. [Din sl. *blagověštiti*].

blajín, ~i, blajină, ~e a. **1.** bun la inimă, blînd, paşnic, omenos: *orişiunde te-i duce, să fii supusă, blajină şi harnică.* CR.; **2.** care exprimă bunătate, blîndeţe: *cu un grai blajin îmi arătă drumul.* ISP; **3.** (rar; despre animale) blînd, prietenos; de care te poţi apropia. // m. pl. (pop.) oameni buni şi evlavioşi, despre care se crede că trăiesc la marginea pămîntului şi sărbătoresc Paştele în lunea care urmează după Duminica Tomii. [Din sl. *blaženŭ* „bun, fericit"].

blajinătáte f. blîndeţe, bunătate; (iron.) *blajinitatea şi-o zugrăviseră ... pe obraz.* ST. [*Blajin* + *-ătate*].

blam, blamuri n. mustrare, dojană, dezaprobare publică, oprobriu: *aş merita blamul persoanelor serioase.* AL.; **vot de blam,** v. **vot.** [Din fr. *blâme*].

blamá, blamez vb. (tr.) a exprima (public) dezaprobarea; a condamna; a vorbi de rău, a defăima: *nu-mi rămîne decît să vă blamez atitudinea.* GHEŢIE; (refl. pas.) *chiar în adunările societăţii literare ... se blama vînzarea averii.* GHICA. [Din fr. *blâmer*].

blamábil, ~i, blamabilă, ~e a. vrednic de blam; reprobabil. [Din fr. *blâmable*].

blamanjéle f. pl. (reg.; înv.) cremă din lapte de migdale: *din blamanjele ... nu mă slăbeşte.* AL. [Din fr. *blanc manger*].

blamáre, blamări f. acţiunea de a blama. [V. *blama*].

blănă, blăni şi (înv.) **blane** f. **1.** părul sau lîna care acoperă pielea unor animale; piele de animal (viu) cu păr (mult) pe ea: *cum nu sînt un şoarec, Doamne – măcar totuşi are blană.* EM.; *oaia are blană deasă;* **a scutura blana cuiva,** v. **scutura; 2.** piele de animal (cu păr), prelucrată şi întrebuinţată pentru confecţionarea hainelor de piele sau pentru garnisirea lor: *moş Isailă încarcă în spate blănile de vulpe.* SAD.; *o blană scumpă;* **3.** (pl. **blănuri**) haină făcută din astfel de piele sau îmblănită, haină de piele: *pe stradă treceau automobile şi trăsuri cu femei ascunse în blănuri.* BAC.; *blană lungă, moale, cu samur în poale.* AL.; **4.** (pop.) scîndură (groasă): *un sfredel ... rozînd ţesăturile uscate ale blănii bătrîne de stejar.* CAR. // adv. (reg.) întins: *zăcu blană două zile;* **a dormi blană,** a dormi buştean. [Din bulg. *blana*].

blanc[1]**, ~ci, blancă, ~ce** a. (înv.; rar) (despre monede din metal nobil) care cîntăreşte cît trebuie; care are greutatea corespunzătoare: *galbeni blanci.* [Din săs. *blank*].

blanc[2]**, blancuri** n. spaţiu alb care desparte două cuvinte tipărite. [Din fr. *blanc*].

blanc[3]**, blancuri** n. **1.** piele prelucrată, suplă şi elastică, folosită în marochinărie; **2.** fîşie de material insensibil adăugată la capetele unei benzi magnetice sau fotosensibile. [Din germ. *Blank*].

blanchét n. v. **blanchetă**[1].

blanchétă[1]**, blanchete** f. **1.** formular (pentru telegrame, poliţe etc.) care se completează cu mîna; **2.** (înv.) răvaş de drum: *e un blanchet ce ţi-a dat regina.* NEGR.; (şi: **blanchet**). [Din germ. *Blankett*].

blanchétă[2]**, blanchete** f. mîncare de carne cu sos alb; ciulama. [Din fr. *blanquette*].

blanşáre, blanşări f. operaţie de sterilizare prin opărire a alimentelor ce urmează a fi conservate. [Et. nec.; cf. fr. *blanchir*].

blanşír, blanşiruri n. deşeu rezultat de la blanşiruire. [Din germ. (*Reste von*) *Blanschieren*].

blanşiruíre, blanşiruiri f. operaţie de curăţare a dosului pieilor tăbăcite. [Cf. fr. *blanchir,* germ. *blanschieren*].

blasfém, blasfeme şi **blasfemuri** n. (înv.) blasfemie. [Din gr. mod. *blasphéma,* fr. *blasphème*].

blasfemá, blasfemez vb. (înv.; tr.) a defăima, a huli, a-şi bate joc de cele sfinte. [Din fr. *blasphémer*].

blasfemátor, ~i, blasfematoáre a. care conţine o blasfemie. // m., f. persoană care defăimează, huleşte, care îşi bate joc de cele sfinte. [Din fr. *blasphématoire, blasphémateur*].

blasfemíe, blasfemii f. defăimare a religiei, a dogmelor şi a obiectelor de cult; hulă. [Din lat. *blasphemia*].

blasgoníe, blasgonii f. **1.** parodiere (intenţionată) a cîntărilor şi rugăciunilor slavone, prin introducerea de cuvinte româneşti (hazlii), apropiate formal cu cele slavone; **2.** (reg.) poznă, caraghioslîc. [V. *blagodari*].

blast m. parte a embrionului care se dezvoltă după germinare. [Din fr. *blaste*].

blastémă, blasteme f. (bot.) **1.** mugure din care se regenerează un organ; **2.** tal de lichen. [Din fr. *blastème*].

blastocárp, blastocarpi m. (bot.) mugure florifer. [Din fr. *blastocarp*].

blastodérm, blastoderme n. membrană vitelină care dă naştere corpului embrionului. [Din fr. *blastoderme*].

blastogenéză f. **1.** primele stadii ale dezvoltării embrionului; **2.** reproducere prin înmugurire. [Din fr. *blastogenèse*].

blastóm, blastomuri n. tumoare canceroasă; neoplasm. [Din fr. *blastome*].

blastomér, blastomere n. (biol.) celulă formată prin diviziunea primară a zigotului. [Din fr. *blastomère*].

blastomicétă, blastomicete f. (la pl.) familie de ciuperci care se înmulţesc prin înmugurire; (şi la sg.) ciupercă din această familie. [Din fr. *blastomycètes*].

blastomicóză, blastomicoze f. boală provocată de blastomicete. [Din fr. *blastomycose*].

blastúlă, blastule f. stadiul de embrion la metazoare. [Din fr. *blastule*].

blat[1]**, blaturi** n. foaie din aluat special pentru tort (sau alte prăjituri). [Din germ. *Blatt*].

blat[2] n. (arg.) **pe blat,** fără a plăti, fără bilet: *a călători pe blat;* (eliptic) *a face blatul.* [Et. nec.].

blau n. **a face blau,** a lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare. [Din germ. *blaue* (*Montag*)].

blazá, blazez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) dezgusta, a deveni sau a face să devină indiferent; **2.** a(-şi) pierde sau a face să piardă intensitatea simţurilor sau a emoţiilor. [Din fr. *blaser*].

blazáre f. faptul de a (se) blaza: *blazarea şi corupţiunea simţurilor se naşte din înmulţirea populaţiunei.* EM. [V. *blaza*].

blazát, ~ţi, blazată, ~e a. **1.** care şi-a pierdut intensitatea simţurilor şi a emoţiilor: *în război laşitatea stă alături de acte de bravură care uimesc spiritele cele mai blazate.* CĂL.; **2.** incapabil de emoţii şi de sentimente; indiferent: *în lume m-ai dat în viltorile grele, atît de blazat.* BAC. [V. *blaza*].

blază, blaze f. rezervor în partea inferioară a unei coloane de rectificare. [Din germ. *Blase*].

blazer, blazere [bléizer] n. jachetă bărbătească din stofă sau din catifea (cu buzunare aplicate). [Din engl., fr. *blazer*].

bláznă, blazne f. (înv. şi reg.) pocitanie, monstru. [Din sl. *blazna*].

blazón, blazoane n. însemn, emblemă a unui stat, a unei provincii, a unui oraş, a unei familii nobile, a unei bresle etc.; armoarii; (rar) scut; (înv.) herb: *două uşi în dreapta, ... cu frontoane bogat sculptate, cu blazoane colorate, duc spre apartamente.* PETR. [Din fr. *blason*].

blănár, blănari m. meseriaş care face îmbrăcăminte din blană; negustor de blănuri. [*Blană* + *-ar*].

blănăreásă, blănărese f. femeie care lucrează sau vinde blănuri. [*Blănar* + *-easă*].

blănăríe[1]**, blănării** f. **1.** meseria blănarului; **2.** atelier în care se fac haine din blană; **3.** magazin unde se vînd blănuri. [*Blănar* + *-ie*].

blănăríe[2]**, blănării** f. sortimente sau obiecte de îmbrăcăminte de blană: *blănăria din Bucureşti era căutată în seraiul din Constantinopol.* EM. [*Blană* + *-ărie*].

blăní, blănesc vb. (tr.) **1.** (pop.) a căptuşi cu blană: *eu minteanul ţi-oi blăni.* POP.; **2.** (reg.) a pardosi cu scînduri; **3.** (fam.) a bate. [De la *blană*].

blănít, ~ţi, blănită, ~e a. (rar) căptuşit cu blană. [V. *blăni*].

blăníţă, blăniţe f. diminutiv al lui blană: *camerista se grăbi în fugă spre odăile doamnei, ca să-i aducă blăniţa de vulpe.* SAD. [*Blană* + *-iţă*].

blănós, ~şi, blănoásă, ~e a. cu blană bogată: *în sărici blănoase ... ceilalţi merg cu privirea pironită în jos.* DELAVR. [*Blană* + *-os*].

blănuí, blănuiesc vb. (înv.; tr.) a îmblăni: *un benişel de felendreş albastru blănuit cu samur.* NEGR. [*Blană* + *-ui*].

blăstắm n. v. blestem.

blăstămá vb. v. blestema.

blăstămát a. v. blestemat.

blăstămắţie f. v. blestemăţie.

blăstém n. v. blestem.

blăzní, blăznesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) înşela, a (se) amăgi: *ferice de cela ce nu să va blăzni pentru mine.* DOS. [Din sl. *blazniti* „a rătăci, a (se) înşela"].

blăzníe, blăznii f. (înv.) înşelăciune, amăgire, cursă: *la cetatea scăpînd împărătească, nu-ş părăsîră răutatea blăzniei.* DOS. [*Blăzni* + *-ie*].

bleah m. v. bleau[1].

bleándă[1], blende f. (pop.) **1.** specie de şoim de talie mică (*Falco aesalon*); **2.** sperietoare de păsări; **3.** epitet pentru o pasăre (sau (p. ext.) pentru o persoană) molîie, bleagă: *se stîrcise ca o bleandă.* ISP. [Et. nec.].

bleándă[2], blende f. (reg.) **1.** lovitură, împinsătură, brînci: *i-am tras ... o bleandă, pentru că nu-mi da pace.* CR.; *dă o bleandă lespezii de la gura cuptorului.* CR.; *moş Dumitru îi dă blende şi ea abia nu cade ... jos.* MAT.; **2.** tiflă: *îmi dai blende nitam-nisam.* AL. [Et. nec.].

bleasc n. (reg.) sufletul animalelor; abur. [Din sl. *blěskŭ*].

bleaşc interj. cuvînt care redă zgomotul produs de mersul prin băltoace; fleaşc. [Onomat.].

bleáşcă a. invar. (reg.) leoarcă; (adv.) *era udă bleaşcă.* VLAH. [Cf. *bleaşc, fleaşcă*].

bleau[1], bleáuri n. (reg.) **1.** tablă de fier, bătută pe osia carului, pentru a o proteja; **2.** (fig.) lucru nesemnificativ; fleac: *nu umbla cu bleauri!* (şi: **bleav, bleah**). [Din ucr. *bljiacha,* germ. *Blech*].

bleau[2] n. (reg.) **a nu zice (nici) bleau,** a nu zice nimic, a nu zice (nici) cîrc: *nu mai cutează să zică nici bleau.* ISP. [Et. nec.].

bleav n. v. bleau[1].

blefarítă, blefarite f. inflamaţie a pleoapelor. [Din fr. *blépharite*].

bleg, ~gi, bleágă, ~egi a. **1.** (despre urechile animalelor) care atîrnă în jos; **2.** (despre animale) cu urechi mari şi lăsate în jos; **3.** (despre oameni) molatic; prost, nătărău: *al treilea, spînatec, mai plin decît ei, însă bleg şi cu privirile adormite.* SAD.; (subst.) *stăm ca blegii în cafenele.* CAR. [Cf. sb. *bleka* „prost"].

blegeálă, blegeli f. lipsă de vigoare; toropeală: *toţi cîţi erau în moschee îşi legănau capetele cu blegeală, să zici că şi-au uitat de toate cîte sînt pe lume.* TUD. [*Bleg* + *-eală*].

blegí, blegesc vb. (refl.) **1.** (despre urechi) a se face bleg; a se lăsa în jos; **2.** (despre oameni) a deveni bleg; a se moleşi. [De la *bleg*].

blegít, ~ţi, blegită, ~e a. (despre urechi) lăsat în jos: *cu botul la pămînt, cu urechile blegite, ... aleargă fără îndurare.* OD. [De la *blegi*].

blegomán, ~i, blegomană, ~e a. (glumeţ; despre oameni) bleg. [De la *bleg*].

blegomaníe f. însuşirea sau starea omului bleg. [De la *blegoman*].

blehăí, blehắi vb. (intr.) **1.** a lătra; **2.** (fig.) a vorbi mult şi fără rost: *nu mai blehăi atîta!* [Onomat.].

bléhniţă, blehniţe f. (reg.) peşte de apă dulce asemănător cu un pui de plătică (*Rhodeus amarus*); (şi: **behliţă, behlit**). [De la *bîhlit*].

blehuí, blehuiesc vb. (tr.) a acoperi osia, a căptuşi cu bleauri: *car blehuit;* (şi: **bleui**). [*Bleah* + *-ui*].

blejdí vb. v. bleojdi[1].

bléndă, blende f. **1.** minereu, rocă lucioasă reprezentînd sulfura naturală de zinc; **2.** deschidere a obiectivului la aparatele optice; diafragmă. [Din germ. *Blende,* fr. *blende*].

blénder, blendere n. aparat electric folosit pentru lichefierea, mărunţirea sau pasarea mîncării. [Din engl. *blender*].

blendí, blendesc vb. (reg.; tr.) a îmbrînci, a împinge: *fiind chiar blendesit, sînt paraponisit.* AL.; *comisarul m-a blendit afară;* (şi: **blendisi**). [De la *bleandă*[2]].

blendisí vb. v. blendi.

bleno- element de compunere cu sensul „(referitor la) mucoasă". [Din fr. *blenno-*].

blenorágic, ~ci, blenoragică, ~ce a. care ţine de blenoragie, de natura blenoragiei. [Din fr. *blennorragique*].

blenoragíe, blenoragii f. boală venerică infecţioasă, constînd din inflamarea mucoaselor organelor genitale; blenoree, gonoree, (pop.) sculament. [Din fr. *blennorragie*].

blenorée, blenorei f. blenoragie. [Din fr. *blennorrhée*].

bleojdí[1], bleojdesc vb. (tr. şi refl.) a(-şi) deschide ochii tare şi a se uita nedumerit; a (se) holba: *căscase gura şi bleojdise ochii.* ISP.; (şi: **blejdi**). [Et. nec.].

bleojdí[2], bleojdesc vb. (pop. şi fam.) **1.** (tr.) a lăsa să atîrne; a pleoşti; **2.** (refl.) a se blegi; a se moleşi, a se ramoli. [Et. nec.; cf. *pleoşti*].

bleojdíre[1], bleojdiri f. faptul de a (se) bleojdi[1]. [V. *bleojdi*[1]].

bleojdíre[2], bleojdiri f. faptul de a (se) bleojdi[2]; blegire, pleoştire. [V. *bleojdi*[2]].

bleojdít[1], ~ţi, bleojdită, ~e a. (despre ochi) căscat, zgîit: *el rămăsese cu ochii bleojdiţi.* ISP. [V. *bleojdi*[1]].

bleojdít[2], ~ţi, bleojdită, ~e a. (reg. şi fam.) lăsat în jos; pleoştit: *urechi bleojdite.* [V. *bleojdi*[2]].

bleot, ~ţi, bleoátă, ~e a. (reg.) prost, tont, stîngaci: *sîrbu bleotu, care dă cu cotu.* POP. [Din germ. *blöd*].

bleotocăreálă, bleotocăreli f. (reg.) faptul de a bleotocări; flecăreală: *în literatură ... bleotocăreală de vorbe fără miez.* VLAH. [*Bleotocări* + *-eală*].

bleotocărí, bleotocăresc vb. (reg.; intr.) **1.** a se bălăci: *lîngă fîntînă ... bleotocăreau nişte raţe.* C.; **2.** a vorbi îngăimat, incoerent; a flecări. [Et. nec.].

blestém, blesteme şi (înv. şi pop.) **blestemuri** n. **1.** imprecaţie prin care se invocă abaterea unei nenorociri asupra cuiva; chemare a pedepsei divine asupra cuiva: *să ne oprimu ... limba de grăirea clevete şi minciuni şi blăstămi.* VARL.; *nu voi profera blesteme în contra soartei.* CAR.; **a-şi face blestem cu** (sau **de**) **cineva,** a chinui, a oropsi, a maltrata: *acum cred că nu ţi-i mai face blăstăm cu mine.* CR.; **2.** soartă rea de care nu poate scăpa cineva: *a aflat de la învăţătorul său taina blăstămului acestui pămînt.* SAD.; *e un blestem;* **3.** anatemă: *carte de blestem;* (şi: (reg.) **blăstem, blăstăm**). [De la *blestema*].

blestemá, bléstem şi **blestém** vb. **1.** (tr.) a chema asupra cuiva urgia cerului, a exprima un blestem împotriva cuiva: *blestemîndu-şi părinţii, de ce i-au călugărit.* POP.; (refl. recipr.) *hai să ne blăstămăm.* CR.; (intr.) *nu mai dondăi atîta din gură şi blastămă şi tu acum.* CR.; **2.** (intr.) a rosti vorbe rele şi injurioase la adresa cuiva; a înjura; **3.** (tr.) a se revolta împotriva (vitregiilor) vieţii, soartei etc.: *viaţa nu-mi blestem şi nici moartea nu mi-o chem.* MACED.; **4.** (înv.; tr.) a se jura: *blăstemămu-vă cu Isus.* COD.VOR.; (şi: (reg.) **blăstăma**). [Lat. ***blastemare (=blasphemare)***].

blestemát, ~ţi, blestemată, ~e a. **1.** care este sub puterea unui blestem, ajuns de blestem: *viaţa-mi este acum blestemată.* BOL.; **2.** rău, ticălos: *fapte blestemate;* **3.** (şi subst.) cu purtări rele; mişel, netrebnic: *vrăjitoarea blestemată ieri aşa îmi proroci.* NEGR.; *staţi oleacă, blăstămaţilor.* CR.; **4.** neprielnic, dăunător: *pirul e plantă blestemată;* (şi: (reg.) **blăstămat**). [V. *blestema*].

blestemăţésc, ~şti, blestemăţéască, ~eşti a. (rar) de om rău, blestemat; mişelesc: *fapte blestemăţeşti.* [*Blestemat* + *-esc*].

blestemắţie, blestemắţii f. **1.** purtare, faptă de om blestemat; ticăloşie: *să fi văzut ce blăstămăţie ... era în casă.* CR.; *faceţi blăstămăţii de vă ştie tot satul.* MAT.; **2.** vorbă urîtă, injurioasă; (şi: (reg.) **blăstămăţie**). [*Blestemat* + *-ie*].

bleştí, bleştesc vb. (reg.; intr.) **1.** a-şi trage (cu greu) sufletul: *abia bleştesc.* POP.; **2.** a vorbi greu, a rosti îngăimat; a crîcni: *amin! bleştesc eu cu jumătate de gură.* CR.; (tr.) *a rămas cu gura căscată, fără să bleştească un cuvînt.* CR. [Cf. sl. *blensti,* sb. *bleštiti*].

bleu [blö] a. invar. de culoarea cerului, azuriu; albastru-deschis: *purta o rochiţă cuminte, un sarafan bleu.* GHEŢIE. [Din fr. *bleu*].

bleuí vb. v. blehui.

bleumarín a. invar. albastru-închis: *chiar lui îi puseseră nişte hăinuţe bleu-marin cu panglică neagră la braţ.* GHEŢIE. [Din fr. *bleu* (*à la*) ***marine***].

blid, blide şi **bliduri** n. (pop.) **1.** vas adînc de pămînt sau de lemn din care se mănîncă; strachină: *mai nainte de botejune, aştern masa frumos şi pun într-un blid curat apă limpede.* B.-DEL.; **a intrat nora în blide,** (iron.) a venit o persoană neîndemînatecă (ce sparge tot); **a mînca dintr-un blid cu cineva,** a fi intim, a fi în raporturi strînse cu cineva; **2.** cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas; **pentru un blid de linte,** pentru o răsplată neînsemnată (a unei fapte nedemne, josnice); **3.** (la pl.) vase în care se pune mîncarea; vase de bucătărie: *fărmături, blide aruncate în toate părţile.* CR. [Din sl. *bliudŭ*].

blidár, blidare n. (pop.) dulap cu poliţe, fără uşi, în care se păstrează blide, tacîmuri etc.: *de pe blidar un biet opaiţ îşi joacă para turburată.* GOGA. // m. (pl. **blidari**) persoană care face blide. [*Blid* + *-ar*].

blindá, blindez vb. (tr.) a acoperi cu un blindaj: *a blinda un tren;* (fig.; refl.) *a se blinda cu argumente.* [Din fr. *blinder*].

blindáj, blindaje n. **1.** înveliş metalic gros care protejează diferite aparate, mecanisme sau maşini de luptă; **2.** înveliş metalic închis al unui aparat electric. [Din fr. *blindage*].

blindáre, blindări f. acţiunea de a blinda. [V. *blinda*].

blindát, ~ţi, blindată, ~e a. **1.** prevăzut cu blindaj: *tren blindat; transport blindat;* **2.** care are în compunere mijloace de luptă blindate: *au intrat în scenă diviziile blindate, escadrilele de bombardament, cuirasatele şi submarinele.* R.L. // n. vehicul de luptă prevăzut cu blindaj. [V. *blinda*].

blinéle f. v. blinie.

blinîe, blinii f. mîncare făcută din aluat cu diferite umpluturi: *i-am gătit ... blineie cu icre.* NEGR.; (şi: **blineie**). [Din rus. *blin*].

blitzkrieg [blîţcrig] n. război-fulger. [Cuv. germ.].

bliţ, blîţuri n. lampă electronică pentru fotografiere; (scris şi: *blitz*). [Din germ. *Blitz*(*licht*)].

blîdnic, ~ci, blîdnică, ~ce m., f. (înv.) desfrînat(ă): *această blîdnică ce-au spurcat atîţia oameni.* DOS. [Din sl. *blondiniků*].

blîdniţă, blîdniţe f. (înv.) femeie desfrînată: *ca şi cînd spăla picioarele Sfinţiii sale blîdniţa.* DOS. [Din sl. *blondinica*].

blînd, ~zi, blîndă, ~e a. **1.** care dă senzaţie plăcută de calm; plăcut, agreabil: *ce noapte blîndă se coboară.* VLAH.; **2.** care este prietenos cu omul, care nu face rău: *oile blînde prin ocoale.* B.-DEL.;

pisica blîndă zgîrie rău; **3.** care este paşnic, lipsit de răutate, plin de bunăvoinţă; blajin: *era bun cîrmuitor, ... blînd către norod.* NEGR.; **4.** (p.ext.) caracteristic omului binevoitor, paşnic; de om bun: *mutra blîndă şi supusă pe care o face hidoasa pocitură.* EM.; *cuvinte blînde;* (adv.) *aşa vorbeşte de blînd, ... de ţi-i mai mare dragul să te duci la el.* CR.; **5.** domol, lipsit de elemente abrupte: *satul aici se întinde pe poalele mai blînde ale dealului.* CĂL. // f. (pop.) băşicuţă roşie, însoţită de mîncărime; urticarie: *uite ce blîndă mi-a ieşit pe trup!* CR. [Lat. ***blandus***].

blîndéţă f. v. blîndeţe.

blîndéţe f. **1.** însuşirea de a fi blînd, purtare de om blînd: *o babă întîmpină pe fată cu blîndeţă.* CR.; **cu duhul blîndeţii,** v. **duh; 2.** (fig.; concr.) persoană blajină, bună: *mezina era o blîndeţă bălaie, subţire ca o trestie.* SAD.; (şi: (pop.) **blîndeţă**). [Lat. ***blandities, blanditia***].

blînzişór adv. (rar) cu bunătate, prietenește: *nu vezi doi să-ş strîngă mîna, să-şi vorbească blînzişor.* BOL. [***Blînd*** + *-işor*].

bloc[1], blocuri n. **1.** bucată mare dintr-un material greu (metal, piatră): *avea trei cîini şi făcea afaceri cu blocuri de marmoră.* CĂL.; **2.** corp, obiect dintr-o singură bucată; **bloc continental,** sector de mari dimensiuni al scoarţei terestre, mărginit de oceane şi de mări; **3.** grup de obiecte (de acelaşi fel sau cu aceeaşi destinaţie) alcătuind o masă unică; **bloc de desen,** teanc de foi de hîrtie de aceleaşi dimensiuni, prinse într-o parte, uşor detaşabile, întrebuinţate pentru desenat; **bloc motor,** (la automobile) ansamblu format din motor, ambreiaj şi cutia de viteze; **bloc operator,** totalitate a instalaţiilor destinate operaţiilor chirurgicale; **în bloc,** împreună, laolaltă: *luate lucrurile în bloc constatăm de atunci pînă azi un progres.* IBR.; **4.** (tipogr.) caracter de literă înrudit cu cel grotesc. [Din fr. ***bloc***].

bloc[2], blocuri n. clădire geometrică cu mai multe etaje; blochaus: *mergea cu mîinile în buzunare printre blocuri.* GHEŢIE; *bloc de locuinţe; bloc administrativ;* **bloc-turn,** clădire în formă de turn, cu multe etaje. [Din germ. ***Blockhaus***].

bloc[3], blocuri n. **1.** blocadă; **2.** alianţă (între state, între partide etc.): *blocul stîngii; politica blocurilor;* **3.** (med.) întrerupere a circulaţiei într-un vas de sînge; întrerupere a conductibilităţii musculare; blocaj; (şi: **blocus**). [Din fr. ***blocus***].

blocá, blochez vb. **1.** (tr.) a împresura şi a izola o cetate, un oraş sau un stat; **2.** (tr.) a închide o arteră de circulaţie, a opri circulaţia: *a bloca şoseaua;* **3.** (tr.) a opri folosirea unor resurse: *au fost blocate fondurile băneşti;* **4.** (refl.) a se înţepeni, a nu mai funcţiona: *i s-au blocat rinichii; motorul s-a blocat;* **5.** (tr.) a opri completarea unui post vacant: *posturile noi de la institut au fost blocate.* GHEŢIE. [Din fr. ***bloquer***].

blocádă, blocade f. **1.** izolare a unei cetăţi, a unui stat de către forţe duşmane; bloc[3]; **2.** asediu, blocare a unei cetăţi, a unui oraş. [Din germ. ***Blockade***].

blocáj, blocaje n. **1.** procedeu de apărare sau de oprire a unei acţiuni a adversarului; blocare; **2.** fundaţie de drum formată dintr-un strat de piatră aşezată pe un pat de nisip; **3.** (med.) bloc[3]. [Din fr. ***blocage***].

blocáre, blocări f. acţiunea de a (se) bloca şi rezultatul ei; blocaj. [V. ***bloca***].

blocdiagrámă, blocdiagrame f. reprezentare grafică a unei regiuni terestre în perspectivă şi în secţiune. [Din fr. ***bloc-diagramme***].

blóchaus, blochausuri n. (rar) bloc[2]: *se ridicaseră primele block-hausuri pe marile bulevarde.* GHEŢIE; (scris şi: *block-haus*). [Din germ. ***Blockhaus,*** engl. amer. ***blockhouse***].

blocnótes, blocnotesuri n. carnet pentru însemnări curente; notes. [Din fr. ***blocnotes***].

blocstárt, blocstarturi n. (sport) startbloc. [Din engl. ***blockstart***].

blócus n. v. bloc[3].

blodogorí vb. v. blagodari.

blogodarí vb. v. blagodari.

bloj, bloji m. (reg.) om murdar, ordinar. [Et. nec.].

blójdină, blojdine f. (reg.) scîndură pentru podele. [Et. nec.].

blojeritór, blojeritori m. (înv.) persoană care clevetește, care defăimează: *armele ... apucînd împotriva blojeritorilor.* CANT.; (şi: **blojviitor**). [***Blojori*** + *-tor*].

blojeritúră, blojerituri f. (înv.) defăimare, denigrare, născocire: *minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea.* CANT. [***Blojori*** + *-tură*].

blojí, blojesc vb. (reg.; tr.) a murdări. [De la ***bloj***].

blojitúră, blojituri f. (înv.) defăimare; născocire: *povestea a unei adevărate istorii în urechile şi gurile a unor băsmuitori căzînd, în putoase şi grozave blojituri să preface.* CANT. [***Bloji*** + *-tură*].

blojorí, blojoresc vb. (înv.; tr.) a cleveti, a defăima: *pre singurii elinii ..., a blojori nu s-au siit.* CANT. [***Bloj*** + *-ori*].

blojviitor m. v. blojeritor.

blond, ~zi, blondă, ~e a. **1.** de culoare deschisă, care bate înspre galben: *copila mea cu lungi şi blonde plete.* EM.; *Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur.* EM.; **2.** (şi subst.) cu părul de culoare deschisă şi cu ochii albaştri: *nu le-ar putea cineva deosebi dacă ... n-ar fi una brună şi alta blondă.* NEGR.; *secretara, o blondă volubilă de vreo treizeci de ani, îl anunţă.* GHEŢIE. [Din fr. ***blond***].

blóndă, blonde şi **blonduri** f. (înv.) dantelă albă de mătase: *un văl de blondă albă.* NEGR. [Din fr. ***blonde***].

blondín, ~i, blondină, ~e a. **1.** blond: *îmbaieră mîinile-n părul blondin.* COŞB.; (p.ext.) *bericică blondină ... cu un hering sărăţel.* CAR.; **2.** cu părul blond: *a mea muză-i ca de marmur şi ca spicul e blondină.* EM. // m., f. persoană cu părul blond. [Din fr. ***blondin***].

blonzí, blonzesc vb. (fam.; tr. şi refl.) a(-şi) decolora părul (pînă la blond). [De la ***blond***].

blotocări vb. v. blagodari.

blúcă, bluci f. (reg.) bulgăraş, cocoloş, bulz. [Et. nec.].

blues, bluesuri [bluz] n. **1.** muzică instrumentală (de jaz) provenită din cîntecele negrilor americani; **2.** dans lent executat în ritmul acestei muzici. [Cuv. engl.].

bluf, blufuri n. vorbă (sau acţiune) neizbutită (care a fost făcută cu scopul de a intimida sau de a induce în eroare). [Din fr., engl. ***bluff***].

blugi m. pl. **1.** pantaloni confecţionaţi dintr-un material special, albastru, foarte rezistent; **2.** (p. ext.) pantaloni din material asemănător: *era îmbrăcată cu blugi negri;* **3.** material din care se confecţionează astfel de pantaloni: *rochie de blugi;* (şi: **blugins**). [Din engl. ***blue-jeans***].

blúgins m. v. blugi.

blum, blumuri n. semifabricat de oţel cu secţiunea dreptunghiulară. [Din fr., engl. ***bloom***].

blúming, bluminguri n. laminor pentru obţinerea blumurilor. [Din engl., fr. ***blooming***].

bluză, pers.3 bluzează vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni bluzat. [De la ***bluzat***].

bluzát, ~ţi, bluzată, ~e a. (despre corsajul unei rochii) făcut mai larg şi atîrnînd puţin peste cingătoare. [***Bluză*** + *-at*].

blúză, bluze f. **1.** obiect subţire de îmbrăcăminte pentru partea de sus a corpului (la femei): *îşi tocmea bluza de mătase care-i ieşise din fustă.* GHEŢIE; **2.** haină purtată vara de militari; **3.** îmbrăcăminte de protecţie din pînză groasă pentru muncitori. [Din fr. ***blouse,*** germ. ***Bluse***].

bluzón, bluzoane n. obiect de îmbrăcăminte (sport), larg şi comod, pentru partea de sus a corpului. [Din fr. ***blouson***].

bluzulíţă, bluzuliţe f. diminutiv al lui bluză. [***Bluză*** + *-uliţă*].

bóa m. **1.** şarpe uriaş, neveninos, din familia boideelor, care trăieşte în regiunile tropicale (*Boa constrictor*); (adj.) *şarpele boa;* **2.** (înv.) fîşie lungă de blană purtată de femei în jurul gîtului. [Din fr., lat. ***boa***].

boabáb m. v. baobab.

boábă, boabe f. **1.** fruct cărnos (şi rotund) care are în mijloc sîmburi: *aveau la îmbinarea sprîncenelor un punct negru, strălucitor, de mărimea boabei de piper.* GHEŢIE; *boabă de strugure;* **2.** cantitate mică dintr-un lichid; strop: *boabele de apă prelingîndu-se de pe streşini.* CAR.; **3.** (fig.; în construcţii negative) pic, puţin: *dacă nu ştii boabă de carte, cum ai să mă înţelegi?* CR.; **a nu zice (nici o) boabă (frîntă)** sau **(nici) două boabe legănate,** a nu scoate nici o vorbă: *nu ştiu deocamdată să zică nici două boabe legănate.* ISP.; **4.** (arg.) examen restanţă: *am două boabe pe toamnă.* [Cf. sb. ***boba***].

boácă f. **a fi tare** (sau **gros**) **de boacă,** a fi prost, mărginit, a fi tare de cap; **a nu şti** (sau **a nu pricepe**) **o boacă,** a nu şti (sau a nu pricepe) nimic. [Et. nec.].

boácăn, ~i, boacănă, ~e a. din cale-afară de prostesc; stupid, nepotrivit: *acum orice privesc e boacăn, trist, urît.* AL.; **a făcut una boacănă** sau **a făcut-o boacănă,** a făcut ceva nepotrivit, prostesc: *să nu fi făcut vreuna boacănă.* TUD. [Et. nec.].

boáce f. (reg.) voce, glas; vorbă. [Lat. ***vox, -cis***].

boăghe, boaghe f. (reg.) buhă, bufniţă (*Bubo bubo*): *că-s mîndră nesăpunită ..., nu ca boaghea ha urîtă.* POP. [Din magh. ***boglya***].

boáită, boaite f. (reg.) **1.** vită slabă: *nişte boaite de boi;* **2.** (fig.) epitet batjocoritor pentru oameni (mai ales pentru călugări sau preoţi): *era să ne ologească boaita cea îndrăcită.* CR. [Din magh. ***bojti*** „vită cornută"].

boálă, boli f. **1.** tulburare a sănătăţii; tulburare a activităţii normale a organismului (sub acţiunea unor agenţi externi): *poate fi o boală trecătoare.* NEGR.; **a fi lovit de boală,** a se îmbolnăvi: *fusese lovit la Ismail de o boală de pe urma căreia rămăsese infirm.* CĂL.; (rar) **a se ridica de pe boală,** a se vindeca, a deveni sănătos: *mama ei, bigotă, o făgăduieşte mănăstirii de se va ridica de pe boală.* CĂL.; **a scoate din boală,** a trata, a vindeca: *peste cîteva zile îl scoate din boală.* CR.; **scutire de boală,** v. **scutire; boala copiilor,** epilepsie; **boală cîinească,** umflare a abdomenului la copiii sugari; **boală uscată,** atrofie, consumpţiune; **boală seacă,** tuberculoză; **boală lungă** (sau **mare**), tifos; **boală rea, a)** epilepsie; **b)** tifos; **boală de zahăr,** diabet; **boală profesională,** v. **profesional; a băga** (sau **a scoate**) **rufele în** (sau **din**) **boală** (ori **boale**), a spăla rufele prost (sau bine); **a băga** (ori **a vîrî**) **în boală** (sau **în boale, în toate boalele**), a înspăimînta, a îngrozi: *să nu mai zici că vine lupul, Moş Nichifor, că mă vîri în toate boalele.* CR.; **2.** epitet dat vitelor (sau altor animale) slabe, leneşe, nărăvaşe: *hăis, boală!;* **3.** dezechilibru în dezvoltarea plantelor; agent patogen care provoacă un astfel de dezechilibru; **4.** (fam.) capriciu, pasiune pentru cineva sau pentru ceva: *are boala popicelor;* **a avea boală pe cineva,** a avea ciudă, pică pe cineva. [Din sl. ***bolĭ***].

boálfă f. v. bolfă.

boáită f. v. boltă.

boámbă[1], boambe f. (reg.) bilă, glob, boabă: *un buzdugan scurt, mlădios, şi cu boambă de plumb la capăt.* SAD.; (adj.) *fasole boambe.* [Formă nazalizată din ***boabă***].

boámbă[2], boambe f. (reg.) vită proastă: *ai nişte boambe de boi.* [Et. nec.].

boámbă[3] f. v. bombă.

boáncă, boance f. (reg.) **1.** copac (gros şi scorburos; buturugă; **2.** (fig.) oaie bătrînă şi ştirbă; **3.** (bot.; mai ales la pl.) crăiţă, vîzdoagă (*Tagetes erecta* şi *patula*). [Et. nec.].

boándă f. v. bundă.

boánghen, ~i, boanghenă, ~e a. (adesea depr.) ungur(oaică): *bată-te Dumnezeu de boanghen! zise tînăra.* CAR. [Et. nec.].

boánţă f. v. **boaţă.**

boár, boari m. persoană care păzeşte boii la păscut. [Lat. *bo(v)arius*].

boárcă, boarce f. (iht.; reg.) blehniţă (*Rhodeus amarus*). [Et. nec.].

boáre f. **1.** adiere de vînt, răcoare plăcută: *freamătul undei cînd boarea o răsfaţă.* BOL.; (p. ext.) *simunul din pustie cu boarea sa fierbinte.* NAUM; **2.** (fig.) abur; miros, aromă, mireasmă: *boarea greţoasă a mîncărurilor ieftine şi a băuturilor îngroşa aerul înecăcios.* GHEŢIE. [Din lat. *boreas*].

boárfă, boarfe f. **1.** (mai ale la pl.) rufă sau haină (veche, uzată): *îşi culegea boarfele de jos.* CR.; **2.** (arg.) tîrfă. [Et. nec.].

boárţă, boarţe f. peşte de apă dulce, mic, scurt şi lat, care-şi depune icrele între valvele unor moluşte (*Rhodeus sericeus*). [Et. nec.].

boáscă f. (reg.) tescovină, boştină. [Din sl. ***voskŭ;*** cf. ***boştină***].

boáşă f. v. **boş.**

boáţă, boaţe f. (reg.) poznă, boroboaţă, năzbîtie: *fără îndoială că şi ele făceau din cînd în cînd cîte ceva, cîte vreo boaţă.* C.; **a i se întîmpla** (sau **a da peste**) **o boaţă,** a suporta un necaz neprevăzut: *făr-a se gîndi c-ar da peste vreo boaţă.* POP.; (şi: **boanţă**). [De la ***boţ;*** cf. ***boroboaţă***].

boáz n. v. **bogaz.**

boazerie, boazerii f. (franţuzism) lemnărie care îmbracă pereţii interiori ai unei locuinţe; lambriu. [Din fr. ***boiserie***].

bob[1], boabe n. **1.** sămînţa unor plante; grăunte: *bob de grîu;* **din bob în bob,** amănunţit: *dacă nu ştii ţi-aş arăta din bob în bob amorul.* EM.; **bob numărat,** întocmai, exact: *arăta bob numărat că ţara e ruinată prin monopol.* EM.; **bob cu bob,** cu grijă şi cu răbdare; amănunţit; **a nu zice** (sau **a nu pricepe**) **bob,** a nu zice (sau a nu pricepe) nimic: *nu zise nici măcar bob.* ISP.; **2.** obiect mic (rotund): *conştiinţa pluteşte ca o minusculă gînganie pentru care un bob de apă a devenit un solid impenetrabil.* CĂL.; *bob de nisip; boabe de mărgăritar. //* m. (pl. **bobi**) **1.** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu păstăi mari şi cu seminţe ovale turtite (*Vicia faba*); **2.** (p. restr.) sămînţa acestei plante: *gătitu-le-aţi ceva bob fiert?* CR.; **3.** semănătură, lan cu această plantă: *porcii sălbatici le calcă mazărea şi bobul.* SAD.; **4.** (compus) **bob-de-ţarină,** plantă leguminoasă cu fructe alungite şi cu seminţe cenuşii (*Latyrus platyphyllos*); **5.** seminţe de porumb, de fasole etc. folosite la ghicit viitorul; **a da bobi** sau **a da cu bobii** (sau **în bobi**), **a trage** (ori **a pune**) **în bobi,** a face prevestiri cu ajutorul seminţelor: *babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobi ... îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap.* CR.; *dar poate da ea bobi cu sîta.* COŞB. [Din sl. ***bobŭ***].

bob[2], boburi n. **1.** sanie joasă dirijată cu un volan, folosită în întrecerile sportive; **2.** sport practicat cu acest fel de sanie; bobslei. [Din fr., engl. ***bob***(*sleigh*)].

bob[3], boburi n. instalaţie pentru ridicarea materialelor de construcţie. [Et. nec.].

bobáică, bobăici f. (reg.) vîslă, lopată. [Din ucr. *babaika*].

bobăreásă, bobărese f. (pop.) femeie care ghiceşte cu bobii. [***Bob*** + *-ăreasă*].

bobătáie f. v. **bobotaie.**

bobí, bobesc vb. (reg.; tr.) **1.** a ghici (dînd cu bobii); **2.** a nimeri, a găsi, a da de urma cuiva; a brodi: *umblară să găsească nurora şi o bobiră.* ISP. [De la ***bob[1]***].

bobină, bobinez vb. (tr.) a înfăşura, a depăna (în jurul unei bobine); a face bobină. [Din fr. ***bobiner***].

bobináj, bobinaje n. **1.** bobinare; **2.** totalitate a bobinelor dintr-o maşină, dintr-un aparat (electric). [Din fr. ***bobinage***].

bobináre, bobinări f. acţiunea de a bobina; bobinaj. [V. ***bobina***].

bobinatór, ~i, bobinatoáre m., f. persoană care confecţionează şi repară bobine pentru maşini electrice: *avem o balerină admirabilă, care e bobinătoare într-o întreprindere electrotehnică.* CĂL. [***Bobina*** + *-tor*].

bobínă, bobine f. **1.** piesă cilindrică pe care se înfăşoară un fir, un cablu, o bandă etc.; **2.** mosor; (ansamblu format din această piesă şi) materialul înfăşurat: *bobină de aţă; hîrtie velină în bobine;* **bobină electrică,** element al unui circuit electric, constituit dintr-un ansamblu de spire conductoare; **bobină de inducţie,** transformator electric constituit din două înfăşurări, bobinate pe un singur miez de fier. [Din fr. ***bobine***].

bobiţă, bobiţez vb. (rar; intr.) a lua bobiţele de pe ciorchinii de struguri. [De la ***bobiţă***].

bobíţă, bobiţe f. **1.** diminutiv al lui boabă: *bobiţă de strugure;* **2.** cerculeţ imprimat sau desenat: *un fluture alb cu bobiţe albastre.* DELAVR.; *rochie cu bobiţe;* **3.** aluniţă (pe piele). [***Boabă*** + *-iţă*].

bobiţél, bobiţei m. specie de arbust din familia leguminoaselor cu flori galbene (*Cytisus nigricans*). [***Bobiţă*** + *-el*].

bobîlnic m. v. **bobornic.**

bobîrnác, bobîrnace n. **1.** lovitură dată cu degetul mijlociu încovoiat sub cel mare şi destins brusc: *dădea ... bobîrnace gunoaielor de pe haine.* DELAVR.; **2.** (fig.) aluzie răutăcioasă; mustrare, imputare: *grădinarul ... dobîndise pînă atunci cîteva bobîrnace de la fetele împăratului.* ISP. [Et. nec.].

boblétic, ~ci, bobletică, ~ce a. (reg.) bobleţ. [Din gr. mod. ***apopliktikós***].

bobléţ, ~i, bobleáţă, ~eţe a. (şi subst.) prost, bleg, nătărău: *să rămîie mai pe jos decît el, ca nişte bobleţi!* ISP. [Et. nec.; cf. ***bobletic***].

boboánă, boboane f. (înv. şi reg.) farmec, descîntec, vrajă: *mearse la capiştea unde făcea împăratul boboanele aceale.* DOS.; *ducă-se de pe om ... boboanele.* POP.; **a face boboane,** a vrăji. [Din magh. ***babona***].

bobóc, boboci m. **1.** floare nedeschisă şi nedezvoltată deplin: *era înfrunzit şi plin de boboci.* ISP.; **2.** pui de gîscă sau de raţă: *cercînd ca să adune într-un cîrd bobocii mulţi.* EM.; *toamna se numără bobocii;* **a paşte** (sau **a păzi**) **boboci,** a fi gură-cască, a-şi pierde vremea: *se vede că paşteţi boboci, de nu pricepeţi al cui fapt e acesta.* CR.; **3.** (fig.) tînăr frumos, în floarea tinereţii: *un boboc de fată;* **4.** (fam.) termen de dezmierdare pentru o fiinţă iubită: *ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.* CAR.; **5.** (fig.) începător, om lipsit de experienţă: *flul craiului, boboc ... la trebi de aiestea.* CR. // adv. ca o floare tînără, abia deschisă: *frumoasă boboc.* [Din gr. mod. ***bubúki***].

bobocél, bobocei m. **1.** diminutiv al lui boboc: *foaie verde bobocel.* POP.; **2.** termen de dezmierdare pentru o fiinţă iubită: *mi se rupe, uite, băierile inimii de milă pentru dumneata, bobocelul mamii.* ISP.; **3.** pui de gîscă sau de raţă: *o blîndă copiliţă ... paşte bobocei de aur lîngă-un limpede izvor.* AL. [***Boboc*** + *-el*].

bobolóş n. v. **boloboţ.**

bobórnic, bobornici m. plantă erbacee cu flori albastre şi cu fructul o capsulă (*Veronica beccabunga*); (şi: **blabornic, bobîlnic, bobovnic, bribornic**). [Din sl. *bobovnic*].

bobós, ~şi, boboásă, ~e a. (rar) plin de bobi sau de boabe. [***Bob[1]*** + *-os*].

boboşát a. v. **boboşit.**

boboşít, ~ţi, boboşită, ~e a. (reg.; despre ochi) ieşit în afară, bulbucat: *ochii boboşaţi de broască;* (şi: **boboşat**). [Et. nec.; cf. ***bob[1]***].

bóbot, bobote n. (înv. şi reg.) **1.** flacără; **2. în bobote,** fără rost, fără sens, la întîmplare: *vorbeşte în bobote pălămariul.* AL.; *mergea cum se zise în bobote; nu ştia singură încotro.* C.; **3.** acces de furie. [Din bulg., sb. ***bobot***].

bobotáie, bobotăi f. (reg.) flacără mare, vîlvătaie: *dintr-o micşoară scînteie, o mare să scornea bobătaie.* B.-DEL.; *m-aş aprinde de tot ş-aş arde cu bobotaie.* POP.; (şi: **bobătaie**). [***Bobot*** + *-aie*].

boboteázá f. **1.** sărbătoarea botezului Domnului (la 6 ianuarie), cînd se sfinţeşte apa: *la Boboteză strigam Chiraleisa.* CR.; **gerul Bobotezei,** ger mare; **2.** (fam.) boroboaţă, belea: *a păţit o bobotează de i s-a dus numele.* [***Apă*** + ***botează***].

bobotí, bobotesc vb. (reg.) **1.** (intr.; despre foc) a arde cu flacără: *flacără ... să rădica bobotind în văpaie.* B.-DEL.; *s-aprinde şi bobotește;* **2.** (fig.; refl.) a se înfuria, a se mînia; **3.** (refl.; despre răni) a se umfla, a se infecta. [De la ***bobot***].

bobóu, boboauă n. (înv.) haină ţărănească, sarică: *petrecură în boboaă şi piei de capră.* DOS. [Din magh. ***guba***].

bobóvnic m. v. **bobornic.**

bóbslei n. bob[2]. [Din engl. ***bobsleigh***].

bobuléţ, bobuleţe n. diminutiv al lui bob[1]; bobuşor. [***Bob*** + *-uleţ*].

bobuşór, bobuşori m. **1.** bobuleţ; **2.** (reg.) plantă erbacee din familia leguminoaselor cu flori violete, cu ale cărei boabe se hrănesc porumbeii (*Vicia lathyroides*). [***Bob[1]*** + *-uşor*].

boc[1], bocuri n. (reg.) butuc tăiat în scînduri: *un boc de scînduri.* [Din germ. ***Bock***].

boc[2] interj. cuvînt care redă zgomotul produs de lovirea cu ciocanul, cu toporul sau cu alt obiect. [Onomat.].

bocál, bocale n. (reg.) **1.** pocal; **2.** vas de sticlă; borcan. [Din sb. ***bokal***].

bocánc, bocanci m. gheată rezistentă cu talpa groasă: *a pus pe el straie nouă şi şi-a încălţat bocancii cei mari cu clonţuri de oţel.* SAD.; (şi: (reg.) **bocancă**). [Din magh. ***bakancs***].

bocáncă f. v. **bocanc.**

bocapórt, bocaporţi m. deschizătură pe punte, prin care se încarcă mărfurile în navă: *cînd ceru să se deschidă bocaportul, Agop păru că leşină.* TUD. [Din it. ***boccaporto***].

bocăncár, bocăncari m. **1.** persoană care poartă bocanci; **2.** poreclă dată, în trecut, soldaţilor austrieci; (adj.) *nu mi-i ciudă pe muscali, nici pe nemţii bocăncari.* POP. [***Bocanc*** + *-ar*].

bocăneálă, bocăneli f. faptul de a bocăni; bocănit, bocănitură: *după multă bocăneală se trezi şi părintele Vasile.* C. [***Bocăni*** + *-eală*].

bocăní, bocănesc vb. **1.** (intr.) a lovi (repetat) în ceva cu un obiect tare, producînd zgomot: *toţi bocăneau la uşă cît ce puteau şi strigau le lua gura.* CR.; *cum de nu bocăneşti pămîntul cu talpa ...?* VIERU; **2.** (rar; refl.) a se îmbolnăvi. [De la ***boc[2]***].

bocánit n. acţiunea de a bocăni şi rezultatul ei: *suna în tăcerea faptului zilei bocănitul ciubotelor pe hudiţi şi cărări.* SAD. [V. ***bocăni***].

bocánitoáre, bocánitori f. (reg.) ciocănitoare, ghionoaie (*Picus*). [***Bocăni*** + *-toare*].

bocánitúră, bocănituri f. bocănit: *se aud bocănituri în uşă.* [***Bocăni*** + *-tură*].

bocceá, boccele f. **1.** (înv.) şal pătrat pe care îl puneau femeile pe spate; **2.** (reg.) basma mare de lînă purtată la ţară; **3.** bucată mare de pînză în care se strîng diferite lucruri: *rădicînd avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele.* OD.; **4.** legătură (care se poate lua în spate) cu diferite obiecte aşezate într-o pînză cu capetele legate cruciş: *într-o boccea de marfă.* AL.; **5.** (p. ext.) lucru (împachetat) care este luat la plecarea într-o deplasare; bagaj: *mîine ne pregătim boccelele, iar poimîine ne luăm tălpăşiţa.* GHEŢIE; **6.** (reg.) pachet de tutun (alcătuit din mai multe păpuşi de frunze). [Din turc. ***bohça***].

bocceagíu, bocceagii m. (înv.) **1.** persoană care făcea sau vindea boccele; **2.** negustor ambulant care-şi purta marfa în boccele: *se auzea prin oraşe cîte un bocceagiu strigînd.* GHICA. [Din turc. ***bohçaci***].

boccealîc, boccealîcuri n. (înv.) **1.** învelitoare: *boccealîcuri de stofă.* OD.; **2.** pachet de haine şi de stofe pe care mireasa le dăruia mirelui: *boccealîcul: două şaluri ..., două blane de jder.* AL. [Din turc. ***bohçalık***].

boccelúţă, bocceluţe f. diminutiv al lui boccea; boccea mică: *fiecare cu cîte-o bocceluţă în spinare.* REBR. [***Boccea*** + *-luţă*].

boccíu, ~ii, boccie, ~ii a. (despre oameni) care are trăsături grosolane, urîte: *flăcăul ... s-a însurat cu alta, cu una boccie, cu avere.* ST. // m. **1.** (înv.) măcelar, persoană care tăia vitele; **2.** (fig.) mitocan, bădăran: *nu face pentru d-ta să stai între boccii.* CAR.; **3.** (reg.) om prost, nerod; **bocciu la cap**, tîmpit; (şi: (reg.) **bucciu**). [Din turc. ***bokçu***].

boceálă, boceli f. faptul de a (se) boci; văicăreală: *cu boceala nu o scoate la nici un căpătîi.* ISP. [***Boci*** + *-eală*].

bócet, bocete n. **1.** compunere (în versuri) spusă cu glas jalnic la înmormîntare; **2.** plîns zbuciumat, cu ţipete şi vaiete: *glas de mamă plîngător, bocet lung, pătrunzător.* AL. [***Boci*** + *-et*].

bocí, bocesc vb. **1.** (intr.) a plînge cu jale, a se văita: *femeia lui ... începe a boci.* CR.; (refl.) *trei zile s-a bocit umblînd aiurită pe mal.* VLAH.; **2.** (tr.) a jeli pe cineva, a plînge cu bocete: *pe fată ... să mi-o bocească.* COŞB. [De la ***boace***].

bocíre, bociri f. acţiunea de a (se) boci şi rezultatul ei; bocit[2], geamăt, plînset, vaiet: *nu-i vreme de bocire.* [V. ***boci***].

bocít[1], ~ţi, bocită, ~e a. **1.** care a fost jelit: *mort bocit;* **2.** umflat de plîns: *faţă bocită.* [V. ***boci***].

bocít[2] n. bocire. [V. ***boci***].

bocitoáre, bocitoare f. femeie care plînge la un mort; (adj.; fig.) *plîng copile pe la uşi din harmonii bocitoare.* BAC. [***Boci*** + *-toare*].

boclúc n. v. **bucluc.**

boclucăş m. v. **buclucaş.**

bócnă f. **a fi** (sau **a se face, a îngheţa**) **bocnă,** a îngheţa tare: *căpraru meu era bocnă.* AL. [Et. nec.; cf. ***boacănă***].

bócşă, bocşe f. (reg.) **1.** grămadă de lemne pregătite pentru a fi transformate în cărbune prin ardere înceată; (p.ext.) cuptor de mangal, cărbunărie; **2.** grămadă de minereuri bogate în sulf, folosite pentru desulfurarea parţială a altor minereuri. [Din magh. ***boksa***].

bocşér, bocşeri m. (reg.) cărbunar. [***Bocşă*** + *-er*].

bocşerít n. (reg.) ardere a lemnului de esenţă tare pentru obţinerea mangalului. [***Bocşă*** + *-erit*].

bodapróste interj. v. **bogdaproste.**

bodaprósti interj. v. **bogdaproste.**

bodégă, bodegi f. local (mic) unde se consumă gustări şi băuturi (alcoolice): *am băut într-o bodegă.* PETR. [Din germ. ***Bodega***].

bódicec, bodicecuri n. (hochei) atac reglementar cu umărul, cu pieptul sau cu şoldul asupra adversarului aflat în mişcare. [Din engl. ***bodycheck***].

bodicecá, bodicechez vb. (tr.) a practica bodicecul. [De la ***bodicec***].

bodigáş, bodigaşi m. (ornit.; reg.) uliu, bodiu (*Astur palumbarius*). [Et. nec.].

bódiu, bodii m. (ornit.; reg.) erete, uliu (*Astur palumbarius* şi *Falco subbuteo*). [Et. nec.].

bodîrlắu[1], bodîrlăi m. **1.** pasăre de baltă asemănătoare cu raţa, cu pene negre şi cu ciocul ascuţit, care se cufundă des în apă; cufundar (*Colymbus arcticus*): *cîte un bodîrlău îşi arată capul său subţire şi mişcător peste unde.* OD.; **2.** (compus) **bodîrlău-cu-ferăstrău,** pasăre de baltă înrudită cu raţa, avînd zimţii laterali ai ciocului asemănători cu dinţii de ferăstrău (*Mergus merganter*). [Et. nec.].

bodîrlắu[2], bodîrlaie n. (reg.) temniţă, închisoare: *hoţii merg la bodîrlău.* [Et. nec.].

bodogăneálă, bodogăneli f. faptul de a bodogăni; bombăneală, mormăială; (şi: (reg.) **bodrogăneală**). [***Bodogăni*** + *-eală*].

bodogăní, bodogănesc vb. **1.** (tr.) a mormăi, a spune ceva încet şi nedesluşit: *să bodogăneşti zi şi noapte poveştile franţujilor.* NEGR.; **2.** (intr. şi tr.) a cicăli, a certa pentru fapte minore; a bombăni, a cîrti: *nu mai bodogăni, că parcă eşti o moară stricată.* AL.; *bodrogănind vrute şi nevrute.* CR.; (şi: **bodrogăni**). [Et. nec.].

bodogăníre, bodogăniri f. acţiunea de a bodogăni; bodogăneală. [V. ***bodogăni***].

bodolán, bodolane n. (reg.) os mare, ciolan: *acolo ţi-or putrezi bodolanele.* [Et. nec.].

bodóni m. caracter de literă cu contrast mare între liniile de bază şi cele secundare şi cu picioruşele subţiri şi drepte. [Din germ. ***Bodoni***].

bodroánţe f. pl. (reg.) boarfe, catrafuse. [Et. nec.].

bodrogăneálă f. v. bodogăneală.

bodrogăní vb. v. bodogăni.

bodybuilding [bódibilding] n. ansamblu de exerciţii sportive (îndeosebi bazate pe ridicarea greutăţilor), destinate fortificării organismului. [Cuv. engl.].

bodyguard, bodyguarzi [bódigad] m. (englezism) escortă, gardă personală; (spec.) persoană care face parte dintr-o astfel de escortă, de gardă. [Din engl. ***body guard***].

boém[1], ~i, boemă, ~e a. care aparţine Boemiei sau populaţiei ei; referitor la Boemia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Boemia. [Din lat. ***Bohemus***].

boém[2], ~i, boemă ~e m., f. persoană (cu preocupări artistice) care nu ţine cont de convenienţele sociale (ducînd o viaţă dezordonată): *îl citeau ... boemi libertini din Cartierul latin.* PHIL. // a. care ţine de firea sau de felul de viaţă al unei astfel de persoane: *casa, eleganţă, n-avea însă dezordinea interioarelor boeme.* CĂL. // f. mediu în care trăiesc astfel de persoane; viaţă dusă de astfel de persoane: *ducînd o viaţă de sărăcie şi de boemă, el trăieşte numai în societatea bărbaţilor.* IBR. [Din fr. ***bohème***].

boemián, ~eni, boemiană, ~ene a. (rar) de boem[2], caracteristic boemilor: *graţioasa înfăţuare şi poza boemiană se explică şi prin originea poetului.* CĂL. [***Boem[2]*** + *-ian*].

boftă, bófte f. (bot.; reg.) vîzdoagă (*Tages erecta* şi *patula*). [Cf. ***buft***].

bogasiér, bogasieri m. (înv.) negustor care vindea mărfuri manufacturate şi, în special, bogasiu: *căciula cu roată a bogasierului.* FIL. [***Bogasiu*** + *-er*].

bogasierésc, ~şti, bogasiereáscă, ~eşti a. (înv.) care ţine de bogasier, caracteristic bogasierului, de bogasier: *aste-s vorbe bogasiereşti.* AL. [***Bogasier*** + *-esc*].

bogasieríe, bogasierii f. (înv.) **1.** ocupaţia bogasierului; lipscănie: *30 de ani de bogasierie.* AL.; **2.** marfă de bogasier; prăvălia bogasierului: *am parte în bogasierie la Ploieşti.* CAR. [***Bogasier*** + *-ie*].

bogasíu, bogosiuri n. (înv.) material textil de calitate superioară, care se importa din Orient şi se întrebuinţa mai ales pentru căptuşeli: *o fermenea ... căptuşită cu bogasiu roşu.* FIL.; *şalvari de bogasiu.* [Din turc. ***bogasi***].

bogát, ~ţi, bogată, ~e a. **1.** (şi subst.) care are multă avere, care a adunat bogăţii: *ca Săgeată de bogat nici astăzi domn pe lume nu-i.* COŞB.; *bogatul nu crede săracului;* **putred de bogat,** v. **putred;** **2.** care are produse multe, bunuri materiale multe: *se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare şi bogată.* CR.; **3.** scump, de mare preţ: *îşi alese ... hainele cele mai mîndre şi mai bogate.* ISP.; **4.** în cantitate mare, din belşug: *avea un păr foarte bogat, în culoarea coajei de castan.* SAD.; (adv.) *ningea bogat, şi trist ningea.* BAC.; **5.** (despre pămînt) mănos, roditor; **6.** variat, divers: *o limbă literară trebuie să fie mai bogată.* IBR.; *floră bogată.* [Din sl. ***bogatŭ***].

bogáz, bogazuri n. (înv. şi reg.) **1.** canal, gură de rîu: *apa Volga, căzînd în Marea Caspia, se împarte în 70 şi mai bine de boazuri.* N.COSTIN; *pe un buhaz de mare, mie mi se pare.* POP; **2.** pas, strîmtoare; (şi: **boaz,** (reg.) **buhaz**)). [Din turc. ***boghaz***].

bogătán, ~i, bogătană, ~é m., f. (depr.) bogătaş: *răzeşii s-au vîndut bogătanilor şi au intrat în şerbie.* SAD. [***Bogat*** + *-an*].

bogătár, bogătari m. (rar) bogătaş: *trufaşi bogătari cu punga mare.* B.-DEL. [***Bogat*** + *-ar*].

bogătáş, ~i, bogătaşă, ~e m., f. om foarte bogat: *de la starea de vînzător ambulant ... ajunge bogătaş.* CĂL. [***Bogat*** + *-aş*].

bogăţéi m. pl. (bot.; reg.) spînz (*Helleborus*). [Cf. ***boz***].

bogătáte f. (înv.) bogăţie, avere: *acela să caută şi să asculte care are bogătate mai multă.* B.-DEL. [***Bogat*** + *-ătate*].

bogăţíe, bogăţii f. **1.** cantitate mare de bunuri materiale, de obiecte de valoare etc.; avuţie: *palatul ... cu toate bogăţiile şi podoabele din el.* CR.; **2.** starea, condiţia omului bogat; faptul de a avea avere multă: *omul aspiră la bogăţie;* (fig.) *le-au lipsit înălţimea intelectuală şi bogăţia sufletească.* IBR.; **3.** resurse naturale: *bogăţiile subsolului;* **4.** cantitate mare; abundenţă: *bogăţie de idei.* MAIOR. [***Bogat*** + *-ie*].

bogăţói, bogăţoi m. (depr.) bogătaş: *feciorul lui Busuioc bogăţoiul iubeşte pe Simina.* CĂL. [***Bogat*** + *-oi*].

bogdán[1], bogdani m. (reg.) stîlp la stăvilarul morii. [Et. nec.].

bogdán[2], bogdani m. (înv.) moldovean: *turcii bogdani ne zic, de pre numele domnului.* COSTIN. [De la ***Bogdan*** n. pr.].

bogdapróste interj. **1.** cuvînt cu care se mulţumeşte pentru ceva primit de pomană: *bogdaprosti, cucoane, şi Dumnezeu să primească.* ISP; **2.** mulţumesc: *el la toată lovitura bogdaproste le zicea.* PANN. // n. mulţumire: *împărţind bogdaprostele în dreapta şi în stînga.* NEGR.; **a (se) umple de bogdaproste,** a se alege cu ocări, cu reproşuri: *ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul; căci baba şi cu fiică-sa îl umplea de bogdaprosti.* CR.; **de bogdaproste,** de pomană, căpătat: *umbla cu haine de bogdaproste;* **pui de bogdaproste,** cerşetor, prăpădit: *ghemuit în dăsagi ca un pui de bodaproste.* CR.; (şi: **bodaproste, bodaprosti**). [Din bulg. ***bog da prosti*** „Dumnezeu să(-ţi) ierte (păcatele)"].

bogdánésc, ~şti, bogdăneáscă, ~eşti a. (înv.) moldovenesc: *el cunoaşte Dunărea ... şi malurile turceşti şi schelele bogdăneşti.* POP [***Bogdan[2]*** + *-esc*].

boghét, ~ţi, boghetă, ~e a. (reg.) **1.** (despre găini) cu un smoc de pene pe cap; moţat: *păsări cari de cari mai cucuiete şi mai boghete.* CR.; **2.** mare şi frumos: *şi-mi făcea ... un benchi boghet în frunte.* CR. [Et. nec.; probabil de la ***boaghe***].

boghíu, boghiuri n. dispozitiv în formă de cărucior, format din două sau trei osii, la vehiculele de cale ferată, care permite înscrierea în curbe. [Din fr. ***bogie, boggie***].

boglár, boglari m. plantă erbacee otrăvitoare cu flori galbene, care creşte în locuri mocirloase; rărunchi[2] (*Ranunculus sceleratus*). [Din magh. ***boglár***].

bogoiavlénie f. (înv.) bobotează: *cuvînt de învăţătură la bogoiavlenie.* ANTIM. [Din sl. ***bogojavljenije***].

bogomíl, bogomili m. adept al bogomilismului. [De la ***Bogomil*** n. pr.].

bogomílic, ~ci, bogomilică, ~ce a. care ţine de bogomilism, referitor la bogomili sau la bogomilism: *legenda, de origină bogumilică, circulă într-o seamă de variante.* BL.; *doctrina bogomilică;* (şi: (rar) **bogumilic**). [***Bogomil*** n. pr. + *-ic*].

bogomilísm n. doctrină şi sectă religioasă medievală, apărută în Bulgaria, care nu recunoştea nici preceptele bisericii creştine, nici autoritatea statului: *introducerea unui stareţ Bogumil îndreaptă gîndul spre bogomilism.* CĂL. [***Bogomil*** n. pr. + *-ism*].

bogonísi, bogonisesc vb. (înv.; tr.) a bolborosi, a mormăi: *un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte ... rugele agoniei.* OD. [Et. nec.].

bogonósnic, ~ci, bogonosnică, ~ce a. (înv.; rar) purtător de Dumnezeu: *bogonosnicii săhastri.* DOS. [Din sl. ***bogonosĭnikŭ***].

bogoslóv, bogoslovi m. (înv.) teolog: *bogoslovii erau toţi oameni mari, cu barbă şi cu musteţe.* SL. // a. învăţat, savant: *toţi oameni cuvioşi, foarte procopsiţi şi bogoslovi.* NEGR. [Din sl. ***bogoslovŭ***].

bogoslóvie f. (înv.) teologie: *tropare cu de tot adîncul bogosloviei.* DOS. [Din sl. ***bogoslovie***].

bogumílic a. v. **bogomilic.**

bogzár, bogzari m. (iht.) viză mărunţă. [Et. nec.].

bógză, bogze f. (reg.) bufniţă (*Bubo bubo*): *nu se vor mînca ... struţul şi bogza şi babiţa.* BIBLIA. [Et. nec.].

boháce n. v. **pogace.**

boháci n. v. **pogace.**

bohóci, bohoci m. fluture mic de noapte cu corpul acoperit cu perişori lungi şi deşi şi cu aripile de dinainte cenuşii cu pete roşii şi albe (*Mamestra brassicae*). [Et. nec.].

boi[1], boiesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a vopsi, a colora: *lînuri boite fel de fel.* CR.; **2.** (tr.) a înşela, a păcăli: *bine l-am boit!* CR.; **3.** (refl.) a se farda; (tr.) *păpuşa ... am boit-o cu roşu.* AL. [De la ***boia***].

boi[2], boiuri n. (pop.) trup, statură, înfăţişare: *boiul lui arată a fi ceva deosebit.* ISP. [Din turc. ***boy***].

boiá, boiele f. **1.** (reg.) vopsea, culoare; **2.** (peior.) fard (roşu) pentru obraz sau pentru păr: *baba îşi pune boia în păr.* AL.; **3.** ardei roşu uscat şi pisat mărunt folosit drept condiment; **4.** (reg.) sos făcut cu oţet şi legume. [Din turc. ***boya***].

boiálă, boieii f. 1. vopsire; **2.** (iron.) fard; fardare, sulemenire: *au fost degeaba toată boiala.* NEGR. [***Boi[1]*** + *-eală*].

boiangeríe, boiangerii f. **1.** meseria boiangiului; **2.** atelierul sau prăvălia boiangiului; vopsitorie. [***Boiangiu*** + *-ărie*].

boiangíu, boiangii m. persoană care vopseşte haine, ţesături sau materiale textile. [Din turc. ***boyacı***].

boiáren m. v. **boier.**

boiárin m. v. **boier.**

boiárnic, boiarnici m. (înv.) boier: *să prinză ... pe mulţi alţi boiarnici de price.* OD. [De la ***boiarin***].

boiástră, boiastre f. (rar) vacă rea: *ho balţato, na boiastro!* POP. [***Bou*** + *-astru;* cf. lat. ***bovestris***].

boicót, boicoturi n. refuz de a avea relaţii politice, economice, comerciale etc. (cu o ţară, cu o întreprindere, cu o persoană) cu scopul de a izola, de a pedepsi: *boicot comercial;* (p.ext.) *românii manifestă un fel de atitudine instructivă de autoapărare care se poate numi „boicot al istoriei".* BL. [De la ***boicota***].

boicotá, boicotez vb. (tr.) a exercita un boicot; (p.ext.) *studenta teribilă ... boicotează cursurile şi examenele.* CĂL. [Din fr. ***boycotter***].

boicotáre, boicotări f. acţiunea de a boicota. [V. ***boicota***].

boidée, boidee f. (la pl.) familie de reptile cuprinzînd şerpii neveninoşi de dimensiuni mari (de ex.: boa, piton); (şi la sg.) reptilă din această familie. [Din fr. ***boïdés***].

boiér, boieri m. **1.** (în epoca feudală) nobil: *să plătească 24 de litre de argint boiarinului celuia a cui va fi ţăranul.* PRAV.; *de mare folos şi cinste este domniei şi ţării boierinul înţălept şi avut.* COSTIN; **2.** (**boier de sfat**) titlu dat marilor demnitari (şi proprietari de pămînt), consilieri ai domnitorului (marele logofăt, doi vornici, hatmanul, postelnicul, spătarul şi paharnicul); **boier de divan,** boier care, împreună cu mitropolitul şi cu episcopii, formau divanul domnesc; **boier mare** (sau **velit** ori **cu barbă**), boier de rangul întîi (marele stolnic, comis, medelnicer, clucer, serdar, sulger, jignicer, pitar, şatrar, armaş, agă, căminar etc.): *în loc de a-l pedepsi ..., l-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă.* GHICA; **boier mic,** boier care ocupa slujbe mărunte la curte sau pe lîngă domn; boiernaş; **3.** (înv.) termen de adresare reverenţioasă: *să iertaţi, boieri, ca nunta s-o pornim şi noi alături.* EM.; *boieri Dumneavoastră!;* **4.** nume dat (în popor) moşierului sau deţinătorului unei proprietăţi; moşier, stăpîn: *boieru-i minciună din creştet în tălpi.* SAD.; **a face pe boierul,** a-şi da aere de nobleţe, de aristocrat; (şi: (înv.) **boiarin, boiaren, boierin**). [Din sl. ***boljarinŭ***].

boieráş, boieraşi m. (uneori depr.) diminutiv al lui boier: *boieraş de moda nouă fură cloşca de pe ouă.* POP. [***Boier*** + *-aş*].

boiereăsă, boierese f. (înv.) boieroaică. [***Boier*** + *-easă*].

boierésc, ~şti, boiereáscă, ~eşti a. care ţine de boieri, referitor la boieri: *toate păsările din ograda boierească ... s-au luat după dînsul.* CR.; *rang boieresc.* // n. (înv. şi reg.) clacă, muncă gratuită pentru boieri: *eu cu doina mă plătesc de bir şi de boieresc.* POP. [***Boier*** + *-esc*].

boieréşte adv. ca boierii; (fig.) foarte bine: *trăieşte boiereşte.* [***Boier*** + *-eşte*].

boierí, boieresc vb. **1.** (înv.; tr.) a ridica la rangul de boier (dîndu-i o slujbă înaltă): [Ştefan] *îl boieri, ş-acum e în divanul ţării.* DELAVR.; **2.** (refl.) a trăi (şi a se comporta) ca un boier; a se lenevi, a se fuduli: *nu cumva s-o boierit?* AL. [De la ***boier***].

boiérie, boierii f. (în epoca feudală) **1.** titlul şi demnitatea de boier; nobleţe: *să ştii şi tu o dată boieria ce-i.* EM.; **2.** slujbă înaltă la curtea domnească: *s-a face un logofăt şi a cîştiga şi el boierie.* NEGR.; **3.** poziţie socială înaltă; putere, avere conferită de o astfel de poziţie: *eu chiteam că-i boierie, şi-i numai o sărăcie!* POP.; **4.** clasă boierească, boierime: *totdeauna poetul a susţinut că n-a existat la noi boierie ereditară, ci numai funcţională.* CĂL.; **5.** trai, apucături de boier: *şi-a păstrat boieria tagmei lui.* IBR.; **6.** (iron.) viaţă uşoară, lipsită de griji: *aici e adevărată boierie.* [***Boier*** + *-ie*].

boiérime f. clasa boierească; nobilime; totalitatea boierilor: *Dan trecea iute printr-o parte de oraş în care locuia boierimea.* EM.; (fig.) *boierimea tartarului toată într-o clipită fusă-adunată.* B.-DEL. [***Boier*** + *-ime*].

boiérin m. v. **boier.**

boierináş m. v. **boiernaş.**

boieríre f. faptul de a (se) boieri, de a deveni boier: *vremea Regulamentului este aceea care au favorizat boierirea lichelelor.* EM. [V. ***boieri***].

boierísm n. (rar) **1.** clasă privilegiată; boierime; **2.** comportare de boier. [***Boier*** + *-ism*].

boierít, ~ţi, boierită, ~e a. **1.** care a fost făcut boier; **2.** care a devenit boier de curînd; parvenit: *bădăranul boierit.* [V. ***boieri***].

boieríţă, boieriţe f. (pop.) soţie de boier; boieroaică. [***Boier*** + *-iţă*].

boiernáş, boiernaşi m. **1.** boier de rangul cel mai de jos (servind la curtea domnească în dregătoriile inferioare de cămăraş, cupar, ciohodar, aprod etc.): *gloata boierilor mazili şi boiernaşilor.* OD.; **2.** boier de la ţară: *boiernaşii sînt amenînţaţi de marii proprietari mai noi să fie înghiţiţi.* IBR.; **3.** (reg.) varietate de crap cu solzi aurii, de un luciu metalic pronunţat; (şi: **boierinaş**). [***Boiarin*** + *-aş*].

boieroáică, boieroaice f. soţie de boier, femeie dintr-o familie nobilă; (înv.) boierească, (pop.) boieriţă; (adj.) *am mai umblat eu c-o mulţime de cucoane, cu maice boieroaice şi cu alte feţe cinstite.* CR. [***Boier*** + *-oaică*].

boierós, ~şi, boieroásă, ~e a. care are comportare de boier; pretenţios, greu de mulţumit: *ciocoi boieroşi şi fudui.* EM.; *da boieros mai eşti!* [***Boier*** + *-os*].

bóiler, boilere n. rezervor metalic închis, în care se încălzeşte apa necesară consumului într-o clădire. [Din germ. ***Boiler***].

bóinic, boinici m. (înv.) luptător, atlet: *tiranul puse neşte boinici să-l giunghe cu cuţitele.* DOS.; (adj.) *ucise crai boinici.* DOS. [Din sl. ***bojnikŭ***].

bóiniţă f. (înv.) loc de luptă: *uliţa boiniţei.* DOS. [Din sl. ***bojnica***].

boíre, boiri f. (reg.) acţiunea de a (se) boi[1]; boit, vopsire. [V. ***boi[1]***].

bóişte, boişti f. **1.** (în cîntecele populare) loc de luptă: *dară banul ce-mi făcea? tot în boişte mergea.* POP.; **2.** (reg.) depunerea şi fecundarea icrelor; loc unde se depun icrele; bătaia peştilor: *păstrăvii începeau să se ducă la locurile lor de boişte.* SAD.; **3.** (reg.) boiştean (*Phoxinus phoxinus*). [Din bulg. ***boište,*** sb. ***bojište***].

boişteán, boişteni m. peşte mic cu spatele cafeniu sau verde şi cu burta albă, care trăieşte în apele de munte; sulac (*Phoxinus phoxinus*): *într-o clipă masa fu gata: cîteva foi late şi rotunde de potbal cu zglăvoace şi boişteni uscaţi pe vatră.* HOGAŞ. [***Boişte*** + *-ean*].

boít n. (reg.) boire. [V. ***boi[1]***].

boitár, boitari m. (reg.) ajutor de păstor (de porci): *fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieţi, boitarii.* SL. [Din magh. ***bojtár***].

bojbăí vb. v. **bîjbîi.**

bojdéucă, bojdeuci f. (reg.) casă mică, sărăcăcioasă: *în bojdeuca unde locuiesc ei.* CR.; (şi: **bujdeucă**). [Diminutiv de la ***bujdă***].

bójniţă, bojniţe f. (înv.) capişte: *răsîpind cu propovedaniia direptăţii bojniţele idolilor.* DOS. [Din sl. ***božŭnitsa***].

bojóc, bojoci m. (pop.) **1.** plămîn (la animale): *puteai să-ţi rupi bojocii jucînd.* ISP.; **2.** mîncare pregătită din măruntaie; (şi: (reg.) **bojog**). [Et. nec.].

bojóg m. v. **bojoc.**

bojogár, bojogari m. (rar) hoţ, borfaş, găinar: *da, ... sînteţi nişte bojogari.* FIL. [***Bojog*** + *-ar*].

bol, boiuri n. **1.** ceaşcă mare fără toartă: *stingea, cu o mişcare leneşă, ţigara într-un bol de porţelan chinezesc.* GHEŢIE; **2. bol alimentar,** cocoloş rezultat din amestecarea alimentelor cu salivă, care poate fi înghiţit dintr-o dată. [Din fr. ***bol***].

bolárd, bolarzi m. stîlp scurt fixat pe chei, de care se leagă parîmele de acostare ale navelor. [Din fr. ***bollard***].

bolbăitúră, bolbăituri f. (înv.; rar) bîlbîială, bolboreseală: *a nebunului bolbăitură sie ură, iară altora scărandăvitură este.* CANT. [Cf. ***bîlbîitură, bolbol***].

bolboácă f. v. **bulboacă.**

bolboánă f. v. **bulboană.**

bolboáre, bolbori f. (reg.) vîrtej; bulboană: *se închide lacul cu bolbori.* BOL. [V. ***bolbol***].

bolbóc m. v. **bulbuc.**

bolbocát a. v. **bulbucat.**

bolbocí, bolbocesc vb. (rar; intr.) a se bălăci: *fiarele sălbatice ... bolboceau în bălţile-i revărsate.* OD. [Onomat.].

bolból interj. cuvînt care imită clocotitul apei sau strigătul curcanilor; (şi: **bolbor**). [Onomat.].

bolbór interj. v. **bolbol.**

bolboróc, bolboroci m. (rar) băşică formată la suprafaţa apei cînd cade ceva în ea. [V. ***bolbor***].

bolboroseálă, bolboroseli f. **1.** zgomot produs de un lichid care cade pe un material dur sau care ţîşneşte printr-un orificiu: *toamna ai fi putut auzi ... bolboroseala monotonă a streşinilor.* CĂL.; **2.** bodogăneală, mormăială. [***Bolborosi*** + *-eală*].

bolborosí, bolborosesc vb. **1.** (intr.; despre lichide) a produce zgomot la ciocnirea cu un obstacol, la ţîşnirea printr-un orificiu sau la fierbere: *capul de-a dura sărea, sîngele bolborosea.* POP.; **2.** (intr. şi tr.) a vorbi nedesluşit, încurcat: *începi a bolborosi turceşte, fără să ştii bechi măcar.* CR.; **3.** (despre curcani) a scoate sunete caracteristice; (şi: **borborosi,** (rar) **borbosi**). [Onomat.].

bolborosíre, bolborosiri f. faptul de a bolborosi; bolboroseală, bolborosit[1]. [V. ***bolborosi***].

bolborosít[1] n. bolborosire: *am scăpat şi eu de urît şi Trăsnea de bolborosit prin somn.* CR. [V. ***bolborosi***].

bolborosít[2], **~ţi, bolborosită, ~e** a. pronunţat defectuos, exprimat nedesluşit; mormăit, bodogănit: *fraze bolborosite;* (adv.) *vorbeşte bolborosit.* [V. ***bolborosi***].

bolboşá, bolboşesc vb. (tr.) a bulbuca: *bolboşea ochii săi.* DELAVR. [Et. nec.].

bolboşát, bolboşaţi a. (despre ochi) bulbucat. [V. *bolboşa*].

bolbotínă, bolbotine f. (reg.) buruiană folosită ca hrană pentru păsări sau ca plantă medicinală: *vino, mîndră, prin grădină, smulgînd cîte-o bolbotină.* POP. [Din bulg. ***bălvotina***].

bólbură f. v. **volbură**.

bold[1] a. invar. aldin: *litere bold;* (subst.) *scriere cu bold.* [Din engl. ***bold***].

bold[2], **bólduri** n. (reg.) **1.** ac la unele insecte; **2.** ac cu gămălie: *i-am scris în mai multe rînduri să-mi trimită un bold.* KOG.; **3.** vîrf ascuţit: *un fulg mlădios îi juca în boldul coifului.* SAD.; (fig.) *un bold de ghiaţă îi împungea inima.* SAD.; **4.** băţ ascuţit cu care se îndeamnă la mers vitele: *aoleu! mă doare şoldul, c-a dat în mine cu boldul!* POP; **a da cu boldul în cineva** sau **a da cuiva bolduri**, a necăji, a înţepa (cu aluzii răutăcioase): *n-a fost zi să nu deie cu boldul în cinstiţii caimacani.* SAD.; **5.** împunsătură, înţepătură: *au fost duşi sub boldul suliţii căzăceşti.* EM.; *a da bolduri boilor;* **6.** (fig.) îndemn, stimulent, imbold: *sub boldul unui dor.* AL.; **7.** fier care se pune în capătul fusului morii; **8.** par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti, al corturilor, al steagurilor etc.; ţăruş: *boldul de la cortul împăratului l-au sfărîmat.* NEC. [Din sl. ***boldiĭ***].

boldéi, boldei m. cîine de vînătoare cu picioarele scurte: *boldeiul cu coada cîrligată i-a lins mîna.* SAD. [***Bold*** + *-ei*].

boldéică, boldeici f. femela boldeiului: *e-o boldeică lătrătoare.* POP. [***Boldei*** + *-că*].

boldí, boldesc vb. **1.** (tr.) a împunge cu boldul; a înţepa; **2.** (fig.; tr.) a îndemna, a îmboldi; **3.** (tr.) a căsca, a holba ochii: *ce ... boldeşti ochii la mine?* AL.; (intr.) *boldind toţ[i] la dînsul le zise.* DOS.; **4.** (refl.) a privi cu încordare, a se uita ţintă. [De la ***bold***].

boldíş adv. împungînd, îmboldind. [***Bold*** + *-iş*].

boldişór, boldişoare n. diminutiv al lui bold: *să facem un boldişor, să-l avem la pluguşor.* POP. [***Bold*** + *-işor*].

boldít, ~ţi, boldită, ~e a. holbat, zgîit: *aleargă cu ochii boldiţi la locul unde au zărit-o picînd.* AL. [V. ***boldi***].

bóldo m. plantă originară din Chile, din frunzele căreia se prepară infuzii, tincturi sau extracte cu acţiune colagenă (*Peumus boldus*). [Din fr., sp. ***boldo***].

boleác, ~eci, boleacă, ~eci a. (înv.) bolnăvicios, debil: *boleacul Iosofan dîndu-şi cu ceafa-n uşă, ameţit zăcea.* B.-DEL. [Cf. rus. ***boljaga***].

boleáznă, bolezne f. (pop.) boleşniţă, molimă: *pică de bolezne cîte o vită.* OD. [Din sl. ***bolezni***].

boleró, bolerouri n. **1.** haină femeiască scurtă, fără mîneci, purtată peste bluză; **2.** dans popular spaniol; melodia după care se dansează. [Din fr. ***boléro,*** sp. ***bolero***].

boléşniţă, boleşniţe f. (pop.) **1.** boală molipsitoare; **2.** epidemie, epizootie: *în ţară bîntuie multe boleşniţe.* CAR. [Din bulg. ***boleštnica***].

bólfă, bolfe f. (pop.) **1.** amigdală, gîlcă; **2.** umflătură cauzată de o lovitură sau de o boală: *o babă ... c-o bolfă mare în obrazul stîng.* VLAH.; (şi: (reg.) **boalfă**). [Cf. ucr. ***bol'fa***].

bolfós, ~şi, bolfoásă, ~e a. **1.** care are obrajii umflaţi: *copil bolfos;* **2.** umflat: *obraz bolfos;* **3.** noduros: *bîtă bolfoasă.* [***Bolfă*** + *-os*].

bólgie, bolgii f. **1.** despărţitură, compartiment: *nu m-am oprit decît în cea de-a doua bolgie, în mijlocul grămezilor de cărţi.* GHEŢIE; **2.** compartiment în cercul al optulea din infernul dantesc. [Din it. ***bolgia***].

bolí, bolesc vb. (pop.; intr.) a fi bolnav, a zăcea din cauza unei boli: *să scul㠄 zdravăn ca şi cînd n-ar hi mai bolit, nerămîndu-i leac de boală.* DOS. [Din sl. ***bolěti***].

bolíd, bolizi m. **1.** meteorit care cade pe pămînt; **2.** (fig.) vehicul de mare viteză. [Din fr. ***bolide,*** lat. ***bolis, -idis***].

bolindéţ m. v. colindeţ.

bolire, boliri f. (rar) faptul de a boli; stare a omului bolnav; boală: *pentru ţăranul care nu poate analiza stările interioare, jalea e o bolire.* CĂL. [V. ***boli***].

bólişte, bolişti f. (reg.) epidemie, molimă; boleşniţă: *şed acolo pînă s-a mai potoli bolişteа.* CR. [***Boală*** + *-işte*].

bolînd, ~zi, bolîndă, ~e a. (reg.) nebun, smintit; nerod; (şi: **bolund**). [Din magh. ***bolond***].

bolmoájă, bolmoaje f. (reg.) farmec, vrajă. [De la ***bolmoji***].

bolmojí *vb.* v. bălmăji.

bolmojít a. v. bălmăjit.

bolnáv şi (pop.) **bólnav, ~i, bolnavă, ~e** a. şi m., f. (fiinţă) care suferă de o boală; suferind: *soldatul nostru umblă gol şi desculţ, flămînd şi bolnav pe cîmpiile Bulgariei.* EM.; *parcă erau bolnavi de inimă;* (fig.) *o lampă-ntinde limb-avară şi subţire, fîrîind în aer bolnav.* EM.; **bolnav de moarte** sau **bolnav mort**, foarte bolnav, grav bolnav: *căzu la pat bolnavă de moarte.* CR.; **a cădea bolnav**, a se îmbolnăvi: *căzînd bolnav de friguri, se întoarse la Salonic.* CĂL. [Din bulg. ***bolnav***].

bolnăví, bolnăvesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a îmbolnăvi; **2.** (refl.) a deveni bolnav, a cădea la pat; a se îmbolnăvi: *hai, nevastă, la plivit! aoleu, m-am bolnăvit.* POP. [De la ***bolnav***].

bolnăvicíos, ~şi, bolnăvicioásă, ~e a. **1.** care se îmbolnăveşte uşor, care are sănătatea şubredă: *cum e cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul.* CAR.; **2.** care trădează o boală ascunsă; (ca) de bolnav: *o îngrijorare bolnăvicioasă îmi strîngea inima.* GHEŢIE; *înfăţişare bolnăvicioasă;* **3.** (rar) care îmbolnăveşte, care produce boală: *aerul malefic şi bolnăvicios.* EM.; **4.** (fig.) exagerat, anormal: *curiozitate bolnăvicioasă.* [***Bolnav*** + *-icios*].

bolnăviór, ~i, bolnăvioáră, ~e a. diminutiv al lui bolnav: *ori eşti bolnăvioară, drăguţă mioară?* POP. [***Bolnav*** + *-ior*].

bolnicér, bolniceri m. (înv.) călugăr care îngrijeşte bolnavii într-o mănăstire. [***Bolniţă*** + *-ar*].

bólniţă, bolniţe f. (înv.) **1.** spital, infirmerie: *eu slujesc la bolniţă, unde avem priceput vraci.* SAD.; **2.** loc de îngrijire a vitelor bolnave. [Din sl. ***bolĭnica***].

bolobóc n. v. poloboc.

bolobóţ, boloboaţe n. (reg.) **1.** cocoloş (de unt); **2.** conţinutul oului; (şi: **bobolоş**). [Contopire din ***bob*** şi ***cocoloş***].

bolocán, bolocani m. nume care se dă boilor. // a. (fig.) mojic. [Et. nec.].

bolohán m. v. bolovan.

bolohăneálă, bolohăneli f. (reg.) umflare a pulpei la vacile tinere. [***Bolohan*** + *-eală*].

bolonícă, bolonici f. (reg.) plantă cu frunzele în formă de seceră (*Sium latifolium*). [Din magh. ***bolonyik***].

bolován, bolovani m. **1.** bucată mare de piatră (rotunjită); pietroi: *spaniolii pentru bolovani cu aur, taie pe mexicani.* B.-DEL.; *cu capul pe un bolovan de cremene, plînse într-o scaldă de aur.* EM.; **2.** (p.ext.) bucată mare dintr-o materie solidă: *bolovan de sare;* **3.** (fig.) om care înţelege greu; prost; **4.** (rar) butuc; (spec.) grindă care formează talpa sau temelia casei ţărăneşti; (şi: (reg.) **bolohan**). [Din bulg. ***balvan***].

bolovánéi, bolovánei m. **1.** (rar) diminutiv al lui bolovan: *doi bolovănei, în loc de cercei.* POP.; **2.** numele unui dans popular; melodia după care se execută. [***Bolovan*** + *-el*].

bolovăní, bolovănesc vb. **1.** (tr.) a căsca, a holba ochii; **2.** (refl.) a se strînge, a se îngrămădi: *d-odată să bolovăniră nori negri cum e catranul.* DELAVR.; **3.** (tr.) a bate cu pietre, cu bolovani. [De la ***bolovan***].

bolovăníş, bolovănişuri n. teren pietros, plin de bolovani. [***Bolovan*** + *-iş*].

bolovánit, ~ţi, bolovánită, ~e a. (rar) bolovănos. [V. ***bolovăni***].

bolovánós, ~şi, bolovánoásă, ~e a. plin cu bolovani; (rar) bolovănit: *matca bolovănoasă a unui pîrîu;* (fig.) *stil bolovănos.* [***Bolovan*** + *-os*].

bolozá, bolozale f. (înv.) caic, luntre mare: *şepte bolozale şi şepte sandale.* POP.; *două-trei sandale, nouă bolozane.* POP.; (şi: **bolozan**). [Et. nec.].

bolozán n. v. boloza.

bolşevíc, ~ci, bolşevică, ~ce a. care aparţine bolşevismului sau adepţilor lui, referitor la bolşevism; bolşevist: *frica de poziţiile dure făcuse din el un om fără intransigenţă pus la index de partidul bolşevic.* CĂL. // m., f. adept al bolşevismului; comunist. [Din rus. ***bol'ševic,*** fr. ***bolchevik, bolchevique***].

bolşevísm n. **1.** doctrina leninistă despre revoluţia proletară; **2.** regim dictatorial instaurat în Rusia după lovitura de stat din octombrie 1917: *bazat pe demagogie şi teroare, bolşevismul a stins pînă la izvoarele lui comerţul şi industria, ruinînd ţara şi supunînd-o foametei.* [Din rus. ***bol'ševizm,*** fr. ***bolchevisme***].

bolşevíst, ~şti, bolşevistă, ~e a. bolşevic; cu tendinţe demagogice extreme: *în 1919, revoluţii bolşeviste au bîntuit Prusia, Bavaria şi Ungaria.* [Din fr. ***bolcheviste***].

bolşevizá, bolşevizez vb. (tr.) a introduce, a întări spiritul bolşevic, bolşevismul; a educa în spirit bolşevic. [***Bolşevic*** + *-iza*; cf. rus. ***bol'ševizirovat'***].

bolşevizáre, bolşevizări f. acţiunea de a bolşeviza. [V. ***bolşeviza***].

boltáş, boltaşi m. (reg.) proprietar al unei prăvălii; negustor. [***Boltă*** + *-aş*].

bóltă, bolţi f. **1.** (element de) construcţie în formă de arc: *sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici.* EM.; **cheie de boltă,** v. **cheie**; **2.** (p.anal.) ceea ce are formă de arc: *o boltă de un curat albastru se rezema pe stîncile goale şi cărunte ale Balcanilor.* SAD.; *bolta cerului; boltă de viţă;* **3.** (reg.) prăvălie, dugheană: *l-ar fi surprins spărgînd o boltă de lipscănie.* AL.; **4.** (reg.) căruţă cu coviltir; (şi: (înv. şi pop.) **boaltă**). [Din sb. ***bolta,*** magh. ***bolt***].

bolţí, boltesc vb. **1.** (tr.) a realiza o boltă la o construcţie; (fig.) *cerul boltеşte un albastru curat.* SAD.; **2.** (refl.) a lua sau a avea formă de arc, de boltă: *soarele se lăsa spre dealul Galatei ... şi cerul se boltea fără nouri.* SAD. [De la ***boltă***].

boltíre, boltiri f. boltă (a cerului): *tremur lumine pe boltirea cea albastră.* EM. [V. ***bolti***].

boltít, ~ţi, boltită, ~e a. **1.** care are formă de boltă sau de arc: *boltite poduri.* AL.; *cu paşi nesiguri am străbătut lungul tunel boltit.* GHEŢIE; **2.** bombat: *o frunte ... netedă, corect boltită.* EM. [V. ***bolti***].

boltitúră, boltituri f. parte arcuită a unei construcţii; boltă: *să i-o aşeze într-o anume boltitură, în păretele din dreapta.* SAD. [***Bolti*** + *-tură*].

boltíţă, boltiţe f. (pop.) **1.** diminutiv al lui boltă; cupolă: *iară capul meu, pune-l-vei boltiţă, boltiţă-n portiţă.* POP.; **2.** prăvălie: *crătinţa-i în două iţe, cumpărată din boltiţe.* POP.; **3.** (înv.) cameră mică; odăiţă: *în fundul casii era o mică boltiţă.* DOS. [***Boltă*** + *-iţă*].

bolţ, bolţuri n. bulon, cui, pivot. [Din germ. ***Bolz***].

bolţár, bolţari m. bucată de piatră sau de beton cu formă determinată din care se execută construcţii (în special bolţi). [***Boltă*** + *-ar*].

bolţişoáră, bolţişoare f. boltă mică şi puţin arcuită între grinzile de metal sau de beton ale unui planşeu masiv. [***Boltă*** + *-işoară*].

bolúnd a. v. bolînd.

bólus n. argilă fină folosită ca diluant solid. [Din germ. *Bollus*].

bombá, bombez vb. (tr. şi refl.) a da sau a lua o formă arcuită convexă; a (se) umfla, a (se) rotunji: *îşi bombează pieptul înainte.* VLAH. [Din fr. *bomber*].

bombáj, bombaje n. deformare a unei plăci care are cel puţin o suprafaţă convexă. [Din fr. *bombage*].

bombamént, bombamente n. convexitate a părţii carosabile a unui drum, în profil transversal. [Din fr. *bombement*].

bombár, bombari m. (reg.) viespe mare cu înţepătura foarte veninoasă; bondar (*Bombus terrestris*). [Onomat.; cf. sb. *bumbar*].

bombardá, bombardez vb. (tr.) **1.** a arunca bombe, a trimite proiectile; **2.** (fig.) a ataca, a copleşi: *nu-mi bombarda modestia cu complimente.* AL.; **3.** (fig.) a plictisi (cu insistenţele), a stărui (mai mult decît este normal). [Din fr. *bombarder*].

bombardaménт, bombardamente n. lovire a unui obiectiv cu bombe, cu proiectile (de artilerie, de aviaţie) sau cu rachete; bombardare: *bombardamentul încetă pe la douăsprezece.* GHEŢIE. [Din fr. *bombardement*, it. *bombardamento*].

bombardáre, bombardări f. acţiunea de a bombarda; bombardament. [V. *bombarda*].

bombárdă, bombarde f. **1.** (în evul mediu) maşină de război cu care se aruncau bolovani: *toate tunurile şi bombardele.* BĂLC.; **2.** balimez. [Din fr. *bombarde*].

bombardiér, bombardiere n. avion de bombardament. [Din fr. *bombardier*].

bombardón, bombardoane n. instrument muzical de suflat din alamă, în forma unei mari trompete cu piston. [Din fr. *bombardon*].

bombáre, bombări f. acţiunea de a (se) bomba. [V. *bomba*].

bombást, ~şti, bombastă, ~e a. (rar) bombastic: *citind pasaje bombaste din producţiile sale proprii.* EM. [Din germ. *Bombast*].

bombástic, ~ci, bombastică, ~ce a. **1.** emfatic, umflat, (rar) bombat: *nu se lasă amăgit de fraze bombastice şi declamaţiuni.* EM.; *stil bombastic;* (subst. n.) *Hogaş are propensiune spre bombasticul oratoric şi spre hiperbolă.* CĂL.; **2.** (rar) care se exprimă prin cuvinte exagerate, nefireşti: *profesor slab şi orator bombastic.* EM.; (adv.) *Solon se ceartă bombastic şi teatral cu corista Carolina.* CĂL. [Din germ. *bombastisch*].

bombasticísm n. exprimare bombastică: *el suferă de un delir tehnic, de bombasticism.* CĂL. [*Bombastic* + *-ism*].

bombasticitáte f. însuşirea de a fi bombastic: *notele afectaţiei, bombasticităţii şi facticelui observate de Trivale îi sînt proprii.* CĂL. [*Bombastic* + *-itate*].

bombát, ~ţi, bombată, ~e a. de formă convexă; boltit. [V. *bomba*].

bómbă, bombe f. **1.** (înv.) proiectil de artilerie: *au început a bate cetatea din tunuri şi au aruncat boambe.* NEC.; *rîzînd de-al bombei şuier.* AL.; **2.** proiectil (de formă alungită) cu încărcătură explozivă, incendiară etc., folosit în bombardamentele aviatice: *i se descarcă omului bombele în faţa porţii.* VIERU; **bombă atomică** (sau **nucleară**), proiectil care foloseşte ca exploziv energia declanşată prin dezintegrarea atomului; **bombă vulcanică**, bucată de lavă aruncată la începutul unei erupţii vulcanice; **3.** bilă, minge: *arunca o boambă pînă în tavanul teatrului şi o primea fie în cap, fie în vîrful degetelor.* CĂL.; **4.** (fig.; sport) lovitură puternică de minge; **5.** (fig.) veste neaşteptată, ştire senzaţională: *moartea tatălui său fu o bombă pentru dînsul;* **6.** (peior.) loc rău famat; cîrciumă sordidă; speluncă: *ne refugiam în cîte o bombă nenorocită, unde sporovăiam.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **boambă**). [Din fr. *bombe,* germ. *Bombe*].

bombănéală, bombăneli f. faptul de a bombăni; vorbe spuse de cel care bombăneşte. [*Bombăni* + *-eală*].

bombăní, bombănesc vb. **1.** (intr.) a vorbi singur, încet şi nedesluşit; a mormăi (exprimînd o nemulţumire, un protest): *ţiganul plecă scărpinîndu-se-n cap şi bombănind.* CAR.; *tot bombănea din gură;* **2.** (tr.) a sîcîi pe cineva (certînd întruna, obiectînd): *m-ai bombănit destul;* (şi: (reg.) **bondăni**). [Onomat.].

bombăníre, bombăniri f. faptul de a bombăni; bombănit. [V. *bombăni*].

bombănít n. bombănire. [V. *bombăni*].

bombănítor, ~i, bombănitoáre a. (rar) care bombăneşte (mereu): *s-aude-apoi şi vocea în veci bombănitoare a corului de preoţi.* MACED. [*Bombăni* + *-itor*].

bombétă, bombete f. lampă folosită pentru semnalizare în navigaţie. [Din fr. *bombette*].

bombéu, bombeuri n. parte întărită şi bombată care formează vîrful încălţămintei. [Din fr. *bombé*].

bombíţă, bombiţe f. bilă, glob mic. [*Bombă* + *-iţă*].

bomboánă, bomboane f. **1.** mic preparat dulce, de forme şi culori diferite: *mergi la cofetărie, de-mi adă vro două ocale de bomboane.* AL.; **2.** (fam.) fiinţă drăgălaşă, iubită: *e o bomboană;* (şi: (înv.) **bombon**). [Din fr. *bonbon*].

bombón n. v. **bomboană.**

bomboneríe, bomboneríi f. magazin în care se vînd bomboane. [Din fr. *bonbonnerie*].

bomboniérá, bomboniere f. vas mic în care se păstrează bomboane. [Din fr. *bonbonnière*].

bomfáier şi **bómfaier, bomfaiere** n. ferăstrău de mînă pentru tăiat metale. [Din germ. *Bogenfeilen*].

bomprés, bomprese n. primul dintre catargele unei nave cu pînze: *un val sălbatic ... se rostogolea neputincios pe sub chilă, ca să se spargă sub vîrful bompresului.* TUD. [Din it. *bompresso*].

bon, bonuri n. **1.** dovadă care conferă dreptul de a primi ceva: *ţi se dă un carneţel cu bonuri, din care rupi zilnic cîte unul.* GHEŢIE; **2.** notă care face dovada plăţii unei mărfi; **3.** hîrtie de valoare; **bon de tezaur,** obligaţie reprezentînd un împrumut pe termen scurt. [Din fr. *bon*].

bonapartísm n. **1.** formă de guvernămînt ale cărei principii amintesc de guvernarea dinastiei Bonaparte; **2.** ataşament faţă de dinastia Bonaparte sau faţă de sistemul ei politic. [Din fr. *bonapartisme*].

bonapartíst, bonapartişti m. adept al regimului politic instaurat de Napoleon Bonaparte. [Din fr. *bonapartiste*].

bónă, bone f. **1.** femeie angajată pentru creşterea unui copil: *căsătorit cu o bonă germană ..., e acuzat de filogermanism.* CĂL.; **2.** femeie de serviciu. [Din fr. *bonne*].

bónca interj. cuvînt care imită zgomotul produs de un şir de lovituri sacadate: *pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele.* DELAVR. [Onomat.].

boncáí, pers. 3 **boncáieşte** vb. (refl. şi intr.) **1.** a boncălui; **2.** (reg.; despre copii) a scînci, a plînge; (şi: (reg.) **boncăni**). [Cf. sb. *bukati*].

boncăluí, pers. 3 **boncăluieşte** vb. (refl. şi intr.) a scoate mugete sau răgete puternice, prelungi: *cerbul venea boncăluind.* CR.; *buhaiul lui Frunză a prins a boncălui.* SAD. [Cf. *boncăi*].

boncăluít n. **1.** faptul de a boncălui; răget prelung şi puternic: *veni o clipă, în înserarea limpede, un boncăluit înăbuşit de taur.* SAD.; **2.** (fig.) sunet prelung emis de unele instrumente de suflat: *porni, în mijlocul satului, boncăluitul buciumului de cireş.* SAD. [V. *boncălui*].

boncăní vb. v. **boncăi.**

boncănít, boncănituri n. boncăluit al cerbilor sau al altor erbivore mari. [V. *boncăni*].

bond, bonduri n. salt al avionului la o aterizare incorectă. [Din fr. *bond*].

bondár, bondari m. **1.** insectă mare din ordinul himenopterelor; bărzăun, bombar (*Bombus*): *un bondar rotund în pîntec.* EM.; **2.** (pop.) nume dat oricărei insecte mari care bîzîie în timpul zborului; (şi: (reg.) **bongar, bonzar**). [De la *bondăni*].

bóndă f. v. **bundă.**

bondání vb. v. **bombăni.**

bondáráş, bondăraşi m. diminutiv al lui bondar: *se zărea, întîi ca un porumbaş, apoi ca un lăstunaş, apoi ca un bondăraş.* POP. [*Bondar* + *-aş*].

bondisá, pers. 3 **bondisează** vb. (intr.) a face bonduri: *avionul bondisează.* [Cf. fr. *bondir*].

bondíţă f. v. **bunditâ.**

bondóc, ~ci, bondoácă, ~ce a. (despre oameni (şi fig.) despre obiecte) scurt şi gros: *na şi ţie, băieţică, zicea unui bătrîn bondoc.* GHICA; *pe stîlpii lui bondoci de stejar cioplit.* CAR.; (şi: (reg.) **bunduc**). [Din turc. *bunduk*].

bondocéi, ~ei, bondocea, ~ele a. (fam.) diminutiv al lui bondoc: *turcul mărunţel, mărunţel şi bondocel.* POP. [*Bondoc* + *-el*].

bonét n. v. **bonetă.**

bonétă, bonete f. **1.** acoperămînt pentru cap purtat de militari; **2.** scufie înnodată sub bărbie: *mă prinde boneta asta nouă?* AL.; **3.** tichie de pînză albă purtată de medici, de bucătari etc.; **4. bonetă frigiană,** acoperămînt pentru cap purtat în antichitate de sclavii eliberaţi şi adoptată, în timpul revoluţiei franceze (1789), ca simbol al libertăţii; (şi: (înv.) **bonet**). [Din fr. *bonnet*].

bonetăríe, bonetării f. (înv.) atelier în care se execută bonete, ciorapi, tricouri etc. [*Bonetă* + *-ărie*].

boneţícă, boneţele f. diminutiv al lui bonetă: *are să-i cumpere mama o boneţică roşie.* C. [*Bonetă* + *-ică*].

bongár m. v. **bondar.**

bongoáse f. pl. (reg.) palavre, istorioare hazlii: *pe la ce şcoli a învăţat, de ştie a spune atîtea bongoase?* CR. [Et. nec.].

bóngos, bongosuri n. instrument de percuţie de formă conică sau cilindrică. [Din sp. *bongos*].

boniér, boniere n. carnet din care se detaşează bonuri. [*Bon* + *-ier*].

bonífică, bonífic vb. (fin.; tr.) **1.** a scădea o sumă dintr-o factură (în scopul unei compensaţii); **2.** a face rabat. [Din fr. *bonifier*].

bonificáre, bonificări f. acţiunea de a bonifica şi rezultatul ei; bonificaţie. [V. *bonifica*].

bonificáţie, bonificaţii f. sumă de bani care reprezintă o reducere sau compensează o pierdere. [Din fr. *bonification*].

bonitáre, bonitări f. **1.** determinare a calităţii; apreciere pe baza unor criterii stabilite; clasificare după calitate; **2.** apreciere complexă a unui animal, a unei păsări în vederea selecţiei. [Din germ. *Bonitierung*].

bonitáte, bonitáţi f. **1.** capacitate de plată şi de credit; solvabilitate, solvenţă; **2.** capacitate a unui teren, a unei ape etc. de a da o anumită producţie prin exploatare. [Din germ. *Bonität*].

bonjúr interj. bună ziua!: *şi îndată viind unul îl cinsteşte cu bonjur.* PANN. // m. (pl. **bonjuri**) bonjurist: *bonjurii cu lungi plete.* AL. // n. (pl. **bonjururi**) **1.** haină la modă pe la mijlocul secolului al XIX-lea: *să pui ... un bonjur făcut după jurnal.* NEGR.; **2.** (reg.) ciupag ţărănesc. [Din fr. *bonjour*].

bonjurísm n. ansamblul concepţiilor, manifestărilor caracteristice bonjuriştilor: *bătrînii nu se pot adapta bonjurismului.* CĂL. [*Bonjur* + *-ism*].

bonjuríst, bonjurişti m. nume dat, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, tinerilor români întorşi din Occident cu idei reformatoare (care se salutau cu *bonjur*): *să fi văzut apoi luptă între giubelii şi bonjuriştii de moda veche.* EM. // a. care este caracteristic acestor tineri: *soseşte în costum bonjurist şi cu lornion în mînă.* CĂL. [*Bonjur* + *-ist*].

bónobo m. specie de cimpanzeu cu faţa şi blana negre, care trăieşte în Africa ecuatorială (*Pan paniscus*). [Din engl. *bonobo*].

bonóm, bonomi m. (livr.) om cu caracter blajin: *a fost un om de o discretă generozitate şi un bonom.* CĂL. // a. care este specific unui astfel de om: *memorialistul are o melancolie bonomă.* CĂL. [Din fr. ***bonhomme***].

bonomíe f. (livr.) însuşirea de bonom, caracterul omului blajin, simplu, sincer, credul: *era înconjurat de un mic stat major, pe care nu-l putuse înlătura şi pe care-l accepta cu bonomie.* SAD. [Din fr. ***bonhomie***].

bont, ~ţi, boántă, ~e a. 1. fără vîrf, ciuntit: *cuţit bont;* 2. (despre mîini, degete etc.) scurt şi gros; (subst. f.) *cu boantele desfăşă copilul.* ISP. [Probabil formă nazalizată din ***but*** „trunchi"].

bontăní, bontănesc vb. (reg.; intr.) a bate, a lovi; a ciocăni: *bontănind mai tare la uşă.* CR. [Et. nec.; cf. magh. ***bántani***].

bontănitúră, bontănituri f. (reg.) ciocănitură, bocănitură. [***Bontăni*** + ***-tură***].

bontí, bontesc vb. (tr.) a teşi muchia unui obiect; a face bont. [De la ***bont***].

bontón n. (franţuzism) (cod de) reguli de comportare, de exprimare etc. specifice lumii distinse, elegante: *ia aminte ... că-n bonton sînt pravili grele pentr-un necioplit ca tine.* VLAH. [Din fr. ***bonton***].

bonţ, bonţuri n. (reg.) 1. vîrf, colţ: *iarba nu şi-a scos bonţul afară.* ST.; 2. sfîrc: *fetiţele caută bonţurile ţîţelor.* ST. [Et. nec.].

bónus, (rar) **bonusuri** n. reducere a preţului unei mărfi sau unui abonament; avantaj financiar, sumă adăugată (periodic) pentru o performanţă. [Din fr., engl. ***bonus***].

bonvivánt, bonvivanţi m. (rar) persoană jovială care iubeşte plăcerea; (adj.) *un colonel bonvivant ... nu uită niciodată mahalaua din care se trage.* CĂL. [Din fr. ***bonvivant***].

bonz, bonzi m. 1. preot sau călugăr budist: *turnuri nalte şi pagode unde cîntă vechiul bonz.* AL.; 2. (fig.) persoană care ocupă o funcţie importantă; boss, leader, şef. [Din fr. ***bonze***].

bonzár m. v. bondar.

bónză, bonze f. (reg.) muscă (*Musca domestica*). [Onomat.; cf. ***bonzar***].

bonzălău, bonzălăi m. (reg.) bondar (*Bombus*). [De la ***bonzar***].

boogie-woogie [búghi-úghi] n. 1. stil pianistic (în jaz) derivat din blues; 2. dans de origine nord-americană, asemănător cu bluesul; melodia după care se dansează. [Cuv. engl.].

book-maker [búcmeicăr] m. persoană care ţine evidenţa pariurilor la curse, la meciurile de box etc. [Cuv. engl.].

boolean, ~eni, booleană, ~ene [buleán] a. care ţine de teoria matematică şi logică a lui George Boole, referitor la această teorie; **variabilă booleană,** variabilă care poate lua valori ce se exclud reciproc (d. ex.: 0 şi 1). [***Boole*** n. pr. + ***-ean***].

boom [bum] n. 1. urcare bruscă a valorii acţiunilor la bursă; 2. perioadă (efemeră) de avînt economic; (scris şi: *bum*). [Cuv. engl.].

bor[1] n. metaloid care se găseşte în natură în sărurile acidului boric. [Din fr. ***bore***].

bor[2]**, boruri** n. margine răsfrîntă a pălăriei: *îşi duse neglijent două degete la borul pălăriei.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **bord**). [Din fr. ***bord***].

bóra m. vînt puternic, uscat şi rece, care bate pe coastele de nord-est ale Mării Adriatice şi ale Mării Negre. [Din it., fr. ***bora***].

borácі n. unealtă manuală pentru găurit metale. [Cf. germ. ***Bohrer***].

boraginacée, boraginacee f. (la pl.) familie de plante erbacee, cu tulpinile şi frunzele acoperite cu peri, cu florile grupate în inflorescenţe; (şi la sg.) plantă din această familie (de ex.: nu-mă-uita, mierea-ursului). [Din fr. ***borraginacées***].

borangíc, borangicuri n. 1. fir obţinut din gogoşile viermilor-de-mătase: *trîmbele de borangic neţesute.* OD.; 2. ţesătură fină făcută din acest fir: *primeneli de borangic şi de filaliu.* OD.; 3. (bot.; reg.) torţel, cuscută (*Cuscuta epithymum*); (şi: (reg.) **burangic, burungic**). [Din turc. ***bürüncük***].

boránţă, boranţe f. plantă medicinală întrebuinţată pentru durerile de piept (*Borrago*). [Et. nec.].

borát, boraţi m. sare a acidului boric. [Din fr. ***borate***].

bórax n. sare a acidului boric întrebuinţată la sudura metalelor şi în medicină. [Din fr., lat. ***borax***].

borăí, pers.3 **bórăie** vb. (reg.; intr.) a brăhni. [Onomat.].

borăít, borăituri n. (reg.) brăhnit. [V. ***borăi***].

borboáse f. pl. (pop.) 1. hramul Sfintei Varvara, al Sfîntului Sava şi al Sfîntului Nicolae; 2. farmece, vrăji; descîntece. [Et. nec.].

borbolínă, borboline f. (pop.) băţ, ciomăgel: *sări, măciuco! dă, borbolino!* ISP. [Et. nec.].

borborosí vb. v. bolborosi.

borbosí vb. v. bolborosi.

borcán, borcane n. vas (de sticlă, de formă cilindrică) fără toartă şi larg la gură: *îi dete două borcane.* ISP; *borcan de dulceaţă, borcan de murături.* [Din bulg. ***burkan***].

borcănáş, borcănaşe n. diminutiv al lui borcan; borcan mic. [***Borcan*** + ***-aş***].

borcănát, ~ţi, borcănată, ~e a. mare, gros, umflat: *nasuri lungi, borcănate.* PANN. [***Borcan*** + ***-at***].

borcănós, ~şi, borcănoásă, ~e a. mare şi gros: *nas borcănos; ardei borcănos.* [***Borcan*** + ***-os***].

borceág m. numele a două plante din familia leguminoaselor cultivate ca nutreţ (*Vicia sativa* şi *Vicia pannonica*). // n. (pl. **borceaguri**) cultură furajeră formată dintr-un amestec de leguminoase şi de cereale. [Din bulg. ***borčak***].

borcút, borcuturi n. (reg.) apă minerală; borviz. [Din magh. ***borkut***].

bord[1]**, borduri** n. 1. fiecare dintre cele două părţi ale punţii unei nave; 2. puntea unei nave: *s-a îmbarcat la 9 august pe bordul vasului.* CĂL.; 3. (p. ext.) navă maritimă sau aeriană; **la bord,** pe puntea unei nave, (p. ext.) în avion sau pe o navă cosmică; **a arunca peste bord,** a da la o parte, a înlătura: *această concepţie a fost aruncată peste bord după ce multe secole a stăpînit toate spiritele ştiinţifice.* BL.; 4. (tehn.) panou pe care sînt fixate instrumentele de măsură şi aparatele de control în interiorul unui vehicul (terestru, naval sau aerian): *îşi imagina strîmta carlingă a pilotului, ... jocul acelor pe indicatoarele de bord.* GHEŢIE. [Din fr. ***bord,*** germ. ***Bord***].

bord[2] n. v. bor[2].

bord[3]**, borduri** n. consiliu de conducere. [Din engl. ***board***].

bord[4]**, borzi** m. (reg.) 1. bulgăre de pămînt uscat; 2. (bot.) dovleac (*Cucurbita pepo*). [Et. nec.].

bordáj, bordaje n. înveliş exterior, perete al unei nave: *nu se mai auzea decît răsuflarea oamenilor şi freamătul valurilor dincolo de bordaj.* TUD. [Din fr. ***bordage***].

bórdea m. (pop.) fiinţă imaginară cu care se sperie copiii mici pentru a tăcea şi a sta liniştiţi. [Cf. ***burdulea***].

bordéi, bordeie n. 1. locuinţă rudimentară, (pe jumătate) săpată în pămînt şi acoperită cu pămînt, paie sau stuf: *ici, şi colo, fumegînd în zăpadă, dorm bordeie.* BAC.; *cîte bordeie, atîtea obiceie;* 2. (fig.) casă sărăcăcioasă: *se uita prin bordei în toate părţile să vadă de unde a ieşit acel glas.* CR.; *să am şi eu un bordei.* [Et. nec.].

bordeiáş, bordeiaşe n. 1. diminutiv al lui bordei; bordeuţ; 2. (rar) încăpere într-o casă ţărănească unde se păstrează iarna legume. [***Bordei*** + ***-aş***].

bordél, bordeluri n. casă de prostituţie; lupanar. [Din fr. ***bordel***].

borderóu, borderouri n. tabel sau listă în care se înscriu sumele unui cont, actele dintr-un dosar etc. [Din fr. ***bordereau***].

bordeúţ, bordeuţe n. diminutiv al lui bordei; bordeiaş: *făcîndu-ş un bordeuţ mic săruta viaţa călugărească.* DOS. [***Bordei*** + ***-uţ***].

bordó a. invar. roşu-închis. [Din fr. ***bordeaux***].

bordurá, bordurez vb. (tr.) a face operaţia de răsfrîngere a marginilor unui obiect prin tragere şi întindere. [De la ***bordură***].

borduráre, bordurări f. acţiunea de a bordura. [V. ***bordura***].

bordúră, borduri f. 1. margine a unui trotuar, făcută dintr-un material rezistent: *se aşează pe un bolovan aflat lîngă bordura trotuarului.* GHEŢIE; 2. fîşie, bandă sau dungă aplicată pe marginea unui obiect: *o basma roşie cu bordură de fir.* OD. [Din fr. ***bordure***].

boreál, ~i, boreală, ~e a. 1. de nord, din nord; septentrional: *Toma Nour s-ar fi înfundat în Siberia boreală.* CĂL.; **aureolă boreală,** v. **auroră;** 2. care este specific zonei nordice, polului nord: *teroarea de fenomenul boreal i-a prilejuit lui Alecsandri cîteva strofe ce sînt mici capodopere.* CĂL. [Din fr. ***boréal,*** lat. ***borealis***].

borealísm n. (rar) ceea ce ţine de zona nordică, de polul nord; ceea ce este specific acestei zone: *poetul împerechează chiar mediteraneanismul cu borealismul, creînd un peisaj mixt.* CĂL. [***Boreal*** + ***-ism***].

boreásă, borese f. (reg.) femeie măritată, nevastă: *o boreasă ce-i zice cîrciumăreasă.* PANN. [De la ***boiereasă***].

borfáş, borfaşi m. hoţ de lucruri mărunte; găinar, pungaş: *presupusul borfaş era un hamal.* GHEŢIE. [***Boarfă*** + ***-aş***].

borfáşie f. (rar) hoţie, pungăşie: *tovarăşe, mi s-a urît cu borfăşia.* ISP. [***Borfaş*** + ***-ie***].

borféte, borfeţi m. (zool.; reg.) boiştean (*Phoxinus phoxinus*). [Et. nec.].

bórghis n. (tipogr.) corp de literă folosit de obicei la culegerea articolelor pentru ziare. [Din germ. ***Borgis***].

borhán, borhane n. (reg.) 1. stomac de vită; 2. (la pl.) intestine (la animalele mari); măruntaie. [De la ***burduhan***].

borhót şi (reg.) **bórhot, borhoturi** n. 1. resturi rămase de la struguri, fructe sau cereale după stoarcerea sucului sau după distilare: *cu borhotul se îngraşă vitele;* 2. (fig.) lucru nefolositor, balast: *azvîrlă, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească.* OD. [Et. nec.].

bóric a. **acid boric,** acid al borului, folosit ca antiseptic. [Din fr. ***borique***].

boricát, ~ţi, boricată, ~e a. apă boricată, apă în care s-a dizolvat acid boric; **vaselină boricată,** vaselină cu acid boric. [Din fr. ***boriqué***].

borílă m. vînt de miazăzi, aducător de ploaie. [V. ***boare***].

borî, borăsc vb. (pop.; intr. şi tr.) a da afară pe gură conţinutul stomacului; a vărsa, a vomita. [Et. nec.].

borît, ~ţi, borîtă, ~e a. (fam.) dezgustător, scîrbos: *la dînsul cărturarul şi cugetătorul fiind altoiţi pe un cioroi borît.* M.CAR. // m., f. persoană urîtă, neagră: *fata vecinului s-a măritat cu un borît.* [V. ***borî***].

borîtúră, borîturi f. 1. (pop.) ceea ce se vomită; 2. (fam.) epitet injurios dat cuiva (urît). [***Borî*** + ***-tură***].

bormaşínă, bormaşini f. maşină de găurit. [Din germ. ***Bohrmaschine***].

bornă, bornez vb. (tr.) a pune borne[2]. [Din fr. ***borner***].

bornác, bornace n. (reg.) covrig care se dă colindătorilor. [Et. nec.].

bornáj, bornaje n. bornare. [Din fr. ***bornage***].

bornáre, bornări f. acţiunea de a borna şi rezultatul ei; bornaj. [V. ***borna***].

bornát, ~ţi, bornată, ~e a. delimitat prin borne. [V. ***borna***].

bórnă[1], **borne** f. (reg.) muscă (*Musca domestica*). [Onomat.].

bórnă[2], **borne** f. 1. semn (piatră, stîlp etc.) care marchează un traseu, un teren etc.; **bornă kilometrică**, mic stîlp de piatră aşezat pe marginea drumurilor pentru a marca distanţa în kilometri (în raport cu o localitate importantă); 2. piesă metalică prin care se realizează conectarea la reţeaua electrică. [Din fr. *borne*].

bornăí, pers. 3 **bórnăie** vb. (reg.; intr.) 1. a bîzîi: *albinele bornăie;* 2. a boncăi; 3. a plînge; a urla: *copiii bornăie.* [Et. nec.; cf. *zbîrnîi*].

bornéu, borneie n. (înv.; reg.) raniţă. [Din magh. *borjú*].

boroánă, boroane f. (reg.) grapă (cu colţi de lemn sau de metal): *de-a curmezişul brazdei boroanele pornesc.* AL.; (şi: **boronă**). [Din ucr. *borona*].

boroboáţă, boroboaţe f. faptă nesocotită cu urmări neplăcute; poznă, întîmplare nefavorabilă: *comite enorme boroboaţe şi se-ntoarse fără a-şi fi atins scopul.* CĂL.; *mi s-a întîmplat o mare boroboaţă.* [Cf. *boloboţ, boaţă, boţ* „boroboaţă"].

boróná f. v. boroană.

boroní, boronesc vb. (reg.; tr.) a grăpa, a netezi cu boroana. [De la *boroană*].

boronít n. acţiunea de a boroni. [V. *boroni*].

borsétă, borsete f. mică geantă (bărbătească) pentru acte, documente etc. [Din it. *borsetta*].

borş, borşuri n. 1. lichid cu gust acru obţinut prin fermentarea tărîţelor în apă; 2. ciorbă preparată din acest lichid, din zeamă de varză sau acrită în alt mod: *de-atîtica timp în şir să nu vezi o sărmăluţă, ci numai borş cu ştir!* HASD.; (fig.) *a vîntura mereu din revistă în revistă acelaşi borş de platitudini.* VLAH.; **a(-i) sufla (cuiva) în borş,** a se amesteca în treburile cuiva: *mie unuia ... nu-mi suflă nimene în borş.* CR.; **a mînca borş,** a spune lucruri fără noimă; a minţi: *taci, nu mai mînca borş!;* 3. ceea ce este acru: *vin, borş curat;* **a se face borş, a)** a se acri; **b)** (fig.) a se înfuria: *Ignat Cercel se făcu borş de cum deschise ochii.* REBR. [Din rus. *boršč*].

borşí[1], pers. 3 **borşeşte** vb. (refl.) 1. a se acri, a se face acru ca borşul: *vinul s-a borşit;* 2. a se strica (acrindu-se): *laptele s-a borşit;* 3. a se schimba în rău, a deveni defavorabil: *mai adineauri vremea era frumoasă, văz că se borşi!* SAD. [De la *borş*].

borşí[2] vb. v. zborşi.

borşíncă, borşinci m. (reg.) putină în care se prepară şi se păstrează borşul. [*Borş* + *-incă*].

borşişór, borşişori m. plantă erbacee cu frunze cărnoase şi flori roz, care creşte pe stînci calcaroase (*Sempervivum schlehani*). [*Borş* + *-işor*].

borşít, ~ţi, borşită, ~e a. 1. care s-a stricat (acrindu-se): *lapte borşit;* 2. (fig.) trecut, ofilit: *tinere desmăritate cel puţin o dată şi de timpuriu borşite de avorturi.* M.CAR. [V. *borşi*].

bort n. varietate impură de diamant, întrebuinţată ca abraziv. [Din fr., engl. *bort*].

bortán, bortani m. (reg.) copac bătrîn şi scorburos. [*Bortă* + *-an*].

bórtă, borte şi **boarte** f. (reg.) 1. gaură (în pămînt): *nu intră şoarecul în bortă.* CAR.; 2. scobitură, scorbură: *eu odată, pre malul mării, în borta unii stînci lăcuind.* CANT.; 3. groapă: *bortele şoselei.* NEGR.; 4. (înv.; după fr. *fosse*) cuşca sufleorului. [Din ucr. *bort*].

bortelí, bortelesc vb. (reg.; tr.) a găuri, a sfredeli: *glonţul ... borteli perina.* NEGR. [De la *bortă* şi *sfredeli*].

bortelít, ~ţi, bortelită, ~e a. (reg.) găurit. [V. *borteli*].

bortí, bortesc vb. (reg.; tr.) a găuri: *au făcut o rotiţă de lemn, bortind-o în mijloc.* DRĂGHICI. [Din ucr. *bortyty*].

borticícă, borticele f. (reg.) diminutiv al lui bortă; gaură mică: *şoarecul ... ieşi din borticică.* NEGR. [*Bortă* + *-icică*].

bortít, ~ţi, bortită, ~e a. (reg.) 1. găurit; 2. scorburos: *bietul Păpuc ... aţipisă în fagul bortit.* B.-DEL. [V. *borti*].

bortíţă, bortiţe f. (înv.) diminutiv al lui bortă: *oricînd leul brînca în bortiţa stîncii şi-ar băga.* CANT. [*Bortă* + *-iţă*].

bortós, ~şi, bortoasă, ~e a. (reg.) cu bortă, găurit, găunos; (spec.) scorburos: *un copac bortos.* [*Bortă* + *-os*].

borţ, borţuri n. (reg.) pîntec umflat (la femeia însărcinată): *cu borţul la gură.* ISP. [Singular refăcut din pl. *borţi* = *burţi*].

borţós, ~şi, borţoásă, ~e a. (pop.) 1. cu burta mare: *a cumpărat un crap mare şi borţos.* CAR.; 2. (despre femei) gravidă: *a aflat că am rămas borţoasă.* ST. [*Borţ* + *-os*].

borúră, boruri f. compus al borului cu un metal. [Din fr. *borure*].

bórviz n. apă minerală: *adăogă aproape o litră de apă minerală, nişte borviz uşor.* M.CAR. [Din magh. *borviz*].

borz, ~i, bórză sau **boárză, ~e** a. (reg.; despre animale) cu părul zbîrlit. // f. (pop.; adesea artic.) fiinţă imaginară cu care se sperie copiii; bordea. [Din magh. *borz* „bursuc"].

bórză, borze f. gîndac mare, negru, care trăieşte în locuri umede, întunecoase, şi elimină o secreţie rău mirositoare (*Blaps mortisaga*). [Onomat.; cf. *bărzăun*].

bósă, bose f. 1. (med.) proeminenţă, umflătură; 2. aptitudine, capacitate; **a avea bosă,** a fi dotat, înzestrat. [Din fr. *bosse*].

boscár, boscari m. (reg.) scamator: *neam de neamu meu n-a fost boscar!* AL. [*Bosco* n. pr. + *-ar*].

boscărie, boscării f. (reg.) 1. scamatorie: *înjghebase cu fetele jocuri ..., pe care le vrîsta ... cu cîte-o boscărie.* HOGAŞ; 2. înşelătorie, pungăşie: *aşa tîrg vestit să fie pentru boscărie.* AL. [*Boscar* + *-ie*].

boschét, boschete n. şi **boscheţi** m. grup de arbori sau de arbuşti într-o grădină sau într-un parc: *dulce îmi veneai în umbra tăinuitului boschet.* EM. [Din fr. *bosquet,* it. *boschetto*].

boschetár, boschetari m. persoană fără locuinţă, care trăieşte prin boschete, prin canalizări etc. [*Boschet* + *-ar*].

boscîrţă, boscîrţe f. (reg.) **a-şi lua** (sau **a-şi aduna**) **boscîrţele,** a-şi lua (sau aduna) boarfele. [Cf. magh. *bocskorszij*].

boscoánă, boscoane f. (reg.) descîntec; farmec, vrajă: *culegînd flori de boscoane, ierbi de farmec pentru vrajă.* COŞB. [Din gr. biz. *baskanía*].

bosconí, bosconesc vb. (reg.; intr.) 1. a descînta, a face farmece; 2. a vorbi neclar, îngăimat; a bolborosi (ca atunci cînd se descîntă). [De la *boscoană*].

boscorodeálă, boscorodeli f. faptul de a boscorodi; bombăneală. [*Boscorodi* + *-eală*].

boscorodí, boscorodesc vb. (reg.) 1. (intr. şi tr.) a mormăi, a vorbi neclar: *femeia boscorodea în tindă.* REBR.; 2. (intr. şi tr.) a descînta; a vrăji: *începe dracul a boscorodi şi a descînta.* CR.; 3. (tr.) a mustra, a cicăli: *la masă stătea lîngă mine şi mă boscorodea mereu că nu mănînc.* IBR.; 4. (rar; intr.) a scotoci: *ce-mi boscorodeşti prin dulap?* AL. [Cf. ucr. *božkorodity*].

bosmá, bosmale f. (înv.) poznă, şotie: *are să-i facă bosmaua.* ISP. [Din turc. *bozma* „crimă"].

bosniác, ~eci, bosniacă, ~ece a. care aparţine, care este caracteristic Bosniei sau populaţiei ei, referitor la Bosnia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Bosnia: *nu ne e frică de aceşti oameni, precum austriacilor nu le e frică de bosniaci.* EM. [Din fr. *bosniaque*].

boss m. (fam.) şef. [Cuv. engl.].

bossa-nóva f. dans de origine braziliană, asemănător cu rumba; melodia după care se dansează. [Din port. *bossa-nova*].

bostán, bostani m. (reg.) 1. dovleac (*Cucurbita pepo maxima*): *alătură nişte bostani turceşti.* CR.; 2. (fig.) cap: *a făcut cum i-a trăsnit prin bostanul lui.* POP.; 3. pepene verde. [Din turc. *bostan* „grădină de bostani"].

bostánă, bostane f. (reg.) bostănărie: *încălecăm pe cai şi plecăm spre bostane.* ST.; *bostană fără pîndar.* [De la *bostan*].

bostangíu, bostangii m. 1. (înv.) soldat din garda sultanului, care îngrijea grădinile seraiului: *osmangii şi bostangii au să curgă mii de mii.* AL.; 2. cultivator sau vînzător de pepeni. [Din turc. *bostancí* „grădinar"].

bostănár, bostănari m. cultivator sau negustor de pepeni; păzitor al unei bostănării. [*Bostan* + *-ar*].

bostănăríe, bostănării f. (reg.) teren cultivat cu pepeni; loc unde se vînd pepeni: *frica păzeşte bostănăria.* CR. [*Bostan* + *-ărie*].

bostánei, bostánei m. (reg.) 1. diminutiv al lui bostan; 2. dovlecel (*Cucurbita pepo oblonga*): *bostănei umpluţi.* [*Bostan* + *-el*].

bostón[1] şi **bóston** n. 1. joc de cărţi pentru patru persoane: *Matilda m-a întrebat dacă ştiu joc boston.* GHEŢIE; 2. vals cu mişcări lente; melodia după care se execută. [Din fr. *boston*].

bóston[2] n. (tipogr.) presă manuală pentru imprimarea cărţilor de vizită, a ferparelor, a afişelor mici etc. [Din germ. *Boston*(*presse*)].

bostroménger, bostromengheri m. (înv.) intrigant: *strejeri cari rămaseră ca nişte bostromengheri.* ISP.; (şi: **potromenghiu**). [Et. nec.].

bosumflá, bosúmflu vb. (fam.; refl.) a se îmbufna, a se supăra (luînd o înfăţişare posomorîtă): *atunci n-am făcut nimica ..., s-a bosumflat Mînecuţă.* SAD. [Et. nec.; probabil *buză* + *umfla*].

bosumfláre, bosumflări f. faptul de a se bosumfla; îmbufnare: *fotografia ... ni-l înfăţişează cu o buză inferioară lăsată blînd într-o mişcare de dulce bosumflare.* CĂL. [V. *bosumfla*].

bosumflát, ~ţi, bosumflată, ~e a. 1. îmbufnat, supărat: *i-am remarcat ochii plînşi, mina bosumflată şi bătaia deasă a pleoapelor.* GHEŢIE; 2. (fig.) umflat, bombastic: *stil bosumflat.* [V. *bosumfla*].

boş, boáşe şi **boaşte** n. şi **boşi** m. (pop.) 1. testicul: *îl va apuca de boaşă.* BIBLIA; *avînd 2 chile la amîndoi boşii.* DOS.; **boaşele-popii,** remf (*Aristolochia clematitis*); **boaşa-coliţei,** untul-vacii (*Orueis morio*); 2. bîrnă piezişă sub un zid: *zidul şade în boş;* (şi: **boaşă**). [Lat. **byrsea*].

boşár, boşari m. pepene verde cu miezul galben: *creşte, ba cît oul de găină, ba cît oul de dropie, ba cît un boşar.* DELAVR.; *boşar de Brăila.* [Et. nec.].

boşcéa, boşcele f. (reg.) fotă: *a ieşit potrivindu-şi boşcelele.* ST. [Et. nec.].

boşimán, ~i, boşimană, ~e m., f. persoană care aparţine populaţiei băştinaşe negroide din sudul Africii. [Din fr. *Boschimans*].

boşoróg, ~gi, boşoroágă, ~ge a. şi m., f. 1. (persoană) care suferă de hernie; 2. (iron.) bătrîn, ramolit. [De la *boş* cu un sufix analogic; cf. *hodorog*].

boşorogeálă, boşorogeli f. 1. hernie, vătămătură; 2. (iron.) ramoleală. [*Boşorogi* + *-eală*].

boşorogí, boşorogesc vb. (refl.) 1. (pop.) a se îmbolnăvi de hernie; 2. (fig.) a se ramoli (de bătrîneţe). [De la *boşorog*].

boştinár, boştinari m. (reg.) negustor ambulant care cumpără boştine. [*Boştină* + *-ar*].

bóştină, boştine f. 1. rămăşiţă din faguri după ce s-a scos mierea şi ceara: *prăjeau pe foc într-un ceaun mare nişte hoştine cu său.* CR.; 2. tescovină; (şi: (reg.) **hoştină, voştină**). [Din sl. *voština*].

bóştiur a. v. boştur.

bóştur, ~i, boşturá, ~e a. (reg.) sec, gol: *capete boşture.* // f. văgăună: *boştura aceasta, umedă şi fioroasă.* VLAH. ; (şi: **boştiur**). [Din turc. *boštur*].

bot, boturi n. 1. parte anterioară a corpului animalelor cuprinzînd gura şi nasul: *căţeluşa şi-a scos botul subţire dintr-un cotlonaş şi a adulmecat o clipă spre străini.* SAD.; **a bea la botul calului,** a bea încă un pahar, în picioare, înainte de plecare: *să le mai dea cîte un pahar, să bea la botu calului.* ISP.; **a fi** (sau **a pune**) **cu botul pe labe,** a fi redus (sau a reduce) la tăcere, a fi pus (sau a pune) la respect; **bot de iepure,** lagostom; 2. (fam.; la om) gură: *muia feleştiocul în strachina cu dohot şi-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea, pe la bot.* CR.; **a se întîlni bot în** (sau **la**) **bot,** a se întîlni faţă în faţă (pe neaşteptate): *într-o dimineaţă, mă întîlnesc bot la bot cu ursul ist de sub fereastră.* AL.; **a se pupa în bot (cu cineva),** a fi în intimitate, în mare prietenie cu cineva; **a da peste bot cuiva,** a pune la punct, a dojeni pe cineva; **a face bot** sau **a pune botul,** a se supăra, a se bosumfla; **a se şterge pe bot,** a nu (mai) primi ceva dorit: *îţi spun dinainte, să te ştergi pe bot despre dînsul.* CR.; **bot-gros,** om lipsit de bună-cuviinţă; mitocan: *multe nu prea ştiu despre botgrosul ăsta de Rădaşcă.* SAD.; 3. parte ascuţită (din faţă) a unui obiect: *jos, lîngă căpătăi, se afla şaua cu boturile de argint.* SAD.; *botul cizmei; botul luntrei;* 4. proeminenţă de teren: *supraveghind şoseaua de pe boturi de deal.* PETR. [Et. nec.].

botánic, ~ci, botanică, ~ce a. referitor la plante: *s-a remarcat mai ales în domeniul botanic.* BL.; *institut botanic; grădină botanică.* [Din fr. ***botanique,*** germ. ***botanisch***].

botánică f. 1. ştiinţă care se ocupă cu descrierea şi clasificarea plantelor: *m-am pus pe studiat botanica.* NEGR.; 2. manual sau tratat în care sînt studiate plantele; disciplină de învăţămînt care are ca obiect acest studiu: *în botanica lui Cesalpino, ... găsim o opţiune spirituală în favoarea fiinţei vegetale.* BL. [Din fr. ***botanique,*** gr. ***botaniké,*** germ. ***Botanik***].

botaníst, ~şti, botanistă, ~e m., f. specialist în botanică: *partea literară a primului număr e o monografie a botanistului M.I. Schleiden.* EM. [Din fr. ***botaniste***].

botanizá, botanizez vb. (tr.) a colecţiona plante pentru a le studia. [Din fr. ***botaniser***].

bótă[1], bote f. 1. vas de lemn înfundat la ambele capete şi cu o deschidere mică, în care se ţine apă sau alt lichid: *am o botă plină cu apă rece.* PR.; 2. butoiaş, doniţă: *o botă cu păstrăvi.* OD. [V. ***bute***].

bótă[2], bote f. (reg.) bîtă; **a nu şti botă,** a nu şti nimic. [Din magh. ***bot***].

botăjúne f. v. **botejune.**

botău, botăie n. (reg.) bîtă ciobănească: *şi oile cu botăul le mînă.* POP. [***Botă[2]*** + *-ău*].

bótcă, botce f. (reg.) alveolă în care creşte matca albinelor. [Et. nec.; cf. ***butcă***].

botéi, boteie n. (reg.) cîrd, ciopor (de oi, de cerbi etc.). [Et. nec.].

botejúne f. (reg.) botez: *mai nainte de botejune, aştern masa frumos.* B.-DEL.; (şi: **botăjune**). [Lat. **baptidionem*].

botéi, boteluri n. vas fluvial vechi, ancorat la malul apei şi transformat în hotel. [Din fr. ***bottel***].

botélniţă, botelniţe f. botniţă. [***Bot*** + *-elniţă*].

botéz, botezuri n. 1. ritual creştin de primire în rîndul credincioşilor, însoţit de atribuirea unui prenume; cumetrie: *întăia taină este botezul, ... a cincea pocăinţa* (a.1645). GCR.; *să mai jucăm un pic şi la botez.* EM.; (fig.) *din botezul de lacrimi luară numele de lăcrămioară.* EM.; **nume de botez,** prenume: *dintr-un acrostih aflăm că numele de botez îi era Ştefan.* CĂL.; **botezul focului,** prima participare activă la o luptă; **smucit din botez,** nebun, scrîntit: *vezi că tatăl tău îi zmuncit din botez.* MAT.; 2. apă folosită pentru săvîrşirea acestui ritual: *acel vas cu botez se află ... în mijlocul unei bisericuţe.* ISP.; 3. (fig.) consacrare, stabilire, consfinţire: *Aristotel ... le-a dat* [categoriilor] *botezul definitiv, începînd enumerarea lor.* BL.; 4. stropire cu agheasmă a credincioşilor şi a caselor lor de către preot, cu prilejul unor slujbe sau sărbători bisericeşti; 5. (spec.) vestire a sărbătorii şi stropire cu agheasmă în ajunul Bobotezei: *popii, cînd venea cu botezul, îi ieşea înainte în pielea goală.* M.CAR. [De la ***boteza***].

botezá, botéz vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) supune ritualului botezului, a (se) face creştin prin botez: *l-ar fi botezat la cinci zile după naştere, fiindcă copilul era debil.* IBR.; 2. (tr.) a stropi cu agheasmă; 3. (fig.; tr.) a uda, a stropi: *oricare chin eu mi-l botez cu vin.* AL.; (fam.) **a boteza laptele** (sau **vinul, rachiul etc.**), a adăuga apă, falsificînd laptele (sau vinul, rachiul etc.): *coana Profira botează rachiul.* CĂL.; 4. (tr.) a îndeplini atribuţiile de naş la botezul cuiva: *mă gîndesc eu că am un cumătru, care-mi botezase fata.* SAD.; **(să rămînă) cîţi am botezat eu,** (să nu rămînă) niciunul; 5. (tr.) a da cuiva sau la ceva un nume; a porecli: *boteza cînii cu numele oamenilor politici.* CĂL. [Lat. ***baptizare***].

botezáre, botezări f. acţiunea de a boteza; creştinare. [V. ***boteza***].

botezát, ~ţi, botezată, ~e a. 1. care a primit botezul devenind creştin: *scrie tatălui său despre vremea ticăloasă petrecută într-o casă de jigovi botezaţi.* CĂL.; 2. (fam.; despre lapte, băuturi etc.) falsificat, înmulţit cu apă. [V. ***boteza***].

botezătór, ~i, botezătoáre a. care botează: *Sf. Ioan Botezătorul.* [***Boteza*** + *-ător*].

botfór şi **bótfor, botfori** m. şi (înv.) **botfore** n. cizmă cu turetci tari şi încreţite: *cu pantalonii vîrîţi în turetcile botforilor.* VLAH. [Din rus. ***botfor,*** fr. ***bottes fortes***].

botgrós, botgroşi m. pasăre sedentară, cu penele roşietice pe piept şi brune pe restul corpului, cu ciocul scurt şi gros (*Coccothraustes coccothraustes*): *botgroşii şi scatiii ... cu dulcile lor cîntări.* OD. [***Bot*** + ***gros***].

botíc, boticuri n. diminutiv al lui bot; botişor: *aricioaica-n umbra florii îşi grijeşte ariciorii, îi tot spală de cu zori pe botic şi ochişori.* VIERU. [***Bot*** + *-ic*].

botínă, botine f. (reg.) gheată înaltă, cizmuliţă: *el* [o] *privi ... de la capul inundat în aur pîn' la botinele micuţe.* EM.; *botină de lac.* [Din fr. ***bottine***].

botişór, botişoare n. diminutiv al lui bot; botic: *puiul o urma tremurînd încă pe picioarele-i strîmbe şi întindea după dînsa botişoru-i umed.* SAD.; **a avea pufuşor pe botişor,** a trăda anumite fapte (reprobabile) săvîrşite anterior. [***Bot*** + *-işor*].

botnián, ~eni, botniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) epoca superioară a arhaicului din regiunea baltică. [Din fr. ***bothnien***].

bótniţă, botniţe f. plasă (din sfoară, din curele etc.) care se leagă la botul unor animale pentru a le împiedica să muşte, să sugă sau să pască; **a(-şi) pune botniţă la gură,** a(-şi) impune tăcere. [***Bot*** + *-niţă*].

botós, ~şi, botoásă, ~e a. 1. cu gura mare (ca un bot): *oglindea pe faţa-i rînjitoare şi botoasă josnicia cea mai murdară.* M.CAR.; 2. (fig.) bosumflat, supărat: *de ce eşti botos?;* 3. (fam.) obraznic. [***Bot*** + *-os*].

botoşí[1], botoşesc vb. (pop.; refl.) a se supăra, a se bosumfla. [De la ***botos***].

bótoşi[2] m. pl. (reg.) încălţăminte asemănătoare opincilor. [Din magh. *botos* „încălţăminte de pîslă"].

botrídie, botridii f. (zool.) organ special de fixare specific unor viermi paraziţi. [Din fr. ***bothridie***].

botriocefál, botriocefali m. vierme în formă de panglică, care trăieşte ca parazit în intestinul subţire al omului şi al unor animale (*Diphyllobothrium latum*). [Din fr. ***botriocéphale***].

botriocefalóză, botriocefaloze f. boală provocată prin consumul cărnii de peşte cu botriocefal, care se manifestă prin anemie şi tulburări digestive. [Din fr. ***bothriocéphalose***].

botróş, botroşi m. pasăre cîntătoare cu ciocul scurt şi cu penele frumos colorate, care trăieşte în pădurile de munte (*Pyrrhula vulgaris*). [***Bot*** + ***roş***].

botulínic, botulinici a. **bacil botulinic,** bacil care se găseşte în carnea sau în fructele conservate şi în nutreţul însilozat. [Din fr. ***bothulinique***].

botulísm n. toxiinfecţie alimentară provocată de toxina bacilului botulinic. [Din fr. ***bothulisme***].

boţ, boţuri n. 1. bucată mică, rotundă dintr-o materie; cocoloş: *iaca ce vede pe-o teşitură un boţ de mămăligă.* CR.; *făcînd mămăliga boţ;* (fig.) *boţul cel firav de carne îşi gurguţă buzele, cerîndu-i sînul.* SAD.; **boţ cu ochi,** copil mic, prunc; fiinţă mică: *ia, am fost şi eu, în lumea asta, un boţ cu ochi.* CR.; 2. (fig.; înv.) boroboaţă: *Măria-sa mai făcu un boţ.* ZILOT. [Et. nec.].

boţí, boţesc vb. (tr. şi refl.) 1. a (se) mototoli, a (se) face boţ: *ea boţi scrisoarea cu mîna.* EM.; 2. a (se) zbîrci, a (se) încreţi. [De la ***boţ***].

boţişór, boţişoare n. diminutiv al lui boţ: *eu mă uit ţintă ... la un boţişor de icre negre.* VLAH. [***Boţ*** + *-işor*].

boţít, ~ţi, boţită, ~e a. 1. făcut boţ: *parcă-i un boţ, chilimboţ boţit.* CR.; 2. mototolit: *îl găsiră cu straiele boţite pe el încă din ajun.* SAD.; 3. zbîrcit, încreţit: *faţa mică, boţită.* VLAH. [V. ***boţi***].

boţitúră, boţituri f. cută, încreţitură. [***Boţi*** + *-tură*].

bóţman, boţmani m. şef de echipaj pe o navă; nostrom. [Din rus. ***boţman***].

boţóg, boţogi m. (iht.; reg.) cosac mic. [De la ***boţ***].

boţoróg, boţoroage n. (rar) boroboaţă: *îi făcu boţorogul.* [De la ***boţ***].

bou, boi m. 1. taur castrat, folosit pentru tracţiune (*Bos taurus*): *pocnind din bici pe lîngă boi, în zori de zi el a trecut.* COŞB.; **a-şi pune boii în plug cu cineva,** a ajunge în relaţii (ostile) cu cineva: *cu mine ţi-ai pus boii în plug?* CR.; **a pune carul înaintea boilor,** v. **car; a nu-i fi cuiva (toţi) boii acasă** sau **a nu fi în boii lui,** a fi rău dispus: *nu ştiu ce o fi avînd nea Chiriac ..., parcă nu-i sînt toţi boii acasă.* CAR.; *şi-a dat seama că nici eu nu sînt tocmai în boii mei.* GHEŢIE; **a lăsa în boii lui pe cineva,** a lăsa în apele lui, a da pace cuiva; **a scoate din boii lui,** a scoate din sărite; a enerva; **a nu face cu cineva boi bălţaţi,** a nu se împăca mult timp cu cineva; **s-a dus bou şi s-a întors vacă,** a revenit la fel de neînvăţat sau de nelămurit de cum a plecat; **de-a-nboulea,** fără judecată, la întîmplare: *umbla de-anboulea prin lume;* 2. (fig.) om greu de cap, prost; 3. **de-a boul,** joc de copii care constă în aruncarea repetată a unui băţ (denumit *bou*); 4. (compuse) **bou-de-baltă, a)** pasăre de baltă cu ciocul lunguieţ şi ascuţit, cu pene galbene-verzui pe spate, cu capul negru şi cu gîtul alb; buhai-de-baltă (*Boutaurus stellaris*): *cînt ca un bou-de-baltă cînd din turnuri clopotele sună înviere.* BAC.; **b)** nume dat la două specii de broască, una cu pete roşii pe pîntece, iar alta cu pete galbene (*Bombinator igneus* şi *pachypus*); **c)** (şi **bou-de-apă, boul-bălţii**) gîndac mare, negru, cu picioarele acoperite cu peri deşi şi adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*): *boul-bălţii, gîndac dintre cei de tot mici, ... al cărui cîntec răsună departe.* MACED.; **boul-Domnului** (şi **boul-lui-Dumnezeu**), **a)** vaca-Domnului (*Coccinella septempunctata*); **b)** rădaşcă (*Lucanus cervus*); **c)** (fig.) om prost, tont; **bou-de-mare,** peşte marin mic, cu capul gros şi lăţăreţ şi cu ochii în partea superioară a capului (*Uranoscopus scaber*); **bou-de-noapte,** bufniţă (*Bubo bubo*). [Lat. ***bovus*** *(=bos, bovis)*].

bouár, bouari m. paznic de boi: *bouarii mănăstirii l-au găsit pe Paloman ciuruit de cuţite şi mort.* GAL. [***Bou*** + *-ar*].

bouleán, bouleni m. 1. bou tînăr: *era un car cu oiştea-ntoarsă şi-n jug, alături boulenii.* GOGA; 2. (iht.; reg.) avat (*Aspius rapax*). [De la ***bou***].

bóur, bouri m. 1. taur sălbatic care trăia în trecut şi în ţara noastră (*Bos primigenius*): *bouri nalţi cu steme-n frunte.* EM.; 2. vechea stemă a Moldovei cu imaginea unui cap de taur sălbatec: *capul cel buăr ... semneadză putere ţării nesmintită.* DOS.; *pe de-asupra-i steagul cu bour.* AL.; 3. (înv.) semn care se imprima cu fierul înroşit pe pielea răufăcătorilor sau a animalelor: *cum se cunosc boii din cireadă şi caii din herghelie de pre bourul lor.* NEGR.; 4. (pop.)

partea ridicată de dinainte a tălpii la sanie; **5.** (pop.) botul luntrei; (şi: (înv.) **buăr**). [Lat. ***bubalus***].

boureán, boureni n. bou: *ha, ha, bourean! trage brazda pe tăpşan!* POP. [***Bour*** + *-ean*].

bourél, bourei m. **1.** diminutiv al lui bou; (adj.) *12 boi bourei la coadă codălbei.* POP.; **2.** (reg.) melc (*Helix Limnaea, Limax*): *bourel, bourel, scoate coarne de viţel.* POP.; **3.** (ornit.; reg.) sfredeluş; ochiul-boului, pitulice (*Troglodytes troglodytes*); **4.** (rar) sfîrcul sînului: *sub alba haină de noapte, de la gît în jos se trădau boureii sînilor.* EM. [***Bour*** + *-el*].

bourésc, ~şti, boureáscă, ~eşti a. (ca) de bou: *melc, melc, ... scoate coarne boureşti.* POP. [***Bour*** + *-esc*].

bouroáică, bouroaice f. (rar) femela bourului: *buhaii mugesc cu putere ..., războindu-se pentru stăpînirea poienilor unde pasc bouroaicele.* SAD. [***Bour*** + *-oaică*].

bourrée [buré] n. **1.** vechi dans popular francez cu ritm vioi; melodia acestui dans; **2.** un fel de fagot. [Cuv. fr.].

bouşór, bouşori şi **boişori** m. diminutiv al lui bou; bouţ: *bieţii boişorii mei s-au dus ca pe gura lupului.* CR. [***Bou*** + *-uşor*].

boúţ, bouţi m. bouşor. [***Bou*** + *-uţ*].

bováric, ~ci, bovarică, ~ce a. care ţine de bovarism, referitor la bovarism. [***Bovar***(*ism*) + *-ic*].

bovarísm n. tendinţă a unor persoane (nemulţumite de realitatea propriei condiţii) de a-şi făuri o personalitate fictivă. [Din fr. ***bovarysme***].

bovíd, bovide n. (la pl.) familie de rumegătoare cu coarne persistente, din care fac parte bovinele, caprinele, ovinele, antilopele, gazelele etc.; (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. ***bovidés***].

bovín, ~i, bovină, ~e a. (despre animale) de bou, din speţa boului: *rasă bovină;* (fam.) **privire bovină**, privire stupidă, lipsită de inteligenţă. // f. (la pl.) subfamilie de rumegătoare din care fac parte vitele cornute mari; (şi la sg.) animal din această subfamilie: *o cireadă de bovine urmează să fie îmbarcată pentru Malta.* CĂL. [Din fr. ***bovin,*** lat. ***bovinus***].

bovindóu, bovindouri n. (englezism) nişă care prelungeşte spre exterior o cameră: *stăteam nemişcat în faţa casei cu logii şi bovindouri.* GHEŢIE. [Din engl. ***bowwindow***].

bowling [báuling] n. numele unui joc de popice cu dispozitive automate de colectare şi amplasare a popicelor. [Cuv. engl.].

box¹, boxuri n. **1.** armă albă constînd dintr-o bucată de metal cu găuri pentru degete, cu care se atacă ţinînd pumnul strîns; **2.** sport în care adversarii luptă cu pumnii îmbrăcaţi în mănuşi speciale. [Din fr. ***boxe,*** engl. ***box***].

box² n. piele prelucrată de bovine din care se fac feţele la încălţăminte şi diverse obiecte de marochinărie. [Din fr. ***box***(*-calf*)].

boxá, boxez vb. **1.** (intr.) a practica boxul[1]; **2.** (fam.; tr.) a lovi cu pumnii (ca la box). [Din fr. ***boxer***].

bóxă, boxe f. **1.** despărţitură, compartiment într-un local (la tribunal pentru acuzaţi, la restaurant pentru masă separată etc.): *grupul e condus la masa rezervată, spre dreapta, aşezată oblic într-un fel de boxă.* PETR.; **2.** despărţitură într-un grajd, pentru a izola unele animale; **3.** mic compartiment în interiorul unei construcţii, destinat unor servicii auxiliare; **4.** ladă servind la încărcarea şi la descărcarea animalelor pe o navă; **5.** incintă acustică. [Din fr. ***boxe***].

boxér¹, boxeri m. sportiv care practică boxul[1]. [Din fr. ***boxeur***].

bóxer², boxeri m. cîine de pază, înrudit cu dogul german, cu părul arămiu strălucitor. [Din fr. ***boxer***].

box-office [box-ófis] n. dimensiune a succesului unei piese de teatru, al unui film, al unei cărţi, exprimată în totalitatea încasărilor realizate. [Cuv. engl.].

boz¹, boji m. plantă erbacee cu flori albe, fructe negre şi cu miros neplăcut; bozie (*Sambucus ebulus*): *viţa de vie tot învie, iară viţa de boz tot rogoz.* CR. [Din bulg., ucr. ***boz***].

boz², bozi m. (înv.) divinitate păgînă, zeu păgîn; idol: *voiu pune oasele voastre peste oasele bozilor voştri.* BIBLIA. [Din sl. ***bozĭ*** (pl. de la ***bogŭ***)].

bozafér, ~i, bozaferă, ~e a. (turcism; înv.) cenuşiu. [Din turc. ***bozaver***].

bozăí, pers. 3 **bozăieşte** vb. (reg.; intr.) a mucegăi, a face floare (vinul, berea etc.). [De la ***boz***[1]].

bozăríe f. teren pe care cresc boji. [***Boz***[1] + *-ărie*].

bózgor, bozgori m. (de obicei depr.) ungur, maghiar. [Et. nec.].

bozgoríme f. (pop.) maghiarime, ungurime. [***Bozgor*** + *-ime*].

bozgoroáică, bozgoroaice f. (de obicei depr.) unguroaică. [***Bozgor*** + *-oaică*].

bózie, bozii f. (bot.) boz[1] (*Sambucus ebulus*): *subt un snop de bozie, o păstaie de sulcină a făcut explozie.* TOP. [***Boz*** + *-ie*].

brabéte m. v. **vrăbete.**

brac¹, brácuri n. (reg.) **1.** rămăşiţă, deşeu; sfărîmătură: *pe cînd luna străluceşte pestea tomurilor bracuri.* EM.; **de brac, a)** netrebnic; prost: *slab şi costeliv, ca un cal de brac.* OD.; **b)** inutil, nefolositor: *să nu facem cum fac alţii războiul numai c-o mînă lăsînd alantă mînă dă brac.* B.-DEL.; **2.** (spec.) deşeu rezultat la fabricarea hîrtiei. [Din rus. ***brak***].

brac², braci m. cîine de vînătoare cu părul scurt; prepelicar. [Din fr. ***braque***].

bracá, brachez vb. (rar; tr.) a aşeza într-o direcţie determinată: *a braca un aparat.* [Din fr. ***braquer***].

brácă, brace şi **braci** f. (reg.; mai ales la pl.) izmene. [Lat. ***bracca*** „pantaloni"].

braconá, braconez vb. (intr.) a vîna sau a pescui ilegal. [Din fr. ***braconner***].

braconáj, braconaje n. vînătoare ilegală; pescuit ilegal: *făcea braconaj de la şaptesprezece ani.* GHEŢIE. [Din fr. ***braconnage***].

braconáre, braconări f. acţiunea de a bracona. [V. ***bracona***].

braconiér, braconieri m. persoană care practică braconajul. [Din fr. ***braconnier***].

bracteál, ~i, bracteală, ~e a. (bot.) care ţine de bractee; referitor la bractee. [Din fr. ***bractéal***].

bractée, bractee f. (bot.) frunză mică aflată la baza florilor: *bracteele acoperă bobocul înainte de înflorire.* [Din fr. ***bractée,*** lat. ***bractea***].

brad, brazi m. **1.** arbore din familia coniferelor, care creşte în zona muntoasă, cu frunze în formă de ace de culoare verde-închis, persistente (*Abies alba* şi *Abies pectinata*); (p. gener.) nume dat coniferelor: *din vîrful Carpaţilor, din desimea brazilor.* AL.; **înalt ca bradul şi prost ca gardul,** mare şi prost; **apă de brad,** a) amestec de apă şi de ulei extras din frunze de pin, folosit la împrospătarea aerului în camere; **b)** băutură alcoolică aromată cu esenţă din seminţe de jneapăn; **2.** lemnul acestui arbore: *fac cărăuşie cu blăni de brad.* CĂL.; *masă de brad;* **3.** arbore din familia coniferelor, tăiat şi împodobit cu prilejul Crăciunului sau al Anului Nou; **4.** (fig.) dîrz şi arătos: *un brad de flăcău;* **5.** vîrf sau crengi de conifer cu care se împodobesc carul şi porţile mirilor în timpul nunţii; **6.** (artic.) horă care se joacă în ajunul nunţii, la casa miresei; melodia acestui dans: *hora bradului; ziua de brad;* **7.** (compuse) **brad-ciumei,** varietate de jneapăn cu fructe mici (*Juniperus intermedia*); **brad-negru** sau **brad-roşu,** molid (*Picea excelsa*). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***breth***].

bradford [brédfod] n. sistem englezesc de clasificare a lînurilor, după calitate, în cifre care reprezintă numărul de sculuri obţinute dintr-o livră de lînă. [Cuv. engl.].

bradiatríe, bradiatrii f. (med.) bradilalie. [Din fr. ***bradyathrie***].

bradicardíe, bradicardii f. (med.) rărire, normală sau patologică, a ritmului cardiac. [Din fr. ***bradycardie***].

bradifazíe, bradifazii f. (med.) faptul de a vorbi cu o încetineală anormală. [Din fr. ***bradyphasie***].

bradilalíe, bradilalii f. (med.) ritm lent de articulare a cuvintelor, care apare în unele boli nervoase; bradiatrie. [Din fr. ***bradylalie***].

bradipepsíe, bradipepsii f. (med.) digestie înceată. [Din fr. ***bradypepsie***].

bradipsihíe, bradipsihii f. (med.) ritm lent de desfăşurare a proceselor psihice. [Din fr. ***bradypsychie***].

braditrofíe, braditrofii f. (med.) încetinire a proceselor metabolice. [Din fr. ***bradytrophie***].

bradóş, bradoşi m. (reg.) colăcel preparat cu nucă şi miere pentru sărbătoarea din 9 martie (40 de Mucenici); mucenic, sfînt; (şi: (reg.) **brenduş**). [Et. nec.].

bradt n. semifabricat obţinut prin tocarea fină a cărnii proaspete de vită, folosit la prepararea salamurilor. [Cuv. engl.].

bragageríe, bragagerii f. loc unde se prepară sau se vinde bragă. [***Bragagiu*** + *-erie*].

bragagíu, bragagii m. persoană care prepară sau vinde bragă: *se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu.* CAR. [***Bragă*** + *-agiu*].

brágă f. **1.** băutură răcoritoare acrişoară făcută din făină de mei, de porumb sau de secară, fiartă şi fermentată: *cinstiţii lor părinţi ... vindeau bragă şi rahat cu apă rece.* EM.; **ieftin ca braga,** foarte ieftin; **2.** (fig.) băutură proastă. [Din rus. ***braga***].

brághină f. varietate de struguri cu boabe roşii, rare, care se coc devreme. [Et. nec.].

brăhă f. **1.** orz măcinat întrebuinţat la fabricarea berii; **2.** reziduu rămas pe fundul cazanului după fabricarea rachiului. [Din ucr. ***braha***].

brahiál, ~i, brahială, ~e a. care aparţine braţelor, referitor la braţe: *muşchi brahiali.* [Din fr. ***brachial,*** lat. ***brachialis***].

brahicefál, ~i, brahicefală, ~e a. şi m., f. (persoană) cu capul aproape rotund. [Din fr. ***brachycéphale***].

brahicefalíe f. însuşirea de a fi brahicefal. [Din fr. ***brachycéphalie***].

brahigrafíe f. scriere scurtată (cu prescurtări cu suprascriere etc.). [Din germ. ***Brachygraphie***].

brahilogíe, brahilogii f. (lingv.) elipsă constînd în evitarea repetării unui element al frazei, care a fost exprimat anterior; (şi: **brahiologie**). [Din fr. ***brachylogie***].

brahiologíe f. v. **brahilogie.**

brahiopód, brahiopode n. (la pl.) clasă de nevertebrate marine cu cochilie bivalvă şi cu două braţe pe laturile gurii (*Brachiopoda*); (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. ***brachyopodes***].

brahiotomíe, brahiotomii f. (med.) amputare a unui braţ. [Din fr. ***brachiotomie***].

brahipteră, brahiptere f. (la pl.) subordin de păsări cu aripi scurte şi cu degetele picioarelor palmate (de ex.: pinguinii, cufundarii etc.); (şi la sg.) pasăre din acest subordin. [Din fr. ***brachyptères***].

brăhma f. rasă de găini grele, originară din Asia. [De la ***Brahma***(*putra*) n. pr.].

brahmán, ~i, brahmană, ~e m., f. membru al primei caste sacerdotale indiene. // m. preot al lui Brahma. // f. (rar) scriere brahmanică: *în epoca brahmanelor s-a afirmat că Prajapaţi, zeul creator al lumii, este însăşi jertfa magică.* BL. // a. brahmanic: *în textele brahmane ... apar întîiele formule metafizice.* BL.; (şi: (înv.) **bramán**). [Din fr. ***brahmane,*** lat. ***brachmanus,*** germ. ***Brahmane, Brahman***].

brahmánic, ~ci, brahmanică, ~ce a. **1.** de brahmani, referitor la brahmani sau la brahmanism: *potrivit concepţiei brahmanice, omul e chemat să înlăture doar iluzia că nu ar fi una cu Dumnezeu.* BL.; *credinţe brahmanice;* **2.** (rar) magic, misterios:

inzii vedici credeau într-o putere magică ereditară sau într-o facultate brahmanică ce s-ar moşteni din tată în fiu. BL. [Din fr. ***brahmanique,*** germ. ***brahmanisch***].

brahmanísm n. religie indiană al cărei zeu suprem este Brahma şi care stă la baza budismului: *filosofia şi misticismul islam ocupă o poziţie singulară în felul ei, între helenismul neoplatonic şi brahmanismul specific indic.* BL. [Din fr. ***brahmanisme,*** germ. ***Brahmanismus***].

brahmaníst, ~şti, brahmanistă, ~e a. (rar) brahmanic: *au ajuns la deprecierea lumii sensibile numai în lumina metafizicii brahmaniste.* BL. [***Brahman****(ism)* + *-ist*].

brahmín, brahmini m. (rar) brahman: *cele nouă ceruri după bramini.* CĂL. // a. brahmanic: *de la India brahmină.* AL. [Din germ. ***Brahmine***].

bráică, braice f. căţea (de vînătoare). [De la ***brac***[2]].

brainstorming [bréinstorming] n. tehnică de stimulare a creativităţii pe o temă dată în grupe, fiecare spunînd ceea ce îi trece prin minte în acel moment. [Cuv. engl.].

braişvánţ n. blană de calitate superioară obţinută prin sacrificarea mielului înainte de naştere. [Din germ. ***Breitschwanz***].

bráman m. v. **brahman.**

brámă, brame f. semifabricat obţinut prin laminarea lingourilor de oţel, cu secţiunea dreptunghiulară sau pătrată, cu muchii rotunjite şi cu suprafaţa striată sau punctată. [Din fr. ***brame***].

brámbura adv. fără rost; de-a valma: *a umbla brambura.* [Et. nec.].

brambureálă, brambureli f. (fam.) acţiunea de a (se) bramburi; dezordine. [***Bramburi*** + *-eală*].

bramburí, bramburesc vb. (fam.) **1.** (tr.) a pune în dezordine; a încurca; **2.** (intr.) a umbla fără rost, a umbla de colo-colo. [De la ***brambura***].

bramburít, ~ţi, bramburită, ~e a. (fam.) **1.** zăpăcit; **2.** aflat în dezordine. [V. ***bramburi***].

brancárdă, brancarde f. targă pentru transportarea răniţilor sau bolnavilor. [Din fr. ***brancard***].

brancardiér, ~i, brancardieră, ~e m., f. persoană care poartă brancarda: *s-au apropiat de mine brancardierii şi m-au luat cu targa.* SAD. [Din fr. ***brancardier***].

bránchie f. v. **branhie.**

brancióg, brancioguri n. (reg.) teren pietros: *sapă ... ţăranii noştri în branciogul sterp al dealurilor.* OD. [Et. nec.].

brand, branduri n. (mil.) aruncător; proiectil de aruncător. [Din germ. ***Brand***].

brandebúr n. v. **brandenburg.**

brandenbúrg, brandenburguri n. şnur sau găitan care se coase pe pieptul unor haine (în dreptul butonierelor): *vizitiul, înfofolit într-un caftan cu brandenburguri, mă salută de pe capră.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **brandebur**). [Din fr. ***brandenbourg***].

brandy [bréndi] n. băutură alcoolică preparată prin distilarea vinului vechi; coniac. [Cuv. engl.].

branhiái, ~i, branhială, ~e a. referitor la branhii. [Din fr. ***branchial***].

branhiátă, branhiate f. (la pl.) subclasă de moluşte gasteropode prevăzute cu branhii; (şi la sg.) animal din această subclasă. [Din fr. ***branchiés***].

bránhie, branhii f. organ extern al respiraţiei la unele animale acvatice (peşti, raci etc.): *trebuie să-şi lunece lin degetele spre ei, să-i pipăie şi să-şi strîngă mîna ca un cleşte asupra branchiilor.* SAD.; (şi: (înv.) **branchie**). [Din fr. ***branchies,*** lat. ***branchiae***].

branhiopód, branhiopode n. (la pl.) ordin de crustacee de apă dulce, cu corpul segmentat şi cu apendice toracice prevăzute cu excrescenţe care servesc la respiraţie (*Branchiopoda*); (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***branchiopodes***].

branhiozáur, branhiozauri m. gen de amfibieni fosili din carboniferul superior, asemănători cu salamandra. [Din germ. ***Branchiosaurus***].

bránişte, branişti f. **1.** pădure deasă (unde este interzisă tăierea lemnelor); (p. gener.) pădure: *braniştе numai de o tufă nu se face niciodată.* PANN; **2.** (reg.; înv.) moşie domnească folosită ca păşune sau ca fineaţă: *vămile oilor de la munte, a boilor de la Bohotin, a hergheliei din braniştea de la Neamţ.* SAD. [Din bulg. ***braniště***].

branşá, branşez vb. (tr.) a face un branşament sau un racord electric. [Din fr. ***brancher***].

branşamént, branşamente n. (loc de) conectare a unei conducte secundare (de apă, de gaz etc.) la una principală. [Din fr. ***branchement***].

bránşă, branşe f. **1.** ramură, diviziune specială a unei ştiinţe; **2.** specialitate, profesie: *om din branşă.* [Din fr. ***branche***].

branţ, branţuri n. bucată de piele, de carton sau de plută care se aplică în interiorul încălţămintei, peste talpă. [Din germ. ***Brandshohle***].

bras n. stil de înot caracterizat prin mişcări ample, în plan orizontal, cu mîinile şi cu picioarele simultan; (adj.) *înotător la stilul bras.* [Din fr. ***brasse***].

brasáj n. **1.** amestecare cu aer a vaporilor sau a picăturilor unui combustibil, înainte de introducerea lui în cilindrul motorului; **2.** amestecare a făinii de malţ cu apă caldă, pentru a obţine mustul de bere. [Din fr. ***brassage***].

brasárdă, brasarde f. **1.** fîşie de stofă, de mătase etc. pusă în jurul braţului pentru a indica o anumită calitate a unei persoane: *gărzile vor fi alcătuite din doi studenţi, purtînd brasarde negre.* GHEŢIE; **2.** parte a armurii care protejează braţul. [Din fr. ***brassard***].

braseríe, braserii f. local în care se servesc preparate culinare de patiserie şi de cofetărie, băuturi, cafea etc. [Din fr. ***brasserie***].

brasiéră, brasiere f. obiect de lenjerie pentru femei, care susţine sînii; sutien. [Din fr. ***brassière***].

brasíst, ~şti, brasistă, ~e m., f. sportiv care înoată bras. [Din fr. ***brassiste***].

braşoávă, braşoave f. (fam.) palavră, minciună; fleac: *nu se trec braşoavele pe la noi.* AL. [De la ***Braşov*** n. pr.].

braşoveán, braşoveni m. **1.** persoană din Braşov; **2.** negustor care vinde marfă de Braşov: *era braşovean şi-mi spusese braşoave.* AL. [***Braşov*** n. pr. + *-ean*].

braşoveáncă, braşovence f. **1.** femeie (originară) din Braşov; **2.** căruţă sau trăsură mare cu coviltir: *braşovencele încărcate cu vîrf.* PETR. [***Braşovean*** + *-că*].

braşovenésc, ~şti, braşoveneáscă, ~eşti a. de la Braşov: *cu cioareci braşoveneşti.* POP. [***Braşovean*** + *-esc*].

braşovenéşte adv. **1.** ca la Braşov, ca braşovenii; **2.** (fig.) cu minciuni, cu palavre: *prea frumos le spui aceste, însă cam braşoveneşte.* NEGR. [***Braşovean*** + *-eşte*].

braşoveníe, braşovenii f. (înv.) **1.** marfă de Braşov: *carul de braşovenie.* FIL.; **2.** prăvălie unde se vinde această marfă. [***Braşovean*** + *-ie*].

braţ, braţe n. **1.** membru superior al corpului omenesc (de la umăr pînă la cot sau pînă la încheietura mîinii): *puternicele braţe spre dînsa întindea.* EM.; (**braţ**) **la braţ** sau (rar) **de braţ,** cu mîna trecută pe sub mîna altuia: *se plimbau prin oraş braţ la braţ, ca două camarade.* GHEŢIE; **a primi** (sau **a aştepta**) **pe cineva cu braţele deschise,** a primi pe cineva cu bucurie, cu mare plăcere: *ne aşteaptă omul împăratului ... cu braţele deschise.* CR.; **a fi** (sau **a sta, a şedea**) **cu braţele încrucişate,** a nu face nimic, a nu acţiona: *nu mai putem sta cu braţele încrucişate.* CAR.; **a încrucişa braţele,** a se opri din muncă, a nu (mai) lucra: *în caz că banii nu vin, ei încrucişează braţele şi nu mişcă un deget.* GHEŢIE; **a ajunge** (sau **a aduce, a arunca**) **(pe cineva) în braţele cuiva,** a ajunge (sau a lăsa) (pe cineva) la discreţia sau în puterea cuiva: *e fascinată subit de el şi la sfîrşitul actului i se aruncă în braţe.* CĂL.; **în braţe,** cu mîinile petrecute în jurul cuiva sau a ceva: *tată-său, cuprinzîndu-l în braţe, îl sărută.* CR.; **braţ secular,** v. **secular**[2]; **2.** cantitate care se poate cuprinde sau duce cu mîinile petrecute în jurul ei: *smulsei din zmeuriş şi-i adusei, pentru noapte, un braţ zdravăn de iarbă fragedă.* HOGAŞ; *un braţ de lemne;* **3.** (fig.; la pl.) muncitor, lucrător: *mii de braţe trebuie acolo, nu şagă.* CR.; **4.** obiect sau parte a unui obiect care seamănă cu mîna omului: *candelabre cu sute de braţe.* EM.; **5.** ramificaţie a unei ape curgătoare: *aproape de vărsare, Dunărea se desparte în trei braţe;* **6.** (fig.) putere: *braţul lui Dumnezeu.* [Lat. ***brachium***].

braţelétă, braţelete f. (rar) brăţară mică. [Din fr. ***bracelet***].

braţétă f. (fam.) **la braţetă,** braţ la braţ. [De la ***braţ***; cf. it. ***a braccetto***].

braunít n. oxid de mangan, constituind un important minereu de mangan. [Din fr. ***braunite***].

brav, ~i, bravă, ~e a. viteaz, curajos: *bravi, teribili sub armele lor brave.* AL.; (subst.) *numărul bravilor scădea pe toată ziua.* NEGR. [Din fr. ***brave***].

bráva[1] interj. v. **bravo.**

bravá[2]**, bravez** vb. (tr. şi intr.) **1.** a înfrunta bărbăteşte, vitejeşte (o primejdie): *un om tare ... poate sfida şi brava mediul.* IBR.; **2.** a se expune inutil unei primejdii; **3.** a provoca, a desfide pe cineva: *ideea de a brava pe Lola ... îl tentă.* CĂL. [Din fr. ***braver***].

bravádă, bravade f. faptă sau vorbă prin care se înfruntă o persoană, o situaţie etc.; cutezanţă, sfidare: *intrînd din bravadă într-un tunel, un tînăr este surprins de tren.* CĂL. [Din fr. ***bravade***].

bravísimo interj. (fam. şi iron.) excelent, foarte bine: *bravisimo, să trăiască ... şi să tot îndoape la curcani.* C. [Din it. ***bravissimo***].

brávo interj. exclamaţie de aprobare sau de apreciere (însoţită de aplauze); (iron.) *bravo! ... vă duceţi şi mă lăsaţi în mijlocul drumului.* AL. // n. (înv.; pl. **bravuri**) aplauze: *eu spun şi altul bravuri ia.* PANN; (şi: **brava, bravos**). [Din fr. ***bravo***].

brávos interj. v. **bravo.**

bravúră, bravuri f. **1.** vitejie, curaj, îndrăzneală: *fu înaintat porucic pentru acte de bravură.* CĂL.; **2.** faptă vitejească, curajoasă: *îţi trebuie o zi-ntreagă bravurile s-asculţi.* NEGR. [Din fr. ***bravure***].

brázdă, brazde f. **1.** fîşie de pămînt răsturnată cu plugul: *l-am văzut adesea pe ţăran despicînd cu greutate, în arşiţa soarelui, brazda rebelă.* BĂLC.; *şesuri, văi frumoase, sate, pînă în brazde samanate.* MAT.; **a se da pe** (sau **la**) **brazdă,** a se îndrepta, a se acomoda: *încet, încet, nora s-a dat la brazdă şi baba era mulţumită.* CR.; **a da** (sau **a aduce**) **pe** (sau **la**) **brazdă (bună) pe cineva,** a face să se deprindă cu împrejurările, să se acomodeze; a aduce pe calea cea dreaptă: *pînă l-am dat la brazdă mi-am stupit sufletul cu dînsul.* CR.; **de** (sau **din**) **brazdă,** (despre vite înjugate) din dreapta; **2.** urmă, şanţ care se formează prin ruperea şi răsturnarea pămîntului cu plugul; **3.** bucată de pămînt desprinsă cu iarbă cu tot dintr-un loc şi aşezată în altul (pe taluze, pe şanţuri etc.): *în capătul aleii, ne-am pus pe o canapea de brazde.* NEGR.; **4.** strat, bucată de pămînt cultivată cu flori, legume, iarbă: *brazdă cu ceapă;* **5.** şir (de fîn, de nutreţ etc.) rămas în urma coasei: *iată vin cosaşii ... unii brazdele răstoarnă, în căpiţi alţii le-adună.* AL.; **6.** urmă, dîră: *vaporul ... taie-o brazdă lungă pe-al mării plai senin.* AL.; *cînd în cercuri unduioase, cînd în brazde de văpaie.* EM.; **7.** (fig.) zbîrciturică, cută a feţei; rid. [Din sl. ***brazda***].

brazilián, ~eni, braziliană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Braziliei sau populaţiei ei, referitor la Brazilia sau la locuitorii acesteia: *făcură calea întoarsă şi se luară după vaporul brazilian.* TUD.; *cafea braziliană.* // m., f. persoană (originară) din Brazilia. // m. pl. popor care trăieşte în Brazilia. [***Brazilia*** n. pr. + *-an;* cf. fr. ***brésilien***].

brăbánoc m. v. **brebenoc.**

brăceá *f.* v. brăcie.

brăcíe, brăcii f. (reg.) cingătoare lungă de lînă, cusută cu mărgele şi fluturi, care se poartă peste brîu; (şi: **brăcea, brăcire**). [Din lat. ***bracile;*** cf. ***bracă***].

brăcinár, brăcinari m. (reg.) **1.** curea, sfoară sau şiret cu care se strînge în jurul mijlocului iţarii, izmenele etc.: *îşi spînzură cuţitul la spate, într-un ochete de la brăcinarul nădragilor.* GAL.; **2.** spetează care leagă capetele cracilor la piscul carului; brînişor. [***Brăcire*** + *-ar*].

brăcíre f. v. brăcie.

brăcuí, brăcuiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a alege bracurile, a da deoparte ceea ce este de aruncat; **2.** a lăsa numai bracurile (tăind tot lemnul bun dintr-o pădure); **3.** (p.ext.) a răvăşi, a deteriora. [***Brac*** + *-ui*].

brăcuíre, brăcuiri f. (reg.) acţiunea de a brăcui. [V. ***brăcui***].

brăcuít, ~ţi, brăcuită, ~e a. **1.** stricat, răvăşit: *printre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac.* EM.; **2.** cu copaci tăiaţi: *păduri brăcuite.* [V. ***brăcui***].

brădán, brădani m. (reg.) brad stufos. [***Brad*** + *-an*].

brădănáş, brădănaşi m. (reg.) diminutiv al lui brădan. [***Brădan*** + *-aş*].

brădăţél, brădăţele n. şi **brădăţei** m. (rar) brădet mic, tînăr: *printre brădăţei şi prin luminişuri, un călăreţ ... urmărea la deal o ciută.* SAD. [***Brădet*** + *-el*].

brădét, brădeturi n. pădure de brazi: *plină despre munte iese luna din brădet.* COŞB. [***Brad*** + *-et*].

brădiníş, brădinişuri n. (rar) brădet; brădiş, (rar) brădiniş. [***Brad*** + *-iniş*].

brădíş, brădişuri n. brădet: *în stînga începe să s-aşeze un platou, la poalele brădişului din care iese gol masivul Bucegiului.* VLAH. [***Brad*** + *-iş*].

brădişoáră, brădişoare f. (ornit.) ieruncă (*Tetrastes bonasia*). [***Brad*** + *-işoară*].

brădişór, brădişori m. **1.** diminutiv al lui brad; **2.** plantă erbacee cu frunze subţiri şi ascuţite ca cele de brad (*Lycopodium selago*); **3.** (reg.) ienupăr (*Juniperus communis*). [***Brad*** + *-işor*].

brădúi, brădui m. (reg.) brăduţ: *i-am pus între pleoape un clomburel de brădui.* SAD. [***Brad*** + *-ui*].

brăduléţ, brăduleţi m. **1.** brăduţ: *sus, în vîrf de brăduleţ, s-a oprit un şoimuleţ.* POP.; **2.** motiv de broderie care imită frunzele de brad. [***Brad*** + *-uleţ*].

brăduliţă, brăduliţe f. (rar) brăduţ. [***Brad*** + *-uliţă*].

brăduşteán, brăduşteni m. brăduţ. [***Brad*** + *-uştean*].

brădúţ, brăduţi m. diminutiv al lui brad; brădui, brăduleţ, (rar) brăduliţă, brăduştean: *o plută bătrînă ... lîngă un brăduţ verde.* DELAVR. [***Brad*** + *-uţ*].

brăhní, pers. 3 **brăhneşte** vb. (intr.; despre căprioare, căpriori) a scoate un sunet răguşit şi sacadat de spaimă: *acolo ... mugeşte ursul şi brăhneşte căpriorul.* SAD. [Din ucr. ***brehaty***].

brăhnít n. faptul de a brăhni; sunet pe care îl scot căprioarele şi căpriorii cînd sînt în pericol. [V. ***brăhni***].

brăileáncă f. horă de la Brăila; melodia acestui dans. [***Brăila*** n. pr. + *-eancă*].

brăní, brănesc vb. (înv.; tr.) a împiedica, a opri: *pre apărătoriul carile pre alţii aceasta a face brăniia, vinovat şi rău a fi vrea să-l dovedească.* CANT. [Din sl. ***braniti***].

brănuí, brănuiesc vb. (tr.) a impregna cu grăsimi topite pielile tăbăcite. [Et. nec.].

brăţáră, brăţări şi (rar) **brăţare** f. **1.** podoabă (de metal preţios) purtată de femei la încheietura mîinii: *o fetiţă smedioară şi la mînă cu brăţară.* EM.; (fig.) *meşteşugul la om e brăţară de aur* PANN; **2.** piesă de metal (din mai multe bucăţi) care se strînge în jurul unor piese (tubulare) pentru a le asambla; **3.** inel de metal cu care se fixează coada la toporişcă; **4.** inel de fier cu care se fixează pînza coasei la toporişte; **5.** (arhit.) inel de metal care strînge o coloană; ornament ieşit în relief cu asemenea formă: *stîlpi ... cu brăţări la mijloc.* DELAVR.; **6.** manşetă brodată în culori la cămăşile ţărăneşti. [Lat. ***brachiale***].

brăţeá, brăţele f. (reg.) brăţară (mică): *dezleagă o brăţea de diamanturi şi i-o dă.* NEGR. [Refăcut din pl. ***brăţale*** (ieşit din uz) „brăţară"].

brăţíş adv. (rar) corp la corp: *se luptă brăţiş cu ursul.* [***Braţ*** + *-iş*].

brăţişór, brăţişoare n. (pop.) diminutiv al lui braţ: *să mă ducă-n şezătoare, să mă ţie-n brăţişoare.* POP. [***Braţ*** + *-işor*].

brăzdá, brăzdez vb. (tr.) **1.** a trage brazde cu plugul: *brăzdează harnicii plugari al ţării lor mănos pămînt.* MAT.; **2.** a pătrunde (lăsînd urme): *mama-pădurilor ... trecea peste apă cu piuă cu tot şi-i brăzda faţa în dealuri.* EM.; (fig.) *aceste vorbe au brăzdat adînc inima norodului.* CR.; **3.** a străbate: *fulgerele brăzdau cerul;* **4.** (fig.; şi refl.) a (se) zbîrci, a (se) rida: *cu gura strîmbă şi faţa brăzdată de riduri.* GHEŢIE; *i s-a brăzdat faţa.* [De la ***brazdă***].

brăzdár, brăzdare n. fierul plugului care taie brazda: *brăzdarul e partea cea mai folositoare şi mai necesară a plugului.* [***Brazdă*** + *-ar*].

brăzdát, ~ţi, brăzdată, ~e a. **1.** acoperit sau străbătut de brazde: *drum brăzdat;* **2.** încreţit, zbîrcit: *faţă brăzdată.* [V. ***brăzda***].

brăzdătúră, brăzdături f. brazdă de plug: *trecînd ea prin brăzdăturile pe care le trăsese omul.* SAD. [***Brazdă*** + *-tură*].

brăzdíţă, brăzdiţe f. (reg.) **1.** diminutiv al lui brazdă; **2. de-a brăzdiţa,** numele unui joc de copii. [***Brazdă*** + *-iţă*].

brăzduí, brăzduiesc vb. (tr.) a brăzda, a face brazde: *un român arînd în silă şi movila brăzduind.* AL.; (fig.) *brăzduind cerul, fulgerul scînteitor.* NEGR. [***Brazdă*** + *-ui*].

brăzduíre, brăzduiri f. acţiunea de a brăzdui şi rezultatul ei. [V. ***brăzdui***].

bre interj. (fam.) **1.** cuvînt care exprimă mirare: *da deschide uşa, bre omule.* AL.; **2.** cuvînt cu care se atrage atenţia cuiva: *bre, oameni buni, eu am să vă fac trei întrebări.* ISP.; *spune, bre! omule!; vino încoa, bre!* [Din turc. ***bre***].

breábăn, brebeni m. (reg.) **1.** plantă erbacee din familia cruciferelor cu flori roşii în raceme şi cu rizom acoperit cu solzi (*Dentaria glandulosa*); **2.** (bot.) anemonă (*Pulsatilla pratensis*); **3.** (bot.) brebenel (*Corydalis*). [Et. nec.].

breakfast [brécfăst] n. micul dejun. [Cuv. engl.].

breáslă, bresle f. (înv.) **1.** organizaţie a meseriaşilor din aceeaşi branşă; corporaţie: *o deosebită importanţă revine în această epocă breslelor.* BL.; *breasla blănarilor;* **2.** meserie, profesiune, slujbă, îndeletnicire: *una din breslele boierului ... fiind ornicăria, domnia sa învăţase a cunoaşte ceasurile.* SAD.; *nu şi-a mai schimbat breasla;* **3.** (înv.) trupă de soldaţi recrutată mai ales din breslaşi: *breslele de ostaşi.* BĂLC.; **4.** (înv.) categorie socială sau profesională; tagmă: *piară breasla boiereasc㠀!* BOLLIAC. [Din sl. ***bratîstvo***].

breaz, ~eji, breázã, ~eze a. **1.** cu o pată albă în frunte sau cu o dungă albă pe bot: *bou breaz; cal breaz;* (subst.) *hi, breazule, nu te lenevi!* AL.; **cunoscut ca un cal breaz,** foarte cunoscut; **foame breazã,** foame foarte mare; **2.** (fig.; iron.) deştept, iscusit, distins: *nici el nu fu mai breaz, ci se întoarse la tatăl său cu nasul în jos.* ISP.; *nu eşti mai breaz decît alţii.* [Din bulg. ***breaz***].

breáza f. artic. **ca la breaza,** dans popular răspîndit în zona subcarpatică şi în sudul Ardealului, cu ritm sincopat; melodia acestui dans. [De la ***Breaza*** n. pr.].

breb, brebi m. animal rozător înrudit cu castorul (*Castor fiber*): *îşi alcătuiesc iaz şi-şi durează colibe nişte jivine care se chiamă brebi.* SAD. [Din sl. ***brebŭ***].

brebenéa, brebenele a. (bot.) brebenel (*Corydalis Marshalliana* şi *salida*). [***Breabăn*** + *-ea*].

brebeneác, brebeneci m. (reg.) sturz cîntăreţ (*Turdus musicus*). [Et. nec.].

brebenél, brebenei m. numele a două plante erbacee cu flori de diferite culori, care înfloresc primăvara; breabăn (*Corydalis Marshalliana* şi *salida*): *rîd brebeneii cei albi, iar crinul cîmpiei de-o parte ţine potirul plecat.* COŞB.; **a lăsa brebenel pe cineva,** a lăsa gol puşcă. [***Breabăn*** + *-el*].

brebenóc, brebenoci m. (bot.; reg.) saschiu, pervincă (*Vinca herbace minor*); (şi: **brăbănoc**). [Din ucr. ***bervinok***].

brec[1], brecuri n. **1.** automobil cu caroseria între berlină şi utilitară; **2.** (înv.) trăsură uşoară cu patru roţi, cu capra înaltă şi cu două bănci aşezate faţă în faţă. [Din fr., engl. ***break***].

brec[2], brecuri n. **1.** comandă dată de un arbitru într-un meci de box, cînd loviturile nu sînt regulamentare, obligînd boxerii să se distanţeze unul de altul; **2.** punct obţinut de un jucător de tenis pe serviciul adversarului. [Din engl. ***break***].

brécie f. rocă sedimentară alcătuită din fragmente colţuroase de alte roci tari, legate printr-un ciment calcaros, silicios etc. [Din germ. ***Breccie***].

breeches [brícis] n. pantaloni scurţi (pentru sport). [Cuv. engl.].

brégmă, bregme f. punct de întîlnire a oaselor parietale cu osul frontal, ocupat la nou-născut de fontanela anterioară. [Din fr. ***bregma***].

brehăí, pers. 3 **brehăie** vb. (înv.; intr.) a lătra: *dulăii ... prin somn ca cum ar scînci şi ar brehăi se videa.* CANT. [Din ucr. ***brehaty***].

brehăít n. (înv.) lătrat: *dulăii de brehăit şi şoimul de piuit amurţiră.* CANT. [V. ***brehăi***].

brehăitúră, brehăituri f. (înv.) lătrătură: *dulăul ... îndată toată pădurea ... de brehăituri împlu.* CANT. [***Brehăi*** + *-tură*].

brehău, brehăi m. (înv.) cîine (care latră): *pre dulăi şi pre cotei şi pre alalţi brehăi, pre toţi la un loc afla.* CANT. [***Brehăi*** + *-ău*].

brehnace, brehnace f. (înv.) specie de uliu: *s-au rînduit spre hrana brehnacelor.* BIBLIA; (şi: **brehnice**). [Et. nec.].

brehníce f. v. brehnace.

brei m. **1. (brei-de-pădure, breiul părului)** plantă erbacee cu tulpina ramificată şi cu flori verzui, folosită în medicina populară ca laxativ (*Mercurialis perennis*); **2. (brei-de-cîmp)** trepădătoare (*Mercurialis annua*). [Din bulg. ***brei***].

brelăn, brelanuri n. (la unele jocuri de cărţi) grup de trei cărţi de aceeaşi valoare. [Din fr. ***brelan***].

brelóc, brelocuri n. mică podoabă ce se poartă la gît, la ceasornic sau la brăţară: *scoase piatra gălbuie şi translucidă, transformată în breloc la lanţul ceasornicului de buzunar.* GHEŢIE. [Din fr. ***breloque***].

brémză, bremze f. plan înclinat cu dispozitiv de frînare pe care circulă vagonetele în mină. [Din germ. ***Bremse***].

brénduş n. v. bradoş.

breslăş, breslaşi m. **1.** membru al unei bresle; meseriaş: *boierii şi breslaşii la curte se adună.* AL.; **2.** (înv.) soldat aparţinînd unei bresle de ostaşi: *cînd patria era în primejdie, se ridicau mazilii şi „breslaşii,.* BĂLC.; **3.** (înv.) funcţionar, profesionist. [***Breaslă*** + *-aş*].

bréşă, breşe f. **1.** spărtură în zidul unei fortificaţii; **2.** străpungere în dispozitivul de luptă inamic; **3.** (rar) spărtură (într-un zid, într-un gard etc.); **4.** (fig.) gaură, ruptură, gol. [Din fr. ***brèche***].

breteá, bretele f. **1.** (la pl.) piesă de îmbrăcăminte confecţionată din două fîşii de elastic, de piele etc., care se petrec peste umeri pentru a susţine pantalonii; **2.** fiecare dintre cele două fîşii sau panglici aplicate la unele obiecte de îmbrăcăminte pentru a le susţine de umeri: *era numai în furou, cu o bretea căzută.*

GHEŢIE; *breteaua sutienului; rochie cu bretele.* [Din fr. ***bretelles***].

bretélă, bretele f. sistem de ramificaţie de cale ferată, montat între două linii paralele, care permite trecerea vehiculelor feroviare de pe o linie pe alta, în ambele sensuri. [Din fr. ***bretelle***].

bretón[1], bretoane n. păr lăsat pe frunte şi retezat în linie dreaptă: *în mantie regală cu sceptru scurt în mînă, cu barbete, păr lăsat în breton pe frunte.* CĂL. [Din fr. *(à la)* ***bretonne***].

bretón[2], ~i, bretonă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic provinciei franceze Bretagne sau locuitorilor ei; referitor la această provincie. // f. idiom celtic vorbit de locuitorii din Bretagne. // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană care face parte din populaţia peninsulei Bretagne, descendentă a vechilor celţi. [Din fr. ***breton***].

brévă, breve f. scrisoare papală mai puţin solemnă decît bula. [Din it. ***breve***].

brevét, brevete n. document, certificat acordat de stat, prin care se recunoaşte unei persoane dreptul de a practica o anumită profesie, o anumită activitate; licenţă: *brevet pentru băuturi spirtoase; brevet de pilot;* **brevet de invenţie,** certificat acordat inventatorului, prin care i se recunoaşte şi se autorizează dreptul de proprietate şi de exploatare a descoperirii sale; patentă: *ar trebui să solicite un brevet de invenţiune.* EM. [Din fr. ***brevet***].

brevetá, brevetez vb. (tr.) a acorda un brevet (pentru o invenţie): *născoceşte şi-şi brevetează un aparat de stins coşurile.* CĂL. [Din fr. ***breveter***].

brevetáre, brevetări f. faptul de a breveta. [V. ***breveta***].

breviár, breviare n. **1.** lucrare în care sînt expuse sumar noţiunile dintr-un anumit domeniu; **2.** carte care cuprinde rugăciunile care trebuie recitate la anumite ore ale zilei de clericii catolici: *luă breviarul ..., se puse a citi la lumina lunii ceasurile canonice.* BĂLC. [Din lat. ***breviarium,*** fr. ***bréviaire***].

brevilín, ~i, brevilină, ~e a. şi m., f. (tip constituţional) caracterizat prin trup şi membre scurte şi groase. [Din fr. ***bréviligne***].

brevilocvént, ~ţi, brevilocventă, ~e a. (livr.) scurt: *expunere brevilocventă.* [Din it. ***breviloquente***].

brevilocvénţă f. (livr.) însuşirea de a fi brevilocvent. [Din it. ***breviloquenza***].

brevitáte f. (rar) calitatea de fi scurt, succint: *gramatica latină ..., cu o brevitate lapidară.* MAIOR. [Din fr. ***brévité,*** lat. ***brevitas, -atis***].

breză, brezez vb. (reg.; tr.) **1.** a murdări, a păta; **2.** a astupa cu lut spărturile din pereţi înainte de a-i văruI. [De la ***breaz***].

brezăie, brezăi f. **1.** joc cu caracter de pantomimă, de tipul caprei sau turcei, aparţinînd teatrului folcloric, întîlnit mai ales în Muntenia; **2.** persoană mascată (cu un cap de animal sau de pasăre) care joacă pe la casele sătenilor la anumite sărbători, mai ales în preajma Crăciunului: *diamantele şi rubinele sînt aruncate pe dînsa cu lopata, parcă e brezaie.* FIL.; **3.** fată împodobită cu frunze şi cu flori, care juca la casele sătenilor la Rusalii: *îl împodobiră cu flori ca p-o brezaie.* ISP.; **4.** (fig.; iron.) femeie împodobită sau fardată excesiv: *parcă era o brezaie.* [Et. nec.].

brezătúră, brezături f. (reg.) **1.** pată albă pe fruntea vitelor; **2.** pată pe pereţii caselor, formată din lutul cu care se astupă crăpăturile înainte de văruit. [***Breza*** + ***-ătură***].

briá, briez vb. (franţuzism; intr.) a se remarca într-o împrejurare prin calităţi excepţionale; a străluci. [Din fr. ***briller***].

briánt, ~ţi, briantă, ~e a. strălucitor, sclipitor: *un tînăr briant.* [Din fr. ***brillant***].

briantínă, briantine f. produs cosmetic folosit pentru a da strălucire părului; (şi: (înv.) **briliantină**). [Din fr. ***brillantine***].

briánţă f. (franţuzism) strălucire. [Din fr. ***brillance***].

bribói, briboi m. (reg.) plantă erbacee cu tulpina păroasă şi cu flori purpurii (*Geranium silvaticum*). [Et. nec.].

bribórnic m. v. **bobornic.**

bric[1], bricuri n. navă cu două catarge şi cu pînze pătrate: *îl luă bricul de război ce şedea la dispoziţia lui Ghica.* CĂL. [Din fr. ***brick***].

bric[2] a. invar. (franţuzism) cărămiziu. // n. culoare cărămizie. [Din fr. ***brique***].

bric-à-brac n. (franţuzism) **1.** (magazin de) lucruri vechi (de mică valoare), uzate, demodate; (fig.) *e un potpourri bine armonizat, un magazin de bric-à-brac literar.* CĂL.; **2.** învălmăşeală, dezordine: *se găseau aici, într-un bric-à-brac greu de imaginat, toate lucrurile din lume.* GHEŢIE. [Cuv. fr.].

briceág, bricege n. cuţitaş de buzunar cu una sau mai multe limbi care se pot strînge între plăsele: *scoase iute un briceag, tăie o crenguţă subţire de brad.* HOGAŞ. [Din turc. ***bričak***].

brichetă, brichetez vb. (tr.) a produce brichete[2], prin aglomerarea de materiale mărunte sau pulverulente. [Din fr. ***briqueter***].

brichetáj, brichetaje n. brichetare. [Din fr. ***briquetage***].

brichetáre, brichetări f. acţiunea de a bricheta; brichetaj. [V. ***bricheta***].

brichétă[1], brichete f. mic aparat de buzunar pentru aprins ţigările: *aprinzîndu-şi ţigara cu o mică brichetă de chihlimbar.* GHEŢIE; *brichetă cu gaz.* [Din fr. ***briquet***].

brichétă[2], brichete f. produs de formă geometrică obţinut prin presarea anumitor materiale mărunte: *brichete de cărbune.* [Din fr. ***briquette***].

brici, brice n. instrument de bărbierit format dintr-o limbă de oţel cu mîner: *ca dintr-un brici ascuţît pre cute, faci vicleşug şi-nşelăciuni multe.* DOS.; (fig.) *frigul se face un brici de oţel.* MACED. // adv. **1.** (tăios) ca briciul: *taie brici;* (fig.) *soarele e splendit, dar vîntul brici.* AL.; **2.** (fig.) foarte (tare): *e deştept brici.* [Din sl. ***bričĭ***].

bricolá, bricolez vb. (franţuzism) **1.** (tr. şi refl.) a practica mai multe meserii; a(-şi) cîştiga existenţa din mici expediente; **2.** (tr.) a efectua reparaţii mărunte în gospodăria proprie; **3.** (tr.) a repara (provizoriu): *a bricolat motorul.* [Din fr. ***bricoler***].

bricoláj, bricolaje n. acţiunea de a bricola; reparaţie provizorie. [Din fr. ***bricolage***].

bricólă, bricole f. (în evul mediu) maşină de război asemănătoare cu balista. [Din fr. ***bricole,*** it. ***briccola***].

brídă, bride f. **1.** gaică prin care se petrece un cordon sau cu care se încheie o copcă; **2.** (tehn.) placă sau bandă folosită pentru strîngerea sau solidarizarea unor piese. [Din fr. ***bride***].

bridge [brigi] n. numele unui joc de cărţi. [Din engl., fr. ***bridge***].

bridgíst, ~şti, bridgistă, ~e [brigíst] m., f. jucător de bridge. [***Bridge*** + ***-ist***].

bríe, brii f. (reg.) **1.** plantă erbacee aromatică cu frunze ascuţite şi cu flori albe (*Meum athamanticum*); **2.** (bot.) brei (*Mercurialis perennis*). [Et. nec.].

briefing, briefinguri [brífing] n. (englezism) expunere scurtă. [Din engl. ***briefing***].

brigádă, brigăzi şi (rar) **brigade** f. **1.** mare unitate militară compusă din mai multe regimente: *o brigadă din miliţia Rumeliei răsăritene a ocupat portul Burgas.* EM.; *general de brigadă;* **2.** echipă, formaţie de lucru; **3.** subunitate silvică. [Din fr. ***brigade***].

brigadiér, brigadieri m. **1.** persoană care face parte dintr-o brigadă; **2.** tehnician din administraţia pădurilor; **3.** (înv.) general de brigadă; **4.** (înv.) caporal de artilerie sau de cavalerie; **5.** persoană care făcea parte dintr-o echipă de lucru. [Din fr. ***brigadier***].

brigánd, briganzi m. (franţuzism) tîlhar: *neci Werther, neci briganzii nu mai răpesc în lumea cea poetă a Germaniei pe cititori şi auditori în vîrtejul acestor pasiuni.* EM.; (adj.; fig.) *noaptea, cîte-o stea brigandă căuta şi dispărea.* BAC. [Din fr. ***brigand***].

brigandáj, brigandaje n. (franţuzism) tîlhărie la drumul mare; prădăciune, jaf: *atîta lux guvernamental şi atîta brigandaj parlamentar.* EM. [Din fr. ***brigandage***].

brigantínă, brigantine f. navă de dimensiuni reduse, cu pînze şi cu două catarge. [Din fr. ***brigantine***].

brighidáu, brighidaie n. (reg.) bătător pentru lapte. [Cf. magh. ***fergetyü*** „roată"].

briliánt, ~ţi, briliantă, ~e a. (înv.) strălucitor; splendid: *balul e ... foarte briliant.* AL. // n. (pl. **briliante** şi (înv.) **brilianturi**) **1.** diamant şlefuit, folosit ca bijuterie: *îi dădu un inel cu briliante.* CĂL.; **2.** caracter de literă tipografică. [Din fr. ***brillant***].

briliantín, ~i, briliantină, ~e a. (înv.) care străluceşte ca briliantul: *pudră briliantină;* (fig.) *luce-o rouă briliantină.* AL. [Din ***briliant***].

briliantínă f. v. **briantină.**

brilioáncă, brilioance f. (bot.; reg.) iarba fiarelor (*Cynanchum vincetoxicum*). [Et. nec.].

brind n. (franţuzism) pahar băut în sănătatea cuiva: *vă-nchin acest brind al frăţiei!* AL. [Din fr. ***brinde***].

brío n. (muz.) **cu brio,** a) cu multă însufleţire: *porneşte cu mult brio grandioasa sa simfonie.* CAR.; b) în mod strălucit: *a încheiat turneul cu brio.* [Din it., fr. ***brio***].

brioálă, brioale f. plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu flori roşietice şi fructe aproape cilindrice (*Meum mutellina*). [Cf. ***brie***].

briofítă, briofite f. (la pl.) încrengătură de plante cu corpul redus la un tal sau diferenţiat în tulpini şi frunze cu structură foarte simplă; (şi la sg.) plantă din această încrengătură (de ex. muşchii). [Din fr. ***bryophytes***].

brióşă, brioşe f. prăjitură de forma unei pîini mici, făcută din aluat de cozonac. [Din fr. ***brioche***].

briozoár, briozoare n. (la pl.) clasă de nevertebrate mici, care trăiesc fixate pe fundul apei sau pe obiecte din apă, alcătuind colonii cu aspect de muşchi; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. ***bryozoaires***].

bríptă, bripte f. (reg.) cuţit sau briceag cu mîner de lemn; **a lua la briptă pe cineva,** a lua la bătaie pe cineva. [Din sb. ***britva,*** ucr. ***brytva***].

bristól, bristoluri n. hîrtie albă, groasă, de calitate superioară din care se fac coperte de cărţi şi cărţi de vizită; (p.ext.) carte de vizită. [Din fr. ***bristol***].

brişcăr, brişcari m. persoană care are sau conduce o brişcă; negustor de bricti: *ce dîrdîi tu, mă brişcarule ...?* AL. [***Brişcă*** + ***-ar***].

brişcă[1], brişti şi (rar) **brişte** f. trăsură mică, neacoperită: *a alergat cu brişca la moaşa satului.* CAR. [Din rus. ***bričkа***].

brişcă[2], brişte şi (rar) **brişti** f. (reg.) briceag. [Din magh. ***bicska*** (influenţat de ***brici*** şi ***briceag***)].

brişculiţă, brişculiţe f. diminutiv al lui brişcă[1]: *o brişculiţă arendăşească tîrîtă de trei căluşei.* OD. [***Brişcă[1]*** + ***-uliţă***].

brişcúţă, brişcuţe f. (reg.) diminutiv al lui brişcă[2]. [***Brişcă[2]*** + ***-uţă***].

británi m. pl. triburi celtice, constituind, pînă la cucerirea anglo-saxonă (sec. V-VI), populaţia de bază a Britaniei. [Din lat. ***britanni***].

británic, ~ci, britanică, ~ce a. referitor la Marea Britanie sau la locuitorii ei; englezesc. // m., f. persoană (originară) din Marea Britanie; englez. [Din fr. ***britannique***].

brizánt, ~ţi, brizantă, ~e a. (despre explozibili sau despre proiectile) care acţionează foarte repede (producînd un suflu foarte puternic). // m. pl. **1.** valuri care se sparg în spumă, lovindu-se de

funduri puţin adînci sau de stînci: *oamenii nu vedeau nimic în jur, auzeau mugetele brizanţilor.* TUD.; **2.** obstacol de care se sparg valurile. [Din fr. ***brisant***].

brizánţă f. proprietate a unui exploziv de a fi brizant. [Din fr. ***brisance***].

brízã, brize f. vînt uşor care suflă regulat la ţărmul mării, ziua spre uscat, iar noaptea spre mare; (p.ext.) adiere, boare. [Din fr. ***brise***].

brizbíz, brizbize şi **brizbizuri** n. **1.** perdeluţă la partea de jos a ferestrei; **2.** (la pl.) dantelă, volănaşe; încărcătură de accesorii. [Din fr. ***brise-bise***].

brîglár, brîglari m. băţul brîglelor. [***Brîglă*** + *-ar*].

brîglă, brîgle f. (mai ales la pl.) vătală (la războiul de ţesut). [Et. nec.].

brînáci, brînace n. (reg.) cingătoare: *sai de-mi sumete brînaciul.* POP. [***Brînă*** + *-aci*].

brînă, brîne f. **1.** brîu: *cu furcile în brîne, cu feţele voioase.* BOLLIAC; **2.** ornament (vopsit sau modelat) în formă de brîu: *am admirat noua brînă de piatră, săpată întocmai ca alesăturile unei bogate cămeşi ţărăneşti.* OD.; **3.** cărare îngustă de-a lungul unui perete de stîncă: *ţinînd îngusta brînă săpată în pieptul muntelui, aveau să răzbească în scurtă vreme.* GHEŢIE. [Cf. ***brîu***].

brîncă[1], brînci f. **1.** (reg.) partea de jos a piciorului animalelor; labă: *să fiu cîne-n patru brînci.* POP.; **2.** (reg.) mînă: *sculîndu-să bea şi mîncă sau îş' razămă capul în brîncă.* B.-DEL.; **pe brînci,** pe mîini şi pe picioare (ca animalele); de-a buşilea: *fugînd mai mult pe brînci decît în picioare.* CR.; **a cădea** (sau **a da**) **în** (sau **pe**) **brînci, a)** a cădea în mîini (istovit): *munceşti pînă cazi pe brînci.* PANN; **b)** (fig.) a cădea (la pămînt); a îngenunchea: *deodată Stambulul cade-n brînci.* AL.; **a munci** (sau **a lucra**) **pe brînci,** a munci din răsputeri; **3.** (pop.; la pl.) împinsătură cu mîna; izbitură, ghiont: *cînd cu brînci groaznice, cînd cu dinte apărîndu-se.* B.-DEL.; *mi-a dat un brînci;* **a-i da inima brînci,** a simţi un imbold, un stimulent pentru (a face) ceva; **4.** plantă erbacee, fără frunze, cu flori verzui sau alburii grupate în formă de spic (*Salicornia herbacea*); **5.** (bot.; compuse) **brînca-porcului, a)** plantă erbacee acoperită cu peri moi (*Scrophularia Scopolii*); **b)** cinsteţ (*Salvia glutinosa*); **brînca-ursului, a)** crucea-pămîntului (*Heracleum sphondylium*); **b)** pedicuţă (*Lycopodium selago* sau *clavatum*); **c)** acantă (*Acanthus*); **6.** ciupercă cu pălăria răsfrîntă, acoperită cu peri aspri (*Stereum hirsutum*); (şi: (reg.) **brînci**). [Lat. ***branca***].

brîncă[2] f. **1.** (med.; pop.) erizipel: *mai ştiu leacuri multe încă pentru cei ce zac de brîncă.* AL.; **2.** boală contagioasă a animalelor domestice (în special a porcilor), caracterizată prin apariţia unor pete violacee: *bivolii sînt apăraţi de brîncă;* (în imprecaţii) *mînca-l-ar brînca să-l mănînce, ... că mult mă mai înăduşi cu dînsul.* CR. [Probabil cuv. autohton; cf. sl. ***brenkna*** „mă inflamez", gr. mod. ***bránchos*** „răguşeală"].

brîncí[1], brîncesc vb. (reg.; tr.) a împinge (cu mîinile); a îmbrînci: *fata îi pune atunci mîna în piept, îl brînceşte cît colo.* CR. [De la ***brîncă[1]***].

brîncí[2] m. v. **brîncă[1]**.

brîncíş adv. pe brînci: *afară brînciş l-a dat.* [***Brîncă[1]*** + *-iş*].

brîncúţă, brîncuţe f. **1.** plantă erbacee cu tulpina păroasă şi cu flori galbene (*Sisymbrium officinale*); **2.** plantă erbacee cu flori mici, galbene, folosită în medicină (*Nasturtium palustre*). [***Brîncă[2]*** + *-uţă*].

brîndúşă, brînduşe f. **1.** nume dat mai multor plante cu flori în formă de pîlnie, violete, albe sau galbene, care cresc prin poieni şi păşuni umede: *Leona are obicei de strînge, toamna, cepe de brîndúşă.* SAD.; **brîndúşă-de-toamnă,** plantă care înfloreşte la începutul toamnei, cu flori roşietice în formă de pîlnie (*Colchicum autumnale*); **brîndúşă-de-primăvară,** plantă cu flori divers colorate (de obicei violete), care înfloreşte primăvara de timpuriu (*Crocus heuffelianus*): *brîndúşi de primăvară, sub chipuri drăgălaşe de vesele copile.* AL.; **brîndúşă galbenă,** plantă erbacee perenă cu flori galbene-aurii (*Crocus moesiacus*); **2.** (**brîndúşă albă** sau **mică**) plantă din familia iridiacee cu flori albe sau albastru-deschis (*Crocus varigatus*); **3.** (bot.; reg.) ghiocel (*Galantus nivalis*); **4.** (bot.; reg.) lăcrimioare (*Convallaria majalis*). [Cf. bulg. ***brenduška,*** sb. ***brnduša***].

brîndúşeá, brîndúşele f. diminutiv al lui brîndúşă; (rar) brîndúşiţă: *foaie verde brîndúşea.* POP. [***Brîndúşă*** + *-ea*].

brîndúşíţă, brîndúşiţe f. (rar) brîndúşea. [***Brîndúşă*** + *-iţă*].

brînéţ, brînеţe n. (pop.) **1.** cingătoare la portul ţărănesc (iţari, catrinţă etc.); **2.** brăcinar; (şi: **bîrneţ, bîrneaţă**). [***Brîu*** + *-eţ*].

brînişór, brînişoare n. (reg.) **1.** cingătoare îngustă; brîuleţ: *cu brînişoare de betеală.* OD.; **2.** brăcinar. [***Brînă*** + *-işor*].

brînzár, brînzari m. persoană care prepară sau vinde brînză. [***Brînză*** + *-ar*].

brînză f. **1.** produs alimentar obţinut prin coagularea laptelui (cu ajutorul cheagului sau al altor coagulanţi): *o străchinoaie de brînză cu smîntînă şi mămăliguţă erau gata.* CR.; *brînză de oaie; brînză frămîntată;* **brînză bună în burduf de cîine,** om cu calităţi, pe care însă nu şi le foloseşte (din lene); **a nu face brînză cu cineva,** a nu face nici o ispravă cu cineva: *alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap-Alb.* CR.; **asta e altă brînză,** asta e altceva; **ducă-se** (**du-te**) **opt cu a brînzei** (sau **opt şi cu a brînzei nouă**), ducă-se (du-te) oriunde, nu-mi pasă: *te duci opt cu a brînzii!* PANN; **brînză-n sticlă,** om zgîrcit; **2.** (fig.; fam.) ispravă, treabă: *nu-i nici o brînză de el;* **3.** (la pl. **brînzeturi**) diferite feluri din acest produs; mîncăruri cu acest produs (sau cu lactate): *sînt negustorese de brînzeturi în burduf şi de carne de oaie.* CĂL.; **4.** (pop.) **brînză-de-iepure,** halva. [Et. nec.].

brînzăreásă, brînzărese f. femeie care face sau vinde brînză. [***Brînzar*** + *-easă*].

brînzăríe, brînzării f. **1.** încăpere unde se prepară brînza (la stînă); **2.** magazin în care se vînd brînzeturi; **3.** cantitate mare de brînză. [***Brînză*** + *-ărie*].

brînzí, pers. 3 **brînzeşte** vb. (refl.) a se închega; a se strica: *la căldură laptele se brînzeşte.* [De la ***brînză***].

brînzít, ~ţi, brînzítă, ~e a. care s-a făcut brînză; care s-a alterat: *lapte brînzit.* [V. ***brînzi***].

brînzoáică, brînzoaice f. **1.** plăcintă cu brînză (în bucăţi mici); **2.** bucată rotundă de brînză de vaci. [***Brînză*** + *-oaică*].

brînzós, ~şi, brînzoásă, ~e a. **1.** cu multă brînză; **2.** cu aspect de brînză, ca brînza: *apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă.* NEGR. [***Brînză*** + *-os*].

brîu, brîie şi (rar) **brîuri,** (înv.) **brîne** n. **1.** cingătoare lată (de lînă) pe care o poartă ţăranii; (p.ext.) cingătoare: *mlădiul trup i-l încingea un brîu de-argint.* COŞB.; **(plăcinte) poale-n brîu,** v. **poală; a sta cu mîinile în brîu,** a nu face nimic, a fi inactiv; **2.** cingătoare lată pe care o poartă preoţii, ca semn al unui grad ierarhic; **3.** fîşie de ţesătură, de blană etc. purtată în jurul mijlocului de suferinzi; **4.** parte a corpului pe care se pune această cingătoare; mijloc: *îl trezea dimineaţa la şase şi îl punea să se spele pînă la brîu.* GHEŢIE; *cu barba pînă la brîu;* **5.** ornament (colorat sau în relief) pe un element de construcţie: *odaia mea mă înspăimîntă cu brîie negre zugrăvite.* BAC.; **6.** (fig.) dungă: *cîntă plouă, vara, cîteodată, un brîu de foc pe cer s-arată.* COŞB.; *brîie de lumină;* **7.** şir, lanţ: *brîu de munţi, de dealuri;* **8.** (artic.) brîuleţ; dans popular executat în ritm vioi; melodia după care se dansează: *cîntaţi brîul, lăutari!* [Cuv. autoht.; cf. alb. ***bres, brezi***].

brîulét, brîuleţe n. **1.** diminutiv al lui brîu; brîuşor; **2.** numele mai multor dansuri populare; melodia acestor dansuri. [***Brîu*** + *-uleţ*].

brîuşór, brîuşoare n. brîuleţ: *dar dinjos de brîuşor scrisă-i marea tulbureanca.* POP. [***Brîu*** + *-uşor*].

broájbă, broajbe f. (bot.; reg.) nap (*Brassica napus*): *broajbe şi gulii.* PANN; (şi: **brojbă**). [Din sb. ***broskva***].

broáncă, broance f. (reg.) lăută, violină. [Et. nec.].

broáscă, broaşte f. **1.** animal amfibiu din clasa batracienilor, fără coadă, cu picioarele dinapoi mai lungi, cu gura largă şi cu ochii bulbucaţi (*Rana esculenta*): *unele orăcăiau ca broasca.* CR.; **ochi de broască,** ochi bulbucaţi; **cînd o face broasca păr,** niciodată; **pînă la genunchiul broaştei,** v. **genunchi; a se face** (sau **a se lipi, a se grămădi**) **broască la pămînt,** a se piti (pentru a nu fi văzut): *mă fac broască la pămînt, îmi aşez durda spre vînt.* POP.; **2.** (compuse) **broască-rîioasă** sau **broască-buboasă,** specie a acestui animal cu pielea acoperită de umflături din care se scurge un lichid iritant (*Bufo*); **broască-ţestoasă** sau (reg.) **broască cu covată** (ori **cu toacă**), reptilă cu corpul închis într-o carapace osoasă (*Testudo* şi *Emys*): *păsările ar descinde, după opinia sa, din broaşte ţestoase.* BL.; *să cerşim broaştei cu covată încetineala.* SAD.; **broască-verde** sau **broască de iarbă,** broatec (*Hyla arborea*); **3.** mecanism din metal care, aplicat la uşi, sertare etc., permite închiderea sau încuierea lor: *băgă cheia în broasca uşii.* ISP; **4.** (reg.) umflătură sub pielea gîtului; (la pl.) scrofule; **5.** (reg.) cioc la cleştele dogarului; **6.** (la pl.) şurubeliţele teascului de struguri; **7.** (înv.) floare la capătul stîlpilor unui bordei; **8.** un fel de rindea; **9.** (iron.) om mic şi gras; **10.** plantă arborescentă exotică, cu flori mari galbene şi cu frunze cărnoase, cultivată ca plantă ornamentală (*Opuntia ficus indica*); **11.** (compuse) **broasca-apei,** plantă erbacee acvatică, cu frunze lucioase, cufundate în apă, şi cu flori verzui (*Potamogeton lucens*); **iarba-broaştei,** v. **iarbă; mătasea** (sau **lîna**)**-broaştei,** v. **mătase.** // adv. îngrămădit (ca o broască): *stă broască şi nu se vede de departe.* [Lat. ***brosca***].

broátec, broateci m. animal amfibiu, înrudit cu broasca, de culoare verde; brotac, brotăcel (*Hyla arborea*): *broaştele şi broatecii compun pentru împrejurare un cîntec.* CĂL. [Lat. ***brotacus***].

brobínţă, brobinţe f. (reg.) 1. plantă din care se obţine un colorant galben (*Reseda luteola*); **2.** boabă, bobiţă: *strugure cu brobinţa neagră.* [Probabil contaminare între ***broboană*** şi ***bobiţă;*** cf. ***drobiţă***].

broboádă, broboade f. basma (mare) cu care se acoperă femeile pe cap sau pe spate; bariş; boccea; maramă; ştergar; testemel: *duce sfat din casă-n casă că n-am broboade de mătasă.* COŞB.; (fig.) *m-aş fi îndepărtat în direcţia hotelului, dacă luna n-ar fi sfîşiat dintr-o dată broboada subţire a norilor.* GHEŢIE. [Cf. bulg. ***podbradka***].

broboánă, broboane f. **1.** boabă mare; **2.** picătură mare: *mi-era foarte cald, broboane fierbinţi de sudoare îmi acopereau fruntea.* GHEŢIE; **3.** agrişă sau coacăză roşie; **4.** bobiţă de strugure: *ariciul ..., după ce merge la vie, întîi să satură el de struguri şi apoi scutură viţa de cad broboanele şi să tăvălească pre dînsele de să înfig în ghimpii lui şi duce şi puilor.* ANTIM; **5.** (pop.) bubuliţă. [Cf. bulg. ***brăbonka***].

brobodélnic, brobodelnice n. (înv.) broboadă sau văl de mireasă: *să învăli cu brobodelnicul.* BIBLIA. [***Broboadă*** + *-elnic*].

broboná vb. v. **broboni**.

broboní, brobonesc vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) acoperi cu broboane de sudoare: *fruntea lui Dan se broboni de sudoare.* VLAH.; *o sudoare rece îi broboni fruntea;* **2.** a (se) băşica; (şi: **brobona**). [De la ***broboană***].

brobonít, ~ţi, brobonită, ~e a. acoperit cu broboane, cu picături; (fig.) *pămîntul brobonit de rouă.* [V. ***broboni***].

brocárd n. v. **brocart**.

brocárt, brocarturi n. stofă de mătase, împodobită cu flori, cu ornamente şi cu fir de aur sau de argint: *ţesătură de brocard muiată-n fir.* MACED.; *călătorea pe o pataşcă de brocart, aşezată pe un cal mare alb.* SAD.; (şi: **brocard**). [Din fr. ***brocart***].

bróciu n. (bot.; reg.) roibă (*Rubia tinctorum*). [Din sb. *broč*].

brod, broduri n. (reg.) bac. [Din sl. *brodŭ* „vad"].

brodá, brodez vb. (tr.) **1.** a coase o broderie: *a broda o batistă;* (absol.) *a broda cu mătase;* **2.** (fig.) a dezvolta, a adăuga (înflorind ceva); a inventa: *hrănită de lecturi, imaginaţia sa fecundă brodă canavaua unui adevărat roman.* GHEŢIE; (fig.) *a brodat pe tradiţii locale o legendă romantică.* CĂL.; (refl. pas.) *se brodează ... pe tema lipsei de merit.* CAR. [Din fr. *broder*].

brodáre, brodări f. (rar) acţiunea de a broda. [V. *broda*].

brodát[1], ~ţi, brodată, ~e a. împodobit cu broderii: *generali cu bicorn brodat alergau ca iepurii.* CĂL.; *bluză brodată.* [V. *broda*].

brodát[2] n. faptul de a broda: *se întrerupse din brodat.* PETR. [V. *broda*].

brodeálă[1], brodeli f. potrivire (de întîmplări, de vorbe etc.); **la brodeală,** la nimereală, la întîmplare. [*Brodi* + *-eală*].

brodeálă[2], brodeli f. (reg.) broboadă. [Contaminare între *broboadă* şi *broderie*].

brodelnicitúră, brodelniciturí f. (înv.) vorbă nesocotită, proastă: *lasă-ţi brodelniciturile şi fă porunca împăratului.* DOS. [De la *brodi*].

broderíe, broderii f. **1.** cusătură decorativă în relief pe o ţesătură: *purta una dintr-acele scurte cataveici numite fermenele, broderia căreia, cu fir şi cu tertel, îi acoperea tot pieptul.* NEGR.; **2.** adaos (ornamental) la o povestire, la o piesă muzicală; **3.** (p. gener.) ornamentaţie fină. [Din fr. *broderie*].

brodéză, brodeze f. femeie care brodează, care face broderii. [Din fr. *brodeuse*].

brodí, brodesc vb. **1.** (tr.) a găsi pe cineva sau ceva (din întîmplare): *am brodit-o acasă;* **2.** (tr.) a o nimeri bine, a o scoate bine la capăt: *ai brodit-o bine astăzi;* **3.** (refl.) a se întîmpla, a se nimeri: *batalionul nostru s-a brodit să nu fie nici cînd s-a luat Griviţa.* GHICA; *cum se brodi ca locul să fie alături?;* **4.** (tr.) a pune la cale, a aranja: *brodise planul să mînjească pe părintele Pantelimon pe cap.* C.; **5.** (rar; tr.) a potrivi (un lucru cu altul); (refl.) *vrei să întrebi dacă vreunul din planurile de acasă se brodesc pentru situaţii reale?* PETR.; **6.** (înv.; intr.) a umbla (prin apă), a naviga: *vei brodi prin sînge, ca şi de mainte.* DOS.; **7.** (înv.; tr.) a vorbi; a bîigui: *şi-ţi ado aminte de ocară ce brodesc nebunii pînă-n sară.* DOS. [Din sl. *broditi*].

brodít n. faptul de a (se) brodi; **pe brodite,** la întîmplare, la nimereală: *mergea treaba mai mult pe brodite.* DELAVR. [V. *brodi*].

bródiu a. v. **brudiu.**

broh interj. cuvînt care redă sunetele caracteristice ale porcului (mistreţ): *şi o dată porunceşte: broh!* SAD. [Onomat.].

brójbă f. v. **broajbă.**

bróker, brokeri [brócăr] m. agent (de bursă), mijlocitor, intermediar, comisionar. [Din engl. *broker*].

brom n. metaloid lichid de culoare roşie închisă, cu miros pătrunzător, întrebuinţat în farmacie, în industria chimică etc. [Din fr. *brome*].

bromát, bromaţi m. sare a acidului bromic. [Din fr. *bromate*].

bromeliacée, bromeliacee f. (la pl.) familie de plante tropicale monocotiledonate, avînd ca tip ananasul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *broméliacées*].

bromhidrát, bromhidraţi m. (chim.) sare a acidului bromhidric. [Din fr. *bromhydrate*].

bromhídric a. **acid bromhidric,** gaz incolor rezultat din combinarea bromului cu hidrogenul. [Din fr. *bromhydrique*].

bromhidróză, bromhidroze f. transpiraţie urît mirositoare şi abundentă. [Din fr. *bromhydrose*].

brómic a. **acid bromic,** acid oxigenat al bromului, cu proprietăţi oxidante. [Din fr. *bromique*].

bromísm n. intoxicaţie cu (săruri de) brom. [Din fr. *bromisme*].

bromocét n. dezinfectant puternic (pentru piele, instrumente medicale etc.). [*Brom*(*ură de*) + *cet*(*rimoniu*)].

bromofórm n. lichid incolor, dulceag, preparat pe bază de brom şi folosit pentru calmarea tusei, a spasmelor etc. [Din fr. *bromoforme*].

bromuráre, bromurări f. reacţie chimică prin care se introduc atomi de brom în molecula unui compus organic. [De la *brom*].

bromúră, bromuri f. sare rezultată din reacţia acidului bromhidric cu un metal: *bromura de potasiu e întrebuinţată în medicină ca un calmant al sistemului nervos.* [Din fr. *bromure*].

bronhi- element de compunere cu sensul „(referitor la) bronhii"; (şi: **bronho-, bronş-**). [Din fr. *broncho-*].

bronhiál, ~i, bronhială, ~e a. (anat.) care ţine de bronhii, referitor la bronhii; bronhic; bronşic. [Din fr. *bronchial*].

brónhic, ~ci, bronhică, ~ce a. bronhial; bronşic. [Din fr. *bronchique*].

brónhie, bronhii f. ramificaţie a traheii prin care aerul ajunge în plămîni. [Din lat. *bronchia,* fr. *bronche*].

bronhiólă, bronhiole f. (anat.) fiecare dintre ramificaţiile bronhiilor, care pătrunde profund în ţesutul pulmonar. [Din fr. *bronchiole*].

bronho- v. bronhi-.

bronhofoníe, bronhofonii f. rezonanţă puternică a vocii şi a respiraţiei la bolnavii de pneumonie, bronşită etc. [Din fr. *bronchophonie*].

bronhografíe, bronhografii f. (med.) radiografie a bronhiilor după introducerea în căile respiratorii a unei substanţe de contrast. [Din fr. *bronchographie*].

bronholít, bronholite n. (med.) calcul bronşic. [Din fr. *broncholithe*].

bronhopneumoníe, bronhopneumonii f. boală constînd în inflamaţia bronhiilor, a bronhiolelor şi a lobulilor pulmonari, caracterizată prin febră, tuse etc. [Din fr. *bronchopneumonie*].

bronhorée, bronhorei f. (med.) secreţie şi expectoraţie abundentă, frecventă în astmul bronşic, în bronşita cronică etc. [Din fr. *bronchorrhée*].

bronhoscóp, bronhoscoape n. (med.) instrument medical care serveşte la efectuarea bronhoscopiilor. [Din fr. *bronchoscope*].

bronhoscopíe, bronhoscopii f. (med.) examinare vizuală a bronhiilor cu bronhoscopul. [Din fr. *bronchoscopie*].

bronhotomíe, bronhotomii f. (med.) intervenţie chirurgicală care constă în secţionarea unei bronhii. [Din fr. *bronchotomie*].

bronş- v. bronhi-.

bronşectazíe, bronşectazii f. (med.) dilatare a bronhiilor ca urmare a sclerozei pulmonare. [Din fr. *bronchectasie*].

brónşic, ~ci, bronşică, ~ce a. bronhic: *astm bronşic.* [Din fr. *bronchique*].

bronşíţă, bronşite f. inflamaţie a mucoasei bronhiilor, manifestată prin tuse puternică, stare febrilă etc. [Din fr. *bronchite*].

bronşític, ~ci, bronşitică, ~ce a. **1.** care ţine de bronşită, referitor la bronşită; **2.** care suferă de bronşită. [Din fr. *bronchitique*].

brontozáur, brontozauri n. gen de reptile uriaşe din ordinul dinozaurienilor erbivori, care au trăit în era secundară. [Din germ. *Brontosaurus,* fr. *brontosaure*].

bronz, bronzuri n. **1.** aliaj de cupru cu unul sau mai multe metale (cositor, zinc etc.), din care se toarnă statui, clopote, monede, instrumente muzicale etc.: *o placă de bronz ... era plasată exact în centrul clădirii.* GHEŢIE; **epoca bronzului** (sau **de bronz**), perioadă din istoria omenirii, în care s-a generalizat folosirea acestui aliaj, a uneltelor şi a armelor din acest aliaj; **2.** obiect (de artă) făcut din acest aliaj: *vrea să aibă imagini palpabile de artă antică, cumpără bronzuri.* CĂL.; **3.** pigment metalic de culoare galbenă: *firmele de modă veche, pictate cu litere de bronz pe fond negru.* GHEŢIE; *ramă vopsită cu bronz;* **4.** culoare arămie a pielii în urma expunerii la soare sau la vînt; **5.** (fig.) **de bronz,** neclintit, ferm: *inimă de bronz; caracter de bronz.* [Din fr. *bronze*].

bronzá, bronzez vb. **1.** (tr.) a acoperi cu un strat de bronz sau de vopsea de bronz; **2.** (tr. şi refl.) a (se) înnegri de soare sau de vînt (căpătînd o culoare arămie): *apărură doi oşteni mari şi bine legaţi, cu obrazurile bronzate de soare şi vînturi.* SAD. [Din fr. *bronzer*].

bronzáj, bronzaje n. (rar) bronzare. [Din fr. *bronzage*].

bronzáre, bronzări f. **1.** faptul de a bronza; acoperire cu un strat de bronz sau cu vopsea de bronz; bronzaj; **2.** înnegrire a pielii (sub acţiunea soarelui, a vîntului etc.). [V. *bronza*].

bronzát, ~ţi, bronzată, ~e a. **1.** care este acoperit cu un strat de bronz sau de vopsea de bronz; **2.** cu pielea înnegrită (de soare): *marinari bronzaţi.* [V. *bronza*].

bronzăríe, bronzării f. **1.** mulţime de obiecte din bronz; **2.** prăvălie în care se vînd obiecte din bronz. [*Bronz* + *-ărie*].

broscáriţă, broscariţe f. **1.** plantă erbacee acvatică, cu flori albe-verzui; limba-apei; notătoare (*Potamogeton natans*); **2.** plantă erbacee acvatică cu flori verzi şi cu fructe capsule care se desfac la maturitate în trei valve; iarba-şerpilor (*Triglochin palustre*). [*Broască* + *-ariţă*].

broscărésc, ~şti, broscăreáscă, ~eşti a. (rar) al broaştelor, de broaşte: *apa rămîne ... pe vale, formînd multe locuri de adăpost pentru neamul broscăresc.* SL. [*Broască* + *-ăresc*].

broscăríe, broscării f. loc cu multe broaşte; mulţime de broaşte. [*Broască* + *-ărie*].

broscáriţă, broscăriţe f. plantă erbacee acvatică cu flori verzui; iarba-şarpelui (*Triglochin palustris*). [*Broască* + *-ăriţă*].

broscói, broscoi m. **1.** augmentativ al lui broască; masculul broaştei: *broscoii din răstoacă îl insultă-n pauze.* TOP; **2.** (iron.) copil. [*Broască* + *-oi*].

broscúţ, broscuţi m. pui de broască: *îşi hrănea broscuţul lui.* CAR. [*Broască* + *-uţ*].

broscúţă, broscuţe f. diminutiv al lui broască. [*Broască* + *-uţă*].

broşá, broşez vb. (tr.) **1.** a coase împreună foile unei broşuri, unei cărţi, unui caiet etc.; **2.** a prelucra suprafaţa unei piese metalice cu broşa; **3.** a executa ornamente pe o ţesătură, prin introducerea unui fir colorat în rost. [Din fr. *brocher*].

broşáre, broşări f. acţiunea de a broşa; broşat[2]. [V. *broşa*].

broşát[1], ~ţi, broşată, ~e a. (despre broşuri, caiete etc.) cu foile cusute împreună (şi puse într-o copertă). [V. *broşa*].

broşát[2] n. broşare. [V. *broşa*].

bróşă, broşe f. **1.** bijuterie prevăzută cu un ac, cu care se prinde pe rochie, pe guler etc.; **2.** unealtă de aşchiere cu care se prelucrează suprafeţele pieselor metalice. [Din fr. *broche*].

broştésc, ~şti, broşteáscă, ~eşti a. **1.** (ca) de broască, al broaştelor; **ochi broşteşti,** ochi bulbucaţi; **umblet broştesc,** mers cu sărituri; **2. lînă-broştească,** plantă acvatică din familia algelor; strai de broască (*Conferva rivularis*). [*Broască* + *-esc*].

broştét n. **1.** mulţime de broaşte; **2.** (iron.) mulţime de copii mici. [*Broască* + *-et*].

broşúră, broşuri şi (înv.) **broşure** f. **1.** lucrare tipărită avînd un număr redus de foi: *despre toate aceste găsim mai multe în jurnale şi broşure străine*

decît în cele române. EM.; **2.** (înv.) fasciculă: *„Magazinul istoric" va ieşi în broşuri.* BĂLC. [Din fr. *brochure*].

broşurícă, broşurele f. diminutiv al lui broşură. [*Broşură* + *-ică*].

brotác, brotaci m. **1.** (zool.) broatec (*Hyla arborea*); **2.** lemn scobit pe care stă capătul grindeiului la roata morii. [V. *broatec*].

brotán, brotani m. (reg.) broatec (*Hyla arborea*). [*Brot*(*ac*) + *-an*].

brotăcél, brotăcei m. **1.** (zool.) diminutiv al lui brotac; broatec: *brotăceii orăcăiau în depărtare.* ISP; **2.** (ornit.) florinte (*Carduelis chloris chloris*): *brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde.* OD. [*Brotac* + *-el*].

broticíu, ~ii, broticie, ~ii a. (rar) verde (ca brotacul): *mazăre ... cu foile mărunte şi broticii.* HOGAŞ. [*Brotac* + *-iu*].

brownián, ~eni, browniană, ~ene [braunián] a. **mişcare browniană,** mişcare continuă şi dezordonată a particulelor microscopice aflate în suspensie într-un fluid, datorată ciocnirii acestora cu moleculele mediului. [Din fr. *brownien*].

browning, browninguri [bráuning] n. pistol automat cu încărcătorul în mîner. [Din fr. *browning*].

brr interj. **1.** cuvînt care redă sunetul produs de tobă: *furişîndu-se de Ivan, iese cu dînsa afară şi începe a o bate ca de război: brr ... brr ...* CR.; **2.** exclamaţie care redă o accentuată senzaţie de frig; (şi: **bru**). [Onomat.].

bru interj. v. **brr.**

brucelóză, bruceloze f. boală contagioasă a vitelor, transmisibilă la om prin alimentele provenite de la animalele bolnave, manifestată prin dureri de cap, febră etc. [Din fr. *brucellose*].

brucínă f. alcaloid foarte toxic extras din nuca vomică, utilizat în medicină şi în farmacie. [Din fr. *brucine*].

brudár, brudari m. (reg.) conducător al unui pod plutitor. [*Brod* + *-ar*].

brúdă, brude f. (reg.) specie de peşte de apă dulce, asemănător cu păstrăvul. [Probabil cuv. autoht.].

bruderşáft, bruderşafturi n. mod de a bea în care partenerii duc paharele la gură luîndu-se de braţ în semn de prietenie. [Din germ. *Bruderschaft*].

brudiésc, ~eşti, brudieáscă, ~eşti a. (înv.) copilăresc: *lucruri brudieşti.* CANT. [*Brudiu* + *-esc*].

brudiéşte adv. (înv.) copilăreşte: *vredniciilor lui Traian de-a-tocma să le facă brudiiaşte gîndea.* CANT. [*Brudiu* + *-eşte*].

brúdină, brudine f. (reg.) **1.** pod plutitor; bac; **2.** taxă pentru trecerea apei pe un bac: *să plătească brudină zece zloţi.* SAD. [Din sb. *brodina*].

brudiór, ~i, brudioáră, ~e a. (reg.) diminutiv al lui brudiu. [*Brudiu* + *-ior*].

brudíu, ~ii, brudie, ~ii a. şi m., f. **1.** (reg.) (om) tînăr, nevîrstnic, zglobiu, fără experienţă, naiv: *fost-am tînăr şi brudiu, pare-mi rău, ş-amu-i tîrziu.* POP; **2.** (înv.) (om) frumos: *să ne ducă pre cale-n giudeaţe, pre cei brudivi şi cei cu blîndeaţe.* DOS.; (şi: **brodiu,** (înv.) **brudiv**). [Et. nec.].

brúdiv a. şi m., f. v. **brudiu.**

brúdnic[1], ~ci, brudnică, ~ce a. (reg.) brudiu, tînăr: *se alintă ca o copilă brudnică.* NEGR. [*Brud*(*iu*) + *-nic*].

brúdnic[2], brudnici m. (reg.) brudar: *brudnicul cel vechi s-a mirat de asemenea plată.* SAD. [*Brod* + *-nic*].

bruft, brufturi n. (reg.) prima tencuială aruncată pe perete fără a fi netezită. [De la *bruftui*].

bruftuí, bruftuiesc vb. (tr.) **1.** (reg.) a pune pe perete un strat de bruft; **2.** (fig.) a adresa cuiva cuvinte aspre; a brusca: *începu s-o gonească şi s-o bruftuiască;* (şi: **bruftului**). [Et. nec.].

bruftuiálă, bruftuieli f. **1.** (reg.) bruft, prima tencuială; **2.** (fig.) ceartă, ocară; bătaie: *Ştefan le-a dat* [turcilor] *o bruftuială.* ISP; (şi: **bruftuluiálă**). [*Bruftui* + *-eală*].

bruftulúi vb. v. **bruftui.**

bruftuluiálă f. v. **bruftuială.**

bruh interj. exclamaţie scoasă de cel pătruns de frig: *bruh! mi-i frig.* EM. [Onomat.].

bruiá, bruiez vb. (tr.) a perturba audiţia radiofonică. [Din fr. *brouiller*].

bruláj, bruiaje n. faptul de a bruia. [Din fr. *brouillage*].

bruiát, ~ţi, bruiată, ~e a. perturbat (prin zgomote): *post de radio bruiat.* [V. *bruia*].

bruiére f. acţiunea de a bruia. [V. *bruia*].

bruión, bruioane n. ciornă, concept: *închipuiţi-vă că s-ar scula Eminescu şi ar vedea că-i circulă bruioanele.* IBR.; (şi: (înv.) **brulion**). [Din fr. *brouillon*].

bruiór, bruioare n. emiţător pentru bruierea emisiunilor radiofonice. [Din fr. *brouilleur*].

brulínc m. v. **burlinc.**

brulión n. v. **bruion.**

brumă, pers. 3 **brumează** vb. **1.** (intr.) a cădea brumă; **2.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi cu brumă sau cu ceva care seamănă cu bruma: *verde frunză ... cît o ninge ş-o brumează ea e tot mîndră şi creaţă.* POP. [De la *brumă*].

brumár[1] m. (pop.) (luna) noiembrie: *veştejită şi uscată ca o frunză de brumar.* DELAVR.; *se pune o vreme tare din luna lui brumar.* SAD. [*Brumă* + *-ar*].

brumár[2] m. luna a doua a calendarului republican francez (22 oct.–22 nov.). [Din fr. *brumaire*].

brumát, ~ţi, brumată, ~e a. **1.** acoperit cu brumă; peste care a căzut bruma: *spunea de-un trandafir brumat în doina ei.* COŞB.; *o păsărică în grădina brumată, în liniştea rece a iarnă-a făcut.* BAC.; **2.** acoperit de un strat fin alburiu: *prune brumate;* **3.** (fig.) aburit: *pahare brumate;* **4.** (rar) brumăriu: *mioarele brumate.* POP; **5.** (fig.) indispus, fără chef: *nu fi aşa brumat.* [V. *bruma*].

brumătic, ~ci, brumatică, ~ce a. (rar) de toamnă; rece, friguros: *e toamnă, ... cu nopţile tot mai lungi şi mai brumatice.* C.; *vînt brumatic.* [*Brumă* + *-atic*].

brúmă, (rar) **brume** f. **1.** rouă îngheţată (în urma scăderii temperaturii): *s-aşază bruma peste vii.* EM.; *vor trimite brumă pe floarea pomului.* VIERU; **a fi bătut de brumă,** a fi bătrîn, cu părul alb; **2.** strat fin alburiu care acoperă unele fructe: *strugurii ... înflaţi stau în soare; vineţi cu brumă sînt unii.* EM.; **3.** (pop.) chiciură, promoroacă: *trîntească o brumă pe pereţi de trei palme de groasă.* CR.; **4.** (compus) **floarea-brumei,** brînduşă de toamnă (*Colchicum autumnale*): *în jurul lor răsăreau ici-colo, din ţarina săracă, brînduşe, florile-brumei.* SAD.; **5.** (fig.) cantitate mică: *el ar fi putut să producă numai confuzie pentru bruma de cunoştinţe astronomice din acele vremi.* BL.; *o brumă de învăţătură.* [Lat. *bruma* „solstiţiu de iarnă"].

brumăreá, brumărele f. numele a două plante erbacee ornamentale cu flori diferit şi viu colorate şi cu miros plăcut; scînteiuţă (*Phlox paniculata* şi *drummondi*). [*Brumă* + *-ăreа*].

brumărél m. (pop.) (luna) octombrie: *face în numărul său de miercuri 18 brumărel declaraţii de iubire partidului conservator.* EM. [*Brumar* + *-el*].

brumăríţă, brumăriţe f. numele a două specii de păsări mici, una cu bărbia albă cu pete brune (*Prunella collaris*), cealaltă, cu bărbia sură (*Prunella modularis*). [*Brumă* + *-ăriţă*].

brumăríu, ~ii, brumărie, ~ii a. de culoarea brumei; alb-cenuşiu: *l-a sărutat la tîmpla stîngă sub cuşma domniei sale brumărie.* SAD.; *căciulă brumărie;* **prune brumării,** soi de prune acoperite cu o pulbere alburie; **oaie brumărie,** varietate de oaie cu lîna pestriţă, alb cu negru. // f. varietate de struguri. [*Brumă* + *-ăriu*].

brumós, ~şi, brumoásă, ~e a. (înv.) **1.** ceţos, neguros, întunecat: *un cer brumos şi posomorît.* NEGR.; **2.** friguros, rece: *muntele e mediul brumos al romanticilor noştri.* CĂL.; *timp brumos;* **3.** (fig.) întunecat, fără lumină: *să descopăr ... din ceaţa brumoasă a prezentului o falnică lumină.* OD. [Din fr. *brumeux,* lat. *brumosus*].

brun, ~i, brună, ~e a. **1.** cafeniu-închis; (fig.) *la vîntul din pustie, la răcoarea nopţii brună.* EM.; **2.** (despre oameni) cu părul negru şi cu tenul negricios; brunet, oacheş: *nu le-ar putea cineva deosebi dacă ... n-ar fi una brună şi alta blondă.* NEGR.; (subst.) *la clavir o brună despletită cînta purtînd o mantie cernită.* BAC. [Din fr. *brun*].

bruná, brunez vb. (tr.) **1.** a acoperi, pe cale chimică, o piesă de oţel sau de cupru cu un strat protector de oxizi de culoare brună; **2.** a înnegri, a bronza: *avea o carne vîrtoasă, cu pielea brunată de soare şi bătută de vînt.* SAD. [Din fr. *brunir*].

brunáj n. brunare. [*Bruna* + *-aj*; cf. fr. *brunissage*].

brunáre f. acţiunea de a bruna şi rezultatul ei; brumaj. [V. *bruna*].

brunát, ~ţi, brunată, ~e a. **1.** acoperit cu un strat de oxizi: *pe cavalerul din frunte, în armură brunată, doamna comitesă îl cunoştea bine.* SAD.; **2.** (rar) înnegrit, bronzat de soare: *faţa-i rotundă şi brunată era străjuită ... de păr castaniu.* HOGAŞ. [V. *bruna*].

brunél n. (înv.) stofă de lînă de culoare închisă, utilizată la fabricarea încălţămintei: *cu cizmuliţe de brunel, umbla prin casă.* MACED.; *ghete de brunel.* [Din germ. *Brunelle*].

brunét, ~ţi, brunetă, ~e a. şi m., f. (persoană) cu tenul negricios şi cu părul negru: *un june brunet ... de pe barbetă şi musteţi se cunoştea că era străin.* NEGR.; *observă că nevasta acestuia, o brunetă cu profil grec, ... îi face ochi dulci.* GHEŢIE. [Din fr. *brunet*].

brusc, ~şti, bruscă, ~şte a. **1.** care se produce într-un timp scurt; subit, neaşteptat; repede: *o rază răsfrîntă într-una din pietrele cercelului sclipea intermitent în fulgerări bruşte.* GHEŢIE; *plecare bruscă;* (adv.) *brusc sosi furtuna ca o revărsare de puhoi.* SAD.; *s-a ridicat brusc;* **2.** (rar) aspru, strident: *caracter brusc.* [Din it. *brusco,* fr. *brusque*].

bruscá, bruschez vb. (tr.) **1.** a trata cu asprime, fără menajamente pe cineva; a repezi: *dramaturgul bruschează pe cunoscuţii săi cu un limbaj cu care unii nu sînt obişnuiţi.* CĂL.; **2.** a grăbi, a precipita un eveniment, un proces: *a brusca lecuirea.* NEGR. [Din fr. *brusquer*].

bruscáre, bruscări f. acţiunea de a brusca şi rezultatul ei. [V. *brusca*].

bruschéţă f. v. **bruscheţe.**

bruschéţe f. **1.** purtare sau atitudine aspră, grosolană: *lasă asta! făcu ea cu bruscheţe, retrăgîndu-şi mîna.* GHEŢIE; **2.** firea (caracterul) celui brusc: *temperamental, poate îşi exlica însăşi bruscheţea vitalităţii sale prin originea orientală.* CĂL.; (şi: (înv.) **bruscheţă**). [Din it. *bruschezza*].

brusnát, ~ţi, brusnată, ~e a. (rar) grăsuliu, bucălat: *a plăsmuit luna în chip de femeie brusnată, durdulie.* HOGAŞ; (adv.) *răsărea brusnat faţa-i rotundă.* HOGAŞ. [Et. nec.].

brustán, brustani m. plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene dispuse în capitule, avînd miros plăcut (*Telekia speciosa*). [Cf. *brusture*].

brústur m. v. **brusture.**

brústure, brusturi m. numele mai multor plante erbacee, cu frunze mari, late şi cu flori purpurii sau violete, cu întrebuinţări medicinale (*Lappa maior, minor* sau *tomentosa*): *un şipot de apă ... şerpuia printre brusturi şi alte buruieni.* ISP; (şi: **brustur**). [Et. nec.].

bruş, bruşi m. (reg.) bulgăre: *bruş de pămînt.* [Din sb. *bruš*].

brut[1], brute n. (înv. şi reg.) pîine neagră; pită. [Din sl. ***brotŭ***].

brut[2], ~ţi, brută, ~e a. **1.** (rar) grosolan, brutal: *om brut;* **2.** (despre materii prime) neprelucrat, în stare naturală: *piei brute;* (p. ext.) *nu tot materialul brut poate fi transformat în material artistic.* IBR.; **3.** care nu a fost rafinat, care nu a fost transformat în produs finit: *zahăr brut; aur brut;* **produs brut,** v. **produs**; **4.** inert, lipsit de viaţă: *corp brut;* **5.** (despre veniturі) din care nu s-au scăzut cheltuielile, impozitele: *salariu brut;* **6.** (despre greutatea mărfurilor) din care nu s-a scăzut daraua. [Din lat. ***brutus,*** fr. ***brut***].

brutál, ~i, brutală, ~e a. **1.** care ţine de animal, animalic: *poftă brutală;* **2.** grosolan, lipsit de delicateţe; necioplit: *Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal şi prea ursuz.* CAR.; **3.** care exprimă brutalitate; care este caracteristic omului grosolan: *acest mod brutal de a vesti moartea.* VLAH. // adv. cu brutalitate; dur: *comutatorul pocni brutal şi camera fu inundată de lumină.* GHEŢIE; *se poartă brutal.* [Din fr., germ. ***brutal,*** lat. ***brutalis***].

brutalitáte, brutalităţi f. **1.** fire sau purtare brutală: *ni-s arătate ca victime ale brutalităţii bărbaţilor.* IBR.; **2.** vorbă sau faptă brutală; grosolănie: *la ea constatăm o oroare înnăscută pentru brutalitate.* CĂL. [Din fr. ***brutalité,*** germ. ***Brutalität***].

brutalizá, brutalizez vb. (tr.) a trata grosolan, cu brutalitate; a maltrata (pe cineva): *fata fusese brutalizată şi depravată de Nenea.* CĂL. [Din fr. ***brutaliser***].

brutalizáre, brutalizări f. acţiunea de a brutaliza. [V. ***brutaliza***].

brutár, brutari m. persoană care fabrică sau vinde pîine. [***Brut[1]*** + ***-ar***].

brútă, brute f. **1.** animal (sălbatic, de neîmblînzit); **2.** om brutal, grosolan: *Ion nu e însă decît o brută, căreia şiretenia îi ţine loc de deşteptăciune.* CĂL.; *eşti o brută.* [Din fr. ***brute***].

brutăreásă, brutărese f. femeie care face sau vinde pîine: *întîlni o brutăreasă care ştergea un cuptor.* ISP. [***Brutar*** + ***-easă***].

brutăríe, brutării f. **1.** meseria de brutar; **2.** clădire în care se fabrică sau se vinde pîine: *mai degrabă ţi-ar plăcea să ai o brutărie.* TUD. [***Brutar*** + ***-ie***].

brúto adv. în total, fără a scădea daraua, cheltuielile, impozitele etc. [Din germ. ***Brutto,*** it. ***brutto***].

búăr m. v. **bour.**

buărá, pers. 3 **buărează** vb. (înv.; intr.) a ţine coarnele gata de atac; (fig.) *condeiele mai ascuţite decît sulele şi mai lungi decît suleţele asupră-le-şi buărează.* CANT. [De la ***buăr***].

buărát, ~ţi, buărată, ~e a. (înv.) **1.** îndreptat, aţintit: *coarne buorate.* CANT.; (fig.) *cu suliţa buărată, pre bietul iepure în goană luă.* CANT.; **2.** care are coarnele aţintite, îndreptate (pentru a împunge): *bou cornat şi buărat.* CANT.; (şi: **buorat**). [V. ***buăra***].

bubalínă, bubaline f. (la pl.) specie de vite cornute, înrudite cu taurinele, cu capul mare, cu coarnele în formă de semilună, cu părul negru; (şi la sg.) animal din această specie. [Din fr. ***bubalines***].

bubát, ~ţi, bubată, ~e a. **1.** plin de bube; **2.** ciupit de vărsat. // n. (pop.) variolă. [De la ***bubă*** contaminat cu ***vărsat***].

búbă, bube f. **1.** umflătură dureroasă cu caracter purulent: *ce n-a făcut el ca să se cureţe de bube?* ISP.; **s-a spart buba,** s-a dat totul pe faţă; **buba-oii** sau **bubă-neagră,** boală contagioasă a oilor; dalac; **buba-mînzului,** boală contagioasă a cailor; răpciugă; **bube-dulci,** bubuliţe dese, de natură infecţioasă, care apar în special la copii, pe cap şi în jurul gurii: *două fete ... cu bube dulci pe lîngă năsucurile mucoase.* ST.; **2.** rană, leziune: *îi scoase ţeapul, apoi îl legă la bubă.* ISP.; **3.** (p. ext.) asperitate (asemenea rănilor) pe plante sau pe fructe; **4.** (fig.) punct slab, parte dificilă: *asta-i buba!;* **5.** defect, defecţiune. [Cf. ucr. ***buba***].

buberíc, buberici m. plantă erbacee cu rizom noduros, cu frunze dinţate şi cu flori brune sau verzi (*Scrophularia nodosa*). [Cf. bulg. ***bubrek*** „rinichi"].

bubói, buboaie n. augmentativ al lui bubă; (spec.) furuncul. [***Bubă*** + ***-oi***].

bubón, buboane n. (med.) inflamare a ganglionilor limfatici din regiunea inghinală, axilară etc., caracteristică ciumei, scarlatinei, bolilor venerice. [Din fr. ***bubon***].

bubónică a. referitor la bubon, care se manifestă printr-un bubon; **ciumă** (sau **pestă**) **bubonică,** ciumă (sau pestă) manifestată prin buboane. [Din fr. ***bubonique***].

bubós, ~şi, buboásă, ~e a. **1.** cu bube, plin de bube: *un cal răpciugos şi bubos.* ISP.; **2.** cu noduri, cu crestături, cu asperităţi (asemenea rănilor); buburos: *arbori chirciţi, buboşi.* ST. [***Bubă*** + ***-os***].

bubuí, pers. 3 **búbuie** vb. (intr.) **1.** a produce un sunet înfundat şi puternic: *vine ploaia binefăcătoare, tunetul bubuie în văzduh.* CĂL.; **îi prost de bubuie,** este foarte prost; **2.** (p.ext.) a produce un sunet asurzitor: *tunuri sute bubuiau, se clătina pămîntul.* AL.; **3.** (arg.; prez. ind. **búbui**) a repezi, a aranja: *te bubui de nu te vezi!* [Onomat.].

bubuíre, bubuiri f. (rar) bubuit, bubuitură: *bubuirile buciumelor înălţau la cer prelungă zvoană a morţii.* SAD. [V. ***bubui***].

bubuít n. zgomot puternic (produs de tunet, de explozii etc.); bubuitură; (rar) bubuire: *în curînd un bubuit surd se auzi.* SAD. [V. ***bubui***].

bubuitór, ~i, bubuitoáre a. care bubuie; răsunător: *paşi îndesaţi, bubuitori răsunau în spatele meu.* GHEŢIE. [***Bubui*** + ***-tor***].

bubuitúră, bubuituri f. bubuit: *se auzîră nişte ... bubuituri şi duduituri îngrozitoare.* ISP. [***Bubui*** + ***-tură***].

bubuiţă, bubuliţe f. diminutiv al lui bubă; bubă mică; bubuşoară. [***Bubă*** + ***-uliţă***].

bubulúc, bubuluci m. (reg.) stîlp care susţine marginea prispei la casele ţărăneşti. [Formă diferenţiată din ***babalîc***].

buburós, ~şi, buburoásă, ~e a. (despre scoarţa copacilor, frunze, fructe etc.) care are pe suprafaţă asperităţi asemănătoare bubelor; bubos. [***Bubă*** + ***-uros***].

buburúz m. v. buburuză.

buburúză, buburuze f. **1.** insectă cu elitrele roşii pătate cu şapte puncte negre; boul-lui-Dumnezeu (*Coccinella septempunctata*): *toată ziua prindea buburuzi şi, punîndu-i pe dosul mînei, zicea.* CR.; **2.** (reg.) fărîmă, bucată mică (şi rotundă): *o buburuză de mămăligă;* **un buburuz de om,** om de statură foarte mică; **3.** (reg.) bubuliţă (de fierbinţeală); zgrăbunţă; (şi: (pop.) **buburuz**). [Et. nec.].

bubuşoáră, bubuşoare f. bubuliţă. [***Bubă*** + ***-uşoară***].

buc[1] m. (reg.) **într-un buc,** foarte repede, imediat: *şi într-un buc* [furnicile] *au şi ales năsipul.* CR. [Et. nec.].

buc[2], buci m. (reg.) **1.** pleavă rămasă după vînturarea seminţelor: *pisa mălaiul şi-l vîntura de buc.* CR.; **2.** (la pl.) scame rămase după meliţarea şi pieptănarea cînepei: *aci sînt nişte buci pentru făcut saci.* CR. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***byk***].

buc[3], buci m. (reg.) fag bătrîn. [Din sl. ***bukŭ***].

bucál, ~i, bucală, ~e a. care ţine de gură, referitor la gură: *orificiul bucal;* **pe cale bucală,** pe gură, oral. [Din fr. ***bucal***].

bucátă, bucăţi f. **1.** parte dintr-un tot, dintr-un întreg; fragment, frîntură: *îşi muie o bucată de carne, bătînd-o cu maiul.* DRĂGHICI; *prăvali o bucată de stîncă.* EM.; **a face** (sau **a rupe, a tăia etc.**) **bucăţi** (sau **în bucăţi, bucăţi-bucăţi, bucăţi-bucăţele**), a rupe în fragmente mici: *întru o clipală îl făcu bucăţi.* NEGR.; *altul şi-a ucis femeia tăind-o bucăţi-bucăţele.* SAD.; **2.** interval; porţiune: *m-a lăsat în voia mea pentru o bucată de vreme.* CR.; *mergînd ei o bucată bună, Spînul se preface că-i e sete.* CR.; *merse o bucată de drum;* **3.** exemplar, piesă, parte (considerată ca o unitate) dintr-o mulţime, dintr-un ansamblu: *a vinde cu bucata;* **om dintr-o bucată,** om integru: *nu s-a încovoiat niciodată: era om dintr-o bucată.* CAR.; **4.** operă (sau fragment dintr-o operă) artistică: *în toate bucăţile d-lui Sadoveanu, natura face parte integrantă din fondul nuvelei.* IBR.; *bucată muzicală; bucată de teatru.* // (pl. **bucate**) **1.** (feluri de) mîncare: *bucatele aiestea-s pripite.* CR.; *bucate de dulce, de post;* (la sg. pentru pl.) *a sluji, de samă nu bagă, numa s-aibă odihnă şi bucată.* B.-DEL.; **listă de bucate,** meniu, listă pe care sînt înscrise felurile de mîncare ce pot fi servite: *Victor se adîncise în lectura listei de bucate.* GHEŢIE; **2.** (pop.) recoltă de grîne, cereale: *bucatele cîmpilor cetăţii ce era pen împrejurul ei au pus întru dînsa.* BIBLIA; *cîmpul cu bucate.* [Lat. ****buccata***].

búcă, buci f. **1.** fiecare dintre cele două părţi cărnoase ale obrazului omului, de la tîmplă în jos; **2.** fesă: *dede-n pizmaş cu război iute, de le cădea buci de pe şezute.* DOS.; **3.** (fig.) îmbucare, mîncare: *negăsind ursul nimic de bucă.* PANN. [Lat. ***bucca*** „gură"].

bucălái, bucălaie a. **1.** bucălat: *de subt ol ridică fruntea două feţe bucălaie.* GOGA; **2.** cu obrazul plin, grăsuţ: *o fetiţă roşie şi bucălaie.* [Cf. ***bucă***].

bucăláie, bucălăi f. şi a. (oaie) cu lîna albă şi cu botul negru: *mioriţă laie, laie bucălaie.* POP. [***Bucă*** + ***laie***].

bucălát, ~ţi, bucălată, ~e a. **1.** rotund, grăsuliu, durduliu, bucălai: *cu obrajii bucălaţi ca nişte pite.* DELAVR.; **2.** cu obrazul grăsuliu, grăsuţ, (rar) bucăliu: *chipul bucălat şi alb al lui Ion Micu se făcu liliachiu.* PR. [Cf. ***bucă***].

bucălíu, ~ii, bucălie, ~ii a. (rar) bucălat: *cel mai mic* [copil], *un creţ cîrlionţat şi bucăliu.* DELAVR. [Cf. ***bucă, bucălat***].

bucătár, bucătari m. bărbat care are meseria de a prepara mîncare: *bucătarii curţii ... nu ştiu ce făcuseră.* ISP.; *foamea e cel mai bun bucătar.* [***Bucate*** (pl. de la *bucată*) + ***-ar***].

bucătăreásă, bucătărese f. femeie care are meseria de a prepara mîncare; (reg.) bucătăriţă: *chemă pe bucătăreasă şi-i dete buruienile să le fiarbă.* ISP. [***Bucătar*** + ***-easă***].

bucătăríe, bucătării f. **1.** cameră (sau clădire) unde se prepară mîncarea: *zice unei babe de la bucătărie să ia cucoşul.* CR.; **2.** faptul de a prepara mîncare; mod specific de a găti mîncarea: *mama ... priceputâ la bucătărie.* CAR.; *bucătărie românească;* **3.** (fig.) ceea ce serveşte la definitivarea unei lucrări, după stabilirea principiilor de bază: *era cel mai entuziast ... dintre tinerii care făceau, cum se zice, bucătăria gazetei.* VLAH. [***Bucătar*** + ***-ie***].

bucătărioáră, bucătărioare f. diminutiv al lui bucătărie: *trecu în bucătărioara pe care o împărţea cu proprietăreasa.* GHEŢIE. [***Bucătărie*** + ***-ioară***].

bucătăríţă, bucătăriţe f. (reg.) bucătăreasă. [***Bucătar*** + ***-iţă***].

bucătúră, bucături f. (pop.) cantitate de mîncare care se poate lua în gură; îmbucătură: *oferă invitatului o bucătură fină cu propria-i furculiţă.* CĂL.; *bucătură de pîine.* [De la ***îmbucătură***].

bucăţeá, (~icá), bucăţele f. diminutiv al lui bucată; bucată mică: *scăpără şi-i dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* CR.; (fig.) *au şi oamenii ... destulă deşteptăciune, căci ştiu să aprindă o bucăţică de soare orişiunde vor.* SAD.; **bucăţică ruptă** sau **ruptă bucăţică,** leit, exact la fel (cu cineva): *îţi samănă ţie, ruptă bucăţică.* CR.; **a face** (sau **a tăia, a rupe**) **bucăţele (-bucăţele),** a fărîmiţa, a mărunţi: *îl făcu bucăţele-bucăţele, cu paloşul.* ISP.; **a lua cuiva bucăţica de la gură,** a lua tot cuiva, a lipsi chiar şi de strictul necesar pe cineva; **a fi bună bucăţică,** (iron.) a fi uşuratic, fără prejudecăţi; (şi: **bucăţică**). [***Bucată*** + ***-ea, -ică***].

bucăţél, bucăţei m. plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele răsucite în formă de sul şi

cu flori roşietice sau violacee (*Agrostis canina*). [De la ***bucăţea***].

bucăţelí, bucăţelesc vb. (reg.; tr.) a îmbucătăţi. [De la ***bucăţele***].

bucăţí, bucăţesc vb. (pop.; tr.) a face bucăţi: *lama cuţitului ei cu-al cărei tăiş bucătesc pînea pe masă.* VIERU; (fig.) *izolarea ... bucătește firul vieţii şi sfărîmă dispoziţiunea artistică din noi.* EM. [De la ***bucată***].

bucăţícă f. v. bucăţea.

bucăţíre, bucăţíri f. acţiunea de a bucăţi şi rezultatul ei. [V. ***bucăţi***].

bucăţít, ~ţi, bucăţítă, ~e a. (rar) fragmentat, împărţit: *latinii se împrăştiaseră înlăuntrul bucăţitei împărăţii.* EM. [V. ***bucăţi***].

buccinatór, buccinatori m. muşchi facial cu ajutorul căruia poate fi expulzat, cu putere, aerul din plămîni. [Din fr. ***buccinateur***].

buccíu a. v. bocciu.

buceá, bucele f. **1.** manşon de fier fixat pe dinăuntru în butucul roţii pentru a-l proteja; bucşă: *se isprăvise caldarîmul şi o luăm pe şleau, cu roatele în noroi pînă la buccea.* GHICA; **2.** scobitură într-o piesă în care intră capul altei piese cu care se îmbină; **3.** dispozitiv în care se prinde lumînarea în sfeşnic; **4.** (reg.) ţeavă la pîlnie. [Lat. ***buccella*** „guriţă"].

bucelá, bucelez vb. (tr.) a monta o bucea. [De la ***bucea***].

bucentáur, bucentauri m. **1.** (mit.) centaur care avea corp de taur; **2.** corabie aurită de pe care dogii Veneţiei aruncau în valuri (la încoronare) un inel, semn al logodnei cu Marea Adriatică: *pe vechiul bucentaur, prin Veneţia purtat.* AL. [Din fr. ***bucentaure***].

búche, buchi f. **1.** a doua literă a alfabetului chirilic; **2.** (p. ext.) literă (chirilică); (la pl.) alfabet (chirilic): *ochii ... m-au lăsat de tot ..., nu mai văd deloc buchile.* REBR.; *nu ştie buchile;* **3.** (înv.) cunoştinţe elementare, învăţătură: *bucheaua poate s-o înveţe şi acasă cine vrea.* CR.; **a nu şti buche** sau **a încurca două buchi,** a nu şti nimic: *oameni ce încurcă două buchi pe hîrtie ... aspiră a deveni deputaţi şi miniştri.* EM.; **buchea cărţii,** exact ca în carte; în mod mecanic; **4.** (fig.) tîlc, pont: *taci că-i cu buche, l-am potcovit bine.* CR.; (şi: (rar) **buchea**). [Din sl. ***buky***].

bucheá f. v. buche.

buchér, bucheri m. **1.** persoană care învaţă buchile; **2.** (fig.) începător la învăţătură (care ştie puţin): *mentalitatea e a unui bucher suficient şi inuman de serios.* CĂL.; **3.** persoană care învaţă (sau acţionează) în mod mecanic: *era ... bucher de frunte şi tîmp în felul său.* CR. [***Buche*** + *-ar*].

buchereálă, buchereli f. (fam.) faptul de a silabisi (un text); (p. ext.) faptul de a învăţa ceva pe de rost, mecanic; buchiseală. [***Bucheri*** + *-eală*].

bucherésc, ~şti, buchereáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de buche sau de bucher, referitor la buche sau la bucher; **2.** (spec.) bătrînesc. [***Bucher*** + *-esc*].

bucheréste adv. **1.** ca un începător; **2.** (fig.) în felul bucherilor, în mod mecanic. [***Bucher*** + *-este*].

bucherí, bucheresc vb. (fam.; tr.) a silabisi (un text). [De la ***bucher***].

bucheríe, bucherii f. învăţătură elementară; toceală: *patru ani ... de bucherie zăpăcită.* VLAH. [***Bucher*** + *-ie*].

buchét, buchete n. **1.** mănunchi de flori legate împreună: *buchet de flori dalbe sub capu-şi găseşte.* BOL.; **2.** boschet: *pe şesul larg, între buchetele de sălcii, înfloreau fînaţurile.* SAD.; *buchet de copaci;* **3.** aromă a vinurilor superioare; **4.** mică plantă erbacee cu flori violete sau albastre-purpurii (*Geranium pusillum*). [Din fr. ***bouquet***].

buchetiérá, buchetiere f. (înv.) florăreasă: *buchetiera din Florenţa.* AL.; *la Florenţa captivase o buchetieră.* CĂL. [Din fr. ***bouquetière***].

bucheţél, bucheţele n. diminutiv al lui buchet; buchet mic sau din flori mici. [***Buchet*** + *-el*].

buchiní, buchinesc vb. (tr. şi intr.) a silabisi; a bucheri: *buchinind slovă cu slovă.* VLAH. [De la ***buche***; cf. fr. ***bouquiner***].

buchiníst, buchinişti m. (franţuzism) persoană care vinde cărţi vechi; anticar: *o carte rară descoperită în vrafurile mucezite ale vreunui buchinist.* VLAH. [Din fr. ***bouquiniste***].

buchirisí, buchirisesc vb. (rar; intr.) a citi sau a învăţa cu mare osteneală sau cu migală. [***Bucher*** + *-isi*].

buchisá vb. v. buchisi.

buchiseálă, buchiseli f. (pop. şi fam.) **1.** învăţare, bucherealã: *asta însemna sculare la cinci şi jumătate şi buchiseală disperată pînă la şapte şi jumătate seara.* GHEŢIE; **2.** bătaie înfundată (cu pumnii): *m-am săturat de buchiseală.* AL. [***Buchisi*** + *-eală*].

buchisí, buchisesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a lucra cu multă trudă şi migală; a citi cu greutate: *înainte de orice, trebuie să înveţi textul pe dinafară, să-l buchiseşti, dacă e nevoie.* GHEŢIE; *buchiseşte toată ziua la latină;* **2.** (fig.; tr.) a lovi cu pumnii, a bate tare pe cineva: *începură a-l răsuci şi a-l buchisi înfundat.* ISP; **3.** a strivi lovind, a zdrobi: *cînd ţiuia tăciunele, ... mama îl mustra acolo, în vatra focului, şi-l buchisa cu cleştele.* CR.; (şi: **buchisa**). [Cf. ***buche***].

buciardá, buciardez vb. (tr.) a prelucra cu buciarda. [Din fr. ***boucharder***].

buciardáre, buciardări f. acţiunea de a buciarda. [V. ***buciarda***].

buciardát, ~ţi, buciardată, ~e a. prelucrat cu buciarda: *piatră, tencuială buciardată.* [V. ***buciarda***].

buciárdă, buciarde f. ciocan prevăzut cu dinţi deşi, cu care se prelucrează piatra de construcţie, suprafaţa unei construcţii etc. imprimîndu-i-se adînciturі sau şanţuri. [Din fr. ***boucharde***].

búcin n. v. bucium[2].

bucínă vb. v. buciuma.

bucínă, bucine n. (la romani) instrument de suflat asemănător cornului de vînătoare; trompetă. [Din lat. ***bucina***].

buciníş, bucinişi m. (bot.; reg.) **1.** angelică (*Angelica archangelica*); **2.** cucută (*Conium maculatum*). [Et. nec.; cf. ***bucin***].

buciúc, buciucuri n. (turcism; înv.) steag turcesc sau tătăresc, format dintr-o jumătate de coadă de cal fixată pe o prăjină (care era însemnul unor demnităţi turceşti): *marele căpitan de lefegii cu zapciii, buciucul şi toboşarii.* FIL. [Din turc. ***buçuk*** „jumătate"].

búcium[1], buciume n. (pop.) **1.** trunchi de copac, butuc: *la buciumul vieţi, trei vlăstare cresc.* PANN; **2.** butuc (al roţii carului). [Et. nec.].

búcium[2], buciume şi (înv.) **buciumuri** n. instrument muzical de suflat, de forma unui tub conic, lung pînă la doi metri şi jumătate, (făcut din coajă de tei), folosit (în trecut) îndeosebi de ciobani pentru chemări şi semnale; tulnic: *cu glas de bucin.* MOXA; *buciumul vuieşte-n munte, sună valea de cimpoi.* AL.; (şi: (înv. şi reg.) **bucin**). [Lat. ***bucinum***].

buciumá, búcium vb. 1. (intr.) a suna, a cînta din bucium[2] sau (p. ext.) dintr-un alt instrument: *apoi un corn apucă şi buciumă în vînt.* AL.; (fig.) *buciumă toamna agonic.* BAC.; **2.** (fig.; tr.) a striga în gura mare, a spune la toată lumea; (fig.) *toamna îşi buciuma mîhnirea în adîncimi.* SAD.; (şi: (înv.) **bucina**). [Lat. ***bucinare***].

buciumáre, buciumări f. acţiunea de a buciuma şi rezultatul ei; buciumat: *ţinuturile Mozelei se umplură de buciumări de război.* SAD.; (fig.) *trăsura intră în codru, într-o noapte bîntuită de buciumări sălbatice.* SAD. [V. ***buciuma***].

buciumáş, buciumaşi m. persoană care buciumă: *buciumaşii, fluieraşii şi surlaşii răsunau alai mare.* DELAVR. [***Bucium***[2] + *-aş*].

buciumát n. semnalare cu buciumul; buciumare: *a scos şapte ţevi lungi cu condace şi păzurarii s-au mirat, socotindu-le trîmbiţi de buciumat.* SAD. [V. ***buciuma***].

buciumátor, ~i, buciumătoáre a. (rar) care buciumă: *un corn buciumător.* OD. [***Buciuma*** + *-tor*].

buciumătúră, buciumături f. sunet (repetat) al buciumului. [***Bucium*** + *-ătură*].

buclă, buclez vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) face bucle, a(-şi) încreţi, a(-şi) cîrlionţa părul: *caută-n oglindă de-şi buclează al său păr.* EM.; **2.** (tr.) a face o buclă, un ochi unui fir. [Din fr. ***boucler***].

bucláj, buclaje n. **1.** buclele de pe pielea unui miel; **2.** forma, mărimea etc. buclelor unei pielicele de miel: *buclaj mărunt; buclaj înalt.* [Din fr. ***bouclage***].

buclăre, buclări f. acţiunea de a (se) bucla. [V. ***bucla***].

buclarisí, buclarisesc vb. (fam.; tr.) a o păţi, a o sfecli. [Et. nec.].

buclát, ~ţi, buclată, ~e a. cu bucle; cîrlionţat: *cu ochi şireţi ca cei de vulpi ..., cu păr buclat.* COŞB. [V. ***bucla***; cf. fr. ***bouclé***].

búclă, bucle f. **1.** şuviţă de păr răsucită (în spirală): *buclele-i de aur cad pe albu-i sîn.* BOL.; **2.** porţiune foarte curbată a unei căi de comunicaţii, a unei conducte etc.; **3.** îndoitura firului din care este alcătuit ochiul tricotului; **4.** piesă metalică pe care se fixează prin îndoire capătul unui cablu. [Din fr. ***boucle***].

bucléu, buclee n. ţesătură de lînă, de bumbac etc. cu aspect buclat. [Din fr. ***bouclé***].

bucliúc n. v. bucluc.

buclúc, bucluciuri n. **1.** încurcătură, necaz, ceartă: *după bucluc umbli, peste bucluc ai dat.* CR.; *se ţine numai de bucluciuri;* **2.** (reg.; la pl.) obiecte neînsemnate, mărunţişuri; catrafuse: *am găsit şi secure, şi frînghie ... pe sub buclucurile d-tale.* CR.; **3.** (reg.; în forma **bucliuc**) gunoi folosit ca îngrăşămînt; (şi: (reg.) **bucliuc, bocluc**). [Din turc. ***bokluk*** „excremente"].

buclucáş, ~i, buclucaşă, ~e a. (şi subst.) care caută ceartă cu orice preţ, care provoacă bucluciuri: *se făcuse buclucaş, hărţăgos.* CR.; *nu e de chip s-o scoţi la capăt cu buclucaşul acesta.* CR.; (şi: **boclucaş**). [***Bucluc*** + *-aş*].

bucméá, bucmele f. (înv.) găitan cusut ca chenar; şnur: *bucmea de lînă.* [Din turc. ***bökme*** „şnur"].

bucní vb. v. bufni.

bucoávnă, bucoavne f. **1.** (înv.) abecedar (cu slove chirilice): *cei de la bucoavnă rîvneau la dînşii.* GHICA; **2.** (p. ext.) carte veche (bisericească) cu litere chirilice: *sînt cu ceară picurate filele-n bucoavna mea.* COŞB. [Din sl. ***azŭbukovĭno***].

bucólic, ~ci, bucolică, ~ce a. **1.** pastoral, care ţine de viaţa păstorilor sau a ţăranilor: *trai bucolic;* **2.** referitor la viaţa la ţară; idilic: *bucolica undă adoarme în tihna de sălcii pletoase.* MACED.; *poemă bucolică.* // f. creaţie literară care prezintă (idealizat) viaţa de la ţară; eglogă, idilă: *poezia veche nu cultiva în bucolica ei vacile şi provincia.* CĂL.; *"Bucolicele" lui Virgiliu.* [Din lat. ***bucolica***, fr. ***bucolique***].

bucolísm n. (livr.) caracter bucolic. [***Bucol***(*ic*) + *-ism*].

bucovineán, ~eni, bucovineană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic provinciei româneşti Bucovina sau populaţiei ei, referitor la Bucovina sau la populaţia acesteia: *ceea ce izbeşte la noua generaţie bucovineană este hotărîrea de a cultiva valorile pure.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Bucovina: *mulţi bucovineni au rude de aproape pe cîmpul de război.* EM. [***Bucovina*** n. pr. + *-ean*].

bucovineáncă, bucovinence f. femeie (originară) din Bucovina. [***Bucovinean*** + *-că*].

bucovinísm n. (rar) spirit bucovinean; mod de a fi, de a se comporta etc. al bucovinenilor: *acestei*

apropieri de ardelenism și bucovinism datorește Eminescu oarecare greșeli și improprietăți în limba sa. IBR. [***Bucovina*** n. pr. + *-ism*].

bucsău m. arbust din familia leguminoaselor, cu flori galbene, frumos mirositoare, cultivat în grădini (*Spartium junceum*). [Din lat. ***buxus***].

búcșă, bucșe f. bucea (la roată): *reluai filetatul bucșei.* PR. [Din ucr. ***bukša;*** cf. germ. ***Büchse***].

bucși, bucșesc vb. (reg.; tr.) a îndesa, a umple pînă la refuz. [Et. nec.].

bucșít, ~ți, bucșită, ~e a. plin pînă la refuz; îndesat, ticsit: *caprele ... bucșite de rîie.* POP. [V. ***bucși***].

bucurá, búcur vb. **1.** (refl.) a simți bucurie, plăcere, a simți mulțumire: *se bucură că-i veniră musafiri.* NEGR.; *a se bucura din toată inima;* **2.** (refl.) a se desfăta, a petrece: *să bem și să ne bucurăm;* **3.** (refl.) a-i fi caracteristic, a poseda: *numai în Bugeac tătarii colonizați s-au bucurat de oarecari privilegii.* EM.; *el se bucură de deplină sănătate;* **4.** (tr.) a procura cuiva o plăcere, o satisfacție, o mulțumire: *am alergat s-o bucur anunțîndu-i vizita d-voastră.* AL.; **5.** (peior.; refl.) a rîvni la ceva; a încerca să profite de ...: *mă bucurai la avere.* POP. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***bukur***].

bucurát, ~ți, bucurată, ~e a. plin de bucurie, mulțumit, bucuros: *bucurată a fost plecarea aceea pentru unii și întristată pentru alții.* SAD.; *astăzi lumea cîntă bucurată.* POP. [V. ***bucura***].

bucureșteán, ~eni, bucureșteană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic municipiului București sau locuitorilor lui; referitor la municipiul București sau la populația acestuia; din București: *romanul tinde să zugrăvească dedesubturile societății bucureștene.* CĂL.; *teatrul bucureștean.* // m., f. persoană (originară) din București sau din zonele limitrofe: *atentatul, indiferența armatei, asmuțirea bucureștenilor în sunetul clopotelor îl biruiseră.* CĂL. [***București*** n. pr. + *-ean*].

bucureșteáncă, bucureștence f. femeie (originară) din București: *pretinsele romane cu bucureștence care dau camere mobilate.* CĂL. [***bucureștean*** + *-că*].

bucureștenéște adv. ca bucureștenii: *Hasan e și el cetățean cu galantomie care face chefuri și vorbește fetelor bucureștenește.* CĂL. [***bucureștean*** + *-ește*].

bucuríe, bucurii f. **1.** sentiment de mulțumire, de satisfacție sufletească: *sînt suflet în sufletul neamului meu și-i cînt bucuria și-amarul.* COȘB.; *saltă de bucurie;* **a nu mai putea de bucurie,** a se bucura foarte mult: *cînd auzi fata că tată-său îi dă voie să meargă, nu mai putea de bucurie.* ISP; **cu bucurie** sau **cu toată bucuria,** foarte bucuros, din toată inima: *cu toată bucuria ... am să vin numai-decît.* CR.; **a sălta de bucurie,** v. **sălta**; **2.** (concr.) ceea ce bucură pe cineva: *el era bucuria mea.* NEGR. [***Bucura*** + *-ie*].

bucurós, ~și, bucuroásă, ~e a. **1.** voios, vesel, plin de bucurie: *aveai mușterii, de nu erai bucuros.* CR.; **a fi bucuros de oaspeți,** a primi cu plăcere oaspeți: *l-au întrebat de-i bucuros de oaspeți.* NEGR.; **a fi mai bucuros să ...** (sau **dacă ..., cînd ...**), a prefera să ...: *mai bucuros eram cînd m-ai fi chemat la nuntă.* CR.; **2.** care exprimă bucurie; care este caracteristic omului mulțumit, vesel: *am crezut întotdeauna în tine, am murmurat stăpînit de o bucuroasă frenezie.* GHEȚIE; **3.** care face ceva cu plăcere, cu tragere de inimă: *bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.* EM. // adv. (reg.) cu bucurie, cu plăcere. [***Bucura*** + *-os*].

budác, budace n. (reg.) sapă mare sau tîrnăcop cu care se fac cuiburi pentru sădit. [Din sb. ***budak***].

budácă, budace f. (reg.) **1.** vas de lemn în care se pune laptele la închegat; **2.** (fig.) femeie scundă și grasă; (și: (reg.) **budașcă, budaie**). [***Bud***(*ăi*) + *-acă*].

budáie f. v. budacă.

budalá m. (rar) nătărău, prostănac: *eu cu budalaua ... ăsta de Ianulea.* CAR. [Din turc. ***budala*** „năuc"].

budănă, budane f. (reg.) butoi mare. [***Budăi*** + *-ană*].

budășcă f. v. budacă.

búdă, bude f. (reg.) **1.** căsuță de lemn în pădure; colibă; **2.** prăvălioară de lemn; magherniță: *pîrîse pe negustor la județii craiului leșesc și-l prigonise pentru niște bude.* SAD.; **3.** closet. [Din rus., pol., magh. ***buda***].

budái, budăile n. (reg.) **1.** vas de lemn (de mică capacitate) pentru lapte sau pentru alte lichide: *feace un budăiu mare și mîna argații de cără apă.* DOS.; **2.** putinei; **3.** (în forma **budui**) vas de lemn în care se păstrează făina: *ia și cea sită din cui și fărînă din budui.* POP; **4.** trunchi scobit, întrebuințat ca ghizd la fîntînă; fîntînă puțin adîncă: *șapte budăie ... deschise într-o parte erau cufundate numai de doi coți deasupra izvoarelor.* SAD.; (și: (reg.) **budui**). [Din magh. ***bödöny***].

budăiáș, budăiașe n. diminutiv al lui budăi. [***Budăi*** + *-aș*].

budălău, budălaie n. (reg.) budacă. [***Budăi*** + *-ălău*].

budgét n. v. **buget**[1].

búdic, ~ci, budică, ~ce a. care ține de budism, referitor la budism. [Din fr. ***bouddhique***].

budiháce, budihace f. (reg.) pocitanie, monstru: *să-și facă budihacea casa la noi în sat.* CR. [Et. nec.].

budiháie, budihăi f. (reg.) sperietoare de ciori; momîie, matahală. [Et. nec.].

budíncă, budinci f. preparat culinar făcut din făină (sau din paste făinoase), orez, legume, brînză etc. și copt în cuptor. [Din engl. ***pudding,*** fr. ***pouding***].

budísm n. concepție religioasă și filozofică, răspîndită în Asia orientală (bazată pe credința că omul ispășește, într-un șir de existențe, păcatele comise anterior), care are ca principiu fundamental renunțarea la preocupările obișnuite ale vieții, pentru a merita repausul final sau neființa numită „nirvana": *și-a creat teoria din propria sa experiență, dar s-a inspirat și din budism.* IBR.; (p. ext.) *budismul lui Eminescu.* CĂL. [Din germ. ***Buddhismus,*** fr. ***bouddhisme***].

budíst, ~ști, budistă, ~e a. care ține de budism, referitor la budism: *Eminescu și-a însușit teoria budistă.* IBR. // m., f. adept al budismului: *ferventul budist este acuma fericit.* CAR. [Din fr. ***bouddhiste,*** germ. ***Buddhist***].

budoár, budoare n. (livr.) cameră (elegant împodobită) pentru uzul particular al unei femei: *în umbra parfumată a budoarului să vin.* EM. [Din fr. ***boudoir***].

buduhoálă, buduhoale f. (reg.) **1.** monstru, momîie; budihace; **2.** boală molipsitoare: *a fi pîrdalnica buduhoală de gît, face ... pîrjol în copii.* C. [Et. nec.].

budúi n. v. budăi.

budulăc, ~ci, buduiacă, ~ce a. prost, naiv: *fratele meu e cam budulac.* ISP. [***Budala*** + *-ac*].

búdur, budure n. 1. (pop.) stîncă mare, cu vegetație săracă; **2.** (rar) trunchi de copac scorburos; **3.** ghizd de fîntînă (făcut dintr-un trunchi scobit). [Et. nec.; cf. ***budăi,*** magh. ***gugyor,*** sb. ***gudura***].

budurét, budureț n. (reg.) coș pentru fum (făcut dintr-un budur). [***Budur*** + *-eț*; cf. ***buduroi***].

budurói, buduroaie n. (pop.) **1.** vas, coș de lemn pentru păstrat diferite produse; budăi: *buduroaiele cu ceară ori cu miere.* GAL.; **2.** stup (primitiv) pentru albine făcut dintr-o scorbură sau dintr-un lemn scobit: *îngrijea o stupină de vreo cincizeci de coșnițe și buduroaie.* SAD.; **3.** horn la casele țărănești; **4.** ghizd de fîntînă (făcut din scînduri sau din împletitură de nuiele): *cobiliță e rezemată de buduroiul fîntînii.* ST. [***Budur*** + *-oi*].

buf[1] interj. cuvînt care redă zgomotul înfundat al căderii unui corp sau al unei explozii: *buf! cade ... în groapa cu jăratec.* CR.; *a da buf! de perete.* [Onomat.].

buf[2]**, bufi** m. (ornit.; reg.) buhă mică cucuiată (*Strix scopos*). [V. ***buhă***].

buf[3]**, ~i, bufă, ~e** a. **1.** cu un caracter comic exagerat: *scenele de caracterizare sînt bufe.* CĂL.; *comedie bufă;* **2.** (despre actori) care joacă roluri în comedii sau în opere comice. [Din fr. ***bouffe***].

buf[4] n. numele unei figuri la jocul de arșice: *le potrivea așa de bine, că buful cădea totdeauna pe ceilalți jucători.* GHICA. [Et. nec.].

bufánt, ~ți, bufantă, ~e a. (despre îmbrăcăminte) umflat, înfoiat: *pantaloni bufanți.* [Din fr. ***bouffant***].

búfă[1] f. v. buhă.

búfă[2]**, bufe** f. fald, umflătură (la mîneca unei haine, la pantaloni etc.). [Din it. ***buffa***].

bufét, bufete n. **1.** dulap în care se ține veselă (și tacîmuri): *mama îi rugase să folosească holul ... unde erau instalate masa și bufetul.* GHEȚIE; **2.** cameră sau masă unde se servesc mîncăruri, băuturi etc.: *hai dar la bufet îndată să mai prindem la inimă.* AL.; **3.** local în care se servesc mîncăruri (reci) și băuturi: *invită pe poet să meargă la bufet să mănînce înghețată.* CĂL.; **4.** mîncăruri care se servesc la un astfel de local: *bufet rece.* [Din fr. ***buffet,*** it. ***buffetto***].

bufetiér, ~i, bufetieră, ~e m., f. persoană care servește la un bufet: *să știi c-ajungem departe dacă lăsăm viața pe mîna vînzătorilor, taximetriștilor și bufetierelor.* CF.; *bufetierul teatrului.* [Din fr. ***buffetier***].

buféu, bufeuri n. **1.** răbufnire subită și trecătoare de febră; enervare, palpitații etc. provocate de tulburări organice; **2.** aer care iese pe gură; **3.** mișcare bruscă și trecătoare; acces, răbufnire. [Din fr. ***bouffée***].

búfiea m. (depr.) epitet pentru un om foarte gros, gras. [Et. nec.; cf. ***buf***[1]].

bufléi, buflei m. copil sau pui gras, dolofan: *Dolfa cu cinci, șase buflei.* DELAVR. [Et. nec.].

búfnă, bufne f. (ornit.; reg.) bufniță (*Bubo bubo*): *bufnele posomorîte țipă cu glas amorțit.* AL.; *îmi pare că-s o ruină pe care buhna țipă.* AL.; (și: **buhnă**). [Onomat.].

bufneálă, bufneli f. **1.** îmbufnare: *în fitece oră socoteli și catastișe, bufneli și chiondoreli.* DELAVR.; **2.** bufnitură: *se auzeau bufnelile valurilor în dig.* [***Bufni*** + *-eală*].

búfnet, bufnete n. **1.** zgomot puternic; bufnitură: *ușile se deschid cu bufnet;* **2.** strigătul bufniței: *de buhnet țipă cobele-n codru.* AL.; (și: **buhnet**). [***Bufni*** + *-et*].

bufní, bufnesc vb. **1.** (intr.; **a bufni în rîs, a bufni rîsul**) a izbucni, a pufni în rîs (pe înfundate): *străjerii, cum îl văd, încep a se uita unul la altul și a bufni în rîs.* CR.; *mă bufnește și astăzi rîsul, cînd mă gîndesc.* HOGAȘ; **2.** (intr.) a-și manifesta nemulțumirea bombănind: *se sculă bufnind: nu vrea să vorbească.* CAR.; **3.** (intr.) a produce zgomot (căzînd, explodînd): *o învăluire mai tare de vînt trecu, o fereastră se izbi, bufnind răsunător.* SAD.; **4.** (tr.) a trînti, a lovi cu violență: *pleacă, bufnind ușa.* CAR.; **5.** (tr.) a lovi, a pocni, a izbi (scurt și cu putere): *dă să fugă și spre ușă mere, dar bucnește în cap ca ș-un berbece pe Iosofat.* B.-DEL.; **6.** (intr.) a se năpusti, a da buzna; a izbucni: *un fum galben bufni pe fereastră.* DELAVR.; *vîntul a bufnit în perdelele ferestrei deschise.* SAD.; (și: **bucni**). [De la ***buf***[1]].

bufníre, bufniri f. acțiunea de a bufni și rezultatul ei. [V. ***bufni***].

bufnitúră, bufnituri f. zgomot produs prin cădere, izbire sau explozie: *deodată a auzit o bufnitură grozavă.* SAD. [***Bufni*** + *-tură*].

búfniță, bufnițe f. **1.** pasăre răpitoare de noapte de culoare brună-cenușie, cu ochi mari, cu smocuri lungi de pene la urechi (*Bubo bubo*): *se uită și văzu o bufniță mare și sură.* EM.; **2.** (reg.) cucuvea (*Athene noctua*); **3.** (fig.) persoană care trăiește retrasă de lume. [***Bufnă*** + *-iță*].

bufón, ~i, bufonă, ~e a. caraghios, comic: *sîntem introduşi şi într-o şedinţă bufonă de francmasonerie.* CĂL. // m. **1.** măscărici, personaj comic (întreţinut la curţile suveranilor feudali); **2.** (p.ext.) persoană care îi face pe alţii să rîdă prin glume sau prin gesturi ridicole: *la voi toată vremea au trecere bufonii.* NEGR. [Din fr. ***bouffon***].

bufonádă, bufonade f. reprezentaţie scenică; farsă, (rar) bufonerie: *burlescul lui Pulci atrage mai puţin decît bufonadele lui Giulio Cezare Croce.* CĂL.; (p. ext.) *repeziciunea emiterii aforistice este un fel de bufonadă verbală.* CĂL. [Din it. ***buffonata***].

bufonăreáiă, bufonăreli f. (rar) vorbă, glumă de un comic grotesc: *cedează bufonărelilor şi basmelor de incest şi adulteriu.* EM. [***Bufon*** + *-ăreală*].

bufoneríe, bufonerii f. caraghioslîc, ceea ce provoacă rîsul: *am numi-o bufonerie constituţională sau panglicărie parlamentară.* EM. [Din fr. ***bouffonnerie***].

buft, bufturi n. (reg.) stomac sau burtă la animalele mari; **buft umplut,** tobă, caltaboş: *costiţe de porc afumate, chişte şi buft umplut ... se duc unse pe gît.* CR. [Et. nec.; cf. magh. ***bufli***].

búftea m. calificativ pentru un om sau un copil gras. [***Buft*** + *-ea*].

bugeác, bugeacuri n. ţinut de stepă brăzdat de văi adînci şi seci şi lipsit de ape curgătoare. [Din turc. ***buğak***].

búged, ~zi, bugedă, ~e a. (reg.) puhav, umflat (de boală): *vezi colo pe urîciunea ... cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat şi buget.* EM.; (şi: **buget**). [Lat. **buccidus*].

bugét[1], bugete f. stare a cheltuielilor şi veniturilor unui stat, unei întreprinderi, unei administraţii etc. într-o perioadă determinată (de obicei un an): *Constituţia prevede ca bugetul să fie elaborat şi votat cu-n an înainte de punerea lui în aplicare.* EM.; (şi: (înv.) **budget**). [Din fr. ***budget,*** germ. ***Budget***].

búget[2] n. v. **buged.**

bugetár, ~i, bugetară, ~e a. **1.** referitor la buget, prevăzut în buget; **an bugetar,** perioadă de un an pe care se stabilesc veniturile şi cheltuielile prevăzute de buget: *mai nu era an bugetar să nu se-ncheie c-un escedent de vro cîteva milioane.* EM.; **2.** care primeşte fonduri din buget: *instituţie bugetară.* [Din fr. ***budgétaire***].

bugetivór, ~i, bugetivoră, ~e a. (peior.) care trăieşte parazitar din bugetul statului: *academia este o instituţie bugetivoră.* [Din fr. ***budgétivore***].

bugetofág, bugetofagi m. (iron.) funcţionar al statului: *acei care compun grosul acestei armate de fribustieri sînt bugetofagii.* EM. // a. bugetivor: *academia este o instituţie bugetofagă.* [***Buget*** + *-fag*].

bugezí, bugezesc vb. (reg.; refl.) a se buhăi, a se umfla la faţă (de boală, de somn etc.). [De la ***buged***].

búglă, bugle f. **1.** trompetă din piele; **2.** (la pl.) nume generic dat instrumentelor muzicale de suflat din alamă. [Din fr., engl. ***bugle***].

buh n. (reg.) faimă, renume: *mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem.* CR. [Onomat.].

búha f. (reg.) stomac de bou; (şi: **bufă**). [Et. nec.].

buhái, buhai m. **1.** taur: *poate vreun buhai înfuriat i-a veni de hac.* CR.; (iron.) **buhai comunal,** bărbat afemeiat; **2.** (compuse) (ornit.) **buhai-de-baltă, a)** bou de baltă (*Botaurus stellaris*): *se auzea lugubru vuietul nelămurit al buhaiului-de-baltă.* SAD.; **b)** specie de broască mică cu pete roşii pe pîntece (*Bombina bombina*): *băieţii, cînd te văd, rămîn cu ochii holbaţi ca nişte buhai-de-baltă.* AL.; (entom.) **buhaiul-verzei,** fluture nocturn, cenuşiu, ale cărui larve distrug varza şi conopida (*Mamestra brassicae*); **3.** (depr.) om (scund şi) gras, cu voce groasă; **4.** plantă erbacee cu frunze mari, ovale, şi cu flori verzi-gălbui dispuse în spic; puţa-moşului (*Listera ovata*). // n. (pl. **buhaiuri** şi **buhaie**) **1.** instrument muzical popular folosit de colindători, format dintr-o putinică cu un fund de piele, prin care se trece un smoc de păr de cal, care produce sunete asemănătoare cu mugetul taurului: *toată ziua am stat pe capul tatei, să-mi facă şi mie un buhai.* CR.; *cu buhaiul se colindă în seara de Sf. Vasile, urînd pluguşorul;* **2.** (reg.) stup care nu roieşte; **3.** (reg.) rindea mare mînuită de două persoane; **4.** (reg.) cîrlig la coasă; **5.** (reg.) dispozitiv la moară care ridică sau coboară poliţa, prîsnelul şi pietrele. [Din ucr. ***buhaj***].

buháş, buhaşi m. (reg.) brad mic, pipernicit, cu crengi dese. [Et. nec.].

buháv a. v. **puhav.**

búhaz n. v. **bogaz.**

búhă, buhe f. (pop.) **1.** (ornit.) bufniţă (*Bubo bubo*): *cînd buha se plînge prin triste suspine.* BOL.; **2.** (fig.) femeie care umblă cu părul nepieptănat, vîlvoi; **3.** (compus) **buha-semănăturilor,** fluture mic nocturn, cenuşiu, care dăunează semănăturilor (*Agrotis segetum*). [Onomat.].

buhăí[1], buhăiesc vb. (rar; intr.) a plînge ţipînd; a urla: *eu plîngeam ca un prost, ... buhăiam aşa de tare, încît am sculat toată curtea în picioare.* SAD. [De la ***buhă***].

buhăí[2], buhăiesc vb. (refl.) a deveni puhav la faţă, a se umfla (de somn sau de băutură); a se puhăvi. [De la ***buhav***].

buhăiálă[1], buhăieli f. (rar) faptul de a buhăi[1]; plîns, urlet. [***Buhăi***[1] + *-eală*].

buhăiálă[2], buhăieli f. (reg.) faptul de a se buhăi[2]. [***Buhăi***[2] + *-eală*].

buhăiéş, buhăieşi m. diminutiv al lui buhai; tăuraş. [***Buhai*** + *-aş*].

buhăít, ~ţi, buhăită, ~e a. puhav, umflat (de boală, de somn etc.): *era încă buhăit şi mahmur.* REBR.; (subst.) *un buhăit cu nasul vînăt de beţie.* SAD. [V. ***buhăi***[2]].

búhnă f. v. **bufnă.**

búhnet n. v. **bufnet.**

buhós, ~şi, buhoásă, ~e a. ciufulit, zbîrlit: *un moşneguţ mărunt, cu capul gol, cu părul buhos, ieşi la lumină.* SAD.; *o pasăre cîrnă şi buhoasă.* [***Buhă*** + *-os*].

buhúr, buhururi n. (înv.) stofă de mătase sau de lînă fină: *o largă mantie de buhur alb.* OD. [Din turc. ***buhur***].

buhurdár, buhurdaruri n. (înv.) vas (de metal) pentru afumat cu substanţe parfumate: *buhurdaruri pline de scumpe miresme.* OD. [Din turc. ***buhurdar***].

buhuréz m. v. **huhurez.**

buí, buiesc vb. (intr.) **1.** a chema, a da semnale (strigînd, sunînd din corn etc.); **2.** a răsuna, a vui; **3.** a urca (la deal); **4.** a da năvală, a se înghesui. [Cf. sb. ***bujati***].

buiác, ~eci, buiacă, ~ece a. **1.** nebunatic, zglobiu, zburdalnic: *pentru ceea ce am săvîrşit cînd eram buiac şi fără grijă, m-a judecat la Stambul vizirul.* SAD.; (p.ext.) *tu eşti ca un mînzoc buiac într-o primăvară.* SAD.; **2.** (înv.) nebun, smintit, nechibzuit: *o, buieci izraileni, ce mă împroşcaţi?* DOS.; (subst.) *buiacii să-n-ţăleasă.* DOS.; **3.** (înv.) răsfăţat, dezmierdat; (subst.) *Dumnedzău-i giudeţ cumplit mîndrilor, buiacilor.* VARL.; **4.** (înv.) roditor, fertil; îmbelşugat. [Din sl. ***bujakŭ***].

buiamá, buiamale f. (reg.) testemel. [Din turc. ***boyama***].

buiandrúg, buiandrugi m. grindă de susţinere deasupra unei uşi, unei ferestre, unei porţi. [Et. nec.].

buicí, buicesc vb. **1.** (reg.; intr.) a creşte, a se dezvolta peste măsură (fiind însă slab productiv): *scrie svînta evanghelie ... că-i buiecira ţarinile, adecă i să înmulţi avuţia şi agonisita.* VARL.; *a buicit grîul;* **2.** (reg.; intr.) a se simţi foarte bine, a nu mai putea de bine; a nu-şi încăpea în piele: *vede un taur fără pază, mugînd, buiecind într-o poiană.* B.-DEL.; **3.** (înv.; refl.) a deveni îngîmfat, încrezut: *vlahii ... de biruinţă ca aceasta buiecindu-să.* CANT.; **4.** (înv.; tr.) a ameţi, a zăpăci: *nărocul pe bulgari buiecind, capetele ei înde ei au început a se gîlcevi.* CANT.; (şi: (înv.) **buieci**). [De la ***buiac***].

buiecí vb. v. **buici.**

buiecíe f. (înv.) îngîmfare, sminteală nechibzuinţă: *să lasaţi buecia să vă căutaţi giudecia.* DOS.; *nevoia în carea Iulian cu mîndria şi cu buieciia lui aduse oastea.* CANT. [***Buiac*** + *-ie*].

buiecitúră, buieciturí f. (înv.) îngîmfare, nechibzuinţă: *iară eu dziş în buiecitura mea: nu m-oi clăti în veac!* DOS. [***Buieci*** + *-tură*].

buiestráş, buiestraşi m. cal care merge în buiestru: *flăcăul dă călcîie buiestraşului.* CAR.; (adj.) *venea călare pe un murg buiestraş.* SL. [***Buiestru*** + *-aş*].

buiéstru, ~ştri, buiastră, ~estre a. **1.** (şi m.) buiestraş; **2.** nărăvaş, zburdalnic: *dîrzia cai buiestri înteţeşte.* B.-DEL.; (fig.) *nu cu vedită şi buiastră tărie noi să dăm ajutare, ci pre-ascuns.* B.-DEL. // n. mers al calului (şi al altor animale) cînd calcă deodată cu picioarele de pe aceeaşi parte; trap mărunt, mers legănat al calului care îngăduie călăreţului să nu salte în şa: *vine domol la vale un călăreţ tînăr, în buiestru ţăcănit.* CAR.; *calul bătrîn nu se mai învaţă în buiestru;* (fig.) *domnu inginer a nostru e cal vîrstnic; i-a trecut vremea să înveţe buiestrul.* SAD. [Et. nec.].

buiguí vb. v. **bîigui.**

buiguiálă f. v. **bîiguială.**

buiguíre f. v. **bîiguire.**

buigut n. v. **bîiguit.**

buiguitór a. v. **bîiguitor.**

buiguitóriu a. v. **bîiguitor.**

building, buildinguri [bílding] n. (rar) clădire modernă de mari dimensiuni. [Cuv. engl.].

buimác, ~ci, buimacă, ~ce a. ameţit, zăpăcit, năuc: *era buimac de cap ... de atîta îmblat.* CR.; *am apucat-o buimac pe culoarele pustii.* GHEŢIE. [Et. nec.; cf. sl. ***bui*** „sălbatic"].

buimátec a. v. **buimatic.**

buimátic, ~ci, buimatică, ~ce a. (rar) buimac: *urieşii stau buimatici.* AL.; (şi: **buimatec**). [***Buim***(*ac*) + *-atic*].

buimăceálă, buimăceli f. ameţeală, zăpăceală: *o deplină absenţă de spirit şi o buimăceală necontenită la discutarea legilor.* EM.; *trezind-o din buimăceala în care căzuse.* ISP. [***Buimăci*** + *-eală*].

buimăcí, buimăcesc vb. (refl. şi tr.) a (se) ameţi, a (se) zăpăci: *portarul se buimăcise de cele ce vedea.* ISP. [De la ***buimac***].

buimăcíre, buimăciri f. faptul de a (se) buimăci; buimăceală: *vino-ţi în sine ... eşti în buimăcire.* NEGR.; *în buimăcirea generală, discursul lăudăros ... ni s-a părut un lung şi îndărătnic şuier de ironie.* EM. [V. ***buimăci***].

buimácít, ~ţi, buimăcită, ~e a. uluit, năucit; buimac: *capu-i vuia buimăcit.* VLAH.; (subst.) *popii se uitau unii la alţii ca nişte buimăciţi.* NEGR. [V. ***buimăci***].

buimăcitór, ~i, buimăcitoáre a. care buimăceşte, ameţeşte: *a primit o lovitură neaşteptată, buimăcitoare.* GHEŢIE. [***Buimăci*** + *-tor*].

buiótă, buiote f. termofor. [Din fr. ***bouillotte***].

buiurdisí, buiurdisesc vb. (înv.; tr.) a ordona, a dispune, a decreta: *buiurdiseşte-o* [pricina] *către starostii breslelor, ca s-o cerceteze.* NEGR. [Din turc. ***buiurdün*** „ordin, decret"].

buiurdisít, ~ţi, buiurdisită, ~e a. întărit prin decret oficial: *administraţia-i un codru plin de hoţi buiurdisiţi.* AL. [V. ***buiurdisi***].

buiurdíu n. (înv.) **1.** ordin al paşei sau al vizirului cu aplicabilitate în Constantinopol; **2.** decret domnesc. [Din turc. ***buyurdu***].

bújdă, bujde f. (reg.) cocioabă: *cu cît var ai pus pe bujda asta zideam o curte.* C. [Cf. rus. ***buda*** „colibă"].

bujdéucă f. v. **bojdeucă**.

bujdí, bujdesc vb. (reg.; intr.) a năvăli, a țîșni: *nu văd eu acum bujdînd pe poarta iadului suflete ca nainte.* B.-DEL.; *rîul de primăvară ... să varsă și bujdește, toate înecă.* B.-DEL. [Et. nec.; cf. magh. *buzdulni*].

bújeniță, bujenițe f. (reg.) pastramă de căprioară (sau de alt vînat): *bujeniță de mușchi zvîntați.* AL. [Din ucr. *buženica*].

bujíe, bujii f. **1.** dispozitiv de producere a scînteii electrice pentru aprinderea carburantului la motoarele cu explozie; **2.** (farm.) preparat din unt de cacao, în formă de cartuș, în care se încorporează substanța activă. [Din fr. *bougie*].

bujór, bujori m. **1.** plantă erbacee cu flori mari roșii, roz sau albe (*Paeonia*): *prunca iubeață atunci roși-n față ca vara bujor.* B.-DEL.; *bujor de grădină; bujor de cîmp;* (în comparații) *cu obrăjei ca doi bujori de rumeni, bată-i vina.* EM.; *un bujor de fată;* **2.** (compus) **bujor-de-munte,** smirdar (*Rhododendron kotschyl*); **3.** (fig.) roșeață naturală a obrajilor: *în pălărie cu flori și pe față cu bujori.* POP.; *are bujori în obraji.* [Din bulg. *božur*].

bujoráș, bujorași m. diminutiv al lui bujor; bujorel; (fig.) *acum iată-l țeapăn ... bujorașu mamii.* AL. [*Bujor* + *-aș*].

bujorát, ~ți, bujorată, ~e a. îmbujorat, înroșit: *cu obrajii bujorați de palme.* [*Bujor* + *-at*].

bujoréi, bujorei m. **1.** bujoraș; **2.** mică plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori mari, purpurii; gemănariță (*Orchis papilionacea*): *bujorelul vioi, rumen, cu năltuța odoleană.* AL. [*Bujor* + *-el*].

bulamác m. v. **bulumac**.

bulán, bulane n. (arg.) picior (de femeie). [Cf. *bulamac*].

bulát n. (reg.) cuțit de făcut cercuri (de lemn). [Din rus. *bulatŭ* „oțel"].

búlă[1], bule f. **1.** act oficial (cu pecete) emis de papă sau de alt suveran: *chiar și pentru publicarea bulelor papale ... trebuia să se obțină autorizația sa.* BL.; *bulă de excomunicare;* **2.** (în evul mediu; la catolici) act de iertare a păcatelor, acordat în schimbul unei sume de bani; indulgență: *plasator de bule, adică de indulgențe, și mare farsor.* CĂL.; **3.** (în antichitate și în evul mediu) pecete de aur, de argint sau de plumb, care se atașa unui act pentru a-l autentifica; act care purta o astfel de pecete; **bula de aur,** diplomă a regelui maghiar Andrei II (din anul 1222) în care se stabileau raporturile dintre rege și statele supuse. [Din lat. *bulla,* fr. *bulle*].

búlă[2], bule f. **1.** bășică de aer sau de alt gaz în masa unui corp: *nivela cu bulă de aer;* **2.** sferă (goală pe dinăuntru) de metal sau de sticlă; **3.** umflătură a pielii plină cu un lichid seros. [Din fr. *bulle,* lat. *bulla*].

bulăneálă, bulăneli f. (arg.) pipăire, pipăială (ca manifestare a dragostei). [*Bulăni* + *-eală*].

bulăní, bulănesc vb. (arg.; refl. și tr.) a (se) pipăi (în semn de dragoste). [De la *bulan*].

bulb, bulbi m. **1.** tulpină subterană de formă sferică a unor plante: *bulb de lalea;* **2.** ceea ce are formă umflată, globulară; **bulb dentar,** germenul dintelui; **bulb rahidian,** partea inferioară a creierului, care face legătura cu măduva spinării; **bulbul ochiului,** globul ochiului: *vedea bine cum bulbii ochilor se umflau.* REBR. [Din lat. *bulbus,* fr. *bulbe*].

bulbár, ~i, bulbară, ~e a. **1.** (bot.) care ține de bulbul plantelor, referitor la bulb; **2.** (anat.) care ține de bulbul rahidian. [Din fr. *bulbaire*].

bulbifér, ~i, bulbiferă, ~e a. (bot.) care produce bulbi: *plantă bulbiferă.* [Din fr. *bulbifère*].

bulbifórm, ~i, bulbiformă, ~e a. care este în formă de bulb. [Din fr. *bulbiforme*].

bulbíi, bulbili m. lăstar mic cu frunzișoare ca niște solzi, formate pe tulpina sau lîngă rădăcina unei plante. [Din fr. *bulbille*].

bulboácă, bulboace f. (reg.) loc pe cursul unui rîu unde apa este mai adîncă; vîrtej de apă, vîltoare (la moară): *privesc cum apa ... adoarme la bulboace.* AL.; (și: **bolboacă**). [*Bulb*(*oană*) + *-oacă*].

bulboánă, bulboane f. vîltoare, bulboacă: *aruncîndu-se în brațele bulboanelor, în care se-nvîrtesc nebune.* EM.; (și: (reg.) **bolboană**). [*Bulb*(*uc*) + *-oană*].

bulbós, ~și, bulboásă, ~e a. **1.** care are bulb: *plantă bulboasă;* **2.** de forma unui bulb: *parte bulboasă.* [*Bulb* + *-os*].

bulbúc, bulbuci m. **1.** bășică de apă, de săpun etc.: *balta scapără de bulbuci.* SAD.; *plouă cu bulbuci;* **2.** corp rotund (ca o bășică); **3.** (pop.; la pl.) plantă erbacee cu flori mari galbene, cu vinișoare verzi pe dinafară (*Trollius europaeus*): *să las crînguri, să las hucii și poiana cu bulbucii!* COȘB.; **4.** (la pl.) plantă erbacee înaltă pînă la un metru, cu flori mari, albastre, care crește prin păduri (*Campanula trachelium*); (și: (reg.) **bolboc**). [De la *bulbuca*].

bulbucá, bulbúc vb. **1.** (intr. și refl.; despre apă) a clocoti, a face bășici (cu zgomot); a bulbuci; **2.** (refl. și tr.) a (se) holba: *își bulbucă ochii.* [Lat. *volvicare* (=*volvere*)].

bulbucát, ~ți, bulbucată, ~e a. **1.** ieșit în afară, care formează o proeminență rotundă; holbat: *își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.* EM.; **2.** (rar) bombat: *clipi cu resemnare sub sticlele bulbucate ale ochelarilor.* TUD.; *frunte bulbucată;* (și: (reg.) **bolbocat**). [V. *bulbuca*].

bulbucătúră, bulbucături f. proeminență rotunjită; protuberanță. [*Bulbuca* + *-ătură*].

bulbuceálă, bulbuceli f. **1.** faptul de a bulbuci; zgomot produs de apă cînd face bulbuci; **2.** mulțime de bulbuci. [*Bulbuci* + *-eală*].

bulbucí, pers. 3 **bulbucește** vb. (intr.; despre apă) a face bulbuci: *valurile bulbucea.* POP. [De la *bulbuc*].

bulbucós, ~și, bulbucoásă, ~e a. (rar) care face bulbuci, cu bulbuci: *curg pieziș apele bulbucoase ale Moldovei.* CĂL. [*Bulbuc* + *-os*].

búlcă, bulci f. (reg.) pîine mică și rotundă; (p.ext.) franzelă. [Din ucr. *bulka*].

búlder, bulderi m. (rar) vînzător de bule: *buldenul, foarte rugat de cei de față, se îndura să-l exocizeze cu bula.* CĂL. [Din sp. *buldero*].

buldóg, buldogi m. cîine cu capul mare, cu botul turtit, cu fălcile proeminente și cu labele scurte și groase. [Din engl. *buldog,* fr. *bouledogue*].

buldózer, buldozere n. **1.** mașină alcătuită dintr-un tractor prevăzut (în față) cu o lamă puternică, folosită pentru nivelări, deszăpeziri etc.; **2.** presă orizontală. [Din engl., fr. *bulldozer*].

buldozeríst, buldozeriști m. persoană care conduce un buldozer. [*Buldozer* + *-ist*].

buleálă, buleli vb. (arg.) încurcătură, dezordine. [*Buli* + *-eală*].

buleándră, bulendre f. **1.** haină veche, ponosită, ruptă: *numai după bulendre l-a cunoscut.* SAD.; (fig.) *iar o buleandră de hîrtie?* AL.; **2.** (fig.) termen injurios pentru o femeie imorală; om de nimic; **3.** lucru de mică valoare: *la ce sînt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* ISP. [Et. nec.].

buleărcă, bulerci f. (reg.) băutură (rachiu sau vin) de proastă calitate. [Cf. *holercă*].

bulét, buleți m. articulația gleznei calului, aflată între chișiță și osul fluierului. [Din fr. *boulet*].

buletín, buletine n. **1.** act oficial care atestă identitatea cuiva: *are mutația înscrisă în buletin;* **2.** listă cu numele candidaților la o alegere, cu care votează alegătorul; **3.** raport, comunicat, anunț sau notă oficială, cuprinzînd informații de actualitate: *căutînd programe muzicale, nimerea în mod fatal peste buletine de știri și informații diverse.* GHEȚIE; *Buletinul bursei;* **4.** adeverință care atestă ceva: *bătrînul citi meticulos buletinele de analiză.* GHEȚIE; *buletin de bagaje;* **5.** formular, fișă tipizată: *Comșa se mulțumi să completeze un nou buletin de cerere* [la bibliotecă]. GHEȚIE; **6.** publicație periodică care cuprinde dări de seamă, studii și informații de specialitate: *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide".* [Din fr. *bulletin*].

bulevárd, bulevarde și (înv.) **bulevarduri** n. **1.** stradă largă, plantată cu arbori pe margine: *am fost oprit pe bulevard de un domn și o doamnă.* PETR.; *bulevardul Carol;* **de bulevard,** de calitate scăzută; comun, nesemnificativ: *nu putem vedea între noi o discuție ca în piesele de bulevard.* PETR.; **2.** (înv.) întărătură umplută cu pămînt, constituind partea superioară a unei fortificații: *poruncind să ducă toate tunurile pe bulevarduri.* BĂLC.; **3.** (fig.) ceea ce servește la apărare și la protecție: *Carpații au fost bulevardul națională ții române.* [Din fr. *boulevard*].

bulevardiér, ~i, bulevardieră, ~e a. **1.** de bulevard; **2.** (fig.; despre opere dramatice) superficial, ușor, amuzant: *personaj popular în teatrul bulevardier de la începutul secolului al XIX-lea.* CĂL. // m., f. (fam.) bulevardist. [Din fr. *boulevardier*].

bulevardísm n. atitudine bulevardieră, de derbedeu. [*Bulevard* + *-ism*].

bulevardíst, ~și, bulevardistă, ~e m., f. (fam.) om plimbăreț; derbedeu, haimana. [*Bulevard* + *-ist*].

bulféu, bulfeie și **bulfei** n. fiecare dintre cele două speteze care leagă partea de sus a jugului de policioară: *ei că mi-or tăia resteie, bulfeie.* POP. [Din magh. *bélfa*].

búlfins, bulfinsuri n. obstacol constînd dintr-un zid (acoperit cu nuiele), la alergările de cai. [Din fr., engl. *bull-finch*].

bulg, bulgi m. (înv. și reg.) bulgăre: *bulg de aur.* POP. [Cf. *bulz*].

bulgár, ~i, bulgară, ~e a. care aparține, care este caracteristic Bulgariei sau populației ei, referitor la Bulgaria sau la populația acesteia. // f. **1.** limba slavonă (în care au apărut primele texte slave); **2.** limbă slavă de sud vorbită de această populație. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Bulgaria; (adj.) *să fie trimis la curte c-un călugăr bulgar.* EM. // m. pl. popor constituit ca națiune în Bulgaria. [Din sl. *bŭlgarinŭ*].

bulgárcă, bulgarce f. (rar) bulgăroaică; (adj.) *a doua dragoste se realizează cu o tînără nevastă bulgarcă.* CĂL. [*Bulgar* + *-că*].

búlgăr m. v. **bulgăre**.

bulgăráș, bulgărași m. diminutiv al lui bulgăre; bulgăre mic: *bulgăraș de gheață rece.* POP.; (fig.) *undele veneau mai repezi, ... săreau fărîmîndu-se în bulgărași de argint.* SAD. [*Bulgăre* + *-aș*].

búlgăre, bulgări m. **1.** bucată (aproximativ rotundă) de pămînt sau din altă materie solidă: *o ceată de copii alergau ..., zvîrlind cu bulgări de zăpadă.* GHEȚIE; **2.** (fig.) ghem: *norii au urzit o umbră fină, ruptă de mișcări de valuri ca de bulgări de lumină.* EM.; (și: (pop.) **bulgăr**). [Sg. refăcut din pl. lui *bulg*].

bulgărésc, ~ști, bulgăreáscă, ~ești a. **1.** din Bulgaria; bulgar: *Cerna știa limba bulgărească.* CĂL.; **2.** scris în limba slavă veche, în limba bulgară: *teancurile de traftoloage grecești, latinești, bulgărești.* CR. // f. (reg.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [*Bulgar* + *-esc*].

bulgărésțe adv. ca bulgarii; (în) limba bulgară: *români cari să știe bine bulgărește.* EM. [*Bulgar* + *-ește*].

bulgărí, bulgăresc vb. (pop.; tr.) a arunca cu bulgări în cineva. [De la *bulgăre*].

bulgăríe, bulgării f. (reg.) grădină de zarzavat: *o bulgărie își întindea răzoarele lungi și liniile negre ale șănțurelelor.* SAD. [*Bulgar* + *-ie*].

bulgăroáică, bulgăroaice f. femeie (originară) din Bulgaria; (rar) bulgarcă: *se căsători la Galați cu o bulgăroaică.* CĂL. [*Bulgar* + *-oaică*].

bulgăróI, bulgăroi m. (iron.) bulgar: *bulgăroi cu ceafa groasă.* EM. [***Bulgar*** + *-oi*].

bulgărós, ~şi, bulgăroásă, ~e a. (rar) cu bulgări, plin de bulgări; bolovănos: *teren bulgăros.* [***Bulgăr*** + *-os*].

bulgúr n. (reg.) **1.** grîu măcinat mare, rîşnit sau pisat (din care se face mîncare); **2.** mîncare gătită din acest grîu: *puţintel bulgur ... cu învîrtită la sfîrşit.* AL. [Din turc. ***bulgur***].

bulhác, bulhace n. (reg.) băltoacă, mlaştină: *se duce tot înainte pe nişte ponoare, pănă ce dă peste un bulhac.* CR. [Et. nec.].

bulí, bulesc vb. (tr.) **1.** (reg.) **a o buli,** a o păţi, a o încurca; **2.** (reg.) a face ceva la repezeală, de proastă calitate. [Et. nec.].

bulibáşă, bulibaşi m. conducător al unei cete de ţigani. [De la ***bulucbaşă***].

bulichér, bulichere n. (reg.) cuţit mare şi lung; cuţit care nu taie bine; cioarsă: *scoate bulicherul din teacă.* CR. [Cf. magh. ***bugyli*** „briceag"].

bulímic, ~ci, bulimică, ~ce a. şi m., f. (suferind) de bulimie. [Din fr. ***boulimique***].

bulimíe, bulimii f. (med.) foame excesivă. [Din fr. ***boulimie***].

bulín n. v. **bulină.**

bulínă, buline f. **1.** petec mic de hîrtie cu care se lipesc plicurile; **2.** capsulă, căsetă în care se află un medicament; **3.** desen rotund imprimat pe o ţesătură: *rochie cu buline;* (şi: **bulin**). [Din gr. mod. ***bulini***].

bulión n. **1.** pastă conservată din pătlăgele roşii sau din ardei: *pe unul din rafturi stăteau două sticle mari, din acelea în care se păstrează bulionul.* GHEŢIE; **2.** supă de carne fără zarzavat sau paste făinoase; **3.** mediu lichid pentru culturi de microorganisme. [Din fr. ***bouillon***].

bulón, buloane n. tijă cilindrică (cu filet), care serveşte la îmbinarea a două piese. [Din fr. ***boulon***].

buloná, bulonez vb. (tr.) a îmbina două piese, două organe de maşini etc. cu ajutorul unor buloane. [Din fr. ***boulonner***].

bulonáre, bulonări f. acţiunea de a bulona şi rezultatul ei. [V. ***bulona***].

bulúc, bulucuri n. şi (rar) **buluci** m. **1.** (înv.) unitate militară (în oştirea turcească sau în cea pămînteană a seimenilor şi arnăuţilor) avînd aproximativ efectivul unei companii; (p. ext.) ceată de oameni înarmaţi: *agii ienicerilor şi ai bulucilor.* BĂLC.; **2.** mulţime de oameni; droaie, gloată: *a ieşit Cos din bulucul celorlalţi sfetnici şi a făcut doi paşi.* SAD.; **3.** (fig.) belşug, bogăţie: *pîrăul ... se împînzea la vale din bulucul izvorului.* SAD. // adv. în masă, cu grămada; iute, repede; înghesuindu-se, unul peste altul: *şi cum ajung, o dată intră buluc în ogradă.* CR. [Din turc. ***bulük*** „corp de armată"].

bulucbáş m. v. **bulucbaşă.**

bulucbáşă, bulucbaşi m. (înv.) comandant de buluc: *hotnogii, sutaşii şi bulucbaşii.* BĂLC.; (şi: **bulucbaş**). [Din turc. ***bulük-bašy***].

bulucbáşie, bulucbăşii f. (înv., rar) buluc (de ostaşi): *seimenii hătmăneşti împărţiţi în zece bulucbăşii.* BĂLC. [***Bulucbaşă*** + *-ie*].

bulucí, bulucesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) îngrămădi; a (se) aduna grămadă; a (se) îmbulzi, a (se) înghesui: *în coridoare şi pe terase se bulucirăă deodată muierile.* SAD.; *o mişcare înfrigurată tot mai mult bulucea lumea necunoscută spre sfîntul lăcaş.* SAD.; **2.** (tr.) a face să înainteze; a împinge, a îmboldi: *l-a bulucit pe uşă afară.* [***Buluc*** + *-i*].

bulucít, ~ţi, bulucită, ~e a. adunat, strîns grămadă; îngrămădit. [V. ***buluci***].

bulugheánă f. v. **bulughină.**

bulughínă, bulughine f. (reg.) cartof: *ia nişte bulughine cu mujdei şi cu mămăligă.* CR.; (şi: **bulugheană**). [Et. nec.].

bulumác, bulumaci m. stîlp (gros) de susţinere; grindă cu întrebuinţare în construcţii; (şi: (reg.) **bulamac**). [Et. nec.].

bulvăn, bulvani m. buştean (pentru scînduri). [Din sb. ***balvan***].

bulversá, bulversez vb. (tr.) a răsturna, a întoarce pe dos; a zăpăci, a tulbura: *întîmplarea l-a bulversat complet.* [Din fr. ***bouleverser***].

bulversáre, bulversări f. acţiunea de a bulversa şi rezultatul ei. [V. ***bulversa***].

bulversát, ~ţi, bulversată, ~e a. **1.** care se află în dezordine: *lucruri bulversate;* **2.** zăpăcit, năucit; dezorientat: *mă simt bulversat.* [V. ***bulversa***].

bulz, bulzi m. (pop.) **1.** cocoloş, boţ de caş (înainte de a fi scos din strecurătoare); (fig.) *s-au ales bulzi de aur mari de nu-i poate ridica omul în braţe.* SAD.; **2.** cocoloş de mămăligă în care s-a pus brînză de oaie sau urdă: *scoteau din trăistuţe bulzii de mămălică cu brînză.* SAD.; **3.** (rar) îmbulzeală, îngrămădeală: *cei din bulzul de la intrarea casei s-au revărsat spre poartă.* SAD. [Et. nec.].

bulzí, bulzesc vb. **1.** (reg.; tr.) a cocoloşi, a face bulz; **2.** (pop.; refl.) a se îmbulzi, a se îngrămădi. [***Bulz*** + *-i*].

bulzíş adv. (reg.) înghesuit unul lîngă altul: *o căruţă cu patru cai bulziş ... a căutat loc de găzduire la un han din margine.* SAD. [***Bulz*** + *-iş*].

bulzít, ~ţi, bulzită, ~e a. (pop.) îngrămădit, adunat, îmbulzit: *nu poate printre mulţime prejur bulzită, încai la cetaşii să străbată.* B.-DEL. [V. ***bulzi***].

bum[1] interj. cuvînt care imită detunătura unei arme, zgomotul tobei sau cel produs de o lovitură înfundată ori de o cădere. [Onomat.].

bum[2] n. v. **boom.**

bumáşcă, bumăşti f. (înv.) bancnotă: *hîrtii făr de valoare, mai depreciate decît bumaştele ruseşti.* EM. [Din rus. ***bumajka***].

bumb, bumbi m. **1.** (pop.) nasture (de metal): *un bumb galben de cristal.* AL.; (iron.) **a se juca cu ţara-n bumbi,** a putea face orice, a nu ţine cont de nimic; **2.** (p. anal.) mic ornament de formă sferică: *bumbi de piatră sculptată.* OD. [Din magh. ***gomb***].

bumbác m. plantă textilă tropicală în formă de arbust, care produce un puf alb (*Gossypium*). // n. **1.** puf vegetal format din fibrele textile care înconjoară seminţele acestei plante; (spec.) vată: *îşi înfundă gîtu-n umeri şi bumbacul în urechi.* EM.; **a avea bumbac în urechi,** a nu auzi bine; **2.** fir răsucit din acest puf: *eu te-oi blăstăma: cîndu-i trage cu acul, să se rupă bumbacul.* POP.; *urzitura pînzei de in, iar bătătura de bumbac;* **3.** ţesătură din astfel de fir: *ciorap de bumbac;* **4.** (p.ext.) puf care creşte pe unele fructe (precum gutuile); **5.** (fig.) bunăstare, huzur: *a fost crescut în bumbac;* **6.** (compus) **bumbac-de-cîmp,** bumbăcariţă (*Eriophorum angustifolium* şi *latifolium*). [Cf. sb. ***bumibak,*** bulg. ***bubak***].

bumbará, bumbarale f. (înv.) cumbara: *cu tunuri şi bumbarale.* POP. [Contaminare între ***bombă*** şi ***cumbara***].

bumbaşír *m.* v. **mumbaşir.**

bumbăcár, bumbăcari m. **1.** lucrător care scarmănă şi toarce bumbac; **2.** negustor de bumbac sau de ţesături din bumbac: *bumbăcarii, orzarii, rogojinarii.* EM. [***Bumbac*** + *-ar*].

bumbăcăráie f. cantitate mare de ţesături de bumbac sau de obiecte confecţionate din aceste ţesături. [***Bumbac*** + *-ărie*].

bumbăcăriţă, bumbăcariţe f. nume dat mai multor plante erbacee ale căror fructe sînt acoperite cu peri lungi, mătăsoşi, asemănători bumbacului; lînăriţă (*Eriophorum angustifolium* şi *latifolium*). [***Bumbac*** + *-ariţă*].

bumbăcăreásă, bumbăcărese f. lucrătoare care scarmănă sau toarce bumbac. [***Bumbăcar*** + *-easă*].

bumbăcăríe, bumbăcării f. **1.** îndeletnicirea de a prelucra bumbacul; **2.** fabrică unde se prelucrează bumbacul; **3.** ţesătură din bumbac; **4.** prăvălie unde se vinde bumbac sau ţesături din bumbac; **5.** teren cultivat cu bumbac. [***Bumbac*** + *-ărie*].

bumbăceálă, bumbăceli f. **1.** bumbăcit; **2.** (fam.; fig.) bătaie zdravănă. [***Bumbăci*** + *-ală*].

bumbăcél n. **1.** diminutiv al lui bumbac: *mititel, înfăşăţel în scutec de bumbăcel.* POP.; **2.** aţă de bumbac pentru cusut sau pentru brodat. [***Bumbac*** + *-el*].

bumbăcí, bumbăcesc vb. (tr.) **1.** (rar) a căptuşi cu bumbac; a vătui; **2.** (fig.) a bate zdravăn pe cineva. [***Bumbac*** + *-i*].

bumbácít n. faptul de a bumbăci; vătuire. [V. ***bumbăci***].

bumbăcós, ~şi, bumbăcoásă, ~e a. moale ca bumbacul, înfoiat. [***Bumbac*** + *-os*].

búmben, ~i, bumbenă, ~e a. şi adv. ţeapăn, neclintit: *toţi dormeau bumbeni.* ISP.; *rămase moartă bumbenă.* ISP. [Et. nec.].

bumburéz, bumburezi m. (reg.) **1.** grăunte, bob de mazăre, de fasole etc.; **2.** plantă erbacee cu spice de culoare brună (*Schoenus nigricans*). [Cf. ***bumb***].

bumbuşór, bumbuşori m. **1.** nasture mic; **2.** (reg.) bănuţ (*Bellis perenis*); **3.** (reg.) bumburez (*Schoenus nigricans*). [***Bumb*** + *-uşor*].

bumeráng, bumeranguri n. armă din lemn curbat (folosită de australieni), care, dacă şi-a atins ţinta, revine la locul de aruncare. [Din fr. ***boumerang***].

bun, ~i, bună, ~e a. **1.** care are însuşiri pozitive, care face bine altora; binevoitor: *măria-ta, ca domn, fii bun şi blînd.* KOG.; *om bun;* **bun la inimă,** milos, milostiv: *nevasta acestui sărac era muncitoare şi bună la inimă.* CR.; **2.** caracteristic omului mulţumit, vesel, bine dispus: *digresiunea aceasta îi mări şi mai mult buna dispoziţie.* GHEŢIE; **a fi în toane bune,** a fi bine dispus; **3.** (despre manifestările şi faptele oamenilor) corect, cuviincios, frumos: *purtare bună;* **bun de gură,** vorbăreţ, limbut; **bun de mînă,** îndemînatic; **bun de picioare,** sprinten; **a fi** (sau **a ajunge**) **pe mîini bune,** a fi (sau a ajunge) în mîini sigure; **a pune o vorbă bună pentru cineva,** a interveni în favoarea cuiva; (compuse) **bun-simţ,** mod corect, rezonabil de gîndire, de apreciere: *nici insinuaţiunile perfide şi lipsite de bun simţ ... nu ne vor abate o clipă chiar din calea noastră.* EM.; **după bunul plac al cuiva,** v. **plac; bună-cuviinţă,** purtare cuviincioasă: *imprecaţiunile ... sînt de o prozaică bună-cuviinţă.* CĂL.; **bună-credinţă,** sinceritate, onestitate: *a rezolva adecă cu bună-credinţă problemele statului.* EM.; **bun-gust,** gust estetic fin, rafinat: *fabulosul e umplut cu bufonerii, nu totdeauna de bun-gust.* CĂL.; **bună-purtare,** purtare conformă normelor morale şi ale educaţiei; **certificat de bună purtare,** recomandare care atestă purtarea bună a cuiva (în serviciu, la şcoală etc.); **4.** liniştit, tihnit, fericit: *n-a mai avut zi bună în casă cu baba.* CR.; (în formele de salut) *bună-dimineaţa, domnule Cantemir! fii ură vecinul de cameră.* GHEŢIE; **a-şi lua ziua bună,** a pleca (spunînd „bună ziua"): *îşi ie ziua bună şi a doua zi porneşte şi el.* CR.; **5.** potrivit, apt pentru un anumit scop, pentru o anumită activitate: *bun de popă; bun de însurat;* **6.** folositor, util: *ţi-oi cădea ... vreodată bun la ceva.* ISP.; **la ce bun?,** la ce foloseşte? ce folos?; **7.** favorabil, avantajos: *dînd ... un vînt bun, corăbiile mergeau ca săgeata.* ISP.; *vreme bună;* **a nu fi (de-)a bună,** a prevesti ceva rău; **într-o bună zi,** într-o zi oarecare: *într-o bună zi i s-a părut că-l examinează şi-i zîmbeşte.* GHEŢIE; **8.** valabil: *bun pentru trei persoane;* **9.** straşnic, zdravăn: *trage un somnuleţ bun.* ISP.; **10.** veritabil, de calitate superioară: *aur bun;* **a o lua de bună,** a crede adevărat sau bine; a lua (ceva) în serios; **a o ţine (una şi) bună,** a susţine un lucru cu insistenţă; **(a şti) una şi bună,** (a şti sau a spune) un singur lucru; (a avea o) opinie nezdruncinată; **a i se prinde (ceva) de bun,** a trece drept adevărat, a fi crezut: *văzînd că i s-au prins minciunile de bune.* CR.; **a trăi (pe lîngă cineva) ca banul cel bun,** a fi preţuit (de cineva): *am să te iau cu mine şi-i trăi pe lîngă noi ca banul cel bun.* CR.; (subst.) **pe bune,** cu siguranţă, într-adevăr, fără îndoială: *a cîştigat pe bune o sumă frumoasă;* **11.** prevestitor de bine: *aista nu-i semn bun.* CR.; *nu-i a bună;* **12.** care face sau prinde bine; care face plăcere; plăcut, satisfăcător, convenabil, agreabil,

îmbucurător: *nu prea bune veşti.* CR.; **a o păţi bună**, a da de bucluc: *eu unul ştiu c-am păţit-o bună.* CR.; **a i-o face bună** sau **a face (cuiva) una bună**, a face (cuiva) o poznă, un lucru rău; **13.** mare, considerabil: *un bun număr de cetăţeni;* **în bună parte** (sau **măsură**), în mare măsură, în mare parte: *cele mai îndrăzneţe teorii actuale sînt, în bună parte, un produs al tendinţei spre intuitivitate.* BL.; *e vorba de ceva foarte însemnat, de care atîrnă în bună măsură soarta şi poate chiar viaţa mea.* GHEŢIE; **de bună seamă**, v. **seamă; o bună parte (din ...** sau **dintre ...)**, o parte însemnată, un număr considerabil: *o bună parte din produsele agricole se vînd negustorilor de la oraşe.* BL.; **14.** pe deplin, definitiv: *diata rămase bună făcută.* CR.; **15.** plăcut (la gust, la miros); delicios: *bune sarmale ai mai făcut!* CR.; **16.** neuzat sau puţin uzat; (p.ext.) nou, de sărbătoare: *a încălţat pantofii cei buni;* **17.** înzestrat, talentat, priceput, capabil; (p. ext.) iscusit, îndemînatic, abil: *caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine.* NEGR.; *un poet bun ţine de toate generaţiile, mediocritatea de nici una.* VIERU; **18.** distins; nobil, de neam: *pe atunci se obişnuia în lumea bună să-ţi faci amantă şi nu soţie dintr-o cîntăreaţă de operă.* GHEŢIE; **19.** (despre legături de rudenie) adevărat, de sînge: *ai fi zis că e soră bună şi de mamă şi de tată cu celelalte două.* DELAVR.; *tată bun;* **văr bun,** văr primar. // adv. (exprimă o aprobare) bine, da, aşa. // m., f. bunic(ă), strămoş: *bunii auziseră de la străbunii lor.* ISP. // n. (pl. **búnuri**) **1.** ceea ce este util sau necesar: *mişeii se vor bucura aicea pe pămînt de bunurile acestei vieţi.* SAD.; *sănătatea e bun nepreţuit;* **2.** ceea ce posedă cineva; avere, proprietate: *banca poseda mine de cărbuni, fabrici şi bunuri imobiliare.* GHEŢIE; *bunuri mobile şi imobile;* **bunuri de consum,** produse destinate consumului personal; **separaţie de bunuri,** v. **separaţie; 3.** calitate, virtute: *mai aveam şi alte bunuri.* CR.; *bunurile ce înnobilează omenirea.* EM.; **4. bun de tipar** (sau **de cules**), aprobare dată (de autor sau de editură) pentru tipărirea unui text: *primi din partea redacţiei ... un plic ce conţinea o versiune refăcută a interviului, cu rugămintea de a da „bun de cules".* GHEŢIE. [Lat. *bonus*].

búna f. varietate de cauciuc sintetic. [Din germ. *Buna* (denumire comercială)].

buna-vestíre f. sărbătoare creştină (la 25 martie) în amintirea sosirii arhanghelului Gavril pentru a vesti Fecioarei Maria naşterea lui Isus Hristos; blagoveştenie: *de Bunavestire înfloriseră zarzării.* [*Bună + vestire*; cf. sl. *blagověštenije*].

bunăoárá adv. de pildă, de exemplu, cum ar fi: *se aplica la noi bunăoară pînă mai ieri alaltăieri ... împărţeala de pămînt între membrii unei comunităţi răzăşeşti.* EM. [*Bună + oară*].

bunástáre f. prosperitate, bogăţie: *principiul nostru intim rămîne că existenţa şi bunăstarea ţării şi a poporului nostru sînt lucrurile de căpetenie.* EM. [*Bună + stare*; cf. germ. *Wohlstand*].

bunătáte, bunătăţi şi (rar) **bunătăţuri** f. **1.** însuşirea de a fi bun, înclinarea de a face bine; blîndeţe: *dragostea iaste vîrhul bunătăţilor.* COR.; *nu este individ mai rău ca cel imitînd bunătatea.* VIERU; **2. bunăvoinţă,** amabilitate: *aşa vorbeşte de blînd şi primeşte cu bunătate pe fiecare, de ţi-i mai mare dragul să te duci la el.* CR.; *ai bunătatea şi arată-mi;* **3.** faptă bună, binefacere: *multe bunătăţi ... făcuse oamenilor.* ISP.; **4.** persoană, lucru de calitate foarte bună: *era să dărm bunătate de casă din pricina carului.* CR.; *o bunătate de om; o bunătate de vin;* **5.** (concr.) ceva bun de mîncat: *nu tot umblaţi după bunătăţi; mai mîncaţi şi răbdări prăjite.* CR.; **6.** (la pl.) averi, bogăţii: *toate bunătăţurile de pe lume erau ... în palatul lor.* CR.; **7.** gust bun, plăcut: *începe a bea lacom la apă şi a-şi linge buzele de dulceaţa şi bunătatea ei.* CR.; **8.** (rar) utilitate, eficienţă, validitate: *voind a arăta publicului vienez bunătatea sistemului său de psihiatrie.* EM. [Lat. *bonitas, -atis*].

bunăvóie f. **1. de bunăvoie,** nesilit, de la sine: *nici unul din noi nu vom să ne ispovedim de bunăvoie.* ANTIM; **2.** (înv.) învoire, acord: *desigur nu cu bunăvoia noastră.* EM. [*Bună + voie*].

bunăvoínţă f. **1.** atitudine, purtare favorabilă faţă de cineva; îngăduinţă: *fură ascultaţi cu multă bunăvoinţă.* BĂLC.; **2.** tragere de inimă, rîvnă, sîrg: *înlăturarea răului nu atîrnă numai de la bunăvoinţă.* EM. [*Bună + voinţă*; cf. lat. *benevolentia*].

bunăvoíre f. **1.** învoire, înţelegere: *între oameni bunăvoire;* **2.** (înv.) bunătate, bunăvoinţă: *l-au încununat cu cununa darului celui de sus, cu arma bunavoirii, după cum zice David.* ANTIM. [*Bună + voire*].

búncăr, buncăre n. **1.** adăpost militar blindat; cazemată; **2.** depozit pentru materii granulare; (scris şi: *bunker*). [Din germ. *Bunker*].

bunciúc, bunciucuri n. (înv.) steag turcesc sau tătăresc alcătuit dintr-o jumătate de coadă albă de cal fixată într-o prăjină: *luat-au şi şepte bunciucuri tătăreşti.* N.COSTIN. [Din rus. *bunčuk*].

búndă, bunde f. **1.** haină bărbătească largă şi lungă, îmblănită: *aşternu bunda sa pe oblîncul şelei.* OD.; **2.** (reg.) cojoc fără mîneci, scurt pînă la brîu: *fratele mamei era un bărbat mare şi spătos, cu chimir lat şi cu bundă.* SAD.; (şi: (reg.) **bondă, boándă**). [Din magh. *bunda*].

búndestag n. numele adunării legislative din Germania. [Din germ. *Bundestag*].

bundíţă, bundiţe f. **1.** diminutiv al lui bundă; cojocel: *în catrinţă, şi-n bondiţă.* POP; **2.** (compus) **bundiţa-vîntului,** plantă erbacee cu flori violete-purpurii, care creşte mai ales prin fînеţe; solovîrfiţă (*Pholomis pungeus*); (şi: **bondiţă**). [*Bundă + -iţă*].

bundúc a. v. bondoc.

bunél, bunei m. (reg.) bunic. [*Bun + -el*].

bunéţe, buneţi f. (reg.) bunătate. [*Bun + -eţe*].

bungalóu n. v. bungalov.

bungalóv, bungalovuri n. locuinţă de lemn sau din împletitură de trestie, înconjurată de vegetaţie; (şi: **bungalou**). [Din engl. *bungalow*].

bungét şi **búnget, bungeturi** şi (rar) **bungete** n. pădure deasă şi întunecoasă; desiş: *prin bungetul ăsta de pădure mergînd şi pe dibuitele.* ISP. [Cuv. autoht.; cf alb. *bunk* „stejar"].

bunghiní, bunghinesc vb. (reg.; intr.) a migăli. [Et. nec.].

bunícă, bunici m. **1.** tatăl tatălui sau al mamei: *se fudulea că seamănă la vrednicia vinului cu bunicul său.* SAD.; **2.** (la pl.) părinţii părinţilor; (p. ext.) strămoşi. [*Bun + -ic*].

bunícă, bunici f. mama tatălui sau a mamei: *bunica spunea, spunea înainte.* DELAVR; **(pe) cînd era bunica fată (mare),** demult: *de cînd învăţ eu la gimnaziu? – de cînd era bunica fată!* SAD. [*Bun + -ică*].

bunicél, ~i, bunicică (~cea), ~ele a. **1.** aproape de bine; potrivit de bun: *organizarea a fost bunicică;* **2.** mulţumitor, satisfăcător; apreciabil: *are strînsă o avere bunicică în bani şi vinaţuri bine îngrijite.* CAR. [*Bun + -icel*].

bunicúţă, bunicuţe f. **1.** diminutiv al lui bunică; **2.** mătuşică. [*Bunică + -uţă*].

bunişór, ~i, bunişoárá, ~e a. aproape bun; potrivit de bun: *cîntă şi mie, fii bunişoară, toate cîte făcu ţigănia.* B.-DEL. [*Bun + -işor*].

buníţă, buniţe f. (reg.) bunică. [*Bună + -iţă*].

bunt, bunturi n. (înv.) răscoală, revoltă: *vai de mine! a fi iar vrun bunt!* AL. [Din pol., rus. *bunt*].

buntáş, buntaşi m. (înv.) rebel, răzvrătit: *buntaşi cari au de gînd să deie foc tîrgului.* AL. [*Bunt + -aş*].

buntúşnic, buntuşnici m. (înv.) conjurat, rebel, răzvrătit: *au ieşit acei buntuşnici, ca lupii, în văi către sate.* SAD. [Din rus. *buntovščik*].

bunúţ, ~ţi, bunuţă, ~e a. (pop.) bunişor; **bun-bunuţ,** foarte bun. [*Bun + -uţ*].

buorát a. v. buărat.

burá[1], pers. 3 **burează** vb. (intr.) a ploua mărunt şi des; a burniţa: *începe a bura, apoi o întoarce în lapoviţă.* CR.; (p.ext.) *sînge burează din aer atunci şi smulţură de pene.* COŞB. [De la *bură*].

burá[2], burez vb. (tr.) a astupa cu material inert (argilă, nisip etc.) o gaură (de mină) în care a fost introdus un exploziv. [Din fr. *bourrer*].

burangíc n. v. borangic.

burát, burate n. sită centrifugă folosită în industria morăritului pentru a cerne făină. [Din fr. *burat*].

burátec m. v. buratic.

burátic, buratici m. brotac, broatec (*Hyla arborea*): *moale ca matasa şi verde ca buratecul.* CR.; (şi: (reg.) **buratec**). [*Bură + broatec*].

búrá f. ploaie măruntă şi deasă; burniţă: *pulberea de diamante cade fină ca o bură.* EM.; (şi: (reg.) **burnă**). [Cf. sb. *bura*].

búrbă, burbe f. rămăşiţă sau drojdie rămasă după limpezirea mustului. [Din fr. *bourbe*].

burboánă, burboane f. (bot.; reg.) agrişă, coacăză roşie. [Cf. *broboană*].

burcáş[1], burcaşi m. (reg.) copil mic. [Et. nec.].

burcáş[2], ~i, burcaşă, ~e a. (reg.) care poartă burcă. [*Burcă + -aş*].

búrcă, burci f. (reg.) cojoc mare şi lăţos; saricâ ciobănească: *învelit într-o burcă mohorîtă, el sta pe podul vaporului.* AL. [Din ucr. *burka*].

burcuşoárá, burcuşoare f. (reg.) diminutiv al lui burcă. [*Burcă + -uşoară*].

burdác, burdace f. (reg.) urcior cu gura strîmtă şi cu dop. [Et. nec.].

burdăhán n. v. burduhan.

burdihán n. v. burduhan.

burdiós a. v. burduhos.

burducá vb. v. hurduca.

burdúf, burdufuri n. **1.** sac făcut din pielea netăbăcită sau din stomacul unor animale (capră, oaie, bivol), în care se păstrează sau se transportă brînză, făină, apă etc.: *găseşte cu cale să trimită pe unul din ei c-un burduf de bivol plin cu bani.* CR.; **brînză bună în burduf de cîine,** v. **brînză; a da în burduful dracului,** a lăsa în voia lui, a nu mai da atenţie: *lehămetindu-se, l-au dat în burduhul dracului şi l-au lăsat pe seama lui.* CR.; **burduf de carte,** foarte învăţat, tobă de carte; **2.** (reg.) stomac de vită (sau de alt animal); **3.** sac făcut din stomacul vitelor, din pielea unor animale etc., în care se înmagazinează aerul la cimpoi, la armonică, la foale etc.; (p. anal.) *aparat de fotografiat cu burduf;* **4.** acoperitoare din piele care, în timp de ploaie, protejează pe cei din trăsură: *o birjă, cu coşul ridicat şi cu burduful tras, se opreşte din goana mare.* CAR.; **5.** perete ondulat (din piele, pînză cauciucată etc.) între două vagoane; **6.** (reg.) cutie de rezonanţă la vioară; **7.** membrană din băşica uscată a animalelor care se întrebuinţa, în trecut, în locul sticlei de la fereastră; **8.** (reg.) copcă (mare) în gheaţă. // adv. **1.** umflat, bombat: *îi făcu spinarea burduf de bătaie;* **2.** ţeapăn, fix: *l-au legat burduf;* (şi: **burduv, burduh, burduş**). [Et. nec.; probabil dintr-un primitiv ***burd***, înrudit cu ***burtă***].

burdufós a. v. burduhos.

burdúh n. v. burduf.

burduhán, burduhane n. **1.** stomacul animalelor rumegătoare; **2.** (p.ext.) burtă: *grozav burdăhan şi nesăţios gîtlej.* CR.; **3.** membrană din băşica uscată a animalelor care se întrebuinţa, în trecut, în locul sticlei de la fereastră: *a spart o fereastră de bărdăhan.* CR.; **4.** (reg.) membrană care învelеşte organele interne (în special intestinele şi stomacul); prapur; (şi: (reg.) **bărdăhan, bărdihan, burdăhan, burdihan, bîrdihan, bîrdîhan**). [*Burduh + -an*].

burduhános, ~şi, burduhánoasă, ~e a. (fam.; şi subst.) burtos: *mîncarea multă îl făcu burduhănos.* CĂL.; *burduhănosul se plimbă cînd călare, cînd cu trăsura.* ST. [*Burduhan + -os*].

burduhós, ~şi, burduhoásă, ~e a. (şi subst.) cu burta mare, pîntecos: *cîte pene pe cucoşi, atîţia copii burduhoşi.* CR.; *atuncea burduhosul m-a tras de pulpană în moară.* SAD.; (p.ext.) *cea ploscă*

burduhoasă. NEGR.; *teiule, grosule şi burdufosule!* PANN; (şi: (reg.) **burdufos, burdios**). [*Burduh* + *-os*].

burdúlea m. om cu burta mare. [V. ***bordea***].

burdúş n. v. burduf.

burduşeálă, burduşeli f. faptul de a (se) burdui. [***Burduşi*** + *-eală*].

burduşél, burduşele n. burduf mic: *un burduşel cu brînză.* ISP. [***Burduş*** + *-el*].

burduşí, burduşesc vb. **1.** (fig.; tr.) a bate zdravăn pe cineva, a umfla în bătăi: *mă cam burduşise în spate.* PANN; **2.** (tr.) a umple ceva ca pe un burduf; a îndesa, a ticsi: *să burduşiţi pămîntul de grîu.* ISP; **3.** (refl.) a se scoroji, a se umfla (de uscăciune sau de umezeală): *s-a burduşit peretele;* **4.** (refl.; despre arbori) a se face găunos, scorburos; **5.** (refl.; despre fructe) a se face mălăieţ. [***Burduş*** + *-i*].

burduşíre, burduşiri f. **1.** acţiunea de a (se) burdui; **2.** deformare accidentală, cu formare a unei convexităţi în exterior. [V. ***burduşi***].

burduşít, ~ţi, burduşită, ~e a. **1.** îndesat, ticsit; **2.** scorojit, coşcovit: *perete burduşit.* [V. ***burduşi***].

burdúv n. v. burduf.

burdúz interj. v. **hurduz.**

burét n. **1.** fir gros şi neregulat de mătase naturală; **2.** ţesătură din acest fir sau (p.ext.) din fire noduroase de bumbac. [Din fr. ***bourette***].

buréte, bureţi m. **1.** (bot.) ciupercă (comestibilă); (la pl.) mîncare preparată din ciuperci: *capilaritatea bureţilor aplicată la rane pentru a absorbi materiile bolnave.* EM.; **burete-iute,** iuţar (*Lactarius piperatus*); **burete-calului,** popenci (*Coprinus comatus*); **doar n-am mîncat bureţi,** doar n-am înnebunit; **2.** animal marin din încrengătura spongierilor, cu corpul alcătuit dintr-o reţea compactă de fibre elastice şi rezistente; spongie (*Spongia officinalis*): *suge ca un burete;* **3.** obiect făcut din corpul acestui animal sau din cauciuc spongios folosit pentru şters sau spălat: *o cultură se umple de magie ca buretele de apă.* BL.; **a da cu buretele peste ceva, a)** a şterge; **b)** (fig.) a trece cu vederea; **4.** (la pl.) capetele căpăţînii de roată. [Lat. ***boletis*** *(=boletus)*].

buretiéră, buretiere f. cutiuţă în care se ţine un burete (ud). [***Burete*** + *-ieră*].

buretós, ~şi, buretoásă, ~e a. care seamănă cu buretele; care suge, absoarbe lichidele; spongios. [***Burete*** + *-os*].

buréză, bureze f. maşină pentru prelucrarea balastului sub traverse. [Din fr. ***bourreuse***].

burfuí, burfuiesc vb. (reg.; tr.) a prăşi porumbul pentru prima oară. [Et. nec.].

burfuiálă, burfuieli f. (reg.) acţiunea de a burfui şi rezultatul ei. [***Burfui*** + *-eală*].

burg, burguri n. oraş medieval; castel, palat: *locuitori ... de zece ori mai mulţi decît vechiul burg de pe Rin.* GHEŢIE. [Din germ. ***Burg,*** fr. ***bourg***].

burgádă, burgade f. burg mic; tîrguşor. [Din fr. ***bourgade***].

burghéz, ~i, burgheză, ~e a. propriu burgheziei, referitor la burghezie: *oraşele sînt cuiburile care priesc incipientelor libertăţi burgheze.* BL.; *clasa burgheză.* // m., f. **1.** persoană care aparţine burgheziei; capitalist: *trec burgheze colorate în cupeuri de cristal.* BAC.; **2.** (în feudalism) orăşean. [Din it. ***borghese;*** cf. fr. ***bourgeois***].

burghezí, burghezesc vb. (refl.) a deveni burghez. [***Burghez*** + *-i*].

burghezíe, burghezii f. **1.** clasă socială dominantă în regimul capitalist, care posedă mijloacele de producţie: *burghezia a fost o creaţiune a formelor politice.* IBR.; **2.** (înv.) clasă mijlocie (orăşenească), între nobilime şi proletariat: *scriitorul are o antipatie grozavă împotriva burgheziei.* IBR. [Din it. ***borghesi***].

burghezificáre f. (rar) faptul de a căpăta caracter burghez, de a fi dominat de burghezie: *autorul vorbeşte de burghesificarea oraşului.* IBR. [***Burghez*** + *-ificare*].

burghezíme f. (înv.) burghezie: *aceeaşi burghezime aduce nu numai sărăcirea ţărănimii, ci şi distrugerea industriei mici.* IBR. [***Burghez*** + *-ime*].

burghiáş, burghiaşi m. insectă mică de culoare cafenie, acoperită cu peri suri (*Rynchites cupreus*). [Et. nec.].

burghíu, burghie n. unealtă de oţel în formă de spirală cu care se execută găurirea materialelor: *să facă patru găuri cu un burghiu mare, în scîndura porţii.* CAR. [Din turc. ***burgu,*** bulg., sb. ***burgija***].

burgráv, burgravi m. titlu dat conducătorului unui burg în Germania medievală. [Din fr. ***burgrave***].

burgúnd, ~zi, burgundă, ~e a. care aparţine Burgundiei sau populaţiei ei, referitor la Burgundia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Burgundia: *subjugînd pe venezi, burgunzi, roxolani ... se-ntinseră din ce în ce.* EM. // n. vin produs în Burgundia: *numai două sticle de burgund roşu.* SAD. [De la ***Burgundia*** n. pr.].

burhái, burhaie n. (reg.) **1.** ceaţă rară care se ridică după ploaie: *s-a risipit burhaiul de deasupra şi a lucit iar soarele.* SAD.; **2.** ploaie deasă şi rece de toamnă. [Et. nec.].

buri m. pl. populaţie de origine olandeză din Africa de Sud. [Din germ. ***Bur***].

buriáş, buriaşe n. buriu mic (de 5–20 vedre). [***Buriu*** + *-aş*].

buríc, burice n. **1.** cicatrice rămasă la mijlocul abdomenului după tăierea cordonului ombilical; ombilic: *pe Toma mi-l tăia, ... deasupra buricului.* POP.; (p. ext.) *şedăţi acum întinşi pă burice! sfătuindu-vă cu gura goală.* B.-DEL.; **2.** punct din mijloc; centru: *buricul pămîntului;* **a se crede** (sau **a se socoti**) **buricul pămîntului,** a se crede cel mai important, cel mai inteligent etc.; **3.** cordon ombilical: *copilul cu mai multe moaşe rămâne cu buricul netăiat;* **4. buricul degetului,** vîrful degetului; **5.** (pop.) vîrf: *buricul dealului;* **6.** gaură la mijlocul pietrei zăcătoare a morii; **7.** (compuse) **buricul-apei,** plantă erbacee cu flori mici, albe sau roşietice, dispuse în umbele (*Hydrocotyle vulgaris*); **buricul-pămîntului,** şerpariţă (*Polygala vulgaris*). [Lat. ***umbulicus*** *(=umbilicus)*].

buricá, buríc vb. (fam.; refl.) **1.** a se urca (tîrîş-grăbiş, pe o coastă abruptă), a se căţăra (într-un arbore), a se ridica (cu greutate); **2.** (fig.) a se semeţi, a se grozăvi. [***Buric*** + ***urca***].

buricát, ~ţi, buricată, ~e a. bombat, convex, ieşit în relief. [V. ***burica***].

buricél, buricele n. (reg.) loc în care se leagă crucea din spate a carului cu piscul dinapoi. [***Buric*** + *-el*].

buríu, burie n. (reg.) butoi (de circa 20–40 vedre) în care se păstrează de obicei ţuica. [Din turc. ***bury,*** bulg. ***burija***].

burjúi, burjui m. (depr.) burghez. [Din rus. ***burjui***].

burlác, burlaci m. bărbat necăsătorit; celibatar, holtei, becher: *pătrunse în vechea lui odaie de burlac şi întoarse dibuind comutatorul.* GHEŢIE; (adj.) *fă colaci mari de doi saci, pentru cumnăţei burlaci.* POP. [Din rus., ucr. ***burlak***].

burlán, burlane m. **1.** tub de tablă prin care se scurge apa de la streşini; uluc; **2.** tub cilindric din tablă sau din ceramică prin care iese fumul din sobă; **3.** tub de beton, de fontă etc. din care se fac canale. [Cf. turc. ***buru*** „ţeavă"].

burlăcésc, ~eşti, burlăceáscă, ~eşti a. care este caracteristic pentru burlaci. [***Burlac*** + *-esc*].

burlăcí, burlăcesc vb. (intr.) a duce viaţă de burlac. [***Burlac*** + *-i*].

burlăcíe f. calitatea de a fi burlac, viaţă de burlac: *mergînd tot înainte cu burlăcia şi însurătoarea rămînea baltă.* CR. [***Burlac*** + *-ie*].

burlău, burlăi m. (pop.) muscă artificială folosită ca nadă de pescari. [Et. nec.].

burlésc, ~şti, burlescă, ~şti a. **1.** de un comic excesiv; trivial: *ia cuvîntul şi atunci începe acea scenă burlescă care aminteşte scena citată mai sus de la institutul de alienaţi.* EM.; (subst. n.) *efectul literar al naivităţii este burlescul.* CĂL.; **teatru burlesc,** tip de teatru comic caracterizat prin caricaturizare şi parodiere; **2.** care realizează opere literare de un comic excesiv, trivial: *întîiul poet burlesc muntean este pitarul Hristache.* CĂL. // f. compoziţie muzicală de mici proporţii, cu caracter umoristic. [Din fr. ***burlesque***].

burlét, burleturi n. şnur gros din bumbac, cauciuc etc., care se pune la uşi şi la ferestre pentru a împiedica pătrunderea frigului. [Din fr. ***bourrelet***].

burlínc, burlinci m. (reg.) **1.** purcel înţărcat; grăsun; **2.** (fig.) putină în care se păstrează brînza; (şi: **brulinc**). [Din săs. ***brelenk***].

burlói, burloaie n. (reg.) **1.** urcior de pămînt, cu găurele la gură şi o supapă pe toartă, pe unde se poate bea; **2.** conţinutul unui astfel de urcior. [Et. nec.].

burlúi, burluie n. (reg.) ţeava pîlniei (prin care se toarnă vinul). [Et. nec.; cf. ***burlan***].

búrnă f. v. **bură.**

burniţá, pers. 3 **burniţează** vb. (intr.) a bura: *norii posomorîţi burniţau peste toată mahalaua.* DELAVR.; (impers.) *de un sfert de ceas se apucase să burniţeze.* GHEŢIE. [De la ***burniţă***].

búrniţă, burniţe f. bură: *începe ca să pice o burniţă de ploaie.* MACED.; *au ieşit prin burniţă şi-au trecut la casa hatmanului.* SAD. [De la ***bură***].

burniţeálă, burniţeli f. (rar) bură. [***Burniţi*** *(=burniţa)* + *-eală*].

burniţós, ~şi, burniţoásă, ~e a. cu burniţă; umed, ploios: *toamnă burniţoasă.* [***Burniţă*** + *-os*].

burnonít n. mineral complex care conţine plumb, cupru şi stibiu. [Din fr. ***bournonite***].

burnús n. v. **burnuz.**

burnúz, burnuzuri n. **1.** manta de lînă, cu glugă, pe care o poartă arabii: *arabii înveliţi în burnusuri albe.* AL.; **2.** (reg.) scurtă purtată de femei la ţară; scurteică: *era cam sărăcăcios îmbrăcată, cu un burnuz de satin.* C.; (şi: **burnus**). [Din turc. ***burnuz,*** fr. ***burnous***].

búrsă[1], burse f. **1.** alocaţie acordată (de stat) pentru întreţinerea la studii a unui elev sau a unui student; stipendiu: *dădeau burse şi îmbrăţişau pe tineri cu căldură.* CĂL.; **2.** (med.) formaţie anatomică în formă de sac, localizată în regiunea articulaţiilor, conţinînd un lichid vîscos: *bursă seroasă.* [Din fr. ***bourse;*** cf. lat. ***bursa***].

búrsă[2], burse f. **1.** instituţie în care este organizată piaţa valorilor mobiliare, a mărfurilor: *dă o privire sălii de bursă a negustorilor de cărbuni de pămînt.* CĂL.; **2.** totalitate a operaţiunilor financiare efectuate în acest loc: *produsele agricole să ia caracterul de marfă cotată la bursă.* IBR.; **a juca la bursă,** a cumpăra şi a revinde efecte valorice; **loviturá de bursă,** speculaţie reuşită; **bursă neagră,** comerţ clandestin. [Din fr. ***bourse***].

bursiér[1], ~i, bursieră, ~e a. care ţine de bursă[2], referitor la bursă: *crah bursier.* [Din fr. ***boursier***].

bursiér[2], ~i, bursieră, ~e m., f. elev sau student care beneficiază de bursă[1]: *am intrat ca bursier în şcoala statului.* VLAH. [Din fr. ***boursier***].

bursoácă f. (bot.; reg.) mohor (*Setaria*). [De la ***bursuc***].

bursúc, bursuci m. **1.** mamifer carnivor, cu blana cenuşie şi cu trupul greoi; viezure (*Meles meles*): *bursucii somnoroşi ... ies numai noaptea din vizuini.* OD.; *bursucul îşi adună provizii pentru iarnă.* EM.; **2.** (fig.) om sau copil bondoc, îndesat, greoi: *nu eşti bărbat, eşti un bursuc, un aluat moale.* C.; **3.** (fig.) om retras, izolat, ursuz. [Din turc. ***borsuk***].

bursucá, bursúc vb. (reg.; refl.) a se burzului; a se umfla în pene: *pentr-o mîndră cît o nucă, toţi feciorii se bursucă.* POP. [***Bursuc*** + *-a*].

bursucár, bursucari m. cîine de vînătoare (pentru vînatul mare). [***Bursuc*** + *-ar*].

bursúcă, bursuce f. **1.** femela bursucului; **2.** plantă erbacee mică cu flori violete, aşezate în formă de spic (*Bartsia alpina*). [De la ***bursuc***].

bursucél, bursucei m. pui de bursuc: *erau ... bursucei ... cari se zvîrcoleau.* OD. [*Bursuc* + *-el*].

bursuflát, ~ţi, bursuflată, ~e a. (franţuzism) umflat, bombastic: *jargon bursuflat.* AL. [Din fr. *boursouflé*].

bursuflúră, bursufluri f. **1.** umflătură pe suprafaţa unei piese ceramice; **2.** bulă de aer sub stratul de var (sau de vopsea) de pe perete. [Din fr. *boursouflure*].

bursúne m. (înv.) oxid roşu-portocaliu (de fier), care (în anumite combinaţii) era întrebuinţat pentru obţinerea unui colorant negru. [Et. nec.].

búrtă, burţi f. **1.** abdomen, pîntece: *Afin lovi cerbul de trei ori în burtă.* ISP.; **a sta cu burta la soare,** v. **soare; a se lungi cu burta pe pămînt,** a se umili în faţa cuiva: *sluţenia de neom se topea de dragostea fetei, se lungea cu burta pe pămînt şi umbla cu şopîrle.* ISP.; **(parcă) mi-au (sau ţi-au, i-au) mas şoarecii în burtă,** v. **şoarece; a fi** (sau a **rămîne, a ajunge**) **cu burta la gură,** a fi (sau a rămîne) însărcinată; **a sta cu burta pe carte,** a învăţa asiduu; **a vorbi din burtă,** a vorbi nedocumentat, fără probe; **a avea broaşte în burtă,** a fi foarte flămînd; **a i se lipi burta de spinare,** a fi foarte slab, foarte flămînd; **burtă (ca) de popă,** burtă mare (a celui care mănîncă şi bea mult); **a-şi pune burta la cale,** a mînca, a se sătura; **a fi robul burţii,** a fi mîncăcios, amator de mîncare şi băutură; **ciorbă de burtă,** ciorbă făcută din pîntece de vacă; **2.** (fig.) parte bombată, ieşită în afară a unor obiecte: *burta butoiului.* [Et. nec.].

burtăvérde m. (iron.) **1.** burghez (de obicei negustor); **2.** (fig.) persoană dominată de interese materiale (fără preocupări spirituale); **3.** (înv.) şorţ sau brîu verde purtat de negustori. [*Burtă* + *verde*].

burtăverzíme f. (depr.) burghezie; negustorime. [*Burtăverde* + *-ime*].

búrtea m. poreclă pentru un om cu burta mare. [*Burtă* + *-ea*].

burtícă, burtici f. burticică: *legăna pe nişte picioare subţiri, arcuite în afară, o burtică ascuţită.* M.CAR. [*Burtă* + *-ică*].

burticíca, burticele f. diminutiv al lui burtă; burticică. [*Burtă* + *-icică*].

burticós, ~şi, burticoásă, ~e a. (rar) bombat, pîntecos, burtos: *oală burticoasă.* [*Burtică* + *-os*].

burtiéră, burtiere f. corset care strînge abdomenul şi şoldurile. [*Burtă* + *-ieră*; cf. fr. *ventrière*].

burtós, ~şi, burtoásă, ~e a. **1.** care are burtă mare; pîntecos; **2.** bombat, ieşit în afară: *butoi burtos.* [*Burtă* + *-os*].

buruián n. v. **buruiană.**

buruiánă, buruieni f. (pop.) **1.** nume dat plantelor erbacee necultivate (în afară de iarbă), care dăunează culturilor agricole: *lobodele şi buruienile crescuseră mari.* EM.; (fig.) *să ne dezobişnuim de a vedea în toate misticismele una şi aceeaşi buruiană.* BL.; **2. (buruiană de leac)** plantă medicinală: *ne ducem şi pregătim o fiertură de buruieni.* SAD.; **buruiană de bubă rea,** spanac porcesc (*Chenopodium hybrinum*); **buruiană cîineasc㠍** brei (*Mercurialis perennis*); **buruiană de cinci degete,** scrîntitoare (*Potentilla repta* şi *reptans*); **buruiană de friguri,** laptele-cîinelui; alior (*Euphorbia*); **buruiană de lingoare,** leuştean (*Levisticum officinale*); **buruiană domnească,** vîzdoagă (*Tagetes erecta* şi *patula*); **buruiana-dracului,** rostogol (*Echinops spharacephalus*), **buruiana-ruşinii,** ruşinea-fetei (*Daucus carota*); **buruiană-de-stup,** roiniţă (*Melissa officinalis*); (şi: (reg.) **buruian**). [Din bulg., sb. *burjan*].

buruieníş, buruienişuri n. desiş de buruieni, multe buruieni. [*Buruieni* (pl. de la *buruiană*) + *-iş*].

buruieníţă, buruienite f. (reg.) buruiană mică. [*Buruiană* + *-iţă*].

buruienós, ~şi, buruienoásă, ~e a. **1.** năpădit de buruieni, de bălării: *ard movili buruienoase scoţînd fumuri cenuşii.* AL.; **2.** (fig.) stufos, încîlcit; neîngrijit, vulgar: *stil buruienos.* [*Buruiană* + *-os*].

buruienúţă, buruienuţe f. (pop.) diminutiv al lui buruiană. [*Buruiană* + *-uţă*].

burungíc n. v. **borangic.**

burzuluí, burzuluiesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a se zbîrli: *pe faţa-i lătăreaţă, ţepile nerase de cine ştie cînd se burzuluiau.* REBR.; **a-şi burzului creasta,** a se îngîmfa, a se grozăvi: *noi ne-am burzuluit creasta.* AL.; **2.** (fig.; refl.) a se înfuria, a se mînia; a se răsti: *dar ce facem noi aici, se burzului el deodată ...?* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se schimba în rău: *marea se burzuluia şi ... piraţii benchetuiau mulţumiţi.* TUD.; **4.** (înv.; refl. şi tr.) a (se) răscula, a (se) răzvrăti: *apucînd a sări peste ziduri ... burzuluiseră norodul.* NEGR. [Din magh. *borzolni*].

burzuluiálă, burzuluieli f. **1.** faptul de a (se) burzului; **2.** enervare, supărare; **3.** (înv.) răscoală. [*Burzului* + *-eală*].

burzuluít, ~ţi, burzuluită, ~e a. **1.** mînios, enervat: *zise ea, burzuluită grozav.* CR.; **2.** zbîrlit: *păr burzuluit;* **3.** (înv.) revoltat, răsculat. [V. *burzului*].

busculá, busculez vb. (rar; refl.) a se înghesui, a se învălmăşi. [Din fr. *bousculer*].

busculádă, busculade f. înghesuială; învălmăşeală. [Din fr. *bousculade*].

business, businessuri [bíznis] n. (englezism) **1.** afacere; **2.** ocupaţie, muncă. [Din engl. *business*].

businessman, businessmani [biznismén] m. (englezism) **1.** om de afaceri; **2.** (glumeţ) bişniţar. [Din engl. *businessman*].

busnát, ~ţi, busnată, ~e a. (reg.) bucălat: *a plăsmuit luna în chip de femeie busnată, durdulie.* HOGAŞ. [Et. nec.].

busólă, busole f. **1.** instrument alcătuit dintr-un cadran şi un ac magnetic care se poate roti în plan orizontal, astfel încît arată direcţia nord: *busola drumul la pol i-arată.* ALEX.; **a-şi pierde busola,** a se descumpăni, a se zăpăci; **2.** (fig.) călăuză, conducător: *lipsa de bună-credinţă în afacerile publice şi în cele private, făţărnicia şi amăgirea ca busolă a presei, iată cumplitele efecte ale unui guvern liberal.* EM. [Din fr. *boussole*].

bust, busturi n. **1.** partea superioară a corpului omenesc: *era patroana, ... o nemţoaică autoritară, cu bust voluminos şi obraji bucălaţi.* GHEŢIE; **2.** sculptură (sau pictură) care reprezintă capul şi pieptul unei persoane: *era aninat într-un cui bustul, în mărime naturală, al unui copil.* EM. [Din fr. *buste,* it. *busto*].

bústa adv. v. **buzna.**

bustrofedón n. fel de scriere foarte veche în care rîndurile mergeau de la stînga la dreapta şi, în continuare, de la dreapta la stînga. [Din fr. *boustrophédon*].

busuióc n. **1.** plantă erbacee cu flori albe sau trandafirii şi cu miros plăcut, pătrunzător (*Ocimum basilicum*): *dă cuviosul un sfeştoc de busuioc proaspăt.* NEGR.; *busuiocul joacă un rol mare în credinţele poporului: el aduce noroc la casa omului;* (fig.) *pentru babă, fata moşneagului era piatră de moară în casă, iar fata ei, busuioc de pus la icoane.* CR.; (fam.) **a drege busuiocul,** a repara o greşeală, o gafă; **2.** mănunchi de busuioc folosit de preoţi pentru a stropi cu agheasmă. // a. cu aroma sau cu mirosul acestei plante; **poamă busuioacă,** poamă tămîioasă; **pere busuioace,** varietate de pere văratice. // f. varietate de viţă de vie; strugure produs de această viţă: *busuioacă de Bohotin.* [Din bulg. *bosilek,* sb. *bosilijak*].

busurmán, busurmani m. (înv.) musulman: *iar tu, vezi doamne, eşti busurman, şi nu ştii nimică.* NEC. [Din rus. *busurman*].

buş, buşi m. şi (înv.) **buşuri** n. pumn; (p. ext.; la pl.) lovituri cu pumnul: *de aciia, mai muncit cu buşurile, au dat în mîna lui Dumnedzău sufletul.* DOS.; **în patru buşi,** în patru labe; **de-a buşilea,** pe brînci. [De la *buşi*].

buşeálă, buşeli f. lovitură puternică (cu pumnul); buşitură: *s-amestecă val-vîrtej ciocneli de pahare, buşeli de călcîie.* DELAVR. [*Buşi* + *-eală*].

buşél, buşei m. unitate de măsură englezească pentru volum, egală cu 36 de litri. [Din engl. *bushel*].

buşáu, buşeuri n. prăjitură cu nuci, cremă, frişcă sau ciocolată. [Din fr. *bouchée*].

buşí, buşesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a lovi (cu pumnul): *fiind fecior în putere ... l-a buşit şi l-a trîntit pe acela de nici n-a avut ce face cu el.* SAD.; **2.** (tr.) a îmbrînci, a trînti: *calul rău l-a buşit.* AL.; **a buşi rîsul,** a cuprinde, a apuca un rîs violent: *mă buşi un rîs nebun.* HOGAŞ. [Din bulg. *buša,* sb. *bušiti*].

buşitúră, buşituri f. **1.** buşeală: *numai eu ştiu cîte buşituri am mîncat.* AL.; **2.** zgomot produs la căderea unui corp voluminos (şi greu) pe o suprafaţă dură: *numai arar se desprindea din această monotonie huruitul unei macarale, buşitura unui balot scăpat pe punte.* TUD. [*Buşi* + *-itură*].

buşmachíu, buşmachii m. (înv. şi reg.) pantof de casă; papuc: *îşi punea buşmachii de iuft.* VLAH. [Din rus., ucr. *bušmak*].

buşón, buşoane n. **1.** dop (cu ghivent); **2.** piesă cilindrică de porţelan care conţine o siguranţă electrică. [Din fr. *bouchon*].

buşteán, buşteni m. **1.** trunchi de copac tăiat şi curăţat de crengi: *în caprele podului băteau talazuri amestecate cu buşteni furaţi de şuvoi.* SAD.; **2.** butuc, bucată de lemn gros: *găseşte un buştihan putregăit.* CR.; **3.** (fig.) epitet pentru un om lipsit de pricepere şi de sensibilitate: *ce stai ca un buştean?;* **4.** (reg.) butuc la roată. // adv. ca un trunchi, ţeapăn, neclintit: *închise ochii mulţumit şi dormi buştean.* TUD.; **a (se) lămuri buştean,** a lăsa (sau a rămîne) nedumerit, nelămurit; (şi: (reg.) **buştihan**). [Din săs. *bumstamm* (=germ. *Baumstamm*)].

buştihán m. v. **buştean.**

buşumá, buşumez vb. (tr.) a freca cu un şomoiog de paie: *numaidecît ne oprim să buşumăm caii.* PR. [Et. nec.].

but[1], buturi n. coapsă de dinapoi a animalelor rumegătoare; bucată (mare) de carne: *să tragem între noi strachina aceea de grezie, în care se află butul cel mai mare.* SAD. [Din turc. *but*].

but[2] n. (reg.) **în butul cuiva,** în ciuda, în pofida cuiva: *ce horeşti aşa cu jele în butul dragostei mele?* POP. [Et. nec.].

but[3], buturi n. stîlp din terenul de ţintă la jocul de rugbi. [Din fr. *but*].

butác, ~ci, butacă, ~ce a. (reg.; despre animale) cu coarne scurte şi groase. [Cf. magh. *buta*].

butádă, butade f. vorbă de spirit (ironică): *ţi-aduci aminte butada pamfletarului.* PETR. [Din fr. *boutade*].

butadiénă, butadiene f. hidrocarbură obţinută din butan, din alcool etilic şi din acetilenă, folosită la prepararea cauciucurilor sintetice, a lacurilor etc. [Din fr. *butadiène*].

butafóric, ~ci, butaforică, ~ce a. care ţine de butaforie, referitor la butaforie. [Din rus. *butaforskij*].

butaforíe f. ansamblu de obiecte confecţionate din carton presat, din paste maleabile etc. folosite la realizarea decorurilor. [Din rus. *butaforija*].

bután n. gaz incolor care se găseşte în gazele de sondă sau se sintetizează, fiind componentul de bază al aragazului. [Din fr. *butan*].

butanónă, butanone f. (chim.) substanţă lichidă inflamabilă, cu miros de acetonă, utilizată în industria chimică şi farmaceutică. [Din fr. *butanone*].

butár, butari m. (reg.) **1.** persoană care face sau vinde buţi; dogar; **2.** persoană care are în seamă butiile într-o pivniţă: *pivniceriii şi butarii se coborîră sub boltă.* OD. [*Bute* + *-ar*].

butárgă f. icre de chefal (preparate şi conservate). [Din fr. *boutargue*].

butáş, butaşi m. lăstar, frunză sau porţiune de rădăcină detaşată de la o plantă şi sădită pentru a prinde rădăcini. [Din magh. *bujtás*].

butărie, butării f. (reg.) dogărie. [*Bute* + *-ărie*].

butăşi, butăşesc vb. (tr.) **1.** a înmulţi o plantă prin butaşi; **2.** (reg.) a săpa în jurul unui arbore. [De la *butaş*].

butăşire, butăşiri f. acţiunea de a butăşi; butăşit[1]. [V. *butăşi*].

butăşit[1] n. butăşire. [V. *butăşi*].

butăşit[2], ~ţi, butăşită, ~e a. înmulţit prin butaşi: *vie butăşită*. [V. *butăşi*].

bútcă, butci f. (înv. şi reg.) caleaşcă: *trase butca dinaintea bordeiului.* AL. [Din ucr. *budka*].

búte, buţi f. **1.** vas mare de lemn cu două funduri şi cu doage legate cu cercuri de fier, în care se păstrează vin sau alte lichide; butoi: *butea cînd se umple începe a pişti.* POP.; **(umflat) cît o bute,** (umflat) foarte tare, foarte mult: *biata babă era umflată cît o bute.* CR.; (adv.) **a dormi bute,** a dormi adînc; **2.** conţinutul unui butoi: *a băut o bute de vin*; **3.** (reg.) butucul roţii: *se uită prin butia roţii.* ISP.; (şi: (reg.) **butie**). [Lat. *buttis*].

butélcă, butelci f. (reg.) **1.** recipient din sticlă (pentru băuturi alcoolice): *în firizi ..., sute şi mii de butelci negre astupate cu dopuri.* HOGAŞ; **2.** damigeană mică făcută din lut ars. [Din ucr. *butelka*].

butélie şi (pop.) **butelíe, butelii** f. **1.** vas de sticlă, de metal sau de material plastic pentru depozitarea şi transportarea unor materiale: *o cameră pe care o zării întredeschisă licărea de butelii* [cu vin]. BAC.; **butelie de Leyda,** condensator electric de formă cilindrică sau conică; **2.** recipient (cilindric) de oţel pentru gaze comprimate: *dacă poţi, să-mi schimbi butelia de aragaz.* CĂL. [Din fr. *bouteille*].

buténă f. butilenă. [Din fr. *boutène*].

buterólă, buterole f. instrument folosit la operaţiile de nituire pentru formarea capului bombat al niturilor. [Din fr. *bouterolle*].

butíc, buticuri n. (franţuzism) magazin mic şi luxos (cu mărfuri de serie mică). [Din fr. *boutique*].

buticár, buticari m. vînzător (şi proprietar) de butic. [*Butic* + *-ar*; cf. fr. *boutiquer*].

bútie f. v. **bute.**

butilénă f. hidrocarbură cu 4 atomi de carbon şi o dublă legătură; butenă. [Din fr. *butilène*].

butíic, ~ci, butiiică, ~ce a. care are molecule ce conţin un radical obţinut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula butanului. [Din fr. *butylique*].

butirát, butiraţi m. sare sau ester al acidului butiric. [Din fr. *butyrate*].

butíric a. **acid butiric,** acid organic care se găseşte în grăsimile animale, mai ales în unt, întrebuinţat la prepararea unor esteri, a celulozei etc.: *simţul olfactiv al căpuşei se dovedeşte deosebit de sensibil la mirosul acidului butiric, ce-l emană glandele sebacee ale tuturor mamiferelor.* BL. [Din fr. *butyrique*].

butirínă f. ester al glicerinei cu acidul butiric. [Din fr. *butyrine*].

butirométru, butirometre n. instrument pentru determinarea procentului de grăsime din lapte. [Din fr. *butyromètre*].

butísă, butise f. pavea de piatră, mai lungă decît cele obişnuite, folosită la încheierea pavajului. [Din fr. *boutisse*].

butnár, butnari m. (reg.) dogar: *ţi-am adus butnari să-ţi dogească în butoaie.* ST. [Din germ. *Büttner*].

butnărie, butnării f. (reg.) **1.** meşteşugul butnarului; dogărie; **2.** atelierul butnarului: *bate gol, în poloboace, butnăria.* BAC. [*Butnar* + *-ie*].

butoáră f. v. **butoarcă.**

butoárcă, butorci f. (reg.) **1.** buturugă; scorbură, trunchi găurit; **2.** gaură, spărtură (în pămînt, în îmbrăcăminte); (şi: **butoară**). [Cf. *butuc, butură*].

butói, butoaie n. **1.** vas de lemn făcut din doage, mai larg la mijloc decît la capete, folosit pentru păstrarea lichidelor: *care cu butoaie de vin pe strujeni treceau încet.* BAC.; *vinul dintr-o butie se poate deşerta în mai multe butoaie;* **2.** conţinutul unui asemenea vas; **3.** (fig.) om gras, cu burta mare: *bine a făcut dacă a zgîlţîit puţin pe butoiul cela de George.* REBR.; **4.** partea cilindrică, în care se introduc cartuşele la unele revolvere. [*Bute* + *-oi*].

butoiáş, butoiaşe n. **1.** diminutiv al lui butoi; butoi mic: *călugării au ghicit că părintele Chiril a adus de acasă un butoiaş de vin.* CĂL.; **2.** piesă cilindrică în care se introduc cartuşele la unele revolvere. [*Butoi* + *-aş*].

butón, butoane n. mică piesă care, prin apăsare sau învîrtire, transmite o comandă (mecanică sau electrică): *întinse mîna să apese butonul soneriei.* GHEŢIE. // m. (pl. **butoni**) nasture mic (mobil): *desfăcu cravata şi gulerul, iar butonul mic, de argint, îl depuse într-o casetă.* GHEŢIE; *butoni de manşetă.* [Din fr. *bouton*].

butonă, butonez vb. (intr. şi tr.) a apăsa tastele unei maşini de scris, unui calculator, unui telefon etc.; a tasta. [*Buton* + *-a*].

butonáre, butonări f. acţiunea de a butona. [V. *butona*].

butonát, ~ţi, butonată, ~e a. (rar) prevăzut cu butoni (la manşete): *el este în tot cuprinsul vieţii aceleaşi om egal, ... înjobenat, butonat la bătrîneţe.* CĂL. [*Buton* + *-at*].

butoniéră, butoniere f. **1.** gaură la o haină pe unde trece butonul, nasturele; **2.** parte a reverului hainei unde se prinde o floare, o insignă: *trandafirasul de la butonieră şi-l lăsase în cancelarie.* SAD. [Din fr. *boutonnière*].

butorí, butoresc vb. (reg.; tr.) a găuri, a sfredeli. [V. *butoarcă*].

butúc, butuci m. **1.** bucată dintr-un trunchi de copac tăiat şi curăţat de crengi; bucată groasă de lemn: *îl pun într-un car cu boi, ca pe un butuc nesimţitor.* CR.; **a fi din butuci** (sau **ca butucul**), a fi prost, necioplit, bădăran: *vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci.* CR.; **2.** (**butuc de vie**) exemplar de viţă de vie (cu tulpina groasă): *creşte, căţărîndu-se în lumină, cu puternic butuc şi vînjoase ramificaţii, o viţă de vie.* BL.; **3.** bucată groasă de lemn pe care se taie lemnele de foc; **4.** partea centrală a unei roţi, în care sînt fixate spiţele: *o roată iese din butuc.* AL.; **5.** talpa, patul vîrtelniţei sau războiului de ţesut; **6.** trunchi de lemn cu diferite utilizări (pentru tăiatul cărnii, cioplitul doagelor etc.); **7.** (de obicei la pl.) instrument de tortură (folosit în trecut) format din bucăţi groase de lemn între care se prindeau gîtul, mîinile sau picioarele celui pedepsit: *cu picioarele-n butuci şi cu mîinile-n cătuşi.* POP.; **a trage cuiva butucul,** a păcăli pe cineva: *fetişoara împăratului ne-a tras butucul.* CR.; **8.** (fig.) om prost şi necioplit: *a mai da ... şi peste oameni, nu tot peste butuci.* CR. // adv. ţeapăn, ca un trunchi: *a dormi, a lega butuc.* [Et. nec.].

butucánós, ~şi, butucănoásă, ~e a. gros, grosolan, butucos: *în picioarele butucănoase, strînse în cioareci, purta opinci.* GHEŢIE. [*Butuc* + *-ănos*].

butucărít n. (înv.) dare care se percepea pe butucii de viţă de vie: *să nu puie dări peste dări, ba butucărit, ba stupărit, ba văcărit.* EM. [*Butuc* + *-ărit*].

butucí, butucesc vb. (înv.; tr.) a prinde în butuci: *picioarele nu se mai mişcară, ca şi cînd ar fi fost butucite.* ISP. [*Butuc* + *-i*].

butucós, ~şi, butucoásă, ~e a. butucănos: *picior butucos.* [*Butuc* + *-os*].

bútură, buturi f. (reg.) **1.** scorbură: *butură de stejar;* **2.** butuc, buturugă: *Drăgan sta oropsit p-un buture de stejar.* DELAVR.; (şi: **buture**). [*But*(*uc*) + *-ură*].

búture m. v. **butură.**

buturúgă, buturugi f. rădăcină cu o (mică) parte din trunchiul tăiat al unui copac (folosită pentru foc); bucată de lemn groasă şi noduroasă: *pe lîngă buturugi ... se adună putregaiul.* SL.; *buturuga mică răstoarnă carul mare.* [*Butură* + *-ugă*].

buvábil, ~i, buvabilă, ~e a. care poate fi băut. [Din fr. *buvable*].

buxacée, buxacee f. (bot.; la pl.) familie de plante dicotiledonate lemnoase avînd ca tip cimişirul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *buxacées*].

buzát, ~ţi, buzată, ~e a. **1.** cu buze mari, groase; **2.** (fig.) cu buzele umflate, păcălit, dezamăgit: *te goneşte şi te lasă buzat.* [*Buză* + *-at*].

búză, buze f. **1.** fiecare dintre cele două părţi cărnoase care mărginesc gura: *pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină.* EM.; **buză de iepure,** defect din naştere constînd dintr-o despicătură uşoară a buzei de sus, lăsînd să se vadă dinţii; **a(-şi) face buzele,** a (se) ruja: *îşi pusese pardesiul şi-şi făcea buzele în oglindă.* GHEŢIE; **a sufla** (sau **a bate**) **în buze,** a rămîne păgubaş de ceva: *toporul s-a cufundat şi Prepeleac a rămas bătînd în buze.* CR.; **a se şterge** (sau **linge, spăla**) **pe buze,** a fi silit să renunţe la ceva; **a-şi linge buzele (după ceva),** a pofti, a rîvni ceva; **a lăsa** (sau **a pune**) **buza,** a fi gata să izbucnească în plîns; **a rămîne cu buzele umflate,** a fi dezamăgit, înşelat în aşteptări: *răpi-vor acei toate, noi om rămînea cu buze îmflate.* B.-DEL.; **a-şi muşca buzele,** a regreta foarte tare: *plăieşii numa icneau şi-şi muşcau buzele de necaz.* CR.; **a-i crăpa** (sau **a-i scăpăra**) **buza** (sau **buzele**) **după ...** (sau **de ...**), a avea mare nevoie de ceva; **2.** (p. ext.) formaţie anatomică de forma unei margini cărnoase; margine a unei răni adînci; **3.** margine a unui obiect, a unui vas: *o ţigară fumega, uitată, pe buza scrumierei de porţelan.* GHEŢIE; **în buza tunului,** expus bombardamentului sau (p. ext.) primejdiilor: *pururea în buza tunului, siliţi a bivuaca sub un cort.* NEGR.; **4.** ascuţiş al unui obiect de tăiat: *cine are bardă mică, facă-i buza subţirică.* POP.; *buza cuţitului;* **5.** culme a unui deal, a unui pisc; margine a unui şanţ, a unei păduri. [Cuv. autoht.; cf. alb. *buzë*].

buzăţél, ~i, buzăţică, ~ele a. diminutiv al lui buzat: *surioara lui ... cam scurtuţă, cam cîrnuţă, cam buzăţică.* HOGAŞ. [*Buzat* + *-el*].

buzău a. invar. (rar) **a sta buzău,** a sta bosumflat, îmbufnat: *eşti bună, de-l laşi să plîngă şi-ngădui să-ţi stea buzău.* PANN. [*Buză* + *-ău*].

buzdugán, buzdugane n. **1.** însemn al puterii domneşti constituit dintr-o măciucă de fier (cu măciulia ţintuită): *mi-au pus pe cap coroana şi buzduganu-n mînă.* AL.; **2.** armă formată dintr-o ghioagă de fier ţintuită, mare şi grea: *Arbure hatmanul ce-n mînă poartă un groaznic buzdugan.* NEGR.; **3.** lovitură dată cu această armă: *cheamă pe Hălturaru ..., dîndu-i două buzdugane-n piept.* POP.; **4.** plantă erbacee cu flori verzi-alburii şi cu fructe de forma unor piramide răsturnate (*Sparganium ramosum*); **5.** (reg.) cocean de porumb. [Din turc. *bozdogan* „şoim cenuşiu"].

buzdúgă f. v. **bîzdoacă.**

buzdugăní, buzdugănesc vb. (tr.) **1.** a lovi, a bate, a ucide cu buzduganul: *cheamă pe Hălturaru şi-l buzdugăneşte, dîndu-i două buzdugane-n piept.* POP.; **2.** (fig.) a muştrului, a certa: *rar se întîmpla să buzdugănească un căprar ori un soldat.* SAD. [*Buzdugan* + *-i*].

buzílă m. epitet pentru un om cu buze mari, groase. [*Buză* + *-ilă*].

buzíş adv. pe un singur rînd, unul după altul: *cu patru cai buziş.* [*Buză* + *-iş*].

buzişoáră, buzişoare f. diminutiv al lui buză; (iron.) *Gerilă suflă de trei ori cu buzişoarele sale cele iscusite.* CR. [*Buză* + *-işoară*].

búzna adv. pe neaşteptate; toţi deodată, năvălind; **a da buzna,** a năvăli: *da busta în casă.* AL.; (şi: (reg.) **busta**). [Cf. magh. *buszma*].

buzói, buzoaie n. augmentativ (cu sens depreciativ) al lui buză; buză mare, groasă: *avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase.* CR. [*Buză* + *-oi*].

buzunár, buzunare şi (rar) **buzunări** n. săculeţ cusut la haine, în care se ţin bani şi alte obiecte mărunte: *chiu şi vai prin buzunări.* CR.; *mirele scoate din buzunari vro cîţiva banuţi.* MAT.; **de buzunar,** care se poartă în acest săculeţ; (p. ext.)

de format sau de proporţii mici: *dicţionar de buzunar;* **bani de buzunar,** sumă mică de bani, pentru cheltuieli mărunte; buzunărit; **a da din buzunar,** a plăti din bani proprii (o pagubă); **a băga în buzunar,** a-şi însuşi, fără justificare, o sumă de bani; **a avea** (sau **a băga, a vîrî**) **în buzunar (pe cineva),** a avea (pe cineva) în puterea sau la discreţia sa; a avea la mînă (pe cineva); **a avea (ceva) în buzunar,** a fi sigur de ceva, a dispune de ceva; **a scutura buzunarele cuiva,** v. **scutura; buzunar fals,** clapă sau ornament pe o haină, lăsînd impresia deschiderii unui astfel de săculeţ: *o batistă de muselină prinsă de un buzunar fals de la piept.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **pozunar**). [Din gr. mod. ***buzunári***].

buzunăráş, buzunăraşe n. diminutiv al lui buzunar; buzunărel: *mi-am pipăit ceasornicul şi l-am tras din buzunăraşul vestei.* SAD. [***Buzunar*** + *-aş*].

buzunăreálă, buzunăreli f. acţiunea de a buzunări. [***Buzunări*** + *-eală*].

buzunărél, buzunărele n. buzunăraş. [***Buzunar*** + *-el*].

buzunări, buzunăresc vb. (tr.) **1.** a fura cuiva ceva din buzunar; **2.** a scotoci, a căuta prin buzunarele cuiva (din curiozitate, pentru a găsi sau a lua ceva etc.). [***Buzunar*** + *-i*].

buzunărít n. bani de buzunar (pentru cheltuieli mărunte): *bani ... pentru buzunăritul Adelei şi al meu.* AL. [***Buzunar*** + *-it*].

bürger, bürgeri [biúrgher] m. (germanism) locuitor al unui burg: *burghezia transilvăneană era alcătuită în chip precumpănitor din bürgherii cetăţilor şi tîrgurilor.* BL. [Din germ. ***Bürger***].

byronian, ~eni, byroniană, ~ene [baironián] a. referitor la opera lui Byron, specific operei acestuia: *s-a născut şcoala romantică în Franţa, fiică a Şcoalei romantice germane şi a dispreţului byronian pentru lume.* EM. [***Byron*** n. pr. + *ian*].

byronísm [baironism] n. (lit.) (imitaţie a poeziei lui Byron caracterizată printr-o) atitudine de revoltă individualistă, sinceră şi cinstită: *pe atunci byronismul era la modă.* IBR. [Din germ. ***Byronismus***].

byroníst, byronişti [baironíst] m. adept al lui Byron; poet sau (p. ext.) scriitor care adoptă maniera de creaţie sau concepţia lui Byron: *vom vedea foarte mulţi byronişti de ai noştri satirizaţi de Eliade.* IBR. [***Byron*** n. pr. + *-ist*].

byronizá, byronizez [baironizá] vb. (rar; intr.) a compune literatură (în versuri) în maniera lui Byron: *byronizează liric, epic şi dramatic.* CĂL. [***Byron*** n. pr. + *-iza*].

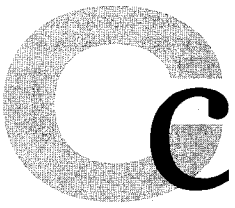

C, c m. **1.** a cincea literă (denumită *ce* sau *cî*) a alfabetului limbii române: *scrie un „C" pe tablă;* **2.** sunetul notat prin această literă: **a)** consoană oclusivă velară surdă; **b)** consoană semioclusivă prepalatală surdă, cînd este urmată de *e* sau de *i;* **c)** consoană oclusivă palatală surdă în grupurile *che, chi.* **3. C,** cifră romană avînd valoarea „o sută"; **4. C,** (fiz.) abreviere pentru „coulomb"; **5. C,** (chim.) simbol pentru „carbon"; **6. C,** (mat.) simbol pentru „mulțimea numerelor complexe"; **7. C,** (precedat de un număr și urmat de semnul °) simbol pentru „grad Celsius"; **8. C,** (fiz.) simbol pentru „viteza luminii".

ca[1] adv. **1.** (exprimă o echivalare sau o asemănare) la fel cu, precum, după cum: *a fost odată ca-n povești, a fost ca niciodată.* EM.; **ca la Plevna,** strașnic, nemaipomenit: *a fost o sfadă ca la Plevna;* **ca lumea,** v. **lume; ca vai de el** sau **ca vai de capul cuiva,** v. **vai; ca (și) cum,** (de) parcă: *zidul pieri ca și cum n-ar mai fi fost.* ISP.; **ca și,** la fel, precum: *aveau facultatea, ca și cărninul, la dracu-n praznic.* GHEȚIE; **2.** (exprimă corelarea în cadrul unei comparații de egalitate) precum, la fel: *alb ca zăpada;* (urmat de *și*) *iaste încă, ca și Lazăr, legat de mîini și de picioare.* ANTIM; **ca și cînd,** parcă: *picioarele nu se mai mișcară, ca și cînd ar fi fost butucite.* ISP.; **ca acela** (sau **aceea**), v. **acela; ca atare,** v. **atare; ca urmare a ...,** din cauza ...; **3.** (exprimă o aproximație) aproape, cam, aproximativ: *copil ca de patru ani; era ca la zece pași distanță de mine;* **ca mîine (-poimîine),** în curînd: *ca mîne, poimîne mi se împlinesc anii.* CR.; **ca ieri (-alaltăieri),** de curînd; nu de mult timp: *ca ieri de cînd era numai de-o șchioapă; ca ieri-alaltăieri era încă elev;* (înv.) **ca ce (fel de),** cam ce (fel de): *ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta?* CR.; **ca mai ba,** v. **ba; 4.** (exprimă o raportare sau o corelare) decît: *mult mai mari și mai frumoase ca acestea.* CR.; *mai dulce ca mierea;* **5.** (exprimă comparația unei noțiuni cu ea însăși) în felul ..., cum e obiceiul: *lumea, ca lumea, se uita curios.* VLAH.; **6.** (introduce o exemplificare, o enumerare) de exemplu, precum: *sînt metale elemente ca fierul, cuprul, aluminiul etc.* // prep. **1.** (pop.; exprimă o opoziție) decît: *îi place mai mult distracția ca munca;* **2.** în calitate de ..., fiind ...: *spînul înainte, ca stăpîn, Harap-Alb în urmă, ca slugă.* CR.; **ca ce?,** pentru ce? cu ce scop?; **3.** drept, precum: *se poate socoti ca mort.* NEGR.; **4.** (exprimă o relație) cu privire la ..., în ce privește ...: *ca aspect exterior, e bine lucrat.* // interj. (reg.) ia!, ei!: *ci ca fugi și d-ta de fereastră!* ISP. [Lat. ***quam***].

ca[2] conj. (urmat de „să") **1.** (introduce o propoziție finală), cu scopul ..., cu intenția ...: *dacă ți-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISP.; **2.** (introduce o propoziție consecutivă) încît, de: *dar cine-i el, păgînul ca să-mi sărute fete-n drum?* COȘB.; **ca nu cumva,** pentru a evita: *precizez aceasta ca nu cumva să fiu înțeles greșit;* **3.** (introduce o propoziție subiectivă): *ca să trecem prin pădure e peste poate.* ISP.; **4.** (introduce o propoziție atributivă): *veți crede c-aveți dreptul și voi ca să trăiți.* EM.; **ca nu cumva,** de a nu se întîmpla: *temerea ca nu cumva să i se impute a nu fi recunoscut un talent îl făcea să se poarte cu multă chibzuială.* CĂL.; **5.** (introduce o propoziție completivă directă) că: *am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs.* EM.; **6. (ca nu cumva)** (introduce o propoziție completivă indirectă): *se temea ca nu cumva bătăile aceastea s-o deștepte pe Roza din somn.* REBR.; *mă tem ca să nu vină în lipsa mea;* **7.** (introduce o propoziție predicativă): *problema e ca să terminăm pînă mîine.* [Lat. ***qu(i)a***].

cab, cáburi n. cabrioletă englezească acoperită în care vizitiul șade în spate. [Din engl., fr. ***cab***].

cabadái, cabadai m. (înv.) voinic, viteaz (ca ostașii lui Pazvantoglu): *feciorii de boieri luară un fel de aer de cabadai.* GHICA. [Din turc. ***caba davi*** „mojic și voinic"].

cabálă, cabale f. **1.** tradiție religioasă ebraică bazată pe interpretarea mistică a Vechiului Testament; **2.** știință ocultă de a comunica cu spiritele; **3.** ansamblu de intrigi și de uneltiri (pentru a face să eșueze ceva): *legați între dînșii printr-o comunitate de idei și de principii, iar nu prin ... cabale.* GHICA. [Din fr. ***cabale,*** germ. ***Kabbala, Kabale***].

cabalín, ~i, cabalină, ~e a. referitor la cal, de cal: *rasă cabalină; profil cabalin.* // f. (la pl.) familie de animale mamifere din care face parte calul; (și la sg.) animal din această familie: *cabalinele au picioarele cu o formație cornoasă; zebra este o cabalină.* [Din lat. ***caballinus***].

cabalísm n. (rar) concepție (filozofică) bazată pe cabală: *bătrînul cheamă pe filozof să privească în oglindă, însă îi atrage atenția, și în asta stă kabbalismul, că umbrele sînt simbolice.* CĂL.; (scris și: *kabbalism*). [De la ***cabală***].

cabalíst, cabaliști m. filozof sau teolog adept al cabalei ebraice. [Din fr. ***cabaliste,*** germ. ***Kabbalist***].

cabalístic, ~ci, cabalistică, ~ce a. **1.** care ține de cabala ebraică; magic, misterios, tainic: *ideile sînt eretice, panteistice și în legătură mai mult cu esoterismul kabbalistic.* CĂL.; (adv.) *numele lui Adam e făcut, kabbalistic, din patru slove.* CĂL.; **2.** referitor la știința de a comunica cu spiritele: *practicile cabalistice erau cultivate de mistici.* // f. doctrină religioasă care ține de cabală: *o magie a numerelor în cabalistica medievală.* BL.; (scris și: *kabbalistic*). [Din fr. ***cabalistique,*** germ. ***kabbalistisch, Kabbalistik***].

cabánă[1]**, cabane** f. (franțuzism) haină largă (din lînă) pe care o purtau pe deasupra preoții, unii funcționari și unii militari. [Din fr. ***caban*** „manta cu glugă"].

cabánă[2]**, cabane** f. clădire (la munte) pentru adăpostirea turiștilor, vînătorilor etc.: *cabanele sînt construite, de obicei, din lemn.* [Din fr. ***cabane***].

cabaniér, cabanieri m. administrator la o cabană[2]. [***Cabană*** + *-ier*].

cabăniță, cabaniță f. **1.** (înv.) mantie (domnească) împodobită cu fir și cu pietre prețioase, căptușită cu blană de samur (pe care sultanul o trimitea domnitorilor la urcarea lor pe tron): *peste dulama polonează Lăpușneanu avea cabaniță turcească.* NEGR.; **2.** (reg.) zeghe, zăbun. [Din bulg., sb. ***kabanica***].

cabanós, cabanoși m. cîrnăcior uscat și subțire. [Din pol. ***kabános***].

cabarét, cabarete n. local cu băuturi, divertismente și dans: *rămasă pe drumuri, devine stea de cabaret.* CĂL. [Din fr. ***cabaret***].

cabaretiér, ~i, cabaretieră, ~e m., f. proprietar al unui cabaret. [Din fr. ***cabaretier***].

cabáz, cabazi m. (înv.) om poznaș, glumeț: *ia să vedem ce mai scrie cabazul cel de Tache.* AL. // n. (pl. **cabazuri**) glumă, poznă: *avea un hoge caraghioz pe care îl chema Nastratin, identic cu acela ale cărui taclale și cabazuri le-a cules și le-a pus în versuri răposatul Anton Pann.* EM. [Din turc. (*hok*)***kabaz*** „cel ce joacă cu pahare"].

cabazlîc, cabazlîcuri n. (înv.) poznă, glumă (proastă): *nu-i aici locul de spus cabazlîcuri.* AL. [Din turc. (*hok*)***kabazlık***].

cabernét n. **1.** soi de viţă de vie cu strugurii mici de culoare neagră-albăstrie, din care se produc vinuri superioare; **2.** vin produs din acest soi. [Din fr. *cabernet*].

cabestán, cabestane şi **cabestanuri** n. dispozitiv folosit la tragerea unor vehicule sau greutăţi mari pe mici porţiuni orizontale sau în pantă: *se opinteau în manelele cabestanului, trăgînd lanţul ancorei.* TUD.; *toate corăbiile au cîte un cabestan.* [Din fr. *cabestan*].

cabíná, cabine f. **1.** mică încăpere la bordul unei nave; **2.** încăpere mică (într-o clădire sau într-un vehicul) cu destinaţii speciale: *cabină telefonică; cabină spaţială.* [Din fr. *cabine*].

cabinét, cabinete n. **1.** încăpere destinată exercitării unei profesiuni sau unei activităţi: *Andronache s-a închis în cabinetul său.* NEGR.; *trimise două ore mai tîrziu o soră, care-l invită să-l urmeze în cabinetul doctorului.* GHEŢIE; **cabinet metodic,** centru didactic al activităţii dintr-o şcoală, dintr-un oraş etc.; **2.** biroul unei persoane cu o funcţie înaltă: *este şef de cabinet la Ministerul Instrucţiunii.* CĂL.; *cabinetul ministrului;* **3.** consiliu de miniştri, guvern: *întreg cabinetul nu are nici o idee clară despre ceea ce trebuie să facă.* EM.; *cabinetul de la Bucureşti;* **4.** încăpere în care se expun sau se conservă obiecte de muzeu, de studiu etc.: *cabinet de fizică, de chimie; cabinet de numismatică;* **5.** (şi (rar) **cabinet de toaletă**) closet: *un mic culoar în care dădeau uşile celor două camere şi ale cabinetelor de toaletă.* GHEŢIE. [Din fr. *cabinet*].

cabiniér, ~i, cabinieră, ~e m., f. persoană care are în grijă o cabină. [Din fr. *cabinier*].

cablá, cablez vb. (tr.) **1.** a instala cabluri (de telecomunicaţii); **2.** a face legătura (unei locuinţe, unei instituţii etc.) cu un cablu de telecomunicaţii. [Din fr. *câbler*].

cabláj, cablaje n. **1.** mod de răsucire sau de împletire a firelor unui cablu; **2.** totalitate a cablurilor şi firelor unei instalaţii. [Din fr. *câblage*].

cabláre, cablări f. acţiunea de a cabla. [V. *cabla*].

cabliér, cabliere n. navă care transportă şi instalează cabluri submarine. [Din fr. *câblier*].

cablogrămă, cablograme f. comunicare transmisă prin cablu (submarin): *se afla în holul Poştei Mari, la ghişeul unde se primeau cablogramele.* TUD. [Din fr. *câblogramme*].

cablór, cablori m. persoană care execută lucrări de cablare; (adj.) *inginer cablor.* [Din fr. *câbleur*].

cáblu, cabluri n. **1.** odgon, funie groasă (din fibre textile sau metalice răsucite) folosită la transport sau la ridicat; **2.** conductă electrică formată din mai multe fire metalice îmbrăcate într-un înveliş izolator. [Din fr. *câble;* cf. engl. *cable*].

cabotáj, cabotaje n. navigaţie de-a lungul coastei mărilor: *mijlocul se cheamă navigaţie costieră sau cabotaj.* TUD. [Din fr. *cabotage*].

cabotiér, cabotiere n. navă de tonaj mic sau mijlociu, care navighează de-a lungul coastelor; cabotor. [Din fr. *cabotier*].

cabotín, ~i, cabotină, ~e m., f. **1.** actor fără talent; **2.** persoană care urmăreşte succese uşoare prin mijloace ieftine: *acest om orgolios peste marginile îngăduite, pînă acolo încît să pară un cabotin.* CĂL.; (adj.) *fluşturatică, cabotină, dar nu neserioasă.* GHEŢIE. [Din fr. *cabotin*].

cabotinăj n. cabotinism. [Din fr. *cabotinage*].

cabotineríe, cabotinerii f. (rar) comportare, atitudine, faptă de cabotin: *înclinaţia spre cabotinerie explică ceva, dar nu totul.* GHEŢIE. [De la *cabotin*].

cabotinésc, ~şti, cabotineáscă, ~eşti a. de cabotin. [*Cabotin* + *-esc*].

cabotinísm n. atitudine, gest, apucătură de cabotin; cabotinaj: *poetul cade într-un iluzionism susţinut doctrinar şi în care numai superficialii au putut vedea cabotinism.* CĂL. [Din fr. *cabotinisme*].

cabotór, cabotori m. cabotier. [Din fr. *caboteur*].

cabrá, cabrez vb. (intr.) **1.** a se ridica pe picioarele dinapoi: *calul cabrează la vederea aglomeraţiei;* **2.** a se ridica brusc cu partea anterioară: *avionul cabrează imediat după decolare.* [Din fr. *cabrer*].

cabráj, cabraje n. **1.** ridicare a unui cal pe picioarele dinapoi; cabrare; **2.** mărire bruscă a pantei de urcare de către un avion; cabrare. [Din fr. *cabrage*].

cabrăre, cabrări f. acţiunea de a cabra şi rezultatul ei; cabraj. [V. *cabra*].

cabriólă, cabriole f. salt al calului cu o întoarcere pe loc. [Din fr. *cabriole*].

cabriolétă, cabriolete f. trăsură uşoară cu două roţi: *în curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o cabrioletă cu un cal negru.* REBR.; (şi: **gabrioletă**). [Din fr. *cabriolet*].

căbul n. v. cabulă.

cábulă, cabule f. (rar) superstiţie (de jucător de cărţi); **a face cabul,** a face caz, a lua în seamă: *se poate să faci cabul la aşa ceva?;* (şi: **cabul**). [Din turc. *kabul* „a consimţi"].

cabulipsí, cabulipsesc vb. (înv.; tr.) a catadicsi: *dacă d-lui cabulipseşte să ne onoreze.* CAR. [Din gr. mod. *kabúleisa*].

cáca n. **1.** excrement; **a face caca,** a defeca; **2.** (fig.) om sau lucru de nimic: *este un caca;* **caca-maca,** mai nimic. [Din fr. *caca*].

cacadîr, cacadîri m. (reg.) măceş (*Rosa canina*). [Et. nec.].

cacadú, cacaduşi m. specie de papagali cu penele alb-roz şi cu creastă, care trăieşte în Australia şi în Noua Guinee (*Kakatoe*). [Din fr. *cacatoés, kakatoés*].

cacáo f. **1.** produs alimentar în formă de pulbere parfumată, obţinut din măcinarea seminţelor cacaotierului, care serveşte la prepararea ciocolatei, a unor băuturi etc.; **2.** (p. ext.) băutură preparată din acest produs. [Din fr. *cacao*].

cacaotiér, cacaotieri m. arbore de cacao (*Theobroma cacao*). [Din fr. *cacaotier*].

cacealmă, cacealmale f. **1.** (la jocul de cărţi) simulare a posedării unor cărţi bune pentru a induce în eroare adversarul: *numa de nu ne-ar bate o dată toba cu atîtea cacealmale!* CAR.; **2.** (fig.) păcăleală, înşelăciune. [Din turc. *kaçirma*].

caciúr, ~i, caciură, ~e a. (despre oi) care are lîna neagră-roşcată şi pete în jurul ochilor. [Et. nec.].

căco- element de compunere cu semnificaţia „urît", „rău", „greşit". [Din fr. *caco-;* cf. gr. *kakos* „rău, urît"].

cacodilát, cacodilaţi m. sare sau ester al acidului cacodilic, cu acţiune tonică. [Din fr. *cacodylate*].

cacodílic a. **acid cacodilic,** acid organic pe bază de arsen. [Din fr. *cacodylique*].

cacofílic, ~ci, cacofilică, ~ce a. şi m. (rar) (scriitor) care respinge cizelarea (excesivă) a operei literare: *esteticeşte clasicul e un calofilic, iar romanticul foarte adesea un cacofilic.* CĂL. [*Caco-* + *-fil* + *-ic*].

cacofónic, ~ci, cacofonică, ~ce a. care produce o cacofonie; lipsit de armonie: *e un pamflet, trăind dintr-o indignare furioasă, transcrisă într-o năvală de epitete cacofonice.* CĂL. [Din fr. *cacophonique*].

cacofoníe, cacofonii f. asociaţie neplăcută de sunete (în vorbire sau în muzică): *criticul apucă orice cuvînt ieşit în cale, neevitînd franţuzismele ... şi căzînd cu inocenţă în cacofonii.* CĂL. [Din fr. *cacophonie*].

cacogén, ~i, cacogenă, ~e a. (bot.) care prezintă o structură genetică nefavorabilă. [Din fr. *cacogène*].

cacogenéză f. dezvoltare anormală a unui organ. [Din fr. *cacogenèse*].

cacográf, cacografi m. iniţiator, adept sau practicant al cacografiei: *cacografii scriu cu „â" şi cu „sunt".* [De la *cacografie*].

cacografíe, (rar) **cacografii** f. scriere greşită ca urmare a unei normări defectuoase, aberante: *cîţi oameni, atîtea ortografii, sau mai drept vorbind cacografii.* EM.; *scrierea cu „â" în interiorul cuvintelor şi cu „sunt" ţine de cacografie.* [Din fr. *cacographie*].

cacolalíe, cacolalii f. vorbire defectuoasă. [Din fr. *cacolalie*].

cacológic, ~ci, cacologică, ~ce a. care ţine de cacologie, referitor la cacologie. [Din fr. *cacologique*].

cacologíe, cacologii f. construcţie, locuţiune defectuoasă. [Din fr. *cacologie*].

cacóm, cacomi m. (înv.) mic animal care trăieşte în nordul Europei şi al Asiei, avînd blana albă; hermină (*Putorius erminea*). // n. (pl. **cacomuri**) blana foarte scumpă a acestui animal: *giubeaua blănită cu cacom.* NEGR. [Din turc. *kakım*].

cacosmíe, cacosmii f. **1.** afecţiune constînd în plăcerea mirosurilor urîte; **2.** percepere obişnuită de mirosuri urîte (datorită imaginaţiei sau unor afecţiuni). [Din fr. *cacosmie*].

cactacée, cactacee f. cactee. [Din fr. *cactacées*].

cactée, cactee f. (la pl.) familie de plante exotice adaptate la uscăciune, avînd frunzele reduse sub formă de spini; (şi la sg.) plantă din această familie; cactacee, cactus: *turnurile templelor ... par uriaşe cactee de piatră într-o lume contaminată de logica basmului.* BL. [Din fr. *cactées*].

căctus, cactuşi m. gen de plante cărnoase şi spinoase, fără frunze, cultivate la noi ca plante ornamentale: *o pădure de cactuşi ţepoşi şi uriaşi ... ar fi pentru noi o viziune.* CĂL. [Din fr. *cactus*].

cadastrá, cadastrez vb. (tr.) a înscrie în cadastru. [Din fr. *cadastrer*].

cadastráj, cadastraje n. (rar) cadastrare. [Din fr. *cadastrage*].

cadastrál, ~i, cadastrală, ~e a. care ţine de cadastru, referitor la cadastru: *moşia măsura acum cinci sute de iugăre cadastrale.* GHEŢIE; *registru cadastral.* [Din fr. *cadastral*].

cadastrăre, cadastrări f. acţiunea de a cadastra; cadastraj. [V. *cadastra*].

cadástru, cadastre n. **1.** registru oficial în care sînt înregistrate proprietăţile funciare dintr-o zonă (sau dintr-o unitate administrativă); **2.** ansamblu de lucrări destinate determinării proprietăţilor funciare şi a caracteristicilor lor; **3.** serviciu (pe lîngă o administraţie) care efectuează aceste lucrări. [Din fr. *cadastre*].

cadavéric, ~ci, cadaverică, ~ce a. **1.** referitor la cadavru: *autopsie cadaverică;* **2.** ca de cadavru: *ten cadaveric.* [Din fr. *cadavérique*].

cadávru, cadavre n. corp de om sau de animal mort: *cadavrul îmbălsămat al regelui ajuns pînă la noi.* EM.; **cadavru ambulant,** persoană foarte slabă; **a călca** (sau **a trece**) **peste cadavre,** a fi lipsit de scrupule în atingerea unui scop. [Din fr. *cadavre,* lat. *cadaver*].

cádă, căzi f. **1.** vas mare din doage, în formă de trunchi de con, în care se zdrobesc strugurii; zăcătoare: *vin de cel ce fierbe-n cadă.* POP; **2.** vas mare pentru îmbăiat; **3.** vas mare în care se introduc lichidele folosite în diferite operaţii industriale: *la cada cu dubala, cumătre lup.* CR. [Din sl. *kadĭ;* cf. gr. *kádos*].

cadélniţă f. v. căde lniţă.

cadenţă, cadenţez vb. (tr.) a imprima cadenţă sau ritm unei fraze, unei mişcări etc.; a ritma; (fig.) *mintea cadenţează fără şir cugetări pustii.* BAC. [Din fr. *cadencer*].

cadenţáre, cadenţări f. acţiunea de a cadenţa. [V. *cadenţa*].

cadenţát, ~ţi, cadenţată, ~e a. executat în cadenţă; ritmat: *caldarîmul străzilor devenise o uriaşă tobă izbită de loviturile cadenţate ale cizmelor.* GHEŢIE; (adv.) *paşii răsună cadenţat.* [V. *cadenţa*].

cadénţă, cadenţe f. **1.** repetare regulată a unei mişcări; ritm: *zidul vechi al monastirei în cadenţă îl izbesc.* ALEX.; **2.** succesiune ritmică în muzică sau în poezie (care creează armonia): *cutare poezie este imitaţia cadenţei unui marş funebru.* CĂL.; (p. ext.) *cuvintele de uz comun dau cadenţe mai vesele discursurilor.* CĂL.; **3.** număr de lovituri trase de o armă de foc într-o unitate de timp; **4.** mişcare regulată

și uniformă a pasului (în marș); număr de pași executat într-un minut: *am deslușit o cadență străină de pași pe scările din vestibul.* GHEȚIE; **5.** formulă armonică care formează sfîrșitul unei compoziții muzicale. [Din fr. ***cadence***, germ. ***Kadenz***].

cadét, cadeți m. **1.** (înv.) tînăr nobil care se pregătea pentru o carieră militară; elev al unei școli militare: *erau înscriși de caimacam în cataloagele oștirii în calitate de cadeți.* CĂL.; **2.** (franțuzism) al doilea născut într-o familie; **3.** (înv.) membru al unui partid politic din vechea Rusie. [Din fr. ***cadet***].

cadiaschér, cadiascheri m. (turcism) înalt demnitar militar turc, cu atribuții de judecător: *veni în București un cadiascher sau emir.* BĂLC. [Din turc. ***kadiasker***].

cadíu, cadíi m. (turcism) judecător la turci: *era jurămîntul ghiaurului înaintea cadiului turcesc.* EM.; *pe fata cadiului din satul Odriului.* POP. [Din turc. ***kade***].

cadînă, cadîne f. femeie dintr-un harem; (p. ext.) soție de turc, turcoaică: *palida cadînă cu lacrimi pe-a ei gene.* AL. [Din turc. ***kadin***].

cadîneáscă f. dans specific satelor turcești din Dobrogea. [***Cadînă*** + ***-ească***].

cadmiá, cadmiez vb. (tr.) a acoperi o suprafață metalică cu un strat subțire de cadmiu. [De la ***cadmiu***].

cadmíe, cadmii f. oxid de zinc impur care se depune pe pereții cuptoarelor de zinc. [Din fr. ***cadmie***].

cadmiére, cadmieri f. acțiunea de a cadmia și rezultatul ei. [V. ***cadmia***].

cadmifér, ~i, cadmiferă, ~e a. care conține cadmiu. [Din fr. ***cadmifère***].

cádmiu m. metal moale, asemănător cu zincul, întrebuințat pentru aliaje, în medicină etc.; (și: **cadmium**). [Din fr. ***cadmium***].

cádmium m. v. **cadmiu.**

cadoriseálă, cadoriseli f. cadorisire. [***Cadorisi*** + ***-eală***].

cadorisí, cadorisesc vb. (înv.; tr.) a face un cadou, a dărui. [***Cadou*** + ***-risi***; cf. verbe ca *a gargarisi, a metahirisi*].

cadorisíre, cadorisiri f. dăruire; dar. [V. ***cadorisi***].

cadorisít, ~ți, cadorisită, ~e a. încărcat, copleșit de cadouri: *plecase bine cadorisit.* CAR. [V. ***cadorisi***].

cadóu, cadouri n. lucru dăruit cuiva; dar; **a face cadou,** a dărui: *i-am făcut cadou mai multe dicționare.* [Din fr. ***cadeau***].

cadrá, pers. 3 **cadrează** vb. **1.** (intr.) a se potrivi, a corespunde: *faptele nu cadrează cu spusele sale;* **2.** (tr.) a delimita spațiul cuprins de un obiectiv fotografic sau cinematografic. [Din fr. ***cadrer***].

cadráj, cadraje n. **1.** delimitare a spațiului cuprins de un obiectiv fotografic sau al aparatului de filmat; **2.** operație de aranjare a culorilor de imprimat pe o țesătură. [Din fr. ***cadrage***].

cadrán, cadrane și (rar) **cadranuri** n. **1.** placă (circulară) cu diviziuni și indicații, pe care se poate urmări deplasarea unui ac indicator: *moțăia cu nasul în busolă; cadranul se legăna ușor în lumina firavă a felinarului.* TUD.; **cadran solar,** suprafață plană pe care umbra unui băț indică orele; **2.** (geom.) un sfert din aria unui cerc; arcul corespunzător acestei arii. [Din fr. ***cadran***].

cadranúră, cadranuri f. defect al lemnelor constînd în crăpături dispuse radial. [Din fr. ***cadrature***].

cădră f. v. **cadru.**

cadríl, cadriluri n. dans lent în timpul căruia partenerii se schimbă între ei; melodia acestui dans. [Din fr. ***quadrille***].

cadrilát, ~ți, cadrilată, ~e a. cu pătrățele sau cu romburi (colorate): *stofă cadrilată.* // n. stofă cu pătrățele sau cu romburi (colorate): *perne de cadrilat.* [Din fr. ***quadrillé***].

cadrilatér, cadrilatere n. **1.** figură geometrică cu patru laturi; patrulater; **2.** (mil.) regiune cu patru laturi întărite; (și: (înv.) **cvadrilater, quadrilater, cuadrilater**). [Din lat. ***quadrilaterus***, fr. ***quadrilatère***].

cadríst, ~și, cadristă, ~e m., f. funcționar din serviciul de cadre. [***Cadre*** (pl. de la *cadru*) + ***-ist***].

cádru, cadre n. **1.** (și în forma **cadră**) ramă la un tablou, la o fotografie etc.: *mi s-a năzărit că rama ferestrei de la hotel e cadra unui tablou.* GHEȚIE; *frumoasă ca o cadră;* **2.** (și în forma **cadră**) tablou, fotografie etc. în ramă: *se face că fluieră ... uitîndu-se la o cadră din perete.* CAR.; **3.** pervaz la ușă sau la fereastră; deschizătură a peretelui ocupată de o ușă sau de o fereastră: *iluzorii pete albe întunecau pentru fracțiuni de secundă cadrul luminos al ferestrei.* GHEȚIE; **4.** (fig.) ceea ce circumscrie un subiect sau un obiect; mediu, ambianță: *arta cu natura acolo s-unește să formeze cadrul cel mai răpitor.* BOL.; *cadrele legalității;* **5.** (fig.) limitele unei opere, unui subiect etc.: *problema mai poate fi pusă și în cadrul cosmologiei metafizice.* BL.; **6.** limitele temporale ale unei activități sau ale unei acțiuni: *toată discuția a avut loc în cadrul pauzei;* **7.** suport pentru diferite aparate, obiecte sau construcții: *cadru de bicicletă;* **8.** (la pl.) personal de conducere într-o întreprindere sau într-o organizație; **9.** (la pl.) structură a serviciilor administrative și funcționarii cuprinși în ea; **10.** persoană din efectivul unei instituții: *după alte cîteva zile, convocase cadrele didactice la o consfătuire în aulă.* GHEȚIE; **11.** (la pl.) ansamblul elementelor de comandă (ofițeri și subofițeri) ale unei unități sau subunități militare: *școală de cadre;* (și: **cadră**). [Din fr. ***cadre***, germ. ***Kader***].

cadúc, ~ci, caducă, ~ce a. **1.** lipsit de trăinicie; șubred: *prin această corectă înțelegere ar deveni acum vădit caducă precedenta anticipare naivă.* EM.; (subst.) *gloata de tineri și caduci.* AL.; **2.** (jur.; despre acte) care și-a pierdut valoarea juridică: *dacă un legator moare înaintea testatorului, legatul devine caduc;* **3.** care cade (înainte de vreme): *frunze caduce.* [Din fr. ***caduc***, lat. ***caducus***].

caducéu, caduceuri n. sceptru de forma unui baston pe care se încolăcesc doi șerpi, care era însemnul zeului Mercur și simbolul comerțului. [Din lat. ***caduceum***].

caducitáte, caducități f. faptul de a fi caduc; șubrezenie: *omul își dă uneori seama de caducitatea funciară a creațiilor sale.* BL. [Din fr. ***caducité***].

cădus, cadusuri n. vas mare (de lut) pentru vin, ulei etc., la greci și la romani. [Din lat. ***cadus***].

cafás, cafasuri n. (înv.) **1.** jaluzea din vergele de lemn colorat care se fixa la fereastră: *chiar sultanul ascultă prin cafas umbros.* BOL.; *casa are două ferestre cu cafas în fața uliței.* FIL.; **2.** balcon într-o biserică (unde cîntă corul); (și: (rar) **cafaz**). [Din turc. ***kafas***, gr. mod. ***kafasi***].

cafáz n. v. **cafas.**

cafeá, cafele f. **1.** sămînță a unui arbore tropical (*Caffea arabica*), din care se prepară o băutură aromată; **2.** băutură preparată din această sămînță, după ce a fost prăjită și măcinată, sau din înlocuitori: *sorbind din felegene spuma cafelii.* NEGR.; **3.** moment (după masă) în care se bea această băutură: *a ajuns tocmai la cafea.* [Din turc. ***kahve***].

café-bar, cafe-baruri n. local în care se consumă cafele și băuturi alcoolice. [***Cafe***(*nea*) + ***bar***].

café-concert [café-consér] n. varieteu. [Cuv. fr.].

café-frappé n. cafea rece cu înghețată, frișcă (și alcool). [Cuv. fr.].

cafégibașa m. (înv.) boier de rang inferior, cu sarcina de a aduce cafeaua domnitorului: *bărbatu-meu care a fost cafegibașa la Caragea.* AL. [Din turc. ***kahvecibaşı***].

cafegioáică, cafegioaice f. **1.** soție de cafegiu; proprietară a unei cafenele: *ai fi făcut nunta, sau ți-a dat cafegioaica arvună.* TUD.; **2.** ghicitoare în cafea; **3.** femeie care consumă multă cafea. [***Cafegiu*** + ***-oaică***].

cafegíu, cafegii m. **1.** (înv.) persoană care prepara sau vindea cafea: *cu ținută de efeb modern în hainele sale boujuniste, deși fiul unui cafegiu grec.* CĂL.; **2.** (înv.) proprietar al unei cafenele; **3.** (înv.) slujitor domnesc însărcinat cu prepararea și servirea cafelei: *cafegiii, ciubucciii și alți slujbași ai palatului.* FIL.; **4.** (înv.) slugă boierească care prepara cafelele: *cafegiul boierului îmbrăcat cu un mintean de postav negru.* FIL.; **5.** (fam.) băutor pasionat de cafea. [Din turc. ***kahveci***].

cafeínă f. alcaloid extras din boabele de cafea, cu întrebuințări în medicină. [Din fr. ***caféine***].

cafeísm n. intoxicație cu cafea. [Din fr. ***caféisme***].

cafelí, cafelesc vb. (fam.; refl.) a bea cafea (stînd la taifas). [De la ***cafele*** (pl. de la *cafea*)].

cafelúță, cafeluțe f. **1.** diminutiv al lui cafea; cafea mică; **2.** plantă erbacee cu tulpina ramificată și cu flori albe sau albăstrii, cultivată pentru nutreț (*Lupinus albus*); **3.** plantă ornamentală cu flori albe, dispuse în formă de spic (*Lupinus varius*). [***Cafea*** + ***-eluță***].

cafeneá, cafenele f. local public în care se consumă cafea, ceai, băuturi alcoolice etc.: *sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EM.; **de cafenea,** fără valoare; neserios: *el n-a făcut altceva decît să asculte niște mizere anecdote de cafenea, de mult banalizate.* CĂL.; **cafenea literară,** local public în care se consumă îndeosebi cafea și în care se adună, de obicei, scriitorii pentru a schimba opinii: *iubește boema subțire, frecventînd cafenelele literare ale Parisului.* CĂL.; (și: (înv.) **cafinea**). [Din turc. ***kahvehane***].

cafeníu, ~ii, cafenie, ~ii a. de culoarea cafelei prăjite; brun: *destul, latră atunci vulpoiul cafeniu.* ALEX. [***Cafea*** + ***-iu***].

cafeónă f. produs aromatic, uleios, care se obține prin prăjirea boabelor de cafea. [Din fr. ***cafeóne***].

cáfer, caferi m. bivol negru care trăiește în Africa (*Syncerus caffer*). [Din germ. ***Kaffer***].

cafetiéră, cafetiere f. serviciu de cafea; vas pentru preparat sau turnat cafea. [Din fr. ***cafetière***].

caféu[1] m. (rar) arbore tropical ale cărui fructe conțin boabe de cafea (*Caffea arabica*). [Din it. ***caffè***].

caféu[2]**, cafeuri** n. (franțuzism) cafenea: *un cutremur lung în fumul cafeului, unde mulțimea se aseamănă.* BAC. [Din fr. ***café***].

cafineá f. v. **cafenea.**

căfri m. pl. populație de rasă neagră din sudul Africii. [Din fr. ***Cafres***].

caft, cafturi n. (arg.) bătaie. [De la ***cafti***].

caftán, caftane n. **1.** (înv.) manta (albă) lungă și largă pe care o purtau domnitorul și boierii (mari): *Mihnea ieși din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur.* OD.; *caftanul se acorda primelor trei clase de boieri;* **a îmbrăca caftan** sau **a îmbrăca cu** (sau **în**) **caftan pe cineva,** a (se) ridica la rangul de domn sau de boier: *să te înfățoșezi la curte în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.* NEGR.; **a lua un caftan,** a lua bătaie: *ar avea haz să ieu un caftan.* AL.; **2.** (p. ext.) haină lungă; mantie: *vizitiul, înfofolit într-un caftan cu brandenburguri, mă salută de pe capră.* GHEȚIE; **3.** (fig.) rang boieresc, boierie: *înțeleseră mulți atunci că pot rîvni la caftanul vistiernicului, jitnicerului și spătarului.* SAD.; *caftanele se dădeau pe bani în vremea lui Caragea.* [Din turc. ***kaftan***].

caftangíu[1]**, caftangii** m. (înv.) slujbaș domnesc care se îngrijea de caftanul domnului și al noilor boieriți. [Din turc. ***kaftandjî***].

caftangíu[2]**, caftangii** m. (arg.) bătăuș. [***Caft*** + ***-angiu***].

cafteálă, cafteli f. (arg.) bătaie; caft. [***Cafti*** + ***-eală***].

caftí, caftesc vb. (arg.; tr.) a bate, a lovi. [Din țig. ***kafti***].

cafúzo m. metis brazilian, rezultat din părinți negri și amerindieni. [Din pg. ***cafuzo***, sp. ***cafuso***].

cagulárd, cagularzi m. membru al unei organizații fasciste din Franța, din anii 1935-1940. [Din fr. ***cagoulard***].

cagulát, ~ți, cagulată, ~e a. acoperit cu cagulă: *teroristul avea capul cagulat.* [***Cagulă*** + ***-at***].

cagúlă, cagule f. 1. mantie purtată de călugări; 2. glugă închisă pe toate părțile, cu orificii în dreptul ochilor: *sus, un călău, cu cagulă roșie, rezemat de lunga coadă a securii.* GHEȚIE; *jefuitorii purtau cagule;* 3. partea din cauciuc a unei măști de gaze. [Din fr. ***cagoule***].

cáhlă, cahle f. (reg.) 1. coșul sobei; deschizătură prin care iese fumul; 2. placă de teracotă sau de faianță pentru sobe. [Din ucr. ***kahlja***].

caiă, caiele f. cui cu care se prinde potcoava (la piciorul animalelor sau la cizme): *murgul ți-l potcovea cu potcoave de argint ... caiele de sîrmă groasă.* POP.; *ciubote cu călcîiul potcovit cu caiele.* [Cf. turc. ***kayar***].

caiác, caiace n. 1. barcă pentru sport, ascuțită la capete, condusă cu padele; 2. (la sg.) ramură sau probă sportivă, practicată cu o astfel de barcă; 3. (prin confuzie) caic: *întrecerea între grînari la acapararea cerealelor de încărcat pe caiace.* CĂL.; 4. barcă de pescuit, făcută din piei de focă, la unele popoare arctice. [Din fr. ***kayac***].

caiacíst, ~ști, caiacistă, ~e m., f. persoană care practică sportul cu caiacul. [***Caiac*** + *-ist*].

caiáfă caiafe f. persoană fățarnică, ipocrită: *o caiafă de călugăr.* [Din gr. mod. ***kaiafa***].

caíc, caice n. 1. navă mică cu vele (și cu motor), avînd pupa și prora înalte: *un caic sosește în tăcere-adîncă.* BOL.; 2. luntre ușoară, lungă și îngustă, cu capetele înălțate: *doarme-n legănarea lungilor caice.* AL. [Din turc. ***kayik***].

caicciu, caicchi m. (înv.) conducător de caic: *caicciul care-l luase să-l treacă Dunărea ... l-ar fi omorît ca să-l jefuiască.* GHICA; (și: **caicgiu**). [Din turc. ***kayıçı***].

caicél, caicele n. (pop.) diminutiv al lui caic: *frunză verde ș-o lalea, caicel că se zărea.* POP. [***Caic*** + *-el*].

caicgíu m. v. caicciu.

caíd[1], caizi m. 1. (în nordul Africii) funcționar administrativ cu atribuții de judecător, administrator, șef al poliției etc.; 2. (fam.) șef al unei bande de gangsteri sau de traficanți; 3. (fam.) personaj foarte important; boss. [Din fr. ***caïde***].

caíd[2], caiduri n. (înv.; rar) registru, dosar; arhivă: *încredințîndu-se din caidurile ... împărăției de acest drept legiuit.* NEGR. [Din turc. ***kayd***].

cáie, căi f. (reg.) gaie (*Milvus milvus*): *Trandafira s-a repezit asupra lui ca o caie cu ghiarele.* SAD. [Din magh. ***kánya***].

cáier, caiere n. 1. mănunchi de lînă, de cînepă etc. care se pune în furcă pentru a fi tors: *caierul de burungic din furcă și suveica stativelor unde se țesea filaliul.* NEGR.; (fig.) *cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caier.* EM.; 2. (fig.) păr; smoc de păr: *te-oi înșfăca de caier.* [Lat. **caiulus*].

caiét, caiete n. 1. fascicul de foi de hîrtie legate sau broșate, folosit la scris sau la desenat: *pe margini de caiete scriam versuri.* EM.; **caiet de sarcini,** document care conține condițiile de adjudecare a execuției unei lucrări; 2. (rar) (jurnal de) memorii, însemnări: *Sandu Aldea a debutat cu poezii și cu un caiet de note de călătorie.* CĂL.; 3. (rar) publicație periodică de specialitate. [Din fr. ***cahier***].

caieţél, caieţele n. diminutiv al lui caiet; caiet mic: *poezia cotidianului încă din caietelele de adolescentă ale poetului.* CĂL. [***Caiet*** + *-el*].

caifét n. (înv.) 1. înfățișare; aspect: *am eu caifet de hoț?* FIL.; 2. lux (la haine): *ce cai, trăsuri, ce caifet!* 3. (iron.) rang; poziție într-o ierarhie: *cu ce ne ținem caifetul?* AL. [Din turc. ***kyiafet*** „fizionomie, aspect exterior"].

caimác, caimacuri n. 1. strat de smîntînă care se formează la suprafața laptelui: *marinaturi și cataifuri, și caimac.* AL.; 2. spumă care se formează deasupra cafelei la fierbere: *cafea cu caimac;* 3. (înv.) strat de tutun care se află în jurul cărbunelui din ciubuc: *își aprinse un ciubuc cu caimac.* FIL.; 4. (fig.) partea cea mai bună a unui lucru: *a lua caimacul.* [Din turc. ***kaymak***].

caimacám, caimacami m. (înv.) 1. locțiitor al domnitorului (care ocupa tronul rămas vacant pînă la instalarea altui domnitor): *ei erau să fie înlocuiți prin caimacami numiți de Poartă.* GHICA; 2. locțiitor al unui demnitar: *banii Severinului, caimacamii Oltului.* POP.; **caimacam-aga,** locțiitor al marelui vizir; (și: **caimacan**). [Din turc. ***kaymakam***].

caimacán m. v. caimacam.

caimán[1], caimani m. (zool.) reptilă din America, asemănătoare cu crocodilul; aligator (*Caiman sclerops*). [Din fr. ***caïman***].

caimán[2], caimani m. (reg.) persoană care însoțește muncitorii sau plutașii în pădure pentru a le face mîncare, a le păzi și curăța coliba: *lucrătorii erau la lucrul lor, la mînatul bușteni lor pe unda rîului, numai caimanul se afla acasă și pregătea prînzul.* SAD. [Probabil din germ. ***kein Mann*** „nimeni"].

caimeá, caimele f. (înv.) 1. bancnotă turcească: *vin la ideea falită de a înființa bancă de caimele.* EM.; 2. scrisoare sau notă oficială (a unui comandant turc). [Din turc. ***kayime***].

cáinic, ~ci, cainică, ~ce a. (înv.) sărman, de plîns: *călăuzul ce duce la Moldova pe rătăcitul cainic.* AL. [***Căi*** + *-nic*].

cainísm n. obișnuință a puilor unor specii de vultur de a-și ucide frații care ies mai tîrziu din ou. [***Cain*** n. pr. + *-ism*].

cainozóic n. și a. (geol.) neozoic. [Din fr. ***caenozoïque,*** engl. ***cainozoic***].

caís, caișí m. pom din familia rozaceelor, originar din Asia, cu fructul gustos și parfumat, de culoare galbenă-portocalie (*Prunus armeniaca*): *se ocupa cu grădinaria, cultivînd caiși, piersici, portocali.* CĂL. [De la ***caisă***].

caísă, caise f. fructul comestibil al caisului: *buzele ei desfăcute ca și caisa răscoaptă.* SL. [Din gr. mod. ***kaisi***].

caisíu, ~ii, caisie, ~ii a. galben-deschis (precum caisa). [***Caisă*** + *-iu*].

cájă, caje f. (mec.) înveliș metalic de protecție al pieselor unui motor; carter. [Din fr. ***cage***].

cajoláre, cajolări f. (rar) măgulire, periere (pentru a înșela): *cajolarea celui ce vreau să-l pierd.* EM. [De la ***cajola*** (<fr. ***cajoler***)].

cakewalk [chéicuăc] n. dans american, preluat din folclorul negrilor, la modă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. [Cuv. engl.].

cal, cai m. 1. mamifer domestic ierbivor (în special masculul castrat), cu copita nedespicată, folosit la tracțiune și călărie (*Equus caballus*): *am obosit ca un cal de poștă ce nu-și are tainul la vreme.* AL.; *calul de dar nu se caută în gură;* (fig.) **cal de bătaie, a)** persoană hărțuită de toți; **b)** problemă de care se ocupă multă lume: *evenimentele ... au devenit calul de bătaie al gazetarilor și al istoricilor improvizați.* GHEȚIE; **a fi** (sau **a ajunge**) **cal de poștă,** a fi solicitat foarte mult, a fi întrebuințat la toate: *ai ajuns cal de poștă împregiurul horii.* AL.; **a sări peste cal,** v. **sări; a fi cal de dîrvală,** a munci mereu (pentru cineva); **a face** (sau **a ajunge**) **din cal măgar,** a aduce (sau a ajunge) într-o situație mai proastă decît cea anterioară: *nu mă faceți din cal măgar că vă veți găsi mantaua cu mine.* CR.; **a umbla după** (sau **a căuta**) **potcoave de cai morți,** v. **potcovă; a dezlega calul (de la gard),** v. **dezlega; a-și juca calul,** a-și face mendrele: *lasă-l să-și mai joace calul.* CR.; **la Paștile cailor** (sau **calului**), niciodată; **o fugă de cal,** o distanță nu prea mare; **cai verzi (pe pereți),** lucruri imposibile, de necrezut: *l-am trimis la cai verzi pe pereți.* CAR.; 2. (compuse) **cal-de-mare** sau (rar) **calul-mării,** mic pește marin cu capul asemănător cu cel al calului (*Hippocampus*): *împrejuru-ne s-adună ... caii mării, albi ca spuma.* EM.; **calul-dracului, a)** (și **calul-popii, cal-turtit, cal-de-apă**) libelulă; **b)** (fig.) femeie rea; 3. (tehn.) **cal-putere,** unitate de măsură a puterii egală cu 75 kilogrammetri pe secundă: *mașină de zece cai-putere;* 4. **cal-troian** sau **calul-troian,** stratagemă; înșelătorie; 5. aparat de gimnastică pentru sărituri; 6. piesă la jocul de șah în forma capului acestui mamifer; 7. (reg.; la pl.) cele două lemne care sprijină coșul morii (și care, privite lateral, seamănă cu capul acestui mamifer); 8. scaunul cu patru picioare al dulgherului; 9. (reg.) piedică de la sulul din spate al războiului de țesut; 10. (mil.; înv.) **cal de frîză,** baraj contra infanteriei, alcătuit dintr-un schelet de lemn (sau de fier) acoperit cu sîrmă ghimpată. [Lat. ***caballus***].

calá, calez vb. 1. (tr. și refl.) a (se) imobiliza un organ de mașină sau o piesă; 2. (tr.) a fixa orizontal, cu ajutorul nivelei, un aparat, un dispozitiv etc. [Din fr. ***caler***].

calabalîc, calabalîcuri n. 1. (înv.) gloată, mulțime, lume multă: *una din roabe se strecură prin calabalîcul de dogari.* ISP; 2. (rar) tapaj; gălăgie, scandal: *bărbatul meu va face un calabalîc.* NEGR.; 3. obiecte felurite (luate la plecarea într-o călătorie); bagaj, catrafuse: *te-au încărcat cu tot calabalîcul în spinare.* ISP; 4. (rar) trudă, chin: *el tot n-ar înceta de-a voi să trăiască și ar începe calabalîcul din nou.* EM. [Din turc. ***kalabalık*** „mulțime"].

calabréz, ~i, calabreză, ~e a. care aparține Calabriei sau populației ei, referitor la Calabria sau la populația acesteia. // m., f. persoană (originară) din Calabria. [Din fr. ***Calabrais***].

calabrián, ~eni, calabriană, ~ene a. și n. (care ține de, referitor la) ultimul etaj al pliocenului cu aspect marin. [Din fr. ***calabrien***].

calacán n. v. calaican.

calafát n. 1. material format din cîrpe sau cîlți îmbibați cu smoală cu care se etanșează bărcile și punțile navelor; 2. (reg.) stinghie la fundul butoiului. [Din turc. ***kalafat***].

calaicán n. sulfat de fier, de culoare verde, folosit ca dezinfectant sau colorant: *hîrbul cu călăcan.* CR.; *Matache fusese uns pe mîini cu calaican.* CAR.; (și: (reg.) **calacan, călacan, călăcan**). [Din gr. mod. ***kalakánthi***].

caláj, calaje n. 1. imobilizare a unui organ de mașină; 2. așezare la orizontală a unui aparat, a unui dispozitiv etc.; 3. mod de așezare a aripii sau a ampenajului unui avion în raport cu fuzelajul; 4. adîncime pînă la care se cufundă o navă. [Din fr. ***calage***].

calamandrós, calamandroase n. (reg.) dezordine, neorînduială, harabaură: *cu smîntînitul oalelor ce calamandros făceam!* CR. [Et. nec.].

calámă, calame f. (înv.) pană de scris. [Din lat. ***calamum,*** fr. ***calame***].

calambúr, calambururi n. joc de cuvinte bazat pe echivocul creat de asemănarea sunetelor și pe deosebirea sensurilor (ex. *cînd nu-ți sună-n buzunare, pătimești de gălbinare* (=galbeni n-are). PANN): *Pristanda e o perlă a calamburilor semnificative.* CĂL. [Din fr. ***calembour***].

calamburgíu, ~ii, calamburgie, ~ii m., f. persoană care face calambururi; amator de calambururi. [***Calambur*** + *-giu*].

calamburíst, ~ști, calamburistă, ~e m., f. autor de calambururi; calamburgiu. [***Calambur*** + *-ist*].

calamínă, calamine f. reziduu provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă. [Din fr. ***calamine***].

calamít, calamiți m. arbore fosil din încrengătura criptogamelor vasculare. [Din fr. ***calamite***].

calamitá, pers. 3 **calamitează** vb. (livr.; tr.) a devasta, a distruge. [De la ***calamitate***].

calamitáre, calamitări f. acțiunea de a calamita și rezultatul ei; distrugere, devastare datorită calamităților naturale: *anual are loc calamitarea unei părți din producția agricolă.* [V. ***calamita***].

calamitát, ~ți, calamitată, ~e a. care a suferit de pe urma unei calamități naturale. [De la ***calamitate***].

calamitáte, calamități f. 1. nenorocire mare, catastrofă, dezastru care afectează o colectivitate; flagel: *sosirea acestui domn în București a fost semnalul a mari calamități pentru țară.* GHICA; 2. (jur.) forță majoră. [Din lat. ***calamitas, -atis,*** fr. ***calamité***].

calamitós, ~şi, calamitoásă, ~e a. (rar) care abundă în calamităţi; care are caracter de calamitate: *domnie calamitoasă.* [Din fr. ***calamiteux,*** lat. ***calamitosus***].

calandrá, calandrez vb. (tr.) a trece printr-un calandru. [Din fr. ***calandrer***].

calandráre, calandrări f. acţiunea de a calandra şi rezultatul ei. [V. ***calandra***].

calandrór, ~i, calandroáre m., f. persoană care lucrează la calandru. [Din fr. ***calandreur***].

calándru, calandre n. **1.** maşină alcătuită din mai mulţi cilindri, printre care se trece un material (hîrtie, ţesătură etc.) pentru a-l subţia, a-l netezi, a-l imprima; **2.** (tipogr.) presă pentru imprimarea în relief a matriţelor (de stereotipie) şi pentru satinarea hîrtiei. [Din fr. ***calandre***].

caláo m. pasăre din Asia şi Africa, cu ciocul prevăzut cu un apendice încovoiat (*Buceros*). [Din fr. ***calao***].

calapắr, calapári m. (reg.; bot.) calomfir (*Chrysanthemum balsamita*): *oale cu ... mintă, calapăr şi busuioc.* NEGR.; (şi: **calupắr**). [Din sb. ***kaloper***].

calapód, calapoade şi (rar) **calapoduri** n. **1.** piesă de lemn de forma (labei) piciorului, folosită la confecţionarea sau la întreţinerea încălţămintei: *calapod pentru pantofi;* (fig.) *primele foiletoane merg cam greu; adesea trebuie să fure calapodul cu cizmă cu tot.* VLAH.; **2.** (p. ext.) formă, tipar, model; **pe acelaşi calapod,** la fel. [Din gr. mod. ***kalapodi*** „picior de lemn"].

calarábă, calarabe f. (reg.) gulie (*Brassica oleracea*); (şi: **caralambă**). [Din magh. ***kalarább***].

caláre, calări f. acţiunea de a (se) cala şi rezultatul ei. [V. ***cala***].

calátos n. vas de lut în formă de cupă la vechii greci. [Din fr. ***calathos,*** gr. ***kálathos***].

cálă[1], cale f. **1.** încăpere destinată încărcăturii şi situată în fundul unei nave; **2.** platformă (înclinată) pe care se construiesc sau se repară nave. [Din fr. ***cale***].

cálă[2], cale f. plantă decorativă cu frunzele în formă de săgeată, una dintre ele, de culoare albă, înconjurînd inflorescenţa (*Calla aethiopica*). [Din germ. ***Kalla,*** lat. ***calla***].

calc, calcuri n. **1. (hîrtie de calc),** hîrtie translucidă pentru copiat; **2.** copie reprodusă pe o astfel de hîrtie; **3.** (fig.) reproducere prea exactă, copie servilă; **4.** (lingv.) traducerea din altă limbă a elementelor de formare a unui cuvînt sau a unei expresii; împrumut semantic: *cuvîntul „anotimp" este calc după germanul „Jahreszeit".* [Din fr. ***calque***].

calcá vb. v. **calchia.**

calcán[1], calcane n. **1.** (înv.) scut, pavăză (ca podoabă la cai): *cal domnesc împodobit cu cioltare de fier şi calcane de argint.* FIL.; **2.** zid din spate (fără deschizături) al unei case: *priveşte în depărtare calcanele caselor, coşurile fabricilor.* GHEŢIE. [Din turc. ***kalkan***].

calcán[2], calcani m. peşte de mare cu corpul turtit şi cu ambii ochi pe partea stîngă (*Rhombus maeoticus*). [Din turc. ***kalkan*** (***batğı***)].

calcanéu, calcanee n. os cu o formă specială, care stă la baza şi dă forma călcîiului. [Din fr. ***calcanéum,*** lat. ***calcaneum***].

calcantít n. sulfat natural hidratat de cupru; piatră-vînătă. [Din fr. ***calcantite***].

calcár şi **cálcar, calcare** şi (rar) **calcaruri** n. **1.** rocă formată din carbonat de calciu; piatră de var: *un indiciu elocvent în această privinţă rămîne o lucrare plastică în piatră de calcar.* BL.; **2.** (p.ext.) teren, spaţiu geografic dominat de o astfel de rocă: *fizionomie personală de om al soarelui de calcaruri.* CĂL. [Din lat. ***calcarius,*** fr. ***calcaire***].

calcăric, ~ci, calcarică, ~ce a. (rar) calcic. [***Calcar*** + *-ic*].

calcarón, calcaroane n. cuptor pentru rafinarea sulfului. [Din it. ***calcarone***].

calcarós, ~şi, calcaroásă, ~e a. care conţine calcar: *peisajul Spaniei e dominat ... de lanţurile de munţi calcaroşi şi granitici.* CĂL.; *zonă calcaroasă.* [***Calcar*** + *-os*].

calcavúră, calcavuri f. **1.** cursă pentru prins vînat; **2.** (reg.) curea cu care cizmarul fixează pe genunchi obiectul de prelucrat; **3.** (fam.) bătaie, scatoalcă; (p. ext.) dojană: *în loc de bucate, îţi mînca o calcavură de cele tătăreşti.* AL.; *i-a tras o calcavură.* [Et. nec.].

cálce[1], calce f. (**calcea calului**) plantă erbacee cu frunze groase şi lucitoare, în forma copitei de cal, şi cu flori galbene (*Caltha palustris*). [Lat. ***calx, calcis***].

cálce[2] f. (înv.) oxid de calciu. [Din lat. ***calx, calcis***].

calcedónie f. mineral (format din bioxid de calciu) folosit la confecţionarea unor opere de artă. [Din fr. ***calcédoine,*** lat. ***chalcedonius***].

calcemíe f. cantitate de calciu aflată în sînge. [Din fr. ***calcémie***].

calchiá, calchiez vb. (tr.) **1.** a reproduce cu ajutorul hîrtiei de calc; **2.** (lingv.) a forma cuvinte sau expresii transpunînd elemente de formare din altă limbă; a prelua un sens; (şi: (rar) **calca**). [Din fr. ***calquer***].

calchiére, calchieri f. acţiunea de a calchia şi rezultatul ei. [V. ***calchia***].

cálcic, ~ci, calcică, ~ce a. de calciu; (rar) calcaric: *depozit calcic.* [Din fr. ***calcique***].

calcifér, ~i, calciferă, ~e a. care conţine calciu. [Din fr. ***calcifère***].

calciferól m. vitamina D_2. [Din fr. ***calciférol,*** germ. ***Kalziferol***].

calcifiá, pers. 3 **calcifiază** vb. (refl.) a se calcifica. [Din fr. ***calcifier***].

calcifiát, ~ţi, calcifiată, ~e a. calcificat. [Din fr. ***calcifié***; v. ***calcifia***].

calcificá, pers. 3 **calcifică** vb. (refl.) **1.** (despre ţesuturi) a se întări prin depuneri de săruri de calciu; a se calcifia; **2.** (despre substanţe) a se îmbogăţi în carbonat de calciu. [De la ***calciu;*** cf. fr. ***calcifier***].

calcificáre, calcificări f. acţiunea de a se calcifica şi rezultatul ei; calcifiere. [V. ***calcifica***].

calcificát, ~ţi, calcificată, ~e a. întărit prin depuneri de săruri de calciu; calcifiat: *ţesut calcificat.* [V. ***calcifica***].

calcifiére, calcifieri f. depunere a sărurilor de calciu în (sau pe) anumite ţesuturi organice, producînd întărirea lor; calcificare. [V. ***calcifia***].

calcifúg, ~gi, calcigugă, ~ge a. care nu suportă calciul, terenul calcaros: *plantă calcifugă.* [Din fr. ***calcifuge***].

calciná, calcinez vb. (tr.) **1.** a preface (prin ardere) piatra calcaroasă în var: *a calcina roca;* (p. ext.) *un miros de igrasie se amesteca cu parfumul acru-pişcător al volumelor calcinate de vreme.* CĂL.; **2.** a supune la o temperatură înaltă pentru a înlătura unele substanţe din compoziţie; (pop.) a prăji. [Din fr. ***calciner***].

calcináre, calcinări f. acţiunea de a calcina; (pop.) prăjire: *calcinarea minereurilor.* [V. ***calcina***].

calcinát, ~ţi, calcinată, ~e a. care a fost supus procesului de calcinare: *piatră calcinată.* [V. ***calcina***].

calcinatór[1], ~i, calcinatoáre m., f. persoană care lucrează la calcinarea minereurilor. [***Calcina*** + *-tor*].

calcinatór[2], calcinatoare n. aparat folosit pentru recuperarea căldurii gazelor de ardere din cuptoarele rotative pentru ciment. [Din fr. ***calcinateur***].

calcináţie, calcinaţii f. faptul de a calcina; (şi: (înv.) **calcinaţiune**). [Din fr. ***calcination***].

calcinaţiúne f. v. **calcinaţie.**

calcínă, calcine f. substanţă sub forma unei pulberi galbene, obţinută din cositor şi plumb şi folosită la prepararea unor emailuri sau ca abraziv. [Din fr. ***calcin***].

calcinóză, calcinoze f. boală cauzată de depunerea anormală a sărurilor de calciu în ţesuturi, muşchi etc. [Din fr. ***calcinose***].

calcio-vécchio n. tencuială ornamentală cu asperităţi şi şanţuri la suprafaţă: *burghezii uzează acum calcio-vecchio, care e o insultă adusă ochiului.* CĂL. [Cuv. it.].

calcipeníe, calcipenii f. (med.) scădere a concentraţiei de calciu în organism. [Din fr. ***calcipénie***].

calcít n. carbonat natural de calciu, care alcătuieşte calcarul, marmura etc. [Din fr. ***calcite***].

cálciu n. **1.** metal alb-argintiu, foarte răspîndit în natură sub formă de săruri; **2.** săruri ale acestui metal întrebuinţate ca medicament. [Din fr., lat. ***calcium***].

calciuríe, calciurii f. (med.) prezenţă a calciului în urină. [Din fr. ***calciurie***].

calcizáre, calcizări f. încorporare a carbonatului de calciu în sol. [***Calciu*** + *-izare*].

calcocloróză, calcocloroze f. îngălbenire a frunzelor din cauza lipsei fierului asimilabil din solurile bogate în calciu. [Din fr. ***chalcochlorose***].

calcográf, calcografi f. muncitor specialist în calcografie. [Din fr. ***chalcographe***].

calcografiá, calcografiez vb. (tr.) a reproduce prin calcografie. [Din fr. ***chalcographier***].

calcográfic, ~ci, calcografică, ~ce a. care ţine de calcografie. [Din fr. ***chalcographique***].

calcografíe f. reproducere grafică prin tipar a unor imagini gravate în zinc; tipar adînc. [Din fr. ***chalcographie***].

calcografiére, calcografieri f. acţiunea de a calcografia. [V. ***calcografia***].

calcopirítă f. mineral compus din sulfură de cupru şi de fier. [Din fr. ***chalcopyrite***].

calcotipíe f. **1.** procedeu de reproducere grafică prin gravare chimică pe plăci de zinc; **2.** stampă obţinută prin acest procedeu. [Din fr. ***chalcotypie***].

calcozínă f. sulfură naturală de cupru. [Din fr. ***chalcosine***].

cálcul, calcule n. **1.** ansamblu de operaţii matematice pentru a afla valoarea unei mărimi; socoteală: *bătrînul dascăl ... într-un calcul fără capăt tot socoate şi socoate.* EM.; **calculul probabilităţilor,** v. **probabilitate; calcul infinitezimal,** v. **infinitezimal; calcul diferenţial,** v. **diferenţial; calcul integral,** v. **integral**; **2.** (fig.) plan, socoteală, combinaţie, ansamblu de măsuri luate pentru a ajunge la un scop: *gelozia şi calculul politic au şi determinat o hotărîre imperceptibilă.* CĂL.; *calculele ambiţiei.* // m. (pl. **calculi**) formaţiune accidentală, ca o pietricică, în unele organe interne: *calculii cresc în proporţii, iar eliminarea lor devine din ce în ce mai anevoioasă.* GHEŢIE; *calcul renal.* [Din lat. ***calculus,*** fr. ***calcul***].

calculá, calculez vb. (tr.) **1.** a face calcule; a socoti: *urmează a calcula, după formule, numărul de metri cubi cuprinşi în ele.* CĂL.; (absol.) *cu cît mai mult veţi calcula cu atît mai mult veţi păgubi.* BOLLIAC; **2.** (fig.) a reflecta asupra modului de a face ceva şi asupra consecinţelor. [Din fr. ***calculer,*** lat. ***calculare***].

calculábil, ~i, calculabilă, ~e a. care poate fi calculat, evaluat. [Din fr. ***calculable***].

calculáre, calculări f. acţiunea de a calcula; socotire; calculaţie: *căutarea unor procedee matematice pentru calcularea circumferinţei globului terestru.* BL. [V. ***calcula***].

calculát, ~ţi, calculată, ~e a. **1.** chibzuit, prudent, socotit, prevăzător: *este un om calculat;* **2.** (peior.) preocupat (numai) de interesul personal; care are anumite intenţii sau ambiţii: *nu avea nici o importanţă dacă era inocentă sau depravată, ... spontană sau calculată.* GHEŢIE; **3.** care a rezultat dintr-un calcul, dintr-o socoteală: *suma calculată a fost insuficientă;* **4.** care este consecinţa unei reflecţii, unei premeditări: *o pauză calculată trebuie să fi făcut un mare efect de stupoare.* CĂL. [V. ***calcula***].

calculatór, calculatori m. **1.** persoană specializată în calcule; **2.** (p. ext.) persoană care calculează ceva: *a admira calculatori nomazi, fără hîrtie şi fără creion.* BL. // n. (pl. **calculatoare**) **1.** broşură care cuprinde tabele de calcule; **2.** maşină sau instalaţie cu ajutorul căreia se efectuează operaţii matematice sau logice; **calculator personal,** microcalculator; **3.** (**calculator electronic**) maşină automată care înregistrează şi prelucrează date, după programe alcătuite dintr-o suită de operaţii aritmetice şi logice; ordinator, computer. // a. (rar) care se bazează pe calcule, pe intenţii (ascunse); care recurge la calcule: *ce ambiţii calculatoare ar putea îndemna pe simplul sătean ca să-şi întrupeze simţirea în formă poetică!* MAIOR. [Din fr. ***calculateur***, lat. ***calculator***].

calculáţie, calculaţii f. ansamblu de calcule făcute în scopul aflării valorii unei mărimi; calculare: *calculaţia facturilor.* [Din lat. ***calculatio, -onis***].

calculós, ~şi, calculoásă, ~e a. (med.) care are calculi; bolnav de calculoză. [Din fr. ***calculeux***].

calculóză, calculoze f. boală cauzată de formarea calculilor în diferite organe; litiază. [Din fr. ***calculose***].

cald, ~zi, căldă, ~e a. **1.** care are temperatura ridicată (fără a fi fierbinte); care are, dă, produce căldură: *parcă simţea mînuţele-i calde şi înguste în mîinile lui.* EM.; **2.** care reţine căldura; călduros: *haină caldă;* **3.** (fig.) care dă senzaţia de căldură; care impresionează; aprins, înfocat: *cu-a gurii tale calde şoapte.* EM.; *iubire caldă;* **4.** prietenos, afectuos: *avea o privire caldă şi liniştită.* VLAH.; **5.** proaspăt: *colindă oraşul, noaptea, deplîngînd proasta recoltă şi mîncînd covrigi calzi.* CĂL.; *pîine caldă;* **(bun) ca pîinea caldă,** cumsecade, milos; **6.** (fig.) foarte nou: *ştire caldă;* **7.** care are temperatură (constant) ridicată: *ţările calde;* **a bate fierul cît e cald,** v. **fier.** // n. căldură: *aci îl lua cu cald, aci cu frig.* [Lat. ***caldus (=calidus)***].

caldarîm, caldarîmuri n. loc sau drum pavat; pavaj: *pe caldarîmul umed, luminile străzii desenau nenumărate cărări frînte.* GHEŢIE. [Din turc. ***kaldirim***].

caldarîmgíu, caldarîmgii m. (înv.) meseriaş care executa pavaje; pietrar: *astă noapte doi caldarîmgii au spart peretele.* AL. [Din turc. ***kaldirimci***].

caldárium n. sală de aburi în băile romane. [Din lat., fr. ***caldarium***].

caldeán, ~eni, caldeană, ~ene a. şi m., f. (persoană) din Caldeea. // m. pl. popor din Caldeea: *chaldeenii din Babilon au descoperit aşa-numitul „ciclu Saros".* BL.; (scris şi: *chaldean*). [Din fr. ***Chaldéen***].

caldeíră, caldeire f. **1.** (geol.) depresiune de origine vulcanică în formă de căldare; **2.** circ glaciar. [Din lat., fr. ***caldeira***].

cále, căi f. **1.** fişie de teren (amenajată) pentru deplasarea dintr-un loc în altul; drum: *iese înaintea fecioru-său, pe altă cale, şi se bagă sub un pod.* CR.; *cale de comunicaţie;* **Calea Lactee** sau **calea lui Troian,** v. **lactee; Calea-Laptelui,** v. **lapte; calea-valea,** aşa şi aşa, binişor, suportabil, fie: *în zilele de lucru calea-valea, se lua cu treaba şi uita de urît.* CR.; **ce mai calea-valea,** ce să mai lungim vorba, ce mai încoace-încolo; **în cale,** înainte: *ordinul e să cercetăm tot ce întîlnim în cale.* PETR.; **a(-i) ieşi în cale(a) cuiva, a)** a se afla pe traseul deplasării cuiva: *ca prin minune, evitam obiectele ce-mi ieşeau în cale.* GHEŢIE; **b)** (şi **a se pune în calea cuiva**) a ieşi cuiva înainte, a întîmpina: *se duse mai întîi în calea zmeului celui mai mare.* ISP; **a fi** (sau a **sta, a se pune) în calea cuiva,** a se împotrivi cuiva, a fi cuiva o piedică: *a, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus.* EM.; **a(-i) (a)ţine calea cuiva,** v. **ţine;** **2.** traseu pietruit, asfaltat etc. între localităţi; şosea: *calea naţională; cale judeţeană;* **3.** stradă mare, bulevard: *Calea Victoriei;* **4.** parcurs al unui drum; călătorie: *şi porunci lor nemica să-şi ia pre cale, numai un toiag.* COR.; *cîndu-mi vine dor de cale.* POP.; **a(-şi) lua** (sau **a apuca**) **calea,** a pleca, a porni la drum: *el îşi luă calea iar spre pămînt.* EM.; **a face cale(a) întoarsă,** a se întoarce din drum: *cu toţii făcură calea întoarsă în faţa intrasigenţei servitorului.* GHEŢIE; **calea jumătate,** numai o parte din drum, din călătorie; **cale bună!** sau **bună calea!,** formulă de salut la plecarea cuiva: *cale bună, fata mea, îi zise tată-său.* ISP.; *bună calea, Ivane!* CR.; **a-şi căuta de cale,** a merge mai departe, a continua drumul: *iaca eu îmi căutam de cale şi întrebam în dreapta şi în stînga.* ISP.; **a fi pe cale,** a călători, a merge: *însă, pe cale fiind şi silind să ajungă, calul zise fetei.* ISP.; **în cale,** pe drum, pe parcurs: *în cale, băgă de seamă că alte şase bufniţe se ţineau după dînsul.* ISP.; **a-şi tăia cale,** v. **tăia; a tăia calea cuiva,** v. **tăia; cale de mijloc,** v. **mijloc; 5.** distanţă, depărtare: *s-a dus la Humuleşti, cale de două ceasuri cu piciorul.* CR.; **6.** mărime, durată a călătoriei: *casele iaste aproape de Ierosalim, cale de o sîmbătă.* N.TEST.; **7.** mijloc, procedeu: *aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă.* EM.; *pachetele se expediază pe calea poştei;* **8.** modalitate de transport; **cale ferată,** v. **ferată; schimbător de cale,** v. **schimbător; 9.** canal, conductă: *căile respiratorii;* **cale primară,** v. **primar; 10.** (fig.) direcţie, linie urmată: *se ridică în contra războiului, ca şi împotriva unei calamităţi care se pune în calea progresului.* IBR.; *calea binelui;* **a fi cu cale,** a se cuveni, a fi normal: *aşa cred că ar fi cu cale, cînd e vorba de dreptate.* CR.; **11.** (fig.) cuviinţă, corectitudine: *cu cale, fără cale;* **a găsi** (sau **a afla**) **cu cale,** a fi de părere; a considera normal, a crede de cuviinţă: *a găsit cu cale să deie fata după feciorul moşneagului.* CR.; **a pune la cale, a)** a pregăti, a proiecta; a unelti; a hotărî: *chiar în acea zi, către seară, baba începu să puie la cale viaţa nurori-sa.* CR.; **b)** a sfătui, a îndruma, a povăţui, a îndemna: *baba pune la cale şi pe feciorul cel mijlociu.* CR.; **c)** a aplica o pedeapsă cuiva, a învăţa minte pe cineva: *te-oi pune eu la cale şi pe tine acuşi.* AL.; **a(-şi) pune gura la cale,** a-şi potoli foamea (şi setea); a se ospăta: *eu ştiu că mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua.* CR.; **a fi pe cale, a)** a avea de gînd, a începe să ...: *a fost pe cale să admită o absurditate.* PETR.; **b)** a fi pe punctul, în situaţia: *sînteţi pe cale de a comite o neiertată eroare.* GHEŢIE; **din cale-afară** sau **afară din cale,** peste măsură: *era miloasă din cale-afară.* CR.; *debandada e din cale afară de mare.* PETR.; **12.** posibilitate sau drept de a pătrunde, de a ajunge, de a face; acces: *înţelegînd că trebuie să fie vreun suflet necăjit, face semn să i se deschidă calea.* CR.; *de-acu, bre Chirică, ţi s-au închis căile vînatului.* SAD.; **13.** (**calea Domnului, calea lui Dumnezeu**) credinţă creştină: *în calea Domnului adevăr învăţi.* COR.; *eu sînt calea şi dereptatea şi viaţa.* N.TEST.; **14.** învăţătură, doctrină (creştină): *şi încă cale mai cinstită voiu arăta voao.* N.TEST.; **15.** (înv.) traiect, orientare spirituală: *şi îngustele căi duce-vă-vor în viaţă.* COR. [Lat. ***callis***].

caleáscă f. v. caleaşcă.

caleáşcă, caleşti f. (înv.) trăsură de lux pe arcuri foarte flexibile: *o caleaşcă trecu în fuga cailor pe uliţa mare.* NEGR.; (şi: (înv.) **calească**). [Din rus. ***kaleaska***].

caledonián, ~eni, caledoniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) etajul inferior al devonianului. [Din fr. ***calédonien***].

calefáctor, calefactori m. (rar) bucătar. [Din germ. ***Kalefaktor***].

calefácţie, calefacţii f. (fiz.) vaporizare intensă la zona de separaţie dintre un lichid şi un corp solid încins, care le împiedică contactul. [Din fr. ***caléfaction***].

caleidoscóp, caleidoscoape n. **1.** aparat optic alcătuit dintr-un tub cu mai multe oglinzi, cu ajutorul cărora se formează imagini simetrice ale unor corpuri mici din interior; **2.** rubrică într-o publicaţie, într-o emisiune la radio ori la televiziune cu subiecte variate; **3.** (fig.) varietate, diversitate: *îl pasiona mai mult caleidoscopul intelectual al timpului.* BL. [Din fr. ***kaléidoscope***].

caleidoscópic, ~ci, caleidoscopică, ~ce a. care îşi schimbă culoarea. [Din germ. ***kaleidoskopisch***].

calém, calemuri n. (înv.) **1.** birou, cancelarie: *la ce calem slujeşti?* FIL.; **2.** administraţie publică: *cumpără mai întîi calemul vinăriciului şi al oieritului.* FIL. [Din turc. ***kalem***].

calemár, calemare n. călimară în formă de toc, purtată odinioară la brîu. [Din fr. ***calemar***].

calembéc m. (turcism) specie de arbore exotic, cu lemnul negru şi foarte mirositor: *s-ar îndeletnici ... cu vînzare de cutnii şi mătănii de calembec.* AL. [Din turc. ***kalembek***].

calemcheríu n. (înv.) stofă de cea mai bună calitate: *anteriu de calemcheriu.* GHICA. [Din turc. ***kalemkârî***].

calemgíu, calemgii m. (înv.) funcţionar de cancelarie (la divan): *dieci de vistierie şi calemgii.* GHICA. [Din turc. ***kalemcı***].

calendár, calendare n. **1.** sistem de împărţire a timpului în ani, luni şi zile, bazat pe fenomenele periodice ale naturii: *şi s-au ales pace, septemvrie 29 dzile, pre calendariul nostru.* COSTIN; **calendar iulian,** v. **iulian; calendar gregorian,** v. **gregorian; 2.** indicator (în formă de carte, tablou, agendă etc.) al succesiunii zilelor şi lunilor dintr-un an; **a face capul calendar (cuiva),** a zăpăci (pe cineva): *destul acum, că ne-ai făcut capul călindar.* CR.; **a se uita ca mîţa-n calendar la ceva,** a privi fără a pricepe nimic; **a-şi pierde calendarul,** a-şi pierde firea; a se dezorienta: *bătrînii-şi pierd cu totul călindarul.* EM.; **3.** publicaţie, almanah, magazin (cu caracter ştiinţific sau literar): *Kogălniceanu se îndîrji în editură şi începu să scoată calendare, cu înfăţişarea cea mai cuminte.* CĂL.; (şi: (înv.) **calendariu,** (pop.) **călindar**). [Din lat. ***calendarium,*** it. ***calendario***].

calendarístic, ~ci, calendaristică, ~ce a. referitor la calendar, după calendar: *o seamă de atare produse se ofereau stăpînului la unele date calendaristice.* BL. [***Calendar*** + ***-istic***].

calendériu n. v. calendar.

calénde f. pl. prima zi a lunii în calendarul roman; **la calendele greceşti,** niciodată (grecii neavînd calende). [Din lat. ***calendae***].

calendróí m. v. calindroi.

calévri m. pl. (înv.) pantofi groşi din pîslă: *îşi lepădă calevrii.* ISP. [Din bulg. ***calevra***].

calfatá, calfatez vb. (rar; tr.) a călăfătui. [Din fr. ***calfater***].

calfatáre, calfatări f. călăfătuire. [V. ***calfata***].

cálfă, calfe f. lucrător calificat după o perioadă de ucenicie: *eu sînt calfă.* CAR. [Din turc. ***kalfa***].

calibrá, calibrez vb. (tr.) **1.** a prelucra un obiect pentru a obţine dimensiunile prescrise; **2.** a măsura calibrul, diametrul unei piese; **3.** a alege, a sorta (cereale, fructe), după mărime. [Din fr. ***calibrer***].

calibráj, calibraje n. calibrare. [Din fr. ***calibrage***].

calibráre, calibrări f. acţiunea de a calibra; calibraj. [V. ***calibra***].

calibrór, ~i, calibroáre a. care calibrează. // n. **1.** maşină pentru sortarea fructelor după mărime; **2.** instrument pentru măsurarea diametrului puieţilor. [Din fr. ***calibreur***].

calíbru, calibre n. **1.** diametrul intern al ţevii unei arme sau diametrul extern al unui proiectil: *regimentul avea numai tunuri de calibru mic, pentru aviaţia de asalt şi de recunoaştere.* GHEŢIE; *tun de mare calibru;* **2.** instrument cu care se determină precis dimensiunile pieselor fabricate; **3.** (fig.) mărime, valoare: *spirite de acelaşi calibru.* [Din fr. ***calibre***].

calíc, ~ci, calică, ~ce a. (asedea subst.) **1.** lipsit de mijloace materiale, sărac lipit: *o să prefacă neamul în turmă de calici.* AL.; *cu un rac, tot sărac, cu un pitic, tot calic.* NEGR.; **2.** zgîrcit, avar: *muncesc şi nu s-alege nemica de mine, pentru că tot de stăpîni calici mi-am avut parte.* CR.; **3.** mişel, (om) de nimic; cerşetor: *răspundea iute, iute şi mormăit, cum cer calicii la pod.* CR.; **4.** (reg.) becisnic, neputincios; infirm: *care n-a ieşi este-un calic, epure fricos şi-om de nimic.* B.-DEL. [Din ucr. ***kalika***].

calicénie f. (rar) calicie. [***Calic*** + ***-enie***].

calicéşte adv. (rar) ca un calic: *în zdrenţe mă-nveleşte, de mă schimbă caliceşte.* POP. [***Calic*** + ***-eşte***].

calicí, calicesc vb. **1.** (refl., intr. şi tr.) a deveni sau a face să devină sărac; a sărăci: *în cîţiva ani de zile m-au calicit cu desărvîre.* CR.; *neamul tău să calicească.* POP.; **2.** (intr. şi refl.) a cerşi: *văzui copiii pe uliţi calicind.* NEGR.; *a se calici la cineva;* **3.** (refl.)

a se zgîrci, a se lăcomi: *se calicește să cheme un doctor;* **4.** (tr.) a se lovi (la mînă, la picior): *și-a calicit un deget.* [De la ***calic***].

calicíe f. **1.** sărăcie, (rar) calicenie: *trebuie să munceşti ca un cîine, să pui osul, ... altfel te mănîncă fript calicia.* REBR.; (fig.) *ai avut drept sceptru un băţ de calicie.* AL.; **2.** zgîrcenie, avariţie: *văzu pînă unde merge calicia zeului zeilor.* ISP. [***Calic*** + *-ie*].

caliciflór, ~i, caliciflorá, ~e a. (bot.) care este fixat pe caliciu. [Din fr. ***caliciflore***].

caliciförm, ~i, caliciformă, ~e a. în formă de caliciu. [Din fr. ***caliciforme***].

calicíme f. colectivitate de oameni săraci; totalitatea săracilor. [***Calic*** + *-ime*].

calicíre f. faptul de a (se) calici; sărăcire. [V. ***calici***].

calicít, ~ţi, calicită, ~e a. **1.** sărăcit; **2.** (reg.) lovit (la o mînă, la un picior). [V. ***calici***].

calíciu, calicii n. **1.** înveliş exterior de la baza florilor, alcătuit din sepale; **2.** vas sacru pentru vinul sfinţit; potir. [Din lat. ***calyx, -cis,*** fr. ***calice***].

calicó n. pînză care imită pielea, folosită în legătoria de cărţi. [Din engl. ***calico,*** fr. ***calicot***].

calidémia, calidemii f. (bot.; reg.) sclipeţi (*Potentilla erecta*). [Et. nec.].

califf, califi m. şef religios şi politic la arabi (considerat a fi urmaş al lui Mahomed): *califul ar fi în stare să-ţi încredinţeze puterea lui pe o zi.* CAR. [Din fr. ***calife***].

califár m. v. **călifar.**

califát, califate n. **1.** rangul, calitatea de calif; **2.** durata guvernării unui calif; **3.** stat întemeiat (sau stăpînit) de arabii cuceritori (după moartea lui Mahomed): *de curînd califatul Ommiazinilor începuse atacul împotriva vizigoţilor.* CĂL. [Din fr. ***califat***].

calificá, calífic vb. **1.** (refl. şi tr.) a dobîndi sau a face să dobîndească o specializare; **2.** (refl.) a obţine dreptul de a participa la o etapă superioară într-o competiţie; **3.** (tr.) a indica o trăsătură a unei persoane sau a unui lucru; **4.** (tr.) a caracteriza printr-un cuvînt: *nu găsim cuvinte pentru a califica această pretenţiune.* EM.; *obţiunile pentru integrare europeană ... sînt calificate din start ca antistatale.* CE. [Din fr. ***qualifier,*** lat. ***qualificare***].

calificábil, ~i, calificabilă, ~e a. care poate fi calificat. [***Calífica*** + *-bil*; cf. fr. ***qualifiable***].

calificáre, calificări f. **1.** acţiunea de a (se) califica şi rezultatul ei; **2.** pregătire profesională într-un anumit domeniu: *tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare.* PR.; **3.** trecere cu succes a unui concurs sau a unei probe. [V. ***califica***].

calificát, ~ţi, calificată, ~e a. **1.** care are (o bună) pregătire de specialitate; **2.** (jur.; despre infracţiuni) săvîrşit în împrejurări speciale; **furt calificat,** furt săvîrşit în circumstanţe agravante. [V. ***califica***].

calificatív, ~i, calificativă, ~e a. care califică, care exprimă o calitate: *adjectiv calificativ.* // n. **1.** termen de caracterizare pentru o persoană sau un lucru: *generalitatea calificativelor lui e cunoscută.* CĂL.; **2.** sistem de notare a rezultatelor la învăţătură şi la purtare. [Din fr. ***qualificatif***].

calificáţie, calificaţii f. (înv.) atribuire a unui calificativ sau a unui titlu: *calificaţia ce da persoanelor despre care vorbea era atît de ingenioasă.* BOL.; (şi: **calificaţiune**). [Din fr. ***qualification,*** lat. ***qualificatio, -onis***].

calificaţiúne f. v. **calificaţie.**

califórniu n. element radioactiv artificial, din familia actinidelor. [Din fr. ***californium***].

caligráf, caligrafi m. **1.** persoană care scrie frumos; copist: *desenează fără invenţie, dar cu un delicat ochi de caligraf.* CĂL.; **2.** persoană care predă caligrafia. [Din fr. ***calligraphe***].

caligrafiá, caligrafiez vb. (tr.) a scrie frumos, caligrafic: *manuscrisul ... reprezintă de fapt o copie caligrafiată de un necunoscut.* BL. [Din fr. ***calligraphier***].

caligrafiát, ~ţi, caligrafiată, ~e a. scris caligrafic; realizat după regulile caligrafiei: *îi oferi, frumos caligrafiat, un epitalam.* CĂL. [V. ***caligrafia***].

caligráfic, ~ci, caligrafică, ~ce a. (despre scris) frumos; ordonat, citeţ: *istoricul gustă cu o mare justeţă arta caligrafică a cronicarilor.* CĂL.; (adv.) *scrie caligrafic.* [Din fr. ***calligraphique***].

caligrafíe f. **1.** arta şi deprinderea de a scrie frumos; scriere frumoasă: *în acest veac ... chiar caligrafia e mai frumoasă în Moldova.* IBR.; **2.** disciplină didactică pentru însuşirea acestei arte: *a fost impiegat prin felurite instituţii şi maiestru suplinitor de desen şi caligrafie.* CĂL.; **3.** (p. ext.) fel de a scrie (al cuiva): *l-a recunoscut după caligrafie.* [Din fr. ***calligraphie***].

caligrafiére, caligrafieri f. acţiunea de a caligrafia. [V. ***caligrafia***].

caligrămă, caligrame f. dispunere a versurilor care urmăreşte reprezentarea grafică a simbolurilor sau sugestiilor dintr-o poezie. [Din fr. ***calligramme***].

caliméră f. (fam.) **a se schimba calimera,** a se schimba situaţia; **a (se) strica calimera,** a (se) strica prietenia; **a întoarce calimera,** a-şi schimba atitudinea, comportarea faţă de cineva. [Din gr. mod. ***kali méra*** „bună ziua"].

calín, ~i, calină, ~e a. **1.** mîngîietor, tandru; alintător, dezmierdător: *tînăra femeie, zîmbitoare, îi acompania, calină, declamaţia la clavir.* CĂL.; **2.** măgulitor, linguşitor: *ba ştii, dar nu vrei să-mi spui, se îndîrji fata, abandonînd tonul calin şi diplomatic.* GHEŢIE. [Din fr. ***câlin***].

calineríe, calinerii f. alint, alintare: *aceste puneri la punct te lăsau să înţelegi mai mult decît calineriile şi îmbrăţişările.* GHEŢIE. [Din fr. ***câlinerie***].

calindróI, calindroi m. (reg.) ştrengar, vagabond: *măi, da calendroi mi-ai mai fost!* ISP.; *auzi coşcogea calindroiu.* AL.; (şi: **calendroi**). [Et. nec.].

calitáte, calităţi f. **1.** totalitate a însuşirilor care fac ca un lucru să fie ceea ce este, deosebindu-se de alte lucruri; **2.** însuşire (bună sau rea); fel de a fi (bun sau rău): *fineţea e calitatea dominantă a criticului.* CĂL.; *calităţi bune, rele;* **3. de calitate,** de valoare, din material preţios sau bine realizat; **4.** caracteristică pozitivă; noblеţe, valoare: *insinuînd simplitatea chestiunii şi inutilitatea pentru un intelectual de calitatea lui de a-şi demonstra cunoştinţele.* CĂL.; **5.** poziţie, situaţie; titlu care conferă un drept: *calitate de tutore;* **în calitate de ...,** cu titlul, cu dreptul de ..., ca ...: *în calitate de conducător al girondiştilor a avut o deosebită înrîurire asupra mersului marii Revoluţii franceze.* BL. [Din lat. ***qualitas, -atis,*** fr. ***qualité***].

calitatív, ~i, calitativă, ~e a. referitor la calitate, care ţine de calitate: *în programul lui sta comprimarea învăţămîntului în vederea unei dezvoltări calitative.* CĂL.; *analiză calitativă;* (adv.) *culorile ar fi deci diferite nu calitativ, ci cantitativ.* BL.; *lucru calitativ superior.* [Din lat. ***qualitatívus,*** fr. ***qualitatif***].

calíp n. v. **calup.**

calm, ~i, calmă, ~e a. **1.** care se află în stare de linişte; lipsit de agitaţie: *după o noapte calmă, m-am trezit devreme.* GHEŢIE; *mare calmă; vreme calmă;* **2.** stăpînit, cumpănit, potolit: *pur şi simplu o aşteptam şi-mi îngăduiam să fiu ceva mai puţin calm ca de obicei.* GHEŢIE; (p. ext.) *prin observaţia calmă, prin lipsa de acumulare excesivă de detalii ... are un caracter clasic.* IBR. // n. **1.** stare de linişte deplină; încetare totală a vîntului; **2.** stăpînire de sine; sînge rece; tact: *persoanele toate păstrează un calm imperturbabil.* CAR.; *calm englezesc;* **3.** pace sufletească: *traiul lui Alecsandri se va desfăşura în acelaşi calm euforic.* CĂL. [Din fr. ***calme***, it. ***calmo, calma***].

calmá, calmez vb. **1.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină lipsit de frămîntări, de griji, de emoţii; a (se) linişti: *mi-am turnat din belşug apă pe obraji şi pe ceafă, pentru a mă calma.* GHEŢIE; *acest adevăr axiomatic mi-a calmat spiritul.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a se domoli, a pierde din intensitate: *vîntul, marea s-a calmat;* **3.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni lipsit de zgomot, de agitaţie: *circulaţia s-a calmat.* [Din fr. ***calmer***, it. ***calmare***].

calmánt, ~ţi, calmantă, ~e a. care calmează (durerile). // n. medicament care potoleşte durerile. [Din fr. ***calmant***].

calmár, calmari m. moluscă cefalopodă comestibilă, cu corpul alungit şi cu gura înconjurată de zece tentacule (*Loligo*). [Din fr. ***calmar***].

calmáre, calmări f. acţiunea de a (se) calma şi rezultatul ei: *cimitirele îi dau calmări meditative.* CĂL. [V. ***calma***].

calmáto adv. (muz.) liniştit, potolit, cu calm. [Cuv. it.].

calmîc m. v. **calmuc²**.

calmúc¹ n. tip de postav cu peri lungi. [Din rus. ***kalmyk***].

calmúc², ~ci, calmucă, ~ce a. care aparţine unei populaţii de rasă mongolă din Kalmîkia, republică autonomă în cadrul Federaţiei Ruse. // m., f. persoană care face parte din această populaţie mongolică din Rusia: *între Prut şi Nistru domnesc ..., în negrul întuneric, calmuci cu cap de cîne.* EM.; (şi: **calmîc**) [Din rus. ***kalmyk***].

calmucésc, ~şti, calmuceáscă, ~eşti a. (rar) calmuc: *hanger calmucesc.* NEGR. [***Calmuc²*** + *-esc*].

calofíl, ~i, calofilă, ~e a. care denotă calofilie; calofilic: *predispoziţie calofilă; stil calofil.* // m., f. adept al calofiliei; calofilic. [Din fr. ***callophile***].

calofílic, ~ci, calofilică, ~ce a. calofil: *Franţa are temperament clasic, oroare teoretică de romantism şi e profund calofilică.* CĂL. // m. calofil: *esteticeşte clasicul e un calofilic.* CĂL. [***Calofíl*** + *-ic*].

calofilíe f. (livr.) tendinţă de a da expresiei literare o cizelare excesivă; calofilism. [***Calofíl*** + *-ie*].

calofilísm n. (livr.) calofilie: *repudia calofilismul cu cîteva decenii înaintea lui Camil Petrescu.* CĂL. [***Calofíl*** + *-ism*].

caloián m. **1.** obiect de ritual folcloric care, în timp de secetă, se îngropa sau se arunca în apă ca să aducă ploaie; scaloian; **2.** (artic.) ceremonial popular românesc de combatere a secetei; **3.** textul poetic rostit în timpul ritualului. [Cf. sl. ***kalenŭ***].

caloméI n. clorură de mercur cu întrebuinţări în medicină. [Din fr. ***calomel***].

calomfíl m. v. **calomfir.**

calomfír, calomfiri m. plantă erbacee aromatică, cu frunze ovale, compuse, şi cu flori galbene (*Chrysanthemum balsamita*): *rupeţi fir de calomfir şi-o steblă de busuioc.* POP; (şi: (reg.) **calomfil, caramfil**). [Din bulg. ***kalofer***].

calomniá, calomniez vb. (tr.) a păta cuiva onoarea sau reputaţia prin calomnii; a vorbi de rău pe nedrept; a bîrfi; a defăima: *m-a maltratat, m-a calomniat, şi, de saţiu, m-a iertat.* CAR.; (refl.) *foarte greu e ca omul să spună adevărul; de obicei aranjează faptele, ca să se prezinte sub o lumină favorabilă, sau se calomniază.* IBR. [Din fr. ***calomnier,*** lat. ***calumniari***].

calomniáre f. v. **calomniere.**

calomniát, ~ţi, calomniată, ~e a. şi m., f. (persoană) a cărui onoare sau reputaţie a fost ştirbită. [V. ***calomnia***].

calomniatór, ~i, calomniatoáre m., f. persoană care calomniază: *calomniatorii adăugau: hatîrgiu, luător de mită.* CĂL.; (adj.) *Eliade e violent, injurios, ... chiar calomniator.* IBR. // a. calomnios: *discurs calomniator.* [Din fr. ***calomniateur,*** lat. ***calumniator***].

calomníe, calomnii f. afirmaţie falsă care atinge onoarea sau reputaţia cuiva; defăimare, ponegrire: *calomnia este ca un cărbune stins, ce nu te arde, dar te mînjeşte.* BOL.; (şi: (înv.) **calumnie**). [Din fr. ***calomnie,*** lat. ***calumnia***].

calomniére, calomnieri f. faptul de a calomnia: *ceea ce nu putem trece cu vederea este calomniarea opoziţiei.* EM.; (şi: (înv.) **calomniare**). [V. ***calomnia***].

calomniós, ~şi, calomnioásă, ~e a. care conţine o calomnie, o defăimare: *întrebuinţase nişte insinuări nedemne şi calomnioase.* EM.; *denunţuri calomnioase.* [Din fr. ***calomnieux,*** lat. ***calumniosus***].

caloneţ, caloneţi m. (reg.) scîndură lată folosită la împletitul plaselor pescăreşti. [Et. nec.].

calori- element de compunere cu sensul „(de) căldură". [Din fr. *calori-*].

calóric, ~ci, calorică, ~ce a. de căldură; referitor la căldură: *tremuratul este un fenomen de finalitate, datorită căruia se produce o reacţiune calorică necesară ţesuturilor.* BL. [Din germ. *kalorisch,* fr. *calorique*].

calórică f. (rar) disciplină care se ocupă cu studiul căldurii: *e aplicat în toate domeniile fizicii, şi mai ales în mecanică şi calorică.* BL. [Din germ. *Kalorik*].

caloricitáte f. proprietate a corpurilor de a dezvolta căldură. [Din fr. *caloricité*].

caloríe, calorii f. 1. unitate de măsură a căldurii, egală cu cantitatea de căldură necesară ridicării temperaturii unui gram de apă de la 14,5 la 15,5°C la presiune atmosferică normală; **2.** cantitate de energie produsă de alimente în corp. [Din fr. *calorie,* germ. *Kalorie*].

calorífer, ~i, caloriferă, ~e a. (înv.) care transmite căldura. // n. aparat de încălzit în încăperile unei case (conectat la o instalaţie de apă caldă sau de aburi); radiator; instalaţie pentru încălzit (cu aburi, apă caldă sau aer cald): *casa avea calorifer, dar cu lemne.* GHEŢIE. [Din fr. *calorifère*].

caloriferíst, caloriferişti m. muncitor care montează, repară şi întreţine calorifere. [*Calorifer* + *-ist*].

calorífic, ~ci, calorifică, ~ce a. **1.** care produce, degajă căldură: *raze calorifice;* **putere calorifică,** cantitate de căldură dezvoltată prin arderea completă a unui kilogram de combustibil; **2.** care ţine de căldură; de căldură: *calitatea de conducător electric şi calorific.* EM. [Din fr. *calorifique,* lat. *calorificus*].

calorificáre f. producere de căldură în corpurile vii. [Din fr. *calorification*].

calorifúg, ~gi, calorifugă, ~ge a. şi m. (material) rău conducător de căldură (folosit ca termoizolant). [Din fr. *calorifuge*].

calorifugáre, calorifugări f. acoperire cu o substanţă calorifugă; izolare termică. [Cf. fr. *calorifuger*].

calorigén, ~i, calorigenă, ~e a. care produce căldură. [Din fr. *calorigène*].

calorimétric, ~ci, calorimetrică, ~ce a. care ţine de calorimetrie, referitor la calorimetrie. [Din fr. *calorimétrique,* germ. *kalorimetrisch*].

calorimetríe f. capitol al fizicii care studiază metodele de măsurare a căldurii: *calorimetrie se numeşte partea aceea a ştiinţei despre căldură care se ocupă cu măsurarea cantităţilor de căldură.* EM. [Din fr. *calorimétrie,* germ. *Kalorimetrie*].

calorimétru, calorimetre n. aparat pentru măsurat cantitatea de căldură degajată sau absorbită. [Din fr. *calorimètre,* germ. *Kalorimeter*].

calorizá, calorizez vb. (tr.) a trata termic şi chimic suprafaţa pieselor de oţel. [Din fr. *caloriser*].

calorizáre, calorizări f. acţiunea de a caloriza. [V. *caloriza*].

caloroso [calerózo] adv. (muz.) cu căldură. [Cuv. it.].

calós, ~şi, caloásă, ~e a. (anat.) care are îngroşări; **corp calos,** fascicul de fibre nervoase care uneşte emisferele cerebrale. [Din lat. *callosus,* fr. *calleux*].

calosómă, calosome f. insectă coleopteră carnivoră, de culoare verzuie sau negricioasă (*Calosoma sycophanta*). [Din lat., it. *calosoma*].

calótă, calote f. 1. (mat.) fiecare dintre cele două porţiuni obţinute prin secţionarea unei sfere cu un plan: *calotă sferică;* **2.** partea de deasupra a unei pălării, care acoperă capul; tichie care acoperă creştetul capului: *am răsărit în faţa măruntului evreu care, încoronat de calotă, veghea, ca de obicei, la intrare.* GHEŢIE; **3. calotă craniană,** oasele de sus ale cutiei craniene; **4. calotă glaciară,** masă de gheaţă care acoperă regiunile polare; **5.** boltă de tunel; partea superioară a unei excavaţii de teren, (p. ext.) a unei turele, a unei construcţii cu boltă; **6.** partea de sus a pistonului de la motoarele cu ardere internă; **7.** (p. ext.) piesă care are forma unei (mici) bolţi. [Din fr. *calotte,* it. *calotta,* germ. *Kalotte*].

calovián, ~eni, caloviană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) primul etaj al jurasicului superior. [Din fr. *callovien*].

calózá f. (biol.) substanţă care se depune pe plăcile capilarelor sau pe membranele vaselor liberiene, formînd calusul vegetal. [Din fr. *callose*].

calozitáte, calozităţi f. întărire şi îngroşare a pielii. [Din lat. *callositas, -atis,* fr. *callosité*].

calp, ~i, calpă, ~e a. **1.** fals, falsificat: *bani tăiaţi sau calpi.* FIL.; **2.** (fig.) degenerat, netrebnic: *totu-i calp, totu-i străin.* EM. [Din turc. *kalp*].

calpác, calpace n. (înv.) **1.** căciulă mare din piele neagră, tivită cu blană scumpă, purtată de domni şi de boierii mari: *calpac de hîrşie fumurie.* OD.; **2.** căciulă cilindrică de stofă, împodobită cu blană, purtată de orăşeni: *i s-a arătat un bărbat voinic cu dulamă, cu calpac căzăcesc şi cizme de lac.* SAD.; **3.** căciulă purtată la unele uniforme militare. [Din turc. *kalpak*].

calpuzán, calpuzani m. (înv.) **1.** falsificator de bani: *te pune la rînd cu pungaşii, cu contrabanzii, cu calpuzanii.* OD.; **2.** (fig.) om rău, nemernic: *este cel mai mîrşav şi mai calpuzan dintre toţi grecii din Ţara Românească.* FIL. [Din turc. *kalpazan*].

caltabóş, caltaboşi m. cîrnat din măruntaie de porc, cu adaos de orez şi de aromate: *îl cînta nuntaşilor voioşi de vin, şi sătui de cîrtaboşi.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **cartaboş, cîrtaboş**). [Et. nec.].

calţavétă, calţavete f. (înv.) jartieră. [Din gr. mod. *kaltsodéta*].

calumét, calumete n. pipă lungă folosită de indienii nordamericani. [Din fr. *calumet*].

calumníe f. v. **calomnie.**

calúp, calupuri n. (pop.) **1.** calapod (de cizmar); tipar: *m-ai ameţit puindu-ţi sfîrloagele pe calup.* CR.; (fig.) *ea ne face să nu ne cunoaştem ţara, să judecăm toate după calupuri străine.* EM.; **2.** tipar de lemn pentru căciuli, pălării etc.; **3.** bucată (de săpun, de brînză etc.) de diferite forme; **4.** bucată (paralelipipedică) de piatră, beton sau lemn (folosită la pavare); **5.** (p.gener.) formă, model, tipar: *ne semănăm în toate, parc-am fi făcuţi toţi pe un calup.* AL.; (fig.) *se ştie cu cîtă greutate cuvintele franţuzeşti au fost puse pe calupul limbii româneşti.* IBR.; **6.** (fig.) şiretenie, înşelăciune; **a pune (pe cineva) în calup** sau **a pune** (sau **a trage**) **cuiva calupul,** a păcăli, a înşela pe cineva: *l-am pus pe calup pe ciubotar.* AL.; **a mînca** (sau **a înghiţi**) **calupul,** a suferi o înfrîngere, a fi păcălit; (şi: (reg.) **calîp**). [Din turc. *kalıp*].

calupăr n. v. **calapăr.**

cálus, calusuri n. **1.** ţesut osos nou care sudează capetele produse prin fractura unui os; **2.** ţesut vegetal care se formează pe rănile unei plante. [Din fr. *callus*].

calusáre, calusări f. (biol.) formare a calusului. [*Calus* + *-are*].

calvádos n. rachiu din cidru. [Din fr. *calvados*].

calvár, calvaruri n. chin, suferinţă (morală); şir de încercări dureroase. [Din fr. *calvaire,* lat. *calvarium*].

calvát, ~ţi, calvată, ~e a. (latinism) chelit. [Din lat. *calvatus*].

calvín, ~i, calvină, ~e a. care aparţine calvinismului, referitor la calvinism; calvinesc: *la diverse colegii calvine situaţia nu era alta.* BL. // m., f. adept al calvinismului: *alcătuitoriul acestor stihuri au fost fără credinţă şi doară vreun calvin.* B.-DEL.; *calvinii vor face nenumărate dificultăţi stăpînirii.* BL. [De la *Calvin* n. pr.].

calvinésc, ~şti, calvineáscă, ~eşti a. calvin: *catehism calvinesc.* [*Calvin* n. pr. + *-esc*].

calvinísm n. cult religios protestant, întemeiat în secolul al XVI-lea de Jean Calvin, care a suprimat complet ceremoniile, neagă tradiţia şi susţine dogma predestinării: *se resimte îndeobşte orientarea apuseanului contaminat de calvinism.* BL. [Din fr. *calvinisme*].

calviníst, ~şti, calvinistă, ~e a. şi m., f. (adept) al calvinismului; calvin. [Din fr. *calviniste*].

calviniză, calvinizez vb. (tr. şi refl.) a trece (pe cineva) la calvinism: *această tipărire de cărţi clerice în limbile deosebite a fost întrebuinţată ca mijloc pentru a calviniza pe români.* EM. [*Calvin* + *-iza*].

calvinizáre, calvinizări f. acţiunea de a calviniza şi rezultatul ei; convertire la calvinism. [V. *calviniza*].

calvíţie, calviţii f. cădere a părului; pleşuvie: *administra leacuri împotriva calviţiei.* CĂL. [Din fr. *calvities,* lat. *calvities*].

cam adv. **1.** (exprimă ideea de limitare, de restrîngere) aproximativ, aproape: *cam pe vremea aceea trăia moş Nechifor.* CR.; **2.** (exprimă aproximarea) destul de ..., prea: *săniuţa ... e cam strîmtă pentru doi.* AL.; a **se cam (mai) duce,** a pleca (de-a binelea): *face o săritură înapoi şi una înainte şi se cam mai duc la împărăţie.* CR.; **3.** (exprimă o tendinţă) într-o măsură oarecare; oarecum, întrucîtva: *cununia se făcu cam pe sub ascuns.* ISP.; (întărit prin *oarecum*) *bine ..., zise împăratul, uitîndu-se la dînşii cam acru oarecum.* CR.; **cam cum,** în ce mod, în ce fel: *ia să mai vedem cam cum ar veni trebuşoara asta.* CR.; **4.** (exprimă restrîngerea, reducerea) puţin, întrucîtva: *o tăcere jenantă urmă acelei interpelări cam răstite.* GHEŢIE. [De la *camai*].

camái adv. (înv.) (indică atenuarea) puţin, mai: *Domnul Hristos de aceea nu camai îmblă la arătare.* VARL. [Lat. *quam magis*].

camambért n. brînză grasă fermentată, preparată din lapte de vacă. [Din fr. *camembert*].

camarád, camarazi m. tovarăş de arme; (p. ext.) coleg, prieten: *trebuia să ajungă în fruntea camarazilor săi.* CAR. [Din fr. *camarade*].

camaraderésc, ~şti, camaradereáscă, ~eşti a. de camarad; prietenesc; colegial: *raporturile dintre Carla şi Raul ... erau cordiale, camaradereşti.* GHEŢIE. [*Camaraderie* + *-esc*].

camaradéreşte adv. în felul camarazilor; ca un camarad; prieteneşte. [*Camarad* + *-eşte*].

camaraderíe, camaraderii f. prietenie, colegialitate: *camaraderia dintre ele avea, prin urmare, anumite limite firesti.* GHEŢIE. [Din fr. *camaraderie*].

camarílă, camarile f. **1.** grup de curteni care influenţează hotărîrile suveranului: *camarilă regală;* **2.** (p. ext.) coterie influentă în jurul unui bărbat puternic. [Din fr. *camarilla*].

camarót, camaroţi m. ospătar pe o navă. [Din sp. *camarotero*].

camátnic, camatnici m. (înv.) cămătar: *camatnicii şi asupritorii saţiu nici dinioară nu au.* COR. [*Cămătă* + *-nic*].

cámă, came f. proeminenţă pe faţa unui obiect cilindric care determină deplasarea altui obiect. [Din fr. *came,* germ. *Kamm*].

cámănă, camene f. (reg.) odgon la partea inferioară a năvoadelor sau a altor unelte de pescuit (de care se leagă greutăţi de plumb). [Din sl. *kameni* „piatră"].

cámătă, camete f. dobîndă foarte mare (luată de cămătar): *discuţia dacă luarea de camete este îndreptăţită sau nu.* BL. [Din sl. *kamata,* ngr. *kámatos*].

cambiál, ~i, cambială, ~e a. referitor la cambie: *dreptul cambial.* [Din it. *cambiale*].

cámbie, cambii f. poliţă, document de plată. [Din it. *cambio*].

cámbium n. ţesut din zona generatoare a tulpinii arborilor. [Din germ. *Kambium*].

cambodgián, ~eni, cambodgiană, ~ene a. care aparţine Cambodgiei sau populaţiei ei, referitor la Cambodgia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Cambodgia. // m. pl. popor care trăieşte în Cambodgia. [Din fr. *Cambodgien*].

cambrá, cambrez vb. (tr. şi refl.) a (se) curba, a (se) îndoi, a (se) arcui. [Din fr. *cambrer*].

cambráre, cambrări f. acţiunea de a (se) cambra. [V. *cambra*].

cambrát, ~ţi, cambrată, ~e a. îndoit, încovoiat, arcuit, scobit: *rochie cambrată în talie.* [V. *cambra*].

cambriăn, ~eni, cambriană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) prima perioadă a erei paleozoice. [Din fr. *cambrien*].

cambriolá, cambriolez vb. (tr.) (franţuzism) a comite o spargere; a fura prin efracţie. [Din fr. *cambrioler*].

cambrioláj, cambriolaje n. (franţuzism) spargere, furt (prin efracţie); jaf. [Din fr. *cambriolage*].

cambrioláre, cambriolări f. acţiunea de a cambriola şi rezultatul ei. [V. *cambriola*].

cambriolór, cambriolori m. (franţuzism) hoţ, jefuitor, spărgător. [Din fr. *cambrioleur*].

cambrúră, cambruri f. (franţuzism) **1.** curbură a unei piese de mobilier, a unei bolţi etc.; **2.** curbură a tălpii piciorului. [Din fr. *cambrure*].

cambúlă, cambule f. peşte marin cu corpul turtit şi asimetric, cu ambii ochi pe aceeaşi parte (*Pleuronectes flessus*). [Cf. bulg. *kambaln*].

cambúză, cambuze f. magazie de provizii la bordul unei nave: *se pomenirã ... cu punga goală şi cu cambuza la fel.* TUD. [Din fr. *cambuse*].

cambuziér, cambuzieri m. **1.** marinar care administrează cambuza; **2.** chelner pe o navă. [Din fr. *cambusier*].

camée, camee f. piatră fină sculptată servind ca podoabă: *o faţă ... de o fineţă de camee în toate liniile.* CĂL. [Din fr. *camée*].

cameleón, cameleoni m. **1.** specie de şopîrlă din regiunile tropicale, a cărei piele îşi schimbă culoarea potrivit mediului (*Chamaeleo vulgaris*): *hameloane, fundul răutăţilor şi vîrful vicleşugului.* CANT.; *vai şi de cel care-şi schimbă mereu culoarea scrisului ca un cameleon.* VIERU; **2.** (fig.) om care îşi schimbă purtarea şi convingerile după împrejurări; (şi: (înv.) **hameleon**). [Din fr. *caméléon,* lat. *chamaeleon*].

cameleónic, ~ci, cameleonică, ~ce a. (livr.) **1.** care îşi schimbă culoarea; în felul cameleonului; (adv.) *el trece cameleonic prin toate culorile curcubeului.* CĂL.; **2.** (fig.) versatil, schimbător: *purtare cameleonică.* [*Cameleon* + *-ic*].

cameleonísm n. **1.** proprietate a cameleonului de a-şi schimba culoarea pielii după mediu; **2.** (fig.) trăsătură a unei persoane de a-şi schimba purtarea şi convingerile după împrejurări: *prin acest nevinovat camelionism, Kogălniceanu îşi exercită caracterul, care îi este ferm, pozitiv.* CĂL. [*Cameleon* + *-ism*].

cameleonizá, cameleonizez vb. (intr. şi refl.) a-şi schimba purtarea şi convingerile după împrejurări. [*Cameleon* + *-iza*].

cameliacée, cameliacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate al cărei tip reprezentativ este ceaiul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *camelliacées*].

camelíd, camelide n. (la pl.) familie de mamifere erbivore rumegătoare care cuprinde cămila, dromaderul şi lama; (şi la sg.) animal din această familie; (şi: **camelidă**). [Din fr. *camélidés*].

camelídă f. v. camelid.

camélie, camelii f. **1.** plantă ornamentală cu frunze permanent verzi şi cu flori mari, albe sau roşii (*Camellia*): *poetul visează ţări cu camelii, grădini albastre şi lacuri verzi.* CĂL.; **2.** floarea acestei plante, asemănătoare cu cea de trandafir, care rezistă mult timp: *spre răsplată, îţi trămit şi eu un buchet de fucsii, azalee, camelii.* NEGR. [Din fr. *camélllia,* lat. *camellia*].

camelínă, cameline f. plantă din familia cruciferelor, cu flori galbene, din ale cărei seminţe se extrage un ulei folosit în pictură (*Myagrium sativum*). [Din fr. *caméline*].

camelót, cameloţi m. (rar) vînzător ambulant. [Din fr. *camelot*].

camelótă, camelote f. (rar) marfă proastă; lucru de cîrpaci. [Din fr. *camelote*].

camerál, ~i, cameralá, ~e a. **1.** care priveşte finanţele; financiar: *drept cameral;* **2.** (muz.) de cameră. [Din fr. *caméral,* engl. *cameral*].

cameralísm n. doctrină economică, financiară şi administrativă, care a apărut în secolul al XVII-lea în Germania. [Din germ. *Kammeralismus*].

cameramán, cameramani m. asistent al operatorului de imagine; operator (secund) de imagine. [Din fr., engl. *cameraman*].

cámeră, camere f. **1.** încăpere într-o clădire, într-o locuinţă; odaie: *cere să i se închirieze două camere.* CĂL.; *apartament cu 3 camere; cameră de hotel;* **cameră de culcare** (sau **de dormit**), dormitor: *a venit de alături ca să aducă vasele cu flori din camera de dormit.* PETR.; **rochie de cameră,** rochie de interior; **muzică de cameră,** compoziţie muzicală pentru un număr mic de instrumente; **2.** încăpere, compartiment la bordul unei nave: *camera maşiniştilor;* **3.** încăpere cu destinaţie specială; **cameră de gardă,** încăpere de primire a bolnavilor şi de acordare a primului ajutor (într-un spital); **cameră frigorifică,** încăpere dotată cu instalaţii de răcire pentru conservarea alimentelor; **cameră obscură,** încăpere cu iluminare specială, în care se lucrează cu materiale fotosensibile; **4.** aparat, dispozitiv care seamănă cu o încăpere; **cameră fotografică** (sau (înv.) **obscură**), aparat de fotografiat: *fotograful îşi aşază camera obscură şi eternizează ... grupul înfrăţit al vechilor români.* EM.; **cameră cinematografică** (sau **de luat vederi**), aparat cu ajutorul căruia se obţin imagini succesive ale obiectelor în mişcare pe o peliculă de celuloid; **cameră de televiziune,** aparat complex cu ajutorul căruia se realizează captarea imaginilor şi transformarea lor în semnale video; **cameră de combustie,** compartiment al motorului cu ardere internă în care se aprinde amestecul de gaze; **5. cameră de aer, a)** tub de cauciuc introdus în anvelopele roţii şi umplut cu aer sub presiune; **b)** balon de cauciuc introdus în mingile sportive şi umplut cu aer sub presiune; **6.** adunare legislativă: *Camera deputaţilor; Camera Lorzilor;* **7.** organizaţie însărcinată să apere interesele unui grup profesional; **cameră de comerţ,** adunare reprezentativă a comercianţilor şi a industriaşilor. [Din it. *camera,* germ. *Kamera,* fr. *caméra*; cf. lat. *camera*].

cameriér[1], camerieri m. (ieşit din uz) om de serviciu care îngrijea camerele şi îmbrăcămintea stăpînului; fecior, valet: *un servitor francez, ... care-mi servea de camerier.* GHICA. [Din fr. *camérier*].

cameriér[2], camerieri m. **1.** demnitar ecleziastic sau laic ataşat persoanei papei; **2.** (înv.) călugăr însărcinat cu finanţele unei mănăstiri catolice. [Din it. *cameriere*].

cameríst, camerişti m. (ieşit din uz) om de serviciu care îngrijea camerele dintr-o instituţie; odăiaş. [De la *cameristă*].

camerístă, cameriste f. **1.** (înv.) doamnă de onoare a unei prinţese: *alături de ea ... umbla camerista şi domnişoara sa de credinţă.* SAD.; **2.** femeie de serviciu (într-un hotel, într-un motel etc). [Din fr. *caméristе*].

camertón, camertonuri n. instrument format dintr-un tub cu care se poate emite nota „la", folosit la acordarea instrumentelor muzicale. [Din germ. *Kammerton*].

camerunéz, ~i, camerunéză, ~e a. care aparţine Camerunului sau populaţiei lui, referitor la Camerun sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Camerun. // m. pl. popor care trăieşte în Camerun. [Din fr. *Camerounais*].

cámfor n. substanţă incoloră, volatilă, cu miros puternic şi cu gust amar, întrebuinţată în medicină şi la fabricarea celuloidului; (şi: (înv.; pop.) **camfură**). [Din gr. mod. *kămfora*].

camforár, camforari m. (rar) arbore exotic, asemănător cu dafinul, din lemnul căruia se extrage camforul (*Cinnamonum canphora*). [*Camfor* + *-ar*].

camforát, ~ţi, camforată, ~e a. care conţine camfor: *alcool camforat.* [*Camfor* + *-at*; cf. fr. *camphré*].

camfórcă, camforci f. (reg.) suport metalic mobil sau mică sobă portativă pe care se aşază un vas sau un instrument pentru a fi încălzit: *înlăturase din odăiţa cu gratii camforca şi sculele de giuvaiergiu.* SAD.; (şi: **canforcă**). [Din rus. *kamforka*].

cámfură f. v. camfor.

cámgarn n. stofă de calitate superioară, făcută din fire netede de lînă. [Din germ. *Kammgarn*].

camiláfcă, camilafce f. potcap acoperit cu un văl (negru), purtat de călugării ortodocşi în anumite ocazii: *după ce toate se isprăviră ..., camilafcele cuvioşilor părinţi se mişcară într-acolo.* SAD.; (şi: **cămilaică**). [Din sl. *kamilavka*].

cáminã f. (înv.; reg.) dare anuală pe băuturile spirtoase. [Vechi rom. *camănă* „a cincea parte dintr-o majă" (<sl. *kamenĭ*)].

camión, camioane n. **1.** automobil folosit pentru transport; autocamion: *camionul se opri la poartă.* BAC.; **2.** vehicul cu tracţiune animală, prevăzut cu platformă şi întrebuinţat la transport. [Din fr. *camion*].

camionagíu, camionagii m. persoană care conduce un camion; (rar) camionar: *nişte camionagii, opriţi în faţă, descărcau butoaie.* [*Camion* + *-agiu*].

camionáj, camionaje n. **1.** transport de mărfuri cu ajutorul camionului; **2.** serviciu care efectuează asemenea transport. [Din fr. *camionnage*].

camionár, camionari m. (rar) camionagiu. [*Camion* + *-ar*].

camionétă, camionete f. camion de dimensiuni reduse. [Din fr. *camionnette*].

camizól, camizole n. **1.** (înv.) haină pentru femei, scurtă şi cu mîneci, purtată în casă peste cămaşă: *îndepărtînd delicat fărîmăturile de pe piepţii camizolului dumisale alb.* SAD.; **camizol de forţă,** haină de pînză foarte rezistentă, în care sînt imobilizaţi nebunii furioşi; **2.** (reg.) ciupag, scurteică. [Din fr. *camisole*].

camlót n. stofă groasă din lînă sau din păr de capră. [Din fr. *camelot*].

camohás n. (înv.) stofă de mătase orientală; damască: *camohas de Veneţia cu fir.* FIL. [Din gr. mod. *kamuhás*].

camómilă, camomile f. (rar) muşeţel, romaniţă (*Matricaria chamomilla*). [Din lat. *chamomilla*].

campé, pers. 3 **campează** vb. (intr.; despre unităţi militare, despre turişti) a sta în corturi pe un cîmp, într-o pădure etc. [Din fr. *camper*].

campadúră f. v. capandură.

campamént, campamente n. **1.** teren pe care s-a instalat temporar o unitate militară; **2.** instalare temporară a unei unităţi militare; bivuac, cantonament: *Cidul îşi face campamentul afară din oraş.* CĂL.; *regimentul se află în campament;* **3.** totalitate a obiectelor necesare instalării în cîmp a unei unităţi militare. [Din fr. *campement*].

campánă, campane f. **1.** clopot atîrnat la gîtul vitelor; talangă; **2.** (arhit.) capitel de coloană în formă de clopot. [Din fr. *campane,* it. *campana*].

campanélă, campanele f. (rar) clopoţel. [Din it., lat. *campanella*].

campanián, ~eni, campaniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) al treilea etaj al cretacicului superior. [Din fr. *campanien*].

campánie, campanii f. **1.** totalitate a operaţiunilor militare dintr-o anumită perioadă (a luptelor); timp în care se execută aceste operaţiuni: *era chemat la Tîrgovişte ca să se înţeleagă cu Ipsilante despre planul de campanie.* GHICA; **spital de campanie,** serviciu medical mobil care însoţeşte trupele în misiune: *l-au trimis pe front într-un spital de campanie.* GHEŢIE; **bucătărie de campanie,** bucătărie (militară) mobilă; **pat de campanie,** pat care se poate strînge, se poate plia; **2.** acţiune organizată în vederea îndeplinirii unui scop: *se începu o campanie de împărţire de afişe satirice.* CĂL.; *campanie electorală; campanie de presă.* [Din fr. **campagne**].

campanílă, campanile f. clopotniță în formă de turn. [Din it. ***campanile***].

campanulacée, campanulacee f. (la pl.) familie de plante erbacee cu frunze alterne și cu flori de forma unui clopoțel; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***campanulacées***].

campanúlă, campanule f. (bot.) clopoțel (*Campanula*): *jos, pe-un vîrf de campanulă, pururea-n vibrație, și-a oprit o libelulă zborul plin de grație.* TOP. [Din fr. ***campanule***].

cumpăre, cumpări f. faptul de a cumpăra. [V. ***cumpăra***].

campéstru, ~ștri, campestră, ~e a. cîmpenesc; de cîmp: *erotica este și ea fluierată pe naiuri campestre.* CĂL.; *jocuri campestre.* [Din it. ***campestre***, lat. ***campester***].

campimétru, campimetri n. instrument pentru măsurarea cîmpului vizual. [Din fr. ***campimetre***].

camping, campinguri [kémping] n. teren amenajat pentru turiști (avînd corturi, căsuțe etc.). [Din engl. ***camping***].

campión, ~i, campioánă, ~e m., f. **1.** persoană sau echipă care a cucerit primul loc într-o întrecere sportivă; **2.** (fig.) luptător, apărător de frunte: *campionul libertății.* [Din it. ***campione***, fr. ***champion***].

campionát, campionate n. **1.** competiție sportivă pentru a stabili ocupantul locului întîi (pe plan național, zonal sau mondial); **2.** situație, calitate de campion: *echipa care deține campionatul nu mai este în formă.* [Din it. ***campionato***].

cámpos n. savană din platourile braziliene. [Cuv. port.].

cámpus, campusuri n. teren pe care sînt amplasate unități de învățămînt superior și locuințe pentru profesori și studenți. [Din fr. ***campus***].

camuflá, camuflez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) ascunde (vederii inamicului): *tunurile au fost camuflare la marginea pădurii;* **2.** (tr.) a acoperi o sursă de lumină, pentru ca razele să nu străbată afară în timpul nopții; **3.** (fig.; tr. și refl.) a (se) ascunde, a (se) deghiza, a (se) masca: *unei oferte camuflate parțial sub postulate teologice, preoțimea română îi răspunde printr-un vot de acceptare.* BL.; (refl. pas.) *trecerea la catolicism ... s-a camuflat sub formele tradiționale ale ritului răsăritean.* BL. [Din fr. ***camoufler***].

camufláj, camuflaje n. mascare, acoperire (astfel încît să nu se poată observa de inamic). [Din fr. ***camouflage***].

camuflăre, camuflări f. acțiunea de a (se) camufla; camuflaj. [V. ***camufla***].

camuflát, ~ți, camuflată, ~e a. **1.** ascuns vederii inamicului; acoperit; **2.** (fig.) deghizat, mascat: *sînt elemente camuflate, dar de structură, ale unei filosofii.* BL. [V. ***camufla***].

caná f. v. **canea.**

canác n. v. canaf.

canabinacée, canabinacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, al cărei tip reprezentativ este cînepa; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***cannabinacées***].

canabínă f. substanță rășinoasă secretată de o specie de cînepă care crește în India. [Cf. lat. ***canabis***].

canábis n. (livr.) **1.** cînepă indiană (*Canabis indica*); **2.** stupefiant extras din această cînepă. [Din fr., engl. ***cannabis***].

canabísm n. intoxicație cu canabină (întîlnită la lucrătorii care prelucrează cînepa). [Din fr. ***cannabisme***].

canadián, ~eni, canadiană, ~ene a. care aparține Canadei sau populației ei, referitor la Canada sau la populația acesteia. // m., f. persoană (originară) din Canada: *are o aventură amoroasă la Viena cu o canadiană.* CĂL.; // m. pl. popor constituit ca națiune în Canada: *acea vorbire apăsată ... sună pentru urechile noastre de azi cum trebuie să răsune pentru francezi franțuzeasca canadienilor.* CĂL. [Din fr. ***canadien***].

canadiánă, canadiene f. haină scurtă (cu glugă) făcută dintr-un material impermeabil: *un soi de canadiană largă de doc, căptușită cu blană de ren.* CĂL. [Din fr. ***canadienne***].

canáf, canafuri n. ciucure: *un șnur cu canafuri în loc de cravată.* VLAH.; *fes cu canafuri;* (și: (înv.) **canac**). [Din magh. ***kanaf***].

canafás n. pînză rară și tare (de cînepă), folosită la confecționarea întăriturilor la haine; pînză apretată utilizată la legarea cărților. [Din germ. ***Kannefas, Kanevas***].

canál, canale și (înv.) **canaluri** n. **1.** albie artificială a unui rîu, a unui fluviu etc., destinată navigației, irigației etc.; **2.** braț de mare între două țărmuri apropiate; **3.** legătură artificială între două fluvii, un fluviu și o mare etc.: *pe drumuri de fier sună trenurile, pe canaluri lunecă vapoare.* SAD.; *canalul Dunăre – Marea Neagră;* **4.** conductă pentru transportul lichidelor (în special a apei): *tovarăș mi-i rîsul hidos, și cu umbra ce sperie cîinii pribegi prin canale.* BAC.; **5.** traiect anatomic tubular în organismele animale și vegetale: *canal biliar;* **canal seminifer,** v. **seminifer; 6.** domeniu de frecvență al transmisiilor de radio și de televiziune; **7.** (fig.) intermediar, mijlocitor. [Din fr. ***canal,*** lat. ***canalis***].

canalagíu, canalagii m. muncitor care lucrează la instalarea și la întreținerea canalizării. [***Canal*** + ***-agiu***].

canále f. pl. plantă erbacee cu flori albe, roșii sau pestrițe (*Impatiens balsamina*). [Et. nec.].

canalícul, canalicule n. vas de mici dimensiuni într-un țesut organic. [Din fr. ***canalicule***].

canaliculár, ~i, canaliculară, ~e a. care ține la canalicul, referitor la canalicul; cu canalicule. [Din fr. ***canaliculaire***].

canaliculát, ~ți, canaliculată, ~e a. străbătut de canalicule, cu canalicule. [Din fr. ***canaliculé***].

canálie, canalii f. persoană care săvîrșește fapte josnice; nemernic, netrebnic: *în aplauzele grele a canaliei de uliți.* EM. [Din it. ***canaglia***].

canalizá, canalizez vb. (tr.) **1.** a prevedea cu canale (o localitate); **2.** a dirija, a îndrepta cursul unei ape pe un canal; **3.** (fig.) a dirija o acțiune, o activitate într-un anumit sens: *matricea stilistică proprie dorienilor a canalizat și a dirijat spiritul inventiv în acest sens.* BL. [Din fr. ***canaliser***].

canalizábil, ~i, canalizabilă, ~e a. care poate fi canalizat. [Din fr. ***canalisable***].

canalizáre, canalizări f. **1.** acțiunea de a canaliza și rezultatul ei; dirijare, îndreptare a cursului unui rîu pe un canal (navigabil); canalizație: *prin sistematice, insistente canalizări, ... o parte a deșertului sirian fusese atît de fertil.* BL.; *canalizarea Dîmboviței;* **2.** înzestrare cu canale de scurgere a unei localități; totalitate a lucrărilor executate (în orașe) pentru a colecta și evacua apa: *porni pe strada desfundată, sărind peste șanțurile făcute în vederea canalizării.* TUD. [V. ***canaliza***].

canalizát, ~ți, canalizată, ~e a. **1.** îndreptat pe un canal: *rîu canalizat;* **2.** prevăzut cu canale, cu canalizație: *localitate canalizată.* [V. ***canaliza***].

canalizatór, ~i, canalizatoáre a. (și fig.) care canalizează; care conduce într-o anumită direcție: *atribuim ... categoriilor abisale ... și o funcție canalizatoare, selectivă sau de dirijare a spiritului inventiv.* BL. [Din fr. ***canalisateur***].

canalizáție, canalizații f. canalizare. [Din fr. ***canalisation***].

canapeá, canapele f. obiect de mobilier (cu spătar și cu brațe), îmbrăcat în stofă sau în piele, pe care se poate ședea sau dormi; divan; sofa: *simțind că e cercetată, Carla părăsi canapeaua.* GHEȚIE; (fig.) *ajungînd la capătul aleii, ne-am pus pe o canapea de brazde.* NEGR. [Din fr. ***canapé,*** germ. ***Kanapee***].

canapelúță, canapeluțe f. diminutiv al lui canapea: *aud un grozav horcăit pe canapeluța unde el dormea.* NEGR. [***Canapele*** (pl. de la *canapea*) + ***-uță***].

canár, canari m. pasăre mică cîntătoare cu pene galbene, originară din insulele Canare (*Serinus canaria*): *canarul, îmblînd după mîncare.* NEGR. [Din fr. ***canari***].

canará, canarale f. **1.** stană de piatră; stîncă: *sub o canara de piatră, unde-un cîine mare latră.* POP.; **2.** (reg.) pășune suculentă (unde se îngrașă animalele). [Din turc. ***kanara***].

canástă, canaste f. joc de cărți care constă din realizarea de serii a cîte 7 cărți de aceeași valoare. [Din fr., it. ***canasta***].

canát, canate și **canaturi** n. fiecare dintre părțile mobile din care este alcătuită o ușă, o poartă, o fereastră etc.: *ușa cu două canaturi de stejar.* OD. [Din turc. ***kanat***].

canavá, canavale f. **1.** țesătură rară din bumbac, formînd o împletitură de pătrate regulate și servind la executarea unei broderii: *un „abat-jour" cusut pe canava.* CAR.; (fig.) *unele fire luate din aceste lucrări trebuiesc întreținute și în canavaua ce ne-am propus să urzim.* BL.; **2.** (fig.) plan sau schiță a unei lucrări: *hrănită de lecturi, imaginația sa fecundă brodă canavaua unui adevărat roman.* GHEȚIE. [Din fr. ***canevas***].

canavățá f. v. **cănăvăț.**

canavăț n. v. **cănăvăț.**

cáncă, căni f. vas cu toartă (din metal sau din ceramică) care servește la băut: *ni s-a și înfățoșat cu o cană mare de lut, plină cu vin.* CR.; *în drum, pe tinerei îi așteaptă o gloată întreagă de băieței mici, cu cănile de apă.* MAT. [Din bulg. ***kana,*** sb. ***kanna,*** germ. ***Kanne***].

cancán, cancanuri n. **1.** dans excentric de cabaret: *am jucat și cancanul.* AL.; (fig.) *fenomenul stă în scandalul de a surprinde pe un om atît de serios schițînd cancanul pe scara rulantă a bibliotecii lui.* CĂL.; **2.** intrigă, bîrfă, vorbă răutăcioasă: *știam tot cancanul de care ți-a vorbit Costică.* CAR. [Din fr. ***cancan***].

cancaniér, ~i, cancanieră, ~e a. bîrfitor: *conversație cancanieră.* [Din fr. ***cancanier***].

cancelár, cancelari m. **1.** prim-ministru în Germania și în Austria: *cancelarul a persistat atunci asupra soluțiunii negative.* EM.; **2.** funcționar înalt: *au trecut pe la Bar cancelarul cel mare.* COSTIN; **lord cancelar,** președinte al Camerei Lorzilor în Anglia; **3.** șef al cancelariei într-o reprezentanță diplomatică sau consulară; **4.** secretar particular în epoca feudală: *domnul comite se retrase îndată cu cancelarul său.* SAD.; (și: (înv.) **canțelar**). [Din lat. ***cancellarius,*** germ. ***Kanzler***].

cancelariát, cancelariate n. **1.** funcția de cancelar; **2.** clădirea unde acesta își exercită funcția. [Din fr. ***cancellariat,*** germ. ***Kanzellariat***].

cancelárie, cancelarii f. **1.** birou sau secție într-o instituție, avînd funcții administrative: *notar al orașului, deputat în cancelaria imperială.* EM.; **stil de cancelarie,** stil arid, lipsit de eleganță; **2.** (spec.) încăpere specială într-o școală, unde se adună cadrele didactice și se păstrează cataloagele, condica de prezență etc.: *intră în cancelaria profesorilor.* GHEȚIE; (și: (înv.) **cănțelărie**). [Din it. ***cancelleria***].

cancelaríst, cancelariști m. funcționar într-o cancelarie. [Din it. ***cancellerista***].

cancelaristic, ~ci, cancelaristică, ~ce a. (adesea peior.) de cancelarie; birocratic. [***Cancelarie*** + ***-istic***].

cáncer, (rar) **cancere** n. **1.** (astron.; artic.) numele unei constelații din emisfera boreală, reprezentînd a patra zodie din zodiac situată între Gemeni și Leu; al cincilea semn zodiacal reprezentat printr-un crab; **2.** (astrol.; și **Zodia Cancerului**) numele celei de-a patra zodii a anului cuprinsă între 22 iunie și 22 iulie; rac; **3.** (p.ext.) persoană născută în această zodie; **4.** tumoare malignă provocată de multiplicarea anarhică a celulelor; neoplasm; (pop.) rac: *cancerul e o boală provocată de o celulă care se înmulțește dezorganizat.* PETR.; **cancer al sîngelui,** leucemie; **5.** maladie a plantelor provocată de unele ciuperci și bacterii parazite; **6. tropicul cancerului,**

cerc imaginar la nordul ecuatorului terestru, care desparte regiunea tropicală de cea boreală; tropicul racului; **7.** (fig.) ceea ce macină, distruge; rău profund şi fără leac. [Din fr., lat. ***cancer***].

cancerifórm, ~i, canceriformă, ~e a. care are forma unui cancer. [Din fr. ***cancériforme***].

cancerigén, ~i, cancerigenă, ~e a. şi n. (substanţă, factor) care poate provoca apariţia cancerului. [Din fr. ***cancérigène***].

cancerizá, pers. 3 **cancerizează** vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în cancer. [Din fr. ***cancériser***].

cancerizáre, cancerizări f. faptul de a (se) canceriza. [V. ***canceriza***].

cancerológ, ~gi, cancerologă, ~ge m., f. oncolog; (adj.) *medic cancerolog*. [De la ***cancerologie***].

cancerológic, ~ci, cancerologică, ~ce a. oncologic. [Din fr. ***cancérologique***].

cancerologíe f. (med.) oncologie. [De la ***cancer***].

cancerós, ~şi, canceroásă, ~e a. **1.** de natura cancerului, referitor la cancer: *tumoare canceroasă;* **2.** (şi m., f.) bolnav de cancer: *peste cîţiva ani Clara va muri canceroasă.* CĂL. [Din fr. ***cancéreux***].

canci adv. (arg.) deloc, nimic. [Din ţig. ***kanč***].

cancióc, canciocuri n. unealtă de zidărie din metal, în formă de căuş. [Din magh. ***kancsó***].

cancionero [cansionéro] n. culegere de poezii lirice medievale din Peninsula Iberică. [Din sp. ***cancionero***; cf. port. ***cancioneiro***].

cándel n. (şi adj.) zahăr cristalizat în prisme transparente. [Din germ. ***Kandel*** (*zucker*)].

candelábru, candelabre n. suport (suspendat), cu mai multe braţe, pentru lumînări sau pentru becuri; policandru: *o duzină de luminiţe vesele sclipiră printre ţurţurii de cristal ai candelabrului.* GHEŢIE. [Din lat. ***candelabrum,*** fr. ***candélabre***].

cándelă[1], candele f. **1.** mică lampă cu ulei (suspendată) în faţa icoanelor sau la morminte: *îşi aprinsese candela la icoane.* CAR.; **2.** (fig.) făclie: *stinge ... sfînta candelă-a sperării.* EM. [Din sl. ***kanŭdilo***].

cándelă[2], candele f. (fiz.) unitate de măsură a intensităţii luminoase. [Din fr. ***candela***].

candíd, ~zi, candidă, ~e a. **1.** plin de candoare; curat la suflet, nevinovat; pur: *cardinalul apare ca un om cu desăvîrşire candid, ... cu ochii înlăcrimaţi de pietate.* CĂL.; (fig.) *îi răspunde cu cea mai candidă inexperienţă stilistică.* CĂL.; (adv.) *i-a replicat candid că nu şi-a dat seama;* **2.** (înv.) alb strălucitor: *se umple tot abisul ... de candidele perle, de rumenul coraliu.* HEL. [Din fr. ***candide,*** lat. ***candidus***].

cándida[1] f. gen de ciuperci saprofite care pot deveni patogene producînd candidoze. [Din fr. ***candida***].

candidá[2], candidez vb. (intr.) **1.** a fi propus sau a-şi pune candidatura pentru a fi ales; **2.** a concura pentru ocuparea unui post, pentru obţinerea unui titlu, pentru înscrierea într-o instituţie (superioară) de învăţămînt etc.: *Odobescu nu mai îndrăzni a candida.* CĂL. [De la ***candidat***].

candidáre, candidări f. faptul de a candida[2]; depunere a candidaturii: *familia luptă pentru candidare, Spirache vrea să se eschiveze.* CĂL. [V. ***candida[2]***].

candidát, ~ţi, candidată, ~e m., f. **1.** persoană care aspiră la o funcţie, la o demnitate (care se obţine prin alegeri): *să proclamăm numele candidatului.* CAR.; **2.** persoană care se prezintă la un examen pentru a ocupa un post, pentru a obţine un titlu sau pentru a fi înscrisă într-o instituţie (superioară) de învăţămînt: *la Galaţi, profesorul cere în căsătorie pe candidată.* CĂL.; (fig.) *interogatoriul căruia este supus candidatul la impozitul chiriei începe cu o frază invariabilă.* ARG.; **candidat în ştiinţe,** (în unele ţări) titlu care se acordă, după trecerea unor examene, celui care termină stagiul de aspirantură. [Din fr. ***candidat,*** lat. ***candidatus***].

candidatúră, candidaturi f. faptul de a candida; starea, calitatea de candidat: *anunţă îndată candidatura.* CAR. [Din fr. ***candidature,*** germ. ***Kandidatur***].

candidóză, candidoze f. infecţie a pielii şi a mucoaselor provocată de anumite ciuperci. [Din fr. ***candidose***].

candizáre, candizări f. cristalizare a zahărului candel. [Din fr. ***candisation***].

candoáre, (rar) **candori** f. **1.** curăţenie morală; puritate, nevinovăţie: *humorul franciscan presupune candoare din partea povestitorului.* CĂL.; **2.** (rar) albeaţă strălucitoare: *în loc să se înfunde în candoarea arctică se ascunde în codri.* CĂL. [Din fr. ***candeur,*** lat. ***candor, -oris,*** it. ***candore***].

candríu, ~ii, candrie, ~ii a. (reg.) **1.** beat, afumat; **2.** ţicnit, într-o ureche. [Cf. ţig. ***kand*** „ureche"].

caneá, canele f. cep de lemn sau de metal cu robinet la capăt, care serveşte la scoaterea lichidului dintr-un vas: *o canea pentru butoiul de vin.* CĂL.; (şi: (reg.) **cana**). [Din gr. mod. ***kanélla***].

canefóră, canefore f. (la vechii greci) **1.** femeie tînără ce purta pe cap coşul cu cele necesare sacrificiilor religioase: *vin mîndre canefore.* NAUM; **2.** statuie reprezentînd o astfel de femeie. [Din fr. ***canéphore***].

canelá, canelez vb. (tr.) a face caneluri pe o suprafaţă. [Din fr. ***canneler***].

caneláre, canelări f. acţiunea de a canela. [V. ***canela***].

canelát, ~ţi, canelată, ~e a. prevăzut cu caneluri. [Din fr. ***cannelé***].

canelúră, caneluri f. fiecare dintre şanţurile paralele executate pe suprafaţa unei piese, a unei coloane etc.: *o discuţie asemănătoare a avut loc şi în legătură cu problema originii canelurilor columnelor.* BL. [Din fr. ***cannelure***].

canétă, canete f. ţeavă pe care se înfăşoară firele în suveică. [Din fr. ***canette***].

canevás, canevasuri f. **1.** schiţă a unui desen; **2.** reţea de linii trasate în vederea întocmirii unei hărţi. [Din fr. ***canevas***].

canfórcă f. v. camforcă.

cánge, cángi f. **1.** prăjină lungă, cu cîrlig de fier în vîrf, pentru a apuca şi trage un obiect de departe: *răsturnau cu cangea şi străpungeau cu lancea.* AL.; **2.** (reg.) prăjină cu care se împinge luntrea; **3.** gheară ascuţită şi întoarsă a păsărilor răpitoare: *sub cángi de vultur rabdă martirul cel deplin.* AL.; **4.** (fig.) mînă, labă: *cînd să puie cangea pe hoţi ...* AL.; *o babă ... trage să moară şi se ţine cu cángile de viaţă, pînă ce-oi veni eu s-o izbăvesc.* SAD. [Din turc. ***kanca***].

cangrenă, pers. 3 **cangrenează** vb. **1.** (refl.) a face o cangrenă; a se distruge, a putrezi; **2.** (tr.) a cauza o cangrenă; **3.** (fig.; tr.) a corupe moral; (şi: **gangrena**). [Din fr. ***gangrener***].

cangrenáre, cangrenări f. faptul de a (se) cangrena. [V. ***cangrena***].

cangrenát, ~ţi, cangrenată, ~e a. atins de cangrenă; (şi: **gangrenat**). [***Cangrenă*** + ***-at***].

cangrénă, cangrene f. **1.** distrugere, putrezire a unei părţi din ţesuturile unui organism animal; **2.** (fig.) corupţie, decădere morală (totală): *de ruşinea şi de cangrena ţării noastre sîntem siliţi a vorbi.* EM.; (şi: **gangrenă**). [Din fr. ***gangrène,*** lat. ***gangraena***].

cangrenós, ~şi, cangrenoásă, ~e a. de natura cangrenei, cu aspect de cangrenă; (şi: **gangrenos**). [Din fr. ***gangréneux***].

cángur, canguri m. mamifer ierbivor din Australia a cărui femelă are sub pîntece o pungă în care îşi ţine puii mici (*Macropus giganteus*): *prin pădurea estivală, cînd soarele e o imensă vîlvătaie, ... prin frunziş saltă cangurul.* CĂL. [Din fr. ***kangourou***].

canibál, canibali m. **1.** sălbatic care se hrăneşte cu carne de om; antropofag; (adj.) *populaţiile canibale aproape au dispărut;* **2.** (p. gener.) animal care mănîncă animale din propria specie; **3.** (fig.) om crud. [Din fr. ***cannibale,*** germ. ***Kannibale***].

canibálic, ~ci, canibalică, ~ce a. de canibal: *o fiinţă stăpînită de obiceiuri canibalice şi care se hrănea din vînat.* BL. [Din germ. ***kannibalisch***].

canibalísm n. **1.** folosire a cărnii de om drept hrană; antropofagie: *în mintea copilului se instalase ideea că ... ar săvîrşi un act de canibalism.* GHEŢIE; **2.** (p. gener.) faptul de a mînca animale din propria specie: *majoritatea paianjenilor se caracterizează prin canibalism;* **3.** (fig.) cruzime, sălbăticie, ferocitate. [Din fr. ***cannibalisme,*** germ. ***Kannibalismus***].

caniculár, ~i, caniculară, ~e a. referitor la canicula, de canicula; arzător, dogoritor: *uneori aceste mlaştini devin gloduri uscate în arşiţile caniculare.* SAD.; *zile caniculare.* [Din fr. ***caniculaire,*** lat. ***canicularis***].

caniculát, ~ţi, caniculată, ~e a. (bot.) care are şanţuri semicirculare: *frunze caniculate.* [Cf. fr. ***cannelé***].

canícula, canicule f. **1.** căldură foarte mare (specifică zilelor de vară); **2.** (artic.) nume dat stelei Sirius din constelaţia Cîinelui; **3.** perioadă a anului în care această stea răsare şi apune o dată cu soarele (22 iulie – 23 august). [Din fr. ***canicule,*** lat. ***canicula***].

canicultúră f. ramură a zootehniei care se ocupă cu creşterea şi dresarea cîinilor. [Din fr. ***caniculture***].

canid, canide n. (la pl.) familie de mamifere carnivore cu gheare neretractile (ex.: lupul, vulpea, şacalul etc.); (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. ***canidés***].

canín, ~i, canină, ~e a. **1.** de cîine, referitor la cîine: *vasul e ţinut în carantină, inspectat de autorităţi, totul spre a evita corcirea unei rase canine britanice.* CĂL.; *expoziţie canină;* **2.** ca la cîine: *dentiţie canină;* **dinte canin,** (şi subst. m.) dinte lung şi ascuţit aşezat între incisivi şi măsele: *maimuţele mari ... au păr şi canini puternici.* BL. [Din fr. ***canin,*** lat. ***caninus***].

canión, canioane n. vale adîncă şi strîmtă, cu pereţi abrupţi. [Din fr., sp. ***cañon***].

caniótă, caniote f. (înv.; rar) coşuleţ sau farfurioară în care se pun cîştigurile la jocul de cărţi: *sînt 100 de galbeni în caniotă.* AL. [Din fr. ***cagnotte***].

canístră, canistre f. bidon de tablă cu închidere etanşă, care serveşte la transportul lichidelor. [Din germ. ***Kanister***].

canistrélă, canistrele f. piesă metalică în formă de inel despicat, folosită pe nave la prinderea unor parîme. [Din it. ***canestrella***].

caníş m. rasă de cîini cu părul creţ. [Din fr. ***caniche***].

caníşă, canişe f. (livr.) crescătorie de cîini. [Din fr. ***caniche***].

caníţie f. albire a părului. [Din fr. ***canitie,*** lat. ***canities***].

canóe, canoe f. ambarcaţie uşoară cu capetele ascuţite şi înălţate, condusă cu o padelă. [Din fr. ***canoë***].

canoíst, ~şti, canoistă, ~e m., f. persoană care practică sportul cu canoe. [***Canoe*** + ***-ist***; cf. fr. ***canoéist***].

canón, canoane n. **1.** lege sau regulă bisericească; decizie a unei autorităţi religioase: *canoanele bisericii;* **2.** totalitate a cărţilor sacre, considerate ca fiind de origine divină: *canon biblic;* **3.** regulă artistică obligatorie într-o anumită epocă; regulă rigidă: *dacă te luai după tradiţie şi canoane, puteai să vorbeşti de un anumit diletantism.* GHEŢIE; *canoanele clasicismului;* **4.** pedeapsă dată pentru iertarea păcatelor; penitenţă impusă celui păcătos: *dă-mi un canon şi eu să mă pocăiesc.* PANN; **5.** cîntare bisericească compusă din mai multe părţi: *canon de umilinţă;* **6.** (fig.) suferinţă morală grea; chin, tortură: *ce mai canon a îndurat!;* **7.** (fam.) cîntec, glas: [baba] *... începe duios după canonul ei: faceţi-vă milă şi pomană!* CAR.; **8.** compoziţie muzicală în care două sau mai multe voci, intrînd succesiv, execută aceeaşi melodie. [Din sl. ***kanonŭ,*** germ. ***Kanon***].

canonádă, canonade f. bombardament de artilerie (cu multe tunuri): *grozăvia canonadei e evocată cu imagini ţărăneşti.* CĂL. [Din fr. ***canonnade***].

canoneálă, canoneli f. (pop.) cazană, trudă. [***Canoni*** + ***-eală***].

canoní, canonesc vb. 1. (tr.) a da un canon sau o pedeapsă bisericească cuiva; 2. (tr. şi refl.) a (se) chinui, a (se) trudi, a (se) munci: *a crescut băiatul canonit şi muncit şi a ajuns, după ucenicie, culegător.* CAR.; *destul s-a canonit, săracul!;* (refl. recipr.) *vă canoniţi unul pe altul degeaba, nici tu nu eşti de ea, nici ea de tine.* CAR. [*Canon* + *-i*].

canoniál, ~i, canonială, ~e a. (rar) canonic. [Din fr. *canonial*].

canónic, ~ci, canonică, ~ce a. 1. potrivit cu canoanele bisericii, referitor la canoane; (rar) canonial: *imaginaţia populară catolică este insistent îndrumată într-o alvie canonică.* BL.; **drept canonic,** drept ecleziastic; **cărţi canonice,** cărţi considerate ca fiind scrise sub inspiraţie divină; 2. conform unor reguli (rigide şi obligatorii): *opera de artă are aspecte canonice şi aspecte originale.* BL. // m. preot catolic care face parte din consiliul episcopal. [Din lat. *canonicus,* fr. *canonique*].

canonicát, canonicate n. demnitatea de canonic. [Din germ. *Kanonikat,* fr. *canonicat*].

canonicitáte f. calitatea de a fi canonic; însuşirea de a fi conform cu canoanele: *o operă de artă reprezintă totdeauna un dozaj de mister deschis, imponderabil, şi ... de canonicitate şi de originalitate.* BL. [*Canonic* + *-itate*].

canoniéră, canoniere f. navă mică de război pentru patrulare, escortare şi pază: *scoate din săculeţul ei un beret tot din uniforma canonierei „le Formidable".* CAR. [Din fr. *canonnière*].

canoníst, canonişti m. specialist în dreptul canonic: *a intrat aci în joc ... obiectivitatea sa, onestitatea canonistului de meserie.* BL. [Din lat. *canonista,* germ. *Kanonist*].

canonístică f. disciplină care se ocupă de dreptul canonic. [Din lat. *canonistica,* germ. *Kanonistik*].

canonít, ~ţi, canonită, ~e a. chinuit: *om canonit.* [V. *canoni*].

canonizá, canonizez vb. (tr.) a trece, a pune o persoană decedată în rîndul sfinţilor; a recunoaşte drept sfînt. [Din fr. *canoniser,* lat. *canonisare*].

canonizáre, canonizări f. faptul de a canoniza. [V. *canoniza*].

canotá, canotez vb. (rar; tr.) a face să meargă vîslind sau manevrînd pînzele. [Din fr. *canoter*].

canotáj n. sport nautic practicat cu ambarcaţii cu vîsle: *pentru ce n-ai fost la canotaj?* PETR. [Din fr. *canotage*].

canotiéră, canotiere f. pălărie de paie cu fundul şi cu borurile drepte. [Din fr. (*chapeau*) *canotier*].

canotór, ~i, canotoáre m., f. persoană care practică sportul cu vîsle. [Din fr. *canoteur*].

cant, cánturi n. 1. muchie, latură îngustă a unor obiecte: *aşază cărămida pe cant;* 2. parte a copertei care depăşeşte dimensiunile filelor cărţii sau revistei. [Din germ. *Kante*].

cantábil, ~i, cantabilă, ~e a. 1. care se poate cînta; 2. melodios, expresiv. [Din it. *cantabile,* lat. *cantabilis*].

cantábile adv. (muz.) în mod clar, expresiv, melodios. [Cuv. it.].

cantabilitáte f. 1. însuşire a unei piese muzicale de a avea o linie melodică expresivă; 2. calitate a versurilor de a fi muzicale; muzicalitate: *cantabilitatea poemelor lui Eminescu.* [Din it. *cantabilitá*].

cantábri m. pl. popor antic din Spania, stabilit la sud de Golful Biscaya şi ocupat de romani. [Din fr. *cantabres*].

cantál n. varietate de brînză franţuzească din lapte de vacă, ca o pastă cu crustă rezistentă. [Din fr. *cantal*].

cantalúp, cantalupi m. varietate de pepene galben cu miezul aromat şi cu coaja groasă (*Cucumis melo*). [Din fr. *cantaloup*].

cantándo adv. (muz.) în mod melodios; cîntînd. [Cuv. it.].

cántar, cantare n. 1. vas de băut la greci şi la romani, cu picior şi cu toarte; 2. fîntînă arteziană în formă de vas. [Din lat. *cantharus,* fr. *canthare*].

cantaragíu, cantaragii m. funcţionar care cîntăreşte bagajele sau mărfurile la vamă, la gară etc. [Din turc. *kantarcı*].

cantaridá, cantaride f. 1. insectă coleopteră verde-aurie, cu miros caracteristic (*Lytta vesicatoria*); 2. substanţă afrodisiacă obţinută din această insectă. [Din fr. *cantharide,* lat. *cantharis, -idis*].

cantaridínă f. substanţă toxică extrasă din cantaridă. [Din fr. *cantharidine*].

cantaridísm n. (med.) intoxicaţie cu cantaridină. [Din engl. *cantharidism*].

cantátă, cantate f. compoziţie muzicală ocazională avînd la bază un poem liric; cantilenă: *cantata compusă de d. Sdislav Lubicz ... se va reprezenta încă în stagiunea aceasta la Londra.* EM. [Din it. *cantata*].

cantatríce, cantatrice f. (franţuzism) cîntăreaţă de profesie; artistă care cîntă la operă. [Din fr. *cantatrice*].

cantic, canticuri n. cîntec religios compus după modelul psalmilor: *canticul are un sens hermetic.* CĂL. [Din fr. *cantique,* lat. *canticus*].

cantiléná, cantilene f. melodie gravă, sentimentală, cu ritm tărăgănat: *descîntecul se face o cantilenă grotescă.* CĂL.; *cantilenă tînguitoare;* (fig.) *de atunci datează interminabila cantilenă: formă şi fond.* IBR. [Din it. *cantilena*].

cantínă, cantine f. 1. local unde servesc masa membrii unei colectivităţi (elevi, studenţi, muncitori etc.): *luăm masa la cantina fabricii de mezeluri, unde tata este jurisconsult.* GHEŢIE; 2. încăpere în interiorul unei unităţi (militare) unde se pot cumpăra diferite alimente şi obiecte. [Din fr. *cantine*].

cantiniér, ~i, cantinieră, ~e m., f. persoană care conduce o cantină. [Din fr. *cantinier*].

cantitáte, cantităţi f. 1. însuşirea a ceea ce poate fi măsurat; lucru măsurabil: *cantitate mare;* **cantitate neglijabilă,** măsură, dimensiune ce poate fi trecută cu vederea; **în cantităţi industriale,** foarte mult; 2. mulţime, număr mare, abundenţă: *o cantitate de alimente;* 3. număr de unităţi sau măsură care serveşte la determinarea unei grupări de lucruri sau a unei porţiuni dintr-o materie: *pămîntul mai sărac sileşte la muncă mai multă pentru producerea aceleiaşi cantităţi de bunuri.* EM.; 4. (log.) criteriu de clasificare a judecăţilor de predicaţie după sfera subiectului; 5. (fon.) durata rostirii unui sunet sau unei silabe. [Din lat. *quantitas, -atis,* fr. *quantité*].

cantitatív, ~i, cantitativă, ~e a. relativ la cantitate, de cantitate; sub aspectul cantităţii, numărului, mărimii: *teatrul original a avut o dezvoltare cantitativă remarcabilă, fără a ajunge la rezultate durabile.* CĂL.; (adv.) *schimbarea este neglijabilă cantitativ;* **analiză cantitativă,** analiză chimică de determinare a maselor şi a volumelor corpurilor amestecate sau combinate. [Din fr. *quantitatif,* lat. *quantitativus*].

cánto n. 1. muzică vocală; cîntare; 2. studiul tehnicii şi artei vocale. [Din it. *canto*].

cantón, cantoane n. 1. porţiune dintr-un teritoriu forestier; locuinţa pădurarului; 2. unitate administrativ-teritorială în unele ţări (Elveţia, Franţa): *părăsiţi şi ideea nefericită de a împărţi Franţa în cantoane.* PETR.; 3. clădire (care serveşte ca locuinţă pentru cantonier) înzestrată cu aparatele necesare pentru supravegherea şi întreţinerea unei căi de comunicaţie: *la depărtare de cinci sute de paşi spre cantonul drumului de fier.* SAD. [Din fr. *canton*].

cantoná, cantonez vb. 1. (intr.) a se instala temporar în casele locuitorilor pe parcursul deplasării: *în acel timp, trupele au cantonat în satele comunei;* 2. (refl.) a se retrage (într-un canton) pentru siguranţă; a se izola: *s-a cantonat pentru mai mult timp într-o locuinţă retrasă;* 3. (intr.) a rămîne pe loc; 4. (fig.; refl.) a se limita: *s-a cantonat numai în propriile cercetări.* [Din fr. *cantonner*].

cantonádă, cantonade f. (franţuzism) colţul scenei, apropiat de culise, dintr-un teatru; culise. [Din fr. *cantonade*].

cantonál, ~i, cantonală, ~e a. care ţine de canton, referitor la canton: *alegeri cantonale.* [Din fr. *cantonal*].

cantonaménţ, cantonamente n. 1. staţionare temporară (a unei unităţi militare) într-o localitate: *plec pe drumul din pădure spre cantonament.* PETR.; 2. loc special amenajat unde se pregăteşte un grup de sportivi. [Din fr. *cantonnement*].

cantonáre, cantonări f. acţiunea de a (se) cantona şi rezultatul ei. [V. *cantona*].

cantonát, ~ţi, cantonată, ~e a. care este în cantonament: *trupe cantonate; echipă cantonată.* [V. *cantona;* cf. fr. *cantonné*].

cantoniér, cantonieri m. persoană însărcinată cu paza şi cu întreţinerea unui canton (de cale ferată). [Din fr. *cantonnier*].

cantonieríţă, cantonieriţe f. soţia cantonierului. [*Cantonier* + *-iţă*].

cántor[1], cantori m. (reg.) cîntăreţ la biserică; dascăl. [Din germ. *Kantor,* lat. *cantor*].

cantór[2], cantoare n. (reg.) contoar, tejghea: *mă duc să închid cantorul şi magazia.* CAR. [Din fr. *comptoir*].

cántoră, cantore f. (înv.) birou, cancelarie. [Din rus. *kontora*].

cántus, cantusuri n. unghiul, comisura pleoapelor. [Din fr. *canthus*].

canţelár m. v. **cancelar.**

canţónă, canţone f. poezie lirică italiană medievală, consacrată iubirii cavalereşti; (p. ext.) *melancolia susţinută, statornicia se regăsesc în sonetele şi canzonele italiene ale lui Asachi.* CĂL.; (scris şi: *canzonă*). [Din it. *canzone*].

canţonétă, canţonete f. 1. cîntec popular italian cu versuri scurte; (p. ext.) cîntec scurt: *în ritm de canţonetă, toate fredonă ca o poveste.* BAC.; *canţonete comice;* 2. (rar) poezie simplă, uşoară. [Din it. *canzonetta*].

canţonetíst, canţonetişti m. autor sau cîntăreţ de canţonete; (adj.) *sînt canţonetişti şi anacreontici.* CĂL. [Din it. *canzonettista*].

canţoniér, canţoniere n. culegere de poezii lirice italiene; culegere de canţone sau de canţonete. [Din it. *canzoniere*].

canúlă, canule f. tub întrebuinţat de medici pentru spălături interne. [Din fr. *canule,* lat. *cannula*].

cánură f. lînă scurtă, rămasă după dărăcit şi folosită pentru ţesături groase: *să aducă curăţitul doao găini vii curate şi lemn de chedru înfăşurat cu canură roşie şi isop.* COR.; *roata şedea în mijlocul casei şi canură toarsă nu era pentru bătătură.* CR. [Lat. *cannula*].

caolín n. mineral argilos cristalizat, întrebuinţat la fabricarea porţelanului. [Din fr. *kaolin*].

caolinít n. silicat de aluminiu hidratat (de culoare albă), care intră în compoziţia caolinului. [Din fr. *kaolinite*].

caolinizáre, caolinizări f. proces chimic de transformare a unor roci în caolin. [Din fr. *kaolinisation*].

caolinós, ~şi, caolinoásă, ~e a. cu (aspect de) caolin. [*Caolin* + *-os*].

cáos n. v. **haos.**

cap[1], capete n. 1. parte a corpului (la om şi la animale) alcătuită din cutia craniană şi legată de trunchi prin gît: *se zărea, printre oale de flori, un cap de fată oacheş şi visător.* EM.; *capul plecat sabia nu-l taie;* **(la) aşa cap, aşa căciulă,** v. **căciulă;** a **umbla cu gărgăunii în cap,** v. **gărgăuni;** a-şi **sfărîma capul,** v. **sfărîma;** a-şi **pune capul,** v. **pune;** a i se **sui cuiva părul în vîrful capului,** v. **vîrf;** a-şi **da ochii peste cap,** v. **ochi;** a se **scărmăna de cap,** v. **scărmăna;** a **sări în capul cuiva** sau a-i **sări cuiva în cap,** v. **sări;** a **pune cuiva capul sub picior** sau a **lua** (ori a **răpune**) **capul cuiva,** a ucide, a

omorî pe cineva: *spînul vrea să-mi răpuie capul cu orice preţ.* CR.; *pentru fapta lui ascunsă şi prefăcută se cuvine să luăm acestui fecioraş capul.* SAD.; **a-i fi capul în primejdie,** a fi ameninţat: *trebuie s-ascult că mi-i capul în primejdie.* CR.; **a-şi scăpa capul,** a se salva: *prietenii săi ... l-au sfătuit să-şi scape capul.* SAD.; **din cap pînă în picioare** (sau **pînă în glezne**), **a)** în întregime, cu desăvîrşire: *o îmbrăcasă turceşte din cap pînă în glezne.* B.-DEL.; *mergea alături cu vornicul Bogdan ... înarmaţi din cap pînă în picioare.* NEGR.; **b)** peste tot, în totalitate: *hoaşca mă măsură din cap pînă în picioare.* GHEŢIE; **ori (cu) capul de piatră, ori (cu) piatra de cap,** într-un fel sau într-altul; fie ce-o fi!: *ori cu capul de piatră ori cu piatra de cap, tot atîta-i.* CR.; **a-i fi** (sau **a-i rămîne**) **(cuiva) de cap,** a-şi atrage nenorociri asupra sa: *mergi de i le du şi acestea, că i-or rămîne ele de cap odată.* CR.; **a-şi pune capul (pentru ceva** sau **pentru cineva),** a garanta cu propria persoană; **a se da peste cap,** a face tot posibilul; **a-şi pune mîinile în cap** (sau **a se lua cu mîinile de cap**), a se îngrozi; **a avea (ceva) pe cap,** a fi preocupat, apăsat de ceva: *pe vremea aceea aveam o mie de griji pe cap.* GHEŢIE; **cu noaptea în cap,** dis-de-dimineaţă; **(nici) în ruptul capului,** cu nici un preţ: *hîrşita de mătuşă nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului.* CR.; **în cap,** fix, exact; **cu un cap mai sus,** cu mult superior; **cu capul în jos,** pe dos, anormal, nefiresc: *lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos.* CR.; **(a fi) cu cap şi coadă** sau **(a avea) cap şi coadă,** (a fi) complet, întemeiat; **fără cap şi fără coadă,** incoerent, neîntemeiat, incorect; **a da ceva peste cap, a)** a face ceva de mîntuială; **b)** a încurca, a zădărnici (un plan, o activitate); **a da peste cap pe cineva,** a răsturna, a trînti la pămînt pe cineva; **a se da peste cap, a)** a face tumbe: *broasca se dete de trei ori peste cap şi se făcu o zînă.* ISP.; **b)** (fig.) a face imposibilul; **a da paharul peste cap,** a goli paharul dintr-o singură înghiţitură; **a scoate capul în lume,** a se arăta printre oameni (ieşind din casă): *n-avea să scoată capul în lume Sultănica ... că începeau şuşuitul şi ponoasele.* DELAVR.; **a i se urca cuiva la cap,** a deveni prea îndrăzneţ, înfumurat; a depăşi limita; **a i se urca cuiva în cap,** a se obrăznici faţă de cineva; **a nu-şi (mai) vedea capul de ...** sau **a nu şti unde-i stă capul,** a fi copleşit, a nu mai prididi: *nu-mi văd capul de trebi.* CR.; **a-şi pierde capul, a)** a fi ucis; **b)** a se zăpăci; **a nu avea unde pune capul,** a fi fără adăpost; **a nu durea (nici) capul pe cineva,** a nu fi îngrijorat, a nu-i păsa de ce urmează: *trecea prin pădure fără să-l doară măcar capul.* ISP.; **a da cuiva la cap, a)** a lovi; a ucide; **b)** (fig.) a ataca (cu vorba); **a umbla cu capul între urechi** (sau **în traistă**), a nu fi atent; **a se da cu capul de pereţi** (sau **de toţi pereţii, de vatră**), a fi cuprins de disperare sau de ciudă: *vii acasă supărată, te dai cu capul de vatră.* POP.; **a(-şi) lua lumea în cap,** a pleca în lume: *desperat, era să ieie lumea în cap.* EM.; **a-şi aprinde paie în cap,** v. **aprinde; a-şi pleca capul, a)** a se supune, a se da învins; **b)** a fi umilit, ruşinat; **cu capul plecat,** învins; umilit; ruşinat; **bătut** (sau **căzut**) **în cap,** prost; **a-şi vîrî** (sau **a-şi băga, a-şi pune**) **cap teafăr** (sau **sănătos**) **sub evanghelie,** a intra de bună voie într-o belea; **a ridica cap,** a se răscula: *hotărîrea ... d-a ridica cap şi sabie împotriva domnului.* BĂLC.; **vai** (sau **haram**) **de capul lui,** vai de el: *bolnavă ca vai de capul ei.* CR.; **a nu fi nimic de capul cuiva,** a fi lipsit de merite, de calităţi; a fi fără căpătîi; **a cădea** (sau **a veni, a se sparge, a se întoarce**) **pe** (sau **în**) **capul cuiva,** a ajunge o nenorocire pe cineva: *biata mamă nu ştie de astă mare urgie ce i-a venit pe cap.* CR.; **a cădea pe capul cuiva,** a sosi pe neaşteptate la cineva (deranjîndu-l); **a sta** (sau **a se ţine, a se lega, a se apuca**) **de capul cuiva** sau **a se pune pe capul cuiva,** a nu lăsa în pace pe cineva insistînd, stăruind; **a nu şti** (sau **a nu avea**) **ce-şi face capului,** a nu şti ce să (mai) facă; a nu avea încotro; **a umbla cu bucii în cap,** a fi dezorientat, neatent; **a-i veni mintea** (sau **mintile**) **la cap,** a se deştepta; a se lămuri; **(nici) în** (sau **de-a**) **ruptul capului,** cu nici un preţ; **a-şi face de cap,** a nu respecta nici o regulă, a face lucruri reprobabile; **a fi cu capul pe umeri,** a fi judecat, cumpănit; **2.** (p. ext.) individ, exemplar (al unei specii de fiinţe): *producţie (venit) pe cap de locuitor; au murit şase capete de vite;* **pe capete,** pe întrecute: *se luptară pe capete.* ISP; **3.** craniu, ţeastă, tigvă: *aşază cele două capete cu dinţii rînjiţi în fereşti.* CR.; **4.** (fig.) minte, gîndire, judecată, raţiune: *am încetăţenit pe de-a-ntregul o cultură străină în capetele româneşti.* IBR.; **cu cap,** cu multă minte; deştept: *bătrînul meu e bun la suflet, dar se socoate prea cu cap.* AL.; **fără cap (şi fără picioare),** ilogic; necugetat, nejudecat; **a avea cap,** a gîndi; **a fi ajuns de cap,** a fi deştept: *dar ştii că eşti ajuns de cap?* CR.; **a fi uşor (greu) de cap,** a pricepe repede (cu dificultate); **a băga la cap,** a ţine minte; **a-şi bate** (sau **a-şi frămînta, a-şi sparge**) **capul,** a se strădui: *dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?* CR.; *cît îmi bat eu capul să-l mai cioplesc, să-l mai chilesc ... pace!* AL.; **a-l duce** (sau **a-l tăia, a ajunge**) **capul (pe cineva),** a se pricepe: *al nostru nu poate vorbi şi nu-l duce capul ca pe alţii ... la atîtea iznoave.* CR.; *atîta-i ajungea capul, atîta făceau şi ei pe vremea lor.* CR.; **a-şi face de cap,** a face prostii, a comite ticăloşii; **cu scaun la cap,** v. **scaun; a fi** (sau **a umbla**) **cu capul în nori,** a fi distrat, zăpăcit; **a(-i) veni** (sau **a(-i) trece, a(-i) intra**) **(ceva) în cap,** a gîndi; a imagina: *cîte drăcii le vin în cap, toate le fac.* CR.; *îi trecea prin cap un plan disperat.* CĂL.; **a-i băga** (sau **a-i vîrî**) **în cap ceva,** a face să creadă ceva: *cine ţi-a vîrît în cap şi una ca aceasta, acela încă-i unul.* CR.; **a nu(-i) intra** (ceva) **în cap,** a nu putea pricepe; **a-i ieşi (ceva) din cap,** a uita, a renunţa; **a nu-i mai ieşi ceva din cap,** a nu putea uita; **a-şi pierde capul,** a nu se mai putea stăpîni (de emoţie, de enervare): *din clipa aceea am simţit că-mi pierd capul.* GHEŢIE; **a-l duce capul la ...** sau **a-i sta capul la ...,** a se ţine de ..., a-i trece prin minte să ...; **a avea cap să ...,** a se gîndi, a-i trece prin minte să ...; **a face capul calendar (cuiva),** v. **calendar; de capul meu** (tău etc.), **a)** din proprie iniţiativă; **b)** lipsit de îndatoriri, de constrîngeri; liber: *are să urmeze cum ştim noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său.* CR.; **a face (ceva) de** (sau **din**) **capul său,** a face ceva fără a se consulta cu altcineva; **a întoarce** (sau **a suci, a învîrti**) **capul cuiva,** a zăpăci, a face să nu mai judece corect: *de ce caută el să-i învîrtească capul fetei?* REBR.; **5.** viaţă, fapt de a fi viu: *nu cumva să mergă la pieirea capului său.* ISP; **6.** faţă a monedei, pe care este imprimat chipul unei personalităţi; **7.** parte principală, privilegiată (a unui lucru): *pe dumnea poftește-l la masă, dar nu-l pune-n capul mesei.* VIERU; **capul cinstei,** loc, poziţie de onoare, de vază: *doar nu-i frate cu mama să-l pun în capul cinstei.* CR.; **capul listei,** începutul listei; **cap de afiş,** vedetă; **8.** capăt, extremitate, margine: *o luăm noi de la popa Oşlobanu, tocmai din capul satului din sus.* CR.; **cap la** (sau **în**) **cap,** cu părţile extreme alăturate; **din cap în cap** sau **de la un cap la altul** (sau **celălalt**), în întregime, de la o margine pînă la cealaltă; **cap de ţară,** hotar; **cap de linie,** staţie terminus; **capul patului,** căpătîiul patului; **9.** început, punct de plecare (şi de referinţă); moment iniţial: *individii vegetali şi animali au trebuit şi ei să se înveşcă în timp cîndva, avînd cap de serie un iniţiator fără părinţi.* BL.; **capul răutăţilor,** iniţiator, coordonator al unor fapte condamnabile; **de la cap,** de la început; **din capul locului,** înainte de orice altceva: *o distincţie esenţială se impune din capul locului.* BL.; **a sta** (sau **a se ridica, a se sălta**) **în capul oaselor,** a sta în pat (sau a se ridica) în şezut: *m-am săltat cu energie în capul oaselor.* GHEŢIE; **10.** partea de sus a unui obiect; vîrf: *aduc apă vie şi apă moartă de la munţii ce se bat în capete.* ISP.; **capul pieptului,** partea de sus a toracelui; **11.** extremitate proeminentă a unui dispozitiv, instrument etc.; **12.** căpătîi (la pat): *Ipolit o privea stînd la capul ei.* NEGR.; **13.** umflătură a unei bube unde se scurge puroiul: *buba cap nu face pînă nu să coace.* PANN; **14.** (pop.) gland; **15.** parte de jos sau din spate; capăt, sfîrşit; **a o scoate la cap** sau **a ajunge în cap,** a termina, a sfîrşi; **a-i da de cap** (cuiva sau la ceva), a răzbi, a veni de hac; **a (o) scoate la cap** sau **a ieşi la (un) cap,** a reuşi, a termina cu bine; **în cap,** exact, întocmai: *sînt douăsprezece în cap.* ISP.; **16. cap de pod,** loc aflat pe terenul inamic, dincolo de un curs de apă, de un defileu etc.; **17.** bucată (rămasă) dintr-un obiect; lucru de mică valoare; **nici un cap de aţă,** absolut nimic; **pînă la un** (sau **într-un**) **cap de aţă,** absolut tot; **18.** (înv.) capitol (de carte): *capul al patrulea;* **19.** (la pl.; înv.) capital; **20.** (jur.) **cap de acuzare,** motivele pe care se întemeiază acuzarea cuiva; **21.** (compuse) **capul-ariciului,** şovar (*Sparganium ramosum*); **cap-de-cocoş,** plantă erbacee cu flori purpurii care creşte în păşunile montane şi pe stînci (*Hedysamon obscurum*); **cap-de-mort,** strigă (*Acherontia atropos*); (adj.) *nu pot suferi albinele, fluturii cap-de-mort.* SAD.; **capul-şarpelui,** plantă erbacee acoperită cu peri aspri, care are flori roşii ca sîngele (*Echium rubrum*). // m. (pl. **capi**) **1.** căpetenie, conducător, şef: *ca un cap ce sînt al partidului.* CAR.; **capul armatei,** comandant militar; **capul familiei** sau **cap de familie,** bărbat; (p.ext.) persoană care asigură mijloacele de viaţă şi conduce o familie; **2.** iniţiator, începător: *capii revoluţiei.* [Lat. ***caput***].

cap², **capuri** n. parte de uscat care înaintează în mare; promontoriu: *între aceste două capuri era un vad.* BOL. [Din fr. ***cap***].

capábil, ~i, capabilă, ~e a. **1.** care este în stare, apt pentru ceva: *nu mai era capabilă să gîndească.* BAC.; *capabil să reuşească;* **capabil de orice,** care întrebuinţează toate mijloacele pentru a-şi atinge scopul; **2.** înzestrat, destoinic, inteligent: *om capabil;* **3.** care posedă capacitatea de a ...: *o substanţă chimică capabilă de cristalizare o închipuim aşadar compusă.* BL.; *capabil de a testa.* [Din fr. ***capable,*** lat. ***capabilis***].

capabilitáte f. însuşirea, calitatea de a fi capabil. [Din fr. ***capabilité***].

capác, capace n. **1.** acoperitoare care se aşază deasupra deschizăturii unui vas, unei cutii etc.: *ridică capacul chichiţei.* ISP.; **a pune capac cuiva,** a închide gura cuiva cu un răspuns potrivit; **asta pune capac la toate,** asta e prea de tot; mai mult nu se poate admite; **2.** clin cu care se încheie pantalonii la spate: *pantaloni de nanchin cu capac.* GHICA; **3.** învîrtitură oblică a zmeului de hîrtie: *zmeul face capace.* ISP; **4.** carapacea broaştei-ţestoase. [Din turc. ***kapak***].

capacitá, capacitez vb. (tr.) **1.** a cîştiga adeziunea, încrederea cuiva; a-şi alătura pe cineva; **2.** a pune pe cineva în situaţia de a putea îndeplini o acţiune. [Din it. ***capacitare***].

capacitáre, capacitări f. acţiunea de a capacita. [V. ***capacita***].

capacitáte, capacităţi f. **1.** proprietate de a conţine o anumită cantitate de substanţă; volum al unui recipient; **măsură de capacitate,** măsură cu care se determină volumul lichidelor, al cerealelor etc.; **2.** posibilitate a unui sistem tehnic sau a unui dispozitiv de a executa o operaţie, de a produce ceva sau de a se transforma: *capacitate de producţie;* **3.** calitate de a face acte juridice valabile: *capacitatea de a testa;* **4.** posibilitate de a activa într-un domeniu, de a realiza ceva: *era un om d-un caracter original şi de-o mare capacitate.* BĂLC.; *capacitatea lui de absorpţiune pentru acidul carbonic din atmosferă.* EM.; **5.** persoană foarte capabilă într-un domeniu; savant, învăţat: *e o capacitate;* **examen de capacitate,** (înv.) examen pentru titlul de profesor secundar. [Din fr. ***capacité,*** lat. ***capacitas, -atis***].

capamá, capamale f. (înv.) tocană de miel sau de pui cu stafide. [Din turc. ***kapama***].

capán, capanuri n. (înv.) magazie de aprovizionare: *acest judeţ este un capan împărătesc nesecat.* FIL. [Din turc. ***kapan***].

capandúră, capanduri f. (reg.) deschizătură în acoperişul casei, pe unde iese fumul; (şi: **campadură**). [Din bulg. ***kapandura***].

capángă, capange f. (înv.) **1.** cursă (pentru păsări); **2. a pune în capange,** a lega, a imobiliza. [Din turc. ***kapándja***].

capanlîu, capanlîi m. (înv.) negustor turc care achiziţiona alimente pentru aprovizionarea trupelor: *capanlîii au tăiat nartul grîului la schelele Dunării pe şase lei chila şi pe cinci parale ocaua de unt şi de miere.* GHICA. [Din turc. ***kapanlı***].

capáucă, capauce f. (reg.) femela copoiului; căţea de vînătoare: *asta-i capauca mea, zise Vasile, întinzînd urechea.* SAD.; (şi: **căpaucă**). [***Capău (=copoi)*** + ***-că***].

cápă, cape f. **1.** pelerină (scurtă) de blană sau de stofă; **2.** dispozitiv de protecţie contra accidentelor la maşinile prelucrătoare. [Din fr. *cape*].

cápăt, capete n. **1.** margine, limită, parte extremă a unui lucru, a unei perioade, situaţii, stări etc.: *ridică pîrghia la un capăt.* EM.; *ne odihnim la capătul podişului.* VLAH.; (p. exager.) *parcă ne-am fi dus pe nu ştiu cît timp într-un alt capăt al lumii.* GHEŢIE; **2.** rezultat, scop: *tot efortul a avut un capăt neaşteptat;* **a (o) scoate la capăt,** a reuşi, a-şi atinge ţinta: *asta-i o treabă foarte grea, şi mare lucru să fie ca s-o putem noi scoate la capăt.* CR.; **3.** sfîrşit, punct final, încheiere: *un capăt poeziei şi pustiului să pun.* EM.; **a pune capăt,** a face să înceteze, a determina sfîrşitul: *un incident banal a pus capăt acestei rătăciri nefireşti a simţurilor.* GHEŢIE; **a duce la capăt,** a termina, a definitiva: *pentru a duce la capăt angelizarea eglogei.* CĂL.; **a(-i) da de capăt,** a duce la bun sfîrşit, a ajunge la sfîrşitul unui lucru: *jocul însuşi era o poveste lungă şi-ncurcată ... căreia nu-i mai dădeau de capăt.* EM.; **a pune capăt zilelor cuiva,** a ucide, a omorî pe cineva; **a-şi pune capăt zilelor,** a se sinucide: *unii mor cînd vor; îşi pun capăt zilelor.* ST.; **în capăt,** exact, deplin: *după ce se împlinesc trei ani în capăt.* CR.; **fără (de) capăt,** fără sfîrşit: *într-un calcul fără capăt, tot socoate şi socoate.* EM.; **pînă la capăt,** pînă la sfîrşit: *cine iubeşte pînă la capăt trăieşte mult, se zice.* VIERU; **4.** început: *am s-o ieu şi eu din capăt, şi poate, cu tine, ... să mă pot desluşi.* CR.; *a porni de la capăt;* **5.** fragment, bucată: *jucă totuşi satira dramatică în faţa cortinei între două capete de lumînare de seu.* CĂL.; **pînă-ntr-un capăt de aţă,** în totalitate; pe deplin: *i-am plătit pînă-ntr-un capăt de aţă;* **6.** (reg.) osie: *să-i rup vreun capăt de la car.* CR. [Din pl. *capete* (<lat. *capita*)].

capcănă, capcane f. cursă, dispozitiv pentru prinderea unor animale: *în arta de capcane eşti meşter cu ispită.* AL.; (fig.) *te-ai prins singur în capcană.* AL. [Din turc. *kapkan*].

cápchiu a. v. **capiu.**

capcîn m. v. **căpcăun.**

capdeóperă f. v. capodoperă.

capelă, capelez vb. (tr.) a lega un cablu sau o parîmă de un catarg. [Din fr. *capeler*].

capelán, capelani m. preot care oficiază într-o capelă[2]: *în 1795 era capelan şi preot la spitalul din Lemberg.* CĂL. [Din it. *cappellano*].

capeláre, capelări f. acţiunea de a capela. [V. *capela*].

capélă[1], capele f. (înv.) **1.** pălărie de damă; **2.** bonetă cu cozoroc, purtată de militari: *soldatul ... îşi aşează capela-n cap, puţin plecată pe ochiul drept.* SAD. [Din gr. mod. *kapéllo,* it. *cappello*].

capélă[2], capele f. mică biserică (în cimitir): *din paraclis făcut-a capelă luterană.* AL. [Din it. *cappella*].

capélă[3], capele f. **1.** orchestră mică; fanfară (militară); **2.** grup de corişti. [Din it. *capella,* germ. *Kapelle*].

capelínă, capeline f. bonetă sau bandă circulară folosită pentru imobilizarea fracturilor. [Din fr. *capeline*].

capélmaistru, capelmaiştri n. dirijor al unei orchestre mici (la un bal, într-un teatru) sau al unui cor de biserică: *a scris, de asemeni, libretul unei opere eroice în trei acte, pe muzică de capelmaistrul Engel.* CĂL. [Din germ. *Kapellmeister*].

cáper, caperi m. arbust din regiunile calde ale Europei, cu flori mari, albe sau roşietice şi cu fructe comestibile (*Capparis spinosa*). [Din it. *cappero*].

căperă, capere f. mugur al caperului folosit drept condiment: *cred că mai bine i-ar fi stat cu masline şi cu capere, pe această masă, în această sufragerie.* SAD. [De la *caper*].

căpeş, ~i, capeşă, ~e a. (rar) energic, hotărît; încăpăţînat: *Doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă ..., ştiu să doboare cu armele împotrivirea românilor.* OD. [*Cap*[1] + *-eş*].

cápia m. specie de ardei (roşu) lung; (adj.) *ardei capia.* [Din bulg. *kapis*].

capibára m. animal rozător, care trăieşte în America de Sud, asemănător cu cobaiul, dar de talie mai mare (*Hydrochaerus hydrochaeris*). [Din engl. *capybara,* sp. *capibara*].

capichehále f. v. **capuchehaie.**

cápie f. **1.** boală a oilor, vacilor şi caprelor, provocată de localizarea teniei în creier, care se manifestă prin convulsii şi mişcări repezi; **2.** (fig.) furie excesivă, turbare. [Din sl. *capija*].

capigíu m. v. **capugiu.**

capilár, ~i, capilară, ~e a. subţire (ca părul), fin, îngust; **vase capilare,** (şi subst.) vasele de sînge cele mai mici, care servesc la hrănirea ţesuturilor: *pereţii capilarelor.* [Din fr. *capillaire,* lat. *capillaris*].

capilaritáte f. **1.** însuşirea de a fi capilar, foarte subţire; **2.** proprietate a lichidelor de a se urca sau de a coborî în tuburi foarte subţiri: *Leonardo a dat preţioase „observaţii" cu privire la vasele comunicante şi la fenomenele capilarităţii.* BL.; *uleiul se urcă în lămpi prin capilaritate;* **3.** proprietatea de a fi străbătut, de a conţine tuburi (foarte) subţiri sau mici spaţii goale (în care sînt absorbite materiile lichide): *capilaritatea bureţilor aplicată la rane pentru a absorbi materiile bolnave.* EM. [Din fr. *capillarité*].

capilarítă, capilatite f. inflamaţie a vaselor capilare. [Din fr. *capillarite*].

capilaroscopíe, capilaroscopii f. studiere (sub microscop) a circulaţiei capilare. [Din fr. *capillaroscopie*].

capişón, capişoane n. **1.** bonetă cu unul sau două colţuri, purtată de femei şi de copii: *capşonul alb de lînă înconjura faţa, fruntea.* EM.; **2.** apărătoare la coşul de fum; (şi: **capşon, capuşon**). [Din fr. *capuchon*].

căpişte, capişti f. (înv.) **1.** templu sau altar dedicat zeilor antici: *cu surpare să surpi capiştile lor şi zdrobind să zdrobeşti stîlpii lor.* BIBLIA; (fig.) *în aste ziduri de capişte străbună.* AL.; **2.** (fig.) lăcaş, clădire: *casa lui era capiştea desfătărilor.* NEGR. [Din sl. *kapište*].

capitál, ~i, capitală, ~e a. **1.** principal, esenţial, de primă importanţă: *o idee capitală nu este niciodată creaţia unui singur om.* BL.; *punct capital al unei afaceri; reparaţie capitală;* **2.** mortal, de moarte: *pedeapsă capitală; păcat capital.* // n. (pl. **capitaluri**) **1.** sumă de bani (existentă într-o bancă) care produce dobîndă; **2.** fond comercial sau industrial; sumă avansată într-o afacere: *acumulaţie enormă de indivizi aşteptînd de la capitalul claselor superioare întrebuinţarea braţelor lor* EM.; (fig.) *o cultură străină împrumutată este ca un capital străin.* IBR.; **3.** sumă mare de bani (aflată în circulaţie): *capitalurile sînt rare;* **4.** (fig.) capitalism, clasa capitaliştilor; **5.** (fig.) avuţie spirituală: *capital de cunoştinţe, de idei.* [Din fr. *capital,* germ. *kapital, Kapital*].

capitálă, capitale f. **1.** oraş principal, reşedinţă a organelor de conducere ale unui stat: *mătasa ce îmbracă cocotele capitalei.* EM.; **2.** literă mare de tipar; majusculă; (şi: (înv.) **capitalie**). [Din fr. *capitale*].

capitálie f. v. capitală.

capitalísm n. **1.** regim economic şi social bazat pe proprietatea individuală a capitalurilor; **2.** totalitate a capitaliştilor, a statelor capitaliste. [Din fr. *capitalisme,* germ. *Kapitalismus*].

capitalíst, ~şti, capitalistă, ~e a. care ţine de capitalism, referitor la capitalism: *aceşti factori devin eficienţi cel mult în faza liberei concurenţe a burgheziei capitaliste.* BL. // m. **1.** persoană care posedă şi pune în circulaţie capitaluri: *este comedia unui capitalist avar ... care se codeşte să dea fiicei dota cuvenită.* CĂL.; **2.** (iron.) persoană care locuieşte în capitală: *nu voi să recunosc epitropia bucureştenilor, capitaliştilor, asupra noastră.* CAR. [Din fr. *capitaliste,* germ. *Kapitalist, kapitalistisch*].

capitalizá, capitalizez vb. (tr.) **1.** a adăuga veniturile la capital; a transforma o valoare în capital; **2.** a acumula bani pentru a forma capital; a tezauriza. [Din fr. *capitaliser,* germ. *kapitalisieren*].

capitalizábil, ~i, capitalizabilă, ~e a. care poate fi capitalizat. [Din fr. *capitalisable*].

capitalizáre, capitalizări f. acţiunea de a capitaliza. [V. *capitaliza*].

capitalizát, ~ţi, capitalizată, ~e a. **1.** transformat în capital; **2.** acumulat, strîns: *masa de averi capitalizate din trecut se repărţeşte tot asupra a mai puţini şi mai puţini.* EM. [V. *capitaliza*].

capitáţie, capitaţii f. (în evul mediu) impozit plătit pentru persoane: *să plătesc eu capitaţie?* AL.; (şi: (înv.) **capitaţiune**). [Din fr. *capitation,* lat. *capitatio, -onis*].

capitaţiúne f. v. capitaţie.

capitălăş, capitălaşe n. (fam.) diminutiv al lui capital; sumă mică (investită într-o afacere): *să le faci dumneata rost de un capitălaş, să s-apuce şi dînşii de vreo negustorie.* CAR. [*Capital* + *-aş*].

capitálúţă, capităluţe f. literă de tipar majusculă de aceeaşi înălţime cu litera mică din acelaşi corp. [(*Literă*) *capitală* + *-uţă*].

capitél, capiteluri n. (arhit.) parte superioară (ornată) a unei coloane sau a unui pilastru: *capitel doric, ionic.* [Din it. *capitello,* lat. *capitellum*].

capítol, capitole n. **1.** diviziune a unui text de dimensiuni mari: *am citit un întreg capitol.* NEGR.; **2.** (p. ext.) secţiune, sector; subdiviziune, specie, categorie: *diferenţele dintre popoare împăratul le punea la capitolul mărimilor neglijabile.* BL.; (şi: (înv.) **capitul**). [Din it. *capitolo,* lat. *capitulum,* germ. *Kapitel*].

capitolín, ~i, capitolină, ~e a. care aparţine Capitoliului, referitor la Capitoliu: *jocuri capitoline.* [Din lat. *capitolinus,* fr. *capitoline*].

capitoná, capitonez vb. (tr.) a tapisa, a acoperi (un perete sau o uşă) cu un strat izolator: *un cub negru, subsol, capitonat cu catifea neagră, ne înconjura între podele.* BAC. [Din fr. *capitonner*].

capitonáj, capitonaje n. capitonare. [Din fr. *capitonnage*].

capitonáre, capitonări f. acţiunea de a capitona; capitonaj. [V. *capitona*].

capitonát, ~ţi, capitonată, ~e a. tapisat, prevăzut cu un strat izolator: *cîmpul de bătaie al lui Oster era cabinetul cu uşi capitonate.* CĂL. [V. *capitona*].

capitós, ~şi, capitoásă, ~e a. (franţuzism) care se urcă la cap; care ameţeşte, îmbată: *băutura aceasta este cam capitoasă.* CAR. [Din fr. *capiteux*].

capítul[1], capitule n. inflorescenţă cu numeroase flori grupate în jurul unei axe: *capitule de floarea-soarelui.* [Din fr. *capitule,* lat. *capitulum*].

capítul[2], capituli m. (la catolici) adunare a canonicilor unei catedrale. [Din lat. *capitulum,* it. *capitulo*].

capítul[3] m. v. **capitol.**

capitulá, capitulez vb. (intr.) **1.** (despre armate, state etc.) a se preda învingătorului, a se supune; **2.** (fig.) a ceda, a da înapoi (în faţa piedicilor): *jurăm că nu vom capitula niciodată în faţa unui tiran.* PETR. [Din fr. *capituler,* lat. *capitulare*].

capitulánt, ~ţi, capitulantă, ~e m., f. persoană care cedează uşor în faţa adversarului. [Din fr. *capitulant*].

capitulár, ~i, capitulară, ~e a. (rar) ceea ce ţine de capitul[2]: *vicar capitular.* // n. culegere de ordonanţe ale regilor francezi din a doua dinastie: *capitularele lui Carol cel Mare.* [Din fr. *capitulaire*].

capitulárd, ~zi, capitulardă, ~e a. (rar) care capitulează, care cedează uşor. [Din fr. *capitulard*].

capituláre, capitulări f. acţiunea de a capitula şi rezultatul ei. [V. *capitula*].

capitulárii n. pl. acte legislative emanate de la regi şi difuzate în capitole. [Din fr. *capitulaires*].

capitulaţie, capitulaţii f. **1.** tratat prin care se predă învingătorului o armată, o localitate etc.: *capitulaţia Parisului în 1871;* **2.** convenţie care asigură cetăţenilor unui stat anumite privilegii pe teritoriul altui stat; (şi: (înv.) **capitulaţiune**). [Din fr. *capitulation*].

capitulaţiúne f. v. capitulaţie.

cápiu, ~ii, capie, ~ii a. 1. bolnav de capie: *oaie capie*; 2. (fig.) năuc, ameţit, nebun: *acolo şade o măiastră şi oricine merge la dînsa se întoarce capiu.* ISP.; (subst.) *mare capchiu-i.* AL.; (şi: (reg.) **capchiu**). [De la *capie*].

capîntórtură, capîntorturi f. pasăre mică de culoare brună-cenuşie cu pete închise, care răsuceşte des şi cu uşurinţă capul (*Junx torquilla*). [*Cap*[1] + *întort* („întors") + *-ură*].

caplageá, caplagele f. (reg.) specie de grîu; alac. [Din turc. *kaplydja* (<*kaply* „grăunte")].

caplamá, caplamale f. (reg.) îmbinare a marginilor scîndurilor din podea sau din tavan. [Din turc. *kaplama* „acoperămînt"].

caplán, caplani m. (înv.; în sens colectiv) miliţie turcească: *apoi către ceauşii cu nume de caplani.* AL. [Din turc. *kaplan* „tigru"].

capóc n. fibră vegetală obţinută din fructul unui arbore exotic şi folosită ca umplutură pentru perne, saltele etc. [Din engl., fr. *kapok*].

capód n. v. capot.

capodóperă, capodopere f. 1. operă de valoare excepţională: *apucă cu amîndouă mînuţele ... dreapta care comisese capodopera.* CAR.; 2. lucrare pe care o realizează un meşteşugar din evul mediu pentru a obţine titlul de maestru; (şi: **capdeoperă**). [Din it. *capo d'opera*].

caponá, caponez vb. (intr.) a manifesta laşitate. [Din fr. *caponner*].

caponiéră, caponiere f. tunel de legătură la lucrările de fortificaţie. [Din fr. *caponnière,* it. *capponiera*].

caporál, caporali m. grad militar între fruntaş şi sergent; persoană cu acest grad: *de la un caporal sau sergent în armată se cer mai multe garanţii de capacitate decît la gradele superioare din gardă.* EM. [Din fr. *caporal,* germ. *Kapporal*].

caporalizá, caporalizez vb. (tr.) a impune caporalismul, regimul autoritar. [Din fr. *caporaliser*].

caporalísm n. regim politic în care militarii au un rol hotărîtor: *caporalism prusian.* [Din fr. *caporalisme*].

capót[1], **capoate** n. 1. (înv.) manta boierească: *tata-meu îşi pune capotul cel roşu şi încalecă calul.* GHICA; 2. (spec.) manta militară: *călăreţii turci purtînd nişte capoate de felendreş.* OD.; 3. îmbrăcăminte femeiască de casă (lungă pînă la călcîie): *văzură copila ieşind din ietac în capot de noapte.* NEGR.; (şi: **capod**). [Din turc. *kapot,* fr. *capot*].

capót[2] n. (înv.) **a face capot pe cineva,** (la jocul de cărţi) a cîştiga permanent în defavoarea cuiva; (p.ext.) a cîştiga un mare avantaj asupra cuiva, a da gata pe cineva: *veţi vedea cum voi face capot pe ministru cu tot departamentul său.* NEGR. [Din fr. *capot*].

capotá, capotaje n. 1. accident suferit de un autovehicul sau de un avion care capotează; 2. (fig.) eşuare. [Din fr. *capotage*].

capotáre, capotări f. acţiunea de a capota şi rezultatul ei. [V. *capota*].

capótă, capote f. 1. înveliş metalic detaşabil care acoperă motorul unui autovehicul: *a trîntit capota cu putere şi s-a apropiat de şofer.* GHEŢIE; 2. acoperiş pliabil al unui vehicul. [Din fr. *capote*].

capoţél, capoţele n. diminutiv de la capot. [*Capot* + *-el*].

caprafói m. v. caprifoi.

cápră, capre f. 1. femela ţapului; animal domestic rumegător cornut cu părul lung, crescut pentru lapte (*Capra*): *capra cu trei iezi.* CR.; **a împăca şi capra şi varza,** a mulţumi pe toţi; a concilia două tendinţe opuse; **capră rîioasă,** persoană înfumurată; 2. pielea prelucrată (pentru încălţăminte) a acestui animal: *să-i cumperi cizme de capră.* POP.; 3. arşic (de miel sau de ied); 4. obicei practicat în preajma Anului Nou, constînd din jocul unui flăcău mascat în chipul acestui animal; (p. ext.) flăcăul masat astfel; 5. scaun în partea din faţă a trăsurii, pe care stă vizitiul: *Moş Nichifor se azvîrle pe capră, dă bici iepelor.* CR.; 6. suport (de lemn) pe care se taie lemnele cu ferăstrăul; 7. îmbinarea la vîrf a doi căpriori la casă; sistem de lemne încrucişate cu care se întăreşte o construcţie; **capra podului,** suport al podului realizat prin unirea a două picioare în partea de sus: *în caprele podului băteau talazuri amestecate cu buşteni furaţi de şuvoi.* SAD.; 8. **(de-a capra)** joc de copii, în care unul stă aplecat cu mîinile sprijinite de genunchi, iar ceilalţi sar peste el; 9. aparat de gimnastică peste care se fac sărituri; 10. (zool.; compuse) **capra-dracului,** lupul vrăbiilor, sfrîncioc (*Lanius excubitor*); **capră-neagră** sau **capră-de-munte,** animal rumegător din genul antilopei, cu părul cafeniu (închis), care trăieşte în regiunile alpine (*Rupicapra rupicapra*): *pe stînci albicioase ce se pierd în văzduh, s-arată sfieaţă capra-neagră cu corniţele-i crescute în formă de cîrlig.* OD.; **capră-de-stîncă,** animal sălbatic erbivor cu blana roşcată şi cu coarnele în formă de spadă (*Capra ibex*); 11. (bot.) **capră-nemţească,** calcea-calului (*Caltha palustris*). [Lat. *capra*].

capreolát, ~ţi, capreolată, ~e a. (bot.) 1. (despre organe) cu aspect de cîrcel; 2. (despre plante) cu cîrcei. [De la lat. *capreolus*].

capriccióso adv. (muz.) cu schimbări neaşteptate de ritm, de nuanţe etc. [Cuv. it.].

capriciós, ~şi, capricioásă, ~e a. 1. care are capricii; schimbător, inconsecvent; cu manifestări inegale şi neaşteptate: *domnişoara Carla e zvăpăiată, capricioasă, schimbătoare.* GHEŢIE; 2. care îşi schimbă (la întîmplare) forma, sensul etc.: *supusă contingenţelor celor mai capricioase, conştiinţa e dispusă să-şi trădeze în orice moment peisajul.* BL.; (adv.) *se vedea Prahova alergînd capricios.* BOL.; (şi: (înv.) **capriţios**). [Din fr. *capricieux,* it. *capriccioso*].

capríciu, capricii n. 1. dorinţă trecătoare (şi extravagantă); atitudine schimbătoare, neaşteptată; toană: *prudent e de a expune împărăţia la cine ştie ce calamităţi, pentru capriciul unei copile alintate?* AL.; 2. compoziţie muzicală cu formă liberă, adesea cu caracter de improvizaţie; (şi: (înv.) **capriţ, capriţiu**). [Din fr. *caprice,* it. *capriccio*].

capricórn n. 1. (astron.; artic.) numele unei constelaţii din emisfera australă, reprezentînd a zecea zodie a zodiacului, situată între Săgetător şi Vărsător; ţapul; 2. (astrol.; şi **zodia Capricornului**), numele celei de-a zecea zodii a anului, cuprinsă între 22 decembrie şi 22 ianuarie şi reprezentată printr-un ţap; 3. (p. ext.) persoană născută în această zodie; 4. **tropicul-capricornului,** tropicul din emisfera sudică; 5. insectă coleoptera cu antene lungi (*Cerambyx*). [Din lat. *capricornus,* fr. *capricorne*].

caprifói, caprifoi m. arbust cu flori parfumate, albe, gălbui sau roşietice, cultivat ca plantă ornamentală (*Lonicera caprifolium*): *poarta mănăstirii ... încărcată de trandafiri şi cununi de caprifoi.* SAD.; (şi: (rar) **caprafoi**). [Lat. *caprifolium*].

caprifoliacée, caprifoliacee f. (la pl.) familie de plante gamopetale, avînd ca tip caprifoiul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *caprifoliacées*].

caprilémă, caprileme f. plantă cu flori albe şi mici, întrebuinţată în alimentaţie (*Lepidium sativum*). [Et. nec.].

caprílic a. **acid caprilic,** acid gras, cu miros neplăcut, care se extrage din untul de capră (rînced). [Din fr. *caprylique*].

caprimúlg, caprimulgi m. (rar) rîndunică de noapte (*Caprimulgus europaeus*): *ieşiseră paseri de amurg, cu ochi mari, ciufi şi caprimulgi.* SAD. [Din lat. *caprimulgus*].

caprín, ~i, caprină, ~e a. referitor la capre. // f. (la pl.) subdiviziune a familiei rumegătoarelor, care are ca tip capra; (şi la sg.) animal din această subdiviziune. [Din fr. *caprin,* lat. *caprinus*].

capriólă, capriole f. săritură uşoară ca a caprei. [Et. nec.]

capríţ n. v. capriciu.

capriţiós a. v. capricios.

capríţiu n. v. capriciu.

caprolactámă f. substanţă organică din care se fabrică fire sintetice. [Din fr. *caprolactame*].

caprón n. fibră textilă sintetică, rezistentă şi elastică, obţinută din caprolactamă. [Din rus. *kapron,* fr. *capron*].

capsă, capsez vb. (tr.) 1. a prinde cu capse: *documentele au fost capsate;* 2. a prevedea cu capsă (un cartuş). [De la *capsă*].

capsáre, capsări f. acţiunea de a capsa şi rezultatul ei. [V. *capsa*].

capsát, ~ţi, capsată, ~e a. 1. prins cu capse; 2. prevăzut cu capsă; 3. (fig.) pornit, furios, înverşunat (pe cineva). [V. *capsa*].

capsatór, capsatoare n. instrument pentru prinderea cu capse a foilor de hîrtie. [*Capsa* + *-ator*].

cápsă, capse f. 1. căpăcel sau mic tub metalic umplut cu o substanţă fulminantă care declanşează explozia încărcăturii la armele de foc, la mine etc.; 2. piesă de metal care serveşte la încheierea hainelor; 3. inel metalic prin care se întăreşte o butonieră şi prin care trece şiretul; 4. capac mic (de tablă) cu care se închid ermetic sticlele; capsulă; 5. fir de sîrmă sau inel metalic servind la ataşarea hîrtiilor; 6. (fig.) **(a fi) cu capsa pusă,** (a fi) foarte furios: *şeful de echipă, ... cu capsa pusă, a tăbărît cu gura pe el.* GHEŢIE. [Din lat. *capsa,* germ. *Kapsel*].

capsélă, capsele f. plantă medicinală din familia cruciferelor; traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*). [Din fr. *capselle,* lat. *capsella*].

capsomán, ~i, capsomană, ~e m., f. om prost şi încăpăţînat: *cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici.* CAR. [Et. nec.; cf. alb. *kaps* „încăpăţînat"].

capsulá, capsulez vb. (tr.) a închide ermetic cu capsule (sticlele). [Din fr. *capsuler*].

capsulár, ~i, capsulară, ~e a. în formă de capsulă: *fruct capsular.* [Din fr. *capsulaire*].

capsuláre, capsulări f. acţiunea de a capsula şi rezultatul ei. [V. *capsula*].

capsulát, ~ţi, capsulată, ~e a. 1. închis într-o capsulă: *medicament capsulat;* 2. închis ermetic cu o capsulă: *sticle capsulate.* [V. *capsula*].

capsúlă, capsule f. 1. tip de fruct uscat care la maturitate se deschide eliberînd seminţele: *caracterul principal al acestei speţii* [de plante] *este capsula compusă din două despărţituri.* EM.; 2. vas din material rezistent la căldură folosit în laborator; 3. cutiuţă din materie solubilă în care se închid unele medicamente pentru a fi înghiţite; caşetă; 4. capac (de tablă) cu care se închid sticlele (de bere, de apă minerală etc.); 5. (înv.) mică cutiuţă metalică cu fulminant de mercur care declanşează explozia la armele de foc; capsă; 6. **capsulă cosmică,** cabină spaţială. [Din lat. *capsula,* fr. *capsule*].

capsulifér, ~i, capsuliferă, ~e a. (bot.) care are fructul o capsulă: *plantă capsuliferă.* [Din fr. *capsulifère*].

capşón n. v. capişon.

captá, captez vb. (tr.) 1. a atrage, a ademeni pe cineva: *o închide într-un turn ..., trimiţîndu-i totuşi, spre a o capta, diademul de emiră.* CĂL.; (p. ext.) *Lola asculta ... toate dizertaţiile estetice născocite de acesta spre a-i capta interesul.* CĂL.; 2. a aduna, a colecta (lichide sau gaze) într-un tub (de curgere) sau într-un rezervor: *canalul captează apele reziduale;* 3. a intercepta: *radioul captează toate lungimile de undă.* [Din fr. *capter,* lat. *captare*].

captábil, ~i, captabilă, ~e a. care poate fi captat. [*Capta* + *-bil*].

captalán, captalani m. 1. plantă din familia compozitelor, cu frunze mari şi cu flori roşii, dispuse în inflorescenţe (*Petasites officinalis*); 2. (p. restr.) frunzele acestei plante: *îi pune deasupra nişte căptălani.* CR.; (şi: **căptălan**). [Din magh. *káptalan*].

captár, captare n. (pop.) **1.** (apic.) capac (din coajă de tei) cu care se acoperă stupul pentru a-l proteja; **2.** (p.ext.) apărătoare din coajă de brad, cu care ciobanul îşi protejează hainele la mulsul oilor; (şi: **căptan**). [Din magh. ***kaptár***].

captáre, captări f. **1.** acţiunea de a capta şi rezultatul ei; **2.** operaţie de colectare a unui fluid, a unor pulberi etc. (pentru a le refolosi sau purifica); **3.** ademenire, atragere: *viaţa romanţată ca întreprindere editorială se bizuie tocmai pe captarea instinctului de erudiţie.* CĂL. [V. ***capta***].

captatór, captatori m. persoană care urmăreşte să capteze: *captator de moşteniri.* // **n.** (pl. **captatoare**) dispozitiv care serveşte la captare; **captator solar,** instalaţie pentru captarea şi utilizarea energiei solare. [***Capta*** + *-tor*].

captáţie, captaţii f. **1.** uneltire vicleană cu scopul de a obţine anumite foloase; **2.** (rar) captare; (şi: (înv.) **captaţiune**). [Din fr. ***captation,*** lat. ***captatio, -onis***].

captaţiúne f. v. captaţie.

captív, ~i, captivă, ~e a. prins şi lipsit de libertate; prizonier: *persoane captive;* (p. ext.) *animale captive;* (subst.) *se îndrăgosteşte în taină de captivă şi salvează de la moarte pe băliman.* CĂL.; **balon captiv,** balon fixat la sol printr-un cablu. [Din fr. ***captif,*** lat. ***captivus***].

captivá, captívez vb. (tr.) **1.** a fermeca, a atrage, a cuceri: *e atît de obişnuită să captiveze şi să stăpînească publicul cu glasul ei frumos.* CAR.; **2.** (fig.) a preocupa în mod intens; a absorbi: *îl captează filatelia.* [Din fr. ***captiver,*** lat. ***captivare***].

captivánt, ~ţi, captivántă, ~e a. care captivează; cuceritor, atractiv; fermecător: *legendele sînt captivante pentru puterea cu care ele ilustrează structuri adînci ale spiritului românesc.* BL.; *lectură captivantă.* [Din fr. ***captivant***].

captivát, ~ţi, captivátă, ~e a. cucerit, fermecat. [V. ***captiva***].

captivitáte, (rar) **captivitắţi** f. **1.** stare a omului captiv, faptul de a fi captiv: *sînt amintirile de captivitate ale unui intelectual, fost prizonier în Bulgaria.* CĂL.; **2.** stare a unui animal sălbatic îngrijit de om într-un spaţiu restrîns: *unele animale nu se înmulţesc în captivitate;* **3.** robie, servitute. [Din fr. ***captivité,*** lat. ***captivitas, -atis***, germ. ***Kaptivität***].

captór, captoare n. aparat care serveşte la transformarea semnalelor sonore sau optice în semnale electrice. [Din fr. ***capteur***].

capturá, capturez vb. (tr.) **1.** a prinde militari inamici şi a-i lua prizonieri; a lua materiale care aparţin inamicului: *un escadron de roşiori ... captură cîteva care de proviziuni.* OD.; *a captura o corabie;* **2.** a prinde un răufăcător; **3.** a prinde un animal sălbatic: *a captura o vulpe;* **4.** (fig.) a cuceri, a captiva: *vanitatea ... joacă un mare rol, mîndria că a capturat o fiinţă.* IBR. [Din fr. ***capturer***].

capturáre, capturări f. acţiunea de a captura. [V. ***captura***].

captúră, capturi f. **1.** material capturat de la inamic; pradă de război; **2.** mărfuri de contrabandă sechestrate; **3.** (rar) capturare, prindere: *dacă este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi.* CAR. [Din fr. ***capture,*** lat. ***captura***, germ. ***Kaptur***].

capţiós, ~şi, capţioásă, ~e a. (rar) care încearcă să înşele, să surprindă: *discurs capţios.* [Din fr. ***captieux***].

capuchehaiá, capuchehaiele f. (turcism; înv.) agent diplomatic al domnitorilor români la Poarta otomană: *cheamă pe capuchehaia lui Vodă Ştirbei, ca să-i serve de dragoman.* GHICA; (şi: **capuchehaie, capichehaie**). [Din turc. ***kapıkâhayası***].

capuchehắie f. v. capuchehaia.

capucín, ~i, capucină, ~e m., f. călugăr reformat din ordinul franciscan: *am întîlnit un capuţin mergînd călare.* NEGR.; (adj.) *călugăr capucin.* // n. capuţinean: *beam un capuţin ... cînd cineva mi-a făcut un semn amical de la o masă vecină.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **capuţin**). [Din fr. ***capucin,*** it. ***cappuccino***].

capudán-paşa m. (turcism; înv.) comandant al flotei turceşti: *capudanul-paşa Piale era ungur.* OD. [Din turc. ***kaptan paşa***].

capugí-başa m. (înv.) şeful portarilor seraiului; mare şambelan al Porţii, care aducea firmanul de mazilire: *dragomanul mai tălmăceşte şi aceste două cugetări ale capugi-başei.* CĂL. [Din turc. ***kapici başı***].

capugíu, capugii m. (înv.) trimis al sultanului, însărcinat în special cu schimbarea domnilor: *în chip de mare solie, neşte capigii vicleni trimeasă.* B.-DEL.; *sosea la Bucureşti capugiul, ce venea să-i taie capul lui Catargiu.* GHICA; (şi: **capigiu**). [Din turc. ***kapici***].

capuşón n. v. capişon.

capuţín m. v. capucin.

capuţíner, capuţinere n. (înv.) (pahar cu) cafea cu lapte: *nu mîncase de vreo trei zile decît ceaiuri şi capuţinere.* PETR. [Din germ. ***Kapuziner***].

car[1], care n. **1.** vehicul cu patru roţi, cu tracţiune animală, folosit pentru transportarea poverilor: *care cu poveri de muncă vin încet şi scîrţîind.* COŞB.; **a pune carul înaintea boilor,** a face lucruri altfel decît normal; **a fi a cincea roată la car,** v. **cincilea; a căuta acul în carul cu fîn,** v. **ac; nici în car, nici în căruţă,** nici într-un fel; **car funebru** (sau **funerar, mortuar**), dric; **car alegoric,** v. **alegoric; car de reportaj** (sau **de televiziune, de imagine**), v. **reportaj; 2.** conţinutul unui astfel de vehicul: *un car de fîn;* (fig.) *decît un bonjurist c-o mînă de învăţătură, mai bine un ţăran cu un car de minte.* CR.; **destul** (sau **ajunge**) **o măciucă** (sau **un băţ**) **la un car de oale,** nu este nevoie de mult efort pentru a face ceva (rău); **cu carul,** din belşug, foarte mult: *spune minciuni cu carul;* **3.** (în antichitate) vehicul cu două roţi, tras de cai: *car de triumf;* **4.** (fig.) cantitate mare; mulţime, grămadă: *un car de ani;* **5.** (reg.) parte a joagărului care poartă buşteanul pentru scînduri; **6. car de luptă** (sau **de asalt, de război**), vehicul blindat, cu şenile; tanc: *regiment de care.* **7. Carul-Mare,** constelaţie alcătuită din şapte stele dispuse în forma acestui vehicul cu patru roţi: *la miazănoapte carul mare îşi întorsese oiştea.* SAD.; **Carul-Mic,** constelaţie formată din şapte stele (printre care şi steaua polară) aşezate în mod asemănător ca la Carul-Mare; **8.** (calc după fr. ***chariot;*** pl. ***caruri***) piesă cilindrică mobilă pe care se fixează hîrtia la maşina de scris. [Lat. ***carrus***].

car[2], cari m. insectă din ordinul coleopterelor care trăieşte în lemn rozîndu-l (*Bostrychus typographus* şi *Anobium pertinax*): *drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.* EM.; (şi (pop.) **cariu**). [Lat. ***carius*** *(=caries)*].

caráb, carabi m. insectă coleoptera cu corpul alungit, care se hrăneşte cu larve, omizi etc. (*Carabus auratus*). [Din fr. ***carabe***].

carabán, carabani m. (entom.) nasicorn (*Oryctes nasicornis*). [Cf. alb. ***karabishte***].

carabánă, carabane f. (reg.) picior (de animal): *se răstoarnă cu carabanele în sus.* [Et. nec.].

carábă, carabe f. (reg.) fluier primitiv făcut de copii din ţeavă de soc, din cotorul frunzei de dovleac etc.; (şi: **cătărabă**). [Din sb. ***karabe***].

carabắţ, carabeţi m. (reg.) larvă a unor insecte; (şi: **carabete**). [Et. nec.].

carabéte m. v. carabăţ.

carabídă, carabide f. (la pl.) familie de insecte coleoptere alergătoare, care se hrănesc cu omizi, viermi etc.; (şi la sg.) insectă din această familie. [Din fr. ***carabidés***].

carabínă, carabine f. **1.** puşcă uşoară, cu ţeava scurtă: *o descărcătură de carabină făcu să răsune văile.* BOL.; **2.** cîrlig închis cu un arc la extremitatea unui lanţ, a unei curele etc. pentru a prinde de el diferite obiecte: *cum s-a putut desface din carabina lănţugului?* SAD. [Din fr. ***carabine,*** it. ***carabina***].

carabiniér, carabinieri n. **1.** (înv.) soldat înarmat cu carabină; **2.** (în unele ţări) poliţist: *carabinierul apare aci ca un duşman ereditar, monstruos prin inflexibilitatea lui.* CĂL.; *carabinierii italieni.* [Din fr. ***carabinier,*** it. ***carabiniere***].

carácal, caracali m. specie de pisică sălbatică asemănătoare cu linxul, cu blana roşie şi urechile negre; rîsul-pustiului (*Felis caracal*): *blană de caracal.* [Din fr. ***caracal***].

caracára f. pasăre răpitoare din America Centrală şi de Sud, asemănătoare cu vulturul (*Polyborus plancus* şi *brasiliensis*). [Din fr., engl. ***caracara***].

caracátiţă, caracatiţe f. **1.** animal marin din încrengătura moluştelor, cu corpul rotund şi cu opt braţe cu ventuze (*Octopus vulgaris*): *s-a specializat în monstroase lupte între fiinţe ireale, informe, cu mişcări de reptile şi de caracatiţe.* CĂL.; **2.** (fig.) persoană lacomă, hrăpăreaţă; **3.** (fig.) reţea de relaţii între persoane care fac lucruri reprobabile. [Din rus. ***karakatica***].

carachiúl s. v. caracul.

caractér şi **carácter, caractere** n. **1.** semn grafic convenţional: *caracter alfabetic; caractere hieroglifice;* **2.** literă de tipar: *numele ..., tipărit cu frumoase caractere italice în colţul din stînga al plicului, nu-mi spunea mare lucru.* GHEŢIE; **3.** calitate, trăsătură distinctivă: *perfecţiunea e caracterul divinităţii;* **4.** specific al unui animal sau al unei plante; **5.** însuşire morală superioară, măreţie sufletească: *caracter mare!* CAR.; **6.** individualitate cu trăsături psihice determinate prezentată într-o operă literară; **comedie de caracter,** comedie construită pe conflictul creat între personajele cu particularităţi psihice deosebite: *comedia de caracter e de obicei mai serioasă.* CĂL.; **7.** particularitate fundamentală a unei persoane, bazată pe trăsăturile ei psihice esenţiale şi stabile: *nepotrivirea de caracter şi de inteligenţă au făcut imposibilă continuarea căsătoriei.* CAR. [Din fr. ***caractère,*** lat. ***character***].

caracteriál, ~i, caracteriálă, ~e a. (livr.) care ţine de caracter, referitor la caracter. [Din fr. ***caractériel***].

característic, ~ci, caracteristícă, ~ce a. care caracterizează, care individualizează (pe cineva sau ceva): *melancolia în vîrsta lui e semnul caracteristic al orfanilor.* EM.; *voce caracteristică; expresie caracteristică.* // n. ceea ce reprezintă trăsătura de bază, însuşirea determinantă: *romanticii germani năzuiau să redea în creaţiile lor interesantul, caracteristicului.* BL. [Din fr. ***caractéristique,*** germ. ***charakteristisch***].

característică, caracteristici f. **1.** semn distinctiv, caracter predominant, însuşire tipică: *aici nu vom găsi o caracteristică perfect comună tuturor scriitorilor.* IBR.; *prepoziţia a este în româneşte caracteristica infinitivului;* **2.** mărime sau element care determină dintr-un anumit punct de vedere modul de funcţionare a unui sistem tehnic; **3.** (mat.) partea întreagă a unui logaritm. [Din fr. ***caractéristique,*** germ. ***Charakteristik***].

caracterizá, caracterizez vb. (tr.) **1.** a constitui caracteristica cuiva sau a ceva: *modestia care-l caracteriza nu i-a permis să primească.* GHICA; (refl. pas.) *o epocă literară nu se caracterizează numai prin scriitori, ci şi prin publicul cititor.* IBR.; *adevăratul intelectual se caracterizează prin spirit critic;* **2.** a înfăţişa, a releva trăsăturile caracteristice ale unei persoane, ale unui lucru etc.: *cu multă fineţe, şi-a caracterizat singur firea.* CĂL. [Din fr. ***caractériser***].

caracterizábil, ~i, caracterizabilă, ~e a. care poate fi caracterizat; care are trăsături clare: *necunoscuţi greu caracterizabili prin atmosfera lor de începători.* CĂL. [***Caracteriza*** + *-bil*].

caracterizánt, ~ţi, caracterizantă, ~e a. care caracterizează; caracterizator. [Din fr. ***caractérisant***].

caracterizáre, caracterizări f. acţiunea de a caracteriza şi rezultatul ei; indicare a notei caracteristice a unei fiinţe, a unui lucru etc.: *am isprăvit cu caracterizarea generală a acestei epoci.* IBR. [V. ***caracteriza***].

caracterizatór, ~i, caracterizatoáre a. care caracterizează; caracterizant. [***Caracteriza*** + *-tor*].

caracterológ, caracterologi m. specialist în caracterologie. [Din fr. ***caractérologue***].

caracterológic, ~ci, caracterologică, ~ce a. referitor la caracter sau la caracterologie: *subiectul ... e mai potrivit unei tratări caracterologice.* CĂL. [Din fr. ***caractérologique***].

caracterologíe f. **1.** disciplină care studiază structura şi dezvoltarea caracterelor; **2.** tip de caractere umane (care apar într-o operă literară): *imitaţia lui Le Sage e superioară pentru caracterologia ei.* CĂL. [Din fr. ***caractérologie***].

caracúdă, caracude f. **1.** caras (*Carassius*): *numai ştiucă şi păstrugă, şi galbenă caracudă.* POP; **2.** nume generic pentru peştii mici; **3.** (fig.) om fără valoare, fără însemnătate: *eu sînt biata caracudă ce trăiu fără de trudă.* EM.; *caracuda partidului.* [Din bulg. ***karakuda***].

caracúl, caraculi m. oaie din rasa cu miei cu blana buclată, de obicei neagră, asemănătoare cu astrahanul. // n. (pl. **caracule**) blăniţă de miel de la o astfel de oaie, din care se fac căciuli, paltoane etc.; (şi: **carachiul**). [Din fr. ***caracul***].

caráfă f. v. garafă.

caráfte f. pl. (reg.) cele două bucăţi de lemn orizontale care ţin vatalele. [Et. nec.].

caragánă, caragane f. arbust ornamental din familia leguminoaselor, cu frunze compuse şi cu flori mari, galbene-aurii (*Caragona arborescens*). [Din fr. ***caragan***].

caragáţă, caragaţe f. **1.** coţofană (*Pica caudata*); **2.** (fig.; fam.) femeie vorbăreaţă; (şi: **garagaţă**). [Din gr. mod. ***karakáxa***].

caraghiós, ~şi, caraghioásă, ~e a. care provoacă rîsul; ridicol, comic; care nu trebuie luat în serios: *avea un hoge caraghioz pe care îl chema Nastratin.* EM.; *mutră caraghioasă.* // m., f. persoană ridiculă, neserioasă, incompetentă: *neavînd oameni vrednici, cari să constituie clasa de mijloc, le-au umplut caraghioşii şi haimanalele.* EM.; *ce-i asta, caraghiosule?* [Din turc. ***karagöz***].

caraghioslîc, caraghioslîcuri n. **1.** farsă; faptă, gest sau lucru comic: *un caraghioslîc ca toate revoluţiile de la noi.* AL.; **2.** glumă grosolană şi josnică; faptă neserioasă şi nepotrivită: *care va să zică şi caraghioslîc pe lîngă celelalte.* AL. [Din turc. ***karagözlük***].

caralámbă f. v. calarabă.

caramán, ~i, caramană, ~e a. (reg.; despre vite) cu părul negru. [Din turc. ***karaman***].

caramból, caramboluri n. **1.** (biliard) bilă roşie; carambolaj; **2.** (fig.) încurcătură, zăpăceală; ciocnire. [Din fr. ***carambole***].

caramboláj, carambolaje n. (biliard) lovire cu bila proprie a celorlalte două bile. [Din fr. ***carambolage***].

carameá f. v. caramelă.

caramél, carameluri n. produs realizat prin încălzirea zahărului, folosit în cofetărie. [Din fr. ***caramel,*** germ. ***Karamel***].

carameláj n. caramelizare. [***Caramel*** + ***-aj***].

caramélă, caramele f. bomboană din caramel cu substanţe colorante şi aromatice: *o cutiuţă de argint frumos buclată, plină cu caramele.* GHEŢIE; (şi: **caramea**). [Din fr. ***caramel,*** germ. ***Karamelle;*** cf. it. ***caramella***].

caramelíză, caramelizez vb. (refl. şi tr.) a (se) transforma prin încălzire în caramel. [Din fr. ***caraméliser***].

caramelizáre, caramelizări f. acţiunea de a (se) carameliza şi rezultatul ei; caramelaj. [V. ***caramelíza***].

caramfíl m. v. calomfir.

caranfílă, caranfile f. (înv.) garafă: *puse apă proaspătă în caranfile.* FIL. [Din gr. mod. ***karanfilka***].

carantinál, ~i, carantinală, ~e a. care ţine de carantină, referitor la carantină: *măsuri carantinale; puncte carantinale.* [***Carantină*** + ***-al***].

carantínă, carantine f. **1.** menţinere în izolare a persoanelor şi oprire a circulaţiei unor mărfuri care provin dintr-o zonă unde se manifestă o boală epidemică; punct sanitar pentru cercetarea şi izolarea persoanelor, mărfurilor etc. venite dintr-o regiune bîntuită de o epidemie: *am stat numai într-o fumărie de baligi, ca la carantină.* CR.; **2.** (fig.) excludere temporară de la ceva. [Din fr. ***quarantaine,*** germ. ***Quarantäne,*** rus. ***karantin***].

carapáce, carapace f. înveliş osos sau calcaros care protejează corpul unor animale (raci, broaşte-ţestoase etc.): *în carapacea sau lîna animalelor recunoaştem fără greutate nişte mijloace de apărare.* BL. [Din fr. ***carapace***].

carás, caraşi m. peşte de baltă din familia crapilor, cu capul scurt şi cu solzi mari (*Carassius vulgaris*): *să vii înapoi cînd or ieşi caraşii fripţi din Bahlui.* AL. [Din rus ***karas'***].

carát, carate n. **1.** unitate de măsură pentru evaluarea aurului dintr-un aliaj, egală cu a 24-a parte din masa totală: *aur de 20 carate;* **2.** unitate de greutate pentru pietre preţioase, egală cu 206 miligrame: *acest diamant cîntăreşte 5 carate;* (fig.) *priveliştea de o înaltă calitate estetică a unui colţ de natură nu mi se pare că are carate istorice prin sine însăşi.* BL.; **3.** cotă de participare la o societate comercială. [Din fr. ***carat***].

carául m. v. caraulă.

caraúlă, caraule f. (înv.) **1.** santinelă, strajă, corp de gardă: *de la odăi ieşeau slujitori ..., luînd caraulele vechi şi aşezînd altele proaspete.* SAD.; **2.** gardă, strajă, pază: *dete vătăşelului porunca să meargă cu doi oameni de caraulă, ca să-l ieie pe Duţu.* SL.; **3.** (reg.; în forma **caraul**) pedeapsă pentru copii, prin obligarea de a sta în colţul camerei: *să te duci degrabă la caraul şi să nu crîcneşti.* AL.; (şi: **caraul**). [Din rus., bulg. ***karaul***].

caraváná, caravane f. **1.** grup de oameni şi de animale (cămile sau cai), care transportă mărfuri sau bagaje, prin pustiuri sau prin stepe: *caravane pe lîngă piramide de pelerini şi beduini.* BAC.; **2.** convoi de vehicule şi de călători care parcurg un drum: *mai mulţi tineri ... urmau caravana călări.* GHICA; **caravană cinematografică,** autovehicul special dotat cu echipamentul necesar realizării unor proiecţii de filme; **3.** (rar) căruţă sau car pentru transport; rulotă. [Din fr. ***caravane***].

caraváni m. pl. (înv.) pantaloni largi în talie şi strîmţi în jos, strînşi la glezne cu nasturi sau cu copci: *caravani de pînză albă de casă.* FIL. [Din bulg. ***karavani***].

caravaniér, caravanieri m. conducător al animalelor unei caravane. [Din fr. ***caravanier***].

caraváning, caravaninguri n. (rar) camping pentru rulote. [Din engl., fr. ***caravaning***].

caravanserái, caravanseraiuri n. (în Orient) han mare la care poposesc caravanele. [Din fr. ***caravansérail***].

carávă, carave f. (reg.) una din părţile cimpoiului. [Et. nec.].

caravélă, caravele f. **1.** corabie cu pînze folosită, în trecut, de spanioli şi de portughezi; **2.** bastiment turcesc. [Din it. ***caravella,*** fr. ***caravelle,*** port. ***caravela***].

caravláh, caravlahi m. (rar) nume dat românilor munteni de către turci: *mai încearcă a explica de ce muntenii sînt numiţi caravlahi, adică vlahii negri, respingînd insinuarea că ar fi ţigani.* CĂL. [Din turc. ***kara iflak***].

carbamídă f. uree. [Din germ. ***Karbamid***].

carbénă f. (chim.) compus organic care se găseşte în asfalturi. [Din fr. ***carbènes***].

carbíd n. substanţă solidă, cenuşie, formată din calciu şi din carbon, întrebuinţată la producerea acetilenei. [Din fr. ***carbide***, germ. ***Karbid***].

carbinól n. alcool metilic; alcool secundar sau terţiar. [Din fr. ***carbinol***].

carbo- element de compunere cu sensul „carbon". [Din fr. ***carbo-***].

carboánţă, carboanţe f. (înv.) carboavă: *o jumătate de carboanţă.* AL. [Din rus. ***karbovanec***].

carboávă, carboave f. veche monedă rusească egală în valoare cu o rublă: *l-au slobozit din oaste, ... dîndu-i şi două carboave de cheltuială.* CR. [Din rus. ***karbovec***].

carbodiamídă f. (chim.) uree. [Din fr. ***carbodiamide***].

carbogazoásă, carbogazoase a. apă carbogazoasă, apă minerală care conţine bioxid de carbon. [***Carbo***(*n*) + ***gazoasă***].

carbogén n. amestec de bioxid de carbon cu oxigen, folosit ca stimulent al căilor respiratorii. [Din fr. ***carbogène***].

carbohidrázã, carbohidraze f. enzimă care catalizează hidroliza zaharurilor. [Din fr. ***carbohydrase***].

carboíde f. pl. grup de compuşi organici care se găsesc în asfalturile naturale, în unele reziduuri etc. [Din fr. ***carboïde***].

carbój n. cujba luntrei. [Et. nec.].

carbólic a. **acid carbolic,** fenol. [Din fr. ***carbolique***].

carbolinéum n. substanţă lichidă de culoare brună, obţinută prin distilarea cărbunilor de pămînt şi întrebuinţată la impregnarea lemnului. [Din fr. ***carbolineum***].

carbométru, carbometre n. aparat pentru detectarea bioxidului de carbon. [Din fr. ***cabomètre***].

carbón n. metaloid care intră în componenţa tuturor substanţelor organice: *în stare elementară, carbonul se găseşte în diamant, în grafit şi în cărbunele negru;* **hîrtie-carbon,** v. **hîrtie.** [Din fr. ***carbon,*** lat. ***carbo, -onis***].

carbonádo n. diamant impur, foarte dur, folosit pentru tăirea pieselor şi rocilor dure. [Din fr. ***carbonado***].

carbonár, carbonari m. luptător pentru independenţa şi unitatea Italiei din secolul al XIX-lea: *un tînăr care pleacă noaptea de-acasă s-o fi ducînd la o întrunire de carbonari.* SAD. // a. care ţine de carbonarism, referitor la carbonarism: *în umbra asociaţiei dospea o înjghebare carbonară.* CĂL. [Din it. ***carbonaro***].

carbonarísm n. doctrină politică şi socială a carbonarilor: *ca de obicei, în umbra literaturii dospea carbonarismul.* CĂL. [Din it. ***carbonarismo***].

carbonăt, ~ţi, carbonată, ~e a. care conţine carbon: *gazul de iluminat e hidrogen carbonat.* // m. sare a acidului carbonic. [Din fr. ***carbonate***].

carbonatá, pers. 3 **carbonatează** vb. (tr.) a transforma în carbonat. [Din fr. ***carbonater***].

carbonatáre, carbonatări f. reacţie chimică la care participă bioxidul de carbon şi un hidroxid, din care rezultă un carbonat. [Din fr. ***carbonatation***].

carbónic, ~ci, carbonică, ~ce a. care conţine carbon; bogat în carbon; **acid carbonic,** acid gazos compus din carbon, oxigen şi hidrogen: *capacitatea lui de absorpţiune pentru acidul carbonic din atmosferă.* EM. [Din fr. ***carbonique***].

carboniér, ~i, carbonieră, ~e a. referitor la cărbune, în legătură cu cărbunele. [***Cărbune*** + ***-ier***; cf. ***petrolier***].

carbonifér, ~i, carboniferă, ~e a. **1.** care conţine straturi de cărbuni: *teren carbonifer; bazin carbonifer;* **2.** referitor la cărbunii de pămînt; care se ocupă cu extracţia şi cu prelucrarea cărbunilor: *industrie carboniferă.* // n. penultima perioadă a paleozoicului, în care s-au constituit cele mai importante zăcăminte de cărbune. [Din fr. ***carbonifère***].

carbonil, carbonili m. combinaţie a oxidului de carbon cu unele metale grele. [Din fr. ***carbonyle***].

carbonílic, ~ci, carbonilică, ~ce a. (chim.) care conţine în moleculă gruparea carbonil: *compuşi carbonilici.* [Din engl. ***carbonylic***].

carbonizá, pers. 3 **carbonizează** vb. (refl.) **1.** a se preface în cărbuni; **2.** a se descompune (prin ardere): *lemnul s-a carbonizat;* (tr.) *arcul electric carbonizează ebonita;* (fig.) *contractul direct cu absolutul ne-ar împietri, ne-ar carboniza s-au ne-ar da puteri divine.* BL. [Din fr. ***carboniser***].

carbonizábil, ~i, carbonizabilă, ~e a. care se poate preface în cărbuni. [Din fr. ***carbonisable***].

carbonizánt, ~ţi, carbonizantă, ~e a. (rar) care carbonizează: *le simţeai vibraţia descărcîndu-se în braţe, în trup, ca un şoc electric fierbinte, aproape carbonizant.* TUD. [*Carboniza* + *-ant*].

carbonizáre, carbonizări f. acţiunea de a se carboniza şi rezultatul ei. [V. *carboniza*].

carbonizăt, ~ţi, carbonizată, ~e a. **1.** transformat în cărbune: *lemn carbonizat*; **2.** descompus prin ardere: *bunuri carbonizate*; **3.** (fig.) nimicit. [V. *carboniza*].

carbonós, ~şi, carbonoásă, ~e a. care conţine carbon; pe bază de carbon: *corpurile animalelor produc căldură şi forţă mecanică în socoteala arderilor combinaţiunilor carbonoase în oxigen atmosferic.* EM. [Din fr. *charbonneux*].

carboxíl m. grupare monovalentă caracteristică acizilor organici. [Din fr. *carboxyle*].

carburá, carburez vb. (tr.) a introduce carbon într-o masă topită de fier sau într-un aliaj de fier. [De la *carbură*].

carburánt, carburanţi m. combustibil lichid folosit la motoarele cu explozie. [Din fr. *carburant*].

carburăre, carburări f. acţiunea de a carbura: *fierul este supus carburării.* [V. *carbura*].

carburatór, carburatoare n. aparat care amestecă aerul cu combustibilul la motoarele cu explozie. [Din fr. *carburateur*].

carburáţie, carburaţii f. amestecare a combustibilului lichid cu aerul în carburator; (şi: (înv.) **carburaţiune**). [Din fr. *carburation*].

carburaţiúne f. v. carburaţie.

carbúră, carburi f. substanţă rezultată din combinarea carbonului cu un metal sau cu unele metaloide. [Din fr. *carbure*].

carcaléte, carcaleţi m. **1.** băutură preparată din vin, sirop şi sifon; **2.** (p. ext.) amestec de băuturi alcoolice. [Et. nec.].

carcán, carcane n. guler de fier cu care erau legaţi răufăcătorii la stîlpul infamiei. [Din fr. *carcan*].

carcásă, carcase f. **1.** scheletul unei maşini, al unei construcţii etc.; **2.** totalitate a oaselor unui animal. [Din fr. *carcasse*].

cárceră, carcere f. **1.** cameră mică şi întunecoasă pentru detenţia temporară a unei persoane pedepsite; arest: *fusese bătut şi pus la carceră.* CĂL.; **2.** încăpere (de mărimea unui dulap) în care erau închişi cei pedepsiţi în cazărmi şi în şcoli; (şi: (înv.) **carcere**). [Din lat. *carcer*, it. *carcere*].

cárcere f. v. carceră.

carcino- element de compunere cu sensul „(referitor la) cancer". [Din fr. *carcino-*].

carcinogén, ~i, carcinogenă, ~e a. cancerigen. [Din fr. *carcinogène*].

carcinologíe f. ramură a oncologiei care se ocupă cu studiul carcinoamelor. [Din fr. *carcinologie*].

carcinóm, carcinoame n. tumoare malignă, alcătuită din celule epiteliale. [Din fr. *carcinome*].

carcinomatóză, carcinomatoze f. carcinoză. [Din fr. *carcinomatose*].

carcinóză, carcinoze f. boală manifestată prin apariţia de carcinoame; cancer generalizat; carcinomatoză. [Din fr. *carcinose*].

card, carduri n. mică piesă rectangulară din material plastic, conţinînd datele personale în maniera de redare a unei maşini (electronice); fişă: *card de credit.* [Din engl. *card*].

cardá, cardez vb. (tr.) a prelucra un material textil la cardă. [Din fr. *carder*].

cardamá, cardamale f. plantă erbacee, cu tulpina ramificată şi cu flori mici, albe (*Nasturtium officinale*): *frunză verde cardama.* POP. [Din gr. mod. *kárdamon*].

cardamóm n. v. cardamomă.

cardamómă, cardamome f. plantă orientală, ale cărei seminţe se întrebuinţează ca stimulent energetic (*Elettaria*); (şi: **cardamom**). [Din fr. *cardamome*].

cardán, cardane n. sistem de suspensie sau de articulaţie (la maşini) care permite mişcarea în toate direcţiile. [Din fr. *cardan*].

cardánic, ~ci, cardanică, ~ce a. **1.** care permite unui obiect suspendat să-şi păstreze poziţia orizontală: *suspensie cardanică*; **2.** care permite mişcarea şi transmiterea ei: *articulaţie cardanică*; **ax** (sau **arbore**) **cardanic** sau **axă cardanică**, organ al maşinii care cuplează cutia de viteze cu arborele diferenţialului. [*Cardan* n. pr. + *-ic*].

cardáre, cardări f. acţiunea de a carda. [V. *carda*].

cardáş, cardaşi m. (înv.) tovarăş. [Din turc. *kardaş*].

cardát, ~ţi, cardată, ~e a. scărmănat, dărăcit: *lînă cardată; bumbac cardat.* [V. *carda*].

cárdă, carde f. maşină pentru dărăcirea (şi prelucrarea mecanizată a) materialelor textile. [Din fr. *carde*].

cardiác, ~ci, cardiacă, ~ce a. referitor la inimă, care ţine de inimă: *muri subit, ca urmare a unei crize cardiace.* GHEŢIE; *stop cardiac.* // m., f. persoană care suferă de o boală de inimă. [Din fr. *cardiaque*, lat. *cardiacus*].

cardialgíe, cardialgii f. durere acută localizată în partea superioară a stomacului, aproape de inimă. [Din fr. *cardialgie*].

cárdie f. (anat.) orificiu superior al stomacului în apropierea inimii. [Din fr. *cardia*].

cardiectazíe, cardiectazii f. dilataţie a cavităţilor inimii. [Din fr. *cardiéctasie*].

cardigán, cardigane n. jachetă (bărbătească) cu mîneci largi. [Din fr. *cardigan*].

cardinál[1], cardinali m. **1.** înalt demnitar catolic din consiliul pontifical care participă la alegerea papei: *cardinalul apare ca un om cu desăvîrşire candid.* CĂL.; **2.** pasăre din America de Nord (familia fringilidelor) cu pene roşii (*Richmondena cardinalis*). // n. eşarfă de culoare roşie (purtată de judecători): *manta cu cardinal pe umărul stîng;* (adj.) **roşu-cardinal,** roşu-purpuriu. [Din fr. *cardinal*, lat. *cardinalis*].

cardinál[2], ~i, cardinală, ~e a. principal, fundamental, esenţial: *e unul din cele două puncte cardinale ale pesimismului.* IBR.; **virtuţi cardinale,** justiţia, prudenţa, temperanţa şi forţa; **punct cardinal,** fiecare din cele patru direcţii ale orizontului (nord, sud, est şi vest); (gram.) **numeral cardinal,** numeral care exprimă un număr sau determinarea numerică a obiectelor; (mat.) **număr cardinal,** număr natural, număr care exprimă o cantitate. [Din fr. *cardinal*, germ. *kardinal*].

cardinalát n. demnitatea de cardinal[1]: *printr-însul să dobîndească cardinalatul.* BĂLC. [Din fr. *cardinalat*, it. *cardinalate*].

cardio- element de compunere cu sensul „(referitor la) inimă". [Din fr. *cardio-*].

cardioacceleratór, ~i, cardioacceleratoáre a. care accelerează ritmul inimii. [Din fr. *cardioaccélérateur*].

cardioclazíe, cardioclazii f. (med.) ruptură a unuia dintre pereţii inimii. [Din fr. *cardioclasie*].

cardiográf, cardiografe n. aparat care înregistrează grafic pulsaţiile inimii. [Din fr. *cardiographe*].

cardiográfic, ~ci, cardiografică, ~ce a. care ţine de cardiografie, referitor la cardiografie: *grafic cardiografic.* [Din fr. *cardiographique*].

cardiografíe, cardiografii f. înregistrare a activităţii cardiace cu ajutorul cardiografului. [Din fr. *cardiographie*].

cardiográmă, cardiograme f. curbă care reprezintă pulsaţiile inimii înregistrate la cardiograf. [Din fr. *cardiogramme*].

cardioinhibatór, ~i, cardioinhibatoáre a. care încetineşte sau opreşte ritmul cardiac. [Din fr. *cardioinhibateur*].

cardiológ, cardiologi m. medic specialist în bolile de inimă; (adj.) *medic cardiolog.* [Din fr. *cardiologue*].

cardiologíe f. **1.** ramură a medicinei care se ocupă de bolile de inimă; **2.** (secţie într-o) clinică unde se tratează bolile de inimă. [Din fr. *cardiologie*].

cardiomegalíe, cardiomegalii f. (med.) mărire a volumului inimii. [Din fr. *cardiomégalie*].

cardiopatíe, cardiopatii f. boală de inimă: *cardiopatie ischemică.* [Din fr. *cardiopathie*].

cardioplastíe, cardioplastii f. operaţie plastică asupra cardiei şi părţii terminale a esofagului pentru a remedia spasmul lor. [Din fr. *cardioplastie*].

cardioplegíe, cardioplegii f. (med.) paralizie a muşchilor inimii. [Din fr. *cardioplégie*].

cardioscleróză, cardioscleroze f. scleroză a muşchilor inimii. [Din fr. *cardiosclérose*].

cardioscóp, cardioscoape n. aparat cu care se înregistrează contracţiile inimii. [Din fr. *cardioscope*].

cardioscopíe, cardioscopii f. examinare a bătăilor inimii cu ajutorul unui aparat. [Din fr. *cardioscopie*].

cardiospásm, cardiospasme n. spasm al inimii. [Din fr. *cardiospasme*].

cardiotónic, ~ci, cardiotonică, ~ce a. şi n. (medicament) care stimulează activitatea inimii. [Din fr. *cardiotonique*].

cardiotóxic, ~ci, cardiotoxică, ~ce a. (med.) care tulbură activitatea inimii. [Din fr. *cardiotoxique*].

cardiovasculár, ~i, cardiovasculară, ~e a. referitor la inimă şi la vasele sangvine, care ţine de inimă şi de vasele sangvine. [Din fr. *cardiovasculaire*].

cardítă, cardite f. inflamaţie a inimii. [Din fr. *cardite*].

cardón m. plantă erbacee de grădină, cu flori roşii-violacee, întrebuinţată în gastronomie (*Cynara carduncula*). [Din fr. *cardon*].

cáre pron. inter.-rel. **1.** (interogativ) înlocuieşte într-o propoziţie interogativă răspunsul aşteptat: *care-i acolo, măi! strigă argatul.* SAD.; (adj.) *care om nu ţine la viaţă înainte de toate?* CR.; **care alta?,** ce altceva?: *d-apoi de care alta, măi Chirică?* CR.; **care pe care?,** cine din doi poate birui pe celălalt?: *acum să vedem, care pe care?* CR.; **2.** (relativ) introduce propoziţii subordonate avînd rol de conjuncţie: *sora mea care mă purta în cîrcă.* DELAVR.; *omul care vorbeşte;* **3.** (cu valoare de pron. dem.) cel ce, ceea ce: *baba îşi lua cămeşa de soacră, ba încă netăiată la gură, care însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare.* CR.; **după care,** după aceea: *„amin!" zise domnul ... după care apoi se depărtă.* EM.; **care va** (sau **vra**) **să zică,** ceea ce înseamnă, prin urmare: *orizontul politic s-a posomorît! ... care vra să zică, iar bejănie!* AL.; **4.** (cu valoare de pron. neh.) fiecare: *au început a vorbi care ce ştia şi cum îi ducea capul.* CR.; **nu care cumva ...?,** (oare) nu cumva ...?; **5.** (cu valoare de pron. neh.; în corelaţie cu el însuşi) unul ... altul, acesta ... acela, parte ... parte: *Fulga masa că-şi gătea, miei de piele că-i jupea, care prin frigări frigea, care prin căldări fierbea.* POP; **care (mai) de care,** pe întrecute, unul mai mult decît altul: *ce să fie acolo, ziceau oamenii, alergînd care de care din toate părţile.* CR.; **care dincotro,** din toate părţile; fiecare din altă parte: *băieţii încep a curge toţi, care dincotro, cu blăstemurile părinteşti în mînă.* CR.; (şi: (înv. şi pop.) **cari**). [Lat. *qualis*].

carená, carenez vb. (tr.) **1.** a repara carena unei nave; **2.** a acoperi cu tablă suprafaţa exterioară a unui vehicul de mare viteză. [Din fr. *caréner*, it. *carenare*].

carenáj, carenaje n. **1.** faptul de a carena; carenare; **2.** îmbrăcăminte (de tablă sau de placaj), aplicată pe un corp pentru a-i micşora rezistenţa aerodinamică. [Din fr. *carénage*].

carenál, ~i, carenală, ~e a. (bot.) care ţine de carena florilor, referitor la carenă. [Din fr. *carénal*].

carenáre, carenări f. acţiunea de a carena şi rezultatul ei; carenaj. [V. *carena*].

caréná, carene f. **1.** parte a unei nave care stă în apă (cînd este încărcată): *marinarii ung carena bărcilor şi spală puntea.* CĂL.; **2.** volum de apă dislocat de o navă sau de un plutitor; **3.** porţiune a corolei leguminoaselor, în formă de luntre, la unirea celor două petale inferioare; **4.** creasta osului stern la păsări. [Din gr. mod. ***karena***].

carént, ~ţi, carentă, ~e a. lipsit, privat: *piesa este carentă de orice valoare dramatică.* CĂL. [De la ***carenţă***].

carénţă, carenţe f. lipsă, deficienţă: *gîndirea primitivă nu poate fi acuzată de o carenţă funcţională.* BL.; *carenţele sistemului de învăţămînt.* [Din fr. *carence,* lat. ***carentia***].

caré́t, careţi m. broască-ţestoasă comestibilă din mările tropicale (*Eretmochelis imbricata*). [Din fr. ***caret***].

caretáş, caretaşi m. (înv.) persoană care făcea sau vindea carete: *mi-am zdruncinat şelile prin droşce pe paveaua noastră ... cea vîndută carîtaşilor.* AL.; (şi: (înv.) *carătaş*) [***Caretă*** + *-aş*].

carétă, carete f. trăsură elegantă şi închisă pe patru roţi; cupeu: *careta domnească şi caleştile suitei trebuiau să schimbe caii.* CAR. [Din it. ***carretta***].

caretăşíe f. ocupaţia, meseria caretaşului. [***Caretaş*** + *-ie*].

caréte, careţi m. nume dat unor viermişori care se formează pe unele alimente. [***Car***[2] + *-ete*].

caréu, careuri n. **1.** mod de aşezare în formă de pătrat a unor persoane sau obiecte: *careu de dans;* **2.** (sport) suprafaţă din cîmpul de joc, în care se aplică reguli speciale; **3.** (la jocul de cărţi) grup de patru cărţi de aceeaşi valoare: *careu de aşi.* [Din fr. ***carré***].

carevá pron. neh. vreunul, oarecare, cineva: *deşi încadrat de infirmieri şi de gardieni, careva îl lovi.* GHEŢIE; *fumează careva dintre dumneavoastră?* GHEŢIE. [***Care*** + *-va*].

carfíţă, carfiţe f. (înv.) ac cu gămălie împodobit cu pietre scumpe: *scumpe carfiţe de aur.* FIL. [Din gr. mod. ***karfitza***].

carfologíe, carfologii f. (med.) agitaţie anormală a degetelor unui bolnav care pare că vrea să pipăie obiecte mici. [Din fr. ***carphologie***].

cargăn, cargane n. fibră proteică, obţinută din cazeină. [Et. nec.].

cargobót, cargoboturi n. navă pentru transportul mărfurilor; cargou: *fusese îmbarcat, ca secund, pe un cargobot românesc.* TUD. [Din engl. ***cargoboat***].

cargóu, cargouri n. cargobot. [Din fr. ***cargo***].

cári pron. inter.-rel. v. **care.**

cariá, pers. 3 **cariază** vb. (refl.; despre dinţi) a se găuri, a se strica. [Din fr. ***carier***].

cariát, ~ţi, cariată, ~e a. **1.** găurit, stricat: *dinte cariat; măsea cariată;* **2.** (fig.) găunos. [V. ***caria***].

cariatídă, cariatide f. statuie reprezentînd o femeie care sprijină o cornişă: *cariatide frînte şi toarsele coloane.* NAUM. [Din fr. ***cariatide,*** lat. ***caryatides***].

caribú m. specie de ren care trăieşte în Canada. [Din fr., engl. ***caribou***].

caríc, carice şi **caricuri** n. încărcătură utilă a unei nave de comerţ. [Din it. ***carico***].

caricá, carichez vb. (înv.; tr.) a caricaturiza. [Din it. ***caricare,*** germ. ***karikieren***].

caricáre f. (rar) caricaturizare: *umorul lui Topîrceanu provine din caricare şi imaginaţie.* CĂL. [V. ***carica***].

caricát, ~ţi, caricată, ~e a. (rar) reprezentat caricatural: *ai un singur bloc de marmură, dacă îl întrebuinţezi pentru o formă caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minervă?* MAIOR. [V. ***carica***].

caricaturál, ~i, caricaturală, ~e a. care ţine de caricatură sau de caricaturizare; referitor la caricaturi; de caricatură: *rămîne o teorie construită într-o perspectivă de ochean deformat, o teorie caricaturală.* BL.; (subst. n.) *ideea despre inconştient, încărcată de mari virtualităţi, s-a desfigurat uneori pînă la caricatural.* BL. [Din fr. ***caricatural***].

caricatúră, caricaturi f. **1.** reprezentare grafică ridiculizantă (a unei persoane): *expoziţie de caricaturi;* **2.** imitaţie nereuşită (care denaturează originalul); **3.** înfăţişare ridicolă (deformantă) a unei persoane, a unui lucru etc.: *viţiul hagiului e desfăcut cu totul de individualitate, redus la o caricatură simbolică.* CĂL.; (p. ext.) *se vor strădui să le vîre în cap acelor copii nenorociţi o caricatură de învăţătură.* GHEŢIE; **4.** persoană cu înfăţişare ridicolă: *cel mititel de statură, căruia-i căzu mustaţa şi e chiar caricatură.* NEGR. [Din fr. ***caricature***].

caricaturísm n. (rar) mod caricatural de prezentare a unei persoane, a unei situaţii etc. [***Caricatură*** + *-ism*].

caricaturíst, caricaturişti m. artist care desenează caricaturi: *vezi tipuri atît de pocite încît abia [o] fantezie de caricaturist le-ar putea inventa.* EM. [Din fr. ***caricaturiste***].

caricaturístic, ~ci, caricaturistică, ~ce a. **1.** care exagerează unele trăsături (negative) cu intenţie satirică; **2.** care ţine de caricatură: *nu are la îndemîna iubirii de sine şi a maliţiei un talent caricaturistic grandios.* CĂL. [***Caricaturist*** + *-ic*; cf. germ. ***karikaturistisch***].

caricaturizá, caricaturizez vb. (tr.) **1.** a reprezenta printr-o caricatură; **2.** a da o înfăţişare ridicolă (într-o operă literară), a transforma în ceva ridicol: *Alecsandri, nemulţămit, îi caricaturizează.* IBR.; (refl.) *Alecsandri se ridiculizează şi se caricaturizează pe sine, generaţia sa.* IBR. [Din fr. ***caricaturiser***].

caricaturizáre, caricaturizări f. acţiunea de a caricaturiza; ridiculizare, satirizare: *Alecsandri, cînd se pune pe caricaturizare, nu se-ncurcă.* IBR. [V. ***caricaturiza***].

caríci, cariciuri n. (arg.) membru viril, penis. [Din ţig. ***kar***].

carídă, caride f. crevetă (*Palaemon squilla*). [Din gr. mod. ***gharidha***].

cărie, carii f. **1.** boală caracterizată prin măcinarea progresivă a dinţilor: *dinţii îl dureau şi amenînţau cu carie prematură.* CĂL.; **2.** boală a cerealelor; **3.** (tehn.) defect al pieselor turnate, sub forma unor canale, provocate de gaze. [Din fr. ***carie,*** lat. ***caries***].

cariérá[1]**, cariere** f. loc de unde se extrage piatră, pietriş, nisip sau marmură. [Din fr. ***carrière***].

cariérá[2]**, cariere** f. **1.** (înv.) loc închis unde se desfăşoară alergări de cai sau de care; **2.** profesiune, ocupaţie: *autorul urmăreşte pe absolvenţi în cariera de învăţători.* CĂL.; *militar de carieră;* (p.ext.) *soţia de cincisprezece ani îşi începe lunga carieră maternă.* CĂL.; **3.** drum în viaţă; situaţie, poziţie în ierarhia socială şi profesională: *ajungînd cîndva miniştri, le-a deschide carieră.* EM.; **a face carieră, a)** a reuşi într-o profesie; **b)** a deveni cunoscut, a fi în vogă: *piesele sale n-au făcut carieră, fiind banale şi de o poezie falsă.* CĂL. [Din fr. ***carrière***].

cariére, carieri f. acţiunea de a se caria şi rezultatul ei. [V. ***caria***].

carierísm n. tendinţă de a parveni. [***Carieră***[2] + *-ism*].

carieríst, ~şti, carieristă, ~e a. şi m., f. (persoană) care luptă să parvină: *un carierist pentru care talentul, arta, esteticul sînt doar nişte ţfose.* CF. [***Carieră***[2] + *-ist*].

carintián, ~i, carintiană, ~e a. şi m., f. (persoană) din Carintia: *carintienii şi tirolezii au băut apă din Valea Frumoasei şi nu s-au mai întors la baştina lor.* SAD. [***Carintia*** n.pr. + *-ean*].

cario- element de compunere cu sensul „(referitor la) nucleul celulei". [Din fr. ***cario-***].

carióca[1] f. dans popular brazilian; melodia acestui dans. [Din port., sp. ***carioca***].

carióca[2] f. instrument de scris cu tuş îmbibat într-o pîslă. [Denumire comercială].

cariochinéză f. proces de multiplicare celulară indirectă. [Din fr. ***karyokinèse, caryocinèse***].

cariofilácée, cariofilacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, cu noduri pe tulpină şi cu frunze înguste (ex. garoafa); (şi la sg.) plantă din această familie; cariofilee. [Din fr. ***caryophyllacées***].

cariofilée, cariofilee f. cariofilacee. [Din fr. ***caryophyllées***].

cariólă, cariole f. trăsură uşoară cu două roţi, trasă de un cal. [Din it. ***cariole***].

cariologíe f. parte a biologiei care studiază celula şi nucleul. [Din fr. ***caryologie***].

cariometríe, cariometrii f. determinare a diametrului nucleelor celulare cu ajutorul microscopului. [Din fr. ***caryometrie***].

cariópsă, cariopse f. fruct uscat, indehiscent, cu pericarpul lipit de sămînţă: *fructul grîului este o cariopsă.* [Din fr. ***caryopse***].

cariotíp, cariotipuri n. dispunere sistematică a cromozomilor unei specii. [Din fr. ***caryotype***].

carismátic, ~ci, carismatică, ~ce a. **1.** referitor la carismă; care se caracterizează prin carismă: *persoană carismatică;* **putere carismatică,** capacitate de influenţare, prestigiu de care se bucură cineva în virtutea unor calităţi de excepţie; **2.** care se caracterizează printr-o intensă viaţă religioasă: *comunităţile carismatice au apărut în diferite epoci;* (scris şi: *charismatic*); (şi: **harismatic**). [Din fr. ***charismatique,*** germ. ***charismatisch***].

carismatísm n. doctrină creştină care pune accentul pe spirit, pe darul divin. [Din fr. ***charismatisme***].

carísmă, (rar) **carisme** f. **1.** (teol.) ansamblu de date spirituale deosebite, coborîte prin Duhul Sfînt asupra comunităţilor sau asupra indivizilor; **2.** influenţă asupra mulţimii datorată prestigiului, farmecului personal etc.: *politician cu carismă;* (scris şi: *charismă*); (şi: **harismă**). [Din fr. ***charisme,*** germ. ***Charisma,*** gr. ***kharisma***].

caritábil, ~i, caritabilă, ~e a. **1.** care manifestă caritate; milos, generos: *om caritabil;* **2.** care exprimă caritate: *a făcut un act caritabil, donînd bani pentru săraci.* [Din fr. ***charitable***].

caritáte f. **1.** atitudine generoasă, miloasă (în concordanţă cu preceptele creştine): *lumea catolică era bigotă, caritatea – o virtute foarte recomandată de biserică.* CĂL.; *credinţa, speranţa şi caritatea sînt cele trei virtuţi teologale;* (înv.) **soră de caritate,** infirmieră; **2.** filantropie; **instituţie de caritate,** instituţie de binefacere. [Din lat. ***caritas, -atis,*** fr. ***charité***].

caritatív, ~i, caritativă, ~e a. (rar) **1.** care manifestă caritate; caritabil: *toţi sînt pentru el cavaleri, dacă se arată dezinteresaţi, caritativi şi cu respect pentru eroii vestiţi.* CĂL.; **2.** care exprimă caritate: *el ţine ca isprăvile sale, chiar caritative, să se ştie.* CĂL. [Din it. ***caritativo,*** fr. ***caritatif***].

cáriu m. v. **car**[2].

carîmb, carîmbi m. **1.** parte de formă cilindrică a cizmei, care îmbracă pulpa piciorului de la genunchi pînă la genunchi: *mîna în carîmb băga, mititel pistol scotea.* POP; **2.** drug la loitrea carului: *de acum numai să te ţii bine de carîmbi şi de speteze.* CR. [Probabil traco-dac].

carîtáş m. v. caretaş.

carlíngă, carlingi f. cabină unde se află comenzile şi unde stă pilotul unui avion: *îşi imagina strîmta carlingă a pilotului.* GHEŢIE. [Din fr. ***carlingue***].

carmác, carmace n. unealtă de pescuit fără nadă, alcătuită din mai multe şiruri de cîrlige mari: *pescarii îşi aveau reţele de carmace pentru pescuitul morunului şi nisetrului.* SAD. [Din rus. ***karmak***].

carmajín n. (reg.) piele vopsită în roşu-închis: *poartă cămaşă subţire şi albă ... şi bici de carmajin cu codiriştea de os.* SL. [Din magh. ***karmazsin***].

carmangeríe, carmangerii f. **1.** măcelărie; **2.** restaurant în care se prepară şi se servesc preparate din carne. [***Carmangiu*** + *-erie*].

carmangíu, carmangii m. (înv.) măcelar. [Din turc. dial. ***karmanci***].

carmaniólă, carmaniole f. **1.** cîntec şi dans revoluţionar francez; **2.** vestă scurtă purtată în timpul revoluţiei franceze. [Din fr. ***carmagnole***].

carmelít, ~ţi, carmelită, ~e m., f. călugăr sau călugăriţă catolic(ă) membru(ă) a(l) unui ordin

înființat în secolul al XIII-lea în Spania: *intră definitiv în ordinul carmelitelor desculțe.* CĂL. [Din fr. ***carmélite***, sp. ***carmelita***].

carmín n. **1.** colorant de culoare roșie-deschisă, ca a cîrmîzului; **2.** (p. ext.) culoare roșie vie. [Din fr. ***carmin,*** lat. ***carminium***].

carmină, carminez vb. (rar; tr.) a colora, a vopsi cu carmin. [Din fr. ***carminer***].

carminativ, ~i, carminativă, ~e a. (med.) care are proprietatea de a evacua gazele din intestin: *ceai carminativ.* [Din fr. ***carminatif***].

carmínic a. **acid carminic,** acid extras din coșenilă. [Din fr. ***carminique***].

carnabát m. rasă de oi cu lîna semifină, de culoare roșcată-cafenie, și cu carnea fără miros. [Din bulg. ***karnabat***].

carnágiu n. v. **carnaj.**

carnáj, carnaje n. **1.** măcel, masacru; **2.** (rar) carne; **de carnaj,** carnivor: *cum sînt alcătuite fălcile rechinului, vietatea cea mai necruțătoare dintre viețuitoare de carnaj.* TUD.; (și: **carnagiu**). [Din fr. ***carnage,*** it. ***carnaggio***].

carnál, ~i, carnală, ~e a. care ține de carne, referitor la carne; trupesc: *vom găsi atitudini sublimate de elementul carnal.* CĂL.; *pofte carnale. //* m., f. persoană dominată de dorințele trupești: *tînărul popă e un carnal și-un instinctual pînă la crimă.* CĂL. [Din lat. ***carnalis***, it. ***carnale***].

carnalít n. amestec natural de clorură de potasiu și de magneziu, folosit ca îngrășămînt chimic. [Din fr. ***carnallite***].

carnalitáte f. (rar) dorință trupească; (p. ext.) ceea ce ține de carne, de trup; senzualitate: *o umbră de onestă carnalitate abia se întrevede, pe ici, pe colo, în descripția, de pildă, a unui umăr.* CĂL. [Din it. ***carnalità***].

carnasiér, ~i, carnasieră, ~e a. carnivor: *animale carnasiere. //* f. fiecare dintre cele patru măsele mari și tăioase ale animalelor carnivore. [Din fr. ***carnassier***].

carnație, carnații f. **1.** coloritul și structura pielii unei persoane; **2.** (pict.) parte nudă a corpului; **3.** (fig.) ceea ce constituie latura materială (și vizibilă); aspect palpabil: *metaforele acestea sînt destinate să redea cît mai mult carnația concretă a unui fapt.* BL.; (și: (înv.) **carnațiune**). [Din fr. ***carnation***].

carnațiúne f. v. **carnație.**

carnavál, carnavaluri și (rar) **carnavale** n. **1.** petrecere populară cu deghizări, care alegorice, focuri de artificii etc.: *în vremea carnavalului, mă deghizez cu vreun caftan.* EM.; (fig.) *acest mare carnaval al filosofiei ... a durat cîteva veacuri.* BL.; **de carnaval,** ridicol; frivol: *o mahala grotesc ireală improvizează o înmormîntare de carnaval.* CĂL.; **2.** perioadă care precedă postul, în unele țări, cînd au loc asemenea petreceri; cîșlegi. [Din fr. ***carnaval,*** it. ***carnavale***].

carnavalésc, ~ști, carnavalească, ~ști a. care aparține carnavalului, referitor la carnaval. [Din fr. ***carnavalesque***].

carnaxí interj. (înv.) exclamație care exprimă supărare, ciudă, indignare: *carnaxi! că era să mă chiorască.* AL. [Din turc. ***karnaksî***].

cárne, cărnuri f. **1.** țesut muscular al corpului animalelor și al oamenilor: *cărnurile uriașilor veți mînca și sîngele boiarilor pămîntului veți bea.* BIBLIA; **a i se scutura cuiva carnea,** v. **scutura; carne de tun,** militari expuși măcelului; **carne vie, a)** carne de pe care s-a jupuit pielea; **b)** (fig.) oameni: *au avut ordin să tragă în carne vie.* CAR.; **comerț cu carne vie,** proxenetism; **a tăia** (sau **a da, a trage**) **în carne vie, a)** a tăia, a lovi în plin (și fără milă); **b)** (fig.) a curma fără cruțare un rău; **a fi rău** (sau **bun**) **de carne,** a se vindeca greu (sau ușor) de o rană; **în carne și oase,** în persoană, în realitate: *am văzut ... la stînga mea un înger în carne și oase.* BL.; **(a fi) carne din carnea cuiva,** (a fi) descendent direct din cineva, (a fi) legat prin sînge de cineva; **a crește carnea pe cineva** sau **a prinde** (sau **a pune**) **carne, a)** a se îngrășa, a lua proporții: *Sultănica ... nu era d-alea tărtănețele ce pune carnea pe coaste cu lopata.* DELAVR.; **b)** a simți o satisfacție, o mulțumire: *privea și creștea carnea pe el de mulțumire.* ISP.; **a tremura carnea pe cineva,** a tremura foarte tare (de frică, de indignare etc.); **a fi prieten unghie și carne** (**cu cineva**), a fi prieten foarte bun cu cineva: *Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft vărului meu Ioan, cu care era prietin unghie și carne.* CR.; **a-și pune** (sau **a-și băga**) **carnea la saramură,** a face mari eforturi (expunîndu-și viața), a face tot posibilul; **2.** bucată din țesutul muscular al animalelor folosită ca aliment: *era nevoiți a mînca carne de cal.* NEGR.; *el scoase o torbă plină de cărnuri fripte.* AL.; *cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale.* CR.; **carne albă,** v. **alb; 3.** carnație, trup (de om): *carnea i se înfățișa în toată ademenirea ei, tulburîndu-i simțurile.* REBR.; (fig.) *Petică glorifică diafanitatea florilor, exalația cărnurilor vegetale.* CĂL.; **4.** parte moale de sub coaja fructelor care înconjură sămînța: *prune cu carnea galbenă.* [Lat. ***caro, carnis***].

carnefice m. (livr.) călău, gîde. [Din fr. ***carnefice***].

carnét, carnete n. **1.** caiet mic de buzunar pentru diferite însemnări: *ți-am scris o rețetă, zise el, rupînd hîrtia din carnet.* GHEȚIE; **2.** act (în formă de caiet mic): *carnet de membru.* [Din fr. ***carnet***].

carnețél, carnețele n. diminutiv de la carnet: *cu un carnețel în mînă, Eminescu își făcea însemnări.* CĂL. [***Carnet*** + ***-el***].

carnián, ~eni, carniană, ~ene a. și n. (care ține de, referitor la) primul etaj al triasicului superior din regiunile alpine. [Din fr. ***carnien***].

carnivór, ~i, carnivoră, ~e a. care se hrănește cu carne: *toată lumea cunoaște lupul, fiara asta carnivoră și nesățioasă.* NEGR. // n. (la pl.) ordin din clasa mamiferelor cuprinzînd animalele care se hrănesc cu carne; (și la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***carnivore,*** lat. ***carnivorus***].

carnotít, carnotiți n. (geol.) mineral de uraniu și de vanadiu cu radioactivitate mare. [Din fr. ***carnotit***].

caró, carale n. una dintre cele patru culori la cărțile de joc, însemnată prin romburi: *mi-a ieșit zece ochi de caro.* AL. [Din fr. ***carreau***].

caroiá, caroiez vb. (tr. și intr.) a aplica un caroiaj pe o hartă. [Din fr. ***carroyer***].

caroiáj, caroiaje n. rețea de drepte perpendiculare între ele, necesară pentru transpunerea pe hîrtie a unui desen, a unei hărți etc. sau pentru determinarea coordonatelor punctelor pe o hartă. [Din fr. ***carroyage***].

carólă f. vechi dans francez de societate, asemănător cu cadrilul; melodia după care se execută acest dans. [Din fr. ***carole***].

carolingián, ~eni, carolingiană, ~ene a. care aparține dinastiei lui Carol cel Mare, referitor la această dinastie. [Din fr. ***carolingien***].

carosá, carosez vb. (tr.) a proiecta, a produce sau a monta o caroserie. [Din fr. ***carrosser***].

carosábil, ~i, carosabilă, ~e a. care permite circulația vehiculelor, destinat circulației vehiculelor. // n. parte a unei căi rutiere pe care se circulă: *carosabilul este umed.* [Din fr. ***carrossable***].

carosáre, carosări f. acțiunea de a carosa. [V. ***carosa***].

carosát, ~ți, carosată, ~e a. care are montată caroseria (nouă): *mașină carosată.* [V. ***carosa***].

caroseríe, caroserii f. parte a unui vehicul așezată deasupra roților și amenajată pentru transport: *vechea caroserie ... pîrîia, legîndu-se în dreapta și-n stînga.* GHEȚIE. [Din fr. ***carrosserie***].

carosiér, carosieri m. fabricant de caroserii. [Din fr. ***carrossier***].

carotá, carotez vb. (franțuzism; intr.) a înșela; a escroca; a fraieri. [Din fr. ***carotter***].

carotáj, carotaje n. **1.** determinare a structurii unui teren prin analiza carotelor; **2.** (fam.) înșelăciune, escrocherie. [Din fr. ***carottage***].

carótă, carote f. **1.** varietate de morcovi de culoare galbenă-roșiatică; **2.** probă cilindrică de material luată din fundul unei sonde; **3.** (fig.) înșelătorie, trișare. [Din fr. ***carotte***].

carotén n. pigment galben sau roșu (carbură de hidrogen) prezent în unele țesuturi vegetale (în special la morcovi) și animale. [Din fr. ***carotène***].

carotídă, carotide f. fiecare dintre cele două artere care duc sîngele de la inimă la cap: *răfuielile începute cu palme și terminate cu înfigerea unui ac lung de oțel în carotidă sau în inimă.* R.L. [Din fr. ***carotide***].

carotidián, ~eni, carotidiană, ~ene a. care ține de carotidă. [Din fr. ***carotidien***].

carotiéră, carotiere f. aparat folosit la tăierea și la extragerea carotelor din sonde. [Din fr. ***carotière***].

carotinemíe, carotinemii f. prezență a carotenului în sînge. [Din fr. ***carotinémie***].

caróu, carouri n. pătrățel imprimat sau țesut pe unele stofe: *stofă cu carouri.* [Din fr. ***carreau***].

carp n. ansamblu de opt oase mici care alcătuiesc articulația dintre braț și palmă. [Din fr. ***carpe,*** lat. ***carpus***].

carpátic, ~ci, carpatică, ~ce a. din munții Carpați; al Carpaților: *vulturii carpatici cu zborul îndrăzneț.* AL. [Din fr. ***karpathique***].

carpatín, ~i, carpatină, ~e a. carpatic: *coborît din întîmplare un moment din piscurile carpatine.* CAR.; *cerb carpatin.* [Din fr. ***karpathin***].

carpélă, carpele f. frunză modificată care intră în alcătuirea pistilului sau poartă ovulele florii. [Din fr. ***carpelle***].

cárpen, carpeni m. arbore cu lemnul tare și alb, întrebuințat în construcții și în rotărie (*Carpinus betulus*): *carpenii stufoși, salba moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri.* OD. [Lat. ***carpinus***].

cárpenă, carpene f. (reg.) **1.** fructul carpenului; **2.** specie de grîu negru (*Melampyrum nemorosum*); **3.** țeapă (din lemn de carpen): *jupîneasa Carpena, adusă din Slatina.* POP. [De la ***carpen***].

carpétă, carpete f. covoraș. [Din fr. ***carpette***].

cárpi m. pl. populație dacă care a trăit în Moldova: *dacii se amintesc sub numele carpilor și costobocilor.* CĂL. [Din lat. ***Carpes***].

carpián, ~eni, carpiană, ~ene a. al carpului: *os carpian.* [Din fr. ***carpien***].

carpo- element de compunere cu semnificația „fruct". [Din fr. ***carpo-***].

carpocápsă, carpocapse f. fluture al cărui larvă trăiește în fructul mărului (*Carpocapsa pomonella*). [Din fr. ***carpocapse***].

carpofág, ~gi, carpofagă, ~ge a. care se hrănește cu fructe: *animal carpofag.* [Din fr. ***carpophage***].

carpolít, carpolite n. fruct fosil aflat în straturile geologice. [Din germ. ***Karpolith***].

carpologíe f. parte a botanicii care se ocupă cu studiul fructelor. [Din fr. ***carpologie***].

carst, carsturi n. eroziune a calcarelor și a ghipsurilor, însoțită de formarea de pîlnii, peșteri etc. [Din germ. ***Karst***].

cárstic, ~ci, carstică, ~ce a. referitor la carst, specific carstului: *relief carstic.* [Din fr. ***karstique***].

carstificáre, carstificări f. proces de dizolvare a rocilor (calcaroase) și de transport, de depunere sau de precipitare a materialelor. [Din fr. ***karstification***].

carstologíe f. disciplină a geologiei care studiază fenomenele carstice. [Din fr. ***karstologie***].

cart[1], carturi n. **1.** serviciu de patru ore făcut la bordul unei nave: *ofițerul de quart strigă.* CĂL.; **2.** diviziune unghiulară egală cu a 32-a parte din roza vînturilor: *luă drumul spre Egee, sud 5 carturi spre vest.* TUD.; (și: **quart**). [Din fr. ***quart***].

cart[2], carturi n. **1.** automobil de sport, a cărui caroserie și parte mecanică sînt simplificate;

2. automobil construit pentru copii; (scris şi: *kart*). [Din fr., engl. ***kart***].

cartá, cartez vb. (tr.) **1.** a repartiza, a grupa; **2.** a adăuga pe o hartă anumite detalii. [De la ***cartă***].

cartabóş m. v. caltaboş.

cartaginéz, ~i, cartaginéză, ~e a. care aparţine Cartaginei sau locuitorilor ei, referitor la Cartagina sau la locuitorii ei; punic. // m., f. persoană care făcea parte din populaţia vechii Cartagine: *contesta şi romanilor şi cartaginezilor posesiunea Italiei.* EM. [***Cartagina*** n. pr. + *-ez*].

cartáre, cartări f. **1.** acţiunea de a carta şi rezultatul ei; **2.** (spec.) serviciu poştal unde se cartează scrisori. [V. ***carta***].

cartatór, ~i, cartatoáre m., f. persoană care cartează corespondenţa. [***Carta*** + *-tor*].

cártă, carte f. **1.** (în evul mediu) act destinat a consemna anumite drepturi şi libertăţi: *Regulamentul organic era şi cartă care conţinea ... şi dispoziţiuni administrative.* GHICA; **2.** pact politic important: *Carta ONU;* **3.** (înv.) **cartă poştală,** carte poştală (v. **carte**); **cartă de vizită,** carte de vizită (v. **carte**): *îşi luase mai demult pe genunchi geamantănaşul de piele fină cu carta de vizită scoasă în evidenţă.* REBR.; **4.** (înv.) hartă. [Din fr. ***charte,*** lat. ***charta***].

cárte, cărţi f. **1.** scriere tipărită pe mai multe foi legate împreună: *multe din ilustraţiile cărţilor lui le-a făcut însuşi.* CĂL.; *carte de citire;* **a vorbi** (sau **a spune**) **ca din carte,** a vorbi ca un om învăţat; a face caz de propria erudiţie; **carte de căpătîi,** v. **căpătîi; semn de carte,** v. **semn; carte albă** (sau **albastră, neagră** etc.), publicaţie oficială (a unui guvern), conţinînd documente justificative referitoare la o problemă politică; **cartea sorţii,** v. **soartă; 2.** diviziune mai mare decît un capitol a unei scrieri de proporţii mari: *cartea 3, cap. 4;* **3.** (fig.) cunoştinţe de scriere şi de citire; instrucţie, ştiinţă, învăţătură: *întrecea mai pe toţi băieţii şi din carte, dar şi din nebunii.* CR.; **a se pune pe carte,** a se apuca serios de învăţat; **(a fi) tobă** (sau **burduf**) **de carte,** (a fi) foarte învăţat: *la Socola să mergem, dacă vrem să ieşim dobă de carte.* CR.; **a nu şti boabă de carte,** a nu şti nici măcar a citi şi a scrie: *dacă nu ştii boabă de carte, cum ai să mă înţelegi?* CR.; **cum scrie la carte,** aşa cum trebuie, cum se cere; reglementar; **om de carte,** învăţat; cărturar; **ştiutor de carte,** v. **ştiutor; 4.** (înv.) scrisoare: *împăratul a scris carte frăţîne-său craiului.* CR.; **5.** (înv. şi pop.) act scris, emis de o autoritate: *răzăşia mi-ai mîncat-o de haram, cu cărţi mincinoase, cu plastografii.* AL.; *ai carte, ai parte;* **carte de judecată,** hotărîre a unui judecător; **carte de scuteală** (sau **de scutire**), v. **scuteală; 6. carte poştală,** bucată de carton, cu anumite tipărituri pe ea, folosită în corespondenţă: *scoţîndu-se într-un buzunar, scoase o carte poştală.* SAD.; **carte de vizită,** bucată mică de carton pe care este tipărit numele, titlurile, adresa etc. unei persoane; **carte de intrare,** permis de frecventare a unei biblioteci; **7.** ordin scris emis de o autoritate: *scrie carte împăratul, scoate veste-n ţara toată.* EM.; **carte roşie,** document internaţional în care sînt înscrise speciile de plante şi de animale rare, endemice sau ameninţate cu dispariţia; **carte verde,** document special pentru automobilele cu circulaţie europeană: *s-a stopat vînzarea de carte verde pentru automobilele care vor să plece în Europa.* CE; **8.** (de obicei la pl.; **cărţi de joc**) piesă formată dintr-o bucată de carton cu semne şi figuri întrebuinţată la jocurile de noroc; (p. ext.) joc executat cu astfel de piese: *incompetenţa în materie de cărţi a lui Ghika era notorie.* GHEŢIE; *o pereche de cărţi cuprinde 52 de bucăţi;* **a face cărţile,** a amesteca aceste piese; **a da cărţile,** a împărţi aceste piese la jucători: *începu să dea cărţile.* DELAVR.; **a(-şi) juca (şi) ultima carte,** a folosi ultimele resurse, a face o ultimă încercare (posibilă) pentru a reuşi: *în seara aceea, îmi jucasem ultima carte şi ratasem totul.* GHEŢIE; **a da în cărţi** (sau **cu cărţile**), a ghici, a prevedea; **a da** (sau **a juca cu**) **cărţile pe faţă,** a deconspira, a da de gol; a spune lămurit: *ştii ce ..., ia să dăm noi mai bine cărţile pe faţă.* CAR.; *nu credeţi că ar fi mai bine să jucăm cu cărţile pe faţă?* GHEŢIE. [Lat. ***charta***].

cartéi, carteluri n. **1.** (înv.) provocare la duel în scris; **2.** (înv.) convenţie scrisă între state privind schimbul prizonierilor sau extrădarea emigranţilor; **3.** asociaţie de întreprinderi din aceeaşi ramură, pentru stabilirea preţurilor, a pieţelor de desfacere, a eliminării concurenţei etc.; **4.** coaliţie de partide, de organizaţii etc.: *cartel electoral; cartel sindical.* [Din fr. ***cartel***].

cartelá[1], cartelez vb. (refl.; despre întreprinderi, partide politice etc.) a se reuni într-un cartel. [De la ***cartel***].

cartelá[2], cartelez vb. (tr.) a raţionaliza un produs, supunîndu-l la regimul cartelelor. [De la ***cartelă***].

cartelăre[1], cartelări f. acţiunea de a se cartela[1]. [V. ***cartela[1]***].

cartelăre[2], cartelări f. acţiunea de a cartela[2] şi rezultatul ei: *s-a ajuns pînă la cartelarea pîinii.* [V. ***cartela[2]***].

cartelăt, ~ţi, cartelată, ~e a. distribuit pe bază de cartelă; raţionalizat. [V. ***cartela[2]***].

cartélă, cartele f. **1.** bucată de hîrtie sau de carton cu bonuri (detaşabile) pe baza căreia se obţin produsele raţionalizate; **2.** fişă sau bandă specială (din carton, material plastic etc.) cu care se declanşează un mecanism sau se conduce un proces; **cartelă perforată,** carton dreptunghiular de dimensiuni standardizate care serveşte ca suport de informaţie în sistemele de prelucrare automată a datelor: *scriai programul în limbajul Fortran, îl imprimai pe cartele perforate.* D. [Din it. ***cartella***].

cárter, cartere n. înveliş metalic de protecţie pentru părţile în mişcare ale unui motor. [Din fr. ***carter***].

cartezián, ~eni, carteziană, ~ene a. care ţine de gîndirea, de opera, de filozofia lui Descartes (Cartesius); **coordonate carteziene,** sistem de numere care determină poziţia unui punct în funcţie de două (sau trei) axe perpendiculare între ele. // m. adept al cartezianismului: *adesea cearta dintre cartesiani şi leibnitziani au fost declarată ceartă de cuvinte.* EM. [Din fr. ***cartésien***].

cartezianísm n. doctrina filozofului Descartes, care pune la baza cunoaşterii raţiunea şi îndoiala metodică. [Din fr. ***cartésianisme***].

cartiér, cartiere n. **1.** parte a unui oraş cu o poziţie distinctă şi unitară; populaţia acestei părţi de oraş: *se întîrnă spre cartierul în care locuia.* BAC.; **2.** parte din comandamentul unei mari unităţi; **cartier general,** loc unde se află, în război, comandantul şi statul major al unei armate: *a venit împăratul Constantin cel Mare şi a stabilit cartierul său general.* GAL.; **3.** (heraldică) fiecare dintre diviziunile unui scut; (şi: **cuartier**). [Din fr. ***quartier***].

cartilaginós, ~şi, cartilaginoásă, ~e a. format din cartilaje; cu cartilaje. [Din fr. ***cartilagineux,*** lat. ***cartilaginosus***].

cartilágiu f. v. cartilaj.

cartiláj, cartilaje n. ţesut conjunctiv elastic şi rezistent care se află în organism (de obicei la extremităţile oaselor); (pop.) zgîrci; (şi: **cartilagiu**). [Din fr. ***cartilage***].

cárting n. sport practicat cu cartul[2]; competiţie de carturi. [Din engl., fr. ***karting***].

cartirui, cartiruiesc vb. (tr.) a încartirui. [Din rus. ***kvartirovat'***].

cartiruíre, cartiruiri f. încartiruire. [V. ***cartirui***].

cartísm n. mişcare politică a muncitorilor englezi în secolul al XIX-lea. [Din engl. ***chartism***].

cartíst, ~şti, cartistă, ~e a. care aparţine cartismului, referitor la cartism. // m. adept al cartismului. [Din engl. ***chartist***].

cártnic, cartnici m. **1.** ofiţer care face de cart pe bordul unui vapor; **2.** grad în marina militară, corespunzător aceluia de caporal; persoană avînd acest grad. [***Cart*** + *-nic*].

carto- element de compunere cu semnificaţia „hartă", „grafic", „carte de joc". [Din fr., it. ***carto-***].

cartoáfă f. v. cartof.

cartodiagrámă, cartodiagrame f. hartă care reprezintă grafic date statistico-economice. [Din fr. ***cartodiagramme***].

cartóf, cartofi m. plantă erbacee cu flori albe sau violete, ale cărei tulpini subterane se termină cu tuberculi comestibili (*Solanum tuberosum*); (p. restr.) tubercul al acestei plante: *ferice de tine, cartofule, de întregul pămînt eşti îmbrăţişat.* VIERU; *cartofii au fost introduşi la noi din Austria pe la începutul secolului al XIX-lea;* (şi: (reg.) **cartoafă, cartofă**). [Din germ. ***Kartoffel***].

cartófă f. v. cartof.

cartofiór, cartofiori m. diminutiv al lui cartof. [***Cartof*** + *-ior*].

cartofór, cartofori m. persoană cu patima jocului de cărţi: *adunătura de stîlpi de cafenele şi de cartofori din Dealul Mitropoliei.* EM. [Din gr. mod. ***kartophóros***].

cartoforíe f. (rar) patimă a jocului de cărţi: *portretele pe care ... cucoana Zinca le ţine ascunse de privirile nepotului ei Ionuţ ascund o taină ereditară (luxurie, cartoforie).* CĂL. [***Cartofor*** + *-ie*].

cartográf, ~i, cartografă, ~e m., f. specialist în întocmirea hărţilor şi a planurilor topografice. [Din fr. ***cartographe***].

cartografiá, cartografiez vb. (tr.) a alcătui hărţi sau planuri topografice. [***Cartografie*** + *-a*].

cartográfic, ~ci, cartografică, ~ce a. care ţine de cartografie, referitor la cartografie. [Din fr. ***cartographique***].

cartografíe f. **1.** ştiinţa şi tehnica întocmirii hărţilor şi a planurilor topografice; **2.** hartă sau plan întocmite potrivit acestei ştiinţe şi tehnici: *avem deja realizată cartografia întregului teren;* (p. ext.) *nu e însă sarcina noastră să facem aici cartografia detailată a tuturor acestor poziţii.* BL. [Din fr. ***cartographie***].

cartografiére, cartografieri f. acţiunea de a cartografia. [V. ***cartografia***].

cartográmă, cartograme f. grafic pe o hartă care reprezintă date statistice repartizate teritorial. [Din fr. ***cartogramme***].

cartolínă, cartoline f. carte poştală ilustrată. [Din it. ***cartolina***].

cartomanţíe f. (rar) ghicit în cărţi. [Din it. ***cartomanzia***].

cartón[1], cartoane n. **1.** hîrtie groasă şi dură, cu flexibilitate redusă: *era obişnuita cutioară albastră de carton cu zece ţigări.* GHEŢIE; **de carton,** lipsit de trăinicie; **carton presat,** hîrtie groasă dură din care se fac diferite obiecte: *geamantan de carton presat;* **2.** foaie, bucată dintr-o astfel de hîrtie cu o anumită destinaţie; **3.** desen iniţial al unui tablou sau al unor detalii ale lui; **4.** tub mic de hîrtie la capătul unor ţigări, unde se află filtrul; **5.** tăviţă de hîrtie groasă şi dură: *un carton de prăjituri.* [Din fr. ***carton***, germ. ***Karton***].

cartón[2], cartoane n. (reg.) pînză de bumbac; stambă. [Din pol. ***kartun***].

cartoná, cartonez vb. (tr.) a lega o carte, un caiet etc. în coperte de carton. [Din fr. ***cartonner***].

cartonáj, cartonaje n. **1.** legătură în carton; **2.** obiect de carton; **3.** atelier unde se execută obiecte din carton. [Din fr. ***cartonnage***].

cartonáre, cartonări f. acţiunea de a cartona şi rezultatul ei. [V. ***cartona***].

cartonáş, cartonaşe n. **1.** diminutiv al lui carton[1]; **2.** bucată mică de carton[1]: *notam titlurile cărţilor pe micile cartonaşe dreptunghiulare.* GHEŢIE; **cartonaş galben** (sau **roşu**), bucată mică şi dreptunghiulară de carton[1], colorată în galben (sau în roşu), cu care arbitrul unui meci (de fotbal) avertizează (sau exclude) un jucător care a comis o greşeală. [***Carton*** + *-aş*].

cartonát, ~ţi, cartonată, ~e a. legat în carton, cu coperte de carton: *îşi aprinse o ţigară aleasă cu grijă din cutia cartonată.* GHEŢIE. [V. ***cartona***].

cartotécă, cartoteci f. colecţie a fişelor de evidenţă a persoanelor, a materialelor etc. dintr-o instituţie; dulap, cutie în care se păstrează aceste fişe. [Din germ. ***Kartothek***].

cartulár, cartulare n. (rar) colecţie de documente privitoare la o biserică sau la o mănăstire catolică. [Din lat. ***chartularium,*** fr. ***cartulaire***].

cartúş, cartuşe n. **1.** tub metalic sau de carton, prevăzut cu o capsă, cu încărcătură explozivă şi cu proiectil sau alice, folosit ca muniţie pentru armele de foc: *luai revolverul, îi aşezai cartuşe la toate cele şase ţevi.* VLAH.; **2.** bucată cilindrică de exploziv folosită în găurile din mină; **3.** filtru de hîrtie (mai ales pentru carburatoare); **4.** dreptunghi rezervat pentru titlu sau pentru comentarii pe un tablou, pe o hartă etc.; **5.** ornament ce încadrează un titlu, un text; titlul, textul astfel încadrat; **6.** ambalaj care grupează mai multe pachete de ţigări (de obicei zece). [Din fr. ***cartouche***].

cartuşiéră, cartuşiere f. pungă mică (din piele), prinsă la centură, în care se ţin cartuşele; brîu (din piele) cu lăcaşuri pentru cartuşe: *în corpul de gardă soldaţii stau drepţi, încinşi, cu baioneta şi cartuşiera.* SAD. [Din fr. ***cartouchière***].

carúb, carubi m. (înv.) roşcov (*Ceratonia siliqua*): *o pădure de măslini, de carubi, de lauri şi de rodieri.* AL. [Din fr. ***caroube***].

carubiér, carubieri m. arbore cu lemn roşu şi tare din familia cesalpinaceelor, răspîndit în regiunile mediteraneene; roşcov (*Ceratonia siliqua*). [Din fr. ***caroubier***].

carúnculă, caruncule f. (med.) nodul. [Din fr. ***caroncule***].

carúră f. formă a umerilor şi a spatelui; lăţime în spate. [Din fr. ***carrure***].

carusél, carusele n. **1.** căluşei pentru copii: *din jocurile de azi aş alege caruselul, unde nimeni nu întrece pe nimeni.* VIERU; **2.** serie de mişcări continue. [Din fr. ***carrousel***].

carvasará, carvasarale f. (înv.) birou vamal: *în preajma curţii, era temeiul negustorimii cu carvasaraua şi hanurile.* SAD. [Din turc. ***kervansaray***].

casá, casez vb. **1.** (tr.) a anula o hotărîre: *a casa o judecată, un concurs;* **2.** (înv.; tr.) a priva de un grad, a retrograda: *a casa un ofiţer;* **3.** (tr.) a scoate din uz un mijloc fix; **4.** (refl.; despre vin) a se deprecia, a se degrada. [Din fr. ***casser***].

casábil, ~i, casabilă, ~e a. **1.** casant; **2.** care poate fi anulat. [Din fr. ***cassable***].

casánt, ~ţi, casantă, ~e a. **1.** care se sparge sau se sfărîmă uşor; fragil; **2.** dur, obositor: *bine făcea că îi toca cu clămpănitul ei casant nervii lui prea groşi.* PR. [Din fr. ***cassant***].

casáp, casapi m. (reg.) **1.** măcelar: *casapi de la Diu, haiduci de la Tiu.* POP.; **2.** (fig.) om crud: *Fabiani pentru voi e păstor; pentru noi e casap.* NEGR.; (şi: (înv.) **căsap**). [Din turc. ***kasap***].

casáre, casări f. acţiunea de a (se) casa şi rezultatul ei. [V. ***casa***].

casátá, casate f. îngheţată din mai multe sortimente dispuse în straturi. [Din it. ***cassata,*** fr. ***cassate***].

casáţie, casaţii f. decizie care casează sau anulează judecăţile, procesele: *recurs la casaţie;* **curte de casaţie,** for judecătoresc suprem, care avea dreptul să caseze o sentinţă: *Curtea de casaţie a fost înfiinţată la Bucureşti în 1861;* (şi: (înv.) **casaţiune**). [Din fr. ***cassation***].

casaţiúne f. v. casaţie.

căsă[1], case f. **1.** clădire servind drept locuinţă omului: *o pereche de case cu mai multe încăperi;* **de casă,** făcut în locuinţa proprie: *pîine de casă;* **(a avea) o casă de copii,** (a avea) copii mulţi: *mă vede că-s o vădană sărmană şi c-o casă de copii.* CR.; **a-i fi casa casă şi masa masă,** a duce o viaţă ordonată, tihnită, fără necazuri: *calea să-ţi fie numai cu flori, şi casa casă şi masa masă.* AL.; (fam.) **piatra din casă,** v. **piatră; fată în casă,** fată tînără angajată pentru întreţinerea camerelor; **casa scării,** spaţiu în care este construită scara la o clădire cu mai multe etaje; (fig.) **casă de veci,** mormînt: *iaca Ivane şi casa de veci.* CR.; **casă de cultură,** instituţie care organizează manifestări culturale; **2.** persoane care trăiesc împreună; familie: *are o casă grea;* **a ţine (sau a fi) de casa cuiva,** a ţine de familia cuiva; a fi dintre oamenii apropiaţi ai cuiva: *acum eşti de casa noastră.* CR.; **3.** dinastie, neam: *casa de Hohenzollern;* **4.** gospodărie: *caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine.* NEGR.; *ţine bine casa;* **5.** căsnicie: *trebuie să fie un trimis de undeva, numai pentru a iscodi casele oamenilor.* CR.; **a ţine casă cu cineva,** a trăi împreună cu cineva (fiind căsătoriţi): *încă mă mir c-am avut răbdare să ţin casă cu baba pîn-acum.* CR.; **a strica casa cuiva,** a strica armonia dintre soţi (făcîndu-i să se despartă); **a face** (sau **a duce**) **casă (bună) cu cineva,** a trăi laolaltă în bună înţelegere; a se împăca bine cu cineva; **6.** instituţie sau aşezămînt cu o anumită destinaţie: *cică să ne-apucăm de durat o casă comunală.* AL.; **casă de corecţie,** închisoare pentru minori; **casă de nebuni,** ospiciu: *să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni!* EM.; **casă de naşteri,** maternitate; **casă de sănătate,** v. **sănătate; 7.** întreprindere, firmă comercială; **specialitatea casei,** produs al unei întreprinderi, cu care aceasta îşi face reclamă (considerîndu-l superior produselor altor întreprinderi). [Lat. ***casa***].

căsă[2], case f. **1.** dulap sau lădiţă din fier în care se ţin bani, bijuterii etc.; **2.** masă sau pupitru într-un magazin unde se achită cumpărăturile; **3.** ghişeu sau încăpere într-o instituţie sau într-o întreprindere unde se fac plăţile şi încasările, unde se eliberează bilete etc.: *acel du-te vino din preajma caselor de pariuri.* GHEŢIE; **a face casa,** a face bilanţul încasărilor şi plăţilor dintr-o zi; **casă de schimb,** v. **schimb; 4.** sumă de bani de care dispune la un moment dat o casierie. [Din it. ***cassa,*** germ. ***Kasse***].

cascádă, cascade f. **1.** cădere de apă de la mare înălţime: *în zadar vuieşte Cerna şi se bate de-a ei stînci ... şi-n cascade albe saltă.* AL.; (fig.) *curcubeul se-ntinde cu mărire ... formînd cu strălucire măreţe şi frumoase cascade de cristal.* NEGR.; **în cascadă,** în coborîre (bruscă): *pieptănătura fantezistă cu bucle în cascadă, îi lungea şi-i lumina chipul.* GHEŢIE; **2.** (fig.) succesiune (rapidă) de evenimente, de situaţii etc.: *am apăsat butonul care a declanşat o adevărată cascadă de sunete în vestibul.* GHEŢIE; *cascada peripeţiilor;* **în cascadă,** tot mai intens: *clinchetul micilor discuri metalice, multiplicat în cascadă, o încînta.* GHEŢIE; **3.** cascadorie. [Din fr. ***cascade,*** germ. ***Kaskade***].

cascadát, ~ţi, cascadată, ~e a. (rar) în cădere, în coborîre (bruscă): *trecea în zîmbete pierdute spre Copou, cu părul cascadat pe spate.* CĂL. [***Cascadă*** + *-at*].

cascadór, cascadori m. **1.** persoană special antrenată pentru sărituri, căzături etc. cu un grad mare de periculozitate, care dublează actorii în filme; **2.** (fig.) persoană uşuratică. [Din fr. ***cascadeur***].

cascadoríe, cascadorii f. **1.** săritură primejdioasă, situaţie dificilă etc.; **2.** meseria cascadorului. [***Cascador*** + *-ie*].

căscá, căşti f. **1.** acoperămînt de protecţie pentru cap, din metal, piele sau cauciuc: *un gradat german, în ţinută de campanie, salută cu mîna la cască.* CĂL.; **2.** dispozitiv metalic de forma unei căciuli care serveşte la coafat; **3.** receptor format din una sau două capsule telefonice care se pun la urechi. [Din fr. ***casque***].

caschétă, caschete f. şapcă de stofă cu fundul larg şi rotund şi cu cozoroc. [Din fr. ***casquette***].

caserólă, caserole f. **1.** capsulă de porţelan cu coadă, folosită în lucrări de laborator; **2.** vas de bucătărie cu coadă şi cu fundul plat; **3.** carenajul elicei. [Din fr. ***casserole,*** germ. ***Kasserolle***].

casétă, casete f. **1.** cutie în care se păstrează bani sau mici obiecte (de valoare): *desfăcu cravata şi gulerul, iar butonul mic, de argint, îl depuse într-o casetă din acelaşi metal.* GHEŢIE; **2.** avere personală a unui rege, a unui împărat sau a unui prinţ: *Saşa primeşte din caseta imperială rusă o pensie viageră.* CĂL.; **3.** cutie pentru închiderea şi protejarea unor dispozitive sau mecanisme; **4.** cutie dintr-un material plastic în care se află o bandă pentru înregistrarea şi redarea cu ajutorul unor aparate audiovizuale: *casetă audio; casetă video;* **5.** curtie etanşă de diferite forme, în care se ţin clişee sau alte pelicule fotosensibile; **6.** text tipărit încadrat într-un chenar; **casetă tehnică,** notă a editurii sau a tipografiei (plasată pe ultima pagină) care conţine date asupra apariţiei unei tipărituri. [Din it. ***casseta,*** germ. ***Kassette,*** fr. ***cassette***].

casetofón, casetofoane n. aparat pentru (înregistrarea şi) redarea casetelor audio. [***Casetă*** + (*magneto*)***fon***].

cash [keş] n. bani peşin, bani gheaţă; numerar; plată în numerar: *nu are cash acum;* (adv.) *a plăti cash;* (adj.) *bani cash.* [Cuv. engl.].

casiér, ~i, casieră, ~e m., f. persoană care distribuie şi încasează bani (avînd în grijă casa de bani): *ministrul crede că persoana casierului şi un caz izolat de neîncasare e cauza răului.* EM. [Din it. ***cassiere***].

casieríe, casierii f. încăpere sau serviciu pentru primirea, păstrarea sau distribuirea banilor. [***Casier*** + *-ie*].

casieríţă, casieriţe f. femeie care încasează şi distribuie banii într-o instituţie, la o întreprindere etc.; casieră: *am zăbovit vreme îndelungată în ceainărie, urmărit de ochirile neprietenoase ale chelnerului şi ale casieriţei.* GHEŢIE. [***Casier*** + *-iţă*].

casíncă f. v. casîncă.

casiterít n. oxid natural de staniu. [Din fr. ***cassitérite***].

casíu, casii n. rigolă pavată, largă şi evazată, pentru scurgerea apei de ploaie. [Din fr. ***cassis***].

casîncă, casînci f. (reg.) broboadă împodobită cu flori brodate (şi cu franjuri): *numa ia casinca de pe colac şi se uită cum e de frumoasă.* MAT.; (şi: **casincă**). [Din rus. ***kasynka***].

casmofít, ~ţi, casmofită, ~e a. care creşte în crăpăturile stîncilor: *plantă, specie casmofită.* [Din fr. ***chasmophyte***].

casmogamíe f. (bot.) polenizare care se realizează după deschiderea florilor. [Din fr. ***chasmogamie***].

cásnic, ~ci, casnică, ~ce a. **1.** care ţine de casă[1], de gospodărie: *în acest timp industria casnică românească ia un deosebit avînt.* BL.; **2.** care duce o viaţă retrasă, care îşi petrece timpul liber acasă, în familie; **3.** (şi subst.) care se ocupă numai de gospodărie, de casă: *femeie casnică.* // m. persoană care face parte dintr-o familie (cu care trăieşte în aceeaşi casă); căsean: *stăpînul şi stăpîna dau mîna cu noii casnici.* EM. [***Casă***[1] + *-nic*].

casolétă, casolete f. **1.** (franţuzism) vas în care se ard mirodenii: *ard în casoletă flori de plantă aromatică.* AL.; **2.** vas de metal în care se sterilizează pansamente şi instrumente medicale. [Din fr. ***cassolette***].

cast, ~şti, castă, ~e a. curat, pur, neprihănit: *cea mai castă treacă-ntîi!* COŞB. [Din lat. ***castus***].

castán, castani m. **1.** arbore originar din sudul Europei, cu frunze alungite şi cu fructe comestibile (*Castanea sativa* sau *vesca*); **2.** arbore mare cu frunzele compuse, cu flori albe sau roşcate dispuse în panicule şi cu fructe necomestibile (*Aesculus hippocas-tanum*): *prin spintecătura aceasta a munţilor, drumul ... se adînceşte într-un desiş de castani.* VLAH. [Din gr. mod. ***kastanon***].

castánă, castane f. fructul castanului de formă aproximativ sferică, cu coajă tare, cafenie: *avea şi un păr foarte bogat, în coloarea coajei de castană.* SAD.; **a scoate castanele din foc** (sau **din spuză**) **cu mîna altuia,** a se folosi de cineva în interesul propriu: *noi ne batem şi murim, iar cei mari scot din spuză castane cu mîinile noastre.* C.; **castane de baltă** (sau **de apă**), cornaci[1] (*Trapa natans*). [De la ***castan***].

castaniétă, castaniete f. instrument (spaniol) de acompaniament, format din două bucăţi de lemn sau de fildeş prinse între degete, care sînt lovite una de alta: *danţa în pîrlit de castagnete.* CĂL.; (scris şi: *castagnetă*). [Din fr. ***castagnettes,*** sp. ***castañeta***].

castaníu, ~ii, castanie, ~ii a. de culoarea castanei; cafeniu: *îi rămăseseră tot frumoşi ochii*

mari castanii. SAD.; *era o copilă cu înfăţişare străină, cu păr castaniu şi cu ochii căprui.* SAD. [*Castană* + *-iu*].

cástă, caste f. **1.** grup social închis şi delimitat prin origine, profesiune şi privilegii în India şi în alte ţări orientale: *sistema castelor e aceea în care dreptul de a fi membrul unei profesiuni nu e otărît numai prin chemare, ci şi prin naştere.* EM.; **2.** (fig.) grup social închis; clasă socială: *revendicările de castă ale boierilor se realizează tot mai mult.* IBR.; *castă nobiliară;* **spirit de castă,** spirit exclusivist. [Din fr. *caste*].

castél, castele n. **1.** (în evul mediu) construcţie mare, fortificată, care servea ca locuinţă seniorilor: *stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri.* EM.; **2.** (p.ext.) casă mare şi frumoasă: *Castelul Peleş;* **3. castel de apă,** construcţie specială (în formă de turn) care serveşte ca rezervor de apă; **4.** (fig.) **castele în Spania,** proiecte fantastice, nerealizabile. [Din lat. *castellum,* germ. *Kastell,* it. *castello*].

castelán, ~i, castelană, ~e m., f. **1.** persoană care stăpîneşte un castel: *suferind de podagră, boala marilor castelani.* CĂL.; **2.** persoană care locuieşte într-un castel: *şi acolo găsim intelectuali înamoraţi de castelane.* IBR. [Din lat. *castellanus,* germ. *Kastellan,* it. *castellano*].

castilián, ~eni, castiliană, ~ene a. şi m., f. (persoană) din Castilia: *se afirmă că scrisul lui Figaro e un model de proză castiliană.* CĂL.; **limba castiliană,** limba spaniolă (literară): *pentru cine nu-i sensibil la eufoniile limbii castiliene, materia nu aduce nimic rău.* CĂL. [Din sp. *castellano*].

cásting, (rar) **castinguri** n. concurs sportiv în care participanţii realizează un număr de aruncări la ţintă cu lanseta, într-un timp limitat. [Din engl. *casting*].

castitáte f. calitatea de a fi cast; feciorie, nevinovăţie: *iubirea şi castitatea copilăriei lui.* VLAH.; **centură de castitate,** v. **centură**. [Din lat. *castitas, -atis*].

cástor, castori m. mamifer acvatic rozător, care îşi construieşte locuinţe pe malul apelor (*Castor canadensis*): *cunoşteam unde sînt iazurile castorilor, ş-am deprins multe viclenii ca să-i pot prinde.* SAD.; *castorii, exterminaţi mai în toată Europa, sînt încă destul de comuni în părţile bălţoase de pe lîngă Dunăre.* // n. **1.** blana preţioasă a acestui animal; **2.** postav făcut din părul acestui animal. [Din fr., lat. *castor*].

castrá, castrez vb. (tr.) **1.** a suprima testiculele sau ovarele; a scopi, a jugăni: *pusese la cale pe un căpitan Mitache să castreze pe iubitul ei.* CĂL.; **2.** (fig.) a potoli, a face inactiv: *oamenii izbutesc în cele din urmă să-şi castreze curiozitatea.* BL. [Din lat. *castrare,* fr. *castrer*].

castráre, castrări f. **1.** acţiunea de a castra; suprimare a testiculelor sau a ovarelor; castraţie: *castrarea însăşi nu repugna filozofului.* CĂL.; **2.** (bot.) înlăturare a staminelor sau a inflorescenţelor masculine. [V. *castra*].

castrát, ~ţi, castrată, ~e a. care are suprimate organele de reproducere. [V. *castra*].

castráţie, castraţii f. castrare. [Din fr. *castration*].

castraveciór, castraveciori m. castravete tînăr, de dimensiuni mici, bun pentru consum sau pentru conservare. [*Castravete* + *-ior*].

castravéte, castraveţi m. **1.** plantă cu tulpina agăţătoare, cu frunze mari şi cu flori galbene (*Cucumis sativus*); **2.** fructul acestei plante de formă alungită şi de culoare verde care se consumă crud, murat sau gătit; **a vinde castraveţi grădinarului** (sau **la grădinar**), a da explicaţii inutile (unui cunoscător); **3. castravete-de-mare,** holoturie (*Holothuria*); (şi: *crastavete*). [Din bulg. *krastavec*].

castrón, castroane n. vas adînc (din porţelan) în care se aduc unele mîncăruri pe masă: *ludita vărsa apă fiartă într-un castron alb.* GHEŢIE. [Din pol. *kastrol*].

castronáş, castronaşe n. diminutiv al lui castron; castron mic. [*Castron* + *-aş*].

cástru, castre n. (la romani) lagăr, tabără întărită. [Din lat. *castra, -orum*].

casuár m. v. cazuar.

casuarína f. arbore cu tulpina subţire şi articulată care creşte în Australia şi în sud-estul Asiei (*Casuarina*). [Din engl. *casuarina*].

căsus-belli n. împrejurare, motiv care aduce un stat în situaţia de a recurge la război. [Cuv. lat.].

casúră, casuri f. (tehn.) fisură, spărtură, ruptură. [Din fr. *cassure*].

caş, caşuri n. **1.** produs alimentar obţinut din lapte închegat şi stors de zer: *i-am adus caş nou frămîntat care ştiu că-i place.* SAD.; **2. caşu-popii,** plantă asemănătoare cu nalba (*Malva rotundifolia*); **3.** substanţă gălbuie-albicioasă care se formează în colţurile ciocului la puii unor păsări sau (p. ext.) în colţurile gurii unor persoane; **(a fi) cu caşul la gură,** (a fi) lipsit de experienţă, nepriceput: *spîrci cu caşul la gură ... fac pe dezilzionaţii.* VLAH. [Lat. *caseus*].

caşá f. stofă moale de lînă de culoare deschisă. [Et. nec.].

caşalót, caşaloţi m. mamifer marin din ordinul cetaceelor, asemănător cu balena, care trăieşte în mările calde (*Physeter macrocephalus*). [Din fr. *cachalot*].

caşáre, caşări f. acoperire a unei ţesături cu o peliculă care imită pielea; caşerare. [Cf. fr. *cacher*].

căşă f. mîncare din arpacaş sau din mei cu multă grăsime. [Din rus. *kaşa*].

caşcavál, (rar) **caşcavaluri** n. **1.** brînză fină (de obicei din lapte de oaie), presată sub forma unor turte: *lăpturi, caşcavaluri şi unturi.* OD.; *prea se-ntinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit.* CAR.; *caşcaval de Penteleu, de Azuga;* **2.** (fig.) belşug, avuţie: *poftă de gustat din caşcavalul bugetului.* AL.; **a se întinde la caşcaval,** a-şi permite prea mult, a se obrăznici. [Din turc. *kaşkaval*].

caşéctic, ~ci, caşectică, ~ce a. şi m., f. bolnav de caşexie. [Din fr. *cachectique*].

caşerá, caşerez vb. (tr.) **1.** a lipi pe un carton o hîrtie de calitate superioară; **2.** a acoperi o ţesătură cu o peliculă care imită pielea. [Cf. fr. *cacher*].

caşeráre, caşerări f. acţiunea de a caşera şi rezultatul ei. [V. *caşera*].

caşerát, ~ţi, caşerată, ~e a. acoperit (prin lipire) cu un strat de o calitate superioară: *carton caşerat.* [V. *caşera*].

caşétă, caşete f. capsulă mică din amidon în care se închide un medicament pentru a fi înghiţit: *a uitat să ia la cinci caşeta prescrisă de medic.* GHEŢIE. [Din fr. *cachet*].

caşexíe, caşexii f. stare de slăbire generală a organismului, în cazul unor îmbolnăviri. [Din fr. *cachexie,* lat. *cachexia*].

caşmír n. **1.** ţesătură fină şi moale făcută din lîna caprelor sau a oilor (din Tibet): *să-mi fac rochii de caşmir.* POP; **2.** şal dintr-o astfel de ţesătură. [Din fr. *cachemire*].

căştă, caşte f. (înv.) cutie cu despărţituri unde sînt repartizate literele de tipar. [Din magh. *kásta,* germ. *Kasten*].

cat, cături n. **1.** etaj: *era o locuinţă cu două caturi, cu cameră de convorbire.* CĂL.; **2.** suprapunere a literelor în scrierile vechi: *scrisoare cu caturi.* [Din turc. *kat*].

cata- element de compunere cu semnificaţia „în jos", „către fund". [Din fr. *cata-*].

catabátic, ~ci, catabatică, ~ce a. care are o componentă descendentă, care coboară: *curenţi catabatici.* [Din fr. *catabatique,* germ. *katabatisch*].

catabólic, ~ci, catabolică, ~ce a. care ţine de catabolism, referitor la catabolism. [Din fr. *catabolique*].

catabolísm n. proces de dezintegrare care are loc în organismele vii. [Din fr. *catabolisme*].

cataclástic, ~ci, cataclastică, ~ce a. care ţine de cataclază, referitor la cataclază. [Din fr. *cataclastique*].

cataclázá, cataclaze f. zdrobire a minereurilor din roci sub acţiunea proceselor din scoarţa pămîntului. [Din fr. *cataclase,* germ. *Kataklase*].

cataclísm, cataclisme n. **1.** schimbare bruscă în caracterul şi în condiţiile naturii şi ale vieţii pe pămînt: *viziunea cataclismului întoarcerii pe dos a lumii e plină de umor fantastic.* CĂL.; **2.** (fig.) schimbare bruscă, distrugătoare în viaţa socială. [Din fr. *cataclysme,* lat. *cataclysmus*].

cataclísmic, ~ci, cataclismică, ~ce a. (rar) care are caracter de cataclism; brusc, violent. [Din fr. *cataclismique*].

catacómbă, catacombe f. **1.** galerie subterană care servea primilor creştini drept refugiu, loc de cult şi de înmormîntare: *ciocanele spărgeau catacombele romanilor şi cenuşa lor o aruncau în vînt.* NEGR.; *străvechi rămăşiţe de artă creştină s-au păstrat în catacombe.* BL.; **2.** (p. ext.) galerie subterană. [Din fr. *catacombe,* lat. *catacumba*].

catacréză, catacreze f. figură de stil constînd din atribuirea înţelesului unui cuvînt altui cuvînt cu sens apropiat: *catacreza circumscrie dar şi întunecă obiectul.* BL.; (şi: **catahreză**). [Din fr. *catachrèse,* gr. *katachrésis,* lat. *catachresis*].

catacrézic, ~ci, catacrezică, ~ce a. (rar) care ţine de catacreză; (cu valoare) de catacreză: *metaforele ... iau o înfăţişare excesivă sau catacrezică.* BL. [Din germ. *katachrestisch*].

catadicsí, catadicsesc vb. (fam.; tr.) a găsi de cuviinţă, a socoti de demnitatea cuiva: *nici măcar n-am catadicsit să-i răspund.* GHEŢIE; *a catadicsit să-mi răspundă la scrisoare;* (refl.) *cucoana nu se mai catadicseşte să caute de gospodărie.* AL. [Din gr. mod. *katadéhomai*].

catadióptic, ~ci, catadioptică, ~ce a. alcătuit din lentile şi oglindă reflectoare. [Din fr. *catadioptique*].

catadióptru, catadioptri m. sistem optic care reflectă razele de lumină; ochi-de-pisică (pentru semnalizare). [Din fr. *catadioptre*].

catafálc, catafalcuri n. postament pe care se aşază sicriul unui mort, împreună cu alte însemne comemorative: *pe catafalc întinsă, de flori împresurată, stă albă şi frumoasă.* VLAH. [Din fr. *catafalque*].

catafazíe, catafazii f. tulburare a vorbirii prin repetarea mecanică a aceleiaşi fraze. [Din fr. *cataphasie*].

catáforă, catafore f. (lingv.) folosire a unui cuvînt referitor la un cuvînt ce se va întrebuinţa ulterior. [Din fr. *cataphore;* cf. engl. *cataphora*].

cataforétic, ~ci, cataforetică, ~ce a. care ţine de cataforeză: *tratament cataforetic.* [Din fr. *cataphorétique*].

cataforéză, cataforeze f. **1.** deplasare spre catod a particulelor dintr-o soluţie coloidală sub acţiunea cîmpului electric; **2.** introducere în organism a unor substanţe medicamentoase prin ionizări cu curent continuu. [Din fr. *cataphorèse*].

catagrafiá, catagrafiez vb. (înv.; tr.) a înregistra, a inventaria. [Din gr. mod. *katagráfo*].

catagrafiát,~ţi, catagrafiată, ~e a. înregistrat, inventariat: *documente catagrafiate;* (fig.) *în această natură catagrafiată, scriitorul caută sălbătăciunile.* CĂL. [V. *catagrafia*].

catagrafíe, catagrafii f. (înv.) **1.** recensămînt; **2.** inventar: *habar n-avusese să facă şi el ... o catagrafie.* CAR. [Din gr. mod. *katagrafí*].

catahréză f. v. catacreză.

catahrís, catahrisuri n. (înv.) abuz: *încuviinţează toate catahrisurile.* AL. [Din gr. mod. *katáhrisis*].

cataíf, cataifuri n. (înv.) prăjitură făcută din straturi de tăiţei prăjiţi şi frişcă, miere etc.: *cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă.* NEGR. [Din turc. *kataif*].

catalán, ~i, catalană, ~e a. care ţine de Catalonia (provincie spaniolă) sau de populaţia ei; referitor la Catalonia sau la populaţia acesteia. // f. limbă romanică vorbită de această populaţie: *a scris în catalană un fel de roman picaresc şi la mod*

C

autobiografic. CĂL. // m., f. persoană (originară) din Catalonia. [Din fr. ***catalan***].

cataléctic, catalectice a. vers catalectic, (în poezia greco-latină) vers care se termină printr-un picior incomplet. [Din fr. ***catalectique***].

catalepsíe, catalepsii f. **1.** stare patologică manifestată prin rigidizarea bruscă a mușchilor și prin tulburarea funcțiilor cerebrale; **2.** (fig.) înțepenire, fixitate: *teologii ... văd în catalepsia dogmei o însușire esențială.* BL. [Din fr. ***catalepsie,*** lat. ***catalepsis***].

cataléptic, ~ci, cataleptică, ~ce a. referitor la catalepsie; atins de catalepsie; caracteristic catalepsiei: *baba cu iepele năzdrăvane cade într-un somn cataleptic.* CĂL. [Din fr. ***cataleptique,*** lat. ***catalepticus***].

catalíge f. pl. două prăjini prevăzute cu suporturi pentru picioare, cu care se umblă la înălțime; picioroange, catarigi; (fig.) *cocostîrcii cu lungile lor catalige.* AL. [Din bulg. ***katarjaga***].

catalític, ~ci, catalitică, ~ce a. **1.** produs prin cataliză; de cataliză: *cracare catalitică;* **2.** care are rol catalizator, care catalizează: *aceste substanțe active, care rămîn totuși pe dinafară, se numesc „catalitice".* BL.; (p.ext.) *influența germană e mai mult de natură catalitică decît modelatoare.* BL. [Din fr. ***catalytique,*** germ. ***katalytisch***].

cataliză, catalizez vb. (tr.) **1.** a produce o cataliză; **2.** (fig.) a produce o reacție prin simpla prezență; a stimula. [Din fr. ***catalyser***].

catalizáre, catalizări f. acțiunea de a cataliza și rezultatul ei. [V. ***cataliza***].

catalizatór, catalizatori m. substanță care grăbește sau încetinește o reacție chimică, fără a o modifica; catalizor; (fig.) **spirit catalizator,** spirit emulativ. [***Cataliza*** + *-tor*; cf. fr. ***catalyseur***; germ. ***Katalysator***].

catalíză, catalize f. grăbire sau încetinire a unei reacții chimice sub influența catalizatorilor. [Din fr. ***catalyse,*** germ. ***Katalyse***].

catalizór, catalizori m. catalizator. [Din fr. ***catalyseur***].

catalóg, cataloage n. **1.** listă (într-un caiet) a unor obiecte clasificate; registru: *după cataloagele visteriei.* NEGR.; **2.** registru special în care sînt înscrișii elevii dintr-o clasă, cu rubrici corespunzătoare pentru note: *băieții alergau ... ca să nu scape cetirea catalogului.* C. [Din fr. ***catalogue,*** lat. ***catalogus,*** germ. ***Katalog***].

catalogá, cataloghez vb. (tr.) a înregistra într-un catalog, într-o anumită ordine, cărți, obiecte de artă etc.: *în timp ce catalogam cărțile, mi s-a năzărit că-i aud vocea.* GHEȚIE. [Din fr. ***cataloguer***].

catalogáre, catalogări f. acțiunea de a cataloga și rezultatul ei; înregistrare: *am prezentat un proiect de catalogare a cărților după principii cît mai simple și mai raționale.* GHEȚIE. [V. ***cataloga***].

catalogizá, catalogizez vb. (înv.; tr.) a cataloga: *am hotărît să catalogizez din nou biblioteca.* EM. [Din germ. ***katalogisieren***].

catalografíe f. știința și tehnica întocmirii cataloagelor de bibliotecă. [Din fr. ***catalographie***].

catálpă, catalpe f. arbore decorativ, originar din America de Nord, cu frunze mari, ovale și cu flori albe (*Catalpa bignonioides*). [Din fr. ***catalpa***].

catamarán, catamarane n. **1.** ambarcație cu pînze care are două corpuri de plutire; **2.** pirogă cu două flotoare laterale. [Din fr. ***catamaran***].

cataméniu, catamenii n. perioada menstruației. [Din lat. ***catamenium***].

catamnéză f. studiul evoluției unei boli după ieșirea bolnavului din spital. [Din fr. ***catamnèse***].

catamorfísm n. (geol.) totalitate a proceselor din partea superioară a scoarței terestre. [Din fr. ***catamorphisme***].

catapeteásmă, catapetesme f. **1.** (în templul din Ierusalim) văl care delimita cele două părți, sfînta de sfînta sfintelor; **2.** (la bisericile ortodoxe) perete (împodobit cu icoane) între altar și restul bisericii: *biserica creștină, a ei catapeteasmă de-un fulger drept în două e ruptă și tresare.* EM.; **3.** (fig.) acoperămînt: *dar catapeteasma lumii în adînc s-a înnegrit.* EM. [Din gr. mod. ***katapétasma***].

cataplásmă, cataplasme f. pastă medicinală care se aplică (cu ajutorul unui bandaj), ca remediu, pe o parte bolnavă a corpului: *fusese fript cu o cataplasmă de muștar.* CĂL. [Din fr. ***cataplasme,*** lat. ***cataplasma***].

cataplexíe, cataplexii f. încetare bruscă și de scurtă durată a oricărei mișcări datorită fricii; încremenire de frică. [Din fr. ***cataplexie***].

catapultá, catapultez vb. (tr. și refl.) a (se) lansa cu o catapultă: *constatînd că avionul se prăbușește, pilotul s-a catapultat.* [Din fr. ***catapulter***].

catapultáre, catapultări f. acțiunea de a (se) catapulta. [V. ***catapulta***].

catapúltă, catapulte și (rar) **catapulturi** f. **1.** mașină de război folosită în antichitate la aruncarea pietrelor; **2.** dispozitiv pentru lansarea avioanelor (de pe portavioane) sau a planoarelor; **3.** dispozitiv pentru aruncarea pilotului din avion în caz de pericol. [Din fr. ***catapulte,*** lat. ***catapulta***].

catár[1], catari m. adept al unei secte creștine din evul mediu care respingea ierarhia catolică și considera proprietatea privată un păcat. [Din fr. ***cathare***].

catár[2], cataruri n. inflamație a mucoasei unui organ, însoțită de obicei de secreții. [Din fr. ***catarrhe,*** lat. ***catarrhus***].

catarácт n. v. cataractă.

cataráctă, cataracte f. **1.** cascadă: *formînd o avalanșă de cataracte mii.* AL.; *pîraie repezi ... se prăvălesc în cataracte.* OD.; **2.** (med.) albeață la ochi; boală de ochi care provoacă pierderea transparenței cristalinului; (și: (înv.) **cataract**). [Din fr. ***cataracte,*** lat. ***cataracta,*** germ. ***Katarakt***].

catarál, ~i, cataralá, ~e a. de natura catarului[2]. [Din fr. ***catarrhal***].

catarámă, catarame și (pop.) **cătărámi** f. piesă din metal, din os etc. cu care se strînge sau se încheie o cingătoare ori alt tip de curea cu alte destinații: *desfăcu chingile și cataramele din spate și pătrunse în interiorul armurii.* GHEȚIE; **la cataramă, a)** strașnic, zdravăn: *combăteam la cataramă.* VLAH.; **b)** intim: *prieteni la cataramă.* [Din săs. ***kattenramen*** (= germ. ***Kettenriemen*** „curea cu lanț")].

catárg, catarge și (rar) **catarguri** n. **1.** stîlp montat vertical pe o navă pentru a susține pînzele sau antenele: *luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg.* EM.; **2.** stîlp înalt, tijă lungă verticală (pe care se înalță un steag); (și: (înv.) **catart**). [Din gr. mod. ***katárti***].

catárgă, catarge f. (reg.) sanie mică (trasă de oameni) de adus lemne. [De la ***catarg***].

catarígi f. pl. **1.** catalige; **2.** (reg.) răcituri, piftie. [V. ***catalige***].

catarinián, catarinieni m. (la pl.) grup de maimuțe superioare cu nările apropiate (și cu coadă scurtă); (și la sg.) maimuță din acest grup. [Din fr. ***catarhiniens***].

catarói, cataroaie n. (înv. și reg.) **1.** gripă, guturai: *la vîrsta noastră cataroile sînt foarte șugubețe.* AL.; **2.** apoplexie, dambla. [Din gr. mod. ***katarroi***].

catarós, ~și, cataroásă, ~e a. și m., f. (bolnav) de catar[2]. [Din fr. ***catarrheux***].

catársis n. (livr.) efect purificator; purificare realizată prin artă; (scris și: *catharsis*). [Din gr. ***kathársis,*** fr. ***catharsis,*** germ. ***Katharsis***].

catárt n. v. catarg.

catártic, ~ci, catartică, ~ce a. **1.** care purifică: *au ținut să interpreteze plăsmuirile religioase în analogie cu visurile, ca rezolvare a unor tensiuni psihice, avînd uneori efect catartic.* BL.; **2.** care produce purgație; laxativ. [Din fr. ***cathartique,*** germ. ***kathartisch***].

catastáză, catastaze f. moment de maximă tensiune în tragedia antică, înaintea catastrofei. [Din fr. ***catastase***].

catastíf, catastife n. (înv.) registru, condică (de socoteli): *trebuie să te punem la catastiful barierii.* AL.; **a trece la catastif** sau **a fi** (sau **a avea**) **(însemnat** sau **scris) la catastif,** a ține socoteala faptelor, manifestărilor cuiva; a urmări faptele cuiva (pentru a se răzbuna): *și eu îl am însemnat pe musiu Tache la catastiful meu.* CAR.; (și: **catastih**). [Din gr. mod. ***katástihon***].

catastíh n. v. catastif.

catastrofál, ~i, catastrofală, ~e a. care produce o catastrofă; dezastruos: *numai așa se explică putința lui de-a face față prefacerilor climatice catastrofale.* BL.; (adv.) *observația o subliniem știind că ea nu se ciocnește catastrofal cu afirmația de mai înainte.* BL. [Din germ. ***katastrophal***].

catastrófă, catastrofe f. **1.** eveniment tragic de mari proporții; dezastru: *în urma catastrofei de la Drăgășani n-a mai rămas din armata grecească decît cete izolate.* GHICA; **teoria catastrofelor,** catastrofism; **2.** (p. ext.) nenorocire, tragedie: *doctorul e încredințat că o catastrofă se va produce.* CĂL.; **3.** deznodămîntul tragediei clasice. [Din fr. ***catastrophe,*** lat. ***catastropha***].

catastrófic, ~ci, catastrofică, ~ce a. **1.** catastrofal; (p.ext.) violent: *romanul curge domol și lat ca un fluviu, nuvela are o cădere catastrofică de cascadă.* CĂL.; **2.** (rar) care este adept al ideii despre existența catastrofelor: *unii istorici, mai catastrofici, înclină să imagineze refugierea ca o retragere totală în munți.* BL. [Din fr. ***catastrophique***].

catastrofísm n. teorie (susținută de Cuvier) după care schimbările din istoria pămîntului s-ar datora unor cataclisme. [Din fr. ***catastrophisme***].

catastrofíst, ~ști, catastrofistă, ~e a. care ține de catastrofism, referitor la catastrofism. [***Catastrof****(ism)* + *-ist*].

catatimíe, catatimii f. (med.) schimbare subită a stărilor afective. [Et. nec.].

catavásie, catavasii f. cîntare religioasă la sfîrșitul utreniei, înainte de liturghie. [Din gr. mod. ***katavasis***].

catavasiér, catavasiere n. carte bisericească care cuprinde catavasii (și alte rugăciuni): *Catavasier de Anton Pann.* [***Catavasie*** + *-ar*].

catch [keci] n. luptă sportivă între doi concurenți care se pot prinde de orice parte a corpului. [Din fr., engl. ***catch***].

catedrálă, catedrale f. biserică mare în care oficiază un arhiepiscop: *trecut-a prin orașe cu mîndre catedrale.* AL.; (adj.) *ceasornicul din turnul bisericii catedrale făcu să răsune prima din cele cinci bătăi ce anunțau ora.* GHEȚIE. [Din fr. ***cathédrale,*** lat. ***cathedralis***].

catedrátic, ~ci, catedratică, ~ce a. de catedră; profesoral: *Dimitrie își desfășoară toate iscusințele retoricești, cu toată pompa catedratică.* CĂL. // m. titular al unei catedre universitare: *e un catedratic sportiv, fiindcă face călărie și vînează prepeliță și porci mistrești.* CĂL. [Din it. ***cattedratico***].

catédră, catedre f. **1.** masă (sau pupitru) așezată de obicei pe o estradă, pentru profesori, oratori etc.: *se și vedea singur la catedră în fața băncilor goale.* GHEȚIE; **2.** post în învățămînt; funcție de profesor: *avea o catedră dobîndită prin concurs.* VLAH.; **om de catedră,** profesor: *oamenii de catedră ... se vor impresiona poate de analogiile citate.* BL.; **3.** unitate de bază a unei instituții de învățămînt (superior) care grupează activitatea legată de o disciplină: *nu s-au semnalat ingerințe ale ministerului în activitatea catedrelor și a profesorilor.* GHEȚIE; *catedră de limbi moderne;* **4.** (fig.) învățămînt, profesorat; **5.** (p. ext.) școală, erudiție: *gluma miroase a catedră.* CĂL.; **6.** (înv.; rar) curs: *două lecții pe zi, adică 24 de ceasuri de catedră pe săptămînă.* GHICA. [Din lat. ***cathedra***].

categoremátic, ~ci, categorematică, ~ce a. (log.; despre termeni) care are semnificație proprie de sine stătătoare. [Din fr. ***catégorématique,*** lat. ***categorematicus***].

categorémă, categoreme f. (log.) noțiune generală, care servește la stabilirea de relații între lucruri. [Din fr. ***catégorème,*** lat. ***categorema***].

categoriál, ~i, categorială, ~e a. **1.** referitor la categorii, care ţine de o categorie: *funcţiile categoriale sînt deduse la Fichte pe rînd.* BL.; (subst. n.) *în războiul declarat cunoaşterii conceptuale, nu e în stare să evite categorialul.* BL.; **2.** care are valoare de categorie: *a supus unui examen aprofundat conceptele categoriale.* BL. [Din germ. ***kategorial, kategoriell***].

categóric, ~ci, categorică, ~ce a. hotărît, precis, necondiţionat: *în cîteva cazuri, întîmpină în mod inexplicabil cu un refuz categoric îndemnurile mătuşii.* GHEŢIE; (adv.) *persoanele indezirabile vor fi îndepărtate, precizează categoric Raul.* GHEŢIE; **imperativ categoric,** (în filozofia lui Kant) regulă de conduită care se impune voinţei ca universală şi absolută; (p. ext.) *de unde în capul unui proletar, care n-are ce mînca, acest imperativ categoric?* IBR. [Din lat. ***categoricus,*** fr. ***catégorique,*** germ. ***kategorisch***].

categorie, categorii f. **1.** grup de fiinţe, de obiecte sau de fenomene de acelaşi fel sau asemănătoare: *breslele se alcătuiau de oarecari slujbaşi mai mici ai ţării şi deosebitele categorii ale burgheziei.* BĂLC.; **categorie socială,** clasă sau pătură socială: *luptele din prima jumătate a secolului al XIX-lea sînt lupte între categoriile sociale.* IBR.; **2.** noţiune fundamentală (cu sfera foarte largă): *Aristotel a remarcat rolul ontologic al categoriilor.* BL.; **3.** caracter, natură: *oameni de aceeaşi categorie;* **4.** grupă în cadrul unei ramuri sportive, stabilită după greutatea corporală, după performanţe sau după vîrstă. [Din lat. ***categoria,*** fr. ***catégorie,*** germ. ***Kategorie***].

categorisí, categorisesc vb. (fam.; tr.) **1.** a aşeza pe categorii; a clasa; **2.** (fig.) a caracteriza, a califica: *nu vei propovădui întoarcerea la stadiul de natură, fie şi numai pentru a nu risca să fii categorisit drept nebun.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***katigórisa*** (aor. de la ***katigori***)].

categorisíre, categorisiri f. acţiunea de a categorisi. [V. ***categorisi***].

categorizá, categorizez vb. (tr.) a clasifica pe categorii; a clasifica: *să împartă nume lucrurilor şi fiinţelor, adică să le recunoască, să le claseze, să le categorizeze.* BL. [Din germ. ***kategorisieren***].

catehética a. **metodă catehetică,** variantă a metodei conversaţiei bazată pe reproducerea cunoştinţelor însuşite anterior. [Din lat. ***catecheticus,*** gr. ***katechetikós***].

catehéză, cateheze f. explicaţie scurtă şi metodică a doctrinei creştine şi a misterelor credinţei: *cele expuse în acest capitol alcătuiesc un fel de cateheză.* BL. [Din fr. ***catéchèse,*** gr. ***katekhesis***].

catehisí, catehisesc vb. (rar; tr.) a catehiza; (refl.) *sub motiv că voieşte a trece la creştinism şi a se catehisi, turcul cercetează casa popii.* CĂL.; (şi: (înv.) **catihisi**). [Din gr. mod. ***katihisa*** (aor. de la ***katihó***)].

catehism, catehisme n. **1.** expunere a principiilor religiei creştine, sub formă de întrebări şi răspunsuri; **2.** carte care cuprinde această expunere; **3.** (fig.) lucrare în care se expun principiile unei doctrine. [Din gr. mod. ***katéhismos***].

catehizá, catehizez vb. (înv.; tr.) a învăţa catehismul sau (p. ext.) dogmele creştine pe cineva. [Din fr. ***catéchiser***].

catehizáre, catehizări f. acţiunea de a catehiza: *după ce-i împărtăşi unele precepe generale, făcînd o catehizare sumară, îi puse în mînă o „Biblie".* GHEŢIE. [V. ***catehiza***].

catehizatór, ~i, catehizatoáre a. care catehizează; (subst.) *el e tipul vechiului boier cu iubire de ţară, ... mare catehizator.* CĂL. [***Catehiza*** + ***-tor***].

catehúmen, ~i, catehumenă, ~e m., f. persoană adultă pregătită pentru botez. [Din fr. ***catéchumène***].

catenár, ~i, catenară, ~e a. (rar) aşezat, dispus în lanţ, în serii. [Din fr. ***caténaire***].

caténă, catene f. **1.** şir de încreţituri ale scoarţei pămîntului; **2.** lanţ de atomi legaţi prin valenţe simple sau multiple; **3.** (înv.) lanţ: *ele formează o catenă de momente similară.* BL.; (fig.) *mai toţi muritorii despre mine cu înaurite-s legaţi cătină.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **cătină**). [Din lat. ***catena***].

cáter, catere n. cuţit (cu lama subţire şi foarte ascuţit). [Din engl. ***cutter***].

cateríncă, caterinci f. (reg.) flaşnetă: *noaptea tîrziu să plîngă discordant o caterincă într-un cătun.* BAC. [Din ucr. ***katerynka***].

caterisí, caterisesc vb. (tr.) a răspopi, a destitui un preot. [Din gr. mod. ***katheró*** (aor. ***katherísa***)].

caterpilár, caterpilare n. tractor puternic pe şenile. [Din fr. ***caterpillar***].

catétă, catete f. (geom.) fiecare dintre laturile unghiului drept al unui triunghi dreptunghic. [Din fr. ***cathète,*** lat. ***cathetus***].

catetér, catetere n. (med.) sondă care se introduce în organism pentru a stabili diagnosticul, pentru a dilata un canal sau un orificiu etc. [Din fr. ***cathéter***].

catetométru, catetometre n. aparat pentru măsurarea distanţei verticale dintre două puncte. [Din fr. ***cathétomètre***].

cátgut n. fir făcut din intestinele unor animale, întrebuinţat în chirurgie, la cusături. [Din fr. ***catgut***].

catiféa, catifele f. ţesătură de mătase, de lînă sau de bumbac cu faţa păroasă, ca o blană deasă: *jiletcă de catifea vişinie cu gătean de fir de jur împrejur.* GHICA; (fig.) *în veşmînt de catifele, un bondar rotund în pîntec.* EM. [Din turc. ***katifé,*** gr. mod. ***katifés***].

catifelát, ~ţi, catifelată, ~e a. **1.** neted şi moale precum catifeaua: *se plecă şi-şi lipi gura de ceafa catifelată a femeii.* REBR.; **2.** plăcut, cald, mîngîietor: *voce catifelată.* [***Catifele*** (pl. de la *catifea*) + ***-at***].

catifelín, ~i, catifelină, ~e a. cu aspect de catifea. [De la ***catifelat***].

catifelíu, ~ii, catifelie, ~ii a. (rar) (ca) de catifea: *ochi mari, negri, catifelii.* AL. [***Catifele*** (pl. de la *catifea*) + ***-iu***].

catifelúţă, catifeluţe f. **1.** panglică de catifea; **2.** fir de catifea cu care se brodează flori; **3.** (bot.) specie de viorea cu floarea în trei culori (*Viola tricolor*). [***Catifele*** (pl. de la *catifea*) + ***-uţă***].

catigoríe, catigorii f. (înv.) calomnie, clevetire: *auzi d-ta aşa batjocură, aşa catigorie!* AL. [Din gr. mod. ***katigoria***].

catigorisí, catigorisesc vb. (înv.; tr.) a calomnia, a vorbi de rău: *nimeni n-ar avea dreptate să mă catigorisească.* AL. [De la ***catigorie***].

catihét, catiheţi m. persoană care îi învaţă pe copii catehismul; profesor de religie: *trebuia să ducă dascălii plocon catihetului de la fabrica de popi.* CR.; (adj.) *părintele catihetul să trăiască!* CR. [Din gr. mod. ***katihitis***].

catihétic, ~ci, catihetică, ~ce a. referitor la preoţi, de preoţi sau de învăţămînt religios: *s-a dus să înveţe la şcoala catihetică din Fălticeni.* CR. [Din gr. mod. ***katehetikós***].

catiheţíe, catiheţii f. (înv.) şcoală de preoţie (unde predă un catihet): *fire-ar afurisit să fie cine a mai desfiinţat şi catiheţiile cele.* CR. [***Catihet*** + ***-ie***].

catihís n. (înv.) catehism: *spuneau cu ochii închişi cele şapte taine din catihisul cel mare.* CR. [Din gr. mod. ***katihisis***].

catihisí vb. v. catehisi.

catilinár, ~i, catilinară, ~e a. (rar) discutabil, îndoielnic, dubios: *statele centrale romanice produc cele mai multe naturi catilinare.* EM.; *izvor de beneficii băneşti pentru clica catilinară pe care o reprezintă.* EM. [Din germ. ***katilinarisch***].

catilináră, catilinare f. **1.** fiecare dintre cele patru discursuri polemice ale lui Cicero împotriva lui Catilina; **2.** (fig.) apostrofă vehementă împotriva cuiva. [Din fr. ***catilinaire***].

catión, cationi n. ion cu sarcină electrică pozitivă. [Din fr. ***cation***].

catiónic, ~ci, cationică, ~ce a. care ţine de cationi, referitor la cationi. [Din fr. ***cationique***].

catísmă, catisme f. grup de psalmi după citirea cărora se face o pauză: *catismele dimineţii.* [Din sl. ***katisma;*** cf. gr. mod. ***katisma*** „şedere"].

catîr, catîri m. **1.** animal domestic obţinut prin încrucişare (măgar şi iapă sau armăsar şi măgăriţă) (*Equus mullus*): *ne-am dus călare pe catîri pînă la portul Salonicului.* CAR.; **2.** (fig.) om încăpăţînat. [Din turc. ***katir***].

catîrcă, catîrce f. femela catîrului: *în grajd de piatră intra, pe catîrcă mi-o lua.* POP. [***Catîr*** + ***-că***].

catoblépas, catoblepaşi m. **1.** animal fabulos cu privire ucigătoare; **2.** specie de şarpe veninos. [Din fr. ***catoblépas***].

catód, catozi m. **1.** electrod al unui tub electronic care emite electroni; **2.** electrod negativ al unei pile electrice sau al unui aparat de electroliză. [Din fr. ***cathode,*** germ. ***Kat(h)ode***].

catódic, ~ci, catodică, ~ce a. de la catod, referitor la catod; **lampă catodică,** lampă care emite electroni; **raze catodice,** fascicul de electroni emişi într-un tub de descărcare la presiune foarte joasă. [Din fr. ***cathodique***].

catogenéză, catogeneze f. (geol.) proces de formare a rocilor sedimentare. [Din fr. ***catogenèse***].

católic, ~ci, catolică, ~ce a. care aparţine catolicismului, referitor la catolicism: *regele polon mergea la biserica catolică.* NEGR.; **biserică catolică,** catolicism; **a fi mai catolic decît papa,** a fi peste măsură de exigent. // **m.,** f. adept al catolicismului: *romancierul ridiculizează pe ortodocşii din Ardeal, luînd partea catolicilor.* CĂL.; *făcut-au acei catolnici asemenea mişelie?* SAD.; (şi: (reg.) **catolnic**) [Din lat. ***catholicus***].

catolicísm n. **1.** confesiune creştină avînd o organizare bisericească în fruntea căreia se află Papa de la Roma: *nu se spovedi, nu se împărtăşi şi nu trecu ... la catolicism.* GHEŢIE; **2.** totalitate a credincioşilor acestei confesiuni; catolicitate. [Din fr. ***catholicisme,*** lat. ***catholicismus***].

catolicitáte f. **1.** caracter catolic, potrivit doctrinei bisericii catolice; **2.** totalitate a credincioşilor catolici; catolicism. [Din fr. ***catholicité***].

catolizá, catolizez vb. (tr. şi refl.) a face să treacă sau a trece la catolicism. [***Catolic*** + ***-iza***].

catolizáre, catolizări f. acţiunea de a (se) catoliciza şi rezultatul ei: *realizarea planurilor pe care Curtea imperială le nutrea în vederea catolicizării ţinuturilor.* BL. [V. ***catoliciza***].

catolizát, ~ţi, catolizată, ~e a. care a trecut sau a fost făcut să treacă la catolicism. [V. ***catoliciza***].

catolizá, catolizez vb. (rar; tr.) a catoliciza: *Papa va stărui a[-i] catoliza.* EM. [Din germ. ***katholisieren***].

catolnic a. şi m., f. v. **catolic.**

catonísm n. (rar) sobrietate, decenţă, moralitate: *îşi rîd de morală, de catonism, de autorii cari predică imperativul categoric.* EM. [***Caton***(*ic*) (<germ. ***katonisch***) + ***-ism***].

catóptrică f. capitol al opticii care studiază fenomenele de reflexie a luminii. [Din fr. ***catoptrique***].

catrafúse f. pl. (fam.) obiecte casnice mărunte (în dezordine); calabalîc: *toate catrafusele îşi aveau vătaful lor.* ISP.; **a-şi lua** (sau **a-şi strînge**) **catrafusele,** a se căra, a pleca, a fugi: *luaţi-vă catrafusele şi începeţi a vă cărăbăni de la casa mea.* CR. [Et. nec.].

catramínă f. substanţă extrasă din catran cu întrebuinţări în medicină. [Et. nec.].

catrán n. **1.** lichid vîscos, de culoare neagră, obţinut din petrol, cărbuni sau lemn: *d-odată să bolovănară nori negri cum e catranul.* DELAVR.; **a se face catran (de mînie),** a se înfuria; **2.** (fig.) supărare mare; mînie; (şi: (pop.) **cătran**). [Din turc. ***katran***].

catrén, catrene n. poezie (sau strofă) de patru versuri. [Din fr. ***quatrain***].

catrínţă, catrinţe f. obiect de îmbrăcăminte popular pentru femei, constînd dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă (cu alesături), care se poartă

ca fustă sau ca şorţ: *în ştergar şi-n catrinţă, merge o sprintenă română.* AL.; *numa-n ie şi-n cretinţă.* POP; **a-i mirosi cuiva a catrinţă,** a fi atras de fete (sau de femei): *cînd s-a face mai mărişor, are să înceapă a-i mirosi a catrinţă.* CR.; (şi: (reg.) **cătrinţă, cretinţă**). [Din magh. ***katrinca, katrinka***].

cáţa interj. cuvînt care imită strigătul coţofenei: *caţa! caţa! să prindeţi o coţofană fainâ.* ISP; **a se pune caţa pe capul cuiva,** a stărui insistent. [Onomat.].

caţaón, caţaoni m. (înv.) **1.** canalie, secătură: *caţaonul cel de dascăl.* AL.; **2.** termen injurios pentru un arendaş grec: *un caţaon alungat din ţara lui.* AL. [Et. nec.].

caţavéică, caţaveici f. haină ţărănească pentru femei, (îmblănită şi) lungă pînă în talie; scurteică: *o să-mi fac un pieptar mie, şi femeii o caţaveică.* NEGR. [Din ucr. ***kacavejka***].

cáţă[1], caţe f. (reg.) băţ lung cu cîrlig la capăt, cu care ciobanii prind oile: *şi mocanii îşi beau turmele, rămînînd cu caţele.* POP; **a umbla cu caţa,** a înşela, a duce cu vorba: *să nu mai umbli cu caţa şi să-mi amărăşti viaţa.* PANN. [De la ***(a)căţa*** (<lat. ***captiare***)].

cáţă[2], caţe f. (fam.) femeie bîrfitoare, cicălitoare: *caţa de nevastă-sa.* [De la ***caţa***].

cáuă f. (reg.) fiinţă imaginară, cu care sînt speriaţi copiii: *vine caua din pădure.* POP; *se vor teme de tine ca copiii de caua.* AL. [Din ucr. ***kava***].

caúc[1], cauce n. **1.** (înv.) acoperămînt pentru cap, înalt şi rotund, purtat de unii boieri şi de femei: *un cauc oltenesc de hîrşie neagră de miel.* FIL.; **2.** potcap purtat de călugări: *întîlni un călugăraş, îi dădu vestmintele ei şi îi luă rasa şi caucul lui.* DELAVR. [Din turc. ***kavuk***].

caúc[2], cauce n. (reg.) căuş: *cel mai bun meşter de covate, de scafe, cauce, linguri.* B.-DEL. [Lat. ***caucus***].

caucazián, ~eni, caucaziană, ~ene a. care aparţine Caucazului sau populaţiei lui, referitor la Caucaz sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Caucaz. [***Caucaz*** n. pr. + ***-ian***].

cauciúc, cauciucuri n. **1.** produs elastic şi rezistent (de culoare neagră) fabricat din sucul unor arbori tropicali sau obţinut pe cale sintetică: *i-am dat băieţelului o minge foarte mare de cauciuc şi foarte elastică.* CAR.; **2.** anvelopă pentru roţile vehiculelor rutiere. [Din fr. ***caoutchouc***].

cauciucá, cauciuchez vb. (tr.) a acoperi cu un strat de cauciuc sau a impregna cu cauciuc. [De la ***cauciuc***].

cauciucáre, cauciucări f. acţiunea de a cauciuca şi rezultatul ei. [V. ***cauciuca***].

cauciucát, ~ţi, cauciucată, ~e a. acoperit sau impregnat cu cauciuc: *pînză cauciucată.* [V. ***cauciuca***].

caudál, ~i, caudală, ~e a. care ţine de coadă: *aripioară caudală.* [Din fr. ***caudal,*** it. ***caudale***].

caudát, caudate n. (la pl.) ordin de amfibieni cu coadă; (şi la sg.) animal din acest ordin. // a. prevăzut cu coadă. [Din fr. ***caudates***].

caudíllo m. dictator într-o ţară de limbă spaniolă. [Cuv. sp.].

caudíne a. **a trece (pe) sub furci(le) caudine,** a umili, a supune unor condiţii umilitoare (după o înfrîngere); (fig.) a supune unei critici severe: *în togă, plîngînd de ruşine i-om trece sub furci caudine.* COŞB. [Din lat. *(fauces)* ***Caudinae***].

caulescént, ~ţi, cauiescentă, ~e a. (bot.) care are tulpină aeriană: *plantă caulescentă.* [Din fr. ***caulescent***].

caústic, ~ci, caustică, ~ce a. **1.** arzător, corosiv; care distruge ţesutul animal şi vegetal: *substanţă caustică;* **sodă caustică,** hidrat de sodiu cristalizat, întrebuinţat la fabricarea săpunului; **2.** (fig.) satiric, muşcător: *observaţie caustică.* [Din lat. ***causticus,*** it. ***caustico,*** fr. ***caustique***].

causticitáte f. **1.** proprietate a unor substanţe de a fi caustice; **2.** (fig.) tendinţa sau faptul de a fi caustic, satiric. [Din fr. ***causticité***].

causticizá, causticizez vb. (chim.; tr.) a caustifica. [***Caustic*** + ***-iza***].

causticizáre, causticizări f. acţiunea de a causticiza. [V. ***causticiza***].

caustificá, caustífic vb. (tr.) a transforma carbonaţii alcalini în alcalii caustice; a causticiza. [Cf. fr. ***caustification***].

caustobiolít n. rocă de origine organică, avînd proprietatea de a arde. [Din germ. ***Kaustobiolithe***].

cautér, cautere n. **1.** instrument chirurgical metalic cu care se cauterizează; **2.** (înv.) substanţă caustică cu ajutorul căreia se dezinfectează răni sau ţesuturi bolnave. [Din lat. ***cauterium,*** fr. ***cautèr***].

cauterizá, cauterizez vb. (tr.) a arde cu cauterul sau cu o substanţă caustică o rană sau un ţesut bolnav pentru a dezinfecta sau a vindeca. [Din fr. ***cautériser,*** lat. ***cauterisare***].

cauterizáre, cauterizări f. acţiunea de a cauteriza. [V. ***cauteriza***].

cauţiúne, cauţiuni f. **1.** garanţie (în bani) pentru îndeplinirea unei obligaţii; **2.** sumă de bani depusă pentru lăsarea în libertate a infractorului în timpul procesului penal: *eliberare pe cauţiune.* [Din lat. ***cautio, -onis,*** fr. ***caution***].

cauzá, cauzez vb. (tr.) a fi cauza a ceva; a pricinui; a produce: *dezvoltarea pe care el o cauzează să fie istorică, sănătoasă.* EM.; *au sărit asupra-i cauzîndu-i leziuni.* CAR. [Din fr. ***causer***].

cauzál, ~i, cauzală, ~e a. care ţine de cauză, referitor la cauză: *mentalitatea naturalistă stăruie în preocuparea de a stabili lanţuri cauzale.* CĂL.; (adv.) *lucrul în sine, ... prin contactul cu subiectul uman, determină cauzal, dar din afară, fenomenul sensibil.* BL.; **propoziţie cauzală,** propoziţie subordonată care exprimă cauza acţiunii din regentă. [Din lat. ***causalis,*** fr. ***causal***].

cauzalgíe, cauzalgii f. (med.) senzaţie dureroasă de arsură care însoţeşte uneori rănile la nervi. [Din fr. ***causalgie***].

cauzalísm n. **1.** concepţie (filozofică) bazată pe cauzalitate: *popoare nemolipsite încă de cauzalismul raţionalist.* BL.; **2.** (p. ext.) explicare prin cauze. [Din fr. ***causalisme***].

cauzalíst, ~şti, cauzalistă, ~e a. care ţine de cauzalism, referitor la cauzalism: *aceasta nu e cu putinţă decît printr-un tur de forţă şi printr-un abuz de gîndire cauzalistă.* BL. // m. adept al cauzalismului. [Din fr. ***causaliste***].

cauzalitáte, (rar) **cauzalităţi** f. raport între cauză şi efect; interdependenţă în care existenţa unui fenomen este condiţionată de alt fenomen: *omul crescut la oraş parvine să înţeleagă sau să se prefacă a înţelege cauzalităţile împrejmuitoare.* BL.; (filoz.) **principiul cauzalităţii,** principiu potrivit căruia orice fapt are o cauză, aceeaşi cauză producînd, în condiţii identice, acelaşi efect. [Din fr. ***causalité,*** germ. ***Kansalität***].

cauzáre, cauzări f. faptul de a cauza. [V. ***cauza***].

cauzatív, ~i, cauzativă, ~e a. (gram.) care enunţă sau introduce cauza: *conjuncţie cauzativă;* **verb cauzativ,** verb factitiv (v. **factitiv**); (subst.; n.) *un soi deosebit al tranzitivelor sînt factitivele sau cauzativele.* EM. [Din lat. ***causativus,*** it. ***causativo***].

cauzativitáte f. (rar) funcţie cauzală; caracter cauzal. [***Cauzativ*** + ***-itate***].

cauzatór, ~i, cauzatoáre a. care cauzează ceva: *leziuni cauzatoare de moarte.* [***Cauza*** + ***-tor***].

cáuză, cauze f. **1.** ceea ce determină, provoacă apariţia unui fenomen a unei întîmplări; fenomen care generează un alt fenomen; origine, pricină: *această revoluţie nu avu drept cauză tulburările din Europa.* BOL.; **2.** motiv, raţiune: *orice lucru trebuie să aibă o cauză.* IBR.; *fără nici o cauză;* **din cauză că,** deoarece, fiindcă: *află că copiii lor vreau să se sinucidă din cauză că mamele nu-i lasă să se căsătorească.* IBR.; **3.** idee, problemă de interes mai larg propusă spre susţinere: *se naşte dorinţa dezinteresată de bine, ce dă naştere sacrificiului pentru a cauză.* IBR.; *cauza păcii;* **în cunoştinţă de cauză,** cunoscînd bine lucrurile despre care este vorba; **a face cauză comună (cu cineva),** a-şi uni interesele (cu ale altuia); **4.** (jur.) proces: *cauză civilă;* **a pleda cauza cuiva,** a apăra pe cineva; **a avea cîştig de cauză,** a cîştiga; **(a fi) în cauză,** (a fi) interesat într-o chestiune; **5.** (jur.) scopul pentru care se încheie un act juridic. [Din lat. ***causa,*** fr. ***cause***].

cav, ~i, cavă, ~e a. care are o cavitate; **venă cavă,** fiecare dintre cele două vene care transportă sîngele la inimă. [Din fr. ***cave***].

caváf, cavafi m. (înv.) cizmar, pantofar; negustor de încălţăminte de calitate inferioară. [Din turc. ***kavaf***].

cavál[1], cavale n. fluier mare ciobănesc care scoate sunete grave: *în caval de jale-mi cînta.* POP. [Din turc. ***kaval***].

cavál[2], cavaluri n. şanţ mic prin care trece apa între straturile de legume: *mai era mult de lucru la cavaluri şi trebuiau pregătite ogoarele de porumb.* SAD. [Et. nec.].

caválă, cavale f. (înv.; rar) iapă: *baba pe o cavală iute ca fulgerul trece-nainte.* BOL. [Din fr. ***cavale***].

cavalcádă, cavalcade f. **1.** grup de călăreţi: *ai prea multă plăcere a vedea cum trec cortegele şi cavalcadele reginei.* NEGR.; **2.** plimbare călare în grup. [Din fr. ***cavalcade***].

cavalér, cavaleri m. **1.** (în evul mediu) persoană (de origine nobilă) care făcea parte dintr-un ordin militar-religios: *s-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta.* EM.; **cavaler rătăcitor,** nobil care colinda lumea în căutare de aventuri pentru a-şi putea dovedi curajul şi iscusinţa; **2.** nobil învestit de rege; **3.** posesor al unor decoraţii: *Cavaler al Coroanei României;* **4.** bărbat amabil, binevoitor, generos; (adj.) *aştept din parte-ţi, o rege cavaler, că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ţi-l cer.* EM.; **5.** bărbat necăsătorit; burlac: *cavalerii invitau la un vals pe noile lor cunoştinţe.* VLAH.; **cavaler de onoare,** tînăr care însoţeşte pe miri la cununie; **6.** bărbat care însoţeşte o femeie în societate. [Din fr. ***cavalier, chevalier,*** it. ***cavaliere,*** rus. ***kavaler***].

cavalerésc, ~şti, cavalereáscă, ~eşti a. care ţine de cavalerism, de cavaler; nobil, generos: *era un caracter independent şi cavaleresc.* GHICA. [***Cavaler*** + ***-esc***; cf. it. ***cavalleresco,*** fr. ***chevaleresque***].

cavalerésţe adv. în felul cavalerilor; sincer, deschis: *s-a purtat atît de cavalereşte cu Rusia şi spera a fi tratat pe un picior egal.* EM. [***Cavaler*** + ***-eşte***].

cavalérie[1], cavalerii f. **1.** categorie de trupe alcătuite din militari călare; (înv.) cavalerime: *cavaleria română se compunea din 26 regimente (11 de roşiori, 14 de călăraşi şi 1 de escortă);* **2.** unitate militară din această categorie: *cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta, spre Vid.* MAIOR.; **3.** (rar) călărie: *la exerciţiile de cavalerie cade de pe cal.* CĂL. [Din germ. ***Kavallerie,*** rus. ***kavalerija,*** it. ***cavalleria***].

cavalerí[2], cavalerii f. (înv.) **1.** demnitatea, rangul de cavaler al unui ordin; **2.** decoraţie, ordin: *au trimes cavalerii la 3 prefecţi.* GHICA. [Din fr. ***cavalerie,*** it. ***cavalleria***].

cavaleríme f. (înv.) cavalerie[1]: *cavalerimea-n linii se-ntinde pe cîmpie.* AL. [***Cavaler*** + ***-ime***].

cavalerísm, (rar) **cavalerisme** n. **1.** purtare nobilă, de cavaler; amabilitate, bunăvoinţă: *impresia romantică care asupra noastră o face războiul cruciaţilor şi cavalerismul de-atuncea.* EM.; **2.** (rar) acţiune, întîmplare cu cavaleri medievali; faptă cavalerească: *Ariosto e umbrit cu totul de autori de cavalerisme degradate.* CĂL. [***Cavaler*** + ***-ism***].

cavaleríst, cavalerişti m. militar din cavalerie. [Din germ. ***Kavallerist,*** rus. ***kavalerist***].

cavalét, cavaleţi m. (mar.) postament pe care se aşază ambarcaţiile la bordul unei nave sau pe uscat: *cînd o corabie se lansează sau se scoate din apă, i se pune dedesubt o sanie de cavaleţi.* TUD. [Din it. ***cavalletto***].

cavaliér, cavaliere n. **1.** terasă pentru amplasarea turnurilor într-o fortificaţie; **2.** dîră continuă

de pămînt formată prin curăţarea unui şanţ. [Din fr. ***cavalier***].

cavalín, ~i, cavalínă, ~e a. **1.** rasă cavalină, specia cailor; **2.** de cal sau de călărie; al calului: *în ţinută de campanie, e o curată parodie, pe un fond cavalin.* CĂL. [Din it. ***cavallino***].

cavás, cavaşi m. (înv.) agent de poliţie; jandarm: *vine un cavas şi mă cheamă.* GHICA. [Din turc. ***kavas***].

cavás-başa m. (înv.) şeful gărzii domneşti care stătea la uşa domnitorului. [Din turc. ***kavas başı***].

cavatínă, cavatine f. (muz.) **1.** arie lirică dintr-o operă; **2.** mică piesă instrumentală cu caracter cantabil. [Din it. ***cavatina***].

cavémă, caverne f. **1.** peşteră, grotă: *primii creştini se ascundeau în caverne;* **2.** cavitate cauzată de o boală într-un ţesut organic: *n-aud bine deocamdată; sînt caverne mute, ireperabile la auscultaţie.* CĂL.; *caverne pulmonare.* [Din fr. ***caverne,*** lat. ***caverna***].

cavernícol, ~i, cavernícolă, ~e a. specific peşterii, care ţine de peşteră; care trăieşte sau creşte în peşteră. [Din fr. ***cavernicole***].

cavernós, ~şi, cavernoásă, ~e a. **1.** care are caverne; **2.** (fig.) gros, înfundat, aspru: *prologul, deschizînd poemul asupra unui miez de noapte în munţi, are sonorităţi cavernoase.* CĂL.; (adv.) *glasul îi răsuna cavernos, ca dintr-o groapă.* VLAH. [Din fr. ***caverneux,*** lat. ***cavernosus***].

caviár n. icre negre. [Din fr. ***caviar***].

cavitár, ~i, cavitară, ~e a. gol în interior. [Din fr. ***cavitaire***].

cavicórn, cavicorne n. (la pl.) familie de erbivore rumegătoare cu coarnele cavitare (precum taurinele, ovinele etc.); (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. ***cavicornes***].

caviláţie, cavilaţii f. (livr.) argument neserios, declaraţie goală. [Din fr. ***cavillation,*** lat. ***cavillatio, -onis***].

cavílă, cavile f. (mar.) **1.** fiecare dintre mînerele fixate pe cîrmă pentru a înlesni manevrarea ei: *stătea la cîrmă, ... strîngînd cavilele timonei în mîini.* TUD.; **2.** piesă pentru legarea de catarg a parîmelor cu care se manevrează velele. [Din it. ***caviglio***].

cavitáte, cavităţi f. **1.** gaură într-un corp solid: *lăcaşul, o cavitate ajustată la volumul corpului său, el şi-l face în fundul apei.* BL.; **2.** spaţiu gol în interiorul unui corp sau al unui organism: *la om, faţa rămîne oarecum retrasă sub cavitatea cerebrală.* BL.; *cavitate toracică; cavitate bucală.* [Din lat. ***cavitas, -atis,*** fr. ***cavité***].

cavitáţie, cavitaţii f. formare de cavităţi conţinînd vapori sau gaze în interiorul unui lichid în mişcare. [Din fr. ***cavitation***].

cavóu, cavouri n. construcţie funerară (subterană) în care se depun morţii: *stam singur în cavou ... şi era vînt.* BAC. [Din fr. ***caveau***].

caz, cázuri n. **1.** ceea ce se întîmplă (pe neprevăzute); întîmplare, eveniment, accident: *nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoi.* MAIOR.; **2.** împrejurare, circumstanţă; situaţie: *nu lua parte la joc decît în cazuri excepţionale, mulţumindu-se să privească.* GHEŢIE; *ce faci în cazul ăsta?;* **în orice caz** sau **în tot cazul,** oricum: *interesante, în orice caz, rămîn încercările de epigrame şi elegii.* CĂL.; **în nici un caz, a)** cu nici un preţ: *distanţa dintre mituri şi construcţiile ipotetice ale cunoaşterii ştiinţifice nu vom măsura-o în nici un caz ... sub unghiul controlabilităţii lor.* BL.; **b)** nicidecum; deloc: *purtarea ei nu era în nici un caz întîmplătoare.* GHEŢIE; **în tot cazul,** orice se întîmplă; **a face caz (de ceva** sau **de cineva),** a exagera însemnătatea, meritele sau defectele (a ceva sau ale cuiva): *de aceste împrumuturi a putut face atîta caz numai o critică incapabilă de a vedea dincolo de materia unei opere literare.* BL.; **de la caz la caz** sau **din caz în caz,** după împrejurări: *din caz în caz, ea poate fi alta şi alta.* BL.; **caz de forţă majoră,** situaţie care impune ceva (împotriva voinţei cuiva); **caz de conştiinţă,** dificultate apărută ori de cîte ori cineva este silit să procedeze altfel decît îi dictează conştiinţa (morală, religioasă etc.); scrupul: *îl încurcă mărunte cazuri de conştiinţă, ... făcute aducătoare de anxietăţi.* CĂL.; **3.** stare a unei persoane din punct de vedere medical; îmbolnăvire, boală: *cazurile de holeră;* **a fi un caz,** a prezenta trăsături singulare; **4.** (jur.) situaţie definită de legea penală; litigiu, proces; **5.** (gram.) fiecare dintre formele prin care se exprimă funcţiile sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui şi numeralului. [Din lat. ***casus,*** fr. ***cas***].

cază, cazez vb. (tr. şi refl.) a (se) instala (temporar) într-o locuinţă. [Din fr. ***caser***].

cazác, cazaci m. **1.** persoană care face parte dintr-o populaţie rusă din regiunile de graniţă, cu anumite obligaţii militare: *din afară încep a veni tătarii şi cazacii.* EM.; **2.** (în trecut, în Rusia) soldat din unităţile de cavalerie: *intrară cu gradul de cadeţi în regimentul cazacilor.* CĂL.; **3.** (fig.) agent de poliţie (necruţător): *ce te apucase să asmuţi cazacii asupra noastră?* AL.; **4.** (reg.) numele unui vînt care bate dinspre est. [Din rus. ***kazak***].

cazácă, cazace f. bluză cu mîneci largi, lungă pînă mai jos de talie şi închisă la gît. [Din fr. ***casaque***].

cazacíncă f. (rar) căzăcească: *începe a chiui prin iad şi a juca horodinca şi cazacinca.* CR. [De la ***cazac***].

cazacióc, cazaciocuri n. dansul căzăceasca. [Din rus. ***kazaciok***].

cazaclíe, cazacliі f. (înv.) căciulă din piele neagră, cu fundul din postav alb. [De la ***cazacliu***].

cazacíiu, cazaciі m. (înv.) **1.** negustor cazac care făcea comerţ cu vinuri, cu blănuri etc. între Ucraina şi Moldova: *pelcelueşe brumării le vindea la cazaclii.* POP.; **2.** negustor român care vindea blănuri aduse din Rusia: *căciula de cazacliu a cojocarului subţire.* FIL. [Din turc. ***kazaklî***].

cazán, cazane n. **1.** vas mare de metal folosit în gospodărie, în unele întreprinderi industriale etc. pentru fiert sau încălzit (apă, mîncare etc.): *să aibă pregătit la îndemînă cîteva cazane cu smoală.* ISP; **2.** rezervor metalic în care se încălzeşte apă (pînă se transformă în vapori): *cazanul locomotivei;* **3.** instalaţie care serveşte la distilarea alcoolului: *pentru un cazan de făcut rachiu cîte 24 sfanţi.* EM.; **4.** (geogr.) căldare. [Din turc. ***kazan***].

cazangeríe, cazangerii f. **1.** atelier în care se fac sau se repară cazane; **2.** meseria cazangiului. [***Cazangiu*** + ***-ărie***].

cazangíu, cazangii m. **1.** meseriaş care face sau repară cazane; **2.** (înv.) muncitor care topea grăsimea la zahana; **3.** muncitor care supraveghează cazanele generatoare de apă fierbinte sau de abur. [Din turc. ***kazancı***].

cazánie, cazanii f. **1.** predică, cuvîntare pe o temă religioasă: *şi-a adus aminte de cazanie şi de isprăvile sfîntului din celălalt an.* SAD.; **2.** carte care cuprinde predici, interpretări ale textelor biblice: *limba noastră-i limbă sfîntă, limba vechilor cazanii.* MAT.; *Cazania lui Varlaam;* **3.** (fig.) povestire lungă şi plictisitoare. [Din sl. ***kazanije*** „învăţătură"].

cazaniér, ~i, cazanieră, ~e a. care stă mult în casă; legat de casă; sedentar: *sînt teribil de cazanieră.* GHEŢIE. [Din fr. ***casanier***].

cazáre, cazări f. acţiunea de a (se) caza şi rezultatul ei. [V. ***caza***].

cazarmamént, (rar) **cazarmamente** n. totalitate a efectelor de pat primite de un militar sau de cineva care se stabileşte temporar într-o cabană, într-un internat etc. [***Cazarmă*** + (***echipa***)***ment***].

cazármă, cazărmi f. clădire (sau grup de clădiri) în care sînt instalate unităţi militare: *la cazarmă aduna pe lîngă dînsul, în orele de recreaţie, mai mulţi sergenţi şi soldaţi.* GHICA. [Din rus. ***kazarma***].

cazeificáre, cazeificări f. **1.** proces de precipitare a cazeinei; **2.** (med.) alteraţie patologică, caracteristică tuberculozei, care constă în transformarea ţesuturilor într-o masă amorfă. [Din fr. ***caséification***].

cazeínă f. substanţă care se găseşte în lapte şi formează componenta principală a brînzeturilor. [Din fr. ***caséine***].

cazeinogén n. cazeină. [Din fr. ***caséinogène***].

cazemátă, cazemate f. fortificaţie (din beton) care protejează persoanele şi armamentul de focul inamicului. [Din fr. ***casemate,*** germ. ***Kasematte***].

cazeós, ~şi, cazeoásă, ~e a. care are aspect de brînză; brînzos. [Din fr. ***caséeux***].

caziér, caziere n. **1. (cazier judiciar)** totalitate a informaţiilor de justiţie în legătură cu o persoană; **2.** dulap cu despărţituri în care se păstrează acte, dosare etc. [Din fr. ***casier***].

cazínă f. v. **cazinou.**

cazinó n. v. **cazinou.**

cazinóu, cazinouri n. local public cu restaurant, săli de dans, pentru jocuri (de noroc) etc.: *oraşul era plicticos şi intelectualii se strîngeau la cazină.* CĂL.; (şi: **cazino**), (rar) **cazină.** [Din fr. ***casino***].

cazmá, cazmale f. **1.** (reg.) unealtă de fier cu coadă de lemn pentru săpat pămîntul; hîrleţ; **2.** (reg.) tîrnăcop: *vine şi împăratul cu o mulţime de oameni cu cazmale ascuţite.* CR.; **3.** (rar) lovitură de tîrnăcop: *numa din două cazmale scoase cîteva cărămizi.* ISP. [Din turc. ***kazma*** „sapă"].

cáznă, cazne f. **1.** torturare, chinuire a vinovatului pentru a mărturisi crima; tortură, supliciu: *Lăpuşneanul ... redevine damnatul înfricoşat de caznele iadului.* CĂL.; **2.** trudă, osteneală, străduinţă; **cu mare cazná,** cu greu, cu trudă, cu efort deosebit. [Din sl. ***kaznĭ*** „pedeapsă"].

cazón, ~i, cazonă, ~e a. **1.** de cazarmă, propriu cazărmii; milităresc: *viaţa cazonă şi-a găsit în Gh. Brăescu un umorist de talent.* CĂL.; **2.** (fig.) rigid, stereotip, aspru. [Din rus. ***kazënnyi*** „al statului"].

cazuál, ~i, cazuală, ~e a. **1.** care depinde de împrejurări; accidental, întîmplător; **2.** care marchează cazul gramatical: *desinenţă cazuală.* [Din lat. ***casualis,*** germ. ***kasual***].

cazualísm n. concepţie filozofică care susţine că dezvoltarea este supusă hazardului. [Din fr. ***casualisme,*** germ. ***Kasualismus***].

cazualitáte a. calitatea sau starea a ceea ce este cazual. [***Cazual*** + ***-itate***].

cazuár, cazuari m. pasăre care trăieşte în Oceania, asemănătoare cu struţul, cu penele frumos colorate (*Casuarius paleatus*); (şi: **casuar**). [Din lat. ***casuarius,*** fr. ***casoar***].

cazuíst, cazuişti m. teolog care predă morala şi aplică metodele cazuisticii în rezolvarea cazurilor de conştiinţă: *e romanul unui cazuist, însetat de certitudini şi înspăimîntat de contradicţiile ce răsar la tot pasul.* CĂL. [Din fr. ***casuiste***].

cazuístic, ~ci, cazuístică, ~ce a. **1.** bazat pe cazuistică, referitor la cazuistică; **2.** (rar) care ţine de hazard; întîmplător: *tot ce ni se pare pe pămînt cazuistic este un şir care odată se va repeta din nou.* EM. // f. **1.** parte a teologiei morale medievale care încerca să rezolve cazurile de conştiinţă prin dispute subtile; **2.** dibăcie (necinstită) în argumentarea unei teze: *petrarchismul e caracterizat prin pedanterie în subtilităţi, prin cazuistică sentimentală.* CĂL.; **3.** (rar) motivaţie, temei: *trebuie să studieze toată cazuistica întîmplărilor pentru de-a putea trăi.* EM. [Din fr. ***casuistique***, germ. ***kasuistisch, Kasuistik***].

că conj. **1.** (introduce o propoziţie completivă directă): *şi zici că nu doreşti nimica?* SAD.; *crede că nu pot;* **2.** (introduce o propoziţie subiectivă): *părea că-n somn un înger ar trece prin infern.* EM.; **3.** (introduce o propoziţie atributivă): *se culcă pe pragul uşei, cu gînd că n-o să poată nimeni intra fără să simtă ea.* ISP; **4.** (introduce o propoziţie cauzală) căci, fiindcă, pentru că: *nu din gură, ci din carte, că ne eşti aşa departe.* EM.; **5.** (introduce o propoziţie consecutivă) încît, de: *era un senin pe ceri şi aşa de frumos şi cald afară, că-ţi venea să te scalzi pe uscat, ca găinile.* CR.; **6.** (introduce o propoziţie concesivă) deşi, cu toate că, măcar că: *eu, babei mele, că merge pe douăzeci şi patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa, ... şi tot nu i-am spus.* CR.; **7.** (introduce o propoziţie temporală) după ce, cînd: *acum, că ne-am odihnit, putem porni iar la drum;* **8.** (indică o

completare, o precizare etc.) şi: *cît or mai fi dondănit, că numai iată, se face ziuă.* CR.; **9.** (indică valabilitatea unei afirmaţii) într-adevăr, aşa e: *că bine zici d-ta.* CR.; (înv.) **ba că chiar!,** nici vorbă!, da de unde!: *poate era niscaiva aur? – ba că chiar şi tu ai gîcit.* DRĂGHICI; **10.** (indică o insistenţă, o subliniere etc.) desigur, vezi bine, doar: *că nu mi-oi feşteli eu mînuţele.* CR.; **11.** intră în alcătuirea unor locuţiuni conjuncţionale: *cum că, după ce că, măcar că* etc.; **numai că,** dar, însă: *îmi convine propunerea, numai că acum nu am timp.* [Lat. ***quod***].

căblă, căble f. (înv.; reg.) unitate de măsură egală cu aproximativ 100 grame. [Din sl. ***kŭbŭlŭ***].

căblărít n. (înv.) dijmă de cereale care se lua de la toţi locuitorii. [***Căblă*** + *-ărit*].

căcá, cac vb. (vulgar) **1.** (refl.) a defeca; (tr.) *cacă lupe ce-ai mîncat.* POP.; (reg.) **s-a căcat în scăldătoare,** v. **scăldător; 2.** (tr.) a murdări: *geamuri căcate de muşte;* **cacă-frică,** persoană fricoasă; **cacă-vacă,** persoană considerată proastă (datorită bunătăţii sale); **3.** (trivial; tr. şi intr.) a naşte. [Lat. ***cacare***].

căcáre, căcări f. acţiunea sau necesitatea de a (se) căca: *a apuca căcarea (pe cineva).* [V. ***căca***].

căcát, căcaţi m. (vulgar) excrement (de om): *îl trimiseră ... să tragă cu lanţul căldări de căcat din haznalele oraşului.* PR.; **căcat cu ochi,** persoană sau lucru fără importanţă. // n. (pl. **căcaturi**) fleac, lucru fără importanţă; **a face din căcat bici,** a încerca imposibilul; a exagera. [V. ***căca***].

căcăcióş, ~şi, căcăcioásă, ~e a. 1. care iese des afară; **2.** (fig.) fricos, slab de înger. [***Căca*** + *-ios*].

căcălắu n. grămadă mare: *un căcălău de bani.* ISP. [***Căca*** + *-ălău*].

căcănár, căcănari m. **1.** (înv.) curăţitor de latrine: *îşi uită menirea naltă şi-a cerut de la primari ca s-o facă căcănari.* EM.; **2.** (depr.) om neserios, incorect. [De la ***căca***].

căcărázá f. v. **căcărează.**

căcăreáţă f. v. **căcărează.**

căcăreáză, căcăreze f. baligă (de oaie, de capră, de iepure etc.): *cîte căcăraze cămila din afară de grajd ar lepăda.* CANT.; (şi: (reg.) **căcărază, căcăreaţă**). [***Căcare*** + *-ează*].

căcăstoáre, căcăstori f. (vulgar) closet, veceu. [De la ***căca***].

căcắu, căcăi m. (reg.) dumbrăveancă (*Caracias garrula*). [De la ***căca***].

căce conj. v. **căci.**

căci conj. **1.** (exprimă o explicaţie) pentru că, fiindcă, întrucît, deoarece: *eu îi cunosc pe boierii noştri, căci am trăit cu dînşii.* NEGR.; (înv.; întărit prin *pentru*): *pentru căce o au smerit, nu va putea să o gonească preste toată vremea.* BIBLIA; **2.** (introduce o nedumerire sau o întrebare) de ce; cum: *căci băiatul mi l-ai pedepsit?* PANN; *căci nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună!* CR.; (şi: (înv.) **căce**). [***Că*** + ***ce***].

căciúgă, căciugi f. (reg.) cegă (*Acipenser ruthenus*). [Din sb. ***kečiga***].

căciulár, căciulari m. **1.** persoană care face sau vinde căciuli; **2.** dorobanţ cu căciulă înaltă: *toţi dorobanţi, toţi căciulari, români de viţă veche.* AL.; **3.** bărbat care poartă căciulă. [***Căciulă*** + *-ar*].

căciulát, ~ţi, căciulată, ~e a. (rar) care poartă căciulă; cu căciulă: *cu pasuri măsurate, căldărarii mari de stat să iviră; toţi căciulaţi, cu barbe-afumate.* B.-DEL. [***Căciulă*** + *-at*].

căciúlă, căciuli f. **1.** acoperămînt pentru cap (la bărbaţi) făcut din pielea unui animal (de obicei din blana mielului): *privitorii, cu căciulile în mînă, îi urau drum bun.* CR.; **(la) aşa cap, aşa căciulă,** cum este omul aşa este şi purtarea lui; **a purta căciula degeaba,** a fi prost, netrebnic; **a-şi scoate** (sau **a-şi lua**) **căciula în faţa** (sau **dinaintea**) **cuiva,** a respecta pe cineva; a datora respect cuiva; **a-i ieşi (cuiva) părul prin căciulă, a)** a aştepta foarte mult, a i se urî aşteptînd; **b)** a o duce greu (din cauza sărăciei); **a fi** (sau **a se şti, a se simţi**) **cu musca pe căciulă,** a se simţi vinovat; **a da cu căciula în cîini,** a fi cu chef; a-şi face de cap; **altă căciulă,** altceva, o altă problemă; **2.** obiect sau parte a unui obiect care are forma acoperămîntului pentru cap: *căciula unei căpăţîni de zahăr;* **3.** (reg.) başlic; **4.** partea superioară a ciupercii; **5.** căpăcel la lampă, pe unde iese flacăra fitilului; **6.** (reg.) glugă. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***këssul'ë***].

căciuleálă, căciuleli f. căciulire. [***Căciuli*** + *-eală*].

căciulí, căciulesc vb. (refl.) a se ploconi, a face plecăciuni, a se umili (pentru a obţine ceva): *decît să mă căciulesc, mai bine să haiducesc.* POP.; *n-avem nevoie a ne căciuli la nimenea.* EM. [De la ***căciulă***].

căciulíe, căciulii f. (reg.) **1.** căpăţînă de usturoi; **2.** măciulie de mac. [***Căciulă*** + *-ie*].

căciulíre, căciuliri f. faptul de a se căciuli; ploconire, căciuleală. [V. ***căciuli***].

căciulíţă, căciuliţe f. **1.** diminutiv al lui căciulă; căciulă mică; **2.** bonetă (din lînă) purtată mai ales de copii şi de femei: *avea obiceiul să stea de strajă în dreptul uşii, ... cu o căciuliţă de catifea pe cap.* GHEŢIE. [***Căciulă*** + *-iţă*].

căciulói, căciuloaie n. (rar) augmentativ al lui căciulă; căciulă mare: *a strigat ... către un om zbîrlit şi c-un căciuloi dintr-o oaie în cap.* SAD. [***Căciulă*** + *-oi*].

cădeá, cad şi (înv. şi pop.) **caz** vb. (intr.) **1.** a se deplasa (cu viteză) de sus în jos prin propria greutate; a pica: *îndată pe dîns mai mulţi grămadă unul pe altul împedecaţi căzură.* B.-DEL.; *victima a căzut de la etajul al treilea.* GHEŢIE; (întărit prin *jos*): *mătuşa, nu ştiu cum, se încîlceşte prin cînepă ... şi cade jos.* CR.; (fig.) *tăceri lungi cădeau între un şir de vorbe schimbate şi altul.* SAD.; **a fi căzut din cer** (sau **din lună, din pod** etc.), **a)** a rămîne uimit (de cele auzite); **b)** a fi dezorientat, buimăcit; **c)** a veni pe neaşteptate; **2.** a se lăsa în jos; a coborî: *departe, pe cîmp, cad corbii, domol.* BAC.; **3.** a-şi pierde poziţia verticală; a se prăvăli: *începe a tăia copacul, să cadă în car deodată.* CR.; **4.** a se orienta, a se îndrepta: *toată lumina cădea asupra patului dîndu-i o înfăţişare pompoasă.* REBR.; **a-i cădea cu tronc,** a-i plăcea (dintr-o dată); a **cădea cuiva drag** (sau **la inimă**), a-i fi cuiva pe plac, a-i deveni drag; **a cădea în genunchi,** a îngenunchea şi a ruga cu insistenţă; a implora: *un ţăran bătrîn cade în genunchi înaintea domnitorului, ... dîndu-i o hîrtie scrisă pe toate feţele.* CR.; **a cădea la** (sau **pe**) **mîna** (sau **mîinile**) **cuiva,** a ajunge în puterea, la discreţia cuiva; **a cădea cu vorba,** a spune ceva pe neaşteptate: *aşa, soro, căzu cu vorba Ceauşanea, ca din senin.* DELAVR.; **a cădea pe capul cuiva** sau **a-i cădea (cuiva) belea pe cap,** a veni nedorit (şi pe neaşteptate), la cineva; **5.** a se desprinde din locul în care era fixat: *măselele şi dinţii i-au căzut.* CR.; (fig.) *ştia că de făcut treabă nu mai cade coada nimănui.* CR.; **6.** a se lăsa în jos, a atîrna: *părul său negru ... pe umeri neted cădea.* AL.; **7.** a se dărăpăna, a se dărîma; a înceta de a mai sta vertical; a se prăvăli: *casa asta cade;* **8.** a ajunge într-o stare, într-o situaţie rea; a decădea: *îndobitocită de mizerie, se îmbată cu ţuică şi cade în trivialităţi.* CĂL.; **a cădea în desuetudine,** v. **desuetudine; a cădea în păcat,** v. **păcat; a cădea în dizgraţie,** v. **dizgraţie; a cădea în smintă,** v. **smintă; 9.** a ajunge (brusc) să fie într-o stare: *holbă ochii şi, cu un scurt ţipăt căzu din nou în nesimţire.* GHEŢIE; *în august cadea prizonier la germani.* CĂL.; **a cădea (bolnav) la pat** (sau **la zăcare**), a se îmbolnăvi: *împăratul acela, aproape de bătrîneţe, căzînd la zăcare, a scris carte frăţîne-său craiului.* CR.; **a cădea (tot) în picioare,** a ieşi bine dintr-o situaţie dificilă; a **cădea din picioare** (sau **de-a-n picioarele**), a fi foarte obosit; **a cădea pe gînduri,** a deveni îngîndurat: *focul pîlpîie în sobă, iară eu pe gînduri cad.* EM.; **a-i cădea bine** (sau **rău**), a (nu)-i plăcea, a (nu)-i conveni; **10.** (fig.) a avea un insucces, a nu reuşi: *a căzut la examen;* **11.** (fig.) a muri, a pieri (în luptă): *el în foc căzuse, după ce făcuse vitejii de zmeu.* AL.; (p. ext.) *întîi martiri păgîni care au căzut jertfă intoleranţei creştine i-a dat Spania.* BL.; **12.** (fig.) a fi cucerit, a ajunge în mîinile adversarului: *a căzut în mîinile duşmanului;* **13.** (fig.) a-şi înceta existenţa, a nu mai fi în vigoare; a ieşi din funcţie: *cabinetul căzu ... printr-un vot de neîncredere.* CĂL.; *a căzut guvernul;* **14.** (fig.) a se lăsa, a începe să se manifeste: *cade o noapte întunecoasă.* AL.; **15.** (fig.) a se nimeri, a fi: *războiul căzuse tocmai în timpul cînd domnia sa îşi primea mostenirea.* SAD.; *anul acesta Paştile cad în martie;* **a cădea în sarcina** (sau **în grija, în atribuţiile** etc.) **cuiva,** a reveni cuiva; **16.** a curge; a se produce: *cade ploaie, zăpadă, rouă, brumă;* (p. ext.) *căzu în aceşti ani şi altă întîmplare decisivă în viaţa scriitorului.* CĂL.; **17.** (înv.) a se întîmpla să devină; a deveni: *apoi au căzut şi vistiernic mare.* COSTIN; **18.** a conveni: *a cădea la învoială; a cădea la pace;* **19.** a ajunge, a nimeri: *am căzut la casă împărătească.* CR. // (refl.) **1.** a reveni cuiva, a se cuveni: *partea aceasta mi se cade mie.* POP.; **2.** a fi necesar, a trebui: *se cădea să răspund şi eu acelor saluturi.* GHEŢIE; **3.** a se potrivi, a şedea bine: *un critic experimentat nu se cade să se lase intimidat de rezistenţa contemporanilor imediaţi.* CĂL.; **cum se cade,** deplin, de-a binelea: *de la o vreme se chefăluieşte Ivan cum se cade, şi unde nu începe a chiui prin iad.* CR. [Lat. ***cadere***].

cădelniţá, cădelniţez vb. (intr.) a tămîia mişcînd cădelniţa: *şi popi şirag, cădelniţînd, ceteau ectenii de comînd.* COŞB. [De la ***cădelniţă***].

cădélniţă, cădelniţe f. **1.** vas de metal atîrnat de lănţişoare, în care se arde tămîie la slujbele religioase: *din cădelniţe se înalţă în rotocoale albastre fumul de tămîie.* VLAH.; **2.** (fig.) preoţie, popie: *cădelniţa nu se vede a fi fost vocaţia lui Spiridon.* CĂL.; (şi: (reg.) **cadelniţă**). [Din sl. ***kadilĭnica***].

cădénie f. (înv.) cuviinţă. [***Cădea*** + *-enie*].

cădére, căderi f. **1.** faptul de a cădea; deplasare de sus în jos (ca efect al gravitaţiei): *Galilei a examinat experimental căderea liberă a unui corp material.* BL.; *căderea frunzelor;* **2.** (fig.) încetare a atribuţiilor, ieşire din funcţie: *după căderea lui Clain au urmat ani de incertitudine pentru biserica unită.* BL.; *căderea guvernului;* **3.** (fig.) ruinare definitivă; ocupaţie, cucerire: *acesta le încurcă treaba dîndu-le o telegramă cifrată cu ştirea prematură a căderii Plevnei.* CĂL.; *căderea Imperiului roman;* **4.** (**cădere de apă**) cascadă: *căderea Rinului;* **5.** (fig.) nereuşită, insucces; (p. ext.) *rămase în Turcia şi după căderea revoluţiei.* CĂL.; (înv.) **cădere din dreptate,** pierdere a unui proces: *însuşi dumnealui postelnicul au fost pricina căderei sale din dreptate de la judecata noastră* (a. 1794). URIC.; **6.** (început de) manifestare; lăsare: *era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi.* M.CAR.; **7.** orientare, îndreptare: *Tales explică just întunecimea lunară prin căderea umbrei pămîntului asupra lunii.* BL.; **8.** competenţă, drept: *poeţii nu au căderea să dea opiniuni critice.* CĂL.; *căderea de a judeca;* **9.** început, începere: *am ajuns aproape împăcat sufleteşte acasă, după căderea serii.* GHEŢIE; **10. cădere de tensiune,** coborîre sub limita normală a tensiunii. [V. ***cădea***].

cădí, cădesc vb. (înv.; intr. şi tr.) a cădelniţa, a tămîia: *ar cădi cu sfinte miresme ... altarul vînătorilor.* OD. [Din sl. ***kaditi***].

căftánél, căftănele n. diminutiv al lui caftan. [***Caftan*** + *-el*].

căftăní, căftănesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) îmbrăca cu caftan (la acordarea domniei sau la acordarea unui rang boieresc): *l-au căftănit şi i-au dăruit vodă şi doamna cîte trei pungi de ibrişim cu cîte o mie de galbeni.* CAR.; (refl.pas.) *cînd se căftănea vreun boier.* AL. [De la ***caftan***].

căftánie f. (înv.) privilegiul de a purta caftan: *şi răzăşi cu răzăşie, şi ciocoi cu căftănie.* DELAVR. [***Caftan*** + *-ie*].

căí, căiesc vb. **1.** (tr.) a compătimi pe cineva, a plînge pe cineva: *iar pe dum cine trecea ... tot pe badiul mi-l căia.* POP.; **2.** (refl.) a se întrista pentru că a greşit, a-i părea rău; a regreta: *nu face una ca asta că te-i căi mai pe urmă.* AL. [Din sl. ***kajati***].

căigíu, căigii n. muncitor care taie mărunt tutunul. [Din turc. ***kyidji***].

căimăcămie, căimăcămii f. (înv.) formă de guvernare provizorie în timpul cît tronul era vacant; locotenenţă domnească: *este ministru de externe cu*

titlu provizoriu sub căimăcămie. CĂL. [*Caimacam* + *-ie*].

căină, căinez vb. **1.** (tr.) a compătimi, a deplînge: *cum căina poporul de dînşii calicit.* AL.; **2.** (refl.) a se tîngui, a se plînge: *Ileana Simziana se căina şi se întrista în sufletul ei.* ISP. [Din sl. *kajanŭ* (part. de la *kajati sen*)].

căinăre, căinări f. acţiunea de a (se) căina. [V. *căina*].

căinţă, căinţe f. părere de rău; regret, remuşcare (pentru săvîrşirea unei fapte rele): *inima-i sîngera, răsipită în tîrzii şi zadarnice căinţe.* OD.; *după căinţă, pocăinţă.* [*Căi* + *-inţă*].

căire, căiri f. (rar) faptul de a se căi; căinţă: *ades în cupa plină se ascunde o căire.* AL. [V. *căi*].

căiţă, călţe f. (reg.) bonetă, scufie (legată pe sub bărbie): *aşa era dă sălbătecoşi, toţi avînd pă cap căiţe roşi.* B.-DEL. [Din sb. *kaica*].

călacán n. v. calaican.

călăre adv. încălecat pe cal (sau pe alt animal): *ades călare pleacă în mîndre nopţi cu lună.* EM.; (adj.) *noi vom urca dealul călări.* BOL.; **a sta** (sau **a şedea**) **călare pe ceva** (sau **pe cineva**), **a)** a sta urcat pe ceva (sau pe cineva): *Dănilă însă şedea călare pe burduful cu banii.* CR.; **b)** (fig.) a domina o situaţie (sau pe cineva); **a sta** (sau **a şedea**) **călare în inima cuiva,** a cunoaşte ce gîndeşte cineva: *eu şad călare în inima lor şi, nu că mă laud, dar ştiu toate măruntaiele dintr-însele.* CR.; **nici călare, nici pe jos,** nici aşa, nici aşa; **a fi călare pe situaţie,** a domina, a fi sigur într-o împrejurare (dificilă); **de-a călare,** călărind: *din Hotin şi pîn' la mare, vin muscalii de-a călare.* EM. // m. călăreţ: *durduind soseau călării ca un zid înalt de suliţi.* EM. [Lat. *caballaris*].

călăcán n. v. calaican.

călăfătuí, călăfătuiesc vb. (tr.) a astupa găurile unei bărci, unei corăbii etc. cu calafat. [*Calafat* + *-ui*].

călăfătuíre, călăfătuiri f. acţiunea de a călăfătui; călăfătuit. [V. *călăfătui*].

călăfătuít, călăfătuituri n. călăfătuire: *găsise după felinar o daltă de călăfătuit.* TUD. [V. *călăfătui*].

călămáră f. v. călimară.

călămăr n. v. călimară.

călăráş, călăraşi m. (înv.) **1.** militar de cavalerie: *iacă zăreşte venind împotriva lui vrăjmaş pe cal înteţit, un călăraş.* B.-DEL.; **2.** (la pl.) corp de militari de cavalerie sub comanda marelui spătar; **3.** curier: *călăraşii de Ţarigrad;* **4.** (reg.) coardă de rod la vie. [*Călare* + *-aş*].

călărésc, ~şti, călăreăscă, ~eşti a. (înv.) care luptă călare. [*Călare* + *-esc*].

călăréşte adv. (pop.) călare, pe cal: *beau voinicii călăreşte.* POP. [*Călare* + *-eşte*].

călăréţ, călăreţi m. **1.** (şi f.: călăreaţă, călăreţe) persoană care umblă călare: *domnişoara, prima şi ultima călăreaţă de forţă a companiei, dă tîrcoale în arenă pe veteranul ei armăsar alb.* CAR.; (adj.) *zăreşte-o ceată călăreaţă ducînd pe-un rob.* B.-DEL.; **2.** (înv.) militar de cavalerie: *călăreţii împlu cîmpul.* EM.; (adj.) *garda călăreaţă nu ştim de cît era.* BĂLC.; **3.** (înv.) cal la jocul de şah; **4.** (la pl.) unul dintre cele trei ordine la care aparţineau cetăţenii romani (spre deosebire de senat şi de plebe); **5.** piesă de fier prin care se trec firele la războiul de ţesut; **6.** piesă mică din fir de platină aşezată pe braţele unei balanţe analitice pentru a obţine echilibrul; **7.** (la pl.) armături scurte într-o piesă de beton armat. [Lat. **caballaricius*].

călări, călăresc vb. **1.** (intr. şi tr.) a umbla, a merge călare: *tot alături călăresc, nu au grija nimănuia.* EM.; *cine călăreşte măgarul, aceluia i se ating picioarele de toate cele.* VIERU; **2.** (fig.; tr.) a conduce, a purta pe cineva după propria voinţă. [De la *călare*].

călăríe f. acţiunea sau arta de a călări; mers călare; călărit: *pistoale de Veneţie şi cal bun de călărie.* POP.; *asemenea călării, asemenea sărituri, asemenea zvîrliturі cu arcanul ... nu mai văzuseră ei niciodată.* SAD.; (fig.) *să mă scutesc de călăria Balan.* CR. [*Călare* + *-ie*].

călăríme, călărimi f. (înv.) oaste călare, cavalerie: *unul din cei mai vestiţi căpitani de călărime.* BĂLC. [*Călare* + *-ime*].

călăríre, călăriri f. faptul de a călări; călărie: *se îmbolnăvi ... de o prozaică dizenterie, iar nu de romantica ftizie căpătată în urma călăririi în noapte după bal.* CĂL. [V. *călări*].

călărít n. călărie: *să înveţe pe oamenii mei de-acolo meşteşugul călăritului şi al săbiei.* SAD.; *cal de călărit; şcoală de călărit.* [V. *călări*].

călător, ~i, călătoare a. **1.** (şi subst.) care este în călătorie, care călătoreşte: *putem sta de vorbă cu oamenii călători.* SAD.; *mulţi călători ne-au vorbit cam dispreţuitor despre spiritul practic ... al chinezilor.* BL.; **2.** (rar) nomad: *şi naţii călătoare, împinse de a mea, împlut-au sperioase pustiul.* EM.; **3.** (fig.) vagabond: *a mea soartă călătoare.* AL.; **4.** migrator, care pleacă iarna de la noi: *numai spre primăvară se întoarnă paserile călătoare.* MAT. [*Cale* + *-ător*].

călători, călătoresc vb. 1. (intr. şi refl.) a face o călătorie, a se deplasa către un loc mai îndepărtat (într-o altă ţară): *nu se putea călători aşa de uşor şi fără primejdii.* CR.; (fig.; tr.) *luna ... călătoreşte călătoriia ei, făr' de zăticneală.* ANTIM; **2.** (intr.) a migra, a se deplasa în altă regiune: *stoluri de păsări migratoare sfîşiau cerul, călătorind spre nord.* GHEŢIE; **3.** (fig.; refl.) a se sfîrşi, a trece: *nu trecu mult şi ziua se călători.* CR. [De la *călător*].

călătorie, călătorii f. **1.** acţiunea de a călători; drum parcurs către un loc mai îndepărtat: *în călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea.* NEGR.; (iron.) **călătorie sprîncenată!**, mergi sănătos!; **2.** (p. ext.) scriere în care se relatează întîmplările dintr-o deplasare (în locuri îndepărtate): *el a fost mai întăi de toate prozator bun, în călătoriile sale mai ales.* IBR. [*Călător* + *-ie*].

călătorít, ~ţi, călătorită, ~e a. care a făcut multe călătorii, care a umblat mult. [V. *călători*].

călău, călăi m. **1.** bărbat care execută condamnaţii la moarte: *fusese condamnat la moarte, apoi graţiat în clipa cînd călăul sta să-i reteze capul.* CĂL.; **2.** (fig.) om sîngeros, tiran: *călău antropofag.* CAR. [Din ţig. *kalo* „negru"].

călăúz m. v. călăuză.

călăúză, călăuze f. **1.** persoană care însoţeşte pe cineva spre a-i arăta drumul; ghid: *călăuzul meu ... avea sămînţă multă de vorbă.* OD.; (fig.) *rîul cel de stele e călăuzul tainic.* AL.; **2.** (fig.) persoană care îndrumă pe alţii; **3.** (p. ext.) teorie, doctrină, învăţătură etc. care orientează o activitate, o acţiune etc.; (şi: (înv.) **călăuz**). [Din turc. *kılavuz,* gr. mod. *kalaúzis*].

călăuzí, călăuzesc vb. **1.** (tr.) a conduce pe cineva pe un drum, a servi de călăuză: *el îi va călăuzi.* ISP.; (fig.) *el tremură ca alte dăţi în codri şi pe dealuri, călăuzind singurătăţi de mişcătoare valuri.* EM.; **2.** (fig.; tr.) a îndruma, a dirija: *omul care înfăptuieşte fapte istorice este el însuşi călăuzit de anumite valori.* BL.; **3.** (refl.) a se orienta, a se conduce: *el se călăuzeşte după principii ferme.* [De la *călăuză*].

călăuzíre f. acţiunea de a (se) călăuzi; ghidare, îndrumare. [V. *călăuzi*].

călăuzít, ~ţi, călăuzită, ~e a. îndrumat, condus. [V. *călăuzi*].

călăuzitór, ~i, călăuzitoáre a. (şi fig.) care călăuzeşte, îndrumător: *probează prezenţa călăuzitoare, dacă nu determinantă, a factorilor stilistici.* BL.; (subst.) *s-ar putea să-i chemăm, a zis pădurarul privind spre Potcoavă ca înspre călăuzitorul acelor neguţători.* SAD. [*Călăuzi* + *-tor*].

călbáza f. v. gălbează.

călbeáză f. v. gălbează.

călcá, calc vb. **1.** (intr.) a pune piciorul pe ceva sau undeva; a păşi: *purcelul calcă înainte pe covoare.* CR.; *a călca uşor;* (rar) **a călca din pod** (sau **de sus**), a umbla ţanţoş, trufaş: *cum o să-şi răsucească mustaţa de grozav printre tineret, o să calce din pod.* DELAVR.; **a călca cu stîngul,** a da greş; **a călca în strîchini,** a gafa; **a călca ca pe ace,** v. ac; **a călca popeşte,** v. **popeşte; a călca peste cadavre,** v. **cadavru; a călca în urma cuiva** sau (tr.) **a călca pe urmă pe cineva,** a merge după ..., a urma pe cineva: *mă călcaţi pe urmă din popas în popas şi ne sprijiniţi trecerea la un vad.* SAD.; *nici un os nu mai găsea că-n urma voinicilor calcă ceata lupilor.* POP.; **a călca pe urmele cuiva,** a avea apucăturile, obiceiurile, aptitudinile cuiva; **a călca strîmb, a)** a atinge pămîntul cu piciorul într-un mod defectuos: *călcase strîmb şi trebui să se sprijine de zidul casei.* GHEŢIE; **b)** (sau **a calca într-aiurea** ori **alăturea cu drumul**) a se abate de la normele conduitei; a înşela: *iubeşti pe alta ... te-am înţeles eu de mult că-mi calci într-aiurea.* AL.; **a călca a ..., a)** a umbla ca ...; **b)** a promite să ajungă ...; **a nu mai călca iarbă verde,** a nu mai trăi, a muri; **2.** (tr.; **a călca în picioare**) a apăsa (cu piciorul), a strivi: *nu îndrăznesc să calc în picioare vipera ce m-a încolţit.* VIERU; *a călca struguri; l-a călcat o trăsură;* **a călca pe cineva pe picior,** v. **picior:** (refl.) *oastea-în răsipă-acum pornită să calcă fugind şi-e neoprită.* B.-DEL.; **3.** (tr.) a prăda: *arendaşul ... a fost călcat de cu seara.* CAR.; **4.** (tr.) a năvăli, a încălca pustiind şi prădînd: *ţara noastră a fost călcată de vreo patru-cinci ori în acest secol de către Rusia.* EM.; *ne calcă păgînii şi ţara-i la pieire.* AL.; **5.** (tr.) a cutreiera, a străbate un drum, o regiune etc.: *de cînd mă simt bărbat, multe ţări eu am călcat.* AL.; **6.** (intr.) a veni, a intra undeva; a se abate: *mi-a hotărît să nu-i mai calc în casă, de cînd i-am zis că se dă cu roş.* AL.; **a călca pragul** (sau **casa**) **cuiva,** a merge la cineva; a vizita pe cineva: *i-a poruncit să nu-i mai calce pragul.* CAR.; (pop.) **a călca pragul,** a ieşi din casă: *dar nici pragul n-am călcat şi altul mi-am căpătat.* POP; **7.** (pop.; tr. şi refl.; despre păsări) a se împerechea; a fecunda; **8.** (tr.) a bătători, a îndesa, a frămînta cu picioarele: *îşi suflecă mînecile, calcă lut şi lipi cuptiorul.* CR.; **9.** (intr.) a înfrînge un sentiment, o pornire: *a-şi călca pe inimă;* **10.** (fig.; tr.) a nesocoti o lege, o regulă, o obligaţie etc.: *aş călca hotărîrea de a spune adevărul.* NEGR.; *aşa trebuie să păţească cine calcă jurămîntul.* CR.; (intr.; însoţit de prep. *peste*): *au îndrăznit să calce peste voinţa părinţilor săi.* DRĂGHICI; **11.** (tr. şi intr.) a netezi îmbrăcămintea cu fierul de călcat: *ba găteşte duducile ..., ba calcă rochii de bal.* AL.; **12.** (refl.; despre cai) a lovi, la mers, picioarele din faţă de cele din spate. [Lat. *calcare*].

călcáre, călcări f. **1.** faptul de a călca sau de a încălca; **2.** nerespectare, violare a unei legi, dispoziţii, convenţii etc.: *călcări mai mult sau mai puţin grave ale pactului fundamental.* CAR.; **3.** atacare, jefuire: *se întîmplase peste noapte o călcare cu omor.* CAR. [V. *călca*].

călcát n. acţiunea de a călca: *echipajul se lua la întrecere cu bărbieritul, cu călcatul hainelor şi cu spălatul rufelor.* TUD.; *călcatul strugurilor;* **fier de călcat,** v. **fier.** [V. *călca*].

călcăi n. v. călcîi.

călcăiéş n. v. călcîiaş.

călcătoáre, călcători f. **1.** loc unde se calcă; **2.** scîndură pe care olarul calcă lutul cu picioarele; **3.** (mai ales la pl.) iepele războiului de ţesut; **4.** teasc în care se zdrobesc strugurii (cu picioarele): *iubirea boierului cu ţiganca s-a petrecut într-o călcătoare de vin.* CĂL. [*Călca* + *-ătoare*].

călcătór, călcători m. 1. persoană care calcă sau încalcă o lege, o dispoziţie etc.: *călcător de drepturile altuia.* ISP.; *călcător de lege;* **2.** prădător, hoţ: *afurisieşte ... pre călcătorii acestui aşezămînt.* NEGR. [*Călca* + *-ător*].

călcătoreásă, călcătorese f. femeie care se ocupă cu călcatul hainelor, rufelor. [*Călcător* + *-easă*].

călcătorie, călcătorii f. atelier în care se calcă haine, rufărie etc. [*Călcător* + *-ie*].

călcătúră, călcături f. **1.** mod de a merge, umblet: *avea o călcătură ţeapănă, hotărîtă.* GHEŢIE; **2.** (concr.) urmă, semn lăsat pe picior: *să-ţi arăt călcătura.* POP. [Lat. *calcatura*].

călcîi, călcîie n. **1.** partea din spate a tălpii piciorului: *frumosu-i păr de aur desfăcut cădea pîn'*

la călcîie. EM.; (fig.) *grumejii striviţi sub călcîiul despotismului.* CAR.; **a-i sfîrîi** (sau **a-i pîrîi**) **cuiva călcîile,** v. **sfîrîi; a da călcîie,** v. **da; (fuge ori aleargă) de(-i) scapără călcîiele,** v. **scăpăra; a i se aprinde** (sau **a-i sfîrîi**) **(cuiva) călcîile (după cineva),** a se îndrăgosti foarte tare de cineva: *se prinde în joc lîngă o fată ... şi ... i se aprind lui Ipate al nostru călcăile.* CR.; **a-şi lua rămas bun de la călcîie,** a pleca în ascuns, fără a spune nimănui: *îndată ce m-am sculat de la masă, luîndu-mi rămas bun de la călcăie, fuga la scăldat.* CR.; (livr.) **călcîiul lui Ahile,** parte vulnerabilă, slabă (a unei persoane); **2.** parte a ciorapului sau a încălţămintei care acoperă această parte a tălpii piciorului; **3.** lovitură dată cu această parte a tălpii: *dau călcîie calului;* **4.** parte de dinapoi (sau de jos) a unui obiect; (şi: (reg.) **călcăi**). [Lat. ***calcaneum***].

călcîiáş, călcîiaşe n. diminutiv al lui călcîi: *mălăieş în călcăieş.* CR.; (şi: (reg.) **călcăieş**). [***Călcîi*** + *-aş*].

căldáre, căldări f. **1.** vas (mare) de metal (de obicei de aramă) în care se păstrează sau se fierbe ceva: *pe unul am să-l pun la frigare şi pe celălalt am să-l fierb în căldare.* AL.; **căldare de rachiu,** cazan de distilat ţuica; **2.** vas tronconic de metal cu toartă; găleată; **3.** (geogr.) depresiune circulară de origine glaciară în zona munţilor înalţi: *continuară marşul monoton pe circumferinţa căldării de piatră.* GHEŢIE; *căldările Rodnei.* [Lat. ***caldaria***].

căldărár, căldărari m. meşteşugar care face sau repară căldări şi alte vase (de aramă): *Tandaler ... făcu întru căldărari mare moarte.* B.-DEL.; (adj.) *acum şi cetele căldărare ... partea-i împresurară roată.* B.-DEL.; *ţigan căldărar.* [***Căldare*** + *-ar*].

căldăráş, căldăraşi m. (reg.) botroş (*Pyrrhula vulgaris*). [***Căldare*** + *-aş*].

căldărúşă, căldăruşe f. **1.** diminutiv al lui căldare: *atîrnă căldăruşa de mămăligă în crăcane.* ISP.; **2.** căldare mică în care preoţii ţin agheasma: *nu lipsea de la clasă decît o dată pe lună, la zi-ntîi, cînd îl lua popa cu căldăruşa.* VLAH.; **3.** plantă ornamentală cu flori albastre, violete, roşii sau, rar, albe (*Aquilegia vulgaris*): *Nicoară se juca cu floarea de căldăruşă pe care i-o aduse-se jupîniţa Ilinca.* SAD.; **4.** (reg.) varietate de struguri. [***Căldare*** + *-uşă*].

căldicél, ~i, căldicică, ~cele a. puţin cald; călduţ, căldişor: *soarele zîmbitor scălda cu razele lui căldicele adunările pestriţe ale nuntaşilor.* MAT.; *vînt căldicel;* (adv.) *soarele bătea căldicel pe prispă.* VLAH. [***Cald*** + *-icel*].

căldişór, ~i, căldişoáră, ~e a. căldicel. [***Cald*** + *-işor*].

căldúră, călduri f. **1.** stare de încălzire a unui corp; senzaţie produsă de corpurile calde: *Gerilă se întîndea de căldură.* CR.; **2.** (la pl.) timp călduros, atmosferă fierbinte; **3.** (la pl.) temperatură ridicată a corpului; febră; **4.** (fig.) ardoare, patimă: *pare că îl dojeneşte cînd şopteşte cu căldură.* EM.; **5.** afecţiune, prietenie: *recomandăm cu căldură învăţătorilor noştri această foaie.* EM.; **6.** (la pl.) perioadă în care femelele manifestă dorinţa naturală de a se împerechea. [Lat. ***caldura***].

căldurícă f. diminutiv al lui căldură: *cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiet ciolanele.* CR.; **a sta la căldurică,** a evita efortul, munca; a fi comod, iubitor de confort. [***Căldură*** + *-ică*].

căldurós, ~şi, călduroásă, ~e a. **1.** care emană sau menţine căldura: *după o zi călduroasă de iunie, o adiere proaspătă foşnea frunzele salcîmilor.* GHEŢIE; *haine călduroase;* **2.** (fig.) plin de ardoare, de zel, însufleţit: *felicitările noastre călduroase tinerei şi simpaticei perechi.* CAR.; (adv.) *îmbrăţişă călduros ideea confederaţiei.* CĂL.. [***Căldură*** + *-os*].

căldúţ, ~i, călduţă, ~e a. potrivit de cald; căldicel: *adia dintr-acolo pe un vînt călduţ o mireasmă dulce.* SAD. [***Cald*** + *-uţ*].

căleálă, căleli f. **1.** calitate a oţelului de a fi călit; **2.** (fam.) beţie uşoară. [***Căli*** + *-eală*].

căleáp, călepe n. (reg.) **1.** răşchitor mic; **2.** (p. ext.) scul: *pe-o grindă, călepe de tort şi lînuri.* CR. [Din turc. ***keleb*** „răşchitor"].

călfíe f. stare, condiţie de calfă: *trei luni am pîhă la călfie.* PANN. [***Calfă*** + *-ie*].

căli, călesc vb. **1.** (tr.) a mări duritatea şi rezistenţa unui metal prin răcire bruscă după o încălzire intensă: *nu e paloş de fier, călit de vreun săbier* POP.; (fig.) *arşi cu jigale înfocate de her şi căliţi cu oţăt şi sare peste arsuri.* DOS.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) întări, a căpăta sau a face să capete rezistenţă: *s-a călit făcînd sport;* **3.** (fam.; refl.) a se îmbăta; **4.** (tr.) a prăji alimente (în special ceapă, varză) în grăsime. [Din sl. ***kaliti***].

călífár, călifari m. **1.** numele a două specii de păsări acvatice, asemănătoare cu raţa, cu penele albe, negre sau ruginii (*Tadorna tadorna* şi *casarca*): *claponi, cocori şi călifari ce furnicau prin curtea boierească.* FIL.; **2.** specie de porumbel domestic; (şi: (înv.) **califar**). [Din bulg. ***kalefar***].

călimáră, călimări f. vas mic în care se ţine cerneală: *scriitorii turci şedeau jos cu călimările la brîu.* CĂL.; (şi: (înv. şi pop.) **călămară, călimăr, călămăr**). [Din gr. mod. ***kalamári***].

călimăr n. v. **călimară.**

călín, călini m. arbust sălbatic cu flori albe şi cu fructe roşii în ciorchini (*Viburnum opulus*): *frunză verde de călin, îmi înec aleanu-n vin.* AL. [De la ***călină***].

călínă, căline f. fructul călinului, de culoare roşie şi cu gust acrişor. [Din bulg. ***kalina***].

călíndár n. v. **calendar.**

călinét, călineturi n. (rar) crîng de călini. [***Călin*** + *-et*].

călinícă f. v. **filimică.**

călíre, călíri f. **1.** acţiunea de a (se) căli; călit[1]; **2.** procedeu de mărire a durităţii oţelului prin răcire bruscă după încălzirea la temperaturi înalte; **3.** (fig.) întărire, oţelire (fizică sau sufletească). [V. ***căli***].

călişór, călişori m. **1.** călut: *Tudorel, de le grăia, călişor încăleca.* POP.; **2.** (la pl.) căluţei. [***Cal*** + *-işor*].

călít[1] n. călire. [V. ***căli***].

călít[2], ~ţi, călită, ~e a. **1.** întărit prin călire: *fier călit;* **2.** (fig.) rezistent, întărit: *feciori buni de mînă, căliţi, tari de vînă.* POP.; **3.** prăjit în grăsime: *varză călită;* **4.** (fam.) beat. [V. ***căli***].

călîf, călîfuri n. (înv.) toc de imamea: *i-am cusut un călîf de ciubuc cu mărgele.* AL. [Din turc. ***kulıf***].

călîie, călîi f. (reg.) plăcintă din făină, lapte şi ouă, coaptă în cuptor. [Cf. turc. ***kalye***].

călîu, ~îi, călîie, ~îi a. (reg.) **1.** necopt bine: *pîine călîie;* **2.** călduţ: *apă călîie;* **3.** verde, crud: *grîu călîu;* **4.** neuscat bine, umed, verde: *lemnele călîi se vînd ieftin.* [Et. nec.; cf. ***lălîu***].

călţún, călţuni m. **1.** (reg.) ciorap; **2.** (compuse) **călţunul-doamnei, a)** plantă erbacee cu flori galbene; cerenţel (*Geum urbanum*); b) plantă decorativă de grădină cu flori galbene (*Geum rivale*); **călţunii-popii,** mică plantă erbacee cu flori albastre şi violete, prevăzute cu un pinten scurt (*Viola silvestris*); (şi: (reg.) **colţun**). [Din gr. mod. ***kaltsúni***].

călţunár, călţunari m. **1.** (înv.) persoană care confecţionează sau vinde călţuni; **2.** (reg.) bărbat (tînăr) care duce darurile miresei; (şi: (reg.) **colţunar**). [***Călţun*** + *-ar*].

călţunáş, călţunaşi m. **1.** (reg.) ciorap mic (de copil); **2.** (mai ales în forma **colţunaş**) preparat culinar din aluat tăiat în formă de triunghiuri sau de pătrate mici umplute cu carne tocată sau cu brînză, care se fierb în apă; **3.** (bot.) condurul-doamnei (*Tropoaeulum majus*); **4.** (bot.) toporaş (*Viola*); (şi: **colţunaş**). [***Călţun*** + *-aş*].

călţunăreásă, călţunărese f. (reg.) femeie care duce darurile miresei: *după amiazi, porneau călţunăresele, tot cucoane alese.* GHICA; (şi: **călţunăreasă**). [***Călţunar*** + *-easă*].

călţunăreásă f. v. **călţunăreasă.**

călúgăr, călugări m. bărbat care, renunţînd la viaţa obişnuită, trăieşte într-o mănăstire: *pentru hatîrul călugărilor.* CR.; (adj.) *cetindu-l doară, vreun evlavnic părinte călugăr l-au şters.* B.-DEL. [Din sl. ***kalugerŭ***].

călugăráş, călugăraşi m. **1.** călugăr tînăr: *întîlni un călugăraş, îi dădu vestmintele ei şi îi luă rasa şi caucul lui.* DELAVR.; (adj.) *părintele călugăraş mai spuse o dată ghicitoarea.* DELAVR.; **2.** (reg.) muşcata-dracului (*Knautia arvensis*). [***Călugăr*** + *-aş*].

călugărésc, ~şti, călugăreáscă, ~eşti a. de călugăr, monahal: *îi îmbracă în haine călugăreşti.* ISP.; **a lua** (sau **a îmbrăca**) **schima călugărească,** v. **schimă; ghiveci călugăresc,** ghiveci fără carne. [***Călugăr*** + *-esc*].

călugăréşte adv. în felul călugărilor: *un mijloc de-a ucide pe împăratul Rosiei printr-un turc îmbrăcat călugăreşte.* EM. [***Călugăr*** + *-eşte*].

călugări, călugăresc vb. (refl. şi tr.) a (se) face călugăr (sau călugăriţă): *îl călugăriră, puindu-i numele Paisie.* ISP.; *s-a călugărit ..., făcînd multe pomeniri cît a fost în viaţă.* CR. [***Călugăr*** + *-i*].

călugăríe f. **1.** viaţă de călugăr: *prin călugărie se depărtase pe jumătate de lume.* CĂL.; **2.** mănăstire: *l-au semnat la nas şi l-au dat la călugărie.* UR.; *trimise fata la călugărie.* [***Călugăr*** + *-ie*].

călugăríre, călugăriri f. (rar) faptul de a (se) călugări; trecere la viaţa de călugăr; călugărit: *obţinuse ordin de călugărire.* CĂL. [V. ***călugări***].

călugărít n. călugărire; (concr.) călugărie: *se vede că tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume.* CR.; *călugăritul l-a ajutat să fugă de zbuciumul vieţii.* [V. ***călugări***].

călúgăriţă, călugăriţe f. **1.** femeie care trăieşte într-o comunitate mănăstirească: *chemase pe toate călugăriţele la ascultare.* ISP; **2.** insectă carnivoră cu picioarele din faţă în formă de cange (*Mantis religiosa*). [***Călugăr*** + *-iţă*].

călúş, căluşi m. **1.** cal mic, căluţ. // n. (pl. **căluşuri**) **1.** bucată de fier sau de lemn care se pune în gura unui animal ca să ţină gura deschisă; **2.** bucată de lemn, sfoară sau cîrpă care se pune în gura unei persoane pentru a o împiedica să strige: *l-au găsit a doua zi ... cu căluşu-n gură.* CAR.; **a pune (cuiva) căluşul în gură,** a împiedica (pe cineva) să vorbească; **3.** (reg.) buştean tăiat în scînduri: *un căluş de scînduri;* **4.** bucăţică de lemn pe care se sprijină coardele unui instrument muzical; scăunaş: *două coarde îi plesnîră una dupe alta şi căluşul îi căzu din nou.* DELAVR.; **5.** suport de lemn pe care aşază pictorii tabloul cînd lucrează; şevalet: *pe căluşul din faţa ferestrei ... stă o altă pînză neîncepută.* VLAH.; **6.** (reg.) jocul căluşarilor. [***Cal*** + *-uş*].

căluşár, căluşari m. **1.** dans popular cu figuri variate, jucat (în preajma Rusaliilor) de un grup de flăcăi; **2.** flăcău care execută acest dans: *banda de căluşari ... venise tocmai dupe malul Mureşului.* OD. [***Căluş*** + *-ar*].

căluşél, căluşei m. **1.** căluţ, mînz, cal tînăr: *ţi-a cumpărat un căluşel.* CAR.; **2.** (la pl.) mijloc de divertisment pentru copii, alcătuit din mai mulţi cai de lemn care se învîrt în jurul unui ax; carusel; **3.** nume dat mai multor insecte din familia lăcustelor; **4.** flăcău care execută jocul căluşarilor: *mocăneasca, corabiasca ... şi, în sfîrşit, danţul căluşăilor.* AL. [***Cal*** + *-uş* + *-el*].

călúţ, căluţi m. **1.** diminutiv al lui cal; cal mic: *un voinic ... p-un căluţ de la Buzău.* POP; **2.** lăcustă (*Decticus verrucivorus*); **3.** (compus) **căluţ-de-mare,** cal-de-mare (*Hippocampus*). [***Cal*** + *-uţ*].

cămárá, cămări f. **1.** (înv.) cameră, odaie: *ca în cămara ta să vin, să te privesc de-aproape.* EM.; **2.** vistierie domnească; **3.** (în epoca fanariotă) casetă particulară a domnitorului: *Constantin Mavrocordat a unit venitul cămarei cu al vistieriei, făcînd o singură casă;* **4.** încăpere în care se păstrează alimente: *ea ţine cheile de la cămară şi de la pivniţă.* AL.; **5.** parte a casei ţărăneşti unde se găseşte vatra. [Din gr. mod. ***kamara***].

cămáşă, cămăşi f. **1.** îmbrăcăminte (de pînză sau de mătase) care se poartă pe piele acoperind partea superioară a corpului: *noaptea mama lucra croitoreasă, cosea cămăşi de pînză din cînepă scorţoasă.* VIERU; *fă-mi cămaşă de fuior, că mi-i*

gîndu să mă-nsor. POP; **cămaşă de noapte,** îmbrăcăminte pentru dormit (din pînză, mătase etc.) care se poartă (de către femei) direct pe piele; **cămaşă de forţă,** îmbrăcăminte (din pînză tare) care împiedică mişcarea mîinilor şi care se foloseşte pentru imobilizarea nebunilor furioşi: *cu o docilitate la care nu se aştepta, acceptă să i se pună cămaşa de forţă.* GHEŢIE; **cămaşă de fier** (sau **de zale**), platoşă; **a rămîne în cămaşă,** a ajunge sărac, a pierde tot; **a nu avea cămaşă pe el,** a fi foarte sărac; **a lăsa în cămaşă (pe cineva)** sau **a-i lua şi cămaşa de pe el,** a-i lua cuiva tot; **a-şi da şi cămaşa (de pe el),** a fi foarte darnic, milos, binevoitor; **a nu-l (mai) încăpea cămaşa, a)** a fi înfumurat; **b)** a-i merge bine; **a arde cămaşa pe cineva,** a fi în mare zor; **a nu avea** (sau **a nu şti**) **pe unde să scoată cămaşa,** a nu găsi ieşire dintr-o încurcătură; **a-şi bea (şi) cămaşa,** a da totul pe băutură; **a sări cămaşa de pe cineva,** a fi într-o stare de mare agitaţie; a tremura foarte tare: *au început a clănţăni şi ceilalţi de frig, de sărea cămeşa de pe dînşii.* CR.; **2.** membrană care se formează la suprafaţa unui lichid (lapte, vin): *scoate dintr-o bute vin atît de vechi că trebuie să taie cămaşa lui cu spada.* CĂL.; **3.** înveliş, căptuşeală care îmbracă unele obiecte sau piese; **4.** găoacea sau pleava bobului de grîu; **5.** membrană, înveliş, căptuşeală a unui obiect sau a unei piese: *cămaşă de cilindru;* **6.** (compus) **cămaşa-broaştei,** algă verde de forma unei reţele, care acoperă suprafaţa apelor dulci (*Hydrodictyon reticulatum*); (şi: (reg.) **cămeşă**). [Lat. *camisia*].

cămăráş, cămăraşi m. (înv.) **1.** slujitor la odăile domnitorului: *odăile locuite de cămăraşi.* OD.; **2.** (**marele cămăraş**) administrator al tezaurului particular al domnitorului; **3.** administrator al ocnelor. [*Cămară* + *-aş*].

cămărăşél, cămărăşei m. (înv.) slujbaş la camara domnească: *şopteau ... că ar fi găsit a doua zi cămărăşeii boabe de mărgăritar răsipite.* OD. [*Cămăraş* + *-el*].

cămărăşíe f. (înv.) rangul şi funcţia cămărăşului. [*Cămăraş* + *-ie*].

cămărăşiţă, cămărăşiţe f. (înv.) **1.** soţia cămărăşului; **2.** (rar) îngrijitoare a cămării de alimente; menajeră: *nici cămărăşiţă ca mama ... nu vreau să ajung.* SAD. [*Cămăraş* + *-iţă*].

cămărúie, cămărui f. cămăruţă. [*Cămară* + *-uie*].

cămărúşă, cămăruşe f. (pop.) cămăruţă: *scrise-n nouă cămăruşe.* POP. [*Cămară* + *-uşă*].

cămărúţă, cămăruţe f. diminutiv al lui cămară; cămăruie, (pop.) cămăruşă: *preîmblîndu-se în lung şi în larg prin mica cămăruţă.* NEGR. [*Cămară* + *-uţă*].

cămăşuí, cămăşuiesc vb. (tr.) a acoperi cu beton, metal etc. un element de construcţie. [*Cămaşă* + *-ui*].

cămăşuiálă, cămăşuieli f. **1.** pojghiţă, înveliş care acoperă unele obiecte, piese sau materii; **2.** căptuşeală interioară a unui tunel; **3.** strat de piatră dezagregată care acoperă, de obicei, rocile din cariere. [De la *cămaşă*].

cămăşúică, cămăşuici f. cămăşuţă: *toţi de-a rîndul îmbrăcaţi cu cămeşuice cusute cu bibiluri.* CR.; (şi: (reg.) **cămeşuică**) [*Cămaşă* + *-uică*].

cămăşuíre, cămăşuiri f. acţiunea de a cămăşui; cămăşuit. [V. *cămăşui*].

cămăşuít n. faptul de a cămăşui. [V. *cămăşui*].

cămăşúţă, cămăşuţe f. diminutiv al lui cămaşă; cămaşă scurtă; cămăşuică: *are peste cămăşuţă minteanul lui taică-său.* CAR. [*Cămaşă* + *-uţă*].

cămătár, cămătari m. persoană care împrumută bani cu camătă: *am alergat la cămătarul nostru.* NEGR. [*Camătă* + *-ar*].

cămătăreásă, cămătărese f. (rar) femeie care dă bani cu camătă; soţie de cămătar. [*Cămătar* + *-easă*].

cămătărésc, ~şti, cămătăreáscă, ~eşti a. referitor la camătă sau la cămătar, care ţine de camătă sau de cămătar: *nu era ... avizată la măruntele tranzacţii cămătăreşti.* GHEŢIE. [*Cămătar* + *-esc*].

cămătăríe, cămătării f. faptul de a da bani cu camătă; ocupaţia cămătarului: *Matilda practica cămătăria în forma ei clasică, pe gajuri.* GHEŢIE. [*Cămătar* + *-ie*].

cămeşă f. v. **cămaşă.**

cămeşói, cămeşoaie n. augmentativ al lui cămaşă; cămaşă lungă: *ţipari, berneveci, cămeşoaie.* CR. [*Cămeşă* + *-oi*].

cămeşúică f. v. **cămăşuică.**

cămilăíică f. v. **camilafcă.**

cămilár, cămilari m. conducător de cămile. [*Cămilă* + *-ar*].

cămílă, cămile f. mamifer rumegător, care trăieşte în Africa şi în Asia, cu una sau două cocoaşe pe spate, folosit la cărat poveri (*Camelus*): *nu poate încăpea cămila prein urechile acului derept multă strimtură.* COR.; *cîte căcăraze cămila din afară de grajd ar lepăda.* CANT. [Din sl. ***kamilĭ,*** gr. biz. ***haméla***].

cămín, cămínuri n. **1.** sobă joasă, lîngă peretele camerei, cu vatra larg deschisă: *salonul încălzit şi luminat numai de razele roşii ale jăratecului din cămin.* EM.; **2.** încăpere subterană zidită, cu capac de fontă, pentru accesul la conducte subterane. // (pl. **cămine**) **1.** casă, locuinţă; (p. ext.) familie: *după o aventură de documentare, soţul se va întoarce la cămin.* CĂL.; *căminul părintesc;* **2.** internat (pentru studenţi, elevi etc.); **3.** instituţie cu caracter social-cultural; (spec.) creşă: *cămin de zi.* [Din sl. ***kamina,*** gr. biz. ***háminos, hámine***].

cămínăr, cămínari m. (înv.) boier care avea în grijă strîngerea dărilor pe băuturile spirtoase: *intră ca diac la vistierie şi în 1836 îl vedem intitulîndu-se cămînar.* CĂL. [*Cămină* + *-ar*].

cămínist, ~şti, cămínistă, ~e a. şi m., f. (student, muncitor) care locuieşte în cămin: *aici sosesc pe la prînz şi după-amiază studentele căministe.* GHEŢIE. [*Cămin* + *-ist*].

cănăráş, cănăraşi m. diminutiv al lui canar; (rar) cănăruţ: *cu zaharicale, ca pe un canaraş.* AL. [*Canar* + *-aş*].

cănăríţă, cănăriţe f. femela canarului. [*Canar* + *-iţă*].

cănărúţ, cănăruţi m. (rar) cănăraş: *un cuib din puf de boboc, din pene de cănăruţi.* DELAVR. [*Canar* + *-uţ*].

cănăţúie, cănăţui f. (rar) cană mică: *sapă o gaură ca o cănăţuie de apă.* ISP. [*Căniţă* + *-uie*].

cănăvăţ, cănăveţe n. (înv.) pînză rară din care se făceau anterie: *un colan de canavăţ roşu.* FIL.; *antereu de canavaţă.* CR.; (şi: **canavăţ, canavaţă**). [Din gr. mod. ***kanravatson***].

căneálă, căneli f. vopsea (neagră) pentru păr. [*Căni* + *-eală*].

căngiuít, ~ţi, căngiuită, ~e a. (rar) prevăzut cu o cange, în formă de cange: *cu lancea căngiuită în gloată pătrundeau.* AL. [*Cange* + *-uit*].

căní, cănesc vb. (tr.) **1.** a vopsi (în negru) părul, barba sau sprîncenele: [î]*şi cănea părul şi barba cu cireşe negre.* CR.; **2.** a marca cu vopsea animalele pentru a fi recunoscute. [Cf. turc. ***kına***].

căníre, căniri f. acţiunea de a căni; vopsire. [V. *căni*].

căníţă, căniţe şi (reg.) **căniţi** f. diminutiv al lui cană; cană mică: *fumega, în căniţe, vin fiert cu mirodenii.* SAD. [*Cană* + *-iţă*].

cănţelăríe f. v. **cancelarie.**

căpáucă f. v. **capaucă.**

căpăcél, căpăcele n. diminutiv al lui capac. [*Capac* + *-el*].

căpăluí, căpăluiesc vb. (reg.; intr.) a prăşi porumbul: *mireasa noastră îi fată, duce-om la căpăluit şi-om videa ce-am tîrguit.* POP. [Din magh. ***kapál***].

căpăstru, căpestre n. plasă de funie sau din curele care se pune pe capul animalelor mari (cai, boi etc.) pentru a le lega la iesle sau pentru a le mîna undeva: *coboară de acolo un căpăstru.* CR. [Lat. ***capistrum***].

căpătă, căpăt vb. **1.** (tr.) a obţine un lucru, un serviciu solicitat: *am venit înaintea judecăţii să capăt dreptate.* CR.; **2.** (tr.) a primi în dar sau de pomană: *îşi băgă hainele cele frumoase ce le căpătă în dăsagi.* ISP.; **3.** (tr.) a cîştiga, a agonisi: *să-şi capete pînea de toate zilele.* POP.; **4.** (tr.) a dobîndi, a agonisi, a obţine ceva: *în şcoală însă nu se ilustră şi nu căpătă nici un premiu.* CĂL.; *va mai căpăta minte;* (p. ext.) *acţiunea lui, lipsită de realizarea imediată, căpătă o formă delirantă.* CĂL.; **5.** (tr. şi (reg.) refl.) a se alege cu ..., a avea parte de: *a căpăta friguri, răni; m-am căpătat cu păduchi.* [Lat. ***capitare***].

căpătáre, căpătări f. **1.** acţiunea de a (se) căpăta şi rezultatul ei; obţinere a unui lucru; **2.** primire în dar sau de pomană; căpătat[1]. [V. *căpăta*].

căpătát[1] n. **1.** faptul de a căpăta; obţinere de pomană sau în dar a unui bun; căpătare: *tată-său, cu popa, umbla după căpătat.* CR.; **de căpătat,** obţinut prin cerşit; primit în dar: *dormitul prin grajduri, ... mîncarea de căpătat de pe la seminar îl desrămară şi-l slăbiră.* CĂL.; **2.** cerşit, cerşetorie: *a umbla cu căpătatul.* [V. *căpăta*].

căpătát[2], ~ţi, căpătată, ~e a. obţinut de pomană, în dar, pe degeaba: *nişte ghete nouă căpătate îi dau stări religioase.* CĂL. [V. *căpăta*].

căpătîi, căpătîie n. **1.** parte a patului (sau a altui culcuş) unde se pune capul: *lîngă căpătîiul patului se aflau două butoane.* GHEŢIE; **a sta la căpătîiul cuiva,** a veghea lîngă o persoană bolnavă; **2.** obiect, pernă pe care se pune capul: *pun capul pe căpătîi şi gîndesc la tine-ntîi.* POP.; **(om) fără căpătîi,** vagabond: *cu noi şedea şi Bodîngă, un om fără căpătăiu, însă de tot hazul.* CR.; **a nu avea căpătîi,** a nu avea nici un rost (în viaţă); **a nu şti de căpătîiul cuiva,** a nu cunoaşte rostul, situaţia, soarta cuiva: *îşi aduse aminte de tatăl său şi de mumă-sa şi se întristă că nu ştia nimic de căpătîiul lor.* ISP.; **a face (cuiva) de căpătîi,** a căpătui; a căsători: *am trei feciori ... apoi să le facem de căpătîi, să-i însurăm.* OD.; **carte de căpătîi, a)** carte fundamentală într-un domeniu; **b)** carte preferată; **3.** lemn scurt şi gros care se pune sub un butoi, sub o ladă etc.; suport: *au început a-i putrezi căpătăile.* CR.; **4.** bucată, fragment: *căpătîi de lemn, de funie;* **5.** capăt, margine: *puse iarăşi căpătîi la căpătîi celelalte oscioare.* ISP.; **6.** (fig.) limită (început sau sfîrşit); **a da de căpătîi,** a descurca, a înţelege: *cine ştie ce încurcătură vei face p-acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătîi.* ISP.; **a scoate ceva la căpătîi,** a termina ceva cu succes, a scoate la capăt; **a o scoate la căpătîi,** a ieşi (cu) bine, a se descurca: *cu pizma nu o scoate nimenea la căpătîi.* PANN; **a ieşi la căpătîi,** a izbuti, a termina cu bine. [Lat. ***capitaneum***].

căpătlán m. v. **captalan.**

căpătuí, căpătuiesc vb. (tr. şi refl.) **1.** a(-şi) face un rost, a (se) îmbogăţi, a (se) înavuţi: *să înzestreze şi să căpătuiască pe orfani.* OD.; (fig.) *iată cum ... te căpătuieşti ... şi cu un învăţămînt moral.* R.L.; **2.** (fam.) a (se) căsători: *a căpătuit doi feciori şi două fete.* [*Capăt* + *-ui*].

căpătuiálă, căpătuieli f. **1.** faptul de a se căpătui; îmbogăţire; căpătuire; **2.** stare, avere; rost. [*Căpătui* + *-eală*].

căpătuíre, căpătuiri f. **1.** căpătuială: *toţi au aceleaşi nevoi de căpătuire şi aceleaşi tendenţe.* EM.; **2.** (fam.) căsătorie. [V. *căpătui*].

căpătuít, ~ţi, căpătuită, ~e a. **1.** îmbogăţit, cu stare; **2.** (fam.) căsătorit. [V. *căpătui*].

căpăţînă f. v. căpăţînă.

căpăţînós a. v. căpăţînos.

căpăţînă, căpăţîni f. **1.** cap de animal despărţit de corp: *luă o căpăţînă de cal uscată ce era acolo alăturea.* ISP.; **2.** cap de om mort despărţit de trup; craniu: *dete peste nişte grămezi de căpăţîni şi oase de oameni.* ISP.; **3.** (iron.) cap (mare şi fără minte): *atunci lumea-n căpăţînă se-nvîrtea ca o morişcă.* EM.; **4.** parte bulbucată a unei plante (formată din tulpină sau din suprapunerea frunzelor): *căpăţîni de ceapă, de usturoi, de varză;* **5.** butuc de roată; **6.** con

de zahăr: *cei cu pricina de ieri o adus zece căpăţîni de zahăr.* AL.; (şi: (reg.) **căpăţînă**). [Lat. **capitina* (<*caput, capitis*)].

căpăţînós, ~şi, căpăţînoásă, ~e a. 1. cu capul mare; **2.** (fig.) încăpăţînat; greu de cap: *de ce eşti căpăţînos şi nu vrei să înţelegi?* CAR.; (şi: (reg.) **căpăţinos**). [*Căpăţînă* + *-os*].

căpău m. v. **copoi.**

căpăuăş m. v. **copoiaş.**

căpcăún, căpcăuni m. 1. monstru antropofag în mitologia populară: *a trecut prin ţara furnicilor mîncătoare de oameni, ... a căpcînilor, cu un cap de om şi unul de cîine.* CĂL.; **2.** om rău, barbar, crud, sălbatic: *fugi căpcăunule că mi-ai omorît odoru.* AL.; *o mînă de capcîn să se atingă de al lumilor străpîn.* AL.; *cîţi cazaci, căpcîni şi alte lifte spurcate.* CR.; (şi: (reg.) **cătcăun, căpcîn, capcîn**). [*Cap*[1] + *cîine;* cf. gr. *kynoképhalos*].

căpchiă vb. v. **căpia.**

căpcîn m. v. **căpcăun.**

căpeneág n. v. **chepeneag.**

căpestérie f. v. **căpistere.**

căpeténie, căpetenii f. conducător, şef, comandant: *un popă tînăr e căpetenia unei bande de tîlhari.* CĂL.; *căpetenie de ostaşi;* (p. ext.) *prin faptul că gînditorul formulează mai bine momentul, el e mereu căpetenia spirituală a momentului.* CĂL.; **de căpetenie,** principal, important: *lucrul de căpetenie pentru dînşii e să ajungă la putere.* EM. [*Capete* (pl. de la *cap*[1]) + *-enie*].

căpeţeá, căpeţele f. parte a frîiului alcătuită din curele, care trec peste capul şi peste botul calului, de care sînt prinse zăbalele: *ba nu-s propele, nici căpiţele.* AL.; (şi: (reg.) **căpiţea, căpeţeală**). [De la *căpeţel*].

căpeţeálă f. v. **căpeţea.**

căpeţél, căpeţele n. 1. bucată mică, capăt: *în clondir se stinge căpeţelul de lumină.* EM.; **2.** colac care se duce la biserică pentru pomenirea morţilor; **3.** lumînare (la capul mortului): *nici pomană, nici căpeţele.* [Lat. *capitellum*].

căpiá, căpiez vb. (intr.) **1.** (despre oi sau vaci) a se îmbolnăvi de capie; **2.** (fig.) a avea ameţeli, a înnebuni, a se scrînti: *baba a căpchiat.* AL.; *ce, ai căpiat?;* (şi: (reg.) **căpchia**). [De la *capiu*].

căpiálă, căpieli f. (pop.) cenuroză, căpiere. [*Căpia* + *-eală*].

căpiát, ~ţi, căpiată, ~e a. 1. bolnav de capie, de cenuroză; **2.** (fig.) scrîntit, nebun. [V. *căpia*].

căpicioáră, căpicioare f. diminutiv al lui căpiţă: *am făcut d-o căpicioară.* POP [*Căpiţă* + *-ioară*].

căpiére, căpieri f. (rar) faptul de a căpia. [V. *căpia*].

căpistére, căpisteri f. (reg.) albie, covată în care se cerne făina şi se frămîntă pîinea: *plămădesc ca aluatu-n căpistere.* POP; (şi: **căpesterie**). [Lat. *capisterium*].

căpitán, căpitani m. **1.** ofiţer cu grad superior aceluia de locotenent-major şi inferior celui de maior: *să poftească şi el în gazdă pe căpitanul.* CAR.; **2.** ofiţer de marină care comandă o navă militară, comercială ori un port: *căpitanul se sui pe puntea de lîngă hornul maşinei.* AL.; **3.** comandant militar: *Hanibal a fost un mare căpitan;* **4.** (înv.) căpetenie de haiduci; şef al unei bande de hoţi: *tîlharii o duse la căpitanul lor.* ISP; **5.** (sport) jucător care, în timpul unei competiţii, este reprezentantul şi conducătorul unei echipe. [Din it. *capitano,* germ. *Kapitän*].

căpitanát, căpitanate n. (înv.) diviziune administrativ-militară în Austria. [*Căpitan* + *-at*].

căpitán-paşa m. (înv.) amiral turc: *da-n cauc cine era? – era căpitan-paşa.* AL. [Formă românizată din turc. *kapudan-bası*].

căpităneásă, căpitănese f. **1.** soţie de căpitan: *pe un pat-sofa dormea de-a lungul căpitănească cu un copil la sîn.* GHICA; **2.** femeie cu grad de căpitan; **3.** (p. ext.) femeie care are rangul cel mai mare; femeie care conduce: *căpităneasa nevestelor s-a întors spre uncheşul Petrea.* SAD. [*Căpitan* + *-easă*].

căpitănie, căpitănii f. **1.** funcţie corespunzătoare gradului de căpitan; **2.** subunitate comandată de un căpitan: *la Cetatea Sucevii se aflau două căpitănii ale străjerilor.* SAD.; *roşiorii despărţiţi în căpitănii;* **3.** (înv.) unitate administrativ-militară în unele ţări europene; **4.** (înv.) diviziune a unui judeţ comandată de un căpitan: *căpitănia Focşanilor;* **5.** administraţie care dirijează activitatea unui port; clădire în care funcţionează această administraţie: *legară bine luntrea lîngă căpitănia portului.* C.; **6.** (rar) căpetenie, şef: *Scaraoschi, căpitănia dracilor ... porneşte cu grăbire la locul ştiut.* CR. [*Căpitan* + *-ie*].

căpiţă, căpiţe şi (pop.) **căpiţi** f. grămadă conică din fîn sau din tulpina unor cereale: *brazdele răstoarnă-n căpiţi, alţii le adună.* AL.; *în căpiţa de paie auzeam cum respiră spionii.* VIERU; (şi: (reg.) **copiţă**). [Din bulg. *kopica*].

căpiţeá f. v. **căpeţea.**

căpiţí, căpiţesc vb. (pop.; tr.) a strînge în căpiţe, a face căpiţă: *ce-am cosit am căpiţit.* POP; (absol.) *ne ducem ... să căpiţim.* POP. [De la *căpiţă*].

căpoiéş m. v. **copoiaş.**

căpós, ~şi, căpoásă, ~e a. (fam.) **1.** care are capul mare; **2.** deştept; **3.** (fig.) încăpăţînat. [*Cap*[1] + *-os*].

căprár[1], căprari n. (rar) păzitor de capre. [Lat. *caprarius*].

căprár[2], căprari n. (pop.) caporal: *o fată de ţăran de vreo 12 ani se lasă sărutată de căprarul Aurel într-un şopron, printre coceni.* CĂL. [Din magh. *káprár,* germ. *Kapral (=Kapporal)*].

căprăríe, căprării f. (înv.) detaşament mic de soldaţi comandat de un căprar[2]: o *căprărie fu rînduită jos, la scara spitalului.* VLAH.; **pe căprării,** pe grade şi pe contingente. [*Căprar*[2] + *-ie*].

căprésc, ~şti, căpreáscă, ~eşti a. de capră: *ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească.* CR.; **salcie căprească,** v. **salcie.** [*Capră* + *-esc*].

căprioáră, căprioare f. **1.** diminutiv al lui capră; capră mică; **2.** femela căprioarelui: *ieşind de prin pădure, căprioarele pe creste.* COŞB.; (fig.) *hăţasul căprioarelor cu sprincene scăpate din mondstire.* CR.; **3.** (fig.) tînără zveltă; **4.** capră-neagră (*Rupicapra rupicapra*). [Lat. *capriola*].

căpriór, căprióri m. **1.** mamifer sălbatic rumegător, asemănător cu cerbul, dar de talie mai mică (*Capreolus capreolus*): *ce vîrstă socoţi că poate să aibă căpriorul acesta?* NEGR.; **2.** fiecare dintre bîrnele încrucişate care alcătuiesc scheletul acoperişului unei case: *vîntul începu ... a scutura casa cea mică, în toate încheieturile căpriorilor ei.* EM.; (fig.) *[i]li arde lui Iorgu cîteva perechi de palme de-i strămută căpriorii.* CAR.; **3.** suport de lemn pe care se aşază scîndurile patului, platforma zidarului etc.: *în alt colţ, un pat, adică cîteva scînduri pe doi căpriori de piatră.* EM. [Lat. *capriolus*].

căprioreálă, căprioreli f. (rar) **1.** montare a căpriorilor (la o clădire); **2.** totalitate a căpriorilor (de la o casă); **3.** (rar) element de susţinere (din bîrne): *ziduri ... proptite cu largi căprioreli de piatră.* OD. [*Căprior* + *-eală*].

căpriorí, căprioresc vb. (tr.) a fixa căpriorii la o construcţie. [De la *căprior*].

căprişór, căprişori m. plantă erbacee cu flori gălbui sau brune (*Cyperus flavescens* şi *fuscus*). [*Capră* + *-işor*].

căpríţă, căpriţe f. 1. diminutiv al lui capră, capră mică: *căpriţa se apropie zburdînd mereu.* CAR.; **2.** plantă erbacee alburie, cu flori verzi (*Atriplex litoralis*). [*Capră* + *-iţă*].

căpríu, ~ii, căprie, ~ii a. (reg.) căprui: *era o copilă cu înfăţişare străină, cu păr castaniu şi cu ochii căprii.* SAD. [*Capră* + *-iu*].

căprúi, căpruie, ~i a. de culoare cafenie-gălbuie; (reg.) căpriu: *nu va mai vedea ochii ei căprui şi şăgalnici.* REBR. [*Capră* + *-ui*].

căpşór n. v. **căpuşor.**

căpşún, căpşuni m. plantă erbacee din familia rozaceelor cu flori albe şi cu fructe comestibile (*Fragaria moschata*). [De la *căpşună*].

căpşúnă, căpşune şi (pop.) **căpşuni** f. **1.** fructul căpşunului, asemănător cu fraga, dar mult mai mare, de culoare roşie, cărnos şi parfumat: *ea mergea căpşuni s-adune.* COŞB.; **2.** plantă erbacee cu flori albe-gălbui şi fructul roşu, comestibil (*Fragaria viridis* şi *elatior*); **3.** varietate de struguri nealtoi; căpşunică. [*Cap*[1] + *-uş* + *-ună*].

căpşunícă, căpşunele f. **1.** diminutiv al lui căpşună; **2.** varietate de struguri nealtoiţi; căpşună; **3.** vin obţinut din astfel de struguri. [*Căpşună* + *-ică*].

căptán n. v. **captar.**

căptălán m. v. **captalan.**

căptuşeálă, căptuşeli f. **1.** pînză sau stofă cu care se dublează în interior hainele: *am vrut să-i scot căptuşeala.* CAR.; **2.** strat rezistent de material cu care se acoperă pe dinăuntru sau pe dinafară un obiect pentru a i se putea da o anumită întrebuinţare; **3.** parte exterioară a unui obiect: *să fac ... din pielea lui căptuşeală dobelor mele.* NEGR.; **4.** (fig. şi fam.) înşelăciune uşoară, tragere pe sfoară. [*Căptuşi* + *-eală*].

căptuşí, căptuşesc vb. 1. (tr.) a coase căptuşeală la o haină: *o fermenea ... căptuşită cu bogasiu roşu.* FIL.; **2.** (tr.) a acoperi un obiect pe dinăuntru (sau pe dinafară) cu un strat protector sau izolator; (fig.) *cerul, căptuşit cu nori tomnatici, apăsa greu.* REBR.; **3.** (fig.; tr.) a înşela: *m-a căptuşit cu cîteva mii de lei;* **4.** (tr.) a prinde, a înşfăca: *stai ... că te căptuşeşte ea, Marioara, acuşi!* CR.; **5.** (fam.; refl.) a se alege cu ceva: *tot m-am căptuşit cu ceva.* AL. [Din germ. *Kapptuch* „învelitoare"].

căptuşíre, căptuşiri f. acţiunea de a (se) căptuşi. [V. *căptuşi*].

căptuşít, ~ţi, căptuşită, ~e a. prevăzut cu căptuşeală; la care s-a pus căptuşeală: *era îmbrăcat cu haine căptuşite.* [V. *căptuşi*].

căpuí, căpuiesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a prinde, a pune mîna pe cineva sau pe ceva; (absol.) *să nu mai îmble să leşuiască pre supt zebrele să căpuiască, întinzînd laţuri în drum cu nadă.* DOS.; **2.** (refl.) a-şi procura, a obţine: *se căpuiseră d-un ginere pe potriva lor.* GHICA. [Din magh. *kapni*].

căpuíre[1], căpuiri f. acţiunea de a (se) căpui şi rezultatul ei. [V. *căpui*].

căpuíre[2], căpuiri f. realizare a celui de-al doilea cap al unui nit prin turtirea extremităţii libere. [De la *cap*[1]].

căpuít, ~ţi, căpuită, ~e a. (reg.) căpătuit: *aşa căpuit şi pregătit de drum, plecă către satul unde trăiau părinţii lui.* ISP. [V. *căpui*].

căpuitór, căpuitoare n. unealtă cu care se execută căpuirea[2] niturilor. [De la *cap*[1]].

căpúşă, căpuşe f. **1.** animal parazit din clasa arahnidelor, care se prinde de pielea animalelor hrănindu-se cu sînge (*Ixodes ricinus*): *căpuşa e dotată cu simţuri extrem de reduse.* BL.; **ce-i în guşă, şi-n căpuşă,** se spune despre o persoană sinceră, care nu umblă cu ascunzişuri; **2.** (bot.) ricin (*Ricinus communis*): *unt de căpuşă;* **3.** ochi, mugure de viţă din care se dezvoltă coarda. [Cuv. autoht.; cf. alb. *këpushë*].

căpuşór, căpuşoare n. diminutiv al lui cap[1]: *o săsoaică, un blond şi melancolic căpşor din Transilvania.* HASD.; *căpuşorul acela cu păr bălai era soarele viitorului.* SAD.; (şi: (pop.) **căpşor**). [*Cap*[1] + *-uşor*].

căputá, căputez vb. (tr.) **1.** a pune căpute la încălţăminte: *el să-i căputeze ciubotele.* CR.; **2.** a înlocui, total sau parţial, la un ciorap uzat, partea care îmbracă laba piciorului. [De la *căpută*].

căputáre, căputări f. (rar) acţiunea de a căputa. [V. *căputa*].

căpútă, căpute f. **1.** partea de deasupra a labei piciorului; **2.** parte a încălţămintei care acoperă pe deasupra laba piciorului; (înv.) căputătură. [Cuv. autoht.; cf. alb. *këputsë*].

căputătúră, căputături f. (înv.) căpută la încălţăminte. [*Căputa* + *-ătură*].

cără, car vb. **1.** (tr.) a duce ceva dintr-un loc în altul; a transporta: *rugă pe colegii săi să-l păsuiască a căra lemnele încet, încet.* CĂL.; *a căra pietre;* (absol.) *unii secerau, alţii legau snopi ..., alţii cărau, alţii durau girezi.* CR.; **a căra apă cu ciurul,** a face o muncă zadarnică; **a-l căra (pe cineva) păcatul** (sau **păcatele**), a se lăsa dus, tîrît (fără voie): *cine ştie pe unde l-or mai căra păcatele!* VLAH.; **2.** (fig.; intr. şi tr.) a lua în cantitate mare: *cu lingura tot căram.* PANN; **3.** (intr. şi tr.) a lovi, a da cu pumnul, cu palma: *începe să-i care la pumni în cap.* CAR.; **4.** (refl.) a pleca (repede), a-şi lua tălpăşiţa: *de pe murg descălecă şi la crîşmă se cără.* POP; **5.** (fam.; refl.) a deceda, a muri. [Lat. ***carrare*** (<***carrum***)].

căráre, cărări f. **1.** drum foarte îngust pe unde se poate merge numai cu piciorul; potecă: *printre crengi scînteie stele, farmec dînd cărării strîmte.* EM.; (fig.) *luna ... din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie.* EM.; **a (i se) tăia** (sau **închide**) **cuiva cărarile** (sau **cărarea**), a (i se) închide cuiva calea; a fi oprit din drum: *mare lucru să fie de nu ţi s-or tăia şi ţie cărările.* CR.; **a-i scurta cuiva cărările,** a opri pe cineva din drum; a omorî pe cineva: *nu cumva să-ţi iasă vro dihanie, ceva, înainte şi să-ţi scurteze cărările.* CR.; **a-şi îndrepta cărările,** a porni, a apuca (într-o direcţie): *într-acolo deci şi dînsul îşi îndreaptă cărările.* ISP.; **a umbla pe două** (sau **pe trei, pe şapte**) **cărări,** a merge clătinîndu-se (fiind beat); a fi beat: *nu-l vedeai umblînd pe două cărări.* DELAVR.; **pe toate cărările,** în tot locul, pretutindeni, la tot pasul: *atunci ar trebui să vezi tot oameni morţi, pe toate cărările.* CR.; **2.** loc de trecere: *îndărăpt să dede fiecare, făcînd aurariului cărare.* B.-DEL.; *el ne-a împins o vreme cu ghionderul prin cărarea de trestii.* SAD.; **3.** dungă, linie obţinută prin despărţirea în două a părului de pe cap: *cu părul lins şi cu cărarea aleasă drept în creştetul capului.* DELAVR.; **4.** traseu, rută: *vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute.* EM.; **5.** (fig.) cale, drum; desfăşurare, evoluţie: *ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EM.; **6.** (înv.) învăţătură: *gătiţi calea dumnezeiască, derepte faceţi cărările lui.* COR. [Lat. ***carraria***].

cărát n. **1.** acţiunea de a căra; **2.** transport de materiale: *căratul fînului;* **3.** timpul cînd se transportă un produs (agricol): *din arat, pînă-n cărat.* POP. [V. ***căra***].

cărăbăní, cărăbănesc vb. **1.** (reg.; tr.) a lua; a căra: *încep a cărăbăni la cireşe în sîn.* CR.; *atunci ştiu că n-ar avea cine să vă cărăbănească aşa de des pe la tîrg.* CR.; **2.** (reg.; intr.) a lovi în mod repetat şi cu putere: *ce l-a apucat de cărăbăneşte cu pumnii în oameni?* AL.; **3.** (fam.; refl.) a pleca repede, a o şterge: *începeţi a vă cărăbăni de la casa mea.* CR. [Probabil din turc. ***cek arabayi*** „a trage căruţa"].

cărăbúş, cărăbuşi m. **1.** insectă coleopteră de culoare roşiatică a cărei larvă este foarte dăunătoare (*Melolontha vulgaris*): *vin ţînţarii, lăutarii, gîndăceii, cărăbuşii.* EM.; **2.** (p. ext.) nume dat altor insecte asemănătoare cu aceasta (reprezentînd stadiul adult al unor larve). [***Carab***(*aş*) + *-uş*].

cărămidár, cărămidari m. persoană care fabrică sau vinde cărămizi: *taică-său era cărămidar la marginea oraşului Bucureşti.* VLAH. [***Cărămidă*** + *-ar*].

cărămídă, cărămízi f. material de construcţie sub forma unui paralelipiped, din argilă arsă în cuptor: *glonţul ... se înfipse într-o cărămidă din perete.* NEGR.; *a cumpăra cărămidă;* (fig.) *cărţile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii.* BL. [Din gr. mod. ***keramidi***].

cărămidărie[1]**, cărămidării** f. fabrică de cărămizi; loc unde se ard cărămizile în cuptoare. [***Cărămidă*** + *-ărie*].

cărămidărie[2] *f.* meşteşugul fabricării cărămizilor; meseria cărămidarului. [***Cărămidar*** + *-ie*].

cărămizioáră, cărămizioare f. **1.** diminutiv al lui cărămidă; cărămidă mică; **2. de-a cărămizioara,** joc de copii, care constă în a arunca mingea pentru a lovi o ţintă (de cărămidă). [***Cărămidă*** + *-ioară*].

cărămíziu, ~ii, cărămízie, ~ii *a.* roşiatic (precum cărămida): *am văzut-o în fine apărînd într-o rochie de mătase cărămizie.* GHEŢIE; *basma cărămizie. //* n. vopsea roşie: *îşi boia barba cu cărămiziu.* [***Cărămizi*** (pl. de la *cărămidă*) + *-iu*].

cărărát, ~ţi, cărărată, ~e a. (rar) cu multe cărări: *păşeşte vînătorul pe coama cărărată a piciorului de munte.* OD. [***Cărare*** + *-at*].

cărăreá, cărărele f. cărăruie: *ştiu ascunsă cărărea printre stînci.* POP. [***Cărare*** + *-ea*].

cărărúică, cărăruici f. cărăruie: *furca-n brîu să pui, cărăruica să-mi tot sui.* POP. [***Cărare*** + *-uică*].

cărărúie, cărărui f. **1.** diminutiv al lui cărare; cărărea, cărăruică, cărăruşă: *doi soldaţi de la aprovizionare umblă, de colo pînă colo, pe cărăruie.* PETR.; *lasă-mă ca să mă duc, cărăruia să-mi apuc.* POP.; **2.** (fig.) dungă, linie: *pînă şi melcul lasă o cărăruie argintie după el.* VIERU. [***Cărare*** + *-uie*].

cărărúşă, cărăruşe şi (înv.) **cărăruşi** f. cărăruie: *şi era de-o parte, pre lîngă acea rîpă, o cărăruşe strîmtă.* DOS.; *mergeau cărăruşe pe coasta dealului.* EM.; (şi: (înv.) **cărăruşe**). [***Cărare*** + *-uşă*].

cărărúşe f. v. cărăruşă.

cărăşél, cărăşei m. diminutiv al lui caras. // n. (pl. **cărăşele**) dans popular cu mişcări vioaie; melodia după care se execută. [***Caras*** + *-el*].

cărătór, cărători m. **1.** persoană care cară recolta: *au venit cărătorii şi m-au înţepat cu ţăpoaiele.* POP.; **2.** hamal: *matrozii corăbiei şi cărătorii sau hamalii portului.* OD. [***Căra*** + *-tor*].

cărătúră, cărături f. **1.** transport: *le scriau la terfelogul logofeţiei atîtea cărături de la pădure.* SAD.; **2.** lucru cărat, cantitate care se poate transporta o dată. [***Căra*** + *-tură*].

cărăúi, cărăuie, ~i a. pe jumătate beat, afumat: *cărăui pe drum cînd vine.* PANN. [Et. nec.].

cărăúş, cărăuşi m. **1.** persoană care transportă mărfuri şi materiale cu carul; căruţaş: *în trecut nu erau drumuri de fier şi acum sînt, distrugînd meseria de cărăuş.* IBR.; *nevoia învaţă pe cărăuş.* CR.; **2.** numele unei stele mici, puţin vizibilă cu ochiul liber, din Carul-Mare. [***Căra*** + *-uş*].

cărăuşí, cărăuşesc vb. (intr.) a face cărăuşie. [De la ***cărăuş***].

cărăuşíe, cărăuşii f. ocupaţia cărăuşului, transport de mărfuri sau de persoane (cu carul sau cu căruţa); cărăuşit: *cărăuşia e scumpă, şosele mai n-avem.* AL. [***Cărăuş*** + *-ie*].

cărăuşít n. cărăuşie. [V. ***cărăuşi***].

cărbunár, cărbunari m. **1.** persoană care fabrică sau vinde cărbuni de lemn; **2.** miner. [Lat. ***carbonarius***].

cărbunăş, cărbunaşi m. diminutiv al lui cărbune: *să te miluiesc şi eu c-o mînuţă de tărîţă, ... prin tărîţă cărbunaşi.* POP. [***Cărbune*** + *-aş*].

cărbunărie[1]**, cărbunării** f. **1.** loc sau cuptor unde se fac cărbuni de lemn; **2.** depozit sau magazie de cărbuni. [***Cărbune*** + *-ărie*].

cărbunărie[2] f. (rar) meseria cărbunarului. [***Cărbunar*** + *-ie*].

cărbúne, cărbuni m. **1.** material combustibil de culoare neagră, rezultat din arderea incompletă a lemnului: *cîte greşele va face să i le însemne cu cărbune pe ceva.* CR.; **a stinge cărbuni,** a descînta de deochi (aruncînd bucăţi aprinse din astfel de material în apă); **a se face cărbune,** a arde, a fi expus căldurii (mai mult decît trebuie): *pîinea s-a făcut cărbune;* **(negru) ca cărbunele,** foarte negru; **2.** bucată de lemn consumată de foc, dar aflată în stare incandescentă; jar: *în cenuşă mai licureau cîţiva cărbuni.* EM.; **a sta (ca) pe cărbuni (aprinşi),** a fi foarte nerăbdător; **3. (cărbune de pămînt)** rocă combustibilă amorfă, de culoare neagră, formată prin îmbogăţirea cu carbon a resturilor unor plante din epocile geologice: *dă o privire sălii de bursă a negustorilor de cărbuni de pămînt.* CĂL.; **4.** creion negru, foarte moale, folosit de pictori şi de desenatori (pentru schiţe): *desen în cărbune;* **5.** boală a plantelor manifestată prin apariţia unui corp negru, sfărîmicios; tăciune; **6.** (reg.; la pl.) plantă erbacee cu frunze ovale la bază şi cu flori negre-violacee; spinuţă (*Phyteuma spiciforma*); **7.** boală infecţioasă la animale (şi la om) manifestată prin abcese; antrax. [Lat. ***carbo, -onis***].

cărbunós, ~şi, cărbunoásă, ~e a. care conţine cărbune. [***Cărbune*** + *-os*].

căréte, căreţi m. (reg.) car[2] (*Bostrychus typographus*): *acel mititel cărete pe-ncet, de desupt, începe-a roade.* B.-DEL. [***Car***[2] + *-ete*].

cări, pers. 3 **căreşte** vb. (pop.; tr.) a roade (precum carii): *ce vierme îi căreşte măduva osului?* [De la ***car***[2]].

cărícă, cărici f. (reg.) roată; (adv.) *daţi pe moarte cruciş, în curmăziş şi cărigă.* B.-DEL.; (şi: **cărigă**). [Din magh. ***karica***].

cărígă f. v. cărică.

cărindár m. (pop.) ianuarie: *în luna lui cărindar, pe ger de crăpau lemnele şi pietrele, bătu Rusciucul.* ISP. [Lat. ***calendarius***].

cărnăríe, (rar) **cărnării** f. cantitate mare de carne. [***Carne*** + *-ărie*].

cărnicícă f. (pop.) cărniţă. [***Carne*** + *-icică*].

cărnişoáră f. cărniţă: *să-mi mănînci din cărnişoară.* POP. [***Carne*** + *-işoară*].

cărníţă, cărniţe f. diminutiv al lui carne; bucată mică de carne; cărnicică, cărnişoară: *racii de mult îmi dădeau de veste în sfori, trăgînd cărniţele spre cotloane.* SAD. [***Carne*** + *-iţă*].

cărnós, ~şi, cărnoásă, ~e a. **1.** care are multă carne: *porc cărnos;* **2.** (fig.) bucălat, grăsuţ: *un aer neîncrezător flutură pe obrajii cărnoşi ai fetei.* GHEŢIE; **3.** cu mult miez: *fructe cărnoase.* [Lat. ***carnosus***].

cărnosí, cărnosesc vb. (tr.) a îndepărta resturile de carne de pe dosul pieilor, înainte de tăbăcire. [De la ***carne***].

cărpănós, ~şi, cărpănoásă, ~e a. zgîrcit, avar: *face portretul în manieră grotescă a unui boier cărpănos care ţine pe vizitiu desculţ şi caii nemîncaţi.* CĂL.; (subst.) *moş Vasile era un cărpănos.* CR. [De la ***cîrpă***; cf. ***răpănos***].

cărpănoşíe f. zgîrcenie, avariţie: *cu toată cărpănoşia lui, iese cîne-cîneşte în medean.* CR. [***Cărpănos*** + *-ie*].

cărpinár, cărpinari m. (reg.) carpen (*Carpinus betulus*). [De la ***carpen***].

cărpinét, cărpineturi n. cărpiniş. [***Carpen*** + *-et*].

cărpiníş, cărpinişuri n. pădurice sau desiş de carpeni (tineri); cărpinet, cărpiniştе: *la hăţiş de cărpiniş nu mai e loc de cîrmiş.* POP. [***Carpen*** + *-iş*].

cărpiníşte, cărpiníşti f. cărpiniş. [***Carpen*** + *-işte*].

cărpiníţă, cărpiníţe f. arbore mic cu scoarţa netedă, cenuşie, cu frunze mici, ovale, şi cu flori în amenţi (*Carpinus orientalis*). [***Carpen*** + *-iţă*].

cărticícă (~eă), cărticele f. **1.** diminutiv al lui carte; carte mică: *se duse cu cărticica lui în mînă şi stătu în priveghere.* ISP.; **2.** pachetel cu foiţe de ţigară: *dar tutun şi cărticică ţi-ai luat?* CAR. [***Carte*** + *-icică* (*-eă*)].

cărtulár m. v. cărturar.

cărtulárіu m. v. cărturar.

cărturár, cărturari m. **1.** (la vechii evrei) învăţat care explica şi interpreta dogmele religiei: *se cade bătjocurit a fi de bătrîni şi de mai marii preuţi şi de cărtulari.* VARL.; *Pavel cît au fost de cărtulariu mare de scrisorile sale aeave arată.* N.TEST.; *cărturarii şi fariseii;* (rar; la f.) *au cunoscut de-amănunt toată taina credinţei, ca o cărtulare şi înţăleaptă ce era.* DOS.; **2.** învăţat, erudit; intelectual: *eu nu-s cărturar ca dumneta.* AL.; **3.** (p. ext.) persoană căreia îi place să citească, să înveţe; persoană care ştie multă carte; **4.** (iron.) persoană care ghiceşte în cărţi; (şi: (înv.) **cărtular, cărtulariu**). [Din gr. mod. ***hartularios***].

cărturărească, cărturărese f. femeie care ghiceşte în cărţi: *zodierii şi cărturăresele pe la care căutase pentru mine.* CR. [***Cărturar*** + *-easă*].

cărturărésc, ~şti, cărturăreáscă, ~eşti a. de cărturar: *fie oricît de lipsit de cultura cărturărească.* MAIOR. [*Cărturar* + *-esc*].

cărturăríe f. (rar) învăţătură, ştiinţă, erudiţie: *cînd să-ţi petreci şi tu tinereţea, apucă-te de cărturărie.* CR. [*Cărturar* + *-ie*].

cărturărísm n. (rar) erudiţie, elevaţie, cultură: *din cărturărism Hogaş îşi face un umor, care e fireşte grafios.* CĂL. [*Cărturar* + *-ism*].

cărţulíe, cărţulii f. **1.** (şi depr.) carte mică: *îi arată o cărţulie românească.* CĂL.; **2.** (înv.) permis de liberă trecere prin vamă: *cerceta la lumina spiraiului o cărţulie albastră.* TUD.; **3.** (înv.) livret. [*Carte* + *-ul -ie*].

cărucér, căruceri m. (reg.) căruţaş: *două scrisori ce le aducea cărucerul.* NEGR. [*Căruţă* + *-ar*].

cărucioáră, cărucioare f. căruţă mică şi uşoară (folosită, în trecut, la serviciul de poştă): *iată, o cărucioară, fără să fie trasă de cai, veni.* ISP. [*Căruţă* + *-ioară*].

căruciór, cărucioare n. **1.** mic vehicul în care sînt purtaţi copiii mici; căruţ; **2.** vehicul de dimensiuni reduse în care se transportă, pe distanţe scurte, sarcini mici; **3.** dispozitiv al unei maşini-unelte, care poartă piesa de prelucrat. [*Căruţ* + *-ior*].

cărugeá, cărugele f. (reg.; bot.) vîzdoagă (*Tagetes erecta*): *frunză verde cărugele.* POP. [Et. nec.].

cărúnt, ~ţi, căruntă, ~e a. **1.** care a început să albească; alb: *cărunta-i barbă netezind stă mut, de suflet gol.* COŞB.; **2.** cu părul alb: *cărunt eu? ... ştii că te găsesc nostim?* AL.; **3.** (fig.) alb, nins: *visul apelor adînce şi a stîncilor cărunte.* EM.; **4.** (fig.) vechi, străvechi: *acum pre toate acele persoane luminate din căruntele veacuri, ceaţa uităciunii i-au acoperit.* B.-DEL. [Lat. *canutus*].

căruntă vb. v. **cărunţi.**

căruntéţe f. cărunţeală, bătrîneţe: *abia la vremea căruntelii dobîndi şi el un copil.* ISP. [*Cărunt* + *-eţe*].

cărunţeálă f. faptul de a fi cărunt; căruntele, încărunţire, albire, (rar) cărunţie: *perii capului îi dăduseră în cărunţeală.* SL. [*Cărunţi* + *-eală*].

cărunţí, cărunţesc vb. (intr.) **1.** a începe să albească, a deveni cărunt; a încărunţi: *ţi-a căruntat părul.* NEGR.; **2.** a începe să aibă păr alb; (p. ext.) a îmbătrîni; (şi: (rar) **cărunta**). [De la *cărunt*].

cărunţíe f. (rar) cărunţeală: *era un uriaş cu ochi albaştri şi părul intrat în cărunţie.* SAD. [*Cărunt* + *-ie*].

cărúţ, căruţuri n. **1.** diminutiv al lui car; car mic: *tremură pe pietre căruţul hîrbuit.* NEGR.; **2.** cărucior pentru copii; **3.** dispozitiv al unei maşini care se deplasează pe rotiţe sau prin glisare. [*Car* + *-uţ*].

căruţáş, căruţaşi m. **1.** persoană care face transporturi cu căruţa; (reg.) cărucer: *vînători şi căruţaşi ... dorm acum duşi.* OD.; **2.** persoană care repară căruţe. [*Căruţă* + *-aş*].

cărúţă, căruţe f. **1.** vehicul mai mic decît carul, tras de animale: *căruţa acum am adus-o de la încălţat.* CR.; **a rămîne de căruţă,** a pierde o ocazie; a rămîne în urmă; **a se lăsa de căruţă,** a renunţa la un lucru sau la o activitate (începută); **(a fi) a cincea roată la căruţă,** v. **cincilea; nici în car, nici în căruţă (nici în teleguţă),** v. **car**; **2.** cantitate dintr-o povară cît se poate încărca într-un astfel de vehicul: *cu el se făceau vînători homerice, împuşcîndu-se cîte o căruţă de lupi, vulpi şi iepuri.* CĂL.; *o căruţă de lemne;* **3.** (reg.) car la joagăr. [*Car*[1] + *-uţă*].

căruţărie f. **1.** meşteşugul de a face şi de a repara căruţe; **2.** (rar; cu sens colectiv) unelte de căruţaş: *unelte telegrafice, căruţărie.* OD. [*Căruţă* + *-ărie*].

cărvunár, cărvunari m. membru al mişcării reformatoare cu tendinţe liberale, apărute în Muntenia şi în Moldova la începutul secolului al XIX-lea. [Cf. it. *carbonaro*].

căsáp m. v. **casap.**

căsáş, ~i, căsaşă, ~e a. cu casă: *om căsaş;* (subst.) *vrun căsaş (din cei ce se află în casă) ... , de obicei, spune vro glumă.* MAT. [*Casă* + *-aş*].

căsăpí, căsăpesc vb. (tr.) a tăia, a măcelări: *pe tătari îi căsăpeşte.* POP. [De la *casap*].

căsăpíe, căsăpii f. măcelărie: *o turmă de oi de căsăpie.* AL. [*Casap* + *-ie*].

căsăpíre, căsăpiri f. acţiunea de a căsăpi. [V. *căsăpi*].

căsătór, căsători m. (înv.) soţ, bărbat căsătorit; tată al familiei, stăpîn al casei: *toţi căsătorii era cu toată casa.* COR.; *nu pociu suferi a merge după casătoriu mai prost decît mine.* DOS.; (adj.) *asemenea este împărăţia ceriurilor omului căsătoriu.* BIBLIA. (şi: **căsătoriu**). [*Casă*[1] + *-ător*].

căsătorésc, ~şti, căsătoreáscă, ~eşti a. (rar) de căsătorie, conjugal: *se teme de vreo pacoste căsătorească.* AL. [*Căsători* + *-esc*].

căsătorí, căsătoresc vb. **1.** (tr.) a uni prin căsătorie un bărbat şi o femeie: *am fete de căsătorit.* AL.; **2.** (refl.) a lua de soţ sau de soţie: *regele s-a căsătorit cu aceasta din urmă.* EM. [De la *căsător*].

căsătoríe, căsătorii f. **1.** unire legalizată a unui bărbat cu o femeie: *vorbesc de căsătoria fiului meu.* AL.; **a lua în căsătorie pe cineva,** a se căsători cu cineva: *nu are îndrăzneala de a lua în căsătorie pe fată.* CĂL.; **a cere în căsătorie pe cineva,** a propune cuiva să se unească cu el pentru a întemeia o familie: *a avut norocul să fie cerută în căsătorie de un samsar bogat.* GHEŢIE; **2.** ceremonie religioasă cu prilejul acestei uniri: *a asista la o căsătorie;* **căsătorie civilă,** v. **civil**; **3.** trai în comun al soţilor; viaţă conjugală: *abia începuse a gusta dulceţile unei căsătorii potrivite.* NEGR. [*Căsător* + *-ie*].

căsătoríre, căsătoriri f. (rar) căsătorie; ceremonia căsătoriei: *reprezintă România ... la ceremonia căsătorirei.* EM. [V. *căsători*].

căsătorít, ~ţi, căsătorită, ~e a. care este unit prin căsătorie cu altcineva. [V. *căsători*].

căsătóriu m. v. **căsător.**

căscă, casc vb. **1.** (intr.) a deschide gura mare printr-o mişcare reflexă de inspiraţie adîncă urmată de expiraţie, din cauza somnului, oboselii sau plictiselii: *începură a se-ntinde şi a căsca.* ISP.; **2.** (tr.) **a căsca ochii,** a deschide ochii tare, a se holba: *Dimitrie o luase la voia întîmplării, căscînd ochii cînd într-o parte, cînd în alta.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a deschide gura; **a căsca gura, a)** a privi cu interes, cu mirare, cu curiozitate: *lăliii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* NEGR.; **b)** a pierde vremea: *mai şede el cît şede, de cască gura prin tîrg.* CR.; **cască-gură** sau **gură-cască** (m.), persoană care îşi iroseşte timpul fără rost; **4.** (tr.) a întredeschide: *a căsca uşa;* **5.** (refl.; despre obiecte) a se deschide (parţial), a se crăpa: *prăpastia se cască în faţa noastră;* (fig.) *între ele se cască ... o deosebire profundă de natură ontologică.* BL.; **6.** (fig.; intr.) a dori, a jindui: *turcii din an în anu să întărescu şi cască asupra Ardealului.* COSTIN. [Lat. *cascare*].

căscăre, căscări f. acţiunea de a (se) căsca şi rezultatul ei. [V. *căsca*].

căscát[1], ~ţi, căscată, ~e a. **1.** deschis: *stăteau cu gurile căscate, numai şi numai să-i înghită.* CR.; **gură-căscată,** gură-cască (v. **căsca**): *văd nişte guri-căscate uitîndu-se la mine.* CR.; **a rămîne** (sau **a sta, a privi** etc.) **cu gura căscată,** a fi mirat, buimăcit, surprins: *rămăsesem încremenit, cu ochii holbaţi, cu gura căscată, căci nu înţelegeam nimic.* NEGR.; **2.** (reg.) întredeschis: *a lăsat uşa căscată;* **3.** holbat, zgîit: *a rămas cu ochii căscaţi;* **4.** neatent, nătăfleţ, uituc: *constat că eşti căscat;* (subst.) *eşti un căscat;* **5.** care prezintă o deschizătură (mare): *nu prevedea groapa ce stă căscată dinainte-i.* OD. [V. **căsca**].

căscát[2] n. faptul de a căsca; (act reflex manifestat printr-o) deschidere a gurii cu o inspiraţie adîncă, urmată de expiraţie (care trădează somnolenţă, plictiseală, oboseală): *umblă ... din pom în pom, ca căscatul din om în om.* PANN. [V. **căsca**].

căscătúră, căscături f. **1.** căscat[2]; **2.** deschizătură, crăpătură. [*Căsca* + *-ătură*].

căscăúnd, căscăunzi m. gură-cască (v. **căsca**), nătăfleţ, zăpăcit: *îl porecleau zicîndu-i căscăundul satului.* ISP.; (adj.) *de boiul lui mărunţel cu chipul căscăund.* ISP. [Lat. **cascabundus**].

căscioáră, căscioare f. diminutiv al lui casă[1]: *dete peste o căscioară şi bătu la poartă.* ISP. [*Căsuţă* + *-ioară*].

căseán, căseni m. (pop.) fiecare dintre persoanele care locuiesc împreună într-o casă (făcînd parte dintr-o familie). [*Casă*[1] + *-ean*].

căsnicíe, căsnicii f. trai în comun al soţilor; viaţă conjugală: *ea de mult devenise tezaurul căsniciei lui.* EM. [*Casnic* + *-ie*].

căsoáie, căsoaie f. **1.** augmentativ al lui casă[1]: *pe intrarea cea mai largă a căsoaiei s-a izbit un vîrtej de zloată bufnind în foc.* SAD.; **2.** parte a casei ţărăneşti care serveşte drept cămară şi magazie: *tăbîrcesc sacul cum pot, îl pun într-o căsoaie, pe cuptior.* CR.; *numai gospodarii au căsoaie;* **3.** casă primitivă, baracă unde se adăpostesc muncitorii (în pădure); **4.** (reg.) cramă; **5.** (reg.) loc unde se învîrteşte coaca joagărului; (şi: **căsoi**). [*Casă*[1] + *-oaie*].

căsói n. v. **căsoaie.**

căsulíe, căsulii f. căsuţă: *celor tari le place a se lupta cu cei tari, nu cu căsulii făcute din cărţi de joc.* EM. [*Casă*[1] + *-ul -ie*].

căsúţă, căsuţe f. **1.** diminutiv al lui casă[1]; căscioară, căsulie: *avea o căsuţă ascunsă sub vro trei butuci de vie.* NEGR.; **2. căsuţă poştală,** ghişeu special sau compartiment la un oficiu poştal unde se repartizează şi se păstrează corespondenţa; **3.** (tipogr.) compartiment într-o cutie cu litere, în care se păstrează un singur fel de semne. [*Casă*[1] + *-uţă*].

căşăríe, căşării f. parte a stînei unde se prepară brînzeturile: *cînd îi la subprefectură, cînd la căşărie.* AL. [*Caş* + *-ărie*].

căşuná, căşunez vb. **1.** (tr.) a cauza, a pricinui: *asta poate să-ţi căşuneze vro supărare.* AL.; *i-a căşunat multe neajunsuri;* **2.** (intr.) a-i veni pe neaşteptate (o poftă, o mînie): *i-a căşunat ca baba la mormînt.* PANN; **3.** (tr.) a prinde necaz pe cineva, a căuta să facă rău cuiva: *ceilalţi argaţi căşunaseră pe dînsul şi-l tot luau peste picior.* ISP. [Lat. *occasionare*].

căşunătúră, căşunături f. (rar) **1.** durere neaşteptată; **2.** (fig.) capriciu. [*Căşuna* + *-ătură*].

căşúţ, căşuţi m. (pop.) diminutiv al lui caş: *nici căşuţ la-nchegătoare.* POP. [*Caş* + *-uţ*].

cătá vb. v. **căuta.**

cătánă, cătane f. (reg.) soldat, ostaş: *oştiri străine şi o droaie de cătane călări.* CR.; (şi: **cătună**). [Din magh. *katona*].

cătáre[1], cătări f. **1.** privire: *plecă a sa cătare.* BOL.; **2.** ţintire, luare la ochi: *puse săgeata şi o luă la cătare.* ISP.; **3.** piesă montată pe ţeava unei arme de foc, care serveşte la ochire. [V. *căta*].

cătáre[2] f. v. **căutare.**

cătănésc, ~şti, cătăneáscă, ~eşti a. de cătană, ostăşesc: *cîntece cătăneşti.* [*Cătană* + *-esc*].

cătănéşte adv. (reg.) soldăţeşte, ostăşeşte. [*Cătană* + *-eşte*].

cătăní, cătănesc vb. **1.** (tr.) a lua în armată: *cari cătănesc feciorii.* POP.; **2.** (intr.) a face serviciul militar: *de cînd badea cătăneşte.* POP. [De la *cătană*].

cătăníe f. (pop.) serviciu militar, militărie: *trei ani vor fi la toamnă de cînd l-au dus la cătănie.* SL.; *cîntec de cătănie.* [*Cătană* + *-ie*].

cătăníţă, cătăniţe f. (reg.) diminutiv al lui cătană: *pe cel deal, pe cea colniţă, plimbă-mi-se-o cătăniţă.* POP. [*Cătană* + *-iţă*].

cătărábă f. v. **carabă.**

cătătúră n. v. **căutătură.**

cătăţíme f. v. **cîtăţime.**

cătcáún m. v. **căpcăun.**

cătinát, ~ţi, cătinată, ~e a. spinos (precum cătina): *un brad verde cătinat.* POP. [*Cătină*[1] + *-at*].

cătínă[1] şi (reg.) **cătină, cătini** f. (bot.) **1.** arbust cu flori mici cafenii şi cu fructe galbene-portocalii cu întrebuinţare medicală (*Hippophaë rhamnoides*): *căută un loc cu desime de cătină.* SAD.; **2.** arbust cu flori roşii-violacee şi cu fructe roşii, cultivat ca gard viu (*Tamarix ramosissima*). [Lat. *catena*].

cătínă[2] f. v. catenă.

cătinél adv. încet, domol, lin: *şoptea şi umbla cătinel ca să n-o audă împăratul.* CR. [Lat. **cautelinus* (<*cautela* „prevedere")].

cătinelúş adv. (înv.) diminutiv al lui cătinel; încetişor: *sculîndu-să cătineluş şedzu sprejenindu-l d-îmble părţi.* DOS. [*Cătinel* + *-uş*].

cătinícă f. perioadă scurtă, bucată: *după ce mai trece o cătinică de vreme.* ISP. [De la *cătinel*].

cătiníş, cătinişuri n. desiş de cătină. [*Cătină* + *-iş*].

cătrán n. v. catran.

cătră prep. v. către.

cătrăneálă, cătráneli f. cătrănire. [*Cătrăni* + *-eală*].

cătrăní, cătrănesc vb. **1.** (tr.) a unge cu catran: *trupu-i cătrănea, după cel golea, apoi foc îi da.* AL.; **2.** (refl. şi tr.) a (se) supăra tare, a (se) amărî, a (se) necăji: *să-şi uite necazul care-l cătrănea.* PANN. [De la *catran*].

cătrăníre, cătrăniri f. **1.** acţiunea de a (se) cătrăni şi rezultatul ei; (rar) cătrănit; **2.** ungere cu catran; cătrăneală; **3.** (fig.) supărare mare. [V. *cătrăni*].

cătrănít[1] n. (rar) cătrănire. [V. *cătrăni*].

cătrănít[2]**, ~ţi, cătrănită, ~e** a. **1.** de culoare închisă; negru; **2.** (fig.) amărît, supărat, necăjit: *am făcut o faţă cătrănită.* EM.; **3.** (fig.) înveninat, otrăvit: *balele cătrănite ... se scurg năclăite.* OD. [V. *cătrăni*].

către prep. **1.** (indică direcţia) spre, înspre, la: *să ne întoarcă den întunereac către lumină.* COR.; *tot da către fîntînă zor.* COŞB.; (p. ext.) *nota comună este înclinarea către monstruos şi colosal.* CĂL.; **de către, a)** dinspre, de la: *ceaţa cobora de către munţi;* **b)** (indică autorul acţiunii) de: *li s-a dictat de către unul dintre aceştia cu glas tare.* CAR.; **c)** împotriva, în contra: *apără vitejeşte independenţa ţării sale de către poloni.* BĂLC.; **2.** (indică destinaţia) pentru; înspre: *strigă către ai săi cu biruinţă: „după mine copii!"* B.-DEL.; **3.** (exprimă o aproximare temporală) pe la ..., cam la ...: *poeţii începînd-şi activitatea în primele decenii ale veacului trăiesc şi scriu către sfîrşitul lui.* CĂL.; *către seară;* **4.** (exprimă o relaţie) faţă de ...: *am arătat asprime către mulţi.* NEGR.; **5.** (pop.; exprimă proximitatea) aproape de ..., pe lîngă: *zări către un desiş un fel de casă.* ISP.; **6.** (înv.) împotriva, în contra: *răzvrătit către cer.* BĂLC.; **7.** (înv.; exprimă suprapunerea) peste, pe: *luînd Moisi jumătate de sînge turnă în clondir, iar jumătate turnă către jărtăvnic.* BIBLIA; **8.** (înv.; exprimă finalitatea) cu scopul ..., pentru ...; (şi: (înv. şi reg.) **cătră**). [Lat. *contra*].

cătrínţă f. v. catrinţă.

cătún, cătune şi (rar) **cătunuri** n. **1.** grup de case mai mic decît un sat (fără a fi o unitate administrativă); subdiviziune a unui sat: *noaptea s-a lăsat pe vale şi cătunu-i adormit.* VLAH.; **2.** (reg.) pădurice, hăţiş, desiş: *să cărăm fîn pentru boi, pîn' ce-a da frunza-n cătun.* POP. [Cuv. autoht.; cf. alb. *katunt*].

cătúnă f. v. cătană.

cătúşă, cătuşe f. **1.** (reg.; înv.) pisică (*Felis domestica*); **2.** lemn încovoiat cu care se prinde jugul la tînjala carului; **3.** bucată de lemn cu care se prind doi căpriori aflaţi pe cele două versante ale acoperişului; **4.** inel metalic montat la un lanţ cu care se leagă mîinile (şi picioarele) arestaţilor: *cu picioarele-n butuci şi cu mîinile-n cătuşi.* POP.; **5.** plantă erbacee cu flori albastre-violete (*Ballota nigra*). [Lat. *catta* „pisică" + *-uşă*].

cătúşnică, cătuşnice f. (reg.) plantă erbacee aromatică, cu flori albe sau roşietice (*Nepeta cataria*): *îl frecă pe dinăuntru cu cătuşnică, cu sulcină, cu mătăciune.* CR. [*Cătuşă* + *-nică*].

cătăí, cătăi vb. (rar; intr.) a flecări: *aşa e moara trîndavilor; cătăie, că nu ţine parale.* DELAVR. [De la *cataţă*].

cătălíe f. v. ţăcălie[1].

cătărá, cătăr vb. (refl.) **1.** a se urca, a se sui, agăţîndu-se, pe un loc înalt şi abrupt sau într-un copac: *se cătără pe brîiele măgurilor.* VLAH.; *o fetiţă, prietenă de joacă, se cătără în prunii cimitirului.* BL.; **2.** a se prinde cu cîrcei sau înfăşurîndu-se: *iedera se cataără pe copaci.* [De la *acăţa*].

cătărăre, cătărări f. acţiunea de a se cătăra şi rezultatul ei. [V. *cătăra*].

cătărát[1]**, cătăraturi** n. faptul de a se cătăra; cătărare: *nu mai avem mult de urcat, zise primarul, care avea şi el probleme cu cătăratul.* GHEŢIE. [V. *cătăra*].

cătărát[2]**, ~ţi, cătărată, ~e** a. urcat, suit, aflat pe un loc înalt: *casa ei era cătărată sub munte.* CĂL. [V. *cătăra*].

cătărătór, ~i, cătărătoáre a. care se catară: *plantă cătărătoare. //* f. (reg.) **1.** (la pl.) agăţătoare (v. **agăţător**); **2.** (spec.) ciocănitoare, ghionoaie (*Picus*). [*Cătăra* + *-tor*].

căteá, cătele f. **1.** femela cîinelui: *am o cătea cu dinţii de oţel.* CR.; **2.** (fig.) femeie rea sau desfrînată: *mă iubii cu multă frică, dar vecina, căteaua, mă pîrî către maica.* POP.; **3.** (arg.) mitralieră; **4.** (fig.) duşmancă, vrăjmaşă: *pe aşa cătea de vreme.* [Lat. *catella*].

căţél, căţei m. **1.** cîine mic, pui de cîine: *luînd doi căţei de la o cătea ce fătase de curînd.* ISP.; *latră-n faţa ei căţelul ca la duşman şi străin.* VIERU; **cu căţel (şi) cu purcel,** cu tot ce are; **2.** pui de animal sălbatic (asemănător cu cîinele): *căţei de vulpe;* **3.** (compuse) **căţelul-pămîntului,** animal din ordinul rozătoarelor care trăieşte sub pămînt (*Spermophilus citilus*): *în codrii adînci căţelul-pămîntului tot latră.* EM.; **căţelul-frasinului** sau **căţel-de-frasin,** cantaridă (*Lytta vesicatoria*); **4.** ou sau pui de albină; **5.** fiecare dintre părţile care compun căpăţîna de usturoi: *vreo cîţiva căţei de usturoi şi vreo două cepe.* C.; **6.** dinte în broasca uşii sau la rădăcina lamei la coasă; **7.** (reg.) scîndură cu crestături în care se fixează piedica de la sul la războiul de ţesut; **8.** (pl.) bube mici care apar în jurul unui abces; **9.** (fig.) om linguşitor, josnic. [Lat. *catellus*].

căţelándru, căţelandri m. căţel mai mare, pui mai mare al unor animale sălbatice (asemănătoare cu cîinele): *puii vulpii se făcuse căţelandri.* ISP.; *era un răspuns pe care căţelandrul obişnuia să-l deie cu coada.* SAD. [*Căţel* + *-andru*].

căţeíi, pers. 3 **căţeleşte** vb. (refl.) **1.** (despre răni şi bube) a se extinde, a se lăţi: *„bubă ce se căţăleşte", cugeta în sine cu mare spaimă uncheşul Petrea.* SAD.; **2.** (despre căţele, vulpi, lupoaice) a se împerechea; **3.** (despre femei) a se prostitua. [De la *căţel*].

căţelúş, căţeluşi m. diminutiv al lui căţel: *mîngîia ... un căţeluş mic de casă.* ALEX. [*Căţel* + *-uş*].

căţelúşă, căţeluşe f. diminutiv al lui căţea: *îi ieşi înainte o căţeluşă bolnavă.* CR. [De la *căţeluş*].

căţíe f. v. căţuie.

căţúie, căţui f. vas de metal sau de pămînt în care se arde tămîie: *cu aparătoarea de cozi de păun ea a făcut vînt spre căţuia cu cărbuni în care ardeau aromate.* SAD.; (şi: (înv.) **căţie**). [Din gr. mod. *katsi* + *-uie*].

căúş, căuşe n. **1.** vas în formă de lingură sau de cupă, cu mîner scurt, folosit pentru a lua făină, grăunţe etc.: *au început a lucra alvii şi căuşe de plop şi salcie.* SAD.; **a face mîna căuş,** a da forma unui recipient, apropiind degetele şi adîncind palma; **a veni drăguş la căuş,** a ajunge să ceară ajutor, a recurge la bunătatea cuiva; **2.** cantitate dintr-un material, dintr-un produs etc. care intră într-un astfel de vas: *un căuş de făină;* **3.** (p.ext.) obiect sau parte a unui obiect care are forma unui astfel de vas: *morile cu roate aşezate de-a curmezişul (roate cu căuşe sau făcaie).* OD.; *stătea despuiată la doi paşi de mine, cu sînii ascunşi în căuşul palmelor.* GHEŢIE. [De la *cau* (<lat. *cavus*) + *-uş*].

căuşél, căuşele n. (pop.) diminutiv al lui căuş: *a luat acel căuşel de lemn şi s-a dus pînă la bulboana de aproape a Nistrului.* SAD. [*Căuş* + *-el*].

căutá, căut vb. **1.** (tr.) a umbla după ..., a încerca să găsească, să afle: *nimeni nu căutase pe adevăratul criminal.* C.; *nu căta în depărtare fericirea ta, iubite.* EM.; (absol.) *cine caută găseşte;* (refl.) *de pe Şalga jos sărea şi la brîu se căuta.* POP.; **a căuta** (cuiva) **ceartă** (**sau pricină, scandal**) **(cu lumînarea),** a afla prilej de ceartă, de scandal: *nemaivînd ce pricină să le caute, rămîne pe gînduri.* CR.; *lui Hajdeu scandalul îi place şi-l caută cu lumînarea.* CĂL.; **a căuta cu ochii** (ceva sau pe cineva), a încerca să descopere într-un grup, într-o mulţime; **a căuta cu gîndul,** a se sili să-şi amintească; **a căuta privirile cuiva,** a încerca să întîlnească privirile cuiva; **a căuta ziua de ieri,** v. **ieri; a căuta pe dracul,** v. **drac; a căuta acul în carul cu fîn,** v. **ac; a căuta (cuiva) nod în papură,** v. **nod; cată-ceartă,** (m.) persoană certăreaţă, pusă pe gîlceavă; **2.** (intr.) a cerceta, a scotoci: *încape a căuta prin casă în toate părţile dar nu găseşte pe nimene.* CR.; **3.** (tr.) a încerca să obţină, a urmări ceva: *iernatice nopţi viscolesc ..., dar cine mai cată grandoarea din vremuri mereu, ce-amăgesc?* BAC.; *hoţii căutară să scape;* **4.** (tr.) a se deplasa pentru a găsi sau a întîlni pe cineva; a se interesa de prezenţa cuiva: *lasă bucatele la foc să fiarbă şi ea se duce prin pădure să caute pe cumătru-său.* CR.; Ⓢ (intr.) a se uita, a privi, a urmări cu ochii: *a căuta cu milă la ea;* **a căuta în coarne (cuiva),** a răsfăţa pe cineva: *n-avem vreme să le căutăm în coarne.* SAD.; **6.** (intr. şi tr.) a purta de grijă, a se îngriji de ...: *a dat-o fetei ca mulţămită pentru că a căutat-o la boală.* CR.; *a căuta un bolnav;* **a-şi căuta de treabă** (sau **de treburi, de nevoi**), **a)** (şi **a-şi căuta de ale sale**) a-şi vedea de ocupaţiile sale, a nu se amesteca în problemele altora: *mai bine să ne căutăm de ale noastre.* CR.; **b)** (la imperativ) nu-ţi face griji!, nu te amesteca!; **a-şi căuta de drum** (sau **de cale**), **a)** a continua drumul, a merge mai departe: *ieşind din biserică, îşi caută de drum.* CR.; *iaca eu îmi cătam de cale şi întrebam în dreapta şi în stînga.* ISP.; **b)** (la imperativ) pleacă! vezi-ţi de treabă!: *căutăţi de drum şi nu umbla cu gărgăuni în cap.* CR.; **a-şi căuta de sărăcie,** v. **sărăcie;** **7.** (refl.) a se trata, a se îngriji la un doctor; **8.** (tr.) a cerceta, a examina: *mă caută în toate părţile;* **9.** (refl.) a se cere, a avea trecere: *marfa bună se caută;* **10.** (intr.) a se îngriji, a se ocupa, a se interesa de ...: *aşa cauţi tu de suflet?* CR.; (tr.) *gloata silită de foame va căuta să meargă bărbăteşte ca flămînd pîntece să-ş întrame.* B.-DEL.; **11.** (tr.; impers.) a trebui, a fi necesar; a fi nevoit: *neavîndu nimică pas, nici vreme de gătire Ieremia Vodă, numai ce i-au căutatu a lăsa Suciava.* COSTIN; *pentru acele treburi şi procese catâ să ajungă pînă la Sibiu.* SAD.; **12.** (intr. şi tr.) a lua în consideraţie; a ţine cont de ...; a se lua după ...: *nu căuta că-s mic.* CR.; **13.** (înv.; refl.) a cere răzbunare: *sîngele lui* [Iosif] *se caută.* BIBLIA; (şi: (pop.) **căta**). [Lat. **cautare*].

căutáre, căutări f. **1.** acţiunea de a căuta; încercare, cercetare cu scopul de a afla, de a obţine ceva: *căutarea nu mi-a fost îndelungată.* GHEŢIE; (p. ext.) *temele documentează asupra căutărilor scriitorilor de azi.* CĂL.; **2.** găsire, întîlnire (în urma unei deplasări); identificare (cu privirea): *o soră îşi vîrî capul pe uşă în căutarea doctorului.* GHEŢIE; (p.ext.) *cîteşitrei făloşi şi în căutare de isprăvi.* CĂL.; **3.** trecere, preţ bun (la vînzare): *nu voi să-i întunec vrednicia, căci banii-au în lume căutare.* B.-DEL.; *marfă cu multă căutare;* **4.** îngrijire, tratare: *căutarea bolnavilor;* **5.** (înv.) inspecţie, trecere în revistă: *făcu căutarea armatei sale.* BĂLC.; **6.** privire, căutătură: *sub arzînda ei căutare mugurii îmbobocesc.* BOL.; **a lua (puşca) la** (sau **în**) **cătare,** a ochi: *ca într-un fulger el ia puşca la cătare şi trage.* OD.; (şi: **cătare**). [V. *căuta*].

căutát[1] n. acţiunea de a căuta. [V. *căuta*].

căutát[2]**, ~ţi, căutată, ~e** a. **1.** ales cu grijă (exagerată); afectat, pedant: *foloseşte cuvinte căutate;* **2.** preţuit, apreciat: *plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate.* NEGR. [V. *căuta*].

căutătór, ~i, căutătoáre m., f. persoană care caută, cercetează, umblă după ceva: *Iancu Văcărescu e un căutător de procedee şi forme.* CĂL.; *căutător de comori;* (adj.) *Lelia, căutătoare de emoţii mai puternice, cade în braţele lui Crevedia.* CĂL. [*Căuta* + *-tor*].

C

căutătură, căutături f. **1.** fel de a privi al cuiva; expresie a ochilor; înfăţişare: *nici te temi dă-a lui înfricoşate arme sau şi căutătură îndrăzneaţă.* B.-DEL.; **2.** privire, urmărire cu ochii: *am mai adăogi o vorbă, fără a ne preucupa mult de căutătura de dispreţ.* EM.; *aruncă o căutătură;* (şi: (pop.) **căţătură**). [*Căuta* + *-tură*].

căuzáş, căuzaşi m. (înv.) conspirator; revoluţionar: *fraţi căuzaşi, m-aţi auzit?* AL. [*Cauză* + *-aş*].

căuzăşésc, ~şti, căuzăşeáscă, ~eşti a. (înv.) referitor la căuzaş, al căuzaşului. [*Căuzaş* + *-esc*].

căvăfíe, căvăfii f. (înv.) **1.** meseria cavafului, cizmărie; **2.** prăvălie unde se vindea încălţăminte de calitate inferioară. [*Cavaf* + *-ie*].

căvăláş, căvălaşe n. (pop.) diminutiv al lui caval: *căvălaş de soc, mult zice cu foc.* POP. [*Caval* + *-aş*].

căvăliárie, căvălării f. (reg.) decoraţie: *este semnificativă înstrăinarea familiei acestui boier român, ... cum se vede după căvălerie şi calpacul în chip de clopotniţă.* CĂL. [Din rus. *kavaleriia*].

căzăcésc, ~şti, căzăceáscă, ~eşti a. care ţine de cazaci, referitor la cazaci: *au fost duşi sub boldul suliţii căzăceşti.* EM. // f. (de obicei artic.) dans naţional al cazacilor; melodia acestui dans: *avea un mierloi care fluiera căzăceasca.* CAR. [*Cazac* + *-esc*].

căzăcéşte adv. ca un cazac, în felul cazacilor: *ţinta omenirii nu este a juca căzăceşte.* EM. [*Cazac* + *-eşte*].

căzăcíme f. mulţime de cazaci; totalitate a cazacilor: *îi stîrnise cîntece de slavă căzăcimea.* SAD. [*Cazac* + *-ime*].

căzăcíţă, căzăciţe f. femeie din comunitatea cazacilor; soţie de cazac: *căzăcîţele văduve se închinau făcîndu-şi cruce.* SAD. [*Cazac* + *-iţă*].

căzănăríe, căzănării f. (înv.) **1.** parte a zalhanalei unde se topeşte seul în cazane şi se face cirivişul; **2.** loc unde se află un cazan pentru ţuică. [*Cazan* + *-ărie*].

căzánél, căzánele n. diminutiv al lui cazan. [*Cazan* + *-el*].

căzătór, ~i, căzătoáre a. care cade: *cireşii ningeau căzătorii lor fulgi de albă şi nobilă floare.* COŞB.; **stea căzătoare,** meteorit: *o stea căzătoare din cer, ea mării ne-a spus sărutarea.* COŞB. [*Caz* (prez. ind. de la *cădea*) + *-(ă)tor*].

căzătúră, căzături f. **1.** faptul de a cădea: *din căzătură a dat în friguri.* CAR.; **2.** (fig.) ruină, casă veche; om sau animal bătrîn, neputincios: *ai nenorocit şi căzăturile ieste de bătrîni.* CR.; *o căzătură de om.* [*Caz* (prez. ind. de la *cădea*) + *-(ă)tură*].

căzmălúţă, căzmăluţe f. diminutiv al lui cazma: *la gealaţi că poruncea, căzmăluţele lua.* POP. [*Cazma* + *-ăluţă*].

căznát, ~ţi, căznată, ~e a. (înv.) urît, pocit, desfigurat: *acolo era un uriiaş, negru şi căznat şi grozliv.* DOS. [Et. nec.; cf. *caznă*].

căzní, căznesc vb. **1.** (tr.) a supune la cazne; a tortura, a chinui: *pedepsind pe şefi cu mare cruzime, căznind pe unii, la alţii tăindu-le capul.* BĂLC.; (fig.) *frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel.* NEGR.; (absol.) *codrii şi drumurile împănate de cete de hoţi, care jefuiau şi căzneau.* GHICA; **2.** (refl.) a se strădui din greu, a depune mult efort: *se căzni pînă ce îi scoase steapul.* ISP. [De la *caznă*].

căznít, ~ţi, căznită, ~e a. muncit, împilat, asuprit, torturat. [V. *căzni*].

căzút, ~ţi, căzută, ~e a. **1.** surpat, ajuns jos: *e un poem faustian cu o istorie de înger căzut.* CĂL.; (subst.) *descheie şi pe căzut, ca să-i lege braţul.* SAD.; **2.** care atîrnă în jos; lăsat: *legînîndu-şi sînii căzuţi şi coapsele dolofane.* M.CAR.; **3.** (fig.) cuvenit: *căzuta rînduială;* **4.** (despre ochi) înfundat în cap: *căzuţi în cap sînt ochii.* EM. // **f.** (înv.) cădere, căzătură: *el din aspra căzută abea să trezeşte şi să scoală.* B.-DEL. [V. *cădea*].

ce[1] pron. inter.-rel. **1.** (interogativ): *ce-a fost aici, copile?* CR.; *ce vrei?, de ce?, pentru ce?;* **ce mai încoace şi-ncolo?** v. **încoace**; **ce mai la deal la vale?** v. **deal**; **ce-are a face?** v. **face**; **2.** (ca replică; uneori cu nuanţă exclamativă) poftim?; **3.** (nehotărît) un lucru oarecare, ceva: *pune el ce pune la rană, şi pe loc se tămăduieşte.* CR.; (subst.) *este un ce măreţ, în firea noastră.* EM.; *actul logic de punere a unei unităţi cantitative aplicat asupra unui ce concret.* BL.; (reg.) **cu mare ce,** cu mare greutate: *cu mare ce scăpînd din labele lui.* CR.; **4.** orice, oricît: *zică cine ce va vrea.* POP.; **5.** (exclamativ; indică mirarea, surpriza etc.) *ce om!; ce vreme frumoasă!;* **ce face?,** cum?, se poate?; **6.** (cu valoare de adv.) cît (de), cum: *ce-aş mai rîde să te văd întorcîndu-te.* ISP.; *ştiu ce mult lucrezi;* **te miri ce,** nimica toată; foarte puţin: *le-a vîndut directoraşului unei şcoale primare cu te miri ce.* CR.; **cît pe ce,** aproape, gata-gata; **de ce ... de ce** (sau **de aceea**), cu cît ... cu atîta: *de ce mergeau înainte, de ce lui Harap-Alb i se tulburau minţile.* CR.; **ce mai de ...,** foarte mulţi: *prin îndemnul său, ce mai de pomi s-au pus în ţinterim.* CR.; **din ce în ce,** tot mai mult; cu cît trece timpul: *din ce în ce mai dragă ţi-ar cădea.* EM.; **numai ce** (**iată** sau **iaca**), iată că ..., fără veste, pe neaşteptate: *cum sta în preajma fîntînii, numai ce iaca pe slujnica ştiută.* CR.; **7.** (cu valoare de conj.) care (lucru anume): *nu mai ştia ce să facă de bucurie.* CR.; *grădina ce înfloreşte;* **pe zi ce trece,** tot mai mult; **8.** (cu valoare de interj.) cum adică?, se poate?; **9.** pentru care motiv?, din care cauză?: *ce te miri?;* **de ce nu?, a)** desigur; cum să nu: *de ce nu? dă furca-ncoace şi rămîi aici.* CR.; **b)** se poate, este posibil; **10.** (introduce o atributivă) care: *oamenii ce priveau ... mureau de rîs.* CR.; **11.** (introduce o completivă directă) ceea ce: *aţi aflat ce s-a întîmplat la Piteşti?* AL.; **ce-i drept,** într-adevăr: *adevărat că ... trăiesc, ce-i drept, mult mai greu.* AL. // a. **1.** care?, ce fel de?: *ce vînt te-a abătut pe-aci?* CR.; **2.** oricare, care: *regulamentul nu interzice unui profesor să se întîlnească cu o studentă, indiferent în ce loc.* GHEŢIE. [Lat. *quid*].

ce[2] conj. v. **ci**.

cea interj. **1.** strigăt cu care se îndeamnă boii sau vacile să apuce la dreapta: *hăis, haram, cea, haram!* CR.; **2.** (subst.) partea dreaptă; dreapta: *să trag ... eu la hăis, puica la cea.* POP. // adv. la dreapta: *dete cea pe lîngă boi.* POP.; (şi: (reg.) **ceala, ceală**). [Onomat.].

ceacáu, ceacăie n. (înv.) chipiu pentru solemnităţi în armata austro-ungară: *măi, neamţule, nu ţi-i greu cînd vezi sînge pe ceacău?* POP. [Din magh. *csakó*].

ceacír, ~i, ceacîră, ~e a. **1.** (despre ochii cuiva) care prezintă anomalia de a fi de culori diferite: *cu ochii ceacîri, gura lăbărţată.* PANN; **2.** cu ochi de culori diferite: *om ceacîr;* **3.** (despre animale) care are un cearcăn alb în jurul luminii ochilor; **4.** beat, mahmur; **5. grîu ceacîr,** specie de grîu de toamnă. [Din turc. *çakır*].

ceacşíri m. pl. (înv.) pantaloni turceşti largi (de culoare roşie): *boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacşiri roşii cu meşi.* GHICA. [Din turc. *çakşır*].

ceadîríu, ~ii, ceadîrie, ~ii a. (înv.) de culoare verde ca paiul grîului: *cu panglice ceadîrii, atîrnate de chelii.* POP.; *sacul cu lire se află acuma pus bine, înfăşurat într-un testemel ceadîriu.* CAR. [Din turc. *çadırı*].

ceáfă, cefe f. partea din spate a gîtului (şi a capului): *pe lîngă îşti doi ochi, mai am unul la ceafă.* CR.; **cînd mi-oi vedea ceafa,** niciodată: *să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa.* CR. [Cuv. autoht.; cf. alb. *cafë*].

ceahlău, ceahlăi m. (reg.) pasăre răpitoare care trăieşte în zona muntoasă, făcîndu-şi cuibul pe stînci inaccesibile; zăgan (*Gypactus barbatus*); (şi: **cealhău**). [Din magh. *csaholó*].

ceai m. arbust din ţările orientale cultivat pentru frunzele lui (*Thea sinensis*). // n. (pl. **ceaiuri**) **1.** frunzele culese şi uscate ale acestui arbust: *ceai mandarin;* **2.** băutură obţinută prin opărirea acestor frunze: *nu ştiam cum să-l rog să prepare două ceaiuri într-un ibric.* BAC.; **3.** băutură obţinută prin fierberea (frunzelor, florilor, rădăcinilor etc.) unor plante medicinale: *o ajută cu ceai de muşeţel şi masaje cu untdelemn.* CĂL.; **4.** perioadă a zilei (în timpul dimineţii) cînd se bea ceaiul; **5.** reuniune (între prieteni) în cursul după-amiezii (la care se serveşte ceai sau diferite gustări). [Din rus. *čaj*].

ceainăríe, ceainării f. (înv.) local unde se bea ceai: *lepădase ... comănacul şi rasa şi deschisese ceainărie.* C. [*Ceainã* (<rus. *čajnyi*) + *-ărie*].

ceáinic, ceainice n. vas special pentru prepararea ceaiului: *apa fierbea pentru ceai şi ... ea o turnă într-un ceainic de porţelan.* BAC. [Din rus. *čajnik*].

ceair, ceairuri n. (înv. şi reg.) loc de păşunat (pentru cai): *caii zburdă prin ceairuri.* AL.; *am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei.* CR.; (şi: **cier**). [Din turc. *cair*].

ceăla interj. v. **cea**.

ceálă interj. v. **cea**.

cealhău m. v. **ceahlău**.

cealmá, cealmale f. (înv.) turban: *cadiul se îngălbenea, cealmaua pe ochi punea.* POP.; *o cealma pestriţă îi înfăşura d-a curmezişul capul.* NEGR. [Din turc. *çalma*].

cealmagíu, cealmagii m. (înv.) bărbat care purta cealma; (p. restr.) turc. [*Cealma* + *-giu*].

ceam, ceamuri n. (înv.) luntre mare (de brad sau de stejar) pentru transportul pe Dunăre al materialelor grele: *au ajuns la malul fluviului şi s-au uitat o vreme cum trec ceamuri şi corăbii.* SAD. [Din turc. *çam* „brad"].

ceambúl n. v. **ceambur**.

ceambúr, ceambururi n. **1.** (înv.) detaşament (de tătari) care umbla după pradă: *ţara unde ne ducem noi să fie apărată de prădăciunea ceamburilor.* SAD.; **2.** (reg.) **a bate** (sau **a umbla**) **ceamburul,** a nu se ţine de treabă, a-şi trece timpul cu lucruri neserioase; (şi: **ceambul, ceambură**). [Din turc. *çambul*].

ceambúră f. v. **ceambur**.

ceamparále f. pl. v. **geamparale**.

ceamúr m. (reg.) material pentru tencuială şi construcţie din lut frămîntat cu paie uscate: *aţîţa focul la o vatră adăpostită de cărămizi de ceamur.* SAD. [Din turc. *çamur* „noroi"].

ceanác, ceanace n. (reg.) strachină (de lut) smălţuită: *un ceanac de lapte.* [Din turc. *çanak*].

ceangáu, ceangăi m. persoană care face parte dintr-o populaţie de limbă maghiară stabilită pe cursul mijlociu al Siretului: *acesta păstorea vreo două sute de credincioşi, ceangăi care-şi uitaseră limba.* GHEŢIE. [Din magh. *csángó*].

ceápă, cepe f. **1.** plantă legumicolă cu tulpina subterană în formă de bulb (*Allium cepa*); (p. restr.) bulbul acestei plante: *de mîncare? o ceapă, un usturoi şi o bucată de mămăliguă rece.* CR.; (în construcţii negative) **(cît) o ceapă (degerată),** nici o valoare: *cîte trei nu fac o ceapă.* GHICA; **cît cepele,** holbat, foarte deschis: *patroana s-a zgîit la mine cu ochii cît cepele.* GHEŢIE; **2.** (compuse) **ceapă-blîndă,** (reg.) praz; **ceapa-ciorii,** plantă erbacee din familia liliaceelor cu flori galbene (*Gagea pratensis*), albastre (*Muscari comosum*), violete ori alb-verzui (*Muscari tenuiflorum*); **a mînca ceapa-ciorii,** a înnebuni; **3.** bulb: *o ceapă de lalea.* NEGR. [Lat. *caepa*].

ceápcă, cepce f. (rar) coif; chipiu, şapcă: *merg bătînd din pinteni ..., cepce purtînd.* AL. [Din pol. *czapka*].

ceapcîn[1]**, ceapcîni** m. (şi adj.) om rău, şiret, prefăcut: *al dracului venetic şi ceapcîn de popă.* CR. [Din turc. *çapkın*].

ceapcîn[2] n. v. **cepchen**.

ceapráz, ceaprazuri n. **1.** şnur sau panglică de mătase, de fir etc. cu care se împodobesc hainele (militare): *cabaniţa ... era un fel de contoş cu ceaprazuri de fir.* GHICA; **2.** unealtă cu care se rostuiesc dinţii ferăstrăului; **3.** poziţie alternativă, într-o parte şi în alta, a dinţilor ferăstrăului; rost. [Din turc. *çapraz*].

ceaprazár, ceaprazari m. persoană care confecţionează sau vinde ceaprazuri (şi alte obiecte ţinînd de uniforme): *ceaprazarii fabricau bucmele, şireturi, tasmale şi terteluri.* [*Ceapraz* + *-ar*].

ceaprazărie[1] f. meseria de ceaprazar. [*Ceaprazar* + *-ie*].

ceaprazărie[2]**, ceaprazării** f. 1. prăvălie de ceaprazuri; 2. (colectiv) diferite feluri de ceaprazuri: *pînzeturile şi cusăturile de tot felul, ceaprazăria, rufăria feluritǎ.* OD. [*Ceapraz* + *-ărie*].

ceaprăzui, ceaprăzuiesc vb. (tr.) a îndoi dinţii ferăstrăului într-o parte şi în alta, pentru a realiza ceaprazul, rostul. [*Ceapraz* + *-ui*].

ceaprăzuíre, ceaprăzuiri f. acţiunea de a ceaprăzui. [V. *ceaprăzui*].

ceaprăzuít, ~ţi, ceaprăzuită, ~e a. cu dinţii curbaţi alternativ, într-o parte şi în alta: *ferăstrău ceaprăzuit.* [V. *ceaprăzui*].

ceápsă, ceapse f. (reg.) scufie; bonetă, căciuliţă: *la fina i-am dat o ceapsă.* POP. [Din magh. *csápsza*].

ceáră f. 1. substanţă gălbuie, plastică şi uşor de topit produsă de albine (din care se fac lumînări); substanţă sintetică cu proprietăţi asemănătoare: *două mari policandre cu lumînări de ceară galbenă.* NEGR.; *faţa le era ca galbenă ceară.* B.-DEL.; **galben ca ceara**, palid; foarte galben; **să-l pici cu ceară**, v. **pica**; **2. (ceară roşie)** substanţă alcătuită din răşină, lac şi gumă, folosită la pecetluitul scrisorilor sau pentru unele etanşări: *în încăpere mirosea pătrunzător a ceară de sigilat.* GHEŢIE; **3.** substanţă vîscoasă care se formează în urechi; cerumen. [Lat. *cera*].

ceárcăn, cearcăne n. 1. cerc luminos vizibil uneori în jurul soarelui sau al lunii: *luna s-a arătat c-un cearcăn roşu.* DELAVR.; **2.** cerc vînăt în jurul ochilor: *lungi cearcăne vinete se trăgeau împrejurul ochilor.* EM.; **3.** compas de dogar. [Lat. *circinus*].

cearceáf n. v. cearşaf.

ceardác n. v. cerdac.

ceárdaş, ceardaşuri n. dans naţional maghiar; melodia după care se execută acest dans: *un ciardaş unguresc îl întregeşti, fără să vrei, cu planul neted al pustei.* BL. [Din magh. *csárdás*].

cearşáf, cearşafuri n. 1. obiect de rufărie făcut din pînză, care se aşterne pe pat sau cu care se îmbracă plapuma: *o ţineau legată-n cearceafuri ude.* CAR.; **a se scula cu faţa la cearşaf**, v. **scula**; **2.** (înv.) pînză: *cîteva perdele cu cearşafuri înnădite unele de altele.* GHICA; (şi: **cearceaf**). [Din turc. *çarşaf*].

ceártă, certuri şi (înv.) **certe** f. 1. dispută aprinsă (cu schimb de cuvinte aspre, jignitoare); sfadă, gîlceavă: *văzînd cearta iscată între tata şi mama din pricina mea.* CR.; *adesea cearta dintre cartesiani şi leibnitziani au fost declarată ceartă de cuvinte.* EM.; a **căuta ceartă** (sau **cearta**) **cu lumînarea,** a provoca ceartă, a căuta prilej de ceartă: *şi de astă dată se legară de dînsul şi-i căuta cearta cu lumînarea.* ISP.; **2.** (rar) discordie, neînţelegere; duşmănie, ură: *să-i dau un pahar de vin, de certuri să ne-mpăcăm.* POP. [De la *certa*].

ceárter n. contract de transport naval sau aerian: *cursă charter;* (scris şi: *charter*). [Din engl. *charter*].

ceas, ceásuri n. 1. interval de timp de 60 de minute, corespunzînd cu a douăzeci şi patra parte dintr-o zi; oră: *un ceas ţinu lupta.* ISP.; **cu ceasurile** sau, rar, **cu ceasul,** timp îndelungat: *la orice îi sare glasul şi rîde nebun, cu ceasul.* PANN; **la tot ceasul,** mereu, întruna; **cu un ceas mai devreme** (sau **mai curînd**), fără întîrziere: *cere ce mai ai de cerut, cu un ceas mai curînd.* ISP.; **în ceasul al doisprezecelea,** în ultimul moment; **2.** moment al zilei: *ceasul prînzului;* (în superstiţii) **ceas bun** sau **ceas rău,** moment favorabil sau defavorabil: *se vede c-am pornit într-un ceas rău.* CR.; **(să fie) într-un ceas bun!** urare adresată cuiva cînd începe sau întreprinde ceva: *să vă fie logodna într-un ceas bun.* AL.; (pop.) **ceasul cel rău,** epilepsie: *bolnav de ceasul cel rău;* **a se da de ceasul morţii,** a se frămînta, a se preocupa: *să se dea fiul împăratului de ceasul morţii de ciudă, cînd auzi una ca aceasta.* ISP.; **3.** distanţă, spaţiu parcurs într-o oră: *suflă văpaia din gura ei cea spurcată cale de trei ceasuri.* ISP.; **4.** fiecare dintre cele 12 puncte principale de pe cadranul ceasornicului: *la al treilea ceas al nopţii, au fost în drum în bărăganul de la Dropii.* SAD.; **5.** aparat care serveşte la determinarea şi la măsurarea timpului zilei; ceasornic: *ceasul său de aur cu două capace, precis ca un cronometru, se afla pe noptieră.* GHEŢIE; *a stat ceasul;* **a merge ca ceasul** (sau (adv.) **ceas**), a merge perfect; **a-i suna cuiva ceasul,** v. **suna; ceas-brăţară,** ceasornic care se prinde cu o curelușă sau cu o brăţară deasupra încheieturii mîinii: *ceasul-brăţară i se zărea lucind sub manşeta cămăşii.* GHEŢIE; **ceas electronic,** ceasornic cu circuite integrate (acţionat cu o baterie); **6.** (prin confuzie) aparat de măsură (pentru mişcări, debite etc.) avînd un cadran; contor; **7.** timp, vreme, moment (dinaintea sau în cursul unui eveniment): *negru şi-ntunecos ca ceasul cînd intră-n inimi fragezi păcatul fioros.* NEGR.; *a sunat ceasul de plecare;* **8.** (la pl.) slujbe religioase săvîrşite la anumite ore din zi: *bătrînul nu scăpa, nici utrene, nici ceasuri, nici liturghia.* NEGR. [Din sl. *časi*].

ceaslá f. v. şasla.

ceaslóv, ceasloave şi (rar) **ceaslovuri** n. carte de rugăciuni şi de cîntări bisericeşti (pentru diferite momente ale zilei): *ţineam ceaslovul deschis, şi, cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele.* CR.; **a(-şi) face capul ceaslov,** a(-şi) încărca memoria: *vorbesc puţin şi ascult mult, adică îmi fac capul ceaslov.* FIL.; (şi: (rar) **ceasoslov**). [Din sl. *časoslovŭ*].

ceasórnic, ceasornice n. 1. aparat care serveşte la determinarea şi la măsurarea timpului zilei; ceas: *doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare.* EM.; *pupăza era ceasornicul satului.* CR.; **2.** (artic.) numele unei hore muntenești; melodia acestei hore; **3.** plantă decorativă agăţătoare cu flori albe, roşii sau albăstrui plăcut mirositoare (*Passiflora caerulea*). [Din bulg., sb. *časovnik* (modificat după *ornic*)].

ceasornicár, ceasornicari m. persoană care repară sau vinde ceasornice: *staţia balneară adăposteşte între zidurile ei un ceasornicar.* IBR. [*Ceasornic* + *-ar*].

ceasornicărie[1] f. meseria de ceasornicar: *a învăţat ceasornicăria.* [*Ceasornicar* + *-ie*].

ceasornicărie[2]**, ceasornicării** f. 1. atelier unde se repară ceasuri; **2.** magazin în care se vînd ceasuri. [*Ceasornic* + *-ărie*].

ceasoslóv n. v. ceaslov.

ceáşcă, cești f. 1. vas mic de porţelan, rotund (şi cu toartă), servind la băut (cafea, ceai etc.): *împinsă din greşeală, ceaşca de ceai căzu pe ciment.* GHEŢIE; *ceştile stăteau rînduite pe masă;* **2.** conţinutul unui astfel de vas: *nu poftiţi o ceaşcă de ceai?* AL. [Din rus. *čaška*].

ceátă, cete f. 1. grup (neorganizat) de oameni sau de animale (de acelaşi fel): *toate cetele-atunci s-adunară.* B.-DEL.; (fig.) *ceata visurilor dalbe.* AL.; **2.** (înv.) trupă (de o sută) de soldaţi: *am fugit în vremea zaverei ... de frica unei cete de turci.* CR.; **3.** suită: *sosi cu o ceată numeroasă.* [Din sl. *četa*].

ceatlău, ceatlaie şi **ceatlăie** n. (reg.) **1.** bucată de lemn cu care se strînge (prin răsucire) funia sau lanţul trecut peste o sarcină de lemne, de fîn etc.; **2.** prăjină legată de inima căruţei pentru a înhăma încă un cal: *cal de ceatlău;* **3.** funie cu care se leagă protapul de sanie; **4.** băţ gros, ciomag; (şi: **cetlău**). [Din magh. *csatló*].

ceat-pat adv. (rar) aşa şi aşa, bine-rău: *cît ştiam eu nitel ceat-pat.* PANN. [Din turc. *çatpat* „din cînd în cînd"].

ceáţă, ceţuri f. 1. aburi, particule de apă care plutesc aproape de suprafaţa solului; negură, pîclă: *numai luna printre ceaţă, varsă apelor văpaie.* EM.; *o ceaţă caldă cu frunze alunecă printre arbori.* VIERU; (fig.) *o ceaţă i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în faţă.* NEGR.; *şi odorurile minţei noi le-am prăpădit, căci în ceaţa neştiinţei tot am vieţuit.* MAT.; **a vedea ca prin ceaţă,** a vedea nedesluşit; **2.** aburi care se aşază pe o sticlă: *telescopul lui Arago prinse ceaţă.* NEGR.; **3.** strat fin alburiu care acoperă unele fructe; brumă: *prunele se arătau prin frunzişul copacilor cu ceaţa lor brumărie.* C.; **4.** perdea, obstacol (semitransparent) la ochi. [Lat. *caecia* (<*caecus* „orb")].

ceaún, ceaune n. 1. vas de fontă sau de aluminiu cu fundul rotund (în care se fierbe mămăliga): *luase ceaunul de pe foc să mestece mămăliga.* CR.; **2.** (reg.) cumpănă orizontală folosită în zidărie. [Din tăt. *ca(h)un*].

ceaúş, ceauşi m. (înv.) **1.** curier sau ştafetă în Imperiul Otoman: *sosirea unui ceauş turc cu scrisori din partea sultanului.* BĂLC.; **2.** uşier; **3.** grad militar inferior; căpetenie: *iar ceaușul poterii, slujitorul domniei.* POP.; **4.** vătaf de surugii: *doi surugii precedaţi de un ceauş călare.* GHICA; **5.** aprod care aducea pe vinovaţi în faţa justiţiei: *un ceauş îi aduce înainte doi împricinaţi să-i judece.* GHICA; **6.** varietate de struguri cu gust plăcut: *ceauş negru;* **7.** om de serviciu la o sinagogă: *din cînd în cînd un ceauş trece grăbit spre sinagogă.* SAD.; **8.** (artic.) numele unui dans; melodia după care se execută. [Din turc. *çavuş*].

ceaúş-baş m. (înv.) comandant al ceauşilor, vătaf de aprozi ai divanului. [Din turc. *çavuş baş*].

ceauşél, ceauşei m. (înv.) diminutiv al lui ceauş: *ei la mal dac-ajungea, ceauşelul ce-mi făcea.* POP. [*Ceauş* + *-el*].

ceauşíe f. (rar) funcţia, slujba de ceauş: *avu de tînăr felurite slujbe, începînd cu ceauşia.* CĂL. [*Ceauş* + *-ie*].

ceauşísm n. atitudine, concepţie sau comportare de tip totalitar, specifică vieţii sociale şi politice româneşti din ultimele decenii ale secolului al XX-lea de pînă la 1989. [*Ceauşescu* n.pr. + *-ism*].

ceauşíst, ~şti, ceauşistă, ~e a. care ţine de ceauşism, referitor la ceauşism. // m., f. adept al ceauşismului; persoană caracterizată prin ceauşism: *mulţi ceauşişti au ajuns academicieni; ceauşiştii au stricat scrierea limbii române în 1993.* [*Ceauş(ism)* + *-ist*].

cebăre f. (reg.) plantă erbacee aromatică întrebuinţată drept condiment (*Sanguisorba minor*). [Din magh. *csabaire*].

cebălui, cebăluiesc vb. (înv.; tr.) **1.** a ameţi, a zăpăci; **2.** (p. ext.) a deforma, a rupe. [Din magh. *(el-, meg-)csábului* „a fi înşelat"].

cebăluít, ~ţi, cebăluită, ~e a. (înv.) **1.** ameţit, zăpăcit; **2.** (p. ext.) deformat, rupt. [V. *cebălui*].

cebăluitúră, cebăluituri f. (înv.) ameţeală, tulburare, zăpăceală: *teame-se şi se ohileaşte şi cu frica şi cu cutremurul şi cu cebăluitură de tot va fi.* COR. [*Cebălui* + *-tură*].

cebocefál, ~i, cebocefală, ~e a., m. (monstru) care prezintă cebocefalie. [Din fr. *céboképhale*].

cebocefalíe f. malformaţie congenitală manifestată prin nas turtit şi ochi foarte apropiaţi. [Din fr. *céboképhalie*].

cec[1]**, cécuri** n. document prin care se ridică o sumă de bani dintr-un cont bancar: *i se păru că face aluzie la cecul pe care i-l dăduse ca să stingă datoriile.* CĂL. [Din fr. *chéque,* engl. *check*].

cec[2] n. 1. întreprindere românească pentru păstrarea economiilor băneşti ale populaţiei, acordarea unor credite, efectuarea unor plăţi etc.: *a ţine banii la cec;* **2.** clădire, birou în care îşi desfăşoară activitatea o secţie a acestei întreprinderi: *s-a deschis la cec.* [Din iniţialele *C(asa)* de *E(conomii)* şi *C(onsemnaţiuni)*].

cec[3] n. v. **cecum.**

cecál, ~i, cecală, ~e a. care aparţine cecului[3], referitor la cec. [Din fr. *caecal*].

cecídie, cecidii f. excrescenţă pe diferite organe ale plantelor, provocată de unii paraziţi. [Din fr. *cécidie*].

cecilíz, cecilizi m. (reg.) reptilă lipsită de venin, care hibernează în pămînt (*Anguis fragilis*). [Cf. it. *cecilia*].

cecitáte f. lipsă de vedere, stare a omului orb; (fig.) *suferă într-o privinţă de cecitatea cu care l-a*

însemnat filosofia naturalistă a timpului său. BL. [Din lat. ***caecitas, -atis,*** fr. ***cécité***].

cecmegeá, cecmegele f. (înv.) cutie, sertar unde se ţineau banii într-o prăvălie; (şi: **cicmigea**). [Din turc. ***çekmece***].

cecográf, cecografe n. instrument de care se servesc orbii pentru a scrie. [Din fr. ***cécographe***].

cecografíe f. metodă specială prin care sînt învăţaţi orbii să scrie. [Din fr. ***cécographie***].

cecrópia f. arbore tropical din America, care creşte foarte repede (*Cecropia*). [Din lat., engl. ***cecropia***].

cécum, cecumuri n. (anat.) prima parte a intestinului gros care este în continuarea intestinului subţire; (şi: cec). [Din fr., lat. ***caecum***].

cedá, cedez vb. **1.** (tr.) a lăsa cuiva ceva, renunţînd la posesie: *se scoală după fotoliul său pe care-l cedează unui vicepreşedinte.* CAR.; *cedez dreptul meu;* (p. ext.) *ne găsim în faţa unei probleme, pe care, evident, n-o putem ceda spre dezlegare metafizicii.* BL.; **2.** (intr.) a se supune, a nu mai opune rezistenţă; a da cuiva dreptate într-o discuţie: *ele nu se pot împreuna niciodată asupra acelui punct, astfel încît una să cedeze celeilalte cu deplinătate, ci trebuie să se iveaască o a treia concepţiune.* EM.; (p. ext.) *m-am felicitat pentru că nu cedasem într-un moment de slăbiciune.* GHEŢIE; **3.** (intr.) a se încovoia sau a se rupe la presiune: *cablul a cedat;* **4.** (sport; intr.) a se recunoaşte învins (renunţînd la luptă); a nu mai putea continua o competiţie; **5.** (intr.) a nu mai rezista, a fi copleşit: *nervii i-au cedat;* **6.** (intr.) a slăbi (în intensitate); a se reduce: *hegemonia pe care Franţa o exercită asupra statelor din Europa începe a ceda.* BL.; **7.** (intr.) a se ameliora; a scădea: *boala a cedat.* [Din fr. ***céder***].

cedáre, cedări f. acţiunea de a ceda şi rezultatul ei: *fiind învinsă în război, ţara a fost silită la importante cedări teritoriale.* [V. ***ceda***].

cedént, cedenţi m. (jur.) creditor care transmite altcuiva dreptul de creanţă, printr-un contract de cesiune: (adj.) *partea cedentă.* [Din lat. ***cedens, -ntis***].

cédru, cedri m. **1.** conifer exotic cu lemnul tare (*Cedrus Libani*): *să aducă curăţitul doao găini vii curate şi lemn de chedru înfăşurat cu canură roşie.* COR.; *cu lemne de chiedru şi cu lemne de pin.* BIBLIA; *în fiecare grădină cîte trei şi patru copaci mari, cedri de Liban.* GHICA; **2.** lemnul acestui arbore: *aşezaţi într-o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului.* EM.; (şi: (înv. şi pop.) **chedru, chiedru**). [Din gr. mod. ***kédros,*** sl. ***kedrŭ,*** fr. ***cèdre,*** lat. ***cedrus***].

cedúlă f. v. ţidulă.

cefalálgic, ~ci, cefalalgicá, ~ce a. care ţine de cefalalgie, referitor la cefalalgie. [Din fr. ***céphalalgique***].

cefalalgíe, cefalalgii f. (med.) durere de cap: *din capul marelui arhanghel Lucifer, printr-o groaznică cefalalgie, iese ... Păcătuirea.* CĂL. [Din fr. ***céphalalgie***].

cefalée, cefalei f. durere de cap care însoţeşte unele boli. [Din fr. ***céphalée***].

cefálic, ~ci, cefalicá, ~ce a. (anat.) care ţine de cap; **arteră cefalică,** carotidă. [Din fr. ***céphalique,*** lat. ***cephalicus***].

cefalítă, cefalite f. (med.) inflamaţie a creierului şi a membranei lui. [Din fr. ***céphalite***].

cefalo- element de compunere cu sensul „(referitor la) cap". [Din fr. ***céphal(o)-***].

cefalocordát, cefalocordate n. (la pl.) încrengătură de cordate inferioare, care face trecerea de la vertebrate la nevertebrate; (şi la sg.) animal din această încrengătură. [Din fr. ***céphalocordates***].

cefalografíe, cefalografii f. **1.** descriere anatomică a capului; **2.** înregistrare grafică a formei şi dimensiunilor capului. [Din fr. ***céphalographie***].

cefalóm, cefaloame n. (med.) cancer la encefal. [Din fr. ***céphalome***].

cefalométric, ~ci, cefalometrică, ~ce a. care ţine de cefalometrie, referitor la cefalometrie. [Din fr. ***céphalométrique***].

cefalometríe, cefalometrii f. (med.) măsurare a dimensiunilor capului. [Din fr. ***céphalométrie***].

cefalometru, cefalometre n. instrument pentru măsurarea dimensiunilor capului. [Din fr. ***céphalomètre***].

cefalopód, cefalopode n. (la pl.) clasă de moluşte marine avînd în jurul gurii braţe tentaculare cu ventuze; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. ***céphalopode***].

cefalorahidián, ~eni, cefalorahidiană, ~ene a. care ţine de creier şi de măduva spinării: *lichid cefalorahidian.* [Din fr. ***céphalo-rachidien***].

cefaloscópic, ~ci, cefaloscopică, ~ce a. care ţine de cefaloscopie, referitor la cefaloscopie. [Din fr. ***céphaloscopique***].

cefaloscopíe, cefaloscopii f. examinare a capului. [Din fr. ***céphaloscopie***].

cefalotoráce, cefalotorace n. parte a corpului unor crustacee şi arahnide formată din cap şi torace. [Din fr. ***céphalothorax***].

cefaiotripsíe, cefalotripsii a. (med.) intervenţie prin care se zdrobeşte capul fătului în pîntecele mamei, pentru a-l putea scoate. [Din fr. ***céphalotripsie***].

cefár, cefare n. **1.** parte superioară a jugului, de forma unei bare de lemn cu două curburi; **2.** bucată de pînză prinsă de chipiu la ceafă, pentru protecţia împotriva arşiţei. [***Ceafă*** + ***-ar***].

cefeídă, cefeide f. stea cu strălucire variabilă. [Din fr. ***céphéide***].

ceferé n. întreprinderea de căi ferate a României. [Din iniţialele: ***C****(ăile)* ***F****(erate)* ***R****(omâne)*].

ceferíst, ~şti, ceferistă, ~e m., f. (şi adj.) persoană angajată la Căile Ferate Române: *rudele voiau să facă din tînărul Garabet un cheferist.* CĂL.; *muncitor ceferist;* (şi: (pop.) **cheferist**). [***Cefere*** + ***-ist***].

cegárniţă, cegarniţe f. (reg.) plasă pentru pescuit cegă. [***Cegă*** + ***-arniţă***].

cégă, cegi f. peşte de apă dulce cu botul ascuţit şi cu plăci osoase pe spate şi pe laturi (*Acipenser ruthenus*); **a vorbi cegă şi păstrugă,** v. **păstrugă;** (şi: (reg.) **cigă**). [Din sb. ***čiga***].

ceh, ~i, cehă, ~e a. care aparţine Cehiei sau populaţiei ei, referitor la Cehia sau la populaţia acesteia. // f. limbă slavă de apus vorbită de slavii stabiliţi în Boemia, Moravia şi o parte a Ungariei: *ceha seamănă cu slovaca.* // m., f. **1.** persoană care vorbeşte această limbă: *la finele sutei a şaptea se restrînge de la nord şi de la apus prin lehi, venzi şi cehi.* EM.; **2.** persoană (originară) din Cehia. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Cehia. [Din ceh. ***čech***].

cehăí vb. v. **cihăi.**

cehésc, ~şti, ceheáscă, ~eşti a. (rar) ceh. [***Ceh*** + ***-esc***].

cehoslovác, ~ci, cehoslovacă, ~ce a. care aparţinea fostei Cehoslovacii (federaţie a Cehiei şi Slovaciei) sau populaţiei acesteia, referitor la Cehoslovacia sau la populaţia ei: *ornamentica cehoslovacă ocoleşte grijuliu orice geometrism drepliniar.* BL. // m., f. persoană (originară) din fosta Cehoslovacie. [***Ceh*** + ***slovac***].

cel[1] pron. dem. v. **cela**[2].

cel[2]**, cei, cea, cele** a. dem. **1.** (arată că obiectul desemnat de substantiv se află mai departe de vorbitor); acela, aceea: *zise omului celuia ce avea mînă seacă.* N.TEST.; *cele dealuri nalte.* AL.; (p. ext.) *vorba ceea: la plăcinte înainte şi la război înapoi.* CR.; **2.** (rar) celălalt: *numai se întorceau pe ceea parte în ţipetele mele şi horăiau mereu.* CR.; **cea** (sau **ceea**) **lume,** lumea cealaltă; tărîmul celălalt: *împăratul parcă era dus pe ceea lume.* CR. // art. dem. **1.** (leagă un substantiv de determinant): *s-a pus el, nu-i vorbă, luntre şi punte ca să-şi vîre codiţa cea bîrligată undeva.* CR.; *omul cel înţelept;* **2.** (precedă un adjectiv sau un numeral substantivîndu-le): *îmi pare rău, făcu cel muşturluit, cu o sinceră consternare.* GHEŢIE; *cei şase se aşezară solid şi cu o insolenţă reţinută.* CĂL.; **cele sfinte,** cuminecătură, împărtăşanie; (pop.) **cel pierit,** sifilis; **cel rău,** diavol; **3.** (urmat de *mai* formează superlativul relativ): *cel mai bun; cel mai bine;* **cel mult,** în cazul optim; în cazul extrem; **cel puţin,** măcar; barem: *fapta lui a părut la început ... cel puţin stranie.* BL.; **cel din** (sau **de pe**) **urmă,** ultimul; **în cele din** (sau **de pe**) **urmă,** în sfîrşit: *e vorba aci, în cele din urmă, despre nişte întocmiri profunde.* BL.; (şi: **cela, ceea**). [De la ***acel***].

céla[1]**, ceea** a. dem. v. **cel**[2].

céla[2]**, ceia, ceea, celea** pron. dem. (indică un obiect îndepărtat de vorbitor) acela: *tu ai dreptate; cela aiurează.* ISP.; **ba ceea ..., ba ceea,** ba una ... ba alta: *ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea.* CR.; **cel (ceea) ce,** acela (aceea) care: *cel ce în astă lume a dus numai durerea nimic n-are dincolo.* EM.; **ceea ce,** lucrul (aspectul, fenomenul etc.) care: *tu rămîi pentru mine ceea ce defineşte frumosul.* BAC.; **toate cele(a),** totul, toate: *cînd m-aş potrivi eu babei la toate cele, apoi aş lua cîmpii.* CR.; **multe cele** (sau **celea**), de toate, multe lucruri; **alte cele** (sau **celea**), altceva, alte lucruri: *de alte cele-n lume n-aveai să întrebi.* EM.; **Cel-de-Sus,** Dumnezeu: *eu acuma plec, numa Cel-de-sus ştie cînd m-oi întoarce.* CAR.; **cel de pe comoară** sau **cel cu coarne,** dracul: *parcă eşti cel de pe comoară.* CR.; (şi: **cel**). [De la ***acela***].

célalalt pron. dem. v. **celălalt.**

célalt pron. dem. v. **celălalt.**

celapérm n. fibră sintetică obţinută din celuloza de bumbac. [Din fr. ***celaperm***].

celăr, celare n. (reg.) mică încăpere pentru păstrarea alimentelor: *trece la tarabă, de-acolo în celar.* CAR.; (şi: **chelar**). [Lat. ***cellarium***].

celălált, ceilalţi, cealaltă, celelalte pron. dem. **1.** cel mai îndepărtat dintre doi; altul decît cel avut în vedere: *ce neştine de te va lovi preste falca cea dreaptă, întoarce-i lui şi ceaealaltă.* COR.; *se pare că ei au gîndit-o independent unul de celălalt.* BL.; **2.** (la pl.) toţi cei luaţi în consideraţie, afară de cel luat în discuţie: *Harap-Alb iese atunci din mijlocul celorlalţi şi iar se înfăţişează înaintea împăratului.* CR.; *să vină celălalt.* // a. dem. **1.** care este mai îndepărtat faţă de altul avut în vedere: *la cellalt capăt e lipită într-un inel de aramă.* EM.; **lumea cealaltă,** v. **lume; celălalt tărîm** sau **tărîmul celălalt,** v. **tărîm; 2.** care urmează: *ziua cealaltă;* (şi: (pop.) **celalalt, celalt, cellalt**). [***Cel*** + ***alalt***].

celărél, celărele n. (pop.) diminutiv al lui celar: *acum dute-n celărel, să-mi aduci un cojocel.* POP. [***Celar*** + ***-el***].

celebíu a. v. **cilibiu.**

celebră, celebrez vb. (tr.) **1.** a săvîrşi un act solemn: *a celebra o căsătorie;* **2.** a sărbători un eveniment: *astăzi celebrează lehimea-n sărbătoare victoria dorită a zilei viitoare.* AL. [Din fr. ***célébrer,*** lat. ***celebrare***].

celebrăre, celebrări f. acţiunea de a celebra. [V. ***celebra***].

celebrăţie, celebraţii f. (înv.) acţiunea de a celebra: *celebraţiunea cultului, a căsătoriei;* (şi: **celebraţiune**). [Din fr. ***célébration***].

celebraţiúne f. v. **celebraţie.**

celebritáte, celebrităţi f. **1.** reputaţie, faimă: *probabil celebritatea tatălui îl apasă.* CĂL.; **de tristă celebritate,** de reputaţie proastă: *aceasta era pe-atunci eroul de tristă celebritate al zilei.* VLAH.; **2.** persoană vestită, celebră: *a făcut cunoştinţă cu multe celebrităţi.* [Din fr. ***celebrité,*** lat. ***celebritas, -atis***].

celébru, ~i, celebră, ~e a. faimos, renumit, vestit: *un celebru diplomat ... petrecător în misiune politică la Viena.* HASD. [Din fr. ***célèbre,*** lat. ***celebris***].

celenterát, celenterate n. (la pl.) încrengătură de animale inferioare cu corpul de forma unui sac cu un orificiu; (şi la sg.) animal din această încrengătură; (adj.) *meduza este un animal celenterat.* [Din fr. ***coelentérés***].

céler m. v. **ţeler.**

celerimétru, celerimetre n. tahimetru. [Din fr. ***célérimètre***].

celeritáte f. (rar) iuțeală, repeziciune. [Din fr. *célérité*, lat. *celeritas, -atis*].

celést, ~ști, celestă, ~e a. ceresc; frumos, minunat: *printr-o ciudată exaltare i se atribuie o autoritate indiscutabilă și de natură celestă.* BL. [Din fr. *céleste*, lat. *celestis*].

celéstă, celeste f. instrument muzical de percuție cu claviatură, care produce sunete prin lovirea unor plăcuțe de metal. [Din fr. *célesta*].

celestín, celestini m. călugăr dintr-un ordin catolic fondat în 1254. [Din fr. *célestin*].

celestínă f. sulfat natural de staniu, folosit ca materie primă la prepararea sărurilor de stronțiu. [Din fr. *célestine*].

celiác, ~ci, celiacă, ~ce a. referitor la cavitatea abdominală. [Din fr. *coeliaque, céliaque*].

celibát n. faptul, starea de a fi celibatar, neînsurat: *celibatul preoților catolici a devenit obligatoriu de la 1074.* [Din fr. *célibat*, lat. *caelibatus*].

celibatár, ~i, celibatară, ~e m., f. persoană necăsătorită: *Virgilia muri celibatară în vîrstă de 60 de ani.* CĂL.; *celibatar convins.* [Din fr. *célibataire*].

célină f. v. țelină[2].

celioscopíe, celioscopii f. examinare vizuală a cavității abdominale cu un dispozitiv optic. [Din fr. *coelioscopie*].

célla f. sală de cult în templele grecești sau romane, unde se găsea statuia zeului protector. [Cuv. lat.].

céllalt pron. dem. v. celălalt.

céllo n. (italienism) violoncel. [Cuv. it.].

célnic, ~ci, celnică, ~ce a. (reg.) liber, fără povară. [Din bulg. *celnik*].

celochít, celochituri n. chit special din bitum și fibre de celuloză pentru izolațiile hidrofuge. [*Celu(loză) + chit*].

celofán n. material din celuloză pură în formă de foi subțiri, transparente și insolubile: *în mîna dreaptă ținea un buchet de garoafe albe, învelite în celofan.* GHEȚIE. [Din fr. *cellophane*].

celofaná, celofanez vb. (tr.) a înveli, a îmbrăca în foi de celofan. [De la *celofan*].

celofanáre, celofanări f. acțiunea de a celofana. [V. *celofana*].

celofanát, ~ți, celofanată, ~e a. acoperit cu celofan: *hîrtie celofanată.* [V. *celofana*].

celofíbră, celofibre f. fibră textilă artificială folosită ca înlocuitor al lînii. [Din fr. *cellofibre*].

celolínă f. fibră textilă artificială, fabricată din vîscoză și folosită ca înlocuitor al lînii. [*Celo(fibră) + lînă*].

celóm, celomuri n. cavitate în interiorul corpului metazoarelor. [Din fr. *coelome*].

celomát, celomate n. animal prevăzut cu celom. [Din fr. *coelomates*].

celómic, ~ci, celomică, ~ce a. care aparține celomului, referitor la celom. [Din fr. *coelomique*].

celostát, celostate n. aparat care urmărește mișcarea diurnă a unui astru. [Din fr. *caelostat*].

celt, ~ți, céltă, ~e m., f. persoană care făcea parte dintr-o veche populație europeană din Galia: *celții s-au revărsat acum două milenii și ceva în aceste părți.* CĂL. // f. limbă indo-europeană vorbită de această populație: *celta se vorbește astăzi în zone puțin extinse.* // a. care aparține acestei populații; care ține de această populație; caracteristic acestei populații: *peștera răsună de ecouri satanice și deșteaptă imaginea pădurilor celte.* CĂL.; *limba celtă.* [Din fr. *celte*].

celtibéri m. pl. popor antic format din amestecul iberilor cu celții în zona nordică și centrală a Spaniei: *celtiberii au fost uciși de romani în anul 133 î.d.Hr* [Din fr. *Celtibères*].

céltic, ~ci, celtică, ~ce a. referitor la celți, care aparține celților: *civilizația celtică.* [Din fr. *celtique*].

celtísm n. **1.** lumea celților; cultura celtică; (p.ext.) caracter celtic: *celtismul nostru e deopotrivă confirmat.* CĂL.; **2.** expresie proprie limbii celte. [Din fr. *celtisme*].

celtíst, celtiști m. specialist în celtistică. [Din fr. *celtiste*].

celtístică f. studiu al civilizației, culturii și limbii celților. [*Celt + -istică*].

celtológ, celtologi m. celtist. [Din fr. *celtologue*].

celtologíe f. celtistică. [Din fr. *celtologie*].

celuí, celuiesc vb. (reg.; tr. și refl.) a (se) înșela, a (se) amăgi: *d-a minții și n-a venit, Doamne rău m-a celuit.* POP. [Din magh. *csalni*].

celuiálă, celuieli f. (reg.) înșelare, amăgire; ademenire. [*Celui + -eală*].

celuít, ~ți, celuită, ~e a. (reg.) înșelat, amăgit; ademenit. [V. *celui*].

celuitór, ~i, celuitoáre m., f. și a. (reg.) (persoană) care înșeală, amăgește, ademenește. [*Celui + -tor*].

celulár, ~i, celulară, ~e a. **1.** alcătuit din celule, cu celule; de natura celulei, de celule: *oul fecundat, intrat în procesul embriologic se dublează prin înmulțire celulară.* BL.; **țesătură celulară**, organizare a celulelor într-un țesut; **2.** de celulă, de închisoare: *e pe deplin matur pentru izolarea celulară.* EM.; **închisoare celulară**, închisoare în care deținuții stau în celule separate. // n. telefon mobil fără fir: (adj.) *telefon celular.* [Din fr. *cellulaire*].

celúlă, celule f. **1.** încăpere mică unde stau arestații sau călugării; chilie: *el fu găsit mort în celulă.* CĂL.; **2.** (biol.) element constitutiv de bază al țesuturilor animale sau vegetale, format în general din nucleu, citoplasmă și membrană: *organele se produc nu numai prin creștere dimensională, ci și prin organizare de structuri inexistente în celula generatoare.* BL.; **3.** cavitate a fagurelui; **4.** ansamblu format din aripile și fuzelajul unui avion; **5.** formațiune de zbor alcătuită din două avioane de luptă; **6.** fiecare dintre compartimentele sau elementele identice, alăturate și cu aceeași funcție, ale unui dispozitiv sau ale unui sistem tehnic: *această ardere se-ntîmplă în celulele unei baterii galvanice.* EM.; **celulă fotoelectrică**, v. fotoelectric. [Din fr. *cellule*, lat. *cellula*].

celulíță, celulite f. (med.) inflamare a țesutului celular (subcutanat). [Din fr. *cellulite*].

celuloíd m. material solid, incolor și flexibil, folosit la fabricarea peliculei de film și a unor obiecte: *peste gulerul de celuloid căzuse, flască gușa strălucitoare.* GHEȚIE; *pieptene de celuloid.* [Din fr. *celluloïd*].

celulózā f. substanță organică obținută din tulpina plantelor, cu întrebuințări industriale. [Din fr. *cellulose*].

celulózic, ~ci, celulozică, ~ce a. care conține celuloză, care este format din celuloză. [Din fr. *cellulosique*].

cembálo, cembalóuri n. **1.** instrument de percuție alcătuit din două talgere; **2.** cimbal. [Din it. *cembalo*].

cemént, cementuri n. **1.** praf care servește la cementarea oțelului; **2.** (**cement dentar**) material cu care se obturează provizoriu cariile și se fixează protezele dentare. [Din fr. *ciment*].

cementá, cementez vb. (tr.) **1.** a trata oțelul, introducînd carbon, crom, azot etc. în stratul superficial; **2.** a fixa sau a obtura cu cement dentar. [Din fr. *cémenter*].

cementáre, cementări f. acțiunea de a cementa; cementație. [V. *cementa*].

cementáție, cementații f. **1.** cementare; **2.** întărire a straturilor externe ale lemnului, datorită uscării excesive. [Din fr. *cémentation*].

cementítă, cementite f. carbură de fier dură, care se găsește în fontă și în oțel. [Din fr. *cémentite*].

cementós, ~și, cementoásă, ~e a. de natura cementului, ca cementul. [Din fr. *cémenteux*].

cenaclíst, ~ști, cenaclistă, ~e m., f. membru al unui cenaclu: *unui cenaclist ce nu venea asiduu i se făceau aluzii.* CĂL. [*Cenaclu + -ist*].

cenáclu, cenacluri și (rar) **cenacle** n. grupare de artiști (literați) care are o anumită orientare estetică; cerc: *am fost și i-am văzut în cenaclul lor din Strada Fîntînii.* VLAH. [Din fr. *cénacle*, lat. *cenaculum*].

cenestézic, ~ci, cenestezică, ~ce a. care ține de cenestezie, referitor la cenestezie. [Din fr. *cénesthésique*].

cenestezíe f. senzație generală vagă provenită de la organele interne; sensibilitate care reflectă propria existență corporală: *copiii au și o voluptate tactilă și unele jocuri absurde sînt indiciul unei cenestezii sporite.* CĂL. [Din fr. *cénesthésie*].

cengheneá, cenghenele f. (rar) țigan: *te învăț eu pe tine cenghenea turcească.* CAR. [Din turc. *çenghenè*].

cenobít, cenobiți m. călugăr care trăiește (împreună cu alții) într-o mănăstire: *nu se putea împăca deloc cu ascetismul și mizantropia cenobiților răsăritului.* SAD. [Din fr. *cénobite*, lat. *coenobita*].

cenobític, ~ci, cenobitică, ~ce a. referitor la cenobiți. [Din fr. *cénobitique*].

cenobitísm n. situație, viață de cenobit. [Din fr. *cénobitisme*].

cenóbiu, cenobii n. (livr.) mănăstire în care călugării au viața organizată în comun. [Din it. *cenobio*].

cenogenétic, ~ci, cenogenetică, ~ce a. (biol.) **1.** care dispare la maturitate: *trăsătură cenogenetică;* **2.** de dată recentă. [Din fr. *cénogénétique*].

cenogenéză f. (biol.) **1.** dezvoltare a unui individ care nu respectă filogenia speciei; **2.** grup de indivizi rezultați dintr-un strămoș comun. [Din fr. *cénogenèse*].

cenomanián, ~eni, cenomaniană, ~ene a. și n. (care ține de, referitor la) cel de-al doilea etaj al cretacicului mediu, caracterizat prin amoniți și lamelibranhiate. [Din fr. *cénomanien*].

cenotáf, cenotafe n. monument funerar fără rămășițele pămîntești ale defunctului: *doamna, crezîndu-l mort, ... i-a făcut un cenotaf.* CĂL. [Din fr. *cénotaphe*, lat. *cenotaphium*].

cenótic, ~ci, cenotică, ~ce a. evacuator, purgativ. [Din fr. *cénotique*].

cenóză, cenoze f. eliminare a fecalelor. [Din it. *cenosi*].

cens, cénsuri n. **1.** (la romani) recensămînt al populației și al averilor: *profesiunile liberale sînt scutite de cens;* **2.** (înv.) rentă în bani sau în natură plătită seniorului de posesorii de pămînt: *dispensă de cens;* **3.** (înv.) **cens electoral**, nivel de impozit necesar pentru a alege sau a fi ales; **4.** (rar) stabilire a majorității (prin vot): *spre a evita lupta antitezelor nu e alt mijloc decît censul.* EM. [Din lat. *census*, germ. *Zensus*].

cent, cenți m. monedă divizionară reprezentînd a suta parte din cea de bază în SUA, Canada etc. [Din engl., fr. *cent*].

centáur, centauri m. **1.** (mit.) ființă fabuloasă, jumătate om și jumătate cal: *în mitologia greacă se găsesc plăsmuiri de ale imaginației ca centaurii și faunii.* BL.; **2.** (astr.; artic.) constelație în emisfera australă. [Din lat. *centaurus*].

centáură f. v. țintaură.

centáuric, ~ci, centaurică, ~ce a. (rar) eterogen, amestecat (precum imaginea centaurului); de natura centaurului: [conceptul] *e o plăsmuire pentru sine, intermediară, sau cum am numit-o centaurică.* BL. [*Centaur + -ic*].

centávo, centavos m. monedă divizionară reprezentînd a suta parte din cea de bază în Portugalia și în unele țări din America Latină: *bucătarul cumpără un bilet de doi centavos.* TUD. [Din port., sp. *centavo*].

centenár, centenare n. împlinire a unui secol de la producerea unui eveniment important; celebrare a unui eveniment după o sută de ani. // a. care există de o sută sau (p. ext.) de mai multe sute de

ani; secular: *un arbore centenar;* (subst.) *maica Epraxia, centenara, vorbind morților.* CĂL. // m. guvernator al unei centurii; centurion: *centenarii și alți guvernatori de provincie sau districte.* BAR. [Din lat. ***centenarius***].

centnér, centnere n. (reg.) chintal. [Din rus. ***țentner***].

centezimál, ~i, centezimală, ~e a. care este compus din o sută de părți egale: *scara centezimală a termometrului.* [Din fr. ***centésimal***].

centézimă, centezime f. (fin.) dobîndă de unu la sută pe lună. [Din it. ***centesima***].

centi- element de compunere cu semnificația „a suta parte". [Din fr., it. ***centi-***].

centiár, centiari m. unitate de măsură pentru teren egală cu a suta parte dintr-un ar; metru pătrat. [Din fr. ***centiare***].

centigrád, ~zi, centigradă, ~e a. **1.** care este împărțit în o sută de grade: *termometru centigrad;* **2.** (și n.) (subdiviziune) care reprezintă a suta parte dintr-un grad. [Din fr. ***centigrade***].

centigrám, centigrame n. măsură de greutate egală cu a suta parte dintr-un gram. [Din fr. ***centigramme***].

centilă, centile f. a suta parte dintr-o mulțime de date clasate într-o anumită ordine statistică. [Din fr. ***centile***].

centilítru, centilitri m. măsură de capacitate reprezentînd a suta parte dintr-un litru. [Din fr. ***centilitre***].

centímă, centime f. (rar) valoare bănească egală cu a suta parte dintr-un franc, dintr-un leu vechi etc.; **nici o centimă**, nici un ban. [Din fr. ***centime***].

centimétru, centimetri m. măsură de lungime reprezentînd a suta parte dintr-un metru: *niște foi verzi de-o lungime de mai mulți centimetri.* BL. // n. (pl. **centimetre**) panglică îngustă, lungă de cel puțin un metru (și avînd însemnate subdiviziunile metrului), folosită la măsurat. [Din fr. ***centimètre***].

centímo m. monedă divizionară reprezentînd a suta parte din cea de bază în Spania și în Costa Rica. [Din sp. ***centimo***].

centirón, centiroane n. centură (militară); (și: (înv.) **centuron**). [Din fr. ***ceinturon***].

centón, centoane n. (livr.) **1.** poezie alcătuită din versuri luate din diferiți autori; **2.** operă lipsită de originalitate. [Din fr. ***centon***].

centrá, centrez vb. **1.** (tr.) a fixa o piesă pentru prelucrare sau pentru funcționare ținînd cont de axa ei de rotație: *a centra roata bicicletei;* **2.** (tr.) a orienta o activitate spre un anumit obiectiv: *a-și centra cercetările pe documente;* (refl.) *activitatea lui se centra spre obținerea unor rezultate imediate;* **3.** (intr. și tr.) a trimite mingea, pucul etc. spre centrul terenului sau spre poarta adversă: *fundașul interceptează mingea și centrează.* [Din fr. ***centrer***].

centráj, centraje n. centrare. [Din fr. ***centrage***].

centrál, ~i, centrală, ~e a. **1.** care se află în centru, la mijloc: *încăperea dreptunghiulară, avînd o lungă masă centrală ..., era cu desăvîrșire goală.* GHEȚIE; **încălzire centrală**, v. **încălzire**; **puterile centrale**, v. **putere**; **2.** (fig.) principal, fundamental: *din fața casei se zărea piața centrală, dominată de clădirea zveltă a primăriei.* GHEȚIE; *idee centrală a unei cărți; sistem nervos central;* **3.** care conduce, care dirijează de la centru: *batem o depeșă la București, la Comitetul Central.* CAR.; *administrație centrală.* [Din fr. ***central,*** lat. ***centralis,*** germ. ***zentral***].

centrálă, centrale f. **1.** instituție care coordonează întreprinderi cu profil similar: *au apărut ... niște persoane necunoscute, despre care se spunea că ar fi de la centrală.* GHEȚIE; **2.** instalație în care se produc anumite forme de energie: *centrală electrică;* **3.** stație de punere în legătură a posturilor unei rețele de comunicații (telefonice). [Din fr. ***centrale,*** germ. ***Zentrale***].

centralísm n. sistem de organizare în care organele locale sînt subordonate puterii centrale; (p. ext.) *prin ele se salvează centralismul existenței.* BL. [Din fr. ***centralisme,*** germ. ***Zentralismus***].

centralíst, ~ști, centralistă, ~e a. conform centralismului; care aparține centralismului, referitor la centralism. // m., f. operator într-o centrală telefonică sau telegrafică. [Din fr. ***centraliste***].

centralístic, ~ci, centralistică, ~ce a. (rar) bazat pe centralism, caracterizat prin centralism: *cugetarea proporțiunilor mari e scurtă însă în orice stat centralistic.* EM. [Din germ. ***zentralistisch***].

centralitáte f. (rar) caracterul de a fi central, de a fi centru: *centralitatea și imobilitatea Pămîntului în univers.* BL. [***Central*** + ***-itate***].

centralizá, centralizez vb. (tr.) **1.** a reuni într-un singur loc, sub o conducere unică; **2.** a înscrie într-un centralizator. [Din fr. ***centraliser***].

centralizáre, centralizări f. **1.** acțiunea de a centraliza și rezultatul ei; (înv.) centralizație; **2.** formă de organizare a statului cu un singur guvern, un singur parlament și o singură putere juridică: *statul românesc actual se caracterizează printr-o centralizare excesivă.* [V. ***centraliza***].

centralizátor, ~i, centralizatoáre a. care centralizează. // n. document în care se centralizează date. [Din fr. ***centralisateur***].

centralizát, ~ți, centralizată, ~e a. care are un centru conducător, reunit sub o conducere unică: *animalul se dovedește capabil de a reacționa ca o alcătuire centralizată în sine față de un mediu.* BL. [V. ***centraliza***].

centralizáție, centralizații f. (înv.) **1.** acțiunea de a centraliza; **2.** sistem de raportare la o conducere centrală a tuturor organelor administrative, politice, economice: *țara luă o organizație ostășească și o centralizație puternică.* BĂLC.; (și: **centralizațiune**). [Din fr. ***centralisation***].

centralizațiúne f. v. **centralizație.**

centráre, centrări f. **1.** acțiunea de a centra; centraj: *centrarea roților;* **2.** (sport) trimitere a mingii sau a pucului spre centrul terenului (în apropierea porții adverse). [V. ***centra***].

centrát, ~ți, centrată, ~e a. orientat, fixat în (sau pe) centru. [V. ***centra***].

centrifúg, ~gi, centrifugă, ~ge a. **1.** (fiz.) care tinde să se îndepărteze de centru; centrifugal: *forță centrifugă; mișcare centrifugă;* **2.** care se folosește de tendința de depărtare de centru: *pompă centrifugă.* // f. aparat pentru separarea componenților cu densități diferite dintr-un amestec (lichid) cu ajutorul forței centrifugale. [Din fr. ***centrifuge***].

centrifugă, centrifughez vb. (tr.) **1.** a da o mișcare centrifugă; a supune forței centrifuge; **2.** a separa componentele cu o centrifugă: *a centrifuga fagurii pentru a scoate mierea.* [Din fr. ***centrifuger***].

centrifugál, ~i, centrifugală, ~e a. (fiz.) **1.** care tinde să se depărteze de centru: *forță centrifugală;* **2.** care ține de această tendință, referitor la această tendință; care vizează această tendință: *mașina cu vapor ar plesni sau ar sta pe loc fără regulatorul centrifugal.* EM. [Din fr. ***centrifugal,*** germ. ***zentrifugal***].

centrifugáre, centrifugări f. **1.** acțiunea de a centrifuga; **2.** separare a componentelor cu densități diferite dintr-un compus sub acțiunea forței centrifuge. [V. ***centrifuga***].

centrióI, centrioli m. (biol.) corpuscul în formă de bastonaș sau de granulă aflat în centrul centrozomului. [Din fr. ***centriole,*** germ. ***Zentriol***].

centripét, ~ți, centripetă, ~e a. care tinde să se apropie de centru; centripetal: *forță centripetă.* [Din fr. ***centripète***].

centripetál, ~i, centripetală, ~e a. (fiz.) centripet: *forța centripetală și centrifugală sînt, ca acțiune și reacțiune, pururea egale și opuse.* EM.; *mișcare centripetală.* [Din fr. ***centripétal,*** germ. ***zentripetal***].

centrísm n. **1.** orientare politică (a unor partide) caracterizată printr-o poziție de mijloc (în raport cu partidele de stînga și cu cele de dreapta); **2.** curent politic conciliant apărut în cadrul Internaționalei a II-a. [Din germ. ***Zentrismus,*** rus. ***țentrizm***].

centríst, ~ști, centristă, ~e a. care aparține centrismului, referitor la centrism. // m. adept al centrismului. [Din fr. ***centriste,*** rus. ***țentrist***].

centroplásmă, centroplasme f. (biol.) matrice fundamentală a centrozomului. [Din fr. ***centroplasme***].

centrosféră f. partea centrală a globului pămîntesc, care se consideră a fi formată din nichel și din fier. [Din fr. ***centrosphère***].

centrospérmă, centrosperme f. (la pl.) grup mare de plante cu ovar superior și cu semințe localizate în centrul fructului; (și la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. ***centrospermes***].

centrozóm, centrozomi m. corpuscul situat lîngă nucleul celulei, care servește la reproducerea indirectă a acesteia. [Din fr. ***centrosome***].

céntru, centre n. **1.** (geom.) punct situat la egală distanță de toate punctele de pe o circumferință sau de pe suprafața unei sfere: *centrul cercului;* **centru de simetrie**, punct în raport cu care punctele unei figuri sau ale unui corp geometric se asociază în perechi simetrice: *centrul unui triunghi;* **2.** (p. ext.) mijlocul unei suprafețe sau al unui corp: *locul natural ar pietrei ar fi centrul pămîntului.* BL.; **centru de greutate**, punct de convergență al forțelor gravitației care acționează asupra părților unui corp: *găsirea centrului de greutate al corpurilor era pentru Arhimede o problemă de geometrie.* BL.; **3.** punct de întîlnire a diagonalelor sau a axelor unei figuri: *centrul dreptunghiului; centrul elipsei;* **4.** (sport) punct în mijlocul unui teren de sport, de unde se începe întrecerea; **5.** loc de mare concentrare a unei activități; sediu al unei activități: *Roma este centrul artelor; centru comercial;* **6.** oraș mare, în care sînt concentrate organismele de conducere ale unui stat, ale unei diviziuni administrative: *studiază științele și mai cu seamă filozofia și istoria, stă în centrele civilizate.* IBR.; *centru județean;* **7.** partea centrală a unei localități: *spre centrul orașului se vedea lumină mai mare.* BAC.; **8.** instituție superioară conducătoare; putere administrativă, politică centrală: *indicație de la centru;* **9.** parte a unei adunări legislative situată între stînga și dreapta; **10.** (fig.) punct de atracție: *centru de interes.* // m. (pl. **centri**) **1.** (anat.) **centri nervoși**, părți ale sistemului nervos care comandă funcționarea anumitor organe: *aceste observații ne fac să presupunem existența unor centri nervoși.* BL.; **2.** (sport) **centru înaintaș**, jucător care se află în mijlocul liniei de înaintare a unei echipe. [Din lat. ***centrum,*** fr. ***centre,*** it. ***centro,*** germ. ***Zentrum***].

céntum a. (lingv.) **limbă centum**, limbă indo-europeană care a păstrat sunetele [k] și [g] nealterate înaintea vocalelor [e] și [i]. [Din lat. ***centum*** „sută"].

centumvír, centumviri m. (la romani) **1.** membru al unui colegiu de judecători format dintr-o sută de magistrați care judecau afacerile civile; **2.** magistrat dintr-un municipiu sau dintr-o colonie. [Din lat. ***centumvir***].

centumvirál, ~i, centumvirală, ~e a. referitor la centumviri; care emană de la centumviri. [Din lat. ***centumviralis***].

centumvirát n. demnitatea de centumvir. [Din fr. ***centumvirat***].

centúplu, ~i, centuplă, ~e a. însutit. [Din fr. ***centuple;*** cf. lat. ***centuplus***].

centúră, centuri f. **1.** curea lată (din piele, din pînză) folosită mai ales de militari; **centură de siguranță**, bandă lată, rezistentă, destinată a reține pasagerii unui avion, ai unui automobil pe scaune, în caz de accident: *legați-vă centurile!;* **centură de castitate**, dispozitiv închis cu lacăt, care cuprindea bazinul femeii, împiedicîndu-o să întrețină relații sexuale: *visa ... la doamna sa, rămasă în turnul castelului și asigurată în centura de castitate cu lacată.* SAD.; **pînă la centură**, de la umeri pînă la talie; **2.** cingătoare; **3.** (sport) linie imaginară la nivelul ombilicului sub care nu sînt permise loviturile la box; **a lovi sub centură (pe cineva)**, a aplica o lovitură fatală (neașteptată) cuiva; **4.** ceea ce

înconjoară un corp, un obiect în imediata lui apropiere; **centuri de radiaţii,** straturi de grosimi variabile în jurul pământului, caracterizate printr-un nivel ridicat de radiaţie crepusculară ionizată; **5.** ceea ce este periferic: *şosea de centură; cale ferată de centură;* **6.** (anat.) ansamblul oaselor care leagă membrele de trunchi; **centura pelviană,** bazin; **centura scapulară,** omoplatul şi clavicula; **7.** brîu de beton pe care se fixează planşeul clădirilor. [Din fr. *ceinture*].

centuriát, ~ţi, centuriată, ~e a. de centurie, al centuriei; repartizat pe centurii. [Din lat. *centuriatus*].

centúrie, centurii f. (în Roma antică) **1.** grup de o sută de cetăţeni cu aceeaşi stare economică; **2.** subdiviziune tactică formată din o sută de soldaţi; (fig.) *arhanghelul Mihail ... vine s-o ia cu patru sute de îngeri, punînd cîte o centurie la fiecare punct cardinal.* CĂL. [Din lat. *centuria*].

centurión, centurioni m. **1.** (la romani) comandant al unei centurii de soldaţi; **2.** (p. ext.) membru într-o subunitate organizată după sistemul roman: *s-a prezentat la noi vestitul Gavrilcea, cu o gardă întreagă de centurioni.* CĂL. [Din lat. *centurio, -onis*].

centurón n. v. centiron.

cenúr, cenuri m. larvă a teniei care se dezvoltă în organismul animal. [Din fr. *cénure*].

cenuróză, cenuroze f. boală provocată de cenuri. [Din fr. *cénurose*].

cenuşár, cenuşare n. **1.** cutie în care cade cenuşa (din sobă); **2.** bazin în care se pun pieile crude, cu o soluţie de lapte de var şi leşie de cenuşă, pentru a le curăţa de păr; **3.** urnă în care se păstrează cenuşa unei persoane incinerate. // m. (înv. şi iron.; pl. **cenuşari**) copist prost (într-o cancelarie): *dă înainte la catastif, cenuşerule!* AL.; (şi: **cenuşer**). [*Cenuşă* + *-ar*].

cenúşă, (rar) **cenuşe** f. **1.** substanţă în formă de pulbere rămasă după arderea unui corp: *se coceau pe vatra sură două turte în cenuşă.* EM.; (fig.) *simţea că din iubirea ei de odinioară nu mai rămăsese decît cenuşă.* SAD.; **a preface în cenuşă,** a distruge prin foc; a pustii: *prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului Iaşii.* NEGR.; **a nu avea nici cenuşă în vatră,** a fi foarte sărac; **a-i lua** (sau **a-i vinde**) **şi cenuşa din vatră,** a-i lua cuiva tot ce are (pentru achitarea unei datorii); a lăsa sărac lipit pe cineva; **a se alege** (sau **a nu rămîne decît**) **praf şi cenuşă (din ceva),** a se pierde, a se distruge în întregime: *s-a ales praf şi cenuşă din averea lui;* **a trage cenuşa pe turta sa,** a urmări propriul interes: *ai încercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenuşa pe turta ta?* AL.; **a-şi pune cenuşă pe cap,** a se pocăi, a-şi recunoaşte vina sau greşeala; **2.** rămăşiţele unui mort incinerat. [Lat. *cinusia (=cinis)*].

cenuşáreásă f. **1.** eroină din basme, închipuită ca o fată persecutată de mama vitregă: (fig.) *în istoria filosofiei, ideea de „mister" a jucat un rol mai mult sau mai puţin deplorabil, de cenuşăreasă.* BL.; **2.** (fig.) femeie murdară şi proastă. [*Cenuşar* + *-easă*].

cenuşárít n. tratare a pieilor cu lapte de var şi cu leşie de cenuşă, pentru a le curăţa de păr. [*Cenuşă* + *-ărit*].

cenuşér n. v. cenuşar.

cenuşérniţă, cenuşerniţe f. (pop.) scrumieră: *puse lemnuşul de chibrit în cenuşerniţa ce sta pe pat, lîngă el.* SL. [*Cenuşă* + *-erniţă*].

cenuşíu, ~ii, cenuşie, ~ii a. de culoarea cenuşii; gri: *nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el, lăsînd în urma lor o ceaţă cenuşie.* NEGR.; (fig.) *filosofia se complăcea în rolul cenuşiu de slujnică a teologiei.* BL.; **materie cenuşie,** v. **materie**. // n. culoare cenuşie: *privea cenuşiul cerului;* (fig.) *poezia epocii ..., ca o reacţiune la cenuşiul abstract al liricei mai vechi.* CĂL. [*Cenuşă* + *-iu*].

cenuşótcă m. **1.** erou din basme, corespondentul masculin al Cenuşăresei, care, sub o înfăţişare deplorabilă, ascunde calităţi deosebite; **2.** (fig.) om murdar, leneş şi prost. [De la *cenuşă*].

cenzitár, ~i, cenzitară, ~e a. care are la bază censul, întemeiat pe cens; **sistem electoral cenzitar,** sistem în care drepturile electorale depind de avere. [Din fr. *censitaire*].

cénzor, cenzori m. **1.** (la romani) magistrat însărcinat cu recensămîntul şi cu supravegherea moravurilor publice; **2.** persoană însărcinată cu verificarea cărţilor şi a periodicelor înainte de publicare: *e numit cenzor al cărţilor româneşti ce se tipăreau la Buda.* BL.; **3.** persoană care verifică gestiunea unei întreprinderi, unei bănci etc.: *le-a fost împus ca cenzor suprem al întregii activităţi eclesiastice.* BL.; *cenzor la Cameră, la bancă.* [Din lat. *censor,* fr. *censeur*].

cenzoriál, ~i, cenzoriaiă, ~e a. care ţine de cenzori, specific cenzorilor; referitor la cenzori; (p. ext.) *individul cognitiv se poate plasa în diverse structuri cenzoriale.* BL.; [Din fr. *censorial*].

cenzurá, cenzurez vb. (tr.) **1.** a aplica cenzura; a suprima, a interzice o publicaţie, o lucrare, un articol etc.; **2.** a controla şi a critica: *liber fiind prin înalta sa poziţiune de a cenzura şi oamenii şi faptele.* OD. [Din fr. *censurer*].

cenzurábil, ~i, cenzurabilă, ~e a. care este destinat cenzurii, care poate fi cenzurat. [Din fr. *censurable*].

cenzurănt, cenzuranţi m. (înv.; reg.) persoană care verifica lucrările scrise la un examen. [*Cenzura* + *-ant*].

cenzuráre, cenzurări f. acţiunea de a cenzura. [V. *cenzura*].

cenzurát, ~ţi, cenzurată, ~e a. care a fost supus cenzurării. [V. *cenzura*].

cenzúră, cenzuri şi (înv.) **cenzure** f. **1.** (la romani) demnitatea şi funcţia de cenzor; **2.** sancţionare, mustrare, imputare: *îl ameninţă cu toate cenzurele bisericeşti indicate de canoane.* EM.; **3.** control oficial asupra publicaţiilor, tipăriturilor, pieselor de teatru etc. înainte de a fi cunoscute publicului: *Eliade scosese, fără a supune cenzurii, o mică dizertaţie.* CĂL.; **4.** organ de stat care exercită acest control; **5.** (p. gener.) control, reţinere: *spiritul său lucid nu opera nici o cenzură asupra unor oarecum nesăbuite visări.* GHEŢIE. [Din lat. *censura,* fr. *censure,* germ. *Zensur*].

cep, cépuri n. **1.** porţiune rămasă dintr-o ramură tăiată (de viţă de vie); **2.** dop lung de lemn cu care se astupă gaura unui butoi: *trase cepurile la cîteva buţi d-odată.* ISP; **3.** gaură în care se bagă acest dop: *dintr-o bute mare acoperită cu iederă şi hamei izvora prin cep pe un pat de prundiş un rîuleţ.* CĂL.; **a da cep (unui butoi, unei buţi etc.),** a începe un vas plin (cu vin); **4.** cui de lemn care leagă obezile roţii; **5.** fier care se fixează în capătul fusului morii; **6.** proeminenţă (cilindrică) a unei piese care se fixează într-o scobitură a altei piese. [Lat. *cippus* „trunchi"].

cepăí, cepăiesc vb. (reg.; intr.) a păşi producînd un zgomot uşor; a lipăi. [Cf. magh. *csapni*].

cepăít, cepăituri n. (reg.) faptul de a cepăi; zgomot uşor produs în timpul mersului. [V. *cepăi*].

cepchén, cepchene n. **1.** (înv.) haină boierească scurtă care se purta pe umeri: *îmbrăcat cu cepchen verde şi blănit cu samur.* NEGR.; **2.** pieptar ţărănesc împlănit: *cepchen alb cu găitanuri albastre;* (şi: **ceapcîn**). [Din turc. *çepken*].

cepeleág, ~egi, cepeleagă, ~ege a. (reg.) peltic: *cepeleag şi alintat.* AL.; (adv.) *vorbea pripit şi cepeleag.* VLAH. // n. defectul de a vorbi peltic: *ce te-apucă? gîngăvia ori cepeleagul?* AL.; (şi: (înv.) **şepeleav**). [Din ucr., rus. *šepeljavy*].

cepelegíe f. (rar) defectul de a vorbi peltic; pelticie: *reaua pronunţie a străinilor, cepelegia beţivilor.* CĂL. [*Cepeleag* + *-ie*].

ceperíg m. v. **ţipirig**[1].

cepşoáră f. v. cepuşoară.

cepuşoáră, cepuşoare f. diminutiv al lui ceapă; ceapă măruntă; (şi: **cepşoară**). [*Ceapă* + *-uşoară*].

cepuşór, cepuşoare n. diminutiv al lui cep; cep mic. [*Cep* + *-uşor*].

cer[1]**, céruri** n. **1.** spaţiu nesfîrşit în care se află aştrii; **2.** parte a acestui spaţiu văzută deasupra orizontului, care are o formă aparent emisferică şi pe care par fixate astrele; boltă: *cerul era tulburat; nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el.* NEGR.; (fig.) *pe cerul literaturii româneşti răsare o nouă poezie.* IBR.; **pînă-i cerul,** niciodată: *eu mă duc, mîndruţă, duc, ... şi nu vin pînă-i ceriul.* POP; **în înaltul** (sau **slava**) **cerului,** la mare înălţime, foarte sus; **sub cerul liber,** afară, fără adăpost; **între cer şi pămînt,** în aer; **ca cerul de pămînt** sau **ca de la cer la pămînt,** foarte deosebiţi; **a pica** (sau **a cădea**) **din cer,** a) a sosi pe neaşteptate; b) a nu putea înţelege, a fi străin de ceea ce se întîmplă; **a cădea cerul pe cineva,** a fi uluit, descumpănit, uimit (de ceva neaşteptat şi nedorit); **a face gaură** (sau **bortă**) **în cer,** (şi iron.) a realiza ceva foarte important; **a făgădui cerul şi pămîntul,** a promite lucruri irealizabile; **cu o falcă în cer şi cu una** (sau **alta**) **în** (sau **pe**) **pămînt,** vijelios, furios (gata să distrugă totul): *numai iaca ce vede că vine ursul cu o falcă în ceriu şi cu una în pămînt.* CR.; **3.** aer, văzduh, atmosferă: *urmărind prin ceruri limpezi cum pluteşte-o ciocîrlie.* EM.; *cerul Italiei;* **4.** putere divină, providenţă: *facă cerul!;* **5. (împărăţia cerurilor)** paradis, rai; sediu al divinităţii: *se frîngea cu posturi şi tot feliu de netihnă omenească, ca să dobîndească împărăţia cerurilor.* B.-DEL.; **a fi în al şaptelea** (sau **al nouălea**) **cer,** a fi foarte fericit; **6. cerul-gurii,** peretele superior al cavităţii bucale, în formă de boltă: *lăsîndu-i în schimb o senzaţie plăcută de răcoare în cerul gurii.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **ceriu**). [Lat. *caelum*].

cer[2]**, ceri** m. arbore înrudit cu stejarul, cu lemnul bun pentru foc (*Quercus cerris*): *lemnele de cer sînt cele mai bune de ars.* [Lat. *cerrus*].

cerambicíd, cerambicide n. (la pl.) familie de insecte viu colorate, cu antene foarte lungi şi cu corpul alungit; (şi la sg.) insectă din această familie. [Din fr. *cérambycidés,* lat. *cerambicidae*].

cerámic, ~ci, ceramică, ~ce a. referitor la ceramică, care ţine de ceramică. [Din fr. *céramique*].

cerámică f. **1.** tehnica şi arta de a fabrica obiecte din argilă întărite prin uscare în cuptor; **2.** obiecte făcute din argilă: *descoperirile de numismatică, de ceramică.* OD. [Din fr. *céramique,* germ. *Keramik*].

ceramíst, ceramişti m. specialist în fabricarea obiectelor de ceramică. [Din fr. *céramiste*].

ceramografíe f. disciplină a istoriei care studiază ceramica. [Din fr. *céramographie*].

cerargirít n. clorură de argint naturală. [Din fr. *cérargyrite*].

cerát, ~ţi, cerată, ~e a. impregnat, acoperit cu un strat de ceară: *romanii scriau pe table cerate.* [*Ceară* + *-at*].

ceratít, ceratiţi m. moluscă cefalopodă fosilă din era mezozoică. [Din fr. *cératites*].

cerărít n. (înv.) impozit pe producţia de ceară. [*Ceară* + *-ărît*].

cerb, cerbi m. **1.** mamifer rumegător cu coarne ramificate, care cad şi cresc în fiecare an (*Cervus elaphus*): *ieşind a vînat vădzu un cerb.* DOS.; *prindeam în fugă cerbii, ciutele, căprioare.* NEGR.; **cerb lopătar,** specie a acestui animal cu coarnele lăţite (*Cervus dama*); **2.** (reg.) obicei practicat cu ocazia Crăciunului şi a Anului Nou, care constă în jocuri executate de către un flăcău mascat în chip de cerb (sau de capră); (p. ext.) flăcăul mascat astfel; (pop.) turcă, (reg.) cerbuţ. [Lat. *cervus*].

cerbărie, cerbării f. **1.** loc, teren unde sînt ţinuţi cerbii; **2.** (rar) mulţime de cerbi: *un codru fabulos în umbra căruia să mişune pînă la zdrobire cerbăria şi furnicăria.* CĂL. [*Cerb* + *-ărie*].

cérber, cerberi m. **1.** (în mitologia greacă) animal fabulos, imaginat ca un cîine cu trei capete, care păzeşte porţile infernului; **2.** (fig.) paznic rău, crud, sever. [Din fr. *cerbère,* lat. *cerberus*].

cerbice, cerbice f. **1.** ceafă, grumaz: *îl apucă pe la spate, dîndu-i cu sete pumni în cerbice.* CĂR.; **cu cerbicea tare,** încăpăţînat; **a fi tare de cerbice,** a fi dîrz, neînduplecat; **2.** partea de sus a jugului care

acoperă ceafa boului; **3.** (fig.) mîndrie; împotrivire: *să muiem cerbicea nelegiuitului.* ISP. [Lat. *cervix, -icis*].

cerbicíe, cerbícii f. îndîrjire, tenacitate: *să le plece cerbicia şi să le smerească trufia.* NEGR. [*Cerbice* + *-ie*].

cerbicós, ~şi, cerbicoásă, ~e a. (rar) cu cerbicea tare; încăpăţînat: *cerbicoşii nobili.* BĂLC. [*Cerbice* + *-os*].

cerboáică, cerboaice f. femela cerbului; ciută: *m-am întors iarăşi la cerboaică.* SAD. [*Cerb* + *-oaică*].

cerbúţ, cerbuţi m. **1.** cerb mic, pui de cerb; **2.** (reg.) turcă. [*Cerb* + *-uţ*].

cerc, cercuri n. **1.** (geom.) linie curbă închisă ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix numit centru: *suprafaţa cercului;* **cerc polar,** fiecare dintre cele două linii imaginare, paralele cu ecuatorul, care delimitează zonele polare; **cerc diurn,** curbă descrisă de aştri în mişcarea lor aparentă, zilnică, în jurul Pămîntului; **2.** figură, desen, linie sau mişcare în formă de inel sau de roată: *apa unde-au fost căzut în cercuri se roteşte.* EM.; **în cerc,** circular, în formă de roată: *intervine aici, din punct de vedere metodologic, oarecare învîrtire în cerc.* BL.; **3.** suprafaţă plană delimitată de o circumferinţă; **4.** bandă de fier sau de lemn care înconjoară un butoi (sau un alt vas) pentru consolidarea doagelor; **5.** şină de fier fixată în jurul roţilor de lemn ale vehiculelor cu tracţiune animală, pentru a consolida obezile; **6.** (p. ext.) obiect de metal sau de lemn de formă circulară: *atunci ea deodată s-a văzut încinsă peste mijloc cu un cerc zdravăn de fier.* CR.; **7.** (fig.) sferă, limită, cuprins: *trăind în cercul vostru strîmt.* EM.; *cercul cunoştinţelor noastre;* **8.** linie în formă de arc: *ochii unchiaşului, înfundaţi în cercul albit al sprîncenelor.* OD.; **9.** asociaţie de oameni legaţi între ei prin preocupări, idei, convingeri etc.: *acum cîţiva ani putea fi văzut prin cercurile literare un om sfios.* CĂL.; *cercul militar;* **10.** (log.) **cerc vicios,** raţionament defectuos în care se aduce drept probă ceea ce trebuie demonstrat; (p. ext.) situaţie fără ieşire: *din acest cerc vicios nu este ieşire.* BL.; **11.** (înv.; rar) arondisment, district, circumscripţie: *legile în privinţa cercurilor şi a provinciilor* EM. [Lat. ***circus***].

cercá, cerc vb. **1.** (tr.) a căuta, a cerceta: *cercam un vad să ies la lumea largă.* EM.; **2.** (tr.) a supune unei cercetări, a cerceta cu de-amănuntul; a examina; a iscodi: *oamenii cercăm: care-s cu păcate, care-s cu dreptate.* POP.; **3.** (tr.) a proba, a verifica, a pune la probă: *a cerca o armă, un prieten;* **4.** (tr. şi refl.) a (se) strădui, a (se) sili: *biata fată ... se cercă să zică şi ea ceva.* ISP.; **5.** (pop.; tr.) a proba (dacă este bun), a încerca: *iar cînd a-nsera de noapte, să mai cerc durda ce poate.* POP.; **a cerca marea cu degetul,** a face o încercare cu şanse minime de reuşită: *cercaţi voi marea cu degetul, dar ia să vedem cum i-ţi da de fund.* CR.; **6.** (intr.) a se interesa, a se informa, a întreba: *eu pe-un fir de romăniţă voi cerca de mă iubeşti.* EM.; **7.** (înv.; tr.) a supune la suferinţe, la grele încercări: *mai mult de opt zile cercară ţara, arzînd oraşele, hrăpind bucatele, robind pe locuitori.* BĂLC.; **8.** (tr.) a vizita, a frecventa: *poate că nici crîşmăriţei nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca aşa des.* CR.; **9.** (tr. unipers.) a se ivi, a cuprinde: *de cîtva timp îl cerca în răstimpuri un junghi în piept.* VLAH. [Lat. ***circare***].

cercalám n. v. **ţărcălam.**

cercálă, cercale f. (reg.) crîsnic fără coadă pentru pescuit zglăvoace. [De la ***cerca***].

cercalău n. v. **ţărcălam.**

cercár, cercari m. larvă a gălbezii, care trăieşte în apă şi devine adultă în corpul animalelor. [Din fr. ***cercaire***].

cercáre, cercări f. **1.** acţiunea de a (se) cerca şi rezultatul ei: *vrăjmaşa lui cercare zadarnic-a rămas.* BOL.; **2.** probă: *eu învăţînd lătineşte, italieneşte şi franţuzeşte, întru care limbi să află poesii frumoase, m-am îndemnat a face o cercare.* B.-DEL.; **3.** cercetare, investigaţie; **4.** experienţă, încercare: *începu o nouă viaţă, avînd puterea juneţii şi cercarea bătrîneţii.* NEGR.; **5.** (înv.) suferinţă, durere, nenorocire: *o fiinţă ... pîngărită de bici ori de alte cercări mişelnice.* SAD. [V. ***cerca***].

cercát, ~ţi, cercată, ~e a. **1.** trecut prin greutăţi; încercat; **2.** experimentat, priceput. [V. ***cerca***].

cercátă vb. v. cerceta.

cercălău n. v. **ţărcălam.**

cercănát, ~ţi, cercănată, ~e a. încercănat. [*Cearcăn* + *-at*].

cercătór, ~i, cercătoáre a. (înv.) care încearcă, probează. // m. **1.** persoană care încearcă, care face o încercare, o experienţă: *nu se cuvine ca noul cercător să-i ia orbeşte drept călăuze.* OD.; **2.** controlor: *contracciii cumpărau pe cercători.* FIL. [*Cerca* + *-ător*].

cercătúră, cercături f. (înv.) **1.** probă, încercare: *au socotit să facă o cercătură şi să alcătuiască în limba noastră ceva cu un feliu de stihuri noao.* B.-DEL.; **2.** controlul strîngerii birurilor prin comisionari: *n-ai decît să scoţi o cercătură în ţară.* FIL. [*Cerca* + *-ătură*].

cercél, cercei m. **1.** obiect de podoabă purtat (de femei) la ureche: *nu-mi lua cercei şi salbe, că de-amu am plete albe.* VIERU; *o rază răsfrîntă într-una din pietrele cercelului sclipea intermitent.* GHEŢIE; **2.** inel de fier (la loitra carului). [Lat. ***circellus***].

cercelár, cercelari m. (rar) vînzător de podoabe femeieşti (cercei, ace, mărgele). [*Cercel* + *-ar*].

cercelát, ~ţi, cercelată, ~e a. **1.** împodobit cu cercei; (fig.) *pădurile în depărtare, ... ciucurate de ninsoare, par cercelate cu flori de zarzări şi de corcoduşi.* DELAVR.; **2.** încreţit, inelat, buclat: *păr cercelat.* [*Cercel* + *-at*].

cercelúş, cercelúşi m. **1.** diminutiv al lui cercel; **2.** (la pl.) mici excrescenţe cărnoase care cresc uneori sub bărbie la animale (de obicei la porci); **3.** plantă decorativă cu flori roşii, galbene-verzui sau pestriţe (*Fuchsia*); **4.** (reg.; la pl.) lăcrimioare (*Convallaria majalis*). [*Cercel* + *-uş*].

cercetá, cercetez vb. (tr.) **1.** a examina cu atenţie; a observa, a controla: *vadurile străbătînd, malurile cercetînd.* POP.; *mă cerceta cu un ochi întrebător prin întredeschiderea uşii.* GHEŢIE; (refl. pas.) *literatura română era încadrată în cea universală, ... cercetîndu-se valorile capitale.* CĂL.; (refl.) *mă opream frecvent în faţa oglinzii şi mă cercetam îndelung.* GHEŢIE; **2.** a întreba, a chestiona: *am cercetat pe oamenii din localitate.* ISP.; **3.** (jur.) a ancheta: [am] *cercetat imediat cazul.* CAR.; **4.** a căuta peste tot: *după ce cercetă toate odăile.* ISP.; **5.** a studia, a consulta: *românul ... cercetînd originea şi limba lui, se văzu că e roman.* NEGR.; **6.** a căuta să afle, a se informa: *a cerceta cine are dreptate;* **7.** (mil.) a inspecta pentru a culege date (despre inamic, despre teren etc.): *Vodă tabăra le cercetează cu garda sa turcească îmbrăcată.* B.-DEL.; **8.** (pop.) a vizita, a căuta: *veniia adesea acolo, de cercăta pre toţi călugăraşii pre la chilii.* DOS.; (absol.) *rărişor să cercetezi şi mai puţintel să şezi.* PANN; (şi: (înv.) **cercăta**). [Lat. ***circitare***].

cercetáre, cercetări f. **1.** faptul de a cerceta; **2.** examinare, observare; **3.** (jur.) anchetare, interogare: *prin jalba ce au făcut către fostul viţe-prezident s-au tînguit că acea cercetare s-au făcut cu părtenire* (a. 1839). URIC.; **4.** vizită: *cercetările mai bune sînt cele mai rare.* PANN; **5. (cercetare ştiinţifică)** investigaţie pentru descoperirea de noi cunoştinţe: *cele mai frumoase rezultate ale cercetărilor experimentale de ştiinţă naturală.* EM.; *la seminar ne iniţia în tehnica cercetării ştiinţifice.* GHEŢIE; **6.** lucrare ştiinţifică (tipărită) care cuprinde rezultatele unei astfel de investigaţii: *a consultat toate cercetările de pînă acum;* **7.** (mil.) culegere de date despre inamic şi despre teren. [V. ***cerceta***].

cercetáş, cercetaşi m. **1.** persoană trimisă să culeagă informaţii, să observe: *împăratul trimise cercetaşi în toate, ca să-i caute.* ISP.; **2.** (mil.) militar care execută cercetări (asupra inamicului şi a terenului); **3.** persoană care făcea parte din organizaţia de tineret a cercetăşiei. [*Cerceta* + *-aş*].

cercetăşíe f. organizaţie de tineret cu caracter sportiv, care urmărea educaţia fizică şi morală: *cercetăşia a fost înfiinţată în 1912.* [*Cercetaş* + *-ie*].

cercetátór, ~i, cercetătoáre m., f. **1.** persoană care face cercetări în domeniul ştiinţei sau al tehnicii; om de ştiinţă: *un cercetător a examinat embrionii umani.* BL.; **2.** (p. ext.) observator[1]: *el a fost şi un cercetător al problemelor sociale.* IBR. // a. care cercetează; scrutător: *tînărul o învălui într-o privire cercetătoare.* GHEŢIE; (adv.) *îl priveşte cercetător.* [*Cerceta* + *-ător*].

cerceveá, cercevele f. **1.** ramă de tablou; **2.** cadru (de lemn) în care se fixează geamul la fereastră sau la uşă: *scoate o scară de mătase, o aruncă pe fereastră şi leagă capătul de cercevea.* NEGR.; (şi: (reg.) **ciorciovea, giurgiuvea**). [Din turc. ***çerçeve***].

cerchéz, ~i, cercheză, ~e a. care aparţine Regiunii Autonome Cercheze din Rusia sau populaţiei ei, referitor la această regiune sau la populaţia acesteia: *cumpliţi başbuzuci şi fiarele cercheze.* AL. // m., f. persoană (originară) din Regiunea Autonomă Cercheză (din Rusia): *populaţiunile sălbatice locuind în corturi, asemănătoare cu cerchezii.* EM. [Din turc. ***çerkez***].

cerchezeáscă f. (reg.) numele unui dans popular; melodia după care se execută acest dans. [*Cerchez* + *-ească*].

cerci m. pl. pereche de formaţii filamentoase terminale la unele insecte. [Din fr. ***cerque***].

cercláj, cercláje n. (franţuzism) **1.** încercuire; **2.** procedeu chirurgical de fixare a fracturii printr-un inel. [Din fr. ***cerclage***].

cerciíu, cercíi m. monedă de trei lei care circula în vremea lui Caragea. [Din turc. ***çerkli*** „rotat"].

cercomferínţă f. v. **circumferinţă.**

cercopitéc, cercopiteci m. maimuţă africană cu coada lungă (*Cercopithecus*). [Din fr. ***cercopithèque***].

cercopitecíd, cercopitecíde n. (la pl.) familie de maimuţe, cu pungi faringiene şi cu coadă lungă; (şi la sg.) maimuţă din această familie. [Din fr. ***cercopithécidés***].

cercosporióză, cercosporióze f. boală a plantelor provocată de ciuperci, care se manifestă prin apariţia pe frunze a unor pete. [Din fr. ***cercosporiose***].

cercuál, ~i, cercuală, ~e a. (rar) **1.** în formă de cerc; rotund: *singura mişcare nelimitată a unui corp este cea cercuală.* BL.; **2.** care ţine de un arondisment, de o circumscripţie: *drepturi propriu-zise, de alegere şi de a fi ales la adunările cercuale.* EM. [*Cerc* + *-al*].

cercuí, cercuiesc vb. **1.** (tr.) a lega, a strînge cu cercuri (un butoi, o roată etc.); **2.** (tr.) a înconjura, a cuprinde ca într-un cerc: *pe împăratul ... îl cercuiră, cu mîngîieri şi dezvoltări.* DELAVR.; **3.** (fig.; tr.) a mărgini, a limita, a circumscrie: *cercuind lumea întreagă în poienița înflorită.* OD.; **4.** (intr.) a se aşeza în formă de cerc, a face roată: *oamenii ... cercuiesc în jurul tăciunilor şi povestesc.* DELAVR. [*Cerc* + *-ui*].

cercuiálă, cercuieli f. cercuire. [*Cercui* + *-eală*].

cercuíre, cercuíri f. acţiunea de a cercui; cercuială. [V. ***cercui***].

cercuít[1], ~ţi, cercuită, ~e a. care are cercuri. // adv. în cerc; rotund: *risipiturile de furtună purtate cercuit în vîltoarea unei ape.* SAD. [V. ***cercui***].

cercuít[2] n. faptul de a cercui; cercuire. [V. ***cercui***].

cercuitór, cercuitori m. (reg.) meseriaş care pune cercuri la vase. [*Cercui* + *-itor*].

cerculéţ, cerculeţe n. **1.** diminutiv al lui cerc; cercurel, cercuşor; **2.** cută, încreţitură de formă circulară. [*Cerc* + *-uleţ*].

cércură, cercure f. (rar) spaţiu mărginit de un cerc: *ian caută tu prin hăst inel ..., toate chiar tu vei zări prin el şi prin cercura lui ha rătundă.* B.-DEL. [*Cerc* + *-ură*].

cercurél, cercurele n. cerculeţ: *lăsînd ... pe luciul apelor vălurele uşurele şi vîrteje-n cercurele.* POP. [*Cercuri* (pl. lui *cerc*) + *-el*].

cercuríu, ~ii, cercurie, ~ii a. (reg.) rotund, curbat: *coarne cercurii.* [*Cercuri* (pl. lui *cerc*) + *-iu*].

cercuşór, cercuşoare n. cerculeţ: *gura gîrliciului îi prinsă pe un cercuşor de lemn.* POP. [*Cerc* + *-uşor*].

cerdác, cerdace şi **cerdacuri** n. 1. (înv.) balcon la casele boiereşti: *şezi toată ziua în cerdac de tragi ciubuc.* AL.; 2. pridvor (închis cu geamuri) la casele ţărăneşti: *pe cerdacul căsuţei tale, părinţii tăi bătrîni se uită la lumea care trece.* BAC.; *orice casă ţărănească are un cerdac şi un hambar;* 3. încăpere (din scînduri) aşezată pe o ridicătură de pămînt sau pe stîlpi înalţi, servind ca post de observaţie; pavilion, chioşc: *unde-i grădina de la cerdacul lui Ferenţ?* NEGR.; 4. tinda unei mori de vînt; 5. (pop.) acoperiş (la fîntînă): *la fîntîna cu cerdac este-un trandafir de leac.* POP; (şi: (pop.) **ceardac**). [Din turc. *çardak* „patru stîlpi"].

cerdăcél, cerdăcele n. diminutiv al lui cerdac; cerdăcuţ. [*Cerdac* + *-el*].

cerdăcúţ, cerdăcuţe n. cerdăcel. [*Cerdac* + *-uţ*].

cére, cer vb. 1. (tr.) a se adresa cuiva pentru a obţine ceva, a-şi manifesta dorinţa de a obţine ceva; a solicita: *ce cereai în petiţie?* CAR.; *a cere un post, o favoare;* (refl. pas.) *se cereau drepturi civile şi politice pentru tot românul.* CĂL.; 2. (tr.) a reclama, a pretinde, a impune: *fu nevoit a îndeplini prevederile legii care cereau un examen.* CĂL.; (fig.) *nota specifică a piesei, care cerea un spectator rafinat, este interioritatea dramei.* CĂL.; *bunăcuviinţa cere să nu te porţi aşa;* 3. (tr.) a dori, a pofti, a voi: *cum inima ta cere, dispar şi ceruri şi pămînt.* EM.; (refl.) *pare că i-ar fi tot lene şi s-ar cere alintată.* EM.; 4. (tr. şi intr.) a cerşi: *calicul pînă nu cere, nu mănîncă cu plăcere.* POP.; 5. (tr.) a face propuneri de căsătorie (unei fete): *hai la maica de mă cere.* POP.; 6. (tr.) **a cere voie să ...**, a stărui, a ruga pentru a obţine permisiunea să ...; 7. (tr.) a pretinde: *copilul ..., cu îndărătnică violenţă, cere o poveste fără de sfîrşit.* CĂL.; *cît ceri pe grîu?;* **a cere satisfacţie,** a pretinde satisfacţie morală în urma unei jigniri, a unei insulte; **a cere socoteală** (sau **seamă**) **(cuiva),** a trage la răspundere pe cineva: *lumea are drept a-i cere această seamă.* BĂLC.; **a cere cuvîntul,** a solicita dreptul de a vorbi; 8. (refl.) a se impune, a se cuveni (moralicește): *concluzia se cere a fi încă mai limpede.* EM.; 9. (refl.) a se căuta, a avea căutare, a fi solicitat: *grînele au început să se ceară.* [Lat. *quaerere*].

cereálă, cereale f. (mai ales la pl.) plantă din familia gramineelor (grîu, porumb, orz etc.) ale cărei seminţe servesc la hrana omului şi a animalelor; grîne: *importul creşte şi, cu cît creşte el, cu atîta creşte exportul de cereale.* IBR. [Din fr. *céréale,* lat. *cerealis*].

cerealiér, ~i, cerealieră, ~e a. care produce cereale, de cereale: *regiune cerealieră;* **plante cerealiere,** plante cultivate. [Din fr. *céréalier*].

cerealíst, cerealişti m. negustor de cereale. [Din fr. *céréaliste*].

cerebél, cerebele n. partea din spate a encefalului; creierul mic. [Din lat. *cerebellum*].

cerebelítă, cerebelite f. (med.) inflamaţie a cerebelului. [Din fr. *cérebellite*].

cerebelós, ~şi, cerebeloásă, ~e a. care ţine de cerebel, referitor la cerebel. [Din fr. *cérebelleux*].

cerebrál, ~i, cerebrală, ~e a. 1. care ţine de creier, referitor la creier: *o rafinare cerebrală, trecută prin ereditate de la o generaţie la alta.* IBR.; *arteră cerebrală;* **scoarţă cerebrală,** v. **congestie**; **congestie cerebrală,** v. **congestie**; 2. intelectual, mintal: *activitate cerebrală;* (subst. n.) *elementele strict gramaticale sînt extirpate la maxima măsură, eliminîndu-se cerebralul şi oprindu-se senzorialul semnificativ.* CĂL.; 3. greu de pătruns; abstract: *în romanele sale prea cerebrale ... se arată obsedat de umanitarism.* CĂL.; 4. raţional, judecat: *ins cerebral.* [Din fr. *cérébral*].

cerebralísm n. (livr.) raţionalism (exagerat). [Din engl. *cerebralism*].

cerebralitáte f. faptul de a fi cerebral, caracter cerebral: *să scrie versuri, proză, iar, în lipsa talentului, eseu de înaltă cerebralitate.* CĂL. [Din fr. *cérébralité*].

cerebralizá, cerebralizez vb. (tr.) a da caracter cerebral. [*Cerebral* + *-iza*].

cerebralizáre, cerebralizări f. acţiunea de a cerebraliza. [V. *cerebraliza*].

cerebrastenie, cerebrastenii f. (med.) astenie nervoasă datorată surmenajului intelectual. [Din fr. *cérébrasthénie*].

cerebroíd, ~zi, cerebroidă, ~e a. care se aseamănă cu creierul; **ganglioni cerebroizi,** ganglioni care îndeplinesc funcţiile creierului la unele animale inferioare (precum insectele). [Din fr. *cérébroïde*].

cerebroscleróză, cerebroscleroze f. sclerozare a ţesutului cerebral. [Din fr. *cérébrosclérose*].

cerebrospinál, ~i, cerebrospinală, ~e a. care ţine de creier şi de măduva spinării, referitor la creier şi la măduva spinării: *sistemul cerebrospinal.* [Din fr. *cérébrospinal*].

cerebrozídă, cerebroziде f. substanţă lipoidă complexă din ţesutul nervos. [Din fr. *cérébroside*].

ceremoniál, ceremoniale n. totalitate a regulilor şi a formulelor întrebuinţate la o ceremonie: *gătit-aţi tot pentru ceremonialul primirii lor?* AL.; (adj.) *reguli ceremoniale.* // a. (rar) 1. ceremonios: *jupîniţa Nasta, ruşinoasă şi ceremonială ..., nu vrea să se arate dintru început coconului voievodal.* CĂL.; 2. care ţine de ceremonie, referitor la ceremonie: *spectacolul ce se desprinde din amănunţimea ceremonială.* CĂL. [Din fr. *cérémonial,* lat. *caerimonialis*].

ceremonialísm n. respectare strictă a ceremonialului (religios). [Din fr. *céremonialisme*].

ceremonie, ceremonii f. 1. ansamblu de forme exterioare ale unui cult religios; 2. solemnitate, paradă, pompă: *ieşind cu ceremonie mare din Constantinopole.* BĂLC.; (fig.) *el porunceşte implorînd şi maltratează cu ceremonie zîmbitoare.* CĂL.; 3. ansamblul regulilor de politeţe folosite în relaţiile dintre oameni: *descrie ceremonia peţitului la ţară.* CĂL. [Din fr. *cérémonie,* lat. *caerimonia*].

ceremoniós, ~şi, ceremonioásă, ~e a. 1. care se comportă (foarte) politicos (după reguli fixe); (rar) ceremonial: *oamenii sînt ceremonioşi şi sfioşi totodată.* CĂL.; 2. care este realizat cu politeţe (exagerată): *un moment se opreşte gînditor, într-o atitudine ceremonioasă.* VLAH.; (adv.) *îşi netezi barbetele şi salută ceremonios.* VLAH. [Din fr. *cérémonieux*].

cerenţél, cerenţei m. plantă cu flori galbene-aurii care creşte prin păduri (*Geum urbanum*): *iată mintă, săbiuţă ..., angelică şi cerenţel.* NEGR. [Lat. *cerinthe* + *-el*].

cérere, cereri f. 1. acţiunea de a (se) cere şi rezultatul ei; solicitare, dorinţă: *după cererea sa, îl conduse dinaintea stareţului.* NEGR.; 2. pretenţie, exigenţă, revendicare: *e compus amăsurat cu cererile pedagogiei moderne.* EM.; 3. căutare, cerinţă: *magnetofoanele nu mai au cerere;* **la cerere,** cînd se solicită; **(raport dintre) cerere şi ofertă,** (raport dintre) cantitatea de mărfuri de pe piaţă şi posibilitatea şi necesitatea de cumpărare; 4. (concr.) petiţie, memoriu prin care se solicită ceva unei autorităţi: *e interesantă această cerere, fiindcă din ea vedem cum se reflectează în mintea oamenilor politici din vremea aceea marele poet.* IBR.; *a lăsat o cerere la secretariat.* [V. *cere*].

cerésc, ~şti, cereáscă, ~eşti a. 1. care ţine de cer, referitor la cer, care se află pe cer: *vezi printr-a nopţii stele ce rază luminoasă revarsă-n a sa cale luceafărul ceresc?* AL.; *boltă cerească;* (înv.) **Imperiul ceresc,** Imperiul chinez; 2. care vine din cer, de la divinitate; care ţine de divinitate: *Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească.* CR.; *bunătate cerească;* 3. (fig.) fermecător, minunat: *zîmbirea-i e cerească, privirea ei, amor.* ALEX.; *voce cerească.* [*Cer*[1] + *-esc*].

cerevíş n. v. cerviş.

cerezínă, cerezine f. produs asemănător cu ceara de albine, obţinut din petrol prin rafinare: *lumînări de cerezină.* [Din fr. *céresine*].

cérgă, cergi f. 1. pătură de lînă (care serveşte la învelit): *acoperite cu cerga ca să nu te vadă.* AL.; *cît ţi-i cerga, atîta întinde-te;* 2. ţol, scoarţă. [Din turc. *çerge*].

cerifér[1], ~i, ceriferă, ~e a. care produce ceară. [Din fr. *cérifère*].

cerifér[2], ~i, ceriferă, ~e a. care conţine ceriu. [Din fr. *cérifère*].

cerificáre, cerificări f. impregnare cu ceară a ţesuturilor vegetale. [Din fr. *cérification*].

cerínţă, cerinţe f. necesitate, cerere; pretenţie, exigenţă: *dozã mai mare de confienţă şi de lipsă de inspecţiune în fiinţa şi cerinţele artei lor.* EM.; (fig.) *cerinţele carnale sînt biruite de educaţia familială.* CĂL. [*Cere* + *-inţă*].

cerít n. silicat hidratat natural de ceriu. [Din fr. *cérite*].

ceríthium m. moluscă gasteropodă cu cochilia alungită, în spirală, cu striaţii. [Din lat. *cerithium*].

cériu[1] m. metal moale ductil şi strălucitor, care face parte din familia pămînturilor rare. [Din fr. *cérium*].

cériu[2] n. v. cer[1].

cernăuţeán, ~eni, cernăuţeană, ~ene a. care aparţine oraşului Cernăuţi sau locuitorilor lui, referitor la Cernăuţi sau la locuitorii acestuia: *în genere, şcoala cernăuţeană nu-i plăcea lui Eminescu.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din oraşul Cernăuţi sau din zonele limitrofe. [*Cernăuţi* n. pr. + *-ean*].

cérne, cern vb. 1. (tr.) a trece un material prin sită sau prin ciur pentru a selecta granulele mici de cele mari: *a cerne făina; a cerne nisip;* (absol.) *cine nu vrea să frămînte, toată ziua cerne.* POP.; 2. (fig.; tr.) a mişca făcînd să cadă; a presăra ca printr-o sită: *din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.* AL.; (fig.) *soarele strălucea în azurul cerului, cernînd pulbere de aur peste grădini înflorite.* SAD.; (refl. pas.) *o dată cu zăpada mi se părea că se cern pe pămînt fulgi negri, mărunţi, rotunzi.* SAD.; 3. (fig.; tr.) a alege cercetînd cu atenţie; a deosebi, a discerne: *gîndul îmi era a cerne prin sita studielor clasice cele mai multe din acele datine bătrîneşti.* OD.; 4. (intr. unipers.) a bura, a ploua mărunt: *afară era moină, cernea de sus o bură măruntă.* VLAH.; (refl.) *se cerneau ploile echinocţiului sau ultimele ninsori ale unei ierni întîrziate.* GHEŢIE. [Lat. *cernere*].

cerneálă[1], cerneluri f. 1. substanţă lichidă colorată care serveşte la scris, la tipărit, la ştampilat etc.: *iniţialele acestei cărţi cu buchi erau scrise ciudat cu cerneală roşie ca sîngele.* EM.; 2. (reg.) culoare neagră cu care se vopsesc materiile textile şi părul; negreală: *părăuţ, apă amară, face-te-ai neagră cerneală, ca să-mi cernesc eu portu.* POP.; 3. (reg.; fig.) amărăciune, tristeţe, jale: *tuturor li-i lumea dragă, mie mi-i cernelă neagră.* POP. [Din sl. *črŭnilo* „negreală"].

cerneálă[2], cerneli f. (pop.) faptul de a (se) cerni; vopsire în negru: *pune faţa la ghileală, buze moi la rumineală şi sprîncene la cerneală.* POP. [*Cerni* + *-eală*].

cérnere, cerneri f. 1. acţiunea de a cerne; trecere prin sită sau prin ciur; cernut[1]: *cernerea făinii;* 2. (fig.) cădere uşoară, ca şi cum ar fi presărat prin sită: *păşea încet cu capu-n piept, prin cernerea ploii.* SAD.; 3. (fig.) trecere lentă; scurgere, perindare: *cernerea anilor;* 4. (fig.) alegere, deosebire; discernere: *ceea ce trebuia să prezideze la această alegere, la această cernere a elementului străin, trebuia să fie spiritul critic.* IBR. [V. *cerne*].

cerní, cernesc vb. (pop.) 1. (tr.) a vopsi în negru; a înnegri, a cărni: *a-şi cerni barba;* (refl.) *pînzele vi se-nnegreaşcă, pînzele vi se cerneaşcă.* POP.; 2. (refl.) a se îmbrăca în negru (în semn de doliu); 3. (fig.; tr. şi refl.) a (se) întuneca, a (se) mîhni: *întristarea i-a cernit inima.* [Din sl. *črŭniti*].

cernire, cerniri f. acţiunea de a (se) cerni; (pop.) cerneală[2]; (rar) cernit[2]. [V. *cerni*].

cernít[1], ~ţi, cernită, ~e a. 1. de culoare neagră (în semn de doliu): *fu întîmpinat de Profiriţa, şi ea în veşminte cernite.* GHEŢIE; 2. îmbrăcat în haine

negre; îndoliat: *o întîlnisem cernită la intrarea mea.* CAR.; (fig.) *urla prin aerul cernit Muma-pădurilor cea nebună.* EM.; **3.** (fig.) mîhnit, trist: *o văd umblînd necontenit galbenă şi cernită.* NEGR.; *inimă cernită.* [V. *cerni*].

cernít² n. (rar) cernire. [V. *cerni*].

cernozióm, cernoziomuri n. sol negru, foarte fertil: *cernoziomul din Bărăgan.* [Din rus. *černozëm*].

cernúşcă, cernuşti f. plantă cu seminţele negre, întrebuinţate drept condiment (*Nigella*). [Din ucr., rus. *černuška*].

cernút¹ n. cernere: *cernutul grînelor.* [V. *cerne*].

cernút², ~ţi, cernută, ~e a. care a fost trecut prin sită sau prin ciur. [V. *cerne*].

cerografíe f. procedeu de realizare a unei forme pentru tipar înalt, prin gravarea manuală pe un strat de ceară aplicat pe o placă metalică. [Din fr. *cérographie*].

ceroplástică f. arta de a modela în ceară. [Din fr. *céroplastique*].

cerós, ~şi, ceroásă, ~e a. bogat în ceară; ca ceara: *substanţă ceroasă.* [*Ceară* + *-os*].

cersălát a. v. ţesălat².

cerşetór, ~i, cerşetoáre m., f. persoană care cere de pomană: *îl întîmpină în pragul uşii cerşitoarea căreia îi dăduse el un ban de pomană.* CR. // a. care cere, care cerşeşte: *o simplă rugă de ploaie cerşetoare.* AL.; (şi: (reg.) **cerşitor**). [*Cerşi* + *-tor*].

cerşetorésc, ~şti, cerşetoreáscă, ~eşti a. de cerşetor. [*Cerşetor* + *-esc*].

cerşetorí, cerşetoresc vb. (tr. şi intr.) a cerşi, a cere de pomană: *pre la biserici, cerşitorind mila creştinilor.* NEGR.; (şi: (reg.) **cerşitori**). [De la *cerşetor*].

cerşetoríe, cerşetorii f. faptul de a cerşi, de a cerşetori; stare de cerşetor: *ea duce o viaţă de mari privaţiuni şi chiar de cerşetorie.* CĂL.; (şi: (reg.) **cerşitorie**). [*Cerşetor* + *-ie*].

cerşetorít n. (rar) cerşit, cerşetorie; căpătat: *în loc să umble morţiş, ca alţi popi, după cerşitorit ..., zicea că este de altă părere.* CR.; (şi (reg.) **cerşitorit**). [V. *cerşetori*].

cerşetoríme f. mulţime de cerşetori. [*Cerşetor* + *-ime*].

cerşí, cerşesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a cere de pomană: *nu-i trebuie pomană şi nu vrea să cerşească.* COŞB.; **2.** (intr.) a solicita cu stăruinţă: *el se da tot mai aproape şi cerşea copilăreşte.* EM.; (tr.) *în poeziile de chemare poetul cerşeşte iubirea, nu caută s-o cucerească.* IBR.; **3.** (intr. şi tr.) a se înjosi cerînd ceva: *a cerşi voturile alegătorilor;* (fig.) *să nu crezi că-ţi cerşesc milă.* GHEŢIE; **4.** (înv.; tr.) a cere, a solicita: *au cerşit domn de la Poartă.* N.COSTIN. [De la *cere*].

cerşíre, cerşíri f. (rar) faptul de a cerşi; solicitare, rugăminte; rugăciune: *sus, din cor, apasă un cîntec trist, prin stîlpii reci, ca o cerşire tînguioasă pentru repausul de veci.* EM.; *toate legile cerşirei le-a întrebuinţat faţă cu acea putere.* EM. [V. *cerşi*].

cerşít n. faptul de a cerşi; cerşetorie; (rar) cerşire: *nu am nice un meşteşug, ci trăiesc cu cerşitul şi furatul.* B.-DEL.; *paralele ce adunase din cerşit.* ISP. [V. *cerşi*].

cerşitór m., f. v. cerşetor.

cerşitorí vb. v. cerşetori.

cerşitoríe f. v. cerşetorie.

cerşitorít n. v. cerşetorit.

cerşút a. v. cerut¹.

cert, ~ţi, certă, ~e a. sigur, neîndoios: *lucru cert.* [Din lat. *certus*].

certă, cert vb. **1.** (tr.) a mustra violent, a înfrunta cu asprime: *şi va lua bătrînimea cetăţii aceia pre omul acela şi-l vor certa.* BIBLIA; *îl ceartă mereu pentru toate nimicurile;* **2.** (înv.; tr.) a pedepsi: *dar acu vei vrea cu oaste şi război ca să ne certi.* EM.; **3.** (refl. recipr.) a-şi vărsa supărarea prin vorbe sau fapte violente; a se sfădi, a se gîlcevi: *în loc de-a ne certa împreună, n-ar fi mai nimerit să ne-nţelegem?* AL.; (fig.) *flori şi stele se certau noaptea-ntre ele.* AL.; **a se certa furcă,** v. **furcă**; **4.** (refl.) a rupe relaţiile cu cineva, a se învrăjbi cu cineva: *pentru-un rîs al ei se ceartă.* COŞB. [Lat. ***certare*** „a se lupta"].

certáre, certări f. (rar) acţiunea de a (se) certa: *aş suferi şi cele mai mari certări şi mustrări a oamenilor.* DRĂGHICI. [V. *certa*].

certát, ~ţi, certată, ~e a. care a rupt relaţiile cu cineva; supărat; **a fi certat cu morala** (sau **cu legea, cu justiţia**), a încălca normele morale (sau legile). [V. *certa*].

certăréţ, ~i, certăreáţă, ~eţe a. care caută ceartă; gîlcevitor: *le erau într-ajutor la nevoie de trecători certăreţi ori la o viitură de ape.* SAD. [*Certa* + *-ăreţ*].

certătúră, certături f. mustrare, pedeapsă: *au şi pedepse după măsură ... îşi ia fieşcare certătură.* B.-DEL. [*Certa* + *-ătură*].

certificá, certífic vb. (tr.) a confirma, a întări autenticitatea, valabilitatea unui lucru; a da mărturie că este adevărat; (refl. pas.) *se certifică sociabilitatea afabilă a profesorului.* C. [Din lat. ***certificare,*** fr. ***certifier***].

certificáre, certificări f. acţiunea de a certifica; certificaţie. [V. *certifica*].

certificát, certificate n. act oficial prin care se certifică, se garantează ceva; certificaţie: *familia îl internează într-un sanatoriu, sperînd să obţină din complezenţă un certificat de iresponsabilitate.* CĂL.; **cerificat de bună purtare,** v. **bun.** [Din fr. ***certificat,*** lat. ***certificatum***].

certificáţie, certificaţii f. **1.** certificare; **2.** certificat. [Din fr. ***certification***].

certitúdine, certitudini f. **1.** siguranţă deplină: *izbit de certitudinile lui, profesorul dă pe uşă afară pe junele critic.* CĂL.; *certitudine matematică;* **2.** caracterul a ceea ce este cert, sigur: *faptul primar este aci chiar certitudinea salvării.* BL. [Din lat. ***certitudo, -inis***].

certozín, certozíni m. **1.** călugăr aparţinînd unui ordin întemeiat în 1084 în munţii Alpi; **2.** (fig.) om retras, singuratic. [Din it. *certosino*].

ceruí, ceruiesc vb. (tr.) a acoperi cu un strat de ceară; a lustrui cu ceară. [*Ceară* + *-ui*].

ceruiálă, ceruieli f. faptul de a cerui; ceruire, ceruit¹. [*Cerui* + *-eală*].

ceruíre, ceruiri f. acţiunea de a cerui; ceruială. [V. *cerui*].

ceruít¹, ceruituri n. faptul de a cerui, ceruială: *ceruitul scîndurilor.* [V. *cerui*].

ceruít², ~ţi, ceruită, ~e a. acoperit cu un strat de ceară; lustruit cu ceară: *curţile ... cu cerdacuri şi scări a căror scînduri curate şi ceruite sclipeau în lună.* EM. [V. *cerui*].

ceruléu n. substanţă minerală albastră, obţinută dintr-un amestec de oxizi de cobalt şi staniu. [Din fr. *céruléum*].

cerúmen n. materie cleioasă care se formează în urechi. [Din lat. ***cerumen,*** fr. ***cérumen***].

ceruminós, ~şi, ceruminoásă, ~e a. de natura cerumenului, ca cerumenul. [Din fr. ***cérumineux***].

cerút¹, ~ţi, cerută, ~e a. **1.** care a fost solicitat, revendicat; (subst.) *îndată i se aduc cele cerute.* CR.; **2.** necesar, trebuincios; indicat: *mare deala Domnului, cerşut în toate voile lui.* COR.; *individul a băut cantitatea de apă cerută.* CĂL.; (şi: (înv.) **cerşut**). [V. *cere*].

cerút² n. faptul de a cere; cerşit: *umblă cu cerutul.* [V. *cere*].

cerúză f. carbonat bazic de plumb (de forma unei substanţe albe) folosit mai ales la prepararea vopselelor; alb de plumb. [Din fr. ***céruse,*** lat. ***cerussa***].

cerusít n. carbonat natural de plumb. [Din fr. ***cérusite***].

cervănă, cervane f. plantă erbacee cu frunzele crestate şi cu florile mici, albe (*Lycopus exaltatus* şi *europaeus*). [Din sl. *červeni*].

cervantesc, ~şti, cervantescă, ~şti [servantésc] a. (livr.) referitor la opera lui Cervantes, propriu operei lui Cervantes. [Din sp. *cervantesco*].

cervicál, ~i, cervicală, ~e a. care ţine de partea din spate a gîtului; de la ceafă. [Din fr. ***cervical***].

cervicalgíe, cervicalgii f. (med.) durere cervicală. [Din fr. ***cervicalgie***].

cervicítă, cervicite f. (med.) inflamaţie a colului uterin sau a vezicii urinare. [Din fr. ***cervicite***].

cervíd, cervide n. (la pl.) familie de animale erbivore rumegătoare, cu coarne ramificate care cad în fiecare an (ex. cerbul); (şi la sg.) animal din această familie; (şi: **cervidă**). [Din fr. ***cervidés***].

cevídă f. v. cervid.

cervín, ~i, cervină, ~e a. asemănător cerbului. [Din fr. *cervin*].

cervíş n. (înv.) grăsime topită de bovine (extrasă din oase şi întrebuinţată la gătit): *îşi puse o băşică de ciriviş în cap.* ISP.; (şi: **ciriviş, cereviş**). [Din turc. *çerviş* „gras"].

cérvix n. partea inferioară a uterului sau a vezicii urinare; col uterin sau col vezical. [Din fr. *cervix*].

cesálă f. v. ţesală.

cesalpinacée, cesalpinacee f. (la pl.) familie de plante leguminoase cu florile sub formă de ciorchine şi cu fructele închise într-o păstaie; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***césalpinacée***].

cesălă vb. v. ţesăla.

cescúţ, cescuţuri n. (reg.) diminutiv al lui ceas, moment, clipă, timp (scurt): *tocma în cescuţurile scumpe pre lina păusare le rumpe.* B.-DEL. [De la *ceas*].

ceseálă f. v. ţesală.

césie f. v. cesiune.

cesioná, cesionez vb. (tr.) a transfera asupra altuia un bun propriu, a renunţa la un drept în avantajul cuiva. [De la ***cesiune***].

cesionábil, ~i, cesionabilă, ~e a. care poate fi cesionat. [*Cesiona* + *-bil*].

cesionár, cesionari m. persoană căreia i se face o cesiune. [Din fr. ***cessionnaire,*** germ. ***Zessionar, Zessionär***].

cesionáre, cesionări f. faptul de a cesiona. [V. *cesiona*].

césiu n. metal alcalin asemănător cu sodiul. [Din fr. ***césium,*** lat. ***caesius***].

cesiúne, cesiuni f. **1.** contract prin care creditorul transmite unei persoane drepturile pe care le are faţă de debitorul său; **2.** bun cesionat; (şi: (înv.) **cesie, ţesie**). [Din lat. ***cessio, -onis,*** fr. ***cession,*** germ. ***Zession***].

cest¹, ceşti m. **1.** mănuşă din piele armată cu plumb şi cu fier, de care se serveau atleţii în lupte: *atleţii cu braţele vînjoase şi ceşti lucitoare.* NAUM; **2.** (rar) pugilat. [Din lat. ***caestus,*** fr. ***ceste***].

cest², ceşti, ceăstă, ceste a. dem. (înv. şi reg.) acest: *p-înaintea cestor curţi ..., plîmbă-mi-se mi se plîmbă.* POP. [De la ***acest***].

césta, ceştia, ceásta, cestea pron. dem. (înv. şi reg.) acesta: *multe prostii îi fi cetit de cînd eşti; ceteşte rogu-te şi ceste.* CR. [De la ***acesta***].

céstălalt, ceştilalţi, ceástălaltă, cestelalte pron. dem. acela care este mai în apropiere (decît altul). // a. care este (mai) aproape, care este aici: *să intrăm, a hotărît ea, în ceastălaltă odaie.* SAD. [*Cest* + *ălalt* (=*ălalalt*)].

céstie f. v. chestiune.

cestiúne f. v. chestiune.

cestód, cestode n. (la pl.) clasă de viermi intestinali paraziţi, în formă de panglică; (şi la sg.) vierme din această clasă. [Din fr. ***cestodes***].

cesuléţ, cesuleţe n. diminutiv al lui ceas. [*Ceas* + *-uleţ*].

ceşcúţă, ceşcuţe f. diminutiv al lui ceaşcă; ceaşcă mică: *la cafeaua în ceşcuţa cît un degetar, cucoana Georgeta făcea o mărturisire.* SAD. [*Ceaşcă* + *-uţă*].

cet a. invar. (reg.) liniştit: *bată vîntul, fie cet frunza ta-n loc să nu steie.* POP. [Et. nec.].

cetacéu, cetacee n. (la pl.) ordin de mamifere marine gigantice; (şi la sg.) animal din acest ordin: *balena este un cetaceu.* [Din fr. *cétacés*].

cetacéum n. grăsime extrasă din unele specii de balenă, utilizată în cosmetică şi în farmacie. [Din lat. *caetaceum*].

cetán n. (chim.) hidrocarbură saturată. [Din fr. *cétane*].

cetánie f. v. **citanie.**

cetáş, cetaşi m. (înv.) **1.** membru al unei cete: *eu cu toţi cetaşii miei sînt gata.* B.-DEL.; **2.** comandant de ceată: *cetaş mare de haiduci.* POP [*Ceată* + *-aş*].

cetáte, cetăţi f. **1.** loc întărit, fortăreaţă: *războinicii învinşi se strîng să moară în cetatea lor.* CĂL.; *Cetatea Neamţului;* **Cetatea eternă,** Roma: *la două mile de cetatea eternă, inima lui de român ... fu cuprinsă de nerăbdare.* CĂL.; **2.** oraş întărit cu ziduri; oraş mare: *ca-n ţintirim tăcere e-n cetate.* EM.; **cetate de scaun,** capitală; **dreptul de cetate,** calitatea de a se bucura de toate drepturile de cetăţean; **3.** locuitorii unui oraş (întărit). [Lat. *civitas, -atis*].

cetărá vb. v. **cetera.**

cetăţéan, ~eni, cetăţeánă, ~ene m., f. **1.** (rar) locuitor al unei cetăţi sau al unui oraş; **2.** locuitor cu drepturi civile şi politice depline al unui stat: *cetăţene, nu uita condiţia cu care am venit aici!* CAR.; (adj.) *a cînta femeia cetăţeană nu e amor, cetăţenismul n-are a face cu amorul.* IBR. // a. referitor la locuitorii unui stat; civil: *de-aci războaiele cetăţene să-ncep.* B.-DEL.; *acest fenomen este procesul prin care se formează în societatea cetăţeană de stat clase.* EM. [*Cetate* + *-ean*].

cetăţeáncă, cetăţence f. femeie care locuieşte într-un stat, avînd drepturi depline. [*Cetăţean* + *-că*].

cetăţenésc, ~şti, cetăţeneáscă, ~eşti a. de cetăţean, al cetăţenilor: *garda cetăţenească din Bucureşti a fost strînsă să facă paradă.* EM.; *drepturi cetăţeneşti;* (fig.) *dregătorii să mută în omide care rod cu multă lăcomie frunza pomului cetăţenesc.* B.-DEL. [*Cetăţean* + *-esc*].

cetăţénie f. calitate, drept de cetăţean; apartenenţă statală: *li se acorda dreptul de cetăţenie.* GHICA; *Senatul lua în considerare acordarea cetăţeniei române.* CĂL. [*Cetăţean* + *-ie*].

cetăţeníme, cetăţenimi f. clasă a cetăţenilor; (spec.) clasă mijlocie. [*Cetăţean* + *-ime*].

cetăţenism n. (rar) spirit cetăţenesc, sentiment de cetăţean: *a cînta femeia cetăţeană nu e amor, cetăţenismul n-are a face cu amorul.* IBR. [*Cetăţean* + *-ism*].

cetăţúie, cetăţui f. cetate mică, loc fortificat: *pe deasupra de prăpăstii sînt zidiri de cetăţuie.* EM. [*Cetate* + *-uie*].

ceténă, cetene f. substanţă chimică obţinută prin piroliza acetonei. [Din fr. *cétène*].

ceterá, céter vb. (reg.) **1.** (intr.) a cînta din ceteră; **2.** (fig.; tr.) a bate la cap; a sîcîi: *nu tot cetăraţi pe Măria-sa, că om e dumnealui.* CR.; (şi: **cetăra**). [De la *ceteră*].

ceteráş, ceteraşi m. lăutar (care cîntă din ceteră): *de-aici pîn-la Făgăraş nu-mi trebuie ceteraş.* POP. [*Ceteră* + *-aş*].

céteră, cetere f. (reg.) vioară: *decît cu cetera mai bine cu gura mea.* POP. [Lat. ***cithera (=cithara)***].

cetí vb. v. **citi.**

cétină, cetini f. **1.** ramură de brad (sau de alt conifer) cu frunzele pe ea: *luceferi ce răsar din umbra de cetini.* EM.; **2.** conifer (de talie mică); **cetină-de-negi,** mic arbust răşinos ornamental (*Juniperus Sabina*). [Din bulg., sb. *četina*].

cetinéi adv. (poetic) încet: *din carpata geană se varsă cetinel.* BOL. [De la *încet;* v. *cătinel*].

cetiníş, cetinişuri n. **1.** pădure tînără de conifere; **2.** desiş, frunziş. [*Cetină* + *-iş*].

cetioáră, cetioare f. diminutiv al lui ceată: *o zăţignită cetioară ... să bägă într-o cireadă de boi.* B.-DEL. [*Ceată* + *-ioară*].

cetíre f. v. **citire.**

cetitór m., f. v. **cititor.**

cetit[1] n. v. **citit**[1].

cetit[2] a. v. **citit**[2].

cetitoriu m. v. **cititor.**

cetlău n. v. **ceatlău.**

cetiuí, cetluiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a strînge cu un ceatlău, a lega strîns: *a tăiet lemne, a încărcat carul zdravăn şi l-a cetluit bine.* CR.; **2.** a lega fedeleş: *îl cetluiţi şi-l aruncaţi în beciuri.* AL. [Din magh. *csatolni*].

cetluít n. (rar) acţiunea de a cetlui şi rezultatul ei. [V. *cetlui*].

cétnic, cetnici m. **1.** partizan în lupta antiotomană din secolul al XIX-lea a popoarelor slave balcanice; **2.** luptător antinazist din Iugoslavia: *cetnicii au fost lichidaţi de Tito.* [Din sb. *četnici*].

cetoacidóză, cetoacidoze f. (med.) stare patologică caracterizată prin scăderea rezervei alcaline a sîngelui, datorată acumulării de acetonă. [Din fr. *cétoacidose*].

cetogén, ~i, cetogenă, ~e a. care favorizează producerea de cetone în organism: *aliment cetogen.* [Din fr. *cétogène*].

cetogenéză f. formare de cetone în organism. [Din fr. *cétogenèse*].

cetónă, cetone f. compus organic rezultat de obicei prin oxidarea alcoolilor secundari sau a hidrocarburilor. [Din fr. *cétone*].

cetonemíe, cetonemii f. (med.) prezenţă a cetonei în sînge. [Din fr. *cétonémie*].

cetonuríe, cetonurii f. (med.) eliminare prin urină a cetonelor rezultate din arderea incompletă a grăsimilor. [Din fr. *cétonurie*].

cetóză, cetoze f. glucidă care conţine cetonă. [Din fr. *cétose*].

ceţós, ~şi, ceţoásă, ~e a. **1.** plin de ceaţă, întunecat de ceaţă: *s-a luminat de ploaie, lumină ceţoasă.* CAR.; *Parisul ceţos şi ploaia îi dau adevărate vedenii.* CĂL.; **2.** (fig.) obscur: *Eliade era un mesianic ceţos şi egoist.* CĂL. [*Ceaţă* + *-os*].

ceúcă, ceuce f. (reg.) stăncuţă (*Coloeus manedula*): *Cetatea Neamţului străjuită de ceuce şi vinderei.* CR.; (şi: **ciocă**). [Din bulg., sb. *čavka*].

cevá pron. neh. **1.** un lucru oarecare: *te-oi otînji cu ceva, de nu te-i pute hrăni în toată viaţa.* CR.; *să-ţi spun ceva;* **a fi** (sau **a ajunge**) **ceva de speriat,** a căpăta o înfăţişare neobişnuită: *cucoşul său era ceva de spăriet.* CR.; **aşa ceva,** un astfel de lucru, un lucru ca acesta: *nu mai auzise pînă atunci de aşa ceva.* ISP; **a fi ceva de cineva** (sau **de capul cuiva**), a avea (multe) calităţi; **2.** cantitate mică, parte neînsemnată, lucru (cît de) mic: *îi pofti întîi să guste ceva.* NEGR.; **3.** lucru important, valoros; parte însemnată: *vreau să cunosc ceva, cînd voi ieşi de la dumneata.* CR. // a. neh. **1.** oarecare, oarecît, cîtva: *mai aveţi şi ceva treabă de făcut.* CR.; **2.** (fam.) foarte bun, foarte frumos; **mai ceva,** mai de seamă; mai mult: *cum păţise şi alţi peţitori poate mai ceva decît aceştia.* CR. // adv. puţin, întrucîtva: *aceasta era mai în vîrstă şi ceva încrucişată, dar foc de harnică.* CR.; *ceva mai tîrziu, o bătaie în uşă mă chemă în vestibul.* GHEŢIE. [*Ce* + *va*].

ceváşi pron. neh. (înv. şi reg.) ceva: *ca cînd cevaş' s-ar încrede, hotărît spre Tandaler purcede.* B.-DEL. [*Ceva* + *şi*].

cevăşilea pron. neh. (pop.) ceva: *numai să vorbesc cevaşilea cu ţăţica.* CAR. [*Cevaşi* + *-le* + *-a*].

ceviánă, ceviane f. (mat.) dreaptă care uneşte un vîrf al unui triunghi cu un punct de pe latura opusă. [Din fr. *céviene*].

cezár, cezari m. împărat roman; (p. ext.) împărat: *nici el, nici cesarul să nu se grăbească.* BĂLC.; *cezarul trece palid, în gînduri adîncit.* EM.; (scris şi: *cesar*); (şi: (înv.) **chezar**). [Din lat. ***caesar***].

cezarián, ~eni, cezariană, ~ene a. **1.** (rar) referitor la cezarii romani, care aparţine epocii lui Cezar; **2. operaţie cezariană** (şi subst. f.), operaţie chirurgicală pentru a scoate copilul din pîntecele mamei: *Dimitrie se născu prematur la şapte luni, prin cezariană.* GHEŢIE. [Din fr. ***césarien***].

cezáric, ~ci, cezarică, ~ce a. (rar) împărătesc: *reacţiunea cezarică a fost ... de multe ori ... drastică.* BL. [*Cezar*+ *-ic*].

cezarín, ~i, cezarină, ~e a. imperial: *togă cezarină.* AL. [Din lat. ***caesarinus***].

cezarísm n. guvernare despotică cu ajutorul militarilor; (fig.) *cultura occidentală mai are în faţă o perioadă de construcţii civilizatoare, de cezarism şi de pesimism sceptic.* BL. [Din fr. ***césarisme***].

cezaro-crăiésc, ~şti, cezaro-crăiáscă, ~eşti a. (înv.) austro-ungar, austriac; (şi: **chesaro-crăiesc**). [*Cezaro-* („de cezar") + ***crăiesc***].

cezarotomíe, cezarotomii f. (med.) operaţie cezariană. [Din fr. ***césarotomie***].

cezúră, cezuri f. **1.** pauză ritmică care împarte un vers în două emistihuri (ex. ale turnurilor umbre / peste unde stau culcate. ALEX.); *creează un corp sintactic cu fraze şi cesuri asimetrice.* CĂL.; **2.** pauză de respiraţie între două fraze sau între secţiunile înrudite ale unei lucrări muzicale; **3.** (p. gener.) element despărţitor, delimitare: *zidurile sînt cezura între două lumi.* BL.; (scris şi: *cesură*). [Din lat. ***caesura,*** fr. ***césure***].

cfartal n. v. **cvartal.**

cfas n. v. **cvas.**

cfit adv. (reg.) chit, achitat: *sîntem cfit de acum.* AL. [Din germ. ***quitt***].

cfituí, cfituiesc vb. (reg.; refl.) a se achita: *cum m-oi cfitui de datoria lui?* AL. [Din germ. ***quittieren***].

cha-cha-cha [cea-cea-cea] n. dans modern, inspirat din folclorul negrilor americani, cu ritm vioi; melodia după care se execută acest dans. [Cuv. sp.].

chalet [şalét] n. vilă în stil elveţian. [Cuv. fr.].

challenger, challengeri [célinger] m. **1.** (sport) şalanger; **2.** pretendent; **3.** persoană contestatară. [Din engl. ***challenger***].

chalon [şalón] n. substanţă produsă de glandele cu secreţie internă, cu rol inhibitiv asupra altor organe. [Cuv. fr.].

chamois [şamoá] n. piele de căprioară, de cerb sau de oaie, tăbăcită printr-un procedeu special. [Cuv. fr.].

chardonnay [şardoné] n. soi de viţă de vie cu boabe rotunde, albe-verzui; vin din acest soi de viţă. [Cuv. fr.].

charleston [cearlstón] n. dans american de salon cu mişcări rapide. [Cuv. engl.].

chartreuse [şartröz] f. băutură alcoolică fină obţinută prin macerarea în alcool a unor plante alpine. [Cuv. fr.].

chateaubriand [şatobrián] n. muşchi de vită la grătar. [Cuv. fr.].

cheag, cheaguri n. **1.** stomac al rumegătoarelor tinere conservat, din care se extrage un ferment folosit la închegarea laptelui pentru a prepara caşul: *un gram de cheag poate închega treizeci de litri de lapte;* **2.** despărţitură a stomacului rumegătoarelor de forma unui sac alungit; **3.** (fig.) fond, capital, putere: *a prinde cheag; ai cheag destul;* **4.** masă roşie gelatinoasă formată prin închegarea sîngelui. [Lat. ***clagum*** (=***coagulum***)].

chebáb n. v. **chebap.**

chebăp, chebapuri n. friptură la frigare preparată după tipicul bucătăriei turceşti: *dobe de mistreţi şi chebapuri de căprioară.* OD.; (şi: **chebab**). [Din turc. ***kebab***].

chébe, chebe f. (înv.) haină de pîslă împodobită cu găitane, purtată în trecut de haiduci şi săteni: *cu chebe roşii pe spate.* POP.; *azi chebea e dispărută.* [Din turc. ***kebe*** „pîslă groasă"].

chec, checuri n. prăjitură din aluat cu grăsime, stafide, rahat etc., coaptă la cuptor. [Din engl. ***cake***].

chébă f. v. **ghebă.**

chécheriţă f. v. **chicheriţă.**

chéder, (rar) **chedere** n. ramă de cauciuc cu ajutorul căreia se fixează sticla (la geamurile mijloacelor de transport, la glasvand etc.). [Et. nec.; cf. germ. ***Kader***].

chédru m. v. **cedru.**

cheeseburger, cheeseburgeri [císburgăr] m. felie de carne (de vită) friptă sau prăjită cu o felie de brînză peste ea, care se serveşte într-o chiflă. [Din engl. ***cheeseburger***].

chef, chefuri n. **1.** (înv.) tabiet oriental constînd în servirea cafelei şi a ciubucului: *Hiotoglu îşi făcea cheful cu ciubuc şi cu cafea, după obiceiul oriental.* GHICA; **2.** bună dispoziţie, voie bună, veselie: *ce ai la sufletul tău de eşti tot fără chef şi mîhnit?* ISP.; **3.** petrecere zgomotoasă cu mîncare şi băutură multă: *s-au logodit şi acum s-au pus pe chef.* ISP.; **4.** stare de (uşoară) beţie: *omul la chef multe face.* AL.; **5.** dorinţă, poftă, toană: *pînă vine cheful bogatului, iese sufletul săracului.* PANN; **a face pe cheful cuiva** sau **a face cuiva pe chef,** a împlini voia cuiva, a face pe placul cuiva: *voia să mai facă şi pe cheful lui Ivan.* CR. // interj. să fii sănătos! [Din turc. ***ke(yi)f***].

chefál, chefaii m. peşte marin cu capul mare şi turtit (*Mugil capito* şi *cephalus*): *icre tari de chefal.* FIL. [Din gr. mod. ***kéfalos***].

chefăluí, chefăluiesc vb. (reg.; refl.) a se ameţi de băutură: *boierii s-o cam chefăluit.* AL. [***Chef*** + ***-ălui***].

chefăluít, ~ţi, chefăluită, ~e a. (reg.) ameţit de băutură; (p. ext.) beat: *cîte un oaspe chefăluit întinde un pahar de vin scripcarului.* MAT. [V. ***chefălui***].

cheferíst m. v. **ceferist.**

chefír n. lapte uşor acidulat, obţinut prin fermentarea artificială a laptelui dulce. [Din fr. ***kéfir, képhir***].

cheflíu, ~ii, cheflie, ~ii a. **1.** vesel, bine dispus; **2.** căruia îi plac chefurile: *om chefliu;* **3.** ameţit de băutură, beat: *io, cumnată, o să viu, cum mă vezi aşa cheflíu!* POP.; (subst.) *un creion uşor conturează o dimineaţă văzută de un chefliu.* CĂL. [Din turc. ***keyfli***].

chefní, pers. 3 **chefneşte** vb. (intr.) a lătra scurt, repetat şi agitat (manifestîndu-şi bucuria): *toţi cîinii mahalalei lătrînd şi chefnind a bucurie.* DELAVR. [Onomat.].

chefnít, chefnituri n. faptul de a chefni; lătrat scurt, agitat: *îşi aplecă urechea şi-i auzi chefnitul sonor.* SAD. [V. ***chefni***].

chefuí, chefuiesc vb. (intr.) a face chef, a petrece zgomotos cu băutură: *poftiră pe Făt-Frumos la masă, ca să chefuiască şi să petrească.* ISP.; (tr.) *şapte buţi de vin scotea, mare chef că chefuia.* POP. [***Chef*** + ***-ui***].

chefuléţ, chefuleţe n. diminutiv al lui chef; chefuşor. [***Chef*** + ***-uleţ***].

chefuşór, chefuşoare n. chefuleţ. [***Chef*** + ***-uşor***].

chegórniţă, chegorniţe f. (reg.) vas în care se dă cheag laptelui strecurat. [***Cheag*** + ***-orniţă***].

chehaiá, chehaiale f. (înv.) **1.** intendent al vizirului sau al unui paşă turc: *dacă se ducea colo la paşa, chihaia îl poftea, ciubucul să-şi bea şi cafea îi da.* POP.; **2.** slujbaş vamal; şef de poştă: *Iordache Pruncu, chehaiaua, îmi adusese podorojna.* GHICA; **3.** reprezentant al domnilor români pe lîngă Poartă; (şi: **chihaia**). [Din turc. ***kehaya*** „stăpînul casei"].

chehailîc n. (înv.) funcţia, rangul de chehaia. [Din turc. ***kehaylık***].

chei, chéiuri n. **1.** loc amenajat într-un port pentru acostarea navelor: *rezemat de bara de fier a micului chei de piatră, priveam apa dumnezeiesc de limpede.* PETR.; **2.** ridicătură de pămînt de-a lungul unei ape pentru a preveni revărsările; **3.** peron în staţiile de cale ferată; (şi: **cheu**). [Din fr. ***quai***].

cheiáj n. **1.** staţionare a unei nave la chei: *vameşul cere taxa de cheiaj, măsurînd riguros locul ocupat de vite.* CĂL.; **2.** taxă plătită de o navă pentru staţionare la chei şi pentru utilizarea instalaţiilor portuare. [***Chei*** + ***-aj***].

chéie, chei f. **1.** obiect de metal cu care se încuie şi se descuie lacătul sau broasca de la uşă, de la seif etc.: *aruncau cu uncrop pe la ţîţînile uşii şi în borta cheii.* CR.; (fig.) *Petru s-au făcut verhovnic apostolilor, căruia i s-au încredinţat chieile împărăţiei ceriului.* ANTIM; **a ţine sub cheie,** a ţine încuiat; **(a fi) cheia şi lăcata,** (a fi) elementul principal, începutul şi sfîrşitul; **la cheie,** bun pentru locuit; complet finisat; **2.** (fig.) element foarte însemnat pentru ceva; element care duce la rezolvarea unei situaţii: *cheia unei probleme; Strasbourgul era cheia Franţei;* (adj.) *martor cheie; cuvînt cheie;* **3.** mijloc, procedeu prin care se poate explica, dezlega ceva: *el susţine că matematica este partea şi cheia celorlalte ştiinţe.* BL.; **cheie de boltă,** (fig.) principiu fundamental: *în locul unui răspuns ferm la această întrebare, cheia de boltă a edificiului ridicat cu atîtea eforturi, el prezentase mai multe soluţii.* GHEŢIE; **4.** sistem de cifrare; dezlegare a unui cifru: *statuetele, scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine.* GHICA; (fig.) *ea poseda o taină, deţinea cheia de descifrare a unui mister.* GHEŢIE; **5.** unealtă de metal cu care se strîng sau se desfac şuruburile şi piuliţele; **cheie franceză** (sau **universală**), unealtă pentru strîns şi desfăcut şuruburi, cu mecanism de reglare a distanţei dintre fălci; **6.** instrument cu care se întind coardele unor instrumente muzicale; **7.** (muz.) semn pus la începutul portativului, pentru a fixa valoarea notelor: *cheia sol;* **8.** (la pl.) vale strîmtă cu pereţi înalţi de stîncă: *Cheile Bistriţei; Cheile Argeşului.* [Lat. ***clavis***].

cheietúră, cheieturi f. (înv. şi reg.) articulaţie a oaselor; încheietură: *adusără cleşti şi croiale de-i scoasără ciolănealele de prin cheieturi, la mîni şi la picioare.* DOS. [(*În*)***cheia*** + ***-tură***].

cheilíţă, cheilite f. (med.) inflamaţie a buzelor. [Din fr. ***chéilite***].

cheilofagíe, cheilofagii f. tic constînd din muşcarea buzelor. [Din fr. ***chéilophagie***].

cheiloplastíe, cheiloplastii f. (med.) refacere prin chirurgie plastică a buzelor. [Din fr. ***chéiloplastie***].

cheiroptér, cheiroptere n. (la pl.) ordin de mamifere cu membrele anterioare în forma unor aripi membranoase (ex. liliacul); (şi la sg.) animal din acest ordin; (şi: **chiropter**). [Din fr. ***chéiroptères***].

cheíţă, cheiţe f. **1.** diminutiv al lui cheie; **2.** (pop.) cusătură care încheie marginile unui material textil; **3.** (reg.) cheotoare făcută din aţă. [***Cheie*** + ***-iţă***].

cheji m. pl. (reg.) **1.** piază (bună sau rea); **2.** (fig.) dispoziţie: *nu-l prea vedeai în cheji buni.* CR. [V. ***piază***].

chel, chei, cheálă, chele a. căruia i-a căzut (parţial) părul de pe cap, care are chelie; pleşuv: *ascultă lungile fraze debitate de omuleţul chel.* GHEŢIE; (subst.) *chelului ce-i lipseşte, numai tichie de mărgăritar.* PANN. [Din turc. ***kel***].

chelár[1], chelari m. (înv.) pivnicer, econom: *Ghierman chielariul era.* B.-DEL.; *lua cheile pivniţei din mîna chelarului;* (şi: **chelariu**). [Din sl. ***kelarŭ***].

chelár[2] n. v. **celar.**

chelárius m. v. **chelar[1].**

chelălăí, pers. 3 **chelălăie** vb. (intr.) **1.** a scoate urlete jalnice, ascuţite şi dese: *nenorocitul animal fugea făcînd nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într-un chip infernal.* CAR.; **2.** (fig.) (despre copii) a plînge întruna. [Onomat.].

chelălăiálă, chelălăieli f. faptul de a chelălăi; sunet tînguitor şi repetat scos de cîini (sau de alte animale); chelălăitură, chelălăit[1]: *îl prăbuşea ca într-o prăpastie de spaimă şi de chelălăială.* GAL. [***Chelălăi*** + ***-eală***].

chelălăít[1] n. chelălăială: *pare că se şi aude ... chelălăitul lor.* OD. [V. ***chelălăi***].

chelălăít[2], ~ţi, chelălăită, ~e a. tînguitor şi ascuţit: *lătratul chelălăit al cînelui.* [V. ***chelălăi***].

chelălăitúră, chelălăituri f. chelălăială: *din urmă sunară chelălăiturile lupilor.* SAD.; (fig.) *nu trebuie dat crezămînt chelălăiturilor acestor canalii.* CAR. [***Chelălăi*** + ***-itură***].

chelăreásă, chelărese f. **1.** soţia chelarului[1]; **2.** femeie care îndeplineşa funcţia de chelar[1]; chelăriţă: *peste pivniţele şi peste cămările boierului era chelăreasă Safta.* GAL. [***Chelar*** + ***-easă***].

chelărél, chelărei m. (reg.; bot.) ochelariţă (*Biscutelia laevigata*). [Prescurtat din ***ochelărel***].

chelăríţă, chelăriţe f. (înv.) chelăreasă. [***Chelar*** + ***-iţă***].

chelbáş, ~i, chelbaşă, ~e a. (reg.) chelbos. [Din turc. ***kelbaşlü***].

chélbe f. (reg.) boală contagioasă care provoacă căderea părului. [De la ***chelbaş***].

chelbós, ~şi, chelboásă, ~e a. care are chelbe; chel, chelbaş; (subst.) *chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie.* NEGR. [***Chelbe*** + ***-os***].

chelboşí, chelboşesc vb. (reg.; intr.) a căpăta chelbe; a cheli: *doar n-am chelboşit.* AL. [De la ***chelbos***].

chelciúg n. v. **chelşug.**

chelemét, chelemeturi n. (înv.) **a face chelemet cu cineva,** a intra în relaţii cu cineva: *ca vecini, se cunoşteau de pe nume, chelemet nu făceau unii cu alţii.* C. [Din turc. ***kelimat*** „vorbe, cuvinte"].

chelén n. anestezic local pe bază de clorură de etil. [Din fr. ***kélène***].

chéleş, cheleşi a. şi m. (înv.) (persoană) care are chelie: *cheamă pe argatul cel cheleş.* ISP. [Din turc. ***keleş***].

chelfăneálă, chelfăneli f. (fam.) bătaie zdravănă; mustrare aspră: *am mai mîncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CR. [***Chelfăni*** + ***-eală***].

chelfăní, chelfănesc vb. (fam.; tr.) a bate zdravăn; a mustra aspru. [Et. nec.].

chelí, chelesc vb. (intr.) a deveni chel; (reg.) a chelboşi. [De la ***chel***].

chelicér, chelicere n. fiecare dintre cele două apendice ale arahnidelor, cu care prind hrana. [Din fr. ***chélicère***].

chelicerát, chelicerate n. (la pl.) subîncrengătură a artropodelor, cuprinzînd clasa arahnidelor; (şi la sg.) animal din această subîncrengătură. [Din fr. ***chélicèrates***].

chelíe, chelii f. **1.** cădere a părului de pe cap; faptul de a fi chel: *chelului despre chelie să nu-i spui vreo istorie.* EM.; **2.** parte a capului de pe care a căzut părul: *moşierul era un bărbat mărunt şi smead ... cu o largă şi strălucitoare chelie frontală.* GHEŢIE; *să nu răcească la chelie.* [***Chel*** + ***-ie***].

chelifér, cheliferi m. (zool.) gen de mici arahnide; scorpion de cărţi (*Chelifer cancroides*). [Din fr. ***chélifère***].

chelím n. v. **chilim.**

chélnă f. v. **chilnă.**

chélner, chelneri m. persoană care serveşte într-un restaurant, într-o cafenea etc.; ospătar: *chelnerul şterge urmele accesului de violenţă.* CAR. [Din germ. ***Kellner***].

chélneriţă şi (pop.) **chelneríţă, chelneriţe** f. femeie care serveşte într-un local de consum; ospătăriţă: *chelneriţa era roşie.* IBR. [***Chelner*** + ***-iţă***].

cheloíd, cheloide n. (med.) tumoare benignă a pielii, care apare adesea pe locul unei cicatrici. [Din fr. ***chéloïde***].

chelonián, chelonieni m. (la pl.) ordin de reptile al căror corp este închis într-o carapace osoasă; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. [Din fr. ***chéloniens***].

chelşúg, chelşuguri n. (reg.) bani de cheltuială: *nici chelciugu n-am sfîrşit, decît asear' pe-nserat.* POP; (şi: **chelciug**). [Din magh. ***költség***].

cheltuí, cheltuiesc vb. (tr.) **1.** a întrebuinţa bani pentru a cumpăra; a plăti: *dă serbări cu consumaţii copioase şi e mîndră de cît cheltuieşte.* CĂL.; **2.** (fig.) a consuma, a întrebuinţa, a folosi; a risipi; a irosi: *trebuie să-şi formeze limba, îşi cheltuiesc cea mai mare parte din energie pentru acest lucru.* IBR.; (refl.) *se cheltuia deci în discipline eterogene pentru care n-avea pregătire.* CĂL. [Din magh. ***költeni***].

cheltuiálă, cheltuieli f. **1.** faptul de a cheltui; bani cheltuiţi: *asigură un al treilea depozit de cîteva sute de mii, destinat cheltuielilor curente.* GHEŢIE; **a băga în** (sau **la**) **cheltuială**, a determina, a face să cheltuiască bani mulţi; **cheltuieli de judecată**, sumă de bani plătită de cel care pierde un proces; **2.** (fig.) risipă, irosire; consum, întrebuinţare: *se vedeau perechi învîrtindu-se tot timpul în loc, cu o cheltuială de graţii ... ce te făcea să zîmbeşti.* VLAH.; *cheltuială de timp, de puteri;* **3.** (fam.) **a da de cheltuială**, a bate, a chelfăni: *ei, las' că ţi-oi da eu ţie de cheltuială.* CR.; **4.** (înv.; la pl.) garnituri (la haine): *dulamă cu cheltuieli grele de mătase;* **5.** (la pl.) rubrică într-un registru contabil unde se trec sumele cheltuite. [***Cheltui*** + *-eală*].

cheltuíre f. acţiunea de a cheltui şi rezultatul ei: *cheltuiri în van în întreprinderi neperformante.* D.; *omul ... ştie că mişcarea propriului său corp cere un efort şi este însoţită de cheltuirea unei energii.* BL. [V. ***cheltui***].

cheltuitór, ~i, cheltuitoáre a. şi m., f. (persoană) care cheltuieşte mult (şi fără rost): *om cheltuitor;* (subst.) *banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului.* NEGR. [***Cheltui*** + *-itor*].

chemá, chem vb. **1.** (tr.) a spune, a striga, a comunica să vină undeva (cu un scop anumit): *într-o zi, capra chemă iezii de pe-afară.* CR.; (fig.) *întîmplările mă cheamă unde miroase a sînge şi a praf de puşcă.* SAD.; (intr.) *o păsărică cu pieptul cărămiziu chemă de cîteva ori pe o ramură.* SAD.; **2.** (tr.) a striga pe nume; a evoca: *prindeau toţi a vorbi de trecutul prăpădit în negura de sînge, chemau umbrele vitejilor.* SAD.; **3.** (tr.) a impune (în mod oficial) să se prezinte într-un anumit loc; a cita: *a fost chemat ca martor;* **a chema în judecată**, a cita în justiţie; **a chema la ordine**, a cere să se respecte ordinea şi disciplina; **a chema sub arme** (sau **sub drapel**), a încorpora; a mobiliza; **4.** (tr.) a pofti, a invita: *vine şi-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale.* CR.; *m-a chemat acasă;* (fig.) *goliciunea îl chema şi în acelaşi timp îl şi înspăimînta.* REBR.; **5.** (tr.) a îndemna, a îmbia: *nu înceta învăţîndu-i şi cătă spăsenie chema pre ei.* COR.; **6.** (tr. şi refl.) a avea numele ..., a (se) numi: *era odată un rus, pe care îl chema Ivan.* CR.; *se cheamă Ion;* (p. ext.) *Virghil, de la Enea, eroele pe care au cîntat, au chiemat cîntarea sa „Eneada".* B.-DEL.; **tac mă cheamă**, nu spune nimic, tace: *apoi intră cu toţii înlăuntru, se tologesc care unde apucă şi tac mă cheamă.* CR.; **7.** (reg.; refl.) a se considera, a se zice, a se socoti; a considera: *nu orice lucru se cheamă că e inedit.* IBR.; *mă chem că sînt bogat.* [Lat. ***clamare***].

chemán, chemane n. (înv.) instrument muzical oriental asemănător cu vioara. [Din turc. ***keman***].

chemáre, chemări f. **1.** acţiunea de a chema şi rezultatul ei: *n-a răspuns nimeni, nici la întăia, nici la a doua chemare.* SAD.; **2.** exprimare a dorinţei de a veni undeva: *din sfera mea venii cu greu ca să-ţi urmez chemarea.* EM.; **3.** convocare, citaţie: *întîia chemare;* **4.** invitare, invitaţie (la nuntă); **5.** (fig.) înclinaţie, vocaţie, misiune: *înalta chemare a acestui popor;* **6.** misiune, menire; însărcinare: *învăţătorul îmi pare a fi un tînăr de ispravă, care-şi pricepe chemarea.* VLAH.; **7.** proclamaţie, îndemn de a participa (la o acţiune, la un fapt); **8.** strigăt, ţipăt, urlet (de animal): *fiara scoase deodată o chemare sfîşietoare şi dureroasă.* SAD. [V. ***chema***].

chemát, ~ţi, chemată, ~e a. care posedă însuşirile, mijloacele, vocaţia necesară pentru a face ceva. [V. ***chema***].

chemătór, ~i, chemătoáre a. **1.** care cheamă: *aude-n depărtare glas de clopot chemător.* AL.; **2.** care invită; îmbietor, ademenitor. // m. (pop.) persoană care invită la nuntă; vornicel. [***Chema*** + *-ător*].

chembrícă, chembrici f. (înv.) ţesătură din bumbac, vopsită şi apretată: *chembrica roşie ce îmbrăca sicriul.* VLAH. [Din engl. ***cambric***].

chemigrafie f. tehnică a gravării clişeelor tipografice prin procedee chimice. [Din fr. ***chémigraphie***].

chemiluminescénţă f. emisiune de lumină care însoţeşte unele reacţii chimice; (şi: **chimioluminescenţă**). [Din fr. ***chémiluminescence***].

chemin de fer [şmen dö fer] n. joc de noroc asemănător bacaralei. [Cuv. fr.].

chemosórbţie, chemosorbţii f. fixare a unei substanţe pe un corp prin formarea unei combinaţii chimice pe suprafaţa lui. [Din fr. ***chémosorption***].

chemoterapíe, chemoterapii f. tratare a unor boli cu ajutorul substanţelor chimice care distrug microbii. [Din germ. ***Chemotherapie***].

chemotropísm n. orientare a plantelor către anumiţi reactivi chimici. [Din germ. ***Chemotropismus***].

chemózis n. (med.) edem al conjunctivei în urma unei inflamaţii sau a unui traumatism. [Din fr. ***chéimosis***].

chenáf, chenafi m. plantă erbacee cu flori galbene, din a cărei tulpină se extrag fibre textile (*Hibiscus cannabinus*). [Et. nec.].

chenár, chenare şi (rar) **chenaruri** n. **1.** margine de culoare sau de formă deosebită a unui lucru; bordură: *cu mintea împrăştiată, ... l-am înconjurat într-un chenar negru.* GHEŢIE; **2.** broderie cusută pe margine: *o basma cu chenar pe margine.* ISP.; **3.** şir de sculpturi care încadrează ferestrele sau uşile la o clădire. [Din turc. ***kenar***].

chenăráş, chenăraşe n. diminutiv al lui chenar. [***Chenar*** + *-aş*].

chenăruí, chenăruiesc vb. (rar; tr.) a împrejmui cu chenar. [***Chenar*** + *-ui*].

chenopodiacée, chenopodiacee f. (la pl.) familie de plante perene cu flori mici (şi verzi), dispuse în inflorescenţe; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***chénopodiacées***].

chenóză, chenoze f. (bis.) asumare a unei condiţii umile; smerenie: *chenoza Fiului lui Dumnezeu.* [Din gr. ***kénosis***; cf. it. ***kènosis, cenòsi***].

chenzinál, ~i, chenzinală, ~e a. (mai ales despre plăţi) care are loc o dată la cincisprezece zile sau la fiecare chenzină. [***Chenzină*** + *-al*].

chenzínă, chenzine f. salariu pentru cincisprezece zile de muncă. [Din fr. ***quinzaine***].

cheotoáre, cheotori f. **1.** mic semicerc de aţă, de şiret, de stofă etc. prins la o haină, prin care se trece nasturele; **2.** mică tăietură tivită la reverul hainei; butonieră; **3.** (reg.) loc de împreunare a bîrnelor la colţul casei; (şi: (pop.) **cheutoare**, (înv.) **chiaotoare, chiotoare**). [Lat. ***clautoria*** (<***clautus*** = ***clavatus***)].

chépă, chepe f. peşte asemănător cu scrumbia avînd carnea foarte gustoasă (*Chipea alosa*). [Din it. ***cheppia***].

chepceá, chepcele f. (reg.) lingură cu găuri cu care se ia spuma de pe mîncare (cînd fierbe). [Din turc. ***kepce***].

chepeneág, chepenege şi **chepeneguri** n. (înv.) **1.** haină boierească festivă, strînsă pe trup: *chepeneag de catifea roşie cu ceaprazuri şi cu bumbi de aur.* OD.; **2.** manta din pînză groasă cu glugă: *după ploaie chepeneag.* PANN; (şi: **căpeneag**). [Din turc. ***kepenek***].

chepéng, chepenguri n. **1.** uşă de pivniţă aşezată orizontal la nivelul solului: *iese din beci ... închide chepengul la loc.* CAR.; **2.** capac la intrarea în magazia unei nave; **3.** oblon la o fereastră, la o uşă de prăvălie etc., care se poate ridica şi coborî; **în chepeng**, pe verticală, de sus în jos: *obloane ce se trăgeau drept în chepeng.* OD. [Din turc. ***kepenk***].

chéra f. artic. (grecism; înv.) cucoană, doamnă: *eram ... în contact mai des cu chera Sofia.* GHICA; (scris şi: *kera*); (şi: **chira**). [Din gr. mod. ***kerá***].

cheratínă f. proteină solidă care se găseşte în epidermă, în păr, în unghii etc. [Din fr. ***kératine***].

cheratinizáre, cheratinizări f. îngroşare a stratului cornos al pielii în cazul unor boli. [***Cheratină*** + *-izare*].

cheratinizát, ~ţi, cheratinizată, ~e a. îngroşat cu cheratină. [Din fr. ***kératinisé***].

cheratítă, cheratite f. (med.) inflamaţie a corneei. [Din fr. ***kératite***].

cheratolític, ~ci, cheratolitică, ~ce a. şi n. (agent terapeutic) care dizolvă cheratina. [Din fr. ***kératolytique***].

cheratoplastíe, cheratoplastii f. grefă de cornee. [Din fr. ***kératoplastie***].

cheratoscóp, cheratoscoape n. (med.) aparat pentru măsurarea astigmatismului vizual. [Din fr. ***kératoscope***].

cheratóză, cheratoze f. îngroşare a pielii. [Din fr. ***kératose***].

chercăní, pers. 3 **chercăneşte** vb. (intr.; despre găini) a cîrîi. [Onomat.].

chercheleálă, chercheleii f. (fam.) faptul de a se chercheli; beţie uşoară. [***Chercheli*** + *-eală*].

chercheli, cherchelesc vb. (fam.; refl.) a se ameţi (uşor) de băutură. [Cf. magh. ***kérkedni***].

cherchelít, ~ţi, cherchelită, ~e a. ameţit (uşor) de băutură. [V. ***cherchели***].

cherci, cherci m. scrumbie sărată şi conservată. [Din rus. ***kerča***].

cherém n. discreţie, capriciu; **a fi** (sau **a rămîne, a lasa**) **la cheremul cuiva**, a fi la bunul plac al cuiva: *de acum îi la cheremul meu.* AL.; **a nu-i veni cuiva la cherem**, a nu-i conveni; a nu i se nimeri: *totuşi rog divina ca depărcior rămîie de corpul meu nevrednic – nu-mi vine la cherem.* EM. [Din turc. ***kerem***].

cheresteá, cherestele f. **1.** material lemnos folosit în construcţii: *făcea de cîţiva ani negoţ de cherestea.* AL.; **2.** lemnărie întrebuinţată la o construcţie: *vindea lemne de cherestea din pădurea Sf. Sava.* CĂL.; **3.** (fig.) constituţie, structură: *e un om cu cheresteaua uriaşă.* CAR.; **4.** mecanism interior: *cheresteaua ceasornicului;* **5.** (fig.; fam.) caracter, obraz; **a nu avea cherestea**, a nu avea caracter, ruşine. [Din turc. ***keresté***].

cherestegeríe, cherestegerii f. loc unde se depozitează şi se vinde cheresteaua; (şi: **cherestegíe**). [De la ***cherestegiu***].

cherestegíe f. v. cherestegerie.

cherestegíu, cherestegii m. negustor de cherestea. [Din turc. ***kerestеci***].

cherhaná, cherhanale f. construcţie sau întreprindere mică pentru conservarea, prepararea sau transportul peştelui. [Din turc. ***kerhané***].

cherméză, chermeze f. petrecere (în aer liber) cu muzică şi dans. [Din fr. ***kermesse***].

chérnăr, chemăre n. (tehn.) **1.** punctator; **2.** vîrf de centrare la o maşină-unealtă. [Din germ. ***Kerner***].

cherpedín, cherpedine n. (reg.) cleşte de scos cuie. [Din turc. ***kerpeten***].

cherry-brandy [ceri-bréndi] n. băutură alcoolică preparată din cireşe. [Cuv. engl.].

chersín, chersine n. (reg.) covată adîncă, largă şi scurtă: *asemene cel mijlociu, ţuştil iute sub un chersin.* CR. [Din turc. ***kersene***].

cheruvíc n. v. heruvic.

cherván, chervane n. (înv.) **1.** şir lung de trăsuri sau de care; caravană: *la Băneasa chervanul se ţinea lanţ, sute de trăsuri mergeau pe şleau una după alta.* GHICA; **2.** car mare de transport: *cu clopote la gîturi ca la orişice chervan.* PANN. [Din turc. ***kervan*** „caravană"].

ches interj. (înv.) exclamaţie cu care se ordona tăierea capului unui osîndit: *cînd olteanul zicea ches!, capul şi zbura.* GHICA; **a face ches,** a tăia (capete): *le-au făcut ches pe toate.* AL. [Din turc. ***kes!*** „taie"].

chesaro-crăiesc a. v. **cesaro-crăiesc.**

chesát n. (înv.) lipsă de vînzare, de bani; încetare a afacerilor: *bîntuia pe atunci mare chesat asupra tîrgului.* CAR. [Din turc. ***kesad***].

chesăgí, chesăgesc vb. (pop.; tr.) a tăia bucăţi; a zdrobi; a măcelări: *vai, săracii arnăuţii, cum îi chesăgeşte turcii!* POP. [De la ***chesăgiu***].

chesăgíu, chesăgii m. **1.** hoţ (de buzunare); **2.** (înv.) măcelar. [Din turc. ***kesiği***].

cheschét, chescheturi n. (înv.) supă de griş cu bulion: *să-mi facă la masă vrun cheschet.* AL. [Din turc. ***keşkek***].

cheseá f. v. **chisea²**.

chesméc n. (reg.) resturi care rămîn din vînturatul, din selectarea grîului; goz, codină. [Din turc. ***kesmic*** „pai"].

chesón, chesoane n. **1.** vehicul special pentru transportul muniţiei: *chesoanele şi tunurile porneau huruind înăbuşit.* SAD.; **2.** încăpere etanşă, cu pereţi metalici, la bordul unei nave; **3.** construcţie sub apă, de forma unei cutii, în care se fac lucrări de fundaţie. [Din fr. ***caisson***].

chesonár m. v. **chesonier.**

chesoniér, chesonieri m. muncitor care lucrează în cheson; (şi: **chesonar**). [***Cheson*** + *-ier*].

chéstie f. v. **chestiune.**

chestioná, chestionez vb. (tr.) **1.** a pune întrebări, a întreba: *spune-mi, găsi el potrivit să-l chestioneze, de ce stai toată ziua închis în odaia ta?* GHEŢIE; **2.** a interoga. [Din fr. ***questionner***].

chestionár, chestionare n. listă de întrebări referitoare la o problemă, la o persoană etc.; formularul pe care sînt scrise întrebările: *aştept răspunsul d-tale la chestionarul propus.* CAR.; *chestionar lingvistic.* [Din fr. ***questionnaire***].

chestionáre, chestionări f. acţiunea de a chestiona. [V. ***chestiona***].

chestiúne, chestiuni f. **1.** (înv.) întrebare în legătură cu ceva; **2.** problemă care face obiectul unei preocupări: *cînd a început nevoia de a se introduce alfabetul latin, s-a pus chestia sunetelor nouă.* IBR.; *chestiunea Orientului;* **în chestiune,** despre care este vorba, în discuţie: *memoriul în chestiune era redactat cu o remarcabilă abilitate.* BL.; **3.** întîmplare, fapt divers: *aşteaptă ... să spun şi tătucăi chestia.* SAD.; (şi: **chestie,** (înv.) **cestiune, cestie**). [Din lat. ***quaestio, -onis,*** fr. ***question***].

chéstor, chestori n. **1.** magistrat roman care administra finanţele; **2.** membru al unui organ însărcinat cu verificarea întrebuinţării fondurilor (bănești): *chestorul Camerei, Senatului;* **3.** şeful unei chesturi de poliţie. [Din lat. ***quaestor,*** fr. ***questeur***].

chestúră, chesturi f. **1.** (la romani) funcţia de chestor; **2.** (înv.) organ de poliţie superior comisariatelor; **3.** clădirea în care funcţionează acest organ de poliţie: *am luat-o fără grabă spre fosta chesturâ de poliţie.* GHEŢIE. [Din lat. ***quaestura,*** fr. ***questure***].

chétă, chete f. strîngere de bani, prin contribuţie voluntară, într-un anumit scop. [Din fr. ***quête***].

cheu n. v. **chei.**

cheutoáre f. v. **cheotoare.**

chewing-gum [cíuingam] n. gumă de mestecat. [Cuv. engl.].

chezáp n. (înv.) acid azotic; apă tare. [Din turc. ***kezap***].

chezár m. v. **cezar.**

chezáş, chezaşi m. **1.** (înv.) persoană care garantează (cu averea) pentru altcineva; garant: *sînt chezaş pentru dumnealui.* NEGR.; **2.** bucată de lemn pe care se aşază un obiect pentru a evita contactul direct cu pămîntul: *buţile stau bine înţepenite pe chezaşii lor.* OD. [Din magh. ***kezes***].

chezăşíe, chezăşii f. cauţiune, garanţie; amanet: *îi făcu totodată şi hîrtia de chezăşie, pe care trebuia să o dea comisarului.* SL. [***Chezaş*** + *-ie*].

chezăşuí, chezăşuiesc vb. (tr.) a garanta, a-şi lua răspunderea: *să chezăşuiască onesta şi sincera aplicare şi observare a acelor legi.* OD. [***Chezaş*** + *-ui*].

chezăşuíre, chezăşuiri f. acţiunea de a chezăşui şi rezultatul ei; garantare: *spre chezăşuirea acelei libertăţi.* BĂLC. [V. ***chezăşui***].

chiab, chiaburi n. (reg.) castron. [Cf. ***chiup***].

chiabúr, ~i, chiaburâ, ~e a. înstărit, bogat: *e chiabur, se scaldă în averile sale.* PANN. // m. ţăran bogat, care posedă mai mult pămînt decît ceilalţi. [Din turc. ***kibar***].

chiaburán, chiaburani m. (şi depr.) chiabur. [***Chiabur*** + *-an*].

chiaburésc, ~şti, chiaburéască, ~eşti a. care aparţine chiaburilor, referitor la chiaburi, caracteristic chiaburilor. [***Chiabur*** + *-esc*].

chiaburí, chiaburesc vb. (rar; refl.) a se îmbogăţi, a deveni chiabur: *Tudorel se-mbogăţea, Tudorel se chiaburea.* POP.; (intr.) *noi cu el am haiducit, noi cu el am chiaburit.* POP. [De la ***chiabur***].

chiaburíme f. totalitate a chiaburilor, mulţime de chiaburi. [***Chiabur*** + *-ime*].

chiaburoáică, chiaburoaice f. soţie de chiabur; femeie bogată. [***Chiabur*** + *-oaică*].

chiaburói, chiaburoi m. (şi depr.) augmentativ al lui chiabur. [***Chiabur*** + *-oi*].

chiaotoáre f. v. cheotoare.

chiar¹ adv. **1.** însuşi, singur: *la unele dintre aceste fenomene echivoce au recurs chiar adepţii mecanicismului.* BL.; **2.** în realitate, într-adevăr: *nu că zic eu, dar chiar vine.* CR.; **3.** încă: *ist copil chiar din poruncie maica sa mi l-a dat mie.* POP.; *chiar de la început;* **4.** tocmai, întocmai, exact: *fata se culcă şi Harap Alb se puse de strajă chiar la uşa ei.* CR.; *porneşte chiar acum;* **(cu) din chiar senin,** v. **senin; 5.** pînă şi, încă şi: *ne făgăduim chiar a ne jertfi.* ISP.; **nici chiar,** nici măcar: *nici părinţii n-au ce-mi face ..., nici chiar domnii sfatului.* POP.; **ba chiar,** ba încă, mai mult decît atît: *ba chiar se făcuse buclucaş.* CR. [Lat. ***claro***].

chiar², ~i, chiără, ~e a. (înv.) curat, limpede, clar: *nu vedeţi ce-nţelepciune e-n faptura voastră chiară?* EM.; *vin chiar; inimă chiară;* (adv.) *de Dumnezeu glăsuitorul Luca într-aceastâ zi de astăzi are a pune înainte şi mai chear.* COR. [Lat. ***clarus***].

chiasm, chiasme n. figură de stil care constă din reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii. [Din fr. ***chiasme***].

chiásmă, chiasme f. **1.** punct de întretăiere a ramurilor nervilor optici; **2.** încrucişare a două formaţiuni anatomice (tendoane, nervi). [Din fr. ***chiasma***].

chibíţ, chibiţi m. persoană care asistă, fără să joace, la un joc de cărţi, la o întrecere sportivă etc.: *eu sînt marele chibiţ, eternul spectator.* GHEŢIE. [Din germ. ***Kiebitz***].

chibiţă, chibiţez vb. (intr.) a asista la jocul altora fără a participa: *se apucase să chibiţeze pe rînd fiecărui jucător.* GHEŢIE; (tr.) *fiecare din jucători ceru Carlei să-i chibiţeze.* GHEŢIE. [De la ***chibiţ***].

chíblă, chible f. vas de oţel sau de fontă (asemănător cu o găleată) cu care se transportă zgura, se scoate materialul excavat etc. [Din germ. ***Kübel,*** engl. ***kibble***].

chibrít, chibrituri şi (pop.) **chibrite** n. beţişor (de lemn) avînd la un capăt o măciulie de materie inflamabilă, care se aprinde prin frecare: *dă-i o pîrlealâ bună cu nişte chibrituri de ieste, care ard mocnit.* CR. [Din turc. ***kibrit*** „sulf"].

chibritélniţă, chibritelniţe f. suport pentru cutia de chibrituri: *luă chibritelniţa din mijlocul mesei şi-o dete ceva mai la o parte.* VLAH. [***Chibrit*** + *-elniţă*].

chibz, chibzuri n. (înv.) chibzuială; **a sta** (sau **a intra**) **la** (sau **în**) **chibz** (sau **chibzuri**), a medita, a reflecta: *stă la chibzuri în care parte să se deie.* ISP. [De la ***chibzui***].

chibzuí, chibzuiesc vb. **1.** (tr.) a reflecta, a cumpăni, a se gîndi: *arendaşul chibzui că la despărţire trebuie să ştii cu cine ai călătorit.* REBR.; (absol.) *le-au făgăduit că va chibzui.* AL.; (refl.) *acum cu atît mai mult trebuia să se chibzuiască de soarta ei.* SL.; **2.** (refl.) a se sfătui unul cu altul; a se consulta: *boierii ţării ... să chibzuiră a trămite o deputaţiune.* OD.; **3.** (tr. şi intr.) a pune la cale, a plănui, a decide: *spre dînsul alergă chibzuind tocma capul să-i spargă.* B.-DEL.; *omul chibzuieşte şi Dumnezeu hotărăşte.* [Din magh. ***képezni*** „a forma"].

chibzuiálă, chibzuieli f. judecată, reflexiune, meditaţie, deliberare: *spune tu, că eşti om cu chibzuială.* REBR.; **a sta la chibzuială,** a sta pe gînduri, a şovăi, a ezita: *să nu stai la chibzuială nici o cîrtă.* ISP.; **a fi de bună chibzuială,** a fi cumpănit, judecat: *se şi cuvine însă unui om din oameni, ca dînsul, să fie de bună chibzuială.* SL. [***Chibzui*** + *-eală*].

chibzuínţă, (rar) **chibzuinţe** f. reflexiune, deliberare, judecată: *am procedat fără chibzuinţă, apoi am regretat.* GHEŢIE. [***Chibzui*** + *-inţă*].

chibzuíre,chibzuiri f. acţiunea de a (se) chibzui. [V. ***chibzui***].

chibzuít, ~ţi, chibzuită, ~e a. **1.** care judecă cumpănind toate eventualităţile; socotit: *om chibzuit;* (p.ext.) *privirea îi e chibzuită, deşteaptă, în contrast cu veşmintele orientale.* CĂL.; (adv.) *să vedem! zise el chibzuit.* SL.; **2.** realizat în urma unei atente analize; raţional: *m-am jurat să duc o viaţă chibzuită.* GHEŢIE; *o hotărîre chibzuită.* [V. ***chibzui***].

chícă, chici f. **1.** părul capului (la ceafă) lăsat să crească lung; plete: *într-o zi fu găsit cu mîna înfiptă în chica unui ucenic.* CĂL.; *îl luă de chică;* **a face (cuiva) chica topor** (sau **măciucă**) sau a **face (cuiva) morişcă în chică,** a trage de păr, a părui; (p. ext.) a bate zdravăn: *ia să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pîntecele cobză.* CR.; **2.** (compus) **chica-voinicului,** plantă erbacee cu flori albastre şi frunzele despicate în fişii subţiri (ca părul) (*Nigella damascenna*); **3.** (reg.) mătasea porumbului; **4.** (rar) părul de la ceafa animalelor; (p. ext.) ceafă: *vulpoiul sprinten îi sări* [lupului] *în chică şi-l doborî.* OD.; **5.** (pop.) penele de pe capul păsărilor: *se roteşte-o păuniţă şi-un păun cu chica scurtă.* AL. [Din sl. ***kyka***].

chícheriţă, chicheriţe f. (reg.) insectă parazită care trăieşte în blana oilor şi le suge sîngele; căpuşă (*Melophagus ovinus*); (şi: **checheriţă**). [Cf. bulg. ***kekerica***].

chichíe, chichii f. (înv.) cutie. [Din gr. mod. ***thíki***].

chichineáţă, chichineţe f. **1.** coteneaţă; **2.** casă sau cameră mică şi sărăcăcioasă: *înăuntru, trei chichineţe, din care una n-are lumină decît de la uşa coridorului.* CAR.; **3.** prăvălioară proastă. [Cf. ***coteneaţă***].

chichión, chichioane n. încurcătură, belea, bucluc: *iaca în ce chichion am întrat.* CR. [Din gr. mod. ***kikeón***].

chichiréz, chichirezuri n. **1.** (reg.) titirez la moară; **2.** (la sg.) haz, farmec: *n-are nici un chichirez.* [Cf. ***titirez***].

chichirnét, chichirneţe n. (reg.) pipernicit: *auzi? un chichirneţ acolo!* AL. [Cf. ***chichineaţă***].

chichíţă, chichiţe f. 1. (reg.) despărţitură mică în formă de cutie cu capac, pe peretele interior al unei lăzi: *ridică capacul chichiţei.* ISP.; **2.** lădiţă sub capra vizitiului: *alţii şedeau pe chichiţă, în codîrlă.* ISP.; **3.** (fig.) subterfugiu, şiretlic, pretext: *o să-ţi vie greu ..., pîn' te-i deprinde cu chichiţele meseriei.* VLAH.; *caută vro chichiţă;* **4.** amăgire, vicleşug: *umblă cu chichiţe şi momiţe.* [***Chichie*** + *-iţă*].

chicinétă, chicinete f. încăpere mică care serveşte ca bucătărie. [Din engl. ***kitchen*** „bucătărie" + *-etă*].

chiciúră f. strat de gheaţă care se formează pe arbori şi pe obiecte din vapori de apă sau din ploaie; promoroacă: *ogrăzile ... dorm, nălbite de chiciură şi zăpadă.* DELAVR.; (şi: **cicură**). [Din bulg. ***kičur***].

chicláz, chiclazuri n. (reg.) calaican: *boia de păr, chiclazuri, piatră vînătă.* CR. [Cf. magh. ***kék*** „vînăt"].

chicós, ~şi, chicoásă, ~e a. (rar) cu chică mare; cu păr lung: *era ... chicos, adecă părul lung.* DOS. [***Chică*** + *-os*].

chícot, chicote n. rîs (înfundat) cu izbucniri: *ţinea nunta cîte o săptămînă tot în chiote şi chicote.* AL. [Din bulg., sb. ***kikot***].

chicoteálă, chicoteli f. faptul de a chicoti; izbucnire (înfundată) de rîs; chicot, chicotit: *chicotelile şi zgomotele înfundate ce veneau din camera vecină.* GHEŢIE. [***Chicoti*** + ***-eală***].

chicotí, chicotesc vb. (intr.) a rîde pe ascuns sau înfundat: *Statu-Palmă chicoti.* AL.; *elevii clasei îşi dădeau coate şi chicoteau.* SAD.; (refl.) *cum intră în casă, începe a se chicoti şi a spune de la nuntă.* CR. [De la ***chicot***].

chicotít, chicotituri n. chicoteală: *i-am răspuns cu un chicotit.* GHEŢIE. [V. ***chicoti***].

chicuí, chicuiesc vb. (rar; tr.) a apuca, a trage de chică. [***Chică*** + ***-ui***].

chiculíţă, chiculiţe f. (pop.) diminutiv al lui chică: *chiculiţa lui, spicul orzului.* POP. [***Chică*** + ***-uliţă***].

chiédru m. v. **cedru**.

chietísm n. **1.** concepţie etico-religioasă care susţine contemplaţia divinităţii, negînd importanţa practicii rituale; **2.** (p.ext.) concepţie care consideră pasivitatea contemplativă ca ideal al vieţii; (scris şi: *quietism*); (şi: **cvietism**). [Din fr. ***quiétisme,*** lat. ***quietismus***].

chietíst, ~şti, chietístă, ~e a. care ţine de chietism, referitor la chietism. // m. adept al chietismului; (scris şi: *quietist*); (şi: **cvietist**). [Din fr. ***quiétiste***].

chietúdine f. (rar) linişte, calm; (scris şi: *quietudine*); (şi: **cvietudine**). [Din lat. ***quietudo, -inis,*** fr. ***quiétude***].

chíflá, chifle f. pîine mică din făină de grîu: *să-ţi aducă dimineaţa cafeaua cu lapte ... cu chifle proaspete.* AL. [Din germ. ***Kipfel***].

chifteá, chiftele f. turtă mică din carne tocată, care se prăjeşte: *chiftele cu sos;* (şi: (pop.) **piftea**). [Din turc. ***köfte***].

chiftelúţă, chifteluţe f. diminutiv al lui chiftea. [***Chiftea*** + ***-uţă***].

chífteriţă, chifteriţe f. (reg.) coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*): (fig.) *pînă a nu mă muşca chifteriţa ambiţiei.* AL. [Cf. ***coropişniţă***].

chiftí, chiftesc vb. (intr.) **1.** a ieşi (din pămînt) la o presiune uşoară: *apa chifleşte peste tot;* **2.** a elimina lichid la apăsare; a musti: *pămîntul chifteşte după atîta ploaie.* [Onomat.].

chihaiá f. v. **chehaia**.

chihăie, chihăi m. (înv.) **1.** şeful pădurarilor: *poposiră la casa chihaiei, într-o poieniţă.* SAD.; **2.** comandant al unei grupe de ostaşi: *chihăii ... erau peste zece ostaşi.* BĂLC. [Din turc. ***kehaya***].

chihăí, chihăiesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a bate la cap, a plictisi prin insistenţă: *chihăiam pe mama să se puie pe lîngă tata.* CR.; **2.** (intr.) a tuşi sec. [Onomat.].

chihlíbár n. v. **chihlimbar**.

chihlibaríu a. v. **chihlimbariu**.

chihlimbár, chihlimbare n. substanţă răşinoasă fosilă, colorată de obicei în galben, întrebuinţată la fabricarea obiectelor de podoabă: *mătănii de mărgean sau de chihrimbar.* AL.; *chihlimbarul de Buzău e de culoare închisă cu reflexe verzui;* (şi: (înv.) **chihlibar, chihrimbar, chilimbar**). [Din turc. ***kehlibar***].

chihlimbaríu, ~ii, chihlimbarie, ~ii a. de culoarea chihlimbarului; gălbui: *vin chihlimbariu.;* (şi: (înv.) **chihlibariu, chilimbariu**). [***Chihlimbar*** + ***-iu***].

chihotí, chihotesc vb. (rar; intr.) a chiui: *ţopăiau şi chihoteau.* CAR. [De la ***chiot***].

chihrimbăr n. v. **chihlimbar**.

chil n. (fiziol.) lichid lăptos (rezultat din digerarea alimentelor), răspîndit de vasele limfatice intestinale în organism, pentru a-l hrăni. [Din fr. ***chyle,*** lat. ***chylus***].

chilăci a. v. **pilaci**.

chílă[1], chile f. (înv.) măsură de capacitate pentru cereale, egală aproximativ cu 500 de kilograme: *dacă vrei să-mi dai grîul cu 50 de lei chila.* AL. [Din turc. ***kilé***].

chílă[2], chile f. element de rezistenţă dispus în plan longitudinal pe fundul unei nave: *un val sălbatic ... se rostogolea neputincios pe sub chilă.* TUD. [Din fr. ***quille***].

chileálă f. v. **pileală**.

chilér, chilere n. (reg.) **1.** încăpere mică şi joasă, aflată în spatele casei, folosită ca locuinţă; **2.** mică încăpere folosită drept cămară: *viţelul e jupuit şi spînzurat în chiler.* SAD.; *sub chiler sînt pivniţele.* [Din turc. ***kiler***].

chilermeneá f. (înv.) substanţă roşie, de proveniență orientală, întrebuinţată, în trecut, în medicină şi în industrie (*Bolus armeniaca*). [Din turc. ***kil ermeni*** „humă din Armenia"].

chilí vb. v. **pili[1]**.

chilian, ~eni, chiliană, ~ene [cilián] a. care aparţine statului Chile sau populaţiei lui, referitor la acest stat sau la populaţia acestuia: *aruncă ancora ... la adăpostul ţărmului chilian.* TUD. // m., f. persoană (originară) din Chile: *Punta Arenas număra două mii de locuitori, ... în mare parte chilieni.* TUD. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Chile; (şi: **cilian**). [***Chile*** n. pr. + ***-ean***].

chiliárh, chiliarhi m. (în Grecia antică) comandant peste o mie de soldaţi. [Din fr. ***chiliarque***].

chiliarhíe f. demnitatea de chiliarh. [Din fr. ***chiliarchie***].

chiliásm n. milenarism; (şi: **hiliasm**). [Din fr. ***chiliasme***].

chiliást, ~şti, chiliastă, ~e a. care ţine de chiliasm, referitor la chiliasm: *procedeul împărţirii în perioade cosmice va trece ... în gîndirea chiliastă.* BL. [Din fr. ***chiliaste***].

chilíchi m. pl. (înv.) filipi: *idol făcut de argint şi de aur de Maxim, domnul chilichilor.* DOS. [Et. nec.].

chilíe, chilii f. **1.** odaie mică într-o mănăstire: *au răscolit de-a fir-a-păr toate chiliile maicelor.* CR.; **2.** (p. ext.) cameră mică de locuit; cămăruţă, odăiţă: *cînd intră în chilia lui, răsuflă lung.* EM.; **3.** cameră de închisoare: *căpătă prin intercesiuni de amici o chilie.* CĂL.; **4.** camera morii de vînt; **5.** (reg.) construcţie, clădire (cu o singură cameră): *ce chilie durată s-a făcut la poarta bisericii pentru şcoală.* CR. [Din sl. ***kelija***].

chilifér, ~i, chiliferă, ~e a. care aparţine chilului, referitor la chil; prin care circulă chilul: *vase chilifere.* [Din fr. ***chylifère***].

chilím, chilimuri n. (înv.) covor (turcesc) cu două feţe: *chilim de Ţarigrad.* FIL.; *ornamentica populară, variat ilustrată prin exemplele chilimurilor olteneşti.* BL.; (şi: **chelim**). [Din turc. ***kilim***].

chilimbár n. v. **chihlimbar**.

chilimbaríu a. v. **chihlimbariu**.

chilimbóţ n. bucată de pîine care nu s-a copt bine: *boţ chilimboţ.* CR. [Et. nec.].

chilimíe, chilimii f. (reg.) spetează de care se leagă leuca. [Et. nec.].

chilínă f. v. **chilnă**.

chilioáră, chilioare f. **1.** diminutiv al lui chilie; chilie mică; chiliuţă: *de eşti om bun, aproape de chilioara mea.* CR.; **2.** cămăruţă în fagure. [***Chilie*** + ***-ioară***].

chilipír, chilipiruri n. **1.** marfă luată pe un preţ de nimic; lucru cumpărat ieftin: *s-a îndulcit cu chilipiruri de cînd a pus mîna pe moşie.* AL.; **2.** cîştig neaşteptat; afacere avantajoasă: *umbla după chilipiruri;* **3.** (iron.) bucăţică bună: *o vulpe mirosise a carne ..., socotea că a dat de vreun chilipir.* ISP. [Din turc. ***kelepir*** „jaf, pradă"].

chilipirgíu, chilipirgii m. (peior.) persoană care umblă după chilipiruri: *individul nu era decît un chilipirgiu.* CAR. [Din turc. ***kelepirci***].

chiliúţă, chiliuţe f. chilioară: *şedea într-o chiliuţă.* EM. [***Chilie*** + ***-uţă***].

chílnă, chilne f. (reg.) **1.** partea de dinainte sau de dinapoi, adăugată la coşul căruţei; **2.** lădiţă la trăsură sau la căruţă, sub capra vizitiului: *a început a cotrobăi prin chilna căruţei.* CR.; (şi: **chelnă, chilină**). [Din pol. ***kielnia***].

chilóm, chiloame n. armă în formă de baston cu secure la un capăt: *în mînă cu un chilom.* PANN. // m. (pl. **chilomi**) lovitură cu pumnul; pumn, ghiont: *îi căra mereu la chilomi.* ISP. [Din turc. ***külünk***].

chilomán[1], chilomane n. (reg.) oală de băut: *ciocan cu ciocan fac chilomanul.* [De la ***chilom***].

chilomán[2], chilomane n. (reg.) gălăgie, strigăt: *auzind gîlceavă, ţipete, chilomane.* PANN. [Cf. ***chelălăi***].

chilopód, chilopode n. (la pl.) ordin de artropode cu multe picioare; (şi la sg.) animal din acest ordin; miriapod. [Din fr. ***chilopodes***].

chilós, ~şi, chiloásă, ~e a. (reg.) stăruitor, încăpăţînat: *fiind mai chilos şi mai tare de cap, răbdă el cît răbdă.* CR. [Et. nec.].

chilót m. v. **chiloţi**.

chílotă f. v. **pilotă**.

chilóţi m. pl. obiect de îmbrăcăminte care acoperă corpul de la talie pînă mai sus de genunchi; (spec.) obiect de îmbrăcăminte care acoperă corpul în zona articulaţiei membrelor inferioare cu trunchiul; (şi: la sg. **chilot**). [Din fr. ***culotte***].

chilúg n. v. **pilug**.

chiluríe, chilurii f. (med.) prezenţă a chilului în urină. [Din fr. ***chylurie***].

chim n. masă semilichidă de alimente parţial digerate, care se găseşte în stomac şi în duoden. [Din fr. ***chyme***].

chimázá, chimaze f. enzimă care coagulează cazeina din lapte. [Din germ. ***Chymase***].

chímen şi (rar) **chimén** m. plantă erbacee cu flori mici dispuse în umbele şi cu fructe aromatice, întrebuinţate în alimentaţie şi în medicină (*Carum carvi*). [Din turc. ***kimun,*** bg. ***kimih,*** magh. ***kömény***].

chímeneţ, chimeneţe n. (reg.) poliţă în colţul casei. [Cf. magh. ***kemeni*** „cămin"].

chimér n. v. **chimir**.

chiméră f. v. **himeră**.

chiméric a. v. **himeric**.

chimériu n. v. **chimir**.

chímic, ~ci, chimică, ~ce a. **1.** care ţine de chimie, referitor la chimie; **element chimic,** substanţă simplă (care poate intra în compuşi): *materia se descompune în cîteva zeci de elemente chimice.* BL.; **2.** care utilizează substanţe chimice: *curăţătorie chimică;* **creion chimic,** creion cu mină violetă a cărui urmă se şterge greu. [Din fr. ***chimique***].

chimicále f. pl. produse chimice (folosite în gospodărie). [Din germ. ***Chemikalien;*** cf. engl. ***chemicals***].

chimicéşte adv. (rar) din punct de vedere al compoziţiei chimice, al structurii chimice sau al posibilităţilor de combinare chimică: *oricît de complecşi chimiceşte, atomii nu pot fi alteraţi în structura lor.* BL. [***Chimic*** + ***-eşte***].

chimician, chimicieni m. (rar) chimist: *opinia înfloritâ în formă de teorie a chimicienilor veacului al XVIII-lea.* BL. [***Chimie*** + ***-ician***].

chimíe f. **1.** ştiinţă care studiază compoziţia, structura internă şi proprietăţile corpurilor, precum şi legile transformării şi combinării substanţelor: *arabii înşişi au dezvoltat apoi ştiinţe precum chimia şi optica.* BL.; **2.** disciplină de învăţămînt, manual sau tratat în care se tratează problemele acestei ştiinţe. [Din fr. ***chimie,*** lat. ***chimia***, germ. ***Chemie***].

chimioluminescénţă f. v. **chemiluminescenţă**.

chimión, chimioni m. **1.** plantă erbacee mică cu flori albe-liliachii, ale cărei fructe aromatice se întrebuinţează în medicină şi în alimentaţie (*Cuminum Cyminum*); **2.** (compus) **chimion-de-cîmp** (sau **-sălbatic**), chimen (*Carum carvi*). [Din turc. ***kimyon***].

chimioterápic, ~ci, chimioterapică, ~ce a. cu acțiune toxică față de organisme parazitare dar netoxic pentru organismul tratat. [Din fr. *chimiothérapique*].

chimioterapíe f. terapie prin substanțe chimice; chemoterapie. [Din fr. *chimiothérapie*].

chimiotropísm n. chemotropism. [Din fr. *chimiotropisme*].

chimír, chimire și **chimiruri** n. **1.** brîu lat din piele cu buzunare, purtat de țărani: *chimirul s-o vărsat, banii s-or fi-mprăștiat.* POP.; *chimir cu oțele;* **a pune la chimir,** a strînge bani; a fi zgîrcit; **a avea la chimir,** a fi bogat; **2.** pungă pentru bani: *cînd mă văd supus la bir, atîns tocmai la chimir.* AL.; *o cureluşă de cele cu chimeriu.* CR.; (și: (reg.) **chimer, chimeriu**). [Din turc. *kemer*].

chimirăș, chimirașe n. diminutiv al lui chimir: *umpluse de sfanți chimirașul.* PANN. [*Chimir* + *-aș*].

chimísm n. **1.** totalitate a reacțiilor chimice din organism; **2.** cantitate a unei substanțe chimice (ex. a unui acid) dintr-un organ: *faptele se petrec ca și cum viespea ar cunoaște mai întîi chimismul stejarului și posibilitățile acestuia.* BL.; *chimism gastric.* [Din fr. *chimisme*].

chimíst, ~şti, chimistă, ~e m., f. specialist în chimie: *în știință nu ne interesează dacă cutare chimist era francez sau german.* IBR. [Din fr. *chimiste*, germ. *Chemist*].

chimiță m. **1.** nume dat diavolului; **2.** prostălău, găgăuță; **3.** (reg.) măscărici, om caraghios: *e un Chimiță.* [De la *Chimiță* n. pr.].

chimizá, chimizez vb. (tr.) a folosi produse chimice în industrie și în agricultură; a prelucra prin procedee chimice. [Din fr. *chimiser*].

chimizáre, chimizări f. faptul de a chimiza: *chimizarea agriculturii.* [V. *chimiza*].

chimográf, chimografe n. **1.** aparat folosit pentru înregistrarea grafică a mișcării unor organe; **2.** aparat pentru înregistrarea unor caracteristici ale sunetelor vorbirii. [Din fr. *kymographe*].

chimografíe, chimografii f. înregistrare grafică a unor fenomene fiziologice cu ajutorul chimografului. [Din fr. *kymographie*].

chimográmă, chimograme f. curbă reprezentînd rezultatul înregistrării la chimograf. [Din fr. *kymogramme*].

chimonó, chimonouri n. **1.** (croială de) haină femeiască, cu mînecile dintr-o singură bucată cu restul hainei: *își oferă grațiile senină și fără oprobriu, învesmîntată feeric în kimono.* CĂL.; (adj.) *bluză chimono;* **2.** haină japoneză în formă de halat: *era îmbrăcat într-un chimono de mătase galbenă.* GHEȚIE; (scris și: *kimono*); (și: **chimonou**). [Din fr. *kimono*].

chimonóu n. v. **chimono.**

chimozínă, chimozine f. cheag. [Din fr. *chymosine*].

chimvál, chimvale n. **1.** instrument muzical, folosit în vechime, compus din două talere: *cinghia lor mergea înaintea, ce era de clopote și chimvale.* B.-DEL.; **2.** (înv.) clopot: *dădea sunet greu și prelung, din cînd în cînd, chimvalul cel mare.* SAD. [Din sl. *kimvalŭ*].

chin, chínuri n. **1.** suferință fizică grea, tortură, supliciu: *o zi de astfel de chinuri.* CAR.; **2.** durere sufletească, suferință morală; necaz, grijă: *chinuri morale ce nu le pot descrie.* NEGR. [Din magh. *kin*].

chinchíla f. v. **cincila.**

chinchínă, chinchine f. arbore exotic din a cărui scoarță se extrage chinina și alte substanțe tonice (*Cinchona*): *își petrecea zilele plămădind cantaride și pisînd chinchină.* NEGR. [Din fr. *quinquina*].

chincít a. v. **cinchit.**

chindéu, chindee n. (reg.) ștergar, năframă. [Din magh. *kenkdö*].

chindíe, chindii f. **1.** (de obicei, la pl.) perioadă a zilei aproape de asfințitul soarelui; înserat: *pe la chindii am ajuns în palatul zmeilor.* ISP.; **2.** loc pe bolta cerească unde se află soarele pe înserat: *cînd fu soarele-n chindie.* POP.; **3.** dans popular asemănător cu sîrba; melodie după care se execută acest dans; **4.** (înv.) muzică domnească înainte de asfințitul Soarelui: *a bate chindia.* [Din turc. *ikindi* „după amiază"].

chindisí, chindisesc vb. (reg.; tr.) a broda: *îmi coase și-mi chindisește guleraș.* POP. [Din gr. mod. *kentizo* (aor. de la *kento*)].

chinestézic, ~ci, chinestezică, ~ce a. care aparține chinesteziei, referitor la chinestezie. [Din fr. *kinesthésique*].

chinestezíe f. totalitate a senzațiilor care reflectă mișcările propriului corp. [Din fr. *kinesthésie*].

chinéz[1], ~i, chineză, ~e a. care aparține Chinei sau populației ei, referitor la China sau la populația acesteia: *avarii ... goniți de pe teritoriu prin invazie chineză.* EM. // f. limbă vorbită de populația Chinei. // m., f. **1.** persoană care vorbește această limbă; **2.** persoană (originară) din China.; **a se face chinez** sau **a o face pe chinezul,** a (se preface că) nu pricepe: *ei stimabile prea te faci chinez.* CAR. // m. pl. popor care trăiește în China: *chinezii se amuzau cu fel de fel de invenții foarte subtile.* BL. [Din it. *chinese*].

chinéz[2], chinezi m. (înv.; reg.) primar. [Din magh. *kenéz*, sb. *knez*].

chinezărie, chinezării f. (fam.) obiect (de artă) chinezesc sau lucrat migălos în stil chinez: *chinezăriile acestea grațioase, ciudate și fragile, devin inteligibile.* BL. [*Chinez* + *-ărie*].

chinezésc, ~şti, chinezească, ~eşti a. chinez, din China: *stingea ... țigara într-un bol de porțelan chinezesc.* GHEȚIE; **umbre chinezești,** umbre reprezentînd diverse figuri, proiectate pe un perete sau pe un ecran; **zid chinezesc, a)** zid care despărțea în vechime China de Mongolia; **b)** obstacol, stavilă, barieră (de netrecut). [*Chinez*[1] + *-esc*].

chinezéşte adv. în felul chinezilor[1]; în limba chineză. [*Chinez*[1] + *-ește*].

chineziterapeút, chineziterapeuți m. masor specializat în chineziterapie. [Din fr. *kinésithérapeute*].

chineziterapíe, chineziterapii f. terapeutică prin mișcare. [Din fr. *kinésithérapie*].

chinezoăicá, chinezoaice f. femeie din China. [*Chinez*[1] + *-oaică*].

chíngă, chingi f. **1.** cingătoare de piele (sau din alt material): *îmbrăcat cu poturi de aba, ilic de postav ..., chingă de curea bătută cu ținte.* AL.; **2.** curea cu care se strînge șaua calului: *înșelă și înfrînă calul și chinga o strînse mai mult decît altă dată.* ISP.; **a strînge în chingi** (sau **în chingă**), a constrînge pe cineva (să spună); a lua din scurt: *strînși în chingă, bieții fugari se adresară cu rugăminți ..., cerînd permisiunea de a se retrage în Polonia.* HASD.; **a ține chingile pe cineva,** a fi în stare, a se simți în putere; **3.** bară de lemn (sau de metal) care leagă părțile componente ale unui obiect, întărindu-le; **4.** (înv.) suprafață de teren lungă și lată. [Lat. **clinga* (=*cingula*)].

chingulíță, chinguliţe f. diminutiv al lui chingă; chinguță: *aninau cu veselie unu-o salbă-n chinguliță, altul flori la pălărie.* AL. [*Chingă* + *-uliță*].

chingúță, chinguţe f. chinguliță: *să tragă cu picioru și chinguța cu mînuța.* POP. [*Chingă* + *-uță*].

chinidínă f. alcaloid extras din scoarța arborelui chinchina, folosit în tratarea aritmiilor cardiace. [Din fr. *quinidine*].

chinínă, chinine f. substanță albă, cu gust amar, folosită ca medicament contra frigurilor și gripelor: *chinina este mai amară decît este dulce zahărul.* IBR. [Din fr. *quinine*].

chinoleínă f. v. **chinolină.**

chinolínă, chinoline f. substanță extrasă din gudronul de huilă, folosită la fabricarea unor coloranți și a unor medicamente; (și: **chinoleină**). [Din fr. *quinoline*, germ. *Chinolin*].

chinológ, chinologi m. (rar) sinolog: *după sugestiile celor mai avizați chinologi, Tao este ... calea ce-și are obîrșia într-un sens metafizic.* BL. [De la *China* n. pr.].

chinónă f. substanță organică care reprezintă componentul de bază în sinteza unor materii colorante. [Din fr. *quinone*].

chinoníc, chinonice n. (înv.) cîntare bisericească în timpul împărtășaniei: *n-au mai putut să cînte nici cheruvic, nici chinonic.* GHICA. [Din gr. mod. *koinonikón*].

chinonicár, chinonicare n. culegere de chinonice; carte care conține o astfel de culegere. [*Chinonic* + *-ar*].

chinorós n. v. **chinoroz.**

chinoróz n. funingine fină folosită la fabricarea unor vopsele, a cernelii de tipar etc.: *fu și uns o dată, printr-o păcăleală, cu chinoroz pe obraz.* CĂL.; (și: **chinoros**). [Din germ. *Kienruss*].

chinovár n. sulfură de mercur de culoare roșie, folosită drept colorant sau medicament: *logofătul pune alături pecetea domnească cu chinovar.* OD. [Din bulg. *kinovar*].

chinoviál, ~i, chinovială, ~e a. care aparține unei chinovii, referitor la chinovie, de chinovie. [*Chinovie* + *-al*].

chinóvie, chinovii f. mănăstire în care călugării trăiesc în comun: *economul chinoviei ... mă duse în biblioteca monastirii.* BĂLC.; *Neamțul e chinovie de călugări, iar Horezul e chinovie de maici.* [Din sl. *kinovija*].

chinovít, ~ţi, chinovită, ~e m., f. călugăr (sau călugăriță) dintr-o chinovie: *am devenit chinovit după rînduiala Sfîntului Vasilie.* SAD. [Din gr. mod. *koinovítis*].

chintál, chintale n. unitate de măsură pentru greutate egală cu o sută de kilograme; (scris și *quintal*); (și: (înv.) **cvintal**). [Din fr. *quintal*].

chíntă, chinte f. **1.** (muz.) interval dintre cinci note consecutive; **2.** a cincea dintre cele opt poziții de apărare la scrimă; **3.** formație de cinci cărți consecutive, de aceeași culoare, la jocul de cărți; (scris și: (înv.) *quintă*); (și: **cvintă**). [Din it. *quinta*, fr. *quinte*].

chintesénţă f. **1.** ceea ce este esențial, fundamental: *toți pe buze-avînd virtute, iar în ei monedă calpă, cvintesență de mizerii de la creștet pînă-n talpă.* EM.; **2.** (rar) a cincea esență; substanță, esență eterică considerată de alchimiști al cincilea element pe lîngă pămînt, apă, aer și foc; (scris și: (înv.) *quintesență*); (și: (înv.) **cvintesenţă**). [Din fr. *quintessence*, germ. *Quintessenz*].

chintesenţiál, ~i, chintesenţială, ~e a. care ține de chintesență; esențial, principal; (adv.) *ne-am hotărît să concentrăm toată teoria, oarecum chintesențial, în conceptul de „cîmp stilistic".* BL. [Din fr. *quintessenciel*].

chinuí, chinuiesc și **chínui** vb. **1.** (tr.) a supune la suferințe fizice; a tortura: *tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să necăjești oamenii și să chinuiești nevasta și copiii!* CR.; *pe mine mă chinuie foamea.* TUD.; (fig.) *scriitorul își chinuiește mai mult manuscrisul, conștiința lui artistică e și mai mare.* IBR.; **2.** (refl.) a suferi foarte mult: *sărmana s-a chinuit așa pînă despre ziuă.* CR.; **3.** (tr.) a necăji, a plictisi; **4.** (refl.) a se strădui, a face eforturi pentru a realiza ceva: *m-am chinuit și l-am crescut și l-am scos din toată nevoia.* CR. [*Chin* + *-ui*].

chinuíre, chinuiri f. faptul de a (se) chinui; chin, suferință: *și-n țara voastră va purcede pe drum de spini și chinuire.* MAT. [V. *chinui*].

chinuít, ~ţi, chinuită, ~e a. **1.** plin de chinuri, de suferințe: *viață chinuită;* **2.** făcut cu multă trudă (fără a fi însă prea reușit): *un text chinuit;* (fig.) *povestirea, deși curentă, e silnic artificioasă și de un simbolism chinuit.* CĂL. [V. *chinui*].

chinuitór, ~i, chinuitoáre a. care chinuiește; cu chinuri: *cumplit de chinuitoare erau nopțile lui Radu.* VLAH. [*Chinui* + *-itor*].

chiocéc, chiocecuri n. (înv.) dans turcesc; melodia acestui dans: *soitarii care jucau chiocecurile pe lîngă trăsură.* GHICA. [Din turc. ***köçek***].

chiolhán, chiolhanuri n. petrecere, chef mare: *la chiolhan, la iarbă verde.* CAR.; *cofetarul are să vie să se puie pe chiulhan.* ISP.; (şi: (reg.) **chiulhan**). [Din turc. ***külhan*** „baie de aburi"].

chiolhănós, ~şi, chiolhănoásă, ~e a. şi m., f. (reg.) ticălos, mişel: *dac-ar şti el, chiolhănosul şi ticăitul, de unde-am pornit astă noapte, ş-ar strînge lioarba acasă.* CR. [***Chiolhan*** + *-os*].

chiomb a. v. **chiomp.**

chiomp, ~i, chioámpă, ~e a. (reg.) **1.** prost, nesocotit; **2.** miop; (şi: **chiomb**). [Et. nec.].

chiompăní, chiompănesc vb. (reg.; intr.) **1.** a umbla cu ochii închişi prin întuneric; **2.** a lucra încet, cu migală; (tr.) *ce tot chiompăneşti acolo?* [***Chiomp*** + *-ăni*].

chiondoreálă, chiondoreli f. (reg.) privire încruntată, posomorîtă: *în fitece oră socoteli şi catastişe, bufneli şi chiondoreli.* DELAVR. [*(În)****chiondora*** + *-eală*].

chiondorîş adv. (rar) chiorîş, încruntat: *se uita la dînsul tot chiondorîş.* ISP. [*(În)****chiondora*** + *-îş*].

chior, ~i, chioáră, ~e a. **1.** care vede numai cu un ochi, căruia îi lipseşte un ochi: *eşti chior sau nătărău de dai în gropi mereu?* AL.; *în ţara orbilor, chiorul e împărat;* **2.** orb, nevăzător: *te văd eu, că doar nu-s chioară.* AL.; **a da chior peste cineva,** a se ciocni de cineva orbeşte: *oamenii boierului ... dau chiori unul peste altul, de parcă aveau orbul găinilor* CR.; **3.** (p. ext.) care nu vede bine; care are vederea scurtă; miop; **4.** (pop.) care se uită cruciş; încrucişat, aşiu: *dragă mi-e leliţa chioară, suflă-n foc, se uită-n oală.* POP.; **5.** slab, insuficient; (despre surse de lumină) care dă lumină slabă: *am urcat treptele tocite ale unei scări cu balustradă metalică luminată de un bec chior.* GHEŢIE; *lumină chioară;* **6. para chioară,** ban (găurit) de mică valoare: *n-ai o para chioară şi lenea te doboară.* PANN; (subst.) *un prăpădit amploiat, n-are chioară-n pungă.* CAR.; **7. apă chioară, a)** mîncare sau băutură prea diluată; **b)** vorbe goale, lipsite de valoare. // adv. **(de-a) chioara,** orbeşte: *de acum s-o luăm de-a chioara.* CR. [Din turc. ***kör***].

chiorăí, pers. 3 **chiórăie** vb. (intr.; despre intestine) a produce zgomot datorită mişcării gazelor în interior: *se duse într-un suflet la Bacus ... cu maţele chiorăind şi cu burta lihnită.* ISP.;(şi: (reg.) **ghiorăi**). [Onomat.].

chiorăiálă, chiorăieli f. zgomot produs de mişcarea gazelor în intestine; chiorăit; chiorăitură; (şi: (reg.) **ghiorăiálă**). [***Chiorăi*** + *-eală*].

chiorăít, chiorăituri n. chiorăială; (şi: (reg.) **ghiorăit**). [V. ***chiorăi***].

chiorăitúră, chiorăituri f. chiorăială; (şi: (reg.) **ghiorăitură**). [***Chiorăi*** + *-itură*].

chiorî, chiorăsc vb. **1.** (intr. şi tr.) a pierde sau a face să piardă un ochi; a slăbi sau a face să slăbească vederea: *era să mă chiorască! cine azvîrle cu bulgări?* AL.; **2.** (înv.; intr.) a ochi, a ţinti: *unde chioreşte şi unde loveşte.* PANN; **3.** (fig.; tr.) a încerca să înşele; **4.** (fam.; refl.) a se uita foarte atent; a se holba: *nenea Ghiţă s-a mai chiorît prin ciobul de sticlă.* SAD. [***Chior*** + *-î*].

chiorîş adv. **1.** ca chiorii, orbeşte: *dau chiorîş unul peste altul.* CR.; **2.** cruciş: *se uită chiorîş;* **3.** (fig.) cu coada ochiului, dintr-o parte; cu dispreţ sau cu duşmănie: *zise împăratul, uitîndu-se chiorîş la dînşii.* CR. // a. **1.** aşiu, încrucişat: *dragă mi-e lelea chiorîşă, suflă-n foc, se uită-n uşă.* POP.; **2.** (fig.) supărat, îmbufnat. [***Chiorî*** + *-iş*].

chiorpácă, chiorpece f. (reg.) şindrilă mai lungă decît cea obişnuită. [Cf. ***chirpici***].

chiostéc, chiostecuri şi **chiostece** n. (înv.) **1.** cordon, şiret: *venghercă de postav negru cu brandeburi şi chiostecuri.* GHICA; **2.** piedică la picioarele cailor: *cînd te uiţi la el şi trece, parcă este în chiostece.* PANN. [Din turc. ***köstek***].

chioşc, chióşcuri n. **1.** construcţie uşoară (de lemn) în grădini sau în parcuri: *împăratul ridică un chioşc în pădurea aceea.* ISP.; **2.** gheretă (pe străzi sau în gări) în care se vînd ziare, răcoritoare etc.: *peste cîteva zile am întîlnit-o în faţa chioşcului de ziare.* PETR. [Din turc. ***köşk***].

chioşcár, chioşcari m. vînzător într-un chioşc. [***Chioşc*** + *-ar*].

chíot, chiote n. strigăt puternic (de bucurie sau de durere): *răsună codrul de-mpuşcături, de chiote voioase.* AL. [***Chiu*** + *-ot*].

chiotí, chiotesc vb. (rar; intr.) **1.** a da chiote, a striga, a ţipa: *cel mai tînăr chiotea.* COŞB.; **2.** a răsuna: *codrul negru clocotea, de-un lung chiot chiotea.* AL. [De la ***chiot***].

chiotóare f. v. **cheotoare.**

chioveán, chioveni m. (înv.) cărăuş. [***Kiov*** *(=Kiev)* n. pr. + *-ean*].

chip, chípuri n. **1.** figură, faţă, obraz: *un chip de marmură frumos.* EM.; **2.** expresie a feţei, fizionomie: *se puse la poartă cu chip umilit şi smerit.* ISP.; *un chip trist;* **3.** aspect, înfăţişare: *o oglindă fixată deasupra chiuvetei îi înfăţişă chipul unui bărbat.* GHEŢIE; *frumoasă la chip şi la făptură;* **în chip de ...,** cu înfăţişare de ..., asemenea cu ..., ca ...: *toate acele fete au fost drăculeţi în chip de om.* B.-DEL.; **după chipul şi asemănarea cuiva,** exact, la fel ca cineva: *ia un suflet de noră, întocmai după chipul şi asemănarea celei de-ntîi.* CR.; **4.** fiinţă, persoană: *un chip de-a pururi adorat.* EM.; *erau de faţă chipuri cunoscute;* **5.** desen, sculptură care înfăţişează o figură omenească; imagine a unei persoane redată prin desen, pictură, sculptură etc.: *se apucă şi făcu chipul lui Greuceanu numai şi numai din fier.* ISP.; **chip cioplit,** idol, statuie; **6.** formă, imagine: *i s-a arătat în chip de pasăre;* **7.** mod, modalitate, fel: *nu şi-au schimbat în chip sensibil înfăţişarea.* BL.; *pentru bogătate strînsă bani în chipuri ne-înnoite.* B.-DEL.; **8.** mijloc, posibilitate: *oi găsi eu vrun chip să vin iară.* AL.; **a nu fi chip să ...** şi a fi imposibil să ...: *nu mai era chip să doarmă, cum dormea alte dăţi.* CR.; **cu orice chip,** prin orice mijloc: *baba şi cu fiică-sa voiesc cu orice chip s-o alunge.* CR.; **cu nici un chip,** în nici un caz; **nu e chip,** nu se poate; **(în) fel şi chip,** în tot felul: *m-am frămîntat cu gîndul, feliu şi chip, cum aş putea îndupleca pe mama.* CR.; **9.** (reg.) încercare, tentativă: *pentru ce m-ai sili să jur că n-oi face nici un chip de a afla cine eşti?* AL.; **a căuta chip,** a căuta mijloacele: *chip căţam cu viclenie să te fac să-ntrebi.* COŞB.; **10. cu chip să ...** (sau **că ...**), cu scopul să ...; cu pretextul că ...: *ies din casă cu chip că mă duc la scăldat.* CR. // adv. **1.** (mai ales la pl.) cică, vorba vine: *a venit, chipurile, să-mi spună;* **2.** ba chiar, mai bine zis: *dar nu-i poartă ciobăneşte, ci mi-i poartă, chip, domneşte.* POP. [Din magh. ***kép***].

chiparoásă, chiparoase f. plantă decorativă cu tulpina înaltă, terminată cu un mănunchi de flori albe sau roz, plăcut mirositoare; tuberoză (*Polyanthes tuberosa*). [De la ***chiparos***; cf. fr. ***tubéreuse***].

chiparós, chiparoşi m. conifer cu frunze verzi şi lemnoase rezistent şi parfumat (*Cupressus sempervivens*): *tu, regină a sufletelor, nu eşti curată ca izvorul, mlădioasă ca chiparosul?* EM. [Din gr. mod. ***kyparissi***].

chipărúş, chipăruşi m. (reg.) ardei (iute). [***Chiper*** *(=piper)* + *-uş*].

chípeş, ~i, chipeşă, ~e a. frumos, arătos, falnic, mîndru, impunător: *era un erculean de voinic, chipeş şi legat.* ISP. [Din magh. ***képes*** „capabil"].

chipíu, chipie şi (rar) **chipiuri** n. şapcă (de uniformă) cu fundul rotund şi tare şi cu cozoroc: *un şofer ..., cu chipiul în mînă, ţinu portiera pe cînd ea urca.* GHEŢIE. [Din fr. ***képi,*** germ. ***Käppi***].

chipós, ~şi, chipoásă, ~e a. (pop.) chipeş: *are un băiet aşa de chipos.* CR. [***Chip*** + *-os*].

chípotă, chipote f. (reg.) partea inferioară a piciorului cailor. [Din rus. ***kipota*** „gheară"].

chipriótic, ~ci, chipriótică, ~ce a. (înv.) cipriot: *vin chipriotic.* FIL. [***Chipriot*** *(=cipriot)* + *-ic*].

chipuşór, chipuşoare n. diminutiv al lui chip. [***Chip*** + *-uşor*].

chir m. (grecism; înv.) **1.** jupîn, domn: *prea sfinţitul părintele chirio chir Partenie;* **2.** (ca termen de adresare): *chir Jane;* **3.** individ, persoană (oarecare): *să mi-l luaţi pe chir ăla care trece în căruţă.* ISP. [Din gr. mod. ***kyr(ios)***].

chíra f. v. **chera.**

chiraléisa interj. formulă liturgică grecească, rostită de însoţitorii preotului la Bobotează: *la Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul.* CR. // f. duh rău: *pînă şi turca, pînă şi chiraleisa.* AL. [Din gr. mod. ***kyrie eléison***].

chirándă f. v. **pirandă.**

chirăí, pers. 3 **chírăie** vb. (intr.) a ţîrîi, a cîrîi: *un greiere chirăie după sobă.* VLAH. [Onomat.].

chirăít, chirăituri n. ţîrîit de greier. [V. ***chirăi***].

chírcă, chirci f. (reg.) sapă pentru curăţat buruienile. [Et. nec.].

chircí, chircesc vb. **1.** (refl.) a se strînge grămadă, a se ghemui: *îşi acoperi ochii cu palmele, chircindu-se deasupra cîrmei.* TUD.; **2.** (refl.) a se pipernici, a nu se dezvolta: *oile fără hrană se chircesc;* **3.** (tr.) a face să fie pipernicit, a poci: [baba] *pe vite le chirceşte.* AL. [Et. nec.; cf. ***círci***].

chircít, ~ţi, chircită, ~e a. pipernicit, nedezvoltat: *generaţia asta nouă e chircită.* AL. // m. om bondoc şi pocit. [V. ***chirci***].

chircitúră, chircituri f. (pop.) om, animal sau plantă insuficient dezvoltată. [***Chirci*** + *-itură*].

chirfoseálă, chirfoseli f. (reg.) învălmăşeală, zăpăceală: *se aruncă în mijlocul lor să şi-l ieie şi se face o chirfosală şi un rîs în şcoală.* CR. [***Chirfosi*** + *-eală*].

chirfosí, chirfosesc vb. (reg.; tr.) a strivi, a terciui: *după ce le chirfosea aşa pe toate ... rupea cutia.* VLAH. [Et. nec.].

chiriacodrómion, chiriacodromioane n. (grecism; înv.) cazanie pentru duminici. [Din gr. mod. ***kyriakodrómion***].

chiriárh, chiriarhi m. (înv.) ierarh conducător al unei eparhii; episcop. [Din gr. mod. ***kyriárhis***].

chiriarhíe, chiriarhii f. (înv.) demnitatea de chiriarh: *i-a luat chiriarhia, puterea de predicator.* CR. [Din gr. mod. ***kyriarhía***].

chiriáş, ~i, chiriaşă, ~e m., f. **1.** persoană care ia cu chirie o locuinţă: *o gloată de chiriaşi neînlesniţi popula locuinţele întunecoase.* GHEŢIE; **2.** persoană care închiriază o trăsură, cai etc.: *şi pentru calul şchiop se găseşte chiriaş.* PANN. [***Chirie*** + *-aş*].

chiríe, chirii f. **1.** sumă de bani plătită unui proprietar pentru folosirea temporară a unui lucru: *îl evacuează din locuinţă pentru neplata chiriei.* CĂL.; *a da, a lua cu chirie;* **cu chirie,** pentru folosire temporară contra unei plăţi: *şed în casă cu chirie.* NEGR.; **gura nu cere** (sau **nu ţine**) **chirie,** poate vorbi cît vrea: *ştiind că gura nu-i ţine chirie, spuse.* ISP.; **2.** preţ pentru transport: *unde pui chiria de aici pînă la Dunăre?* AL. [Din bulg., sb. ***kirija***].

chiriélă, chirieli f. **1.** litanie; **2.** (fig.) înşirare lungă de lucruri plicticoase sau supărătoare: *chirielă de epitete.* NEGR. [Din fr. ***kyrielle***].

chirighíţă, chirighiţe f. pasăre călătoare care trăieşte pe lîngă rîuri şi bălţi şi se hrăneşte cu peşte (*Chlidonias*). [Cf. ***caragaţă***].

chirigíu, chirigii m. (înv.) **1.** persoană care dădea trăsuri cu chirie; **2.** persoană care transporta cu căruţa (mărfuri sau persoane) contra unei sume de bani: *chiria deşteaptă pe chirigiu şi drumul pe călător.* PANN. [Din turc. ***kiraci***].

chirílic, ~ci, chirilică, ~ce a. **1.** referitor la misionarul Chiril; **alfabet chirilic,** alfabet slav vechi, compus în secolul al IX-lea, folosit şi de români pînă la mijlocul secolului al XIX-lea; (subst., pl.) *cunoaşte chirilicele;* **2.** care ţine de acest alfabet, referitor la acest alfabet: *ajutat de nişte olteni ştiutori de carte care lucrau la via părintească descifra slova chirilică.* CĂL.; **3.** care este scris cu acest alfabet: *text chirilic;* (şi: **cirilic**). [***Chiril*** n. pr. + *-ic*].

chirográf, chirografe n. act (diplomatic) întărit de semnături autentice. [Din fr. ***chirographe***].

chirografár, ~i, chirografară, ~e a. (jur.) care deține un drept personal de creditor pe baza unui act cu semnătură autentică. [Din fr. ***chirographaire***].

chirográfic, ~ci, chirografică, ~ce a. care ține de chirografie, referitor la chirografie. [Din fr. ***chirographique***].

chirografíe f. studiul liniilor palmare (și digitale) ale mîinii. [Din fr. ***chirographie***].

chirológie f. **1.** arta de a se exprima prin mișcările degetelor mîinii; **2.** studiul relațiilor dintre configurația mîinii și caracter. [Din fr. ***chirologie***].

chirománt, ~ți, chiromantă, ~e m., f. persoană care practică chiromanția. [Din it. ***chiromante***].

chiromanție f. practică ocultă a aflării destinului cuiva pe baza studierii liniilor din palmă; (p. ext.) *ne-am obișnuit puțin cu chiromanția ascunselor fundaluri.* BL. [Din it. ***chiromanzia***].

chiroptér n. v. **cheiropter.**

chiróșcă f. v. **piroșcă.**

chirpíci m. cărămidă din pămînt nears. [Din turc. ***kirpiç,*** bulg. ***kirpič***].

chirúrg, chirurgi m. medic specialist în chirurgie: *un chirurg uită foarfecul în abdomenul meu.* VIERU; (adj.) *medic chirurg; are de-a face cu un savant chirurg.* SAD.; (și: (înv.) **hirurg**). [Din lat. ***chirurgus,*** germ. ***Chirurg***].

chirurgicál, ~i, chirurgicală, ~e a. care ține de chirurgie, referitor la chirurgie; care se realizează cu ajutorul chirurgiei: *clinica chirurgicală se făcea la spitalul Colțea.* CĂL.; *operație chirurgicală.* [Din fr. ***chirurgical,*** lat. ***chirurgicalis***].

chirurgíe, chirurgii f. **1.** ramură a medicinei care studiază și aplică metode de tratare prin operații; **chirurgie plastică,** v. **plastic; 2.** secție într-un spital unde se fac operații: *băiatul mai mare ... era intern la clinica de chirurgie.* GHEȚIE; (și: (înv.) **hirurgie**). [Din fr. ***chirurgie,*** lat. ***chirurgia***].

chiseá[1], chisele f. vas de sticlă, de cristal sau de porțelan pentru dulceață: *două chisele de dulceață de chitră.* AL. [Din turc. ***käse***].

chiseá[2], chisele f. (înv.) pungă în care se ținea tutun: *chisele de tutun cusute cu fluturi.* AL.; (și: **chesea**). [Din turc. ***kesé***].

chíseliță, chiseliță f. **1.** fiertură de fructe (cireșe, prune etc.): *dragostea de copilită, ca zeama de chisăliță.* POP.; **2.** (fig.) amestec din care nu se poate înțelege nimic; terci: *să mă facă chisăliță de bătaie.* AL.; *unde-i ... să-i fac scăfîrlia chisăliță?* GANE; (și: (reg.) **pisăliță**). [Din bulg., sb. ***kiselica***].

chisér, chisere n. (reg.) teslă de dulgher. [Din turc. ***keser***].

chisnovát, ~ți, chisnovată, ~e a. (reg.) poznaș, glumeț: *minunată femeie ..., zicînd adese niște vorbe chisnovate.* NEGR. [Cf. ceh. ***kysný*** „ciudat"].

chisoárcă f. (reg.) pește mic, plevușcă. [Et. nec.].

chisoáre, chisori f. (înv.) închisoare: *să căutăm pre cei bolnavi și pre cei din chisori să-i cercetăm.* ANTIM. [De la ***închisoare***].

chist, chísturi n. **1.** tumoare benignă sub forma unei pungi (cu lichid); **2.** înveliș protector secretat de unele animale inferioare aflate în condiții nefavorabile; **3.** stadiul larvar al teniei; **4.** celulă cu rol de organ de înmulțire la unele plante inferioare. [Din fr. ***kyste***].

chistectomíe, chistectomii f. (med.) extirpare chirurgicală a unui chist. [Din fr. ***kystectomie***].

chístic, ~ci, chistică, ~ce a. de natura chistului, cu aspect de chist. [Din fr. ***kystique***].

chișcár, chișcari m. (reg.) țipar (*Misgurnus fossilis*): *chișcarul mai ales e bun să-l freci cu sare și să-l zvîrli de viu pe cărbuni.* SAD.; (și: (reg.) **pișcar**). [Cf. rus. ***piskar***].

chíșcă, chiște f. (reg.) caltaboș făcut din stomacul sau din intestinele porcului: *costițe de porc afumate, chișteși buft umplut.* CR. // adv. plin pînă la refuz: *buzunarul ... umplut cu cei 500 de napoleoni.* VLAH. [Din ucr. ***kyška***].

chișinăuián, ~eni, chișinăuiană, ~ene a. care aparține municipiului Chișinău sau locuitorilor lui, referitor la Chișinău sau la locuitorii lui: *presa chișinăuiană.* // m., f. persoană (originară) din municipiul Chișinău sau din zonele limitrofe. [***Chișinău*** n. pr. + ***-ian***].

chișinăuiáncă, chișinăuience f. femeie (originară) din Chișinău. [***Chișinăuian*** + ***-că***].

chíșiță[1], chișițe f. încheietura piciorului, deasupra copitei, la animale: *vedea capul șarpelui, la chișița murgului.* POP; (și: (reg.) **pișiță**). [Din bulg. ***kitčica,*** sb. ***kičica***].

chíșiță[2], chișițe f. (reg.) pensulă pentru încondeiat ouăle. [Din bulg. ***kitica***].

chișleág n. (reg.) lapte prins (după ce s-a luat smîntîna): *începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor ... pînă ce dam de chișleag.* CR. [Din ucr. ***kysljak***].

chișmíș n. (înv.) stafide roșii care se puneau în pilaf. [Din turc. ***kişmiş***].

chiștóc, chiștoace n. muc de țigară: *nu lipsea nici chiștocul de țigară lepădat într-un colț de un locatar necivilizat.* GHEȚIE. // m. (pl. **chiștoci**) copil mic și îndesat. [Et. nec.].

chit[1], chiți m. (înv.) balenă (*Balaena mysticetus*): *au găsit ... oase de chit.* DRĂGHICI. [Din sl. ***kitŭ***].

chit[2], chituri n. pastă folosită la etanșarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor etc.: *a alergat după niște chit alb pentru geamuri.* GHEȚIE. [Din germ. ***Kitt***].

chit[3] adv. (franțuzism) achitat, plătit; a **fi chit,** a nu mai datora nimic: *tu mi-ai scăpat viața și eu sînt datoare să scap pe a ta, pentru ca să fim chit.* BOL.; **chit că ...,** chiar dacă ...: *trenul ... e ieftin și destul de rapid, chit că e un personal.* GHEȚIE. [Din fr. ***quitte***].

chitáci, chitace a. (reg.) care chitește. [***Chiti*** + ***-aci***].

chitái, chitai m. (înv.) chinez: *numai cu chitaii nu se putea descurca.* SAD. [Din rus. ***kitaj***].

chitán, chitani m. (reg.) pîine sau mămăligă foarte tare, de proastă calitate. [***Chită*** *(=pită)* + ***-an***].

chitánță, chitanțe f. act scris prin care se face dovada primirii sau predării unei sume de bani, unor bunuri etc.: *aveam datoria să înaintez ... chitanțele și recipisele care certificau cheltuielile făcute.* GHEȚIE. [Din fr. ***quittance***].

chitanțiér, chitanțiere n. carnet cu foi detașabile pentru întocmirea chitanțelor. [***Chitanță*** + ***-ier***].

chitără, chitare f. instrument muzical cu coarde, care emite sunete prin ciupire sau prin lovire cu degetele: *seara pe lună își încerca inspirat compozițiile la chitară.* CĂL.; (și: **ghitară**). [Din it. ***chitarra***].

chitaríst, chitariști m. persoană care cîntă la chitară: *chitaristul ... pișca patetic și cadențat coardele chitarei.* DELAVR.; (și: (înv.) **citarist, ghitarist**). [Din it. ***chitarrista***].

chítă[1], chite f. **1.** (reg.) legătură de 12 fuioare de in sau de cînepă: *un teanc de chite de cînepă și de in.* CR.; **2.** buchet: *o chită de flori.* [Din sb. ***kita,*** ucr. ***kyta***].

chítă[2] f. (reg.) moment oportun: *acum mi-i chita.* [Cf. ***chiti***].

chitcáit, ~ți, chitcăită, ~e a. (reg.) mocăit, ticăit: *am văzut eu și destui bărbați mult mai ticăiți și mai chitcăiți decît cea mai bicisnică femeie.* CR. [Et. nec.].

chiteálă, chiteli f. **1.** (reg.) găteală; **2.** (pop.) chibzuială, socotință: *nu dăm greș cu chiteală.* AL. [***Chiti*** + ***-eală***].

chití[1], chitesc vb. (reg.; tr.) **1.** a ținti, a ochi (cu arma, cu piatra): *și cum zice mi-l chitește, drept în frunte mi-l lovește.* AL.; **2.** a alege din ochi; a arunca o privire: *se duse în pădure și începe-a chiti copacii trebuitori.* CR. [Din sb. ***hititi***].

chití[2], chitesc vb. (pop.) **1.** (tr., intr. și refl.) a chibzui, a judeca, a socoti: *chiteam în mintea mea cea proastă.* CR.; *în acest timp se chitea cum ar face să vadă banii acasă la dînsul.* CR.; **2.** (tr.) a plănui, a pune la cale: *dușmani ai domniei chitesc să-l fure pe Alexandru.* CĂL.; **3.** (reg.; tr.) a găti, a împodobi. [Din sl. ***kititi***].

chitíc m. v. **pitic.**

chitíe f. v. **tichie.**

chitína f. substanță organică conținută de scheletul exterior al insectelor și al crustaceelor. [Din fr. ***chitine***].

chitinós, ~și, chitinoásă, ~e a. care conține chitină, format din chitină. [Din fr. ***chitineux***].

chitít, ~ți, chititá, ~e a. chibzuit, socotit: *flăcăul era chitit la capul său.* CR. [V. ***chiti[2]***].

chitiúță f. v. **tichiuță.**

chitón[1], chitoane n. tunică purtată de grecii antici. [Din fr. ***chiton***].

chitón[2], chitoni m. moluscă marină avînd o cochilie formată din plăci articulate. [Din fr. ***chiton***].

chitonág[1] n. (reg.) dulceață de gutui. [Cf. fr. ***cotignac***].

chitonág[2] n. v. **chitonog.**

chitonóg, chitonoage n. unealtă cu care se fac găuri în pămînt pentru înfipt aracii la vie; (și: (reg.) **chitonag, cotonoagă**). [Et. nec.].

chítră, chitre f. fructul chitrului, asemănător cu lămîia, din care se face dulceață: *două chisele de dulceață de chitră.* AL. [De la ***chitru***].

chítru, chitri m. **1.** arbore exotic cu flori mari, albe și cu fructe mari galbene avînd miezul alb și acru (*Citrus medica*); **2.** (rar) chitră: *dulceți de chitru mai avem?* AL. [Din gr. mod. ***kitron***].

chituí, chituiesc vb. (tr.) a lipi, a astupa, a netezi cu chit[2]. [***Chit[2]*** + ***-ui***].

chituíre, chituiri f. acțiunea de a chitui. [V. ***chitui***].

chituít, ~ți, chituită, ~e a. lipit, fixat, astupat cu chit[2]. [V. ***chitui***].

chiț interj. cuvînt care imită sunetele ascuțite scoase de șoareci. [Onomat.].

chițăí, pers. 3 **chițăie** vb. (intr.; despre șoareci sau despre alte animale) a scoate sunete ascuțite, caracteristice speciei: *bursucei cari se zvîrcoleau chițăind.* OD. [***Chiț*** + ***-ăi***].

chițăít, chițăituri n. faptul de a chițăi; sunet ascuțit specific pe care îl scoate șoarecele: *auzea chițăitul șoarecilor.* [V. ***chițăi***].

chițcán, chițcani m. animal insectivor brun-castaniu, puțin mai mare decît șoarecele, care trăiește în galerii subterane (*Sorex araneus*): *suceșe gîtul chițcanilor.* OD. [***Chițcăi*** + ***-an***].

chițcăí, pers. 3 **chițcăie** vb. (intr.; despre greieri, căței, șobolani etc.) a scoate sunete prelungi (și ascuțite). [De la ***chițăi***].

chițcăít, chițcăituri n. **1.** chițăit: *un sunet intermitent, asemănător unui chițcăit, se auzi undeva în încăpere.* GHEȚIE; **2.** țîrîit: *cîmpul încropit vibra de chițcăitul ascuțit, prelung, tremurător și metalic al cristeilor și greierilor din iarbă.* VLAH. [V. ***chițcăi***].

chițibúș, chițibușuri n. fapt, lucru lipsit de importanță; mărunțiș, fleac: *cu chițibușuri de aceste să ne zăbovim noi?* CR. [Et. nec.].

chițibușár, chițibușari m. **1.** persoană care se ocupă de chițibușuri; pedant; **2.** persoană care dă importanță fleacurilor (căutînd altora nod în papură). [***Chițibuș*** + ***-ar***].

chițibușăríe, chițibușării f. faptă, acțiune, atitudine de chițibușar. [***Chițibușar*** + ***-ie***].

chițorán, chițorani m. (reg.) chițcan (*Sorex araneus*): *chițorani mari cît mîța stau să-l roadă de viu.* CĂL. [***Chiț***(*can*) + ***-or*** + ***-an***].

chiu n. **1.** chiot, strigăt de bucurie: *chiu și vivat fericit!* AL.; **2. chiu și vai,** strigăt de durere, de tristețe; (p. ext.) durere, sărăcie, lipsă: *se auzeau numai chiu și vai în toate părțile.* CR.; **cu chiu cu**

vai, cu mare greutate: *cu chiu, cu vai ajungem la Brădiceni.* VLAH. [Onomat.].

chiub n. v. **chiup.**

chiuí, chíui şi (pop.) **chiuiesc** vb. (intr.) **1.** a scoate strigăte ascuţite (de bucurie): *vara ... chiuind, cutreieram dumbrăvile.* CR.; (tr.) *las' că te-oi chiui eu.* CR.; **2.** a spune strigături (la nuntă): *căruţele merg foarte răpede, în toată fuga cailor, şi nuntaşii chiuie mereu.* MAT. [De la ***chiu***].

chiuíre, chiuiri f. faptul de a chiui; chiuit: *este în stihuirea lui chiuirea, hilaritatea sfîntă a misticilor italieni.* CĂL. [V. ***chiui***].

chiuít, chiuituri n. strigăt ascuţit şi prelung; răcnet: *cu tine m-oi întrece din chiuit.* CR. [V. ***chiui***].

chiuítă f. (reg.) **cu chiuita,** foarte mult, cu nemiluita: *parcă naiba mă împingea, de le făceam atunci cu chiuita.* CR. [V. ***chiui***].

chiuitór, ~i, chiuitoáre a. **1.** care chiuie: *nuntaşi chiuitori;* **2.** (p.ext.) strident, ţipător: *de astă dată, goana, ajutată de un vers trepădat, e de un fantastic chiuitor, festiv.* CĂL. [***Chiui*** + *-tor*].

chiuitúră, chiuituri f. **1.** chiot, chiuit: *s-aude-un corn de vînătoare şi multe-apoi chiuituri răsunătoare.* COŞB.; **2.** strigătură, versuri (satirice) strigate în timpul executării dansurilor populare. [***Chiui*** + *-tură*].

chiul, chiúluri n. (fam.) absentare, lipsă nemotivată; sustragere de la o datorie; **a trage chiulul,** a lipsi fără motiv; **a trage cuiva chiulul,** a păcăli, a înşela pe cineva. [Din fr. ***cul***].

chiulăf, chiulafuri n. (înv.) **1.** căciulă turcească: *Sinan îşi pierdu chiulaful şi feregeaua.* BĂLC.; **2.** (p. gener.) căciulă: *la aşa cap, aşa chiulaf.* PANN. [Din turc. ***külah***].

chiulangíu, ~ii, chiulangie, ~ii a. persoană care trage chiulul (în mod sistematic). [***Chiul*** + *-angiu*].

chiulásă, chiulase f. **1.** piesă metalică care închide cilindrii unui motor cu ardere internă; **2.** partea de dinapoi a unei arme de foc (pe unde se introduce încărcătura). [Din fr. ***culasse***].

chiulhán n. v. **chiolhan.**

chiulí, chiulesc vb. (intr.) a se sustrage nemotivat de la o obligaţie; a trage chiulul. [***Chiul*** + *-i*].

chiup, chiúpuri n. (reg.) vas mare de forma unei amfore: *zece chiuburi tot cu galbeni.* PANN; (şi: **chiub**). [Din turc. ***küp***].

chiurchiuluí, chiurchiuluiesc vb. (reg.; refl.) a se chercheli: *începuse a se chiurchiului cîte o leacă.* CR. [Cf. ***chercheli***].

chiuretá, chiuretez vb. (tr.) a curăţa cu chiureta. [Din fr. ***cureter***].

chiuretáj, chiuretaje n. **1.** îndepărtare cu chiureta a unor formaţiuni sau ţesuturi organice; chiuretare; **2.** (spec.) raclaj uterin. [Din fr. ***curetage***].

chiuretáre, chiuretări f. acţiunea de a chiureta şi rezultatul ei; chiuretaj. [V. ***chiureta***].

chiurétă, chiurete f. instrument chirurgical folosit pentru chiuretaje. [Din fr. ***curette***].

chiurluí, chiurluiesc vb. (reg.; refl.) a se ameţi de băutură: *badea Ghiţă se „chiurluise", cum se spunea în sat la Dăvideni.* SAD. [Cf. ***chercheli***].

chiurluít, ~ţi, chiurluită, ~e a. afumat, ameţit de băutură: *viind şi moş Bodrîngă chiurluit, începe a-şi face cruce de la uşă.* CR. [Cf. ***chiurchiului***].

chiuvétă, chiuvete f. vas (din porţelan sau din metal) fixat lîngă un perete sub un robinet şi avînd scurgere: *deschise robinetul de la chiuvetă.* GHEŢIE. [Din fr. ***cuvette***].

chívără, chivere f. (înv.) chipiu înalt folosit în unele unităţi militare: *haina vînătă şi în cap chivere.* BĂLC. [Din rus. ***kiver***].

chiverniseálă, chiverniseli şi (rar) **chivernisele** f. **1.** (înv.) administrare, conducere: *reaua chiverniseală a domnilor fanarioţi;* **2.** cîştig, profit: *pentru dascălul Chiosea, şcoala nu era o chiverniseală.* GHICA; **3.** bunăstare, avere: *să dobîndim chiverniseală şi să strîngem stare.* FIL. [***Chivernisi*** + *-eală*].

chivernisí, chivernisesc vb. **1.** (înv.; tr.) a administra, a conduce; (refl. pas.) *prin uşoare legi democratice, ... să chivernisea cînd rău, cînd bine.* B.-DEL.; **2.** (refl.) a se ocupa, a-şi avea resursele, a trăi din ...: *cu ce te chiverniseşti acum?* FIL.; **3.** (tr.) a economisi, a agonisi; **4.** (refl.) a se procopsi, a se căpătui: *încet-încet, m-am chivernisit cumsecade.* CAR. [Din gr. mod. ***kyvernisa*** (*aor.* de la ***kyvernó***)].

chivernisíre, chivernisiri f. **1.** acţiunea de a (se) chivernisi; **2.** administrare, conducere: *el are simţul organizării şi al chivernisirii.* BL.; **3.** agonisire, economisire; căpătuire, îmbogăţire: *din toate ... forme de chivenisiri ştiute, n-au aşezat vr'una.* B.-DEL. [V. ***chivernisi***].

chivernisít, ~ţi, chivernisită, ~e a. (pop. şi fam.) căpătuit, înstărit, îmbogăţit. [V. ***chivernisi***].

chivernisitór, chivernisitori m. (înv.) administrator; conducător, cîrmuitor. [***Chivernisi*** + *-tor*].

chivirdíc a. invar. v. **chivirgic.**

chivirgíc a. invar. (reg.) care are lîna roşiatică şi carnea gustoasă: *la vatra de jar se frigeau în ţiglă hartane de oi chivirdic.* SAD.; (şi: **chivirdic**). [Din turc. ***kyvyrčyk***].

chívot, chivoturi şi **chivote** n. **1.** (în Biblie) arca lui Noe; **2.** (în Vechiul Testament) ladă în care se păstrau tablele legii: *intrase 12 preoţi de ţinea chivotul pre spatele lor.* ANTIM; **3.** (în biserica creştină) cutie pe masa altarului în care se află cuminecătura (pentru cei bolnavi). [Din sl. ***kivotŭ***].

chivúţă, chivuţe f. (reg.) **1.** muncitoare care spoieşte cu bidineaua sau practică negoţul ambulant: *le slăbise pe chivuţe, lăsîndu-le însă tot la secret nemîncate.* CAR.; **2.** (fig.) femeie rea de gură. [***Chiva*** *(=Paraschiva)* n. pr. + *-uţă*].

chix, chixuri n. (fam.) nereuşită, eşec: *fluierături şi chixuri;* **a da chix,** a eşua, a nu reuşi. [Din germ. ***Kicks***].

choánă f. fiecare dintre orificiile posterioare ale foselor nazale, care fac legătura cu faringele. [Din fr. ***choane***].

chor n. v. **cor.**

chórus n. vechi dans şi cîntec englezesc (interpretat de solişti şi de cor). [Din fr. ***chorus***].

chow-chow [şu-şu] m. rasă de cîini originari din China, crescuţi mai ales pentru blană. [Din fr. ***chow-chow***].

ci conj. **1.** (după o negaţie; exprimă o opoziţie) ba, dimpotrivă: *n-au murit, ce doarme.* ANTIM; *vei dobîndi şi alte alcătuiri, însă nu de şagă, ci serioase şi adevărat eroice.* B.-DEL.; *nu acum, ci altădată;* (corelativ) **nu numai ..., ci şi ...,** atît ..., dar şi: *ceea ce ai realizat constituie o mîndrie nu numai pentru dumneata, ci şi pentru noi toţi.* GHEŢIE; **2.** (după o afirmaţie; exprimă o afirmaţie contrarie sau o restricţie) dar, cu toate acestea, totuşi: *cu vecinicia sînt legat, ci voi să mă dezlege.* EM.; **3.** (însoţind un imperativ; exprimă nerăbdarea) dar: *ci vino, de mă botează, ca să se împlinească purtarea mea de grijă.* ANTIM; *ci stai cu binişorul!* EM.; **4.** (după o condiţională; exprimă o concesie) cu toate acestea; dar, însă: *ţi-aş arăta din bob în bob amorul, ci numai nu te mînia.* EM.; (şi: (înv.) **ce**). [Lat. ***quid***].

ciacónă, ciacone f. vechi dans (de origine spaniolă), cu mişcări lente; melodia după care se execută acest dans. [Din it. ***ciaccona,*** sp. ***chacona***].

cián n. gaz incolor, otrăvitor, cu miros de migdale amare; cianogen. [Din germ. ***Cyan***].

cianamídă, cianamide f. substanţă chimică cristalină, din care se obţine melamina. [Din fr. ***cyanamide***].

cianát, cianaţi m. (chim.) sare a acidului cianhidric. [Din fr. ***cyanate***].

cianhídric a. **acid cianhidric,** substanţă lichidă toxică, incoloră şi cu miros de migdale amare. [Din fr. ***cyanhydrique***].

cianhidrínă, cianhidrine f. compus organic care conţine în moleculă un hidroxil şi un nitril, folosit la obţinerea aminoacizilor şi a unor mase plastice. [Din fr. ***cyanhydrine***].

cianhidrizáre f. tratare cu acid cianhidric a răsadurilor pentru combaterea dăunătorilor. [Din fr. ***cyanhydrisation***].

cianínă f. substanţă colorantă albastră, folosită ca sensibilizator fotografic pentru radiaţii infraroşii. [Din fr. ***cyanine***].

cianizáre, cianizări f. tratament termochimic prin care se introduce carbon şi azot în stratul de suprafaţă al unei piese de oţel; cianurare. [Din fr. ***cyanisation***].

ciano- element de compunere cu sensul „albastru". [Din fr. ***cyan(o)-***].

cianoficée, cianoficee f. (la pl.) clasă de alge albastre microscopice, înrudite cu bacteriile şi răspîndite în apele dulci; (şi la sg.) plantă din această clasă. [Din fr. ***cyanophycées***].

cianogén n. cian. [Din fr. ***cyanogene***].

cianopsíe, cianopsii f. defect de vedere datorită căruia obiectele apar colorate în albastru. [Din fr. ***cyanopsie***].

cianótic, ~ci, cianoticá, ~ce a. **1.** referitor la cianoză; de cianoză; **2.** care are culoare albastră-vineţie; care prezintă cianoză: *are o figură cianotică.* [Din fr. ***cyanotique***].

cianozá, pers. 3 **cianozează** vb. (tr. şi refl.) a provoca cianoză sau a fi atins de cianoză. [Din fr. ***cyanoser***].

cianozáre, cianozări f. faptul de a (se) cianoza. [V. ***cianoza***].

cianozát, ~ţi, cianozată, ~e a. atins de cianoză. [V. ***cianoza***].

cianóză, cianoze f. (med.) coloraţie albastră-vineţie a pielii din cauza insuficientei oxigenări a sîngelui: *cianozele sînt manifestări ale unor îmbolnăviri.* [Din fr. ***cyanose***].

cianură, cianurez vb. (tr.) a efectua operaţia de cianurare. [Din fr. ***cyanurer***].

cianuráre, cianurări f. **1.** procedeu industrial de extragere a metalelor nobile din minereuri cu soluţii de cianuri; **2.** cianizare. [V. ***cianura***].

cianúră, cianuri f. sare a acidului cianhidric: *cianură de potasiu.* [Din fr. ***cyanure***].

cíba interj. v. **ţibă.**

cibernétic, ~ci, cibernetică, ~ce a. care aparţine ciberneticii, referitor la cibernetică; bazat pe principiile ciberneticii. [Din fr. ***cybernétique***].

cibernétică f. ştiinţă care studiază principiile comune ale funcţionării legăturilor, comenzilor şi controlului în sistemele tehnice şi în organismele vii. [Din fr. ***cybernétique,*** engl. ***cybernetics,*** germ. ***Kybernetik***].

cibernetician, ~eni, cibernetiană, ~ene m., f. specialist în cibernetică. [Din fr. ***cybernéticien,*** engl. ***cybernetician***].

cibernetizá, cibernetizez vb. (tr.) a aplica cibernetica şi metodele ei. [Din fr. ***cybernétiser***].

cibernetizáre, cibernetizări f. acţiunea de a cibernetiza. [V. ***cibernetiza***].

cibóriu, ciboriumuri n. **1.** baldachin sprijinit pe coloane, care acoperea altarul bazilicilor creştine; **2.** (în biserica catolică) vas pentru păstrarea rezervei euharistice după slujbă. [Din lat., fr. ***ciborium***].

cicádă, cicade f. insectă cu corpul scurt şi cu capul mare, terminat printr-o proeminenţă ascuţită (*Cicada*). [Din lat. ***Cicada***].

cicadée, cicadee f. (la pl.) familie de plante gimnosperme, cu tulpina fără ramuri şi cu frunze mari; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***cycadées***].

cicálă, cicale f. (rar) persoană (prea) vorbăreaţă, cicălitoare. [Cf. it. ***cicalo*** „greiere"].

cicár, cicari m. animal vertebrat marin, care trăieşte ca parazit pe pielea unor peşti (*Eudontomyzon danfordi*). [Et. nec.].

cicaríc, cicarice n. (reg.) depănătoare; (şi: **cicric**). [Din turc. ***çykryk***].

cicatríce, cicatrici f. **1.** semn lăsat de o rană sau de o tăietură după vindecare: *descoperi abia atunci că tînăra are la gît o cicatrice subţire.* GHEŢIE; **2.** (fig.) amintire a unui afront, a unei injurii. [Din lat. *cicatrix, -icis*].

cicatriciál, ~i, cicatricială, ~e a. referitor la cicatrice. [Din fr. *cicatriciel*].

cicatrizá, pers. 3 **cicatrizează** vb. **1.** (refl.) a se vindeca lăsînd o cicatrice: *rana s-a cicatrizat;* **2.** (fig.; tr.) a alina: *timpul cicatrizează necazurile.* [Din fr. *cicatriser,* lat. *cicatrizare*].

cicatrizánt, ~ţi, cicatrizantă, ~e a. şi n. (medicament) care favorizează cicatrizarea. [Din fr. *cicatrisant*].

cicatrizáre, cicatrizări f. faptul de a (se) cicatriza. [V. *cicatriza*].

cícă adv. (fam.) **1.** (precedă afirmaţia altuia) se spune că ..., (se) zice că ...: *cică era odată o babă şi un moşneag.* CR.; **2.** (indică mirarea sau îndoiala) e cu putinţă?, auzi: *apoi cică să nu te strici de rîs.* CR.; **3.** mai mult: *îi dă fata; ba cică-i mai dă şi jumătate din împărăţia lui.* CR.; **4.** (indică convingerea de valabilitatea contrariului) chipurile, vorba vine: *mă ţin ... numai într-un picior, cică să mă înveţe a face marş.* AL. [*(Zi)ce + că*].

cicăleálă, cicăleli f. **1.** faptul de a cicăli; cicălire; **2.** reproşuri repetate (pentru lucruri neimportante); **3.** insistenţă supărătoare pe lîngă cineva: *mîine, fără cîrteală, ospătăm pe cicăleală.* PANN. [*Cicăli + -eală*].

cicăli, cicălesc vb. (tr.) a certa mereu, a mustra întruna; a bate la cap: *îl cicălea şi-l împungea muierea în toate zilele anului.* SAD. [De la *cicală*].

cicălíre, cicăliri f. faptul de a cicăli; cicăleală. [V. *cicăli*].

cicălitór, ~i, cicălitoáre a. care cicăleşte; supărător, sîcîitor: *voce graseiată, tărăgănată, cicălitoare.* CĂL. [*Cicăli + -tor*].

cícero[1] m. (tipogr.) corp de literă (sau albitură) de 12 puncte; (adj.) *expune pe 37 de pagini cicero istoricul scurt al ministerelor perîndate.* EM. [Din fr. *cicéro*].

cícero[2] m. gen de tunsoare bărbătească (scurtă). [De la *Cicero* n. pr.].

ciceróne, ciceroni m. călăuză a vizitatorilor într-un muzeu, într-un oraş etc.: *chiar astăzi, ciceronii veneţieni au păstrat mai mult gust în judecarea tablourilor.* EM. [Din it. *cicerone,* fr. *cicérone*].

ciceroniăn, ~eni, ciceroniană, ~ene a. **1.** propriu lui Cicero; care imită pe Cicero; **2.** (fig.) maiestuos, exemplar: *perioadă ciceroniană.* [Din fr. *cicéronien*].

cichirgiú, cichirgii m. (înv.) cofetar la curtea domnească: *s-ajungem cafegii, ciubuccii şi cichirgii.* AL. [Din turc. *şekerci*].

cicisbéu, cicisbei m. (înv.) curtezan al unei doamne; (în sec. al XVIII-lea) cavaler care servea o doamnă; sigisbeu: *o varietate de cicisbeu decent care stă de vorbă cu călugăriţele la grilaj.* CĂL. [Din it. *cicisbeo*].

ciclámă, ciclame f. plantă decorativă cu frunze în formă de inimă şi cu flori roşii sau albe (*Cyclamen europaeum*). [Din fr. *cyclamen*].

ciclán, ciclani m. hidrocarbură ciclică saturată, prezentă în petrol. [Din fr. *cyclane*].

ciclău n. v. ţiclău.

cíclic, ~ci, ciclică, ~ce a. care se desfăşoară în cicluri, care aparţine unui ciclu; periodic: *ideea de periodicitate ciclică avea în cadrele spiritului babilonian o potenţă categorială.* BL.; **poeţi ciclici,** poeţi care au cîntat Grecia eroică, evenimentele petrecute înainte de împresurarea Troiei. [Din fr. *cyclique*].

ciclicitáte, ciclicităţi f. caracter ciclic. [*Ciclic + -itate*].

ciclídă, ciclide f. (la pl.) gen de peşti tropicali de apă dulce, cu corpul alungit (*Ciclidae*); (şi la sg.) peşte din acest gen. [Din lat. *Ciclidae,* engl. *cichlid*].

ciclísm n. sport practicat cu bicicleta. [Din fr. *cyclisme*].

ciclíst, ~şti, ciclistă, ~e m., f. sportiv care practică ciclismul; persoană care umblă cu bicicleta; biciclist. [Din fr. *cycliste*].

ciclizáre f. **reacţie de ciclizare,** reacţie chimică prin care lanţul de atomi din molecula unui compus organic se închide şi formează un ciclu. [Din fr. *(réaction de) cyclisation*].

ciclo- element de compunere cu sensul „rotund" sau „periodic". [Din fr. *cyclo-*].

ciclocefál, ~i, ciclocefală, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de ciclocefalie. [Din fr. *cyclocéphale*].

ciclocefalíe, ciclocefalii f. malformaţie congenitală constînd din lipsa organelor olfactive şi din situarea ochilor (uniţi) într-o singură orbită. [Din fr. *cyclocéphalie*].

ciclocrós, ciclocrosuri n. probă sportivă combinată din ciclism şi cros. [Din fr. *cyclocross*].

ciclofazotrón, ciclofazotroane n. instalaţie care funcţionează atît ca ciclotron, cît şi ca fazotron. [Din fr. *cyclophasotron*].

ciclohexán n. hidrocarbură ciclică saturată, cu şase atomi în moleculă, extrasă din petrol şi întrebuinţată ca solvent sau ca materie primă pentru fibrele sintetice. [Din fr. *cyclohexane*].

cicloíd, ~zi, cicloidă, ~e a. **1.** asemănător unui cerc; rotund; **2.** (med.) care se referă la cicloidie; atins de cicloidie. // f. (geom.) curbă descrisă de un punct al circumferinţei unui cerc mobil prin rostogolire fără alunecare pe o dreaptă fixă în planul cercului. [Din fr. *cycloïde*].

cicloidál, ~i, cicloidală, ~e a. care se referă la cicloidă, care aparţine cicloidei; de forma unei cicloide. [Din fr. *cycloïdal*].

cicloidíe, cicloidii f. stadiu premorbid al ciclotimiei, care poate degenera în psihoză maniaco-depresivă. [Din fr. *cycloïdie*].

ciclometríe f. tehnica măsurării cercurilor. [Din fr. *cyclométrie*].

ciclométru, ciclometre n. instrument pentru măsurarea cercurilor. [Din fr. *cyclomètre*].

ciclomorfóză, ciclomorfoze f. (biol.) totalitate a modificărilor morfologice ale unui organism în cursul dezvoltării ontogenetice. [Din engl. *cyclomorphosis*].

ciclomotór, ciclomotoare n. bicicletă cu motor. [Din fr. *cyclomoteur*].

ciclón, cicloane n. **1.** vînt puternic însoţit de ploi torenţiale şi de tornade, specific regiunilor tropicale: *Alexandru a ameţit o lume ca trombele şi ciclonii călători.* CAR.; **2.** maşină centrifugă pentru separarea prafurilor din gaze; **3.** substanţă pe bază de acid cianuric, folosită pentru combaterea dăunătorilor din încăperi. [Din fr. *cyclone*].

ciclonál, ~i, ciclonală, ~e a. ciclonic. [Din fr. *cyclonal*].

ciclónic, ~ci, ciclonică, ~ce a. referitor la cicloni, de ciclon; ciclonal. [Din fr. *cyclonique*].

ciclóp, ciclopi m. **1.** personaj mitic imaginat ca un uriaş cu un ochi mare în mijlocul frunţii; **2.** gen de crustacee cu un singur ochi (*Cyclops*). [Din fr. *cyclope,* lat. *cyclops, -opis*].

ciclopentán n. hidrocarbură ciclică saturată, cu cinci atomi în moleculă, folosită în industria chimică. [Din fr. *cyclopentane*].

ciclópic, ~ci, ciclopică, ~ce a. **1.** de ciclop, referitor la ciclopi; **2.** (fig.) uriaş, gigantic: *ziduri ciclopice;* (adv.; fig.) *el n-a ştiut să-şi elucideze teza şi să şi-o cimenteze ciclopic.* BL. [*Ciclop + -ic*].

ciclopíe, ciclopii f. (med.) malformaţie congenitală constînd în dezvoltarea unui singur glob ocular. [Din fr. *cyclopie*].

ciclopropán n. gaz incolor inflamabil şi exploziv, folosit ca anestezic. [Din fr. *cyclopropane*].

ciclostóm, ciclostomi m. (la pl.) clasă de vertebrate acvatice inferioare, asemănătoare cu peştii; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *cyclostomes*].

ciclotímic, ~ci, ciclotimică, ~ce a. şi m., f. (med.) (bolnav) de ciclotimie. [Din fr. *cyclothymique*].

ciclotímie, ciclotimii f. stare psihică morbidă în care alternează buna dispoziţie cu depresiunea. [Din fr. *cyclothymie*].

ciclotrón, ciclotroane n. accelerator de particule folosit pentru a obţine transmutări şi dezintegrări atomice. [Din fr. *cyclotron*].

cicloturísm n. turism practicat cu bicicleta. [Din fr. *cyclotourisme*].

cicloturíst, ~şti, cicloturistă, ~e m., f. persoană care practică cicloturismul. [Din fr. *cyclotouriste*].

cicloturístic, ~ci, cicloturistică, ~ce a. care ţine de cicloturism, referitor la cicloturism. [*Cicloturist + -ic*].

ciclóză, cicloze f. (biol.) mişcare a protoplasmei în interiorul celulei. [Din fr. *cyclose*].

cíclu, cicluri n. **1.** succesiune de fenomene, stări etc. realizate în desfăşurarea unui proces, pînă în momentul revenirii la situaţia iniţială; **ciclu solar,** perioadă de aproximativ 22 ani, în cursul căreia activitatea solară variază; **ciclu biologic,** totalitate a etapelor prin care trece o fiinţă vie din momentul fecundării pînă cînd devine capabilă să se reproducă; **2.** lanţ închis de atomi din molecula unei substanţe; **3.** grup de poeme epice referitoare la acelaşi eveniment: *ciclul breton;* **4. ciclu menstrual)** menstruaţie; **5.** grupare a claselor în învăţămînt: *ciclul primar.* [Din fr. *cycle,* lat. *cyclus*].

cicmigeá f. v. cecmegea.

cicní, cicnesc vb. (reg.; intr.; despre animale) a crăpa. [V. *ţicni*].

cíco n. băutură răcoritoare (din citrice). [*Ci(trice) + co(la)*].

cicoáre[1]**, cicori** f. **1.** plantă erbacee cu flori albastre-trandafirii, folosită ca plantă medicinală (*Cichorium intybus*): *frunză verde de cicoare, astă noapte pe răcoare.* CR.; **2.** înlocuitor de cafea preparat din rădăcina acestei plante. [Lat. **cichoria (=cichorium)*].

cicoáre[2]**, cicori** f. insectă galbenă-castanie, neagră pe spate, avînd corpul lat şi ochii mari (*Cicada orni*). [Lat. **cicala (=cicada)*].

ciconiídă, ciconiide f. (ornit.) ciconiiformă. [Din fr. *ciconiidés*].

ciconiifórmă, ciconiiforme f. (la pl.) ordin de păsări mari, cu gîtul şi picioarele lungi, cu ciocul conic (ex.: bîtlanul, egreta, barza); (şi la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. *ciconiiformes*].

cicríc n. v. cicaric.

cicúră f. v. chiciură.

cídru n. băutură alcoolică obţinută prin fermentarea mustului de mere sau al altor fructe. [Din fr. *cidre*].

ciér n. v. ceair.

cifért n. v. sfert.

ciflíc, ciflicuri n. (înv.) proprietate, moşie mică: *n-am ciflicuri, nici sarai.* BOL. [Din turc. *çiflik*].

cifós, ~şi, cifoásă, ~e a. (med.) cocoşat. [Din fr. *cypheux*].

cifótic, ~ci, cifotică, ~ce a. şi m., f. (med.) (bolnav) de cifoză. [Cf. fr. *cyfeux*].

cifóză, cifoze f. (med.) încovoiere a coloanei vertebrale producînd o proeminenţă dorsală. [Din fr. *cyphose*].

cifrá, cifrez vb. **1.** (refl.) a se evalua în cifre: *cheltuielile se cifrează la o sumă enormă;* **2.** (înv.; tr.) a numerota: *a cifra paginile;* **3.** (tr.) a reprezenta, a evalua în cifre: *lasă întreaga avere ... şi o sumă în numerar cifrată la cîteva sute de mii unicului său nepot.* GHEŢIE; *a cifra produsul unei moşteniri;* **4.** (tr.) a scrie un text în cifru: *a cifra telegrama.* [Din fr. *chiffrer*].

cifráre, cifrări f. faptul de a cifra. [V. *cifra*].

cifrát, ~ţi, cifrată, ~e a. scris în cifru: *le încurcă treaba dîndu-le o telegramă cifrată cu ştirea prematură a căderii Plevnei.* CĂL.; *scrisoare cifrată.* [Din fr. *chiffré*].

cífră, cifre f. **1.** simbol grafic care reprezintă unul dintre numerele de la unu la nouă: *cifra 3;* **2.** cantitate, volum: *cifrele sînt publicate de autorul statisticii.* BL.; *cifra bugetului;* **3.** număr care indică mărimea caracteristică a unei substanţe: *cifră octanică;* **4.** (înv.) cifru; (şi: (înv.) **ţifră**). [Din it., lat. ***cifra,*** fr. ***chiffre,*** germ. ***Ziffer***].

cífric, ~ci, cifrică, ~ce a. exprimat în cifre: *reprezentare cifrică a unei cantităţi.* [***Cifră*** + *-ic*].

cífru, cifruri n. **1.** sistem secret de semne convenţionale: *cifrul este folosit îndeosebi în armată;* (fig.) *această proză, printr-un sistem de elipse şi de cifruri simbolistice, încearcă poetul a o hermetiza.* CĂL.; **2.** combinaţie de litere sau de cifre cu care se deschid unele încuietori. [Din fr. ***chiffre***].

cígă f. v. **cegă.**

cígă-mígă f. (reg.) **1.** bureţi-galbeni (*Cantharellus cibarius*); **2.** (fig. şi fam.) fleacuri. [Et. nec.].

cighír, cighiruri n. (reg.) drob de miel. [Din turc. ***çeger*** „măruntaie"].

cihăí, cihăiesc vb. (reg.) **1.** (intr.) a lătra: *s-alerge ca cîinele şi să flămîndzească, pregiul tîrgul tot să cehăiască.* POP.; **2.** (fig.; tr.) a stărui foarte mult pe lîngă cineva, a bate la cap pe cineva: *tot cihăia mama pe tata să mă mai deie undeva la şcoală.* CR.; (şi: **cehăi**). [Cf. magh. ***csaholni***].

cihoáie f. v. **acioaie.**

cil, cili m. prelungire plasmatică în formă de fir a unor infuzori sau a unor celule animale. [Din fr. ***cil***].

cilián a. şi m., f. v. **chilian.**

ciliár, ~i, ciliară, ~e a. care are formă de cil. [Din fr. ***ciliaire***].

ciliát, ~ţi, ciliată, ~e a. prevăzut cu cili. // n. (zool.) infuzor. [Din fr. ***cilié***].

cilibí, cilibesc vb. (înv.; tr.) a înnobila: *vezi ce face-o singură hîrtie, cum cilibeşte într-o clipită toată viitoarea sămînţie.* B.-DEL. [De la ***cilibiu***].

cilibíu, ~ii, cilibie, ~ii a. (înv.; şi subst.) **1.** chir, domn: *celebiu Dumitrache;* **2.** distins, nobil: *celebii de la Fanar.* AL.; (fig.) *ş-adaugă numele cu "achi" sau "cachi" după grecie, fiindcă sună mai cilibiu.* B.-DEL.; **3.** elegant: *coconaş cilibiu;* **4.** (reg.) bine făcut, zvelt; (şi: **celebiu**). [Din turc. ***çelebi***].

cilíc, cilicuri n. mărgea de metal. [Din turc. ***celik***].

cilíciu, cilicii n. cămaşă (sau centură) aspră din păr de capră, purtată de penitenţi direct pe piele pentru a se mortifica; (fig.) *străinul aruncă pe umerii cavalerului ambulant ciliciile aspre ale prejudecăţilor lui despre Spania.* CĂL. [Din lat. ***cilicium,*** fr. ***cilice***].

cilihói, cilihoaie n. (reg.) **1.** pasăre mare de pradă; **2.** ceahlău (*Gypactus barbatus*); **3.** fiinţă hidoasă. [***Cealh***(*ău*) ***(=Ceahlău)*** + *-oi*].

cilindrá, cilindrez vb. (tr.) **1.** a compacta, a presa şi a nivela o cale rutieră; **2.** a da formă de cilindru. [Din fr. ***cylindrer***].

cilindráre, cilindrări f. acţiunea de a cilindra şi rezultatul ei. [V. ***cilindra***].

cilindrée f. **1.** volumul cilindrului unui motor sau al unei maşini cu abur, cuprins între poziţiile extreme ale pistonului; **2.** cantitate de gaze introdusă în cilindrul unui motor în timpul admisiei. [Din fr. ***cylindrée***].

cilíndric, ~ci, cilindrică, ~ce a. care are forma unui cilindru. [Din fr. ***cylindrique***].

cilindricitáte, cilindricităţi f. proprietatea de a se apropia de forma cilindrică. [Din fr. ***cylindricité***].

cilindroíd, ~zi, cilindroidă, ~e a. şi n. (corp) care are forma unui cilindru. [Din fr. ***cylindroïde***].

cilindróm, cilindroame n. (med.) tumoare benignă a ţesuturilor epiteliale cu celule cilindroide. [Din fr. ***cylindrome***].

cilíndru, cilindri m. **1.** corp care are forma unui sul; **2.** (geom.) corp geometric rezultat prin rotirea unui dreptunghi în jurul uneia dintre laturi; **3.** organ de maşină tubular, în interiorul căruia se poate deplasa un piston: *puterea oarbă a aburului întemniţată în cilindrul maşinei cu vapor.* EM.; **4.** (la pl.) **cilindri urinari,** corpi cilindrici microscopici care se formează la bolnavii de nefrită. // n. (pl. **cilindre**) (înv.) pălărie bărbătească înaltă, cilindrică, cu boruri înguste; joben: *trebuie să vii în jachetă gri şi cu cilindru.* GHEŢIE. [Din fr. ***cylindre,*** lat. ***cylindrus,*** germ. ***Zylinder***].

cilindrúrie, cilindrurii f. (med.) prezenţă în urină a cilindrilor de origine renală. [Din fr. ***cylindrurie***].

cilóză, ciloze f. tremur consecutiv cronic al pleoapei superioare. [Din fr. ***cillose***].

cimáză, cimaze f. (arhit.) chenar ornamental (de-a lungul unei faţade). [Din it. ***cimasa***].

címă, cime f. inflorescenţă în care axul principal poartă în vîrf o singură floare. [Din fr. ***cyme***].

cimbăl, cimbale n. **1.** instrument de percuţie alcătuit din două discuri; cembalo: *toboşari şi muscalagii cu naiul, cu daireaua, cu cimbalele, cu diblele şi cu surlele.* OD. [Din lat. ***cymbalum,*** fr. ***cymbale***].

cimbér, cimbere n. (reg.) **1.** năframă, basma: *să-ţi cumperi cimbir şi fes.* POP.; **2.** ştergar cu care se împodobeşte mireasa; (şi: **cimbir**). [Din turc. ***çember***].

cimbír n. v. **cimber.**

cimbístră, cimbistre f. (înv.) pensetă: *părul ce rămîne pe cap să-l smulgi cu cimbistra fir cu fir.* AL. [Din turc. ***çimbistra***].

címbri m. pl. trib germanic aşezat în antichitate la vărsarea Elbei şi nimicit de romani. [Din fr. ***Cimbres***].

cimbrişór, cimbrişori m. plantă aromatică cu flori roşii-purpurii sau albe, folosită în medicină (*Thymus vulgaris*): *frunză verde cimbrişor, bate murgul din picior.* POP. [***Cimbru*** + *-işor*].

címbru m. **1.** plantă erbacee aromatică, cu frunze înguste şi cu flori liliachii sau albe, folosită drept condiment (*Satureja hortensis*); **a se băga** (sau **a se amesteca**) **ca cimbru-n borş,** a interveni inoportun; **2.** (compuse) **cimbru-de-cîmp** (sau **-sălbatic**) cimbrişor (*Thymus vulgaris*); **cimbru-de-munte,** mică plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele ovale şi păroase şi cu flori roşii-violacee, plăcut mirositoare (*Calamintha Baumgarteni*). [Din gr. mod. ***thymbros***].

cimén n. lichid aromatic care se găseşte în uleiurile eterice (din plante, răşini, petrol). [Din fr. ***cymène***].

ciment, cimenturi n. **1.** material de construcţie sub forma unei pulberi care, după contactul cu apa, se întăreşte; **2.** (element de) construcţie din acest material: *împinsă din greşeală, ceaşca de ceai căzu pe ciment.* GHEŢIE; **3.** (fig.) legătură trainică; liant: *toleranţa religioasă e cimentul societăţilor.* [Din it. ***cimento,*** fr. ***ciment***].

cimentá, cimentéz vb. **1.** (tr.) a lega, a consolida cu ciment: *linia de închidere a celor două jgheaburi era cimentată.* GAL.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a face sau a deveni solid, a (se) întări: *el n-a ştiut să-şi elucideze teza şi să şi-o cimenteze ciclopic.* BL.; *a cimenta prietenia.* [De la ***ciment***; cf. fr. ***cimenter***].

cimentáre, cimentări f. **1.** acţiunea de a (se) cimenta; **2.** (fig.) întărire, consolidare. [V. ***cimenta***].

cimentíst, cimentişti m. muncitor într-o fabrică de ciment. [***Ciment*** + *-ist*].

cimeriéni m. pl. populaţie tracă migrată în antichitate de la nordul Mării Negre în Asia Mică. // a. care ţine de această populaţie sau de cultura ei; referitor la această populaţie: *brumele flamande se transformă în ceţuri cimeriene.* CĂL. [Din fr. ***Cimmériens***].

cimilí, cimilesc vb. (reg.; intr.) **1.** a spune, a face cimilituri; **2.** (şi tr.) a alcătui cimilituri, a transpune în cimilituri. [Et. nec.].

cimilitúră, cimilituri f. ghicitoare: *ia să vedem dacă mi-i gîci tu cimilitura aceasta.* CR. [***Cimili*** + *-tură*].

cimír n., m. v. **ţimir.**

cimişír, cimişiruri m. arbust decorativ cu frunze ovale, permanent verzi, şi cu flori galbene-verzui, din lemnul căruia se fac diverse obiecte (*Buxus sempervirens*). [Din turc. ***çimşir***].

cimiteriál, ~i, cimiterială, ~e a. de cimitir: *sinistritatea cimiterială a ruinelor e zugrăvită cu surprinzător tuş.* CĂL.; *bazilică cimiterială.* [Din it. ***cimiteriale***].

cimitír, cimitire n. **1.** loc (îngrădit) unde se îngroapă morţii: *Octav adoarme beat în poarta cimitirului.* CĂL.; **cimitirul elefanţilor, a)** loc în care se deplasează elefanţii cînd simt că vor muri; **b)** (fig.) loc, serviciu, instituţie etc. unde sînt plasate persoanele indezirabile (autorităţilor): *institutul de cercetare devenise cimitirul elefanţilor pentru universitate;* **2.** (fig.) loc unde sînt depozitate (temporar) obiecte sau utilaje scoase din uz: *cimitir de maşini vechi.* [Din gr. mod. ***kimitirion,*** it. ***cimiterio***].

cimitirán, cimitireni m. administrator, îngrijitor al unui cimitir. [***Cimitir*** + *-ean*].

cimós, ~şi, cimoásă, ~e a. (despre inflorescenţe) în formă de cimă. [Din it. ***cimoso***].

cimótie, cimotii f. **1.** (reg.) rudă (îndepărtată): *era o leacă de cimotie cu noi.* CR.; **2.** (fig.) om urît, stîrpitură, urîţenie. [Din magh. ***csimota*** „odraslă"].

cimpanzéu, cimpanzei m. maimuţă antropoidă mare, cu pielea neagră, care trăieşte în unele zone africane (*Simia troglodites*): *asemănăm corpul uman cu al cimpanzeului.* BL. [Din fr. ***chimpanzé***].

címpav a. v. **ciumpav.**

cimpí, cimpesc vb. (reg.; refl.) a se ghemui, a se strînci. [Cf. ***ciump***].

cimpói, cimpoaie n. instrument muzical popular, alcătuit dintr-un burduf din piele de capră şi mai multe tuburi: *avea o guşă la gît ... şi gîrîia dintr-însa ca dintr-un cimpoi.* CR. [Din magh. ***csimpolya***].

cimpoiáş, cimpoieşi m. cimpoier: *Aron-vodă petrecea ... cu cimpoieşi.* CĂL. [***Cimpoi*** + *-aş*].

cimpoiér, cimpoieri m. cîntăreţ din cimpoi; cimpoiaş: *o fată ... iubea pe un tînăr cimpoier sărac.* GANE; *cimpoierul Viorel au cîntat ... o cîntare scornită de el.* B.-DEL. [***Cimpoi*** + *-ar*].

cin[1], cinuri n. **1.** rang, poziţie socială: *nici lacom de avere, nici de cinuri.* CR.; **2.** ordin preoţesc sau călugăresc: *toţi au pătruns în învăţămîntul secundar, în cinul preoţesc şi prin felurite alte servicii.* GAL. [Din sl. ***cinŭ***].

cin[2], cinuri n. **1.** (înv.) luntre făcută dintr-un trunchi scobit; **2.** (reg.) luntre mică, barcă (din scînduri). [Din sl. ***čun***].

ciná, cinez vb. (intr. şi tr.) a lua masa de seară: *să vii şi tu acolo, să cinăm împreună.* CAR. [Lat. ***cenare***].

cinábru n. sulfură naturală de mercur, de culoare roşie, folosită la prepararea vopselelor. [Din fr. ***cinabre***].

cínă, cine f. masă de seară; mîncare pentru masa de seară: *nu mi-am putut continua lucrul după cină.* GHEŢIE; **cina Domnului,** cină luată de Hristos împreună cu apostolii în ajunul răstignirii; **cina cea de taină,** împărtăşanie, cuminecătură. [Lat. ***cena***].

cinătuí, cinătuiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a curăţa păsări, peşti etc.; a tăia în bucăţi; **2.** (fam.) a stîlci în bătaie: *eu acum te cinătuiesc frumuşel cu dichiciul.* CR. [Din magh. ***csinált*** „pregătit"].

cinătuiálă, cinătuieli f. (reg.) acţiunea de a cinătui; curăţare de fulgi, de solzi sau de măruntaie. [***Cinătui*** + *-eală*].

cincantenár, ~i, cincantenară, ~e a. şi m., f. (persoană) care a împlinit cincizeci de ani. // n. sărbătorire a cincizeci de ani de la un eveniment. [Din fr. ***cinquantenaire***].

cincantín n. soi de porumb cu tulpina scurtă şi cu bobul mărunt de culoare portocalie; porumb nemţesc. [Din it. ***cinquantino***].

cincár, cincari a. şi m. (cal) de cinci ani. [*Cinci* + *-ar*].

cincăí, cincăiesc vb. (reg.; tr.) a nu da pace cuiva; a cicăli, a necăji. [Cf. *cicăli*].

cincărél, cincărei a. şi m. cincar: *un căluţ cam pătrărel, ieşea-n vară cincărel.* POP. [*Cincar* + *-el*].

cinchí, cinchesc vb. (reg.; refl.) a se ghemui, a sta pe vine: *se cinchise cu coatele pe genunchi şi cu obrazul cuprins în palme.* SAD. [Et. nec.].

cinchít, ~ţi, cinchită, ~e a. (reg.) ghemuit, lăsat pe vine: *babele chincite jos cîntă sîrba şi bat din palme.* CĂL.; (şi: **chincit**). [V. *cinchi*].

cinci num. card. **1.** număr impar egal cu degetele de la o mînă şi avînd în numărătoare locul între patru şi şase; (adj.) *gătesc de mîncat toate cele cinci pîni.* CR.; **2.** oră marcată pe cadranul ceasornicului prin acest număr: *pe la cinci, trăsura se înapoie aducîndu-l pe fostul consilier.* GHEŢIE; **3.** (cu valoare de num. ord.) *etajul cinci.* // (bot.; compuse, subst.) **cinci-coade**, căldăruşă (*Aquilegia vulgaris*); **cinci-degete,** plantă erbacee tîrîtoare, ale cărei frunze au cinci foliole; sclipeţi, scrîntitoare (*Potentilla reptans*); **cinci-foi (sau -clopoţele)**, ciuboţica-cucului (*Primula veris*). [Lat. *cinque* (=*quinque*)].

cincíla f. mamifer rozător din America de Sud, asemănător cu veverita, cu blana cenuşie (*Chinchilla lanigera*); (şi: **chinchila**). [Din fr., sp. *chinchilla*].

cíncilea, cíncea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al patrulea şi al şaselea: *să introducem specializarea după aptitudini a elevilor, cu începere din clasa a cincea.* GHEŢIE; (subst.) *apoi venea al patrulea ş-al cincilea.* DELAVR.; **a fi a cincea roată la car** (sau **la căruţă**), (a fi) ceva de prisos, nesemnificativ: *ea reprezintă doar a cincea roată la car.* BL. [*Cinci* + *-le* + *-a*].

cincíme, cincimi f. a cincea parte dintr-un întreg. [*Cinci* + *-ime*].

cincinál, ~i, cincinală, ~e a. care se întinde pe cinci ani: *un carierist pentru care talentul, arta, esteticul sînt doar nişte ifose ce împiedică realizarea planului cincinal.* CF. [Din fr. *quinquennal,* lat. *quinquennalis*].

cincisprezéce num. card. număr impar care ocupă în numărătoare locul între paisprezece şi şaisprezece; (adj.) *avea o activitate de vreo cincisprezece ani.* CĂL. [*Cinci* + *spre* + *zece*].

cíncisprezecelea, cincisprezecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al paisprezecelea şi al şaisprezecelea: *vremile s-au schimbat din veacul al cincisprezecelea şi pînă azi.* EM. [*Cincisprezece* + *-le* + *-a*].

cincizéci num. card. numărul care în numărătoare se află între patruzeci şi nouă şi cincizeci şi unu; de cinci ori zece: *era un om de cincizeci de ani, încă neîncărunţit.* SAD. [*Cinci* + *zeci*].

cincizécilea, cincizecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al patruzeci şi nouălea şi al cincizeci şi unulea. [*Cincizeci* + *-le* + *-a*].

cíndură conj. (reg.) fiindcă; **cindură că,** fiindcă. [V. *fiindcă*].

cíne pron. inter.-rel. **1.** (relativ; înlocuieşte numele unei persoane nedeterminate) cel ce, acela care: *bucheua poate s-o înveţe şi acasă cine vrea.* CR.; *cine aleargă se poticneşte;* **cine ştie ce, a)** vreun, vreo: *aşteptîndu-se pesemne să săvîrşesc cine ştie ce gafă.* GHEŢIE; **b)** nişte, oarecare: *nu-şi făcuse cine ştie ce iluzii în legătură cu monedele.* GHEŢIE; **c)** ceva, oarece: *nu-i cine ştie ce de capul lui;* **cine ştie cine,** cineva, oarecare; **2.** (relativ) ce fel (de om), (de) care: *e foarte greu şi aproape imposibil să putem şti cine a fost Eminescu completamente.* IBR.; **3.** (interogativ; se referă la o persoană necunoscută): *cine e acolo?;* **cine (mai) ştie?,** nu ştiu, n-am idee; **4.** (nehotărît) fiecare, oricine, oricare: *zică cine ce va vrea.* POP. [Lat. *quene* (=*quem*)].

cineamatór, ~i, cineamatoáre m., f. cineast amator; cinefil. [*Cine*(*ast*) + *amator*].

cineást, cineaşti m. persoană care lucrează în cinematografie; cinematografist. [Din fr. *cinéaste*].

cineclúb, cinecluburi n. asociaţie care urmăreşte formarea culturii cinematografice a membrilor săi. [Din fr. *cinéclub*].

cinefíl, ~i, cinefílă, ~e a. şi m., f. (persoană) pasionată de filme; cineamator. [Din fr. *cinéphile*].

cinefilíe f. pasiune pentru filme. [De la *cinefil*].

cinegétic, ~ci, cinegetică, ~ce a. referitor la vînătoare; vînătoresc: *toate aspectele de viaţă primitivă, nomadă, cinegetică ... sînt grandioase şi fantastice.* CĂL.; *tratat cinegetic.* // f. arta vînătorii: *avem de-a face cu un amator, specializat în cinegetică.* CĂL. [Din fr. *cynégétique*].

cinél, cinele n. instrument muzical de percuţie alcătuit din două talere; chimval. [Din it. *cinelli*].

cinél-cinél interj. (ca formulă iniţială a ghicitorilor) ghici, ghicitoarea mea. [Et. nec.].

cinemá n. cinematograf. [Din fr. *cinéma*(*tographe*)].

cinemascóp n. **1.** procedeu de proiecţie a filmelor pe un ecran lat; **2.** film realizat pentru o asemenea proiectare. [Din fr. *cinémascope*].

cinematécă, cinemateci f. **1.** arhivă de filme; **2.** sală de cinematograf unde se proiectează filme de arhivă. [Din fr. *cinémathèque*].

cinemátic, ~ci, cinematică, ~ce a. referitor la cinematică, care ţine de cinematică. [Din fr. *cinématique*].

cinemátică f. ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mişcării corpurilor, independent de cauzele care o produc. [Din fr. *cinématique,* germ. *Kinematik*].

cinematográf, cinematografe n. **1.** loc destinat proiectării filmelor pentru public; cinema: *am invitat-o de vreo două ori la cinematograf.* GHEŢIE; **2.** cinematografie: *scena a devenit comună în cinematograf.* CĂL. [Din fr. *cinématographe*].

cinematografiá, cinematografiez vb. (tr.) a filma. [Din fr. *cinématographier*].

cinematográfic, ~ci, cinematografică, ~ce a. care ţine de cinematograf sau de cinematografie: *este de remarcat în el repetarea mecanică a unui procedeu cinematografic.* CĂL.; **caravană cinematografică,** v. **caravană.** [Din fr. *cinématographique*].

cinematografíe f. tehnică a înregistrării şi a reproducerii prin proiecţie a scenelor în mişcare; artă cinematografică; industrie a filmelor. [Din fr. *cinématographie*].

cinematografiére, cinematografieri f. acţiunea de a cinematografia şi rezultatul ei. [V. *cinematografia*].

cinematografíst, ~şti, cinematografistă, ~e a. cineast. [Din fr. *cinématographiste*].

cinemográf, cinemografe n. instrument pentru determinarea şi înregistrarea vitezelor. [Din fr. *cinémographe*].

cinemográmă, cinemograme f. înregistrare ritmică, pe peliculă fotografică, a fazelor unei mişcări. [Din fr. *cinémogramme*].

cinerámă, cinerame f. procedeu de filmare pe trei pelicule şi de proiectare sincronă a lor. [Din fr. *cinérama*].

cinerár, ~i, cinerară, ~e a. care conţine cenuşa unui mort: *urnă cinerară.* [Din fr. *cinéraire,* lat. *cinerarius*].

cinerária f. plantă decorativă cu frunze mari şi cu flori de diferite culori (*Cineraria hybrida*). [Din lat. *cineraria*].

cinerít, cinerituri n. rocă vulcanică formată prin solidificarea lavei pulverizate şi a cenuşei vulcanice. [Din fr. *cinérite*].

cinescóp, cinescoape n. tub catodic folosit în redarea imaginilor de televiziune. [Din fr. *cinéscope*].

cinétic, ~ci, cinetică, ~ce a. referitor la mişcare, care ţine de mişcare; **energie cinetică,** energie înmagazinată de un corp în mişcare; **artă cinetică,** curent în arta contemporană care tinde să integreze mişcarea (virtuală sau reală) în operele artistice. [Din fr. *cinétique,* germ. *kinetisch*].

cinétică f. ramură a mecanicii care studiază legile mişcării materiei. [Din fr. *cinétique,* germ. *Kinetik*].

cinevá pron. neh. **1.** (înlocuieşte numele unei persoane nedeterminate) un om oarecare (din mai mulţi); (înv.) cinevaşi: *cineva se naşte pesimist sau optimist.* IBR.; *cînd eram mic cineva îmi dădu un ochean.* VIERU; **2.** fiecare, oricine: *tot de-o moarte are să moară cineva.* CR.; **3.** (fam.) om de valoare, de seamă: *a ajuns cineva.* [*Cine* + *-va*].

cineváşi pron. neh. (înv.) cineva: *cinevaşi s-apucă să arate.* ALEX.; (şi: **cinevaşilea**). [*Cineva* + *şi*].

cinevášilea pron. neh. v. **cinevaşi.**

ciné-verité [sine-verité] n. curent în cinematografia contemporană, care propune o imagine cît mai aproape de adevăr a realului. [Cuv. fr.].

cinflór, cinflori m. (ornit.; reg.) grangur (*Oriolus galbula*). [Et. nec.].

cingătoáre, cingători f. **1.** ceea ce serveşte la încins (fişie de pînză, de piele etc.): *scoţînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el.* NEGR.; **2.** mijlocul corpului: *pînă la cingătoare;* **3.** (fig.) ceea ce înconjoară: *cingătoare de dealuri.* [*Cing* (=*încing,* prez. ind. de la *încinge*) + *-(ă)toare*].

cínge, cing vb. (reg.; tr.) a încinge; (fig.) *cinge-ţi coapsa, o ţara mea!* BĂLC. [Lat. *cingere*].

cinghél, cingheluri n. cîrlig de care se atîrnă marfa la balanţă. [Din turc. *çengel*].

cinghíe, cinghii f. (înv.) harpă; (p. ext.) muzică: *cinghia lor mergea înaintea ce era de clopote şi chimvale.* B.-DEL. [Din turc. *çengi,* sb. *čengija*].

cínic, ~ci, cinică, ~ce a. **1.** care ţine de curentul filozofic din Grecia antică care respingea normele morale şi propunea întoarcerea la natură: *filozofia cinică;* **2.** (fig.) care sfidează buna-cuviinţă, care are purtări sau idei condamnabile: *aci avea colegi pe cinicul Caragiale şi pe grijuliul Slavici.* CĂL.; **3.** care denotă cinism, dispreţ pentru buna-cuviinţă: *din prima zi am observat la el un rîs barjocoritor, cinic, pe care nu-l avea înainte.* VLAH. // m. filozof din Grecia antică care contesta valabilitatea normelor morale existente şi propunea simplificarea lor prin întoarcerea la natură; (adj.) *filozof cinic.* [Din lat. *cynicus,* fr. *cynique*].

cinísm, (rar) **cinisme** n. **1.** doctrina filozofilor cinici; **2.** (fig.) manifestare a dispreţului pentru buna-cuviinţă; nerusinare: *în lupanare de cinisme şi de lene.* EM. [Din fr. *cynisme,* lat. *cynismus*].

cinocefál, cinocefali m. maimuţă din Africa cu botul prelungit ca la cîine (ex. babuinul). [Din fr. *cynocéphale,* lat. *cynocephalus*].

cinodróm, cinodromuri n. pistă amenajată pentru cursele de cîini. [Din fr. *cynodrome*].

cinofíl, ~i, cinofilă, ~e a. şi m., f. (persoană) care iubeşte cîinii. [Din fr. *cynophile*].

cinofilíe f. ataşament faţă de cîini. [Din fr. *cynophilie*].

cinofobíe f. teamă patologică de cîini. [Din fr. *cynophobie*].

cinologíe f. ramură a medicinei veterinare care se ocupă de cîini. [Din it. *cinologia*].

cinonaceálnic, cinonacealnici m. (înv.) conducător al unei cete, al unui cin: *le iaste cinonacealnic sau hetman pîrvodiaconul lui Hristos.* DOS. [Din sl. *činnačialъnikъ*].

cinopedíe f. creşterea cîinilor de vînătoare. [Din fr. *cynopédie*].

cinorexíe, cinorexii f. senzaţie de foame puternică, resimţită în unele boli ale aparatului digestiv. [Din fr. *cynorexie*].

cinóvnic, cinovnici m. (înv.) funcţionar de stat: *tată-său a fost mult timp cinovnic la spirtoase.* GHICA. [Din rus. *činovnik*].

cinquecento [cincuecénto] n. denumire italiană pentru secolul al XVI-lea; arta şi cultura din acest secol. [Cuv. it.].

cínste, (rar) **cinste** şi **cinsti** f. **1.** onoare, onestitate, corectitudine, probitate: *cu cinste veţi*

răspunde la a patriei chemare. ALEX.; **de cinste,** onest, demn de încredere: *în bătătură le ieşi-nainte un bătrîn de treabă şi foarte de cinste.* PANN; **2.** consideraţie, stimă, preţuire, respect: *ai rîs şi de surorile mele, fără ca toate astea să le scază cinstea.* ISP.; **cu cinste,** în mod onorabil; cinstit: *să înveţi vreun meşteşug, prin care să poţi trăi cu cinste.* DRĂGHICI; **a da cinstea pe ruşine,** a se face de ruşine, a pierde reputaţia bună: *cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gîlceavă.* CR.; **pe cinste** sau **pe cinstea mea,** grozav, nemaipomenit: *am făcut un chef pe cinste;* **capul cinstei,** v. **cap; 3.** tratare, ospătare: *masă mare că-i pusese, cinstea bună i-o făcuse.* POP.; **a face cinste,** a da de băut, a trata, a omeni: *să-ţi fac o cinste;* **4.** virtute, fidelitate, castitate: *îşi călcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, lepădă cinstea.* NEGR.; **5.** (pop.) dar, cadou, plocon: *hotărîtă ... să ducă peştişorii la împărat şi să-i facă cinste.* SL.; **6.** favoare, onoare, merit: *eu cred că mie mi se cuvine această cinste.* CR.; **a avea cinstea de a ...,** a avea onoarea, favoarea, ocazia de a ...: *după cum am cinstea a vă spune, multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine.* CR.; **7.** virginitate, feciorie; **8.** (la pl.) **cinstile,** daruri făcute miresei de rude şi de cunoscuţi. [Din sl. *čisti*].

cínsteş, ~i, cinsteşă, ~e a. (înv.) mîndru, frumos; preţuit: *cinsteş, la stat, vederos şi luminat în bunătăţ.* DOS. [*Cinste* + *-eş*].

cinstéţ, cinsteţi m. plantă erbacee cu flori galbene cu puncte cafenii (*Salvia glutinosa*). [Din ucr. *čystec*].

cinstí, cinstesc vb. (tr.) **1.** a onora, a respecta, a preţui pe cineva: *slava strămoşească pe strămoşi cinsteşte.* ALEX.; **2.** a trata, a ospăta (cu băutură): *scoate vin de ne cinsteşti, că-s feciorii osteniţi.* AL.; **3.** a bea în cinstea cuiva sau pentru ceva; a închina: *să cinstim cîte un pahar de vin în sănătatea gospodarilor.* CR.; (absol.) *chiuind şi cinstind din oale mari de lut.* SAD. [Din sl. *čistiti*].

cinstíre f. **1.** acţiunea de a cinsti şi rezultatul ei; consideraţie, respect, veneraţie: *a patriei cinstire;* **2.** tratare, ospătare: *aduceţi teasuri pline de vin pentru cinstire.* AL. [V. *cinsti*].

cinstít, ~ţi, cinstită, ~e a. **1.** onest, onorabil, onorat: *mai marii oraşelor şi alte feţe cinstite.* CR.; (fig.) *cam pe înserate, ... ne băgăm într-o cinstită crîşmă.* CR.; **2.** fidel, credincios, devotat: *n-a fost cinstită întotdeauna;* (adv.) *se constată că fratele de cruce se purtase cinstit.* CĂL.; **3.** cast, curat; virgin: *fată cinstită;* **4.** (ca termen de adresare reverenţioasă) *cinstite părinte!* [V. *cinsti*].

cintáură f. v. **ţintaură.**

cinterím n. v. **ţintirim.**

cintéz, cintezi m. cintezoi: *cintezul tot cînta cu foc în tufele de lîngă fereastră.* SAD. [De la *cinteză*].

cintéză, cinteze f. mică pasăre cîntătoare, cu spatele verzui şi cu aripile negre, care trăieşte în păduri (*Fringilla coelebs*): *veneau să se scalde mierlele, cinţiţele şi grangurii.* CĂL.; (şi: (reg.) **cintiţă**). [Et. nec.].

cintezoí, cintezoi m. bărbăţuşul cintezei: *pitpalaci şi cintezoi şi-un taraf de granguri.* COŞB.; (şi: (reg.) **cintiţoi**). [*Cinteză* + *-oi*].

cintíţă f. v. **cinteză.**

cintiţói m. v. **cintezoi.**

cíntru, cintre n. partea concavă a unei bolţi sau a unui arc. [Din fr. *cintre*].

cinz n. stofă de bumbac, imprimată, pentru decoraţii interioare. [Din fr. *cintz*].

cinzeácă, cinzeci f. **1.** unitate de măsură pentru băuturi, echivalînd cu aproximativ 0,16 litri; **2.** sticlă sau cană avînd această capacitate. [De la *cincizeci*].

cioácă[1], cioace f. (reg.) **1.** cioară neagră (*Corvus monedula*); **2.** (pop.) poreclă pentru ţigani; a **umbla cu cioaca,** a induce în eroare; **3.** (reg.) vorbă de clacă, baliverne; **a se ţine de cioace,** a face glume, şmecherii. [Et. nec.; probabil cuv. autoht.].

cioácă[2], cioace f. **1.** unealtă cu care se împing cercurile butoiului în poziţia optimă; **2.** scoabă: *cioacele joagărului.* [Cf. *cioc*].

cioáclă, cioacle f. (reg.) sanie mică (sau căruţă) pentru adus lemne: *p-aşa frig o cioaclă de lemne costă un galben.* DELAVR. [Din magh. *csáklya*].

cioáie f. v. **acioaie.**

cioáncă, cioance f. pipă scurtă: *apoi îşi aprinde cioanca şi zice.* CR. [V. *cionc*].

cioándă, cioande f. (reg.) ceartă, sfadă: *a se lua la cioandă.* [De la *ciondăni*].

cioáne f. pl. (reg.; bot.) talpa-gîştei (*Leonurus cardiaca*). [Et. nec.].

cioáră, ciori şi (pop.) **cioare** f. **1.** pasăre neagră sau cenuşie, din familia corbului, dar mai mică decît acesta (*Corvus cornix*): *acest suflet lumesc este tot acelaşi la vultur şi la cioară.* NEGR.; *se apropie amurgitul, şi cioarele zboară pe deasupra satului.* MAT.; **cît** (sau **ca**) **cioara-n par,** foarte puţin, aproape deloc: *servindu-mi ţara pe aşezate, iar nu din fugă, ca cioara-n par.* AL.; **2.** (fig.) ţigan: *cioară, adu călimări şi hîrtie!* FIL.; **3.** (în imprecaţii): *fir-ai al cioarelor!* [Cuv. autoht.; cf. alb. *sorrë*].

cioáreci m. pl. **1.** pantaloni ţărăneşti foarte strîmţi, făcuţi din lînă; **2.** (reg.) ciorapi de dimie groasă (pentru femei). [Et. nec.; probabil cuv. autoht.].

cioársă, cioarse f. (reg.) unealtă cu tăişul uzat, care taie rău: *aurariul tot să înfocă şi pusă mîna pe cioarsa ruginită.* B.-DEL. [Cf. ucr. *čersati* „a zgîria"].

cioáscă, cioaşte f. (reg.) broască rîioasă (*Bufo*). [Et. nec.].

cioátă, cioate f. (reg.) ciot, buturugă. [De la *ciot*].

ciob, cióburi n. **1.** bucată dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart: *un lac de sînge închegase pe cioburile viorii.* DELAVR.; **rîde ciob de oală spartă** (sau **hîrbul de ciob**), rîde de cusururile altuia, nevăzîndu-le pe ale sale mult mai evidente; **2.** vas vechi (şi spart): *amîndoi mîncaţi dintr-un ciob.* PANN. [Din turc. *çöp*].

ciobácă, ciobace f. (reg.) luntre făcută dintr-un trunchi scorburos sau scobit: *ispol de scos apă din ciobacă însă avea.* SAD. [Din ucr. *čobak*].

ciobán, ciobani m. **1.** păzitor de oi; păstor: *ciobanii şi baciul habar n-aveau de asta.* CR.; **2.** (compuse) **steaua-ciobanului,** a) luceafărul de seară; b) steaua polară; **Ciobanul-cu-Oile,** constelaţie din emisfera boreală. [Din turc. *çoban*].

ciobănáş, ciobănaşi m. ciobănel: *că şi eu m-oi face un mic ciobănaş.* POP. [*Cioban* + *-aş*].

ciobăncúţă, ciobăncuţe f. păstoriţă, ciobăniţă. [*Cioban* + *-că* + *-uţă*].

ciobánél, ciobănei m. diminitiv al lui cioban; cioban tînăr; ciobănaş: *trei turme de miei, cu trei ciobănei.* POP. [*Cioban* + *-el*].

ciobănésc, ~şti, ciobăneáscă, ~eşti a. de cioban, referitor la cioban: *să-mi dai glugă ciobănească.* POP. [*Cioban* + *-esc*].

ciobănéşte adv. ca ciobanii, după obiceiul ciobanilor: *băiatul se pune ciobăneşte într-un genunchi.* CR. [*Cioban* + *-eşte*].

ciobăní, ciobănesc vb. (intr. şi refl.) a fi sau a se face cioban: *foaie verde şi-o lalea, Miul mi se ciobănea.* POP. [De la *cioban*].

ciobăníe f. stare, îndeletnicire de cioban; ciobănit[1]: *toată tinereţea şi-o petrecuse la ciobănie, în pîcla munţilor.* SAD. [*Cioban* + *-ie*].

ciobánít[1] n. ciobănie. [V. *ciobăni*].

ciobánít[2], ~ţi, ciobánită, ~e a. care a devenit cioban: *a întîlnit un ţăran ciobănit.* [V. *ciobăni*].

ciobăníţă, ciobăniţe f. femeie care păzeşte (şi îngrijeşte) oile; soţie de cioban: *ciobanul sta culcat cu capul în poala ciobăniţei.* GAL. [*Cioban* + *-iţă*].

ciobí, ciobesc vb. (tr.) a ştirbi, a sparge sau a crăpa un obiect casant. [De la *ciob*].

ciobíre, ciobiri f. faptul de a ciobi. [V. *ciobi*].

ciobít, ~ţi, ciobită, ~e a. ştirbit. [V. *ciobi*].

ciobotár m. v. **ciubotar.**

ciobótă f. v. **ciubotă.**

ciobotărie f. v. **ciubotărie.**

cioboţícă f. v. **ciuboţică.**

ciobuléţ, ciobuleţe n. diminutiv al lui ciob. [*Ciob* + *-uleţ*].

cioc[1], ciócuri n. **1.** partea anterioară, alungită şi cornoasă a gurii păsărilor: *cocoşul ... începe a trînti cu ciocul în geamuri.* CR.; **2.** (compus) **ciocul-berzei,** plantă erbacee cu frunze crestate şi păroase şi cu flori violete-purpurii (*Granium pratense*); **3.** cantitate de lichid sau de hrană care încape în cioc: *un cioc de apă.* ISP.; **4.** părul bărbiei lăsat neras; barbişon: *un domn gras, cu cioc, a stat înăuntru peste o oră.* PETR.; *barbă în cioc;* **5.** parte ascuţită a unor obiecte; vîrf; (anat.) **cioc-de-papagal,** formaţie alungită în zona marginală a vertebrei; **6.** jgheab la gura unui vas, pentru a putea turna uşor lichidul din el: *au luat din mîinile robilor una un jgheab de aur, alta o cană cu cioc.* CAR. [Cuv. autoht.; cf. alb. *čok*].

cioc[2] interj. cuvînt care redă zgomotul produs de lovituri într-un obiect tare. [Onomat.].

ciocán[1], ciocani m. (reg.) **1.** ştiulete de porumb curăţat de boabe, cotor de varză etc.: *cucuruzul se sfarmă de pe ciocan.* POP.; **2.** tulpină de porumb (fără ştiulete). [Din sl. *čokan*].

ciocán[2], ciocane n. **1.** unealtă (din metal) prevăzută cu mîner de lemn pentru bătut şi prelucrat prin deformare plastică: *îl lovi cu ciocanul în frunte.* B.-DEL.; **a fi între ciocan şi nicovală,** a fi într-o situaţie critică; **a sta ciocan pe** (sau **de**) **capul cuiva,** a bate la cap pe cineva, a stărui pentru a obţine ceva; **2.** lovitură dată cu această unealtă; zgomot produs de o astfel de lovitură: *se auzeau ciocanele înăbuşite ale cizmarilor.* SAD.; **3.** (arg.) act sexual; **4.** (**ciocan-de-lipit**) unealtă folosită pentru lipirea cu cositor a unor obiecte metalice; **5.** (sport) obiect de aruncat, format dintr-o sferă metalică cu un mîner; **6.** (compus) **peşte-ciocan,** peşte cu capul lăţit în forma ciocanului (*Zugaeno malleus*). [Din sl. *čekanŭ*].

ciocán[3], ciocane n. păhărel în formă de sticluţă cu gîtul lung, din care se bea rachiu: *după ce, ca tot omul, un ciocan de rachiu trag.* PANN. [Din bulg. *čokan,* sb. *čokanj*].

ciócă f. v. **ceucă.**

ciocălăişte, ciocălaişti f. (reg.) porumbişte. [*Ciocălău* + *-işte*].

ciocălău, ciocălăi m. (reg.) **1.** ştiulete de porumb curăţat de boabe: *a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi.* NEGR.; **2.** (p. ext.) ştiulete: *se făcea că nu-l zărea şi cu luare-aminte despărţea ciocălăii de pănuşe.* MAT.; **3.** parte din tulpina porumbului rămasă pe cîmp; (şi: (reg.) **ciucălău**). [Din magh. *csukló*].

ciocăltéu, ciocălteuri n. (reg.) cui prin jugul carului. [Cf. *cioacă*].

ciocănár, ciocănari m. muncitor care mînuieşte ciocanul[2] (la nituit); ciocănaş. [*Ciocan* + *-ar*].

ciocănáş[1], ciocănaşi m. **1.** muncitor care sparge sarea cu ciocanul[2] în ocnă: *cele din urmă bătăi ale ciocănaşului căzură răzlеţe în adîncime.* SAD.; **2.** (reg.) ciocănitoare (*Picus viridis*). [*Ciocan*[2] + *-aş*].

ciocănăş[2], ciocănaşe n. diminutiv al lui ciocan[2]. [*Ciocan*[2] + *-aş*].

ciocănáşi m. pl. (reg.) porumb semănat des care se foloseşte ca nutreţ pentru vite. [*Ciocan*[1] + *-aş*].

ciocăneá, ciocănele f. (reg.; zool.) sitar (*Scolopax rusticola*). [*Ciocan*[2] + *-ea*].

ciocăneálă, ciocăneli f. **1.** acţiunea de a lovi cu ciocanul; **2.** (fig.) bătaie. [*Ciocăni* + *-eală*].

ciocánél, ciocănele n. **1.** ciocan mic cu care se lovesc coardele pianului, toba, toaca etc.; **2.** (anat.) mică formaţie osoasă a urechii interne. [*Ciocan*[2] + *-el*].

ciocăní, ciocănesc vb. **1.** (intr.; tr.) a lucra sau a prelucra lovind cu ciocanul: *dă de pietrarii care ciocănesc din zori de zi pînă la apusul Soarelui.* SL.; (fig.) *ciocănită mai deaproape, expresia aceasta ni se descopere ca improprie.* BL.; **2.** (intr.) a lovi cu degetele, cu ciocul etc. un corp dur; (tr.) *mi-a sugerat, ciocănind cu unghia lăcuită un trei de cupă şi un*

valet de pică. GHEȚIE; **3.** (fig.; tr.) a bate la cap; a cicăli; **4.** (fam.; tr.) a bate ușor. [De la ***ciocan²***].

ciocăníre, ciocăníri f. acțiunea de a ciocăni. [V. ***ciocăni***].

ciocănít, ciocăníturi n. **1.** faptul de a ciocăni; **2.** ciocănitură: *îi treziră ... pe urmă un ciocănit aspru în geam.* REBR. [V. ***ciocăni***].

ciocănitoáre, ciocănitori f. pasăre insectivoră de pădure, care sparge coaja copacilor pentru a-și găsi hrana (*Picus viridis*): *ciocănitorile colorate băteau toaca de sară.* SAD. [***Ciocăni*** + *-itoare*].

ciocănitúră, ciocánituri f. zgomot produs de lovirea repetată a unui corp dur; ciocănit: *cînd am sărit din așternut, ciocănitura s-a repetat.* SAD. [***Ciocăni*** + *-itură*].

cioc-bóc interj. cuvînt care imită zgomotul produs de lovirea cu ciocanul: *moșul cioc-boc, cioc-boc, pînă dădu de buzele cazanului.* DELAVR. [Onomat.].

cióchie, ciochii f. unealtă de dogărie care servește la așezarea și întinderea cercurilor pe butoaie. [Din magh. ***csáklya***].

ciochinăr, ciochinare n. mănunchi de curele cu ochiuri sau inele, de care se atîrnă vînatul. [***Ciochină*** + *-ar*].

ciochínă, ciochine f. **1.** partea din spate (de obicei bifurcată) a șeii, de care se leagă traista, desagii etc.: *ai să-ți rupi ciochinele umblînd.* CR.; **2.** (fig.) **a pune la ciochină**, a părăsi, a da uitării; **3.** cîrlig purtat la brîu de oamenii de la munte; **4.** (reg.) os rotund, proeminent, pe ambele părți ale gleznei. [Din turc. ***çikin***].

ciochíst, ~ști, ciochistă, ~e m., f. (arg.) persoană care practică sexul oral, avînd partener un bărbat: *ciochiștii pronunță "sunt" în loc de "sînt".* [***Cioc*** + *-ist*].

cioci m. pl. (reg.) ciorapi din postav alb lungi pînă la genunchi, purtați de femeile ardelence. [Din it. ***cioccia***].

ciocîlțău n. v. ciocîlteu.

ciocîltéu, ciocîlteie n. (reg.) **1.** cui, știft, diblu; **2.** japiță la plug; (și: **ciocîrteu, ciocîltău**). [Din magh. ***csikoltó***].

ciocîrlán, ciocîrlani m. **1.** bărbătușul ciocîrliei; **2.** pasăre mică de culoare cenușie, cu un moț în vîrful capului (*Galerida cristata*): *numai iaca un ciocîrlan șchiop se vede viind.* CR.; (fig.) *de-aș putea să-l smulg de pene pe ciocîrlanul ist de proprietar nou.* AL. [***Cioc***[1] + *-îrlă* + *-an*].

ciocîrlát n. (înv.) stofă de culoare stacojie: *cu șalvari de ciocîrlat.* POP. [Din magh. ***sakarlót***].

ciocîrléț, ciocîrleți m. (reg.) pasăre cîntătoare de pădure cu ciocul tare și ascuțit (*Sitta caesia*). [***Cioc*** + *-îrlă* + *-eț*].

ciocîrlíe, ciocîrlii f. **1.** mică pasăre cîntătoare de culoare cenușie-cafenie, care zboară vertical la înălțimi mari (*Alauda arvensis*): *din grai țîșnește viu ca din grîu o ciocîrlie.* VIERU; **2.** (artic.) cîntec popular care imită ciripitul acestei păsări; **3.** (reg.) coardă de viță de vie pusă în pămînt pentru a face rădăcină. [***Cioc*** + *-îrlă* + *-ie*].

ciocîrtéu n. v. ciocîlteu.

ciocîrtí, ciocîrtesc vb. (reg.; tr.) a tăia în bucăți; a ciopîrți: *odoare ciocîrtite sub mii de lovituri.* AL. [V. ***ciopîrți***].

cioclăș, cioclași m. (reg.) persoană care vinde lemnele pe care le transportă cu căruța. [***Cioaclă*** + *-aș*].

ciocléj, ciocleji m. (reg.) partea de jos a tulpinii porumbului după ce restul a fost tăiat. [Et. nec.].

ciocleiél, ciocleiei m. (reg.; entom.) sfredeluș (*Troglodytes parvulus*). [***Cioclej*** + *-el*].

ciocloávă, ciocloave f. (depr.) ciocoi. [De la ***ciocoi*** și ***cioclu***].

cioclovíme f. (depr.) ciocoime. [***Ciocloavă*** + *-ime*].

cioclovínă, cioclovine f. (depr.) ciocoi, boier: *te ține s-ameți bine pe cioclovine.* AL. [***Ciocl***(*oavă*) + *-ovină*].

cióclu, ciocli m. persoană care transportă (și îngroapă) morții: *am dat de-ale cimitirului porți, acolo cioclii își bat joc de morți.* BAC. [De la ***cioaclă;*** cf. bulg. ***čokla***].

ciocmăgí, ciocmăgesc vb. (tr.) a bate, a ciomăgi: *cînd îi ciocmăgea, cînd îi cicălea.* ISP. [De la ***cioc*** și ***ciomăgi***].

ciocmăní, ciocmănesc vb. **1.** (tr.) a certa întruna, a bate la cap: *după ce-l mai ciocmăni muierea o toană.* ISP.; **2.** (fam.; refl.) a se certa, a se disputa. [De la ***ciocman,*** augmentativ de la ***cioc***].

ciocneálă, ciocneli f. ciocnire: *s-amestecă val-vîrtej ciocneli de pahare, bușeli de călcîie, cu zbîrnîitul otova al cobzarului.* DELAVR. [***Ciocni*** + *-eală*].

ciócnet, ciocnete n. zgomot produs de lovirea a două corpuri tari. [***Ciocni*** + *-et*].

ciocní, ciocnesc vb. **1.** (intr.) a lovi, a izbi în ceva tare; **2.** (refl. și tr.) a (se) lovi, a (se) izbi (unul de altul): *Smărăndița a ciocnit o mulțime de ouă roșii cu mine.* CR.; *la Paște se ciocnesc ouă roșii; trenurile s-au ciocnit;* **3.** (intr. și tr.) a lovi (încet) paharele cu băutură, înainte de a bea, închinînd în sănătatea cuiva: *să ciocnim cîteva pahare.* AL.; (refl. pas.) *se ciocneau cupe din toate părțile.* PETR.; **4.** (refl.) a se îmbăta: *s-a ciocnit puțin la petrecerea de ieri;* **5.** (intr.; despre pui) a sparge coaja oului pentru a ieși din el; **6.** (refl.) a fi sau a veni în contradicție: *s-au întîlnit și ciocnit tot felul de curente contradictorii.* IBR.; **7.** (fig.; refl.) a se încăiera, a se lupta: *armata s-a ciocnit într-un sat cu revoltații.* REBR. [Cf. bulg. ***čukna,*** ucr. ***koknuti***].

ciocníre, ciocniri f. **1.** acțiunea de a (se) ciocni; **2.** lovire (cu zgomot) a două corpuri tari; ciocneală, ciocnitură: *din ciocnirea ouălor ies stigleții.* CAR.; (fig.) *trebui ... să facă față singur necruțătoarei ciocniri cu o realitate absolut nouă și derutantă.* GHEȚIE; **3.** (fig.) confruntare de interese sau de idei: *din ciocnirea ideilor iese adevărul.* CAR.; **4.** (fig.) bătălie, luptă (între armate): *ciocnirea turcilor cu pompierii e descrisă de îngustul patriot ca o mascaradă.* CĂL. [V. ***ciocni***].

ciocnít[1], ~ți, ciocnită, ~e a. **1.** lovit, izbit; **2.** crăpat, plesnit; **3.** (fig.) țicnit: *e cam ciocnit;* **4.** (fam.) amețit de băutură. [V. ***ciocni***].

ciocnít[2] n. faptul de a (se) ciocni. [V. ***ciocni***].

ciocnitúră, ciocnituri f. **1.** ciocnire, ciocnit; zgomot produs de lovirea unui obiect de altul: *atingînd scîndura, produse o ciocnitură de speriat.* CAR.; **2.** crăpătură, fisură a unui obiect (produsă prin lovire). [***Ciocni*** + *-itură*].

ciocoáică, ciocoaice f. femeie bogată (prin parvenire); soție de ciocoi[1]: *am să te fac s-ajungi ciocoaică.* AL. [***Ciocoi***[1] + *-oaică*].

ciocói[1], ciocoi m. **1.** (înv.) slujitor însărcinat cu strîngerea dărilor: *ciocoii făceau multe supărări săracilor;* **2.** (înv.) slugă boierească: *echipajul avea un vizitiu de minune și înapoi doi lachei (ciocoi), din care unul era arap.* C.R.; *boierii și ciocoii;* **3.** (depr.) arendaș, vătaf etc. parvenit: *a ieșit Bujor în țară, pe ciocoi îi bagă-n fiară.* POP; *ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată.* AL.; **4.** (fig.) om servil, lipsit de demnitate cu cei mari și trufaș cu cei mici. **5.** (reg.) ciocîrlan (*Galerida cristata*); **6.** (compus) **ciocoi-gulerat, a)** specie de corb, cioară gulerată (*Corvus albicollis*); **b)** (iron.) orășean bogat. [***Cioc***[1] + *-oi*].

ciocoí[2], ciocoiesc vb. (înv.; refl.) **1.** a se linguși înjosindu-se; a se pleca: *deprins a te ciocoi la toți domnii.* NEGR.; **2.** a deveni ciocoi, a-și însuși purtare de ciocoi. [De la ***ciocoi***[1]].

ciocoiáș, ciocoiași m. slugă boierească: *se desprinde volubila facondă folclorică din „cîntecul Păcalei" către un ciocoiaș.* CĂL. [***Ciocoi***[1] + *-aș*].

ciocoiésc, ~ști, ciocoiáscă, ~ești a. **1.** de ciocoi, referitor la ciocoi; **2.** josnic, slugarnic: *apucături ciocoiești;* **3.** (despre scrierea chirilică) caligrafic: *slovă ciocoiască.* GHICA. [***Ciocoi***[1] + *-esc*].

ciocoíme f. mulțime de ciocoi, totalitate a ciocoilor. [***Ciocoi***[1] + *-ime*].

ciocoísm, ciocoisme n. **1.** purtare, apucătură de ciocoi; parvenitism: *ciocoismul și străinii să trăiască, și las' pe dînșii, că ne scot ei la covrigi.* CR.; **2.** slugărnicie, lipsă de demnitate: *democratul se simte jignit de acest ireductibil ciocoism.* CĂL. [***Ciocoi***[1] + *-ism*].

ciocoládă f. v. ciocolată.

ciocolátă, ciocolate f. **1.** preparat alimentar făcut dintr-un amestec de cacao și zahăr; **2.** băutură care conține acest preparat dizolvat în lapte, în apă etc.: *trecea să-și ia ciocolata în salonaș, trăgînd o perdea de catifea.* CĂL.; (și: (rar) **ciocoladă, șocoladă, șocolată**). [Din it. ***ciocolata,*** germ. ***Schokolade***].

ciocolatiéră, ciocolatiere f. vas în care se servește ciocolată lichidă. [Din fr. ***chocolatière***].

ciocolatíu, ~ii, ciocolatie, ~ii a. (fam.) de culoarea ciocolatei; cafeniu. [***Ciocolată*** + *-iu*].

ciocotníță, ciocotnițe f. (înv.) persoană slugarnică. [De la ***ciocoi***[1]].

ciocotniți, ciocotnițesc vb. (înv.; intr. și tr.) a linguși în mod josnic. [De la ***ciocotniță***].

ciocotnițíre f. faptul de a ciocotniți: *nu vei dobîndi slujbe cinstite făr' argint sau făr' ciocotnițire.* B.-DEL. [V. ***ciocotniți***].

ciocotnițítor, ~i, ciocotnițitoáre a. și m., f. (înv.) (persoană) care lingușește, slugarnică: *aleg mai cu samă pre cei ... care ... sînt curteni, adecă ciocotnițitori și intriganți.* B.-DEL. [***Ciocotniți*** + *-tor*].

cioculéț, cioculețe n. diminutiv al lui cioc[1]. [***Cioc***[1] + *-uleț*].

ciof m. v. ciuf[1].

ciofăí, ciófăi vb. (reg.; intr.) a mînca făcînd zgomot. [Onomat.].

cioflác, cioflaci m. (reg.) copil răzgîiat. [Et. nec.].

cioflígăr m. v. cioflingar.

cioflingár, cioflingari m. secătură, vagabond: *am mai văzut dăunăzi umblînd pe aici prin sat un ciofligar de-alde tine.* CR.; *îl văzu viind ca un cioflingar.* ISP.; (și: (pop.) **ciofligar**). [Cf. germ. ***Schuhflicker*** „cîrpaci"].

cioflíng, cioflînge n. (reg.) tijă de oțel lungă, de obicei cu lanț sau verigă la capăt, cu care se poate fura o povară. [Din săs. ***schivlänk*** = germ. ***Schiebling***].

ciohodár, ciohodari m. (înv.) **1.** dregător care avea în grijă încălțămintea domnului: *își făcuse meseria de ciohodar în curtea acestui principe.* FIL.; **baș-ciohodar,** întîiul cămăraș al palatului; **2.** slujbaș domnesc: *trimite-mi sus patru ciohodari.* GHICA; **3.** servitor care însoțea pe înalții demnitari turci. [Din turc. ***çuhadar***].

cioinág, cioinage n. (reg.) **1.** varietate de struguri; **2.** cosor. [Et. nec.].

ciolác, ~ci, ciolacă, ~ce a. ciung, ciunt: *mînă, preoteasă, bate pe roibul, dă zor, parcă ești ciolacă.* DELAVR. [Din turc. ***çolak***].

ciolán, ciolane n. **1.** os (mare): *un ciolan vede zăcînd pe pămînt, de moartă vită.* B.-DEL.; (rar) **gros în ciolane,** osos; voinic: *toți oamenii nalți și groș' în ciolane.* B.-DEL.; **a-i putrezi cuiva ciolanele,** v. **putrezi; a-i trece cuiva ciolan prin ciolan,** a fi foarte obosit; a înțepeni de oboseală: *eu mă las puțin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan cu nunta voastră.* CR.; **a i se muia ciolanele,** a se moleși, a-i slăbi puterile: *cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiet ciolanele.* CR.; **a-i rupe** (sau **a-i muia**) **ciolanele,** a bate foarte tare: *să ieși afară, hoțule, că-ți rup ciolanele.* AL.; **2.** (fig.) profit, folos: *a da cuiva un ciolan (de ros); a umbla după ciolan; a scăpa ciolanul (din mînă);* **3.** (reg.) obadă la roată. [Din sl. ***članŭ***].

ciolánár, ciolănari m. (glumeț) persoană care umblă după funcții, după profit, după căpătuire. [***Ciolan*** + *-ar*].

ciolánáș, ciolănașe n. diminutiv al lui ciolan; os mic; ciolănel: *nu rămîne din el decît două ciolănașe subțiri.* AL. [***Ciolan*** + *-aș*].

ciolánél, ciolănele n. ciolănaș: *adusără cești și scoasără ciolănealele de prin cheituri, la mîni și la picioare.* DOS. [***Ciolan*** + *-el*].

ciolănós, ~şi, ciolănoásă, ~e a. cu oase mari, proeminente; osos: *avea şi el o pereche de boi ... ciolănoşi şi graşi.* CR.; *îşi supraspuse mîinile mari, ciolănoase pe genunchi.* GHEŢIE. [*Ciolan* + *-os*].

ciolpán, ciolpani m. (pop.) trunchi de arbore fără crengi rămas în pămînt; arbore rupt de vînt: *la craca ciolpanului, la cuibul şoimanului.* POP. [Et. nec.].

cioltár, cioltare n. (înv.) pătură împodobită care se pune sub şa: *preîmblau armăsării îmbrăcaţi cu cioltare cusute cu sîrmă de aur.* FIL. [Din turc. *çultarı*].

ciomág, ciomege n. **1.** băţ gros (cu măciulie); bîtă: *ia ciomagul lui de văcălie.* POP.; **2.** lovitură, bătaie cu un astfel de băţ: *adesea şi ciomege pe spinare cam cîştig.* ALEX. [Din turc. *çomak*].

ciomăgár, ciomăgari m. ciomăgaş. [*Ciomag* + *-ar*].

ciomăgáş, ciomăgaşi m. bătăuş, ciomăgar. [*Ciomag* + *-aş*].

ciomăgeálă, ciomăgeli f. bătaie zdravănă (cu ciomagul): *abatele afemeiat se alege doar cu o bună ciomăgeală.* CĂL. [*Ciomăgi* + *-eală*].

ciomágél, ciomăgele n. diminutiv al lui ciomag: *puseră pe lîngă dînşii şi cîte un ciomăgel.* PANN. [*Ciomag* + *-el*].

ciomăgí, ciomăgesc vb. (tr.) a bate zdravăn (cu ciomagul): *cum o adormi, am să vin să-l ciomăgesc pînă l-oi ucide.* AL. [*Ciomag* + *-i*].

ciomofái m. v. **ciumăfaie**.

ciomp, ciompuri n. (reg.) **1.** ciot rămas pe locul în care s-a tăiat un copac; **2.** cotor al ştiuletelui de porumb. [Et. nec.].

cionc, ~ci, cioáncă, ~ce a. (reg.) **1.** lipsit de un corn: *bou cionc;* **2.** lipsit de un braţ: *om cionc;* **3.** care are o parte lipsă: *oală cioancă.* [Din magh. *csonka*].

ciondăneálă, ciondăneli f. ceartă uşoară; ciondănit: *Mărioara petrecu vara destul de veselă; cînd şi cînd numai cîte-o ciondăneală.* C. [*Ciondăni* + *-eală*].

ciondăní, ciondănesc vb. (refl. şi tr.) a (se) certa pentru nimicuri; a (se) împunge cu vorba: *ce tot mă ciondăneşte degeaba.* AL.; *moşnegii s-au ciondănit ... şi, cît erau de îngrijiţi, despre ziuă au adormit.* CR. [Cf. săs. *schänden*].

ciondánít, ciondănituri n. ciondăneală: *se ia la ciondănit cu mama din pricina mea.* CR. [V. *ciondăni*].

ciont[1], cionturi n. (reg.) buştean, buturugă: *un ciont de lemn.* [De la *ciot*].

ciont[2] a. v. **ciunt**.

ciontă vb. v. **ciunti**.

ciontí vb. v. **ciunti**.

ciopărtá f. v. **ciopată**.

ciopătă, ciopăţi f. (reg.) bucată ruptă; ciosvîrtă: *începu a mi-l cresta pe şearpe pînă ce-l făcu ciopăţi, ciopăţi.* ISP.; (şi: **ciopartă**). [Din magh. *csapat*].

ciopîrtác, ~ci, ciopîrtacă, ~ce a. (reg.; despre animale) cu coada scurtă sau fără vîrf. [De la *ciopartă*].

ciopîrtí vb. v. **ciopîrţi**.

ciopîrţeálă, ciopîrţeli f. ciopîrţire. [*Ciopîrţi* + *-eală*].

ciopîrţí, ciopîrţesc vb. (tr.) **1.** a tăia în bucăţi o fiinţă sau o parte a trupului ei: *îl ciopîrţîră şi-l aruncară în rîul Tundja.* CĂL.; (fig.) *numărul fu ciopărţit de cenzură, care suprimă cea mai mare parte din program.* CĂL.; **2.** a tăia neregulat un obiect, a ciopli rău: *o calfă de dulgher stîngaci ciopîrţeşte bîrna.* OD.; (şi: **ciopîrti**). [De la *ciopartă* (modificat după *parte*)].

ciopîrţíre, ciopîrţiri f. acţiunea de a ciopîrţi; ciopîrţeală. [V. *ciopîrţi*].

ciopleálă, ciopleli f. (rar) cioplire. [*Ciopli* + *-eală*].

cioplí, cioplesc vb. **1.** (tr.) a tăia cu o unealtă aşchii dintr-o bucată de lemn, de piatră etc.: *teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid.* DRĂGHICI; **2.** (tr.) a sculpta: *îi cioplea Aniţei o păpuşă.* SL.; **3.** (fig.; refl. şi tr.) a (se) cultiva, a (se) civiliza: *cît îmi bat capul să-l mai cioplesc.* AL.; *s-a mai cioplit şi el.* CAR.; **4.** (fig.; tr.) a cizela, a face îndreptări, a perfecţiona: *cum am sfîrşit lucrarea, o strîng, o dau uitării; apoi o cioplesc iarăşi.* NEGR. [Din bulg. *čoplja, čopljiti*].

cioplíre, ciopliri f. acţiunea de a (se) ciopli; (rar) ciopleală. [V. *ciopli*].

cioplít[1] n. faptul de a (se) ciopli: *cioplitul bîrnelor.* [V. *ciopli*].

cioplít[2], ~ţi, cioplită, ~e a. **1.** prelucrat prin cioplire; netezit: *lemn cioplit;* **scaun de cioplit,** v. **scaun; 2.** sculptat; **chip cioplit,** v. **chip;** (subst.) *şi pregiur ciopliţii lor slujirâ, pregiur idoli, de să rătăcirâ.* DOS.; **3.** (fig.) cult, civilizat: *om cioplit.* [V. *ciopli*].

cioplitoáre, cioplitoare f. (reg.) cuţit sau daltă de cioplit. [*Ciopli* + *-toare*].

cioplitór, cioplitori m. **1.** persoană care cioplеşte lemn sau piatră: *îi fu adus un bătrîn meşter cioplitor în piatră.* SAD.; **2.** lucrător în ocnă, care netezeşte pereţii de sare; **3.** sculptor (lipsit de talent). // n. (pl. **cioplitoare**) **1.** rindea cu talpa curbă; **2.** unealtă pentru curăţat copita calului. [*Ciopli* + *-tor*].

cioplitúră, cioplituri f. **1.** obiect cioplit[2]; **2.** surcele sau aşchii căzute la cioplit[2]. [*Ciopli* + *-tură*].

ciopór, ciopoare şi (înv.) **ciopoară** n. **1.** turmă de animale de acelaşi fel (oi, vite etc.); cîrd; (fig.) *hărţuind cu sabii de pară printre păgînеştile ciopoară.* B.-DEL.; **2.** (reg.) grămadă, mulţime. [Din magh. *csopor(t)*].

cioráp, ciorapi m. obiect de îmbrăcăminte din lînă, bumbac sau mătase care acoperă piciorul: *era îmbrăcată ... cu ciorapi fumurii şi un mic fular de voal verde.* GHEŢIE; **ciorap-pantalon** (sau **ciorap-chilot**), ciorap lung, continuat cu chiloţi. [Din turc. *çorap*].

ciorăí, pers. 3 **ciórăie** vb. (intr.; despre ape) a curge murmurînd: *rîurile ce ciorăiau ... învăţau de la păstorul împărat doina iubirilor.* EM. [Onomat.].

ciorápăríe, ciorăpării f. **1.** grămadă, mulţime de ciorapi; **2.** magazin în care se vînd ciorapi. [*Ciorap* + *-ărie*].

ciorbagíu, ciorbagii m. (înv.) **1.** comandant al unui regiment de ieniceri; ofiţer de ieniceri: *la porunca lui Husein-Aga, mare ciorbagiu al oştenilor porţii.* SAD.; **2.** (rar) gospodar, om înstărit, de vază; **3.** primar al unui sat în Turcia: *să trimitem jandarmii să ne aducă pe ciorbagii.* GHICA. [Din turc. *çorbaci*].

ciorbalîc, ciorbalîcuri n. lingură mare de scos ciorbă; polonic. [Din turc. *çorbalık*].

ciórbă, ciorbe f. mîncare constînd dintr-o zeamă (acrită) din legume (şi din carne): *îi plăcea cu deosebire ciorbă de ştiucă fiartă cu zeamă de varză acră.* GHICA; (fig.) **ciorbă lungă,** vorbărie inutilă şi îndelungată; **a se amesteca** (sau **a se băga**) **în ciorba cuiva,** a se amesteca în afacerile sau în viaţa cuiva. [Din turc. *çorba*].

ciorchín m. v. **ciorchine**.

ciorchínă f. v. **ciorchine**.

ciorchíne, ciorchini m. **1.** inflorescenţă caracterizată printr-un ax principal de-a lungul căruia sînt prinse numeroase flori: *salcîmii îşi legănau greoaiele şi foşnitoarele coroane încărcate cu ciorchini aromaţi.* GHEŢIE; **2.** grupare de fructe aşezate unele lîngă altele de-a lungul aceluiaşi cotor; strugure: *ciorchinii erau încă verzi.* PETR.; (şi: (reg.) **ciorchin, ciorchină**). [Lat. *circ(u)lina* (<*circulus* „cerc mic")].

ciorciovéa f. v. **cercevea**.

ciordeálă, ciordeli f. (fam.) faptul de a ciordi. [*Ciordi* + *-eală*].

ciordí, ciordesc vb. (fam.; tr.) a fura (cu dibăcie) lucruri mărunte; a şterpeli: *ce putem să ciordim de pe ici, de pe colo.* ISP. [Din ţig. *cior* (part. *ciordiom*)].

ciordít n. (fam.) faptul de a ciordi. [V. *ciordi*].

ciorecăr, ciorecari m. ţăran care poartă cioareci. [*Cioarec*(*i*) + *-ar*].

ciorésc, ~şti, cioreáscă, ~eşti a. (rar) **1.** care ţine de ciori, referitor la ciori: *neamul cioresc;* **2.** (fig.) ţigănesc: *cu soarele-mpreună răsărisă, precum cronica ciorască scrisă.* B.-DEL. [*Cioară* + *-esc*].

cioríc n. v. **şorici**.

cioríci n. v. **şorici**.

ciorînglăv, ciorînglavi m. poreclă pentru ţigani. [Compus pornind de la *cioară*].

ciórmă, ciorme f. (reg.) vierme. [Din sl. *ciormă*].

ciormág, ciormagi m. (reg.) larva cărăbuşului. [*Ciormă* + *-ag*].

ciormoiág, ciormoiagi m. (reg.) plantă erbacee cu frunze în formă de inimă şi cu flori albe-roşietice; grîul-prepeliţei (*Melampyrum cristatum*). [Din magh. *csormolya* + *-ag*].

ciórnă, ciorne f. scriere provizorie, în primă redactare; concept: *am făcut o ciornă, pe care am copiat-o cu băgare de seamă.* GHEŢIE. [Din rus. *černyj* „negru"].

cioroáică, cioroaice f. **1.** cioară (*Corvus*); **2.** (fig.) femeie brunetă; ţigancă. [*Cioroi* + *-oaică*].

ciorobără, ciorobare f. (reg.) coţofană (*Pica caudatus*). [Cf. *ciorobor*].

ciorobăríţă, ciorobărițe f. (la pl.) furculiţele carului. [*Ciorobară* + *-iţă*].

ciorobór, cioroboruri n. (reg.) ceartă, larmă, gîlceavă: *auzind atîta ciorobor strigă cît putu.* B.-DEL.; *ciorobor pentru un topor.* [Onomat.; cf. magh. *csörpör*].

ciorobotá vb. v. **cioroboti**.

ciorobotí, ciorobotesc vb. (reg.; tr.) **1.** a deredica, a face ordine în casă; a lucra prin casă; **2.** a vorbi încet, a şopti; (şi: **ciorobota**). [*Cioro*(*văi*) + *roboti*].

cioról, cioroi m. **1.** bărbătuşul ciorii; **2.** (fam.) ţigan; **3.** plantă erbacee cu flori galbene dispuse în capitule (*Inula*). [*Cioară* + *-oi*].

cioropínă, cioropine f. (reg.) poreclă dată ţiganului: *iară cioropina sta în capul mesii.* ISP. [Contaminare între *cioară* şi *arapină*].

ciorovăí, ciorovăiesc vb. (refl. recipr.) a se certa, a se ciondăni (făcînd gălăgie) pentru lucruri neimportante: *unii mai îndrăzneţi se ciorăvăiau din pricina vitelor.* REBR.; (şi: (reg.) **giorovăi**). [Cf. *ciorobor*].

ciorovăiálă, ciorovăieli f. ceartă, gîlceavă (pentru nimicuri). [*Ciorovăi* + *-eală*].

ciorovăíre, ciorovăiri f. (rar) faptul de a se ciorovăi; ciorovăială. [V. *ciorovăi*].

ciorpác, ciorpace n. (reg.) **1.** plasă de pescuit de forma unui sac; **2.** căuş cu coada lungă. [Din rus. *čerpak*].

ciorpandél, ciorpandei m. (reg.) copil de ţigan; puradel. [*Cioară* + *(par)pandel*].

ciorsăí, ciórsăi vb. **1.** (tr.) a tăia anevoie cu un obiect neascuţit (bine); **2.** (refl.) a se scărpina pe trup; **3.** (refl.) a se desprinde: *s-a mai ciorsăit.* [De la *cioarsă*].

ciorsăít[1] n. **1.** acţiunea de a (se) ciorsăi şi rezultatul ei; **2.** (concr.) scîrţîit produs de frecarea unui obiect de altul. [V. *ciorsăi*].

ciorsăít[2], ~ţi, ciorsăită, ~e a. (reg.) uzat; vechi: *avea haine ciorsăite.* [V. *ciorsăi*].

ciortăn, ciortani m. (reg.) crap de mărime mijlocie. [Din turc. *çortan*].

ciortí, ciortesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a şterpeli, a fura: *muscalii ne mai ciortesc o bucată de pămînt.* GHICA; **2.** (refl. recipr.) a se certa (uşor). [Et. nec.].

cioşmălí vb. v. **cioşmoli**.

cioşmolí, cioşmolesc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se zvîrcoli, a se frămînta (în aşternut): *aşa-i viaţa cîmpenească, zise moş Luca, cioşmălindu-se şi învîrtindu-se ca pe jăratec.* CR.; **2.** (refl.) a se codi: *ce te tot cioşmoleşti?* C.; **3.** (tr.) a linchi; (şi: **cioşmăli**). [Et. nec.].

ciot, cióturi n. 1. trunchi, buturugă: *lăsatu-l-am în codru călare pe un ciot.* AL.; (fig.; depr.) *întreg aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* EM.; **2.** nod într-un trunchi de arbore, într-o scîndură: *lemn fără ciuturi;* **3.** parte rămasă dintr-un braţ, dintr-un picior sau (la animale) din coadă, după ce restul a fost ciuntit: *un iepure făcu două copce pe omătul moale, cu ciotul alb de coadă bîrligat.* SAD.; (fig.) *mi-au lăsat ... un ciot de viaţă.* PETR. [Cf. it. ***ciotto***].

ciótcă, ciotci f. (reg.) **1.** grămadă, mulţime înghesuită; (adv.) *albinele se adună ciotcă în pălărie.* CR.; **2.** buturugă, rădăcină de copac. [Din magh. ***csutka***].

ciotîrcă, ciotîrci f. (reg.) arbore strîmb şi cioturos; buştean noduros. [De la ***ciot***].

ciotoroángă f. v. **şotroagă.**

ciotorós a. v. **cioturos.**

ciótur, cioturi n. (rar) ciot: *nasul i se strîmbă şi se uscă ca un ciotur de copac.* EM. [De la ***cioturi*** (pl. de la *ciot*)].

cioturós, ~şi, cioturoásă, ~e a. **1.** cu multe cioturi; noduros: *să nu ne pui alături de aceşti tărani cu mîinile ciotoroase.* SAD.; **2.** (fig.) grosolan; **3.** (reg.) cu părul zbîrlit, nepieptănat; (şi: **ciotoros**). [***Cioturi*** (pl. de la *ciot*) + *-os*].

ciovéi, cioveie n. obiect casnic, vas: *gazoniţa ardea pe prichiciul hornului, împrăştiind în bordeiul strîmt şi peste cioveile grămădite în colţuri lumina-i slabă.* SAD. [Din săs. ***şof*** (=germ. ***Schaff***) + *-ei*].

ciovícă, ciovici şi (rar) **ciovice** f. **1.** specie de bufniţă de talie mică (*Glaucidium passerinum*); **2.** pasăre cu pene măslinii, cu coada ca de rîndunică, care trăieşte în apropierea mării (*Gloreola pratincola*); (şi: **ciuvică**). [Onomat. (după strigătul ei *ciovic-ciovic*)].

ciovlícă, ciovlici f. pasăre din ordinul picioroangelor, care trăieşte pe malul bălţilor; nagîţ (*Vanellus cristatus*). [Onomat.].

ciozvîrtă, ciozvîrte şi **ciozvîrţi** f. (reg.) bucată (mare) din carnea unui animal tăiat: *în dăsagi de se uita, ciozvîrţi de carne vedea.* POP.; *ciozvîrtă de miel, de berbec.* [Din bulg. ***cetvărt***].

cípcă, cipci f. (reg.) dantelă: *vinde-ţi cipca de la poale, mă scoate de la-nchisoare.* POP. [Din magh. ***csipke***].

cipcíi, pers. 3 **cipcieşte** vb. (reg.; intr.) a plescăi, a face un zgomot uşor lovindu-se de ceva. [Onomat.].

ciperacée, ciperacee f. (la pl.) familie de plante erbacee cu rizom, cu tulpina în trei muchii şi cu flori mici; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***cypéracées***].

cipíc, cipici m. **1.** (înv.) gheată (fină); botină: *îşi decultă opinca şi-ncalţă cipicul.* POP.; **2.** papuc din lînă împletită sau din stofă: *vine la sindrofia de prezentare numai în cipici.* CĂL. [Din bulg. ***čepik***].

cipilícă, cipilici f. căciuliţă care se poartă pe creştetul capului. [Et. nec.].

cipiríg m. v. **ţipirig**[1].

cipolín n. (geol.) marmură albă conţinînd straturi de mică albă sau de alte minerale. [Din it. ***cipolino***].

ciprinicultúră f. ramură a pisciculturii care se ocupă cu creşterea crapului. [Din fr. ***cypriniculture***].

ciprinid, ciprinide n. (la pl.) familie de peşti de apă dulce, cuprinzînd crapul, linul, caracuda etc.; (şi la sg.) peşte din această familie. [Din fr. ***cyprinidés***].

cipriót, ~ţi, cipriotă, ~e a. care aparţine insulei Cipru sau populaţiei ei, referitor la insula Cipru sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din insula Cipru. [Din fr. ***Cypriote***].

cípru, cipri m. (rar) chiparos: *cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta.* EM. [Din lat. ***cypros***].

cir[1] n. (reg.) zeamă groasă din mămăliga care fierbe, înainte de a fi mestecată; terci: *s-a face mămăliga cremene şi cirul s-a răci.* C. [Cf. ucr. ***čyr***].

cir[2]**, ciri** m. păr ţepos pe corpul unor animale nevertebrate. [Din fr. ***cirre,*** lat. ***cirrus***].

cirác, ciraci m. **1.** (înv.) protejat sau favorit al cuiva: *elciii scot la maidan fiecare cîte un cirac.* GHICA; **2.** om de casă, persoană servilă: *ciracii vornicului ajung boieri mari.* AL.; **3.** ucenic, discipol: *am voit să-i scot ciraci ai mei.* ISP; *gradele profesionale erau înainte: cirac, calfă, meşter.* [Din turc. ***çırak***].

circ, círcuri n. **1.** incintă circulară, neacoperită, unde aveau loc jocurile publice la romani; **2.** spectacol alcătuit din reprezentaţii de acrobaţie, de animale dresate etc.: *să rupi lanţuri la circ şi să te înduioşezi de soarta unui boboc de roză?* GHEŢIE; **3.** local circular, cu o arenă în mijloc şi cu locuri aşezate în amfiteatru pentru spectatori, unde au loc asemenea spectacole; **4.** (fam.) dezordine, scandal, gălăgie: *ce-i circul ăsta?;* **a face circ,** a face scandal (expunîndu-se vederii tuturor); **5.** depresiune montană circulară, formată prin eroziune sau prin acţiunea unui gheţar: *circ glaciar.* [Din fr. ***cirque,*** lat. ***circus***].

círca adv. cam, aproximativ. [Din lat. ***circa***].

circár, circari m. 1. artist de circ; **2.** (fig.) persoană neserioasă (care face mereu scandal). [***Circ*** + *-ar*].

circazián, ~eni, circaziană, ~ene a. şi m., f. (rar) kirghiz: *soţia lui Vasile Lupu ..., Caterina, o circaziană înrudită cu hanul tătărăsc.* CĂL. [Din fr. ***circassien***].

círcă f. (fam.) circumscripţie (financiară, medicală etc.): *anunţă cineva circa sanitară, vine un doctor.* GHEŢIE. [Abreviere din ***circumscripţie***].

circonferénţă f. v. **circumferinţă.**

circuít, circuite n. **1.** mişcare circulară; **2.** itinerar turistic; **3.** parcurs, traseu; drum străbătut: *altele* [trăsuri] *începuseră clasicul circuit dintre rondul al doilea şi casa doctor Minovici.* PETR.; **a scoate din circuit,** v. **scoate; 4.** traseu închis într-o competiţie sportivă: *circuit automobilistic;* **5.** totalitate a transformărilor suferite de o substanţă pînă revine la starea iniţială: *circuitul apei în natură;* **6.** traseu închis de conductori, conducte prin care circulă energie electrică, lichide, gaze; **circuit imprimat,** circuit electric prefabricat, realizat pe un suport izolant; **circuit integrat,** bloc semiconductor ale cărui componente au o funcţie precisă; **7.** proces de transformare a materiei prime în produse finite: *circuit de producţie.* [Din fr. ***circuit,*** lat. ***circuitus***].

circulá, círcul vb. (intr.) **1.** a se deplasa, a fi în mişcare (pe un traseu): *trenurile circulă cu întîrziere din cauza zăpezii; trecătorii circulă grăbiţi;* (fig.) *în faţa lui stă un domn chel, pe capul căruia circulă o muscă.* CĂL.; **2.** a fi în mişcare mereu (revenind la punctul de plecare): *sîngele circulă în organism;* **3.** a fi întrebuinţat (trecînd din mînă în mînă): *banii circulă;* **4.** a se propaga, a se răspîndi, a se transmite: *vorbesc de ediţiile care au circulat mult.* IBR.; *a face să circule un manuscris.* [Din fr. ***circuler,*** lat. ***circulari***].

circulánt, ~ţi, circulantă, ~e a. care circulă; aflat în circulaţie: *se făcură şi traduceri româneşti, multe circulante în ms.* CĂL. [Din fr. ***circulant***].

circulár, ~i, circulară, ~e a. **1.** care are forma unui cerc: *turnul circular de cărămidă, cu partea superioară crenelată.* GHEŢIE; **2.** care descrie un cerc: *m-am înapoiat gînditor din plimbarea mea circulară.* GHEŢIE; *mişcare circulară.* // f. dispoziţie, ordin transmis în scris subordonaţilor: *circularele bisericii nu mai pot fi emise.* BL. [Din fr. ***circulaire,*** lat. ***circularis***].

circulatív, ~i, circulativă, ~e a. (rar) de circulaţie, circulatoriu: *cu cît mai multe sînt, cu atît mai puţină putere circulativă au.* EM.; *acest spor de valoare nu e intrinsec, ci circulativ.* EM. [De la ***circula***].

circulatór a. v. **circulatoriu.**

circulatóriu, ~ii, circulatorie, ~ii a. **1.** care ţine de circulaţie, referitor la circulaţie; (rar) circulativ: *în colecţii nu găsim decît superstiţii de o valoare circulatorie.* BL.; **2.** (în forma **circulator**) care aparţine circulaţiei sîngelui, referitor la circulaţia sîngelui; **aparat circulator,** inima şi vasele sangvine; (şi: **circulator**). [Din fr. ***circulatoire,*** lat. ***circulatorius***].

circulácţie, circulaţii f. **1.** acţiunea de a circula; deplasare pe o cale de comunicaţie: *accidentul de circulaţie se produsese într-adevăr în jurul orei respective.* GHEŢIE; *circulaţia automobilelor;* **2.** mişcare, curgere a unui lichid: *în fiziologie el a descoperit circulaţia sîngelui.* BL.; **3.** transmitere, întrebuinţare: *împăratul Iosif al II-lea n-a oprit circulaţia acestor scrieri în împărăţie.* BL.; *circulaţia banilor;* **a pune în circulaţie,** a face să circule, să se răspîndească, să fie cunoscut, să intre în uz: *punea în circulaţie cu atîta timp înainte teoria cuantelor.* BL.; **a scoate din circulaţie,** v. **scoate;** (şi: (înv.) **circulaţiune**). [Din fr. ***circulation,*** lat. ***circulatio, -onis,*** germ. ***Zirkulation***].

circulaţiúne f. v. **circulaţie.**

circum- element de compunere cu sensul „în cerc", „împrejur". [Din it., lat. ***circum***].

circumcíde, circumcid vb. (tr.) a face operaţia de circumcizie. [Din lat. ***circumcidere***].

circumcís, circumcişi a. care a fost supus circumciziei; tăiat împrejur. [V. ***circumcide***].

circumcízie, circumcizii f. tăiere împrejur a prepuţului; ceremonie religioasă la evrei şi la mahomedani; (şi: (înv.) **circumciziune**). [Din lat. ***circumcisio, -onis,*** germ. ***Zircumzision***].

circumciziúne f. v. **circumcizie.**

circumferénţă f. v. **circumferinţă.**

circumferínţă, circumferinţe f. **1.** linie curbă închisă ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix, numit centru; cerc; **2.** linie care înconjoară un corp (rotund), o suprafaţă de teren etc.; lungime a conturului unui corp: *în cap avea un şlic de o circonferenţă cel puţin de şepte palme.* NEGR.; (şi: (înv.) **circumferenţă, circonferinţă, cercomferinţă**). [Din lat. ***circumferentia,*** fr. ***circonférence***].

circumfléx, ~ecşi, circumflexă, ~e a. **1. accent circumflex,** semn diacritic în formă de unghi cu vîrful în sus, care se pune deasupra unei vocale pentru a indica o anumită pronunţie: *sprîncenele frînte la mijloc, ca două accente circumflexe.* GHEŢIE; **2.** (despre plante) cu ramurile curbate în jos. [Din lat. ***circumflexus,*** fr. ***circonflexe***].

circumlocúţie, circumlocuţii f. perifrază, şir de cuvinte (ocolitoare); (şi: (înv.) **circumlocuţiune**). [Din lat. ***circumlocutio, -onis,*** fr. ***circonlocution***].

circumlocuţiúne f. v. **circumlocuţie.**

circumlunár, ~i, circumlunară, ~e a. care se află sau care se petrece în jurul Lunii. [***Circum-*** + ***lunar***].

circumnavigáţie, circumnavigaţii f. călătorie în jurul unei insule, a unui continent sau a pămîntului. [Din lat. ***circumnavigatio, -onis,*** fr. ***circumnavigation***].

circumorál, ~i, circumorală, ~e a. situat în jurul gurii. [***Circum-*** + ***oral***].

circumorbitál, ~i, circumorbitală, ~e a. (astr.) care se află sau se petrece pe o orbită. [***Circum-*** + ***orbital***].

circumpolár, ~i, circumpolară, ~e a. care se află în jurul sau în vecinătatea polilor. [Din fr. ***circumpolaire***].

circumscríe, circumscriu vb. (tr.) **1.** a delimita, a restrînge la un cadru: *cunoaşterea deplină se realizează numai prin concepte ce circumscriu genuri determinate.* BL.; **2.** (geom.) a desena o figură în jurul alteia (atingînd-o). [Din lat. ***circumscribere***; cf. ***scrie***].

circumscríere, circumscrieri f. acţiunea de a circumscrie şi rezultatul ei: *natura primejdiilor ... nu se poate preciza dincolo de această circumscriere ipotetică a lor* BL. [V. ***circumscrie***].

circumscripţie, circumscripţii f. **1.** spaţiu care delimitează extensiunea corpurilor; **2.** diviziune administrativă a unui teritoriu, în care îşi exercită atribuţiile o instituţie financiară, medicală, electorală etc.; circă; (şi: (înv.) **circumscripţiune**). [Din fr. ***circonscription,*** lat. ***circumscriptio, -onis***].

circumscripţiúne f. v. **circumscripţie.**

circumscrís, ~şi, circumscrisă, ~e a. **1.** (despre figuri geometrice) mărginit, delimitat de o altă figură geometrică; **2.** mărginit într-un mod

precis: *îşi făceau o mîndrie din a părăsi prejudecăţile geografice circumscrise ale diverselor seminţii de oameni.* BL. [V. ***circumscrie***].

circumselenár, ~i, circumselenară, ~e a. circumlunar. [***Circum-*** + ***selenar***].

circumsolár, ~i, circumsolară, ~e a. care se află sau care se petrece în jurul Soarelui. [***Circum-*** + ***solar***].

circumspéct, ~ţi, circumspectă, ~e a. **1.** care vorbeşte şi acţionează cu prudenţă; prudent, precaut: *am sfătuit-o ... să fie mai circumspectă în relaţiile cu bărbaţii.* GHEŢIE.; **2.** care exprimă, care denotă prudenţă, circumspecţie: *i-am răspuns printr-o privire circumspectă şi oarecum dezamăgită.* GHEŢIE. [Din fr. ***circonspect,*** lat. ***circumspectus***].

circumspécţie, curcumspecţii f. prudenţă, precauţie: *toate aceste compoziţii trebuiesc privite cu multă circumspecţie, unele fiind date chiar ca imitaţii.* CĂL.; (şi: (înv.) **circumspecţiune**). [Din fr. ***circonspection,*** lat. ***circumspectio, -onis***].

circumspecţiúne f. v. circumspecţie.

circumstănţă, circumstanţe f. **1.** împrejurare, particularitate care însoţeşte o acţiune sau un fenomen: *circumstanţele politice erau favorabile pentru înţelegerea şi înfrăţirea popoarelor împilate.* GHICA; *circumstanţe atenuante, agravante;* **2.** situaţie, stare a lucrurilor: *trebuie luate măsuri după circumstanţe;* **de circumstanţă, a)** pentru o anumită ocazie: *o întîlnire întîmplătoare în foaierul teatrului se încheiase cu cîteva fraze de circumstanţă şi cu saluturi politicoase.* GHEŢIE; **b)** formal, de ochii lumii: *el scoase doar exclamaţii de circumstanţă, condamnînd acele invenţii ca produse detestabile ale luxului.* BL. [Din lat. ***circumstantia,*** fr. ***circonstance***].

circumstanţiál, ~i, circumstanţială, ~e a. care exprimă o circumstanţă sau indică o modificare: *propoziţie circumstanţială; complement circumstanţial;* (subst. n. şi f.) *circumstanţial de mod; circumstanţială de cauză.* [Din fr. ***circonstantiel***].

circumstanţiát, ~ţi, circumstanţiată, ~e a. care prezintă toate circumstanţele; detaliat. [Din fr. ***circonstancié***].

circumteréstru, ~ştri, circumterestră, ~e a. care se află în jurul Pămîntului, care înconjoară Pămîntul. [Din fr. ***circumterrestre***].

circumvalát, ~ţi, circumvalată, ~e a. înconjurat de fortificaţii. [Din lat. ***circumvallatus***].

circumvaláţie, circumvalaţii f. **1.** fortificaţie făcută de asediatorul unei cetăţi, unui oraş etc. contra atacurilor din exterior: *domnul inginer este invitat să continue traseul înainte pînă la obor, ca să se completeze o linie de circumvalaţiune împrejurul oraşului.* GHICA; **2.** şosea care ocoleşte o aglomerare urbană; (şi: (înv.) **circumvalaţiune**). [Din fr. ***circumvallation***].

circumvalaţiúne f. v. circumvalaţie.

circumvolúţie, circumvoluţii f. **1.** cută pe suprafaţa creierului; **2.** rotire circulară sau în spirală în jurul unui ax; (fig.) *fraza, în circumvoluţii de stil bizantin, ... înăbuşă desenul.* CĂL.; (şi: (înv.) **circumvoluţiune**). [Din fr. ***circonvolution***].

circumvoluţiúne f. v. circumvoluţie.

cireádă, cirezi şi (pop.) **cirede** f. grup mare, turmă de vite mari: *vezeteul iarăşi ia cucoşul şi-l zvîrle în cireadă.* CR.; *nouă cirede de vaci, toate cu viţei alaci.* POP. [Din sl. ***črěda***].

cireáşă, cireşe f. fructul cireşului, mic, sferic şi zemos: *mă furişez din casă şi mă duc ... să fur nişte cireşe.* CR.; *un pomuleţ cu cireşe amare.* VIERU; **cireaşa-lupului,** mătrăgună (*Atropa belladonna*). [Lat. ***ceresia*** *(=cerasea)*].

cirenáic, ~ci, cirenaică, ~ce a. **1.** şcoala **cirenaică,** curent filozofic din Grecia antică, întemeiat de Aristip la Cirene, care susţinea că scopul esenţial al vieţii ar fi cultivarea raţională a plăcerilor; **2.** referitor la acest curent filozofic, care ţine de acest curent. // m. adept al acestui curent filozofic. [Din fr. ***cyrénaïque,*** lat. ***cyrenaicus***].

ciréş, cireşi m. pom roditor din familia rozaceelor, cu fructe comestibile (*Cerasus*): *atît de fragedă, te-asemeni cu floarea albă de cireş.* EM. [Lat. ***ceresius*** *(=cerasus)*].

cireşár, cireşari m. **1.** (pop.) lună în care se coc cireşele; iunie; **2.** (ornit.) botgros (*Coccothroustes coccothroustes*). [***Cireaşă*** + ***-ar***].

cireşéi, cireşei m. diminutiv al lui cireş. [***Cireş*** + ***-el***].

cireşíu, ~ii, cireşie, ~ii a. (rar) de culoarea cireşei; galben-roşiatic: *vei găsi doi pui de dafini, unul cireşiu şi altul trandafiriu.* ISP. [***Cireaşă*** + ***-iu***].

cirezár, cirezari m. (înv.) **1.** negustor de vite: *fost mare ceauş, devenit cirezar, nutreşte visuri evgheniste.* CĂL.; **2.** proprietar de cirezi de vite. [***Cirezi*** (pl. de la *cireadă*) + ***-ar***].

ciríc, cirice n. (înv.) unitate de măsură a lungimii egală cu un sfert de stînjen. [Din turc. ***čerek*** „sfert"].

cirícă f. (reg.) joc în cinci pietre. [Et. nec.].

cirílic a. v. **chirilic.**

ciríp interj. cuvînt care imită strigătul păsărelelor (în special al vrăbiilor). [Onomat.].

ciripeálă, ciripeli f. şir de sunete scoase de unele păsărele; ciripire. [***Ciripi*** + ***-eală***].

ciripéd, ciripede n. (la pl.) ordin de crustacee marine care, în stadiul adult, trăiesc fixate; (şi la sg.) crustaceu din acest ordin. [Din fr. ***cirripède***].

ciripí, ciripesc vb. **1.** (intr.; despre păsărele) a scoate sunete ascuţite, uniforme şi repetate: *scatiul, afară, ciripea de-abia auzit în guşă.* SAD.; **2.** (intr.; despre femei) a vorbi (mult) cu voce subţire: *fireşte! ciripi Eugenia.* REBR.; **3.** (arg.; tr.) a divulga ceva: *ajungea ca vreo gură spartă să ciripească că tata a fost aşa şi pe dincolo.* GHEŢIE. [De la ***cirip***].

ciripíe, ciripii f. (reg.) sfoară înmuiată în ceară roşie, cu care se trasează linii drepte în dulgherie; **ca pe ciripie,** în linie dreaptă, întins: *merse drept ca pe ciripie la stuful cu flori.* ISP. [Din turc. ***çirpi***].

ciripíre, ciripiri f. acţiunea de a ciripi: *ciocîrlia ... înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba.* NEGR. [V. ***ciripi***].

ciripít, ciripituri n. faptul de a ciripi; (concr.) sunete scoase de păsări cînd ciripesc. [V. ***ciripi***].

ciripitór, ~i, ciripitoáre a. care ciripeşte; (rar) ciripiu: *păsările-ntruna se-ntrec cu glas ciripitor.* EM.; (fig.) *tot văzduhul era plin de cîntece ciripitoare.* COŞB. [***Ciripi*** + ***-tor***].

ciripíu, ~ii, ciripie, ~ii a. (rar) ciripitor: *ciocîrlia ciripie, filfîind din aripioare.* AL. [***Cirip*** + ***-iu***].

ciríş, cirişuri m. (reg.) cocă din făină pentru lipit. [Din turc. ***çiriş***].

ciritéi, ciritei m. **1.** tufiş din copăcei: *ne încurcăm printre ciritei de brad.* CR.; **2.** arbust mic din familia rozaceelor (*Spiraea ulmifolia*): *bogatu-i ca un ciritel, numai cu ţepi tot pe el.* POP. [***Ceret*** (<***cer***[2]) + ***-el***].

ciritíş, ciritişuri n. pădure de ceri, tufărie. [***Ceret*** (<***cer***[2]) + ***-iş***].

cirivíş n. v. **cerviş.**

cirocúmulus m. tip de nori de forma unui strat alb, aflaţi la altitudinea de peste 6 000 m. [Din fr. ***cirrocumulus***].

cirostrátus m. tip de nori denşi cu aspect lăptos, alcătuiţi din cristale de gheaţă, aflaţi la altitudini între 6 000 şi 7 500 m. [Din fr. ***cirrostratus***].

cirótic, ~ci, cirotică, ~ce a. **1.** referitor la ciroză, care ţine de ciroză; **2.** (şi m., f.) (persoană) bolnavă de ciroză. [Din fr. ***cirrhotique***].

ciróză, ciroze f. boală gravă a ficatului, caracterizată prin distrugerea celulelor hepatice: *profesorul e bolnav de ciroză şi e un miracol că mai trăieşte.* GHEŢIE. [Din fr. ***cirrhose***].

círtă, cirte f. (înv.) **1.** mic semn diacritic (liniuţă sau accent); **nici o cirtă,** nici o iotă; **2.** interval scurt de timp: *într-o cirtă de vreme.* ISP. [Din sl. ***črŭta***].

cirtometríe, cirtometrii f. măsurare a perimetrului toracic. [Din fr. ***cyrtométrie***].

círus m. tip de nori rarefiaţi şi izolaţi, de culoare albă, alcătuiţi din cristale de gheaţă, situaţi la altitudinea de circa 10 000 m. [Din fr. ***cirrus***].

cis- element de compunere cu sensul „dincoace de", „de aceeaşi parte". [Din fr., it., lat. ***cis-***].

cisalpín, ~i, cisalpină, ~e a. dincoace de Alpi (în raport cu Roma): *popoare cisalpine.* [Din lat. ***cisalpinus,*** it. ***cisalpino***].

círslă, cisle f. **1.** (înv.) repartizare a dărilor în funcţie de avere, realizată de obştea satului: *cislă pentru plata datoriilor statului.* OD.; **2.** (reg.) consfătuire, sfat: *fac cislă colea-n crîşmă.* AL. [Din sl. ***čislo***].

cisluí, cisluiesc vb. (reg.) **1.** (intr.) a încasa dările; **2.** (refl.) a se sfătui; **3.** (tr.) a pune la cale: *nu ştiu ce cisluia prinprejurul căruţei.* CR.; (fig.; intr.) *stoluri de vrăbii prinseră a cislui prin sălcii.* SAD.; **4.** (tr.) a acuza, a învinovăţi; a certa: *ce-l mai cisluiţi atîta pe bietul catihet?* CR. [De la ***cislă***].

cisoídă, cisoide f. (geom.) curbă plană descrisă de un punct de pe o secantă mobilă care trece printr-un punct fix al unui cerc, intersectîndu-l a doua oară. [Din fr. ***cissoïde***].

cistalgíe, cistalgii f. (med.) afecţiune dureroasă a vezicii urinare. [Din fr. ***cystalgie***].

cistectazíe, cistectazii f. (med.) dilataţie a vezicii urinare. [Din fr. ***cystectasie***].

cistectomíe, cistectomii f. (med.) ablaţiune a vezicii urinare. [Din fr. ***cystectomie***].

cisterciăn, ~eni, cisterciană, ~ene a. **1.** care aparţine unei congregaţii benedictine fundate în Franţa în secolul al XI-lea; referitor la această congregaţie sau la adepţii ei; **2.** simplu, sever: *arhitectură cisterciană.* // m., f. călugăr sau călugăriţă care făcea parte din această congregaţie. [Din fr. ***cistercien***].

cistérnă, cisterne f. **1.** (rar) rezervor în care se adună apa de ploaie: *o cisternă firească în fundul unei cavităţi.* OD.; **2.** rezervor mare (cilindric, de metal) montat pe roţi, pentru transportul lichidelor. [Din lat., it. ***cisterna***].

cístic, ~ci, cistică, ~ce a. (med.) care aparţine vezicii urinare sau vezicii biliare, referitor la vezica urinară sau la vezicula biliară. [Din fr. ***cystique***].

cisticérc, cisticerci m. formă larvară a teniei care se fixează în carnea porcului (*Cysticercus celulosae*). [Din fr. ***cysticerque***].

cisticercóză, cisticercoze f. boală parazitară la animale şi la oameni, produsă de localizarea cisticercilor în organism. [Din fr. ***cysticercose***].

cisticítă, cisticite f. (med.) inflamaţie a canalului cistic. [Din fr. ***cysticite***].

cistítă, cistite f. inflamare a membranei interne a vezicii urinare. [Din fr. ***cystite***].

cistocél, cistocele n. (med.) hernie a vezicii urinare. [Din fr. ***cystocèle***].

cistografíe, cistografii f. radiografie a vezicii urinare. [Din fr. ***cystographie***].

cistopatíe, cistopatii f. (med.) afecţiune a vezicii urinare. [Din fr. ***cystopathie***].

cistoplegíe, cistoplegii f. (med.) paralizie a vezicii urinare. [Din fr. ***cystoplégie***].

cistoscóp, cistoscoape n. aparat medical prevăzut cu un dispozitiv optic, cu care se examinează interiorul vezicii urinare. [Din fr. ***cystoscope***].

cistoscópic, ~ci, cistoscopică, ~ce a. (med.) care ţine de cistoscopie, referitor la cistoscopie. [Din fr. ***cystoscopique***].

cistoscopíe, cistoscopii f. examen al cavităţii vezicii urinare. [Din fr. ***cystoscopie***].

cistotomíe, cistotomii f. (med.) deschidere chirurgicală (în cursul unei operaţii) a vezicii urinare. [Din fr. ***cystotomie***].

cişít, cişituri n. (înv.) **1.** asortiment de mărfuri; **2.** vînzare, desfacere. [Din turc. ***çişit***].

cişmeá, cişmele f. **1.** instalaţie (cu robinet sau cu pompă) din care curge apa adusă printr-o conductă: *nu se putea să intre în Iaşi cal neadăpat la cişmeaua Păcurarului.* SAD.; **2.** (rar) izvor: *iar unde-mi cădea ... cişmea izvora.* POP [Din turc. ***çeşme***].

cişníu, cişniuri n. (înv.) expertiză pentru fixarea preţului obiectelor de consum: *cît a fost asupra cişniului ... lua bani de la brutari şi grînari.* GHICA. [Din turc. ***çeşni*** „gustare"].

cit, cituri n. (înv.) ţesătură de bumbac înflorată şi apretată: *perne îmbrăcate cu cit.* FIL.; *patul de lemn de brad cu plapomă de cit.* CĂL. [Din turc. ***çit***].

citá[1], citez vb. (tr.) **1.** a chema în faţa unei instanţe judecătoreşti (printr-o citaţie): *a fost citat ca martor;* **2.** a da un citat, a reproduce ce a spus sau a scris cineva: *am răspuns inabil şi grosolan, citîndu-i replica unui personaj feminin.* GHEŢIE; **3.** a menţiona, a indica, a semnala: *Lamark citează unul şi acelaşi exemplu.* BL.; *a cita ca model.*; (refl. pas.) *se citează adesea nume de mari creatori de artă.* BL. [Din fr. ***citer***, lat. ***citare***].

cita[2], (rar) **cite** f. (englezism) specie de leopard, de talie mică, folosit în trecut în India pentru vînătoarea de căprioare şi de antilope (*Felis jubata*); (adj.) *mascul cita.* [Din engl. ***cheetah***].

citábil, ~i, citabilă, ~e a. care poate fi citat, vrednic de a fi menţionat: *copiile versificate sînt cele mai slabe şi e citabilă doar aceea care ... pune în scenă pe Creangă.* CĂL. [Din fr. ***citable***].

citadélă, citadele f. **1.** cetăţuie, fortăreaţă mică (în interiorul unei cetăţi); **2.** (p. gener.) oraş întărit; **3.** (fig.) centru, bastion: *Roma, citadela catolicismului.* [Din fr. ***citadelle,*** it. ***citadella***].

citadín, ~i, citadină, ~e a. care aparţine oraşului, de oraş; orăşenesc: *mă simţeam străin în acel decor citadin.* GHEŢIE. // m., f. persoană care locuieşte la oraş; orăşean: *eroii sînt nu numai citadini, dar oameni opulenţi şi cultivaţi.* CĂL. [Din fr. ***citadin***].

citadinísm n. caracter citadin. [Din it. ***cittadinismo***].

citadinizá, citadinizez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) urbaniza. [***Citadin*** + ***-iza***].

citadinizáre f. faptul de a (se) citadiniza; (p.ext.) *urmînd programul de citadinizare a poeziei, evoca cu fineţă un interior modern.* CĂL. [V. ***citadiniza***].

citánie, citanii f. (înv.) **1.** citit, lectură de rugăciuni: *dară citeniile la dzîle mari şi alte cărţi pentru toate şi cu de tot răspunsul.* DOS.; *la cetanii popa Ciotică spune fără să se uite în tipic.* SAD.; **2.** (fig.) citire monotonă: *ce-ţi faci capul ciulama cu atîta citanie?* M.CAR.; (şi: (înv. şi pop.) **cetanie,** (înv.) **citenie**). [Din sl. ***četanije, čitenije***].

citáre, citări f. **1.** acţiunea de a cita şi rezultatul ei; semnele **citării,** ghilimele; **2.** citaţie. [V. ***cita***].

citareá f. (înv.) stofă fină, vărgată (din care se făceau anterie): *cu anteriu de citarea.* AL. [Din turc. ***çetare***].

citaríst m. v. **chitarist.**

citát, citate n. fragment dintr-o scriere reprodus întocmai şi cu indicarea izvorului: *citatele n-au decît un rost informativ.* CĂL. [V. ***cita***].

citatomaníe f. mania de a da citate (fără a face interpretări). [***Citat*** + ***manie***].

citáţie, citaţii f. **1.** act oficial prin care cineva este chemat înaintea unei instanţe judecătoreşti sau a unei autorităţi; citare: *primise o citaţie de la Curtea de Apel.* CĂL.; **2.** (înv.) pasaj luat dintr-un autor; citat: *am lăsat totuşi citaţiile neschimbate.* IBR.; **3.** (înv.) evidenţiere a unui militar pentru o faptă (eroică) deosebită; (şi: (înv.) **citaţiune**). [Din fr. ***citation,*** lat. ***citatio, -onis***].

citaţiúne f. v. citaţie.

citénie f. v. citanie.

cíteră f. v. ţiteră.

citéţ[1], ~i, citeáţă, ~eţe a. care se poate citi (uşor); desluşit, lizibil: *umplu două pagini cu scrisul său mărunt şi citeţ.* GHEŢIE. [***Citi*** + ***-eţ***].

citéţ[2], citeţi m. cititor în biserică; anagnost. [Din sl. ***čitici***].

citi, citesc vb. **1.** (tr.) a parcurge un text cu ochii şi a lua cunoştinţă de cele scrise: *tot mai citesc măiastra-ţi carte, deşi ţi-o ştiu pe dinafară.* VLAH.; (absol.) *am învăţat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale.* NEGR.; *a citi ziare;* **2.** (tr.) a cerceta indicaţiile înregistrate de un contor sau de alt aparat de măsură; **3.** (fig.; tr.) a pătrunde, a descoperi ceva ascuns: *în priviri citeam o vecinicie de-ucigătoare visuri de plăcere.* EM.; (refl. pas.) *ea înalţă spre el ochii verzi în care se citea o implorare mută.* GHEŢIE; (intr.) *privirea-i ce citeşte în suflete-omeneşti.* EM.; **4.** (intr.) a ghici, a prezice: *a citi în stele, în cărţi, în cafea etc.;* **5.** (tr.) a descifra, a interpreta: *magul, paza războinării, a citit semnul întors.* EM.; **6.** (intr.) a învăţa, a studia: *îi plăcea să citească, foarte bine, dar să depună şi activitate manuală.* GHEŢIE; **7.** (tr.) a comunica altora prin voce conţinutul unei scrieri: *tinerii conjuraţi citiră proclamaţii.* CĂL.; (şi: (înv.) **ceti**). [Din sl. ***čitati, čisti***].

citíbil, ~i, citibilă, ~e a. (rar) care se poate citi: *redactorii ei cată să se silească a o face mai citibilă.* EM. [***Citi*** + ***-bil***].

citíre, citiri f. **1.** acţiunea de a citi; citit[1], (înv.) cititură, lectură: *mulţi vor găsi plăcere în citirea acestei cărţi.* CĂL.; **2.** cunoştinţă de a citi: *îl învaţă citirea;* (şi: (înv. şi pop.) **cetire**). [V. ***citi***].

citít[1] n. **1.** citire, lectură: *deocamdată, n-am alte ocupaţiuni decît scrisul şi cititul.* MAT.; **2.** cunoştinţă de a citi: *a învăţat cititul şi scrisul;* (şi: (înv.) **cetit**). [V. ***citi***].

citít[2], ~ţi, citită, ~e a. **1.** parcurs cu privirea; lecturat, studiat: *orice operă poetică cetită adaugă la seria motivelor determinante ale acţiunii noastre.* IBR.; *îi restituie cărţile citite;* (subst.) *minute cînd cele citite din cărţi revin vagi.* BAC.; **2.** instruit, învăţat: *e o naraţiune scrisă jurnalistic, cu o decenţă stilistică de om citit.* CĂL.; (şi: (înv. şi pop.) **cetit**). [V. ***citi***].

cititór, ~i, cititoáre m., f. persoană care citeşte: *asemenea reacţiuni simpliste ale cititorilor sînt frecvente.* CĂL.; **cititor de stele,** astrolog: *chemă un cititor de stele să-i spuie ce-i pricina de-i merg lucrurile anapoda.* ISP; **3.** funcţionar care citeşte contoarele abonaţilor (la electricitate, gaze, apă etc.); (şi: (înv.) **cetitor, cetitoriu**). [***Citi*** + ***-tor***].

cititúră, cítituri f. (înv.) lectură: *mai vîrtos să aţîţa spre cititură.* BIBLIA. [***Citi*** + ***-tură***].

cito- element de compunere cu sensul „(referitor la) celulă". [Din fr. ***cyto-***].

citobiologíe f. biologie celulară. [Din fr. ***cytobiologie***].

citoblást, citoblaste n. (biol.) nucleu al unei celule. [Din fr. ***cytoblaste***].

citobotánică f. studiu al celulelor vegetale. [Din fr. ***cytobotanique***].

citochimíe f. studiu al constituţiei chimice a celulelor şi al proceselor biochimice din ele. [Din fr. ***cytochimie***].

citochimísm n. totalitate a proceselor biochimice din celule. [Din fr. ***cytochimisme***].

citocinéză, citocineze f. (biol.) diviziune a unei celule, care urmează după diviziunea nucleului. [Din fr. ***cytokinèse***].

citocróm, citocromi m. (biol.) proteină complexă, avînd rol determinant în realizarea respiraţiei celulare. [Din fr. ***cytochrome***].

citocromíe, citocromii f. procedeu rapid de tipar în patru culori suprapuse, forma parţială de negru servind la redarea tonurilor închise. [Din fr. ***cytochromie***].

citodiagnóstic, citodiagnostice n. (med.) diagnosticare prin examinarea la microscop a celulelor luate din organism. [Din fr. ***cytodiagnostique***].

citofagíe, citofagii f. (biol.) înglobare a unei celule sau părţi de celulă de către altă celulă. [Din engl. ***cytophagy***].

citofiziologíe f. ramură a fiziologiei care studiază funcţiile celulelor vii. [Din fr. ***cytophysiologie***].

citogamíe, citogamii f. (biol.) fuzionare a gameţilor în cadrul fecundaţiei. [Din engl. ***cytogamy***].

citogenétic, ~ci, citogenetică, ~ce a. care ţine de citogenetică, referitor la citogenetică. [Din fr. ***cytogénétique***].

citogenétică f. ramură a geneticii care studiază componenţii celulari ai ereditătii şi consecinţele anomaliilor cromozomiale. [Din fr. ***cytogénétique,*** germ. ***Zytogenetik***].

citogeneticián, ~eni, citogeneticiană, ~ene m., f. specialist în citogenetică. [Din fr. ***cytogénéticien***].

citogenéză, citogeneze f. (biol.) proces de formare a celulei. [Din fr. ***cytogenèse***].

citólă, citoie f. instrument muzical medieval cu coarde, de forma migdalei şi cu gîtul scurt. [Din fr. ***citole***].

citolític, ~ci, citolitică, ~ce a. şi n. (biol.) (ser) care distruge celulele. [Din fr. ***cytolytique***].

citolíză, citolize f. (biol.) proces de distrugere a integrităţii celulei. [Din fr. ***cytolyse,*** germ. ***Zytolyse***].

citológ, citologi m. specialist în citologie. [De la ***citologie*** şi din germ. ***Zytologe***].

citológic, ~ci, citologică, ~ce a. care ţine de citologie, referitor la citologie. [Din fr. ***cytologique,*** germ. ***zytologisch***].

citologíe f. ramură a biologiei care studiază structura, dezvoltarea şi funcţiile celulelor. [Din fr. ***cytologie,*** germ. ***Zytologie***].

citomorfóză, citomorfoze f. totalitate a modificărilor suferite de celule în timpul existenţei lor. [Din engl. ***cytomorphosis***].

citopatologíe f. ramură a patologiei care studiază modificările din interiorul celulei. [Din fr. ***cytopathologie***].

citoplasmátic, ~ci, citoplasmatică, ~ce a. citoplasmic. [Din fr. ***citoplasmatique,*** engl. ***cytoplasmatic***].

citoplásmă, citoplasme f. element constitutiv fundamental al celulei, format mai ales din albumină asociată cu alte substanţe organice. [Din fr. ***cytoplasme,*** germ. ***Zytoplasma***].

citoplásmic, ~ci, citoplasmică, ~ce a. de natura citoplasmei; care ţine de citoplasmă. [Din fr. ***cytoplasmique,*** engl. ***cytoplasmic***].

citopoiéză, citopoieze f. (biol.) proces de formare şi de dezvoltare a celulei. [Din fr. ***cytopoïèse***].

citoscopíe, citoscopii f. (med.) citodiagnostic. [Din fr. ***cytoscopie***].

citostátic, citostatice n. medicament folosit în tratarea cancerului; (adj.) *substanţe citostatice.* [Din fr. ***cytostatique***].

citotóxic, ~ci, citotoxică, ~ce a. care are efect toxic asupra unor celule: *substanţă citotoxică.* [Din fr. ***cytotoxique***].

citotoxínă, citotoxine f. **1.** toxină de origine celulară; **2.** substanţă cu efect toxic asupra celulelor. [Din fr. ***cytotoxine***].

citozoologíe f. studiu al celulelor animale. [Din fr. ***cytozoologie***].

citrát, citraţi m. sare a acidului citric. [Din fr. ***citrate***].

cítric, ~ci, citrică, ~ce a. referitor la lămîi, portocale, mandarine etc., care ţine de lămîi, portocale etc.: *plante citrice; fructe citrice;* (subst.) **acid citric,** acid care se găseşte în sucul acestor fructe. [Din fr. ***citrique***].

citrín n. varietate de cuarţ de culoare galbenă. [Din fr. ***citrine***].

cítro n. băutură răcoritoare pe bază de citrice. [De la ***citrice***].

citronádă, citronade f. băutură răcoritoare din zeamă de lămîie, zahăr şi apă. [Din fr. ***citronnade***].

ciubăr, ciubere n. vas rotund cu două toarte, făcut din doage de lemn: *Bogdan indică nu mai puţin un negustor de ciubere şi butoaie.* CĂL. [Din bulg. ***cebăr***].

ciubăráş, ciubăraşe n. diminutiv al lui ciubăr. [***Ciubăr*** + *-aş*].

ciubéică, ciubeici f. (reg.) lulea (proastă): *stă lîngă foc şi tot mozolea în gură o ciubeică fără tiutiun.* SAD. [***Ciub***(*uc*) + *-eică*].

ciubotár, ciubotari m. (reg.) cizmar: *d-apoi cu moş Chiorpec ciubotarul, megieşul nostru, ce necaz aveam!* CR.; (şi: **ciobotar**). [***Ciubotă*** + *-ar*].

ciubótă, ciubote f. (reg.) cizmă: *dac-ar fi să iasă toţi învăţaţi, ... n-ar mai avea cine să ne tragă ciubotele.* CR.; *ciobote din piele groasă;* (şi: **ciobotă**). [Din ucr. ***čoboty***].

ciubotárésc, ~şti, ciubotăreáscă, ~eşti a. (reg.) cizmăresc. [***Ciubotar*** + *-esc*].

ciubotăríe[1] f. (reg.) meseria ciubotarului: *aş face ciubote dacă aş şti ciubotăria.* AL.; (şi: **ciobotărie**). [***Ciubotar*** + *-ie*].

ciubotăríe[2], **ciubotării** f. (reg.) atelier în care se fac ciubote şi alte obiecte de încălţăminte: *pufnea rîsul pe toţi ucenicii din ciubotărie.* CR. [***Ciubotă*** + *-ărie*].

ciubotărésc, ~şti, ciubotăreáscă, ~eşti a. (reg.) de ciubotar, propriu, caracteristic ciubotarilor. [***Ciubotar*** + *-esc*].

ciuboţícă, ciuboţele f. **1.** (reg.) ciubotă mică; botină; **2.** (compuse) **ciuboţica-cucului,** mică plantă erbacee cu flori galbene, plăcut mirositoare (*Primula officinalis*); **ciuboţica-ursului,** plantă erbacee cu frunze lobate şi cu flori purpurii (*Cortusa matthioli*); (şi: **cioboţică**). [***Ciubotă*** + *-ică*].

ciubúc, ciubuce n. **1.** pipă orientală cu ţeavă lungă (şi cu imamea de fildeş): *boierul trage ciubuc în vremea asta.* AL.; **2.** ornament dreptunghiular sau curbat în relief pe perete, pe tavan etc.: *pereţii erau împodobiţi, iar ciubucele erau poleite.* ISP.; **3.** dungă pe pînzeturi sau pe covoare de lînă; **4.** bomboană în formă de bastonaş, făcută din zahăr colorat. // (pl. **ciubucuri**) cîştig (ilegal), bacşiş, şperţ. [Din turc. ***çubuk***].

ciubucăr, ciubucare n. (pop.) unealtă cu care se fac ciubucele pe pereţi. // m. (pl. **ciubucari**) (fig.) persoană care umblă după ciubucuri, după bacşişuri, după cîştiguri ilicite. [***Ciubuc*** + *-ar*].

ciubucăríe, ciubucării f. (rar) totalitate a ciubucelor unei zidării, unei mobile etc.: *geamurile, cercevelele, ciubucăria ... dovedeau că acolo era locuinţa unor oameni mai de seamă.* DELAVR. [***Ciubuc*** + *-ărie*].

ciubucciu, ciubuccii m. (înv.) slujitor (domnesc sau boieresc) însărcinat cu umplerea şi aprinderea ciubucelor: *ciubucciu îşi trimitea, la serai că mi-l chema.* POP; *voi să te învăţ meseria de ciubucciu, cu care te-a cinstit stăpînul.* FIL. [Din turc. ***çubukçu***].

ciucă vb. v. **ţuca.**

ciúcă[1], **ciuci** f. (reg.) **1.** cioacă[1] (*Corvus monedula*); **2.** poreclă pentru ţigani; **a fi ciuca bătăilor,** a fi expus la toate neajunsurile. [V. ***cioacă***].

ciúcă[2], **ciuci** f. (iht.; reg.) ştiucă (*Esox lucius*): *într-un blid mămăliguă cu moare, într-altul fălci de porc afumate, ... ciuci.* B.-DEL. [Din magh. ***csuka***].

ciucălău m. v. **ciocălău.**

ciuci[1], **ciuci** m. (reg.) crap mic. [Cf. ***ciuciulete***].

ciucí[2], **ciucesc** vb. (refl.) **1.** (pop.) a se face ghem, a se ghemui (pentru a nu fi văzut); **2.** (pop.) a se aşeza pe vine (pentru a defeca); **3.** (reg.) a se răsuci: *frunzele se ciucesc.* [Din sb. ***čučati***].

ciúciu m. (arg.) penis; **îţi dau ciuciu,** nu-ţi dau nimic. [De la ***ciuci***[2]].

ciuciuleán, ciuciuleni m. (reg.) crap mic. [***Ciuci*** + *-ulean*].

ciuciuléte, ciuciuleţi m. 1. ciupercă comestibilă cu pălăria galbenă zbîrcită; zbîrciog (*Morchella esculenta*): *ceata voinică merge tăind în goleţi ca şi în cucute sau ciuciuleţi.* B.-DEL.; **2.** cocoloş, boţ (mic): *frecai după legea artei palmă de palmă, iar mămăliga lipită de ele căzu cernîndu-se în ciuciuleţi uscaţi şi mici.* HOGAŞ; (adv.) **a (se) face ciuciulete** sau **a fi ud ciuciulete,** a fi ud pînă la piele: *păcat de ei ... o să-i facă ploaia ciuciulete.* GAL. [***Ciuciuli*** + *-eţ* (sg. după pl. ***ciuciuleţi***)].

ciuciulí, ciuciulesc vb. (pop.; refl.) a se strînge, a se ghemui. [Cf. magh. ***csücsülni*** „a şedea"].

ciuciulít, ~ţi, ciuciulită, ~e a. (pop.) strîns, ghemuit, chircit. [V. ***ciuciuli***].

ciuciún, ciuciuni m. (reg.) jgheab la teasc. [Et. nec.].

ciúciur, ciuciure n. (reg.) uluc, jgheab prin care curge apa de la un izvor. [Et. nec.].

ciúciure, ciuciuri m. plantă erbacee acoperită cu peri moi, cu flori violete sau albastre (*Campanula glomerata*). [Et. nec.].

ciúcur m. v. **ciucure.**

ciucurăş, ciucuraşi m. **1.** diminutiv al lui ciucure; ciucurel: *frîuleţ cu ciucuraş.* POP; **2.** plantă erbacee cu flori roz sau albe, dispuse în capitule (*Adenostyles alliarae*). [***Ciucure*** + *-aş*].

ciucurát, ~ţi, ciucurată, ~e a. (rar) împodobit, încărcat cu ciucuri: *manşetă ciucurată;* (fig.) *pădurile îndepărtate, cu tulpini fumurii ciucurate de ninsoare.* DELAVR. [***Ciucure*** + *-at*].

ciúcure, ciucuri m. **1.** ornament dintr-o împletitură de mătase, de lînă sau de bumbac, cu care se împodobesc marginile covoarelor, hainelor, draperiilor etc.: *îngînduratã se joacă, răsfirînd ciucurii unui şal.* PETR.; **(plin) ciucure de ...,** năpădit, încărcat de ...: *ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească.* CR.; **2.** ţurţur de gheaţă; **3.** ornament de cristal sau de sticlă care atîrnă la candelabre sau la lămpi: *mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniştea ciucurilor de cristal.* CAR.; (şi: **ciucur**). [Cf. lat. ***cicculum***].

ciucurél, ciucurei m. (pop.) ciucuraş. [***Ciucure*** + *-el*].

ciucuşoáră, ciucuşoare f. plantă erbacee cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri, cu flori albe sau galbene (*Alyssum*). [Et. nec.].

ciudát, ~ţi, ciudată, ~e a. de mirare, curios, straniu; neobişnuit, bizar: *vocea ... căpătase din nou inflexiunile acelea ciudate.* GHEŢIE; *lucru ciudat;* **2.** care are ciudăţenii; care face sau spune ciudăţenii; curios, sucit: *mă uitam fascinat la personajul ciudat.* GHEŢIE. [Din bulg. ***čudat*** „minunat"].

ciúdă, ciude f. **1.** (înv.) minune: *ispovedi-vor ceriurile ciudele tale, Doamne.* COR.; *acesta amu şi înmulţirea ciudeseei iaste.* COR.; **2.** (înv.) mirare: *toţi rămaseră încremeniţi de ciudă.* OD.; **3.** părere de rău amestecată cu mînie: *mi-e ciudă cum de vremea să mai treacă se îndură.* EM.; **4.** supărare mare, necaz: *se duce la crîşmă să-şi înece ciuda.* CR.; **cu ciudă,** enervat, mînios: *i-a zis cu ciudă să iasă din ogradă şi să meargă unde ştie.* CR.; **a crăpa** (sau **a plesni**) **de ciudă,** a fi foarte enervat de ceva: *crapă de ciudă cucoana că nu-şi poate mărita fata.* AL.; *numa-i sclipeau răutăcioasei ochii în cap şi plesnea de ciudă.* CR.; **în ciuda cuiva, a)** cu intenţia de a supăra pe cineva: *am să-mi arăt puterile chiar de aici, de pe loc, în ciuda spînului.* CR.; **b)** sfidînd, înfruntînd împotrivirea cuiva; **în ciuda a ceva,** învingînd, trecînd peste ...; în pofida: *în ciuda indiferenţei dumitale politice ..., mi-aş permite să-ţi dau un sfat.* GHEŢIE; **a face în ciudă,** a necăji intenţionat; (şi: (înv.) **ciudeşă**). [Din sl. ***čudo,*** gen. ***čudese*** „minune"].

ciudăţénie, ciudăţenii f. **1.** întîmplare, lucru curios: *ca o ciudăţenie, ... numele expeditorului nu figura pe dosul plicului.* GHEŢIE; **2.** purtare, faptă, atitudine neobişnuită; curiozitate: *dintr-o ciudăţenie femeiască, se răzbună pe mine.* GHEŢIE. [***Ciudat*** + *-enie*].

ciudéşă f. v. **ciudă.**

ciudí, ciudesc vb. (refl.) **1.** (ieşit din uz) a se mira: *în deşert dar ţi-e mirarea şi în zadar te ciudeşti.* PANN; **2.** (înv.) **a se ciudi de necaz,** a se mîhni, a se frămînta: *cum îl văzură zînele scăpat, se ciudeau de necaz că nu puturã să-l prinză.* ISP.; **3.** a se necăji: *mă ciudeam cum de nu vine căruţa.* ISP. [Din sl. ***čiuditi sen*** „a se mira"].

ciudít, ~ţi, ciudită, ~e a. (înv.) neliniştit: *Dragomir ... ciudit din ce în ce.* CAR. [V. ***ciudi***].

ciudós, ~şi, ciudoásă, ~e a. **1.** (înv.) ciudat, neobişnuit: *la Drăghici cu ciudoasă zîmbire căutînd zisă.* B.-DEL.; **2.** plin de ciudă: *om ciudos.* [***Ciudă*** + *-os*].

ciuen m. (înv.; rar) săpun mic întrebuinţat la parfumatul rufelor. [Din turc. ***čuien***].

ciuf[1], **ciufi** m. **1.** pasăre răpitoare de noapte din familia bufniţelor, cu două smocuri de pene pe laturile capului (*Asio* şi *Otus*): *ieşiseră paseri de amurg, cu ochi mari, ciufi şi caprimulgi.* SAD.; *vine cioful de la baltă cu plătica îmbaierată.* POP.; **2.** (înv.; fig.) măscărici, om caraghios; **3.** (fig.) secătură: *mare ciuf îi dascălu.* // n. (pl. **ciufuri**) smoc de păr zbîrlit pe frunte: *i-a luat ciuful foc.* ISP.; (şi: **ciof**). [Din magh. ***csuf***].

ciuf[2], **~i, ciufă, ~e** a. (înv.) **1.** zbîrlit, nepieptănat: *cu părul ciuf;* **2.** cu perii zbîrliţi: *o iapă ciufă.* PANN. [V. ***ciuf***[1]].

ciufuleálă, ciufuleli f. faptul de a ciufuli. [***Ciufuli*** + *-eală*].

ciufulí, ciufulesc vb. **1.** (tr.) a trage de păr pe cineva; a zbîrli părul sau barba: *întind în palmă unsoarea şi-mi ciufulesc, îmi ridic vîlvoi într-o clipă tot părul din cap.* SAD.; **2.** (refl. recipr.) a se încăiera luîndu-se de păr; **3.** (reg.; tr. şi refl.) a-şi bate joc: *vreme-i să ne ciufulim.* POP.; (şi: (reg.) **ciufului**). [De la ***ciuf*** şi din magh. ***csúfolni***].

ciufulíre, ciufuliri f. acţiunea de a (se) ciufuli. [V. ***ciufuli***].

ciufulít, ~ţi, ciufulită, ~e a. **1.** zbîrlit, în dezordine: *păr ciufulit; cu penele ciufulite;* **2.** care are părul în dezordine: *era cam ciufulită şi îmbujorată.* GHEŢIE; *băiat ciufulit.* [V. ***ciufuli***].

ciufului vb. v. **ciufuli.**

ciufút, ~ţi, ciufută, ~e a. (şi subst.) **1.** avar, zgîrcit: *un ciufut bătrîn.* CAR.; **2.** cu toane, prost dispus: *trezit din somn, sînt mahmur, ursuz, ciufut.* M.CAR. [Din turc. ***çifit***].

ciuguleálă, ciuguleli f. faptul de a ciuguli. [***Ciuguli*** + *-eală*].

ciugulí, ciugulesc vb. **1.** (tr.; intr.) a mînca ciupind cu ciocul: *îl desface şi-l ciugulește cu ciocul.* SAD.; *găina ciugulește;* (fig.) *ciugulea cu degetele neliniştite un canaf de la sulul canapelei.* SAD.; **2.** (tr.) a mînca fără poftă, luînd cîte puţin: *căprioara ciugulea cu botişoru-i fin steblele înalte ale florilor.* SAD.; **3.** (fig.; refl.) a se săruta: *să vă ciuguliţi ca doi hulubaşi.* AL. [Et. nec.].

ciúhă, ciuhe f. **1.** femela ciufului: *ciuhele serveau înainte la vînatul păsărilor;* **2.** semn făcut de secerători între holde; momîie, sperietoare. [Din săs. ***čuha;*** cf. germ. ***Scheuche***].

ciuhós, ~şi, ciuhoásă, ~e a. zdrenţuros, rupt, rufos: *ruptoşi, ciuhoşi, leşinaţi de foame.* B.-DEL. [***Ciuhă*** + *-os*].

ciuhuréz, ciuhurezi m. ciuf[1] (*Asio* şi *Otus*): *iară ciuhurezii te apucă răcori de groază cînd îi auzi.* ISP. [***Ciuf*** + ***huhurez***].

ciuín, ciuini m. plantă erbacee cu flori albe sau roz, a cărei rădăcină are întrebuinţări industriale; odagaci (*Saponaria officinalis*). [Din turc. ***çöven***].

ciul[1], **~i, ciulă, ~e** a. (reg.) **1.** care are urechile scurte sau rotunjite: *oaie ciulă;* **2.** fără un corn: *bou ciul; vacă ciulă.* [Din sb. ***čula***].

ciul[2] m. insectă dipteră ale cărei larve trăiesc pe materii în putrefacţie sau în rănile animalelor (*Sarcophaga magnifica*). [Et. nec.].

ciulamă, ciulamale f. mîncare de pasăre cu sos din făină, lapte şi unt: *bucate de cele sănătoase ... musaca, capama, ciulama.* AL. [Din turc. ***çulama***].

ciuleă, ciulele f. (reg.) **1.** păpuşă din foi de tutun; **2.** jurubiţă: *o ciulea de aţă.* [Din turc. ***çilé*** „ghem, pachet"].

ciuleándra f. artic. dans popular din Muntenia, cu ritm progresiv accelerat; melodia după care se execută acest dans: *Puiu a întîlnit pe Mădălina la jocul ţărănesc numit ciuleandra.* CĂL. [Et. nec.].

ciuléi, ciulei m. plantă erbacee mică cu frunze înguste, ţepoase şi cu tulpina ramificată, acoperită cu peri (*Ceratocarpus arenarius*). [Et. nec.].

ciulí, ciulesc vb. (tr.) **a ciuli urechile, a)** (despre animale) a ridica urechile drept în sus (pentru a asculta): *în creştetul pădurii ... ciulea urechile un lup.* GAL.; **b)** (fig.; despre oameni) a-şi încorda auzul, a asculta cu luare-aminte: *adunarea a ciulit urechile, ascuţindu-şi auzul.* SAD. [Din sb. ***čuljiti***].

ciulín, ciulini m. **1.** plantă erbacee bianuală cu frunze spinoase şi cu flori roşii-purpurii (*Carduus nutans*): *suie către culmea dealului fără a lua în seamă ciulinii şi rugii ce-i tăiau picioarele.* DELAVR.; **2.** (reg.) cornaci[1]; castană de baltă (*Trapa natans*). [Cf. rus. ***čilim***].

ciulít, ~ţi, ciulită, ~e a. (rar) care are urechile ridicate pentru a asculta; care pîndeşte: *ca lupul flămînd care, supt deasă, tufă ciulit, pe pîntece zace.* B.-DEL.; **(cu) urechile ciulite,** (cu) auzul încordat; atent: *copii se joacă şi tu pîndeşi vorba, cu urechile ciulite.* DELAVR. [V. ***ciuli***].

ciumáre, (rar) **ciumări** f. **1.** (înv.) infestare cu ciumă; **2.** (înv.) epidemie de ciumă; **3.** (reg.) înnegrire şi stricare a fructelor sau a legumelor. [***Ciumă*** + *-are*].

ciumáş, ~i, ciumaşă, ~e a. (înv.) contagios, molipsitor: *atmosfera e împuţită şi conţine germenii boalelor ciumaşe.* AL. [***Ciumă*** + *-aş*].

ciumát, ~ţi, ciumată, ~e a. (şi subst.) contaminat de ciumă, bolnav de ciumă: *jafurile şi tîlhăriile oamenilor, direct sau indirect prepuşi la serviciul ciumaţilor, au fost nemaipomenite.* GHICA. [***Ciumă*** + *-at*].

ciúmă, ciume f. **1.** boală epidemică şi contagioasă, manifestată prin umflături pe piele, prin inflamarea ganglionilor etc.; pestă: *parcă erau bolnavi de ciumă, sărmanii.* CR.; (în imprecaţii) *mînca-v-ar ciuma să vă mănînce!* CR.; **2.** (fig.) femeie foarte urîtă (şi rea); **3.** (fig.) nenorocire mare; situaţie foarte grea şi nesuferită: *această ciumă-n lume şi aceste creaturi nici ruşine n-au să ieie în smintitele lor guri gloria neamului nostru.* EM. [Lat. ***cyma*** „umflătură"].

ciumăfáie, ciumăfăi f. plantă erbacee otrăvitoare cu flori albe, ale cărei frunze şi seminţe sînt folosite în medicină; laur (*Datura stramonium*); (şi: (reg.) **ciomofai**). [Cf. magh. ***csudafa***].

ciumăreá, ciumărele f. plantă erbacee cu flori liliachii grupate în inflorescenţe (*Galega officinalis*). [***Ciumare*** + *-ea*].

ciuméte, ciumeţi m. **1.** om urît; urîţenie; **2.** (arg.) om de nimic; secătură. [***Ciumă*** + *-ete*].

ciumíză, ciumize f. plantă graminee furajeră cu frunze late şi cu inflorescenţa un panicul (*Setaria italica-maxima*). [Et. nec.].

ciumléc, ciumlecuri n. (înv.) ghiveci fiert înăbuşit. [Din turc. ***çömlek*** „oală"].

ciump, ciumpi m. (reg.) capăt rămas dintr-un trunchi de copac sau dintr-o ramură după tăiere. [Formă nazalizată dintr-un primitiv ***ciop***].

ciúmpav, ~i, ciumpavă, ~e a. **1.** ciuntit (prin rupere sau prin tăiere); care este mutilat, anchilozat etc.: *slăbindu-i picioarele ciumpave, în urmă, de dor şi jale mare, se trînti jos şi vru să să omoare.* B.-DEL.; *coadă ciumpavă;* **2.** şchiop, bolnav de picioare; (şi: **cimpav**). [***Ciump*** + *-av*].

ciumpăví, ciumpăvesc vb. 1. (tr.) a amputa, a tăia (la vîrf) o parte a corpului; a ciunti: *a ciumpăvi urechea unei oi pentru a o însemna;* **2.** (tr.) a rupe, a frînge o plantă; a ciunti: *mărgăritar înflorit, cine mi te-a ciumpăvit?* POP.; **3.** (intr.) a şchiopăta, a se îmbolnăvi de picioare. [***Ciumpav*** + *-i*].

ciumpăvít, ~ţi, ciumpăvită, ~e a. ciumpav, ciuntit (prin tăiere sau prin rupere): *dădu semne de mare bucurie, mişcîndu-şi coada ciumpăvită.* SAD. [V. ***ciumpăvi***].

ciumpéi, ciumpeie n. unealtă de dogărie pentru prelucrat cercurile de lemn. [***Ciump*** + *-ei*].

ciumurluí, ciumurluiesc vb. (reg.; intr.) a i se pleca. [Et. nec.].

ciumurluiálă, ciumurluieli f. (reg.) indigestie. [***Ciumurlui*** + *-eală*].

ciung, ~gi, ciungă, ~ge a. **1.** care a fost retezat: *mîna dreaptă îi este ciungă din război;* **2.** (şi subst.) care are o mînă retezată: *ciung nu sînt, olog nu sînt.* PANN; (fig.) *o filozofie ce nu se încoronează cu o metafizică ni se pare ciungă sau fără cap.* BL.; **3.** rupt, cu crengile rupte. // n. (reg.) butuc, buturugă: *parcă-s un ciung pîrlit.* AL. [Cf. it. ***cionco***].

ciungár, ciungari m. (reg.) arbore cu crengile sau cu vîrful retezate. [***Ciung*** + *-ar*].

ciungărí, ciungăresc vb. (reg.; tr.) 1. a mutila, a schilodi; **2.** a smulge, a despuia de frunze, de crengi: *vin ... s-o ciungărească, floarea cea domnească.* POP. [***Ciungar*** + *-i*].

ciungí, ciungesc vb. (pop.; tr.) **1.** a mutila, a schilodi, a face ciung; **2.** a despuia de crengi. [***Ciung*** + *-i*].

ciunísm n. curent lingvistic românesc care urmărea modificarea neologismelor potrivit transformărilor suferite de cuvintele moştenite din latină. [***-ciune*** (terminaţie) + *-ism*].

ciunt, ~ţi, ciuntă, ~e a. 1. (şi subst.) ciung: *cel dintîi care a venit, şchiop şi ciunt s-a nimerit.* C.; (fig.) *îşi dete cu mîna prin pletele ei ciunte.* CAR.; **2.** (rar) şchiop; (subst.) *s-a pornit frumoasă nuntă, de păşea pînă şi ciunte.* EM.; (şi: **ciont**). [Contaminare între ***ciot*** şi ***ciung;*** cf. ***ciont***].

ciuntí, ciuntesc vb. (tr.) **1.** a tăia, a amputa o parte a unui membru al corpului (coada, urechile, coarnele etc.): *îi ciuntîră mai întîi picioarele.* BĂLC.; (fig.) *ei sînt siliţi să ciuntească acest program.* BL.; **2.** a rupe, a tăia o parte dintr-o plantă; (şi: (reg.) **ciontá, cionti**). [De la ***ciunt***].

ciuntíre, ciuntiri f. acţiunea de a ciunti. [V. ***ciunti***].

ciuntít, ~ţi, ciuntită, ~e a. trunchiat, tăiat, scurtat: *un organ ciuntit îşi reface cu exactitate matematică toate părţile retezate.* BL.; *coadă ciuntită;* (fig.) *s-au conservat în ele amintiri ciuntite.* BL. [V. ***ciunti***].

ciuntitúră, ciuntituri f. parte rămasă dintr-un membru sau dintr-un copac ciuntit. [***Ciunti*** + *-itură*].

ciup, ciupi m. (reg.) şuviţă de păr. [Din sl. ***čip(a)***].

ciupág, ciupage n. (reg.) pieptar dintr-o ţesătură subţire cu cusături, purtat de femeile de la ţară. [Din sl. ***čipagŭ***].

ciúpă, ciupe f. (reg.) albie pentru baie: *ea ciupa că mi-a ţipat, tot în umbra nucilor.* POP. [Cf. bulg. ***čipa***].

ciupeálă, ciupeli f. 1. faptul de a ciupi; **2.** (fig.) însuşire a unei sume (mici) de bani, a unor obiecte (mărunte) etc.; furtişag: *la cea dintîi ciupeală ar fi venit un domn inspector şi i-ar fi făcut casa.* CAR.; **3.** preluare a unor fragmente, a unor idei din lucrările altora: *ai făcut în carte-ţi oarecare împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vreo ciupeală.* OD. [***Ciupi*** + *-eală*].

ciupercár, ciupercari m. persoană care cultivă ciuperci: *de cîţiva ani a devenit ciupercar.* [***Ciupercă*** + *-ar*].

ciupércă, ciuperci f. plantă criptogamă lipsită de clorofilă, făcînd parte dintr-o încrengătură principală a regnului vegetal, care cuprinde şi specii comestibile: *parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte.* CR.; **pagubă** (sau **jaf**) **în ciuperci,** atîta rău: *de m-o răpune şi pe mine, atîta jaf în ciuperci.* ISP.; **doar n-am mîncat ciuperci,** doar n-am înnebunit. [Din bulg. ***čepurka,*** sb. ***pečurka***].

ciupercăríe, ciupercării f. **1.** cultură de ciuperci comestibile; **2.** încăpere amenajată pentru o astfel de cultură. [***Ciupercă*** + *-ărie*].

ciupí, ciupesc vb. **1.** (tr.) a strînge pielea cu vîrful degetelor sau cu unghiile; a pişca; (p. ext.) *pleca urechea pe gîtul scripcii, ciupea cu unghia strunele pe rînd.* HOGAŞ; **2.** (tr.) a apuca, a muşca cu ciocul: *pe Prometeu îl ciupeau de pîntece ... vulturii cu pliscurile de fier.* HOGAŞ; **3.** (fig.; tr.) a necăji, a tachina; a înţepa: *îl ciupeşte cîte-odată în legătură cu examenul pierdut;* **4.** (tr.) a mînca cîte puţin: *să-şi mai scoată ale oiţe la cîmp, să mai ciupească ici-colea ale firicele de iarbă uscată.* ISP.; **5.** (tr.) a tăia sau a rupe vîrful tulpinii sau al lăstarilor unei plante pentru a favoriza dezvoltarea fructelor; (fig.) a smulge, a rupe: *tînăra îşi uda florile, ciupea cîteva frunze îngălbenite.* SAD.; **6.** (fig.; tr.) a şterpeli, a fura, a pişca: *eu îi ciupesc cîţiva icosari de aur.* TUD.; **7.** (fig.; refl.) a se chercheli, a se ameţi: *cînd e trează, e cumsecade, dar dacă se ciupeşte, face urît.* M.CAR. [Cf. bulg. ***čupja,*** sb. ***čupati***].

ciupít[1] n. acţiunea de a ciupi: *ajunge-a se susţine ca fiarele cu prada, ca paseri cu ciupitul.* HEL. [V. ***ciupi***].

ciupít[2], ~ţi, ciupită, ~e a. **1.** cu urme de vărsat; **2.** (fam.) cherchelit, ameţit. [V. ***ciupi***].

ciupitúră, ciupituri f. **1.** pişcătură, înţepătură; **2.** semn de vărsat; urmă rămasă după o pişcătură. [***Ciupi*** + *-tură*].

ciur[1] interj. (repetat sau cu „r" prelungit) cuvînt care redă sunetul produs de curgerea unui fir subţire de lichid. [Onomat.].

ciur[2], clúruri şi (înv.) **ciure** n. **1.** unealtă de separat impurităţile din cereale prin cernere, făcută dintr-o reţea deasă de sîrmă sau dintr-o piele ori tablă perforată, fixată într-o ramă circulară: *să rădică cu ciudă Cucavel, făcătoriu de ciure.* B.-DEL.; **trecut prin ciur şi prin dîrmon,** (despre oameni) încercat, păţit: *un boier bătrîn, trecut şi prin ciur şi prin dîrmon, d-ăia care auzise, văzuse şi păţise mult.* ISP.; **a vedea ca prin ciur,** a vedea neclar, şters; **a da** (sau **a cerne**) **prin ciur şi prin dîrmon,** a discuta intens despre ceva sau despre cineva bîrfind; **2.** cantitate (de obiecte) care încape într-o astfel de unealtă: *fata moşneagului nu se încurca, ci torcea cîte-un ciur plin de fuse.* CR.; **3.** unealtă pentru cernut nisipul sau prundişul, formată dintr-o reţea de sîrmă fixată pe o ramă de lemn sau de metal; **4.** (înv.) ramă circulară pentru brodat: *cosea la ciur;* **5.** una dintre cele patru părţi ale stomacului rumegătoarelor. [Lat. ***cibrum (=cribrum)***].

ciurár, ciurari m. persoană care face sau vinde ciururi: *iacă şi ciurarii sumeţi împresurară cinstitul sobor.* B.-DEL. [***Ciur*** + *-ar*].

ciurăríme f. (rar) mulţime de ciurari; totalitate a ciurarilor: *iute-l rădică şi să răpede între ciurărimea grămădită.* B.-DEL. [***Ciurar*** + *-ime*].

ciurdăr, ciurdari m. (reg.) văcar. [***Ciurdă*** + *-ar*].

ciúrdă, ciurde şi (rar) **ciurzi** f. (reg.) **1.** cireadă; (p. ext.) *umblau mistreţi negri, în ciurde, spre apă.* SAD.; **2.** (fam.) mulţime (de oameni sau de copii). [Din magh. ***csorda***].

ciuréc, ciurecuri n. şi **ciurechi** m. (înv.) plăcintă cu brînză: *pîini, ciurecuri, colaci.* AL.; *copii îndopîndu-se cu ciurechi.* FIL. [Din turc. ***çörek***].

ciurecár, ciurecari m. (înv.) plăcintar care făcea (şi vindea) ciurecuri. [***Ciurec*** + *-ar*].

ciuréz m. v. **huhurez.**

ciurlán, ciurlani m. plantă cu tulpina ramificată, cu frunze lungi, subţiri şi terminate cu un spin (*Salsola ruthenica*). [Et. nec.].

ciurlicár n. v. **şurlicar.**

ciurói, ciuroaie n. (reg.) şipot. [Cf. ***ciurui***].

ciurúc, ciurucuri n. **1.** obiect fără valoare; rămăşiţă bună de aruncat; (fig.) *ciurucuri de oştire.* ISP.; **2.** (depr.) om de nimic, demn de dispreţ: *mediocrităţi ..., ciurucuri sociale.* CAR. [Din turc. ***çurük***].

ciurui[1], pers. 3 **ciúruie** vb. (intr.) a curge ţîşnind, şiroind, producînd zgomot: *apa ciuruia din ţeve aurite.* ISP. [***Ciur***[1] + *-ui*].

ciurui[2], ciuruiesc vb. **1.** (tr.) a cerne cu ciurul, a trece prin ciur: *piatră c-alegea şi mi-o ciuruia.* POP.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) găuri în multe locuri: *dacă nu vă faceţi nevăzuţi pe loc, vă ciuruiesc pielea.* GHEŢIE; (fig.) *cînd apare idila, diminutivele ciuruiesc versurile.* CĂL. [***Ciur***[2] + *-ui*].

ciuruiálă, ciuruleli f. **1.** faptul de a ciurui[2]; **2.** (concr.) corpuri străine care se separă cu ciurul. [*Ciurui*[2] + *-eală*].

ciuruíre[1], ciururi f. faptul de a ciurui[2]; zgomot produs de apa care şiroieşte: *frunzele pălite atîrnau nemişcate deasupra ciururilor de unde.* SAD. [V. *ciurui*[1]].

ciuruíre[2], ciururi f. acţiunea de a (se) ciurui[2] şi rezultatul ei. [V. *ciurui*[2]].

ciuruít n. acţiunea de a cerne cu ciurul: *ciuruitul grăunţelor.* [V. *ciurui*[2]].

ciuruitór, ~i, ciururitoáre a. care ciuruie[1], care şiroieşte făcînd zgomot. [*Ciurui*[1] + *-tor*].

ciuş, ciuşi m. (reg.) ciuf, bufniţă (*Bubo bubo*). // a. miop: *o găinuşă ciuşă.* ISP. [V. *ciuf*].

ciúşcă, ciuşte f. (reg.) ardei iute. [Din bulg. *čiuška*].

ciuşdí, pers. 3 **ciuşdeşte** vb. (reg.; refl.; despre cai) a se speria. [Din sl. *čujdati* „a încremeni de mirare"].

ciut, ~ţi, ciută, ~e a. lipsit de coarne: *o ţin de coarne, se uită, şi tot strigă că e ciută!* PANN; *capră ciută.* [Cuv. autoht.; cf. alb. *shut*].

ciutác, ~ci, ciutacă, ~ce a. (reg.; despre animale cornute) ciut; (despre coarne) scurt: *coarnele mici ciutace.* [*Ciut* + *-ac*].

ciútă, ciute f. femela cerbului, cerboaică: *cerbi cu coarne rămuroase, ciute sprintene de munte.* EM. [Cuv. autoht.; cf. alb. *shutë*].

ciutéică, ciuteici f. (reg.) buturugă. [*Ciot* + *-eică*].

ciútură, ciuturi f. **1.** găleată din doage pentru scos apa din fîntînă: *lumea e ca un puţ cu două ciuturi.* AL.; **a turna cu ciutura,** a ploua foarte tare: *trimise asupra locului o vijelie şi o ploaie de turnă cu ciutura.* ISP.; **2.** (reg.; la morile de apă) roată cu fusul vertical; **3.** (reg.) ţeavă la pipă: *slujeşti pe o ţundră sură şi pe o pipă cu ciutură.* POP.; **4.** (reg.) tigvă pentru păstrat apa la cîmp. [Lat. *cytola*].

ciutureá, ciuturele f. (pop.) diminutiv al lui ciutură: *şi io m-oi face mică ciuturea.* POP. [*Ciutură* + *-ea*].

ciuváş, ~i, ciuvaşă, ~e a. care aparţine Ciuvaşiei, republică din cadrul Federaţiei Ruse, sau populaţiei ei, referitor la această republică sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană din Republica Ciuvaşia. [Din rus. *čuvaşi*].

ciuvícă f. v. ciovică.

civadiéră, civadiere f. (mar.) pînză pătrată fixată pe bompres. [Din it. *civadiera,* fr. *civadière*].

cívic, ~ci, cívică, ~ce a. **1.** cetăţenesc: *datorii, virtuţi civice;* **centru civic,** zonă a unei localităţi (de obicei a unui oraş mare) în care sînt concentrate instituţiile administrative; **coroană civică,** cununa de stejar atribuită la romani celui care salva viaţa unui cetăţean; **2.** (rar) patriotic: *am scris destule poezii civice, patriotice în sensul direct al cuvîntului.* VIERU. [Din fr. *civique,* lat. *civicus*].

cívil, ~i, cívilă, ~e a. **1.** referitor la cetăţenii unui stat şi la raporturile juridice dintre ei: *ca să li se dea o situaţie civilă, au fost înfiaţi de către un unchi.* CĂL.; *societate civilă;* **război civil,** conflict armat între grupuri adverse din aceeaşi ţară: *războaiele civile depopulase Italia însăşi.* EM.; **2.** care nu este militar sau care nu ţine de biserică: *căpitanul şi-ar fi dorit o înmormîntare civilă sau, şi mai bine, incinerarea.* GHEŢIE; *autorităţi civile;* **în civil,** cu haine civile, fără uniformă: *ofiţer îmbrăcat în civil;* **drept civil,** ramură a dreptului care se ocupă cu condiţiile persoanelor, raporturile lor de familie, precum şi alte raporturi juridice generatoare de drepturi, obligaţii etc.; **cod civil,** totalitate a normelor juridice care reglementează raporturile în această ramură a dreptului; **drepturi civile,** drepturi care vizează interesele personale; **parte civilă,** persoană care reclamă despăgubiri pentru daunele suferite; **stare civilă,** situaţie a unei persoane potrivit actelor de naştere, de căsătorie şi de deces: *primarii sînt ofiţerii stării civile;* **căsătorie** (sau **cununie civilă**), căsătorie oficiată de reprezentantul autorităţii administrative: *cununia civilă se oficie chiar în locuinţa bătrînei mirese.* CĂL. // m. persoană care nu este militar sau preot: *mai făcu doi-trei paşi spre un grup de trei civili.* PETR.; (şi: (înv.) **ţivil**). [Din fr. *civil,* lat. *civilis,* germ. *zivil, Zivil*].

civílie f. (pop.) stare, condiţie de om civil (care nu este militar sau preot). [*Civil* + *-ie*].

civilíst, civilişti m. specialist în dreptul civil. [Din fr. *civiliste*].

civilitáte, (rar) **civilităţi** f. **1.** comportare frumoasă; politeţe, curtenie: *l-am abordat cu multă civilitate, aplecîndu-mă politicos în faţa lui.* GHEŢIE; *a fost apreciat pentru civilitatea lui;* **2.** (rar) apreciere, vorbă, gest de complezenţă: *cartea nu întîmpină printre gînditorii cărora li se trimise decît civilităţi.* CĂL.; **3.** (rar) stare, condiţie de om civil, civilie: *trecînd în civilitate, trebuie să dezbrace uniforma.* CĂL. [Din lat. *civilitas, -atis,* fr. *civilité*].

civilizá, civilizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni civilizat: *atîta vreme cît i-a trebuit omenirii, de la egipteni pînă azi, spre a se civiliza.* IBR. [Din fr. *civiliser*].

civilizábil, ~i, civilizabilă, ~e a. care se poate civiliza: *populaţii greu civilizabile.* [Din fr. *civilisable*].

civilizáre f. acţiunea de a (se) civiliza. [V. *civiliza*].

civilizát, ~ţi, civilizată, ~e a. **1.** care are un nivel cultural înalt, care are un standard de viaţă ridicat; (subst.) *mintea primitivă se deosebeşte de mintea civilizatului prin elemente fundamentale de conţinut.* BL.; **2.** manierat, politicos. [V. *civiliza*].

civilizatór, ~i, civilizatoáre a. **1.** care răspîndeşte civilizaţia, care civilizează: *erau chemaţi a începe şi a urma fără descurajare solia lor civilizatoare.* AL.; **2.** care favorizează progresul civilizaţiei: *sînt fenomene de creaţie culturală, de producţie civilizatorie.* BL.; (şi: **civilizatoriu**). [Din fr. *civilisateur*].

civilizatóriu a. v. civilizator.

civilizáţie, civilizaţii f. **1.** stare a omului civilizat şi a societăţii civilizate: *tema efemerităţii civilizaţiilor şi împărăţiilor era proprie literaturii române.* CĂL.; *binefacerile civilizaţiei;* **2.** nivel superior în dezvoltarea omenirii: *clasele mici vin în contact cu civilizaţia şi sînt distruse.* IBR.; **3.** sumă a valorilor materiale şi spirituale create de o comunitate umană; (p. restr.) cultură: *este introducerea civilizaţiei apusene sau, mai bine, europenizarea ţărilor române.* IBR.; (şi: (înv.) **civilizaţiune**). [Din fr. *civilisation,* germ. *Zivilisation*].

civilizaţiúne f. v. civilizaţie.

civísm n. atitudine, comportare de bun cetăţean. [Din fr. *civisme*].

civít, ~ţi, civită, ~e a. (reg.) albastru-închis, indigo: *birjarii ... înfăşuraţi în dulămi roşii şi civite îşi înfundau căciulile pe ochi.* MACED. [Din turc. *çivit*].

civíu, civii m. (reg.) pui mic de crap. [Et. nec.].

ciz, cizi m. (reg.) scatiu (*Cardualis spinus*). [Din sl. *çiz*].

cizelá, cizelez vb. **1.** (tr.) a prelucra minuţios cu dalta şi cu ciocanul; **2.** (tr.) a şlefui; (p. ext.) a perfecţiona, a îmbunătăţi: *un scriitor, mai cu seamă care îşi cizelează stilul, şi un poet trebuie să facă acest lucru.* IBR.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) civiliza. [Din fr. *ciseler*].

cizelăre, cizelări f. acţiunea de a (se) cizela şi rezultatul ei. [V. *cizela*].

cizelát, ~ţi, cizelată, ~e a. **1.** prelucrat, finisat (cu dalta, cu ciocanul etc.): *bijuterie cizelată;* **2.** îmbunătăţit ca stil, ca exprimare: *vers cizelat;* **3.** (fig.) cu deprinderi civilizate; rafinat: *un tînăr cizelat.* [V. *cizela*].

cizelúră, cizeluri f. ornament, înfloriturâ (artistică) realizată cu migală: *poeziile sale sînt ca nişte cizeluri pe argint.* MACED. [Din fr. *ciselure*].

cizmár, cizmari m. persoană care face sau repară încălţăminte: *autorul fusese poet şi cizmar.* BAC.; (adj.) *tot o convorbire de acestea ... se deschisese într-o zi între el şi un lucrător cizmar.* BAC. [*Cizmă* + *-ar*].

cízmă, cizme f. **1.** încălţăminte cu carîmbul (aproape) pînă la genunchi: *un bărbat voinic, cu cizme, îşi croi drum spre mine.* GHEŢIE; *cizma se compune din căpută şi carîmb;* **prost ca o cizmă,** foarte prost, tîmpit; **2.** (depr.) om de nimic (prost şi închipuit). [Din magh. *csizma*].

cizmărésc, ~şti, cizmăreáscă, ~eşti a. care serveşte cizmarului; care aparţine cizmarului. [*Cizmar* + *-esc*].

cizmăríe[1], cizmării f. **1.** atelierul cizmarului: *nu rareori îl vedeai prin cizmării stînd pe scăunaş.* BAC. [*Cizmă* + *-ărie*].

cizmăríe[2] f. meseria de cizmar: *decît pseudotalent în literatură, mai bine talent în cizmărie.* EM. [*Cizmar* + *-ie*].

cizmulíţă, cizmuliţe f. diminutiv al lui cizmă. [*Cizmă* + *-uliţă*].

cîci, cîciuri n. (reg.) chichiţa sau lada luntrei. [Et. nec.].

cîcîí, cîcîi vb. (refl.) a zăbovi, a întîrzia prea mult (făcînd ceva); a ezita. [Et. nec.].

cîcîiálă, cîcîieli f. faptul de a se cîcîi; şovăire, ezitare. [*Cîcîi* + *-eală*].

cîine, cîini m. **1.** mamifer carnivor domesticit, folosit, de obicei, pentru pază şi pentru vînătoare (*Canis domesticus*): *cine-au îndrăgit străinii, mînca-i-ar inima cîinii.* EM.; *stăpîne, mai cheamă ş-un cîne.* POP; **cîine-lup,** specie a acestui animal rezultată din încrucişarea cu lupul; **viaţă de cîine,** trai prost, viaţă grea; **a trăi ca cîinile cu pisica** sau **a se mînca ca cîinii,** a trăi în duşmănie, a nu se înţelege deloc; **a tăia frunză la cîini** (sau **cîinilor**), a trîndăvi, a nu face nimic; **nici cîine, nici ogar,** v. **ogar; din coadă de cîine nu faci sită de mătase,** v. **coadă; nu-i numai un cîine scurt de coadă,** sînt mai multe lucruri la fel; **cîinele care latră nu muşcă,** cine face multă gură nu este şi cel primejdios; **a-i mînca** (cuiva) **cîinii din traistă,** v. **traistă; cum nu-i este cîinelui a linge sare,** deloc, cu nici un chip: *nu ne era a învăţa cum nu-i e cînelui a linge sare.* CR.; **2.** nume dat unui om rău, hain: *cîinele de tată-său.* POP.; **3.** poreclă dată de turci creştinilor: *un om făr'de lege, un cîine creştin.* BOL.; **4. cîinele-mare,** constelaţie boreală din care face parte steaua Sirius; **cîinele-mic,** constelaţie boreală, situată între Hydra şi Orion; **5.** (reg.) **cîine-tătărăsc,** nagît (*Vanellus vanellus*); **6. cîinele-babei,** larva unor fluturi de noapte, de forma unui vierme mare, chitinos, cu un cîrlig la unul din capete; **7. cîine-de-mare,** specie de rechin de talie mică, de culoare albastră-cenuşie, cu cîte un spin la aripioarele dorsale: *vînarea în pură frenezie cinegetică a cîinilor de mare cu ciomegele.* CĂL.; **8.** (reg.) masă de tras doage; (şi: (pop.) **cîne**). [Lat. *canis*].

cîinésc, ~şti, cîineáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de cîine: *în pieptul lor ... e inima cînească.* EM.; *lemn cîinesc; boală cîinească;* **2.** (fig.) rău, hain; aspru: *afară e o vreme cîinească.* CAR.; *suflet cîinesc;* (şi: (pop.) **cînesc**). [*Cîine* + *-esc*].

cîinéşte adv. **1.** ca un cîine; **a înota cîineşte,** a înota dînd dezordonat din mîini şi din picioare; **2.** cu duşmănie; fără milă: *turcul se uită cîineşte.* POP.; **3.** cu anevoie, în mod chinuitor; **cîine-cîineşte,** cu mare greutate: *cu spînul tot am dus-o cum am dus-o, cîne-cîneşte, pînă acum.* CR., (şi: (pop.) **cîneşte**). [*Cîine* + *-eşte*].

cîiníe f. neîndurare, cruzime, cîinoşenie. [*Cîine* + *-ie*].

cîinós, ~şi, cîinoásă, ~e a. **1.** rău la inimă; crud, rău: *baba, cînoasă la inimă, de cuvînt: face cum i-a zis stăpînu-său.* CR.; *încercaţi să faceţi asta, el nu este cîinos.* VIERU; **2.** greu de suportat; vrăjmaş: *vreme cîinoasă;* (şi: (pop.) **cînos**). [*Cîine* + *-os*].

cîinoşénie f. cîinie: *ştiam cîinoşenia lui Ştirbei.* PETR. [*Cîinos* + *-enie*].

cîlţi m. pl. fire scurte şi groase, rămase după dărăcirea cînepei sau a inului şi folosite la ţesutul sacilor: *o, tu crai cu barba-n noduri ca şi cîlţii cînd nu-i perii.* EM. [Din sl. *klŭkŭ* (pl. *klŭci*)].

cîlţós, ~şi, cîlţoasă, ~e a. cu fire încîlcite (şi tari) ca nişte cîlţi: *era bătrînă, cu păr cîlţos şi cărunt.* SAD. [*Cîlţi* + *-os*].

cîlţui, cîlţuiesc vb. (tr.) **1.** a astupa cu cîlţi; **2.** a destrăma o împletitură sau o ţesătură. [De la ***cîlţi***].

cîmp, cîmpuri n. şi (rar) **cîmpi** m. **1.** întindere de pămînt (arabil) fără accidente importante; cîmpie: *bucatele cîmpilor cetăţii ce era pen împrejurul ei au pus întru dînsa.* BIBLIA; *la noi sînt codri verzi de brad şi cîmpuri de mătasă.* GOGA; **în plin cîmp,** sub cerul liber, fără adăpost; **2.** loc, spaţiu de pămînt în afara unei localităţi (unde nu mai sînt case): *în cîteva minute sînt afară, la cîmp.* CAR.; **a-şi lua cîmpii, a)** a fugi; **b)** a-şi pierde mintile: *îmi vine să turbez, să iau cîmpii, nu altă ceva.* CR.; **a bate cîmpii,** a se abate de la subiect, a aiuri: *Odobescu bate cîmpii cu graţie pe simpla firmă verbală a vînătoarei.* CĂL.; **3.** loc, spaţiu unde se desfăşoară o anumită activitate: *era de aşteptat un alt curier de pe cîmpul de război.* SAD.; *cîmpul de bătaie;* **4.** fondul unui tablou, unei ţesături (imprimate) etc.: *rochie cu cîmp negru şi cu flori de mătase;* **5.** (fig.) domeniu, sferă (de acţiune, de existenţă etc.): *toate descoperirile ce s-au făcut în cîmpul vast al chimiei.* BL.; *vastul cîmp al istoriei naţionale.* [Lat. ***campus***].

cîmpeán, cîmpeni m. locuitor de la cîmp, de la ţară. [***Cîmp*** + *-ean*].

cîmpeáncă, cîmpence f. femeie care locuieşte la cîmp, la ţară: *junele cîmpence se duceau ... să petreacă sărbătoarea în vecini.* OD. [***Cîmpean*** + *-că*].

cîmpenésc, ~şti, cîmpeneáscă, ~eşti a. specific cîmpului sau vieţii de la ţară; de (la) cîmp; (înv.) cîmpesc: *armonia cîmpenească împle sara cu miile ei de glasuri.* EM. [***Cîmpean*** + *-esc*].

cîmpésc, ~şti, cîmpeáscă, ~eşti a. (înv.) cîmpenesc: *toate vestesc ... dulceaţa vieţii cîmpeşti.* NEGR. [***Cîmp*** + *-esc*].

cîmpíe, cîmpii f. suprafaţă de pămînt întinsă (fără accidente de teren); şes, cîmp: *cîmpia aburca în soarele dimineţii.* SAD.; *partea cea mai mare a Munteniei e o imensă cîmpie.* [***Cîmp*** + *-ie*].

cînd adv. **1.** (interogativ) în care moment?, în care timp?: *cînd ai pierdut biletul, Zoe?* CAR.; *cînd te-ai întors?* (precedat de prep.): *dar de cînd aţi pus voi stăpînire pe mine? zise Gerilă.* CR.; **2.** (relativ; introduce o temporală) în (momentul în) care; în timp ce: *acum e timpul cînd se dă de mîncare.* ISP.; *toată nobilimea era la biserică, cînd am intrat.* NEGR.; (preced. de prep.): *noi nu sîntem de pe cînd povestile, ci sîntem mai dincoace cu vro două-trei zile.* CR.; **cînd şi cînd** sau **din cînd în cînd,** din timp în timp; cîteodată: *cînd şi cînd un cîine urlă ca din surlă.* TOP.; *din cînd în cînd autorul intervine în focul disputelor cu adnotaţii la subsol.* BL.; **cînd de cînd,** din clipă în clipă, cît p-aci, aproape să ...: *cînd de cînd era să-l şi ajungă cu paloşul.* BĂLC.; **cînd ..., cînd ...,** cîteodată ... altă dată, uneori ... alteori: *prind cocoşii a cînta ... cînd mai gros, cînd mai subţire.* POP.; **3.** (relativ; indică legătura dintre două acţiuni) şi (deodată): *cînd prin dreptul podului, numai iaca şi ursul.* CR.; **cînd colo,** (exprimă surprinderea) în loc de asta, în realitate: *cînd colo, zărghitul de Trăsnea dormea pe hat.* CR.; **4.** (relativ; introduce o cauzală) fiindcă, deoarece: *cînd ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CR.; **5.** (relativ; introduce o condiţională) dară, de: *ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos?* EM. [Lat. ***quando***].

cîndái adv. (înv.) poate, posibil: *iară înaintea lui Dumnedzău cândai vor hi mari nu vor hi pleave.* VARL. [***Cînd*** + *-ai*].

cîndvá adv. într-un moment (neprecizat) din trecut sau din viitor: *ei speră c-ajungînd cîndva miniştri le-a deschide carieră.* EM.; *saşii, care şi ei fuseseră cîndva catolici, au îmbrăţişat cu toţii luteranismul.* BL. [***Cînd*** + *-va*].

cîne m. v. **cîine.**

cînepár, cînepari m. pasăre mică cu pene roşii pe cap şi pe gît şi albe pe aripi, care se hrăneşte mai ales cu seminţe de cînepă (*Carduellis cannabina*). [***Cînepă*** + *-ar*].

cînepă, (rar) **cînepe** f. **1.** plantă textilă din tulpina căreia se scot fibre (pentru ţesături) şi din seminţele căreia se extrage ulei (*Cannabis sativa*): *eu fuga iepureşte prin cînepă, şi ea pe urma mea.* CR.; **2.** fibre textile obţinute din tulpina acestei plante: *avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui.* CR.; **cînepa-dracului, a)** (şi **cînepa-codrului**) cînepioară (*Eupatorium cannabinum*); **b)** (fam.) chică, păr: *am s-o ieu de cînepa dracului şi am s-o învăţ eu.* CR.; **3.** seminţele acestei plante: *unele păsări cîntătoare se hrănesc cu cînepă.* [Lat. ***canepa*** *(=cannabis)*].

cînepăríe, cînepării f. **1.** cînepă multă strînsă la un loc; **2.** cînepişte. [***Cînepă*** + *-ărie*].

cînepăríţă, cînepăriţe f. (reg.) cînepar (*Carduelles cannabina*). [***Cînepă*** + *-ăriţă*].

cînepioáră, cînepioare f. plantă erbacee din familia compozitelor cu flori roşietice (*Eupatorium cannabinum*). [***Cînepă*** + *-ioară*].

cînepíşte, cînepişti f. teren cultivat cu cînepă; cînepărie. [***Cînepă*** + *-işte*].

cînepíu, ~ii, cînepie, ~ii a. **1.** de culoarea cînepii; cenuşiu: *o găină cînepie;* **2.** (fam.) ameţit, beat. [***Cînepă*** + *-iu*].

cînér, cîneri m. (reg.) om rău, hain, cîinos: *afurisit să fie cîneriul de vornic.* CR. [De la ***cîne***].

cînésc a. v. **cîinesc.**

cîneşte adv. v. **cîineşte.**

cînjéu, cînjeuri n. (reg.) parte a furcii în care se prinde caierul. [V. ***gînjeu***].

cînós a. v. **cîinos.**

cînt, cînturi m. **1.** cîntec, cîntare: *un cînt frumos şi dulce adormitor sunînd.* EM.; **2.** poezie (însoţită de muzică): *al meu e cîntul ce-n pustie neputincioasă jale-şi plînge.* GOGA; **3.** (înv.) diviziune a unei opere literare: *epopee în douăsprezece cînturi.* [De la ***cînta***].

cîntá, cînt vb. **1.** (intr. şi tr.) a emite cu ajutorul vocii un şir de sunete muzicale care formează o melodie sau un acord: *vin cîntînd în stoluri fete de la grîu.* COŞB.; (p. ext.) *îngînat de glas de ape cînt-un corn cu-nduioşare.* EM.; (fig.) *bătuse toată noaptea austrul, cîntînd şi bubuind în crengi.* SAD.; **2.** (intr. şi tr.) a executa un cîntec cu un instrument muzical: *dădea lustru saloanelor, cîntînd din harfă.* CĂL.; *a cînta la vioară;* (refl. impers.) *era numele unui instrument muzical cu care se cînta în antichitate.* IBR.; **a cînta cuiva în strună** (sau **în struna,** rar, **în strunele cuiva**), v. **strună; 3.** (intr.; despre păsări, insecte etc.) a scoate sunetele caracteristice speciei: *broaştele semeţe cîntau cu glasuri multe.* TOP.; *cocoşul cîntă;* **a(-i) cînta (cuiva) cucul din faţă,** v. **faţă; 4.** (tr.) a descrie, a povesti ceva în versuri: *încorda-voi a mea liră să cînt dragostea?* EM.; (refl. pas.) *pentru întîia oară se cîntă la noi intimitatea.* CĂL.; (fig.; intr.) *lui Parpangel rău cărţile-i cîntă.* B-DEL.; **5.** (tr.) a glorifica, a celebra: *scriitorii sînt mai blazaţi, au un plumb în aripă, nu mai cîntă aspiraţiile poporului.* IBR.; *a cînta isprăvile eroului;* **6.** (tr.) a vorbi mereu, a îndruga: *să-mi cînte lumea cîte vrea! mi-e dragă una şi-i a mea.* COŞB.; **7.** (reg.; tr.) a boci, a jeli pe cineva; **8.** (refl.) a plînge, a se tînguì: *pîne să nu mai frămînte, după min' să nu se cînte.* POP. [Lat. ***cantare***].

cîntár, cîntare n. **1.** instrument care serveşte la stabilirea greutăţii: *nu-i cîntar să-i poată să-i cîntărească grîul.* VIERU; *a verificat cantitatea la cîntar;* (fig.) *aticismul limbii tale o să-l pună la cîntar.* EM.; **a trage la cîntar, a)** a avea greutate mare; a fi greu; **b)** (fig.) a avea importanţă (mare); a conta; **2.** cîntărire: *l-a înşelat la cîntar;* **3.** (înv.) unitate pentru măsurarea greutăţii, echivalentă cu 50 de kilograme: *îmbarcară pe corăbii aproape o mie cîntare de mobile.* BĂLC. [Din turc. ***kantar***].

cîntáre, cîntări f. **1.** acţiunea de a cînta şi rezultatul ei; cîntat; **2.** cîntec, muzică: *noaptea părea că ascultă această cîntare în tristeţea ei, în fişîitul frunzelor.* MAT.; **3.** compoziţie literară cu caracter laudativ: *Cîntarea României.* RUSSO; **Cîntarea cîntărilor,** una din cărţile Vechiului Testament atribuite lui Solomon. [V. ***cînta***].

cîntát n. **1.** faptul de a cînta; cîntare; **2.** sunet caracteristic scos de unele păsări, insecte sau animale: *cîntatul cocoşilor.* [V. ***cînta***].

cîntăreálă, cîntăreli f. determinare a greutăţii; acţiunea de a cîntări. [***Cîntări*** + *-eală*].

cîntăréţ, ~i, cîntăreáţă, ~eţe m., f. **1.** persoană care cîntă din gură sau la un instrument; (p. ext.) *bate vîntul frunza-n dungă, cîntăreţii mi-i alungă.* EM.; **2.** artist care are profesiunea de a cînta: *Eminescu umbla după o cîntăreaţă vieneză.* CĂL.; **3.** persoană care realizează cîntările (şi citirile) la serviciul religios; dascăl: *într-o vreme cînd cîntăreţii bisericeşti înfăţişau ceva, el a trecut din loc în loc.* CĂL.; **4.** poet: *pe la amiază, viitorul cîntăreţ al limbii văzu lumina zilei.* CĂL.; *străvechiul cîntăreţ Homer.* // a. (înv.) care cîntă: *era să pice cu tine şi cea sîntă putere cîntăreaţă ce aveai tu rară.* B.-DEL. [***Cînta*** + *-ăreţ*].

cîntárí, cîntăresc vb. **1.** (tr.) a determina greutatea unui lucru: *nu-i cîntar să-i poată să-i cîntărească grîul.* VIERU; *a cîntări carnea;* (refl. pas.) *se va da semnalul alergării îndată ce se vor cîntări concurenţii.* NEGR.; **2.** (intr.) a trage la cîntar, a avea o anumită greutate: *aurul cîntăreşte mai mult decît argintul;* **3.** (fig.; tr.) a aprecia, a evalua, a judeca (valoarea): *ea cunoştea prea bine pe comite şi învăţase a cîntări mîniile lui.* SAD.; *cum l-am văzut, l-am şi cîntărit;* **a-şi cîntări (bine) vorbele** (sau **cuvintele**), a vorbi cu grijă; **4.** (fig.; intr.) a valora, a preţui, a conta: *părerea lui cîntăreşte mult.* [De la ***cîntar***].

cîntáríre, cîntăriri f. acţiunea de a cîntări: *cîntărirea în perspectivă politică a evenimentelor religioase din istoria popoarelor apare în chip izbitor.* BL. [V. ***cîntări***].

cîntárít[1] n. faptul de a cîntări: *cîntăritul mărfurilor.* [V. ***cîntări***].

cîntárít[2]**, ~i, cîntărită, ~e** a. **1.** care se comportă echilibrat, care chibzuieşte bine înainte de a face ceva; cumpănit, măsurat, chibzuit: *om cîntărit;* **2.** care reflectă echilibru, chibzuinţă, stăpînire, reţinere: *vorbe cîntărite.* [V. ***cîntări***].

cîntătór, ~i, cîntătoáre a. care cîntă: *pasăre cîntătoare;* (fig.) *o verde oază fermecată cu repezi ape cîntătoare.* MACED. // m. **1.** (înv.) cîntăreţ de profesie: *s-au păstrat pe la cîntătorii din sate.* OD.; **2.** poet: *cîntător al primăverii ce ai darul a plăcea.* ALEX.; **3.** (pop.) cocoş: *despre ziori, la glas viu de cîntători.* AL.; **4.** (pl.) timpul cînd cîntă cocoşii de ziuă; zori: *noaptea pe la cîntători cînd zorile-s albe.* AL. [***Cînta*** + *-tor*].

cîntec, cîntece n. **1.** şir de sunete armonioase emise de voce sau de un instrument; cîntare, cînt: *o ducea tot într-un cîntec, de parcă era toată lumea a lui.* CR.; **cîntec popular,** compoziţie muzicală transmisă din generaţie în generaţie de membrii unui popor, fără a se cunoaşte momentul, locul şi autorul compunerii: *cîntecele noastre populare sînt mai ales hore sau doine;* **a fi cu cîntec,** a fi cu tîlc, dubios, obscur; **2.** ciripitul păsărilor: *şi cum vin cu drum de fier, toate cîntecele pier.* EM.; *duiosul cîntec al privighetorii;* **cîntecul lebedei,** ultima operă sau manifestare de valoare a unui artist; **3.** compoziţie literară în versuri însoţită de melodie; **cîntec bătrînesc,** baladă populară; **cîntec de dor,** doină; **cîntec de lume,** poezie de dragoste însoţită de melodie: *îl plimba cu dînsul noaptea în butcă ... de-i cînta cîntece de lume.* GHICA; **cîntec de stea,** cîntec religios (sub forma unui psalm versificat) interpretat în preajma şi în zilele Crăciunului de colindătorii cu steaua; **povestea** (sau **vorba**) **cîntecului,** cum se zice, cum este vorba: *şi-apoi povestea cîntecului: las'că era de la Piatră de locul ei, dar era şi îmbujorată Malca.* CR.; **4.** (înv.) diviziune, capitol al unei epopei (sau al altei opere în versuri): *poeticu ... începe de unde curmasă în cîntecul trecut.* B.-DEL. [Lat. ***canticum***].

cîntecél, cîntecele n. diminutiv al lui cîntec; cîntec scurt: *destule cîntecele făcui eu mai demult, ce fetele le cîntă.* NEGR.; *cîntecel comic.* [***Cîntec*** + *-el*].

cîr interj. **1.** cuvînt care imită strigătul ciorii şi al găinii; **2.** (reg.) strigătul cu care se alungă păsările; **cîr-mîr,** (cu) ceartă, (cu) ciorovăială, (cu) cîrteală: *ce să mai zică puiul? nu mai încăpea cîr-mîr.* CAR.; **că-i cîr, că-i mîr,** se spune despre cineva nehotărît, şovăitor. [Onomat.].

cîrav, ~i, cîravă, ~e a. (reg.) bolnăvicios; (aproape) bolnav: *astăzi este cîrav, nu poate face nimic.* [Et. nec.].

cîră[1] f. cicăleală, insistenţă; **a se ţine de cîra cuiva,** a stărui pe lîngă cineva: *se ţinu de cîra bărbatului său, ca să-şi prăpădească copiii.* ISP. [De la **cîr**].

cîră[2]**, cîre** f. (reg.) zvîrlugă (*Cobitus taenia*). [Et. nec.].

cîrc interj. sunet slab, cuvînt nedesluşit; **a nu zice nici cîrc,** a tăcea chitic, a nu spune nimic: *auzind noi ce ni se pregăteşte, ghiontitune-am unul pe altul, chicotind înăduşit şi ca mai ba să zicem nici cîrc.* CR.; **cît ai zice cîrc,** foarte repede, într-o clipă. [Onomat.].

cîrcă f. **1. în cîrcă,** în spate, în spinare: *ai fi zis că duce în cîrcă jumătate din globul pămîntesc.* HOGAŞ; *îl luă în cîrcă;* **a-i pune** (cuiva ceva) **în cîrcă,** a-i atribui cuiva ceva (condamnabil): *acţiunea fusese pusă la cale de nişte adversari necunoscuţi, pentru a le pune în cîrcă o nelegiuire.* GHEŢIE; **2.** sarcină: *o cîrcă de struguri.* [Din sb. ***krke***].

cîrcăiac, cîrcăieci m. insectă miriapodă, de culoare castanie, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase (*Scolopendra cingulata*): *moliile şi cîrcîiecii se folosesc singuri de acele rămăşiţe.* OD. [Din turc. ***kirkayak***].

cîrcălí, cîrcálesc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se frige numai deasupra; a se perpeli; **2.** (tr.) a face de mîntuială; a strica. [Cf. sb. ***krkalyti***].

cîrceá, cîrceie f. (reg.) lemn care leagă tînjala de proţap. [V. ***cîrcel***].

cîrcéie, cîrceie f. cîrlig de fier sau de lemn care leagă tînjala de proţap cînd se înjugă patru boi: *sclipuim de cole o coasă ruptă, de ici o cîrceie de tînjală.* CR. [V. ***cîrcel***].

cîrcél, cîrcei m. **1.** organ al unor plante, de forma unui fir în spirală, cu care se agaţă de corpurile din jur: *ea adoră ... sinuozităţile mixte, spirale, ca ale cîrcelului viţei de vie.* BL.; (adv.) *peste noapte a şi dat holera peste mine şi m-a zgîrcit cîrcel.* CR.; **2.** ciorchine fără boabe; **3.** amnar la războiul de ţesut; **4.** contracţie bruscă şi involuntară a muşchilor (însoţită de senzaţii dureroase): *sîngele se opuse în mine şi simţeam cîrcei în picioare.* RUSSO. [De la ***cîrci*** (<sb. ***krč***) + ***-el***].

cîrcí, cîrcesc vb. (refl.) a se strînge, a se zgîrci. [Din sl. ***krŭčiti***].

cîrcimăr m. v. cîrciumar.

cîrcióc n. v. cîrciog.

cîrcimá f. v. cîrciumă.

cîrcimăreásă f. v. cîrciumăreasă.

cîrcimăríţă f. v. cîrciumăriţă.

cîrciocăr m. v. cîrciogar.

cîrciocărésc a. v. cîrciogăresc.

cîrcióg, cîrcioguri n. tertip, şiretlic (judecătoresc): *cunosc orice cîrcioguri şi orice coţcării.* AL.; *fraza sforăitoare şi cîrciocul advocăţesc sînt chemate a înlocui şi minte, şi prevedere.* EM.; (şi: (reg.) **cîrcioc**). [Din ucr. ***kručok***].

cîrciogár, cîrciogari m. om care caută ceartă; cîrcotaş: *îi cîrciocar de frunte.* AL.; *România are ruşinea de-a geme sub jugul cîrciocarilor.* EM.; (şi: **cîrciocar**). [***Cîrciog*** + ***-ar***].

cîrciogărésc, ~şti, cîrciogăreáscă, ~eşti a. care ţine de cîrciogar, al cîrciogarului: *să întoarcă şuruburi cîrciocăreşti.* AL.; (şi: **cîrciocăresc**). [***Cîrciogar*** + ***-esc***].

cîrciór, ~i, cîrcioáră, ~e a. (reg.) cu lîna creaţă: *oaie cîrcioară; berbec cîrcior.* [Cf. ***cîrcel***].

cîrciumár, cîrciumari m. persoană care ţine o cîrciumă: *a încercat să ducă o viaţă cinstită de cîrciumar.* CĂL.; (şi: (reg.) **cîrcimar, crîşmar,** (înv.) **crícimar**). [***Cîrciumă*** + ***-ar***].

cîrciumă, cîrciumi f. local unde se vînd şi se consumă băuturi alcoolice; (şi: (reg.) **cîrcimă, crîşmă**). [Din sl. ***krŭčima***].

cîrciumăreásă, cîrciumărese f. **1.** soţie de cîrciumar; femeie care ţine o cîrciumă; cîrciumăriţă: *cînd aburii vinului şi ochii crîşmăresei au produs efectul lor, încep horele.* NEGR.; *îşi ia nevasta frumoasă ş-o pune cîrciumăreasă.* POP.; **2.** plantă erbacee ornamentală cu flori mari, albe, galbene sau roşii (*Zinnia elegans*); (şi: (reg.) **cîrcimăreasă, crîşmăreasă**). [***Cîrciumar*** + ***-easă***].

cîrciumări, cîrciumáresc vb. (pop.; intr.) a avea cîrciumă; a vinde sau a servi într-o cîrciumă: *vin cine vindea şi-mi cîrciumărea?* POP. [***Cîrciumar*** + ***-i***].

cîrciumărie f. meserie de cîrciumar: *cîrciumăria evreiască în ţară au ajuns un adevărat scandal.* EM. [***Cîrciumar*** + ***-ie***].

cîrciumărít n. **1.** (pop.) faptul de a cîrciumări; **2.** (înv.) impozit care se percepea pe cîrciumi. [V. ***cîrciumări***].

cîrciumăríţă, cîrciumăriţe f. cîrciumăreasă: *iar' dă crîcimărite şi crîcimari pe-aceia pun ş-acolo să fie.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **crîcimăriţă,** (reg.) **cîrcimăriţă, crîşmăriţă**). [***Cîrciumar*** + ***-iţă***].

cîrcîí, pers. 3 **cîrcîie** vb. (intr.; despre unele păsări) a scoate sunete caracteristice: *umblam ... stîrnind struzi cu zbor tăcut şi mierle care fîlfîiau cîrcîind spăriate.* SAD. [Onomat.].

cîrcîíre, cîrcîíri f. acţiunea de a cîrcîi şi rezultatul ei; sunet scos de unele păsări: *auzi cîrcîiri de spaimă şi bătăi de aripi în poiată.* SAD. [V. ***cîrcîi***].

cîrcní vb. v. crîcni.

cîrcotáş, ~i, cîrcotaşă, ~e a. (şi subst.) care este mereu nemulţumit, care caută mereu ceartă: *eşti cîrcotaş şi rău amic.* CAR. [***Cîrcotă*** + ***-aş***].

cîrcotă, cîrcote f. ceartă, gîlceavă, neînţelegere: *negoţul se petrece fără cîrcotă.* DELAVR.; **a intra** (sau **a se baga**) **în cîrcotă (cu cineva),** a ajunge la ceartă, la dispută (cu cineva): *drept să-ţi spun, cu boierii în cîrcotă nu mă bag.* CAR. [De la ***cîrcoti***].

cîrcotí, cîrcotesc vb. (tr. şi refl.) a (se) certa, a (se) contrazice mereu. [De la ***cîrc***].

cîrcotíre, cîrcotíri f. faptul de a (se) cîrcoti; cîrtire: *pagina întreagă e o comedie înaltă, alunecînd de la reaua cîrcotire la patriarhala plîngere.* CĂL. [V. ***cîrcoti***].

cîrcserdár, cîrcserdari m. (înv.) comandant de jandarmerie (turcă): *Caragea pierduse doi cîrcserdari şi un tufecciu.* GHICA. [Din turc. ***kirserdari***].

cîrd, cîrduri n. **1.** grup mare de animale sau de păsări: *deasupra cerul e ca sineala şi-n văzduhul luminos răsar din vreme în vreme cîrduri de cocoare.* SAD.; *cîrd de vaci, de boi, de porci;* **2.** ceată de fiinţe umane: *cîrd de fete şi neveste de la sat aduc merinde.* AL.; **a se pune** (sau **a intra**) **în cîrd cu cineva,** a se asocia, a avea de-a face cu cineva: *văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub.* CR.: **3.** mulţime, grămadă, şir; **cu cîrdul,** mulţi; **4.** (fig.) **de un cîrd de vreme,** de un timp. [Din sl. ***krd***].

cîrdăşíe, cîrdăşii f. întovărăşire în scopuri necinstite; (atenuat) *din aceste cîrdăşii, Caragiale ieşi cu un vocabular zgomotos plebeu.* CĂL.; **a intra în cîrdăşie cu cineva,** a se asocia cu cineva; a avea relaţii, afaceri cu cineva: *nu intru în cîrdăşie cu oricine.* [***Cardaş*** (<turc. ***kardaş***) + ***-ie***].

cîrdişór, cîrdişoare n. diminutiv al lui cîrd: *venea ... cu cîrdişorul de oi şi cu cele două vaci.* SAD. [***Cîrd*** + ***-işor***].

cîrduí, cîrduiesc vb. (tr.) a aduna în cîrd: *mă văd ca cîinele la lupi, la ceia carii fac pagubă în besereca lui Dumnădzău şi cîrduiesc oile.* DOS.; *ciobanii cîrduiesc oile;* (refl.) *prepeliţele se cîrduiesc şi se tot duc spre miazăzi.* SAD. [***Cîrd*** + ***-ui***].

cîrîí, cîrîi şi (rar) **cîrîiesc** vb. **1.** (intr.) a face cîr; a scoate sunete scurte şi guturale: *stoluri de ciori, cîrîind sălbatic, începură să se învăluie peste sat.* AG.; *cloşca cîrîie;* **2.** (intr.) a vorbi strident (şi cu ostilitate); **3.** (tr.) a cicăli, a cîrti mereu pe cineva: *nu mă mai cîrîi şi tu.* SL.; **4.** (refl. recipr.) a se certa, a se ciorovăi. [De la ***cîr***].

cîrîiálă, cîrîieli f. **1.** sunet produs de unele păsări (ciori, găini): *din vîrful acestui paltin ieşi o cîrîială crîncenă.* GAL.; **2.** (fig.) cicăleală, cîrtire, ceartă: *apoi cam cu cîrîiala, cam cu sila, fu nevoit să treacă.* ISP. [***Cîrîi*** + ***-ală***].

cîrîíre, cîrîíri f. faptul de a cîrîi; cîrîială, cîrîit: *răzbeau din finaţurile de dincolo de apă cîrîirile acelor paseri sălbatice.* SAD. [V. ***cîrîi***].

cîrîít n. sunet caracteristic scos de unele păsări (ciori, găini): *de la marginea poienii porneşte cîrîitul înăbuşit al unui cristel.* SAD. [V. ***cîrîi***].

cîrîitór, ~i, cîrîitoáre a. care cîrîie. // f. **1.** scîrţîitoare cu care se alungă ciorile; **2.** cioară (*Corvus*); **3.** (fam.) ţigancă. // m. (arg.) hoţ: *îşi notă, ca şi Baronzi, jargonul cîrîitorilor.* CĂL.; *limba cîrîitorilor.* [***Cîrîi*** + ***-tor***].

cîrjăliu, cîrjalii m. (înv.) hoţ, tîlhar: *de mă găsea, mă hăcuia cîrjaliul.* AL.; *se pomeneşte vremea tătarilor, vremea turcilor, vremea fanarioţilor, a cîrjalîilor.* EM.; (şi: **cîrjaliu**). [Din turc. ***kirgali***].

cîrjalíu m. v. cîrjaliu.

cîrjáncá, cîrjance f. (reg.) plătică de mărime mijlocie. [Et. nec.].

cîrjă, cîrje f. **1.** baston, toiag cu partea de sus încovoiată pe care se sprijină oamenii bătrîni (sau bolnavi) cînd merg; **2.** băţ bifurcat la partea superioară, servind de sprijin la mers oamenilor infirmi; **3.** însemn al episcopilor, egumenilor constînd dintr-un toiag împodobit: *pe-un jilţ tăiat în stîncă stă ţapăn, palid, drept, cu cîrja lui în mînă, preotul cel păgîn.* EM.; **4.** carboj, cujbă la luntre. [Din sl. ***kruži*** „cruce"].

cîrjălésc, ~şti, cîrjăleáscă, ~eşti a. (înv.) de cîrjaliu: *baltage cîrjăleşti.* NEGR. [***Cîrjaliu*** + ***-esc***].

cîrjoiát, ~ţi, cîrjoiată, ~e a. (reg.) încovoiat (ca o cîrjă): *ciocul cîrjoiat al vulturului.* [De la ***cîrjă***; cf. ***încovoiat***].

cîrjoăie, cîrjoaie f. (rar) cotitură (de drum): *cătră amiază au prins a pogorî pe un drumeag ce se strecura în cîrjoaie pe subt muncele.* SAD. [***Cîrjă*** + ***-oaie***].

cîrjób a. v. gîrjob.

cîrláci, cîrlaciuri n. (reg.) luntre mică cu fundul plat (folosită pe Dunăre). [Din sb. ***krilaš***].

cîrlán, cîrlani m. **1.** (reg.) mînz de pînă la trei ani: *călăraşul, cînd o ajunse, îşi domoli cîrlanul.* MACED.; **2.** miel sau ied înţărcat (în al doilea an): *stau dă coaste spînzuraţi, pă rînd, ca şi în măcelării cei cîrlani.* B.-DEL.; **3.** (reg.) berbec castrat. // a. **lînă cîrlană,** lînă scurtă şi subţire. [Et. nec.].

cîrlănár, cîrlănari m. cioban care duce la păscut şi păzeşte cîrlanii. [***Cîrlan*** + ***-ar***].

cîrlăiór, ~i, cîrlăioáră, ~e m., f. (reg.) diminutiv al lui cîrlan; mînz sau mînză (pînă la trei ani): *să văz codru ca un rai, poiana plină de cai, să-mi aleg un cărlăior.* POP. [***Cîrlan*** + ***-ior***].

cîrlănáş, cîrlănaşi m. **1.** diminutiv al lui cîrlan; **2.** miel (sau ied) înţărcat: *cîrlănaş de la Ispas.* POP.; **3.** (reg.) mînz de pînă la trei ani: *crescuse de se făsuse un cîrlănaş zburdalnic.* ISP. [***Cîrlan*** + ***-aş***].

cîrlíg, cîrlige n. **1.** piesă, instrument de metal sau de lemn, lung şi îndoit la capăt, servind la apucat sau la atîrnat ceva: *toate-s strîmbe de spinare, ca cîrligul la căldare.* POP.; **a se face cîrlig,** a se încovoia, a se ghemui, a se strînge; **2.** piesă metalică a undiţei, de forma unui ac îndoit, care se înfige în gura peştelui: *mi-am pregătit cu grijă cîrlige nouă.* SAD.; **3.** butaş de viţă de vie; **4.** andrea, ac mare de împletit: *bătrîna înşiră ochiurile pe cîrlige, da din cap şi vorbea.* DELAVR.; **5.** unealtă din două bucăţi mici de lemn sau de material plastic, prinse cu un arc între ele, cu care se prind rufele; **6.** încuietoare în formă de cui încovoiat sau de bară subţire care se poate prinde într-un ochi de metal: *îşi puse cîrligul la uşa tinzii şi plecă prin vecini.* VLAH.; **7.** (fig.) cuvînt, expresie, raţionament captios. [Din bulg. ***kărlik***].

cîrligá, cîrlíg vb. (rar; refl.) a se încîrliga; a se îndoi (ca un cîrlig): *a prins a rîde, cîrligîndu-se de şale şi bătînd cu palmele împrejurul lor.* SAD. [De la ***cîrlig***].

cîrligáş, cîrligaşe n. diminutiv al lui cîrlig; (fig.) *în dosul genelor lungi şi răsfrînte în cîrligaşe.* SAD. [***Cîrlig*** + ***-aş***].

cîrligát, ~ți, cîrligată, ~e a. încovoiat, încîrligat: *boldeiul cu coada cîrligată i-a lins mîna.* SAD. // m. (pl. **cîrligați**) plantă cu tulpina plină de noduri (*Polygonum bistorta*). [*Cîrlig* + *-at*].

cîrligioáră, cîrligioare f. (reg.; bot.) iarbă-roșie (*Bidens cernuus*). [*Cîrlig* + *-ioară*].

cîrlión, cîrlióni m. 1. buclă (de păr); zuluf: *cu cîrlionții blonzi ai femeii, alunecați pe fruntea sa, bărbatul se simte împărat.* CĂL.; 2. (reg.) cîrlig de undiță. [Et. nec.].

cîrlionțá, cîrlionțez vb. (tr.) a face părul cîrlionți, inele; a bucla. [*Cîrlionț* + *-a*].

cîrlionțát, ~ți, cîrlionțată, ~e a. cu cîrlionți, buclat: *le duceau spre iarmarocul de la Aachen, sub supravegherea negustătorilor grași, cu bărbi lungi și plete cîrlionțate.* SAD.; *păr cîrlionțat.* [V. *cîrlionța*].

cîrlogáncă f. (reg.) varietate de struguri. [Et. nec.].

cîrmá, cîrmez vb. (rar; tr.) a cîrmui, a conduce; (refl. pas.) *trupul cetățenesc prin singur unul să să cîrmeze.* B.-DEL. [*Cîrmă* + *-a*].

cîrmáci, cîrmaci m. 1. persoană care manevrează cîrma unei nave: *doar nu-s cîrmaci de ieri, de alaltăieri.* TUD.; 2. (fig.) cîrmuitor, conducător. [Din bulg. *kărmač*].

cîrmă, cîrme f. 1. dispozitiv pentru menținerea și schimbarea direcției unei nave marine sau aeriene: *ai putea să lepezi cîrma și lopețile să lepezi.* EM.; 2. (fig.) conducere, cîrmuire: *iară nu sintu vremile supt cîrma omului, ci bietul om supt vremi.* COSTIN; *cîrma toată a acestei mici ceremonii o are viitoarea nănașă.* MAT.; *cîrma statului.* [Din sl. *krŭma*].

cîrmeálă, cîrmeli f. 1. întorsătură, cotitură; 2. (fig.) lipsă de hotărîre; șovăială. [*Cîrmi* + *-eală*].

cîrmí, cîrmesc vb. (intr.) 1. a se abate din cale, a apuca alt drum: *el cîrmi într-acolo ... grăbind lopătarea.* OD.; 2. (fig.) a-și schimba atitudinea, hotărîrea; a șovăi, a ezita: *ar fi voit s-o cîrmească împăratul.* ISP. [Din sl. *krŭmiti*].

cîrmíre, cîrmiri f. acțiunea de a cîrmi; întorsătură, cotitură: *la o cîrmire a vieții, simțurile, unul cîte unul, încep să se întunece.* DELAVR. [V. *cîrmi*].

cîrmíș n. (reg.) cotire; cotitură: *la hățiș de cărpeniș, nu mai e loc de cîrmiș.* POP. [*Cîrmi* + *-iș*].

cîrmíță, cîrmițe f. (înv.) diminutiv al lui cîrmă; cîrmă de navă maritimă: *corabiia, cât fiind și de iute vânt, o adăpostim, întorcîndu-se cu mică cîrmiță.* COR. [*Cîrmă* + *-iță*].

cîrmîz, cîrmîzi m. 1. coșenilă (*Coccus cacti*); 2. plantă erbacee cu flori mici albe-roz, cu fructe în formă de bobițe roșii sau negre, folosite drept colorant (*Phytolacca decandra*). // n. (pl. **cîrmîzuri**) materie colorantă obținută din fructele acestei plante sau din gogoși de coșenilă: *s-a îmbolnăvit de gălbenare, i-a trecut cu cîrmîz și cu acriturі.* CAR. // a. de culoarea bobițelor acestei plante; roșu-închis: *gîdea șterse repede fierul cu postav cîrmîz și-i cercetă de-aproape ascuțișul.* SAD.; (și: (rar) **cîrmuz**). [Din turc. *kirmiz*].

cîrmîzíu, ~ii, cîrmîzie, ~ii a. (pop.) roșu-închis, de culoarea cîrmîzului. [*Cîrmîz* + *-iu*].

cîrmoájă, cîrmoji f. (reg.) 1. resturi (de mîncare); coajă de pîine sau de mămăligă; 2. lucru, faptă de proastă calitate, netemeinică: *nu mai umbla cu cîrmoji;* (și: **cîrmojie**). [Cf. *coajă*].

cîrmóg, cîrmoguri n. (reg.) ciocul leucei. [Cf. *cîrmi*].

cîrmójie f. v. **cîrmoajă**.

cîrmuí, cîrmuiesc vb. 1. (tr.) a conduce cu ajutorul cîrmei: *a cîrmui o barcă;* 2. (fig.; tr. și refl.) a (se) administra, a (se) guverna, a (se) conduce: *toată greimea, lumii acest prunc înfășat o cîrmuiaște.* ANTIM; *ești în stare a cîrmui și pe alții.* CR. [*Cîrmă* + *-ui*].

cîrmuíre, cîrmuiri f. 1. conducere, administrare, guvernare: *violența în cîrmuire o socotește o greșeală.* CĂL.; 2. organ de conducere, stăpînire: *a fost prezentă toată cîrmuirea județului.* [V. *cîrmui*].

cîrmuitór, ~i, cîrmuitoáre a. care conduce, care administrează: *toată oblăduirea bună stă întru o putere cîrmuitoare.* B.-DEL. // m. conducător, administrator. [*Cîrmui* + *-tor*].

cîrmúz n. v. **cîrmîz**.

cîrn, ~i, cîrnă, ~e a. 1. mic și ridicat puțin în sus: *nas cîrn;* (p.ext.) *avea un cîine cu botul cîrn;* 2. cu nasul mic, ridicat puțin în sus: *un om cîrn;* 3. (rar) cu nasul mutilat; 4. cu vîrful strîmb (în sus): *o babă bătrînă, c-o seceră cîrnă.* POP. [Din sl. *krŭnŭ*].

cîrnát, cîrnați m. preparat alimentar din carne tocată și mirodenii, introduse în intestine de porc (sau de alt animal): *orbul cumpără un cîrnat, Lazarillo îl schimbă la fript cu un nap.* CĂL.; (și: (pop.) **cîrnaț**). [Lat. *carnacius*].

cîrnáț m. v. **cîrnat**.

cîrnăciór, cîrnăciori m. diminutiv al lui cîrnat: *gardurile-acolo-s împletite tot cu fripți cîrnăciori lungi.* B.-DEL. [*Cîrnat* + *-ior*].

cîrnățár, cîrnățari m. 1. persoană care prepară sau vinde cîrnați; 2. (depr.) om neserios. [*Cîrnat* + *-ar*].

cîrnățărie, cîrnățării f. 1. cantitate (mare) de cîrnați; 2. magazin unde se vînd cîrnați (și alte mezeluri). [*Cîrnat* + *-ărie*].

cîrnău a. (înv.) **grîu cîrnău**, varietate de grîu cu bobul turtit. [*Cîrn* + *-ău*].

cîrneleágă, cîrnelegi f. săptămîna antepenultimă din cîșlegi, cînd nu se postește miercurea și vinerea: *în săptămîna harței sau cîrneleagă.* CR. [Lat. *carnem ligat*].

cîrni, cîrnesc vb. 1. (intr. și tr.) a (se) îndrepta în altă direcție: *apucă iepele de dîrlog, cîrnește căruța ș-o tîrăște cum poate pănă-n poiană.* CR.; *călărețiі cîrniră la dreapta.* VLAH.; 2. (refl.) a se mișca, a se urni: *zise atunci leneșul, cu jumătate de gură, fără să se cîrnească din loc.* CR.; 3. (intr.) a strîmba din nas: *sotul meu cam cîrnea din nas.* AL.; **a cîrni nasul (din loc)**, a mirosi foarte urît: *la spițerie ... se aprovizionă cu ... un praf care ... îți cîrnește nasul din loc.* HOGAȘ; 4. (tr.) a tăia vîrful lăstarilor tineri, inflorescențele etc. pentru a favoriza creșterea: *a cîrni via.* [*Cîrn* + *-i*].

cîrnic, ~ci, cîrnică, ~ce a. care iese (des) din turmă: *oaie cîrnică; berbecuț cîrnic.* [De la *cîrni*].

cîrníș, cîrnișuri n. (reg.) întoarcere: *nu-i loc de cîrniș.* POP. [*Cîrni* + *-iș*].

cîrnít, cîrnituri n. faptul de a cîrni, tăiere a vîrfurilor lăstarilor tineri sau a inflorescențelor pentru a favoriza creșterea: *cîrnitul lăstarilor la vie.* [V. *cîrni*].

cîrnitúră, cîmituri f. (pop.) cotitură (de drum). [*Cîrni* + *-tură*].

cîrnosí, cîrnosesc vb. (tr.) 1. a sfîșia, a face bucăți: *i-aș cîrnosi și i-aș jumuli.* CR.; 2. a prepara pielea pentru tăbăcit (curățind-o de carne). [Et. nec.; cf. *cărnos*].

cîrnúț, ~i, cîrnuță, ~e a. diminutiv al lui cîrn; cu nasul puțin ridicat în sus: *surioara lui ... cam scurtuță, cam cîrnuță, cam buzățică.* HOGAȘ. [*Cîrn* + *-uț*].

cîrpáci, cîrpaci m. 1. meseriaș care peticește, care repară haine sau încălțăminte veche: *un cîrpaci de cizme ... aci-n piață sta.* PANN; 2. meseriaș care lucrează prost: *mi-ai pus piele scoaptă, cîrpaciule, zise Mogorogea înfuriat.* CR. [Din bulg. *kărpač*].

cîrpă, cîrpe f. 1. bucată de pînză sau de stofă veche și uzată: *mama se încovoie, cuprinzînd pachetul de cîrpe, și se întoarse cu spatele la străin.* SAD.; 2. bucată de pînză sau de stofă (tivită) folosită la șters; 3. (fig.) om de nimic, fără personalitate: *ești o cîrpă!;* 4. (reg.) marămă. [Din bulg. *kărpa,* sb. *krpa*].

cîrpăceálă, cîrpăceli f. acțiunea de a cîrpăci și rezultatul ei. [*Cîrpăci* + *-eală*].

cîrpăci, cîrpăcesc vb. (tr.) a cîrpi prost, a petici: *ascultînd pe vechii dascăli, cîrpocind la haina vremii.* EM.; (și: **cîrpoci**). [De la *cîrpaci*].

cîrpăcíe f. (rar) meseria cîrpaciului: *taci, de cîrpăcia, cu al ei venit, sînt sătul de dînsa.* PANN. [*Cîrpăci* + *-ie*].

cîrpătór, cîrpătoare n. (reg.) 1. fund de bucătărie; 2. lopată din lemn cu care se introduce și se scoate pîinea din cuptor. [Lat. *coopertorium*].

cîrpeálă, cîrpeli f. 1. reparație sumară (inestetică și nerezistentă); 2. bucată de material cusută deasupra unei rupturi; 3. (fig.) treabă de mîntuială. [*Cîrpi* + *-eală*].

cîrpét, cîrpeturi n. (rar) obiecte de îmbrăcăminte ușoare (și ieftine): *pe alți trei cai a împărțit mălaiul, slănina afumată și cîteva cîrpeturi.* GAL. [*Cîrpă* + *-et*].

cîrpí, cîrpesc vb. 1. (tr.) a repara un obiect (de îmbrăcăminte) rupt sau descusut: *păstrează albiturile bune ca pe o zestre de mireasă și cîrpește pe cele vechi.* CĂL.; 2. (tr.) a astupa crăpăturile unui obiect; (fig.) *noi cîrpim cerul cu stele.* EM.; **cu ochii cîrpiți (de somn)**, somnoros, cu ochii aproape închiși: *ea se sfiește să-i iasă înainte cu ochii cîrpiți de somn.* VLAH.; 3. (fig.; tr.) a născoci, a inventa: *ajunge în sat, la frate-său, și pe loc cîrpește o minciună.* CR.; 4. (tr.) a trage palme, a lovi: *grădinarul, voind să-l cîrpească, fu oprit de fata cea mai mică.* ISP.; 5. (fam.; intr.) a bea mult, a se îmbăta: *pare-mi-se, cîrpește moșneagul.* AL. [Din sl. *krŭpiti*].

cîrpíre, cîrpiri f. acțiunea de a cîrpi și rezultatul ei. [V. *cîrpi*].

cîrpít[1], ~ți, cîrpită, ~e a. 1. reparat, cusut; 2. astupat; (fig.) *cu ochii cîrpiți, somnoros.* PANN; 3. (fam.) beat. [V. *cîrpi*].

cîrpít[2] n. 1. acțiunea de a cîrpi: *cîrpitul cămășilor;* 2. (reg.) plantare a boabelor în locurile rămase goale după semănat. [V. *cîrpi*].

cîrpitúră, cîrpituri f. 1. faptul de a cîrpi, reparație: *așteptau să vie niscai vechituri și să ia parale după cîrpituri.* PANN; 2. loc unde a fost cîrpit un lucru; (spec.) bucată de material cusută deasupra unei rupturi: *cîrpiturile sînt din material de altă culoare;* 3. (fig.) născocire, minciună. [*Cîrpi* + *-tură*].

cîrpocí vb. v. **cîrpăci**.

cîrpușoáră, cîrpușoare f. diminutiv al lui cîrpă; basma: *el mă ia de cîrpușoară și mă dă pe ușă-afară.* POP. [*Cîrpă* + *-ușoară*].

cîrstác, cîrstace n. (reg.) claie de grîu. [Din sl. *krŭstŭ* „cruce"].

cîrstáș, cîrstași m. (reg.) crîsnic. [Din sl. *krŭstŭ* „cruce"].

cîrstéi m. v. **cristei**.

cîrstélniță f. v. **cristelniță**.

cîrstineásă, cîrstinese f. plantă erbacee cu florile gălbui cu vine purpurii, întrebuințată în medicina populară (*Ajuga*). [Din sl. *krŭstinŭ* „în formă de cruce"].

cîrtabóș m. v. **caltaboș**.

cîrteálă, cîrteli f. critică, nemulțumire, protest (rostit cu jumătate de gură, pe înfundate): *la-împărțeală era multă sfadă și cîrteală.* B.-DEL. [*Cîrti* + *-eală*].

cîrtí, cîrtesc vb. 1. (intr.) a-și exprima nemulțumirea prin critici (murmurate): *soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrtească de toate cele.* CR.; 2. (tr.) a critica, a cicăli: *dac-o întrebi, dac-o cîrtești, ea zice c-o bănuiești.* POP.; 3. (reg.; tr.) a sfîșia, a face bucăți. [Cf. bulg. *kŭrtja,* sb. *krtiti*].

cîrtíre, cîrtiri f. (pop.) acțiunea de a cîrti; protest, nemulțămire: *vaietele și cîrtirile poporului ... îl înfioră de frică.* BĂLC. [V. *cîrti*].

cîrtitór, ~i, cîrtitoáre a. care cîrtește, care este nemulțumit (și bombănește): *boierii cei mai tineri ... erau cîrtitori asupra trecutului.* CR.; (subst.) *cum socotesc acești mai sus cîrtitori asupra poetului nostru.* B.-DEL. [*Cîrti* + *-tor*].

cîrtiță, cîrtițe f. 1. mamifer insectivor care trăiește în galeriile pe care le sapă în pămînt (*Talpa Europaea*): *de-a lungul zidurilor împrejmuitoare mergeau cărărușe pe coasta dealului, curmate în cursul lor de mușuroaie de cîrtițe.* EM.; 2. (fig.) persoană

retrogradă (care sabotează); **3.** (reg.) buboi lunguieț: *cîrtiță la cal.* [Din bulg. ***cărtica,*** sb. ***krtica***].

cîscîci, cîscîciuri n. (reg.; și **lanțul cîscîciului**) lanț de ancorare la o moară de vînt. [Din turc. ***kyskač*** „scară portativă"].

cîș, ~i, cîșă, ~e a. (reg.) care are o infirmitate la mînă; fără degete, ciung: *ai să rămîi cîș de mîna dreaptă.* HOGAȘ. // a. și adv. (care este) strîmb: *i-a aruncat o privire cîșă; s-a uitat cîș la el.* [De la ***cîși*** (pl. lui *cîs* <bulg. ***kus*** „scurt")].

cîșiță, cîșițe f. insectă dipteră ale cărei larve trăiesc în brînză (*Piophila casei*). [Et. nec.].

cîșlár, cîșlari m. (înv.) persoană care aduna produsele la o stînă. [***Cîșlă*** + *-ar*].

cîșlă, cîșle f. **1.** (reg.) așezare de păstori unde se mulg oile sau vacile; stînă; **2.** (înv.) așezămînt provizoriu (de turci sau de tătari). [Din turc. ***kișla***].

cîșlăríe, cîșlării f. (reg.) cîșlă: *fiind acu patru ani la o cîșlărie, haita noastră Vidra, ... iată că s-a pustiit o vreme cu acel lup sur.* SAD. [***Cîșlă*** + *-árie*].

cîșlégi f. pl. interval de timp între două posturi, în care creștinii mănîncă și brînzeturi: *prin cîșlegile Crăciunului aproape de cîrneleagă.* CR. [Lat. ***caseum ligat***].

cîști, cîștiuri n. (înv.) sumă de bani plătită la date fixe (ca rată din arenda unei moșii): *am primit toate cîștiurile înainte pe 5 ani.* AL. [Din turc. ***kișt***].

cîștíg, cîștiguri n. **1.** bani obținuți: *a avut un cîștig mare la vînzare;* **2.** folos, profit material obținut dintr-o activitate, dintr-o afacere etc.: *numai banul îl vînează și cîștigul fără muncă.* EM.; **a avea cîștig de cauză,** a obține o victorie (asupra cuiva); **a fi în cîștig asupra cuiva,** a avea un avantaj față de cineva: *eram în cîștig asupra lui Grigoriță cu doi ardei.* HOGAȘ. [De la ***cîștiga***].

cîștigá, cîștíg vb. **1.** (tr.) a obține, a dobîndi bani sau alte bunuri (prin muncă, prin speculații etc.): *tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și cîștigau mulți bani.* CR.; (absol.) *meseriaș priceput, cîștiga binișor ca șef al zețăriei.* GHEȚIE; (refl. pas.) *anevoie se cîștigă, lesne se cheltuiește;* **2.** (tr.) a cuceri, a obține (o victorie): *om agreabil, potolit și bonom, își cîștigă prietenia tuturor.* CĂL.; *a cîștiga un proces;* (fig.) *pe costișe lanurile erau verzi și se lămureau încet-încet, cu cît luminile cîștigau văile.* SAD.; **a cîștiga teren,** v. **teren**; **3.** (fig.; tr.) a atrage de partea sa; a cuceri: *a cîștiga iubire, simpatie;* **4.** (intr.) a se îmbogăți în ..., a deveni mai bogat în ...: *cu aceasta cîștigăm perspective teoretice.* BL.; *stilul cîștigă în claritate;* **5.** (înv.; refl.) a se îngriji, a avea grijă: *lăcuiți și vă cîștigați pre însul* [pămîntul] *și agonisiți întru el.* BIBLIA. [Lat. ***castigare***].

cîștigáre f. acțiunea de a cîștiga; atragere, obținere: *stăpînirea habsburgică se gîndește ... la cîștigarea de partea ei a poporului român ortodox.* BL. [V. ***cîștiga***].

cîștigăt, ~ți, cîștigată, ~e a. **1.** care s-a ales cu un folos; care și-a îmbogățit cunoștințele, experiența: *eu sînt cea cîștigată ... tu m-ai învățat să văd lucrurile pe care eu înainte nu le vedeam.* PETR.; *a ieșit cîștigat din afacere;* **2.** obținut, dobîndit, căpătat: *mașină cîștigată la loto.* [V. ***cîștiga***].

cîștigătór, ~i, cîștigătoáre a. **1.** (și subst.) care are o superioritate asupra altuia într-o competiție: *echipa cîștigătoare; cîștigătorii competiției;* (p.ext.) *nici o femeie n-ar fi cîștigată dacă ar simți repulsia cîștigătorului.* CĂL.; **2.** care asigură cîștigul, care dă un drept: *aveți vreun bilet cîștigător?* CAR.; **3.** (și subst.) care a obținut un cîștig material: *persoanele cîștigătoare la loto.* [***Cîștiga*** + *-tor*].

cît[1] adv. **1.** (exprimă imprecis ideea de cantitate sau de intensitate) în ce măsură, în ce grad, în ce durată de timp: *m-am străduit cît am putut să țin ochii deschiși și am privit prin încăpere.* GHEȚIE; *cît e de bun!;* **cît pe ce,** aproape: *eu intram în pămînt de rușine și cît pe ce să mă înec, de ciudă ce-mi era.* CR.; **cît de cît, a)** (măcar) puțin, cîtva: *cînd timpul redevenea cît de cît prielnic, călătorii ridicau ancora.* TUD.; **b)** deloc: *nu-i plăcea cît de cît;* **cît colea,** nu departe, în apropiere: *se ia după mișneag și cît colea, mergea în urma lui.* CR.; **cît de colo,** de departe, de la mare distanță: *se vedea cît de colo că vorbea cu înțelepciune.* ISP.; **cît colo,** departe: *fata îi pune atunci mîna în piept, îl brîncește cît colo.* CR.; **cît mai,** foarte: *am hotărît să-mi înaintez demisia cît mai degrabă.* GHEȚIE; **atît cît,** în măsura în care: *m-am descheiat la pardesiu (atît cît să nu se observe uzura înaintată a hainelor) și am luat loc la o masă.* GHEȚIE; **atît ... cît** (sau **cum**) ori **pe cît de ... pe atît de,** în același grad, număr etc. ... ca și ...: *o formulă pe cît de simplă, pe atît de cuprinzătoare.* BL.; **atît ... cît și ...,** și ... și; nu numai ..., ci (și); **cu cît ... cu atît ...** sau **cu atît ... cu cît ...,** pe măsură ce ... tot mai mult ...: *cu cît am înaintа în vîrstă, cu atît sentimentalismul scade.* IBR.; **2.** (exprimă durata) atunci cînd ...: *cît ești tînăr;* **3.** oricît: *căruța mea e largă, poate să încapă într-însa cît de mult.* CR.; *vino cît de des.* // conj. **1.** (introduce propoziții temporale, modale sau atributive) în timpul în care ..., în măsura în care ...: *iaca și capra, venea cît putea.* CR.; **numai cît ...,** doar ... : *numai cît a gîndit Făt-Frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătesei lui.* CR.; **cît ai bate din** (sau **în**) **palme** ori **cît te-ai șterge la ochi, cît ai scăpăra din** (sau **dintr-un**) **amnar,** foarte repede, într-o clipă: *cît ai bate din palme, ni s-a și înfățoșat cu o cană mare de lut, plină cu vin.* CR.; **pe cît ...,** după cum ..., precum ...; **2.** (introduce propoziții completive directe): *am plătit cît mi-a cerut;* **3.** (introduce propoziții consecutive) încît, de, că: *au trîntit un hohot mare, cît s-au răsunat pămîntul.* AL.; **4.** (introduce propoziții concesive) deși, cu toate că, oricît: *cît era de pustnic Dănilă, tot mai mult se bizuia pe drughineață decît în sfînta cruce.* CR.; **5.** (introduce propoziții adversative) ci, mai ales: *nu mi-e ciudă de străini, cît de pămînteni haini.* POP.; **cît ... cît ...,** cînd ..., cînd ..., și ... și ...: *m-oi duce și eu cît călare, cît pe jos, cum oi putea.* CR. // prep. (în comparații) ca, precum: *ochii i-au ieșit afară din cap cît cepele de mari.* CR.; *e mare cît o zi de post.*; **cît despre ...** sau **cît pentru ...,** în ceea ce privește ..., relativ la ...: *cît despre apă bună, nu vă îngrijiți.* CR. [Lat. ***quantus*** (contaminat cu lat. ***quotus*** și ***cata***)].

cît[2], **cîturi** n. număr care reprezintă rezultatul unei împărțiri. [Lat. ***quantus***].

cît[3], **~ți, cîtă, ~e** pron. neh. **1.** (la pl.) cei (cele) care: *gîndurile cîte îi trec prin minte;* **cîte și mai cîte** sau **cîte și mai multe, cîte-n lună și-n soare** (sau **și-n stele**), de toate, tot felul de lucruri: *mă rog, nebunii de-a lui, cîte-n lună și în stele.* CR.; *le dă el pilde cîte și mai multe.* CR.; **cîte (...) toate,** multe, felurite: *și-mi spune cîte toate, că-i scump, că ea nu poate.* COȘB.; **nu știi cît** (sau **cîtă, cîți, cîte**), foarte mult: *mergînd înainte, cale de nu știu cîte zile.* ISP.; **2.** (cu valoare de pronume interogativ) ce cantitate?, ce număr?: *cîți oameni?; cîte zile?;* **cîte și mai cîte,** tot felul de lucruri; **3.** ce preț?: *cît costă?* // a. neh. (arată cantitatea) care: *cîte poame sînt de vară, nice una nu-i amară.* POP.; **cîtă frunză, cîtă iarbă** (sau **și iarbă**) ori **cîtă pulbere și spuză,** în număr foarte mare: *cînd văzui a lor mulțime cîtă frunză, cîtă iarbă.* EM. [Lat. ***quantus***].

cîte adv. **1.** (formează numeralele distributive): *se pot tăia pe ici, pe colo, cîte o priveliște sau un moment mai bine creionat.* CĂL.; **una cîte una,** rînd pe rînd: *izvorăsc din veacuri stele una cîte una.* EM.; **cîte una,** ceva deosebit, grozav: *cînd spunea cîte una, ori te țineai cu mîna de inimă rîzînd, ori te făcea să-ți sară inima din loc, de frică.* CR.; **cîte ceva,** puțin: *treptat frisoanele diminuară, dădu semne de îndreptare, mînca și bău cîte ceva.* GHEȚIE; **2.** (formează numerale colective): *cîte trele.* [Lat. ***cata***].

cîtățíme, cîtățimi f. (înv.) cantitate, mulțime: *grandoarea se face după cîtățimea mai mare sau mai mică de sensibilitate.* MAIOR.; (și: **cătățime**). [***Cît***[2] + ***mulțime***].

cîtelea, cîta pron. inter. (precedat de art. *al, a;* vizează locul ocupat într-o serie): *al cîtelea rînd?;* (și: **ancîtelea**). [***Cîte*** + *-le* + *-a*].

cîteodátă adv. (exprimă realizarea sau manifestarea repetată la distanțe mari în timp) uneori, din timp în timp, din cînd în cînd: *pe la școală mai dam noi așa, cîte-odată, de formă.* CR. [***Cîte*** + ***o*** + ***dată***].

cîtíme, cîtimi f. (rar) mărime, cantitate: *se petrecu repede, într-o cîtime de timp care nu se lasă măsurată.* TUD. [***Cît***[3] + *-ime*].

cîtuși adv. **cîtuși de puțin** sau **cîtuși de cît,** oricît de puțin, cît de cît; deloc: *dacă nu știi a însemna măcar cîtuș de cît e greu.* CR. [***Cît***(*u*) + *-și*].

cîtvá, cîțiva, cîtăva, cîteva pron. neh. (și adj.) puțin, un număr mic, o cantitate mică, nu mult: *nu le vom enumera pe toate, dar vom pune în relief cîteva.* BL.; *ministerul îi cumpăra pentru premiile școlare cîteva exemplare din operele sale.* CĂL.; *cîtva timp; cîțiva oameni; cîteva femei.* [***Cît*** + ***va*** (= ***vrea***)].

cîț interj. cuvînt cu care se alungă pisica. [Onomat.].

cîță, cîțe f. (reg.) **1.** bibilică (*Numida meleagris*); **2.** (fig.) persoană rea de gură. [V. ***cață***].

cîzlár, cîzlari m. (turcism) șeful eunucilor seraiului: *dar, eu, frate, mult mă tem de cîzlarul din harem.* POP. [Din turc. ***kyzlar***].

cîzlar-agasí m. (turcism) șeful eunucilor (care urma în rang după vizir și muftiu): *dorințele lui cîzlar-agasi fost-au ele vreodată neîmplinite?* FIL. [Din turc. ***kyzlar-agası***].

clábăț, clabățuri n. (reg.) căciulă mare: *un voinic ardelenesc cu clabăț selagienesc.* POP. [Din sb. ***klobuk*** „pălărie"].

clac[1], **clácuri** n. (rar) pălărie bărbătească care se poate turti și purta sub braț. [Din fr. ***claque***].

clac[2] interj. cuvînt care redă un zgomot scurt și sec. [Onomat.].

clacá, clachez vb. (intr.) **1.** a face să se audă, a produce un zgomot sec; **2.** a ceda, a obosi; a nu mai avea resurse: *risc să clachez după primele săptămîni ori luni.* GHEȚIE; **3.** a-și luxa un tendon de la picior. [Din fr. ***claquer***].

clacăj, clacaje n. **1.** faptul de a claca; **2.** întindere, ruptură sau leziune a unui tendon sau a unui mușchi. [Din fr. ***claquage***].

clacáre, clacări f. acțiunea de a claca. [V. ***claca***].

clácă, clăci f. **1.** muncă gratuită pe care țăranul iobag era obligat s-o presteze în folosul proprietarului de pămînt: *claca a fost desființată în 1864, o dată cu împroprietărirea țăranilor;* **2.** (pop.) muncă colectivă benevolă, pe care o fac țăranii unii în folosul altora, însoțită de obicei de o mică petrecere: *la o clacă de desghiocat păpușoi, i-am scos Măriucăi un șoarec din sîn.* CR.; **vorbă de clacă,** vorbă inutilă, flecăreală: *dacă ... ai poftă și vreme să mai schimbăm două vorbe de clacă, mă găsești.* CAR.; **3.** muncă prestată ocazional la unele lucrări de interes public: *scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul.* CR. [Din bulg., sb. ***tlaka***].

clachétă, clachete f. dispozitiv care asigură sincronizarea în filmările cinematografice. [Din fr. ***claquette***].

cládă, clade f. (reg.) morman, grămadă: *de albe oseminte o cladă tristă, rece.* AL.; *locul lui de pîndă l-am aflat pe o cladă.* SAD.; (și: **cladără**). [Din bulg., sb. ***klada***].

cládără f. v. cladă.

cladocér, cladoceri m. (la pl.) ordin de crustacee foarte mici adaptate la înot; (și la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***cladocères***].

clăie, clăi f. **1.** grămadă mare de fîn, de snopi sau de paie de cereale, de formă conică: *unii secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi.* CR.; *din snopi se face claie, și din clăi stoguri;* **2.** (p. ext.) grămadă mare de obiecte sau de oameni în dezordine: *o claie de duduci stăteau în cerc pe scaune și jucau ceva.* HOGAȘ; **claie peste grămadă,** unul peste altul, în dezordine, la întîmplare: *pe masa de lucru se amestecau, claie peste grămadă, hîrtii, dosare, reviste.* GHEȚIE. [Din bulg., sb. ***kladnja***].

clamá, clamez vb. (livr.; intr.) a chema cu voce tare; a se manifesta violent, prin strigăte: *clama împotriva nelegiuirilor lui Mihail Sturza.* CĂL.; *a-și clama indignarea.* [Din fr. ***clamer,*** lat. ***clamare***].

clamáre, clamări f. faptul de a clama. [V. ***clama***].

clámă, clame f. piesă din metal cu care se prind foile, buclele părului etc.; agrafă. [Din germ. *Klammer*].

clamoáre f. (livr.) strigăt de protest, de ajutor: *cînd au apărut acele scrisori, s-a făcut o clamoare teribilă în toată țara, s-a spus că e o infamie.* IBR. [Din lat. *clamor, -oris,* fr. *clameur*].

clamorós, ~și, clamoroásă, ~e a. (livr.) **1.** strigător, chemător, plin de deznădejde; **2.** (care se realizează) cu mult zgomot, cu multă larmă: *pacientul era disprețuit, ... apoi, printr-un proces clamoros, consemnat vindictei publice.* CĂL. [Din it. *clamoroso*].

clamp interj. cuvînt care imită zgomotul produs de lovirea a două obiecte, în special de închiderea violentă a unei uși sau a unui capac. [Onomat.].

clámpă, clampe f. (reg.) **1.** clanță la ușă: *inima din loc îmi sare cînd aud că sună cleampa.* EM.; *zăpada-i cît gardul, și-a prins promoroacă și clampa.* BAC.; **2.** (fig.; fam.) gură: *nu-i tăcea clampa toată ziua;* **a da din clampă,** a vorbi mult (și fără rost); **a-și ține clampa,** a tăcea. // adv. **a fi (beat) clampă,** a fi foarte beat; (și: **cleampă**). [Din germ. *Klampe*].

clan, clánuri n. **1.** comunitate primitivă formată din rude avînd la origine un strămoș comun: *șef de clan;* **2.** cerc închis de persoane cu idei și gusturi comune; **3.** (peior.) clică, șleahtă. [Din fr. *clan*].

clanc interj. cuvînt care imită sunetul clopotului, zgomotul produs de o lovire, de închiderea unei uși, a unui capac etc.; (subst.) *făcînd un clanc din limbă, trecu.* DELAVR. [Onomat.].

cláncăt, clancăte n. zgomot produs de lovirea a două obiecte (dure). [*Clanc* + *-ăt*].

clandestín, ~i, clandestină, ~e a. făcut în secret (fiind oprit de lege); ilegal; ilicit: *scoase o revistă clandestină.* CĂL.; (adv.) *el refuză să se prezinte în fața comisiei aulice și fuge clandestin la Roma.* BL. [Din fr. *clandestin,* lat. *clandestinus*].

clandestinísm n. (rar) clandestinitate. [Din it. *clandestinismo*].

clandestinitáte f. caracterul a ceea ce este clandestin; ilegalitate; (rar) clandestinism. [Din fr. *clandestinité*].

clanț[1] interj. cuvînt care redă sunetul produs de izbirea dinților, de clanța ușii, de închiderea unui capac etc.; (fig.) *toată ziua clanța-clanța din gură.* PANN; (și: **clanță**). [Onomat.].

clanț[2]**, clánțuri** n. **1.** cioc, clonț; **2.** (fam.) gură: *te poftesc să-ți mai ții clanțul.* AL.; **a ține clanț,** a lupta cu vorba: *ținea clanț cu orice advocat.* AL. [Onomat.].

clánța interj. v. **clanț**[1].

clánță, clanțe f. **1.** mîner metalic aplicat la broasca ușii, care acționează mecanismul de închidere și deschidere; piesă metalică din mecanismul broaștei care realizează închiderea: *trăgînd ușa chiliei, o închise cu clanța.* OD.; **2.** (fig.) gură; **a(-i) da cu clanța,** a vorbi mult; **a se lua la clanță (cu cineva),** a se certa; **rău** (sau **bun**) **de clanță** rău (sau bun) de gură; certăreț; **3.** persoană care vorbește mult; flecar, guraliv: *ce clanță de femeie!* [De la *clanț*[1]].

clap interj. cuvînt care imită zgomotul produs prin închiderea bruscă a unui capac, prin căderea unui corp, prin lovirea a două piese metalice etc. [Onomat.].

clápă, clape f. **1.** piesă mobilă care se apasă cu degetul pentru a produce sunetul dorit la pian, orgă, acordeon etc.: *ea plînge și-a căzut pe clape și geme greu ca în delir.* BAC.; **2.** capac; (spec.) capac de coșciug: *să-i fac coșciug de argint și clapă mare de plumb.* POP.; **a-i trage cuiva clapa,** a păcăli pe cineva; **3.** mic disc mobil, care, prin apăsare, imprimă o literă la mașina de scris; **4.** placă montată printr-o articulație astfel încît să poată acoperi sau descoperi un orificiu; **5.** bucată mobilă de stofă care cade peste deschizătura buzunarului: *rămăsei cu piciorul drept acățat în cheutoarea de la clapa din dreapta a surtucului meu.* HOGAȘ; **6.** fiecare dintre cele două elemente mobile ale căciulii cu care se acoperă urechile. [Din germ. *Klappe*].

clapc interj. clap: *clapc! dete într-o cursă.* ISP. [Onomat.].

clápcă f. (reg.) cursă, capcană: *a se feri să nu dea în clapcă.* ISP. [Din bulg. *klapka*].

clapétă, clapete f. clapă mică; parte mobilă a unei supape. [Din fr. *clapet*].

clapíst, clapiști m. (iron.) persoană care trage clapa, care păcălește, care minte: *nu va expune un singur vot al clapiștilor d-lui Brăteanu.* EM. [*Clapă* + *-ist*].

clapón, claponi m. cocoș castrat care se îngrașă repede: *unui dascăl i se fură claponii.* CĂL. [Din pol. *kapłon*].

claponăreásă, claponărese f. (rar) femeie care castrează cocoșii (făcîndu-i claponi): *toată viața ei mătușa Doroteea fusese claponăreasă și operase zeci de generații de cocoșei.* SAD. [*Clapon* + *-ar* + *-easă*].

clapotáj, clapotaje n. (med.) clipocit care se produce atunci cînd există lichid în unele cavități ale organismului; clapotament. [Din fr. *clapotage*].

clapotaménț, clapotamente n. **1.** clapotaj; **2.** (tehn.) zgomot produs de apa ușor agitată. [Din fr. *clapotement*].

clar, ~i, clară, ~e a. **1.** luminos, pur, strălucit: *cînd răsai-nainte-mi ca marmura de clară.* EM.; **2.** cu lumină limpede; strălucitor: *un soare clar lumina odaia parfumată și caldă.* BAC.; (subst.) **clar de lună,** lumină strălucitoare de lună; **3.** delimitat cu precizie; precizat: *nu intenționăm decît să ne retragem pe poziții inițiale clare.* BL.; **4.** care răsună distinct, care se aude bine: *sunet clar;* **5.** transparent; **6.** ușor de înțeles; lămurit: *ar dori să cunoască știri mai clare despre cele ce se petrec la castel.* SAD.; (adv.) *Ibrăileanu a intuit cercetările tipologice germane, pe care e clar că nu le cunoștea.* CĂL.; **7.** care înțelege lucrurile, care se exprimă limpede: *spirit clar.* [Din lat. *clarus*].

clarifică, clarífic vb. (tr. și refl.) a (se) limpezi, a (se) lămuri, a (se) desluși: *dacă-ți poți clarifica sentimentele, îți vin și cuvintele.* IBR. [Din lat. *clarificare,* fr. *clarifier*].

clarificáre, clarificări f. acțiunea de a (se) clarifica; lămurire, precizare: *față de o asemenea interpretare ... trebuie să luăm poziție de clarificare.* BL. [V. *clarifica*].

clarificatór, ~i, clarificatoáre a. care clarifică, limpezește, lămurește: *acești termeni ... nu vor să fie decît niște metafore clarificatoare și nimic mai mult.* IBR. // n. substanță care are proprietatea de a limpezi un lichid tulbure; (și: (rar) **clarificător**). [*Clarifica* + *-tor*].

clarificătór a. v. **clarificator.**

clarinét, clarinete n. instrument muzical de suflat, din lemn, de forma unui tub lărgit la un capăt și cu găuri și clape metalice pentru degete: *unul cu vioara, altul cu clarinetul și al treilea cu țimbala.* SL.; (și: (înv.) **clarinetă**). [Din fr. *clarinette,* germ. *Klarinette*].

clarinétă f. v. clarinet.

clarinetíst, clarinetiști m. muzicant care cîntă din clarinet: *îl aruncase ... în stradă împreună cu un gologan unor clarinetiști.* CĂL. [Din fr. *clarinettiste*].

clarísim, ~i, clarisimă, ~e a. (livr.) care este foarte clar. [Din lat. *clarissimus*].

claritáte, (rar) **claritáți** f. însușirea de a fi clar, limpede, deslușit: *Kogălniceanu se exprimă cu o claritate desăvîrșită.* IBR.; *te încîntă prin plăcerea ce poate rezulta din claritățile psihice.* CĂL.; *claritatea ideilor, a stilului.* [Din lat. *claritas, -atis,* fr. *clarité*].

clarobscúr n. procedeu de distribuire a umbrei și a luminii pe suprafața unui tablou: *clarobscurul misterios e remarcabil.* CĂL.; (fig.) *s-a aplecat cu imens interes și cu acaparantă pasiune peste clarobscurul vieții sufletești.* BL. // a. care cuprinde zone de lumină și de umbră în contrast puternic; (adv.) *utilizează cu deosebire acele aspecte ale făpturilor pe care le surprinde clarobscur ochiul vieții.* BL. [*Clar* + *obscur*; cf. fr. *clairobscur*].

clarobscuritáte f. (rar) amestec de lumină și de umbră: *versurile sînt ale unui eremit profan ..., care jubilează de clarobscuritatea universului.* CĂL. [*Clarobscur* + *-itate*].

clarvăzătór, ~i, clarvăzătoáre a. și m., f. (persoană) care prevede ceea ce se va întîmpla; (persoană) care dovedește perspicacitate, clarviziune: *el era desigur un clarvăzător în sensul obișnuit al acestui cuvînt.* BL.; *persoane sau medii clarvăzătoare ... răspund aproape unanim că ele înseși nu înțeleg nimic.* BL. [*Clar* + *văzător*; cf. fr. *clairvoyant*].

clarviziúne, clarviziuni f. calitate a cuiva de a pătrunde, de a pricepe lucrurile și de a prevedea fenomene viitoare: *aceeași uluitoare clarviziune îl servește și în alte domenii.* BL. [*Clar* + *viziune*].

clas n. v. clasă.

clasă, clasez vb. **1.** (tr.) a distribui în clase, a aranja, a împărți pe clase sau pe categorii: *să împartă nume lucrurilor și ființelor, adică să le recunoască, să le claseze, să le categorizeze.* BL.; **2.** (refl.) a deține un anumit loc într-un clasament (sportiv): *s-a clasat pe locul al doilea;* **3.** (jur.; tr.) a scoate de sub cercetare un caz. [Din fr. *classer,* germ. *klassieren*].

clasábil, ~i, clasabilă, ~e a. care poate fi clasat. [Din fr. *classable*].

clasamént, clasamente n. ordine a concurenților în funcție de rezultatele obținute la o competiție (sportivă). [Din fr. *classement*].

clasáre, clasări f. **1.** acțiunea de a (se) clasa, de a (se) așeza într-o anumită ordine; **2.** scoatere de sub cercetare; stare a lucrului clasat. [V. *clasa*].

clásă, clase f. **1.** grupare de persoane sau de obiecte realizată pe baza unui criteriu; **2. (clasă socială)** grup social alcătuit din oameni de aceeași condiție sau de condiție apropiată: *din pricina clasei din care făceau parte, ei moșteniseră un temperament mai conservator.* IBR.; **3.** rang atribuit după importanță, merit, confort etc.: *coborî scările vagonului de clasa I ținînd într-o mînă un geamantan de piele.* GHEȚIE; *secretar de clasa a doua;* **4.** diviziune a regnului vegetal sau animal mai mică decît încrengătura și mai mare decît familia; **5.** (mat.) fiecare dintre grupele de cîte trei cifre ale unui număr cu mai multe cifre; **6.** an de studiu în învățămîntul preuniversitar: *urmează două clase la liceul românesc din Năsăud.* CĂL.; **clasă primară,** v. **primar; 7.** grupare în învățămîntul public care cuprinde elevi de aceeași vîrstă și cu aceeași pregătire: *clasă de 30 de elevi;* **8.** sală în care țin cursurile elevii de pe aceeași treaptă de învățămînt (distribuiți în grupuri): *îi cade un urs mare din sîn și de-a dura prin clasă.* CR.; **9.** (franțuzism) oră de curs; timp în care se ține o lecție: *la sfîrșitul clasei, noi ieșeam grămadă și zgomotoși.* GHICA; **10.** categorie, grad, rang: *clasă de salarizare;* **de (mare) clasă** sau **(de) clasa-ntîi** (ori **întîia**), de cea mai bună calitate; (și: (înv.) **clas**). [Din lat. *classis,* fr. *classe*].

clasém, claseme n. (lingv.) ansamblu al trăsăturilor semantice minimale ale unei unități lexicale. [Din fr. *classème*].

clásic, ~ci, clasică, ~ce a. **1.** (înv.) destinat a fi citit, a fi studiat în clasă: *autori clasici; opere clasice;* **2.** (despre opere sau autori) care a atins nivelul perfecțiunii, care a devenit o autoritate; **3.** care ține de antichitatea greco-romană; care urmează regulile de compoziție specifice culturii greco-latine: *aceasta s-a întîmplat în antichitatea clasică.* BL.; **limbă clasică, a)** limbă care aparține antichității greco-latine, din perioada de maximă înflorire, considerată ca bază a educației și a civilizației; **b)** (p.ext.) formă a unei limbi care are calități estetice ale perioadei de maximă înflorire a culturii greco-latine: *limba clasică e sarcina generațiilor viitoare.* EM.; **4.** care se poate lua drept model, care excelează prin ceva: *Anglia e țara clasică a libertății;* **5.** tipic, caracteristic, reprezentativ; **6.** (p.ext.) cunoscut, comun, curent: *nu îngăduie o explicație decît prin clasica teorie a ondulațiunii.* BL. // m. autor de opere de mare valoare (realizate după principiile clasicismului): *în clasicii francezi nu percepe nici una din finețile consacrate.* CĂL. // n. (rar) clasicism: *clasicul înclină spre liniar, clădește perspectiva în planuri izolabile.* BL. [Din fr. *classique,* lat. *classicus*].

clasicísm n. **1.** curent artistic european din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea care tindea spre imitarea modelelor antichității greco-latine: *după liniștea și*

echilibrul olimpic al clasicismului, ... a urmat o perioadă de efervescență spirituală. BL.; **2.** ansamblu de trăsături (armonie, echilibru, sobrietate) pe care le întrunește o operă clasică: *pendulează între clasicismul epigramatic și cel mai patetic romantism.* CĂL.; **3.** (pl. **clasicisme**) tendință de a urma modelele clasice; revenire la rigorile clasice: *clasicismele moderne au, spre deosebire de cel antic, ca fundal spațiul infinit.* BL. [Din fr. ***classicisme,*** germ. ***Klassizismus***].

clasicíst, ~şti, clasicistă, ~e a. care ține de clasicism, referitor la clasicism: *în opoziție multiplă față de tradiția clasicistă.* BL. // m. specialist în studiul limbilor și culturilor antice (greacă și latină). [***Clasic*** + *-ist;* cf. germ. ***klassizistisch***].

clasicitáte f. **1.** caracter clasic: *spiritul aparține ... acestei epoci prin voința de clasicitate și distincție.* CĂL.; *clasicitatea operei lui Alecsandri;* **2.** totalitate a operelor clasice, a ideilor exprimate în ele și a modalităților lor de alcătuire: *temeiul culturii lui îl formează clasicitatea și literatura italiană.* CĂL.; **3.** (pl. **clasicități**) operă clasică: *Pelimon capătă o clipă pasiunea clasicităților.* CĂL. [Din germ. ***Klassizität,*** it. ***classicità***].

clasicizá, clasicizez vb. (tr. și refl.) a da sau a dobîndi caracter clasic; (intr.) *poeziile lui Naum sînt ale unui diletant, clasicizînd superficial în modul lui Alecsandri.* CĂL. [***Clasic*** + *-iza*].

clasicizánt, ~ți, clasicizantă, ~e a. care urmează modelele clasice: *în epocile clasicizante, găsim destule exemple de simboluri realizate în forme tipice.* BL. [***Clasic*** + *-izant*].

clasicizáre f. acțiunea de a (se) clasiciza și rezultatul ei. [V. ***clasiciza***].

clasificá, clasífic vb. (tr.) **1.** a împărți, a repartiza pe clase sau într-o anumită ordine: *nu-l putem clasifica în nici o școală.* IBR.; *aceste valori ... se pot clasifica în cîteva grupuri foarte eterogene.* BL.; **2.** a grupa, a pune împreună: *e și o nuvelă pe care o putem clasifica la un loc cu alte nuvele de ale noastre.* IBR. [Din fr. ***classifier,*** germ. ***klassifizieren***].

clasificábil, ~i, clasificabilă, ~e a. (rar) care se poate clasifica: *misterele existențiale devin clasificabile după simetria și congruența lor.* BL. [***Clasifica*** + *-bil*].

clasificáre, clasificări f. acțiunea de a clasifica și rezultatul ei; distribuire, repartizare pe clase sau într-o anumită ordine; clasificație: *clasificarea metaforelor diferă considerabil de la autor la autor.* BL. [V. ***clasifica***].

clasificatór, ~i, clasificatoáre a. care clasifică, care servește la clasificare: *științele descriptive și clasificatoare au găsit întotdeauna că una din sarcinile lor de căpetenie este de a stabili tipurile.* BL. // m., f. persoană care clasifică. // n. îndrumar, indicator în care se clasifică ceva. [Din fr. ***classificateur***].

clasificáție, clasificații f. clasificare: *Caragiale e așa de mare, încît iese din clasificații.* IBR.; (și: (înv.) **clasificațiune**). [Din fr. ***classification***].

clasificațiúne f. v. **clasificație.**

clasór, clasoare n. **1.** mapă, album sau piesă de mobilier în care se păstrează obiecte clasate; **2.** (spec.) mapă specială în care filateliștii păstrează timbrele. [Din fr. ***classeur***].

clast- element de compunere cu sensul „sfărîmat", „zdrobit". [Din fr. ***clast(o)-***].

clástic, ~ci, clastică, ~ce a. (geol.) format din fragmente de minerale sau de roci. [Din fr. ***clastique***].

clastomaníe, clastomanii f. (med.) înclinație morbidă de a distruge obiectele întîlnite. [Din fr. ***clastomanie***].

claudicánt, ~ți, claudicantă, ~e a. (livr.) care indică o claudicație; șchiop. [Din lat., fr. ***claudicant***].

claudicáție, claudicații f. **1.** (med.) tulburare apărută ca urmare a funcționării mai intense a unui organ, care dispare după un scurt repaos; **2.** faptul de a șchiopăta; șchiopătare: *rămase cu o anumită rigiditate a ținutei, precum și cu o claudicație nu prea accentuată, dar totuși vizibilă, a piciorului stîng.* GHEȚIE. [Din lat. ***claudicatio, -onis,*** fr. ***claudication***].

claustr- element de compunere cu sensul „închidere", „închisoare". [Din lat. ***claustrare*** (<**claudere** „a închide")].

claustrá, claustrez vb. (livr.; refl. și tr.) a (se) închide, a (se) izola într-un loc retras (mai ales la o mănăstire): *se claustră într-o izolare orgolioasă la moșia familiei.* GHEȚIE. [Din fr. ***claustrer***].

claustrái, ~i, claustrală, ~e a. (rar) care ține de mănăstire; mănăstiresc: *poate fi aci și un ecou al temei ororii claustrale din Dideron.* CĂL.; *existență claustrală.* [Din fr. ***claustral,*** lat. ***claustralis***].

claustrăre, claustrări f. faptul de a (se) claustra: *căzu într-o inerție totală, manifestată prin claustrarea în sordida cameră de hotel.* GHEȚIE. [V. ***claustra***].

claustrăție, claustrații f. acțiunea de a (se) claustra: *el nu venea cu rezultatele unei îndelungi claustrațiuni meditative.* CĂL.; (și: (înv.) **claustrațiune**). [Din fr. ***claustration***].

claustrațiúne f. v. **claustrație.**

claustrofobíe, claustrofobii f. (med.) teamă patologică de spații închise. [Din fr. ***claustrophobie***].

claústru, claustre n. (rar) **1.** loc închis; întăritură; **2.** (la catolici) mănăstire (de maici): *călugării vorbesc graiul lor anacronic, iar scriitorul, frate de claustru cu ei, îi zugrăvește în propria lor limbă.* CĂL. [Din lat. ***claustrum***].

clăuză, clauze f. dispoziție specială prevăzută într-un act: *de această clauză profită pictorul Neonil.* CĂL. [Din fr. ***clause,*** lat. ***clausa***].

clauzúlă, clauzule f. **1.** silabă accentuată la sfîrșitul unui vers care, împreună cu silabele neaccentuate, formează un ritm expresiv; **2.** organizare ritmică a cuvintelor la sfîrșitul unui vers, al unei strofe sau al unei fraze. [Din lat. ***clausula***].

clav, clavuri n. bandă purpurie aplicată pe tunica romanilor pentru a le indica apartenența la unele ordine. [Din lat. ***clavus***].

clavecín, clavecine n. vechi instrument muzical cu claviatură și cu coarde. [Din fr. ***clavecin***].

claveciníst, ~şti, clavecinistă, ~e m., f. persoană care cîntă la clavecin. [Din fr. ***clavéciniste***].

claviatúră, claviaturi f. totalitate a clapelor la pian, la orgă, la acordeon, la mașina de scris etc.: *complexa claviatură a unei imense orge.* CAR. [Din germ. ***Klaviatur***].

clavicimbál, clavicimbaluri n. (înv.) clavecin: *prin cafenele ... se aud clavicimbalurile.* CAR. [Din lat. ***clavicymbalum,*** it. ***clavicembalo***].

clavicórd, clavicorduri n. vechi instrument muzical, de formă dreptunghiulară, cu claviatură și coarde. [Din fr. ***clavicorde,*** lat. ***clavicordium***].

claviculár, ~i, claviculară, ~e a. care ține de claviculă. [Din lat. ***clavicularius,*** fr. ***claviculaire***].

clavículă, clavicule f. fiecare dintre cele două oase care leagă omoplații de stern: *glonțul a intrat pe sub clavicula și a ieșit prin omoplat.* TUD. [Din lat. ***clavicula,*** fr. ***clavicule***].

clavifórm, ~i, claviformă, ~e a. care se îngroașă la vîrf: *organ claviform.* [Din fr. ***claviforme***].

clavír, clavire n. (înv.) pian: *alta joacă din clavir.* AL.; *afară ninge prăpădind, iubita cîntă la clavir.* BAC. [Din germ. ***Klavier***].

claviríst, ~şti, clavirístă, ~e m., f. persoană care cîntă la clavir: *și nu mai uit nebuna lăutară, și transfigurată, trista claviristă.* BAC. [***Clavir*** + *-ist*].

clăvus n. **1.** (med.) bătătură; **2.** (zool.) parte a elitrelor unor insecte. [Din fr., lat. ***clavus***].

claxón, claxoane n. **1.** dispozitiv de semnalizare sonoră (montat pe autovehicule, biciclete etc.); **2.** sunet produs de un astfel de dispozitiv: *îl însoți vuietul neîntrerupt al străzii, claxoanele automobilelor.* GHEȚIE. [Din fr. ***klaxon***].

claxonă, claxonez vb. (intr.) a semnaliza cu claxonul. [Din fr. ***klaxonner***].

claxonáre, claxonări f. acțiunea de a claxona. [V. ***claxona***].

claxonát n. claxonare. [V. ***claxona***].

clăbúc, clăbuci m. **1.** spumă făcută de săpun, cînd este amestecat cu apă, sau de lichide cînd fierb: *mai bem ... un vinișor, o cafeluță cu clăbuc.* CAR.; *începu să-și spele meticulos obrazul, scăpat de sub masca albă de clăbuc.* GHEȚIE; **2.** salivă spumoasă, cu băşici; **a face clăbuci la gură,** a vorbi foarte mult, cu furie: *tigru turbat de-a sa ură, scrîșnind din dinți sălbatic, făcînd clăbuci la gură.* AL.; **3.** spumă, transpirație: *calul avea clăbuc pe spate;* **4.** (la pl.) rotocoale de fum sau de aburi: *se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.* AL. [Din bulg. ***klabuk,*** sb. ***klobuk***].

clăbucí, clăbucesc vb. **1.** (intr.) a face clăbuci, a spumega: *clocotul lor aprig clăbucind, fierbînd în spume.* AL.; **2.** (tr.) a acoperi cu clăbuci: *i-a clăbucit barba pentru ras.* [De la ***clăbuc***].

clăcăş, clăcaşi m. (în regimul feudal) țăran obligat să presteze zile de clacă pe pămîntul proprietarului; rumân, vecin, iobag: *avînd mulți clăcași lua puțin de la fiecare.* IBR.; *clăcașii plăteau proprietarului în muncă chiria pămîntului pe care locuiau și din care se hrăneau.* [***Clacă*** + *-aș*].

clăcăşésc, ~şti, clăcăşeáscă, ~eşti a. (înv.) de clăcași, care aparține clăcașilor, referitor la clăcași: *sat clăcășesc.* [***Clăcaș*** + *-esc*].

clăcăşí, clăcăşesc vb. (înv.; intr.) a fi clăcaș, a face clacă. [***Clăcaș*** + *-i*].

clăcuí, clăcuiesc vb. (înv.; intr.) a fi clăcaș, a face clacă. [***Clacă*** + *-ui*].

clăcuşoáră, clăcuşoare f. **1.** diminutiv al lui clacă; **2.** (fig.) poză, ispravă, faptă nepotrivită: *după ce se mîntuie și clăcușoara asta, lumea ne lasă în cît ne-a găsit.* CR. [***Clacă*** + *-uşoară*].

clădăríe, clădării f. **1.** grămadă, movilă: *clădărie de porumb;* **2.** (fig.) mulțime: *clădărie de bunătăți;* **3.** aglomerare de obiecte, puse unele peste altele; clit; stivă: *clădărie de patru ori cît turnul Colței.* OD. [***Cladă*** + *-ărie*].

clădí, clădesc vb. (tr.) **1.** a face o construcție; a zidi, a construi, a edifica: *la moșie, își clădise biserică pe care puse o cucernică inscripție.* CĂL.; **a cădi pe nisip,** v. **nisip; 2.** (fig.) a alcătui, a asambla părțile: *sub auspiciile acestui punct de vedere el a putut să clădească grandioasa concepție fizicală.* BL.; *a clădi o poemă, o teorie;* **3.** a aduna în grămezi mari: *a clădi fînul în stoguri;* **4.** a așeza unul peste altul, făcînd o grămadă: *clădind movili de leșuri sub zdravănul topor.* AL. [Din sl. ***kladon*** „a pune, a așeza"].

clădíre, clădiri f. **1.** acțiunea de a clădi: *principala preocupare a faraonului este clădirea piramidei, a mormîntului.* BL.; **2.** (concr.) construcție, edificiu: *reintrai în vechea clădire, cu ecoul ei de pustiu.* BAC.; (fig.) *clădiri de visuri nalte.* AL. [V. ***clădi***].

clădít n. faptul de a clădi: *clădițul casei; clădițul stogului.* [V. ***clădi***].

clădítor, ~i, clăditoáre m., f. (rar) persoană care clădește. [***Clădi*** + *-tor*].

clăditúră, clăduturi f. (înv.) construcție, zidire; mod de a zidi: *era o cetate cariia frînsețea și-mpistritura și înșirătura și clăditura zidurilor nu să poate povesti.* DOS. [***Clădi*** + *-tură*].

clăí, clăiesc vb. (reg.; intr.) a face clăi: *ne ducem ... să clăim.* POP. [De la ***claie***].

clăiță, clăițe f. diminutiv al lui claie: *își priveau tăcuți clăițele de fîn.* AG. [***Claie*** + *-iță*].

clămpăí, clămpăiesc vb. (reg.; intr.) a clămpăni. [***Clamp*** + *-ăi*].

clămpăneálă, clămpăneli f. clămpănit. [***Clămpăni*** + *-eală*].

clămpăní, clămpănesc vb. **1.** (pop.; intr.) a clănțăni; (reg.) a clămpăi: *cînii clămpănesc după muște.* SAD.; *a clămpăni din dinți;* **2.** (intr.) a avea mișcări nesigure, a se deplasa nesigur: *dar clămpănea de bătrîn ce era.* CR.; **3.** (intr. și tr.) a produce zgomot prin lovirea a două obiecte dure; **4.** (intr.) a vorbi (întruna și fără rost): *degeaba mai clămpăneam*

eu din gură. CR.; **5.** (fig.; tr.) a face să producă zgomotul „clamp" (lovind, închizînd): *cînd clămpăneam ceaslovul, cîte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată.* CR. [*Clamp* + *-ăni*].

clămpănire, clămpăniri f. acțiunea de a clămpăni. [V. *clămpăni*].

clămpănít n. **1.** faptul de a clămpăni; **2.** zgomot produs prin lovirea a două obiecte (dure); clămpăneală; clămpănitură: *bine făcea că îi toca cu clămpănitul ei casant nervii lui prea groși.* PR. [V. *clămpăni*].

clămpănitór, ~i, clămpănitoáre a. care clămpănește, care produce clămpănit; zgomot: *exuberanța chiar a păsărilor urîte se notează cu termeni clămpănitori.* CĂL. [*Clămpăni* + *-tor*].

clămpănitúră, clămpănituri f. clămpănit. [*Clămpăni* + *-tură*].

clămpúș n. v. **clempuș.**

clăncăí, pers. 3 **clăncăie** vb. (intr.) **1.** (despre clopote) a suna; **2.** a produce zgomot prin ciocnire; (și: **clăngăi**). [*Clanc* + *-ăi*].

clăncăíre, clăncăíri f. acțiunea de a clăncăi și rezultatul ei. [V. *clăncăni*].

clăncăít n. sunet de clopot sau zgomot produs de obiecte care se ciocnesc: *clăngăitul paloșelor.* BĂLC.; (și: **clăngăit**). [V. *clăncăi*].

clăngăí vb. v. clăncăi.

clăngăít n. v. clăncăit.

clănțăí, clănțăiesc vb. (intr.) a clănțăni. [*Clanț* + *-ăi*].

clănțăneálă, clănțăneli f. **1.** clănțănit; **2.** ceartă, sfadă: *ieri au avut o clănțăneală pe această temă.* [*Clănțăni* + *-eală*].

clănțăní, clănțănesc vb. **1.** (intr.) a produce zgomot prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau de sticlă; **2.** (intr.) a mișca repetat și cu zgomot clanța ușii; **3.** (intr.) a-și ciocni repetat dinții din cauza frigului, a fricii etc.; a clănțăi: *au început a clănțăni și ceilalți de frig.* CR.; *tremura zgîlțîit de friguri, de se auzeau dinții clănțănindu-i în gură.* GHEȚIE; **4.** (fig.; intr.) a vorbi întruna; a flecări; **5.** (refl.) a se certa, a se sfădi: *nu vreau să mă clănțănesc cu el.* SAD. [*Clanță* + *-ăni*].

clănțăníre, clănțăniri f. acțiunea de a (se) clănțăni și rezultatul ei: *tremura ... ca varga și i-ai fi auzit clănțănirea dinților.* EM. [V. *clănțăni*].

clănțănít n. faptul de a clănțăni; zgomot produs prin ciocnirea repetată a două obiecte dure; clănțăneală, clănțănitură: *cîinele-și scoase limba, de osteneală și de căldură, din cînd în cînd și-o retrăgea iute cu un clănțănit din dinți.* VLAH. [V. *clănțăni*].

clănțănitúră, clănțănituri f. clănțănit. [*Clănțăni* + *-tură*].

clănțáu, clănțái m. **1.** persoană care vorbește mult (și violent): *văd că ești clănțău și te ții cu nasul pe sus.* SAD.; **2.** (peior.) avocat. [*Clanță* + *-au*].

clăpár, clăpari m. încălțăminte pentru schi, de forma unor bocanci, care se închide cu clape. [*Clapă* + *-ar*].

clăpáí, clăpáiesc vb. **1.** (rar; intr.) a clămpăni; **2.** (fig.; tr.) a vorbi repede (și neclar): *ea clăpăi pe nerăsuflate o fabulă.* CAR. [*Clap* + *-ăi*].

clăpáug, ~gi, clăpáugă, ~ge a. **1.** aplecat în jos: *omul acela ... avea niște urechi clăpăuge.* CR.; **2.** cu urechile mari și aplecate: *cîine clăpăug;* **3.** (fig.) prostănac, bleg. [Din ucr. *klapo-uchy*].

clătárí, clătáresc vb. (reg.; tr.) a clăti (de mai multe ori): *oi clătări plosca bine.* CR. [Cf. sb. *klatariti se*].

clătí, clătesc vb. **1.** (înv.; tr. și refl.) a (se) clătina, a (se) zgudui: *pămîntul clătitu-l-ai și l-ai strămutat.* DOS.; *a lumii temelie se mișcă, se clătește.* ALEX.; **a clăti capul** (sau **din cap**), a da din cap, în semn de mirare, de îndoială: *cetitorul va fi clătit din cap și va fi întrebat.* EM.; **2.** (înv.; tr.) a schimba în alt loc; a strămuta: *își clăti tabăra cu multă greutate.* BĂLC.; (fig.) *știi că nimeni altul nu s-a apropiat de doamnă, iar această știință n-o poate clăti nimeni.* SAD.; **3.** (înv.; refl.) a se mișca, a se deplasa tîrîndu-se; a se tîrî: *tot tîrîtorul ce se clătește pre pămînt.* BIBLIA; **4.** (sens curent; tr.) a curăța spălînd cu apă; (înv.) a clătări: *să clătească sticlele, pentru a le aduce umplute.* BAC.; *a clăti paharele, gura;* **5.** (tr.) a limpezi într-o ultimă apă curată: *unele pînze-nălbea, în gîrlă că le spăla, în fîntînă le clătea.* POP [Din sl. *klatiti*].

clătină, clátin vb. **1.** (tr., intr. și refl.) a (se) mișca într-o parte și în alta, a (se) agita (ușor): *de vînt se clatină copacul.* BAC.; (fig.) *ani de zile poetul se clatină ... între eroare și luciditate.* CĂL.; **a clătina din cap** (sau **capul**), a-și mișca capul în semn de mirare, de îndoială etc.: *se depărtează clătinînd din cap.* NEGR.; **2.** (fig.; tr.) a schimba, a produce modificări: *nici o dezamăgire n-a fost în stare să-i clatine sufletul.* BL.; **3.** (refl.) a șovăi în mers, în mișcări; a se împletici: *se clatină rărite șiruri lungi de bătălie.* EM.; **4.** (refl.) a fi într-o situație materială critică: *a aflat negustorimea că se clatină rău Kir Ianulea.* CAR. [De la *clăti*].

clătináre, clătinări f. acțiunea de a (se) clătina; clătinat: *Dimitrie refuză mut, printr-o clătinare a capului.* GHEȚIE. [V. *clătina*].

clătinát, clătinaturi n. clătinare. [V. *clătina*].

clătinătúră, clătinături f. mișcare șovăitoare. [*Clătina* + *-tură*].

clătíre, clătiri f. acțiunea de a (se) clăti; limpezire. [V. *clăti*].

clătít[1], ~ți, clătită, ~e a. **1.** (înv.) mișcat, strămutat, schimbat; **2.** care a fost spălat ușor sau limpezit cu apă: *rufe clătite.* [V. *clăti*].

clătít[2] n. acțiunea de a clăti; spălare ultimă: *clătitul rufelor.* [V. *clăti*].

clătítă, clătite f. plăcintă subțire, prăjită și umplută cu dulceață, marmeladă, brînză etc.: *a venit către fecior și cealaltă schivnică aducîndu-i în talger clătite cu smîntînă.* SAD. [De la *clăti*].

cleámpă f. v. clampă.

clean, cleni m. pește de apă dulce, cu corpul gros și solzi mari, tiviți cu negru (*Leuciscus cephalus*): *iată aleși deoparte, în crîsnic, cleni și scobai.* SAD. [Din bulg. *kljan*].

cleaning [clíning] n. curățare, curățenie: *serviciu de cleaning și de reparații.* [Cuv. engl.].

clearing [clíring] n. compensare de operațiuni financiare (mai ales între state): *acord de clearing;* (scris și: *cliring*). [Cuv. engl.].

clefăí, cléfăi și (rar) **clefăiesc** vb. **1.** (tr. și intr.) a mînca cu zgomot: *înfulica îmbucături mari și clefăia repede.* VLAH.; **2.** (intr.) a plescăi umblînd prin noroi. [Din onomat. *cle(a)f*].

clefăít, clefăituri n. faptul de a clefăi; zgomot produs de cel care mănîncă, umblă prin noroi etc.: *clefăitul fălcilor.* [V. *clefăi*].

clefeți, clefetesc vb. (rar; intr.) **1.** a mînca cu zgomot; a plescăi: *să se întoarcă ... clefetind din gură.* ISP; **2.** a deschide și a închide gura plescăind: *căsca și, clefetind buimăcit de cîteva ori, izbuti să spuie.* DELAVR. [Cf. *clefăi*].

cleft, clefți m. (înv.) țăran grec răzvrătit. [Din gr. mod. *kleftis*].

clei, cléiuri n. **1.** substanță vîscoasă, de origine naturală sau obținută sintetic, cu ajutorul căreia se pot lipi diverse obiecte: *hîrbul cu călăcan, clei și tot ce trebuie unui ciubotar.* CR.; **2.** cerumen; **3.** suc gros care se scurge pe scoarța unor pomi, solidificîndu-se în contact cu aerul; **4.** (și adv.) nimic: *știi tabla? îl ascult ... clei!* CR.; **5.** (și adv.) clampă (de beat). [Din sl. *klej*].

cleionáj, cleionaje n. rețea de gărdulețe de nuiele împletite, cu care se consolidează o coastă de deal, o rîpă etc. [Din fr. *clayonnage*].

cleiós, ~și, cleioásă, ~e a. **1.** ca cleiul, lipicios; **2.** vîscos, clisos: *se făcu un noroi cleios ... de ți se scutura carnea de pe tine.* ISP; **3.** (arg.) nepregătit, neștiutor: *a venit cleios la examen.* [*Clei* + *-os*].

cleistogám, ~i, cleistogamă, ~e a. care prezintă cleistogamie. [Din fr. *cléistogame*].

cleistogamíe, cleistogamii f. (bot.) autopolenizare. [Din fr. *cléistogamie*].

clemantínă f. v. clementină.

clematítă, clematite f. plantă erbacee cu flori mari, albe, roz sau violete; clopoțel, viță-albă, curpen de pădure (*Clematis integrifolia*). [Din fr. *clématite*].

clémă, cleme f. dispozitiv cu care se prind împreună piese, obiecte etc. [Din germ. *Klemme*].

cleménț, ~ți, clementă, ~e a. (livr.) indulgent, blînd; (adv.) *se poartă clement cu toți.* CĂL. [Din fr. *clément*, lat. *clemens, -ntis*].

clementínă, clementine f. fructul clementinierului (care este o specie de mandarină cu coaja subțire); (și: **clemantină**). [Din fr. *clémentine*].

clementiniér, clementinieri m. arbore fructifer, obținut prin hibridare din naramz și mandarin. [Din fr. *clémentinier*].

clemánță, clemențe f. îndurare, indulgență, bunăvoință (față de cei inferiori, față de cei vinovați). [Din lat. *clementia*, fr. *clémence*].

clempúș, clempușuri n. cîrlig (din fier) pe care cade clanța cînd se închide ușa: *la al treilea ceas al nopții, s-au auzit clempușurile de la ușă căzînd.* SAD.; (și: **clămpuș**). [*Cleampă* + *-uș*].

clempușór, clempușoare n. diminutiv al lui clempuș: *desfăcu clempușorul și dădu drumul lui Vîlcu.* SAD. [*Clempuș* + *-ușor*].

clenci, clénciuri n. **1.** (pop.) cîrlig (făcut dintr-o creangă): *Culai ... a aninat ceaunul în clenciul lui, deasupra flacării.* SAD.; **2.** sens ascuns; tîlc; **3.** (fig.) motiv de ceartă; dispută: *cu ea am avut și eu odată o leacă de clenci.* CR.; **4.** (reg.) bold la cataramă; **5.** (înv.) ghimpe: *bătură svîntului prin ședzut un lemn ascuțit și cu clinciuri dinpregiur.* DOS.; (și: **clinci**). [Din bulg. *klinče*].

clenciurós, ~și, clenciuroásă, ~e a. (înv.) **1.** cu clenciuri, cu cîrlige: *îi scoasă și le zdrobi cu beațe clinciuroase oasele brațelor și umerilor.* DOS.; **2.** (fig.) încurcat; (și: **clinciuros**). [*Clenciuri* (pl. al lui *clenci*) + *-os*].

clepsídră, clepsidre f. instrument antic de măsurat timpul, după cantitatea de apă sau de nisip cursă într-un rezervor; ceas de apă; ceas de nisip; (și: (înv.) **clepsidru**). [Din fr. *clepsydre*, lat. *clepsydra*].

clepsídru n. v. clepsidră.

cleptofobíe, cleptofobii f. teamă patologică de a nu fi victima unui furt. [Din fr. *cleptophobie*].

cleptomán, ~i, cleptomană, ~e m., f. persoană care suferă de cleptomanie. [Din fr. *cleptomane*].

cleptomaníe f. pornire, manie de a fura lucruri mărunte sau bani. [Din fr. *cleptomanie*].

cler n. totalitate a preoților unui cult, unei eparhii sau unei țări: *mitropolitul ieși înainte urmat de tot clerul.* NEGR. [Din lat. *clerus*].

cléric, clerici m. membru al clerului; preot: *s-au suit în schimă de cliric.* DOS.; *încet, adînc, răsună cîntările de clerici.* EM.; (și: (înv.) **cliric**). [Din lat. *clericus*].

clericál, ~i, clericală, ~e a. care ține de cler; referitor la cler sau la clericalism: *el ascunde instincte nepotrivite cu haina clerică.* CĂL.; *partidul clerical.* [Din fr. *clerical*, lat. *clericalis*].

clericalísm n. curent politic care urmărește creșterea influenței clerului asupra vieții politice și culturale a unei țări. [Din fr. *cléricalisme*].

clerón, cleronuri n. (înv.) trîmbiță cu sunet pătrunzător: *se aud cleronurile vînătorilor.* AL. [Din fr. *clairon*].

cleștár[1] n. 1. cristal: *pardoseala era de cleștar.* ISP; (fig.) *ei nu s-au distins însă aproape niciodată prin transparența de cleștar a gîndirii.* BL.; **2.** (fig.) transparență: *atributul cleștarului se atribuie pămîntului ca purtător al unei purități divine primordiale.* BL. [Din magh. *kristály*].

cleștár[2], cleștare n. clește folosit în dogărie la punerea cercurilor. [*Clește* + *-ar*].

cléşte, cleşti m. 1. unealtă metalică (din fier) formată din două braţe articulate între ele, care serveşte la apucarea unor piese sau obiecte (pentru a le trage, a le transporta, a le ţine unite): *intră şi Chirică pe uşă, cu un ciocan, c-o daltă şi c-o pereche de cleşti în mînă.* CR.; (fig.) *cît am plîns eu strîns de al foamei cleşte.* VIERU; (fig.) **a prinde** (sau **a apuca, a strînge**) **(ca) într-un cleşte pe cineva,** a prinde la strîmtoare, a încolţi, a constrînge pe cineva: *fiul craiului, văzîndu-se prins în cleşte şi fără nici o putere, îi jură credinţă.* CR.; **a-i scoate** (sau **smulge**) **cuiva vorba (din gură) cu cleştele,** a face cu greu pe cineva să vorbească: *trebuia să-ţi smulgă omul vorba din gură cu cleştele.* GHEŢIE; **2.** unealtă cu care se trage jarul sau cenuşa din sobă: *jăraticul să-l potol, să-l sfarm cu lunge cleşti.* EM.; **3.** foarfece la rac; **4.** unealtă cu care se opreşte moara. [Din sl. *klešta*].

cléştet n. (neobişnuit) încleştare: *se strîng, se prind cu ură-n cleştet infernal.* AL. [De la **cleşte**].

cleştişór, cleştişori m. diminutiv al lui cleşte. [*Cleşte* + *-işor*].

cleştíţă, cleştiţe f. (tipogr.) unealtă cu care se scot literele căzute între rînduri. [*Cleşte* + *-iţă*].

cleuásm, cleuasme n. figură de stil care constă în simularea, reproşarea unor lipsuri pentru a sugera nevinovăţia altcuiva. [Din fr. *cléuasme*].

clévetá, clevete f. (înv.) calomnie, clevetire: *să ne oprimu ... limba de grăirea clevete şi minciuni şi blăstămi.* VARL. [Din sl. *kleveta*].

cleveteálă, clevetéli f. (pop.) bîrfeală, calomniere. [*Cleveti* + *-eală*].

cleveti, clevetesc vb. 1. (tr. şi intr.) a vorbi de rău; a calomnia, a defăima, a ponegri: *ea cu limba ascuţită cleveteşte-ntreaga fire.* EM.; *se duceau ca s-o clevetească.* SAD.; (refl. recipr.) *nu vă clevetiţi urul alaltu.* COD.VOR.; **2.** (înv.; tr.) a demasca, a deconspira: *slujind pururea lui Dumnădzău în taină, fură clevetiţi.* DOS. [Din sl. *klevetati*].

clevetíre, clevetiri f. (pop.) acţiunea de a cleveti şi rezultatul ei: *să plece la Cosma şi să-i ceară iertare, numai ca satul să rămîie de ruşine cu clevetirile sale.* SL. [V. *cleveti*].

clevetitór, ~i, clevetitoáre a. şi m., f. (persoană) care cleveteşte: *toată comedia asta e o neruşinată năpaste a clevetitorilor mei.* NEGR. [*Cleveti* + *-tor*].

clevétnic, ~ci, clevetnică, ~ce m., f. (înv.) calomniator: *scăpînd de mînule acestor clevetnici ..., sosî la locul de mai sus dzîs.* DOS.; (adj.) *i-au pecetluit spurcata şi clevetnica lui gură cu amuţeala.* ANTIM. [Din sl. *klevetnik*].

clic[1] interj. cuvînt care redă un zgomot scurt şi sec. [Onomat.].

clic[2]**, clicuri** n. (reg.) clacă. [Din bulg., sb. *klik*].

clícă, clici f. grup de oameni puţin onorabili; bandă, gaşcă. [Din fr. *clique*].

clichét, clichete n. pîrghie specială, articulată la un capăt, care împiedică mişcarea unei roţi dinţate într-un anumit sens. [Din fr. *cliquet*].

clidonográf, clidonografe n. (fiz.) aparat pentru determinarea polarităţii şi amplitudinii undelor din instalaţiile electrice. [Din fr. *clydonographe*].

cliént, ~ţi, clientă, ~e a. 1. (la romani) plebeu fără drepturi depline, pus sub patronajul unui patrician; **2.** persoană care cumpără (regulat) de la un magazin sau care consumă într-un local public: *încă de la Bonn devenise clientul anticariatelor.* GHEŢIE; **3.** persoană considerată în raport cu avocatul sau cu medicul său; (p. ext.) *şi-a pus copilul în geam spre a spune clienţilor cărturăresei că Saraha nu e acasă.* CĂL. [Din fr. *client,* lat. *cliens, -ntis*].

clientelár, ~i, clientelară, ~e a. 1. care aparţine clienţilor, referitor la clienţi; **2.** referitor la raportul care exista între statul roman şi populaţiile străine ce se recunoşteau dependente de autoritatea Romei: *relaţii clientelare.* [*Clientelă* + *-ar*].

clientélă, clientele f. 1. (la romani) totalitate a clienţilor unui patrician; **2.** totalitate a clienţilor unui avocat, unui medic, unui comerciant etc.: (p.ext.) *politicienii de profesie se află permanent la dispoziţia şi sub presiunea clientelei electorale.* GHEŢIE. [Din fr. *clientèle,* lat. *clientela*].

climactériu n. fază care marchează încetarea secreţiei interne a glandelor genitale. [Din germ. *Klimakterium,* lat. *climacterium*].

climát, climate n. 1. climă: *îl sfătui să facă o călătorie în Italia pentru schimbarea climatului.* NEGR.; **2.** (fig.) ambianţă (socială, morală etc.); atmosferă morală: *într-un asemenea climat spiritual, religia se constituie într-un fel cu totul aparte.* BL.. [Din fr. *climat*].

climatéric, ~ci, climaterică, ~ce a. referitor la climă, care ţine de climă; climatic. [Din fr. *climatérique*].

climátic, ~ci, climatică, ~ce a. climateric: *numai aşa se explică putinţa lui de-a face faţă prefacerilor climatice catastrofale.* BL. [Din fr. *climatique,* germ. *klimatisch*].

climatísm n. studiu al climatelor în vederea unor aplicaţii în tratarea bolilor. [Din fr. *climatisme*].

climatizá, climatizez vb. (tr.) a asigura climatizarea. [Din fr. *climatiser*].

climatizáre, climatizări f. operaţie de menţinere într-un spaţiu a unei anumite temperaturi, umidităţi, purităţi etc.: *păstrarea îndelungată a cărţilor necesită climatizare.* [V. *climatiza;* cf. fr. *climatisation*].

climatizatór, climatizatoare n. climatizor. [*Climatiza* + *-tor*].

climatizór, climatizoare n. aparat pentru realizarea climatizării; climatizator. [Din fr. *climatiseur*].

climatografíe f. descriere a climatelor. [Din fr. *climatographie*].

climatogramă, climatograme f. reprezentare grafică a datelor meteorologice principale dintr-o regiune. [Din fr. *climogramme*].

climatológ, climatologi m. specialist în climatologie. [Din fr. *climatologue,* germ. *Klimatologe*].

climatológic, ~ci, climatologică, ~ce a. referitor la climatologie; care ţine de climatologie sau de climă. [Din fr. *climatologique*].

climatologíe f. ştiinţă care studiază clima diferitelor regiuni ale globului: *studia şi climatologia.* CĂL. [Din fr. *climatologie,* germ. *Klimatologie*].

climatopatologíe f. studiu al acţiunii patogene a climatului asupra organismului. [Din fr. *climatopathologie*].

climatoterápic, ~ci, climatoterapică, ~ce a. care ţine de climatoterapie; referitor la climatoterapie. [Din fr. *climatothérapique*].

climatoterapíe, climatoterapii f. utilizare terapeutică a factorilor climatici. [Din fr. *climatothérapie*].

clímax, climaxuri n. 1. fază finală în evoluţia naturală a unei formaţii vegetale; **2.** figură de stil care constă în desfăşurarea ascendentă a ideilor sau acţiunii într-o operă; **3.** orgasm sexual; **4.** stadiu de intensitate maximă a unei boli; **5.** punct culminant al unei acţiuni, al unui conflict. [Din fr. *climax,* germ. *Klimax*].

clímă, clime f. 1. totalitate a fenomenelor meteorologice care caracterizează atmosfera unei regiuni: *s-aibă totdeauna privire la împrejurări, la loc şi la climă.* B.-DEL.; *climă caldă, rece, uscată;* **2.** regiune considerată din punctul de vedere al fenomenelor atmosferice caracteristice. [Din lat. *clima,* germ. *Klima*].

climostát, climostate n. instrument care, aşezat în exteriorul unei clădiri, măsoară efectul termic al factorilor climatici. [Din fr. *climostat*].

clin, clini m. şi (rar) **clinuri** n. 1. bucată (triunghiulară) de pînză sau de stofă, folosită ca piesă componentă a unei haine sau ca adaos pentru a lărgi haina: *în costumul de mătase neagră, cu clinuri şi bentiţe stacogii.* CAR.; **nici în clin, nici în mînecă,** deloc, cîtuşi de puţin: *să n-am de-a face cu dînşii nici în clin, nici în mînecă.* CR.; **2.** petic (triunghiular) de pămînt sau de pădure: *pe clin, la vale, erau împrăştiate case.* SAD.; **3.** (reg.) unealtă de cizmărie. [Din sl. *klinŭ*].

clíná, cline f. pantă, suprafaţă înclinată; poziţie oblică: *sub cetăţuie se revarsă pe o clină satul.* SAD.; (fig.) *e unicul mijloc pentru a abate bănuiala publică de pe clina care a apucat.* EM. [Din it. *clina*; cf. **înclina**].

clinc interj. v. **cling**.

clíncher n. produs intermediar obţinut la fabricarea cimentului prin încălzirea materiei prime şi transformarea ei într-o masă dură şi compactă. [Din germ. *Klinker,* fr. *clinker*].

clínchet, clinchete n. 1. sunet produs de clopoţei sau de zurgălăi: *în văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.* AL.; **2.** zgomot produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă: *un ţurţur de cristal scoase un clinchet vesel.* GHEŢIE. [*Cline* + *-et*].

clinchetitór, ~i, clinchetitoáre a. (rar) care produce clinchete; care reprezintă clinchete: *adaogese harul de a gîndi prin simţuri, de a imita prin sunete foşnitoare, horăitoare, clinchetitoare.* CĂL. [*Clinchet* + *-itor*].

clinci[1] n. v. **clenci**.

clinci[2]**, clinciuri** n. încleştare şi imobilizare reciprocă a adversarilor într-un meci de box. [Din fr. *clinch,* engl. *clinching*].

clinciurós a. v. **clenciuros**.

cling interj. cuvînt care imită sunetul clopoţeilor sau al zurgălăilor ori zgomotul produs de vibrarea sau lovirea unor obiecte de metal, de sticlă etc.; (şi: **clinc**). [Onomat.].

clingherít n. material izolant obţinut dintr-un amestec de azbest şi de cauciuc. [Din germ. *Klingerit*].

clínic, ~ci, clinică, ~ce a. 1. de clinică, care ţine de clinică; (rar) clinical: *învăţămînt clinic;* **2.** (spec.) care se tratează în clinică; **de boală,** maladiv: *era vorba de un caz clinic.* BL. [Din fr. *clinique,* germ. *klinisch*].

clinicál, ~i, clinicală, ~e a. (rar) clinic: (adv.) *Pană este clinical vorbind un melancolic.* CĂL. [Cf. engl. *clinical*].

clínică, clinici f. unitate spitalicească în care se fac cercetări ştiinţifice sau se efectuează învăţămîntul practic de specialitate: *clinica chirurgicală se făcea la spitalul Colţea.* CĂL.; *clinică stomatologică;* **de clinică,** maladiv, de boală: *Caragiale tratează un caz de clinică.* CĂL. [Din fr. *clinique,* germ. *Klinik*].

clinicián, ~eni, cliniciană, ~ene m., f. medic care lucrează într-o clinică. [Din fr. *clinicien*].

clinodactilíe, clinodactilii f. malformaţie congenitală constînd în devierea laterală a degetelor mîinii. [Din fr. *clinodactylie*].

clinográf, clinografe n. instrument pentru măsurarea pe verticală sau pe orizontală a unui strat din teren. [Din fr. *clinographe*].

clinométru, clinometre n. instrument pentru măsurarea unghiurilor verticale faţă de orizont sau a unghiurilor zenitale faţă de verticala locului. [Din fr. *clinomètre*].

clinostát, clinostate n. aparat pentru determinarea direcţiei de creştere a plantelor. [Din fr. *clinostat*].

clinostatísm n. ansamblu de modificări fiziologice produse prin poziţia culcată a corpului. [Din fr. *clinostatisme*].

clinoterapíe, clinoterapii f. tratament prin repaos la pat. [Din fr. *clinothérapie*].

clint, clinturi n. (rar) clintire, mişcare: *parcă-i mort de veacuri satul şi trudit de-atîta clint.* COŞB. [De la *clinti*].

clintí, clintesc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) mişca din loc, a (se) deplasa puţin: *tot turnul s-a clintit.* ALEX.; *doar te-a împinge păcatul să clinteşti vreo piatră din locul său.* CR.; **2.** (fig.; tr.) a determina pe cineva să renunţe la convingerile sau la hotărîrile sale. [Et. nec.].

clip, clipuri n. secvenţă de scurtă durată transmisă (prin întreruperea unui program în desfăşurare) la un post de radio sau de televiziune: *clip publicitar.* [Din engl. ***clip***].

clipálă f. v. **clipeală.**

clípă, clipe f. **1.** mişcare (rapidă) a pleoapelor de acoperire şi de descoperire a ochilor; clipeală, clipire, clipit; **2.** interval foarte scurt de timp; clipită, moment: *raţionamentul şi filosofia vin după clipa de plăcere.* SAD.; (fig.) *lumea asta e o clipă suspendată.* EM.; **într-o clipă** sau (rar) **în clipă,** numaidecît, îndată, imediat: *te-am pofti să mergi cu noi în clipă.* SAD.; *într-o clipă boierul a intuit taina.* CĂL.; **din clipă în clipă,** în orice moment; cît de curînd; **în cîteva clipe,** foarte repede: *toate astea s-au petrecut în cîteva clipe.* CAR. [De la ***clipi***].

clipeálă, clipeli f. clipire; clipă: *şi-n aceeaşi clipeală auzi vîjîind pe sub vagon o apă repede şi puternică.* VLAH.; **într-o clipeală (de ochi),** numaidecît, îndată: *chemă calul, care veni într-o clipeală de ochi.* ISP.; (şi: (reg.) **clipală**). [***Clipi*** + *-eală*].

clíper[1], clipere n. **1.** navă comercială rapidă, cu pînze şi cu trei catarge, cu pupa şi prora ridicate; **2.** avion de cursă lungă. [Din fr., engl. ***clipper,*** germ. ***Klipper***].

clíper[2], clipere n. **1.** lampă electrică cu lumină galbenă intermitentă, montată la intersecţia unor străzi; **2.** semnalizator luminos montat la bordul unui automobil. [Din engl. ***clipper***].

clipésc, ~şti, clipeáscă, ~eşti a. (rar) momentan, trecător: *vechi martor de ale lumii clipeşti deşertăciuni.* AL. [***Clipă*** + *-esc*].

clípet, clipete n. (rar) clipire. [***Clipi*** + *-et*].

clipí, clipesc vb. (intr.) **1.** a apropia şi a depărta (în mod reflex) pleoapele una de alta: *uleul cu ochii a clipi şi din grumazi a adia începu.* CANT.; *ca un ochi roş de balaur ce adoarme şi clipeşte.* AL.; **cît ai clipi** sau **cît clipeşti (din ochi** sau **cu ochii),** numaidecît, imediat: *scutură frîul şi încălecă pe cal, carele venise numai cît ai clipi.* ISP.; **2.** (fig.) a sclipi, a licări: *clipeşte o lumină.* AL.; **3.** a scînteia, a avea reflexe luminoase: *ale rîurilor ape ce clipesc fugind în ropot.* EM. [Din sl. ***klepati*** „a ciocăni"].

clipíre, clipiri f. **1.** acţiunea de a clipi; mişcare (rapidă) a pleoapelor; clipeală; (înv.) clipitură: *era de fapt o domnişoară de şaptesprezece ani, ... deja femeie în toată puterea cuvîntului, cu o clipire şireată din ochi.* GHEŢIE; **2.** clipă, clipită: *nălucă este omul şi viaţa o clipire.* AL. [V. ***clipi***].

clipíş adv. (rar) într-o clipă: *şi trece pe sub stea clipiş.* AL. [***Clipi*** + *-iş*].

clipít, (rar) **clipituri** n. **1.** faptul de a clipi; clipire, clipeală: *clipitul des arăta că a obosit;* **2.** clipă, moment scurt: *nu privirăspre ţărm mai mult decît un clipit, şi apoi se ascunserăiar* TUD.; **3.** sclipit, sclipire: *clipitul banilor de aur de la gîtu-i.* GAL. [V. ***clipi***].

clipítă, clipite f. clipă, moment, secundă: *o clipită privirea lui rămase aţintită asupra Ilenei.* SL.; **într-o clipită** sau (reg.) **pe clipită,** imediat, îndată: *zburăcu el într-o clipită.* B.-DEL. [V. ***clipi***].

clipitúră, clipituri f. (înv.) mişcare a pleoapelor; clipire: *că-n clipitura ochilor tot omul s-a schimbă-să.* DOS. [***Clipi*** + *-tură*].

clipoceálă[1], clipoceli f. aţipire, moţăială, piroteală. [***Clipoci[1]*** + *-eală*].

clipoceálă[2], clipoceli f. zgomot uşor făcut de o apă curgătoare; susur. [***Clipoci[2]*** + *-eală*].

clipocí[1], clipocesc vb. (intr.) a clipi (de somn), a moţăi: *îl simţea şi Gelo care dormita în bătaia razelor şi clipocea într-o somnie plăcută.* SAD. [De la ***clipaci*** (<bulg. ***klepač***)].

clipocí[2], pers. 3 **clipoceşte** vb. (intr.) a susura, a face un zgomot uşor: *apele veneau posomorîte, clătinîndu-se ca lespezi fumurii şi clipotind uşor la ţărm.* SAD.; (fig.) *o adevărată undă lirică trece, clipocind inefabilă printre aceste umile pietricele.* CĂL.; (şi: **clipoti**). [Onomat.].

clipocíre, clipociri f. faptul de a clipoci[2]; clipocit. [V. ***clipoci[2]***].

clipocít, clipocituri n. susur, zgomot uşor. [V. ***clipoci[2]***].

clipotí vb. v. clipoci[2].

clips, clípsuri n. **1.** obiect de podoabă (cercel, agrafă, broşă) care se prinde cu o clapă mică sau cu un ac cu arc; **2.** piesă formată din două elemente care se asamblează şi se desfac uşor. [Din germ. ***Klips***].

clíric m. v. cleric.

clironóm, ~i, clironoámă, ~e m., f. (înv.) moştenitor: *să mă lase clironomul întregii sale averi.* AL. [Din gr. mod. ***klironómos***].

clironomíe, clironomii f. (înv.) moştenire: *să-i rămîie clironomie.* CAR. [Din gr. mod. ***klironomía***].

clironomisí, clironomisesc vb. (înv.; tr.) a moşteni: *ai socotit că aş primi eu să te clironomisesc de viu?* AL. [Din gr. mod. ***klironomo*** (viit. ***klironomiso***)].

clísă, clise f. **1.** argilă; **2.** (reg.) slănină: *mulţămim foarte mării-tale, mai vîrtos pentru mălaiul şi clisă.* B.-DEL.; **3.** (reg.) aliment cleios, fără gust; (spec.) pîine necoaptă bine: *unde-mbuc de-o-mbucătură, clisă mi se face-n gură.* POP. [Din bulg. ***klisa***].

clísmă, clisme f. spălătură intestinală; clistir. [Din gr. mod. ***klýsma,*** germ. ***Klysma***].

clisós, ~şi, clisoásă, ~e a. argilos: *o luncă noroioasă, cu pămînt clisos.* OD.; *salcîmul e un pom de albie clisoasă.* CĂL. [***Clisă*** + *-os*].

clistír, clistire n. **1.** irigator; **2.** clismă. [Din gr. mod. ***klystír;*** germ. ***Klystir***].

clistrón, clistroane n. tub electronic care generează sau amplifică unde de înaltă frecvenţă. [Din fr., engl. ***klystron***].

clişá, clişez vb. (intr.) a face un clişeu pentru stereotipie. [Din fr. ***clicher***].

clişáj, clisaje n. acţiunea de a clişa şi rezultatul ei; clişare. [Din fr. ***clichage***].

clişáre f. clisaj. [V. ***clişa***].

clişeizá, clişeizez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) transforma în şablon. [***Clişeu*** + *-iza*].

clişeizáre, clişeizări f. acţiunea de a (se) clişeiza: *tentativa de clişeizare a artei.* [V. ***clişeiza***].

clişéu, clişee n. **1.** planşă tipografică care reproduce imaginile pentru imprimat; **2.** film sau placă fotografică (impresionată) care constituie negativul fotografiilor: *concursul dat de d-sa la colectarea clişeelor echivalează cu o colaborare.* CĂL.; **3.** (fig.) frază banală (repetată deseori); (p. ext.) banalitate care se repetă; şablon: *a rămas un fel de clişeu critic că poetul e fantezist.* CĂL. [Din fr. ***cliché***].

clit, cliturí n. (reg.) grămadă, teanc, stivă: *am văzut la el cliturí de scrisori, grele de aurul recunoştinţei înfometaţilor şi înşetaţilor de cîntec.* VIERU. [Din ucr. ***klit***].

clitoridectomíe, clitoridectomii f. (med.) îndepărtare chirurgicală a clitorisului. [Din fr. ***clitoridectomie***].

clítoris n. organ erectil situat în vulvă. [Din fr. ***clitoris***].

clitorísm n. (med.) erecţie maladivă a clitorisului. [Din fr. ***clitorisme***].

clivá, pers. 3 **clivează** vb. (intr.) a se desface în plăci sau în lame: *mica clivează la apăsare.* [Din fr. ***cliver***].

cliváj, clivaje n. proprietate a unor cristale şi minerale de a se desface în lame. [Din fr. ***clivage***].

clivăre, clivări f. acţiunea de a cliva şi rezultatul ei. [V. ***cliva***].

clizimétru, clizimetri n. instrument topografic pentru măsurarea unghiurilor de pantă. [Din fr. ***clisimètre***].

cloacál, ~i, cloacală, ~e a. care ţine de cloacă: *orificiu cloacal.* [***Cloacă*** + *-al*].

cloácă, cloace f. **1.** canal subteran pentru scurgerea murdăriei; **2.** băltoacă murdară şi rău mirositoare; **3.** (fig.) loc infect şi nesănătos; **4.** orificiu excretor la batracieni, la păsări şi la reptile. [Din lat. ***cloaca,*** fr. ***cloaque***].

cloámbă, cloambe f. (reg.) creangă, cracă: *pe cloambe înalte de brad, cucoşii cîntau.* SAD. [Cf. rus. ***klumba*** „boschet"].

cloánţă, cloanţe f. **1.** (pop.) babă rea şi arţăgoasă; vrăjitoare bătrînă: *cloanţa toarce din măsele clănţănind.* AL.; **2.** (peior.) gură. [V. ***clonţ***].

cloásmă f. (med.) pigmentare a pielii cu pete galbene-maronii (în cazuri de sarcină, de hepatită etc.). [Din fr. ***chloasme***].

cloáţă f. v. **cloţă.**

clobánţ, clobanţuri n. (reg.) cioc, clonţ. [Cf. ***clonţ***].

clócá, cloci f. (reg.) cloşcă: *năframă cu ciucurii pe sub cloca cu puii.* POP. [De la ***cloci***].

cloceálă, cloceli f. acţiunea de a (se) cloci. [***Cloci*** + *-eală*].

clocí, clocesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a sta pe ouă pentru a le încălzi şi a scoate pui: *găina care cloceşte niciodată nu-i grasă.* ISP.; **2.** (fig.; intr.) a fi inactiv, a sta locului şi a nu face nimic: *mi s-a urît clocind acasă pe vatră.* ISP.; **3.** (fig.; tr.) a pîndi, a fixa: *fiara mă cloceşte cu ochii roşi de foc.* AL.; **4.** (fig.; tr.) a pregăti în taină, a pune la cale, a urzi: *în capul lui clocea alte gînduri spurcate.* ISP.; *cloceşte planuri rele;* **5.** (refl.) a prinde miros urît, a se altera; **6.** (refl.) a se moleşi (de trîndăvie): *punea pe fata uncheaşului la toate greutăţile casei, iară fata ei se clocise de şedere.* ISP. [Din bulg. ***kloči***].

clocíre, clociri f. clocit[1]. [V. ***cloci***].

clocít[1] n. faptul de a (se) cloci; clocire. [V. ***cloci***].

clocít[2], ~ţi, clocită, ~e a. alterat, stătut: *apă clocită; ouă clocite.* [V. ***cloci***].

clocitoáre, clocitoare a. care cloceşte, bună de clocit: *găină clocitoare. //* f. (pl. **clocitori**) aparat pentru clocirea artificială a ouălor sau a icrelor. [***Cloci*** + *-toare*].

clococióv, clocociovi m. plantă decorativă cu flori galbene (*Telekia speciosa*). [Derivat din ***clocot***].

clócot, clocote n. **1.** mişcare zgomotoasă a lichidelor cînd fierb; clocotitură: *apa fierbe în clocote;* **a da în clocot,** a începe să fiarbă: *ceaiul dăduse de mult în clocot.* GHEŢIE; **2.** (fig.) agitaţie, zbucium, frămîntare; (rar) clocotiş; clocotitură: *schiţarea subiectului ... poate da iluzia liniei epice, care e însă disparentă sub atîta clocot de cuvinte.* CĂL.; *un clocot de glasuri;* (şi: (înv.) **colcot**). [Din sl. ***klokotŭ***].

clocotí, clocotesc vb. (intr.) **1.** a fierbe în clocote: *apa clocoteşte în oală;* (fig.) *Alecsandri, în care clocoteşte cine ştie ce sînge insular, are oroare de frig.* CĂL.; (p.ext.) *samovarul clocotea; ceaiul vărsat prin pahare luă o vopsea purpurie.* NEGR.; **2.** a se agita intens şi zgomotos: *mările clocotesc şi peştii din ele se sparie.* CR.; *valurile clocotesc;* **3.** (fig.) a răsuna, a vui: *la Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul.* CR.; **4.** (fig.) a fi gata să se dezlănţuie; a ajunge la un grad înalt de intensitate: *în capul lui aprins clocotea un potop de gînduri.* VLAH.; *clocotind de indignare gratuită, i-am povestit din fir în păr ce aflasem.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **colcoti**). [Din sl. ***klokotati***].

clocotíci, clocotici m. (reg.) plantă cu flori galbene (*Rhinanhus alpinus*). [Cf. sb. ***klokočika***].

clocotíre, clocotiri f. acţiunea de a clocoti. [V. ***clocoti***].

clocotíş[1], clocotişi m. arbust cu frunze compuse şi cu flori în formă de clopot, grupate în ciorchini (*Staphylea pinnata*). [***Clocot***(*ici*) + *-iş*].

clocotíş[2], clocotişuri n. (rar) clocot: *din clocotişul lor se înalţă, la dreaptă, mîndrul Barnar.* VLAH. [***Clocot*** + *-iş*].

clocotít, ~ţi, clocotită, ~e a. **1.** care fierbe sau a fiert în clocote: *mai fierbinte decît smoala clocotită.* CAR.; *apă clocotită;* **2.** (p.ext.) fierbinte, foarte cald: *plită clocotită.* [V. ***clocoti***].

clocotitór, ~i, clocotitoáre a. **1.** care clocoteşte; fierbinte: *apă clocotitoare;* **2.** care se agită intens: *un popor de stînci se ridica din fundul rîului clocotitor.*

VLAH.; *mare clocotitoare;* **3.** (fig.) puternic, intens, gata să se dezlănţuie: *este o luptă între viaţa clocotitoare şi tiparul pedant al actului oficial.* CĂL.; **4.** (fig.) stăpînit de idei, de sentimente puternice; agitat, frămîntat: *Goethe l-a eternizat în acel clocotitor personaj.* BL.; **5.** (fig.) răsunător, zgomotos: *rămase încă viu şi îngrozitor urletul clocotitor al apelor.* HOGAŞ; (adv.) *un tunet răzleţ ... răscoli clocotitor nemărginirile rotunde.* HOGAŞ. [*Clocoti* + *-tor*].

clocotitúră, clocotituri f. (rar) clocot: *deodată şi glasurile copiilor şi ţipetele trîmbiţelor şi clocotitura noroiului fierbinte care se smacină în pîntecele maşinii sînt acoperite de urale zguduitoare.* CAR. [*Clocoti* + *-tură*].

clocoţél, clocoţei m. plantă erbacee cu flori mari, albastre (*Clematis integrifolia*). [*Clocot* + *-el*].

cloison [cloazón] n. perete despărţitor subţire. [Cuv. fr.].

cloisonné [cloazoné] a. lucrat după tehnica încrustării emailului în metal. // n. tehnică a încrustării emailului în metal. [Cuv. fr.].

clomb, clomburi n. (reg.) creangă (subţire), ramură: *dacă s-aruncă în grumazul ciutei şi ciuta e voinică şi bătrînă, îl duce şi îl izbeşte în clomburi.* SAD. [Cf. săs. *klompon* (=germ. *Klumpen*); cf. *cloambă*].

clomburél, clomburele n. (reg.) diminutiv al lui clomb; crenguţă: *i-am pus între pleoape un clomburel de brădui.* SAD. [*Clomburi* (pl. al lui *clomb*) + *-el*].

clon, clone n. (biol.) totalitate a indivizilor identici proveniţi dintr-un singur organism, pe cale asexuată; (şi: **clonă**). [Din fr., engl. *clone*].

clonă, clonez vb. (biol.; tr.) a izola din clon indivizi pentru a deveni cap de serie pentru noi generaţii. [De la *clon*].

clonáj, clonaje n. clonare. [Din engl., fr. *clonage*].

clonáre, clonări f. acţiunea de a clona şi rezultatul ei; clonaj. [V. *clona*].

clónă f. v. clon.

cloncˡ interj. cuvînt care imită strigătul cloştii sau al ciorii: *aproape de el, o cloşcă cu puişori cloncăneşte: clonc, clonc!* SAD. [Onomat.].

cloncˡ, clóncuri n. instrument care face zgomot în apă, speriind peştele, în special somnul, şi gonindu-l către plase sau cîrlige. [Et. nec.].

cloncán, cloncani m. **1.** corb (*Corvus corax*): *dacă ţi-aş trimite o săgeată, măi cloncane?* SAD.; **2.** (fig.) funcţionar superior, demnitar înalt: *mijlocise printre cloncanii partidului liberal să-i puie acolo.* SAD.; (adj.) *numai boierii cloncani şi-au găsit acolea Canaanul şi pe la noi.* SAD. [*Clonc*ˡ + *-an*].

cloncái, pers. 3 **cloncáieşte** şi **clóncáie** vb. (intr.) a cloncăni. [*Clonc*ˡ + *-ăi*].

cloncăní, pers. 3 **cloncăneşte** şi **clóncáne** vb. (intr.) **1.** (despre cloşti) a scoate sunete caracteristice; a cloncăi; **2.** (despre ciori) a croncăni; **3.** (fig.) a flecări. [*Clonc*ˡ + *-ăni*].

cloncăníre, cloncăniri f. acţiunea de a cloncăni; strigăt scos de cloşti: *cloncănirile deznădăjduite ale cloştelor răsunau de luau auzul.* MACED. [V. *cloncăni*].

cloncănít n. faptul de a cloncăni; strigăt scos de cloşti (sau de alte păsări). [V. *cloncăni*].

clondír, clondire n. vas de sticlă cu gîtul scurt şi strîmt: *şi luînd Moisi jumătate de sînge, turnă în clondir.* BIBLIA; *pe cealaltă parte a medaliei va fi săpat un clondir.* CAR. [Din bulg. *krondir,* gr. mod. *klontiri*].

clondiráş, clondiraşe n. diminutiv al lui clondir: *i-a dat din desagă un clondiraş cu rachiu de izmă.* CAR. [*Clondir* + *-aş*].

clónic, ~ci, clonică, ~ce a. referitor la clonus. [Din fr. *clonique*].

clonísm n. stare patologică manifestată prin convulsii clonice. [Din fr. *clonisme*].

clonţ, clónţuri n. (reg.) **1.** cioc, plisc: *cum o găseşte, o şi ia în clonţ şi se întoarnă cu dînsa înapoi.* CR.; *păsări cu clonţul de fier;* (fig.) *s-a arătat întăi o bătrînă cît un mal, cu gura suptă şi clonţul nasului adus spre bărbie.* SAD.; **2.** (fig.) gură: *închide-ţi clonţul, duduică!* SAD.; **3.** ţintă, cui: *şi-a încălţat bocancii cei mari cu clonţuri de oţel.* SAD. [Din bulg. *kljunec*].

clonţăn, clonţane n. (rar) colţ de stîncă, stîncă ţuguiată: *sare capra neagră din clonţan în clonţan.* PANN. [*Clonţ* + *-an*].

clonţár, clonţari m. botgros (*Coccotraustes coccotraustes*). [*Clonţ* + *-ar*].

clonţát, ~ţi, clonţată, ~e a. (pop.) cu gura proeminentă, ascuţită (ca un clonţ); cu dinţii mari şi rari; (subst.) *el zărea, mări, vedea, o clonţată ce rîdea.* POP. [*Clonţ* + *-at*].

clonţişór, clonţişoáre n. **1.** diminutiv al lui clonţ; **2.** (fig.) gură: *a apucat-o pe logofeteasă de după gît, trăgînd-o înspre clonţişorul lui.* SAD. [*Clonţ* + *-işor*].

clonţós, ~şi, clonţoásă, ~e a. (fam.) rău de gură; certăreţ. [*Clonţ* + *-os*].

clónus n. (med.) serie de contracţii musculare rapide şi dezordonate, ca urmare a leziunii centrilor nervoşi motori superiori. [Din fr. *clonus*].

clop, clópuri n. (reg.) pălărie (neagră cu calota emisferică şi cu borurile înguste): *sta Gruie supărat, cu clopul pe ochi lăsat.* POP. [Din magh. *kalap*].

clópot, clopote n. **1.** obiect de metal (în special din bronz) de formă conică, cu o limbă mobilă de fier în interior care, lovindu-se de pereţi, produce sunete: *glas domol de clopot.* EM.; **a trage clopotele,** a divulga un secret; **2.** sunetul acestui obiect; **3.** piesă asemănătoare cu acest obiect avînd diverse întrebuinţări; (spec.) capac de sticlă sub care se poate păstra sau proteja ceva; (fig.) *ideile ştiinţifice sînt ca soneriile puse să se agite în vid sub clopotul de sticlă.* BL.; **4.** cameră de aer pentru lucrări sub apă. [Din sl. *klopotŭ*].

clopotár, clopotari m. **1.** persoană care toarnă clopote; **2.** persoană care trage clopotele (şi bate toaca) la biserică: *clopotarul Vavilon moare tocmai în joia mare.* CĂL.; **3.** (reg.) berbec care merge în fruntea turmei şi are clopot la gît. [*Clopot* + *-ar*].

clopotíre, clopotiri f. (rar) faptul de a trage clopotele; (concr.) sunet de clopot: *Dumnezeu nu lasă un clopotar fără clopotire.* CĂL. [*Clopot* + *-ire*].

clopótniţă clopotniţe f. turn (de biserică) unde sînt instalate clopotele: *clopotniţa înaltă domneşte-mprejmuirea tihnitei mănăstiri.* MAT. [*Clopot* + *-niţă*].

clopoţél, clopoţei m. **1.** diminutiv al lui clopot; (spec.) clopot mic (care se agită cu mîna sau se agaţă la gîtul animalelor): *parcă-l văz pe venerabilul că se scoală şi trage clopoţelul.* CAR.; *doarme-n tihnă greieruşu-n clopoţelul de la uşă.* VIERU; **2.** (de obicei la pl.) plantă erbacee cu flori în formă de clopot (*Campanula*); **3.** ghiocel (*Galanthus rivalis*): *în frunzele moarte din marginea unei rîpi, Victoria găsi clopoţei albi.* SAD.; **4.** (reg.; bot.) lăcrimioară (*Convallaria majalis*). [*Clopot* + *-el*].

clopoţí, clopoţesc vb. (rar; intr.) a suna din clopoţel; a trage clopotul: *în sfîrşit ... (clopoţind): nu întrerupeţi, mă rog.* CAR. [*Clopot* + *-i*].

clor n. element chimic gazos, de culoare galbenă-verzuie, cu miros înţepător şi cu proprietăţi decolorante şi dezinfectante, avînd întrebuinţări în industrie. [Din fr. *chlore*].

clorál n. substanţă lichidă, uleioasă, folosită ca antiseptic, calmant şi hipnotic. [Din fr. *chloral*].

cloramfenicól n. antibiotic puternic folosit în tratamentul unor boli infecţioase. [Din fr. *chloramphénicol*].

cloramínă, cloramine f. compus organic cu puternice proprietăţi oxidante şi antiseptice. [Din fr. *chloramine*].

clorát, cloraţi m. sare a acidului cloric: *clorat de potasiu.* [Din fr. *chlorate,* germ. *Chlorat*].

cloremíe f. (med.) concentraţie a clorului în sînge. [Din fr. *chlorémie*].

cloretónă f. alcool folosit ca hipnotic şi ca anestezic. [Din fr. *chlorétone,* germ. *Chloreton*].

clorhidrát, clorhidraţi m. sare care conţine în moleculă acid clorhidric. [Din fr. *chlorhydrate*].

clorhídric a. **acid clorhidric,** acid incolor, rezultat din combinarea clorului cu hidrogenul, folosit în industria chimică. [Din fr. *chlorhydrique*].

clóric a. **acid cloric,** acid oxigenat al clorului, întrebuinţat la fabricarea coloranţilor. [Din fr. *chlorique*].

clorít, cloriţi m. silicat natural hidratat de magneziu şi de fier, de culoare verde. [Din fr. *chlorite*].

clorizáre, clorizári f. dezinfectare a apei prin tratarea cu clor. [Din fr. *chlorisation*].

cloro- element de compunere cu sensurile „clor" şi „verde". [Din fr. *chloro-*].

cloroficée, cloroficee f. (la pl.) clasă de alge verzi (acvatice), care conţin clorofilă; (şi la sg.) algă din această clasă. [Din fr. *chlorophycées*].

clorofilă f. pigment natural de culoare verde existent în plante, care se formează sub acţiunea luminii şi condiţionează asimilarea carbonului. [Din fr. *chlorophylle*].

clorofilián, ~eni, clorofiliană, ~ene a. care ţine de clorofilă, referitor la clorofilă; **asimilaţie clorofiliană,** fotosinteză. [Din fr. *chlorophyllien*].

clorofórm n. compus organic al clorului, lichid, incolor şi cu miros caracteristic, întrebuinţat în medicină ca narcotic şi anestezic: *se gîndeşte la sinucidere prin cloroform.* CĂL. [Din fr. *chloroforme*].

cloroformísm n. intoxicaţie cu cloroform. [Din fr. *chloroformisme*].

cloroformizá, cloroformizez vb. (tr.) a narcotiza cu ajutorul cloroformului. [Din fr. *chloroformiser*].

cloroformizáre, clorformizári f. acţiunea de a cloroformiza şi rezultatul ei. [V. *cloroformiza*].

cloroleucocítă, cloroleucocite f. corpuscul cu clorofilă existent în protoplasma celulei vegetale. [Din fr. *chloroleucocites*].

clorometríe f. (chim.) determinare a cantităţii de clor conţinute într-o soluţie decolorantă. [Din fr. *chlorométrie*].

cloromicetínă f. pulbere albă, insolubilă în apă, cu acţiune bacteriostatică. [Din fr. *chloromycétine*].

cloropeníe, cloropenii f. (med.) scădere a cantităţii clorului din organism. [Din fr. *chloropénie*].

cloropexíe f. fixare a clorurilor în ţesuturile organismului. [Din fr. *chloropexie*].

cloropicrínă f. gaz de luptă sufocant şi lacrimogen. [Din fr. *chloropicrine*].

cloroplást, cloroplaste n. corpuscul verde din citoplasma plantelor. [Din fr. *chloro-plaste*].

clorótic, ~ci, clorotică ~ce a. **1.** (şi m., f.) (persoană) bolnavă de cloroză; (p. ext.) (persoană) anemică, fără vigoare: *se observă trecerea imperceptibilă de la lunateca fată de împărat eminesciană la prinţesa simbolistică, clorotică, bolnavă.* CĂL.; **2.** (bot.) îngălbenit din cauza lipsei de clorofilă. [Din fr. *chlorotique*].

cloróză, cloroze f. **1.** culoare palidă, paloare; boală caracterizată prin scăderea hemoglobinei din sînge; **2.** stare patologică a plantelor manifestată prin îngălbenire ca urmare a pierderii clorofilei. [Din fr. *chlorose*].

clorúră, clorurez vb. (tr.) a supune clorurării. [Din fr. *chlorurer*].

clorurăre, clorurări f. tratare cu clor; reacţie chimică de introducere a atomilor de clor; cloruraţie. [V. *clorura*].

clorurát, ~ţi, clorurată, ~e a. care a fost supus operaţiei de clorurare. [V. *clorura*].

clorurăţie, cloruraţii f. clorurare. [Din fr. *chloruration*].

clorúră, cloruri f. combinaţie a clorului (din acidul clorhidric) cu un metal sau cu o substanţă organică; **clorură de natriu** (sau **de sodiu**), sare de bucătărie. [Din fr. *chlorure*].

cloruremíe, cloruremii f. prezenţă a clorurilor în sînge. [Din fr. *chlorurémie*].

cloruríe, clorurii f. (med.) prezenţă a clorurilor în urină. [Din fr. *chlorurie*].

clorurós, ~şi, cloruroásă, ~e a. (rar) de natura clorurilor; format din clorură (de sodiu): *templele hinduse în genere par piscuri calcaroase sau cloruroase, sculptate de un lichid corosiv.* CĂL. [*Clorură* + *-os*].

closét, closete n. instalaţie igienică servind la satisfacerea nevoilor fiziologice de evacuare; privată; latrină, vespasiană: *ne vedeam numai în pauze, la closet sau în fundul curţii.* GHEŢIE. [Din fr. *closet*].

cloş, clóşuri n. (şi adj. invar.) croială largă (cu falduri), în formă de clopot: *fustă cloş.* [Din fr. *cloche*].

clóşcă, cloşte f. **1.** găină (sau altă pasăre) care clocește sau a scos pui de curînd: *vedea de pui mai cu milă decît cloştile.* ISP.; **vînzător** (sau **negustor**) **de piei de cloşcă**, farsor, escroc; om neserios: *negustorii de piei de cloşcă, dar cu mîna lungă de-un cot.* GHEŢIE; (adv.) **a şedea** (sau **a sta**) **cloşcă**, a sta nemişcat (lenevind); **2.** (artic.) **(cloşca-cu-pui)**, constelaţie din emisfera boreală; pleiadele, găinuşa: *pe cînd ieşise cloşca pe cer, boierii întrau unul după altul în butcile lor.* GHICA; *a vegheat ... pînă ce constelaţia cloştei cu pui s-a înclinat deasupra asfinţitului.* SAD. [Din bulg. *kločka*].

cloţán, cloţani m. (reg.) şobolan (*Rattus*). [*Cloţ* (<sb. *klocati*) + *-an*].

clóţă, cloţe f. **1.** (reg.) cloşcă; **2.** (arg.) ibovnică; **3.** (arg.) prostituată, curvă; (şi: **cloaţă**). [Cf. *clonc*].

clovn, clovni n. artist comic de circ, îmbrăcat caraghios. [Din fr., engl. *clown*].

clovneríe, clovnerii f. vorbă, glumă, gest (ca) de clovn: *am chemat, într-o zi, pe colegele noastre ... la un spectacol de gimnastică şi de clovnerie.* GAL. [Din fr. *clownerie*].

club, cluburi n. asociaţie de persoane cu preocupări asemănătoare şi urmărind un scop comun (politic, sportiv, monden etc.), care se reunesc într-un loc anume destinat: *îşi poate permite să piardă o mie-două la club sau la hipodrom.* GHEŢIE. [Din fr., engl. *club*].

clubíst, clubişti m. (rar) membru al unui club: *lumea de clubişti, cartofori şi indivizi fără moralitate ... cere pătrundere psihologică şi compoziţie.* CĂL. [*Club* + *-ist*].

clúbman, clubmani m. membru al unui club; (şi: **clubmen**). [Din engl. *clubman*].

clúbmen m. v. **clubman.**

clucér, cluceri m. (înv.) boier avînd atribuţia de a aproviziona curtea domnească: *se prenumărau ... căminari şi cluceri mari.* GHICA.; *clucerul murind, rămaseră trei copii nevîrstnici sub epistropia mamei.* CĂL. [Din sl. *ključarŭ*].

clujeán, ~eni, clujeană, ~ene a. care aparţine municipiului Cluj-Napoca ori judeţului Cluj sau locuitorilor lui; referitor la Cluj sau la locuitorii acestuia: *adăugînd în paranteze şi deosebirile ce le deosebim în textul clujean.* BL. // m., f. persoană (originară) din municipiul Cluj-Napoca sau din judeţul Cluj. [*Cluj* n. pr. + *-ean*].

clujeáncă, clujence f. femeie (originară) din Cluj-Napoca. [*Clujean* + *-că*].

clupá, clupez vb. (tr.) a măsura diametrul arborilor cu ajutorul clupei. [Din germ. *kluppieren*].

clupáre, clupări f. acţiunea de a clupa şi rezultatul ei. [V. *clupa*].

clúpă, clupe f. instrument pentru măsurarea diametrului arborilor. [Din germ. *Kluppe*].

clúpsă, clupse f. (reg.) cursă de şoareci. [Et. nec.].

cneaghínă, cneaghine f. (înv.) soţie de cneaz ori de ţar: *cînd ne întoarcem, porunci stăpînitorul, să mi se înfăţişeze cneaghina şi jupiniţa ei.* SAD. [Din rus., ucr. *kneaghina*].

cneaz, cneji şi (rar) **cnezi** m. (înv.) **1.** întemeietor sau şef al unui stat: *a ieşit pentru noi dreptate şi pieire pentru cneaz.* SAD.; **2.** conducător al unei provincii în vechea Rusie. [Din rus. *kneaz*, ucr. *knjaz*].

cnejíe, cnejii f. (rar) rangul, funcţia de cneaz; guvernare a unui cneaz: *aceiaşi generali vice-regi, aceleaşi divanuri ale cnejiei respective.* IORGA. [*Cneaz* + *-ie*].

cnemídă, cnemide f. jambieră de metal folosită de soldaţii din Grecia antică. [Din fr. *cnémide*].

cnezát, cnezate n. (în feudalism) **1.** formă de organizare politică bazată pe autoritatea cneazului; teritoriu stăpînit de un cneaz: *din cîteva cnezate şi un voivodat se înjgheabă deodată un principat.* CĂL.; **2.** principat. [*Cneaz* + *-at*].

cnócaut, cnocauturi n. (box) scoatere din luptă a adversarului prin trîntire la podea; **a face cnocaut pe cineva**, a răpune, a învinge pe cineva. [Din fr., engl. *knock-out*].

cnocautá, cnocautez vb. (tr.) a învinge adversarul prin cnocaut. [De la *cnocaut*].

cnócdaun, cnocdaunuri n. situaţie în care boxerul trîntit la pămînt se ridică înainte de a fi numărat pînă la zece. [Din engl. *knock-down*].

cnut, cnúturi n. bici cu mai multe sfîrcuri avînd la capete bucăţi de plumb: *mînaţi de cnutul cazacului ..., mergeau siliţi cu carele lor.* EM.; (p. ext.) *să încăpem sub un stat în care cnutul nu joacă nici un rol.* EM.; (şi: **cnută**). [Din rus. *knut*].

cnútă f. v. **cnut.**

co- v. **con-**[1].

coabitá, coabitez vb. (jur.; intr.) a conviețui, a locui împreună: *a aflat că logodnicul ei Dinu a coabitat cu mătuşi-sa Silvia.* CĂL. [Din fr. *cohabiter*, lat. *cohabitare*].

coabitánt, ~ţi, coabitantă, ~e a. şi m., f. (jur.) (persoană) care locuieşte împreună cu alţii în aceeaşi casă. [Din fr. *cohabitant*].

coabitáre, coabitări f. (jur.) faptul de a coabita; coabitaţie. [V. *coabita*].

coabitáţie, coabitaţii f. coabitare. [Din lat. *cohabitatio, -onis*, fr. *cohabitation*].

coácă, coace f. (reg.) dispozitiv din fier la ferăstrăul hidraulic, care transmite mişcarea roţii. [Din sl. *kuka* „cîrlig"].

coácăz, coacăzi m. arbust cu flori galbene-verzui dispuse în ciorchine şi cu fructe comestibile (*Ribes rubrum*). [De la *coacăză*].

coácăză, coacăze f. fructul comestibil al coacăzului, în formă de bobiţe dispuse în ciorchine; pomuşoară. [Cuv. autoht.; cf. alb. *kokëzë*].

coáce, coc vb. **1.** (tr.) a supune un aliment la acţiunea căldurii (în cuptor): *trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, ca să coacă pentru nuntă şi plăcinte şi colaci.* EM.; *a coace pîine;* **2.** (refl.) a deveni bun de mîncat prin acţiunea căldurii (din cuptor): *se coceau pe vatra sură două turte în cenuşă.* EM.; **3.** (refl.) a ajunge să aibă sămînţa formată; a se maturiza sub acţiunea soarelui: *se coace poama. cîntec răsună prin pădure.* MAT.; (fig.) *a rămas răgaz ca toată învăţătura să se coacă în mintea şi în sufletul ucenicului.* SAD.; **4.** (tr.) a face să ajungă la maturitate, să fie bun de mîncat, să dea sămînţă: *razele fierbinţi ale verii coc grîul;* **5.** (rar; intr.) a-şi maturiza fructele, sămînţa: *a sădit un pom ... care înfloreşte ziua, iar noaptea coace şi dă mere ce pier dimineaţa.* CĂL.; **6.** (fig.; refl.) a ajunge la maturitate, a se forma: *e tînăr şi s-o mai face, tigva de i să va coace.* PANN; **7.** (fig.; tr.) a urzi, a pune ceva la cale: *boierii pismaşi a tot bune rînduieli cocea sfaturi păgîne.* B.-DEL.; **a i-o coace,** a unelti, a încerca să facă rău (cuiva): *ei lasă tu, meştere papagal, că ţi-o coc eu ţie.* SAD.; **8.** (fig.; tr.) a arde, a chinui: *tot plînge şi lăcrămi stoarce, focul inimioara-i coace.* POP; **9.** (intr.) a face puroi: *buba cap nu face, pînă nu se coace.* PANN. [Lat. pop. *cocere* (=*coquere*)].

coácere, coaceri f. acţiunea de a (se) coace. [V. *coace*].

coacervát, coacervate n. (la pl.) forme de viaţă microscopice, considerate ca făcînd trecerea de la substanţele organice la primele organisme; (şi la sg.) individ din aceste forme microscopice. [Din fr. *coacervat*].

coacerváţie f. (fiz.) stare instabilă a unei soluţii coloidale între starea de dizolvare şi cea de precipitare. [Din engl. *coacervation*].

coacţionár, ~i, coacţionară, ~e m., f. persoană care posedă acţiuni împreună cu altcineva. [*Co-* + *acţionar*].

coacţiúne, coacţiuni f. (rar) acţiune făcută împreună cu altcineva. [Din it. *coazione*].

coacuzát, ~ţi, coacuzată, ~e m., f. persoană acuzată împreună cu alta (sau cu altele) în acelaşi proces. [Din fr. *coaccusé*].

coadaptáre, coadaptări f. (rar) adaptare reciprocă unul la celălalt: *numai în legătură, în coadaptare una cu alta primesc un înţeles.* EM. [*Co-* + *adaptare*].

coádă, cozi şi (înv.) **coade** f. **1.** apendice cu care se termină partea posterioară a unui mare număr de animale (vertebrate); smoc de păr sau de pene care acoperă acest apendice: *cocoşi cu cozi tot mai impozante.* BL.; *cînd o prinde mîţa peşte şi coada la urs o creşte.* POP; **a călca pe coadă pe cineva,** a supăra, a necăji pe cineva (atingîndu-l unde este sensibil, vulnerabil); **a(-şi) pune coada pe** (sau **la**) **spinare,** a o şterge, a pleca lăsînd totul baltă; **a(-i) atîrna ceva de coadă,** a-l acuza de ceva, a-i pune în seamă: *pe nedrept îi atîrnau de coadă acest ponos ceilalţi argaţi din sat.* ISP.; **(get-beget) coada vacii,** v. **vacă; nu-i numai un cîine scurt de coadă,** v. **cîine; din coadă de cîine nu faci sită de mătase,** nu se poate realiza ceva bun din altceva de proastă calitate; **a umbla cîinii cu covrigi** (sau **cu colaci**) **în coadă,** a fi belşug; **a trage mîţa** (sau **dracul**) **de coadă,** a o duce greu: *pe vremuri au tras împreună dracul de coadă.* GHEŢIE; **a prinde prepeliţa de coadă,** v. **prepeliţă; a-şi băga coada,** a se amesteca în treaba altuia; **a-şi băga** (sau **vîrî**) **dracul coada,** a se ivi intrigi, discordie, necazuri; **a da din coadă,** (despre oameni) a se linguşi pe lîngă cineva; **cu coada între picioare,** (despre oameni) descurajat, ruşinat; **2.** partea dindărăt, mai îngustă, a peştelui, a şarpelui etc.; **3.** parte a unei plante care leagă frunza, floarea sau fructul de tulpină sau de creangă; peduncul: *ceai din cozi de cireşe;* **4.** prelungire a unei comete: *atuncea a sosit ştire ... cum că acea stea cu coadă ar arăta sfîrşitul veacului vieţii.* SAD.; **5.** mîner, toartă, parte de unde se apucă cu mîna: *au căzut toporul unuia din coadă şi s-au înecat în apă.* ANTIM; *stinse gazul şi luă ibricul, după ce-i înfăşură coada într-un ştergar.* GHEŢIE; **coadă de topor,** v. **topor; a vedea de coada măturii** (sau **tigăii**), a face treburi gospodăreşti: *şezi acasă ... de vezi de coada măturii.* ISP.; **la coada cratiţei,** în bucătărie, la gătit mîncare: *degeaba încearcă bărbaţii să le trimită acasă la coada cratiţei.* GHEŢIE; **a lua** (sau **a apuca**) **de coadă,** a începe să lucreze: *ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate cîte-am lăsat.* SAD.; **6.** parte a părului împletit sau înnodat la spate: *Ipate odată mi ţi-o înşfacă de cozi, o trînteşte la pămînt şi-o ţine bine.* CR.; **a împleti coadă albă,** a îmbătrîni nemăritată: *eşti ca floarea cea de nalbă, dar împletişi coadă albă.* AL.; **coadă-lungă, minte scurtă,** lipsă de inteligenţă; **7.** partea din spate, alungită (care se tîrăşte) a unei haine: *temîndu-se să nu calce pe coadele rochiilor.* NEGR.; **8.** parte terminală a unui lucru, a unui fenomen, a unei perioade de timp: *am găsit, din nenorocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului.* CAR.; *şezu la coada mesei; coada veacului; coada oştii;* la (sau **în**) **coadă,** în locul cel din urmă, cel nesemnificativ; **de la coadă,** de la sfîrşit spre început; **a nu avea nici cap, nici coadă,** a nu avea nici o logică; **fără cap (şi) fără coadă,** v. **cap; cu cap şi coadă,** v. **cap; 9.** extremitatea (unghiulară) a ochiului: *abia cutezam s-o privesc din cînd în cînd cu coada ochiului.* GHEŢIE; *îi face cu coada ochiului;* **10.** şir (lung) de oameni care aşteaptă ceva: *mărfurile se aduceau la*

date şi ore imprevizibile, de unde cozi interminabile. GHEŢIE; **a face coadă,** a sta la rînd; **11.** partea unde se îngustează un lac, un iaz etc.; **12.** (bot.; compuse) **coada-vacii** sau **coada-boului,** lumînărică (*Verbuscum thapsus*); **coada-calului** sau **coada-mînzului,** plantă erbacee cu două tipuri de tulpini, una fertilă şi alta sterilă (*Equisetum*); **coada-cocoşului,** plantă erbacee cu flori albe, întrebuinţată în medicina populară (*Polygonatum*); **coada-mielului** sau **coada-lupului,** plantă erbacee cu frunze lucitoare şi cu flori violete (*Verbascum phoeniceum*); **coada-racului,** plantă erbacee cu flori mari de culoare galbenă (*Potentilla anserina*); **coada-şoricelului,** plantă erbacee cu frunze ramificate şi cu flori albe, întrebuinţată în medicină (*Achillea millefolium*); **coada-vulpii,** varietate de viţă de vie; **coada-mîţei,** plantă erbacee cu flori mici, roz (*Leomurus marru biastrum*); **coada-zmeului,** plantă otrăvitoare cu tulpina tîrîtoare şi cu fructele de forma unor bobiţe roşii (*Calla palustris*); **13. coada-rîndunicii,** fluture mare, frumos colorat, cu o prelungire în partea posterioară a aripilor (*Papillio machon* şi *podalirius*). [Lat. ***coda*** *(=cauda)*].

coadnát, ~ţi, coadnată, ~e a. (bot.) care s-au dezvoltat împreună, unindu-se: *ramuri coadnate.* [Din fr. ***coadné***].

coadnáţie, coadnaţii f. (bot.) starea a două părţi de plante sau a două organe coadnate, unite. [Din fr. ***coadnation***].

coafá, coafez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) pieptăna, a(-şi) aranja, a(-şi) ondula părul (la coafor). [Din fr. ***coiffer***].

coafáre, coafări f. acţiunea de a (se) coafa. [V. ***coafa***].

coafát[1] n. faptul de a (se) coafa. [V. ***coafa***].

coafát[2]**, ~ţi, coafată, ~e** a. **1.** care are părul aranjat, ondulat: *femeie coafată;* **2.** care este aranjat, ondulat: *păr coafat.* [V. ***coafa***].

coaféză, coafeze f. femeie care are meseria de a coafa: *ea îi furniza adresa coafezelor.* GHEŢIE. [Din fr. ***coiffeuse***].

coafór, coafori m. bărbat care are meseria de a coafa. // n. (pl. **coaforuri**) atelier unde se aranjează părul (la femei). [Din fr. ***coiffeur***].

coafúră, coafuri f. aranjament al părului de pe cap (la femei): *coafura montantă o avantajează.* GHEŢIE. [Din fr. ***coiffure***].

coáge, coagez vb. (rar; intr.) a acţiona împreună: *a produs-o cei ce coagează asupra individului.* EM. [*Co-* + ***age***].

coágul, coaguli m. gel obţinut prin coagularea unor substanţe coloidale. [Din lat., fr. ***coagulum***].

coagulă, coagulez vb. **1.** (refl.) a se închega; **2.** (tr.) a face să se închege; (fig.; intr.) *fantazia inventează fără a coagula în mituri pline de sens.* CĂL. [Din fr. ***coaguler,*** lat. ***coagulare***].

coagulábil, ~i, coagulabilă, ~e a. care se poate coagula. [Din fr. ***coagulable***].

coagulabilitáte f. însuşirea de a fi coagulabil. [Din fr. ***coagulabilité***].

coagulánt, ~ţi, coagulantă, ~e a. şi m. (substanţă) care produce coagularea: *un anume principiu coagulant s-ar fi găsit.* CĂL. [Din fr. ***coagulant***].

coaguláre, coagulări f. acţiunea de a (se) coagula; (rar) coagulaţie: *un element de coagulare ... a acestor elemente de stare mijlocie îl constituiau intelectualii.* BL. [V. ***coagula***].

coagulát, ~ţi, coagulată, ~e a. închegat: *lapte coagulat;* (fig.) *a surprinde taina creaţiei, trecerea de la ideea informă la operă coagulată.* CĂL. [V. ***coagula***].

coagulatór, coagulatoare n. (rar) cheag. [***Coagula*** + *-ator*].

coaguláţie, coagulaţii f. (rar) coagulare, închegare: *coagulaţiunea sîngelui;* (şi: (înv.) **coagulaţiune**). [Din lat. ***coagulatio, -onis,*** fr. ***coagulation***].

coagulaţiúne f. v. **coagulaţie.**

coagulopatíe, coagulopatii f. (med.) sindrom hemoragic datorat tulburărilor de coagulare a sîngelui. [Din fr. ***coagulopathie***].

coájă, coji f. **1.** înveliş alcătuit dintr-un ţesut protector, care acoperă trunchiul şi ramurile unor plante: *a ras toată coaja copacilor din codru.* CR.; **2.** înveliş exterior al fructelor, al seminţelor: *sîmburele se desparte de coajă.* BL.; **3.** înveliş tare şi calcaros al oului: *valsul lui se pierde prin mahalaua plină de soare, de coji de ouă roşii şi de fărmituri de cozonac.* BAC.; (fig.) *cînd face sforţări uriaşe să spargă coaja subiectivismului, nu reuşeşte decît foarte puţin.* IBR.; **4.** (înv.) înveliş calcaros şi tare al unor moluşte sau crustacee: *se strînge ca melcul în coaja lui.* PANN; **5.** partea exterioară, întărită, a unor alimente (coapte, fripte etc.): *să te ferească Dumnezeu cînd prinde mămăliga coajă.* CR.; *coajă de pîine;* **6. coaja pămîntului,** strat exterior al globului terestru; **7.** parte exterioară, întărită, după coagularea sîngelui, a unei răni; **8.** (p. ext.) strat (exterior) subţire: *pe coaja de gheaţă, nu-i chip de umblat fără cîngi.* BAC.; **9.** (pop.; la pl.) bube dulci pe obraz la copii. [Din sl. ***koža***].

coálă, coli şi (înv.) **coaie** f. foaie dreptunghiulară de hîrtie, de celofan etc.: *coala de hîrtie de pe masă se umplu de figuri geometrice.* GHEŢIE; **coală ministerială,** v. **ministerial; coală de autor** sau **coală editorială, coală de tipar,** spaţiu tipografic de 40 000 de semne: *periodicul era plănuit să apară în numere de cîte o coală de tipar fiecare.* BL. [Din gr. mod. ***kólla***].

coalescént, ~ţi, coalescentă, ~e a. (chim.) care prezintă coalescenţă. [Din fr. ***coalescent***].

coalescénţă f. **1.** aderare a unor părţi (divizate natural sau artificial); **2.** (chim.) contopire a picăturilor dintr-o emulsie sau a granulelor dintr-o suspensie în picături sau particule mai mari. [Din fr. ***coalescence***].

coaliţie, coaliţii f. alianţă între state, partide sau clase sociale, în vederea realizării unui obiectiv comun; **guvern de coaliţie,** guvern compus din reprezentanţii mai multor partide; (şi: (înv.) **coaliţiune**). [Din fr. ***coalition***].

coaliţiúne f. v. **coaliţie.**

coalizá, coalizez vb. (refl.) a forma o coaliţie, a se alia, a se uni: *observ că şi dumneata te-ai coalizat cu ei.* GHEŢIE. [Din fr. ***coaliser***].

coalizáre, coalizări f. acţiunea de a se coaliza şi rezultatul ei: *procesul de coalizare a forţelor politice democratice poate fi impulsionat.* CR. [V. ***coaliza***].

coalizát, ~ţi, coalizată, ~e a. care a făcut o coaliţie; (subst.) *coalizaţii invadară Franţa în 1814.* [V. ***coaliza***].

coámă, coame f. **1.** păr lung care creşte pe gîtul unor animale (cal, leu etc.): *fiul craiului, încălecînd, îl netezeşte pe coamă.* CR.; (fig.) *marea turbează de valuri împinsă şi-şi scuturî coama de spume şi vînt.* EM.; **2.** păr (prea) lung pe capul unei persoane (în special al unui bărbat); plete: *nişte coame castanii, unduioase, se răsfiră peste umerii şi pieptarul lui înfirat.* NEGR.; **3.** coadă a unei comete; **4.** culme, muchie a unui munte sau deal: *căţărîndu-se cînd pe muchi, cînd pe coame de munţi, ajunse la o peşteră.* ISP.; **5.** partea de deasupra a unui zid: *se urcă pe dînsul; d-aci pe coama zidului, şi sări în grădină.* ISP.; **6.** (fig.) vîrf înfrunzit al arborilor: *purcedeau şi vînturi pe coama brazilor.* SAD.; **7.** culme a acoperişului, unde se intersectează cele două versante; **8.** ţiglă specială, curbată sau în formă de unghi, care se fixează pe culmea acoperişului. [Lat. ***coma***].

coápsă, coapse f. **1.** (la om) parte a piciorului între şold şi genunchi: *mîna mea dreaptă s-a rătăcit, pe sub fustă, pe una din coapse.* GHEŢIE; (fig.) *în coapsa grăitoarei mirişti, devreme plugul vostru ară.* GOGA; **2.** (la animale) parte a piciorului din spate, între crupă şi gambă: *ciuta hodinea mai la o parte ..., culcată cu puiul cel nou lîngă coapsă.* SAD. [Lat. ***coxa***].

coaptáţie, coaptaţii f. **1.** (biol.) stare de interacţiune a organelor unui corp viu; **2.** (med.) punere a loc a fragmentelor oaselor fracturate sau a oaselor luxate. [Din fr. ***coaptation***].

coărbă, coarbe f. **1.** unealtă de găurit în formă de semicerc, acţionată manual; **2.** (reg.) mîner la sucală. [Din ucr. ***korba***].

coărdă, coarde şi **corzi** f. **1.** fir împletit care ţine întinse capetele unui arc: *muşchii i se întinseseră ca coarda unui arc.* NEGR.; **a întinde (prea mult) coarda,** a depăşi limitele admise de o situaţie; **2.** fir din metal sau din intestinele unor animale, întins pe anumite instrumente, care produce sunete prin vibrare; strună: *stabilea anume raporturi matematice între lungimea coardelor muzicale şi înălţimea tonurilor emise.* BL.; (fig.) *în „Luceafărul" avem concentrate o mulţime din coardele poeziei lui Eminescu.* IBR.; **a atinge la coarda sensibilă** (sau **simţitoare**), a se adresa cuiva punînd accentul pe ce are sensibil; **coarde vocale,** formaţii ligamentoase ale faringelui, care produc sunete prin vibrare; **3.** (pop.) tendon, nerv: *mă dor a pieptului meu coarde.* EM.; (fig.) *coardele puterii sale s-au rupt.* OD.; **4.** tărie, şuviţă consistentă: *dulceţile nu au coardă.* AL.; **5.** curbura de la gîtul calului: *pe coarda-i cea pletoasă să dezmierd murgul voinic.* AL.; **6.** ramură a butucului viţei de vie; **7.** arc la broasca uşii; piesă elastică (de oţel): *mongolul se mlădia ca o coardă de oţel.* SAD.; **8.** funie din nuiele împletite (la car sau la sanie); **9.** (mat.) segment de dreaptă care uneşte două puncte ale unei curbe sau extremităţile unui arc de cerc; **10.** sfoară răsucită care leagă capetele ferăstrăului întinzînd pînza metalică; **11.** frînghie (folosită de alpinişti, de sportivi etc.); **12.** (la pl.) funii întinse pe laturile ringului de box; **13.** frînghie sau sfoară groasă folosită de copii sau de sportivi pentru a se antrena sărind peste ea; **14.** (pop.) grindă care susţine tavanul casei: *acuşi ieu varga din coardă şi vă merg petecele.* CR.; **15.** (arg.) prostituată, curvă. [Lat. ***chorda***].

coárnă, coarne f. **1.** fructul comestibil, roşu şi acrişor, al cornului: *de te-ai coace toată toamna, eşti mai acră decît coarna.* CR.; **2.** varietate de struguri de masă, cu boabe alungite, de culoare neagră sau galbenă-verzuie şi cu coaja tare; **3.** (reg.) **coarnă de mare,** roşcovă. [Lat. ***corna*** (pl. de la *cornum*)].

coărneş, ~i, coarneşă, ~e a. (înv.) cu coarne (mari): *taurii cei coarneş să să spămîntedză.* DOS. [***Coarne*** (pl. lui *corn*[1]) + *-eş*].

coarticulăţie, coarticulaţii f. (lingv.) producere concomitentă a mişcărilor articulatorii în emiterea a două sunete. [Din fr. ***coarticulation***].

coásă, coase f. **1.** unealtă agricolă compusă dintr-o lamă de oţel fixată pe o coadă lungă, folosită la cosit: *osteniţi oameni cu coasa-n spinare vin de la cîmp.* EM.; **2.** acţiunea de a cosi; timpul cînd se coseşte; cosit: *prin august lumea merge la coasă.* CĂL.; *e timpul coasei iată.* VIERU; *coasa finului;* **3.** recoltă de plante cosite; **4.** simbol al sfîrşitului vieţii şi al morţii: *vremea ce răstoarnă cu coasa-i neîmpăcată a falei omenirii vechi marturi şi măreţi.* AL.; *moartea-şi găsi coasa-n acea zi fatală.* AL. [Din sl. ***kosa***].

coáse, cos vb. (tr.) **1.** a prinde, a lega cu ajutorul unui fir de aţă trecut printr-un ac: *luase obicei în toată seara, la culcare, a-şi coase mînecile contrăşului.* CR.; **2.** a confecţiona, a realiza (croind un material şi prinzîndu-l cu aţă): *mama lucra croitoreasă; cosea cămăşi de pînză din cînepă scorţoasă.* VIERU; **cusut cu aţă albă,** v. **aţă**; **3.** a broda: *şi să vezi cum coasă la gherghef, să te minunezi.* AL.; **4.** a prinde cu un fir marginile unei plăgi sau ale unei incizii; **5.** (rar) a fixa, a prinde: *oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului.* SAD. [Lat. pop. ***cosere*** *(=consuere)*].

coasiguráre, coasigurări f. asigurare simultană a mai multor persoane în limita unei sume depuse în prealabil. [După fr. ***coassurance***].

coasociát, coasociaţi m. persoană asociată cu altele în vederea unei acţiuni: *acel proiect ... a fost respins de coasociaţii săi.* GHICA. [Din fr. ***coassocié***].

coástă, coaste f. **1.** fiecare dintre oasele lungi şi arcuite, aşezate pe părţile laterale ale pieptului şi articulate în spate de coloana vertebrală: *avea dureri nesuferite în arcurile coastelor.* VLAH.; *calul zace pe coaste;* **a sta cuiva în coaste** (sau **în coastele cuiva**),

a stingheri pe cineva; **a pune sula în coastă** (sau **coaste**) **cuiva,** a sili, a obliga să facă ceva neplăcut: *parcă am fost din alea care să-ţi puie sula în coastă să-i cumperi marchizet şi pantofi de lac.* PR.; **a i se lipi coastele (de foame),** a fi foarte flămînd; **cu pîntecele lipit de coaste,** v. pîntece; (înv.) **a-şi da coaste,** a se înghesui, a se îmbulzi: *toţ pizmaşii ş-au datuş coaste, de-au rădicatuş cap peste oaste.* DOS.; **2.** pantă, povîrniş, parte înclinată a unei înălţimi: *coasta dealului;* **3.** parte laterală a unor obiecte: *în coasta casei era un păr bătrîn.* VLAH.; **pe o coastă,** înclinat, aplecat: *văzu doi corbi care se alungau cu repezi bătăi de aripi şi lunecări line pe-o coastă.* SAD.; **4.** mal, ţărm al unei mări: *pază de coastă;* **5.** (înv.) flanc al unei armate: [oastea] *cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste.* EM. [Lat. ***costa***].

coáti m. mamifer carnivor cu capul alungit, care trăieşte în zona tropicală a Americii (*Nasua*). [Din fr., engl. ***coati***].

coautór, coautori n. persoană care a realizat, a săvîrşit ceva împreună cu altcineva. [Din fr. ***coauteur***].

coaxiál, ~i, coaxială, ~e a. care are aceeaşi axă cu altul: *roţi coaxiale.* [Din fr. ***coaxial***].

coaxialitáte f. însuşirea de a fi coaxial. [Din fr. ***coaxialité***].

cobái, cobai m. **1.** mic mamifer rozător, folosit pentru experienţe în medicină şi în biologie (*Cavia porcellus*); **2.** (p. gener.) animal care serveşte pentru experienţe: *experienţele sînt făcute de un om asupra propriei persoane, redusă la rolul de cobai.* GHEŢIE. [Din fr. ***cobaye***].

cobăie, cobăi f. (reg.) găină; (la pl.) păsări de curte: *ograda lui era plină de tot soiul de cobăi.* SAD. [V. ***cobe***].

cobált şi **cóbalt** m. metal alb-argintiu foarte dur, întrebuinţat pentru fabricarea unor oţeluri speciale şi în medicină. [Din fr. ***cobalt,*** germ. ***Kobalt***].

cobaltá, cobaltez vb. (tr.) a acoperi cu un strat de cobalt suprafaţa unui corp metalic. [De la ***cobalt***].

cobaltáre f. acţiunea de a cobalta. [V. ***cobalta***].

cobaltínă f. minereu de cobalt şi de arsen, cu luciu metalic pronunţat. [Din fr. ***cobaltine***].

cobaltít n. carbonat natural de cobalt. [Din fr. ***cobaltite***].

cobăí, pers. 3 **cobăieşte** vb. (reg.; intr.) a scoate sunete specifice unei cobe: *cobea în aer cobăieşte.* [De la ***cobe***].

cobăít, ~ţi, cobăită, ~e a. **1.** (reg.) care are cobe; **2.** bolnăvicios, netrebnic: *nu-l vezi că-i o tigoare de băiet, cobăit şi leneş, de n-are păreche?* CR. [De la ***cobe***].

cóbe, cobe f. **1.** (în superstiţii) pasăre care prevesteşte o nenorocire: *ca cobea ce-ngînă un cînt de veselie.* EM.; *plîns de cobe pe la geamuri se opri.* BAC.; **2.** boală a găinilor manifestată prin apariţia unor excrescenţe sub limbă; ţîgnă: *cobea se face din sete mare;* **3.** (fig.) piază-rea, fiinţă sau lucru care aduce o nenorocire; (adj.) *păsări cobe zboară.* EM.; **4.** prevestire, semn: *armele aheste nu-s cobe bună.* B.-DEL. [Din sl. ***kobĭ*** „augur"].

cobeálă, cobeli f. faptul de a cobi. [***Cobi*** + ***-eală***].

cobélci m. (reg.) fel de a aranja părul, la femei, legat şi răsucit în formă de coarne. [V. ***cocobelci***].

cobeligeránt, ~ţi, cobeligerantă, ~e a. şi m., f. (ţară, stat, armată etc.) aflat alături de un aliat într-un război. [Din fr. ***cobelligérant***].

cobéţ, cobeţi m. (reg.) uliul găinilor (*Astur palumbarius*): *ziua cuc, noaptea cobeţ.* POP [Din sl. ***kobecĭ,*** sb. ***kobac***].

cobí, cobesc vb. (intr. şi tr.) a meni a rău, a prevesti o nenorocire; (p.ext.) a vesti, a anunţa; a prezice: *corbii nu cobesc bine niceodată.* B.-DEL.; *noi, tată, nu-ţi cobim moarte.* PANN. [Din bulg. ***kobja,*** sb. ***kobiti***].

cobílă, cobile f. **1.** capră alcătuită din două lemne împreunate, pe care se transportă plugul; **2.** (depr.) om sau animal înalt şi slab; **3.** scaun pe care se montează spiţele şi obezile la roţi: *deosebeşti ritmul regulat, ca o bătaie de inimă, al rotarului care lucrează la cobilă.* SAD.; (şi: (reg.) **cobîlă**). [Din sl. ***kobyla*** „iapă"].

cobiiíţă, cobiiíţe f. **1.** bucată de lemn curbată, cu crestături sau cîrlige la capete, care se poartă pe umeri pentru a transporta găleţi, coşuri etc.: *zăreau jucîndu-se codanele limbute ... purtînd pe umăr, cu umblet legănat, cobiliţa cu două doniţe.* OD.; *cobiliţa cu cofele;* **2.** (reg.) libelulă, calul-dracului (*Libellula quadrimaculata* şi *Aeschene grandis*). [Din bulg., sb. ***kobilica***].

cobitór, ~i, cobitoáre a. care meneşte a rău: *pe ramuri uscate, cînta cucuveaua cu glas cobitor.* ALEX.; *închipuirea îi plăsmuieşte vedenii cobitoare.* OD. [***Cobi*** + ***-tor***].

cobîlă f. v. cobilă.

cobîlţîi, cobîlţîiesc vb. (reg.; refl.) a se clătina, a se scutura: *clondirul ... se cobîlţîia totdeauna sub braţul moşneagului.* SAD. [Din sl. ***kolĕbati*** „a agita" + ***zgîlţîi***].

coblenţián, ~eni, coblenţiană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) al treilea etaj al devonianului inferior. [Din fr. ***coblentzien***].

coblizán, coblizani m. (reg.) om (tînăr) înalt; lungan, vlăjgan: *bine îţi şade, coşcogeme coblizan să umbli lela pe drumuri în halul acesta ... !* CR. [Et. nec.].

cobóc n. (reg.) strachină de mujdei. [Din rus. ***kubokŭ*** „cupă"].

coból n. limbaj simbolic folosit în programarea automată, cu utilizări în gestiunea economică. [Din engl., fr. ***cobol***].

cobóld, cobolzi m. (rar) spiriduş (răutăcios); iazmă, spirit: *degetele de la mîini erau cobolzi de peşteră.* BL. [Din germ. ***Kobold***].

coborî, cobór vb. **1.** (intr., tr. şi refl.) a se da jos dintr-un loc ridicat sau dintr-un vehicul; a veni în jos dintr-un loc ridicat: *coborîndu-se în fîntînă, umple întîi plosca şi o pune la şold.* CR.; *coborîsem discret din tren într-o mică gară.* GHEŢIE; *a se coborî de la munte; a coborî dealul;* (p. ext.) *un pîrîu ... cobora cu vuiet dintre codri.* SAD.; (fig.) *de departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot.* EM.; **coborît cu hîrzobul din cer,** v. **hîrzob;** **2.** (tr.) a da jos, a pune mai jos ceva: *sicriul era tocmai coborît în groapă şi cei de faţă aruncau ţărînă de-asupra.* CĂL.; **a coborî ochii** (sau **privirea**), a privi în jos: *nu mai coborî ochii şi zi că vrei să se sfîrşească comedia.* AL.; **3.** (rar; tr.) a înclina, a apleca: *fără să îndrăznească a rosti un cuvînt, Ionuţ îşi coborî fruntea şi îngenunche.* SAD.; **4.** (fig.; intr.) a se lăsa: *în camera cobora înserarea.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a scădea, a trece de la note acute la note grave: *a coborî tonul, vocea;* **6.** (intr. şi refl.) a-şi avea originea, a se trage din ...: *rădăcina lui era la Crîm, printre mîrzacii tătari, neamul coborîndu-i-se din însuşi mongolul han Timur.* SAD. [Cf. ***pogorî***].

coborîre, coborîri f. **1.** acţiunea de a (se) coborî; deplasare în jos; coborîş: *creştinătatea era încă necontenit pătrunsă de sentimentul că ... o coborîre pe pămînt a Sfîntului duh tocmai s-a întîmplat ori e iminentă.* BL.; **2.** micşorare, înjosire: *nu admitea asemenea coborîre a demnităţii omeneşti.* SAD.; **3.** scădere, reducere: *vîntul de la sud şuşuia cu creşteri şi coborîri.* SAD.; **4.** (concr.) loc pe unde se coboară: *o revărsare uniformă, curgînd neîncetat spre coborîre.* GHEŢIE. [V. ***coborî***].

coborîş, coborîşuri n. **1.** faptul de a coborî; coborîre: *mersul acesta e un ritmic suiş şi coborîş.* BL.; **2.** drum pieziş, coastă de coborît: *văi fără de coborîş;.* [***Coborî*** + ***-iş***].

coborîtór, ~i, coborîtoáre a. **1.** care (se) coboară: *omul se simte receptacul al unei transcendenţe coborîtoare.* BL.; (p. ext.) *în momentul de faţă, ideile bune se află în linie coborîtoare.* EM.; **2.** înclinat, povîrnit: *clădirea se dovedea a fi surprinzător de adîncă şi construită într-o pantă uşor coborîtoare.* GHEŢIE. // m. cel care se trage din ...; urmaş, descendent: *el a ştiut să păstreze o ţară creştină şi autonomă coborîtorilor săi.* EM. [***Coborî*** + ***-tor***].

cóbră, cobre f. şarpe veninos din Africa şi din Asia, cu gît lat cu pete negre mărginite cu alb, semănînd cu ochelarii; şarpe-cu-ochelari (*Naja naja*). [Din fr. ***cobra***].

cobúr, coburi m. (pop.) toc pentru pistol atîrnat la şa: *strecură în coburul din stînga scrisoarea castelanului.* SAD. [Din turc. ***kubur,*** ucr., bulg. ***kobur***].

cobúz, cobuze n. (înv.) instrument muzical asemănător cu fluierul şi cavalul: *alăutele şi cobzele murmurară, iar cobuzul de os umplu de fior bolţile răsunătoare.* SAD.; *glas de cobuz, dulce la auz.* POP. [Din turc. ***copuz, cobuz***].

cobzár, cobzari m. lăutar care cîntă din cobză: *cîte un oaspe chefăluit întinde un pahar de vin scripcarului sau cobzarului.* MAT.; *cobzarii cu cobzele, lăutarii cu diblele.* POP. [***Cobză*** + ***-ar***].

cóbză, cobze f. instrument muzical cu zece coarde, cu cutia de rezonanţă foarte bombată, întrebuinţat mai ales la acompaniament: *lin vioarele răsună, iară cobza ţine hangul.* EM.; **a duce cu cobza,** a amăgi, a înşela; **a-i face pîntecele cobză (cuiva),** a bate foarte tare: *să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pîntecele cobză.* CR. // adv. ţeapăn, strîns: *puse de-l lega cobză şi-l întoarse la şcoală.* CĂL. [Din ucr., pol. ***kobza***].

cobzişoáră, cobzişoare f. diminutiv al lui cobză: *dragă cobzişoară! ... bune zile am petrecut amîndoi.* AL. [***Cobză*** + ***-işoară***].

coc[1], cócuri n. pieptănătură femeiască cu părul strîns sau împletit şi răsucit la ceafă sau în creştet: *coafura foarte simplă, cu coc, o avantaja.* GHEŢIE. [Din fr. ***coque***].

coc[2], coci m. bacterie de formă sferică. [Din germ. ***Kokke,*** fr. ***coccus***].

cóca m. arbust din America de Sud, ale cărei frunze conţin cocaina (*Erythroxylon coca*). [Din fr. ***coca***].

coca-cóla f. băutură răcoritoare preparată din zahăr şi un extras netoxic din seminţe şi frunze de coca. [Din engl. ***coca-cola***].

cocaínă f. alcaloid extras din frunzele de coca şi întrebuinţat ca anestezic sau ca stupefiant: *după ce ia cocaină, Scheianu declamă banalităţi, în admiraţia pioasă a celor de faţă.* CĂL. [Din fr. ***cocaïne***].

cocainísm n. (med.) intoxicaţie cu cocaină. [Din fr. ***cocaïnisme***].

cocainomán, ~i, cocainomană, ~e m., f. persoană care se droghează cu cocaină: *este prietenul lor Dan Scheianu, poet şi cocainoman.* CĂL. [Din fr. ***cocaïnomane***].

cocainomaníe f. obişnuinţă morbidă de a folosi cocaina ca stupefiant. [Din fr. ***cocaïnomanie***].

cocárdă, cocarde f. **1.** însemn (insignă sau panglică în culorile naţionale) purtat de militari; **2.** emblemă distinctivă (pentru un partid, un curent cultural etc.): *acolo am declarat cocarda verde revoluţionară.* PETR. [Din fr. ***cocarde***].

cócă[1] f. **1.** pastă din făină amestecată cu apă, întrebuinţată la lipit hîrtia; pap; **2.** aluat plămădit pentru produse de panificaţie; **3.** (reg.) turtă. [Et. nec.].

cócă[2] f. (în graiul copiilor) copil mic. [Cf. sb. ***koka,*** it. ***cucco***].

cócă[3], coci f. structură exterioară a unui avion sau a unei nave. [Din fr. ***coque***].

cocăí, cocăiesc şi **cócăi** vb. (reg.; refl.) a se înfierbînta; a suporta fierbinţeala: *m-am cocăit toată ziua la bucătărie.* [Cf. ***cocă[1]***].

cocăiálă, cocăieli f. căldură mare, fierbinţeală: *afară e cocăială.* [***Cocăi*** + ***-eală***].

cocătór, ~i, cocătoáre m., f. persoană care prepară aluatul şi supraveghează coptul într-o fabrică de pîine. [***Coace*** + ***-ător***].

cocăzár, cocăzari m. (reg.) bujor (*Rhododendron*). [De la ***coacăză***].

coccídie, coccidii f. (la pl.) gen de protozoare parazite care trăiesc în celulele epiteliale ale unor animale; (şi la sg.) protozoar aparţinînd acestui gen. [Din fr. ***coccidies***].

coccidinie, coccidinii f. durere la nivelul coccisului. [Din fr. ***coccydynie***].

coccidiózã, coccidioze f. boală a tubului digestiv provocată de coccidii. [Din fr. ***coccidiose***].

coccigián, ~eni, coccigiană, ~ene a. referitor la coccis, al coccisului. [Din fr. ***coccygien***].

coccinélă, coccinele f. (latinism) buburuză, vaca-Domnului (*Coccinella septempunctata*). [Din lat. ***coccinella***].

cóccis, coccisuri n. mic os triunghiular de la extremitatea inferioară a coloanei vertebrale; (pop.) noadă. [Din fr. ***coccyx***].

coceán, coceni m. **1.** tulpina porumbului, folosită ca nutreț: *se lasă sărutată de căprarul Aurel într-un șopron, printre coceni.* CĂL.; **2.** mijlocul (tare al) unor fructe sau legume; cotor: *Lazăr se hrănește cu coceni de varză și cerșește pentru stăpînul său.* CĂL.; *cocean de măr;* **3.** mijlocul știuletelui de porumb de pe care se desfac boabele. [Din bulg., sb. ***kočan***].

cócher, cocheri m. rasă de cîini de vînătoare cu părul lung și cu urechile mari, lăsate în jos; (scris și: *cocker*). [Din engl., fr. ***cocker***].

cochét, ~ți, cochetă, ~e a. **1.** care caută să placă, să arate bine (sub aspectul îmbrăcămintei): *cea mai puțin cochetă dintre femei simțește iubirea unui bărbat.* SAD.; **2.** grațios, elegant: *casa însurățeilor părea și ea tînără și cochetă.* SAD. [Din fr. ***coquet***].

cochetá, cochetez vb. (intr.) **1.** a căuta să placă, să atragă atenția, simpatia (unei persoane de sex opus): *dama cochetează cu privirile-i galante.* EM.; **2.** a schimba cu cineva vorbe curtenitoare; a manifesta atitudine binevoitoare, relații de prietenie; a flirta; (fig.) *însuși Caragiale a cam cochetat cu socialismul.* IBR. [Din fr. ***coqueter***].

cochetárie, cochetării f. purtare, mod de a se îmbrăca sau atitudine prin care o persoană caută să placă: *își ascundea urma vechii răni nu numai din cochetărie, ci și din alt motiv.* GHEȚIE.; (fig.) *este un act de cochetărie nevinovată cu metafizica și nimic altceva.* BL. [Din fr. ***coquetterie***].

cóchii-vechi m. pl. (înv.) licitație publică în perioada fanariotă (pentru arendarea perceperii dărilor): *moșiile le-au luat la mezat de la cochii-vechi.* GHICA. [Din ung. ***kótyavetye*** (<sb. ***koče veče***) „cine dă mai mult?"].

cochiliáj, cochiliaje n. **1.** animal cu cochile; **2.** cochilie; **3.** motiv decorativ alcătuit din cochilii. [Din fr. ***coquillage***].

cochílie și (rar) **cochilíe, cochilii** f. **1.** înveliș calcaros al unor moluște: *tot în grai se stinge ca melcu-n cochilie.* VIERU; **2.** (fig.) spațiu retras, închis, impenetrabil; ascunzătoare: *Dimitrie ieși din cochilie, se purta firesc, ca un copil în propria casă.* GHEȚIE; **3.** tipar metalic pentru turnarea unor piese sau lingouri. [Din fr. ***coquille***].

cochilifér, ~i, cochiliferă, ~e a. format din cochilii: *roci cochilifere.* [Cf. fr. ***coquillier***].

cochinchína f. rasă de găini de carne, cu penaj bogat, originară din China. [Din engl. ***Cochinchina***].

cochínț, cochinți m. (înv.; depr.) arendaș (grec): *să scăpăm de lighioi, de cochinți și de ciocoi.* FIL. [Formă alterată din ***cocon***].

cocíe, cocii f. (înv. și reg.) trăsură mică și ușoară: *din cocie ferecată, am rămas numai c-o roată.* POP. [Din magh. ***kocsi,*** sb. ***kočija***].

cócină, cocini f. **1.** coteț, adăpost pentru porci: *s-a trezit închis în cocină, cu porcii.* GAL.; **2.** (fig.) loc, grupare unde se întîmplă lucruri murdare, se unelțește etc. [Din sb., bulg. ***kočina***].

cocioábă, cocioabe f. casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată: *Irinuca avea o cocioabă veche de bîrne.* CR. [Et. nec.; cf. macedo-român ***cuciubă*** „butuc"].

cociobái, cociobăiesc vb. (reg.; intr.) a scotoci. [De la ***cocioabă***].

cocióc, cocioace n. (reg.) **1.** nămol vegetal amestecat cu bucăți de rădăcini de stuf și de papură (care formează mici insule plutitoare); **2.** baltă mică, izolată, într-o zonă inundabilă. [Et. nec.].

cociórbă f. v. cociorvă.

cociórvă, cociorve f. **1.** unealtă casnică formată dintr-o prăjină cu un cîrlig sau o placă la capăt, cu care se scoate jarul și cenușa din cuptor: *mișneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva.* CR.; **2.** lopată pentru amestecat varul și nisipul pentru tencuieli; **3.** (fig.) ciorovăială, ceartă: *din vorbă în vorbă au ajuns și la cociorbă.* PANN; (și: (reg.) **cociorbă**). [Din rus. ***kočerga,*** ucr. ***kočerha***].

cocîrjá, cocîrjez vb. (refl.) a se îndoi (de spate): *se simțea încă zdravănă, măcar că i se cocîrjise puțin spatele.* REBR.; (și: (reg.) **cocîrji**). [Probabil de la ***cîrjă***].

cocîrját, ~ți, cocîrjată, ~e a. **1.** curbat, încovoiat: *un nas mare și cocîrjat.* OD.; **2.** cu spatele îndoit: *Pandele se arătă spelb și slab ..., înalt și cocîrjat.* MACED.; (și: (reg.) **cocîrjit**). [V. ***cocîrja***].

cocîrjí vb. v. cocîrja.

cocîrjít a. v. cocîrjat.

cocîrlă, cocîrle f. (reg.) **1.** obiect făcut dintr-un fier îndoit; cîrlig de tras cărbuni; **2.** lemn încovoiat la luntre; **3.** coacă la joagăr; **4.** (reg.) sanie. [De la ***coacă*** (cu același sufix ca la *codîrlă*)].

cocîrtíță, cocîrtițe f. (reg.) cocîrță. [***Cocîrță*** + ***-iță***].

cocîrță, cocîrțe f. (reg.) mîncare ciobănească din caș dulce și din zer. [De la ***coca***].

cocláură, coclauri f. loc neumblat, pustiu, îndepărtat; rîpă: *nu vedeți în ce păcat de coclaură trăiți.* AL.; *răsună-n coclauri un bucium.* BAC. [Et. nec.].

cocleálă, cocleli f. **1.** strat de carbonat de cupru, de culoare verde, care se formează la suprafața obiectelor din aramă: *cocleala e otravă violentă;* (fig.) *n-am prins încă pe inimă și pe creier cocleala și rugina rutinei și conformismului.* GHEȚIE; **2.** gust neplăcut pe care îl capătă mîncarea ținută în vas de aramă; **3.** senzație neplăcută în gură. [***Cocli*** + ***-eală***].

cocléț, coclețe n. **1.** ochi la iță, pe unde se trece firul de urzeală: *totalul cocleților formează ițele;* **2.** (reg.; în forma **cotleț**) greșeală la năvăditul prin iță și spată; (fig.) **a căuta cotlețe cuiva**, a căuta nod în papură; (și: (reg.) **cotleț**). [Et. nec.].

coclí, pers. 3 **coclește** vb. **1.** (intr. și refl.) a se acoperi cu un strat de cocleală; a se oxida; **2.** (refl.) a căpăta gust de cocleală: (tr.) *de ce izvorul meu, limpede ca roua și rece ca gheața, coclește gura călătorilor.* DELAVR.; **3.** (fam.; refl.) a se ameți de băutură: *se îmbătă boierul de se coclise turtă.* ISP [Cf. bulg. ***kotljasvam***].

coclíre, cocliri f. acțiunea de a (se) cocli. [V. ***cocli***].

coclít, ~ți, coclită, ~e a. **1.** acoperit cu cocleală; oxidat, ruginit: *a lăsat în urmă monumentul cu patru vulturi ținînd în vîrful aripilor o amforă de bronz coclit.* GHEȚIE; (fig.) *bătrîni, cocliți de bătrîni.* CAR.; **2.** specific coclelii, amar: *rămase singur, cu gura coclită de la ciubucul din care trăgea prima oară.* TUD. [V. ***cocli***].

cocoánă f. v. cucoană.

cocoáră f. v. cocor.

cocoășă, cocoașe f. **1.** deformație patologică la om, care constă dintr-o curbură a spatelui sau a pieptului; gheb: *nu-ți vezi cocoașa ce-o porți în spinare?* PANN; **2.** protuberanță naturală pe spatele cămilei: *cămilă cu două cocoașe;* (fig.) *cocoașele dealurilor ascundeau însă oțelul apei.* GAL.; **3.** (fig.) semn al stigmatizării: *o astfel de cocoașă e calitatea de evreu.* CĂL. [Cf. ***gogoașă***].

cocobárză, cocoberze f. (reg.) cocostîrc, barză (*Ciconia ciconia*). [De la ***coco***(*stîrc*) + ***barză***].

cocobélci, cocobelci m. (reg.) melc (*Helix, Limnaea, Limax*). [***Cocă*** + ***belci,*** în loc de ***melci*** „melc cu găoace"].

cocolí, cocolesc vb. (pop. și fam.; tr.) **1.** a înfofoli, a îmbrăca cu haine (prea) groase; (glumeț) *motanul ei din ceea lume îi plîngea de milă, pentru că l-a cocolit așa de bine.* CR.; **2.** a răsfăța, a răzgîia: *o lua la ea acasă, o cocolea toată ziua, nu se mai putea despărți de ea.* VLAH. // (refl.) a se complace în răsfățări; a se alinta: *se simțea în lauda lumii; se cocolea în atîtea priviri drăgăstoase.* DELAVR.; (și: (reg.) **corcoli, gogoli, guguli**). [Et. nec.].

cocolít, ~ți, cocolită, ~e a. (pop. și fam.) **1.** înfofolit, îmbrăcat cu haine groase; **2.** răsfățat, răzgîiat. [V. ***cocoli***].

cocoloáșă f. v. cocoloș.

cocolóș, cocoloașe n. **1.** bucată dintr-o substanță cu formă (aproape) rotundă: *pufnea din cînd în cînd spre Titu și-l bombarda cu cocoloașe de pîine.* REBR.; *cocoloș de ceară, de săpadă;* **2.** bulgăre de făină, de mălai etc. rămas întărit (și nefiert) într-o mîncare; **3.** (reg.) bucată de mămăligă în care s-a pus brînză în interior și este prăjită pe cărbuni; (și: (reg.) **cocoloașă**). [Probabil formație onomatopeică].

cocoloșeálă, cocoloșeli f. cocolosire. [***Cocoloși*** + ***-eală***].

cocoloși, cocoloșesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) face cocoloș, a (se) mototoli: *apucă hîrtia, o rupse încet în două, apoi în patru, cocoloși cele patru bucăți în palmă.* SL.; **2.** (fig.; tr.) a trece cu vederea, a ascunde o faptă rea; **3.** (tr.) a răsfăța, a răzgîia pe cineva; **4.** (tr. și refl.) a (se) înfofoli, a (se) îmbrăca prea gros: *iarna se cocoloșea într-o bundă cu blană lățoasă.* DELAVR. [***Cocoloș*** + ***-i***].

cocoloșíre, cocoloșiri f. acțiunea de a (se) cocoloși; cocoloșeală. [V. ***cocoloși***].

cocón[1], coconi m. **1.** (înv.) fiu de domn sau de boier; copil nobil: *la dreapta ei umblau doi coconi tineri ca de 14 și 15 ani.* OD.; *dacă ai fi fost un mișel, se întoarse măria sa spre cocon, ai fi asudat în robie.* SAD.; **2.** termen de politețe pentru un bărbat; domn: *cocoane Iancule!;* **3.** (înv. și reg.) copil mic, prunc: *au junghiat 14 mii de coconi mici.* ANTIM; *mulți coconi mici a tăiat.* POP; (și: **cucon**). [Et. nec.].

cocón[2], coconi m. înveliș protector din fire foarte subțiri secretate de larvele unor insecte, în care se închid pupele; gogoașă. [Din fr. ***cocon***].

coconár[1], coconari m. **1.** arbore conifer ornamental, care crește în zona mediteraneană (*Pinus pinea*); **2.** (și **coconară**) sămînța acestui arbore, de formă ovală și cu gust de alune; (și: **coconară**). [Din gr. mod. ***kukundri***].

coconár[2], coconari m. (reg.) pește cu corpul alungit; beldiță (*Alburnus bipunctatus*). [Et. nec.].

coconără f. v. coconar[1].

coconăș, coconași m. (înv. și pop.) **1.** fiu de boier: *într-aceasta faptele să-ncheie a coconașilor cilibii.* B.-DEL.; **2.** prunc, copil: *cînd veni vremea, născură amîndouă cîte un coconaș.* ISP.; **3.** termen de politețe pentru un nobil tînăr; **4.** (iron.) tînăr elegant: *din trăsură se coborî un tînăr elegant, coconaș, a cărui costum era după moda curții.* NEGR. [***Cocon*** + ***-aș***].

coconél, coconei m. (reg.) ghiocel (*Galanthus nivalis*). [***Cocon[1]*** + ***-el***].

coconí vb. v. cuconi.

coconíe, coconii f. (înv.) situație, stare de cocon[1]; copilărie: *o femeie creștină fu adusă la iviri, carea era deplin învățată și deprinsă viață călugărească din cuconie.* DOS.; (și: **cuconie**). [***Cocon[1]*** + ***-ie***].

coconíță f. v. cuconiță.

cocontractánt, ~ți, cocontractantă, ~e m., f. fiecare dintre părțile care participă la un contact. [Din fr. ***cocontractant***].

cocór, cocori m. **1.** pasăre migratoare din clasa picioroangelor, cu ciocul și cu gîtul lungi și cu penele cenușii, avînd o pată roșie pe cap (*Grus grus*): *deasupra brazilor și a fagilor sunară glasuri de cocoare.* SAD.; *stol de cocori apucă-ntinsele și necuprinsele drumuri de nori.* EM.; *cucorii se duc.* VIERU; **2.** (reg.; la pl.) sortiment de dantelă; (și: (reg.) **cucor, cocoáră**). [Et. nec.].

cocorádă, cocorade f. (reg.) plăcintă umplută cu carne, caș sau magiun. [Et. nec.].

cocorél, cocorei m. plantă cu flori mari roșii-purpurii (*Erythronium dens canis*). [***Cocor*** + ***-el***].

cocorí, cocorăsc vb. (înv.; refl.) a se sumeți, a se ridica: *alții se cocoresc îndată și vor să taie-ntr-înșii ca în clisă.* B.-DEL. [De la ***cocor***].

cócos m. **1. (nucă de cocos)** fructul cocotierului, de mărimea unui pepene, cu suc lăptos comestibil; **lapte de cocos,** suc lăptos al acestui fruct; **2.** băutură făcută din miambal. [Din germ. ***Kokos***].

cocostîrc, cocostîrci m. **1.** barză (*Ciconia ciconia*): *cocostîrcul tainic în lume călător.* AL.; **2.** (reg.) fîntînă cu cumpănă; **3.** (iron.) om slab și cu gîtul lung. [Contaminare între ***cocor*** și ***stîrc***].

cocostîrcă, cocostîrce f. (rar) femela cocostîrcului. [***Cocostîrc*** + ***-că***].

cocóș, cocoși m. **1.** masculul găinii, mai mare decît găina, cu creastă roșie, dezvoltată și cu penele de diferite culori (*Gallus bankiva domestica*): *un cocoș amorezat o ruga să-i fie milă.* NEGR.; (prin sinecdocă) *întîi tăcere ... apoi cîțiva cocoși de ziuă, cîteva rulări de care grele.* BAC.; **povestea** (sau **basmul**) **cocoșului** (sau **cu cocoșul**) **roșu,** poveste (întîmplare, activitate) fără sfîrșit; **(pe) la cîntatul cocoșilor,** pe la miezul nopții sau spre zorii zilei, cînd cîntă cocoșii; **2.** (compuse) **cocoș-de-munte** sau **cocoș-sălbatic,** pasăre sălbatică de mărimea unui curcan cu pene negre (*Tetrao urogallus*): *curînd auzi glasul cucoșilor sălbatici.* SAD.; **cocoș-de-mesteacăn,** pasăre sălbatică cu coada în formă de liră și cu penele negre (*Lyrurus tetrix*); **3.** numele unui pește din Marea Neagră (*Raja*); **4.** (și **coada-cocoșului**) plantă cu rizom cărnos tîrîtor (*Polygonatum*); **5.** (pop.) partea centrală a miezului la pepene; **6.** (reg.) cui îndoit la grindeiul plugului sau la capătul osiei carului; **7.** (la pl.) floricele de porumb; **8.** categorie în care sînt încadrați boxerii între 51 și 54 kg și luptători între 52 și 57 kg; sportiv care face parte din această categorie. // n. (pl. **cocoașe**) **1.** ciocănel percutor (la armele de vînătoare): *ridică, pe rînd, cele două cocoașe ale armei și îndreaptă țevile asupra coloanei negre.* GHEȚIE; **2.** pîrghie de comandă a supapei la ciocanele pneumatice; (și: (reg.) **cucoș**). [Din sl. ***kokoši*** „găină"].

cocoșá, cocoșez vb. **1.** (refl.) a se îndoi, a deveni cocoșat: *ține-te mai drept! ... ce te cocoșezi așa?* VLAH.; **2.** (tr.) a bate foarte tare pe cineva, a snopi în bătaie; **3.** (tr.) a încovoia. [De la ***cocoașă***].

cocoșár, cocoșari m. pasăre din genul sturzilor, cu pene sure pe spate și castanii pe restul corpului (*Turdus pilaris*): *după cum se crede, pe românește, sturzi și cocoșari.* OD. [Din bulg. ***kokosar***].

cocoșát, ~ți, cocoșată, ~e a. **1.** care are cocoașă; ghebos: *Hancu, cocoșat și epileptic, împușcă pe Adrian din gelozie.* CĂL.; (subst.) *nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are cocoașă în spinare.* SL.; **2.** (fig.) încovoiat, gîrbovit: *un bătrîn ... slab și pipernicit și cocoșat.* ISP. [V. ***cocoșa***].

cocoșéi, cocoșei m. **1.** diminutiv al lui cocoș; cocoș tînăr: *fusese claponăreasă și operase multe generații de cocoșei.* SAD.; **2.** (fig.) termen de dezmierdare pentru bărbatul iubit: *m-așteptți de mult, cocoșelule?* CAR.; **3.** cocoș (la grindeiul plugului); **4.** (la pl.) floricele de porumb; **5.** (compus) **cocoșel-de-cîmp,** plantă erbacee cu flori roșii-cărămizii, care crește prin semănături sau prin locuri necultivate (*Adonis aestivalis*); **6.** cocorel (*Erythronium dens canis*); **7.** monedă de aur (de origine franceză, având gravat un cocoș). [***Cocoș*** + ***-el***].

cocoșésc, ~și, cocoșeáscă, ~ești a. de cocoș. [***Cocoș*** + ***-esc***].

cocoșéște adv. ca cocoșii, în felul cocoșilor: *găinile nu mai cîntau cucoșește la casa moșneagului.* CR.; (și: (reg.) **cucoșește**). [***Cocoș*** + ***-ește***].

cocoșí, cocoșesc vb. **1.** (refl.) a se umfla în pene, a se îngîmfa; **2.** (tr.) a fecunda, a călca: *cocoșul cocoșește găinile.* [***Cocoș*** + ***-i***].

cocoșneáță, cocoșnețe f. (iron.) femeie cu pretenții, cu ifose: *la noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoșnețe ..., preotese, moașe.* M.CAR. [Contaminare între ***cucoană*** și ***fișneață***].

cocoșoáică, cocoșoaice f. (reg.) plantă otrăvitoare cu frunze lucitoare (cu pete brune) (*Arum maculatum*). [***Cocoș*** + ***-oaică***].

cocótă, cocote f. femeie de moravuri ușoare; curvă, prostituată: *e în pericolul de a fi guvernat ... de speculante ale instinctului sexual, de cocote.* EM. [Din fr. ***cocotte***].

cocotiér, cocotieri m. arbore tropical din familia palmierilor, care produce nuca de cocos (*Cocos nucifera*): *poetul evocă pinii Renașterii în grădinile spaniole, palmierii, cocotierii.* CĂL. [Din fr. ***cocotier***].

cocoțá, cocóț și (pop.) **cocoțez** vb. (refl. și tr.) **1.** a (se) urca pe ceva, a (se) așeza într-un loc ridicat: *ar fi tras și în graurii ce se cocoțează pe spinarea boilor.* CĂL.; **2.** (fig.) a promova într-o funcție, într-o situație (prea) înaltă (și nemeritată). [Et. nec.].

cocoțáre, cocoțări f. faptul de a (se) cocoța: *cocoțarea nulităților în acele locuri la cari numai o înaltă inteligență sau un caracter estraordinar dau un drept.* EM. [V. ***cocoța***].

cocreditór, ~i, cocreditoáre m., f. creditor împreună cu altcineva; (adj.) *bancă cocreditoare.* [***Co-*** + ***creditor***].

cocs, cócsuri n. produs solid obținut din cărbune sau din reziduuri de petrol, întrebuințat în metalurgie drept combustibil sau în industria chimică: *ca un bulgăre de cocs, care-a stat o noapte-n ploaie.* TOP. [Din germ. ***Koks***].

cocsacíz, cocsacîzi m. plantă erbacee, asemănătoare cu păpădia, cu rădăcina bogată în latex, din care se extrage cauciuc (*Taraxacum koksaghyz*). [Din rus. ***koksagîz***].

cocsáre, cocsări f. cracare termică care se aplică reziduurilor petroliere. [***Cocs*** + ***-are***].

cocserie, cocserii f. instalație sau secție în care se fabrică cocsul. [***Cocs*** + ***-erie***; cf. fr. ***cokerie***].

cocsificá, cocsífic vb. (tr.) a transforma în cocs (cărbuni de pămînt sau reziduuri de petrol). [De la ***cocs***; cf. fr. ***cokéfier***].

cocsificábil, ~i, cocsificabilă, ~e a. care se poate cocsifica: *cărbune cocsificabil.* [***Cocsifica*** + ***-bil***].

cocsificáre, cocsificări f. acțiunea de a cocsifica. [V. ***cocsifica***].

cocsochímic, ~ci, cocsochimică, ~ce a. care aparține cocsochimiei, referitor la cocsochimie. [***Cocs*** + ***chimic***].

cocsochimíe f. **1.** ramură industrială care prelucrează cărbunii de pămînt prin cocsificare; **2.** studiul prelucrării produșilor chimici obținuți din cărbuni prin cocsificare. [***Cocs*** + ***chimie***].

coctéil, cocteiluri n. **1.** băutură preparată dintr-un amestec de băuturi alcoolice (cu ingrediente); (fig.) *cocteil de medicamente;* **cocteil Molotov,** bombă incendiară artizanală formată dintr-o sticlă umplută cu un lichid inflamabil (de obicei benzină) și un fitil; **2.** recepție, reuniune (restrînsă). [Din engl., fr. ***cocktail***].

coctiúne, coctiuni f. **1.** fierbere a frunzelor, florilor etc. unor plante medicinale pentru a extrage principiile active; **2.** digestie a alimentelor în stomac. [Din fr. ***coction***].

cocúță, cocuțe f. **1.** copil mic (de fașă); **2.** păpușă care înfățișează un copil (mic). [***Cocă*** + ***-uță***].

cod[1] m. pește marin din nordul Oceanului Atlantic cu trei aripioare dorsale (*Gadus morrhua*). [Din engl. ***cod***].

cod[2]**, códuri** n. **1.** culegere de reguli juridice; codice: *voind să publice noul cod, a cerut lui Văcărescu să-i facă cîteva versuri.* GHICA; **2.** (fig.) culegere de precepte, de reguli de comportare: *codul bunelor maniere;* (p. ext.) *acești tineri au cunoscut ... și alte coduri de comportament.* CE.; **3.** sistem de semne sau de semnale care servesc la transmiterea mesajelor (și la realizarea comunicării); **cod poștal,** număr atribuit de serviciul poștal unei localități sau unei străzi; **4. cod genetic,** informație ereditară. [Din fr. ***code***].

códa[1] f. reluare finală a unei părți dintr-o bucată muzicală. [Din fr. ***coda***].

codă[2]**, codez** vb. (tr.) a transforma un text (scris într-un limbaj obișnuit) într-un șir de semne specifice unui cod[2]. [Din fr. ***coder***].

codăci a. (reg.) **1.** cu coada lungă; **2.** fricos; leneș. [***Coadă*** + ***-aci***].

codăj, codaje n. codare. [Din fr. ***codage***].

codálb, ~i, codalbă, ~e a. (pop.) **1.** cu marginea sau vîrful cozii albe: *avea și el o pereche de boi, ... amundoi cudalbi, țintași în frunte.* CR.; **2.** cu părul blond: *Mărica ... e prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii.* DELAVR.; (și: (reg.) **cudalb**). [***Coadă*** + ***alb***(***ă***)].

codán, ~i, codană, ~e a. **1.** (înv.) codaș, cel din urmă; **2.** cu coadă lungă: *e vînatul cel domnesc la urși cu negre blane, ... la vulpile codane.* AL.; (subst.) *cumătra codană fugea înapoi.* SAD. // f. fată tînără (cu cozi): *zăreau jucîndu-se codanele limbute.* OD. [***Coadă*** + ***-an***].

codáre, codări f. acțiunea de a coda; codaj. [V. ***coda***[2]].

codáș, ~i, codașă, ~e a. și m., f. (persoană, grup de persoane etc.) care a rămas în urmă; cu rezultate slabe: *decît codaș la oraș, mai bine-n satul tău fruntaș.* CR. [***Coadă*** + ***-aș***].

codát, ~ți, codată, ~e a. **1.** (despre animale) cu coada lungă; **2.** prelung, migdalat: *cu ochii negri, codați, cu părul ca soarele spre amurg.* TUD. [***Coadă*** + ***-at***].

codălbél, ~i, codălbeă, ~ele a. (pop.) diminutiv al lui codalb: *boi streinei, în coadă codălbei.* POP. [***Codalb*** + ***-el***].

codălbí, codălbesc vb. (reg.; tr.) a **o codălbi,** a o păți, a nu reuși: *așa-i c-am codălghit-o.* AL. [De la ***codalb***].

codălbíță, codălbițe f. pasăre cu penele multicolore, care se hrănește cu insecte (*Lanius colturio*). [***Codalb*** + ***-iță***].

codăríște f. v. **codiriște.**

codcodăcí vb. v. **cotcodăci.**

códea m. nume popular al necuratului, drac (cu coadă): *Nodea și Codea.* [De la ***coadă***].

codeálă, codeli f. (rar) ezitare, șovăială. [***Codi*** + ***-eală***].

codebitór, ~i, codebitoáre a. și m., f. (persoană) care este datoare (cuiva) împreună cu altcineva. [Din fr. ***codébiteur***].

codeínă f. alcaloid extras din opiu și întrebuințat ca medicament calmant: *autorul ia codeină spre a intra în agonie și a experimenta însuși clipa alunecării spre alt nivel.* CĂL. [Din fr. ***codeine***].

códex n. v. **codice.**

codí, codesc vb. (refl.) **1.** a ocoli ceva, a se da înapoi de la ceva, a se feri de ceva: *nu te tot codi că mămuca ne vede.* CR.; **2.** a șovăi, a ezita să facă ceva: *ian să-i fi sculat la treabă, ș-apoi să vezi cum se codesc.* CR. [***Coadă*** + ***-i***].

códice, codice n. **1.** culegere (manuscrisă) de legi, de documente (medievale) sau de alte texte vechi: *actul de naștere poetul și-l făcea cu martori, deoarece nu era înscris în codicele bisericii.* CĂL.; *codicele lui Napoleon din 1804 s-a tradus la noi în 1865; Codicele Voronețean conținînd Faptele Apostolilor este un monument din prima jumătate a secolului al XVI-lea;* **2.** (la romani) reunire de table cerate; (și: **codex**). [Din lat. ***codex, -icis***].

codicíl, codicile n. act care conține un adaos sau o modificare ulterioară la un testament; (p. ext.) *s-a spus că poezia lui e doar un codicel, dar lupta lui trebuie ținută în socoteală.* IBR. [Din lat. ***codicillus,*** fr. ***codicille***].

codicologíe f. disciplină a paleografiei care studiază istoria manuscriselor; istorie a colecțiilor de manuscrise. [Din fr. ***codicologie***].

códie, codii f. (reg.) codirișcă: *codia biciului i s-a spart în hășchii.* DELAVR. [***Coadă*** + ***-ie***].

codificá, codífic vb. (tr.) **1.** a reuni și a sistematiza într-un cod normele juridice cu un anumit obiect;

2. (rar) a supune unor reguli de coerenţă; **3.** a reda printr-un cod[2], printr-un sistem de semne: *a codifica un mesaj.* [Din fr. ***codifier***].

codificáre, codificări f. acţiunea de a codifica: *codificarea informaţiilor.* [V. ***codifica***].

codificatór, ~i, codificatoáre a. şi m., f. (persoană) care codifică. [Din fr. ***codificateur***].

códină f. (pop.) **1.** lînă de calitate inferioară, tunsă de pe capul, picioarele şi coada oilor; **2.** grîu de calitate inferioară, amestecat cu corpuri străine; **3.** plantă din familia gramineelor care creşte prin livezi şi prin fineţe (*Alopecurus pratensis*). [***Coadă*** + ***-ină***].

codinít n. (pop.) tundere a lînii din jurul ugerului şi de pe coada oii la fătare. [***Codină*** + ***-it***].

codíre, codiri f. acţiunea de a se codi; ezitare, şovăială: *după puţină codire, ... bătrînul pleacă la tîrg la curtea împărătească.* CĂL. [V. ***codi***].

codiréctor, codirectori m. persoană care deţine conducerea (unei întreprinderi, unei instituţii etc.) împreună cu alta (sau cu altele). [Din fr. ***codirecteur***].

codirécţie f. conducere (a unei întreprinderi, a unei instituţii) asigurată de două sau mai multe persoane cu acelaşi grad. [Din fr. ***codirection***].

codiríşcă, codirişti f. (reg.) codirişte: *începu să bată mînzaţii cu codirişca.* DELAVR. [Contaminare între ***codiriştе*** şi ***biciuşcă***].

codiríşte, codirişti f. (pop.) coadă de bici; (reg.) codie, codirişcă: *poartă cămaşă subţire şi albă ... şi bici de carmajin cu codiriştea de os.* SL.; (şi: (reg.) **codăriştе, codorîşte**). [Contaminare între ***coadă*** şi ***toporişte***].

codírlă f. v. **codîrlă**.

codíţă, codiţe f. **1.** diminutiv al lui coadă; coadă mică (împletită): *să le lege de codiţele a trei cai neînvăţaţi.* REBR.; **2.** parte care leagă fructul, frunza sau floarea de plantă; peduncul: *abia se clătinau tremurînd, ici-colo, în marginea poienilor, frunzele de plopi pe codiţele lor lungi şi subţiri.* SAD.; **3.** semn grafic sub unele consoane (ş, ţ); **4.** (fig. şi fam.) cusur, defect; **5.** codoş, om care este unealta cuiva; **6.** (fig.) adaos, înfloritură (la o ştire, la un zvon): *vedea cum fuge una la alta, ... cum fiecare îi pune cîte-o codiţă.* SL. [***Coadă*** + ***-iţă***].

codîrlă, codîrle f. **1.** parte din spate (mobilă) a carului sau a căruţei, în care se pune de obicei nutreţ: *se călătorea în birjă de Horasca cu coviltir şi codîrlă.* CAR.; **2.** (fig.) partea din urmă a unei cete: *baciul începe, şi după dînsul pe rînd ceilalţi, pînă la codîrlă.* ISP; (şi: (reg.) **codîrlă**). [***Coadă*** + ***-îrlă***].

codîrlí, codîrlesc vb. (reg.; intr.) a scotoci peste tot. [De la ***codîrlă***].

codobătură, codobaturi f. mică pasăre migratoare, cu pene cenuşii şi cu coada lungă în permanentă mişcare (*Motacilla alba*): *o codobătură cu pene cenuşii sălta în zbor neliniştit.* SAD. [Lat. ***codobatulla***].

codobélc, codobelci m. nume dat melcului în unele versuri la jocurile de copii: *melc, melc, codobelc, scoate coarne boureşti.* POP. [Contaminare între ***codoberc*** (*coadă* + *berc*) şi ***melc***].

codoríşte f. v. **codiriştе**.

codóş, ~i, codoáşă, ~e m., f. **1.** persoană care mijloceşte prostituţia; proxenet; **2.** persoană care este unealta cuiva. [Din turc. ***kodoş***].

codóşcă, codoşte f. femeie care mijloceşte practicarea prostituţiei: *îi spune codoşca cîte şi mai multe ş-o face pe femeie să se alunece cu mintea.* CR. [***Codoş*** + ***-că***].

codoşénie, codoşenii f. faptul de a fi codoş; comportare de codoş. [***Codoş*** + ***-enie***].

codoşí, codoşesc vb. **1.** (intr.) a face pe codoşul, a mijloci prostituţia; **2.** (tr. şi intr.) a pîrî, a denunţa. [***Codoş*** + ***-i***].

codoşíe f. proxenetism. [***Codoş*** + ***-ie***].

codránt, codranţi m. (înv.) monedă de valoare mică, egală cu două parale: *şi viind o văduvă săracă, aruncă doi fileri, ce este un codrant.* BIBLIA. [Din gr. mod. ***chodrántis***].

codreán, ~i, codreană, ~ene a. de codru, referitor la codru: *umbra dulce şi codreana armonie.* AL. // m., f. persoană care trăieşte într-o zonă cu păduri: *un codrean cu fruntea naltă vine ... hăulind.* AL. [***Codru*** + ***-ean***].

codrésc, ~şti, codreáscă, ~eşti a. (rar) de codru: *a ucis un cerb codresc şi patru căprioare.* AL. [***Codru*** + ***-esc***].

codróş, codroşi m. pasăre migratoare cîntătoare, cu penajul cenuşiu-roşiatic şi cu coada lungă, roşie (*Phoenicurus*). [***Coadă*** + ***roşu***].

códru, codri m. **1.** pădure (mare, deasă, bătrînă): *codrul – frate cu românul – de săcure se tot pleacă.* EM.; **ca în codru**, fără reţinere, nestingherit: *fură ca-n codru;* **2.** bucată mare (de pîine, de mămăliga etc.): *flămîndul codrii visează.* [Lat. ***quodrum (=quadrum)***].

codruléţ, codruleţe n. **1.** diminutiv al lui codru; codruţ; pădure: *colo-n codruleţul verde.* POP; **2.** bucată: *cu un codruleţ de pîne ... ş-ar face din acel cîne rătăcit un tovarăş folositor.* OD. [***Codru*** + ***-uleţ***].

codrúţ, codruţi m. diminutiv al lui codru; pădure: *codruţule, ce mai faci, drăguţule?* EM. [***Codru*** + ***-uţ***].

coechipiér, ~i, coechipieră, ~e m., f. membru al unui grup considerat în raport cu ceilalţi membri. [Din fr. ***coéquipier***].

coeducáţie f. educare a băieţilor împreună cu fetele în şcoli mixte. [Din fr. ***coéducation***].

coeficiént, coeficienţi m. **1.** element constant într-o expresie matematică (care multiplică o mărime variabilă); **2.** mărime care exprimă raportul dintre doi indicatori; **3.** mărime care indică sau caracterizează o proprietate constantă a unui corp sau a unei substanţe: *adaptabilitatea unei specii are margini, adică un coeficient de elasticitate, peste care nu se trece.* BL. [Din fr. ***coefficient***].

coempţiúne, coempţiuni f. (jur.) cumpărare reciprocă. [Din fr. ***coemption,*** lat. ***coemptio, -onis***].

coercíbil, ~i, coercibilă, ~e a. (fiz.) care poate fi comprimat; comprimabil: *toate gazele sînt coercibile.* [Din fr. ***coercible***].

coercibilitáte f. însuşirea a ceea ce este coercibil. [Din fr. ***coercibilité***].

coercitív, ~i, coercitivă, ~e a. care are puterea sau dreptul de a constrînge: *cuprinde puterea sa coercitivă în sine însuşi şi în conştiinţa omului.* EM. [Din fr. ***coercitif***].

coercíţie, coerciţii f. **1.** (jur.) măsură de constrîngere pentru îndeplinirea unei obligaţii: *coerciţia constă în aplicarea unei pedepse, în lipsirea de unele drepturi etc.;* **2.** impunere (silnică) a propriei voinţe sau a propriilor idei; constrîngere; (şi: (înv.) **coerciţiune**). [Din fr. ***coercition,*** lat. ***coercitio, -onis***].

coerciţiúne f. v. **coerciţie**.

coeréde, coerezi m. (jur.) moştenitor împreună cu alţii, considerat în raport cu aceştia; comoştenitor. [Din lat. ***coheres, -edis***].

coeránt, ~ţi, coerentă, ~e a. compus din elemente legate (armonios) între ele; coeziv: *capul i se limpezi şi putu închega cîteva gînduri coerente.* GHEŢIE; *nu a existat un program coerent de integrare culturală.* CR; *argumentare coerentă;* (subst. n.) *clasicul promovează coherentul liniştitor.* CĂL.; (şi: (înv.) **coherent**). [Din fr. ***cohérent,*** lat. ***cohaerens, -ntis***].

coerénţă, coerenţe f. **1.** legătură, unire strînsă (şi armonioasă) între elementele unui corp material; **2.** armonie logică între elementele unui ansamblu de fapte sau de idei; **3.** (fiz.) proprietate a undelor de a avea aceeaşi lungime şi diferenţe de fază constante; (şi: (înv.) **coherenţă**). [Din lat. ***cohaerentia,*** fr. ***cohérence***].

coexistá, coexíst vb. (intr.) a exista împreună cu altcineva sau cu altceva: *s-a născut simpatie pentru aceste clase, fiindcă au coexistat un timp.* IBR. [Din fr. ***coexister***].

coexistént, ~ţi, coexistentă, ~e a. care există împreună cu altcineva sau cu altceva. [Din fr. ***coexistant***].

coexisténţă, coexistenţe f. existenţă simultană a mai multor realităţi; **coexistenţă paşnică**, menţinerea de relaţii paşnice între state sau blocuri de state cu sisteme politice diferite. [Din fr. ***coexistence***].

coeziúne, coeziuni f. **1.** proprietate a elementelor substanţelor de a se menţine unite: *a încercat să inventeze lampa care distruge coeziunea atomică.* CĂL.; *coeziune moleculară;* **2.** (fig.) legătură internă: *conferinţa prezenta cea mai strînsă coeziune.* CĂL.; *coeziunea imperiului.* [Din fr. ***cohésion,*** lat. ***cohaesio, -onis***].

coezív, ~i, coezivă, ~e a. (livr.) **1.** care se compune din elemente strîns legate între ele; coerent; **2.** care realizează o legătură (internă) între elemente: *argoul ... e ... utilizat de argotizanţi, care sînt conştienţi de caracterul său coeziv.* R.L. [Din fr. ***cohésif***].

coezivitáte f. proprietate a materiei de a-şi menţine stabilitatea prin echilibrarea forţelor interne. [Din fr. ***cohésivité***].

cófă, cofe f. **1.** vas din doage de brad, cu coadă, de formă cilindrică, în care se ţine apă; doniţă: *luă cofa şi ulcica şi coborî în bordei.* SAD.; **a pune** (sau **a băga**) **în cofă pe cineva**, a întrece (prin pricepere sau prin viclenie) pe cineva; **a ploua** (sau **a turna**) **cu cofa**, a ploua foarte tare; **2.** cantitate de lichid sau de altă materie care încape într-un astfel de vas: *acuma hai să aducem o cofă de apă de la fîntînă.* SAD. [Cf. bulg., sb. ***kofa***].

cofáiél, cofăiele n. (reg.) cofiţă: *pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă.* CR. [***Cofă*** + ***-el***].

cofăiéş, cofăieşe n. (reg.) cofiţă: *cofăieşul de pe capu-i se-ngrijeşte-a nu scăpa.* NEGR. [***Cofei*** + ***-aş***].

coféi, cofeie n. (reg.) vas mai jos şi mai larg decît cofa: *pe cărarea spre izvor ce le-am dat-o tuturor, împlîndu-şi cofeile, mi-o cîntă femeile.* EM. [***Cofă*** + ***-ei***].

cofeína f. cafeină. [Din germ. ***Koffein***].

cofetár, cofetari m. persoană care face sau vinde produse de cofetărie: *mă duc la un cofetar ca să ieu îngheţată.* AL. [***Cofet*** (sg. lui *cofeturi*) + ***-ar***].

cofetăreásă, cofetărese f. femeie care face sau vinde produse de cofetărie. [***Cofetar*** + ***-easă***].

cofetăríe, cofetării f. local în care se fac, se vînd şi se consumă dulciuri (prăjituri, îngheţată etc.): *ne-am reluat întîlnirile zilnice, plimbările pe străzi şi prin parcuri, frecventarea cofetăriilor.* GHEŢIE. [***Cofet*** (sg. de la *cofeturi*) + ***-ărie***].

coféturi n. pl. sortimente de bomboane, de zaharicale: *venea pe la ei ... şi le dădea cofeturi şi gologani.* VLAH. [Din gr. mod. ***ko(n)feta***].

cofíţă, cofiţe f. diminutiv al lui cofă; cofă mică; (reg.) cofăiel, cofăieş: *s-anin cofiţa plină-n salcîm într-un cîrlig.* VIERU. [***Cofă*** + ***-iţă***].

cofleşí, pers. 3 **cofleşeşte** vb. (pop.; refl.; despre fructe) a se muia, a se fleşcăi. [Lat. ***conflexire*** „a încovoia"].

cofleşíre, cofleşiri f. faptul de a se cofleşi; fleşcăire. [V. ***cofleşi***].

cofózã, cofoze f. surzenie; anacuzie. [Din fr. ***cophose***].

cofrá, cofrez vb. (tr.) **1.** a executa un cofraj; **2.** a turna material de construcţie într-un cofraj. [Din fr. ***coffrer***].

cofráj, cofraje n. tipar de lemn sau de metal în care se toarnă un material în stare fluidă, care se întăreşte după forma stabilită. [Din fr. ***coffrage***].

cofráre, cofrări f. acţiunea de a cofra. [V. ***cofra***].

cofrét, cofrete n. firidă închisă cu o uşă metalică, în care sînt grupate siguranţele unei instalaţii de curent electric. [Din fr. ***coffret***].

cofteríe, cofterii f. (înv.) stofă preţioasă din care se făceau dulămi boiereşti şi cingători: *Constantin I învesmîntă pe căpitanii dorobanţilor ... cu frînghii şi cofterii şi cu atlas.* BĂLC.; *şi o rochie de cofterie.* POP. [Din turc. ***kufteri***].

cogeámite a. invar. (pop.) foarte mare, foarte înalt: *cogeamite om;* (şi: **cogemite**). [Din sb. ***kódžamiti,*** bulg. ***kodjamiti***].

cogémite a. v. **cogeamite**.

cogestiúne, cogestiuni f. gestiune ţinută în comun de mai multe persoane. [Din fr. ***cogestion***].

cogitabúnd, ~zi, cogitabundă, ~e a. (livr.) preaplin de gînduri; gînditor: *natura campestră şi abruptă măreşte predispoziţia cogitabundă.* CĂL. [Din it. ***cogitabondo***].

cogitatív, ~i, cogitativă, ~e a. (rar) care ţine de cugetare, caracteristic cugetării; de cugetare, gînditor: *romanul ... îi slujeşte ca prilej de a osîndi structura cogitativă a poetului.* CĂL. [Din it. ***cogitativo***].

cogitáţie, cogitaţii f. (livr.) **1.** gîndire, cugetare; **2.** gînd. [Din lat. ***cogitatio, -onis***].

cognác n. v. **coniac.**

cognát m. regim juridic al celui înrudit cu alţii. [Din lat. ***cognatus,*** germ. ***Kognat***].

cognaţiúne, cognaţiuni f. (jur.) înrudire naturală (în special pe linie maternă). [Din lat. ***cognatio, -onis***].

cognitív, ~i, cognitivă, ~e a. **1.** referitor la cunoaştere, care aparţine cunoaşterii: *momentelor mitice li se atribuie aceeaşi valoare cognitivă ca şi celor abstracte.* BL.; **2.** cunoscător, care realizează cunoaşterea: *imposibilitatea subiectului cognitiv de a ajunge la o cunoaştere pozitiv-adecvată e un fapt.* BL. [Din fr. ***cognitif,*** germ. ***kognitiv***].

cogniţíe, cogniţii f. **1.** cunoaştere; **2.** cunoştinţă. [Din lat. ***cognitio, -onis,*** germ. ***Kognition***].

cognómen, cognomene n. **1.** (la romani) al treilea nume (care arată familia) al unei persoane; **2.** poreclă, supranume. [Din lat. ***cognomen, -inis***].

cognoscíbil, ~i, cognoscibilă, ~e a. (filoz.) care se poate cunoaşte: *se întemeiază pe credinţa într-o realitate cel puţin pînă la un punct cognoscibilă şi determinabilă.* BL. [Din lat. ***cognoscibilis***].

cognoscibilitáte f. însuşirea de a putea fi cunoscut: *Hegel porneşte de la premisa fundamentală a cognoscibilităţii absolut adecvate a realităţii din partea indivizilor creatori.* BL. [Din fr. ***cognoscibilité***].

cohá, cohale f. (înv.; rar) cupă emisferică fără picior: *cohale de cleştar.* OD. [Cf. turc. ***kova*** „cofă"].

cohálm, cohalmuri n. (reg.) cîmp, livadă: *tatăl mamei venea cu mine de la făcut fîn, de pe cohalmuri.* SAD. [Cf. magh. ***köhalom***].

coherént a. v. **coerent.**

coherénţă f. v. **coerenţă.**

cohlée, cohlee f. parte a urechii interne, formată dintr-un canal răsucit. [Din fr. ***cochlée***].

cohórtă, cohorte f. **1.** (la romani) unitate de infanterie care corespundea cu a zecea parte dintr-o legiune (aproximativ 600 de soldaţi): *stindardele, deasupra cohortelor, mişcate de vîntul dimineţii, vibrau amestecate.* MACED.; **2.** unitate militară, mulţime de militari: *săcuii se formară ... în cohorte* BĂLC. [Din lat. ***cohors, -tis***].

coi[1], coaie n. (pop.) **1.** testicul: *om la care va fi într-însul rîie sălbatică sau funecei sau să fie cu un coi.* BIBLIA; **a avea** (sau **a fi cu**) **trei coaie,** a fi deosebit, ieşit din comun; **a se învîrti** (sau **a umbla**) **ca un coi într-o căldare,** a umbla mult şi fără rost; **2.** greutate cursoare la balanţă; **3.** (compus) **coaiele-popei, a)** spînz, nebunariţă (*Helleborus purpurascens*); **b)** poroinic (*Orhis moris*). [Lat. ***coleus***].

coí[2], coiesc vb. (vulgar; refl.) a umbla sau a se agita fără rost. [De la ***coi[1]***].

coif, cóifuri n. **1.** acoperămînt pentru cap, din metal sau din piele, purtat în trecut de soldaţi: *coiful îi fusese lovit şi rupt de buzdugan.* SAD.; **2.** caschetă de hîrtie (în formă de bicorn) cu care se joacă copiii, purtată pentru a proteja capul de soare etc. [Din lat. ***cofea***].

coinác, coinacuri n. (înv.) **1.** coccis; (pop.) noadă; **2.** bucată de cărămidă prinsă la capătul sforii cu care se fixează zmeul: *se mai prinde smeul şi cu coinacul.* ISP. [Din turc. ***kainak*** „încheietură"].

coincíde, pers. 3 **coincide** vb. (intr.) **1.** a se petrece simultan, în acelaşi timp; **2.** a se suprapune perfect: *cele două concepte ale propoziţiei trebuie sau să coincidă complet, sau să rămînă cu totul distincte.* BL.; **3.** a fi identic, a se potrivi întocmai: *în veacul de mijloc, naţiunile coincideau cu dinastiile.* IBR. [Din fr. ***coïncider,*** it. ***coincidere***].

coincidént, ~ţi, coincidentă, ~e a. (rar) care coincide: *reprezentări coincidente.* [Din fr. ***coïncident***].

coincidénţă, coincidenţe f. **1.** faptul de a coincide; potrivire: *era probabil o simplă coincidenţă.* GHEŢIE; **2.** nimerire, brodire: *coincidenţele sînt suverane într-o lume a întîmplării şi a neprevăzutului.* GHEŢIE. [Din fr. ***coïncidence***].

coincídere, coincideri f. (rar) faptul de a coincide. [V. ***coincide***].

cointeresá, cointeresez vb. (tr.) a stimula, a trezi interesul cuiva pentru ceva. [Din fr. ***coïnteresser***].

cointeresáre, cointeresări f. acţiunea de a cointeresa şi rezultatul ei. [V. ***cointeresa***].

cointeresát, ~ţi, cointeresată, ~e a. care are un interes (împreună cu altul). [V. ***cointeresa***].

coiós, coioşi a. (pop.) **1.** cu testicule mari; **2.** (iron.) grozav; drăcos. [***Coi[1]*** + ***-os***].

coiót, coioţi m. mamifer carnivor din America, asemănător cu lupul şi cu şacalul (*Canis latrans*). [Din fr. ***coyote***].

coir m. **1.** plantă textilă exotică; **2.** fibră elastică extrasă din această plantă. [Din engl. ***coir***].

coít, coituri n. împreunare sexuală. [Din lat. ***coitus,*** fr. ***coït***].

cojăn, cojani m. (reg.) locuitor de la cîmpie. [Et. nec.].

cojeálă, cojeli f. **1.** cojire; **2.** (concr.) ceea ce se desprinde prin cojire. [***Coji*** + ***-eală***].

cojí, cojesc vb. **1.** (tr.) a curăţa de coajă (legume, fructe etc.); **2.** (refl.; despre piele, răni etc.) a se descuama; (tr.) *învîrtind căciulile în mînele lor cojite de soare şi de ger.* DELAVR.; **3.** (refl.; despre pereţi sau despre varul de pe ei) a se coşcovi. [De la ***coajă***].

cojíre, cojiri f. acţiunea de a (se) coji; cojeală. [V. ***coji***].

cojít, ~ţi, cojită, ~e a. **1.** care a fost curăţat de coajă; **2.** descuamat: *privirile lui ... se opreau ... pe mîinile ei cojite şi butucănoase.* VLAH.; **3.** coşcovit: *pereţii odăii sînt murdari pătaţi, cojiţi şi galbeni.* DELAVR. [V. ***coji***].

cojitór, cojitoare n. instrument cu care se realizează cojirea trunchiurilor de arbori. [***Coji*** + ***-tor***].

cojíţă, cojiţe f. **1.** diminutiv al lui coajă; **2.** înveliş exterior (lemnos) al unor seminţe sau fructe: *o cojiţă de alună trag locuste, podul scutur.* EM.; **3.** partea exterioară, mai tare, a unor alimente: *cu tărîţe, cu cojiţe, purcelul începe a se înfiripa.* CR. [***Coajă*** + ***-iţă***].

cojoácă f. v. **cojoc.**

cojóc, cojoace n. **1.** haină din piele de oaie prelucrată, cu miţe cu tot, care se poartă mai ales la ţară: *îşi ia cojocul între umere şi biciul în mînă.* CR.; **a avea** (sau **a găsi, a afla**) **ac de** (sau **pentru**) **cojocul cuiva,** v. **ac; a scutura cojocul cuiva,** v. **scutura; a-şi întoarce cojocul pe cealaltă parte** (sau **pe dos**), a-şi schimba (pe neaşteptate) atitudinea sau părerea; a se supăra: *nu mă faceţi să-mi întorc cojocul pe dos.* AL.; **cît îi poate cojocul,** cît poate; **vai de cojocul lui,** vai de el; **a nu mai întreba** (pe cineva) **de ce-i e cojocul,** a lua repede, a nu lăsa ragaz să gîndească: *calul n-o mai întrebă de ce-i e cojocul.* CR.; **a-şi teme cojocul,** a fi precaut; **2.** (rar) blană de animal: *sare asupra-i pe loc, şi îi rupe* [cîinelui] *din cojoc.* PANN; (şi: (reg.) **cojoacă**). [Din sl. ***kožuhŭ***].

cojocár, cojocari m. persoană care face sau vinde cojoace: *pe băiat îl dă ucenic la un cojocar.* CĂL. [***Cojoc*** + ***-ar***].

cojocărésc, ~şti, cojocăreáscă, ~eşti a. care aparţine cojocarului sau cojocăriei, referitor la cojocar sau la cojocărie. [***Cojocar*** + ***-esc***].

cojocărí[e][1] f. meseria cojocarului: *să-i dai un băiat să-l înveţe cojocăria.* CR. [***Cojocar*** + ***-ie***].

cojocărí[e][2], cojocării f. atelier în care se lucrează cojoace, căciuli etc.; magazin unde se vînd cojoace şi alte obiecte din blană. [***Cojoc*** + ***-ărie***].

cojocél, cojocele n. **1.** diminutiv al lui cojoc; **2.** cojoc scurt fără mîneci; pieptar, bundiţă: *să-mi aduci un cojocel.* POP. [***Cojoc*** + ***-el***].

col, coluri n. (anat.) parte îngustă şi strîmtă a unui organ sau a unui os: *col uterin.* [Din fr. ***col***].

cóla[1] m. arbore tropical cu fructe de forma unei nuci, care conţin alcaloizi stimulanţi (*Cola nitida*). [Din fr. ***cola, kola***].

cóla[2], (rar) **cole** f. băutură răcoritoare cu extract de cola[1]. [Din engl. (*coca*) ***cola***].

colá[3], colez vb. (franţuzism) **1.** (tr. şi refl.) a (se) combina, a (se) sorta; **2.** (refl.) a trăi în concubinaj; **3.** (refl.; despre îmbrăcăminte) a se lipi de corp. [Din fr. ***coller***].

colabá, pers. 3 **colabează** vb. (tr. şi refl.) a (se) turti: *un plămîn i s-a colabat în accident.* [Din fr. ***collaber***].

colabáre, colabări f. faptul de a (se) colaba. [V. ***colaba***].

colabát, ~ţi, colabată, ~te a. turtit, deformat (prin presare): *accidentatul avea un plămîn colabat.* [V. ***colaba***].

colaborá, colaborez vb. (intr.) **1.** a participa alături de alţii la o lucrare: *căpăta obişnuinţa perfidă de a-i invita să colaboreze cu el.* CĂL.; (p. ext.) *la alcătuirea individului colaborează desigur şi o sumă de accidente.* BL.; **2.** a publica o lucrare într-un periodic sau într-o culegere: *Kogălniceanu ... edită şi colaboră la „Dacia literară".* NEGR. [Din fr. ***collaborer***].

colaboráre, colaborări f. **1.** acţiunea de a colabora şi rezultatul ei; muncă în comun: *acest lucru nu se poate obţine decît printr-o colaborare strînsă între noi doi.* GHEŢIE.; **2.** participare cu lucrări proprii la o publicaţie (periodică): *aveau colaborarea mai multor tineri de elită şi angajări de abonamente.* BAC. [V. ***colabora***].

colaboratór, ~i, colaboratoáre m., f. persoană care colaborează (la o acţiune, la o lucrare): *gazetărie făcu şi mai departe în felurite publicaţii ca simplu colaborator.* CĂL. [Din fr. ***colaborateur***].

colaboraţionísm n. atitudine sau politică de trădare a intereselor propriei ţări, propriului partid etc. prin colaborare cu duşmanii sau cu adversarii: *aici nici măcar nu s-a pus problema colaboraţionismului.* GHEŢIE. [De la ***colaboraţionist***].

colaboraţioníst, colaboraţionişti m. persoană care colaborează cu duşmanul. [Din fr. ***collaborationniste***].

colác, colaci m. **1.** pîine în formă de inel, împletită din mai multe suluri de cocă: *aducînd pitaci şi colaci ... a împărţit la fiecare.* CR.; *colacii se împart la praznice sau comîndare; colac de Crăciun;* **au trecut babele cu colacii,** v. **babă; colac peste pupăză,** v. **pupăză; a umbla cîinii cu colacii în coadă,** v. **coadă; a umbla după** (sau **a aştepta**) **colaci calzi,** a urmări numai lucrurile bune venite de-a gata; **a aştepta cu colaci calzi** (pe cineva), a face cuiva o primire călduroasă; **2.** obiect de lemn, de cauciuc, (din fire) de metal etc. de formă inelară: *colac de sîrmă;* **colac de salvare,** inel de plută sau de cauciuc, umflat cu aer, care poate ţine o persoană deasupra apei; **3.** ghizd de fîntînă: *pe colacul fîntînei erau două pahare de argint.* CR. // adv. ca un inel, ca un covrig, ca un cerc: *parîmele zăceau uneori grămadă, pentru că nimeni nu mai simţea îndemnul să le strîngă colac.* TUD.; **a se face colac,** a se ghemui. [Din sl. ***kolačĭ***].

colachíe, colachii f. (înv.) linguşire, măgueală: *încep să apară în ea, ca în istoriografia munteană, colachiile şi ocările, dar şi o notă de liberalism.* CĂL.; *colachii femeieşti.* [Din gr. mod. ***kolakeia***].

colagén n. (biol.) proteină care se găseşte în ţesutul conjunctiv osos şi cartilaginos. [Din fr. ***collagène***].

colagenóză, colagenoze f. (med.) boală produsă prin proliferarea colagenului în ţesutul conjunctiv. [Din fr. ***collagénose***].

colagóg, ~gi, colagogă, ~ge a. (med.) care stimulează secreţia biliară: *medicament, aliment colagog.* [Din fr. ***cholagogue***].

colăj, colaje n. 1. acţiunea de a cola[3]; 2. procedeu care constă în compunerea unui tablou prin lipirea laolaltă a unor elemente eterogene; tablou realizat prin acest procedeu; 3. situaţia unui bărbat şi a unei femei care trăiesc împreună fără a fi căsătoriţi; concubinaj. [Din fr. *collage*].

colán, colane n. 1. cingătoare împodobită, purtată de femei: *Ruxandra era încinsă cu un colan de aur.* NEGR.; 2. şirag purtat la gît; colier: *de gît aveau atîrnate cîte un colan de aur ce le împodobea pieptul.* ISP.; (p. ext.) *un colan de barbă aspră, retezată scurt, îi acoperea circumferinţa figurii ovale.* GHEŢIE. [Din turc. *kolan*].

colangiografíe, colangiografii f. (med.) radiografie a căilor biliare realizată cu ajutorul unei substanţe de contrast. [Din fr. *cholangiographie*].

colánt, ~ţi, colantă, ~e a. 1. care aderă, care se lipeşte: *hîrtie colantă;* 2. strîns, lipit de corp; mulat: *pantaloni colanţi.* // m. pl. ciorap-pantalon. [Din fr. *collant*].

cólaps, colapsuri n. 1. insuficienţă circulatorie care produce scăderea tensiunii arteriale, puls slab etc.; 2. (p. ext.) prăbuşire, decădere totală: *colapsul economiei.* [Din lat., fr. *collapsus*].

coláre, colări f. acţiunea de a (se) cola[3] şi rezultatul ei. [V. *cola*[3]].

colargól n. antiseptic preparat dintr-o soluţie apoasă de argint. [Din fr. *collargol*].

colástră f. v. coraslă.

colaterál, ~i, colaterală, ~e a. 1. lăturalnic, secundar: *chestiune colaterală;* (subst.) *distanţa pusă între Dumnezeu şi om nu este ... la Plotin decît o colaterală a concepţiei greceşti despre realitatea ideilor.* BL.; 2. (despre rude) care nu este în linie dreaptă. [Din fr. *collatéral*, lat. *collateralis*].

colaţioná, colaţionez vb. (tr.) 1. a confrunta un text cu originalul; 2. (rar) a verifica foile dintr-o carte. [Din fr. *collationer*].

colaţionáre, colaţionări f. acţiunea de a colaţiona şi rezultatul ei. [V. *colaţiona*].

colaţiúne, colaţiuni f. 1. (înv.) acţiunea de a colaţiona; comparare a două texte (copia şi originalul); 2. (rar) gustare: *dimineaţa li se serveşte ... colaţiuni cu unt şi dulceaţă.* CĂL. [Din fr. *collation*, lat. *collatio, -onis*].

colăcár, colăcari m. (pop.) flăcău care cheamă la nuntă, însoţeşte alaiul (călare) şi rosteşte oraţia: *pe noi colăceri ne-alese.* POP.; *colăcarii se mai numesc şi soli;* (şi: **colăcer**). [*Colac* + *-ar*].

colăcárí, colăcăresc vb. (pop.; intr.) a rosti oraţia de nuntă. [*Colăcar* + *-i*].

colăcăríe, colăcării f. (pop.) oraţie de nuntă. [*Colăcar* + *-ie*].

colăcél, colăcei m. diminutiv al lui colac; colac mic care se împarte colindătorilor, la înmormîntări etc.: *covrigii şi colăceii băieţii îi înşiră pe prăjină.* MAT. [*Colac* + *-el*].

colácér m. v. colăcar.

colăcí, colăcesc vb. (reg.) 1. (tr.) a recomanda pentru căsătorie; a peţi: *îl duse la o fată pe care i-o colăcise o peţitoare.* ISP.; 2. (tr.) a sfătui, a îndemna: *curat ucigă-l crucea l-a colăcit să vie.* CR.; 3. (refl.) a se încolăci: *v-aţi colăcit ca tîrîtoarele la picioarele lui.* OD. [*Colac* + *-i*].

colăréz, colărezi m. (pop.) 1. (mai ales la pl.) mîncare (pentru copii) din orez şi din făină, fierte în lapte; 2. (fig.) minte: *am niţel colărez în cap.* [Et. nec.].

colătău, colătaie n. (reg.) mănuşă la sucală. [Din magh. *kalantyú*].

colb, (rar) **cólburi** n. (reg.) praf, pulbere: *şterge colbul de pe cronice bătrîne.* EM.; *poezia copiilor este ploaia curată care mă spală de colbul zilei.* VIERU; (fig.) *din nori curge-o bură, un colb de diamante.* EM.; **a-i merge colbul,** a se face praf; a se sfărîma, a se strica: *scoteam mîţele de prin ocniţe ... şi le flocăiam ... de le mergea colbul.* CR.; **a da colb,** a termina, a expedia repede: *iaca nişte bulughine ... hai, dă-le colb şi apoi te apucă de treabă.* CR. [Et. nec.].

colbăí, colbăiesc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) prăfui; 2. (intr.) a stîrni praful, a face praf: *colbăind cu coada ... se tîrîie cînele pînă în apropierea ei.* SL.; 3. (tr.) a scutura de praf. [*Colb* + *-ăi*].

colbăít, ~ţi, colbăită, ~e a. (reg.) prăfuit: *după cum vezi, îi cam colbăit, mititelul!* CR. [V. *colbăi*].

colbăráie f. (reg.) prăfărie. [*Colb* + *-răraie*].

colbăríe f. (reg.) prăfărie: *aici glodul, colbăria pe pămînt şi-n cer domnesc.* AL. [*Colb* + *-ărie*].

colbós, ~şi, colboásă, ~e a. (reg.) 1. plin de praf; prăfuit; 2. ca praful; pulverulent, prăfos: *pămîntul scăpat de strîmtoarea vegetaţiei era negricios şi colbos.* CĂL. [*Colb* + *-os*].

colburós, ~şi, colburoásă, ~e a. (reg.) prăfuit. [*Colb* + *-uros*].

colcăí, pers. 3 **cólcăie** vb. (intr.) 1. (despre fiinţe) a umbla de colo pînă colo în număr mare: *prin păduri colcăie fiarăle;* 2. a fi înţesat de ..., a fi plin de ...: *cărţile clasice chineze colcăie de parimii.* CĂL.; 3. (reg.) a clocoti. [Onomat.].

colcălálă, colcălieli f. faptul de a colcăi; zgomot făcut de ceea ce colcăie. [*Colcăi* + *-ală*].

colcăitór, ~i, colcăitoáre a. care colcăie; care este plin de ...: *dovedind un suflet colcăitor de sentimente.* CĂL. [*Colcăi* + *-tor*].

colceác, colceacuri n. şi **colceaci** m. (înv.) 1. manşon; 2. gheată care se încheia cu copci: *purtînd colceaci şi cepchen.* OD. [Din turc. *kolçak*].

cólcot n. v. clocot.

colcotí vb. v. clocoti.

cold-cream [cóldcrim] n. (ieşit din uz) produs cosmetic din ceară, ulei şi migdale. [Cuv. engl.].

coleá şi **cólea** adv. (pop.) 1. aici (pe aproape); în apropiere: *şezi colea şi să ospătezi oleacă.* CR.; **pe ici (pe) colea** sau **ici şi colea,** pe alocuri: *mai iscodeşte ea pe ici, pe colea, să vadă n-a pute afla ceva despre copil.* CR.; **ba ici, ba colea,** pretutindeni: *tot mai cercînd el, ba ici, ba colea, înspre sară numai ce dă de-o pîrtie.* CR.; **de colea pînă colea,** dintr-un loc în altul; **cît colea,** aproape, prin apropiere: *eu mă duc, ia, cît colea, să tai niţele lemne.* ISP.; 2. într-adevăr, cu adevărat: *acu văd şi eu că eşti bărbat, om verde, colea, care rupe mîţa-n două.* AL.; **ştii** (sau **ştiţi**) **colea,** zdravăn, de seamă: *mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării, ştii colea, ceva mai omeneşte.* CR.; 3. atunci, în timpul, în momentul cînd ...: *cît dor duc colea seara cînd mă culc.* POP. [De la *acolea*].

coleándru m. v. coriandru.

coleáşă, coleşe f. (reg.) 1. mîncare din făină de grîu, din griş sau din cartofi care, după fierbere, se prăjesc în unt sau în untură; 2. mămăliga (moale); (şi: **culeaşă**). [Din sb. *kulijes,* bulg. *kulijaša*].

colecíst, colecisturi n. (anat.) vezică biliară. [Din fr. *cholécyste*].

colecistíta, colecistite f. inflamaţie a vezicii biliare. [Din fr. *cholécystite*].

colecistografíe, colecistografii f. radiografie a vezicii biliare (după introducerea în organism a unei substanţe de contrast). [Din fr. *cholécystographie*].

colecistopatíe, colecistopatii f. boală a căilor biliare. [Din fr. *cholécystopathie*].

colectă, colectez vb. (tr.) 1. a strînge prin colectă (fonduri, produse, semnături): *n-avea altă treabă decît a colecta dijma.* BL.; 2. a aduna, a strînge la un loc: *am putea spune că literatura de la 1900 a colectat din întîmplare tot ce a fost mai bun din epocile anterioare.* IBR.; 3. a capta (un fluid): *apa era colectată de la mai multe izvoare, la mare înălţime, într-un rezervor betonat.* GHEŢIE; *canalul colectează apa de ploaie;* 4. (despre abcese, răni etc.) a coace, a face puroi. [Din fr. *collecter*].

colectánt, colectanţi m. (rar) persoană care face o colectă. [*Colecta* + *-ant*].

colectáre, colectări f. acţiunea de a colecta: *concursul dat de d-sa la colectarea clişeelor echivalează cu o colaborare.* CĂL. [V. *colecta*].

colectazíe, colectazii f. (med.) dilatare a colonului. [Din fr. *colectasie*].

colécţă, colecte f. adunare de bani sau de alte bunuri în scopuri caritabile. [Din fr. *collecte*].

colectív, ~i, colectivă, ~e a. 1. care cuprinde mai multe persoane sau obiecte: *bilanţul colectiv al moşiilor;* (subst. n.) *scriitorul nu vede individualul, ci numai colectivul.* CĂL.; 2. care aparţine tuturor; comun, obştesc: *avem de a face aici cu un ţăran colectiv, cu o psihologie de gloată.* CĂL.; 3. care a fost realizat de mai multe persoane: *o limită se impune în orice iniţiativă individuală sau colectivă.* GHEŢIE; *lucrare colectivă;* 4. (gram.) referitor la ideea de colectivitate: *substantiv colectiv; sufix colectiv.* // n. grup de persoane reunite profesional: *colectiv de redacţie.* // f. (în trecut) colhoz. [Din fr. *collectif*, lat. *collectivus*].

colectivísm n. teorie socială care susţine desfiinţarea proprietăţii particulare şi dominaţia statului. [Din fr. *collectivisme,* rus. *kollektivizm*].

colectivíst, ~şti, colectivistă, ~e m., f. 1. adept al colectivismului; 2. (în trecut) ţăran care muncea pămîntul, împreună cu alţii, într-un colhoz, într-o colectivă. [Din fr. *collectiviste*].

colectivitáte, colectivităţi f. 1. grup de oameni (cu îndeletniciri comune): *orice partid politic nu poate fi decît o colectivitate.* CAR.; *oamenii erau organizaţi în colectivităţi lăuntric puţin diferenţiate.* BL.; 2. (p. ext.) societate: *tot idealismul german îmbrînceşte pe individ în frămîntările colectivităţii.* CĂL. [Din fr. *collectivité*].

colectivizá, colectivizez vb. (tr.) 1. a atribui colectivităţii ceea ce este în proprietate individuală; 2. (în trecut) a uni proprietăţile agricole şi a-i determina pe ţărani să lucreze în comun pămîntul. [Din fr. *collectiviser*].

colectivizáre, colectivizări f. acţiunea de a colectiviza şi rezultatul ei; trecere în proprietate colectivă a ceea ce aparţine indivizilor: *este chemat unul din fabrică să înceapă lupta împotriva strîmbătăţii, spre a înfăptui colectivizarea bunurilor.* CĂL. [V. *colectiviza*].

colectór, ~i, colectoáre a. care adună, care captează, care colectează: *necurăţeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector.* GHICA; *tub colector.* // n. încăpere, recipient sau conductă pentru adunarea şi conducerea lichidelor sau gazelor într-un sistem tehnic. // m. 1. persoană care strînge mărfuri, produse etc. (pentru stat): *aici poposeau, primăvara, colectorii de blănuri.* TUD.; 2. persoană care strînge o colectă; 3. persoană care colecţionează sau realizează o culegere; culegător: *şi el e un mic colector de proverbe populare.* IBR.; 4. (rar) colecţionar: *ba-n vremea din urmă şi-au îndreptat zelul de colector asupra gîndacilor şi fluturilor.* EM. [Din fr. *collecteur*].

colectúră, colecturi f. oficiu de adunare a cărţilor (pentru aprovizionarea bibliotecilor). [Din germ. *Kollektur*].

colécţie, colecţii f. 1. reuniune de obiecte de aceeaşi categorie, care reprezintă o valoare artistică, documentară, ştiinţifică etc.: *îşi cerceta şi colecţia de monede de aur.* CĂL.; *ceru îndatoritoarei bibliotecare colecţia ziarului.* GHEŢIE; *colecţie de cărţi, de tablouri;* 2. culegere, antologie: *într-o colecţie de folclor românesc am găsit o legendă cu privire la dispariţia inorogului.* BL.; (şi: (înv.) **colecţiune**). [Din fr. *collection*, lat. *collectio, -onis*].

colecţioná, colecţionez vb. (tr.) a strînge, a aduna pentru a face o colecţie: *a colecţiona exemplare edificatoare de creaţii de artă.* BL. [Din fr. *collectionner*].

colecţionár, ~i, colecţionară, ~e m., f. persoană care face sau are o colecţie: *eram un pasionat colecţionar şi cunoscător.* GHEŢIE; (fig.) *e un colecţionar de senzaţii.* CĂL. [Din fr. *collectionneur*].

colecţionáre, colecţionări f. acţiunea de a colecţiona. [V. *colecţiona*].

colecţionát, ~ţi, colecţionată, ~e a. care face parte dintr-o colecţie: *lucrările sale de sinteză şi*

de cercetător, materialul muzeal colecţionat fac desigur epocă. BL. [V. ***colecţiona***].

colecţiúne f. v. **colecţie.**

coledóc a. **canal coledoc,** (şi subst.) canal prin care se varsă fierea în duoden. [Din fr. ***cholédoque,*** lat. ***choledochus***].

coledocítă, coledocite f. (med.) inflamaţie a canalului coledoc. [Din fr. ***cholédocite***].

colég, ~gi, colegă, ~ge m., f. persoană care desfăşoară o activitate într-un grup, considerată în raport cu celelalte persoane ale grupului; confrate: *eroul întîlneşte un fost coleg de şcoală.* CĂL.; *se certă cu colegii săi din comitetul teatrelor.* CĂL. [Din fr. ***collègue***].

colegatár, ~i, colegatară, ~e m., f. (jur.) persoană care moşteneşte împreună cu alţii o avere lăsată prin testament. [Din fr. ***colégataire***].

coléghie f. v. **colegiu.**

colegiál, ~i, colegială, ~e a. de coleg: *că a făcut parte din această trupă rezultă şi din afecţia colegială pe care i-o păstrează directorii companiei.* CĂL.; *relaţii colegiale.* [Din fr. ***collégial***].

colegialitáte f. atitudine, comportare de (bun) coleg. [***Colegial*** + ***-itate***; cf. germ. ***Kollegialität***].

colegián, colegieni m. (înv.) elev al unui colegiu: *dezvăluie un aspect al vieţii colegienilor săraci.* CĂL. [Din fr. ***collégien***].

colégiu, colegii n. **1.** reuniune de persoane egale în funcţie: *colegiul pontificilor;* **2. (colegiu electoral)** adunare de alegători desemnaţi pentru a alege un deputat, un senator sau un consilier: *el e împotriva reducerii celor patru colegii electorale la trei.* IBR.; **3.** organ de conducere colectivă (în administraţii, în întreprinderi, în redacţii): *s-au încredinţat dirigţia coleghiei pricinilor străine.* A.R.; **4.** instituţie de învăţămînt mediu sau superior (cu internat): *peste-o săptămînă tată-său îl interna într-un colegiu privat la Berlin.* VLAH.; (şi: (înv.) **coleghie**). [Din lat. ***collegium,*** fr. ***collège***].

colelitiază, colelitiaze f. (med.) litiază biliară. [Din fr. ***cholélithiase***].

colembólă, colembole f. (la pl.) ordin de insecte primitive, fără aripi; (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***collemboles***].

colemíe, colemii f. (med.) trecere a bilei în sînge. [Din fr. ***cholémie***].

colenchím, colenchimuri n. (bot.) ţesut de susţinere la plantele erbacee, bogat în celuloză. [Din fr. ***collenchyme***].

coleo- element de compunere cu sensul „teacă", „scoarţă". [Din fr. ***coleo-***].

coleoptér, coleoptere n. (la pl.) ordin de insecte cu patru aripi, dintre care cele două superioare întărite cu rol de protecţie, iar celelalte două subţiri servind la zbor; (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***coléoptères***].

coleoptíl, coleoptile n. (bot.) frunză în formă de teacă, care înveleşte muguraşul embrionului la graminee. [Din fr. ***coléoptile***].

coleorízã, coleorize f. (bot.) organ membranos în formă de sac, care acoperă radicula embrionului la unele plante monocotiledonate. [Din fr. ***coléorhise***].

colerétă, colerete f. guleraş din ţesătură fină sau din dantelă. [Din fr. ***collerette***].

colerétic, ~ci, coleretică, ~ce a. şi n. (substanţă) care stimulează secreţia bilei. [Din fr. ***colérétique***].

colerézã f. producere a bilei de către ficat. [Din fr. ***cholérèse***].

colériс, ~ci, colerică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care se supără uşor, cu izbucniri de mînie; bilios: *mărturiseşte singur că e un coleric.* CĂL.; *temperament coleric.* [Din fr. ***colérique***].

colesterínã f. substanţă organică care se găseşte în protoplasma tuturor celulelor (îndeosebi în celulele nervoase). [Din fr. ***colésterine***].

colesteról n. substanţă organică care reglementează permeabilitatea faţă de lichide a membranelor celulare: *v-aţi sporit cel mai mult greutatea corporală şi colesterolul, expunîndu-vă unor boli de circulaţie.* GHEŢIE. [Din fr. ***cholestérol***].

colét[1], colete şi (rar) **coleturi** n. pachet (mic) expediat prin poştă: *docurile îl surprind cu pădurea de cataruri, munţii de saci şi de coleturi.* CĂL. [Din fr. ***colis*** (după *pachet*)].

colét[2], colete n. (bot.) zonă de trecere între rădăcina şi tulpina plantei. [Din fr. ***collet***].

coletărie, coletării f. **1.** mărfuri expediate în cantităţi mici şi în forme uşor de mînuit; **2.** serviciu sau mijloc special de transport ori de depozitare temporară a coletelor[1]. [***Colet[1]*** + ***-ărie***].

colhóz, colhozuri n. formă sovietică de asociere prin desfiinţarea silită a proprietăţii individuale din agricultură. [Din rus. ***kolhoz***].

colhóznic, ~ci, colhoznică, ~ce a. care ţine de colhoz, referitor la colhoz. // m., f. membru al unui colhoz. [***Colhoz*** + ***-nic***; cf. rus. ***kolhoznîi***; pentru sensul subst. din rus. ***kolhoznik***].

coliádnic, coliadnice n. (înv.) **1.** prezicere avînd la bază întîmplările din zilele de Crăciun; **2.** carte astrologică care conţine modul de realizare a unei astfel de preziceri. [Din rus. ***koliadnikŭ*** (din *kolĭada* „urare de Crăciun")].

colibacíl, colibacili m. bacil care trăieşte în intestinul uman şi poate deveni patogen în anumite cazuri. [Din fr. ***colibacille***].

colibacilózã, colibaciloze f. boală infecţioasă provocată de colibacilii patogeni. [Din fr. ***colibacillose***].

colibáş, colibaşi m. (rar) **1.** om care locuieşte într-o colibă: *întrebă pe colibaş ce are la mămăligă.* POP.; **2.** pustnic: *Sfîntul Ioan Colibaşul (sărbătorit la 15 ianuarie).* [***Colibă*** + ***-aş***].

colíbă, colibe şi (reg.) **colibi** f. **1.** casă mică şi sărăcăcioasă (învelită cu paie sau cu stuf): *ei ar trăi mai mult în colibe risipite.* CĂL.; **2.** adăpost provizoriu pentru oameni sau, uneori, pentru animale. [Din sl. ***koliba***].

colibrí m. mică pasăre, cu pene viu colorate, care trăieşte în America tropicală şi zboară foarte repede; pasăre-muscă (*Trochilus*): *cu mici aripioare ... zbura prin aer ca un colibri.* AL. [Din fr. ***colibri***].

cólic, ~ci, colică, ~ce a. care ţine de colon, referitor la colon: *arteră colică.* [Din fr. ***côlique***].

cólică, colici f. durere abdominală intensă, spasmodică. [Din fr. ***colique,*** lat. ***colica***].

coliér, coliere n. **1.** şirag, salbă de mărgele, de pietre preţioase etc. care se poartă în jurul gîtului: *se îmbrăca cu gust, purtînd întotdeauna la gît un colier de perle.* GHEŢIE; *coliere de diamante;* **2.** lanţ de aur purtat de cavalerii unor ordine; **3.** inel sau brăţară (din metal) care prinde laolaltă anumite piese. [Din fr. ***collier***].

coligáre, coligări f. **1.** (log.) acţiunea de a sintetiza mai multe observaţii; **2.** (chim.) formare a unei legături covalente prin unirea a doi atomi. [Din it. ***colligare,*** fr. ***colligation***].

coligatív, ~i, coligativă, ~e a. (fiz.) care depinde numai de numărul şi de natura moleculelor substanţei. [Din fr. ***colligatif***].

colilíu, ~ii, colilie, ~ii a. alb: *la revărstul dimineţii cîmpul e coliliu.* DELAVR. // f. plantă din familia gramineelor, cu tulpină înaltă, subţire, cu frunze înguste şi cu inflorescenţa un panicul avînd prelungiri albe (*Stipa*): *cerbul ... paşte pe-ntinsa cîmpie, dalbă colilie.* POP; (adj.) **cu părul coliliu,** cu părul complet alb. [Cf. sb. ***kovilje***].

colimá, colimez vb. (fiz.; intr.) **1.** a transforma un fascicul de raze convergent sau divergent într-unul paralel; **2.** a determina, a viza o anumită direcţie. [Din lat. ***collimare***].

colimáre, colimări f. acţiunea de a colima şi rezultatul ei. [V. ***colima***].

colimatór, colimatoare n. **1.** dispozitiv optic care transformă un fascicul de raze divergent sau convergent într-unul paralel; **2.** instrument optic pentru determinarea (aproximativă) a unei direcţii; **a lua în colimator pe cineva,** a supraveghea (urmărindu-i greşelile). [Din fr. ***collimateur***].

colimáţie, colimaţii f. coincidenţă între axa optică a lunetei unui aparat topografic şi linia de vizare; (şi: **colimaţiune**). [Din germ. ***Kollimation,*** fr. ***collimation***].

colimaţiúne f. v. **colimaţie.**

colín, colini m. (reg.) ramificaţie a tulpinii unui copac crescută din rădăcină: *dar pe apă ce mi-şi vine? doi colini din rădăcine.* POP. [Et. nec.].

colinár, ~i, colinară, ~e a. cu coline; de coline: *zonă colinară.* [***Colină*** + ***-ar***].

colínă, coline f. formă de relief mai mică decît dealul (şi lipsită de zone abrupte): *cîmpii întinse luară locul colinelor şi luminişurilor din pădure.* GHEŢIE. [Din fr. ***colline***].

colínd, colinde n. **1.** obiceiul de a colinda; **2.** colindă: *şi-a găsit răsunetul în versuri de colind.* BL.; **3.** deplasare dintr-un loc în altul; colindare: *colindul de prin tufişurile de soc.* DELAVR. [De la ***colinda***].

colindá, colínd vb. (intr.) **1.** a umbla din casă în casă cîntînd colinde; **2.** a umbla din loc în loc, dintr-un loc în altul: *o lună de zile colindase cu puţin folos pe la mînăstirile de peste Olt.* CĂL.; (fig.) *vocea le devenea şovăitoare, iar privirile colindau rătăcite prin colţuri.* GHEŢIE; (tr.) *sate, oraşe am colindat.* POP.; **3.** a cutreiera, a umbla: (fig.) *în jur parcă-mi colindă dulci şi mîndre primăveri.* EM. [De la ***colindă***].

colindáre, colindări f. acţiunea de a colinda; deplasare dintr-un loc în altul; colind; colindat: *în colindările ei printre ţigani, învăţase bine limba lor strămoşească.* AG. [V. ***colinda***].

colindát n. **1.** mersul cu colinda în ajunul marilor sărbători de iarnă: *pe faţa colacului, plata colindatului.* POP.; **2.** deplasare, călătorie, colindare: *trei zile-n şir a ţinut colindatul ei pe la funcţionari.* AG. [V. ***colinda***].

colíndă, colinde f. **1.** cîntec tradiţional cîntat de cete (de copii) cu prilejul sărbătorilor de Crăciun şi de Anul Nou: *să părem că mergem cu colinda prin sat.* AL.; **2.** (fig.) călătorie (în lung şi în lat): *doamna îşi urma istovitoarea colindă peste* Olt. OD. [Din sl. ***kolenda***].

colindătór, colindători m. persoană care colindă, care cîntă colinde: *colindători glăsuiau în noapte de Anul Nou.* BAC. [***Colinda*** + ***-ător***].

colindéţ, colindeţe n. şi **colindeţi** m. (pop.) colăcel sau alt dar care se dă colindătorilor: *la Crăciun am plecat prin sat după bolindeţi.* ST.; *Moş-Ajunul cu colindeţe;* (şi: (reg.) **bolindeţ**). [***Colind*** + ***-eţ***].

colineár a. v. **coliniar.**

colinérgic, ~ci, colinergică, ~ce a. referitor la o acţiune stimulată, activată sau transmisă cu ajutorul unei amine din complexul vitaminei B. [Din fr. ***cholinérgique***].

coliniár, ~i, coliniară, ~e a. (mat.; despre puncte) situat pe aceeaşi dreaptă; (şi: **colinear**). [***Co-*** + ***liniar;*** cf. fr. ***collinéaire,*** germ. ***Kolinear***].

coliniaritáte f. calitate a mai multor puncte de a fi situate pe aceeaşi dreaptă. [Cf. it. ***collinearità***].

colinós, ~şi, colinoásã, ~e a. (rar) cu coline: *peisajul plan sau colinos, arid sau fertil, influenţează impresia.* BL. [***Colină*** + ***-os***].

colír n. preparat farmaceutic folosit în tratamentul afecţiunilor ochilor. [Din fr. ***collyre***].

colítă, colite f. inflamare a colonului care produce diferite tulburări de digestie. [Din fr. ***colite***].

colíţă, coliţe f. **1.** coală mică de hîrtie, pe care sînt tipărite una sau mai multe mărci poştale şi o inscripţie; **2.** coală de carte sau de revistă tipărită; fasciculă. [***Coală*** + ***-iţă***].

colivár, colivari m. om care umblă pe la înmormîntări şi parastase pentru a mînca colivă şi alte pomeni. [***Colivă*** + ***-ar***].

colívă, colive şi (rar) **colivi** f. grîu fiert amestecat cu zahăr şi cu nuci pisate (şi ornat cu bomboane, zahăr etc.), care se împarte ca pomană la înmormîntări şi la parastase: *numai să fi avut pîntece unde să pui coliva şi bucatele, atît de multe erau.* CR.; **a mirosi a colivă,** a fi pe moarte; **a mînca coliva cuiva,** a supravieţui cuiva: *ca mîine o să-mi mănînce coliva.* PANN. [Din sl. ***kolivo***].

colívie, colívii f. **1.** cuşcă mică în care sînt ţinute păsările cîntătoare sau decorative: *în colivia lui verde, scatiul cînta, luminat de soarele căldu(de toamnă.* SAD.; **2.** construcţie metalică servind la transportul persoanelor şi materialelor în mine; (şi: (înv.) **culvie**). [Din sl. ***kulivija***].

colivioáră[1], colivioare f. (pop.) diminutiv al lui colivă: *deie Dumnezeu să moară, să-i mănînc din colivioară.* POP. [***Colivă*** + *-ioară*].

colivioáră[2], colivioare f. (reg.) diminutiv al lui colivie: *îşi hrănea broscuţul lui şi-l ţinea într-o colivioară mică.* CAR. [***Colivie*** + *-ioară*].

colízie f. v. coliziune.

coliziúne, coliziuni f. **1.** ciocnire violentă a două corpuri; izbire; (fig.) *personajul vine în diferite coliziuni cu realitatea.* IBR.; **2.** (fig.) ciocnire de forţe, tendinţe sau interese contrare; **3.** încăierare, bătaie, luptă: *în toate zilele urma colizii între ei, şi ele se sfîrşeau totdeauna prin moartea a cîţiva.* NEGR.; (şi: (înv.) **colizie**). [Din fr. ***collision,*** lat. ***collisio, -onis***].

colligátum n. volum alcătuit din două sau mai multe lucrări diferite legate împreună. [Cuv. lat.].

colmatá, colmatez vb. (tr.) a produce o colmatare. [Din fr. ***colmater***].

colmatáj, colmataje n. colmatare. [Din fr. ***colmatage***].

colmatáre, colmatări f. **1.** (tehn.) astupare a porilor unui corp poros cu o materie coloidală; colmataj; **2.** depunere a materialului transportat de o apă curgătoare. [V. ***colmata***].

cólnă, colne f. (reg.) construcţie primitivă (la vie): *sub vie, zidită în mal, era colna.* SL. [Din sb. ***kolna***].

colníc, colnice n. **1.** formă de relief mai mică decît dealul; colină: *trecu dealuri, văi, colnice.* ISP.; **2.** drum îngust care trece peste un deal; cărare prin pădure: *cînd treci în zori pe colnic ..., tu-n iernile vieţii eşti zi de primăvară.* COŞB.; **3.** loc lipsit de vegetaţie, în pădure; luminiş: *vara, în zilele de sărbătoare, cu fetele pe cîmpie, pe colnice.* CR. [Din bulg., sb. ***kolnic***].

colnicél, colnicele n. (pop.) diminutiv al lui colnic: *pe deal, pe colnicele, şi-a perdut, sărmana lele, dragostele tinerele.* POP. [***Colnic*** + *-el*].

cólniţă, colniţe f. (reg.) adăpost pentru oi sau pentru vaci; şopron. [Din sb. ***kolnica***].

cólo adv. acolo; în acel loc (relativ îndepărtat): *colo, sub adîncul frunziş al codrului, stă pitit vînătorul.* OD.; **colo şi colo,** din loc în loc; **ici şi colo,** din loc în loc, pe alocurea: *ici şi colo a ei haină s-a desprins din sponci.* EM.; **pe colo ..., pe dincolo,** într-o parte ..., într-alta: *se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar, pace bună!* CR.; **cît colo,** mai la o parte, departe; **de colo (pînă) colo,** din loc în loc, încoace şi încolo: *încep a mă purta ţanţoş printre oameni, de colo pînă colo.* CR.; **cînd colo,** v. **cînd.** [De la ***acolo***].

coloánă, coloane f. **1.** stîlp cilindric (de marmură, de piatră etc.) destinat să susţină o parte a unei construcţii sau cu rol decorativ: *naltele coloane unui templu maiestos.* AL.; **2.** (fig.) şprijin, reazem: *coloanele statului;* **3.** fiecare dintre secţiunile verticale în care se împarte o pagină tipărită de ziar, de revistă etc. (despărţită printr-o linie verticală sau prin spaţiu alb): *nu am aflat nici o coloană a vreunui număr care să fi fost lipsită de ele.* MAIOR.; *dicţionar pe două coloane;* **a pune pe două coloane,** a arăta că cineva a plagiat, punînd alături textul original de cel al plagiatorului; **4.** şir vertical de cifre; **5.** (tehn.) parte dintr-o instalaţie (industrială) alcătuită dintr-un cilindru aşezat vertical în interiorul căreia se află aparate sau structuri pentru realizarea unui proces chimic; **6.** convoi ordonat de oameni, de animale, de vehicule; formaţie militară realizată prin dispunerea în adîncime a trupelor în vederea deplasării lor: *acum coloana s-a oprit sub crivăţul de noapte.* AL.; **7.** (fiz.) fluid (aer, apă, mercur) închis într-un tub cilindric sau ieşind cu presiune dintr-o conductă ori dintr-un rezervor; **8.** (anat.) (**coloană vertebrală**) totalitate a vertebrelor reunite, formînd axul de susţinere la animalele vertebrate; şira spinării: *executa exerciţii gimnastice complicate, recomandate de medici pentru a-şi păstra flexibilitatea coloanei.* GHEŢIE; **a avea coloană vertebrală,** a avea personalitate, a fi ferm în opinii, în comportare (nemanifestînd obedienţă); **9. coloană sonoră,** totalitate a sunetelor care însoţesc imaginile unui film. [Din fr. ***colonne***, germ. ***Kolonne***].

colóare f. v. culoare.

colocatár, ~i, colocatară, ~e m., f. persoană care locuieşte în aceeaşi casă cu persoane străine de familia sa. [Din fr. ***colocataire***].

colocáţie[1], colocaţii f. (jur.) clasare a creditorilor în ordinea în care trebuie plătiţi; (şi: (înv.) **colocaţiune**). [Din fr. ***collocation,*** lat. ***collocatio, -onis***].

colocáţie[2], colocaţii f. (lingv.) înlănţuire de cuvinte posibilă din punct de vedere semantic prin actualizarea diferitelor lor semnificaţii. [Din germ. ***Kollokation***].

colocaţiúne f. v. colocaţie[1].

colocázie, colocazii f. plantă tropicală cu frunze mari, cultivată la noi ca plantă decorativă (*Colocasia antiquorum*). [Din lat. ***Colocasia***].

colocviál, ~i, colocvială, ~e a. de conversaţie: *stil colocvial.* [Din engl. ***colloquial,*** germ. ***kolloquial***].

colocvialism n. (rar) colocvialitate. [Din engl. ***colloquialism***].

colocvialitáte f. caracter colocvial; (rar) colocvialism. [***Colocvial*** + *-itate*].

colócviu, colocvii n. **1.** convorbire, dialog, discuţie: *el are colocvii cu academicienii.* CĂL.; **2.** formă de examinare a cunoştinţelor studenţilor bazată pe discuţii, probe de laborator, lucrări practice etc. [Din lat. ***colloquium,*** germ. ***Kolloquium***].

colódiu n. soluţie obţinută prin dizolvarea nitrocelulozei într-un amestec de eter şi alcool care, prin evaporare, lasă o peliculă aderentă. [Din fr. ***collodion,*** lat. ***collodium***].

colofón, colofoane n. însemnare la sfîrşitul unei cărţi, care reia sau completează datele legate de tipărire. [Din fr., lat. ***colophon***].

colofóniu n. produs obţinut din răşina de conifere prin îndepărtarea terebentinei, avînd diferite întrebuinţări; sacîz. [Din gr. mod. ***kolofónion,*** germ. ***Kolophonium***].

cologarítm, cologaritmi m. (mat.) logaritmul inversului unui număr. [Din fr. ***cologarithme***].

colografíe f. procedeu de tipărire cu clişee pe plăci de sticlă. [Din fr. ***colographie***].

coloíd, ~zi, coloidă, ~e a. (chim.; despre substanţe) care are particulele în stare de dispersie şi nu trece prin membrane. // m. substanţă cu această trăsătură. [Din fr. ***coloïde***].

coloidál, ~i, coloidală, ~e a. care are aspectul şi proprietăţile unui coloid: *soluţie coloidală.* [Din fr. ***coloïdal***].

colómbă, colombe f. (franţuzism) porumbiţă. [Din fr. ***colombe***].

colombínă, colombine f. personaj feminin din comedia bufă italiană, costumat la fel ca arlechinul. [Din it. ***colombina***].

colón[1], coloni m. **1.** (la romani) muncitor agricol liber sau cu pămînt în arendă; **2.** (p. ext.) muncitor agricol (fără pămînt): *fiilor de coloni li se deschide astfel drumul care va duce la îngroşarea rîndurilor burgheziei în formare.* BL. [Din lat. ***colonus,*** fr. ***colon***].

colón[2], colonuri n. ultima parte a intestinului gros. [Din fr. ***côlon,*** lat. ***colon***].

colón[3], coloni m. parte sau subdiviziune a unui vers, a unei strofe sau a unei perioade în metrica antică. [Din gr. mod. ***kólon***].

colón[4], coloni m. unitate monetară în Costa Rica şi Salvador. [Din sp., fr. ***colon***].

colonádă, colonade f. ansamblu de coloane dispuse într-o ordine simetrică în cadrul unui edificiu: *în templele măreţe, colonade-n marmuri albe.* EM. [Din fr. ***colonnade,*** germ. ***Kolonnade***].

colonát[1], colonate n. (înv.) taler sau piastru spaniol: *primeşte 200 colonate.* BĂLC. [Cf. ***colon[4]***].

colonát[2] n. formă de organizare socială, la sfîrşitul Imperiului Roman, caracterizată prin legarea de pămînt a muncitorilor agricoli. [Din lat. ***colonatus,*** fr. ***colonat***].

coloncífră f. v. coloncifru.

coloncífru, coloncifre f. (tipogr.) cifră care indică numărul de ordine al paginii unei cărţi, reviste etc.; (şi: **coloncifră**). [Din fr. ***colonnechiffre,*** germ. ***Kolumnenziffer***].

colonél[1], colonei m. ofiţer superior care are gradul între locotenent-colonel şi general de brigadă: *dedesubt erau iscăliţi un colonel, un maior şi alţi zece ofiţeri.* SAD. [Din fr. ***colonel,*** germ. ***Kolonel***].

colonél[2] n. (tipogr.) corp de literă de şapte puncte tipografice. [Din germ. ***Kolonel***].

colonélă, colonele f. (rar) soţie de colonel: *toată lumea vorbeşte că Ipolit a să ia pe colonela D.* NEGR. [De la ***colonel[1]***].

colonétă, colonete f. (arhit.) coloană mică şi subţire. [Din fr. ***colonnette***].

coloniál, ~i, colonială, ~e a. **1.** care ţine de colonii, referitor la colonii; **2.** care are colonii: *a permis apoi portughezilor să-şi facă descoperirile geografice şi să întemeieze imperiul colonial.* BL.; *Anglia e prima ţară colonială;* **3.** care provine din ţări îndepărtate (odinioară colonii ale unor state europene): *articole coloniale.* // f. pl. **coloniale,** articole alimentare (ceai, cafea etc.) provenite din ţări exotice (odinioară colonii). [Din fr. ***colonial,*** germ. ***kolonial;*** sensul f. din fr. ***coloniales,*** germ. ***Kolonial***(*waren*)].

colonialísm n. sistem de expansiune colonială. [Din fr. ***colonialisme***].

colonialíst, ~şti, colonialistă, ~e a. care ţine de colonialism sau de colonii[1], referitor la colonialism sau la colonii. // m. reprezentant al unei puteri coloniale. [Din fr. ***colonialiste***].

coloníe[1], colonii f. **1.** grup de persoane (de aceeaşi origine) aşezate într-o ţară sau într-o regiune: *coloniile chinezeşti din America;* (fig.) *colonii de lumi pierdute.* EM.; **2.** (în antichitate) cetate sau oraş întemeiat de negustori sau de comercianţi în teritorii străine: *pe vremile împărăţiei sale încă au făcut pre numele său colonii.* COSTIN; *coloniile greceşti din nordul Africii;* **3.** totalitate a cetăţenilor de naţionalitate diferită de cea a populaţiei majoritare dintr-un oraş: *e vorba mai mult de colonia română din capitala Franţei.* CĂL.; *colonia franceză din Bucureşti;* **4.** grup de copii aflaţi la odihnă: *îi mai avertiza că la o colonie şcolară au fost cazuri de scarlatină.* CĂL.; **5.** teritoriu, ţară etc. lipsită de suveranitate şi aservită unui stat expansionist; **6.** grup de animale de aceeaşi specie care trăiesc în comun: *în colonie vom descoperi indivizi care fac serviciu de culegători de hrană.* BL.; *colonie de furnici.* [Din fr. ***colonie,*** lat. ***colonia***].

colónie[2] f. (**apă de colonie**) lichid parfumat, fabricat din alcool şi din uleiuri vegetale. [Din fr. (*eau de*) ***Cologne***].

coloníst, colonişti m. persoană strămutată din ţara sau din locul de origine şi stabilită într-un teritoriu sau într-un oraş dintr-o ţară străină: *Şincai îşi expune părerea cu privire la originea românilor din coloniştii lui Traian.* BL. [Din germ. ***Kolonist***].

colonizá, colonizez vb. (tr.) **1.** a popula o ţară sau o regiune cu oameni din alte locuri: *Traian, cucerind Dacia, o colonizează cu romani.* NEGR.; (refl. pas.) *a fost vorba atunci să se colonizeze Ţara Moldovei cu ardeleni, pentru comerţ.* IBR.; **2.** a transforma un teritoriu sau o ţară în colonie. [Din fr. ***coloniser,*** germ. ***kolonisieren***].

colonizábil, ~i, colonizabilă, ~e a. care poate fi colonizat. [Din fr. ***colonisable***].

colonizáre, colonizări f. acțiunea de a coloniza; populare cu coloniști: *statul încurajează colonizarea, nu emigrarea.* CĂL. [V. ***coloniza***].

colonizatór, ~i, colonizatoáre a. și m., f. (stat sau populație) care colonizează un teritoriu. [Din fr. ***colonisateur***].

colontítlu, colontitluri n. rînd care se tipărește deasupra textului fiecărei pagini, care cuprinde numele autorului, titlul capitolului etc. [După fr. ***colonne-titre***].

colopatíe, colopatii f. (med.) afecțiune a colonului. [Din fr. ***colopathie***].

colór a. (despre filme) care reproduce (și redă) (toate) culorile; colorat. [Din engl. ***color***].

colorá, colorez vb. (tr.) **1.** a da o culoare: *soarele colorează fructele;* **2.** a face să capete o culoare prin aplicarea unei vopsele; a vopsi: *colorează figurile din pagină;* (fig.) *întîmplările sociale sînt așa de importante, încît ele colorează concepția asupra vieții.* IBR.; **3.** (fig.) a da o nuanță expresivă stilului, exprimării etc.: *nu ezităm de-a cita cîteva pasaje dintr-o epistolă ... care colorează oarecum ideea aceasta.* EM. [Din fr. ***colorer,*** lat. ***colorare***].

colorábil, ~i, colorabilă, ~e a. care poate fi colorat. [Din fr. ***colorable***].

coloránt, ~ți, colorantă, ~e a. care are proprietatea de a colora. // m. substanță (organică) cu care se colorează diferite produse (textile, din piele, plastice etc.): *industria coloranților.* [Din fr. ***colorant***].

coloráre, colorări f. **1.** acțiunea de a colora; **2.** faptul de a căpăta o culoare, de a deveni colorat; **3.** faptul de a căpăta pregnanță, expresivitate: *pe măsura colorării liricei generale, satanismul s-a delineat complet.* CĂL. [V. ***colora***].

colorát, ~ți, colorată, ~e a. **1.** care are o culoare (alta decît alb sau negru); care are mai multe culori: *fete rumene ... cu altițe și fote colorate.* NEGR.; **2.** expresiv, bogat în nuanțe: *proza lui Faguet e ... colorată, vibrantă, urmărind sinuozitățile vorbirii.* LOV.; *stil colorat; vorbire colorată.* [V. ***colora***].

coloratúră, coloraturi f. **1.** manieră de interpretare, de redare, de alcătuire specifică: *soprană de coloratură;* **2.** (rar) bogăție de culori; colorit; (fig.) *o șezătoare e numai un prilej de coloratură.* CĂL. [Din it. ***coloratura,*** germ. ***Koloratur***].

colorátie, coloratii f. colorit; (și: (înv.) **coloraţiune**). [Din fr. ***coloration***].

coloraţiúne f. v. **coloraţie**.

coloriáj n. acțiunea de a colora (un desen, o poză, o stampă etc.). [Din fr. ***coloriage***].

colorimétric, ~ci, colorimetrică, ~ce a. referitor la colorimetrie. [Din fr. ***colorimétrique***].

colorimetríe f. **1.** determinare a concentrației unei soluții colorate; **2.** stabilire a caracteristicilor unei culori. [Din fr. ***colorimétrie,*** germ. ***Kolorimetrie***].

colorimétru, colorimetre n. aparat optic pentru determinarea concentrației soluțiilor colorate. [Din fr. ***colorimètre***].

colorísm n. tendință în pictură de a da o importanță deosebită culorilor: *colorismul rămîne, firește, subordonat mijloacelor sculpturale.* BL. [Din germ. ***Kolorismus***].

coloríst, coloriști m. **1.** pictor care întrebuințează culorile cu abilitate: *tabloul e al unui colorist îndrăzneț, amestecător de costumații pitorești, de sînge și lividități.* CĂL.; **2.** persoană care colorează planșe, hărți etc. [Din fr. ***coloriste,*** germ. ***Kolorist***].

colorístic, ~ci, coloristică, ~ce a. referitor la culori, de culori: *modurile coloristice sînt de asemenea mai multe.* BL.; (fig.) *Dosoftei are viziune și încarcă originalul în sens coloristic.* CĂL.; (adv.) *nici o strofă nu are valoare vizuală și nu alcătuiește coloristic un tablou oricît de caricatural.* CĂL. // f. studiu al culorilor. [Din fr. ***coloristique,*** germ. ***koloristisch, Koloristik***].

colorít, coloriturí n. **1.** rezultat, efect al îmbinării culorilor într-un tablou; colorație; **2.** totalitate a culorilor unui obiect; bogăție de culori; **3.** (fig.) strălucire, expresivitate (a stilului): *păcat că au aspectul tern al fotografiei și nu coloritul viu al vieții.* OD. [Din it. ***colorito,*** germ. ***Kolorit,*** fr. ***coloris***].

colós, coloși m. și (înv.) **coloáse, colosuri** n. **1.** statuie de o mărime extraordinară: *coloase deșirate cu forma ca o turlă.* BOL.; **Colosul din Rodos,** statuie din bronz a lui Apollo, înaltă de 30 m și ridicată (în sec. III î.Hr.) la intrarea în portul Rodos; **2.** (fig.) om (sau altă ființă) de mărime foarte mare: *e un colos;* **3.** obiect, stat etc. de proporții foarte mari: *o forță a naturii, un colos!* GHEȚIE. [Din fr. ***colosse,*** lat. ***colossus***].

colosál, ~i, colosală, ~e a. **1.** de mărime extraordinară; uriaș, gigantic, enorm, imens: *ridică cu amîndouă mîinile de pe țeasta rasă un colosal calpac.* CĂL.; **2.** care depășește cu mult nivelul obișnuit (prin extindere, intensitate etc.): *e deosebire colosală între ceea ce spune acum Vlahuță și produsele sale anterioare.* IBR.; *succes colosal.* // n. ceea ce are mărime extraordinară, dimensiuni foarte mari: *aveau un deosebit simț pentru colosal.* BL. [Din fr. ***colossal,*** germ. ***kolossal***].

colosalitáte f. caracterul a ceea ce este colosal: *imaginile sînt ... de o oareșicare colosalitate barocă.* CĂL. [***Colosal*** + ***-itate***].

colóstru n. lapte matern, secretat timp de cîteva zile după nașterea copilului, care formează prima hrană a sugarului. [Din lat., fr. ***colostrum,*** it. ***colostro***].

colotí, colotesc vb. (reg.; tr.) a alunga: *colotește găina de pe straturi!* [Din ucr. ***kolotiti***].

colpítă, colpite f. (med.) inflamație a colului uterin. [Din fr. ***colpite***].

colportá, colportez vb. (tr.) **1.** (înv.) a transporta în localități mărfuri spre vînzare; (p. ext.) *aceste opere, deși de ordin secundar, erau foarte colportate în epoca lui Cervantes.* CĂL.; **2.** a răspîndi în toate părțile informații false: *a colporta știri, zvonuri etc.;* (refl. impers.) *în privința relațiilor dintre ei se colportau versiuni discutabile.* GHEȚIE. [Din fr. ***colporter***].

colportáj, colportaje n. **1.** răspîndire, distribuire; colportare; **2.** (înv.) comerț ambulant: (fig.) *„cărțile populare" sînt cărți de colportaj și au aspectele cele mai variate.* CĂL. [Din fr. ***colportage***].

colportáre, colportări f. acțiunea de a colporta și rezultatul ei; colportaj. [V. ***colporta***].

colportór, colportori m. **1.** (înv.) negustor ambulant (care transporta marfa în spate); (p. ext.) *în literatură ei sînt totdeauna informați, colportori de lucrurile cele mai noi.* CĂL.; **2.** persoană care răspîndește știri, zvonuri etc. (false): *ceea ce a făcut simpatică figura colportorului chiar printre scriitori ... sînt istoriile de haiduci.* CĂL. [Din fr. ***colporteur***].

colposcóp, colposcoape n. aparat cu care se face colposcopia. [Din fr. ***colposcope***].

colposcopíe, colposcopii f. (med.) examen optic al vaginului și al colului uterin. [Din fr. ***colposcopie***].

colt, cólturi n. **1.** revolver; **2.** pistol automat (calibrul 11,43 mm). [Din engl., fr. ***colt***].

coltúc, coltuce n. **1.** (reg.) pernă mică care servește drept căpătîi: *copilul a pășit la crivat: a văzut pe un coltuc aruncat un strai de mătasă.* SAD.; *coltuc sub cap;* **2.** fiecare din cele două capete ale unei pîini lungi: *jimblă caldă ... albă, prăjită și cu coltuc revărsat.* DELAVR.; **3.** gest de refuz, lovind cotul cu mîna: *zînele se rugară ca barem nucile cu hainele să le dea; băiatul le arătă coltucul.* ISP; (și: (reg.) **cultuc**). [Din turc. ***koltuk*** „subsuoară"].

coltucél, coltucele n. (reg.) diminutiv al lui coltuc; perniță. [***Coltuc*** + ***-el***].

colț, colțuri n. **1.** punct unde se întîlnesc muchiile unui obiect sau laturile unei figuri: *niște bani stau pe colțul mesei.* BAC.; *colțul unei case;* **colțul gurii,** fiecare dintre extremitățile laterale ale gurii, unde se întîlnesc buzele: *cu respirația întretăiată am sărutat-o stîngaci în colțul gurii.* GHEȚIE; **2.** parte proeminentă a unui obiect: *colț de pîine;* **3.** unghi format de două străzi care se întîlnesc: *la colțul unei străzi așteptau mai mulți un tramvai.* BAC.; **4.** loc dintr-o încăpere unde se reunesc extremitățile pereților: *nu l-am mai găsit în colțul lui pe judecătorul surd.* GHEȚIE; **a da din colț în colț,** a recurge la subterfugii pentru a ieși din încurcătură: *slujitorii dădeau din colț în colț și nu mai știau ce să răspundă.* ISP; **a pune la colț,** a) a pedepsi; b) a arăta cuiva ce se cuvine și ce nu; **5.** loc retras, dosnic, îndepărtat: *agenții secătuiau fără milă resursele acestui colț de pămînt.* BL.; *stă la colț.* // m. (pl. **colți**) **1.** dinte (canin) al animalelor: *diastema se produce cînd caninii se transformă în colți sfîșiitori.* BL.; **a-și arăta colții,** a manifesta o atitudine agresivă; **2.** fragment dintr-un dinte sau dintr-o măsea ruptă; **3.** vîrf ascuțit (la o unealtă, la o sculă etc.): *colții de la greblă;* **4.** pisc de munte, stîncă ascuțită; **5.** vîrf ascuțit al plantelor cînd încolțesc; germen, vlăstar; **6.** tăietură aproximativ triunghiulară făcută pe marginea unui material textil; împletitură cu această formă; **7.** (compus) **colții-babei,** plantă erbacee cu flori galbene și cu fructe țepoase (*Tribulus terrestris*). [Din bulg. ***kolec,*** sb. ***kolac***].

colțán, colțani m. **1.** (înv.) colț mare de stîncă: *prin colțanii unde se ivește ... vînatul de la munte.* OD.; **2.** (reg.; bot.) ciulin (al cărui fruct are patru colți) (*Carduus nutans*). [***Colț*** + ***-an***].

colțár, colțare n. **1.** dulap așezat într-un colț al camerei: *ie și tu o bucată de mămăligă din colțariu.* CR.; **2.** stîlp (din lemn) care realizează consolidarea îmbinării de colț la casă; **3.** unealtă folosită de constructori pentru verificarea unghiurilor drepte; echer; (și: (reg.) **colțariu**). [***Colț*** + ***-ar***].

colțáriu n. v. **colțar**.

colțát, ~ți, colțată, ~e a. **1.** cu colți mari, proeminenți: *toate lighioanele-acelea ce erau mai colțate.* ALEX.; **2.** (fig.) care își arată colții, arțăgos, rău de gură: *boierii cei mai colțați erau adunați la sfat.* GHICA. [***Colț*** + ***-at***].

colțișór, colțișoare n. diminutiv al lui colț, colț mic; colțuleț: *în colțișorul tainic al paserilor izbucni vulpea ca și cum ar fi căzut de sus.* SAD. // m. (pl. **colțișori**) plantă erbacee de pădure cu flori albe sau roșietice (*Dentaria bulbifera*); **2.** (la pl.) dantelă: *colțișori și bibiluri de mătase.* FIL. [***Colț*** + ***-işor***].

colțós, ~și, colțoásă, ~e a. **1.** cu colți proeminenți; **2.** (fig.) arțăgos, agresiv: *prin ținuta colțoasă ... față de exponenții civilizației.* CĂL. [***Colț*** + ***-os***].

colțuléț, colțulețe n. **1.** colțișor: *ocoli de vreo două ori cercetînd fiecare cameră, fiecare colțuleț.* ISP; **2.** loc îndepărtat, retras: *la un colțuleț de țară, de-o femeie văduvioară.* POP. [***Colț*** + ***-uleț***].

colțún m. v. **călțun**.

colțunár m. v. **călțunar**.

colțunáș m. v. **călțunaș**.

colțurát, ~ți, colțurată, ~e a. cu multe colțuri; dințat: *s-aruncă de pe-o piatră pînă-ntr-alta, colțurată.* POP. [***Colțuri*** (pl. de la ***colț***) + ***-at***].

colțurós, ~și, colțuroásă, ~e a. **1.** plin de colțuri; grunțuros: *își sucură gîturile spre dreapta, căutînd zadarnic silueta binecunoscută a stîncii colțuroase.* GHEȚIE; (fig.) *vocea gravă, colțuroasă a lui Iuga răzbi pînă la mine.* GHEȚIE; **2.** care are unghiuri (ascuțite); cu extremități unghiulare: *citeam cuvintele așternute într-o grafie colțuroasă, cu slove mari.* GHEȚIE; **3.** proeminent, osos: *trăsăturile, colțuroase și imobile, i se destinseră într-un abia stăpînit zîmbet.* GHEȚIE. [***Colțuri*** (pl. de la ***colț***) + ***-os***].

colubríd, colubrizi m. (la pl.) familie de șerpi cuprinzînd îndeosebi viperele; (și la sg.) șarpe din această familie. [Din fr. ***colubridé(s)***].

colúde, colud vb. (latinism; intr.) a se asocia pentru a face ceva: *e produsă într-un caracter prin fapta și vorbele celor ce ... colud.* EM. [Din lat. ***colludere***].

columbácă, columbace f. (**muscă columbacă**) insectă mică, asemănătoare cu o muscă, cu înțepătura veninoasă (*Simulium columbacense*): *el descrie musca columbacă în același chip vizual cu care Miron Costin evoca lăcustele.* CĂL. [Din sb. ***Kolumbaci*** n. pr.].

columbár, columbare n. (arheol.) monument funerar cu nişe în care se păstrează cenuşa morţilor: *a trebuit să mă descurc foarte repede în labirintul aleilor pînă la columbariu.* R.L.; (şi: **columbariu**). [Din lat. ***columbarium***].

columbúriu n. v. columbar.

colúmbă, columbe f. (înv.) porumbiţă: *columbă sfîşiată de vultur fără milă.* [Din lat. ***columba***].

columbián, ~eni, columbiană, ~ene a. care aparţine Columbiei sau populaţiei ei, referitor la Columbia sau la populaţia ei. // m., f. persoană (originară) din Columbia. [***Columbia*** n. pr. + *-an*].

columbifórm, ~i, columbiformă, ~e a. care se aseamănă cu porumbelul. // f. (la pl.) ordin de păsări care îşi hrănesc puii, în primele zile, cu o secreţie a mucoasei guşii; (şi la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. ***colombiformes***].

columbít n. mineral care conţine niobiu. [Din fr. *columbite*].

colúmbiu n. (chim.) niobiu. [Din fr. ***columbium***].

columbofíl, ~i, columbofilă, ~e a. care aparţine porumbeilor, referitor la porumbei. // m. crescător de porumbei voiajori. [Din fr. ***colombophile***].

columbofilíe f. pasiunea de a creşte porumbei. [Din fr. ***colombophilie***].

columéliă, columele f. **1.** axă a cochiliei melcilor; **2.** coloană funerară de mici dimensiuni. [Din fr. ***columelle***].

columnár, ~i, columnară, ~e a. (despre structura rocilor) în formă de columnă; asemănător unei columne. [Din lat. ***columnaris***].

colúmnă, columne f. monument (antic) comemorativ în formă de coloană: *vei admira în mijlocul acelei pieţe ... măreaţa columnă de marmură.* OD. [Din lat. ***columna***].

colún, coluni m. (înv.) măgar sălbatic (*Equus asinus*): *s-a arătat într-o poiană un măgar foarte frumos, care se cheamă colun.* SAD. [Din sl. ***kolunŭ***].

cólur, colure n. (reg.) săgeată la moara de vînt. [Din sl. ***kolŭ;*** forma ***colur*** este refăcută după pl.].

coluríe, colurii f. (med.) prezenţă a pigmenţilor biliari în urină. [Din fr. ***cholurie***].

coluviál, ~i, coluvială, ~e a. care ţine de coluviu; care formează coluvii. [Din fr. ***colluvial***].

colúviu, coluvii n. material detritic acumulat la baza pantelor şi provenit din dezintegrarea rocilor. [Din fr. ***colluvium***].

colúz, coluzuri n. (reg.) **1.** soi de grîu cu spicul lung şi ţepos şi cu boabele pe patru rînduri; **2.** lemn cu care trag pescarii năvodul. [Et. nec.].

coluziúne, coluziuni f. (rar) înţelegere secretă între două persoane în prejudiciul unei a treia. [Din lat. ***collusio, -onis,*** fr. ***collusion***].

comanác n. v. comănac.

cománă, comane f. (reg.) coama casei. [De la *coamă*].

comandá, cománd vb. (tr.) **1.** (mil.) a avea comanda, autoritatea: *a ţării eroică oştire în lupte uriaşe Buzeştii comanda.* ALEX.; *să fie ales a comanda un corp de armată.* EM.; **2.** a da un ordin sau un semnal; a ordona; **3.** a da în lucru, a face o comandă: *boierii îşi schimbă mobila, comandă canapele occidentale.* CĂL.; *a comanda un mobilier;* **4.** a solicita, a cere (într-un local public): (intr.) *Mitzi, am comandat cu o voce stridentă, dă-mi, te rog, zece indiene cu frişcă.* GHEŢIE; **5.** a face să funcţioneze, a pune în mişcare: *pedala care comandă frînele.* [Din fr. ***commander,*** germ. ***kommandieren***].

comandaménte n. **1.** (mil.) organ de conducere (al unei unităţi, instituţii etc.): *i-au chemat pe cei în cauză la comandamentele de unităţi.* GHEŢIE; *comandamentul artileriei;* **2.** (fig.) precept, regulă, principiu (care călăuzeşte o acţiune): *junimiştii porneau de la comandamentul artei valabile în sine.* CĂL.; *comandamente morale.* [Din fr. ***commandement***].

comandánt, comandanţi m. persoană care comandă o unitate militară, o navă, o expediţie etc.: *în viaţa lui de militar avusese un singur comandant adorat.* CĂL. [Din fr. ***commandant,*** germ. ***Kommandant***].

comandáre f. acţiunea de a comanda şi rezultatul ei. [V. ***comanda***].

comandát, ~ţi, comandată, ~e a. **1.** executat printr-o comandă; **2.** (despre camere) care comunică între ele. [V. ***comanda***].

comandatúră, comandaturi f. comandament (al trupelor germane). [Din germ. ***Kommandatur***].

comándă, comenzi şi (înv.) **comande, comănzi** f. **1.** solicitare, cerere pentru un produs, pentru un serviciu; **2.** ordin, poruncă: *în aer zbor nechezuri, comănzi răsunătoare.* AL.; **3.** conducere a unei unităţi militare, a unei nave etc.; locul unde se află aceasta; **a lua comanda,** v. **lua; 4.** control exercitat asupra modului de funcţionare al unei maşini; fiecare dintre dispozitivele de pornire (oprire) ale unei maşini; **pupitru de comandă,** v. **pupitru; 5. de comandă, a)** executat după indicaţiile clientului; **b)** (fig.) contrafăcut, pentru a face plăcere cuiva: *veselie de comandă.* [Din fr. ***commande***].

comandír, comandiri m. (înv.) comandant: *multe însuşiri să aibă se cuvine un vrednic comandir.* NEGR.; *Tudor Vladimirescu a fost comandir de panduri.* [Din rus. ***komandir***].

comanditá, comanditez vb. (tr.) a participa băneşte la o întreprindere comercială sau industrială, avînd răspundere faţă de creditori. [Din fr. ***commanditer***].

comanditár, comanditari m. persoană care comanditează sau finanţează o societate. [Din fr. ***commanditaire***].

comanditáre, comanditări f. acţiunea de a comandita. [V. ***comandita***].

comanditát, ~ţi, comanditată, ~e a. şi m., f. (persoană sau întreprindere) care se asociază la o întreprindere comercială sau industrială, avînd răspundere faţă de creditori. [V. ***comandita***].

comandítă, comandite f. **1.** societate compusă din asociaţi responsabili şi solidari (la care se pot adăuga şi alţii, responsabili în limitele capitalului învestit); **2.** contract de asociaţie, prin care se răspunde solidar pentru obligaţiile societăţii faţă de creditori. [Din fr. ***commandite***].

comándo, comandóuri n. corp de trupe antrenat pentru acţiuni deosebite, executate independent. [Din fr., port. ***commando***].

comandór, comandori m. **1.** rang onorific în ierarhia unor decoraţii militare sau civile de altădată; persoană care avea acest rang: *soţul prinde de veste şi-l omoară pe comandor.* CĂL.; **2.** (înv.) ofiţer de aviaţie sau de marină corespunzător colonelului din armata terestră. [Din fr. ***commandeur***].

cománşi m. pl. populaţie amerindiană din America de Nord care trăia în sudul Podişului Preriilor. [Din fr. ***commanci***].

comár, comari m. (reg.) ceafa căpeţelii. [Cf. *coamă*].

comárnic, comarnice n. **1.** poliţă sau leasă la stînă pe care se pune caşul la uscat: *a vădi care-i mai harnic de pus caşii pe comarnic.* COŞB.; **2.** colibă la stînă care apără strunga de ploaie; **3.** adăpost la stînă pentru păstrarea caşului: *i-au luat baciului tot caşul din comarnic.* SAD.; **4.** (reg.) coş la soba ţărănească care se deschide în podul casei; ursoaică. [Din bulg. ***komarnik***].

comasá, comasez vb. (tr.) a reuni, a strînge laolaltă, a concentra. [Din germ. ***kommasieren,*** lat. *comassare*].

comasáre, comasări f. acţiunea de a comasa. [V. ***comasa***].

comasát, ~ţi, comasată, ~e a. strîns laolaltă, reunit: *terenuri, întreprinderi comasate.* [V. ***comasa***].

comát, ~ţi, comată, ~e a. cu coamă (bogată). [De la ***coamă;*** cf. lat. ***comatus***].

comáti m. pl. nume dat de romani geto-dacilor. [Din lat. ***comati***].

comatogén, ~i, comatogenă, ~e a. (med.) care produce comă[1]. [Din fr. ***comatogène***].

comatós, ~şi, comatoásă, ~e a. (med.) care ţine de comă[1], referitor la comă. [Din fr. ***comateux***].

cómă[1], come f. (med.) pierdere totală şi prelungită a cunoştinţei, asemănătoare cu un somn adînc, provocată de stări maladive grave; agonie; (arg.) **de comă,** extraordinar, nemaipomenit. [Din fr. ***coma***].

cómă[2], come f. **1.** cel mai mic interval muzical (greu perceptibil pentru ureche); **2.** (reg.) virgulă. [Din germ. ***Komma***].

comănác, comănace n. **1.** acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără boruri, confecţionat din lînă sau din pîslă, purtat de călugări: *sub icoana afumată a unui sfînt cu comănac.* EM.; **a-şi pune capul sub comănac,** a se călugări: *nu pricep cum de i-a trăsnit prin gînd să-şi puie capul sub comanac.* HOGAŞ; **2.** acoperămînt pentru cap, asemănător cu cel călugăresc, purtat altădată de bărbaţi: *i-au aşezat pe cap comănac negru rotund din aceeaşi piele.* SAD.; **3.** acoperămînt pentru cap, purtat de măicuţe sub văl; **4.** căciuliţă de mătase sau de stofă scumpă, purtată altădată de femei: *feregea de mătasă şi comanac ţesut cu fir de aur.* SAD.; (şi: **comanac**). [Et. nec.].

combáină f. v. combină.

combatánt, ~ţi, combatantă, ~e a. (şi subst.) **1.** care ia (sau poate lua) parte la lupta armată: *soarta lui Comşa e a oricărui combatant.* CĂL.; *guvernul se arată nepăsător de soarta ţăranilor combatanţi.* CĂL.; **2.** (fig.) care militează, luptă pentru triumful unei idei, unei cauze: *concepea pe poet ca un factor social şi ca un combatant pentru emanciparea sclavilor.* CĂL. [Din fr. ***combattant,*** germ. ***kombattant, Kombattant***].

combáte, combat vb. **1.** (înv.; intr.) a se lupta, a lua parte la o luptă: *mergi de te-narmă, mergi de combate.* AL.; **2.** (tr.) a se împotrivi, a se lupta împotriva unor idei, atitudini etc. sau persoanelor care le susţin: *Alecsandri a combătut franţuzismul, ridiculizîndu-l în diferite tipuri.* IBR.; *a combate prejudecăţile;* **3.** (tr.) a stăvili, a stîrpi un flagel social, o boală etc.: *a combate malaria.* [Din fr. ***combattre*** (după *bate*)].

combátere, combateri f. acţiunea de a combate: *s-ar putea desigur încerca o combatere a acestui mod de a înţelege.* BL. [V. ***combate***].

combatív, ~i, combativă, ~e a. **1.** care luptă cu dîrzenie pentru susţinerea unui punct de vedere; agresiv, bătăios, belicos: *era un om onest şi combativ care denunţa relele societăţii timpului.* CĂL.; **2.** care relevă, exprimă fermitate, agresivitate: *încercările critice, uneori nu lipsite de vigoare combativă, împotriva teoriei despre inconştient, se ţin lanţ.* BL. [Din fr. ***combatif***].

combativitáte f. însuşirea de a fi combativ: *activitatea lui politică se reduce în fond ... la combativitatea jurnalistică.* CĂL. [Din fr. ***combativité***].

cómbi n. (şi adj.) autoturism cu portbagajul în interiorul maşinii, în spate. [Din germ. ***Kombi***(*wagen*)].

combínă, combín vb. **1.** (tr.) a îmbina, a împreuna mai multe lucruri diferite: *poetul combină cuvintele care definesc naţiunile, pentru ca să reiasă imagini clare.* IBR.; **2.** (tr.) a plănui, a pregăti, a urzi: *a combina un atac;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) uni (atomi, molecule, radicali) printr-o reacţie chimică: *a combina sodiul cu apa; hidrogenul se combină cu oxigenul;* (p. ext.) *în experiment observaţia se combină în chip rodnic cu acţiunea practică.* BL.; **4.** (fam.; refl.) a avea o relaţie (de dragoste) cu cineva. [Din fr. ***combiner,*** lat. ***combinare***].

combinábil, ~i, combinabilă, ~e a. care se poate combina. [Din fr. ***combinable***].

combinabilitáte f. (rar) faptul sau însuşirea de a fi combinabil: *combinabilitate semantică.* [***Combinabil*** + *-itate*].

combináre, combinări f. **1.** acţiunea de a (se) combina; combinaţie: *ar da, prin combinarea lor în diverse condiţii sau în diverse dozaje, diferite culori.* BL.; **2.** (mat.; la pl.) totalitate a grupurilor care se

pot forma cu un număr dat de elemente; **3.** (chim.) fenomen de unire a doi sau mai mulți atomi, radicali sau molecule. [V. ***combina***].

combinát[1], combinate n. complex industrial care reunește mai multe întreprinderi. [Din fr. *combinat,* germ. ***Kombinat***].

combinát[2], ~ți, combinată, ~e a. **1.** alcătuit din mai multe elemente diferite; compus: *am obținut astfel șapte modele diferite, dintre care trei pure și patru combinate.* BL.; (subst.) *vom obține deci o serie de combinate posibile.* BL.; **2.** (fam.) care se află în relație (de dragoste) cu cineva: *știam despre el că e combinat cu o blondă.* GHEȚIE. [V. ***combina;*** cf. fr. ***combiné***].

combinatív, ~i, combinativă, ~e a. de combinare: *operație combinativă.* [Din engl. ***combinative,*** germ. ***kombinativ***].

combinatór, ~i, combinatoáre a. care combină: *a izbutit, cu mintea sa combinatorie, să calculeze ... aproximativ just circumferința Pământului.* BL. // n. mecanism care poate realiza combinații între circuitele unui motor, unui aparat etc. // m., f. proxenet; (și: **combinatoriu**). [Din fr. ***combinateur***].

combinatoriál, ~i, combinatoriaiá, ~e a. care ține de combinație sau de combinare; referitor la realizarea de combinații: *posibilitatea combinatorială a unei substanțe.* [***Combinatoriu*** + *-al*].

combinatórie, combinatorii a. analiză **combinatorie,** capitol din calculul probabilităților care studiază aranjamentele, permutările și combinările. [Din fr. ***combinatoire***].

combinatóriu a. v. **combinator.**

combinație, combinații f. **1.** reunire, îmbinare de elemente (într-o ordine determinată): *nu avem de-a face aici cu o combinație incidentală de cuvinte.* BL.; *experimentul funcționează în combinație cu alte căi de cunoaștere.* BL.; *combinație de culori;* **2.** (fam.) plan, măsuri luate pentru a reuși; aranjament: *are și el combinațiile lui;* **a intra în combinație cu cineva,** a se asocia în vederea unei activități; **3.** (chim.) reacție dintre două sau mai multe elemente din care rezultă un element nou; substanță obținută printr-o astfel de reacție: *apa rezultă dintr-o combinație a hidrogenului cu oxigenul;* (și: (înv.) **combinațiune**). [Din lat. ***combinatio, -onis***, germ. ***Kombination***].

combinațiúne f. v. **combinație.**

combíná, combine f. **1.** mașină agricolă care execută simultan mai multe operații (secerat, treierat etc.): *degrabă ieși-va combina la măcelul de spice, stîrnind din grîne soarele.* VIERU; **2. (combină muzicală)** set de aparate (casetofon, pick-up, amplificator etc.) montate împreună; (și: **combainâ**). [Din engl. ***combine;*** cf. rus. ***kombain***].

combinér, combineri m. muncitor care manevrează o combină. [***Combină*** + *-er*].

combinezón, combinezoane n. **1.** obiect de lenjerie din material subțire pentru femei, care acoperă corpul, sub rochie, de la umeri pînă deasupra genunchilor: *pescuiește de la balcon, cu ajutorul unui cîrlig, un ciorap căzut și cîteva combinezoane de la etaje inferioare.* CĂL.; **2.** îmbrăcăminte de protecție. [Din fr. ***combinaison***].

combinór, combinoare n. organ suplimentar într-o centrală telefonică automată, care schimbă succesiv circuitele. [***Combina*** + *-or*].

comburánt, ~ți, comburantă, ~e a. care întreține arderea, care face să ardă: *oxigenul este un element comburant.* [Din fr. ***comburant***].

combustíbil, ~i, combustíbilă, ~e a. care are proprietatea de a arde: *lichid combustibil.* // m. materie (organică) care arde, dezvoltînd căldură, și care este folosită ca izvor de energie: *va fi arsă pe rug cu ajutorul cărților rele, prilej de ironii față de literatura contemporană găsită în mormanul de combustibil.* CĂL. [Din fr. ***combustible***].

combustibilitáte f. proprietate de a arde în contact cu aerul. [Din fr. ***combustibilité***].

combústie, combustii f. **1.** faptul de a arde (în întregime); (fig.) *simțul comun nu putea să accepte combustia lumii în principiul identității.* BL.; **2.** ardere, incendiu: *motor cu combustie internă;* (fig.) *unei doamne îi trimite ... un comentariu despre puterea de combustiune a pasiunii.* CĂL.; **3.** (fig.) stare de efervescență; tulburare, zarvă izbucnită pe neașteptate; (și: (înv.) **combustiune**). [Din fr. ***combustion,*** lat. ***combustio, -onis***].

combustiúne f. v. **combustie.**

comedián, ~eni, comedianá, ~ene m., f. **1.** actor sau actriță de comedie: *eu sînt numai o sărmană comediană de teatru.* NEGR.; **2.** (fig.) persoană care știe să se prefacă, să adopte atitudini teatrale: *să-ți spun drept ... mare comedian ai mai fost!* AL. [Din fr. ***comédien***].

comediánt, ~ți, comediantă, ~e m., f. **1.** (înv.) actor sau actriță de comedie; **2.** actor sau actriță de bîlci; saltimbanc, pehlivan: *stau lîngă vagonul ambulant în care doarme, în lumină, o atletă comediantă ostenită.* BAC.; **3.** (fig.) persoană prefăcută, ipocrită, șarlatan. [Din germ. ***Komödiant,*** it. ***commediante***].

comedíe[1], comedii f. **1.** piesă de teatru care provoacă rîsul, înfățișînd vicii, ciudățenii sau obiceiuri ridicole din societate: *unele comedii sînt de-a dreptul localizări.* CĂL.; *comedie de caracter, de intrigă, de moravuri;* **2.** (sală de) spectacol unde se joacă astfel de piese: *petrece foarte bine la comedie;* **3.** (fig.) prefăcătorie, ipocrizie. [Din fr. ***comedie,*** lat. ***comoedia***].

comédie[2], comedii f. **1.** (pop.) faptă hazlie, ciudată; bazaconie, poznă: *comedia slută văzînd, pe deasupra lor trasă cu degete sfinte-un semn de cruce.* B.-DEL.; *se ține numai de comedii;* **2.** (rar) spectacol public cu numere de circ: *se strînsese lumea ca la comedie împrejurul nostru.* CR.; **3.** lucru neașteptat, surprinzător; minune: *stai, să vezi comedie!* CAR.; **4.** (fig.) mașinărie, mecanism: *atunci lumea-n căpățînă se-nvîrtea ca o morișcă, de simțeam, ca Galilei, că comedia se mișcă.* EM. [Din turc. ***komedya***].

comediográf, comediografi m. autor de comedii[1]: *a devenit unul din cei mai de seamă comediografi ai noștri.* CĂL. [Din it. ***commediografe,*** lat. ***comoediographus***].

comedioáră, comedioare f. diminutiv al lui comedie[1]. [***Comedie*** + *-ioară*].

comediós, ~și, comedioásă, ~e a. glumeț, poznaș: *din glume și din cîntece comedioase se putea lua la întrecere chiar cu căpitanul.* CĂL.; (adv.) *comedios sfada iar spuindu-și.* PANN. [***Comedie[2]*** + *-os*].

comedón, comedoane n. mică formație de substanțe sebacee cu extremitatea neagră, care astupă uneori glandele sebacee ale feței. [Din fr. ***comédon***].

comemoră, comemorez vb. (tr.) a celebra solemn amintirea unei personalități sau a unui eveniment. [Din fr. ***commémorer,*** lat. ***commemorare***].

comemorábil, ~i, comemorabilă, ~e a. care trebuie (sau poate fi) comemorat, de comemorat. [Din fr. ***commémorable,*** lat. ***commemorabilis***].

comemoráre, comemorări f. acțiunea de a comemora și rezultatul ei; ceremonie care evocă amintirea unei personalități sau a unui eveniment; (rar) comemorație. [V. ***comemora***].

comemorativ, ~i, comemorativă, ~e a. care evocă amintirea unui eveniment, unei personalități etc.: *o placă de bronz, înfățișînd profilul unui bărbat și cîteva rînduri comemorative, era plasată exact în centrul clădirii.* GHEȚIE; *serbare comemorativă.* [Din fr. ***commémoratif***].

comemorație, comemorații f. (rar) comemorare; (și: (înv.) **comemorațiune**). [Din fr. ***commémoration,*** lat. ***commemoratio, -onis***].

comemorațiúne f. v. **comemorație.**

comendadór, comendadori m. (rar) rang în organizarea socială, militară și ecleziastică a Spaniei; persoană care avea acest rang; comandor: *mama închiriază o casă, ... spălînd rufele unor grăjdari ai comendadorului de la Magdalena.* CĂL. [Din sp. ***comendador***].

comenduí, comenduiesc vb. (înv.; tr.) a comanda o armată; (și: **comîndui**). [Din rus. ***komandovati***].

comenduíre, comenduiri f. (înv.) **1.** organ militar care supraveghea serviciul de gardă, ordinea într-o localitate etc.: *din pricina unei neglijențe a comenduirii am rămas nedecorat.* CAR.; **2.** local în care își desfășoară activitatea un asemenea organ: *comenduirea pieței.* [V. ***comendui***].

comensualísm n. (biol.) fenomen bazat pe relațiile dintre două plante sau două animale care folosesc aceleași resurse de hrană. [Din germ. ***Kommensalismus,*** fr. ***commensalisme***].

comensurábil, ~i, comensurabilă, ~e a. (mat.; despre două sau mai multe mărimi) care pot fi măsurate cu aceeași unitate de măsură. [Din fr. ***commensurable,*** lat. ***commensurabilis***].

comensurabilitáte f. proprietate a două mărimi de a admite o măsură comună luată ca întreg. [Din fr. ***commensurabilité***].

comentá, comentez vb. **1.** (tr.) a interpreta, a face observații asupra unei întîmplări, unui eveniment etc.: *Creangă comentează fapta nurorilor cu o comică dușmănie față de soacră.* CĂL.; **2.** (tr.) a analiza, a interpreta textul unei scrieri: *poezia lui Goga este greu de comentat, fiind cu mult deasupra goalelor cuvinte.* CĂL.; *a comenta Biblia;* **3.** (fam.; intr.) a discuta cu rea-voință; a interpreta negativ sau răuvoitor; a cîrti: *a comenta spusele cuiva.* [Din fr. ***commenter,*** lat. ***commentari***].

comentár n. v. **comentariu.**

comentáre, comentări f. acțiunea de a comenta: *după comentarea situației, se trecu la ședința de informații prin radio.* CĂL. [V. ***comenta***].

comentáriu, comentarii n. **1.** interpretare, apreciere (critică) a unei probleme, a unui eveniment: *fenomenul e susceptibil de un comentar sub foarte multe raporturi.* BL.; *Comentariile lui Cezar;* **2.** explicare a unei opere (literare, istorice etc.): *pe atunci cugetarea se mărginea la cîmpul moralității și se satisfăcea cu cărți de comentariu religios.* CĂL.; **3.** observație, remarcă: *ziariștii se rezumau să consemneze faptele, fără a-și permite cel mai mărunt comentariu.* GHEȚIE; **fără comentarii,** convingător prin el însuși; (și: (înv.) **comentar**). [Din lat. ***commentarium,*** fr. ***commentaire,*** germ. ***Kommentar***].

comentátor, ~i, comentatoáre m., f. **1.** persoană care comentează, care interpretează o operă: *cel mai cunoscut dintre comentatori crede că raportul dintre sufletul individual și Brahman trebuie înțeles astfel.* BL.; **2.** persoană care comentează desfășurarea unui eveniment, a unei întreceri sportive etc. [Din fr. ***commentateur,*** germ. ***Kommentator,*** lat. ***commentator, -oris***].

comeráj, comeraje n. (rar) trăncăneală indiscretă, pălăvrăgeală; bîrfă, colportaj. [Din fr. ***commérage***].

comerciábil, ~i, comerciabilă, ~e a. care îndeplinește condițiile pentru a fi comercializat (ușor). [Din fr. ***commerciable***].

comerciál, ~i, comercială, ~e a. **1.** care aparține comerțului, referitor la comerț: *întreprinderile intelectuale se diosibesc de cele comerciale.* CAR.; *au rămas caiete de cursuri din care se vede că studiile juridice și comerciale nu l-au entuziasmat.* CĂL.; **drept comercial,** totalitate a legilor și a reglementărilor referitoare la comerț; **2.** caracterizat prin comerț intens: *oraș comercial.* [Din fr. ***commercial,*** lat. ***commercialis***].

comercialísm n. spirit comercial. [Din engl. ***commercialism***].

comercializá, comercializez vb. (tr.) a pune în vînzare, a face să devină obiect de comerț; (refl. pas.) *agricultura mare se face în vederea exportului, deci s-a comercializat.* IBR. [Din fr. ***commercialiser***].

comercializáre, comercializări f. acțiunea de a comercializa și rezultatul ei: *prin comercializarea agriculturii trebuia să se cultive mult.* IBR. [V. ***comercializa***].

comerciánt, ~ți, comerciantă, ~e m., f. persoană care se ocupă cu comerțul (privat); negustor; (franțuzism) comersant: *ar fi fost crescut în casa unui comerciant din Turcia.* CĂL. [Din it. ***commerciante;*** cf. fr. ***commerçant***].

comersánt, comersanţi m. (franţuzism) comerciant: *scriitorul şi fata cunoscîndu-se în mediul comersanţilor.* CĂL.; (adj.) *numele „Pristanda" îl luase din mediul comersant.* CĂL. [Din fr. ***commerçant***].

comérţ, (rar) **comerţuri** n. **1.** schimb de mărfuri sau de produse prin vînzare şi cumpărare; negoţ: *ţărănimea începe să fie exploatată puternic, din cauză că acum s-a introdus comerţul mare al cerealelor.* IBR.; *comerţul exterior cuprinde exportul şi importul;* **comerţ cu carne vie,** v. **carne; 2.** asociaţie de comercianţi; negustorime: *comerţul se plînge;* **3.** ramură a economiei în cadrul căreia se desfăşoară circulaţia mărfurilor. [Din lat. ***commercium,*** fr. ***commerce***].

comeseán, ~eni, comeseană, ~ene m., f. persoană care stă la masă (şi mănîncă) împreună cu altcineva; conviv: *cade-o trîmbă luminoasă ce-nfăşoară comesenii într-un ritm strălucitor.* MACED.; (şi: (înv.) **conmesean**). [*Co-* + *mesean*; cf. fr. ***comensal***].

comestíbil, ~i, comestibilă, ~e a. bun de mîncat; care poate servi ca hrană: *ciuperci comestibile;* (subst.) *aducea cu sine gustoase comestibile din oraş.* BAC. [Din fr. ***comestible,*** lat. ***comestibilis***].

comestibilitáte f. calitatea a ceea ce este comestibil. [Din fr. ***comestibilité***].

comét n. v. cometă.

cometár, ~i, cometară, ~e a. care ţine de comete; alcătuit din comete: *nucleu cometar.* [Din fr. ***cométaire***].

cométă, comete f. corp ceresc format dintr-un nucleu luminos înconjurat de gaze şi de pulberi şi prelungit în forma unei cozi îndreptate în sens opus soarelui; stea cu coadă: *ignorantul nu mai crede că o cometă este accidentală.* BĂLC.; *mai înainte lumea credea că cometele prevesteau nenorociri mari.*; (şi: (înv.) **comită, comet**). [Din fr. ***comète,*** lat. ***cometa***].

cómic, ~ci, comică, ~ce a. **1.** care ţine de comedie, referitor la comedie: *piesă comică;* **2.** care provoacă rîsul; hazliu: *scena este comică şi impulsiunea nevinovată.* CĂL.; *aventură comică.* // m. actor care interpretează roluri de comedie[1]. // n. **1.** categorie estetică care cuprinde actele, situaţiile şi personajele care provoacă rîsul; **2.** element sau efect comic; parte hazlie, notă ridicolă: *comicul vine din ruptura între generaţii.* CĂL.; **comic de situaţie,** v. **situaţie;** [Din fr. ***comique,*** lat. ***comicus,*** germ. ***komisch, Komiker, Komik***].

comicăríe, comicării f. (pop.; peior.) faptă sau situaţie care provoacă rîsul: *îl atraseră apoi în comicăria unei acţiuni politice.* CĂL. [***Comic*** + *-ărie*].

comicésc, ~şti, comiceáscă, ~eşti a. (înv.) comic: *alte de acest feliu de izvodiri comiceşti.* B.-DEL. [Din lat. ***comicus*** + *-esc*].

comicitáte f. (rar) caracter comic. [***Comic*** + *-itate*].

cómics, comicsuri n. povestire prezentată sub formă de serial (publicată în reviste, în broşuri etc.). [Din engl. ***comics***].

cominatóriu, ~ii, cominatorie, ~ii a. (jur.) care constrînge o persoană să procedeze într-un anumit mod: *sentinţă cominatorie.* [Din fr. ***comminatoire,*** lat. ***comminatorius***].

cominăţie, cominaţii f. figură retorică prin care se anunţă, cu titlu de avertisment, o iminentă nenorocire. [Din fr. ***commination,*** lat. ***comminatio, -onis***].

cómină f. (reg.) tescovină. [Din sb. ***komina***].

cominărít n. (înv.) dare pe butoaiele de vin. [***Comină*** + *-ărit*].

cominutív, ~i, cominutivă, ~e a. (med.) în fragmente mici: *fractură cominutivă.* [Din fr. ***comminutif***].

cominúţie, cominuţii f. (rar) rupere, spargere în fragmente mici; (şi: **cominuţiune**). [Din fr. ***comminution***].

cominuţiúne f. v. cominuţie.

cómis[1], comişi m. (în epoca feudală) mare dregător în Moldova şi în Ţara Românească, care avea în grijă caii şi grajdurile domneşti: *l-a făcut comis mai dăunăzi.* AL. [Din gr. biz. ***kómis***].

comís[2], comisuri n. **1.** confiscare a bunurilor unui vasal; **2.** confiscare a unor mărfuri prohibite sau intrate fraudulos în ţară. [Din fr. ***commis***].

comisár, comisari m. (înv.) **1.** persoană însărcinată cu un mandat special: *le trimitea cîte doi domni comisari mai mari şi aceia comisari le făcea giudeţă.* COSTIN; *faţă de gravitatea evenimentului, comisarul se deplasă în persoană.* GHEŢIE; *comisarul guvernului;* **2.** (**comisar de poliţie**), şef al unui comisariat de poliţie, ofiţer de poliţie: *noi, comisarul secţiei 55, după reclamaţia părţilor.* CAR. [Din fr. ***commissaire,*** lat. ***commissarius***].

comisariát, comisariate n. **1.** (înv.) secţie a poliţiei orăşeneşti condusă de un comisar; localul acestei secţii; **2.** local al instituţiei coduse de comisar; **3. comisariat militar,** organ de conducere militară avînd funcţia de a recruta şi de a încorpora persoanele din evidenţă. [Din germ. ***Kommissariat***].

comísie, comisii f. **1.** (înv.) secţie de poliţie; **2.** organ al unei organizaţii (internaţionale) sau colectiv organizat pe lîngă o instituţie cu anumite sarcini (de a face propuneri, de a controla etc.): *aleasără-n comisie din cei mai procopsiţi cărturari.* B.-DEL.; *comisie de examen;* **3.** (jur.) săvîrşire a unei fapte oprite de lege; (şi: (înv.) **comisiune**). [Din lat. ***commissio, -onis,*** fr. ***commission,*** germ. ***Kommission***].

comisión, comisioane n. **1.** însărcinare dată cuiva pentru a procura ceva sau pentru a face o tranzacţie: *prietenii îi dădură comisioane.* CĂL.; *casă de comision;* **2.** recompensă pentru o astfel de însărcinare: *stimulat de comisionul promis, Petcu se puse îndată în mişcare.* GHEŢIE. [Din fr. ***commission***].

comisionă, comisionez vb. (tr.) **1.** a însărcina pe cineva să procure sau să tranzacţioneze ceva, oferindu-i o retribuţie; **2.** a-şi procura printr-un comisionar: *strîngînd părintele Duhu para cîte para şi-a comisionat cărţi spiritiste.* CR. [Din fr. ***commissionner***].

comisionár, comisionari m. **1.** persoană care, în schimbul unui beneficiu, tratează afaceri comerciale în contul altcuiva: *aventurierul se preface în negustor de galanterii veneţiene şi în comisionar al negoţului de ceară pentru cetatea dogilor.* CĂL.; **2.** persoană care transmite personal mesaje, pachete etc.: *fusese ... comisionarul unui turc din Vidin.* GHICA. [Din fr. ***commissionnaire,*** germ. ***Kommissionär***].

comisiúne f. v. comisie.

comisoáie, comisoaie f. (înv.) soţie de comis: *comisoaia se căina tăcut, clătinîndu-şi fruntea la dreapta şi la stînga.* SAD. [***Comis*** + *-oaie*].

comisóriu, ~ii, comisorie, ~ii a. (jur.) care duce la rezilierea, anularea unui contract: *clăuză comisorie a unui contract.* [Din fr. ***commissoire,*** lat. ***commissorius***].

comisurál, ~i, comisurală, ~e a. (anat.) care ţine de comisură, referitor la comisură. [Din fr. ***commissural***].

comisúră, comisuri f. (anat.) punct de unire a două părţi ale corpului: *comisura buzelor.* [Din fr. ***commissure,*** lat. ***commissura***].

comis-voiajór, comis-voiajori m. persoană care mijloceşte vînzarea mărfurilor, deplasîndu-se la domiciliile cetăţenilor, la sediile firmelor, pentru a căuta beneficiari. [Din fr. ***commis voyageur***].

comişél, comişei m. (înv.) ajutor de comis: *calul ... să-i fie adus îndată de comişel la scară.* SAD. [***Comis*** + *-el*].

comitagíu, comitagii m. (înv.) membru al unei organizaţii revoluţionare bulgare care lupta pentru eliberare. [Din turc. ***komitacî***].

comitál, ~i, comitală, ~e a. (rar) care ţine de comite[2], privitor la comite; de comite: *purtau la origine ... coroana comitală.* GHEŢIE. [***Comite***[2] + *-al*].

comitát, comitate n. unitate administrativă în Anglia şi în fostul Imperiu Austro-Ungar; district: *proprietar, avînd în comitat mai multe ferme.* GHICA. [Din germ. ***Komitat***].

comítă f. v. cometă.

comíte[1], comit vb. (tr.) a face, a săvîrşi, a înfăptui (o faptă rea): *comisesem nişte gafe teribile şi totodată ridicule prin proporţiile şi inutilitatea lor.* GHEŢIE; *a comite o greşeală, o crimă.* [Din lat. ***committere***].

cómite[2], comiţi m. (înv.) conducător al unui comitat; conte: *comiţii Ardealului.* BĂLC.; *e un comite încă tînăr, a avut însă vreme să-şi facă frumos nume în războaie.* SAD. [Din lat. ***comes, -itis***].

comitént, ~ţi, comitentă, ~e m., f. (jur.) persoană care împuterniceşte pe altcineva să-i reprezinte interesele; mandatar. [Din lat. ***commitens, -ntis,*** it. ***commettente,*** germ. ***Kommitent***].

comítere, comiteri f. acţiunea de a comite[1]. [V. ***comite***[1]].

comitésă, comitese f. (înv.) soţie de comite[2]: *doamna comitesă pofti să adauge la găteala sa şi ghiordanul de olmazuri.* SAD. [***Comite***[2] + *-esă*].

comitét, comitete n. grup de persoane avînd însărcinarea de a discuta şi rezolva problemele unei organizaţii, unei instituţii etc.: *este numit copist la comitetul permanent al judeţului Botoşani.* IBR. [Din fr. ***comité,*** rus. ***komitet***].

comiţiál, ~i, comiţială, ~e a. care ţine de epilepsie, referitor la epilepsie: *criză comiţială.* [Din fr. ***comitial***].

comíţii f. pl. (în Roma antică) adunări ale poporului roman pentru alegerea magistraţilor. [Din lat. ***comitia, -orum***].

comizerativ, ~i, comizerativă, ~e a. (rar) compătimitor. [Din it. ***commiserativo***].

comizeráţie, comizeraţii f. milă, compătimire: *dacă se dă vro comedie, publicul plînge de interpretarea, vrednică de comizeraţiune, a rolelor sale comice.* EM.; (şi: (înv.) **comizeraţiune**). [Din fr. ***commisération,*** lat. ***commiseratio, -onis***].

comizeraţiúne f. v. comizeraţie.

comînd, comînduri n. (înv.) **1.** masă de pomenire a unui mort; praznic, pomană: *la masa morţii voi să mîncaţi comîndul.* AL.; **2.** bunuri păstrate pentru înmormîntare şi pentru praznic: *casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău şi eu nu vreu să-mi pierd comîndul.* CR.; **3.** (rar) înmormîntare: *şi popi, şirag, cădelniţînd citeau ectenii de comînd.* COŞB. [De la ***comînda***].

comîndá, comînd vb. (tr.) a face comînd, (masă de) pomenire. [Lat. ***commandare*** (=***commendare***)].

comîndáre, comîndări f. (înv.) acţiunea de a comînda şi rezultatul ei; praznic la înmormîntare; pomană: *s-ospătă la botez şi la nunte, la zăfăturí, cumîndări şi mese.* B.-DEL.; *am spus că-mi trebuieşti tu pentru comîndare.* EM.; (şi: **cumîndare**). [V. ***comînda***].

comînduí vb. v. **comendui.**

commódo adv. (muz.) prin atenuarea mişcării rapide. [Cuv. it.].

comoáră, comori f. **1.** grămadă de bani (din aur) sau de obiecte de preţ (ascunsă în pămînt sau păstrată sub lacăt): *şedea pe o comoară şi cerea milostenie.* CR.; (fig.) *limba noastră-i o comoară în adîncuri înfundată.* MAT.; **cel de pe comoară,** dracul: *parcă eşti cel de pe comoară, măi, de ştii toate cele.* CR.; **2.** (fig.) avuţie, avere: *să nu facem lucrurile în faţărie, să nu adunăm comori pre pămînt.* ANTIM; *vrednic eşti de comoara ce ţi-o las.* CR.; *munca este o comoară;* **3.** (fig.) mină abundentă; bun nepreţuit, tezaur: *tinerimea Moldovei adusese cu dînsa în societate o comoară preţioasă de idei nouă şi de simţiri patriotice.* AL.; *inima-i o comoară de bunătăţi.* [Din sl. ***komora*** „cămara vistieriei"].

comód, ~zi, comodă, ~e a. **1.** care se poate folosi uşor şi cu plăcere: [Căsuţa] *nu e tocmai comodă; ferestrile mici, coperămîntul vechi.* NEGR.; *trăsură comodă;* (adv.) *nu era prea comod, dar ... se putea trăi.* GHEŢIE; **2.** (despre oameni) care evită efortul, care nu iese din ritmul, din obiceiurile lui; indolent, leneş; **3.** liber, fără rigori: *morală comodă.*; **4.** tihnit, liniştitor; uşor, lejer: *viitorul îl mîngîia cu ilzuia şi surpriza unei locuinţe mai confortabile şi a unui trai mai comod.* BAC.; (adv.) *ne mulţumim să indicăm porţile prin care cetatea poate fi comod invadată.* BL. [Din fr. ***commode,*** lat. ***commodus,*** germ. ***kommod***].

comodánt, comodanţi m. (jur.) persoană care face un comodat. [Din fr. *comodant*].

comodát n. (rar; jur.) împrumut gratuit al unui obiect pentru folosinţă imediată. [Din lat. *commodatus*, fr. *commodat*].

comódă, comode f. obiect de mobilier cu sertare suprapuse, în care se păstrează lenjeria; scrin. [Din fr. *commode*, germ. *Kommode*].

comoditáte f. **1.** calitatea de a fi comod, confortabil; **2.** viaţă comodă; confort: *răgaz iluzoriu de linişte şi comoditate.* GHEŢIE; **3.** (peior.) atitudine a unei persoane comode. [Din fr. *commodité*, lat. *commoditas, -atis*, germ. *Kommodität*].

comodór, comodori m. (în marina engleză şi americană) ofiţer superior căpitanului de vas şi inferior contraamiralului. [Din engl., fr. *commodore*].

comórnic, comornice n. (înv.) cămară la stînă. [Din pol. *komornik*].

comoştenitór, ~i, comoştenitoáre m., f. (jur.) persoană care moşteneşte ceva împreună cu alţii, considerată în raport cu aceştia. [*Co-* + *moştenitor*; cf. fr. *cohéritier*].

comóţie, comoţii f. **1.** zguduire puternică, bruscă: *scriitorul are faţă de spectacolul geologic o comoţiune oarbă pe care n-o poate transpune.* CĂL.; **2.** şoc, dezechilibru brusc: *Micu moare într-o comoţie cardiacă.* CĂL.; **comoţie cerebrală,** afecţiune gravă a creierului, cauzată de o cădere, de o lovitură etc.; (şi: (înv.) **comoţiune**). [Din fr. *commotion*, germ. *Kommotion*].

comoţiúne f. v. comoţie.

compacitáte f. (fiz.) raport între greutatea specifică aparentă a unui material granular sau poros şi greutatea lui specifică reală; (p. ext.) însuşirea de a fi compact. [Din fr. *compacité*].

compáct, ~ţi, compactă, ~e a. **1.** dens, strîns: *furtuna se rupsese într-o ploaie compactă.* SAD.; *scriere compactă;* **2.** (fig.) numeros şi des: *mulţime compactă.* // n. numele unor documente emise de papă. [Din fr. *compact*, lat. *compactus*].

compáct disc, compact discuri [sidí] n. disc metalic special folosit pentru înregistrat şi redat sunete şi imagini (cu ajutorul calculatorului); (prescurtat CD). [Din engl. *compact disc*].

compactá, compactez vb. (tr.) **1.** a îndesa (cu ajutorul compactorului); a tasa; **2.** (rar) a lega cărţi. [De la *compactor*].

compactáre, compactări f. acţiunea de a compacta şi rezultatul ei; operaţie de îndesare a pămîntului sau a materialelor. [V. *compacta*].

compactíbil, ~i, compactibilă, ~e a. care poate fi compactat. [*Compact* + *-ibil*].

compactibilitáte f. proprietatea de a putea fi compactat. [Din fr. *compactibilité*].

compactitáte, compactităţi f. însuşirea de a fi compact. [*Compact* + *-itate*; cf. germ. *Kompaktheit*].

compactizáre, compactizări f. presare, compactare. [*Compact* + *-izare*].

compactór, compactoare n. utilaj folosit pentru îndesarea pămîntului. [Din fr. *compacteur*, lat. *compactor*].

companíe[1], companii f. **1.** însoţire, tovărăşie, reuniune: *damă de companie;* **a ţine companie,** a însoţi; **2.** mare întreprindere industrială, comercială sau de transport: *în 1636, o primă companie de negoţ grecească ia fiinţă la Sibiu.* BL.; *companie de căi ferate;* **şi compania** (ori **et comp.** sau **& comp.**), formulă înlocuind în titlul unei societăţi comerciale numele asociaţilor nemenţionaţi ca atare; **3.** societate, grup mic de persoane care îşi petrec timpul liber împreună: *gătindu-se bucatele, compania s-a pus la masă.* NEGR. [Din fr. *compagnie*, engl. *company*].

compánie[2], companii f. subunitate militară mai mare decît plutonul şi mai mică decît batalionul: *în timpul cursului, trece cu muzică o companie militară.* CĂL. [Din fr. *compagnie*, it. *compagnia*].

companión, ~i, companioánă, ~e m., f. (franţuzism) asociat, tovarăş, camarad: *strămoşii noştri romani, companionii de arme ai strămoşului nostru Traian.* AL. [Din fr. *compagnon*].

companíst, companişti m. (înv.) persoană care făcea parte dintr-o companie[1] comercială. [*Companie*[1] + *-ist*].

compará, compár vb. (tr. şi refl.) a (se) pune alături pentru a stabili asemănările şi deosebirile; a (se) confrunta: *compară adevărul, binele şi frumosul din Apus cu înjosirea şi mizeria din patria sa.* IBR. [Din fr. *comparer*, lat. *comparare*].

comparábil, ~i, comparabilă, ~e a. care se poate compara. [Din fr. *comparable*, lat. *comparabilis*].

comparabilitáte f. însuşirea de a fi comparabil. [Din germ. *Komparabilität*].

comparáre, comparári f. acţiunea de a (se) compara: *compararea unor vocabule însemnînd procese psihice elementare este instructivă.* CĂL. [V. *compara*].

comparát, ~ţi, comparată, ~e a. care studiază fenomenele punîndu-le în comparaţie: *literatură comparată; gramatică comparată.* [V. *compara*].

comparatísm n. **1.** metodă de cercetare bazată pe identificarea şi compararea motivelor comune (din culturi diferite); **2.** (lingv.) cercetare bazată pe metoda comparativ-istorică; comparativism. [Din fr. *comparatisme*].

comparatíst, comparatişti m. specialist în domeniul unei discipline comparate. [Din fr. *comparatiste*, germ. *Komparatist*].

comparatív, ~i, comparativă, ~e a. care se bazează pe comparaţie: *de această diversitate a semnificaţiilor ne convingem lesne printr-o simplă operaţie comparativă.* BL.; (adv.) *să recapitulăm situaţiile comparativ şi pe puncte.* BL.; (gram.) **grad comparativ** (şi subst.), grad de comparaţie care exprimă însuşirea prin comparaţie cu manifestarea ei în alte situaţii; (lingv.) **metodă comparativ-istorică,** metodă de cercetare a limbilor prin compararea lor în diferite faze de evoluţie, prin compararea cu o limbă originară sau prin compararea diferitelor faze din istoria lor: *cu ajutprul metodei comparativ-istorice se pot reconstitui fapte de limbă din trecut neatestate în scris.* [Din lat. *comparativus*, fr. *comparatif*, germ. *komparativ*].

comparatívism n. (lingv.) comparatism. [Din germ. *Komparativismus*].

comparatór, comparatoare n. instrument pentru măsurarea distanţei dintre două puncte sau dintre două repere. [Din fr. *comparateur*, germ. *Komparator*].

comparáţie, comparaţii f. **1.** alăturare a două sau mai multe realităţi pentru a stabili asemănările şi deosebirile dintre ele: *consider că orice comparaţie este deplasată.* GHEŢIE; **a nu suferi comparaţie cu ...,** a fi mai presus de ...; **2.** (gram.) **grad de comparaţie,** măsura în care se atribuie, cu ajutorul adjectivului sau adverbului, o însuşire sau o caracteristică; **3.** figură de stil care constă în alăturarea de obiecte, personaje, situaţii etc. pe baza unor însuşiri comune: *un scriitor are ambiţia să nu repete o imagine, o comparaţie.* IBR.; (şi: (înv.) **comparaţiune**). [Din lat. *comparatio, -onis*, germ. *Komparation*].

comparaţiúne f. v. comparaţie.

compáre vb. v. compărea.

comparíţie, comparíţii f. (rar) faptul de a compărea: *mandat de comparíţiune;* (şi: (înv.) **comparíţiune**). [Din fr. *comparition*].

comparíţiúne f. v. comparíţie.

compárs, comparşi m. (franţuzism) **1.** figurant (mut) la teatru; **2.** (fig.) om lipsit de personalitate, de însemnătate: *comparşi politici.* [Din fr. *comparse*].

compartimént, compartimente n. **1.** diviziune delimitată într-o încăpere mare, într-un dulap, într-o cutie etc.: *scoase un mare portofoliu de culoare cafenie; îl deschse şi scotoci într-unul din numeroasele lui compartimente.* GHEŢIE; **2.** despărţitură într-un vagon de cale ferată pentru călători: *repetasem prea des aceste cuvinte în compartimentul trenului.* GHEŢIE; **3.** domeniu, sector, sferă (de activitate): *istoria, în general, se împarte, după cum se ştie, în două mari compartimente.* BL. [Din fr. *compartiment*, germ. *Kompartiment*].

compartimentá, compartimentez vb. (tr.) a împărţi în compartimente. [Din fr. *compartimenter*].

compartimentáj, compartimentaje n. (rar) **1.** faptul de a compartimenta; compartimentare; **2.** serie de compartimente. [Din fr. *compartimentage*].

compartimentál, ~i, compartimentală, ~e a. care ţine de un compartiment, referitor la un compartiment. [Din fr. *compartimental*].

compartimentáre, compartimentări f. faptul de a compartimenta; compartimentaj. [V. *compartimenta*].

compartimentát, ~ţi, compartimentată, ~e a. împărţit în compartimente. [V. *compartimenta*].

compás, compasuri n. **1.** instrument compus din două braţe articulate, care serveşte la trasat cercuri sau la măsurat lungimi: *sprîncene arcuite şi trase cu compasul.* MACED.; **2.** (înv.) busolă; **cap compas,** drum urmat de o navă sau de o aeronavă după busolă; **a-şi pierde compasul,** a se zăpăci, a se încurca. [Din fr. *compas*, germ. *Kompass*].

compasá, compasez vb. (înv.; tr.) **1.** a măsura cu compasul; **2.** a regla exact (şi excesiv): *a compasa mersul, stilul.* [Din fr. *compasser*].

compasát, ~ţi, compasată, ~e a. **1.** care are o simetrie perfectă; **2.** (fig.) (excesiv de) exact, fix: *gesturi compasate.* [Din fr. *compassé;* v. *compasa*].

compasionál, ~i, compasională, ~e a. referitor la compasiune, care ţine de compasiune. [*Compasiune* + *-al*].

compasiúne, (rar) **compasiuni** f. milă, compătimire: *se gîndi că ar trebui poate să-şi exprime compasiunea.* GHEŢIE. [Din fr. *compassion*].

compatíbil, ~i, compatibilă, ~e a. **1.** care poate coexista sau se poate acomoda cu altceva sau cu altcineva: *rochia ei şi coafura nu erau deloc compatibile cu o preumblare în public.* IBR.; **2.** care se poate exercita simultan cu altceva: *funcţii compatibile;* **3.** (mat.; despre un sistem de ecuaţii) care admite soluţii. [Din fr. *compatible*].

compatibilitáte f. faptul de a fi compatibil; proprietate de a fi compatibil cu altceva sau cu altcineva; potrivire. [Din fr. *compatibilité*].

compatibilizá, compatibilizez vb. (tr.) a face compatibil cu ceva sau cu cineva: *a compatibiliza propria opinie cu a celorlalţi.* [*Compatibil* + *-iza*].

compatibilizáre, compatibilizări f. acţiunea de a compatibiliza. [V. *compatibiliza*].

compatriót, compatrioţi m. persoană considerată în raport cu alta din aceeaşi ţară: *el s-a emancipat ... mai mult decît oricare dintre compatrioţii săi de pînă la el.* BL. [Din fr. *compatriote*, lat. *compatriota*, germ. *Kompatriot*].

compăreá, compár vb. (intr.) a apărea, a se prezenta în faţa unei instanţe judecătoreşti: *este aceasta vreo resemnare de a compărea, şi ca aceşti negustori să-mi producă materialul ziaristic în schimbul unei remunerări.* BAC.; (şi: (înv.) **compare**). [Din fr. *comparaître* (după *părea*)].

compătimí, compătimesc vb. **1.** (tr.) a avea sau a manifesta părere de rău faţă de nenorocirile cuiva; **2.** (intr.) a lua parte la suferinţa cuiva; a suferi împreună cu altcineva: *plăcut şi cu blîndeţe, la vorbă măsurat, compătimeşte însuşi cînd vede pe sărac.* NEGR. [*Con-*[1] + *pătimi;* cf. fr. *compatir*].

compătimíre, compătimiri f. **1.** acţiunea de a compătimi şi rezultatul ei; stare sufletească generată de participarea la suferinţa altuia; suferinţă împărtăşită cu cineva: *eu tot crez că e-n fire acea compătimire ce inimile leagă cu lanţul sufletesc.* ALEX.; **2.** părere de rău, milă faţă de suferinţa sau nenorocirea cuiva: *figurile lor îţi stîrneau mai degrabă compătimire decît teamă.* GHEŢIE. [V. *compătimi*].

compătimitór, ~i, compătimitoáre a. care compătimeşte (pe cineva): *i-a aruncat o privire compătimitoare.* [***Compătimi*** + *-tor*].

compendiatór, compendiatori m. persoană care face un compendiu. [Cf. fr. ***compendiaire***].

compéndiu, compendii n. operă prescurtată, expunere sintetică; prescurtare, conspect: *o frază care ar trebui pusă ca moto la orice compendiu de istorie.* EM.; *compendiu de istoria literaturii române.* [Din lat., fr. ***compendium,*** germ. ***Kompendium***].

compenetrábil, ~i, compenetrabilă, ~e a. (rar) care se poate interpătrunde cu altceva: *termenii nu sînt compenetrabili.* BL. [Cf. ***compenetraţie***].

compenetráţie, compenetraţii f. întrepătrundere a senzaţiilor de miros, văz şi auz; sinestezie. [Din fr. ***compénétration***].

compensá, compensez vb. **1.** (tr.) a înlocui ceva prin altceva cu valoare echivalentă: *habsburgii reuşesc totuşi să-şi compenseze pierderile printr-o expansiune spre sud-est.* BL.; *a compensa preţul medicamentelor; satisfacţia rezultatului compensează efortul;* **2.** (tr.) a despăgubi, a acorda o înlesnire (pentru o pierdere sau un inconvenient); a echilibra: *fineţa reală, înnăscută îi lipseşte, fără a fi compensată de imaginaţia genială.* CĂL.; *a compensa cîştigul cu paguba;* **3.** (fiz.; tr.) a micşora, a anula efectul unei acţiuni; (spec.) a înlătura erorile de deviaţie ale unei busole; **4.** (med.; tr. şi refl.) a face să-şi revină sau a-şi reveni la normal. [Din fr. ***compenser,*** lat. ***compensare***].

compensábil, ~i, compensabilă, ~e a. care poate fi compensat: *efort compensabil prin rezultate.* [Din fr. ***compensable***].

compensáre, compensări f. acţiunea de a (se) compensa şi rezultatul ei. [V. ***compensa***].

compensát, ~ţi, compensată, ~e a. **1.** în stare de echilibru; echilibrat; **2.** care este despăgubit, suportat de altcineva: *medicament compensat;* **3.** (med.) revenit la o stare de funcţionare normală. [V. ***compensa***].

compensatív, ~i, compensativă, ~e a. care compensează, care realizează o compensaţie. [Din fr. ***compensatif***].

compensatór, ~i, compensatoáre a. care compensează; compensatoriu: *accentele se distribuie în spirit compensator pentru ca dominant să rămînă în ambele cazuri staticul.* BL. // n. **1.** (fiz.) aparat sau dispozitiv cu care se realizează o compensaţie sau o echilibrare; **2.** (tehn.) sistem care poate efectua compensarea variaţiei unei mărimi în vederea realizării unui anumit regim de funcţionare. [Din fr. ***compensateur;*** pentru sensul n. şi din germ. ***Kompensator***].

compensatóriu, ~ii, compensatorie, ~ii a. **1.** care compensează; compensator: *alţii au interpretat arta ca vis, ca expresie compensatorie a unei deficienţe sau a unui dezechilibru psihic, individual.* BL.; **2.** (jur.) care duce la repararea unei pagube: *daune compensatorii.* [Din fr. ***compensatoire***].

compensáţie, compensaţii f. faptul de a compensa; despăgubire; (pentru o cheltuială, pentru o pierdere etc.); (şi: (înv.) **compensaţiune**). [Din fr. ***compensation,*** lat. ***compensatio, -onis***].

compensaţiúne f. v. compensaţie.

compér[1], comperi m. (rar) prezentator al unui spectacol de estradă. [Din engl. ***comper***].

compér[2], comperi m. (franţuzism) **1.** cumătru; **2.** cuscru. [Din fr. ***compère***].

comperáj, comperaje n. prezentare a unui spectacol de estradă, de varietăţi etc. [Din fr. ***compérage***].

competént, ~ţi, competentă, ~e a. **1.** care are atribuţia, căderea, autoritatea să facă ceva: *tribunal competent;* **2.** care este apt de a face ceva; capabil să judece un anumit lucru; care este (bine) informat într-un domeniu: *tînăr aşa de competinte.* CAR.; *n-a vorbit mult despre problema limbii literare ..., şi din cauză că nu se simţea competent.* IBR.; (şi: (înv.) **competinte**). [Din fr. ***compétent,*** lat. ***competens, -ntis,*** germ. ***kompetent***].

competénţă, competenţe f. **1.** dreptul, autoritatea legală de a judeca: *competenţa judecătorilor şi a tribunalelor este stabilită prin lege;* **a fi de competenţa cuiva,** a intra în atribuţiile cuiva; **a-şi declina competenţa,** a se declara fără autoritate (legală) sau nepregătit; **2.** capacitate de a se pronunţa asupra unui lucru, pe baza cunoaşterii depline a problemei; capacitate de a decide: *critică în favoarea simboliştilor a făcut cu multă căldură şi competenţă N. Davidescu.* CĂL.; *alesul celorlalte lucrări şi culegeri ... aştept de la competinţa şi bunăvoinţa dumitale.* MAT.; (p.ext.) *judecăţile asupra scriitorilor n-au desigur competenţă şi cultura ideologică e deficitară.* CĂL.; **3.** (lingv.) cunoaştere a sistemului de reguli al unei limbi de către vorbitorii ei nativi; (şi: (înv.) **competinţă**). [Din lat. ***competentia,*** fr. ***compétence,*** germ. ***Kompetenz;*** pentru sensul **3** şi engl. ***competence***].

competínte a. v. competent.

competínţă f. v. competenţă.

competitív, ~i, competitivă, ~e a. susceptibil de a suporta concurenţa: *mărfuri competitive.* [Din fr. ***compétitif***].

competitivitáte f. însuşirea de a fi competitiv: *o răsturnare de mentalitate ... să ne dea certitudinea competitivităţii la nivel naţional.* CF. [***Competitiv*** + *-itate*].

competitór, ~i, competitoáre m., f. persoană care aspiră la acelaşi lucru, la acelaşi rezultat cu alta; concurent, candidat: *acesta îi împărtăşi ... dorinţa ca Dimitrie să se numere printre competitori.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **competitor**). [Din fr. ***compétiteur,*** lat. ***competitor***].

competíţie, competiţii f. întrecere, concurs; rivalitate: *competiţie sportivă;* (şi: (înv.) **competiţiune**). [Din fr. ***compétition***].

competiţionál, ~i, competiţională, ~e a. care ţine de o competiţie, referitor la o competiţie: *sezon competiţional.* [***Competiţie*** + *-onal*].

competiţiúne f. v. competiţie.

competítor m. v. competitor.

compilá, compilez vb. (tr.) a alcătui o lucrare din pasaje, idei extrase din scrierile diverşilor autori, fără o contribuţie personală: *Grandea compila aci o mulţime de articole după izvoare secundare.* CĂL. [Din fr. ***compiler,*** lat. ***compilare***].

compilăre, compilări f. acţiunea de a compila şi rezultatul ei: *cu toată compilarea exagerată de fapte şi discursuri ..., „Legendele" înseamnă o etapă hotărîtoare în poezia română.* CĂL. [V. ***compila***].

compilatór, compilatori m. persoană care compilează. // n. (**pl. compilatoare**) program pentru calculator care realizează o compilaţie. [Din fr. ***compilateur,*** lat. ***compilator***].

compilátie, compilaţii f. **1.** faptul de a compila; **2.** lucrare, operă care conţine idei şi fragmente (neprelucrate) din alţi autori: *ceea ce este indiscutabil e că scrierea e o compilaţie.* CĂL.; **3.** (inform.) traducere a unui algoritm dintr-un limbaj într-altul; (şi: (înv.) **compilaţiune**). [Din lat. ***compilatio, -onis,*** fr. ***compilation***].

compilaţiúne f. v. compilaţie.

compláce vb. v. complăcea.

complăceá, complác vb. (refl.) **1.** a găsi o mulţumire completă în ceva: *Macedonski s-a complăcut a se socoti precursor al simbolismului.* CĂL.; **2.** (peior.) a se mulţumi cu o anumită situaţie (fără a încerca a o depăşi): *scriitorul se complace în acest mediu barbar.* CĂL.; (p. ext.) *filosofia se complăcea în rolul cenuşiu de slujnică a teologiei.* BL.; (şi: complace). [***Con-[1]*** + ***plăcea;*** cf. fr. ***complaire***].

complăcére f. **1.** (rar) faptul de a se complăcea: *în privinţa cruzimii, este de notat şi am zice complăcerea scriitorului în scenele de violenţă.* CĂL.; **2.** (înv.) amabilitate, complezenţă: *contez pe complăcerea ta, ca să faci ... podoaba adunării.* NEGR. [V. ***complăcea***].

complécт a. v. complet[1].

complectá vb. v. completa.

complectaménte adv. v. completamente.

complectudinísm n. curent ideologic românesc interbelic, al tinerilor uniţi în grupul „Crinul alb", care viza o refacere totală a societăţii: *complectudinismul n-a reuşit, fiindcă iniţiatorii înşişi n-au dat pilda marilor fapte.* CĂL. [***Completitudine*** + *-ism*].

complecţiúne f. v. complexiune.

compleмént, complemente n. **1.** ceea ce se adaugă pentru a completa ceva; **2.** (gram.) parte secundară de propoziţie care determină un verb. [Din lat. ***complementum,*** fr. ***complément,*** germ. ***Komplement***].

complementár, ~i, complementară, ~e a. **1.** care completează; care completează: *cele două procedee se întregesc ca părţi complementare ale unui grup întreg.* BL.; (adv.) *cele două feluri de cunoaştere se întregesc complementar.* BL.; **2.** (fiz.) care prin suprapunere dau culoare albă: *în fizică, două culori complementare suprapuse dau culoarea albă sau solară.* BL.; **3.** (mat.) **unghiuri complementare,** unghiuri care prin însumare alcătuiesc un unghi de 90^0; (şi: **complimentar**). [Din fr. ***complementaire,*** germ. ***komplementär***].

complementarísm n. **1.** (filoz.) teză fundamentală a empirismului logic, care constă în asocierea empirismului cu logicismul; **2.** (rar) capacitate de a completa, de a se întregi: *ele se integrează de la sine pe temeiul unui suficient finalism şi complementarism intrinsec al lor.* BL. [Din fr. ***complémentarisme***].

complementaritáte f. însuşirea de a fi complementar. [Din fr. ***complémentarité,*** germ. ***Komplementarität***].

complementarizá, complementarizez vb. (rar; refl.) a deveni complementar la ceva; a se completa, a se întregi. [***Complementar*** + *-iza*].

complementáţie f. (rar) complementaritate. [Din fr. ***complémentation***].

complét[1], ~ţi, completă, ~e a. **1.** căruia nu-i lipseşte nimic; întreg, deplin: *maşina guvernamentală dispune de un arsenal din cele mai complecte şi mai perfecţionate pentru a încătuşa voinţa alegătorilor.* EM.; *opere complete;* **2.** în care nu mai poate încăpea nimic; ocupat, plin: *vagonul este complet.* // n. (pl. **completuri**) **1. complet de judecată,** colectiv de judecători şi de asesori care poate judeca şi pronunţa o sentinţă în mod legal; **2.** costum de haine; îmbrăcăminte compusă din două sau mai multe piese asortate. // adv. în întregime, cu desăvîrşire: *ideea că cultura română e deschisă cu prea multă grabă la orice infiltraţie străină este complet greşită.* CĂL.; (şi: (înv.) **complect**). [Din fr. ***complet,*** lat. ***completus,*** germ. ***komplett, Komplet***].

complét[2], completuri n. (ieşit din uz) bal; local de dans. [Cf. fr. ***cuplet***].

completá, completez vb. **1.** (tr.) a adăuga pentru a face complet; a întregi: *ofiţerii dau tîrcoale bărcilor de salvare, spre a-şi completa informaţiile.* CĂL.; **2.** (spec.; tr.) a scrie (într-un formular tipizat) datele cerute: *Comşa se mulţumi să completeze un nou buletin de cerere.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a forma un ansamblu, un tot: *temperamente în multe privinţe diametral opuse, ei se completează reciproc.* BL.; (şi: (înv.) **complecta**). [Din fr. ***compléter,*** germ. ***komplettieren***].

completaménte adv. (livr.) în mod complet[1], cu desăvîrşire: *e foarte greu şi aproape imposibil să putem şti cine a fost Eminescu complectamente.* IBR.; (şi: (înv.) **complectamente**). [Din it. ***completamente***].

completáre, completări f. **1.** acţiunea de a completa şi rezultatul ei; **2.** (concr.) ceea ce se adaugă pentru a completa. [V. ***completa***].

completát, ~ţi, completată, ~e a. care a devenit complet; întregit. [V. ***completa***].

completitúdine f. (filoz.) proprietate a unui sistem axiomatic sau a unui sistem operaţional în care orice propoziţie poate fi demonstrată. [***Complet*** + *-itudine;* cf. fr. ***complétude***].

completívă, completive a. (despre propoziţii; şi subst.) care are rol de complement pentru un verb din altă propoziţie. [Din fr. ***complétif,*** lat. ***completivus***].

completivitáte f. (rar) însuşirea de a fi complet. [Din fr. *complétivité*].

compléx, ~cşi, complexă, ~e a. 1. care este format din mai multe părţi, din mai multe elemente; complicat: *problema e, în orice caz, foarte complexă.* BL.; *omul este o fiinţă complexă;* 2. (mat.) **număr complex,** număr alcătuit prin însumarea unui număr real cu un număr imaginar. // n. 1. întreg, unitate formată din mai multe părţi, din mai multe elemente: *o culoare îndură efectul complexului de culori din jurul ei dobîndind caracter de inefabilă nuanţă.* BL.; *complex alimentar;* 2. ansamblu de tendinţe inconştiente care determină comportarea persoanei; 3. (**complex de inferioritate**) sentiment de neîncredere în forţele proprii (format în copilărie): *în mediile universitare acest complex de inferioritate se acoperă în haina specialităţii.* CĂL. [Din fr. ***complexe,*** lat. ***complexus,*** germ. ***komplex, Komplex***].

complexá, complexez vb. (tr.) a face să aibă complexe; a face să se simtă inferior. [De la ***complexat***].

complexát, ~ţi, complexată, ~e a. stăpînit de complexe: *persoană complexată.* [Din fr. ***complexé***].

complexitáte f. faptul de a fi complex; caracterul a ceea ce este complex: *a putut să se dedice cu mai mult zel acestor chestiuni de o mare complexitate.* BL. [Din fr. ***complexité***].

complexiúne, complexiuni f. (rar) 1. totalitate a trăsăturilor psihofizice care caracterizează o persoană: *complexiunea corpului s-ar fi modificat.* EM.; 2. ansamblu, structură: *cere atîta complecţiunea volumului.* EM.; *cunoaşterea ... este complexiune de intuiţie senzitivă şi de gîndire conceptuală.* BL.; (şi: (înv.) **complecţiune**). [Din fr. ***complexion,*** lat. ***complexio, -onis,*** it. ***complessione***].

complexív, ~i, complexivă, ~e a. (rar) global, total. // adv. luat în totalitate, în total: *despre aspectul monumental complexiv al Parisului ... autorul spune puţine lucruri.* CĂL. [Din it. ***complessivo***].

complezént, ~ţi, complezentă, ~e a. îndatoritor, amabil, politicos (din dorinţa de a face plăcere): *ton complezent.* [Din fr. ***complaisant***].

complezénţă, (rar) **complezenţe** f. dispoziţie de a face plăcere; serviabilitate, amabilitate (nesinceră): *i se găsesc şi atitudini reacţionare ..., complezenţe faţă de ţar.* CĂL.; *act de complezenţă;* **de** (sau **din**) **complezenţă,** în mod formal; nesincer. [Din fr. ***complaisance***].

compliánţă f. mărime care indică gradul de elasticitate a unui sistem mecanic. [Din engl. ***compliance***].

complică, complíc vb. (tr. şi refl.) 1. a face sau a deveni mai greu de priceput, de descurcat, de rezolvat; a (se) încîlci, a (se) încurca: *ei nu-şi prea nuanţează şi nici nu-şi complică problematica spiritului.* BL.; *problema migraţiei sufletului se complică în cazul dublului.* CĂL.; 2. a (se) agrava, a (se) înrăutăţi: *frigul i-a complicat boala de plămîni.* [Din fr. ***compliquer***].

complicáre, complicări f. faptul de a (se) complica: *complicarea ulterioară a intrigei este fără folos.* CĂL. [V. ***complica***].

complicát, ~ţi, complicată, ~e a. 1. alcătuit dintr-un număr (prea) mare de părţi; încurcat, încîlcit: *omul e prea complicat pentru a fi la discreţia împrejurărilor.* IBR.; *unui împărat roman i s-au demonstrat maşini complicate destinate să înlocuiască sclavii.* BL.; 2. agravat prin implicaţii multiple: *boală complicată.* [V. ***complica***].

complicáţie, complicaţii f. 1. stare complicată, greu de descurcat; încurcătură: *sînt o mulţime de inexactităţi, copleşite de complicaţia inverosimilă a acţiunii.* CĂL.; 2. formă nouă şi agravată a unei boli: *gripa netratată corespunzător poate produce complicaţii periculoase;* (şi: (înv.) **complicaţiune**). [Din fr. ***complication,*** germ. ***Komplikation***].

complicaţiúne f. v. complicaţie.

complíce, complici m. persoană care participă la o infracţiune sau o înlesneşte: *complicele acestui furt era un tînăr viorist.* CAR.; (fig.) *soţia lui e groaza şi noaptea – a lui complice.* AL. [Din fr. ***complice***].

complicitáte, (rar) **complicităţi** f. participare alături de cineva la săvîrşirea unei infracţiuni sau favorizare şi ascundere a unei infracţiuni: *înţelege să nu se pună rău cu sămădăul care-i cere complicitatea pînă la un punct.* CĂL. [Din fr. ***complicité***].

compliméntt, complimente şi (înv.) **complimenturi** n. 1. cuvînt (exagerat) de laudă, de felicitare, de măgulire: *fiecare se sileşte să-ţi arunce un compliment.* VLAH.; 2. (la pl.) salutări trimise prin intermediar: *el îţi înşiră solii de complimente de la copii, nevastă.* NEGR.; 3. înclinare a capului sau a corpului în semn de salut reverenţios; plecăciune, reverenţă. [Din fr. ***compliment,*** germ. ***Kompliment***].

complimentă, complimentez vb. (tr.) 1. a exprima complimente; a aduce laude: *bine c-ai venit, să te complimentez de buna-creştere a Adelei.* AL.; 2. (înv.) a saluta: *Mihai-vodă trimisese boierii de-l complimentă.* BĂLC. [Din fr. ***complimenter***].

complimentáre, complimentări f. acţiunea de a complimenta şi rezultatul ei. [V. ***complimenta***].

complimentár a. v. **complementar.**

complimentatór, complimentatori m. (rar) persoană care exagerează în a face complimente. [***Complimenta*** + *-tor*].

complíni, complinesc vb. (tr.) a adăuga ceea ce lipseşte; a întregi, a completa; a determina. [***Con-***[1] + ***(îm)plini*** (după *completa*)].

complínire, complíniri f. 1. acţiunea de a complini şi rezultatul ei; completare; 2. (concr.) ceea ce complineşte. [V. ***complini***].

complinitór, ~i, complinitoáre a. care complineşte. [***Complini*** + *-tor*].

complînge, complîng vb. (rar; tr.) a plînge sau a jeli pe cineva. [***Con-***[1] + ***plînge***].

complót, complóturi n. înţelegere secretă a unor persoane care uneltesc împotriva unei persoane, unui guvern etc.; conspiraţie: *pierzînd firul imaginaţiei, fabricau istorii fabuloase despre un complot al cărui victimă ar fi fost ea.* GHEŢIE. [Din fr. ***complot,*** germ. ***Komplott***].

complotá, complotez vb. (intr.) a urzi un complot; a conspira. [Din fr. ***comploter***].

complotáş, complotaşi m. (înv.) complotist: *cunosc pe toţi complotaşii.* AL. [***Complot*** + *-aş*].

complotísm n. tactica anarhiştilor, a complotiştilor. [Din it. ***complotismo***].

complotíst, complotişti m. persoană care participă la un complot: *complotiştii băgară fără de veste în Craiova un corp de cinci mii de sîrbi.* BĂLC. [***Complot*** + *-ist*].

componcţiúne, componcţiuni f. (rar) părere de rău, regret (pentru săvîrşirea unui păcat). [Din fr. ***componction,*** lat. ***compunctio, -onis***].

componént, ~ţi, componentă, ~e a. care intră în componenţa unui întreg: *nu mai găsim pe daci, ca un element component al frumosului din trecut, decît o singură dată la Cezar Bolliac.* IBR. // n. (chim.) substanţă sau element care intră în combinaţia unui compus. // f. 1. (fiz.) fiecare dintre forţele care participă la producerea unei forţe unice, numită rezultantă; 2. fiecare dintre elementele care alcătuiesc un întreg sau un ansamblu: *creştinul cu dreaptă înţelegere nu dispreţuieşte niciuna dintre componentele cosmosului.* STĂNIL.; *aceste două componente ale cunoaşterii sînt eterogene prin însăşi natura lor.* BL.; **componentă semantică,** v. **semantic.** [Din lat. ***componentes,*** germ. ***Komponente***].

componénţă, componenţe f. totalitate a elementelor care alcătuiesc un compus; alcătuire: *multe sate sînt de componenţă transilvană.* CĂL. [De la ***component***].

componenţial, ~i, componenţială, ~e a. (lingv.) **analiză componenţială,** analiză a înţelesului unui cuvînt sau a altei unităţi lingvistice în componente semantice minime. [Din engl. ***componential***].

componíst, componişti m. (înv.) compozitor. [Din germ. ***Komponist***].

componístic, ~ci, componistică, ~ce a. care ţine de o compoziţie muzicală, referitor la o compoziţie muzicală: *operă componistică.* [***Componist*** + *-ic*].

comportă, compórt vb. 1. (tr.) a aduce cu sine; (p.ext.) a necesita, a cere: *problematica inconştientului comportă chiar o încoronare în duhul unor deliberări de natură cu totul metafizică.* BL.; *acest post comportă mari cheltuieli;* 2. (refl.) a se purta, a avea o anumită conduită: *Matilda se comporta ca o persoană preocupată de un fapt mărunt.* GHEŢIE; (p. ext.) *în condiţii cotidiane, naturale, lucrurile se comportă aşa cum arată Aristotel.* BL. [Din fr. ***comporter***].

comportamént, comportamente n. 1. mod de a se purta; conduită, comportare: *la om, în general, comportamentul instinctiv nu se mai menţine tocmai în forma sa genuină.* BL.; *continuă să facă aceeaşi jenantă şi derutantă echilibristică verbală şi de comportament.* CF.; 2. (p. ext.) mod de a se manifesta, de a exista: *Aristotel a rostit o seamă de idei cu privire la comportamentul atîtor fenomene naturale.* BL.; 3. (psih.) totalitate a reacţiilor unui organism la stimulii interni şi externi. [Din fr. ***comportement***].

comportamentál, ~i, comportamentală, ~e a. care ţine de comportament, referitor la comportament: *dereglări comportamentale.* [Din fr. ***comportemental***].

comportamentísm n. behaviorism. [Din it. ***comportamentismo***].

comportamentíst, ~şti, comportamentistă, ~e a. care ţine de comportamentism, referitor la comportamentism. // m. adept al comportamentismului. [***Comportament***(*ism*) + *-ist*].

comportáre, comportări f. comportament, purtare: *valetul fu frapat de schimbarea produsă în comportarea stăpînului său.* GHEŢIE; (p.ext.) *ne interesează modul de comportare al substanţei sau puterii magice în stare nativă.* BL. [V. ***comporta***].

comportísm n. (rar) mod de comportare. [***Comporta*** + *-ism*].

compóst, composturi n. îngrăşămînt agricol natural din resturi vegetale şi animale amestecate cu unele substanţe minerale. [Din fr., engl. ***compost,*** germ. ***Kompost***].

compostá, compostez vb. (tr.) 1. a marca cu compostorul; 2. a îngrăşa un teren cu compost. [Din fr. ***composter***].

compostór, compostoare n. aparat pentru imprimarea datei pe biletele de călătorie; aparat pentru perforarea biletelor de călătorie. [Din fr. ***composteur***].

compót, compoturi n. preparat alimentar din fructe fierte cu zahăr: *două borcane de compot cu etichete decolorate.* GHEŢIE; *compot de pere.* [Din fr. ***compote***].

compotiéră, compotiere f. vas în care se serveşte compotul. [Din fr. ***compotier***].

compound [compáund] n. 1. mod de grupare a două mecanisme, maşini etc.; 2. material electroizolant obţinut dintr-un amestec de bitum, răşină şi ceară. [Cuv. engl.].

compundá, compoundez vb. (tehn.; tr.) a face operaţia de compoundare. [Din engl. ***compound***].

compoundáre f. 1. (tehn.) reglare a tensiunii generatoare sau a turaţiei la motoarele de curent continuu, prin excitarea suplimentară a maşinii; 2. adăugare de grăsimi într-un ulei mineral pentru a-i spori calităţile. [V. ***compounda***].

compozée, compozee f. (bot.) compozită. [Din fr. ***composées***].

compozít, ~ţi, compozită, ~e a. (arhit.) alcătuit din elemente disparate, felurite; **ordinul compozit,** ordin arhitectonic antic care combina capitelul ionic cu cel corintian. // f. (bot.; la pl.) familie de plante superioare dicotiledonate, cu frunze de obicei alterne şi cu flori mici, dispuse în inflorescenţe; compozee; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***composités,*** lat. ***compositus***].

compozitór, compozitori m. 1. persoană care compune lucrări muzicale: *alerg într-o zi spre casa unui compozitor.* VIERU; *Mozart a fost un admirabil compozitor;* 2. (înv.) lucrător într-o tipografie care ordonează literele pentru a forma cuvinte; zețar. [Din fr. *compositeur*].

compoziție, compoziții f. 1. totalitate a elementelor care alcătuiesc o unitate; structură: *romanul ... e genul cel mai pretenții ... din punctul de vedere al compoziției.* IBR.; 2. lucrare școlară pe o temă dată; compunere; 3. operă artistică (mai ales muzicală): *seara pe lună își încerca inspirat compozițiile la chitară.* CĂL.; 4. mod de dispunere a elementelor unui desen, unei picturi, unei opere literare etc.: *vedem o mulțime de forme, de aspecte ale compoziției lui Eminescu.* IBR.; 5. gen de pictură reprezentînd oamenii în acțiune; 6. studiu al regulilor de compunere a operelor artistice (muzicale); 7. interpretare a unui rol de către un actor, bazată pe trăsăturile personajului: *rol de compoziție;* (și: (înv.) **compozițiune**). [Din fr. ***composition,*** lat. ***compositio, -onis,*** germ. ***Komposition***].

compozițional, ~i, compozițională, ~e a. referitor la compoziția unei opere (de artă). [Din it. ***composizionale,*** germ. ***kompositionell***].

compozițiúne f. v. compoziție.

compradór, ~i, compradoră, ~e a. burghezie **compradoră,** parte a burgheziei dintr-o colonie sau dintr-un teritoriu dependent care pactizează cu puterea colonială. // m. membru al acestei burghezii. [Din sp. ***comprador***].

comprehensíbil, ~i, comprehensibilă, ~e a. 1. care se poate înțelege (ușor); inteligibil: *multe atitudini stranii ale primitivului devin comprehensibile pe calea aceasta.* BL.; *raționament comprehensibil;* 2. explicabil, lămurit: *științele cele mai potrivite pentru a face un om comprehensibil sînt științele vieții.* IBR. [Din fr. ***compréhensible,*** lat. ***comprehensibilis***].

comprehensibilitáte f. însușirea de a fi comprehensibil; inteligibilitate. [Din fr. ***compréhensibilité***].

comprehensiúne f. 1. capacitate de a pătrunde, de a înțelege; pătrundere, înțelegere: *aspectul întrece puterea de comprehensiune logică obișnuită.* BL.; 2. (p. ext.) bunăvoință, îngăduință, înțelegere: *în mod sincer avea oarecare comprehensiune pentru formele nouă.* IBR.; 3. cunoaștere, cunoștință (deplină): *în vederea unei comprehensiuni totale a religiei s-au propus o seamă de definiții.* BL.; 4. (filoz.) totalitate a elementelor (sau a notelor) unei noțiuni, unei idei; conținut. [Din fr. ***compréhension,*** lat. ***comprehensio, -onis,*** germ. ***Komprehension***].

comprehensív, ~i, comprehensivă, ~e a. 1. care înțelege repede și just; inteligent: *un cititor comprehensiv gustă și pe Maiorescu și pe Ghreea.* CĂL.; *spirit comprehensiv;* 2. (p. ext.) binevoitor, îngăduitor, înțelegător: *în faza întâia e, ca și în privința limbii, comprehensiv, conștient de nevoile momentului.* IBR.; 3. (rar) inteligibil, comprehensibil: *în dorința, dacă nu de a da lămuriri mai comprehensive, cel puțin de a le lămuri, ne vom formula răspunsul în aceeași perspectivă.* BL.; 4. (log.) care cuprinde un număr de note, de trăsături; referitor la conținutul noțiunii. [Din fr. ***compréhensif,*** lat. ***comprehensivus***].

comprehensivitáte f. (rar) comprehensiune, înțelegere. [***Comprehensiv*** + ***-itate***].

comprés, ~și, compresă, ~e a. (bot.; despre organe) comprimat. // n. text cules strîns, fără spații mari între rînduri. [Din germ. ***Kompress***].

compresă, compresez vb. (rar, tr.) a presa, a apăsa: *printr-un proces fatal, justa ambiție compresată într-un loc iese pulverulentă prin mici spărturi.* CĂL. [De la ***compresă, compresor***].

comprésă, comprese f. bucată de pînză udată cu apă sau cu un medicament, care se aplică pe o rană sau pe o parte bolnavă a corpului. [Din fr. ***compresse***].

compresíbil, ~i, compresibilă, ~e a. (fiz.) care își poate micșora volumul, care se comprimă cînd crește presiunea: *gazele sînt foarte compresibile.* [Din fr. ***compressible,*** germ. ***kompressibel***].

compresibilitáte f. (fiz.) proprietatea de a-și putea micșora volumul cînd crește presiunea exterioară. [Din fr. ***compressibilité,*** germ. ***Kompressibilität***].

compresiúne, compresiuni f. 1. (fiz.) micșorare a volumului unui corp cu ajutorul unei presiuni exterioare; 2. (fig.) constrîngere morală; 3. presiune, constrîngere: *fiecare articol se ocupa cu o altă latură și suferea de o parțială compresiune exterioară.* CĂL. [Din fr. ***compression,*** lat. ***compressio, -onis,*** germ. ***Kompression***].

compresív, ~i, compresivă, ~e a. care servește pentru a comprima, a strînge: *bandaj compresiv.* [Din fr. ***compressif***].

compresór, compresoare n. 1. mașină pentru ridicarea presiunii unui gaz: *un compresor de aer;* 2. utilaj prevăzut cu un cilindru metalic masiv, cu care se nivelează și se îndesă terasamentele. [Din fr. ***compresseur***].

comprimá, comprím vb. (tr.) 1. a exercita o presiune pentru a micșora volumul: *a comprima un gaz;* (fig.) *o mînă era strîns apăsată de inimă, ea comprima convulsiv durerea ce o simțea acolo.* EM.; 2. (fig.) a împiedica să se manifeste; a înăbuși: *se stăpîni, bucurîndu-se și mai tare de această veste pe care o comprima în sine.* SAD.; *a comprima mînia, complotul;* 3. a restrînge, a reduce personalul unei întreprinderi sau unei instituții. [Din fr. ***comprimer***].

comprimábil, ~i, comprimabilă, ~e a. care poate fi comprimat. [Din fr. ***comprimable***].

comprimáre, comprimări f. 1. acțiunea de a comprima; micșorare a volumului cu ajutorul unei presiuni exterioare: *comprimarea aburilor;* 2. restrîngere, reducere (de personal): *în programul lui sta comprimarea învățămîntului în vederea unei dezvoltări calitative.* CĂL. [V. ***comprima***].

comprimát, ~ți, comprimată, ~e a. (mai ales despre gaze) supus unei presiuni mari și avînd un volum restrîns: *frînă cu aer comprimat;* (p.ext.) *de fapt, monadele sînt un fel de lumi comprimate, lumi in-trovertite.* BL. // n. medicament solid obținut prin comprimarea unor pulberi; pastilă, tabletă. [Din fr. ***comprimé***].

compromís[1], compromisuri n. 1. acord, înțelegere realizată prin cedări reciproce: *puterea de stat centrală a fost nevoită să cadă necontenit la compromisuri cu nobilimea.* BL.; *au ajuns la un compromis;* (p. ext.) *cînd nu se întîmplă să învingă un dialect, limba literară se formează prin compromisuni.* IBR.; 2. (jur.) convenție prin care două persoane în litigiu acceptă, pentru rezolvare, să se raporteze la unul sau mai mulți arbitri; 3. stare intermediară, poziție de mijloc: *a găsi un compromis între rigoare și indulgență.* [Din fr. ***compromis,*** germ. ***Kompromis***].

compromís[2], ~și, compromisă, ~e a. 1. discreditat, cu reputație proastă: *persoană compromisă; termenul „dogmă" e aproape iremediabil compromis.* BL.; 2. stricat, defect: *instalație compromisă;* 3. care nu se mai poate folosi; care este inutilizabil; pierdut: *află că Șerb a murit și că banii sînt compromiși.* IBR.; *lipsită de ajutorul pacientului, misiunea medicului este practic compromisă.* GHEȚIE. [V. ***compromite***].

compromisóriu, ~ii, compromisorie, ~ii a. (jur.) care este în legătură cu un compromis; **judecată compromisorie,** judecată pronunțată de arbitri. [Din fr. ***compromissoire***].

compromíte, compromít vb. 1. (tr. și refl.) a (se) discredita, a face să-și piardă sau a-și pierde buna reputație: *el are speranța intimă de a compromite prin ridiculizarea demagogismului însuși democratismul.* IBR.; *l-a compromis;* 2. (tr.) a pune în pericol; a strica: *a compromite recolta.* [Din fr. ***compromettre,*** lat. ***compromittere***].

compromítere, compromíteri f. acțiunea de a (se) compromite: *un atare epitet acordat cuiva echivalează cu o compromitere.* BL. [V. ***compromite***].

compromițătór, ~i, compromițătoáre a. care (poate) compromite: *e terorizată de lacheu care deține o scrisoare compromițătoare.* CĂL.; *vorbe compromițătoare.* [***Compromite*** + ***-ător***].

comptá vb. v. conta.

comptábil a. v. contabil.

comptabilitáte f. v. contabilitate.

comptuár n. v. contor.

compulsá, compulsez vb. (rar; tr.) a examina cu atenție; a cerceta: *a compulsa registrele.* [Din fr. ***compulser***].

compulsáre, compulsări f. acțiunea de a compulsa: *compulsarea documentelor ... ne-au dus la concluziunile următoare.* OD. [V. ***compulsa***].

compúlsie, compulsii f. (med.) nevroză caracterizată prin teama de a nu comite un act impulsiv. [Din fr. ***compulsion,*** lat. ***compulsio, -onis***].

compunctiós, ~și, compunctioásă, ~e a. (rar) neplăcut, jenant, iritant: *impresionante în singurătatea lor nobilă sînt sanatoriile cu mobile infantile de lac alb, cu discreția compunctioasă a unui aristocratism medical.* CĂL. [Cf. engl. ***compunctious***].

compúne, compun vb. 1. (tr.) a forma, a alcătui un tot, un întreg: *își compune o stemă-sigiliu, reprezentînd pe un ecuson încoronat un luceafăr.* CĂL.; 2. (refl.) a fi alcătuit, a consta din ...: *parcul meu se compune de doi plopi plutași, trei paltini.* NEGR.; 3. (tr.) a produce, a crea: *a compus numeroase poezii originale.* CĂL.; *compun versuri;* (absol.) *în cancelarie se punea mult preț pe meșteșugul lui de a compune.* IBR. [Din lat. ***componere*** (după *pune*)].

compúnere, compuneri f. 1. acțiunea de a (se) compune și rezultatul ei; îmbinare: *concepe geneza unor tipuri biologice prin compunerea de fragmente.* BL.; 2. lucrare școlară asupra unei teme; 3. operă literară sau muzicală; compoziție: *citite ca poezie, compunerile lui Eliade sînt imposibile.* CĂL.; 4. (lingv.) procedeu de formare a cuvintelor prin alipirea a două sau mai multe cuvinte. [V. ***compune***].

compús, ~și, compusă, ~e a. alcătuit din mai multe părți sau elemente; (arhit.) **stil compus,** stil format din elemente preluate din mai multe stiluri arhitectonice; (gram.) **timp compus,** timp alcătuit cu ajutorul verbelor auxiliare; (lingv.) **cuvînt compus,** (și subst. n.) cuvînt rezultat prin reunirea a două sau mai multe cuvinte: *„anotimp" este un compus.* // m. (chim.) substanță formată din combinarea mai multor substanțe; combinație: *compușii azotului.* [V. ***compune***].

compút, computuri n. calcul al timpului pentru stabilirea datei Paștilor și pentru socotirea calendarului bisericesc. [Din fr. ***comput,*** lat. ***computus***].

computá, computez vb. 1. (tr.) a calcula, a număra, a socoti; 2. (jur.; tr.) a scădea preventia din durata unei condamnări. [Din fr. ***computer***].

computábil, ~i, computabilă, ~e a. (rar) calculabil, numărabil: *coloanele unui templu doric sînt computabile, acelea ale unui templu egiptean ori asiat, inumerabile.* CĂL. [Din it. ***computabile;*** cf. lat. ***computabilis***].

computáre, computări f. acțiunea de a computa și rezultatul ei; **computarea preventiei,** scădere a duratei arestului preventiv din durata unei pedepse privative de libertate. [V. ***computa***].

computatór, computatoare n. (rar) calculator (electronic). [Din lat. ***computator***].

computație, computații f. comput; (și: **computațiune**). [Din fr. ***computation,*** lat. ***computatio, -onis***].

computațional, ~i, computațională, ~e a. care uzează de computer sau de tehnicile prelucrării pe computer: *lingvistică computațională.* [Din engl. ***computational***].

computațiúne f. v. computație.

compúter, computere n. calculator electronic; ordinator; (rar) computator. [Din engl. ***computer***].

computerístic, ~ci, computeristică, ~ce a. care ține de computer, care se realizează pe computer: *experimente computeristice.* [***Computer*** + ***-istic***].

computerizá, computerizez vb. (tr.) 1. a introduce folosirea computerelor într-un domeniu de activitate; 2. a prelucra cu ajutorul computerului. [Din engl. *computerize*].

computerizáre, computerizări f. acţiunea de a computeriza şi rezultatul ei. [V. *computeriza*].

computerizát, ~ţi, computerizată, ~e a. 1. prevăzut cu computere: *serviciu computerizat;* 2. care foloseşte computerul, care se află sub controlul computerului: *activitate computerizată.* [V. *computeriza*].

comsomól n. organizaţie comunistă de tineret în Rusia. [Din rus. *komsomol*].

comsomolíst, ~şti, comsomolistă, ~e m., f. membru al comsomolului. [*Comsomol* + *-ist*].

cómte m. v. conte.

común, ~i, comună, ~e a. 1. care aparţine tuturor sau mai multora; folosit de toţi sau de mai mulţi; obştesc: *fenomenele între ele, oricît de deosebite, au o legătură, au o cauză comună.* IBR.; *soarta comună a umanităţii;* **a face cauză comună cu cineva,** a fi de partea cuiva (într-o discuţie, într-o chestiune etc.); **de comun acord,** în perfectă înţelegere; **a nu avea nimic (în) comun cu cineva,** a nu avea nici un fel de relaţii, a nu avea de-a face cu cineva; (jur.) **drept comun,** totalitate a legilor cu aplicare generală: *deţinut de drept comun;* (gram.) **substantiv comun,** nume care se aplică tuturor obiectelor de acelaşi fel; (mat.) **numitor comun,** numitor care aparţine mai multor fracţii; **divizor comun,** număr întreg la care se împart mai multe numere întregi date, astfel ca rezultatul să fie tot un număr întreg; **factor comun,** număr cu care se înmulţesc toţi termenii unei sume; **multiplu comun,** număr care este divizibil prin mai multe numere întregi date; 2. frecvent, obişnuit: *grandomania poate fi o rea notă etică la un om comun.* CĂL.; *argintul este mai comun decît aurul;* 3. banal, de rînd, de proastă calitate: *scena a devenit comună în cinematograf.* CĂL.; *loc comun;* (subst. n.) *rar se poate întîlni o mai mare perfecţie a comunului.* CĂL. // n. ceea ce aparţine tuturor sau mai multora; ceea ce este alcătuit pe baze obşteşti; **în comun,** laolaltă, împreună; **a ieşi din comun,** a se distinge, a se evidenţia, a se remarca; **ieşit din comun,** neobişnuit: *în afara unei sagacităţi ieşite din comun, ... e nevoie de o inteligenţă tăioasă ca briciul.* GHEŢIE. [Din lat. *communis,* fr. *commun*].

comunál, ~i, comunală, ~e a. 1. referitor la comună, care ţine de comună: *cică să ne-apucăm de durat o casă comunală.* AL.; *şcoală comunală; consiliu comunal;* 2. care leagă două sau mai multe comune: *drum comunal.* [Din fr. *communal,* lat. *communalis*].

comunalísm n. (rar) activitate, politică specifică Comunei din Paris (de la 1871): *muncă nu comunalism; muncă nu bencheturi cu gunoaiele civilizaţiei franceze.* EM. [*Comunal* + *-ism*].

comunárd, comunarzi m. partizan, adept sau membru al Comunei din Paris. // a. care ţine de Comuna din Paris, referitor la Comuna din Paris: *se împlinea acest hronograf abandonat cu domnia lui Napoleon III şi revoluţia comunardă.* CĂL. [Din fr. *comunard*].

comúnă, comune f. 1. (în trecut; în Europa apuseană) societate a burghezilor unui oraş sau unui tîrg, care avea propria conducere: *emanciparea comunelor;* 2. (sens curent) unitate administrativă compusă din unul sau mai multe sate, condusă de un primar şi de un consiliu comunal: *comuna săsească e o colectivitate raţională de oameni închişi.* BL.; **3. Camera Comunelor,** una dintre cele două camere ale parlamentului englez: *Camera Comunelor şi Camera Lorzilor;* **4. Comuna din Paris,** formă de guvernare a oraşului Paris instituită în 1871; **5. comuna primitivă,** prima formaţie socială omenească; 6. (rar) comunitate, colectivitate: *primul trai al comunelor creştine era comunismul bazat pe egalitate economică.* EM. [Din fr. *commune*].

comunéros m. pl. 1. denumire a oraşelor libere din Castilia, care s-au răsculat în 1520; 2. denumire dată răsculaţilor din 1871 din Noua Granadă. [Cuv. sp.].

comuniánt, ~ţi, comuniantă, ~e m., f. persoană care primeşte comuniunea. [Din fr. *communiant*].

comunicá, comúnic vb. 1. (tr.) a transmite, a da: *vă rugăm să ne comunicaţi observaţiile dvs. în scris;* 2. (tr.) a face cunoscut, a informa, a spune: *se întîmpla să intre numai pentru a-i comunica că i-a fost dor de ea.* GHEŢIE; *a comunica un secret;* 3. (intr.) a fi în legătură cu ..., în contact cu ...: *cele două moduri ontologice, ireductibile unul la altul, chiar dacă ele comunică, se disting.* BL.; *a comunica cu acuzatul; această poartă comunică cu o subterană.* [Din fr. *communiquer*].

comunicábil, ~i, comunicabilă, ~e a. 1. care poate fi comunicat; 2. care poate fi pus în comunicare. [Din fr. *communicable*].

comunicabilitáte f. (rar) 1. posibilitate de a comunica, de a transmite informaţii: *trăirea în societate a indivizilor umani, într-o atmosferă de comunicabilitate, este în general mijlocul cel mai puternic de promovare a posibilităţilor umane.* BL.; 2. faptul de a fi comunicabil. [*Comunicabil* + *-itate*].

comunicánt, ~ţi, comunicantă, ~e a. care comunică cu altceva, care este în legătură cu altceva; **vase comunicante,** sistem de tuburi verticale, care comunică între ele la bază, încît un lichid turnat în unul trece şi la celelalte, urcîndu-se la acelaşi nivel: *Leonardo a dat preţioase „observaţii" cu privire la vasele comunicante.* BL. [Din fr. *communicant*].

comunicáre, comunicări f. 1. înştiinţare, ştire, veste: *tinerii coconi ascultară, cu luare-aminte, comunicarea.* SAD.; 2. transmitere de informaţii, de mesaje (prin vorbire): *foamea împiedică comunicarea lesnicioasă a ideilor.* GHEŢIE; 3. raport, relaţie, legătură: *comunicarea cu lumea se face în proverbe ce condensează o înţelepciune steriotipată.* CĂL.; **mijloace de comunicare (în masă),** suma posibilităţilor de informare a mediului public (radio, televiziune, publicaţii etc.); 4. prezentare a unei contribuţii ştiinţifice personale; contribuţia ce face obiectul prezentării. [V. *comunica*].

comunicát, comunicate n. 1. informaţie oficială specială transmisă prin presă, radio etc.; 2. buletin oficial al comandamentului unei armate aflate în război, care informează asupra operaţiunilor militare. [Din germ. *Kommunikat,* fr. *communiqué*].

comunicatív, ~i, comunicativă, ~e a. 1. care se transmite uşor de la o persoană la alta: *rîsul este comunicativ;* 2. care intră uşor în legătură cu alţii; sociabil: *om comunicativ.* [Din fr. *communicatif,* lat. *communicativus*].

comunicativitáte f. însuşirea de a fi comunicativ: *era un om dedicat bucuriilor inedite, somptuos, plin de o jovială comunicativitate.* CĂL. [*Comunicativ* + *-itate*].

comunicatór, comunicatori m. (rar) cel care comunică, care are relaţie cu cineva: *artistul e geniul inspirat de divinitate, profetul, comunicatorul cu Divinitatea.* CĂL. [*Comunica* + *-tor*].

comunicáţie, comunicaţii f. 1. acţiunea de a comunica şi rezultatul ei; 2. (înv.) informaţie, ştire; 3. mijloc de comunicare, de legătură între două puncte (geografice); contact, legătură (rutieră, aeriană, radio etc.): *comunicaţiunea cu mănăstirea se face printr-un pod umblător.* ODOB.; (p.ext.) *cum ştim că între literatură şi între curentele sociale e totdeauna o comunicaţie, este destul de explicabil acest lucru.* IBR.; (şi: (înv.) **comunicaţiune**). [Din fr. *communication,* lat. *communicatio, -onis*].

comunicaţionál, ~i, comunicaţională, ~e a. care ţine de comunicaţie, referitor la comunicaţie: *activitate comunicaţională.* [Din fr. *communicationnel*].

comunicaţiúne f. v. **comunicaţie.**

comunísm n. 1. doctrină socială şi politică care urmăreşte proprietatea comună asupra bunurilor: *în Rusia, comunismul are o mulţime de adepţi.* EM.; *te suspectă probabil de comunism.* GHEŢIE; 2. organizare economică şi socială bazată pe desfiinţarea proprietăţii particulare în favoarea proprietăţii colective: *detesta socialismul şi comunismul sub cuvînt de integritate ireductibilă.* CĂL.; 3. (p. ext.) viaţă în comun; activitate în comun; proprietate în comun: *primul trai al comunelor creştine era comunismul bazat pe egalitatea economică.* EM.; (p. ext.) *mai toţi profesau un comunism sexual înspăimîntător.* CĂL. [Din fr. *communisme,* germ. *Kommunismus*].

comuníst, ~şti, comunistă, ~e a. 1. care ţine de comunism, referitor la comunism: *ideologie comunistă;* 2. care urmăreşte triumful revoluţiei sociale, care luptă pentru comunism: *acest erou participă la o mişcare comunistă.* CĂL.; 3. care propagă, care susţine ideologia comunismului: *în 1947 întocmea un volum de versuri comuniste.* CĂL. // m., f. adept al comunismului. [Din fr. *communiste*].

comunitár, ~i, comunitară, ~e a. referitor la o comunitate, care ţine de o comunitate. [Din fr. *communitaire*].

comunitarísm m. caracter comunitar. [Din fr. *communitarisme*].

comunitáte, comunităţi f. 1. totalitate a persoanelor care trăiesc în acelaşi loc, avînd aceleaşi obiceiuri, norme de viaţă etc.; colectivitate: *dăduse lecţii la o şcoală străină, la şcoala comunităţii evanghelice.* CĂL.; *comunitate religioasă;* 2. faptul de a fi comun; posesiune în comun: *comunitate de interese, de idei.* [Din lat. *communitas, -atis,* fr. *communauté*].

comuniúne, comuniuni f. 1. legătură strînsă, unire: *i se părea astfel că intră în comuniune cu sufletul moartei.* SAD.; 2. (bis.) împărtăşanie. [Din fr. *communion,* lat. *communio, -onis*].

comunizá, comunizez vb. (tr.) a trece la comunism; a face să devină comunist. [*Comun* + *-iza;* cf. *comunizant*].

comunizánt, ~ţi, comunizantă, ~e a. care ţine de comunism; referitor la comunism: *idei comunizante.* [Din fr. *communisant*].

comunizáre, comunizări f. acţiunea de a comuniza şi rezultatul ei; trecere la comunism: *ruşii au impus comunizarea României.* [V. *comuniza*].

comută, comút vb. (tr.) 1. (jur.) a schimba o pedeapsă prin alta mai uşoară; 2. a înlocui o conexiune electrică prin alta; a schimba sensul curentului electric; 3. (mat.) a realiza operaţia de comutare. [Din lat. *commutare,* fr. *commuter*].

comutábil, ~i, comutabilă, ~e a. care poate fi schimbat: *pedeapsă comutabilă.* [Din fr. *commutable*].

comutáre, comutări f. 1. acţiunea de a comuta şi rezultatul ei; 2. (mat.) operaţie de schimbare a ordinii numerelor dintr-un şir; 3. (lingv.) procedeu de înlocuire a unui element al limbii cu altul pentru a-i determina valoarea. [V. *comuta*].

comutatív, ~i, comutativă, ~e a. care ţine de comutaţie: *drept comutativ.* [Din fr. *commutatif*].

comutativitáte f. proprietate a unei relaţii sau a unei operaţii matematice de a fi independentă de ordinea elementelor pe care le conţine. [*Comutativ* + *-itate*].

comutatoáre, comutatoare f. maşină electrică pentru transformarea curentului alternativ în curent continuu şi invers. [*Comuta* + *-toare*].

comutatór, comutatoare n. dispozitiv pentru închiderea şi deschiderea unui circuit electric, pentru înlocuirea unei conexiuni electrice cu alta etc.; buton, întrerupător: *comutatorul pocni brutal şi camera fu inundată de lumină.* GHEŢIE. [Din fr. *commutateur*].

comutáţie, comutaţii f. 1. schimbare, comutare; 2. totalitate a operaţiilor de conectare şi de deconectare a liniilor în vederea realizării unei legături telefonice; 3. proces de schimbare rapidă a sensului sau a valorii curentului unei maşini electrice; 4. (jur.) schimbare a unei pedepse în alta mai mică; 5. figură de stil prin care sînt puse în opoziţie două propoziţii astfel încît prin schimbarea ordinii cuvintelor să rezulte un sens contrar; (şi: (înv.) **comutaţiune**). [Din fr. *commutation,* lat. *commutatio, -onis*].

comutaţiúne f. v. **comutaţie.**

con-[1] element de compunere cu semnificaţia „împreună cu"; (şi: **co-**). [Din fr. *con-*, lat. *cum-*].

con², **cónuri** n. 1. (geom.) suprafaţă generată de o dreaptă care se mişcă sprijinindu-se pe o curbă închisă şi pe un punct; **2.** corp geometric mărginit de o astfel de suprafaţă şi de un plan; **3.** (p. ext.) aspect, figură similară unui astfel de corp geometric: *un con de lumină cu care se luminează un corp macroscopic.* BL.; **4.** fructul coniferelor, format dintr-un ax cu numeroşi solzi lemnoşi; **5.** (geol.) **con vulcanic**, formă de relief, asemănătoare unui munte, construită din lavă; **6.** (astr.) **con de umbră**, umbră proiectată de o planetă în direcţia opusă Soarelui. [Din lat. ***conus***, fr. ***cône***].

conabíu, ~ii, conabie, ~ii a. (înv.) roşu-închis, vişiniu: *frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu ... şi altul pembe.* CAR.; *un biniş conabiu;* (subst.) *de la un pembe cît mai spălăcit, pînă la conabiul cel mai posomorît.* CAR. [Din turc. ***kunebi*** „de cînepă"].

conác, conace n. 1. (înv.) loc de popas, staţie de poştă: *ordine straşnice pentru caleşti, cai de poştă şi conace.* GHICA; **a face conac**, a poposi; **2.** reşedinţă a unui ispravnic, a unui vizir sau a unui paşă: *la conac că-i aducea, la conac lîngă geamie.* POP.; **3.** casă boierească la o moşie: *în uşa conacului îl aştepta Profiriţa vestită de clopoţeii cailor.* GHEŢIE; **4.** distanţă între două staţii de poştă: *aruncă buzduganul cale de trei conace.* ISP.; **5.** interval de timp egal cu o jumătate de zi: *poporul împarte ziua în două conace sau popasuri, unul la amiază şi celălalt la apusul soarelui.* [Din turc. ***konak***].

conacciu, conaccii m. (înv.) persoană care avea sarcina de a pregăti un conac pentru primirea oaspeţilor; administrator al unui conac: *avusese slujba de conacciu.* CĂL. [Din turc. ***konakçy***].

conát, ~ţi, conată, ~e a. (bot.; despre organe) concrescut, unit la bază. [Din lat. ***connatus***, it. ***connato***].

conaţionál, ~i, conaţională, ~e a. şi m., f. (persoană) care face parte din aceeaşi naţiune cu alta, considerată prin raportare la aceasta: *locuia împreună cu alţi conaţionali.* CĂL.; *aş mai adăuga aplecarea multor conaţionali de-ai noştri spre fetişism şi idolatrie.* CR. [***Con-***[1] + ***naţional***].

conăcár, conăcari m. 1. (înv.) persoană care avea în sarcină găzduirea domnului sau a marilor boieri şi dregători; **2.** (reg.) flăcău care însoţeşte pe mire în ziua nunţii, cînd pleacă după mireasă: *se pornesc călări prin sat conocarii mirelui.* MAT.; (şi: (reg.) **conocar**). [***Conac*** + ***-ar***; pentru sensul **2** v. ***colăcar***].

conăcăríe, conăcării f. (reg.) oraţie de nuntă: *ştie a spune atîtea bongoase şi conocăria pe la nunţi.* CR.; *îndată ce s-a spus conocăria, mireasa prinde a se găti de plecare.* MAT.; (şi: **conocărie**). [***Conăcar*** + ***-ie***].

conăcí, conăcesc vb. (înv.; intr. şi refl.) a face popas, a poposi, a rămîne peste noapte: *turcii se conăciră într-un sat.* BĂLC. [***Conac*** + ***-i***].

conăcíre, conăciri f. (înv.) acţiunea de (se) a conăci; popas. [V. ***conăci***].

con brio adv. cu strălucire. [Cuv. it.].

concasá, concasez vb. (tr.) a sfărîma un material solid: *a concasa pietre.* [Din fr. ***concasser***].

concasáre, concasări f. acţiunea de a concasa şi rezultatul ei. [V. ***concasa***].

concasór, concasoare n. maşină de sfărîmat materiale dure. [Din fr. ***concasseur***].

concatenáţie, concatenaţii f. 1. înlănţuire retorică de anadiploze succesive; **2.** (lingv.) înlănţuire a elementelor vecine, în plan sintagmatic. [Din fr. ***concaténation***].

concáv, ~i, concavă, ~e a. care prezintă o adîncitură: *punem două mari oglinzi concave una-n faţa alteia.* EM.; (p. ext.) *să mă lungesc puţin pe coasta dulce şi concavă.* PETR. [Din lat. ***concavus***, fr. ***concave***].

concavitáte, concavităţi f. adîncitură, scobitură a unui corp concav; (p.ext.) *poetul se trage în concavitatea odăii.* CĂL. [Din fr. ***concavité***].

cóncă, conci şi (rar) **conce** f. 1. cochilie mare concavă: *se introduc cîteva elemente din natură, ... asperităţi stîncoase, conce şi scoici.* CĂL.; **2.** (anat.) cavitate a pavilionului urechii; **3.** (arhit.) acoperămînt în forma unei jumătăţi de cupolă. [Din lat., it. ***conca***].

concéde, conced vb. (tr.) 1. a ceda un drept, un privilegiu: *a concede unei companii o linie ferată;* **2.** a îngădui, a încuviinţa, a fi de acord: *concedem fireşte că şi indiciile empirice sugerau o ipoteză de această factură.* BL.; (refl. pas.) *dacă se concede că în planul valorilor o operă e produsul libertăţii, nimeni n-a contestat vreodată că opera ca fenomen social oglindeşte mediul.* CĂL. [Din lat. ***concedere***, fr. ***concéder***].

concédere, concederi f. faptul de a concede; concesie. [V. ***concede***].

concediá, concediez vb. (tr.) 1. (rar) a da drumul cuiva, a îngădui să se retragă: *m-am oprit, aşteptînd să mă concedieze.* GHEŢIE; **2.** a elibera dintr-o funcţie, a îndepărta din serviciu; a da afară, a disponibiliza: *a concedia un funcţionar;* (fig.) *întors de pe front, concediază amabil pe un adorator al soţiei sale.* CĂL. [Din fr. ***congédier;*** cf. ***concede***].

concediáre, concedieri f. acţiunea de a concedia şi rezultatul ei; eliberare din serviciu, dare afară. [V. ***concedia***].

concédiu, concedii n. interval de timp în care un angajat este scutit de a presta muncă: *Laura avea să-şi ia concediu de la catedră.* GHEŢIE; *concediu medical;* (şi: **congediu**). [Din it. ***congedo***, fr. ***congé***; cf. ***concede***].

concení, concenesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a extermina, a nimici: *de-ar veni moartea să-i concenească cu toată soartea.* DOS.; *vom conceni şi pe fraţii tăi.* ISP. [Din sl. ***koničati***].

concénie, concenii f. (înv.) exterminare, nimicire. [Din sl. ***koničanii***].

concentrá, concentrez vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) reuni într-un centru; a (se) strînge, a (se) acumula într-un singur loc: *formula concentrează într-o abstracţiune o serie de relaţiuni analoage.* BL.; *piesa nu are descărcări vizibile şi se concentrează într-un fel de tablouri istorice.* CĂL.; **2.** (tr.) a mări conţinutul procentual al unui component dintr-o soluţie sau dintr-un amestec: *a concentra siropuri;* **3.** (refl.) a-şi încorda şi a-şi orienta atenţia sau gîndirea; a fi absorbit de ceva: *s-a concentrat la un moment dat asupra unor observaţiuni cotidiene.* BL.; **4.** (tr.) a chema vremelnic sub arme un rezervist: *în primăvara aceea, au fost concentraţi opt sute de recruţi.* SAD.; **5.** (tr.) a separa părţile utile din minereul brut. [Din fr. ***concentrer***].

concentráre, concentrări f. 1. acţiunea de a (se) concentra şi rezultatul ei; **2.** orientare prelungită a conştiinţei asupra unui obiect, unei probleme sau unei activităţi: *ascultase fiecare cuvînt al lui luga cu sufletul la gură, într-o stare de maximă concentrare.* GHEŢIE; **3.** strîngere la un loc (în mare număr); adunare: *se cerea concentrarea de forţe militare şi poliţieneşti.* GHEŢIE; **4.** separare a minereurilor utile de steril; **5.** (chim.) mărire a concentraţiei unui component dintr-un amestec sau dintr-o soluţie; **6.** chemare vremelnică sub arme a unui rezervist: *se apropia sfîrşitul concentrării, şi lumea era din ce în ce mai obosită.* SAD.; **7. lagăr de concentrare**, loc în care regimurile totalitare îi închid pe cei consideraţi periculoşi. [V. ***concentra***].

concentrát, ~ţi, concentrată, ~e a. 1. care are o concentraţie mare: *acid concentrat; soluţie concentrată;* (p.ext.) *text concentrat;* (adv.) *rezumă concentrat toată experienţa şi dorul de ghicire ale omului.* BL.; **2.** (fig.) care se acumulează fără a răbufni: *furie concentrată;* **3.** concis: *nu cunosc în literatura românească un stil mai concentrat.* IBR. // n. 1. produs minier bogat în minerale utile; **2.** produs alimentar care conţine într-un volum mic un procent mare de substanţe hrănitoare. [V. ***concentra***].

concentratív, ~i, concentrativă, ~e a. (rar) care concentrează, care cumulează, strînge la un loc: *nu cunosc în literatura românească ... o mai mare pază de cuvinte neesenţiale, cuprinse deja în cuvîntul unic, concentrativ.* IBR. [***Concentrat*** + ***-iv***].

concentráţie, concentraţii f. (chim.) raport între cantitatea de substanţă dizolvată şi cantitatea de solvent dintr-o soluţie; (şi: (înv.) **concentraţiune**). [Din fr. ***concentration***].

concentraţionár, ~i, concentraţionară, ~e a. referitor la lagărele de concentrare. [Din fr. ***concentrationnaire***].

concentraţiúne f. v. **concentraţie**.

concéntric, ~ci, concentrică, ~ce a. care are centrul comun cu altul: *privea plictisit în vale cercurile concentrice de marmură ale teatrului.* TUD.; (p.ext.) *naraţiunea are două realităţi concentrice.* CĂL. // adv. (în forma unor curbe) cu acelaşi centru: *argumentele se adună concentric într-un singur focar.* EM. [Din fr. ***concentrique***].

concépe, concep vb. 1. (tr.) a imagina, a crea, a gîndi ceva nou: *omul, ca şi toate celelalte făpturi organice, trebuie conceput ca rezultat al unei evoluţii.* BL.; *a concepe o idee, un plan;* (refl.) *Eminescu se concepea pe dînsul şi generaţia lui ca o generaţie care nu mai e în continuitate.* IBR.; **2.** (tr.) a pricepe, a înţelege: *nu putem concepe o mai frumoasă combinaţie de cuvinte.* IBR.; **3.** (intr.; despre femei) a rămîne însărcinată: *a fost sedusă ... şi adusă în stare de a concepe.* CĂL.; (tr.) *eu ştiu ceasul şi ziua în care a fost conceput* [copilul] *şi conştiinţa nu poate fi de nimic întunecată.* SAD.; **4.** (tr.) a urzi, a gîndi, a plănui: *pare să fi conceput o oarecare inimiciţie împotriva paşoptiştilor.* CĂL. [Din lat. ***concipere***].

concépere, conceperi f. 1. acţiunea de a concepe; creare; imaginare, plănuire: *orice lucrare literară însemnată cuprinde ... actul intelectual al observaţiei şi conceperei.* EM.; **2.** fecundaţie, procreare: *doi gemeni sînt feţe omeneşti cu totul deosebite din momentul naşterii şi chiar al conceperii lor.* STĂNIL. [V. ***concepe***].

concépt, concepte n. 1. noţiune, idee generală: *conceptul şi intuiţia concretă aparţin unor planuri diverse de cunoaştere.* BL.; *Dimitrie nu cunoştea unele din conceptele şi dogmele de bază ale religiei creştine.* GHEŢIE; **2.** ciornă, schiţă, primă redactare: *face conceptele scurte şi nu respectă cu stricteţă formele consacrate.* VLAH. [Din lat. ***conceptus***, fr. ***concept***, germ. ***Konzept***].

conceptácul, conceptacule n. cavitate mică în care se formează gameţii la unele criptogame. [Din fr. ***conceptacle***, lat. ***conceptaculum***].

conceptíbil, ~i, conceptibilă, ~e a. de conceput; logic admis(ibil): *ura defensivă de rasă e conceptibilă.* CĂL. [***Concept*** + ***-ibil***; cf. germ. ***konzeptibel***].

conceptísm n. 1. şcoală literară spaniolă caracterizată prin cultul pentru alegorie şi prin erudiţie scolastică: *omul, aşa de înţelept în materie etică, este autorul unui manual ..., cod al conceptualismului.* CĂL.; **2.** aplicare a preceptelor acestei şcoli la un autor, într-o operă literară: *conceptismul lui e un exces de bufonerie, de invenţie satirică.* CĂL. [Din fr. ***conceptisme***, sp. ***conceptismo***].

conceptíst, ~şti, conceptistă, ~e a. care ţine de conceptism; referitor la conceptism. // m., f. adept al conceptismului: *satiricul ... este el însuşi un „conceptist".* CĂL. [Din fr. ***conceptiste***, sp. ***conceptista***].

conceptív, ~i, conceptivă, ~e a. (rar) abstract, conceptual: *entitate conceptivă.* [Din fr. ***conceptif***].

conceptuál, ~i, conceptuală, ~e a. 1. care ţine de concept; conceptiv, abstract: *în războiul declarat cunoaşterii conceptuale, nu e în stare să evite categorialul.* BL.; **2.** care uzează de concepte, care aderă la cunoaşterea pe bază de concepte: *toţi erau mai mult sau mai puţin conceptuali.* CĂL. [Din lat. ***conceptualis***, fr. ***conceptuel***, germ. ***konzeptuell***].

conceptualísm n. concepţie filozofică scolastică, care contesta existenţa generalului independentă de lucrurile singulare, dar considera conceptele ca fiind

preexistente experienţei: *nominalismului i se recunoaşte ... meritul de a fi încercat cu succes să elibereze spiritul de un conceptualism desuet.* BL. [Din lat. ***conceptualismus,*** fr. ***conceptualisme,*** germ. ***Konzeptualismus***].

conceptualíst, ~şti, conceptualistă, ~e a. care ţine de conceptualism, referitor la conceptualism. // m. adept al conceptualismului. [Din lat. ***conceptualistus, conceptualista,*** fr. ***conceptualiste***].

conceptualitáte f. **1.** caracterul, însuşirea de a fi conceptual, abstract, raţional: *conceptualitatea limbajului e compensată prin corpul cuvîntului.* BL.; **2.** (rar) ceea ce ţine, se raportează la concept, la noţiune: *aicea ... poate fi vorba ... numai despre conceptualitatea vorbei.* EM. [***Conceptual*** + ***-itate***].

conceptualizá, conceptualizez vb. (tr.) a da formă de concept; a transpune în concepte o teorie: *poeta încearcă să conceptualizeze imaginea sălciei.* CĂL.; (intr.) *capacitatea limbii de a conceptualiza.* [Din fr. ***conceptualiser,*** germ. ***konzeptualisieren***].

conceptualizáre, conceptualizări f. acţiunea de a conceptualiza: *orice conceptualizări sub raportul conţinutului sînt nu numai permise, dar chiar obligatorii.* CĂL. [V. ***conceptualiza***].

conceptualizát, ~ţi, conceptualizată, ~e a. transpus în concept: *totul e prea conceptualizat.* CĂL. [V. ***conceptualiza***].

concépţie, concepţii f. **1.** sistem de idei, interpretare a faptelor; mod de a concepe ceva; obiectul conceput: *a ajutat pe oameni să-şi facă o concepţie mult mai largă asupra lumii.* IBR.; *concepţie originală;* **2.** zămislire, procreare (a unui copil): *catolicii formaseră încă înainte şi dogma despre imaculata concepţie a Mariei.* BL.; (şi: (înv.) **concepţiune**). [Din lat. ***conceptio, -onis,*** fr. ***conception,*** germ. ***Konzeption***].

concepţionál, ~i, concepţională, ~e a. referitor la concepţie, care ţine de concepţie: *premise concepţionale.* [Din engl. ***conceptional,*** germ. ***konzeptionell***].

concepţiúne f. v. concepţie.

concérn, concerne şi **concernuri** n. reuniune de întreprinderi economice sub o conducere unitară. [Din engl. ***concern,*** germ. ***Konzern***].

concérne, pers. 3 **concerne** vb. (franţuzism; tr.) a privi; a viza: *convenisem cu fratele meu, un an înaintea morţii sale, asupra punctelor concernînd revizuirea operei.* [Din fr. ***concerner***].

concért, concerte n. **1.** interpretare în public a unor opere muzicale: *repetau concertul ce se găteau să dea.* GHICA; (fig.) *acolo ascultă concertul privighitorilor şi clocotul Siretului.* CĂL.; **2.** compoziţie muzicală amplă cu solişti şi orchestră; **3.** reuniune de sunete, de strigăte: *concert de aclamaţii;* **4.** (fig.) acord, unire: *din al lumii splendid concert de admirări.* AL. [Din fr. ***concert,*** it. ***concerto,*** germ. ***Konzert***].

concertá, concertez vb. **1.** (intr.) a da un concert; **2.** (rar; refl.) a se reuni, a se învoi: *aici au să se adune spre a se concerta.* AL. [Din it. ***concertare,*** fr. ***concerter,*** germ. ***konzertieren***].

concertánt, ~ţi, concertantă, ~e a. **1.** cu caracter de concert; în formă de concert: *spectacol concertant*; **simfonie concertantă,** simfonie în care două sau mai multe instrumente au roluri dominante în orchestră; **2.** care susţine un concert: *orchestră concertantă.* [Din fr. ***concertant,*** germ. ***konzertant***].

concertínă, concertine f. instrument muzical asemănător cu acordeonul, cu feţele laterale hexagonale. [Din fr. ***concertino***].

concertíno n. concert instrumental de mici proporţii. [Cuv. it.].

concertíst, concertişti m. persoană care dă concerte. [Din fr. ***concertiste***].

concertístic, ~ci, concertistică, ~ce a. care ţine de concert, referitor la concert. [***Concert*** + ***-istic***].

concértmaistru m. primul violonist într-o orchestră. [Din germ. ***Konzertmeister***].

concérto grosso n. compoziţie muzicală în care un mic grup de instrumente cîntă alternativ cu restul orchestrei. [Cuv. it.].

concésie, concesii f. **1.** faptul de a concede; îngăduinţă, cedare în folosul cuiva: *a fost nevoit să facă concesii împotriva convingerilor sale.* IBR.; *sub presiunea noilor condiţii istorice ea se acomodează la concesii conservatoare sau de restaurare.* BL.; **2.** obiectul cedat; **3.** (în forma **concesiune**) drept de a exploata un serviciu sau un bun al statului; (p. ext.) obiect al unei astfel de exploatări: *luă concesiunea restaurantului gării Buzău.* CĂL.; (şi: **concesiune**). [Din fr. ***concession,*** lat. ***concessio, -onis,*** germ. ***Konzession***].

concesioná, concesionez vb. (tr.) a da în concesiune. [De la ***concesiune***].

concesionái, ~i, concesionálă, ~e a. (jur.) care ţine de concesiune. [Din fr. ***concessionale***].

concesionár, concesionari m. persoană care a obţinut o concesiune. [Din fr. ***concessionnaire,*** germ. ***Konzessionär***].

concesionáre, concesionări f. faptul de a concesiona. [V. ***concesiona***].

concesiúne f. v. concesie.

concesív, ~i, concesivă, ~e a. **1.** care face concesii; îngăduitor: *curtea de la Viena, arătîndu-se concesivă, încerca totuşi să prezinte stările din Transilvania în altă lumină.* BL.; **2.** (gram.) **propoziţie concesivă,** (şi subst. f.) propoziţie secundară care arată că acţiunea din regentă se realizează, deşi există o piedică; **conjuncţie concesivă,** conjuncţie care introduce o astfel de propoziţie. [Din lat. ***concessivus,*** fr. ***concessif,*** germ. ***konzessiv***].

concesivitáte f. (rar) caracterul, însuşirea de a fi concesiv: *concesivitatea el şi-o demonstrează şi dîncolo de limitele cu care protestanţii ţineau încă să se îngrădească.* BL. [***Concesiv*** + ***-itate***].

concetăţéan, concetăţeni m. persoană considerată în raport cu alta care este din acelaşi stat sau oraş; compatriot; concitadin: *concetăţenii sînt disprepuitori şi sceptici faţă de putinţele fiului unei femei sărace.* CĂL. [***Con-***[1] + ***cetăţean;*** cf. fr. ***concitoyen***].

concheránt, ~ţi, concherantă, ~e a. (franţuzism) cuceritor: *popoare concherante.* BĂLC. [Din fr. ***conquérant***].

conchétă, conchete f. (franţuzism) cucerire (în special galantă): *ai făcut fără ştire o conchetă.* AL. [Din fr. ***conquête***].

conchíde, conchid vb. (tr. şi intr.) **1.** a încheia o expunere, o cercetare etc.; **2.** a trage o concluzie; a conclude; **3.** a fi de părere, a se pronunţa pentru ...: *avocatul conchide pentru pedeapsa cu moartea.* [Din lat. ***concludere*** (după *închide*)].

conchídere, conchideri f. acţiunea, faptul de a conchide; concluzie, hotărîre. [V. ***conchide***].

conchiliológie f. ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul scoicilor. [Din fr. ***conchyliologie***].

conchistadór, conchistadori m. spaniol plecat pentru cuceriri de teritorii americane. [Din sp., fr. ***conquistador***].

conchístă, conchiste f. cucerire, lucru cucerit: *despotismul este sufletul concuistei.* BĂLC.; (şi: (înv.) **concuistă**). [Din sp., it. ***conquista***].

conci, cónciuri n. **1.** (reg.) cerc de lemn, de lînă etc., purtat de ţărăncile măritate pe creştetul capului, sub basma; **2.** coc de păr: *tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi.* OD. [Din magh. ***konty***].

concíclic, ~ci, conciclică, ~ce a. (despre puncte) care se află pe acelaşi cerc. [***Con-***[1] + ***ciclic***].

conciliá, conciliez vb. **1.** (tr.) a împăca, a înlătura divergenţele (de interese, de opinii etc.); **2.** (tr.) a pune de acord ceea ce este contrar; **3.** (refl.) a se învoi, a se împăca: *toate se reduc ... şi se conciliază în tendinţa lui permanentă şi dominantă.* IBR. [Din lat. ***conciliare,*** fr. ***concilier***].

conciliábil, ~i, conciliabilă, ~e a. care se poate concilia. [Din fr. ***conciliable***].

conciliábul, conciliabule n. consfătuire (secretă) între oameni care uneltesc: *au făcut să se aprobe printr-un conciliabul ţinut la Constantinopole secta iconoclaştilor.* EM. [Din fr. ***conciliabule,*** lat. ***conciliabulum***].

conciliánt, ~ţi, conciliantă, ~e a. împăciuitor, uşor de înduplecat: *e natural şi aproape obligatoriu, conveni conciliant Dimitrie.* GHEŢIE. [Din fr. ***conciliant***].

conciliatór, ~i, conciliatoáre a. şi m., f. împăciuitor: *ton conciliator.* [Din fr. ***conciliateur,*** lat. ***conciliator***].

conciliatorísm n. atitudine sau acţiune împăciuitoare. [***Conciliator*** + ***-ism***].

conciliatóriu, ~ii, conciliatorie, ~ii a. (înv.) care tinde spre un acord, spre conciliere: *demers conciliatoriu.* [Din fr. ***conciliatoire***].

conciliáţie, conciliaţii f. (înv.) conciliere: *se încearcă de o politică de conciliaţie, fără a izbuti.* BĂLC. [Din fr. ***conciliation,*** lat. ***conciliatio, -onis***].

conciliére, concilieri f. acţiunea de a (se) concilia şi rezultatul ei; acord, împăcare; (înv.) conciliaţie: *el însuşi se casătoreşte cu fata boierului expropriat, ca spre a simboliza concilierea între clase.* CĂL. [V. ***concilia***].

concíliu, concilii şi (înv.) **concilie** n. adunare de arhierei în care se decide asupra unei chestiuni de dogmă sau de disciplină ecleziastică; sinod: *Maior se extinde pe larg asupra conciliului de la Florenţa.* BL.; *de la primul din Necta (825) şi pînă la cel din Roma (1870) au fost 19 concilii;* **conciliu ecumenic,** adunare la care iau parte toţi episcopii catolici, prezidaţi de papă sau de cineva care-l reprezintă. [Din lat. ***concilium***].

cóncină, concine f. numele unui joc de cărţi: *om face o partidă de măriej sau o concină?* AL.; (fam.; în imprecaţii uşoare): *bată-l concina.* AL.; (şi: (înv.) **conţină**). [Din gr. mod. ***kontsina***].

concís, ~şi, concisă, ~e a. expus pe scurt, în puţine cuvinte; laconic: *putem să încercăm o definire foarte concisă a fenomenului istoric.* BL.; *stil concis.* [Din fr. ***concis,*** lat. ***concisus***].

concitadín, ~i, concitadină, ~e m., f. persoană considerată în raport cu alta, cu care locuieşte în acelaşi oraş. [Din it. ***concitadino***].

concitát, ~ţi, concitată, ~e a. (livr.) aţîţat, întărîtat, violent. [Din lat. ***concitatus***].

concitáţie, concitaţii f. (livr.) **1.** agitaţie sufletească; excitare; neliniştе: *scrie o comedie lipsită de concitaţia spaniolă.* CĂL.; **2.** tulburare, răscoală. [Din lat. ***concitatio, -onis***].

concízie f. însuşirea de a fi concis, formulare scurtă; laconism: *iniţia pe cititor ..., în versuri foarte frumoase, de o concizie indimenticabilă.* CĂL.; (şi: (înv.) **conciziune**). [Din fr. ***concision,*** lat. ***concisio, -onis***].

conciziúne f. v. concizie.

conclăv, conclave şi **conclavuri** n. **1.** sală de primire a matroanelor romane; **2.** adunare a cardinalilor pentru alegerea unui papă. [Din fr., lat. ***conclave***].

conclúde, conclud vb. (tr.) a conchide: *am putea avea dreptul să concludem că a fost un junimist de categoria a doua.* IBR. [Din lat. ***concludere***].

concludént, ~ţi, concludentă, ~e a. (şi adv.) convingător, relevant: *deosebit de concludentă în această privinţă ni se pare filosofia lui Hegel.* BL. [Din lat. ***concludens, -ntis,*** germ. ***konkludent***].

concludánţă f. caracterul, însuşirea de a fi concludent, convingător: *pînă aici totul ni se pare normal şi de-o concludenţă ireproşabilă.* BL. [De la ***concludent***].

conclusív, ~i, conclusivă, ~e a. care conţine o concluzie, care constituie o concluzie: *două vorbe conclusive.* EM.; **propoziţie conclusivă,** (şi subst. f.) propoziţie care exprimă concluzia acţiunii sau stării din propoziţia (coordonată) anterioară; **conjuncţie concluzivă,** conjuncţie care introduce o astfel de propoziţie; (şi: **concluziv**). [Din lat. ***conclusivus,*** germ. ***konklusiv***].

conclúzie, concluzii f. 1. idee dedusă dintr-o serie de argumente sau de constatări; rezultat al unui şir de judecăţi: *toată demonstraţia merge spre concluzie.* IBR.; 2. parte finală a unei expuneri sau a unei opere: *ajunge la concluzia că inima este o pompă musculară care pune sîngele în circulaţie.* BL.; 3. judecată finală a unui silogism; 4. (la pl.) încheiere judiciară sau ministerială; (şi: (înv.) **concluziune**). [Din lat. ***conclusio, -onis,*** fr. ***conclusion,*** germ. ***Konklusion***].

concluzioná, concluzionez vb. (intr. şi tr.) 1. a trage concluzii; a conchide; 2. (fam.) a încheia discuţia. [***Concluzie*** + *-ona*].

concluzionáre, concluzionări f. acţiunea de a concluziona. [V. ***concluziona***].

concluziúne f. v. concluzie.

concluzív a. v. conclusiv.

concoidál, ~i, concoidală, ~e a. (mat.) referitor la concoidă, care ţine de concoidă. [Din fr. ***conchoïdal***].

concoídă, concoide f. curbă plană obţinută dintr-o curbă dată, cu ajutorul unei secante care se roteşte sprijinindu-se pe un punct fix. [Din fr. ***conchoïde***].

concomitánt n. v. concomitent.

concomitánţă f. v. concomitenţă.

concomitént, ~ţi, concomitentá, ~e a. care se petrece, care are loc în acelaşi timp; simultan, sincronic, paralel: *influenţă apuseană şi naţionalism românesc sînt fenomene concomitante.* IBR.; *izbucnirea oricărui nou mod ontologic este concomitentă şi cu ivirea unor motive structurale.* BL. // adv. în acelaşi timp: *poezia nu va folosi concomitent şi metrul antic şi rima.* BL.; (şi: (înv.) **concomitant**). [Din fr. ***concomitant,*** germ. ***konkomitant***].

concomiténţă f. coexistenţă, simultaneitate a două sau mai multe lucruri; (şi: (înv.) **concomitanţă**). [Din fr. ***concomitance,*** germ. ***Konkomitanz***].

concordá, pers. 3 **concórdă** vb. (intr.) a fi în acord, a corespunde, a se potrivi: *în toate aceste poezii, firească, natura concordă cu sentimentul.* IBR.; *aceste mărturii nu concordă.* [Din fr. ***concorder,*** lat. ***concordare***].

concordánt, ~ţi, concordantă, ~e a. care concordă care corespunde, care se potriveşte (cu ...): *marile creaţii sînt concordante prin ceva cu orice epocă.* CĂL. [Din fr. ***concordant,*** germ. ***konkordant***].

concordánţă, concordanţe f. 1. acord, potrivire, conformitate: *omul ... are putinţa de a pune mediul acesta în concordanţă cu sine însuşi.* IBR.; *concordanţă de păreri;* 2. (gram.) acord al cuvintelor între ele (în alcătuirea propoziţiei); 3. index al corespondenţelor diferitelor cuvinte sau pasaje ale Bibliei. [Din fr. ***concordance,*** germ. ***Konkordanz***].

concordát, concordate n. 1. tratat încheiat între papă şi un conducător de stat: *Concordatul din 1801 s-a făcut între Bonaparte şi Pius IX;* 2. contract încheiat între un comerciant şi creditorii lui. [Din lat. ***concordatum,*** fr. ***concordat***].

concordatár, ~i, concordatară, ~e a. (despre comercianţi insolvabili) care a obţinut un concordat. [Din fr. ***concordataire***].

concórdie, (rar) **concórdii** f. 1. unitate, unire, acţionare împreună; 2. bună înţelegere, concordanţă. [Din lat. ***concordia,*** germ. ***Konkordia***].

concordísm n. orientare exegetică care urmăreşte corelarea învăţăturilor biblice cu rezultatele ştiinţei. [Din fr. ***concordisme***].

concordíst, ~şti, concordistă, ~e a. care ţine de concordism, referitor la concordism. // m. persoană care practică concordismul. [Din fr. ***concordiste***].

concrescént, ~ţi, concrescentă, ~e a. 1. (bot.) concrescut: *frunze concrescente;* 2. (med.) afectat de concrescenţă: *degete concrescente.* [Din fr. ***concrescent***].

concrescénţă, concrescenţe f. (med.) creştere împreună, împreunare patologică: *concrescenţa a două degete.* [Din lat. ***concrescentia,*** fr. ***concrescence***].

concrescút, ~ţi, concrescută, ~e a. care a crescut împreună, lipit unul de altul: *petale concrescute;* (fig.) *cuprind prefixe atît de strîns concrescute cu rădăcina încît nu mai urmează analogia prefixelor ordinare.* EM. [V. ***concreşte***].

concréşte, concresc vb. (intr.) a creşte împreună. [Din lat. *concrescere* (după *creşte*)].

concrét, ~ţi, concretă, ~e a. 1. care poate fi perceput cu simţurile; palpabil; real: *el poate converti într-un sistem de concepte datele lumii concrete.* BL.; 2. dedus din experienţă, din practică: *morală concretă;* 3. care are simţul realităţii: *spirit concret;* 4. (gram.) care denumeşte obiecte perceptibile prin simţuri: *substantive concrete;* 5. (aritm.) care exprimă felul unităţilor: *numere concrete;* 6. precis, bine determinat: *este ţinută sub observaţie o constelaţie de date concrete.* BL.; *fii concret, te rog!;* (adv.) *el arată concret deficienţele demonstraţiei.* // n. 1. ceea ce este palpabil, determinat cu simţurile; totalitate a lucrurilor cu această trăsătură: *nu se poate gîndi pînă la capăt nici în lumea abstracţiunii logice şi nici în lumea concretului.* BL.; 2. element, obiect perceptibil cu simţurile; entitate palpabilă, reală: *ştiinţa operează cu concretele în chestiune acceptîndule le global.* BL. [Din lat. ***concretus,*** fr. ***concret,*** germ. ***konkret, Konkretum***].

concretéţă f. v. concreteţe.

concretéţe f. (rar) însuşirea de a fi concret; caracterul a ceea ce este concret: *darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutreşte din concreteţa individuală a cuvintelor.* CĂL.; (şi: **concreteţă**). [Din it. ***concretezza***].

concretitúdine f. (rar) concreteţe. [***Concret*** + *-itudine*].

concretizá, concretizez vb. 1. (tr.) a înfăţişa în mod concret: *a concretiza ideile susţinute;* (absol.) *epitetul şi metafora nu adaugă o idee; ele numai concretizează.* IBR.; 2. (tr. şi refl.) a (se) materializa, a (se) realiza în mod practic. [Din fr. ***concrétiser,*** germ. ***konkretisieren***].

concretizáre, concretizări f. 1. acţiunea de a (se) concretiza şi rezultatul ei; 2. înfăţişare, prezentare concretă: *tot limbajul formulei culturii sale slujeşte la concretizarea acestui unic motiv.* BL. [V. ***concretiza***].

concretizát, ~ţi, concretizată, ~e a. realizat în mod practic; materializat. [V. ***concretiza***].

concretizatór, ~i, concretizatoáre a. (rar) care concretizează. [***Concretiza*** + *-tor*].

concreţioná, concreţionez vb. (refl.) a suferi procesul de concreţiune. [Din fr. ***concrétionner***].

concreţionár, ~i, concreţionară, ~e a. care prezintă concreţiuni. [Din fr. ***concrétionnaire***].

concreţionáre, concreţionări f. 1. operaţie de transformare, printr-un tratament termic, a unui conglomerat de pulberi de metale, de metaloizi etc. într-un corp solid; 2. formare a concreţiunilor. [V. ***concreţiona***].

concreţiúne, concreţiuni f. 1. (înv.) solidificare, coagulare: *concreţiunea laptelui;* 2. (geol.) depunere a rocilor în forme sferice sau neregulate prin concentrarea substanţelor minerale din soluţii apoase. [Din fr. ***concrétion,*** lat. ***concretio, -onis***].

concubín, ~i, concubină, ~e m., f. persoană care trăieşte în concubinaj: *se află în perplexitate între soţia franceză care l-a găsit şi o concubină indigenă.* CĂL. [Din fr. ***concubine,*** lat. ***concubinus***].

concubináj n. convieţuire cu o persoană de sex opus fără legalizare prin căsătorie; căsătorie nelegitimă: *concubinajul e o formă de căsnicie normală.* CĂL. [Din fr. ***concubinage***].

concústă f. v. conchistă.

concupiscént, ~ţi, concupiscentă, ~e a. 1. înclinat către plăceri senzuale, trupeşti: *un preot lasciv sare să scape de la înec o fată pe care o pîndea dintr-un tufiş şi se înecă, devenind din om concupiscent un erou al carităţii.* CĂL.; 2. (p. ext.) care exprimă, care denotă concupiscenţă: *în ochii concupiscenţi ai cutărui următor anonim citeşti ascendenţa bulgară.* CĂL. [Din fr. ***concupiscent,*** it. ***concupiscente***].

concupiscénţă, (rar) **concupiscenţe** f. înclinaţie către plăcerile trupeşti: *era frîul care strunea în Adam concupiscenţa naturală lui.* STĂNIL.; *Ghedeon ... e ademenit prin concupiscenţe elementare.* CĂL. [Din lat. ***concupiscentia,*** fr. ***concupiscence***].

concură, concurez vb. 1. (tr.) a tinde spre acelaşi rezultat, a avea acelaşi scop: *întîmplările concurează la ideea unei poveşti fantastice.* CĂL.; 2. (intr., refl. şi tr.) a (se) lupta pentru întîietate, a(-şi) face concurenţă: *a dorit să aibă cu orice preţ fonograful şi l-a concurat pe secretarul preşedintelui.* TUD.; *firmele se concurează pentru piaţă de desfacere;* (p. ext.) *ţăranul n-aduce pe jgheaburi apă din rîu ca să concureze divina ploaie.* CĂL.; 3. (intr.) a participa la un concurs: *cu cincisprezece ani în urmă concuraseră amîndoi la catedra lui Bogdan-Duică.* GHEŢIE; *a concura la un premiu.* [Din fr. ***concourir,*** lat. ***concurrere***].

concurént, ~ţi, concurentă, ~e a. şi m., f. 1. (persoană) care participă la un concurs (făcînd concurenţă alteia): *concurenţii au fost de valori inegale; firmă concurentă;* 2. (persoană) care urmăreşte acelaşi rezultat, acelaşi scop; (geom.) **drepte concurente**, drepte care se întîlnesc în acelaşi punct. [Din fr. ***concurrent,*** lat. ***concurrens, -ntis***].

concurénţă, concurenţe f. 1. întrecere, rivalitate într-un cîmp de activitate: *în vechiul regim, agricultura nu se făcea pentru export, în orice caz, nu exista concurenţă.* IBR.; (p. ext.) *concurenţa îndrăgostiţilor de naţiuni felurite e un vechi truc al teatrului italian.* CĂL.; 2. raport de rivalitate între comercianţi sau între industriaşi pentru acapararea pieţei, pentru obţinerea de profituri etc.: *vor evita să facă o concurenţă directă producţiei industriale şi comerţului.* BL.; 3. (geom.) proprietate a dreptelor concurente; **punct de concurenţă**, punct de întîlnire a dreptelor concurente. [Din fr. ***concurrence,*** germ. ***Konkurrenz***].

concurenţiál, ~i, concurenţială, ~e a. unde intervine sau poate interveni concurenţa; competitiv. [Din fr. ***concurrentiel***].

concúrge, concurg vb. (înv.; intr.) 1. a se întîlni într-un punct, venind din mai multe direcţii; 2. a colabora; 3. a concura. [Din lat. ***concurrere*** (după *curge*)].

concúrs, concursuri n. 1. colaborare, ajutor, sprijin: *vru cu tot dinadinsul să înlăture pe poet şi să-şi asigure concursul lui Odobescu.* CĂL.; *ofer concursul meu;* 2. (fig.) întîlnire, conjunctură: *concurs de împrejurări nepreväzute;* 3. întrecere pentru obţinerea unui titlu, unui premiu sau unui post: *încă de la terminarea gimnaziului îl dusese la seminar să dea concurs.* CĂL.; *îi împărtăşi hotărîrea de a scoate la concurs conferinţa vacantă.* GHEŢIE; 4. întrecere, competiţie sportivă (la o probă individuală). [Din fr. ***concours,*** lat. ***concursus,*** germ. ***Konkurs***].

concusionár, concusionari m. (jur.) jefuitor al avutului public. [Din fr. ***concussionnaire***].

concusiúne, concusiuni f. (jur.) extorcare fiscală; abuz în administrarea banilor publici. [Din fr. ***concussion,*** lat. ***concussio, -onis***].

condác[1], condace n. cîntec bisericesc scurt în onoarea sfîntului zilei: *privind la dînsa-şi uitasă metanele, ceasuri şi condacul.* B.-DEL.; *condacul umple sacul şi troparul hambarul.* CR. [Din sl. ***kondakŭ***].

condác[2], condace n. (reg.) 1. pat de puşcă: *o bombă se sparge iarăşi în dosul meu la zece paşi şi-mi smulge arma din mînă, făcîndu-mi bucăţi condacul.* SAD.; 2. mîner la ferăstrău. [Din turc. ***kondak***].

condamná, condámn vb. (tr.) 1. a rosti o sentinţă împotriva cuiva; a osîndi: *în primăvară a fost arestat din nou, judecat şi condamnat pe doi ani.* GHEŢIE; 2. a blama, a dezaproba: *el scoate exclamaţii de circumstanţă, condamnînd acele invenţii ca produse detestabile ale luxului.* BL.; *condamn*

sentimentele sale; **3.** a reduce, a obliga: *mă condamnă la tăcere;* **4.** a considera un bolnav fără nici o speranţă de salvare; **5.** (înv.) a bloca, a astupa, a închide definitiv o fereastră sau o uşă. [Din fr. ***condamner,*** lat. ***condemnare***].

condamnábil, ~i, condamnabilă, ~e a. care merită să fie condamnat; reprobabil: *filosofia a abuzat în mod condamnabil şi cu uşurinţă contagioasă de cuvîntul „mister".* BL. [Din fr. ***condamnable***].

condamnáre, condamnări f. **1.** faptul de a condamna; obligaţie, sentinţă rostită de un judecător împotriva unei persoane; **2.** aplicare a unei pedepse; osîndă la care este supus cineva: *a fost salvat de Eliazar de la o condamnare infamantă prin însuşirea delictului.* CĂL.; **3.** dezaprobare, blamare. [V. ***condamna***].

condamnát, ~ţi, condamnată, ~e m., f. persoană osîndită printr-o hotărîre judecătorească: *aş fi vrut să-i spun că de un an şi jumătate viaţa mea e o viaţă de spion şi condamnat.* PETR. [V. ***condamna***].

condamnáţie, condamnaţii f. (înv.) **1.** decizie a justiţiei de a condamna un vinovat; **2.** pedeapsă impusă prin judecată; (şi: **condamnaţiune**). [Din fr. ***condamnation,*** lat. ***condemnatio, -onis***].

condamnaţiúne f. v. condamnaţie.

condéi, condeie n. **1.** unealtă de scris de forma unui beţişor, la care se fixează o peniţă; toc: *ia condei şi hîrtie, vreau să-ţi dictez nişte scrisori.* GHEŢIE; **ca din condei,** ordonat, regulat, frumos; **dintr-un condei** sau **dintr-o trăsătură de condei,** dintr-o dată; **a trage condeiul,** a încărca la socoteală: *cu steagurile de alaltăieri ... ai tras frumuşel condeiul.* CAR.; **2.** mod de a scrie; scris: *cu subţirimea şi gingăşia condeiului său, au ştiut într-atîta pe eroii săi.* B.-DEL.; *să-ţi văd condeiul;* **a avea condei,** a scrie bine, cu talent; **a aduce (bine) din condei,** a se descurca; a vorbi bine; **3.** (p. ext.) instrument de scris, de pictat, de însemnat etc.: *chemînd un băiet ca de nouă ani îi dete condeiul de cretă.* NEGR.; *condei de pictat ouă;* **4.** par lung care, împreună cu lopata, formează cîrma plutei. [Din gr. mod. ***kondili***].

condeiér, condeieri m. (rar) scriitor (puţin talentat): *putem întîlni şi la noi condeieri şi învăţători de limbă şi literatură al căror vocabular păleşte pe lîngă cel al orătăniilor.* VIERU. [***Condei*** + ***-ar***].

condéns, condensuri n. **1.** rezultat al condensării vaporilor; umezeală produsă prin condensare; **2.** infiltrare în pereţi a umezelii rezultate din condensare. [De la ***condensa***].

condensá, condensez vb. **1.** (tr.) a face mai dens, a reduce volumul: *frigul condensează aerul;* (fig.) *comunicarea cu lumea se face în proverbe ce condensează o înţelepciune stereotipată.* CĂL.; (refl.) *înţelepciunea milenară se condensează obiectiv în zicători şi proverbe.* CĂL.; **2.** (tr.) a face mai concis: *a-şi condensa cugetarea;* **3.** (refl.; despre vapori sau gaze) a se transforma în lichid (prin răcire şi comprimare): *vaporii s-au condensat în jurul corpusculilor.* BL.; **4.** (tr.) a acumula electricitate. [Din fr. ***condenser,*** lat. ***condensare***].

condensábil, ~i, condensabilă, ~e a. care poate fi condensat: *gaz condensabil.* [Din fr. ***condensable***].

condensáre, condensări f. faptul de a (se) condensa; comprimare: *condensarea epigramatică nu-i fără graţie.* CĂL. [V. ***condensa***].

condensát, ~ţi, condensată, ~e a. dens, comprimat: *sînt formule condensate ale unor adevăruri care se întind pe pagini întregi.* IBR. [V. ***condensa***].

condensatór, condensatoare n. **1.** sistem de două conductoare separate, folosit pentru a acumula sarcini electrice statice; **condensator variabil,** dispozitiv folosit în radiofonie a cărui capacitate de acumulare poate fi variată: *întoarce condensatorul variabil, pînă ce-a veni cîntecul care-ţi place ţie.* SAD.; **2.** aparat pentru condensarea vaporilor. [Din fr. ***condensateur,*** germ. ***Kondensator***].

condensór, condensoare n. **1.** lentilă sau grup de lentile care dirijează razele unei surse de lumină spre un obiect; **2.** dispozitiv la un aparat optic care concentrează lumina. [Din fr. ***condenseur,*** germ. ***Kondensor***].

condescendént, ~ţi, condescendentă, ~e a. care are o atitudine de respect sau de bunăvoinţă faţă de cineva (mai ales faţă de un inferior). [Din fr. ***condescendant***].

condescendénţă f. purtare plină de consideraţie sau de bunăvoinţă faţă de un inferior; respect: *Dimitrie se simţi tratat cu o condescendenţă politicoasă.* GHEŢIE. [Din fr. ***condescendance,*** germ. ***Kondeszendenz***].

condescínde, condescind vb. (rar; intr.) a consimţi de complezenţă; a face ceva pentru a fi pe placul altuia; a catadicsi. [Din lat. ***condescendere,*** fr. ***condescendre***].

condescíndere, condescínderi f. acţiunea de a condescinde. [V. ***condescinde***].

condicár, condicari m. (înv.) persoană care scria sau avea în păstrare condicile; arhivar: *doi condicari de divan.* FIL. [***Condică*** + ***-ar***].

cóndică, condici f. **1.** (înv.) colecţie de legi, decrete etc.; condice: *obşteasca hotărîre statornicindu-se astfel, diecii logofeţiei o scriseră cu pene de gîscă în condica cea mare.* SAD.; *Condica lui Ipsilante; Condica lui Caragea; Condica lui Calimah;* **2.** (înv.) colecţie de acte privitoare la o mănăstire: *Condica Bistriţei, Tismanei;* **3.** registru, catastif: *scapă jos condicile ce ţine subţioară.* AL.; **4. (condică de prezenţă),** registru în care semnează (la sosire şi la plecare) salariaţii unei instituţii sau unei întreprinderi: *cu siguranţă o să piardă condica la minister.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***kontikas***].

condicúţă, condicuţe f. **1.** diminutiv al lui condică; registru de mici dimensiuni: *ţine socoteala casei într-o condicuţă.* CĂL.; **2.** (înv.) carnet destinat personalului casnic, în care se notau identitatea şi datele personale. [***Condică*** + ***-uţă***].

condíl, condili m. (anat.) proeminenţă rotundă la extremitatea unui os. [Din fr. ***condyle***].

condilóm, condiloame n. (med.) tumoare benignă a tegumentelor sau a mucoaselor. [Din fr. ***condylome***].

condiméntă, condimente n. **1.** substanţă picantă sau aromată care se pune în mîncare pentru a-i da gust: *am fost tăvălit ca o cheftea de vită bătrînă prin sare, piper şi alte condimente.* CAR.; **2.** (fig.) ceea ce dă însuşiri deosebite; particularitate, individualitate: *condimentul piesei îl constituie cîntecele zise cu ochii în grindă ale Măzărescului.* CĂL. [Din fr. ***condiment,*** lat. ***condimentum***].

condimentá, condimentez vb. (tr.) a da gust prin adăugare de condimente. [***Condiment*** + ***-a***].

condimentár, ~i, condimentară, ~e a. (rar) folosit drept condiment: *legume condimentare.* [Din fr. ***condimentaire***].

condimentát, ~ţi, condimentată, ~e a. picant, iute. [V. ***condimenta***].

condiscípol, condiscipoli m. (rar) coleg de studii. [Din lat. ***condiscipulus,*** fr. ***condisciple***].

condíţie, condiţii f. **1.** situaţie socială a cuiva: *inegalitatea condiţiilor nu împiedică egalitatea înaintea legii;* **de (bună) condiţie,** care aparţine unei familii bune, bogate: *d-na Amicet, femeie de bună condiţie, e interesantă.* CĂL.; **2.** stare, împrejurare, situaţie în care se află cineva; mod de a fi al unui lucru: *să dizolvăm sau să topim un cristal, iar substanţa s-o punem din nou în condiţia de a cristaliza.* BL.; **3.** calitate necesară, fapt, împrejurare de care depinde apariţia sau existenţa unui fenomen: *condiţii de moralitate;* **4.** obligaţie, clauză a unei înţelegeri, a unei convenţii: *îţi împrumut cartea cu condiţia de a o citi;* **cu condiţia ca (să),** numai în cazul că ..., (numai) dacă: *ceruseră voie să plece la Constantinopol, şi voia li se dase cu condiţia să-i ducă o escortă pînă la hotar.* BOL.; **5.** necesitate, lucru necesar: *respiraţia este una din condiţiile vieţii;* (şi: (înv.) **condiţiune**). [Din lat. ***conditio, -onis,*** fr. ***condition,*** germ. ***Kondition***].

condiţioná, condiţionez vb. (tr.) **1.** a fi condiţia de care depinde ceva; a fi cauză pentru ceva: *înţelegerea acestei manifestări a spiritului critic e condiţionată de cunoaşterea influenţelor apusene din veacurile trecute.* IBR.; (refl. recipr.) *cele două momente se înlătură, dar se şi condiţionează reciproc.* BL.; **2.** a pune anumite condiţii; a accepta numai în anumite condiţii: *nu condiţionăm dogma de faptul acceptării ei fără control din partea unei comunităţi.* BL. [Din fr. ***conditionner***].

condiţionál, ~i, condiţională, ~e a. **1.** supus unei condiţii; care conţine o condiţie: *slujba pe care mi-au dat-o era condiţională.* GAL.; *clauză condiţională;* **2.** (gram.) **mod condiţional** (şi subst. n.), mod personal care exprimă o acţiune a cărei realizare depinde de o condiţie; **3.** (gram.) **propoziţie condiţională** (şi subst. f.), propoziţie subordonată care exprimă o acţiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii din regentă; **conjuncţie condiţională,** conjuncţie care introduce o astfel de propoziţie subordonată. [Din fr. ***conditionnel,*** lat. ***condicionalis,*** germ. ***konditional, konditionell, Konditional(is)***].

condiţionalísm n. (filoz.) tendinţă de a identifica şi de a înlocui cauzele cu condiţiile în explicarea apariţiei sau existenţei fenomenelor. [Din fr. ***conditionnalisme,*** germ. ***Konditionalismus***].

condiţionalitáte f. caracter condiţional. [***Condiţional*** + ***-itate***].

condiţionáre, condiţionări f. **1.** acţiunea de a condiţiona; **2.** stabilire a unui raport de dependenţă: *între aceste două idei a fost o legătură mare, ba chiar o condiţionare.* IBR.; **3.** operaţie de aducere într-o anumită stare (de puritate, de umiditate etc.) a unui material sau produs. [V. ***condiţiona***].

condiţionát, ~ţi, condiţionată, ~e a. care depinde de anumite condiţii: *salvarea nu e o perspectivă condiţionată a existenţei, ci mediul cert al existenţei.* BL.; **aer condiţionat,** v. **aer;** (psih.) **reflex condiţionat,** reacţie bazată pe o legătură nervoasă temporară a două focare de pe scoarţa cerebrală. [V. ***condiţiona***].

condiţiúne f. v. condiţie.

condolá, condolez vb. (rar) a prezenta condoleanţe (cuiva). [Din it. ***condolersi,*** germ. ***kondolieren***].

condoleánţă, condoleanţe f. (mai ales la pl.) exprimare a simpatiei faţă de o persoană căreia i-a murit cineva apropiat: *doamne în negru ... murmurau cuvinte de condoleanţe.* GHEŢIE. [Din fr. ***condoléance***].

condomíniu, condominii n. statut al unui teritoriu supus autorităţii politice a două sau mai multe state. [Din lat. ***condominium***].

condór, condori m. pasăre mare de pradă din munţii Americii de Sud (*Sarcorhamphus gryphus*): *purtînd smaralzi în frunte cît oul de condor.* AL. [Din fr. ***condor***].

condotiér, condotieri m. **1.** (înv.) căpetenie de mercenari în Italia: *Tolstoi îşi închipuie pe Napoleon ca un fel de parvenit, Taine ca un fel de condotier în timpurile moderne.* IBR.; (fig.) *crede, cu vînjoşie de condotier al ideii, în înălţarea vieţii pe un alt podiş spiritual.* BL.; **2.** (fig.) ins venal, gata să slujească orice cauză. [Din it. ***condottiere***].

condrăţéi m. pl. (reg.) nume generic dat insectelor parazite (păduchi, purici): *se găsesc condrăţei în capul lor.* ISP. [Et. nec.].

condrínă f. (biol.) materie proteică fundamentală a ţesutului cartilaginos. [Din fr. ***chondrine***].

condrítă, condrite f. (med.) inflamaţie a unui cartilaj. [Din fr. ***condrite***].

condróm, condroame n. (med.) tumoare benignă a ţesutului cartilaginos. [Din fr. ***condrome***].

condróniu m. plantă erbacee cu frunze lanceolate şi cu flori purpurii sau galbene (*Melampyrum arvense*). [Et. nec.].

condropterigián, condropterigieni m. (la pl.) subclasă de peşti cu schelet cartilaginos (rechini, torpile etc.); (şi la sg.) peşte din această subclasă. [Din fr. ***chondroptérygiens***].

condrosarcóm, condrosarcoame n. (med.) tumoare malignă a ţesutului cartilaginos. [Din fr. *chondrosarcome*].

conducătór, ~i, conducătoáre a. 1. care conduce; de conducere: *idealul umanităţii întregi ar trebui să fie şi steaua noastră conducătoare în calea spre progres.* CĂL.; **2.** (despre corpuri, materiale etc.) care transmite electricitatea sau căldura. // m., f. persoană (sau grup de persoane) care conduce; şef: *am lăsat oşteni destui şi conducător vrednic.* SAD. [*Conduce* + *-ător*].

condúce, conduc vb. 1. (tr.) a aduce cu sine, a mîna; **2.** (tr.) a însoţi pe cineva: *am cerut Carlei îngăduinţa de a o conduce acasă.* GHEŢIE; *l-a condus la gară;* **3.** (fig.; tr.) a dirija, a supraveghea: *a conduce o afacere;* **4.** (tr.) a comanda, a dirija, a îndruma: *Hasdeu ... conducea mişcarea literară din Bucureşti.* IBR.; *a conduce un atac;* **5.** (refl.) a se orienta după ..., a se comporta după ...: *marele fizician al antichităţii s-a condus în studiul naturii.* BL.; (tr.) *noi intenţionăm a arăta ceea ce conduce de trei decenii cercetările noastre.* BL.; **a conduce la ...,** a produce: *aceste necesităţi conduc la schimbări funcţionale ale organismului.* BL.; **6.** (fig.; tr.) a dirija (o discuţie) spre un anumit subiect; a supraveghea desfăşurarea unei dezbateri: *tînărul filozof se distrează conducînd discuţia cu mult sarcasm.* CĂL.; **7.** (tr.) a dirija mersul unui vehicul: *suise într-o maşină luxoasă, condusă de un şofer galonat.* GHEŢIE.; (intr.) *conduce la fel de sigur pe orice vreme.* [Din lat. *conducere*].

condúcere, conduceri f. 1. acţiunea de a (se) conduce; activitatea conducătorului; **2.** persoană sau grup de persoane care conduce; direcţiune: *sînt unul din membrii consiliului de conducere.* GHEŢIE. [V. *conduce*].

condúct[1] n. v. conductă.

condúct[2]**, conducte** n. formaţie anatomică avînd aspect de canal sau de tub. [Din germ. *Kondukt*].

conductánţă, conductanţe f. mărime care reprezintă capacitatea de conductibilitate electrică a unui corp sau a unui circuit. [Din fr. *conductance,* germ. *Konduktanz*].

condúctă, conducte f. 1. ţeavă pentru transportul fluidelor pe un anumit traseu: *pesemne că o conductă s-a spart ... şi a permis infiltrarea unei substanţe străine.* GHEŢIE; *conductă subterană;* **2.** fir metalic sau cablu prin care circulă curent electric; (şi: (înv.) **conduct**). [Din lat. *conductus,* germ. *Kondukt*].

conductíbil, ~i, conductibilă, ~e a. care poate transmite electricitatea sau căldura. [Din fr. *conductible*].

conductibilitáte f. (fiz.) proprietate a unor corpuri de a transmite electricitatea sau căldura. [Din fr. *conductibilité*].

conductív, ~i, conductivă, ~e a. referitor la conductibilitatea electrică; care conduce. [Din fr. *conductive*].

conductivitáte f. (fiz.) conductibilitate electrică specifică (reprezentînd inversul rezistivităţii). [Din fr. *conductivité*].

conductometríe f. metodă electrochimică de analiză, bazată pe modificarea conductivităţii soluţiei analizate. [*Conducti*(*vitate*) + *-metrie*].

conductométru, conductometre n. dispozitiv pentru determinarea conductivităţii lichidelor. [Din fr. *conductomètre*].

conductór, ~i, conductoáre a. care conduce; (spec.) care transportă electricitate. // m. **1.** funcţionar la calea ferată care controlează biletele călătorilor; **2.** supraveghetor al unei echipe de lucrători. // n. corp care are capacitatea de a transmite uşor căldura sau electricitatea: *argintul este un bun conductor de căldură.* [Din fr. *conducteur,* lat. *conductor,* germ. *Konduktor*].

condúcţie, conducţii f. fenomenul trecerii căldurii sau electricităţii prin corpuri; conductibilitate. [Din fr. *conduction*].

conduítă, conduite f. mod de a se purta, de a se manifesta; comportare: *natura comicului său cere cea mai deplină spontaneitate, stenografierea conduitelor verbale.* CĂL. [Din fr. *conduite,* germ. *Konduite*].

condupiícát, ~ţi, conduplicată, ~e a. (bot.; despre organe) îndoit în lungime, în două jumătăţi. [Din fr. *conduplqué*].

conduplicáţie, condupiicaţii f. 1. (bot.) stare a organului conduplicat; **2.** repetiţie a unui cuvînt la începutul sau la sfîrşitul unei fraze. [Din fr. *conduplication*].

condúr, conduri m. 1. (înv.) pantof femeiesc cu tocul înalt (şi împodobit cu broderii): *într-un condur şi într-un papuc.* PANN; *să văd piciorul acela într-un condur de atlaz.* SAD.; **2.** (compus) **condurul-doamnei,** conduraş (*Tropaeolum majus*): *unele-n condurii-doamnei şi-n rochiţi de rîndunele.* AL. [Din turc. *kondura*].

conduráş, conduraşi m. 1. diminutiv al lui condur; condur mic: *ar fi vrut iarăşi să îngenuncheze şi să-i sărute pătimaş piciorul cu conduraş galben.* SAD.; **2.** (de obicei la pl.) plantă ornamentală din familia tropeolaceelor, originară din America de Sud, cu frunze rotunjite şi flori galbene-portocalii; capucină (*Tropaeolum majus*). [*Condur* + *-aş*].

conectá, conectez vb. (tr.) 1. a conexa, a uni doi sau mai mulţi conductori electrici; **2.** (p. ext.) a lega, a uni împreună (cu ...). [Din fr. *connecter,* lat. *connectere*].

conectáre, conectări f. 1. acţiunea de a conecta; conexiune; **2.** legare la o reţea electrică a unui aparat sau dispozitiv electric. [V. *conecta*].

conectív, ~i, conectivă, ~e a. care poate fi conectat. // n. 1. (bot.) parte a anterei care reuneşte sacii polenici; **2.** (mat.) legătură care realizează expresii din variabile separate; conector; **3.** (anat.) nerv care reuneşte mai mulţi ganglioni. [Din fr. *connectif,* lat. *connectivus*].

conectór, ~i, conectoáre a. care conectează, care leagă. // n. 1. aparat sau mecanism care conectează: *conector electric;* **2.** (mat.) conectiv. [Din fr. *connecteur,* germ. *Konnektor*].

conetábil, conetabili m. comandant suprem al armatelor regale din Franţa feudală: *conetabilul de Bourbon trădă Franţa sub Francisc I.* [Din fr. *connétable*].

conéţ n. (înv.) sfîrşit: *na, că ţi-am făcut coneţul.* CR. [Din sl. *konĭcĭ*].

conéx, ~cşi, conexă, ~e a. care are legături (strînse) cu altceva; care însoţeşte ceva: *idei conexe.* [Din lat. *connexus,* fr. *connexe*].

conexá, conexez vb. (tr.) a alătura, a lega împreună, a reuni. [*Conex* + *-a*].

conexáre, conexări f. acţiunea de a conexa şi rezultatul ei. [V. *conexa*].

conéxie f. v. conexiune.

conexitáte, conexităţi f. (rar) conexiune: *ceea ce nu prea putem înţelege este relaţia ... sau, mai bine zis, necesitatea unei asemenea conexităţi.* BL. [Din fr. *connexité,* germ. *Konnexität*].

conexiúne, conexiuni f. 1. legătură între două sau mai multe obiecte sau fenomene; înlănţuire, conexitate; raport, relaţie: *orice încercare de a face vreo conexiune prea strînsă între peisajul unei culturi şi viziunea sa spaţială e caducă.* BL.; **2.** legătură între două sau mai multe circuite electrice; conectare; (şi: (înv.) **conexie**). [Din lat. *connexio, -onis,* fr. *connexion,* germ. *Konnexion*].

confabuláţie, confabulaţii f. (med.) simptom în unele boli mintale, constînd în reprezentarea unor fapte imaginare. [Din fr. *confabulation*].

confécţie, confecţii f. 1. lucrare, întocmire, fabricare: *confecţia unei haine;* **2.** obiect de îmbrăcăminte fabricat în serie: *magazin de confecţii;* (şi: (înv.) **confecţiune**). [Din fr. *confection,* lat. *confectio, -onis,* germ. *Konfektion*].

confecţioná, confecţionez vb. (tr.) a produce, a fabrica: *a confecţiona o maşină; a confecţiona un costum;* (p. ext.) *cu cît cugetam mai adînc, cu atît versiunea confecţionată de mine îmi părea neverosimilă.* GHEŢIE. [Din fr. *confectionner,* germ. *konfektionieren*].

confecţionáre, confecţionări f. acţiunea de a confecţiona: *ce talent avea el pentru confecţionarea arcelor de nuiele cu săgeţi de şindrilă!* GHICA. [V. *confecţiona*].

confecţionát[1] n. faptul de a confecţiona; confecţionare. [V. *confecţiona*].

confecţionát[2]**, ~ţi, confecţionată, ~e** a. 1. care este realizat (dintr-un material); **2.** (fig.) artificial, nenatural, nefiresc: *n-aş putea să vorbesc de ele, fiindcă cred că sînt confecţionate.* IBR. [V. *confecţiona*].

confecţionatór, confecţionatori m. (rar) persoană care confecţionează (haine); confecţioner; (p.ext.) *un confecţionator de pagini de citit o singură dată.* CĂL. [*Confecţiona* + *-tor*].

confecţionér, ~i, confecţioneră, ~e m., f. persoană care face confecţii. [Din fr. *confectionneur,* germ. *Konfektionär*].

confecţiúne f. v. confecţie.

confederá, pers. 3 confederează vb. (rar; refl.) a se uni într-o confederaţie. [Din fr. *confédérer*].

confederál, ~i, confederală, ~e a. referitor la confederaţie, de confederaţie. [Din fr. *confédéral*].

confederát, confederaţi m. persoană care trăieşte într-o confederaţie. [Din fr. *confédéré*].

confederatív, ~i, confederativă, ~e a. care aparţine unei confederaţii, care are caracterul unei confederaţii: *republică confederativă.* [Din fr. *confédératif*].

confederáţie, confederaţii f. 1. unire într-un singur stat a mai multor state independente: *îmbrăţişa călduros ideea confederaţiei.* CĂL.; *confederaţia elveţiană;* **2.** reunire a mai multor organizaţii: *confederaţie sindicală;* (şi: (înv.) **confederaţiune**). [Din fr. *confédération,* lat. *confederatio, -onis*].

confederaţiúne f. v. confederaţie.

cónfer (prescurtat: cf.) termen prin care se face o referire, o trimitere la un text, la o idee, la un cuvînt etc.; compară, apropie. [Cuv. lat.].

conferénţă f. v. conferinţă.

conferenţiá, conferenţiez vb. (intr.) a vorbi în public; a ţine o conferinţă: *avea o funcţie vagă la Casa Şcoalelor, în numele căreia conferenţia la cercurile culturale.* CĂL. [*Conferinţă* + *-ia*].

conferenţiár, conferenţiari m. 1. persoană care ţine o conferinţă: *m-a trezit fraza finală a conferenţiarului, rostită într-o elevaţie crescîndă.* GHEŢIE; **2.** grad universitar superior aceluia de lector şi inferior celui de profesor; persoană care are acest grad: *mi-a fost peste putinţă să-ţi creez postul promis de conferenţiar.* GHEŢIE. [Din fr. *conférencier*].

conferí, confér vb. 1. (tr.) a da, a acorda (un titlu, un grad etc.): *îi conferea sau mai degrabă îi vindea rangul iluzoriu de agă.* CĂL.; *a conferi o demnitate, o decoraţie;* (refl. pas.) *el depune în mîinile senatului şi ale poporului toate puterile excepţionale ce i s-au conferit.* BL.; **2.** (tr.) a atribui, a repartiza: *interpreţii s-au ferit pînă acum să confere mitului un asemenea sens.* BL.; **3.** (intr.) a discuta cu cineva, a se întreţine cu cineva: *cei doi demnitari au conferit mai multe ore asupra problemelor actuale.* [Din it. *conferire,* fr. *conférer*].

conferínţă, conferinţe f. 1. expunere publică asupra unei teme: *s-a hotărît! trebuie sîmbătă să ţin ... o conferinţă în şedinţă plenară.* CAR.; **2.** consfătuire, convorbire: *l-am găsit în conferinţă cu ambasadorul englez.* GHICA; **conferinţă de presă,** discuţie între reprezentanţii presei şi reprezentanţii unui stat, unui guvern, unui partid, unei organizaţii etc.; **3.** reunire a reprezentanţilor unor state, ai unor organizaţii, ai unui partid etc. pentru a lua hotărîri cu privire la unele probleme: *Conferinţa de la Berlin; Conferinţa păcii de la Paris s-a deschis la 18 ianuarie 1919;* **4.** post, catedră de conferenţiar universitar: *conferinţa de istoria filosofiei nu are titular.* GHEŢIE; (şi: (înv.) conferenţă). [Din fr. *conférence,* lat. *conferentia,* germ. *Konferenz*].

conferíre, conferíri f. faptul de a conferi. [V. *conferi*].

confévră, confeve f. (rar) plantă acvatică din familia algelor; mătăsea-broaștelor, mătreață-de-apă (*Conferva*). [Din lat. *conferva*].

confesá, confesez vb. (refl.) a se destăinui, a mărturisi ceva intim; a se spovedi. [Din fr. *confesser*].

confésie f. v. confesiune.

confesionál[1], ~i, confesională, ~e a. **1.** care ține de o confesiune (religioasă), referitor la o confesiune (religioasă): *școalele confesionale ... disciplinează în mod riguros caracterul populațiunilor.* EM.; *situația confesională pentru o lungă durată.* BL.; **2.** care ține de destăinuire, care reprezintă o destăinuire: *poezia ... este de tipul confesional și cîntă copilăria hoinară.* CĂL. [Din fr. ***confessionnel,*** germ. ***konfessionell***].

confesionál[2], confesionale n. (la catolici) loc (în biserică) unde preotul ascultă spovedania: *la una din îngenuncherile ei la confesional, se spovedi bătrînului capelan asupra unora dintre simțurile care o tulburau.* SAD. [Din fr. ***confessionnal,*** it. ***confessionale***].

confesionalísm n. concepție teologică care consideră obligatorie apartenența la o anumită confesiune: *nimenea nu va susține, oricît confesionalismul mai abureșe vederea, că Luther, de pildă, n-ar fi fost un om profund religios.* BL. [Din germ. ***Konfessionalismus***].

confesiúne, confesiuni f. **1.** mărturisire a unor fapte, a unor gînduri intime; destăinuire: *aceste confesiuni artistice nu redau decît aspectul conștient.* BL.; **2.** scriere literară care conține gînduri și sentimente ce țin de viața personală a autorului: *Confesiunile Sf. Augustin; Confesiunile lui Rousseau;* **3.** spovedanie făcută preotului: *calitatea mea, domnule Ruset, se pare că-mi dă dreptul s-ascult confesiuni.* SAD.; **4.** religie, cult: *nu consimte să-și crească copii în confesiunea catolică.* CĂL.; *am cel mai mare respect pentru diferitele confesiuni religioase care au contribuit la cultura și civilizația umană.* CR; **5.** declarare a credinței profesate: *Confesiunea de la Augsburg;* (și: (înv.) **confesie**). [Din lat. ***confessio, -onis,*** fr. ***confession,*** germ. ***Konfession***].

confesív, ~i, confesivă, ~e a. care conține o confesiune, referitor la o confesiune. [***Confesa*** + ***-iv***].

confesór, confesori m. (în biserica creștină) duhovnic: *începe să aibă un sentiment al prezenței lui Dumnezeu, pe care-l comunică firește confesorului.* SAD. [Din lat. ***confessor,*** fr. ***confesseur***].

conféte f. pl. v. confeti.

conféti f. pl. bucățele rotunde de hîrtie colorată pe care și le aruncă unii altora participanții la o petrecere: *în ploaie de confeti saltă părechile dănțuitoare.* TOP; (și: (rar) **confete**). [Din it., fr. ***confetti***].

confiá, confiez vb. **1.** (tr.) a încredința cuiva ceva, a lăsa ceva în grija cuiva: *cînd a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie.* AL.; **2.** (refl. și tr.) a (se) destăinui; a se încrede în cineva: *de-aș fi, mîndră, rîușorul, care dorul și-l confie cîmpului.* EM. [Din fr. ***confier***].

confiát, ~ți, confiată, ~e a. conservat prin fierbere în sirop de zahăr și prin uscare: *caise confiate.* [Cf. fr. ***confit***].

confidént, ~ți, confidentă, ~e m., f. **1.** persoană căreia i se încredințează gîndurile ascunse, tainele; prieten: *se gîndi să facă din cameristă o confidentă.* SAD.; **2.** (teatru) personaj secundar căruia i se destăinuie un personaj principal. [Din fr. ***confident,*** lat. ***confidens, -ntis,*** germ. ***Konfident***].

confidénță, confidențe f. încredințare a gîndurilor ascunse, a unui secret; destăinuire: *e o chestiune prea intimă ca să fac confidențe.* GHEȚIE; **a fi în confidență cu cineva**, a fi foarte apropiat sufletește de cineva (încredințîndu-i gîndurile): *cu cei mari nu e bine să fii în confidență.* CĂL. [Din fr. ***confidence,*** lat. ***confidentia,*** germ. ***Konfidenz***].

confidențiál, ~i, confidențială, ~e a. care se spune sau se face în taină; secret: *surprindea în ultimii lui ani prin vorbirea lui confidențială și șoptită.* CĂL.; *aviz confidențial;* (adv.) *l-a rugat confidențial și stăruitor să-i îngăduie o amînare de o lună, pentru plată.* REBR.; **scrisoare confidențială**, scrisoare care se predă numai destinatarului. [Din fr. ***confidentiel***].

confiént, ~ți, confientă, ~e a. (franțuzism) încrezător. [Din fr. ***confiant***].

confiénță, confiențe f. (franțuzism) **1.** încredere: *să mă onoreze cu confiența sa.* AL.; **2.** speranță: *am confiență în ajutorul vostru.* [Din fr. ***confiance***].

configurá, pers. 3 **configurează** vb. **1.** (refl.) a lua o anumită formă, a se întocmi într-un anumit mod: *concepția persană despre existență se configurează în jurul unui dramatism monumental.* BL.; **2.** (tr.) a da o anumită formă, un anumit aspect; a face să aibă o anumită configurație: *se întrebuințează ca un factor determinativ care configurează în anume sens materialul concret al intuiției.* BL. [Din fr. ***configurer,*** lat. ***configurare***].

configuráre, configurări f. acțiunea de a (se) întocmi, de a se configura și rezultatul ei: *intropatia nu ia ... totdeauna înfățișarea unei totale configurări antropomorfe.* BL. [V. ***configura***].

configurát, ~ți, configurată, ~e a. care are o anumită formă; întocmit într-un anumit mod. [V. ***configura***].

configuratísm n. (rar) gestaltism: *configuratismul calitativ ar fi putut să alunge din domeniul său orice matematism.* BL. [Cf. ***configurație***].

configuratíst, ~ști, configuratistă, ~e a. (rar) care ține de configurație, referitor la configurație, la forma exterioară: *fizica lui Aristotel propune, cu privire la natura mișcării corpurilor materiale, o concepție alterată de o perspectivă biologică, configuratistă.* BL. [***Configurație*** + ***-ist***].

configuratív, ~i, configurativă, ~e a. care ține de configurație, referitor la configurație: *număra calitățile configurative ale lucrurilor sau ale fenomenelor.* BL. [Din fr. ***configuratif,*** engl. ***configurative***].

configurátie, configurații f. **1.** formă exterioară a unui obiect: *are nevoie de ajutorul configurațiunii teritoriale spre a se apăra.* EM.; *cosmosul era considerat cu precădere ca fiind limitat ca și cum ar avea o configurație sferică.* BL.; **2.** totalitate a relațiilor între două sisteme sau între părțile unui sistem: *o societate își poate schimba înfățișarea, structura și configurația.* BL.; (și: (înv.) **configurațiune**). [Din fr. ***configuration,*** lat. ***configuratio, -onis,*** germ. ***Konfiguration***].

configurațiónál, ~i, configurațională, ~e a. configurativ. [Din engl. ***configurational***].

configurațiónism n. (filoz.) gestaltism. [Din engl. ***configurationism***].

configurațiónist, ~ști, configurationistă, ~e a. care ține de configurationism, referitor la configurationism. // m. adept al configurationismului. [Din engl. ***configurationist***].

configurațiúne f. v. configurație.

confiná, pers.3 **confinează** vb. (livr.) **1.** (intr.) a se învecina cu ...; **2.** (refl.) a se izola. [Din fr. ***confiner,*** it. ***confinare***].

confinát, ~ți, confinată, ~e a. (despre aer) închis, viciat, irespirabil. [Din fr. ***confiné***].

confínii n. pl. (înv.) limitele, granițele unei țări, ale unui teritoriu. [Din lat. ***confinia***].

confirmă, confírm și (înv.) **confirmez** vb. **1.** (tr.) a atesta autenticitatea, exactitatea unui lucru; a întări o ipoteză, o afirmație etc.: *dezmărginirea ambianței ... confirmă o dată mai mult teza ce o susținem.* BL.; *a confirma o rezoluție;* **2.** (tr.) a întări hotărîrea, sentința unei instanțe inferioare; **3.** (tr.) a sancționa, a ratifica: *a confirma o lege;* **4.** (tr.) a definitiva pe cineva într-un post, într-o funcție; **5.** (refl.) a-și releva valabilitatea, a se verifica: *impresia că înapoierea lui Raul schimbase ceva în viața Matildei avea să mi se confirme în săptămînile următoare.* GHEȚIE; *cele spuse de el s-au confirmat mai tîrziu.* [Din lat. ***confirmare,*** fr. ***confirmer***].

confirmábil, ~i, confirmabilă, ~e a. (rar) care se poate confirma: *putem trage mai repede concluzii parțiale, confirmabile istoricește.* CĂL. [***Confirma*** + ***-bil***].

confirmánd, ~zi, confirmandă, ~e m., f. (în practicile bisericii catolice) tînăr care primește confirmația. [Din germ. ***Konfirmand***].

confirmáre, confirmări f. **1.** acțiunea de a (se) confirma și rezultatul ei; întărire, adeverire, confirmație: *cere lui Gonea fraierul s-o bată în semn de confirmare a dragostei.* CĂL.; **2.** înștiințare că ceva a avut loc: *confirmare de primire.* [V. ***confirma***].

confirmatív, ~i, confirmativă, ~e a. care confirmă: *scrisoare confirmativă.* [Din fr. ***confirmatif***].

confirmáție, confirmații f. **1.** (înv.) confirmare; **2.** (în practicile bisericii catolice) ritual menit a întări botezul la copiii care împlinesc șapte ani. [Din lat. ***confirmatio, -onis,*** fr. ***confirmation***].

confiscá, confísc vb. (tr.) a lua de la cineva un bun, fără despăgubiri, printr-o hotărîre a unei autorități (judecătorești): *ultimele rămășițe ale moșiei noastre ... au fost confiscate.* GHEȚIE; *a confisca bunurile obținute ilicit;* (p. ext.) *în virtutea forței fizice confisca covrigii cumpărați de elevii mai slabi.* CĂL. [Din fr. ***confisquer,*** lat. ***confiscare***].

confiscábil, ~i, confiscabilă, ~e a. (rar) care poate fi confiscat. [Din fr. ***confiscable***].

confiscáre, confiscări f. acțiunea de a confisca și rezultatul ei: *stabilește confiscarea averilor geamiilor.* EM. [V. ***confisca***].

confiscáție, confiscații f. (rar) faptul de a confisca (în folosul statului). [Din lat. ***confiscatio, -onis***].

confiserí́e, confiserii f. (franțuzism) cofetărie. [Din fr. ***confiserie***].

conflagránt, ~ți, conflagrantă, ~e a. (despre state) care participă la o conflagrație. [Din it. ***conflagrante***].

conflagráție, conflagrații f. război extins, care cuprinde mai multe state: *izbucni războiul germano-polonez, transformat curînd într-o conflagrație europeană.* GHEȚIE; (și: (înv.) **conflagrațiune**). [Din fr. ***conflagration,*** lat. ***confiagratio, -onis***].

conflagrațiúne f. v. conflagrație.

conflíct, conflicte n. **1. (conflict armat)** luptă, război: *conflict între două oștiri;* **2.** (fig.) ceartă, dispută (violentă): *diaconul începu să aibă mari conflicte cu superiorii.* CĂL.; *conflict de interese, de pasiuni;* **a intra în conflict (cu cineva)**, a se certa (cu cineva); **3.** ciocnire între interesele sau sentimentele personajelor dintr-o operă literară: *se conturează de la început conflictul fundamental.* CĂL. [Din lat. ***conflictus,*** fr. ***conflit***].

conflictuál, ~i, conflictuală, ~e a. care ține de un conflict, referitor la un conflict. [Din fr. ***conflictuel***].

conflictualitáte f. caracter conflictual; situație conflictuală: *conflictualitatea sistemelor normative.* [***Conflictual*** + ***-itate***].

confluént, ~ți, confluentă, ~e a. și m. (apă) care se unește cu altă apă formînd un rîu mai mare: *principalii confluenți ai Trotușului;* (fig.) *pe cele trei străzi confluente, două-trei sute de oameni erau strînși din toate părțile.* PETR. [Din fr. ***confluent,*** lat. ***confluens, -ntis***].

confluénță, confluențe f. loc unde se unesc două cursuri de apă: *confluența Prutului cu Dunărea;* (fig.) *se unesc într-o generală confluență toate curentele de gîndire greacă.* BL. [Din lat. ***confluentia,*** fr. ***confluence***].

confórm, ~i, conformă, ~e a. **1.** care are aceeași formă sau conținut (cu ...), care este la fel (cu ...): *copia este conformă cu originalul;* **2.** care este corespunzător; potrivit: *vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră.* NEGR.; *duce o viață conformă cu situația sa.* // adv. la fel cu ..., în conformitate cu ...; după: *de urgență să satisfaceți, conform legii, justele reclamațiuni ale doamnei directoare.* CAR. [Din fr. ***conforme***].

conformá, conformez vb. **1.** (refl.) a se face conform cu ..., a se potrivi, a se adapta la ...: *acum în urmă, a mai cedat curentelor sociale, bineînțeles, nu din punct de vedere demagogic, dar s-a conformat*

momentului. IBR.; **2.** (refl.) a se supune unui ordin, unei reguli etc.: *toţi scriitorii mai buni au căutat să se conformeze limbii din cărţile bisericeşti.* IBR.; **3.** (rar; tr.) a da o anumită conformaţie, o anumită structură, un anumit aspect etc.: *împrejurările sociale conformează pe scriitori.* IBR. [Din fr. ***conformer,*** lat. ***conformare***].

conformánţă f. (rar) conformaţie: *fiind un tip etic şi avînd o anume conformanţă craniană ... e un "dinaric".* CĂL. [Din engl. ***conformance***].

conformáre, conformări f. acţiunea de a se conforma şi rezultatul ei: *specificul fiind un element structural nu se capătă prin conformare la o ţintă canonică.* CĂL. [V. ***conforma***].

conformát, ~ţi, conformată, ~e a. care are o anumită conformaţie; alcătuit, format: *aci nu sînt tipuri, caractere, oameni buni ori oameni răi, ci indivizi bine sau rău conformaţi.* CĂL. [V. ***conforma***].

conformatór, conformatoare n. instrument folosit de pălărier pentru a lua forma şi dimensiunile exacte ale capului. [Din fr. ***conformateur***].

conformáţie, conformaţii f. **1.** dispoziţie a părţilor unui corp organizat; structură fizică generală; (rar) conformanţă: *printr-o conformaţie congenitală, buza superioară îi era puţin suptă înăuntru.* GHEŢIE; (p. ext.) *România trebuia să-şi apere conformaţia etnică.* CĂL.; **viciu de conformaţie,** malformaţie congenitală importantă; **2.** (fig.) structură interioară; modalitate de alcătuire (şi de manifestare): *pentru a fi romantic, se cere să ai o anumită conformaţie sufletească.* IBR.; (şi: (înv.) **conformaţiune**). [Din fr. ***conformation,*** lat. ***conformatio, -onis,*** germ. ***Konformation***].

conformaţiúne f. v. conformaţie.

conformísm n. acceptare mecanică, necritică a unor idei, hotărîri sau opinii: *pătrunde în presă, ia cunoştinţă de imoralitatea ei, spre a sfîrşi el însuşi în conformism.* CĂL. [Din fr. ***conformisme***].

conformíst, ~şti, conformistă, ~e m., f. persoană care acceptă, din oportunism, idei, hotărîri sau opinii ale altora, deşi nu corespund propriilor convingeri; (adj.) *persoană conformistă.* // a. care ţine de conformism, referitor la conformism: *concepţia aceasta conformistă a fost lărgită de unii gînditori.* BL. [Din fr. ***conformiste***].

conformitáte f. raport între lucruri conforme; potrivire, concordanţă: *realitatea nu este dar curata verosimilitate semnificativă, ci conformitatea cu lumea obiectivă.* CĂL.; **în conformitate cu ...,** potrivit cu ..., de acord cu ...: *nu vor avea energia să lucreze ... spre schimbarea mediului în conformitate cu personalitatea lor.* IBR. [Din fr. ***conformité***].

confórt n. totalitate a condiţiilor care asigură o existenţă comodă, plăcută, civilizată: *plăcerile lui turistice sînt ... ale unei bătrîne englezoaice bogate, căutătoare de soare şi comfort.* CĂL.; (p. ext.) *se trezi cu o senzaţie de uşurare şi confort fizic, semn că scăpase definitiv de gripă.* GHEŢIE. [Din fr. ***confort***].

confortábil, ~i, confortabilă, ~e a. **1.** care oferă confort: *viitorul îl mîngîia cu iluzia şi surpriza unei locuinţe mai confortabile şi a unui trai mai comod.* BAC.; **2.** care convine; care este acceptabil, convenabil: *preţ confortabil;* (adj.) *şedea adîncit confortabil într-un fotoliu de răchită.* GHEŢIE. [Din fr. ***confortable***].

confortánt, ~ţi, confortantă, ~e a. (franţuzism) întăritor, reconfortant. [Din fr. ***confortant***].

confráte, confraţi m. coleg de profesie: *scriitorul face la cafenea confraţilor analize lingvistice din cele mai riscante.* CĂL.; *magistraţii sînt confraţi, medicii şi ziariştii confraţi.* [***Con-***[1] + ***frate***; cf. fr. ***confrère***].

confraternitáte f. (rar) relaţii amicale între colegi sau între membrii unei organizaţii: *probabil că mica nuvelă e şi o aluzie spirituală la confraternitatea între autor şi fratele său.* CĂL. [Din fr. ***confraternité***].

confreríe, confrerii f. (franţuzism) **1.** asociaţie cu obiective religioase sau caritabile; **2.** (p. ext.) grupare de oameni cu păreri comune. [Din fr. ***confrérie***].

confruntă, confrúnt vb. **1.** (tr.) a pune faţă în faţă două persoane pentru a compara afirmaţiile lor: *a confrunta martorii;* **2.** (tr.) a compara, a verifica: *a început să confrunte copia cu originalul;* **3.** (refl.) a se opune; a fi în conflict: *adepţii scrierii etimologice s-au confruntat cu adepţii fonetismului;* **4.** (refl.) a se afla în situaţia de a face faţă unei situaţii (deosebit de grele): *se confruntă cu multe lipsuri.* [Din fr. ***confronter,*** lat. ***confruntare***].

confruntáre, confruntări f. acţiunea de a (se) confrunta şi rezultatul ei; comparare: *rămîne să cercetăm în ce măsură un asemenea enunţ rezistă unei confruntări cu realitatea.* BL. [V. ***confrunta***].

confruntatív, ~i, confruntativă, ~e a. care se bazează pe confruntare, pe comparare: *examinarea confruntativă a faptelor.* [De la ***confrunta***].

confucianísm n. doctrină filozofică, morală şi socială întemeiată de gînditorul chinez Confucius. [Din fr. ***confucianisme,*** germ. ***Konfuzianismus***].

confucianíst, ~şti, confucianistă, ~e a. care ţine de confucianism, referitor la confucianism. // m. adept al confucianismului. [Din fr. ***confucianiste***].

confundă, confúnd vb. **1.** (tr.) a reuni, a amesteca: *Vedea şi Teleormanul confundă apele lor la Cervenii-de-Sus;* **2.** (tr.) a lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul: *confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii.* EM.; *a confunda pe inocent cu culpabilul;* **3.** (refl.) a se contopi într-un tot, a fi indistinctibil din cadrul general: *lucrurile luau înfăţişări mai rotunde, îşi pierdeau contururile, se confundau.* REBR. [Din lat. ***confundere,*** fr. ***confondre***].

confundábil, ~i, confundabilă, ~e a. care poate fi confundat. [***Confunda*** + ***-bil***].

confundáre, confundări f. acţiunea de a (se) confunda şi rezultatul ei. [V. ***confunda***].

confúz, ~i, confuză, ~e a. **1.** neclar, nedesluşit, amestecat: *strigăte confuze se amestecau cu un huruit uscat.* VLAH.; *zgomot confuz;* (adv.) *mă exprim cam confuz şi mă întreb dacă m-am făcut înţeles.* GHEŢIE; **2.** (fig.) încurcat, tulburat, întunecat: *are o expoziţiune confuză a ideilor, încît se cade să i le descurcăm.* CĂL.; *amintiri confuze.* // adv. uimit, zăpăcit: *habar n-am, mormăi confuz căpitanul, derutat de întrebare.* GHEŢIE. [Din fr. ***confus,*** lat. ***confusus,*** germ. ***konfus***].

confúzie, confuzii f. **1.** faptul de a confunda un lucru cu altul; încurcătură: *din confuzia ce se face între experienţă şi închipuire rezultă fabulaţia.* BL.; *confuzia numelor;* **2.** lipsă de ordine, de claritate; amestecătură: *aproximaţiile foarte nesigure ... produc multe confuzii.* BL.; *în sertarul biroului e o confuzie totală;* **3.** nedumerire, zăpăceală: *diavolul ... a răspîndit acele legende cu intenţia evident drăcească de a produce confuzii şi de a stîrni îndoieli.* BL.; (şi: (înv.) **confuziune**). [Din fr. ***confusion,*** lat. ***confusio, -onis,*** germ. ***Konfusion***].

confuzionísm n. (rar) tendinţă de a provoca confuzie, dezorientare. [Din fr. ***confusionnisme***].

confuzioníst, ~şti, confuzionistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care provoacă confuzie. [Din fr. ***confusionniste***].

confuziúne f. v. confuzie.

cónga f. **1.** dans cu ritm sincopat, inspirat din folclorul afro-cubanez; melodia acestui dans; **2.** tobă lungă, acţionată cu degetele şi cu podul palmei. [Din fr. ***conga***].

congédiu n. v. concediu.

congelá, congelez vb. (tr.) a face să îngheţe: *gerul congelează apa; pentru a fi păstrată mult timp carnea este congelată.* [Din fr. ***congeler,*** lat. ***congelare***].

congelábil, ~i, congelabilă, ~e a. care poate fi congelat. [Din fr. ***congelable***].

congelánt, ~ţi, congelantă, ~e a. şi n. (substanţă) care congelează. [***Congela*** + ***-ant***].

congeláre, congelări f. acţiunea de a congela şi rezultatul ei: *congelarea alimentelor perisabile;* (fig.) *confruntarea şi măsurarea empiriei cu criteriile "identităţii" duceau la o mutilare gravă a existenţei şi la o congelare a acesteia.* BL. [V. ***congela***].

congelát, ~ţi, congelată, ~e a. conservat prin îngheţare: *peşte congelat;* (fig.) *corespund întocmai unei teocraţii sociale congelate în forme de la care nu este abatere.* BL. [V. ***congela***].

congelatór, congelatoare n. aparat care serveşte la congelarea lichidelor sau a alimentelor. [Din fr. ***congelateur***].

congeláţie, congelaţii f. (înv.) **1.** trecere a unui lichid în stare solidă sub acţiunea frigului; **2.** degerare, amorţire a părţilor unui organism datorită frigului; (şi: **congelaţiune**). [Din fr. ***congélation,*** lat. ***congelatio, -onis***].

congelaţiúne f. v. congelaţie.

congeminăţie, congeminaţii f. (rar) formaţie dublă simultană. [Din lat. ***congeminatio, -onis***].

congéner, ~i, congeneră, ~e a. care este de acelaşi gen sau de aceeaşi specie cu altă fiinţă: *destinul lui Bodnărescu, concurat de un factor congener mai puternic, se arată intrigat.* CĂL.; *animale congenere.* [Din lat. ***congener,*** fr. ***congénère***].

congeniál, ~i, congenială, ~e a. (rar) înrudit sufleteşte; care este (la fel de) genial ca altul: *poetul e un om refractar, care nu se pricepe decît pe sine sau cel mult pe cei congeniali cu el.* IBR. [Din fr. ***congénial***].

congenitál, ~i, congenitală, ~e a. **1.** din naştere, înnăscut: *seriozitatea lui congenitală îi va da un aer îngheţat.* CĂL.; **2.** originar, primar, primordial: *în aceasta zace deficienţa congenitală a expresiei directe.* BL. [Din fr. ***congénital***].

congéstie, congestii f. aflux excesiv de sînge într-o parte a corpului; stare patologică provocată de acest aflux: *radiografia descoperea o congestie renală.* CĂL.; **congestie cerebrală,** (îmbolnăvire gravă provocată de o) acumulare foarte mare de sînge în vasele cerebrale: *trecuse la un pas de o congestie cerebrală.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **congestiune**). [Din fr. ***congestion,*** lat. ***congestio, -onis,*** germ. ***Kongestion***].

congestioná, congestionez vb. (refl.) a avea o congestie; a se înroşi la faţă: *i se congestionau nările.* IBR. [Din fr. ***congestionner***].

congestionáre, congestionări f. acţiunea de a se congestiona şi rezultatul ei. [V. ***congestiona***].

congestionát, ~ţi, congestionată, ~e a. **1.** aprins la faţă; îmbujorat: *Veronescu, congestionat, se năpusti asupra oratorului.* VLAH.; **2.** care are un aflux anormal de sînge: *faţa lui roşie, congestionată, brobonată de sudoare, exprima o mare nelinişte.* VLAH. [V. ***congestiona***].

congestiúne f. v. congestie.

congestív, ~i, congestivă, ~e a. care provoacă o congestie. [Din fr. ***congestif,*** germ. ***kongestiv***].

cóngiu n. (la romani) unitate de măsură pentru lichide egală cu aproximativ trei litri. [Din lat. ***congius***].

conglăsuí, conglăsuiesc vb. (înv.; intr.) a fi de acord, a se potrivi: *Mihai văzînd că simţimintele boierilor conglăsuiesc cu ale sale.* BĂLC. [***Con-***[1] + ***glăsui***].

conglăsuíre, conglăsuiri f. (înv.) învoire, acord unanim: *cu această conglăsuire admirabilă sînteţi toţi de acord a zice că aici este chemarea camerei.* MAIOR.; (p. ext.) *mai niciodată inima ei nu este în conglăsuire cu vroinţa părinţilor.* KOG. [V. ***conglăsui***].

conglomerá, conglomerez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) uni, a (se) îngrămădi într-o masă unică; (fig.) *membrii acestei activităţi artistice nu vor mai apărea ... ca o mulţime risipită şi conglomerată prin mii de ocaziuni întîmplătoare.* EM. [Din fr. ***conglomérer,*** lat. ***conglomerare***].

conglomeráre, conglomerări f. acţiunea de a (se) conglomera şi rezultatul ei. [V. ***conglomera***].

conglomerát, conglomerate n. **1.** (geol.) rocă formată din sfărîmături rotunjite cimentate (cu calcar); **2.** (fig.) îmbinare, amestec de elemente eterogene: *au ajuns degradă la concluzia că gîndirea islamă ar fi un conglomerat sincretist, confuz.* BL. [Din fr. ***conglomérat,*** lat. ***conglomeratus,*** germ. ***Konglomerat***].

conglomeráţie, conglomeraţii f. reunire, îngrămădire la un loc; (şi: (înv.) **conglomeraţiune**). [Din lat. ***conglomeratio, -onis,*** fr. ***conglomération***].

conglomeraţiúne f. v. conglomeraţie.

conglutiná, conglutinez vb. (rar; tr.) a face dens, vîscos; a coagula. [Din fr. ***conglutiner***].

conglutinăre, conglutinări f. (rar) acţiunea de a conglutina şi rezultatul ei. [V. ***conglutina***].

conglutinăţie, conglutinaţii f. conglutinare. [Din fr. ***conglutination,*** lat. ***conglutinatio, -onis***].

congoléz, ~i, congoleză, ~e a. care aparţine statului Congo sau populaţiei lui, referitor la Congo sau la populaţia lui. // m., f. persoană (originară) din Congo. [Din fr. ***congolais***].

congratulá, congratulez vb. (tr. şi refl.) a (se) felicita. [Din lat. ***congratulari,*** it. ***congratular(si),*** fr. ***congratuler***].

congratulăţie, congratulaţii f. (fam.) felicitare. [Din it. ***congratulazione,*** fr. ***congratulation***].

congreganíst, ~şti, congreganistă, ~e a. (rar) care aparţine unei congregaţii religioase: *şcoală congreganistă*. [Din fr. ***congréganiste***].

congregáţie, congregaţii f. **1.** asociaţie religioasă de clerici şi de laici, organizată în vederea respectării unor anumite norme de viaţă: *reprezentanţii congregaţiunii izraelite de rit spaniol din capitală.* EM.; **2.** ordin monahal; **3.** şedinţă a sinoadelor; (p. ext.) adunare religioasă; (şi: (înv.) **congregaţiune**). [Din fr. ***congrégation,*** lat. ***congregatio, -onis,*** germ. ***Kongregation***].

congregaţionăl, ~i, congregaţională, ~e a. care aparţine unei congregaţii, referitor la o congregaţie. [Din engl. ***congregational***].

congregaţioníst, ~şti, congregaţionistă, ~e m., f. membru al unei congregaţii. [Din fr. ***congrégationniste***].

congregaţiúne f. v. congregaţie.

congrés, congrese n. **1.** reuniune (naţională sau internaţională) pentru discutarea unor probleme ştiinţifice, politice, economice etc.: *studiul ... cuprinde o succintă expunere a ideilor desfăşurate de autor la un congres al antropologilor.* BL.; *congresul filologilor români;* **2.** organ suprem de conducere al unor partide sau organizaţii; **3.** organ legislativ în SUA. [Din fr. ***congrès,*** lat. ***congressus,*** germ. ***Kongreß***].

congresíst, congresişti m. participant la un congres: *în februarie, congresiştii fură prezentaţi regelui şi reginei.* CĂL. [Din fr. ***congressiste***].

congresman, congresmani [congrésmen] m. membru al Congresului SUA. [Din engl. ***congressman***].

congruént, ~ţi, congruentă, ~e a. care concordă, care coincide; care este egal cu altul: *termen congruent.* [Din fr. ***congruent,*** lat. ***congruens, -ntis***].

congruénţă, congruenţe f. însuşirea de a fi congruent; acord, concordanţă, (înv.) congruitate: *misterele existenţiale devin clasificabile după simetria şi congruenţa lor.* BL. [Din fr. ***congruence,*** lat. ***congruentia***].

congruitáte, congruităţi f. (înv.) congruenţă. [De la ***congruent***].

coniác, coniacuri şi (pop.) **coniace** n. **1.** băutură alcoolică tare, obţinută prin distilarea vinului: *beau cognac în pahare de apă.* CĂL.; **2.** cantitate determinată din această băutură: *a băut două coniacuri;* (şi: (rar) **cognac**). [Din fr. ***cognac***].

cónic, ~ci, conică, ~ce a. care are formă de con: *face aluzie, probabil, la confraternităţile încă rezistente în Spania cu membri purtînd acea sinistră tichie conică pe cap.* CĂL.. [Din fr. ***conique,*** germ. ***konisch***].

conicitáte f. **1.** mărime caracteristică a unui trunchi de con drept, egală cu diferenţa dintre diametrul mare şi diametrul mic raportată la lungime; **2.** (p. ext.) formă conică: *conicitatea munţilor vulcanici.* [Din fr. ***conicité***].

conidián, ~eni, conidiană, ~ene a. (despre ciuperci) care prezintă conidii. [Din fr. ***conidien***].

conídie, conidii f. spor imobil care asigură înmulţirea asexuată a ciupercilor evoluate. [Din fr. ***conidie***].

conifér, conifere n. (la pl.) ordin de plante cu frunze persistente (în formă de ace) şi cu fructe lemnoase conice; (şi la sg.) arbore sau arbust din acest ordin: *au întunecarea rigidă a pădurilor de conifere.* CĂL. [Din fr. ***conifères,*** lat. ***conifer,*** germ. ***Konifere***].

conimetríe f. determinare a numărului şi a mărimii particulelor de praf din aer. [Din fr. ***conimétrie***].

conimétru, conimetre n. aparat pentru captarea şi fixarea prafului din aer pentru a fi examinat. [Din fr. ***conimètre***].

coniózá, conioze m. (med.) boală cauzată de pătrunderea şi fixarea pulberilor în organism. [Din fr. ***coniose***].

coniróstru, ~i, conirostră, ~e a. (despre păsări) care are ciocul conic. // f. (la pl.) familie de păsări cu ciocul gros şi conic; (şi la sg.) pasăre din această familie. [Din fr. ***conirostres***].

coníţă f. v. cuconiţă.

coniugaţiúne f. v. conjugaţie.

coniúgiu, coniugii n. (latinism) unire prin căsătorie; mariaj. [Din lat. ***coniugium***].

conivént, ~ţi, conivентă, ~e a. (despre frunze) **1.** îndoit înăuntru; **2.** care tinde a se împreuna. [Din fr. ***connivent,*** lat. ***connivens, -entis***].

conivénţă, conivenţe f. complicitate (la o faptă rea), înţelegere (secretă); **de conivenţă cu ...,** în complicitate cu ... [Din fr. ***connivence,*** lat. ***conniventia***].

conjecturá, conjecturez vb. (rar; tr.) a judeca după aparenţe, a face o conjectură: *speculînd asupra viitorului spiritului ştiinţific, s-ar putea conjectura că ştiinţa ... va căuta căile de a preface în cursul timpului factorul de echivalenţă.* BL. [Din fr. ***conjecturer***].

conjecturál, ~i, conjecturală, ~e a. care se întemeiază pe conjecturi, pe presupuneri, pe aparenţe: *ele nu au un caracter conjectural.* BL. [Din fr. ***conjectural***].

conjecturáre, conjecturări f. acţiunea de a conjectura şi rezultatul ei; judecată făcută după aparenţe. [V. ***conjectura***].

conjectúră, conjecturi f. opinie bazată pe aparenţe sau presupuneri: *cînd am fost eu în joc ... m-am pierdut întotdeauna în conjecturi.* IBR. [Din fr. ***conjecture,*** lat. ***conjectura***].

conjudeţéan, ~eni, conjudeţeánă, ~ene m., f. persoană care s-a născut sau care locuieşte în acelaşi judeţ cu alta, considerată în raport cu aceasta. [***Con-***[1] + ***judeţean***].

conjugă, conjúg vb. **1.** (tr.) a modifica forma unui verb după persoană, număr, timp, mod şi diateză; **2.** (refl.; despre verbe) a fi flexibil; **3.** (fig.; refl.) a se îmbina, a se uni: *pentru vechii greci, „catacreză" erau metaforele abuzive, artificial constituite prin termeni ce nu prea pot fi conjugaţi.* BL. [Din lat. ***conjugare,*** fr. ***conjuguer***].

conjugábil, ~i, conjugabilă, ~e a. care se poate conjuga. [Din fr. ***conjugable***].

conjugál, ~i, conjugală, ~e a. referitor la căsătorie sau la cei căsătoriţi: *părinţii ei nu duceau o viaţă conjugală comună.* GHEŢIE. [Din fr. ***conjugal,*** lat. ***conjugalis***].

conjugalitáte f. (rar) căsătorie, mariaj: *nu numai în biserică, ci şi în ermetism, conjugalitatea slujeşte ca simbol al concilierii factorilor de „ambe sexe".* CĂL. [***Conjugal*** + ***-itate***].

conjugáre, conjugări f. **1.** flexiunea verbului: *după şase ani de tocală a declinărilor şi a conjugărilor şi după doi ani de drept roman se alesese cu cîteva duzini de expresii juridice.* GHEŢIE; **2.** categorie de verbe cu aceeaşi terminaţie la infinitiv; (înv.) conjugaţie: *limba română are patru conjugări;* **3.** (fig.) îmbinare, împletire: *în nici un fel nu admite o conjugare cu matematica.* BL.; *conjugarea intereselor;* **4.** mod de reproducere sexuată, în care două celule se separă după ce au schimbat între ele o parte din ADN. [V. ***conjuga***].

conjugát, ~ţi, conjugată, ~e a. îmbinat, împletit, reunit: *acţionează cu forţe conjugate;* **nervi conjugaţi,** nervi care îndeplinesc aceeaşi funcţie; **frunze conjugate,** frunze cu foliolele împerecheate; **numere conjugate,** numere complexe cu acelaşi coeficient. // f. (la pl.) ordin de alge verzi filamentoase, care se reproduc prin conjugare; (şi la sg.) algă din acest ordin. [V. ***conjuga;*** cf. fr. ***conjugué,*** germ. ***konjugiert***].

conjugatív, ~i, conjugativă, ~e a. (rar) care ţine de conjugare: *verbii a căror forme conjugative vin mai în urmă.* EM. [***Conjugat*** + ***-iv***].

conjugăţie, conjugaţii f. (înv.) conjugare: *se naşte coniugaţiunea numită perifrastică.* EM.; *aceste rădăcini foarte suspecte urmează toate clasei a zecea de conjugaţiune.* EM.; (şi: **conjugaţiune, coniugaţiune**). [Din lat. ***conjugatio, -onis,*** germ. ***Konjugation***].

conjugaţiúne f. v. conjugaţie.

conjúnct, ~ţi, conjunctă, ~e a. (despre unele forme ale verbului *a fi* şi ale pronumelor personale) care este neaccentuat şi se uneşte prin cratimă cu alt cuvînt. [Din lat. ***conjunctus,*** fr. ***conjoint***].

conjunctív, ~i, conjunctivă, ~e a. **1.** care leagă, care uneşte; **2.** (anat.) **ţesut conjunctiv,** ţesut animal de susţinere; **3.** (gram.) **mod conjunctiv,** (şi subst. n.) mod personal care exprimă o acţiune realizabilă; **4.** (înv.) conjunct: *a murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive.* CR. [Din lat. ***conjunctivus,*** fr. ***conjonctif***].

conjunctivál, ~i, conjunctivaiă, ~e a. (anat.) care ţine de conjunctivă, referitor la conjunctivă. [Din fr. ***conjonctival***].

conjunctívă, conjunctive f. membrană mucoasă care uneşte pleoapele cu globul ochilor. [Din fr. ***conjonctive***].

conjunctivíta, conjunctivite f. inflamaţie a conjunctivei: *un tînăr cu pleoapele înnodate de o uşoară conjunctivită.* ARG.; *conjunctivită granuloasă.* [Din fr. ***conjonctivite***].

conjunctór, conjunctoare n. aparat electric pentru întreruperea şi deschiderea automată a unui circuit electric. [Din fr. ***conjoncteur***].

conjuncturál, ~i, conjuncturală, ~e a. care ţine de o conjunctură, referitor la o conjunctură. [Din fr. ***conjoncturel***].

conjuncturalísm n. tendinţă de a folosi împrejurările favorabile (pentru satisfacerea unor interese). [***Conjunctură*** + ***-al*** + ***-ism***].

conjunctúră, conjuncturi f. ansamblu al împrejurărilor şi condiţiilor care influenţează un proces, un fenomen; concurs de împrejurări: *ţinînd seama de conjunctura politică a momentului, subiectul era delicat.* GHEŢIE; *o conjunctură fatală.* [Din fr. ***conjoncture,*** germ. ***Konjunktur***].

conjúncţie, conjuncţii f. **1.** (gram.) parte de vorbire neflexibilă care leagă cuvinte cu aceeaşi funcţie sintactică în propoziţie sau propoziţii într-o frază: *epitetul e un calificativ care, pus în legătură cu conjuncţiune, începe să dea o imagine.* IBR.; **2.** (astr.) întîlnire aparentă a doi aştri pe aceeaşi linie dreaptă: *peste noapte, luna fusese în conjuncţie cu soarele.* TUD.; (şi: (înv.) **conjuncţiune**). [Din lat. ***conjunctio, -onis,*** fr. ***conjonction,*** germ. ***Konjunktion***].

conjuncţionál, ~i, conjuncţională, ~e a. (gram.) cu rol de conjuncţie; **locuţiune conjuncţională,** locuţiune cu valoare de conjuncţie. [Din fr. ***conjonctionnel,*** germ. ***konjunktional***].

conjuncţiúne f. v. conjuncţie.

conjurá, conjúr vb. **1.** (intr.) a conspira, a complota; **2.** (tr.) a ruga insistent, a implora: *o bătrînă muribundă ... îl conjură, înainte de a închide ochii, să apere pe junâ.* CĂL. [Din lat. ***conjurare,*** fr. ***conjurer***].

conjurát, ~ţi, conjurată, ~e a. şi m., f. (persoană) care participă la o conjuraţie; conspirator: *principalii conjuraţi împotriva lui Caesar părăsesc Roma.* BL.; *tinerii conjuraţi citiră proclamaţia.* CĂL. [V. ***conjura***].

conjuratór, conjuratori m. (franţuzism) persoană care organizează sau conduce o conjuraţie. [Din fr. ***conjurateur***].

conjurátie, conjuraţii f. (rar) conspiraţie, complot: *Iuliu Caesar ... căzu victimă conjuraţiei republicane.* BL.; (şi: (înv.) **conjuraţiune**). [Din lat. *conjuratio, -onis,* fr. *conjuration*].

conjuraţiúne f. v. conjuraţie.

conlocuí, conlocuiesc vb. (intr.) a locui împreună cu altcineva. [*Con-*[1] + *locui*; cf. fr. *cohabiter*].

conlocuíre, conlocuiri f. (înv.) faptul de a conlocui. [V. *conlocui*].

conlocuitór, ~i, conlocuitoáre a. şi m., f. (persoană) care locuieşte împreună cu altcineva: *atît la români, cît şi la neamurile conlocuitoare, se poate vorbi numai despre o burghezie în formaţie.* BL. [*Conlocui* + *-tor*].

conlucrá, conlucrez vb. (intr.) a colabora, a lucra împreună cu altcineva: *se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toţi care scriam.* NEGR. [*Con-*[1] + *lucra*; cf. lat. *collaborare,* fr. *collaborer*].

conlucráre, conlucrări f. acţiunea de a conlucra; colaborare: *afişul ... cheamă la conlucrare pe toţi compatrioţii.* RUSSO; (p. ext.) *Eliad combate liberalismul, adică orice politică tinzînd să inventeze o ordine ce n-ar ieşi din spontana conlucrare a antitezelor.* CĂL. [V. *conlucra*].

conmeseán m. v. comesean.

conocár m. v. conăcar.

conocărie f. v. conăcărie.

conochífteriţă, conochifteriţe f. (reg.) coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*). [Cf. bulg. *konopišnica*].

conoíd, ~zi, conoídă, ~e a. de formă conică; conoidal. // n. (geom.) suprafaţă generată de o dreaptă care se menţine paralelă cu un plan dat şi se sprijină pe o dreaptă fixă şi pe o curbă fixă. [Din fr. *conoïde*].

conoidál, ~i, conoidală, ~e a. (geom.) de formă conică; conoid. [Din fr. *conoïdal*].

conopídă, conopide f. plantă leguminoasă, înrudită cu varza, cu inflorescenţa cărnoasă, alburie, folosită în alimentaţie (*Brassica oleracea*). [Din gr. mod. *kunoupídi*].

conopíştiriţă, conopiştiriţe f. (reg.) coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*). [Din bulg. *konopišnica*].

conosamént, conosamente n. document pentru transportul mărfurilor pe apă: *în conosament sînt trecute trei sute zece butoaie.* TUD. [Din germ. *Konnossement*].

conoscitív, ~i, conoscitivă, ~e a. (italienism) care ţine de cunoaştere, referitor la cunoaştere: *nu se pătrunde de intenţia, mereu conoscitivă, a autorului decît acela care sfîşie vălul mitic.* CĂL. [Din it. *conoscitivo*].

conoscóp, conoscoape n. (fiz.) aparat utilizat în conoscopie. [Din fr. *conoscope*].

conoscopíe, conoscopii f. (fiz.) examinare a fenomenelor de polarizare cromatică. [Din fr. *conoscopie*].

conotá, pers. 3 conotează vb. (tr.) a realiza o conotaţie: *această întrebuinţare a cuvîntului conotează semnificaţia de bază.* [Din fr. *connoter*].

conotáre, conotări f. faptul de a conota; conotaţie. [V. *conota*].

conotatív, ~i, conotativă, ~e a. **1.** (lingv.) suplimentar faţă de denotaţia cuvîntului; rezultat din experienţa personală, din context; figurat: *sens conotativ;* **2.** dominat de conotaţii: *stil conotativ.* [Din fr. *conotatif,* germ. *konnotativ*].

conotáţie, conotaţii f. **1.** (filoz.) totalitate a caracterelor obiectului desemnate prin acelaşi termen; **2.** (filoz.) proprietate a unui termen de a desemna în acelaşi timp atît un anumit obiect, cît şi atributele lui; **3.** (lingv.) sens suplimentar (în raport cu denotaţia) al unui cuvînt, dependent de un context, de o situaţie etc.; (p.restr.) sens figurat. [Din fr. *connotation,* germ. *Konnotation*].

conovăţ, conoveţe n. (înv.) funie fixată de un ţăruş de care se legau caii în bivuac: *de la conoveţile cailor, tresăreau din cînd în cînd vuietele înăbuşite pe care le făceau animalele scuturîndu-se.* SAD. [Din rus., ucr. *konovjaz*].

conposesorál, ~i, conposesorală, ~e a. care ţine de conposesorat, referitor la conposesorat: *pădure conposesorală.* [*Con-*[1] + *posesor* + *-al*].

conposesorát, conposesorate n. proprietate în comun asupra unor bunuri imobiliare (pădure, păşune, livadă etc.). [*Con-*[1] + *posesor* + *-at*].

conrúpe vb. v. corupe.

consacră, consácru şi (înv.) **consacrez** vb. **1.** (tr.) a închina, a destina: *îşi consacră timpul în întregime studiului.* GHEŢIE; **2.** (refl. şi tr.) a (se) dedica: *e nevoie să se consacreze mai mult activităţii culturale decît literaturii.* IBR.; *îmi consacru viaţa studiului;* **3.** (tr.) a stabili, a consfinţi: *măsura şi gradul civilizaţiei ... consacră statornicia şi prefacerea limbilor de acum înfiinţate.* RUSSO; *l-au consacrat ca mare poet.* [Din fr. *consacrer,* lat. *consecrare*].

consacránt, ~ţi, consacrantă, ~e a. (rar) care face consacrarea, care consacră. [Din fr. *consacrant*].

consacráre, consacrări f. **1.** acţiunea de a (se) consacra; dedicare; **2.** (spec.) stabilire a capacităţii, a meritelor deosebite (ale cuiva): *vreu mai întîi consacrarea aptului de la 5 şi 24 ghenar.* AL. [V. *consacra*].

consacrát, ~ţi, consacrată, ~e a. **1.** (înv.) închinat divinităţii; **2.** stabilit, consfinţit prin uz sau prin tradiţie: *în clasicii francezi nu percepe nici una din fineţele consacrate.* CĂL.; *termen consacrat;* **3.** considerat ca fiind o autoritate într-un anumit domeniu: *pictor consacrat.* [V. *consacra*].

consacráţie, consacraţii f. **1.** (rar) destinare, dedicare; **2.** (spec.) ofrandă adusă zeilor; (şi: (livr.) **consecraţie,** (înv.) **consacraţiune**). [Din fr. *consécration,* lat. *consecratio, -onis*].

consacraţiúne f. v. consacraţie.

consangúin a. şi m., f. v. consangvin.

consanguinitáte f. v. consangvinitate.

consangvín, ~i, consangvină, ~e a. şi m., f. (fraţi sau surori) care au acelaşi tată; (p.ext.) rubedenie, rudă: *Micu Braun e un mare bogătaş evreu, trăind din sărăcia consanguinilor.* CĂL..; (şi: (înv.) **consanguin**). [Din lat. *consanguineus,* fr. *consanguin*].

consangvinitáte f. rudenie din partea tatălui; înrudire de sînge: *se detaliază şi simţul consanguinităţii, mîndria familială.* CĂL.; (şi: (înv.) **consanguinitate**). [Din lat. *consanguinitas, -atis,* fr. *consanguinité*].

consăteán, consăteni m. persoană din acelaşi sat cu alta, considerată în raport cu aceasta. [*Con-*[1] + *sătean*].

conscríe, conscriu vb. (înv.; tr.) **1.** a chema în serviciul militar; a recruta, a înrola; **2.** a înscrie într-un registru oficial. [Din lat. *conscribere* (după *scrie*)].

conscriptíbil, ~i, conscriptibilă, ~e a. (rar) care poate fi recrutat. [Din fr. *conscriptible*].

conscripţie, conscripţii f. (înv.) **1.** înscriere anuală în registrele militare; recrutare, înrolare: *strîngerea ostaşilor se face prin conscripţie.* BĂLC.; **2.** redactare a unei legi; (şi: **conscripţiune**). [Din fr. *conscription,* lat. *conscriptio, -onis,* germ. *Konskription*].

conscripţiúne f. v. conscripţie.

conscrís, conscrişi m. (înv.) chemat în serviciul militar. [V. *conscrie*].

consecínte a. v. consecvent.

consecínţă, consecinţe f. rezultat, urmare a unei acţiuni, a unui principiu etc.: *nu ştia că săvîrşeşte un gest cu consecinţe imprevizibile.* GHEŢIE; **în consecinţă,** aşadar, prin urmare: *valorile spirituale au în consecinţă o irecuzabilă orientare creatoare.* BL.; **a suporta** (sau **a trage**) **consecinţele,** a suferi ceea ce rezultă dintr-o acţiune sau dintr-o situaţie: *vei suporta consecinţele inconştienţei sau impertinenţei dumitale.* SAD.; **pînă la ultimele consecinţe,** pînă la sfîrşit, pînă la capăt: *incriminările pe care şi le adresa îi dădură ... dorinţa de a continua pînă la ultimele consecinţe.* GHEŢIE. [Din lat. *consequentia,* fr. *conséquence*].

consecráţie f. v. consacraţie.

consecuént a. şi n. v. consecvent.

consecuénţă f. v. consecvenţă.

consecutív, ~i, consecutivă, ~e a. care urmează fără întrerupere; succesiv: *cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, aceleaşi întotdeauna, există şi lucrează simultan.* EM.; *serbări consecutive;* (gram.) **propoziţie consecutivă,** (şi subst. f.) propoziţie subordonată care exprimă urmarea unei acţiuni sau stări din regentă; **conjuncţie consecutivă,** conjuncţie care introduce o astfel de propoziţie. // adv. fără întrerupere: *lucrează şase ore consecutiv.* [Din fr. *consécutif,* germ. *konsekutiv*].

consecutivitáte f. urmare neîntreruptă; succesiune: *nu e adevărat că există un trecut – consecutivitatea e în cugetarea noastră.* EM. [*Consecutiv* + *-itate*].

consecúţie, consecuţii f. (rar) înlănţuire, legătură; (gram.) **consecuţia timpurilor,** concordanţa timpurilor: *să vedem consecuţia timpurilor.* IBR. [Din lat. *consecutio, -onis,* fr. *consécution*].

consecvént, ~ţi, consecventă, ~e a. care acţionează (permanent) potrivit unor principii (proprii); credincios ideilor sale: *dacă i-am văzut că sînt de aceleaşi principii şi consecvenţi, nu m-am despărţit de dînşii.* GHICA; *n-am putut fi consecinţi în lucruri pe cari ni le-au impus alţii.* EM.; (adv.) *aceste exemple dezvoltă consecvent bidimensionalitatea.* BL.; *acţionează consecvent.* // **n. 1.** fenomen care urmează altui fenomen; **2.** (log.) al doilea element al unei judecăţi ipotetice; (şi: (înv.) **consecuent, consecinte**). [Din fr. *conséquent,* lat. *consequens, -ntis,* germ. *konsequent*].

consecvénţă, consecvenţe f. **1.** faptul de a fi consecvent; constanţă, persistenţă în modul de a acţiona, de a se manifesta: *împrejurările vieţii îl fac să-şi ascundă unele din convingerele din faza a doua, n-are atîta consecvenţă ca în faza întăia.* IBR.; (p. ext.) *arta populară românească excelează aşadar printr-o consecvenţă stilistică de mare accent.* BL.; **2.** (înv.) consecinţă, urmare (a unui fapt, a unei acţiuni): *trage ultima consecvenţă logică din permanentele sale premise.* BL.; (şi: (înv.) **consecuenţă**). [Din lat. *consequentia,* fr. *conséquence,* germ. *Konsequenz*].

consémn, consemne n. **1.** totalitate a îndatoririlor unui militar în timpul serviciului de pază; **2.** ordin, dispoziţie; interdicţie: *cine îndrăzneşte să înfrîngă consemnul va fi lovit cu lancea.* SAD. [*Con-*[1] + *semn*; cf. fr. *consigne*].

consemnă, consemnez vb. (tr.) **1.** a înregistra, a însemna, a nota: *un epitaf compus de poet consemnează o parte a năpastei.* CĂL.; **2.** (înv.) a opri ieşirea din cazarmă pentru un timp: *a consemna trupele în cazărmi.* [*Con-*[1] + *semna*; cf. fr. *consigner*].

consemnábil, ~i, consemnabilă, ~e a. (vrednic) de consemnat; memorabil. [*Consemna* + *-bil*; cf. it. *consegnabile*].

consemnáre, consemnări f. **1.** acţiunea de a consemna şi rezultatul ei; însemnare, notare, înregistrare; **2.** reţinere a militarilor în cazarmă. [V. *consemna*].

consemnaţiúne, consemnaţiuni f. depunere a unei sume de bani la o instituţie publică: *Casa de economii şi consemnaţiuni.* [Din fr. *consignation*].

conséns, consensuri n. acord, înţelegere; identitate de vederi: *refuză demonstraţia întemeiată pe consensul popoarelor ca fiind deficientă sub raport logic.* BL. [Din lat. *consensus*].

consensuál, ~i, consensuală, ~e a. care se face cu asentimentul tuturor părţilor; **contract consensual,** contract care se încheie prin simplul acord al părţilor. [Din fr. *consensuel*].

consensualitáte f. (rar) acord, asentiment. [*Consensual* + *-itate*].

consentimént, consentimente n. (înv.) consimţămînt, asentiment: *i se atribuie călătoriei lui intenţia de a cîştiga consentimentul Românie.* EM. [Din fr. *consentiment*].

conservá, consérv vb. 1. (tr.) a menţine un aliment în stare nealterată: *carnea este conservată prin congelare;* 2. (tr.) a menţine, a face să dureze: *el admitea în general că natura conservă de-a lungul generaţiilor variaţiile accidentale care s-ar dovedi utile vieţuitoarelor.* BL.; (refl.) *s-au conservat în ele amintiri cinstite.* BL.; 3. (tr. şi refl.) a (se) păstra, a (se) menaja, a (se) păzi: *a-şi conserva sănătatea.* [Din fr. ***conserver,*** lat. ***conservare***].

conservánt, ~ţi, conservantă, ~e a. care conservă, care păstrează. // n. substanţă folosită pentru a conserva alimente. [***Conserva*** + ***-ant***].

conserváre, conservări f. 1. acţiunea de a (se) conserva şi rezultatul ei; menţinere în stare nealterată a unui aliment: *conservarea peştelui prin frig;* 2. păstrare, reţinere: *clasa săracă reprezintă procesul formării de capital, tendinţa de a-l forma, clasa bogată procesul conservării capitalului şi a domniei.* EM.; *el a determinat principiul conservării materiei.* BL.; **instinct de conservare,** instinct de apărare a propriei fiinţe: *zgîrcenia lui delirantă e împinsă pînă la pierderea instinctului de conservare.* CĂL. [V. ***conserva***].

conservát, ~ţi, conservată, ~e a. 1. care a fost menţinut în stare nealterată pentru a putea fi consumat: *începură să se ospăteze cu pesmeţi şi carne conservată.* TUD.; 2. care a fost sau s-a menţinut ori păstrat (în stare bună): *s-ar putea, fireşte, ca aceste cranii conservate să fie şi indicii ale unor jertfe cultice.* BL. [V. ***conserva***].

conservatísm n. orientare politică, economică sau culturală urmărind păstrarea unor forme vechi şi respingerea celor noi; conservatorism: *iată starea de lucruri la care aspiră conservatismul estrem.* EM. [Din fr. ***conservatisme,*** germ. ***Konservatismus***].

conservatív, ~i, conservativă, ~e a. 1. (rar) conservator[1]: *acei care voiau să păstreze limba cronicarilor erau conservativi.* IBR.; (p. ext.) *aratâ o repulsie conservativă faţă de romantism şi de simbolism.* CĂL.; 2. (fiz.) în care se conservă energie. [Din fr. ***conservatif,*** germ. ***konservativ***].

conservatór[1], ~i, conservatoáre a. 1. care este ataşat de trecut; conservativ: *din pricina clasei din care făceau parte, ei moşteniseră un temperament mai conservator.* IBR.; **partid conservator,** partid politic care urmăreşte să menţină instituţiile existente: *el are o poziţie neutră între partidul conservator şi partidul liberal.* IBR.; 2. care ţine de un astfel de partid, care se referă la un astfel de partid: *ziarele bucureştene, atît liberale, cît şi conservatoare, fără deosebire, ignorează acest adevăr.* EM. // m. membru al unui astfel de partid: *cade în contrazicere cînd susţine constituţionalismul şi zice că acesta se datoreşte conservatorilor.* IBR.; (adj.) *în emulaţie cu latifundiarii conservatori, Maiorescu a călătorit cu pasiune.* CĂL. [Din fr. ***conservateur,*** lat. ***conservator***].

conservatór[2], conservatoare n. şcoală superioară de muzică: *teatrul moldovenesc, închipuindu-şi un venit statornic ..., ar putea ţinea actori şi un conservator pentru învăţarea lor.* NEGR.; (şi: (înv.) **conservatoriu**). [Din fr. ***conservatoire,*** germ. ***Konservatorium***].

conservatorísm n. conservatism: *încă de la început se distrug liniile liberalismului şi ale conservatorismului.* CĂL. [Din it. ***conservatorismo***].

conservatoríst[1], ~şti, conservatoristă, ~e m., f. persoană care urmează conservatorul[2]. [Din germ. ***Konservatorist***].

conservatoríst[2], ~şti, conservatoristă, ~e m., f. adept al conservatorismului: *o conservatoristă, cam suspectă deşi frumoasă, îl duce în casa somptuoasă a lui Nenea.* CĂL. [***Conservator(ism)*** + ***-ist***].

conservatóriu m. v. conservator[2].

conservăţie f. v. conservaţiune.

conservaţiúne, conservaţiuni f. (rar) acţiunea de a conserva şi rezultatul ei: *da! progres! progres fără conservaţiune.* CAR.; *în perfectă stare de conservaţiune;* (şi: **conservaţie**). [Din fr. ***conservation,*** lat. ***conservatio, -onis***].

consérvă, conserve f. produs alimentar preparat special, pentru a nu se altera o lungă perioadă de timp (şi închis în cutii sau în borcane): *conserve de carne.* [Din fr. ***conserve,*** germ. ***Konserve***].

consfătuí, consfătuiesc vb. (refl.) a se sfătui împreună. [***Con-[1]*** + ***sfătui***].

consfătuíre, consfătuiri f. 1. acţiunea de a se consfătui şi rezultatul ei; 2. întîlnire la care se discută probleme de interes comun. [V. ***consfătui***].

consfinţí, consfinţesc vb. (tr.) a da caracter durabil; a stabili, a consacra: *spiritul roman consfinţea de fapt antichitatea în limitele ei.* BL. [***Con-[1]*** + ***sfinţi;*** cf. fr. ***consacrer***].

consfinţíre, consfinţiri f. acţiunea de a consfinţi; consacrare. [V. ***consfinţi***].

consideră, consíder vb. 1. (tr.) a analiza, a studia, a privi cu atenţie: *să considerăm acest fenomen social şi din alt punct de vedere.* IBR.; (refl.pas.) *inconştientul şi conştiinţa sînt a se considera analogic în substanţa lor psihică-spirituală.* BL.; 2. (tr.) a ţine seama de ..., a avea în vedere: *a considera serviciile aduse;* 3. (înv.; tr.) a stima: *îl consideră foarte mult;* 4. (tr. şi refl.) a (se) privi, a (se) socoti ca ...: *ţărănimea ortodoxă ... preferă să se considere urmaşa poporului dac.* BL.; *el nu considera uniaţia ca o mărturisire de credinţă sinceră.* BL.; *considerîndu-se poet al naţiunii, el colaborează la toate revistele.* CĂL. [Din fr. ***considérer,*** lat. ***considerare***].

considerábil, ~i, considerabilă, ~e a. 1. însemnat, remarcabil (prin mărime, forţă etc.): *zări spre marea lui surprindere că ... se apropie o mulţime considerabilă de indivizi îmbrăcaţi în negru.* GHEŢIE; *sumă, mulţime, pierdere considerabilă;* (adv.) *reputaţia lui Hasdeu crescuse considerabil în ţară şi străinătate.* CĂL.; 2. demn de consideraţie: *om considerabil.* [Din fr. ***considérable;*** cf. germ. ***konsiderabel***].

considerănt n. v. considerent.

consideráre, considerări f. acţiunea de a (se) considera şi rezultatul ei; consideraţie: *mecanismul este o perspectivă insuficientă pentru o considerare exhaustivă a vieţii.* BL.; **a lua în considerare,** a avea în vedere, a ţine seamă de ... : *se cere să luăm în considerare o fază mai puţin evoluată din procesul de specializare.* BL. [V. ***considera***].

considerát, ~ţi, considerată, ~e a. care se bucură de stimă; stimat, respectat. [V. ***considera***].

consideráţie, consideraţii f. 1. motiv, raţiune, considerent: *a uitat totdeauna aceste consideraţii şi de aceea a fost nedrept.* IBR.; *am cedat acestei consideraţii;* **a lua în consideraţie,** a ţine seamă de ..., a avea în vedere; 2. stimă, respect: *el merită consideraţiunea tuturor;* 3. reflecţie, părere, idee, considerare: *am atins mai sus, în treacăt, o chestiune asupra căreia am vrea să ne extindem consideraţiunile.* BL.; (şi: (înv.) **consideraţiune**). [Din fr. ***considération,*** lat. ***consideratio, -onis***].

consideraţiúne f. v. consideraţie.

considerént, considerente n. 1. punct de vedere, părere; 2. argument, motiv: *motivele şi considerentele invocate de fracţie sînt false.* EM.; 3. (jur.; la pl.) parte a unei hotărîri judecătoreşti care conţine motivarea soluţiei date într-o cauză; (şi: (înv.) **considerant**). [Din fr. ***considérant***].

consignatár, ~i, consignatară, ~e m., f. persoană care primeşte obiecte în consignaţie. [Din fr. ***consignataire,*** germ. ***Konsignatar, Konsignatär***].

consignatór, ~i, consignatoáre m., f. persoană care depune spre vînzare sau spre păstrare bani sau mărfuri. [Din fr. ***consignateur***].

consignáţie, consignaţii f. magazin în care se depun spre vînzare diferite obiecte de către persoane particulare; **de consignaţie,** care este vechi (şi rar): *puneau în vînzare obiecte de anticariat şi de consignaţie de tot felul.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **consignaţiune**). [Din fr. ***consignation,*** germ. ***Konsignation***].

consignaţiúne f. v. consignaţie.

consígnu, consignii n. (înv.) consemn: *soldatul nu cunoaşte consigniul.* [Din fr. ***consigne***].

consiliá, consiliez vb. (tr.) a sfătui: *pe aceştia pot să-i consiliez să scrie în proză.* MACED.; (fig.) *experienţa biologică ne consiliază să admitem ... o evoluţie.* BL. [Din fr. ***conseiller,*** lat. ***consiliari***].

consiliér, consilieri m. 1. sfătuitor, sfetnic: *se va lăsa a fi condus de consilierii lui actuali.* EM.; *consilier prezidenţial;* 2. membru al unui consiliu: *pe la cinci, trăsura se înapoie aducîndu-l pe fostul consilier.* GHEŢIE; *consilier la Curtea de casaţie;* 3. expert într-un anumit domeniu: *consilier de presă.* [Din fr. ***conseiller,*** germ. ***Konsiliarius***].

consiliére, consilieri f. acţiunea de a consilia şi rezultatul ei. [V. ***consilia***].

consíliu, consilii n. 1. (înv.) sfat, îndrumare a cuiva pentru a face sau nu ceva: *ca un post-scriptum voi să adauge un consiliu esenţial.* EM.; 2. organ cu rol conducător, consultativ sau executiv (pe lîngă o organizaţie, o instituţie): *principele, prin acoliţii săi, face din biroul partidului consiliul său de administraţie.* CĂL.; *consiliul de miniştri, consiliul comunal, consiliul judeţean;* **consiliu de familie,** adunare a rudelor, asistată de un jurist, pentru a hotărî în legătură cu interesele unui minor; 3. şedinţă, adunare: *aici văd zeii în consilii ..., văd eroi încinşi cu lauri.* COŞB. [Din lat. ***consilium,*** germ. ***Konsilium;*** cf. fr. ***conseil***].

consímil, ~i, consimilă, ~e a. (rar) asemănător (întru totul); identic. [Din lat. ***consimilis***].

consimilitúdine, consimilitudini f. (rar) asemănare totală; identitate. [Din fr. ***consimilitude***].

consimţământ, consimţăminte n. 1. încuviinţare, aprobare: *poate că totul nu e decît un mijloc de a-mi obţine consimţământul.* PETR.; **a-şi da consimţământul,** a consimţi: *părinţii Picăi ... îşi dăduseră în cele din urmă consimţământul.* GHEŢIE; 2. aderare de bună voie, adeziune nesilită; (şi: (înv.) **consimţimînt**). [***Con-[1]*** + ***simţământ***; cf. fr. ***consentement***].

consimţí, consímt şi (înv.) **consímţ** vb. (tr. şi intr.) a accepta, a fi de acord cu ceva: *poate că părinţii vor consimţi în cele din urmă la căsătorie.* CĂL.; *mă ştii că consimţ la onoarea dumitale de familist! ...* CAR. [***Con-[1]*** + ***simţi***; cf. fr. ***consentir***].

consimţimînt n. v. consimţământ.

consimţíre, consimţiri f. faptul de a consimţi; consimţământ; acceptare, aprobare, încuviinţare: *acea doză de platitudine ţine pe Maiorescu la nivelul epocii lui şi-i dă consimţirea contemporanilor.* CĂL. [V. ***consimţi***].

consistá, pers. 3 **consístă** vb. (intr.) a consta, a fi compus din ..., a se alcătui din ...: *civilizaţia adevărată a unui popor consistă nu în adoptarea cu deridicata de legi, forme, instituţii, etichete, haine străine.* EM.; *libertatea consistă în a putea face binele, nu însă şi răul.* [Din fr. ***consister,*** lat. ***consistere***].

consistént, ~ţi, consistentă, ~e a. 1. tare, vîrtos: *pastă consistentă;* 2. substanţial, sătios, bogat în substanţe nutritive: *pe tava emailată mă aştepta un mic dejun mai consistent decît de obicei.* GHEŢIE; 3. (fig.) cu conţinut bogat; important: *opinie consistentă.* [Din fr. ***consistant,*** germ. ***konsistent***].

consisténţă f. 1. densitate, soliditate a unei materii, a unui corp etc.: *lucrurile îşi pierd consistenţa, totul se dizolvă într-un joc de lumini.* BL.; **a prinde** (sau **a căpăta**) **consistenţă,** a se profila, a căpăta contur: *în ideea magicului prinde consistenţă ... însuşi misterul ca atare.* BL.; 2. rezistenţă opusă la deformare sau la sfărîmare: *ceara are puţină consistenţă;* 3. (fig.) stabilitate, tărie de caracter: *e un om lipsit de consistenţă.* [Din fr. ***consistance,*** germ. ***Konsistenz***].

consistométru, consistometre n. aparat cu care se măsoară consistenţa unor materiale. [Din fr. ***consistomètre***].

consistoriál, ~i, consistorială, ~e a. care ţine de consistoriu; referitor la consistoriu. [Din fr. ***consistorial,*** germ. ***konnistorial***].

consistóriu, consistorii n. 1. consiliu al cardinalilor prezidat de papă; 2. instanţă, judecată ecleziastică: *părăseşte veşmîntul călugăresc după violente atacuri şi chemarea în faţa consistoriului*

eparhial. CĂL.; **3.** (la romani) consiliu imperial. [Din lat. ***consistorium,*** germ. ***Konsistorium***].

consîngeán, ~eni, consîngeană, ~ene a. şi m., f. înrudit (din partea tatălui); consangvin; (p. ext.) *deodată se pomeneşte pe frontul român, pus în dureroasa situaţie de a omorî consîngenii.* CĂL. [Din lat. ***consanguineus,*** fr. ***consanguin*** (după *sînge*)].

consoánă, consoane f. sunet al vorbirii produs în urma strîmtării sau închiderii şi deschiderii bruşte a canalului fonator; semn grafic, literă care reprezintă un astfel de sunet. [Din fr. ***consonne,*** lat. ***consona***].

consoártă, consoarte f. (fam.) soţie: *eram eu, consoarta mea şi cumnată-mea Ziţa.* CAR. [Din lat. ***consors, -tis***].

consolă, consolez vb. (tr. şi refl.) a (se) mîngîia, a(-şi) alina o suferinţă (morală): *Adrian Maniu e un artist plastic refulat, care se consolează în poezie.* CĂL.; *i-am cuprins umerii şi am încercat s-o consolez.* GHEŢIE. [Din fr. ***consoler,*** lat. ***consolari***].

consolábil, ~i, consolabilă, ~e a. (rar) care poate fi consolat. [Din fr. ***consolable***].

consolánt, ~ţi, consolantă, ~e a. (rar) care consolează: *filozofia tînărului Maiorescu nu era consolantă.* CĂL. [Din fr. ***consolant***].

consoláre, consolări f. acţiunea de a (se) consola şi rezultatul ei; consolaţie, mîngîiere, alinare (sufletească): *alteori mă simt foarte nenorocită şi aş avea nevoie de o consolare.* GHEŢIE. [V. ***consola***].

consolatór, ~i, consolatoáre a. şi m., f. (persoană) care consolează: *împrejurarea aceasta, tragică şi consolatoare în acelaşi timp, o bănuim fundată în ultime rînduieli secrete ale existenţei.* BL. [Din fr. ***consolateur***].

consolaţie, consolaţii f. (înv.) **1.** consolare, mîngîiere: *e veşnica consolaţie a tuturor pesimiştilor.* IBR.; **2.** persoană, faptă, obiect care consolează; **3.** motiv de bucurie, de mulţumire; (şi: **consolaţiune**). [Din fr. ***consolation,*** lat. ***consolatio, -onis***].

consolaţiúne f. v. consolaţie.

consólă, console f. **1.** piesă de mobilier în formă de poliţă sau de măsuţă rezemată de perete, pe care se ţin obiecte decorative (de obicei ghivece cu flori); **2.** element arhitectural (ornamental) care serveşte ca sprijin pentru cornişă, balcon etc.; **3.** element de construcţie care iese cu capătul de sus în afara punctului de sprijin, astfel încît să poată prelua o sarcină. [Din fr. ***console,*** germ. ***Konsole***].

consolidá, consolidez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) întări, a (se) face solid: *a consolida un edificiu;* (fig.) *poetul îşi consolidează cu o crescîndă îndîrjire şi exclusivitate primatul social.* BL.; **2.** (fig.; tr.) a face durabil: *a consolida un guvern;* **3.** (tr.) a asigura un fond pentru plata unei datorii publice: *a consolida o rentă.* [Din fr. ***consolider,*** lat. ***consolidare***].

consolidábil, ~i, consolidabilă, ~e a. care poate fi consolidat. [Din fr. ***consolidable***].

consolidánt, ~ţi, consolidantă, ~e a. întăritor, care consolidează. [Din fr. ***consolidant***].

consolidáre, consolidări f. acţiunea de a (se) consolida şi rezultatul ei; întărire: *sublinia necesitatea consolidării spiritului de familie.* CĂL. [V. ***consolida***].

consolidát, ~ţi, consolidată, ~e a. (rar) întărit, devenit solid: *datorie sau rentă consolidată.* [V. ***consolida***].

consolidatór, ~i, consolidatoáre a. care consolidează; întăritor; susţinător, sprijinitor. [***Consolida*** + *-tor*].

consolidáţie, consolidaţii f. consolidare. [Din fr. ***consolidation***].

consommé n. supă care se prepară prin fierberea îndelungată a cărnii de vită. [Cuv. fr.].

consoná vb. v. consuna.

consonánt, ~ţi, consonantă, ~e a. **1.** (muz.; despre acorduri) format din consonanţe; armonios; **2.** (despre cuvinte) care are terminaţia asemănătoare cu a altui cuvînt. [Din lat. ***consonans, -ntis,*** fr. ***consonant,*** germ. ***konsonant***].

consonántă, consonante f. consoană. [Din germ. ***Konsonant,*** lat. ***consonans, -ntis***].

consonántic, ~ci, consonantică, ~ce a. care ţine de consoane, referitor la consoane. [Din germ. ***konsonantisch***].

consonantísm n. totalitate a consoanelor dintr-o limbă. [Din fr. ***consonantisme,*** germ. ***Konsonantismus***].

consonantizá, pers. 3 **consonantizează** vb. (refl.; despre vocale) a deveni semivocală, a căpăta caracter de consonantă. [***Consonantă*** + *-iza*].

consonánţă, consonanţe f. **1.** (muz.) armonie, combinare armonioasă a sunetelor; **2.** (fig.) potrivire de idei; acord: *el e la nivelul trebuinţelor practice de luptă culturală şi în consonanţă cu aspiraţiile politice ale vremii.* CĂL. [Din fr. ***consonance,*** germ. ***Konsonanz***].

consórt, consorţi n. **1.** (rar) soţ; **prinţ-consort,** soţul unei regine suverane; **2.** (înv.) partener într-o afacere considerat în raport cu asociaţii săi. [Din fr. ***consort,*** lat. ***consors, -tis***].

consorţiál, ~i, consorţială, ~e a. care aparţine unei societăţi comerciale, unui consorţiu. [Din fr. ***consortial***].

consórţiu, consorţii n. **1.** (în Roma antică) participare la domnie; **2.** asociere a unor bănci sau societăţi comerciale pentru efectuarea unor operaţii financiare în comun; (fig.) *cu consorţiul său de deputaţi pe sprînceană, votează concesia.* EM.; **3.** (biol.) ansamblu de organisme legate prin activitatea lor vitală. [Din lat., fr. ***consortium,*** germ. ***Konsortium***].

conspéct, conspecte n. sinteză sistematică a datelor esenţiale ale unor probleme; rezumat: *cifrele sînt publicate de autorul statisticii după un conspect oficial din anul 1772.* BL. [Din lat. ***conspectus,*** germ. ***Konspekt***].

conspectá, conspectez vb. (tr.) a nota sintetic datele esenţiale ale unei probleme. [Din lat. ***conspectare***].

conspectáre, conspectări f. acţiunea de a conspecta şi rezultatul ei. [V. ***conspecta***].

conspirá, conspír vb. (intr.) **1.** a organiza o conspiraţie; a complota, a unelti: *toţi laolaltă conspiră împotriva lui Amuliu.* CĂL.; **2.** (fig.) a tinde la acelaşi scop, a contribui la acelaşi efect: *totul conspiră la fericirea noastră.* [Din fr. ***conspirer,*** lat. ***conspirare***].

conspirativ, ~i, conspirativă, ~e a. ilegal, clandestin: *Bălcescu se vîrî în alte întreprinderi conspirative.* CĂL. [Din fr. ***conspiratif,*** germ. ***konspirativ***].

conspirativitáte f. caracter conspirativ. [***Conspirativ*** + *-itate*].

conspirátor, ~i, conspiratoáre a. şi m., f. (persoană) care ia parte la o conspiraţie: *după fapte toţi alcătuiesc o strînsă fraternitate de conspiratori.* CĂL. [Din fr. ***conspirateur***].

conspiráţie, conspiraţii f. uneltire secretă împotriva statului, a conducătorilor sau a ordinii publice: *era ultima întrunire a secţiunilor conspiraţiei.* CAR.; (şi: (înv.) **conspiraţiune**). [Din fr. ***conspiration,*** lat. ***conspiratio, -onis,*** germ. ***Konspiration***].

conspiraţiúne f. v. conspiraţie.

constá, pers. 3 **constă** vb. (înv.; intr.) a consista, a se compune din ...: *intervenea în această formulă o eroare constînd într-o generalizare pripită.* BL.; *casa lui constă din cinci camere.* [Din lat. ***constare***].

constánt, ~ţi, constantă, ~e a. statornic, neschimbat, invariabil: *aceste specii noi au rămas constante de-a lungul generaţiilor consecutive pe care pas cu pas le-a avut sub ochi.* BL.; (adv.) *aici nu e vorba de a scrie constant pentru cetitori.* IBR. [Din fr. ***constant,*** lat. ***constans, -ntis***].

constantán n. aliaj de cupru şi de nichel cu coeficient de dilatare mic şi cu rezistenţă specifică mare, întrebuinţat în electrotehnică. [Din fr. ***constantan***].

constántă, constante f. (mat.) mărime a cărei valoare rămîne neschimbată: *intuiţia sensibilă a spaţiului, chiar corectată în sensul unei constante, nu sîntem dispuşi s-o socotim ca un act de cuprindere adecvată a unei realităţi.* BL. [Din fr. ***constante,*** germ. ***Konstante***].

constantizáre, constantizări f. (rar) faptul de a face constant, stabil; stabilizare: *constantizarea condiţiilor este în chip licenţios socotită ca un factor ce ar anihila complicitatea lor la producerea fenomenului.* BL. [***Constant*** + *-izare*].

constánţă f. caracter neschimbător; statornicie, perseverenţă: *teoria relativităţii cuprinde o interpretare specială a principiului constanţei vitezei luminii.* BL. [Din fr. ***constance,*** lat. ***constantia,*** germ. ***Konstanz***].

constatá, constát vb. (tr.) **1.** a stabili starea, situaţia unui lucru, adevărul în legătură cu un fapt: *e la îndemînă oricui să constate enorma diversitate de structuri şi forme.* BL.; (refl. pas.) *se constată la el acum o blazare romantică.* CĂL.; **2.** a consemna (într-un document) cele observate: *nu vom intra încă în discuţie, ci numai constatăm acest lucru.* IBR. [Din fr. ***constater,*** it. ***constatare***].

constatábil, ~i, constatabilă, ~e a. care poate fi (uşor) constatat: *tradiţia este un fapt neîndoielnic, dar constatabil întotdeauna aposteriori.* CĂL. [Din fr. ***constatable***].

constatáre, constatări f. acţiunea de a constata şi rezultatul ei: *acestea le spune cu ocazia constatării faptului că unii îşi schimbau numele.* GHEŢIE. [V. ***constata***].

constatatív, ~i, constatativă, ~e a. care constată; care înregistrează ceva ca atare. [Din fr. ***constatatif***].

constătátor, ~i, constătătoáre a. (înv.) care constă din ..., compus din ...: *moşie constătătoare din livezi, păduri.* [De la ***consta***].

constelá, pers. 3 **constelează** vb. (rar; tr.) **1.** a acoperi cu stele, a înstela; **2.** (fig.) a acoperi de ..., a umple cu ...; (refl.) *în dogmele în discuţie se constelează ... un material teoretic învechit.* BL. [Din fr. ***consteller***].

constelát, ~ţi, constelată, ~e a. (rar) presărat cu stele; înstelat: *ce-ţi lipseşte să fii înger – aripi lungi şi constelate.* EM.; (fig.) *acolo-s dumbrăvi de aur cu poiene constelate.* EM. [Din lat. ***constellatus***].

consteláţie, constelaţii f. **1.** grup de stele având o configuraţie caracteristică: *a vegheat ... pînă ce constelaţia cloştei cu pui s-a înclinat deasupra asfinţitului.* SAD.; *Ursa-Mare şi Ursa-Mică sînt constelaţii;* **2.** (fig.) ansamblu, grup de fapte, de situaţii, de împrejurări etc.: *insuficienţele biologice nu joacă în această constelaţie de factori decît un rol accesoriu.* BL.; (şi: (înv.) **constelaţiune**). [Din lat. ***constellatio, -onis,*** fr. ***constellation,*** germ. ***Konstellation***].

constelaţiúne f. v. constelaţie.

consternă, consternez vb. (tr.) a produce uimire, nedumerire, însoţită de mîhnire, de indignare; a stupefia: *cînd aspectul e mai simplu, consternează dimensiunile.* CĂL.; *e un lucru care mă consternează.* CR. [Din fr. ***consterner,*** lat. ***consternare***].

consternánt, ~ţi, consternantă, ~e a. care provoacă consternare. [Din fr. ***consternant***].

consternáre, consternări f. descurajare, mîhnire însoţită de uimire; nedumerire unită cu mîhnire; consternaţie; stupefacţie: *a produs consternare în presa literară naraţiunea fantastică.* CĂL. [V. ***consterna***].

consternát, ~ţi, consternată, ~e a. cuprins de consternare; stupefiat: *domnule, exclamă cu o figură consternată gazda, vă rog foarte mult!* GHEŢIE. [V. ***consterna***].

consternáţie, consternaţii f. consternare; (şi: **consternaţiune**). [Din fr. ***consternation,*** lat. ***consternatio, -onis***].

consternaţiúne f. v. consternaţie.

constipá, constíp vb. **1.** (tr.) a provoca constipaţie; **2.** (refl.) a avea constipaţie. [Din fr. ***constiper***].

constipánt, ~ţi, constipantă, ~e a. care constipă: *alimente constipante.* [Din fr. ***constipant***].

constipát, ~ţi, constipată, ~e a. **1.** care suferă de constipaţie; **2.** (fam.) care are vederi înguste; lipsit de orizont; neproductiv. [V. ***constipa***].

constipáţie, constipaţii f. oprire anormală a evacuării intestinului; (pop.) încuiere: *calciu carbonic, pansament gastric eficace ..., dar, pentru că produce constipaţie, afară cu el!* GHEŢIE; (şi: (înv.) **constipaţiune**). [Din fr. ***constipation***].

constipaţiúne f. v. constipaţie.

constituánt, ~ţi, constituantă, ~e a. care constituie, care intră în compunere; constitutiv; **adunare constituantă,** (şi subst. f.) adunare formată din reprezentanţi aleşi în vederea alcătuirii sau modificării unei constituţii. [Din fr. ***constituant***].

constituént, ~ţi, constituentă, ~e a. care intră în constituţia unui întreg. // m. şi n. **1.** fiecare dintre elementele care formează un ansamblu, un compus; parte componentă; **2.** (chim.) fiecare dintre substanţele unei soluţii, unui aliaj etc.; **3.** (lingv.) unitate dotată cu sens sau grup de unităţi cuplate în conexiune. [Din fr. ***constituant,*** germ. ***Konstituent(e),*** engl. ***constituent***].

constitui, constítui şi (înv.) **constituiesc** vb. **1.** (tr.) a alcătui, a forma, a reprezenta: *tot ce i se întîmplase ... constituia o maşinaţie, pregătită cu iscusinţă şi intenţie precisă.* GHEŢIE; *sufletul şi corpul constituie omul;* **2.** (tr.) a fi considerat ca ..., a avea valoare de ...: *ceea ce ai realizat constituie o mîndrie nu numai pentru dumneata, ci şi pentru noi toţi.* GHEŢIE; *bogăţia nu constituie fericirea omului;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) înfiinţa, a (se) întemeia: *a constitui o societate;* (jur.) **a se constitui parte civilă,** a formula pretenţii de despăgubire faţă de acuzat. [Din lat. ***constituere,*** fr. ***constituer,*** germ. ***konstituieren***].

constituíre, constituiri f. acţiunea de a (se) constitui; alcătuire: *inducţia de la concret la absolut joacă rol importatnt în procesul de constituire al atîtor concepte.* BL. [V. ***constitui***].

constituít, ~ţi, constituită, ~e a. **1.** stabilit prin constituţie: *autoritate constituită;* **2.** format, alcătuit: *nu opune nici un fel de rezistenţă deplasării corpurilor cosmice constituite.* BL. [V. ***constitui***].

constituitór, constituitori m. (rar) făuritor, alcătuitor: *sînt toţi constituitori de limbă literară.* CĂL. [***Constitui*** + ***-tor***].

constitút, constitute n. contract prin care cineva se angajează să plătească o sumă de bani. [Din fr. ***constitut***].

constitutív, ~i, constitutivă, ~e a. care intră în componenţa, în alcătuirea unui lucru: *atomii sînt constitutivi pentru lume.* BL. [Din fr. ***constitutif,*** germ. ***konstitutiv***].

constitúţie, constituţii f. **1.** (rar) totalitate a elementelor esenţiale care compun ceva: *chipul dumnezeiesc a fost impregnat în însăşi constituţia naturii omeneşti.* STĂNIL..; *constituţia corpurilor;* **2.** conformaţie, structură fizică generală a corpului: *constituţie robustă;* **3.** lege prin care se determină organizarea politică a unui stat, stabilind drepturile şi îndatoririle cetăţenilor şi modul de funcţionare a instituţiilor: *Eminescu se simte chemat ... să conserve intactă constituţia.* IBR.; (şi: (înv.) **constituţiune**). [Din lat. ***constitutio, -onis,*** fr. ***constitution,*** germ. ***Konstitution***].

constituţionál, ~i, constituţională, ~e a. **1.** conform constituţiei, bazat pe constituţie; pe lege: *ca mai toţi polemiştii din acea vreme, înfiera pe noul ciocoi al erei constituţionale.* CĂL.; **2.** supus prevederilor constituţiei unui stat: *monarhie constituţională;* **3.** care ţine de alcătuire, de conformaţie: *insul uman suferă de o anume labilitate constituţională.* BL. [Din fr. ***constitutionnel***].

constituţionalicéşte adv. (rar) din punct de vedere constituţional, al constituţiei: *să socotim constituţionalicește, pentru că centrul este eminamente constituţional.* EM. [***Constituţional*** + ***-iceşte***].

constituţionalísm n. **1.** regim constituţional de guvernare: *comedia consistă ... în minciuna vecinică a constituţionalismului, în pretextarea diferitelor libertăţi publice.* EM.; **2.** concepţie, atitudine constituţională: *Maiorescu va avea dispreţ şi neîncredere faţă de constituţionalismul liberal.* IBR. [Din fr. ***constitutionnalisme,*** germ. ***Konstitutionalismus***].

constituţionalíst, ~şti, constituţionalistă, ~e a. care ţine de constituţionalism, referitor la constituţionalism. // m., f. adept al constituţionalismului: *aceşti critici sînt constituţionalişti liberali.* IBR.. [***Constituţional*** + ***-ist***].

constituţionalitáte f. însuşirea unei legi, unei acţiuni etc. de a fi conformă cu constituţia. [Din fr. ***constitutionnalité***].

constitútiune f. v. constituţie.

constríct, ~ţi, constrictă, ~e a. (biol.; despre organe) îngustat din loc în loc. [Din lat. ***constrictus***].

constrictív, ~i, constrictivă, ~e a. şi f. (consoană) care se pronunţă prin strîmtarea canalului fonator. [Din fr. ***constrictif,*** lat. ***constrictivus***].

constrictór, ~i, constrictoáre a. care se strînge, care se contractă: *muşchi constrictor; şarpe constrictor.* [Din lat. ***constrictor,*** fr. ***constricteur***].

constrícţie, constricţii f. reducere a diametrului unui orificiu sau al unui tub; (şi: (înv.) **constricţiune**). [Din fr. ***constriction,*** lat. ***constrictio, -onis***].

constricţiúne f. v. constricţie.

constringénţă, constringenţe f. (fiz.) mărime care caracterizează sticlele optice din punctul de vedere al dispersiei luminii. [Din fr. ***constringence***].

constrîngátor, ~i, constrîngătoáre a. care constrînge: *predica lui ... constrîngătoare mă aţîţa.* GAL. [***Constrînge*** + ***-ător***].

constrînge, constrîng vb. (tr.) a forţa, a sili pe cineva să facă ceva: *epoca de gheaţă a pus pe om în exerciţiul funcţiunilor sale, constrîngîndu-l la o sporită productivitate.* BL. [***Con-***[1] + ***strînge***; cf. lat. ***constringere,*** fr. ***contraindre***].

constrîngere, constrîngeri f. **1.** acţiunea de a constrînge şi rezultatul ei; obligare, forţare; **2.** asprime, rigoare: *matematica s-a emancipat mai hotărît de sub constrîngerile empiriei, ale concretului palpabil.* BL. [V. ***constrînge***].

construct, constructe n. (livr.) concept realizat pe baza activităţii intuitive; sistem teoretic ipotetic. [Din engl. ***construct,*** germ. ***Konstrukt***].

constructív, ~i, constructivă, ~e a. **1.** care face un lucru folositor, util; care contribuie la progres: *neglijează în chip voit fertilitatea imaginaţiei constructive.* BL.; *spirit constructiv;* (subst. n.) *pozitivismul pur crede că constructivul ... ar fi lipsit de justificare.* BL.; **2.** de construcţie, care serveşte pentru a construi. [Din fr. ***constructif,*** germ. ***konstruktiv***].

constructivísm n. **1.** curent artistic, apărut după primul război mondial, care concepe redarea realităţii într-o viziune de forme geometrice; **2.** concepţie potrivit căreia o entitate există numai dacă poate fi constituită sau i se poate releva intuitiv existenţa: *el se ducea ... pînă la idei care au ceva din constructivismul metafizicienilor.* BL. [Din fr. ***constructivisme,*** germ. ***Konstruktivismus***].

constructivíst, ~şti, constructivistă, ~e a. care ţine de constructivism, referitor la constructivism. // m., f. adept al constructivismului. [Din fr. ***constructivist,*** germ. ***Konstructivist***].

constructivitáte f. caracter constructiv; capacitate de a construi: *aceste virtuţi sînt în primul rînd rigoare şi apoi o anume particulară constructivitate.* BL. [***Constructiv*** + ***-itate***].

constrúctor, constructori m. persoană care construieşte, care participă la o operă de construcţie. [Din fr. ***constructeur,*** lat. ***constructor***].

constrúcţie, construcţii f. **1.** faptul de a construi; construire: *au fost aduse materialele pentru construcţie;* **2.** casă, clădire, edificiu: *localitate cu construcţii frumoase;* (fig.) *am cutezat să ridic o construcţie care să dăinuie veşnic.* VIERU; **3.** ceea ce a fost construit, realizat; alcătuire, compunere: *această construcţie teoretică nu-şi are temeiul şi nu-şi găseşte criteriile în spaţialitatea sensibilă, indeterminantă.* BL.; **4.** (lingv.) alăturare a cuvintelor sau a propoziţiilor în conformitate cu regulile gramaticale; (şi: (înv.) **construcţiune**). [Din lat. ***constructio, -onis,*** fr. ***construction,*** germ. ***Konstruktion***].

construcţiúne f. v. construcţie.

construí, construiesc vb. (tr.) **1.** a forma un întreg din mai multe elemente: *construiesc o maşină;* **2.** a zidi, a realiza o construcţie, o casă; **3.** a desena o figură geometrică: *a construi un poligon;* **4.** (fig.) a elabora, a formula: *nu construiam planuri, nu întreţineam speranţe.* GHEŢIE; *a construi o teorie;* **5.** (gram.) a forma o frază sau un enunţ potrivit regulilor gramaticale. [Din fr. ***construire,*** lat. ***construere,*** germ. ***konstruieren***].

construíbil, ~i, construibilă, ~e a. **1.** pe care se poate construi: *teren construibil;* **2.** care poate fi construit, format, alcătuit: *alte modele nu sînt construibile.* BL. [***Construi*** + ***-bil***].

construíre, construiri f. acţiunea de a construi şi rezultatul ei. [V. ***construi***].

consubstanţiál, ~i, consubstanţială, ~e a. care este alcătuit din aceeaşi substanţă cu altceva; (p. ext.) *chinezul, în acord divinatoriu cu taina şi noima existenţei, este el însuşi consubstanţial cu taina cea mai adîncă.* BL. [Din lat. ***consubstantialis,*** fr. ***consubstantiel***].

consubstanţialitáte f. însuşirea de a fi consubstanţial. [Din fr. ***consubstantialité***].

consuetudinár, ~i, consuetudinară, ~e a. nescris, dar consacrat prin uz; cutumiar. [Din lat. ***consuetudinarius,*** fr. ***consuétudinaire***].

consuetúdine, consuetudini f. obişnuinţă, obicei, deprindere. [Din lat. ***consuetudo, -inis***].

cónsul, consuli m. **1.** (la romani) fiecare dintre cei doi magistraţi care aveau în decurs de un an puterea executivă: *şi mai mari era acestu nume de boierie, consul, decît imperator.* COSTIN; *el pururе pe-acela ş-alege, au dictator sau consul în sănat.* B.-DEL.; **2.** fiecare dintre cei trei magistraţi care au guvernat Republica franceză între 1799 şi 1804: *Bonaparte a fost întîiul consul;* **3.** agent diplomatic însărcinat să reprezinte interesele unei ţări într-o ţară străină: *el se manifestă ca un om deosebit de maleabil, plin de iniţiative şi mai activ decît fusese oricare alt consul.* BL. [Din lat., fr. ***consul;*** cf. germ. ***Konsul***].

consulár, ~i, consulară, ~e a. care ţine de consul sau de consulat; referitor la consul sau la consulat: *demnitate consulară.* [Din fr. ***consulaire,*** lat. ***consularis***].

consulát, consulate m. **1.** funcţia de consul: *Antoniu deţinea consulatul şi eo ipso puterea în condiţiile momentului.* BL.; **2.** reşedinţa unui consul; **3.** reprezentanţă diplomatică condusă de un consul: *eram rău notat şi la palat şi la consulat.* GHICA; **4.** (la romani) perioadă de guvernare a unui consul; **5.** guvern consular în Franţa între 1799-1804. [Din fr. ***consulat,*** lat. ***consulatus***].

consúlt, consulturi m. **1.** consfătuire între doi sau mai mulţi medici, pentru a stabili diagnosticul şi medicaţia pentru un bolnav: *medicii, reuniţi în consult, diagnosticară un proces tuberculos.* GHEŢIE; **2.** consultaţie medicală. [Din lat. ***consultum,*** germ. ***Konsult***].

consultá, consúlt vb. **1.** (tr.) a cere o părere, un sfat: *să nu socotească cineva că consulta vreun doctor.* NEGR.; *a consulta un prieten;* **2.** (refl.) a se sfătui cu cineva: *cugetă în liniște, consultă-te cu persoane apropiate.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a cerceta, a examina pentru a se documenta: *se laudă că a consultat foarte multe izvoare şi înşiră pe istoricii turci.* IBR.; *îşi consultă ceasul.* GHEŢIE; *a consulta arhivele;* **4.** (tr.) a examina pentru a stabili starea sănătăţii, evoluţia unei boli etc.: *a consulta pacienţii.* [Din fr. ***consulter,*** lat. ***consultare***].

consultábil, ~i, consultabilă, ~e a. (rar) care poate fi consultat; căruia i se poate cere părerea: *admiţînd chiar cum că populaţiunea e sălbatecă, ceea ce noi, protestînd, nu credem, totuşi ea este consultabilă.* EM.; *susţinem din nou că populaţiunea e consultabilă şi că trebuie consultată.* EM. [***Consulta*** + ***-bil***].

consultánt, ~ţi, consultantă, ~e a. şi m., f. (persoană) care dă sfaturi, care dă indicaţii: *medic, avocat consultant;* **profesor consultant,** profesor universitar care, după pensionare, rămîne antrenat în activitatea de specializare a tinerilor. [Din fr. ***consultant***].

consultánţă, consultanţe f. asistenţă, îndrumare de specialitate, în vederea organizării şi rentabilizării unei întreprinderi: *a acorda consultanţă; consultanţă tehnică.* [De la ***consultant***].

consultáre, consultări f. acţiunea de a (se) consulta şi rezultatul ei; solicitare a unei opinii: *hotărî de aceea, după consultarea căpitanului, să accepte propunerea.* GHEŢIE. [V. ***consulta***].

consultatív, ~i, consultativă, ~e a. instituit pentru a se pronunţa asupra anumitor probleme; vot **consultativ**, vot care exprimă o părere, dar nu este luat în consideraţie la luarea hotărîrii finale. [Din fr. *consultatif*].

consultáţie, consultaţii m. **1.** părere, indicaţie, lămurire (dată de un avocat, într-o chestiune juridică): *venise să-mi ceară o consultaţie numismatică.* GHEŢIE; **2.** examinare a unui pacient de către medic: *consultaţia dovedeşte lipsa de informaţie a autorului în materie de patologie mintală.* CĂL.; **3.** îndrumare acordată de profesor elevilor sau studenţilor: *îşi ţinea orele de consultaţii în fiecare joi.* GHEŢIE; **4.** consfătuire, reuniune avînd drept scop examinarea, lămurirea unei chestiuni; (şi: (înv.) **consultaţiune**). [Din fr. ***consultation,*** lat. ***consultatio, -onis,*** germ. *Konsultation*].

consultaţiúne f. v. consultaţie.

consulting [cănsălting] n. consultanţă: *şi-a deschis firmă de consulting.* [Cuv. engl.].

consúm, consumuri n. **1.** folosire a unui bun; consumaţie: *toţi sînt inteleqenţi în acest local de consum.* BAC.; **bunuri** (sau **mărfuri**) **de (larg) consum**, produse ale industriei uşoare şi alimentare destinate folosirii individuale ale oamenilor şi pe baza cărora nu se realizează produse noi; **2.** cantitate de materiale şi de energie folosită într-un proces, într-o activitate. [Din germ. ***Konsum***, it. ***consumo***].

consumă[1], consúm vb. **1.** (tr.) a distruge în totalitate; a nimici: *focul consumă lemnele;* (refl.) *îşi aprinde ţigara cu mica torţă, apoi o urmări cum se consumă.* GHEŢIE; (fig.) *toată existenţa lui elementară s-a consumat într-o singură ardere.* CĂL.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) istovi, a (se) epuiza: *Europa ... nu a consumat integral experienţa modernităţii.* D.; *se bucurau că aceştia erau acum divizaţi, consumîndu-se în lupta între ei.* BL.; *şi-a consumat puterile; s-a consumat de atîta muncă;* **3.** (fig.; refl.) a se îngrijora, a se preocupa; a-şi cheltui nervii, energia: *nu te consuma pentru toate fleacurile.* [Din fr. ***consumer,*** lat. ***consumere***].

consumá[2], consúm vb. (tr.) **1.** a întrebuinţa (ca hrană), a folosi (făcînd să dispară): *a consuma proviziile;* (refl. pas.) *într-un colţ, lîngă tejghea, se consumă băuturi şi se iau gustări.* GHEŢIE; **2.** a isprăvi, a epuiza, a termina: *serviciile cultice aduse morţilor consumau timpul disponibil al egiptenilor.* BL.; (refl.) *fragedul meu suflet se consuma-n durere.* BOL. [Din fr. ***consommer,*** lat. ***consummare***].

consumábil, ~i, consumabilă, ~e a. care se consumă, se epuizează prin utilizare. // n. materiale (de birou) care se consumă (hîrtie, tuş, cerneală etc.): *firma asigură consumabile şi servicii.* [Din fr. ***consumable***].

consumáre[1], consumări f. acţiunea de a (se) consuma[1] şi rezultatul ei; nimicire, distrugere: *gelozia e consumarea de sine şi renunţare.* IBR. [V. ***consuma[1]***].

consumáre[2], consumări f. acţiunea de a consuma[2] şi rezultatul ei; întrebuinţare, folosire, epuizare, isprăvire: *nu se pomeneşte decît rar de consumarea cărnii de vacă.* CĂL.; (p. ext.) *de la consumarea actului de unire sub Atanasie ... ortodocşii rămăseseră fără episcop.* BL. [V. ***consuma[2]***].

consumát[1], ~ţi, consumată, ~e a. **1.** epuizat, sleit de puteri: *după atîtea eforturi, acum se prezintă ca un om consumat;* **2.** care s-a petrecut (de mult timp): *acestea sînt fapte consumate.* [V. ***consuma[1]***].

consumát[2], ~ţi, consumată, ~e a. **1.** folosit, întrebuinţat (ca hrană): *fructele consumate erau proaspete;* **2.** epuizat, terminat, încheiat: *încercarea sa n-ar mai putea fi repetată astăzi sau mai tîrziu, după o evoluţie consumată, ce şi-a întipărit urmele pe corpul limbii noastre.* BL. [V. ***consuma[2]***].

consumatór, ~i, consumatoáre a. care consumă[2]. // m., f. **1.** persoană care cumpără mărfuri pentru întrebuinţare personală; persoană care consumă[2] (alimente): *firul de grîu trece prin douăzeci de mîini de la producător pînă la consumator.* EM.; (adj.) *punînd greutatea pe înmulţirea populaţiei consumatoare şi contribuabile.* BL.; **2.** persoană care consumă alimente într-un local public: *cafeneaua se umplea de consumatori.* BAC.; (p. ext.) *ştiinţa ... devine prin chiar programul ei o extraordinară consumatoare de matematică.* BL.; (şi: (înv. şi pop.) **consumător**). [Din fr. ***consommateur***].

consumáţie, consumaţii f. **1.** faptul de a consuma[2]; consumare, consum: *dă serbări cu consumaţii copioase şi e mîndră de cît cheltuieşte.* CĂL.; **2.** sfîrşit: *pînă la consumaţia secolelor;* **3.** întrebuinţare, folosire de materiale, de energie: *producţia trebuie să fie în raport cu consumaţia;* **4.** (rar) vînzare de mărfuri; **5.** totalitate a alimentelor consumate de cineva într-un local public: *îşi plăteşte consumaţia plus un pahar.* CAR.; **6. damă de consumaţie**, prostituată; (şi: (înv.) **consumaţiune**). [Din fr. ***consommation,*** lat. ***consummatio, -onis,*** germ. ***Konsumation***].

consumaţiúne f. v. consumaţie.

consumătór m., f. v. consumator.

consumptíbil, ~i, consumptibilă, ~e a. (jur.; despre bunuri) care dispare sau îşi schimbă substanţa la prima întrebuinţare; consumabil: *bunuri consumptibile.* [Din fr. ***consomptible***].

consumptív, ~i, consumptivă, ~e a. (rar) care provoacă consumpţie. [Din fr. ***consomptif***].

consúmpţie, consumpţii f. (med.) slăbire treptată cauzată de o boală cronică: *un boier scăpătat aducînd de la Paris un violonist celebru, ca să cînte fiicei sale bolnave de consumpţiuni.* CĂL.; (şi: (înv.) **consumpţiune**). [Din fr. ***consomption,*** lat. ***consumptio, -onis***].

consumpţiúne f. v. consumpţie.

consună, consún vb. (intr.) **1.** a produce o consonanţă; **2.** (fig.) a se acorda, a se armoniza; (şi: **consona**). [Din fr. ***consonner*** (după *suna*)].

conşcolár, conşcolari m. (rar) elev considerat în raport cu alţi elevi de la şcoala unde urmează cursurile: *era ... cu mult deasupra conşcolarilor.* GAL. [*Con-*[1] + ***şcolar***].

conştiént, ~ţi, conştientă, ~e a. **1.** care se află în deplinătatea facultăţilor intelectuale; care îşi dă seama de realitatea înconjurătoare; lucid: *era pe deplin conştient cînd a procedat astfel;* **2.** care îşi dă seama de posibilităţile sale, de rolul pe care îl are: *această însuşire îi face conştienţi de greutatea meşteşugului lor.* IBR.; **3.** care se bazează pe conştiinţă, care se produce cu ajutorul conştiinţei: *am reprezentarea conştientă a actului care urmează să-l execut.* BL. // n. activitate psihică analizată de conştiinţă. [Din lat. ***consciens, -ntis,*** fr. ***conscient*** (după *ştii*)].

conştientizá, conştientizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni conştient. [***Conştient*** + ***-iza***].

conştientizábil, ~i, conştientizabilă, ~e a. care poate fi conştientizat. [***Conştientiza*** + ***-bil***].

conştientizánt, ~ţi, conştientizantă, ~e a. care conştientizează: *factor conştientizant.* [***Conştientiza*** + ***-ant***].

conştientizáre, conştientizări f. (rar) acţiunea de a (se) conştientiza şi rezultatul ei: *prin conştientizarea instinctelor lor.* IBR. [V. ***conştientiza***].

conştientizát, ~ţi, conştientizată, ~e a. care a devenit conştient. [V. ***conştientiza***].

conştienţă f. calitatea de a fi conştient; deplinătate a funcţiilor intelectuale; luciditate: *paralizat de partea stîngă, fără uzul vorbirii, dar în stare de conştienţă.* GHEŢIE. [De la ***conştient***].

conştiénţie f. v. conştiinţă.

conştiinciós, ~şi, conştiincioásă, ~e a. care are conştiinţă; care îşi face corect datoria; meticulos. // adv. în mod scrupulos, serios. [De la ***conscienciеux*** (după *ştii*)].

conştiinciozitáte f. însuşirea de a fi conştiincios; corectitudine, meticulozitate, seriozitate: *Dimitrie frecventă cu conştiinciozitate cursul de istoria filozofiei, parcurgînd o bibliografie uriaşă.* GHEŢIE. [***Conştiincios*** + ***-itate***].

conştiinţă, (rar) **conştiinţe** f. **1.** cunoaştere nemijlocită despre sine; cunoaştere nemijlocită despre existenţa a ceva: *împrejurarea solicită revizuirea vechilor metode şi lărgirea cunoaşterii prin noi metode în perfectă conştiinţă despre ele.* BL.; **2.** (filoz.) act sau stare în care subiectul cunoscător se cunoaşte astfel încît se consideră distinct de lumea înconjurătoare: *e un fel de a spune că începem a lua conştiinţă de noi înşine.* CĂL.; **3.** facultate de a face judecăţi cu valoare morală, de a aprecia (actele proprii); capacitate de a-şi manifesta deplin funcţiile intelectuale: *un anume realism empiric ... constă în credinţa că există o lume independentă de conştiinţa omului.* BL.; **4.** sentiment de responsabilitate pentru propriile acte, pentru propria conduită; judecată interioară asupra valorii morale a unui act sau a unei activităţi: *conştiinţa mi-a dictat să-mi fac datoria şi mi-am făcut-o.* REBR.; *eroii suferă iremediabil de prea marea lor conştiinţă morală.* CĂL.; **a avea ceva pe conştiinţă**, a avea ceva să-şi reproşeze; a **fi cu conştiinţa împăcată**, a fi convins că nu a săvîrşit nimic imoral sau ilegal: *eşti cu conştiinţa împăcată că ţi-ai îndeplinit pînă la capăt datoria.* CAR.; **libertate de conştiinţă**, drept absolut de a crede sau nu, de a practica sau nu o religie; **caz** (sau **proces**) **de conştiinţă**, conflict sufletesc generat de dificultatea de a decide asupra justeţei propriilor fapte, idei sau atitudini: *îl încurcă mărunte cazuri de conştiinţă.* CĂL.; **a-şi face proces(e) de conştiinţă**, v. **proces**; **cu mîna pe conştiinţă**, deschis, sincer; **mustrare de conştiinţă**, remuşcare; **5.** simţ al datoriei; grijă, minuţiozitate în practicarea unei activităţi: *învaţă cu conştiinţă;* **conştiinţă profesională**, preocupare pentru calitatea activităţii desfăşurate; probitate; **6.** idee, opinie statornică despre ceva: *noul erou suferă de răul veacului şi are conştiinţa damnării.* CĂL.; **conştiinţă publică** (sau **socială**), ansamblu de idei, de concepţii etc. ale unei colectivităţi umane: *răscoala ... a avut darul de a pune în mişcare ... şi conştiinţa publică.* BL.; **7.** (fig.) persoană (sau grup de persoane) care reprezintă spiritul cel mai înaintat, modelul moral etc.: *el reprezintă conştiinţa epocii;* **8.** (p. ext.) individ social, persoană: *vocea lui strigă, neascultată, prăbuşirea patriei, în satire fără prică asupra conştiinţelor.* CĂL.; (şi: (înv.) **conştienţie, conştiinţie, cuştiinţă**). [Din lat. ***conscientia,*** fr. ***conscience*** (după *ştii*)].

conştiínţie f. v. conştiinţă.

conştíu, ~ii, conştie, ~ii a. (înv.) conştient: *el intră în casa lui deplin conştiu despre îndelungatele lui vise.* EM. [Din lat. ***conscius*** (după *ştii*)].

conştiút, ~ţi, conştiută, ~e a. (înv.) conştient. [De la ***conştiu*** şi ***conştient***].

cont, cónturi n. **1.** registru al operaţiunilor contabile de debit şi de credit; fiecare dintre diviziunile unui astfel de registru; **2.** socoteală, evidenţă a operaţiunilor contabile care reflectă valoric starea unui proces economic: *a face un cont;* **a ţine cont (de ceva)**, a avea în vedere, a lua în considerare; **a trece la** (sau **în**) **cont**, a înscrie în rubrica datoriilor; **a da cont (cuiva)**, a da socoteală, a da seamă, a se justifica; **curte de conturi**, instituţie însărcinată cu verificarea şi cu judecarea problemelor financiare: *Eminescu adresează un răspuns către Curtea de conturi.* IBR.; **3.** disponibilitate bănească aflată la dispoziţia cuiva (într-o bancă); sumă de bani depusă de o persoană la o casă de economii sau la o bancă; **cont curent**, cont deschis de o bancă unui client pentru păstrarea mijloacelor băneşti; **în** (sau **pe**) **contul (cuiva** sau **a ceva)**, pe seama (cuiva sau a ceva): *ruşii ... cară totul din ţară în contul despăgubirilor de război.* GHEŢIE; **pe cont propriu**, pe răspundere personală; din iniţiativă proprie: *făcînd detectivism pe cont propriu, descoperă pe făptuitor.* CĂL.; (şi: (înv.) **contă**). [Din fr. ***compte,*** it. ***conto,*** germ. ***Konto***].

contă, contez vb. **1.** (înv.; intr.) a socoti; **2.** (înv.; intr.) a-şi propune: *contez a veni mîine;* **3.** (tr.) a se

încrede, a se bizui pe cineva sau pe ceva: *ştia că poate conta pe mijloacele materiale necesare întreţinerii sale.* GHEŢIE; *contez pe tine;* **4.** (intr.) a reprezenta o valoare, a avea o însemnătate: *cînd reuşeşti să te impui, ... nu mai contează locul din care provii.* CF; (şi: (înv.) **compta**). [Din fr. ***compter***].

contábil, ~i, contabilă, ~e a. care ţine de contabilitate, referitor la contabilitate: *evidenţă contabilă.* // m., f. persoană calificată în lucrări de contabilitate; (şi: (înv.) **comptabil**). [Din fr. ***comptable,*** it. ***contabile***].

contabilicésc, ~şti, contabiliceáscă, ~eşti a. (de) contabil, de contabilitate: *tertipuri contabiliceşti.* CAR. [***Contabil*** + *-icesc*].

contabilitáte, contabilităţi f. **1.** ansamblul operaţiilor de înregistrare a mişcării fondurilor (şi materialelor) într-o instituţie: *problemele de contabilitate agrară, de inventar, îl preocupă de asemeni.* CĂL.; *contabilitate comercială;* **2.** totalitate a conturilor înregistrate: *contabilitate în ordine;* **3.** secţie, birou unde se fac operaţiile de înregistrare a mişcării fondurilor: *banii trebuie predaţi la contabilitate, încheiate forme.* GHEŢIE; *a plecat la contabilitate;* (şi: (înv.) **comptabilitate**). [Din fr. ***comptabilité,*** it. ***contabilità***].

contabilizá, contabilizez vb. (tr.) a înregistra o operaţie economică sau financiară într-un cont; a opera într-un cont. [Din fr. ***comptabiliser***].

contabilizáre, contabilizári f. acţiunea de a contabiliza şi rezultatul ei. [V. ***contabiliza***].

contáct, contacte n. **1.** atingere nemijlocită, stare de apropiere fără spaţiu intermediar; (fig.) *diluînd nemăsurat naraţiunea, scriitorul pierde contactul cu pămîntul şi ne dă o mahala idealizată.* CĂL.; **2.** piesă care stabileşte deschiderea (închiderea) unui circuit electric; **3.** relaţie, legătură (între oameni): *lucra acum în sfera diplomatică şi internaţională, avînd contacte dese cu anume ambasade şi legaţii.* CĂL.; **a veni** (sau **a intra**) **în contact cu ...** sau **a lua contact cu ...,** a ajunge să cunoască, să aibă relaţii (cu cineva sau cu ceva): *clasele mici vin în contact cu civilizaţia.* IBR. [Din fr. ***contact,*** lat. ***contactus,*** germ. ***Kontakt***].

contactá, contactez vb. (tr.) a stabili legătura cu cineva, a lua contact cu cineva. [Din fr. ***contacter***].

contactór, contactoare n. întrerupător electric comandat de la distanţă, închizînd un circuit numai cît este acţionat. [Din fr. ***contacteur***].

contadín, contadini m. (italienism) ţăran (italian): *zvîrle vesel portocale în voiosul contadin.* AL. [Din it. ***contadino***].

contagiá, contagiez vb. (tr. şi refl.) a (se) contamina, a (se) molipsi: *la şcoală, a fost contagiat de variolă;* (fig.) *acum şi Eminescu s-a contagiat de această stare sufletească.* IBR. [Din fr. ***contagier***].

contagiére, contagieri f. acţiunea de a (se) contagia şi rezultatul ei. [V. ***contagia***].

contagiós, ~şi, contagioásă, ~e a. **1.** care se transmite de la un individ la altul; molipsitor: *se temea de boli contagioase.* IBR.; **2.** care produce o boală contagioasă; care contaminează, care contagiază: *ciumatul poartă în sine şi cu sine materia contagioasă.* EM.; **3.** care suferă de o boală molipsitoare: *om contagios;* **4.** (fig.) care este imitat, preluat, repetat de alţii: *împotriva aparenţelor, avea un rîs facil şi contagios.* GHEŢIE; *viciul este contagios.* [Din fr. ***contagieux,*** lat. ***contagiosus,*** germ. ***kontagiös***].

contagiozitáte f. caracter contagios al unei boli: *credinţa asta a contagiozităţii formează paginele cele mai negre în istoria ciumei.* EM. [Din fr. ***contagiosité,*** germ. ***Kontagiosität***].

contágiu, contagii n. (livr.) contagiune. [Din lat. ***contagium,*** cf. it. ***contagio***].

contagiúne, contagiuni f. **1.** transmitere a unei boli prin contactul dintre indivizi; (livr.) contagiu: *contagiunea era aşa de primejdioasă, încît cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea într-o familie întreagă.* GHICA; **2.** (înv.) epidemie, molimă: *cioclii ... nu lipseau de a arunca zdrenţe rupte de la ciumaţi, ca să răspîndească contagiunea.* GHICA; **3.** (fig.) imitare, preluare, repetare: *răscoala porneşte prin contagiune şi prin factorul mistic al unei presupuse îngăduinţe regale.* CĂL.; *evitaţi contagiunea viciului.* [Din fr. ***contagion,*** lat. ***contagio, -onis***].

contáiner, containere n. **1.** ambalaj standardizat şi rezistent folosit la transportul unor mărfuri sau materiale; **2.** cutie specială în care sînt puse aparatele şi instrumentele în rachetele cosmice. [Din engl. ***container***].

containerizá, containerizez vb. (tr.) **1.** a introduce în containere; **2.** a introduce folosirea containerelor în transport. [***Container*** + *-iza*].

containerizáre, containerizări f. acţiunea de a containeriza; folosire a containerelor în transportul de mărfuri. [V. ***containeriza***].

containerizát, ~ţi, containerizată, ~e a. **1.** introdus în containere; **2.** care foloseşte containere: *transport containerizat.* [V. ***containeriza***].

contaminá, contaminez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) molipsi; a lua sau a transmite o boală: *un bolnav poate contamina mai mulţi oameni sănătoşi;* (fig.) *posedă o putere sau substanţă magică de care sînt contaminaţi toţi membrii tribului.* BL.; **2.** (tr.) a face să fie vătămător, să transmită boli etc.: *microbii contaminează apa;* (fig.) *se observă o adevărată teroare de apa tristă, ostilă, care contaminează tot.* CĂL.; **3.** (tr. şi intr.) a infecta radioactiv; **4.** (tr.) a influenţa, a înrîuri: *turnurile templelor ... par uriaşe cactee de piatră într-o lume contaminată de logica basmului.* BL.; (refl. recipr.) *un rod este Iuliu Caesar a două cîmpuri stilistice, care se contaminează reciproc.* BL.; **5.** (lingv.; refl.) a se influenţa reciproc. [Din fr. ***contaminer,*** lat. ***contaminare***].

contaminábil, ~i, contaminabilă, ~e a. care poate fi contaminat. [Din fr. ***contaminable***].

contaminánt, ~ţi, contaminantă, ~e a. care contaminează; contagios. [***Contamina*** + *-ant*].

contamináre, contaminări f. acţiunea de a (se) contamina şi rezultatul ei: *generalizarea unei concepţii conştiente e totdeauna cu putinţă prin contaminarea teoretică.* BL. [V. ***contamina***].

contaminăţie, contaminaţii f. **1.** contaminare, molipsire; **2.** modificare a unui cuvînt sau a unei construcţii gramaticale sub influenţa altor cuvinte sau construcţii; (şi: (înv.) **contaminaţiune**). [Din fr. ***contamination,*** lat. ***contaminatio, -onis,*** germ. ***Kontamination***].

contaminaţiúne f. v. contaminaţie.

contánt, ~ţi, contantă, ~e a. (franţuzism; despre bani) în numerar, gheaţă, peşin. [Din fr. ***comptant***].

cóntă f. v. **cont.**

cóntăş, contăşe n. **1.** (înv.) manta lungă şi îmblănită: *conteşul cel de postav alb, blănit cu samur, al beizadelii.* FIL.; **2.** (reg.) haină ţărănească lungă, înflorată şi îmblănită; (şi: (reg.) **conteş, contoş**). [Din pol. ***kontusz***].

contăşél, contăşele n. (reg.) diminutiv al lui contăş: *fiecare fecior de bacal vrea să-şi schimbe ... contăşelul pe un surtuc.* RUSSO. [***Contăş*** + *-el*].

cónte, conţi m. (în epoca feudală) titlu de nobleţe între viconte şi marchiz sau între baron şi prinţ; persoană cu acest titlu: *ducii, comţii ..., centenarii şi alţi guvernatori de provincie sau districte.* BAR.; (şi: (înv.) **comte**). [Din fr. ***comte,*** it. ***conte***].

contemperáţie, contemperaţii f. impuls către săvîrşirea unui fapt, considerat a fi generat de graţia divină. [Din fr. ***contempération,*** lat. ***contemperatio, -onis***].

contemplá, contémplu vb. **1.** (tr.) a privi îndelung (şi cu admiraţie): *merse de-a dreptul la Columna lui Traian, pe care o contemplă copleşit de gînduri.* CĂL.; (refl.) *se contemplă o clipă în oglindă.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a medita, a reflecta. [Din fr. ***contempler,*** lat. ***contemplari***].

contempláre, contemplări f. **1.** acţiunea de a contempla: *filozofia ... rezultă din contemplarea obiectivă a lumii externe.* IBR.; **2.** atitudine de meditaţie sau de observare (pasivă) a realităţilor. [V. ***contempla***].

contemplatív, ~i, contemplativă, ~e a. **1.** care este predispus la contemplare; visător: *spirit contemplativ;* (subst.) *iniţiatorul e totdeauna un contemplativ şi un mistic.* CĂL.; **2.** destinat contemplaţiei, petrecut în contemplaţie: *viaţa contemplativă a călugărilor;* **3.** care ţine de contemplaţie, referitor la contemplaţie: *stîrnesc acea emoţie de ordin contemplativ pe care ne-o dă vechea pictură.* CĂL. [Din fr. ***contemplatif,*** lat. ***contemplativus,*** germ. ***kontemplativ***].

contemplativitáte f. caracter contemplativ. [***Contemplativ*** + *-itate*].

contemplatór, ~i, contemplatoáre a. şi m., f. (persoană) care contemplă, care este cufundată în visare: *eroul contemplator este poetul Ioan Catina.* CĂL.; *contemplatorii ruinelor, frecvenţi în romantism, sînt de pe acum numeroşi.* CĂL. [Din fr. ***contemplateur,*** lat. ***contemplator***].

contemplăţie, contemplaţii f. acţiunea de a contempla; stare de meditaţie (îndelungă): *clasicismul se complăcea în contemplaţie, atras de statica ideilor platonice.* BL.; (şi: (înv.) **contemplaţiune**). [Din fr. ***contemplation,*** lat. ***contemplatio, -onis,*** germ. ***Kontemplation***].

contemplaţiúne f. v. contemplaţie.

contemporán, ~i, contemporană, ~e a. **1.** (şi subst.) care trăieşte în acelaşi timp cu altceva sau cu altcineva: *fără a fi tocmai contemporane, vieţile lor se întretaie.* BL.; *studiul făcu impresie printre contemporani.* CĂL.; *contemporanii lui Eminescu;* **2.** care există sau se petrece în timpul nostru (sau într-un timp la care se face o referinţă): *România trece prin una din cele mai ingrate perioade ale istoriei ei contemporane.* IBR.; *literatura contemporană;* (şi: (înv.) **contimporan**). [Din fr. ***contemporain,*** lat. ***contemporaneus***].

contemporaneitáte f. **1.** epoca actuală: *una dintre replicile cele mai faimoase care i s-au dat transpune dintr-o dată în contemporaneitate.* BL.; **2.** existenţă simultană: *Creangă arată contemporaneitatea civilizaţiei noastre cu cele mai vechi civilizaţii din lume.* CĂL.; (şi: **contemporanitate**). [Din fr. ***contemporanеité***].

contemporanitáte f. v. contemporaneitate.

contemporaneizáre, contemporaneizări f. (rar) faptul de a fi sau de a (se) face contemporan (cu cineva sau cu ceva): *nu din acest punct de vedere al contemporaneizării avea să se remarce.* CĂL. [***Contemporan*** + *-(e)izare*].

contenciós, contencioase n. serviciu însărcinat cu problemele juridice ale unei instituţii; **contencios administrativ,** instanţă de control judecătoresc a legalităţii actelor; ansamblul normelor după care se rezolvă litigiile dintre stat şi persoanele fizice. // a. (jur.) **procedură contencioasă,** procedură de rezolvare în contradictoriu a unui conflict de interese de către un organ de jurisdicţie. [Din fr. ***contentieux,*** lat. ***contentiosus***].

contenénţă f. v. continenţă.

contení, contenesc vb. **1.** (intr., tr. şi refl.) a înceta sau a întrerupe o mişcare, o acţiune; a (se) opri: *nici dinioară să nu sărbeaze, nici să se contenească a nu face bine şi a dărui.* COR.; *pasărea nu mai conteneşte de a cînta.* ISP.; *trecuşe ploaia, conteniseră fulgerele, se înseninase afară.* SAD.; (înv.) **a conteni din viaţă,** a muri: *a contenit din viaţă şi s-a dus la al său rînd.* PANN; **2.** (înv.; tr.) a limita, a interzice, a opri: *cel puternic răpeşte în tărie, că nu-l conteneşte nici o lege.* B.-DEL. [Lat. ***continere***].

contenínţă, conteninţe f. (înv.) reţinere, cumpătare: *dîndu-să la post şi la conteninţă şi la aspră petreacere.* DOS. [***Conteni*** + *-inţă*].

contenire, conteniri f. acţiunea de a (se) conteni şi rezultatul ei; încetare, oprire: *la contenirea lucrului la înserat ... se abăteau pe nişte cărări ale lor în lunca Dunării.* SAD.; **fără contenire,** mereu, neîncetat: *cei scăpaţi fug fără contenire.* B.-DEL. [V. ***conteni***].

contensív, ~i, contensivă, ~e a. (rar) care serveşte pentru a menţine ceva; care conţine ceva: *criteriul contensiv al conţinutului logico-semantic.* [Din fr. ***contensif***].

contént, ~ţi, contentă, ~e a. (latinism) mulţumit, satisfăcut. [Din lat. ***contentus***].

contentáţie, contentaţii f. (latinism) mulţumire, satisfacţie. [Din lat. ***contentatio, -onis***].

contentív, ~i, contentivă, ~e a. (med.) care menţine poziţia corectă a unui organ: *bandaj contentiv.* [Din fr. ***contentif***].

contenţiós, ~şi, contenţioásă, ~e a. **1.** supus discuţiei; litigios: *afacere contenţioasă;* **2.** care contestă mereu. [Din lat. ***contentiosus,*** fr. ***contentieux***].

contenţiúne, contenţiuni f. **1.** dezbatere, ceartă: *într-o contenţiune de argumente mistice pe de o parte, materialiste pe de alta, îşi strigă dorinţele.* CĂL.; *evitaţi contenţiunile şi disputele;* **2.** încordare, solicitare; **3.** (med.) menţinere a corpului sau a unui organ într-o anumită poziţie. [Din lat. ***contentio, -onis,*** fr. ***contention***].

contésă, contese f. soţie sau fiică de conte. [Din it. ***contessa,*** fr. ***comtesse***].

contestá, contést şi (înv.) **contestez** vb. (tr.) **1.** a tăgădui, a nu recunoaşte cuiva valoarea sau un drept; **2.** a nega existenţa unui fapt sau necesitatea unui lucru: *nimenea nu-i va contesta genialitatea.* BL.; (refl. pas.) *că ar fi trăit ultimele zile în mizerie şi ar fi fost înmormîntat în groapa comună a săracilor se contestă azi.* CĂL.; **3.** a face o contestaţie. [Din fr. ***contester,*** lat. ***contestari***].

contestábil, ~i, contestabilă, ~e a. care se poate contesta; care provoacă contestaţie. [Din fr. ***contestable***].

contestáre, contestări f. acţiunea de a contesta şi rezultatul ei. [V. ***contesta***].

contestatár, ~i, contestatară, ~e a. care contestă, care face obiecţii sau protestează. [Din fr. ***contestataire***].

contestáţie, contestaţii f. **1.** (jur.) cerere de anulare a unei hotărîri pentru vicii de formă; **2.** memoriu prin care se cere revizuirea sau anularea unui act, a unei măsuri; (şi: (înv.) **contestaţiune**). [Din fr. ***contestation,*** lat. ***contestatio, -onis,*** germ. ***Kontestation***].

contestaţiúne f. v. contestaţie.

cónteş n. v. contăş.

contéxt, contexte n. **1.** fragment dintr-o scriere în care se încadrează un cuvînt sau o expresie: *un diminutiv ... e foarte frumos din cauza contextului.* IBR.; **2.** ansamblu de împrejurări care însoţesc un fapt, un eveniment. [Din fr. ***contexte,*** lat. ***contextus***].

contextuál, ~i, contextuală, ~e a. care ţine de un context; referitor la un context. [Din fr. ***contextuel,*** engl. ***contextual***].

contextualitáte f. ansamblu de împrejurări, de circumstanţe (care caracterizează un anumit moment). [***Contextual*** + ***-itate***].

contextuáre, contextuări f. (rar) încadrare într-un context. [V. ***context***].

contextúră, contexturi f. legătură, (mod de) îmbinare a părţilor unui tot: *contextura muşchilor.* [Din fr. ***contexture***].

contíe, contii f. (înv.) demnitate, rang de conte: *regina ţi-a dat ... contia şi sinioria, lucruri deşarte toate!* NEGR. [***Conte*** + ***-ie***].

contigént n. v. contingent.

contiguitáte f. calitatea de a fi contiguu; stare a două lucruri care se ating: *aceste unităţi magice sînt posibile şi fără contiguitatea în spaţiu şi în timp a lucrurilor.* BL. [Din fr. ***contiguité***].

contíguu, ~ui, contiguă, ~ue a. care se alipeşte de ceva, care are elemente comune cu ceva. [Din fr. ***contigu,*** lat. ***contiguus***].

contimporán a. v. contemporan.

continént[1], continente n. spaţiu geografic cuprinzînd o întindere de uscat mărginită de mări şi de oceane: *locul de boişte ..., în continentul de unde a fost adus, e către apele reci ale miezului nopţii.* SAD.; **Vechiul continent,** Europa, Asia şi Africa: *tu mori plîngînd, privind peste ocean, eu gem în vechiul continent.* BAC.; **Noul continent,** America şi Oceania. [Din fr. ***continent,*** lat. ***continens, -ntis,*** germ. ***Kontinent***].

continént[2], ~ţi, continentă, ~e a. (rar) care trăieşte în continenţă; abstinent. [Din fr. ***continent***].

continentál, ~i, continentală, ~e a. care ţine de continente[1], referitor la continente: *blocul continental.* [Din fr. ***continental,*** germ. ***kontinental***].

continénţă, continenţe f. reţinere, înfrînare: *cu continenţă.* CAR.; (şi: (înv.) **contenenţă**). [Din fr. ***continence,*** lat. ***continentia***].

contingént, ~ţi, contingentă, ~e a. întîmplător, care poate să fie sau nu: *cultura nu e un epifenomen sau ceva contingent în raport cu omul.* BL. // n. **1.** totalitate a tinerilor încorporaţi în acelaşi an pentru serviciul militar; **2.** grup omogen de oameni; **3.** (înv.) contribuţie, cantitate de muncă sau de bani care trebuie dată de fiecare; (şi: (pop.) **contigent**). [Din fr. ***contingent,*** lat. ***contingens, -ntis***].

contingénţă, contingenţe f. stare a ceea ce este contingent; legătură exterioară; întîmplare: *supusă contingenţelor celor mai capricioase, conştiinţa e dispusă să-şi trădeze în orice moment peisajul.* BL. [Din fr. ***contingence***].

continuá, continúu vb. **1.** (tr.) a nu întrerupe, a duce mai departe un lucru început: *tramvaiul îşi continua mersul harnic şi anevoios prin ploaie.* GHEŢIE; *continuă citirea; a continua un zid;* **2.** (intr.) a urma, a merge mai departe, a (se) prelungi: *consfătuirile continuară zile de-a rîndul.* REBR.; **3.** (refl.) a se întinde, a se face mai lung, a se prelungi: *drumul se continuă de-a lungul fluviului.* [Din fr. ***continuer,*** lat. ***continuare***].

continuáre, continuări f. **1.** acţiunea de a (se) continua şi rezultatul ei; **2.** urmare, prelungire: *viaţa noastră naţională modernă nu e continuare a societăţii vechi.* IBR.; **în continuare, a)** fără întrerupere; **b)** mai departe, mai încolo. [V. ***continua***].

continuatív, ~i, continuativă, ~e a. (şi adv.) (care se petrece) în mod continuu: *o creştere masivă şi cu caracter continuativ.* BL. [Din fr. ***continuatif***].

continuatór, ~i, continuatoáre m., f. persoană care continuă un lucru început de alta: *este un continuator al lui Slavici.* CĂL. [Din fr. ***continuateur***].

continuitáte, continuităţi f. legătură neîntreruptă (în timp sau în spaţiu); faptul de a fi continuu: *ei nu sînt inele în lanţul continuităţii istorice a culturii noastre.* EM.; *întreruperea exerciţiului nu e indicată, ... suplеţea muşchilor reclamă continuitate.* CĂL. [Din fr. ***continuité,*** lat. ***continuitas, -atis,*** germ. ***Kontinuität***].

continuitív, ~i, continuitivă, ~e a. (înv.) continuu, neîntrerupt: *lucrurile ce se predau sînt rezultate ale unei culturi vechi şi continuitive.* EM. [De la ***continuitate***].

contínuu, ~ui, continuă, ~ue a. care se prelungeşte (în spaţiu sau în timp) fără întrerupere; neîntrerupt, neîncetat: *linie continuă; naturalistul englez vede viaţa în scurgere, într-o continuă schimbare de forme şi structuri.* BL.; (adv.) *omul stă continuu sub efluviile harului şi starea lui se înalţă.* STĂNIL.; **curent continuu,** curent care are un singur sens. [Din fr. ***continu,*** lat. ***continuus***].

contişór, contişoare n. (rar) sumă mică, neînsemnată (de plătit): *dar ... ştiţi că ... mai este un contişor.* CAR. [***Cont*** + ***-işor***].

contoár[1], contoare n. **1.** birou, masă pentru numărat banii, pentru etalat mărfuri (mici) etc.: *bijutierul ieşi de după contoar, frecîndu-şi mîinile.* TUD.; **2.** sediu bancar. [Din fr. ***comptoir***].

contoár[2] n. v. contor.

contomán, contomane n. (reg.) cojoc cu blană de vulpe sau de lup: *contomanul se poartă numai la sărbători de ţăranii cuprinşi din Tecuci.* [Contaminare între ***contoş*** şi ***suman***].

contondént, ~ţi, contondentă, ~e a. cu care se poate lovi fără a tăia; tare: *corp contondent.* [Din fr. ***contondant***].

contopí, contopesc vb. (refl. şi tr.) a (se) uni, a (se) amesteca formînd un singur tot; (fig.) *într-un ceas s-au contopit două destine.* GAL. [***Con-[1]*** + ***topi***].

contopíre, contopiri f. acţiunea de a (se) contopi şi rezultatul ei: *dragostea deplină, desăvîrşită este totodată o contopire a sufletelor şi o unire trupească.* GHEŢIE. [V. ***contopi***].

contór, contoare n. aparat pentru măsurat cantitatea consumată de apă, de electricitate, de gaze etc.; (şi: **contoar,** (înv.) **comptuar**). [Din germ. ***Kontor,*** fr. ***contoir***].

contorizá, contorizez vb. (tr.) **1.** a măsura cu ajutorul contorului: *a contoriza apa;* **2.** a prevedea cu contor: *a contoriza o locuinţă.* [***Contor*** + ***-iza***].

contorizáre, contorizări f. acţiunea de a contoriza. [V. ***contoriza***].

contorsioná, contorsionez vb. (refl. şi tr.) a face sau a provoca contorsiuni. [Din fr. ***contorsionner***].

contorsionáre, contorsionări f. acţiunea de a (se) contorsiona şi rezultatul ei. [V. ***contorsiona***].

contorsionát, ~ţi, contorsionată, ~e a. **1.** sucit, răsucit: *cu toată făptura uşor contorsionată pe linia unui elan pierdut în vag ... dă o impresie plastică.* BL.; (fig.) *ostroavele de jepi contorsionaţi nu oferă nici un adăpost.* SAD.; **2.** (fig.) lipsit de armonie, chinuit. [Din fr. ***contorsionné***].

contorsioníst, contorsionişti m. gimnast (de circ) cu mobilitate mare. [***Contorsiona*** + ***-ist***].

contorsiúne, contorsiuni f. **1.** contracţie violentă a muşchilor: *Zibal urmărise ... toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor.* CAR.; **2.** gest forţat, răsucire a membrelor sau a trupului. [Din fr. ***contorsion,*** lat. ***contorsio, -onis,*** germ. ***Kontorsion***].

cóntoş n. v. contăş.

contra-[1] element de compunere cu sensul „împotrivă". [Din fr. ***contre-***].

cóntra[2] prep. **1.** (exprimă opoziţia sau ostilitatea) împotriva, în detrimentul; în ciuda; în direcţie opusă: *îşi punea tot talentul său în lupta contra unui partid advers.* IBR.; *în contra curentului;* (fig.) *a se lua în contra cu cineva;* (absol.) *începe o discuţie înfierbîntată, un adevărat proces bufon de discriminare între speţe cu teze pro şi contra.* CĂL.; (adv.) *cine-i contra, să-l vedem, ca să-l ştie soţii.* COŞB.; **din contra,** cu totul altfel: *poezia nu are să descifreze, ci, din contra, are să încifreze o idee poetică în simbolele şi hieroglifele imaginilor sensibile.* EM.; **2.** pentru a apăra de ..., pentru a proteja de ...: *adăpost contra ploii;* **3.** în schimbul a ceva: *contra sumei de şapte lei, mi s-a dat o ceaşcă de ceai rusesc, cu o feliuţă străvezie de lămîie.* GHEŢIE; *serviciu contra serviciu.* [Din lat., it. ***contra,*** fr. ***contre***].

contră[3], contrez vb. (tr.) **1.** a contrazice; **2.** (la box, scrimă, lupte, judo) a da o contră. [Din fr. ***contrer***].

contraacuzáţie, contraacuzaţii f. învinuire adusă acuzatorului de către cel acuzat. [Din fr. ***contre-accusation***].

contraalizéu, contraalizee n. vînt regulat care circulă în sens contrar deasupra alizeelor. [Din fr. ***contre-alizé***].

contraamirál, contraamirali m. grad în marina militară corespunzător generalului de brigadă din armata terestră; persoană care are acest grad. [Din fr. ***contre-amiral***].

contraanchétă, contraanchete f. anchetă făcută după una anterioară. [Din fr. ***contre-enquéte***].

contraargumént, contraargumente n. argument care se opune altuia. [Din fr. ***contre-argument***].

contraatác, contraatacuri n. atac realizat de o unitate aflată în apărare. [Din fr. ***contre-attaque***].

contraatacá, contraatác vb. (tr. şi intr.) **1.** a executa un contraatac; **2.** (sport) a da o ripostă. [Din fr. ***contre-attaquer***].

contrabalansá, contrabalansez vb. (tr.) **1.** a aduce în stare de echilibru; **2.** (fig.) a înlătura efectul unei acţiuni prin altă acţiune; a egala în putere, în valoare, în merite: *se mai cere ca istoria să nu fie singura disciplină a celui care o studiază. să fie contrabalansată de ştiinţele vieţii.* IBR.; (şi: (înv.) **contrabalanţa**). [Din fr. ***contre-balancer***].

contrabalansáre, contrabalansări f. acţiunea de a contrabalansa; egalare, echilibrare: *e o contrabalansare puternică a influenţei muntenești.* IBR. [V. ***contrabalansa***].

contrabalanţá vb. v. contrabalansa.

contrabánd, contrabanzi m. (înv.) contrabandist: *te pune la rînd cu pungaşii, cu contrabanzii, cu calpuzanii.* OD. [De la ***contrabandă***].

contrabándă, contrabande f. trecere clandestină peste graniţă a unor mărfuri interzise sau pentru care trebuie plătite taxe: *este trimis în România să organizeze contrabanda cu cărţi subversive.* CĂL.; **de contrabandă, a)** trecut peste graniţă în mod clandestin: *i-a oferit cafea şi o havană de contrabandă.* REBR.; **b)** (fig.) obţinut prin înşelătorie; fals, fără valoare: *mărire de contrabandă sub masca lui Caton.* MACED. [Din fr. ***contrebande***].

contrabandíst, ~şti, contrabandistă, ~e m., f. persoană care face contrabandă: *banii provin din mită de la contrabandişti.* CĂL. [***Contrabandă*** + ***-ist***].

contrabaráj, contrabaraje n. baraj mic amplasat în aval lîngă un baraj principal pentru a-i susţine baza. [***Contra-***[1] + ***baraj***].

contrabás, contrabasuri n. instrument muzical cu coarde, de mari dimensiuni, avînd registrul cel mai grav. [Din fr. ***contrebasse,*** germ. ***Kontrabaß***].

contrabasíst, contrabasişti m. muzicant care cîntă la contrabas. [Din fr. ***contrebassiste,*** germ. ***Kontrabassist***].

contrabaterie, contrabaterii f. baterie de artilerie cu misiunea de a distruge artileria inamicului. [Din fr. ***contrebatterie***].

contracalíbru, contracalibre n. piesă folosită la executarea şi la controlul unui calibru. [Din fr. ***contre-calibre***].

contracandidát, ~ţi, contracandidată, ~e m., f. persoană care candidează împotriva alteia pentru un post sau pentru o funcţie: *Dimitrie avu un singur contracandidat.* GHEŢIE. [***Contra-***[1] + ***candidat***].

contracará, contracarez vb. (tr.) a se opune voinţei sau acţiunii cuiva (împiedicîndu-le efectul): *vraja n-a izbutit fiindcă a fost contracarată de o altă vrajă mai puternică.* BL. [Din fr. ***contrecarrer***].

contracciu, contraccii m. (înv.) persoană care încheie un contract (de concesiune): *veniturile podurilor se vindeau prin mezat şi Stamate Birlic se afla contracciu.* FIL. [***Contract*** + ***-giu***].

contraceptív, ~i, contraceptivă, ~e a. şi n. anticoncepţional. [Din fr. ***contraceptif***].

contracivadiéră, contracivadiere f. (mar.) pînză pătrată aşezată sub bompres. [Din fr. ***contre-civadière***].

contráct, contracte n. **1.** acord încheiat între două sau mai multe persoane, din care decurg anumite drepturi sau obligaţii; **contract de muncă,** convenţie încheiată între un salariat cu o întreprindere sau cu o instituţie prin care primul se obligă să presteze o anumită muncă în schimbul unui salariu: *spre regretul lui, e nevoit să-mi desfacă contractul de muncă.* GHEŢIE; **2.** act scris care se realizează cu ocazia unui astfel de acord: *semnează un contract în vederea dublării rolului celebrei vedete.* CĂL.; *contract de vînzare.* [Din lat. ***contractus,*** fr. ***contrat,*** germ. ***Kontrakt***].

contractá, contractez vb. **1.** (tr.) a face un contract, o convenţie cu cineva: *a contracta o alianţă;* **2.** (tr.) a lua asupra sa o obligaţie, a se îndatora: *ar fi potrivit să-ţi întorc măcar o parte din datoriile pe care le-am contractat faţă de domnia-ta.* SAD.; **3.** (tr.) a se molipsi, a se îmbolnăvi de ...: *contractase o gripă banală.* GHEŢIE. // (pers. 3 **contractă**) **1.** (tr. şi refl.) a (se) strînge (cu putere), a (se) zgîrci: *a contracta muşchii;* **2.** (tr. şi refl.) a(-şi) micşora dimensiunile: *frigul contractă metalele, căldura le dilată;* **3.** (refl.) a se reuni: *două silabe sau două vocale se contractă formînd una singură.* [Din fr. ***contracter,*** lat. ***contractare***].

contractábil, ~i, contractabilă, ~e a. care se poate contracta; care se contractează. [***Contracta*** + ***-bil***].

contractabilitáte f. proprietate a unor ţesuturi (musculare) de a se contracta sub impulsul unor excitaţii. [***Contractabil*** + ***-itate***].

contractánt, ~ţi, contractantă, ~e a. (şi subst.) care încheie un contract: *Poarta refuzînd de a da satisfacţiune cererilor ambasadorilor celor trei puteri contractante.* GHICA; *părţile contractante.* [Din fr. ***contractant***].

contractáre, contractări f. acţiunea de a (se) contracta şi rezultatul ei. [V. ***contracta***].

contractát, ~ţi, contractată, ~e a. strîns, zgîrcit; deformat, strîmbat (din cauza unei contracţii): *nu puteam fi eu domnul acela slab, palid, cu maxilarele contractate.* GHEŢIE. [V. ***contracta***].

contractíl, ~i, contractilă, ~e a. care se poate strînge, contracta. [Din fr. ***contractile***].

contractilitáte f. însuşire a ţesuturilor organice de a se contracta. [Din fr. ***contractilité***].

contractór, ~i, contractoáre a. care contractează. [Din fr. ***contracteur***].

contractuál, ~i, contractuală, ~e a. referitor la un contract, stipulat într-un contract: *obligaţii contractuale.* [Din fr. ***contractuel***].

contractualísm n. doctrină socială şi politică, apărută în sec. al XVII-lea, fundată pe principiul contractului social (care explica apariţia statului printr-o convenţie între oameni). [***Contractual*** + ***-ism***].

contractualíst, ~şti, contractualistă, ~e a. care ţine de contractualism, referitor la contractualism. // m. adept al contractualismului. [***Contractual***(***ism***) + ***-ist***].

contractúră, contracturi f. (med.) contracţie involuntară; rigidizare a unui muşchi. [Din fr. ***contracture***].

contrácţie, contracţii f. **1.** strîngere, zgîrcire (ca urmare a încordării) a muşchilor corpului; **2.** scădere, micşorare a volumului unui corp sau unui material (ca urmare a uscării sau a acţiunii frigului); **3.** reducere a două vocale sau două consoane la una singură; (şi: (înv.) **contracţiune**). [Din fr. ***contraction,*** lat. ***contractio, -onis,*** germ. ***Kontraktion***].

contracţiúne f. v. contracţie.

contracúrbă, contracurbe f. curbă concavă care urmează unei curbe convexe. [Din fr. ***contre-courbe***].

contracurént, contracurenţi m. curgere a unui fluid într-o direcţie opusă unui curent: *noi sîntem ajutaţi de contracurentul dintre Sporade şi ţărm.* TUD.; (scris şi: *contra-curent*). [Din fr. ***contre-courant***].

contradáns, contradansuri n. (înv.) **1.** dans vioi şi uşor asemănător cu cadrilul: *bogatul petrece la contradanţ în balurile de carnaval.* CĂL.; **2.** melodie după care se execută acest dans; (şi: (înv.) **contradanţ**). [Din fr. ***contredanse,*** germ. ***Kontretanz***].

contradánţ n. v. contradans.

contrademonstráre, contrademonstrări f. (înv.) contrademonstraţie: *au răspuns capitala Moldovei prin o contrademonstrare impuitoare.* EM. [***Contra-***[1] + ***demonstrare***].

contrademonstráţie, contrademonstraţii f. demonstraţie care se opune alteia. [***Contra-***[1] + ***demonstraţie***].

contradictór a. v. contradictoriu.

contradictorialitáte f. (jur.) principiu de drept constînd în obligaţia de a informa părţile asupra învinuirilor ce li se aduc, precum şi asupra dreptului lor de a discuta în contradictoriu. [***Contradictoriu*** + ***-alitate***].

contradictóriu, ~ii, contradictorie, ~ii a. care implică o contradicţie; care implică o incompatibilitate, o opoziţie: *inteligenţa sfîrşeşte prin a adopta principiul identităţii contradictorii.* BL.; *aici mă poticneam de fiecare dată, prins în plasa ipotezelor contradictorii.* GHEŢIE; (subst.) *coincidenţa aceasta a contradictoriilor a fost însă admisă în metafizica occidentală.* BL.; **judecată contradictorie,** judecată făcută în prezenţa părţilor; **în contradictoriu,** în opoziţie de idei cu ceva sau cu cineva: *cu misticii nu se poate discuta în contradictoriu.* BL.; (şi: (rar) **contradictor**). [Din lat. ***contradictorius,*** fr. ***contradictoire***].

contradícţie, contradicţii f. **1.** (înv.) acţiunea de a contrazice; schimb de opinii între cei care se contrazic; **2.** (log.) relaţie între doi termeni sau între două propoziţii care afirmă şi neagă acelaşi element al cunoaşterii: *a admite contradicţia;* **3.** nepotrivire, opoziţie de idei, de fapte etc.: *nu văd o contradicţie între pesimism şi lupta activă pentru reforme.* IBR.; *contradicţie între vorbe şi fapte;* **spirit de contradicţie,** tendinţă de a contrazice pe ceilalţi; (şi: (înv.) **contradicţiune**). [Din lat. ***contradictio, -onis,*** fr. ***contradiction,*** germ. ***Kontradiktion***].

contradicţionál, ~i, contradicţională, ~e a. (rar) contradictoriu. [***Contradicţie*** + ***-onal***].

contradicţiúne f. v. contradicţie.

contradíg, contradiguri n. dig de consolidare a unui dig principal. [Din fr. ***contre-digue***].

contraescárpă, contraescarpe f. baraj antitanc săpat pe contrapanta unui teren înclinat. [Din fr. ***contraescarpe***].

contraetrávă, contraetrave f. (mar.) piesă de lemn aplicată pe faţa interioară a etravei pentru a o consolida. [Din fr. ***contre-étrave***].

contraexpertíză, contraexpertize f. expertiză destinată să verifice o expertiză efectuată anterior. [Din fr. ***contre-expertise***].

contrafáce, contrafac vb. (tr.) a falsifica, a reproduce în mod fraudulos un document, un obiect etc.: *Anatole France, care contrafăcea, din maliţie, vieţile sfinţilor, era un mirean ateu.* CĂL.; *a contrafface semnătura.* [***Contra-***[1] + ***face***; cf. fr. ***contrefaire***].

contrafácere, contrafaceri f. acţiunea de a contrafface şi rezultatul ei; reproducere frauduloasă, falsificare: *tot ce vedem cu ochii era un dublet, o contrafacere, o minciună.* GHEŢIE. [V. ***contrafface***].

contrafagót, contrafagoturi n. instrument muzical de suflat mai mare decît fagotul şi sunînd cu o octavă mai jos decît acesta. [Din it. ***contrafagotto,*** germ. ***Kontrafagott***].

contrafăcătór, contrafăcători m. persoană vinovată de falsificare, de contrafacere. [***Contra-***[1] + ***făcător***].

contrafăcút, ~ţi, contrafăcută, ~e a. **1.** prezentat altfel decît este; denaturat, falsificat: *nu e eminesciană, cu tot pesimismul ei, care mi se pare contrafăcut.* IBR.; *străzile erau pline de imaculaţi şi de biografii contrafăcute.* CR.; **2.** căruia i s-a schimbat aspectul, conţinutul firesc (prin amestecare): *vin contrafăcut;* **3.** care a fost (re)produs în mod fraudulos: *mărfuri contrafăcute; tablou contrafăcut.* [V. ***contrafface***].

contrafíşă, contrafişe f. bară de lemn sau de metal care asigură rigiditatea unei construcţii. [Din fr. ***contre-fiche***].

contrafórt, contraforturi n. şi (înv.) **contrafórţi** m. întăritură masivă care formează corp comun cu un zid mărindu-i rezistenţa: *contraforţii sînt utilizaţi cu o funcţie aproape decorativă.* BL.; (fig.) *îşi făcuseră din crezurile lor protestante tot atîtea contraforturi ale intereselor şi puterii lor.* BL. [Din fr. ***contrefort***].

contráge, contrag vb. (refl.) **1.** (despre vocale vecine) a se reduce la o singură emisiune vocalică (de vocală sau de diftong); **2.** (med.; rar) a se strînge, a se contracta. [Din lat. ***contrahere*** (după *trage*)].

contrágere, contrageri f. acţiunea de a se contrage şi rezultatul ei; contracţie. [V. ***contrage***].

contragreutáte, contragreutăţi f. greutate care serveşte la echilibrarea totală sau parţială a unei forţe sau a unei greutăţi în mişcare: *spiritul critic se produce în Moldova în vremea aceea ca o contragreutate.* IBR. [*Contra-*[1] *+ greutate*; cf. fr. *contrepoids*].

contragrífă contragrife f. piesă în formă de gheară care imobilizează pelicula în timpul expunerii într-un aparat de luat vederi. [Din fr. *contre-griffe*].

contraimágine, contraimagini f. (mat.) element al unei mulţimi care corespunde unui anumit element dintr-o altă mulţime. [*Contra-*[1] *+ imagine*; cf. fr. *contre-image*].

contraindicá, contraindíc vb. (livr.; tr.) **1.** a interzice ceva (unui bolnav); **2.** a da o indicaţie contrară. [Din fr. *contre-indiquer*].

contraindicát, ~ţi, contraindicată, ~e a. nepotrivit, neprielnic, nerecomandat: *îi prescrise un medicament contraindicat, care declanşase reacţia fatală.* GHEŢIE. [Din fr. *contreindiqué*].

contraindicăţie, contraindicaţii f. împrejurare în care un tratament sau un remediu devine vătămător. [Din fr. *contre-indication*].

contrainformáţie, contrainformaţii f. (la pl.; **serviciu de contrainformaţii**) serviciu de stat care urmăreşte şi combate spionajul străin. [*Contra-*[1] *+ informaţie*].

contrainterogatóriu, contrainterogatorii n. (jur.) interogatoriu luat pentru a verifica un interogatoriu anterior. [Din fr. *contre-interrogatoire*].

contralovitúră, contraiovituri f. ripostă ofensivă a unei forţe militare aflate în apărare. [*Contra-*[1] *+ lovitură*; cf. fr. *contre-coup*].

contrálto n. voce feminină cu registrul cel mai grav. [Din it. *contralto*].

contraiucráre, contralucrări f. (rar) acţiune contrară: *stipulaţiunea Tratatului de Berlin relativă la aceasta a fost subminată de mult de contralucrările unei puteri mari.* EM. [*Contra-*[1] *+ lucrare*].

contralumínă f. contre-jour. [*Contra-*[1] *+ lumină*; cf it. *controluce,* fr. *contre-jour*].

contramaéstru m. v. contramaistru.

contramáistru, contramaiştri m. **1.** muncitor şef de sector într-o întreprindere industrială; **2.** (în trecut) grad de subofiţer de marină; persoană care avea acest grad; (şi: (rar) **contramaestru**). [*Contra-*[1] *+ maistru*; cf. fr. *contre-maître*].

contramandá, contramandez vb. (tr.) a anula, a revoca un ordin, o dispoziţie, o hotărâre: *farsa e descoperită la vreme, recepţia contramandată.* CĂL. [Din fr. *contremander*].

contramandáre, contramandări f. acţiunea de a contramanda; dispoziţie prin care se revine asupra unei hotărîri: *rămîne să aşteptaţi în cursul zilei de vineri o confirmare sau contramandare pe cale electrică.* CAR. [V. *contramanda*].

contramanifestánt, ~ţi, contramanifestántă, ~e m., f. persoană care participă la o contramanifestaţie. [Din fr. *contre-manifestant*].

contramanifestáţie, contramanifestaţii f. manifestaţie care se opune alteia. [Din fr. *contre-manifestation*].

contramárcă, contramărci f. parte dintr-un bilet de spectacol care rămîne la spectator după intrarea în sală. [Din fr. *contre-marque*].

contramărş, contramarşuri n. marş cu direcţia schimbată faţă de cea iniţială, realizat de o unitate militară. [Din fr. *contremarche*].

contramăsúră, contramăsuri f. măsură luată împotriva alteia. [*Contra-*[1] *+ măsură*; cf. fr. *contre-mesure*].

contramínă, contramine f. lucrare subterană pentru a descoperi şi a distruge o mină pusă de inamic. [Din fr. *contre-mine*].

contraoctávă, contraoctave f. (muz.) cea mai gravă şi mai profundă dintre octave. [Din fr. *contreoctave,* germ. *Kontraoktave*].

contraofensívă, contraofensive f. ofensivă pornită de o unitate militară aflată în apărare. [*Contra-*[1] *+ ofensivă*; cf. fr. *contre-offensive*].

contraofértă, contraoferte f. ofertă diferită de o alta. [*Contra-*[1] *+ ofertă*; cf. it. *controfferta,* fr. *contre-offre*].

contraórdin, contraordine n. ordin prin care se revocă un ordin anterior. [*Contra-*[1] *+ ordin*; cf. fr. *contre-ordre*].

contraospăţ, contraospeţe n. (rar) ospăţ oferit ca răspuns pentru altul: *ironistul nostru fu invitat la un contraospăţ.* CĂL. [*Contra-*[1] *+ ospăţ*].

contraotrávă, contraotrăvuri f. antidot. [*Contra-*[1] *+ otravă*].

contrapáginã, contrapagini f. a doua faţă a unei file de carte sau de caiet. [*Contra-*[1] *+ pagină*].

contrapántă, contrapante f. pantă opusă altei pante (considerată în raport cu aceasta). [Din fr. *contre-pente*].

contrapăpă, contrapapi m. papă ales împotriva altui papă. [Din it. *contropapa*].

contrapartídă, contrapartide f. dublură a unui registru, păstrată pentru verificare. [Din fr. *contrepartie*].

contrapiulíţă, contrapiuliţe f. piuliţă suplimentară, strînsă peste altă piuliţă pentru a preveni desfacerea îmbinării. [*Contra-*[1] *+ piuliţă*].

contraplacáj, contrapiacaje n. placă formată din foi subţiri de lemn suprapuse şi lipite între ele cu fibrele lemnului în sens contrar. [Din fr. *contre-placage*].

contraplán, contraplanuri n. (cinem.) procedeu de montaj prin alternarea cadrelor filmate cu aparate aşezate în unghiuri opuse. [Din fr. *contre-plan*].

contrapledoaríe, contrapledoarii f. (rar) pledoarie în care se combate cele susţinute în alta: *pornind la drum cu intenţia unei contrapledoarii, vom spicui din istoria spiritului uman o seamă de exemple.* BL. [*Contra-*[1] *+ pledoarie*].

contrapóndere, contraponderi f. ceea ce echilibrează sau neutralizează o forţă, o acţiune etc. [*Contra-*[1] *+ pondere*; cf. fr. *contrepoids*].

contrapozíţie, contrapoziţii f. poziţie contrară celei avute în vedere; opoziţie. [*Contra-*[1] *+ poziţie*].

contrapresiúne, contrapresiuni f. presiune opusă acţiunii normale a aburului asupra pistonului unei maşini. [*Contra-*[1] *+ presiune*].

contrapróbă, contraprobe f. probă suplimentară, efectuată atunci cînd o probă de încercare nu a dat rezultate. [*Contra-*[1] *+ probă*].

contraproiéct, contraproiecte n. proiect pentru verificarea, îmbunătăţirea sau înlocuirea unui proiect anterior. [*Contra-*[1] *+ proiect*; cf. fr. *contre-projet*].

contrapropúnere, contrapropuneri f. propunere opusă alteia. [*Contra-*[1] *+ propunere*; cf. fr. *contre-proposition*].

contrapúnct n. **1.** tehnică de compoziţie muzicală constînd din suprapunerea a două sau mai multe linii melodice, care formează un tot organic; (p.ext.) artă de a compune melodii; **2.** melodie care se cîntă concomitent cu tema unei lucrări muzicale. [Din it. *contrappunto,* germ. *Kontrapunkt;* cf. fr. *contrepoint*].

contrapunctă, contrapunctez vb. (tr.) **1.** (rar) a tigheli (o ţesătură) pe ambele feţe; **2.** (fig.) a folosi tehnica contrapunctului. [*Contra-*[1] *+ puncta*; cf. it. *contrappuntare*].

contrapunctáre, contrapunctări f. **1.** acţiunea de a contrapuncta; **2.** (p. ext.) corespondenţă (de idei, de fapte etc.). [V. *contrapuncta*].

contrapúnctic, ~ci, contrapunctică, ~ce a. compus după regulile contrapunctului: *liniile contrapunctice ale lui Bach se rezolvă totdeauna într-un fel de potrivire prestabilită.* BL. [Din germ. *kontrapunktisch;* cf. fr. *contrapuntique*].

contrapunctíst, contrapunctişti m. compozitor care utilizează contrapunctul. [Din fr. *contrapuntiste*].

contrapúne, contrapun vb. (tr.) a opune. [*Contra-*[1] *+ pune*].

contrár, ~i, contrară, ~e a. **1.** care este contra sau în opoziţie cu altul; opus, potrivnic: *toate bolile ... se agravează în atmosfera plină de curenţi centrali a unui cort.* SAD.; *ziua şi noaptea sînt contrare;* (subst.) *ajunge la dominanţă cînd un principiu, cînd contrarul său.* BL.; **2.** nefavorabil, neprielnic: *climă contrară sănătăţii. //* adv. împotriva, în contra: *procedează contrar obişnuinţelor sale.* [Din lat. *contrarius,* fr. *contraire*].

contrarecépţie, contrarecepţii f. recepţie repetată în caz de litigiu, pentru a face verificări. [*Contra-*[1] *+ recepţie*].

contrareformaţiúne f. (rar) contrareformă: *sentiment propriu bisericii fanatic-militante a contrareformaţiunii.* BL. [*Contra-*[1] *+ reformaţiune*].

contrarefórmă f. acţiune întreprinsă în secolul al XVI-lea de biserica catolică împotriva reformei religioase. [Din fr. *contre-réforme*].

contrareformíst, ~şti, contrareformístă, ~e a. (rar) care este împotriva reformei; care adoptă contrareforma: *sînt nişte heterodocşi ..., într-o ţară eminamente catolică contrareformistă.* CĂL. [*Contrareformă* + *-ist*].

contrarevolúţie, contrarevoluţii f. acţiune organizată împotriva unei revoluţii (în vederea revenirii la starea socială anterioară ei): *pusese la cale, în caz de răzmeriţă insidioasă, o contrarevoluţie.* CĂL.; (şi: (înv.) **contrarevoluţiune**). [Din fr. *contre-révolution*].

contrarevoluţionár, ~i, contrarevoluţionáră, ~e a. care subminează o revoluţie: *acţiune contrarevoluţionară. //* m. partizan al contrarevoluţiei, participant la contrarevoluţie: *contrarevoluţionarul începu să ia parte la reuniunile comitetului, în care fu captat de maiorul Tell.* CĂL. [Din fr. *contre-révolutionnaire*].

contrarevoluţiúne f. v. contrarevoluţie.

contrariá, contrariez vb. (tr.) **1.** a surprinde neplăcut pe cineva (făcînd ceva contrar dorinţei sale): *ceva-ceva să-l fi contrariat, apoi striga.* GHICA; (absol.) *prezenţa ei în leagăn era neobişnuită, fără ca totuşi să contrarieze.* GHEŢIE; **2.** (rar) a împiedica, a zădărnici: *ele-şi găsesc pe cele ce s-asamăn, pe cele ce le contrariază.* EM.; *a contraria un proiect.* [Din fr. *contrarier*].

contrariánt, ~ţi, contrariántă, ~e a. care contrariază; care este de natură contrară. [Din fr. *contrariant*].

contrariát, ~ţi, contrariată, ~e a. surprins în mod neplăcut de ceva: *domnişoara Berta se retrase, contrariată.* SAD. [V. *contraria*].

contrariére, contrarieri f. acţiunea de a contraria şi rezultatul ei. [V. *contraria*].

contrarietáte f. **1.** (log.) raport între noţiuni sau judecăţi care se exclud reciproc; **2.** surprindere neplăcută (provocată de un afront neaşteptat): *faptul de a nu o fi întîlnit în cursul plimbărilor a născut o oarecare contrarietate în mine.* GHEŢIE; **3.** opoziţie, relaţie între lucruri contrarii: *ideea că ea se găseşte în casă, deşi nu lîngă mine, îmi năştea în suflet o contrarietate plăcută.* GHEŢIE. [Din lat. *contrarietas, -atis,* fr. *contrariété,* germ. *Kontrarietät*].

contraripóstă, contrariposte f. (sport) contraatac. [Din fr. *contre-riposte*].

contráriu, ~ii, contrarie, ~ii a. contrar: *tendinţe contrarii. //* n. **1.** ceea ce este invers, opus: *însuşi faptul că sînt acum cu tine dovedeşte contrariul.* GHEŢIE; **2.** (filoz.) fiecare dintre cele două laturi, tendinţe ale obiectelor şi proceselor, opuse una alteia: *unitatea şi lupta contrariilor.* [Din lat. *contrarius,* fr. *contraire*].

contrás, ~şi, contrasá, ~e a. **1.** (lingv.; despre vocale alăturate) redus la o singură emisiune vocalică; **2.** (rar) care are dimensiunile, conţinutul micşorate; contractat: *cu cît imaginea e mai fugitivă şi mai contrasă, cu atîta spiritul persistă mai puţin asupra ei.* EM. [V. *contrage*].

contrascótă, contrascote f. fiecare dintre frînghiile prinse la colţurile pînzelor unei corăbii, servind la strîngerea lor. [Din it. ***contrascotta***].

contrasemná, contrasemnez vb. (tr.) **1.** a adăuga semnătura proprie pe un document după ce a fost semnat de cel care l-a emis; **2.** (înv.) a completa un obiect de corespondenţă cu numele expeditorului. [***Contra-***[1] ***+ semna***; cf. fr. ***contresigner***].

contrasemnáre, (rar) **contrasemnări** f. acţiunea de a contrasemna şi rezultatul ei. [V. ***contrasemna***].

contrasemnatár, ~i, contrasemnatară, ~e m., f. persoană care contrasemnează. [***Contra-***[1] ***+ semnatar***; cf fr. ***contresignataire***].

contrasemnătúră, contrasemnături f. semnătură adăugată pe un document după cea a superiorului sau a celui care l-a emis. [***Contra-***[1] ***+ semnătură***].

contraséns, contrasensuri n. sens opus celui normal: *în istorie se întreţes adesea şi fapte care reprezintă contrasensul.* BL.; *am revenit după un timp, în contrasens cu mersul conversaţiei.* GHEŢIE. [Din fr. ***contresens***].

contraservíciu, contraservícii n. **1.** serviciu făcut în schimbul altui serviciu; **2.** (rar) deserviciu. [***Contra-***[1] ***+ serviciu***].

contraspionáj, contraspionaje n. serviciu special însărcinat cu urmărirea şi combaterea spionajului. [Din fr. ***contre-espionnage***].

contrást, contraste n. **1.** opoziţie între două sau mai multe lucruri, stări, acţiuni etc.: *efectul comic rezultă din contrastul dintre pretenţii, ori dintre aparenţele voite şi fapte.* IBR.; **în contrast cu ...,** în opoziţie cu ...: *privirea îi e chibzuită, deşteaptă, în contrast cu veşmintele orientale.* CĂL.; **2.** diferenţă între culorile extreme (alb şi negru) ale unei imagini fotografice; **3.** efect artistic produs prin opoziţia ideilor, a culorilor, a ritmului etc.: *se foloseşte de antiteze, scoţînd efecte puternice din cauza contrastului.* IBR. [Din fr. ***contraste,*** it. ***contrasto,*** germ. ***Kontrast***].

contrastă, contrastez vb. (intr.) a realiza un contrast cu cineva sau cu ceva; a fi în opoziţie cu ceva: *uscăciunea neagră şi sălbatică a părului contrasta plăcut cu faţa fină.* EM. [Din fr. ***contraster,*** it. ***contrastare***].

contrastánt, ~ţi, contrastantă, ~e a. care contrastează, care este în contrast: *e un fel de poemă erotică tratînd cearta între îndrăgostiţi în planuri contrastante.* CĂL. [Din fr. ***contrastant***].

contrastív, ~i, contrastivă, ~e a. **1.** care pune în evidenţă un contrast; care accentuează un contrast; **2.** (lingv.) **analiză contrastivă,** metodă de cercetare a faptelor de limbă pe baza analizei diferenţelor existente între limbi sau între elemente ale aceleiaşi limbi; **gramatică contrastivă,** gramatică bazată pe această metodă; **3.** care ţine de o astfel de gramatică, referitor la o astfel de gramatică. [Din engl. ***contrastive***].

contraşínă, contraşine f. şină aşezată paralel cu şinele de cale ferată în anumite zone (pentru a evita deraierea, pentru a ridica şoseaua la trecerile de nivel etc.). [***Contra-***[1] ***+ şină***; cf. fr. ***contre-rail***].

contratémă, contrateme f. melodie care se aude concomitent cu subiectul într-o lucrare polifonică; contrapunct. [Din fr. ***contre-thème***].

contratímp, contratimpi m. **1.** inoportunitate, nepotrivire; **în contratimp, a)** inoportun, nepotrivit; **b)** alternativ, succesiv: *nimic nu-i trăda starea de spirit, cu excepţia jocului în contratimp al acelor două sprîncene.* GHEŢIE; **2.** (muz.) accentuare a timpului slab (neaccentuat) al unei măsuri. [Din it. ***contrattempo,*** fr. ***contretemps***].

contratíp, contratipuri n. copie negativă a unui film obţinută după un pozitiv intermediar. [Din fr. ***contre-type***].

contratipíe f. procedeu de retuşare fotografică făcută pe un negativ intermediar. [Din fr. ***contretypie***].

contratorpilór, contratorpiloare n. navă de război rapidă, care are misiunea de a urmări şi de a distruge torpilloarele. [Din fr. ***contre-torpilleur***].

contravaloáre, contravalori f. echivalent (în bani) al unui lucru; valoare dată în schimbul alteia: *după ce dă cu voie bună, primeşte contravaloarea unor mărfuri aşa de rare.* SAD. [Din fr. ***contre-valeur***].

contravení, contravín vb. (intr.) a călca dispoziţiile unei legi, unui regulament etc.: *în gîndirea eleată s-au strecurat o seamă de erori contravenind chiar faţă de legile logicii.* BL. [***Contra-***[1] ***+ veni***; cf. fr. ***contre-venir***].

contravenién̦t, contravenienţi m. persoană care săvîrşeşte o contravenţie; (adj.) *automobilişti contravenienţi trebuie pedepsiţi.* [După fr. ***contrevenant***].

contravénţie, contravenţii f. abatere de la dispoziţiile unei legi, unui regulament etc. pentru care se aplică o sancţiune administrativă; sancţiunea aplicată; (şi: (înv.) **contravenţiune**). [Din fr. ***contravention***].

contravenţionál, ~i, contravenţională, ~e a. care ţine de contravenţie, referitor la contravenţie. [Din fr. ***contraventionnel***].

contravenţiúne f. v. contravenţie.

contravízită, contravizite f. **1.** a doua vizită făcută într-o zi de medic bolnavilor dintr-un spital: *Petrică era la contravizită şi s-a înapoiat mai tîrziu.* GHEŢIE; **2.** (înv.) vizită de răspuns. [Din fr. ***contre-visite***].

contrazápis, contrazapise n. (rar) zapis contrafăcut, falsificat: *mortul e dezgropat şi contrazapisul găsit într-un buzunar.* CĂL. [***Contra-***[1] ***+ zapis***].

contrazicător, contrazicătoare a. (rar) contradictoriu: *nesiguranţa aceasta ... îl va face să arate sentimentele cele mai contrazicătoare.* IBR. [***Contrazice*** + *-(ă)tor*].

contrazíce, contrazic vb. **1.** (tr.) a susţine contrariul celor spuse de cineva: *este mereu contrazis de colegul său;* **2.** (tr.) a fi în dezacord, a nu se potrivi cu ceva: *această idee nu contrazicea cele mai intime experienţe ale omului.* BL.; **3.** (refl.) a fi în dezacord cu sine însuşi: *s-a contrazis şi l-au arestat.* CAR.; **4.** (refl.) a fi în opoziţie, a nu se potrivi cu altele; **5.** (refl.) a avea păreri deosebite; a nu fi de acord unii cu alţii: *istoricii se contrazic asupra unor probleme.* [***Contra-***[1] ***+ zice***; cf. lat. ***contradicere***].

contrazícere, contraziceri f. **1.** contradicţie, dezacord, opoziţie: *crima lasă a jupînesei apare odioasă, în contrazicere cu etica unei femei care ar trebui să aibă oarecare milă pentru un copil adoptiv.* CĂL.; **fără contrazicere,** sigur, fără a putea fi contrazis; **2.** replică, ripostă: *autoritar, nu suferea contrazicere şi întrerupătorului la Cameră îi taie vorba jignit.* CĂL. [V. ***contrazice***].

cóntră, contre f. (sport) lovitură promptă dată după un atac al adversarului (la box, scrimă, lupte etc.). [Din fr. ***contre***].

contre-jour [contrjúr] n. **1.** efect optic datorat luminării unui obiect din partea opusă aceleia din care îl privim; contraluminã; **2.** fotografie realizată cu acest efect optic. [Cuv. fr.].

contribuábil, contribuabili m. persoană care plăteşte impozite: *evaluau preţul lampioanelor şi focurilor de artificii, calculînd cît costă toate acestea pe contribuabil.* EM.; *contribuabilii întreţin clasa conducătoare;* (adj.) *punînd greutate pe înmulţirea populaţiei consumătoare şi contribuabile.* BL. [Din fr. ***contribuable***].

contribuí, contríbui vb. (intr.) **1.** a participa la realizarea unui plan, la succesul unei acţiuni; **2.** a-şi plăti partea dintr-o cheltuială comună. [Din fr. ***contribuer,*** lat. ***contribuere,*** germ. ***kontribuieren***].

contributív, ~i, contributivă, ~e a. **1.** referitor la contribuţie; **2.** care contribuie. [Din fr. ***contributif***].

contribúţie, contribuţii f. **1.** parte cu care cineva contribuie la o acţiune sau la o cheltuială comună; **2.** colaborare la o activitate, la rezolvarea unei probleme etc.: *contribuţiile documentare cu privire la Caragiale merită o încredere desăvîrşită.* CĂL.; **3.** impozit; **contribuţii directe,** impozite care privesc persoana şi averea contribuabilului; **contribuţii indirecte,** impozite care privesc consumul; (şi: (înv.) **contribuţiune**). [Din fr. ***contribution,*** lat. ***contributio, -onis,*** germ. ***Kontribution***].

contribuţiúne f. v. contribuţie.

contriţiúne, contriţiuni f. (rar) durere profundă şi sinceră simţită în urma ofensării divinităţii; căinţă, pocăinţă: *plin de contriţiune, Rodrigo face tot ce i se spune.* CĂL. [Din fr. ***contrition***].

contról, controale şi (înv.) **controluri** n. **1.** verificare, analiză făcută într-un domeniu pentru a constata cum se prezintă situaţia, cum se desfăşoară o activitate etc.: *dogmaticul, circumscriind o întreagă metodă virtuală, nu exclude controlul ştiinţific.* BL.; **turn de control,** v. **turn**; **lucrare de control,** lucrare scrisă prin care se verifică (inopinat) cunoştinţele celor care frecventează o formă de învăţămînt; **2.** supraveghere continuă (materială sau morală); stăpînire, dominaţie: *a ţine sub control pe cineva;* **3.** capacitate de dirijare a propriilor acte: *din cauza emoţiei puternice, şi-a pierdut controlul şi a izbucnit în plînsi;* **4.** registru cu ajutorul căruia sînt verificate înscrise, acte sau registre; **5.** instituţie, organ care supraveghează o activitate; **6.** comandă, reglaj: *control automat.* [Din fr. ***contrôle,*** germ. ***Kontrolle***].

controlá, controlez vb. **1.** (tr.) a supune controlului: *valabilitatea ideilor metafizice nu poate fi în nici un chip controlată.* BL.; **2.** (tr.) a domina, a stăpîni: *mai multe secole, romanii au controlat navigaţia pe Marea Mediterană;* **3.** (tr. şi refl.) a-şi dirija propriile acte; a se stăpîni: *aceşti scriitori nu s-au amestecat în afacerile ţării, s-au controlat.* IBR.; *s-a înfuriat atît de tare încît nu se mai putea controla.* [Din fr. ***contrôler***].

controlábil, ~i, controlabilă, ~e a. care poate fi controlat, verificat: *faptul e pe deplin controlabil.* BL. [Din fr. ***contrôlable***].

controlabilitáte f. (rar) caracterul a ceea ce este controlabil, verificabil: *ideea transformistă se prezinta într-o formă ce depăşea orice controlabilitate empirică.* BL. [***Controlabil*** + *-itate*].

controláre, controlări f. faptul de a (se) controla. [V. ***controla***].

controlát, ~ţi, controlată, ~e a. **1.** supus unui control: *în zona controlată nu s-a găsit nimic important;* (subst.) *putea fi totdeodată şi ministru şi fondator al acestei societăţi comerciale, adecă controlator şi controlat?* EM.; **2.** care se află sub control: *reacţie controlată.* [V. ***controla***].

controlaterál, ~i, controlaterală, ~e a. (anat.) care este în raport cu o jumătate simetrică a corpului; care este localizat în jumătatea opusă. [Din fr. ***contro-lateral***].

controlatór, ~i, controlatoáre a. (rar) care are rolul de a controla, care controlează: *funcţia controlatoare a experienţei, în raport cu ideea magică, nu intră în vigoare.* BL.; (subst.) *putea fi totdeodată şi ... controlator şi controlat?* EM. [***Controla*** + *-tor*].

controlór, ~i, controloáre m., f. funcţionar însărcinat cu realizarea unor operaţii de control: *scot o rublă şi achit amenda cîntînd ...; controlorul e numai mirare.* VIERU. [Din fr. ***contrôleur***].

controversá, controversez vb. (rar; tr.) a discuta în contradictoriu, a susţine o controversă asupra unui obiect: *meritele sale sînt încă aprig controversate printre specialişti.* BL. [Din fr. ***controverser,*** lat. ***controversare***].

controversát, ~ţi, controversată, ~e a. care formează obiectul unei controverse; în controversă. [V. ***controversa***].

controvérsă, controverse f. **1.** discuţie în contradictoriu asupra unei chestiuni de principiu: *nu mai pot să dăinuiească controverse asupra acestui punct.* BL.; **2.** (fam.) discuţie aprinsă; ceartă, scandal: *se încinse o controversă asupra pieţei, fiecare revendicînd pentru sine obligaţia de a plăti.* REBR. [Din fr. ***controverse***].

controversíst, controversişti m. (rar) persoană care participă la o controversă. [***Controversă*** + *-ist*].

contubérniu, contubernii n. **1.** cort militar roman; **2.** grup de zece soldaţi romani (care ocupau acelaşi cort); **3.** (fig.) coabitare ilicită între două persoane de sex diferit; **4.** uniune, asociaţie între doi

sclavi sau între un om liber şi un sclav. [Din lat. *contubernium*].

contumacíe f. absenţă de la judecată a inculpatului; **în contumacie**, în lipsă. [Din lat. *contumacia*, fr. *contumace*].

contúr, contururi şi (rar) **conture** n. **1.** linie care mărgineşte o suprafaţă sau suprafaţă care mărgineşte un obiect: *prin perdeluţele de muselină se întrezărea conturul opac al unui corp.* GHEŢIE; (fig.) *abia conture triste şi umbre au rămas.* EM.; **2.** reprezentare grafică a unei astfel de linii sau suprafeţe; **3.** (la pl.) meandre, curbe sinuoase. [Din fr. *contour*; germ. *Kontur*].

conturá, conturez vb. **1.** (tr.) a trasa conturul unui obiect: *făcea gesturi rotunde, elegante, ca şi cum ar fi voit să contureze ceea ce spunea.* SAD.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) preciza, a (se) închega în forme clare: *vocaţia modernă a scriitorului se conturează de pe acum.* CĂL. [*Contur* + *-a*].

conturáre, conturări f. acţiunea de a (se) contura: *nu s-a ajuns la teoretizarea situaţiei şi la conturarea precisă a gîndului.* BL. [V. *contura*].

conturát, ~ţi, conturată, ~e a. **1.** cu contururi precise; **2.** (fig.) clar, precis, evident: *ei vin cu o idee complexă şi conturată.* BL. [V. *contura*].

conturbá, contúrb vb. (tr.) a deranja, a tulbura. [Din lat. *conturbare*].

conturbáre, conturbári f. acţiunea de a conturba şi rezultatul ei. [V. *conturba*].

conturná, conturnez vb. (tr.) **1.** a urma contururile, a înconjura, a ocoli; **2.** a încinge, a înconjura (cu ornamente). [Din fr. *contourner*; it. *contornare*].

conturnáre, conturnări f. **1.** ocolire a suprafeţelor izolate de către un circuit electric; **2.** descărcare electrică produsă în stratul gazos din jurul unui conductor electric. [V. *conturna*].

conturnát, ~ţi, conturnată, ~e a. **1.** cu un contur complicat, desenat din curbe; **2.** (fig.; despre stil) lipsit de naturaleţe; afectat, forţat. [V. *conturna*].

contúz, ~i, contuză, ~e a. (med.) care are o contuzie. [Din fr. *contus*].

contúzie, contuzii f. leziune provocată prin lovire, fără rănire: *bolnavul scăpase teafăr de pe urma accidentului, doar cu uşoare zgîrîituri şi contuzii.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **contuziune**). [Din fr. *contusion*, lat. *contusio, -onis*, germ. *Kontusion*].

contuzioná, contuzionez vb. (tr.) a produce, a provoca o contuzie. [Din fr. *contusionner*].

contuziúne f. v. contuzie.

conţ, conţuri n. (reg.) testea: *rogu-te, du-te ... şi cumpără un conţ de hîrtie specială.* CAR. [Din magh. *konc*].

conţepíst m. v. conţopist.

cónţină f. v. concină.

conţinătór, ~i, conţinătoáre a. şi m. (rar) (vas) care conţine ceva: *conţinătorul e mai mare decît conţinutul.* [*Conţine* + *-ător*].

conţíne, pers. 3 **conţine** vb. (tr.) **1.** a avea în interior ..., a cuprinde: *această butie conţine 200 litri;* (p.ext.) *cuvintele Laurei conţineau ... o mărturisire şi încă una de dragoste.* GHEŢIE; **2.** (despre cărţi) a fi alcătuit, compus din ... [Din fr. *contenir*, lat. *continere* (după *ţine*)].

conţinút, conţinuturi n. **1.** ceea ce încape într-un spaţiu închis, într-un recipient: *varsă conţinutul sticlei;* **2.** totalitate a elementelor unui lucru sau unui fenomen: *conţinutul acestui volum îl consider ca o introducere la alte studii.* IBR.; **3.** (log.) totalitate a notelor esenţiale ale unei noţiuni: *sfera şi conţinutul noţiunilor stau în proporţie inversă.* MAIOR.; **4.** listă ordonată a materialului pe care îl cuprinde o carte sau o revistă; tablă de materii, cuprins; **5.** ceea ce cuprinde ceva; ceea ce constituie fondul, esenţa pentru ceva; **6.** (lingv.) semnificaţie, sens. [V. *conţine*; cf. fr. *contenu*].

conţinutísm n. **1.** teorie estetică care acordă mare atenţie conţinutului operei de artă; **2.** preponderenţă a conţinutului în raport cu mijloacele formale într-o operă de artă. [*Conţinut* + *-ism*].

conţinutístic, ~ci, conţinutística, ~ce a. **1.** referitor la conţinutism, propriu conţinutismului; **2.** referitor la conţinutul unei opere de artă: *privesc literatura sub aspectul conţinutistic, admiţîndu-i, ba chiar cerîndu-i o tendinţă.* CĂL. [Din it. *contenutistico*].

conţopíst, conţopişti m. (pop.) funcţionar care execută lucrări mărunte de birou: *visează onoruri de conţopist, rînji cu dispreţ meşterul.* SAD.; *un om politic dirijează opinia, nu intră în cancelarii ca conţopist.* CĂL.; (şi: (înv.) **conţepist**). [Din germ. *Konzipist*].

conúbiu, conubii n. căsătorie. [Din lat. *conubium*].

conurbáţie, conurbaţii f. formă complexă de aşezare umană, formată dintr-un oraş cu rol de centru spre care gravitează alte localităţi învecinate mai mici. [Din fr. *conurbation*].

cónus m. gasteropod marin cu cochilia conică (*Conus ebraeus marmoreus*). [Din lat. *Conus*, it. *cono*].

convalescént, ~ţi, convalescentă, ~e m., f. persoană pe cale de însănătoşire, după o boală: *ca un convalescent lungit pe spate, zîmbeşte către soare mulţumit.* PETR. [Din fr. *convalescent*, lat. *convalescens, -ntis*].

convalescénţă, convalescenţe f. însănătoşire după o boală; perioadă de refacere după vindecare: *o învăţasem în timpul convalescenţei un cîntec.* IBR. [Din fr. *convalescence*, lat. *convalescentia*].

convectív, ~i, convectivă, ~e a. (fiz.) care ţine de convecţie, referitor la convecţie; produs prin convecţie. [Din germ. *konvektiv*].

convectór, convectori m. aparat folosit pentru condiţionarea aerului prin circulaţie forţată. [Din fr. *convecteur*].

convécţie, convecţii f. **1.** mişcare ascendentă a aerului, avînd cauze termice sau dinamice; **2.** mişcare de ansamblu a particulelor unui fluid; **convecţia căldurii**, transmitere a căldurii cu ajutorul curenţilor de fluid. [Din lat. *convectio, -onis*, fr. *convection*].

convéier, conveiere n. **1.** mijloc de transport cu mişcare continuă, folosit la deplasarea obiectelor în timpul prelucrării lor; bandă rulantă; **2. conveier verde**, sistem de producere a nutreţurilor verzi de primăvara pînă toamna. [Din engl. *conveyer*].

convenábil, ~i, convenabilă, ~e a. care convine; acceptabil, satisfăcător: *în momentul acela nici o soluţie nu i se păru convenabilă.* GHEŢIE. [Din fr. *convenable*].

convení, convín şi (înv.) **convíu** vb. **1.** (tr.) a accepta, a admite: *a conveni că e aşa;* **2.** (intr.) a cădea de acord, a se învoi: *să convenim deci a da procedeului acestuia semnul plus.* BL.; *a conveni asupra preţului;* **3.** (intr.) a corespunde cu idealul, cu dorinţa cuiva; a fi pe plac, a plăcea: *cetea numai ce convenea temperamentului său.* IBR.; *această casă îmi convine;* **4.** (rar; refl.) a avea corespondenţă de gînduri, de intenţii etc.; a se plăcea. [Din lat. *convenire*, fr. *convenir*].

conveniént, ~ţi, convenientă, ~e a. (rar) care convine; corespunzător, oportun. [Din engl. *convenient*].

conveniénţă, convenienţe f. **1.** regulă de conduită impusă într-o anumită societate: *deşi arta e deasupra oricăror convenienţe, autoarea nu poate să nu fie femeie de lume.* CĂL.; **de convenienţă**, din obligaţie, de formă; **căsătorie de convenienţă**, căsătorie realizată din motive materiale şi familiale; **2.** potrivire, corespondenţă, conformitate: *un organism ... se găseşte totdeauna cel puţin într-un raport de suficientă convenienţă sau armonie cu ambiţia sa firească.* BL.; **3.** ceea ce convine cuiva (fiindu-i favorabil): *combatem violarea legii fundamentale prin înţelegeri, după conveninţele momentului.* EM.; (şi: (înv.) **conveninţă**). [Din it. *convenienza*, fr. *convenance*].

conveníţă f. v. convenienţă.

convenít, ~ţi, convenită, ~e a. stabilit, acceptat: *m-a încredinţat încă o dată că ni le va restitui la termenul convenit.* GHEŢIE. [V. *conveni*].

convént, conventuri n. **1.** consiliul unei mănăstiri sau al unui ordin călugăresc la catolici; **2.** for suprem alcătuit din clerici şi laici la protestanţi; **3.** adunare generală a francmasonilor. [Din lat. *conventus*, fr., engl. *convent*].

conventículul, conventicule n. mică adunare secretă: *nici în adunări, nici în conventicule naţionale liberale guvernul nu spune ce voieşte.* EM. [Din lat. *conventiculum*, fr. *conventicule*].

convénţie, convenţii f. **1.** înţelegere între două sau mai multe persoane, instituţii, state etc.; acord, pact: *a fost la mijloc o convenţie tacită a oamenilor de ştiinţă.* BL.; **2.** (la pl.) deprindere stabilită prin tradiţie; **3.** coaliţie, uniune de partide, de organizaţii etc.: *Convenţia Democrată din România;* (şi: (înv.) **convenţiune**). [Din fr. *convention*, lat. *conventio, -onis*, germ. *Konvention*].

convenţionál, ~i, convenţională, ~e a. **1.** stabilit prin convenţie; convenit; acceptat: *ideile ştiinţifice sînt clădite toate pe o definiţie convenţională a adevărului.* BL.; *valoare convenţională;* **2.** lipsit de naturaleţe; artificial: *s-a ridicat curînd, luîndu-şi rămas bun prin cîteva fraze convenţionale.* GHEŢIE; (adv.) *artiştii prind să lucreze tot mai convenţional, strînşi în chingile canoanelor.* BL.; (subst. n.) *nici scrisorile mele nu depăşeau, de altfel, convenţionalul.* GHEŢIE. [Din fr. *conventionnel*, lat. *conventionalis*].

convenţionalísm n. **1.** caracterul a ceea ce este convenţional; convenţionalitate: *această părere ... concentrează în sine o bună doză de superficialitate şi de ieftin convenţionalism.* BL.; **2.** tendinţă de a supune creaţia artistică regulilor general acceptate şi de a exclude perceperea proprie a faptelor: *jocul actorilor, sobru, lipsit de afectarea şi convenţionalismul profesionalistului.* GHEŢIE. [Din fr. *conventionalisme*, germ. *Konventionalismus*].

convenţionalíst, ~şti, convenţionalistă, ~e a. care ţine de convenţionalism, referitor la convenţionalism. [*Convenţional*(*ism*) + *-ist*].

convenţionalitáte f. convenţionalism: *tocmai convenţionalitatea acestui grai încîntă urechea.* CĂL.; *convenţionalitatea semnului lingvistic.* [*Convenţional* + *-itate*; cf. germ. *Konventionalität*].

convenţionalizá, convenţionalizez vb. (tr.) a face să devină obiectul unei convenţii. [*Convenţional* + *-iza*].

convenţionalizát, ~ţi, convenţionalizată, ~e a. care a devenit convenţional, care a fost stabilit prin convenţie. [V. *convenţionaliza*].

convenţiúne f. v. convenţie.

convérge, pers. 3 pl. **converg** şi (înv.) **convergează** vb. (intr.) **1.** a se îndrepta spre acelaşi punct: *cele patru puncte convergează într-unul.* EM.; **2.** (fig.) a tinde spre acelaşi scop: *în alcătuirile lor converg datele simţurilor şi gîndirea raţională.* BL.; *toate activităţile noastre converg către acelaşi rezultat.* [Din fr. *converger*, lat. *convergere*].

convergént, ~ţi, convergentă, ~e a. **1.** care converge; care adună: *lentilă convergentă;* **2.** care tinde spre acelaşi scop, spre acelaşi rezultat: *să încercăm a da un răspuns întrebării ... cu privire la evoluţia convergentă a fiziciі şi matematicii.* BL. [Din fr. *convergent*, lat. *convergens, -ntis*].

convergénţă, convergenţe f. **1.** îndreptare către acelaşi punct; (p. ext.) *acesta e punctul central al tuturor doctrinelor din India şi al tuturor convergenţelor şi divergenţelor de păreri.* BL.; **2.** orientare către acelaşi scop. [Din fr. *convergence*, germ. *Konvergenz*].

convérs, ~şi, conversă, ~e a. (log.) al cărui subiect poate fi transformat în atribut sau invers, fără a fi modificat sensul şi fără a fi alterat adevărul: *judecată conversă.* [Din lat. *conversus*, fr. *converse*].

conversá, conversez vb. (intr.) a discuta, a sta de vorbă cu cineva: *a doua zi am petrecut-o mai toată conversînd cu Vilara.* NEGR. [Din fr. *converser*, lat. *conversari*].

conversáţie, conversaţii f. **1.** discuţie, convorbire: *nici unchiul, nici nepotul nu sînt dispuşi să poarte conversaţie.* GHEŢIE; **2.** (rar) mod de a vorbi,

de a discuta: *are o conversaţie distinsă;* (şi: (înv.) **conversaţiune**). [Din fr. ***conversation,*** lat. ***conversatio, -onis,*** germ. ***Konversation***].

conversaţionál, ~i, conversaţionálă, ~e a. care ţine de conversaţie, referitor la conversaţie: *situaţie conversaţională; strategie conversaţională.* [Din fr. ***conversationnel***].

conversaţiúne f. v. conversaţie.

conversiúne, conversiuni f. **1.** preschimbare a unei valori economice în alta; **2.** schimbare a naturii, a formei unui lucru; **3.** schimbare a condiţiilor unui împrumut (de stat) prin reducerea dobînzilor, prelungirea termenelor etc.: *conversiune de la 5 la 4%;* **4.** (log.) operaţie de inversare a subiectului cu predicatul într-o judecată, menţinîndu-se calitatea judecăţii. [Din lat. ***conversio, -onis,*** fr. ***conversion,*** germ. ***Konversion***].

convertí, convertesc vb. **1.** (tr.) a schimba un lucru în altul; a preface, a transforma: *sperau să convertească misterul existenţei în sisteme de concepte.* BL.; **2.** (tr.) a schimba o valoare economică în alta: *a converti titluri în numerar;* **3.** (tr. şi refl.) a-şi schimba sau a determina să-şi schimbe opiniile, convingerile (religioase): *destăinuindu-i deşertăciunile acestei lumi, îl converteşte la creştinism.* CĂL.; (p. ext.) *nu este exclus ca odată fizicienii să se convertească la acest punct de vedere.* BL. [Din fr. ***convertir,*** lat. ***convertere***].

convertíbil, ~i, convertibílă, ~e a. care se poate converti, se poate schimba în altceva: *unele mistere sînt desigur indefinit atenuabile, dar niciodată ele nu sînt convertibile în non-mistere.* BL.; *bilet convertibil în argint.* [Din fr. ***convertible,*** lat. ***convertibilis***].

convertibilitáte, convertibilităţi f. drept al deţinătorului unor bancnote de a le schimba cu aur sau cu devize-aur la paritatea oficială. [Din fr. ***convertibilité***].

convertíre, convertiri f. **1.** faptul de a (se) converti; schimbare, prefacere în altceva: *convertirea mitului în gînd abstract se face fără greutate.* BL.; **2.** adoptare (sau determinare de a adopta) a unei convingeri (religioase): *dificultăţile de convertire la catolicism a ortodocşilor puteau să fie mai lesne de înlăturat.* BL.; **3.** preschimbare a unei valori în alta: *convertirea titlurilor în monedă.* [V. ***converti***].

convertít, ~ţi, convertită, ~e a. şi m., f. (persoană) care a părăsit o religie îmbrăţişînd alta. [V. ***converti***].

convertitór, convertitori m. (rar) persoană care realizează conversiuni. [***Converti*** + *-tor*; cf. fr. ***convertisseur***].

convertizáre, convertizări f. (tehn.) proces metalurgic de înlăturare a impurităţilor din masa metalică (de fontă) aflată în convertizor. [De la ***convertizor***].

convertizór, convertizoare n. **1.** dispozitiv mecanic de transformare a mişcării sau a forţelor; **2.** cuptor special pentru obţinerea oţelului din fontă; **3.** transformator electric simplu. [Din fr. ***convertisseur***].

convertór, convertoare n. adaptor pentru recepţionarea undelor ultrascurte. [Din engl. ***converter,*** germ. ***Konverter***].

convéx, ~cşi, convexă, ~e a. curbat, bombat în afară: *superficiile drepte ale faţadelor se curbează cu alternări concave şi convexe.* CĂL.; *lentilă convexă.* [Din fr. ***convexe,*** lat. ***convexus***].

convexitáte, convexităţi f. însuşirea de a fi convex; parte convexă a unui obiect. [Din fr. ***convexité,*** lat. ***convexitas, -atis***].

convícţie f. v. convicţiune.

convicţiúne, convicţiuni f. (înv.) **1.** convingere, încredinţare despre adevărul unui fapt: *părerile politice din vremea aceasta a lui Eliade sînt absurde şi n-au la bază vreo convicţie.* CĂL.; **2.** argument, dovadă; (şi: **convicţie**). [Din lat. ***convictio, -onis,*** fr. ***conviction***].

convieţuí, convieţuiesc vb. (intr.) a trăi împreună: *nu e tocmai improbabil ca popoarele acestea să fi convieţuit în vremuri preistorice.* BL. [***Con-***[1] + ***viéţui***; cf. lat. ***convivere***].

convieţuíre, convieţuiri f. faptul de a convieţui: *ea muri după numai cîţiva ani de convieţuire cu soţul.* CĂL. [V. ***convieţui***].

convieţuitór, ~i, convieţuitoáre a. (şi subst.) care trăieşte în acelaşi loc cu altcineva. [***Convieţui*** + *-tor*].

convingătór, ~i, convingătoáre a. care are puterea de a convinge: *o vastă experienţă arată, cu destul de convingătoare probe, că există atîtea fenomene paranormale.* BL. [***Conving*** (prez. ind. de la *convinge*) + *-ător*].

convínge, conving vb. **1.** (tr.) a face să adopte o opinie pe bază de argumente; a face să recunoască ceva ca adevărat: *o singură lectură ne poate convinge despre aceasta.* IBR.; **2.** (refl.) a-şi da seama că ceva este într-un anumit fel; a se încredinţa de ceva: *omului i se dă prilejul să delibereze, să se convingă, să hotărască el singur* BL. [Din lat. ***convincere*** (după *învinge*)].

convíngere, convingeri f. **1.** faptul de a (se) convinge; determinare (a cuiva) în a adopta, a crede ceva: *numai pe calea convingerii se pot obţine rezultate optime;* **2.** părere fermă asupra unui fapt, unui lucru; convicţiune: *nu-şi mai poate exprima convingerile cu toată libertatea ca mai înainte.* IBR.; **cu convingere,** ferm, hotărît: *au susţinut cu convingere teza continuităţii dintre organic şi anorganic.* BL.; *acţionează cu convingere;* **fără convingere, a)** în mod vag, nehotărît: *îi răspunse fără convingere că va reveni;* **b)** lipsit de entuziasm, fără tragere de inimă: *acţionează fără convingere.* [V. ***convinge***].

convíns, ~şi, convinsă, ~e a. care a dobîndit o convingere; încredinţat: *sînt convins că lucrul acesta ne frămînta pe amîndoi.* GHEŢIE. [V. ***convinge***].

convív, ~i, convivă, ~e m., f. (livr.) comesean. [Din fr. ***convive,*** lat. ***conviva***].

conviviál, ~i, convivială, ~e a. care ţine de conviv, referitor la conviv; prietenesc, jovial. [Din engl. ***convivial***].

convivialitáte f. caracterul, însuşirea de a fi prietenesc, agreabil, jovial, convenabil. [Din engl. ***conviviality,*** fr. ***convivialité***].

convocá, convóc vb. (tr.) a chema (oficial) să vină într-un anumit loc: *Dimitrie fu convocat la minister.* GHEŢIE; (refl. pas.) *aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor.* BĂLC. [Din fr. ***convoquer,*** lat. ***convocare***].

convocáre, convocări f. **1.** acţiunea de a convoca şi rezultatul ei; convocaţiune: *ne-am înfăţişat ... pentru a ne ridica ordinile de convocare în vederea lunii de instrucţie.* GHEŢIE; **2.** (concr.) înştiinţare scrisă prin care este convocată o persoană, o grupare etc. [V. ***convoca***].

convocatór, ~i, convocatoáre a. care convoacă. // n. listă a persoanelor convocate. [V. ***convoca;*** cf. it. ***convocatore***].

convocaţiúne, convocaţiuni f. (înv.) convocare. [Din lat. ***convocatio, -onis,*** fr. ***convocation***].

convói, convoaie şi (rar) **convoiuri** n. **1.** şir de vehicule care transportă materiale, trupe etc.: *pe uliţele goale şi ude ale tîrgurilor trec convoaie de care cu grîu.* CĂL.; *convoi de provizii;* **2.** şir de vagoane trase de aceeaşi locomotivă şi formînd un tren; **3.** şir de persoane care merg în aceeaşi direcţie (şi avînd acelaşi scop): *palid convoi, pierdut, uitat, coloană funerară.* AL.; (fig.) *convoiurile de paseri călătoare trecuseră pe sub cer întorcîndu-se de la sud.* SAD. [Din germ. ***Konvoi,*** fr. ***convoi***].

convolút[1]**, convoluturi** n. grup de scrieri care apar izolat în cataloagele unei biblioteci sau unei arhive. [Din germ. ***Konvolut***].

convolút[2]**, ~ţi, convolută, ~e** a. (despre organe) răsucit în formă de cornet. [Din lat. ***convolutus,*** fr. ***convoluté***].

convoiúţie, convoluţii f. (livr.) întoarcere, răsucire; (şi: **convoluţiune**). [Din fr. ***convolution***].

convoluţiúne f. v. convoluţie.

convolvulacée, convolvulacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate care se caţără prin răsucire; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***convolvulacées***].

convorbí, convorbesc vb. (înv.; intr.) a vorbi cu cineva; a se întreţine cu cineva: *am început să convorbim despre vreme.* CAR. [***Con-***[1] + ***vorbi***; cf. germ. ***unterreden***].

convorbíre, convorbiri f. acţiunea de a convorbi; discuţie: *tot o convorbire de asta ... se deschise într-o zi între el şi un lucrător cizmar.* BAC.; *convorbire telefonică.* [V. ***convorbi***].

convorbiríst, convorbiríşti m. colaborator al revistei „Convorbiri literare": *unui convorbirist şters şi cu pretenţii nobilitare ... îi datorăm poezii uşor eminescizante.* CĂL. // a. care ţine de revista „Convorbiri literare" sau de colaboratorii ei, specific acestei reviste; referitor la această revistă: *Hasdeu a frecventat cercul convorbirist şi a publicat sporadic în revistă.* CĂL. [***Convorbiri*** *(literare)* n. pr. + *-ist*].

convorbitór, convorbitori m. participant la o discuţie, la o convorbire: *doctorul urmărea cu interes replicile schimbate de convorbitori.* GHEŢIE. [***Convorbi*** + *-tor*].

convúlsie, convulsii f. **1.** contracţie bruscă, involuntară şi repetată a muşchilor; spasm: *învia brusc cu crispări ale feţei şi convulsiuni ale buzelor.* CĂL.; **2.** (fig.) frămîntare, zvîrcolire: *convulsiuni de disperare;* **3.** (fig.) luptă politică acută; revendicare socială violentă; (şi: (înv.) **convulsiune**). [Din fr. ***convulsion,*** lat. ***convulsio, -onis,*** germ. ***Konvulsion***].

convulsioná, convulsionez vb. (refl.) a avea convulsii, spasme; a se zvîrcoli: *s-ar părea că ne convulsionăm într-o criză de aşteptare a unui geniu poetic.* BAC. [Din fr. ***convulsionner***].

convulsionár, ~i, convulsionară, ~e a. (rar) care are convulsii. [Din fr. ***convulsionnaire***].

convulsionát, ~ţi, convulsionată, ~e a. cuprins de convulsii. [V. ***convulsiona***].

convulsiúne f. v. convulsie.

convulsív, ~i, convulsivă, ~e a. caracterizat prin convulsii, însoţit de convulsii: *Caty izbucni într-un rîs convulsiv.* CĂL.; **tuse convulsivă,** boală infecţioasă (a copiilor) caracterizată prin accese spasmodice violente; tuse măgărească. [Din fr. ***convulsif***].

coobligát, coobligaţi m. persoană care este într-un raport de obligaţie reciprocă cu cineva. [Din fr. ***coobligé***].

coobligăţie, coobligaţii f. obligaţie reciprocă. [Din fr. ***coobligation***].

cooler, coolere [cúler] n. dispozitiv de răcire; răcitor, refrigerent. [Din engl. ***cooler***].

cooperá, cooperez vb. (intr.) a lucra împreună cu cineva; a colabora. [Din fr. ***coopérer,*** lat. ***cooperari***].

cooperánt, ~ţi, cooperantă, ~e a. şi m., f. (persoană) care cooperează, cu care se poate coopera. [Din fr. ***coopérant***].

cooperáre, cooperări f. faptul de a coopera; colaborare, conlucrare. [V. ***coopera***].

cooperatíst, ~şti, cooperatistă, ~e a. care ţine de cooperaţie, referitor la cooperaţie. [De la ***cooperaţie***].

cooperatív, ~i, cooperativă, ~e a. (rar) care se bazează pe cooperarea mai multora: *societate cooperativă.* [Din fr. ***cooperatif***].

cooperatívă, cooperative f. **1.** întreprindere formată prin asociere: *un tînăr dintre ei, student, se străduieşte să-i organizeze în cooperative.* CĂL.; **2.** magazin cu mărfuri de consum: *în sat era o cooperativă;* **3.** (în trecut; şi **cooperativă agricolă**) colhoz. [Din fr. ***cooperative***].

cooperativizá, cooperativizez vb. (tr.) a supune cooperativizării. [De la ***cooperativizare***].

cooperativizáre, cooperativizări f. proces de unire a producătorilor în cooperative. [***Cooperativă*** + *-izare*].

cooperatór, ~i, cooperatoáre m., f. (şi adj.) membru al unei cooperative. [Din fr. *cooperateur*].

cooperáţie, cooperaţii f. formă de organizare a muncii productive prin participarea în comun a mai multor producători. [Din fr. *cooperation,* germ. *Kooperation*].

cooptá, cooptez vb. (tr.) a primi pe cineva într-un colectiv. [Din fr. *coopter,* lat. *cooptare*].

cooptáre, cooptări f. acţiunea de a coopta şi rezultatul ei. [V. *coopta*].

cooptáţie, cooptaţii f. (rar) admitere a unei persoane într-un colectiv. [Din fr. *cooptation*].

coordoná, coordonez vb. (tr.) a pune în ordine, a pune de acord părţile; a îndruma o activitate: *trebuie să coordonăm activitatea noastră cu intenţiile organismului social.* IBR. [Din fr. *coordoner*].

coordonáre, coordonări f. 1. acţiunea de a coordona; 2. raport între propoziţii sau părţi de propoziţie de acelaşi fel. [V. *coordona*].

coordonát, ~ţi, coordonată, ~e a. 1. orînduit, armonizat; 2. (gram.) **propoziţie coordonată** (şi subst. f.) propoziţie care este în raport de coordonare cu alta. [V. *coordona*].

coordonátă, coordonate f. 1. (geom.) fiecare dintre numerele care precizează poziţia unui punct în raport cu un sistem de referinţă: *mişcarea astronomică o sesizăm mai întîi în coordonatele altor stele şi nu la steaua noastră.* BL.; 2. (geogr.) fiecare dintre elementele de determinare a poziţiei unui punct pe suprafaţa globului pămîntesc prin intermediul meridianelor şi paralelelor; 3. (p. ext.) element de referinţă, de raportare al unei structuri, al unui complex: *acestea sînt coordonatele în care înţelegem să procedăm la dezvoltarea interioară a doctrinei.* BL. [Din fr. *coordonnée*].

coordonatór, ~i, coordonatoáre a. şi m., f. (persoană sau grup de persoane) care coordonează o activitate. // a. (gram.) **conjuncţie coordonatoare,** conjuncţie care leagă propoziţii sau părţi de propoziţie de acelaşi fel. // n. aparat care indică poziţia şi distanţa parcursă de un avion. [Din fr. *coordonnateur*].

cop, copuri n. (reg.) 1. măsură de capacitate de circa un litru; 2. vas avînd această capacitate; 3. conţinutul unui astfel de vas. [Din săs. *kóp*].

copác, copaci m. plantă înaltă cu trunchiul lemnos şi cu crengi ramificate, formînd o coroană; arbore: *oare ce copaciu să fie acela, tată?* DRĂGHICI; **s-a suit** (sau **urcat**) **scroafa în copac,** v. **scroafă**; (şi: (înv.) **copaciu, copaci**). [Cuv. autoht.; cf. alb. *kopac*].

copáci m. v. **copac.**

copăciu m. v. **copac.**

copái m. substanţă extrasă din copaier, bogată în terebentină, cu întrebuinţări în medicină. [Din fr. *copahu*].

copáie, copăi f. 1. albie, covată: *copilul ... doarme-n copaia lui atîrnată de frînghii de tăvan.* CAR.; 2. ladă în care curge făina la moară. [Din bulg. *kopanja*].

copaiér, copaieri m. arbore cu lemnul roşu, care creşte în America de Sud (*Copaifera officinalis*). [Din fr. *kopaïer, copayer*].

copái n. răşină a unor arbori tropicali folosită la fabricarea lacurilor. [Din fr. *copal*].

copán, copane n. (reg.) şold, coapsă (de animal). [Din bulg. *kopan*].

coparticipá, copartícip vb. (intr.) a participa la ceva împreună cu alţii. [Din fr. *coparticiper*].

coparticipáre, coparticipări f. participare la ceva împreună cu alţii; coparticipaţie. [V. *coparticipa*].

coparticipáţie, coparticipaţii f. coparticipare. [Din fr. *coparticipation*].

copastíe, copastii f. (mar.) bordură de lemn sau de metal la partea superioară a parapetului sau a balustradei unei nave: *priveau pe deasupra parapetului, cu mîinile încleştate în copastie.* TUD. [Din gr. mod. *koupastí*].

copăcél, copăcei m. 1. diminutiv al lui copac; arbust, copac mic: *văzînd păsărelele ... pe rămurelele copăceilor, se încinse focul într-însa.* ISP.; 2. (fig.) copil, prunc: *prea cu minte mare ca de copăcel.* PANN; 3. (pop.; la pl.) balsamină (*Impatiens balsamina*). // adv. drept în sus: *cînd începusem a merge copăcel.* CR. [*Copac* + *-el*].

copăít n. (reg.) muşuroitul porumbului. [Cf. sl. *kopatĭ* „a săpa"].

copăíţă, copăiţe f. 1. diminutiv al lui copaie: *în iarbă, la un loc bătătorit într-adins, o copăiţă, şi în copăiţă, un copilaş.* CAR.; 2. teică la moară. [*Copaie* + *-iţă*].

copărtáş, copărtaşi m. persoană considerată în raport cu altele cu care participă la ceva. [*Co-* + *părtaş*].

cópcă[1], copci f. 1. obiect format dintr-un cîrlig şi un inel care serveşte la încheiat haina: *ea se făcea că se joacă cu copca de la umăr ce-i ţinea rochia închisă.* ISP.; 2. plasă de pescuit fixă şi suspendată; (şi: (reg.) **copcie**). [Din bulg. *kopča*].

cópcă[2], copci şi (rar) **copce** f. 1. gaură făcută în gheaţa unui rîu, a unui lac etc. pentru pescuit sau pentru scos apă: *acelaşi narator e invitat la o vînătoare de crapi, iarna, la copcă.* CĂL.; **a se duce pe copcă,** a se pierde, a fi pierdut, distrus: *v-aţi dus pe copce cu toată şmichiria voastră.* CR.; 2. groapă (îngustă şi adîncă) făcută în pămînt, în piatră etc.: *finul cu care astu-pase Agripina copca scobită sub căpiţă era răvăşit.* GAL.; 3. (reg.) săritură făcută de animale cînd fug: *un iepure făcu două copce pe omătul moale, cu ciotul alb de coadă bîrligat.* SAD.; (p. ext.) *escadroanele se mişcă, saltă-n copce.* AL. [Din bulg. *kopka*].

cópcie f. v. **copcă[1].**

copéică, copeici (înv.) **copeice** f. monedă divizionară rusească, reprezentînd a suta parte dintr-o rublă: *galbini de aur ..., fără potori şi fără copeice.* N.COSTIN; *mirele dă vro cîteva copeici şi lada se pune-n căruţă.* MAT. [Din rus. *kopejka*].

copepód, copepode n. (la pl.) subclasă de crustacee mici care formează planctonul; (şi la sg.) crustaceu din această subclasă. [Din fr. *copépodes*].

coperí, cópăr vb. (pop.; tr.) a acoperi: *vărsînd văpaie lină ce lumea coperea.* AL. [Lat. *cooperire*].

coperíş n. v. **acoperiş.**

coperít, ~ţi, coperită, ~e a. (pop.) acoperit: *copila cu faţa coperită dezvălindu-şi obrazul s-arată.* B.-DEL. [V. *coperí*].

copertá, copertez vb. (tr.) a pune coperte la o carte, la un caiet etc. [Din it. *copertare*].

copertáre, copertări f. acţiunea de a coperta şi rezultatul ei. [V. *coperta*].

copértă, coperte şi **coperţi** f. 1. învelişul unei cărţi sau al unui caiet: *coperta, apoi, nu corespunde cu fondul.* IBR.; 2. (înv.) plic pentru scrisori. [Din it. *coperta*].

copertínă, copertine f. element de construcţie (cu suprafaţa plană) care acoperă o ieşire. [Din it. *copertina*].

copiá, copiez vb. 1. (tr.) a transcrie întocmai un text: *am făcut o ciornă, pe care am copiat-o cu băgare de seamă.* GHEŢIE; 2. (tr.) a reproduce o operă de artă: *ea copia cu destul talent de pe aquarelă cataractul Rinului.* I.NEGR.; 3. (tr.) a imita în mod servil pe cineva; 4. (intr.) a redacta o temă folosind tema altuia, manualul etc. [Din fr. *copier*].

copiár n. v. **copier.**

copiát n. faptul de a copia: *cine nu învaţă recurge la copiat.* [V. *copia*].

copiatívă, copiative a. **hîrtie copiativă,** plombagină. [Din it. *copiativo*].

copiatór, ~i, copiatoáre a. şi m., f. (persoană) care face cópii, care transcrie: *ei nu sînt copiatori de izvoade bătrîne.* EM. // n. xerox. [*Copia* + *-tor*].

cópie[1], copii f. 1. reproducere exactă a unui text sau a unei opere: *copiile de pe aceste manuscrise s-au găsit în Moldova.* IBR.; (fig.) *primăvara asta totuşi nu-i decît o copie.* TOP; 2. imitaţie servilă şi fără valoare. [Din fr. *copie,* lat. *copia*].

cópie[2], copii f. (înv.) cuţit pentru tăiat agnetul din prescură. [Din sl. *kopija* „suliţă"].

copiér, copiere n. (şi adj.) registru în care se copiază (operaţiile contabile): *registrul copier e obligatoriu;* (şi: (înv.) **copiar**). [Din germ. *Kopier(buch)*].

copiére, copieri f. acţiunea de a copia; repoducere. [V. *copia*].

copíl, copii m. 1. băiat sau fată în primii ani ai vieţii: *sfătuia pe oameni să-şi deie copiii la învăţătură.* CR.; **copil din flori,** (sau **natural**) bastard: *rînd pe rînd, Raul era socotit copil din flori, fiu adoptiv sau nepot de soră al Matildei.* GHEŢIE; *nu se ştie prin ce taină fiziologică copiii naturali sînt de o rară inteligenţă.* CĂL.; **unde (şi)-a înţărcat dracul copiii,** în locuri îndepărtate (şi pustii): *îşi întinsese hotarele împărăţiei sale pe unde a înţărcat dracul copiii.* ISP.; 2. (fig.) om naiv, fără experienţă: *Stroici este un copil, care nu cunoaşte încă pe oameni.* NEGR.; 3. tînăr, adolescent; **copil de casă,** fiu de boier care făcea odinioară serviciul de paj: *copiii de casă slujeau masa.* SAD.; 4. urmaş, moştenitor (fiu sau fiică): *trebuie să te iertăm, ... căci eşti copilul nostru.* SAD.; *a murit fără copii;* 5. (înv. şi reg.; în forma **cópil**) bastard: *cel ce va zice că-i copil, neştiind că ... l-au făcut adevărat fecior după lege.* PRAV. // n. (pl. **copile**) 1. cui (de fier sau de lemn) care se înfige în stîlpul uşii şi în care intră veriga ţîţînii; 2. botul leucei; 3. fiecare dintre cele două vîrfuri ale scoabei de dulgherie; 4. lăstar crescut de la baza tulpinii unei plante. [Cuv. autoht.; cf. alb. *kopil*].

copilándră, copilandre f. fată în perioada de trecere de la copilărie la adolescenţă: *tînăra femeie, deşi avea aproape treizeci de ani, părea o copilandră.* PETR. [De la *copilandru*].

copilándru, copilandri m. băiat în perioada de trecere de la copilărie la adolescenţă: *spune că n-a văzut om de cînd era copilandru.* ISP. [*Copil* + *-andru*].

copiláş, copilaşi m. diminutiv al lui copil: *a noastre vor rămîne neveste cu mititei copilaşi în braţă.* B.-DEL. [*Copil* + *-aş*].

copílă, copile f. 1. fiică: *a verei şi tu copilă eşti.* NEGR.; 2. fată tînără: *sprintenă ca o copilă, face degrabă leşie.* CR.; 3. (fig.) fată naivă, nevinovată, neştiutoare: *tu eşti copilă, asta e.* EM. [De la *copil*].

copilărésc, ~şti, copilăreáscă, ~eşti a. 1. specific sau propriu copiilor, referitor la copii: *femeia vorbea cu o mulţumire copilărească.* REBR.; 2. (fig.) nechibzuit, naiv: *comicul e copilăresc şi veselia factice.* CĂL. [*Copil* + *-ăresc*].

copilăréşte adv. în felul copiilor, ca un copil: *iar cînd te văd zîmbind copilăreşte, se stinge-atunci o viaţă de durere.* EM. [*Copil* + *-ăreşte*].

copilárí, copilăresc vb. (intr.) a petrece copilăria (undeva sau cu cineva): *Naum copilări vacanţele la ţară.* CĂL. [De la *copilărie*].

copilăríe, copilării f. 1. perioadă a vieţii omului de la naştere pînă la adolescenţă: *flăcăul acela din copilăria lui se trezise prin străini.* CR.; 2. (fig.) început: *ceea ce visau cei din copilăria lumii ... eram încredinţat că se păstrase la mine.* SAD.; *copilăria artei;* 3. (mai ales la pl.) faptă, purtare, vorbă de copil; (depr.) vorbă, faptă neserioasă: *e o copilărie să crezi c-ai putea sta toată viaţa-n sălbătăcia asta.* VLAH. [*Copil* + *-ărie*].

copilărós, ~şi, copilăroásă, ~e a. 1. ca un copil: *om copilăros;* 2. propriu copiilor, de copil: *sălbatec este glasu-i, vioi, copilăros.* EM.; 3. copilăresc, ca pentru copil: *scriitorii vechi au umorul facil şi procedeul copilăros.* IBR. [*Copil* + *-ăros*].

copiléţ, copileţi m. 1. lăstar care creşte la rădăcina porumbului (sau a altei plante); 2. (reg.) căprior alipit (ca mijloc de sprijin) în spatele casei ţărăneşti. [*Copil* + *-eţ*].

copiíí, copilesc vb. (tr.) a tăia lăstarii secundari neroditori ai unei plante. [De la *copil*].

copilít n. faptul de a copili. [V. *copili*].

copilíţă, copiliţe f. diminutiv al lui copilă: *am şi cu copiliţa asta oleacă de năcaz.* SAD. [*Copilă* + *-iţă*].

copilót, copiloţi m. pilot secund. [Din fr. *copilote*].

copiós, ~şi, copioásă, ~e a. îmbelşugat, bogat, abundent: *masă copioasă;* (adv.) *îl asigură pentru sume mari, cu intenţia de a-i da foc şi de a se despăgubi copios.* CĂL. [Din fr. ***copieux,*** lat. ***copiosus***].

copíst, copişti m. persoană care copiază; (înv.) mic funcţionar care redacta şi copia acte: *un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur.* EM. [Din fr. ***copiste***].

copităt, copitate n. (la pl.) grup de mamifere erbivore, având ultimele falange acoperite cu copite; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup. [***Copită*** + *-at*].

copíţă, copite f. **1.** formaţie cornoasă care acoperă extremitatea piciorului la unele animale: *caii mergeau înşiraţi, dibuind cu copita un loc sigur.* VLAH.; **2.** (reg.) babiţă (*Fomes fomentarius*). [Din sl. ***kopyto***].

copíţă f. v. căpiţă.

copîrşéu, copîrşeie n. (reg.) sicriu. [Din magh. ***koporsó***].

coplanár, ~i, coplanară, ~e a. (despre figuri geometrice) care se află în acelaşi plan. [Din fr. ***coplanaire***].

copleşí, copleşesc vb. (tr.) **1.** a cuprinde din toate părţile; a năvăli asupra cuiva: *oricîte suferinţe au copleşit pe descoperitori, niciodată nimeni n-a fost oprit în loc de aceasta.* CĂL.; **2.** a năpădi, a doborî, a birui: *rătăceam copleşit de dorinţa şi de teama de-a o întîlni.* GHEŢIE; **3.** a impresiona, a emoţiona puternic: *aveau prea multe de spus, evenimentul îi copleşea.* PETR. [Probabil lat. ***complexire;*** cf. alb. ***caplis***].

copleşíre, copleşiri f. faptul de a copleşi: *îţi scriu cîteva rînduri ... sub copleşirea celui mai greu pesimism.* CAR. [V. ***copleşi***].

copleşít, ~ţi, copleşită, ~e a. **1.** depăşit, întrecut; **2.** biruit, supus; **3.** împovărat. [V. ***copleşi***].

copleşitór, ~i, copleşitoáre a. **1.** care copleşeşte: *sare la uşă cu o copleşitoare bucurie.* PETR.; **2.** important, dominant prin număr sau prin valoare: *cele mai copleşitoare fenomene ne scapă.* BL. [***Copleşi*** + *-tor*].

copói, copoi m. **1.** cîine de vînătoare de talie mare, care urmăreşte şi alungă vînatul: *copoi c-asmuţea şi mi-l săgeta.* POP; **2.** (fig.) agent de poliţie; (şi: (reg.) **căpău**). [Din magh. ***kopó***].

copoiáş, copoiaşi m. diminutiv al lui copoi: *fără de hăisaş, fără căpăuaş, prinsă-un sobolaş.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **căpoieş, căpăuaş**). [***Copoi*** + *-aş*].

copolimér, copolimeri m. (chim.) polimer rezultat din unirea moleculelor a doi compuşi diferiţi. [Din fr. ***copolymère***].

copolimerizáre, copolimerizări f. reacţie de polimerizare a unui amestec de doi monomeri, din care rezultă un polimer mixt. [Cf. fr. ***copolymériser***].

coporán, coporani m. (reg.) zeghe, şubă ţărănească. [Cf. sb. ***koropan***].

coporîie, coporîi f. (reg.) coada din lemn a coasei: *moşneagul înfipse coporîia în pămînt.* HOGAŞ. [Din magh. ***kaparó***].

coposesiúne, coposesiuni f. posesiune în comun a unui lucru. [Din fr. ***copossession***].

cópră, copre f. miez uscat al nucii de cocos; ulei obţinut din acest miez. [Din fr. ***copra***].

copreşedínte, copreşedinţi m. persoană care îndeplineşte funcţia de preşedinte împreună cu altcineva. [***Co-*** + ***preşedinte***; cf. fr. ***coprésident***].

coprínă, coprine f. (reg.) plantă erbacee cu flori mari galbene sau albe (*Narcissus radiflorus* şi *poeticus*): *dragi-mi sînt fetele, ... dar mai dragi copilele, cînd culeg coprinele.* POP. [Cf. bulg. ***koprina***].

coprínde vb. v. cuprinde.

copríndere f. v. cuprindere.

copríns n. v. cuprins[1].

coprinzătór a. v. cuprinzător.

coprocultúră, coproculturi f. cultivare şi identificare pe medii speciale de cultură a germenilor prezenţi în materiile fecale. [Din fr. ***coproculture***].

coprodúcţie, coproducţii f. film realizat în colaborare de mai multe studiouri (din ţări diferite). [Din fr. ***coproduction***].

coprofílie f. (med.) stare morbidă în care bolnavul se complace în murdărie de excremente. [Din fr. ***coprophilie***].

coprolít, coproliţi m. fosfat natural (de calciu), provenit din petrificarea excrementelor animalelor din era secundară, folosit ca îngrăşământ agricol. [Din fr. ***coprolithe***].

coprológic, ~ci, coprologică, ~ce a. referitor la coprologie, care ţine de coprologie. [Din fr. ***coprologique***].

coprológie f. studiul materiilor fecale în scopuri medicale. [Din fr. ***coprologie***].

coproprietár, coproprietari m. persoană care stăpîneşte o proprietate împreună cu altcineva. [Din fr. ***copropriétaire***].

coproprietáte, coproprietăţi f. proprietate comună mai multor persoane. [Din fr. ***copropriété***].

coprosclerózã, coproscleroze f. (med.) întărire excesivă a excrementelor în intestine. [Din fr. ***coprosclérose***].

coproscopíe, coproscopii f. (med.) examen (la microscop) al materiilor fecale. [Din fr. ***coproscopie***].

coprostazíe, coprostazii f. (med.) constipaţie provocată de neexpulzarea materiilor fecale un timp îndelungat. [Din fr. ***coprostasie***].

coprosteról, coprosteroli m. sterol care se găseşte în materiile fecale. [Din fr. ***coprostérol***].

copt[1] n. coacere: *grîul începe a da în copt.* [Lat. ***coctum***].

copt[2]**, ~ţi, coáptă, ~e** a. **1.** care a fost supus acţiunii căldurii (într-un cuptor): *mănîncă cu copiii mere coapte la bucătărie.* CĂL.; **mort-copt,** cu orice preţ, necondiţionat, neapărat, în orice caz: *dete poruncă ca, mort-copt, să facă ce-o şti el şi să-i aducă mere de aur.* ISP; **2.** ajuns la dezvoltare deplină; bun de mîncat: *părul grijit de dînsa era încărcat de pere, galbene ca ceara, de coapte ce erau.* CR.; **3.** (despre abcese, bube etc.) care a făcut puroi (şi este gata să se spargă); **4.** (fig.) matur, pe deplin dezvoltat: *fantazia oamenilor copţi este mai credincioasă.* EM.; *minte coaptă;* **5.** (fig.) ajuns la deplină dezvoltare: *am anunţat în fruntea capitolului o chestiune coaptă pentru dezbatere.* BL. [Lat. ***coctus***].

copt[3]**, ~ţi, coptă, ~e** m., f. **1.** persoană care aparţine populaţiei indigene a Egiptului; **2.** creştin care aparţine unei secte din Egipt. // a. care aparţine acestei populaţii sau secte, referitor la această populaţie sau sectă: *s-au păstrat, într-o mănăstire, vestigii de pictură coptă.* BL. [Din fr. ***copte***].

cóptic, ~ci, coptică, ~ce a. (rar) copt[3]: *ce descinde din zone egiptene sau coptice?* BL. [Din germ. ***koptisch***].

coptorí, coptorăsc vb. (reg.; intr.) a săpa, a roade. [De la ***coptă*** *(=copcă[2])*].

coptorît, ~ţi, coptorîtă, ~e a. (reg.) găunos, ros; mîncat de boală sau de vicii: *în coşul pieptului coptorît îşi auzea răsuflarea cum îi hîrîie.* VLAH. [V. ***coptorî***].

coptoroşí, coptoroşesc vb. (reg.; intr.) a săpa, a roade. [Contaminare între ***coptorî*** şi ***găunoşi***].

coptoroşít, ~ţi, coptoroşită, ~e a. (reg.) **1.** găunos; **2.** (fig.) ros: *coptoroşit de vicii.* [V. ***coptoroşi***].

coptúră, copturi f. **1.** preparat alimentar obţinut prin coacere în cuptor; **2.** (spec.) prăjitură făcută din aluat şi coaptă în cuptor; **3.** puroi; bubă coaptă, abces. [Lat. ***coctura***].

copulatív, ~i, copulativă, ~e a. **1.** care leagă părţi de propoziţie sau propoziţii de acelaşi fel: *conjuncţie copulativă;* **2.** care leagă subiectul de numele predicativ: *verbe copulative;* **3. propoziţie copulativă** (şi subst. f.), propoziţie coordonată (v. **coordonat**). [Din lat. ***copulativus,*** fr. ***copulatif***].

copulácţie, copulaţii f. **1.** unire a două celule de sex opus; **2.** actul împerecherii a doi indivizi de sex opus; coit: *avocatul se împrieteneşte întîi cu femeile (prilej de multe, regretabile prin trivialitatea lor, scene de copulaţie).* CĂL.; **3.** (p. ext.) asociere, unire; alăturare, îmbinare: *lipsa copulaţiei obişnuite între cuvinte ... şi arhitectura babilonică a paginii aparţin futurismului.* CĂL. [Din lat. ***copulatio, -onis,*** fr. ***copulation***].

cópulă, copule f. **1.** (gram.) cuvînt care leagă (subiectul de numele predicativ); **2.** (log.) legătură între subiectul şi predicatul judecăţii. [Din lat. ***copula,*** fr. ***copule,*** germ. ***Kopula***].

copyholder, copyholdere [cópiholdăr] n. dispozitiv cu clemă pentru a prinde foile cu textul care se dactilografiază sau se introduce în calculator. [Din engl. ***copyholder***].

copyright [cópirait] n. **1.** drept rezervat autorului sau editorului de a reproduce şi de a vinde o operă literară sau ştiinţifică; **2.** drepturi legale de autor. [Cuv. engl.].

cor, coruri n. **1.** grup de persoane care cîntă împreună: *corul de fete şi flăcăi fu înjghebat de învăţătorul Dragoş.* REBR.; **în cor,** (toţi) deodată; împreună, laolaltă: *în lan erau feciori şi fete, şi ei cîntau o doină-n cor.* COŞB.; **2.** compoziţie muzicală destinată a fi cîntată de mai multe persoane; **3.** interpretare a unei astfel de compoziţii; **4.** ansamblu, grup care interpretează o melodie (la instrumente): *horiul lor în fluiere şi trişte cînta.* B.-DEL.; **5.** (înv.) ceată, grup, adunare: *acesta în horiul strigătorilor cu Eiod Apostolul să sălăşluiaşte în sălaşele cerului.* DOS.; **6.** (în teatrul antic) grup de actori care exprima prin cîntece opinia publică: *tragedia Ecuabei ... acest frumos cor al troienelor.* NEGR.; **7.** poezie lirică cîntată de acest grup; (şi: (înv.) **hor, chor, horiu**). [Din lat. ***chorus,*** fr. ***chœur***].

corabaţícă, corabaţele f. (reg.) **1.** (bot.) albăstrea (*Centaurea cyanus*); **2.** (zool.) dumbrăveancă (cu penele avînd nuanţe de albastru) (*Caracios garrula*); (şi: **corobatică**). [Et. nec.].

corábe f. v. corabie.

corabiár m. v. corăbier.

corábie, corăbii f. vas mare cu pînze, folosit (în trecut) pentru transport: *corabia întreagă şi făr' de nici o vătămare au ajuns la adăpostealã.* ANTIM; **a i se înneca corăbiile,** a fi rău dispus; (şi: (înv.) **corabe, curabie**). [Din sl. ***korablĭ***].

corábnic, corabnici m. (înv.) corăbier: *e corabnicii ceindu să fugă din corabie, spîndzurară luntrea în mare.* COD.VOR. [***Corabie*** + *-nic*].

corác, coraci m. (reg.) corb (*Corvus corax*). [Din gr. mod. ***kórakas***].

corái a. (şi subst.) de culoare roşie cu nuanţe de galben. [Din fr. ***corail***].

corál[1]**, ~i, corală, ~e** a. de cor, pentru cor: *templu coral.* // f. cor. // n. (la protestanţi) cîntec religios pe mai multe voci: *nu-şi aminteşte coralele, cantatele, pasiunile şi fugile lui Bach.* BL.; *un coral de Luther.* [Din fr. ***choral***].

corál[2]**, corali** m. **1.** animal marin care trăieşte în colonii fixate într-un schelet calcaros de culoare roşiatică; mărgean (*Corallium*): *se umple tot abisul ... de candidele perle, de rumenul coraliu.* HEL.; **2.** culoare roşie (precum coralul): *pe-a lui buze de coral.* EM.; (şi: (înv.) **coraliu**). [Din germ. ***Koralle,*** lat. ***corallus***].

coralián, ~eni, coraliană, ~ene a. format din corali[2]. [Din fr. ***corallien***].

coraliér, coralieri m. (la pl.) clasă de animale din încrengătura celenteratelor care au un schelet exterior calcaros; (şi la sg.) animal din această clasă. // a. care are caracterul acestor animale; format din corali: *banchiză coralieră.* [Din fr. ***coralliaires***].

coralifér, ~i, coraliferă, ~e a. care are corali[2]. [Din fr. ***coralifère***].

coraligén, ~i, coraligenă, ~e a. rezultat din acumularea coloniilor de corali[2]. [Din fr. ***coralligène***].

coralínă f. substanţă colorantă roşie-portocalie. [Din fr. ***coralline***].

coralíu[1], ~ii, coralie, ~ii a. (şi subst.) corai. [***Coral*** + ***-iu***].

corálul[2] m. v. coral[2].

corán n. **1.** carte care conţine dogmele şi preceptele religiei musulmane, formînd izvorul dreptului, moralei şi organizării credincioşilor; **2.** (rar; pl. **corane**) relevaţie a credinţei musulmane; dogmă bazată pe o astfel de relevaţie: *coranele trebuiesc chiar impuse cu forţa.* BL. [Din fr. ***coran***].

corapórt, corapoarte n. raport de completare, care însoţeşte un raport întocmit de o altă persoană. [***Co-*** + ***raport***].

coraportór, coraportori m. persoană care prezintă un coraport. [***Co-*** + ***raportor***].

corasán n. (înv.) ciment din cărămidă pisată şi var. [Din turc. ***khorasan***].

coráslă f. **1.** lapte care se mulge în primele zile după fătat de la unele femele de mamifere; **2.** lapte (muls după fătare) care, fiind fiert, se preface într-un fel de jintiţă; (şi: (reg.) **colastră**). [Lat. ***colastra (=colostra)***].

coraziúne, coraziuni f. eroziune realizată de vînt prin nisipul transportat, în urma căreia iau naştere forme de relief coraliene. [Din fr. ***corrasion***].

corăbiá[1], corăbiele f. (pop.) diminutiv al lui corabie; corabie mică: *în nouă vădurele sînt cam nouă corăbiele.* POP. [De la ***corabie***].

corăbiá[2], corăbiele f. prăjitură din aluat, cu unt, ouă şi zahăr: *două oca de corăbiele.* AL. [Din turc. ***korabiye***].

corăbiáscă f. dans popular; melodia după care se execută acest dans: *începu a cînta din fluier o corăbiască.* AL. [***Corabie*** + ***-ească***].

corăbiér, corăbieri m. **1.** marinar pe o corabie; navigator: *nebun corabiiar s-ar socoti a fi acela carile pînzele împotriva vîntului a deschide ar îndrăzni.* CANT.; *corăbierii aruncau cu grabă orice puteau găsi.* NEGR.; **2.** proprietar al unei corăbii; (şi: (înv.) **corăbieriu, corabiar**). [***Corabie*** + ***-ar***].

corăbieríe f. (înv.) **1.** industria construcţiei de corăbii: *avem mai întîi agricultura, apoi pescăria, apoi corăbieria şi comerţul.* GHICA; **2.** navigaţie: *face nu mai puţină cinste aflătorului ei decît aflătorului tipografiei şi a corăbieriei cu aburi.* NEGR. [***Corăbier*** + ***-ie***].

corăbiériu m. v. corăbier.

corăbioáră, corăbioare f. **1.** diminutiv al lui corabie; corabie mică: *vrînd Dumnezeu cu dînsa, corăbioara într-una din nopţi se opri.* ISP.; **2.** (la pl.) prăjitură din aluat fraged. [***Corabie*** + ***-ioară***].

corăslí, pers. 3 **corăslește** vb. (refl.; despre lapte) a se brînzi. [De la ***coraslă***].

corb, corbi m. **1.** pasăre omnivoră, mai mare decît cioara, cu penele negre şi cu ciocul puternic (*Corvus corax*): *privesc cîmpia nesfîrşită peste care se lasă corbii şi vîntul părăsirii.* BAC.; **negru ca corbul** (sau **ca pana corbului**), foarte negru: *cu pletele creţe şi negre ca pana corbului.* CR.; **corb la corb nu scoate ochii,** cei legaţi prin interese comune nu-şi fac rău unul altuia; **2. (corb-de-mare)** peşte de mare cu capul mare şi cu botul gros, rotunjit, de culoare brună (*Corvina nigra*); **3.** (art.) constelaţie în emisfera boreală; **4.** varietate de struguri de culoare neagră; **5.** (compuse) **corb-albastru,** dumbrăveancă (*Caracias garrula*); **corb-de-mare,** cormoran (*Phalacrorax carbo*); **corb-de-noapte,** pasăre care trăieşte pe lîngă bălţi, cu capul şi gîtul negre şi cu spatele cenuşiu (*Nycticorax nycticorax*). // adv. **negru corb,** foarte negru: *pletele-i dese şi negre corb se îndoaie în unde.* DELAVR. [Lat. ***corvus***].

corbáncă f. botcă, peşte cu spatele verde cafeniu (*Blicca*). [***Corb*** + ***-ancă***].

corbíș adv. (rar) ca un corb, precum corbii: *privind corbiș la toate, urgia văzu pe ticăloase gloatele ţigăneşti înarmate.* B.-DEL. [***Corb*** + ***-iș***].

corbișór, corbișori m. diminutiv al lui corb; corbuleţ; corbuşor: *corbişor, ce zbura încetişor.* POP. [***Corb*** + ***-işor***].

corbíță, corbițe f. (rar) femela corbului: *corbul ... să-ndoiaşte pre corbiţă.* DOS. [***Corb*** + ***-iţă***].

corbíu, ~ii, corbie, ~ii a. (rar) negru ca penele corbului: *părul tău lung, negru ca aripa corbie.* AL. [***Corb*** + ***-iu***].

corbuléț, corbuleți m. corbuşor: *corbuleţii în mirare, răspund iute, rîzînd tare.* ALEX. [***Corb*** + ***-uleţ***].

corbușór, corbușori m. corbişor: *el zărea un corbuşor ce pe sus tot croncănea.* POP. [***Corb*** + ***-uşor***].

corchezí, corchezesc vb. (reg.; tr.) a poci, a împestriţa: *au corchezit graiul strămoşesc.* CR. [Cf. magh. ***kurkázni***].

corci[1], corci m. (şi adj.) **1.** (reg.) corcitură: *o prigoneşte căţeaua vînătoare şi corcii de lup.* SAD.; **2.** bastard, hibrid: *fii corci şi fără cuget.* NEGR. [Din magh. ***korcs***].

corci[2], corciuri n. (reg.) tufă: *sub un corci de rosmarin.* [Din ucr. ***korč***].

corcí[3], corcesc vb. (refl.) **1.** (despre animale şi plante din specii diferite) a se amesteca, a se încrucişa; **2.** (fig.) a degenera. [De la ***corci[1]***].

corcíre, corciri f. faptul de a se corci: *vasul e ţinut în carantină, inspectat de autorităţi, totul spre a evita corcirea unei rase canine britanice.* CĂL. [V. ***corci[3]***].

corcít, ~ți, corcită, ~e a. (despre specii de animale sau de plante) rezultat din corcire; amestecat, încrucişat. [V. ***corci[3]***].

corcitúră, corcituri f. animal sau plantă obţinută prin corcire. [***Corci[3]*** + ***-tură***].

corcoáță, corcoațe f. (reg.) buleandră: *cu corcoaţe şi cu petice.* [Et. nec.].

corcodán, corcodani m. (reg.) curcan. [Contaminare între ***curcă*** şi ***coşcodan***].

corcodél[1], corcodei m. (reg.) corcoduş (*Prunus cerasifera*). [***Corcod***(***uş***) + ***-el***].

corcodél[2], corcodei m. (ornit.; reg.) cufundar (*Padiceps cristatus*). [***Corcod*** (onomat.) + ***-el***].

corcodúș, corcoduși m. varietate de prun cu fructe mici, de culoare galbenă, vînătă sau roşie (*Prunus cerasifera*): *pădurile în depărtare ... par cercetate cu flori de zarzări şi de corcoduşi.* DELAVR.; *un corcoduş cu fructe mici ca nişte porumbe.* VIERU. [Et. nec.].

corcodúșă, corcodușe f. fructul corcoduşului. [De la ***corcoduş***].

corcolí vb. v. cocoli.

corconí, corconesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a îngriji în mod exagerat; a răsfăţa; **2.** (refl.) a zăbovi cu un lucru, a-şi pierde timpul. [Et. nec.].

cord[1] n. **1.** (med.) inimă: *mort de o boală de cord.* CĂL.; **2.** (prin sinecdocă) atac de inimă; afecţiune cardiacă: *se refugie la Iaşi unde muri de cord.* CĂL. [Din lat. ***cor, -dis***].

cord[2] n. **1.** ţesătură formată din fire de urzeală răsucite şi rezistente şi din fire de bătătură subţiri şi rare; **2.** ţesătură folosită la fabricarea anvelopelor. [Din fr. ***corde***].

cordăj, cordaje n. totalitate a frînghiilor, sforilor şi parîmelor unei corăbii. [Din fr. ***cordage***].

cordăr, cordare n. **1.** (reg.) ferăstrău de dulgherie; **2.** pană de lemn cu care se răsuceşte coarda ferăstrăului pentru a întinde pînza; **3.** placă de lemn de care sînt prinse coardele la vioară sau la cobză. [***Coardă*** + ***-ar***].

cordát[1], ~ți, cordată, ~e a. în formă de inimă. [Din fr. ***cordé***].

cordát[2], cordate n. (la pl.) încrengătură de animale cu corpul susţinut de coloana vertebrală sau de o coardă dorsală; (şi la sg.) animal din această încrengătură. [De la ***coardă***; cf. fr. ***cordés***].

cordeá, cordele f. (reg.) **1.** panglică îngustă: *puse mîndră ... pălărie cu flori, cu cordele şi cu mărgele.* EM.; **2.** tenie (*Taenia*); **3.** joc de cărţi: *juca parola sau cordeaua.* AL. [Din gr. mod. ***kordélla***].

cordél, cordele n. (reg.) ipingea cu mîneci din aba cusută cu găitane sau cordele. [Cf. ***cordea***].

cordélă, cordele f. peşte marin asemănător cu ţiparul (*Leptocephalus conger*). [Din gr. mod. ***kordéla***].

cordeliér, cordelieri m. călugăr franciscan care se încingea cu un brîu cu trei noduri. [Din fr. ***cordelier***].

cordelúță, cordeluțe f. diminutiv al lui cordea: *cordeluţe şi nimicuri, iată toate-a lui averi.* EM. [***Cordele*** (pl. de la ***cordea***) + ***-uţă***].

cordénci, cordenciuri n. (pop.) **1.** limba meliţei; **2.** piesă care împiedică sulurile să dea înapoi la războiul de ţesut; piedică. [***Coardă*** + ***-enci***].

cordiál, ~i, cordială, ~e a. care porneşte din inimă; afectuos: *raporturile dintre Carla şi Raul ... erau cordiale, camaradereşti.* GHEŢIE; *primire cordială;* (adv.) *un moş cam beţiv se ciorăvăieşte cordial cu baba.* CĂL. [Din fr. ***cordial***].

cordialitáte f. amabilitate, bunăvoinţă; afecţiune: *ne-am strîns mîinile cu cordialitate.* GHEŢIE. [Din fr. ***cordialité***].

cordifórm, ~i, cordiformă, ~e a. (rar) cordat[1]. [Din fr. ***cordiforme***].

cordíță f. exploziv preparat din nitroglicerină şi nitroceluloză. [Din fr. ***cordite***].

cordón, cordoane n. **1.** (înv.) panglică lată, purtată diagonal pe piept, de care se prindeau unele decoraţii înalte; gradul cel mai înalt al unei decoraţii: *Trifon primi cordonul şi Tullie-o moşie.* NEGR.; *marele cordon al Coroanei României;* **2.** cingătoare, centură, curea: *şi-a strîns pardesiul cu cordonul.* GHEŢIE; **cordon ombilical,** v. **ombilical; 3.** ansamblu de fire electrice flexibile folosit la cuplarea la reţea a unui aparat; **4.** şir de posturi militare (de pază); **cordon sanitar,** ansamblul măsurilor de izolare faţă de o zonă sau de o ţară unde bîntuie o boală molipsitoare; **5.** linie compactă de militari cu misiunea de a asigura ordinea. [Din fr. ***cordon***].

cordonáș, cordonași m. (înv.) soldat de cordon; grănicer: *cordonaşii şi potecaşii s-au întors în 1834 spre a strejui, subt privegherea oştirii, picheturile şi potecile.* BĂLC. [***Cordon*** + ***-aş***].

cordován, cordovane n. piele tăbăcită fin; marochin: *în picioare cu ciobotele de cordovan.* SAD. [Din it. ***cordovano***].

cordúc n. (reg.) boală a vitelor manifestată prin uscarea şi rănirea limbii; (şi: **curduc**). [Din ucr. ***kordĭuk***].

corealitáte f. simultaneitate a două moduri de existenţă. [***Co-*** + ***realitate***].

coreclíză, coreclize f. (med.) ocluziune, închidere patologică a pupilei. [Din fr. ***coréclise***].

coréct, ~ți, corectă, ~e a. **1.** care este exact cum trebuie: *desen corect;* **2.** care corespunde regulilor artei, ştiinţei etc.: *locuţiune corectă;* (adv.) *era îmbrăcat corect, dar fără pretenţii, în nişte haine închise cu dungi.* GHEŢIE; **3.** care are o conduită responsabilă; cinstit: *te cunosc toţi că eşti un funcţionar corect.* CAR.; (adv.) *cu ţăranii se purta corect.* REBR. [Din lat. ***correctus,*** fr. ***correct***].

corectá, corectez vb. (tr. şi refl.) a (se) îndrepta, a (se) corija: *geniul corectează ceea ce a greşit harul.* VIERU; *vrei să spui hipomnezie, îl corectă ursuz profesorul.* GHEŢIE; (absol.) *sînt scriitori care corectează şi la zaţ.* IBR. [De la ***corect***].

corectáre, corectări f. acţiunea de a (se) corecta şi rezultatul ei. [V. ***corecta***].

corectazíe, corectazii f. (med.) dilataţie a pupilei. [Din fr. ***coréctasie***].

corectitúdine f. **1.** calitatea de a fi corect, lipsă de greşeli: *actul de cunoaştere nu este numai o chestie abstractă de corectitudine intelectuală.* BL.; **2.** purtare, atitudine corectă: *avea încredere deplină în corectitudinea şi priceperea lui.* GHEŢIE. [***Corect*** + ***-itudine;*** cf. germ. ***Korrektheit***].

corectív, corective n. ceea ce îndreaptă, corijează; rectificare: *empiriei i se conced doar roluri secundare, fie de stimulent, fie de corectiv al speculaţiei.* BL. [Din fr. ***correctif,*** germ. ***Korrektiv***].

corectopíe, corectopii f. (med.) poziţie anormală a pupilei. [Din fr. *coréctopie*].

coréctor, corectori m. **1.** persoană care îndreaptă, corectează; **2.** persoană care semnalează greşelile de tipar într-o corectură. [Din fr. *correcteur,* lat. *corrector,* germ. *Korrektor*].

corectúră, corecturi f. **1.** indicare a greşelilor de tipar care urmează a fi corectate; **2.** foaie tipărită provizoriu pe care se indică greşelile care trebuie eliminate: *adusese corecturile de la tipografie.* BAC.; **3.** fiecare dintre modificările operate pe un text corectat; **4.** înlăturare a greşelilor, corijare a defectelor: *doctrina evoluţionistă ..., sub anume laturi, ea îşi aşteaptă încă dezvoltarea şi coreciurile ce le incubă.* BL. [Din germ. *Korrektur,* lat. *correctura*].

corécţie, corecţii f. **1.** acţiunea de a corecta sau de a corija; **2.** pedeapsă corporală; bătaie: *aceasta voi să-i aplice o corecţiune, dar se răzgîndi.* GHEŢIE; **şcoală de corecţie,** închisoare pentru minori: *acelor copii trebuie să li se dea o educaţie în chip drastic, în anumite şcoli de corecţiune.* IBR.; **3.** cantitate care se adaugă sau se scade pentru a obţine valoarea adevărată a unei mărimi măsurate; (şi: (înv.) **corecţiune**). [Din fr. *correction,* lat. *correctio, -onis,* germ. *Korrektion*].

corecţionái, ~i, corecţională, ~e a. care sancţionează un delict: *fu osîndit ... la 15 zile închisoare corecţională.* CĂL.; *pedeapsă corecţională.* [Din fr. *correctionnel*].

corecţiúne f. v. corecţie.

corée f. (med.) boală de nervi (la tineri), caracterizată prin mişcări musculare involuntare. [Din fr. *chorée*].

coreeán, ~eni, coreeană, ~ene a. care aparţine Coreei sau populaţiei ei, referitor la Coreea sau la populaţia acesteia: *îşi cere voie să ne citească o poezie dedicată copiilor coreeni.* GHEŢIE. // f. limbă vorbită de populaţia din Coreea. // m., f. **1.** persoană care are limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Coreea. [*Coreea* n. pr. + *-ean*].

coreferát, coreferate n. referat care însoţeşte un alt referat, făcut de altcineva. [Din germ. *Kor(r)eferat*].

coreferént, coreferenţi m. persoană care face un coreferat. [Din germ. *Kor(r)eferent*].

coregént, coregenţi m. regent în acelaşi timp cu altcineva: *înclinat spre ideile reformiste s-a arătat ... Iosif încă din timpul cînd devenea coregentul mamei sale.* BL. [Din fr. *corégent*].

coregénţă f. calitatea de coregent. [Din fr. *corégence*].

coregón, coregoni m. peşte de apă dulce, cu solzi argintii (*Coregonus*). [Din fr. *corégone*].

coregráf, coregrafi m. maestru de dans şi de balet. [Din fr. *chorégraphe,* germ. *Choreograph*].

coregráfic, ~ci, coregrafică, ~ce a. care ţine de coregrafie: *exerciţii coregrafice;* (şi: (înv.) **coreografic**). [Din fr. *chorégraphique,* germ. *choreographisch*].

coregrafíe f. arta dansului şi a baletului; (şi: (înv.) **coreografie**). [Din fr. *chorégraphie,* germ. *Choreographie*].

coréic, ~ci, coreică, ~ce a. (med.) **1.** care ţine de coree, referitor la coree; **2.** bolnav de coree. [Din fr. *choréique*].

corelá, corelez vb. (tr. şi refl.) a pune sau a fi în corelaţie. [Din germ. *korrelieren*].

coreláre, corelări f. acţiunea de a (se) corela şi rezultatul ei. [V. *corela*].

corelát, ~ţi, corelată, ~e a. care este în corelaţie cu ceva: *viteză corelată cu condiţiile de deplasare.* // n. element, aspect, situaţie aflate în corelaţie cu altceva: *orice experienţă interioară are drept corelat o mişcare mecanică.* EM. [V. *corela*; cf. germ. *korrelat, Korrelat*].

corelatív, ~i, corelativă, ~e a. care este în relaţie cu altceva (încît să se presupună reciproc): *mutaţia valorilor e corelativă cu o schimbare de gust.* CĂL.; *idei corelative.* [Din fr. *corrélatif,* lat. *correlativus,* germ. *korrelativ*].

corelativísm n. teorie gnoseologică potrivit căreia subiectul şi obiectul cunoaşterii sînt corelate, inseparabile. [Din germ. *Korrelativismus*].

corelativitáte f. caracter corelativ. [*Corelativ* + *-itate*].

coreláţie, corelaţii f. relaţie reciprocă între două sau mai multe lucruri: *experienţa animală se organizează pe scheme arhetipice, în corelaţie deci cu sisteme reactive înnăscute.* BL.; (şi: (înv.) **corelaţiune**). [Din fr. *corrélation,* lat. *correlatio, -onis,* germ. *Korrelation*].

coreláţiúne f. v. corelaţie.

coreligionár, coreligionari m. persoană de aceeaşi religie cu alta, considerată în raport cu aceasta: *ca să capete un ban de la coreligionari, el miaună, behăie, latră.* CĂL. [Din fr. *coreligionnaire*].

corént a. v. curent.

coreográfic a. v. coregrafic.

coreografíe f. v. coregrafie.

coreométru, coreometre n. aparat pentru măsurarea deschiderii pupilei. [Din fr. *coréomètre*].

corepetitór, ~i, corepetitoáre m., f. persoană care acompaniază la pian, la repetiţii sau la concerte. [Din germ. *Korrepetitor*].

corespondá, corespondez vb. (intr.) a comunica cu cineva prin scrisori, a fi în corespondenţă cu cineva; (şi: (înv.) **corespunda**). [Din germ. *korrespondieren*].

corespondarisí, corespondarisesc vb. (înv.; intr.) a coresponda: *tînărul comis avea să corespondarisească cu dregătorii în tot ce privea pensiile.* CĂL. [*Coresponda* + *-arisi*].

corespondént, ~ţi, corespondentă, ~e a. care este în corelaţie cu altceva; (subst.) *numele de popoare şi locuri sînt înlocuite de obicei prin corespondentul antic.* CĂL. // m., f. **1.** persoană care trimite la un ziar, la un post de radio, de televiziune etc. informaţii din locul unde se află: *tînărul călătorea prin ţări unde se găseau destui corespondenţi comerciali ai firmei.* GHEŢIE; **2.** persoană care, în lipsa părinţilor, are răspunderea unui elev faţă de autorităţile şcolare. [Din fr. *correspondant,* germ. *Korrespondent*].

corespondénţă, corespondenţe f. **1.** schimb (regulat) de scrisori: *Ana simulează o corespondenţă cu un amant inexistent şi divorţează.* CĂL.; **2.** totalitate a scrisorilor scrise sau primite (la un moment dat): *corespondenţa sa, monument al unui om de lume, trebuie să fi fost enormă.* CĂL.; **3.** relatare a faptelor, făcută de la faţa locului, pentru un ziar, un post de radio etc.: *a transmis o corespondenţă de la mare;* **4.** raport, legătură între lucruri; concordanţă: *între concept şi intuiţie se admite totuşi o anume corespondenţă.* BL.; (şi: (înv.) **corespondinţă**). [Din fr. *correspondance,* germ. *Korrespondenz*].

corespondínţă f. v. corespondenţă.

corespundá vb. v. coresponda.

corespúnde, corespund şi (înv.) **corespunz** vb. (intr.) **1.** a fi conform cu ceva, a se potrivi: *poartă pe franţuzeşte un nume ce s-ar crede că corespunde cu al acestuia.* OD.; **2.** a răspunde aşteptărilor, dorinţelor sau speranţelor: *dacă au fost temperamente care n-au corespuns nevoilor sufleteşti ale publicului, acelea nu s-au putut dezvolta.* IBR.; **3.** a fi în legătură sau în comunicare cu ceva: *această cameră corespunde cu o galerie.* [Din lat. *correspondere,* fr. *correspondre*].

corespunzátor, ~i, corespunzătoáre a. care corespunde, care se potriveşte, conform cu ...: *forma sensibilă trebuie să fie corespunzătoare ideii.* CĂL.; *îşi vor găsi o locuinţă cît de cît corespunzătoare.* GHEŢIE; (subst.) *simbolul este în hermetism corespunzătorul legii de gîndire logică.* CĂL. [*Corespunz* (prez. ind. de la *corespunde*) + *-ător*].

coréţ, coreţe n. (reg.) unitate de măsură pentru capacităţi egală cu aproximativ un litru şi un sfert. [Din ucr. *korec,* pol. *korzec*].

coréu, corei m. troheu. [Din lat. *choreus*].

córfă, corfe f. (reg.) **1.** coş, paner: *avea într-o corfă de mlajă petrecută în cotul mîinii stîngi cele de trebuinţă lucrării sale.* SAD.; **2.** pilug, pisălog. [Din germ. dial. *Korf*].

corhán[1], corhani m. insectă mică, galbenă-roşiatică, care se hrăneşte cu resturi alimentare; şvab (*Blatta germanica*). [Et. nec.].

corhán[2] n. v. corhană.

corhánă, corhane f. coastă de deal (rîpoasă): *le-ai scrombăit pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile.* CR.; *bulucul s-a mişcat domol ... spre un corhan ce se-nălţa dincolo de vale.* SAD.; (şi: (reg.) **corhan**). [Din ucr. *kurhan*].

corhăní, corhănesc vb. (reg.; tr.) a deplasa buştenii cu ţapina. [*Corhană* + *-i*].

corhănít, corhănituri n. transport al buştenilor de la locul de fasonare la o cale de comunicaţie. [V. *corhăni*].

cori m. (reg.) pojar. [Din rus. *korĭ*].

coriámb, coriambi m. (în poezia antică) picior de vers din patru silabe, format dintr-un troheu şi un iamb. [Din fr. *choriambe*].

coriámbic, ~ci, coriambică, ~ce a. care este alcătuit din coriambi: *vers coriambic.* [*Coriamb* + *-ic*].

coriándru, coriandri m. **1.** plantă erbacee din familia umbeliformelor cu flori albe, ale cărei seminţe uscate sînt aromatice (*Coriandrum sativum*); **2.** (spec.) seminţele acestei plante folosite drept condiment: *amesteca sare de sardele şi coriandru.* CĂL.; (şi: **coleandru**). [Din gr. mod. *koríandron*].

coribánt, coribanţi m. preot al zeiţei greceşti Cibela. [Din fr. *corybante*].

corída, coride f. luptă cu tauri (obişnuită în Spania şi în America Latină). [Din sp. *corrida*].

coridór, coridoare n. **1.** spaţiu lung şi îngust care serveşte ca loc de trecere între încăperile unei clădiri: *biblioteca tatălui meu ... era într-o ladă mare, purure deschisă în coridor.* NEGR.; **2.** porţiune îngustă de teren care leagă două puncte. [Din fr. *corridor,* germ. *Korridor*].

coridoráş, coridoraşe n. diminutiv al lui coridor; coridor mic: *pufneau şuviţele de fum care se îndrumau spre uşă, prin coridoraşul dintre lăviţi.* SAD. [*Coridor* + *-aş*].

coriféu, corifei m. **1.** (în dramaturgia greacă) conducătorul corului: *destul, deveniţi tragici ca nişte corifei.* AL.; **2.** (fig.) persoană cu rol conducător într-un domeniu de activitate: *era un corifeu cultural care folosea multora.* BAC.; *corifeii Şcolii ardelene.* [Din lat. *coryphaeus,* fr. *coryphée*].

corigént, ~ţi, corigentă, ~e m., f. elev care trebuie reexaminat, întrucît nu a obţinut la sfîrşitul anului nota de trecere. [Din lat. *corrigens, -ntis*].

corigénţă, corigenţe f. **1.** situaţia de corigent: *Odobescu scăpase cu succes de corigenţă.* MACED.; **2.** examen dat de un corigent. [De la *corigent*].

corigíbil, ~i, corigibilă, ~e a. care se poate corija. [Din fr. *corrigible,* germ. *korrigibel*].

corijá, corijez vb. (tr.) **1.** a înlătura greşelile, a îndrepta: *un volum, cînd e publicat de autor, mai este corijat de el.* IBR.; **2.** a face mai bun, mai harnic, mai atent; (fig.) *îşi tortura ciracii după un regulament, corijîndu-i la palmă cu o lopăţică de stejar.* CĂL.; **3.** (rar) a indica greşelile într-o corectură. [Din fr. *corriger,* lat. *corrigere*].

corijábil, ~i, corijabilă, ~e a. care se poate corija, corecta, îndrepta. [*Corija* + *-bil*].

corijáre, corijări f. faptul de a corija; corectură, îndreptare: *tare mă tem că aici e o corijare făcută de d. Scurtu sau de alţii.* IBR. [V. *corija*].

coriját, ~ţi, corijată, ~e a. corectat, îndreptat, înbunătăţit: *textul corijat a fost publicat.* [V. *corija*].

corímb, corimbe n. inflorescenţă în formă de umbrelă. [Din fr. *corymbe,* lat. *corymbus*].

corindón n. oxid de aluminiu foarte dur folosit ca abraziv sau ca piatră preţioasă. [Din fr. *corindon*].

corintián, ~eni, corintiană, ~ene a. corintic: *scena trebuia să reprezinte un ospăţ grecesc în tricliniu, în sală cu coloane corintiene.* CĂL. [Din fr. ***corinthien***].

coríntic, ~ci, corintică, ~ce a. **1.** din Corint, specific Corintului; corintian; **stil corintic**, stil arhitectonic caracterizat prin coloane cu capitelul ornamentat cu foi de acantă; **2.** care este construit în acest stil; bazat pe acest stil; care aparţine acestui stil: *holul vast cu coloane corintice şi lespezi de travertin era animat la ora aceea.* GHEŢIE. [***Corint*** n. pr. + ***-ic***].

corión, corioane n. înveliş exterior al embrionului la vertebratele superioare. [Din fr. ***chorion***].

coríst, ~şti, coristă, ~e m., f. persoană care cîntă într-un cor: *a fost corist la teatru.* EM.; *se ceartă bombastic şi teatral cu corista Carolina.* CĂL. [Din fr. ***choriste***].

corítă, corite f. (reg.) vadră în care curge vinul la teasc. [Din sl. ***koryto***].

córium n. strat al pielii cuprins între epidermă şi stratul adipos subcutanat. [Cuv. lat.].

corízã, corize f. (med.) inflamaţie a mucoasei nazale; rinită. [Din fr. ***coryza***].

corlátă, corlate f. (reg.) **1.** gard rar la vii sau la livezi; **2.** îngrăditură pentru vite; **3.** poliţă în jurul sobei pe care se ţin vase de bucătărie; **4.** îngrăditură din zăbrele de lemn care împiedică împrăştierea nutreţului cînd mănîncă vitele; **5.** iesle: *acel sicriu slujeşte drept corlată cailor.* SAD. [Din magh. ***korlát***].

córlă[1], corle f. pasăre acvatică migratoare de mărimea unui porumbel; găinuşă (*Gallinula chloropus*). [Et. nec.].

córlă[2], corle f. (reg.) ţarc pentru vite: *grajduri şi corle pentru vite.* [De la ***corlată***].

corlí, corlesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) cufunda în apă, a (se) da la fund. [De la ***corlă[1]***].

corm n. organism al plantelor superioare, format din rădăcină, tulpină şi frunze. [Din fr. ***corme***].

cormánă, cormane f. parte a plugului care desparte şi răstoarnă brazdele: *a pus mîna pe cormană şi a umblat aplecat pe brazdă în urma plugului.* SAD. [Din magh. ***kormány***].

cormofítă, cormofite f. (la pl.) grup de plante evoluate care au corm; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. ***cormophytes***].

cormorán, cormorani m. pasăre acvatică din ordinul palmipedelor de culoare neagră-verzuie (*Phalacrocorax carbo*). [Din fr. ***cormoran***].

corn[1], coarne n. **1.** fiecare dintre cele două excrescenţe osoase care formează continuarea osului frontal la unele animale rumegătoare: *domnului i se dau în dar cerbi cu coarne poleite, obişnuiţi a trage o trăsură.* CĂL.; *coarnele boului;* (fig.) **minciună cu coarne**, exagerare ridiculă; **a scoate coarne**, a deveni agresiv; **a-şi arăta coarnele**, a-şi manifesta răutatea, duşmănia; **a lua în coarne, a)** a împunge; **b)** (fig.) a se repezi cu vorba la cineva; a certa; **a fi mai cu coarne**, a fi mai grozav; **a pune furia în coarne cuiva**, a purta de nas pe cineva; a-şi impune voinţa; **a se lua în coarne cu cineva**, a-şi pune mintea, a se potrivi cu cineva; a se încăiera cu cineva: *om de toată firea, te iei în coarne cu un biet copil.* SL.; **a căuta** (sau **a se uita**) **în coarne(le) cuiva**, v. **căuta; a pune coarne cuiva**, a înşela în dragoste, în căsnicie: *nu cumva să-ţi pună coarne.* CR.; **a purta coarne**, v. **purta; cel cu coarne**, drac; **2.** materie osoasă a acestor excrescenţe, folosită pentru realizarea unor obiecte: *pieptene de corn;* **3.** fiecare dintre cele patru organe tactile şi vizuale ale melcului: *melc, melc, codobelc, scoate coarne boureşti.* POP; **4.** fiecare dintre cele două mînere ale plugului: *am un obicei vechi deprins la coarnele plugului.* VIERU; **de la coarnele plugului,** de la sat, din mediul ţărănesc: *luat de la coarnele plugului şi trecut în viteză timp de şase luni printr-o şcoală de ofiţeri.* GHEŢIE; **5.** fiecare dintre dinţii de la furcă, de la greblă, de la furculiţă etc.: *cu unul din coarnele ascuţite ale furculiţei scotocea carnea de prin încheieturi.* HOGAŞ; **6.** fiecare dintre cele două capete ale lunii (în faza de lună nouă); (p.ext.) luna în primul şi ultimul pătrar (cînd are formă de seceră): *cornul tremurător al lunii va trece.* GAL. // (pl. **cornuri**) **1.** obiect făcut dintr-o astfel de excrescenţă osoasă sau asemănător ei în care se păstra praful de puşcă; **cornul abundenţei** sau **corn al abundenţei,** simbol al belşugului, reprezentat printr-o astfel de excrescenţă umplută cu fructe şi flori; (fig.) bogăţie, opulenţă: *arta ultimelor veacuri e în privinţa aceasta un corn al abundenţei.* BL.; **2.** franzeluţă în formă de semilună: *alături, mai avea ca desert un corn cu nuci.* GHEŢIE; **3.** una din părţile prescurei: *i-a dat şi ea un corn de prescură.* CR.; **4.** (reg.) colţ, ungher: *la un corn de dumbravă au ieşit de pe o potecă nevăzută doi călăreţi.* SAD.; *în patru cornuri de casă.* POP; **5. cornul-secarei** sau **corn-de-secară,** ciuperci parazită care trăieşte în ovarul florilor de secară şi a altor graminee (*Sclerotium*). // m. (pl. **corni**) **1.** instrument de suflat folosit la vînătoare sau pentru chemări, semnale etc. (făcut dintr-o astfel de excrescenţă de la bovine): *Ştefan se întoarce şi din cornu-i sună.* BOL.; **2.** instrument muzical de suflat, curbat în spirală; **3.** vas pentru păstrat sarea sau praful de puşcă făcut din excrescenţa osoasă de pe capul bovinelor: *na şi ţie băieţică, zicea unui bătrîn bondoc, vărsîndu-i iarbă în corn şi alice în basma.* GHICA. [Lat. ***cornu***].

corn[2], corni m. **1.** arbore cu lemnul dur, cu flori galbene şi cu fructe roşii, comestibile (*Cornus mas*): *cornule, ce nu te-ndoi, de-o creangă să te despoi.* POP; **2.** lemnul acestui arbore: *era la frunte vrînd a sa noduroasă măciucă de corn cu sînge şi el s-o crunte.* B.-DEL. [Lat. ***cornus***].

cornác, cornaci m. conducător de elefanţi (sau de alte animale): *un şireag de elefanţi, mînaţi de cornacii ce-i încalecă şi-i îmboldesc.* OD. [Din fr. ***cornac***].

cornacée, cornacee f. (la pl.) familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu frunze opuse şi cu flori mici, galbene sau albe, grupate în umbele şi cu fructe roşii sau negre; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***cornacées***].

cornăci[1], cornaci m. (reg.) plantă erbacee acvatică cu tulpina lungă, cu frunze romboidale, cu flori albe şi cu fructe negre-cenuşii, avînd două-patru coarne şi seminţe comestibile (*Trapa natans*). [***Corn[2]*** + ***-aci***].

cornáci[2], cornace a. cu coarne lungi: *vite cornace.* [***Corn[1]*** + ***-aci***].

cornáj, cornaje n. **1.** zgomot care însoţeşte respiraţia în cazul unor leziuni, infecţii etc. ale căilor respiratorii; **2.** sforăială a cailor cînd sînt goniţi la galop. [Din fr. ***cornage***].

cornalínă f. varietate de agat de culoare roşie-închisă: *două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi.* OD. [Din fr. ***cornaline***].

cornăr, cornare n. (reg.) stîlp la colţul casei. [***Corn[1]*** + ***-ar***].

cornát, ~ţi, comată, ~e a. (rar) cornut: *eu am mijloc sigur ca să te fac cornată.* NEGR. [***Corn[1]*** + ***-at***].

cornátă, comate f. băutură preparată din coarne cu zahăr şi alcool. [De la ***coarnă*** (după *vişinată*)].

cornărít n. (înv.) dare pe vitele cornute. [***Corn[1]*** + ***-ărit***].

cornăţár, cornăţari m. insectă mică de apă cu picioarele dinainte în formă de cornuţe (*Naucoris cimicoides*). [***Cornat*** + ***-ar***].

cornăţél, cornăţei m. (bot.) turiţă (*Galium aparine*). [***Cornat*** + ***-el***].

córnea m. (pop.) dracul (cu coarne). [De la ***corn[1]***].

corneánă, corneene f. rocă metamorfică cenuşie, formată prin recristalizarea materiilor ce conţin silice. [Din fr. ***cornéenne***].

cornéci, corneciuri n. **1.** (reg.) diminutiv al lui corn[1]: *un om voinic, cu mustaţa scurtă, groasă ca un corneci de berbecuţ.* AG.; **2.** (înv.) corn[1] pentru praf de puşcă. [***Corn[1]*** + ***-eci***].

cornée, cornee f. membrană transparentă a ochiului prin care pătrunde lumina. [Din fr. ***cornée***].

córner, cornere n. lovitură de colţ la fotbal, acordată adversarului ca pedeapsă pentru depăşirea liniei de poartă de mingea atinsă de un jucător în apărare. [Din engl. ***corner***].

cornét[1], cornete n. **1.** corn mic; **cornet acustic,** instrument în formă de pîlnie de care se servesc persoanele cu auzul slab: *revenea nevoia unei danturi, unor ochelari, unui cornet acustic.* BAC.; **2.** bucată de hîrtie răsucită în formă de pîlnie şi folosită la împachetat: *cornet de bomboane;* **3.** produs de patiserie în formă de con (retezat) în care se pune îngheţată, cremă etc. [Din fr. ***cornet***].

cornét[2], corneţi m. (înv.) ofiţer inferior de cavalerie: *nu-i degeaba cornet la cavalerie.* AL. [Din rus. ***kornet***].

cornét[3], corneturi n. loc acoperit cu corni, păduri de corni. [***Corn[2]*** + ***-et***].

comícul, cornicule n. semn de onoare care se punea pe casca unor soldaţi sau ofiţeri romani. [Din lat. ***corniculum***].

corniculár, corniculari m. soldat roman ataşat pe lîngă un centurion sau un tribun. [Din lat. ***cornicularius***].

corniér, corniere n. bară laminată (de oţel) cu profil transversal în forma literei L; (adj.) *fier cornier;* (şi: cornieră). [Din fr. ***cornière***].

corniéră f. v. cornier.

cornificá, cornífică vb. **1.** (refl.) a se transforma în ţesut cornos; **2.** (tr.) a înşela în dragoste, în căsătorie; a pune coarne, a încornora: *Margarita opune multe argumente între care şi acela că ar încălca legile onoarei casnice, cornificînd pe soţul ei.* CĂL. [***Corn[1]*** + ***-ifica;*** sensul **2** din it. ***cornificare***].

cornificáre, cornificări f. **1.** faptul de a se cornifica; transformare în ţesut cornos; **2.** faptul de a pune coarne; încoronare: *codifică şi îndreptăţeşte cornificarea soţilor.* CĂL. [V. ***cornifica***].

corníst, cornişti m. **1.** soldat care sună din corn (la trupele de infanterie): *a sunat cornistul de plecare.* COŞB.; **2.** persoană care cîntă din corn (într-o orchestră). [Din fr. ***corniste***].

cornişă, cornişe f. (arhit.) parte superioară, ieşită în afară şi ornamentată a zidului: *masa mea se afla sub cornişa clădirii, lipită de zid.* GHEŢIE. [Din fr. ***corniche***].

cornişón, cornişoni m. varietate de castraveţi mici şi tari (folosiţi pentru conservare). [Din fr. ***cornichon***].

cornişór, cornişori m. (bot.) **1.** brădişor (*Lycopodium selago*); **2.** plantă erbacee mică cu tulpina tîrîtoare (*Lycopodium annotinum*). // n. (pl. **cornişoare**) diminutiv al lui corn[1]; corn mic: *n-a acest cornişor de aur, el este salariul meu.* POP. [***Corn[1]*** + ***-işor***].

cornítă, cornite f. **1.** varietate de struguri cu boabele negre, mici şi lunguiete; **2.** (la pl.) coarne[2] mici (nedezvoltate încă) ale unor animale: *ţapul sta cu cornitele înălţate şi cu botişorul în vînt.* SAD. [***Coarnă*** + ***-iţă***].

cornízã, cornize f. vergea de lemn sau de metal de care se atîrnă draperiile sau perdelele. [Din gr. mod. ***kornýza***].

cornorát, ~ţi, cornorată, ~e a. **1.** cu coarne, încornorat; **2.** (fig.) fantastic, ireal: *crezi fabula asta cornorată despre ţigani?* NEGR. // m. cornea, dracul: *meşter e cel cornorat.* AL.; *v-oiu învăţa eu pe voi să puneţi stăpînire pe lucrurile din lume, cornoraţilor!* CR. [De la ***corn[1]***].

cornós, ~şi, cornoásă, ~e a. care are consistenţa cornului[1]; dur. [***Corn[1]*** + ***-os***].

cornút, ~ţi, cornută, ~e a. care are coarne (mari, bine dezvoltate): *săracii boii cornuţi, cum însoară nişte muţi!* POP; *vite cornute;* (subst.) *ţinea cirezi de cornute şi cai.* CĂL. [Lat. ***cornutus***].

cornúţ, cornuţi m. plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare şi cu fructele în formă de capsule (*Cerastium alpinum* şi *arvense*). [***Corn[1]*** + ***-uţ***].

cornwall [córnuăl]) m. rasă de porci de talie mare şi de culoare neagră; marele negru. [Cuv. engl.].

coroábă, coroabe f. (reg.) porumbă. [Et. nec.].

coroáde vb. v. coroda.

coroágă, coroage f. (reg.) **1.** scoarță de tei; **2.** piele de miel uscată. [Cf. sl. *kora* „scoarță"].

coroánă, coroane f. **1.** podoabă de cap, de formă circulară, făcută din flori sau din frunze (naturale); (fig.) *timpul i-a pus coroană de argint, țara de aur.* AL.; **2.** cununâ de flori și de frunze (naturale sau artificiale) care se depune, ca omagiu, pe mormîntul cuiva: *voi depune pe mormînt o coroană de flori.* PR.; **3.** podoabă de metal nobil, ornată cu pietre prețioase, purtată de monarhi (ca semn al puterii lor): *tu porți sub coroană cununa cea de spini.* AL.; *coroană regală;* **4.** (fig.) putere monarhică, suveranitate: *a pierde coroana;* **5.** numele unei vechi decorații românești: *Coroana României, înființată la 1881, are cinci clase;* **6.** unitate monetară în unele țări (europene); **7.** totalitate a crengilor unui arbore, unui arbust etc.: *soarele strecura suluri tremurătoare de lumină printre coroanele copacilor.* GHEȚIE; **8.** partea superioară a dintelui omului; **9.** îmbrăcăminte (din metal, din porțelan etc.) cu care se acoperă un dinte sau o măsea cariată; **10.** suprafață cuprinsă între două cercuri concentrice; **11.** piesă sau parte a unei piese de formă cilindrică; **12.** coama, culmea casei țărănești. [Lat. *corona*].

coroăpcă, coropci f. (înv.; reg.) ladă cu mai multe compartimente, folosită de negustorii ambulanți. [Din rus. *korobka*].

corobánă, corobane f. (reg.) scorbură de copac. [Et. nec.].

corobátică f. v. corabatică.

coroboră, coroborez vb. (tr.) a da putere, a întări, a sprijini; a confirma: *emite părerea coroborată pe o serie de fapte.* BL. [Din fr. *corroborer,* lat. *corroborare*].

coroboránt, ~ți, coroborantă, ~e a. care coroborează, întărește. [Din fr. *corroborant*].

coroboráre, coroborări f. acțiunea de a corobora și rezultatul ei. [V. *corobora*].

corodá, pers. 3 **corodează** vb. (tr.) a roade, a degrada: *acești acizi corodează metalele;* (și: (înv.) **coroade**). [Din fr. *corroder,* lat. *corrodere*].

corodánt, ~ți, corodantă, ~e a. care produce corodare; corosiv. [Din fr. *corrodant*].

corodáre, corodări *f.* acțiunea de a coroda și rezultatul ei. [V. *coroda*].

corogí, corogesc vb. (reg.; tr.) a bate foarte tare. [De la *coroabă*].

corografíe f. (rar) descriere generală a unei țări: *Corografia Moldovei de Reichersdorf.* [Din fr. *chorographie*].

corói, coroi m. **1.** șoim (care se dresa în trecut) (*Astur palumbarius*): *ducînd cîinii de zgardă și coroii de lănțușe.* OD.; **2.** cioc de pasăre răpitoare, care are vîrful curbat: *nasul i se coroiază ca coroiul vulturului.* CAR.; (și: **curui**). [Din magh. *karvaly*].

coroiá, pers. 3 **coroiază** vb. (refl.; despre nas) a se încovoia: *nasul i se coroiază ca coroiul vulturului.* CAR. [De la *coroiat*].

coroiáj, coroiaje n. (tehn.) raport între aria secțiunii inițiale a unui lingou și aria secțiunii după prelucrare (prin laminare). [Din fr. *corroyage*].

coroiát, ~ți, coroiată, ~e a. **1.** curbat, încovoiat cu vîrful în jos: *avea nasul ușor coroiat și defectul acesta o deranja întotdeauna.* GHEȚIE; **2.** care are nasul adus, încovoiat în jos: *cel grec mîndru, coroiat, ce ședea cu domnu-n sfat.* POP. [*Coroi* + *-at*].

coroídă, coroide f. membrană subțire a ochiului, situată între sclerotică și retină. [Din fr. *choroïde*].

coroidián, ~eni, coroidiană, ~ene a. (anat.) care ține de coroidă. [Din fr. *choroïdien*].

coroidítă, coroidite f. (med.) inflamație a coroidei care produce tulburări de vedere. [Din fr. *choroïdite*].

coroiétic, ~ci, coroietică, ~ce a. (reg.) coroiat, încovoiat: *fruntea ... galbenă ca ceara, sfîrșită cu o pereche de sprîncene tufoase ..., se lega cu un nas coroietic.* RUSSO. [*Coroiat* + *-ic*].

corolár[1], corolare n. consecință, concluzie care decurge dintr-o teoremă, dintr-o teorie, dintr-o afirmație demonstrată etc.: *setea de a revela misterul prin plăsmuiri metafizice este un corolar necesar al acestei structuri umane.* BL.; (și: (înv.) **coroler**). [Din lat. *corollarium,* germ. *Korollar,* fr. *corollaire*].

corolár[2], ~i, corolară, ~e a. (bot.) care ține de corolă. [Din fr. *corollaire*].

corólă, corole f. (bot.) totalitate a petalelor unei flori: *corola cu cinci petale dispuse înserate în vîrful potirului.* NEGR. [Din fr. *corolle*].

corolér n. v. corolar.

coromîslă, coromîsle f. (reg.) cobiliță: *au înălțat coromîslele și au poftit să bată cu ele pe dumnealui Sima Ghorț.* SAD. [Din ucr. *koromyslo*].

coronál, ~i, coronală, ~e a. (anat.) care formează partea anterioară a craniului: *os coronal.* [Din fr. *coronal,* lat. *coronalis*].

coronaménț, coronamente n. **1.** ornament arhitectural în partea superioară a unui edificiu; **2.** partea superioară a unui dig, a unui chei, a unui zid de sprijin (executată din piatră fălțuită): *granit pentru coronament de cheiuri;* **3.** totalitate a ramurilor unui arbore, unui arbust etc.; coroană; **4.** totalitate a coroanelor arborilor unei păduri. [Din fr. *couronnement,* lat *coronamentum,* it. *coronamento*].

coronár, ~i, coronară, ~e a. (despre vase sangvine) în formă de coroană în jurul organului irigat: *arteră coronară.* [Din fr. *coronaire*].

coronarián, ~eni, coronariană, ~ene a. care ține de arterele coronare cardiace. [Din fr. *coronarien*].

coronarítă, coronarite f. (med.) inflamație a arterelor coronare ale inimii. [Din fr. *coronarite*].

coroníște, coronișți f. plantă erbacee cu flori albe sau roșietice dispuse în umbele (*Coronilla varia*). [*Coroană* + *-iște*].

coroníță, coronițe f. diminutiv al lui coroană. [*Coroană* + *-iță*].

corónium n. element chimic ipotetic aflat în coroana solară. [Din fr. *coronium*].

coropcár, coropcari m. (reg.) **1.** negustor ambulant: *vin coropcari de la Cetatea Albă cu mărunțișuri scumpe.* SAD.; **2.** (fam.) hoinar, vagabond: *ăi veni tu acasă, coropcarule!* CR. [*Coroapcă* + *-ar*].

coropíșniță, coropișnițe f. insectă care trăiește în pămînt producînd stricăciuni, în special, în grădini (*Gryllotalpa vulgaris*); (și: (reg.) **conopiștiriță**). [Din bulg. *konopištica*].

coropiștiriță f. v. coropișniță.

corosív, ~i, corosivă, ~e a. **1.** (și subst.) care corodează, care provoacă o coroziune: *templele hinduse în genere par piscuri calcaroase sau cloruroase, sculptate de un lichid corosiv.* CĂL.; *substanță corosivă; un corosiv;* **2.** (fig.) mușcător, usturător: *el cobora-n tăcere către mine, țintind în gol privirea-i corosivă.* TOP.; (și: **coroziv**). [Din fr. *corrosif,* lat. *corrosivus,* germ. *korrosiv*].

corosivitáte f. însușirea de a fi corosiv. [Din fr. *corrosiveté*].

corovátic, corovatici m. (reg.; bot.) lumînărică (*Verbascum Thapsus*). [V. *corobatică*].

corozív a. v. corosiv.

coroziúne, coroziuni f. **1.** proces de atacare a metalelor sub acțiunea substanțelor acide sau bazice; **2.** eroziune a rocilor. [Din fr. *corrosion,* germ. *Korrosion*].

corp, corpuri n. **1.** porțiune determinată de materie: *Galilei a examinat experimental căderea liberă a unui corp material.* BL.; *corpurile sînt solide, lichide și gazoase;* **corp străin,** element care se deosebește de un tot de altă natură: *ideea aceasta a fost eliminată de spiritul grec ca un corp străin.* BL.; **2.** substanță organică sau anorganică; **corp simplu,** substanță cu moleculele formate din același fel de atomi; element; **corp compus,** substanță care are în molecule atomi din mai multe elemente; **3.** totalitate a organelor unei ființe vii; trup: *acolo corpul mi l-aș duce.* MACED.; **corp la corp,** direct, în apropiere; (p.ext.) înverșunat: *luptă corp la corp;* **a face corp comun cu cineva,** a se asocia, a se uni cu cineva; **4.** trup considerat fără cap și membre; trunchi: *avea o călcătură țeapănă, hotărîtă, corpul masiv i se legăna pe picioarele groase.* GHEȚIE; **de corp,** referitor la trup; care se poartă pe trup: *lenjerie de corp;* **5.** cadavru: *corpul defunctului a fost depus în capelă;* **6.** parte principală a unui obiect, a unei construcții etc.: *corp de pompă; corp de casă;* **7.** (**corp de casă** sau **de case**) fiecare dintre clădirile situate pe același teren (avînd curte comună) sau aparținînd aceluiași proprietar: *poseda două corpuri de case și un loc viran.* CĂL.; **corp de armată** mare unitate militară cuprinzînd mai multe divizii: *să fie ales a comanda un corp de armată.* EM.; *fiecare corp de armată cuprindea cîte două divizii de infanterie, două brigăzi de artilerie și una de cavalerie;* **corp de gardă,** post militar; **8. corp ceresc,** astru: *corpuri cerești se-nvîrtesc.* BAC.; **9. corp delict,** obiect care a servit la săvîrșirea unei infracțiuni: *corpul delict, un topor, zăcea azvîrlit într-un colț.* GHEȚIE; **10. corp de iluminat,** dispozitiv în care se pot monta lămpi electrice; **11. corp geometric,** figură sau obiect mărginite de fețe, definite geometric; **12.** totalitate a persoanelor care, prin funcție sau profesie, formează o unitate distinctă; corporație: *felul în care sînt prezentați membrii corpului didactic e cu totul buf.* CĂL.; *corp de erudiți;* **corp diplomatic,** totalitate a ambasadorilor, consulilor, atașaților etc. rezidenți într-o țară; **13.** corpus: *corp de legi.* [Din lat. *corpus,* fr. *corps,* germ. *Korpus*].

corpolént, ~ți, corpolentă, ~e a. care are trupul mare; voinic: *doi bărbați corpolenți ... au pătruns în bloc.* GHEȚIE. [Din fr. *corpulent,* lat. *corpulentus*].

corpolénță f. însușirea de a fi corpolent. [Din fr. *corpulance*].

corporál, ~i, corporală, ~e a. **1.** care ține de corp, de trup; referitor la corp; trupesc; aplicat corpului: *v-ați sporit cel mult greutatea corporală și colesterolul.* GHEȚIE; *pedeapsă corporală; percheziție corporală;* **2.** care ține de lumea sensibilă, materială, de obiectele palpabile: *am dedus că ea trebuie să fie de natură corporală.* BL.; (adv.) *grecii gîndeau în toate destul de corporal.* BL. [Din fr. *corporel,* lat. *corporalis*].

corporalitáte f. **1.** însușire de a avea un corp, de a fi corporal: *nu avem de a face cu o explicație care ar recurge la niște factori abstracți, lipsiți de corporalitate.* BL.; **2.** (rar; pl. **corporalități**) ceea ce are corp; obiect material: *sînt mai curînd niște intrări grave în scenă decît niște corporalități.* CĂL. [Din fr. *corporalité*].

corporatísm n. doctrină social-politică care preconiza înlocuirea sindicatelor cu corporațiile. [Din fr. *corporatisme,* engl. *corporatism*].

corporatíst, ~ști, corporatistă, ~e a. care ține de corporatism sau de ideologia lui, referitor la corporatism. // m. adept al corporatismului. [*Corporat*(*ism*) + *-ist;* cf. engl. *corporatist*].

corporatív, ~i, corporativă, ~e a. care ține de corporații, referitor la corporații; bazat pe corporații. [Din lat. *corporativus,* fr. *corporatif,* engl. *corporative*].

corporáție, corporații f. (în epoca feudală) organizație profesională de meseriași care apăra drepturile și interesele membrilor ei; breaslă; (și: (înv.) **corporațiune**). [Din lat. *corporatio, -onis,* fr. *corporation*].

corporațiúne f. v. corporație.

córpus, corpusuri n. colecție de documente, inscripții, legi etc. [Din lat. *corpus*].

corpúscul, corpusculi m. corp foarte mic; parte mică de materie: *Plato închipuia apa, focul, pămîntul, aerul, eterul, ca fiind alcătuite din corpuscule de forme geometrice regulate.* BL. [Din fr. *corpuscule,* lat. *corpusculum*].

corpuscúlar, ~i, corpusculară, ~e a. care ține de corpusculi, referitor la corpusculi: *e lumina*

de natură ondulatorie sau de natură corpusculară ...? BL. [Din fr. ***corpusculaire***].

corrigénda f. erată. [Cuv. lat.].

corsáj, corsaje n. parte a rochiei care acoperă bustul: *e destul de șic îmbrăcată: un corsaj de mătăsică roșie, fustă de mătase neagră.* CAR. [Din fr. ***corsage***].

corsár, corsari m. **1.** pirat, hoț de mare; **2.** (înv.) comandant al unei nave particulare înarmate, având permisiunea guvernului de a ataca vase inamice pe timp de război. [Din it. ***corsaro***, fr. ***corsaire***].

corsét, corsete n. centură elastică lată (și întărită cu lame flexibile) folosită de femei pentru strîns talia: *ăsta e un nasture de la corsetul unei doamne.* GHEȚIE. [Din fr. ***corset***].

corsetiér, ~i, corsetieră, ~e m., f. (rar) persoană care face sau vinde corsete. [Din fr. ***corsetier, corsetière***].

córso n. stradă din centrul unui oraș care servește ca loc de plimbare. [Cuv. it.].

cort, córturi n. **1.** adăpost portativ din pînză tare și impermeabilă întinsă pe un schelet din lemn sau din metal: *răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari.* EM.; **2.** locuință portativă a țiganilor nomazi: *nu vor trăi sub cort în fum, nu-i vor cerși copiii-n drum.* COȘB.; **a umbla cu cortul,** a hoinări, a nu avea locuință stabilă; **ca la ușa cortului, a)** ca la țigani: *s-au certat ca la ușa cortului;* **b)** dans popular; melodia după care se execută acest dans: *am jucat fără voie ca la ușa cortului, la bătrînețe.* AL. [Din gr. mod. ***kórti***].

cortégiu, cortegii n. **1.** șir de persoane care participă la o ceremonie: *cortegiul este închis și deschis printr-un detașament de jandarmi călări.* CĂL.; **2.** (fig.) asociere, societate: *cuvîntul acesta stîrnește un cortej de idei și de sentimente.* IBR.; *bolile sînt cortegiul necumpătării;* (și: (înv.) **cortej**). [Din it. ***corteggio***, fr. ***cortège***].

cortéj n. v. **cortegiu.**

cortél[1], corteluri n. (reg.) umbrelă: *pășește alene fiica unui mandarin, sub cortelul de crep galbin care-l pleacă despre soare.* AL. [***Cort*** + ***-el***].

cortál[2], corteluri n. (reg.) haină bărbătească de lînă, brodată, cu mîneci din postav alb; cordel. [Et. nec.].

cortés, cortesuri n. parlament în Spania și în Portugalia. [Din sp. ***cortes***].

córtex, cortexuri n. **1.** scoarță a unui copac; **2.** coajă a unui fruct; **3.** înveliș al firului de păr cuprins între măduva centrală și partea exterioară; **4. (cortex cerebral)** scoarță cerebrală; **5.** partea periferică a unei glande: *cortex suprarenal.* [Din lat., fr. ***cortex***].

corticál, ~i, corticală, ~e a. **1.** care ține de învelișul exterior al unui organ animal sau vegetal; **2.** (spec.) care ține de scoarța cerebrală. [Din fr. ***cortical***].

corticoíd, corticoizi m. (biol.) hormon secretat de glanda corticosuprarenală. [Din fr. ***corticoïde***].

corticosterón, corticosteroni m. hormon steroid prezent în cortexul suprarenal. [Din fr. ***corticostérone***].

corticosuprarenálă a. **glandă corticosuprarenală,** glandă endocrină pereche, indispensabilă vieții, care secretă hormoni sterolici. [Cf. fr. ***cortico-surrénale***].

corticoterapíe, corticoterapii f. (med.) tratament cu cortizon. [Din fr. ***corticothérapie***].

corticotomíe, corticotomii f. (med.) incizie pe scoarța cerebrală. [Din fr. ***corticotomie***].

cortínă, cortine f. **1.** țesătură atîrnată pentru a acoperi sau a ascunde ceva; **2.** perdea de stofă, de catifea etc. care desparte scena de sala de spectacol (cu posibilitatea de a fi retrasă): *cortina, pe care se vede desenul alegoric al viitorului patriei ..., se lasă.* CAR.; (fig.) *de pe mintea mea încețoșată se îndepărta încet o cortină.* GHEȚIE; **cortină de fier, a)** perdea de metal care desparte sala de spectacol de scenă, folosită în caz de incendiu, pentru a împiedica extinderea focului; **b)** (fig.) barieră de netrecut care separa statele comuniste europene de democrațiile occidentale. [Din it. ***cortina***].

cortizón n. hormon secretat de glanda suprarenală, care se poate prepara sintetic și folosi în tratamentul insuficienței suprarenale, reumatismului, astmului, infecțiilor etc. [Din fr. ***cortisone***, germ. ***Kortison***].

cortorosí, cortorosesc vb. (reg.; refl.) a se descotorosi, a se scăpa de ceva sau de cineva: *se cortorosise de sărăcie.* ISP [Din bulg. ***kurtulisam***].

cortuléț, cortulețe n. diminutiv al lui cort: *la mijloc de cortulețe este-un cort mare rotat.* OD. [***Cort*** + ***-ul*** + ***-eț***].

corturár, corturari m. țigan nomad (care locuiește în cort). [***Cort*** + ***-(ur)ar***].

corúmpe vb. v. **corupe.**

corúmpere f. v. **corupere.**

corúnă, corune f. (reg.) masa pietrelor morii. [Din sl. ***koruna*** „coroană"].

corupătór, ~i, corupătoáre a. și m., f. (persoană) care corupe: *era nouă a guvernului liberal au fost inaugurată cu un mijloc ... mai subțire, însă cu mult mai corupător.* EM. [***Corupe*** + ***-ător***].

corúpe, corup vb. **1.** (rar; tr.) a strica, a altera: *aceste miasme corup aerul;* **2.** (tr.) a perverti, a deforma: *Maiorescu îi învinuia că conrup națională românească.* IBR.; *a corupe datinile;* **3.** (tr. și refl.) a (se) abate de la linia moralității, corectitudinii sau datoriei: *îi despoia de averi ..., lipsindu-i de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pe norod.* NEGR.; (și: (înv.) **corumpe, conrupe**). [Din lat. ***corrumpere*** (după *rupe*)].

corúpere, coruperi f. acțiunea de a (se) corupe și rezultatul ei: *deși țin la desființarea acestor greșeli, totuși nu văd în existența lor deznaționalizarea noastră și corumperea poporului român.* EM.; (și: (înv.) **corumpere**). [V. ***corupe***].

corúpt, ~ți, coruptă, ~e a. **1.** stricat, deformat; **2.** depravat, desfrînat: *îi zugrăvește ca oameni corupți și fără meserie, incapabili să aibă o meserie.* IBR. [V. ***corupe***].

coruptíbil, ~i, coruptibilă, ~e a. care poate fi corupt: *tot ce națiia are mai rău, mai coruptibil, mai mincinos ajunge în Parlament și la putere.* EM. [Din fr. ***corruptible***, lat. ***corruptibilis***].

coruptibilitáte f. însușirea de a fi coruptibil; stare de corupție: *dă mai multe garanții contra coruptibilității.* EM.; *istoria și procesele cosmice ar consista în această coruptibilitate și restaurabilitate a unor similitudini divine.* BL. [Din fr. ***corruptibilité***].

coruptór, ~i, coruptoáre a. care produce corupție, care corupe, corupător: *instituțiile noastre sînt în parte nedrepte, sînt coruptorii, sînt creațiuni în mare parte a coteriei liberale.* EM. // m. (rar) persoană care corupe, care strică datinile, limba, gustul etc.; (și: (înv.) **coruptoriu**). [Din lat. ***corruptor***, fr. ***corrupteur***].

coruptóriu a. v. **coruptor.**

corúpție, corupții f. **1.** stare de abatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie; (p. ext.) *n-au greșit sămănătoriștii cînd au văzut în noua școală decadentă o corupție a orașului.* CĂL.; **2.** desfrînare, depravare: *am văzut fața ta pală de o bolnavă beție, buza ta învinețită de-al corupției mușcat.* EM.; (și: (înv.) **corupțiune**). [Din fr. ***corruption***, lat. ***corruptio, -onis***].

corupțiúne f. v. **corupție.**

coruscánt, ~ți, coruscantă, ~e a. (rar) plin de măreție, strălucitor: *poetul se extaziază de gloria eternă pe care o vede ca o existență coruscantă și întraripată.* CĂL. [Din fr. ***coruscant***].

corvádă, corvezi f. **1.** muncă pe care o făceau soldații cu rîndul în cazarmă: *luna de cazarmă, cu alergăturile, corvezile și truda lor, își spunea abia acum cuvîntul.* GHEȚIE; **2.** (p. ext.) muncă grea, chinuitoare: *habar nu aveam pe atunci de ce corvoadă mă apucasem.* GHEȚIE; **3.** muncă neplătită (și silită); (și: (înv.) **corvoadă**). [Cf. fr. ***corvée***].

corvétă, corvete f. (înv.) corabie de război mai mică decît fregata și mai mare decît bricul: *plutind pe-a mării spume o sprintenă corvetă.* AL. [Din fr. ***corvette***].

corvíd, corvide n. (la pl.) familie de păsări omnivore de diferite mărimi (*Corvidae*); (și la sg.) pasăre din această familie. [Din fr. ***corvidés***].

corvoádă f. v. **corvadă.**

cosác[1], cosaci m. pește de apă dulce din familia crapului, cu solzi mici, argintii (*Abramis ballerus*): *fierbe peștele sărat și cosacul nespălat.* POP. [Din bulg. ***kosak***].

cosăc[2], cosaci m. (rar) cazac: *prin cizmele lui și costumul extravagant aduce a cosac dur.* CĂL. [Din sp. ***cosaco***, it. ***cosacco***].

cosáș, cosași m. **1.** bărbat care cosește; cositor: *înfiorat de truda stearpă, un biet cosaș cu fața suptă.* GOGA; *cosaș ce tai urzica arșițelor prea mari.* VIERU; **2.** insectă din familia lăcustelor care scoate un sunet asemănător fîșîitului coasei (*Tettigonia viridissima*): *cosașul răgușit ... și greierul de cîmp ... mai țîrîiau a arșiță.* HOGAȘ. [***Coasă*** + ***-aș***].

cósă, cose f. garnitură de tablă la capătul unui cablu. [Din fr. ***cose***].

cosăcél, cosăcei m. diminutiv al lui cosac[1]: *se duse și el să vază de-o găsi vrun cosăcel să-și cumpere.* PANN. [***Cosac*** + ***-el***].

cosecántă, cosecante f. (mat.) funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu secanta trigonometrică a unghiului complementar. [Din fr. ***cosécante***].

cosemnatár, ~i, cosemnatară, ~e m., f. persoană care semnează împreună cu alta (sau cu altele) un act, o lucrare etc. [***Co-*** + ***semnatar***; cf. fr. ***cosignataire***].

cosí, cosesc vb. **1.** (tr. și intr.) a tăia (cu coasa) iarba, plantele de nutreț, cerealele: *cînd mă sculai, îi zării pe tustrei cosind în fundul de la deal al poienii.* HOGAȘ; *grînele se cosesc către sfîrșitul lui iulie;* **2.** (fig.; tr. și intr.) a distruge, a nimici: *cum vremea cu moartea cosesc fără-ncetare.* ALEX.; **3.** (refl.; despre cai) a se lovi în mers cu un picior de altul. [Din sl. ***kositi***].

cosicioáră, cosicioare f. (pop.) diminutiv al lui cosiță: *dalb de obrăjel spăla, cosicioara-și așeza.* POP. [***Cosiță*** + ***-ioară***].

cósie, cosii f. coada de lemn a coasei. [***Cosi*** + ***-ie***].

cósinus, cosinusuri n. (mat.) funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu sinusul unghiului complementar. [Din fr. ***cosinus***].

cosinusoídă, cosinusoide f. reprezentare grafică a funcției trigonometrice cosinus. [Din fr. ***cosinusoïde***].

cosíre, cosiri f. **1.** acțiunea de a cosi și rezultatul ei; **2.** (reg.) nutreț, cositură (în special de ovăz tînăr). [V. ***cosi***].

cosít[1] n. **1.** acțiunea de a cosi; **2.** timpul în care se cosește. [V. ***cosi***].

cosít[2], ~ți, cosită, ~e a. **1.** care a fost tăiat cu coasa: *stăteau tolăniți pe polog de iarbă cosită.* SAD.; **2.** de pe care a fost tăiată iarba cu coasa: *pe terenul cosit se poate merge ușor.* [V. ***cosi***].

cositoáre, cositori f. mașină de cosit. [***Cosi*** + ***-toare***].

cositór[1], ~i, cositoáre a. care cosește. // m. cosaș: *vro cincizeci de cositori, patruzeci adunători.* POP. [***Cosi*** + ***-tor***].

cositór[2] n. metal alb, mai ușor decît plumbul și foarte maleabil, care se folosește pentru realizarea unor aliaje; staniu: *cupa aceea de cositor era menită acestui cap dobitoc al meu.* SAD. [Din sl. ***kositerŭ***].

cositorí, cositoresc vb. (tr.) a acoperi cu un strat de cositor; a spoi. [De la ***cositor***].

cositoríre, cositoriri f. acțiunea de a cositori și rezultatul ei. [V. ***cositori***].

cositorít[1], cosituri n. faptul de a cositori. [V. ***cositori***].

cositorít², ~ţi, cositorită, ~e a. spoit, acoperit cu un strat de cositor². [V. ***cositori***].

cositúră, cosituri *f.* **1.** iarbă cosită, nutreţ; **2.** recoltă de nutreţ; **3.** cîmp de pe care s-au cosit plantele de nutreţ: *nici prin crîng, nici prin livede, nici prin cositura verde.* POP. [***Cosi*** + ***-tură***].

cosíţă, cosiţe f. **1.** păr lung la femei împletit în una sau două cozi: *cu cosiţe aurite şi cu feţe înflorite.* AL.; **a împleti cosiţă albă,** a rămînea fată bătrînă; **2.** coadă, împletitură de păr: *avea şi un păr foarte bogat, ... pe care-l împletea în cosiţe groase.* SAD.; **3.** plantă erbacee cu flori mici albe-albăstrui (*Vicia hirsuta*). [Din bulg. ***kosica***].

cosiţél, cosiţei m. plantă erbacee cu frunze mici, lunguieţe şi dinţate şi cu flori albe (*Sium latifolium*). [***Cosiţă*** + ***-el***].

cosmétic, ~ci, cosmetică, ~ce a. **1.** care serveşte la îngrijirea feţei şi a părului; **2.** care ţine de arta îngrijirii pielii (feţei), referitor la această artă: *laborator cosmetic.* // n. (pl. **cosmetice** şi (rar) **cosmeticuri**) cremă sau loţiune care serveşte la îngrijirea feţei sau a părului: *se ungea cu pomezi şi cu cosmeticuri.* SAD. // f. **1.** arta de a îngriji în mod igienic tenul (şi pielea); **2.** ramură a industriei chimico-farmaceutice care se ocupă cu prepararea produselor pentru îngrijirea pielii şi a părului. [Din fr. ***cosmétique,*** germ. ***kosmetisch, Kosmetikum, Kosmetik***].

cosmeticián, ~eni, cosmeticiană, ~ene m., f. persoană care se îndeletniceşte cu cosmetica. [***Cosmetic*** + ***-ian***].

cosmetologíe f. ştiinţă care se ocupă cu înfrumuseţarea corpului. [Din fr. ***cosmétologie***].

cosmiatríe f. disciplină medicală care se ocupă cu înlăturarea defectelor fizice. [Din fr. ***cosmiatrie***].

cósmic, ~ci, cosmică, ~ce a. care ţine de cosmos, referitor la cosmos: *conştiinţa populară folclorică de pretutindeni şi de totdeauna e îmbibată de mituri cosmice.* BL.; *fenomen cosmic;* (subst. n.) *citează două poeme ... de inspiraţie veche pe motivul deşertăciunii, cu oarecare percepţie a cosmicului.* CĂL. [Din fr. ***cosmique,*** lat. ***cosmicus,*** germ. ***kosmisch***].

cosmo- element de compunere cu semnificaţia „(referitor la) cosmos". [Din fr. ***cosmo-***].

cosmobiológ, cosmobiologi m. specialist în cosmobiologie. [Din germ. ***Kosmobiologe***].

cosmobiologíe f. disciplină biologică care cercetează problemele şi posibilităţile vieţii în cosmos. [Din fr. ***cosmobiologie***].

cosmocentrísm n. concepţie, idee despre centrul universului: *cosmocentrismul satului nu trebuie înţeles ca o grotescă trăsătură de megalomanie colectivă.* BL. [***Cosmo-*** + ***centrism***].

cosmochimíe f. ramură a chimiei care studiază elementele şi combinaţiile chimice din cosmos. [Din fr. ***cosmochimie***].

cosmocraţíe f. (în concepţia anticilor) monarhie universală. [Din fr. ***cosmocratie***].

cosmodróm, cosmodroame n. teren amenajat pentru lansarea sateliţilor artificiali şi a navelor cosmice. [Din fr. ***cosmodrome***].

cosmogenézá f. origine, geneză a cosmosului, a corpurilor cereşti: *metafora imediată ... nu mai poate satisface exigenţele teoretice ale timpului cît priveşte problematica cosmogenezei.* BL. [***Cosmo(s)*** + ***geneză***].

cosmogénic, ~ci, cosmogenică, ~ce a. care ţine de cosmogenie, referitor la cosmogenie. [Din fr. ***cosmogénique***].

cosmogeníe f. teorie referitoare la originea universului. [Din fr. ***cosmogénie***].

cosmogónic, ~ci, cosmogonică, ~ce a. care ţine de cosmogonie, referitor la cosmogonie: *teoria cosmogonică se adresează mai întîi imaginaţiei şi apoi ideii.* IBR.; *poezia propriu-zisă e făcută din mituri cosmogonice.* CĂL. [Din fr. ***cosmogonique,*** germ. ***kosmogonisch***].

cosmogoníe, cosmogonii f. **1.** ramură a astronomiei care studiază formarea şi evoluţia corpurilor cereşti: *spiritul analogic se dezlănţuie în cosmogoniile mitice şi arhaice.* BL.; **2.** lucrare, tratat din acest domeniu: *zburau ca nişte păsări greoaie ... tratate de gnoseologie, biblii, cosmogonii, cărţi de teozofie.* GHEŢIE. [Din fr. ***cosmogonie,*** germ. ***Kosmogonie***].

cosmográf, cosmografi m. specialist în cosmografie. [Din fr. ***cosmographe,*** germ. ***Kosmograph***].

cosmográfic, ~ci, cosmografică, ~ce a. care ţine de cosmografie, referitor la cosmografie. [Din fr. ***cosmographique,*** germ. ***kosmographisch***].

cosmografíe f. ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea corpurilor şi fenomenelor cereşti: *cosmografia homerică va simplifica imaginea babiloniană.* BL. [Din fr. ***cosmographie,*** germ. ***Kosmographie***].

cosmoíd, cosmoide n. construcţie (teoretică) similară universului, cosmosului: *o creaţie de cultură (de exemplu, o operă de artă) este în sine şi pentru sine un cosmoid.* BL. [De la ***cosmos***].

cosmoidál, ~i, cosmoidală, ~e a. care are forma, aspectul unui cosmoid: *se explică complexitatea cosmoidală a unui stil.* BL. [***Cosmoid*** + ***-al***].

cosmológ, cosmologi m. specialist în cosmologie. [Din fr. ***cosmologue***].

cosmológic, ~ci, cosmologică, ~ce a. care ţine de cosmologie, referitor la cosmologie: *în acea epocă un gînditor român nu-şi putea pune probleme cosmologice sau ontologice.* CĂL. [Din fr. ***cosmologique***].

cosmológíe f. ştiinţă care studiază legile generale ale universului: *cea mai închegată cosmologie era cea babiloniană.* BL. [Din fr. ***cosmologie,*** germ. ***Kosmologie***].

cosmonaút, cosmonauţi m. astronaut. [Din fr. ***cosmonaute,*** engl. ***cosmonaut***].

cosmonaútic, ~ci, cosmonautică, ~ce a. care ţine de cosmonautică, referitor la cosmonautică. [Din fr. ***cosmonautique,*** germ. ***kosmonautisch***].

cosmonaútică f. astronautică. [Din fr. ***cosmonautique,*** germ. ***Kosmonautik***].

cosmonávă, cosmonave f. navă cosmică. [Din fr. ***cosmonef***].

cosmopée, cosmopei f. (rar) concepţie despre univers redată printr-o operă artistică: *cum vom pune, de exemplu, în comparaţie eficienta cosmopeei „Faust" a lui Goethe cu eficienţa unei operete de Lehar?* BL. [De la ***cosmos*** (după *epopee, melopee*)].

cosmopolít, ~ţi, cosmopolită, ~e a. **1.** care ţine de cosmopolitism, referitor la cosmopolitism: *idee cosmopolită;* **2.** care manifestă cosmopolitism: *tînăr cosmopolit;* **3.** care ţine de mai multe culturi; universal: *adăugăm la aceştia şi pe cosmopolitul D. Cantemir.* IBR.; **4.** în care trăiesc mai multe naţionalităţi: *sînt regiuni cosmopolite care produc genii, dar nu au literatură.* CĂL.; *oraş cosmopolit.* [Din fr. ***cosmopolite***].

cosmopolitísm n. **1.** atitudine de a se considera participant la bucuriile şi durerile întregii omeniri (iar nu la cele ale unui grup etnic); **2.** lipsă de patriotism prin dispreţ faţă de valorile naţionale şi de admiraţie nemăsurată pentru tot ceea ce este străin: *au fost uneori învinuiţi chiar de cosmopolitism, pe nedrept, bineînţeles.* IBR. [Din fr. ***cosmopolitisme***].

cósmos, (rar) **cosmosuri** n. univers, lume considerată ca un tot organizat: *şi-n loc de frunze, pe meleaguri din cosmos curg foşniri de steaguri.* VIERU; (p.ext.) *cosmosul stilistic este scopul pentru care există societatea.* BL. [Din gr. ***kósmos,*** germ. ***Kosmos,*** fr. ***cosmos***].

cosmótic, ~ci, cosmotică, ~ce a. (rar) organizat ca un cosmos: *inconştientul are caracter „cosmotic" nu „haotic".* BL. [De la ***cosmos*** (după modelul *haos – haotic*)].

cosór, cosoare n. **1.** cuţit scurt cu vîrful îndoit întrebuinţat la curăţatul viei; **2.** plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă şi subţire (*Ceratophyllum demersum*) [Din sl. ***kosorĭ***].

cosorí, cosorăsc vb. (reg.; tr.) **1.** a tăia vita de vie cu cosorul; **2.** (fig.) a ironiza, a spune vorbe supărătoare cuiva. [De la ***cosor***].

cosoroábă, cosoroabe f. (reg.) fiecare dintre bîrnele aşezate orizontal deasupra pereţilor casei pentru a susţine căpriorii: *ista-i bun de amînare, ... cela de costoroabe.* C.R.; *cele opt cosoroabe alcătuiesc streşina casei;* (şi: **costoroabă**). [Din magh. ***koszorĭ***].

cospónsor, cosponsori m. persoană (fizică sau juridică) care susţine financiar împreună cu alta o acţiune, o activitate. [***Co-*** + ***sponsor***].

cost, costuri n. cheltuială făcută pentru producerea sau cumpărarea unui bun, pentru efectuarea unei lucrări etc.: *costul drumului.* [De la ***costa***].

costá, pers. 3 **cóstă** vb. **1.** (intr.) a avea o valoare în bani, un preţ: *vinul costă scump;* **2.** (intr. şi tr.) a se obţine, a se realiza cu preţul ...: *această lucrare m-a costat mult timp.* [Din it. ***costare***].

costál, ~i, costală, ~e a. (anat.) care ţine de coaste. [Din fr. ***costal***].

costalgíe, costalgii f. durere intercostală. [Din fr. ***costalgie***].

costándă, costande f. (rar) veche monedă de mică valoare. [Din gr. mod. ***kostandináto***].

costaricán, ~i, costaricană, ~e a. care aparţine statului Costa Rica sau populaţiei lui, referitor la acest stat sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Costa Rica. [***Costa Rica*** n. pr. + ***-an***].

costátór, ~i, costătoáre a. (înv.) costisitor: *luau un sfîrşit mai răpede, şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.* OD. [***Costa*** + ***-ător***].

costelív, ~i, costelivă, ~e a. **1.** slab, uscat (de i se văd coastele): *un bătrîn mic şi costeliv;* **2.** (fig.) arid, sec, sărac: *o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicii ... sînt mai peste tot locul foarte binişor furişate.* OD. [Din bulg. ***kosteliv***].

costelivitáte f. (rar) faptul de a fi costeliv, foarte slab; (p.ext.) supleţe: *omul de lume care a învăţat să preţuiască zvelteţea cailor de rasă şi costelivitatea ogarilor.* CĂL. [***Costeliv*** + ***-itate***].

costiér, ~i, costieră, ~e a. de coastă, în legătură cu ţărmul mării: *navă costieră.* [Din fr. ***costiére***].

costisí, pers. 3 **costiseşte** vb. (înv.; intr. şi tr.) a costa: *nu m-ar fi costisit atîta.* CAR. [***Costa*** + ***-isi***].

costisitór, ~i, costisitoáre a. care costă mult; scump: *a oferi o bijuterie costisitoare unei persoane abia cunoscute.* GHEŢIE; (p. ext.) *au gusturi foarte multe şi foarte costisitoare, contractate la Paris.* IBR. [***Costisi*** + ***-tor***].

costíş, ~i, costişă, ~e a. (şi adv.) pieziş, oblic, înclinat: *pe costişe maluri.* BOL. [***Coastă*** + ***-iş***].

costíşă, costişe f. coastă de deal; povîrniş, pantă: *pe drumul de costişă ce duce la Vaslui.* AL. [***Coastă*** + ***-işă***].

costişoárá, costişoare f. (pop.) diminutiv al lui coastă: *zidul se suia şi o cuprindea ... pîn' la costişoară.* POP [***Coastă*** + ***-işoară***].

costíţă, costiţe f. **1.** diminutiv al lui coastă; **2.** bucată din coasta unui animal, cu carne pe ea, folosită ca aliment (după afumare): *vom face plachie cu costiţe de porc, de cele afumate.* CR.; **3.** povîrniş, pantă de deal: *foaie verde din costiţă, ridică-te negurită.* POP. [***Coastă*** + ***-iţă***].

costobóci m. pl. populaţie dacică din nord-estul Daciei (menţionată în secolele I-II d.Hr.). [Din lat. ***costoboci***].

costoroábă f. v. **cosoroabă.**

costotóm, costotoame n. instrument chirurgical pentru tăierea coastelor. [Din fr. ***costotome***].

cóstrăş, costrăşi m. (reg.) biban (*Perca fluviatilis*): *am cumpănit în palme cel mai mare costrăş ce-mi fusese dat a vedea.* SAD.; (şi: **costruş**). [Din sl. ***kostreš***].

costréi, costrei m. plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor şi cu flori purpurii (*Echinochloa crusgalli*); **costrei mare,** plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori purpurii (*Sorglum halepense*). [Cf. bulg. ***koštrjava***].

costrúş m. v. **costrăş.**

costruşá, costruşez vb. (reg.; tr.) a însemna caii tineri la coadă şi la coamă. [De la *costruş*].

costúm, costume n. **1.** îmbrăcăminte compusă din haină şi pantaloni (pentru bărbaţi) sau din jachetă şi fustă (pentru femei): *izbuteşte odată chiar să iasă din casă în costum bărbătesc.* CĂL.; **(în) costumul lui Adam,** (în) pielea goală; **2.** fel de îmbrăcăminte pentru anumite ocazii; **3.** îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci. [Din fr. *costume*].

costumá, costumez vb. (refl. şi tr.) a (se) îmbrăca cu un costum (special): *Fluturească s-a costumat în înger.* CĂL. [Din fr. *costumer*].

costumár, ~i, costumară, ~e a. (rar) privitor la costum: *arheologie costumară.* [*Costum* + *-ar*].

costumáre, costumári f. acţiunea de a (se) costuma şi rezultatul ei: *Asachi se complace în costumarea fetei, dîndu-i, fireşte, hainele potrivite mediilor rurale.* CĂL. [V. *costuma*].

costumát, ~ţi, costumată, ~e a. **1.** îmbrăcat cu un costum special (de bal, de carnaval etc.): *Maiorescu, costumat arnăuţeşte şi purtînd ochelari pe nas.* AL.; **2.** care cuprinde oameni astfel îmbrăcaţi: *ochiul oboseşte de atîtea viziuni celeste şi cade mai odihnit pe mici scene costumate.* CĂL. [V. *costuma*].

costumáţie, costumaţii f. îmbrăcăminte specială pentru o piesă de teatru, pentru carnaval etc.; fel de a se îmbrăca în acest scop: *tabloul e al unui colorist îndrăzneţ, amestecător de costumaţii pitoreşti, de sînge şi lividităţi.* CĂL. [*Costuma* + *-aţie*].

costumbrísm n. curent, manifestat în cultura spaniolă, care urmărea redarea scenelor de viaţă şi a moravurilor. [Din sp. *costumbrismo*].

costumbríst, costumbrişti m. autor de romane de moravuri. [Din sp. *costumbrista*].

costumiér, ~i, costumieră, ~e m., f. **1.** (rar) persoană care confecţionează sau vinde costume; **2.** persoană care are în păstrare costumele actorilor la teatru. [Din fr. *costumier*].

coş[1], coşuri n. **1.** obiect făcut din nuiele, papură etc. care serveşte la transportarea sau la depozitarea unor lucruri: *ai grijă de coşurile noastre cu mere.* SAD.; **2.** conţinutul unui astfel de obiect: *un coş de pere;* **3.** (spec.) recipient special sau cutie în care se aruncă hîrtii lipsite de valoare, diferite resturi etc.: *am aruncat florile într-un coş şi am renunţat la dejun.* GHEŢIE; **a arunca** (sau **a da**) **la coş,** a înlătura, a lepăda, ca fiind fără valoare; **4. (coşul pieptului)** torace: *aşteptăm cu neastîmpăr, fiind rupţi în coş de foame şi de sete.* CR.; **5.** unealtă de pescuit făcută dintr-o împletitură de nuiele de formă ovală sau cilindrică: *aşeza omul în nişte bălţi ca acestea ba nişte ... coşuri, ba nişte coteţe.* SAD.; **6.** (reg.) împletitură de nuiele în formă de ladă, care se fixează la car pentru a transporta lucruri mărunte; **7.** aco-perămînt mobil la trăsură: *o birjă, cu coşul ridicat şi cu burduful tras, se opreşte.* CAR.; **8.** parte a morii (de forma unei lăzi) în care se toarnă grăunţele: *turna deasupra-n coş grîu mărunţel de cel roş.* POP; **9.** canal îngust, prelungit pînă pe acoperişul casei, prin care iese fumul: *două scînteioare se strecură pe coş şi picară în grădină.* ISP.; **10.** cerc metalic fixat perpendicular pe un panou şi prevăzut cu o plasă, prin care trebuie să treacă mingea pentru a înregistra un punct la jocul de baschet; **11.** punct marcat prin trecerea mingii, de către un jucător din echipa adversă, prin acest cerc. [Din sl. *koši*].

coş[2], coşuri n. mică bubă purulentă care se formează uneori pe faţă sau pe corp. [Lat. *cossus* (sg. după pl. *cosi*)].

coşár[1], coşari m. persoană care curăţă coşurile şi sobele. [*Coş*[1] + *-ar*].

coşár[2], coşare n. **1.** îngrăditură din nuiele pentru adăpostirea vacilor, oilor etc.: *au pohtit într-o coşare smeritâ ca să se nască.* ANTIM; **2.** construcţie cu pereţii din împletitură de nuiele în care se păstrează porumbul: *se gîndea la ... ţăranii spînzuraţi cu capul în jos şi afumaţi în coşare ca să plătească dările.* CĂL.; (şi: (reg.) **coşer, coşare**). [Din bulg., sb. *košara*].

coşárcă, coşărci f. (reg.) coş mare de nuiele împletite. [*Coşar*[2] + *-că*].

coşáre f. v. **coşar[2].**

coşaveráj, coşaveraje n. raport între punctele marcate şi cele primite la jocul de baschet. [De la *coş*[1] (după *golaveraj*)].

coşcăí, cóşcăi vb. (reg.; intr.) a face zgomot (umblînd, căutînd) de mică intensitate, dar supărător: *şoarecele coşcăie în dulap; nu mai coşcăi atîta!* [Onomat.].

coşciúg, coşciuge n. **1.** (reg.) coşniţă de papură cu patru colţuri: *coşciugu cu păpuşi.* AL.; **2.** sicriu: *s-a atins de coşciug şi numai atîta zise.* ANTIM. [Din sl. *kovŭčegŭ* (după *coş*)].

coşcodán, coşcodani m. **1.** maimuţă cu coada foarte lungă (*Cercopithecus*); **2.** (fig.) om urît: *se împodobeşte coşcodanul.* AL. [Din ucr. *kočkodan*].

coşcogeá a. (fam.) (foarte) mare: *coşcogea om! coşcogea urechi!* ISP. [Din turc. *koskoca* „enorm, colosal"].

coşcogeámite a. (fam.) (foarte) mare: *din coşcogeamite om te-ai făcut cosac.* ISP; (şi. (reg.) **coşcogeme**). [Din bulg. *koškogamiti*].

coşcogéme a. v. **coşcogeamite.**

cóşcov, ~i, coşcovă, ~e a. (reg.) cojit, scorojit: *pe cuptiorul uns cu humă şi pe coşcovii părefi zugrăvit-au c-un cărbune copilaşul cel isteţ.* EM. // f. **1.** loc gol (în malul apei, pe sub rădăcini) unde se ascund peştii şi racii: *racii îi prind cu mîna pe subt coşcove.* SAD.; **2.** nămol amestecat cu bucăţi vegetale, care formează uneori mici insule plutitoare pe suprafaţa apelor: *cîteva bucăţi de coşcovă, grămădite pe malul umed, ardeau încet.* SAD. [Cf. rus. *kočkovaty*].

coşcoveálă, coşcoveli f. parte cojită dintr-un perete; coşcovitură. [*Coşcovi* + *-eală*].

coşcoví, pers. 3 **coşcoveşte** vb. (refl.; despre tencuiala sau varul de pe pereţi) a se coji, a se scoroji. [De la *coşcov*].

coşcovít, ~ţi, coşcovită, ~e a. (despre pereţi sau tencuială) cojit, scorojit. [V. *coşcovi*].

coşcovitúră, coşcovituri f. coşcoveală: *pe subt coşcovifurile de pe părefi atîtea legiuni de ploşniţi autohtone trebuia să fi mişuit!* HOGAŞ. [*Coşcovi* + *-tură*].

coşenílă, coşenile f. insectă originară din Mexic din care se extrage cîrmîzul (*Coccus cacti*). [Din fr. *cochenille*].

coşér n. v. **coşar[2].**

coşí, coşesc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se umfla: *pieptul lui se coşeşte;* **2.** (tr.) a burdui: *de-ţi vine cîteodată să-i coşeşti în bătaie.* CR.; **3.** (tr.) a face să aibă coşuri[2]: *ne-au coşit ţînţarii.* CR. [De la **coş**[2]].

coşmágă, coşmăgi f. (reg.) baracă, colibă de scînduri: *în molozurile gării, o coşmagă strîmbă de scînduri.* SAD. [Et. nec.].

coşmár, coşmaruri şi **coşmare** n. **1.** vis cu reprezentări îngrozitoare şi cu senzaţii de apăsare şi de înăbuşire: *două săptămîni de delir şi coşmare, n-am ştiut nici cine sînt.* GHEŢIE; **2.** (fig.) grijă apăsătoare, obsedantă. [Din fr. *cauchemar*].

coşmarésc, ~şti, coşmarească, ~şti a. (livr.) de coşmar. [Din fr. *cauchemaresque*].

coşmelíe, coşmelii f. bordei, casă veche, dărăpănată. [Et. nec.].

cóşniţă, coşniţe f. **1.** coş mic pentru tîrguieli: *eu întorceam capul de la coşniţă, dar jimbla şi salamul miroseau.* DELAVR.; **bani de** (sau **pentru**) **coşniţă,** sumă destinată cheltuielilor zilnice pentru alimente; **2.** stup făcut din papură, nuiele, paie etc: *îngrijea o stupină de vreo cincizeci de coşniţe şi buduroaie.* SAD. [Din sl. *košinica*].

coşolínă f. (reg.) fîn cosit (de proastă calitate): *zvîrle nişte coşolină în căruţă.* CR. [Din ucr. *košelyna*].

coşteréaţă, coşterefe f. (reg.) **1.** coteţ pentru găini; **2.** cocină de porci. [Cf. rus. *kušca,* ucr. *kuca*].

coşuléţ, coşuleţe n. diminutiv al lui coş[1]: *făcu un coşuleţ, cum putu, din nuiele de richită.* ISP. [*Coş*[1] + *-uleţ*].

cot, coate n. **1.** (anat.) articulaţie dintre braţ şi antebraţ, parte exterioară a acestei articulaţii: *m-am ridicat într-un cot şi am privit-o.* GHEŢIE; **(legat) cot la cot,** (legat) strîns, ţeapăn; **a-şi da coate** (sau **cu cotul**), a-şi face semne (cu cotul): *elevii clasei îşi dădeau coate şi chicoteau.* SAD.; **a da din coate, a)** a-şi face loc împingînd pe alţii, **b)** (fig.) a lupta (fără scrupule) pentru a obţine ceva; **a-i arăta cuiva cotul,** a-şi bate joc de cineva (refuzîndu-l); (m.) **coate-goale,** om sărac; vagabond: *să mă pui în public cu un coate-goale nu vine bine.* CAR.; **2.** parte a mînecii care acoperă articulaţia braţului cu antebraţul: *iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate, într-un calcul fără capăt, tot socoate şi socoate.* EM. // m. (pl. **coţi**) **1.** veche unitate de măsură pentru lungime egală cu aproximativ 60 cm: *avea nişte mustăţi de un cot şi un glas de răsuna mahalaua.* AL.; **a scoate limba de-un cot,** a face efort foarte mare; **2.** vergea (de lemn sau de metal) pentru măsurat lungimi: *l-am văzut umblînd prin tîrg, cu cotul subsuoară.* CR. // n. (pl. **coturi**) **1.** (înv.) măsură pentru volume folosită în determinarea capacităţii butoaielor, butilor etc.; **2.** loc unde un rîu, un drum, o vale etc. îşi schimbă brusc direcţia; cotitură: *a trecut de cotul dealului, la cîmp deschis.* CAR.; *la cotul Prutului.* POP.; **3.** tub curbat în forma unui arc de cerc, care face legătura între conducte cu direcţii diferite; **4.** (reg.) colţ, unghi, ungher. [Lat. *cubitus*].

cotă, cotez vb. **1.** (intr.) a avea o anumită valoare, un anumit curs; **2.** (tr.) a aprecia, a preţui, a considera. [Din fr. *coter*].

cotăj, cotaje n. (rar) casă mică în stil rustic: *casa ... era un mic cotaj, cu solul de cărămidă aparentă şi cu un pridvor de lemn.* CĂL. [Din fr., engl. *cottage*].

cotangéntă, cotangente f. funcţie trigonometrică a unui unghi, egală cu tangenta trigonometrică a unghiului complementar. [Din fr. *cotangente*].

cotár, cotari m. **1.** persoană care măsoară dimensiunile butoaielor pentru a le calcula capacitatea; **2.** (înv.) slujbaş care supraveghea măsurătoarea cu cotul a mărfii vîndute. [*Cot* + *-ar*].

cotáre, cotări f. acţiunea de a cota şi rezultatul ei. [V. *cota*].

cotáriă, cotarie f. cîine slab şi leneş; javră: *să nu-şi prăpădească vremea cu cotarla.* SAD. [Et. nec.].

cotáş, cotaşi m. (reg.) persoană care a primit cota-parte (în virtutea unei moşteniri) dintr-un patrimoniu. [*Cotă* + *-aş*].

cotát, ~ţi, cotată, ~e a. apreciat, valorat (la bursă). [V. *cota*].

cótă, cote f. **1. (cotă-parte)** parte care revine cuiva dintr-o cheltuială publică sau care se cuvine cuiva în urma unei împărţeli: *cotă mobiliară;* **2.** indice al cursului efectelor publice: *cota bursei;* **3.** indicaţie în litere sau în cifre în legătură cu locul unei cărţi sau unui document într-o bibliotecă, într-un inventar etc.: *cartea cerută avea cota II 38453.* GHEŢIE; **4.** altitudine a unui punct din teren faţă de o suprafaţă de referinţă; **5.** (concr.) loc pe teren corespunzător unei altitudini marcate pe hartă. [Din fr. *cote*].

cotări, cotăresc vb. (tr.) a măsura cu cotul dimensiunile unui butoi pentru a afla capacitatea. [*Cot* + *-ări*].

cotárít, cotărituri n. **1.** faptul de a cotări; **2.** (înv.) dare plătită de negustorii care vindeau marfa cu cotul. [V. *cotări*].

cotăriţă, cotăriţe f. (reg.) coş de nuiele: *mă mîna mama la vie, cu cotăriţa pe mînă.* POP. [Din sb. *kotarica*].

cótcă, cotci f. (reg.) ghem. [Din sl. *kotka* „pisică"].

cotcodác interj. cuvînt care imită sunetul scos de găini: *se întoarce acasă la babă şi începe de pe la poartă; „cot, cot, cotcodac"!* CR. [Onomat.].

cotcodăceálă, cotcodăceli f. faptul de a cotcodăci. [*Cotcodăci* + *-eală*].

cotcodăcí, cotcodăcesc vb. **1.** (intr.; despre găini) a scoate sunete caracteristice speciei: *după vrun ceas de şedere, sare de pe cuibariu, cotcodăcind.* CR.; *umblam, zice unul, că de multă vreme o auzisem*

cotcodăcind prin smidă. MAT.; **2.** (fig.; intr. şi tr.) a trăncăni, a pălăvrăgi; (şi: **codcodăci**). [De la ***cotcodac***].

cotcodăcíre, cotcodăciri f. acţiunea de a cotcodăci. [V. ***cotcodăci***].

cotcodăcít, cotcodăcituri n. faptul de a cotcodăci. [V. ***cotcodăci***].

cotéi, cotei m. **1.** cîine de talie mică cu picioarele scurte: *tot avutul din bordei, mi-e, pe vatră, un cotei.* POP.; **a umbla ca un cotei**, a umbla fără rost; **departe coteiul de iepure**, este diferenţă între două lucruri (avute în vedere); **2.** (fig.) persoană slugarnică (şi arivistă). [Din sl. ***koteli***].

cotéică, coteici f. caţea mică. [***Cotei*** + ***-că***].

coteií vb. v. cotili.

coteneáţă, coteneţe f. (pop.) coteţ: *am plecat să dau cu plasa colea-n acea coteneaţă, să văz, n-oi vîna vreo raţă?* PANN. [***Cot***(***eţ***) + ***-eneaţă***].

coteríe, coterii f. grup de persoane care urmăresc scopuri ascunse şi care urzesc intrigi: *eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strîmt şi tiranic, pe care să-l impun în profitul vreunei secte sau vreunei coterii.* GHICA. [Din fr. ***coterie***].

coţéţ, coteţe şi (rar) **coteţuri** n. **1.** adăpost pentru păsări, porci sau cîini făcut din scînduri, zid etc.: *coteţe pentru porci.* CR.; **a pune la coteţ,** a pune la îngrăşat: *te-a pune la coteţ, într-un hambar cu posmagi.* CR.; **2.** îngrăditură rotundă servind drept capcană pentru peşti: *aşeza omul în nişte bălţi ca acestea ba nişte ... coşuri, ba nişte coteţe.* SAD.; **3.** grătar de nuiele în care se bate porumbul. [Din sl. ***kotĭcĭ***].

cotí, cotesc vb. **1.** (intr.) a cîrmi, a face o cotitură: *unde coteşte valea şi drumul, acolo sînt vărăriile.* SL.; *a coti la dreapta, la stînga;* **2.** (intr. şi refl.) a-şi schimba direcţia, a face un cot: *ar fi fost normal să aleagă strada Sarmaţiei şi să cotească apoi.* GHEŢIE; *unde Oltul se coteşte, stai, bade, şi hodineşte.* POP.; **3.** (tr.) a măsura cu cotul un vas sau un material; (refl. pas.) *învăţa pe amatori că s-ar coti mai practic şi exact butoaiele reducîndu-le doagele la orizont.* EM.; **4.** (tr.) a atinge, a lovi cu cotul pentru a-şi face loc: *făcîndu-mi loc printre dame ..., cotind uniforme în dreapta şi în stînga.* NEGR.; **5.** (refl.) a-şi da coate, a-şi face semn (reciproc) cu cotul. [***Cot*** + ***-i***].

cotidál, ~i, cotidală, ~e a. (geogr.) **linie cotidală**, curbă care uneşte punctele de pe suprafaţa mărilor şi oceanelor în care mareele au loc la aceeaşi oră. [Din engl. ***cotidal***].

cotidián, ~eni, cotidiană, ~ene a. de fiecare zi; zilnic: *procedeul intervine chiar şi în cele mai simple relaţii cotidiene ale noastre cu semenii şi cu mediul înconjurător.* BL. // n. (pl. şi **cotidiane**) publicaţie care apare în fiecare zi: *de curînd, un cotidian ne-a arătat pînă unde poate merge acest spirit de sfeştanie.* R.L.; *a intrat în redacţia unui cotidian local.* [Din fr. ***quotidien***, lat. ***quotidianus***].

cotigár[1], cotigare n. căruţă joasă şi lungă pentru poveri: *trec cotiugare cu saci de făină şi plouă mai tare.* BAC.; (şi: (reg.) **cotiugar**). [***Cotigă*** + ***car***].

cotigár[2], cotigari m. persoană care are o cotigă sau transportă cu cotiga: *izbeşte acea ciudată lume aproape ţărănească, alcătuită din cotiugari, morari, hamali, birjari.* CĂL. (şi: (reg.) **cotiugar**). [***Cotigă*** + ***-ar***].

cotígă, cotigi f. **1.** cărucior pe două roţi pentru transportarea încărcăturilor uşoare: *opintea boii mereu opintea şi sufla greu, şi cotiga scîrţîia.* POP.; **2.** unealtă pe două roţi pe care se aşează grindeiul plugului la arat; **3.** (rar) car de luptă: *dîrzia cai buiestri înteţeşte, pe lîngă cotigă mergînd saltă.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **cotiugă**). [Din ucr. ***kotyha***].

cotigí, cotigesc vb. (intr.) a schimba direcţia; a coti: *nu întru în casă, ci cotigesc în stînga.* CR.; **a nu mai avea încotro cotigi,** a se afla într-o situaţie fără ieşire, a nu mai avea încotro: *trebuie să stea faţă, n-are încotro cotigi.* NEGR. [De la ***cotigă***].

cotíi, cotili m. cavitate osoasă în care se articulează un os. [Din fr. ***cotyle***].

cotiledón, cotiledoane n. (bot.) frunzuliţă cu rezerve nutritive care se găseşte în embrionul plantelor fanerogame. [Din fr. ***cotylédone***].

cotiledonát, ~ţi, cotiledonată, ~e a. (despre plante) care are unul sau două cotiledoane. // f. pl. nume generic pentru plantele cu cotiledoane. [Din fr. ***cotylédoné***].

cotilí, cotilesc vb. (reg.; intr.) a căuta cu de-amănuntul, a cotrobăi: *coteliră din taler în taleraş.* PANN; (şi: **coteli**). [Din sb. ***kotiljati***].

cotilión n. (rar) dans cu figuri; melodia după care se execută acest dans: *vătafii joacă ... cotilidon, valţ, ecosez.* CĂL. [Din fr. ***cotillon***].

cotilosaurián, cotilosaurieni m. (la pl.) ordin de reptile fosile înrudite cu stegocefalii; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. [Din germ. ***Kotilosaurier***].

cotíre, cotiri f. faptul de a coti; **2.** cot, cotitură: *apa curge şi la cotiri se pierde.* AL. [V. ***coti***].

cotíş adv. ocolind, în zig-zag: *n-aleargă drept, cu el să poţi da piept, ci merge tot cotiş.* ALEX. // n. (pl. **cotişe**) drum cotit; loc cotit, cotitură: *prin cotişe mi-l cotea.* POP. [***Cot*** + ***-iş***].

cotít[1], ~ţi, cotită, ~e a. **1.** care are coturi; întortocheat: *oricît de cotită i-a fost calea, tot ajunse la vreme.* SAD.; *drum cotit;* **2.** care a fost măsurat cu cotul: *butoi cotit.* [V. ***coti***].

cotít[2] n. acţiunea de a coti, de a măsura cu cotul: *cotitul vaselor.* [V. ***coti***].

cotitáte f. (rar) sumă la care se ridică partea fiecăruia dintr-un întreg; cotă: *o parte din acţionari consimţind a plăti o parte din cotitatea lor.* CĂL.; (şi: **quotitate**). [Din fr. ***quotité***].

cotitúră, cotituri f. **1.** cot, întorsură, înconjur: *vin cu mine, rătăceşte pe cărări cu cotituri.* EM.; **2.** (fig.) transformare radicală; schimbare a modului de manifestare, de acţiune etc.; **3.** (pop.) golf: *la scursurile gîrlei, la cotitura mării.* POP.; **4.** (rar) ascunziş: *cu glasul lor spăimîntă fiara prin toate cotiturile ei.* OD. [***Coti*** + ***-tură***].

cotiugăr[1] n. v. cotigar[1].

cotiugár[2] m. v. cotigar[2].

cotiúgă f. v. cotigă.

cotiúhă, cotiuhe f. (reg.) cîine: *ţibă, cotiuhă!* [Din ucr. ***kotiuha***].

cotizá, cotizez vb. (intr.) a plăti o cotizaţie. [Din fr. ***cotiser***].

cotizánt, ~ţi, cotizantă, ~e a. şi m., f. (persoană) care plăteşte o cotizaţie. [Din fr. ***cotisant***].

cotizatór, ~i, cotizatoáre m., f. persoană care cotizează. // n. foaie, registru în care se înscriu cotizaţiile. [***Cotiza*** + ***-tor***].

cotizáţie, cotizaţii f. sumă fixă plătită periodic de membrii unei organizaţii; (şi: (înv.) **cotizaţiune**). [Din fr. ***cotisation***].

cotizaţiúne f. v. cotizaţie.

cotlét, cotlete n. bucată de coastă de porc, de viţel etc., cu carne cu tot, folosită ca aliment: *mi se servi două cotlete arse, pîine neagră şi vin acru.* BOL. [Din fr. ***côtelette***].

cotléţ m. v. cocleţ.

cotlón, cotloane f. **1.** scobitură, loc ascuns, neumblat: *se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei.* CR.; (fig.) *văd că nebunia înţelepţilor are mai multe cotloane decît a nebunilor.* SAD.; **2.** firidă sub cuptorul vetrei ţărăneşti: *în cotlon torcea motanul.* EM.; **3.** construcţie, suport pe care se pune cazanul la fiert: *vrei să tîrăşti muza poeziei şi a istoriei pe taraba pescarului şi pe cotlonul cuinii?* OD.; **4.** adîncitură într-un zid, într-un perete etc.: *aşează această zestre nouă a singurătăţii în cotlonul cel mai uscat din peşteră.* SAD.; **5.** (reg.) scobitură în malul unei ape (sub nivelul ei): *bătrînul cunoştea cotloane de gîrle şi albii părăsite.* SAD. [Din magh. ***katlan***].

cotlonáş, cotlonaşe n. diminutiv al lui cotlon: *căţeluşa ... şi-a scos botul subţire dintr-un cotlonaş.* SAD. [***Cotlon*** + ***-aş***].

cotoárbă, cotorbe f. (reg.) cotoroanţă. [Et. nec.].

cotóc, cotoci m. (reg.) cotoi. [***Cot*** (<sl. ***kotŭ***) + ***-oc***].

cotói, cotoi m. **1.** masculul pisicii; motan: *vrea să taie coada cotoiului ca să scurteze timpul deschiderii.* CĂL.; **a umbla ca un cotoi,** a hoinări; a umbla după plăceri; **2.** (la pl.) mînerele codîrlei; **3.** (la pl.) braţele ferăstrăului. [***Cot*** (<sl. ***kotŭ*** „pisică") + ***-oi***].

cotolán, cotolane n. (reg.) ştiulete de porumb. [Et. nec.].

cotonizáre, cotonizări f. dizolvare a substanţelor de legătură din tulpinile de in sau de cînepă pentru a se obţine fibrele. [Din fr. ***cotonisation***].

cotonoágă f. v. chitonag.

cotonóg, ~gi, cotonoágă, ~ge a. bolnav de picioare; şchiop. [Din ucr. ***kuternoha***].

cotonogeálă, cotonogeli f. **1.** boală de picioare; **2.** bătaie zdravănă: *în politică parcă găsim acuma chinorosul preferabil cotonogelii.* CAR. [***Cotonogi*** + ***-eală***].

cotonogí, cotonogesc vb. **1.** (intr.) a se îmbolnăvi de picioare; a ologi; **2.** (tr.) a bate zdravăn. [***Cotonog*** + ***-i***].

cotór, cotoare n. **1.** tulpină, lujer (la legume); parte a plantei care iese din pămînt şi susţine frunzele şi florile; (fig.) *există, desigur, şi în cazul de faţă, un cotor comun între simţul comun şi ştiinţă.* BL.; **2.** parte centrală a unor fructe, legume etc. (care nu se consumă): *cotor de măr, de varză;* **3.** partea de jos (neflexibilă) a unei tulpini; **4.** loc unde se prind foile unui registru, unui caiet etc.; **5.** parte a unui chitanţier rămasă după ce s-au rupt jumătăţile detaşabile. [Et. nec.].

cotorí, cotorăsc vb. (tr.) a săpa în jurul butucilor de vie (şi a tăia rădăcinile superficiale). [De la ***cotor***].

cotoroágă, cotoroage f. **1.** (fam.) picior: *mişcă mai repede din cotoroage;* **2.** (reg.) pitic. [Cf. ***cotor***].

cotoroánţă, cotoroanţe f. babă urîtă şi rea; vrăjitoare: *o mătuşă a ei, cotoroanţă bună de sugrumat, o pregăteşte pentru un bătrîn bogat.* NEGR. [Et. nec.].

cotorosí, cotorosesc vb. (refl.) a se descotorosi, a scăpa de cineva: *am să mă cotorosesc de fată.* AL.; (fig.) *începu a bate din pinteni de bucurie că se cotorosise de sărăcie.* ISP. [Din bulg. ***hurtulisvam***].

cotoşmán, cotoşmani m. (reg.) motan, cotoi (mare): *pisicul se face un cotoşman.* [***Cotoci*** (pl. de la *cotoc*) + ***-man***].

cotoşmánă, cotoşmane f. (depr.) femeie sau fată foarte voinică: *fetele, nişte cotoşmane.* M.CAR. [De la ***cotoşman***].

cotreánţă, cotrenţe f. (reg.) zdreanţă, haină veche şi ruptă. [Din magh. ***kotroncz***].

cotrobăí, cotrobăiesc vb. (intr.) a scotoci, a căuta răvăşind: *încep a cotrobăi prin lăzile mele.* AL. [Cf. ***cotoarbă***].

cotrobăiálă, cotrobăieli f. faptul de a cotrobăi; cotrobăit. [***Cotrobăi*** + ***-eală***].

cotrobăít, cotrobăituri n. cotrobăială. [V. ***cotrobăi***].

cotróc n. v. cotrog.

cotrocí, cotrocesc vb. (reg.) **1.** (intr.) a scotoci; **2.** (tr.) a adăposti. [De la ***cotroc***].

cotróg, cotroage n. (reg.) culcuş, adăpost: *pisicile din vecini ... ţin sobor în grădina lui, îşi fac cotrog prin straturi.* SL. (şi: **cotroc**). [Et. nec.].

cotropí, cotropesc vb. (tr.) **1.** a năvăli cu armată; a invada: *ruşii au cotropit ţara;* (fig.) *ogradă enormă cotropită de bălării uriaşe.* CĂL.; **2.** a lua prin forţă, a ocupa: *cu cetele sale stă la pîndă ca să cotropească lumea.* BL.; (refl. pas.) *cutezînd a se împotrivi, cetatea se va cotropi.* NEGR.; **3.** (fig.) a acoperi, a cuprinde din toate părţile: *noaptea a cotropit omenirea.* BĂLC.; (şi: (înv.) **cutropi, cutrupi**). [Et. nec.].

cotropíre, cotropiri f. acţiunea de a cotropi; invadare: *în faţa unei noui nenorociri ce amenînţa*

cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala. NEGR. [V. **cotropi**].

cotropitór, ~i, cotropitoáre a. (și subst.) care cotropește; năvălitor. [*Cotropi* + *-tor*].

cotrúță[1], cotruțe f. (reg.) vatră mică; loc gol între cuptor și perete; adîncitură sub vatră: *scoteam mîțele de prin ocnițe și cotruțe.* CR. [Din magh. ***kotrocz***].

cotrúță[2], cotruțe f. (reg.) femeie intrigantă. [Cf. *cutră*].

cotúrn, coturni m. încălțăminte cu talpa groasă purtată în antichitate de actorii de tragedie. [Din fr. *cothurne,* lat. *cothurnus*].

cotutélă, cotutele f. tutelă deținută de două sau mai multe persoane. [Din fr. ***cotutelle***].

cotutóre, cotutori m. persoană care exercită împreună cu alta (sau cu altele) autoritatea tutelară. [Din fr. ***cotuteur***].

coțcăr, coțcari m. pungaș, escroc, șarlatan: *ha! coțcarule, cu de aste-mi umbli?* AL. [*Coțcă* + *-ar*].

cóțcă f. (reg.) **1.** zar; **2.** coțcărie, șmecherie, înșelătorie: *ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor.* NEGR.; **a juca cuiva o coțcă,** a trage pe sfoară; a înșela: *nu cumva vrea să ne joace vreo coțcă.* AL. [Din sb. ***kocka*** „zar"].

coțcărésc, ~ști, coțcăreáscă, ~ești a. care ține de coțcar; specific coțcarilor: *nu ne-am înjosit a întrebuința apucăturile coțcărești ale foilor fanariote.* EM. [*Coțcar* + *-esc*].

coțcărie, coțcării f. șarlatanie, pungășie: *de i-aș prinde cu vreo coțcărie.* AL. [*Coțcar* + *-ie*].

coțofánă, coțofene f. **1.** pasăre răpitoare de mărimea unui porumbel, cu coada lungă, cu penele negre pe spate și albe pe piept (*Pica caudata*): *rîdea o coțofană într-o salcie veche și vremea de toamnă era lină.* SAD.; **2.** bucată de lemn care leagă doi căpriori unul de altul; **3.** (reg.) căpătîi la furca carului. [Cf. ucr. ***kucohvostyp***].

coțofáni, coțofănesc vb. (reg.; refl.) a se cățăra, a se înălța unde nu merită. [De la ***coțofană***].

coulomb, coulombi [culómb] m. unitate de sarcină electrică transportată de un curent constant de un amper într-o secundă. [Din fr. ***coulomb***].

country [cántri] a. (și subst.) **muzică country,** muzică folclorică americană, devenită stil în muzica ușoară. [Cuv. engl.].

cováci, covaci m. (reg.) fierar: *ciocănește ca covaciul și ca gheonoaia copaciul.* PANN. [Din sl. ***kovaci***].

covalént, ~ți, covaientă, ~e a. (despre elemente chimice) care prezintă covalențe. [Din germ. ***kovalent***].

covalénță, covalențe f. legătură chimică realizată prin punerea în comun a unuia sau a mai multor electroni de către fiecare dintre atomii participanți. [Din germ. *Kovalenz,* fr. ***covalence***].

covăli, covali m. (reg.) fierar. [Din ucr. ***koval'***].

cováșă f. (reg.) băutură acrișoară obținută prin fermentarea făinii de mei. [Din sl. ***kvașa*** „aluat"].

covátă, coveți și (pop.) **covate, covăți** f. **1.** albie, copaie: *a scobire-o covată este-o meșterie mult mai rară.* B.-DEL.; (reg.) **broască cu covată,** v. **broască**; **2.** ladă de scînduri în care curge făina la moară; postavă: *de sub piatră în covată, curgea făină curată.* POP. [Din turc. ***kovata, kuvata***].

covăcíe, covăcii f. (reg.) **1.** meseria covaciului; **2.** atelierul covaciului; fierărie: *își avea covăcia unde se-ntîlnesc trei căi, în mijlocul satului.* AG. [*Covaci* + *-ie*].

covălíe, covălii f. (reg.) atelierul covaliului; fierărie: *la covălia din capătul celălalt al ogrăzilor boierești, faurii băteau pe nicovale fierul încovoiat.* SAD. [*Covali* + *-ie*].

covăseálă, covăseli f. (pop.) lapte prins sau covăsit, întrebuințat drept cuib pentru fermentarea laptelui dulce. [*Covăsi* + *-eală*].

covăsí, covăsesc vb. (pop.; tr.) a acri laptele dulce cu smîntînă. [Din bulg. ***kvasja,*** sb. ***cvasiti***].

covăsít a. acrit și închegat: *lapte fiert l-a opărit, suflă ș-în cel covăsit.* PANN; *lapte covăsit.* [V. **covăsi**].

covățeá f. v. covățică.

covățícă, covățele f. **1.** albie mică: *își fură copilul din covățică.* CR.; *pruncii vi s-au răsturnat din covățele.* SAD.; **2.** (reg.) teica morii; (și: **covățea**). [*Covată* + *-ică, -ea*].

covățít, ~ți, covățită, ~e a. ca o covată; scobit, săpat în forma unei coveți: *privea spre albia covățită a rîului.* [*Covată* + *-it*].

covelínă f. sulfură naturală de cupru, de culoare albastră-violet. [Din fr. ***covelline,*** it. ***covellina***].

covércă f. v. covergă.

covercót, covercoturi n. stofă fină de lînă, cu țesătura deasă. [Din engl. ***covercoat***].

covérgă, covergi f. (reg.) **1.** nuia încovoiată; **2.** coviltir: *căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină.* OD.; (și: **covercă**). [Din bulg. ***kuverki***].

covértă, coverte f. puntea superioară a unei nave: *toți matrozii ... înșiruți de-a rîndul pe coverta corăbiei.* OD. [Din gr. mod. ***kuvérta***].

coviltír, coviltire n. acoperiș la căruțe, alcătuit dintr-un schelet metalic sau din nuiele curbate peste care se întind rogojini sau pînză groasă: *un chervan mare mocănesc, plin pînă în coviltir de sipeturi.* OD. [După fr. ***couverture***].

coviță vb. v. coviții.

coviți, coviță[ie] vb. (intr.; despre porci) a guița: *mistreții se îndemnau să strice limpezimea apei, grohăind, covițînd și bătîndu-se cu sfîrlele și colții.* SAD.; (și: **covița**). [*Covit* (onomat.) + *-ăi*].

covîrși, covîrșesc vb. (tr.) **1.** a întrece, a depăși în mărime, în măsură, în forță: *fericirea covîrșește toate celelalte simțiri.* OD.; (absol.) *în forma noastră de civilizație covîrșește factorul colectiv.* CĂL.; **2.** a copleși, a învinge. [*Cu* + *vîrf* + *-i*].

covîrșíre, covîrșiri f. faptul de a covîrși. [V. ***covîrși***].

covîrșít, ~ți, covîrșită, ~e a. copleșit, dominat, învins; depășit: *se simte covîrșit.* [V. ***covîrși***].

covîrșitór, ~i, covîrșitoáre a. **1.** care covîrșește, copleșitor: *deosebirea ar fi fost mică, fiindcă evenimentele sociale sînt covîrșitoare.* IBR.; (adv.) *peste curiozitate se altoia, covîrșitor, un simțămînt nou.* M.CAR.; **2.** dominant, extraordinar: *o altă impresie covîrșitoare e aceea de inexperiență aproape totală a autorului în materie de viață.* CĂL. [***Covîrși*** + *-tor*].

covór, covoare n. **1.** țesătură groasă de lînă, de bumbac etc. (cu figuri și cu desene în culori), care se așază pe podea ori se atîrnă pe perete: *copiii tăi scot din casa cea mare covorul.* VIERU; *covoarele cele mai scumpe se aduc din Smirna, din Persia;* **2.** (fig.) ceea ce acoperă (pămîntul): *s-auzi cum codrul frunza-și bate s-adormi pe verdele covor.* EM.; *covor de frunze, de zăpadă.* [Din ucr. ***kovior,*** rus. ***kover***].

covoráș, covorașe n. diminutiv al lui covor; covor mic. [*Covor* + *-aș*].

covrág, covragi m. (reg.) cocean de porumb. [Et. nec.].

covríg, covrigi m. produs de panificație în formă de inel, de opt etc.: *covrigii și colăceii băieții îi înșiră pe prăjină.* MAT.; *simigii de la care cumpără covrigi și plăcinte tinerii amploiați.* CĂL.; a **umbla cîinii cu covrigi în coadă,** v. **coadă**; **a scoate** (sau **a ieși**) **la covrigi,** a aduce (sau a ajunge) la sapă de lemn; a sărăci: *las' pe dînșii, că ne scot ei la covrigi.* CR. // adv. ghemuit (în formă de inel): *cîinii ... cei culcați covrig în mijlocul drumului.* CĂL.; **a se face covrig,** a se ghemui (de frig). [Din bulg. ***kovrig***].

covrigă, covríg vb. (refl.) a se încovriga, a se ghemui: *după ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului.* CR.; (și: (pop.) **covrigi**). [*Covrig* + *-a*].

covrigár, covrigari m. **1.** persoană care face sau vinde covrigi: *Tino covrigarul își bate din cînd în cînd nevasta.* CĂL.; **2.** (fig.) persoană fără căpătîi (leneșă sau săracă). [*Covrig* + *-ar*].

covrigát, ~ți, covrigată, ~e a. ghemuit, încovoiat. [V. ***covriga***].

covrigărie, covrigării f. loc unde se fac și se vînd covrigi. [*Covrig* + *-ărie*].

covrigéi, covrigei m. diminutiv al lui covrig: *ferestrele crîșmelor ... arătau covrigei uscați în gîturi de sticle.* SAD. [*Covrig* + *-el*].

covrigí vb. v. covriga.

cóvru, covruri n. (reg.) vizuină, bîrlog, cotlon: *toți iepurii trebuiau să iasă flămînzi din covruri.* SAD. [Cf. rus. ***krov***].

cow-boy [cáuboi] m. păzitor de vaci în America de Nord. [Cuv. engl.].

coxál, ~i, coxală, ~e a. care ține de coapsă. [Din fr. *coxal*].

coxalgíe, coxalgii f. (med.) tuberculoză a articulației șoldului. [Din fr. ***coxalgie***].

coxartróză, coxartroze f. (med.) artroză (degenerativă) a șoldului și a femurului. [Din fr. *coxarthrose*].

cóxă, coxe f. **1.** (anat.) șold; **2.** (zool.) segment al piciorului la artropode. [Din lat. ***coxa***].

coxítă, coxite f. (med.) infecție a osului coxal. [Din fr. ***coxite***].

coxopatíe, coxopatii f. (med.) boală a șoldului. [Din fr. *coxopathie*].

coz adv. (reg.) din cale-afară, extrem de ...: *le prinde cămașa cu altițe de minune și-s frumușele coz.* AL. [Din turc. ***koz***].

cozerie, cozerii f. (livr.) convorbire familiară, ușoară, plăcută: *s-ar părea că abia în cursul causeriei s-a ivit în mintea autorului ideea.* CĂL.; (scris și: *causerie*). [Din fr. ***causerie***].

cozeur, cozeuri [cozór] m. persoană care vorbește cu ușurință, care știe să întrețină o conversație: *Ghica este un causeur care trece cu mult haz de la o idee la alta.* CĂL.; (scris și: *causeur*). [Din fr. ***causeur***].

cozonác, cozonaci m. prăjitură făcută din aluat dospit, frămîntat cu ouă, ulei, zahăr și lapte: *cît pe ce să mă înec cu cozonacul.* SAD. [Din bulg. ***kuzunak,*** gr. mod. ***houdounáki***].

cozondráci m. pl. (reg.) bretele. [Din germ. ***Hosenträger***].

cozoróc, cozoroace și (rar) **cozorocuri** n. **1.** parte de dinainte a chipiului sau a șepcii, în formă de semicerc, care umbrește fața: *era bărbatul care-i înșfăcase geamantanele cu degetul la cozorocul șepcii.* GHEȚIE; **2.** parte a coifului care se putea lăsa pentru a proteja fața și prin care se putea vedea și respira; vizieră. [Din rus. ***kozyriok***].

cra interj. cuvînt care imită strigătul corbului sau al ciorii. [Onomat.].

crab, crabi m. crustaceu marin cu zece picioare și cu abdomenul foarte scurt (*Carcinus moenas*): *îi întreabă din depărtare dacă au prins raci, crabi și stele de mare.* DELAVR. [Din fr. ***crabe***].

crabót, craboți m. (tehn.) proeminență frontală a unui manșon sau a unui disc, prin intermediul căreia se antrenează doi arbori în mișcarea de rotație. [Din fr. ***crabot***].

crac[1] interj. cuvînt care imită zgomotul produs de ceva care crapă, plesnește sau se ciocnește de altceva dur. [Onomat.].

crac[2], craci m. (pop.) **1.** piciorul omului de la coapsă pînă la călcîi; **2.** fiecare dintre cele două părți ale pantalonilor, itarilor etc.; **3.** ramificație a unei ape curgătoare: *unde rîul se bifurcă în două gîrle, opresc pe una, lăsînd apa să curgă numai pe un crac.* SAD.; **4.** creangă, ramură (groasă); **5.** ramificație de deal sau de munte: *un crac de munte se dezbină cu pornire.* NEGR. [Din bulg. ***krak***].

cracă, crachez vb. (tr.) a descompune prin cracare o substanță organică. [Din fr. ***craquer***].

cracáj, cracaje n. cracare. [Din fr. ***craquage***].

cracáre, cracări f. tratare la temperaturi și presiuni înalte a motorinei, păcurii etc. pentru a obține benzină; cracaj. [După engl. ***cracking***].

cracáuer n. salam semiafumat din carne de vită şi de porc (cu slănină). [Din germ. ***Krakauer***].

crácă, crăci f. ramură groasă a unui copac: *dintr-un salt sări în craca unui măr.* SAD.; **a(-şi) tăia craca de sub picioare,** a(-şi) pune situaţia în primejdie. [De la ***crac***^{2}].

cracoviánă, cracoviene f. dans naţional polonez cu ritm viu; melodia după care se execută acest dans. // a. care aparţine oraşului polonez Cracovia sau populaţiei lui, din Cracovia: *sărbătoarea cracoviană a leşilor.* FIL. [***Cracovia*** n. pr. + ***-ean***].

cráflă, crafle f. (reg.) gogoaşă. [Din germ. ***Krapfen***].

crah, crahuri n. fenomen economic de criză, manifestat prin lipsa creditului, scăderea cursului acţiunilor şi devalorizarea monedei. [Din germ. ***Krach***].

crai, crai m. **1.** (astăzi în basme) împărat, rege, domnitor: *craiul acela mai avea un frate mai mare.* CR.; *trei crai de la răsărit;* **crai-nou,** luna nouă, cînd are forma unei seceri subţiri: *s-a arătat crai-nou sub luceafărul de sară.* SAD.; **2.** carte de joc care reprezintă un împărat: *un crai de pică;* **3.** bărbat uşuratic, afemeiat; **crai de Curtea veche,** haimana, desfrînat. [Din sl. ***krali***].

craidón, craidoni m. bărbat uşuratic; (fig.) *găinuşile şi licuricii, craidoni de noapte, îşi colindă felinarele şi serenadele lor vechi şi nevinovate.* DELAVR. [De la ***crai***].

crailîc, crailîcuri n. faptă, purtare de afemeiat; desfrînare; (rar) crancalîc: *de o lună, ... o dusesem într-o băutură, un crailîc, un joc.* M.CAR.; *e bun de crailîcuri.* [***Crai*** + ***-lîc***].

crainí, crainesc vb. (rar; intr. şi tr.) a face cunoscut: *călăraşii din fugă prin sate crainesc.* AL. [De la ***crainic***].

cráinic, crainici m. **1.** (înv.) persoană care anunţa în public ştirile oficiale: *în zadar ca s-o mai cate tu trimiţi în lume crainic.* EM.; **2.** (şi f. **crainică**) persoană care prezintă ştirile la un post de radio sau de televiziune; **3.** (reg.) hăitaş, gonaş (de vînătoare): *au strigat crainicii printre stufuri, apoi am tras trei focuri de armă.* SAD. [Din ucr. ***krajnik***].

crámă, crame f. construcţie la o vie unde se tescuiesc strugurii şi se păstrează vinul şi uneltele: *mă răped în cramă s-aduc şi un cofăiel de vin.* CR. [Cf. sb. ***krama***].

crámpă, crampe f. durere acută provocată de contracţia unor muşchi: *o nouă crampă ... îi răscoli pîntecele.* GHEŢIE. [Din fr. ***crampe***].

crampón, crampoane n. **1.** piron cu care se fixează şina de cale ferată pe traversă; **2.** mică bucată de cauciuc, de piele groasă, care se aplică pe talpa unor bocanci, pentru a nu aluneca. [Din fr. ***crampon***].

cramponá, cramponez vb. (refl.) **1.** a se agăţa (cu disperare) de ceva; **2.** (fig.) a ţine morţiş, a nu voi să renunţe, a nu se lăsa. [Din fr. ***cramponner***].

cramponáj, cramponaje n. utilizare a crampoanelor; fixare cu crampoanele. [Din fr. ***cramponnage***].

cramponáre, cramponări f. faptul de a se crampona. [V. ***crampona***].

crancalîc, crancalîcuri n. (rar) crailîc: *te-ai săturat de umblat prin lume după crancalîcuri?* CR. [***Crailîc*** + ***crancău***].

crancău, crancăi m. (reg.) **1.** specie de cioară (*Corvus frugilegus*); **2.** vagabond, om fără căpătîi. [Cf. ***croncan***].

crăngă f. v. creangă.

craniál, ~i, cranială, ~e a. referitor la poziţia unui organ faţă de craniu. [Din germ. ***kranial***].

cranián, ~eni, craniană, ~ene a. care ţine de craniu, referitor la craniu: *el se opreşte la soluţia că oasele craniene ar fi vertebre modificate.* BL. [Din fr. ***cranien***].

craniát, craniate n. (la pl.) subîncrengătură de animale vertebrate care au craniu; (şi la sg.) animal din această subîncrengătură. [Din engl. ***craniata***].

craniológ, craniologi m. specialist în craniologie. [Din fr. ***crâniologue***].

craniológic, ~ci, craniologică, ~ce a. care ţine de craniologie, referitor la craniologie. [Din fr. ***crâniologique***].

craniológie f. ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul craniului. [Din fr. ***crâniologie***].

craniométrie f. parte a antropologiei care se ocupă cu măsurarea capului şi a indicilor cranieni. [Din fr. ***crâniométrie***].

cranioscópie f. pretinsă ştiinţă de a aprecia, prin cercetarea craniului, capacităţile intelectuale şi morale. [Din fr. ***crânioscopie;*** cf. gr. mod. ***kranioskopía***].

crániu, cranii n. **1.** scheletul capului; cutie osoasă care adăposteşte creierul la vertebrate; scăfîrlie: *muri cu baza craniului fracturată.* CĂL.; (p. ext.) *pe biroul său se găsea ... un craniu sculptat de ivoriu.* GHEŢIE; **2.** cap descărnat de om mort; hîrcă: *craniul era al unei călugăriţe pe care o iubise.* CĂL. [Din lat. ***cranium,*** fr. ***crâne,*** germ. ***Kranium***].

cranţ interj. cuvînt care imită zgomotul produs de un ronţăit. // n. (pl. **cranţuri**) cartilaj, zgîrci. [Onomat.].

crap, crapi m. peşte de apă dulce cu solzi mari şi cu patru mustăţi pe falca superioară (*Cyprinus carpio*): *tocmai despicase burta unui crap uriaş şi o golea de viscere.* GHEŢIE; **crap-oglindă,** varietate a acestui peşte, care are un şir de solzi mari argintii de-a lungul liniei laterale. [Din bulg., sb. ***krap***].

crapán, crapane n. dispozitiv pentru prinderea şi ridicarea butoaielor sau baloturilor. [Et. nec.].

crapulós, ~şi, crapuloásă, ~e a. (rar) **1.** aflat în decădere, în stare de mizerie morală; **2.** hoţesc, tîlhăresc. [Din fr. ***crapuleux***].

crapulozitáre f. (rar) decadenţă, mizerie: *chintesenţă de crapulozitate.* EM. [***Crapulos*** + ***-itate***].

cras, ~şi, crasă, ~e a. sub orice limită; extrem (de rău); grosolan: *tremuram, aprins şi indignat de atîta crasă prefăcătorie.* PETR.; *ignoranţă crasă.* [Din fr. ***crasse***].

crastavéte m. v. castravete.

cráter, cratere n. **1.** (la romani) vas mare, cu două toarte, în care se amesteca apă cu vin; **2.** deschizătură în formă de pîlnie a unui vulcan, prin care iese lava: *pe nişte stînci de aur o rază mai lucea, ca un crater ce arde.* BOL.; **3.** gaură făcută pe suprafaţa pămîntului de un meteorit, de o bombă etc. [Din fr. ***cratère,*** germ. ***Krater***].

craterifórm, ~i, crateriformă, ~e a. (livr.) care are forma craterului unui vulcan. [Din fr. ***cratériforme***].

crátimă, cratime f. semn grafic de forma unei liniuţe, folosit pentru a lega două cuvinte care se pronunţă împreună sau pentru a despărţi silabele unui cuvînt; liniuţă de unire. [Din gr. mod. ***kratima***].

crătiţă, cratiţe şi (pop.) **crătiţi** f. **1.** vas smălţuit din metal, de formă rotundă, în care se prepară mîncarea: *prunele sfîrîie tare-n cratiţă.* CAR.; **la coada cratiţei,** v. **coadă**; **2.** conţinutul unui astfel de vas: *au mîncat o cratiţă întreagă.* [Et. nec.].

cratogén, cratogene n. **1.** regiune întinsă care nu a suferit mişcări de cutare într-o anumită perioadă; **2.** platformă. [Din fr. ***cratogène***].

crăul n. stil de înot cu mişcarea alternativă a braţelor şi forfecarea picioarelor. [Din fr., engl. ***crawl***].

craun adv. fără rost: *d-o vreme încoace umblă craun.* DELAVR. [Et. nec.].

cravaşá, cravaşez vb. (tr.) a lovi cu cravaşa. [Din fr. ***cravacher***].

cravášă, cravaşe f. vargă elastică din piele, folosită la călărie: *se întoarse ... gesticulînd cu cravaşa.* CAR. [Din fr. ***cravache***].

cravátă, cravate f. accesoriu de îmbrăcăminte, constînd dintr-o fîşie îngustă dintr-o ţesătură, care se înnoadă la gît: *îmbrăcase în seara aceea ... o cravată de mătase roşie.* GHEŢIE; (fig.) *se asezară în crengi veveriţi castanii şi cravată albă.* SAD. [Din fr. ***cravate,*** germ. ***Kravatte***].

crázĕ, craze f. (rar) unire a vocalei finale a unui cuvînt cu vocala iniţială a cuvîntului următor. [Din fr. ***crase,*** gr. ***krasis***].

crăcán n. v. crăcană.

crăcănă, crăcane f. **1.** creangă (groasă) ramificată cu două ramuri folosită pentru a sprijini ceva (crengile cu fructe la un pom, cumpăna fîntînii etc.): *scîrţia ... cumpăna ce tot se mai ţinea pe crăcana unei furci butucănoase.* VLAH.; **2.** cerc de fier cu trei picioare pe care se pun vasele la foc; pirostrie; **3.** instalaţie pentru atîrnat căldarea deasupra focului, făcută din trei prăjini unite în partea de sus: *atîrnă căldăruşa de mămăliga în crăcane.* ISP.; **4.** varietate de struguri cu boabe mari, albe sau negre; (şi: (reg.) **crăcan**). [***Crac***^{2} + ***-ană***].

crăcăná, crăcănez vb. (refl. şi tr.) a(-şi) desface picioarele în lături. [De la ***crăcană***].

crăcănát, ~ţi, crăcănată, ~e a. **1.** cu mai mulţi craci: *teiu-i înalt şi crăcănat;* **2.** depărtat unul de altul, curbat în afară: *picioare crăcănate;* **3.** cu picioarele desfăcute; cu picioarele curbate în afară: *om crăcănat;* (subst.) *nişte bieţi oameni ... conduşi la vîfleim de toţi crăcănaţii şi cocoşaţii din Ţara românească.* EM.; (adv.) *păşind crăcănat şi rar, Bucşan veni spre mine.* SAD. [V. ***crăcăna***].

crăcí, crăcesc vb. (tr. şi refl.) a (se) crăcăna: *dracul se crăceşte c-un picior la asfinţit şi cu unul la răsărit.* CR. [De la ***crac***].

crăcít, ~ţi, crăcită, ~e a. cu picioarele depărtate: *femeie crăcită;* (adv.) *umbla crăcit, încît parcă şchiopăta de amîndouă picioarele.* SL. [V. ***crăci***].

crăciún, crăciunuri n. **1.** sărbătoare creştină amintind naşterea lui Isus Hristos; **2.** (fam.) ciomag: *că se va găsi vreunul să-ţi dea minte cu crăciunul.* POP. [Lat. ***creatio, -onis***].

crăculíţă, crăculiţe f. diminutiv al lui cracă: *scoase cuţitaşul şi taie crăculiţa de care erau atîrnate.* ISP. [***Cracă*** + ***-ul*** + ***-iţă***].

crăí, crăiesc vb. (înv.; intr.) a fi crai, a domni: *l-au pusu-l pe Iacov să pască şi peste Izrail să crăiască.* DOS. [De la ***crai***].

crăiásă, crăiese f. (înv.) împărăteasă, regină, (pop.) crăiţă: *s-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă.* AL.; **crăiasa albinelor,** regina albinelor: *numai iată i se înfăţişează înainte crăiasa albinilor.* CR. [***Crai*** + ***-easă***].

crăíe, crăii f. (astăzi în basme) regat, împărăţie: *vechea crăie a Daciei.* BĂLC. [***Crai*** + ***-ie***].

crăiésc, ~şti, crăiáscă, ~eşti a. regesc, împărătesc: *decît la curtea crăiască, mai bine-n lunca hoţească.* AL. [***Crai*** + ***-esc***].

crăiéş, crăieşi m. (zool.) boiştean, verdete (*Pfoximus pfoximus*). [De la ***crai***].

crăiéşte adv. regeşte, împărăteşte. [***Crai*** + ***-eşte***].

crăíme, crăimi f. **1.** mulţime de crai; **2.** crăie, regat: *o mie de crăimi ascund toţi craii multului rotund.* COŞB. [***Crai*** + ***-ime***].

crăişór, crăişori m. fecior de crai: *mult să te înzilească, luminate crăişor, că mare norocire te aşteaptă.* CR. [***Crai*** + ***-işor***].

crăiţă, crăiţe f. **1.** (pop.) crăiasă; **2.** (la jocul de cărţi) damă: *iată crăiţa de spatii.* SAD.; **3.** plantă erbacee decorativă cu tulpina ramificată şi cu flori galbene-portocalii; vîzdoagă (*Tagetes erecta* şi *patula*); **4.** ciuperc㠄 comestibilă, cu pălăria purpurie deasupra şi galbenă-aurie dedesubt. [***Crai*** + ***-iţă***].

crănţăní, crănţănesc vb. (intr.) a face zgomot rozînd cu dinţii ceva uscat şi tare; a ronţăi. [***Cranţ*** + ***-ăni***].

crănţănít, crănţăníturi f. faptul de a crănţăni; zgomot produs de roaderea a ceva uscat şi tare; ronţăit. [V. ***crănţăni***].

crăpá, crăp vb. **1.** (tr.) a sparge, a despica, a tăia de-a lungul: *cineva crăpa lemne în pivniţă.* GHEŢIE; **unde dai şi unde crapă,** este astfel decît s-a aşteptat; **a crăpa capul cuiva,** a omorî lovind în cap cu ceva tăios; **2.** (intr. şi refl.; despre obiecte) a se sparge, rămînînd cu bucăţile adunate; a plesni, a face crăpături; a se desface (brusc) în mai multe bucăţi:

ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat. CR.; **(e un ger de) crapă pietrele** (sau **lemnele**), este foarte frig: *era un pui de ger în dimineaţa aceea de crăpau lemnele.* CR.; (p. ext.) *să le crepe splina îi blăstăma.* B.-DEL.; **a-i crăpa** (sau **a-i plesni**) **cuiva obrazul de ruşine,** a se ruşina foarte tare; **a-i crăpa inima de necaz** (sau **de ciudă**), a fi foarte înciudat: *numa-ţi crapă inima-n tine de necaz.* CR.; **3.** (intr.) a deveni aspru, cu crăpături: *de atîta muncă i-au crăpat mîinile;* **4.** (intr.) a mînca (foarte mult, cu lăcomie); **5.** (intr.; despre animale şi oameni) a muri: *dac-oi învăţa pe de rost şi asta, apoi crăp şi mă duc la Belzebut.* SAD.; (p.ext.; cu precizarea unui agent) *tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.* CR.; **a crăpa de ciudă,** a-i fi ciudă foarte tare; **6.** (tr.) a întredeschide: *cu mişcări încetinite de emoţie, am crăpat uşa dinspre salon.* GHEŢIE; **7.** (intr.; despre flori) a se deschide; **8.** (refl.) **a se crăpa de ziuă,** a se face ziuă, a se lumina: *ai fi zis că se crapă de ziuă sau poate se înserează.* GHEŢIE. [Lat. *crepare* „a răsuna, a plesni"].

crăpáre, crăpări f. (rar) acţiunea de a (se) crăpa: *crăparea lemnelor i-a luat mult timp.* [V. *crăpa*].

crăpát[1], ~ţi, crăpată, ~e a. **1.** cu crăpături, plesnit: *o sudoare plumburie acoperea geamurile murdare şi se prelingea în picături leneşe pe cercevelele crăpate.* GHEŢIE; *buze crăpate;* **2.** întredeschis: *uşă crăpată;* **3.** mort. [V. *crăpa*].

crăpăt[2] n. faptul de a crăpa; **crăpatul zilei,** revărsatul zorilor: *pînă la crăpatul zilei, trecură mereu pe pod la Rusciuc pavilionul vizitiului cu corturile şi ianicerimea.* BĂLC. [V. *crăpa*].

crăpătúră, crăpături f. deschizătură, plesnitură, fisură lunguiaţă: *se ascunse într-o crăpătură de grindă de la tavanul casei.* ISP.; *crăpătura copacului.* [Lat. *crepatura*].

crăpélniţă f. (fam.) mîncare. [*Crăpa* + *-elniţă*].

crăpoáică, crăpoaice f. femela crapului: *crăpoaicele depun sute de mii de ouă.* SAD. [*Crap* + *-oaică*].

crăpúşnic, crăpuşnici m. (reg.; bot.) crăstăval (*Cirsium alenaceum*). [Et. nec.].

crăpuşteán, crăpuşteni m. crap mic: *scotoci în el şi sticli ochilor mei uimiţi un crăpuştean încă viu.* SAD. [De la *crap*].

crăstăvál, crăstăvaii m. plantă erbacee cu flori galbene sau purpurii, care creşte prin locuri mlăştinoase (*Cirsium aleraceum*). [Et. nec.].

crăticioáră, crăticioare f. diminutiv al lui cratiţă; cratiţă mică: *trase crăticioara de la foc.* CAR. [*Cratiţă* + *-ioară*].

creá, creez vb. (tr.) **1.** a da fiinţă, a produce ceva ce nu era: *produsele industriale erau create de meseriaşii băştinaşi.* IBR.; **a crea impresia,** a lăsa să se creadă, să se întrevadă; **2.** a inventa; a întemeia, a înfiinţa: *a crea o şcoală;* **3.** a institui, a forma: *mi-a fost peste putinţă să-ţi creez postul promis de conferenţiar.* GHEŢIE; *a crea o catedră.* [Din fr. *créer,* lat. *creare*].

creángă, crengi f. **1.** ramură de copac; cracă: *deasupră-mi teiul sfînt să-şi scuture creanga.* EM.; (p. ext.) *a întrat punînd pe masă un sfeşnic cu trei crengi în care ardeau lumînări cu seu.* SAD.; **a umbla creanga,** a vagabonda, a umbla fără rost: *în vară, ai umblat mai mult creanga prin ţară.* GHEŢIE; **2.** ramificaţie a coarnelor la cerb: *acuma-i cerb cu coarne în cinci crengi.* SAD.; **3.** (rar) ramură a unei familii: *o creangă din familia sa ... locuise cu 160 de ani înainte în Moldavia.* NEGR.; (şi: (reg.) **crangă**). [Din bulg. *granka*].

creánţă, creanţe f. drept al creditorului asupra unei sume de bani. [Din fr. *créance*].

creanţiér, creaţiere n. registru în care se ţine evidenţa creanţelor. // m. (pl. **creanţieri**) persoană care duce la îndeplinire prevederile unei creanţe: *creanţieri cu nume teribile prezentau bilete scadente.* CĂL. [*Creanţă* + *-ier*].

creáre, creări f. **1.** acţiunea de a crea: *Philippide arată că şi activitatea d-lui Maiorescu a fost crearea şi încurajarea formei goale.* IBR.; **2.** creaţie, lucru creat: *la început, creările sale nu prea pot ajunge la perfecţiune.* IBR. [V. *crea*].

creástă, creste f. **1.** excrescenţă cărnoasă sau moţ din pene pe care îl au pe cap unele păsări: *la curcani vînătă-i creasta.* EM.; **creasta-cocoşului, a)** plantă erbacee cu flori roşii sau galbene (*Celosia cristata*); **b)** ciupercă comestibilă foarte gustoasă; laba mîţei (*Clavaria flava*); **c)** specie de ferigă cu sporii dispuşi pe partea interioară a foilor (*Aspidium Braunii*); **2.** moţ de pene care se află la unele păsări pe cap: *mă spariu de creasta ei cea rotată, de pene.* CR.; **3.** parte de sus a unui zid, a unei case, a unui munte etc.: *ziduri cu creste înalte.* OD.; *creasta munţilor.* [Lat. *crista*].

creát, ~ţi, creată, ~e a. realizat, făcut, înfăptuit: *succesul imediat e mai scump decît mulţumirea lucrului creat.* CĂL. [V. *crea*].

creatínă f. substanţă proteică existentă în ţesutul muscular, care, extrasă, este folosită ca medicament. [Din fr. *créatine*].

creatinínă f. derivat al creatinei care se află în sînge şi în urină. [Din fr. *créatinine*].

creatív, ~i, creativă, ~e a. care creează, care poate crea; creator. [Din fr. *créatif,* germ. *kreativ*].

creativitáte f. capacitatea de a crea; putere creatoare. [Din fr. *créativité,* germ. *Kreativität*].

creatór, ~i, creatoáre a. şi m., f. (cel) care creează, întemeietor, inventator: *creatorul de artă e angajat cu totul în alt sens.* BL.; *ne place să vedem în om fiinţa creatoare de cultură prin excelenţă.* BL.; *spirit creator;* (adv.) *omul, manifestîndu-se creator, n-o poate face altfel decît în cadrul stilistic.* BL. [Din fr. *créateur,* lat. *creator*].

creatríce a. creator: *ca orice poet, va trebui să aibă şi el anumite forţe sufleteşti creatrice.* IBR. [Din fr. *créatrice,* it. *creatrice*].

creatúrál, ~i, creaturală, ~e a. care ţine de creaţie, referitor la creaţie; realizat prin creaţie: *toate procesele creaturale sînt rezultatul unui divorţ între Idee şi Divinitate.* BL.; *admit într-un fel existenţa în lumea creaturală a unor factori indivizibili.* BL. [*Creatură* + *-al*].

creatúră, creaturi f. fiinţă vie, făptură; om, individ: *creaturi de felul celei care şedea lîngă mine mai văzusem.* GAL. [Din fr. *créature,* lat. *creatura*].

creáţie, creaţii f. **1.** acţiunea de a crea: *o idee capitală nu este niciodată creaţia unui singur om.* BL.; **2.** lucru creat, operă creată: *burghezia a fost o creaţiune a formelor politice.* IBR.; *creaţie folositoare;* **3.** întemeiere, fundare: *creaţia atîtor şcoli;* (şi: (înv.) **creaţiune**). [Din fr. *création,* lat. *creatio, -onis*].

creaţionísm n. concepţie (teologică) potrivit căreia lumea a fost creată de Dumnezeu (din nimic): *ea n-are nici un model empiric cum posedă orice emanatism şi orice creaţionism.* BL. [Din fr. *créationisme*].

creaţioníst, ~şti, creaţionistă, ~e a. care ţine de creaţionism, referitor la creaţionism: *sistemul monadologic al lui Leibniz ... uneori apare formulat în termeni creaţionişti.* BL. // m. adept al creaţionismului. [Din fr. *créationiste*].

creaţiúne f. v. **creaţie.**

créde, cred şi (înv. şi pop.) **crez** vb. **1.** (tr.) a fi convins de un fapt, de existenţa sau de adevărul unui lucru: *domnule ministru – zic eu – ştiu eu ce să mai crez şi ce să nu mai crez?* CAR.; (intr.) *avem toate motivele să credem într-un mesianism al nostru.* STĂNIL.; **cred şi eu,** se înţelege de la sine; nu este nici o îndoială; **2.** (intr. şi tr.) a recunoaşte dreptatea cuiva; a fi înţelegător cu cineva: *doamna Genoveva era foarte dispusă să-l creadă.* SAD.; *sătulul nu crede flămîndului; crede ce-ţi spun;* **a nu-i veni să creadă** (ori **a crede**) sau **a nu-şi crede ochilor** (ori **urechilor**), a fi foarte mirat; a considera de necrezut: *să giudice şi cucoana Chiriţa ca d-ta ..., dar parcă nu-mi vine a crede.* AL.; (rar) **a nu-i crede cuiva,** a nu-i fi milă de cineva: *iată moartea vine, vine să răpede, şi nime nu-mi crede.* AL.; **a crede cuiva,** a da dreptate cuiva (ajutîndu-l): *numai atunci mi-ar crede ei mie.* CR.; **3.** (tr.) a socoti, a presupune: *aista e un leneş care nu credem să fi mai avînd păreche în lume.* CR.; *cred că vei reuşi;* **4.** (tr.) a nădăjdui, a spera: *generaţia trecută crezuse că România va fi fericită.* IBR.; **5.** (intr.) a avea o anumită credinţă religioasă; a admite existenţa lui Dumnezeu: *a crede în Dumnezeu;* **6.** (refl.) a avea o părere (exagerat de bună) despre sine: *el se crede;* **7.** (intr.) a avea încredere în cineva; **8.** (tr.) a considera, a lua drept: *băiatul din han îl crede tîlhar.* CĂL.; (refl. impers.) *despre obiectele vrăjite depozitate în sarcofagele faraonilor se crede că şi astăzi ... şi-au mai păstrat oculta eficienţă.* BL. [Lat. *credere*].

credént, credenţi m. creditor care transmite altuia dreptul de creanţă. [Din lat. *cedens, -ntis*].

credénţă, credenţe f. obiect de mobilier format dintr-o măsuţă (şi un corp deasupra) pentru gustări; bufet. [Din germ. *Kredenz,* fr. *crédence*].

crédere, crederi f. (rar) credinţă, convingere: *este o vechie întru norod credere deşartă cum că oamenii au legătură cu dracii.* B.-DEL. [V. *crede*].

credíbil, ~i, credibilă, ~e a. care poate fi crezut; verosimil: *aceste isprăvi sînt mai puţin credibile în roman decît pe ecran.* CĂL.; *datorită incapacităţii de a oferi un program credibil ... s-a ajuns unde s-a ajuns.* CE. [Din lat. *credibilis*].

credibilitáte f. însuşirea de a putea fi crezut: *scriitorul ar fi putut crea condiţiile credibilităţii psihologice.* CĂL. [Din fr. *crédibilité*].

credibilizá, credibilizez vb. (rar; tr.) a face să devină credibil. [*Credibil* + *-iza*].

credibilizáre, credibilizări f. faptul de a credibiliza. [V. *credibiliza*].

credincér, credinceri m. (înv.) **1.** slujbaş la curtea domnească care avea în grijă pivniţele: *a bate cu urechea în stîlp pe credincerul cel mare.* NEGR.; **2.** consilier intim; om de încredere: *împăratul se răţăci rămînd numai cu credincerii săi.* ISP. [*Credinţă* + *-ar*].

credinciós, ~şi, credincioásă, ~e a. (şi subst.) **1.** demn de încredere, devotat: *Vlad prin iscoade credincioase înţălegînd tot sfatul d-ocară.* B.-DEL.; *credinciosul i-a spus cu de-amănuntul ce se petrecuse în odaia lui.* CR.; **2.** statornic faţă de un angajament, de o idee, de o cauză: *atunci să vezi ce pot babele şi cît îi de credincioasă femeia.* CR.; **3.** care crede în Dumnezeu şi se închină lui: *ticăloşia cuprinsăse pe credincioşi.* NEGR. [*Credinţă* + *-ios*].

credínţă, credinţe şi (pop.) **credinţi** f. **1.** faptul de a crede în adevărul unui lucru; încredinţare, convingere: *sînt la românii ţărani o samă de obiceiuri şi credinţe vrednice de luat aminte.* MAT.; *această nouă bucurie spori o credinţă care lua formă tot mai desluşită în fiinţa ei.* SAD.; **2.** faptul de a fi credincios; convingere despre existenţa lui Dumnezeu; mărturisire a acestei credinţe prin respectarea prescripţiilor bisericeşti; religie: *în vederea înduplecării celor de altă credinţă, Habsburgii au înţeles să se folosească de fanatismul iezuiţilor.* BL.; *credinţa este prima dintre cele trei virtuţi teologale;* **3.** ideal, speranţă: *acestea sînt prostii şi credinţi deşarte.* SAD.; *credinţă politică;* **profesiune de credinţă,** v. **profesiune; 4.** fidelitate, devotament, franchеţe: *e de bună, de rea credinţă;* **5.** încredere (pe care o inspiră cineva): *mi-a păstrat credinţă; demn de credinţă;* **6.** (reg.) logodnă: *inel de credinţă.* [Lat. **credentia*].

crédit, credite n. **1.** încredere, trecere de care se bucură cineva şi în temeiul căreia găseşte înţelegere (de a împrumuta sau cumpăra pe termen): *platnicii cei răi n-au credit;* **2.** amînare a unei plăţi acordată unui debitor: *credit de trei luni;* **scrisoare de credit,** scrisoare care autorizează pe purtător să ridice o sumă de bani; **3.** relaţie financiară între un creditor şi un debitor, astfel încît debitorul este autorizat să preia o sumă de bani: *a deschide un credit de zece mii lei;* **pe credit,** prin împrumut, fără a plăti imediat: *nu ezita să-mi vîndă pe credit.* GHEŢIE; **4.** sumă de bani acordată în scopul obţinerii unei dobînzi: *trecu prin consiliu şi creditul de un milion acordat morii şi uzinei.* GHEŢIE; *credit suplimentar;* **5.** (fig.) autoritate, consideraţie de care se bucură cineva: *are mare credit;* **6.** crezare, crezămînt: *sînt destui cei ce dau credit unei vechi legende.* GHEŢIE. [Din fr. *crédit,* germ. *Kredit*].

creditá, creditez vb. (tr.) a acorda cuiva un credit; a împrumuta cuiva o sumă de bani. [Din fr. ***créditer***].

creditáre, creditări f. acţiunea de a credita şi rezultatul ei. [V. ***credita***].

creditór, ~i, creditoáre a. referitor la credit; care acordă credite: *bancă creditoare;* (subst.) *obţine a fi trecută creditoare pe tabloul împrumuturilor soţilor Odobescu.* CĂL. // m. instituţie sau persoană care acordă un credit: *se văzu luat cu asalt de creditori.* CĂL. [Din fr. ***créditeur,*** germ. ***Kreditor***].

crédo m. (bis.) **1.** crez; **2.** partea a treia a liturghiei catolice. [Cuv. lat.].

credúl, ~i, credulă, ~e a. care crede (uşor) tot ce i se spune, care se încrede lesne în cineva: *iluzia a doi visători credeli că ar putea trăi singuri în mijlocul celorlalţi oameni.* GHEŢIE. [Din fr. ***crédule,*** lat. ***credulus***].

credulitáte f. predispoziţie, tendinţă de a crede cu uşurinţă orice şi pe oricine: *se folosea de credulitatea lui Vodă, prostindu-l.* CĂL. [Din fr. ***crédulité,*** lat. ***credulitas, -atis***].

creek [cric] n. curs de apă temporar din deşerturile sărate din Australia şi din America. [Cuv. engl.].

créier, creieri m. **1.** masă de substanţă nervoasă închisă în cutia craniană şi reprezentînd partea principală a sistemului nervos central la vertebrate; organ al gîndirii şi al conştiinţei la om: *moare mai tîrziu de o inflamaţie la creieri.* CĂL.; *prin crierii lui îmbla fumul vinului băut.* MAT.; **a-şi zbura creierii,** a se sinucide (prin împuşcare); **2.** (fig.) minte, spirit, inteligenţă: *tînărului îi trecu prin creieri ... că rufele lui nu sînt tocmai potrivite pentru aventuri galante.* REBR.; *creierii săi lucrează;* **a-şi frămînta creierii,** a-şi bate capul; **3.** loc înalt şi greu accesibil: *a plîns Dănilă şi s-a suit în creierii munţilor.* GAL.; *în creierii Carpaţilor;* (p.ext.) *lucrătoarele se urcaseră în creierul ştiubeiului lor, dar fagurii se coborau pînă jos.* SAD. // n. (pl. **creiere**) element care organizează şi conduce o acţiune; (p.restr.) persoană care are rol hotărîtor într-o activitate; (şi: (reg.) **crier**). [Lat. **crebrum (=cerebrum)*].

creieráş, creieraşi m. cerebel, creier mic. [*Creier* + *-aş*].

creión, creioane n. **1.** ustensilă pentru scris formată dintr-un beţişor de lemn în mijlocul căruia se află o mină care lasă urme (pe hîrtie): *Eminescu a scris multe bucăţi cu creionul.* IBR.; **2.** obiect de forma unui beţişor conţinînd substanţe cosmetice (pentru ochi) sau farmaceutice. [Din fr. ***crayon***].

creioná, creionez vb. (tr.) **1.** a desena cu creionul; **2.** a schiţa un portret, un caracter etc.: *scriitorul creionează o altă scurtă dar neiutată scenă familială.* CĂL. [Din fr. ***crayonner***].

creionáj, creionaje n. desen făcut cu creionul. [Din fr. ***crayonnage***].

creionáre, creionări f. acţiunea de a creiona şi rezultatul ei; schiţă: *sub titlul „Mina" se cuprind creionări de drame istorice felurite.* CĂL. [V. ***creiona***].

creionáş, creionaşe n. diminutiv al lui creion. [*Creion* + *-aş*].

creiţár, creiţari m. (înv.) monedă mică de aramă care a circulat în Transilvania şi în Bucovina înainte de primul război mondial; (p.ext.) ban, gologan: *nu-s fată de potlogar să dau gură pe creiţar.* POP. [Din magh. ***krajczar,*** germ. ***Kreutzer***].

crem a. alb-gălbui (închis); de culoarea untului. [Din fr. ***crème***].

cremaliéră, cremaliere f. (tehn.) bară dinţată cuplată cu o roată cilindrică dinţată. [Din fr. ***crémaillère***].

crematóriu, crematorii n. **1.** clădire destinată incinerării morţilor; **2.** cuptor pentru arderea gunoaielor: *îi ordonă să ardă conţinutul balotului în crematoriul pentru gunoaie.* GHEŢIE. [Din fr. ***crématorium, crématoire,*** germ. ***Krematorium***].

cremaţiúne f. (rar) incinerare a morţilor: *în aşteptarea morţii şi a cremaţiunii, ţinea în odăiţă urna funerară cu inscripţia nedatată.* CĂL.. [Din lat. ***crematio, -onis,*** fr. ***crémation***].

crémă, creme f. **1.** preparat culinar făcut din lapte, ouă, zahăr, cacao etc.; **2.** lichior fin: *cremă de mentă;* **3.** preparat de forma unei alifii cu care se întreţine încălţămintea; **4.** produs cosmetic pentru piele; alifie: *cremă de faţă;* **5.** (fig.) ceea ce este mai bun: *crema societăţii.* [Din fr. ***crème***].

cremenál n. v. **criminal²**.

crémene, cremeni f. **1.** piatră dură (care produce scîntei cînd este lovită cu un obiect de oţel): *trecerea de la porcelana fină la stînca de cremene este firească în poezie.* CĂL.; **2.** bucată mică dintr-o astfel de piatră folosită la scăpărat cu amnarul: *răsturnîndu-l pe-o dungă îi zdrobi toată cremenea-n pungă.* B.-DEL.; **cît ai da în cremene, a)** într-o clipă; imediat; **b)** interval scurt de timp; clipă, moment: *nu se dezlipea de lîngă dînsul, nici cît ai da în cremene.* ISP.; **3.** bucată mică dintr-o astfel de piatră folosită în trecut la aprinderea încărcăturii puştii: *mîna pe durdă punea ... cremenea că-i potrivea.* POP. [Din bulg. ***kremeni***].

cremométru, cremometre n. instrument pentru măsurarea cantităţii de smîntînă din lapte. [Din fr. ***crémomètre***].

cremónă, cremone f. dispozitiv metalic, alcătuit din două vergele în prelungire şi un mîner, folosit pentru a închide o fereastră sau o uşă. [Din fr. ***crémone***].

cremós, ~şi, cremoásă, ~e a. care are multă cremă; care are aspect de cremă: *iaurt cremos.* [Din fr. ***crémeux***].

crémşnit, cremşnituri n. prăjitură din foi de aluat coapte între care se pune cremă de vanilie. [Din germ. ***Kremschnitte***].

crenát, ~ţi, crenată, ~e a. dinţat: *plantă cu frunzele crenate.* [Din fr. ***créné***].

crenél, creneluri n. deschizătură în zidul unei cetăţi sau al unui turn de apărare, prin care se aruncau proiectilele: *nici o lampă nu strălucea pe creasta crenelurilor.* NEGR. [Din fr. ***créneau*** (=fr. ***crenel***)].

crenelá, crenelez vb. (tr.) a construi creneluri într-un zid. [Din fr. ***créneler***].

creneláre, crenelări f. acţiunea de a crenela. [V. ***crenela***].

crenelát, ~ţi, crenelată, ~e a. cu creneluri: *stindardul fluturează pe poarta crenelată.* MACED. [Din fr. ***crénelé***].

crengărie f. (rar) desiş sau mulţime de crengi. [*Creangă* + *-ărie*].

crengós, ~şi, crengoásă, ~e a. cu multe crengi; rămuros. [*Creangă* + *-os*].

crengureá, crengurele f. (pop.) crenguţă: *nici frunza nu s-o ţine, numai goale crengurele.* POP. [*Creangă* + *-urea*].

crengurós, ~şi, crenguroásă, ~e a. cu crengi multe; rămuros. [*Creangă* + *-ur* + *-os*].

crengúţă, crenguţe f. diminutiv al lui creangă; (pop.) crengurea: *avea pe cîteva crenguţe muguri de flori.* SAD. [*Creangă* + *-uţă*].

crenologíe f. studiu al apelor minerale terapeutice. [Din fr. ***crénologie***].

crenoterapíe f. folosire a apelor minerale în scop terapeutic. [Din fr. ***crénothérapie***].

crénvurşt, crenvurşti m. cîrnăcior din carne de vită şi slănină tocată fin. [Din germ. ***Krenwürstchen***].

creodóntă, creodonte f. (la pl.) subordin fosil de mamifere carnivore, cu membrele masive, prevăzute cu gheare; (şi la sg.) mamifer din acest subordin. [Din fr. ***créodontes***].

creofág, ~gi, creofagă, ~ge a. care se hrăneşte cu carne. [Din fr. ***créophage***].

creofagíe f. obişnuinţă de a se hrăni cu carne. [Din fr. ***créophagie***].

creól, ~i, creolă, ~e m., f. **1.** persoană născută în America Latină, avînd strămoşi spanioli, portughezi sau francezi ori în colonii; **2.** (p.ext.) persoană născută din părinţi de rase diferite; mulatru. // a. **limbă creolă,** limbă europeană (spaniolă, franceză, portugheză) însuşită de locuitorii unor colonii şi adoptată la modul lor de gîndire şi de pronunţie. [Din fr. ***créole***].

creolínă f. substanţă lichidă dezinfectantă obţinută prin distilarea cărbunilor de pămînt. [Din fr. ***créoline***].

creozót n. substanţă lichidă obţinută prin distilare din gudronul de lemn, cu folosiri în industrie şi în medicină. [Din fr. ***créosote***].

creozotá, creozotez vb. (tr.) a impregna lemnul cu creozot pentru a-i mări rezistenţa. [Din fr. ***créosoter***].

creozotáre, creozotări f. acţiunea de a creozota. [V. ***creozota***].

crep n. **1.** ţesătură subţire, încreţită, de mătase sau de lînă: *păşeşte alene fiica unui mandarin, sub cortelul de crep galbin care-l pleacă despre soare.* AL.; **2.** bucată neagră dintr-o astfel de ţesătură care se poartă în semn de doliu, la braţ, la piept sau la pălărie; **3.** cauciuc natural, de culoare albă-gălbuie, din care se face talpa la încălţăminte: *se dau pantofi cu talpă de crep.* GHEŢIE. [Din fr. ***crêpe***].

crepdeşín n. crep, ţesătură încreţită. [Din fr. ***crêpe de Chine***].

crepídă, crepide f. încălţăminte de forma sandalelor purtată de vechii greci şi de romani. [Din lat. ***crepida,*** fr. ***crépide***].

crepitánt, ~ţi, crepitantă, ~e a. (franţuzism) care produce zgomote scurte şi repetate. [Din fr. ***crépitant***].

crepitáţie, crepitaţii f. (med.) zgomot produs de lovirea extremităţilor unui os fracturat, de aerul pătruns în plămînii bolnavi etc.; (şi: (înv.) **crepitaţiune**). [Din fr. ***crépitation,*** germ. ***Krepitation***].

crepitaţiúne f. v. **crepitaţie**.

crepón n. ţesătură cu creţuri şi cu bobiţe în relief. [Din fr. ***crépon***].

creponát, ~ţi, creponată, ~e a. încreţit, asemănător cu creponul. [*Crepon* + *-at*].

creps, crepsuri n. joc cu zaruri. [Din fr. ***creps***].

crepúscul, crepuscule n. **1.** sfîrşit de zi; amurg: *în văzduh se prefigura o lumină împuţinată, de crepuscul.* GHEŢIE; **2.** (fig.) declin, sfîrşit: *crepusculul imperiului Rus;* **3.** lumină slabă, semiîntuneric. [Din fr. ***crépuscule,*** lat. ***crepusculum***].

crepusculár, ~i, crepusculară, ~e a. **1.** care ţine de crepuscul, referitor la crepuscul; de amurg: *în lumina crepusculară, zburătoarele se scurgeau rînduri-rînduri.* GHEŢIE; **2.** caracteristic declinului, sfîrşitului: *în veacurile crepusculare ..., plaiul ... îi ţinea loc de patrie.* BL. [Din fr. ***crépusculaire***].

crescătór, ~i, crescătoáre a. care creşte: *număr crescător.* // m., f. **1.** persoană, întreprindere etc., care se ocupă cu creşterea animalelor; **2.** (rar) părinte adoptiv: *îndată au şi fost de faţă părinţii împărătesei şi crescătorii săi.* CR. [*Cresc* (prez. ind. de la *creşte*) + *-(ă)tor*].

crescătoríe, crescătorii f. loc unde se cresc animale. [*Crescător* + *-ie*].

crescéndo adv. (muz.) crescînd, sporind în intensitate: *a merge crescendo.* // n. creştere progresivă a sunetelor: *un admirabil crescendo;* (p. ext.) *ele se repetară cu regularitate matematică din cinci în cinci minute, într-un crescendo rapid.* GHEŢIE. [Din it. ***crescendo***].

crescînd, ~zi, crescîndă, ~e a. care este în creştere: *amfiteatrul se umplu de o rumoare crescîndă.* GHEŢIE. [V. ***creşte***].

crescút¹, ~ţi, crescută, ~e a. **1.** mărit, umflat: *cuptiorul grijit de dînsa era plin de plăcinte crescute şi rumenite.* CR.; *apă crescută; pîine crescută;* **2.** ajuns la un grad de maturitate; (fig.) instruit: *se gîndi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut.* REBR.; *om bine crescut.* [V. ***creşte***].

crescút² n. creştere: *oprind iarba din crescut.* [V. ***creşte***].

cresón, cresoane n. plantă erbacee anuală din familia cruciferelor, cu flori albe şi mici, cultivată pentru frunzele ei întrebuinţate ca salată sau condiment; hreniţă (*Lepidium sativum*). [Din fr. ***cresson***].

crestă, crestez vb. 1. (tr.) a face tăieturi pe marginea sau pe suprafaţa unui obiect; a face crestături: *o crestezi d-a curmezişul cu cuţitul pe amîndouă laturile.* OD.; (fig.) *Munţii Gorjului îşi crestează pe albastrul închis al cerului vîrfurile lor înalte.* VLAH.; 2. (refl.) a se răni uşor, a se tăia puţin: *Afin se crestă la un deget cu cuţitul.* ISP. [De la *creastă*].

crestáre, crestări f. acţiunea de a (se) cresta. [V. *cresta*].

crestáş, crestaşi m. (reg.) crîsnic de prins peşte. [Cf. *crîsnic*].

crestát[1]**, ~ţi, crestată, ~e** a. care are creastă; (subst.) *ţi-oi da eu ţie ..., măi crestatule şi pintenatule!* CR. [De la *creastă*].

crestát[2]**, ~ţi, crestată, ~e** a. care are crestături; dinţat: *acolo se răcorea pe arşiţă, scărpinîndu-şi pielea cu o lopăţică crestată.* CĂL.; *frunză cu marginea crestată.* [V. *cresta*].

crestătúră, crestături f. semn făcut prin tăiere, prin crestare; tăietură: *la răbuş tragi o crestătură şi asta vrea să zică o zi de lucru.* SL.; *ţăranii înseamnă numerele cu crestături pe un lemn.* [*Cresta* + *-tură*].

crestăţéa, crestăţele f. (reg.) plantă erbacee cu flori roşii-purpurii; lăptucă, salata-iepurelui (*Prenanthes purpurea*). [*Crestat*[2] + *-ea*].

crestomaţíe, crestomaţii f. culegere de texte din diferiţi autori. [Din fr. *chrestomathie,* lat. *chrestomathia*].

crestós, ~şi, crestoásă, ~e a. (rar) cu creastă (mare): *întovărăşit de melodioasa cîntare a crestoasei ciocîrlii.* NEGR. [*Creastă* + *-os*].

créşă, creşe f. instituţie în care sînt îngrijiţi copiii pînă la vîrsta de trei ani, în timp ce părinţii sînt la muncă. [Din fr. *crèche*].

créşte, cresc vb. 1. (intr.) a se mări ca rezultat al proceselor vieţii; a se face mai mare, a se dezvolta: *lîngă crin nu creşte scaietele.* BOLLIAC; *pe măsură ce crescu, îl iniţie în tainele grădinăritului şi ale tîmplăriei.* GHEŢIE; *iarba, copilul creşte repede;* (fig.) *viaţa spirituală ... a crescut în devălmăşie, ca o floare de junglă cu copaci sufocaţi de liane.* BL.; **a creşte în puf,** v. **puf; să crești mare!** (pop.) formulă de răspuns unui copil la salut; **a creşte văzînd cu ochii,** a se dezvolta foarte repede: *purcelul începe a se înfiripa şi a creşte văzînd cu ochii.* CR.; 2. (intr.) a se mări, a spori (ca număr, ca volum, intensitate, durată etc.): *ochii îi crescură sub sprîncenele înălţate.* SAD.; *unde-s doi puterea creşte.* AL.; **a-i creşte inima** (sau **sufletul**), a simţi o mare bucurie, o mare mulţumire: *cînd te văd zîmbind ... sufletul îmi creşte.* EM.; (tr.) *Caraiman a crescut cu găteje vîlvătaie.* SAD.; 3. (tr.) a îngriji, a educa un copil: *un fierar rus îl găseşte şi-l creşte.* CĂL.; 4. (tr.) a prăsi, a îngriji, a înmulţi animale; 5. (intr.) a-şi petrece copilăria: *eu am crescut pe cîmpul Bărăganului.* OD.; 6. (intr.) a-şi mări volumul, a se umfla; 7. (intr.) a se vedea din ce în ce mai mare (pe măsura apropierii): *din depărtări, văzutu-s-a crescînd în zări rădvan cu mire.* COŞB. [Lat. *crescere*].

créştere, creşteri f. 1. acţiunea de a creşte şi rezultatul ei; dezvoltare: *creşterea copacilor în înălţime;* 2. mărire a volumului; umflare: *creşterea apelor;* 3. sporire a intensităţii, a numărului etc.: *vîntul de la sud şuşuia cu creşteri şi coborîri.* SAD.; 4. educare, educaţie: *întrebarea este cine se va ocupa aici de creşterea lui.* GHEŢIE; *a da o bună creştere;* 5. prăsire, înmulţire, îngrijire: *în interesul autorului cad asemeni îngrăşarea pămîntului, creşterea vitelor.* CĂL.; *creşterea animalelor.* [V. *creşte*].

créştet, creştete n. 1. mijlocul părţii superioare a capului; vîrful capului: *arşiţa ... l-a lovit în creştet, l-a lovit ca o sabie.* EL.; **din** (sau **de la**) **creştet pînă-n tălpi** (sau **talpă**), în întreg trupul, peste tot, de sus pînă jos: *un fior aprig mă fulgera din creştet pînă-n tălpi.* SAD.; 2. (rar) căpăţîi: *la creştet să nu-mi plîngi.* EM.; 3. vîrf, pisc: *s-a oprit pe creştetul colinei.* TOP.; *în oglinda sură a Siretului îşi petrecea creştetele sălcii vechi.* SAD.; *creştetul muntelui, arborelui;* 4. (fig.) culme: *ajunse la creştetul măririi.* [*Creşte* + *-et*].

creştín, ~i, creştină, ~e a. 1. care aparţine creştinismului, referitor la creştinism: *religie creştină;* 2. care este botezat şi practică creştinismul: *popoarele creştine.*; 3. care ţine de adepţii creştinismului; care este specific adepţilor creştinismului: *căzînd pre faţă-n dată să-nchină cu inima-nfrîntă şi creştină.* B.-DEL. // m., f. 1. adept al creştinismului; 2. om, persoană, individ: *numai umbra spinului, la uşa creştinului.* EM.; 3. (pop.) român (ca membru al bisericii ortodoxe, identificîndu-se naţionalitatea cu religia). [Lat. *christianus*].

creştină, creştinez vb. (tr. şi refl.) a (se) face creştin, a (se) boteza în religia creştină: *acolo se creştinase în munţii cei mari ai Carpaţilor.* SAD.; *trei copii mi-ai creştinat.* POP. [De la *creştin*].

creştináre f. acţiunea de a (se) creştina şi rezultatul ei. [V. *creştina*].

creştinát, ~ţi, creştinată, ~e a. care a devenit creştin, care face parte din rîndul creştinilor: *au introdus limba slăveană la creştinatele naţii slave.* EM. [V. *creştina*].

creştinătáte f. 1. totalitate a creştinilor, totalitate a popoarelor (şi ţărilor) creştine; (înv.) creştinie: *dă, Dumnezău, din Sion să vie în creştinătate a ta-mpărăţie.* DOS.; 2. (înv.) credinţă creştină, creştinism: *şi la lumină să dereptaţi ceia ce au orbit, spre lucrurele ceale bunele şi spre adeverităr şi spre creştinătate.* COR. [*Creştin* + *-ătate*].

creştinătúră f. (înv.) creştinare: *într-acesta chip au fost creştinătura ivirilor.* DOS. [*Creştina* + *-tură*].

creştinésc, ~şti, creştineáscă, ~eşti a. 1. creştin, care ţine de creştinism: *ne spălăm cu omăt şi ne închinăm după obiceiul cel creştinesc.* CR.; *religie creştinească;* 2. (fig.) bun, uman, drept; 3. înţeles de toată lumea: *limbă creştinească.* [*Creştin* + *-esc*].

creştinéşte adv. 1. ca un creştin, în felul creştinilor: *îşi botează copiii şi voi să moară creştineşte cu preot de mir.* CĂL.; *îngropat creştineşte;* 2. limpede, pe înţeles: *vorbeşte-mi creştineşte.* AL. [*Creştin* + *-eşte*].

creştiníe f. (înv.) creştinătate: *de va birui Mahomed, cade şi creştinia pe încet.* B.-DEL. [*Creştin* + *-ie*].

creştinísm n. religie la baza căreia se află cultul lui Isus Hristos, fiul lui Dumnezeu; (înv.) creştinătate: *sub motiv că voieşte a trece la creştinism şi a se catehisi, turcul cercetează casa popii.* CĂL.; *născut în Iudeea, creştinismul a fost propagat în Grecia şi în Italia, mai ales de apostolul Pavel.* [*Creştin* + *-ism*; cf. fr. *christianisme*].

creştinít, ~ţi, creştinită, ~e a. (rar) creştin, trecut la creştinism: *la toate ţările creştinite.* B.-DEL. [*Creştin* + *-it*].

cretacéu, ~i, cretacee a. de natura cretei, format din cretă: *teren cretaceu.* [Din fr. *crétacé*].

cretácic, ~ci, cretacică, ~ce a. şi n. (care ţine de, referitor la) perioada geologică a erei secundare caracterizată prin depuneri de masive calcaroase. [Cf. fr. *crétacé*].

crétă, crete f. 1. instrument de scris (pe tablă) reprezentînd o bucată dintr-o materie calcaroasă sau din alt material: *iată-mă aşezat înaintea unei table cu creionul de cretă în mînă.* GHICA; 2. rocă albă formată din cochiliile unor animale marine. [Din lat. *creta*].

cretín, ~i, cretină, ~e m., f. 1. persoană care suferă de cretinism; imbecil, idiot: *judecăţile lui Anghel Demetrescu sînt ale unui cretin.* CĂL.; 2. (fig.) persoană stupidă. [Din fr. *crétin*].

cretinísm n. 1. boală care se manifestă prin înapoiere mintală şi tulburări de creştere; 2. imbecilitate, idioţie. [Din fr. *crétinisme*].

cretinizá, cretinizez vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină cretin; a (se) prosti. [Din fr. *crétiniser*].

cretinizáre f. faptul de a (se) cretiniza. [V. *cretiniza*].

cretínţă f. v. catrinţă.

cretón, cretoane şi **cretonuri** n. ţesătură înflorată şi deasă, făcută de obicei din in sau din cînepă. [Din fr. *cretonne*].

cretós, ~şi, cretoásă, ~e a. care conţine cretă; care are aspect de cretă. [*Cretă* + *-os*].

creţ, ~i, creáţă, ~eţe a. 1. buclat, cîrlionţat, răsucit în inele: *de-aci s-alungă şi lui Petcu cel cu barba creaţă.* B.-DEL.; **iarbă-creaţă,** plantă erbacee, întrebuinţată în medicina populară (*Mentha spicata*): *din altu-i face scăldătoare: iarba-vîntului şi iarbă-creaţă.* B.-DEL.; 2. cu părul buclat, cîrlionţat: *cuşmă creaţă de miel.* POP.; 3. zbîrcit, cutat, încreţit: *munţii ... tufoşi şi creţi ca freza unei marchize.* NEGR. // m. (pl. **creţi**) cută, încreţitură, îndoitură: *perdeaua se dete într-o parte şi dintre creţii ei apăru, frumos şi palid, capul blond al unui înger.* EM. // n. (pl. **creţuri**) 1. buclă, cîrlionţ: *părul său de aur în creţuri lungi se lasă.* AL.; 2. zbîrcitură, încreţitură a pielii. [Et. nec.].

creţésc, creţeşti a. **măr creţesc,** varietate de mere cu coaja verzuie sau gălbuie şi cu gust acrişor: *s-a dus la Bucureşti de vinde mere creţeşti.* POP. [*Creţ* + *-esc*].

creţişoáră, creţişoare f. plantă erbacee cu flori mici verzi-gălbui (*Alchemilla vulgaris*). [*Creţ* + *-işoară*].

creţitúră, creţituri f. (reg.) creţ, încreţitură, zbîrcitură. [*Creţ* + *-itură*].

creţúşcă, creţuşte f. plantă meliferă şi medicinală, cu flori albe (*Filipendula ulmaria*). [*Creţ* + *-uşcă*].

creuzét, creuzete n. 1. vas din material rezistent la căldură, folosit pentru reacţii chimice; 2. recipient din material refractar în care se topesc metale. [Din fr. *creuset*].

crevásă, crevase f. despicătură mare într-un gheţar montan; (fig.) *crevasele gîndirii.* [Din fr. *crevasse*].

crevétă, crevete f. mic crustaceu marin comestibil (*Cragon vulgaris*). [Din fr. *crevette*].

crez, crezuri n. 1. simbolul credinţei; expunere succintă a dogmelor fundamentale ale religiei creştine; 2. totalitate a principiilor sau convingerilor cuiva: *îşi făcuseră din crezurile lor protestante tot atîtea contraforturi ale intereselor şi puterii lor.* BL.; *crez politic.* [De la *crede*].

crezáre, crezări f. 1. încredere: *pe lesnea crezare a mulţimii se-ntemeiază demagogii.* EM.; **a da crezare,** a se încrede; a crede: *nu-mi dai crezare că numai ţie mă-nchin.* AL.; 2. (înv.) credinţă: *fuge de fapta bună, de cer şi de crezare.* AL. [*Crez* (prez. ind. de la *crede*) + *-are* (după *aşezare*)].

crezămînt n. (înv.) 1. crezare, încredere: *nu lua acest aer de blîndeţe fecioreasc şi de crezămînt.* NEGR.; *numai piatra de mormînt vrednică-i de crezămînt.* MAT.; **cu crezămînt,** într-adevăr, cu adevărat: *dar dacă vrei cu crezămînt să te-ndrăgesc pe tine, tu te coboară pe pămînt.* EM.; **a da crezămînt,** a crede, a considera adevărat: *stăm la îndoială a-i da crezămînt şi aşteptăm o nouă confirmare.* EM.; 2. înţelegere, consideraţie (faţă de cineva sau de ceva): *înjuri ce-avem noi drag şi sfînt; nici milă n-ai, nici crezămînt.* COŞB.; 3. credinţă, convingere: *pentru Ilie proroc este un crezămînt între ţărani cum că el umblă cu căruţa sa de foc pe nour.* B.-DEL. [*Crez* (prez. ind. de la *crede*) + *-ămînt*].

crezător, ~i, crezătoáre a. (înv.) încrezător, care crede: *de ce mulţimea e lesne crezătoare ...?* EM. [*Crez* (prez. ind. de la *crede*) + *-(ă)tor*].

crezătoríe, crezătorii f. (înv.) credinţă, tradiţie: *între norod şi acum este crezătoria că, mergînd la raiu, trebuie să treacă sufletul prin nouo vămi.* B.-DEL. [*Crez* (prez. ind. de la *crede*) + *-ătorie*].

crezól, crezoli m. substanţă extrasă din gudroanele de cărbune şi de lemn, folosită la prepararea bachelitei sau ca antiseptic. [Din fr. *crésol*].

cri interj. (repetat) cuvînt care imită cîntecul greierului: *greieraş nu ţîrîi, mama s-a culcat o clipă şi o poţi trezi cri-cri!* VIERU. [Onomat.].

criánt, ~ţi, criantă, ~e a. (franţuzism) ţipător, strident. [Din fr. *criant*].

crib, criburi n. construcţie protectoare la sorbul unei pompe de apă. [Din germ. *Kribbe*].

criblúră, cribluri f. piatră dură spartă mărunt, folosită ca îmbrăcăminte asfaltică. [Din fr. *criblure*].

cric, cricuri n. instrument folosit pentru ridicarea unor greutăţi mari la mică înălţime. [Din fr. *cric*].

cricálă, cricale f. (reg.) tocană: *într-un blid mămăliguă cu moare, într-altul fălci de porc afumate, ... ciuci, lapte acru, păsat, cricală.* B.-DEL. [Et. nec.].

crichét n. joc sportiv în care fiecare din cele două echipe încearcă să puncteze prin lovirea mingii cu bete speciale. [Din engl., fr. *cricket*].

crídă, cride f. (reg.) cretă: *podoabele par văruite de cridă.* EM. [Din ucr. *krijda*].

críer n. v. **creier.**

criergíe f. (geol.) acţiune a îngheţului asupra solului şi rocilor de suprafaţă. [Din fr. *cryergie*].

crîjmă, crîjme f. (reg.) pînză în care este înfăşurat copilul după botez. [Din ucr. *križma*].

crílă, crile f. (reg.) cîrd, droaie de copii sau de oameni. [Din sl. *krilo*].

crímă, crime f. încălcare gravă a legii (prin omor, trădare de patrie etc.): *mobilul crimei era neîndoielnic jaful.* GHEŢIE. [Din fr. *crime,* lat. *crimen*].

criminál[1], ~i, criminală, ~e a. **1.** care constituie o crimă; foarte rău, dăunător: *faptă criminală;* (adv.) *ar fi păcat şi criminal să pună cineva zăbranic inimii.* HOGAŞ; **2.** referitor la crime: *tratează problema ereditătii criminale cu mijloace de nuvelă veche.* CĂL.; *codice criminal.* // m., f. persoană care a comis crime: *astfel de metode definesc pe criminal în genere.* CĂL. [Din fr. *criminel,* lat. *criminalis*].

criminál[2], criminaluri n. (înv.) tribunal care judeca crimele: *am să te duc în criminal.* AL.; *să ştiu de bine că intru în cremenal.* CAR.; (şi: (formă coruptă) **cremenal**). [Din germ. *Kriminal(gericht)*].

criminalicésc, ~şti, criminaliceáscă, ~eşti a. (înv.) care ţine de crime, referitor la crime; (p.ext.) penal: *ajungînd la poarta palatului criminalicesc, ea însemnă o mulţime de trăsuri.* AL. [Din fr. *criminel,* germ. *Kriminal* + *-icesc*].

criminalíst[1], criminalişti m. specialist în dreptul penal (care cercetează crimele). [Din fr. *criminaliste,* germ. *Kriminaliste*].

criminalíst[2], criminalişti m. (înv.) persoană care a săvîrşit o crimă; criminal: *să te arăţi dinaintea unui tribunal împreună cu vinovaţii şi criminaliştii.* NEGR. [*Criminal*[1] + *-ist*].

criminalístic, ~ci, criminalistică, ~ce a. care ţine de crimă, referitor la crimă: *autorul avea să trateze pe cadrul vechi al destinului grec problema ereditătii criminalistice.* CĂL. // f. crimă, întîmplări criminale; descriere a împrejurărilor în care au loc crimele: *se înţelege că şi criminalistica e tot atît de gustată.* CĂL. [Din germ. *kriminalistisch*].

criminalístică f. ştiinţă care se ocupă cu cercetarea mijloacelor şi cu elaborarea metodelor pentru prevenirea infracţiunilor şi pentru descoperirea lor; criminologie. [Din germ. *Kriminalistik*].

criminalitáte f. **1.** săvîrşire de omoruri; numărul de omoruri dintr-o perioadă; **2.** (p. ext.) acte criminale, infracţiuni penale: *discută la han ... despre problema criminalităţii, făcînd portretul tip al delincventului.* CĂL. [Din fr. *criminalité,* germ. *Kriminalität*].

criminogén, ~i, criminogenă, ~e a. care generează o crimă sau favorizează producerea ei. [Din fr. *criminogène*].

criminológ, criminologi m. (şi adj.) specialist în criminologie. [Din fr. *criminologue,* germ. *Kriminologe*].

criminológic, ~ci, criminologică, ~ce a. care ţine de criminologie, referitor la criminologie. [Din germ. *kriminologisch*].

criminológie f. ştiinţă care studiază criminalitatea, cauzele şi metodele pentru combaterea ei. [Din fr. *criminologie,* germ. *Kriminologie*].

crin, crini m. **1.** plantă erbacee ornamentală cu flori albe strălucitoare şi plăcut mirositoare (*Lilium candidum*): *ale crinilor potire sînt ca urne de argint.* EM.; *aici cresc plante odorifere, crini, ienuperi, cuişori.* CĂL.; **2.** floarea acestei plante: *din ochii ei albaştri şi mari curgeau şiroaie de mărgăritare apoase pe o faţă mai albă ca argintul crinului.* EM.; **3.** (compuse) **crin-de-pădure,** plantă din familia liliaceelor, cu florile de culoare roşie-violetă, aplecate în jos (*Lilium martagon*); **crin-de-baltă,** plantă din familia liliaceelor (*Butomus*); **crin-galben,** plantă erbacee cu fori galbene-deschise sau roşii-gălbui (*Hemerocallis flava* şi *fulva*); **crin-vînăt,** plantă erbacee din familia liliaceelor (*Gladiolus*); **crin-de-toamnă,** plantă decorativă, originară din Japonia, cu flori albe, liliachii sau albastre (*Hosta*); **4.** (zool.) **crin-de-mare,** echinoderm care trăieşte fixat în zonele abisale, avînd aspect de floare. [Din sl. *krinŭ,* gr. mod. *krínon*].

crínă, crine f. (reg.) pădurice de arini. [Et. nec.].

crinolínă, crinoline f. (înv.) fustă lungă şi foarte largă, în formă de clopot, la modă pe la mijlocul secolului al XIX-lea: *avem epoca bonjuriştilor şi a crinolinelor.* CĂL. [Din fr. *crinoline*].

críntă, crinte f. vas de lemn folosit la stînă pentru a stoarce zerul din caş. [Cf. bulg. *krinica*].

criobiologíe f. disciplină biologică care studiază efectul temperaturilor joase asupra organismelor vii. [Din engl. *cryobiology*].

criocautér, criocautere n. instrument pentru distrugerea unor ţesuturi patologice cutanate, prin congelare. [Din fr. *cryocautère*].

criofíl, ~i, criofilă, ~e a. care trăieşte la temperaturi scăzute: *plantă criofilă.* [Din fr. *cryophil*].

criofítă, criofite f. (la pl.) grup de plante adaptate la temperaturi joase (de ex.: alge, muşchi, ciuperci şi bacterii); (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. *cryophites*].

criogénic, ~ci, criogenică, ~ce a. **1.** care ţine de criogenie, referitor la criogenie; **2.** care produce scăderea temperaturii. [Din fr. *cryogénique*].

criogeníe f. producere artificială a frigului; realizare de temperaturi joase. [Din fr. *cryogénie*].

criolít n. fluorură naturală de sodiu şi de aluminiu. [Din fr. *cryolithe*].

criologíe f. capitol al fizicii care studiază metodele de producere a temperaturilor joase şi proprietăţile corpurilor în apropiere de zero absolut. [Din fr. *cryologie*].

crioscóp, crioscoape n. aparat pentru determinarea greutăţii moleculare a substanţelor. [Din fr. *cryoscope*].

crioscopíe f. determinare a greutăţii moleculare a unei substanţe. [Din fr. *cryoscopie*].

criostát, criostate n. instalaţie pentru producerea sau menţinerea unei temperaturi scăzute constante. [Din fr. *cryostat*].

crioterapíe, crioterapii f. metodă de tratament care foloseşte congelarea în afecţiuni dermice. [Din fr. *cryothérapie*].

cripálcă, cripălci f. (reg.) piesă la războiul de ţesut care opreşte sulul să se învîrtă înapoi. [Din bulg. *krepalka*].

críptă, cripte f. construcţie subterană în care se depun sicriele morţilor: *deasupra criptei negre a sfîntului mormînt.* EM. [Din fr. *crypte,* lat. *crypta*].

críptic, ~ci, criptică, ~ce a. **1.** ascuns, secret; (subst. f.) *Eliade băga de seamă criptica „Divinei Comedii" divizate în trei cărţi.* CĂL.; **2.** obscur, greu de înţeles. [Din fr. *cryptique,* germ. *kryptisch*].

criptofítă, criptofite f. (la pl.) grup de plante erbacee perene cu rădăcini adînci; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. *cryptophyte*].

criptogámă, criptogame f. (la pl.) familie de plante care se înmulţesc prin spori; (adj.) *plante criptogame;* (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *cryptogame*].

criptogámic, ~ci, criptogamică, ~ce a. (bot.) care ţine de criptogame, referitor la criptogame. [Din fr. *cryptogamique*].

criptogenétic, ~ci, criptogenetică, ~ce a. (med.) care are o cauză ce nu se poate determina. [Din fr. *cryptogénétique*].

criptográfic, ~ci, criptografică, ~ce a. **1.** care ţine de criptografie, referitor la criptografie: *semne criptografice;* (adv.) *răspunsurile acestor întrebări sînt scrise aproape totdeauna criptografic.* EM.; **2.** (rar) criptic, greu de înţeles: *poeziile sînt scurte, criptografice, preocupate de a nota repede esenţa.* CĂL. [Din fr. *cryptographique*].

criptografíe f. scriere secretă, cifrată; cifru. [Din fr. *cryptographie,* germ. *Kryptographie*].

criptográmă, criptograme f. document cifrat. [Din fr. *cryptogramme*].

criptológ, criptologi m. specialist în descifrarea mesajelor cifrate. [Din fr. *cryptologue*].

criptológic, ~ci, criptologică, ~ce a. care ţine de criptologie, referitor la criptologie. [Din fr. *cryptologique*].

criptologíe f. **1.** disciplină care se ocupă cu codurile secrete şi cu documentele cifrate; **2.** (rar) sistem de elemente criptice, greu de descifrat: *se înfundă într-o criptologie tot atît de indescifrabilă ca şi demonologia lui Quijote.* CĂL. [Din fr. *cryptologie*].

criptoním, ~i, criptonimă, ~e a. care are nume ascuns. // n. nume împrumutat, imaginar sau reprezentat prin iniţiale cu care un autor îşi semnează o lucrare; pseudonim. [Din fr. *cryptonyme*].

criptorhidíe, criptorhidii f. anomalie congenitală constînd din oprirea testicululuii într-o parte a traiectului de coborîre. [Din fr. *cryptorchidie*].

crisalídă, crisalide f. nimfa lepidopterelor: *există o solidaritate organică la fel cu aceea de la omidă la cristalidă.* BL.; (fig.) *din crisalida ciocoi s-a dezvoltat fără îndoială fluturul liberal.* EM.; *fetele sînt cristalide care provoacă surprize cînd se transformă.* IBR. [Din fr. *chrysalide,* lat. *chrysallis, -idis*].

crisoberíl n. mineral transparent de culoare verde, folosit ca piatră semipreţioasă. [Din fr. *chrysobéril*].

crisofenínă, crisofenine f. colorant textil de culoare galbenă rezistent la lumină. [Din fr. *chrysophénine*].

crisográf, crisografi m. copist care scrie manuscrise cu litere de aur. [Din fr. *chryso-graphe*].

crisográfic, ~ci, crisografică, ~ce a. care ţine de crisografie, referitor la crisografie. [Din fr. *chrysographique*].

crisografíe f. artă de a scrie cu litere de aur. [Din fr. *chrysographie*].

crisoidínă, crisoidine f. colorant galben obţinut din anilină. [Din fr. *chrysoïdine*].

crisopráz n. varietate de calcedonie de culoare verde. [Din fr. *chrysoprase*].

crisoterapíe, crisoterapii f. tratament pentru afecţiunile articulaţiilor, realizat cu ajutorul unor săruri de aur. [Din fr. *chrysothérapie*].

crisóv n. v. hrisov.

crispá, crispez vb. (refl.) a se contracta, a se zgîrci, a se încleşta: *mîinile i se crispase, pumnii i se închisese.* GHICA; (p. ext.) *Dimitrie deveni palid şi se crispă dintr-o dată.* GHEŢIE. [Din fr. *crisper,* lat. *crispare*].

crispánt, ~ţi, crispantă, ~e a. care agasează, care produce crispare: *sub înrîurirea nuvelisticii italiene, scriitorul adoptă teme crispante.* CĂL. [Din fr. *crispant*].

crispáre, crispări f. acţiunea de a se crispa: *ne provoacă o crispare, un sentiment de groază.* IBR. [V. *crispa*].

crispát, ~ţi, crispată, ~e a. **1.** contractat, încleştat: *gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată.* PETR.; **2.** care manifestă încordare nervoasă: *după ce a rămas îndelung crispat, oftează.* PETR.; *m-a îngrijorat mai ales expresia crispată a mamei.* GHEŢIE. [V. *crispa*].

crispáţie, crispaţii f. contracţie nervoasă (involuntară) a muşchilor: *degetele-i trosneau într-o crispaţie disperată.* VLAH.; (şi: (înv.) **crispaţiune**). [Din fr. *crispation*].

crispaţiúne f. v. crispaţie.

cristál, cristaluri şi (rar) **cristale** n. 1. sticlă specială, transparentă şi total incoloră: *închinară vin din cupe de cristal.* SAD.; *cristalul este un cuarţ necolorat; pahar de cristal;* 2. obiect fabricat dintr-o astfel de sticlă: *largi cristaluri, pline de vinuri şi de vutce.* AL. // (pl. **cristale**) 1. corp solid omogen cu o formă geometrică exterioară de poliedru: *cristal de sare;* **cristal-de-stîncă,** varietate de cuarţ, care se prezintă sub forma unor corpuri geometrice, incolore şi transparente; 2. **cristal lichid,** substanţă mezomorfă folosită la realizarea unor dispozitive de afişare electrică. [Din fr. ***cristal,*** lat. ***crystallus,*** germ. ***Kristall***].

cristaleríe, cristalerii f. (franţuzism) 1. fabricare a obiectelor de cristal; 2. fabrică de obiecte de cristal. [Din fr. ***cristallerie***].

cristálic, ~ci, cristalică, ~ce a. (germanism) (ca) de cristal: *forme contaminate parcă de natura geometrică a schemelor cristalice.* BL. [Din germ. ***kristallisch***].

cristalín, ~i, cristalină, ~e a. 1. limpede, transparent (ca cristalul): *pe-a fîntînei apă lină, cristalină, se pleca, se oglindea.* AL.; (fig.) *nici o dezordine, nici o ridicare uriaşă de nori nu se observă la această minte cristalină.* CĂL.; 2. cu sunet plăcut ca a cristalului: *izbucni într-un rîs cristalin, dezvelindu-şi cele două rînduri de dinţi albi.* GHEŢIE; *voce cristalină.* // n. parte a ochiului de forma unei lentile biconvexe transparente. [Din fr. ***cristallin,*** germ. ***kristallin***].

cristalizá, cristalizez vb. 1. (intr. şi refl.) a se solidifica în formă de cristale: *elementele chimice posedă particularitatea de a cristaliza în felurite forme.* BL.; *zahărul se cristalizează;* 2. (fig.; tr. şi refl.) a (se) închega, a lua sau a da formă: *în artă se cristalizează sufletul unui popor.* IBR. [Din fr. ***cristaliser,*** germ. ***kristallisieren***].

cristalizábil, ~i, cristalizabilă, ~e a. care se poate cristaliza: *suprafaţa lui are complicaţia corpurilor cristalizabile.* CĂL. [Din fr. ***cristalisable***].

cristalizáre, cristalizări f. 1. acţiunea de a (se) cristaliza; 2. solidificare în formă de cristale; transformare în cristale: *o substanţă chimică capabilă de cristalizare o închipuim aşadar compusă.* BL.; 3. (fig.) închegare, structurare: *artele sînt cristalizarea unor frumuseţi, a unor raporturi existente.* EM. [V. ***cristaliza***].

cristalizát, ~ţi, cristalizată, ~e a. care se prezintă sub formă de cristale. [V. ***cristaliza***].

cristalizatór, cristalizatoare n. vas de laborator pentru cristalizarea soluţiilor; cristalizor. [***Cristaliza*** + *-tor*].

cristalizăţie, cristalizaţii f. (rar) acţiunea de a (se) cristaliza; limpezire: *reprezintă, ca o cristalizaţiune geometriceşte exactă, toate aspiraţiunile şi voinţele naţiei.* EM.; (şi: (înv.) **cristalizaţiune**). [Din fr. ***cristallisation***].

cristalizaţiúne f. v. cristalizaţie.

cristalizór, cristalizoare n. cristalizator. [Din fr. ***cristallisoir***].

cristalográf, cristalografi m. specialist în cristalografie. [Din fr. ***cristallographe***].

cristalográfic, ~ci, cristalografică, ~ce a. 1. care ţine de cristalografie, referitor la cristalografie; 2. care ţine de cristale, referitor la cristale: *în domeniul cristalografic există unităţi formative omogene, date o dată cu substanţa chimică.* BL. [Din fr. ***cristallographique,*** germ. ***kristallographisch***].

cristalografíe f. ştiinţă care studiază formele, însuşirile şi legile de formare ale cristalelor: *s-a lăsat sedus ... de un fenomen ce ţine de chimie şi de cristalografie.* BL. [Din fr. ***cristallographie,*** germ. ***Kristallographie***].

cristaloíd, ~zi, cristaloidă, ~e a. cu aspect de cristal: *piatră cristaloidă.* // m. substanţă care cristalizează uşor. [Din fr. ***cristalloïde***].

cristéi, cristei m. pasăre călătoare din ordinul picioroangelor, care scoate sunete scîrţîitoare (*Crex pratensis*): *de la marginea poienii porneşte cîrîitul înăbuşit al unui cristel.* SAD.; **cristei-de-baltă,** pasăre acvatică migratoare, cu penele brune şi cu ciocul lung (*Rallus aquaticus*); (şi: (reg.) **cîrstei, cristel, crîstei**). [Din sl. ***krastélĭ***].

cristél m. v. cristei.

cristélniţă, cristelniţe f. vas cu apă în care preotul afundă copilul la botez: *îşi tinsă mîna de o luă şi o afundă în scăldătoarea svintei cîrstealniţe, unde botedza oamenii.* DOS.; *popa satului a luat copilul în mîini şi l-a vîrît o dată-n cristelniţă.* CAR.; (şi: (înv.) **cîrstelniţă**). [Din sl. ***krŭstilinica***].

cristiánă, cristiene f. oprire la schi printr-o întoarcere bruscă, cu schiurile apropiate. [Din fr. ***christiania***].

cristianísm n. (rar) creştinism: *autorul expune ipotezele cristianismului asupra pieirei lumei.* EM. [Din lat. ***christianismus,*** fr. ***christianisme***].

cristianizáre f. (rar) creştinare: *procesul de cristianizare a păgînismului a durat multe veacuri.* BL. [Lat. ***christianus*** + *-izare*].

cristológic, ~ci, cristologică, ~ce a. care ţine de cristologie, referitor la cristologie: *identificarea cu eul cristologic are în cazul misticului insondabile consecinţe în adîncime.* BL. [Din germ. ***christologisch***].

cristológie f. ceea ce, în religia creştină, se referă la persoana lui Isus Hristos şi la raporturile sale cu oamenii: *un exemplu în privinţa aceasta ne îmbie chiar începutul cristologiei.* BL. [Din fr. ***christologie,*** germ. ***Christologie***].

crişeán, ~eni, crişeană, ~ene a. care ţine de Crişana sau de locuitorii ei; bihorean. // m., f. locuitor din Crişana, din zona nord-vestică a României. [***Criş*** n. pr. + *-ean*].

criteriál, ~i, criterială, ~e a. care ţine de criterii, referitor la criterii; al criteriilor: *eclectism criterial.* [***Criteriu*** + *-al*].

critériu, criterii n. principiu, punct de vedere pe baza căruia se face o apreciere, o definire, o clasificare: *nu pot înţelege criteriul după care sînt aşezate.* IBR. [Din lat. ***criterium,*** fr. ***critérium***].

crític, ~ci, critică, ~ce a. 1. care ţine de critică, referitor la critică, de critică: *poeţii nu au căderea să dea opiniuni critice.* CĂL.; *cercetare critică;* **aparat critic,** v. **aparat;** 2. care se foloseşte de critică, care critică: *darul de căpetenie al lui Kogălniceanu e de a fi avut spirit critic.* CĂL.; 3. referitor la un moment de criză, care poate determina o schimbare (în rău): *iniţiativa pentru redactarea memoriului s-a luat într-un moment critic.* BL.; *situaţie critică;* 4. care ţine de criticism, referitor la criticism: *filozofie critică.* // m. 1. persoană care analizează, interpretează şi apreciază operele artistice: *în discreditarea victimei, criticul recurge la toate mijloacele.* CĂL.; 2. persoană care face obiecţii, combate ceva: *aceşti critici vor găsi un sprijin puternic în pătura intelectualilor.* IBR.; 3. (filoz.) criticist. [Din lat. ***criticus,*** fr. ***critique,*** germ. ***kritisch, Kritiker***].

crîticá, crític vb. (tr.) 1. a judeca, a aprecia o operă artistică; 2. a dezvălui lipsurile, defectele unei activităţi sau unei stări de lucruri: *Eminescu îi criticase o carte de fonetică.* IBR.; 3. a aprecia ca fiind rău, urît, incorect etc.; a vorbi de rău, a defăima: *a critica faptele cuiva.* [Din fr. ***critiquer***].

criticábil, ~i, criticabilă, ~e a. 1. care are laturi sau trăsături negative; 2. care merită criticat, care poate fi criticat; care dă prilej de critică. [Din fr. ***critiquable***].

criticánt, ~ţi, criticantă, ~e a. şi m., f. 1. (persoană) predispusă să facă aprecieri negative; 2. (persoană) care bîrfeşte; intrigant. [Din fr. ***critiquant***].

crítică, critici f. 1. analiză care comentează, interpretează şi apreciază operele artistice şi ştiinţifice: *Kogălniceanu face adevărată critică teatrală.* CĂL.; 2. articol, studiu în care se face o astfel de analiză; totalitate a studiilor de acest tip; 3. dezvăluire (răutăcioasă) a greşelilor şi lipsurilor unei activităţi, unei persoane etc.; **(a fi) sub orice critică,** (a fi) de o calitate extrem de scăzută. [Din fr. ***critique,*** germ. ***Kritik,*** lat. ***critica***].

criticísm n. 1. atitudine critică, evaluatoare: *Eminescu face parte din curentul critic moldovenesc, dînd criticismului o nuanţă mai pronunţată de eclectism.* IBR.; 2. concepţie filozofică, întemeiată de Im. Kant, potrivit căreia analiza facultăţilor cognitive este condiţia prealabilă a cercetării filozofice; kantianism: *o dată cu criticismul s-a declarat în om un categoric şi binevenit spor de conştiinţă.* BL. [Din germ. ***Kritizismus,*** fr. ***criticisme,*** lat. ***criticismus***].

criticíst, ~şti, criticistă, ~e a. care ţine de criticism, referitor la criticism: *Cassirer se situează pe o linie criticistă fenomeno-logică.* BL. // m. adept al criticismului. [Din germ. ***Kritizist,*** lat. ***criticista***].

critisí, critisesc vb. (înv.; tr.) a critica, a înjosi: *dar lasă, frate, nu critisi cele ce nu înţălegi.* B.-DEL. [Din germ. ***kritisieren;*** cf. fr. ***critiquer***].

críţă f. (reg.) oţel foarte dur: *dintr-o bucată de criţă ... şi dintr-o zburătură de cremene neagră, Caraiman a prins o scînteuţă într-un firişor de iască.* SAD.; (fig.) *au inimă de criţă.* AL. // adv. (fig.) foarte tare: *beat criţă.* [Din ucr. ***kryc'a***].

crivác, crivace şi **crivacuri** n. (reg.) 1. dispozitiv pentru ridicat greutăţi (în mine); 2. lemn care sprijină piatra zăcătoare la moară; 3. parte a luntrei (unde se află lemnul transversal): *lopătarii din crivacele dubasurilor s-au încordat odată toţi la porunca vatamanului lor.* SAD. [Din ucr. ***krivak***].

criválă, crivale f. (reg.) 1. coacă la joagăr; 2. cleşte de lemn întrebuinţat în dulgherie. [Cf. ***crivea***].

crivát, crivaturi n. (reg.) pat: *după pînza de paianjăn doarme fata de-mpărat: înecată de lumină, e întinsă în crivat.* EM. [Din gr. mod. ***krevvati***].

crívăţ n. 1. vînt rece şi puternic care suflă iarna din nord-est: *lupii cu crivăţul iernii m-alungau urlînd.* AL.; 2. nord, miazănoapte: *spre crivăţ ... vine Tîrgul Neamţului.* CR. [Din bulg. ***krivéc***].

criveá, crivele f. (reg.) 1. băţ cu care se strînge sulul pe care se înfăşoară pînza la războiul de ţesut; 2. unealtă de dogărie cu care se răsuceşte teiul pentru cercuri; 3. greblă mică care se prinde la coasă pentru a aduna firele cosite; 4. unealtă alcătuită dintr-un dreptunghi care se învîrte în jurul unui ax, folosită la răsucitul funiilor de cînepă. [Din sl. ***krivŭ*** „strîmb, încovoiat"].

crivínă, crivine f. (reg.) desiş de mărăcini (pe malul unei ape). [Et. nec.].

crizantémă, crizanteme f. plantă decorativă din familia compozeelor, care înfloreşte toamna tîrziu (*Chrysanthemum indicum*): *salonul fu invadat de crizanteme albe.* GHEŢIE. [Din fr. ***chrysanthème***].

críză, crize f. 1. acces al unei boli; moment critic în evoluţia unei boli: *muri subit, ca urmare a unei crize cardiace.* GHEŢIE; 2. tensiune, zbucium sufletesc: *odată criza erotică trecută, ea încetează de a mai însemna ceva prin feminitate.* CĂL.; (p. ext.) *s-ar părea că ne convulsionăm într-o criză de aşteptare a unui geniu poetic.* BAC.; 3. lipsă acută (de mărfuri, de forţă de muncă etc.): *criză de alimente;* 4. moment de tulburare intensă a structurilor economice, politice, comerciale etc.: *a fost o mare criză economică şi financiară.* IBR. [Din fr. ***crise,*** lat. ***crisis,*** germ. ***Krise***].

crîcimár m. v. cîrciumar.

crîcimăríţă f. v. cîrciumăriţă.

crîcneálă, crîcneli f. crîcnire. [***Crîcni*** + *-eală*].

crîcní, crîcnesc vb. 1. (intr.) a protesta fără vehemenţă, a murmura cuvinte de protest: *ordonanţele celelalte nici nu crîcneau la poruncile tainice ale lui Chirilă.* SAD.; 2. (tr.) a destăinui, a dezvălui un secret: *îl ameninţa că unde îi stau talpele îi va sta şi capul, dacă va crîcni o vorbă măcar către cineva.* ISP.; (şi: (pop.) **cîrcní**). [***Cîrc*** + *-ni*].

crîcníre, crîcniri f. acţiunea de a crîcni şi rezultatul ei; crîcneală: *îi primea dojenile fără o crîcnire.* REBR. [V. ***crîcni***].

crîmpéi, crîmpeie n. 1. bucată, porţiune: *un biet crîmpei de aţă să-l dea fără parale.* MACED.; *crîmpei de sfoară, de lemn;* 2. (fig.) fragment, frîntură: *e de ajuns să ascultăm un crîmpei de dialog.* CĂL.; *crîmpeie de gînduri.* [Din sl. ***kronpŭ*** „mic"].

crîmpeiáş, crîmpeiaşe n. diminutiv al lui crîmpei: *se rupse un crîmpeiaş şi-l dete pe rîu.* ISP. [***Crîmpei*** + *-aş*].

crîmpeiát, ~ţi, crîmpeiátă, ~e a. (rar) fragmentat, fărîmiţat: *toate gîndurile îi erau tulburi şi crîmpeiate.* VLAH. [*Crîmpei* + *-at*].

crîmpiţă, crîmpiţe f. (reg.) încurcătură a firelor din urzeală. [Et. nec.].

crîmpoşíe f. varietate de struguri cu boaba rotundă, albă-ruginie. [Et. nec.].

crîmpot, crîmpoţi m. (înv.) **1.** bucată, fragment; porţiune; **2.** perioadă (scurtă) de timp; **3. beat crîmpot,** foarte beat. [Din sl. *cronpŭ* + *-ot*].

crîmpoţí, crîmpoţésc vb. (reg.; tr.) a tăia, a rupe în bucăţi (inegale); a ciopîrţi: *a găsit iezii singuri, i-a ucis şi i-a crîmpoţit.* CR. [De la *crîmpot*].

crîncen, ~i, crîncenă, ~e a. **1.** cumplit, aprig, înverşunat: *Lache întîmpină o opoziţie crîncenă.* CAR.; (adv.) *cazacii lui petrecură crîncen cu druştele lor.* CĂL.; **2.** (fig.) crud, feroce, nemilos; **3.** însîngerat: *acea groaznică arătare cu colţii belciugaţi şi cu ochii crînceni de sînge.* SAD. [Din sl. *krončina* „mînie"].

crînceníe, crîncenii f. (înv.) faptă crîncenă, cruzime: *pedepsi ... cu crîncenie pe cerbicoşii nobili unguri.* BĂLC. [*Crîncen* + *-ie*].

crîncenít, ~ţi, crîncenită, ~e a. (rar) crîncen, cumplit: *un gros stejar, un bun şi scump tovarăş de lupte crîncenite.* AL. [*Crîncen* + *-it*].

crîng, crînguri n. **1.** pădurice tînără; tufăriş: *cîmpii îngheţate şi crînguri goale rămîneau în urmă.* BAC.; **2.** crug, boltă: *crîngul cerului;* **3.** (reg.) prîsnelul morii. [Din sl. *krongŭ*].

crîngulét, crînguleţe n. crînguşor: *băiatul rămase adumbrit într-un crînguleţ verde.* ISP. [*Crîng* + *-ul* + *-eţ*].

crînguşór, crînguşoare n. diminutiv al lui crîng; crînguleţ: *o tristă păsărică va face să răsune cel jalnic crînguşor.* ALEX. [*Crîng* + *-uşor*].

crîsnic[1], crîsnici m. (reg.) îngrijitor la biserică; paracliser: *Simina, fata crîsnicului de la Zimbru.* SL. [Cf. bulg. *krăstnik*].

crîsnic[2], crîsnice n. unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă prinsă de două prăjini încrucişate: *noi luăm crîsnicul şi cît fumez o lulea, ajungem la baltă.* SAD. [Cf. bulg. *krŭstnik*].

crîstéi m. v. cristeî.

crîşcá, crîşc vb. (intr.) **1.** (reg.) a scrîşni din dinţi: *văzînd el dracul că şi aici n-a izbutit nimica, crîşca din măsele şi crăpa de ciudă.* CR.; **2.** a scîrţîi, a trosni: *crîşcau lemnele şi pietrele.* EM. [Onomat.].

crîşcáre, crîşcări f. **1.** acţiunea de a crîşca şi rezultatul ei; scrîşnire: *băiatul îşi strîngea fălcile de-şi simţea în creier crîşcarea măselelor.* SAD.; **2.** (fig.) nemulţumire; nenorocire: *a fost o mare crîşcare pe capul omului.* POP. [V. *crîşca*].

crîşmár m. v. cîrciumar.

crîşmă f. v. cîrciumă.

crîşmăreásă f. v. cîrciumăreasă.

crîşmăríţă f. v. cîrciumăriţă.

crîşní, crîşnesc vb. (reg.; intr.) a scrîşni: *geme, urlă şi crîşneşte.* AL. [V. *scrîşni*].

croát, ~ţi, croată, ~e a. care aparţine Croaţiei sau populaţiei ei, referitor la Croaţia sau la populaţia acesteia. // f. limbă slavă de sud care se vorbeşte în Croaţia. // m., f. **1.** persoană (de religie catolică) care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Croaţia. [Din germ. *Kroate*].

croazeá f. (înv.) ţesătură din mătase sau din bumbac în patru iţe: *fermenea de croazea pembé.* FIL. [Din fr. *croisée*].

croaziéră, croaziere f. călătorie de plăcere pe mare. [Din fr. *croisière*].

crobízi m. pl. populaţie tracică din sudul Dunării. [Et. nec.].

crocánt, ~ţi, crocantă, ~e a. care crănţăne cînd este mestecat în gură; bine prăjit sau copt: *biscuiţi crocanţi.* [Din fr. *croquant*].

crochét n. joc care constă în lovirea cu un ciocan special a unor bile mici de lemn pentru a le face să treacă printr-o serie de arcuri fixate în pămînt: *în parcul de sub ferestrele otelului „Caraiman" s-a înfiinţat obişnuita partidă de crochet.* VLAH. [Din fr. *croquet*].

crochíu, crochiuri n. schiţă sumară a unui desen, a unei figuri, a unui plan: *operaţia diferenţială şi examenul tipologic n-au fost cu putinţă decît în crochiu sumar.* BL. [Din fr. *croquis*].

crocodíl, crocodili m. **1.** reptilă uriaşă, amfibie, care trăieşte în fluvii din zonele tropicale (*Crocodilus vulgaris*); **lacrimi de crocodil,** plînsprefăcut, ipocrit; **2.** clemă de forma unui cleştişor cu fălci dinţate. [Din fr. *crocodile,* lat. *crocodilus*].

crocodiliéni m. pl. ordin de reptile mari cu o anatomie evoluată. [Din fr. *crocodiliens*].

crohmálă f. (reg.) scrobeală: *o broşură învăţătoare meşteşugului de a face ... pîne şi crohmală de cartofe.* NEGR. [Din ucr. *krochmal*].

crohmăli, crohmălesc vb. (reg.; tr.) a scrobi. [De la *crohmală*].

crohmălít, ~ţi, crohmălită, ~e a. (reg.) **1.** scrobit; **2.** (fig.) rigid, ţeapăn: *a descris figura asta curioasă, originală şi crohmolită a boierului ţinutaş.* NEGR.; (şi: **crohmolit**). [V. *crohmăli*].

crohmolít a. v. crohmălit.

croí[1], croiesc vb. **1.** (tr.) a tăia un material (textil) pentru a confecţiona un obiect: *scoţînd o piele de porc sălbatic din cămară şi croind cîte-o pereche de opinci.* CR.; **2.** (tr.) a pune la cale, a plănui: *de fiecare dată croiam tot felul de planuri.* GHEŢIE; *a croi legi;* **3.** (fam.; tr.) a ticlui, a născoci: *cînd vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mîneca hainei.* OD.; *croieşte la minciuni;* **4.** (fam.; tr.) a lovi, a bate: *îl croiră cu latul iataganelor.* DELAVR.; *începu a-l croi;* **5.** (tr.) a izbi, a pocni, a lovi cu violenţă: *îl croieşte o dată cu sabia pe la mijlocul gîtului.* CR.; **6.** (tr.) a da, a aplica: *i-a croit o palmă;* **7.** (tr.) a deschide, a desfunda un drum, o şosea etc. înlăturînd obstacolele: *un bărbat voinic, cu cizme, îşi croi drum spre mine.* GHEŢIE; (fig.) *voi încerca să-mi croiesc un drum prin propriile mijloace.* GHEŢIE; **8.** (fig.; tr.) a predestina; (refl. impers.) *cui i se croieşte rău, rău îi merge tot mereu.* PANN; **9.** (intr.) **a o croi (la fugă),** a fugi în grabă: *o croiam ... prin porumburile oamenilor.* VLAH.; *iepurii o croiră la fugă.* POP. [Din sl. *krojiti*].

croi[2], cróiuri n. (fam.) croială: *pardesiul are un croi frumos.* [De la *croială*].

croiálă, croieli şi (înv.) **croiale** f. **1.** mod în care este croită (şi cusută) o haină: *tu ştii să potriveşti croiala după modă.* NEGR.; **2.** (fig.) fel de a fi; caracter: *ei, ai să vezi, Vavila-i altă croială.* HOGAŞ; **3.** (înv.) plan, dispoziţie a părţilor componente: *luîndu-se după croiala unor palaturi întortocheate ce văzuse.* ISP.; **4.** (înv.) instrument tăios (pentru croit): *adusără cleşti şi croiale de-i scoaseră ciolănealele de prin chieturi, la mîni şi la picioare.* DOS. [*Croi[1]* + *-eală*].

croít, ~ţi, croită, ~e a. realizat, fasonat: *un teanc de sumane croite, nalt pănă-n grindă, aştepta cusutul.* CR.; *haină bine croită;* (fig.) *limbă croită după vorbirea poporului.* [V. *croi*].

croitór, croitori m. **1.** meseriaş care croieşte şi coase haine: *deşi fiu de croitor, Aladdin are simţul luxului.* CĂL.; **2.** insectă cu antene lungi care trăieşte mai ales pe stejari (*Cerambix cerdo*). [*Croi* + *-tor*].

croitoreásă, croitorese f. meseriaşă care croieşte şi coase haine (mai ales rochii): *noaptea mama lucra croitoreasă. cosea cămăşi de pînză din cînepă scorţoasă.* VIERU. [*Croitor* + *-easă*].

croitorie, croitorii f. **1.** meşteşugul, meseria croitorului; **2.** atelier în care se confecţionează haine. [*Croitor* + *-ie*].

croitúră, croituri f. (rar) haină sau ţesătură croită. [*Croi* + *-tură*].

crom n. metal dur, cenuşiu, folosit pentru realizarea unor oţeluri speciale sau pentru acoperirea obiectelor din alte metale. [Din fr. *chrome*].

cromá, cromez vb. (tr.) a acoperi cu un strat subţire de crom. [De la *crom*].

cromafín, ~i, cromafínă, ~e a. care se colorează uşor. [Din fr. *chromaffine*].

cromáj, cromaje n. acoperire a metalelor cu un strat de crom, pentru a le face rezistente la coroziune şi la uzură; cromare. [Din fr. *chromage*].

cromáre, cromări f. acţiunea de a croma şi rezultatul ei; cromaj. [V. *croma*].

cromát[1], cromaţi n. sare a acidului cromic. [Din fr. *chromate*].

cromát[2], ~ţi, cromată, ~e a. acoperit cu un strat de crom [V. *croma*].

cromatáre, cromatări f. acoperire a unor obiecte metalice cu o peliculă de cromaţi[1]. [*Cromat[1]* + *-are*].

cromátic, ~ci, cromatică, ~ce a. **1.** referitor la culori sau la colorit: *totalităţii corpusculelor dispersate prin refracţie prismatică îi corespunde spectrul cromatic.* BL.; (fig.) *prezentarea eroilor se face în chipul cel mai cromatic.* CĂL.; **scară** (sau **scală**) **cromatică,** v. **scară; 2.** (muz.) format dintr-o serie succesivă de semitonuri: *gamă cromatică.* // f. **1.** artă a preparării şi a folosirii culorilor; **2.** ansamblu de culori; colorit: *cromatica tabloului.* [Din fr. *chromatique,* germ. *chromatisch, Chromatik*].

cromatínă f. componentă chimică de bază a nucleului celular la animale şi la plante. [Din fr. *chromatine*].

cromatísm n. **1.** proprietate a razelor albe de a se descompune în raze de culori diferite; (fig.) *scrisoarea, cu cromatismul ei lexical, deschide perspective mai largi.* CĂL.; **2.** defect al imaginilor obţinute prin lentile, prin formarea de irizaţii pe marginea imaginilor; aberaţie cromatică; **3.** (muz.) structură melodică în care predomină intervalele de un semiton. [Din fr. *chromatisme*].

cromatofór, cromatofori m. **1.** (zool.) celulă care conţine un pigment colorat; **2.** corpuscul din celulele plantelor conţinînd clorofilă sau alţi pigmenţi. [Din fr. *chromatophore*].

cromatogén, ~i, cromatogenă, ~e a. care colorează; care produce materii colorate. [Din fr. *chromatogène*].

cromatografíe f. procedeu de separare a substanţelor dintr-o soluţie prin trecerea prin materii poroase. [Din fr. *chromatographie*].

cromatopsíe f. capacitate de a percepe distinct culorile. [Din fr. *chromatopsie*].

crómic, cromici a. **acid cromic,** acid rezultat din combinarea cromului cu oxigenul şi hidrogenul. [Din fr. *chromique*].

cromísm n. (med.) intoxicaţie cu crom. [*Crom* + *-ism*].

cromít, cromiţi m. oxid dublu de fier şi de crom. [Din fr. *chromite*].

cromizá, cromizez vb. (tr.) a supune unui tratament termochimic de îmbogăţire cu crom a stratului superficial: *a cromiza o piesă de oţel.* [Din fr. *chromiser*].

cromizáre, cromizări f. acţiunea de a cromiza. [V. *cromiza*].

cromoblástă, cromoblaste f. celulă a pielii care are pigmenţi coloranţi. [Din fr. *chromoblaste*].

cromofór, cromofori m. grup de atomi care, introduşi în molecula unei substanţe organice, o colorează. [Din fr. *chromophore*].

cromofotografíe f. procedeu pentru obţinerea fotografiilor în culori. [Din fr. *chromophotographie*].

cromogén, cromogeni m. combinaţie care conţine în moleculă cromofori. [Din fr. *chromogène,* germ. *Chromogen*].

cromolitográfic, ~ci, cromolitografică, ~ce a. care ţine de cromolitografie, referitor la cromolitografie; obţinut prin cromolitografie: *se întunecă toată ca o reproducere cromolitografică de pisc înnourat.* PETR. [Din fr. *chromolithographique*].

cromolitografíe, cromolitografii f. reproducere litografică în mai multe culori: *cu ochii pe o cromolitografie ..., am recapitulat evenimentele serii precedente.* GHEŢIE. [Din fr. *chromolithographie*].

cromoplást, cromoplaste n. corpuscul galben, roşu sau portocaliu care dă culoarea rădăcinilor de morcov sau fructelor coapte. [Din fr. ***chromoplaste***].

cromopsíe, cromopsii f. (med.) boală a ochiului datorită căreia obiectele necolorate sînt văzute colorate. [Din fr. ***chromopsie***].

cromoscóp, cromoscoape n. **1.** aparat optic folosit pentru reproducerea în culori a clişeelor; **2.** cinescop pentru transmisiile televizate în culori. [Din fr. ***chromoscope,*** germ. ***Chromoskop***].

cromosféră, cromosfere f. strat de culoare roz, care înconjoară soarele şi este vizibil în timpul eclipselor totale. [Din fr. ***chromosphère***].

cromotipíe, cromotipii f. **1.** reproducere tipografică în culori; **2.** imagine colorată obţinută printr-o astfel de reproducere. [Din fr. ***chromotypie,*** germ. ***Chromotypie***].

cromozóm, cromozomi m. (biol.) corpuscul din nucleul celulelor vii care conţine informaţia ereditară: *se încearcă să se influenţeze într-un fel pe cale de radiaţiuni profunde cromozomii celulelor generatoare.* BL. [Din fr. ***chromosome,*** germ. ***Chromosom***].

cromozomál a. v. **cromozomial.**

cromozomiál, ~i, cromozomială, ~e a. care ţine de cromozom, referitor la cromozom; (rar) cromozomic; (şi: **cromozomal**). [Din germ., engl. ***chromosomal***].

cromozómic, ~ci, cromozomică, ~ce a. (rar) cromozomial: *structura nucleului cromosomic al celulei generatoare.* BL.; (scris şi: *cromosomic*). [***Cromozom*** + *-ic*].

cronaxíe f. timp minim în care are loc o excitaţie. [Din fr. ***chronaxie***].

cronc interj. cuvînt care imită sunetele scoase de corbi sau de ciori: *aude numai cronc! cronc! prin văzduh şi un coşcogea corb se lăsa spre el.* POP. [Onomat.].

croncán, croncani n. (reg.) corb (*Corvus corax*): *ştergîndu-ş' barba Goleman sudui de mamă pe croncan.* B.-DEL. [***Cronc*** + *-an*].

croncăí vb. v. **croncăni.**

croncăíre f. v. **croncănire.**

croncăní, croncănesc vb. (intr.) **1.** (despre ciori sau corbi) a scoate sunete guturale caracteristice: *treceau învăluindu-se şi croncănind şiraguri de ciori.* SAD.; *goneşte pasărea cea neagră ce croncăneşte oarbă.* VIERU; **2.** (fig.) a vorbi scoţînd sunete guturale dezagreabile: *lovi Miazănoapte în aripi; ea căzu ca plumbul la pămînt şi croncăni jalnic.* EM.; (şi: (reg.) **croncăi, cronconi**). [***Cronc*** + *-ăni*].

croncănire, croncăniri f. acţiunea de a croncăni şi rezultatul ei; (şi: (reg.) **croncăire**). [V. ***croncăni***].

croncănít n. sunet gutural strident scos de ciori sau de corbi; croncănitură: *din nemărginirea cîmpiilor şi a ceriului, ajungea cînd şi cînd croncănitul prelung al cioarelor.* MAT. [V. ***croncăni***].

croncănitór, ~i, croncănitoáre a. care croncăneşte: *trece un cîrd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.* AL. [***Croncăni*** + *-tor*].

croncănitúră, croncănituri f. croncănit. [***Croncăni*** + *-tură*].

cronconí vb. v. **croncăni.**

crónic, ~ci, cronică, ~ce a. care durează de mult timp: *virozăcronică;* (p. ext.) *ca fapt înseriat în temporalitate, ca fapt cronic.* BL. [Din fr. ***chronique,*** lat. ***chronicus***].

cronicár, cronicari m. **1.** autor de cronici, de letopiseţe: *de această poveste nimica nu scrie cronicarul leşesc.* UR.; *de-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii.* EM.; **2.** colaborator la un ziar sau la o revistă care publică cronici (politice, culturale, sportive etc.): *noi am avut cronicari literari de mare talent.* CĂL. [***Cronică*** + *-ar*].

crónică, cronici şi (înv.) **cronice** f. **1.** înregistrare cronologică a evenimentelor politice, sociale şi familiale; scriere (manuscrisă) conţinînd asemenea însemnări: *dar lăsaţi măcar strămoşii ca să doarmă-n colb de cronici.* EM.; *cronicile Moldovei se mai numesc şi letopiseţe;* (p. ext.) *cea mai mare parte din roman se desfăşoară ca o cronică a epocii.* CĂL.; **2.** articol de ziar sau de revistă care comentează evenimente din actualitate: *a făcut ani îndelungaţi şi cronică literară.* CĂL.; *cronică politică, teatrală, muzicală;* **3.** scurtă comunicare oficială a unor evenimente. [Din lat. ***chronica,*** fr. ***chronique***].

cronicărésc, ~şti, cronicăreáscă, ~eşti a. care aparţine cronicarilor sau cronicilor, referitor la cronicari sau la cronici; caracteristic cronicilor: *la vechii chinezi s-a cultivat mai vîrtos o istoriografie cronicărească.* BL. [***Cronicar*** + *-esc*].

cronicitáte f. stare cronică a unei boli sau a unui bolnav. [Din fr. ***chronicité***].

cronicizá, pers. 3 **cronicizează** vb. (refl.; despre boli) a deveni cronic. [***Cronic*** + *-iza*].

cronicizáre, cronicizări f. faptul de a se croniciza. [V. ***croniciza***].

croníst, croníşti m. (rar) autor de cronici; cronicar: *croniştivrednici de crezare spun că crima s-ar fi ivit înaintea erei creştine.* EM. [Din germ. ***Chronist***].

cronístic, ~ci, cronística, ~ce a. (germanism) cronologic; (adv.) *de aci încolo, evenimentele trec repede, mai mult cronistic.* CĂL. [Din germ. ***chronistisch***].

cronístice adv. (latinism) din punct de vedere al succesiunii în timp: *el a fost la înălţimea misiunii sale, la o înălţime cronistice absolută.* EM. [Din lat. ***chronistice***].

crono- element de compunere cu semnificaţia „(referitor la) timp", „de timp". [Din fr. ***chrono-,*** gr. ***chrónos***].

cronofág, ~i, cronofagă, ~e a. şi m., f. (fam.) mîncător, consumator de timp. [***Crono-*** + *-fag*].

cronofotográfic, ~ci, cronofotografică, ~ce a. care ţine de cronofotografie, referitor la cronofotografie. [Din fr. ***chronophotographique***].

cronofotografíe, cronofotografii f. înregistrare fotografică a unei mişcări la intervale scurte de timp. [Din fr. ***chronophotographie***].

cronográf[1], cronografe n. scriere populară, reprezentînd o sinteză a istoriei universale: *ca izvor istoric, cronograful trebuie folosit cu băgare de seamă.* CĂL.; *cronograful lui Mihail Moxa cuprinde istoria universală de la facerea lumii pînă la 1489;* (şi: (înv.) **hronograf**). [Din gr. mod. ***chronográphos***].

cronográf[2], cronografe n. aparat de precizie (folosit în fizică, în aviaţie, în sport etc.), care înregistrează începutul şi sfîrşitul unei acţiuni sau unui fenomen, indicînd durata desfăşurării lor. [Din fr. ***chronographe,*** germ. ***Chronograph***].

cronografíe, cronografii f. scriere de cronici, de cronografe[1]: *procesul întru scrierea istoriei la orice naţiune se începe mai întîi şi constă în cronografie.* EM.; *cronografie bizantină.* [Din gr. mod. ***chronographia,*** germ. ***Chronographie***].

cronográm n. v. **cronogramă.**

cronográmă, cronograme f. **1.** inscripţie în care literele, corespunzătoare cifrelor romane, formează data; **2.** reprezentare grafică a variaţiilor unui parametru în funcţie de timp; (şi: (înv.) **cronogram**). [Din fr. ***chronogramme***].

cronológic, ~ci, cronologică, ~ce a. **1.** dispus în ordinea succesiunii în timp: *mitologia este, în ordine cronologică, întîia mare întruchipare a categoriilor abisale.* BL.; (adv.) *toate acestea sînt narate cronologic şi abstract.* CĂL.; **2.** care are la bază succesiunea în timp: *această ediţie are avantajul că e cronologică.* IBR. [Din fr. ***chronologique,*** germ. ***chronologisch***].

cronologicéşte adv. din punct de vedere cronologic, al ordinii, al succesiunii în timp: *dacă cronologiceşte nu e la mijlocul poeziei lui Eminescu, cantitativ e la mijloc.* IBR. [***Cronologic*** + *-eşte*].

cronologíe, cronologii f. **1.** disciplină istorică care se ocupă cu stabilirea epocilor şi a datelor; **2.** succesiune în timp a evenimentelor (istorice): *poeziile sînt aranjate fără nici o ordine, nici o logică, nici o cronologie.* IBR.; **3.** listă care cuprinde o succesiune în timp: *deosebit de cronice, avem şi şase cronologii ale domnilor întocmite după hrisoave.* BĂLC. [Din fr. ***chronologie,*** germ. ***Chronologie***].

cronológist, cronologişti m. (rar) persoană care realizează cronologii: *au fost nişte simpli cronologişti.* IBR. [***Cronologie*** + *-ist*].

cronometrá, cronometrez vb. (tr.) a măsura durata cu ajutorul unui cronometru. [Din fr. ***chronométrer***].

cronometráj, cronometraje n. cronometrare. [Din fr. ***chronométrage***].

cronometráre, cronometrări f. acţiunea de a cronometra; cronometraj. [V. ***cronometra***].

cronométric, ~ci, cronometrică, ~ce a. (ca) de cronometru: *sanatoriul funcţionează în lux, tăcere şi regularitate cronometrică.* CĂL. [Din fr. ***chronométrique***].

cronométrie f. parte a fizicii care studiază măsurarea timpului; tehnică a construcţiei de aparate pentru a măsura timpul. [Din fr. ***chronométrie,*** germ. ***Chronometrie***].

cronométror, cronometrori m. persoană care măsoară timpul cu cronometrul (la întreceri sportive, la unele procese de producţie etc.). [Din fr. ***chronométreur***].

cronométru, cronometre n. instrument de precizie pentru măsurarea timpului; (p. ext.) ceas: *îşi vinde cronometrul din lipsă de bani.* CĂL. [Din fr. ***chronomètre,*** germ. ***Chronometer***].

cronoscóp, cronoscoape n. instrument de laborator pentru măsurarea unor intervale scurte de timp. [Din fr. ***chronoscope,*** germ. ***Chronoskop***].

cronospaţiál, ~i, cronospaţială, ~e a. care are în vedere timpul şi spaţiul: *nominalismul a sporit în general interesul pentru cercetarea directă a concretului cronospaţial.* BL. [***Crono-*** + ***spaţial***].

crontáler, crontaleri m. monedă care a circulat în Ţările Române la începutul secolului al XIX-lea. [Din germ. ***Krontaler***].

cros, crosuri n. întrecere sportivă de alergare pe un teren variat. [Din fr., engl. ***cross***].

crósă, crose f. baston curbat la un capăt, folosit la jocul de hochei, polo şi golf. [Din fr. ***crosse***].

crosíst, ~şti, crosistă, ~e m., f. sportiv care practică crosul. [***Cros*** + *-ist*].

crósnă, crosne f. **1.** cîrligul hamalului; **2.** sarcină (de lemne) pe care o duce cineva în spate: *se întoarse cu o crosnă bună de lemne.* ISP.; **3.** maldăr de obiecte (casnice) aşezate în ordine: *umbla cu crosna în spate din ştăpîn în ştăpîn.* CR.; (şi: (reg.) **croşnă**). [Din bulg. ***krošnja***].

crússbar n. sistem de comutare prin bare comandate de relee, folosit în telefonia automată. [Cuv. engl.].

crósă, croşe f. (muz.) notă în valoare de o optime. [Din fr. ***croche***].

croşét n. v. **croşetă.**

croşetá, croşetez vb. (tr. şi intr.) a împleti (dantele) cu croşeta. [Din fr. ***crocheter***].

croşetáre, croşetări f. acţiunea de a croşeta. [V. ***croşeta***].

croşetát[1] n. faptul de a croşeta. [V. ***croşeta***].

croşetát[2], ~ţi, croşetată, ~e a. împletit, realizat cu croşeta: *a cumpărat perdele croşetate.* [V. ***croşeta***].

croşétă, croşete f. ac lung de metal sau de os, cu vîrful îndoit ca un cîrlig, cu care se realizează manual diferite împletituri; igliţă; (şi: (înv.) **croşet**). [Din fr. ***crochet***].

croşéu, croşee n. (box) lovitură laterală scurtă. [Din fr. ***crochet***].

crósnă f. v. **crosnă.**

crotál, crotali m. (zool.) şarpe veninos care are pe coadă solzi ce produc un sunet ca de zurgălăi; şarpe-cu-clopoţei (*Soleno-glyphes*). [Din fr. ***crotale***].

crotálie, crotalii f. marcă metalică aplicată la ureche unui animal pentru a fi recunoscut. [Din gr. mod. *krótalon* „zurgălău"].

crúce, cruci f. **1.** instrument de tortură în antichitate, pe care erau pironiți osîndiții la moarte: *citi despre ... moartea infamată pe cruce.* GHEȚIE; **a-și duce crucea,** a îndura ceea ce i-a hărăzit soarta; **2.** simbol al religiei creștine, amintind de răstignirea lui Isus Hristos; gest făcut de creștini cu degetele la frunte, la piept și la umeri, care simbolizează tortura suferită de Fiul lui Dumnezeu; **semnul crucii** (sau **sfintei cruci**), v. **semn; a-și face cruce, a)** a concretiza acest gest; **b)** a rămîne stupefiat, nedumerit, surprins; a se mira foarte tare: *țăranul, făcîndu-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvînt.* CR.; **a-și face semnul crucii,** v. **semn; cu crucea în sîn, a)** sfînt: *parcă ți-ar veni a crede că-i de cele cu crucea-n sîn.* CR.; **b)** (iron.) ipocrit; **frate de cruce,** prieten bun, nedespărțit: *Făt-Frumos ți-i frate de cruce.* EM.; **frăție de cruce,** prietenie strînsă (întărită în trecut printr-un ritual special): *om lega frăție de cruce pe cît om fi ș-om mai trăi.* EM.; **ucigă-l crucea,** diavolul; **pe crucea mea!,** formulă de jurămînt cu care se garantează autenticitatea celor relatate; **crucea ta!,** înjurătură amenințătoare; **cruce de aur în casă!,** invocație făcută cînd se pomenește numele diavolului; **cruce ajută!, a)** Doamne ajută!; **b)** reprezentare grafică a crucii în vechile abecedare: *bățul în care era așezată fila cu cruce-ajută.* CR. **3.** religia creștină; creștinism: *hotărîrea nobililor prinți de pretutindeni ca să ne ridicăm iarăși pentru cruce.* SAD.; **Ziua crucii,** sărbătoare creștină la data de 14 septembrie, în amintirea descoperii lemnului pe care a fost pironit Isus Hristos; **4.** obiect din lemn, din piatră etc. alcătuit din două bare perpendiculare, îmbinate simetric, care constituie simbolul credinței creștine: *face ... o cruce și o înfige în pămînt.* CR.; **a pune cruce la ceva** sau **cuiva,** a considera lichidat, sfîrșit: *de prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce.* M.CAR.; **a da cu crucea peste cineva,** a găsi, a întîlni pe cineva: *pe-o tihăraie dă cu crucea peste lup.* CR.; **5.** imagine grafică, desen reprezentînd prin două linii perpendiculare instrumentul torturii lui Hristos: *erau cruci mari de var trase pe zidurile negre.* BAC.; **crucea roșie, a)** cruce de culoare roșie, indicînd (pe timp de război) neutralitatea asistență medicală; **b)** asociație internațională pentru ajutarea răniților și a bolnavilor; **6.** sistem format din două elemente așezate perpendicular unul pe altul; **cruce cardanică,** dispozitiv de asamblare prin articulare, permițînd transmiterea mișcării între doi arbori; **în cruce,** cruciș, încrucișat: *sfîrșindu-și cuvîntarea cu brațele în cruce.* MACED.; **crucea căruței,** bucată de lemn pusă de-a curmezișul în proțap: *sai binișor pe ici, pe crucea căruței.* CR.; (despre soare) **a fi în cruce** (sau **în cruci**), a fi la amiază: *tocmai la amiazi cînd va fi soarele în cruci.* ISP.; **crucea amiezii,** punct de pe bolta cerească unde se află soarele la amiază: *ziua avea o strălucire de cleștar și soarele suia către crucea amiezii.* SAD.; **în crucea** (sau **crucile**) **nopții,** la miezul nopții; **7.** (reg.) claie mică formată din snopi așezați perpendicular, în rînduri suprapuse; **8.** răscruce, loc unde se întretaie două sau mai multe drumuri; **9.** (înv.) regiment: *toate crucile de pedestrași.* OD.; **10. cruce de voinic,** bărbat puternic: *nici nu știau ele, fetele din sat, ce cruce de voinic era Bodea.* AG.; **11. Crucea Sudului,** constelație din emisfera australă, alcătuită din patru stele strălucitoare și șapte mai slabe, situată la sud de constelația Centaurului: *Crucea Sudului noaptea stăpînea bolta.* TUD.; **12.** (compuse) **crucea-pămîntului,** plantă erbacee cu flori albe sau roz, brînca-ursului; laba-ursului (*Heracleum sphondylium*); **crucea-voinicului,** plantă erbacee cu flori mari, albastre (*Anemone angulosa*). [Lat. *crux, -cis*].

crucétă, crucete f. platformă semicirculară deasupra unei nave, care servește la ancorarea arboretului: *abia acum zări Agop umbra care se legăna de crucetă, la jumătatea arborelui mare.* TUD. [Din it. *crucetta* (după *cruce*)].

crucí, crucesc vb. **1.** (refl.) a se mira foarte tare, a se minuna (și a-și face semnul crucii): *el se cruci cînd văzu pe Făt-Frumos.* ISP.; *m-am crucit cînd am auzit;* **2.** (tr.) a încrucișa, a așeza cruciș: *cu a sale brațe sub capul lui crucite.* AL. [De la *cruce*].

cruciádă, cruciade f. expediție militară organizată în evul mediu de creștini în orientul Mediteranei pentru a lua Palestina de la turci: *să ia parte la cruciata pornită de regele Ungariei.* EM.; (fig.) *niște mahalagii pregătesc și, în sfîrșit, fac o teribilă cruciadă împotriva unui lup.* IBR.; (și: (înv.) **cruciată**). [Din it. *crociata,* fr. *croisade* (după *cruce*)].

cruciál, ~i, crucială, ~e a. foarte important, hotărîtor: *fenomenul merită atenția cuvenită faptelor de importanță crucială.* BL. [Din fr. *crucial,* lat. *crucialis*].

cruciát, cruciați m. persoană care lua parte la o cruciadă: *citirea acestor fapte va face asupra lor impresia romantică, care asupra noastră o face rezbelul cruciaților și cavalerismul de atunci.* EM. [Din it. *crociato,* fr. *croisé* (după *cruce*)].

cruciátă f. v. **cruciadă.**

cruciéră, crucieri f. **1.** acțiune de luptă dusă pe căile de comunicație ale inamicului; **2.** croazieră sistematică și de lungă durată între două porturi: *micile întîmplări ale acestei odihnitoare cruciere poate nici n-ar mai trebui povestite.* TUD. [Din it. *crociera*].

cruciféră crucifere f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate cu florile alcătuite din patru sepale și patru petale; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *crucifère*].

crucificá, crucífic vb. (tr. și fig.) a pironi pe cruce; a răstigni. [Din fr. *crucifier*].

crucificáre, crucificări f. răstignire pe cruce. [V. *crucifica*].

crucificát, ~ți, crucificată, ~e a. pironit de cruce; răstignit: *înlănțuitul pe stîncă devine Isus crucificatul.* CĂL. [V. *crucifica*].

crucifíx, crucifixe n. obiect de cult reprezentînd pe Hristos răstignit: *biserica banală cu nelipsitul crucifix de tablă.* CĂL. [Din fr. *crucifix,* lat. *crucifixus*].

crucifórm, ~i, cruciformă, ~e a. care are formă de cruce. [Din fr. *cruciforme*].

crucíș, ~și, crucișă, ~e a. **1.** (despre ochi) șașiu; **2.** (fig.) dușmănos; **3.** care se întretaie, care se încrucișează: *două triunghiuri crucișe.* EM. // adv. **1.** în formă de cruce: *armele lor ude cruciș le împreună.* AL.; **2.** în direcție piezișă; strîmb: *înțețindu-ș' calul, aleargă ... cruciș, curmeziș, pădurea largă.* B.-DEL.; *abia acum văzu că se uita cruciș.* TUD.; **a se pune (în) cruciș și curmeziș,** a-și da silința; a lupta din toate puterile: *nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s-ar pune nu știu cine în cruciș și curmeziș.* ISP. [*Cruce* + *-iș*].

crucișá, crucișez vb. (rar; refl.) a se întrețăia, a se încrucișa: *fără să se fi schimbat vreo vorbă măcar, săbiile începură a se crucișa.* EM. [*Cruciș* + *-a*].

crucișătór, crucișătoare n. navă de război rapidă, folosită în recunoașteri, în realizarea avangardei etc. [*(În)crucișa* + *-ător*; cf. fr. *croiseur*].

crucișătúră, crucișături f. (reg.) încrucișare. [*(În)crucișa* + *-ătură*].

cruciulíță, cruciulițe f. **1.** diminutiv al lui cruce; cruce mică: *staminele apar ca niște cruciulițe de aur.* GAL.; **2.** (spec.) obiect de podoabă (purtat la gît) alcătuit dintr-o cruce mică (din metal prețios) legată cu un lănțișor: *i-a făcut cadou o cruciuliță;* **3.** plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene (*Senecio*): *foaie verde cruciuliță, dragostea de copiliță ca zeama de chiseliță.* POP. [*Cruce* + *-uliță*].

crúcnă crucne f. bară de oțel cu mîner în formă de ochi folosită în oțelărie. [După germ. *Krücke*].

crud, ~zi, crudă, ~e a. **1.** care simte plăcere la suferințele altuia; (fig.) *mă dor de crudul tău amor a pieptului meu coarde.* EM.; **2.** sălbatic, nemilos: *soarta mea fu crudă și nedreaptă.* B.-DEL.; *din sînul mamei crude.* CAR.; (fig.) *totul mi se prezenta cu o crudă limpezime.* GHEȚIE; (adv.) *a fost în stare să-mi înșele atît de crud sentimentele.* GHEȚIE; **3.** aspru, strașnic: *pedeapsă crudă;* **4.** violent, intens: *luptă crudă;* **5.** necopt, verde: *fructe crude;* **6.** care nu a fost (bine) fiert sau prăjit: *Maiorescu ia ceai englezesc cu șuncă crudă.* CĂL.; (p. ext.) *inscripția a fost făcută cu un vîrf de fier ... pe cărămida crudă.* CAR.; **7.** care este încă în dezvoltare; fraged: *un tînăr de vîrstă crudă.* PANN; *mie dor de iarba crudă.* VIERU; (fig.) *din cruda copilărie slujesc prin străini.* CR.; **8.** (despre materiale) brut, neprelucrat: *vulpea se strecura în tăbăcărie și rodea pieile crude.* SAD. [Lat. *crudus*].

crudél, ~i, crudelă, ~e a. (rar) crud, neomenos: *știu cît ești de crudelă!* CAR. [Din it. *crudele*].

crudelitáte f. (înv.; rar) cruzime: *ei strigară cu glas omenesc, probrăzînd nemila și crudelitatea împăratului.* DOS. [Din lat. *crudelitas, -atis*].

crudiciúne, crudiciuni f. (reg.) aliment care se mănîncă crud. [*Crud* + *-iciune*].

cruditáte, cruditáți f. **1.** calitatea de a fi crud, foarte fraged; tînăr: *asculta cu voluptate și cu zîmbet serafic comentariile lui Tim ... asupra crudității sînilor.* CĂL.; (p. ext.) *comedia ... aduce mai multă culoare locală și cruditate de sentiment și expresie.* CĂL.; **2.** calitatea de a fi direct, frust, simplu: *mersul folcloristic, cruditatea expresiei ... dau acestor mici caricaturi o savoare inedită.* CĂL.; **3.** fruct, legumă foarte proaspătă. [Din fr. *crudité*].

crug, cruguri n. (înv.) **1.** orbită (a unui astru): *în tării sta soarele și crugu-i spre-a saluta planeții.* EM.; *crugul soarelui;* **crugul cerului,** bolta cerească: *și-nainte ne-a mînat, pre crugul cerului, pre semnele pămîntului.* POP; **2.** ciclu solar sau lunar: *cunoaște mersul anotimpurilor, crugul lumii.* SAD.; **3.** curs, circuit: *crugul anotimpurilor.* [Din rus., sb. *krug*].

crúmpenă, crumpene f. (reg.) cartof; (și: **crumpíră**). [Din sb. *kumpir,* săs. *krumpirn* (=germ. *Grundbirne*)].

crúmpíră f. v. **crumpenă.**

crunt, ~ți, cruntă, ~e a. **1.** însetat de sînge, de fapte crude; sîngeros: *oamenii cei crunț nu-ș-vor petrece zilele vieții, ce-n sîrg s-or trece.* DOS.; **2.** grozav, înfiorător: *zugrăvește din nou iarăși pînzele posomorîte ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.* EM.; *fapte crunte; luptă cruntă;* **3.** (fig.) foarte mult, foarte tare; strașnic: *totul degenerează într-o bătaie cruntă.* CĂL.; **4.** (înv. și reg.) însîngerat, plin de sînge: *și trimiseră dulama cruntă.* BIBLIA; **5.** care face să curgă mult sînge; sîngeros, teribil: *cruntele războaie a lui Napoleon.* BĂLC. [Lat. *cruentus* „însîngerat"].

cruntă, cruntez vb. (înv. și reg.; tr. și intr.) a (în)sîngera: *țara lor de sînge fu cruntată și de lucrurile lor spurcate.* DOS.; *cruntînd paloșul nostru într-însul.* BĂLC. [De la *crunt*].

cruntát, ~ți, cruntată, ~e a. (înv.; rar) **1.** grozav (de mare): *fățăria, camăta cruntată, și pe rînd faptele rele toate mai vîrtos ce trag spre bogătate.* B.-DEL.; **2.** sîngeros: *doar' care n-au asudat în astă cruntată răpi-vor acei toate!* B.-DEL. [V. *crunta*].

crup n. anghină difterică localizată pe trahee și faringe. [Din fr. *croup*].

crupádă, crupade f. săritură a calului cu picioarele dinainte sub burtă. [Din fr. *croupade*].

crúpă, crupe f. **1.** partea de dinapoi a animalelor mari (cai, vite etc.): *punînd mîna dreaptă pe crupa calului și sucind capul, văzu nourii.* SAD.; **2.** formă de relief alcătuită din două versante care se unesc după o linie. [Din fr. *croupe*].

crúpe f. pl. (reg.) boabe de porumb, de orez, de orz etc. măcinate mare (și folosite la prepararea unor mîncăruri); bulgur. [Din ucr. *krupy*].

crupiér, crupieri m. persoană care distribuie și adună jetoanele sau banii la unele jocuri de noroc. [Din fr. *croupier*].

crupón, crupoane n. **1.** partea din mijloc, mai groasă și mai rezistentă, a pielilor tăbăcite; **2.** placă de cauciuc din care se fac tălpi pentru încălțăminte. [Din fr. *croupon*].

crurál, ~i, crurală, ~e a. care ține de regiunea superioară a coapsei: *arteră crurală.* [Din fr. *crural*].

crustacéu, crustacee n. (la pl.) clasă de animale cu corpul alcătuit din segmente acoperite cu o carapace chitinoasă; (și la sg.) animal din această clasă: *intrarea lăcașului ... crustaceul o închide cu o piatră.* BL.; (adj.) *animale crustacee.* [Din fr. *crustacé*].

crústă, cruste f. **1.** strat exterior care se formează (prin solidificare, uscare etc.) la suprafaţa unor corpuri moi; **2.** (spec.) strat anatomic format la suprafaţa unei plăgi care începe să se cicatrizeze; **3.** strat îndesat şi întărît care se formează uneori la suprafaţa terenului: *sări pe pămîntul acoperit cu o crustă crăpată de secetă.* PETR.; **4.** înveliş exterior, împregnat cu săruri de calciu, la unele animale nevertebrate. [Din lat. ***crusta***].

cruşăţeá, cruşăţele f. plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene-aurii şi cu frunze amărui, comestibile (*Barbarea vulgaris*). [***Cruşit*** + *-ea*].

cruşeálă, cruşeli f. (reg.) tăbăcirea pieilor; argăseală. [***Cruşi*** + *-eală*].

cruşí, cruşesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a tăbăci piei, a argăsi; **2.** (intr.; despre animale) a urina sînge. [Din ucr. ***krušyty***].

cruşít[1] n. (reg.) tăbăcitul pieilor. [V. ***cruşi***].

cruşít[2]**, ~ţi, cruşită, ~e** a. (reg.) **1.** argăsit, tăbăcit; **2.** înroşit (de sînge). [V. ***cruşi***].

crúşîn, cruşînі m. arbust cu flori albe-verzui, al cărui lemn ars dă un cărbune folosit la fabricarea prafului de puşcă (*Rhamnus frangula*). [Din ucr. ***krušyna***].

cruşón, cruşoane n. băutură alcoolică preparată din vin şi alte băuturi cu sirop de zahăr şi fructe. [Din fr. ***cruchon***].

crútcă f. (reg.) tort pentru ţesături. [Cf. rus. ***krutŭ*** „răsucit"].

crutón, crutoane n. bucată mică de pîine prăjită, care se pune în supă. [Din fr. ***crouton***].

cruţă, cruţ şi (înv.) **cruţez** vb. **1.** (tr.) a trata cu blîndeţe, cu înţelegere; a menaja: *Orăşanu nu cruţa nici pe liberali.* CĂL.; *cruţă pe cei învinşi;* **2.** (tr.) a ierta, a scuti de pedeapsă; a se îndura de ...: *căci tata, bătrînul, nu cruţă păgînul cînd s-aruncă-n foc.* AL.; **a cruţa viaţa cuiva,** a ierta, a lăsa în viaţă (după ce a fost condamnat); **3.** (tr.) a scuti de ...: *cruţă-mi această ostenealâ;* **4.** (refl.) a-şi purta de grijă; a-şi păzi sănătatea, forţele: *ca să dansezi e bine să te cruţi puţin.* CĂL.; **5.** (tr.) a păzi, a feri: *Călăban nu ştia cum să facă ca să-şi cruţeze viaţa dragă.* B.-DEL.; **6.** (tr.) a economisi, a folosi cu prevedere: *trase alte pietre scumpe, pe care nădăjduise să le cruţe.* SAD.; **7.** (refl.) a duce dorul, a regreta: *nu vă cruţaţi dichisele cu ochii voştri.* BIBLIA. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***kurtenî*** „a cruţa"].

cruţăre, cruţări f. **1.** faptul de a cruţa; milă, îndurare: *împăratul, după cum s-a hotărît, pe toţi i-a tăiat, fără cruţare.* CR.; **2.** pază, apărare, ocrotire: *firea bună-i dede îndemnul curat de-a prii şie, din care, ca un izvor, purcede cruţarea vieţii.* B.-DEL. [V. ***cruţa***].

cruţătór, ~i, cruţătoáre a. (rar) **1.** milostiv, îndurător, iertător, bun; (p.ext.) *nu avem nici un motiv să fim mai cruţători cu fantasmele vizionare.* BL. [***Cruţa*** + *-ător*].

cruzăţeá, cruzăţele f. (reg.; bot.) bărbuşoară (*Erysimum repandum*). [De la ***crud***].

cruzeíro m. unitate monetară de bază în Brazilia. [Din port. ***cruzeiro***].

cruzíe, cruzii f. (înv.) cruzime: *nici să ne vindem cu pîra, unul pe altul, cu cruzie de inimă.* ANTIM; *i se părea că vede toate jertfele cruziei sale.* NEGR. [***Crud*** + *-ie*].

cruzíme, cruzimi f. **1.** pornire de a produce suferinţă; ferocitate; (înv.) cruzie: *mediul meridional ... este un substrat explicativ a fanatismului şi cruzimii în reacţiuni.* CĂL.; **2.** (p. ext.) lipsă de blîndeţe, de înţelegere, de menajamente: *ştim cu cîtă cruzime satirizează autorul societatea.* IBR.; **3.** faptă crudă: *să ne gîndim numai la metoda faraonică de a crea cultura sau la cruzimile inerente medievalismului.* BL. [***Crud*** + *-ime*].

ctítor, ctitori m. **1.** întemeietor, fondator al unei instituţii, asociaţii sau, mai ales, biserici: *ctitori de aşezăminte.* EM.; **2.** (reg.) epitrop de biserică. [Din sl. ***ktitorŭ***].

ctitorí, ctitoresc vb. (tr.) a întemeia, a fonda o biserică, o mănăstire, o instituţie etc. [***Ctitor*** + *-i*].

ctitoricésc, ~şti, ctitoriceáscă, ~eşti a. care ţine de ctitor sau de ctitorie, referitor la ctitor sau la ctitorie: *asemenea drepturi ctitoriceşti, nimic nu ne spune ... prin ce fel de daruri sau de întăriri şi le căpătase.* OD. [***Ctitor*** + *-icesc*].

ctitoríe, ctitorii f. biserică, mănăstire, instituţie etc. întemeiată de un ctitor. [***Ctitor*** + *-ie*].

cu prep. **1.** (exprimă asocierea) împreună, însoţit de ...: *o vie cu livadă frumoasă.* CR.; (întărit prin conjuncţii sau adverbe): *iar cel ungurean şi cu cel vrîncean, mări, se vorbiră.* POP; (întărit prin pron. *tot*): *ca mumii egiptene stau cu toţii-n scaun ţepeni.* EM.; **cu ... cu ...,** toţi, fără deosebire: *atunci mulţimea, cu mic cu mare ... strigară într-un grai.* ISP; **2.** (exprimă o relaţie, o legătură) în ce priveşte ..., referitor la ...: *cum rămîne cu moşu-tău?* CR.; *e văr cu dînsul;* **3.** (indică o posesie) avînd ..., posedînd ...: *furcă cu trei dinţi;* **4.** (indică instrumentul, mijlocul) folosind ..., servindu-se ...: *a ieşit un greieruş, negru, mic, muiat în tuş şi pe-aripi pudrat cu brumă.* TOP; *l-a străpuns cu sabia;* **5.** (indică un conţinut) avînd ..., conţinînd ...: *o farfurie mare, încărcată cu fructe.* HOGAŞ; *butoi cu vin;* **6.** (indică o însuşire, o caracteristică) avînd ..., posedînd ...: *un voinic cu ochi de vultur lunga vale o măsoară.* EM.; *copil cu talent;* **7.** (indică o circumstanţă temporală de simultaneitate) în timpul, pe la, în acelaşi timp: *cu întemeierea acestor state, evoluţiile istorice ale românilor se fac mai lămurite.* BĂLC.; *s-a sculat cu noaptea-n cap;* **8.** (precedat de *de*; indică momentul iniţial, punctul de plecare) din (timpul), începînd de la ...: *doarme făr-a se trezi de cu zori şi pînă-n seară.* AL.; **9.** (indică o cauză) din cauza, din pricina, pentru: *mi-a trecut ciolan prin ciolan cu nunta voastră.* CR.; **10.** (indică măsura într-o comparaţie): *aceea e femeie; mai naltă cu două palme decît mine.* NEGR.; **11.** (indică o comparaţie) ca: *vorbeau numai româneşte, la fel cu ceilalţi consăteni.* GHEŢIE; **12.** (introduce un complement de mod): *e mai puţin dezonorant să iei cu împrumut nişte veşminte de la un cunoscut.* GHEŢIE; **13.** (cu sens concesiv; în locuţiuni conjuncţionale): *cu toate că n-ai fost corect, te-am iertat;* **14.** (formează expresii echivalente unor adverbe de timp): *nu ne vedem cu anii;* **15.** (exprimă succesiunea cînd substantivul este repetat): *an cu an împărăţia tot mai largă se sporeşte.* EM.; **16.** (formează locuţiuni adverbiale): *cu anevoie, cu totul;* **17.** (introduce complemente indirecte): *ţine cu echipa naţională.* // conj. (exprimă coordonarea) şi: *şoarecele cu pisica nu se împacă.* [Lat. ***cum***].

cuadrát n. v. cvadrat[1].

cuadratúră f. v. cvadratură.

cuadrilatér n. v. cadrilater.

cuadrofoníe f. tehnică de captare şi de redare a sunetului pe patru canale. [Din fr. ***quadrophonie***].

cuadrumán a. v. cvadruman.

cuadrupéd a. v. cvadruped.

cuadrúplu a. v. cvadruplu.

cuant n. v. cuantum.

cuántă, cuante f. (fiz.) cea mai mică cantitate de energie radiantă, avînd o valoare proporţională cu frecvenţa radiaţiei respective: *teoria cuantelor a înregistrat o serie de triumfuri.* BL.; (şi: **cvantă**). [Din fr. ***quanta***].

cuántic, ~ci, cuantică, ~ce a. referitor la cuantă sau la cuantificare: *energia e de natură cuantică.* BL. [Din fr. ***quantique***].

cuantificá, cuantífic vb. (tr.) 1. (log.) a determina explicit extensiunea unui predicat dintr-o judecată sau dintr-un enunţ în raport cu cea a subiectului; **2.** a stabili valorile (discrete) pe care la poate lua o mărime fizică. [Din fr. ***quantifier***].

cuantificábil, ~i, cuantificabilă, ~e a. care poate fi cuantificat; căruia i se poate stabili mărimea, extensiunea. [***Cuantifica*** + *-bil*].

cuantificáre, cuantificări f. faptul de a cuantifica. [V. ***cuantifica***].

cuantíst, cuantişti m. adept, susţinător al teoriei cuantelor: *încercările întreprinse din partea unor cuantişti de a împăca teoria cuantelor cu aceea a ondulaţiunii.* BL.; (şi: **cvantist**). [***Cuantă*** + *-ist*].

cuántum, (rar) **cuantumuri** n. cantitate; mărime determinată: *cu repejune incalculabilă se preface într-un cuant egal.* EM.; *trebuie să existe şi un anume cuantum de energie cu totul specifică.* BL.; *a fixa cuantumul cheltuielilor;* (scris şi: (înv.) *quantum*); (şi: (înv.) **cuant, quantum**). [Din lat., fr. ***quantum***].

cuartiér n. v. cartier.

cuarţ, cuarţuri n. bioxid natural de siliciu care se găseşte în roci sub formă amorfă (ca nisip) sau sub formă de cristale: *monumentul ... e o adevărată geodă, un grup uriaş de cvarţuri mărite.* CĂL.; (scris şi: (înv.) *quart*); (şi: (rar) **cvarţ, quarţ**). [Din germ. ***Quarz***, fr. ***quartz***].

cuarţít, cuarţite n. rocă metamorfică formată prin recristalizarea rocilor de cuarţ. [Din germ. ***Quarzit***, fr. ***cuartzite***].

cuarţós, ~şi, cuarţoásă, ~e a. care conţine cuarţ. [Din fr. ***quartzeux***].

cuaternár, ~i, cuaternară, ~e a. şi n. (care ţine de, referitor la) ultima perioadă geologică a neozoicului: *a început la un moment dat în era cuaternară.* BL.; *fiinţa umană nu ar fi apărut numai în cuaternar, cum în chip curent se susţine.* BL.; (şi: (înv.) quaternar). [Din fr. ***quaternaire***, it. ***quaternario***].

cub, cuburi n. **1.** (geom.) corp cu şase feţe pătrate, egale între ele; **2.** (aritm.) produs al unui număr înmulţit de două ori cu el însuşi; puterea a treia a unui număr sau a unei expresii: *cubul lui doi este opt;* **3. metru cub,** unitate de măsură pentru volume egală cu volumul unui corp cubic cu latura egală cu un metru: *sterul este un metru cub;* **4.** jucărie formată dintr-un mic obiect de formă cubică avînd pe cele şase feţe puncte sau figuri. [Din lat. ***cubus***, fr. ***cube***].

cubáj, cubaje n. **1.** determinare a volumului unui corp sau a unui interior; **2.** volum sau capacitate exprimate în metri cubi: *urmează a calcula ... numărul de metri cubi cuprinşi în ele şi a preface apoi cubajul în kilograme.* CĂL. [Din fr. ***cubage***].

cubanéz, ~i, cubaneză, ~e a. care aparţine Cubei sau populaţiei ei, referitor la Cuba sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Cuba. [***Cuba*** n. pr. + *-ez*].

cubatúră, cubaturi f. **1.** determinare a laturii unui cub al cărui volum este egal cu volumul unui corp dat; **2.** determinare prin calcul a volumului mărginit de una sau de mai multe suprafeţe. [Din fr. ***cubature***].

cubeá, cubele f. (reg.) coşul sobei. [Din turc. ***kubbé*** „boltă"].

cubéb, cubebi m. arbore care creşte în unele insule indoneziene din ale cărui fructe se extrag substanţe folosite în cosmetică şi în farmacologie (*Piper cubela*). [Din fr. ***cubèbe***].

cubélc m. v. culbec.

cúbic, ~ci, cubică, ~ce a. **1.** de forma unui cub, referitor la cub; **2.** care conţine puterea a treia a unui cub; **rădăcină cubică,** număr care, ridicat la puterea a treia, dă numărul iniţial: *3 este rădăcina cubică a lui 27;* **3. zahăr cubic,** zahăr în formă de paralelipipede regulate, cu baza un pătrat. [Din fr. ***cubique***, lat. ***cubicus***, germ. ***kubisch***].

cubiculár, cubiculari m. sclav care avea grijă de camera de dormit a stăpînului. [Din lat. ***cubicularius***].

cubículum, cubiculumuri n. (la romani) cameră de dormit. [Din lat. ***cubiculum***].

cubilóu, cubilouri n. cuptor vertical cilindric în care se încălzeşte metalul împreună cu combustibilul şi cu materialele auxiliare. [Din fr. ***cubilot***].

cubísm n. curent artistic apărut la începutul secolului al XX-lea, care prezintă obiecte descompuse în cele mai simple figuri geometrice: *e un realist care se ascunde în refracţia acvatică a cubismului şi geometrismului.* CĂL. [Din fr. ***cubisme***, germ. ***Kubismus***].

cubíst, ~şti, cubistă, ~e a. care aparţine cubismului, referitor la cubism. // m. adept al cubismului: *cubistul şi expresionistul se consumă în sintetică viziune deformantă, sub presiunea unor superioare exigenţe.* BL. [Din fr. ***cubiste***, germ. ***Kubist***].

cubitái, ~i, cubitală, ~e a. care ţine de cot, referitor la cot: *muşchi cubital.* [Din fr. ***cubital***].

cúbitus n. os lung care, împreună cu radiusul, formează scheletul antebraţului. [Din lat., fr. ***cubitus***].

cuc, cuci m. **1.** pasăre călătoare cu penele cenuşii, care îşi depune ouăle în cuibul altor păsări pentru a fi clocite (*Cuculus canorus*): *cînta cucul în livada noastră.* SAD.; (în imprecaţii) *bată-te cucu, mangositule.* AL.; **ceas cu cuc,** ceasornic de perete care anunţa ora imitînd cîntecul acestei păsări; **lapte de cuc,** lucru imposibil: *muierea poftеşte şi la urdă de curcă şi la lapte de cuc.* POP.; **a cînta cuiva cucul,** a avea noroc; **a(-i) cînta (cuiva) cucul din faţă,** v. **faţă; de flori de cuc,** fără rost, în zadar: *nu-l ducem noi la spînzurătoare numai aşa de flori de cuc.* CR.; **2. cuc armenesc,** pupăză (*Upupa epops*): *iar vrei să te spurce cucul armenesc?* CR.; **3. de-a cucul,** varietate a jocului de-a v-aţi ascunselea în care copiii imită strigătul cucului; **4.** (eufemistic) penis; **5.** (compuse) **ciuboţica-cucului,** v. **ciuboţică; laptele-cucului,** v. **lapte; limba-cucului,** v. **limbă; scaunul-cucului,** v. **scaun.** // n. (pl. **cucuri**) **1.** (la unele jocuri) lovitură cu mingea în înălţime: *a prinde mingea în cuc;* **2.** (mai ales la pl.) vorbe, spuse goale, neadevărate, exagerate: *spune numai cucuri; termină cu cucurile!* // adv. izolat, singur, străin: *se duce pe ici pe colo, lăsîndu-mă cuc în mijlocul unei lumi streine.* HOGAŞ; *şade cuc în casă;* **cît cucul,** niciodată; **singur cuc,** absolut singur: *un bătrîn care, în amurgul vieţii, a rămas singur cuc.* VIERU; *trăia singur cuc într-o garsonieră.* GHEŢIE; **a se face cuc,** a se îmbăta. [Lat. ***cucus***].

cúcă[1], cuci f. căciulă înaltă, împodobită cu pene (de struţ), pe care o purtau marii demnitari turci şi domnitorii români în timpul ceremoniilor: *Mihai primi de la solul sultanului sabia şi cuca pe care o puse pe cap.* BĂLC. [Din turc. ***kuka***].

cúcă[2], cuci f. (reg.) **1.** coş de fum la casele ţărăneşti; **2.** deal înalt şi izolat. [Et. nec.].

cúcă[3], cuci f. (rar) femela cucului. [De la ***cuc***].

cucăí, cucăiesc vb. (reg.; intr.) a moţăi: *născut seara, o să fii noaptea treaz şi-o să cam cucăi ziua.* SOR. [Cf. magh. ***kukkadoz***].

cuceri, cuceresc vb. **1.** (tr.) a ocupa, a supune cu puterea armelor: *turcii ... năvălesc în Europa şi ameninţă a o cuceri.* BĂLC.; *romanii cuceriseră mai toate ţările;* (fig.) *bogăţia de verdeaţă a livezii a cucerit zidurile.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) supune, a (se) închina: *Sobieski cere ca să-i cuceriţi cetatea.* AL.; **3.** (înv.; refl.) a se umili, a se smeri, a se închina, a se ruga: *să ne cucerim cu cuviinţă duhovnicilor noştri.* ANTIM; *ne rugăm şi ne cucerim;* **4.** (fig.; tr.) a-şi atrage simpatia, a cîştiga dragostea, bunăvoinţa cuiva: *e vorba de o femeie pe care eroul a ezitat s-o cucerească.* CĂL.; *privirea lui te cucereşte;* **5.** (p. ext.; tr.) a cîştiga, a atrage: *de unde la început se arătase circumspectă, ideea plecării mele la studii a cucerit-o treptat.* GHEŢIE. [Lat. ****conquerire (=conquirere)***].

cucerie f. (înv.) evlavie, cucernicie: *plecîndu-mi capul cu cucerie, mă rog împăratului celui din nălţime.* ANTIM; *domnul sărută crucea cu multă cucerie.* OD. [***Cuceri*** + *-ie*].

cuceríre, cuceriri f. **1.** acţiunea de a (se) cuceri şi rezultatul ei; **2.** lucru, obiectiv cucerit; cîştig, izbîndă; **3.** progres, reuşită: *cuceririle tehnicii din ultima sută de ani ne-au speriat.* GHEŢIE; **4.** persoană de sex opus căreia i-a fost cîştigată simpatia, dragostea. [V. ***cuceri***].

cucerít, ~ţi, cucerită, ~e a. **1.** (înv.) smerit: *înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă.* OD.; **2.** ocupat prin puterea armelor: *etruscii par a fi avut acest obicei al schimbării numelor oraşelor cucerite.* EM. [V. ***cuceri***].

cuceritór, ~i, cuceritoáre m., f. **1.** persoană, popor, ţară etc. care a făcut sau face cuceriri: *cuceritorul Constantinopolului;* (fig.) *a doua povesteşte ultima aventură a unui cuceritor de inimi întîrziat.* GHEŢIE; **2.** persoană care atrage simpatia sau dragostea altei persoane (de sex opus): *nimicurile galante ale cuceritorului sînt mai măgulitoare.* CĂL. // a. care cucereşte: *zîmbet cuceritor.* [***Cuceri*** + *-tor*].

cucérnic, ~ci, cucernică, ~ce a. **1.** smerit, evlavios, religios: *cea mai cucernică şi umilă populaţie.* VIERU; (p. ext.) *la moşie îşi clădise biserică pe care puse o cucernică inscripţie.* CĂL.; **2.** (şi subst.) titlu dat preoţilor: *cucernicia ta!* [***Cucernic*** + *-ie*].

cuci m. pl. (reg.) obicei popular la lăsatul secului, cînd un grup de flăcăi, conduşi de unul mascat în diavol, merg şi joacă pe la case: *cu ghiduşuri, cu turcă, cuci şi cu geamale.* DOS. [Din bulg. ***kuč*** „berbec"].

cucoánă, cucoane f. **1.** (înv.) fiică de domnitor: *doamna ceru doi juni din Fanar pe care să-i facă gineri la ale sale două cocoane.* OD.; **2.** femeie din înalta societate, soţie de boier: *pe drum se întîlnesc ei cu o trăsură în care era o cucoană.* CR.; **3.** termen de politeţe pentru o femeie (din înalta societate): *acasă e cucoana?*; (reg.) **cucoană-chifteriţă,** coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*): *nu cumva l-o fi muşcat vreo cocoană-chifteriţă?* AL.; (şi: **cocoană**). [De la ***cocon;*** cf. gr. mod. ***kokkóna***].

cucón m. v. **cocon.**

cuconét, cuconeturi n. (fam.) grup de cucoane. [***Cucoană*** + *-et*].

cuconí, cuconesc vb. **1.** (tr.) a se adresa cu termenul de cocon sau cucoană: *nu-l mai tot cuconi.* AL.; **2.** (refl.) a se îngîmfa, a-şi da aere boiereşti: *iar s-a cuconit Florica.* AL.; (şi: **coconi**). [De la ***cucon (=cocon)*** şi ***cucoană***].

cuconíe f. v. **coconie.**

cuconíţă, cuconiţe f. **1.** cucoană tînără: *văzînd pe cuconiţa într-un cerdac ... începură să se jeluiască la dînsa.* ISP.; **2.** termen de politeţe pentru fetele oamenilor bogaţi; (şi: (înv.) **coconiţă, coniţă**). [***Cucoană*** + *-iţă*].

cucór m. v. **cocor.**

cucóş m. v. **cocoş.**

cucoşéşte adv. v. **cocoşeşte.**

cúcu interj. **1.** cuvînt care imită cîntecul cucului: *ceasornicul din părete, ... cîntă cucu de nouă ori.* VLAH.; **2.** strigătul copiilor la jocul de-a v-aţi ascunselea. [Onomat.].

cucuí[1], pers. 3 **cucuieşte** vb. (rar; intr.; despre cuc) a cînta. [De la ***cucu***].

cucúi[2], cucuie n. **1.** umflătură la cap provocată de o lovitură: *se loveşte de uşă, îşi face un cucui în frunte.* CĂL.; *l-a izbit în frunte de s-a făcut un cucui;* **2.** (reg.) moţ pe capul unor păsări. [Lat. ****cucullius (=cucullus)***].

cucuiá, cucuiez vb. (refl.) a se cocoţa. [De la ***cucui[2]***].

cuculăt, ~ţi, cucuiată, ~e a. (reg.) **1.** (despre păsări) moţat: *în urma lui veneau cîrduri nenumărate de paseri, care de care mai frumoase, mai cucuiete şi mai boghete.* CR.; *găină cucuiată;* (p. ext.) *trei iezi cucuieţi.* CR.; **2.** cocoţat pe ceva: *moş Bodrîngă, şezînd cucuiet pe nişte buci.* CR.; *cucuiat pe un zid;* **3.** care are cucuie, umflături: *fruntea-i cucuiată.* PANN; **4.** ascuţit spre vîrf; ţuguiat: *cu capul cucuiat, cu dinţii îngălbeniţi.* CĂL. [***Cucui*** + *-at*].

cucuiátă, cucuiate f. (reg.) biserică în curtea căreia se îngroapă morţii: *du-te la cucuiata!;* **a pune la cucuiata,** a da uitării; **a sta la cucuiata,** a fi mort. [***Cucui*** + *-iată*].

cucuiát, ~ţi, cucuiată, ~e a. (despre flori) în formă de glugă. [Din lat. ***cucullatus***].

cucúlă, cucuie f. veşmînt cu glugă purtat de călugării catolici. [Din fr. ***cuculle,*** lat. ***cucullus***].

cuculeásă, cuculese f. femela cucului; cucă[3]: *comisoaia Ilisafta iar s-a tînguit că rămîne singură ca o cuculeasă.* SAD. [***Cuc*** + *-ul* + *-easă*].

cucuiéte, cucuieţi m. **1.** cuc mic; **2.** (fam.; adj.) beat: *chefuiră pînă se făcură cuculeţi.* [***Cuc*** + *-ulete*].

cuculéţ, cucuieţi m. **1.** diminutiv al lui cuc; cucuşor: *cuculeţ, pasăre sură.* POP.; **2.** (eufemistic) penis (la băieţi). [***Cuc*** + *-uleţ*].

cucumeá, cucumele f. (reg.) **1.** (zool.) cucuvea (*Athene noctua*); **2.** deschizătură la podul casei ţărăneşti (pe unde se urcă în pod). [Cf. ***cucuvea***].

cúcură[1], cucure f. (înv.) tolbă de săgeţi: *avea în mîinile sale arc şi la şold cucura cu săgeţi.* SAD. [Din gr. mod. ***kúkuron***].

cúcură[2], cucure f. (reg.) parte a plugului care leagă brăzdarul, cormana şi plazul: *cucură am făcut nouă, dar s-a rupt grindeiu-n două.* POP. [Din magh. ***kukora***].

cucurbétă f. v. **curcubetă.**

cucurbeţeá, cucurbeţele f. (reg.; bot.) remf (*Aristolochia clematitis*). [V. ***cucurbetă***].

cucurbitacée, cucurbitacee f. **1.** (la pl.) familie de plante erbacee, cu tulpinile tîrîtoare sau agăţătoare, cu frunze mari şi cu fructul cărnos; **2.** plantă din această familie: *spaima florilor şi doamna cucurbitaceelor.* TOP.; (adj.) *plantă cucurbitacee.* [Din fr. ***cucurbitacée***].

cucurigá, pers. 3 **cucurígă** vb. (intr.; despre cocoşi) a scoate sunete caracteristice; a cînta. [De la ***cucurigu***].

cucurigát n. faptul de a cuciriga. [V. ***cuciriga***].

cucurigí[1], pers. 3 **cucurigeşte** (vb.; intr.) a striga cucurigu: *cucoşul draculuí ... parcă l-ar pune înadins ... vecinul meu ca să cucurigească.* AL. [De la ***cucurigu***].

cucurígi[2] m. pl. floricele de porumb; cocoşei. [V. ***cucurigu***].

cucurígu interj. cuvînt care imită cîntecul cocoşului: *de pe la poartă începe a cînta: „cucurigu! cucurigu!".* CR. // m. cocoş. // n. **1.** (pl. **cucuriguri**) cîntec al cocoşului: *îi răspund cucoşi din poiată, cu nişte cucuriguri lungi.* SAD.; **2.** (precedat de „la") etajul cel mai înalt; mansardă: *are un apartament la cucurigu.* [Onomat.].

cucurúz, cucuruzi m. (reg.) **1.** porumb (*Zea mays*): *am semănat cu îndestulare cucuruz.* SAD.; *fusese la culesul cucuruzului, şi toată ziua se vînzoli cu muncitorii.* AG.; **2.** con, fructul coniferelor: *de-ar fi fost, cel puţin, aşternută pădurea pe jos cu jir în loc de cucuruzi de brad.* HOGAŞ. [Din sb. ***kukuruz***].

cucuşór, cucuşori m. cuculeţ: *cucuşor frumos de munte vină-n curtea mea şi-mi cîntă.* POP. [***Cuc*** + *-uşor*].

cucútă, cucute f. **1.** plantă erbacee otrăvitoare cu frunze mari, flori albe şi fructe brune-verzui (*Conium maculatum*): *ceata voinică merge tăind în goleţi ca şi în cucute sau ciuciuleţi.* B.-DEL.; **2.** otravă extrasă din această plantă, cu care atenienii otrăveau pe unii condamnaţi: *Socrate bău cucută;* (fig.) *toate elegiile sînt străbătute de această cucută amară a deşertăciunii.* CĂL.; **3.** (compuse) **cucută-de-apă,** plantă erbacee de apă, cu flori albe formînd o umbrelă (*Cicuta virosa*); **cucută-de-pădure,** plantă erbacee cu frunze ascuţite şi flori albe (*Galium schultesii*). [Lat. ****cucuta (=cicuta)***].

cucuváie f. v. **cucuvea.**

cucuveá, cucuvele f. **1.** pasăre răpitoare de noapte cu penele de culoare brună-cenuşie şi cu ochii înconjuraţi de rozete de pene, care trăieşte în turle, case părăsite etc. (*Athene noctua*): *o tristă cucuvaie suspină-n timpul nopţii.* AL.; **2.** deschizătură în acoperişul casei pe unde iese fumul din pod; (şi: (reg.) **cucuvaie**). [Din gr. mod. ***kuk(k)uvághia***].

cucuvéică, cucuveici f. (reg.) cucuvea (*Athene noctua*). [Din bulg. ***kukuveja***].

cudálb a. v. **codalb.**

cuéstă, cueste f. formă de relief cu un povîrniş, într-o regiune în care alternează stratele de roci dure şi moi, formată prin eroziunea apelor curgătoare. [Din sp. ***cuesta***].

cúfăr, cufere n. **1.** ladă cu capac folosită la păstrarea sau la transportarea unor obiecte; **2.** (reg.) geamantan (de lemn): *şedeam care pe dunga păturilor, care pe cuferele de lemn.* GHEŢIE. [Din pol., ucr. ***kufer***].

cufărár, cufărari m. (înv.) persoană care face cufere. [***Cufăr*** + *-ar*].

cufăráş, cufăraşe n. diminutiv al lui cufăr; cufăr mic: *păstrează cu grijă cufăraşul şi hîrtiile acelea.* TUD. [***Cufăr*** + *-aş*].

cufúnd, ~zi, cufundă, ~e a. adîncit, scobit: *cît putu-încăpea-n palma cufundă, atîta luă şi sorbi-îndată.* B.-DEL. // n. **de-a cufundul,** dîndu-se la fund, cufundîndu-se: *apoi, huştiuliuc! şi eu în ştioalnă, de-a cufundul.* CR. [De la ***cufunda***].

cufundá, cufúnd vb. **1.** (refl. şi tr.) a intra sau a face să intre într-un lichid: *sînt mai grele decît un fluid în care sînt cufundate.* BL.; *se cufundă în mare;* (fig.) *căzînd jos, cu mare strănicie, s-a cufundat în fundul pămîntului.* CR.; **2.** (tr.) a înghiţi, a trage la fund: *apa cufundă munţii;* **3.** (fig.; refl.) a se pierde, a dispărea: *bătrînul se cufundă sub boltă, păşind cu încălţările de plisă.* SAD.; *umbra-n păduri se cufundă.* AL.; **4.** (refl.) a se îneca, a intra în adînc: *corabia s-a cufundat;* (fig.) *poemul se cufundă din nou în feeric şi în marea de cristaluri.* CĂL.; **5.** (fig.; refl.) a se lăsa absorbit: *iar te-ai cufundat în stele?* EM.; *deschise volumul şi se cufundă în lectură.* GHEŢIE. [Lat. ***confundare***].

cufundác, cufundaci m. cufundar (*Padiceps cristatus*). [***Cufunda*** + *-ac*].

cufundár, cufundari m. **1.** pasăre de mărimea raţei, cu penele castanii pe spate şi cu un smoc de pene în formă de guleraş; bodîrlău (*Padiceps cristatus*); **2.** pasăre mai mare ca raţa, cu pene negre cu puncte albe şi cu ciocul ascuţit (*Gavia arctica*). [***Cufunda*** + *-ar*].

cufundáre, cufundări f. acţiunea de a (se) cufunda şi rezultatul ei. [V. ***cufunda***].

cufundát, ~ţi, cufundată, ~e a. **1.** adîncit, înfundat în orbite: *ochii cufundaţi în capu-i.* EM.; **2.** (fig.) absorbit: *în liniştea adîncă şi-n visuri cufundat.* AL.; **3.** înghiţit, băgat la fund: *corabie cufundată;* (fig.) *sub năsipul din pustie cufundat e un popor.* EM. [V. ***cufunda***].

cufundătór, cufundători m. (rar) persoană care se cufundă în mare; scafandru. [***Cufunda*** + *-ător*].

cufundătúră, cufundături f. loc cufundat; adîncitură. [***Cufunda*** + *-ătură*].

cufureálă, cufureli f. (pop.) diaree. [***Cufuri*** + *-eală*].

cufurí, cufuresc vb. (pop.; refl.) **1.** a avea diaree; **2.** (p.ext.) a defeca; a evacua materiile fecale: *bietului Goleman, ce pe iarbă şezînd una, să cufuri-în barbă.* B.-DEL.; **3.** a-i fi foarte frică. [Lat. ****conforire***].

cufurít, ~ţi, cufurită, ~e a. (pop.) care are diaree. [V. ***cufuri***].

cúget, cugete n. **1.** capacitate de a gîndi; cugetare, gîndire: *cugetul i se purta în depărtări şi în întunecimi şi isprăvea prin a se întoarce ca o pasere obosită.* SAD.; **2.** acţiune de a gîndi; gîndire: *are să vi se bolnăvească de atîta cuget căpăţînile.* SAD.; **3.** gînd, idee, părere: *i-a ascuns sub aceste vorbe foarte naturale cugetele triste care l-au cuprins.* BOL.; **a-i bate cugetul cuiva,** a-i veni cuiva o idee: *cugetul îmi bate, din străin să-mi fac un frate.* POP.; **pe cugete,** gînditor: *şezură amîndoi în umbră ..., Petrea, ascultînd pe cugete doina izvorului.* EM.; **4.** (înv.) scop, intenţie, plan: *să ne păzim mintea de cugetele cele viclene.* ANTIM; **5.** minte, intelect, spirit: *gînduri fără de noroc şi fără veselie umpleau cugetul meu.* GAL.; *citesc în cugetul tău;* **6.** conştiinţă, sentiment al responsabilităţii: *ne-a exploatat pe amîndoi fără nici un pic de cuget.* AL.; **mustrare de cuget,** remuşcare, regret pentru o greşeală făcută; căinţă. [De la ***cugeta***].

cugetá, cúget vb. (intr.) **1.** a se gîndi, a forma idei, păreri despre un lucru: *producţiuni solemne de morală publică ..., la cari neapărat vor cugeta matur notabilităţile literare.* CAR.; **2.** a chibzui, a cumpăni: *cugetă bine;* (refl.) *e un moment mare, să mă cuget mai întîi, gîndi el.* EM.; **3.** a-şi da seama, a lua în considerare: *critica din perioada întîia, pe cît omeneşte putem cugeta, a cumpănit bine.* IBR.; **4.** a avea o opinie, o părere: *el cugetă ca şi mine;* **5.** a avea o intenţie, un plan: *cuget să plec.* // (tr.) **1.** a realiza cu gîndirea, cu mintea; a gîndi: *autorii vorbesc ... de probleme pe care nu le-au cugetat.* IBR.; **2.** a-şi închipui, a-şi imagina: *să cuget basme mîndre, poetice poveşti.* EM. [Lat. ***cogitare***].

cugetáre, cugetări f. **1.** facultatea de a cugeta; gîndire: *logica studiază structurile cugetării;* **2.** acţiunea de a cugeta şi rezultatul ei; idee, gînd: *cu aceste cugetări, ... scăpără şi dădu viaţă unui alt prieten al singurătăţii.* SAD.; *cugetare originală;* **3.** judecată, raţionament; **4.** maximă, sentinţă, reflecţie: *cugetări de Carmen Sylva;* **5.** ansamblu de idei, de opinii ale unui individ, ale unui grup uman etc.: *istoria cugetării omeneşti enumeră o mulţime de viziuni cosmologice.* BL. [V. ***cugeta***].

cugetăcióş, ~şi, cugetăcioásă, ~e a. (înv.) care ţine de gîndire, de cugetare: *carte ... întru carea au scris ... pentru ceale ce sînt de cugetăcioase ş-a sîmţecioase prăvitură.* DOS. [***Cugeta*** + *-ăcios*].

cugetăréţ, ~i, cugetăreaţă, ~eţe a. (înv.) dotat cu gîndire; gînditor, cugetător: *preste cugetăreaţe şi arhangheleşti ceate căpetenie fu rînduit de puternicul Dumnedzău.* DOS. [***Cugeta*** + *-ăreţ*].

cugetătór, ~i, cugetătoáre a. şi m., f. (persoană) care cugetă (profund); gînditor: *nici un alt cugetător nu reprezintă barocul cu aceeaşi putere ca Leibniz.* BL.; **liber-cugetător,** persoană care respinge autoritatea în domeniul opiniilor religioase. [***Cugeta*** + *-ător*].

cugetătúră, cugetături f. (înv.) cuget, conştiinţă; suflet: *că-m feci rea voaie pentru grea ură, de sînt cu spaimă-n cugetătură.* DOS. [***Cugeta*** + *-ătură*].

cuguár, cuguari m. puma (*Felis concolor*). [Din fr. ***cougouar***].

cúhne f. v. **cuhnie.**

cúhnie, cuhnii f. (reg.) **1.** bucătărie: *eu trebuie să mă grăbesc la cuhnii cu vînatul pe care l-am dobîndit.* SAD.; **2.** clădire, cameră sărăcăcioasă; (şi: **cuhne, cuine**). [Din ucr. ***kuhnja,*** sb. ***kuina***].

cui, cuie n. **1.** mică piesă cilindrică de fier (sau de lemn), turtită la un capăt şi ascuţită la celălalt, cu care se prind între ele diferite piese sau se realizează un suport: *o, nu mi-e că mi-am sîngerat la prag piciorul într-un cui.* COŞB.; **cui pe** (sau **cu**) **cui se scoate, a)** o suferinţă face să fie uitată una anterioară; **b)** remediul este de aceeaşi natură cu afecţiunea; **a face** (sau **a tăia**) **cuie,** a dîrdîi de frig: *o să vă pui să faceţi nişte cuie, clănţănindu-vă dinţii.* ISP.; (adj.) **toc cui,** toc[3] cu vîrful ascuţit: *părea mai înaltă, mai zveltă, slăbise sau purta tocuri cui.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) piesă, obiect cilindric şi ascuţit din metal: *ariciul acela de cuie de aramă era cel mai mare ajutor.* SAD.; **3.** cuier simplu de perete: *îşi puse în cui paltonul ud.* EM.; **a-şi pune pofta-n cui,** a renunţa la ceva dorit: *ba pune-ţi pofta-n cui, măi babă!* CR.; **cuiul lui Pepelea,** pretext prin care cineva îşi arogă dreptul de a deranja pe altul în mod abuziv; **4.** (fig.) necaz, suferinţă adîncă: *unchiaşul era cu cuiul la inimă.* ISP. [Lat. ***cuneus***].

cuib, cuiburi n. **1.** culcuş făcut de păsări pentru a se adăposti, a depune ouăle şi a creşte puii: *locul natural al păsării este cuibul ei.* BL.; *cuiburi de păsări ierbile mişcă.* VIERU; (fig.) *în mijlocul unei dumbrăvi de spinişe, zării cuibul unui foc.* EM.; **2.** (fig.) locuinţă, sălaş; reşedinţă: *Ştefan, Ştefan domn cel mare, în Suceava cuibu-şi are.* POP; **3.** loc (ascuns) unde se realizează ceva sau de unde se propagă ceva (nociv): *acolo-i cuibul spaimei şi adăpostul urei.* AL.; **4.** muşuroi de pămînt făcut în jurul unei tufe de cartofi sau a firelor de porumb; **5.** cantitate de fermenţi de acelaşi fel care provoacă înăcrirea vinului, a borşului, a oţetului etc.; **6.** focar, loc de concentrare şi de răspîndire a unor idei, acţiuni etc.: *ca ... să stîrpească cuiburile feudalităţii, îi despoaie de averi.* NEGR.; **7.** loc (adăpostit) în care se amplasează o armă automată: *cuib de mitralieră.* [Lat. ****cubium***].

cuibá, pers. 3 **cuibează** vb. (intr.) a-şi avea, a-şi aşeza cuibul: *la poalele lor cuibează vulturii cei falnici.* OD. [De la ***cuib***].

cuibár, cuibare n. **1.** loc pregătit cu paie, cu fîn etc. în care păsările depun şi clocesc ouăle: *găina sare peste poartă, trece iute pe lîngă babă şi se pune pe ciubariu.* CR.; (fig.) *în cuibar rotind de ape, peste care luna zace.* EM.; **2.** ou care se lasă într-un astfel de loc pentru ca păsările de curte să-l găsească; **3.** (fig.) culcuş: *îşi făcuse cuibar de paie lîngă el în căruţă.* SAD.; (şi: (reg.) **cuibariu**). [***Cuib*** + *-ar*].

cuibáriu n. v. **cuibar.**

cuibărí, cuibăresc vb. **1.** (intr. şi refl.) a-şi face cuibul; a se aşeza în cuibar; **2.** (fig.; refl.) a se adăposti, a se aşeza (ghemuindu-se) într-un loc: *altul se cuibăreşte pe divan, cu ochelarii prinşi pe după urechi cu şireturi.* CĂL.; **3.** (fig.; refl.) a se aciua, a se pripăşi; (fig.) *o nesfîrşită emoţie răscolitoare mi se cuibărise în inimă.* GHEŢIE; **4.** (tr.) a muşuroi porumbul, fasolea, cartofii etc. [***Cuib*** + *-ări*].

cuibăríre, cuibăriri f. acţiunea de a (se) cuibări şi rezultatul ei. [V. ***cuibări***].

cuibărít[1] n. **1.** faptul de a (se) cuibări; **2.** perioadă în care (se) cuibăresc păsările. [V. ***cuibări***].

cuibărít[2], ~ţi, cuibărită, ~e a. **1.** care şi-a făcut cuib undeva; **2.** (fig.) care s-a aşezat (bine) într-un loc. [V. ***cuibări***].

cuibuléţ, cuibuleţe n. cuibuşor: *brazii ce se legănau cuibuleţul mi-l stricau.* POP. [***Cuib*** + *-uleţ*].

cuibuşór, cuibuşoare n. diminutiv al lui cuib; cuibuleţ: *cuibuşorul tău ţi l-oi face eu.* POP. [***Cuib*** + *-uşor*].

cuiér, cuiere n. suport de lemn sau de metal, fixat în perete sau mobil, de care se atîrnă hainele sau, rar, alte obiecte: *de-a lungul pereţilor sînt cuiere cu căni şi bliduri.* CĂL. [***Cui*** + *-er*].

cúine f. v. **cuhnie.**

cui pódest expr. cui foloseşte. [Cuv. lat.].

cuirasá, cuirasez vb. (tr.) a prevedea cu o cuirasă; a întări. [Din fr. ***cuirasser***].

cuirasáre, cuirasări f. acţiunea de a cuirasa. [V. ***cuirasa***].

cuirasát, cuirasate n. navă de război protejată de o cuirasă şi înarmată cu artilerie grea: *au intrat în scenă diviziile blindate, cuirasatele şi submarinele.* R.L. // a. prevăzut cu o cuirasă: *navă cuirasată.* [Din fr. ***cuirassé***].

cuirásă, cuirase f. **1.** platoşă, îmbrăcăminte din piele, din zale sau din plăci de metal care proteja, în trecut, pieptul şi spatele luptătorilor; **2.** armătură din plăci de oţel special cu care se blindează unele nave de război. [Din fr. ***cuirasse***].

cuirasiér, cuirasieri m. soldat de cavalerie îmbrăcat în platoşă. [Din fr. ***cuirassier***].

cuişór, cuişoare n. **1.** diminutiv al lui cui; cui mic; **2.** (la pl.) condiment obţinut prin uscarea mugurilor florali ai unui arbust din insulele Moluce: *cîntăreşte pentru curte una sută dramuri cuişoare.* SAD. // m. (pl. **cuişori**) (rar) arbust exotic de la care se obţine acest condiment (*Eugenia aromatica* sau *Caryophyllus aromaticus*): *aici cresc plante odorifere, crini, ienuperi, cuişori.* CĂL. [***Cui*** + *-işor*].

cuişoríţă, cuişoriţe f. plantă erbacee cu flori alburii sau roşcate şi cu fructe capsule (*Holosteum umbellatum*). [***Cuişor*** + *-iţă*].

cújbă, cujbe f. **1.** bucată de lemn bifurcată, fixată în pămînt sau într-un zid, de care se atîrnă căldarea sau ceaunul deasupra focului: *aprinse foc şi aruncă ceaunul de mămăliguă în cujbă.* SAD.; *cujba ţine locul pirostriilor;* **2.** (reg.) lemn încovoiat la luntre. [Din sb. ***gužba***].

culác, culaci m. (rusism) chiabur. [Din rus. ***kulak***].

culán, culani m. măgar sălbatic care trăieşte în Asia. [Din germ. ***Kulan***].

culánt, ~ţi, culantă, ~e a. înţelegător, amabil, darnic. [Din fr. ***coulant***].

culánţă f. însuşirea de a fi culant; atitudine, comportare culantă. [Din germ. ***Kulanz***].

culátă, culate f. parte de dinapoi a ţevii unei guri de foc. [Din it. ***culatta***].

cúlă, cule f. 1. (înv.) turn circular, boltă, cupolă: *o ţinea închisă într-o culă.* ISP; **2.** clădire în formă de turn cu bază dreptunghiulară; **3.** (înv.) beci boltit; subterană: *îşi adună ceata într-o culă.* ISP; **4.** (înv.) vistierie, tezaur: *din cula domnească lefuri să-mpărţească.* POP. [Din turc. ***kula***].

culbéc, culbeci m. (reg.) melc (*Helix, Limnaea, Limax*): *şi ca culbecii să ardză de soare, şi să nu-l vadză.* DOS.; *culbecii cari fac coarne, purtîndu-şi casa în spinare.* AL.; (şi: **cubelc, curbec**). [Et. nec.].

culbeceásă f. (reg.) lucernă (*Medicago sativa*). [***Culbec*** + *-easă*].

culbutá, culbutez vb. (tr.) a descărca un vagonet prin răsturnare cu ajutorul culbutorului. [Din fr. ***culbuter***].

culbutáre, culbutări f. acţiunea de a culbuta. [V. ***culbuta***].

culbutór, culbutoare n. **1.** basculator; **2.** piesă a motorului care transmite mişcarea de la arborele cu came la supape. [Din fr. ***culbuteur***].

culcă, culc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) aşeza, a (se) întinde (în pat) pentru a dormi sau a se odihni: *poţi să te culci, e ora şi noaptea-ntîrziată.* BAC.; *a culca copiii;* **a culca la pămînt, a)** a doborî, a face să cadă, să se întindă jos: *mîna victima, ... o culca la pămînt pe la toate răspîntiile şi o bătea cu harapnicul.* CĂL.; **b)** a ucide, a omorî: *a culcat la pămînt pe ursul care se răpezise asupră-i.* OD.; **a se culca pe-o ureche,** a nu se sinchisi de nimic; **a se culca pe acea** (sau **pe o**) **ureche,** a-şi lua nădejdea, a-şi muta gîndul de la ceva: *cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche, din partea noastră.* CR.; **a se culca (o dată) cu găinile,** v. găină; **2.** (tr.) a găzdui, a adăposti pe cineva peste noapte: *dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată.* CR.; **3.** (refl.) a avea raporturi sexuale cu cineva: *puse muierea stăpînului lui ochii ei pe Iosif şi-i zise lui: „culcă-te cu mine!"* BIBLIA; **4.** (refl.; despre plante) a se pleca, a se îndoi spre pămînt; **5.** (tr.) a pleca, a îndoi, a doborî la pămînt: *vîntul culcă grîul;* **6.** (tr.) a pleca într-o parte: *braţele ei îmi încercuiau gîtul, iar capul şi-l culcase pe umărul meu.* GHEŢIE; *culcă puţin hîrtia.* [Lat. ***collocare*** „a aşeza, a pune"].

culcáre, culcări f. **1.** acţiunea de a (se) culca; aşezare în poziţie orizontală (pentru a dormi), pregătire pentru somn; culcat: *cum înserează, vine şi pofteşte pe oaspeţi la culcare.* CR.; **2.** moment cînd cineva merge să se culce: *ceasurile dintre deşteptare şi culcare deveniră nefiresc de lungi.* GHEŢIE; **3.** întindere la pămînt (la un ordin). [V. ***culca***].

culcát[1] n. culcare. [V. ***culca***].

culcát², ~ţi, culcată, ~e a. aşezat în poziţie orizontală; întins pentru a dormi: *stătea culcat în dormitor, acoperit cu plapumă.* GHEŢIE; (p. ext.) *ale turnurilor umbre peste unde stau culcate.* ALEX. [V. ***culca***].

culcudúţă, culcuduţe f. (bot.; reg.) corcoduş (*Prunus cerasifera*): *de nimic nu mi-i dor ca de flori de culcuduţă.* POP. [Et. nec.; cf. ***corcoduşă***].

culcúş, culcuşuri şi (reg.) **culcuşe** n. **1.** adăpost, loc (improvizat) de odihnă sau de dormit: *tot drumeţul îşi găseşte culcuşul şi ospăţul.* AL.; **2.** loc de culcare şi de adăpost pentru animale sau pentru păsări: *ca din culcuşă epurii scorniţi, aşa eşiră.* B.-DEL.; **3.** strat din baza unei formaţii geologice. [***Culc*** (prez. ind. de la *culca*) + *-uş*].

culeáşă f. v. coleaşă.

culée, culee f. **1.** canal prin care curge metalul în forma care se toarnă; **2.** infrastructură la picioarele unui pod. [Din fr. ***culée***].

culegăr, culegare n. (tipogr.) instrument de forma unei cutii cu trei pereţi în care sînt aşezate literele în rînduri. [***Culege*** + *-ar*].

culegătór, culegători m. **1.** persoană care colecţionează sau realizează o culegere: *culegător de basme;* **2.** lucrător tipograf care adună şi aşază literele; zeţar: *a intrat la un tipograf; la optsprezece ani era culegător.* VLAH.; **3.** persoană care adună recolta, hrana: *în colonie vom descoperi indivizi care fac serviciu de culegători de hrană.* BL. [***Culege*** + *-(ă)tor*].

culegău, culegaie n. echer, colţar tipografic. [***Culeg*** (prez. ind. de la *culege*) + *-ău*].

culége, culeg vb. (tr.) **1.** a aduna, a strînge cereale, fructe, legume, flori etc.: *Malca culegea nişte dumbravnic.* CR.; (fig.) *cine seamănă vînt culege furtună;* (absol.) *sînt flori acolo, visurile mele, şi sufletului dat e să culeagă.* GOGA; **2.** a ridica, a lua ceva de pe jos; a strînge: *îşi culegea boarfele de pe jos.* CR.; (fig.) *Ioana rămase pe drumuri şi fu culeasă în spitalul de bătrîni din Piteşti.* CĂL.; **3.** a dobîndi; a obţine: *din evoluţia istorică a matematicii se pot culege diverse învăţăminte.* BL.; *a culege aplauze;* **4.** a aduna laolaltă: *anticarul ... culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEX.; **alege pînă culege,** alege mult pînă alţii iau ce este mai bun: *eu gîndesc că tot om alege, om alege, pîn-om culege.* CR.; **5.** (tipogr.) a aduna literele necesare din casete şi a forma texte; **6.** (rar) a conclude; a deduce: *au cetit nişte cronice de demult ... din care să culege că boii ca turbaţi, dînd pe ţigani, foarte pe mulţi au prăvălit ş-au călcat.* B.-DEL. [Lat. ***colligere***].

culégere, culegeri f. **1.** acţiunea de a culege şi rezultatul ei; strîngere, adunare: *culegerea fructelor;* **2.** colecţie: *n-am putinţă să mă ocup de culegeri, fiind nevoit să-mi opresc atenţia asupra studierii şi sistematizării materialelor deja adunate.* MAT.; *culegere de poezii.* [V. ***culege***].

culés[1] n. 1. recoltare, strîngere a cerealelor, a strugurilor, a fructelor etc.: *„jocul" meu principal era culesul spicelor pe mirişte.* VIERU; (p. ext.) *culesul aurului era un lucru migălos şi trudnic.* TUD.; **2.** timpul cînd se strînge recolta: *s-au întîlnit în perioada culesului.* [V. ***culege***].

culés², ~şi, culeásă, ~ese a. recoltat: *transportă merele culese.* [V. ***culege***].

culeşér, culeşere n. (reg.) făcăleţ: *ia ... făina şi culeşerul sau melesteul.* CR. [***Culeaşă*** + *-ar*].

culevrínă, culevrine f. (înv.) tun cu ţeava lungă şi subţire: *două tunuri mari, patru culevrine.* BĂLC. [Din fr. ***couleuvrine***].

culíc, culici m. (reg.) pasăre de baltă cu ciocul lung (*Numenius aquaticus*). [Din rus. ***kulikŭ***].

culinár, ~i, culinară, ~e a. care ţine de bucătărie sau de prepararea mîncării, referitor la bucătărie: *şi-n probleme culinare te întreci a fi isteţ.* EM. [Din fr. ***culinaire,*** lat. ***culinarius***].

culión, culioane n. (înv.) potcap rotund, fără boruri. [Din gr. biz. ***kukúlion***].

culisă, culisez vb. (intr.) a aluneca. [Din fr. ***coulisser***].

culisáre, culisări f. acţiunea de a culisa şi rezultatul ei. [V. ***culisa***].

culísă, culise f. **1.** (de obicei la pl.) parte a scenei situată în spatele decorurilor, de unde vin actorii în scenă: *avu un duel cu un ofiţer care urmărise în culise o actriţă.* CĂL.; **2.** (fig.; la pl.) dedesubturile unei acţiuni sau unei situaţii: *culisele unei afaceri;* **de culise,** secret, ascuns: *era sigur că inspecţia se explica printr-o maşinaţie de culise.* GHEŢIE; **3.** (tehn.) scobitură rectilinie de-a lungul căreia alunecă o piesă mobilă. [Din fr. ***coulisse***].

culisiér, culisieri m. mijlocitor, misit care negociază la bursă valorile neadmise de piaţa oficială a agenţilor de schimb: *la speculanţi de rînd şi culisieri.* EM. [Din fr. ***coulissier***].

culisór, culisoare n. piesă mobilă care efectuează o mişcare rectilinie alternativă în canalul unui mecanism cu culisă. [De la ***culisă***].

culm, ~i, culmă, ~e a. şi n. (care ţine de, referitor la) era geologică care cuprinde carboniferul inferior din vestul Europei, caracterizat prin depozite de argilă şi de gresie. [Din fr. ***Culm,*** germ. ***Kulm***].

cúlme, culmi f. **1.** partea cea mai de sus a unui munte, a unui deal etc.; coamă: *se auzea numai susurul frunzelor arse pe care vîntul le purta în vîrtej spre culmea dîmbului.* SAD.; (fig.) *vedea culmile strălucite ale unui oraş.* EM.; **2.** punctul cel mai înalt din cursul unui astru: *era măreţul soare ajuns în culmea sa.* BOLLIAC; **3.** (reg.) grindă orizontală pe care este fixată partea de sus a căprioriilor acoperişului; **4.** (fig.) gradul cel mai înalt; apogeu: *se află în culmea celei mai legitime iritaţii.* CĂL.; **la culme,** foarte mult, la maximum: *era un om pîclişit şi răutăcios la culme.* CR.; **(asta-i) culmea!** sau **culmea culmilor!** (asta) întrece orice, e nemaipomenit: *(asta-i) culmea îndrăznelii;* **5.** (pop.) prăjină lungă pe care se atîrnă haine sau alte obiecte în gospodăria ţărănească: *de-a lungul prispelor atîrnă pe culmi velinţe vărgate.* VLAH. [Lat. ***culmen***].

culminá, pers. 3 **culmineázá** vb. (intr.) a ajunge în stadiul cel mai înalt, cel mai intens; a ajunge la apogeu: *altă romanţă exprimă religios fatalitatea erotică atunci cînd luna de primăvară culmineză.* CĂL. [Din fr. ***culminer,*** lat. ***culminare***].

culminánt, ~ţi, culminantă, ~e a. cel mai înalt, care reprezintă culmea: *o şcoală, un curent, are un punct culminant întotdeauna şi care ţine foarte puţin.* IBR. [Din fr. ***culminant***].

culminăre, culminări f. acţiunea de a culmina şi rezultatul ei: *trecutul culturii greceşti, cu cele două culminări de proporţii atît de impunătoare.* BL. [V. ***culmina***].

culminăţie, culminaţii f. **1.** (astr.) punctul cel mai înalt din traiectoria unui astru, corespunzător meridianului locului; **2.** (p. ext.) stadiu de maximă dezvoltare; apogeu, culme: *toate lucrurile au un început, o culminaţie şi apoi încep să slăbească.* IBR.; (şi: (înv.) **culminaţiune**). [Din fr. ***culmination,*** germ. ***Kulmination***].

culminaţiúne f. v. culminaţie.

culminăríţă f. (reg.) pînză lungă şi lată, ţesută în diferite culori, cu care se împodobesc pereţii caselor ţărăneşti pe lîngă tavan. [Cf. ***culme***].

culmíş, culmişuri n. (pop.) culme, coamă: *cînd puse piciorul pe culmiş, pămîntul i se învîrti sub tălpi.* DELAVR. [***Culme*** + *-iş*].

culoár, culoare n. **1.** încăpere de trecere, îngustă şi lungă, în interiorul unei clădiri: *un soi de terasă leproasă, pe care dă uşa unui culoar îngust.* PETR.; **2.** spaţiu îngust de-a lungul unui vagon de cale ferată, prin care se circulă; **3.** fiecare dintre spaţiile înguste de-a lungul unei piste de atletism sau a unui bazin de înot; **4.** spaţiu delimitat de-a lungul unei căi de comunicaţie rutiere pentru un anumit tip de circulaţie. [Din fr. ***couloir***].

culoáre, culori f. **1.** impresie specifică produsă asupra ochiului de radiaţiile de lumină reflectate de corpuri: *regretăm că nu există o coloare şi mai închisă şi mai posomorîtă decît negrul.* CAR.; **de culoare,** care are pigmentaţie neagră (sau galbenă): *acum doreşte împerecherea cu o femeie de culoare.* CĂL.; **culoare caldă,** radiaţie vizuală din prima jumătate a spectrului, spre infraroşu; **culoare rece,** radiaţie vizuală din a doua jumătate a spectrului, spre ultraviolet; **2.** substanţă sau materie colorantă: *fabrică de culori;* **culori naţionale,** colorit al drapelului unei ţări: *culorile naţionale ale românilor sînt roşu, galben şi albastru;* **culoare locală, a)** ansamblu de trăsături caracteristice ale unei ţări, ale unei epoci etc., redate într-o operă artistică; **b)** şir de imagini care, într-o descriere, într-o pictură etc. redau specificul unui loc, unei epoci, unei societăţi etc.; **3.** fiecare dintre cele patru categorii ale cărţilor de joc (roşu sau cupă, verde sau pică etc.); **4.** (fig.) caracter particular al opiniei politice: *culoarea ziarului;* **culoare politică,** apartenenţă la un partid politic sau la ideologia unui partid; **5.** fel de a descrie sau de a prezenta ceva; caracter particular al stilului: *violenţa de mai tîrziu a cronicarilor munteni se hrăneşte mai ales din coloarea vindicativă a hagiografiilor.* CĂL.; (şi: (înv. şi pop.) **coloare**). [Din lat. ***color, -oris,*** fr. ***couleur***].

culóglu, culogli m. (înv.) soldat pedestru (la turci): *o mie culogli drept garnizoană.* BĂLC. [Din turc. ***kuloglu***].

culót, culote n. piesă izolantă care constituie partea inferioară a unui tub electronic. [Din fr. ***culot***].

culpábil, ~i, culpabilă, ~e a. **1.** care a săvîrşit o culpă, un delict; vinovat: *vameşul, devenit culpabil,*

este dat judecății. EM.; *persoană culpabilă;* (fig.) *deformările de perspectivă de cari se face culpabilă cunoașterea istorică sînt nespus de frecvente în istoriografie.* BL.; **2.** care reprezintă o culpă, un delict: *au avut loc în alegeri ilegalități cele mai monstruoase, cele mai culpabile ingerințe.* EM.; *faptă culpabilă.* [Din lat. ***culpabilis***].

culpabilitáte f. vinovăție, starea celui culpabil: *tratează ... ideea culpabilității, părinților care-și căsătoresc fetele din socoteli economice.* CĂL. [Din fr. ***culpabilité***].

culpabilizá, culpabilizez vb. (tr.) a face pe cineva să se simtă vinovat. [Din fr. ***culpabiliser***].

culpabilizáre, culpabilizări f. acțiunea de a culpabiliza și rezultatul ei: *culpabilizarea întregii societăți este diversiunea tipică a totalitariștilor.* [V. ***culpabiliza***].

culpáș, ~i, culpașă, ~e a. și m., f. (înv.) (om) vinovat: *robul și tiranul tot pe atît culpași.* BOL. [***Culpă*** + *-aș*].

cúlpă, culpe f. (jur.) greșeală, vină, vinovăție (prin încălcarea unei prescripții legale): *se vor invoca culpe imaginare, se vor monta înscenări.* GHEȚIE; **punere în culpă,** acuzare, incriminare: *o punere a ta în culpă ar fi trebuit să-l implice și pe el.* GHEȚIE. [Din lat. ***culpa***].

cúlpeș, ~i, culpeșă, ~e a. (înv.) care a săvîrșit o faptă condamnabilă; vinovat: *de am fost culpeșă ție, m-ai osîndit.* OD.; (subst.) *culpeșul își va simți vina și se va îndrepta.* OD. [***Culpă*** + *-eș*].

cult[1], culte n. **1.** religie, confesiune, credință; de **cult,** religios, cultic: *împăratul Constantin a clădit multe lăcașuri de cult pentru noua divinitate de stat.* BL.; **2.** totalitate a ritualurilor unei religii: *cult public;* **3.** veneratie, sentiment de respect, de dragoste adîncă: *la baza cercetărilor istorice trebuie să stea cultul adevărului.* BL.; *multe popoare au cultul morților.* [Din lat. ***cultus***].

cult[2], ~ți, cultă, ~e a. **1.** care are un nivel înalt de cultură; instruit: *un om din popor înjură, un om cult își arată ironia.* IBR.; **2.** creat de un autor instruit: *literatura cultă.* [Din lat. ***cultus***].

culterán, ~i, culterană, ~e a. și m., f. (persoană) care cultivă prețiozitatea, care folosește prețiozități: *o culterană nu trebuie să spună caretei „caretă".* CĂL. [Din sp. ***culterano***].

culteranísm n. prețiozitate a stilului; cultism: *de fapt gongonismul e un aspect al culteranismului, o mișcare literară analogă purismului modern care fuge de contactul cu vulgul.* CĂL. [Din sp. ***culteranismo;*** cf. fr. ***culteranisme***].

cúltic, ~ci, cultică, ~ce a. care ține de cult[1], referitor la cult[1]: *cupola, ca element arhitectonic al unei clădiri cultice, vine desigur din Răsărit.* BL. [Din germ. ***kultisch***].

cultísm, cultisme n. **1.** bogăție, afectare artificială a stilului: *Lorca își întemeiază modernismul lui pe cultismul lui Góngora.* CĂL.; **2.** greșeală de limbă generată de dorința de a se exprima exagerat de literar: *forma „sunt" este un cultism ridicol;* **3.** cuvînt introdus în limbă pe cale cultă. [Din fr. ***cultisme***].

cultíst, ~ști, cultistă, ~e a. care ține de cultism, referitor la cultism; artificial, contrafăcut: *basmele, ținîndu-se strîns de folclor, ... fără denaturări cultiste, sînt foarte grațioase.* CĂL. // m. adept al cultismului, al culteranismului: *condamnă stilul hermetic al cultiștilor, constînd în evitarea unui cuvînt vulgar printr-un latinism.* CĂL. [Din fr. ***cultiste***].

cultivá, cultív vb. **1.** (tr.) a lucra pămîntul pentru a-l face să rodească: *țăranii cultivau suprafețe restrînse;* **2.** (tr.) a semăna plante și a le îngriji: *cultiva florile cele mai rari și mai frumoase.* NEGR.; (refl. pas.) *prin comercializarea agriculturii trebuie să se cultive mult.* IBR.; **3.** (fig.; tr.) a se ocupa intens de ceva, a face să se dezvolte: *marii poeți au cultivat totdeauna sonul în sine, verbalitzatea pură.* CĂL.; *a cultiva artele;* **4.** (tr.) a întreține: *a cultiva prietenia cuiva;* **5.** (tr.) a menține în atenție, a face să dureze; a întreține; **6.** (refl. și tr.) a (se) instrui, a (se) pregăti: *un copist avizat a se cultiva pe apucate.* EM. [Din fr. ***cultiver,*** lat. ***cultivare***].

cultivábil, ~i, cultivabilă, ~e a. care poate fi cultivat. [Din fr. ***cultivable***].

cultiváre, cultivări f. **1.** acțiunea de a (se) cultiva; **2.** lucrare a pămîntului; **3.** semănare și îngrijire a plantelor; **4.** educare, instruire; **5.** dezvoltare, sporire: *pentru cultivarea științelor ..., arabii au depus mărturii cu care bizantinii nu se pot mîndri.* BL.; **6.** menținere în atenție; întreținere. [V. ***cultiva***].

cultivát, ~ți, cultivată, ~e a. educat, instruit: *era un om foarte cultivat.* CĂL. [V. ***cultiva***].

cultivatór, cultivatori m. **1.** persoană care cultivă pămîntul; persoană care seamănă și întreține plante: *a fost trimis cu o petiție la Cameră de către cultivatorii de prune.* CĂL.; **2.** persoană care face să se dezvolte sau să dureze ceva; (adj.) *a fost ... poet sumbru, cultivator al macabrului.* CĂL. // n. (pl. **cultivatoare**) mașină agricolă cu care se mărunțește și se afînează pămîntul. [Din fr. ***cultivateur***].

cultúc n. v. **coltuc.**

cultúrăl, ~i, culturală, ~e a. care aparține culturii; care ține de cultură; referitor la cultură: *ligă culturală;* (subst. n.) *toți vedeau în literatură un mijloc de expresie a politicului și a culturalului.* CĂL.; **atașat cultural,** diplomat însărcinat, într-o ambasadă, cu relațiile culturale cu un alt stat. [Din fr. ***culturel,*** germ. ***kultural, kulturell***].

culturalicéște adv. din punctul de vedere al culturii: *sufletește, deci și culturalicește, trebuie cu necesitate să ne deosebim de alții.* CĂL. [***Cultural*** + *-icește*].

culturalísm n. școală americană de antropologie, care consideră ca esențială specificitatea culturală, ca trăsătură a unui grup social. [Din fr. ***culturalisme***].

culturalíst, ~ști, culturalistă, ~e a. care ține de culturalism, referitor la culturalism. // m. adept sau teoretician al culturalismului. [Din fr. ***culturaliste***].

culturalitáte f. (rar) faptul de a fi instruit, de a poseda cultură (superioară): *face mare paradă de culturalitate și moralitate.* CĂL. [***Cultural*** + *-itate*].

culturalizá, culturalizez vb. (tr. și refl.) a (se) instrui, a (se) ridica din punct de vedere cultural. [***Cultural*** + *-iza*].

culturalizáre, culturalizări f. **1.** acțiunea de a (se) culturaliza și rezultatul ei; **2.** răspîndire a culturii. [V. ***culturaliza***].

cultúră, culturi f. **1.** acțiunea de a cultiva pămîntul; totalitate a lucrărilor efectuate pentru ca solul să producă roade: *cultura liberă a nobilei legume favorite.* CAR.; **2.** creștere, prășire a unor animale: *cultura viermilor de mătase;* **3.** teren cultivat (cu un anumit fel de plante): *culturile de porumb arată bine;* **4.** (fig.) ocupația de a dezvolta ceva: *cultura științelor;* **5.** dezvoltare a facultăților spirituale printr-un efort conștient: *se ocupă de cultura lui;* **6.** faptul de a poseda cunoștințe variate în diverse domenii; nivel (ridicat) de dezvoltare intelectuală; instrucție: *se arată un critic cu destul de serioasă cultură germană și cu oarecare fermitate în atitudini.* CĂL.; *om fără cultură;* **7.** ansamblul aspectelor intelectuale ale unei civilizații: *meritele arabilor ca mijlocitori pentru cultura apuseană sînt duble.* BL.; *istoria culturii umane;* **8. cultură fizică,** dezvoltare a corpului prin sport și gimnastică. [Din lat. ***cultura,*** fr. ***culture,*** germ. ***Kultur***].

culturísm n. disciplină sportivă care urmărește dezvoltarea armonioasă și viguroasă a corpului. [Din fr. ***culturisme***].

culturíst, ~ști, culturistă, ~e m., f. persoană care practică culturismul. [Din fr. ***culturiste,*** engl. ***culturist***].

culturnic, culturnici m. activist cultural (incult și agresiv); (p.ext.) impostor pe terenul culturii: *culturnicii au schimbat ortografia în 1993.* [Din rus. ***kuliturnîi*** (*čelovek*) + *-ic*].

culturológ, culturologi m. specialist în culturologie. [De la ***culturologie***].

culturológie f. știință generală care are ca obiect cultura și civilizația. [Din engl. ***culturology***].

culuccíu, culuccii m. (înv.) paznic de noapte, gardian: *ulița este pustie, numai un culucciu se zărește.* AL. [Din turc. ***kullukçu***].

cuivíe f. v. **colivie.**

cum adv. **1.** (interogativ) în ce mod?, în ce chip?: *cum oare din noianul de neguri să te rup ...?* EM.; *cum s-au petrecut lucrurile?;* **a nu avea** (sau **a nu ști**) **cum,** a nu avea posibilitatea, mijloacele de a *...: pentru atîta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc.* OD.; **2.** (modal) într-un fel oarecare, în orice fel, oricum: *era bucuroasă ... să-l vadă cum l-a vedea urnit de-acasă.* CR.; **3.** (cauzal) de ce? din ce motiv?: *cum nu vii tu, Țepeș, doamne ...?* EM.; *cum nu mi-ai spus?* (întărit prin „de") *bunele bătrîne nu se puteau dumiri cum de sînt atît de învățați drăguții lor.* NEGR.; **(da) cum** (**să** sau **de**) **nu, a)** desigur, firește, mai încape vorbă?: *da cum să nu știu, stăpînă?* CR.; **b)** vorbă să fie, da de unde: *da, cum nu; ia mai puneți pofta la o parte.* CR.; **apoi** (sau, pop., **păi**) **cum,** desigur, se înțelege; **4.** (indică o adresare, o solicitare) ce? poftim? : *cum? nu te-am înțeles;* **5.** (indică surprinderea, nedumerirea) se poate? e posibil?: *cum? ai abandonat pe Sînziana?* AL.; **6.** (indică mărimea, cantitatea) cu cît? cu ce preț?: *cum dai cartofii?;* **7.** (indică gradația) cît de mult, de mare, de bine etc.: *dragii mămucuții, dragi! cum așteaptă ei cu bucurie!* CR. // conj. **1.** (introduce o atributivă) în care, cînd: *din ceasul cum te-am văzut, ... m-ai ajuns la inimă.* AL.; **2.** (introduce o completivă directă sau indirectă): *el nu știa cum să facă, cum să dreagă, ca să împlinească voia acelui împărat.* ISP.; **cum că,** că: *din inima lui simte un copac cum că răsare.* EM.; **nu știu cum,** într-un fel oarecare; (în mod) ciudat: *tare mai ești și tu nu știu cum.* CR.; **3.** (introduce o modală) precum: *cum văd, tinerețea are îndeletniciri plăcute.* SAD.; *am făcut cum ai spus;* **după cum,** în felul în care: *să doarmă pentru veșnicie, după cum păștise și alți peștitori.* CR.; **de cum,** decît: *se vor auzi mai multe vaiete de cum s-au auzit de cînd lumea.* RUSSO; **ca (și) cum,** de parcă, ca și cînd: *tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost.* NEGR.; **cum s-ar zice,** adică, vasăzică: *tu ești, cum s-ar zice, capul răutăților;* **cum se cuvine** (sau **se cade**), (în mod) corespunzător, precum trebuie: *decît n-a fi cum se cade, mai bine să nu fie.* CR.; *m-am pregătit din timp ca s-o pot primi cum se cuvine.* GHEȚIE; **4.** (introduce o cauzală) deoarece, întrucît: *tată-său, cum îi supărăcios, are să zică ... să iei băietul și să-l dai.* CR.; **5.** (introduce o concesivă) deși, cu toate că: *și cumu-i de păcătoasă, tot se ține că-i frumoasă.* POP.; **6.** (introduce o temporală) pe cînd, în timp ce: *cum mergea el gîndindu-se ... se pomeni la marginea unui eleșteu.* ISP.; **7.** (introduce o temporală) îndată ce: *adormi cum puse capul jos.* ISP.; (precedat de prep. „de") *cerceta cuprinsurile stăpînirii ei de cum scînteia soarele dimineții.* SAD.; **8.** (rar; introduce o finală) pentru ca: *își va pune toate puterile cum să-și sfîrșească slujba.* ISP. [Lat. ***quomo(do)***].

cumán, cumani m. persoană care făcea parte dintr-o populație de neam turcic, ajunsă în secolul al X-lea și pe teritoriile românești: *eu am trăit în vremea mea în munți, în hotarul cumanilor.* SAD. // a. care ține de această populație, referitor la această populație: *fără îndoială, infiltrația cumană și peceneagă e destul de istorică.* CĂL. [Din fr. ***Cumanes***].

cumár, cumare n. (reg.) țucal. [Din gr. mod. ***kumári*** „cană"].

cumarínă, cumarine f. substanță extrasă din fructe sau preparată sintetic, folosită la fabricarea unor parfumuri și la aromatizarea tutunului. [Din fr. ***cumarine***].

cumáș, cumașuri n. (înv.) stofă de mătase: *cumașuri de rochii.* FIL. // m. (pl. **cumași**) (iron.) om de valoare îndoielnică; soi, poamă: *îi știu pe toți ce cumași sînt.* CAR. [Din turc. ***kumaş***].

cumătră, cumetre f. **1.** nașa în raport cu părinții copilului pe care îl botează; **2.** femeie guralivă (și bîrfitoare): *cîteva cumetre se strîngeau în fiecare sară și stăteau la pîndă.* SAD.; **3.** (mai ales în fabule) animal personificat (care umblă cu șmecherii): *cumătra vulpe.* [Din sl. ***kŭmotra***].

cumătríe f. v. **cumetrie.**

cumătriţă f. v. cumetriţă.

cumătru, cumetri m. 1. naşul în raport cu părinţii copilului botezat: *iarna, cînd e lungă noaptea, s-adun finii şi cumetrii.* COŞB.; 2. (reg.) asociat, tovarăş; 3. (în fabule; realizează personificări) animal şmecher: *cumătrul lup.* [De la ***cumătră***].

cumbará, cumbarale f. (înv.) obuz: *mortierele se numeau pive şi obuzurile, cumbarale.* BĂLC. [Din turc. ***kumbara***].

cúmen n. amestec de hidrocarburi benzenice aflat în uleiul gudroanelor cărbunilor de pămînt. [Din fr. ***cumène***].

cumetrél, cumetrei m. diminutiv al lui cumătru: *îi zice, rînjind măsele: cale bună, cumetrele.* PANN. [***Cumătru*** + *-el*].

cumetrí, cumetresc vb. (refl.) a se face cumetri: *îl rugă să se cumetrească şi ciobanul primi.* ISP. [De la ***cumătru***].

cumetríe, cumetrii f. 1. relaţie de înrudire între naşi şi părinţii copilului botezat; calitate de cumătru sau de cumătră; 2. petrecere, ospăţ la botez: *acum a făcut şi nuntă şi cumătria totodată.* CR.; *o dată cu amurgul sării, încep a se aduna unul cîte unul, cei poftiţi la cumătrie.* MAT.; (şi: (reg.) **cumătrie**). [***Cumătru*** + *-ie*].

cumetríţă, cumetriţe f. diminutiv al lui cumătră: *hai la treabă, cumătriţă, că lupul ţi-a dat de lucru.* CR.; (şi: (reg.) **cumătriţă**). [***Cumătră*** + *-iţă*].

cumincíor, ~i, cumincioáră, ~e a. diminutiv al lui cuminte; (fig.) *are coarne cumincioare şi copite liniştite.* VIERU. [***Cuminte*** + *-ior*].

cuminecá, cumínec vb. (refl. şi tr.) a (se) împărtăşi, a primi sau a da împărtăşania: *la mine vii cu cartea, cu gînd să-mi dai canoane, şi vrei să mă cumineci, părinte Solomoane.* GOGA; (şi: (reg.) **cuminica**). [Lat. **comminicare (=communicare)*].

cuminecáre, cuminecări f. acţiunea de a (se) cumineca. [V. ***cumineca***].

cuminecătúră, cuminecături f. 1. ritual (constituind una din cele şapte taine ale bisericii) care constă din gustarea de către credincioşi a vinului şi a pîinii sfinţite, simbolizînd sîngele şi trupul Mîntuitorului; împărtăşanie: *speră să se deştepte într-o lume mai bună, prin botez şi cuminecătură.* CĂL.; 2. vinul şi pîinea care servesc în acest scop: *într-o pixidă de aur sau de argint se păstrează sfînta cuminecătură.* NAUM. [***Cumineca*** + *-ătură*].

cuminícă vb. v. cumineca.

cumínte, cuminţi a. 1. înţelept, cu judecată: *să fiu cel mai cuminte-n sat şi tu cea mai frumoasă.* GOGA; (fig.) *te asamăn unui prinţ ce se uit-adînc în ape cu ochi negri şi cuminţi.* EM.; (adv.) *ar fi fost cuminte să rămîn măcar cîteva zile în casă.* GHEŢIE; (subst.) *un nebun aruncă o piatră în baltă, şi zece cuminţi n-o pot scoate.* CR.; 2. cu purtări bune; aşezat, liniştit: *ţistuiesc pe cei mici să fie cuminţi.* VIERU; 3. prevăzător, prudent: *iedul cel cuminte tăcea molcom în horn.* CR.; (adv.) *ţi-ai păstrat cuminte jumătate din avere.* CAR.; 4. (p. ext.) care exprimă, care denotă cuminţenie, seriozitate, purtare bună: *purta o rochiţă cuminte.* GHEŢIE. [***Cu*** + ***minte***].

cuminţéi, ~i, cuminţícă, ~ele a. diminutiv al lui cuminte; aşezat: *priveşte-l pe fecioru-tău cum îi de frumuşel şi de cuminţel.* MAT. [***Cuminte*** + *-el*].

cuminţénie f. 1. înţelepciune, judecată: *mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţenie.* SL.; 2. purtare bună, seriozitate: *personajul din piesă ... reprezintă cuminţenia, bunul-simţ.* IBR.; 3. prevedere, prudenţă. [***Cuminţi*** (pl. de la *cuminte*) + *-enie*].

cuminţí, cuminţesc vb. (refl. şi tr.) a (se) înţelepţi, a deveni sau a face să devină serios; a (se) linişti: *m-am cuminţit de-atunci.* COŞB. [***Cuminte*** + *-i*].

cuminţíre f. 1. înţelepciune, deşteptăciune: *asculta ... la cuminţia trecutului, la acele veşti din bătrîni.* EM.; 2. seriozitate, cuminţenie: *ne-am lăsat amîndoi de nebunii ca să intrăm în calea cuminţiei.* AL. [***Cuminte*** + *-ie*].

cuminţíre, cuminţíri f. faptul de a (se) cuminţi, de a face sau de a deveni cuminte. [V. ***cuminţi***].

cuminţít, ~ţi, cuminţită, ~e a. 1. care a devenit mai serios, mai aşezat; 2. care s-a făcut mai înţelept, mai cu judecată. [V. ***cuminţi***].

cumíndare f. v. comîndare.

cumnát, cumnaţi m. bărbat considerat în raport cu fraţii şi cu surorile soţiei sale sau în raport cu soţii şi cu soţiile surorilor şi fraţilor săi: *anunţat telefonic, cumnatul său sosi în mare grabă.* GHEŢIE. [Lat. *cognatus*].

cumnátă, cumnate f. femeie considerată în raport cu fraţii şi cu surorile soţului său sau în raport cu soţiile şi cu soţii surorilor şi fraţilor săi: *el se căsătoreşte cu tînăra cumnată a directorului.* CĂL. [Lat. ***cognata***].

cumnăţéi, cumnăţei m. (pop.) diminutiv al lui cumnat: *fă colaci mari de doi saci, pentru cumnăţei burlaci.* POP. [***Cumnat*** + *-el*].

cumnăţícă, cumnăţele f. (pop.) diminutiv al lui cumnată: *ia, rabdări prăjite, dragă cumnăţică.* CR. [***Cumnată*** + *-ică*].

cumnăţíe f. (rar) înrudire între cumnaţi şi cumnate. [***Cumnat*** + *-ie*].

cúmpănă, cumpene f. 1. cîntar format dintr-o pîrghie cu braţe egale de care atîrnă talere; balanţă: *îi va da atîţi galbeni care să tragă la cumpănă cît şi mătăsăria.* ISP.; *a trage greu la cumpănă;* **a arunca în cumpănă**, a aduce ca argument (decisiv): *fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă cîte-o vorbă.* REBR.; **a trage (greu) în cumpănă**, a avea importanţă, a reprezenta o valoare; **a sta** (sau **a fi**) **în cumpănă** (sau **în cumpene**), a şovăi în luarea unei hotărîri; a fi în dilemă: *stă în cumpene cum să dreagă şi ce să facă.* CR.; 2. pîrghie de lemn, aşezată pe un stîlp înalt, cu ajutorul căreia se scoate apă din fîntînă: *fîntîna era adîncă şi nu avea nici roată, nici cumpănă.* CR.; 3. echilibru: *pierzîndu-şi cumpăna s-dede peste cap cu groaznică sberare.* B.-DEL.; **în cumpănă**, în cumpănire; **a ţine în cumpănă**, a ţine în poziţie suspendată, făcînd să balanseze; **cumpăna apelor** sau **cumpănă de ape**, loc înalt unde apele îşi au izvorul şi se separă, pornind la vale pe unul dintre versante; **cumpăna nopţii**, miezul nopţii; **cumpăna vîrstei**, mijlocul vieţii: *era un bărbat trecut binişor de cumpăna vîrstei.* GHEŢIE; 4. (fig.) limită, măsură, moderaţie: *mai presus de ele trebuie să aibă omul, în fiinţa lui, bună cumpănă a înţelepciunii şi a inimii.* SAD.; 5. (fig.) moment decisiv, încercare (grea); primejdie, nenorocire: *chiar din cumpăna morţii sănătos îl ridică.* PANN; *în vremi de grea cumpănă;* 6. ploaie mare, rupere de nori: *bărbatul ei ... murise într-o cumpănă, zdrobit de-un brad într-o furtună.* SAD.; 7. instrument folosit pentru verificarea direcţiei orizontale (nivelă de apă) sau verticale (fir cu plumb) a obiectelor: *dreaptă cum era stînca de parcă era trasă la cumpănă.* HOGAŞ; 8. (rar) simbol al justiţiei, reprezentat printr-o balanţă; 9. (astron.; artic.) numele unei constelaţii din emisfera australă, reprezentînd a şaptea zodie din zodiac, situat între Fecioară şi Scorpion; al şaptelea semn zodiacal reprezentînd o balanţă; balanţă; 10. (astrol.; şi **zodia Cumpenei**) numele celei de-a şaptea zodii a anului, cuprinsă între 23 septembrie şi 23 octombrie; balanţă; 11. (p. ext.) persoană născută în această zodie. [Din sl. ***konpona***].

cumpăneálă, cumpăneli f. cumpănire, chibzuială, cumpătare: *a gîndi metafizic cu aceeaşi cumpănealâ cu care întreprinde o cercetare ştiinţifică nu se poate.* BL.; (şi: (pop.) **cumpeneálă**). [***Cumpăni*** + *-eală*].

cumpăní, cumpănesc vb. 1. (tr.) a cîntări (cu balanţa): *de ţi-e negrul vînzător, eu îţi sînt cumpărător, că vreu bine să-l plătesc, cu aur să-l cumpănesc.* POP.; 2. (tr.) a aprecia greutatea; (p.ext.) a evalua călităţile unui obiect: *am adus cavalul; l-am cumpănit în mînă: era lung şi lustruit.* SAD.; (absol.) *critica din perioada întîia, pe cît omeneşte putem cugeta, a cumpănit bine.* IBR.; 3. (tr.) a echilibra, a pune în stare de echilibru: *moş Vasile ... cumpăneşte pluta.* VLAH.; (p.ext.) *s-ar putea întîmpla ca, în rezultatul final, cîştigul dobîndit în politică să fie cumpănit prin pierderea suferită în limbă.* MAIOR.; 4. (refl. şi tr.) a (se) legăna, a (se) clătina, a (se) apleca într-o parte şi-n alta (în căutarea echilibrului): *ne cumpăneam cu greutate pe bîrnele puse punte.* GAL.; (fig.) *boii îşi cumpăneau capetele la dreapta şi la stînga.* SAD.; 5. (fig.; tr.) a compensa: *mult rău o faptă bună-n ceruri cumpăneşte.* AL.; 6. (fig.; tr. şi intr.) a cîntări cu mintea, a chibzui, a socoti: *cumpăneşte-ţi bine cuvintele nebune.* AL.; *să stăm puţin şi să cumpănim.* BL.; 7. (tr.) a cerceta, a aprecia: *te cumpăneşte din ochi;* 8. (refl.) a sta la îndoială, a şovăi; 9. (tr.) a fi mai presus de ..., a întrece; a precumpăni: *un singur om nu trebuie să cumpănească interesele unei armii.* NEGR.; (şi: (pop.) **cumpeni**). [***Cumpănă*** + *-i*].

cumpăníre, cumpăniri f. 1. acţiunea de a (se) cumpăni şi rezultatul ei; 2. echilibru, echilibrare; 3. (fig.) măsură justă; chibzuială: *nebuneasca lui sumeţie se sfarmă în sfîrşit de statornica cumpănire a lui Petru.* NEGR.; (şi: (pop.) **cumpenire**). [V. ***cumpăni***].

cumpánit, ~ţi, cumpánită, ~e a. chibzuit, echilibrat, măsurat: *decizia este dreaptă şi bine cumpănită.* CAR.; *a început a vorbi cu glas gros şi cumpănit.* SAD.; (adv.) *vorbeşte drept şi cumpănit.* [V. ***cumpăni***].

cumpánitór, ~i, cumpánitoáre a. (rar) care cumpăneşte, care judecă just, care chibzuieşte: *cu mintea sa cumpănitoare, cu inteligenţa sa remarcabilă, ... numai un astfel de om putea deveni reprezentativ.* IBR. [***Cumpăni*** + *-tor*].

cumpărá, cúmpăr vb. (tr.) 1. a obţine dînd bani: *atîta rămase de sărac, cît o picătură de apă n-ave pre ce să cumpere.* VARL.; *a cumpăra o moşie;* 2. a mitui, a cîştiga de partea sa plătind; a corupe, a mitui: *braţu-acesta este sîngerat, însă-al ţării duşman nu l-a cumpărat.* BOL.; *a cumpăra pe judecători.* [Lat. ***comparare***].

cumpăráre, cumpărări f. acţiunea de a cumpăra şi rezultatul ei: *voia să propună cizmele spre cumpărare teatrelor.* CĂL.; **putere de cumpărare (a banilor)**, v. **putere**. [V. ***cumpăra***].

cumpărát[1] n. faptul de a cumpăra: *cumpăratul hainelor nu-i o treabă uşoară.* [V. ***cumpăra***].

cumpărát[2]**, ~ţi, cumpărátă, ~e** a. 1. care a fost obţinut contra unei sume de bani sau a altei valori: *terenul cumpărat s-a dovedit nefertil;* 2. (fig.) mituit; corupt: *magistratul cumpărat l-a ajutat să scape de pedeapsă.* [V. ***cumpăra***].

cumpărátór, ~i, cumpărătoáre m., f. persoană care cumpără: *editorul urmărea doar să adune la îndemîna cumpărătorilor cît mai multe acrostihuri utilizabile.* CĂL. [***Cumpăra*** + *-ător*].

cumpărătúră, cumpărături f. 1. faptul de a cumpăra; cumpărare: *să cerceteze ... dacă se află hîrtia lor de cumpărătură de la Dorna.* SAD.; 2. obiect cumpărat: *i-a arătat cumpărăturile.* [***Cumpăra*** + *-ătură*].

cúmpăt, cumpete n. 1. echilibru sufletesc, stăpînire de sine: *fenomenul cere totuşi să ne păstrăm cumpătul.* BL.; **a-şi pierde cumpătul**, v. **pierde**; 2. măsură, moderaţie: *fără cumpăt;* (înv.) **pe sub cumpăt**, pe ascuns, cu vicleşug: *s-ar fi zărit într-acea noapte ... strecurîndu-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul.* OD. [Lat. **compitus* (*=compitus* „socoteală")].

cumpătá, cumpătez vb. 1. (rar; tr. şi refl.) a (se) restrînge, a (se) modera: *cel mai iscusit şi care ştie a să cumpăta pe toţi înşală.* B.-DEL.; 2. (reg.; tr.) a cruţa, a menaja. [Lat. **compitare (=computare)*].

cumpătáre f. măsură, moderaţie, abţinere de la abuzuri (alimentare): *storceau fără nici o cumpătare pe ţăranii plugari.* SAD. [V. ***cumpăta***].

cumpătáreţ, ~i, cumpătareţă, ~e a. (rar) cumpătat, cumpănit: *sîntem destul de cumpătăreţi ca să ţinem în echilibru şi în bună pace elementele cele mai diverse.* EM. [***Cumpătare*** + *-eţ*].

cumpătát, ~ţi, cumpătată, ~e a. moderat, stăpînit, cu măsură, (rar) cumpătăreţ: *întîii latinişti au fost foarte cumpătaţi.* CĂL. [V. ***cumpăta***].

cumpeioáră, cumpeioáre f. (pop.) diminutiv al lui cumpănă: *e loc de spînzurătoare ... două furci şi-o cumpeioară ca să fie de mirare.* POP. [***Cumpănă*** + *-ioară*].

cumpeneálă f. v. cumpăneală.

cumpení vb. v. **cumpăni.**

cumpenire f. v. **cumpănire**

cumpleţie, cumpleţii f. (înv.) stare, situaţie cumplită, îngrozitoare; grozăvie: *cine poate apoi cum să cuvine să vă înşire cumpleţii şi rele nedreptăţi şi de cruzime pline.* B.-DEL. [***Cumplit*** + *-ie*].

cumplí, cumplesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a omorî, a extermina; **2.** (refl.) a muri, a deceda. [Lat. ***cumplere***].

cumplít, ~ţi, cumplită, ~e a. **1.** crud, nemilos, feroce: *căci fiarele-s cumplite, dar omul e mai cumplit.* AL.; **2.** straşnic, teribil: *s-au şi biruit de cumplitele valurile mării, iară pururea nevătămat s-au aflat într-acea înecătură.* ANTIM; *ger cumplit;* **3.** (înv.) zgîrcit, avar: *nu zic că omul cumplit să se facă.* PANN. // adv. **1.** grozav, straşnic: *dar cumplit mi-e teamă.* AL.; **2.** foarte mult: *s-a mirat cumplit.* CR. [V. ***cumpli***].

cumplitáte f. (înv.) zgîrcenie, avariţie: *de cumplitate multă trăia singur, singurel.* PANN. [***Cumpl***(*it*) + *-itate*].

cumsecáde a. invar. **1.** binevoitor, de treabă, cinstit: *vreau să le mulţămesc, căci sînt oameni cumsecade.* SAD.; **2.** potrivit, bun, cum trebuie: *mare lucru e să ai o haină cumsecade, parcă altfel te simţi.* REBR.; (fig.) *începe a bura, apoi o întoarce în lapoviţă, pe urmă o dă în frig şi ninsoare cumsecade.* CR.; (adv.) *nu aveam siguranţa dacă sînt în stare să rostesc cumsecade cuvintele.* GHEŢIE; **3.** (fig.) decent; atractiv: *mărfuri la un preţ cumsecade.* [***Cum*** + ***se cade***].

cumsecădénie f. calitatea de a fi cumsecade. [***Cumsecade*** + *-enie*].

cúmul, cumuluri n. **1.** deţinere simultană a mai multor funcţii (plătite); **2.** însumare, asociere: *vom reveni asupra acestui cumul de însuşiri.* BL. [Din fr. ***cumul,*** lat. ***cumulus***].

cumulá, cumulez vb. (tr.) **1.** a deţine simultan mai multe funcţii sau atribuţii; **2.** a aduna la un loc, a face un singur tot din mai multe elemente. [Din fr. ***cumuler***].

cumulárd, cumularzi m. 1. persoană care deţine mai multe funcţii sau atribuţii: *noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi care-n-cearcă prin poeme să devie cumularzi.* EM.; **2.** (p.ext.) cel care adună, însumează pentru sine: *teologia a făcut din Dumnezeu un cumulard de perfecţiuni.* BL. [Din fr. ***cumulard***].

cumuláre, cumulări f. acţiunea de a cumula şi rezultatul ei. [V. ***cumula***].

cumulát, ~ţi, cumulată, ~e a. 1. adăugat (unul) la altul: *pentru a face cu putinţă ivirea unei generaţii de intelectuali un lung şir de opintiri cumulate au avut loc.* CĂL.; **2.** deţinut simultan de o persoană: *puterile cumulate ale monarhului; indemnizaţiile cumulate ale academicienilor.* [V. ***cumula***].

cumulatív, ~i, cumulativă, ~e a. (jur.) care implică (se face prin) cumulare. [Din fr. ***cumulatif***].

cumulăţie, cumulaţii f. (rar) cumulare. [Din lat. ***cumulatio, -onis,*** fr. ***cumulation***].

cumulonímbus m. formaţie de nori de culoare cenuşie-plumburie, care se dezvoltă pînă la 10 000 m. [Din fr. ***cumulo-nimbus***].

cumulostrátus m. formaţie de nori compusă din cumulus şi stratus. [Din fr. ***cumulo-stratus***].

cúmulus m. formaţie de nori groşi, albicioşi. [Din fr., lat. ***cumulus***].

cumvá adv. 1. (modal) într-un fel oarecare, oarecum: *nimănui din voi nu-i abată cumva prin minte că ar fi un geniu.* EM.; **ca nu cumva,** v. **ca; (să) nu (care) cumva să,** în nici un caz să nu ...: *să nu cumva să deschideţi pănă ce nu-ţi auzi glasul meu.* CR.; **2.** (ipotetic) poate, eventual, din întîmplare: *dacă cumva vei trece pe lîng-această ... peatră rece.* NEGR. [***Cum va*** (=***vrea***)].

cuneifórm, ~i, cuneiformă, ~e a. **1.** în formă de cui; **2. scriere cuneiformă,** scriere a unor popoare orientale antice, cu litere în formă de cuie săpate în piatră sau imprimate pe tăbliţe de argilă: *aceiaşi sumerieni au trecut însă şi la scrierea cuneiformă.* BL. // n. semn grafic al unei astfel de scrieri: *există o foaie cu alfabetul tipărit, avînd un bizar aspect de inscripţie în cuneiforme sau în noduri mexicane.* CĂL. [Din fr. ***cunéiforme***].

cunétă, cunete f. rigolă mică amenajată în interiorul unui canal, pentru a uşura scurgerea apelor cu debit mic. [Din fr. ***cunette***].

cuníţă f. (înv.) **1.** impozit perceput pe caii sau pe vitele aduse de străini la iernat; **2.** văcărit. [Din sl. ***koniţa*** „iapă"].

cunoáşte, cunosc vb. **1.** (tr.) a avea sau a dobîndi cunoştinţe pe baza experienţei sau a studiului; a şti: *se vede că eşti străin şi nu cunoşti lucrurile de aici.* CR.; *nu cunosc acest fapt;* **2.** (tr.) a lua cunoştinţă de realităţile din jur; **3.** (tr.) a şti, a pricepe, a afla cine este cineva: *l-am cunoscut ce poamă este;* **4.** (tr.) a fi făcut cunoştinţă (personală) cu cineva, a avea relaţii cu cineva: *s-a făcut că nu mă cunoaşte.* CAR.; (refl.) *chiteşti dumneata că nu ne cunoaştem noi cu Ştefan a Petrei?* CR.; **5.** (tr.) a fi luat cunoştinţă de ceva: *o simţire pe care n-o cunoscuse niciodată.* EM.; (refl.) *cunoaşte-te pe tine însuţi;* **a nu cunoaşte moartea,** a fi trainic, durabil; a fi de neiutat: *noi nu avem nici timp, nici loc şi nu cunoaştem moarte.* EM.; **a-şi** (sau **a nu-şi**) **cunoaşte lungul nasului,** a-şi da (a nu-şi da) seama de ce i se cuvine; **6.** (refl.) a se vedea, a se observa, a se băga de seamă: *nici nu se cunoştea de unde au mîncat şi au băut.* CR.; *se cunoaşte că nu ştie nimic;* **7.** (tr.) a înţelege, a-şi da seama de ceva: *un bătrîn odinioară sfîrşitul său cunoscînd.* PANN; **8.** (tr.) a şti valoarea, felul, caracterul: *nu te uita ca un motan blînd, că te cunosc eu cîte parale faci.* SAD.; **9.** (tr.) a avea un profit: *vreau să cunosc ceva, cînd voi ieşi de la dumneata.* CR.; **10.** (tr.) a identifica ceva ştiut; a recunoaşte: *ei, cunoscînd glasul lui, s-au oprit.* CR.; **11.** (tr.) a admite ca adevărat, a nu tăgădui; a recunoaşte: *cunosc că sistemele au întrecut hotarul lucrurilor iertate.* RUSSO; **12.** (tr.) a aprecia, a-şi arăta recunoştinţa pentru ceva; a răsplăti: *lasă-mă să mulţămesc întîi ziditorului mieu şi apoi mă voi întoarce a cunoaşte şi facerea ta de bine.* DRĂGHICI. [Lat. **connoscere* (=***cognoscere***)].

cunoáştere, cunoaşteri f. **1.** reflectare în conştiinţă a realităţii: *Kant se străduieşte ... să definească cunoaşterea în totalitatea ei.* BL.; **teoria cunoaşterii,** gnoseologie: *problematica noastră ţine exclusiv de teoria cunoaşterii.* BL.; **2.** faptul de a poseda cunoştinţe, informaţii: *cunoaşterea temeinică a limbii greceşti se dovedeşte la tot pasul.* CĂL. [V. ***cunoaşte***].

cunoscătór, ~i, cunoscătoáre a. şi m., f. (persoană) care posedă cunoştinţe într-un domeniu; (persoană) care cunoaşte, care ştie: *ţese o perdea în plus între subiectul cunoscător şi obiectul de cunoscut.* BL. [***Cunosc*** (prez. ind. de la *cunoaşte*) + *-ător*].

cunoscút[1] n. (rar) faptul de a cunoaşte, de a avea cunoştinţe; cunoaştere: *aducînd pre toţi la cunoscutul direptăţii cu cuvîntul didăscăliei şi-mvăţăturii sale.* DOS. [V. ***cunoaşte***].

cunoscút[2]**, ~ţi, cunoscută, ~e** a. (şi subst.) **1.** care se cunoaşte, care este ştiut: *experienţa e sumă de obiecte cunoscute.* BL.; *raportul dintre cunoscut şi necunoscut nu ne prea oferă un punct de sprijin.* BL.; **2.** care se poate recunoaşte, care a mai fost văzut: *nu cumva ţi-i cunoscut ceva pe aici?* CR.; **3.** pe care cunoaşte cineva, cu care cineva are relaţii: *doi oameni, cunoscuţi unul cu altul, călătoreau odată.* CR.; *are mulţi cunoscuţi şi amici;* **4.** care se bucură de reputaţie, de faimă; renumit, celebru: *el era un om foarte învăţat şi cunoscut pe vremea lui.* NEGR. [V. ***cunoaşte***].

cunoştínţă, cunoştinţe f. **1.** faptul de a avea sau de a dobîndi cunoştinţe prin experienţă sau prin studiu; cunoaştere: *avea o cunoştinţă desăvîrşită a literaturilor clasice.* CĂL.; **a lua** (sau **a avea**) **cunoştinţă de ceva,** a şti, a cunoaşte, a fi informat: *pasă-mite, aveau zmeii cunoştinţă de vitejia lui.* ISP.; **a aduce la cunoştinţă cuiva,** a informa pe cineva, a face cunoscut cuiva: *m-o trimis ... să aduc la cunoştinţa mării-voastre, că el, cică, poate să vă facă podul.* CR.; **în cunoştinţă de cauză,** cunoscînd foarte bine lucrurile: *acţionează în cunoştinţă de cauză;* **2.** minte, judecată normală; simţire; **fără cunoştinţă,** în stare de leşin, lipsit de simţire: *comitesa căzuse în scaun fără cunoştinţă, cu privirile înghemţate.* SAD.; **a-şi pierde cunoştinţa,** a nu mai şti de sine; a leşina; **a-şi veni în cunoştinţi,** a-şi reveni; a recăpăta judecata normală: *să o lăsăm singură ..., poate că şi-a veni în cunoştinţi.* AL.; **3.** idee, noţiune despre un obiect: *era numit profesor de cunoştinţe literare la un liceu particular.* BAC.; *cunoştinţele noastre sînt mărginite;* **4.** (la pl.) informaţiile şi ideile pe care le are cineva într-un domeniu: *are cunoştinţe multe;* **5.** persoană cunoscută: *purul hazard a decis ca într-o vară s-o întîlnească pe Carla la o cunoştinţă comună.* GHEŢIE; *e o veche cunoştinţă;* **a face** (**cuiva**) **cunoştinţă cu cineva,** a intra (sau a face să intre) în relaţii cu cineva: *un tînăr şi o domnişoară fac cunoştinţă la descinderea din tren.* CĂL.; **a da în cunoştinţă cu cineva,** a se întîlni: *am dat în cunoştinţă cu mulţi de-ai noştri.* B.-DEL. [***Cunoaşte*** + *-inţă*].

cununá, cunún şi (reg.) **cununez** vb. **1.** (refl.) a se căsători (prin ceremonialul religios): *şi-n vremea cît s-au cununat s-a-ntins poporul adunat să joace-n drum.* COŞB.; **2.** (tr.) a asista la căsătorie în calitate de naş: *mai bine vă voi cununa, ca să fac fericirea voastră.* AL.; **3.** (tr.) a declara pe miri căsătoriţi: *dă vra să să însoare cineva, ei nu-l cununează, nici vor să-l îngroape dacă moare.* B.-DEL.; **4.** (înv.; tr.) a încununa, a înfrumuseţa: *suflaţi p-o-nverzită coastă împarfumată, ce vecinic cununează acest limpede lac.* BOLLIAC. [Lat. ***coronare***].

cununáre, cununări f. faptul de a (se) cununa; cununie, căsătorie: *beizadeaua se va sili să răpească pe Catrina sau să zădărnicească cununarea ei cu un altul.* CĂL. [V. ***cununa***].

cununát, ~ţi, cununată, ~e a. unit prin cununie; căsătorit (prin ritualul religios); căruia i s-a săvîrşit ritualul religios al cununiei: *din biserică ieşă vro nuntă cununată şi toţi nuntaşii o pornesc acasă la mire.* MAT. [V. ***cununa***].

cunúnă, cununi f. **1.** împletitură circulară din flori, frunze sau ramuri care se pune pe cap; cununie: *gloria măreaţă i-a pus cununi de lauri.* AL.; **2.** coroană care se aşază pe capul mirilor în timpul cununiei religioase: *soarele şi luna mi-au ţinut cununa.* POP; **3.** (fig.) cerc luminos; aureolă: *te-aş privi o viaţă-ntreagă în cununa ta de raze.* EM.; **4.** lanţ, şir de elemente dispuse în cerc: *la mijlocul munţilor, ca o cunună împrejur să largesc şi ... lacul acela 600 de mile încongiură.* CANT.; **5.** coroană a unui arbore: *se înălţau fagi care deasupra îşi împreunau cununile.* SAD.; **6.** împletitură în formă de funie din ceapă, din usturoi etc. [Lat. ***corona***].

cununíe, cununii f. **1.** împletitură circulară de flori; cunună: *cu cununie de flori pe frunte.* OD.; **2.** coroană care se aşază pe capul mirilor în timpul ceremonialului religios al căsătoriei; **a-şi pune** (sau **a-i pune**) **cununiile pe cap,** a (se) căsători, a (se) cununa; **a-i săruta cuiva cununiile,** v. **săruta; 3.** căsătorie (religioasă), nuntă: *hai, mîndră, la cununie pînă-i frunza verde-n vie.* POP; **cu cununie,** prin căsătorie legitimă; **cununie civilă,** v. **civil.** [***Cunună*** + *-ie*].

cununíţă, cununiţe f. 1. diminutiv al lui cunună; coroniţă: *avea zulufi cărunţi şi dantelări măiestre sub cununiţa de nestemate.* SAD.; **2.** (bot.) coronişte (*Coronilla varia*); **3.** (reg.) pervincă (*Vinea herbacea*). [***Cunună*** + *-iţă*].

cupáj, cupaje n. amestecare a două sau mai multe varietăţi de vin, în vederea obţineri unei anumite arome sau a unui anumit gust; cupajare. [Din fr. ***coupage***].

cupajáre, cupajări f. cupaj. [***Cupaj*** + *-are*].

cupăr, cupari m. (înv.) boiernaş cu atribuţia de ajutor al paharnicului: *nunta intră iar sala cea mare şi cuparii se înfăţişară.* SAD. [***Cupă*** + *-ar*].

cúpă[1]**, cupe** f. 1. vas cu care se bea sau se ia un lichid: *fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul.* EM.; **2.** pahar cu picior, din care se beau băuturi alcoolice (în special şampanie); **3.** vas de lemn (avînd capacitatea mai mare de un litru), cu diferite întrebuinţări la stînă şi servind ca unitate de măsură: *ciobanii mulg oile în cupe şi găleţi;* **4.** conţinutul unui astfel de vas sau de pahar: *nu băuse decît întîmplător cîte o cupă.* GHEŢIE; **5.** (fig.) adîncitură

(mică şi) circulară: *acolo se forma un ochi de cer în cupa unei stînci.* SAD.; **6.** (fig.) vas ornamental care se dă ca premiu cîştigătorilor unei competiţii sportive; caliciu; **7.** piesă metalică în formă de vas care, montată la unele maşini (excavatoare, elevatoare etc.), foloseşte la încărcarea sau transportarea unor materiale; **8.** (compus) **cupa-vacii,** plantă agăţătoare cu flori mari, albe (*Calystegia sepium*). [Lat. ***cuppa***].

cúpă², cupe f. una din cele patru culori ale cărţilor de joc (în formă de inimă de culoare roşie): *mi-a sugerat, ciocănind cu unghia lăcuită un trei de cupă.* GHEŢIE; *rege de cupă.* [Din gr. mod. ***kupa***].

cupelăţie, cupelaţii f. procedeu de separare a argintului din minereurile bogate în plumb. [Din fr. ***coupellation***].

cupélă, cupele f. vas din material refractar folosit la extragerea metalelor prin cupelaţie. [Din fr. ***coupelle***].

cuperóză, cuperoze f. (med.) inflamaţie cronică a glandelor cutanate ale feţei. [Din fr. ***couperose***].

cupéţ, cupeţi m. (reg.) negustor: *eu n-am prăvălie ..., eu nu sînt cupeţ.* CAR. [Din sl. ***kupĭcĭ***].

cupéu, cupeuri *n.* **1.** trăsură de lux închisă: *trec burgheze colorate în cupeuri de cristal.* BAC.; **2.** partea de dinainte a unei diligenţe; **3.** (înv.) compartiment de vagon de cale ferată: *îşi pierde un moment centrul de gravitate şi se rezimă în nas de clanţa uşii de la cupeu.* CAR. [Din fr. ***coupé***].

cupíd, ~zi, cupídă, ~e a. (livr.) lacom, hrăpăreţ: *fusese victima unei maşinaţii, inspirate şi conduse de ... un financiar dibaci şi cupid.* GHEŢIE. [Din fr. ***cupide,*** lat. ***cupidus***].

cupiditáte f. lăcomie mare: *Micu arată o inflexibilă cupiditate capitalistă.* CĂL. [Din fr. ***cupidité,*** lat. ***cupiditas, -atis***].

cuplă, cuplez vb. **1.** (tehn.; tr.) a lega (printr-un angrenaj) două sau mai multe elemente într-un sistem; **2.** (refl.) a forma un cuplu, o pereche. [Din fr. ***coupler***].

cupláj, cuplaje n. **1.** faptul de a cupla; **2.** dispozitiv (demontabil) de legare a două elemente ale unui sistem tehnic sau electric; **3.** manifestaţie sportivă alcătuită din jocuri care se desfăşoară succesiv pe acelaşi teren. [Din fr. ***couplage***].

cupláre, cuplări f. acţiunea de a (se) cupla şi rezultatul ei; (p. ext.) *prin cuplarea cu matematica orice metodă îşi adaugă la virtuţile ei ... şi pe acelea ale matematicii.* BL. [V. ***cupla***].

cuplát, ~ţi, cuplată, ~e a. (tehn.) legat, reunit într-un cuplu. [V. ***cupla***].

cúplă, cuple f. dispozitiv (demontabil) de legare a două elemente ale unui sistem tehnic sau a două vehicule. [Din fr. ***couple***].

cuplătór, cuplători m. muncitor miner care cuplează vagoanele. [***Cupla*** + ***-ător***].

cuplét, cuplete n. **1.** strofă a unui cîntec sau a unei poezii; **2.** cîntec sau poezie cu conţinut satiric: *acea tainică simţire ... în cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă?* EM. [Din fr. ***couplet***].

cupletíst, ~şti, cupletistă, ~e m., f. persoană care cîntă, recită sau compune cuplete. [***Cuplet*** + ***-ist***].

cúplu, cupluri n. **1.** pereche formată din persoane (de sex opus); **2.** (fiz.) sistem compus din două forţe paralele, de sens contrar şi egale. [Din fr. ***couple***].

cupólă, cupole f. partea interioară concavă a unei turle sau a unui edificiu (înalt); boltă; (p. ext) turlă: *cu tot întunericul încercă să zărească cupola Sfîntului Petru.* CĂL. [Din fr. ***coupole***].

cupón, cupoane n. **1.** parte a unui titlu de rentă sau a unei acţiuni bancare care se decupează la scadenţă cînd se încasează dobînzile sau dividendele: *plata cupoanelor obligaţiilor domeniale s-au făcut înainte de scădere.* EM.; **2.** parte detaşabilă dintr-un bilet care dă deţinătorului anumite drepturi; **3.** bucată rămasă dintr-un val de material textil. [Din fr. ***coupon***].

cupresacée, cupresacee f. (la pl.) familie de plante răşinoase cu frunze persistente şi cu flori mici unisexuate; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***cupressacées***].

cúpric, ~ci, cuprică, ~ce a. care conţine cupru; referitor la cupru. [Din fr. ***cuprique***].

cuprifér, ~i, cupriferă, ~e a. care conţine cupru. [Din fr. ***cuprifère***].

cuprínde, cuprind şi (înv. şi pop.) **cuprinz** vb. **1.** (tr.) a înconjura cu mîinile sau cu braţele; a înconjura apucînd de jur împrejur: *cînd voia, aşa se lăţea de tare, de cuprindea pămîntul în braţe.* CR.; (fig.) *moartea rece le coprinde.* AL.; **2.** (tr.) a strînge în braţe în semn de afecţiune; a îmbrăţişa: *cu mîinile să-l cuprinză şi cu ţîţele sale să-l aplece.* ANTIM; **3.** (înv.; tr.) a prinde, a captura (prin învăluire): *l-au cuprins slujitorii şi l-au dus.* SAD.; **4.** (fig.; tr.) a vedea, a percepe cu privirea: *călăreţul cu mîna în şold cuprinsese c-o privire toată priveliştea.* SAD.; **5.** (tr.) a închide în sine; a îngloba: *mîna care-au dorit sceptrul universului şi gînduri ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri.* EM.; (refl. pas.) *se găseau toate acele construcţii româneşti în care se cuprinde şi contemplarea estetică a lumii şi filozofia poporului român.* IBR.; **6.** (pop.; tr.) a fi suficient de larg: *îl cuprinde încă sacoul, deşi a crescut.;* **7.** (tr.) a acoperi în totalitate; a învălui, a încinge: *un nor de colb îl cuprinsă.* EM.; (fig.) *vin pe marea ce-o cuprinde un cer înalt de stele plin.* EM.; **8.** (pop.; tr.) a aţine, a închide, a bara: *năfrămi înainte i-o întins, calea i-o cuprins.* POP; **9.** (tr.) a pune stăpînire, a cuceri: *în turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare.* EM.; **10.** (tr.) a apuca, a prinde, a stăpîni, a copleşi: *cînd văzură ei una ca aceasta, îi cuprinse spaima.* CR.; *şi-s umezi părerii şi-un frig mă cuprinde.* BAC.; **a cuprinde scîrba pe cineva,** v. **scîrbă**; **11.** (rar; refl.) a fi sau a lăsa să fie pătruns de un sentiment: *tu trebuia să te cuprinzi de acel farmec sfînt.* EM.; **12.** (refl.) a face avere sau a-şi mări averea; a se îmbogăţi; **13.** (tr.) a conţine, a fi alcătuit din ...: *clasa insectelor cuprinde peste 200.000 de specii;* **14.** (mat.; refl.) a intra în alt număr: *numărul trei se cuprinde de trei ori în numărul nouă;* **15.** (tr.) a fi (parţial) alcătuit din ...; a avea în compunere (şi) ...: *studiul mai cuprindea şi formularea mai multor legi.* BL.; **16.** (tr.) a avea, a conţine: *nu bănuia pe atunci cîtă forţă profetică cuprindeau cuvintele sale.* GHEŢIE; **17.** (tr.; despre epoci) a se întinde pe o anumită perioadă; **18.** (înv.; tr.) a înţelege, a pricepe: *nu-l cuprind toţi cuvîntul acesta.* BIBLIA; (şi: (reg.) **coprinde**). [Lat. ***comprendere (=comprehendere)***].

cupríndere, cuprinderi f. 1. acţiunea de a (se) cuprinde şi rezultatul ei; **2.** (înv.) ocupaţie armată: *cuprinderea Rahovei;* **3.** (înv.) conţinut: *cuprinderea scrisorii;* **4.** (rar) interior, incintă: *în cuprinderea zidurilor înnegrite, prin găurile ferestrelor se vedea clocotul flăcărilor.* REBR.; (şi: (înv.) **coprindere**). [V. ***cuprinde***].

cuprínsˡ, cuprinsuri n. **1.** întindere, suprafaţă: *cerceta cuprinsurile stăpînirii ei de cum scînteia soarele dimineţii.* SAD.; **2.** ţinut, spaţiu înconjurător: *dorm încă vietăţile cuprinsului.* VLAH.; **3.** (înv.) stăpînire: *Aleodor întinse coprinsul său şi peste moşia lui Jumătate-de-om.* ISP.; **4.** (concr.) proprietate: *spun de-un nobil oarecare ce avea coprinsuri, stare.* PANN; **5.** (rar) interior, curte întărită: *a spart porţile de la al doilea coprins.* NEGR.; **6.** conţinut: *drumeţie şi ospătare este tot cuprinsul operei.* CĂL.; *cuprinsul sentinţei;* **7.** (spec.) sumar, tablă de materii; (şi: (înv.) **coprins**). [V. ***cuprinde***].

cuprínsˀ, ~şi, cuprinsă, ~e a. **1.** stăpînit, dominat: *cuprins de spaimă;* **2.** (înv.) ocupat cu armata: *cetate cuprinsă;* **3.** înstărit, bogat: *atît era de cuprins, de s-au umplut munţii ... de turmele şi tamazlîcurile lui.* CR.; *o fată de ţărani cuprinsă; sat cuprins, frumos.* [V. ***cuprinde***].

cuprinzătór, ~i, cuprinzătoáre a. care cuprinde mult; care are un conţinut bogat: *trecutul e mult mai mare, mai cuprinzător şi mai larg decît prezentul.* IBR.; **scurt şi cuprinzător,** pe scurt; în fine: *scurt şi cuprinzător, sărut mîna mătuşei, luîndu-mi ziua-bună.* CR.; (şi: (înv.) **coprinzător**). [***Cuprinz*** (prez. ind. de la *cuprinde*) + ***-ător***].

cuprísm n. otrăvire provocată de consumarea alimentelor preparate în vase de aramă. [Din fr. ***cuprisme***].

cuprít n. oxid natural de cupru. [Din fr. ***cuprite***].

cuproxíd, cuproxizi m. **1.** oxid de cupru; **2.** redresor pentru radio, alcătuit din plăci de cupru acoperite cu un strat de oxid de cupru. [Din fr. ***cuproxyde***].

cúpru n. metal roşiatic, maleabil şi bun conducător de electricitate; aramă. [Din lat. ***cuprum***].

cuptór, cuptoare n. **1.** construcţie (cu boltă rotundă) din cărămidă, din piatră etc. în care se coace pîine, cozonac etc.: *numai iaca ce dă de-un cuptior nelipit şi mai-mai să se risipească.* CR.; (fig.) *iată, am vîndut pre tine nu pre argint, şi te-am curăţit den cuptiorul sărăciei.* BIBLIA; **2.** cantitate de pîine care se coace o dată în cuptor: *să mănînce două cuptoare de pîine.* ISP; **3.** platformă zidită în prelungirea sobei pe care se doarme la ţară: *mă culcam destul pe vatră, pe vatră şi pe cuptor.* POP; **a sta** (sau **a zăcea**) **pe cuptor,** a trîndăvi; **a se muta de pe vatră pe cuptor,** a lenevi, a nu face nimic: *aşa numai să se mute de pe vatră pe cuptior, ştie şi hleabul de baba mea.* CR.; **a aduce noră pe cuptor,** a se însura: *într-o bună dimineaţă, feciorul mamei îi şi aduce o noră pe cuptiori.* CR.; **4.** compartiment la maşinile de gătit, în care se coc prăjituri, pîine etc.; **5.** construcţie industrială în care se încălzesc materiale, se topesc minereuri sau metale etc.; **6. (luna lui cuptor)** luna iulie: *în temeiul lui cuptor;* **7.** (fig.) arşiţă, canicula: *tocmai pe la unu după miezul nopţii, parcă s-a mai potolit puţin cuptorul, parcă începe să mai poată respira omul.* CAR. [Lat. ***coctorium***].

cuptorár, cuptorari m. meseriaş care face cuptoare. [***Cuptor*** + ***-ar***].

cuptoráş, cuptoraşe n. diminutiv al lui cuptor. [***Cuptor*** + ***-aş***].

cupúlă, cupule f. organ în formă de cupă¹ mică, aflat la baza ghindei şi a altor fructe. [Din lat. ***cupula,*** fr. ***cupule***].

cupulifére, cupulifere f. (la pl.) familie de plante al căror fruct are o cupulă; (şi la sg.) plantă din această familie: *cupuliferele abundă.* CĂL. [Din fr. ***cupulifères***].

cupúră, cupuri f. tăietură; (spec.) articol, anunţ etc. decupat dintr-un ziar, dintr-o revistă. [Din fr. ***coupure***].

cur, cururi n. **1.** partea din spate a corpului animalelor; (spec.; la om) şezut, popou; **a sta** (sau **a şedea**) **în cur,** a sta pe partea posterioară a corpului; **din cur,** şezînd: *toţi oaspeţii sezînd la masă bea din cur.* B.-DEL.; **a fi** (sau **a rămîne**) **în curul gol, a)** a fi complet dezbrăcat; **b)** a fi sărac (lipit); **a-şi da vînt la cur,** a se încrede, a-şi atribui merite inexistente; **a gîndi cu curul,** a gîndi greşit; **a umple cuiva curul de gînduri,** a bate capul cuiva fără a reuşi să-l lămurească; **a fi (de) rîsul curului,** a fi deosebit de ridicol; **a da cu curul,** a fi curvă; **a sta** (sau **a fi**) **cu curul în două luntre,** v. **sta**; **a (se) întoarce, a (se) lăsa** etc. **(lucrurile) cu curu-n sus,** a (se) face, a (se) lăsa etc. dezordine: *se întoarce lumea cu curu-n sus şi se scufundă pămîntul.* SOR.; **a fi cu curu-n sus,** a fi indispus, nervos; **(a se da) de-a curu-n cap,** (a se da) de-a berbeleacul; **a se scula cu curul în sus,** v. **scula**; **(a fi) pupă-cur,** (a fi) linguşitor, slugarnic; (în înjurături): *dă-l în mă-sa-n cur; băga-l-aş în mă-sa-n cur;* **2.** (p. ext.) partea de jos sau din spate a unor obiecte: *curul căruţei; curul paharului;* **3.** (compuse) **cur-de-găină,** pecingine; (reg.; bot.) **curu-găinii,** păpădie (*Toraxacum officinale*). [Lat. ***culus***].

curá¹, curez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) supune unui tratament medical, unei cure. [Din germ. ***kurieren***].

cură², curez şi **cur** vb. (reg.; tr.) **1.** a desface boabele sau pănuşile de pe ştiuleţii de porumb: *să toarcă, să depene ori să cure porumbul.* MACED.; **2.** a curăţa de coajă (legume, fructe etc.); **3.** (înv.; fig.) a curăţa de păcate. // refl. **1.** a se însănătoşi; **2.** a scăpa de ceva sau de cineva. [Lat. ***curare***].

curábie f. v. corabie.

curábil, ~i, curabilă, ~e a. care se poate vindeca: *fata, în criză de pubertate, e doborîtă de o boală*

necunoscută, explicabilă mitologic şi curabilă magic. CĂL. [Din fr. ***curable,*** lat. ***curabilis***].

curaçao [curasáu] n. lichior din coji de portocale (amare), zahăr şi alcool: *bea o cafea mocca şi un păhărel de curaçao.* GHEŢIE. [Cuv. port.].

curagiós a. v. **curajos.**

curágiu n. v. **curaj.**

curáj n. **1.** tărie sufletească de a înfrunta primejdiile şi neajunsurile; îndrăzneală, bărbăţie: *ochii lui albaştri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj.* NEGR.; *am fost totdeauna caracter melancolic şi n-am avut niciodată destul curagiu în viaţă.* EM.; **2.** (cu valoare de interjecţie) nu te lăsa!; fii tare!; (şi: (înv.) **curagiu**). [Din fr. ***courage***].

curajós, ~şi, curajoásă, ~e a. **1.** plin de curaj; îndrăzneţ; **2.** care vădeşte, care exprimă curaj: *o faptă curajoasă;* (şi: (înv.) **curagios**). [Din fr. ***courageux***].

curamá f. (înv.) colectă: *isnaful era să alerge de la unul la altul să facă curama.* GHICA. [Din gr. mod. ***kuramás***].

curánt[1], curanţi a. **medic curant,** medic sub îngrijirea căruia se află un bolnav: *medicul curant avu ideea de a-l duce pe recentul văduv în cimitir la mormîntul soţiei sale.* GHEŢIE. [Din it. ***curante***].

curánt[2] a. v. **curent.**

curár, curare n. (reg.) parte de dinapoi a hamului calului. [***Cur*** + *-ar*].

curára f. substanţă răşinoasă cu miros plăcut, foarte toxică, utilizată ca anestezic. [Din fr. ***curare***].

curarisí, curarisesc vb. (înv.; refl. şi tr.) a (se) supune unui tratament medical: *odinioară se duceau ... la apele de la Văcăreşti ca să se curarisească.* MACED. [Din gr. mod. ***kuraro*** (viit. ***kurariso***)].

curát, ~ţi, curată, ~e a. **1.** lipsit de impurităţi, de murdărie, de praf, de pete etc.: *nurorile ... aşezară baba într-un aşternut curat.* CR.; (adv.) *mîncînd tot lucruri simple, dar sănătoase şi curat gătite.* OD.; **a trece** (sau **a scrie, a copia**) **pe curat,** a transcrie un text (fără greşeli sau ştersături): *pusă la punct, dichisită, trecută pe curat,* [lucrarea] *număra aproape douăzeci de pagini.* GHEŢIE; **a ieşi** (sau **a scăpa**) **cu faţa curată** (sau **cu obrazul curat**), v. **faţă, obraz; a ieşi** (sau **a scăpa, a scoate**) **basma curată,** v. **basma; 2.** bine întreţinut, îngrijit: *am intrat pe urmele mamei Anghelina în bucătăria curată.* SAD.; **3.** (despre fiinţe) care trăieşte în curăţenie; căruia îi place curăţenia: *femeie curată;* **4.** (fig.) cinstit, nepătat: *cu cuget curat;* **5.** lămurit, desluşit, deschis: *vorbă curată;* (adv.) *veţi vedea curat din poveste.* NEGR.; **6.** (fig.) ireproşabil: *cercetă Hristos după voia părintelui curaţi să ne facă.* COR.; **sărac şi curat,** v. **sărac; 7.** pur, neamestecat; lipsit de impurităţi: *grîu curat;* **8.** veritabil, autentic: *mi-a vîndut o sticlă proastă drept un diamant curat.* ALEX.; (adv.) *sînt scrieri delectabile prin humorul lor curat intelectual.* CĂL.; **9.** (fig.) cu o comportare ireproşabilă; fără greşeală, fără vină: *au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul, de ai crede ca viaţa-i e curată ca cristalul?* EM.; **10.** care nu are murdărie; din care se poate mînca: *farfurie curată;* **11.** fără nori, senin, clar, luminos: *era o dimineaţă frumoasă şi curată de primăvară.* GHEŢIE; **12.** limpede, transparent: *plînse ... lacrimi curate ca diamantul.* EM.; **13.** clar, limpede: *voce curată;* (adv.) *vei binevoi a le învăţa pe de rost, pentru ca să le poţi cuvînta curat şi pe înţeles.* NEGR.; **14.** (fig.) lămurit, desluşit, clar, deschis: *vorbă curată; socoteală curată;* **15.** asupra căruia nu apasă blestem, vrajă, care nu este sub influenţa sau sub puterea demonilor: *ori casa asta nu-i curată, ori s-a cutremurat pămîntul.* CR.; **nu-i lucru curat,** este ceva la mijloc, a intervenit ceva anormal, nefiresc: *bine că am scăpat de belea, că nici lucru curat n-a fost aici.* CR. // n. înlăturare a murdăriei, prafului etc.; curăţenie: *acuş trebuie să pice fetele să facă curat în salon.* GHEŢIE. // adv. **1.** chiar, întocmai: *te-om avea curat ca pe o mamă.* CR.; **2.** limpede: [cîinele] *putea deosebi curat emanaţia unor animale care se opriseră de cealaltă parte.* SAD.; *i-am spus curat că nu primesc.* [V. ***cura[2]***].

curatélă, curatele f. instituţie pentru ocrotirea minorilor, condamnaţilor, alienaţilor etc.: *prietenii fură nevoiţi totuşi să interneze pe poet şi să ceară instituirea unei curatele pentru administrarea pensiei.* CĂL. [Din fr. ***curatelle,*** lat. ***curatela***].

curatív, ~i, curativă, ~e a. care vindecă, lecuieşte. [Din fr. ***curatif,*** germ. ***kurativ***].

curatór, curatori m. **1.** persoană însărcinată cu o curatelă: *Mihai porni şi pe fiu-său Pătraşcu ... spre a cîrmui ţara în locul lui şi-i dete curator pe Pancratia Sennyei.* BĂLC.; **2.** (p. ext.) persoană cu însărcinarea oficială de a supraveghea o activitate: *universitatea era controlată de guvern, avînd un curator.* CĂL. [Din fr. ***curateur,*** lat. ***curator***].

cúră, cure f. tratament medical realizat prin aplicarea metodică a unor mijloace terapeutice (băi, regim etc.): *face cură de struguri; cură de apă rece.* [Din lat. ***cura,*** fr. ***cure,*** germ. ***Kur***].

curătoáre, curători f. (reg.) vas în care curge vinul la teasc. [***Cure*** + *-(ă)toare*].

curătór a. v. **curgător.**

curătúră, curături f. **1.** loc într-o pădure curăţat de arbori şi de mărăcini pentru păşune sau pentru a fi cultivat: *îmi uit plugu-n arătură sapa-nfiptă-n curătură.* POP.; **2.** deal pe care se cultivă vie: *o iau repegior pe curături.* VLAH.; **3.** (reg.) grîu cernut: *găina curătură visează şi vrabia mei.* PANN. [***Cura[2]*** + *-tură*].

curăţă, cúrăţ vb. **1.** (tr. şi refl.) a face curat, a face să dispară murdăria: *stropişi-me cu săpunu şi curăţescu-me.* PSALT.; *Mogorogea, băiet grijuliv, îşi curăţă ciubotele frumos.* CR.; *a curăţa casa, haine, mobile;* (fig.) *cu izopul tu mă ocroteşte şi mă scaldă de mă curăţeşte.* DOS.; **2.** (tr.) a îndepărta coaja, frunzele, pieliţa, solzii etc.: *şedeau în harman şi curăţeau popuşoi.* MAT.; *a curăţa cartofii, peştele;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) scăpa, a (se) salva, a (se) descotorisi (de ceva rău): *mi-ai curăţit ponoslul şi ocara.* DOS.; *curăţi părul de uscături şi de omizi.* CR.; *să vă curăţiţi de lepra ignoranţei.* CR.; **4.** (refl. şi tr.) a (se) purifica, a (se) mîntui: *pentru a ta ieftinătate să mă curăţăşti de păcate.* DOS.; **5.** (refl.) a deceda, a muri; **6.** (fam.; tr.) a fura, a despuia de bani: *prinde pe boieri de-i curăţă de averi.* POP.; (şi: (pop.) **curăţi**). [De la ***curat***].

curăţáre, curăţări f. acţiunea de a (se) curăţa şi rezultatul ei; (şi: (pop.) **curăţire**). [V. ***curăţa***].

curăţát[1] n. faptul de a (se) curăţa; (şi: (pop.) **curăţit**). [V. ***curăţa***].

curăţát[2], ~ţi, curăţată, ~e a. **1.** care a fost făcut curat; lipsit de murdărie; **2.** purificat, mîntuit de păcate (prin credinţă); (subst.) *să aducă curăţitul doar găini vii curate şi lemn de chedru.* COR.; (şi: (pop.) **curăţit**). [V. ***curăţa***].

curăţátór a. v. **curăţitor.**

curăţătoríe, curăţătórii f. atelier în care se curăţă (chimic) diferite obiecte (de îmbrăcăminte). [***Curăţat*** + *-orie*].

curăţél, ~ei, curăţică, ~ele a. 1. destul de curat; îngrijit: *îi plăcea moşneagului să aibă tot iepe tinere şi curăţele.* CR.; *costum cam sărăcuţ, dar curăţel.* CAR.; **2.** frumuşel, drăguţ: *fiindcă avea darul de a fi curăţel, toţi din sat îl pizmuiau.* ISP; *băiat curăţel.* [***Curat*** + *-el*].

curăţénie, curăţenii f. **1.** calitatea de a fi curat, stare a lucrului curat; lipsă de murdărie, de impuritate: *pe lîngă rînduiala scrisului avea şi plăcerea curăţeniei.* SAD.; (fig.) *un an-doi mai tîrziu, s-a făcut curăţenie în rîndul profesorilor universitari.* GHEŢIE; **2.** (fig.) calitatea de a avea sufletul curat; puritate, nevinovăţie, lipsă de păcate; sinceritate, nevinovăţie: *nemurirea şi curăţenia nu stăteau în natura omului.* STĂNIL.; **3.** castitate; **4.** dereticare, înlăturare a murdăriei, prafului, petelor etc.; curat[1]: *a face curăţenie;* **5.** purgativ, laxativ: *a lua o curăţenie.* [***Curat*** + *-enie*].

curăţí vb. v. **curăţa.**

curăţíe f. (înv.) **1.** stare curată; curăţenie: *izvoare adînci pe vale slăvind amintirea bunicului Nicuţă a celui care a privegheat nesecarea lor şi curăţia.* VIERU; (fig.) *iaste începătoriul şi izvorul curăţiei.* ANTIM; **2.** cinste, nevinovăţie, castitate: *nici odinioară nu ţi-a dat dreptul să te îndoieşti de curăţia ei.* SAD. [***Curat*** + *-ie*].

curăţíre f. v. **curăţare.**

curăţít[1] n. v. **curăţat[1].**

curăţít[2] a. v. **curăţát[2].**

curăţitór, ~i, curăţitoáre a. care curăţă: *tu, măturătoare şi curăţătoare.* POP.; (subst.) *curăţitor de haine;* (şi: (reg.) **curăţător**). [***Curăţi*** + *-tor*].

curb, ~i, curbă, ~e a. în formă de arc, încovoiat: *cerceta cu luare-aminte ascuţişul curb şi părţile late.* SAD. [Din fr. ***courbe,*** lat. ***curbus***].

curbă, curbez vb. (tr. şi refl.) a (se) face curb, a (se) încovoia. [Din fr. ***courber***].

curbáre, curbări f. acţiunea de a (se) curba. [V. ***curba***].

curbát, ~ţi, curbată, ~e a. încovoiat, îndoit, arcuit: *de-o parte şi de alta a gurii, mustăţile subţiri, curbate, par două paranteze.* GHEŢIE. [V. ***curba***].

curbatúră, curbături f. durere musculară provocată de boală sau de oboseală. [Din fr. ***courbature***].

cúrbă, curbe f. **1.** linie îndoită, arcuită, încovoiată; **2.** cotitură în formă de arc: *cărarea, povîrnită, descria o largă curbă pentru a ocoli căldarea stîncoasă.* GHEŢIE; *curba şoselei;* **3.** (mat.) linie care reprezintă grafic relaţia dintre două mărimi variabile; **4. curbă de nivel,** linie care uneşte pe o hartă punctele corespunzătoare celor cu aceeaşi altitudine în teren. [Din fr. ***courbe***].

curbéc m. v. **culbec.**

curbétă, curbete f. săritură a calului cu picioarele din faţă ridicate. [Din fr. ***courbette***].

curbilíniu, ~ii, curbilínie, ~ii a. compus din linii curbe; care urmează o linie curbă: *observaţia empirică ne arată tot felul de mişcări: rectilinii, ... curbilinii, circulare.* BL. [***Curb***(*ă*) + ***linie***; cf. fr. ***curviligne***].

curbimétru, curbimetre n. instrument cartografic folosit pentru măsurarea pe hartă a lungimii curbelor de nivel. [***Curbă*** + ***metru;*** cf. fr. ***curvimètre***].

curbínă, curbine f. (reg.) coarbă. [V. ***coarbă***].

curbúră, curburi f. îndoitură în formă de arc; loc unde se află o astfel de îndoitură: *ocupau singuri o lojă la etajul întîi, tocmai la curbura sălii.* GHEŢIE. [Din fr. ***courbure***].

curcán, curcani m. **1.** pasăre domestică mare, cu coada lată, care se desfăşoară în evantai (*Meleagris gallopavo*): *aceste zicînd ca şi curcanul întărîtat să gîmfă.* B.-DEL.; **2.** carnea acestei păsări, folosită ca aliment: *cînd gustai din curcan, zadarnic îl mestecai insistent, era aţos, bătrîn.* PR.; **3.** (iron.) sergent de stradă, poliţist; **4.** (fig.) poreclă dată dorobanţilor români din războiul de independenţă: *curcan cu trei cruci pe piept.* [***Curcă*** + *-an*].

cúrcă, curci f. **1.** femela curcanului: *nişte curci ... privind cu pizmuire a porumbilor iubire.* AL.; **urdă de curcă,** lucru imposibil: *muierea pofteşte şi la urdă de curcă.* POP.; (fig.) **ca o curcă plouată** (sau **beată**), descurajat, abătut; **a rîde şi curcile,** a fi deosebit de caraghios, de nefiresc; **2.** (compus; reg.) **iarbă de curcă,** fumăriţă (*Fumaria officinalis*). [Din bulg. ***kurka***].

curcăníe, curcănii f. (fam.) furtişag; găinărie: *ţi-am aflat coţcăriile şi curcăniile.* AL. [***Curcan*** + *-ie*].

curcubétă, curcubete *f.* (reg.) **1.** bostan (*Curcubita pepo*); **2.** tidvă (*Curcubita logenaria*); (şi: **cucurbetă**). [Lat. ***curcubita***].

curcubéu, curcubeie n. şi (rar) **curcubei** m. **1.** fenomen atmosferic în forma unui imens arc multicolor pe cer, care se datorează refracţiei luminii solare în picăturile de apă: *se arată curcubeul cătră răsărit.* SAD.; (fig.) *gîndirea mi se plimbă pe mîndri curcubei.* AL; **2.** fascicul de raze luminoase care apar uneori noaptea pe cer: *pe ceruri se înalţă curcubeiele de noapte.* EM.; **3.** plantă erbacee cu tulpina şi frunzele păroase şi cu flori roşii-purpurii (*Lychnis caronaria*). [Lat. ***curcus*** (=***circus***) + ***bibit***].

curcúmă, curcume f. plantă erbacee cu rădăcina galbenă, întrebuinţată pentru obţinerea unui colorant (*Carthamus tinctorius*). [Din fr. ***curcuma***].

cúrcut n. (înv.) terci: *cine are piper mult, pune şi în curcut.* [Din turc. ***kurkut***].

curdúc n. v. **corduc.**

cúre vb. v. **curge.**

cureá, curele f. **1.** fîşie lungă din piele sau din alt material avînd diferite întrebuinţări; (spec.) fîşie de acest tip folosită ca cingătoare: *nu sînt eu vrednic să-i dezleg curelele încălţămintelor lui.* ANTIM; *nu-i începe cureaua de pîntecoşi ce sînt.* CR.; **a(-l) ţine cureaua**, a fi în stare; a avea curaj: *mai poftească de-acum şi alţi leneşi în satul acela, dacă le dă mîna şi-i ţine cureaua.* CR.; **a strînge cureaua,** v. **strînge; curea de transmisie, a)** bandă continuă de piele, de pînză etc. cu care se transmite mişcarea de rotaţie; **b)** (fig.) ceea ce serveşte ca intermediar; **2.** (înv.) fîşie lungă şi îngustă de pămînt; **3.** (înv.) măsură de lungime egală cu circa 16 picioare. [Lat. ***corrigia***].

curéchi m. (reg.) varză (*Brassica oleracea*); (p. restr.) căpăţîna acestei plante: *curechi la poloboc, slavă Domnului!* CR.; **şi cu curechiul uns, şi cu slănina-n pod,** v. **slănină.** [Lat. ***culic(u)lus (=caulículus)***].

curelár, curelari m. meşteşugar care face curele şi alte articole din piele. [***Curele*** (pl. de la *curea*) + ***-ar***].

curelărie[1] f. meseria curelarului. [***Curelar*** + ***-ie***].

curelărie[1]**, cureiării** f. **1.** atelier sau secţie unde se produc obiecte din piele; magazin în care se vînd astfel de obiecte; **2.** obiecte din piele: *simţi de la el cel din urmă fior de dragoste şi-n acelaşi timp un miros aspru de curelării şi de bere.* SAD. [***Curele*** (pl. de la *curea*) + ***-ărie***].

curelúşă, cureluşe f. **1.** diminutiv al lui curea; curea mică: *ţi-oiu lua de la Fălticeni o pălăriuţă cu tasma ş-o curăluşă de cele cu chimeriu.* CR.; **2.** numele unui dans (asemănator cu hora). [***Curele*** (pl. de la *curea*) + ***-uşă***].

curént, ~ţi, curentă, ~e a. **1.** care curge permanent: *ce părere aveţi despre infestarea apei curente?* GHEŢIE; **2.** care este în curs; prezent, actual: *îşi interpreta fenomenele experimentale în lumina teoriei curente.* BL.; *luna curentă;* **3.** care circulă, care are curs legal: *mai toate statele mari au demonetizat argintul şi au monetă curantă de aur.* EM.; (fig.) *teoria ... a devenit o monedă curentă în ştiinţa şi în filosofia contimporană.* BL.; **cont curent,** cont deschis la o bancă unde se depun şi de unde se ridică sumele; **preţ curent,** cursul general al unei mărfi la un moment dat; **4.** uzual, obişnuit: *poetica ... s-a născut din nevoia explicării acestor noţiuni foarte curente.* IBR.; *expresii curente;* (adv.) *şcoala medievală folosea curent culegerile de proverbe.* CĂL.; **5.** zilnic; de fiecare zi: *asigură un al treilea depozit de cîteva sute de mii, destinat cheltuielilor curente.* GHEŢIE; **6.** curgător, fluent: *foloseşte în vorbirea curentă expresii franceze;* (adv.) *vorbeşte curent engleza.* // m. (pl. **curenţi**) **1.** mişcare, deplasare a unei mase de fluid: *toate bolile ... se agravează în atmosfera plină de curenţi contrari a unui cort.* SAD.; *curent marin;* **a se lăsa dus de curent,** a accepta opiniile altora, fără a şti să se orienteze singur; **a fi** (sau **a lupta**) **contra curentului,** a se împotrivi opiniilor unui grup, alegînd o cale proprie; **2.** (**curent electric**) sarcină electrică în mişcare; (fig.) *un corent electromagnetic de entuziasm rădică pe toţi ... de la mase.* CAR. // n. (pl. **curente**) ansamblu de idei, de opinii etc. care sînt adoptate la un moment dat de mai mulţi oameni: *acum venise vremea recunoaşterii îndreptăţirii istorice a curentului latinesc.* IBR.; **a fi** (sau **a se ţine, a se pune**) **la curent,** a fi bine informat; **a pune** (sau **a ţine**) **la curent,** a informa, a aduce la cunoştinţă despre mersul, evoluţia unei situaţii: *acesta îl puse la curent cu înfrîngerea rebeliunii legionare din ianuarie.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **curant, corent**). [Din fr. ***courant***].

curentá, pers. 3 **curentează** vb. **1.** (tr.) a produce la atingere un şoc, o zguduire prin curent electric; **2.** (refl.) a suferi un şoc la atingerea unui conductor electric. [De la ***curent***].

curentáre, curentări f. acţiunea de a (se) curenta şi rezultatul ei. [V. ***curenta***].

curentát, ~ţi, curentată, ~e a. care a suferit un şoc atingînd un conductor electric. [V. ***curenta***].

curgán, curgane n. (reg.) movilă mare de pămînt: *faima lor curgea în curganele pustiei.* SAD. [Din rus. ***kurgan***].

curgătór, ~i, curgătoáre a. **1.** care curge necontenit: *păraie limpede curătoare, copaci aducători de răcoare.* B.-DEL.; *umflă racla în spate şi se duce de-i dă drumul pe-o apă mare, curgătoare.* CR.; **2.** (fig.) uşor şi natural, care urmează armonios: *verificaţia, de altfel curgătoare, începe să devină o povară.* CĂL.; *stil curgător;* (adv.) *romanul ca roman e scris curgător.* CĂL.; **3.** (înv.) în curs, curent: *dacă ar grăi de întîmplări obişnuite, legate de necazurile vieţii curgătoare, le-am afla şi noi.* SAD.; *luna curgătoare;* (subst.) *aşteptăm venirea curierului de la 20 ale curgătoarei.* GHICA; (şi: (reg.) **curător**). [***Curg*** (prez. ind. de la *curge*) + ***-(ă)tor***].

cúrge, curg vb. (intr.) **1.** a se mişca necontenit în direcţia pantei (la vale): *Moldova curgea la vale de la munţii din miazănoapte.* SAD.; (fig.) *curgea lumina amiezii şi florile îşi istoveau miresmele.* SAD.; **a curge gîrlă,** a veni din belşug, din plin; a fi abundent: *norocul îi curgea gîrlă din toate părţile.* CR.; **va (mai) curge multă apă pe gîrlă** (sau **pe Dunăre**), va trece mult timp: *are să mai curgă multă apă pe gîrlă pînă să ajungi a cunoaşte tainele împărăţiei ca noi.* ISP; **dacă** (sau **de**) **nu curge, pică** (sau **picură**), chiar dacă nu este mare cîştigul, tot te alegi cu ceva; **a-i curge foc din gură** (**cuiva**), v. **foc; 2.** a circula: *îi curge în vine sînge de haiduc;* **3.** a se scurge, a picura: *sîngele cerbului o dată a şi-nceput a curge gîlgîind.* CR.; **4.** a lăsa să curgă lichidul, a nu fi etanş: *butoiul curge;* **5.** a trece, a se desfăşura: *şi cînd gîndesc la viaţa-mi, îmi pare că ea cură încet repovestită de o străină gură.* EM.; **6.** a veni de sus, a cădea: *zăpada albă curge peste voi.* BAC.; *toate ard şi ploaia ne uită şi nu cură.* VIERU; **7.** a ieşi (din vasul în care se află): *apa curge din căldare;* (fig.) *se puse la făcut metanii şi ne blăstăma de-i curgea foc din gură.* CR.; **8.** a supura: *îi curg urechile;* **9.** a atîrna, a spînzura: *părul ..., cam prea lung, curgea în viţe pînă pe spate.* EM.; **a-i curge peticele,** a fi îmbrăcat în haine zdrenţăroase: *nu l-am văzut niciodată îmbrăcat decît cu opinci sparte şi c-o zeghe de-i curgeau potecele.* SAD.; **10.** (înv.) a rezulta, a proveni, a decurge; **11.** a veni mereu, a năpădi: *curg muşterii;* **12.** a se înşira cu uşurinţă: *vorba îi curgea din gură ca mierea.* ISP; (şi: (reg.) **cure**). [Lat. ***currere*** (după *merge*)].

cúrgere, curgeri f. **1.** acţiunea de a curge: *Iordanul, curgerile sale cele repede, spre fugă li-au întors.* ANTIM; *curgerea apelor;* **2.** curs, evoluţie; desfăşurare: *viaţa mi se desfăşurase în aceleaşi tipare şi cu aceeaşi curgere monotonă.* GHEŢIE; *curgerea pricinei.* [V. ***curge***].

curiál, ~i, curială, ~e a. care aparţine aceleiaşi curii, referitor la o curie. [Din lat. ***curialis***].

curiát, ~ţi, curiată, ~e a. compus din curii; format pe curii, pe adunări. [Din lat. ***curiatus***].

cúrie[1]**, curii** f. **1.** (la romani) subdiviziune a tribului alcătuind o unitate religioasă, militară şi politică; **2.** administraţie pontificală a bisericii romano-catolice. [Din lat. ***curia***].

curie[2] [chiurí] m. unitate de măsură pentru radioactivitate. [Din fr. ***curie***].

curiér, curieri m. persoană însărcinată să ducă la destinaţie corespondenţă, mesaje etc.: *era de aşteptat un alt curier de pe cîmpul de război.* SAD. // n. (pl. **curiere**) (înv.) corespondenţă care se trimite sau se primeşte deodată. [Din fr. ***courrier,*** germ. ***Kurier***].

curión, curioni m. **1.** preot care oficia sacrificiile într-o curie romană; **2.** şef al unei curii. [Din lat. ***curio, -onis,*** fr. ***curion***].

curiós, ~şi, curioásă, ~e a. **1.** care manifestă curiozitate; doritor de a vedea, de a şti: *era ... curioasă să ştie cel puţin de unde-l are.* SAD.; (adv.) *curios şi lung priveşte spre fîntînă.* COŞB.; **2.** care stîrneşte curiozitate, neobişnuit: *tînărul avea o curioasă ieşire din orbite a globilor oculari.* CĂL. [Din fr. ***curieux,*** lat. ***curiosus***].

curiozitáte, curiozităţi f. **1.** dorinţă de a cunoaşte, de a şti ceva: *toate aceste întrebări par desigur ale unui copil de o curiozitate nestăpînită.* BL.; **a trezi** (sau **a deştepta**) **curiozitatea cuiva,** a face curios, doritor de ceva; **2.** indiscreţie; **3.** caracter ciudat, neobişnuit (prin raritate); lucru interesant: *ca o curiozitate trebuie să citîm epigrama în metru clasic.* CĂL.; *muzeu plin de curiozităţi.* [Din fr. ***curiosité,*** lat. ***curiositas, -atis***].

cúriu n. metal sintetic radioactiv de culoare argintie. [Din fr. ***curium***].

curînd adv. **1.** peste puţin timp; îndată, imediat, numaidecît: *curînd sosi, pe vînt, ploaie.* SAD.; **în curînd,** în scurt timp: *marchizul moare în curînd scîrbit de ingratitudinea prietenilor.* CĂL.; **(acum) de curînd,** cu puţin timp înainte; recent: *am cetit chiar acum de curînd o dare de samă asupra cărţii unui critic englez.* IBR.; **2.** degrabă, repede, fără întîrziere: *zilele treceau curînd: zăpezile se topiseră.* SAD.; **mai curînd, a)** mai repede, mai degrabă: *şi-l mîna un singur gînd să se-ntoarcă mai curînd.* COŞB.; **b)** mai uşor, mai lesne, mai bine; mai degrabă: *viaţa psihică-conştientă a animalului cată să o închipuim mai curînd ca o somnolenţă cu străfulgerări de trezire.* BL.; (şi: (înv.; reg.) **curund**). [Lat. ***correndo***].

curling [cărling] n. sport de iarnă care constă în alunecarea pe o paletă pe gheaţă. [Cuv. engl.].

curm, curmuri n. (reg.) legătură, laţ: *mă duc cu capra de curm să pască iarbă pe şanţ.* ST. [Cf. alb. ***kurm***].

curmá, curm vb. **1.** (tr.) a strînge tare (pătrunzînd): *mi s-a umflat piciorul în botină şi nu pot călca ...; mă curmă găitanul.* AL.; **2.** (tr.) a tăia de-a curmezişul (tulpina unui copac, un buştean); **3.** (tr. şi refl.) a (se) frînge, a (se) rupe: *se trezirâ strîngîndu-se în braţe, de-ai fi crezut că braţele le curmă trupul.* DELAVR.; (fig.) *foamea îl curma la inimă;* (refl.) *cercevelile ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi.* EM.; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) întrerupe brusc: *toate nădejdile solilor se curmară.* BĂLC.; *îi curmă vorba;* **a curma cuiva viaţa** (sau **zilele**), a ucide, a omorî: *un taur grozav la mulţi bezmetici le-a curmat zilele.* CR.; **a-şi curma viaţa** (sau **zilele**), a se sinucide: *în cursul anchetei Crişan îşi curmase singur viaţa în închisoare.* BL.; **5.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) termina, a (se) încheia: *şi-a curmat povestea moşul, şi-i tăcere mută-n casă.* GOGA; *nu se mai curmau viind.* CR.; (intr.) *poeticu ... începe de unde curmasă în cîntecul trecut.* B.-DEL.; *viaţa mi se curmă.* [Cuv. autoht.; cf. alb. ***kurmue***].

curmál, curmali m. arbore din familia palmierilor care creşte în zonele calde, avînd fructe comestibile (*Phoenix dactylifera*). [De la ***curmală***].

curmálă, curmale f. fructul dulce şi plăcut al curmalului: *din curmale se face şi un fel de rachiu.* [Din gr. mod. ***kurmas,*** turc. ***kurma***].

curmáre, curmări f. acţiunea de a (se) curma: *problema curmării reîncarnaţiunilor se situează şi în centrul preocupărilor budhiste.* BL. [V. ***curma***].

curmát, ~ţi, curmată, ~e a. **1.** strîns prea tare: *copilaşul avea mînuţele curmate;* **2.** sugrumat, întrerupt: *cîntecul curmat a fost reluat după cîteva minute;* **3.** care are o adîncitură, o depresiune: *se desfăcea în lumină un plai ..., curmat la mijloc, ca o şa.* GAL. [V. ***curma***].

curmătúră, curmături f. **1.** prăpastie între doi munţi; adîncitură pe culmea unui deal sau a unui munte: *colo-n fundul curmăturii, dormitînd pe-o buturugă, s-a ivit Muma-Pădurii.* TOP; **2.** îndoitură la căciulă: *fundul pălăriei mele ... nu izbutea nici într-un chip să se înalţe dincolo de curmătura căciulilor vreunuia din ei.* HOGAŞ. [***Curma*** + ***-tură***].

curméi, curmeie n. **1.** (reg.) mlădiţă care creşte din tulpina viţei de vie: *n-am putea duce l-alde Bălaşa ceva curmeie de viţă şi vreascuri?* DELAVR.; **2.** (bucată de) funie folosită la încins sau la legat: *purtau în părîngă mistreţii, legaţi cu curmeie de picioarele dinapoi.* SAD.; *curmei de tei;* (adv.) **a lega curmei,**

a lega strîns; a lega cobză: *mi se pare că sînt legat curmei de fiecare cracă c-o funie de tei.* MACED. [***Curm*** (prez. ind. de la *curma*) + *-ei*].

curmezíș adv. de-a latul, transversal, piezîș: *coti pe drumul nepietruit care taie curmezîș pînă la Curteanca.* REBR.; **în** (sau **de-a**) **curmezîș** sau **în** (sau **de-a**) **curmezîșul,** în diagonală, în lat: *apoi o ia de-a curmezîșul pămîntului.* CR.; **a (i) se pune în curmezîș,** v. **pune; a se pune de-a curmezîș(ul), a)** a se așeza în calea cuiva sau a ceva; a împiedica (trecerea): *șoferul a tras de urechi un copil obraznic care se punea de-a curmezîșul șoselei.* CĂL.; **b)** a se împotrivi, a se opune cuiva sau la ceva: *frații mei duhovnici ... au avut greșeală că s-au pus de-a curmezîșul vrerei sale.* GAL.; **a se pune (în) cruciș și (în) curmezîș,** v. **cruciș.** // n. linie piezișă: *trecea curmezîșul cîmpiilor.* AL. [Probabil de la ***curma***].

curmezîșí, curmezîșesc vb. (rar; refl.) a se întretăia: *fumul întuneca odaia și vorba felurită se curmezîșea.* RUSSO. [De la ***curmezîș***].

curopalát, curopalați m. înalt demnitar bizantin care administra palatul imperial. [Din fr. ***curopalate***].

cúrpen, curpeni m. **1.** ramură sau tulpină lungă, agățătoare sau tîrîtoare a unor plante (viță de vie, dovleac etc.): *gardul înalt țesut de curpeni de iederă.* SAD.; **2.** arbust cu tulpina agățătoare și ramificată, cu flori mari, violete sau albe (*Clematis vitalba*). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***kurpen***].

curpení, pers. 3 **curpenește** vb. (refl.; despre plante) a se cățăra, a face curpeni. [De la ***curpen***].

currícular, ~i, curriculară, ~e a. care ține de curriculum, referitor la curriculum; în mers, în desfășurare: *reformă curriculară.* [Din engl. ***curricular***].

currículum, curriculumuri n. plan de învățămînt, program de studii (la universități): *tentativele de a modifica curriculum-ul școlar și universitar moldovenesc reprezintă doar o parte a proiectului revanșard.* CF. [Din engl. ***curriculum***].

currículum vítae n. scurtă biografie, cuprinzînd informații referitoare la starea civilă, la activitatea desfășurată etc.: *la rigoare, v-aș putea întocmi un curriculum vitae, devenind, ca să mă exprim așa, biograful dumneavoastră.* GHEȚIE. [Cuv. lat.].

curs[1], cursuri n. **1.** mișcare a unei ape curgătoare la vale: *prin cursul apei, cu gleznele lor sfîșiau valurile.* EM.; *cursul unui fluviu;* **2.** albia, întinderea unei ape curgătoare; **3.** mers, desfășurare: *întreaga sa viață ar fi luat un alt curs.* GHEȚIE; *cursul trebilor; în tot cursul lucrării;* a **da curs la ceva,** v. **da; 4.** trecere a timpului, înlănțuire a evenimentelor: *o trist al lumii curs!* AL.; *cursul secolelor;* **în cursul ...,** în timpul cît durează ceva: *fură singurele cuvinte rostite de Aramă în cursul întrevederii.* GHEȚIE; **în curs de ...,** în timp de ...: *perșii se afirmă exploziv, întemeind numai în curs de cîteva generații un imperiu.* BL.; **5.** circulație, trecere: *culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEX.; *monedele străine nu au curs la noi;* **6.** preț (stabilit la bursă) pentru valută: *cursul rublei s-a fixat la patru franci.* EM. [Lat. ***cursus,*** fr. ***cours,*** germ. ***Kurs***].

curs[2], cursuri n. **1.** șir de lecții ținute pentru expunerea unei materii de studiu: *produceau testimonii că absolvise cursul superior cu nota foarte bine.* CĂL.; *curs de chimie; cursurile facultății;* **curs secundar,** v. **secundar; 2.** lecție în învățămîntul universitar; prelegere: *în timpul cursului, trece cu muzică o companie militară.* CĂL.; **3.** ciclu de lecții tipărite în volum; tratat. [Din fr. ***cours,*** germ. ***Kurse, Kurs***].

cursánt, ~ți, cursantă, ~e m., f. persoană care urmează un curs. [Din germ. ***Kursant***].

cúrsă[1], curse f. **1.** dispozitiv pentru prins animale sălbatice: *cursă de șoareci;* **2.** (fig.) mijloc viclean de a face rău cuiva: *măsurile lui economice nu erau decît o cursă prin care voia să-l adoarmă.* FIL.; *a întinde o cursă.* [Cuv. autoht.; cf. alb. ***kurthë***].

cúrsă[2], curse f. (înv.) pastă aromatică orientală: *un păhăruț de vutcă pe cursă.* AL. [Din gr. mod. ***kúrsi***].

cúrsă[3], curse f. **1.** distanță parcursă regulat de un vehicul pe același itinerar; **2.** vehicul care parcurge această distanță; **3.** (p. ext.) deplasare cu un vehicul: *eram sigur că nu va uita ușor cursa făcută cu mine.* GHEȚIE; **4.** mers repede, alergătură: *a face o cursă;* **5.** (la pl.) întrecere de alergări cu cai: *o altă ocupație, de dată recentă, erau cursele de cai.* GHEȚIE; **6.** întrecere (sportivă) constînd din parcurgerea unei distanțe: *am fost la curse;* **7.** mișcare a unei piese între două puncte moarte. [Din fr. ***course***].

cursiér, cursieri m. (franțuzism) cal de curse: *o surdă nechezare de ageri cursieri.* BOL.; (p. ext.) *pe loc în jos s-apasă vizierile lor belici și lancele s-arestă și frîu iau cursierii.* HEL. [Din fr. ***coursier***].

cursíst, ~ști, cursistă, ~e a. cursant: *obține liniștea în sală arunchnd spre capul unui cursist ... un compas de bronz.* CĂL. [Din it. ***corsista,*** germ. ***Kursist***].

cursív, ~i, cursivă, ~e a. **1.** (despre vorbire sau scriere; și adv.) curgător, fluent; **2.** (despre caractere de tipar; și subst.) italic, care imită scrisul de mînă; aplecat spre dreapta. [Din fr. ***cursif,*** lat. ***cursivus***].

cursivitáte f. caracter fluent, curgător al vorbirii, al prezentării ideilor etc.: *scrierea are o supărătoare cursivitate demonstrativă de memoriu.* CĂL. [***Cursiv*** + *-itate*].

cursoáre, cursori f. (înv.) curent, forță: *cursoarea ce împinge pe Mihai în Ardeal.* BĂLC. [Lat. ***cursoria***].

cursór, cursoare n. dispozitiv alcătuit dintr-o piesă mobilă care alunecă de-a lungul unei rigle sau în jurul unei tije (permițînd citirea gradațiilor). [Din fr. ***curseur,*** lat. ***cursor***].

curtá, curtez vb. (tr.) a face curte unei femei: *ea știe că o curtează de atîta vreme.* CAR. [De la ***curte***; cf. fr. ***courtiser***].

curtáj, curtaje n. **1.** ocupația curtierului; **2.** remunerația curtierului. [Din fr. ***courtage***].

cúrte, curți f. **1.** spațiu (împrejmuit) în jurul unei clădiri sau a unei gospodării: *fata ieși din curte ca fulgerul.* ISP.; **de curte,** care trăiește pe lîngă casa omului: *animal de curte;* **2.** palat, reședință a unui suveran: *s-a ostenit pînă la curtea ducelui ca să binecuvînteze el însuși pe tineri.* SAD.; *a fost primire la curte;* **3.** locuința moșierului dintr-un sat; conac: *își ia el inima-n dinți și se duce la curte să vadă ce are să fie.* CR.; **4.** totalitate a funcționarilor superiori la palatul unui suveran; suita unui suveran: *în ziua aceea, bucătarii curții se îmbătaseră.* ISP.; **5.** (fig.) omagiu măgulitor (adresat unei femei): *ți-aș face curte domnișoară, dar vai! n-am curaj!* CAR.; **6.** instanță judecătorească sau administrativă superioară: *se studiază tortura prin care trece prin fața curții cu juri, pînă la achitare, un acuzat nevinovat.* CĂL.; **curte de conturi,** v. **cont; curte de apel,** instanță care judecă apelurile împotriva sentințelor date în primă instanță; **7.** totalitate a persoanelor care alcătuiesc astfel de instanțe: *curtea s-a retras pentru deliberare.* [Lat. **curtis (=cohors, -tis)*].

curteán, curteni m. **1.** persoană care îndeplinea o slujbă la curtea domnească (sau a unui moșier): *urcă, după călăuzul său, trepte de piatră, prin forfotă de curteni.* SAD.; **2.** (înv.) gardă la curtea domnească; oștean: *aprozi, copii de casă, curteni și lefegii.* AL. // a. (rar) care ține de curtea unui suveran, referitor la curte: *această curte minunată au zidit ... grijind-o cu tot feliul de hrană și toată trebuința curteană.* B.-DEL. [***Curte*** + *-ean*].

curteáncă, curtence f. femeie care îndeplinea anumite îndatoriri la curtea regală sau domnească; doamnă de onoare; (adj.) *zadarnicile îngrijiri ale jupanițelor curtence.* OD. [***Curtean*** + *-că*].

curtenésc, ~ști, curteneáscă, ~ești a. de curte; de curtean: *epistola începe prin a vesteji existența curtenească.* CĂL. [***Curtean*** + *-esc*].

curtení, curtenesc vb. (înv.; tr.) a curta pe cineva: *s-a cercat să mă curtenească o bucată de drum.* AL. [De la ***curtean***].

curtenie f. (rar) politețe, curtoazie: *dintr-un sentiment permis de curtenie venisem să-i urez călătorie bună.* GAL. [***Curtean*** + *-ie*].

curtenire, curteniri f. (rar) faptul de a curteni: *îl supără femeia care cere curteniri.* CĂL. [V. ***curteni***].

curtenitór, ~i, curtenitoáre a. politicos, amabil (față de femei): *un tînăr curtenitor;* (adv.) *îi zimbi curtenitor, ca totdeauna, înclinîndu-se.* SAD. [***Curteni*** + *-tor*].

curtezán, curtezani m. **1.** (înv.) persoană care făcea parte din suita unui domn, rege sau împărat: *un curtezan nemernic de tron imperial.* AL.; **2.** (fig.) lingușitor, intrigant; **3.** persoană care curtează o femeie: *se văzu încurajată de o droaie de curtezani.* NEGR. [Din fr. ***courtisan*** (după *curte*)].

curtezánă, curtezane f. femeie de moravuri ușoare (care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil): *cu zîmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși, s-ar preface că pricepe.* EM. [Din fr. ***courtisane***].

curticícă, curticele f. diminutiv al lui curte: *toată ziulica în curticica lui stetea.* CAR. [***Curte*** + *-ic* + *-ică*].

curtiér, curtieri m. agent care mijlocește vînzarea și cumpărarea de mărfuri, plasarea de capital, asigurările etc. [Din fr. ***courtier***].

curtínă, curtine f. **1.** porțiune de zid care unește flancurile a două bastioane: *de pre bastioanele și de pre curtinele fortului lor, ... fiecare pușcaș turc poate secera cu înlesnire ... cinci-șase agresori.* OD.; **2.** fiecare dintre părțile pavilionului care înconjură un blazon regal. [Din fr. ***courtine***].

curtoazíe f. politețe, amabilitate, etichetă: *răspundeau foarte crud curtoaziei mele.* GHICA. [Din fr. ***courtoisie***].

curtubéș, curtubeși m. (zool.; reg.) sfredeluș, larva răchitarului. [Et. nec.].

curúi m. v. **coroi.**

curúl, curule a. (la romani) **scaun curul,** scaun de fildeș pe care stăteau consulii și alți magistrați. [Din lat. ***curulis***].

curúnd adv. v. **curînd.**

curúț, curuți m. pl. **1.** țăran participant la răscoala din 1514 din Transilvania; **2.** participant la lupta antihabsburgică. [Din magh. ***kuruc***].

curvár, curvari m. bărbat afemeiat: *era curvar peste samă.* N.COSTIN. [Din sl. ***kurŭvarĭ***].

cúrvă, curve f. **1.** femeie care se împerechează des (și cu mulți bărbați); prostituată: *unde iaste curva ce-au fost la Enan pre cale?* BIBLIA; *curvele cele mai periculoase sînt cele care afectează virtutea.* EM.; **a ieși ca curva (cu prăjina),** a se anterna inoportun într-o acțiune; **2.** (fig.) persoană instabilă, nesigură, care trădează; **3.** om viclean, incorect. [Din sl. ***kurŭva***].

curvăsăreálă, curvăsăreli f. curvie. [***Curvăsări*** + *-eală*].

curvăsări, curvăsăresc vb. (intr.) a duce o viață desfrînată. [De la ***curvăsărie***].

curvăsărie, curvăsării f. (pop.) curvie. [De la ***curvă***].

curvăsăríre, curvăsăriri f. acțiunea de a curvăsări. [V. ***curvăsări***].

curvăsărít n. (pop.) faptul de a curvăsări. [V. ***curvăsări***].

curvăsí, curvăsesc vb. (înv.) a curvăsări. [De la ***curvă***].

curvăslíc, curvăslîcuri n. curvie; (fig.) *viața noastră socială alunecă spre „curvăslîcuri".* CĂL. [***Curvăsi*** + *-lîc*].

curví, curvesc *vb.* **1.** (pop.; intr.) a duce o viață desfrînată: *au curvit Thamara.* BIBLIA; **2.** (intr.) a întreține relații sexuale cu mai multe persoane; a se prostitua; **3.** (înv.; tr.) a pîngări încălcînd regulile relațiilor sexuale admise: *va muri căce au făcut nebunie întru fiii lui Israil: a curvi casa tătîni-său.* BIBLIA. [De la ***curvă***].

curvíe, curvii f. (înv. și pop.) viață desfrînată; îndeletnicire de curvă sau de curvar; desfrîu: *întru curvii și întru necurății să îndiletniciia.* VARL.; *iaste grea den curvie.* BIBLIA. [***Curvă*** + *-ie*].

curvîștínă, curvîștine f. curvă. [***Curvă*** + *-îștină*].

curvít n. faptul de a curvi. [V. *curvi*].

curvulíță, curvulițe f. diminutiv al lui curvă. [*Curvă* + *-ul* + *-iță*].

cusătór, ~i, cusătoáre m., f. persoană care coase; croitor. [*Coase* + *-tor*].

cusătoreásă, cusătorese f. (rar) croitoreasă, femeie care coase haine. [*Cusător* + *-easă*].

cusătoríe, cusătorii f. (rar) **1.** meșteșugul de a coase, meseria cusătoresei; **2.** atelier unde se cos haine și rufe. [*Cusător* + *-ie*].

cusătúră, cusături f. **1.** acțiunea, activitatea de a coase: *să nu-mi tulburi cusătura.* POP.; **2.** loc unde sînt unite prin cusut două bucăți de material: *na cuțitașul meu, taie încetișor cusutura de la mîneca lui Mogorogea.* CR.; **3.** mod, model de a coase; ornament cusut; lucru cusut; **4.** lucru la care coase cineva: *își ridică ochii de pe cusătură.* TOP.; (și: (reg.) **cusutură**). [*Coase* + *-(ă)tură*].

cúscră, cuscre f. mama unuia dintre soți în raport cu părinții celuilalt soț: *cuscră-n Ieș ca să mă fac, lui Bîrzoi să-i vin de hac.* AL. [Lat. **consocra*].

cuscrénie, cuscrenii f. **1.** cuscrie; **2.** (fam.) legătură îndepărtată de rudenie: *cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate călca datoria postului său.* NEGR. [*Cuscru* + *-enie*].

cuscríe, cuscrii f. înrudire prin alianță între părinții a doi soți: *pune-ți pofta-n cui despre cuscrie cu mine.* AL.; **a face cuscrie,** a se încuscri: *mulți bogătași și putearnici să cerca să facă cuscrie cu maică-sa.* DOS. [*Cuscru* + *-ie*].

cuscrișór, cuscrișori m. (reg.; bot.) mierea-ursului, plămînare (*Pulmonaria mollissima*). [*Cuscru* + *-ișor*].

cúscru, cuscri m. tatăl (sau (la pl.) părinții) unuia dintre soți în raport cu părinții celuilalt soț: *și m-au văzut cuscrii cum dormeam?* CR. [Lat. *consoc(e)rum*].

cuscúță, cuscute f. (bot.) plantă parazită care se răsucește pe tulpina altor plante de la care își ia hrana; torțel (*Cuscuta epithymum*). [Din fr. *cuscute,* lat. *cuscuta*].

cuspídă, cuspide f. **1.** formație anatomică terminată printr-un vîrf ascuțit; **2.** (bot.) ghimpe. [Din fr. *cuspide,* lat. *cuspis, -idis*].

cust n. (înv.) trai, viață: *șaptezăci de ai ni-i custul.* DOS. [De la *custa*].

custá, cust vb. (înv. și reg.) **1.** (intr.) a trăi, a exista, a fi: *va custa cu crăie dulce, și arapii aur i-or aduce.* DOS.; (tr.) *preste rod de rod să-i dai să custe lung trai.* DOS.; **2.** (intr.) a dura, a dăinui; **3.** (tr.) a face să trăiască; a lăsa cu viață: *bine zici, Dumnezeu să te custe.* B.-DEL. [Lat. *constare*].

custóde, custozi m. **1.** (înv.) intendent militar: *un custode de la palat.* AL.; **2.** persoană însărcinată cu paza și păstrarea unui lucru: *custode de bibliotecă.* [Din fr. *custode,* lat. *custos, -odis*].

custodíe, custodii f. pază, păstrare a unui lucru. [Din lat. *custodia*].

custúră, custuri f. **1.** lamă, tăiș de cuțit; **2.** lamă tăioasă (la rindea, la coasă etc.): *se rădea și el c-o custură de coasă.* SAD.; **3.** cuțit (rudimentar, fără plăsele). [*Cuțit* + *-ură*].

cusúr, cusururi n. **1.** defect, imperfecțiune, lipsă: *nu-i om fără cusur.* PANN; *dumnealui n-are nici un cusur.* CAR.; **2.** (înv.) rest de bani: *cusurul mi-l va da mîine.* PANN; **3.** (înv.) aluzie: *cu un cusur subțire îl făcea să priceapă.* ISP. [Din turc. *kusur*].

cusurgíu, cusurgii m. (fam.) bărbat înclinat să găsească cusururi, defecte în orice. [*Cusur* + *-giu*].

cusút[1] n. acțiunea de a coase: *un teanc de sumane croite, nalt pănă-n grindă, aștepta cusutul.* CR.; *ață de cusut;* **mașină de cusut,** mașină folosită pentru a coase haine, încălțăminte etc.: *fiica ei ... se extenuează lucrînd la mașina de cusut.* CĂL. [V. *coase*].

cusút[2]**, ~ți, cusută, ~e** a. fixat cu fir de ață cu ajutorul acului: *petecul cusut nu s-a mai desprins;* **cusut cu ață albă,** cu falsitate evidentă. [V. *coase*].

cusutúră f. v. **cusătură.**

cușác, cușacuri n. (reg.) piesă de lemn cu secțiune pătrată sau dreptunghiulară folosită în construcții; riglă. [Din sb. *kušak*].

cúșcă, cuști f. **1.** (înv.) cort: *sărbătoarea cuștilor ținută de evrei;* **2.** colivie de păsări, adăpost în care se țin unele animale: *dacă ai intrat în cușcă, trebuie să cînți cocoșește.* PANN; **3.** (reg.) leasă de nuiele în care se bate porumbul; **4.** (fam.; fig.) locuință proastă: *să scap de cușca asta în care mă usuc.* AL.; **5.** mică încăpere sub nivelul scenei în care stă sufleurul la teatru: *a căzut de pe scaunul lui din cușcă sub scenă.* CAR. [Din ucr. *kučka*].

cușchebăp, cușchebapuri n. (înv.) chebap: *abia își mîncase cușchebapul de batal.* SAD. [Din turc. *kuşkebaby*].

cușcúș n. pastă făinoasă conținînd bobițe de griș sau de mălai. [Din turc. *kuskus*].

cúșer, ~i, cușeră, ~e a. **1.** pregătit după ritual; **2.** (fig.) foarte bun, așa cum trebuie. [Din ebr. *kâscher*].

cúșmă, cușme f. (reg.) căciulă: *să-mi pun cușma pe-o ureche.* AL. [Din sl. *kučma*].

cușmúță, cușmuțe f. (reg.) diminutiv al lui cușmă; cușmă mică; căciuliță: *șoimanii duceau paserile zburătoare pe pumni, după ce le luau lumina cu cușmuță de piele.* SAD. [*Cușmă* + *-uță*].

cúșniță, cușnițe f. (reg.) **1.** vatră (de piatră) pe care lucrează fierarul; fierărie: *să arză cușnita ziua și noaptea.* ISP.; **2.** atelier al fierarului; fierărie. [Din bulg. *kušnica*].

cușt[ii]**ínță** f. v. **conștiință.**

cutá, cutez vb. **1.** (tr.) a încreți, a face cute sau falduri; **2.** (refl.) a se zgîrci, a se rida. [De la *cută*].

cutanát, ~ți, cutanată, ~e a. care ține de piele, referitor la piele; care se aplică pe piele. [Din fr. *cutané*].

cutáre[1]**, cutări** f. acțiunea de a (se) cuta și rezultatul ei. [V. *cuta*].

cutáre[2] pron. neh. (înlocuiește numele unei persoane sau unui lucru cînd nu se vrea, nu se poate sau nu este necesar să fie numit) *sînt cutare, îi răspund eu.* GHICA; (adj.) *altă experiență am pus eu în cutare noțiune și alta fiecare dintre dv.* IBR. [Lat. *eccutalis*].

cutát, ~ți, cutată, ~e a. cu cute, încrețit: *are fruntea cutată.* [V. *cuta*].

cútă, cute f. **1.** îndoitură; încrețitură: *o pată de culoare roșie-verzuie alunecă fulgerător dintr-o cută a pînzelor albe.* GHEȚIE; **2.** zbîrcitură (a obrazului): *cuta apărută între sprîncene se adînci.* GHEȚIE. [Din bulg. *kuta*].

cutárică pron. neh. diminutiv al lui cutare[2]. [*Cutare*[2] + *-ică*].

cutáriță pron. neh. (pop.) cutărică. [*Cutare*[2] + *-iță*].

cutcuríg, cutcurigi m. (reg.) spînz (*Helleborus*). [Et. nec.].

cúte, cute f. piatră pentru ascuțit uneltele tăioase: *ea scoase din fundul unei lăzi ... o cute, o perie și o năframă.* EM. [Lat. *cos, cotis*].

cúter, cutere n. **1.** ambarcație mică cu un singur catarg, avînd forma alungită; **2.** mașină de tocat utilizată la fabricarea mezelurilor; **3.** unealtă pentru tăiat; cuțit foarte ascuțit; (scris și: *cutter* [cătăr]). [Din engl. *cutter*].

cuteză, cutéz vb. (tr.) a avea curaj; a îndrăzni: *abia cu preacuratele mîinile sale cuteza a-l apipăi.* ANTIM; *am cutezat să ridic o construcție care să dăinuie veșnic.* VIERU; (absol.) *ai fi zis că vrea să spună sau să facă ceva și nu cutează.* GHEȚIE. [Lat. *cottizare*].

cutezánt, ~ți, cutezantă, ~e a. (rar) îndrăzneț: *este omul destul de cutezant pentru a spune aceasta.* EM. [*Cuteza* + *-ant*].

cutezánță, cutezanțe f. îndrăzneală, curaj: *m-a privit de sus, uimită de cutezanța mea.* SAD. [*Cuteza* + *-anță*].

cutezáre, cutezări f. faptul de a cuteza; cutezanță; (p. ext.) faptă curajoasă: *ochii îi scînteiau de viață și cutezare.* RUSSO. [V. *cuteza*].

cutezătór, ~i, cutezătoáre a. **1.** care cutează, îndrăzneț: *om cutezător;* (subst.) *negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător.* NEGR.; **2.** care exprimă, care denotă cutezanță, curaj: *privirea lui Golo i se păru cutezătoare și întrucîtva o jigni.* SAD.; (p.ext.) *i-oi închina eu capul c-un palos cutezător.* POP. [*Cuteza* + *-ător*].

cuticuiár, ~i, cuticulară, ~e a. care aparține cuticulei, referitor la cuticulă. [Din fr. *cuticulaire*].

cutículă, cuticule f. **1.** strat rezistent la suprafața celulei epiteliale; **2.** parte chitinoasă a tegumentului la artropode; **3.** strat ceros la suprafața frunzelor, fructelor și tulpinilor tinere. [Din fr. *cuticule,* lat. *cuticula*].

cutíe, cutii f. **1.** obiect cubic, paralelipipedic etc. din carton, metal, lemn sau alt material, în care se păstrează sau se transportă anumite lucruri: *parcă-l văd pe astronomul ... cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos.* EM.; *luă din cutia de scrisori gazeta locală.* BAC.; **ca din cutie,** elegant, aranjat; a **băga capul la cutie,** a se feri, a fi precaut; a se ascunde; **2. cutie de viteze,** carcasă în care se află mecanismul care schimbă vitezele la automobile; (p.ext.) mecanism care schimbă vitezele la autoturisme; **3.** sertar: *o ladă plină de cutii.* GHICA. [Din turc. *kutu,* gr. mod. *kutí*].

cutioáră, cutioare f. cutiuță: *cutioară deschidea și tabac deaca lua, Murgului la nas îi da.* POP. [*Cutie* + *-ioară*].

cutiúță, cutiuțe f. diminutiv al lui cutie; cutie mică; cutioară: *deschise la hotel cutiuța de piele îmbrăcată pe dinăuntru în catifea.* GHEȚIE. [*Cutie* + *-uță*].

cútnie, cutnii f. (înv.) țesătură din mătase și bumbac: *un anteriu de cutnie ca gușa porumbului.* FIL. [Din turc. *kutni*].

cútră, cutre f. persoană intrigantă, prefăcută; canalie: *cum să fie el ocărît de o cutră de muiere.* ISP. [Din gr. mod. *kutra*].

cutréier n. (rar) faptul de a cutreiera: *trebuie să fi auzit pașii mei în cutreierul lor ordonat prin cameră.* GHEȚIE; (fig.) *papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier.* EM. [De la *cutreiera*].

cutreiéră, cutréier vb. **1.** (tr.) a străbate, a colinda în lung și în lat: *Eminescu în adolescența sa a cutreierat Ardealul.* IBR.; *a cutreiera toată lumea;* (fig.; intr.) *era, va să zică, în seara de ajun de Florii și cutreiera un viscol care a ucis înmugurirea.* ARG.; **2.** (tr.) a umbla prin ...: *în zile frumoase de sărbători, cîntînd și chiuind, cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase.* CR.; *a cutreiera grădina;* (fig.) *începetul cu începetul, nelinișteа ce-mi cutreiera spiritul se mai domoli.* GHEȚIE; **3.** (refl.) a se perinda; a se succeda; a trece, a colinda: *au fost felurite acele popoare ce s-au cutreierat pe aci.* OD.; (p. ext.) *voim acum să ne cercăm a descurca țițele istorice prin care s-a cutreierat această legendă.* OD. [Lat. *contribulare*].

cutreieráre, cutreierări f. acțiunea de a (se) cutreiera și rezultatul ei. [V. *cutreiera*].

cutreierát n. faptul de a cutreiera: *cutreieratul călugărului prilejuiește o vie agitație.* BL. [V. *cutreiera*].

cutrémur, cutremure n. **1.** mișcare (puternică) a scoarței pămîntului: *aprigul cutremur de munți răsturnător.* AL.; (fig.) *cutremurul religios pornit de aci s-a repercutat pe întreg globul.* BL.; **2.** (fig.) fior, înfiorare: *s-a scuturat în întreaga-i făptură de un cutremur și a închis ochii ca și cum ar fi poftit să moară.* SAD. [De la *cutremura*].

cutremurá, cutrémur vb. **1.** (refl.) a se zgudui din cauza unui cutremur; a se clătina: *se cutremură pămîntul, văile răsună, mările clocotesc.* CR.; **2.** (refl.) a se zgudui, a se scutura, a tremura: *o pală de vînt izbi geamul, care vibră scurt, cutremurîndu-se.* GHEȚIE; (tr.) *un răcnet mare cutremură pădurea și zguduie și munții.* OD.; (lacul] *cutremură o barcă.* EM.; **3.** (fig.; refl. și tr.) a (se) înfiora, a tresări sau a face să tresară: *acel glas înghețat cutremură din nou pe mezinul Jderilor.* SAD. [Lat. **contremulare*].

cutremuráre, cutremurări f. acțiunea de a (se) cutremura și rezultatul ei. [V. *cutremura*].

cutremurător, ~i, cutremurătoare a. care zguduie, înfioară; îngrozitor. [*Cutremura* + *-ător*].

cutropí vb. v. cotropi.

cutrupí vb. v. cotropi.

cutúmă, cutume f. normă de drept consfinţită de tradiţie; obiceiul pământului. [Din fr. ***coutume***].

cutumiár, ~i, cutumiară, ~e a. care ţine de cutumă, referitor la cutumă. [Din fr. ***coutumier***].

cúţă[1], **cuţe** f. (fam.) căţea: *să fiu buhna, să fiu cuţa.* AL. [De la ***cuţu***].

cúţă[2], **cuţe** f. (pop.) bunică. [Prescurtare din ***bunicuţă***].

cuţít, cuţite n. **1.** instrument de tăiat format dintr-o lamă metalică cu mîner: *nu ştiu să tai carnea cu cuţitul.* GHEŢIE; **a ajunge (cuiva) cuţitul la os,** a ajunge la capătul puterii sau al răbdării; **a fi (certat) la cuţite** sau **a se avea la cuţite (cu cineva),** a fi în relaţii de adversitate, de duşmănie cu cineva; **a pune cuţitul în** (sau **la**) **gît cuiva,** a sili pe cineva să facă (ceea ce nu vrea); **pe muchie de cuţit,** v. **muchie**; **a ajunge la cuţite,** v. **ajunge**; **2.** lovitură dată cu acest instrument; **3.** (pop.) junghi: *am simţit un cuţit prin coaste;* **a-i da (cuiva) un cuţit prin inimă,** a simţi o durere intensă: *atîta îi trebui unchiaşului să audă ca să-i dea un cuţit ascuţit prin inimă.* ISP.; **4.** fierul plugului care taie drept în jos; **5.** (p.gener.) parte tăietoare a unei scule, a unei maşini-unelte, a unei piese: *cuţitul strungului.* [Lat. **cotitus*].

cuţitá, cuţitez vb. (pop.; intr.) a lovi cu cuţitul; (p. ext.) a face să doară: *bubă brîncă, nu te-ntinde ... nu umfla, nu cuţita.* POP. [***Cuţit*** + *-a*].

cuţitár, cuţitari m. **1.** persoană care face sau vinde cuţite şi alte instrumente de tăiat; **2.** (fam.) scandalagiu gata să scoată cuţitul pentru a lovi. [***Cuţit*** + *-ar*].

cuţitáş, cuţitaşe n. diminutiv al lui cuţit; cuţit mic; briceag: *na cuţitaşul meu, taie încetişor cusutura de la mîneca lui Mogorogea.* CR. [***Cuţit*** + *-aş*].

cuţităríe[1] f. meseria de a face cuţite sau de a ascuţi cuţite şi alte instrumente de tăiat. [***Cuţitar*** + *-ie*].

cuţităríe[2], **cuţitării** f. **1.** atelier sau prăvălie unde se vînd sau se ascut instrumente de tăiat; **2.** mulţime de cuţite: *au a figura în această expoziţie cuţităria, argintăria.* OD. [***Cuţit*** + *-ărie*].

cuţitoáie, cuţitoaie f. **1.** unealtă formată dintr-o lamă de oţel ascuţită, cu două mînere, folosită de dulgheri, dogari etc.: *lemnarii ciopleau cu teslele şi cuţitoaiele.* SAD.; **2.** (reg.; zool.) zvîrlugă (*Cobitis taenia*). [***Cuţit*** + *-oaie*].

cuţitoí, cuţitoiesc vb. (tr.) a netezi cu cuţitoaia. [De la ***cuţitoaie***].

cuţovláh, ~i, cuţovlahă, ~e m., f. aromân (sau aromâncă) din Macedonia; (m., la pl.) populaţie aromână din Macedonia (după numele dat de grecii localnici): *cunoaşterea miraculoasă a limbii noastre e un semn că era sau român (valah curat sau cuţovlah) sau că venise aici din fragedă copilărie.* CĂL. [Din gr. mod. ***kutsóvlahos***].

cúţu interj. strigăt cu care se cheamă cîinii. // m. (fam.) cîine, căţel: *să-mi zici cuţu.* AL. [Cf. bulg., sb. ***kuče***, magh. ***kuszi***].

cúvă, cuve f. vas special cu diferite întrebuinţări tehnice. [Din fr. ***cuve***].

cuveláj, cuvelaje n. armare interioară a puţurilor exploatărilor miniere. [Din fr. ***cuvelage***].

cuvení, pers. 3 **cuvíne** vb. (refl.) **1.** a reveni cuiva ceva; a avea drept la ceva: *eu cred că mie mi se cuvine această cinste.* CR.; **2.** a se cădea, a fi normal; a fi cu cale, a fi bine: *nu se cuvine să cadă cei vrednici şi să rămîie pe lume numai răii.* SAD.; **cum se cuvine,** aşa cum trebuie, după cum se cere; cum este firesc: *caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine.* NEGR. [Lat. ***convenire***].

cuvenire, cuveniri f. (înv.) cuviinţă. [V. ***cuveni***].

cuvenít, ~ţi, cuvenită, ~e a. care se cuvine; meritat; corespunzător, potrivit: *sătenii duc pe leneş la locul cuvenit şi-i fac felul.* CR.; *mă apropii cu respectul cuvenit şi salut.* CAR. [V. ***cuveni***].

cuvertúră, cuverturi f. învelitoare (pentru masă, pat etc.). [Din fr. ***couverture***].

cuvétă, cuvete f. (geol.) sinclinal avînd lăţimea bazei aproape egală cu lungimea, cu un contur aproape circular; **cuveta lacului,** teren ocupat de un lac de acumulare pînă la nivelul crestei barajului. [Din fr. ***cuvette***].

cuviincíos, ~şi, cuviincioásă, ~e a. **1.** care respectă regulile bunei-cuviinţe; decent, politicos: *era şi moş Ion Roată, om cinstit şi cuviincios.* CR.; **2.** care arată politeţe, decenţă, atenţie: *găsea totdeauna vorbele cele mai potrivite, deşi prea cuviincioase.* SAD.; **3.** (înv.) potrivit, convenabil; corespunzător: *n-am nimerit totdeauna florile cele mai cuviincioase.* GAL. [***Cuviinţă*** + *-ios*].

cuviinţă, cuviinţe f. **1.** ceea ce se cuvine a face; atitudine sau purtare cuviincioasă; decenţă, politeţe: *norodul totdeauna va rămînea întru hotarele cuviinţii.* B.-DEL.; **după cuviinţă,** aşa cum trebuie, după cum se cuvine: *aşteaptă ceas potrivit ca să plătească duşmanului după cuviinţă.* SAD.; **a găsi** (sau **a crede, a socoti**) **de cuviinţă,** a crede că e bine, potrivit: *mişelul de poştaş găsise de cuviinţă să mă iscălească cu mîna lui.* M.CAR.; **2.** (rar) ceea ce este convenabil; convenienţă: *artele folositoare şi cuviinţele vieţii civilizate.* BĂLC.; **3.** (înv.) slavă, măreţie, fast: *aurul dă raze, frîmbii cuviinţă, piatră, mărgăritul lucesc cu credinţă.* DOS. [Lat. ***convenientia***].

cuviinţél, cuviinţele n. diminutiv al lui cuvînt; vorbă: *văzurâ că el nu răspunde nici un cuviinţel.* ISP. [***Cuvînt*** + *-el*].

cuviós, ~şi, cuvioásă, ~e a. **1.** (înv.) cuviincios, respectuos: *stăpîna casei ... îndată i s-a arătat, cu înfăţişare cuvioasă, poftindu-l înlăuntru.* SAD.; (adv.) *mama intră-n mare ... sfintei mari întinderi cuvios se-nchină.* VIERU; **2.** cu frica lui Dumnezeu; cucernic, evlavios: *să ceară iertare de la cuviosul bătrîn.* CAR.; (p.ext.) *s-ar fi găsit vreo casă cuvioasă, ca să nască fecioara într-însa.* ANTIM; (fig.) *biserica-n ruină stă cuvioasă, tristă, pustie şi bătrînă.* EM.; **3.** (şi subst.) titlu care se dă călugărilor: *cuviosul părinte s-încinsă ca focul cînd cineva-l zădăreşte.* B.-DEL.; *amîndoi cuvioşii plecară pleoapele cu mare smerenie.* SAD. [***Cuveni*** + *-os*].

cuvioşíe, cuvioşii f. **1.** bună-cuviinţă, cucernicie, evlavie: *faptele bune şi cuvioşia acestui bărbat potolirâ cîrtirile poporului.* NEGR.; **2.** titlu dat călugărilor şi altor slujitori bisericeşti: *poftiţi de gustaţi şi cuvioşiile voastre.* SAD.; *cuvioşia ta.* [***Cuvios*** + *-ie*].

cuvînt, cuvinte n. **1.** unitate lexicală de bază, care reprezintă asocierea unui sens (sau a unui grup de sensuri) cu un complex sonor aparţinînd unei limbi; vorbă: *cuvîntul german nu-şi găseşte o transpunere tocmai adecvată în limba noastră.* BL.; **cuvînt-titlu,** unitate lexicală definită în dicţionar; **joc de cuvinte,** glumă bazată pe asemănarea (de formă) dintre unităţile lexicale; **într-un cuvînt** (sau **cu un cuvînt**), pe scurt, în concluzie: *eroul este, într-un cuvînt, un inamic al fariseismului.* CĂL.; **cu alte cuvinte,** exprimînd astfel; aşadar: *sînt foarte subiectivi sau foarte individualişti, cu alte cuvinte, foarte romantici.* IBR.; **a nu găsi** (sau **a nu avea**) **cuvinte,** a nu putea să exprime ceea ce gîndeşte: *nu am cuvinte să-ţi mulţumesc;* **în puţine cuvinte,** pe scurt, în rezumat; **cuvînt cu cuvînt,** fără modificări; întocmai, exact: *îţi redă pe dinafară, cuvînt cu cuvînt, expunerile profesorilor.* GHEŢIE; (reg.) **dintr-un cuvînt,** imediat, fără a sta pe gînduri: *eu răspund dintr-un cuvînt, fâr' să pun ochii-n pămînt.* POP.; **2.** formă, expresie lingvistică de bază: *un cuvînt cu mai multe înţelesuri;* **a nu spune** (sau **zice, scoate**) **(un) cuvînt legănat,** a nu zice nimic; a tăcea: *cei arestaţi n-au scos un cuvînt legănat.* GHEŢIE; **3.** discurs, cuvîntare: *se zice că i-ar fi dat pe seama unuia dintre boieri să le ţie cuvînt, ca să-i facă a înţelege scopul chemării lor la Iaşi.* CR.; **a cere** (sau **a da, a avea**) **cuvîntul,** a cere (sau a da, a avea) dreptul de a vorbi (într-o adunare): *se dădu apoi cuvîntul participanţilor.* GHEŢIE; **a lua cuvîntul,** a vorbi (într-o adunare); (înv.) **a face cuvînt,** a ţine o cuvîntare: *suindu-mă în picioare pe-un scaun, le-am făcut acest cuvînt.* NEGR.; **a tăia** (sau **a curma**) **cuvîntul cuiva,** a întrerupe pe cineva din vorbă: *împăratul îi tăie cuvîntul.* ISP.; **a lua (cuiva) cuvîntul din gură,** a lua cuiva vorba din gură (v. **vorbă**): *mi-ai luat cuvîntul din gură.* AL.; (reg.) **nici (nu) mai rămîne cuvînt,** desigur, se înţelege; nu mai încape vorbă; **4.** gînd, idee exprimată prin vorbe: *ca-n basme-i a cuvîntului putere: el lumi aievea-ţi face din păreri.* VLAH.; **cuvînt introductiv** (sau **înainte**), prefaţă, introducere; **purtător de cuvînt,** v. **purtător**; **în (toată) puterea cuvîntului,** v. **putere**; **a pune un cuvînt (bun),** a interveni în favoarea cuiva; **a arunca un cuvînt,** v. **arunca**; **5.** promisiune, făgăduială, angajament: *aminte să-ţi aduci ... de-ale noastre dragi cuvinte.* POP; **om de cuvînt,** persoană care îşi respectă promisiunile; **cuvînt de onoare** (sau **de cinste**), asigurare că cele spuse sînt adevărate sau vor fi împlinite; **a(-şi) da cuvîntul (de onoare),** a promite, a făgădui (solemn): *ţi-am dat o dată cuvîntul ..., în mine poţi avea încredere.* CAR.; (a **crede**) **pe cuvînt,** (a crede) fără a controla; **a-şi ţine cuvîntul** sau **a se ţine de cuvînt,** a îndeplini o promisiune făcută: *la întoarcere, poetul se ţinu de cuvînt şi se căsători.* CĂL.; **6.** motiv, cauză: *dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt, ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.* EM.; *n-ai cuvînt să te plîngi;* **sub** (sau **pe**) **cuvînt că ... sau pentru cuvîntul că ...,** pentru motivul că ..., sub pretext că ...; **sub nici un cuvînt,** în nici un caz; **cu** (sau **pe**) **drept cuvînt,** în mod întemeiat: *cu drept cuvînt cetitorul va fi clătit din cap.* EM.; **7.** dreptate, drept de a revendica sau de a susţine ceva: *Goethe zicea că partea cea mai bună a unei literaturi e cea intraductibilă şi avea cuvînt.* EM.; **8.** (rar) facultate de a vorbi; voce, grai; **9.** subiect de discuţie, de povestire: *să nu-mi uit cuvîntul.* CR.; **10.** îndrumare, sfat; dispoziţie, ordin: *din cuvîntul lui nu se abătea.* ISP.; **a înţelege** (sau **a şti**) **de cuvînt,** a fi ascultător; **cuvînt de ordine,** dispoziţie dată de un superior; **11.** părere, opinie: *dreptul la cuvînt; a-şi spune cuvîntul;* **schimb de cuvinte, a)** discuţie; **b)** (spec.) ceartă; **a-şi spune cuvîntul, a)** a-şi exprima opinia; **b)** (p. ext.) a-şi manifesta consecinţele: *luna de cazarmă, cu alergăturile, corvezile şi truda sa, îşi spunea abia acum cuvîntul.* GHEŢIE; **12.** (înv.) vorbă rea, de ocară: *grăit-am în mine să mă iau aminte să-m socotesc limba să zîc cuvinte.* DOS.; **13.** (înv.) întîmplare, eveniment, situaţie: *ca să pricepem taina acestui cuvînt să cuvine să socotim.* ANTIM; **14.** raţiune, judecată: *a procedat fără cuvînt;* **15.** prima ipostază a Sfintei Treimi (Dumnezeu-Tatăl) ca raţiune, idee absolută: *la început era Cuvîntul.* [Lat. ***conventus*** „adunare, întrunire"].

cuvîntá, cuvîntez vb. **1.** (tr.) a zice, a declara: *Simeon Bîrnovă ... cuvînta cu îndrăzneală: eu, măria-ta, nu cer nimica.* SAD.; (intr.) *pînă şi Tell, împotriva căruia cuvîntase, ... admise propunerea lui.* CĂL.; **2.** (tr.) a ţine un discurs; **3.** (înv.; tr.) a ura, a dori: *alţii îi lăuda şi alţii îi cuvînta măriri.* ANTIM; **4.** (intr.) a avea facultatea de a vorbi. [Lat. ***conventare***].

cuvîntáre, cuvîntări f. **1.** faptul de a cuvînta; **2.** discurs, conferinţă: *cuvîntarea rectorului e un indiciu sigur că se pregăteşte o epurare a cadrelor didactice.* GHEŢIE. [V. ***cuvînta***].

cuvîntăréţ, ~i, cuvîntăreáţă, ~eţe a. (înv.) **1.** înzestrat cu facultatea vorbirii; cuvîntător; **2.** bun vorbitor, bun orator. // m. **1.** orator: *avea mare faimă de cuvîntăreţ şi-i ieşise la Movilău poreclă.* SAD.; **2.** predicator: *fusese cuvîntăreţ în biserică la Scheia.* SAD. [***Cuvînta*** + *-ăreţ*].

cuvîntătór, ~i, cuvîntătoáre a. **1.** care vorbeşte, care are însuşirea de a vorbi: *de-s oameni cuvîntători, oare puteа-vor fi cu drept osîndite lunarele suflete.* B.-DEL.; **2.** (înv.) înzestrat cu raţiune: *trebuie s-o socotim o fiinţă cuvîntătoare care are şi ea drept să se bucure de viaţă.* SAD.; *omul este cuvîntător iar dobitoacele sînt necuvîntătoare.* // m., f. persoană care vorbeşte (în public); vorbitor, orator: *în sfîrşit, cuvîntătorul face o constatare mai degrabă stînjenitoare.* CĂL. [***Cuvînta*** + *-ător*].

cuzinét, cuzineţi m. piesă din metal moale în care intră axul unei maşini. [Din fr. ***coussinet***].

cuzísm n. curent ideologic şi politic interbelic fondat de A. C. Cuza. [***Cuza*** n. pr. + *-ism*].

cuzíst, ~şti, cuzistă, ~e a. care ţine de cuzism, referitor la cuzism: *guvernare cuzistă.* // m. adept al cuzismului. [*Cuza* n. pr. + *-ist*].

cvadragenár, ~i, cvadragenară, ~e a. şi m., f. (persoană) care are (peste) patruzeci de ani: *apoi s-a despărţit şi quadragenarul ar putea să se simtă, faţă de o femeie, mai în largul lui.* CĂL.; (scris şi: *quadragenar*). [Din fr. ***quadragénaire,*** lat. ***quadragenarius***].

cvadránt, cvadrante n. instrument alcătuit dintr-un sfert de cerc şi o lunetă, folosit în trecut pentru determinarea înălţimii aştrilor. [Din fr. ***quadrant,*** lat. ***quadrans, -ntis***].

cvadrát[1], cvadrate n. (latinism) pătrat; (scris şi: *quadrat*) (şi: (înv.) **cuadrat**). [Din lat. ***quadratus***].

cvadrăt[2], cvadraţi m. albitură tipografică care umple golurile dintre rînduri. [Din germ. ***Quadrat,*** fr. ***quadrat***].

cvadratúră f. construire a unui pătrat cu suprafaţa egală cu a unei figuri (curbilinii) date; **cvadratura cercului,** problemă insolubilă: *cvadratura cercului fusese problema falsă a geometriei greceşti.* BL.; (scris şi *quadratură*); (şi: (înv.) **cuadratură**). [Din lat. ***quadratura,*** fr. ***quadrature***].

cvadricolór, ~i, cvadricoloră, ~e a. care are patru culori. [Din fr. ***quadricolore***].

cvadrienál, ~i, cvadrienală, ~e a. **1.** care durează patru ani; **2.** care revine o dată la patru ani: *premiu cvadrienal;* (scris şi: *quadrienal*). [Din fr. ***quadriennal,*** lat. ***quadrienalis***].

cvadrígă, cvadrige f. car pe două roţi, tras de patru cai înhămaţi unul lîngă altul, folosit de romani la întrecerile sportive; (scris şi: *quadrigă*). [Lat. ***quadriga***].

cvadrilatér n. v. **cadrilater.**

cvadrilaterál, ~i, cvadrilaterală, ~e a. care are patru laturi. [Din fr. ***quadrilatéral***].

cvadrimotór, cvadrimotoare n. avion cu patru motoare. [Din fr. ***quadrimoteur***].

cvadripartít, ~ţi, cvadripartită, ~e a. **1.** din patru părţi; **2.** la care participă reprezentanţi din patru ţări: *conferinţa cvadripartită nu a adus rezolvările scontate.* [Din fr. ***quadripartite***].

cvadripetál, ~i, cvadripetală, ~e a. care are patru petale: *floare cvadripetală; plantă cvadripetală.* [Din fr. ***quadripétale***].

cvadrirémă, cvadrireme f. navă antică cu patru rînduri de vîsle sau cu patru vîslaşi la o vîslă. [Din lat. ***quadriremis,*** fr. ***quadrirème***].

cvadrívium n. (în evul mediu) grupul celor patru arte matematice (aritmetica, geometria, astronomia şi muzica). [Din lat. ***quadrivium***].

cvadrumán, ~i, cvadrumană, ~e a. care se serveşte de cele patru picioare ca de mîini: *maimuţă cvadrimană.* // f. pl. maimuţe; (scris şi: *quadruman*) (şi: (înv.) **cuadruman**). [Din fr. ***quadrumane***].

cvadrupéd, cvadrupede a. care are patru picioare. // n. pl. ordin de mamifere cu patru picioare: *alunecă picioarele celor muritori, coboare-se aceştia din neamul biman, coboare-se cel mai fericit al cuadrupedelor.* EM.; (şi: (înv.) **cuadruped, quadruped**). [Din fr. ***quadruped,*** lat. ***quadrupes, -edis***].

cvadruplá, cvadruplez vb. (tr.) a mări de patru ori, a înmulţi cu patru; a împătri. [Din fr. ***quadrupler,*** lat. ***quadruplare***].

cvadrupléx n. sistem de transmisie telegrafică care asigură transmiterea simultană a patru mesaje. [Din lat., fr. ***quadruplex***].

cvadrúplu, ~i, cvadruplă, ~e a. de patru ori mai mare; împătrit: *12 este cvadruplul lui 3;* (şi: (înv.) **cuadruplu**). [Din lat. ***quadruplex,*** fr. ***quadruple***].

cvántă f. v. **cuantă.**

cvantíst m. v. **cuantist.**

cvartál, cvartale n. cartier, sector al unui oraş: *comisar de cfartal.* AL.; (şi: (înv.) **cfartal**). [Din germ. ***Quartal***].

cvártă, cvarte f. **1.** (muz.) interval dintre patru note consecutive; **2.** grup de patru conducte electrice izolate între ele, folosit în telecomunicaţii; **3.** cea de-a patra poziţie de apărare la scrimă; (scris şi: (înv.) *quartă*). [Din fr. ***quarte,*** it. ***quarto***].

cvartét, cvartete n. (înv.) formaţie muzicală alcătuită din patru interpreţi; (şi: **quartet**). [Din it. ***quartetto,*** fr. ***quartette***].

cvartír, cvartíruri n. **1.** loc unde este cantonată temporar o armată: *neamţul are iară cvartir să vă ceară.* AL.; **2.** locuinţă temporară, gazdă. [Din germ. ***Quartier,*** rus. ***kvartira***].

cvarţ n. v. **cuarţ.**

cvas, cvasuri n. băutură răcoritoare acrişoară, obţinută, prin fermentare, din fructe sau din apă, pîine şi malţ: *într-o oală mare, cu borş acru ori cu cvas, fierb mai mulţi crapi.* SAD; (şi: (înv.) **cfas**). [Din rus. ***kvas***].

cvási a. invar. şi adv. (livr.; folosit şi ca element de compunere cu adjective şi substantive) aproximativ, cam; aproape; pe jumătate; (scris şi: (înv.) *quasi*). [Din lat., fr. ***quasi***].

cvasiprezént, ~ţi, cvaziprezentă, ~e a. care este prezent aproape peste tot: *opulenţa este quasiprezentă.* CE; (scris şi: *quasiprezent*). [***Cvasi*** + ***prezent***].

cvasitotál, ~i, cvasitotală, ~e a. (aproape) total, deplin: *două decenii creierul său zăcuse într-o inactivitate cvasitotală.* GHEŢIE. [***Cvasi*** + ***total***].

cvasiunaním, ~i, cvasiunanimă, ~e a. care este aproape unanim. [***Cvasi*** + ***unanim***].

cvasiunanimitáte f. ceea ce constituie marea majoritate. [***Cvasi*** + ***unanimitate***].

cver n. ansamblu de linii orizontale dintr-o tabelă sau dintr-un formular. [Din germ. ***Quer***(*stellung*)].

cvietísm n. v. **chietism.**

cvietíst a. şi m., f. v. **chietist.**

cvietúdine f. v. **chietudine.**

cvintál n. v. **chintal.**

cvíntă f. v. **chintă.**

cvintesénţă f. v. **chintesenţă.**

cvintét, cvintete n. **1.** formaţie muzicală alcătuită din cinci voci sau din cinci instrumentişti; **2.** strofă alcătuită din cinci versuri; (şi: **quintet**). [Din it. ***quintetto,*** fr. ***quintette***].

cvintúplu, ~i, cvintuplă, ~e a. încincit. [Din fr. ***quintuple***].

cvórum n. număr minim de membri, pentru ca o adunare să fie legal constituită şi să poată lua hotărîri. [Din lat. ***quorum***].

Dd

D, d m. invar. **1.** a şasea literă (denumită *de*) a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (consoană oclusivă dentală surdă) notat cu această literă; **3. D,** cifră romană cu valoarea cinci sute; **4. D,** (chim.) simbol pentru deuteriu.

da[1] adv. **1.** (cuvînt cu care se răspunde afirmativ la o întrebare sau cu care se exprimă o afirmaţie, un consimţămînt): *ai înţeles ce ţi-am spus? – da, mămucă.* CR.; **a nu zice** (sau **a nu spune**) **nici da, nici ba, v. ba; ba da,** v. **ba; 2.** (întăreşte o afirmaţie, o idee etc.) într-adevăr, aşa este: *da, ea a fost, blondă, nu prea înaltă, cu trupul împlinit şi tînăr.* GHEŢIE; **aşa da,** sînt de acord, aşa este bine. // m. afirmaţie; răspuns afirmativ: *deosebirea dintre obiectiv şi subiectiv este ca între da şi nu.* IBR. [Din bulg., sb. ***da***].

da[2] conj. v. **dar**[2].

da[3], **dau** vb. (tr.) **1.** a întinde cuiva ceva; a oferi; a înmîna: *le-a dat trei feluri de mîncări.* CAR.; (p. ext.) *am adus gîştele şi bobocii să le dau codină.* SAD.; **a da în primire,** v. **primire**; **a da cuvîntul cuiva,** a permite sau a invita să vorbească, să-şi spună opinia; (refl. pas.) *se dădu apoi cuvîntul participanţilor.* GHEŢIE; **a da (o) gură** (sau **guriţă**) **cuiva,** a săruta pe cineva; **a da cuiva mură-n gură,** v. **gură**; **a da importanţă,** a acorda atenţie, a lua în seamă: *nimeni din salon nu dădu importanţă crîmpeiului de conversaţie.* GHEŢIE; **a(-şi) da mîna cu cineva,** v. **mînă**; **a(-şi) da bună ziua** (sau **bună seara, bineţe etc.**), a (se) saluta; **a da ochii cu cineva** sau (intr.) **a da cu ochii de cineva,** v. **ochi**; **a(-şi) da întîlnire,** a stabili să se întîlnească: *se îndrăgostesc, îşi dau întîlnire, dar nu se mai întîlnesc.* CĂL.; **2.** a pune cuiva ceva la dispoziţie, la îndemînă; a procura, a oferi: *te rog să-mi dai bani de cheltuială.* CR.; (refl. pas.) *dorinţa... era de a se da drepturi politice pentru orice compatrioţi creştini.* CĂL.; **a da crezare,** a crede: *nu dădeam crezare nici unuia.* GHEŢIE; **a da cuiva pace,** v. **pace**; **a da o mînă de ajutor** (cuiva), a ajuta: *dădeam o mînă de ajutor la inventarierea şi descrierea bogatei colecţii.* GHEŢIE; **a da socoteală cuiva,** v. **socoteală**; **a da satisfacţie,** v. **satisfacţie**; **a da nas,** v. **nas**; **a da frîu liber,** v. **liber**; **a da ţîţă,** v. **ţîţă**; **a da paiele cuiva,** v. **paia**; **a da prilej,** a permite, a favoriza, a prilejui: *pofti să afle ce pricină a dat prilej unei asemenea măsuri extraordinare.* SAD.; **a-şi da consimţămîntul,** a consimţi: *Clara declară că-şi dă consimţămîntul la divorţ.* CĂL.; **a da mînă liberă,** v. **mînă**; **a da impresia,** a produce cuiva imaginea, a oferi perspectiva: *amestecul de idei culte şi de naivităţi dă impresia gustoasă a unei nerozii savant ticluite.* CĂL.; **a da tonul,** v. **ton**[2]; **3.** a plăti, a achita: *aşa şi tata: a dat gloabă pentru mine, şi pace bună!* CR.; *cît dai pe cal?;* **a da cuiva socoteală,** v. **socoteală**; **a da seamă** (ori **seama**), v. **seamă**; **a da ortul popii,** v. **ort**; **a da bir cu fugiţii,** v. **bir**; **a-şi da sfîrşitul,** v. **sfîrşit**; **a-şi da obştescul sfîrşit,** v. **obştesc**; **4.** a atribui, a repartiza cuiva ceva; a conferi: *doctorul... îi găseşte o turburare hepatică şi-i dă o reţetă.* CĂL.; *a dat fiecărui jucător cîte cinci cărţi;* (p. ext.) *rîmelul de pe gene îi dădea un permanent aer somnoros mirat.* GHEŢIE; **a da în** (sau **pe din**) **două ceva,** a înjumătăţi, a împărţi în două părţi (egale): *am dat cu el în două munca noastră de mulţi ani.* POP.; **a da cîştig de cauză cuiva,** a face să cîştige (într-un diferend); **5.** a repartiza spre executare, a însărcina să facă: *mi-au dat canon să mănînc lapte numai de la o vacă.* CR.; (p. ext.) *prietenii îi dădură comisioane.* CĂL.; **a da de lucru cuiva, a)** a însărcina cu o muncă: *după obicei, ea le dă de lucru cu măsură.* CR.; **b)** a cere un mare efort: *rezolvarea situaţiei îmi dă de lucru;* **6.** a încredinţa, a preda: *porneşte spre casă, urmat de cîţiva ostaşi, în paza cărora l-a dat împăratul.* CR.; *l-a dat pe mîna poliţiei; i-a dat scrisoarea;* **a da în judecată** (sau, rar, **judecăţii**), a chema în faţa justiţiei; a intenta un proces: *vameşul, devenit culpabil, este dat judecăţii.* EM.; **a da în burduful dracului,** v. **burduf**; **a da pe mîna cuiva,** v. **mînă**; **7.** a preda cuiva ceva; a dărui: *îl întîmpină în pragul uşii cerşitoarea, căreia îi dăduse el un ban de pomană.* CR.; (fig.) *dă-mi-i mie ochii negri.* EM.; (absol.) *cine dă săracilor împrumută pe Dumnezeu.* CR.; **a-şi da cuvîntul (de onoare),** v. **cuvînt**; **8.** a vinde, a oferi contra plată: *dă odăi cu chirie.* ST.; *cum dai pepenii?* **9.** a pune la dispoziţia cuiva: *dete fetelor pentru grădină un paznic neadormit.* ISP.; (p. ext.) *amîndouă romanele sînt scrise cu uşurinţă şi dau foarte interesante informaţii asupra învăţămîntului nostru primar.* CĂL.; **a da după cineva** sau **a da pe cineva de bărbat,** a mărita cu cineva: *a făcut sfat şi a găsit cu cale să deie fata după feciorul moşneagului.* CR.; *împăratul ... dete de bărbat fie-sei pe argat.* ISP.; **10.** a schimba, a înlocui: *a da vrabia din mînă pe cioara din gard;* **a da cinstea pe ruşine,** v. **cinste**; **a da toate pe una,** a avea o singură soluţie, a fi constrîns să...: *cît era de împărat, le dăduse acum toate pe una, şi nici măcar aceea nu era bună.* CR.; **a nu da pe...** (sau **pentru...**), a preţui mai mult decît (pe)...; (refl.) **a nu se da pe...,** a se crede mai presus de...: *nu m-aş da pe zece de-alde ăştia.* ISP.; **11.** a jertfi, a sacrifica: *şi-a dat viaţa pentru ţară;* **12.** a arunca, a azvîrli: *să iei pielea cea de porc şi în foc s-o dai.* CR.; **a da afară,** v. **afară**; **a da la o parte** (sau **într-o parte, deoparte**), a îndepărta: *intră! îl îmbie ea şi dădu lanţul la o parte.* GHEŢIE; *dă plapuma deoparte şi desfă-ţi puţin pijamaua.* GHEŢIE; **a da pe gîrlă,** v. **gîrlă**; **a da uitării,** a scoate din memorie; a uita; a părăsi: *singura mea rugă-i uitării să mă dai.* EM.; **a da dracului** (sau **la dracul, naibii, corbilor, ciorii** etc.) sau **a da încolo** (ori **în plata Domnului**), a se dezinteresa (de cineva sau de ceva); a nu-şi bate capul (cu cineva sau cu ceva); a se descotorosi, a se lepăda: *am s-o dau dracului de pomană, soi rău ce este ea!* CR.; **a da (toată) vina pe...** (sau **asupra...**), v. **vină**; **13.** a aşeza, a orienta: *îşi dăduse pe ochi pălărioara rotundă.* SAD.; **a(-şi) da ochii peste cap,** v. **ochi**; **a da peste cap ceva, a)** a face ceva de mîntuială; **b)** a încerca, a zădărnici: *i-a dat toate planurile peste cap;* **c)** a răscoli, a deranja: *a dat toate peste cap, dar n-a găsit ochelarii;* **a da peste cap pe cineva,** v. **cap**; **a da uşa** (sau **poarta**) **de perete,** a deschide larg: *dete poarta de părete şi trecu înainte.* ISP.; **a da cărţile pe faţă,** v. **carte**; **a da pe brazdă pe cineva,** v. **brazdă**; **a da de sminteală pe cineva,** v. **sminteală**; **a da curs la ceva,** a crea condiţii favorabile pentru desfăşurare, pentru continuare etc.: *poetul se limpezeşte dînd curs clocotitoarei sale oratorii sentimentale.* CĂL.; **14.** a bea, a turna pe gît: *dă paharul de duşcă.* CR.; **15.** a potrivi, a nimeri: *mă chitesc eu în mine, cum s-o dau, ca să nu mă prindă.* CR.; **a da tot în sec,** v. **sec**; **16.** a produce, a face; a scoate din sine: *socul n-a dat niciodată trandafiri.* DELAVR.; *grîul dă pîinea;* (p. ext.) *munca lui de mai mulţi ani începe să dea roade*; **17.** a crea, a produce; a compune: *Eminescu a dat o operă de mare valoare;* (p. ext.) *un romancier de tipul clasic izbuteşte să dea iluzia limbajului eroilor săi.* CĂL.; **a da naştere** (sau **viaţă**), **a)** (şi, rar, **a da luminii**), a naşte: *doamna comitesă Genoveva dăduse luminii pruncul pe care-l purta în sîn.* SAD.; *a dat naştere la patru copii;* **b)** a realiza: *a dat naştere teoriei cuantice;* **c)** (p. ext.) a genera: *cu aceste cugetări, ...scăpără şi dădu viaţă unui alt prieten al singurătăţii.* SAD.; **a da loc (la ...),** a crea posibilitatea (pentru ...): *îmbogăţirea sa subită dădu loc la comentarii.* CĂL.; **18.** a scoate, a emite; a face să se simtă: *ea dă glas şi bate cu băţul în poartă.* SAD.; *a dat un chiot;* **a da dintr-însul** (**o**

vorbă sau **nişte vorbe**), a spune lucruri deosebite: *are un duh cît şapte şi dă dintr-însa nişte vorbe!* AL.; **a da la lumină** (sau **la iveală**), **a)** a face vizibil, cunoscut; a descoperi: *şi-a dat la iveală intenţiile;* (refl. pas.) *se dă la iveală fauna şi flora fosilă din alte ere ale pămîntului.* BL.; **b)** (spec.) a publica, a edita, a tipări: *am arătat cartea me la mulţi profesori... şi ei m-au îndemnat ca să o dau la lumină.* KOG.; **a da în vileag** (sau (rar) **tîrgului**), a divulga: *cum de să ştie el ceva şi să n-o dea tîrgului?* ISP.; (intr.) **a da de veste** (sau **de ştire**), a vesti, a înştiinţa, a aduce la cunoştinţă: *să cerc a da de ştire Marghioliţii.* AL.; *împăratul a dat de ştire, prin crainicii săi, în toată lumea.* CR.; **a da sfară** (sau **sfoară**) **în ţară** (sau **tîrg**), v. **sfară**; **a-şi da (cu) părerea**, a-şi exprima opinia, punctul de vedere: *aşteptă pe frantuz să-şi deie părerea în limba lui străină.* SAD.; **a da semne de...**, a indica, a arăta că..., a lăsa să se vadă că...: *după atîta muncă a început să dea semne de oboseală;* **a-şi da sufletul pentru ceva**, v. **suflet**; **a (-şi) da duhul** (sau **inima, sufletul**) **din cineva**, a ajunge la capătul puterilor; a face eforturi foarte mari: *iese afară şi începe a striga, de da duhul dintr-însa.* CR.; *am muncit de-a dat inima din noi.* CR.; **19.** (reg.) a băga de seamă, a prinde de veste; a observa: *cînd a dat de copilă că nu-i, a început a-şi smulge părul din cap.* CR.; **a-şi da seama** (sau **seamă**), v. **seamă**; **a(-şi) da socoteala** (sau **socoteală**), v. **socoteală**; **a-şi da cu socoteala** (sau **socoteală**), v. **socoteală**; **20.** a provoca, a cauza, a pricinui: *munca multă dă oboseală;* **a da fiori**, a înfiora: *căsuţele acoperite cu trestie dădeau fiori.* BAC.; *frigul dă fiori;* **a da gata**, **a)** a termina, a sfîrşi; *au dat gata patru curcani fripţi.* SAD.; **b)** a impresiona, a emoţiona: *l-a dat gata cu cunoştinţele lui;* **a-i da inima brînci**, v. **brîncă**; **a-şi da coate**, v. **cot**; **a da ghes**, v. **ghes**; **a da jos**, a destitui (dintr-o funcţie): *dînd jos pe Lăpuşneanul, urcăm pe cine-n loc?* AL.; **a-şi da aere**, v. **aer**[1]; **a-şi da importanţă**, v. **importanţă**; **21.** a permite, a îngădui; a face posibil: *baba se culcă... dînd a înţelege nurori-sa că are s-o priveghieze.* CR.; **a-i da mîna să...**, a fi în stare să...; a-i conveni să...: *cu averea moştenită, îi dă mîna să facă excursiile dorite;* **22.** a sorti, a rîndui, a hărăzi: *dînd Dumnezeu un vînt bun, corăbiile mergeau ca săgeata.* ISP.; **dă Doamne bine**, este grozav, strașnic: *după aceasta se începe nunta, ş-apoi dă Doamne bine!* CR.; **23.** a destina unei îndeletniciri; a trimite: *m-am frămîntat cu gîndul... cum aş putea îndupleca pe mama să mă deie mai bine la mînăstire.* CR.; *a da la şcoală;* **24.** a îndeplini, a face, a executa ceva: *dînd războiu vitejeaşte despre amîndouă părţile, multă pagubă s-au făcut.* UR.; *Maiorescu îndeamnă pe Eminescu să-şi dea doctoratul.* CĂL.; **25.** a prezenta, a înfăţişa: *a da un concert;* (p. ext.) *moşul îşi asmute nevasta, ca să dea cu ea o reprezentaţie de inferioritate a femeii.* CĂL.; **26.** a începe să..., a fi pe punctul de a...; a încerca, a căuta: *dă să vorbească dar nu poate; dă să plece;* **27.** (împreună cu complementul, formează locuţiuni verbale) **a da ascultare**, a asculta; **a da o bleandă** (sau **blende**), a lovi; **a da citire**, a citi: *dădu citire unor strofe de curînd achiziţionate de la un oarecare viitor colaborator.* BAC.; **a da crezare**, a crede: *să nu dăm crezare argumentaţiunii încifrate a guvernului.* EM.; **a-şi da demisia**, a demisiona: *se zvoni că acesta îşi dăduse demisia din postul de inspector general.* CĂL.; **a da de-a dura**, a rostogoli: *a-i vîntura ţările şi mările, pămîntul l-ai da de-a dura.* CR.; **a da expresie**, a exprima: *ca o adevărată familie de actori, izgoniţii dau expresie stilizată durerii lor.* CĂL.; **a da foc**, a aprinde, a incendia: *scapără şi-i dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* CR.; **a da gaură**, a găuri; a **da însărcinare**, v. **însărcinare**; **a da buzna**, v. **buzna**; **a da năvală**, a năvăli; **a-şi da o părere** (sau **cu părerea**), a opina; **a-şi da silinţa**, a se strădui; **a da morţii**, a omorî: *Tandaler pe mulţi morţii dedusă.* B.-DEL.; **a da iama**, v. **iamă**; **a da (un) telefon**, a telefona: *puteai să-i dai un telefon lui Stambuliu.* GHEŢIE; **a da urmare**, a respecta, a se conforma; a urma: *unei asemenea ispite cercetătorii au început să-i dea urmare abia după Aristotel.* BL.; **a da uitării**, v. **uitare**. // (intr.) **1.** a scoate din imobilitate, din repaus; a mişca: *privind la mine ai tot da cochet din cap.* EM.; **a da din coate**, v. **cot**; **a(-i) da din gură** (sau **cu gura**), a vorbi mult; **a da din mîini (şi din picioare)**, v. **mînă**; **a da din umeri**, a-şi manifesta nedumerirea (înălţînd din umeri): *toţi pe cîţi îi întrebă dădeau din umere, neştiind ce să răspundă.* CR.; **cît ai da din cremene**, v. **cremene**; **a da de furcă**, v. **furcă**; **a da de gîndit**, v. **gîndi**; **a-şi da cu presupusul**, v. **presupus**; **2.** a merge, a se deplasa: *pe la şcoală mai dam noi aşa, cîteodată, de formă.* CR.; *oştenii şi slujitorii dădură îndărăpt.* SAD.; **a da fuga** (sau **fuguţa**), a se repezi: *eu am dat fuga la brad şi m-am suit în brad.* SAD.; **a da de-a dreptul**, a veni drept la ţintă: *golătatea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul.* CR.; **3.** a nu se opri, a o ţine într-una: *îi curgea sîngele şiroi şi el îi da că n-are nimic.* SAD.; **a(-i) da cu paharul**, a bea: *a dat cu paharul pîn' s-a îmbătat.* PANN; **4.** a ghici, a prezice: *a da în bobi;* **a da în cărţi** (sau **cu cărţile**), v. **carte**; **5.** a unge, a vopsi: *a da pereţii cu var;* **6.** a lovi, a izbi; a bate: *el unde dă, prăvale ş-omoară.* B.-DEL.; *mi-ai dat cu frîul în cap, să mă prăpădeşti.* CR.; (tr.) *fata dete călcîie calului.* ISP.; (fig.) *nu pot eu s-o ajung să-i dau o scărmănătură bună.* CR.; **a-şi da cu cotul** (sau **coate**), a-şi atrage atenţia atingîndu-se cu cotul; **a(-i) da peste nas cuiva**, a pune la punct pe cineva (printr-o vorbă severă); **a da la cap (cuiva)**, **a)** a lovi (în cap); **b)** (fig.) a ataca cu violenţă; **a da cu piciorul** (**cuiva** sau **la ceva**), a respinge; a pierde prilejul, a nu profita: *cum aş putea da cu piciorul unicei mele meditaţii?* GHEŢIE; **unde dai şi unde crapă**, v. **crăpa**; **7.** a trage, a descărca, a slobozi: *îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea.* NEGR.; (tr.) *se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două şi nu-l nimeri.* ISP.; **a da un tun**, a reuşi un cîştig mare (printr-o speculaţie, printr-o delapidare etc.); **8.** a o lua, a o apuca, a se duce: *Stoicea dădu spre iaz, sprijinindu-se în ciomag.* GAL.; **a da încolo, a da încoace** sau **a da pe ici, a da pe colo, a da la deal, a da la vale**, a merge de colo pînă colo; (fig.) a se frămînta, a se osteni; a încerca în toate chipurile: *baba... dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face.* CR.; **a o da pe...**, a o aduce astfel, a o întoarce, a o schimba: *cînd însă i se întîmplă să pomenească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe românește.* M.CAR.; **9.** a se abate, a trece (pe la...): *părintele mai în toată ziua da pe la şcoală.* CR.; *a dat pe la el;* (p. ext.) *de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz.* CR.; (**doar**) **nu dau turcii**, v. **turc**; **a da năvală**, v. **năvală**; **a-i da prin** (sau **în**) **gînd** (sau **cap, minte**), a-i veni cuiva o idee; **10.** a fi înclinat spre..., a se deda la...: *el din mica copilărie au fost dat către aceste.* DRĂGHICI; **11.** a ajunge la...; a găsi, a afla, a întîlni, a nimeri: *la moară dau de prieteni.* COŞB.; *după cîţiva metri, a dat de apă;* **a da de fund**, a ajunge pînă la fund; (p. ext.) a ajunge la margine, la capăt, la final: *cercaţi voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ţi da de fund.* CR.; **a(-i) da de capăt**, v. **capăt**; **a(-i) da de urmă**, a găsi pe cel căutat; **a da de dracu**, a o păţi; **a da cu ochii de cineva**, v. **ochi**; **a da cu crucea peste** (sau **de**) **cineva**, v. **cruce**; **12.** a veni, a apărea; a surprinde: *am fost demult la culesul viilor, cînd încă nu dăduse molima filoxerei.* SAD.; *a dat nenorocirea peste el;* **a da strechea (în cineva)**, **a)** a fugi foarte repede; **b)** a se comporta frenetic, anormal; **13.** a ajunge într-un loc, într-un punct; a nimeri undeva: *dacă prin codri pătrunzi, dai de-o vale frumoasă şi verde.* EM.; **14.** a ajunge, a se întinde pînă la...; a duce, a conduce: *vede că şirul munţilor dă într-o mare verde.* EM.; *culoarul dă în balcon;* **a da cu nasul pe undeva**, v. **nas**; **a da cuiva cu ceva pe la nas**, v. **nas**; **15.** a nimeri în..., a cădea în ...; *s-a ghemuit... cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi.* CAR.; *drept în paloşe că da.* POP.; **a da în gropi (de prost)**, v. **groapă**; **a-şi da în petic**, v. **petic**; **a da în brînci**, v. **brîncă**; **16.** a veni, a se face; a se porni: *nu-i mai vedeau fetele şi nevestele decît cînd da zăpada.* GAL.; **17.** (cu valoare incoativă) a începe, a intra, a trece în...; *soarele dă în asfinţit.* ISP.; (p. ext.) *închinîndu-şi cu pline păhară toţi – şi dădusă la veselie.* B.-DEL.; **a da în pîrg (ă)**, v. **pîrgă**; **a da afară** (sau **pe din afară**), a trece peste marginile vasului, a ieşi afară din vas; **a da în foc**, a se umfla curgînd afară din vas: *laptele dă în foc;* **18.** (cu valoare de semiauxiliar) a fi pe punctul de a..., a avea de gînd să..., a începe să...: *dă el să descuie uşa, nu poate.* CR. // (refl.) **1.** a se deplasa, a se mişca; a se duce: *se dă mai aproape;* **a (se) da îndărăt** (sau **înapoi**), **a)** a se retrage; **b)** a ezita; a se codi, **a** se sustrage de la ceva: *Dimitrie, a cărui inexperienţă eroticâ o ghicise, ar fi putut da, speriat, înapoi.* GHEŢIE; **c)** (fig.; intr.) a regresa: *vai, de biet român, săracul, îndărăt tot dă ca racul.* EM.; **d)** (tr.) a restitui: *i-a dat banii înapoi,* **a se da în lături** (sau **la o parte, într-o parte**), a se feri, a ezita: *cum vădeau eu, nici de asta nu te-ai da în lături.* CR.; **a se da jos**, a coborî: *se dădu jos din pat.* GHEŢIE; (eliptic) *chirieşii, vrînd-nevrînd, trebuiau să se dea şi ei.* CR.; **a se da deoparte**, a se îndepărta: *ia, daţi-vă deoparte, măi păcătoşilor, că numai aţi crîmpoţit mîncarea.* CR.; **a (se) da pe faţă**, v. **faţă**; **a (se) da de gol**, v. **gol**; **2.** a se năpusti, a se arunca, a năvăli asupra cuiva: *iarna..., ursul ajunge de se dă la vite şi la oameni.* SL.; (arg.) **a se da la cineva**, **a)** a ataca pe cineva; a combate, a critica; **b)** (fig.) a face avansuri cuiva; **3.** a se rostogoli, a se legăna, a aluneca: *în scrînciobul din culme se dau flăcăi şi fete.* AL.; *se dau şi ei pe gheaţă pe scîndurele unse cu glicerină.* CĂL.; **a se da peste cap**, v. **cap**; **a se da de-a tumba** (sau **de-a dura, de-a curu-n cap**), a se rostogoli; **a (se) da huţa**, v. **huţă**; **a (se) da de rîpă**, v. **rîpă**; **a se da în vînt (după ... sau ca să...)**, v. **vînt**; **4.** a încerca să intre în voia, pe sub pielea cuiva; a se lua cu binele pe lîngă cineva: *slutul se dete pe lîngă fată şi începu s-o linguşească cu vorbe miorlăitoare.* ISP.; **5.** a trece în altă parte; a se adapta (cu altceva), a se acomoda (cu altcineva): *eu gîndesc că s-a da după mine şi s-a face şi ea bună.* CR.; *lasă legea creştinească şi te dă-n legea turcească.* POP.; **a se da de** (sau **în**) **partea cuiva** sau **a se da cu cineva**, a se alătura cuiva; a susţine pe cineva; **a se da pe** (sau **la**) **brazdă**, v. **brazdă**; **a se da bătut**, v. **bătut**; **6.** a se lăsa în voia...; a se lăsa stăpînit de...: *învaţă-te a munci, nu te da lenii.* HOGAŞ; **7.** a se supune, a ceda; a se preda: *aceştii, după puţin, s-au dat robi şi cetăţuia s-au ars de frantzezi.* KOG.; **a nu se da cu una cu două**, a nu ceda uşor: *flăcăul era chitit la capul său şi nu se da cu una cu două.* CR.; **8.** a începe să..., a se apuca de...: *se deteră spre odihnă, dar pîndea cînd unul, cînd altul.* ISP.; *a se da la vorbă cu cineva;* **9.** a se pomeni, a se ivi: *turbare de cap şi frînturâ de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli nu s-a mai dat a vedea.* CR.; **10. a se da drept...** (sau **de...**), a voi să se creadă că este altcineva: *am să mă dau şi eu de baroană, cum oi trece graniţa.* AL.; **11.** a se dărui cuiva pentru a face dragoste; a face dragoste cu cineva, a se împerechea cu cineva: *a făcut un lucru netrebnic; s-a dat vînzătorului de fructe.* EL. [Lat. ***dare***].

dábilă, dabile f. **1.** (înv.) dare, impozit; *o poruncă merge după alaltă pentru angării, dabile, împlinele.* B.-DEL; **2.** (reg.) mîrţoagă. [Din magh. ***debella***; cf. ***gloabă***].

dac, ~ci, dacă, ~ce a. care ţine de Dacia sau de locuitorii ei; referitor la Dacia sau la populaţia acesteia; dacic. // f. limbă indo-europeană vorbită în antichitate de locuitorii Daciei. // m., f. persoană (originară) din Dacia: *această poveste la neamul nostru au rămas de bună samă de la daţi.* B.-DEL; (adj.) *au fost foarte preocupaţi de strămoşii daci.* IBR. [Din lat. ***Dacus***].

da cápo adv. **1.** (muz.) de la început; încă o dată; **2.** (rar) din nou, a doua oară: *danţul se învîrteşte de atîţia ani, reîncepînd totdeauna dacapo, joc vătămător şi periculos.* GHICA; **da capo al fine**, de la început pînă la sfîrşit. [Din it. ***da capo***].

dácă conj. **1.** (introduce o propoziţie condiţională) în cazul că..., presupunînd că ...: *zădarnică-i a voastră putere, dacă veţi lucra cu-împărăchiere.* B.-DEL.; *dacă voi putea;* (precedat de *doar* sau *numai*) *lucrurile se fac numai dacă le ştim face.* SL.; **2.** (introduce o propoziţie temporală) cînd, de îndată ce, după ce: *rabdă el cît rabdă şi, dacă vede că-l răzbim cu poştele, se mută la altă gazdă.* CR.; **3.** (introduce o propoziţie cauzală) fiindcă, deoarece, pentru că; de vreme ce: *de ce nu m-aş legăna dacă trece vremea mea.* EM.; *dacă nu ştia să scrie, umbla de la unul la altul;* **4.** (introduce o propoziţie concesivă) deşi, cu toate că: *dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreau.* NEGR.; (întărit prin *chiar*) *cele două moduri ontologice, ireductibile unul la altul, chiar dacă ele comunică, se disting.* BL.; **5.** (introduce o propoziţie subiectivă) că, de: *tot una-i dacă astăzi sau mîine o să mor.* EM. // adv. cu greu, abia. [***De*** + ***că***].

dacián[1], ~i, daciană, ~e a. (înv.) dac, dacic: *templu de albă marmură a junei daciane.* BOL. [Din fr. ***dacien***].

dacián[2], ~eni, daciană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) al treilea etaj al pliocenului din sud-estul european, caracterizat prin anumite specii de animale şi conţinînd zăcăminte de petrol şi de lignit. [Din fr. ***dacien***].

dácic, ~ci, dacică, ~ce a. dac: *imagine încă vie a războaielor dacice.* OD. [Din lat. ***dacicus***].

dacísm n. **1.** concepţie, atitudine bazată pe admiraţia pentru daci: *acest dacism este o notă caracteristică a poeziei lui Eminescu* IBR.; **2.** element specific dacilor. [***Dac*** + ***-ism***].

dacíst, dacişti m. (rar) admirator al dacilor: *Russo este şi el un dacist.* CĂL. [***Dac*** + ***-ist***].

dacít n. rocă vulcanică de obicei de culoare cenuşie, folosită ca piatră de construcţie. [Din fr. ***dacite***].

dacítă f. exploziv pe bază de dinamită, folosit în minele de cărbuni şi în cariere. [Din fr. ***dacite***].

dacnomaníe, dacnomanii f. (med.) tendinţă patologică de a muşca. [Din fr. ***dacnomanie***].

dacoromán, ~i, dacoromână, ~e a. care aparţine românilor, din nordul Dunării; referitor la românii din nordul Dunării: *mîngîie-mă, rogu-te, cu cîteva cuvinte dacoromâne.* CAR. // f. dialect vorbit de românii din nordul Dunării: *dacoromâna se vorbeşte pe un spaţiu extins.* // m. (de obicei la pl.) român din nordul Dunării: *către împlinirea celui dintâi mileniu, dacoromânii pribegi se întorceau la baştină.* SAD. [***Dac*** + ***român***]

dactíl, dactili m. şi (înv.) **dactile** n. picior de trei silabe format, în metrica greco-latină, dintr-o silabă lungă urmată de două scurte şi, în metrica modernă, dintr-o silabă accentuată urmată de două neaccentuate: *iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile.* EM. [Din lat. ***dactylus***, fr. ***dactyle***].

dactílic, ~ci, dactilică, ~ce a. alcătuit din dactili: *se va purta ca un biet şcolar la declamaţiunea ritmelor anapestice sau dactilice.* EM.; *versuri dactilice.* [Din fr. ***dactylique***].

dactiliotécă, dactilioteci f. **1.** colecţie de inele sau de pietre preţioase; **2.** casetă, sipet în care se păstrează o astfel de colecţie. [Din germ. ***Daktyliothek***].

dactilográf, ~i, dactilografă, ~e m., f. persoană care profesează dactilografia: *se îndrăgosteşte de dactilografă.* CĂL. [Din fr. ***dactylographe***].

dactilografiá, dactilografiez vb. (tr.) a scrie la maşina de scris, a bate la maşină: *pe mici cartoane îşi dactilografia cugetările.* CĂL. [Din fr. ***dactylographier***].

dactilografiát[1] n. faptul de a dactilografia. [V. ***dactilografia***].

dactilografiát[2], ~ţi, dactilografiată, ~e a. scris la maşină: *înaintă textul dactilografiat redacţiei.* GHEŢIE. [V. ***dactilografia***].

dactilográfic, ~ci, dactilografică, ~ce a. care ţine de dactilografie, referitor la dactilografie; obţinut prin dactilografiere. [Din fr. ***dactylographique***].

dactilografíe f. tehnica sau meseria de a scrie la maşina de scris. [Din fr. ***dactylographie***].

dactilografiére, dactilografieri f. acţiunea de a dactilografia şi rezultatul ei. [V. ***dactilografia***].

dactilográmă, dactilograme f. **1.** urmă lăsată de deget, folosită ca mijloc de identificare în antropometrie; **2.** text dactilografiat. [Din fr. ***dactylogramme***].

dactilologíe f. mijloc de comunicare între surdomuţi prin semne făcute cu degetele. [Din fr. ***dactylologie***].

dactilomegalíe, dactilomegalii f. (med.) hipertrofie a degetelor. [Din fr. ***dactylomégalie***].

dactiloscópic, ~ci, dactiloscopică, ~ce a. care ţine de dactiloscopie, referitor la dactiloscopie. [Din fr. ***dactyloscopique***].

dactiloscopíe, dactiloscopii f. identificare a persoanelor pe baza amprentelor digitale. [Din fr. ***dactyloscopie***].

dadá n. (rar) dadaism. [Din fr. (*l'école*) ***dada***].

dadaísm n. curent artistic apărut după primul război mondial şi caracterizat prin arbitrariul şi incoerenţa expresiei; dada: *dadaismul nu era decît o mistificaţie şi o demonstraţie estetică negativă.* CĂL. [Din fr. ***dadaisme***].

dadaíst, ~şti, dadaistă, ~e a. care ţine de dadaism, referitor la dadaism; alcătuit după principiile dadaismului: *parodiază maliţios ortodoxismul în versuri dadaiste.* CĂL. // m. adept al dadaismului: *critica artistică şi literară, de la romantici pînă la dadaişti.* BL. [Din fr. ***dadaiste***].

dádă f. (reg.) **1.** termen prin care se adresează la ţară fetele unei surori mai mari: *pune capul în poala dadei.* ISP; **2.** termen de respect pentru o femeie mai în vîrstă: *dadă Irină, să faci şi mamei foc.* DELAVR. [Din bulg., sb. ***dada***].

dadofór, dadofori m. (înv.) purtător de faclă. [Din gr. mod. ***dadophóros***].

dáfie, dafii f. (reg.) snoavă. [Din sb. ***davija***].

dáfin, dafini m. **1.** arbore mic din zona mediteraneană cu frunze aromatice care se mentin totdeauna verzi; laur (*Laurus nobilis*): *vei găsi doi pui de dafini.* ISP; **foi de dafin**, frunzele uscate ale acestui arbore folosite drept condiment: *mirosul foii de dafin ...se răspîndi puternic şi plăcut.* GAL.; **2.** (fig.; la pl.) glorie, succes, izbîndă (simbolizată, în trecut, prin împodobirea învingătorilor cu frunzele acestui arbore): *războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte, şi ai lui sîngeraţi dafini naţiile îi plătesc.* ALEX.; **3.** (reg.) salcîm (*Rubinia pseudacacia*). [Din gr. ***dáphne***, lat. ***daphinus***; cf. sb. ***dafina***].

dáfnie, dafnii f. mic crustaceu de apă dulce, purece-de-apă (*Daphnia*). [Din fr. ***daphnie***].

dágă, dăgi f. (înv.) pumnal cu lama scurtă şi groasă în trei muchii şi cu vîrf ascuţit: *lovituri de dagă şi de buzdugan.* GHICA. [Din fr. ***dague***].

daghereotíp, daghereotipuri n. aparat de daghereotipie; (şi: **daghero**tip). [Din fr. ***daguerréotype***].

daghereotipá, daghereotipez vb. (tr.) a reproduce cu ajutorul daghereotipului; (şi: **daghero**tipa). [De la ***daghereotip***].

daghereotipíe, daghereotipii f. vechi procedeu fotografic care utiliza plăci de cupru argintate sensibilizate cu vapori de iod şi de brom; (şi: **daghero**tipie). [Din fr. ***daguerréotypie***].

dagherotíp n. v. daghereotip.

dagherotipá vb. v. daghereotipa.

dagherotipíe f. v. daghereotipie.

dahiu, ~ii, dahie, ~ii a (înv.) şiret, viclean. [Din turc. ***dahi***].

daibój n. (arg.) **pe daiboj(i)**, pe foarte puţin, pe gratis; **a umbla cu daibojul**, a cere de pomană. [Din bulg. ***daj bože***].

dáică f. (reg.) dadă: *aşteaptă cu ochii bleoşdiţi să scoată daica Mitrana cartofii din spuză.* DELAVR. [Din sb. ***dajka***].

dáină f. v. doină.

dairá f. v. dairea.

daireá, dairele f. instrument muzical oriental, asemănător cu tamburina, alcătuit dintr-un cerc cu clopoţei şi acoperit cu o piele întinsă, ce se bate cu degetele: *tarafurile cîntau din toate puterile, zbîrnîind şi sunînd din dairele.* CAR.; (şi: **daira**). [Din turc. ***daire***].

dájdie, dăjdii şi **dajdii** f. (înv.) dare, bir, impozit (pe pămînt): *dăjdii multe punea asupra ţării.* OD. [Din sl. ***dažda***].

dájnic, ~ci, dajnică, ~ce a. şi m., f. (înv.) contribuabil, birnic; (persoană) care plătea dajdie: *aveau şi privilegiul de a scuti un număr de dajnici.* GHICA; *săteni dajnici.* [***Dajdie*** + ***-nic***].

dalác n. (pop.; med.) antrax, cărbune: *era aşa ceva ca un fel de dalac amestecat cu bubă.* GHICA. // m. (pl. **dalaci**) plantă erbacee otrăvitoare ale cărei frunze sînt întrebuinţate în medicina populară la vindecarea antraxului (*Paris quadrifolia*). [Din truc. ***dalak***].

dalai-láma m. căpetenie religioasă şi politică a tibetanilor; marele-lama. [Din fr. ***dalaï-lama***].

dalánga interj. balanga. [Onomat.].

dálă, dale f. placă subţire de piatră, de marmură, de faianţă etc. pentru pardosit sau pentru căptuşitul pereţilor: *se închinară adînc, măturînd dalele de piatră cu cuşmele.* SAD. [Din fr. ***dalle***].

dalb, ~i, dalbă, ~e a. **1.** alb, curat: *dalbe flori.* AL.; *dalba-i mînă.* BOL.; (fig.) *s-ar fi putut întîmpla asta în dalba tinereţă.* SAD.; **2.** luminos; minunat: *ceata visurilor dalbe.* AL. [***De*** + ***alb***].

dalcaúc, dalcauci m. **1.** (înv.) om de nimic, parazit: *o ceată de dalcauci, de haimanale.* CAR.; **2.** (reg.) bătăuş, scandalagiu; **3.** (depr.) agent electoral; (şi: **dălcăuc**). [Din turc. ***dalkavuk***].

daldón, daldoane n. (reg.) carmac mare întrebuinţat la pescuitul morunului. [Et. nec.].

dalgă, galgale f. (înv.) tunică din mătase cu ciucuri: *cu dalga de fir deschis.* BOL. [Din turc. ***dalga***].

dálie, dalii f. plantă decorativă din familia compozitelor, cu florile în capitule mari, albe, galbene, roşii sau violete; gherghină (*Dahlia variabilis*): *el spune bună seara la nişte fagi şi dalii.* VIERU. [Din fr. ***dahlia***].

dalmát, ~ţi, dalmată, ~e a. care aparţine Dalmaţiei sau populaţiei ei, referitor la Dalmaţia sau la populaţia acesteia. // f. limbă romanică care s-a vorbit în Dalmaţia. // m., f. persoană născută (şi crescută) în Dalmaţia: *la Cetatea Sucevii se aflau două căpitănii ale străjerilor: patru sute de dalmaţi sprîncenaţi şi mulţi.* SAD. [Din fr. ***dalmate***].

dalmátic, ~ci, dalmatică, ~ce a. care aparţine Dalmaţiei, referitor la Dalmaţia: *ţărm dalmatic.* [Din fr. ***dalmatique***].

dalmátică, dalmatici f. **1.** (la romani) tunică albă cu margini de purpură; **2.** mantie purtată de regii Franţei; **3.** (la catolici) veşmînt liturgic cu mîneci scurte, purtat de diaconi. [Din lat. ***dalmatica***, fr. ***dalmatique***].

dalmatín, ~i, dalmatină, ~e a. care aparţine Dalmaţiei, referitor la Dalmaţia; dalmatic: *am făcut în toamna trecută un drum pînă la ţărmul dalmatin.* SAD. [Din lat. ***dalmatinus***].

dalmaţián, dalmaţieni m. specie de cîini cu părul scurt de culoare albă cu pete mici negre sau maro; (adj.) *cîine dalmaţian.* [Din fr. ***dalmatien***].

dáltă, dălţi f. unealtă de oţel în formă de pană tăioasă (cu sau fără mîner), folosită la scobit, la tăiat sau la crestat de către fierari, dulgheri, sculptori etc.: *sfărmată sub daltă cade marmura curată.* EM. [Din sl. ***dlata***].

daltonísm n. defect de vedere care constă în incapacitatea de a diferenţia unele culori (în special, roşul de verde): *există o boală de ochi numită daltonism.* EM.; (fig.) *d-sa s-a născut cu daltonismul minţii.* EM. [Din fr. ***daltonisme***].

daltoníst, ~şti, daltonistă, ~e m., f. persoană care suferă de daltonism: *daltoniştii văd verde în loc de roş.* PETR. [***Dalton***(*ism*) + ***-ist***].

dam[1], damuri n. (reg.) bordei pentru vite: *tata săpa, într-o altă parte a ariei, un dam pentru vite.* ST.; **dam de case**, clădiri măreţe, palate. [Din turc. ***dam***].

dam[2], dami m. cerb-lopătar. (*Dama dama*). [Din germ. ***Dam***, lat. ***dama***].

damán, damani m. mamifer asemănător cu marmota care trăieşte în Africa şi în Asia Mică (*Procaria capensis*). [Din fr. ***daman***].

damár n. răşină naturală, albă-gălbuie, secretată de unii arbori din Indonezia şi din Noua Zeelandă, întrebuinţată la fabricarea lacurilor. [Din fr. ***dammar***, germ. ***Dammar***].

damásc m. ţesătură din mătase, lînă, in sau bumbac cu desene în relief din care se fac albituri de pat, feţe de masă etc.: *poetul îi constitui un trusou de mobile în mahon cu damasc de mătase albastră.* CĂL.; (şi: (înv.) **damască**). [Din it. ***damasco***, lat. (***a***)***damascus***].

damáscă f. v. damasc.

damaschiná, damaschinez vb. (tr.) **1.** a îmbrăca în damasc; **2.** a încrusta fire de aur sau de argint într-un obiect de fier sau de oţel. [Din fr. *damasquiner*].

damaschináj, damaschinaje n. încrustare a unor fire de aur sau de argint într-un obiect de fier sau de oţel. [Din fr. *damasquinage*].

damaschinăre, damaschinări f. acţiunea de a damaschina şi rezultatul ei; damaschinaj. [V. *damaschina*].

damaschinát, ~ţi, damaschinată, ~e a. **1.** îmbrăcat în damasc: *se trînti pe o canapea damaschinată.* DELAVR.; *mobilă damaschinată*; **2.** încrustat cu fire de aur sau de argint. [Din fr. *damasquiné*].

dámă, dame f. **1.** (ieşit din uz) doamnă, cucoană: *lelica noastră, deşi mai tîrzior, totuşi să va preface în damă.* ASACHI; *se fac locuri pentru dame.* CAR.; **de damă,** femeiesc: *palton de damă*; **2.** femeie de moravuri uşoare: *mai lasă-le dracului damele alea.* PETR.; **3.** figură la jocul de cărţi reprezentată printr-o femeie: *am confundat, din grabă, damele.* GHEŢIE; **4.** regină la jocul de şah; **5.** (la pl.) joc pe tabla de şah cu pionii sau cu mici discuri albe şi negre. [Din fr. *dame*, it. *dama*].

damblá, damblale f. **1.** (pop.) apoplexie: *în mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua.* M.CAR.; **2.** acces de furie, înverşunare: *pe grec îl apuca damblaua cînd auzea numele lui Spirca.* C.; **3.** (fig.) poftă, dispoziţie, chef; **a-şi face damblalele,** a-şi face mendrele; (şi: (reg.) **damla**). [Din turc. *damla*].

damblagí, damblagesc vb. (intr. şi refl.) a paraliza; a fi lovit de dambla. [De la *damblagiu*].

damblagíre, damblagiri f. acţiunea de a (se) damblagi şi rezultatul ei. [V. *damblagi*].

damblagít, ~ţi, damblagită, ~e a. **1.** paralizat; **2.** care are o sănătate şubredă; bolnav. [V. *damblagi*].

damblagíu, ~ii, damblagie, ~ii a. şi m., f. bolnav de dambla; paralitic. [*Dambla* + *-giu*].

damf, damfuri n. (fam.) miros (de alcool): *să acoperi iute vasul cu un capac, ca băutura să nu-şi piardă damful.* GHEŢIE. [Din germ. *Dampf*].

damigeánă, damigene f. vas mare de sticlă cu gîtul strîmt şi scurt, îmbrăcat de obicei într-o împletitură de răchită, de papură etc.: *să meargă cu colaci şi damigeană de vin roş la colonie.* SAD. [Din it. *damigiana*].

damlá f. v. dambla.

damná, damnez vb. (tr.) **1.** a condamna la chinurile infernului; **2.** a blestema. [Din lat. *damnare*, fr. *damner*].

damnábil, ~i, damnabilă, ~e a. demn de condamnat. [Din lat. *damnabilis*, fr. *damnable*].

damnáre, damnări f. faptul de a damna; osîndire la muncile infernului: *noul erou suferă de răul veacului şi are conştiinţa damnării.* CĂL.; *damnarea lui Faust.* [V. *damna*].

damnát, ~ţi, damnată, ~e a. **1.** osîndit la muncile infernului: *Caragiale mai afecta a fi un om damnat, cu ghinion.* CĂL.; *suflet damnat*; (subst.) *muzica se face răsunătoare şi domină izbucnirile de durere ale damnaţilor.* MACED.; [Din fr. *damné*, lat. *damnatus*].

damnáţie f. v. damnaţiune.

damnaţiúne, damnaţiuni f. osîndire la muncile iadului: *fericire pentru un diplomat, dar damnaţiune pentru un poet durabil.* CĂL.; (şi: **damnaţie**). [Din lat. *damnatio, -onis*, fr. *damnation*].

danaídă, danaide f. **1.** (mit.) fiecare dintre cele 50 de fiice foarte frumoase ale lui Danaos, regele Argosului, care şi-au ucis soţii în noaptea nunţii, fapt pentru care au fost pedepsite ca, în infern, să umple un vas fără fund; **2.** porţiune finală a unei conducte, profilată astfel încît să asigure o anumită formă vînei de apă. [Din fr. *Danaïdes*].

dánă, dane f. **1.** loc amenajat pentru acostarea navelor într-un port; **2.** depozit în port sau la vamă; **3.** şlep care face parte dintr-un convoi; grup de şlepuri acostate bord la bord în acelaşi loc. [Din gr. mod. *dana*].

danci, danci m. copil de ţigan; puradel. [Din ţig. *den ci* „dă-mi ceva"].

dancing, dancinguri [dánsing] n. local de petrecere unde se dansează. [Din fr., engl. *dancing*].

dandaná, dandanale f. **1.** (înv.) clopot de dandana, clopot de alarmă: *se aude ... clopotul de dandana.* AL.; **2.** tărăboi, tămbălău, zgomot mare: *pe atunci nunta era dandana mare.* GHICA; **3.** belea, încurcătură, întîmplare neplăcută: *să mai umble-n dandanale, judecăţi.* PANN. [Din turc. *tantana* „zbîrnîit, sunet de instrumente"].

dandi, dandi [déndi] m. tînăr foarte elegant îmbrăcat: *aceşti dandy avuţi, cari împart banii lor la chelneri şi curve.* EM.; (scris şi: *dandy*). [Din fr., engl. *dandy*].

dandism [dendísm] n. comportare, ţintă de dandy: *sînt cronicarii spirituali, ei înşişi contaminaţi de un anume dandysm.* CĂL.; (scris şi: *dandysm*). [Din fr. *dandysme*].

danéz, ~i, daneză, ~e a. care aparţine Danemarcei sau locuitorilor ei, referitor la Danemarca sau la locuitorii ei; originar din Danemarca: *comunic măriei tale că a fătat căţeaua cea mare daneză trei căţei.* SAD. // f. limbă germanică de nord vorbită de locuitorii Danemarcei. // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Danemarca. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Danemarca: *nu-i ura, nu-i iubea, îi erau indiferenţi, la fel ca, de exemplu, danezii, albanezii sau austriecii.* GHEŢIE. [Din it. *danese*].

dang interj. (adesea repetat) cuvînt care imită sunetul clopotului sau alt sunet metalic. [Onomat.].

dangá, dangale f. (reg.) semn făcut (cu fierul înroşit) pe pielea animalelor pentru a le identifica. [Din turc. *danga*].

dángăt, dangăte n. sunet prelung al clopotului: *roţile de oţel bocăneau surd, ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat.* REBR. [*Dang* + *-ăt*].

danián, ~eni, danianá, ~ene a. şi n. (care ţine de, care se referă la) ultimul etaj al cretacicului, caracterizat prin anumite specii de lamelibranhiate, reptile, palmieri etc. [Din fr. *danien*].

dánie, danii f. (înv.) donare (de bani); dar, donaţie: *avînd danie de la săvîrşitul ban* (a. 1820). URIC.; *a lăsat cu limbă de moarte... ca danie un ţinut.* CAR.; **a se face danie cuiva,** a dărui averea cuiva: *părinţii ţi-au făgăduit-o, dacă moşu-tău s-a face danie ţie.* NEGR. [Din sl. *danije*].

dans, dansuri n. **1.** serie de mişcări ritmice ale corpului, executate după o melodie; joc: *beţii şi danţuri şi chiote voioase.* AL.; **2.** acţiunea de a dansa: *Nadina ceru să danseze şi dansul se generaliză fără să se ridice masa.* REBR.; *invitaţie la dans*; **3. dans macabru,** temă alegorică, reprezentînd egalitatea în faţa morţii, în care moartea, cu coasă, este înfăţişată într-o horă infernală cu oameni de vîrste şi condiţii sociale diferite; (şi: (înv.) **danţ**). [Din fr. *danse*, germ. *Tanz*. it. *danza*].

dansá, dansez vb. **1.** (intr. şi tr.) a executa un dans, (pop.) a dănţui, a juca: *nu ştie franţuzeşte, nici nu dansează bostonul.* CAR.; *a dansat toată noaptea; a dansa un vals*; (fig.) *în timpul lungii rememorări, amănuntele dansează în mintea mea.* GHEŢIE; **2.** (tr. şi intr.) a fi partener în executarea unui dans: *a dansat toate fetele*; **3.** (fig.) a sălta, a se mişca uşor (şi timp îndelungat): *focul dansa înaintea ochilor noştri.* PETR.; (şi: (înv.) **danţa**). [Din fr. *danser*].

dansánt, ~ţi, dansantă, ~e a. destinat dansului, cu dans: *serată dansantă; ceai dansant.* [Din fr. *dansant*].

dansatór, ~i, dansatoáre m., f. **1.** persoană care dansează; *sînt un dansator mediocru.* EL.; **2.** persoană a cărei profesie este dansul; baletist, balerin: *idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.* REBR. [*Dansa* + *-tor*].

dantelă, dantelez vt. (tr.) a cresta în colţuri marginea unui material (textil). [Din fr. *denteler*].

danteláre, dantelări f. acţiunea de a dantela. [V. *dantela*].

dantelát, ~ţi, dantelată, ~e a. împodobit cu dantelă sau cu dantelură: *opt mari fereşti, ogive dantelate.* AL. [V. *dantela*].

dantélă, dantele f. împletitură cu modele variate folosită ca garnitură la rufărie, rochii, perdele etc.: *m-am instalat în fotoliul cu dantele.* GHEŢIE; *dantelă cu fir de mătase.* [Din fr. *dentelle*].

dantelăríe, dantelării f. **1.** cantitate mare de dantele (diferite): *avea zulufi cărunţi şi dantelării măiestre sub cununiţa de nestemate.* SAD.; **2.** (fig.) contur sinuos care seamănă cu o dantelă. [*Dantelă* + *-ărie*].

dantelúră, danteluri f. **1.** ornament arhitectonic constînd din crestături, colţuri, zimţi etc.; **2.** totalitatea crestăturilor de pe marginea frunzelor. [Din fr. *dentelure*].

dantelúţă, danteluţe f. diminutiv al lui dantelă. [*Dantelă* + *-uţă*].

dantésc, ~şti, dantescă, ~şti a. caracteristic operei sau concepţiei lui Dante Alighieri: *n-aveam în lirica spaniolă o Beatrice dantescă.* CĂL. [Din it. *dantesco*, fr. *dantesque*].

dantológ, dantologi m. specialist în dantologie. [Din it. *dantologo*].

dantologíe f. studiu al vieţii şi operei lui Dante. [Din it. *dantologia*].

dantúră, danturez vb. (tehn.; tr.) a realiza dinţii unei roţi cu o freză specială. [De la *dantură*].

danturáre, danturări f. acţiunea de a dantura. [V. *dantura*].

dantúră, danturi f. **1.** totalitate a dinţilor unei persoane; mod în care sînt aşezaţi dinţii; dentiţie: *posedă dantura completă la o vîrstă mai tînără.* BL.; **2. (dantură falsă),** proteză dentară: *simţea nevoia unei danturi, unor ochelari, unui cornet acustic.* BAC.; **3.** (tehn.) ansamblul dinţilor unei roţi dinţate. [Din fr. *denture*].

danţ n. v. dans.

danţá vb. v. dansa.

danubián, ~eni, danubiană, ~ene a. din regiunea Dunării; dunărean. [Din fr. *danubien*].

daoísm n. curent în filozofia veche chineză bazat pe noţiunea „dao", întemeiat de Lao-Tze; veche religie chineză bazată pe acest curent de gîndire. [Din fr. *daoïsme*].

dar[1], daruri n. **1.** obiect primit sau oferit fără plată cuiva; cadou: *el trimite mamei şi fostului său maestru scrisori afectuoase şi daruri.* CĂL.; *cal de dar*; (fig.) *luni de zile n-a bătut nici vîntul, nici ploi n-au curs din cer al verii dar.* COŞB.; **2.** însuşire naturală, aptitudine, vocaţie: *avea darul de a povesti de la tatăl său.* IBR.; *ale sufletului daruri noi le-am înecat tot în plînsete ş-amaruri.* MAT.; **darul vorbirii,** talent oratoric; **3.** pornire, obişnuinţă: *băiatul are darul observaţiei şi al invenţiei tehnice.* CĂL.; (iron.) **darul beţiei** (sau **suptului**), însuşirea de a fi beţiv: *dascălul Iordache, bătrîn firnîit şi cu darul beţiei.* CĂL.; **4.** (bis.) prinos, ofrandă; pîinea şi vinul sfinţite pentru împărtăşanie: *papa vinde darurile sfinte pentru gălbănaşi.* B.-DEL.; *preotul iese cu darurile.* [De la sl. *darŭ*].

dar[2] conj. **1.** (exprimă o opoziţie) totuşi, cu toate acestea: *tari de virtute, dar slabi de minte.* CR.; **2.** (exprimă o restricţie, o piedică) însă: *eu aş sta, dar nu prea vrea el să steie.* CR.; **3.** (exprimă depăşirea unei situaţii sau stări) cu atît mai mult; mai mult: *deal cu deal se atinge, dar încă om cu om.* CR.; **4.** (exprimă o concluzie) deci, aşadar, prin urmare: *apoi dar fă cum ştii... numai să fie bine.* CR.; *vom menţiona dar ce este mai important*; **5.** (introduce propoziţii interogative) oare? *da boanghenul doarme, mamiţa?* CAR. // adv. (înv.) **1.** da, aşa: *auzit-aţi ce-am spus? – dar, mămucă, ziseră iezii.* CR.; **2.** firește, desigur: *cunoşti pe domnul Leonaş, care-o ţinut moşia*

de alăturea? – îl cunosc dar. AL.; (şi: (pop.) **da, dară**). [Et. nec.].

dará f. greutatea ambalajului, recipientului, mijlocului de transport etc., care se scade din greutatea totală pentru a stabili greutatea unei mărfi sau a unui material; **a lua daraua**, a cîntări ambalajul, recipientul sau mijlocul de transport al unei mărfi. [Din turc. ***dara***].

darabán m. v. **dorobanţ.**

darabánă, darabane şi (reg.) **dărăbăni** f. tobă (mică): *atunci în dată i se aduc cele cerute, şi tălpoiul face iute o darabană.* CR.; **a face spatele darabană cuiva**, a bate zdravăn; **a bate darabana**, a divulga un secret: *pesemne eu am alta de făcut decît să bat darabana.* NEGR. [Din pol., ucr. ***taraban***].

darabáncic, darabancici m. (înv.) persoană care bătea darabana: *Gavril călăul precedat de un darabancic.* AL. [Din ucr. ***tarabanščik***].

darác, darace n. **1.** unealtă pentru pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată din mai multe şiruri de dinţi de oţel fixaţi pe un suport; **2.** maşină pentru scărmănat lîna şi alte materiale textile. [Din turc. ***darak***].

daradáică, daradaice f. (reg.) trăsură veche: *ce daradaică hodorogită.* AL. [Din ucr. ***taradajka***].

daravélă f. v. daraveră.

daravéră, daraveri şi **daravere**, (rar) **daraveruri** f. **1.** păţanie, încurcătură, belea: *nu ştiam să fi avut vreo daraveră cu pristavii agiei.* RUSSO; **2.** afacere, treabă: *cu rudele... daraveră să nu aibi.* PANN; **3.** (glumeţ; în forma **daravelă**) penis; (şi: daravelă). [***Dare*** + ***avere***; cf. it. ***dare ed avere***].

dáră conj. v. **dar**[2].

dărămite conj. (pop.) mai mult, cu atît mai mult: *niciodată nu primea bucuros laude, nici chiar de la puţinii prieteni ..., darămite pe ale acelei mulţimi de seci fără talent.* CAR.; (şi: **darmite**). [***Dar***(*ă*) + *mi* + *te*].

dárdă, darde şi **dărzi** f. (înv.) suliţă avînd vîrful cu tăiş dublu: *să nu să atingă de noi dărdzîle acelea.* DOS. [Din pol. ***darda***].

dáre, dări f. **1.** acţiunea de a da: *ridicola dare în judecată a cabinetului Catargi.* EM.; *dare de bani;* **cu dare de mînă**, înstărit, bogat: *oamenii cei mai aşezaţi, mai cu dare de mînă, de la biserică se împrăştie pe acasă.* MAT.; **dare de seamă**, expunere a unui fapt, analiză a unei situaţii, a unei opere etc.; raport: *am cetit chiar acum de curînd o dare de seamă făcută asupra cărţii unui critic englez.* IBR.; **2.** (pop.) impozit, contribuţie: *de bir şi dare în veac nimic să nu să mai pomenească.* B.-DEL.; *a pune dări multe.* [V. ***da***].

dárie, darii f. plantă erbacee cu tulpina simplă şi cu flori galbene, dispuse în spic (*Pedicularis campestris*). [Et. nec.].

dármite conj. v. **dărămite.**

darn adv. **în darn**, în zadar, degeaba: *în darn răsună vocea-mi de eco repeţită.* EM. [Din it. ***indarno***].

dámic, ~ci, darnică, ~ce a. 1. care face daruri; generos, mărinimos: *pe cît era de frumoasă, pe atîta era şi de darnică.* CR.; **2.** (înv. şi pop.) roditor, mănos; bogat: *pămîntul, se vede, nu era prea darnic.* TUD. [***Dar***[1] + *-nic*].

darvinián, ~eni, darviniană, ~ene a. (rar) darvinist: *au semnalat unele neajunsuri ... ale teoriei darviniene.* BL. [Din fr. ***darwiniene***].

darvinísm n. **1.** teorie formulată de Darwin, care explică originea şi evoluţia speciilor prin lupta pentru existenţă şi selecţie naturală: *a introdus o mulţime de teorii ştiinţifice şi mai cu samă darvinismul.* IBR.; **2.** (p. ext.) concepţie potrivit căreia organismele sînt produsul unei finalităţi naturale: *ne găsim aici în faţa darvinismului de factură antică, pentru a spune astfel.* BL. [Din fr. ***darwinisme***].

darviníst, ~şti, darvinistă, ~e a. care aparţine darvinismului, referitor la darvinism: *teoria darvinistă e grav contrazisă de experienţă.* BL. // m., f. adept al darvinismului: *sub aspectul principiilor, naturalistul rămîne un darvinist.* BL. [Din fr. ***darwiniste***].

dáscăl, dascăli m. **1.** (pop.) maestru, învăţător, profesor: *se mirau dascălii cum de învaţă aşa de repede.* ISP; **2.** cîntăreţ de biserică; diac, psalt: *părintele ...binecuvîntează, dascălul pune în sac partea sfintei biserici.* SAD.; **3.** (înv.) elev la un seminar teologic: *la Socola! strigă dascălii cei mai tineri.* CR. [Din bulg., sb. ***daskal***; cf. gr. mod. ***didáskalos***].

dat[1]**, daturi** n. **1.** faptul de a da; efectuare a unei operaţii de prelucrare: *adevărul nu se ştie de datul banilor.* N.COSTIN; *face mereu însemnări de daturi şi împrumuturi.* CĂL.; *datul cărţilor; datul la rindea;* **2.** punct de plecare; realitate de la care se pleacă într-o deducţie, într-o argumentare; fapt din care rezultă altele; element fundamental: *aşadar, acesta e datul..., realitatea.* PETR.; **3.** datină: *nu-i în datul nostru.* BOL.; **4.** (pop.) boală caracterizată printr-o slăbiciune şi atribuită vrăjilor: *datul şi faptul*; **5. aşa e datul cuiva**, aşa e soarta cuiva: *aşa mi-e datul sorţii, să n-am eu pe băiatul meu la cap în ceasul morţii.* COŞB. [Lat. ***datum***].

dat[2]**, ~ţi, dată, ~e** a. pus la dispoziţie; oferit, dăruit: *după învăţătura cea lor dată toţi închisără ochii deodată.* B.-DEL.; **la un moment dat**, într-un anumit moment: *se gîndi la un moment dat să schimbe ora de prînz.* GHEŢIE; **în cazul dat**, în cazul de faţă, în chestiunea în discuţie; **dat uitării**, părăsit; **dat fiind că...** sau (rar) **fiind dat că...**, deoarece, întrucît. // f. **1.** fiecare dintre cazurile sau împrejurările cînd se produce un fapt; rînd, oară: *fata îşi făcu o intrare şi mai frumoasă decît data trecută.* GHEŢIE; **de fiecare dată**, întotdeauna; în toate situaţiile, cazurile: *de fiecare dată croiam tot felul de planuri.* GHEŢIE; **altă dată** sau **alte dăţi**, în alt moment (sau alte momente), în trecut sau în viitor: *nu mai era de chip să doarmă cum dormea alte dăţi.* CR.; *data trecută; altă dată;* **pe dată**, imediat, îndată: *carăle se opriră pe dată, bulucindu-se unele în altele.* SAD.; **dintr-o dată**, brusc, instantaneu: *Dimitrie deveni palid şi se crispă dintr-o dată.* GHEŢIE; **de astă dată**, de rîndul acesta; acum: *e vorba de astă dată de un conţinut ideatic.* BL.; **nu o dată**, de multe ori; **încă o dată** sau **o dată mai mult**, din nou: *am examinat încă o dată clădirea în întregimea ei.* GHEŢIE; **o dată cu...**, în acelaşi timp cu..., concomitent: *baba, care se culcase o dată cu găinile, se scula cu noaptea-n cap.* CR.; **o dată**, a) într-un singur rînd, nu de mai multe ori: *n-am păţit eu asta numai o dată în viaţa mea.* CR.; b) îndată ce, imediat ce: *îmi părea că, o dată coborîţi, se urcă din nou.* GHEŢIE; **o dată cu capul**, cu nici un preţ; niciodată; **2.** (reg.) soartă, destin: *a fi cum aţi fost şi cum vi-i data.* B.-DEL. [V. ***da***].

datá, datez vb. **1.** (tr.) a pune data; a stabili data unui eveniment: *datăm foaia noastră după calendarul iulian.* EM.; **2.** (intr.) a fi, a exista: *ciudată inscripţie data dintr-o seară a toamnei trecute.* GHEŢIE; *acest document datează din epoca lui Ştefan cel Mare.* [Din fr. ***dater***].

datábil, ~i, databilă, ~e a. care poate fi datat: *document databil.* [Din fr. ***datable***].

datáre, datări f. acţiunea de a data: *aceste probleme de datare dau naştere la înfocate şi sterile controverse.* CĂL. [V. ***data***].

datát, ~ţi, datată, ~e a. **1.** căruia i s-a stabilit data; **2.** care poartă dată. [V. ***data***].

dátă, date şi **dăţi** f. **1.** timp precis cînd s-a produs sau se va produce ceva: *o seamă de atare produse se ofereau stăpînului la unele date calendaristice.* BL.; **2.** menţiune, indicaţie a timpului cînd s-a întocmit o scrisoare, un act etc.: *uite, scrie data, 15 octombrie 1937.* PETR.; **3.** (la pl.) informaţii (ştiinţifice) iniţiale (care servesc la tragerea unei concluzii): *Miron şi alţi hronicari au scris mai toţi după tradiţii, fără a îngriji datele.* NEGR.; *datele fundamentale ale discuţiei.* [Din fr. ***date***].

date line [déit lain] s. linie la începutul unei telegrame sau unui articol dintr-o revistă unde se notează data şi locul în care a fost scris. [Cuv. engl.].

dátină, datini f. obicei sau deprindere consacrată în timp; tradiţie: *şi-au păstrat şi apărat limba şi datinile.* EM.; *datini străbune.* [Din sl. ***dědina*** „moştenire"].

datív n. **1.** caz al declinării exprimînd atribuirea şi corespunzînd funcţiei de bază de complement indirect: *pînă tipărea o mămăligă, mîntuia de spus pe de rost... pronumele conjunctive de dativ şi acuzativ.* CR.; (adj.) *cazul dativ;* **2.** formă a unei părţi de vorbire declinabile specifică acestui caz: *ablativul plural e totdeauna egal cu dativul.* EM.; **dativ etic**, formă în acest caz a unui pronume indicînd pe cel interesat în acţiune. [Din lat. ***dativus***, fr. ***datif***.]

datór, ~i, datoáre a. **1.** care are de plătit o datorie (bănească): *a rămas dator unei văduve sărace cu cinci parale.* SAD.; (fig.) *îţi sînt dator o lămurire, amicul meu.* CAR.; **dator vîndut**, plin de datorii; **2.** obligat (moral sau legal) să facă ceva: *sîntem datori a ne ajuta unii pe alţii.* CR.; **3.** îndatorat: *îţi sînt datoare mîntuirea puilor mei* ISP. [Lat. ***debitorius***].

datorá, datorez vb. **1.** (tr.) a avea de plătit o datorie (bănească): *împiedică o nuntă ţărănească fiindcă un ţăran îi datoreşte o sumă de bani.* CĂL.; *nu-ţi datorez nimic*; **2.** (tr.) a fi obligat (cu ceva către cineva); a avea o datorie morală (faţă de cineva): *omului acesta îi datoresc copiii mei viaţa tatălui lor.* PETR.; **3.** (refl.) a avea drept cauză: *cade în contrazicere cînd susţine constituţionalismul şi zice că acesta se datoreşte conservatorilor.* IBR.; *mizeria se datorează lenei*; (şi: **datori**). [De la ***dator***].

datorát a. v. datorit.

datorí vb. v. datora.

datoríe, datorii f. **1.** ceea ce datorează cineva cuiva: *să-ţi plătească datoriile.* SAD.; *orice plată presupune o datorie;* **pe datorie**, pe credit: *dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie.* CR.; **datorie publică**, v. **public**; **2.** îndatorire (morală sau legală); ceea ce trebuie să facă cineva: *viaţa-i datorie grea, şi laşii se-ngrozesc de ea.* COŞB.; *datoriile cetăţeanului;* **la datorie**, acolo unde te cheamă obligaţiile de serviciu: *eu, la datorie, coane Fănică.* CAR.; **a fi de datoria cuiva să ...**, a fi obligaţia cuiva să ...: *îi de datoria mea să vin o dată cu lăutarii.* AL. [***Dator*** + *-ie*].

datorínţă, datorinţe f. (înv.) obligaţie morală; îndatorire: *viaţa este o grea datorinţă.* BOL. [***Datori*** + *-inţă*].

datorít, ~ţi, datorită, ~e a. **1.** care trebuie plătit, restituit: *dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii şi scadenţei lor.* VLAH.; **2.** cuvenit; care reprezintă o îndatorire legală sau morală: *fetiţa înaltă stătea tot cu mine, cît îi permitea stricta politeţe datorită altora.* IBR.; **3.** cauzat, pricinuit. // prep. (în forma **datorită**) din cauza, din pricina; graţie, mulţumită: *eu urmam să fiu pus la adăpost de orice bănuială, datorită unui alibi perfect.* GHEŢIE; (şi: **datorat**). [V. ***datori***].

datórnic, ~ci, datornică, ~ce m., f. **1.** persoană care are de plătit o datorie; debitor; **2.** persoană care are de primit o datorie; creditor: *vistieria mea e goală şi datornicii mei ţipă.* SAD. [***Dator*** + *-nic*].

dáună, daune f. **1.** stricăciune, pagubă: *a produs multe daune recoltei;* **în dauna**, în detrimentul: *o considerabilă expansiune... în dauna stăpînirii otomane.* BL.; **2.** (la pl.) despăgubire: *a plăti daune.* [Din lat. ***damnum*** (după *scaun*<***scamnum***)].

daurít, ~ţi, daurită, ~e a. (înv.) aurit: *se întindea un zid ... tăiat la mijloc de o mare grilă de lănci daurite.* BAR. [***De*** + ***aurit***].

dă interj. v. **de**[2].

dăbălăzá, dăbălăzez vb. (reg.) **1.** (tr.) a lăsa să atîrne capul, buza sau urechile; **2.** (refl.) a se moleşi, a slăbi. [De la ***dăbălăzat***].

dăbălăzát, ~ţi, dăbălăzată, ~e a. (reg.) care atîrnă în jos; pleoştit: *avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate.* CR. [Et. nec.; probabil ***de*** + ***zăbală*** prin metateză)].

dăbílár, dăbilari m. (înv.) strîngător de dări: *dăbilarii şi jăcmănitorii de la domnie nu-i putem suferi între noi.* SAD. [***Dabilă*** + *-ar*].

dăcésc, ~şti, dăceáscă, ~eşti a. (înv.) din Dacia (română); (p. ext.) românesc: *pe limba noastră dăţească.* N.COSTIN; (şi: **dăţesc**). [***Dacia*** n. pr. + *-esc*].

dădácă, dădace f. (ieşit din uz) femeie angajată într-o familie pentru îngrijirea copiilor: *Dinuţ, copilul Filofteei, era acasă în braţele dădacei.* GAL. [Din gr. mod. *dadá*, turc. *dadi* (după *neneacă*)].

dădăceálă, dădăceli f. asistenţă incomodă a cuiva (prin sfaturi inutile, dar insistente). [*Dădăci* + *-eală*].

dădăcí, dădăcesc vb. (tr.) **1.** a îngriji în calitate de dădacă: *în inima mea îşi are locul... femeia de încredere care i-a dădăcit şi crescut pe dînşii ca şi pe mine.* M.CAR.; **2.** (fam.) a asista (deranjînd) pe cineva în orice acţiune (şi a da mereu indicaţii). [De la *dădacă*].

dăhulá vb. v. dăula.

dăhulát a. v. dăulat.

dăinuí, dăinuiesc şi (rar) **dăinui** vb. (intr.) **1.** a dura, a continua să existe; a se menţine, a persista: *de n-ar avea cu ce să dăinuiască.* ISP.; *atenţia critică asupra expresiei a continuat multă vreme după aceea şi încă mai dăinuie.* CĂL.; **2.** a trăi, a exista: *o cultură minoră poate să dăinuiască mii şi mii de ani.* BL.; *am cutezat să ridic o construcţie care să dăinuie veşnic.* VIERU. [Din sb. *dano vati*].

dăinuíre, dăinuiri f. faptul de a dăinui; menţinere: *îi acuză de complicitate la întronarea şi dăinuirea feudalităţii.* BL. [V. *dăinui*].

dăinuitór, ~i, dăinuitoáre a. care dăinuieşte; durabil: *credeţi că toate sînt adevărate şi dăinuitoare.* SL. [*Dăinui* + *-tor*].

dălbior, ~i, dălbioáră, ~e a. diminuitiv al lui dalb: *o teleagă sprintioară, aurită, dălbioară.* AL. [*Dalb* + *-ior*].

dălcăúc m. v. dalcauc.

dălcăúş, dălcăuşi m. (reg.) cîrmaci în spatele plutei: *bărbatul cîrmaci şi nevasta dălcăuş, înfipţi, parcă, în plută pe picioare vînjoase, stăteau drept şi neclintiţi.* HOGAŞ. [Din turc. *dalka(v)uk*].

dăltíţă, dăltiţe f. diminutiv al lui daltă; daltă mică: *făţuiau şi scliviseau subţire cu dăltiţa.* OD. [*Daltă* + *-iţă*].

dăltuí, dăltuiesc vb. (tr.) a lucra cu dalta (tăind, cioplind, scobind etc.): *în capătul de apus sta jilţul domnului, mai larg, mai bogat şi dăltuit cu înfloriturí.* SAD. [*Daltă* + *-ui*].

dăltuíre, dăltuiri f. acţiunea de a dăltui şi rezultatul ei; săpare cu dalta. [V. *dăltui*].

dăltuít, ~ţi, dăltuită, ~e a. lucrat, făcut cu dalta: *se afla o piatră verde cu semne dăltuite.* SAD. [V. *dăltui*].

dăltuitór, ~i, dăltuitoáre m., f. persoană care dăltuieşte. [*Dăltui* + *-tor*].

dăltuitúră, dăltuituri f. scobitură, crestătură făcută cu dalta. [*Dăltui* + *-tură*].

dănác, dănaci m. (reg.) băieţandru, băietan; flăcăiaş: *dănacii şi fetele se duc dis-de-dimineaţă la baltă.* POP. [Din bulg. *danak*].

dănănáie, dănănăi f. (reg.) **1.** minunăţie, ciudăţenie, năzdrăvănie: *ce dănănaie o mai fi şi aceasta?* FIL.; **2.** belea, pacoste, năpastă; **3.** gălăgie, zarvă. [*Dandana* + *-aie*].

dănănăí, dănănăiesc vb. (intr.) **1.** a umbla nesigur, a şovăi; **2.** a cînta tărăgănat, a dondăni. [Onomat.].

dănăoáră adv. v. dinioară.

dănciúc, dănciuci m. diminutiv al lui danci; copil de ţigan: *o ţigăncuţă cu un dănciuc aproape gol în braţe.* CAR. [*Danci* + *-iuc*].

dăndănáie, dăndănăi f. (reg.) 1. năzdrăvănie, minunăţie, poznă: *cînd mai vede şi astă dăndănaie: crăpa de ciudă.* CR.; **2.** tărăboi, tămbălău. [*Dandana* + *-aie*].

dăndăni, dăndănesc vb. (intr.) a şovăi, a oscila. [Cf. *dăngăni*].

dăngălúi, dăngăluiesc vb. (reg.; tr.) a marca cu o danga. [*Danga* + *-ălui*].

dăngăní pers. 3 **dăngăneşte** vb. (intr.; despre clopote) a suna. [De la *dang*].

dăngăníre, dăngăniri f. acţiunea de a dăngăni şi rezultatul ei. [V. *dăngăni*].

dăngănít n. faptul de a dăngăni. [V. *dăngăni*].

dănós, ~şi, dănoásă, ~e a. (rar) darnic, generos: *şi de mînă mai dănos.* POP. [*Dan*(*ie*) + *-os*].

dănţuí, dănţuiesc vb. (pop.; intr. şi tr.) a dansa: *cei tineri cu cele neveste tot îşi dănţuia pă lună afară.* B.-DEL.; **Isaia dănţuieşte,** numele unei cîntări bisericeşti care se cîntă la sfîrşitul cununiei; (fig.) căsătorie. [*Danţ* + *ui*].

dănţuitór, ~i, dănţuitoáre m., f. (pop.) dansator: *renumele minunatei dănţuitoare zburase peste oraşele Ahaiei.* GAL.; (adj.) *perechile dănţuitoare alunecă în valuri de voluptate pe parchetul de oglindă.* GAL.; (fig.) *izbucneşte reflexul dănţuitor al stelelor depărtate.* BL. [*Dănţui* + *-tor*].

dănuí, dănuiesc vb. (înv.; tr.) a face o danie; a dărui, a dona: *îi dănui şi un însemnător număr de moşii.* NEGR. [*Dan*(*ie*) + *-ui*].

dănuíre, dănuiri f. (înv.) faptul de a dănui: *fă hîrtia de dănuire s-o iscălesc.* NEGR. [V. *dănui*].

dănuitór, ~i, dănuitoáre m., f. (înv.) persoană care face o danie; donator: *sarcinile impuse tuturor mănăstirilor în genere de către ctitorii şi dănuitorii lor.* OD. [*Dănui* + *-tor*].

dăpărá, dăpăr vb. **1.** (pop.; tr. şi refl.) a(-şi) smulge părul din cap; (fig.) *cu o mînă se apără şi cu alta dăpără;* **2.** (reg.; refl.) a se părui: *după ce destul să dăpărară, ... dederă-a să prici.* B.-DEL. [Lat. *depilare*].

dăpărátă, dăpărate f. (reg.) păruială: *după lungă dăpărată amîndoi să lăsară deodată.* B.-DEL. [V. *dăpăra*].

dăráb, dăraburi şi (pop.) **dărabe** n. (reg.) bucată (mare): *un cîine duce un dărab de carne în gură.* VARL.; *un dărab de pîine;* (şi: **dărăb**). [Din magh. *darab*].

dărăb n. v. dărab.

dărăbán m. v. dorobanţ.

dărăbúţ, dărăbuţe n. (reg.) diminutiv al lui dărab; bucăţică: *eu ţesei un dărăbuţ şi mă dusei la drăguţ.* EM. [*Dărab* + *-uţ*].

dărăcí, dărăcesc vb. (tr.) a pieptăna, a scărmăna cu daracul, a da la darac; (absol.) *două torceau, una dărăcea şi cealaltă împletea la un ciorap.* FIL. [De la *darac*].

dărăcíre, dărăciri f. acţiunea de a dărăci şi rezultatul ei; dărăcit. [V. *dărăci*].

dărăcít n. dărăcire. [V. *dărăci*].

dărăcitór, ~i, dărăcitoáre m., f. persoană care dărăceşte, care lucrează la dărăcit. // n. perie cu dinţi rari de oţel, folosită pentru dărăcit. [*Dărăci* + *-tor*].

dărăcitúră f. material textil care a fost dărăcit. [*Dărăci* + *-tură*].

dărăpáná, dărápăn vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) ruina, a (se) distruge; a (se) surpa: *vechea mînăstire s-a dărăpănat.* VLAH.; *s-a dărăpănat casa;* (fig.) *alţii să-i dărapene cu armele domnia.* OD.; **2.** (reg.; tr.) a-şi smulge părul: *cînd la ţeapă se uita, păr din cap dărăpăna.* POP. [Lat. **derapinare*].

dărăpănáre, dărăpănări f. acţiunea de a (se) dărăpăna; ruinare, năruire: *vizitează Avignonul a cărui dărăpănare o deplînge.* CĂL.; *dărăpănarea împărăţiei;* (fig.) *durerea... ne sfîşie la privirea dărăpănării romanităţii.* NEGR.; *dărăpănarea sănătăţii.* [V. *dărăpăna*].

dărăpănát, ~ţi, dărăpănată, ~e a. deteriorat; (p. ext.) năruit, surpat: *s-au descoperit, adîncite în pămînt, rămăşiţele unei cetăţi dărăpănate.* VLAH.; *casă dărăpănată.* [V. *dărăpăna*].

dărăpănătór, ~i, dărăpănătoáre a. care distruge, ruinează; (fig.) *găseam şi eu că nu este nici moral, nici uman a permite un negoţ stricăcios şi dărăpănător sănătăţii locuitorilor.* GHICA. [*Dărăpăna* + *-ător*].

dărăpănătúră, dărăpănături f. construcţie dărăpănată, în ruină: *are o căsuţă, o dărăpănătură.* PETR. [*Dărăpăna* + *-ătură*].

dărîmá, dărîm vb. **1.** (înv. şi pop.; tr.) a tăia, a rupe ramuri, fructe etc., a distruge un copac; **2.** (reg.; tr.) a cosi; **3.** (p. ext.; tr.) a da jos, a culca la pămînt, a doborî; a distruge: *izbind cu picioarele în sobă, o şi darmă la pămînt.* CR.; *a dărîma o casă;* (fig.) *ingratitudinea n-a dărîmat niciodată pe un potentat.* CĂL.; **4.** (refl.) a se prăbuşi, a se surpa, a se dărăpăna: *biserica Sf. Nicolaie din Ismail se învechise şi se dărîmase.* EM.; **5.** (fig.; tr.) a nimici, a distruge: *am construit şi dărîmat nenumărate ipoteze, refuzînd cu încăpăţînare vreo explicaţie fantastică.* GHEŢIE; *a dărîmat pe mulţi oameni;* **6.** (refl.) a cădea la pămînt; a se prăbuşi: *o, suflet al moartei, suspină comitele, dărîmîndu-se asupra pămîntului.* SAD.; (şi: (reg.) **dărma**). [Lat. **deramare*].

dărîmáre, dărîmări f. acţiunea de a (se) dărîma şi rezultatul ei; distrugere, ruinare: *auzi tuşind... prin ziduri vechi ce stau în dărîmare.* BAC.; *materialul rezultat din dărîmare va fi folosit.* CĂL. [V. *dărîma*].

dărîmát, ~ţi, dărîmată, ~e a. prăbuşit, ruinat; distrus: *trecătorul se rătăcea... printre garduri de nuiele, zăplazuri dărîmate, ziduri risipite.* SAD.; (fig.) *nici dacă ar fi chefuit o noapte întreagă, nu s-ar fi simţit... atît de dărîmat.* GHEŢIE; (înv.) **de-a dărîmata,** dărîmînd, doborînd: *dă-ar hi vrăjmaşul cît un munte, să dea pă dînsul de-a dărîmata.* B.-DEL. [V. *dărîma*].

dărîmătór, ~i, dărîmătoáre m., f. persoană care dărîmă: *stau în dreptul casei mele... şi nu o mai găsesc; dărîmătorii o duc în tărăboanţe.* ARG.; (adj.) *zeul... devine stăpîn dărîmător al unei lumi.* BL. [*Dărîma* + *-ător*].

dărîmătúră, dărîmături f. **1.** ruină, clădire surpată: *trebuie să te caţări pe dărîmături, să încaleci grinzi.* GHEŢIE; **2.** (reg.) vreascuri, crengi de copaci rupte şi căzute la pămînt: *ardeau în vîlvătăi dărîmături de copaci.* SAD.; **3.** (fig.) persoană cu înfăţişare jalnică: *o dărîmătură de om;* (şi: (reg.) **dărmătură**). [*Dărîma* + *-ătură*].

dărmá vb. v. dărîma.

dărmătúră f. v. dărîmătură.

dărnicíe, dărnicii f. **1.** calitatea de a fi darnic; generozitate, mărinimie: *oferea cu dărnicie bani cu împrumut;* **2.** (fig.) abundenţă, belşug, rodnicie: *dărnicia solului.* [*Darnic* + *-ie*].

dăruí, dăruiesc vb. **1.** (tr.) a da în dar ceva cuiva, a face cuiva un dar: *va scumpăra pre ei şi le va dărui slobozenie.* COR.; *îmi dărui o puşcă cu două ţeve.* OD.; **2.** (tr.) a da, a acorda: *trebuie să împărţim în două ceea ce ne-a dăruit oaspetele nostru.* CR.; (p. ext.) *destul să-ţ fie că astă dată-ţi dăruiesc viaţă.* B.-DEL.; **3.** (tr.) a înzestra, a dota: *Dumnezeu v-a dăruit cu minte, ca să ne povăţuiţi şi pe noi.* CR.; **4.** (tr. şi refl.) a (se) consacra, a (se) dedica: *nici măcar nu se dăruia unei vieţi de huzur.* GHEŢIE; **6.** (refl.) a se oferi pentru dragoste: *mi se dăruise ca un gaj de iubire şi de fidelitate.* GHEŢIE. [Din sl. *darovati*].

dăruiálă, dăruieli f. ceea ce a fost dăruit, dat în dar: *asta nu-i dăruială, ci vine ca un plocon.* PANN; **de dăruială,** (dat) în dar, de dar: *nu mi-e hatul de vînzare ... mi-e hatul de dăruială.* POP. [*Dărui* + *-eală*].

dăruíre, dăruiri f. **1.** acţiunea de a (se) dărui şi rezultatul ei; **2.** (fig.) devotament, abnegaţie, sacrificiu: *o iubise pasionat, cu stîngăcia şi dăruirea unui adolescent.* GHEŢIE. [V. *dărui*].

dăruitór, ~i, dăruitoáre m., f. (rar) **1.** persoană care face un dar[2]: *aceşti trandafiri continuau, în conştiinţa mea, pe frageda lor dăruitoare.* GAL.; (adj.) *îi dădu şi ea cu alt prilej un volum..., îmbogăţit cu desene de mîna dăruitoare* CĂL.; **2.** (p. ext.) persoană generoasă. [*Dărui* + *-tor*].

dăruşág, dăruşaguri n. (reg.) dar[2], dăruire: *nu-i vînzare, nevastă, ci dăruşag.* SAD. [*Dar*[2] + *-şag*].

dăsăgăríţă f. v. desăgăriţă.

dăscăláş, dăscălaşi m. (peior.) diminutiv al lui dascăl: *ce au a face cu chestiile aceste de căpetenie micele umbre de mici dăscălaşi?* RUSSO. [*Dascăl* + *-aş*].

dăscăleálă, dăscăleli f. faptul de a dăscăli; cicăleală, (rar) dăscălitură: *altădată, reproşurile şi dăscăleala ei mă exasperau.* GHEŢIE. [*Dăscăli* + *-eală*].

dăscălésc, ~şti, dăscăleáscă, ~eşti a. 1. caracteristic pentru dascăli, de dascăl: *voi învăţa a scrie iarăşi fără ajutorul dăscălesc.* NEGR.; 2. (fig.) pedant: *apucături dăscăleşti.* [*Dascăl* + *-esc*].

dăscăléşte adv. ca dascălii. [*Dascăl* + *-eşte*].

dăscăli, dăscălesc vb. (tr.) 1. a instrui, a povăţui, a învăţa: *moartea, având bunătate a dăscăli pe Ivan, se pune în raclă.* CR.; 2. (rar) a dresa; 3. a mustra, a cicăli: *are prostul obicei de a mă dăscăli mereu.* // (intr.) a exercita profesiunea de dascăl: *a dăscălit mulţi ani la biserica noastră.* [De la *dascăl*].

dăscălíe, dăscălii f. 1. profesia de dascăl: *în cei din urmă ani de dăscălie, a primit vizita unuia din cei de sus.* SAD.; 2. povaţă, mustrare: *n-am umor s-ascult dăscălii.* NEGR.; 3. (înv.) iscusinţă, pricepere: *iară de steag o lopată prelungă avea şi cu dăscălie făcută de maistor Pintilie.* B.-DEL.; 4. (înv.) învăţătură, doctrină: *nici unul de voi cărţile ceale ereticeşti şi dăscăliia şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi.* VARL. [Din gr. mod. *(di)daskalía*].

dăscălíme f. 1. (pop.) mulţime de dascăli, totalitate a dascălilor; 2. (înv.) elevi care urmau şcoala de preoţi: *am găsit o mulţime de dăscălime adunată.* CR. [*Dascăl* + *-ime*].

dăscălíre, dăscăliri f. acţiunea de a dăscăli şi rezultatul ei: *să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.* REBR. [V. *dăscăli*].

dăscălít, ~ţi, dăscălită, ~e a. 1. povăţuit, sfătuit, învăţat; 2. dresat: *toate lighioile curţii îi ieşeau înainte, parcă erau dăscălite.* DELAVR.; 3. (înv.) învăţat, erudit: *nu cu dăscălită voroavă, ce cu smerenie şi fără meşteşug.* DOS. [V. *dăscăli*].

dăscălitúră, dăscăliturí f. (rar) dăscăleală. [*Dăscăli* + *-tură*].

dăscălíţă, dăscăliţe f. (pop.) 1. învăţătoare (la ţară): *când mi-ai fi tu dăscăliţă, ai vedea cum m-aş sili.* NEGR.; 2. soţie de dascăl: *Aglaia, dăscăliţa, se zbuciumă că i-a căzut un dinte.* CĂL. [*Dascăl* + *-iţă*].

dătătór, ~i, dătătoáre a. (adesea subst.) care dă ceva: *cuprinde un sîmbure dătător de viaţă, un germene al dezvoltărei mai departe.* EM.; *există în inconştient... o efervescenţă a închipuirii dătătoare de sens.* BL.; (înv.) **dătător de legi**, legislator: *descălecători de ţară, dătători de legi şi datini.* EM. [*Dat*[1] + *-ător*].

dătătúră, dătături f. (rar) 1. faptul de a da: *dătătură în cărţi;* 2. lovitură. [*Da*[2] + *-ătură*].

dăţésc a. v. dăcesc.

dăulá, dăulez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) slei de puteri, a (se) istovi: *atîta sarcină îl dăhulase de tot.* ISP.; (şi: **dăhula**). [Et. nec.].

dăulát, ~ţi, dăulată, ~e a. (reg.) 1. sleit de puteri, istovit: *sufletul dăulat şi zdrobit de răstriştе în zadar cată odihna.* OD.; 2. dărîmat, ruinat, stricat: *zidurile... de mult timp dăulate şi sortite ale bisericei de Argeş.* OD.; (şi: **dăhulat**). [V. *dăula*].

dăulí, dăulesc vb. (reg.; tr.) a jeli, a plînge, a boci: *să mi-o boacească, să mi-o dăulească.* COŞB. [Et. nec.].

dăuná, dăunez vb. (intr.) a pricinui o pagubă (cuiva), a produce o stricăciune: *faptul acesta nu dăuna spectacolului.* GHEŢIE. [De la *daună*].

dăunătór, ~i, dăunătoáre a. care dăunează, păgubitor: *o greşeală şi mai multe de felul acesta ar fi foarte dăunătoare operei sale.* IBR. // m. organism animal sau vegetal care atacă plantele ori animalele, producînd pagube. [*Dăuna* + *-ător*].

dăunós, ~şi, dăunoásă, ~e a. (rar) dăunător, păgubitor: *Doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă.* OD. [*Daună* + *-os*].

dăúnăzi adv. v. deunăzi.

dăvăşí vb. v. adevăsi.

de[1] interj. (introduce afirmaţii şi replici, exprimînd şovăială, nepăsare) *apăi de, cucoane, ce să fie mai gras decît porcul meu din ogradă?* ISP.; *dă, sîntem datori a ne ajuta unii pe alţii.* CR.; (şi: (reg.) **dă**). [Onomat.].

de[2] prep. 1. (indică materia sau natura) *oraşul se gîrbovise sub păturile albe de zăpadă.* GHEŢIE; **a fi de ...**, a avea: *amîndoi sîntem de-o mamă.* AL.; (fig.) *om de nimic;* 2. (indică felul, specia) *pe străzile unui oraş mare, m-a surprins o furtună de ploaie.* BAC.; *numeroase năvăliri de barbari.* AL.; 3. (indică elementele constitutive) compus din: *roiuri de albine curg în rîuri sclipitoare.* EM.; 4. (arată conţinutul) cu: *trec furnici ducînd în gură de făină marii saci.* EM.; 5. (indică apartenenţa) *la mijloc de codru des, toate păsările ies.* EM.; 6. (indică autorul sau agentul acţiunii) *aceste adunări se convocau de domn.* BĂLC.; *e lăudat de toată lumea;* 7. (indică descendenţa sau filaţia) *fiu de împărat;* 8. (indică proveniенţa) *brînză de Olanda; marfă de import;* 9. (indică obiectul acţiunii) *ştii tu, mîndră, ce ţi-am spus la sapă de cucuruz.* POP.; **băgare de seamă**, v. **băgare**; **dare de seamă**, v. **dare**; 10. (indică destinaţia) pentru: *căruţa... soseşte la locul de întîlnire al vînătorilor.* OD.; *teren de sport;* 11. (indică locul sau un reper spaţial) *ograda lui de toate părţile era îngrădită.* DRĂGHICI; *cu drag, de sus, privea.* AL.; *de aici nu se vede nimic;* **de faţă**, v. **faţă**; **de jos**, v. **jos**; **de colo (pînă) colo**, v. **colo**; **de unde pînă unde**, v. **unde**; 12. (indică timpul sau un reper temporal) *la ziua cea de mîne abia cuget-un sărac.* EM.; *tot ce se întîmpla în jurul lui de două luni încoace îl deruta.* GHEŢIE; *lumea de azi; viaţa de apoi;* (întăreşte ideea unei durate) *o lună de zile colindase cu puţin folos.* CĂL.; **de zi cu zi**, zilnic; **de astă dată** sau **de data aceasta** (ori **asta**), v. **dată**; 13. (indică succesiunea) *munceşte zi de zi; îl vizitează an de an;* (p. ext.) *n-aţi plîns văzînd cum trece-n zbor spre miazănoapte nor de nor?* COŞB.; 14. (indică iteraţia sau multiplicarea) *calul se scutură de trei ori.* CR.; 15. (indică gradaţia, mărimea, cantitatea, măsura) *cînd era soarele de două suliţe pe ceri, a plecat în lumea largă.* EM.; *clădire înaltă de o sută de metri;* **de moarte**, îngrozitor, groaznic, teribil; **de minune**, admirabil, perfect: *planul lui Cassian izbuti de minune.* VLAH.; **de mama focului**, cu mare intensitate, în gradul cel mai înalt: *era frumoasă de mama focului.* CR.; **mai bine de...**, v. **bine**; 16. (indică relaţia) în ce priveşte, cît despre: *a rămas sărman de părinţi.* CAR.; *cum îţi încarci sufletul de păcate.* CR.; 17. (franţuzism; exprimă componenţa) *închipuia un chioşc alcătuit de frunză.* DRĂGHICI; 18. (exprimă cauza) din cauza...; din cauză că...: *şi ea mergînd spre Viorel, roşind, s-a zăpăcit de drag.* COŞB.; *nu mai vedeam de oboseală; suferă de friguri;* **de aceea**, v. **acela**; **nu de alta**, nu din alt motiv; 19. (indică scopul) pentru: *l-am cumpărat de sămînţă.* CR.; *ne pregătim de drum;* **de pildă**, v. **pildă**; **de exemplu**, v. **exemplu**; 20. (indică modalitatea) *era supuşi fără de-a să plînge.* B.-DEL.; *de bună seamă;* **de altfel** (scris şi: *dealtfel*), în altă ordine de idei, în plus; **de asemenea**, v. **asemenea**; **de fapt**, v. **fapt**; **de fel**, v. **fel**; **de bună seamă**, v. **seamă**; **de loc**, v. **loc**; **de obicei**, v. **obicei**; **de zor**, v. **zor**; **de viu**, v. **viu**; 21. (indică distribuţia) *de tot carul şese boi.* AL.; *cinci pîini de om;* 22. (exprimă comparaţia) drept, ca: *boierul m-a luat de nebun.* CR.; 23. (introduce un complement indirect) *de aristocraţie n-am ce zice.* B.-DEL.; *nu mai spune de lup, că tare mă tem.* CR.; 24. (introduce un subiect exprimat printr-un supin) *e uşor de făcut;* **a avea de...**, a trebui să ...: *spunea tot ce avea de spus.* SAD.; **a-şi face de lucru**, v. **lucru**; 25. (intră în structura unor numerale cardinale compuse) *cinci sute de mii;* 26. (intră în construcţii cu numerale ordinale sau distributive) *cel de-al treilea; de cinci ori;* 27. (intră în structura unor adverbe compuse şi a unor locuţiuni adverbiale) deasupra, deocamdată, de aceea, de cu seară: *de cu sară şi pînă după miezul nopţei am stat numai într-o fumăraie.* CR.; 28. (intră în structura unor prepoziţii compuse şi a unor locuţiuni prepoziţionale) despre, din, dintre, dinaintea, de la ... la ..., de-a lungul, de către; 29. (intră în structura unor conjuncţii compuse şi a unor locuţiuni conjuncţionale) deoarece, de îndată ce, de vreme ce; 30. (intră în structura unor substantive sau adjective compuse) *demîncare, deplin;* 31. (intră în construcţii care reprezintă numele unor jocuri de copii) *de-a baba oarba, de-a v-aţi ascunselea.* [Lat. ***de***].

de[3] conj. 1. în cazul că, dacă: *să te cărăbăneşti de aici, că, de nu, e rău de tine!* CR.; *de vrei, de nu vrei;* 2. pentru ca (să): *luaţi-l de-l daţi norodului.* NEGR.; 3. încît, că: *era urs de cei furnicoş, care fuge de-şi scoate ochii cînd vede om.* MAT.; *plînge de ţi se rupe inima;* 4. fiindcă, pentru că: *o prăpădea din ochi de dragă.* CR.; 5. (înv. şi pop.) şi: *stai de nu mă săgeta.* POP.; 6. o, dacă...!: *numai de nu i-ar muri mulţi înainte.* CR.; 7. **de ce..., tot...** (sau **de ce**), cu cît..., cu atît...: *de ce se apropia, de ce lumina mai tare.* CR. [Cf. alb. ***de***].

de[4] pron. rel. (pop.) care, ce: *l-ale case mari domneşti de se văd în Stoeneşti.* POP.; *omul de l-ai văzut.* [Lat. ***de***].

de-[5] v. des-[1].

deadevăr n. (înv.) însuşirea de a fi adevărat; ceea ce este adevărat; adevăr, justeţe: *întru ascultarea deadevărului.* COD. VOR.; *meserearea ta şi deadevărul tău pururea ajutară-mi.* COR.; **cu deadevărul**, cu adevărat; într-adevăr: *se mărturisi creştin cu deadevăr.* DOS. [*De*[2] + *adevăr*].

dead weight [dédueit] n. capacitate maximă de încărcare a unei nave. [Cuv. engl.].

deal, dealuri n. 1. ridicătură a scoarţei pămîntului mai mică decît muntele (între 200 şi 800 m): *de la o vreme valea s-a sfîrşit şi s-a început în deal.* CR.; **la deal**, în sus, urcînd: *ne oprim în apropierea jilipului sec pe care am urcat la deal.* SAD.; **dă la deal, dă la vale**, încearcă toate posibilităţile, se sileşte în toate modurile; **greu la deal şi greu la vale**, greu este oricum; **ce mai la deal, la vale!** să nu mai lungim vorba degeaba!; 2. (reg.) regiune de vii; vie; 3. (reg.) pădure. [Din sl. ***dĕlŭ***].

deálă, deale şi **dele** f. (înv.) 1. faptă; activitate: *mare deala Domnului, cerşut în toate voile lui.* COR.; 2. greşeală, defect; pedeapsă. [Din sl. ***delo***].

dealer, dealeri [dílăr] m. (englezism) persoană care intermediază tranzacţii, vînzări etc. [Din engl. ***dealer***].

deambulatóriu, ~ii, deambulatorie, ~ii a. de plimbare, în legătură cu plimbarea. // n. loc de circulaţie în bisericile romane sau gotice, situat între altar şi absidă. [Din lat. ***deambulatorius***, fr. ***déambulatoire***].

deambulaţíe, deambulaţii f. (livr.) mers, plimbare: *infirmitatea nu-l împiedica să aibă o deambulaţie sprintenă.* CĂL. [Din fr. ***déambulation***].

deasúpra adv. (în partea de) sus: *adevăr spun, căci Dumnezeu e deasupra!* CR.; (adj.) *cîteva camere discrete la catul deasupra.* GHEŢIE; **pe deasupra**, a) peste ceva: *balta colcăie pe dedesupt de peşte şi pe deasupra de raţe.* CĂL.; b) în plus: *bărbat... cam corpolent şi, pe deasupra, nu prea sănătos.* GHEŢIE; c) superficial: *ştie lucrurile numai pe deasupra.* // prep. **(pe deasupra)** 1. (exprimă situarea superioară a unui obiect faţă de altul) *iaca se zăreşte o hîrtie filfîind pe de-asupra capetelor mulţimii.* CR.; **a fi deasupra nevoii**, a depăşi greutăţile, a ieşi dintr-un moment dificil: *de-acum sîntem deasupra nevoii.* CR.; 2. (exprimă caracterul superior sau dominant) *deşi arta e deasupra oricăror convenienţe, autoarea nu poate să nu fie femeie de lume.* CĂL. [*De*[2] + *asupra*].

deavólna adv. (reg.) destul, suficient: *lemne la trunchi sînt, slănină şi făină în pod este deavolna.* CR. [Din rus. ***dovol'no***].

debáclu, debacluri n. rupere şi pornire a gheţii prinse între malurile unui curs de apă. [Din fr. ***débacle***].

debandádă, debandade f. dezordine; zăpăceală: *debandada e din cale afară de mare.* PETR. [Din fr. ***débandade***].

debará, debarale f. mică încăpere în care se ţin obiecte rar folosite: *dispăru într-o bună zi de pe masa de lucru, pentru a fi ascuns în fundul unei debarale.* GHEŢIE. [Din fr. ***débarras***].

debarasá, debarasez vb. **1.** (refl.) a se descotorosi, a scăpa de cineva sau de ceva: *după cîte ştiu, n-are intenţia să se debaraseze de dumneata.* GHEŢIE; (tr.) *străduinţele de a-l debarasa de concepţia delirantă se dovedirâ inutile.* GHEŢIE; **2.** (tr. şi intr.) a degaja şi a curăţa mesele şi vesela (într-un local de consum). [Din fr. ***débarrasser***].

debarasáre, debarasári f. acţiunea de a (se) debarasa. [V. ***debarasa***].

debarasát, ~ţi, debarasată, ~e a. degajat, liber. [V. ***debarasa***].

debarasór, ~i, debarasoáre m., f. persoană care degajează şi curăţă mesele (şi vesela) într-un local de consum. [Din fr. ***débarasseur***].

debarcá, debárc vb. **1.** (intr.) a coborî pe uscat de pe o navă: *debarcă pe insulă în sunet de clopote.* CĂL.; (p. gener.) *animalele vii nu pot debarca în Anglia.* CĂL.; (refl. pas.) *după aceea începură să se debarce bagajele.* TUD.; **2.** (p. ext.; intr.) a coborî din tren sau din alt vehicul: *socotise că ar fi fost bine să debarce în capitală cu două-trei săptămîni mai devreme.* GHEŢIE; **3.** (fig.; tr.) a da afară, a scoate dintr-un post (de conducere); **4.** (rar; intr.) a trage la mal; a acosta: *dam cu socoteala că au să debarce acele corăbii.* GHICA. [Din fr. ***débarquer***].

debarcadér, debarcadere n. loc amenajat pentru îmbarcarea şi debarcarea călătorilor sau pentru încărcarea şi descărcarea mărfurilor de pe nave: *am rămas cîtva timp pe malul apei, rezemîndu-mă de balustrada unui mic debarcader.* GHEŢIE. [Din fr. ***débarcadère***].

debarcáre, debarcări f. acţiunea de a debarca şi rezultatul ei: *la debarcare ne aşteptau autorităţile.* C.; **navă de debarcare,** navă specială cu prora plată pentru a permite apropierea maximă de uscat. [V. ***debarca***].

debavurá, debavurez vb. (tr.) a îndepărta bavura de pe piesele turnate, matriţate sau laminate. [***Des-***[1] + ***bavură***].

debavuráre, debavurări f. acţiunea de a debavura şi rezultatul ei. [V. ***debavura***].

debavuratór, debavuratoare n. unealtă folosită la debavurare. // m. (pl. **debavuratori**) muncitor care debavurează piesele. [***Debavura*** + ***-tor***].

debíl, ~i, debilă, ~e a. slab, firav, plăpînd: *l-ar fi botezat la cinci zile după naştere, fiindcă copilul era debil.* GHEŢIE; (fig.) *am prins un debil pretext de drum la el acasă.* GAL.; (subst.) **debil mintal,** persoană care suferă de debilitate mintală. [Din fr. ***débile***, lat. ***debilis***].

debilitá, debilitez vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină debil. [Din fr. ***débiliter***, lat. ***debilitare***].

debilitánt, ~ţi, debilitantă, ~e a. care debilitează, slăbeşte: *remediu debilitant.* [Din fr. ***débilitant***].

debilitáre, debilitări f. faptul de a (se) debilita. [V. ***debilita***].

debilitáte, debilităţi f. stare a omului debil, mare slăbiciune a organismului; **debilitate mintală,** stare de înapoiere mintală, în care individul nu poate depăşi însuşirea cunoştinţelor corespunzătoare primelor patru clase elementare. [Din fr. ***débilité***, lat. ***debilitas, -atis***].

débit[1], debite n. **1.** (înv.) vînzare, desfacere continuă de mărfuri cu amănuntul: *stofe de debit;* **2.** (înv.) prăvălie, magazin (mic) unde se vînd mărfuri cu amănuntul: *debit de spirtoase;* **3.** (spec.) tutungerie: *am pătruns nerăbdător în micul debit de tutun al gării.* GHEŢIE; **4.** cantitate de fluid sau de material (granular) care trece într-o unitate de timp printr-o albie, un canal, o conductă etc.; **5.** (fig.) afluenţă (precipitată) de cuvinte în vorbirea cuiva. [Din fr. ***débit***].

débit[2], debite n. **1.** datorie a unei persoane fizice sau juridice creditate: *a plăti debitul în totalitate;* **2.** coloană într-un registru de contabilitate în care se înscrie evidenţa sumelor datorate; (p. restr.) sumă înscrisă în această coloană. [Din fr. ***débit***, lat. ***debitum***].

debitá[1], debitez vb. (tr.) **1.** a vinde marfă cu amănuntul; **2.** a furniza o cantitate de fluid, de energie, de material granular; **3.** (fig.) a spune ceva (plictisitor); a recita, a declama: *pe drum, îmi debită o sumedenie de nimicuri din care nu pricepeam o iotă.* GHEŢIE; *a debita un rol; a debita ştiri false;* **4.** a tăia un material în bucăţi de forme şi de dimensiuni adecvate folosirii sau prelucrării ulterioare. [Din fr. ***débiter***].

debitá[2], debitez vb. (tr.) a înscrie o sumă în debitul[2] unui cont. [Din fr. ***debiter***].

debitánt, debitanţi m. (înv.) **1.** persoană care vinde mărfuri cu amănuntul: *mi-a propus să fie debitantul operelor mele.* AL.; **2.** persoană care vinde într-un debit. [Din fr. ***débitant***].

debitáre[1], debitări f. acţiunea de a debita[1] şi rezultatul ei. [V. ***debita[1]***].

debitáre[2], debitári f. faptul de a debita[2]. [V. ***debita[2]***].

debitát[1], ~ţi, debitată, ~e a. (înv.) **1.** vîndut cu amănuntul: *mărfuri debitate;* **2.** vorbit fără rost: *fraze debitate.* [V. ***debita[1]***].

debitát[2], ~ţi, debitată, ~e a. **1.** înscris în debitul unui cont: *sumă debitată;* **2.** dat pe datorie. [V. ***debita[2]***].

debitmétru, debitmetre n. instalaţie, instrument sau aparat pentru măsurarea debitului unui fluid dintr-o conductă. [Din fr. ***débitmètre***].

debitór, ~i, debitoáre a. şi m., f. (persoană) care datorează, care are datorii; datornic: *debitorul trăieşte calm sub trăsnetele de pură formalitate ale tribunalului.* CĂL.; *firmă debitoare;* (fig.) *morfologia, cu virtuţile ei explicative cam reduse, le rămîne hotărît debitoare.* BL. [Din fr. ***débiteur***, lat. ***debitor***].

déblă f. v. devlă.

debleiére, debleieri f. ansamblu de operaţii efectuate pentru realizarea unui debleu. [De la ***debleu***; cf. fr. ***déblayage***].

debléu, debleuri n. săpătură sub nivelul natural al terenului prin care trece o cale de comunicaţie sau un canal: *cale ferată în debleu.* [Din fr. ***déblai***].

deblocá, deblochez vb. (tr.) **1.** a degaja de obstacole o cale de comunicaţie; **2.** a readuce o maşină, un aparat blocat în stare de funcţionare; **3.** a scoate de sub blocare sume de bani: *a debloca fonduri pentru investiţii.* [Din fr. ***débloquer***].

deblocáre, deblocări f. **1.** acţiunea de a debloca şi rezultatul ei; **2.** scoatere a unor ofiţeri din cadrele active ale armatei: *între timp au început deblocările din armată.* GHEŢIE. [V. ***debloca***].

debordá, debordez vb. **1.** (intr.) a ieşi din albie, a trece peste margini: *fluviul debordează;* (fig.) *el a respins acea filozofeală rudimentară ... a ţăranului moldovean ce deborda din paginile prozei.* CR; (tr.) *cînd o viziune filosofică devine mai complexă, atunci ea debordează posibilităţile de cuprindere ale formei aforistice.* BL.; (refl.) *forma se debordează pe sine însăşi prin repetiţie.* BL.; **2.** (intr. şi tr.) a vărsa, a vomita. [Din fr. ***déborder***].

debordánt, ~ţi, debordantă, ~e a. (şi fig.) care se revarsă: *sensibilitatea barocă... se complace în forme debordante, imprecise şi clarobscur.* BL.; *veselie debordantă.* [Din fr. ***débordant***].

debordáre, debordări f. acţiunea de a deborda. [V. ***deborda***].

debóşă, deboşe f. **1.** tendinţă către plăcerile senzuale; **2.** abuz de mîncare şi de băutură. [Din fr. ***débauche***].

debreiá, debreiez vb. (intr.) a decupla două mecanisme unite prin ambreiaj; a separa o piesă mobilă de arborele motor. [Din fr. ***débrayer***].

debreiáj, debreiaje n. debreiere. [Din fr. ***débrayage***].

debreiére, debreieri f. acţiunea de a debreia şi rezultatul ei; debreiaj. [V. ***debreia***].

debreţín, debreţini m. cîrnat subţire preparat dintr-un amestec de carne tocată de vită şi de porc, segmentat în bucăţi de circa 10 cm. [Din germ. ***Debreziner***].

debuí, pers. 3 **débuie** vb. (latinism; intr.) a trebui, a fi necesar sau obligatoriu (să): *de-acum fiecare locuitor debuie a fi proprietar de patru fălci de pămînt.* AL. [Din lat. ***debere***].

deburá, deburez vb. (tr.) a supune deburării. [Din fr. ***débourrer***].

deburáj, deburaje n. **1.** deburare; **2.** deşeuri obţinute prin deburare. [Din fr. ***débourrage***].

deburáre, deburări f. (tehn.) operaţie de curăţare a cardelor de impurităţi. [V. ***debura***].

deburbáj, deburbaje n. **1.** limpezire a mustului înainte de fermentare; **2.** curăţare a unui minereu prin spălare. [Din fr. ***débourbage***].

debursá, debursez vb. (tr.) a cheltui, a plăti (din buzunar, din pungă). [Din fr. ***débourser***].

debusolá, debusolez vb. (tr. şi refl.) a (se) dezorienta. [Din fr. ***deboussoler***].

debusoláre, debusolări f. dezorientare. [V. ***debusola***].

debusolát, ~ţi, debusolată, ~e a. dezorientat; zăpăcit: *democraţia actuală le cerea să fie doar păstori spirituali ai unei turme debusolate.* R.L. [V. ***debusola***].

debuşá, debuşez vb. (intr.) a ieşi dintr-un loc îngust, dintr-un loc acoperit. [Din fr. ***deboucher***].

debuşáre, debuşări f. acţiunea de a debuşa. [V. ***debuşa***].

debuşéu, debuşeuri n. **1.** mijloc de a vinde mărfuri; **2.** teritoriu (regiune, ţară etc.) în care producătorii îşi desfac (uşor) produsele. [Din fr. ***débouché***].

debút, debuturi n. **1.** început al unei activităţi, **2.** primii paşi într-o carieră: *povesteşte debuturile dificile în avocatură ale unui licenţiat în drept.* CĂL.; **3.** prima lucrare a unui artist. [Din fr. ***début***].

debutá, debutez vb. (intr.) **1.** a-şi face debutul într-o profesie sau într-o carieră: *în cariera lui de avocat debutase cu ... talent.* VLAH.; **2.** a publica prima lucrare: *au debutat şi continuat să apară în „Convorbiri literare".* IBR.; **3.** (p. gener.) a începe, a porni, a se ivi: *se pare că aşa debutează ideile: cu o schiţare exuberantă a propriilor posibilităţi.* BL. [Din fr. ***débuter***].

debutánt, ~ţi, debutantă, ~e m., f. persoană la începutul unei cariere (artistice); începător: *debutanţii făceau mare caz de literatura lui în scrisorile către dînsul.* CĂL. [Din fr. ***débutant***].

dec interj. (pop.) exclamaţie care exprimă surprindere: *dec! nu cumva ai pofti să-mi iei viţica ...?* CR. [Onomat.].

deca- element de compunere cu sensul „zece". [Din gr. mod. ***déka***].

decádă, decade f. **1.** perioadă de zece zile consecutive (dedicată unui eveniment); **2.** secţiune dintr-o operă alcătuită din zece părţi: *decadele lui Titus Livius;* **3.** deceniu: *este, aşadar, aceea din prima decadă a secolului actual.* IBR. [Din fr. ***décade***].

decadént, ~ţi, decadentă, ~e a. **1.** care este în declin, în decadenţă: *a putut conveni perfect boierimii noastre, primitivă, dar ... deja decadentă din cauza traiului fanariotic.* IBR.; **2.** propriu decadentismului, care ţine de decadentism: *poezia decadentă şi simbolistă cere tot mai mult material.* BAC.; *poet decadent.* // m. adept al decadentismului; (spec.) scriitor din gruparea decadentismului: *decadenţii parodiau şi caricaturizau literatura baudelairiană.* IBR. [Din fr. ***décadent***].

decadentísm n. **1.** stare a unei culturi sau civilizaţii care precedă perioada de declin; **2.** mişcare literară, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care cultiva rafinamentul excesiv, artificialul, morbidul etc.; nume dat iniţial grupărilor literar-artistice simboliste, apărute în Franţa la sfîrşitul secolului al XIX-lea: *decadentismul repudia tradiţia noastră literară.* IBR. [Din fr. ***décadentisme***].

decadénţă f. **1.** declin, regres (social, economic, politic): *cînd progresul lipseşte, vine... decadenţa.* FIL.; **2.** depravare, degradare morală: *în Muntenia, unde decadenţa era mai mare, piserii erau mult inferiori.* IBR.; **3.** decădere a artelor, a ştiinţelor

etc.; **4.** ultima perioadă a Imperiului roman apusean; *scriitorii decadenței*. [Din ***décadence***, lat. ***decadentia***].

decádic, ~ci, decadică, ~ce a. (germanism) care se bazează pe cifra zece: *și-a împlinit rolul la început pentru constituirea tehnicii operatorii în cadrul sistemului decadic.* BL. [Din germ. ***dekadisch***].

decaédru, decaedre n. poliedru cu zece fețe. [Din fr. ***décaèdre***].

decafeinizá, decafeinizez vb. (tr.) a extrage cafeina din boabele de cafea. [După fr. ***décaféiner***].

decafeinizáre, decafeinizări f. acțiunea de a decafeiniza și rezultatul ei. [V. ***decafeiniza***].

decafeinizát, ~ți, decafeinizată, ~e a. din care s-a extras cafeina; fără cafeină: *produs decafeinizat.* [V. ***decafeiniza***].

decagón, decagoane n. poligon cu zece laturi. [Din fr. ***décagone***].

decagonél, ~i, decagonală, ~e a. **1.** în formă de decagon: *suprafață decagonală*; **2.** care are baza un decagon: *piramidă decagonală.* [Din fr. ***décagonal***].

decagrám, decagrame n. unitate de măsură a greutății egală cu zece grame. [Din fr. ***décagramme***].

decalá, decalez vb. (tr. și refl.) a (se) distanța în spațiu sau în timp (obiecte, fenomene etc.): *a decala orarul trenurilor.* [Din fr. ***décaler***].

decaláj, decalaje n. **1.** distanțare în spațiu sau în timp; decalare; **2.** (fig.) dezacord, nepotrivire: *există un mare decalaj între vorbe și fapte.* [Din fr. ***décalage***].

decaláre, decalări f. **1.** distanțare în spațiu sau în timp; decalaj; **2.** (fig.) nepotrivire, dezacord între situații, evenimente etc. [V. ***decala***].

decálc, decalcuri n. **1.** desen obținut prin decalcare; **2.** (lingv.) calc.: *cuvîntul „anotimp" este un decalc după un model german.* [Din fr. ***décalque***].

decalcá, decálc vb. (tr.) **1.** a copia, a transpune un desen copiat pe o hîrtie transparentă, pe o placă, pe o stofă etc.; **2.** a calchia. [Din fr. ***décalquer***].

decalcáre, decalcări f. acțiunea de a decalca și rezultatul ei. [V. ***decalca***].

decalcát, ~ți, decalcată, ~e a. **1.** copiat, reprodus întocmai după un model (pe hîrtie transparentă): *desen decalcat*; **2.** (lingv.) calchiat: *cuvinte decalcate.* [V. ***decalca***].

decalcifiá, decalcifiez vb. **1.** (refl. și tr.) a pierde sau a face ca organismul să piardă calciu din țesutul osos și din dinți; **2.** (refl.; despre țesuturi) a-și pierde o cantitate de săruri de calciu; (și: (rar) **decalcifica**). [Din fr. ***décalcifier***].

decalcifiánt, decalcifianți m. **1.** substanță cu care se tratează pielile pentru a elimina sărurile de calciu; **2.** substanță folosită pentru reducerea durității apelor calcaroase. [Din fr. ***décalcifiant***].

decalcifiát, ~ți, decalcifiată, ~e a. care a pierdut calciul; care are o cantitate insuficientă de calciu; (și: (rar) **decalcificat**). [V. ***decalcifia***].

decalcificá vb. v. decalcifia.

decalcificáre f. v. decalcifiere.

decalcificát a. v. decalcifiat.

decalcifiére, decalcifieri f. **1.** acțiunea de a (se) decalcifia și rezultatul ei; **2.** demineralizare a țesutului osos și a dinților; **3.** operație de înlăturare a sărurilor de calciu din pielile aflate la tăbăcit; (și: (rar) **decalcificare**). [V. ***decalcifia***].

decalcomaníe, decalcomanii f. procedeu de transpunere a unor imagini colorate de pe hîrtie pe porțelan, pe sticlă etc. [Din fr. ***décalcomanie***].

decalibrá, pers. 3 **decalibrează** vb. (tr. și refl.) a (se) lărgi; a(-și) schimba calibrul: *mitraliera s-a decalibrat.* [***Des-***[1] + ***calibru*** + ***-a***].

decalibráre, decalibrări f. faptul de a (se) decalibra; modificare a calibrului. [V. ***decalibra***].

decalibrát, ~ți, decalibrată, ~e a. care are calibrul modificat (din cauza uzurii): *țun decalibrat; pușcă decalibrată.* [V. ***decalibra***].

decalítru, decalitri m. unitate de măsură pentru capacitate egală cu zece litri. [Din fr. ***décalitre***].

decalóg n. serie de zece porunci, cuprinse în Vechiul Testament, revelate de Dumnezeu lui Moise pe Muntele Sinai. [Din fr. ***décalogue***].

decamerón, decameroane n. **1.** operă literară care conține povestirea unor evenimente petrecute pe parcursul a zece zile; **2.** operă literară cu subiecte similare acelora din opera principală a lui Giovanni Boccaccio: *„Poveștile moldovenești" alcătuiesc un adevărat decameron, cu subiecte de predilecție erotice.* CĂL. [Din it. ***decamerone***, fr. ***décaméron***].

decamétru, decametri m. **1.** unitate de măsură pentru lungime egală cu zece metri; **2.** panglică sau lanț cu lungimea de zece metri, care servește la măsurări de teren. [Din fr. ***décamètre***].

decán, ~i, decană, ~e m., f. **1.** cadru didactic universitar care deține conducerea unei facultăți: *chiar astăzi voi sta de vorbă cu rectorul și cu decanul Facultății de Litere.* GHEȚIE; **2.** persoana cea mai în vîrstă sau cu vechimea cea mai mare într-un corp constituit: *decanul baroului*; (fig.) *bucuros voi face ceva de ocazie pentru jubileul bătrînei decane a presei române.* CAR.; **3.** conducător al unui colegiu de preoți sau al unei instituții religioase: *își mărturisește epistolar față de unchiul său, decan de catedrală, sforțările leale pe care le face.* CĂL. [Din lat. ***decanus***, germ. ***Dekan***].

decanát, decanate n. **1.** demnitatea de decan: *pe Stahi l-au scos din decanat.* GHEȚIE; **2.** perioadă de timp în care cineva are această demnitate; **3.** biroul decanului: *o luă cu pași hotărîți de-a lungul coridorului spre decanat.* GHEȚIE; **4.** conducere a unei facultăți (reprezentată de decan): *orele și locul de ținere a cursului fuseseră fixate de decanat.* GHEȚIE. [Din fr. ***décanat***, lat. ***decanatus***].

decantá, decantez vb. (tr.) **1.** a limpezi un lichid prin separarea particulelor solide pe care le conține, scurgînd lichidul după sedimentarea particulelor; **2.** (fig.) a clarifica, a delimita cu precizie: *a-și decanta ideile*; **3.** (fig.) a separa de ceea ce este impropriu: *aspiră la aerianul profund și de aceea și-a decantat versurile.* CĂL. [Din fr. ***décanter***].

decantáre, decantări f. acțiunea de decanta și rezultatul ei; limpezire a unui lichid care conține particule solide în suspensie; decantație. [V. ***decanta***].

decantát, ~ți, decantată, ~e a. care a fost separat, selectat: *soluțiile decantate se pot analiza pe straturi*; (fig.; subst.) *cele mai bune cronici nu sînt totdeauna cele decantate în volume.* CĂL. [V. ***decanta***].

decantáție, decantații f. decantare. [Din fr. ***décantation***].

decantór, decantoare n. aparat sau rezervor pentru separarea, prin depunere, a particulelor solide dintr-o suspensie. [Din fr. ***décanteur***].

decapá, decapez vb. (tr.) **1.** a curăța o suprafață metalică în vederea unor operații; **2.** a îndepărta un strat subțire de pe o suprafață de teren. [Din fr. ***décaper***].

decapáj, decapaje n. curățare a suprafețelor metalice de oxizi, de vopsea, de grăsimi etc. [Din fr. ***décapage***].

decapánt, decapante n. soluție folosită în operația de decapare; decapator. [Din fr. ***décapant***].

decapáre, decapări f. acțiunea de a decapa și rezultatul ei; curățire. [V. ***decapa***].

decapatór, decapatori m. decapant. [***Decapa*** + ***-tor***].

decapitá, decapitez vb. (tr.) **1.** a ucide sau a executa pe cineva prin tăierea capului: *Hamlet, prințul de Danemarca, fusese decapitat.* GHEȚIE; **2.** (fig.) a lipsi de elementul principal: *o dată cu arestarea lui mișcarea a fost decapitată.* [Din fr. ***décapiter***, lat. ***decapiter***].

decapitáre, decapitări f. acțiunea de a decapita și rezultatul ei; decapitație: *se ocupă mai de aproape de răscoala lui Horea și de sentința care a dus la decapitarea acestuia.* BL. [V. ***decapita***].

decapitát, ~ți, decapitată, ~e a. ucis prin tăierea capului: *pe avers purta efigia Meduzei decapitate.* GHEȚIE. [V. ***decapita***].

decapitáție, decapitații f. decapitare. [Din fr. ***décapitation***].

decapód, decapode n. **1.** (la pl.) ordin de crustacee cu zece picioare; (și la sg.) crustaceu din acest ordin (ex.: crabul, racul); **2.** (la pl.) ordin de cefalopode care au zece tentacule și un rudiment de cochilie; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. sepia). [Din fr. ***décapodes***].

decapotá, decapotez vb. (tr.) a strînge sau a ridica capota (unui automobil). [Din fr. ***décapoter***].

decapotábil, ~i, decapotabilă, ~e a. a cărui capotă poate fi strînsă sau ridicată: *automobil decapotabil; cabrioletă decapotabilă.* [Din fr. ***décapotable***].

decapsulá, decapsulez vb. (tr.) **1.** a separa tulpina unei plante textile de capsule: *a decapsula inul*; **2.** a îndepărta pe cale chirurgicală membrana care învelește un organ: *a decapsula rinichiul.* [Din fr. ***décapsuler***].

decapsuláre, decapsulări f. acțiunea de a decapsula. [V. ***decapsula***].

decapsulatór, decapsulatoare n. mașină pentru decapsularea inului. [***Decapsula*** + ***-tor***].

decár[1]**, decari** m. unitate de măsură pentru suprafețe egală cu zece ari. [***Deca-*** + ***ar***].

decár[2]**, decari** m. carte de joc cu zece puncte. [Din gr. mod. ***dekári***].

decarburá, decarburez vb. (tr.) a reduce carbonul dintr-un aliaj de fier. [Din fr. ***décarburer***].

decarburáre, decarburări f. **1.** acțiunea de a decarbura; operație de reducere a carbonului din oțelul topit; decarburație; **2.** micșorare a conținutului de carbon din stratul superficial al pieselor de oțel. [V. ***decarbura***].

decarburát, ~ți, decarburată, a. care a fost supus decarburării: *oțel decarburat.* [V. ***decarbura***].

decarburáție, decarburații f. decarburare. [Din fr. ***décarburation***].

decasiláb, ~i, decasilabă, ~e a. și m. (vers) care are zece silabe. [Din fr. ***décassylabe***].

decasilábic, ~ci, decasilabică, ~ce a. alcătuit din zece silabe: *vers decasilabic.* [Din fr. ***decasyllabique***].

decastér, decasteri m. unitate de măsură pentru cubajul lemnelor, egală cu zece steri. [Din fr. ***décastère***].

decastíl, decastiluri n. templu grecesc decorat cu zece coloane în față. [Din fr. ***décastyle***].

decatá, decatez vb. (tr.) a trata țesături de lînă cu aburi sau cu apă fierbinte pentru a da moliciune și formă stabilă. [Et. nec.; cf. fr. ***decatir***].

decatáre, decatări f. acțiunea de a decata. [V. ***decata***].

decatír, decatire n. (înv.) unealtă pentru lustruit postavul: *a da la decatir.* [Din fr. ***décatir***].

decatlón, decatloane n. complex alcătuit din zece probe atletice disputate în două zile consecutive. [Din fr. ***décathlon***].

decatloníst, decatloniști m. sportiv care participă la probele de decatlon. [***Decatlon*** + ***-ist***].

decatrón, decatroane n. tub de descărcare electrică în gaze, cu diferite întrebuințări tehnice. [Din fr. ***décatron***].

decavá, decavez vb. (tr. și refl.) a pierde sau a face să piardă toți banii; a (se) ruina (la un joc de noroc). [Din fr. ***décaver***].

decavát, ~ți, decavată, ~e a. care a pierdut toți banii; ruinat (la joc); (subst.) *se știe: decavații au dreptul la bani de drum.* VLAH. [V. ***decava***].

decădeá, decád vb. (intr.) **1.** a ajunge într-o stare rea; a regresa: *iobagii în general decad în situația de robi.* BL.; **2.** a se deprava, a ajunge într-o stare morală degradantă; **3.** (jur.) **a decădea din drepturi**, a pierde un drept, prin neîndeplinirea unor condiții sau formalități în termenul prevăzut de lege. [***De***[2] + ***cădea***; cf. it. ***decadere***].

decădére, decăderi f. 1. faptul de a decădea; declin, regres: *după 1880, clasele sociale băştinaşe sînt în decădere.* IBR.; **2.** degradare morală; depravare: *destrăbălarea şi decăderea oamenilor între cari trăia îi dădeau tristeţea-i înţeleaptă.* GAL.; **3.** (jur.) pierdere a unui drept prin neîndeplinirea unor condiţii sau formalităţi în termenul prevăzut de lege. [V. ***decădea***].

decălí, decălesc vb. **1.** (tr.) a micşora duritatea unui metal sau a unui aliaj printr-un tratament special; **2.** (refl.) a-şi pierde duritatea (după o încălzire prea mare): *cuţitul s-a decălit.* [***Des-***[1] + ***căli***].

decălíre, decăliri f. acţiunea de a (se) decăli şi rezultatul ei. [V. ***decăli***].

decălít, ~ţi, decălită, ~e a. care şi-a pierdut duritatea: *cuţit decălit.* [V. ***decăli***].

decăsí, decăsesc vb. (înv.; refl.) a se îmbulzi: *Doamne, năroadele să decăsesc şi te împresoară.* VARL. [Et. nec.].

decăzút, ~ţi, decăzută, ~e a. **1.** care a ajuns în stare de decădere, în declin: *nu totdeauna am fost aşa de decăzut, vor să spună aceşti scriitori.* IBR.; **2.** depravat, declasat: *păstra din vîrsta incertă a pubertăţii un dezgust amestecat cu teamă pentru femeile decăzute.* GHEŢIE; **3.** care a pierdut un drept prin neîndeplinirea, în termenul prevăzut de lege, a unor condiţii sau formalităţi. [V. ***decădea***].

decedá vb. (intr.; de obicei la pers. 3 perfect compus) a muri, a înceta din viaţă: *atît tatăl ..., cît şi mama au decedat puţin după naşterea copilului.* CĂL. [Din fr. ***décéder***, lat. ***decedere***].

decedáre, decedări f. încetare din viaţă; deces: *decedarea lui a întristat pe mulţi.* [V. ***deceda***].

decedát, ~ţi, decedată, ~e a. răposat, defunct, mort: *vestindu-se acolo că sînt dispărut şi decedat..., o rudă a luat moştenirea.* SAD.; (subst.) *sărută icoana de pe pieptul decedatului, se închină.* CĂL. [V. ***deceda***].

decelá, decelez vb. (tr.) **1.** a descoperi ceea ce este ascuns, a scoate în evidenţă; **2.** (fiz.) a pune în evidenţă existenţa unei substanţe în cantitate foarte mică sau a unui fenomen foarte slab. [Din fr. ***déceler***].

decelábil, ~i, decelabilă, ~e a. care poate fi decelat. [Din fr. ***décélable***].

deceláre, decelări f. acţiunea de a decela şi rezultatul ei. [V. ***decela***].

decelerá|ţie, decelerá|ţii f. scădere a vitezei unui mobil, raportată la unitatea de timp; acceleraţie negativă. [Din fr. ***décélération***].

decémbrie m. a douăsprezecea şi ultima lună a anului, care urmează după luna noiembrie şi precedă luna ianuarie: *albii fluturi ai lui decemvrie şi ianuarie se învîrteau turbaţi.* MACED.; (adj.) *luna decembrie;* (şi: **decemvrie**, (înv.) **dechemvrie**). [Din lat. ***december, -bris***].

decembríst, ~şti, decembristă, ~e m., f. revoluţionar rus care s-a ridicat în decembrie 1825 împotriva absolutismului ţarist. [***Decembrie*** + ***-ist***; cf. rus. ***dekabrist***].

decemvír, decemviri m. **1.** fiecare dintre cei zece magistraţi romani care au redactat codul de legi („cele 12 table"); **2.** magistrat din Roma antică însărcinat cu justiţia în absenţa pretorului. [Din lat. ***decemvir***, fr. ***décemvir***].

decemvirál, ~i, decemvirală, ~e a. care emană de la decemviri, referitor la decemviri: *puteri decemvirale.* [Din lat. ***decemviralis***, fr. ***décemviral***].

decemvirát, decemvirate n. **1.** demnitatea de decemvir; **2.** timpul cît deţinea cineva această demnitate; **3.** comisia decemvirilor. [Din lat. ***decemviratus***, fr. ***décemvirat***].

decémvrie m. v. decembrie.

decenál, ~i, decenală, ~e a. **1.** care durează zece ani; **2.** care are loc o dată la zece ani. [Din fr. ***décennal***, lat. ***decennalis***].

decéniu, decenii n. perioadă de zece ani: *dezvoltarea noastră de vro cîteva decenii încoace e mai mult decît ciudată.* EM. [Din lat. ***decennium***, it. ***decennio***].

decént, ~ţi, decentă, ~e a. **1.** care are o comportare civilizată, atentă; care respectă bunacuviinţă: *persoană decentă;* **2.** cuviincios, potrivit; pudic: *nu găseşte formula decentă pentru a-i face intimaţia.* CĂL.; **3.** lipsit de pretenţii, aşezat, modest: *are revendicări decente;* **4.** acceptabil, pasabil: *s-a salvat din dezastru cu casa şi cu o rentă din care asigură familiei o viaţă decentă.* GHEŢIE; *nivel de trai decent;* (adv.) *era o încăpere mobilată decent.* CĂL. [Din fr. ***decént***, lat. ***decens, -ntis***].

decentralizáre f. v. descentralizare.

decénţă f. **1.** bună-cuviinţă; pudoare: *are un simţ viu al decenţei şi moralizează pe un pui de ţăran bătăuş.* CĂL.; **2.** lipsă de pretenţii (exagerate); modestie. [Din lat. ***decentia***, fr. ***décence***].

decépţie, decepţii f. înşelare a speranţelor sau a aşteptărilor cuiva; dezamăgire, deziluzie: *la vechea mea gazdă ... mă aştepta cea întîi decepţie.* NEGR.; (şi: (înv.) **decepţiune**). [Din fr. ***déception***, lat. ***deceptio, -onis***].

decepţioná, decepţionez vb. (tr.) a înşela aşteptările sau încrederea cuiva, a cauza o decepţie; a deziluziona, a dezamăgi: *face la un moment dat, el singur, o declaraţie de ingenuă mirată, care ne cam decepţionează prin imprudenţa ei.* BL.; (refl. pas.) *au sperat, au avut iluzii şi s-au decepţionat.* IBR. [***Decepţie*** + ***-ona***].

decepţionalísm n. (rar) decepţionism: *înaintea apariţiei decepţionalismului eminescian.* CĂL. [De la ***decepţiune***].

decepţionánt, ~ţi, decepţionantă, ~e a. care decepţionează. [***Decepţiona*** + ***-ant***].

decepţionáre, decepţionări f. faptul de a decepţiona; decepţie. [V. ***decepţiona***].

decepţionát, ~ţi, decepţionată, ~e a. care a suferit o decepţie; dezamăgit: *acele reforme s-au realizat, dar s-a văzut că fericirea n-a venit şi atunci românii au rămas decepţionaţi.* IBR. [V. ***decepţiona***].

decepţionísm n. atitudine pesimistă (manifestată în literatură); (rar) decepţionalism: *decepţionismul ar evoca o teorie care susţine decepţiunea.* IBR. [***Decepţiona*** + ***-ism***].

decepţioníst, ~şti, decepţionistă, ~e a. **1.** care ţine de decepţionism, specific decepţionismului: *sfîrşeşte prin a se lăsa invadat de o psihologie decepţionistă.* CĂL.; **2.** care prezintă caracterele decepţionismului: *literatură decepţionistă;* **3.** stăpînit de decepţionism: *scriitor decepţionist.* // m. adept al decepţionismului: *Eminescu nu-i un decepţionist, e un pesimist.* IBR. [***Decepţion***(***ism***) + ***-ist***].

decepţiúne f. v. decepţie.

decerebrá, decerebrez vb. (tr.) a îndepărta emisferele cerebrale la animale pentru a studia sistemul nervos central. [Din fr. ***décérébrer***].

decerebráre, decerebrări f. acţiunea de a decerebra şi rezultatul ei. [V. ***decerebra***; cf. fr. ***décérébration***].

decerebrát, decerebraţi m. **1.** care are emisfere cerebrale îndepărtate: *animal decerebrat;* **2.** (fig.) persoană care nu gîndeşte (bine): *cîţiva decerebraţi au stricat scrierea limbii române.* [V. ***decerebra***].

decernă, decérn şi **decernez** vb. (tr.) **1.** a acorda, a da, a conferi un premiu, o decoraţie etc.; **2.** (jur.; înv.) a pronunţa, a hotărî: *a decerna o pedeapsă;* (şi: (înv.) **decerne**). [Din fr. ***décerner***, lat. ***decernere***].

decernáre, decernări f. acţiunea de a decerna şi rezultatul ei. [V. ***decerna***].

decérne vb. v. decerna.

decés, decese şi (rar) **decesuri** n. moarte, încetare din viaţă: *decesurile se petrec în taină, mascate de recepţiile de gală.* CĂL.; **certificat** (sau **act**) **de deces**, înscris oficial prin care se constată sau se înregistrează moartea cuiva. [Din fr. ***décès***, lat. ***decessus***].

dechémvrie m. v. decembrie.

deci[1] conj. (exprimă un raport conclusiv) prin urmare, aşadar, în consecinţă: *el a hotărît deci primejdie luminatului duce.* SAD. [***De***[2] + ***aici***].

deci-[2] element de compunere care semnifică „de zece ori mai mic" şi realizează denumirile submultiplilor unităţilor de măsură. [Din fr. ***déci-***].

decibél, decibeli m. unitate de măsură a intensităţii sunetului, egală cu a zecea parte dintr-un bel. [Din fr. ***décibel***, germ. ***Dezibel***].

decibelmétru, decibelmetre n. (fiz.) voltmetru de curent alternativ gradat în decibeli. [Din fr. ***décibelmètre***].

decidábil, ~i, decidabilă, ~e a. (log.; mat.) care este noncontradictoriu şi complet; care se caracterizează prin decidabilitate. [Din fr. ***décidable***].

decidabilitáte f. (log.; mat.) caracter noncontradictoriu şi complet al unui sistem ipotetico-deductiv. [Din fr. ***décidabilité***].

decíde, decid vb. **1.** (intr. şi refl.) a lua o hotărîre (alegînd din mai multe posibilităţi): *vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră şi publicul literat va decide.* NEGR.; **2.** (tr.) a hotărî ceva, a soluţiona în mod definitiv: *Aristotel va decide că un corp va cădea cu atît mai repede cu cît este mai greu.* BL.; (intr.) *a fost fixată în dogmele asupra cărora decideau sinoadele ecumenice.* BL.; **3.** (tr.) a determina, a convinge, a îndupleca: *asta m-a decis să plec.* [Din fr. ***décider***, lat. ***decidere***].

decigrám, decigrame n. unitate de măsură pentru masă[2], egală cu a zecea parte dintr-un gram. [Din fr. ***décigramme***].

decilítru, decilitri m. unitate de măsură pentru capacitate, egală cu a zecea parte dintr-un litru. [Din fr. ***décilitre***].

decimá, decimez vb. (tr.) **1.** a omorî în număr mare: *individul se va dovedi mai bine echipat faţă de intemperiile iernii ce decimează păsările.* BL.; *ciuma i-a decimat pe locuitori;* (fig.) *fenomenologismul decimează problematica filosofică.* BL.; **2.** (ant.) a pedepsi o armată, o trupă, executînd pe unul din zece soldaţi. [Din fr. ***décimer***, lat. ***decimare***].

decimál, ~i, decimală, ~e a. **1.** care se produce din zece în zece; zecimal: *sistem decimal;* (subst.) *deosebirea între calculul cu decimale şi calculul cu fracţiuni comune.* EM.; **2. balanţă decimală** sau **cîntar decimal** (şi n.), basculă în care echilibrarea greutăţii corpurilor se face cu greutăţi-etalon de zece ori mai mici: *decimale de lemn.* [Din fr. ***décimal***].

decimán, ~i, decimană, ~e a. (despre febră) care revine în mod intermitent la zece zile. [Din fr. ***décimane***].

decimáre, decimări f. acţiunea de a decima şi rezultatul ei; decimaţie, masacru. [V. ***decima***].

decimát, ~ţi, decimată, ~e a. din care au murit foarte mulţi: *după război, populaţia era decimată şi săracă.* [V. ***decima***].

decimáţie, decimaţii f. decimare. [Din fr. ***decimatio, -onis***, fr. ***décimation***].

décimă, decime f. (muz.) **1.** interval care cuprinde zece trepte (o octavă şi o terţă); **2.** treapta a zecea de la o treaptă dată. [Din it. ***decima***].

decimétric, ~ci, decimetrică, ~ce a. de ordinul decimetrului. [Din fr. ***décimétrique***].

decimétru, decimetri m. unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a zecea parte dintr-un metru. // n. (pl. **decimetre**) riglă gradată cu lungimea de zece centimetri. [Din fr. ***décimètre***].

decíndea adv. (înv. şi pop.) dincolo, de partea cealaltă (a unui rîu): *trecuse toată Dunărea decindea.* OD. [Lat. ***de*** + ***ecce*** + ***inde***].

deciocălá, deciocălez vb. (reg.; tr.) a desface un obiect în părţile componente, a demonta: *deciocălase căruţa şi-o ungea.* CR. [***De(s)-*** + ***ciocălău***].

decís, ~şi, decisă, ~e a. hotărît, ferm: *a intrat grăbită, cu paşii decişi.* GHEŢIE; *caracter decis.* [V. ***decide***].

decisív, ~i, decisivă, ~e a. hotărîtor, care decide; care determină o concluzie definitivă; care pune capăt la ceva: *ceva îi spunea că discuţia din ziua aceea urma să fie decisivă.* GHEŢIE; *bătălie decisivă.* [Din fr. ***décisif*** lat. ***decisivus***].

decistér, decisteri m. unitate subdivizionară de măsură pentru volumul lemnelor, egală cu a zecea parte dintr-un ster. [Din fr. *décistère*, germ. *Dezister*].

decízie, decizii f. 1. hotărîre luată de cineva; rezoluție: *libertatea noastră de deciziune și de acțiune e departe de-a fi atît de largă.* EM.; 2. hotărîre a unei autorități sau instituții: *era numit prin decizie profesor provizor de limba și literatura română.* CĂL.; 3. (spec.) hotărîre judecătorească: *ei comentează decizia Curții în procesul asasinatului.* CAR.; 4. (rar) calitatea de a fi ferm, hotărît; (și: (înv.) **deciziune**). [Din fr. *décision*, lat. *decisio, -onis*].

decizionál, ~i, decizională, ~e a. care ia decizii; referitor la decizie. [Din engl. *decisional*].

deciziúne f. v. decizie.

decît adv. (exprimă o restricție într-o propoziție negativă) numai, doar: *un scriitor nu poate fi gustat decît dacă convine mediului.* IBR.; **n-ai decît să...,** este singurul lucru care îți rămîne de făcut; **n-ai decît!** fă cum vrei, puțin îmi pasă. // prep. 1. (exprimă corelarea în cadrul unei comparații de inegalitate) *bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitor decît al împăratului.* CR.; 2. (exprimă opoziția între două elemente) *deocamdată n-am alte ocupațiuni decît scrisul și cititul.* MAT.; 3. (exprimă exceptarea prin raportarea la o formă negativă) *în pungă nu se găsesc decît patru cartușe de revolver.* CĂL.; *nu face altceva decît să învețe;* **cîtuși decît,** cît de puțin, măcar puțin: *doar s-a încălzi cîtuși decît și n-a mai clănțăni atîta.* CR. // conj. (pop.) 1. în loc să: *decît să încurci numai așa lumea, mai bine să ședzi departe.* CR.; 2. dar, însă: *decît n-am încotro, trebuie să mă duc.* CR. [*De*[2] + *cît*].

deck, deckuri n. component sau unitate într-un echipament de reproducere a sunetului care încorporează un mecanism de înregistrare pe discuri sau pe bandă. [Din engl. *deck*].

declamá, declám vb. (tr.) 1. a rosti cu voce tare, cu ton și gesturi adecvate: *declamai, galant și glumind, versul antic, închinat Venerei.* IBR.; (absol.) *nu învață la conservator arta de a declama.* PETR.; (refl. pas.) *se declamă și versuri.* CĂL.; 2. (peior.) a vorbi cu un ton retoric, emfatic, nepotrivit: *după ce ia cocaină, Scheianu declamă banalități.* CĂL. [Din fr. *déclamer*, lat. *declamare*].

declamáre, declamări f. faptul de a declama; declamație. [V. *declama*].

declamatív, ~i, declamativă, ~e a. declamator; emfatic. [Din fr. *déclamatif*].

declamatór, ~i, declamatoáre m., f. 1. persoană care declamă în public: *declamatorul sec ne face în arte acel efect dezgustător.* EM.; (adj.) *cît despre femei, ele par niște elemente zgomotoase și declamatorii.* CĂL.; 2. (rar) orator, scriitor cu stilul afectat. // a. 1. care ține de arta de a declama, referitor la declamație: *a rostit un discurs funebru plin de vervă declamatorie.* EM.; 2. emfatic, bombastic; declamativ: *poezia lui Minulescu este declamatorie, elocventă și de o sonoritate de fanfară.* CĂL.; *ton declamator;* (și: (înv.) **declamatoriu**). [Din fr. *déclamateur, déclamatoire*].

declamatóriu a. v. declamator.

declamáție, declamații f. 1. arta de a declama: *impresarii noștri se făcură profesori de declamație.* NEGR.; *clasă de declamație;* 2. vorbire cu ton și cu gesturi exagerate, emfatice: *nu se lasă amăgit de fraze bombastice și declamații.* EM.; *evitați declamația;* 3. acțiunea de a declama; declamare; *se va purta ca un biet școlar la declamațiunea ritmelor anapestice și dactilice.* EM.; 4. (rar) discurs violent, injurios; (și: (înv) **declamațiune**). [Din fr. *déclamation*, lat. *declamatio, -onis*].

declamațiúne f. v. declamație.

declanșá, declanșez vb. 1. (tr. și refl.) a (se) dezlănțui, a (se) stîrni: *muncitorimea din lumea întreagă va declanșa revoluția.* PETR.; *o criză sufletească de lungă durată se declanșă în el.* GHEȚIE; 2. (tr.) a provoca, prin comandă, punerea în funcție a unui mecanism. [Din fr. *déclancher*].

declanșáre, declanșări f. faptul de a (se) declanșa. [V. *declanșa*].

declanșatór, declanșatoare n. dispozitiv care declanșează punerea în funcție a unui mecanism; declanșor. [*Declanșa* + *-tor*].

declanșór, declanșoare n. declanșator. [Din fr. *déclancheur*].

declará, declár vb. 1. (tr.) a face cunoscut, a anunța ceva: *mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaș.* OD.; *a declara nașterea copilului;* **a declara război,** a anunța oficial declanșarea unui război: *e lată rău; războiul e declarat.* CAR.; (refl. pas.) *se văzuse... intrat în armată ca voluntar și tocmai cînd războiul se declarase.* MACED.; (jur.) **a declara apel,** a face apel; 2. (tr.) a mărturisi cuiva un sentiment intim: *un adolescent declară dragoste unei femei gravide.* CĂL.; *i-a declarat dragostea lui;* (refl. recipr.) *mă conduce tîrziu, după miezul nopții, într-o odăiță dosnică, unde ne declarăm fidelitate veșnică.* GHEȚIE; 3. (tr.) a anunța în mod oficial: *Clara declară că-și dă consimțămîntul la divorț.* CĂL.; 4. (refl.) a începe, a apărea; a se manifesta: *concomitent cu îndumnezeirea apariției istorice a lui Isus din Nazaret s-a declarat un nou centru de viață religioasă.* BL.; *frigurile s-au declarat;* 5. (refl.) a se pronunța, a lua atitudine (pro sau contra): *nu e nevoie să ne declarăm neapărat de acord cu teoria entelehială.* BL.; *mă declar pentru voi și contra lor;* 6. (refl.) a se recunoaște, a mărturisi că ...: *atîția se foloseau spre a se declara uniți sau ortodocși după cum bătea vîntul.* BL.; *mă declar învins;* 7. (tr.) a considera, a califica; a numi: *scriitori modești, ori chiar inexistenți sînt declarați geniali.* CĂL.; *l-a declarat hoț înrăit.* [Din fr. *déclarer*, lat. *declarare*].

declarábil, ~i, declarabilă, ~e a. care trebuie sau poate să fie declarat. [Din fr. *déclarable*].

declaránt, ~ți, declarantă, ~e a. și m., f. (persoană) care face o declarație. [Din fr. *déclarant*].

declaráre, declarări f. faptul de a (se) declara: *prima poezie o începe adresîndu-se stîncii, care fusese martora declarării dragostei lor.* IBR.; *s-a instalat la noi îndată după declararea independenței.* CR. [V. *declara*].

declarát, ~ți, declarată, ~e a. mărturisit, vădit: *dușman declarat.* [V. *declara*].

declarativ, ~i, declarativă, ~e a. care conține o declarație: *act declarativ,* **ton declarativ,** ton ferm, categoric, sentențios. [Din fr. *déclaratif*, germ. *deklarativ*].

declarație, declarații f. 1. afirmare deschisă a unei opinii sau a unui sentiment: *face în numărul său de miercuri 18 brumărel declarații de iubire partidului conservator.* EM.; *declarație de dragoste;* 2. aducere la cunoștință a unui fapt (care urmează); **declarație de război,** încunoștințare prealabilă făcută de un stat către alt stat despre începerea războiului împotriva acestuia; 3. relatare făcută (în scris) unei autorități de către o persoană; (jur.) depoziție a unui martor: *declarațiile lui Egon nu făcură decît să întărească bănuielile sociologului.* GHEȚIE; 4. document politic sau juridic internațional; 5. act prin care se proclamă anumite principii: *declarația drepturilor omului;* (și: (înv.) **declarațiune, declărăciune**). [Din fr. *déclaration*, lat. *declaratio, -onis,* germ. *Deklaration*].

declarațiúne f. v. declarație.

declasá, declasez vb. (refl.) a decădea moral sau social; a se degrada. [Din fr. *déclasser*].

declasáre, declasări f. acțiunea de a se declasa și rezultatul ei: *explica funcționarismul ca produs al declasării vechii clase românești, meseriașii.* IBR. [V. *declasa*].

declasát, ~ți, declasată, ~e a. 1. (adesea subst.) care nu ocupă în societate rangul pe care ar fi putut sau ar fi trebuit să-l ocupe: *de la o generație la alta, deosebirea e foarte mare, încît mai toți sîntem declasați.* IBR.; 2. decăzut sub raport moral sau social: *elemente declasate.* [V. *declasa*].

declărăciúne f. v. declarație.

declíc, declicuri n. 1. dispozitiv care permite eliberarea unei piese imobilizate; 2. zgomot produs de acționarea unui dispozitiv, unui buton etc.: *se auzi un mic declic, semn că ușa cabinei a fost deschisă.* GHEȚIE. [Din fr. *déclic*].

declimatá, declimatez vb. (tr.) a scoate din clima lui obișnuită: *a declimata un animal, o plantă.* [Din fr. *déclimater*].

declimatáre, declimatări f. acțiunea de a declima și rezultatul ei. [V. *declimata*].

declín, declinuri n. 1. coborîre a unui astru înspre apus; asfințire: *Orionul și-a isprăvit călătoria și va ieși curînd din cerul nostru; aprilie e luna de declin.* GAL.; 2. (fig.) sfîrșit al gloriei, al puterii; decădere; apropiere de sfîrșit: *după moartea lui Eminescu, Convorbirile vor cădea în declin.* CĂL.; *declinul vieții.* [Din fr. *déclin*].

declină, declin vb. 1. (intr.) a coborî spre asfințit; a apune; *în scurtele răstimpuri cînd soarele declină.* AL.; 2. (fig.; intr.) a slăbi, a tinde către sfîrșit: *rațiunea ta declină;* 3. (tr.) a refuza (asumarea unei sarcini, unei răspunderi etc.): *i-am declinat politicos invitația.* GHEȚIE; *și-a declinat orice răspundere; a declina onoruri;* 4. (tr.) a nu admite, a nu recunoaște competența cuiva sau a ceva; a recuza: *a declina competența unui judecător;* 5. (rar; tr.) a face cunoscut: *după ce îmi zise acestea, își declină numele.* GHICA; 6. (gram.; tr.) a trece prin cazuri un substantiv, un adjectiv etc. [Din fr. *décliner*, lat. *declinare*].

declinábil, ~i, declinabilă, ~e a. care se poate declina: *părți de vorbire declinabile.* [Din fr. *déclinable*, lat. *declinabilis*].

declináre, declinări f. (gram.) 1. trecere prin toate cazurile a unui substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol; declinație: *șase ani de tocealâ a declinărilor și conjugărilor.* GHEȚIE; 2. clasă de substantive sau de adjective cu aceleași forme flexionare; 3. **declinare de competență,** trimiterea unei cauze de către o instanță de judecată, cînd constată că nu este competentă să o judece, altei instanțe, considerată competentă. [V. *declina*].

declinatór, declintatoare n. 1. busolă care servește pentru a orienta pe teren o planșetă, o hartă etc.; 2. (înv.) declinometru: *orice instrument pentru măsurarea declinațiunii* [magnetice] *se numește declinatoriu.* EM.; (și: **declinatoriu**). [Din fr. *déclinateur,* germ. *Deklinatorium, Deklinator*].

declinatóriu[1]**, ~ii, declinatorie, ~ii** a. (jur.) care respinge competența unei instanțe sau contestă o jurisdicție. // n. **declinatoriu de competență,** hotărîre prin care o instanță constată necompetența ei și trimite cauza la o instanță competentă. [Din fr. *déclinatoire*].

declinatóriu[2] n. v. declinator.

declináție, declinații f. 1. (astron.) unghi format de ecuatorul ceresc cu raza vizuală ce duce la un astru sau la un punct de pe cer; 2. **declinație magnetică,** unghi format de acul magnetic cu meridianul geografic al locului; (eliptic) *orice instrument pentru măsurarea declinațiunii se numește declinatoriu.* EM.; 3. (gram.; înv.) declinare: *pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbi străine.* RUSSO; 4. (înv.) menționare a numelui și a calității unei persoane în fața cuiva: *te rog să mă noroceștí cu declinația numelui d-tale.* AL.; (și: (înv.) **declinațiune**). [Din lat. *declinatio, -onis,* germ. *Deklination*].

declinațiúne f. v. declinație.

declinométru, declinometre n. aparat pentru determinarea declinației magnetice. [Din fr. *déclinomètre*].

declív, ~i, declivă, ~e a. care coboară în pantă: *teren decliv.* [Din fr. *déclive*].

deciivitáte, deciivități f. 1. înclinare a unui teren sau a unei căi de comunicație terestre: *linia ferată are deciivități mari;* 2. unghi format de o dreaptă înclinată cu planul orizontal. [Din fr. *déclivité*, lat. *declivitas, -atis*].

declivométru, declivometre n. instrument cu care se măsoară panta unui teren sau a unei suprafețe plane înclinate. [Din fr. *déclivomètre*].

declorizá, declorizez vb. (tr.) a purifica apa de clorul rămas după dezinfecție. [Din fr. *déchloriser*].

declorizáre, declorizări f. acțiunea de a decloriza și rezultatul ei. [V. *decloriza*].

decoafá, decoafez vb. (tr. și refl.) a (se) ciufuli, a(-și) strica coafura. [Din fr. *décoiffer*].

decóct, decocturi n. preparat obținut prin fierberea unor plante (medicinale); decocție: *să treci pe la spițerie ca să-i aduci decoctul acesta.* AL. [Din germ. *Dekoct*, lat. *decoctum*].

decócție, decocții f. **1.** fierbere a unor plante alimentare sau medicinale în apă; **2.** (concr.) decoct: *decocție de tătănească*; (fig.) *apa curată și dulce a Dîmboviței s-a prefăcut într-o decocțiune de spurcăciune.* EM. [Din fr. *décoction*, lat. *decoctio, -onis*].

decodá, decodez vb. (tr.) a descifra un cod; a descifra un mesaj transmis pe baza unui cod; a decodifica. [Din fr. *décoder*].

decodáj, decodaje n. descifrare a unui mesaj codificat. [Din fr. *décodage*].

decodáre, decodări f. acțiunea de a decoda și rezultatul ei; decodaj, decodificare. [V. *decoda*].

decodér, decodere n. dispozitiv al unui calculator electronic, care permite decodarea informațiilor. [Din fr. *decodeur*].

decodifică, decodífic vb. (tr.) a decoda. [*De-*[5] + *codifica*].

decodificáre, decodificări f. decodare. [V. *decodifica*].

decofrá, decofrez vb. (tr.) a scoate din cofraj, a demonta cofrajul. [Din fr. *décoffrer*].

decofráj, decofraje n. decofrare. [Din fr. *décoffrage*].

decofráre, decofrări f. acțiunea de a decofra și rezultatul ei; decofraj. [V. *decofra*].

decojí vb. v. descoji.

decojíre f. v. descojire.

decojít a. v. descojit.

decolá, decolez vb. (intr.) a-și lua zborul: *aeronava a decolat conform orarului;* (fig.) *cei mai mulți gînditori au decolat, cum este firesc, de la eterogenitatea și pluralismul individuațiunilor empirice.* BL. [Din fr. *décoller*].

decoláre, decolări f. acțiunea de a decola și rezultatul ei. [V. *decola*].

decoletá, decoletez vb. (tr.) **1.** a prelucra (la strung) un material în formă de bară în piese care sînt tăiate succesiv cînd sînt gata; **2.** a tăia coletul și frunzele (la plantele rădăcinoase): *a decoleta sfecla de zahăr.* [Din fr. *décolleter*].

decoletáre, decoletări f. acțiunea de a decoleta și rezultatul ei. [V. *decoleta*].

decolmatá, decolmatez vb. (tr.) a curăța (un canal, un bazin etc.) de materialul aluvionar depus. [Din fr. *decolmater*].

decolmatáre, decolmatări f. acțiunea de a decolmata și rezultatul ei. [V. *decolmata*].

decolmatát, ~ți, decolmatată, ~e a. curățat de materialul depus de ape. [V. *decolmata*].

decolonizá, decolonizez vb. (tr.) a înlătura regimul colonial; a acorda independență unei colonii. [Din fr. *décoloniser*].

decolonizáre, decolonizări f. acțiunea de a decoloniza și rezultatul ei. [V. *decoloniza*].

decoloré, decolorez vb. **1.** (tr.) a înlătura total sau parțial culoarea de pe o țesătură, un tablou etc.: *clorul decolorează țesăturile*; **2.** (refl.) a-și pierde culoarea, a căpăta o culoare mai ștearsă: *imaginile se decolorară și muriră.* IBR. [Din fr. *décolorer*, lat. *decolorare*].

decoloránt, ~ți, decolorantă, ~e a. care decolorează: *acidul sulfuros și clorul sînt substanțe decolorante.* // m. substanță care servește pentru a decolora. [Din fr. *décolorant*].

decoloráre, decolorări f. **1.** faptul de a (se) decolora; pierdere a (pregnanței) culorii; **2.** îndepărtare a unei substanțe colorate cu ajutorul decoloranților. [V. *decolora*].

decolorát, ~ți, decolorată, ~e a. **1.** care și-a pierdut (parțial) culoarea; care are o culoare ștearsă: *l-am întîlnit pe drum... cu un geamandan de pînză decolorată și roasă.* IBR.; **2.** (fig.) palid, șters, nesemnificativ: *are un stil decolorat, lipsit de individualitate.* [V. *decolora*].

decolorație, decolorații f. (înv.) pierdere a culorii (normale); (și: **decoloraținue**). [Din fr. *décoloration*, lat. *decolorato, -onis*].

decoloraținúe f. v. decolorație.

decoltá, decoltez vb. (tr.) a răscroi (mult) o haină (feminină) în jurul gîtului, adîncind tăietura în față sau în spate: *nu e cazul să-ți decoltezi atît de mult rochiile.* GHEȚIE. [Din fr. *décolleter*].

decoltát, ~ți, decoltată, ~e a. **1.** cu decolteu (mare): *cămașa, foarte decoltată, alunecase pe umeri.* CĂL.; **2.** (fig.) libertin; indecent: *anecdotă decoltată;* (p. ext.) *a curățit poezia de lucrurile mai decoltate, a literarizat.* IBR. [V. *decolta*].

decoltáu, decolteuri n. **1.** răscroială în jurul gîtului la o haină femeiască: *prin răscroiala decolteului privirile sale transportate cuprindeau acum rotunjimea fără cusur a pîntecului.* GHEȚIE; **2.** parte a corpului rămasă descoperită din răscroiala de la gît: *are un decolteu frumos.* [Din fr. *décolleté*].

decomandá, decománd vb. (tr.) a anula o comandă, o invitație etc. [Din fr. *décommander*].

decomandáre, decomandări f. acțiunea de a decomanda. [V. *decomanda*].

decomandát[1]**, ~ți, decomandată, ~e** a. la care s-a renunțat; contramandat. [V. *decomanda*].

decomandát[2]**, ~ți, decomandată, ~e** a. cu intrare separată: *apartament cu camere decomandate.* [Din fr. *décommandé*].

decompensá, decompensez vb. (tr. și refl.) a(-și) modifica starea de echilibru funcțional: *o ușoară sporire a inteligenței pe o latură este decompensată de lipsuri sufletești fundamentale.* CĂL. [Din fr. *décompenser*].

decompensáre, decompensări f. stare de epuizare sau de depășire a resurselor funcționale ale unui organ bolnav. [V. *decompensa*].

decompensát, ~ți, decompensată, ~e a. care și-a modificat echilibrul funcțional. [V. *decompensa*].

decompensáție, decompensații f. decompensare. [Din fr. *décompensation*].

decompozíție, decompoziții f. determinare (prin analiză) a proprietăților tehnice ale unei materii prime. [Din fr. *décomposition*].

decompresiúne, decompresiuni f. **1.** reducere a presiunii dintr-un recipient sau din cilindrul unei mașini; decomprimare; **2.** micșorare treptată a presiunii exercitate asupra unui scafandru sau asupra unui echipaj submarin scufundat, la ieșirea la suprafață, pentru a evita embolia gazoasă. [Din fr. *décompression*].

decomprimá, decomprím vb. (tr.) a diminua sau a anula o compresiune. [Din fr. *décomprimer*].

decomprimáre, decomprimări f. acțiunea de a decomprima și rezultatul ei; decompresiune. [V. *decomprima*].

deconcertá, deconcertez vb. (tr.) a face să-și piardă cumpătul; a tulbura: *ambele constatări îl deconcertară.* GHEȚIE. [Din fr. *déconcerter*].

deconcertánt, ~ți, deconcertantă, ~e a. care deconcertează: *fenomenele romantice sînt de o varietate deconcertantă.* BL.; *replică deconcertantă.* [Din fr. *déconcertant*].

deconcertát, ~ți, deconcertată, ~e a. tulburat, dezorientat, năucit: *m-am oprit instantaneu, deconcertat, fără grai.* GHEȚIE. [V. *deconcerta*].

deconectá, deconectez vb. **1.** (tr.) a suprima o conexiune între doi conductori electrici; **2.** (tr.) a desface legătura stabilită între o mașină, un aparat electric și un circuit sau o rețea electrică; **3.** (fig.; refl.) a se relaxa, a se destinde, a se calma. [Din fr. *déconnecter*].

deconectánt, ~ți, deconectantă, ~e a. și n. (medicament) care are acțiune calmantă asupra sistemului nervos central. [Din fr. *déconnectant*].

deconectáre, deconectări f. acțiunea de a (se) deconecta și rezultatul ei. [V. *deconecta*].

decongelá, decongelez vb. (tr.) a readuce un corp congelat la starea inițială. [Din fr. *décongeler*].

decongeláre, decongelări f. **1.** acțiunea de a decongela și rezultatul ei; **2.** restabilire a proprietăților inițiale ale unui produs alimentar congelat. [V. *congela*].

decongelăție, decongelații f. decongelare; (și: **decongelațiune**). [Din fr. *décongélation*].

decongelațiúne f. v. decongelație.

decongestív, ~i, decongestivă, ~e a. și n. (medicament) care decongestionează. [Din fr. *décongestif*].

deconsiliá, deconsiliez vb. (tr.) a sfătui pe cineva să nu facă un anumit lucru: *el deconsiliază pe naturaliști să rămînă numai la observația prin simțuri.* BL. [Din fr. *déconseiller* (după *consiliu*)].

deconsiliére, deconsilieri f. acțiunea de a deconsilia și rezultatul ei. [V. *deconsilia*].

deconsolidá, deconsolidez vb. (tr.) a face să-și piardă rezistența, soliditatea. [Din fr. *déconsolider*].

deconsolidáre, deconsolidări f. acțiunea de a deconsolida și rezultatul ei. [V. *deconsolida*].

deconspirá, deconspír vb. **1.** (tr.) a demasca o conspirație; a divulga un secret; **2.** (refl.) a se trăda, a se da pe față. [*Des-*[1] + *conspira*].

deconspiráre, deconspirări f. acțiunea de a (se) deconspira. [V. *deconspira*].

deconspirát, ~ți, deconspirată, ~e a. trădat, demascat, divulgat, dezvăluit. [V. *deconspira*].

deconstructivíst, ~ști, deconstructivístă, ~e a. care descompune un ansamblu în elementele lui; analitic: *demers deconstructivist.* [*Des-*[1] + *constructiv* + *-ist*].

deconstrúcție, deconstrucții f. descompunere, analiză: *deconstrucție a unei idei.* [*Des-*[1] + *construcție*].

deconsumáre, deconsumări f. (înv.) utilizare, întrebuințare: *crearea valorilor, considerată separat de distribuirea și deconsumarea lor.* EM. [*Des-*[1] + *consumare*[2]].

decónt, deconturi n. **1.** document de justificare a unor cheltuieli; **2.** sumă de bani care reprezintă valoarea acestor cheltuieli. [Din fr. *décompte*].

decontá, decontez vb. (tr.) a justifica, pe bază de documente, întrebuințarea unei sume (primite). [Din fr. *décompter*].

decontaminá, decontaminez vb. (tr.) a înlătura radioactivitatea nocivă dintr-un spațiu, de pe o suprafață etc. [*Des-*[1] + *contamina*].

decontaminăre, decontaminări f. acțiunea de a decontamina și rezultatul ei. [V. *decontamina*].

decontăre, decontări f. faptul de a deconta; operație contabilă prin care se justifică cheltuirea unei sume. [V. *deconta*].

decontextualizát, ~ți, decontextualizată, ~e a. lipsit de context; scos din context: *renunțînd la citate și la explicații detaliate, rămîn doar un fel de date generale, decontextualizate.* R.L. [*Des-*[1] + *contextual* + *-izat*].

decopertá, decopertez vb. (tr.) **1.** a desface acoperișul unei construcții; **2.** (spec.) a dezveli un zăcămînt (pentru a fi exploatat la suprafață). [*Des-*[1] + *coperta*].

decopertáre, decopertări f. acțiunea de a decoperta. [V. *decoperta*].

decór, decoruri n. 1. ceea ce serveşte pentru a decora ceva; ornament, podoabă: *s-a creat în Portugalia o arhitectură ilustrată prin biserici ieşite ca din fundul mării, cu decoruri din tehnica corăbierilor.* BL.; (fig.) *tot aparatul fantastic e un decor extern ce cu greu acoperă goliciunea ideii.* CĂL.; 2. ansamblu de obiecte care creează cadrul unui spectacol: *regizorul îmi indică un scaun plasat în dosul unui decor.* GHEŢIE; 3. (fig.) ambianţă, peisaj, tablou: *se trag pădurile în lături şi un minunat decor de stînci se înalţă în faţa noastră.* VLAH. [Din fr. ***décor***, lat. ***decor***, germ. ***Dekor***].

decorá, decorez vb. (tr.) 1. a împodobi (cu obiecte, cu ornamente, cu zugrăveli etc.): *o statură bogată al cărei bust cu lanţuri eu am să-l decorez.* ALEX.; 2. a înfrumuseţa, a da aspect frumos: *numeroase tablouri decorează locuinţa;* 3. a conferi o decoraţie: *au mai fost invocate în acelaşi sens şi numele altor scriitori decoraţi cu această distincţie.* CF. [Din fr. ***décorer***, lat. ***decorare***].

decoráre, decorări f. acţiunea de a decora şi rezultatul ei: *arsese chiar şi decretul de decorare iscălit de Hitler.* CĂL.; *consideră că gestul decorării acestui personaj politic monstruos semnifică o legitimare oficială a vechiului regim.* CF. [V. ***decora***].

decorát, ~ţi, decorată, ~e a. 1. care a fost distins cu o decoraţie; 2. împodobit, ornat. [V. ***decora***].

decorativ, ~i, decorativă, ~e a. 1. care decorează, care serveşte la decorare: *domurile gotice conţin ... pictură şi sculptură decorativă.* BL.; **arte decorative**, arte plastice aplicate la decorarea obiectelor cu folosinţă practică, a interiorului şi a exteriorului unei case etc.; (subst. n.) *apare în Italia ... o tendinţă de accentuare a dinamismului şi de încărcare a decorativului.* BL.; 2. (fig.) arătos, frumos: *a divorţat de o primă soţie mai puţin decorativă.* CĂL. [Din fr. ***décoratif***, germ. ***dekorativ***].

decorativísm n. caracter decorativ (prea accentuat). [Din fr. ***décorativisme***].

decorativitáte f. caracter decorativ (al unui obiect sau al unei lucrări arhitectonice). [***Decorativ*** + ***-itate***].

decorátor, ~i, decoratoáre m., f. persoană care face decoruri, care are profesia de a decora clădiri, vitrine etc. [Din fr. ***décorateur***].

decoráţie, decoraţii f. 1. distincţie oferită pentru o faptă eroică sau pentru merite deosebite: *decoraţia Steaua României;* 2. (rar) acţiunea de a decora şi rezultatul ei; 3. (rar) totalitatea obiectelor sau ornamentelor care împodobesc ceva: *el îngrijise... decoraţiile şi mobilarea celor şapte săli pentru bal.* CAR.; 4. decor pentru un spectacol; 5. ambianţă, peisaj, decor: *nu este, cum se zice de obicei, un poet al naturii, al decoraţiei vegetale.* CĂL.; (şi: (înv.) **decoraţiune**). [Din fr. ***décoration***, lat. ***decoratio, -onis***, germ. ***Dekoration***].

decoraţiúne f. v. decoraţie.

decorticá, decortichez vb. (tr.) a curăţa de coajă seminţele. [Din fr. ***décortiquer***, lat. ***decorticare***].

decorticáre, decorticări f. 1. acţiunea de a decortica şi rezultatul ei; desprindere şi înlăturare a cojilor de pe unele seminţe; decorticaţie; 2. îndepărtare chirurgicală a părţii corticale a unui organ. [V. ***decortica***].

decorticát, ~ţi, decorticată, ~e a. decojit: *orez decorticat.* [V. ***decortica***].

decorticatór, decorticatoare n. maşină cu ajutorul căreia se realizează decorticarea seminţelor. [***Decortica*** + ***-itor***].

decorticáţie, decorticaţii f. decorticare. [Din fr. ***décortication***, lat. ***decorticatio, -onis***].

decovíl, decovile n. linie de cale ferată îngustă, provizorie, folosită pentru exploatări locale şi temporare. [Din fr. ***décauville***].

decozínă, decozine f. alcaloid extras din planta nemţişor, întrebuinţat pentru scăderea tensiunii arteriale şi pentru rărirea ritmului cardiac. [Din fr. ***décozine***].

decremént, decremente n. (mat.) diminuare a valorii unei mărimi variabile. [Din fr. ***décrement***].

decrepít, ~ţi, decrepită, ~e a. atins de decrepitudine; ramolit: *asemenea bătrînilor decrepiţi, uitam evenimente recente.* GHEŢIE. [Din fr. ***décrépit***, lat. ***decrepitus***].

decrepitá, decrepitez vb. (tr. şi refl.) a (se) produce o decrepitare. [Din fr. ***décrépiter***].

decrepitáre, decrepitări f. rupere a cristalelor unor săruri datorită dilatării inegale prin ridicarea bruscă a temperaturii; decrepitaţie. [V. ***decrepita***].

decrepitáţie, decrepitaţii f. decrepitare. [Din fr. ***décrépitation***].

decrepitúdine f. 1. stare de extremă bătrîneţe cu pierderea forţelor vitale; ramolire: *cucoana Leonora este o astfel de automată prin inferioritatea ei în scara valorilor umane şi prin decrepitudine.* CĂL.; 2. (fig.) decădere; ruină: *imaginile sînt pline de gingăşie în ascunderea hidosului şi în sugerarea decrepitudinii.* CĂL. [Din fr. ***décrépitude***].

decrescéndo adv. (muz.) scăzînd treptat în intensitate. // n. scădere progresivă a intensităţii sunetelor produse cu vocea sau la un instrument; parte dintr-o compoziţie muzicală cîntată în acest mod. [Cuv. it.].

decrét, decrete n. 1. decizie, ordin emis de o autoritate (executivă): *emite chiar un decret pentru reglementarea mai precisă a raporturilor dintre iobagi şi clasele privilegiate.* BL.; 2. (rar) voinţă divină: *decretele providenţei.* [Din fr. ***décret***, lat. ***decretum***].

decretá, decretez vb. (tr.) 1. a da un decret; a hotărî, a stabili printr-un decret: *republica, decretînd egalitatea tuturor, nu cunoaşte decît cetăţeni.* REBR.; 2. (fig.) a emite o părere categorică: *decretează pentru totdeauna mizeria iremediabilă a omului.* IBR. [Din fr. ***décréter***].

decretáre, decretări f. (rar) acţiunea de a decreta şi rezultatul ei: *fost-au necesară decretarea stării de asediu?* EM. [V. ***decreta***].

decriptá, decriptez vb. (tr.) a transpune o scriere cifrată; a descifra. [Din fr. ***décrypter***].

decriptáre, decriptări f. acţiunea de a decripta. [V. ***decripta***].

decriptát, ~ţi, decriptată, ~e a. al cărui înţeles este desluşit: *text decriptat.* [V. ***decripta***].

decromá, decromez vb. (tr.) a înlătura stratul de crom depus pe o formă de tipar. [***De-***[5] + ***crom*** + ***-a***].

decromáre, decromări f. acţiunea de a decroma. [V. ***decroma***].

decromát, ~ţi, decromată, ~ e a. de pe care a fost înlăturat stratul de crom depus. [V. ***decroma***].

decroşá, decroşez vb. 1. (tr.) a desprinde ceva care a fost agăţat; 2. (refl.; despre maşini electrice) a se opri din mers; 3. (refl.; despre straturi geologice) a se deplasa în plan orizontal. [Din fr. ***décrocher***].

decroşáj, decrosaje n. (franţuzism) decroşare. [Din fr. ***décrochage***].

decroşáre, decroşări f. 1. acţiunea de a (se) decroşa şi rezultatul ei; decroşaj; 2. (geol.) fractură în scoarţa terestră de-a lungul căreia s-a produs deplasarea orizontală a straturilor. [V. ***decroşa***].

decubít n. 1. poziţie orizontală a corpului; 2. rană cangrenată care apare uneori la bolnavii siliţi să stea culcaţi mult timp. [Din lat. ***decubitus***, fr. ***décubitus***].

decupá, decupez vb. (tr.) 1. a tăia dintr-o ţesătură, dintr-o hîrtie etc. o parte, urmînd linia unui desen sau a unui model; 2. (p. ext.) a tăia o parte dintr-un întreg; a lua o parte din elementele unui grup: *decupăm la întîmplare cîteva din aceste idei.* BL. [Din fr. ***découper***].

decupáj, decupaje n. 1. decupare; parte tăiată după un model; 2. operaţie constînd în împărţirea unui scenariu cinematografic într-un anumit număr de scene, conform indicaţiilor tehnice; 3. scenariu regizoral. [Din fr. ***découpage***].

decupáre, decupări f. 1. acţiunea de a decupa şi rezultatul ei; decupaj, decupat[1]; 2. (tehn.) tăiere a unui obicet după o formă dată. [V. ***decupa***].

decupát[1] n. decupare. [V. ***decupa***].

decupát[2]**, ~ţi, decupată, ~e** a. tăiat dintr-un întreg; din care s-a tăiat o parte; **pantofi decupaţi**, pantofi care au călcîiul descoperit, fără ştaif. [V. ***decupa;*** cf. fr. ***découpé***].

decupatór, decupatoare n. maşină pentru decupat. [***Decupa*** + ***-tor***].

decuplá, decuplez vb. 1. (tr.) a desface elementele unui cuplu, unui angrenaj; *a decupla vagoanele;* 2. a deconecta: *a decupla instalaţia de aer condiţionat.* [Din fr. ***découpler***].

decupláre, decuplări f. acţiunea de a decupla şi rezultatul ei. [V. ***decupla***].

decuprá, decuprez vb. (tr.) a înlătura stratul de cupru depus pe stereotipe. [***De-***[5] + ***cupru*** + ***-a***].

decupráre, decuprări f. acţiunea de a decupra. [V. ***decupra***].

decurént, ~ţi, decurentă, ~e a. cu limbul continuat şi pe tulpină: *frunze decurente.* [Din fr. ***décurrent***].

decúrge, pers. 3 **decurge** vb. (intr.) 1. a rezulta, a urma: *divergenţa a două partide decurge din interese.* EM.; *din ideea latinistă decurge ideea de naţionalitate.* IBR.; 2. a se desfăşura, a se petrece: *prînzul decurse într-o atmosferă stînjenită.* GHEŢIE; *discuţia decurge normal.* [***De-***[5] + ***curge***; cf. fr. ***découler***].

decúrgere, decurgeri f. 1. faptul de a decurge; 2. urmare, rezultare din ceva; 3. desfăşurare, petrecere: *decurgerea indiferentă a conversaţiei între îndrăgostiţi.* CĂL.; 4. derulare a întîmplărilor: *document al obscurantismului rural, ... cam greoi în decurgere.* CĂL. [V. ***decurge***].

decúrie, decurii f. 1. (ant.) trupă de zece soldaţi; 2. (p. ext.) detaşament de zece legionari: *o decurie de tineri oacheşi ... străbătu cîteva zile cartierele comerciale.* CĂL.; 3. (ant.) colegiu de mici funcţionari. [Din lat. ***decuria***].

decurión, decurioni m. 1. (ant.) comandant al unei decurii; 2. (p. ext.) comandant al unei decurii legionare: *atît spuneau decurionii, în termeni politicoşi, dar imperativi.* CĂL. [Din lat. ***decurio, -onis***].

decúrs n. **în decurs de ...** sau **în decursul...**, în curgerea ..., în durata ..., în desfăşurarea: *am studiat cu de-amănuntul în decursul secolilor ... toate motivele ornamentale.* OD.; *în decursul vieţii.* [V. ***decurge***].

decuscutá, decuscút vb. (tr.) a separa seminţele unei plante utile (lucernă, trifoi, cînepă etc.) de cele de cuscută. [Din fr. ***décuscuter***].

decuscutáre, decuscutări f. acţiunea de a decuscuta şi rezultatul ei. [V. ***decuscuta***].

decuscutát, ~ţi, decuscutată, ~e a. lipsit de cuscută (prin selecţionare): *seminţe decuscutate.* [V. ***decuscuta***].

decuscutatór, decuscutatoare n. maşină electromagnetică folosită la decuscutare. [***Decuscuta*** + ***-tor***].

decuvá, decuvez vb. (tr.) a trage vinul din cada de fermentaţie în butoaie. [Din fr. ***décuver***].

decuvăj, decuvaje n. decuvare. [Din fr. ***décuvage***].

decuváre, decuvări f. acţiunea de a decuva; decuvaj. [V. ***decuva***].

dedá, dedau vb. (refl.) 1. a se consacra, a se dedica: *călugării se dedaseră exclusiv vieţii contemplative.* BL.; *s-a dedat studiului;* (p. ext.) *filosofia scolastică se deda celor mai sterile pseudoprobleme.* BL.; 2. a-i intra în obicei (prin repetare); a se deprinde, a se obişnui cu faptele rele; a se năravi: *departe de a se deda lenei sau de a duce o viaţă de huzur.* GHEŢIE; *s-a dedat la rele;* (tr.) *să dedăm publicul nostru... cu creaţiunile geniilor puternice.* EM.; 3. a se preta, a face, a comite: *pe plan teoretic, Lamarck s-a dedat ... adeseori unor improvizaţii cu totul derutante.* BL. [Lat. ***dedere***].

dedál, dedaluri n. (rar) 1. labirint; 2. încurcătură: *dedalul legilor.* [Din fr. ***dédale***].

dedát, ~ţi, dedată, ~e a. 1. deprins, obişnuit: *îs catane tinerele, nu-s dedaţi la drumuri grele.* POP;

dedat la viaţă bună; **2.** înclinat; consacrat: *ştia greceşte şi era dedat mai ales lucrurilor bisericeşti.* CĂL.; *dedat desfrîului.* [V. ***deda***].

dedentíţie, dedentiţii f. (med.) pierdere a dinţilor. [Din fr. ***dédentition***].

dedeóchi n. (reg.) deochi: *mama presupune cauze oculte ca dedeochi, întîlnitură.* CĂL.; **a se întrece cu dedeochiul,** a se obrăznici: *aveţi de ştiinţă că vă prea întreceţi cu dediochiul.* CR. [***Des-***[1] + ***deochi***].

dedesúbt adv. **1.** în partea de jos; sub: *dedesubt erau iscăliţi un colonel, un maior şi alţi zece ofiţeri.* SAD.; **2.** (şi adj.) de jos, inferior: *în belciugul de la carîmbul dedesupt, din stînga, era aninată o bărdiţă.* CR.; *încăperea de dedesubt.* // n. (pl. **dedesubturi**) **1.** partea cea mai de jos, cea mai adîncă: *crapii şi somanii îi cercetează dedesubturile.* SAD.; (fig.) *aceste contribuţii nu răstoarnă glia pînă în dedesubtul generator.* BL.; **2.** (fig.) parte ascunsă, tăinuită; înşelătorie: *ei aveau suficientă experienţă ca să ghicească dedesubturile politicii aulice.* BL.; *dedesubturile afacerii.* // prep. (art.; exprimă situarea într-un plan inferior în raport cu ceva) sub, din jos: *ar mai fi locatarul care şade dedesubtul mortului.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **dedesupt**). [***De***[2] + ***de*** + ***subt***].

dedesúpt adv., n. v. **dedesubt.**

dedeţél m. v. **dediţel.**

dedeţíu, ~ii, dedeţie, ~ii a. (reg.; despre cai) care are părul cu reflexe albăstrii. [Et. nec.].

dedicá, dedíc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) consacra unei idei, unei activităţi etc. *şi-au dedicat mulţi ani de muncă observaţiei şi intepretării cutărei sau cutărei particularităţi umane.* BL.; *mai înainte el se dedicase şi cercetării fenomenelor electrice.* BL.; **2.** (tr.) a închina, a oferi cuiva (un exemplar din) opera proprie: *să-mi dedic a mele versuri la cucoane, bunăoară.* EM.; *şi-a dedicat poeziile prietenilor.* [Din lat. ***dedicare***].

dedicát, ~ţi, dedicată, ~e a. **1.** închinat cuiva de către autor; **2.** consacrat unei idei, unei activităţi etc.: *era un om dedicat bucuriilor inedite.* CĂL.; *viaţă dedicată ştiinţei;* **3.** devotat, credincios. [V. ***dedica;*** pentru sensul **3** engl. ***dedicated***].

dedicatóriu, ~ii, dedicatorie, ~ii a. (rar) care conţine o dedicaţie: *epistolă dedicatorie.* [Din lat. ***dedicatorius***, fr. ***dédicatoire***].

dedicáţă, dedicaţe f. (franţuzism) dedicaţie: *dînd de prost dovadă cu dedicaţa lui, la voi se socoteşte de foarte învăţat.* NEGR. [Din fr. ***dédicace***].

dedicáţie, dedicaţii f. **1.** text scris pe o carte oferită cuiva în semn de omagiu sau de afecţiune; (franţuzism) dedicaţă; (p. ext.) text care însoţeşte un dar (melodie, obiect etc.): *îi dădu şi ea cu alt prilej un volum ..., îmbogăţit cu desene de mîna dăruitoare care făcea această dedicaţie* CĂL.; **2.** devotament, dăruire; (şi: (înv.) **dedicaţiune**). [Din lat. ***dedicatio, -onis,*** germ. ***Dedikation;*** pentru sensul **2** engl. ***dedication***].

dedicaţiúne f. v. **dedicaţie.**

dédiţă, dediţe f. dediţel (*Pulsatilla pratensis*). [Din bulg. ***dedica***].

dediţél, dediţei m. plantă erbacee otrăvitoare din familia ranunculaceelor, cu flori mari albastre-violete; dediţă, adormiţele (*Pulsatilla pratensis*): *iaca, după perdelele aceste albe, dediţei, viorele şi lăcrămioare.* NEGR.; (şi: (reg.) **dedeţel**). [***Dediţă*** + ***-el***].

dedói n. dans popular (din Banat) cu mişcări rapide; melodia după care se execută acest dans. [***De***[2] + ***doi***].

dedublá, dedublez vb. (refl.) a se împărţi în două, a căpăta două stări, două aspecte: *Dan ... se dedubla clar: în fuga vorbirii lui îşi vedea gîndurile înainte de a le rosti.* VLAH. [Din fr. ***dédoubler***].

dedubláre, dedublări f. **1.** acţiunea de a se dedubla şi rezultatul ei; dobîndire (simultană sau succesivă) a două stări, aspecte sau forme diferite: *în această dedublare el pune voluptate.* CĂL.; **dedublarea personalităţii,** tulburare psihică ce constă în disocierea alternativă a personalităţii, la acelaşi individ, în una normală şi alta morbidă; **2.** împărţire în două: *autorul aplică, romantic, metoda dedublării.* CĂL. [V. ***dedubla***].

dedublát, ~ţi, dedublată, ~e a. **1.** dublu; **2.** care are două aspecte; cu două înfăţişări diferite: *mai vin din sus răniţi şi oameni care au părăsit lupta, iscînd de la lumina focului forme dedublate.* PETR. [V. ***dedubla***].

dedúce, deduc vb. **1.** (tr. şi intr.) a trage o concluzie din două (sau mai multe) premise, între care una este o judecată universală; a deriva o judecată particulară din una generală; **2.** (tr.) a trage o concluzie pe baza unor idei, fapte, situaţii: *am dedus că ea trebuie să fie de natură corporală.* BL.; *necunoscîndu-le vîrsta, ţi-ar veni destul de greu să deduci după versuri din care generaţie e unul, din care altul.* VIERU. [Din lat. ***deducere***].

dedúcere, deduceri f. faptul de a deduce; deducţie: *să nu facă deduceri pripite şi forţate.* EM. [V. ***deduce***].

deductíbil, ~i, deductibilă, ~e a. care se poate deduce: *principiile mecanicii sînt deductibile din însăşi structura categorială a inteligenţei.* BL. [Din fr. ***déductible***].

deductív, ~i, deductivă, ~e a. care procedează prin deducţie: *metodă deductivă.* [Din lat. ***deductivus***, fr. ***déductif,*** germ. ***deduktiv***].

dedúcţie, deducţii f. **1.** (rar) concluzie a unui raţionament: *deducţiile sînt în chip vădit silite.* CĂL.; **2.** raţionament în care concluzia decurge necesar din premise, între care una este o judecată universală: *ne trebuie un punct de orientare, bun sau rău, în deducţiile noastre.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **deducţiune**). [Din lat. ***deductio, -onis,*** fr. ***déduction,*** germ. ***Deduktion***].

deducţiúne f. v. **deducţie.**

dedulcí, dedulcesc vb. (refl.) a prinde gust de ceva, a se deprinde cu ceva bun, plăcut: *se dedulcise, vezi, la vorbă cu fata.* ISP. [***De***[2] + ***dulce***].

dedulcíre f. faptul de a se dedulci; obişnuire cu ceva plăcut. [V. ***dedulci***].

dedurizá, dedurizez vb. (tr.) a îndepărta din apă excesul de săruri (de calciu, de magneziu etc.). [***De-***[5] + ***dur*** + ***-iza***].

dedurizáre, dedurizări f. acţiunea de a deduriza şi rezultatul ei. [V. ***deduriza***].

dedús, ~şi, dedusă, ~e a. stabilit prin deducţie: *regula dedusă se poate aplica în aproape toate situaţiile.* [V. ***déduce***].

de fácto adv. de fapt (iar nu de drept), în faptă prin însăşi propria existenţă: *Clain înceta de facto de a se mai sprijini în afirmarea revendicărilor româneşti exclusiv pe unire.* BL.; *izolarea fenomenului experimental nu se efectuează ... printr-o izolare de facto.* BL. [Cuv. lat.].

defalcá, defalchez vb. (tr.) a desprinde o parte dintr-un întreg; a împărţi un întreg în mai multe părţi: *a defalca din avere datoriile.* [Din fr. ***défalquer***, lat. ***defalcare***].

defalcáre, defalcări f. acţiunea de a defalca şi rezultatul ei. [V. ***defalca***].

defalcáţie, defalcaţii f. (rar) acţiunea de a defalca. [Din fr. ***défalcation***].

defavoáre, defavori f. **1.** situaţie neprielnică (în raport cu alta); dezavantaj; **în defavoarea ...,** în dezavantajul ..., în dauna ...: *azi situaţia s-a schimbat în defavoarea ei.* REBR.; **2.** lipsă a unei favori; dizgraţie, discredit; (şi: (înv.) **defavor**). [Din fr. ***défaveur***].

defavór n. v. **defavoare.**

defavorábil, ~i, defavorabilă, ~e a. **1.** neprielnic, nefavorabil; contrar intereselor: *acelor clase ... înnoirile economice le erau defavorabile, iar cele politice inutile.* IBR.; *condiţii defavorabile;* **2.** depreciativ, negativ: *rareori a strecurat cîte o judecată despre clasici şi atunci defavorabilă.* CĂL. [Din fr. ***défavorable***].

defavorizá, defavorizez vb. (tr.) a dezavantaja: *formularea imprecisă a subiectului a defavorizat pe candidaţi; îmbrăcămintea o defavorizează, fiindcă îi dă un aspect îmbătrînit.* [Din fr. ***défavoriser***].

defavorizáre, defavorizări f. acţiunea de a defavoriza. [V. ***defavorizа***].

defavorizát, ~ţi, defavorizată, ~e a. dezavantajat. [V. ***defavorizа***].

defazá, defazez vb. (tr.) a realiza un defazaj. [De la ***defazaj***].

defazáj, defazaje n. (fiz.) diferenţă între fazele a două mărimi sinusoidale de aceeaşi frecvenţă. [Din fr. ***déphasage***].

defazáre, defazări f. acţiunea de a defaza. [V. ***defaza***].

defazór, defazoare n. regulator, schimbător de fază. [Din fr. ***déphaseur***].

defăimá, defăimez vb. (tr.) **1.** a vorbi de rău, a ponegri: *se studiază plaga intriganţilor adulatori care trăiesc de pe urma unui om politic, defăimîndu-l cînd e în declin.* CĂL.; (refl. pas.) *cînd se caută cu orice preţ a se defăima filosofia nu se uită pretinsa ei gratuitate.* BL.; **2.** (înv.) a dispreţui; a înjosi, a umili: *oh! mă defaimă pentru că-l iubesc.* NEGR.; **3.** (înv.) a încălca, a nesocoti: *tot care nu sîmte libovie, mult defăimează legea firească.* B.-DEL. [Lat. ****diffamiare***].

defăimáre, defăimări f. **1.** acţiunea de a defăima şi rezultatul ei; ponegrire, clevetire, hulă; defăimat[2]; **2.** desconsiderare, dispreţ, batjocură: *se temea de... şugubaţa defăimare a oamenilor.* CR. [V. ***defăima***].

defăimát[1], ~ţi, defăimată, ~e a. **1.** calomniat, ponegrit, bîrfit: *înconjurat de nepăsare, sărac, gonit sau defăimat..., voi smulge inima din pieptu-mi.* MACED.; **2.** (înv.) infamant, care strică reputaţia: *îţi mulţămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată.* NEGR. [V. ***defăima***].

defăimát[2] n. defăimare: *se ocupă prea mult cu defăimatul altora.* [V. ***defăima***].

defăimătór, ~i, defăimătoáre a. **1.** (şi subst.) care defăimează; **2.** de ocară, hulitor: *numiri defăimătoare.* EM. [***Defăima*** + ***-tor***].

defecá, defechez vb. (tr.) **1.** a limpezi un lichid; **2.** a purifica lichidele din industria zahărului prin tratare cu lapte de var; **3.** a evacua materiile fecale din organism. [Din fr. ***déféquer***, lat. ***defaecare***].

defecánt, defecanţi m. reactiv chimic de precipitare a substanţelor proteice din soluţii. [Din fr. ***défequant***].

defecáre, defecări f. acţiunea de a defeca şi rezultatul ei. [V. ***defeca***].

defecatór, defecatoare n. aparat pentru limpezirea lichidelor. [Din fr. ***défécateur***].

defecáţie, defecaţii f. evacuare a materiilor fecale din intestin. [Din fr. ***défécation***, lat. ***defaecatio, -onis***].

defét, defecte n. **1.** lipsă, imperfecţiune, cusur, neajuns: *avea nasul uşor coroiat şi defectul acesta o deranja întotdeauna.* GHEŢIE; **2.** deranjament, stricăciune: *maşina are un defect. //* a. stricat, deranjat: *telefon defect; casetă defectă.* [Din lat. ***defectus,*** germ. ***Defekt, defekt***].

defectá, defectez vb. **1.** (refl.) a se strica, a nu mai funcţiona: *a cumpărat o maşină care se defectează mereu;* **2.** (tr.) a produce un defect la o maşină sau la un mecanism: *a vrut să regleze ceasul dar, din nepricepere, l-a defectat.* [***Defect*** + ***-a***].

defectáre, defectări f. acţiunea de a (se) defecta şi rezultatul ei. [V. ***defecta***].

defectát, ~ţi, defectată, ~e a. stricat, cu defecte, care nu mai funcţionează: *maşină defectată.* [V. ***defecta***].

defectív, ~i, defectivă, ~e a. **1.** lipsit de unele forme flexionare (pentru timpuri, moduri, cazuri etc.): *verb defectiv;* **2.** (p. gener.) lipsit de unele elemente; incomplet: *în cărţi vechi am descoperit mai multe formaţiuni sintactice pline de farmec, ... ba chiar două moduri noi, chiar dacă sînt cam defective.* EM. [Din lat. ***defectivus***, fr. ***défectif,*** germ. ***defektiv***].

defectivitáte, defectivităţi f. 1. trăsătură a unor cuvinte de a avea flexiune incompletă; 2. (p. gener.) însuşire a unui obiect de a fi incomplet sau imperfect. [Din germ. *Defektivität*].

defectológ, defectologi m. specialist în defectologie. [De la *defectologie*].

defectologíe f. disciplină pedagogică care studiază persoanele cu deficienţe senzoriale sau intelectuale. [Din rus. *defektologhiia*].

defectoscóp, defectoscoape n. aparat cu ajutorul căruia se examinează piesele metalice pentru a descoperi defectele. [Din fr. *défectoscope*].

defectoscopíe f. examinare a structurii materialelor sau a pieselor pentru a descoperi defectele. [Din fr. *défectoscopie*].

defectuós, ~şi, defectuoásă, ~e a. plin de defecte, cu lipsuri: *ideea sublimă expresă, chiar într-o limbă defectuoasă, tot idee sublimă rămîne.* EM.; *vina este ... numai a lor şi a managementului defectuos pe care îl practică.* CF.; (adv.) *această nouă ediţie ... e defectuos tipărită.* IBR. [Din lat. *defectuosus*, fr. *défectueux*].

defectuozitáte, defectuozităţi f. (rar) caracterul sau starea a ceea ce este defectuos: *combateţi atunci mijloacele, ... combateţi-le în defectuozitatea lor.* EM. [Din fr. *défectuosité*, lat. *defectuositas, -atis*].

defecţiúne, defecţiuni f. 1. deranjament, defect (care împiedică funcţionarea unei maşini, unui aparat etc., desfăşurarea normală a unei acţiuni): *defecţiunea ceasului e mult mai serioasă decît credeam; au fost unele defecţiuni de aprovizionare*; 2. neîndeplinire a unei sarcini; abandonare a unei cauze, a unei operaţii etc.; dezertare: *pe-alocuri au fost mici defecţiuni şi n-aş dori să avem şi noi surprize.* REBR. [Din fr. *défection*, lat. *defectio, -onis*].

defél adv. nicidecum, deloc: *asta va să zică a nu se pricepe defel în materie de economie politică.* EM.; *fără dînsul, eu ştiu bine, n-aş putea trăi defel.* VIERU. [*De*[2] + *fel*].

defeminizá, defeminizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde trăsăturile, aptitudinile de femeie. [Din fr. *déféminiser*].

defeminizáre, defeminizări f. acţiunea de a (se) defeminiza şi rezultatul ei. [V. *defeminiza*].

defendór, defendori m. (jur.) pîrît, acuzat, persoană incriminată într-un proces. [Din fr. *défendeur*].

defenestră, defenestrez vb. (tr.) a arunca pe fereastră. [Din fr. *défenestrer*].

defenestráţie, defenestraţii f. (rar) aruncare pe fereastră. [Din fr. *défenestration*].

defénsie, defensii f. (înv.) apărare, protecţie, sprijin. [Din lat. *defensio, -onis*].

defensív, ~i, defensivă, ~e a. făcut pentru apărare, de apărare: *manifestă o atitudine defensivă faţă de noi.* GHEŢIE; *război defensiv.* [Din fr. *défensif*, germ. *defensiv*].

defensívă, defensive f. stare sau poziţie de apărare: *contra Turciei sau a Spaniei din vremea aceea n-ar fi putut rezista decît în defensivă.* EM.; *a sta în defensivă.* [Din fr. *défensive*, germ. *Defensive*].

defensór, defensori m. (jur.) apărător: *în 1909 e doctor în teologie, în 1913 defensor eclesiatic.* CĂL. [Din lat. *defensor*, fr. *défenseur*].

deferént, ~ţi, deferentă, ~e a. plin de deferenţă, care arată deferenţă; respectuos, condescendent: *sînt scrieri delectabile prin humorul lor curat intelectual, spontan şi deferent.* CĂL. [Din fr. *déférent*, lat. *deferens, -ntis*].

deferénţă, (rar) **deferenţe** f. respect, stimă, consideraţie deosebită: *faţă de mine manifesta o deferenţă neaşteptată.* GHEŢIE. [Din fr. *déférence*].

deferí, defér vb. (tr.) 1. (înv.) a da, a conferi, a acorda: *a deferit lui şi muscelinilor săi această onoare.* OD.; *a deferi onoruri*; 2. a trimite în judecată, a supune unui for judecătoresc. [Din lat. *deferre*, fr. *déférer*].

deferíre, deferíri f. acţiunea de a deferi şi rezultatul ei. [V. *deferi*].

deferizá, deferizez vb. (tr.) a îndepărta excesul de fier din apele feruginoase. [Din fr. *déferriser*].

deferizáre, deferizări f. acţiunea de a deferiza şi rezultatul ei. [V. *deferiza*].

defertilizá, defertilizez vb. (tr.) a face nefertil, neproductiv: *a defertiliza un teren.* [Din fr. *défertiliser*].

defertilizáre, defertilizări f. acţiunea de a defertiliza şi rezultatul ei. [V. *defertiliza*].

defertilizát, ~ţi, defertilizată, ~e a. făcut nefertil, neproductiv: *teren defertilizat.* [V. *defertiliza*].

defervescénţă f. perioadă de scădere a temperaturii în cursul unei boli febrile. [Din fr. *défervescence*].

defetísm n. lipsă de încredere în reuşita unei acţiuni. [Din fr. *défaitisme*].

defetíst, ~şti, defetistă, ~e a. care ţine de defetism, referitor la defetism. // m., f. adept al defetismului. [Din fr. *défaitiste*].

defetişizá, defetişizez vb. (tr.) a face să-şi piardă caracterul fetişist. [*De-*[5] + *fetişiza*].

defetişizánt, ~ţi, defetişizantă, ~e a. care defetişizează. [*Defetişiza* + *-ant*].

defetişizáre, defetişizări f. acţiunea de a defetişiza şi rezultatul ei. [V. *defetişiza*].

defibré, defibrez vb. (tr.) 1. a desface, a transforma un material în fibre; 2. a transforma lemnele în fibre (pentru a obţine pasta de hîrtie sau plăcile fibrolemnoase). [Din fr. *défibrer*].

defibráre, defibrări f. acţiunea de a defibra şi rezultatul ei. [V. *defibra*].

defibratór, defibratoare n. maşină care efectuează operaţia de defibrare. [*Defibra* + *-tor*; cf. fr. *défibreur*].

deficiént, ~ţi, deficientă, ~e a. care este în deficit, care produce mai puţin decît trebuie: *refuză demonstraţia întemeiată pe consensul popoarelor ca fiind deficientă sub raport logic.* BL. // m. persoană lipsită de anumite facultăţi: *deficient mintal.* [Din fr. *déficient*].

deficiénţă, deficienţe f. 1. scădere, lipsă, greşeală: *aceste deficienţe artistice sînt compensate prin naturaleţa discursului.* CĂL.; 2. lipsă a unor facultăţi fizice sau psihice: *omul e în stare să prelucreze natura în sensul nevoilor ce derivă din deficienţele sale biologice.* BL. [Din fr. *déficience*, lat. *deficientia*].

deficít, deficite n. 1. pierdere (bănească) relevată de un bilanţ; lipsă la o socoteală: *îşi administrează singură averea aşa de bine că totdeauna are deficite.* REBR.; 2. (p. ext.) lipsă, scădere, deficienţă: *el se născuse cu un exces de gîndire ... şi cu un deficit de voinţă.* IBR. [Din fr. *déficit*, germ. *Defizit*].

deficitár, ~i, deficitară, ~e a. 1. care este în deficit; în care cheltuielile întrec veniturile; 2. care are lipsuri, pierderi: *întreprindere deficitară; analiză deficitară*; 3. care este insuficient, în minus: *spînul e un om fiziologic neîmplinit, trupeşte deficitar.* BL. [Din fr. *déficitaire*].

defíge, defig vb. (înv.; tr.) a fixa, a determina, a stabili: *nu poţi defige mijlocul unei linii, pînă ce nu vei fi aflat punctele ei cele externe.* EM. [Din lat. *defigere*].

defilá, defilez vb. (intr.) a trece în coloană, în marş (prin faţa autorităţilor); a trece în şir (prin faţa cuiva): *au defilat cu şcolile şi armata.* SAD.; *trupele au defilat într-o ordine perfectă.* [Din fr. *défiller*].

defilánt, ~ţi, defilantă, ~e a. şi m. f. (persoană) care defilează: *regele primeşte salutul defilanţilor.* [*Defila* + *-ant*].

defilăre, defilări f. acţiunea de a defila şi rezultatul ei: *pocneau tălpile cu o tenace energie, ca nişte soldaţi în defilare.* GHEŢIE; (p. ext.) *defilarea romilor decurge cu zgomote exotice.* CĂL. [V. *defila*].

defiléu, defileuri n. 1. vale îngustă, adîncă şi lungă în munţi (pe unde este o trecătoare): *aş vrea să cadă o stîncă din peretele ăsta al defileului.* PETR.; *defileul Vîrciorova*; 2. (înv.) defilare. [Din fr. *défilé*].

definí, definesc şi (înv.) **definez** vb. 1. (tr.) a caracteriza pe cineva sau ceva; a determina cu precizie: *Kant se străduieşte ... să definească cunoaşterea în totalitatea ei.* BL.; 2. (tr.) a da o definiţie: *toţi esteticienii se încearcă să definească poezia.* IBR.; 3. (refl.) a se (auto)caracteriza: *tipurile lui Caragiale se definesc în fiecare vorbă a lor.* IBR. [Din lat. *definire*, fr. *definir*].

definíbil, ~i, definibilă, ~e a. care poate fi definit: *proverbele sînt aforismele poporului, dar ele au un ce greu definibil.* BL. [*Defini* + *-bil*].

definíre, definíri f. 1. acţiunea de a (se) defini şi rezultatul ei; definiţie: *putem să încercăm o definire foarte concisă a fenomenului istoric.* BL.; 2. caracterizare (a cuiva): *am face reflecţii pe dos asupra definirei tuturor lucrurilor.* EM. [V. *defini*].

definít, ~ţi, definită, ~e a. 1. determinat, explicat (într-o definiţie); 2. hotărît, precizat: *structura unui organism gravitează de la o stare omogenă indefinită spre o stare eterogenă definită.* BL.; (gram.) **articol definit**, articol hotărît (v. **hotărît**). [V. *defini*].

definitív, ~i, definitivă, ~e a. (şi adv.) stabilit pentru totdeauna, nesupus modificărilor: *sînt ciorne pur şi simplu ale unor poezii definitive.* IBR.; *răspuns definitiv*; (adv.) *chestiunea autenticităţii este definitiv soluţionată.* BL.; **hotărîre definitivă**, hotărîre a unui organ de jurisdicţie împotriva căreia nu există cale ordinară de atac; **în definitiv,** în cele din urmă, la urma urmelor: *are dreptul să se întrebe care sînt, în definitiv, rezultatele certe pe care le-a adus filosofia.* BL. [Din fr. *définitif*, lat. *definitivus*].

definitivá, definitivez vb. 1. (tr.) a da ultima formă, a încheia ceva; 2. (tr.) a stabili pe cineva definitiv într-un post; 3. (refl.) a deveni stabil, bine determinat: *la maimuţe, particularităţile ce le vom indica sînt înlocuite prin trăsături mai specializate, la om ele se definitivează.* BL. [De la *definitiv*].

definitiváre, definitivări f. acţiunea de a definitiva şi rezultatul ei; definitivat[1]. [V. *definitiva*].

definitivát[1] n. 1. definitivare; 2. examen dat de cadrele didactice din învăţămîntul preuniversitar pentru a obţine atestarea definitivă într-un post: *nu i se dă definitivatul decît după luarea licenţei.* CĂL. [V. *definitiva*].

definitivát[2]**, ~ţi, definitivată, ~e** a. 1. care a fost stabilit în mod definitiv: *proiecte definitivate;* (subst.) *istoria nu cunoaşte definitivate.* BL.; 2. care a obţinut un post permanent: *profesor definitivat.* [V. *definitiva*].

definitóriu, ~ii, definitorie, ~ii a. care caracterizează, care defineşte. [Din fr. *définitoire*].

definíţie, definiţii f. 1. explicare a sensului unui cuvînt; redare concisă a conţinutului unei noţiuni: *definiţia clasică delimitează conceptul ca o alcătuire abstractă ce explică esenţa unor concrete.* BL.; 2. enunţare a calităţilor unei persoane, ale unui lucru: *pentru întîia oară se da o definiţie a criticii.* CĂL.; **prin definiţie**, prin însăşi natura lucrului: *ţăranul român, dacă este şi glumeţ, şi cugetător, este însă, prin definiţie, un om care a suferit mult.* IBR.; (şi: (înv.) **definiţiune**). [Din lat. *definitio, -onis*, lat. *définition*, germ. *Definition*].

definiţiúne f. v. definiţie.

defípt, ~ţi, defiptă, ~e a. (înv.) fixat, decis: *timpul defipt de lege.* [V. *defige*].

deflagránt, ~ţi, deflagrantă, ~e a. care arde prin deflagraţie. [Din fr. *déflagrant*].

deflagráţie, deflagraţii f. explozie (cu reacţie relativ mică). [Din fr. *déflagration*, lat. *deflagratio, -onis*].

defláţie, deflaţii f. 1. retragere din circulaţie a unei cantităţi de bancnote pentru a determina creşterea puterii de cumpărare a monedei în timpul inflaţiei; (fig.) *deflaţia problemelor trebuie să fie tot aşa de mult combătută ca şi inflaţia.* BL.; 2. răspîndire de către vînt a materialului rezultat din eroziune. [Din fr. *déflation*].

D

deflaţionist, ~şti, deflaţionistă, ~e a. care ţine de deflaţie; referitor la deflaţie. [Din fr. *déflationniste*].

deflectór, deflectoare n. **1.** dispozitiv utilizat pentru modificarea unui curent de fluid; **2.** dispozitiv (acţionat de energia vîntului) utilizat la ventilarea încăperilor. // a. care serveşte la producerea deflexiunii. [Din fr. *déflecteur*].

deflegmá, deflegmez vb. (tr.) a condensa parţial vaporii rezultaţi din distilare pentru a îndepărta componenţii grei. [Din fr. *déflegmer*].

deflegmáre, deflegmări f. acţiunea de a deflegma şi rezultatul ei. [V. *deflegma*].

deflexiúne, deflexiuni f. **1.** abatere a unui curent de fluid din direcţia lui de curgere; **2.** schimbare a traiectoriei unui fascicul de particule încărcate electric, cu ajutorul unui cîmp electric sau magnetic exterior. [Din fr. *déflexion*].

defloculáre, defloculări f. (chim.) proces de solubilizare a unor precipitate amorfe sau a unor soluţii coloidale prin adăugare de electroliţi ai căror ioni încarcă electric particulele solide precipitate, desfăcîndu-le în microparticule; peptizare. [Din fr. *défloculation*].

deflorá, deflorez vb. (tr.) **1.** (înv.) a lua ce are mai bun; **2.** a face să-şi piardă virginitatea; a dezvirgina. [Din fr. *déflorer*].

defloráre, deflorări f. acţiunea de a deflora. [V. *deflora*].

defoliá, defoliez vb. **1.** (tr.) a provoca uscarea şi căderea frunzelor; **2.** (refl.) a-şi pierde frunzele înainte de vreme. [Din lat. *defoliare*].

defoliáţie, defoliaţii f. cădere înainte de vreme a frunzelor arborilor sau ale altor plante. [Din fr. *défoliation*].

defoliére, defolieri f. faptul de a (se) defolia; defoliaţie. [V. *defolia*].

deformá, deformez vb. 1. (tr. şi refl.) a(-şi) strica forma: a (se) denatura: *dogma diformează raporturile logice dintre noţiuni.* BL.; **2.** (fig.; tr.) a reproduce inexact, a denatura, a falsifica: *e prea stăpînit de sentimente în faţa realităţii, pe care, din cauza acestor sentimente, o deformează pînă la un punct.* IBR.; *a deforma adevărul;* (refl.) *trecînd din om în om, toate se deformează şi se exagerează.* REBR. **3.** (tr.) a modifica forma sau dimensiunile unui corp (fără a lua părţi din el); (şi: (rar) **diforma**). [Din fr. *déformer*, lat. *deformare*].

deformábil, ~i, deformabilă, ~e a. care se poate deforma: *corp deformabil.* [Din fr. *déformable*].

deformánt, ~ţi, deformantă, ~e a. (şi fig.) care deformează: *cubistul şi expresionistul se consumă în sintetică viziune deformantă.* BL.; (şi: (rar) **diformant**). [Din fr. *déformant*].

deformáre, deformări f. acţiunea de a (se) deforma şi rezultatul ei; modificare, schimbare a formei firesti, corecte: *diformările de perspectivă de cari se face culpabilă cunoaşterea istorică sînt nespus de frecvente.* BL.; **deformare plastică**, prelucrare a unui material prin producerea unor modificări plastice; **deformare profesională**, deformaţie profesională; (şi: (rar) **diformare**). [V. *deforma*].

deformát, ~ţi, deformată, ~e a. **1.** care are forma naturală, originară schimbată; urîţit, pocit: *se întemeia pe date empirice grosolan deformate.* BL.; **2.** care deformează, care schimbă aspectul real: *rămîne o teorie constituită într-o perspectivă de ochean deformat, o teorie caricaturală.* BL. [V. *deforma*].

deformáţie, deformaţii f. alterare, modificare a formei; **deformaţie profesională**, deprindere dobîndită prin exercitarea profesiunii (şi aplicată mecanic): *ca toţi specialiştii, suferă de unele inevitabile deformaţiuni profesionale.* BL.; (şi: (înv.) **deformaţiune, diformaţie**). [Din fr. *déformation*, lat. *deformatio, -onis*].

deformaţiúne f. v. deformaţie.

defraudá, defraudez vb. (tr.) a lua prin fraudă; a delapida. [Din lat. *defraudare*].

defraudáre, defraudări f. delapidare, fraudă. [V. *frauda*].

defraudát, ~ţi, defraudată, ~e a. 1. însuşit prin fraudă; sustras: *sumă defraudată;* **2.** păgubit, frustrat: *persoană defraudată.* [V. *defrauda*].

defraudatór, ~i, defraudatoáre m., f. persoană care defraudează; delapidator: *Repezeanu, denunţat drept defraudatorul lui Brînduş, e arestat.* CĂL. [*Defrauda* + *-tor*].

defrişá, defrişez vb. (tr.) **1.** a tăia arborii şi celelalte plante de pe un teren pentru a-l face propriu agriculturii, păşunatului etc.; a despăduri; **2.** (fig.) a scoate ce interesează; a despuia: *a defrişa documente.* [Din fr. *défricher*].

defrişáre, defrişări f. acţiunea de a defrişa şi rezultatul ei; defrişat[2]. [V. *defrişa*].

defrişát[1], ~ţi, defrişată, ~e a. degajat de arbori sau de alte plante lemnoase şi redat agriculturii, păşunatului etc. [V. *defrişa*].

defrişát[2] n. defrişare: *maşină de defrişat.* [V. *defrişa*].

defrişatór, defrişatoare n. maşină forestieră cu care se smulg cioatele arborilor tăiaţi; maşină de defrişat. [*Defrişa* + *-tor*].

defrişór, defrişori m. persoană care lucrează la defrişări. [Din fr. *défricheur*].

defterdár, defterdari m. (înv.) ministru de finanţe la turci: *pe cei patru defterdari.* BĂLC. [Din turc. *defterdar*].

defulá, defulez vb. 1. (tr. şi refl.) a(-şi) da frîu liber ideilor sau tendinţelor subconştiente; **2.** (fam.; refl.) a-şi descărca sufletul. [Din fr. *défouler*].

defuláre, defulări f. revenire în conştiinţă a unui fapt (emoţional) refulat în subconştient. [V. *defula*].

defulát, ~ţi, defulată, ~e a. 1. care s-a manifestat liber: *sentimente defulate;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care şi-a manifestat liber ideile sau tendinţele refulate în subconştient; **3.** (şi m., f.) (fam.) (persoană) care şi-a descărcat sufletul. [V. *défula*].

defúnct, ~ţi, defunctă, ~e a. mort, răposat: *îi plăcea să-mi povestească despre succesele repurtate împreună cu defunctul ei soţ.* GHEŢIE; (subst.) *defuncta avea treizeci de ani şi ochii cam alunecoşi.* GHEŢIE. [Din lat. *defunctus*].

degajá, degajez şi **degáj** vb. **1.** (tr.) a răspîndi, a împrăştia, a emana: *plantele degajă noaptea acid carbonic;* (fig.; refl.) *un aer de intoleranţă se degajă din tot ce spune Goethe.* BL.; **2.** (tr.) a elimina, a scoate un gaz dintr-o combinaţie chimică; **3.** (tr.) a elibera, a scăpa de ceva; **4.** (tr.) a debloca, a decongestiona: *a degaja şoseaua;* (refl.) *deodată femeia se degajă din braţele bărbatului.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a extrage, a scoate: *un atare corolar, pe care-l degajăm pe cale pur speculativă din termenii teoriei, conţine conjecturi.* BL.; **6.** (tr.) a înlătura o porţiune de material pentru a înlesni o operaţie ulterioară; **7.** (refl.) a se desprinde: *ceea ce se degajează din toate fenomenele vieţii noastre sociale este acea distrugere a vechilor clase.* IBR.; *din flori se degajă un miros plăcut;* **8.** (tr. şi absol.; fotbal) a trimite mingea departe de poarta proprie. [Din fr. *dégager*].

degajaménţ, degajamente n. **1.** încăpere care serveşte drept spaţiu de comunicare între încăperile unui apartament sau ale unei clădiri; **2.** porţiune situată în fundul şi pe marginile scenei unui teatru, care serveşte pentru depozitarea decorurilor, recuzitei etc. [Din fr. *dégagement*].

degajáre, degajări f. **1.** acţiunea de a (se) degaja şi rezultatul ei; eliberare de o sarcină, de un obstacol, de o influenţă etc.: *aceeaşi degajare de influenţa romantică se vede şi în formă.* IBR.; **2.** libertate în comportare; lipsă de stînjeneală: *acesta îi cuprinse umerii cu degajarea proteguitoare a unui adult care se interesează de un copil.* GHEŢIE; **3.** îndepărtare a unui strat de material de pe o suprafaţă în vederea unei operaţii ulterioare; **4.** (concr.) canelură circulară în interiorul sau la exteriorul unei piese. [V. *degaja*].

degaját, ~ţi, degajată, ~e a. **1.** liber, eliberat, dezinvolt; lipsit de constrîngere: *cu libertate în mişcări a intrat la mine, volubilă şi degajată.* GHEŢIE; **2.** care denotă libertate, siguranţă: *o atitudine destul de degajată în raport cu dogmele tradiţionale plutea în aerul Transilvaniei.* BL.; *aer degajat;* **3.** deblocat, decongestionat; **4.** situat în apropiere de zid, dar detaşat de acesta: *coloane degajate.* [V. *degaja*].

degazá, degazez vb. (tr.) **1.** a îndepărta gazele (dintr-un spaţiu); **2.** (spec.) a îndepărta gazele toxice de luptă dintr-un loc. [*De*[2] + *gaza*; cf. fr. *dégazer*].

degazáre, degazări f. acţiunea de a degaza şi rezultatul ei. [V. *degaza*].

degazatór, degazatori m. substanţă folosită pentru degazare. [*Degaza* + *-tor*].

degazificá, degazific vb. (tr.) **1.** a îndepărta materiile volatile din cărbuni, prin distilare la temperaturi înalte; **2.** a face să iasă gazele dintr-un lichid. [*De-*[5] + *gazifica*].

defazificáre, degazificări f. acţiunea de a degazifica şi rezultatul ei. [V. *degazifica*].

degazolináre, degazolinări f. acţiunea de a degazolina. [V. *degazolina*].

degazór, degazoare n. aparat folosit pentru înlăturarea gazelor din apă. [Din fr. *dégazeur*].

degeába adv. **1.** în zadar, fără rezultat, fără nici un folos; fără rost: *medicul de serviciu se străduia degeaba să-i smulgă vreun cuvînt.* GHEŢIE; **a sta** (sau **a şedea**) **degeaba**, a nu face nimic; a trîndăvi; **2.** pe gratis, fără plată: *să slujeşti tu degeaba?* EM. [*De*[2] + *geaba*].

degenerá, degenerez vb. (intr.) **1.** a se îndepărta de la tipul primitiv; a-şi pierde aspectul sau caracterul iniţial: *acest proces ... degenera în descentralizare anarhică a existenţei.* BL.; **2.** a-şi pierde din valoare, din însuşirile biologice: *lumei să arătăm că nu am degenerat.* ALEX.; *măgarul a degenerat în clima noastră;* **3.** a se schimba în (mai) rău, în (mai) grav: *totul degenerează într-o bătaie cruntă.* CĂL.; *acest guturai degenerează în catar.* [Din fr. ***dégénérer,*** lat. ***degenerare***].

degeneráre, degenerări f. faptul de a degenera; decădere, declin, (rar) degeneraţie: *de aci apoi datează degenerarea beletristicii.* EM. [V. ***degenera***].

degenerát, ~ţi, degenerată, ~e a. care şi-a pierdut însuşirile naturale fizice sau morale: *doreşte să îndrepte rasa boierilor degeneraţi.* EM. [V. ***degenera***].

degenerativ, ~i degenerativă, ~e a. care degenerează; care produce degenerare: *proces degenerativ.* [Din fr. ***dégénératif***].

degeneráţie, degeneraţii f. (rar) degenerare. [Din fr. ***dégénération***].

degenerescént, ~ţi, degenerescentă, ~e a. în curs de degenerare, cu tendinţă spre degenerare: *ţesut degenerescent.* [Din fr. ***dégénérescence***].

degenerescénţă, degenerescenţe f. degenerare; tendinţă de a degenera. [Din fr. ***dégénérescence***].

degerá, déger vb. (intr.) **1.** a amorţi de ger, a se irita, a se inflama din cauza frigului: *îmi degeră picioarele;* **2.** a-i fi cuiva foarte frig; a tremura de frig: *cu ridicula-ţi simţire tu la poarta ei să degeri?* EM.; **3.** a se strica de frig (congelîndu-se), a-şi pierde puterea germinativă: *au degerat legumele.* [Lat. ***degelare***].

degeráre, degerări f. acţiunea de a degera şi rezultatul ei. [V. ***degera***].

degerát, ~ţi, degerată, ~e a. **1.** cu degerături; îngheţat: *om degerat;* **2.** atins, stricat de ger: *cartofi degeraţi;* **a nu face** (sau **a nu plăti**) **(nici** sau **cît) o ceapă degerată**, v. **ceapă**, [V. ***degera***].

degerătúră, degerături f. iritaţie, rană produsă de frig. [***Degera*** + ***-ătură***].

degerminá, degerminez vb. (tr.) a separa embrionul boabelor de cereale, în procesul obţinerii făinii sau crupelor. [*Des-*[1] *+ germina;* cf. fr. *dégermer*].

degerminăre, degerminări f. acţiunea de a degermina. [V. *degermina*].

déget, degete n. **1.** fiecare dintre prelungirile mobile, libere şi articulate, cu care se termină mîna şi piciorul la om sau laba unor animale: *în degetul cel mic ea a băgat de seamă pecetea cu bour pe verigă de aur.* SAD.; **a avea degete lungi** sau **a fi lung în (ori la) degete**, a fi hoţ, a fura; **a arăta pe cineva cu degetul**, v. **arăta**; **a şti** (sau **a cunoaşte**) **pe degete**, a cunoaşte foarte bine; **a-şi da cu degetul în ochi**, a nu vedea nimic (din cauza întunericului); **a sta cu degetul în gură**, a pierde vremea, a trîndăvi; **a nu mişca (măcar) un deget**, a nu face nimic, a nu lucra: *în caz că banii nu vin, ei încrucişează braţele şi nu mişcă un deget.* GHEŢIE; **a se trage în degete (cu cineva)**, a se pune, a se măsura (cu cineva); **a se ascunde după deget**, a încerca zadarnic să ascundă o vină evidentă; **îi poţi număra pe degete**, sînt foarte puţini; **a purta** (sau **a juca**) **pe cineva pe degete**, v. **purta**; **a scăpa printre degete**, a scăpa, a (se) strecura cu dibăcie, pe nesimţite: **a pune degetul, a)** a aplica amprenta digitală, în loc de semnătură; **b)** a remarca, a găsi elementul important: *Antistene a pus degetul fără doar şi poate pe un aspect esenţial al gîndirii.* BL.; **a pune degetul pe rană**, v. **rană**; **a încerca marea cu degetul**, v. **mare**[2]; **a avea** (sau **a fi**) **în** (sau **la**) **degetul cel mic al cuiva**, a cunoaşte ceva foarte bine: *universul fără margini e în degetul lui mic.* EM.; **a-şi muşca degetele**, v. **muşca**; **a-şi linge degetele**, a-i plăcea foarte mult; **în vîrful degetelor, a)** cu precauţie, tiptil, fără zgomot: *se scoală binişor şi se duce în vîrful degetelor lîngă căruţă.* CĂL.; **b)** stînd pe vîrful picioarelor; *s-a înălţat în vîrful degetelor ca să vadă mai bine.* GHEŢIE; **2.** (înv.) unitate de măsură a lungimii, avînd aproximativ lăţimea unui deget (de la mînă): *nu lăsă să i se toarne decît un deget.* M. CAR.; **3.** (compus) **cinci-degete**, plantă erbacee tîrîtoare, ale cărei frunze au cinci foliole (*Potentilla reptans*); (şi: (pop.) **deşt**). [Lat. *digitus*].

degetár, degetare n. **1.** mic obiect de metal care se pune în deget pentru a împinge acul la cusut: *la cafeaua în ceşcuţa cît un degetar, cucoana Georgeta făcea o mărturisire.* SAD.; **2.** plantă erbacee veninoasă, cu flori mari, galbene sau roşii-purpurii; degetăriţă; degeţel [*Digitalis ambigua*). [Lat. *digitale*].

degetăríţă, degetăriţe f. (bot.) **1.** degetar (*Digitalis ambigua*); **2.** degeţel-roşu (*Digitalis purpurea*). [*Degetar + -iţă*].

degetărúţ, degetăruţi m. plantă erbacee din familia primulaceelor, cu flori albastre-violete în formă de clopot, care creşte în zonele muntoase (*Soldanella montana*). [*Degetar + -uţ*].

degetúţ, degetuţe n. diminutiv al lui deget; degeţel. [*Deget + -uţ*].

degeţél, degeţele n. **1.** deget mic; degetuţ; **2.** (bot.) degetar (*Digitalis ambigua*); **3.** (compus) **degeţel-roşu**, plantă erbacee veninoasă, cu flori roşii-purpurii, din care se extrage digitalina (*Digitalis purpurea*). [*Deget + -el*].

deghizá, deghizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) travesti, a (se) îmbrăca pentru a nu fi recunoscut: *în vremea carnavalului, mă deghizez cu vreun caftan.* EM.; **2.** (tr.) a ascunde, a prezenta altfel decît este în realitate: *a deghiza o clauză.* [Din fr. *déguiser*].

deghizamént, deghizamente n. ceea ce serveşte pentru a (se) deghiza, pentru a (se) ascunde: *revista nu era decît un deghizament al „Literatorului".* CĂL. [Din fr. *déguisement*].

deghizáre, deghizări f. acţiunea de a (se) deghiza şi rezultatul ei: *autorii dogmelor nu s-au mărginit la stabilirea unor autonomii, pentru ca apoi să le escamoteze prin deghizare.* BL. [V. *deghiza*].

deghizát, ~ţi, deghizată, ~e a. **1.** travestit: *am fugit de-acasă deghizată.* EM.; **2.** (fig.) mascat, camuflat: *această formulă... nu cuprinde nici o relaţie de termeni analogici, nici făţişă, nici deghizată.* BL. [V. *deghiza*].

degivrá, degivrez vb. (tr.) a înlătura stratul de gheaţă sau de chiciură format pe unele suprafeţe. [Din fr. *dégivrer*].

degivráre, degivrări f. acţiunea de a degivra şi rezultatul ei. [V. *degivra*].

degivrór, degivroare n. dispozitiv folosit la avioane pentru a împiedica depunerea gheţii. [Din fr. *dégivreur*].

deglutíţie, deglutiţii f. act mecanic de trecere a bolului alimentar din gură în esofag; înghiţire. [Din fr. *déglutition*].

degráb adv. v. degrabă.

degrábă adv. **1.** repede, iute, la repezeală: *degrabă s-a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn.* CR.; **iute şi degrabă**, imediat: *prinde iute şi degrabă cucoşul şi-i dă o bătaie bună.* CR.; **2.** devreme, de timpuriu: *mi-au dat canon să mănînc lapte numai de la o vacă, ca să nu îmbătrînesc degrabă.* CR.; **mai degrabă**, mai uşor, mai curînd; **mai bine zis**: *acest roman este mai degrabă o compoziţiune în genul pitoresc.* IBR.; (şi: (înv.) **degrab**). [*De*[2] *+ grabă*].

degradá, degradez vb. **1.** (tr.) a pedepsi prin luarea gradului; a destitui dintr-o demnitate: *mitropolitul românilor uniţi înceta de a mai fi mitropolit, fiind degradat la rolul de episcop.* BL.; **2.** (tr.) a înjosi: *viciul degradează*; **3.** (refl.) a se strica, a se deteriora, a se ruina: *aproape toate sistemele admit pentru început existenţa unei supreme substanţe care se degradează în timp.* BL. [Din fr. *dégrader*, lat. *degradare*].

degradánt, ~ţi, degradantă, ~e a. care degradează; înjositor, degradator: *urîţenia şi metehnele sînt în mitologia greacă un atribut degradant în sine.* BL.; *fapte degradante.* [Din fr. *dégradant*].

degradáre, degradări f. **1.** pedeapsă care constă în luarea gradului: *încheiam bilanţul sinistru al acestei petreceri, ca un general înfrînt şi fugărit, promis degradării şi exilului.* PETR.; *degradare militară*; **degradare civică**, pierdere juridică a unor drepturi cetăţeneşti; **2.** micşorare a valorii, slăbire a calităţilor: *degradarea solului*; **3.** schimbare în rău, stricare, deteriorare; (înv.) degradaţie: *timpul e prin însăşi natura sa un mediu de fatală pervertire, degradare şi destrămare.* BL.; *ameliorarea şi degradarea unui imobil*; **4.** înjosire. [V. *degrada*].

degradát, ~ţi, degradată, ~e a. **1.** care a pierdut gradul pe care l-a avut: *ofiţer degradat*; **2.** decăzut moral sau social; **3.** stricat, deteriorat, ruinat: *unelte degradate*; (p. ext.) *avem la dispoziţie o cunoaştere degradată pe măsura vremelniciei şi spaţialităţii.* BL.; **4.** devenit neproductiv: *teren degradat.* [V. *degrada*].

degradatór, ~i, degradatoáre a. care degradează; degradant. // n. hîrtie neagră decupată astfel încît să permită obţinerea unei imagini cu anumite contururi la copierea filmului. [Din fr. *dégradateur*].

degradáţie, degradaţii f. (înv.) degradare: *fuge ... de glasul slobozeniei, ce-i strigă ruşinea şi degradaţia lui.* RUSSO. [Din fr. *dégradation*].

degradé, degradeuri n. descreştere treptată a intensităţii unei culori; (adj.) *aţă degrade*; (şi: **degradeu**). [Din fr. *dégradé*].

degradéu n. v. degrade.

degrás, degrasuri n. amestec de grăsimi emulsionabile cu care se ung pieile. [Din fr. *dégras*].

degrés, degrese n. (rar) declin: *progres, metaforă ironică pentru degres.* EM. [Din lat. *degressus*].

degresá, degresez vb. (tr.) **1.** a îndepărta grăsimea de pe suprafaţa unui obiect; **2.** a extrage grăsimea dintr-un aliment. [Din fr. *dégraisser*].

dégresánt, ~ţi, degresantă, ~e a. şi m. (substanţă) care degresează. [Din fr. *dégraissant*].

degresáre, degresări f. acţiunea de a degresa şi rezultatul ei. [V. *degresa*].

degresát, ~ţi, degresată, ~e a. din care s-a extras grăsimea: *alimente degresate.* [V. *degresa*].

degresiúne, degresiuni f. mişcare treptată, gradată. [Din fr. *dégression*, lat. *degressio, -onis*].

degresív, ~i, degresivă, ~e a. care descreşte treptat; care se reduce. [Din fr. *dégressif*, germ. *degressiv*].

degresór, ~i, degresoáre m., f. persoană care degresează. // n. (tehn.) aparat cu care se face degresarea anumitor materiale. [Din fr. *dégraisseur*].

degrevá, degrevez vb. (tr.) a scuti de anumite sarcini. [Din fr. *dégrever*].

degrevánt, ~ţi, degrevantă, ~e a. şi m., f. (persoană) care degrevează. [Din fr. *dégrevant*].

degreváre, degrevări f. acţiunea de a degreva şi rezultatul ei. [V. *degreva*].

degrevát, ~ţi, degrevată, ~e a. scutit, descărcat de o parte din sarcini. [V. *degreva*].

degringoládă, degringolade f. **1.** prăbuşire, cădere; **2.** (fig.) decădere, degradare: *aceasta e cauza degringoladei dadaiste.* BL. [Din fr. *dégringolade*].

degrosisór, degrosisoare n. (tehn.) sistem de filtre cu pietriş, folosit în instalaţiile de limpezire a apei. [Din fr. *dégrossisseur*].

degroşá, degroşez vb. (tr.) a prelucra o piesă brută pentru a o aduce la o dimensiune apropiată celei normale. [Din fr. *dégrossir*].

degroşáre, degroşări f. acţiunea de a degroşa şi rezultatul ei. [V. *degroşa*].

degudronă, degudronez vb. (tr.) a separa gudroanele de gazele produse la distilarea cărbunilor. [Din fr. *dégoudronner*].

degudronáre, degudronări f. acţiunea de a degudrona şi rezultatul ei. [V. *degudrona*].

degudronatór, degudronatoare n. aparat sau utilaj cu care se separă gudronul de gazele produse la distilarea cărbunilor fosili. [*Degudrona + -tor*; cf. fr. *dégoudronneur*].

degurgitá, degurgitez vb. (tr.) a vomita. [Et. nec.; cf. *ingurgita*].

degustă, degúst vb. (tr.) a gusta pentru a determina calitatea (unei băuturi sau unei mîncări); (p. ext.) a savura: *domnul director binevoiască ... să deguste cafea turcească.* AL. [Din lat. *degustare*, fr. *déguster*].

degustáre, degustări f. faptul de a degusta; gustare a unei băuturi sau a unei mîncări pentru a-i aprecia calitatea: *degustarea vinului*; (p. ext.) *un critic de artă se lasă călăuzit în analizarea şi degustarea unei opere de artă nu numai de sensibilitate.* BL. [V. *degusta*].

degustáţie, degustaţii f. faptul de a degusta; degustare. [Din fr. *dégustation*].

degustátor, ~i, degustătoáre m., f. persoană care se ocupă cu degustarea vinurilor, fructelor etc. [*Degusta + -ător*].

deh interj. cuvînt care exprimă o nedumerire. [Onomat.]

dehidrogená, dehidrogenez vb. (chim.; tr.) a elimina hidrogenul din molecula compuşilor organici. [Din fr. *déshydrogéner*].

dehiscént, ~ţi, dehiscentă, ~e a. (bot.) care se deschide de la sine cînd ajunge la maturitate, punînd în libertate seminţele: *păstaia, capsula sînt fructe dehiscente.* [Din fr. *déhiscent*, lat. *dehiscens, -ntis*].

dehiscénţă f. (bot.) deschidere de la sine a unui fruct sau a unei antere. [Din fr. *déhiscence*].

dehlemetí, dehlemetesc vb. (reg.; refl.) a renunţa la ceva; a se dispensa de ceva. [Et. nec.; cf. *lehămeti*].

dehlemetíre, dehlemetiri f. (reg.) faptul de a se dehlemeti. [V. *dehlemeti*].

dehlemetít, ~ţi, dehlemetită, ~e a. (reg.) plictisit, dezgustat, scîrbit. [V. *dehlemeti*].

dehocă vb. v. dihoca.

deicíd, deicizi m. ucigaş al unui zeu; (spec.) ucigaş al lui Isus Hristos; (adj.) *popor deicid*. [Din fr. ***déicide***].

deíctic, ~ci, deictică, ~ce a. (lingv.) care arată, care demonstrează, care întăreşte un sens; (subst. n.) *deicticele fac parte din diferite clase morfologice*. [Din fr. ***déictique***, germ. ***deiktisch***].

deifică, deífic vb. (tr.) **1.** a pune în rîndul zeilor, a atribui putere divină; **2.** (fig.) a lăuda excesiv, a supraaprecia. [Din lat. ***deificare***, fr. ***déifier***].

deificáre, deificări f. faptul de a deifica. [V. ***deifica***].

deísm n. doctrină care recunoaşte existenţa lui Dumnezeu numai ca o cauză primară şi impersonală a universului, lumea fiind supusă legilor naturale invariabile: *va găsi pe de altă parte posibilitatea de a combate liber-cugetarea, deismul şi materialismul contemporanilor săi*. BL. [Din fr. ***déisme***, germ. ***Deismus***].

deíst, ~şti, deistă, ~e a. care susţine deismul, referitor la deism: *filozofia dominantă a generaţiei de la 1840 a fost idealistă şi deistă*. IBR. // m., f. adept al deismului. [Din fr. ***déiste***].

deîmpărţít, deîmpărţituri n. (mat.) număr care urmează să fie împărţit. [***De***[2] + ***împărţit***].

deînmulţít, deînmulţituri n. (mat.) număr care urmează să fie înmulţit. [***De***[2] + ***înmulţit***].

dejá adv. **1.** de pe acum (sau de pe atunci); în acest (sau acel) moment: *are deja cute sub ochi, începe să încărunţească*. IBR.; *e deja seară;* **2.** de mai înainte: *hoaşca îşi împlîntase deja mîinile în pîntecele despicat al peştelui*. GHEŢIE; *te cunoşteam deja*. [Din fr. ***déjà***].

dejalén, dejalenuri n. ţesătură de calitate superioară din bumbac mercerizat, din care se confecţionează cămăşi bărbăteşti. [Cf. engl. ***delaine***].

déjă, deje f. (reg.) vas (de lemn) în care curge vinul la teasc. [Din sl. ***dĕja***].

dejécţie, dejecţii f. **1.** evacuare a excreţiilor din organism; **2.** materie evacuată; **3.** apă murdară, gunoaie etc. care degradează mediul; **4.** con de dejecţie, formă de relief alcătuită din pietriş, nisip, argilă etc. depozitate de torenţi în locul unde se micşorează panta; (şi: (înv.) **dejecţiune**). [Din fr. ***déjection***, lat. ***dejectio, -onis***].

dejecţiúne f. v. dejecţie.

dejér, dejeri m. (reg.) ciubăr. [De la ***dejă***].

dejucá, dejóc vb. (tr.) a zădărnici, a face să nu izbutească planurile, uneltirile cuiva: *am voit să dejucăm intrigile conservatorilor*. AL.; *i-am dejucat proiectele*. [***De***[2] + ***juca***; cf. fr. ***déjouer***].

dejucáre, dejucări f. acţiunea de a dejuca şi rezultatul ei. [V. ***dejuca***].

dejugá, dejúg vb. **1.** (tr.) a scoate vitele din jug: *fără să dejuge boii, începe a tăia copacul, să cadă în car deodată*. CR.; (absol.) *bejenarii dejugară, aprinseră focurile de popas şi mîncară*. GAL.; **2.** (fig.; intr.) a ajunge sau a se opri undeva; a poposi: *sărăcia a dejugat la culcuşul nostru*. ISP. [Lat. **disjugare*].

dejugáre, dejugări f. acţiunea de a dejuga; dejugat[1]. [V. ***dejuga***].

dejugát[1] n. **1.** dejugare; **2.** timp de repaus cînd se dejugă boii. [V. ***dejuga***].

dejugát[2] **~ţi, dejugată, ~e** a. care are vitele scoase de la jug: *căruţele dejugate stau în drum*. BAC. [V. ***dejuga***].

dejún, dejunuri n. masa de amiază: *a terminat dejunul şi a plătit socoteala*. CAR.; **micul dejun**, masa de dimineaţă: *li se servi micul dejun*. GHEŢIE. [De la ***dejuna***].

dejuná, dejunez vb. (intr.) a lua masa (de amiază sau de dimineaţă). [Din fr. ***déjeuner***].

de jure [de iúre] adv. şi a. de drept: *a recunoaşte de jure existenţa unui stat*. [Cuv. lat.].

dejúrnă a. (înv.) de serviciu (la militari sau la elevi): *iată şi căpitanul dejurnă!* SL.; *a fi dejurnă*. [Din rus. ***dežurnîi***].

dejúrstfă f. v. dejurstvă.

dejúrstvă, dejurstve f. (înv.) corp de gardă; comandament militar: *la dejurstfă în Gorgani*. GHICA; (şi: **dejurstfă, djurstvă**). [Din rus. ***dežurstvo***].

delaborá, delaborez vb. (tr.) a demonta dintr-un loc instalaţiile, maşinile şi muniţiile inutilizabile sau periculoase. [Din lat. ***delaborare***].

delabrá, delabrez vb. (rar; tr.) a deteriora, a strica, a ruina. [Din fr. ***délabrer***].

delaoláltă adv. (rar) împreună. [***De***[2] + ***laolaltă***].

delapidá, delapidez vb. (tr.) a-şi însuşi banii publici; a sustrage, a fura: *prin înrîurirea unui fals baron joacă cărţi şi delapidează bani*. CĂL. [Din fr. ***délapider***, lat. ***delapidare***].

delapidáre, delapidări f. infracţiune care constă în însuşirea, folosirea sau traficarea de către un angajat a unor sume de bani sau a altor bunuri aflate în gestiunea sau în administrarea sa; sustragere de bunuri din avutul statului: *un bărbat ..., din dragoste pentru ea, a făptuit o delapidare*. CĂL. [V. ***delapida***].

delapidatór, ~i, delapidatoáre m., f. persoană care delapidează: *se face tîlhar ca popă şi delapidator ca ofiţer*. CĂL.; (adj.) *se substituie unui prieten mort, devine comisar delapidator*. CĂL. [Din fr. ***dilapidateur***].

delatór, ~i, delatoáre m., f. persoană care face o delaţiune; denunţător: *printre delatoare era şi d-na Cîmpeanu*. CĂL.; *un delator odios*. [Din fr. ***délateur***, lat. ***delator***].

delaţiúne, delaţiuni f. denunţare; pîră: *îl dăduse în judecată... sub motiv de delaţiune de rapoarte cu privire la maltratarea ţăranilor închişi*. CĂL. [Din fr. ***délation***, lat. ***delatio, -onis***].

délă, dele f. (înv.) **1.** dosar: *dulapuri cu dele afumate*. AL.; **2.** proces, cauză. [Din rus. ***delo***].

delăsá, delăs vb. (refl. şi tr.) a dovedi nepăsare, neglijenţă faţă de ceva; a abandona o treabă începută; a părăsi: *cîte inime rîzînde, dar pe cîte suspinînde le delasă-ncetinel*. EM. [Din fr. ***délaisser***].

delăsáre, delăsări f. faptul de a (se) delăsa; nepăsare, neglijenţă. [V. ***delăsa***].

delăsătór, ~i, delăsătoáre a. şi m., f. (persoană) care se delasă; neglijent, indolent. [***Delăsa*** + ***-tor***].

delătură, delătur vb. (reg.; tr.) a înlătura. [***De***[2] + ***latură*** + ***-a***].

delcó n. cap distribuitor la motoarele cu aprindere electrică. [Din fr., engl. ***delco***].

deleán, deleni m. locuitor din zona muntoasă. [***Deal*** + ***-ean***].

deleátur n. semn de corectură prin care se indică suprimarea unei litere, unui cuvînt etc. [Cuv. lat.].

delébil, ~i, delebilă, ~ e a. (livr.) care poate fi şters. [Din fr. ***délébile***].

delectá, delectez vb. (tr. şi refl.) a (se) desfăta, a (se) încînta: *ei se delectau mai mult cu citirea întîmplărilor lui Alexandru Machedon*. GHICA. [Din fr. ***délecter***, lat. ***delectare***].

delectábil, ~i, delectabilă, ~e a. (rar) plăcut, agreabil, încîntător: *sînt scrieri delectabile prin humorul lor curat intelectual, spontan şi deferent*. CĂL. [Din fr. ***délectable***, lat. ***delectabilis***].

delectáre, delectări f. faptul de a (se) delecta; desfătare, încîntare: *muzica simfonică ... deveni unicul său mijloc de delectare*. GHEŢIE. [V. ***delecta***].

delegá, delég vb. (tr.) **1.** a împuternici pe cineva să acţioneze ca reprezentant: *e un alegător ideal, un om care nu va vota, care nu va delega la conducerea ţării pe oricine*. IBR.; **2.** a însărcina pe cineva cu executarea sau cu supravegherea unei lucrări. [Din fr. ***déléguer***, lat. ***delegare***].

delegáre, delegări f. faptul de a delega. [V. ***delega***].

delegát, ~ţi, delegată, ~e a. şi m., f. (persoană) care a primit o delegaţie: *norodul are să stăpînească prin persoane-alese, delegate*. B.-DEL.; *să nu să adune depreună toată gloata la deobştele sfat, ci din toată ceata un delegat*. B.-DEL. [Din fr. ***délégué***, lat. ***delegatus***].

delegatăr, ~i, delegatară, ~e a. şi m., f. (persoană) care deleagă, care dă o delegaţie. [Din fr. ***délégataire***].

delegăţie, delegaţii f. **1.** însărcinare de a acţiona în numele cuiva; **2.** (concr.) act prin care cineva este desemnat ca delegat: *s-a dus să-şi vizeze delegaţia;* **3.** comisie, grup cu o anumită misiune: *uneori iobagii trimiteau delegaţii speciale la Viena spre a susţine dreptele lor cereri*. BL.; (şi: (înv.) **delegaţiune**). [Din fr. ***délégation***, lat. ***delegatio, -onis***, germ. ***Delegation***].

delegaţiúne f. v. delegaţie.

delestá, delestez vb. (tr.) a arunca lestul dintr-o corabie sau dintr-un balon. [Din fr. ***délester***].

deletér, ~i, deleteră, ~e a. (rar) **1.** nociv, dăunător (sănătăţii): *gaz deleter*; **2.** (fig.) care corupe: *maxime deletere*. [Din fr. ***délétère***].

delexicalizá, pers. 3 **delexicalizează** vb. (lingv.; tr. şi refl.) a face să piardă sau a pierde conţinutul semantic. [***Des-***[1] + ***lexical*** + ***-iza***].

delexicalizáre, delexicalizări f. faptul de a (se) delexicaliza. [V. ***delexicaliza***].

delexicalizát, ~ţi, delexicalizată, ~e a. care şi-a pierdut conţinutul semantic. [V. ***delexicaliza***].

delfín[1]**, delfini** m. principe moştenitor al tronului Franţei; titlu purtat de fiul cel mare al regelui sau de principele moştenitor în Franţa. [De la ***delfín***[2]; cf. fr. ***dauphin***].

delfín[2]**, delfini** m. **1.** mamifer marin cu corpul în formă de fus, cu botul alungit, care trăieşte în grupuri (*Delphinus delphis*): *delfini fără număr care, sărind din mare ..., pe rînd se cufundau*. AL.; **2.** (artic.) constelaţie din emisfera boreală; **3.** procedeu de înot caracterizat prin mişcări simultane ale braţelor, dinainte spre dinapoi, coordonate cu bătaia în plan vertical a picioarelor. [Din lat. ***delphinus***, it. ***delfino***].

delfinăriu, delfinarii n. **1.** bazin pentru delfini[2]; **2.** sală, clădire în care se află un astfel de bazin (şi în care au loc reprezentaţii cu delfinii). [Din germ. ***Delphinarium***].

delibăşă m. (înv.) şef al gărzii domneşti, căpetenia deliilor: *un delibaşa trimis într-adins de sultan*. FIL. [Din turc. ***deli başı***].

deliberá, deliberez vb. (intr.) **1.** a discuta împreună, a chibzui în legătură cu luarea unei hotărîri sau cu rezolvarea unei chestiuni: *în sală deliberează guvernul provizoriu*. PETR.; *completul deliberează;* **2.** a chibzui în sine cu privire la luarea unei hotărîri: *omului i se dă prilejul să delibereze, să se convingă, să hotărască el singur*. BL. [Din fr. ***délibérer***, lat. ***deliberare***].

deliberánt, ~ţi, deliberantă, ~e a. care deliberează: *adunare deliberantă*. [Din fr. ***délibérant***].

deliberáre, deliberări f. **1.** faptul de a delibera; discutare (de către un organ colectiv) a unei chestiuni; consfătuire, dezbatere; (rar) deliberaţie; (p. ext.) *protestantul îşi întemeiază o viaţă spirituală, a lui proprie, numai după o amplă deliberare interioară*. BL.; **2.** chibzuire, reflecţie: *deosebirea dintre entuziasm şi critică e cam aceeaşi ca dintre un act reflex şi un act însoţit de o deliberare oarecare*. IBR. [V. ***delibera***].

deliberát, ~ţi, deliberată, ~e a. **1.** făcut în mod intenţionat: *spiritul ... este autorul faptelor deliberate*. IBR.; (adv.) *romanticii ... fugeau deliberat de motivare*. CĂL.; **2.** care a fost gîndit, chibzuit: *asasinaţi în mod deliberat o femeie, care ... nu are nici o vină*. PETR. [V. ***delibera***].

deliberatív, ~i, deliberativă, ~e a. care deliberează; referitor la deliberare; **vot deliberativ**, drept de a hotărî ceva prin vot. [Din lat. ***deliberativus***, fr. ***délibératif***].

deliberáţie, deliberaţii f. (rar) deliberare: *gloata ... aştepta afară rezultatul deliberaţiei soborului*. NEGR. (şi: (înv.) **deliberaţiune**). [Din lat. ***deliberatio, -onis***, fr. ***délibération***].

deliberaţiúne f. v. deliberaţie.

delicát, ~ţi, delicată, ~e a. **1.** plăpînd, şubred, slab: *sănătate delicată;* (subst.) *toţi eroii săi fac parte din cei delicaţi, din firile alese, din cei dezarmaţi.* IBR.; **2.** fin, gingaş, graţios: *palpitară ca luminiţi delicate şi florile unui măr bătrîn.* SAD.; *floare delicată;* (adv.) *Ludovic ştia cum trebuie să înţeleagă frazele delicat întortocheate ale cavalerului.* SAD.; **3.** discret, atenuat: *trăsurile feţei de o paloare delicată.* EM.; **4.** fin, ales: *mîncare delicată;* **5.** realizat cu fineţe: *lucru delicat;* **6.** care cere prudenţă, atenţie: *mă găseam într-o situaţie foarte delicată.* GHEŢIE; **7.** plin de atenţie, de grijă; lipsit de asprime: *desenează fără invenţie, dar cu un delicat ochi de caligraf* CĂL.; *conştiinţă delicată; spirit delicat;* **8.** de calitate bună: *cu încălţăminte delicată.* GAL.; **9.** complicat, neclar: *poetul, ale cărui relaţii cu soţia sînt delicate, este furios.* CĂL. [Din fr. ***délicat***, lat. ***delicatus***].

delicatésă, delicatese f. aliment fin: *un magazin de mezeluri şi delicatese.* GHEŢIE. [Din germ. ***Delikatesse***].

delicatéţă f. v. delicateţe.

delicatéţe f. **1.** însuşirea de a fi delicat; fineţe, gingăşie: *am început s-o mîngîi cu delicateţe pe braţul gol.* GHEŢIE; **2.** purtare atentă, respectuoasă: *observaţia ei şi mai ales modul în care fusese rostită mi s-au părut lipsite de delicateţe.* GHEŢIE; **3.** aptitudine de a sesiza lucrurile fine; subtilitate: *reuşeşte din pricina imoralităţii, din pricina lipsei de delicateţă sufletească.* IBR.; *delicateţe de gust;* (şi: (înv.) **delicateţă**). [Din fr. ***délicatesse,*** it. ***delicatezza***].

deliciós, ~şi, delicioásă, ~e a. **1.** foarte gustos: *vinul şi gustările ... sînt delicioase.* PETR.; **2.** (fig.) extrem de plăcut, fermecător: *cartea aceasta mi se pare delicioasă.* PETR.; *parfum delicios.* [Din fr. ***délicieux***, lat. ***deliciosus***].

delíciu, delícii n. **1.** plăcere mare; desfătare: *această carte e o lectură plină de delicii.* CĂL.; **2.** (fig.; fam.) lucru, fiinţă încîntătoare: *eşti un deliciu.* PETR. [Din lat. ***delicium***, fr. ***délice***].

delíct, delícte n. (jur.) **1.** fapt nepermis de lege; vină, greşeală: *a fost salvat de Eliazar de la o condamnare infamantă prin însuşirea delictului.* CĂL.; **2.** fapt pedepsit de tribunalul corecţional: *arestat pentru delicte de presă.* CĂL.; **delict civil,** faptă ilicită făcută cu intenţie sau din culpă; (adj.) **corp delict,** probă materială, reprezentînd instrumentul unei infracţiuni: *corpul delict, un topor, zăcea azvîrlit într-un colţ.* GHEŢIE; **în flagrant delict,** asupra faptului, în momentul cînd se săvîrşeşte infracţiunea; (p. ext.) *fără excepţie, aceşti gînditori pot fi prinşi în flagrant delict de unilateralitate.* BL. [Din lat. ***delictum***, fr. ***délict***].

delictós a. v. delictuos.

delictuál, ~i, delictuală, ~e a. delictuos. [De la ***delict***].

delictuós, ~şi, delictuoásă, ~e a. care constituie un delict, care ţine de delict; delictual: *narează tribulaţiile judiciare ale lui Ştefan Istrăteanu ..., arestat pentru speculaţii comerciale, considerate delictoase.* CĂL.; *faptă delictuoasă;* (şi: (rar) **delictos**). [Din fr. ***délictueux***].

delicvént m., f. v. delincvent.

delicvéscent, ~ţi, delicvescentă, ~e a. **1.** care absoarbe vaporii din atmosferă pînă la solubilizare; **2.** (fig.) decadent; lipsit de rigoare, de fermitate [Din fr. ***déliquescent***, lat. ***deliquescens, -ntis***].

delicvescénţă f. **1.** proprietate a unei substanţe de a fi delicvescentă, de a absorbi vaporii din atmosferă; **2.** (fig.) decadenţă; lipsă de ordine, de rigoare: *ţăranii săi n-au simţul moral şi sînt în stare continuă de delicvescenţă.* CĂL. [Din fr. ***déliquescence***].

deligăţie, deligaţii f. aplicare a unui bandaj, a unui aparat sau a unui medicament extern. [Din fr. ***déligation***].

delimitá, delimitez vb. (tr. şi refl.) **1.** a(-şi) fixa, a(-şi) stabili limitele; a (se) mărgini, a (se) limita: *grija cea mai mare a automatiştilor este să delimiteze arta faţă de celelalte creaţii de cultură.* BL.; (refl. pas.) *cînd a fost vorba de a se delimita hotarele Moldovei, el a fost însărcinat cu aceasta.* IBR.; **2.** a (se) contura. [Din fr. ***délimiter***, lat. ***delimitare***].

delimitábil, ~i, delimitabilă, ~e a. care poate fi delimitat: *aria accentului rămîne aproximativ delimitabilă.* BL. [Din fr. ***délimitable***].

delimitáre, delimitări f. acţiunea de a (se) delimita şi rezultatul ei; fixare a limitelor unui lucru: *orice metodă de cercetare implică o delimitare a obiectului.* BL. [V. ***delimita***].

delimitát, ~ţi, delimitată, ~e a. care are limite fixate; stabilit: *omul de ştiinţă îşi asumă rolul de cercetător al unui domeniu delimitat.* BL. [V. ***delimita***].

delimitatív, ~i, delimitativă, ~e a. (rar) care delimitează, care serveşte pentru a delimita; delimitator. [***Delimita*** + ***-tiv***].

delimitatór, ~i, delimitatoáre a. delimitativ. [***Delimita*** + ***-tor***].

delincvént, ~ţi, delincventă, ~e m., f. persoană care a săvîrşit un delict penal: *a schiţat un adevărat manual al bunului administrator, cu listă de fraude posibile şi de figuri de delincvenţi.* CĂL.; (şi: (rar) **delicvent**). [Din lat. ***delinquens, -ntis***, fr. ***délinquant,*** germ. ***delinquent***].

delincvénţă, delincvenţe f. totalitate a delictelor şi a crimelor considerate în plan social. [Din fr. ***délinquance,*** germ. ***Delinquenz***].

delineá, delineez vb. (tr.) a contura, a trasa conturul unui obiect: *proiectul unei constituţii fu delineat şi revoluţia hotărîtă.* CĂL.; (refl. pas.) *pe măsura colorării liricei generale, satanismul s-a delineat complet.* CĂL. [Din fr. ***délinéer***].

delineáre f. trasare a conturului unui obiect. [V. ***delinea***].

delineávit n. cuvînt care însoţeşte, în colţul de jos al unei gravuri, numele autorului. [Cuv. lat.].

delír, deliruri n. **1.** tulburare a minţii, caracterizată prin halucinaţii şi aiurări, provocată de o îmbolnăvire: *are friguri ... e în delir.* EM.; **2.** (fig.) exaltare, entuziasm excesiv: *şi-n sacrul său deliriu depune p-a ei frunte nupţialul primul baciu.* HEL.; *tot focul amorului tînăr, tot delirul juneţei cei mai înflorite le-am cheltuit.* NEGR.; (şi: (înv.) **deliriu**). [Din fr. ***délire,*** it. ***delirio,*** lat. ***delirium***].

delirá, delirez vb. (intr.) a fi în stare de delir; a aiura: *pe drumuri delirînd, pe vreme de toamnă, mă urmăreşte-un gînd.* BAC. [Din fr. ***délirer***, lat. ***delirare***].

deliránt, ~ţi, delirantă, ~e a. **1.** care este în stare de delir: *minte delirantă;* **2.** (fig.) exaltat, excesiv; extravagant: *acţiunea lui, lipsită de realizarea imediată, căpătă o formă delirantă.* CĂL.; (subst.) *romanticul ... e totdeauna un febricitant, un agitat, un delirant.* CĂL.; (adv.) *mulţimea aplaudă delirant.* PETR. [Din fr. ***délirant***].

deliráre, delirări f. acţiunea de a delira şi rezultatul ei. [V. ***delira***].

delíriu n. v. **delir**.

delírium n. (med.) **delirium tremens,** criză alcoolică caracterizată prin delir, halucinaţii şi tremurături. [Cuv. lat.].

delitescénţă, delitescenţe f. (med.) dispariţie subită a unei tumori sau a unei inflamaţii. [Din fr. ***délitescence***].

delíu, delii m. (înv.) **1.** soldat din corpul de călăreţi înfiinţat de Mihai Viteazul: *înainte delii!* BOL.; **2.** (în epoca fanariotă) soldat din garda domnească, compusă mai ales din arnăuţi şi comandată de un delibaşă; **3.** soldat din călărimea uşoară turcă: *caii deliilor erau în spume.* DELAVR. // a. **1.** voinic, viteaz: *e Mustafa deliul!* AL.; (subst.) *taie cap de deliu.* POP.; **2.** înalt, zvelt: *cu trupul deliu ca un brad;* **3.** furios, nebun, vehement: *l-au socotit ... zăltat, deliu aproape.* ST.; (şi: **diliu**). [Din turc. ***deli*** „viteaz"].

délniţă, delniţe f. **1.** (reg.; în evul mediu) parte din moşia satului care se afla în stăpînirea ereditară a unei familii de ţărani; **2.** (reg.; în evul mediu) parte dintr-o anumită subîmpărţire a pămîntului satului; **3.** (înv. şi reg.) moşie mică; proprietate; **4.** (înv. şi reg.) fîşie lungă şi îngustă de teren arabil: *nu isprăvesc cu cositul că delniţa-i măricică.* REBR. [Din sl. ***délinica***].

delóc adv. **1.** nicidecum, în nici un caz: *limba lui e bătrînească, însă deloc naivă.* CĂL.; **2.** chiar puţin, oricît de puţin, cîtuşi de puţin: *mama Dochiţa, ... o femeie încă frumoasă şi grăsuleană, nu bea vin deloc.* MAT. [***De²*** + ***loc***].

deloiál, ~i, deloială, ~e a. (rar) care este în contradicţie cu buna-cuviinţă; incorect, necinstit, deplasat. [Din gr. ***déloyal***].

délta m. **1.** a patra literă a alfabetului grecesc; **2.** (fig.) simbol al adevărului; adevăr: *Eliad zidea din visuri şi din basme seculare delta biblicelor sînte, profeţiilor amare.* EM. [Din gr. ***délta***].

deltaplán, deltaplane n. aparat de zbor (pentru o singură persoană) foarte uşor, care poate plana sau pluti în curenţii ascensionali. [Din fr. ***deltaplan***].

deltaplanísm n. sport aviatic practicat cu deltaplanul. [Din fr. ***deltaplanisme***].

deltaplaníst, deltaplaníşti m. sportiv care zboară cu deltaplanul. [Din fr. ***deltaplaniste***].

déltă, delte f. formă de relief cu aspect de triunghi, creată prin despărţirea în mai multe braţe a unui fluviu la vărsarea în mare: *ea nu fusese niciodată acolo; se născuse în deltă.* SAD.; *delta Nilului; delta Dunării; delta Rinului.* [Din lat., fr. ***delta,*** germ. ***Delta***].

deltoíd, ~zi, deltoidă, ~e a. în formă de triunghi. // m. muşchi al articulaţiei umărului, în forma literei delta, fixat pe omoplat, claviculă şi capătul humerusului. [Din fr. ***deltoïde***].

deluléţ, deluleţe n. (pop.) deluşor: *un şipot de apă ... ieşea din coasta unui deluleţ.* ISP. [***Deal*** + ***-ul*** + ***-eţ***].

delúng, ~gi, delungă, ~gi a. (rar) îndelungat. [***De²*** + ***lung***].

delungă, delúng vb. (înv.; refl.) a se îndepărta: *acieşi se delungară de elu ceia ce vrea se-lu întreabe.* COD. VOR.; *viţa de la par nu se delungă.* [De la ***delung***; cf. lat. ***delongare***].

delungát, ~ţi, delungată, ~e a. (înv.) **1.** îndepărtat, depărtat: *pustii era acel loc şi departe de toate cetăţile delungat.* COR.; **2.** care durează mult timp; îndelungat: *nu poate să fie pace delungată.* B.-DEL.; **3.** lung, întins pe o distanţă mare: *ţiganii trimit la Vlad solie, să le scurte cale delungată.* B.-DEL. [V. ***delunga***].

delurós, ~şi, deluroásă, ~e a. cu multe dealuri: *satul Şiria, foarte lung şi în regiune deluroasă, este dominat de ruina unei cetăţi.* CĂL. [***Deal*** + ***-uros***].

deluşór, deluşoare n. diminutiv al lui deal; deal mic; (pop.) deluleţ, deluţ. [***Deal*** + ***-uşor***].

delúţ, deluţe n. (pop.) deluşor: *cucuruz de pe deluţ.* POP [***Deal*** + ***-uţ***].

delúviu, deluvii n. **1.** potop, inundaţie: *se va vedea universul înainte de deluviu, corabia lui Noe.* CĂL.; **2.** (geol.) material sedimentar provenit din degradarea rocilor, transportat de apele de şiroire. [Din lat. ***diluvium,*** it. ***deluvio***].

deluzóriu, ~ii, deluzorie, ~ii a. care induce în eroare; înşelător, iluzoriu. [Din lat. ***delusorius,*** fr. ***délusoir***].

demachiá, demachiez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) şterge machiajul sau fardul. [Din fr. ***démaquiller***].

demachiánt, ~ţi, demachiantă, ~e a. şi m. (produs cosmetic) care demachiază. [Din fr. ***démaquillant***].

demachiát¹ n. demachiere: *am pierdut o oră cu demachiatul.* [V. ***demachia***].

demachiát², ~ţi, demachiată, ~e a. cu rujul sau cu fardul şters. [V. ***demachia***].

demachiére, demachieri f. acţiunea de a (se) demachia şi rezultatul ei; demachiat¹. [V. ***demachia***].

demagnetizá, demagnetizez vb. (tr. şi refl.) a pierde sau a face să-şi piardă proprietăţile magnetice. [Din fr. ***démagnétiser***].

demagnetizánt, ~ţi, demagnetizantă, ~e a. care produce demagnetizare. [Din fr. *démagnétisant*].

demagnetizáre, demagnetizări f. acţiunea de a (se) demagnetiza şi rezultatul ei. [V. *demagnetiza*].

demagnetizát, ~ţi, demagnetizată, ~e a. care şi-a pierdut proprietăţile magnetice. [V. *demagnetiza*].

demagnetizór, demagnetizoare n. dispozitiv electromagnetic cu care se produce demagnetizarea. [Din fr. *démagnétiseur*].

demagóg, demagogi m. persoană care face promisiuni neîntemeiate şi se exprimă bombastic pentru a înşela opinia publică; partizan al demagogiei: *pe lesnea crezare a mulţimii se-ntemeiază demagogii. EM.; libertatea pentru demagogi este un soi de balon.* [Din fr. *démagogue*].

demagógic, ~ci, demagogică, ~ce a. propriu demagogilor sau demagogiei, referitor la demagogi sau la demagogie: *idei demagogice.* [Din fr. *démagogique*].

demagogíe, demagogii f. metodă de înşelare a publicului (folosită de politicieni), prin promisiuni mincinoase şi discursuri bombastice: *sînt nişte aristocraţi ascunşi în stremţele demagogiei.* RUSSO. [Din fr. *démagogie*].

demagogísm n. (rar) teorie (şi practică) bazată pe demagogie: *el are speranţa intimă de a compromite prin ridiculizarea demagogismului însuşi democratismul.* IBR. [*Demagogie* + *-ism*].

demagogizá, demagogizez vb. (rar; tr.) a face să devină demagog, să practice demagogia, să se deprindă cu ea: *unii căutînd să demagogizeze poporul din ce în ce.* EM. [*Demagogie* + *-iza*].

demagogizáre, demagogizări f. acţiunea de a demagogiza, de a extinde demagogia, de a deprinde cu convieţuirea în minciună: *demagogizarea progresivă a ţării.* EM. [V. *demagogiza*].

demánt, demanţi m. (germanism) diamant: *oameni aleşi, fără prihană nu s-află ca marfa la dugheană, ci sînt şi mai rari decît demanţii.* B.-DEL. [Din germ. *Demant*].

demará, demarez vb. **1.** (intr.) a se pune în mişcare; a porni: *automobilul a demarat;* **2.** (fig.; intr.) a-şi lua avînt, a porni cu viteză: *exodul forţelor de muncă spre exteriorul capitalist şi civilizat demarase şi el.* CF.; **3.** (tr.) a dezlega odgoanele unei corăbii (în vederea plecării). [Din fr. *démarrer*].

demaráj, demaraje n. **1.** demarare; **2.** început al unei activităţi; **3.** dezlegare a odgoanelor unei corăbii înainte de plecare; **4.** (fig.; sport) avînt, viteză cu care se porneşte. [Din fr. *démarrage*].

demaráre, demarări f. acţiunea de a demara şi rezultatul ei; demaraj. [V. *demara*].

demarcá, demarchez şi **demárc** vb. **1.** (tr.) a delimita, a însemna printr-o linie de demarcaţie; demarcaj; **2.** (sport; refl.) a scăpa de adversar. [Din fr. *démarquer*].

demarcáj, demarcaje n. **1.** demarcare; **2.** luare a unor pasaje dintr-o carte pentru a le transpune în alta; **3.** (sport) situaţie în care un jucător este astfel plasat încît nu este împiedicat să primească şi să conducă mingea. [Din fr. *démarquage*].

demarcáre, demarcări f. acţiunea de a (se) demarca şi rezultatul ei; demarcaj. [V. *demarca*].

demarcát, ~ţi, demarcată, ~e a. **1.** delimitat printr-o linie de demarcaţie; **2.** (despre sportivi) scăpat de sub urmărirea adversarului. [V. *demarca*].

demarcatív, ~i, demarcativă, ~e a. de demarcaţie. [Din fr. *démarcatif*].

demarcáţie, demarcaţii f. **1.** separare, despărţire, delimitare: *limitele sale în spaţiu sînt demarcaţii faţă de mediul fizic.* BL.; *a stabili o strictă demarcaţie*; **linie de demarcaţie**, linie care desparte două ţări, două suprafeţe, două situaţii etc.: *linia de demarcaţie dintre cele două feluri de cunoaştere, pe care abia o întrezărim, va deveni desigur tot mai vizibilă.* BL.; **2.** operaţie prin care se stabileşte frontiera dintre două state sau linia despărţitoare dintre două suprafeţe de teren: *demarcaţie pe cursul unei ape*; (şi: (înv.) **demarcaţiune**). [Din fr. *démarcation*, germ. *Demarkation*].

demarcaţionál, ~i, demarcaţională, ~e a. (rar) care are caracter de demarcaţie: *a încerca sentimentul demarcaţional al unui salt în altă parte.* BL. [*Demarcaţie* + *-onal*].

demarcaţiúne f. v. demarcaţie.

demarór, demaroare n. dispozitiv care iniţiază mişcarea unui motor cu ardere internă. [Din fr. *démarreur*].

demascá, demásc vb. (tr. şi refl.) **1.** (înv.) a(-şi) scoate masca: *femeile vor să păstreze masca ...; pe la sfîrşitul cinei sper că ele singure or să se demaşte.* BOL.; **2.** (fig.) a(-şi) da pe faţă planurile, acţiunile, gîndurile ascunse; a (se) arăta în adevărata lumină: *în locul dumitale aş demasca pe şiretul acela.* NEGR.; **3.** (mil.) a descoperi un obiectiv, prin nerespectarea regulilor de mascare, făcîndu-l vizibil de către inamic. [Din fr. *démasquer;* cf. germ. *demarkieren*].

demascáre, demascări f. acţiunea de a (se) demasca şi rezultatul ei; dezvăluire. [V. *demasca*].

demasculinizá, demasculinizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde trăsăturile de bărbat. [Din fr. *démasculiniser*].

demasculinizáre, demasculinizări f. faptul de a (se) demasculiniza. [V. *demasculiniza*].

demasculinizát, demasculinizaţi a. care şi-a pierdut trăsăturile de bărbat. [V. *demasculiniza*].

dematerializá, dematerializez vb. (tr. şi refl.) a face să piardă sau a pierde materia sau trăsăturile materiei: *ca niciodată înainte, arhitectura izbuteşte, parcă împotriva firii sale, să se dematerializeze.* BL. [Din fr. *dématérialiser*].

dematerializáre, dematerializări f. acţiunea de a (se) dematerializa şi rezultatul ei: *imaginea dematerializării.* CĂL.; (şi: **dezmaterializare**). [V. *dematerializa;* cf. germ. *Dematerialisation*].

dematerializát, ~ţi, dematerializată, ~e a. care a pierdut caracterele materiei: *aci liniile se abstractizează complet, chiar şi portretele ctitorilor vor dobîndi trăsături mai dezmaterializate.* BL.; (şi: **dezmaterializat**). [V. *dematerializa*].

demăsurát, ~ţi, demăsurată, ~e a. (rar) nemăsurat, nestăpînit: *germanul e în toate stilurile sale mai demăsurat, mai excesiv, mai particular.* BL. [*De*^{2} + *măsurat*].

demént, ~ţi, dementá, ~e a. **1.** (şi subst.) nebun, smintit: *omul acela era dement sau imbecil.* PETR.; *numai dementul îşi pierde personalitatea eului lui.* IBR.; **2.** nebunesc, nesocotit; excesiv, exagerat: *starea de spirit e pînda, aşteptarea dementă.* CĂL. [Din fr. *dément*, lat. *demens, -ntis*].

demenţă, demenţe f. **1.** nebunie, alienare mintală: *profesorul se sinucise într-un atac de demenţă.* CĂL.; **demenţă precoce**, formă de schizofrenie care apare la tineri; **demenţă senilă**, alienare care progresează o dată cu vîrsta; **2.** (fig.) stare de surescitare: *de azi înainte demenţa mea a intrat într-o altă fază.* IBR. [Din fr. *démence*, lat. *dementia*].

demenţiál, ~i, demenţială, ~e a. caracteristic unui om dement; nebunesc: *cade într-o incoerenţă violentă şi demenţială.* CĂL. [Din fr. *démentiel*].

demérit, demerite n. carenţă, lipsă (a meritelor). [*De-*^{5} + *merit;* cf. germ. *Demerit*].

demérs, demersuri n. **1.** acţiune (pe lîngă cineva) pentru susţinerea unei cauze; intervenţie: *vor face demersuri colective pe lîngă guvernul român.* EM.; **2.** operaţie, acţiune pentru a realiza ceva: *au înrîurit demersurile ce au dus la instituirea metodei experimentale.* BL.; *demers ştiinţific.* [*De*^{2} + *mers*; cf. fr. *démarche*].

demicá vb. v. dumica.

demilitarizá, demilitarizez vb. (tr.) a lipsi de armată şi de instalaţii militare. [Din fr. *démilitariser*].

demilitarizáre, demilitarizări f. acţiunea de a demilitariza şi rezultatul ei. [V. *demilitariza*].

demilitarizát, ~ţi, demilitarizată, ~e a. lipsit de armată, de fortificaţii sau de industrie militară: *zonă demilitarizată.* [V. *demilitariza*].

demimondén, ~i, demimondenă, ~e a. referitor la femeile de moravuri uşoare, de femeie uşoară. // f. femeie cu purtări uşuratice: *Lucy Morandi, o demimondenă, are pe undeva pe la ţară o fată de 20 de ani.* CĂL. [Din fr. *demi-mondaine*].

deminá, deminez vb. (tr.) a înlătura minele explozive dintr-un loc. [Din fr. *déminer*].

deminăre, deminări f. acţiunea de a demina şi rezultatul ei. [V. *demina*].

deminát, ~ţi, deminată, ~e a. curăţat de mine explozive: *teren deminat.* [V. *demina*].

demineralizá, demineralizez vb. **1.** (tr.) a elimina compuşii minerali; **2.** (refl.; despre substanţe organice) a-şi pierde componenţii minerali. [Din fr. *déminéraliser*].

demineralizáre, demineralizări f. **1.** eliminare a componenţilor minerali dintr-o substanţă organică; **2.** săracire a organismului în săruri anorganice. [V. *demineraliza*].

deminţí vb. v. dezminţi.

demís, ~şi, demisă, ~e a. care a fost scos dintr-o funcţie, dintr-un post; destituit, concediat. [V. *demite*].

demísie, demisii f. act prin care cineva renunţă la o funcţie, la o sarcină etc.: *îşi prezentă demisia încă în ziua aceea.* GHEŢIE; **a-şi da demisia**, v. da^3; (şi: (înv.) **demisiune**). [Din fr. *démission*, germ. *Demission*].

demisioná, demisionez vb. (intr.) a renunţa la o funcţie, la o demnitate; a-şi înainta demisia: *el demisiona ... din postul de referendar al şcoalelor şi din acela de arhivist al statului.* CĂL. [Din fr. *démissionner*].

demisionár, ~i, demisionară, ~e a. care îşi dă sau şi-a dat demisia. [Din fr. *démissionnaire*, germ. *Demissionär*].

demisionáre, demisionări f. acţiunea de a demisiona: *aceastăafacere scandaloasă a fost cauza demisionării d-sale.* EM. [V. *demisiona*].

demisionát, ~ţi, demisionată, ~e a. care şi-a prezentat demisia; care s-a retras prin cerere dintr-o funcţie, dintr-o activitate. [V. *demisiona*].

demisiúne f. v. demisie.

demisól, demisoluri n. parte a unei clădiri, aflată sub parter şi pe jumătate sub nivelul solului: *intrînd în coridorul demisolului, auzi gălăgie.* CĂL. [Din fr. *demisol*].

demistificá, demistífic vb. (tr.) a înlătura o mistificare, o eroare, o minciună (care învăluie un fapt, o situaţie etc.). [Din fr. *démystifier*, it. *demistificare*].

demistificáre, demistificări f. acţiunea de a demistifica şi rezultatul ei. [V. *demistifica*].

demistificát, ~ţi, demistificată, ~e a. care şi-a pierdut caracterul mistificator. [V. *demistifica*].

demistificatór, ~i, demistificatoáre a. care demistifică. [*Demistifica* + *-tor*].

demíte, demit vb. (tr.) a destitui, a concedia, a scoate dintr-o funcţie: *nu e un ministru de justiţie ca Hariton, să se lase demis de o gazetă.* PETR. [Din lat. *demittere*, fr. *démettre*].

demítere, demiteri f. acţiunea de a demite şi rezultatul ei; destituire: *ocolise demiterea din învăţămînt neprezentîndu-se la Cameră.* CĂL. [V. *demite*].

demitizá, demitizez vb. (tr.) **1.** a face să-şi piardă caracterul mitic; **2.** a înlătura o afirmaţie falsă, o scorneală. [Din it. *demitizzare*].

demitizánt, ~ţi, demitizantă, ~e a. care demitizează; demitizator. [*Demitiza* + *-ant*].

demitizáre, demitizări f. acţiunea de a demitiza. [V. *demitiza*].

demitizát, ~ţi, demitizată, ~e a. care şi-a pierdut caracterul mitic; demistificat. [V. *demitiza*].

demitizatór, ~i, demitizatoáre a. demitizant. [*Demitiza* + *-tor*].

demiu, demiuri n. pardesiu gros (mai puțin călduros decît paltonul). [Din fr. ***demi*** „jumătate"].

demiúrg, demiurgi m. **1.** creator al lumii; principiu creator: *vecinic este numai rîul, rîul este demiurg.* EM.; **2.** (p. ext.) artist (care creează o lume de imagini). [Lat. ***demiurgus***, gr. ***demiurgós***].

demiúrgic, ~ci, demiurgică, ~ce a. **1.** care aparține demiurgului, de demiurg: *experimentul ar trebui să fie de proporții cosmice și aranjat ca atare de un spirit demiurgic.* BL.; (subst. n.) *veracitatea e jertfită în avantajul demiurgicului.* BL.; **2.** referitor la demiurg: *din patrimoniul inalienabil al filosofiei face parte concepția demiurgică a lui Platon.* BL. [Din fr. ***démiurgique***].

demixtá, demixtez vb. (tr.) a separa băieții de fete în clase sau școli diferite. [***Des-***[1] + ***mixt*** + *-a*].

demixtáre, demixtări f. acțiunea de a demixta. [V. ***demixta***].

demîncáre f. (rar) mîncare, bucate: *îndată mă și trimite mama cu demîncare în țarină.* CR. [***De***[2] + ***mîncare***].

demîncát n. (rar) mîncare: *ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut eu.* EM. [***De***[2] + ***mîncat***].

demn, ~i, demnă, ~e a. **1.** vrednic (de ...), care merită ...: *a ales deci cazul cel mai rar ..., dar și singurul demn de interes.* PETR.; *demn de laudă*; **2.** care impune respect; distins: *om demn*; **3.** (fig.) serios, grav și rezervat: *aer demn*; **4.** destoinic: *fiu demn de tatăl său.* [Din lat. ***dignus*** (după *semn, lemn*)].

demnitár, demnitari m. înalt funcționar de stat: *povestea ... că victima de pe caldarîm e un demnitar al vechiului regim.* GHEȚIE. [Din fr. ***dignitaire*** (după *demn*)].

demnitáte, demnități f. 1. calitatea de a fi demn; autoritate morală, prestigiu, noblețe: *el descoperi ... legea libertății, a demnității.* BĂLC.; **2.** gravitate, măreție: *să n-ai nici o grijă, mamă, răspunse cu demnitate copilul.* SAD.; *demnitate de caracter*; **3.** funcție înaltă; grad, nivel, rang înalt; (fig.) *sistemul lui Leibniz se încumetă să supraliciteze faptul, dîndu-i demnitate de „principiu".* BL. [Din lat. ***dignitas, -atis*** (după *demn*)].

demo- element de compunere cu sensul „(de, referitor la) popor", „popular". [Din fr. ***démo-***].

demoazélă, demoazele f. (înv.) domnișoară: *vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă.* PETR. [Din fr. ***demoiselle***].

demobilizá, demobilizez vb. (tr.) **1.** a elibera după ce a fost mobilizat în armată; a lăsa la vatră: *a demobiliza trupele;* **2.** (fig.) a face să slăbească forța, vigilența, tenacitatea cuiva; a descuraja. [Din fr. ***démobiliser***].

demobilizánt, ~ți, demobilizantă, ~e a. care demobilizează; demobilizator. [***Demobiliza*** + *-ant*].

demobilizáre, demobilizări f. acțiunea de a demobiliza și rezultatul ei. [V. ***demobiliza***].

demobilizát, ~ți, demobilizată, ~e a. **1.** eliberat după o mobilizare, lăsat la vatră: *rezervist demobilizat;* (subst.) *studiază soarta demobilizaților împămînteniți în Deltă.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsit de energie, de inițiativă. [V. ***demobiliza***].

demobilizatór, ~i, demobilizatoáre a. care slăbește forța combativă, tenacitatea; descurajant. [***Demobiliza*** + *-tor*].

democrát, ~ți, democrată, ~e m., f. adept al democrației; luptător pentru democrație: *un democrat ... ar fi luptat în 1860 pentru apropiata împroprietărire.* IBR.; *momentul clarificărilor doctrinare în sînul democraților ... ar trebui depășit cît mai repede.* CE.; (adj.) *un poet așa de mare ca Coșbuc nu putea să nu fie îmbrățișat de spiritele democrate de aici.* IBR. // a. democratic: *regim democrat.* [Din fr. ***démócrate***, germ. ***Demokrat***].

democrátec a. v. democratic.

democratecésc a. v. democraticesc.

democrátic, ~ci, democratică, ~ce a. propriu democrației; bazat pe principiile democrației; (înv.) democraticesc: *prin ușoare legi democratece, ... să chivernisea cînd rău, cînd bine.* B.-DEL.; *instituții democratice*; (și: (înv.) **democratec**). [Din fr. ***démocratique***, germ. ***demokratisch***].

democraticésc, ~ști, democraticeáscă, ~ești a. (înv.) democratic: *voi arăta cele bune și rele, ce să află în stăpînia monarhicească și democraticească.* B.-DEL.; (și: **democratecesc**). [Din gr. ***demokratik***(*ós*) + *-esc*].

democratísm n. totalitatea principiilor care asigură libertățile democratice: *scopul lui este de a explica, de a-și documenta democratismul.* CĂL. [Din fr. ***démocratisme***].

democratizá, democratizez vb. (tr.) a introduce un regim democratic; a reorganiza pe baze democratice; a face să fie popular: *în loc de a democratiza clasa de sus, a avut din contra rezultatul de a aristocratiza o clasă nenumărată de indivizi.* EM.; *a democratiza teatrul.* [Din fr. ***démocratiser***, germ. ***demokratisieren***].

democratizáre, democratizări f. acțiunea de a democratiza și rezultatul ei: *dimpotrivă, voiesc democratizarea țării.* IBR. [V. ***democratiza***].

democratúră f. democrație în formă și dictatură în conținut. [Din sp. ***democratura***].

democrație, democrații f. formă de guvernămînt în care poporul este suveran; formă de guvernare a statului, bazată pe separația puterilor și pe votul universal: *Tandaler nu va să știe de democrații și republice.* B.-DEL.; *sărăcia nu este furnizoare de libertate și de democrație.* CE.; *Franța modernă e o democrație.* [Din fr. ***démocratie***, gr. ***demokratía***].

demodá, demodez vb. (refl.) a se învechi, a se perima: *criticul pare nemulțumit de felul acesta de a scrie, care s-a demodat.* BAC. [Din fr. ***démoder***].

demodáre, demodări f. faptul de a se demoda; învechire. [V. ***demoda***].

demodát, ~ți, demodată, ~ e a. care nu mai este la modă; învechit: *recunoscu casa după arhitectura demodată.* GHEȚIE. [V. ***demoda***].

demodulátor, demodulatoare n. parte a unui aparat de radio în care are loc demodulația. [Din germ. ***Demodulator***, fr. ***démodulateur***].

demodulație, demodulații f. separare a oscilației de frecvență joasă de unda purtătoare de înaltă frecvență. [Din germ. ***Demodulation***, fr. ***démodulation***].

demográf, demografi m. specialist în demografie. [Din fr. ***démographe***].

demográfic, ~ci, demografică, ~ce a. care aparține demografiei, referitor la demografie. [Din fr. ***démographique***].

demografíe f. știință care studiază problemele referitoare la numărul, densitatea, mișcarea și repartiția populației. [Din fr. ***démographie,*** germ. ***Demographie***].

demolá, demolez vb. (tr.) a dărîma o construcție; a distruge. [Din fr. ***démolir***].

demoláre, demolări f. acțiunea de a demola și rezultatul ei: *demolarea unei case vechi;* (fig.) *nu a mers în luarea de cuvînt pe ideea de demolare radicală a actualei conduceri.* CE. [V. ***demola***].

demolát, ~ți, demolată, ~e a. dărîmat, distrus: *casă demolată.* [V. ***demola***].

demolíție f. v. demolițiune.

demolițiúne, demolițiuni f. (rar) dărîmare, demolare; (și: **demolíție**). [Din fr. ***démolition***].

démon, demoni m. **1.** (ant.) geniu (bun sau rău): *Democrit nu nega existența zeilor sau a demonilor.* BL.; *demonul lui Socrate*; **2.** (în concepția creștină) diavol, drac: *Scaraoschi atunci se înghesuiește peste ceilalți dimoni.* CR.; **3.** (fig.) geniu al neliniștii, al dorinței și al pasiunii: *muncit de-al suferinței demon neîmblînzit, îmi pari un silf ce vine pe raza unei stele.* ALEX.; **4.** om rău, afurisit: *dimonul de dascăl are de gînd să ne omoare.* ISP.; **5.** (fig.) copil neastîmpărat: *ce cauți aici, dimone?* AL.; (și: (reg.) **dimon**). [Din gr. ***démonas***; cf. fr. ***démon***].

demonésc, ~ști, demoneáscă, ~ești a. (înv.) diavolesc, drăcesc: *toate-aceste să făcură prin dimoneasca amegitură.* B.-DEL.; (și: **dimonesc**). [***Demon*** + *-esc*].

demonetizá, demonetizez vb. **1.** (refl.; despre monede) a se devaloriza; **2.** (tr.) a scoate, a retrage din circulație anumite monede: *mai toate statele mari au demonetizat argintul și au monetă curantă de aur.* EM.; **3.** (fig.; tr. și refl.) a(-și) reduce valoarea, a (se) deprecia. [Din fr. ***démonétiser***].

demonetizáre, demonetizări f. acțiunea de a (se) demonetiza și rezultatul ei; devalorizare, depreciere: *rubla ... nu se va putea lecui decît prin demonetizarea deplină.* EM. [V. ***demonetiza***].

demoniác, ~ci, demoniacă, ~ce a. demonic: *teroarea sacră e resimțită mai ales de formele demoniace ale religiei.* BL. [Din fr. ***démoniaque***].

demónic, ~ci, demonică, ~ce a. de demon; demoniac, diabolic, satanic: *dintr-un șir de munți a zidit demonicul său palat.* EM.; (subst. n.) *demonicul apare aici ca ipostaziere a vrăjii magice.* BL. [Din lat. ***demonicus***].

demoníe, demonii f. (rar) demonism; (fig.) *aproape obsedat de demonia observației.* BL. [***Demon*** + *ie*].

demonísm n. **1.** credință în demoni; **2.** atitudine diabolică; demonologie, (rar) demonie. [Din fr. ***démonisme***].

demonizá, demonizez vb. **1.** (tr.) a personifica printr-un drac: *poporul demonizează febra*; **2.** (refl.) a căpăta însușiri drăcești, neobișnuite. [***Demon*** + *-iza*].

demonizáre, demonizări f. faptul de a (se) demoniza. [V. ***demoniza***].

demonolatríe f. adorare a demonilor. [Din fr. ***démonolâtrie***].

demonológic, ~ci, demonologică, ~ce a. care ține de demonologie, referitor la demonologie: *produc impresia că ne-am găsi la periferia unui fond demonologic.* BL. [Din fr. ***démonologique***].

demonologíe f. **1.** disciplină care se ocupă cu studiul demonilor; **2.** demonism: *se înfundă într-o criptologie tot atît de indescifrabilă ca și demonologia lui Quijote.* CĂL. [Din fr. ***démonologie***].

demonomaníe, demonomanii f. (med.) formă de nebunie care constă în obsesia de a fi stăpînit de demon. [Din fr. ***démonomanie***].

demonopolizá, demonopolizez vb. (tr.) a scoate de sub dreptul exclusiv al cuiva sau de sub dominația cuiva. [***De-***[5] + ***monopoliza***].

demonopolizáre, demonopolizări f. faptul de a demonopoliza. [V. ***demonopoliza***].

demonstrá, demonstrez vb. **1.** (tr.) a proba prin argumente logice; a argumenta, a dovedi: *încearcă să demonstreze că răscoala a fost întru totul justificată.* BL.; (refl. pas.) *că istoria este o știință sau nu încă nu s-a demonstrat în chip hotărît.* IBR.; **2.** (mat.; tr.) a face dovada adevărului exprimat printr-o teoremă; **3.** (tr.) a arăta prin fapte; a ilustra cu exemple: *un inventator a demonstrat în fața împăratului născociri tehnice uluitoare.* BL.; (refl. pas.) *unui împărat roman i s-au demonstrat mașini complicate destinate să înlocuiască sclavii.* BL.; **4.** (intr.; despre mulțimi de oameni) a manifesta. [Din lat. ***demonstrare***, fr. ***démontrer***].

demonstrábil, ~i, demonstrabilă, ~e a. care poate fi demonstrat. [Din lat. ***demonstrabilis***, fr. ***démontrable***].

demonstrabilitáte f. însușirea de a fi demonstrabil. [Din fr. ***démonstrabilité***].

demonstránt, ~ți, demonstrantă, ~e m., f. persoană care participă la o demonstrație; manifestant. [Din germ. ***Demonstrant***, rus. ***demonstrant***].

demonstráre, demonstrări f. acţiunea de a demonstra şi rezultatul ei: *opera sa filosofică şi ştiinţifică converg în demonstrarea aceleiaşi idei.* BL. [V. ***demonstra***].

demonstrativ, ~i, demonstrativă, ~e a. **1.** care serveşte la demonstraţie; ilustrativ: *probă demonstrativă;* **2.** care exprimă ceva ostentativ (un gînd, un sentiment etc.): *scrierea are o supărătoare cursivitate demonstrativă de memoriu.* CĂL.; *caracter demonstrativ;* **3.** (gram.) **pronume demonstrativ,** pronume care arată locul în timp au în spaţiu al unui obiect faţă de vorbitor sau faţă de momentul vorbirii; **adjectiv demonstrativ,** adjectiv care arată depărtarea sau apropierea unui obiect. [Din lat. ***demonstrativus***, fr. ***démonstratif***].

demonstratór, demonstratori m. persoană care face o demonstraţie. [***Demonstra*** + ***-tor***].

demonstráţie, demonstraţii f. **1.** dovedire pe bază de argumente (şi de exemple): *acum avea convingerea că întreaga demonstraţie era ratată.* GHEŢIE; **2.** (mat.) raţionament sau şir de raţionamente prin care se dovedeşte adevărul unei teoreme; **3.** exteriorizare a unui sentiment: *demonstraţie de amiciţie, de respect;* **4.** lecţie practică: *demonstraţie de anatomie;* **5.** manifestaţie de masă (cu caracter politico-social): *să vie fără nici un fel de armă, pentru o demonstraţie paşnică.* PETR.; (şi: (înv.) **demonstraţiune**). [Din lat. ***demonstratio, -onis***, fr. ***démonstration***, germ. ***Demonstration***].

demonstraţiúne f. v. demonstraţie.

demontá, demontez vb. (tr.) **1.** a desface în părţile componente (un aparat, un mecanism etc.): *scaunele fuseseră demontate şi scoase.* GHEŢIE; *a demonta motorul maşinii;* (fig.) *i-a demontat toată argumentarea;* **2.** (fig.; franţuzism) a descuraja, a dezorienta pe cineva; a extenua pe cineva. [Din fr. ***démonter***].

demontábil, ~i, demontabilă, ~e a. care poate fi demontat. [Din fr. ***démontable***].

demontáre, demontări f. acţiunea de a demonta şi rezultatul ei. [V. ***demonta***].

demontát[1] n. faptul de a demonta; demontare. [V. ***demonta***].

demontát[2]**, ~ţi, demontată, ~e** a. **1.** care a fost desfăcut în părţile componente: *motor demontat;* **2.** care a fost desfăcut din complexul din care făcea parte: *piesă demontată.* [V. ***demonta***].

demoralizá, demoralizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde încrederea în sine; a (se) descuraja: *trebuie să scoţi neapărat regimentul III, pe care Solomon şi Odobescu l-au demoralizat şi destrămat.* PETR.; *înfrîngerile demoralizează oştirea;* **2.** (înv.; tr.) a face să devină imoral; a corupe: *viaţa scandaloasă şi depravaţiunea ... infestară şi demoralizară ... societatea întreagă.* FIL. [Din fr. ***démoraliser***].

demoralizánt, ~ţi, demoralizantă, ~e a. care demoralizează; demoralizator, deprimant, descurajator: *o asemenea viziune despre timp ... e desigur extrem de deprimantă şi demoralizantă.* BL. [Din fr. ***démoralisant***].

demoralizáre, demoralizări f. **1.** faptul de a (se) demoraliza; descurajare, deprimare; (înv.) demoralizaţie; **2.** (înv.) imoralitate: *ea cu limba ascuţită cleveteşte-ntreaga fire, contra demoralizării propovăduie-nfocată.* EM. [V. ***demoraliza***].

demoralizát, ~ţi, demoralizată, ~e a. **1.** care şi-a pierdut încrederea în sine; descurajat, deprimat: *se ducea să se culce, tîrziu, rupt de osteneală, demoralizat.* VLAH.; **2.** (înv.) imoral, desfrînat; corupt, decadent: *mă îndeamnă şi mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil şi demoralizat.* OD. [V. ***demoraliza***].

demoralizatór, ~i, demoralizatoáre a. care demoralizează; demoralizant: *în „Scrisori" el vede idei şi, laolaltă cu toţi detractorii marelui poet, un pesimism demoralizator.* CĂL. [Din fr. ***démoralisateur***].

demoralizáţie, demoralizaţii f. (înv.) demoralizare. [Din fr. ***démoralisation***].

demorfísm n. proces de descompunere şi distrugere a rocilor solide. [Din fr. ***démorphisme***].

démos n. (la vechii greci) popor de rînd, populaţie liberă care nu făcea parte din aristocraţie: *puterea publică exercitată de frica infinită a demosului = despotism anarhic.* EM. [Din gr. ***démos***].

demótic, ~ci, demotică, ~ce a. **scriere demotică,** scriere de demult, din trecut, de altădată. // m. (înv.) persoană care folosea această scriere, care scria cu un alfabet întrebuinţat de popor în Egiptul antic: *Theoctist curăbiiarul şi al Chiriac dimotici de sabie să săvîrşiră.* DOS.; (şi: **dimotic**). [Din fr. ***démotique***, gr. ***demotikós*** „popular"].

demulá, demulez vb. (tr.) a scoate din tiparul în care a fost modelat. [Din fr. ***démouler***].

demuláre, demulări f. acţiunea de a demula şi rezultatul ei. [V. ***demula***].

demúlt adv. de multă vreme, cu mult timp înainte: *era mai demult o căsuţă la noi ... în faţa căreia omul îşi încetinea pasul.* VIERU; **de demult,** din trecut, de altădată: *e de mirare s-o asculţi cum spune întîmplările de demult.* SAD.; **mai demult,** odinioară. [***De***[2] + ***mult***].

demultiplicá, demultíplic vb. (tr.) a reduce o mişcare de rotaţie cu ajutorul unui angrenaj; a încetini o mişcare de rotaţie. [Din fr. ***démultiplier*** (după *multiplica*)].

demultiplicáre, demultiplicări f. acţiunea de a demultiplica şi rezultatul ei. [V. ***demultiplica***].

demultiplicatór, demultiplicatoare n. sistem de transmisie care realizează reducerea vitezei. [Din fr. ***démultiplicateur***].

demultişór adv. diminutiv al lui demult; destul de demult, cam demult. [***Demult*** + ***-işor***].

demutizá, demutizez vb. (tr.) a învăţa pe surdomuţi să înţeleagă vorbirea orală, să comunice prin scris etc. [***De-***[5] + ***mut*** + ***-iza***].

demutizáre, demutizări f. acţiunea de a demutiza. [V. ***demutiza***].

denár, denari m. **1.** monedă romană (de argint) în greutate de circa patru grame; **2.** (în evul mediu) unitate monetară în unele ţări europene. [Din lat. ***denarius***, it. ***denaro***].

denatalitáte f. (rar) scădere a natalităţii. [Din fr. ***dénatalité***].

denaturá, denaturez vb. (tr.) **1.** a schimba înţelesul, natura sau caracterul; a deforma: *greşala de a denatura desfăşurarea lină a unui destin, prin dezvoltări fictive este de neiertat.* CĂL.; *nu-mi denaturaţi cugetarea!;* **2.** a face impropriu, a lipsi de trăsăturile fireşti: *acesta denaturează tipul uman spaniol, dîndu-i demenţă bizantină.* CĂL.; *ambiţia denaturează inima;* **3.** a falsifica un produs prin amestecare, prin adăugarea unei substanţe străine: *a denatura vinul cu apă.* [Din fr. ***dénaturer***].

denaturánt, ~ţi, denaturantă, ~e a. şi n. (element) folosit pentru denaturarea unui produs. [Din fr. ***dénaturant***].

denaturáre, denaturări f. acţiunea de a denatura şi rezultatul ei: *basmele ţinîndu-se strîns de folclor, ... fără denaturări culturiste, sînt foarte graţioase.* CĂL. [V. ***denatura***].

denaturát, ~ţi, denaturată, ~e a. **1.** căruia i s-a schimbat natura, caracterul; (subst.) *aş fi ... o denaturată dacă nu aş încerca totul.* PETR.; **2.** lipsit de sentimente fireşti: *am fost un fiu nerecunoscător, un frate egoist, un tată denaturat.* PETR.; *un fiu denaturat;* **3. spirt denaturat,** alcool destinat întrebuinţării industriale, impropriu pentru consumaţie. [V. ***denatura***].

denaţionalizá vb. v. deznaţionaliza.

denaţionalizáre f. v. deznaţionalizare.

denaţionalizát a. v. deznaţionalizat.

denaţionalizatór a. v. deznaţionalizator.

dendrárіu, dendrarii f. parc în care sînt prezentate colecţii de plante vii, în condiţii naturale sau de seră. [Din germ. ***Dendrarium***].

dendrítă, dendríte f. **1.** prelungire a protoplasmei celulei nervoase prin care impulsul nervos este transmis spre corpul celulei; **2.** (la pl.) mineral în formă arborescentă. [Din fr. ***dendrite***].

dendrític, ~ci, dendritică, ~ce a. cu dendrită; cu ramificaţii ca ale dendritelor; referitor la dendrită: *prelungiri dendritice.* [Din fr. ***dendritique***].

dendrocronológ, dendrocronologi m. **1.** specialist în dendrocronologie; **2.** specialist în datarea epavelor; **3.** arheolog profilat pe cercetarea obiectelor din lemn. [De la ***dendrocronologie***].

dendrocronologíe f. procedeu de determinare a vîrstei plantelor lemnoase pe baza inelelor de creştere. [Din germ. ***Dendrochronologie***, fr. ***dendrochronologie***].

dendrografíe f. ramură a botanicii care se ocupă cu studiul arborilor. [Din fr. ***dendrographie***].

dendrológ, dendrologi m. specialist în dendrologie. [Din germ. ***Dendrologe***].

dendrológic, ~ci, dendrologică, ~ce a. referitor la dendrologie, care aparţine dendrologiei. [Din fr. ***dendrologique***].

dendrologíe f. ramură a botanicii care se ocupă cu studiul arborilor. [Din fr. ***dendrologie***, germ. ***Dendrologie***].

dendrometríe f. studiere a metodelor de măsurare a volumului arborilor. [Din fr. ***dendrométrie***].

dendrometríst, ~şti, dendrometristă, ~e m., f. specialist în dendrometrie. [Din fr. ***dendrométriste***].

dendrométru, dendrometre n. instrument pentru determinarea dimensiunilor arborilor netăiaţi. [Din fr. ***dendromètre***].

deneáurea adv. v. **dinioară.**

denecuprínsa n. (rar) spaţiu nelimitat; nemărginire, infinit: *simte că nu-şi va putea niciodată ajunge ţinta, adică ceva din deznădejdea sfîşietoare a denecuprinsului.* BL. [***De***[2] + ***necuprins***].

denegá, denág vb. (înv.; tr.) **1.** a nega, a tăgădui: *nu poate să denege focul ce stîrneşte în el însuşi.* EM.; **2.** a refuza: *aceştia caută a se furişa, spre a le denega mai lesne sprijinul cerut.* OD.; *a denega dreptatea.* [Din lat. ***denegare***, fr. ***dénier***].

denegáre, denegări f. acţiunea de a denega şi rezultatul ei; denegaţie, refuz: *nu poate obţine cele două treimi pentru a satisface ingajamentele ce, cu toate denegările sale neruşinate, le-a luat.* EM.; **denegare de dreptate,** refuz nejustificat al unui organ de jurisdicţie de a soluţiona o cauză cu care a fost sesizat. [V. ***denega***].

denegáţie, denegaţii f. denegare. [Din fr. ***dénégation***].

denichelá, denichelez vb. (tr.) a înlătura stratul de nichel depus pe plăcile de stereotipie. [***De***[2] + ***nichela***].

denicheláre, denichelări f. acţiunea de a denichela şi rezultatul ei. [V. ***denichela***].

denicotinizá, denicotinizez vb. (tr.) a îndepărta sau a reduce nicotina din tutun. [Din fr. ***dénicotiniser***].

denicotinizáre, denicotinizări f. acţiunea de a denicotiniza şi rezultatul ei. [V. ***denicotiniza***].

denicotinizát, ~ţi, denicotinizată, ~e a. din care s-a extras nicotina; fără nicotină: *tutun denicotinizat.* [V. ***denicotiniza***].

dénie, denii f. (în biserica ortodoxă) slujbă religioasă de seară (în săptămîna de dinaintea Paştilor): *lăcui în mănăstire ..., topindu-şi trupul cu trudă şi cu post şi cu ruga şi bdeniia.* DOS.; *ieşea de la denii o dată, petrecînd-o pîn-acasă.* C. (şi: (înv.) **bdenie**). [Din sl. ***(bŭ)denije***].

deniár, denieri m. unitate de măsură pentru greutatea liniară a fibrelor textile, care permite aprecierea fineţii lor. [Din fr. ***denier***].

denigrá, denigrez vb. (tr.) a ponegri, a defăima, a discredita: *prietenul pe care îl denigrează are moacă în loc de chip.* PR. [Din fr. ***dénigrer***, lat. ***denigrare***].

denigránt, ~ţi, denigrantă, ~e a. (rar) denigrator. [Din fr. ***dénigrant***].

denigráre, denigrári f. acţiunea de a denigra şi rezultatul ei; ponegrire, defăimare: *totul ... a constat în denigrarea sistematică a trecutului.* GHEŢIE. [V. ***denigra***].

denigratór, ~i, denigratoáre a. care denigrează, cu care se denigrează; (rar) denigrant: *afirmaţii denigratoare.* // m., f. persoană care denigrează. [Din lat. ***denigrator, -oris***].

denisipă, denisipez vb. (tr.) a îndepărta nisipul (prin decantare). [***Dez-*** + ***nisip*** + ***-a***].

denisipáre, denisipări f. acţiunea de a denisipa şi rezultatul ei. [V. ***denisipa***].

denisipatór, denisipatoare n. bazin de dimensiuni mijlocii pentru curăţarea apei de aluviuni. [De la ***nisip***].

denitră, denitrez vb. (tr.) a face să elibereze azotul; a denitrifica. [Din germ. ***denitrieren***].

denitráre, denitrări f. acţiunea de a denitra. [V. ***denitra***].

denitrificá, denitrific vb. (tr.) a denitra. [Din fr. ***dénitrifier***].

denitrificáre, denitrificări f. descompunere de către bacterii a protidelor şi nitraţilor, care produce scăderea cantităţii azotului din sol; denitrare. [V. ***denitrifica;*** cf. fr. ***dénitrification***].

denivelá, denivelez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde netezimea (prin formarea de adîncituri şi de ridicături). [Din fr. ***déniveler***].

deniveláre, denivelări f. **1.** acţiunea de a (se) denivela şi rezultatul ei; **2.** diferenţă de nivel între două unităţi morfologice limitrofe; **3.** accident de teren pe o suprafaţă relativ plană. [V. ***denivela***].

denivelát, ~ţi, denivelată, ~e a. care prezintă gropi sau ridicături: *teren denivelat.* [V. ***denivela***].

denominalizá, denominalizez vb. (tr. şi refl.; despre însemne băneşti) a(-şi) reduce valoarea nominală. [***De²*** + ***nominaliza***].

denominalizáre, denominalizări f. acţiunea de a (se) denominaliza şi rezultatul ei; reducere a valorii nominale a însemnelor băneşti. [V. ***denominaliza***].

denominatív, ~i, denominativă, ~e a. care serveşte pentru a denumi: *numele nu reprezintă un simplu mijloc denominativ, ci e o notă esenţială.* CĂL.; *termen denominativ;* **verb denominativ**, verb derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv; (subst.) *această clasă, care cuprinde multe denominative ..., nu se mărgineşte numai la timpurile speciale.* EM. [Din lat. ***denominativus***, fr. ***dénominatif***].

denominaţie, denominaţii f. denumire, numire: *de fapt, denominaţiunea „comedie tragică" este fără motivare.* CĂL.; (şi: (înv.) **denominaţiune**). [Din lat. ***denominatio, -onis***, fr. ***dénomination***].

denominaţiúne f. v. denominaţie.

denotá, pers. 3 **denótă** vb. (tr.) **1.** a vădi, a arăta: *în spiritul modei de azi, uniformitatea şi simetria denotă un gust ordinar.* VLAH.; **2.** a indica, a marca; **3.** a exprima un sens. [Din lat. ***denotare***, fr. ***dénoter***].

denotáre, denotări f. (rar) faptul de a denota; denotaţie. [V. ***denota***].

denotát, denotate n. obiect denumit de un nume; semnificat. [Din lat. ***denotatum***, fr. ***dénoté***].

denotatív, ~i, denotativă, ~e a. **1.** corespunzător denotaţiei; obişnuit: *sens denotativ;* **2.** lipsit de conotaţii; obiectiv: *stil denotativ.* [Din fr. ***dénotatif***].

denotáţie, denotaţii f. **1.** (log.) numire a unui obiect care trimite la un concept; sferă; **2.** (lingv.) semnificaţie lexicală; denotare. [Din fr. ***dénotation***].

dens, ~şi, densă, ~e a. cu densitate mare; compact, des: *mierea este mai densă decît apa; ploaie densă;* (fig.) *copacul care ne adăpostea ... făcea întunecimea mai densă.* IBR. [Din fr. ***dense***, lat. ***densus***].

densifică, densífic vb. (tr. şi refl.) a face sau a deveni (mai) dens; a (se) condensa. [Din fr. ***densifier***].

densificáre, densificări f. faptul de a (se) densifica; condensare: *densificarea unui material granular;* (fig.) *densificarea unui discurs.* [V. ***densifica***].

densimetríe f. ansamblu de metode pentru măsurarea densităţii substanţelor (lichide). [Din fr. ***densimétrie***].

densimétru, densimetre n. aerometru cu greutate constantă, care indică direct densitatea lichidului în care este cufundat. [Din fr. ***densimètre***].

densitáte, densităţi f. **1.** faptul de a fi dens, compact: *mierea are densitate;* **2.** număr de obiecte în raport cu o suprafaţă sau cu o lungime: *densitatea băncilor într-o clasă;* **3.** (fiz.) raportul dintre masa şi volumul unui corp; masă specifică: *densitatea unui mediu influenţează repeziciunea căderii unui corp.* BL. [Din fr. ***densité***, lat. ***densitas, -atis,*** germ. ***Densität***].

dentál, ~i, dentală, ~e a. **1.** (rar) care ţine de dinţi: *nerv dental;* **2.** (şi f.) (sunet) care se rosteşte atingînd dinţii cu limba: *d şi t sînt sunete dentale.* [Din fr. ***dentale***].

dentár, ~i, dentară, ~e a. **1.** referitor la dinţi, al dinţilor, de dinte: *bulb dentar;* **2.** de dentist, care aparţine dentistului, referitor la dentist: *cabinet dentar.* [Din lat. ***dentarius***, fr. ***dentaire***].

dentăi a. v. dintîi.

dentícul, denticule n. element decorativ, de forma unui dinte, la cornişe. [Din fr. ***denticule***].

dentifórm, ~i, dentiformă, ~e a. care are forma unui dinte. [Din fr. ***dentiforme***].

dentínă f. (med.) substanţă proteică, puternic mineralizată, care formează masa principală a dintelui; ivoriu. [Din fr. ***dentine***].

dentíst, ~şti, dentistă, ~e m., f. medic care se ocupă cu bolile şi cu îngrijirea dinţilor; stomatolog: *surprins de dentistul Ozanar în odaia lui, se lega la falcă, pretextînd o durere de măsele.* CĂL. [Din fr. ***dentiste***].

dentístică f. ramură a medicinei care se ocupă cu bolile şi cu îngrijirea dinţilor. [***Dentist*** + ***-ică***].

dentíţă, dentiţe f. plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene, care creşte în locuri umede (*Bidens tripartitus*). [Cf. ***dinte***].

dentíţie, dentiţii f. **1.** totalitatea dinţilor mamiferelor, caracteristică, după structură şi număr, unui tip de regim alimentar: *antropoidele ar fi trecut prin procese de specializare a extremităţilor şi a dentiţiei.* BL.; **2.** formarea şi apariţia dinţilor la copii; **3.** mod în care sînt aşezaţi dinţii; (şi: (înv.) **dentiţiune**). [Din fr. ***dentition***, lat, ***dentitio, -onis***].

dentiţiúne f. v. dentiţie.

denuclearizá, denuclearizez vb. (tr.) a interzice, pe baza unui tratat, producerea, stocarea, experimentarea şi folosirea armelor nucleare dintr-o zonă, dintr-o ţară etc. [***Des-***[1] + ***nuclear*** + ***-iza***].

denuclearizáre, denuclearizări f. acţiunea de a denucleariza şi rezultatul ei. [V. ***denucleariza***].

denuclearizát, ~ţi, denuclearizată, ~e a. lipsit de arme nucleare; scos de sub acţiunea armelor nucleare. [V. ***denucleariza***].

denudá, denudez vb. (tr.) a lipsi de aceea ce acoperă; a dezveli, a descoperi, a dezgoli. [Din fr. ***dénuder***].

denudáre, denudări f. acţiunea de a denuda. [V. ***denuda***].

denudáţie, denudaţii f. **1.** dezagregare a rocilor din scoarţa terestră sub acţiunea agenţilor externi; **2.** stare a unui dinte sau a unui os dezvelit, descoperit. [Din fr. ***dénudation***, lat. ***denudatio, -onis***].

denumí, denumesc vb. (tr.) a da un nume la ceva sau cuiva; a numi: *nu sînt necesare decît acele neologisme care denumesc idei ori lucruri nouă.* IBR. [***De²*** + ***numi***; cf. fr. ***dénommer***].

denumíre, denumiri f. **1.** faptul de a denumi; numire; **2.** nume dat la ceva sau cuiva; cuvînt cu care se numeşte ceva. [V. ***denumi***].

denumít, ~ţi, denumită, ~e a. indicat printr-un nume; căruia i s-a atribuit un nume; numit. [V. ***denumi***].

denúnţ, denunţuri n. semnalare către o autoritate a unei infracţiuni; denunţare, delaţiune: *agia a aflat totul ... a fost un denunţ sau aşa ceva.* PETR. [De la ***denunţa***].

denunţă, denúnţ vb. (tr.) **1.** a semnala, a aduce la cunoştinţa unei autorităţi (judiciare): *fu denunţat drept trădător, expulzat din învăţămînt.* CĂL.; *a denunţa pe un criminal;* **2.** (p. ext.) a da pe faţă, a divulga, a dezvălui: *asemenea păreri trebuiesc denunţate ca fiind cel puţin superficiale.* BL.; **3.** a pîrî, a trăda: *un intrigant ... îl denunţă ... că face curte seniorei.* CAR.; **4.** a declara un contract ca nemaifiind în vigoare; a rezilia unilateral un contract: *a denunţa un tratat de comerţ.* [Din lat. ***denuntiare***, fr. ***dénoncer***].

denunţáre, denunţări f. **1.** acţiunea de a denunţa şi rezultatul ei; denunţ, delaţiune, pîră: *pînă la denunţare, nu mai eram decît complicele asasinului.* PETR.; (p. ext.) *această caracterizare a teoriei înseamnă şi o denunţare a relativităţii ei.* BL.; **2.** desfacere a unui contract sau a unui tratat prin voinţa unei părţi. [V. ***denunţa***].

denunţátor, ~i, denunţătoáre m., f. persoană care denunţă; delator: *prefăcîndu-i adesea în denunţători şi calomniatori.* EM. [***Denunţa*** + ***-tor***].

denutríţie, denutriţii f. tulburare a metabolismului manifestată prin scăderea în greutate. [Din fr. ***dénutrition***].

deoarecé conj. **1.** (indică un raport cauzal) fiindcă, pentru că, întrucît: *deoarece cuvintele doctorului erau ambigue, l-am rugat să fie mai explicit.* GHEŢIE; **2.** (exprimă o motivare) de vreme ce: *nu mă pot pronunţa, deoarece nici n-am încercat vreodată să lucrez pentru stat.* CE. [***De²*** + ***oare*** + ***ce***].

deóbşte a. invar. (înv.) care priveşte colectivitatea; obştesc: *să nu să adune depreună toată gloata la deobştele sfat.* B.-DEL. [***De²*** + ***obşte***].

deocamdátă adv. pentru moment; în mod provizoriu: *am şi înjunghiat cîţiva harbuji într-ales, de ne-am potolit, deocamdată, şi foamea şi setea.* CR.; *deocamdată, n-am alte ocupaţiuni decît scrisul şi cititul.* MAT. [***De²*** + ***o*** + ***cam*** + ***dată***].

deocheá, deóchi vb. **1.** (tr.; în superstiţii) a vătăma cu privirea: *de nu v-ar deochea!* AL.; **2.** (refl.) a se îmbolnăvi de deochi: *să nu se deoache copilaşul.* CR.; **3.** (fig.; refl.) a se strica, a deveni mai rău: *s-a deocheat vremea?* CR. [De la ***deochi***].

deocheát, ~ţi, deocheată, ~e a. **1.** (în superstiţii) bolnav de deochi; *iar capul cel diocheat să rămîie luminat.* POP; **2.** (fig.) indecent, necuviincios: *acolo ... ar păstra o groază de cărţi deocheate.* GHEŢIE; *glume deocheate;* **3.** (fig.) renumit, cu reputaţie (proastă): *în ultima lui ipostază, cea de atunci, devenise un stabiliment deocheat.* GHEŢIE; *deocheat prin exclusivismul său;* (subst.) *casa ... era locul de întîlnire al lumii deocheaţilor şi deşucheaţilor timpului.* M.CAR.; **4.** exagerat, enorm: *încep a croi cîte una mai deocheată.* OD. [V. ***deochea***].

deóchi n. (în superstiţii) **1.** putere magică de a îmbolnăvi cu privirea: *ca un fulger viu de foc, crunt deochiul au ajuns.* AL.; **2.** îmbolnăvire produsă cu privirea: *să depărteze descînticul sau diochiul.* OD.; **să nu(-i) fie de deochi**, să fie ferit de efectul privirii dăunătoare (a celor care admiră): *nostim eşti, nu fie de deochi!* AL.; **a se întrece cu dedeochiul**, a-şi permite prea multe: *vă prea întreceţi cu dedeochiul.* CR.; (şi: (reg.) **diochi**). [***De²*** + ***ochi***].

deodátă adv. **1.** pe neaşteptate, brusc: *prin fereastra deschisă se auzi, deodată, un marş din fanfară.* BAC.; **2.** în acelaşi timp, concomitent: *întrebi atîtea lucruri deodată.* NEGR.; *vorbesc toate deodată, chicotesc şi rîd cu hohot.* MAT.; **a fi deodată cu cineva**, a avea aceeaşi vîrstă cu cineva; **3.** (reg.) deocamdată: *acum, deodată, pînă te-ai mai odihni, ia furca în brîu.* CR.; **4.** (reg.) dintr-o dată, cu o singură mişcare: *fără să dejuge boii, începe a tăie capacul, să cadă în car deodată.* CR. [***De²*** + ***o*** + ***dată***].

deodoránt, ~ţi, deodorantă, ~e a. şi n. (substanţă) care are proprietatea de a îndepărta

mirosul rău // n. flacon sau alt recipient care conține o astfel de substanță: *i-am cumpărat cîteva deodorante.* [Din fr. ***déodorant***].

deóntic, ~ci, deontică, ~ce a. 1. referitor la norme sau la normare, care ține de norme sau de normare: *logică deontică;* **2.** care se referă la datorii și la obligații (din punctul de vedere al eticii). [Din engl. ***deontic***].

deontológic, ~ci, deontologică, ~ce a. care ține de deontologie, referitor la deontologie. [Din fr. ***déontologique***].

deontológie f. **1.** disciplină etică care se ocupă cu datoriile care trebuiesc îndeplinite; (p. ext.; cu determinări) etică a unei profesiuni; **2.** totalitate a regulilor și a uzanțelor care reglementează relațiile dintre medici în ceea ce privește clientela lor. [Din fr. ***déontologie,*** engl. ***deontology***].

deopárte adv. **1.** într-o parte, izolat: *chemă pe tovarășii săi deoparte și le zise încetișor.* CR.; **a pune deoparte,** v. **pune; 2.** la oarecare depărtare: *eu oi sta deoparte, cu băieții.* CR.; **a (se) da deoparte,** v. **da.** [***De²*** **+** ***o*** **+** ***parte***].

deopotrívă adv. în mod egal, fără deosebire: *îl preocupă deopotrivă problemele unei ortografii etimologice ca și ale gramaticii.* BL.; (adj.) *să întocmească un stat de cetățeni ... deopotrivă unii cu alții.* BĂLC. [***De²*** **+** ***o*** **+** ***potrivă***].

deosébi[1] adv. (rar) îndeosebi, mai ales. [***De²*** **+** ***osebi²***].

deosebí², deosebesc vb. **1.** (tr.) a distinge pe unul de altul sau pe unii de alții; a recunoaște un exemplar dintre altele; a desluși, a discerne: *nu știe ... să deosebească marea personalitate de bardul vulgar.* CĂL.; *a deosebi oile de capre; a deosebi binele de rău;* (absol.) *exemple ilustrative destinate mai mult puterii de a deosebi, proprie imaginației, decît facultății disociative a inteligenței.* BL.; **2.** (tr.) a recunoaște un lucru sau o ființă dintre altele (asemănătoare); a desluși, a distinge, a identifica, a remarca: *măcar că e așa de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac de cele de năsip.* CR.; (refl. pas.) *urc drumul lucrat de soldați, care se deosebește greu.* PETR.; **3.** (tr.) a face să se diferențieze; a atribui o notă distinctivă; **4.** (refl.) a se diferenția, a nu se asemăna: *eroii de roman trebuie să se deosebească bine între ei.* CĂL.; *frate de frate se deosebește;* **5.** (refl.) a se remarca, a se distinge, a fi altfel decît ceilalți: *se deosebea prin istețimea, boiul și înțelepciunea lui.* ISP. [***De²*** **+** ***osebi¹***].

deosebíre, deosebiri f. acțiunea de a (se) deosebi și rezultatul ei; lipsă de asemănare, diferență: *nu e deosebire între dînsele nici la frumusețe, nici la stat, nici la purtat.* CR.; **cu deosebire, a)** în special; mai ales: *le-a plăcut filosofilor cu deosebire această parte a vînătoarei.* SAD.; **b)** foarte frumos, foarte bine: *trebuie dar să-l primim mai cu deosebire.* AL.; **cu deosebire de ...** cît se poate de ..., foarte ...: *floare ... cu deosebire de mîndră.* ISP; **fără deosebire,** fără excepție: *ziarele bucureștene, atît liberale, cît și conservatoare, fără deosebire, ignorează acest adevăr.* EM.; **spre deosebire de ...,** în opoziție cu ...: *clasicismele moderne europene au, spre deosebire de cel antic, ca fundal spațiul infinit.* BL.; **a face (o) deosebire (între),** a distinge, a departaja: *trebuie să facem mai întîi o deosebire necesară între eminescianii cu simțire poetică și cei fără simțire.* IBR.; (înv.) **a avea deosebire,** a se deosebi, a fi diferit (unul de altul): *precum ați văzut, au deosebire în scris.* NEGR. [V. ***deosebi***].

deosebít, ~ți, deosebită, ~e a. **1.** diferit, altfel: *concepția asupra vieții la Eminescu e cu mult deosebită decît a scriitorilor dinaintea sa.* IBR.; **2.** neobișnuit, special: *descifra textul obscur cu-n interes deosebit.* EM.; **3.** remarcabil, distins; important: *nimic deosebit nu interveni în cursul după-amiezii.* GHEȚIE; *o persoană deosebită;* **4.** separat, despărțit: *doi gemeni sînt fețe omenești cu totul deosebite din momentul nașterii.* STĂNIL. // adv. **1. deosebit de ...,** foarte: *a alcătuit în privința aceasta o teorie deosebit de ingenioasă.* BL.; **2.** afară de ..., pe lîngă: *deosebit de români, ... chiar șapii și săcuii erau ... în favoarea lui Mihai-Vodă.* BĂLC. [V. ***deosebi***].

deosebitór, ~i, deosebitoáre a. care deosebește; distinctiv: *vedem chiar la cel dintăi Văcărescu mai multe caractere deosebitoare de poezia lui Conachi.* IBR. [***Deosebi²*** **+** ***-tor***].

depană, depanez vb. (tr.) a înlătura o defecțiune; a repara un autovehicul, o mașină etc. [Din fr. ***dépanner***].

depanáre, depanări f. **1.** acțiunea de a depana și rezultatul ei; **2.** serviciu special pentru înlăturarea defecțiunilor autovehiculelor, mașinilor etc. aflate în pană. [V. ***depana***].

depanatór, depanatori m. muncitor calificat care repară autovehicule, mașini, aparate etc. aflate în pană. [***Depana*** **+** ***-tor***].

depanór, depanoare n. aparat pentru descoperirea penelor la mașini, dispozitive etc. [Din fr. ***dépanneur***].

deparafiná, deparafinez vb. (tr.) a înlătura parafina din uleiurile minerale, din țițeiul parafinos etc. [Din fr. ***déparaffiner***].

deparafinăre, deparafinări f. acțiunea de a deparafina și rezultatul ei. [V. ***deparafina***].

deparafinát, ~ți, deparafinată, ~e a. curățat de parafină. [V. ***deparafina***].

deparazitá, deparazitez vb. (tr.) a curăța de paraziți. [***De²*** **+** ***parazit*** **+** ***-a***].

deparazitáre, deparazitări f. **1.** acțiunea de a deparazita și rezultatul ei; **2.** (tehn.) combatere a perturbațiilor radioelectrice produse de instalațiile tehnice. [V. ***deparazita***].

deparazitát, ~ți, deparazitată, ~e a. curățat de paraziți. [V. ***deparazita***].

departajá, departajez vb. (tr.) **1.** a separa, a face distincție; **2.** a selecta (între două opinii, două metode etc.); **3.** a pune capăt unui balotaj; a arbitra între două opinii. [Din fr. ***départager***].

departajáre, departajări f. acțiunea de a departaja și rezultatul ei. [V. ***departaja***].

departamént, departamente n. **1.** secțiune a administrației de stat (condusă de un ministru); minister: *a făcut sforțări de laudă spre a înlătura criteriile de partid în deciziile administrative ale departamentului.* CĂL.; *departamentul justiției;* **2.** (spec.) subdiviziune a unui minister: *departamentul pentru învățămîntul superior;* **3.** diviziune administrativ-teritorială în unele țări: *Franța are departamente împărțite în arondismente și subîmpărțite în cantoane și comune;* (fig.) *era ceva cu totul deosebit, dintr-un departament obscur al notelor muzicale.* SAD. [Din fr. ***département***].

departamentál, ~i, departamentală, ~e a. care ține de un departament, referitor la un departament. [Din fr. ***départamental***].

depárte adv. **1.** la mare distanță: *tîrgul era cam departe.* CR.; **pe departe,** pe ocolite, nu de-a dreptul: *ne amintește pe departe vorba înțeleptului.* CAR.; **a lua pe cineva pe departe,** v. **lua; nici pe departe,** nici cu aproximație, nici puțin, deloc: *n-am fi putut să bănuim nici măcar pe departe sensul intrinsec al fenomenului.* BL.; **pînă departe,** pe o distanță mare; **departe de ...,** la mare distanță de ...: *libertatea noastră de deciziune și de acțiune e departe de-a fi atît de largă.* EM.; **departe de mine gîndul ...,** nici nu mă gîndesc să...; **2.** la un loc îndepărtat, în depărtare: *ei scriea celora ce era de față, iară Pavel celora ce era departe.* N.TEST.; **de departe,** de la mare distanță, din depărtare: *ei sorbeau apa caldă ca niște înfrigurați veniți de departe.* BAC.; **mai departe, a)** dincolo de un anumit reper în spațiu; înainte: *după trei zile plecară mai departe.* ISP.; **b)** în continuarea unui moment: *Carla privea mai departe idila de pe ecran.* GHEȚIE; **a ajunge departe,** v. **ajunge; rudă de departe,** rudă cu un grad de filiație intermediat de un șir de alte rude; **3.** într-un moment depărtat de timpul prezent, în trecut sau în viitor: *iarna-i ici, vara-i departe.* EM. // n. depărtare, loc aflat la mare distanță: *într-un departe nins era tot așa.* BAC. [***De²*** **+** ***parte***].

depavá, depavez vb. (tr.) a lipsi de pavaj (scoțîndu-l): *a depava strada.* [Din fr. ***dépaver***].

depaváre, depavări f. acțiunea de a depava. [V. ***depava***].

depavát, ~ți, depavată, ~e a. care are pavajul scos sau stricat: *stradă depavată.* [V. ***depava***].

depănă, deăpăn vb. (tr.) **1.** a desfășura firele de pe un scul, înfășurîndu-le pe un mosor sau făcîndu-le ghem: *călepele lăsate pentru bătătură le-au depănat pe țevi cu sucala.* CR.; (fig.) *tu cu mînile-ncleștate, mai cu degetele depeni, mai sucești vre o țigară, numeri fire de musteți.* EM.; (absol.) *i-a mai dat și ea ... o vîrtelniță de aur care depăna singură.* CR.; **a lua la depănat pe cineva,** a lua din scurt, a pune la punct; a mustra: *las' pe mine, că ți-l ieu eu la depănat!* CR.; **2.** (fig.) a desfășura, a înșira: *să-ncep a depăna firul poveștii.* CR.; (refl. pas.) *cîțiva comeseni se așezaseră în largi fotolii de trestie și se depănau banalități curente.* PETR.; (refl.) *din volbura de vorbe se deapănă ușor un cîntec ce sporește.* VLAH.; **3.** (fig.) a parcurge (un drum, o distanță): *depăna kilometri între ușă și fereastră.* VLAH.; (intr.) **a depăna din picioare,** a merge (repede): *își îndesau în cap pălăriile bortite ... și prindeau să depene iute din picioarele goale.* SAD. [Lat. ***depanare***].

depănáre, depănări f. acțiunea de a depăna; desfășurare, înșiruire; depănat: *biografia înfățișează pe un individ în depănarea existenței lui ca exponent al unei virtuți.* CĂL. [V. ***depăna***].

depănát¹ n. **1.** depănare; **2.** (fig.) frecuș, scărmănat. [V. ***depăna***].

depănát², ~ți, depănată, ~e a. strîns în ghem sau pe mosor. [V. ***depăna***].

depănătór, ~i, depănătóare m., f. (rar) persoană care depănă. // f. unealtă în care se așază sculele la depănat; vîrtelniță. // n. organ al mașinii de cusut care depănă ața pe mosorelul suveicii. [***Depăna*** **+** ***-tor***].

depănătúră, depănături f. ceea ce a fost depănat. [***Depăna*** **+** ***-tură***].

depănușá, depănușez vb. (tr.) a desface pănușile de pe știuleții de porumb. [***Des-¹*** **+** ***pănușă*** **+** ***-a***].

depănușáre, depănușări f. acțiunea de a depănușa. [V. ***depănușa***].

depănușátor, depunușătoare n. mașină pentru desfacerea pănușilor de pe știuleții de porumb. [***Depănușa*** **+** ***-tor***].

depărá, depărez sau **dépăr** vb. **1.** (înv. și reg.; tr. și refl.) a(-și) smulge părul (de disperare, de jale etc.); **2.** (înv.; refl. recipr.) a se părui. [Lat. ***depilare***].

depăráre, depărări f. acțiunea de a (se) depăra; depărat. [V. ***depăra***].

depărát n. (înv.) smulgere a părului din cap; depărare; **de-a depărata,** smulgîndu-și părul: *cesta zicea că buna Romică este-a lui, cela-a lui după-ndata lor, apoi s-au prins de-a depărata.* B.-DEL. [V. ***depăra***].

depărciór adv. (reg.) departișor: *ea veni la fratele ei, depărcior de mănăstire, unde ieșiia fratele ei pînă la dînsa.* DOS.; *totuși rog divina ca depărcior rămîie de capul meu nevrednic.* EM. [***Departe*** **+** ***-ior***].

depărtá, depărtez vb. **1.** (tr.) a pune, a duce mai departe: *o grimasă îi depărtă buzele groase.* GHEȚIE; *depărtați pe copii de la foc;* **2.** (refl.) a pleca din preajma cuiva sau a ceva: *biata fată ... pornește în toată lumea, depărtîndu-se de casa părintească.* CR.; **3.** (fig.; refl.) a se abate, a devia de la subiect: *dar ia, să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii.* CR.; **4.** (fig.; tr.) a izgoni, a alunga, a înlătura (dintr-o funcție, dintr-o situație): *mi-a spus că-i pare rău că trebuie să mă depărteze din casa lui.* GAL. [De la ***departe***].

depărtáre, depărtări f. **1.** faptul de a fi departe: *nici timpul, nici depărtarea n-au putut-o nimici.* HOGAȘ; **2.** loc situat la mare distanță: *în zarea depărtărei zorile s-aprind.* MAT.; (p. ext.) *să fii sănătos, ... i-a mulțămit ea, privindu-l strîns ca din depărtarea trecutului.* SAD.; **în depărtare** (sau **depărtări**), într-un loc îndepărtat, departe; **3.** distanță, spațiu: *depărtarea pînă la apa Nistrului se împuținа cu repeziciune.* SAD. [V. ***depărta***].

depărtát, ~ţi, depărtată, ~ e a. 1. care este departe, care se află la mare distanţă: *a fost adus luni întregi pe cămile din depărtatul Orient.* BL.; 2. care ajunge pînă departe; lung: *mai am de umblat depărtată cale pînă la o soră.* SAD.; 3. care este la un interval mare de timp faţă de momentul actual: *e marcat de un trecut moral nu prea depărtat.* GHEŢIE. [V. ***depărta***].

depărtişór adv. diminutiv al lui departe; nu prea departe: *mai depărtişor, de-a dreapta, urmează comişii.* BĂLC.; (adj.) *bădişor depărtişor, nu-mi trimite atîta dor.* POP. [***Departe*** + ***-işor***].

depăşí, depăşesc vb. (tr.) 1. a întrece pe cineva sau ceva; a lăsa în urmă: *a depăşit cu mult pe ceilalţi alergători;* 2. a trece peste (o limită); a întrece: *numărul lor nu depăşeşte cu siguranţă cinci milioane.* GHEŢIE; 3. a întrece puterile, competenţa cuiva: *e un caz ce depăşeşte competenţa noastră.* GHEŢIE; *problema mă depăşeşte;* (p. ext.) *chestiunea aceasta depăşeşte ... scopul lucrării de faţă.* BL. [Din fr. ***dépasser*** (după ***păşi***)].

depăşíre, depăşiri f. 1. faptul de a depăşi: *depăşirea cercului mînăstiresc este totdeauna fatală scriitorului.* CĂL.; 2. trecere în faţa cuiva sau a ceva: *depăşirea în curbe este interzisă.* [V. ***depăşi***].

depăşít, ~ţi, depăşită, ~e a. 1. care a fost lăsat în urmă; 2. (fig.) care nu face faţă împrejurărilor; 3. (fig.) învechit, inactual, demodat. [V. ***depăşi***].

dépe prep. v. **după**.

dependént, ~ţi, dependentă, ~e a. 1. care depinde; 2. lipsit de autonomie: *ţară dependentă.* [Din fr. ***dépendant***].

dependénţă, dependenţe f. situaţia de a fi dependent; stare de subordonare sau de supunere: *au definit sentimentul religios ca un sentiment de dependenţă totală a omului în raport cu divinitatea.* BL. [Din germ. ***Dependenz***, fr. ***dépendance***].

dependínţă, dependinţe f. încăpere sau construcţie accesorie unei locuinţe: *în partea dreaptă a casei se aflau dependinţele, bucătăria, grajdurile.* BOL.; *dependinţele casei.* [După fr. ***dépendance***].

depersonalizá, depersonalizez vb. (tr.) a face să-şi piardă personalitatea; (şi: **despersonaliza**). [Din fr. ***dépersonnaliser***].

depersonalizáre, depersonalizări f. 1. acţiunea de a depersonaliza şi rezultatul ei: *promovează depersonalizarea progresivă a ştiinţei.* BL.; 2. simptom în unele boli psihice caracterizat prin dispariţia conştiinţei propriei persoane; (şi: **despersonalizare**). [V. ***depersonaliza***].

depersonalizát, ~ţi, depersonalizată, ~e a. care şi-a pierdut personalitatea; fără personalitate: *germanul Barlach cioplește oameni masivi, depersonalizați, suflete chinuite de viziuni.* BL.; (şi: **despersonalizat**). [V. ***depersonaliza***].

depeşă, depeşez vb. (înv.; tr.) a trimite o depeşă (prin telegraf). [Din fr. ***dépêcher***].

depéşă, depeşe f. (înv.) înştiinţare transmisă rapid; telegramă: *depeşa nu-l găsi pe căpitan la băile din Savoia.* GHEŢIE. [Din fr. ***dépêche***].

depigmentá, depigmentez vb. (refl.) a se decolora, a-şi pierde culoarea. [Din fr. ***dépigmenter***].

depigmentáre, depigmentări f. acţiunea de a se depigmenta şi rezultatul ei. [V. ***depigmenta***].

depilá, depilez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) îndepărta părul de pe piele; a (se) epila. [Din fr. ***dépiler***, lat. ***depilare***].

depilánt, ~ţi, depilantă, ~e a. şi n. (substanţă) care serveşte la depilare. [Din fr. ***dépilant***].

depiláre, depilări f. acţiunea de a (se) depila; îndepărtare a părului de pe piele. [V. ***depila***].

depilát, ~ţi, depilată, ~e a. 1. de pe care a fost îndepărtat părul; 2. (p. ext.) lipsit de păr, cu părul căzut: *un mantou de leopard veritabil, ... dar care acum era veştejit şi depilat pe regiuni întregi.* CĂL. [V. ***depila***].

depilatór, depilatoare n. produs cosmetic sau aparat cu ajutorul căruia se înlătură părul de pe pielea omului. [Din fr. ***dépilatoire***].

depínde, depind vb. (intr.) 1. a fi sub autoritatea, sub conducerea cuiva: *servitorul depinde de stăpîn;* 2. a fi în puterea, la dispoziţia cuiva: *parcă numai de efortul fiecăruia dintre noi ar depinde revenirea la normalitate.* CE; *soarta mea depinde de voi;* 3. a fi legat de ..., a face parte din ..., a fi în funcţie de ...: *în artă, voinţa e un element secundar, totul depinde de talent.* CĂL.; *efectul depinde de cauză.* [Din lat. ***dependere***, fr. ***dependre***].

depínge, deping vb. (înv.; tr. şi intr.) a descrie, a reprezenta prin cuvinte; a zugrăvi: *mîne îi durez un articol în „Gogoaşa patriotică" şi-l deping ca cetăţeanul cel mai generos.* AL.; *a depinge în culori vii.* [Din lat. ***depingere***].

depíns, ~şi, depinsă, ~e a. descris, prezentat: *arborele depins, floarea, espresiunea (plină de simţ) însufleţită a omului într-o situaţiune oarecare.* EM. [V. ***depinge***].

depistá, depistez vb. (tr.) a afla ceva ascuns sau necunoscut: *trebuia depistat locul spărturii şi întreprinsă de urgenţă repararea conductei.* GHEŢIE. [Din fr. ***dépister***].

depistáre, depistări f. acţiunea de a depista şi rezultatul ei. [V. ***depista***].

depistát, ~ţi, depistată, ~e a. care a fost aflat, găsit. [V. ***depista***].

deplanáre, deplanări f. curbare a unei secţiuni plane a unui corp elastic. [***Des-***[1] + ***plan*** + ***-are***].

deplantá, deplantez vb. (tr.) 1. a scoate pentru a planta în altă parte: *a deplanta un arbust, un pom;* 2. a dezgropa, a scoate de pe un teren: *a deplanta minele.* [Din fr. ***déplanter***].

deplantáre, deplantări f. acţiunea de a deplanta. [V. ***deplanta***].

deplantór, deplantoare n. instrument în formă de lopată cu care se scot plantele mari. [Din fr. ***deplantoir***].

deplasá, deplasez vb. 1. (tr.) a schimba locul, a muta: *după părerea lui, o pasăre deplasase ţigla însuficient fixată.* GHEŢIE; (p. ext.) *era necesar să găsească ceva neapărat, s-o deplaseze din linia statorniciei şi a datoriei.* SAD.; 2. (refl.) a se mişca, a se disloca: *terenul se deplasează dacă nu este fixat de arbori;* 3. (refl.) a se duce undeva (în interes de serviciu): *v-aş ruga să vă deplasaţi personal la faţa locului.* GHEŢIE. [Din fr. ***déplacer***].

deplasábil, ~i, deplasabilă, ~e a. care poate fi (uşor) deplasat: *accentul e deplasabil de la un pol la altul.* BL. [Din fr. ***déplaçable***].

deplasamént, deplasamente n. greutate totală a unei nave. [Din fr. ***déplacement***].

deplasáre, deplasări f. 1. acţiunea de a (se) deplasa şi rezultatul ei; mişcare: *nu opune nici un fel de rezistenţă deplasării corpurilor cosmice constituite.* BL.; 2. călătorie în interes de serviciu. [V. ***deplasa***].

deplasát, ~ţi, deplasată, ~e a. 1. care nu se află la locul lui: *piesa deplasată nu se îmbină bine;* 2. nepotrivit, necuviincios: *consider că orice comparaţie este deplasată.* GHEŢIE; *vorbă deplasată.* [V. ***deplasa***].

deplastifiánt, deplastifianţi m. material care, adăugat unei materii prime elastice, îi micşorează plasticitatea; deplastificator. [Din fr. ***déplastifiant***].

deplastificatór, deplastificatoare n. sau **deplastificatori** m. deplastifiant. [Cf. ***deplastifiant***].

depleţiúne, depleţiuni f. (med.) 1. deşertare, golire; 2. suprimare sau micşorare a unei obstrucţii, a unei piedici în circulaţia fluidelor. [Din fr. ***dépletion***, lat. ***depletio, -onis***].

depliá, depliez vb. (tr.) a desface ceea ce este pliat, împăturit. [Din fr. ***déplier***].

depliére, deplieri f. acţiunea de a deplia şi rezultatul ei. [V. ***deplia***].

deplín, ~i, deplină, ~e a. 1. complet, întreg: *avea în trup o odihnă deplină, un echilibru pe care nu-l mai simţise pînă atunci.* SAD.; **a avea puteri depline**, v. **putere**; **în sensul deplin al cuvîntului**, aşa cum trebuie, aşa cum se cuvine: *nu avem de-a face cu formule stricte în sensul deplin al cuvîntului.* BL.; 2. desăvîrşit, perfect: *fiinţa preumană era înarmată cu depline şi agere facultăţi intelectuale.* BL. // adv. 1. de tot, în întregime, complet: *soarta i-a surîs deplin, la tinereţe, cît şi la vîrsta matură.* GHEŢIE; *deplin mulţumit;* **pe deplin**, complet, în totalitate: *nu realizam pe deplin în ce situaţie intolerabilă ajunsesem.* GHEŢIE; 2. (pop.) aşa cum trebuie, aşa cum se cere: *face slujba deplin.* POP. [***De***[2] + ***plin***].

deplinătate f. plenitudine, desăvîrşire: *se vede cu deplinătate rolul şefului statului.* EM. [***Deplin*** + ***-ătate***].

deplînge, deplîng vb. (tr.) 1. a avea milă, părere de rău: *îl deplînge pentru nereuşita lui;* 2. a socoti vrednic de compătimire; 3. a regreta, a-i părea rău de modul în care ceva există, se comportă etc.: *criticul deplîngea amestecul politicii în judecăţile literare.* CĂL.; 4. a simţi remuşcare, regret pentru o greşeală; a regreta: *am deplîns purtarea mea de la operă.* GHEŢIE. [***De***[2] + ***plînge***; cf. fr. ***déplorer***].

deplorá, deplór vb. (tr.) a deplînge, a regreta. [Din fr. ***déplorer***].

deplorábil, ~i, deplorabilă, ~e a. vrednic de plîns; jalnic, lamentabil: *mersul deplorabil al afacerilor.* EM. [Din fr. ***déplorable***].

deplorăţie, deploraţii f. 1. (rar) lamentare, plîngere, lamentaţie; 2. cîntec popular medieval cu subiect tragic sau religios. [Din fr. ***déploration,*** lat. ***deploratio, -onis***].

depolarizá, depolarizez vb. (tr.) 1. a împiedica sau a face să dispară polarizarea chimică a electrozilor; 2. a face să dispară polarizarea unui fascicul de lumină. [Din fr. ***dépolariser***].

depolarizánt, ~ţi, depolarizantă, ~e a. care depolarizează. // m. depolarizator. [Din fr. ***dépolarisant***].

depolarizáre, depolarizări f. acţiunea de a depolariza şi rezultatul ei. [V. ***depolariza***].

depolarizatór, depolarizatori m. substanţă care se introduce într-un element galvanic pentru a împiedica polarizarea; depolarizant. [***Depolariza*** + ***-tor***].

depolimerizá, depolimerizez vb. (chim.; tr.) a supune depolimerizării. [Din fr. ***dépolymériser***].

depolimerizáre, depolimerizări f. (chim.) reacţie în care se produce ruperea unora dintre legăturile covalente dintr-un polimer, formîndu-se combinaţii cu greutăţi moleculare mai mici. [Din fr. ***depolymérisation***].

depolitizá, depolitizez vb. (rar; tr.) a face să-şi piardă caracterul politic. [Din fr. ***dépolitiser***].

depolitizáre, depolitizări f. acţiunea de a depolitiza şi rezultatul ei. [V. ***depolitiza***].

depoluá, depoluez vb. (tr.) a înlătura sau a reduce poluarea ori sursele ei. [Din fr. ***dépolluer***].

depoluánt, ~ţi, depoluantă, ~e a. şi m., f. (substanţă, procedeu etc.) care serveşte la depoluare. [Din fr. ***dépolluant***].

depoluáre, depoluări f. acţiunea de a depolua şi rezultatul ei. [V. ***depolua***].

depoluát, ~ţi, depoluată, ~ e a. care a fost purificat; lipsit de poluare. [V. ***polua***].

deponént[1], ~ţi, deponentă, ~e a. (gram.; despre unele verbe latine) care are formă pasivă şi înţeles activ. [Din lat. ***deponens, -ntis***].

deponént[2], ~ţi, deponentă, ~e m., f. depunător de bani, de hîrtii de valoare etc. [Din lat. ***deponens, -ntis***, it. ***deponente***].

depopulá, depopulez vb. (tr.) a reduce populaţia unei regiuni, unei ţări: *războaiele civile depopulase Italia însăşi.* EM. [Din fr. ***dépeupler***, lat. ***depopulare***].

depopuláre, depopulări f. acţiunea de a depopula şi rezultatul ei; împuţinare a populaţiei (dintr-o regiune, dintr-o ţară etc.). [V. ***depopula***].

depopulát, ~ţi, depopulată, ~e a. care a suferit o împuţinare a populaţiei: *teritorii depopulate.* [V. ***depopula***].

deportá, deportez vb. (tr.) a trimite forţat pe cineva într-un loc îndepărtat, ca măsură represivă; a exila, a surghiuni: *fusese deportat în Guyana pentru o crimă săvîrşită pe vapor.* CĂL. [Din fr. ***déporter,*** lat. ***deportare***].

deportáre, deportări f. acţiunea de a deporta şi rezultatul ei; pedeapsă constînd din trimiterea forţată într-un loc îndepărtat; exilare, surghiunire: *se vorbea despre deportări în lagăre de muncă.* GHEŢIE. [V. ***deporta***].

deportát, ~ţi, deportată, ~e a. şi m., f. (om) care a fost condamnat la deportare. [V. ***deporta***].

deposedá, deposedez vb. (tr.) a lipsi de o posesiune sau de un drept; (înv.) a desposeda: *răzeşii ... au început să fie deposedaţi mai înainte.* IBR. [Din fr. ***déposséder***].

deposedáre, deposedări f. acţiunea de a deposeda şi rezultatul ei: *ne vorbeşte de mizeria ţărănimii, de deposedarea cu sila a răzeşilor.* IBR. [V. ***deposeda***].

deposedát, ~ţi, deposedată, ~e a. care a fost lipsit de o posesiune. [V. ***deposeda***].

depóu, depouri n. **1.** clădire în care se adăpostesc şi se repară locomotive, vagoane, tramvaie etc.: *mai avea pe el hainele năclăite de ulei cu care fusese la depou.* GHEŢIE; **2.** (rar) depozit; **3.** (franţuzism; înv.) loc unde exersează recruţii unui regiment; ofiţerii şi soldaţii care ocupă acest loc. [Din fr. ***dépôt***].

depozánt, ~ţi, depozantă, ~e m., f. **1.** persoană care pune ceva într-un depozit; **2.** persoană care face o depoziţie în faţa completului de judecată. [Din fr. ***déposant***].

depózit, depozite n. **1.** obiect (în special bani sau hîrtii de valoare) depus spre păstrare la o instituţie bancară), care se restituie la cerere: *dădu sfaturi utile ... de felul cum putea face depozite de bani la unele bănci.* CĂL.; **în depozit**, în păstrare: *n-oi scoate aceste hîrtii ce mi-au făgăduit că le-or ţine în depozit.* NEGR.; **depozit legal**, fond de cărţi constituit din predarea, prin obligaţiile legale, de către tipografii şi edituri a unui număr de exemplare din fiecare volum tipărit; **2.** loc, clădire în care se păstrează materiale, mărfuri etc.: *văzîndu-l copleşit de treabă s-a furişat alături, în depozitul de cărţi.* GHEŢIE; **3.** formaţie militară însărcinată cu aprovizionarea: *de dumneavoastră, ... îmi scrie depozitul de la Tulcea că sînteţi decedat.* SAD.; **4.** strat format prin sedimentarea substanţelor dintr-un lichid. [Din lat. ***depositum***, fr. ***dépôt***].

depozitá, depozitez vb. **1.** (tr.) a pune spre păstrare (într-un depozit): *provizii îndestulătoare fuseseră depozitate în jitniţi.* SAD.; (fig.; refl.) *în ei se depozitează sufletul poporului român.* IBR.; **2.** (refl.) a se depune, a se sedimenta. [***Depozit*** + *-a*].

depozitár, ~i, depozitară, ~e m., f. persoană căreia i se încredinţează ceva spre păstrare: *un depozitar de vinuri, fiindu-i şi admirator, îl lăsa la o garafă cu pahar.* BAC.; (p. ext.) *opera de artă, ... depozitarea obiectivă a unor acte revelatorii.* BL. [Din fr. ***dépositaire***].

depozitáre, depozitări f. acţiunea de a depozita şi rezultatul ei: *şoproanele, căsuţa păzitorului, aria de depozitare, cîteva vagonete ... stau astăzi inutile.* GAL. [V. ***depozita***].

depoziţie, depoziţii f. declaraţie în faţa unei instanţe judecătoreşti: *paginile sînt prolixe, greoaie, ca nişte depoziţii de martori zăpăciţi.* CĂL.; (şi: (înv.) **depoziţiune**). [Din fr. ***déposition***, lat. ***depositio, -onis***].

depoziţiúne f. v. depoziţie.

depravá, depravez vb. **1.** (refl.) a deveni depravat; a decădea; **2.** (tr.) a corupe, a perverti: *fata fusese brutalizată şi depravată de Nenea.* CĂL.; *a deprava tinerimea;* **3.** (înv.; tr.) a strica, a schimba în rău: *mîncările crude depravează stomacul.* [Din fr. ***dépraver***, lat. ***depravare***].

depraváre, depravări f. **1.** corupţie, desfrîu, (înv.) depravaţiune: *principesele sînt nişte copile aproape, dar depravarea e în ochii lor.* MACED.; *depravarea secolului;* **2.** (înv.) alteraţie: *depravarea sîngelui.* [V. ***deprava***].

depravát, ~ţi, depravată, ~e a. **1.** corupt, decăzut: *inimă depravată;* (subst.) *trece drept o depravată cu mulţi amanţi şi-şi întreţine însăşi proasta reputaţie.* CĂL.; **2.** (înv.) modificat în rău: *gust depravat.* [V. ***deprava***].

depravatór, ~i, depravatoáre a. şi m. (rar) (persoană) care cauzează depravarea: *se datoreşte în mare parte şi influenţei orientale, decadente şi depravatoare, care s-a exercitat asupra lui Conachi.* IBR. [***Deprava*** + *-tor*].

depravăţie f. v. depravaţiune.

depravaţiúne, depravaţiuni f. (înv.) depravare: *viaţa scandaloasă şi depravaţiunea ... infestară şi demoralizară societatea întreagă.* FIL.; *erotica este materială, sănătoasă, fără depravaţie însă.* CĂL.; (şi: **depravaţie**). [Din fr. ***dépravation***].

dépre prep. v. **după.**

deprecatóriu, ~ii, deprecatorie, ~ii a. care are forma unei deprecaţii: *formulă deprecatorie.* [Din lat. ***deprecatorius***, fr. ***déprécatoire***].

deprecáţie, deprecaţii f. **1.** (înv.) solicitare umilă a iertării; rugăciune; **2.** figură retorică prin care se întrerupe discursul pentru a adresa o rugăminte; implorare; (şi: (înv.) **deprecaţiune**). [Din lat. ***deprecatio, -onis***, fr. ***déprécation***].

deprecaţiúne f. v. deprecaţie.

depreciá, depreciez vb. **1.** (tr.) a minimaliza, a scădea valoarea, preţul, meritul: *de aici nu urmează că experienţa ar fi depreciată.* BL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) devaloriza, a(-şi) micşora sau a(-şi) pierde valoarea sau calităţile: *ţinute în condiţii necorespunzătoare, fructele se depreciază;* (şi: (înv.) **depreţia**). [Din fr. ***déprécier***].

depreciát, ~ţi, depreciată, ~e a. **1.** cu valoarea scăzută: *hîrtii făr' de valoare, mai depreciate decît bumaştele ruseşti.* EM.; **2.** desconsiderat: *acest punct de vedere deschide o perspectivă mai justă pentru judecarea preistoriei, care nu trebuie nici exaltată, nici depreciată.* BL. [V. ***deprecia***].

depreciatív, ~i, depreciativă, ~e a. care dovedeşte dispreţ, lipsă de consideraţie: *epitet depreciativ.* [Din fr. ***dépréciatif***].

depreciatór, ~i, depreciatoáre a. (şi subst.) care depreciază: *cu aceasta nu pronunţăm, fireşte, o judecată neapărat depreciatoare cu privire la valorile morale.* BL. [Din fr. ***dépréciateur***].

depreciére, deprecieri f. **1.** faptul de a (se) deprecia; scădere a valorii; devalorizare: *deprecierea monedei;* **2.** desconsiderare, nesocotire a valorii, a utilităţii etc.: *misticii islami se complac într-o completă depreciere a lumii.* BL. [V. ***deprecia***].

depresá, depresez vb. (tr.) **1.** a desface cu presa două piese aflate în contact forţat; **2.** a rări puieţii crescuţi prea des; **3.** a modifica proprietăţile minereurilor cu ajutorul depresantelor. [Din fr. ***dépresser***].

depresáj, depresaje n. rărire a puieţilor dintr-o pepinieră. [Din fr. ***dépressage***].

depresánt, depresante n. substanţă prin care se împiedică flotaţia unui minereu. [Din fr. ***dépressant***, engl. ***depressant***].

depresáre, depresări f. acţiunea de a depresa şi rezultatul ei. [V. ***depresa***].

depresionár, ~i, depresionară, ~e a. **1.** care este caracterizat printr-o presiune atmosferică scăzută: *zonă depresionară;* **2.** care ţine de o depresiune de teren, de o formă de relief aflată la un nivel mai jos decît zona înconjurătoare; referitor la depresiuni. [***Depresiune*** + *-ar*].

depresiúne, depresiuni f. **1.** formă de relief aflată la un nivel mai jos decît zona din jur: *îndoituri, depresiuni ... se detaliau în transparenţa desăvîrşită a aerului.* IBR.; **2.** arie cu presiune atmosferică scăzută; **3.** (fig.) stare sufletească de tristeţe şi de descurajare profundă şi persistentă; deprimare: *niciodată nu se cuvine ca el să cadă în depresiuni din cauza dragostei.* CĂL.; **4.** scădere a valorilor economice (rentă, acţiuni, preţuri etc.); **5.** (fig.) decădere, regres: *literatura română era într-o perioadă de depresiune.* IBR. [Din fr. ***dépression***, lat. ***depressio, -onis***].

depresív, ~i, depresivă, ~e a. **1.** care produce o stare sufletească de deprimare sau scăderea tensiunii arteriale: *mediu depresiv; medicament depresiv;* **2.** care ţine de depresiunea neuropsihică; caracteristic depresiunii: *în poeziile de iubire, tonalitatea e melancolia, adică o stare depresivă.* IBR.; **3.** înclinat spre tristeţe: *persoană depresivă.* [Din fr. ***dépressif***].

depresivitáte f. stare depresivă; depresiune. [Din fr. ***dépressivité***].

depresór, depresori a. **nerv depresor**, nerv senzitiv cu terminaţii sensibile la variaţiile presiunii sangvine. [Din fr. ***dépresseur***].

depresurizá, depresurizez vb. **1.** (tr.) a egaliza presiunea dintr-un spaţiu ermetic cu presiunea exterioară; **2.** (refl.; despre presiunea atmosferică) a scădea, a slăbi. [Din fr. ***dépressuriser***].

depresurizáre, depresurizări f. acţiunea de a (se) depresuriza şi rezultatul ei. [V. ***depresuriza***; cf. fr. ***dépressurisation***].

depresurizát, ~ţi, depresurizată, ~e a. (despre presiunea atmosferică) care a scăzut. [V. ***depresuriza***].

depreţiá vb. v. deprecia.

depreúnă adv. împreună: *deputaţia, adecă toţi deputaţii sau delegaţii depreună.* B.-DEL. [***De***^{2} + ***pre*** + ***una***].

deprimá, deprím vb. (tr.) a produce o depresiune; a descuraja, a mîhni: *chiar dacă situaţia de azi ... ne deprimă, pe termen lung rămînem optimişti.* CF. [Din fr. ***déprimer***].

deprimánt, ~ţi, deprimantă,~e a. care deprimă, descurajează, întristează: *trebuie să ştim că era sărac, că era bolnav, să cunoaştem mediul deprimant.* IBR. [Din fr. ***déprimant***].

deprimáre, deprimări f. descurajare, demoralizare, depresiune: *societatea românească însăşi trece prin o fază de deprimare.* IBR.; *o deprimare morală.* [V. ***deprima***].

deprimát, ~ţi, deprimată, ~e a. descurajat, demoralizat: *dacă un pesimist apare într-o epocă deprimată, el e selectat numaidecît şi devine reputat.* CĂL.; (subst.) *visele deprimaţilor sînt pline de smîrcuri.* CĂL. [V. ***deprima***].

deprínde, deprind vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) obişnui, a (se) învăţa; *la început se pare greu, dar te vei deprinde.* NEGR.; *mă deprinsesem să fiu singur.* BAC.; **a se deprinde ca ţiganul cu scînteia**, v. **scînteie; 2.** (tr.) a iniţia, a instrui, a învăţa: *tu, cu şcoala ta, l-ai deprins cu năravuri.* CR.; *a deprinde copiii cu munca;* **3.** (tr.) a-şi însuşi, a adopta cunoştinţe, idei etc.: *a cunoscut mulţi tovarăşi de joacă cu care a deprins lesne limba ţării.* SAD.; *să deprindă un alt fel de a gîndi.* CF.; **4.** (tr.) a dresa: *strămoşii noştri aveau obicei de a îmblînzi şoimii şi a-i deprinde la vînat.* POP. [Lat. ***depre(he)ndere***].

depríndere, deprinderi f. **1.** faptul de a (se) deprinde: *deprinderea scrisului;* (p. ext.) *fiind în drumul meu spre casă, am luat repede deprinderea de a mă abate pe la el.* GHEŢIE; **2.** uşurinţă de a face ceva în timp scurt; dexteritate: *deprinderea este o a doua natură;* **3.** practică obişnuită, tendinţă de a face ceva: *o generaţie moştenind de la alta deprinderea de a ceti.* IBR.; *deprinderi bune, rele;* **4.** obişnuinţă, obicei: *vechi boieri ...cu deprinderi patriarhale.* NEGR. [V. ***deprinde***].

deprínş, ~şi, deprinsă, ~e a. **1.** experimentat, exersat: *un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea.* CAR.; **2.** obişnuit, învăţat: *adună-a lui armată deprinsă la omor.* AL.; *deprins cu lenea.* [V. ***deprinde***].

depunătór, ~i, depunătoáre m., f. persoană care depune spre păstrare bani, hîrtii de valoare etc. [***Depune*** + *-ător*].

depunctá, depunctez vb. (tr.) a reduce punctajul unui concurent sau unui candidat în funcţie de erori. [*Des-*[1] *+ puncta*].

depunctáre, depunctări f. acţiunea de a depuncta şi rezultatul ei. [V. ***depuncta***].

depúne[1]**, depun** vb. **1.** (tr.) a lăsa (din mînă şi a pune) undeva: *voi depune pe mormînt o coroană de flori.* PR.; (p. ext.) *îşi rememora şi mai bine sentimentele lui de altădată şi le depunea în opera sa.* IBR.; **a depune armele**, a înceta lupta; **a depune coroana**, a renunţa la domnie; **a depune mandatul**, a renunţa la o însărcinare fiind în imposibilitatea îndeplinirii ei; **2.** (tr.) a face un depozit (la o instituţie bancară): *a depune bani la un bancher;* **3.** (fig.; tr.) a renunţa, a ceda: *a depune autoritatea; a depune un mandat;* **4.** (intr.) a relata în faţa unui organ judiciar: *a depune ca martor;* **5.** (tr.) a preda, a înainta: *depuseră mărturie scrisă, în faţa judecătorului.* TUD.; *a depune un memoriu;* **6.** (tr.) a efectua, a executa, a realiza: *el depune o largă activitate propagandistică.* CĂL.; **a depune un examen**, a susţine un examen: *absolvise studiile gimnaziale şi depusese examenul de maturitate la gimnaziul superior.* CĂL.; **7.** (înv.; tr.) a detrona: *popa Eugen fusese depus din starea sa din partea conciliului de la Basel.* BL.; **8.** (tr.) a elimina: *după ce au depus ouăle şi lapţii, încetează de-a mai mînca şi pier.* SAD.; **9.** (refl.) a se aşeza, a se sedimenta: *nisipul se depune la fund.* [Din lat. ***deponere***, fr. ***déposer***].

depúne[2], pers. 3 **depune** vb. (reg.; intr.; despre femele) a fi aproape să fete. [Lat. ***deponere***].

depúnere, depuneri f. **1.** acţiunea de a depune[1] şi rezultatul ei; **2.** realizare a unui depozit (la o bancă): *depunerea titlurilor;* **3.** renunţare, cedare; **mandat de depunere**, v. **mandat**; **4.** relatare (ca martor) în faţa unei autorităţi judiciare; **5.** efectuare, realizare, executare: *permisiile nu se dădeau decît după depunerea jurămîntului militar.* GHEŢIE; **6.** sediment (pe o suprafaţă sau pe fundul unui vas). [V. ***depune***[1]].

depurátiv, ~i, depurativă, ~e a. (şi subst.) care curăţă organismul de noxe; depurator[2]. [Din fr. ***dépuratif***].

depurátor[1]**, depuratoare** n. substanţă care favorizează eliminarea toxinelor din organism. [Din fr. ***dépuratoire***].

depurátor[2]**, ~i, depuratoáre** a. depurativ; **aparat depurator**, totalitatea organelor de excreţie prin care se face curăţarea sîngelui de toxine [Din fr. ***dépurateur***].

depurăţie, depuraţii f. curăţare, purificare (a sîngelui). [Din fr. ***dépuration***].

deputát, ~ţi, deputată, ~e m., f. **1.** persoană aleasă prin vot ca reprezentant al poporului într-un organ legislativ: *deputaţii s-au întors fiecare pe la vetrele lor.* CR.; *Camera deputaţilor;* **2.** (înv.) persoană aleasă şi trimisă într-o misiune: *trimise deputaţi la Adrianopole şi încheiaseră un tractat.* BĂLC. [Din fr. ***député***].

deputăţie, deputaţii f. (înv.) delegaţie, solie: *Mihai-Vodă trimise o deputaţie de două persoane.* BĂLC.; (şi: **deputaţiune**). [Din fr. ***députation***].

deputaţiúne f. v. deputaţie.

deputăţíe, deputăţii f. **1.** funcţia sau mandatul de deputat; calitatea de deputat: *deputăţia nu-l împiedică de a fi luat pe sus, pe vreme de iarnă, de la nuntă şi trimis surghiun la o moşie.* CĂL.; **2.** (înv.) solie, delegaţie. [***Deputat*** *+ -ie*].

deraiá, deraiez vb. (intr.) **1.** a sări de pe şine: *trenul ucide oameni şi derailează.* EM.; *trenul a deraiat;* **2.** (fig.) a devia de la subiect, a vorbi aiurea; (şi: (rar) **deraila**). [Din fr. ***dérailler***].

deraiére, deraieri f. acţiunea de a deraia şi rezultatul ei: *la curbe, locomotiva şi vagoanele săreau pe şine şi ameninţau cu deraierea.* MACED. [V. ***deraia***].

derailá vb. v. deraia.

derănj, deranjuri n. **1.** neorînduială, dezordine; **2.** (fig.) incomodare, stînjenire, stingherire: *ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj.* CAR. [De la ***deranja***].

deranjá, deranjez vb. **1.** (tr.) a răvăşi, a răscoli, a strica ordinea; **a-şi deranja stomacul**, a face o indigestie; **2.** (fig.; tr.) a stînjeni, a incomoda pe cineva: *prin vorbăria mea aş fi deranjat actorii care jucau pe scenă.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a întrerupe sau a stingheri desfăşurarea sau funcţionarea normală; a tulbura: *înţeleg că aţi fost revoltat că vi s-a deranjat cursul.* GHEŢIE; **4.** (refl.) a se osteni, a se forţa: *vai, de ce te deranjezi...!* SAD. [Din fr. ***déranger***].

deranjamént, deranjamente n. **1.** defectare a unei maşini, a unei instalaţii etc.; **2.** (fam.) indigestie, diaree. [Din fr. ***dérangement***].

deranjánt, ~ţi, deranjantă, ~e a. care deranjează. [***Deranja*** *+ -ant*].

deranjáre, deranjări f. acţiunea de a (se) deranja şi rezultatul ei. [V. ***deranja***].

deranját, ~ţi, deranjată, ~e a. **1.** care este în dezordine; mutat de la locul lui; răvăşit: *în cameră totul deranjat.* BAC.; (fig.) *la început i se părură divagaţiile unei minţi deranjate.* GHEŢIE; **2.** (fam.) suferind de diaree sau de indigestie. [V. ***deranja***].

derapá, pers. 3 **derapează** vb. (intr.) **1.** (despre vehicule) a aluneca într-o parte; **2.** (fig.; fam.) a o apuca pe căi greşite. [Din fr. ***déraper***].

derapáj, derapaje n. faptul de a derapa; derapare. [Din fr. ***dérapage***].

derapáre, derapări f. **1.** faptul de a derapa; **2.** deplasare a ancorei pe fundul apei datorită acţiunii vîntului sau valurilor asupra navei; **3.** deplasare laterală a unui avion în timpul aterizării sau la un viraj cu înclinare prea mică. [V. ***derapa***].

deratizá, deratizez vb. (tr.) a stîrpi şoarecii sau şobolanii (otrăvindu-i). [Din fr. ***dératiser***].

deratizánt, ~ţi, deratizantă, ~e a. şi n. (substanţă) cu care se deratizează. [***Deratiza*** *+ -ant*].

deratizáre, deratizări f. acţiunea de a deratiza şi rezultatul ei. [V. ***deratiza***].

derădícă vb. v. deretica.

derăzá, pers. 3 **derăză** vb. (înv.; intr.) a radia: *orice fericire din ochii tăi derază.* AL. [***De***[2] *+* ***rază***].

derbedér m. v. derbedeu.

derbedéu, derbedei m. om fără căpătîi; vagabond, haimana: *cînd venea din oraş, l-au atacat nişte derbedei.* TUD.; **a umbla derbedeu Tănase**, a umbla fără rost: *umblă prin odaie derbedeu Tănase.* AL.; (şi: (înv.) **derbeder**). [Din turc. ***derbeder***].

dérbi, derbiuri n. **1.** întrecere sportivă de mare importanţă şi prestigiu (între participanţi de valori apropiate); **2.** cursă specială de trap sau de galop a celor mai buni cai de trei ani, care are loc anual. [Din engl., fr. ***derby***].

derdelúş, derdeluşuri n. loc în pantă unde se dau copiii cu săniuţa. [Et. nec.].

derdicá vb. v. deretica.

derebég m. v. derebei.

derebéi, derebei m. (înv.) principe turc cu putere despotică: *tot vită de derebeghi de cei de cari tremura chiar saraiul împărătesc, ca Pasvantoglu.* GHICA; *a trăit ca un derebei pînă în anul 1874.* OD.; (şi: **derebeg**). [Din turc. ***derebei, derebeg***].

deregătór m. v. dregător.

derége vb. v. drege.

dereglá, dereglez vb. (tr. şi refl.) a face să iasă sau a ieşi din regimul normal de funcţionare; a (se) strica: *ceasul s-a dereglat;* (p. ext.) *festivitatea a dereglat programul.* [Din fr. ***dérégler***].

deregláj, dereglaje n. stare de tulburare, de funcţionare defectuoasă; dereglare; (p. ext.) *ca într-un dereglaj dialectic furia lui năvalnică domină încercarea ei simplă de a lichida totul.* PETR. [Din fr. ***déréglage***].

dereglăre, dereglări f. faptul de a (se) deregla. [V. ***deregla***].

dereglát, ~ţi, dereglată, ~e a. care a ieşit din regimul normal de funcţionare: *ceas dereglat.* [V. ***deregla***].

derelicţiúne, derelicţiuni f. stare a omului care se simte abandonat, izolat, privat de sprijinul divin. [Din fr. ***déréliction***, lat. ***derelictio, -onis***].

derépt a. v. drept.

dereptă vb. v. drepta.

dereptáriu m. v. dreptar.

dereptáte f. v. dreptate.

déreş, ~i, dereşă, ~e a. (reg.; despre cai) cu părul roşu pătat cu alb şi cu negru; (subst.) *să ducea p-un dereş de nu i se vedeau picioarele.* DELAVR. [Din magh. ***deres***].

deretícă, derétic vb. (intr.) a face rînduială, a face curat prin casă: *derdicam şi măturam prin casă.* CR.; (şi: (reg.) **derdica, derădica**). [Lat. ***deradicare***].

dereticáre, dereticări f. acţiunea de a deretica şi rezultatul ei: *să procedăm eventual la o dereticare radicală azi, în biroul d-voastră.* PETR. [V. ***deretica***].

dereticát[1] n. faptul de a deretica: *a vîrît agrafa în buzunarul şorţului şi a reluat dereticatul prin casă.* GHEŢIE. [V. ***deretica***].

dereticát[2]**, ~ţi, dereticată, ~e** a. aranjat, curat: *îl aştepta cu casa dereticată.* [V. ***deretica***].

deridicáta f. art., **cu deridicata** (rar) în număr mare, în cantitate mare, cu toptanul: *civilizaţia adevărată a unui popor consistă nu în adoptarea cu deridicata de legi, forme, instituţii, etichete, haine străine.* EM. [***De***[2] *+* ***ridicata***].

derivă, derív şi (înv.) **derivez** vb. **1.** (intr.) a se trage, a proveni din ...: *omul e în stare să prelucreze natura în sensul nevoilor ce derivă din deficienţele sale biologice.* BL.; *din ambiţie derivă multe rele;* **2.** (gram.; intr.) a-şi trage originea din ...; a proveni: *limba română derivă din latină; cuvîntul „căruţaş" derivă din „căruţă";* **3.** (tr.) a forma cu ajutorul sufixelor şi prefixelor: *se pot forma cuvinte prin compunere sau se pot deriva cuvinte nouă.* IBR.; **4.** (tr.) a abate o apă curgătoare din albia ei; **5.** (intr.) a se abate de la traseul normal: *oricare ar fi fost vîntul şi curenţii, oricît ar fi derivat, pînă la urmă tot ar fi atins undeva coasta Americii.* TUD.; **6.** (tr.) a ramifica (o cale de comunicaţie) de la traseul obişnuit; **7.** (mat.; tr.) a calcula derivata unei funcţii. [Din fr. ***dériver***, lat. ***derivare***].

deriváre, derivări f. **1.** acţiunea de a deriva şi rezultatul ei; **2.** provenire, rezultare din ...; **3.** (lingv.) procedeu de formare a cuvintelor prin adăugare de sufixe şi de prefixe la cuvintele existente; derivaţie: *limba românească nu poate forma cuvinte prin derivare sau compunere.* IBR.; **derivare regresivă**, realizare a unor cuvinte noi prin suprimarea unor afixe la cuvintele deja existente; **4.** (mat.) operaţie de calcul diferenţial prin care se obţine o derivată. [V. ***deriva***].

derivát, ~ţi, derivată, ~e a. **1.** care derivă, care îşi are originea în ceva; (subst.) *societatea de atunci era derivatul formelor nouă.* IBR.; **2.** abătut, deviat. // n. **1.** cuvînt care derivă din alt cuvînt: *sînt în limba noastră şi derivate de la acest cuvînt.* B.-DEL.; **2.** produs industrial extras dintr-o materie primă. [Din fr. ***dérivé***, lat. ***derivatus***].

derivátă, derivate f. (mat.) limita raportului dintre creşterea funcţiei şi creşterea variabilei (cînd ea tinde la zero). [Din fr. ***dérivée***].

derivatív, ~i, derivativă, ~e a. **1.** (med.) care atrage sîngele sau umorile dintr-o parte a corpului în alta; **2.** care abate sau trage ceva în altă parte; **3.** (lingv.) care realizează o derivare: *element derivativ.* [Din fr. ***dérivatif***, lat. ***derivativus***].

derivăţie, derivaţii f. **1.** ramificaţie secundară a unui curs, a unui circuit, a unei conducte etc.; **2.** (lingv.) derivare; (şi: (înv.) **derivaţiune**). [Din fr. ***dérivation***, lat. ***derivatio, -onis***].

derivaţiúne f. v. derivaţie.

derívă, derive f. **1.** unghi format între direcţia de deplasare dorită a unei nave (maritime sau aeriene) şi direcţia reală de deplasare: *căpitanul ei se dovedise un mare meşter în a estima, adăugînd sau scăzînd derivele.* TUD.; **a merge** (sau **a fi**) **în derivă**, a pluti în voia vînturilor sau a valurilor; **2.** unghi format de

planul de tragere al unei arme cu planul de ochire; **3.** parte fixă, anterioară a ampenajului unui avion, al unui planor etc. [Din fr. ***dérive***].

derivométru, derivometre n. aparat de bord pentru măsurarea derivei unui avion în zbor normal. [Din fr. ***dérivomètre***].

derivór, derivoare n. (mar.) **1.** placă de lemn sau de metal prinsă de chila unei ambarcaţiuni cu pînze pentru a-i mări stabilitatea; **2.** pînză pentru vreme rea, pentru furtună. [Din fr. ***dériveur***].

deriziúne, deriziuni f. batjocură, derîdere: *sînt luate în deriziune toate instituţiile regulamentare.* CĂL. [Din fr. ***dérision***, lat. ***derisio, -onis***].

derizóriu, ~ii, derizorie, ~ii a. neînsemnat; ridicol (de mic): *toate întreprinderile de stat se vînd pentru sume derizorii.* CE. [Din lat. ***derisorius***, fr. ***dérisoire***].

derîdere f. luare în rîs, bătaie de joc: *teza ... nu trebuie luată tocmai în derîdere.* BL. [***De***[2] + ***rîdere***; cf. fr. ***dérision***].

dermatínă f. înlocuitor sintetic al pielii, obţinut din deşeuri de piele măcinate. [Din fr. ***dermatine***].

dermatítă, dermatite f. **1.** (med.) inflamaţie a pielii; **2.** boală de piele periodică a cabalinelor, caracterizată prin răni care apar vara. [Din fr. ***dermatite***].

dermatofít, dermatofite n. ciupercă ce parazitează pielea şi anexele ei. [Din fr. ***dermatophyte***].

dermatofiţíe, dermatofiţii f. (med.) boală de piele cauzată de ciuperci parazite localizate în pielea capului (la rădăcina părului). [Din fr. ***dermatophytie***].

dermatográf, dermatografe a. şi n. (creion colorat) care are o compoziţie specială şi serveşte la machiaj (de obicei la machiajul din jurul ochilor). [Din fr. ***dermatographe***].

dermatológ, ~gi, dermatologă, ~ge m., f. medic specializat în boli de piele; (adj.) *medic dermatolog.* [Din fr. ***dermatologue***].

dermatológic, ~ci, dermatologică, ~ce a. care ţine de dermatologie, referitor la dermatologie. [Din fr. ***dermatologique***].

dermatologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul pielii şi al bolilor ei. [Din fr. ***dermatologie***].

dermatomicóză, dermatomicoze f. (med.) infecţie a pielii provocată de dermatofite. [Din fr. ***dermatomycose***].

dermatorée, dermatorei f. transpiraţie abundentă care însoţeşte unele boli febrile. [Din fr. ***dermatorrhée***].

dermatovenerologíe f. parte a medicinei care studiază bolile de piele şi bolile venerice. [Din fr. ***dermatovénérologie***].

dermatóză, dermatoze f. denumire generică pentru bolile de piele. [Din fr. ***dermatose***].

dérmă, derme f. ţesut fibros alcătuind stratul mijlociu al pielii vertebratelor. [Din fr. ***derme***].

dérmic, ~ci, dermică, ~ce a. care ţine de dermă, referitor la dermă. [Din fr. ***dermique***].

dermítă, dermite f. inflamaţie a pielii; dermatită. [Din fr. ***dermite***].

derobă, derobez vb. (refl.) **1.** a părăsi brusc direcţia impusă de călăreţ (din cauza unui obstacol): *calul se derobează;* **2.** (fig.) a se sustrage, a se eschiva de la ceva (prin viclenie); **3.** (fig.) a-şi declina răspunderea în legătură cu ceva. [Din fr. ***dérober***].

derobáre, derobări f. acţiunea de a se deroba şi rezultatul ei. [V. ***deroba***].

derocă, derochez vb. (tr.) a curăţa albia unui rîu de mîl, de nisip etc. [Din fr. ***dérocher***].

derocáre, derocări f. acţiunea de a deroca şi rezultatul ei. [V. ***deroca***].

derogă, deróg vb. (intr.) a se abate de la o regulă, de la o lege, etc.; a face o excepţie pe baza unei prevederi legale. [Din lat. ***derogare***, fr. ***déroger***].

derogáre, derogări f. acţiunea de a deroga şi rezultatul ei; abatere (excepţională şi fundamentată) de la o regulă, de la o lege etc.; (rar) derogaţie: *există artă cu teză ca o derogare.* IBR. [V. ***deroga***].

derogatóriu, ~ii, derogatorie, ~ii a. care conţine o derogare, cu caracter de derogare: *clauză derogatorie.* [Din lat. ***derogatorius***, fr. ***dérogatoire***].

derogáţie, derogaţii f. (rar) derogare; (şi: (înv.) **derogaţiune**). [Din lat. ***derogatio, -onis***, fr. ***dérogation***].

derogaţiúne f. v. derogaţie.

derulá, derulez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) desfăşura; a (se) întinde ceea ce a fost rulat; **2.** (p. ext.; refl.) a evolua, a-şi urma cursul. [Din fr. ***dérouler***].

deruláre, derulări f. **1.** acţiunea de a (se) derula şi rezultatul ei; **2.** (p. ext.) evoluţie, curgere: *derularea evenimentelor.* [V. ***derula***].

derulát, ~ţi, derulată, ~e a. care a fost desfăcut, desfăşurat, întins. [V. ***derula***].

derulatór, derulatoare n. dispozitiv pentru derularea peliculei cinematografice sau fotografice. [***Derula*** + ***-tor***].

derulór, deruloare n. maşină pentru derularea foilor de furnir. [După fr. ***dérouleuse***].

derută, derutez vb. (tr.) a face să se încurce, să se zăpăcească; a dezorienta: *schimbările mă derutează, cînd nu mă sperie de-a binelea.* GHEŢIE. [Din fr. ***dérouter***].

derutánt, ~ţi, derutantă, ~e a. care derutează: *zvonurile ... erau, bineînţeles, contradictorii şi derutante.* GHEŢIE. [Din fr. ***déroutant***].

derutáre, derutări f. acţiunea de a deruta şi rezultatul ei: *au fost pînă la derutare izbiţi de comportările cu totul absurde ale primitivilor.* BL. [V. ***deruta***].

derutát, ~ţi, derutată, ~e a. încurcat, zăpăcit, dezorientat. [V. ***deruta***].

derútă, derute f. zăpăceală, dezorientare. [Din fr. ***déroute***].

derviş, dervişi m. călugăr musulman: *noi ne ameţim singuri ca dervişii învîrtitori.* CAR.; *s-a deschis o uşă şi-au început să vină dervişii.* TUD. [Din turc. ***derviş***].

dervişésc, ~şti, dervişească, ~şti a. (înv.) de derviş. [***Derviş*** + ***-esc***].

des-[1] element de compunere cu înţeles privativ („fără"); (şi: **de-, dis-, dez-**). [Lat. ***dis-***].

des[2]**, deşi, deásă, dese** a. **1.** cu elementele, cu părţile componente apropiate; cu goluri mici (şi puţine) între părţi: *ca lupul flămînd care, supt deasă tufă ciulit, pe pîntece zace.* B.-DEL.; *iarbă deasă;* **2.** aşezat foarte aproape unul de altul: *din ferestrele cu zăbrele dese ... coconii şi argătimea împuşcară în tătari.* GAL.; *pomi deşi;* **3.** compact, dens, de nepătruns: *din umbra deasă ce doarme-ntre canaluri ... o tainică-armonie pluteşte peste valuri.* AL.; *ceaţă, ploaie deasă;* **4.** care se află în număr mare în spaţiu redus: *populaţie deasă;* **5.** ţesut strîns; cu firele bătute unul în altul; bătut: *pînză deasă;* **6.** care se repetă de multe ori şi la intervale mici de timp: *i-am remarcat ochii plînşi, mina bosumflată şi bătaia deasă a pleoapelor.* GHEŢIE; *mişcări dese;* **7.** repede, uite, grăbit: *merserăm cu pas des.* NEGR. // adv. **1.** la intervale mici: *la geamul tău ce strălucea privii atît de des.* EM.; *el scrie des;* **2.** adesea, frecvent: *înaintarea deveni mai domoală, se oprea mai des.* GHEŢIE; *vine des la noi.* [Lat. ***densus***].

desacralizá, desacralizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde caracterul sacru: *asemenea obiecte pot să fie desacralizate.* BL. [Din fr. ***désacraliser***].

desacralizáre, desacralizări f. faptul de a (se) desacraliza: *apoi, din neştiute pricini, obiectul în chestiune să sufere o desacralizare.* BL. [V. ***desacraliza***].

desacralizát, ~ţi, desacralizată, ~e a. care şi-a pierdut caracterul sacru; care a devenit profan. [V. ***desacraliza***].

deşág m. v. desagă.

deşágă, desagi f. sac format din două părţi, între care se află deschizătura, care se poartă pe umăr sau pe şa: *l-or lua pe Colţun cu dînşii într-o desagă.* SAD.; **desagii-popii**, plantă care produce tuberculi comestibili (*Orchis moris*); (şi: **desag**). [Din bulg. ***disagi***, gr. mod. ***disákki(on)***].

desalinizá, desalinizez vb. (tr.) a face mai puţin sărat; a desăra: *a desaliniza apa de mare.* [Cf. fr. ***dessaler***].

desalinizáre, desalinizări f. acţiunea de a desaliniza şi rezultatul ei: *instalaţie de desalinizare a apei de mare.* [V. ***desaliniza***].

desalinizát, ~ţi, desalinizată, ~e a. care a fost desărat; care a devenit fără sare sau cu sare puţină. [V. ***desaliniza***].

desánt, desanturi n. (mil.) **1.** trupe transportate pe calea aerului sau pe apă (şi lansate în spatele inamicului); **2.** trupe (de infanterie) transportate, în timpul luptei, pe tancuri. [Din fr. ***descente***, engl. ***descent***].

desantá, desantez vb. (tr.) a lansa desantul; (spec.) a paraşuta. [De la ***desant***].

desantáre, desantări f. acţiunea de a desanta şi rezultatul ei. [V. ***desanta***].

desără adv. v. deseară.

desăgăríţă, desăgăriţe f. (rar) maică **desegăriţă**, călugăriţă care umblă cu desaga pentru a strînge daruri: *am zis şi eu, în gîndul meu, că are întrucîtva dreptate maica desăgăriţa.* CR.; (şi: **dăsăgăriţă**). [***Desagă*** + ***-ăriţă***].

desăgéi, desăgei m. (pop.) desăguţă: *ăşti doi desăgei. plini cu gălbenei.* POP. [***Desag*** + ***-el***].

desăgiór, desăgiori m. (pop.) desăguţă: *ia căutaţi în desăgiori, c-or fi plini de gălbiori.* POP. [***Desag*** + ***-ior***].

desăgúţă, desăguţe f. (pop.) diminutiv al lui desagă; desăgel, desăgior: *se gătiră de drum, îşi luară fiecare desăguţa pe umeri.* ISP. [***Desagă*** + ***-uţă***].

desără, desărez vb. (tr.) a scoate sarea, a face mai puţin sărat. [***Des-***[1] + ***sără***].

desărare, desărări f. acţiunea de a desăra şi rezultatul ei. [V. ***desăra***].

desărát, ~ţi, desărată, ~e a. din care s-a eliminat sarea; desalinizat. [V. ***desăra***].

desărciná, desărcinez vb. (tr.) a elibera de o îndatorire, de o misiune, dintr-o funcţie. [***Des-***[1] + ***(în)sărcina***].

desărcináre, desărcinări f. acţiunea de a desărcina şi rezultatul ei. [V. ***desărcina***].

desăvîrşí, desăvîrşesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină perfect: a (se) perfecţiona: *spiritul omenesc se desăvîrşeşte prin cunoştinţa ce se realizează datorită puterii inteligenţei.* BL.; **2.** a duce la îndeplinire, a duce la bun sfîrşit; a realiza, a termina: *nu ştiu dacă voi fi destoinic să desăvîrşesc aşa călătorie.* MACED. [***De***[2] + ***săvîrşi***].

desăvîrşíre, desăvîrşiri f. **1.** acţiunea de a (se) desăvîrşi şi rezultatul ei; **2.** ducere la îndeplinire, la forma definitivă; realizare, îndeplinire: *războiul de la 1877 era o desăvîrşire, o îndeplinire a idealurilor oamenilor de la 1840.* IBR.; **cu desăvîrşire**, cu totul, în întregime, pe deplin: *primarul îşi pierduse cu desăvîrşire capul.* GHEŢIE; **3.** perfecţionare; perfecţiune: *ale trupului desăvîrşiri.* OD. [V. ***desăvîrşi***].

desăvîrşít, ~ţi, desăvîrşită, ~e a. **1.** ajuns la perfecţiune; perfect: *Kogălniceanu se exprimă cu o claritate desăvîrşită.* IBR.; (adv.) *nu pot fi toate desăvîrşit de bune.* SAD.; **2.** deplin, complet: *acestea îs lirice în sensul cel mai desăvîrşit al cuvîntului.* IBR.; (adv.) *e desăvîrşit orb.* NEGR. [V. ***desăvîrşi***].

descalificá, descalific vb. (tr.) **1.** a face nedemn de stimă, de respect; a dezonora: *ai auzit vreodată să fie descalificat un învăţător prost de limbă şi literatură?* VIERU; **2.** a exclude dintr-o competiţie sportivă. [***Des-***[1] + ***califica***; cf. fr. ***déqualifier***].

descalificáre, descalificări f. **1.** acţiunea de a descalifica şi rezultatul ei: *el e plictisit de teama descalificării pe care i-ar putea-o aduce în lume o suferinţă atît de proletariană.* CĂL.; **2.** desconsiderare,

lipsă de apreciere: *această descalificare a calităților morale, cînd e vorba de adaptare, o găsim, desigur, în orice țară.* IBR. [V. ***descalifica***].

descalificát, ~ți, descalificată, ~e a. **1.** care a suferit o descalificare; **2.** eliminat dintr-o competiție sportivă. [V. ***descalifica***].

descălcá, descálc vb. (tr.) a desface, a netezi cute, îndoitori ale unei țesături cu fierul de călcat. [***Des-***[1] + ***călca***].

descălcáre, descălcări f. faptul de a descălca. [V. ***descălca***].

descălecá, descálec vb. **1.** (intr.) a se da jos de pe cal: *toți în pădure descălecară, dară focuri să temură-a face.* B.-DEL.; **2.** a se așeza într-un loc (întemeind o țară): *oierii aceștia care au descălecat dincoace de munte, ca mulți alții la curgerea vremii, au întemeiat sate.* SAD.; **3.** (tr.) a întemeia, a înființa, a funda: *apoi descăleca tîrguri de-a lungul rîurilor.* EM. [Lat. ****discaballicare***].

descălecáre, descălecări f. **1.** coborîre de pe cal; **2.** așezare, statornicire pentru a întemeia o țară: *a trata evul incert al formației țărilor române și întîiele domnii de la descălecare.* CĂL. [V. ***descăleca***].

descălecát, descălecaturi n. faptul de a se coborî de pe cal; descălecare: *acolo, între goruni, le-a fost descălecatul.* SAD. // (pl. **descălecate**) așezare, statornicire pentru a întemeia o țară: *cum arată cronicarii scriind despre descălecate.* SAD. [V. ***descăleca***].

descălecătoáre, descălecători f. **1.** loc unde se descalecă; **2.** (la cronicari) așezare, statornicire pentru a întemeia o țară; **3.** (spec.) epoca întemeierii Principatelor; descălecare: *neamul meu a slujit țării de la descălecătoare.* FIL. [***Descăleca*** + ***-toare***].

descălecătór, descălecători m. (înv.) întemeietor de țară: *descălecători de țară, dătători de legi și datini.* EM. [***Descăleca*** + ***-tor***].

descălță, descálț vb. **1.** (refl. și tr.) a (-și) scoate încălțămintea: *iute se dezbrăcă, iute se descălță și iute se trînti în pat.* HOGAȘ; *acuș te descalț!* CR.; **2.** (tr.) a scoate roțile: *se întorsese la căruța goală; o descălțase de roate, așezînd-o pe butuci.* SAD.; **3.** (fig.; refl.) a se lămuri, a se dumeri, a înțelege: *pînă se descalță el în noua situație mai durează.* [Lat. ***discalciare***].

descălțáre, descălțări f. acțiunea de a (se) descălța și rezultatul ei; descălțat[1]. [V. ***descălța***].

descălțát[1], descălțaturi n. descălțare. [V. ***descălța***].

descălțát[2], ~ți, descălțată, ~e a. **1.** cu încălțămintea scoasă; desculț; **2.** cu roțile scoase: *pe slujitorul nostru l-am lăsat la căruța descălțată.* SAD. [V. ***descălța***].

descăpățînéz, descăpățînez vb. (înv.; tr.) a decapita: *pe robii toți de-a rîndul îi descăpățînau.* AL. [***Des-***[1] + ***căpățînă*** + ***-a***].

descărcá, descárc vb. **1.** (tr.) a lua cuiva sarcina; **2.** (tr.) a da jos încărcătura dintr-un vehicul: *am descărcat o corabie.* SAD.; **3.** (tr.) a da jos din vehicul: *începură a descărca lucrurile din căruță.* SAD.; **4.** (înv.; tr.) a dispensa, a scuti: *a descărca de o obligație*; **5.** (tr.) a slobozi un foc de armă, a declanșa o armă: *însoțitorii sting luminile și descarcă puști.* CĂL.; (refl. pas.) *atunci s-au descărcat dintr-o dată cele 60 de tunuri de la tribord.* PETR.; **6.** (tr.) a declara achitat sau eliberat de o datorie, de o gestiune etc.; **7.** (fig.; tr.) a da curs liber, a revărsa: *copiii, după un gest de violență, își descarcă inima grea de hohote de plîns.* CĂL.; *a-și descărca mînia asupra cuiva;* (refl.) *sfezile și vrajbele celor mari de multe ori se descarcă în spatele celor mici.* MUSTE; **8.** (fig.; refl.) a se ușura (de o vină, de un păcat, de mînie etc.); **a-și descărca conștiința** (sau **inima**), a-și ușura conștiința făcînd confidențe cuiva; **9.** (tr. și refl.) a face să-și piardă sau a-și pierde încărcătura electrică: *descarcă apoi în țeavă scînteia electrică de cîteva ori.* BL.; **10.** (tr.) a goli, a dispensa de ceva: *bătîndu-și de un pinten luleaua, ca s-o descarce de scrum.* SAD.; (fig.) *intelectul descarcă cunoașterea de balastul intuiției.* BL.; **11.** (refl.) a se dezlănțui; **12.** (înv.; refl.) a naviga, a se deplasa: *e noi descărcămu-nă de la Filippia.* COD.VOR. [Lat. ***discarricare***].

descărcáre, descărcări f. **1.** acțiunea de a (se) descărca și rezultatul ei; **2.** scoatere a încărcăturii dintr-un vehicul; descărcat[1]: *descărcarea vagonului, navei;* **3.** declanșare a unei arme de foc; **4.** (**descărcare electrică**) arc electric (produs în atmosferă): *umezeala ... însoțește descărcările zgomotoase ale norilor.* SAD.; **5.** eliberare de o povară, de apăsare; **6.** manifestare violentă: *piesa nu are descărcări vizibile și se concentrează într-un fel de tablouri istorice.* CĂL. [V. ***descărca***].

descărcát[1] n. **1.** descărcare, golire: *cum gătesc descărcatul ... vin și eu după tine.* SAD.; **2.** lipsă a încărcăturii: *și cu încărcat și cu descărcat, la deal moș Nichifor se da jos.* CR. [V. ***descărca***].

descărcát[2], ~ți, descărcată, ~e a. **1.** lipsit de încărcătură; cu încărcătura luată; **2.** scutit sau eliberat de o obligație, de o îndatorire, de o răspundere. [V. ***descărca***].

descărcătór, ~i, descărcătoáre a. **1.** care descarcă, care provoacă descărcarea: *dispozitiv descărcător*; **2.** (despre acte) care eliberează de răspundere; justificativ. // n. **1.** dispozitiv pentru descărcarea benzii rulante de cauciuc în diferite puncte de pe traseu; **2.** dispozitiv de descărcare prin răsturnare a vagonetelor, a vagoanelor etc.; **3. descărcător electric,** aparat de protecție a instalațiilor electrice împotriva supratensiunilor. [***Descărca*** + ***-tor***].

descărcătúră, descărcături f. **1.** ceea ce se descarcă dintr-un vehicul; **2.** declanșare a unei arme; zgomot produs de o astfel de declanșare: *damele stau, așteptînd să audă vreo descărcătură de pușcă.* BOL.; **3.** manifestare violentă: *falsa ceremonie de politeță, descărcătura de citate infamante ... fac poziițiile adversarilor intenabile.* CĂL. [***Descărca*** + ***-tură***].

descărná, descărnez vb. 1. (refl.) a slăbi foarte tare; **2.** (fig.; refl.) a-și pierde consistența, substanța, conținutul: *pe dată ce trece conflictul de idei, piesa se descărnează.* CĂL.; **3.** (tr.) a curăța pieile de carne. [***Des-***[1] + ***carne*** + ***-a***; cf. fr. ***décharner***].

descărnáre, descărnări f. acțiunea de a (se) descărna și rezultatul ei. [V. ***descărna***].

descărnát, ~ți, descărnată, ~e a. **1.** foarte slab; lipsit de carne: *degetele-i descărnate de abia mai izbutesc din clavir să redeștepte cîntecul dumnezeiesc.* MACED.; **2.** (fig.) lipsit de substanță, redus la minimum: *poetul vede lumea descărnată, redusă la esențe și sunete.* CĂL.; **3.** arid, sec: *stil descărnat.* [V. ***descărna***].

descătărámá, descătărámez vb. **1.** (tr.) a desprinde din cataramе: *flăcăul descălecă și descătărămă zgarda lui Lupu.* SAD.; **2.** (refl.) a se dezbrăca desfăcînd cataramele: *comisul Manole se descătărămă de vechituri, trăgînd pe dînsul haine curate.* SAD. [***Des-***[1] + ***cataramă*** + ***-a***].

descătărámáre, descătărámări f. acțiunea de a (se) descatărăma. [V. ***descătărăma***].

descătușá, descătușez vb. (tr. și refl.) 1. a (se) elibera din lanțuri, din cătușe; **2.** (fig.) a (se) elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare. [***Des-***[1] + ***cătușă*** + ***-a***].

descătușáre, descătușări f. acțiunea de a (se) descătușa și rezultatul ei. [V. ***descătușa***].

descătușát, ~ți, descătușată, ~e a. eliberat din lanțuri, din constrîngere, din robie etc.; liber. [V. ***descătușa***].

descăzút, descăzuturi n. număr din care se scade alt număr. [***De***[2] + ***scăzut***].

descendént, ~ți, descendentă, ~e a. care coboară; coborîtor; (livr.) descensiv: *curent de aer descendent.* // m., f. persoană care se trage din ...; urmaș: *Iuliu Caesar era un descendent al nobilimii romane originare.* BL.; (adj.) *viața, chiar a tuturor înaintașilor, nu e suficientă singură pentru a explica natura persoanelor descendente.* STĂNIL. [Din lat. ***descendens, -ntis***, fr. ***descendant***, germ. ***deszendent, Deszendent***].

descendénță, descendențe f. **1.** înrudire în linie coborîtoare; filiație; posteritate, urmași: *cercetările antropologice și studiul anatomiei comparate era dominate de perspectiva genealogică și de problema descendenței.* BL.; **2.** proveniență, origine: *multe forme monolosilabe admise de gramaticii inzi între rădăcini poartă urmele descindenței lor din nomine.* EM.; (și: (înv.) **descindență**). [Din fr. ***descendance***, germ. ***Deszendenz***].

descensiúne, descensiuni f. (livr.) **1.** coborîre: *descensiune spre centrul pămîntului.* EM.; (p. ext.) *aicea nu poate fi vorba despre descensiunea etimologică.* EM.; **2.** scădere. [Din lat. ***descensio, -onis***].

descensív, ~i, descensivă, ~e a. (livr.) descendent. [De la ***descensiune***].

descentrá, descentrez vb. (tr.) a face să-și piardă poziția simetrică față de centru; (refl.) *roata s-a descentrat.* [***Des-***[1] + ***centra***; cf. fr. ***décentrer***].

descentralizá, descentralizez vb. (tr.) a acorda autonomie diverselor organisme administrative locale. [După fr. ***décentraliser***].

descentraiizáre, descentralizări f. faptul de a descentraliza; independență administrativă locală: *acuma au de gînd să mai scoată la maidan alt moft, decentralizarea și electivitatea funcționarilor publici.* EM.; *măsurile de descentralizare trebuie să fie eficiente.* CR; (și: **decentralizare**). [V. ***descentraliza***].

descentralizát, ~ți, descentralizată, ~e a. căruia i s-a acordat independență administrativă. [V. ***descentraliza***].

descentráre, descentrări f. faptul de a descentra. [V. ***descentra***].

descentrát, ~ți, descentrată, ~e a. (tehn.) care și-a pierdut poziția simetrică față de centru; care s-a deplasat încît axa nu mai coincide cu axa dată: *roată descentrată.* [V. ***descentra***].

descheiá, deschéi vb. **1.** (tr. și refl.) a-și desface o haină închisă cu nasturi; a desprinde nasturii din butoniere: *m-am descheiat la pardesiu.* GHEȚIE; *a descheia cămașa;* **2.** (refl.) a se desface din încheieturi. [Lat. ***disclavare***].

descheiát, ~ți, descheiată, ~e a. **1.** cu nasturii scoși din butoniere: *bluză descheiată*; **2.** cu haina neîncheiată: *era descheiat, cu tot frigul de afară.* [V. ***descheia***].

deschíde, deschid și (înv. și pop.) **deschiz** vb. **1.** (tr.) a face să nu mai fie închis; a împinge în lături; a da la o parte (pentru a permite accesul în interior): *văzînd pe cucoșul său așa de mare și de greoi, ... i-a deschis poarta.* CR.; *a deschide fereastra;* (absol.) *venea chiar dînsa să deschidă.* BAC.; (refl. pas.) *presbitera Olimpiada a pătruns pe unde i se deschideau ușile.* SAD.; **a deschide ușa cuiva,** a vizita pe cineva: *țipenie de om nu li deschidea ușa.* CR.; **2.** (tr.) a descoperi deschizătura de acces într-o încăpere sau în alt spațiu: *deschise poșeta și scoase un pachet de țigări.* GHEȚIE; (fig.) *de cînd codrul, dragul codru, ... își deschide-a lui adîncuri, fața lumii să le bată, tristă-i firea.* EM.; **a-și deschide urechile,** a asculta cu atenție; (fig.; tr.) **a-și deschide inima** (sau **sufletul**), a se destăinui, a spune ce are pe suflet; **a deschide cuiva capul** (sau **mintea**), a lumina pe cineva; **3.** (tr.) a descuia: *avea mania încuiatului; deschidea și închidea neîncetat ușile dulapurilor.* GHEȚIE; **4.** (refl.) a deveni dispus să facă destăinuiri, confidențe: *observă curînd că Dimitrie se deschide fără reticențe sau false pudori.* GHEȚIE; **5.** (refl.) a deveni receptiv, a deveni predispus: *orizontul uman se deschide în arta gotică în sensul infinitului.* BL.; **6.** (tr.) a desface, a despreuna: *mi-au deschis brațele și m-au primit frățește.* GAL.; **a deschide gura,** a vorbi: *boierul cum deschide gura iese minciuna.* REBR.; **a-i deschide gura cuiva,** a face pe cineva să vorbească; **a deschide ochii,** a se naște; a intra în lume; **a(-și) deschide ochii (bine),** a fi foarte atent; a pricepe bine; **a deschide ochii mari,** a se mira: *căscară toți gura; deschiseră ochii mari, ridicară din umeri.* CAR.;

a (i se) deschide (cuiva) ochii, a-şi da (sau a face să-şi dea) seama de ceva; **7.** (tr.) a desface, a îndepărta marginile, părţile: *vor deschide haina înaintea bătrînimei cetăţii aceiea.* BIBLIA; *era destul să deschizi un ziar ca să te îngrozeşti.* GHEŢIE; *a deschide o scrisoare;* (refl.) *caietul se deschise la o foaie îndoită.* BAC.; **8.** (refl.) a se despica, a se crăpa: *unde se deschidea talazurile ... acolo ... şi dînsa.* ISP.; **9.** (tr.) a face începutul, a porni: *am deschis o subscriere şi o loterie în ajutorul ţărănimii.* AL.; *şedinţa e deschisă;* (refl.) *„Sultănica" se deschide cu un peisaj hibernal.* CĂL.; **a deschide vorba,** a începe o discuţie (despre ceva); **10.** (tr.; şi fig.) a croi un drum, o cale: *ai noştri deschid pîrtii prin nămeţi.* DELAVR.; **a (se) deschide drumul**; a (se) crea condiţii pentru cineva sau pentru ceva: *fiilor de coloni li se deschidea astfel drumul care va duce la îngroşarea rîndurilor burgheziei în formaţie.* BL.; *nominalismul deschidea drumul investigaţiei directe a naturii concrete.* BL.; **a-şi deschide drum,** a avansa, a înainta: *aşteptăm ca batalionul din faţă să-şi deschidă drum.* PETR.; **a deschide calea,** a înlesni accesul: *înţelegînd că trebuie să fie vreun suflet necăjit, face semn să i se deschidă calea.* CR.; **a deschide carieră,** a înlesni ocuparea unei funcţii, bunăstarea materială: *ajungînd cîndva miniştri le-a deschide carieră.* EM.; **11.** (refl.) a se înfăţişa înaintea ochilor: *ajunseră la un loc unde se deschidea trei drumuri.* ISP.; (p. ext.) *acest punct de vedere deschide o perspectivă mai justă pentru judecarea preistoriei.* BL.; **12.** (tr. şi intr.) a trece mingea unui coechipier ca să întreprindă o acţiune ofensivă într-un joc sportiv; **13.** (intr.) a face prima mutare la şah; **14.** (tr.) a face să ia naştere, a înfiinţa: *lepădase ... comănacul şi rasa şi deschisese ceainărie.* C.; *a deschide o şcoală;* **15.** (refl.) a-şi începe activitatea, a începe să funcţioneze: *se deschiseseră şcolile, forfotă mare în librării.* GHEŢIE; **16.** (tr.) a reprezenta elementul cel mai avansat; a începe: *omul cu crucea care deschidea alaiul rămase stană de piatră.* GHEŢIE; **17.** (refl.) a-şi desface petalele: *toate florile s-au deschis;* **18.** (refl.) a căpăta o nuanţă mai apropiată de alb: *culorile se deschid sub acţiunea radiaţiilor solare;* **19. a deschide o paranteză**, a scrie semnul din stînga parantezei; (p. ext.) a face o digresiune. [Lat. ***disculdere***].

deschídere, deschideri f. **1.** acţiunea de a (se) deschide şi rezultatul ei: *vrea să taie coada cotoiului ca să scurteze timpul deschiderii uşei.* CĂL.; **2.** trecere a mingii la un coechipier, pentru a întreprinde o acţiune într-un joc sportiv; **3.** (şah) primele mişcări cu care se începe o partidă; **4.** începere a unei acţiuni: *deschiderea anului universitar puse o surdină la zbuciumul lui lăuntric.* GHEŢIE; **5.** receptivitate, predispoziţie: *deschiderea noastră spre Europa este vitală.* CR.; **6.** lărgire, extindere: *o piaţă dreptunghiulară, ... mai mult o deschidere a celor două străzi care se întîlneau aici.* GHEŢIE; **7.** (concr.) deschizătură: *prin deschiderea lucarnei, examină împrejurimile.* GHEŢIE; **8.** distanţa, depărtarea dintre fălcile unei unelte de prindere; **9.** spaţiu liber într-un zid, într-un perete. [V. ***deschide***].

deschiegá, pers. 3 **deschiágă** vb. (rar; refl.) a-şi pierde chiagul sau consistenţa; a se dizolva: *veninul de pe buze-i în miere se deschiagă.* AL. [***Des-***[1] + *(în)****chiega***].

deschingá, deschíng vb. (tr.) a scoate sau a slăbi chingă: *deschingai tafturii Pisicuţei şi-i luai povara din spate.* HOGAŞ.[***Des-***[1] + *(în)****chinga***].

deschís, ~şi, deschisă, ~e a. **1.** dat la o parte: *uşile de la intrare mereu deschise duceau pe scări.* CĂL.; **2.** cu uşa sau cu capacul neîncuiat; care nu este închis: *prin fereastra deschisă se auzi, deodată, un marş din fanfară.* BAC.; *ladă deschisă;* **3.** descuiat: *mi s-a năzărit să apăs clanţa pentru a mă încredinţa dacă uşa nu e cumva deschisă.* GHEŢIE; **4.** direct, pe faţă: *Dumnezeu au grijit de mîntuirea rodului omenesc uneori deschis şi la arătare, alteori acoperit.* VARL.; (adv.) *ar însemna să recunoască deschis că duc o politică greşită.* CR.; **5.** dat publicităţii; pe faţă: *scrisoare deschisă; vot deschis;* **6.** cu marginile sau cu părţile desfăcute: *în alt portret ţine în mînă un evantai deschis.* CĂL.; *foarfece deschis;* **7.** neacoperit de pleoape: *s-a culca ş-a adormi, cu ochii deschişi, cum i-i feliuşagul.* CR.; **8.** cu degetele întinse: *mînă deschisă;* **9.** care supurează, sîngerează: *rană deschisă;* **10.** neîngrădit; larg, întins: *drumul iese la loc deschis.* CĂL.; (fig.) *viitorul îţi stă deschis în faţă.* GHEŢIE; **11.** (fig.) sincer, franc; lipsit de făţărnicie: *comuna românească e o colectivitate instructivă de oameni deschişi.* BL.; (adv.) *nu-mi lua în nume de rău faptul că-ţi vorbesc deschis.* GHEŢIE; **deschis la vorbă** sau **cu sufletul deschis, cu inima deschisă,** fără ascunzişuri, direct: *fiindcă era din fire om cu inima deschisă ..., împrăştia veselie oriunde se afla.* CAR.; **deschis la minte,** inteligent, deştept; **cu pieptul deschis,** plin de curaj, fără teamă; **cu braţele deschise,** binevoitor, amabil: *ne aşteptă omul împăratului cu masa întinsă, cu făcliile aprinse şi cu braţele deschise.* CR.; **12.** luminos, apropiat de alb: *sîngele venos, mai întunecat, şi sîngele arterial, mai deschis, a putut să fie observat ca atare.* BL.; (adv.) *galben-deschis.* [V. ***deschide***].

deschizătór, ~i, deschizătoáre m., f. iniţiator, inovator: *deschizător de drumuri;* (p. ext.; adj.) *n-ar fi ajuns poate că niciodată să formuleze o idee în aşa mare măsură deschizătoare de orizonturi.* BL. // n. ustensilă folosită pentru desfacerea capsulelor, căpăcelelor etc. la sticlele închise ermetic. [***Deschide*** + ***-ător***].

deschizătúră, deschizături f. loc liber prin care se poate pătrunde sau privi în interior: *obrazul i s-a întors în deschizătura geamului.* SAD. [***Deschide*** + ***-ătură***].

descifrá, descifrez vb. (tr.) **1.** a citi (cu greutate) un text necitet: *cînd manuscrisele sale au fost descifrate, ele nu mai spuneau nimic nou.* BL.; **2.** a reda ceva scris în cifru; **3.** a citi, la prima vedere, o părtitură muzicală; **4.** (fig.) a înţelege ceva obscur, complicat; a desluşi: *descifrînd eternitatea din ruina unui an.* EM.; **5.** a distinge, a constata, a remarca: *mi s-a părut că descifrez în vocea lui o undă de jenă.* GHEŢIE. [Din fr. ***déchiffrer***].

descifrábil, ~i, descifrabilă, ~e a. care poate fi (uşor) descifrat: *umplu la iuţeală trei ordonanţe cu scrisul său nervos, greu descifrabil.* GHEŢIE. [***Descifra*** + ***-bil***; cf. fr. ***déchiffrable***].

descifráre, descifrări f. acţiunea de a descifra şi rezultatul ei: *e o bună introducere la descifrarea oratoriei lui.* CĂL. [V. ***descifra***].

descifrát, ~ţi, descifrată, ~e a. care a fost (citit şi) înţeles. [V. ***descifra***].

descínde, descind vb. (intr.) **1.** a se da jos, a coborî: *frînt fiind de sete, deştinde şi zios pe iarbă şezînd aproape şi pe-îndelete beu de saţ.* B.-DEL.; *vine în goana mare o căruţă, din ea descinde un ţăran gălbejit.* CĂL.; **2.** (înv.) a veni, a se lăsa în jos: *de nu s-ar adăpa pămîntul de multe ori cu ploaia ce deştinge dein ceriu, n-ar fi răsărit ierbi.* COR.; **3.** a-şi avea originea, a se trage: *Hrisoverghi descindea dintr-o familie de greci.* CĂL.; **4.** a ajunge, a sosi într-un loc: *descinse în capitală, nesigur în privinţa viitorului său.* GHEŢIE; (fig.) *aici descindem pe un platou deschizător de perspective.* BL.; (şi: (înv.) **deştinde, deştinge**). [Din lat. ***descendere***, fr. ***descendre***].

descindénţă f. v. descendenţă.

descíndere, descinderi f. **1.** acţiunea de a descinde şi rezultatul ei; coborîre: *un tînăr şi o domnişoară fac cunoştinţă la descinderea din tren.* CĂL.; **2.** deplasare, invazie: *descinderea normanzilor în Anglia;* **3.** sosire, ajungere într-un loc: *se şi presupune descinderea cu avionul într-o ţară utopică.* CĂL.; *descindere locală.* [V. ***descinde***].

descínge, descing vb. (tr. şi refl.) a(-şi) dezlega cureaua, cingătoarea; a (se) desface: *iar bărbatul cam slăbea, brîul i se descingea.* POP. [Lat. ***discingere***].

descíns, ~şi, descinsă, ~e a. cu brîul, cu cingătoarea sau cu cureaua dezlegată: *îşi aşezase armele la îndemînă şi sta descins la marginea divanului.* SAD. [V. ***descinge***].

descintrá, descintrez vb. (arhit.; tr.) a elibera de construcţia auxiliară (cintru sau cofraj): *a descintra o boltă, un arc.* [Din fr. ***décintrer***].

descintráre, descintrări f. acţiunea de a descintra. [V. ***descintra***].

descîlcí, descîlcesc vb. (tr.) **1.** a descurca, a desface firele încurcate: *sabia lui Alexandru împărat care taie nodul gordian fără a încerca de a-l descîlci.* EM.; **2.** (fig.) a lămuri, a limpezi: *nu vom descîlci aci detaliile acestei teorii foarte discutabile.* BL.; **3.** (fig.; refl.) a ieşi dintr-o situaţie complicată: *anevoie s-ar descîlci din vălmăşagul de gînduri ce i se îmbulzesc sub condei.* VLAH.; **4.** (fig.; tr.) a face vizibil, a descifra: *a descîlci un text.* [***Des-***[1] + *(în)****cîlci***].

descîlcíre, descîlciri f. acţiunea de a descîlci şi rezultatul ei. [V. ***descîlci***].

descîlcít[1], descîlcituri n. faptul de a descîlci. [V. ***descîlci***].

descîlcít[2], ~ţi, descîlcită, ~e a. care a fost descurcat: *fire descîlcite.* [V. ***descîlci***].

descîntá, descînt vb. **1.** (intr.) a rosti descîntece sau vrăji (pentru a vindeca o boală): *am scăpat-o de boli, descîntîndu-i.* SAD.; **2.** (tr.) a fermeca, a vrăji (rostind descîntece): *că mama te-a descîntat să te faci un viteaz mare.* POP.; **3.** (fig.; tr.) a bate la cap, a încerca să convingă: *las' pe bătrîni să te descînte şi să te judece ei.* CR.; *cît l-am descîntat eu!* [Lat. ***discantare***].

descîntáre, descîntări f. (rar) acţiunea de a descînta şi rezultatul ei. [V. ***descînta***].

descîntát, descîntaturi n. faptul de a descînta. [V. ***descînta***].

descîntátor, ~i, descîntătoáre a. şi m., f. (persoană) care descîntă, care face vrăji: *aduceţi descîntător, să-mi descînte să nu mor!* POP. [***Descînta*** + ***-tor***].

descîntátură, descîntături f. descîntec. [***Descînta*** + ***-tură***].

descîntec, descîntece n. **1.** faptul de a descînta; **2.** formulă magică (în versuri) rostită de cei care descîntă; vrajă: *asupra acestei ape neîncepute suflase Berta un descîntec misterios.* SAD.; *descîntece de albeaţă, de deochi.* [***Des-***[1] + ***cîntec***].

descleiá, descleiez vb. (tr. şi refl.) a (se) dezlipi, a (se) desface ceva lipit cu clei: *de multe ori l-am găsit descleind un zmeu ca să copieze vreun vers.* NEGR.; *uite, că s-au descleiat ochelarii.* SAD. [***Des-***[1] + *(în)****cleia***].

descleiére, descleieri f. acţiunea de a (se) descleia şi rezultatul ei. [V. ***descleia***].

descleştá, descleştez vb. (tr. şi refl.) a (se) desface, a (se) degaja, a (se) desprinde ceva încleştat: *de-abia îşi putea descleşta picioarele din sîngele închegat.* CR.; *a descleşta gura.* [***Des-***[1] + *(în)****cleşta***].

descleştáre, descleştări f. acţiunea de a (se) descleşta şi rezultatul ei. [V. ***descleşta***].

descleştát, ~ţi, descleştată, ~e a. degajat, desfăcut dintr-o încleştare. [V. ***descleşta***].

desclironomisí, desclironomisesc vb. (înv.; tr.) a dezmoşteni: *moşul mă desclironomiseşte.* AL. [***Des-***[1] + ***clironomisi***].

descoáse, descos vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) desface din cusătură: *dintr-o smucitură a descusut talia.* PETR.; (fig.) *dacă descoşi cîteva fire de aţă albă, îţi sar în ochi lucruri monstruoase.* CR.; (absol.) *îi mai lesne de a desface decît a face, a descoase decît a coase.* RUSSO; **2.** (fig.; tr.) a iscodi, a cerceta cu amănuntul (pentru a afla un secret): *îl descusu cînd şi cum a venit în ţară.* REBR.; *descoase-l bine;* **3.** (fig.; tr.) a analiza amănunţit: *ea dădu-se de urma unei taine; trebuia să o descoasă.* SL. [***Des-***[1] + ***coase***].

descoásere, descoaseri f. acţiunea de a (se) descoase şi rezultatul ei. [V. ***descoase***].

descojí, descojesc vb. (tr.) a curăţa de coajă; (şi: **decoji**). [***Des-***[1] + ***coji***].

descojíre, descojiri f. acţiunea de a descoji şi rezultatul ei; (şi: **decojire**). [V. ***descoji***].

descojít[1], descojituri n. faptul de a descoji. [V. ***descoji***].

descojít[2], ~ţi, descojită, ~e a. curăţat de coajă; fără coajă; (şi: **decojit**). [V. ***descoji***].

descojitór, descojitoare n. maşină pentru decorticat boabele de cereale. [***Descoji*** + ***-tor***].

descolăcí, descolăcesc vb. (tr. şi refl.) a (se) desface din încolăcire. [*Des-*[1] + *(în)colăci*].

descolăcíre, descolăciri f. acţiunea de a (se) descolăci şi rezultatul ei. [V. *descolăci*].

descolăcít, ~ţi, descolăcită, ~e a. care nu mai este încolăcit. [V. *descolăci*].

descolorát, ~ţi, descolorată, ~e a. (înv.) decolorat; (fig.) searbăd, monoton: *descoloratul şi tristul trai al pribegiei.* BĂLC. [*Des-*[1] + *colorat*].

descompletá, descompletez vb. **1.** (tr.) a face incomplet luînd o parte; **2.** (refl.) a nu mai fi complet. [*Des-*[1] + *completa*; cf. fr. *décompléter*].

descompletáre, descompletări f. acţiunea de a (se) descompleta şi rezultatul ei. [V. *descompleta*].

descompúne, descompun vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) desface în părţile componente: *Lavoiser descompune o substanţă chimică în elementele sale.* BL.; *a descompune apa*; **2.** (tr. şi refl.) a (se) altera, a (se) strica: *pe catafalc, de căldură-n oraş, încet cadavrele se descompun.* BAC.; *căldura descompune carnea*; **3.** (fig.; refl.) a decădea, a-şi schimba caracterul. [*Des-*[1] + *compune*; cf. fr. *décomposer*].

descompúnere, descompuneri f. 1. faptul de a (se) descompune; desfacere în părţi componente: *un fenomen precum descompunerea spectrală a luminii devenea dintr-o dată mai clar.* BL.; **2.** reacţie chimică în urma căreia o substanţă constituită din molecule cu structură mai complicată trece în mai multe substanţe alcătuite din molecule cu structură mai simplă; **3.** (fig.) decădere, dezorganizare completă: *sînt imagini care, în loc să producă groaza descompunerii, trezesc firescul nostru instinct de curăţenie.* CĂL. [V. *descompune*].

descompús, ~şi, descompusă, ~e a. **1.** desfăcut în părţile componente; **2.** alterat; putrezit; **3.** (fig.) cu înfăţişare deformată; crispat: *învins, descompus, Andrei se prăbuşeşte a doua oară.* PETR. [V. *descompune*].

desconcentrá, desconcentrez vb. (tr.) a lăsa la vatră pe cineva care a fost concentrat. [*Des-*[1] + *concentra*].

desconcentráre, desconcentrări f. acţiunea de a desconcentra şi rezultatul ei. [V. *desconcentra*].

desconcentrát, ~ţi, desconcentrată, ~e a. lăsat la vatră. [V. *desconcentra*].

descongestioná, descongestionez vb. (tr.) **1.** a face ca un organ să se elibereze de un aflux de sînge; **2.** a elibera un loc de aglomeraţie, de un surplus de oameni. [*Des-*[1] + *congestiona*; cf. fr. *décongestionner*].

descongestionáre, descongestionări f. acţiunea de a descongestiona şi rezultatul ei. [V. *descongestiona*].

descongestionát, ~ţi, descongestionată, ~e a. care nu mai este congestionat. [V. *descongestiona*].

desconsideră, desconsíder vb. (tr.) **1.** a disprețui, a nu da cuiva consideraţie, stimă; a trece cu vederea; a considera lipsit de importanţă: *simbolismul tradiţional desconsideră tabloul şi exaltă simţurile.* CĂL.; (refl. pas.) *o asemenea interpretare exaltată a satisfacţiei estetice prin artă a fost posibilă... numai desconsiderîndu-se elementele constitutive cu totul esenţiale ale artei.* BL. [*Des-*[1] + *considera*; cf. fr. *déconsidérer*].

desconsideráre, desconsiderări f. faptul de a desconsidera; lipsă de consideraţie; dispreţ: *o privesc cu o prefăcută desconsiderare.* PETR. [V. *desconsidera*].

desconsiderát, desconsiderată, ~e a. disprețuit, lipsit de consideraţia cuiva. [V. *desconsidera*].

desconsideráţie f. lipsă de consideraţie, de stimă; dispreţ; (şi: (înv.) **desconsideraţiune**). [Din fr. *déconsidération*].

desconsideraţiúne f. v. desconsideraţie.

descoperămînt, descoperăminte n. (înv.) deschidere; expunere: *şi mă băgă la pridvoarăle casii şi iată, apă ieşiia de supt descoperemîntul casii despre răsărit.* BIBLIA; (şi: **descoperemînt**). [*Descoperi* + *-ământ*].

descoperemînt n v. descoperămînt.

descoperí, descópăr vb. **1.** (tr.) a lua, a ridica ceva ce acoperă: *a descoperi o casă*; **2.** (refl.) a-şi scoate pălăria, căciula etc.: *bărbaţii s-au descoperit, femeile şi-au făcut cruce.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a afla, a găsi ceea ce era necunoscut sau ascuns: *eu cred că noi, cei de azi, nimic nou n-am descoperit în materie de expresie poetică.* VIERU; *Columb a descoperit America în 1492;* **a descoperi America**, a afla ceva deosebit, foarte important; **4.** (tr.) a ajunge să cunoască; a da la lumină: *încă înainte de a-mi descoperi iscălitura din colţ, am recunoscut poliţa de cinci mii de lei.* GHEŢIE; **5.** (tr. şi refl.) a (se) da pe faţă, a (se) dezvălui: *nimene nu-l putu face să-şi descopere gîndul ascuns, în privinţa vinovaţilor.* SAD.; *ciocănită mai de-aproape, expresia aceasta ni se descopere ca improprie.* BL.; *am descoperit intrigile lor*; **6.** (tr.) a dezvălui, a arăta: *radiografia descoperea o congestie renală.* CĂL.; **7.** (tr.) a lăsa neocrotit, lipsit de apărare, expus unui atac. [Lat. *disco(o)perire*].

descoperíre, descoperiri f. **1.** acţiunea de a (se) descoperi şi rezultatul ei: *interpretînd acest text, atribuie lui Aristotel descoperirea legii inerţiei.* BL.; *descoperirea tiparului; descoperirea unui complot*; **2.** ceea ce a fost descoperit, aflat: *nu vrea să facă cunoscută descoperirea sa; marile descoperiri geografice*; **3.** (rar) revelaţie: *descoperirea sfintei liturghii.* [V. *descoperi*].

descoperít, ~ţi, descoperită, ~e a. 1. expus vederii; dezvelit, neacoperit; **2.** fără pălărie, căciulă etc.: *voievodul îşi făcu semnul crucii şi rămase cu capul descoperit.* SAD.; *bărbaţii sînt descoperiţi în biserică*; **3.** (fig.) fără apărare: *în faţa greutăţilor vieţii era total descoperită*; **4.** dezvăluit, aflat: *pînă şi comentariul sarcastic al situaţiei amanţilor descoperiţi se face cu fantezie.* CĂL.; **5.** lipsit de acoperire legală; (p. ext.) fără (acoperire în) bani. [V. *descoperi*].

descoperitór, ~i, descoperitoáre m., f. persoană care face o descoperire: *ei rămîn ... descoperitorii unei metode.* BL. [V. *descoperi*].

descorporá, descorporez vb. (tr.) a lipsi de corp: *oare tendinţa artei bizantine de a descorpora şi de a sublima figurile nu este un fel de iconoclasm atenuat?* BL. [*Des-*[1] + *(în)corpora*].

descotorosí, descotorosesc vb. (refl. şi tr.) a (se) degaja, a (se) elibera, a (se) scăpa de ceva sau de cineva supărător; a (se) dezbăra: *nu se poate descotorosi de mine cu vorbe.* CR. [*Des-*[1] + *cotorosi*].

descotorosíre, descotorosiri f. acţiunea de a (se) descotorosi şi rezultatul ei. [V. *descotorosi*].

descotoşmăní, descotoşmănesc vb. (tr. şi refl.) a(-şi) dezbrăca hainele (multe şi groase): *în sfîrşit izbutise a se descotoşmăni dintre blănuri.* REBR. [*Des-*[1] + *(în)cotoşmăni*].

descovoiá, descovói vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni drept; a (se) dezdoi, a (se) îndrepta. [*Des-*[1] + *(în)covoia*].

descovoiére, descovoieri f. faptul de a (se) descovoia. [V. *descovoia*].

descreierát, ~ţi, descreierată, ~e a. 1. fără minte, smintit, nebun: *om descreierat*; (subst.) *ce nebunii au încolţit în capul dumitale de descreierat?* PETR.; **2.** realizat fără gîndire; caracteristic lipsei de raţiune: *actele lor sînt descreierate, colorate de autor cu mari fraze lirice.* CĂL. [*Des-*[1] + *creier* + *-at*; cf. fr. *écervelé*].

descrescătór, ~i, descrescătoáre a. care descreşte; descrescînd. [*Descresc* (prez. ind. de la *descreşte*) + *-ător*].

descrescínd, ~zi, descrescîndă, ~e a. descrescător: *o repetiţie de sfere paralele pe o lungime de spaţiu reprezintă ochiului o spirală pururea descrescîndă.* EM. [V. *descreşte*].

descréşte, descresc vb. (intr.) a scădea, a se împuţina, a se micşora: *acea şopîrlă îl privea ţintă cu ochi de topaz şi guşa albă îi creştea şi-i descreştea într-o mişcare domoală.* SAD. [*Des-*[1] + *creşte*; cf. fr. *décroître*].

descréştere, descreşteri f. faptul de a descreşte; micşorare: *Dimitrie Cantemir mai este contemporan şi cu descreşterea rapidă a Imperiului Otoman.* BL. [V. *descreşte*].

descreţí, descreţesc vb. 1. (tr.) a netezi, a desface creţurile sau zbîrciturile; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a nu mai fi sau a face să nu mai fie încruntat; a (se) destinde, a (se) însenina: *mi-a întins o felie de cozonac fără a-şi descreţi fruntea.* SAD. [*Des-*[1] + *(în)creţi*].

descreţíre, descreţiri f. acţiunea de a (se) descreţi şi rezultatul ei. [V. *descreţi*].

descreţít, ~ţi, descreţită, ~e a. cu creţurile desfăcute, netezite. [V. *descreţi*].

descríe, descriu vb. (tr.) **1.** a zugrăvi, a prezenta prin cuvinte: *am rămas într-o stare de tulburare şi de nesiguranţă greu de descris.* GHEŢIE; (refl. pas.) *o strofă ... frumoasă ... în care se descrie înmormîntarea eroului poemei.* MACED.; (refl.) *un romancier romantic falsifică acţiunea, descriindu-se pe el însuşi.* IBR.; **2.** a trasa o linie curbă sau un arc de cerc; **3.** a parcurge o traiectorie: *cărarea, povîrnită, descria o largă curbă pentru a ocoli căldarea stîncoasă.* GHEŢIE. [Din fr. *décrire* (după *scrie*)].

descríere, descrieri f. 1. acţiunea de a descrie şi rezultatul ei: *descrierea unui cerc*; **2.** zugrăvire, prezentare prin cuvinte; (înv.) descripţie: *am pierdut însă din vedere să completez descrierea năcazului meu.* SAD.; **3.** (pasaj dintr-o) scriere în care se descrie ceva: *am început să traduc descrierea stepei malorosiene.* OD. [V. *descrie*].

descriptíbil, ~i, descriptibilă, ~e a. care poate fi descris. [Din fr. *descriptible*].

descriptív, ~i, descriptivă, ~e a. 1. care descrie, care conţine o descriere: *unele din poeziile lui Coşbuc sînt admirabile creaţii care fac parte din genul descriptiv.* IBR.; (subst. n.) *simbolistul care foloseşte reprezentarea navei se fereşte să cadă în descriptiv.* CĂL.; **2.** care ţine de descripţie, de descriere; caracteristic descrierii: *metoda descriptivă şi clasificatoare îşi găseşte încă o largă întrebuinţare.* BL.; **3.** care realizează descrieri, care descrie: *Delavrancea, expansiv, foarte liric şi foarte descriptiv, foarte colorat.* IBR.; **4. geometrie descriptivă**, ramură a geometriei care reprezintă întinderea în spaţiu prin intermediul protecţiilor pe două planuri. [Din fr. *descriptif*, lat. *descriptivus*, germ. *deskriptiv*].

descriptivísm n. **1.** (lingv.) curent bazat pe descrierea limbilor din punct de vedere formal şi fiziologic; **2.** (lit.) abuz de descriere. [Din germ. *Deskriptivismus*, engl. *descriptivism*].

descriptivíst, ~şti, descriptivistă, ~e a. care ţine de descriptivism, referitor la descriptivism. // m. adept al descriptivismului. [Din fr. *descriptiviste*, engl. *descriptivist*].

descriptór, descriptori m. element sau termen care serveşte la descrierea, identificarea sau indexarea a ceva. [Din fr. *descripteur*, engl. *descriptor*].

descripţie, descripţii f. 1. (înv.) descriere: *simbolistul oscilează între descripţie şi alegorie, căutînd să le evite pe amîndouă.* CĂL.; **2.** (log.) procedeu de simbolizare prin redarea din punct de vedere logic a individualului; (şi: **descripţiune**). [Din fr. *description*, lat. *descriptio, -onis*, engl. *description*].

descripţiúne f. v. descripţie.

descrucişá, descrucişez vb. (pop.; tr.) a face să nu mai stea cruciş. [*Des-*[1] + *(în)crucişa*].

descruntá, descrúnt vb. (tr. şi refl.) a(-şi) descreţi fruntea şi a(-şi) îmblînzi privirea. [*Des-*[1] + *(în)crunta*].

descuamá, pers. 3 **descuamează** vb. (refl.; despre epidermă) a se coji. [Din fr. *desquamer*, lat. *desquamare*].

descuamáre, descuamări f. faptul de a se descuama; cojire a epidermei. [V. *descuama*].

descuamát, ~ţi, descuamată, ~e a. care s-a cojit: *piele descuamată.* [V. ***descuama***].

descuiá, descúi vb. **1.** (tr.) a deschide cu cheia; a face să se poată deschide: *trei iezi cucuieţi, uşa mamei descuieţi!* CR.; *a descuia poarta;* (absol.) *eu îi voi descuia ca să deretice prin odăi.* GHEŢIE; **2.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) vindeca de constipaţie. [Lat. ***discuneare***].

descuiát, ~ţi, descuiată, ~e a. **1.** (despre lacăte, uşi, camere etc.) care nu (mai) este încuiat; deschis cu cheia: *cum să mă culc eu cu uşa descuiată?* ISP.; **2.** (fig.) adaptabil; receptiv, deschis: *persoană descuiată.* [V. ***descuia***].

descuiére, descuieri f. **1.** faptul de a descuia; deschidere cu cheia (sau cu alt mijloc); **2.** (pop.) vindecare de constipaţie. [V. ***descuia***].

descuietór, ~i, descuietoáre a. care descuie sau serveşte la descuiat: *dispozitiv descuietor.* // **1.** f. cheie (sau alt instrument) pentru descuiat; **2.** (bot.; reg.) plantă cu flori albe cu care se combate constipaţia la animale. [***Descuia*** + *-tor*].

descúlţ, ~i, descúlţă, ~e a. cu picioarele goale, fără încălţăminte: *soldatul nostru umblă gol şi desculţ, flămînd şi bolnav pe cîmpiile Bulgariei.* EM.; *să treci desculţ dimineaţa prin iarba verde de-acasă.* VIERU; (subst.) *desculţii aprind focul pe lîngă care.* ST. [Lat. **disculceus* (=*disculciatus*)].

descúlţă, descúlţ vb. (reg.; refl. şi tr.) a (se) descălţa: *desculţa-m-oi de-un picior şi te-oi trece cu mult dor.* POP. [Lat. **disculciare*].

descúlţát, ~ţi, descúlţată, ~e a. (reg.) desculţ, descălţat: *lîngă treucă la fîntînă stă copila desculţată.* EM. [V. ***desculţa***].

descumpăní, descumpănesc vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde echilibrul sufletesc; a (se) dezorienta: *tot ce văzuse şi auzise îl zăpăcise şi-l descumpănise.* SAD. [***Des-***[1] + ***cumpăni***].

descumpănire, descumpăniri f. faptul de a (se) descumpăni; dezechilibrare: *i se păru că citeşte o oarecare descumpănire în ochii lui.* GHEŢIE. [V. ***descumpăni***].

descumpănít, ~ţi, descumpănită, ~e a. care şi-a pierdut echilibrul sufletesc; dezorientat, dezechilibrat: *domnul Policrat arăta mirat şi descumpănit.* GHEŢIE. [V. ***descumpăni***].

descurajá, descurajez vb. (refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă curajul, nădejdea, entuziasmul: *orice mediocritate trebuie descurajată din capul locului şi în tot felul.* EM.; *republicarea acestui articol foarte m-ar descuraja.* MAT. [Din fr. ***décourager***].

descurajánt, ~ţi, descurajantă, ~e a. descurajator: *situaţia, sub acest raport, e de-a dreptul descurajantă.* BL. [***Descuraja*** + *-ant*].

descurajáre, descurajări f. pierdere a curajului; deprimare, demoralizare: *erau chemaţi a începe şi a urma fără descurajare solia lor civilizatoare.* AL. [V. ***descuraja***].

descuraját, ~ţi, descurajată, ~e a. care şi-a pierdut curajul, nădejdea; deprimat: *reveni la hotel complet descurajat.* GHEŢIE. [V. ***descuraja***].

descurajátor, ~i, descurajatoáre a. care te face să-ţi pierzi curajul; descurajant, deprimant: *rămîne o taină descurajatoare a destinelor literare.* CĂL. [***Descuraja*** + *-tor*].

descurcá, descúrc vb. **1.** (tr.) a face să nu mai fie încurcat; a descîlci: *a descurca firele;* **2.** (tr.) a lămuri, a limpezi: *are o expoziţiune confuză a ideilor, încît se cade să i le descurcăm.* CĂL.; *descurcă-mi fraza asta;* **3.** (refl. şi tr.) a ieşi sau a scoate din încurcătură, dintr-o situaţie dificilă: *mă descurcam prost pe întuneric.* GHEŢIE; *descurcă-te cum vei putea!* [***Des-***[1] + (*în*)***curca***].

descurcáre, descurcări f. acţiunea de a (se) descurca şi rezultatul ei; descurcat[1]. [V. ***descurca***].

descurcát[1] n. descurcare: *a pierdut mult timp cu descurcatul firului undiţei.* [V. ***descurca***].

descurcát[2]**, ~ţi, descurcată, ~e** a. **1.** descîlcit, desfăcut: *lînă descurcată; fire descurcate;* **2.** lămurit, limpezit; soluţionat: *chestiune descurcată.* [V. ***descurca***].

descurcăréţ, ~i, descurcăreáţă, ~eţe a. care ştie să se descurce, să iasă din situaţiile dificile. [***Descurca*** + *-ăreţ*].

descusút, ~ţi, descusută, ~e a. **1.** a cărui cusătură s-a desfăcut: *haină descusută;* **2.** (fig.) fără coeziune, fără şir; dezlînat: *stil descusut.* [V. ***descoase***].

descuvîntá, descuvîntez vb. (înv.; intr.) a face iraţional, a încurca lucrurile: *cînd apoi, în tovărăşie, un de-aceştia a descuvînta-începe, vai de cel care vede şi ştie.* B.-DEL. [***Des-***[1] + ***cuvînta***].

des-de-dimineáţă adv. v. dis-de-dimineaţă.

desdimineáţă adv. v. dis-de-dimineaţă.

deseáră adv. în seara acestei zile; astă-seară: *să se întindă desară masă împelşugată pentru toţi cavalerii.* SAD.; **în deseară**, spre seară, pe înserat, aproape de asfinţit: *mai în desară, iaca şi moş Vasile cu vornicul şi cu paznicul.* CR.; (şi: **diseară**, (pop.) **desară**). [***De***[2] + ***seară***].

deseátină f. v. desetină.

desecá, deséc vb. (tr.) **1.** a elimina excesul de apă de pe suprafaţa terenurilor joase; **2.** a elimina apa dintr-un material. [***De***[2] + ***seca***; cf. fr. ***dessécher***].

desecáre, desecări f. **1.** acţiunea de a deseca; operaţie de eliminare a surplusului de apă de pe un teren; **2.** operaţie de eliminare a apei din cărbune. [V. ***deseca***].

desecát, ~ţi, desecată, ~e a. de pe care s-a eliminat excesul de apă: *teren desecat.* [V. ***deseca***].

desemná[1]**, desemnez** vb. (tr.) **1.** a indica, a face cunoscut, a semnala: *a desemna un succesor;* **2.** a numi într-o funcţie; **3.** a repartiza, a oferi, a da: *episcopul mi-a şi desemnat o parohie bună la Sătmar.* REBR. [Din fr. ***désigner***, lat. ***designare*** (după *semn*)].

desemná[2] vb. v. desena.

desemnáre, desemnări f. faptul de a desemna; numire într-o funcţie. [V. ***desemna***].

desén, desene n. **1.** reprezentare grafică a unui obiect prin puncte, linii, simboluri etc.: *o ochire, aruncată pe desenul acesta, ne dă suficiente lămuriri.* BL.; (p. ext.) *amprentele unor degete însîngerate lăsaseră desene bizare pe zugrăveala albă.* GHEŢIE; **desen tehnic**, reprezentare grafică a unei piese, a unui organ de maşină etc., în scopul fabricării lor; **desene animate**, v. **animat**; **2.** arta sau tehnica de a desena: *lecţie de desen;* **3.** ornamentaţia unei cusături: *ornamentica populară românească ... nu posedă decît prea puţine motive şi elemente de desen şi de coloare.* BL. [Din fr. ***dessin***].

desená, desenez vb. **1.** (tr.) a reprezenta printr-un desen: *un primitiv desenează pe peretele peşterii o antilopă.* BL.; *a desena un cap;* (p. ext.) *scriitorul îl desenează cu o fineţă orientală.* CĂL.; **2.** (tr.) a reliefa, a contura: *pe caldarîmul umed, luminile străzii desenau nenumărate cărări frînte, şovăitoare.* GHEŢIE; *o haină ce desenează bine talia;* **3.** (tr.) a delimita, a trasa: *şi-au desemnat deja cercul lor strict de însemnînţă.* EM.; **4.** (refl.) a apărea, a se profila: *împrejurările sociale care au creat acea atmosferă abia se desemnau.* IBR.; *munţii se desenează în depărtare;* (şi: (înv.) **desemna**). [Din fr. ***dessiner***].

desenáre, desenări f. acţiunea de a (se) desena şi rezultatul ei; desenat[1]. [V. ***desena***].

desenát[1] n. desenare. [V. ***desena***].

desenát, ~ţi, desenată, ~e a. **1.** reprezentat prin desen; **2.** care are imaginea conturată. [V. ***desena***].

desenátor, ~i, desenatoáre m., f. persoană care desenează; persoană care practică arta desenului: *ilustraţii fabulaţii, ieşite din fantezia desenatorilor de meserie, ... au invadat gazetele.* BL. [Din fr. ***dessinateur***].

desenatúră, desenaturi f. proiectare şi realizare de mostre şi desene noi pentru ţesătorie. [***Desena*** + *-tură*].

desensibilizá, desensibilizez vb. (tr.) 1. a reduce sau a înlătura sensibilitatea faţă de anumite medicamente, seruri etc.; a imuniza; **2.** a micşora sensibilitatea unei emulsii fotografice. [Din fr. ***désensibiliser***].

desensibilizánt, ~ţi, desensibilizantă, ~e a. care desensibilizează. [***Desensibiliza*** + *-ant*].

desensibilizáre, desensibilizări f. **1.** acţiunea de a desensibiliza şi rezultatul ei; **2.** metodă terapeutică prin care se reduce sau se înlătură sensibilitatea organismului faţă de un agent patogen sau faţă de un medicament, de un vaccin etc. [V. ***desensibiliza***].

desensibilizát, ~ţi, desensibilizată, ~e a. care şi-a pierdut sensibilitatea; lipsit de sensibilitate. [V. ***desensibiliza***].

desensibilizatór, desensibilizatoare n. substanţă cu care se micşorează sensibilitatea la lumină a emulsiilor fotografice. [Din fr. ***désensibilisateur***].

déseori adv. adeseori: *fuga de efort şi de înfruntări directe ne-a jucat deseori feste.* CF. [***Des***[2] + ***ori***].

désért, deserturi n. mîncare uşoară, de obicei dulciuri, fructe, brînzeturi etc., care se serveşte la sfîrşitul unei mese; timpul cît se serveşte această mîncare: *aşa e aici, ţi le dă pe toate deodată, de la supă la desert.* GHEŢIE. [Din fr. ***dessert***].

deservi[1]**, deservesc** vb. (tr.) a face cuiva un rău serviciu; a stînjeni. [Din fr. ***desservir***].

deservi[2]**, deservesc** vb. (tr.) **1.** a presta un serviciu în folosul public; **2.** a îngriji o maşină în timpul funcţionării. [Din fr. ***desservir***, lat. ***desservire***].

deservíciu, deservicii n. faptă neconvenabilă, dezavantajoasă. [***Des-***[1] + ***serviciu***].

deservíre[1]**, deserviri** f. acţiunea de a deservi[1] şi rezultatul ei. [V. ***deservi***[1]].

deservíre[2]**, deserviri** f. acţiunea de a deservi[2] şi rezultatul ei. [V. ***deservi***[2]].

desesizá, desesizez vb. (refl.; jur.) a se declara incompatibil pentru cercetarea unei pricini: *instanţa s-a desesizat.* [După fr. ***dessaisir***].

desesizáre, desesizări f. faptul de a se desesiza. [V. ***desesiza***].

déset, deseturi n. (rar) **1.** desiş de tufe sau de copaci; **2.** aglomeraţie, îngrămădire de fiinţe sau de lucruri. [***Des***[2] + *-et*].

desetínă, desetine f. **1.** impozit de zece la sută care se lua în epoca feudală (pentru stupi, vin etc.); zecuială, dijmă; **2.** (înv.) unitate de măsură agrară egală cu 1,09 ha; (şi: **deseatină**). [Din bulg., sb. ***desetina***].

desfáce, desfac vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) strica ceea ce a fost făcut; a (se) descompune în părţile componente: *de-atunci negura eternă se desface în faşii.* EM.; *a desface nodul;* (fig.) *se duceau ca s-o clevetească şi s-o desfacă într-o mie de bucăţi.* SAD.; (absol.) *Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă.* CR.; **2.** (tr.) a separa de ceva; a desfăca, a dezghioca: *a desface porumbul, fasolea;* **3.** (refl.) a-şi deschide petalele: *trandafiri roşii la geam se desfac.* VIERU; *floarea se desface;* **4.** (tr.) a vinde, a lichida prin vînzare: *avea obiceiul să pornească la drum spre a-şi desface cărţile.* CĂL.; *marfa a fost desfăcută;* **5.** (tr.) a lichida, a desfiinţa, a anula: *îl vînduse desfăcînd apoi contractul.* CĂL.; *a desface o căsătorie;* **6.** (intr.) a nimici vraja sau farmecul: *dacă e legat prin vrăji, vom găsi o femeie bătrînă să-i desfacă.* SAD.; (tr.) *s-o găsi cineva care să desfacă făcutul locului aceluia.* ISP.; **7.** (tr. şi refl.) a (se) desprinde, a (se) despărţi de locul unde era fixat sau din legătura în care era prins: *de la maluri se desface-acum la larg luntrea.* EM.; (fig.) *Eminescu începe să scrie bine, începe să se desfacă de orice influenţă.* IBR.; **8.** (tr.) a deschide un obiect tăindu-l, dezlegîndu-l etc.: *am desfăcut plicul şi cu răsuflarea tăiată am citit voinţa cea din urmă a unchiului.* M.CAR.; **9.** (tr.) a descheia: *i-am desfăcut nasturii bluzei.* GHEŢIE; **10.** (tr.) a îndepărta (parţial); a da la o parte: *dă plapuma deoparte şi desfă-ţi puţin pijamaua.* GHEŢIE; **11.** (refl.) a se împrăştia luînd direcţii diferite; a se risipi: *oastea la pradă acum invitată se desface, rîndurile rumpe.* B.-DEL.; **12.** (tr. şi refl.) a (se) îndepărta unul de

altul; a (se) răsfira: *ţinea ochii deschişi, iar mîna dreaptă îşi desfăcuse toate cele cinci degete.* GHEŢIE; **13.** (tr.) **a desface stîna,** a face să revină oile proprietarilor. [Lat. ***disfacere***].

desfácere, desfaceri f. **1.** acţiunea de a (se) desface şi rezultatul ei; desfăcut[1]; **2.** nimicire a vrăjii sau a farmecului; **3.** vînzare, lichidare: *desfacerea mărfurilor;* **4.** desfiinţare, anulare: *desfacerea căsătoriei; desfacerea unei asociaţii;* **5.** dezorganizare, descompunere: *a fost semnalul desfacerii oştirii româneşti.* GHICA; **6.** împrăştiere, extindere, răspîndire: *se îndreptă spre ieşire, ascunzîndu-se în dosul unor brazi argintii cu bogată desfacere a ramurilor.* GHEŢIE. [V. ***desface***].

desfăcă, desfác vb. (reg.; tr. şi absol.) **1.** a scoate boabele de pe ştiuleţii de porumb; **2.** a curăţa ştiuleţii de pănuşi. [Lat. ***disfabricare***].

desfăcáre f. (reg.) acţiunea de a desfăca; desfăcat[1]. [V. ***desfăca***].

desfácát[1] n. (reg.) desfăcare: *voi face cîteva zile la desfăcat.* C. [V. ***desfăca***].

desfăcát[2], ~ţi, desfăcată, ~e a. curăţat de pănuşi; cu boabele scoase: *porumb desfăcat.* [V. ***desfăca***].

desfăcút[1] n. desfacere. [V. ***desface***].

desfăcút[2], ~ţi, desfăcută, ~e a. **1.** descompus (în bucăţi), demontat; desfăşurat, întins; **2.** (jur.) anulat: *contract desfăcut;* **3.** descheiat, dezlegat: *haină desfăcută;* **4.** deschis: *rămase cu ochii duşi asupra cărţii desfăcute.* SAD.; **5.** vîndut: *marfă desfăcută;* **6.** despărţit, depărtat: *aici întîlni o femeie goală care şedea sprijinită în mîini cu picioarele desfăcute.* GHEŢIE. [V. ***desface***].

desfăşá, desfáş vb. (tr.) a desface un copil de faşă sau de scutece. [Lat. ***disfasciare***].

desfăşáre, desfăşări f. acţiunea de a desfăşa şi rezultatul ei. [V. ***desfăşa***].

desfăşát, ~ţi, desfăşată, ~e a. cu faşa sau cu scutecele desfăcute: *pruncuşorul meu... tu cum l-ai lăsat în pat desfăşat.* POP. [V. ***desfăşa***].

desfăşură, desfăşór şi **desfăşur** vb. **1.** (tr.) a întinde ce era înfăşurat, strîns: *desfăşurînd vălul ... o coperi cu el.* NEGR.; (refl.) *se juca aşa de frumuşel încât ghemul nici nu se desfăşura.* ISP.; **2.** (refl.) a se înfăţişa, a se arăta: *drumul neted şi larg se desfăşura înaintea noastră gălbiu şi lung.* HOGAŞ; *valea se desfăşoară în faţa noastră;* **3.** (refl.) a se petrece, a decurge: *de la zece în sus, circulaţia se desfăşoară anapoda.* GHEŢIE; *întîlnirea s-a desfăşurat fără incidente;* **4.** (tr.) a înfăptui, a realiza: *el desfăşoară o activitate grea;* **5.** (tr.) a expune, a prezenta; a explica: *polemica rezistă în opera scrisă prin arta de a desfăşura argumentele.* CĂL. [Lat. ***disfasciolare***].

desfăşúrare, desfăşurări f. **1.** acţiunea de a (se) desfăşura şi rezultatul ei; **2.** desfacere a unui obiect înfăşurat: *desfăşurarea unui sul;* **3.** succesiune, decurgere, producere: *crîşma e scena tipică de desfăşurare a faptelor.* CĂL.; **4.** (mat.) întindere în plan a suprafeţei unui corp geometric (con, cilindru etc.); **5. desfăşurarea acţiunii,** evoluţie a momentelor într-o operă literară sau dramatică. [V. ***desfăşura***].

desfăşurát, ~ţi, desfăşurată, ~e a. **1.** întins, desfăcut; **2.** răsfirat. [V. ***desfăşura***].

desfătá, desfát şi (rar) **desfătez** vb. **1.** (tr.) a cauza bucurie, plăcere: a încînta, a fermeca: *se pregătea să desfăteze asistenţa cu muzică.* CĂL.; *privelişteа desfată cătătorii;* (absol.) *varsă-n cupa mea de aur acest vin ce desfătează.* AL.; **2.** (refl.) a-şi petrece timpul într-o stare de bucurie; a se delecta, a se distra: *în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheaţă şi la sănius.* CR. [Et. nec.].

desfătáre, desfătări f. **1.** faptul de a (se) desfăta; **2.** încîntare, plăcere, delectare: *casa lui era capiştea desfătărilor.* NEGR. [V. ***desfăta***].

desfătát, ~ţi, desfătată, ~e a. (înv.) **1.** desfătător, plăcut (la vedere): *o lume fără margini, frumoasă, desfătată.* AL.; **2.** înclinat spre plăceri senzuale; bucuros, vesel: *erau oameni desfătaţi şi trăiau o viaţă moleşită.* OD. [V. ***desfăta***].

desfătătór, ~i, desfătătoáre a. care desfată (simţurile); încîntător, plăcut: *e o carte desfătătoare de divagaţie prin folclor şi literatură.* CĂL. [***Desfăta*** + ***-tor***].

desfătuí, desfătuiesc vb. (rar; tr.) a sfătui să nu facă ceva. [***Des-***[1] + ***sfătui***; cf. fr. ***déconseiller***].

desfăţá, desfáţ vb. (tr.) **1.** a scoate feţele sau învelitorile de pînză de pe perne sau de pe plăpumi; (fig.; refl.) *cu-ncetul a cerului nori se desfaţă, încet se-ncreţesc peste văile-adînci.* EM.; **2.** (reg.) a întinde la vedere; a expune. [***Des-***[1] + ***(în)faţă***].

desfăţáre, desfăţări f. acţiunea de a desfăţa. [V. ***desfăţa***].

desfăţát, ~ţi, desfăţată, ~e a. **1.** fără faţă, neînfăţat: *pernă desfăţată;* **2.** (reg.) larg deschis, expus vederii: *a să împodobi ... cu balcoane desfăţate.* AL. [V. ***desfăţa***].

desferecá, desférec vb. **1.** (refl.) a pierde şinele de fier: *nu ne-am putut duce, că carele ni s-au desferecat.* POP.; **2.** (tr.) a scoate fierăria, piesele din fier: *o căruţă ... are nevoie să fie desferecată şi iar ferecată.* SAD.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) desface din fiare, din cătuşe; **4.** (refl.; despre pietrele de moară) a-şi toci zimţii. [***Des-***[1] + ***fereca***].

desferecáre, desferecări f. acţiunea de a (se) desfereca şi rezultatul ei. [V. ***desfereca***].

desferecát, ~ţi, desferecată, ~e a. **1.** care şi-a pierdut şinele de fier: *roată desferecată;* **2.** eliberat din fiare, din cătuşe, din lanţuri; **3.** cu zimţii tociţi: *roată de moară desferecată.* [V. ***desfereca***].

desfiá, desfiez vb. (tr.) a anula o înfiere. [***Des-***[1] + ***(în)fia***].

desfíd n. (înv.) sfidare, înfruntare: *şi-mi părea că asta nu e altă decît o hulă, un desfid către providenţa care ne pedepseşte.* NEGR. [De la ***desfide***].

desfíde, desfid vb. (tr.) **1.** a provoca la o acţiune sau la dovedirea unui lucru (ştiind că nu va fi posibil): *desfid pe oricine în această lume să mă vadă în starea în care se află domniile lor.* SAD.; (fig.) *am putea desfide întregul univers să dea definiţia poeziei* IBR.; **2.** a-i spune cuiva că este incapabil; **3.** a înfrunta ceva primejdios; a sfida: *a desfide moartea.* [Din fr. ***défier***, lat. ***diffidere*** (după *sfida*)].

desfídere, desfideri f. acţiunea de a desfide; provocare: *un viscol năpusteşte o desfidere brutală.* MACED. [V. ***desfide***].

desfiére, desfieri f. acţiunea de a desfia şi rezultatul ei: *certificat de desfiere.* [V. ***desfia***].

desfigurá, desfigurez vb. (tr.) **1.** a strica figura, forma, înfăţişarea; a poci, a sluţi: *m-ar fi desfigurat, poate m-ar fi ucis chiar.* PETR.; **2.** (fig.) a altera, a urîţi: *a desfigura limba;* (refl.) *ideea despre inconştient, ... s-a desfigurat uneori pînă la caricatural.* BL.; **3.** (tr.) a desface forma, aspectul; a schimba forma: *interpretarea naturii făcută de un artist mare este foarte personală, el desfigurează natura şi o figurează cum vrea el.* IBR. [Din fr. ***défigurer***].

desfigurăre, desfigurări f. faptul de a desfigura; pocire. [V. ***desfigura***].

desfigurát, ~ţi, desfigurată, ~e a. **1.** deformat, pocit; **2.** care are figura, înfăţişarea deformată, sluţită: *Comşa ieşise din spital desfigurat.* CĂL. [V. ***desfigura***].

desfiinţá, desfiinţez vb. (tr.) **1.** a face să nu mai existe; a suprima: *Constantin Mavrocordat ... desfiinţă de tot vechea organizare militară a ţării.* BĂLC.; **2.** a abroga, a anula: *a desfiinţa o lege.* [***Des-***[1] + ***(în)fiinţa***].

desfiinţáre, desfiinţări f. **1.** acţiunea de a desfiinţa şi rezultatul ei; suprimare, înlăturare: *deşi ţin la desfiinţarea acelor greşeli, totuşi nu văd în existenţa lor deznaţionalizarea noastră.* EM.; **2.** abrogare, anulare. [V. ***desfiinţa***].

desfiinţát, ~ţi, desfiinţată, ~e a. **1.** suprimat, distrus, nimicit: *atunci cînd te cred desfiinţat, destul să ridici fruntea, ca să redevii întreg cum ai fost.* PETR.; **2.** (jur.) abrogat, anulat: *ordonanţă desfiinţată.* [V. ***desfiinţa***].

desfirá, pers. 3 **desfíră** vb. (refl.) a se desface, a se desfăşura (împrăştiindu-se, încîlcindu-se): *scapi fusul jos; nimic nu zici cînd fusul se desfiră.* COŞB. [Lat. ***desfilare***].

desfiráre, desfirări a. faptul de a se desfira. [V. ***desfira***].

desfirát, ~ţi, desfirată, ~e a. destrămat, desfăşurat: *ghem desfirat.* [V. ***desfira***].

desfoiá, desfói vb. **1.** (tr.) a desprinde petalele sau frunzele: *vîntul ... desfoaie blîndele flori.* AL.; **2.** (refl.) a se deschide, a înflori; (fig.) *şi pe gura-i se desfoaie dulce rază-mbobocită.* AL. [***Des-***[1] + ***(în)foia***].

desfoiát, ~ţi, desfoiată, ~e a. cu petalele desprinse, căzute: *roşii flori prin aer zboară desfoiate.* COŞB. [V. ***desfoia***].

desfoiére, desfoieri f. acţiunea de a (se) desfoia şi rezultatul ei. [V. ***desfoia***].

desfoiiére, desfolieri f. (rar) căderea a frunzelor: *e un Anghel străvechi cîntînd desfolierea şi moartea florilor.* CĂL. [După fr. ***défoliation***].

desfrînă, desfrînez vb. (refl.) **1.** a se deprava, a se deda destrăbălării: *ne desfrînăm în nebunia carnavalului la Veneţia.* M.CAR.; **2.** (fig.) a-şi ieşi din limitele firesti, admise: *fiecare simte că mintea-i se desfrînă.* AL. [***Des-***[1] + ***(în)frîna***].

desfrînáre, desfrînări f. exces de plăceri senzuale; destrăbălare: *am cheltuit tot acel aur în desfrînări.* SAD. [V. ***desfrîna***].

desfrînát, ~ţi, desfrînată, ~e a. **1.** (şi subst.) dedat la plăceri; corupt, depravat, imoral: *tînărul rege ... fugi cu desfrînata sa curte.* OD.; *ea nu e decît o desfrînată.* CĂL.; **2.** excesiv, fără măsură, fără frîu: *care pre om la strîmbătate duce, este pofta de-averi desfrînată.* B.-DEL. [V. ***desfrîna***].

desfrîu, desfrîuri n. **1.** purtare imorală, corupţie, depravare: *spumegă desfrîul în mişcări şi în cuvinte.* EM.; **2.** (fig.) exces: *ne-am deda unui incontrolabil desfrîu al imaginaţiei neavînd la îndemînă datele concrete.* BL.; *desfrîu de culori.* [***Des-***[1] + ***frîu***].

desfrunzí, desfrunzesc vb. (refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă frunzele: *fugarii desfrunzesc tufarii.* AL. [***Des-***[1] + ***(în)frunzi***].

desfrunzíre, desfrunzíri f. acţiunea de a (se) desfrunzi şi rezultatul ei. [V. ***desfrunzi***].

desfrunzít, ~ţi, desfrunzită, ~e a. care a rămas fără frunze: *am văzut de la distanţă copacii desfrunziţi ai parcului.* GHEŢIE; (fig.) *culoarea violetă din fundul aleilor desfrunzite.* BAC. [V. ***desfrunzi***].

desfundá, desfúnd vb. (tr.) **1.** a deschide ceva scoţînd fundul: *pivniceriі desfundară butoaie de bere pentru oştimea de rînd.* SAD.; (fig.) *au crezut că pot să desfunde dintr-o dată însuşi izvorul lumii spirituale primitive.* BL.; **2.** (p. ext.) a deschide ceea ce a fost închis, astupat (cu un dop, cu un cep etc.); a destupa: *a desfunda damigeana;* (refl.) *mi se desfundă nasul;* **3.** a curăţa, a goli o ţeavă, un canal etc. înfundat; **4.** a deschide calea printr-un teren neumblat şi invadat de vegetaţie; **5.** a face ca un drum, un teren să devină impracticabil, din cauza noroiului: *cerul posomorît ... varsă şiroaie de ploaie şi de zloată, de desfundă pretutindeni pămîntul.* OD.; **6.** a desţeleni un teren, a ara adînc // (refl.) a se revărsa, a ieşi din albie: *s-au desfundat puhoaiele şi s-au astupat drumurile.* SAD. [***Des-***[1] + ***(în)funda***].

desfundáre, desfundări f. faptul de a (se) desfunda. [V. ***desfunda***].

desfundát, ~ţi, desfundată, ~e a. **1.** cu fundul, cu capacul sau cu dopul scos; destupat: *pe lîngă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate pline de vin.* NEGR.; **2.** (fig.) fără fund, spart: *opinca-i era spartă, căciula desfundată.* AL.; **3.** curăţat, fără depuneri: *canal desfundat;* **4.** impracticabil (din cauza ploilor): *porni pe strada desfundată, sărind şanţurile făcute în vederea canalizării.* TUD.; *drum desfundat.* [V. ***desfunda***].

desfundătúră, desfundături f. teren desfundat, impracticabil. [***Desfunda*** + ***-tură***].

deshămá, deshám vb. (tr. şi intr.) a scoate hamurile de pe cai; a lua caii de la căruţă: *deshămaseră caii de la căruţe şi stăteau la sfat.* SAD. [*Des-*[1] + (*în*)*hăma*].

deshămáre, deshămări f. acţiunea de a deshăma şi rezultatul ei. [V. *deshăma*].

deshidratá, deshidratez vb. (tr. şi refl.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă apa (total sau parţial). [Din fr. *deshydrater*].

deshidratánt, ~ţi, deshidratantă, ~e a. şi m. (substanţă) care deshidratează. [Din fr. *déshydratant*].

deshidratáre, deshidratări f. 1. faptul de a (se) deshidrata; eliminare totală sau parţială a apei conţinute în mod obişnuit: *fructe conservate prin deshidratare;* 2. (med.) pierdere anormală a apei din ţesuturile organice. [V. *deshidrata*].

deshidratát, ~ţi, deshidratată, ~e a. care şi-a pierdut (total sau parţial) apa: *fructe deshidratate.* [V. *deshidrata*].

deshidratór, deshidratoare n. ventilator pentru uscarea fructelor şi legumelor. [*Deshidrata* + *-tor*; cf. fr. *déshydrateur*].

deshidrogená, deshidrogenez vb. (tr.) a înlătura hidrogenul dintr-o substanţă. [Din fr. *déshydrogéner*].

deshumá, deshumez vb. (tr.) a dezgropa osemintele unui mort; a exhuma. [*Des-*[1] + (*în*)*huma*].

deshumáre, deshumări f. acţiunea de a deshuma şi rezultatul ei. [V. *deshuma*].

desigilá, desigilez vb. (tr.) a deschide rupînd sigiliul; a despecetlui. [*Des-*[1] + *sigila*].

desigiláre, desigilări f. acţiunea de a desigila; desfacere a unui sigiliu; deschidere a ceea ce a fost sigilat. [V. *desigila*].

design, designuri [dizáin] n. 1. aspect exterior, mod de a se prezenta al unui lucru (din punct de vedere estetic); 2. (la sg.) disciplină de creaţie industrială care urmăreşte adaptarea formei obiectelor (maşini, aparate etc.) la funcţia pe care o îndeplinesc, conferindu-le un aspect cît mai agreabil; 3. stil de decoraţie inspirat de acest mod de creaţie. [Din engl., fr. *design*].

designá, designez vb. (rar; tr.) 1. a desemna, a indica: *el o va designa ca singura lui moştenitoare.* BL.; 2. a reda, a denumi, a desemna: *termenul ar designa stări cari n-ar trebui să fie.* BL.; (refl. pas.) *printr-un concept nu se designează altceva decît o serie de operaţii.* BL. [Din fr. *désigner,* lat. *designare*].

designáre, designări f. (rar) acţiunea de a designa: *am vrea să rezervăm termenul de „societate" numai pentru designarea formelor de convieţuire din lumea umană.* BL. [V. *designa*].

designatív, ~i, designativă, ~e a. 1. care designează, desemnează, denumeşte: *mijloc designativ;* 2. care ţine de desemnare, de (relaţia cu) realitatea denumită: *coerenţă designativă.* [Din fr. *désignatif*].

designer, designeri [dizáinăr] m. 1. specialist în design; proiectant care se ocupă de estetica produselor industriale; 2. creator de modă. [Din engl., fr. *designer*].

desígur adv. 1. da, aşa: *vii şi tu? – desigur;* 2. fără îndoială, negreşit: *cultura implică desigur spiritul ca o condiţie prealabilă.* BL. [*De*[2] + *sigur*].

desíme, desimi f. 1. însuşirea de a fi des, îndesat: *desimea aburilor smulşi pămîntului de apropierea iernii soarelui se subţia.* MACED.; *desimea norilor;* 2. desiş: *el pătrunde prin desime, trece iute prin zăvoaie.* AL. [*Des*[2] + *-ime*].

desincronizá, desincronizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde sincronismul. [*Des-*[1] + *sincroniza*].

desincronizáre, desincronizări f. acţiunea de a (se) desincroniza şi rezultatul ei. [V. *desincroniza*].

desincronizát, ~ţi, desincronizată, ~e a. care şi-a pierdut caracterul sincronic; care are loc în alt moment (în raport cu altul). [V. *desincroniza*].

desinénţă, desinenţe f. (lingv.) element morfologic care se adaugă la tema unui cuvînt pentru a exprima numărul, cazul, genul, persoana (iar, în unele limbi, şi diateza). [Din lat. *desinentia*, fr. *désinence*].

desinenţiál, ~i, desinenţială, ~e a. (lingv.) referitor la desinenţă, de desinenţă: *concordanţele desinenţiale dintre română şi italiană.* [Din fr. *désinentiel*].

desinít n. termen folosit la descrierea lucrărilor sau a manuscriselor, pentru a indica cuvintele care încheie un text. [Cuv. lat.]

desistá, desistez vb. (jur.; tr.) a renunţa la o acţiune sau la un drept. [Din fr. *désister*].

desistáre, desistări f. acţiunea de a desista şi rezultatul ei. [V. *desista*].

desíş, desişuri n. pădure tînără foarte deasă; grup des de copaci, de tufe etc. (pe unde nu se poate trece): *soarele se scufundase în desişul tihniţilor copaci.* VLAH.; (fig.) *Lamark se mişca încă foarte nesigur prin desişurile transformismului.* BL. [*Des*[2] + *-iş*].

desírg adv. (reg.) repede, iute: *desîrg mi se răpezea.* POP. [*De*[2] + *sîrg*].

desluşí, desluşesc vb. 1. (tr.) a distinge, a deosebi, a percepe cu văzul sau cu auzul: *am desluşit într-un colţ al ferestrei capul de bufniţă al dadacei mele.* SAD.; *pentru cîteva secunde, am desluşit vocea tatei.* GHEŢIE; 2. (refl.) a fi sau a deveni perceptibil; a se distinge, a se deosebi: *o respiraţie profundă, cu inflexiuni grave se desluşea în apropiere.* GHEŢIE; 3. (tr.) a limpezi, a clarifica; 4. (refl.) a deveni limpede, explicit; 5. (refl.) a se lămuri, a se edifica (asupra unui lucru): *poate cu tine, care ai trecut pe la părintele Duhu, să mă pot desluşi.* CR.; 6. (tr.) a înţelege, a pricepe: *acele vorbe erau într-o limbă veche ... pe care numai Ili Caraiman o putea desluşi.* SAD.; 7. (tr.) a descifra, a citi: *abia desluşeşte scrisul manuscrisului;* 8. (tr.) a explica, a face inteligibil: *îi desluşeşte teoria relativităţii.* [Din bulg. *doslušam*].

desluşíre, desluşiri f. acţiunea de a (se) desluşi şi rezultatul ei; explicaţie, lămurire: *despre aceste puncte mă rog să dai desluşiri.* BĂLC. [V. *desluşí*].

desluşít, ~ţi, desluşită, ~e a. 1. care se percepe clar, precis, lămurit: *se opriră şi-şi aplecară urechea ca să audă picuşurile abia desluşite ale dezgheţului.* SAD.; (adv.) *văzu desluşit animalul sălţîndu-şi dosul într-o fugă domolită.* SAD.; 2. care este precis, clar, pe înţeles: *această nouă bucurie spori o credinţă care lua o formă tot mai desluşită în fiinţa ei.* SAD.; (adv.) *Balan să-ţi aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbeşti desluşit.* CR. [V. *desluşí*].

desmán, desmani m. mamifer insectivor acvatic cu blană preţioasă; şobolan moscat (*Desmana moschata*). [Din fr. *desman*].

desmăritát, ~e a. care a fost căsătorită, dar nu mai este: *tinere desmăritate cel puţin o dată şi de timpuriu borşite de avorturi.* M.CAR. [*Des-*[1] + *măritată*].

desmodróm, ~i, desmodromă, ~e a. (despre mecanisme) la care legăturile dintre elemente asigură o mişcare univoc determinată a oricărui element condus. [Din fr. *desmodrome*].

desolidarizá, desolidarizez vb. (refl.) a se separa de cineva, a nu mai acţiona alături de cineva: *să-i arate fratelui mai bătrîn că se desolidarizează de o atitudine atît de obraznică.* PETR. [Din fr. *désolidariser*].

desolidarizáre, desolidarizări f. faptul de a se desolidariza. [V. *desolidariza*].

desolvatá, desolvatez vb. (tr.) a elimina lichidul reţinut de o substanţă prin îmbibare. [Din fr. *désolvater*].

desolvatáre, desolvatări f. acţiunea de a desolvata şi rezultatul ei. [V. *desolvata*].

desórbţie, desorbţii f. îndepărtare a unei substanţe absorbite de pe suprafaţa unui absorbant. [Din germ. *Desorption*, fr. *désorption*].

dessous, dessousuri [desú] n. lenjerie de damă intimă. [Din fr. *dessous*].

despachetá, despachetez vb. (tr.) a desface un pachet, a scoate un obiect din ambalajul în care este împachetat: *mulţimea asta nu vrea decît să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu.* PETR. [*Des-*[1] + (*îm*)*pacheta*; cf. fr. *dépaqueter*].

despachetáre, despachetări f. acţiunea de a despacheta şi rezultatul ei; despachetat[1]. [V. *despacheta*].

despachetát[1], (rar) **despachetaturi** n. despachetare: *îl ajută la despachetat.* [V. *despacheta*].

despachetát[2], ~ţi, despachetată, ~e a. scos din ambalaj; desfăcut: *lucrurile despachetate zăceau peste tot.* [V. *despacheta*].

despăducheá, despăduchez vb. (tr. şi refl.) a (se) curăţa de păduchi. [*Des-*[1] + *păduche*].

despăduchére, despăducheri f. acţiunea de a (se) despăduchea şi rezultatul ei. [V. *despăduchea*].

despăduri, despăduresc vb. (tr.) a tăia (în mod neraţional) arborii dintr-o regiune. [*Des-*[1] + (*îm*)*păduri*; cf. fr. *déboiser,* germ. *entwalden*].

despădurire, despăduriri f. acţiunea de a despăduri şi rezultatul ei: *impresionantă este lucrarea de despădurire în scopul de a face solul arabil.* CĂL. [V. *despăduri*].

despădurít, ~ţi, despădurită, ~e a. de pe care s-a tăiat pădurea: *deal despădurit.* [V. *despăduri*].

despăgubí, despăgubesc vb. (tr.) a plăti echivalentul unei pagube (materiale): *a despăgubit pe toţi anchetaţii de-atunci.* REBR.; (refl. pas.) *îl asigură pentru sume mari, cu intenţia de a-i da foc şi a se despăgubi copios.* CĂL. [*Des-*[1] + *păgubi;* cf. germ. *entschädigen*].

despăgubíre, despăgubiri f. 1. acţiunea de a despăgubi; plătire a unei pagube; compensare: *ruşii ... cară totul din ţară în contul despăgubirilor de război.* GHEŢIE; 2. (concr.) sumă cu care se compensează o pagubă, o pierdere: *la reforma agrară, împroprietăriţi pe ţărani înainte de promulgarea legii, însă cu despăgubire.* CĂL. [V. *despăgubi*].

despăgubít, ~ţi, despăgubită, ~e a. care a primit despăgubire; desdăunat. [V. *despăgubi*].

despăienjení, despăienjenesc vb. 1. (tr.) a înlătura paianjenii: *a despăienjeni mansarda;* 2. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină limpede, clar: *i s-au despăienjenit ochii.* [*Des-*[1] + *păienjeni*].

despărţămînt, despărţăminte n. (înv.) despărţitură, secţie. [*Despărţi* + *-ămînt*; cf. fr. *département*].

despărţánie, despărţenii f. 1. despărţire, separare, izolare: *momentul despărţeniei de părinţi era solemn pentru mireasă.* GHICA; 2. (înv.) desfacere a căsătoriei; divorţ: *ca să-şi înduplece soţul părăsit să consimtă la despărţenie, îi dăruise două moşii.* M.CAR. [*Despărţi* + *-enie*].

despărţí, despárt vb. 1. (tr.) a separa, a izola (dintr-un amestec): *se făcea că nu-l zăreşte şi cu luare-aminte despărţea ciocălăii de pănuşe.* MAT.; *a alege şi despărţi grîne;* 2. (refl.) a se distinge, a se remarca: *un glas de flăcău din ţărani se desparte, puternic – se duce departe.* MAT.; 3. (tr.) a se interpune, a se afla între ...: *eu departe, tu departe, două dealuri ne desparte.* POP; *un gard desparte cele două moşii;* 4. (refl.) a se îndepărta de cineva sau de ceva; a părăsi: *eu mă despart acum de domnia ta poftindu-ţi sănătate.* SAD.; *s-au despărţit ca prieteni;* 5. (refl.) a divorţa: *Luxiţa s-a despărţit şi de un al doilea.* CĂL.; 6. (tr. şi refl.) a (se) împărţi în două sau mai multe părţi: *păr despărţit într-o cărare mediană.* CĂL. [Lat. **dispartire*].

despărţíre, despărţiri f. 1. faptul de a (se) despărţi; îndepărtare de cineva sau de ceva; despărţit[1]: *îmi amintesc cît se poate de bine despărţirea noastră din seara aceea.* GHEŢIE; 2. separare, îndepărtare: *e o dramă greoaie în care se demonstrează inumanitatea despărţirii de copil ... a unei mame.* CĂL.; 3. divorţ, desfacere a căsătoriei; *Maria nu voia să intre într-un proces de despărţire.* SAD.; 4. diviziune, împărţire, despărţitură: *lada are trei despărţiri;* 5. (înv.) circumscripţie (poliţienească sau administrativă): *l-am văzut ... trecea pe la despărţire.* CAR. [V. *despărţi*].

despărţít[1] n. despărţire. [V. *despărţi*].

despărţít[2], **~ţi, despărţită, ~e** a. **1.** separat unul de altul; izolat (de alţii): *amăgi cîteva detaşamente din tabără afară şi le bătu despărţite.* EM.; **2.** divorţat: *are două fete despărţite*; **3.** (înv.) deosebit, diferit: *ce ne învaţă această mijlocire despărţită, cu care a înviat Hristos pre cei trei morţi ...?* ANTIM; **4.** lipsit de unitate; divizat: *vrednicia noastră împreună, iar nu despărţită, să află bună.* B.-DEL. [V. *despărţi*].

despărţitór, ~i, despărţitoáre a. care desparte; care serveşte pentru a despărţi ceva: *vapoarele au pereţi despărţitori.* TUD.; *cunosc ... ceea ce ar trebui să se întîmple pe cele două maluri ale apei despărţitoare.* CF. [*Despărţi* + *-tor*].

despărţitúră, despărţituri f. compartiment, diviziune: *în unele locuri erau despărţituri, cu perdele, de bună seamă.* TUD. [*Despărţi* + *-tură*].

despături, despăturesc vb. (tr.) a desface un lucru împăturit. [*Des-*[1] + *(îm)pături*].

despăturíre, despăturíri f. acţiunea de a despături şi rezultatul ei. [V. *despături*].

despăturít, ~ţi, despăturită, ~e a. desfăcut, întins (după ce a fost împăturit). [V. *despături*].

despecetluí, despecetluiesc vb. (tr.) a rupe, a scoate peceţile (şi a deschide o scrisoare, un pachet); a desigila: *îndată am despecetluit răvaşul meu şi ţ-am scris.* KOG. [*Des-*[1] + *pecetlui*].

despecetluíre, despecetluíri f. acţiunea de a despecetlui şi rezultatul ei; despecetluit. [V. *despecetlui*].

despecetluít n. despecetluire. [V. *despecetlui*].

desperá, despér vb. **1.** (intr.) a-şi pierde orice speranţă: *virtuoşii murind nu desper.* EM.; **2.** (tr.) a face să-şi piardă nădejdea; a exaspera: *această aflare ne desperă, căci toate proviziile noastre se înecaseră.* AL.; *a despera pe amicii săi*; **3.** (înv.; refl.) a se lăsa pradă disperării; (şi: **dispera**). [Din lat. *desperare*].

desperánt, ~ţi, desperantă, ~e a. care duce la disperare; dezesperant: *acestea nu sînt simple îndreptare, sînt sinteze complete, exhaustive, uneori disperant de amănunţite.* CĂL.; (şi: **disperant**). [*Dispera* + *-ant*].

desperáre, desperări f. **1.** faptul de a despera; pierdere a speranţei, a nădejdii; (înv.) desperaţie: *bătrînul îşi lăsă capul în jos, cu un aer de supremă desperare.* VLAH.; **cu desperare, a)** în mod deznădăjduit: *deodată, ţipînd cu disperare, pică la pămînt leşinată.* AL.; **b)** (fig.) din toate puterile: *munceşte cu desperare*; **la desperare**, într-o împrejurare foarte grea: *nu mai ţii seama de toate la desperare*; **a duce** (sau **a aduce, a predispune, a împinge**) **la desperare**, a face să-şi piardă nădejdea; a exaspera: *nu există nici o situaţie care să ducă pe român la disperare anihilantă.* BL.; **în desperare de cauză**, în situaţia cea mai grea (cînd totul este considerat pierdut); neavînd altă soluţie: *în disperare de cauză, ... se adresă unui medic de-o reputaţie îndoielnică.* GHEŢIE; **2.** întristare profundă, descurajare; (şi: **disperare**). [V. *despera*].

desperát, ~ţi, desperată, ~e a. **1.** care nu lasă nici o speranţă; care provoacă desperare: *m-am întrebat adesea cum de am ajuns într-o asemenea situaţie disperată.* GHEŢIE; *stare desperată*; **2.** care exprimă, care dovedeşte desperare: *e ură şi turbare în ochii lor cei negri, adînci şi desperaţi.* EM.; **3.** ajuns la desperare; deznădăjduit: *desperat, era să ieie lumea în cap.* EM.; (subst.) *disperatul îşi cuprinse tîmplele în palme.* SAD.; (şi: **disperat**). [V. *despera*].

desperáţie, desperaţii f. (înv.) desperare: *din pricina dumitale, ... în desperaţie, i-am cheltuit.* KOG. [Din lat. *desperatio, -onis*].

desperecheá, desperechez vb. (tr.) **1.** a face să nu mai fie pereche; a dezuni, a despărţi; **2.** (p. ext.) a face să nu mai fie complet; a descompleta. [*Des-*[1] + *(îm)perechea*].

desperecheát, ~ţi, desperecheată, ~e a. fără pereche, despărţit de perechea lui; despărţit, separat; **2.** care nu (mai) face parte dintr-un tot; izolat, stingher: *strofe desperecheate.* AL. [V. *desperechea*].

desperechére, desperecheri f. acţiunea de a desperechea şi rezultatul ei. [V. *desperechea*].

despersonalizá vb. v. depersonaliza.

despersonalizáre f. v. depersonalizare.

despersonalizát a. v. depersonalizat.

despicá, despíc vb. **1.** (tr.) a tăia, a despărţi în lung; a crăpa: *ghioaga-n frunte-i arunca, fruntea-n două-i despica.* AL.; *a despica un lemn*; **a despica firul** (sau **firul de păr, părul**) **în patru**, a cerceta (exagerat de) amănunţit; **2.** (tr.) a străbate de-a curmezişul: *cel de al treilea semnal despică aerul umed al nopţii.* GHEŢIE; *pasărea despică aerul*; **3.** (fig.; refl.) a se frînge, a se sfîşia: *inima cea de dor aprinsă mai numa nu i să despică.* B.-DEL.; (tr.) *vioara lui despica inima.* GAL.; **4.** (fig.; tr.) a pătrunde un lucru complex; a analiza, a interpreta: *convorbirea ei cu Golo era acum despicată şi răstălmăcită de zece guri.* SAD.; **5.** (refl.) a se deschide, a se desface: *mugurul liliacului se despică şi-nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui.* OD.; **6.** (refl.) a se desface (în bucăţi), a se fărîmiţa, a se destrăma: *ceaţa prinde a se despica.* BL. [Lat. **despicare*].

despicáre, despicări f. **1.** acţiunea de a (se) despica; despicat[1], crăpare: *îl ajută la despicarea lemnelor*; **2.** despărţire, împărţire, divizare: *printre efectele negative ale unirii urmează să socotim bunăoară despicarea ţărănimii române în două grupuri.* BL. [V. *despica*].

despicát[1] n. faptul de a despica; despicare, crăpare: *îl ajută la despicatul lemnelor.* [V. *despica*].

despicát[2], **~ţi, despicată, ~e** a. desfăcut, crăpat de-a lungul: *hoaşca îşi împlîntase deja mîinile în pîntecele despicat al peştelui.* GHEŢIE. [V. *despica*].

despicătúră, despicături f. **1.** bucată de lemn despicată; ţandără: *se trase lîngă soba lungă; înăuntru ardeau despicături mari de lemn.* SAD.; **2.** tăietură, crăpătură în lungime: *le ademeneşte să vîre mîinile într-o despicătură de plop.* CĂL. [*Despica* + *-tură*].

despiedicá, despiédic v. (tr.) a scoate piedica de la piciorul unui animal sau de la roata unui vehicul. [*Des-*[1] + *(îm)piedica*].

despiedicáre, despiedicări f. acţiunea de a despiedica şi rezultatul ei. [V. *despiedica*].

despintecá, despíntec vb. (rar; tr.) a spinteca: *slujitorii îi înjunghie şi-i despintecă.* OD. [*Des-*[1] + *pîntece* + *-a*].

despiritualizá, despiritualizez vb. (rar; tr.) a lipsi de spirit, de viaţă spirituală: *insistă realistic asupra chipului despiritualizat prin muncă şi uzare a unei rase vechi.* CĂL. [*Des-*[1] + *spiritualiza*].

desplăcére, desplăceri f. (înv.) neplăcere, supărare: *o uitare curioasă care-i pricinuia o mulţime de desplăceri.* AL. [*Des-*[1] + *plăcere*; cf. fr. *déplaisir*].

despletí, despletesc vb. **1.** (tr.) a desface din împletitură; **2.** (refl. şi tr.) a(-şi) desface părul (împletit): *unde mi-i crăiasa oare? părul moale despletindu-şi.* EM. [*Des-*[1] + *(îm)pleti*].

despletíre, despletiri f. **1.** acţiunea de a (se) despleti şi rezultatul ei; **2.** (rar) ceea ce este despletit: *despletirea părului ... îmi cădea pe faţă şi pe mîini.* IBR. [V. *despleti*].

despletít, ~ţi, despletită, ~e a. **1.** desfăcut, neîmpletit: *plîng la clavire fecioare cu păr despletit.* BAC.; **2.** cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură: *baba muri ... şi nurorile despletite o boceau de vuia satul.* CR.; (fig.) *sub adumbriri de sălcii despletite, mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere.* GOGA; **3.** (rar) desfăşurat, răsfirat, împrăştiat: *sînt alte planuri mitologice mai despletite.* CĂL. [V. *despleti*].

despodobí, despodobesc vb. (tr. şi refl.) a(-şi) scoate podoabele. [*Des-*[1] + *(îm)podobi*].

despoiá vb. v. despuia.

despoiát a. v. despuiat.

despoiére f. v. despuiere.

despoleít, ~ţi, despoleită, ~e a. (rar) care şi-a pierdut poleiala: *se uita ... la pervazurile despoleite ale oglinzilor.* MACED. [*Des-*[1] + *poleit*].

despopí, despopesc vb. (rar; tr.) a scoate din rîndul preoţilor; a răspopi: *Mihai puse pe mitropolit de despopi pe Stoica.* BĂLC. [*Des-*[1] + *popi*].

despopulá, despopulez vb. (înv.; tr.) a depopula. [*Des-*[1] + *popula*].

despopulát, ~ţi, despopulată, ~e a. depopulat: *oraşe despopulate, glodoase şi ieşite din orbita zgomotului marii civilizaţii.* CĂL. [V. *despopula*].

desposedá, desposedez vb. (înv.; tr.) a deposeda: *n-au putut desposeda un popor întreg.* BĂLC. [*Des-*[1] + *poseda*].

déspot, despoţi m. **1.** suveran cu puteri absolute; tiran: *nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît încît să cer iertare acestui despot.* PETR.; **2.** (fig.) persoană care nu ţine cont de alţii, care vrea să-şi impună numai propria voinţă: *micul despot al familiei*; **3.** (în Imperiul Bizantin) guvernator autonom al unei provincii, al unui ţinut. [Din gr. mod. *despótis*, fr. *despote*].

despotcoví, despotcovesc vb. **1.** (tr.) a-i scoate potcoavele: *a despotcovi caii*; **2.** (refl.) a rămîne fără potcoave; a-şi pierde potcoavele. [*Des-*[1] + *potcovi*].

despotcovíre, despotcoviri f. faptul de a (se) despotcovi. [V. *despotcovi*].

despótic, ~ci, despotică, ~ce a. caracteristic despoţilor; tiranic, dictatorial: *imperiul a fost despotic, s-a bazat pe ţărănime şi pe bogătaşi.* IBR. [Din fr. *despotique*].

despotíe f. v. despoţie.

despotisí, despotisesc vb. (înv.; tr.) a asupri ca un despot: *se teme ca să nu ajungă la monarhie oameni răi, care să despotisească norodul.* B.-DEL. [*Dispot* + *-isi*].

despotísm, despotisme n. **1.** guvernare arbitrară a unui despot; **2.** conducere arbitrară, tiranică; despoţie, tiranie: *a luptat pe faţă ... pentru libertate, contra despotismului.* GHICA. [Din fr. *despotisme*].

despotmolí, despotmolesc vb. (tr.) **1.** a scoate din nămol (un vehicul, o navă etc.); **2.** a curăţa nămolul depus; **3.** (fig.) a reuşi să rezolve, să depăşească ceva dificil, complicat. [*Des-*[1] + *(îm)potmoli*].

despotmolíre, despotmoliri f. acţiunea de a despotmoli. [V. *despotmoli*].

despoţíe, despoţii f. **1.** guvernare autocratică; despotism: *de-ar fi monarhia cît de bună, cu vreme să mută în despoţie.* B.-DEL.; *Rusia e în mod egal muma mîndriei şi a lipsei de cultură, a fanatismului şi a despoţiei.* EM.; **2.** ţară condusă de un despot; (şi: **despotie**). [*Despot* + *-ie*].

despovărá, despovărez vb. (tr.) a lua povara, sarcina cuiva: *aceştia din urmă s-au odihnit o vreme, despovărîndu-şi, ca şi cei dintăi, caii.* SAD.; (refl.) *timpul aerian se despovărează în regiunea astrală rămînînd timp eteric.* BL. [*Des-*[1] + *povară*].

despovăţuí, despovăţuiesc vb. (înv.; tr.) a povăţui să nu facă cu intenţionează. [*Des-*[1] + *povăţui*; cf. fr. *déconseiller*].

déspre prep. **1.** în legătură cu ..., cu privire la...: *i-am scris despre toate acestea Carlei îndată după sosire.* GHEŢIE; *despre limba română*; **2.** (**cît despre**) în ceea ce priveşte ..., referitor la ...: *despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierţi.* EM.; **3.** (pop.) după, dinspre: *văr despre tată*; **4.** din partea, din regiunea: *plină despre munte iese luna din brădet.* COŞB.; *despre răsărit*; **5.** (înv.) spre, înspre, către, în partea ...: *dînd război vitejeaşte despre amîndouă părţile, multă pagubă s-au făcut.* UR.; **6.** (înv.) împotriva ..., asupra ...: *a venit vremea ca să dobîndească Ardealul pe seama împăratului şi a-şi izbîndi despre Mihai.* BĂLC.; **7.** (înv.) de către, dinspre: *mai toţi muritorii despre mine, cu înaurite-s legaţi cătine.* B.-DEL.; **8.** aproape de ..., către: *despre ziuă, somnul o doborî, şi adormi şi ea.* CR. [*De*[2] + *spre*].

desprejmuí, desprejmuiesc vb. (tr.) a scoate, a desființa împrejmuirea unui loc. [*Des-*[1] *+ (îm)prejmui*].

desprejmuíre, desprejmuiri f. acțiunea de a desprejmui și rezultatul ei. [V. *desprejmui*].

desprejmuít, ~ți, desprejmuită, ~e a. lipsit de împrejmuire, care nu mai are împrejmuire. [V. *desprejmui*].

despresurá, depresór vb. (tr.) a ridica, a înlătura împresurarea; a elibera din încercuire sau din asediu: *a despresura cetatea*. [*Des-*[1] *+ (îm)presura*].

despresuráre, despresurări f. acțiunea de a despresura și rezultatul ei. [V. *despresura*].

despresurát, ~ți, despresurată, ~e a. scăpat, eliberat din încercuire, din asediu. [V. *despresura*].

despréț n. v. dispreț.

desprețuitór a. v. disprețuitor.

despreună, despreún vb. (pop.; tr.) a despărți, a separa: *iată, omul s-a aflat, pe noi ne-a despreunat*. POP. [*Des-*[1] *+ (îm)preuna*].

despreunáre, despreunări f. acțiunea de a despreuna și rezultatul ei. [V. *despreuna*].

desprimăvărá, pers. 3 **desprimăvărează** vb. (refl.) **1.** a veni primăvara, a se face primăvară: *se desprimăvărează; copacii dau în mugur*. VLAH.; **2.** (rar) a înverzi: *s-a desprimăvărat pădurea, e-o nouă viață-n orice zvon*. EM. [*Des-*[1] *+ primăvară*].

desprimăvărare f. faptul de a se desprimăvăra; trecere de la iarnă la primăvară; început de primăvară. [V. *desprimăvăra*].

desprimăvărát n. început de primăvară, trecere de la iarnă la primăvară: *negru ca pământul în desprimăvărat*. [V. *desprimăvăra*].

desprínde, desprind vb. **1.** (tr.) a desface un lucru de altul de care era prins; a separa: *mi-am desprins mîna dintr-a ei și i-am cuprins umărul*. GHEȚIE; (refl. recipr.) *se prind de mîni și se desprind*. COȘB.; **2.** (tr.) a desface din locul unde este prins: *înșira bucăți mari de saltele de mușchi, pe care le desprindea din umbrișuri, de pe spinările stîncilor*. SAD.; (fig.) *aceste vorbe deșănțate se desprindeau chiar atunci din el, ca niște scîntei de suflet*. SAD.; **3.** (tr.) a scoate din jug sau din ham: *desprinse de la căruță un cal și-l dete fratelui său*. ISP; **4.** (refl.) a se desface (și a cădea) din locul unde era fixat: *părul ei cel negru-n valuri de mătasă se desprinde*. EM.; (fig.) *iată o stea s-a desprins de vecie topindu-și făptura-n neant*. VIERU; **5.** (refl.) a se separa, a se detașa, a ieși dintr-un grup: *din mulțimea întunecoasă ... se desprinse o umbră*. SAD.; **6.** (fig.; refl.) a se desluși, a se detașa, a ieși în relief: *terasa cu cele două colosale statui se desprinsese brusc din întuneric*. GHEȚIE; **7.** (refl.) a rezulta, a reieși: *din ce spunea ... se desprindea, cu amărăciune, o mare silă*. M.CAR. [*Des-*[1] *+ prinde*].

despríndere, desprinderi f. acțiunea de a (se) desprinde și rezultatul ei; desprins[1], dezlipire. [V. *desprinde*].

desprís[1] n. desprindere: *meșteri în desprinsul umbrelor din perete*. EM. [V. *desprinde*].

desprís[2]**, ~și, desprinsă, ~e** a. **1.** desfăcut, despărțit (de ceea ce era fixat): *etichetă desprinsă;* **2.** înțeles, distins: *învățăturile desprinse îi vor folosi mai tîrziu*. [V. *desprinde*].

despriponí, despriponesc vb. (tr.) a dezlega un animal de la pripon. [*Des-*[1] *+ priponi*].

despriponíre, despriponiri f. acțiunea de a despriponi și rezultatul ei. [V. *despriponi*].

desproprietărí, desproprietăresc vb. (rar; tr.) a expropria. [*Des-*[1] *+ (îm)proprietări*].

desproprietăríre, desproprietăriri f. acțiunea de a desproprietări și rezultatul ei. [V. *desproprietări*].

despuiá, despói vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) dezbrăca în pielea goală: *gaițele, scai de soră-mea, o despoaie la piele*. ST.; *ca și cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoia de tot puținul ce avea pe dînsa*. M.CAR.; **2.** (fig.; tr. și refl.) a (se) desfrunzi, a lăsa sau a rămîne fără verdeață: *munții de verziș se despuiau*. AL.; **3.** (tr.) a-i lua tot ce are; a prăda, a jefui: *pîndește la strîmtori, de despoaie negustori*. POP.; **4.** (tr.) a jupui: *optzeci de oi despoaie și prin frigări le pun*. NEGR.; **5.** (tr.) a coji: *despoind metodic de coajă un măr domnesc*. HOGAȘ; (refl.; pas.) *căutîndu-se sensul, sîmburele se despoaie de coajă*. BL.; **6.** (tr.) a scoate ce interesează dintr-un anumit punct de vedere: *dovada cea mai puternică că Eminescu ar fi renunțat la acest manuscris ... e că l-a despoiat de ce avea mai bun*. IBR.; *a despuia scrutinul*; **7.** (tr.) a lipsi de ceva, a face să nu (mai) aibă: *învață de le despoiară sv*[i]*ntele capete*. DOS.; *uzînd de o întrebare mai pură, cît mai despuiată de orice conținut*. BL.; (și: (pop.) **despoia**). [Lat. ***dispoliare***].

despuiát, ~ți, despuiată, ~e a. **1.** dezbrăcat în pielea goală: *Tovit au fugit despuiat în cîmpii de s-au ascuns*. ANTIM; *revăzu într-o imagine extraordinar de vie trupul despuiat al tinerei femei*. GHEȚIE; **2.** (p. ext.) îmbrăcat sumar; **3.** lipsit de frunze, de verdeață; uscat: *priveam pe geam siluetele despuiate ale copacilor*. GHEȚIE; **4.** jefuit, prădat; **5.** lipsit, sărac; (subst.) *mă închin cu sănătate de la golătate, despoieții din urmă*. CR.; **6.** din care s-au extras toate informațiile care interesează; care a fost excerptat: *documente despuiate*; (și: (pop.) **despoiat**). [V. *despuia*].

despuiére, despuieri f. **1.** acțiunea de a (se) despuia; **2.** prădare, jefuire: *ispitele sînt ... despoierea și mișălia*. RUSSO; **3.** pradă de război: *tuiuri, iatagane trunchiate și dispuieri luate de la dușmanii învinși*. OD.; **4.** dezbrăcare (în pielea goală); **5. despuierea scrutinului**, scoatere din urnă a buletinelor de vot și numărarea lor; **6.** (înv.) rămășiță: *muritoarele despuieri ale domniței*. OD.; (și: (pop.) **despoiere**). [V. *despuia*].

despuitór a. și m., f. v. dispunător.

desputá vb. v. disputa.

destabilizá, destabilizez vb. (tr. și refl.) a face să-și piardă sau a-și pierde stabilitatea, echilibrul. [Din engl. ***destabilize***].

destabilizánt, ~ți, destabilizantă, ~e a. destabilizator. [***Destabiliza*** *+ -ant*].

destabilizáre, destabilizări f. acțiunea de a (se) destabiliza și rezultatul ei. [V. ***destabiliza***].

destabilizát, ~ți, destabilizată, ~e a. care și-a pierdut stabilitatea, echilibrul. [V. ***destabiliza***].

destabilizatór, ~i, destabilizatoáre a. care destabilizează; destabilizant. [***Destabiliza*** *+ -tor*].

destăiná, destăinez vb. (rar; tr.) a destăinui: *un semn abia ce poate, ce distainâ? ce-arată fața mărei ce-i în lume?* EM.; (și: **distăina**). [***Des-***[1] *+* ***tainâ*** *+ -a*].

destăinuí, destăinuiesc și **destăínui** vb. **1.** (tr.) a mărturisi, a da la iveală o taină; a divulga, a împărtăși: *ar fi nevoit să destăinuiască logodniciei secretele tulburi ale vieții sale*. BL.; **2.** (p. ext.; tr.) a face cunoscut; a arăta, a releva: *biografia nu trebuie să facă nici o sforțare de a colora, ci numai să destăinuie simplu etapele unei vieți*. CĂL.; (fig.) *încep să destăinui o melodie nouă benzii de magnetofon*. VIERU; **3.** (refl.) a-și da pe față gîndurile sau sentimentele: *caută un suflet căruia să i se destăinuiască și se adresează preotului de pe moșia sa*. IBR.; **4.** (fig.; refl.) a se da pe față, a se trăda: *totul se destăinuiește în detaliu*. BL. [***Des-***[1] *+* ***tăinui***].

destăinuíre, destăinuiri f. acțiunea de a (se) destăinui și rezultatul ei: *din aceste destăinuiri aflăm două lucruri aproape cu siguranță*. EM. [V. ***destăinui***].

destín, destine n. **1.** curs al evenimentelor; ansamblu de condiții sau de împrejurări; soartă, viitor: *acesta este rezultatul strălucit al politicei dușcheate care a condus destinele țării noastre*. EM.; **2.** forță sau voință care ar hotărî soarta oamenilor; fatalitate: *nu-i rămînea nădejde de ocrotire și de iubire decît de la acel pe care i-l orînduise destinul*. SAD.; **3.** ceea ce a fost sortit cuiva; menire, ursită, zodie: *sub impulsul său se declanșează de fapt destinul creator al omului*. BL. [Din fr. ***destin***].

destiná, destinez vb. **1.** (tr.) a hotărî, a stabili pentru un scop: *s-ar manifesta printr-o evidentă inadecvație în raport cu funcția căreia îi este destinat*. BL.; **2.** (tr.) a ursi, a predestina: *un popor ce nu crede în mîndrul viitor e destinat să piară necunoscut*. BOL.; **3.** (tr.) a rezerva, a hărăzi: *experimentul era din capul locului destinat a fi o metodă de cercetare*. BL.; *îi destină un premiu*; **4.** (refl.) a se consacra, a se dedica: *s-a destinat activității literare*. [Din fr. ***destiner***, lat. ***destinare***].

destinăl, ~i, destinală, ~e a. (rar) care ține de destin, referitor la destin. [***Destin*** *+ -al*].

destináre, destinări f. acțiunea de a (se) destina și rezultatul ei. [V. ***destina***].

destinát, ~ți, destinată, ~e a. **1.** stabilit, hotărît dinainte; **2.** ursit, menit, sortit, predestinat. [V. ***destina***].

destinatár, ~i, destinatară, ~e m., f. persoană căreia i s-a adresat ceva: *poștașul ... mi-a întins două scrisori, rugîndu-mă să le transmit destinatarilor*. GHEȚIE. [Din fr. ***destinataire***, germ. ***Destinatar, Destinatär***].

destinátă, destinate f. (rar) înșiruire de evenimente necesare și a cauzelor lor; destin: *e legat cu însuși destinatele țării*. EM. [Din fr. ***destinée***].

destinatóriu, ~ii, destinatorie, ~ii a. care fixează o destinație. [Din lat. ***destinatorius***, fr. ***destinatoire***].

destinăție, destinații f. **1.** întrebuințare (hotărîtă dinainte): *fiecare are cîte o destinație particulară;* **2.** loc sau persoană către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva: *căruța merge și n-ar fi nimic altceva de făcut decît a aștepta sosirea la destinație*. CĂL.; *a ajunge la destinație*; (și: (înv.) **destinațiune**). [Din fr. ***destination***, lat. ***destinatio, -onis***].

destinațiúne f. v. destinație.

destínde, destind vb. **1.** (tr.) a întinde, a desfășura: *Basta își destinse armia în rînduială de bătaie*. BĂLC.; *paseri ... distind penele alese*. EM.; (fig.) *somnu-și destinde aripa somnoroasă*. AL.; (refl.) *la poalele munților Vosgi se destinde provincia Lorenei*. OD.; **2.** (tr.) a slobozi ceva întins: *a destinde arcul*; **3.** (tr. și refl.) a face să iasă sau a ieși dintr-o stare de contracție, dintr-o poziție incomodă etc.; a (se) îndrepta: *parcă întinerise, pielea obrazului se destinsese, o tentă de roz îi înviora pometii*. GHEȚIE; **4.** (tr. și refl.) a înceta sau a face să înceteze o stare de încordare, de surescitare, de tensiune; a (se) calma, a (se) relaxa: *destinde-te, doar nu sîntem la fotograf*. GHEȚIE; **5.** (p. ext.; tr. și refl.) a ieși sau a face să iasă din monotonia obișnuită; a (se) recrea, a (se) relaxa; **6.** (refl.) a-și mări volumul: *gazul comprimat se destinde cînd asupra lui nu mai acționează o forță*; (și: (înv.) **distinde**). [***Des-***[1] *+* *(în)**tinde***].

destíndere, destinderi f. **1.** faptul de a (se) destinde; slobozire a ceea ce a fost întins: *îi simțise destinderea de arc și-și încordase și el mușchii în direcția anumită*. SAD.; **2.** calmare, relaxare: *ar fi fost nevoie de un ceas-două de destindere*. GHEȚIE; **3.** (fig.) încetare a unei tensiuni (nervoase); liniștire: *în căldura molcomă cu miresme tari a ogoarelor, parcă suferise o destindere*. SAD. [V. ***destinde***].

destíns, ~și, destinsă, ~e a. **1.** lipsit de încordare; întins, desfășurat, relaxat: *slobozenia, copilă bălăioară cu cosițe lungi și aurite, se giuca cu un arc destins*. RUSSO; **2.** care a ieșit dintr-o stare de tensiune nervoasă; calmat, liniștit; **3.** care este întins, răspîndit pe o suprafață amplă, vastă. [V. ***destinde***].

destinzătór, ~i, destinzătoáre a. (rar) care destinde: *soare ... destinzător feeric de aripi zburătoare*. AL. [***Destinde*** *+ -ător*].

destituí, destítui vb. (tr.) a scoate dintr-o funcție, dintr-un post: *fu destituit și din direcție și de la catedră*. CĂL.; (fig.) *un gînd mă biruia la nesfîrșit, o trîmbă muzicală l-a destituit*. BAC. [Din fr. ***destituer***, lat. ***destituere***].

destituíre, destituiri f. acțiunea de a destitui și rezultatul ei; scoatere din funcție: *poate fi un preambul, anume aranjat, la o eventuală destituire*. GHEȚIE. [V. ***destitui***].

destituít, ~ţi, destituită, ~e a. scos din funcţie, lipsit de post. [V. *destitui*].

destoiá, destói vb. (reg.; tr.) **1.** a-şi descărca necazul, a-şi uşura inima; a se răzbuna: *cîteodată ai nevoie să-ţi mai destoi inima.* SAD.; **2.** a potoli: *amu îşi destoaie ei foamea de astă-vară.* C. [*Des-*[1] *+ toi*].

destóinic, ~ci, destoinică, ~ce a. **1.** vrednic, merituos: *Murgu s-a dovedit a fi un cal destoinic.* CĂL.; **2.** apt, capabil: *se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare şi de bogată.* CR.; **3.** isteţ, îndemînatic: *doi destoinici slujitori ai agiei s-au ţinut de mine.* SAD. [Din sl. *destoinikŭ*].

destoinicíe, destoinicii f. aptitudine, capacitate, iscusinţă, pricepere: *stă oare destoinicia unei naţii în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care-l ocupă ...?* EM. [*Destoinic + -ie*].

destrăbălá, destrăbălez vb. (refl.) a se deda la o viaţă imorală, a avea purtări dezmăţate. [Et. nec.].

destrăbăláre, destrăbălări f. faptul de a se destrăbăla; desfrîu, dezmăţ, desfrînare: *legeritatea şi destrăbălarea romană nu-i scăpau nici lui.* BL. [V. *destrăbăla*].

destrăbălát, ~ţi, destrăbălată, ~e a. desfrînat, dezmăţat. // m., f. persoană desfrînată. [V. *destrăbăla*].

destrămá, destrám vb. **1.** (tr.) a desface, a deşira firele: *a destrăma pînza;* (fig.) *curg zilele spre cimitir trist, una cîte una, şi destrămînd a vieţii fir se duc pe totdeauna.* BAC.; **2.** (refl.) a se zdrenţui (prin desfacerea sau prin ruperea firelor); a se desface: *de acum în colo, tot ce ţese se destramă.* CĂL.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) descompune, a (se) dezmembra: *trebuie să scoţi neapărat regimentul III, pe care Solomon şi Odobescu l-au demoralizat şi destrămat.* PETR.; *vin zorii noaptea s-o destrame.* VIERU; (fig.) *furtunelor dă zborul pămîntul de-l destramă.* EM. [*Des-*[1] *+ tramă + -a*].

destrămáre, destrămări f. acţiunea de a (se) destrăma şi rezultatul ei: *timpul e prin însăşi natura sa un mediu de fatală pervertire, degradare şi destrămare.* BL. [V. *destrăma*].

destrămát, ~ţi, destrămată, ~e a. **1.** cu fire desfăcute; zdrenţuit; (fig.) *luna ... ţesea aburii, care se tîrau pe cîmpie, în pînze destrămate de argint.* IBR.; **2.** care atîrnă: *cu buze largi, destrămate.* PANN; **3.** (înv.) dezmăţat, desfrînat; (fig.) *terezîile îşi încep danţul cel destrămat, care în sus, care în jos.* OD.; (subst.) *toţi beţivii, toţi destrămaţii.* GHICA. [V. *destrăma*].

destrămătór, ~i, destrămătoáre a. care destramă. // n. maşină folosită pentru pregătirea materialului fibros în filaturi (prin destrămarea progresivă a materiei prime). [*Destrăma + -tor*].

destrămătúră, destrămături f. **1.** fire sau smocuri rupte, destrămate dintr-o ţesătură; **2.** zdreanţă, ruptură. [*Destrăma + -tură*].

destroiení, destroienesc vb. (tr.) a deszăpezi. [*Des-*[1] *+ troieni*].

destroieníre, destroieníri f. deszăpezire. [V. *destroieni*].

destroienít, ~ţi, destroienită, ~e a. deszăpezit. [V. *destroieni*].

destroná vb. v. detrona.

destructíbil, ~i, destructibilă, ~e a. care poate fi distrus. [Din fr. *destructible*].

destructibilitáte f. proprietate a ceea ce poate fi distrus: *destructibilitatea poate avea loc prin dezagregarea şi dezintegrarea diferenţialelor.* BL. [Din fr. *déstructibilité*].

destructór, ~i, destructoáre a. şi m. f. (persoană) care distruge: *ca societate organizată prin natură contra agenţilor destructori ai naturii.* EM. [Din fr. *destructeur*].

destructurá, destructurez vb. (tr.) a desfiinţa, a desface structura a ceva. [*Des-*[1] *+ structura*].

destructuráre, destructurări f. acţiunea de a destructura şi rezultatul ei. [V. *destructura*].

destructurát, ~ţi, destructurată, ~e a. care are structura descompusă, desfiinţată. [V. *destructura*].

destruná, destrunez vb. (rar; tr.) a slăbi strunele; a descorda: *feciorul de împărat destrună arcul.* OD. [*Des-*[1] *+ (în)struna*].

destúl, ~i, destulă, ~e a. **1.** care este în cantitate suficientă, de ajuns, suficient: *am fost totdeauna caracter melancolic şi n-am avut niciodată destul curagiu în viaţă.* EM.; *exemple de orientare spre imediat se pot cita destule.* BL.; **2.** în cantitate mare, mult: *tata n-are destulă oştire.* ISP. // n. **1.** (înv.) belşug, îmbelşugare: *petrecător în destulul averii sale.* DOS.; **2.** (la pl.) lucruri foarte multe: *se colportează destule, îţi dai seama, şi nu numai despre trecutul ei.* GHEŢIE; *a făcut destule.* // adv. **1.** atît cît trebuie, suficient: *nu-s destul de legate dulceţurile.* AL.; *prostul, dacă nu-i fudul, nu-i prost destul*; **2.** (cu valoare de interjecţie) ajunge: *dar destul! venit-a ceasul, ceasul aşteptat.* MAT.; **3.** (exprimă ideea de diminuare sau de sporire): aproape ..., suficient de...: *părul îi era tot negru, dar amestecat cu arginteala vîrstei destul de înaintate.* MAT.; **4.** (înv.) pe deplin, în totalitate: *Pilat, vrînd să facă destul pre voia mulţimei, slobozi lor pre Varavva.* N.TEST. [*De*[2] *+ sătul*].

destulá, destulez vb. (înv.; tr.) a îndestula: *l-au destulat pre el întru pustie.* BIBLIA. [De la *destul*].

destupă, destúp vb. (tr.) a scoate dopul, capacul sau altceva care acoperă o deschizătură; a desfunda, a deschide: *hotărî stolnicilor să întindă merinde şi să destupe ulcioarele.* SAD.; (refl.) *un pocnet sec, parcă s-ar fi destupat o sticlă de şampanie.* GHEŢIE. [*Des-*[1] *+ (a)stupa*].

destupáre, destupări f. acţiunea de a destupa şi rezultatul ei. [V. *destupa*].

destupát, ~ţi, destupată, ~e a. **1.** fără dop, fără capac sau fără ceea ce acoperă (de obicei): *sticlă destupată*; **2.** (fig.) inteligent; receptiv, deschis: *om destupat la minte.* [V. *destupa*].

destupătór, ~i, destupătoáre a. care destupă. // n. (rar) unealtă cu care se destupă. [*Destupa + -tor*].

destupătúră, destupături f. (înv.) deschidere, destupare: *premeneala soarelui, destupătura mormînturilor şi ieşitul morţilor* DOS. [*Destupa + -tură*].

deşţărá, deşţărez vb. (înv.; tr.) a alunga din ţară; a exila; (refl.) *obligă pe mulţi tineri a se deşţăra.* AL. [*Des-*[1] *+ ţară;* cf. fr. *dépayser*].

deşţărát, ~ţi, deşţărată, ~e a. şi m., f. (persoană) alungată din ţară, exilată. [V. *deşţăra*].

deşţelení, deşţelenesc vb. (tr.) a ara o ţelină (un loc ce nu a mai fost cultivat) pentru a o transforma în teren cultivabil; (fig.) *Aristotel nu a trebuit să deşţelenească el însuşi terenul atunci cînd şi-a început activitatea de logician.* BL. [*Des-*[1] *+ (în)ţeleni*].

deşţeleníre, deşţeleníri f. acţiunea de a deşţeleni şi rezultatul ei; (fig.) *gîndirea ioniană se îndrepta şi spre o deşţelenire a empiriei.* BL. [V. *deşţeleni*].

deşţelenít, ~ţi, deşţelenită, ~e a. arat adînc pentru a deveni cultivabil: *pămînt deşţelenit.* [V. *deşţeleni*].

deşţelenitór, ~i, deşţelenitoáre a. şi m. f. (rar) (persoană) care deşţeleneşte; (fig.) *ei erau deşţelenitorii ogorului literar şi aveau de luptat cu toate greutăţile.* IBR. [*Deşţeleni + -tor*].

desubstanţializát, ~ţi, desubstanţializată, ~e a. lipsit de forţă, de stridenţă: *muzica lui Debussy e de fapt desubstanţializată.* BL. [*Des-*[1] *+ substanţializa + -at*].

desublimá, desublimez vb. (fiz.; tr. şi intr.) a trece sau a face să treacă direct dintr-o stare gazoasă în cea solidă. [Din fr. *désublimer*].

desublimáre, desublimări f. faptul de a desublima. [V. *desublima*].

desucí, desucesc vb. (tr.) a face să nu mai fie răsucit. [*De-*[5] *+ suci*].

desuát, ~ţi, desuetă, ~e a. **1.** ieşit din uz; vechi, perimat: *nu vom face o disertaţie asupra acestei teorii fizicale desuete.* BL.; (adv.) *recunoşteai în ea una din adolescentele pe care părinţii le persecută învăţămîntîndu-le desuet.* GHEŢIE; **2.** care se comportă, acţionează etc. potrivit unor obişnuinţe sau reguli vechi, demodate: *fata cam ştearsă şi desuetă, ieşită din pensionul elveţian, se transformase peste noapte într-o păpuşă de societate.* GHEŢIE. [Din fr. *désuet*, lat. *desuetus*].

desuetúdine f. caracter învechit, perimare, lipsă de corespondenţă cu vremea; **a cădea în desuetudine**, a ieşi din uz, a se demoda, a se perima: *în epoca domniei fanariote a căzut în desuetudine.* EM. [Din fr. *désuétude*, lat. *desuetudo, -inis*].

desuflecá, desúflec vb. (reg.; tr.) a desface ceea ce era suflecat: *o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care ... atunci le desuflecase.* CR. [*Des-*[1] *+ sufleca*].

desulfitá, desulfitez vb. (tr.) a îndepărta bioxidul de sulf: *a desulfita mustul, vinul.* [Din fr. *désulfiter*].

desulfitáre, desulfitări f. acţiunea de a desulfita. [V. *desulfita*].

desulfitát, ~ţi, desulfitată, ~e a. care a fost supus desulfitării: *vin desulfitat.* [V. *desulfita*].

desulfurá, desulfurez vb. (tr.) a elimina sulful sau compuşii sulfului dintr-o substanţă. [Din fr. *désulfurer*].

desulfuráre, desulfurări f. acţiunea de a desulfura şi rezultatul ei. [V. *desulfura*].

desulfurát, ~ţi, desulfurată, ~e a. din care a fost eliminat sulful; fără sulf sau compuşi pe bază de sulf. [V. *desulfura*].

desveşti vb. v. dezveşti.

desvoálbe, desvolb vb. (înv.) **1.** (tr.) a extinde, a dezvolta; **2.** (tr.) a expune pe larg, a prezenta amănunţit; a lămuri: *începe Tanalău a desvolbi răul ce cuprinde în sine monarhia.* B.-DEL.; **3.** (tr.) a întinde ce era înfăşurat; a desfăşura: *călărimea desvoalsă îndată alb-verdele steag.* B.-DEL.; **4.** (refl.) a se desface, a înflori; (şi: **desvoalge, desvolba, desvolbi**). [Lat. **disvolvere*].

desvoálge vb. v. desvoalbe.

desvolbá vb. v. desvoalbe.

desvolbí vb. v. desvoalbe.

deszăpezí, deszăpezesc vb. (tr.) a curăţa de zăpadă, a scoate din zăpadă. [*Des-*[1] *+ (în)zăpezi*].

deszăpezíre, deszăpeziri f. acţiunea de a deszăpezi; deszăpezit[1]. [V. *deszăpezi*].

deszăpezit[1] n. deszăpezire. [V. *deszăpezi*].

deszăpezit[2]**, ~ţi, deszăpezită, ~e** a. curăţat de zăpadă (şi redat circulaţiei). [V. *deszăpezi*].

deszăvorí, deszăvorăsc vb. (pop.; tr.) a deschide dînd zăvorul la o parte: *porţile că descuia curţile deszăvora.* POP. [*Des-*[1] *+ zăvori*].

deszíce vb. v. dezice.

deşánţ n. (reg.) lucru curios, bizar, de mirare; **a-i fi** (sau **a-i părea**) **deşanţ**, a-i fi (sau a-i părea) ciudat: *poate ţi-i deşanţ de una ca aceasta.* CR. [Et. nec.].

deşănţá, deşănţez vb. (refl.) a se destrăbăla. [V. *deşanţ*].

deşănţáre, deşănţări f. (şi fig.) destrăbălare, dezmăţ. [V. *deşănţa*].

deşănţát, ~ţi, deşănţată, ~e a. **1.** ciudat, straniu, neobişnuit: *dar deşănţat mai eşti.* CR.; **2.** dezmăţat, destrăbălat; dezordonat: *l-a găsit hoinărind în mediile cele mai deşănţate.* CĂL.; (subst.) *femeia era o deşănţată.* CĂL.; **3.** neruşinat, necuviincios: *nu s-au sfiit să mormăiască ... nişte vorbe deşănţate despre dăjdiile mişeilor.* SAD.; *în Basarabia înfloresc festinurile şi omagiile deşănţate.* CF. [V. *deşănţa*].

déşcă, (rar) **deşce** f. (înv. şi pop.) soldat vechi în serviciu: *au ieşit din rînduri majurii, deşcele bătrîne ale oştirii.* ST. [Din sb. *děko* „băiat"].

deşelá[1]**, deşél** vb. (tr.) a deşeua. [*Des-*[1] *+ şea*].

deşelá[2]**, deşél** vb. (tr.) a frînge spinarea, a îndoi: *cum te sui tu călare pe purcel să mi-l deşăli?* REBR.; *l-a bătut de l-a deşelat.* [*Des-*[1] *+ şale*].

deşelát[1], ~ţi, deşelată, ~e a. cu spinarea frîntă, încovoiată: *a scăpat abia cu zile deşelat şi schilodit.* C.; *bou deşelat.* [V. ***deşela[2]***].

deşelát[2] n. **1.** faptul de a deşela[2]; **2. pe deşelate** (sau **deşelatele, deşelatelea**) fără şa: *un băieţandru călare pe deşelate pe un căluşel.* ISP. [V. ***deşela[2]***].

deşelát[3], ~ţi, deşelată, ~e a. cu şaua scoasă; fără şa. [V. ***deşela[1]***].

deşért[1], ~ţi, deşartă, ~e a. **1.** care nu conţine nimic; gol: *pivniţa mărfurilor ... era deşartă.* BOL.; *un om ţinea puţin un oboroc deşert cu gura spre soare.* CR.; **2.** lipsit de vietăţi şi de vegetaţie; pustiu: *regiune deşartă;* **3.** lipsit de oameni (care să circule); depopulat: *într-un han departe, doarme şi hangiul, străzile-s deşarte.* BAC.; **4.** (fig.) lipsit de temei; amăgitor: *este o vechie întru norod credere deşartă cum că unii oameni au legătură cu dracu.* B.-DEL.; **5.** (fig.) lipsit de conţinut, de profunzime, de importanţă; iluzoriu: *regina ţi-a dat contia şi senioria, lucruri deşarte toate.* NEGR.; **6.** aplecat spre desuetudine; frivol, neserios; **7.** lipsit de rezultat; nefolositor, zadarnic: *aţi luptat luptă deşartă, aţi vînat ţintă nebună.* EM. [Lat. ***desertus***].

deşért[2], deşerturi n. **1.** loc arid cu faună şi cu vegetaţie foarte redusă, puţin locuit; pustiu, pustietate: *o parte a deşertului sirian fusese făcut atît de fertil.* BL.; (fig.) *din nefericire, ruşii sînt sub dominarea unui deşert sufletesc.* EM.; **în deşert**, a) în gol, fără ţintă: *sta aşa la fereastră, cu ochii pierduţi şi adînciţi în deşert.* VLAH.; **b)** în van, zadarnic: *Ialomiţa ... scaldă în deşert profilul vastului bărăgan.* HASD.; **a lua în deşert**, a batjocori; **2.** (pop.) parte scobită a corpului între ultima coastă şi şold: *îndată a descoperit locul pătruns de fier în coastă, puţin deasupra deşertului.* SAD. [Lat. ***desertum***].

deşertá, deşért vb. **1.** (tr.) a face deşert, a goli de conţinut: *urmînd sfatul dat, deşertă plosca.* NEGR.; **2.** (tr.) a turna, a vărsa, a face să curgă: *puse pîntecele la cale, deşertînd peste slănină şi vinul.* TUD.; **3.** (refl.) a deveni gol; a deveni lipsit de oameni: *camerele laterale se deşertaseră.* SAD. [***Deşert[1]*** + *-a*].

deşertáre, deşertări f. (pop.) acţiunea de a (se) deşerta; deşertat[1]: *a făcut atîta deşărtare a provinciilor sale.* BĂLC. [V. ***deşerta***].

deşertát[1] n. (pop.) deşertare. [V. ***deşerta***].

deşertát[2], ~ţi, deşertată, ~e a. care a fost golit, care nu mai conţine nimic în interior. [V. ***deşerta***].

deşertăciúne, deşertăciuni f. **1.** lipsă de valoare, de importanţă: *totul e deşărtăciune.* BIBLIA; **2.** preocupare pentru lucruri nefolositoare, fără importanţă: *mare-ţi este deşărtăciunea, dacă te crezi învingător.* AL. [***Deşert[1]*** + *-ăciune*].

deşértic, ~ci, deşertică, ~ce a. care ţine de deşert: *zonă deşertică.* [***Deşert*** + *-ic*; cf. fr. ***désertique***].

deşertificá, pers. 3 **deşertifică** vb. (refl.) a se transforma în deşert; a deveni deşert: *anual suprafeţe întinse de teren se deşertifică.* [De la ***deşertificare***].

deşertificáre, deşertificări f. faptul de a se deşertifica; transformare a unei regiuni în deşert. [Din fr. ***désertification*** (după *deşert*)].

deşéu, deşeuri n. rest, rămăşiţă, parte neutilizabilă care rămîne dintr-un material folosit. [Din fr. ***déchet***].

deşeuá, deşeuez vb. (tr.) a scoate şaua: *a deşeua calul.* [***Des-[1]*** + *(în)şeua*].

deşeuát, ~ţi, deşeuată, ~e a. căruia i s-a scos şaua; fără şa. [V. ***deşeua***].

deşí conj. (indică o concesie) cu toate că, măcar că: *ideea că ea se găseşte în casă, deşi nu lîngă mine, îmi năştea în suflet o contrarietate plăcută.* GHEŢIE. [***De[2]*** + ***şi***].

deşiderá, deşidér vb. (înv.; tr.) a dori foarte mult: *nu upuvăreţi în nedreptate, şi în răpire nu deşiderareţi.* PSALT. [Lat. ***desiderare***].

deşiderát, deşiderate n. (înv.) dorinţă: *deşideratul înremiei lui dat-ai lui, şi vrearea rostului n-ai lăsatu elu.* PSALT. [V. ***deşidera***].

deşirá, deşír vb. **1.** (refl.) a ieşi de pe aţă, a se desface din şir: *mărgelele se deşiră;* (fig.) *sunetele lor se deşirau de pe o cordea de aur.* MACED.; (tr.) *apele-şi deşiră graiul ne-ntrecut.* MACED.; **2.** (refl.) a se desfăşura de pe ghem; **3.** (refl. şi tr.) a (se) desface, a (se) destrăma: *viaţa nu-i un tricotaj, dacă ai greşit, să deşiri totul şi s-o iei de la început.* PETR.; **4.** (fig.; refl.) a se destinde, a se linişti: *se deşiră odată şi se înalţă pînă la lună.* CR; **5.** (refl.) a se împrăştia, a se răspîndi: *răzăşii s-au îmbulzit, apoi s-au deşirat de partea cealaltă a movilei.* SAD. [Lat. ***diserrare***].

deşirábil, ~i, deşirabilă, ~e a. care se poate deşira. [***Deşira*** + *-bil*].

deşiráre, deşirări f. acţiunea de a (se) deşira şi rezultatul ei: *deşirarea ghemului;* (fig.) *înecat încă de întunerec, oraşul îşi lăbărţa sub deal deşirările lui de uliţi.* MACED. [V. ***deşira***].

deşirát, ~ţi, deşirată, ~e a. **1.** destrămat, desfăcut: *hainele de pe dînsa erau sfîşiate şi deşirate.* ISP.; **2.** (fig.) înalt şi slab: *bărbatul deşirat cu numele Ghiţă şi-a mîngîiat puţina barba bălaie.* SAD. // adv. prelung: *de ce aşa tare şi deşirat ai oftat?* PANN. [V. ***deşira***].

deşocá, desochez vb. (med.; tr.) a scoate din starea de şoc. [***Des-[1]*** + ***şoca***].

deşocáre, deşocări f. acţiunea de a deşoca. [V. ***deşoca***].

deşocát, ~ţi, deşocată, ~e a. care a fost scos din starea de şoc. [V. ***deşoca***].

deşt n. v. deget.

deştépt, ~ţi, deşteáptă, ~epte a. **1.** trezit din somn, treaz: *cînd îi pleca, dacă n-oi fi eu deştept, să laşi uşa de la drum deschisă.* CAR.; **2.** ager la minte, inteligent: *era deştept băiatul, iscusit şi numai spirt.* ISP.; **3.** care exprimă inteligenţă: *privirea îi e chibzuită, deşteaptă, în contrast cu veşmintele orientale.* CĂL.; *vorbe deştepte.* [Lat. ***de-excitus***].

deşteptá, deştépt vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) trezi din somn: *se deşteaptă ... după un somn bun.* CAR.; *se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deştepte pe Roza din somn.* REBR.; (fig.) *spiritul omenesc se deştepta, depăşindu-şi somnul mitic.* BL.; **2.** (refl.) a deveni mai inteligent; a i se deschide mintea; a ajunge să înţeleagă ceva; **3.** (refl. şi tr.) a (se) stîrni, a (se) dezlănţui; a reveni la viaţă: *ai deşteptat în mine poetice simţiri.* AL.; a **deştepta curiozitatea cuiva**, v. **curiozitate; 4.** (refl.) a deveni conştient, a-şi da seama de realitate; a se trezi din letargie, din amorţeală, din ameţeală etc.: *deşteptîndu-se din delir, rămîne surprins de mediul monahal în care se află.* CĂL.; **5.** (refl. şi tr.) a se ivi sau a face să se ivească; a lua sau a da fiinţă: *alte gînduri îmi zburau prin cap şi alte plăceri mi se deşteptau în suflet.* CR. [Lat. ***de-excitare***].

deşteptáre, deşteptări f. **1.** faptul de a (se) deştepta; trezire din somn; sculare: *doarme somnul cel fără deşteptare.* VLAH.; (fig.) *o nouă primăvară de visuri şi păreri... o lungă deşteptare zvoneşte împrejur.* BAC.; **2.** semnal prin care se anunţă sculatea dimineaţa; **3.** moment în care se trezeşte cineva din somn: *ceasurile dintre deşteptare şi culcare deveniră nefiresc de lungi.* GHEŢIE. [V. ***deştepta***].

deşteptát n. **1.** faptul de a se deştepta (din somn); **2.** moment al trezirii (din somn): *pe la deşteptatul rîndunicilor.* CAR. [V. ***deştepta***].

deşteptăciúne, deşteptăciuni f. **1.** însuşirea de a fi deştept; inteligenţă, pricepere: *deşteptăciunea e înlocuită cu viclenia şi cu umorul sinistru.* CĂL.; **2.** comportare, faptă, vorbă de om deştept. [***Deştept*** + *-ăciune*].

deşteptătór, ~i, deşteptătoáre a. care deşteaptă din somn. // n. ceasornic care sună la ora fixată, pentru a deştepta din somn pe cineva: *deşteptătorul îşi amesteca bătăile într-o măcinare monotonă.* GHEŢIE. [***Deştepta*** + *-tor*].

deştérne, deştern vb. **1.** (tr.) a strînge aşternutul de pe pat sau faţa de masă; (absol.) *ia masa, că nu mănînc, deşterne-mi că nu mă culc.* POP.; (refl.) *ca-n basme masa mi s-ar pune şi s-ar deşterne tot ca-n basme.* MACED.; **2.** (fig.; refl.) a se descoperi: *priveliştile sclipitoare ce-n repezi şiruri se diştern.* EM.; (şi: (reg.) **dişterne**). [***Des-[1]*** + *(a)şterne*].

deştínde vb. v. descinde.

deştínge vb. v. descinde.

deşucheát, ~ţi, deşucheată, ~ete a. **1.** nebun, într-o ureche: *erau năzuroşi, tembeli, deşucheaţi.* ISP.; **2.** dezmăţat, destrăbălat: *fată deşucheată;* (subst.) *casa era locul de întîlnire al lumii deocheaţilor şi deşucheaţilor timpului.* M.CAR.; **3.** deşănţat, indecent: *acu mişcările şi gesturile sînt şi mai deşucheate.* CAR.; (fig.) *acesta este rezultatul strălucit al politicei deşucheate care a condus destinele ţării noastre.* EM. [***Des-[1]*** + ***şucheat***].

deşuchetúră, deşucheturi f. (rar) faptă deşucheată; faptă de om ţicnit: *deşucheturile lui, oricare ar fi fost, ajunseseră să pară la dînsul ... fireşti.* M.CAR. [***Deşucheat*** + *-ură*].

deşugubinár m. v. şugubinar.

deşugubínă f. v. şugubină.

deşurubá, deşurubez vb. (tr.) **1.** a desface ceea ce este prevăzut cu un filet; a desface un şurub: *scoase din buzunar o sticlă lătăreaţă, îi deşurubă dopul de metal galben.* TUD.; **2.** a demonta, a desprinde din şuruburi. [***Des-[1]*** + *(în)**şuruba***].

deşurubáre, deşurubări f. acţiunea de a deşuruba. [V. ***deşuruba***].

deşurubát, ~ţi, deşurubată, ~e a. **1.** desfăcut prin învîrtire; **2.** cu şuruburile scoase. [V. ***deşuruba***].

detailá vb. v. detalia.

detailát a. v. detaliat.

detailíst[1], detailişti m. persoană care vinde în detaliu, cu amănuntul; (adj.) *negustor detailist.* [Din germ. ***Detaillist***].

detailíst[2], ~şti, detailistă, ~e a. (rar) care ţine de detaliu; referitor la detaliu: *domină realismul detailist şi înregistrator.* BL. [***Detaila*** + *-ist*].

detaliá, detaliez vb. **1.** (tr.) a expune, a arăta în mod amănunţit: *eşti sadic ..., vrei să-ţi detaliez nenorocirea.* PETR.; **2.** (refl.) a se contura, a ieşi în evidenţă: *îndoituri, depresiuni, pete de altă culoare decît a bradului, de obicei invizibile, se detaliau în transparenţa desăvîrşită a aerului.* IBR.; (şi: (înv.) **detaila**). [Din fr. ***détailler***].

detaliát, ~ţi, detaliată, ~e a. şi adv. (în mod) amănunţit: *nu e cazul să intrăm în expunerea detaliată a situaţiilor.* BL.; (şi: (înv.) **detailat**). [V. ***detalia***].

detaliére, detalieri f. acţiunea de a detalia şi rezultatul ei. [V. ***detalia***].

detáliu, detalii, (înv.) **detaliuri** n. **1.** amănunt, parte dintr-un întreg: *de multe ori un detaliu realist e element de artă.* IBR.; **în detaliu, a)** amănunţit: *voi veni poimîine spre a discuta lucrul în detaliu.* CĂL.; **b)** cu amănuntul; **2.** lucru mărunt, lipsit de importanţă: *e prea multă insistenţă în referinţă, prea mult detaliu.* CĂL. [Din fr. ***détail***].

detartrá, detartrez vb. (tr.) a curăţa de tartru. [Din fr. ***détartrer***].

detartráj, detartraje n. (rar) detartrare. [Din fr. ***détartrage***].

detartránt, ~ţi, detartrantă, ~e a. şi n. (substanţă) care detartrează. [Din fr. ***détartrant***].

detartráre, detartrări f. acţiunea de a detartra; (rar) detartraj. [V. ***detartra***].

detaşá, detaşez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) desface, a (se) desprinde, a (se) separa: *unele versuri se detaşează de la sine, ca unităţi independente.* CĂL.; **2.** (tr.) a trece temporar un angajat la o altă unitate, în interes de serviciu; **3.** (refl.) a se distinge, a ieşi în evidenţă: *arta ioniană şi apoi atică ... se detaşează încetul cu încetul de pe fundalul modelelor copleşitoare.* BL. [Din fr. ***détacher***].

detaşábil, ~i, detaşabilă, ~e a. care se poate desprinde, detaşa. [Din fr. ***détachable***].

detaşamánt, detaşamente n. **1.** subunitate militară cu sarcina de a îndeplini misiuni cu caracter independent: *cortegiul este închis şi deschis printr-un detaşament de jandarmi călări.* CĂL.; **2.** echipă, grup. [Din fr. ***détachement***].

detaşáre, detaşări f. acţiunea de a (se) detaşa; **cu detaşare**, fără a se implica (sufleteşte); neutru: *munca ... mă ajuta să privesc cu o anumită detaşare eşecurile vieţii mele sentimentale.* GHEŢIE. [V. ***detaşa***].

detaşát, ~ţi, detaşată, ~e a. izolat, desprins: *idei detaşate.* // adv. **1.** în mod categoric; cu un avans apreciabil: *a cîştigat detaşat cursa*; **2.** cu detaşare: *priveşte detaşat la cele din jur.* [V. ***detaşa***].

detectá, detectez vb. (tr.) **1.** a descoperi, a identifica (o mină explozivă, un avion etc.); **2.** (p. ext.) a descoperi, a găsi ceva. [Din fr. ***détecter***].

detectábil, ~i, detectabilă, ~e a. care poate fi detectat. [Din fr. ***détectable***].

detectáre, detectări f. faptul de a detecta. [V. ***detecta***].

detectív, detectivi m. agent secret (de poliţie) care realizează urmăriri: *mă luai pe urmele lui, mai discret decît un bătrîn detectiv.* CAR. [Din fr. ***détective***].

detectivísm n. activitate, atitudine de detectiv: *făcînd detectivism pe cont propriu, descoperă pe făptuitor.* CĂL. [***Detectiv*** + ***-ism***].

detectivístic, ~ci, detectivistică, ~ce a. de detectiv; caracteristic detectivismului: *începe o adevărată campanie detectivistică, aflînd drumuri ascunse ale contrabandistului.* CĂL. [***Detectiv*** + ***-istic***].

detectór, detectoare n. aparat sau dispozitiv folosit pentru a detecta (gaze, unde radio etc.): *detector de metale.* [Din fr. ***détecteur***].

detécţie, detecţii f. identificare a prezenţei unui semnal util într-o recepţie de unde electromagnetice; **roman de detecţie**, roman poliţist. [Din fr. ***détection***].

detensioná, detensionez vb. (tr.) a elimina sau a reduce tensiunea. [***Des-***[1] + ***tensiona***].

detensionáre, detensionări f. acţiunea de a detensiona. [V. ***detensiona***].

detensionát, ~ţi, detensionată, ~e a. lipsit de tensiune (ridicată); destins. [V. ***detensiona***].

deténtă, detente f. **1.** destindere a volumului unui gaz; **2.** capacitate de reacţie în desprinderea de sol a unor sportivi. [Din fr. ***détente***].

detentór, detentori m. (jur.) persoană care deţine un lucru; deţinător: *veţi cerca să eludaţi chiar convenţiunea, să nu plătiţi detentorilor de acţiuni primitive.* EM. [Din fr. ***détenteur***].

deténţie f. v. detenţiune.

detenţiúne, detenţiuni f. **1.** reţinere în arest, pedeapsă cu închisoarea: *e arestat ..., judecat în patru şedinţe şi osîndit la detenţiune pe timp nehotărît.* CĂL.; **detenţiune preventivă**, v. **preventiv**; **2.** (rar) păstrare, posedare a unui bun material: *gajul a trecut în detenţiunea creditorului*; (şi: **deténţie**). [Din fr. ***détention***, lat. ***detentio, -onis***].

detergént, detergenţi m. produs întrebuinţat la curăţarea şi la degresarea obiectelor textile, casnice etc. [Din fr. ***détergent***].

deteriorá, deteriorez vb. (tr. şi refl.) a (se) strica, a (se) uza (prin întrebuinţare). Din fr. ***déteriorer***, lat. ***deteriorare***].

deterioráre, deteriorări f. acţiunea de a (se) deteriora şi rezultatul ei. [V. ***deteriora***].

deteriorát, ~ţi, deteriorată, ~e a. stricat, uzat: *maşini deteriorate;* (p. ext.) *voinţa sau energia psihică apar deteriorate sau diminuate.* BL. [V. ***deteriora***].

determiná, detérmin vb. (tr.) **1.** a produce, a cauza apariţia sau dezvoltarea unui fenomen: *acţiunile sînt determinate de sentimente.* IBR.; *căderea a determinat moartea*; (refl. recipr.) *experimentul şi teoria se determină reciproc.* BL.; **2.** a stabili, a fixa, a hotărî (cu precizie): *nu se preocupă să determine individualitatea eroilor.* CĂL.; *a determina o distanţă*; **3.** a calcula, a deduce: *a determina coordonatele unui punct*; **4.** a face să ia o decizie: *caută să ne impună părerile lui şi să ne determine la acţiune.* IBR.; *l-am determinat să plece*; (refl.) *cunosc scriitori care se determină foarte greu cum să pună titlul.* IBR.; **5.** (gram.) a însoţi precizînd caracteristici, circumstanţe, etc.: *adverbele determină verbe.* [Din fr. ***déterminer***, lat. ***determinare***].

determinábil, ~i, determinabilă, ~e a. care poate fi determinat: *conceptele fundamentale cu care ei lucrează sînt acum concepte relaţionale matematic determinabile.* BL. [Din fr. ***déterminable***].

determinánt, ~ţi, determinantă, ~e a. **1.** care determină (sau poate determina); hotărîtor, determinativ: *probează prezenţa călăuzitoare, dacă nu determinantă, a factorilor stilistici.* BL.; (subst. f.) *determinantele stilistice ale unei culturi nu împiedică ivirea în cadrul acestora a unor idei sau concepţii.* BL.; **2.** (gram.; şi subst. m.) care precizează sensul unui cuvînt sau al unei propoziţii. // m. (mat.) tablou format din numere, monoame etc. dispuse pe un număr egal de linii şi coloane, care se foloseşte la rezolvarea sistemelor de ecuaţii. [Din fr. ***déterminant***].

determináre, determinări f. **1.** faptul de a determina; (rar) determinaţie: *determinarea deosebirilor şi asemănărilor ne ajută să facem grupări.* IBR.; **2.** cuvînt sau propoziţie care însoţeşte alt cuvînt sau propoziţie precizînd caracteristici sau circumstanţe. [V. ***determina***].

determinát, ~ţi, determinată, ~e a. **1.** precizat, stabilit: *cunoaşterea deplină se realizează numai prin concepte ce circumscriu genuri determinate.* BL.; **2.** (gram.; şi subst. m.) al cărui sens este precizat de alt cuvînt sau de altă propoziţie. [V. ***determina***; cf. fr. ***déterminé***].

determinatív, ~i, determinativă, ~e a. **1.** (gram.; şi subst.) care însoţeşte un cuvînt făcînd anumite precizări; determinant; **adjectiv determinativ**, adjectiv pronominal care exprimă un raport determinant al conceptului exprimat de substantiv; **2.** hotărîtor, decisiv, determinant: *un concept categorial ... se întrebuinţează ca un factor determinativ, care configurează un anume sens materialului concret al intuiţiei.* BL. [Din fr. ***déterminatif***, germ. ***determinativ, Determinativ***].

determinatór, determinatoare n. lucrare pe baza căreia se identifică speciile de plante şi de animale. [***Determina*** + ***-tor***].

determinácţie, determinaţii f. (rar) determinare: *acelaşi material intuitiv dobîndeşte o determinaţiune conceptuală.* BL.; (şi: (înv.) **determinaţiune**). [Din lat. ***determinatio, -onis,*** germ. ***Determination***].

determinaţiúne f. v. determinaţie.

determinísm n. concepţie filozofică care susţine universalitatea cauzalităţii şi conexiunii dintre realităţi: *se scoate în evidenţă determinismul dominant în natură.* BL. [Din fr. ***déterminisme,*** germ. ***Determinismus***].

determiníst, ~şti, deterministă, ~e a. care ţine de determinism, referitor la determinism: *aceleaşi romane au ajutat pe un Taine la construirea filozofiei lui deterministe.* IBR. // m., f. adept al determinismului: *el e determinist.* CĂL. [Din fr. ***déterministe;*** cf. germ. ***Determinist***].

determinologizáre, determinologizări f. trecere a unui cuvînt specific unei terminologii în vocabularul comun. [Din germ. ***Determinologisierung***].

detestă, detést şi (înv.) **detestez** vb. (tr.) a urî cu tărie; a dispreţui: *în noaptea cea rece, în ziua mai caldă, nimic nu detest.* VIERU. [Din fr. ***détester***, lat. ***detestari***].

detestábil, ~i, detestabilă, ~e a. **1.** de nesuferit, vrednic de ură: *descifrăm foarte uşor o detestabilă comoditate intelectuală.* CF.; **2.** foarte rău; cu mult sub aşteptări: *s-ar putea zice că limba lui e detestabilă.* IBR.; *lucru detestabil.* [Din fr. ***détestable***, lat. ***detestabilis***].

detestáre, detestări f. acţiunea de a detesta. [V. ***detesta***].

detoná, detonez vb. **1.** (tr.) a declanşa o explozie; **2.** (intr.) a exploda. [Din fr. ***détoner***].

detonábil, ~i, detonabilă, ~e a. detonant. [Din it. ***detonabile***].

detonánt, ~ţi, detonantă, ~e a. care poate iniţia o detonaţie; detonabil: *capsă detonantă;* (subst. n.) *a fost folosit un detonant puternic.* [Din fr. ***détonant***].

detonátor, detonatoare n. dispozitiv care iniţiază detonaţia unei substanţe explozive. [Din fr. ***détonateur,*** germ. ***Detonator***].

detonáţie, detonaţii f. **1.** ardere rapidă a unei substanţe într-un spaţiu închis, însoţită de o dezvoltare bruscă de gaze şi de un zgomot puternic; explozie; **2.** zgomot produs de o explozie; deturnătură. [Din fr. ***détonation,*** germ. ***Detonation***].

detorní, detornesc vb. (înv.; refl.) a se întoarce, a se abate; (fig.) *răii se detornără-n volnicie amară.* DOS. [Din lat. ***detornare***].

detorsioná, detorsionez vb. (tr.) a înlătura o torsiune. [***Des-***[1] + ***torsiona*** (<*torsiune*)].

detorsionáre, detorsionări f. faptul de a detorsiona; detorsiune. [V. ***detorsiona***].

detorsiúne, detorsiuni f. detorsionare. [Din fr. ***détorsion***].

detoxificá, detoxífic vb. (tr. şi refl.) a produce sau a suferi neutralizarea unui produs toxic. [Din fr. ***détoxifier***].

detoxificáre, detoxificări f. acţiunea de a detoxifica şi rezultatul ei; (rar) detoxifiere. [V. ***detoxifica***].

detoxifiére, detoxifieri f. (rar) detoxificare [***Detoxifia*** (<fr. *détoxifier*) + ***-re***].

detracá, pers. 3 **detrachează** vb. (livr.; refl.; la timpurile compuse) a se sminti, a se ţicni; a decădea moral. [Din fr. ***détraquer***].

detracáre, detracări f. (rar) faptul de a se detraca. [V. ***detraca***].

detracát, ~ţi, detracată, ~e a. (livr.) smintit, ţicnit; decăzut moral: *iubise o fată; i-a luat-o boierul detracat.* CĂL. [V. ***detraca***].

detractá, detractez vb. (tr.) a vorbi de rău pe cineva, a ponegri; a deprecia meritele cuiva. [Din fr. ***détracter***].

detractáre, detractări f. faptul de a detracta: *revista ieşeană pare a se fi specializat în ... detractări.* R.L. [V. ***detracta***].

detractór, ~i, detractoáre m., f. persoană care detractează, care încearcă să minimalizeze meritele cuiva: *detractorii au încercat ... să arate că Eminescu „a copiat", dar a fost în zadar.* IBR.; (p. ext.) *se făcuse ... detractorul aprig al monopolului de tutunuri.* EM. [Din fr. ***détracteur***, lat. ***detractor, -oris***].

detráge, detrag vb. (înv.) **1.** (tr.) a scoate, a extrage; **2.** (refl.) a se sustrage, a se eschiva: *toate braţele ... s-au detras ramurilor de activitate economică.* EM. [Din lat. ***detrahere*** (după *trage*)].

detreábă a. invar. cumsecade, binevoitor: *unui om detreabă cum eşti dumneta îi putem spune.* SAD. [***De-***[2] + ***treabă***].

detrimént n. 1. **în** (sau (înv.) **spre**) **detrimentul cuiva**, în dauna cuiva sau a ceva: *ele se dezvoltă în detrimentul structurilor mitice şi magice.* BL.; **2.** (înv.) pagubă, defavoare, daună. [Din fr. ***détriment***, lat. ***detrimentum***].

detrític, ~ci, detritică, ~ce a. (geol.; despre roci) provenit din altă rocă prin fărîmiţare. [Din fr. ***détritique***].

detrítus n. **1.** material rezultat din fărîmiţarea rocilor; **2.** material mărunt rezultat în urma uzurii unui drum pietruit. [Din fr. ***détritus***, lat. ***detritus***].

detroná, detronez vb. (tr.) **1.** a înlătura din domnie; a alunga de pe tron: *adunarea naţională va detrona pe Ludovic.* PETR.; **2.** (fig.) a îndepărta de o situaţie: *el e detronat din vechile aspiraţii, nu un proletar.* CĂL.; (şi: (înv.) **destrona**). [Din fr. ***détroner***].

detronáre, detronări f. acţiunea de a detrona: *tablourile epocii îl arată participant la detronarea lui Cuza.* CĂL. [V. ***detrona***].

detronát, ~ţi, detronată, ~e a. înlăturat de la domnie; alungat de pe tron: *după faţă pari mai mult ca o regină detronată.* MACED. [V. ***detrona***].

detrunchiát, ~ţi, destrunchiată, ~e a. (rar) tăiat de la trunchi, îndepărtat de trunchi; (fig.) *societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldove.* EM. [*De-*[1] *+* ***trunchi*** *+ -at*].

detuná, detún vb. **1.** (intr.) a produce un zgomot puternic; a tuna, a bubui: *tunurile crunte ca tunete detună.* AL.; **2.** (fig.; intr.) a striga foarte tare; a produce un zgomot puternic cu vocea: *meşteşugul vorbirii pe întins de ape e altfel decît al păstorilor, care detună cu glasuri înalte de pe culmi.* SAD.; **3.** (intr. şi tr.) a trăsni, a lovi cu fulgerul: *un trăsnet îngrozitor detună stejarul.* POP; **4.** (tr.; adesea fig.) a zdrobi, a nimici: *detună pre toţi vrăşmaşii.* NEGR. [Lat. ***detonare***].

detunáre, detunări f. acţiunea de a detuna şi rezultatul ei; bubuit; detunătură: *se aude o detunare.* CĂL. [V. ***detuna***].

detunát, ~ţi, detunată, ~e a. lovit de trăsnet; trăsnit: *un brad se înălţa singur şi detunat pe-un vîrf de munte.* EM. [V. ***detuna***].

detunătór, ~i, detunătoáre a. care detună, care răsună puternic: *cît de detunătoare ar fi fost filipica sa în contra acelei zile?* EM.; *glas detunător.* [***Detuna*** *+ -tor*].

detunătúră, detunături f. zgomot puternic, bubuitură, (rar) detunet: *cum era firesc, detunătura alarmase cartierul.* GHEŢIE. [***Detuna*** *+ -tură*].

detúnet, detunete n. (rar) detunătură: *la pornirea danţurilor, să se îmbulzească şi muzici, şi detunete de puşti.* SAD. [***Detuna*** *+ -et*].

deturná, deturnez vb. (tr.) **1.** a schimba (ilegal) destinaţia unor fonduri: *acuzatul a deturnat în folosul său personal fondurile ministerului.* PETR.; **2.** a modifica sau a sili pe cineva să modifice direcţia de deplasare a unui mijloc de transport în comun. [Din fr. ***détourner***].

deturnáre, deturnări f. **1.** faptul de a deturna; **2.** întrebuinţare ilegală a unor fonduri, dîndu-le altă destinaţie decît cea prevăzută; **3.** sustragere frauduloasă de bani publici; delapidare; **4.** modificare silită a direcţiei de deplasare a unui mijloc de transport în comun. [V. ***deturna***].

deturnátór, deturnători m. (rar) persoană care face o deturnare, care schimbă fraudulos destinaţia (unor fonduri): *fraţii liberali, această sectă de deturnători de bani publici şi de incapabili.* EM. [***Deturna*** *+ -tor*].

deţinátór, ~i, deţinătoáre m., f. persoană care posedă un bun, un lucru, un titlu, un premiu etc.: *liberase moşioara părintească de cotropirea şi de pretenţiile deţinătorilor.* GAL.; (adj.) *factorii hotărîtori în momentele fundamentale sînt babele deţinătoare ale practicilor magice.* CĂL. [***Deţine*** *+ -ător*].

deţíne, deţin vb. (tr.) **1.** a avea în stăpînire sau în păstrare: *ea posedă o taină, deţinea cheia de descifrare a unui mister.* GHEŢIE; *a deţine averea altuia;* **2.** a poseda, a avea: *informaţiile despre Matilda nu le deţineam de la cineva anume.* GHEŢIE; **3.** a ocupa o funcţie, un post: *în asemenea ocazii deţinea preziденţia onorifică a societăţii.* GHEŢIE; **4.** a reţine, a ţine sub arest. [Din fr. ***détenir*** (după *ţine*)].

deţínere, deţineri f. 1. acţiunea de a deţine şi rezultatul ei; **2.** păstrare, posesiune, stăpînire a unui lucru; **3.** reţinere, ţinere sub arest. [V. ***deţine***].

deţinút, ~ţi, deţinută, ~e m., f. persoană ţinută la arest; arestat: *pictorul vizitează apoi o închisoare şi întreabă pe deţinuţi despre viaţa viitoare.* CĂL. [Din fr. ***détenu***].

deúnăzi adv. de curînd, zilele trecute, nu demult: *am mai văzut dăunăzi umblînd pe aici prin sat un cioflingar de-alde tine.* CR.; *simt deunăzi o mînă necunoscută.* VIERU; (şi: (pop.) **dăunăzi**). [***De***[2] *+* ***ună*** *(=una) zi*].

deus ex máchina m. pretext sau mijloc evaziv; invocare a puterii supranaturale spre a ieşi dintr-o încurcătură. [Cuv. lat.].

deutériu n. izotop al hidrogenului, folosit drept combustibil termonuclear. [Din fr. ***deutérium***, germ. ***Deuterium***, engl. ***deuterium***].

deuterón, deuteroni m. nucleu al atomului de deuteriu, format dintr-un proton şi un neutron. [Din fr. ***deutéron,*** germ. ***Deuteron***].

deux-pièces [dö-piés] n. îmbrăcăminte feminină compusă din fustă şi jachetă; (adj.) *nu mai purta costumul deux-pieces din ajun, ci o rochiţă simplă.* GHEŢIE. [Cuv. fr.].

devăie adv. în jos, mai la vale: *într-un rînd se suia la deal din cupa de devale a pîrăului.* SAD. [***De***[2] *+* ***vale***].

devaiiză, devalizez vb. (livr.; tr.) a prăda, a jefui pe cineva. [Din fr. ***dévaliser***].

devalizáre, devalizări f. faptul de a devaliza: *abia acum se lămuri tînărul că nu fusese victima unei devalizări şi că presupusul borfaş era un hamal.* GHEŢIE. [V. ***devaliza***].

devalorizá, devalorizez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) reduce, a face să scadă valoarea; a (se) deprecia: *banii se devalorizează;* (p. ext.) *călăuziţi de o mentalitate metafizică, ei devalorizează lumea empirică.* BL. [Din fr. ***dévaloriser***].

devalorizáre, devalorizări f. **1.** acţiunea de a (se) devaloriza şi rezultatul ei; scădere a valorii: *devalorizarea aurului;* (p. ext.) *mentalitatea indică înclină spre o devalorizare a lumii sensibile, concrete.* BL.; **2.** (spec.) reducere de către stat a valorii monedei în raport cu aurul sau cu valutele externe. [V. ***devaloriza***].

devalorizát, ~ţi, devalorizată, ~e a. (şi fig.) care are o valoare micşorată; depreciat. [V. ***devaloriza***].

deváns, devansuri n. devansare; **în devans,** înainte de termenul stabilit. [De la ***devansa***].

devansá, devansez vb. (tr.) **1.** a întrece, a depăşi: *Tung mai crede că inconştientul devansează anume stări ale personalităţii conştiente.* BL.; **2.** a săvîrşi sau a face să se petreacă mai devreme decît era prevăzut: *deşi îngrădit încă de toate părţile de o viziune teologică, a devansat atîtea idei ştiinţifice moderne.* BL. [Din fr. ***devancer***].

devansáre, devansări f. faptul de a devansa. [V. ***devansa***].

devansát, ~ţi, devansată, ~e a. **1.** care este depăşit de ceva; **2.** care se desfăşoară mai devreme (decît a fost stabilit): *lucrările devansate au fost realizate pe un timp favorabil.* [V. ***devansa***].

devastá, devastez vb. (tr.) **1.** a pustii, a ruina cu desăvîrşire: *vrăjmaşul a devastat ţara;* **2.** a jefui, a prăda. [Din fr. ***dévaster***, lat. ***devastare***].

devastáre, devastări f. **1.** acţiunea de a devasta; **2.** distrugere de bunuri materiale; **3.** jefuire, prădare. [V. ***devasta***].

devastát, ~ţi, devastată, ~e a. 1. distrus, ruinat; pustiit; (fig.) *plînge pînă-n ziuă, neavînd altă mîngîiere, altă zare de lumină, în noaptea şi deşertul vieţii ei devastate.* VLAH.; **2.** jefuit, prădat. [V. ***devasta***].

devastatór, ~i, devastatoáre a. care devastează; pustiitor: *cutremur devastator;* (subst.) *asigurarea monumentelor noastre antice contra ignoranţei brutale a devastatorilor.* BOL. [Din fr. ***dévastateur***, lat. ***devastator, -oris***].

devălmáş, devălmaşi m. (înv.) coproprietar, copărtaş la stăpînirea unei proprietăţi; (p. ext.) părtaş la o afacere. [***De-a valma*** *+ -aş*].

devălmăşíe, devălmăşii f. (înv.) stăpînire sau folosire în comun a unei moşii, a unei păduri etc.; (concr.) ceea ce este stăpînit sau folosit în comun de o comunitate (rurală): *colţul de moşie ... fusese odinioară devălmăşia Filipenilor.* SAD.; **în devălmăşie,** în comun, de-a valma: *la înjghebarea şi la mărirea ei s-a lucrat în devălmăşie.* BL. [***Devălmaş*** *+ -ie*].

developá, developez vb. 1. (tr.) a trata un film sau o hîrtie fotografică pentru a face să apară imaginea; **2.** (tr.) a face să apară semnele scrise cu cerneală simpatică; **3.** (franţuzism; tr. şi refl.) a (se) dezvolta; a (se) mări: *această idee e mai mult decît adevărată şi el o developează de minune.* BĂLC.; *a putut să înflorească şi să-şi developeze posibilităţile.* BL. [Din fr. ***développer***].

developánt, developanţi m. developator. [Din fr. ***développante***].

developáre, developări f. **1.** acţiunea de a (se) developa; **2.** dezvoltare; mărire, creştere: *nici această idee nu era însă tocmai nouă în momentul cînd s-a procedat la developarea ei teoretică.* BL. [V. ***developa***].

developát, ~ţi, developată, ~e a. tratat cu un reactiv chimic, după expunere, pentru a face să apară imaginea: *film developat.* [V. ***developa***].

developatór, developatoare n. **1.** substanţă cu ajutorul căreia se developează; developant; **2.** substanţă care dezvoltă colorantul fixat pe fibrele textile. [Din fr. ***développateur***].

devénă, devene f. (franţuzism) întîmplare nefavorabilă, nenoroc (la joc). [Din fr. ***déveine***].

devení, devín vb. (intr.) **1.** a începe sau a ajunge să fie; a se face: *a fost crescut în condiţii prielnice ca să devină un om energic.* IBR.; *a deveni ministru;* **2.** a se transforma, a se preface, a trece în altă stare: *îmi pierdusem minţile, devenisem nebun de-a binelea.* GHEŢIE; *copilul mic va deveni mare;* **3. cum devine cazul** (sau **chestia**), cum stau lucrurile. [Din fr. ***devenir,*** lat. ***devenire***].

devenire, deveniri f. faptul de a deveni: *hotărîtor pentru devenirea omului a fost un alt eveniment.* BL.; *au influenţat puternic devenirea mea profesională.* CR.; **în devenire,** în curs de evoluţie, de transformare; în curs de formare: *se credea îndrituită să alcătuiască programe de revendicări în numele unei burghezii în devenire.* BL. [V. ***deveni***].

dévер n. volum al vînzărilor pe o perioadă dată (exprimată în bani): *jupîn Mielu Guşă n-are dever.* ST. [Din turc. ***devir***].

deverbál, deverbale a. şi n. (lingv.) (cuvînt) derivat de la un verb. [Din fr. ***déverbal***].

devergondáj n. (franţuzism) **1.** conduită indecentă; destrăbălare; indecenţă; **2.** activitate, afacere indecentă, deocheată: *viaţa sa consistă din tranzacţii zilnice cu devergondajul.* EM. [Din fr. ***dévergondage***].

deversá, deversez vb. (tr.) **1.** a scurge surplusul de apă dintr-un rîu sau dintr-un lac de acumulare; **2.** a face să se scurgă un lichid (rezidual) într-o apă naturală. [Din fr. ***déverser***].

deversáre, deversări f. acţiunea de a deversa şi rezultatul ei. [V. ***deversa***].

deversór, deversoare n. construcţie, instalaţie, deschizătură care asigură scurgerea dirijată a surplusului de apă într-o amenajare hidraulică. [Din fr. ***déversoir***].

devestevnicíe, devestevnicii f. (înv.) feciorie, virginitate; castitate: *să deadese de era deprins cu cărţile svinţilor proroci, petrecînd în curăţîie şi în devestevnicie în toată viaţa.* DOS. [Din sl. ***deavestvăvniciea***].

deviá, deviez vb. **1.** (intr. şi tr.) a (se) abate de la o direcţie dată; (fig.) *făcîndu-mi datorie de a-i devia atenţia în altă parte ... am fost de o locvacitate copioasă.* IBR.; **2.** (fig.; intr.) a se abate de la subiect; a apuca pe o cale greşită. [Din fr. ***dévier***, lat. ***deviare***].

deviát, ~ţi, deviată, ~e a. care are direcţia schimbată. [V. ***devia***].

deviatór, ~i, deviatoáre a. **1.** care deviază, care îşi schimbă direcţia; **2.** care produce deviere; care schimbă direcţia: *de toţi aceşti factori deviatori ... urmează să facem deocamdată abstracţie.* BL. // m. membru al unui partid care se abate de la linia politică a partidului; deviaţionist. [Din fr. ***déviateur***].

deviáţie, deviaţii f. schimbare a direcţiei firești, normale; abatere de la o direcţie, de la un reper: *deviaţia luminii; deviaţia coloanei vertebrale;* (fig.) *senzaţii de natura asta ... datorite deviaţiei atenţiei ori somnului, le-am mai avut numai o singură dată.* IBR.; **deviaţie de sept,** deformare a peretelui despărţitor al cavităţii nazale; (şi: (înv.) **deviaţiune**). [Din fr. ***déviation,*** germ. ***Deviation***].

deviaţionísm n. atitudine de deviaţionist. [Din fr. ***déviationnisme***].

deviaţioníst, deviaţioníşti m. deviator. [Din fr. *déviationniste*].

deviaţiúne f. v. deviaţie.

deviére, devieri f. **1.** faptul de a devia; **2.** abatere a acului busolei de la linia meridianului magnetic; **3.** (fig.) abatere de la calea iniţială, corectă, indicată: *spiritul matematic va interveni ca o frînă ce zădărniceşte atari devieri.* BL. [V. *devia*].

deviná, devinez vb. (franţuzism; tr.) a ghici: *d-acolo adînca acea aspirare spre bunuri ascunse ce noi devinăm.* ALEX. [Din fr. *deviner*].

devinaţie f. v. divinaţie.

deviométru, deviometre n. aparat pentru măsurarea deviaţiei frecvenţei undelor. [Din fr. *déviomètre*].

devirilizá, devirilizez vb. (rar; tr.) a efemina. [Din fr. *déviriliser*].

devitalizá, devitalizez vb. **1.** (med.; tr.) a face să înceteze funcţiile vitale ale unui ţesut, organ etc.: *a devitaliza un dinte*; **2.** (fig.; refl.) a se veşteji, a se usca. [Din fr. *dévitaliser*].

devitalizáre, devitalizări f. acţiunea de a (se) devitaliza şi rezultatul ei. [V. *devitaliza*].

devitrificá, pers. 3 **devitrificá** vb. (refl.) a suferi procesul de devitrificare. [Din fr. *dévitrifier*].

devitrificáre, devitrificări f. pierdere a transparenţei unui obiect de sticlă din cauza căldurii. [Din fr. *dévitrification*].

devíz, devize n. **1.** evaluare anticipată a cheltuielilor necesare executării unei lucrări; **2.** (înv.) situaţie, listă: *un deviz de cheltuielile trebuitoare pentru a face să participe România la Epoziţiunea de la 1867.* OD. [Din fr. *devis*].

devíză, devize f. **1.** formulă care exprimă concis o cugetare, un sentiment; parte a blazonului unde este înscrisă o astfel de formulă: *România avea ca deviză: „Nimic fără Dumnezeu"*; **2.** hîrtie-monedă a unei ţări: *devize străine.* [Din fr. *devise*].

dévlă, devie f. (fam.) **1.** ţeastă, căpăţînă, cap: *va să aibi ochi să vezi şi devlă să le alcătuieşti.* C.L.; **2.** (ironic) bostan: *are cap, nu devlă*; (şi: **deblă**). [Din sl. *deblo*, „butuc"].

devoalá, devoalez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) descoperi, a (se) trăda, a (se) revela (ceea ce este secret): *intenţiile i s-au devoalat între timp.* [Din fr. *dévoiler*].

devoloáică f. v. diavoloalcă.

devoiúţie f. v. devoluţiune.

devoluţiúne f. drept care, în unele ţări, acordă moştenirea fiilor din prima căsătorie în defavoarea fiilor din căsătoria a doua: *războiul de devoluţiune în contra Spaniei a fost întreprins de Ludovic al XIV-lea în 1667;* (şi: **devoluţie**). [Din fr. *dévolution*, lat. *devolutio, -onis*].

devón, devoni m. peştişor artificial din metal prevăzut cu un cîrlig de undiţă, folosit la pescuit. [Din fr., engl. *devon*].

devonián, ~eni, devoniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, care se referă la) a patra perioadă a paleozoicului. [Din fr. *dévonien*].

devorá, devorez şi (rar) **devór** vb. (tr.) **1.** a mînca cu lăcomie; a sfîşia cu dinţii: *începu să sfărîme oasele în dinţi, cu repeziciunea şi îndemînarea unei fiare deprinse să devoreze tot ce-i intră în fălci.* TUD.; *tigrul devorează prada sa;* (p. ext.) *puii fripţi, trecuţi prin mujdei de usturoi, fură devoraţi cu entuziasm.* PETR.; **2.** a consuma, a mistui, a înghiţi: *focul a devorat casa;* (fig.): *e devorată de o singură pasiune faţă de care viaţa cade pe planul al doilea.* CĂL.; *a devora cărţile; o devoră cu privirea.* [Din fr. *dévorer*, lat. *devorare*].

devoránt, ~ţi, devorantă, ~e a. **1.** care devorează, care consumă; devorator: *figuri devorante*; **2.** (fig.) excesiv, violent: *căldură devorantă.* [Din fr. *dévorant*].

devoráre, devorări f. acţiunea de a devora: *s-a specializat în scene de devorări de fructe apoase.* CĂL.; (fig.) *viaţa lui Dimitrie nu se reduce la devorarea cărţilor şi la prepararea cursului de la facultate.* GHEŢIE. [V. *devora*].

devorát, ~ţi, devorată, ~e a. care a fost sfîşiat cu dinţii, mîncat cu lăcomie, în grabă. [V. *devora*].

devoratór, ~i, devoratoáre a. devorant: *sălbăticiuni devoratoare;* (fig.) *pasiune devoratoare;* (subst.) *deveni un devorator de colaci şi colivi.* CĂL.; (fig.) *a fost ... un mare devorator de cărţi.* CĂL. [Din fr. *dévorateur*].

devót, ~ţi, devotă, ~e a. (înv.) **1.** evlavios, pios, cucernic: *părinţii ne spuneau că adeseori urşii, care sînt mai devoţi, îi vizitează.* NEGR.; **2.** devotat, credincios: *mişeii-au îndrăznit a mă huli că nu-s devot cu totul lui Ali.* COŞB. [Din lat. *devotus*, fr. *dévot*].

devotá, devotez vb. (refl.) a se dedica, a se consacra în întregime: *poetul se devotă asociaţiei.* CĂL. [Din lat. *devotare*].

devotaménţ, (rar) **devotamente** n. ataşament faţă de o persoană sau faţă de o cauză şi hotărîrea de a o servi; (înv.) devotare: *militarul e dator supunere oarbă, devotament orb.* EM. [Din fr. *dévouement* (după *devota*)].

devotáre, devotări f. (înv.) devotament: *sub masca devotării ascunde în privire săgeţile trădării.* MACED. [V. *devota*].

devotát, ~ţi, devotată, ~e a. plin de devotament, credincios: *amic devotat.* CAR; (subst.) *încă de mult devotatul a ieşit tiptil înainte.* ARG. [V. *devota*].

devoţiúne, devoţiuni f. cucernicie, pietate, evlavie: *ar dori să găsească în literatura mea mai multă devoţiune şi mai puţină jertfă deşartelor frumuseţi pămînteşti.* GAL.; *nu suport fanatismul religios, adică suspendarea raţiunii, devoţiunea oarbă.* CR. [Din fr. *dévotion*, it. *devozione*].

devréme adv. de timpuriu, din timp: *Pavel, neavînd de lucru ca alte dăţi, se culcase devreme.* CR.; (adj.) *n-au mai apucat aşa primăvară devreme de cînd îs ei.* CR. [*De*[2] + *vreme*].

déxter, ~i, dexteră, ~e a. (rar) abil, dibaci, iscusit: *Pogor însuşi era un desenator destul de dexter.* CĂL. [Din lat. *dexter*].

dexteritáte f. **1.** îndemînare, abilitate, dibăcie: *era necesar, prin urmare, să-şi verifice, cît mai curînd dexteritatea în mînuirea armei.* GHEŢIE; **2.** (pl. **dexterităţi**) obiect de învăţămînt considerat de mică importanţă (desen, muzică, sport etc.). [Din fr. *dextérité*, lat. *dexteritas, -atis*].

dextríná, dextrine f. substanţă albă, solubilă în apă, obţinută prin transformarea amidonului. [Din fr. *dextrine*].

dextrocardíe, dextrocardii f. anomalie care constă în situarea inimii în partea dreaptă a toracelui. [Din fr. *dextrocardie*].

dextróză, dextroze f. specie de glucoză solubilă în apă, folosită în alimentaţia publică. [Din fr. *dextrose*].

dez- v. des-[1].

dezabié, dezabieuri n. (franţuzism) îmbrăcăminte uşoară purtată de femei în casă. [Din fr. *déshabillé*].

dezabonă, dezabonez vb. (tr.) a face să înceteze un abonament pentru cineva. [*Dez-* + *abona*].

dezaburí, dezaburesc vb. (tr.) a înlătura aburul (de pe geamuri). [*Dez-* + *aburi*].

dezaburíre, dezaburiri f. acţiunea de a dezaburi. [V. *dezaburi*].

dezaburitór, dezaburitoare n. instalaţie împotriva aburirii geamurilor la autoturisme. [*Dez-* + *aburi* + *-tor*].

dezabuzá, dezabuzez vb. (livr.) **1.** (tr.) a dezamăgi; **2.** (tr. şi refl.) a(-şi) înţelege greşeala. [Din fr. *désabuser*].

dezabuzáre, dezabuzări f. faptul de a (se) dezabuza. [V. *dezabuza*].

dezabuzát, ~ţi, dezabuzată, ~e a. şi m., f. (persoană) care şi-a pierdut speranţele, entuziasmul; decepţionat, dezamăgit: *Rousseau este un dezabuzat, un plictisit de frivolităţile şi de excitantele pastorale ale rococoului.* BL. [V. *dezabuza*].

dezacórd, dezacorduri n. **1.** lipsă de acord, de armonie; **în dezacord cu ...,** spre deosebire de ..., în lipsă de armonie cu ...: *s-ar împotrivi cu încăpăţînare să accepte teze în dezacord cu logicul şi cu concretul.* BL.; **2.** lipsă de înţelegere între oameni; discordie, neînţelegere; **3.** lipsă a acordajului unui instrument muzical; **3.** (gram.) lipsă de acord între determinant şi cuvîntul determinat sau între subiect şi predicat. [Din fr. *désaccord*].

dezacordá, dezacordez vb. (refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă consonanţa tonurilor: *s-a dezacordat pianul.* [Din fr. *désaccorder*].

dezacordáre, dezacordări f. faptul de a (se) dezacorda. [V. *dezacorda*].

dezacordát, ~ţi, dezacordată, ~e a. care nu mai este acordat: *zgomotul bate în auzul slăbit şi geme ca muzica unor tuburi dezacordate.* BAC.; *pian dezacordat.* [V. *dezacorda*].

dezacrí, dezacresc vb. (rar; refl.) a-şi pierde acreala: *varza se dezacreşte.* [*Dez-* + *acri*].

dezactivá, dezactivez vb. (tr.) a face inactive particulele unei substanţe; a îndepărta substanţele radioactive. [Din fr. *désactiver*].

dezactiváre, dezactivări f. acţiunea de a dezactiva. [V. *dezactiva*].

dezactualizá, dezactualizez vb. (refl.) a-şi pierde actualitatea. [*Dez-* + *actualiza*].

dezactualizáre, dezactualizări f. faptul de a se dezactualiza. [V. *dezactualiza*].

dezactuaiizát, ~ţi, dezactuaiizată, ~e a. care şi-a pierdut actualitatea. [V. *dezactualiza*].

dezadaptáre, dezadaptări f. (rar) lipsă de adaptare; inadaptare: *sugerează un lirism naval, o tristeţă a dezadaptării.* CĂL. [*Dez-* + *adaptare*].

dezaerá, dezaerez vb. (tr.) a elimina aerul inclus; a dezaerisi. [*Dez-* + *aer* + *-a*].

dezaeráre, dezaerări f. acţiunea de a dezaera. [V. *dezaera*].

dezaerát, ~ţi, dezaerată, ~e a. din care s-a scos aerul; dezaerisit. [V. *dezaera*].

dezaerisí, dezaerisesc vb. (tehn.; tr.) **1.** a scoate aerul din instalaţiile de încălzire, pentru a asigura circulaţia normală a agentului termic; **2.** a evacua aerul din partea de sus a conductelor sau a recipientelor. [*Dez-* + *aerisi*].

dezaerisíre, dezaerisiri f. acţiunea de a dezaerisi. [V. *dezaerisi*].

dezaerisít, ~ţi, dezaerisită, ~e a. din care s-a evacuat aerul. [V. *dezaerisi*].

dezafectá, dezafectez vb. (tr.) a schimba destinaţia (unui imobil). [Din fr. *désaffecter*].

dezafectáre, dezafectări f. acţiunea de a dezafecta şi rezultatul ei. [V. *dezafecta*].

dezafectát, ~ţi, dezafectată, ~e a. **1.** care a fost scos din uz: *utilaj dezafectat;* **2.** care şi-a încetat activitatea în sediul iniţial: *instituţie dezafectată.* [V. *dezafecta*].

dezaglomerá, dezaglomerez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) elibera de (o parte din) oameni sau vehicule. [*Dez-* + *aglomera*].

dezaglomeráre, dezaglomerări f. faptul de a (se) dezaglomera. [V. *dezaglomera*].

dezaglomerát, ~ţi, dezaglomerată, ~e a. lipsit de aglomeraţie, care nu mai este aglomerat. [V. *dezaglomera*].

dezagreábii, ~i, dezagreabilă, ~e a. neplăcut, supărător: *locvacitatea lui nu-i fu dezagreabilă lui Dimitrie.* GHEŢIE. [Din fr. *désagréable*].

dezagregá, pers. 3 **dezagrégă** vb. (refl.) **1.** a se desface în părţile constitutive; a-şi pierde coeziunea: *rămasă părăsită, clădirea s-a dezagregat;* **2.** a se

fragmenta sub acţiunea agenţilor externi: *rocile se dezagregă*. [Din fr. ***désagréger***].

dezagregáre, dezagregări f. acţiunea de a se dezagrega; desfacere în părţile constitutive: *destructibilitatea poate avea loc prin dezagregarea şi dezintegrarea diferenţialelor.* BL.; (fig.) *Walter suportă dezagregarea Lenorei şi moartea ei cu o impasibilitate perfectă.* CĂL. [V. ***dezagrega***].

dezagregát, ~ţi, dezagregată, ~e a. **1.** desfăcut în părţile componente; dezintegrat; **2.** (fig.) care şi-a pierdut coeziunea: *un asemenea impresionism este replica artistică pe care şi-o dă de fapt omul dezagregat sufleteşte.* BL.; *societate dezagregată.* [V. ***dezagrega***].

dezagremént, dezagremente n. (livr.) neplăcere, neajuns. [Din fr. ***désagrément***].

dezalcătui, dezalcătuiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) descompune, a (se) desface. [***Dez-*** + ***alcătui***].

dezalcătuíre, dezalcătuiri f. faptul de a (se) dezalcătui. [V. ***dezalcătui***].

dezalcătuít, ~ţi, dezalcătuită, ~e a. (înv.) dezagregat; descompus. [V. ***dezalcătui***].

dezamăgí, dezamăgesc vb. (tr.) a face să-şi piardă iluziile, a nu corespunde aşteptărilor; a decepţiona, a deziluziona: *iar tu Kiriac, pentru că nu pot să-ţi spun decît pe nume, m-ai dezamăgit.* PETR. [***Dez-*** + ***amăgi***].

dezamăgíre, dezamăgiri f. faptul de a dezamăgi; decepţie, deziluzie: *dacă nu aţi fi fost aşa, pentru mine ar fi fost o cumplită dezamăgire.* CF. [V. ***dezamăgi***].

dezamăgít, ~ţi, dezamăgită, ~e a. înşelat în aşteptări; deziluzionat, decepţionat: *un ceas se scurse astfel, într-o aşteptare din ce în ce mai dezamăgită.* GHEŢIE; (subst.) *dezamăgitul aruncă sabia din mînă fugind.* CĂL. [V. ***dezamăgi***].

dezamăgitór, ~i, dezamăgitoáre a. care dezamăgeşte. [***Dezamăgi*** + ***-itor***].

dezambalá, dezambalez vb. (tr.) **1.** a scoate din ambalaj; **2.** a aduce un motor ambalat la viteza nominală. [Din fr. ***désemballer***].

dezambaláre, dezambalări f. acţiunea de a dezambala şi rezultatul ei. [V. ***dezambala***].

dezambreiá, dezambreiez vb. (tr. şi intr.) a scoate din ambreiaj, a decupla un motor. [***Des-***[1] + ***ambreia***].

dezambreiére, dezambreieri f. acţiunea de a dezambreia şi rezultatul ei. [V. ***dezambreia***].

dezameţí, dezameţesc vb. (tr. şi refl.) a (se) trezi din ameţeală, din beţie: *lumea dezameţită de prestigiul lor personal.* OD. [***Dez-*** + ***ameţi***].

dezameţít, ~ţi, dezameţită, ~e a. trezit din ameţeală; dezmeticit. [V. ***dezameţi***].

dezamorsá, dezamorsez vb. (tr.) **1.** a scoate amorsa unui proiectil; **2.** (fig.) a diminua încordarea generată de o situaţie, de o dispută etc. [Din fr. ***désamorcer***].

dezamorsáre, dezamorsări f. faptul de a dezamorsa. [V. ***dezamorsa***].

dezamorsát, ~ţi, dezamorsată, ~e a. care are amorsa scoasă. [V. ***dezamorsa***].

dezanexá, dezanexez vb. (tr.) a restitui statului de la care a fost luat; a retroceda: *a dezanexa un teritoriu.* [Din fr. ***désannexer***].

dezanexáre, dezanexări f. acţiunea de a dezanexa. [V. ***dezanexa***].

dezanexát, ~ţi, dezanexată, ~e a. care a fost restituit statului de drept: *teritoriu dezanexat.* [V. ***dezanexa***].

dezangajá, dezangajez vb. **1.** (tr.) a face să înceteze un angajament; **2.** (refl.) a se retrage dintr-un angajament, dintr-o confruntare etc. [Din fr. ***désengager***].

dezangajáre, dezangajări f. faptul de a (se) dezangaja. [V. ***dezangaja***].

dezangrenă, dezangrenez vb. (tr.) a scoate dintr-un angrenaj. [Din fr. ***désengrener***].

dezangrenáre, dezangrenări f. acţiunea de a dezangrena şi rezultatul ei. [V. ***dezangrena***].

dezangrenat, ~ţi, dezangrenată, ~e a. scos din angrenaj. [V. ***dezangrena***].

dezanimá, dezanimez vb. (rar; tr.) a face să-şi piardă spiritul, viaţa: *spiritul pătrunde viaţa ca o pană, avînd tendinţa să despartă corpul de suflet, adică să dezanimeze corpul şi să dematerializeze sufletul.* BL. [***Dez-*** + ***anima***].

dezaprobá, dezaprób vb. (tr.) a se declara împotriva a ceva, a găsi rău, a nu încuviinţa: *dezaprobase căsătoria fiicei sale Alina.* CĂL. [Din fr. ***désapprouver*** (după *aproba*)].

dezaprobáre, dezaprobări f. acţiunea de a dezaproba: *scurta excesiv rochiile, cu încurajarea Matildei sau cel puţin fără ca ea să-şi manifeste dezaprobarea.* GHEŢIE. [V. ***dezaproba***].

dezaprobát, ~ţi, dezaprobată, ~e a. care nu este încuviinţat; respins, condamnat. [V. ***dezaproba***].

dezaprobatív, ~i, dezaprobativă, ~e a. (rar) dezaprobator: *germanii recurg la designarea dezaprobativă prin cuvîntul „Kitsch".* BL. [***Dezaprobat*** + ***-iv***].

dezaprobatór, ~i, dezaprobatoáre a. care dezaprobă, care exprimă dezaprobare; (rar) dezaprobativ. [Din fr. ***désapprobateur***].

dezarmá, dezarmez vb. **1.** (tr.) a lua cuiva armele: *după ce toţi piraţii fură dezarmaţi, căpitanul se întoarse spre primul din ei.* TUD.; **2.** (intr.) a-şi reduce sau a-şi desfiinţa forţele militare şi armamentul; **3.** (fig.; tr.) a pune în imposibilitatea de a riposta: *n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvîrşire şi-apoi să-l lucrăm pe onorabilul.* CAR.; **4.** (intr.) a ceda, a capitula: *nu dezarmează în faţa greutăţilor;* **5.** (înv.; tr.) a descărca, a slobozi: *această tîmplare neaşteptată iară desarmă toată mănia.* B.-DEL. [Din fr. ***désarmer***].

dezarmánt, ~ţi, dezarmantă, ~e a. **1.** care face pe cineva să renunţe la luptă, să capituleze; **2.** care anihilează puterea de a reacţiona sau de a riposta. [Din fr. ***désarmant***].

dezarmáre, dezarmări f. **1.** acţiunea de a dezarma; **2.** lichidare sau limitare a forţelor militare. [V. ***dezarma***].

dezarmát, ~ţi, dezarmată, ~e a. **1.** care a rămas fără arme; care nu este înarmat: *nu uitaţi că e prizonier şi e dezarmat.* PETR.; **2.** (fig.) ajuns în imposibilitatea de a se opune la ceva; lipsit de apărare; depăşit de împrejurări: *se socotea... dezarmat, cînd întîmplarea îl punea în situaţii neaşteptate.* REBR.; (subst.) *toţi eroii săi fac parte din cei delicaţi, din firile alese, din cei dezarmaţi.* IBR. [V. ***dezarma***].

dezarticulá, dezarticulez vb. **1.** (tr.) a scoate din articulaţie (printr-o operaţie chirurgicală): *a dezarticula un umăr;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) desface, a (se) dizloca, a (se) dezmembra; **3.** (fig.; refl.) a-şi pierde coeziunea, unitatea. [Din fr. ***désarticuler***].

dezarticuláre, dezarticulări f. acţiunea de a (se) dezarticula; dezarticulaţie. [V. ***dezarticula***].

dezarticulát, ~ţi, dezarticulată, ~e a. **1.** dislocat, ieşit din articulaţii: *oase dezarticulate;* **2.** (fig.) dezordonat, lipsit de coordonare: *o conştiinţă mai mult sau mai puţin dezarticulată.* BL.; **3.** pronunţat neclar, defectuos: *îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate.* PETR. [V. ***dezarticula***].

dezarticulaţie, dezarticulaţii f. dezarticulare. [Din fr. ***désarticulation***].

dezasamblá, dezasamblez vb. (tr.) a desface piese asamblate. [Din fr. ***désassembler***].

dezasambláre, dezasamblări f. acţiunea de a dezasambla. [V. ***dezasambla***].

dezasamblát, ~ţi, dezasamblată, ~e a. care a fost desfăcut în părţile componente. [V. ***dezasambla***].

dezasimilá, pers. 3 **dezasimilează** vb. (refl.) a suporta un proces de dezasimilaţie. [Din fr. ***désassimiler***].

dezasimiláre, dezasimilări f. dezasimilaţie. [V. ***dezasimila***].

dezasimiláţie f. proces de transformare a unor compuşi din organism în substanţe eliminabile. [Din fr. ***désassimilation***].

dezasortá, dezasortez vb. (tr.) a lipsi de sortimente variate de mărfuri: *a dezasorta un magazin.* [Din fr. ***désassortir***].

dezasortáre, dezasortări a. acţiunea de a dezasorta. [V. ***dezasorta***].

dezasortát, ~ţi, dezasortată, ~e a. care a rămas fără sortimente variate de mărfuri: *magazin dezasortat.* [V. ***dezasorta***].

dezástru, dezastre n. nenorocire mare; catastrofă: *e o acţiune iresponsabilă care va duce inevitabil la dezastru.* GHEŢIE. [Din fr. ***désastre,*** it. ***disastro***].

dezastruós, ~şi, dezastruoásă, ~e a. care cauzează un dezastru; cu caracter de dezastru; catastrofal, groaznic: *rezultatul pentru iobăgime a fost de-a dreptul dezastruos.* BL. [Din fr. ***désastreux***].

dezavantáj, dezavantaje n. **1.** situaţie nefavorabilă (faţă de altcineva); neajuns, inconvenient: *fiecare tip de cultură îşi are calităţile şi deficienţele, avantajele şi dezavantajele.* BL.; **2.** prejudiciu, pagubă: *nu îngăduie ipertrofia unei tendinţi în dezavantajul celeilalte.* BL. [Din fr. ***désavantage***].

dezavantajá, dezavantajez vb. (tr.) a crea cuiva un dezavantaj; a pune în inferioritate. [Din fr. ***désavantager***].

dezavantajáre, dezavantajări f. acţiunea de a dezavantaja şi rezultatul ei. [V. ***dezavantaja***].

dezavantajós, ~şi, dezavantajoásă, ~e a. care produce un dezavantaj; nefavorabil, neprielnic. [Din fr. ***désavantageux***].

dezavuá, dezavuez vb. (tr.) **1.** a dezaproba, a condamna: *fu dezavuat de tovarăşii săi.* CĂL.; **2.** a refuza să recunoască ceva. [Din fr. ***désavouer***].

dezavuáre, dezavuări f. faptul de a dezavua; dezaprobare, desolidarizare. [V. ***dezavua***].

dezaxá, dezaxez vb. **1.** (tr.) a deplasa un ax din poziţia normală; (fig.) *omul... are în consecinţă un destin creator, care-i modifică şi-i dezaxează chiar şi legile biologice.* BL.; (refl.) *osia s-a dezaxat;* **2.** (fig.; refl.) a-şi pierde echilibrul mintal sau moral. [Din fr. ***désaxer***].

dezaxáre, dezaxări f. **1.** acţiunea de a (se) dezaxa; **2.** deplasare a unui ax din poziţia normală; (fig.) *aceste structuri tripartite nu ar produce cultură dacă ele nu ar suferi în prealabil o dezaxare, o nouă orientare.* BL.; **3.** (fig.) tulburare mintală; dezechilibru, dezorientare. [V. ***dezaxa***].

dezaxát, ~ţi, dezaxată, ~e a. **1.** care s-a deplasat din poziţia normală (faţă de o axă); **2.** (fig.; şi subst.) (persoană) care şi-a pierdut echilibrul mintal sau moral: *urmaşii de acum ai boieriei adevărate sînt frivoli, dezaxaţi.* CĂL. [V. ***dezaxa***].

dezbáte[1]**, dezbat** vb. (tr.) **1.** a discuta pe larg împreună cu alţii; a supune ceva discuţiei: *problema prezintă o importanţă foarte mare şi a fost dezbătută mereu.* IBR.; (refl. pas.) *asemenea chestiuni nu se dezbat cu puşca în mînă.* OD.; (intr.) *să dezbatem îndelete împreună asupra unei afaceri.* CAR.; **2.** a examina o cauză, un proces (cu participarea părţilor). [Din fr. ***débattre*** (după *bate*)].

dezbáte[2]**, dezbat** vb. **1.** (pop.; tr.) a desface de unde a fost fixat; a desprinde: *porunci îndată să-l dezlege, fieră să-i dezbată.* B.-DEL.; **2.** (înv.; refl.) a ieşi, a se elibera de sub stăpînirea cuiva: *braşovenii ... se învoiesc a se dezbate de sub Mihai.* BĂLC.; **3.** (tr.) a afîna pămîntul bătut: *nu puteau oamenii ara, pămîntul era tare ca fierul. şi-n puţinul pe care l-au dezbătut şi l-au semănat, parcă a ieşit ceva acătării?* SAD.; **4.** (tr.) a face să nu mai fie fix; a scoate din locul fixat: *a dezbate cepul butoiului.* [***Dez-*** + ***bate***].

dezbátere[1]**, dezbateri** f. **1.** faptul de a dezbate[1], de a discuta despre ceva; discuţie între mai multe

persoane asupra unei probleme; analiză amănunţită: *atrage în dezbaterea acestei probleme două noţiuni care tulbură enorm claritatea datei problemei.* STĂNIL.; **2.** discutare a unei cauze (în contradictoriu) în faţa unei instanţe de judecată; **3.** (mai ales la pl.) discuţie într-o adunare deliberantă: *se petrecu un scandal ce ajunse în dezbaterea Adunării deputaţilor.* CĂL.; *dezbaterile corpurilor legiuitoare.* [V. ***dezbate***[1]].

dezbátere[2]**, dezbateri** f. acţiunea de a dezbate[2]; desprindere, scoatere din locul în care a fost fixat. [V. ***dezbate***[2]].

dezbăiérá, dezbăierez vb. (rar; tr. şi refl.) a(-şi) dezlega baierile. [***Dez-*** + (***îm***)***băiera***].

dezbărá, dezbár şi (pop.) **dezbăr** vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) desface, a (se) despărţi, a (se) dezvăţa: *năravul anevoie îl dezbări.* PANN; *tatăl său nu s-a putut dezbăra de patima jocului de cărţi.* PETR.; **2.** a (se) scăpa, a (se) elibera; a (se) descotorosi: *să dezbăr lumea de o jivină veninoasă.* AL.; *de cîtva timp, scriitorii tind să se dezbare de sintaxa franţuzească.* IBR. [Et. nec.].

dezbărăre f. acţiunea de a se dezbăra; dezvăţ. [V. ***dezbăra***].

dezbărbătá, dezbărbătez vb. (înv.; tr.) a descuraja: *aşa îmblă popoarele în decadenţă şi dezbărbătate de compţiune.* EM. [***Des-***[1] + (***în***)***bărbăta***].

dezbátá, dezbắt vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) trezi din beţie: *un alt ciocan de ţuică mai bea-l, să te dezbete.* MACED.; **2.** (fig.; tr.) a aduce la realitate; a dezmetici pe cineva: *apoi cade leşinată pe un moale pat, unde Ştefan o dezbată cu un sărutat.* BOL. [***Dez-*** + (***în***)***băta***].

dezbín, dezbinuri n. (rar) discordie, învrăjbire: *Vidra şi cu cei patru au să dea atîta dezbin dihăniilor, pînă ce i-a prinde spaima.* SAD. [De la ***dezbina***].

dezbiná, dezbín vb. **1.** (tr.) a face să se despartă, să se duşmănească; a învrăjbi; a îndepărta unul de altul; a răzleţi: *tot ceea ce dezbină o naţie sînt clasele şi privilegiul.* BOL.; **2.** (rar; refl.) a se separa, a se desface: *o oaie se desghină din turmă.* ISP. [Lat. ***disglutinare,*** (refăcut după *îmbina*)].

dezbináre, dezbinări f. **1.** faptul de a (se) dezbina; despărţire, separare; învrăjbire, discordie: *prin amestec, prin îmbinare şi dezbinare produc toate fenomenele.* BL.; **2.** contradicţie, conflict; dezacord: *omul de ştiinţă cade foarte adesea la dezbinare cu simţul comun.* BL. [V. ***dezbina***].

dezbinát, ~ţi, dezbinată, ~e a. **1.** desfăcut, rupt, separat; **2.** învrăjbit, despărţit: *boierii? de cînd le prinde cronicarul de veste, numai dezbinaţi îi află.* ARG. [V. ***dezbina***].

dezbinătór, ~i, dezbinătoáre a. (rar) care dezbină, care învrăjbeşte; învrăjbitor. [***Dezbina*** + ***-tor***].

dezbîrná, dezbîrnez vb. (tr.) a dizloca, a mişca din loc, a desprinde: *a dezbîrna urechea.* [***Dez-*** + ***bîrnă*** + ***-a***].

dezbîrnáre, dezbîrnări f. acţiunea de a dezbîrna; dizlocare, desprindere. [V. ***dezbîrna***].

dezbîrnát, ~ţi, dezbîrnată, ~e a. dizlocat, scos din locul în care era fixat; desprins: *ureche dezbîrnată.* [V. ***dezbîrna***].

dezblehuí vb. v. **dezblehuia**.

dezbiehuiá, dezblehuiez vb. (reg.) **1.** (tr.) a se descheia la haine; **2.** (refl.) a se dezbrăca complet; (şi: **dezblehui**). [Et. nec.]

dezblehuiát, ~ţi, dezblehuiátă, ~e a. (reg.) **1.** descheiat la haine; (p. ext.) neglijent, neatent: *de ce umbli aşa dezblehuiat?* **2.** dezbrăcat complet; gol puşcă; **3.** cu părul desfăcut; (şi: **dezblehuit, dezblehuiet**). [V. ***dezblehuia***].

dezblehuiét a. v. dezblehuiat.

dezblehuít a. v. dezblehuiat.

dezbobiná, dezbobinez vb. (tr.) a desfăşura de pe o bobină: *a dezbobina sîrma.* [***Dez-*** + ***bobina***].

dezbobináre, dezbobinări f. acţiunea de a dezbobina. [V. ***dezbobina***].

dezbobocí, pers. 3 **dezbobocéşte** vb. (refl.) a se desface, a deveni floare: *pe chip zîmbetul îi înflorea, cum se dezbobocşte trandafirul.* TUD. [***Dez-*** + (***îm***)***bobóci***].

dezbodolí, dezbodolesc vb. (reg.; refl.) a-şi scoate hainele groase; a se dezveli; a se descoperi: *tu să te dezveleşti şi să te dezbodoleşti.* POP. [***Dez-*** + (***îm***)***bodoli***].

dezbrăcá, dezbrác vb. **1.** (refl. şi tr.) a(-şi) scoate îmbrăcămintea, a (se) despuia: *o ploaie îi slujeşte ca pretext să se dezbrace acolo spre a se usca.* CĂL.; **2.** (fig.; tr.) a jupui: *oameni cu plete mari, cu glasuri şi rîsete puternice, îi dezbrăcau de blăni.* SAD.; **3.** (fig.; refl.) a se lepăda, a scăpa: *ar primi dragostea în toată ingenuitatea ei animală, dezbrăcată de convenţii.* CĂL.; *a se dezbrăca de ruşine;* **4.** (fig.; tr.) a jefui, a prăda pe cineva (de tot ce are): *leşii ... dezbracă pe bieţii oameni.* NEGR. [Lat. ****disbracare***].

dezbrácáre, dezbrăcări f. **1.** acţiunea de a (se) dezbrăca; dezbrăcat[1]: *Manuela face din actul dezbrăcării un moment culpabil.* CĂL.; **2.** (înv.) goliciune, despuiere: *ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloasă dezbrăcare?* NEGR. [V. ***dezbrăca***].

dezbrăcát[1] n. dezbrăcare: *a întîrziat cu dezbrăcatul.* [V. ***dezbrăca***].

dezbrăcát[2]**, ~ţi, dezbrăcată, ~e** a. cu hainele scoase; fără haine; gol: *ca şi un mort şedea dezbrăcat la soare, pe nisip.* BAC. [V. ***dezbrăca***].

dezbrăcăciúne f. (înv.) faptul sau starea de a fi dezbrăcat, prost îmbrăcat; goliciune: *cine ne va despărţi de dragostea lu Dumnezeu: au nevoea, au strimtura, au goanele, au dezbrăcăciunea?* COR. [***Dezbrăca*** + ***-ăciune***].

dezbrăcătór, ~i, dezbrăcătoáre a. (rar) **1.** care dezbracă; **2.** (fig.) care sărăceşte, despoaie: *nu e de cuviinţa unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare şi ruşinoasă patimă.* NEGR. [***Dezbrăca*** + ***-tor***].

dezbrăcăţél, ~i, dezbrăcăţícă, ~ele a. (rar) aproape dezbrăcat, mai mult gol: *cel mai frecventat local de noapte din oraş, ... cu fetişcane dezbrăcăţele.* GHEŢIE. [***Dezbrăcat*** + ***-el***].

dezbrobodí, dezbrobodesc vb. (refl.) a-şi scoate broboada, năframa etc.: *bătrîna s-a dezbrobodit şi şade nemişcată pe scăunaş.* SAD. [***Dez-*** + (***îm***)***brobodi***].

dezbrobodíre f. acţiunea de a se dezbrobodi. [V. ***dezbrobodi***].

dezbrobodít, ~ţi, dezbrobodită, ~e a. cu broboada scoasă, fără broboadă pe cap: *cu capul dezbrobodit şi numai zdrenţe toată, ... ea părea ... o făptură a iadului.* M.CAR. [V. ***dezbrobodi***].

dezbumbá, dezbúmb vb. (reg.; tr. şi refl.) a(-şi) desface nasturii de la o haină: *ea-şi dezbumbă pieptarul.* EM. [***Dez-*** + (***îm***)***bumba***].

dezbumbát, ~ţi, dezbumbată, ~e a. (reg.) cu nasturii desfăcuţi, descheiat: *cămaşa îi este dezbumbată şi cravata desfăcută.* SL. [V. ***dezbumba***].

dezdăuná, dezdăunez vb. (înv.) a despăgubi. [***Dez-*** + ***dăuna***].

dezdăunáre, dezdăunări f. (înv.) despăgubire. [***Dez-*** + ***dăunare***].

dezdăunát, ~ţi, dezdăunată, ~e a. despăgubit. [V. ***dezdăuna***].

dezdoí, dezdói vb. **1.** (tr.) a desface ceva îndoit; a întinde: *retrage încetinel mîna, dezdoieşte biletele.* CAR.; *a dezdoit foaia;* **2.** (refl. şi tr.) a se îndrepta, a se destinde: *tu, măicuţă dragă, spinarea să-ţi dezdoi şi să mai stai acasă.* VIERU; *a-şi dezdoi mîna.* [***Dez-*** + (***în***)***doi***].

dezdoíre f. acţiunea de a (se) dezdoi. [V. ***dezdoi***].

dezdrugá, dezdrúg vb. (reg.; intr.) a deşira de pe drugă: *una ştie să-ndruge, alta să dezdruge.* POP. [***Dez-*** + (***în***)***druga***].

dezechilibrá, dezechilibrez vb. **1.** (refl.) a-şi pierde echilibrul; **2.** (fig.; refl.) a-şi pierde dreapta judecată; **3.** (tr.) a face ca cheltuielile să întreacă veniturile într-un buget. [Din fr. ***déséquilibrer***].

dezechilibráre, dezechilibrări f. acţiunea de a (se) dezechilibra şi rezultatul ei. [V. ***dezechilibra***].

dezechilibrát, ~ţi, dezechilibrată, ~e a. **1.** care şi-a pierdut echilibrul; lipsit de echilibru; **2.** (fig.) care şi-a pierdut judecata; tulburat (mintal): *un proletar intelectual este dezechilibrat, din cauza vieţii dezordonate.* IBR.; (subst.) *un dezechilibrat a aruncat scrierea în haos;* **3.** lipsit de o proporţie adecvată între elemente. [V. ***dezechilibra;*** cf. fr. ***déséquilibré***].

dezechilíbru, dezechilibre şi (rar) **dezechilibruri** n. **1.** lipsă de echilibru: *ar fi în proces de echilibrare a unui presupus dezechilibru în conţinutul de eter al corpurilor* BL.; **2.** (fig.) tulburare mintală; lipsă de judecată: *alţii au interpretat arta ca vis, ca expresie compensatorie a unei deficienţe sau a unui dezechilibru psihic.* BL. [Din fr. ***déséquilibre***].

dezechipă, dezechipez vb. **1.** (tr.) a lua echipamentul (unui soldat, unei trupe, unui vas de război); **2.** (refl.) a-şi scoate echipamentul, a se dezbrăca. [Din fr. ***déséquiper***].

dezechipáre, dezechipári f. acţiunea de a (se) dezechipa. [V. ***dezechipa***].

dezechipát, ~ţi, dezechipată, ~e a. fără echipament; care nu (mai) are echipament. [V. ***dezechipa***].

dezertá, dezertez vb. (intr.) **1.** a fugi din armată, a se sustrage serviciului militar: *dacă mîine seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.* PETR.; **2.** a trece la inamic: *e dus din ordinul ofiţerului în apropierea liniei inamice şi silit să dezerteze.* CĂL.; **3.** (fig.) a părăsi un loc, o slujbă, un partid etc.: *unii dezertară, Millo şi Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc.* NEGR. [Din fr. ***déserter***].

dezertáre, dezertări f. faptul de a dezerta; dezerţiune: *în loc să osîndească agresiunea, ironizează rezistenţa, glorificînd într-un cuvînt defecţiunea şi dezertarea.* CĂL.; *dezertare din armată.* [V. ***dezerta***].

dezertór, dezertori m. **1.** militar care a dezertat: *un dezertor ... se ascunde în coliba unor ţărani.* CĂL.; **2.** (fig.) persoană care a abandonat o cauză, un partid, o religie: *comediant i-acel ce plînge şi-i un neom, că-i dezertor.* COŞB. [Din fr. ***déserteur***].

dezerţiúne, dezerţiuni f. dezertare: *dezerţiunea e pregătită atît de rău, încît Bologa e prins şi spînzurat.* CĂL. [Din fr. ***désertion***].

dezesperánt, ~ţi, dezesperantă, ~e a. care duce la desperare, care face să despere: *cînd citeşti un studiu fenomenologic, ... ai impresia unei desesperante monotonii problematice.* BL. [Din fr. ***désespérant***].

dezeşuá, dezeşuez vb. (tr.) a repune în stare de plutire: *a dezeşua o navă.* [Din fr. ***déséchoner***].

dezeşuáre, dezeşuări f. acţiunea de a dezeşua şi rezultatul ei: *au coordonat activitatea de dezeşuare ... şi tot nu au reuşit să pună vaporul pe linia de plutire.* R.L. [V. ***dezeşua***].

dezeşuát, ~ţi, dezeşuată, ~e a. care a fost pus pe linia de plutire după o eşuare. [V. ***dezeşua***].

dezetatizá, dezetatizez vb. (tr.) a trece din proprietatea sau din conducerea statului în cea privată; a privatiza. [***Dez-*** + ***etatiza***].

dezetatizáre, dezetatizări f. acţiunea de a dezetatiza; privatizare. [V. ***dezetatiza***].

dezgărdiná, dezgărdinez vb. (tr.) **1.** a desprinde (fundul unui butoi) din gardină; **2.** (p. ext.) a dezlipi, a scoate un lucru de unde este fixat. [***Dez-*** + ***gardină***].

dezghéţ, dezgheţuri n. topire a gheţii sau a zăpezii: *au pornit dezgheţurile unei ierni cum nu se mai pomenise din bătrîni.* SAD. [De la ***dezgheţa***].

dezgheţá, dezghéţ vb. (refl.) **1.** a se muia de căldură (şi a deveni lichid): *balta s-a dezgheţat;* **2.** a se dezmorţi, a se încălzi: *ajunge la un podar, unde se dezgheaţă, mănîncă şi bea cu gazdele.* IBR.; (fig.; tr.) *dezgheţînd cu sărutarea-i raza ochilor ei reci.* EM.; **3.** (fig.) a deveni vioi, îndrăzneţ. [Lat. ***disglaciare***].

dezgheţáre, dezgheţări f. acţiunea de a (se) dezgheţa. [V. *dezgheţa*].

dezgheţát, ~ţi, dezgheţată, ~e a. **1.** muiat de căldură (şi transformat în lichid); **2.** (fig.) vioi, isteţ, ager, deştept: *un copilandru dezgheţat şi sfătos.* ISP. // adv. pe şleau; dezinvolt: *vorbeşte dezgheţat.* [V. *dezgheţa*].

dezghín, dezghinuri n. (înv. şi reg.) **1.** lovitură de frîu sau de pinteni: *trei dezghinuri că mi-i da.* POP.; **2.** săritură de cal: *în sprintene dezghinuri îşi saltă caii sprinteni.* AL. [Din turc. ***dizgin*** „frîu"].

dezghiocá, dezghiócc vb. (tr.) **1.** a desface şi a îndepărta învelişul unor fructe sau legume; a scoate un fruct din coajă sau boabele dintr-o păstaie: *dezghioacă nuci;* (fig.) *putem dezghioca vreun sens mai adînc, ascuns sub învelişul pitoresc al acestei legende?* BL.; **2.** a desface pănuşile sau boabele de pe ştiuletele de porumb: *noaptea la o clacă de dezghiocat păpuşoi, i-am scos Măriucăi un şoarece din sîn.* CR. [Lat. ***disglubicare***].

dezghiocáre, dezghiocări f. acţiunea de a dezghioca; dezghiocat[1]. [V. *dezghioca*].

dezghiocát[1] n. dezghiocare. [V. *dezghioca*].

dezghiocát[2], ~ţi, dezghiocată, ~e a. **1.** desfăcut din coajă sau din păstăi: *fasole dezghiocată;* **2.** scos din pănuşi: *ştiuleţi dezghiocaţi;* **3.** desfăcut de pe ştiuleţi: *porumb dezghiocat.* [V. *dezghioca*].

dezghiocătór, dezghiocătoare n. **1.** maşină pentru scoaterea din păstăi a seminţelor plantelor leguminoase; **2.** dispozitiv sau maşină pentru desprinderea grăunţelor de pe ştiuleţi. [*Dezghioca* + *-tor*].

dezgolí, dezgolesc vb. **1.** (tr.) a lăsa gol, a descoperi: *legea lor opreşte ca să-ş' dezgolească capul de învăliturâ.* B.-DEL.; **2.** (refl.) a se dezbrăca: *uitînd ruşinea toată şi buna-cuviinţă, se dezgolesc de haine.* NEGR.; (fig.) *dezgolindu-se codrii de frunzişuri şi venind iarna, au ieşit acei buntuşnici, ca lupii.* SAD. [*Dez-* + *goli*].

dezgolíre, dezgoliri f. faptul de a (se) dezgoli. [V. *dezgoli*].

dezgolít, ~ţi, dezgolită, ~e a. descoperit, dezbrăcat: *fata era cu sînii dezgoliţi şi cu fustele sumese.* GHEŢIE; (fig.) *în dreapta se deschideau aleile unui parc cu pomii dezgoliţi.* GHEŢIE. [V. *dezgoli*].

dezgoveálă, dezgoveli f. (pop.) **1.** faptul de a se dezgovi: *pare că începuseşi a îndruga o şiretenie de lighioane ca cea din hora dezgovelei.* OD.; **2.** cîntec ce se cîntă a doua zi după nuntă, cînd se scoate găteala miresei. [*Dezgovi* + *-eală*].

dezgoví, dezgovesc vb. (pop.; tr.) a scoate găteala de pe capul miresei: *odată dezgovită de nuna cea mare, mireasa intră în rîndul nevestelor, purtînd podoaba maritală.* [*Dez-* + *govi*].

dezgrădí, dezgrădesc vb. (tr.) a scoate gardul, împrejmuirea; a lăsa fără îngrăditură; (fig.) *ne-au dezgrădit, făcînd drum lung unei civilizaţii pripite.* EM. [*Dez-* + (*în*)*grădi*].

dezgrădiná, dezgrădinez vb. (rar; refl.) a-şi pierde locul într-o grădină: *movila părea că vrea să se dezgrădinieze de pămînt.* ISP. [*Dez-* + *grădină* + *-a*].

dezgrădíre, dezgrădiri f. acţiunea de a dezgrădi. [V. *dezgrădi*].

dezgrădít, ~ţi, dezgrădită, ~e a. (rar) **1.** cu gardul scos sau stricat; **2.** desfăcut dintr-o împletitură. [V. *dezgrădi*].

dezgropá, dezgróp vb. (tr.) **1.** a scoate din pămînt (ceva îngropat): *a dezgropa o comoară;* **2.** a scoate din mormînt; a exhuma, a deshuma: *vrea să dezgroape pe mort.* ISP.; **3.** (fig.) a descoperi, a scoate la iveală: *dă în acelaşi timp scriitorilor un îndreptar prin cronicile pe care le dezgroapă.* IBR. [*Dez-* + (*în*)*gropa*].

dezgropánie, dezgropanii f. (pop.) dezgropare a osemintelor unui mort la 7 ani după deces şi realizarea unui ceremonial religios de pomenire. [*Dezgropa* + *-anie*].

dezgropáre, dezgropări f. **1.** acţiunea de a dezgropa; dezgropat[1]; **2.** scoatere din mormînt; exhumare, deshumare; (spec.) dezgropanie; **3.** scoatere din pămînt a ceea ce a fost îngropat; **4.** (fig.) scoatere la iveală; descoperire: *începe dezgroparea lui Eminescu.* IBR. [V. *dezgropa*].

dezgropát[1], dezgropaturi n. dezgropare. [V. *dezgropa*].

dezgropát[2], ~ţi, dezgropată, ~e a. scos din pămînt, adus la suprafaţă: *vestigiile dezgropate sînt foarte vechi.* [V. *dezgropa*].

dezgúst n. aversiune, silă; scîrbă: *şi dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte.* EM. [*Dez-* + *gust*; cf. fr. *dégoût*].

dezgustá, dezgúst vb. **1.** (tr.) a provoca dezgust, aversiune: *constatarea îl dezgustă profund.* GHEŢIE; (absol.) *toate acestea dezgustă şi dau o puternică impresie de stupiditate.* CĂL.; **2.** (refl.) a-şi pierde pofta pentru ceva: *s-au dezgustat de politică.* [*Dez-* + *gusta*; cf. fr. *degoûter*].

dezgustáre, dezgustări f. faptul de a (se) dezgusta. [V. *dezgusta*].

dezgustát, ~ţi, dezgustată, ~e a. cuprins de dezgust; scîrbit: *după ce îndură mizeriile jurnalisticei şi ale învăţătoriei, pleacă dezgustat peste graniţă.* CĂL.; (subst.) *Eminescu nu e misogin, ci un dezgustat.* CĂL. [V. *dezgusta*].

dezgustátór, ~i, dezgustátoare a. care inspiră dezgust; respingător, scîrbos: *nuvelele ... aduc o atmosferă adesea dezgustătoare.* CĂL. [*Dezgusta* + *-tor*].

dezholbá, dezholbez vb. (înv.; refl.) a-şi reveni, a se dezmetici: *iară omul, deacă se dezholbă, feace: „o, fraţilor ..."* DOS. [*Dez-* + *holba*].

dezíce, dezic vb. **1.** (tr.) a retracta; a nega, a tăgădui: *ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic.* EM.; (refl. pas.) *zisa împăratului nu se putea deszice.* ISP.; **2.** (refl.) a-şi retrage cuvîntul; a se lepăda de cele zise; (şi: (înv.) **deszice**). [Din fr. ***dédire*** (după *zice*)].

dezícere, deziceri f. acţiunea de a (se) dezice; afirmaţie prin care se dezice ceva. [V. *dezice*].

dezideologizá, dezideologizez vb. (tr.) a înlătura ideologia (politică) din interpretarea şi evaluarea faptelor şi situaţiilor. [*Dez-* + *ideologiza*].

dezideologizáre, dezideologizări f. acţiunea de a dezideologiza. [V. *dezideologiza*].

deziderát, deziderate n. **1.** ceea ce este de dorit să se întîmple, să se realizeze; dorinţă: *poezia nu e sinceră şi, dacă e, e aşa un fel de deziderat foarte vag.* IBR.; **2.** scop, ţel: *programul lui Horia cuprinde deziderate antifeudale.* BL.; *orice ştiinţă are deziderate ei.* [Din lat. ***desideratum***].

deziderátiv, ~i, deziderativă, ~e a. (rar) care conţine sau care exprimă o dorinţă: *formele deziderative.* EM. [Din fr. ***désideratif***, lat. ***desiderativus***].

dezilúzie, deziluzii f. decepţie, dezamăgire, pierdere a iluziilor; deziluzionare: *lucrul trebuie spus din capul locului pentru a nu prilejui vreo deziluzie cititorului.* BL.; (şi: (înv.) **deziluziune**). [Din fr. ***désillusion,*** germ. ***Desillusion***].

deziluzioná, deziluzionez vb. (tr.) a face să-şi piardă iluziile; a decepţiona, a dezamăgi. [Din fr. ***désillusionner,*** germ. ***desillusionieren***].

deziluzionánt, ~ţi, deziluzionantă, ~e a. care deziluzionează, care produce deziluzii. [Din fr. ***desillusionnant***].

deziluzionáre, deziluzionări f. (rar) faptul de a (se) deziluziona; pierdere a iluziilor; deziluzie: *după cucerire ei trec prin procesul unei adînci deziluzionări.* BL. [V. *deziluziona*].

deziluzionát, ~ţi, deziluzionată, ~e a. înşelat în aşteptări; decepţionat: *omu o priveşte lung, parcă deziluzionat.* PETR.; (subst.) *spîrci cu caşul la gură ... fac pe deziluzionaţii.* VLAH. [V. *deziluziona*].

deziluziúne f. v. deziluzie.

deziluzionísm n. tendinţă de a se trezi la realitate, de a depăşi iluziile. [Din germ. ***Desillusionismus***].

dezincriminá, dezincriminez vb. (tr.) a scoate de sub incriminare; a disculpa. [*Dez-* + *incrimina*].

dezincrustă, dezincrustez vb. (tr.) a curăţa de depunerile de piatră (o instalaţie termică, o căldare de abur etc.). [Din fr. ***désincruster***].

dezincrustánt, dezincrustante n. substanţă folosită la dezincrustare sau pentru a împiedica depunerile de piatră în căldările de aburi, în instalaţiile termice etc. [Din fr. ***désincrustant***].

dezincrustáre, dezincrustări f. acţiunea de a dezincrusta. [V. *dezincrusta*].

dezinfectă, dezinfectez vb. (tr.) a distruge microbii sau paraziţii pentru împiedicarea contaminării. [Din fr. ***désinfecter***].

dezinfectánt, ~ţi, dezinfectantă, ~e a. care dezinfectează. // n. substanţă cu proprietatea de a dezinfecta: *un miros neobişnuit de dezinfectant ... stăruia în încăpere.* GHEŢIE. [Din fr. ***désinfectant***].

dezinfectáre, dezinfectări f. acţiunea de a dezinfecta şi rezultatul ei; dezinfecţie. [V. *dezinfecta*].

dezinfectát, ~ţi, dezinfectată, ~e a. care a fost supus dezinfectării; care este lipsit de microbi sau de paraziţi. [V. *dezinfecta*].

dezinfécţie, dezinfecţii f. dezinfectare. [Din fr. ***désinfection,*** germ. ***Desinfektion***].

dezinfestă, dezinfestez vb. (tr.) a distruge vietăţile care infestează o cultură. [Din fr. ***désinfester***].

dezinfestánt, dezinfestanţi n. substanţă folosită pentru distrugerea larvelor, insectelor, viermilor etc. [Din fr. ***désinfestant***].

dezinfestáre, dezinfestări f. tratament aplicat legumelor pentru a distruge insectele care le infestează. [V. *dezinfesta*].

dezinformá, dezinformez vb. a informa (în mod intenţionat) greşit (prin presă, prin radio etc.). [Din fr. ***désinformer***].

dezinformáre, dezinformări f. faptul de a dezinforma. [V. *dezinforma*].

dezinformát, ~ţi, dezinformată, ~e a. care este greşit informat (de cineva). [V. *dezinforma*].

dezinhibá, dezinhíb vb. (tr. şi refl.) a face să iasă sau a ieşi din starea de inhibiţie. [*Des-*[1] + *inhiba*].

dezinhibáre, dezinhibări f. faptul de a (se) dezinhiba. [V. *dezinhiba*].

dezinhibát, ~ţi, dezinhibată, ~e a. ieşit din starea de inhibiţie; dezinvolt. [V. *dezinhiba*].

dezinhibíţie, dezinhibiţii f. ieşire din starea de inhibiţie; dezinhibare. [Din fr. ***désinhibition***].

dezinsectiză, dezinsectizez vb. (tr.) a curăţa de insecte dăunătoare o locuinţă, un spital etc. [Din fr. ***désinsectiser***].

dezinsectizáre, dezinsectizări f. acţiunea de a dezinsectiza şi rezultatul ei. [V. *dezinsectiza*].

dezinsécţie, dezinsecţii f. distrugere a insectelor dăunătoare din mediul uman. [Din fr. ***désinsection***].

dezintegrá, dezintegrez vb. (refl. şi tr.) a (se) desface în elemente mai mici; a (se) rupe: *a dezintegra un nucleu atomic;* (p. ext.) *cînd condiţiile nu-i mai sînt favorabile, atunci unitatea formativă se dezintegrează definitiv.* BL. [Din fr. ***désintégrer***].

dezintegráre, dezintegrări f. acţiunea de a (se) dezintegra şi rezultatul ei: *destructibilitatea poate avea loc prin dezagregarea şi dezintegrarea diferenţialelor.* BL. [V. *dezintegra*].

dezintegrát, ~ţi, dezintegrată, ~e a. care a suferit o dezintegrare: *nuclee atomice dezintegrate.* [V. *dezintegra*].

dezinterés, (rar) **dezinterese** n. lipsă de interes; indiferenţă: *gîndirea creştină, în primele ei secole..., întăreşte şi mai mult dezinteresul faţă de aspectele dinamice ale naturii.* BL. [De la ***dezinteresa***].

dezinteresá, dezinteresez vb. **1.** (rar; tr.) a fi indiferent pentru cineva; a nu intra în interesul cuiva: *a dezinteresa pe un creditor;* **2.** (refl.) a nu avea interes, a nu-i păsa: *călugării se dedaseră exclusiv vieţii contemplative, dezinteresîndu-se de educaţia tineretului.* BL. [Din fr. ***désintéresser***].

dezinteresáre, dezinteresări f. faptul de a (se) dezinteresa; nepăsare, dezinteres: *se distanţează pînă la dezinteresare faţă de lume.* BL. [V. ***dezinteresa***].

dezinteresát, ~ţi, dezinteresată, ~e a. **1.** care nu urmăreşte un interes personal; care nu caută un cîştig: *rar scriitor mai dezinteresat, mai în stare de a se bucura de geniul altora şi de a se eclipsa în faţa lor.* CĂL.; **2.** care nu are la bază un interes: *numai cugetarea dezinteresată şi liberă are valoare nobilă pentru bieţii oameni.* SAD.; *acţiune dezinteresată.* [V. ***dezinteresa***].

dezintoxicá, dezintóxic vb. (tr. şi refl.) a(-şi) curăţa organismul de toxine; a face să înceteze intoxicaţia. [Din fr. ***désintoxiquer***].

dezintoxicáre, dezintoxicări f. acţiunea de a (se) dezintoxica; dezintoxicaţie. [V. ***dezintoxica***].

dezintoxicát, ~ţi, dezintoxicată, ~e a. vindecat de o intoxicaţie. [V. ***dezintoxica***].

dezintoxicăţie, dezintoxicaţii f. dezintoxicare. [Din fr. ***désintoxication***].

dezinvólt, ~ţi, dezinvoltă, ~e a. **1.** care se mişcă, se comportă liber, degajat, nestingherit: *acesta, foarte dezinvolt, răspunse tot printr-o întrebare.* GHEŢIE; **2.** care se produce liber, nestingherit; care exprimă dezinvoltură; (adv.) *tragedia e tratată dezinvolt, ba chiar în stil parodic.* CĂL. [Din fr. ***désinvolte***].

dezinvoltúră f. comportare firească, degajată: *seduce cu dezinvoltură pe profesorul ei.* CĂL. [Din fr. ***désinvolture***].

dezirábil, ~i, dezirabilă, ~e a. de dorit. [Din fr. ***désirable***].

dezís, ~şi, dezisă, ~e a. contrazis, contestat, dezminţit. [V. ***dezice***].

dezistá, dezíst vb. (franţuzism; tr.) a renunţa la ..., a se lipsi de ... [Din fr. ***désister***].

dezîncîntáre, dezîncîntări f. (înv.) dezamăgire: *predecesorii săi ... nu sînt deloc eminescieni; reprezintă o deprimare, o dezîncîntare, însă n-au nimic eminescian.* IBR. [***Dez-*** + ***încîntare***].

dezlănţuí, dezlănţui şi (înv.) **dezlănţuiesc** vb. **1.** (rar; tr.) a desface din lanţ; **2.** (refl. şi tr.) a(-şi) da curs liber, a izbucni sau a face să izbucnească: *se dezlănţuie acum o nelinişte între oameni.* BL.; *a dezlănţui patimile*; **3.** (refl.) a porni cu violenţă, a se năpusti: *furtuna se dezlănţuie.* [***Dez-*** + ***lanţ*** + ***-ui***; cf. fr. ***déchaîner***].

dezlănţuire, dezlănţuiri f. acţiunea de a (se) dezlănţui şi rezultatul ei: *farmecul piesei stă în dezlănţuirea pasiunii sălbatice.* CĂL. [V. ***dezlănţui***].

dezlănţuít, ~ţi, dezlănţuită, ~e a. **1.** care se năpusteşte, se manifestă cu furie; nestăpînit: *nu avea nici o importanţă dacă era inocentă sau depravată, potolită sau dezlănţuită.* GHEŢIE; **2.** care se produce cu mare intensitate; violent: *barocul este epoca formelor învoalte, debordante, a pasiunilor larg dezlănţuite.* BL.; **3.** care se manifestă cu putere (de nestăvilit): *o rafală dezlănţuită prinse corabia din tribord.* TUD. [V. ***dezlănţui***].

dezlegá, dezlég vb. **1.** (tr.) a deschide ceva desfăcînd legătura; a desface: *a tot dezlegat sacul şi a mîncat.* CAR.; **a-şi dezlega punga**, v. **pungă**; **a dezlega sacul**, a spune tot ce ştie; **2.** (tr.) a face să nu mai fie înnodat, legat: *nu sînt eu vrednic să-i dezleg curelele încălţămintelor lui.* ANTIM; **3.** (tr.) a desface ceea ce era legat: *a dezlega ochii*; **4.** (tr. şi refl.) a (se) desprinde, a (se) elibera din legături: *un buhai s-a dezlegat.* POP.; **a dezlega calul de la gard**, a vorbi clar, pe înţeles: *dezleagă odată calul de la gard, să ştiu eu atunci ... ce-i al tău şi ce-i al meu.* CR.; **a(-i) dezlega** sau **a i se dezlega limba**, a face sau a porni să vorbească, să se destăinuiască: *apoi limbile li se dezlegară.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a elibera de obligaţii, de jurăminte etc.: *stau în pridvor ... aşteptîndu-şi rîndul să fie dezlegate de blesteme şi jurăminte.* SAD.; **6.** (tr.) a scăpa, a absolvi: *cînd merg alţii de-o peţesc, vin popi de mă dezleagă.* COŞB.; *a dezlega pe cineva de păcate*; (absol.) *domnul Romii cu fulgeru-n brîncă lega şi dezlega după voie.* B.-DEL.; **7.** (tr.) a rezolva, a lămuri, a găsi soluţia: *musul plecă, mulţumit că dezlegase şi această taină.* TUD.; *a dezlega o ghicitoare;* (refl. pas.) *era una din cheile prin care se dezlega evoluţia sa ulterioară.* GHEŢIE. [Lat. ***disligare***].

dezlegáre, dezlegări f. **1.** acţiunea de a (se) dezlega şi rezultatul ei; **2.** permisiune, îngăduinţă de a face ceva; **3.** rezolvare, soluţionare: *începu a rîde, renunţînd la dezlegarea problemei.* SAD.; **4.** iertare, absolvire: *dezlegare de păcate;* **5.** eliberare; libertate: *experienţa, vîrsta înaintată îi dau lui Neculce dezlegarea limbii.* CĂL.; **6.** desfacere a unei legături: *dezlegarea lanţului.* [V. ***dezlega***].

dezlegát, ~ţi, dezlegată, ~e a. **1.** care a fost desfăcut din legătură; care nu mai este legat: *funie dezlegată*; **2.** absolvit de păcate, de un blestem etc.: *acum este dezlegat de blestem.* ISP.; **3.** rezolvat, soluţionat: *enigmă dezlegată; problemă dezlegată.* [V. ***dezlega***].

dezlegătór, ~i, dezlegătoáre m. f. persoană care dezleagă (în mod sistematic) probleme, jocuri, enigme etc. [***Dezlega*** + ***-tor***].

dezlegătúră, dezlegături f. (pop.) desfacere a unei vrăji. [***Dezlega*** + ***-tură***].

dezlipí, dezlipesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) desprinde din locul unde era lipit, fixat: *de pe pereţii îngălbeniţi se dezlipeşte-n pături varul.* GOGA; *dezlipind capacul unuia, un parfum agreabil se exală.* CĂL.; **2.** (fig.; refl.) a se depărta, a se separa: *nu se putea dezlipi de dînsa.* ISP. [***Dez-*** + ***lipi***].

dezlipíre, dezlipiri f. acţiunea de a (se) dezlipi. [V. ***dezlipi***].

dezlipít, ~ţi, dezlipită, ~e a. **1.** desfăcut, desprins din lipitură, din locul unde era fixat: *căderi voi frunze dezlipite, pe cîmpul larg, în zbor, vă poarte vîntul.* GOGA; **2.** (pop.) cu lipitura stricată: *casa ta e dezlipită, mie-mi pare poleită.* POP. [V. ***dezlipi***].

dezlînă, pers. 3 **dezlînează** vb. (refl.) **1.** a-şi pierde aspectul răsucit; a se scămoşa: *firele s-au dezlînat*; **2.** (fig.) a deveni fără şir, fără logică: *conversaţia s-a dezlînat în probleme minore.* [***Dez-*** + ***lînă***].

dezlînáre, dezlînări f. faptul de a se dezlîna. [V. ***dezlîna***].

dezlînát, ~ţi, dezlînată, ~e a. **1.** destrămat, rărit: *cu pantaloni dezlînaţi şi roşi.* DELAVR.; **2.** (fig.) lipsit de concentrare, fără coerenţă: *vorbăria aceea dezlînată sfîrşi prin a o linişti.* GHEŢIE; *cuvîntare dezlînată;* **3.** (fig.) care are o comportare incoerentă, dezorganizată: *o destul de mare cantitate de versuri ... dezvăluiau un sentiment dezlînat.* CĂL. [V. ***dezlîna***].

dezlocuí, pers. 3 **dezlocuieşte** vb. (fiz.; tr.) a disloca, a scoate o parte egală cu volumul propriu din fluidul în care a fost introdus. [***Dez-*** + ***(în)locui***].

dezlocuíre, dezlocuiri f. faptul de a dezlocui. [V. ***dezlocui***].

dezlocuít, ~ţi, dezlocuită, ~e a. scos de la locul pe care-l ocupa (şi înlocuit cu alt corp): *lichid dezlocuit.* [V. ***dezlocui***].

dezmaterializáre f. v. dematerializare.

dezmaterializát a. v. dematerializat.

dezmădulát, ~ţi, dezmădulată, ~e a. (înv.) dezmembrat. [***Dez-*** + ***mădular***].

dezmărgíni, dezmărginesc vb. (tr.) a face să treacă, să depăşească limitele sau limitările; a face să nu mai aibă limite: *sublime roade a dat ştiinţa în curs de cîteva secole, reuşind să dezmărginească orizonturile genului uman.* BL. [***Dez-*** + ***mărgini***].

dezmărginíre, dezmărginiri f. faptul de a dezmărgini: *cu ajutorul experimentului se obţine o progresivă dezmărginire a orizontului empiric.* BL. [V. ***dezmărgini***].

dezmărginít, ~ţi, dezmărginită, ~e a. care nu are limite; nelimitat: *biserica este un organism dezmărginit care inundă spaţiul şi timpul.* BL. [V. ***dezmărgini***].

dezmăţ, dezmăţuri n. **1.** destrăbălare, desfrînare; **2.** (fig.) debandadă, anarhie: *faptul că se cerea odinioară cel puţin oarecari cunoştinţe ortografice ... a ţinut mult timp pe loc dezmăţurile de condei.* MACED. [De la ***dezmăţa***].

dezmăţá, dezmăţ vb. (rar; refl.) a se destrăbăla. [***Dez-*** + ***maţ***(*e*) + ***-a***].

dezmăţáre, dezmăţări f. faptul de a se dezmăţa. [V. ***dezmăţa***].

dezmăţát, ~ţi, dezmăţată, ~e a. **1.** cu un aspect dezordonat, neglijent; **2.** lipsit de ruşine; destrăbălat, desfrînat: *numai acel dezmăţat fecior ... a putut săvîrşi atare faptă.* SAD. [V. ***dezmăţa***].

dezmembrá, dezmembrez vb. (tr. şi refl.) a (se) separa, a (se) desface, a (se) descompune: *a dezmembra un stat.* [Din fr. ***démembrer***].

dezmembrăbil, ~i, dezmembrabilă, ~e a. care poate fi despărţit în părţile componente. [***Dezmembra*** + ***-bil***].

dezmembráre, dezmembrări f. faptul de a (se) dezmembra; separare, descompunere, desfiinţare. [V. ***dezmembra***].

dezmembrát, ~ţi, dezmembrată, ~e a. descompus, desfăcut. [V. ***dezmembra***].

dezmétic, ~ci, dezmetică, ~ce a. **1.** zăpăcit, nebun, bezmetic: *am fost un copil dezmetic.* GAL.; (subst.) *la adică ştia să facă jertfe, dar se păzea să se adune cu dezmeticii.* MACED.; **2.** lipsit de echilibru, de ordine, de raţiune: *să ne oprim pentru un moment lîngă acea complexă epocă de efervescenţă spirituală, de dezmetică şi factice ştiinţă.* BL. [***Dez-*** + (*bez*)***metic***].

dezmeticí, dezmeticesc vb. **1.** (refl.) a se trezi, a-şi veni în fire, a-şi reveni: *cînd m-am dezmeticit, mi-am văzut greşala şi vinovăţia.* SAD.; **2.** (tr.) a aduce la realitate, a face să-şi dea seama; a trezi: *dacă s-ar putea întîmpla un fapt care să-i dezmeticească pe toţi.* PETR. [Lat. ***dismatticire*** (<*mattus* „beat")].

dezmeticíre, dezmeticiri f. (şi fig.) faptul de a (se) dezmetici: *poate că nu e nevoie decît de încă un efort de dezmeticire.* BL. [V. ***dezmetici***].

dezmeticít, ~ţi, dezmeticită, ~e a. (şi fig.) care şi-a revenit după ameţeală, spaimă etc.: *după cîteva minute, dezmeticit, se ridică de pe scaun şi se înapoie în cameră.* GHEŢIE. [V. ***dezmetici***].

dezmeţí, dezmeţesc vb. (înv.; refl.) a se dezmetici: *ca din vis se dezmeţea.* AL. [***Dez-*** + (*a*)***meţi***].

dezmierdá, dezmiérd vb. **1.** (tr.) a mîngîia, a alinta (cu vorbe, atingînd uşor cu palma): *îl legănă şi-l dezmierdă pînă ce-l adormi.* CR.; (fig.) *soarele străluceşte şi dezmiardă oceanul de ninsoare.* AL.; **2.** (fig.; tr.) a lovi, a bate: *să nu mă faci ... să ieu culeşerul din ocniţă şi să te dezmierd, cît eşti de mare!* CR.; **3.** (refl.) a se desfăta, a simţi plăcere, a se bucura: *cel ce cîntă se dezmiardă şi pe el şi pe ceilalţi.* EM.; (tr.) *umblă cu mînile în şolduri, lunecînd printre răzoare şi dezmierdîndu-şi printre culturi privirile obosite.* SAD. [Lat. ****dismerdare***].

dezmierdáre, dezmierdări f. **1.** acţiunea de a (se) dezmierda, alintare; **2.** gest sau vorbă care alintă, care mîngîie: *se obişnui şi cu dezmierdările Profiriţei, manifestări tîrzii ale unei maternităţi frustrate.* GHEŢIE; **3.** bucurie, desfătare, plăcere: *o vreme, localnicii trăiseră întru dezmierdare.* SAD.; **4.** plăcere trupească, voluptate: *ai furat de prin sate mueri ... ş-ai petrecut cu dînsele în dezmierdări.* SAD. [V. ***dezmierda***].

dezmierdát, ~ţi, dezmierdată, ~e a. **1.** alintat, răsfăţat: *straiul nu-i era strălucit, aşa precum ar fi fost de aşteptat de la un fecior de domn dezmierdat şi fără frică.* SAD.; **2.** plin de plăceri, de belşug: *o dezmierdată ducea viaţă, fără griji, supărări şi greaţă.* B.-DEL.; **3.** (pop.) plin de farmec; desfătător: *aici nimica nu să aude făr' jocuri şi cîntări dezmierdate.* B.-DEL. [V. ***dezmierda***].

dezmierdăciúne, dezmierdăciuni f. (înv.) **1.** satisfacere a instinctelor, a plăcerilor: *ne-învăţeadză prorocul să călcăm pofta şi dezmierdăciunea lumii.* DOS.; **2.** stare de bucurie, de linişte, de alinare: *cela ce-i bun, dezmierdăciune şi bucurie veacinică.* DOS. [***Dezmierda*** + ***-ăciune***].

dezmierdător, ~i, dezmierdătoare a. 1. care dezmiardă; mîngîietor: *Mioara ... se lipeşte de el dezmierdătoare.* PETR.; **2.** care încîntă, care desfată: *au ajuns la o poiană verde şi dezmierdătoare.* ISP; *muzică dezmierdătoare.* [*Dezmierda* + *-tor*].

dezminţí, dezmínt vb. **1.** (tr.) a declara fals; a nega, a contesta: *zvonul acesta era să fie dezminţit.* BL.; *a dezminţi o ştire*; **2.** (tr.) a arăta că este altfel (decît pare); a contrazice: *teoria că geţii ar fi goţi e dezminţită de feţele noastre.* CĂL.; *experienţa a dezminţit prevederile mele*; **3.** (refl.) a se arăta altfel decît se credea că este: *purtîndu-se grosolan, se dezminte ca om educat*; **4.** (tr.) a da de gol; a trăda: *un geamăt surd ... răsună în încăperea vecină, parcă dinadins ca s-o dezmintă.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a recunoaşte o greşeală, a da înapoi, a retracta: *ai inventat boala ... şi acum, ca să nu te dezminţi, mă tratezi ca pe o convalescentă.* IBR.; **6.** (rar; tr.) a denatura, a falsifica: *nu li e permis a deminţi această origine a lor neci în reprezentare.* EM.; (şi: (înv.) **deminţi**). [Din fr. *démentir*].

dezminţíre, dezminţiri f. 1. acţiunea de a (se) dezminţi şi rezultatul ei; **2.** afirmaţie, declaraţie prin care se dezminte, se contestă ceva: *a mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure ... arsura dezamăgirii şi a dezminţirilor.* M.CAR.; **3.** indicare, evidenţiere a contrariului; contrazicere: *trece drept un poet al eroticei impetuoase, însă textele dau o crudă dezminţire.* CĂL. [V. *dezminţi*].

dezmirá, dezmír vb. (rar; refl.) a pierde starea de mirare; a nu se mai mira: *mire-te, dezmire-te zilele pădurii, zile ale facerii.* BL. [*Dez-* + *mira*].

dezmiriştí, dezmiriştesc vb. (tr.) a ara după recoltarea plantelor păioase. [*Dez-* + *miriştе* + *-i*].

dezmiriştíre, dezmiriştiri f. acţiunea de a dezmiriştі; dezmiriştit. [V. *dezmiriştі*].

dezmiriştít n. dezmiriştire: *acum oamenii se apucă de dezmiristit.* TUD.; *dezmiriştitul se face în lunile de vară.* [V. *dezmiriştі*].

dezmiriştitór, dezmiriştitoare n. maşină agricolă cu care se face dezmiriştirea; (adj.) *plug dezmiriştitor.* [*Dezmiriştі* + *-tor*].

dezmîniá, dezmînii vb. (refl. şi tr.) a (se) îmbuna, a (se) îmblînzi, a(-şi) potoli mînia: *se mînia foarte uşor şi se dezmînia tot atît de uşor* EM. [*Dez-* + *mînia*].

dezmîntá, dezmînt vb. (reg.; tr.) **1.** a face să renunţe la o hotărîre, la un gînd, la un scop; a povăţui să nu facă ceva; a deconsilia: *nimic de la scopos nu-l desmîntă, toate-orînduieşte, toate-ndreaptă.* B.-DEL.; **2.** a corecta, a corija, a îndrepta: *în vară ai umblat mai mult creanga prin ţară, îl dezmînta tată-său.* GHEŢIE. [*Dez-* + *minte* + *-a*].

dezmîntáre, dezmîntări f. (reg.) acţiunea de a dezmînta şi rezultatul ei; deconsiliere. [V. *dezmînta*].

dezmormîntá, dezmormîntez vb. (rar; tr.) **1.** a dezgropa, a deshuma; **2.** (fig.) a scoate din uitare, a readuce în atenţie; (refl. pas.) *se dezmormîntează termenii uitaţi de prin hrisoave.* MACED. [*Dez-* + *(în)mormînta*].

dezmormîntáre, dezmormîntări f. 1. acţiunea de a dezmormînta şi rezultatul ei; **2.** scoatere din mormînt; dezgropare, deshumare; **3.** scoatere din uitare, readucere în atenţie: *aude cineva de dezmormîntare de documente privitoare la ţara noastră.* EM. [V. *dezmormînta*].

dezmorţeálă, dezmorţeli f. **1.** revenire, trezire din amorţeală; dezmorţire; **2.** stare a celui dezmorţit. [*Dezmorţi* + *-eală*].

dezmorţí, dezmorţesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a ieşi sau a scoate din amorţeală sau (fig.) din inerţie, din pasivitate; a (se) trezi: *daţi din picioare şi din braţe cum dă moara din speteze cînd o umflă vîntul, ca să vă dezmorţiţi.* SAD.; **2.** (refl.) a deveni mai puţin rece: *lăsată la soare, apa se dezmorţeşte*; **3.** (fig.; tr.) a da viaţă, a anima, a însufleţi: *am crezut la început că glumeşte, pentru a mai dezmorţi atmosfera.* GHEŢIE; (refl.) *conversaţia s-a mai dezmorţit.* [*Dez-* + *(a)morţi*].

dezmorţíre, dezmorţiri f. acţiunea de a (se) dezmorţi; dezmorţeală. [V. *dezmorţi*].

dezmorţít, ~ţi, dezmorţită, ~e a. **1.** ieşit din amorţeală, din toropeală; **2.** (fig.) trezit din pasivitate; reînviat; **3.** dezgheţat: *pămînt dezmorţit.* [V. *dezmorţi*].

dezmoştení, dezmoştenesc vb. (tr.) a lipsi pe cineva de dreptul la o moştenire: *nu mi-i face niciodată să dezmoştenesc pe fiul meu.* NEGR. [*Dez-* + *moşteni*; cf. fr. *déshériter*].

dezmoştenére, dezmoşteníri f. **1.** acţiunea de a dezmoşteni şi rezultatul ei; înlăturare de la o moştenire; **2.** (fig.) nenorocire, restrişte: *tot ce-aş vrea ca mîngîiere într-a mea dezmoştenire e să mi se ţină-n seamă că am plîns şi-am suferit.* MACED. [V. *dezmoşteni*].

dezmoştenít, ~ţi, dezmoştenită, ~e a. **1.** înlăturat de la o moştenire; **2.** (fig.) lipsit de anumite bunuri sau bucurii; privat de bunurile vieţii; exploatat: *devine, ca orice clasă revoluţionară, reprezentanta tuturor claselor dezmoştenite.* IBR. [V. *dezmoşteni*].

deznaţionalizá, deznaţionalizez vb. (refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă particularităţile naţionale; (şi: **denaţionaliza**). [Din fr. *dénationaliser*].

deznaţionalizáre, deznaţionalizări f. acţiunea de a se deznaţionaliza şi rezultatul ei: *deşi ţin la desfiinţarea acelor greşeli, totuşi nu văd în existenţa lor deznaţionalizarea noastră şi coruperea poporului român.* EM.; (şi: **denaţionalizare**). [V. *deznaţionaliza*].

deznaţionalizát, ~ţi, deznaţionalizată, ~e a. care şi-a pierdut particularităţile etnice: *populaţie deznaţionalizată;* (şi: **denaţionalizat**). [V. *deznaţionaliza*].

deznaţionalizatór, ~i, deznaţionalizatoáre a. care deznaţionalizează: *maşina deznaţionalizatoare a statului ungar îi va apuca.* EM.; (şi: **denaţionalizator**). [*Deznaţionaliza* + *-tor*].

deznădăjduí, deznădăjduiesc vb. (intr. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă orice nădejde; a despera; (înv.; refl.) *mai că-mi vine a mă deznădăjdui de dragostea părintească ce mi-ai arătat.* KOG. [*Deznădejde* + *-ui*].

deznădăjduíre, deznădăjduiri f. faptul de a deznădăjdui; (p. ext.) deznădejde: *suspinînd îşi frîngea mîinile cu deznădăjduire.* NEGR.; (fig.) *deznădăjduirea în dinţi scrîşneşte.* B.-DEL.; **a aduce la** (sau **în**) **deznădăjduire**, a face să piardă nădejdea; a exaspera: *fie-ţi milă de mine şi nu mă aduce la deznădăjduire!* NEGR. [V. *deznădăjdui*].

deznădăjduít, ~ţi, deznădăjduită, ~e a. 1. care şi-a pierdut orice nădejde; desperat: *parcă plînge ... privind deznădăjduită cupa.* PETR.; **2.** care trădează, exprimă deznădejdea; provocat de deznădejde: *ea avu o crispare deznădăjduită a figurii.* GHEŢIE. [V. *deznădăjdui*].

deznădăjduitór, ~i, deznădăjduitoáre a. care inspiră, provoacă deznădejde: *uscăciunea de suflet, îngustimea deznădăjduitoare de orizont intelectual ... toate acestea sînt redate.* IBR. [*Deznădejdui* + *-tor*].

deznădéjde, (rar) **deznădejdi** f. stare sufletească apăsătoare de suferinţă şi de lipsă a speranţei; desperare: *un val de deznădejde îi acoperi faţa.* TUD. [*Dez-* + *nădejde*; cf. fr. *désespoir*].

deznisipá, deznisipez vb. (tr.) a curăţa de nisipul depus prin decantare; a decolmata. [*Dez-* + *nisip* + *-a*].

deznisipáre, deznisipări f. acţiunea de a deznisipa şi rezultatul ei. [V. *deznisipa*].

deznodá, deznód vb. (tr.) **1.** a desface nodul; a desface obiectul legat cu o sfoară cu nod: *a deznoda şiretul pantofului*; **a deznoda punga** (sau **băierile pungii**), a scoate bani, a da bani: *deznoadă-ţi punga, zgîrcitule!* AL.; **2.** (fig.) a clarifica, a soluţiona o situaţie încurcată, un conflict: *ştiu orice pricină s-o-nnod şi s-o deznod.* AL. [*Dez-* + *(în)noda*].

deznodáre, deznodări f. **1.** acţiunea de a deznoda şi rezultatul ei; **2.** (fig.) clarificare, limpezire: *deznodarea soartei mele este tot în mîna sa.* MACED. [V. *deznoda*].

deznodát, ~ţi, deznodată, ~e a. **1.** desfăcut, dezlegat; **2.** (fig.) dezlînat, fără şir: *gînduri deznodate.* [V. *deznoda*].

deznodămînt, deznodăminte n. **1.** soluţionare, dezlegare a unei situaţii încurcate, a unui conflict etc.: *de la îmbolnăvirea unchiului său, Dimitrie prevăzuse acest deznodămînt.* GHEŢIE; (p. ext.) *în una din aceste zile se produse şi deznodămîntul isprăvii lui Ismail.* TUD.; **2.** parte finală a unei opere literare, care conţine soluţionarea intrigii: *îşi imagina deznodăminte deosebite, mersul acţiunii deosebit şi lucra o piesă în trei feluri şi apoi alegea.* IBR. [*Deznoda* + *-ămînt*; cf. fr. *dénouement*].

deznorá, pers. 3 **deznorează** vb. (rar; refl.) a se risipi norii, a se însenina: *cerul s-a deznorat.* [*Des-*[1] + *(în)nora*].

dezobişnuí, dezobişnuiesc vb. (refl. şi tr.) a pierde sau a face să piardă un obicei; a (se) dezvăţa: *să ne dezobişnuim de a vedea în toate misticismele una şi aceeaşi buruiană.* BL. [*Dez-* + *obişnui*; cf. fr. *déshabituer*].

dezobişnuíre, dezobişnuiri f. faptul de a (se) dezobişnui. [V. *dezobişnui*].

dezodorizá, dezodorizez vb. (tr.) a îndepărta un miros neplăcut. [Din fr. *désodoriser*].

dezodorizánt, ~ţi, dezodorizantă, ~e a. şi n. (substanţă) care are proprietatea de a dezodoriza. [Din fr. *désodorisant*].

dezodorizáre, dezodorizări f. acţiunea de a dezodoriza şi rezultatul ei. [V. *dezodoriza*].

dezodorizatór, dezodorizatoare n. dispozitiv care serveşte la dezodorizare. [*Dezodoriza* + *-tor*].

dezolá, dezolez vb. (tr.) a întrista, a mîhni; a deprima. [Din fr. *désoler*].

dezolánt, ~ţi, dezolantă, ~e a. care întristează; deprimant, (rar) dezolator: *satul, cu înfăţişare de tîrg, producea pînă ieri o impresie dezolantă.* CĂL.; (adv.) *de un timp ore trec dezolant.* BAC. [Din fr. *désolant*].

dezoláre, dezolări f. 1. mîhnire adîncă; jale, (înv.) dezolaţie: *mi-e inima, zadarnic, de răstrişte încercată: pentru veci sub dezolare nu se poate mormînta.* MACED.; **2.** (fig.) pustietate; singurătate apăsătoare; tristeţe: *aveau un aer de părăsire şi dezolare.* SAD. [V. *dezola*].

dezolát, ~ţi, dezolată, ~e a. foarte mîhnit, trist: *dacă prorocirea se împlineşte, deşi va fi cu totul dezolat, îl voi felicita.* SAD. [V. *dezola*].

dezolatór, ~i, dezolatoáre a. (rar) dezolant: *nimica nu merită a fi citat, totul fiind searbăd şi dezolator.* MACED. [Din fr. *désolateur*].

dezolaţie, dezolaţii f. (înv.) **1.** dezolare; **2.** pustietate; (şi: **dezolaţiune**). [Din fr. *désolation*, lat. *desolatio, -onis*].

dezolaţiúne f. v. dezolaţie.

dezonoáre f. lipsă de onoare; necinste; (p. ext.) ocară, ruşine. [Din fr. *déshonneur*].

dezonorá, dezonorez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde onoarea; a (se) face de ruşine: *ceea ce ai comis ... dezonorează pe toţi acei care au făcut greşeala să-ţi întindă vreodată mîna.* PETR. [Din fr. *déshonorer*].

dezonoránt, ~ţi, dezonorantă, ~e a. care dezonorează; ruşinos: *e mai puţin dezonorant să iei cu împrumut nişte veşminte de la un cunoscut decît să le închiriezi de la un negustor.* GHEŢIE. [Din fr. *déshonorant*].

dezonoráre, dezonorări f. faptul de a (se) dezonora; decădere morală. [V. *dezonora*].

dezonorát, ~ţi, dezonorată, ~e a. care şi-a pierdut onoarea; care s-a făcut de ruşine: *s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întîmpla să lipsească de la vreunul.* REBR. [V. *dezonora*].

dezórdine, dezordini f. **1.** lipsă de ordine; neorînduială: *Dionis era lungit la pămînt, părul în dezordine, ochii închişi.* EM.; **2.** debandadă, lipsă de organizare, de disciplină: *libertatea ... nu este anarhia, nu este dezordinea.* BOL.; **3.** revoltă, răscoală: *dacă se iau măsuri potrivite imediat, dezordinea se poate localiza şi potoli fără consecinţe grave.* REBR. [*Dez- + ordine*; cf. fr. *désordre*].

dezordonát, ~ţi, dezordonată, ~e a. **1.** neglijent, nedeprins cu ordinea: *era ... un om dezordonat, dar nicidecum viţios.* CAR.; **2.** care dovedeşte lipsă de ordine, de organizare: *să nu trădez ceva din starea mea de spirit printr-o grafie dezordonată.* GHEŢIE; **3.** în neorînduială, lipsit de ordine: *am reînceput în seara aceea goana dezordonată prin ţară.* GHEŢIE. [Din fr. *désordonné*].

dezorganizá, dezorganizez vb. (tr. şi refl.) a (se) strica ordinea, organizarea; a face sau a ajunge să nu mai funcţioneze: *puterea armată a ţării ... se dezorganizează.* BĂLC. [Din fr. *désorganiser*].

dezorganizáre, dezorganizări f. faptul de a (se) dezorganiza; lipsă de organizare; (înv.) dezorganizaţie. [V. *dezorganiza*].

dezorganizát, ~ţi, dezorganizată, ~e a. care şi-a pierdut organizarea, funcţionarea normală; lipsit de organizare: *activitate dezorganizată;* (adv.) *cancerul e o boală provocată de o celulă care se înmulţeşte dezorganizat.* PETR. [V. *dezorganiza*].

dezorganizatór, ~i, dezorganizatoáre a. şi m. f. (persoană) care dezorganizează. [Din fr. *désorganisateur*].

dezorganizăţie, dezorganizaţii f. (înv.) dezorganizare; (fig.) *neîncetat i se părea că aude împuşcături ... închipuire fantastică! precum vezi, efect al dezorganizaţiei creierilor.* NEGR. [Din fr. *désorganisation*].

dezorientă, dezorientez vb. (tr. şi refl.) **1.** a. face să piardă sau a pierde orientarea, cunoaşterea suficientă a locului unde se află; **2.** (fig.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde cumpătul, prezenţa de spirit; a (se) zăpăci: *această chestiune l-a dezorientat.* [Din fr. *désorienter*].

dezorientalizáre, dezorientalizări f. (rar) eliminare a ceea ce este oriental; renunţare la modelul oriental: *epoca fanariotă a contribuit la dezorientalizare.* CĂL. [*Dez- + oriental* + *-izare*].

dezorientáre, dezorientări f. faptul, starea de a fi dezorientat; descumpănire: *cum dezorientarea recenzenţilor prilejuieşte adevărate mostre de confuzie, e bine să revenim şi să precizăm.* BL. [V. *dezorienta*].

dezorientát, ~ţi, dezorientată, ~e a. **1.** care nu (mai) ştie unde se află, încotro să apuce: *om dezorientat;* (fig.) *numai una din bărci rămăsese în urmă, rotindu-se dezorientată între valuri.* TUD.; **2.** (p. ext.) care exprimă, care indică descumpănire, dezorientare: *noul sosit arunca priviri dezorientate în jur.* GHEŢIE; **3.** (fig.) care nu ştie ce atitudine să adopte; descumpănit: *gust literar nu avea deloc, iar în literatură era complet neînţelegător şi dezorientat.* CĂL. [V. *dezorienta*].

dezosá, dezosez vb. (tr.) a desprinde carnea de pe oase: *a dezosa peşte.* [Din fr. *désosser*].

dezosáre, dezosări f. acţiunea de a dezosa. [V. *dezosa*].

dezosát, ~ţi, dezosată, ~e a. care a fost desprins de pe oase: *carne de pui dezosată.* [V. *dezosa*].

dezotrăvi, dezotrăvesc vb. (tr. şi refl.) a dezintoxica: *un balsam dezotrăvind otrava.* AL. [*Dez- + otrăvi*].

dezoxidá, dezoxidez vb. (tr.) a scoate oxigenul dintr-o substanţă. [Din fr. *désoxyder*].

dezoxidánt, ~ţi, dezoxidantă, ~e a. şi m. (substanţă) care provoacă dezoxidarea, care dezoxidează. [Din fr. *désoxydant*].

dezoxidáre, dezoxidări f. acţiunea de a dezoxida. [V. *dezoxida*].

dezoxiribonucléic a. **acid dezoxiribonucleic,** substanţă complexă din nucleul celulelor vii, avînd rol important în transmiterea eredităţii. [Din fr. *désoxyribonucléique*].

dezrădăcină, dezrădăcinez vb. (tr.) **1.** a scoate cu rădăcină cu tot: *a dezrădăcina arbori;* (p. ext.) *ar dezrădăcina creatura din natura sa proprie şi din natura în care e împletită.* BL.; **2.** (fig.) a desfiinţa, a stîrpi: *socoti că cel mai sigur mijloc de a dezrădăcina oarecare prejudeţe era de a le arăta cît sînt ele de ridicole.* NEGR.; *a dezrădăcina viciile;* (refl.) *greu ... se dezrădăcinează obiceiurile şi năravurile vechi.* CAR. [*Dez- + rădăcină* + *-a*].

dezrădăcináre, dezrădăcinări f. **1.** acţiunea de a dezrădăcina; **2.** (fig.) părăsire a locului natal; înstrăinare: *el e un om pentru care dezrădăcinarea din oraşul natal înseamnă o suferinţă.* CĂL. [V. *dezrădăcina*].

dezrădăcinát, ~ţi, dezrădăcinată, ~e a. **1.** scos din pămînt cu rădăcină cu tot: *copaci dezrădăcinaţi;* **2.** (fig.) înstrăinat, inadaptat într-un loc străin: *e literatura ... intelectualilor dezrădăcinaţi, ieşiţi din clasele inferioare.* IBR.; (subst.) *dezrădăcinatul va avea mai mult nostalgie pentru trecutul său personal.* IBR. [V. *dezrădăcina*].

dezrăsucí, dezrăsucesc vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să nu mai fie răsucit; a (se) desface. [*Dez- + răsuci*].

dezrăsucíre, dezrăsuciri f. faptul de a (se) dezrăsuci. [V. *dezrăsuci*].

dezrăsucít, ~ţi, dezrăsucită, ~e a. care nu mai este răsucit; desfăcut. [V. *dezrăsuci*].

dezrobí, dezrobesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) elibera din robie, din asuprire (străină): *Constantin Mavrocordat dezrobeşte vecinii.* NEGR.; **2.** (fig.; tr.) a scăpa dintr-o situaţie umilitoare; a emancipa: *să dezrobească omenirea din robia prejudecăţilor seculare.* GAL. [*Dez- + robi*].

dezrobíre, dezrobiri f. **1.** acţiunea de a (se) dezrobi şi rezultatul ei; înlăturare a unei ocupaţii, a unei asupriri; eliberare: *publicul era entuziasmat pentru lupta de dezrobire.* IBR.; **2.** scăpare din robie; eliberare, emancipare: *Ştirbei a decretat în 1856 dezrobirea ţiganilor.* [V. *dezrobi*].

dezrobít, ~ţi, dezrobită, ~e a. eliberat din robie, din prizonierat etc.; liber, independent: *din improvizaţiile lui se poate reţine „Urarea" pentru ţiganii dezrobiţi.* CĂL. [V. *dezrobi*].

dezrobitór, ~i, dezrobitoáre a. (şi subst.) care dezrobeşte. [*Dezrobi* + *-tor*].

dezroşí, dezroşesc vb. (tr. şi refl.) a face să piardă sau a pierde roşeaţa: *căutaţi de vă-mpodobiţi frumos şi puneţi-vă nasul în talgere cu apă rece, să se disroşească.* AL. [*Dez- (în)roşi*].

dezumanizá, dezumanizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde caracterele de om. [Din fr. *déshumaniser*].

dezumanizáre f. acţiunea de a (se) dezumaniza şi rezultatul ei. [V. *dezumaniza*].

dezumanizát, ~ţi, dezumanizată, ~e a. care şi-a pierdut calităţile umane; abrutizat, animalizat; insensibil. [V. *dezumaniza*].

dezumflá, dezúmflu vb. **1.** (refl.) a înceta de a mai fi umflat; **2.** (tr.) a face ca un obiect umflat sau un ţesut inflamat să-şi recapete volumul normal; **3.** (fig.; refl.) a-şi reveni din exaltare, a se potoli, a se tempera: *nea Ghiţă a vrut să mă omoare, dar pe urmă s-a dezumflat.* SAD. [*Dez- + umfla*].

dezumfláre, dezumflări f. acţiunea de a (se) dezumfla şi rezultatul ei; dezumflat[1]. [V. *dezumfla*].

dezumflát[1] n. dezumflare. [V. *dezumfla*].

dezumflát[2], ~ţi, dezumflată, ~e a. **1.** care nu mai este umflat; **2.** (fig.) temperat, resemnat; dezamăgit. [V. *dezumfla*].

dezuní, dezunesc vb. (rar; tr.) a despărţi, a dezbina: *toate strică şi desunesţe, toate sfarmă.* B.-DEL. [Din fr. *désunir*].

dezunére, dezuniri f. **1.** desfacere, separare; **2.** dezbinare, neînţelegere, învrăjbire: *aceste intrigi ... aduseră dezunirea în toată emigraţiunea.* GHICA. [V. *dezuni*].

dezvăluí, dezvălui şi (rar) **dezvăluiesc** vb. **1.** (tr.) a ridica învelitoarea, a descoperi: *dezvăluie galbena faţă a Catarinei.* NEGR.; (fig.) *din cînd în cînd lumina trece ca un fulger, îi dezvăluie o clipă, apoi noaptea poenii îi acoperă iar.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) înfăţişa, a (se) arăta, a (se) revela: *încîntătorul tablou ce se dezvăluie dinaintea ochiului.* GHICA; **3.** (tr.) a destăinui, a divulga: *atunci simţi nevoia să-şi dezvăluiască gîndul pînă la cap.* TUD.; *a dezvălui un secret;* **4.** (rar; refl.) a se desprinde, a se detaşa: *mîne, pe cînd ziua se dezvăluie din noapte, cel mai harnic ... fură smîntîna de pe izvorul din crîng.* EM. [*Dez- + (în)văl ui*; cf. fr. *dévoiler*].

dezvăluíre, dezvăluiri f. **1.** acţiunea de a (se) dezvălui şi rezultatul ei; dare la iveală; **2.** divulgare, destăinuire: *ceasul dezvăluirilor sufleteşti încă nu sosise.* GAL. [V. *dezvălui*].

dezvăluít, ~ţi, dezvăluită, ~e a. **1.** care a fost arătat; scos în evidenţă; **2.** care a fost destăinuit, divulgat. [V. *dezvălui*].

dezvăluitór, ~i, dezvăluitoáre a. care dezvăluie, care scoate în evidenţă; care divulgă, arată: *zarea misterului ... întîmpină pe om ca o invitaţie la revelare, ca un apel la activitatea dezvăluitoare.* BL. [*Dezvălui* + *-tor*].

dezvăţ, dezvăţuri n. dezvăţare, dezobişnuire: *învăţul are şi dezvăţ.* [De la *dezvăţa*].

dezvăţá, dezvăţ vb. (tr. şi refl.) a pierde sau a face să piardă o deprindere, un obicei; a (se) dezobişnui: *întru dezmierdări ş-ospeţe petrecînd, de-arme să se dezveţe.* B.-DEL.; *ne-am cam dezvăţat să adormim copiii cu basmul şi cîntecul părintesc.* VIERU; (refl. pas.) *o nouă trebuinţă se-nvaţă lesne şi se dezvaţă greu.* EM. [*Dez- + (în)văţa*].

dezvăţáre, dezvăţări f. faptul de a (se) dezvăţa; dezvăţ. [V. *dezvăţa*].

dezvelí, dezvelesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a da la o parte o învelitoare; a (se) descoperi: *poate femeia se gătea de culcare şi dezvălea straiele patului.* SAD.; **2.** (tr.) a da la iveală: *n-avusese vreme a-şi dezveli urîtul său caracter.* NEGR.; (refl. pas.) *se dezvelesc lucruri cît se poate de informe.* IBR.; **3.** (tr.) a descoperi, a da în vileag: *taina-ţi să nu-i dezveleşti.* PANN; (refl. pas.) *cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun.* MACED.; **4.** (tr.) a inaugura un monument, o statuie; **5.** (refl.) a se înfăţişa, a se arăta: *mai la o parte, se dezvălea o pajişte aproape de un şir de brazi vechi.* SAD.; **6.** (refl.) a se deschide, a se dezvolta înflorind: *pe sub zăplaz, boboci sfioşi de toporaşi se dezveleau.* SAD.; (fig.) *mai să nu-l cunoască, aşa crescuse şi se dezvelise ca un măr rotat.* SAD.; **7.** (înv.; tr.) a dezvolta, a expune pe larg: *dă-mi voie, prietene, a-mi dezvăli ideea.* NEGR.; **8.** (rar; refl.) a se desface, a se desfăşura: *vîrtelniţa se mişcă alene scîrţîind îndelungat şi lasă firul a se dezvăli.* SL. [*Dez- + (în)veli*].

dezvelíre, dezveliri f. **1.** acţiunea de a (se) dezveli; **2.** descoperire, scoatere a învelişului, a acoperămîntului; (fig.) *ascunsul invită, cheamă, solicită actul dezvelirii.* BL.; **3.** inaugurare a unui monument, a unei statui: *merse la lăsi cu prilejul dezvelirii statuii lui Ştefan cel Mare.* CĂL.; **4.** dezvoltare, amplificare: *dezvălirea spiritului naţional.* EM.; **5.** îndepărtare a straturilor sterile care acoperă un zăcămînt. [V. *dezveli*].

dezvelít, ~ţi, dezvelită, ~e a. **1.** scos de sub învelitoare; fără învelitoare; descoperit; **2.** inaugurat: *monumentul dezvelit se vede de departe;* **3.** dezvoltat, bogat: *zăreşti într-o grădiniţă ruje drepte, uriaşe, cu florile roşii dezvălite.* SAD. [V. *dezveli*].

dezveşti, dezveştesc vb. (înv.; refl.) a se dezbrăca: *cu podoabe îl învesc şi-l desvesc.* CANT.; *s-au dezvăscu de hainele ceale femeieşti şi s-au îmbrăcat într-o rasă de păr rea.* DOS.; (fig.) *ea ... să dezvăscu de omul cel vechiu şi să-mvăscu în veşmîntul nestricării.* DOS.; (şi: desveşti). [*Dez- + (în)veşti*].

dezvinovăţí, dezvinovăţesc vb. **1.** (tr.) a declara nevinovat: *juraţii luminaţi l-au dezvinovăţit în unanimitate.* PETR.; *inculpatul a fost dezvinovăţit;* **2.** (refl.) a-şi dovedi sau a încerca să-şi dovedească nevinovăţia; a se disculpa: *înăuntru auzi glasul lui Mihu, care se dezvinovăţea.* TUD. [*Dez- + (în)vinovăţi*].

dezvinovăţire, dezvinovăţiri f. 1. acţiunea de a (se) dezvinovăţi: *renunţă în urma unei patetice dezvinovăţiri scrise.* CĂL.; 2. argumente, probe prin care (se) dezvinovăţeşte cineva. [V. ***dezvinovăţi***].

dezvinuí, dezvinuiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) dezvinovăţi, a (se) disculpa: *nu crede că-ţi spun asta pentru ca să mă dezvinuiesc de ce-am făcut.* VLAH. [***Dez-*** + (***în***)***vinui***].

dezvinuíre, dezvinuiri f. (rar) dezvinovăţire. [V. ***dezvinuí***].

dezvirginá, dezvirginez vb. (tr.) a face să-şi piardă virginitatea; a deflora. [***Dez-*** + ***virgin*** + ***-a***].

dezvirgináre f. faptul de a dezvirgina; deflorare. [V. ***dezvirgina***].

dezvólt, ~ţi, dezvoltă, ~e a. (înv.; şi adv.) extins, amplificat; explicit. [***Dez-*** + (***în***)***volt***].

dezvoltá, dezvólt vb. 1. (refl. şi tr.) a creşte sau a face să crească: *uneori proverbele se dezvoltă unul din celălalt.* BL.; *căldura dezvoltă plantele*; 2. (refl.) a evolua, a trece la o treaptă superioară de existenţă: *Duiliu Zamfirescu s-a dezvoltat încet, s-a schimbat mult.* IBR.; 3. (tr.) a perfecţiona, a face să sporească: *a dezvolta inteligenţa*; 4. (tr.) a expune pe larg, a desfăşura: *el dezvoltă acum pe larg teoria domniei absolute.* IBR.; *a dezvolta o cugetare*; 5. (tr.) a emite, a elibera, a emana: *reacţia dezvoltă căldură.* [De la ***dezvolt***].

dezvoltáre, dezvoltări f. 1. acţiunea de a (se) dezvolta şi rezultatul ei: *prin dezvoltare, poema îa proporţiile unui mare tablou cîmpenesc.* CĂL.; 2. formare, creştere treptată: *în India aritmetica şi algebra au găsit căi de dezvoltare mai amplă şi mai justă decît în Grecia.* BL.; 3. expunere amănunţită; desfăşurare; 4. producere, degajare, emanare: *reacţie cu dezvoltare de căldură.* [V. ***dezvolta***].

dezvoltát, ~ţi, dezvoltată, ~e a. 1. care a ajuns la gradul normal de dezvoltare, de creştere: *insecta, odată deplin dezvoltată, va putea să părăsească lăcaşul.* BL.; *copil dezvoltat*; 2. proeminent, mare: *scriitorul are în adevăr unele însuşiri mai dezvoltate decît omul comun.* IBR.; 3. ajuns într-un stadiu înaintat, superior: *cultură dezvoltată*; 4. expus în mod amănunţit: *plan dezvoltat.* [V. ***dezvolta***].

di interj. strigăt cu care se îndeamnă caii sau boii. [Onomat.]

diabét, diabeturi n. boală caracterizată prin creşterea cantităţii de zahăr în sînge şi în urină: *se întoarse cu voia ţarului, istovit de diabet şi după anume semne şi tuberculos.* CĂL. [Din fr. ***diabète***].

diabétic, ~ci, diabetică, ~ce a. caracteristic diabetului, de natura diabetului. // m., f. persoană bolnavă de diabet. [Din fr. ***diabétique***].

diabólic, ~ci, diabolică, ~ce a. 1. care vine de la diavol, de diavol; drăcesc: *arhimandritul expune onctuos lui Chiril cel sincer căit cazul diabolic de avariţie.* CĂL.; *ispită diabolică*; (subst. n.) *acum diabolicul nu se mai arată sub ispita erotică, ci sub aceea a jocului de noroc.* CĂL.; 2. rău, crud, funest: *întrebuinţează, cu o diabolică mulţumire, o strategemă urîtă.* IBR.; *spirit diabolic.* // adv. 1. cu multă viclenie: *procedează diabolic*; 2. cu cruzime, cu răutate excesivă. [Din fr. ***diabolique***, lat. ***diabolicus***].

diác, dieci şi (înv.) **diaci** m. 1. (înv.) scriitor de cancelarie; grămătic, logofăt: *averile lor le-au scris diecii vistieriei în condicile ţării.* SAD.; 2. cărturar, om învăţat; 3. (reg.) cîntăreţ la biserică: *în uşa bisericii, unde cîntă diecii.* POP. [Din sl. ***dijakŭ***].

diaclázá, diaclaze f. (geol.) crăpătură formată de-a lungul unui strat de roci. [Din fr. ***diaclase***].

diácon, diaconi m. cel mai mic grad în ierarhia preoţească; persoană cu acest grad: *diaconii au ridicat cădelniţele.* GAL.; *diaconul este subordonat preotului.* [Din sl. ***dijakonŭ***].

diaconár, diaconare n. carte care conţine rugăciunile liturgice. [***Diacon*** + ***-ar***].

diaconeásă, diaconese f. 1. femeie (văduvă) care avea anumite atribuţii în săvîrşirea cultului: *toate diaconesele la biserică plecară.* POP.; 2. soţie de diacon. [***Diacon*** + ***-easă***].

diaconésc, ~şti, diaconeáscă, ~eşti a. (rar) care ţine de diacon, referitor la diaconi: *zvîrli hainele diaconeşti.* CĂL. [***Diacon*** + ***-esc***].

diacónic n. loc în biserică unde se păstrează veşmintele liturgice. [Din sl. ***dijakonikŭ***].

diaconíe f. calitatea, funcţia de diacon; timpul cît exercită cineva această funcţie: *dobîndi cinste de diiaconie şi de preuţîie.* DOS. [***Diacon*** + ***-ie***].

diacrític, diacritice a. (şi subst. n.) semn **diacritic**, semn grafic care dă unei litere o valoare specială. [Din fr. ***diacritique***, germ. ***diakritisch***].

diacrónic, ~ci, diacronică, ~ce a. care priveşte, tratează sau expune fenomenele evolutiv, istoric: *lingvistică diacronică.* [Din fr. ***diachronique***, germ. ***diachronisch***].

diacroníe f. evoluţie în timp, desfăşurare istorică (a unui fenomen, a unui proces etc.). [Din fr. ***diachronie***, germ. ***Diachronie***].

diádă, diade f. 1. (în filozofia lui Pitagora) principiu al diversităţii şi al neegalităţii; 2. (mat.) grup de două mărimi legate prin aceeaşi operaţie; 3. (biol.) grup alcătuit din două celule cu nuclee care posedă fiecare jumătate din numărul normal de cromozomi; 4. (p. ext.) grup de două elemente aflate într-o anumită relaţie: *acestea nu-s adevărate antiteze ...; acestea-s diade himerice.* IBR. [Din fr. ***dyade***, germ. ***Dyade***].

diadém n. v. diademă.

diadémă, diademe f. 1. podoabă făcută din metal preţios şi pietre scumpe, purtată pe cap de suverani; coroană: *pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mînie.* OD.; (fig.) *creat-a pe madona dumnezee cu diadema-i de stele.* EM.; *cît va purta Oltul diademuri de munţi.* ALEX.; 2. podoabă purtată pe cap de femei în anumite ocazii; (şi: (înv.) **diadem**). [Din lat. ***diadema***, fr. ***diadème***, germ. ***Diadem***].

diadóh, diadohi m. 1. nume dat generalilor lui Alexandru Macedon (care şi-au împărţit imperiul după moartea acestuia); 2. titlu purtat de moştenitorul tronului în Grecia modernă; 3. (înv.) părtaş, asociat; urmaş: *să face şi el diadoh apostolilor.* ANTIM. [Din gr. mod. ***diadóhos***, fr. ***diadoque***, germ. ***Diadoche***].

diafán, ~i, diafană, ~e a. 1. care lasă să străbată lumina fără a se putea distinge clar contururile şi formele; foarte subţire: *ea prinde chip şi formă, o formă diafană.* EM.; 2. (p. ext.) abia perceptibil, foarte slab: *zvonul diafan, imprecizabil, venea din dreapta.* GHEŢIE; 3. foarte fin, delicat: *puse iute despre soare cu palma-i diafană o mică perdea trandafirie privirii.* HOGAŞ; (fig.) *pe ape rotitoare în valuri diafane, se limpezesc în tremur a stelelor icoane.* EM.; 4. palid, alb, străveziu: *averea este unicul mediu în care pot pluti aceste fiinţe diafane.* CĂL. [Din fr. ***diaphane***, germ. ***diaphan***].

diafaníe, diafanii f. 1. procedeu de tipărire cu cerneluri transparente pe celofan sau pe celuloid; 2. tipăritură realizată astfel. [Din germ. ***Diaphanie***].

diafanitate, diafanităţi f. 1. însuşirea de a fi diafan; fineţe: *Petică glorifică diafanitatea florilor.* CĂL.; 2. paloare, paliditate: *bolnava se mistuise, căpătînd palori de ceară şi diafanităţi.* CĂL. [Din fr. ***diaphanéité***, it. ***diafanità***, ***diafaneità***].

diafanizá, diafanizez vb. (rar; refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină diafan, străveziu; a (se) subţia: *păienjenişul cel roş se lărgi, se diafaniză şi se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui.* EM.; (fig.) *parnasianismul se diafanizează, se purifică prin arheologie.* CĂL. [Din fr. ***diaphaniser***].

diafanizáre, diafanizări f. 1. faptul de a (se) diafaniza; 2. pătrundere a luminii astfel încît să nu se întrevadă decît contururile; 3. (p. ext.) subţiere. [V. ***diafaniza***].

diafanometríe, diafanometrii f. studiu al transparenţei corpurilor. [Din fr. ***diaphanométrie***].

diafanométru, diafanometre n. 1. aparat pentru determinarea gradului de tulburare a apei pe baza transparenţei ei; 2. instrument pentru măsurarea vizibilităţii; 3. aparat pentru determinarea transparenţei hîrtiei. [Din fr. ***diaphanomètre***].

diafanoscóp, diafanoscoape f. aparat cu care se realizează diafanoscopiile. [Din fr. ***diaphanoscope***].

diafanoscopíe, diafanoscopii f. (med.) examen al cavităţilor interne ale corpului pe baza transparenţei. [Din fr. ***diaphanoscopie***].

diafílm, diafilme f. film fotografic care cuprinde o succesiune de imagini (însoţite de texte explicative), ce se poate proiecta pe un ecran cu ajutorul unui aparat mic, portativ. [Din rus. ***diafilm***].

diafíză, diafize f. (anat.) porţiunea din mijloc a unui os lung. [Din fr. ***diaphyse***, germ. ***Diaphyse***].

diafonía f. 1. trecere nedorită a semnalelor acustice de pe un circuit pe altul; 2. muzică veche pe două voci. [Din fr. ***diaphonie***, germ. ***Diaphonie***].

diafóră, diafore f. figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt, dar cu altă semnificaţie. [Din germ. ***Diaphora***, fr. ***diaphore***].

diaforétic, ~ci, diaforetică, ~ce a. şi n. (medicament) care produce transpiraţie. [Din fr. ***diaphorétique***, germ. ***Diaphoretikum***, ***diaphoretisch***].

diaforéză, diaforeze f. transpiraţie abundentă. [Din fr. ***diaphorèse***, germ. ***Diaphorese***].

diafrágm n. v. diafragmă.

diafragmá, diafragmez vb. (tr.) a limita deschiderea unui obiectiv fotografic cu ajutorul diafragmei. [Din fr. ***diaphragmer***].

diafragmáre, diafragmări f. acţiunea de a diafragma şi rezultatul ei. [V. ***diafragma***].

diafragmátic, ~ci, diafragmatică, ~ce a. care ţine de diafragmă, referitor la diafragmă. [Din fr. ***diaphragmatique***].

diafrágmă, diafragme f. 1. muşchi lat şi subţire care separă toracele de abdomen; 2. cartilaj care separă cele două nări; 3. membrană care, prin vibraţiile ei, reproduce sunetele; 4. disc opac cu un orificiu reglabil la aparatele optice; 5. (tehn.) dispozitiv care închide un recipient pentru a reţine impurităţile din interior; 6. element de construcţie constînd dintr-o placă plană sau dintr-un planşeu; (şi: (înv.) **diafragm**). [Din fr. ***diaphragme***, lat. ***diaphragma***, germ. ***Diaphragma***].

diagenéză, diageneze f. (geol.) totalitate a transformărilor pe care le suferă sedimentele în cursul consolidării lor şi realizării rocilor. [Din fr. ***diagenèse***].

diagnóstic, diagnostice n. determinare a unei boli; rezultat al investigaţiei de identificare a unei boli după simptomele ei; diagnoză: *vreau să-i văd reacţiile, să-i pun diagnosticul exact.* PETR. [Din fr. ***diagnostic***, germ. ***Diagnostik***].

diagnosticá, diagnostichez vb. (tr.) a stabili diagnosticul: *medicii, reuniţi în consult, diagnosticară un proces tuberculos la hilii ambilor plămîni.* GHEŢIE. [Din fr. ***diagnostiquer***].

diagnosticáre, diagnosticări f. faptul de a diagnostica. [V. ***diagnostica***].

diagnostician,~eni, diagnosticiană, ~ene m., f. medic specializat în punerea diagnosticelor; (adj.) *medic diagnostician.* [***Diagnostic*** + ***-ian***].

diagnóză, diagnoze f. diagnostic; (fig.) *diagnoza fenomenologică se poate face absolut la fel.* BL. [Din fr. ***diagnose***, germ. ***Diagnose***].

diagonál, ~i, diagonală, ~e a. care uneşte vîrfurile a două unghiuri neconsecutive ale unui poligon: *linie diagonală.* [Din fr. ***diagonal***, lat. ***diagonalis***, germ. ***diagonal***].

diagonálă, diagonale f. 1. dreaptă care uneşte două vîrfuri neconsecutive ale unui poligon sau două vîrfuri ale unui poliedru aflate pe feţe diferite; **în diagonală**, de-a curmezişul; 2. curea purtată de-a curmezişul pieptului la unele uniforme militare: *în prag apărură trei tineri în cămăşi verzi, încinşi cu diagonale.* GHEŢIE. // a. care este în forma unei astfel de drepte; diagonal; cruciş, curmeziş. [Din fr. ***diagonale***, germ. ***Diagonal***].

diagonalitáte f. (rar) caracterul de a fi diagonal, de a uni elemente neconsecutive; (fig.) *nimenea n-a remarcat diagonalitatea cunoaşterii individuale.* BL. [*Diagonal* + *-itate*].

diagrámă, diagrame f. **1.** reprezentare grafică care înfăţişează în mod schematic un fenomen, un obiect, o corelaţie dintre două mărimi; **2.** schemă pentru distribuirea locurilor într-un mijloc de transport; **3.** linie trasă pe hîrtie de un aparat înregistrator. [Din fr. *diagramme*, germ. *Diagramm*].

dialdehídă, dialdehíde f. combinaţie chimică având în moleculă două grupări aldehidice. [Din fr. *dialdéhyde*].

dialéct, dialecte n. **1.** (înv.) limbă (ca mijloc de comunicare): *avem un dialect bun, uşor şi mlădios.* ALEX.; **2.** ramificaţie teritorială a unei limbi, cuprinzînd de obicei mai multe graiuri: *noi nu avem dialecte în înţelesul strict al cuvîntului.* EM.; *principial, nu e împotriva artei folosirea oricărui dialect ori argot.* CĂL.; [Din fr. *dialecte*, lat. *dialectus*, germ. *Dialekt*].

dialectál, ~i, dialectală, ~e a. caracteristic unui dialect sau unui grai, care ţine de un dialect: *graiul local prezintă diferenţe dialectale cu totul izbitoare chiar de la un sat la altul.* BL.; *forme dialectale;* (adv.) *mai înainte şi el scria dialectal.* IBR. [Din fr. *dialectal*, germ. *dialektal*].

dialectalísm, dialectalisme n. particularitate dialectală; dialectism: *se face abuz de dialectalisme.* CĂL. [Din fr. *dialectalisme*].

dialéctic, ~ci, dialectică, ~ce a. **1.** conform cu principiile dialecticii, care se bazează pe dialectică: *marele filosof idealist susţinea că în istorie ideile se realizează potrivit unei anume scheme dialectice.* BL.; (subst. n.) *reducţia stilistică nu admite dialecticul, ci numai analogicul.* BL.; **2.** (în antichitate) care foloseşte raţionamente contradictorii; **materialism dialectic,** concepţie filozofică ce îmbină materialismul consecvent cu metoda dialectică. // m. (înv.) dialectician: *dialecticii antici.* [Din lat. *dialecticus*, fr. *dialectique*, germ. *dialektisch*, *Dialektiker*].

dialéctică f. **1.** (ant.) arta de a afla adevărul în mod metodic, printr-un şir de raţionamente contradictorii: *dialectica se preocupă mai mult de forma şi de modul de a prezenta ideile, pe cînd logica are ca obiect fondul cugetării şi ideile înseşi;* **2.** (în gîndirea medievală) metodă sau artă de a deosebi adevărul de neadevăr; **3.** (în filozofia marxistă) teorie despre dezvoltare, concepută ca o automişcare determinată de contracţiile interne ale obiectelor şi fenomenelor; **4.** metodă de cercetare care priveşte fenomenele ca fiind în strînsă legătură şi în condiţionare reciprocă: *unele faţete ale dialecticii istorice le cunoaştem mai ales din filozofia lui Hegel.* BL.; **5.** (p. ext.) înlănţuite de fapte, de fenomene care explică ceva. [Din lat. *dialectica*, fr. *dialectique*, germ. *Dialektik*].

dialectícian, dialecticieni m. gînditor care stăpîneşte dialectica, care urmează principiile dialecticii: *marele dialectician vedea istoria ca un progres al conştiinţei de libertate.* BL. [Din fr. *dialecticien*].

dialectísm, dialectisme n. particularitate a unui grai sau a unui dialect; cuvînt, expresie sau formă gramaticală care ţine de un dialect (care apare în opera unui scriitor); dialectalism. [Din germ. *Dialektismus*, it. *dialectismo*].

dialectizáre, dialectizări f. (rar) fărîmiţare în mai multe dialecte: *dialectizarea idiomului a avut mai multe cauze.* [*Dialect* + *-izare*].

dialectológ, dialectologi m. specialist în dialectologie. [Din fr. *dialectologie*, germ. *Dialektologe*].

dialectológic, ~ci, dialectologică, ~ce a. care aparţine dialectelor sau dialectologiei, referitor la dialecte sau la dialectologie: *vor avea o importanţă dialectologică.* EM.; *studii dialectologice.* [Din fr. *dialectologique*, germ. *dialektologisch*].

dialectológie f. ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul dialectelor şi graiurilor limbii. [Din fr. *dialectologie*, germ. *Dialektologie*].

dialélă, dialele f. (log.) cerc vicios într-o demonstraţie sau într-o definiţie. [Din lat. *dialella*].

dialipetál, ~i, dialipetală, ~e a. a cărei corolă are petalele separate, libere: *plantă, floare dialipetală.* // f. (la pl.) subclasă de plante dicotiledonate care au corola cu petalele separate; (şi la sg.) plantă din această subclasă. [Din fr. *dialypétale*].

dialisepál, ~i, dialisepală, ~e a. al cărei caliciu are sepalele separate: *plantă, floare dialisepală.* [Din fr. *dialysépale*].

dializá, dialize f. separare a unei substanţe cu dispersie coloidală de particulele cu dispersie moleculară prin trecerea printr-o membrană. [Din fr. *dialyse*, germ. *Dialyse*].

dializór, dializoare n. aparat folosit pentru dializă. [Din fr. *dialyseur*].

dialóg, dialoguri şi (înv.) **dialoage** n. **1.** convorbire între două sau mai multe persoane: *am voit să imprim dialogului o nuanţă comică.* CĂL.; *dialogul conduce la înţelegere;* **2.** formă de convorbire între personajele unei opere literare: *scriitorul trebuie, la un moment, să întrerupă dialogul şi să istorisească el ceea ce a mai spus personajul.* IBR.; *dialogul se întîlneşte adesea în fabulă şi în dramă;* **3. linie** (sau **liniuţă**) **de dialog,** semn de punctuaţie care redă începutul vorbirii fiecărui participant la o convorbire; **4.** (spec.) convorbire cu caracter oficial între reprezentanţii a două (sau mai multe) părţi, ţări etc.; **5.** operă (literară sau filozofică) scrisă în forma unei convorbiri: *dialogurile lui Platon.* [Din lat. *dialogus*, gr. *dialógos*, germ. *Dialog*].

dialogá, dialoghez vb. (rar; intr.) a vorbi cu cineva, a întreţine o conversaţie: *printre-a serii lăcrămare de ametiste şi opale ... dialoghează Theocrit.* MACED. [Din fr. *dialoguer*].

dialogál, ~i, dialogală, ~e a. (rar) dialogic. [*Dialog* + *-al*].

dialogáre, dialogări f. acţiunea de a dialoga şi rezultatul ei; conversaţie; (p. ext.) *metodul e mereu acelaşi al dialogării noţiunilor.* CĂL. [V. *dialoga*].

dialogát, ~ţi, dialogată, ~e a. **1.** compus sub formă de dialog: *cartea întîi, dialogată, deschide fără urmări un gen care ... a avut prin Renaştere o mare răspîndire.* CĂL.; **2.** realizat prin dialog, prin discuţie: *o colaborare dialogată între mai mulţi gînditori.* BL. [V. *dialoga*].

dialógic, ~ci, dialogică, ~ce a. care se referă la dialog; realizat în formă de dialog; (rar) dialogal: *acelaşi fenomen se petrece în opera lui Creangă, în bună parte dialogică.* CĂL.; (adv.) *amîndoi caracterizează dialogic şi pun în gura eroilor vocabulare autentice.* CĂL. [Din fr. *dialogique*, it. *dialogico*, germ. *dialogisch*].

dialogísm n. întrebuinţare (artistică) a dialogului în redarea ideilor. [Din fr. *dialogisme*, germ. *Dialogism*].

dialogizá, dialogizez vb. (tr.) a da formă de convorbire; a pune în dialog. [Din germ. *dialogisieren*].

dialogizáre, dialogizări f. acţiunea de a dialogiza: *dialogizarea replicii narative.* [V. *dialogiza*].

diamagnétic, ~ci, diamagnetică, ~ce a. (fiz.) caracterizat prin diamagnetism. [Din fr. *diamagnétique*].

diamagnetísm n. (fiz.) proprietate de a avea o magnetizare de sens contrar intensităţii cîmpului magnetic care i se aplică. [Din fr. *diamagnétisme*].

diamánt, diamante şi (înv.) **diamanturi** n. **1.** varietate cristalină de carbon, transparentă şi cu luciri puternice, avînd cea mai mare duritate dintre toate mineralele; **2.** bijuterie cu piatră preţioasă obţinută din acest mineral: *tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi.* OD.; (fig.) *pe Marmara licăreau fluturi de diamante.* SAD.; (adj.) *o rază diamantă cu-albeaţa ei de nea.* EM.; **3.** unealtă pentru tăiatul sticlei, alcătuită dintr-o bucată din acest mineral, fixată într-un suport: *zgîrie oglinda tihnită a apelor, întocmai ca un diamant pe care o mînă ageră l-ar trage pe faţa unui geam.* MACED.; **4.** corp de literă de patru puncte tipografice. [Din fr. *diamant*, germ. *Diamant*].

diamantát, ~ţi, diamantată, ~e a. **1.** împodobit cu diamante: *sultanul, cu gulerul muiat în diamante şi cu mînerul sabiei asemeni diamantat primise foarte bine pe Cuza.* CĂL.; **2. piatră diamantată,** instrument abraziv format din granule de diamant încorporate într-un liant. [Din fr. *diamanté*].

diamántic, ~ci, diamantică, ~ce a. diamantin: *un pod de pînză diamantică.* EM. [*Diamant* + *-ic*].

diamantícále f. pl. (înv.) bijuterii cu diamante: *am primit diamanticale de tot felul.* FIL. [Din gr. mod. *diamantiká*].

diamantifér, ~i, diamantiferă, ~e a. care conţine diamante: *zăcămînt diamantifer.* [Din fr. *diamantifère*].

diamantín, ~i, diamantină, ~e a. strălucitor ca diamantul, asemănător cu diamantul; diamantic: *un cristal cu muchii diamantine este sistemul lui Spinoza.* BL. [Din fr. *diamantin*].

diametrál, ~i, diamentrală, ~e a. care ţine de diametru, referitor la diametru: *plan diametral.* // adv. **1.** de la un capăt la altul al diametrului: *un corb încet vine din fund, tăind orizontul, diametral.* BAC.; **2. diametral opus,** cu desăvîrşire contrar, total opus: *temperamente în multe privinţe diametral opuse, ei se completează reciproc.* BL.; *aceste două lucruri sînt diametral opuse.* [Din fr. *diamétral*, germ. *diametral*].

diamétru, diametre n. **1.** linie dreaptă care uneşte două puncte ale circumferinţei unei curbe închise sau unei sfere, trecînd prin centru: *cum explicăm acest acord de grai răspîndit pe un teritoriu cercual cu diametrul de opt sute de kilometri.* BL.; **2.** lungimea unei drepte care străbate un obiect dintr-un loc în altul, trecînd prin centrul lui: *diametrul Pămîntului este de 12.700 km;* **3.** (fiz.) **diametru aparent,** unghi sub care un observator vede dreapta ce uneşte punctele circumferinţei şi trece prin centrul unui obiect depărtat; **4.** (p. ext.) cea mai mare lăţime a unui corp rotund. [Din fr. *diamètre*, lat. *diametrus*, germ. *Diameter*].

diapazón, diapazoane n. **1.** mic instrument din oţel în formă de U, care vibrează prin lovire, folosit la acordarea instrumentelor muzicale sau pentru a da tonul; **a fi** (sau **a se pune**) **la acelaşi diapazon cu cineva,** a fi în aceeaşi dispoziţie, în aceeaşi stare sufletească cu cineva; **2.** totalitatea sunetelor pe care le poate produce vocea omenească sau un instrument muzical; (fig.) *cînd tonul psihic ajunge la un diapazon înalt, capătă ritm.* IBR.; **3.** (tehn.) **diapazon de dimensiuni,** interval de valori maxime şi minime pentru piesele cu aceeaşi formă, standardizate. [Din fr. *diapason*].

diaplegíe, diaplegii f. (med.) paralizie totală. [Din fr. *diaplégie*].

diapozitív, diapozitive n. imagine fotografică făcută pe un material transparent, care poate fi proiectată pe un ecran cu ajutorul diascopului. [Din fr. *diapositive*, germ. *Diapositiv*].

diarée f. stare patologică constînd din eliminarea frecventă de materii fecale moi; (fig.) *diaree verbală.* [Din fr. *diarrhée*, lat. *diarrhoea*].

diaréic, ~ci, diareică, ~ce a. care ţine de diaree, referitor la diaree. [Din fr. *diarréique*].

diaríst, diarişti m. persoană care ţine un jurnal zilnic. [*Diariu(m)* + *-ist*].

diáriu n. v. **diarium.**

diaríum n. jurnal zilnic; (şi: **diariu**). [Din germ. *Diarium*].

diartróză, diartroze f. (anat.) articulaţie mobilă între oase. [Din fr. *diarthrose*].

diascóp, diascopuri şi **diascoape** n. aparat pentru proiecţia diapozitivelor. [Din fr. *diascope*, germ. *Diaskop*].

diascópic, ~ci, diascopică, ~ce a. referitor la diascop sau la proiecţiile făcute cu diascopul. [Din fr. *diascopique*].

diasistém, diasisteme n. (lingv.) sistem lingvistic desprins din analiza a două sisteme (graiuri

sau dialecte) cu similitudini parțiale. [Din engl. *diasystem*, fr. *diasystème*].

diaspór n. oxid natural hidratat de aluminiu. [Din fr. *diaspore*].

diáspură f. 1. răspîndire a evreilor, de-a lungul secolelor, în afara teritoriului strămoșilor lor; 2. (p. ext.) totalitatea membrilor unei etnii stabiliți în afara teritoriului patriei lor: *diaspora românească*. [Din germ. *Diaspora*, gr. *diasporá*].

diastáză, diastaze f. 1. (biol.) enzimă; 2. (med.) despărțire accidentală (prin lovire, efort etc.) a două oase articulate. [Din fr. *diastase*, germ. *Diastase*].

diastázic, ~ci, diastazică, ~ce a. 1. (biol.) enzimatic; 2. (med.) care ține de diastază, care se datorește diastazei. [Din fr. *diastasique*].

diastémă f. v. diastimă.

diastímă, diastime f. 1. (înv.) interval de timp: *atîta diastimă de vreme*. ISP.; 2. (med.) spațiu anormal (de mare) între dinți; strungăreață: *o altă particularitate primitivă la om ar fi lipsa diastemei dintre canini și premolari*. BL.; (și: **diastemă**). [Din fr. *diastème*, germ. *Diastema*].

diástolă, diastole f. (fiziol.) relaxare ritmică a inimii și a arterelor, cînd sîngele trece din vene în cavitatea cardiacă. [Din fr. *diastole*, germ. *Diastole*].

diastólic, ~ci, diastolică, ~ce a. care ține de diastolă, referitor la diastolă; care are loc în timpul diastolei. [Din fr. *diastolique*].

diastrofísm n. (geol.) totalitate a transformărilor și a dislocărilor pe care le suferă straturile din scoarța terestră sub acțiunea mișcărilor tectonice. [Din fr. *diastrophisme*].

diátă, diate f. (înv.) 1. tratament: *tată, ești slab foarte și diată căci nu-ți faci?* PANN; 2. sarcină testamentară: *boierimea nesătulă a țării aceștia a avut și ea cuvînt și diată să strîngă neamul acelui Ștefan-vodă*. SAD.; (și: (pop.) **adiată**). [Din gr. mod. *diéta*].

diatermán, ~i, diatermană, ~e a. și n. (substanță) care lasă să treacă căldura, bună conducătoare de căldură. [Din fr. *diathermane*].

diatérmă, diaterme f. (geol.) coș vulcanic prin care iese lava, străpungînd rocile sedimentare. [Din fr. *diatherme*].

diatérmic, ~ci, diatermică, ~ce a. care ține de diatermie, referitor la diatermie. [*Diatermie* + *-ic*].

diatermíe, diatermii f. metodă terapeutică constînd în utilizarea curenților de înaltă frecvență pentru ridicarea temperaturii unor organe interne. [Din fr. *diathermie*, germ. *Diathermie*].

diatéză[1], diateze f. (med.) predispoziție (ereditară) a organismului pentru anumite boli. [Din fr. *diathèse*].

diatéză[2], diateze f. (lingv.) categorie gramaticală a verbului care arată raportul dintre acțiune și autorul ei. [Din lat. *diathesis*, fr. *diathèse*, germ. *Diathese*].

diatomée, diatomee f. (la pl.) clasă de alge microscopice monocelulare brune-gălbui, cu corpul închis în două valve silicioase; (și la sg.) algă din această clasă. [Din fr. *diatomée*].

diatómic, ~ci, diatomică, ~ce a. (chim.) a cărui moleculă este formată din doi atomi. [Din fr. *diatomique*].

diatomít n. rocă sedimentară silicioasă în care predomină cochiliile de diatomee. [Din fr. *diatomite*, germ. *Diatomit*].

diatón, diatonuri n. (muz.) interval care separă două tonuri succesive. [Din fr. *diaton*].

diatónic, ~ci, diatonică, ~ce a. (muz.) compus din tonuri și din semitonuri naturale. // f. structură melodică formată din tonuri și semitonuri. [Din fr. *diatonique*, germ. *diatonisch, Diatonik*].

diatríbă, diatribe f. critică violentă și răutăcioasă; pamflet: *răspîndește în manuscris o diatribă împotriva ocupației*. CĂL. [Din fr. *diatribe*, lat. *diatriba*, germ. *Diatribe*].

diávol, diavoli m. 1. spirit rău, drac, satana: *diavolii odată încep a se cărăbăni unul peste altul în turbincă*. CR.; 2. (fig.) om rău; copil obraznic: *așa diavol nici că s-a dat pe fața pămîntului*. AL. [Din sl. *dijavolŭ*].

diavolésc, ~ști, diavoleáscă, ~ești a. 1. de diavol, ca de diavol; cumplit: *atunci se întîmplă un lucru diavolesc*. CĂL.; 2. provocat de diavol: *din îndemn diavolesc*. PANN. [*Diavol* + *-esc*].

diavoléște adv. 1. ca dracii; drăcește; 2. cu multă răutate: *m-am întors acasă gîndind diavolește*. GAL. [*Diavol* + *-ește*].

diavolíe, diavolii f. (înv.) faptă a diavolului; uneltire: *în șoaptă trebuie să fie și vro diavolie*. PANN. [*Diavol* + *-ie*].

diávoliță, diavolițe f. 1. ființă supranaturală de sex feminin, imaginată ca făcînd parte din tagma diavolilor; diavoloaică; 2. (fig.) fată sau femeie tînără vioaie, isteață, ispititoare: *diavolița asta trebuie să știe toate*. VLAH.; 3. (fig.) ființă sau lucru care produce supărare, care creează dificultăți: *diavolița de cumpănă nu va să se lase în jos deloc*. ISP. [*Diavol* + *-iță*].

diavoloáică, diavoloaice f. diavoliță, drăcoaică: *numai o devoloaică de șerpoaică, de se-ntinde ură cuprinde*. POP.; (și: (pop.) **devoloaică**). [*Diavol* + *-oaică*].

dibáci, dibace a. 1. îndemînatic, priceput, iscusit: *fusese victima unei mașinații, inspirate și conduse de ... un financiar dibaci și cupid*. GHEȚIE; 2. care denotă îndemînare, dibăcie, pricepere: *cu o manevră dibace, necunoscuta îi scăpă din mîini*. GHEȚIE; (adv.) *prin inima vitează și prin săgeata dibaci mînată ale unui vînător*. OD. [Cf. sb. *gibak*].

dibă, dibe f. (înv.) instrument de tortură asemănător unui jug; fiecare dintre piesele acestui instrument: *învață de-l băgară cu mîinile și cu picioarele în dibe*. DOS. [Din rus. *diba*].

dibăcí, dibăcesc vb. (pop.; tr.) 1. a potrivi lucrurile, a nimeri: *vorba aceea: în care cămeșă s-a măniet, într-aceea s-a dezmînia. că altfel n-ai cum s-o ghibăcești*. CR.; 2. a căuta cu stăruință; 3. a descoperi, a găsi, a dibui. [De la *dibaci*].

dibăcíe, dibăcii f. 1. îndemînare, iscusință, pricepere: *rămase cu gura căscată, minunîndu-se de atîta dibăcie*. TUD.; (fig.) *Freud pune o remarcabilă dibăcie în apropierile ce le face*. BL.; 2. șiretenie, vicleniе: *badea fusese cercat de multe peștitoare, dar cu toată dibăcia lor nu putuse să-l prindă în laț nici una*. GAL. [*Dibăci* + *-ie*].

diblár, diblari m. (pop.) lăutar care cîntă din diblă: *au un violonist și un diblar, care cîntă și din gură*. PETR. [*Diblă* + *-ar*].

díblă, dible f. (pop.) vioară: *lăutarii cu diblele și cu surlele*. OD.; (și: **diplă**). [Din gr. mod. *dipla*, sb. *diple* „cimpoi"].

díblu, dibluri n. bucată mică de lemn sau de metal care se introduce într-un zid pentru a fixa un cui. [Din germ. *Dübel*].

dibuí, díbui și (pop.) **dibuiesc** vb. 1. (intr.) a căuta (prin întuneric) pipăind, a se deplasa cu nesiguranță: *ea mergea dibuind prin pădure*. ISP.; (tr.) *caii mergeau înșirați, dibuind cu copita un loc sigur*. VLAH.; (fig.) *cu siguranță au dibuit un amănunt*. GHEȚIE; 2. (tr.) a găsi, a descoperi, a da de urma cuiva: *dibui pe ucigaș în turnul cel înalt*. OD. [Et. nec.].

dibuiálă, dibuieli f. 1. dibuire; 2. (fig.) acțiune, lucrare făcută de cineva fără experiență. [*Dibui* + *-eală*].

dibuíre, dibuiri f. 1. acțiunea de a dibui și rezultatul ei; încercare de a realiza ceva; căutare, cercetare, dibuială: *poetul a afirmat mai tîrziu a fi ieșit din dibuiri spre adevărata cale*. CĂL.; 2. găsire, aflare, descoperire: *să străbat ... și codrii umbroși, ... după urmele ideale ale caprei-negre, și vizuinile de prin munți, în prepusa dibuire a urșilor*. OD. [V. *dibui*].

dibuít[1] n. faptul de a dibui; **pe dibuite** (sau **dibuitele**), pipăind, umblînd nesigur: *prin bungetul ăsta de pădure mergînd și pe dibuitele*. ISP.; *coborî din pat, fără zgomot, se îmbrăcă pe dibuite, apoi ieși pe ușă*. TUD. [V. *dibui*].

dibuít[2], ~ți, dibuită, ~e a. 1. găsit, aflat, descoperit (după multă căutare); 2. (fig.) neclar, imprecis: *căsuțele de var au singure contururi dibuite*. PETR. [V. *dibui*].

dibuitór, ~i, dibuitoáre a. (rar) care dibuie; (fig.) *a știut să îmbine teoretizarea dibuitoare de „legi" cu matematica*. BL. [*Dibui* + *-tor*].

dicanicésc, ~ști, dicaniceáscă, ~ești a. (înv.) judecătoresc: *slujba dicanicească*. AL. [Din gr. mod. *dikanikós* + *-esc*].

dicastérie, dicasterii f. (înv.) tribunal bisericesc care judeca procesele de divorț: *după a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți*. NEGR. [Din gr. mod. *dikastírion*].

dícă adv. v. adică.

dichér, dichere n. (înv.) sfeșnic bisericesc cu două lumînări. [Din gr. mod. *dikéri*].

dichíci, dichiciuri n. (reg.) cuțit de cizmărie pentru realizat desene pe încălțăminte: *dichici și alte custuri tăioase*. CR. [Din magh. *dikics*].

dichís, dichisuri n. 1. rînduială, organizare, rost: *dichisul casei*; 2. (la pl.) accesorii care completează; obiecte (mărunte), scule: *unelte și dichisuri pentru muncă și pentru casă*. ISP.; (fig.) *cheful cu toate dichisurile ce i le dădea vinul vechi ... începea din minutul acela*. HOGAȘ; **cu dichis** (sau **cu tot dichisul**), cu toate cele necesare, cu grijă, ordonat: *la vreo cîteva zile, casele erau și dereticate cu tot dichisul*. CAR.; 3. (mai ales la pl.) gătează, podoabă: *avea ... și dichisurile toate și tabieturile și ocheadele*. M.CAR. [De la *dichisi*].

dichiseálă, dichiseli f. (pop.) dichisire. [*Dichisi* + *-eală*].

dichisí, dichisesc vb. 1. (refl.) a se îngriji de cele necesare; a se pregăti: *fiul cel mijlociu, după ce se dichisi și el cum știu mai bine, plecă și el*. ISP.; 2. (refl.) a se găti cu îngrijire, a se îmbrăca frumos: *s-a dichisit să facă vizite*; 3. (tr.) a aranja, a potrivi: *am să mi te dichisesc eu*. CR. [Din gr. mod. *díikisa* (aor. de la *diiko*)].

dichisíre, dichisiri f. (pop.) acțiunea de a (se) dichisi și rezultatul ei; dichiseală, dichisit[1]. [V. *dichisi*].

dichisít[1] n. dichisire: *a pierdut mult timp cu dichisitul*. [V. *dichisi*].

dichisít[2], ~ți, dichisită, ~e a. gătit frumos; împodobit, spilcuit: *văzu pe cioban, dichisit, spălățel*. ISP.; (fig.) *pusă la punct, dichisită, trecută pe curat*, [lucrarea] *număra aproape douăzeci de pagini*. GHEȚIE. [V. *dichisi*].

dichíu, dichii m. (înv.) administrator al unei mănăstiri; econom, (reg.) dician: *peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc*. CR. [Din gr. mod. *dikéos*].

dician, diciani m. (reg.) dichiu. [V. *scaloian*].

dicotiledonát, ~ți, dicotiledonată, ~e a. care are un embrion cu două cotiledoane: *plantă dicotiledonată*. // f. (la pl.) clasă de plante al căror embrion are două cotiledoane; (și la sg.) plantă din această clasă. [Din fr. *dicotylédonés*].

dicotomíe f. v. dihotomie.

dicromátic, ~ci, dicromatică, ~ce a. care are două culori. [Din fr. *dichromatique*].

dictă, dictez vb. (tr.) 1. a pronunța rar și deslușit cuvintele pentru ca ascultătorul să le poată scrie întocmai: *nu-i dădeau răgaz să dicteze părintelui Laurențiu mult dorita epistolă*. SAD.; 2. (fig.) a inspira, a îndemna, a determina: *cere reforme dictate de interesele claselor apăsate*. IBR.; **a-i dicta conștiința** (sau **propria conștiință**), a fi călăuzit de forul interior: *procedează cum te taie capul sau, dacă vrei, cum îți dictează conștiința*. GHEȚIE; *dacă faci ceea ce îți dictează propria conștiință ... nu trebuie să aștepți recunoștință și recompense*. CR.; 3. a impune cu forța, a obliga: *a dicta legi, ordine*; (p. ext.) *aceste structuri sînt dictate totdeauna de un finalism interior al fenomenului*. BL. [Din fr. *dicter*, lat. *dictare*].

dictafón, dictafoane n. magnetofon care înregistrează vorbirea, permiţînd apoi ascultarea ei repetată în vederea transcrierii ei. [Din fr. ***dictaphone,*** germ. ***Diktaphon***].

dictándo n. scriere cursivă pe caiete liniate cu linii paralele orizontale: *vor scrie după dictando.* EM.; **caiet (de) dictando,** caiet cu linii orizontale paralele. [Din germ. ***Diktando*** „(scriind) după dictare"].

dictáre, dictări f. **1.** acţiunea de a dicta şi rezultatul ei; dicteu: *a scris cu mîna lui acea proclamaţie, sub dictarea Bălcescului.* GHICA; **2.** lucrare şcolară de control care constă în redarea în scris a unui text dictat. [V. ***dicta***].

dictát, dictate n. impunere cu forţa, obligare: *Dictatul de la Viena.* [Din germ. ***Diktat***].

dictatór, dictatori m. **1.** (la romani) magistrat învestit cu putere absolută pe timp de şase luni în vreme de război; **2.** conducător de stat cu puteri nelimitate: *la deosăbite împrejurări să poată alege şi-un dictator.* B.-DEL.; **3.** (fig.) persoană autoritară. [Din lat. ***dictator, -oris***, fr. ***dictateur,*** germ. ***Diktator***].

dictatoriál, ~i, dictatorială, ~e a. care ţine de dictator sau de dictatură; impus cu forţa: *în faţa acestor democraţii s-au ridicat de două decenii încoace regimurile numite totalitare sau dictatoriale.* GHEŢIE; *puteri dictatoriale.* [Din fr. ***dictatorial***].

dictatúră, dictaturi f. **1.** (la romani) demnitatea, autoritatea unui dictator; perioadă în care acesta îşi exercita puterea; **2.** instituţie politică în care deţinătorul puterii are autoritate absolută; **dictatura proletariatului,** putere de stat a proletariatului; comunism; **3.** (fig.) putere absolută, tiranică: *teza lui Zeno e expresia supremei dictaturi a logicei.* BL. [Din fr. ***dictature***, lat. ***dictatura,*** germ. ***Diktatur***].

dictéu, dicteuri n. dictare: *Adrian Maniu e printre cei dintîi pionieri ai dicteului automat.* CĂL.; **dicteu muzical,** notare după auz a unei linii melodice. [Din fr. ***dictée***].

dictón, dictoane n. maximă, sentinţă, zicătoare: *îmi servise, pe lîngă dictoanele populare, diferite aforisme care mă amuzau.* SAD. [Din fr. ***dicton***].

dícţie f. v. dicţiune.

dicţionár, dicţionare n. **1.** lucrare lexicografică cuprinzînd cuvintele unei limbi, ale unui domeniu de activitate etc., dispuse de obicei în ordine alfabetică şi explicate în aceeaşi limbă sau traduse într-o limbă străină; lexicon: *dicţionarul pune în circulaţie un material ... greu sau chiar imposibil de găsit altminteri.* R.L.; (fig.) *la chemarea aceasta se deschide dicţionarul nepaginat al capului.* EM.; **2.** (cu determinări) culegere în ordine alfabetică a termenilor de specialitate dintr-un domeniu, cu explicaţii: *el a încercat să compună şi un dicţionar de termeni.* BL.; *dicţionar medical*; **3.** totalitate a cuvintelor unei limbi; lexic, vocabular: *limba literară se judecă din punct de vedere al sunetelor, al sintaxei şi al dicţionarului.* IBR.; **4.** totalitate a cuvintelor specifice unui domeniu de activitate, unui stil, unui scriitor etc.; vocabular: *are în dicţionar cuvinte moldoveneşti.* IBR.; **5.** (p. ext.) totalitate a elementelor de acelaşi fel: *Luther a istovit dicţionarul injuriilor ce se pot aduce dogmei.* BL. [Din lat. ***dictionarium***, fr. ***dictionnaire***].

dicţiúne, dicţiuni f. **1.** mod de a pronunţa, de a rosti: *niciodată pînă atunci nu auzisem o dicţiune mai corectă şi mai plăcută.* GHICA; *dicţiune poetică, oratorică*; **2.** arta de a pronunţa corect şi clar un text: *preconizează o artă simplă şi o dicţiune naturală.* SAD.; **3.** (înv.) elocuţiune; arta de a vorbi; (şi: **dicţie**). [Din lat. ***dictio, -onis***, fr. ***dicton,*** germ. ***Diktion***].

didáctic, ~ci, didactică, ~ce a. **1.** care ţine de învăţămînt, de educaţie; pentru învăţămînt, relativ la învăţămînt: *profesorul vorbea de lucrări didactice întocmite de el.* BAC.; *carte didactică*; **2.** menit să instruiască: *poezia didactică zugrăveşte un lucru extern, cu scopul de a ne da o învăţătură.* IBR.; **3.** (peior.) arid, sec. [Din fr. ***didactique***, germ. ***didaktisch***].

didáctică, didactici f. ramură a pedagogiei care se ocupă cu principiile şi metodele predării şi cu organizarea învăţămîntului. [Din fr. ***didactique***, germ. ***Didaktik***].

didacticísm n. exces de principii şi metode didactice; tendinţă de a instrui, de a da lecţii: *titlurile, reprezentînd fie abstracţiuni, fie obiecte tehnice, sînt tributare didacticismului veacului.* CĂL. [***Didactic*** + ***-ism***].

didacticíst, ~şti, didacticistă, ~e a. caracterizat prin didacticism, specific didacticismului. [***Didactic*** + ***-ist***].

didacticitáte f. caracterul, însuşirea de a fi didactic, de a instrui: *didacticitatea fabulei.* [***Didactic*** + ***-itate***].

didahíe, didahii f. (înv.) predică, cazanie; învăţătură: *este cea mai anevoioasă didahie dintre toate.* SAD.; *didahiile lui Petru Maior.* [Din gr. mod. ***didahí***].

diecél, diecei m. (reg.) diminutiv al lui diac: *hoţu de diecel pornea.* POP. [***Diac*** + ***-el***].

diecezán a. v. diocezan.

diecézá f. v. dioceză.

diecíme f. (rar) tagma diecilor: *furioşi adună şireata diecime.* NEGR. [***Diac*** + ***-ime***].

diecíţă, diecíţe f. (reg.) soţie de diac. [***Diac*** + ***-iţă***].

didascalíe, didascalii f. **1.** (înv.) ştiinţă, învăţătură, cunoaştere: *aducînd pre toţi la cunoscutul direptăţii cu cuvîntul didăscăliei şi-mvăţăturii sale.* DOS.; **2.** indicaţie dată actorului de dramaturg. [Din gr. mod. ***didaskalía,*** lat. ***didascalia***, fr. ***didascalie***].

diédru, diedre n. figură geometrică formată din două semiplane mărginite de dreapta lor de intersecţie; porţiune din spaţiu cuprinsă între aceste semiplane; (adj.) *unghi diedru.* [Din fr. ***dièdre***].

diegétic, ~ci, diegetică, ~ce a. (rar) cu caracter de diegeză; narativ. [Din germ. ***diegetisch***].

diegéză f. (rar) **1.** povestire; **2.** expunere. [Din germ. ***Diegese***].

dieléctric, ~ci, dielectrică, ~ce a. care izolează din punct de vedere electric. // n. material izolant, susceptibil de a se polariza electric temporar, utilizat la condensatoarele electrice. [Din fr. ***diélectrique***].

diencefál, diencefale n. segment al creierului situat între trunchiul cerebral şi substanţa albă a encefalului. [Din fr. ***diencéphale***].

diencefálic, ~ci, diencefalică, ~ce a. care ţine de diencefal, referitor la diencefal. [Din fr. ***diencéphalique***].

diencefalítă, diencefalite f. (med.) inflamaţie a diencefalului. [Din fr. ***diencéphalite***].

dieréză, diereze f. (lingv.) disociere a unui diftong în elementele componente. [Din fr. ***diérèse,*** lat. ***diaeresis***].

diesel [dízel] n. **motor diesel,** motor cu ardere internă în care combustibilul se aprinde datorită temperaturii înalte a aerului comprimat de piston. [Din fr. ***diesel,*** germ. ***Diesel***].

dietál, ~i, dietală, ~e a. care ţine de o dietă[2], referitor la dietă: *reprezentanţii dietali ... nu voiau să admită o „naţiune" valahă.* BL. [***Dietă***[2] + ***-al***].

diétă[1], diete f. regim alimentar recomandat pentru păstrarea sănătăţii: *vino cu mine la ţară şi urmează dieta pe care o urmez şi eu.* NEGR. [Din fr. ***diète***, lat. ***diaeta,*** germ. ***Diät***].

diétă[2], diete f. (înv.) adunare legislativă în unele state (în trecut): *Zamoisky, care avea înrîurire în dietă, ... îndupleca pe toţi la părerea sa d-a ţine pace cu turcii.* BĂLC.; *dieta germanică; dieta Ungariei.* [Din lat. ***diaeta***, fr. ***diète***].

dietétic, ~ci, dietetică, ~ce a. referitor la dietă[1], de dietă; pe bază de dietă: *alimente dietetice; regim dietetic.* [Din fr. ***diététique***, lat. ***diaeteticus***].

dietétică f. ramură a medicinei care studiază problemele regimurilor alimentare. [Din lat. ***diaetetica***, fr. ***diététique,*** germ. ***Diätetik***].

dieteticián, ~eni, dieteticiană, ~ene m., f. (şi adj.) specialist în dietetică. [Din fr. ***diététicien***].

diéz, diezi m. (muz.) semn grafic care arată că nota care urmează trebuie executată cu un semiton mai sus. // a. (despre note) care se cîntă cu un semiton mai sus. [Din fr. ***dièse,*** germ. ***Diese***].

diezá, diezez vb. (muz.; tr.) **1.** a marca cu diez; **2.** a ridica cu un semiton. [Din fr. ***diéser***].

difamánt, ~ţi, difamantă, ~e a. (rar) defăimător. [Din fr. ***diffamant***].

difán n. v. tifan.

difazát, ~ţi, difazată, ~e a. care are două faze: *circuit difazat.* [Din fr. ***diphasé***].

diferénd, diferende n. deosebire de păreri; neînţelegere, dezacord: *cu acesta are un diferend mai grav.* CĂL.; *diferend între state.* [Din fr. ***différend***].

diferénţă, diferenţe f. **1.** deosebire, lipsă de asemănare: *se minimalizau intenţionat în această carte diferenţele dintre biserica ortodoxă şi cea catolică.* BL.; (log.) **diferenţă specifică,** notă (sau grup de note) prin care specia de definit se deosebeşte de celelalte specii, cuprinse în genul ei proxim: *orice noţiune se defineşte prin genul proxim şi diferenţa specifică.* CĂL.; **2.** număr prin care se arată cu cît o valoare a unei mărimi întrece pe alta: *dacă n-ar fi diferenţa de vîrstă, şi-ar permite ea libertatea pe care şi-o ia cu tine?* IBR.; **3.** (mat.) cantitate care se obţine prin scăderea scăzătorului din descăzut; **4.** (geogr.) **diferenţă de nivel,** deosebire de altitudine între două puncte de pe suprafaţa globului terestru; **5.** oscilaţie, fluctuaţie: *jocul la roşu şi la negru, cu diferenţe zilnice de cîte două şi trei sute de napoleoni, îi lua prea mult timpul.* MACED.; (şi: (înv.) **diferinţă**). [Din lat. ***differentia***, fr. ***différence,*** germ. ***Differenz***].

diferenţiá, diferenţiez vb. **1.** (tr.) a stabili deosebirea dintre două sau mai multe lucruri: *diferenţiază geniul de talent*; **2.** (tr.) a face să fie deosebit, a atribui trăsături distinctive: *trebuia să studiezi ceea ce formează originalitatea scriitorului, ceea ce-l diferenţiază de alţii.* IBR.; **3.** (tr.) a determina, a deosebi, a distinge: *diferenţiem trei moduri ale năzuinţei formative.* BL.; **4.** (refl.) a se diversifica, a căpăta aspecte deosebite: *arta plastică indică s-a diferenţiat, precum se poate înţelege, de la sine, în diferite stiluri.* BL.; **5.** (refl.) a se caracteriza prin anumite diferenţe; a se deosebi, a se distinge: *atît artele, cît şi genurile au cînd tendinţa de a se diferenţia, cînd tendinţa de a se juxtapune.* BL.; **6.** (mat.; tr.) a calcula o diferenţială. [Din fr. ***différencier, différentier***].

diferenţiál, ~i, diferenţială, ~e a. **1.** care face să se deosebească; care diferenţiază; de diferenţiere: *coeficientul diferenţial intervine de fiecare dată.* BL.; *elemente diferenţiale*; **tarif diferenţial,** tarif care face diferenţe de preţ; **2.** care determină diferenţele, specificul; care deosebeşte: *am schiţat cu aceasta un început, un examen diferenţial între gîndirea mitică şi gîndirea magică.* BL.; (adv.) *problematica mitului şi problematica magiei trebuiesc studiate comparativ şi diferenţial.* BL.; **3.** (mat.) referitor la diferenţe care tind la zero: *formulări atît de insuficient întemeiate puteau să îmbrace forma unor ecuaţii diferenţiale.* BL.; **calcul diferenţial,** capitol al analizei matematice care se ocupă cu definirea şi cu studiul proprietăţilor derivatelor; **geometrie diferenţială,** capitol al geometriei care utilizează metodele analizei matematice pentru a studia proprietăţile figurilor geometrice. // n. angrenaj care permite ca două roţi nesolidarizate, care au o axă comună, să se învîrtească cu viteze diferite. // f. (mat.) **1.** produs dintre derivata unei funcţii şi creşterea variabilei ei independente; **2.** sumă a produselor dintre derivatele parţiale ale unei funcţii şi creşterea variabilelor ei independente. [Din fr. ***différentiel, germ. differential, Differential***].

diferenţializáre, diferenţializări f. (rar) atribuire sau determinare de trăsături care diferenţiază; diferenţiere: *lumea ..., metafizic privită, este produsul unor procese de diferenţializare şi de integrare.* BL. [***Diferenţial*** + ***-izare***].

diferenţiánt, ~ţi, diferenţiantă, ~e a. (rar) care diferenţiază, care produce diferenţieri: *ortodocşi fiind şi ruşii, nota apartenenţei la biserica răsăriteană nu e diferenţiantă.* CĂL. [***Diferenţia*** + ***-ant***].

diferenţiát, ~ţi, diferenţiată, ~e a. deosebit prin caractere specifice; care se deosebeşte, se distinge între două sau mai multe lucruri: *stratificarea socială era mult mai reliefată şi mai diferenţiată.* BL. [V. *diferenţia*].

diferenţiére, diferenţieri f. faptul de a (se) diferenţia: *convieţuirea în colonie duce la o diferenţiere individuală.* BL. [V. *diferenţia*].

diferí, difér şi (înv.) **diferesc** 1. (intr.) a se deosebi, a nu fi la fel: *miturile diferă de la popor la popor.* BL.; *cîinele diferă puţin de lup*; 2. (rar; tr.) a face să se deosebească, să fie altul; a varia: *avea grijă să difere orele şi să pătrundă cînd printr-una, cînd prin cealaltă extremitate a străzii.* GHEŢIE. [Din lat. *differre*, fr. *différer*].

diferínţă f. v. diferenţă.

diferít, ~ţi, diferită, ~e a. 1. care diferă, care se deosebeşte; altfel: *îşi va da seama de maniera sa diferită de a se comporta.* GHEŢIE; 2. (la pl.) fel de fel de ...; diverşi, feluriţi: *şaluri în dungi de diferite culori.* AL. // adv. în alt mod; altfel: *poate fiecare vorbă sună diferit.* EM. [V. *diferi*].

dificíl, ~i, dificilă, ~e a. 1. care pune probleme (mari şi numeroase); care prezintă dificultăţi; greu (de făcut, de rezolvat); dificultos, anevoios, complicat: *drama nu e destul de aparentă şi identificarea atitudinilor devine dificilă.* CĂL.; 2. (fig.) care se împacă greu cu alţii; greu de mulţumit; exigent, dificultos, capricios: *a fost un copil dificil.* GHEŢIE; *caracter dificil.* [Din fr. *difficile*, lat. *difficillis*].

dificultáte, dificultăţi f. 1. greutate de a face ceva; anevoinţă: *nu trebuie să se exagereze dificultăţile lecturii.* CĂL.; 2. piedică, obstacol: *m-aţi convins că sînteţi oameni de carte, conştienţi de dificultăţile care vă aşteaptă.* CR.; **a face (sau a crea) dificultăţi**, a pune (cuiva) piedici, a se împotrivi (la ceva); 3. neînţelegere: *am dificultăţi cu vecinul.* [Din fr. *difficulté*, lat. *difficultas, -atis*].

dificultós, ~şi, dificultoásă, ~e a. 1. greu de făcut; dificil: *a văzut la zăbrele o maură pe care plănuieşte a o cuceri după toate regulile, crezînd întreprinderea dificultuoasă.* CĂL.; 2. greu de mulţumit; dificil: *a'făcut editorului dificultos această demonstraţie grotească de un gust îndoielnic.* CĂL.; (şi: **dificultuos**). [Din fr. *difficultueux*, it. *difficoltoso*].

dificultuós a. v. dificultos.

difidént, ~ţi, difidentă, ~e a. (rar) 1. neîncrezător, bănuitor; suspicios: *asistenţa continua să mă privească, diferenţă şi perplexă.* GHEŢIE; 2. care exprimă neîncredere, suspiciune: *observă că îl examinează şi pe el, cu aceleaşi priviri difidente.* GHEŢIE. [Din lat. *diffidens, -ntis*, it. *diffidente*].

difidénţă, difidenţe f. (rar) lipsă de încredere; neîncredere, suspiciune: *Carstens întîmpină la început cu difidenţă politicoasă pe studentul venit din România.* GHEŢIE. [Din lat. *diffidentia*, it. *diffidenza*].

difluénţă, difluenţe f. despărţire în două braţe a cursului unei ape curgătoare la vărsarea în altă apă. [Din fr. *difluence*].

difórm, ~i, diformă, ~e a. 1. a cărui formă prezintă anomalii; pocit: *mamelele diforme îi atîrnau în jos.* GHEŢIE; 2. slut, respingător: *faţă diformă.* [Din fr. *difforme*, lat. *difformis*].

diformá vb. v. deforma.

diformánt a. v. deformant.

diformáre f. v. deformare.

diformáţie f. v. deformaţie.

diformitáte, diformităţi f. abatere de la forma normală; defect, viciu de conformaţie. [Din fr. *difformité*, lat. *difformitas, -atis*].

difosgén n. substanţă toxică de luptă cu aspectul unui lichid incolor, cu miros de fîn putred. [Din fr. *diphosgène*].

difractá, pers. 3 **difráctă** vb. (refl. şi tr.) a suferi sau a produce o difracţie. [Din fr. *diffracter*].

difractát, ~ţi, difractată, ~e a. care a suferit o difracţie. [V. *difracta*].

difrácţie, difracţii f. deviere a razei de lumină, a undei sonore etc. cînd trece prin deschideri înguste sau pe lîngă marginea unor obiecte opace: *spre surpriza sa descoperă fenomenul difracţiei.* BL.; (şi: (înv.) **difracţiune**). [Din fr. *diffraction*, germ. *Diffraktion*].

difracţiúne f. v. difracţie.

diftéric, ~ci, difterică, ~ce a. de natura difteriei, referitor la difterie; **anghină difterică**, difterie: *copilul moare de anghină difterică.* CĂL. // a. şi m., f. (persoană) bolnavă de difterie. [Din fr. *diphtérique*].

difteríe, difterii f. boală contagioasă caracterizată prin formarea unor membrane false pe amigdale, pe faringe etc. [Din fr. *diphtérie*, germ. *Diphtherie*].

diftínă f. ţesătură de bumbac, cu o faţă pufoasă. [Din fr. *duvetine*].

diftóng, diftongi m. grup format dintr-o vocală şi o semivocală care se rostesc împreună, în aceeaşi silabă. [Din fr. *diphtongue*, lat. *diphtongus*, germ. *Diphthong*].

diftongá, diftonghez vb. 1. (refl.) a se transforma în diftong: *în trecerea de la latină la spaniolă, vocalele se diftonghează*; 2. (tr.) a pronunţa o vocală transformînd-o în diftong. [Din fr. *diphtonguer*].

diftongáre, diftongări f. acţiunea de a (se) diftonga şi rezultatul ei; transformare a unei vocale în diftong. [V. *diftonga*].

diftongát, ~ţi, diftongată, ~e a. care a devenit diftong; rostit ca diftong: *vocală diftongată.* [V. *diftonga*].

difúz, ~i, difuzá, ~e a. 1. răspîndit în toate părţile; împrăştiat, risipit: *o lumină difuză ca de amurg străbate prin perdelele albastre.* PETR.; 2. (fig.) prolix, neclar: *acea argumentaţiune era atît de difuză şi incoerentă.* EM.; *stil difuz.* [Din fr. *diffuz*, lat. *diffusus*].

difuzá, difuzez vb. 1. (tr.) a răspîndi, a propaga o informaţie, o idee etc: *latiniştii au difuzat ideile iluministe*; 2. (tr.) a distribui, a vinde: *a difuza presa*; 3. (refl.) a se împrăştia, a se propaga: *umezeala s-a difuzat în toată încăperea*; (tr.) *corpurile mate difuzează lumina.* [Din fr. *diffuser*].

difuzábil, ~i, difuzabilă, ~e a. care (se) poate difuza. [*Difuza* + *-bil*].

difuzáre, difuzări f. acţiunea de a (se) difuza şi rezultatul ei; răspîndire. [V. *difuza*].

difuzíbil, ~i, difuzibilă, ~e a. care se difuzează cu uşurinţă: *fluidele sînt difuzibile.* [Din fr. *diffusible*].

difuzibilitáte f. proprietate a corpurilor ale căror molecule pătrund în masa altui corp cu care se află în contact: *difuzibilitatea fluidelor.* [Din fr. *diffusibilité*].

difúzie f. v. difuziune.

difuzionísm n. teorie antropologică de la începutul secolului al XX-lea care susţinea că similitudinile culturale sînt rezultatul difuziunii. [Din engl. *diffusionism*].

difuzioníst, ~şti, difuzionistă, ~e a. care ţine de difuzionism, referitor la difuzionism. // m. adept al difuzionismului. [Din engl. *diffusionist*].

difuziúne, difuziuni f. 1. împrăştiere: *difuziunea luminii;* (p. ext.) *în popularitate sînt diferite trepte, mergînd de la modă pînă la difuziunea prin iarmaroace.* CĂL.; 2. (fig.) prolixitate: *difuziunea stilului*; (şi: **difuzie**). [Din fr. *diffusion*, lat. *diffusio, -onis*, germ. *Diffusion*].

difuzór, difuzoare n. 1. aparat care transformă undele electromagnetice în unde acustice: *am auzit la difuzor vestea de necrezut a excluderii din conducerea partidului.* GHEŢIE; 2. aparat bazat pe principiul difuzibilităţii corpurilor, întrebuinţat la extragerea unor substanţe (ex. a zahărului din sfeclă); 3. dispozitiv folosit la lămpile de iluminat, care împrăştie uniform lumina în toate direcţiile; 4. piesă a carburatorului unui motor, care pulverizează combustibilul într-un curent de aer. // m. (pl. **difuzori**) persoană care difuzează publicaţiile periodice. [Din fr. *diffuseur*].

dig, diguri n. construcţie la marginea unei ape pentru a apăra un teren de inundaţie, pentru a corecta albia unui curs de apă etc.; zăgaz: *prizonierii dăduseră ajutor la repararea unui dig de pămînt.* SAD. [Din fr. *digue*].

digenie f. (biol.) înmulţire care se realizează prin contribuţia ambelor sexe. [Din fr. *digénie*].

digerá, digér vb. (tr.) 1. a preface alimentele introduse în organism în substanţe asimilabile; a mistui: *stomacul animalelor digeră diferite tipuri de alimente*; (refl. pas.) *alimentele se digeră în stomac*; 2. (fig.) a face eforturi să rezolve, să înţeleagă: *a digera un proiect*; 3. (fig.) a suporta ceva supărător: *a digera o insultă.* [Din fr. *digérer*, lat. *digerere*].

digerábil, ~i, digerabilă, ~e a. (şi fig.) care se poate digera (cu uşurinţă); digestibil. [Din fr. *digérable*].

digeráre, digerări f. faptul de a digera; digestie. [V. *digera*].

digerát, ~ţi, digerată, ~e a. 1. prefăcut în substanţe asimilabile: *alimente digerate;* 2. (fig.) înţeles, rezolvat, gîndit: *cunoştinţe digerate.* [V. *digera*].

digést, ~şti, digestă, ~e a. uşor de digerat; digerabil. [Din fr. *digeste*, it. *digesto*].

digéste f. pl. colecţie de decizii ale jurisconsulţilor romani, alcătuită din porunca împăratului Iustinian; pandecte. [Din lat. *digesta*, fr. *digeste*].

digestíbil, ~i, digestibilă, ~e a. digerabil: *fructe digestibile*; (fig.) *erudiţia digestibilă era mai mult ca oricînd la modă.* CĂL. [Din fr. *digestible*].

digéstie, digestii f. transformare şi asimilare a alimentelor ingerate de organism; mistuire; (şi: (înv.) **digestiune**). [Din fr. *digestion*, lat. *digestio, -onis*, germ. *Digestion*].

digestiúne f. v. digestie.

digestív, ~i, digestivă, ~e a. referitor la digestie, care ţine de digestie; **aparat** (sau **tub**) **digestiv**, totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestia. [Din fr. *digestif*, germ. *digestiv*].

digitál, ~i, digitală, ~e a. 1. care aparţine degetelor, care se referă la degete: *violonistul cel mai virtuoz face îndelungi studii de artist, menţinîndu-şi flexibilitatea digitală.* CĂL.; **amprentă** (sau, rar, **urmă**) **digitală**, semn lăsat de liniile de pe suprafaţa interioară a falangelor degetelor mîinii; 2. (cib.) care este sau poate fi reprezentat prin cifre ori prin numere; 3. care generează, măsoară, prelucrează sau stochează semnale reprezentate prin cifre sau prin numere: *centrală telefonică digitală; ceas digital.* [Din fr. *digital*, lat. *digitalls*, pentru sensurile 2, 3 engl. *digital*].

digitálă, digitale f. 1. plantă erbacee veninoasă din care se extrage digitalina; degeţel-roşu (*Digitalis purpurea* şi *ambigua*); 2. substanţă extrasă din frunzele acestei plante, folosită ca tonic al aparatului circulator. [Din fr. *digitale*].

digitalínă f. medicament extras din frunze de digitală şi folosit în combaterea bolilor de inimă şi ca diuretic. [Din fr. *digitaline*].

digitalizá, digitalizez vb. (tr.) a dota cu aparate care prelucrează sau stochează semnale reprezentate prin cifre sau prin numere; a transforma semnalele analogice în semnale digitale numerice. [*Digital* + *-iza*].

digitalizáre, digitalizări f. acţiunea de a digitaliza şi rezultatul ei: *digitalizarea telefoniei fixe.* [V. *digitaliza*].

digitát, ~ţi, digitată, ~e a. (bot.) crestat în forma degetelor unei mîini: *frunză digitată.* [Din fr. *digité*].

digitáţie, digitaţii f. tehnică a reprezentării degetelor pe clapele sau pe coardele unui instrument muzical, pe claviatura unei maşini de scris etc. [Din fr. *digitation*].

digitigrád, digitigrade n. (la pl.) grup de mamifere care calcă sprijinindu-se pe extremitatea degetelor; (şi la sg.) animal din acest grup (ex.: cîinele, pisica). [Din fr. *digitigrades*].

diglosíe, diglosii f. (lingv.) bilingvism. [Din fr. *diglossie,* germ. *Diglossie*].

dignitáte f. (înv.) demnitate: *era un om plin de dignitate.* CĂL. [Din lat. *dignitas, -atis*].

dignitós, ~şi, dignitoásă, ~e a. (latinism) plin de demnitate: *a narat academic şi critic aventura ... într-un stil obiectiv şi dignitos.* CĂL. [Din lat. *dignitosus*].

digrésie f. v. digresiune.

digresiúne, digresiuni f. abatere de la subiectul tratat; parte a unei expuneri care conţine o astfel de abatere: *se ştie ce digresii face omul incult în expunerile sale.* IBR.; (şi: (înv.) **digresie**). [Din fr. *digression*, lat. *digressio, -onis,* germ. *Digression*].

díha interj. strigăt cu care îndeamnă ursarii ursul să joace: *diha, diha, măi Martine!* [Onomat.]

dihái adv. **mai dihai,** mai grozav, mai ceva: *mă pricep la descîntece mai dihai decît baba Cloanţa.* AL. [Et. nec.; cf. turc. *daha*].

dihánie, dihánii f. 1. (înv.) ceea ce are suflet; fiinţă: *toată dihania să laude Domnul.* COR.; **2.** animal sălbatic; fiară: *cu o limbă ca de dihanie turbată.* ISP; **3.** fiinţă ciudată, namilă; monstruozitate, ciudăţenie: *iată ce vede o dihanie de om.* CR.; **4.** (fam.) numele de ocară pentru o fiinţă (umană); **5.** (reg.) bufniţă (*Bubo bubo*). [Din sl. *dihanije*].

dihăní, dihănesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) obosi foarte tare (şi a flămînzi). [Et. nec.].

dihăniésc, ~şti, dihanieáscă, ~eşti a. (înv.) de dihanie; de animal: *carne, sînge şi alalte lucruri de materie dihăniiască are.* CANT. [*Dihanie* + *-esc*].

dihocá, dihóc vb. (reg.) **1.** (tr.) a tăia, a desface în porţiuni mici: *a dihoca varză, carne;* **2.** (fig.; refl.) a se sfîşia, a se zdrobi: *i se dihoca inima.* VLAH.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) istovi, a (se) stoarce, a (se) slei de puteri: *trupul dihocat de muncă;* (şi: **dehoca**). [Lat. *devocare*].

dihocăre, dihocări f. acţiunea de a (se) dihoca şi rezultatul ei. [V. *dihoca*].

dihónie, dihonii f. (reg.) neînţelegere, vrajbă: *ca să se mîntuie toată dihonia, cărăbăniţi-vă de la mine.* CR. [Din gr. mod. *dihónia*].

dihóniţă, dihoniţe f. (reg.) vas cu păcură atîrnat la căruţă. [Cf. *dohot*].

díhor, dihori m. 1. mamifer carnivor, de mărimea unei pisici, cu blana cafenie, care se apără răspîndind un miros urît (*Putorius putorius*): *vînătorul zări ... căpăţîna lungăreaţă a unui dihor* OD.; **2.** blana prelucrată a acestui mamifer: *avea haina tivită cu dihor;* **3.** (fig.) om viclean. [Din sl. *dŭhorŭ*].

dihotómic, ~ci, dihotomică, ~ce a. care prezintă dihotomie, care se împarte în două. [Din fr. *dichotomique,* germ. *dichotomisch*].

dihotomíe, dihotomii f. diviziune în două părţi a unui concept; (şi: **dicotomie**). [Din fr. *dichotomie,* germ. *Dichotomie*].

dijmăr, dijmari m. (înv.) persoană care strîngea dijmele. [*Dijmă* + *-ar*].

dijmáş, dijmaşi m. (înv.) ţăran care dădea dijmă. [*Dijmă* + *-aş*].

díjmă, dijme f. dare reprezentînd a zecea parte din produse percepută în evul mediu de către feudali şi biserică: *se constată existenţa unor sate de jeleri şi de iobagi scutiţi de dijme.* BL. [Din sl. *dežma*].

dijmărít n. (reg.; înv.) dare în bani pentru stupi şi pentru porci: *următorii domni supuseră pe boieri să plătească şi dijmăritul.* BĂLC. [*Dijmă* + *-ărit*].

dijmuí, dijmuiesc vb. (tr.) **1.** a aduna dijma; **2.** a-şi face abuziv parte din ceva: *tatăl e un morar sîcît de justiţie fiindcă dijmuia prea mult sacii de făină.* CĂL. [*Dijmă* + *-ui*].

dijmuiálă, dijmuieli f. dijmuire. [*Dijmui* + *-eală*].

dijmuíre, dijmuiri f. acţiunea de a dijmui şi rezultatul ei; dijmuială, dijmuit: *erau supuse dijmuirii grîul, secara, toate cerealele.* BL. [V. *dijmui*].

dijmuít n. dijmuire. [V. *dijmui*].

dijmuitór, dijmuitori m. persoană care strîngea dijmele; dijmar. [*Dijmui* + *-tor*].

dilată, dilát şi (rar) **dilatez** vb. (refl.) **1.** a-şi mări dimensiunile (din cauza căldurii): *şinele de cale ferată se dilată în timpul verii;* (p. ext.) *la un moment dat, ambianţa vieţuitoarei se dilată, îmbogăţindu-şi peisajul.* BL.; (tr.) *căldura dilată corpurile;* **2.** (şi tr.) a (se) mări, a (se) lărgi: *atropina dilată pupila.* [Din fr. *dilater*, lat. *dilatare*].

dilatábil, ~i, dilatabilă, ~e a. care se poate dilata. [Din fr. *dilatable,* germ. *dilatabel*].

dilatabilitáte f. (fiz.) proprietatea de a se dilata la căldură. [Din fr. *dilatabilité*].

dilatánt, ~ţi, dilatantă, ~e a. care dilată: *forţă dilatantă.* // n. ceea ce serveşte pentru a dilata. [Din fr. *dilatant*].

dilatáre, dilatări f. acţiunea de a (se) dilata şi rezultatul ei: *îndată ce se-ncepe dilatarea pupilelor lucrurile se diformează prin iluzii ale vederei.* EM. [V. *dilata*].

dilatát, ~ţi, dilatată, ~e a. 1. cu dimensiunile mărite (din cauza căldurii): *corp dilatat;* **2.** lărgit, mărit: [rîdea] *aspirînd aerul pe nările dilatate.* IBR. [V. *dilata*].

dilatatór, ~i, dilatatoáre a. care dilată; **muşchi dilatator,** muşchi cu funcţia de a dilata deschiderea pe care este fixat. // n. instrument chirurgical cu care se măreşte o cavitate sau o incizie. [Din fr. *dilatateur*, lat. *dilatator, -oris*].

dilatáţie, dilataţii f. **1.** creştere a dimensiunilor unui corp (sub acţiunea căldurii); **2.** (fig.) mărire, umflare, exagerare: *vina capitală a cărţii este dilataţia verbală în slujba tezei.* CĂL.; (şi: (înv.) **dilataţiune**). [Din fr. *dilatation*, lat. *dilatatio, -onis,* germ. *Dilatation*].

dilataţiúne f. v. dilataţie.

dilatográf, dilatografe n. dilatometru înregistrator. [Din fr. *dilatographe*].

dilatométrie f. ramură a fizicii care studiază procedeele de măsurare a dilataţiei corpurilor. [Din fr. *dilatométrie*].

dilatométru, dilatometre n. aparat cu care se măsoară dilataţia corpurilor. [Din fr. *dilatomètre,* germ. *Dilatometer*].

dilatóriu, ~ii, dilatorie, ~ii a. (jur.) care cauzează o amînare, care tinde spre întîrziere: *mijloc dilatoriu;* (p. ext.) *cînd venea vorba despre nemeşug, dădea răspunsuri dilatorii sau zîmbea enigmatic.* GHEŢIE. [Din lat. *dilatorius*, fr. *dilatoire*].

dilaţiúne, dilaţiuni f. (jur.) amînare, întîrziere a unei acţiuni, a unui proces. [Din lat. *dilatio, -onis*, fr. *dilation*].

dilaudén n. derivat al morfinei, folosit ca analgezic. [Denumire comercială].

dileálă, dileli f. (fam.) sminteală, ţicneală, nebunie. [*Dili* + *-eală*].

dilect, ~ţi, dilectă, ~e a. (rar) iubit, drag: *stăi, bela mea dilectă, întoarce-te, o Eva.* HEL. [Din it. *diletto*, lat. *dilectus*].

dilemátic, ~ci, dilematică, ~ce a. care prezintă o dilemă; cu caracter de dilemă: *această chestiune dilematică a fost rezolvată într-un fel practic, extrem de judicios.* BL. [Din fr. *dilemmatique,* germ. *dilemmatisch*].

dilémă, dileme f. **1.** raţionament care pune două alternative dintre care trebuie aleasă una; **2.** încurcătură în care se află cineva cînd trebuie să aleagă între două (sau mai multe) posibilităţi cu perspective aproximativ egale: *din această dilemă nu puteţi ieşi.* CAR. [Din lat. *dilemma*, fr. *dilemme,* germ. *Dilemma*].

diletánt, ~ţi, diletantă, ~e m., f. 1. persoană care se ocupă cu ceva din plăcere, fără a fi specialist; amator: *pleacă la Craiova, făcînd şi acolo teatru cu o trupă de diletanţi.* CĂL.; (adj.) *pianistul diletant se întrerupse iritat.* PETR.; **2.** (peior.) persoană care nu adînceşte problemele specialităţii sale: *Sandu Aldea e un diletant care nu-şi studiază subiectele.* CĂL. [Din fr. *dilettante,* germ. *Dilettant*].

diletantísm n. 1. faptul de a se ocupa cu ceva fără a avea o pregătire de specialitate; amatorism: *Metastasio nu iese din acest diletantism galant.* CĂL.; **2.** (peior.) lipsă de pregătire temeinică; superficialitate: *în loc de aceasta ne-am pomenit cu diletantismul economic şi social.* EM.; *relaţiile acestea s-au desfăşurat de cele mai multe ori sub semnul diletantismului, aleatoriului şi improvizaţiei.* CF. [Din fr. *dilettantisme,* germ. *Dilettantismus*].

diletantíst, ~şti, diletantistă, ~e a. care ţine de diletantism sau de diletant; superficial: *se inaugurează la noi o poezie diletantistă de tribunale şi barou.* CĂL. [Din it. *dilettantistico*].

dilí, dilesc vb. (fam.) **1.** (tr.) a lovi, a izbi, a plesni; **a dili o labă,** a da un pumn; **2.** (refl.) a-şi pierde (toţi) banii la jocuri de noroc; **3.** (refl.) a se sminti, a se ţăcăni, a se ţicni. [Din ţig. *da, dilo*].

diligént, ~ţi, diligentă, ~e a. (înv.) silitor, sîrguincios. [Din fr. *diligent*, lat. *diligens, -ntis*].

diligénţă[1], diligenţe f. (înv.) sîrguinţă, promptitudine: *diligenţă în îndeplinirea unei obligaţii.* [Din lat. *diligentia,* germ. *Diligenz*].

diligénţă[2], diligenţe f. trăsură mare acoperită cu care se transportau poşta şi călătorii pe distanţe lungi: *trebuia să sosească de la Neamţ cu diligenţa de 8 dimineaţa.* HOGAŞ. [Din fr. *diligence*].

dilít, ~ţi, dilită, ~e a. (fam.) smintit, ţăcănit. [V. *dili*].

diliu a. v. deliu.

dilogíe, dilogii f. **1.** ambiguitate; **2.** operă dramatică cu două acţiuni distincte. [Din lat. *dilogia*, fr. *dilogie*].

diluá, diluez vb. **1.** (tr.) a micşora concentraţia unei soluţii (adăugînd apă): *un praf de chinină diluat într-un kg apă nu este puternic.* IBR.; **2.** (fig.; peior.; tr. şi refl.) a (se) atenua, a (se) micşora (adăugînd lucruri în plus, neimportante): *diluînd nemăsurat naraţiunea, scriitorul pierde contactul cu pămîntul şi ne dă o mahala idealizată.* CĂL. [Din fr. *diluer*].

diluánt, diluanţi m. 1. substanţă care diluează; **2.** (spec.) substanţă care se adaugă în lacuri sau în vopsele pentru a le spori fluiditatea sau aderenţa. [Din fr. *diluant*].

diluáre, diluări f. acţiunea de a (se) dilua. [V. *dilua*].

diluát, ~ţi, diluată, ~e a. (şi fig.) care nu mai este concentrat: *modelul viu trebuie să i se fi părut de multe ori o simplă copie anemică, diluată şi inexpresivă a portretului.* BL. [V. *dilua*].

dilúţie, diluţii f. raportul dintre o cantitate de soluţie şi cantitatea de solvent conţinut. [Din fr. *dilution*].

diluviál, ~i, diluvială, ~e a. (rar) diluvian: *terenuri diluviale.* [Din fr. *diluvial*].

diluvián, ~eni, diluviană, ~ene a. care ţine de diluviu, provenit din diluviu; (rar) diluvial: *sediment diluvian.* [Din fr. *diluvien*].

dilúviu, diluvii n. 1. potopul biblic; (p. gener.) potop; **2.** subdiviziunea inferioară a erei cuaternare, cînd a avut loc extensiunea maximă a gheţarilor; pleistocen. [Din lat., fr. *diluvium*].

diménsie f. v. dimensiune.

dimensioná, dimensionez vb. (tr.) a stabili prin calcul dimensiunile unei construcţii, unei maşini, unei piese etc. [Din germ. *dimensionieren*].

dimensionál, ~i, dimensională, ~e a. **1.** care arată dimensiunea, referitor la dimensiune: *obişnuinţa de a nota ideile prin epitete dimensionale o întîlnim şi printre filosofi.* BL.; **2.** (care ţine) de dimensiune: *organele se produc nu numai prin creştere dimensională, ci şi prin organizare de structuri inexistente în celula generatoare.* BL. [Din germ. *dimensional*, fr. *dimensionnel*].

dimensionáre, dimensionări f. acţiunea de a dimensiona. [V. *dimensiona*].

dimensiúne, dimensiuni f. **1.** mărime, măsură, proporţie (stabilită prin raportare la altceva sau la o

unitate dată): *ţinea mîinile împreunate în faţă, peste un volumaş legat în piele de dimensiunile unei cărţi de rugăciuni.* GHEŢIE; **2.** (mat.) mărime determinată în raport cu o unitate de măsură; lungime care determină mărimea unui corp sau a unei figuri geometrice; **a patra dimensiune**, lucru imposibil (nedescoperit şi de neconceput): *erai, băiete, prost, şi roata pentru tine-a fost a patra dimensiune.* COŞB.; **3.** (p. ext.) aspect, latură, trăsătură: *istoria este prin excelenţă o dimensiune a existenţei umane.* BL.; **4.** (fiz.) mărime fizică considerată din punct de vedere al legăturii dintre unitatea sa de măsură şi unităţile mărimilor fundamentale ale unui sistem de unităţi de măsură (şi: **dimensie**). [Din lat. ***dimensio, -onis***, fr. ***dimension,*** germ. ***Dimension***].

dimér, dimeri m. compus chimic rezultat din combinarea a două molecule din aceeaşi specie de substanţe. [Din fr. ***dimère***].

dimerlíe, dimerlii f. (reg.) măsură de capacitate pentru cereale; baniţă, mierţă: *dimerlia scutura, harabale încărca.* POP. [Din turc. ***demirli*** „vas din fier"].

dimicá vb. v. **dumica**.

dimicotón n. (franţuzism) pînză de bumbac lustruită pentru căptuşeli. [Din fr. ***demicoton***].

dimíe, dimii f. (reg.) ţesătură de lînă (de culoare albă); pănură, aba: *românii din vale ... poartă o căciulă mititică în vîrful capului şi cioareci de dimie albă.* CĂL.; *anteriu de dimie albă.* [Din turc. ***dimi***].

dimineáţă, dimineţi şi (rar) **dimineţe** f. **1.** partea de la început a zilei pînă la amiază: *Ieremia se bărbierea în fiecare dimineaţă.* TUD.; **de dimineaţă, a)** la începutul zilei: *însuratul de tînăr şi mîncarea de dimineaţă n-au greş.* NEGR.; **b)** cînd se face ziuă, (foarte) devreme: *mîine de dimineaţă slobod cireada în luncă.* GAL.; **bună dimineaţa,** formulă de salut folosită în această parte a zilei: *bună dimineaţa, domnule Cantemir! îi ură vecinul de cameră.* GHEŢIE; **a umbla cu bună-dimineaţa,** a umbla cu colindul în ajunul sau în prima parte a zilei de Crăciun; **ziua bună se cunoaşte de dimineaţă,** ceea ce este bun, valoros se relevă de la început; **2.** (compus; bot.) **bună-dimineaţa,** zorea (*Convolvus tricolor*); **3.** (fig.) perioadă de tinereţe, de speranţe, de realizări importante. // adv. în timpul cînd începe ziua, înainte de prînz: *ajungem dimineaţă la graniţă.* CAR.; *să treci desculţ dimineaţa prin iarba verde de-acasă.* VIERU; **de dimineaţa pînă seara,** toată ziua; tot timpul: *oamenii alergă de dimineaţa pînă seara, căutînd ... un dram, poate iluzoriu, de fericire.* GHEŢIE. [Lat. ***de*** + ***manitia***].

dimineciOáră f. diminutiv al lui dimineaţă. [***Dimineaţă*** + *-ioară*].

diminuá, diminuez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni mai mic; a (se) micşora, a scădea: *societatea viitoare va accentua rolul iubirii, nu-l va diminua.* PETR.; (intr.) *treptat frisoanele diminuară, dădu semne de îndreptare, mîncă şi bău cîte ceva.* GHEŢIE. [Din fr. ***diminuer***, lat. ***diminuere***].

diminuáre, diminuări f. acţiunea de a (se) diminua şi rezultatul ei; micşorare: *ar fi vorba ... despre diminuarea gradată a unei funcţii.* BL. [V. ***diminua***].

diminuát, ~ţi, diminuată, ~e a. care a devenit mai mic; micşorat: *voinţa sau energia psihică apar deteriorate sau diminuate.* BL. [V. ***diminua***].

diminuéndo adv. (muz.) descrescendo. [Cuv. it.].

diminutív, ~i, diminutivă, ~e a. derivat cu ajutorul unui sufix diminutival: *ea admiră numele diminutiv atît de potrivit al Horăicelului.* IBR. // n. cuvînt derivat cu ajutorul unui sufix diminutival: *uza şi ea de diminutive şi de mici gesturi de atenţie.* GHEŢIE. [Din lat. ***diminutivus***, fr. ***diminutif,*** germ. ***diminutiv, Diminutiv***].

diminutivá, diminutivez vb. (lingv.; tr.) a face să devină diminutiv; a forma diminutive: *limba populară diminutivează numeroase categorii de cuvinte.* [Din fr. ***diminutiver***].

diminutivál, ~i, diminutivală, ~e a. **1. sufix diminutival,** sufix care formează derivate denumind lucruri mai mici sau incluzînd o notă afectivă; **2.** care este format cu un astfel de sufix sau cu un echivalent al lui; bazat pe diminutive: *pastoralele lui Bolintineanu sînt nişte madrigale pierdute în dulcegării diminutivale.* CĂL.; (subst. n.) *ţăranul de la Dunăre e mai idilic şi epicurean, aplecat spre graţios şi diminutival.* CĂL. [***Diminutiv*** + *-al*].

diminutivăre, diminutivări f. acţiunea de a diminutiva şi rezultatul ei. [V. ***diminutiva***].

diminutivát, ~ţi, diminutivată, ~e a. care a devenit diminutiv. [V. ***diminutiva***].

diminutivitáte f. (rar) faptul sau însuşirea de a fi (redat ca fiind) foarte mic: *toate acestea sînt de o mare falsitate şi într-o nesuferită diminutivitate.* CĂL. [***Diminutiv*** + *-itate*].

diminúţie, diminuţii f. diminuare, micşorare. [Din fr. ***diminution***].

dímon m. v. **demon**.

dimonésc a. v. **demonesc**.

dimórf, ~i, dimorfă, ~e a. care prezintă dimorfism, caracterizat prin dimorfism. [Din fr. ***dimorphe***].

dimorfísm n. **1.** proprietate a unei substanţe de a cristaliza în două forme deosebite; **2.** existenţă a două forme distincte la o specie de animale sau de plante (în funcţie de sex, de sezon etc.) [Din fr. ***dimorphisme,*** germ. ***Dimorphismus***].

dimótic m. v. **demotic**.

dimpotrívă a. invar. **1.** din faţă, din partea cealaltă; opus: *am examinat şirul de loji dimpotrivă.* GHEŢIE; **2.** (fig.) potrivnic, neprielnic: *vremea a fost prea dimpotrivă, cum ştiţi.* CR. // adv. **1.** din contra, cu totul altfel; invers: *grăbisem eu pasul sau, dimpotrivă, îl rărise pe al ei.* GHEŢIE; **2.** (rar) faţă în faţă: *dimpotrivă cu uşa, la perete, era o masă acoperită cu pînză de in.* PETR. [***De*²** + ***împotrivă***].

dimprejúr a. invar. din jur, din vecinătate: *o oaste munteană, pornind din Amlaş, atacă ţinuturile dimprejur.* CĂL. // prep. (artic.) din jurul, din vecinătatea (cuiva sau a ceva): *centrul vieţii istorice sînt oraşele, nu şesul dimprejurul lor.* EM. [***De*²** + ***împrejur***].

dimpreúnă adv. împreună (cu altul sau cu alţii): *ne mutăm la un fierar peste drum, dimpreună cu moş Bodrîngă.* CR. [***De*²** + ***împreună***].

din prep. **1.** (indică locul unde se află ceva) în; de la; de pe: *ceasul de perete din boxa portarului arăta opt şi cinci.* GHEŢIE; *oglinda din perete*; **2.** (indică punctul de plecare) dinspre, de la: *se-nalţă abur moale din grădină.* TOP; *vine din munte*; **din urmă,** de la locul unde am rămas: *acum, să ne întoarcem iar din urmă.* CR.; **din ... în ...,** de la ... la ...: *un stol de nagîţi rătăcea din baltă în baltă.* SAD.; **din loc în loc,** de la un loc la altul: *necunoscînd pe nime şi umblînd din loc în loc, m-am rătăcit.* CR.; **din gură în gură** (sau **din mînă în mînă, din om în om**), de la un om la altul; **din scoarţă în scoarţă,** de la prima pînă la ultima pagină; **3.** (indică direcţia şi locul unde se petrece ceva): *auz fosnealâ pîntre coceni şi un glas de om din apropiere.* CAR.; **de din vale de ...** sau **din jos de...,** (de) mai jos de: *de din vale de Rovine, grăim, doamnă, către tine.* EM.; **din cale-afară** sau **afară din cale,** foarte tare, foarte mult; deosebit: *nu socoteşti tovărăşia mea din cale afară de ambetantă.* GHEŢIE; **4.** (indică originea, proveniența, apartenența): *mierea albinelor poartă parfumul florilor din care-i extrasă.* VLAH.; **5.** (indică instrumentul, mijlocul): *statuie de marmură ieşită din mîinile lui Canova.* NEGR.; *a da din umeri; a pocni din bici*; **6.** (indică momentul, timpul în care există sau se petrece ceva): *o mulţime de furnici ... au început a pişca din somn pe împăratul.* CR.; **7.** (indică punctul de plecare în timp): *din cruda copilărie slujesc prin străini.* CR.; **din vreme,** v. **vreme**; **din vreme în vreme,** v. **vreme**; **din cînd în cînd,** v. **cînd**; **din zi în zi,** v. **zi**; **din oră în oră** (sau **din an în an**), la interval de o oră (sau de un an): *să se tragă ... din oră în oră.* PETR.; **din clipă în clipă** sau **din moment în moment,** v. **moment**; **8.** (indică o partiţie) dintre: *fiecare din jucători ceru Carlei să-i chibiţeze.* GHEŢIE; **9.** (indică o cauză): *din nebăgare de seamă ... am călcat pe coprinsul tău.* ISP.; **din cauza** (sau **pricina, vina**), ca urmare a..., datorită: *ea, din pricina asta are să moară, cînd a muri.* CR.; **din întîmplare,** v. **întîmplare**; **din fericire,** v. **fericire**; **din nefericire,** v. **nefericire**; **10.** (indică modalitatea): *a strigat şi Sfînta Duminecă o dată din răsputeri.* CR.; **din fugă, a)** fugind: *a urcat scările din fugă*; b) în timp ce fugea: *l-a prins din fugă*; **din vedere** (sau **din văzute**), v. **vedere**; **din plin,** v. **plin**; **din nou,** v. **nou**; **din ce în ce,** v. **ce**; **din contra,** v. **contra**; **din fir în păr,** v. **fir**; **11.** (indică materia) de: *degetele ei ca din ceară albă torceau dintr-o furcă de aur.* EM.; *inel din aur*; **12.** (arată componenţa): *auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrîne.* NEGR.; **13.** (indică relaţia) în ceea ce priveşte, în privinţa: *întrecea mai pe toţi băieţii... din carte.* CR.; **14.** (introduce un complement indirect): *ei fac din noapte ziuă.* EM. [***De*²** + ***in***].

dinadíns adv. intenţionat, înadins; cu un anumit scop: *un geamăt surd ... răsună în încăperea vecină, parcă dinadins ca s-o dezmintă.* GHEŢIE; **cu dinadins, a)** în mod intenţionat: *l-am certat şi l-am împins, dar n-am făcut cu dinadins.* COŞB.; b) în toată puterea cuvîntului, deplin: *pentru noi e drum cu dinadins.* COŞB.; **cu dinadinsul,** în mod expres, cu intenţie, în special: *desigur dacă n-a făcut-o cu dinadinsul.* GHEŢIE; **cu tot dinadinsul, a)** cu toată stăruinţa, cu orice preţ: *voiau cu tot dinadinsul să-l ajungă pe Spînu.* TUD.; **b)** cu adevărat, în adevăr: *aveau cu tot dinadinsul voinţa de a nu mai înceta cu strigările.* MAIOR. [***De*²** + ***înadins***].

dinafárã adv. **1. pe dinafară,** pe de rost: *aşezase pe catedră teancul de hîrtii scrise mărunt, pe care le ştia pe dinafară.* GHEŢIE; **2.** (înv.) în afară. // a. invar. care se află în exterior, care delimitează spre exterior: *partea dinafară, lumea dinafară.* [***De*²** + ***în afară***].

dinaínte adv. **1.** în faţă, înainte: *avea un vrav de paseri dinainte şi ospăta dintr-însele cu lăcomie.* CR.; **de dinainte,** din faţă: *să-i repezi sulița drept în spata de dinainte, ca să-l îngenunchi.* SAD.; **a(-l) lua gura pe dinainte,** a spune fără voie gîndurile: *mă ia gura pe dinainte.* OD.; **a nu-i trece cuiva pe dinainte,** a respecta foarte mult, a nu îndrăzni orice în faţa cuiva: *cînd aş avea eu o slugă ca aceasta, nu i-aş trece pe dinainte.* CR.; **2.** de mai înainte, de mai mult timp: *doctorul nu proceda după un chestionar dinainte fixat.* GHEŢIE; **de dinainte, a)** de adineaori, de mai înainte: *Mioara fericită, aceeaşi de dinainte ... îl ia puternic de gît.* PETR.; **b)** anterior, precedent: *în bucăţile de dinainte de 1780 s-ar putea zice că limba e detestabilă.* IBR.; **3.** din timp, de cu vreme: *cînd ar şti omul ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi.* CR. // a. invar. din faţă, anterior: *rîndul dinainte.* // f. art. jumătatea din faţă a corpului unui animal sau unui om: *s-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea şi cu dinapoia.* SAD. // prep. (artic.) **1.** din locul aflat în faţă: *lipseşti dinaintea mea, spînule!* CR.; **2.** din timpul anterior, înainte de ...: *concepţia asupra vieţii la Eminescu e cu mult deosebită decît a scriitorilor dinaintea sa.* IBR.; *în anii dinaintea revoluţiei.* [***De*²** + ***înainte***].

dinám, dinamuri n. maşină generatoare de curent electric continuu. [Din fr. ***dynamo***].

dinámic, ~ci, dinamică, ~ce a. **1.** activ, plin de mişcare, de acţiune: *organismul se prezintă ca o alcătuire dinamică, în stare să asimileze materia din afară.* BL.; (adv.) *colaborează dinamic întru conservarea întregului.* BL.; **2.** plin de energie: *este o persoană dinamică, plină de iniţiativă*; **3.** care priveşte mişcarea şi forţa: *energia dinamică pune pistonul în mişcare*; (subst. n.) *înclină să vază atomul în primul rînd sub categoria dinamicului.* BL. // f. **1.** ramură a mecanicii care studiază legile mişcării corpurilor în raport cu forţele care se exercită asupra lor: *ea părea deplin legitimată prin experienţele dinamicii fizicale.* BL.; **2.** schimbare, mişcare, dezvoltare, evoluţie: *privirea autorului dramatic trebuie ... să surprindă dinamica dialectică a vieţii.* PETR. [Din fr. ***dynamique***, germ. ***dynamisch, Dynamik***].

dinamísm n. **1.** concepţie care consideră ca factor primar mişcarea, forţa de a acţiona: *dinamismul şi-a ajuns în aceste concepţii formulări radicale.* BL.;

filozofia lui Aristotel este un dinamism; **2.** putere de acţiune, de evoluţie; forţă vitală: *apare în Italia ... o tendinţă de accentuare a dinamismului.* BL.; *epoca actuală se caracterizează prin dinamism.* [Din fr. ***dinamisme,*** germ. ***Dynamismus***].

dinamitá, dinamitez vb. (tr.) a pune dinamită pentru a arunca ceva în aer; a distruge cu dinamita. [Din fr. ***dynamiter***].

dinamitárd, dinamitarzi m. (rar) persoană care produce distrugeri nefireşti cu dinamită; (fig.) anarhist; (adj.) *poziţie dinamitardă*; (fig.) *tip de ţăran brun cu ochi profunzi şi foarte difidenţi, autor de romane dinamitarde.* CĂL. [Din fr. ***dynamitard***].

dinamitáre, dinamitări f. acţiunea de dinamita. [V. ***dinamita***].

dinamítă, dinamite f. exploziv detonant pe bază de nitroglicerină, folosit pentru a arunca în aer obstacole naturale sau obiective militare: *lumea era emoţionată de o explozie de dinamită în tunelul Metropolitanului.* CĂL. [Din fr. ***dynamite***, germ. ***Dynamit***].

dinamizá, dinamizez vb. (tr.) a face să devină (mai) dinamic; a stimula. [Din fr. ***dynamiser***].

dinamizánt, ~ţi, dinamizantă, ~e a. care dinamizează; dinamizator. [Din fr. ***dynamisant***].

dinamizáre, dinamizări f. acţiunea de a dinamiza. [V. ***dinamiza***].

dinamizatór, ~i, dinamizatoáre a. dinamizant. [***Dinamiza*** + ***-tor***].

dinamoeléctric, ~ci, dinamoelectrícă, ~ce a. care transformă energia mecanică în energie electrică; referitor la această transformare. [Din fr. ***dynamoélectrique***].

dinamográf, dinamografe n. dinamometru înregistrator. [Din fr. ***dynamographe***].

dinamográmă, dinamograme f. grafic obţinut cu ajutorul dinamografului. [Din fr. ***dynamogramme***].

dinamométric, ~ci, dinamometrícă, ~ce a. care ţine de dinamometrie, referitor la dinamometrie. [Din fr. ***dynamométrique***].

dinamometríe f. măsurare a forţei cu ajutorul dinamometrului. [Din fr. ***dynamométrie***].

dinamométru, dinamometre n. instrument cu ajutorul căruia se măsoară intensitatea forţelor: *o cumpănă cu pană ..., un aşa numit dinamometru, încărcată fiind cu o piesă de cîntar de un kilogram.* EM. [Din fr. ***dynamomètre***].

dinapói adv. **1.** în partea din urmă; în spate: *boierul se primblă cu mînile dinapoi.* CR.; **de dinapoi**, din spate: *să le batem la copitelele de dinapoi potcoave nouă.* SAD.; **pe dinapoi**, prin spate: *l-a lovit pe dinapoi;* **2.** de la spate, din urmă, dindărăt: *iei oile dinapoi cu grămada.* CR. // a. invar. din spate, posterior: *purtau în parîngă mistreţii, legaţi cu curmeie de picioarele dinapoi.* SAD. // f. art. jumătatea din spate a corpului unui animal sau al unui om: *s-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea şi cu dinapoia.* SAD. // prep. (artic.) în partea din urmă; în spatele, după: *aşteaptă pînă vin alte care, de-l leagă dinapoia lor.* CR. [***De²*** + ***înapoi***].

dinár, dinari m. **1.** monedă romană în valoare de zece aşi: *era un dinar roman emis în anii domniei lui Macrinus.* GHEŢIE; *Isus a fost vîndut pentru 30 de dinari*; **2.** monedă de argint a cărei valoare a variat după timp şi loc, avînd circulaţie în diferite ţări; (p. gener.) ban: *cu dinari moldoveneşti şi cu grivne munteneşti.* POP.; *jucătorul ce aruncă ultimu-i dinar*; **3.** unitate monetară în unele ţări (europene). [Din gr. mod. ***dinárion,*** fr. ***dinar***].

dinást, dinaşti m. principe, (vasal): *un neam de dinaşti fără nume domnea sub suzeranitatea sultanului.* EM. [Din germ. ***Dynast,*** fr. ***dynaste***].

dinástic, ~ci, dinastícă, ~ce a. **1.** referitor la dinastie; **2.** care este partizan al dinastiei. [Din fr. ***dynastique,*** germ. ***dynastisch***].

dinasticísm n. (rar) devotament faţă de dinastie: *acest ziar ... cutează a da lecţii de dinasticism.* EM. [Din fr. ***dynasticisme***].

dinastíe, dinastii f. **1.** şir de suverani din aceeaşi familie: *în veacul de mijloc naţiunile coincideau cu dinastiile.* IBR.; **2.** familie domnitoare (ai cărei membri se succed la cîrma unei ţări): *acum făcea probabil aluzie la chemarea dinastiei străine.* CĂL.; (p. ext.) *Radu Tempea ... face parte dintr-o adevărată dinastie de preoţi.* BL. [Din fr. ***dynastie,*** germ. ***Dynastie***].

dínă, dine f. (fiz.) unitate de măsură a forţei, egală cu forţa care imprimă unui corp cu masa de un gram acceleraţia de un centimetru pe secundă la pătrat. [Din fr. ***dyne***].

dinăúntru adv. din interior: *se aude dinlăuntru un glas de femeie.* CR.; (adj.): *cele mai dinlăuntru părţi a ostrovului.* DRĂGHICI; **pe dinăuntru**, în interior: *cînd dăduse să cureţe ţeava pe dinăuntru văzuse că era înfundată cu cîlţi.* TUD. //prep. (artic.) în (partea din) interior: *atari imagini şi-au demascat totala inaptitudine de a interpreta fenomenele dinăuntrul atomului.* BL.; (şi: (pop.) **dinlăuntru, dinuntru**). [***De²*** + ***înăuntru***].

díncoace adv. **1.** în partea aceasta (dinspre vorbitor): *dincoace, în istalalt capăt, diacul se afla aşezat la dreapta unui ostaş vechi.* SAD.; **dincoace de ...,** în partea aceasta: *dincoace de Milcov, cum le zice?* OD.; **de dincoace,** din partea aceasta (dinspre vorbitor): *zgomotul se auzea de dincoace;* **de dincoace de...,** din această parte de ...: *era de felul lui de dincoace de Olt.* GAL.; **2.** mai nou, mai recent, dintr-un timp (mai) apropiat; *noi nu ştîntem de pe cînd poveştile, ci şîntem mai dincoace cu vro două-trei zile.* CR.; (adj.) *s-a sculat în vremurile mai dincoace un învăţat mai iscusit decît toţi.* SAD. [***De²*** + ***încoace***].

díncolo adv. **1.** în partea cealaltă, în partea opusă (vorbitorului): *se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo, la celălalt mal.* CR.; *eu după ce trec strada mă bucur c-am ajuns cu bine dincolo.* VIERU; **de dincolo**, din cealaltă parte; **lumea de dincolo**, un alt univers (unde ajung sufletele celor morţi): *categoriile organicului, deşi aparţin vremelniciei, sînt oarecum echivalate lumii de dincolo.* BL.; **de dincolo de...,** a) din cealaltă parte a ...: *au întţesat tăriile codrului de dincolo de Siret cu voloc de oameni.* SAD.; b) peste, pe deasupra de ...: *ceva neînţeles ... de dincolo de fenomene diriguieşte şi orînduieşte lucrurile omeneşti.* IBR.; **cînd colo, cînd dincolo,** peste tot, în toate părţile: *ţin ordii sub arme şi le reped cînd colo, cînd dincolo.* SAD.; **2.** în altă parte: *ici creşte o tufă, dincolo un copac*; **dincolo de ...,** a) în partea cealaltă a ...: *la Dubăsari, dincolo de Nistru, era la 1794 ... o tipografie românească.* EM.; *îşi petrece cea mai mare parte a vieţii dincolo de hotarele ţării.* BL.; b) pe lîngă cele spuse: *dincolo de cele afirmate se mai pot adăuga multe*; c) peste, mai mult de ...: *numărul circumvoluţiunilor a trecut dincolo de o limită rezonabilă.* GHEŢIE; d) după, trecînd de ...: *Matilda nu putea întîrzia acasă dincolo de ora patru.* GHEŢIE; **aşa şi pe dincolo,** aşa şi aşa; aşa cum s-a mai spus: *ajungea ca vreo gură spartă să ciripească că tata a fost aşa şi pe dincolo.* GHEŢIE. [***De²*** + ***încolo***].

dincotró adv. (de obicei interogativ) de unde, din ce parte, din ce direcţie: *dincotro bate vîntul?* **care dincotro,** v. **care**. [***De²*** + ***încotro***].

dincotrovă adv. de undeva, dintr-o direcţie oarecare: *cîntau ..., cu ochii painjeniţi de-atîta uitat, să vadă nu li vine mîncare dincotrova.* CR. [***De²*** + ***încotrova***].

dindărăt adv. dinapoi, în spate: *se simţi tras pe dindărat, de mînica surtucului.* OD.; **de dindărăt,** din urmă, din spate: *scoase cuiul din capul osiei de dindărăt şi-l aruncă departe în urmă.* ISP. // a. invar. de dinapoi, din spate: *la coada fiecăreia dintre cele zece căruţe păşea cîte un dulău legat cu lanţug de osia dindărăt.* SAD. // prep. (artic.) dinapoia: *primeşte dindărătul storului unei ferestre de mănăstire un mesagiu din partea unei călugăriţe tinere.* CĂL. [***De²*** + ***îndărăt***].

dinéu, dineuri n. masă de seară (cu invitaţi): *a fost un dineu în toată regula.* GHEŢIE. [Din fr. ***dîner***].

díngo m. cîine sălbatic din Australia (*Canis dingo*). [Din fr. ***dingo***].

dinioáră adv. **1.** (înv.) o singură dată, o dată: *nici dinioară să nu sărbeaze, nici să se contenească a nu face bine şi a dărui.* COR.; **2.** (reg.) adineaori: *bine-o mai plesnişi dinioare cu cuvinte din scriptură!* CR.; **3.** (înv.) odată, cîndva: *nu lipseşte în lume nici dănăoară.* COSTIN; (şi: (reg.) **dinioare, dinioarea, dănăoară, deneaurea, odinioară**). [Lat. ***de*** + ***una*** + ***hora***].

dinioáre adv. v. dinioară.

dinioárea adv. v. dinioară.

dinlăúntru adv. v. dinăuntru.

dinocéras, dinoceraşi m. mamifer fosil asemănător cu rinocerul, avînd caninii foarte dezvoltaţi. [Din fr. ***dinocéras***].

dinotériu, dinoterii m. mamifer fosil uriaş, asemănător cu elefantul, avînd doi colţi de fildeş îndoiţi. [Din fr. ***dinothérium***].

dinozăur, dinozauri m. reptilă din era secundară, de dimensiuni uriaşe, avînd unele trăsături intermediare între reptile, păsări şi mamifere: *marca distanţa în timp de la dinosaur la cele prezente.* SAD. [Din fr. ***dinosaurien,*** engl. ***dinosaur***].

dinozaurián, dinozaurieni m. (la pl.) ordin de reptile fosile de dimensiuni foarte mari, avînd caractere intermediare între reptile, păsări şi mamifere; (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. ***dinosauriens***].

dínspre prep. **1.** de către, din direcţia ...: *a auzit dinspre deal o chemare.* SAD.; *îl adoptă bunicul dinspre mamă.* CĂL.; **2.** către, cam spre: *poposiră dinspre ziuă într-o pădure.* GAL.; *dinspre seară.* [***De²*** + ***înspre***].

dintâi a. v. **dintîi.**

dinte, dinţi m. **1.** fiecare dintre oasele mici, aşezate în alveolele maxilarelor şi servind pentru a muşca, a rupe şi a fărîmiţa mîncarea; (p. restr.) fiecare dintre oasele mici aşezate în partea din faţă a maxilarelor: *şi-i ucide preste falcă, să le frîngi dinţii să tacă.* DOS.; (fig.) *uneltele ... erau preparate din materiale ce n-au rezistat la dintele vremii.* BL.; **dinţi de lapte**, primii dinţi care le cresc copiilor şi care cad mai tîrziu, fiind înlocuiţi cu alţii; **soare cu dinţi**, soare pe timp geros; **printre dinţi**, neclar (trădînd mînie): *a veni ea şi vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngînînd vorba printre dinţi.* CR.; *vorbeşte printre dinţi;* **înarmat pînă în dinţi**, bine înarmat: *era totuna cu a te arunca cu pieptul gol în faţa unui duşman înarmat pînă în dinţi.* GHEŢIE; **a avea un dinte împotriva cuiva**, a avea un motiv de duşmănie împotriva cuiva; **a scrîşni din dinţi**, a strînge convulsiv fălcile, frecînd dinţii şi făcînd să se audă un zgomot; **a se ţine cu dinţii de ceva**, a nu se lăsa nicidecum de ceva; **a-şi lua inima în dinţi**, a îndrăzni, a cuteza; a se îmbărbăta: *văzînd eu de la o vreme că nu mai încetează cu jafurile, mi-am luat inima-n dinţi şi m-am dus la boieriu să mă jăluiesc.* CR.; **a-şi ţine inima cu dinţii**, a se stăpîni, a răbda: *oricît îl durea de tare, el tot îşi ţinu inima cu dinţii.* CR.; **a scoate cuiva şi dinţii din gură**, a lua cuiva tot ce are; **a sta cu dinţii la stele**, a fi inactiv, a pierde timpul: *mai bine se duce acasă, că-i plouă caii în spate şi-i stau vitele cu dinţii la stele.* CR.; **a-şi arăta dinţii**, a ameninţa; **2.** fiecare dintre crestăturile, zimţii, proeminenţele de pe marginea unor unelte, piese sau organe de maşini: *dinţii ferăstrăului; dinţii roţii*; **3.** fiecare dintre colţii pieptenelui, ai greblei etc.; **4.** colţ de stîncă; **5.** (compuse) **dintele-calului**, varietate de porumb cu boabe mari şi late; **dintele-dracului**, plantă erbacee cu flori albe, roşii sau verzui aşezate în spice (*Polygonum hydropiper*). [Lat. ***dens, -ntis***].

dintîi a. invar. **1.** primul dintr-o serie: *elementele strofelor dintîi sînt reluate ca într-o cădere înceată de cortină.* CĂL.; (subst.) *se apropiaseră şi ceilalţi opt ori zece călăreţi din urmă şi se grămădiseră în drum în urma celui dintăi.* SAD.; *cel dintîi om*; **2.** primul ca importanţă, ca valoare; întîi: *am dat cel dintîi loc poeziei.* MACED. // adv. întîia oară, la început: *nevasta lui s-a deprins cu dînsul, de nu-i mai era aşa urît ca dintăi.* CR.; (şi: (pop.) **dintăi,** (reg.) **dentăi**). [***De²*** + ***întîi***].

dintotdeaúna adv. din orice vreme, din orice moment; de oricînd, de totdeauna: *figurile erau*

considerate ca existențe ideale, date dintotdeauna. BL.; *el a fost dintotdeauna un om ferm.* [*De*² + *întotdeauna*].

díntre prep. **1.** (indică locul între mai multe realități) în mijlocul ..., care se află între ...: *începea a se ivi soarele dintre nori.* CR.; **2.** (indică partiția sau detașarea dintr-o mulțime) printre, între, din: *dintre sute de catarge, care lasă malurile.* EM.; **3.** (indică o corelație sau o alternanță) între: *raportul dintre parte și întreg*; **4.** (indică răstimpul între două momente) situat între: *vom dizolva consiliul comunal ... în noaptea dintre 9 și 10 august.* PETR.; **5.** (indică un raport de reciprocitate) care există între ...: *toate discuțiile dintre editori sînt asupra cîtorva cuvinte.* IBR.; *relații dintre oameni.* [*De*² + *între*].

díntru prep. **1.** (indică locul) din, dinspre: *dintr-un colț p-o stofă roșă eu în fața lui privesc.* EM.; **dintr-acolo**, din partea aceea: *alergau slujitorii dintr-acolo, vînturînd semne cu brațele.* SAD.; **2.** (indică partiția sau singularizarea într-un grup) din: *oaspeții dintru toate aceste nu putea să gîcească nimică.* B.-DEL.; *cîțiva dintr-un grup*; **3.** (indică punctul de plecare în timp) de la: *dintr-un timp și vîntul tace; satul doarme ca-n mormînt.* COȘB.; **díntru început** sau **dintru începutul începutului**, de la început: *catolicismul ... a manifestat dintru început o vădită voință de expansiune imperialistă.* BL.; **4.** (introduce un circumstanțial de mod) cu: *dintr-o lovitură, îl făcu în două bucăți.* ISP.; **dintr-o dată**, **a**) cu o singură mișcare: *ar fi putut să curme dintr-o dată toate suferințele.* SAD.; **b**) pe neașteptate: *s-a cufundat dintr-o dată în cetirea cărții.* SAD.; **c**) brusc: *un fenomen precum descompunerea spectrală a luminii devenea dintr-o dată mai clar.* BL.; **d**) în același timp: *călătorii au pornit dintr-o dată ș-au mers cu repejune.* SAD.; **5.** (introduce un circumstanțial de cauză) din cauză: *dintr-aceasta el sta pe gînduri.* ISP.; **6.** (introduce un circumstanțial instrumental) cu: *degetele ei ca din ceară albă torceau dintr-o furcă de aur.* EM.; **7.** (indică obiectul unei prefaceri) din: *a făcut lopată dintr-o scîndură*; **8.** (indică trecerea de la o stare la alta) din: *se trezi dintr-un scurt și inexplicabil vis.* GHEȚIE. [*De*² + *întru*].

dințá, dințez vb. (tr.) a face dinți pe marginea unui obiect. [De la *dințat*].

dințár, dințare n. **1.** unealtă cu care se înclină dinții ferăstrăului de o parte și de alta a pînzei lui; **2.** grătar în dreptul scocului morii, care oprește corpurile aduse de apă. [*Dinte* + *-ar*].

dințáre, dințări f. **1.** acțiunea de a dința și rezultatul ei; **2.** (concr.) totalitatea dinților unui obiect. [V. *dința*].

dințát, ~ți, dințată, ~e a. prevăzut cu dinți; crestat sau tăiat în formă de dinți: *îi arătă la marginea unui răzor niște ierburi cu frunza dințată.* PETR.; *roată dințată.* [*Dinte* + *-at*].

dințárit n. (glumeț) **1.** plată pe care ar urma s-o facă cineva celui pe care l-a ospătat, pentru osteneala dinților: *mîncați tot plăcinte și găini fripte, iar la urmă vă plătește și dințăritul.* CR.; **2.** întrebuințare a dinților (pentru a se hrăni): *s-a întors către oaspeți, îndemnîndu-i să nu uite dajdia dințăritului pe care au a o plăti în acea zi cu soare.* SAD. [*Dinte* + *-árit*].

dințătúră, dințături f. **1.** parte dințată a unui obiect; **2.** (spec.) totalitatea zimților de pe marginea unei mărci poștale. [*Dința* + *-ătură*].

dințișór, dințișori m. diminutiv al lui dinte; dinte mic: *copilul rîdea frumos, cu dințișorii albi.* SAD. [*Dinte* + *-işor*].

díntură, dințuri f. plantă erbacee al cărei caliciu prezintă zimți ascuțiți (*Odontoides rubra*). [*Dinte* + *-ură*].

dinúntru adv. v. **dinăuntru**.

diocezán, ~i, diocezană, ~e a. (înv.) eparhial; (și: **diecezan**). [Din fr. *diocésain*].

diocéză, dioceze f. (înv.) eparhie; (și: **diecéză**). [Din fr. *diocèse*, lat. *diocesis*].

dióchi n. v. **deochi**.

diódă, diode f. tub electronic cu doi electrozi dintre care unul emite electroni. [Din fr. *diode*, germ. *Diode*].

dióic, ~ci, dioică, ~ce a. care are florile mascule și femele pe indivizi deosebiți ai aceleiași specii (ex. cînepa): *plantă dioică.* [Din fr. *dioïque*].

dionínă f. medicament pe bază de morfină folosit ca analgezic al tusei. [Din fr. *dionine*].

dionisiác, ~ci, dionisiacă, ~ce a. **1.** referitor la cultul lui Dionysos; bahic: *nu e vorba aci numai de înclinările dionisiace.* BL.; (subst. n.) *încerca să lămurească substratul tragediei grecești în perspectiva apollinicului și a dionisiacului.* BL.; **serbările dionisiace**, serbări organizate în Grecia antică în cinstea zeului Dionysos; **2.** extatic, pasionat, zbuciumat: *acești urmași ai geților dionisiaci pornesc la luptă.* CĂL.; *cultură, artă dionisiacă.* [Din fr. *dionysiaque*, lat. *dionysiacus*].

dióptric, ~ci, dioptrică, ~ce a. care ține de legile refracției luminii. // f. parte a opticii care studiază refracția luminii. [Din fr. *dioptrique*, germ. *dioptrisch, Dioptrik*].

dioptríe, dioptrii f. unitate de măsură pentru convergența lentilelor; unitate de măsură pentru lentilele ochelarilor: *te-am întrebat cîte dioptrii aveau ochelarii.* TUD. [Din fr. *dioptrie*, germ. *Dioptrie*].

dióptru, dioptre n. (fiz.) **1.** suprafață care separă două medii transparente cu indici de refracție diferiți; **2.** dispozitiv sau instrument optic care determină linia de vizare spre un punct dat. [Din fr. *dioptre*, germ. *Diopter*].

diorámă, diorame f. **1.** tablou pictat pe pînze mari, care, sub efectul unui joc de lumini, dă impresia unui peisaj real: *cea mai lustruită, cu un aer nemișcat de diorama.* CĂL.; **2.** reprezentare spațială a unei porțiuni de peisaj în care se expun animale împăiate (în muzee). [Din fr. *diorama*].

dioramic, ~ci, dioramică, ~ce a. care aparține unei diorame, referitor la o diorama. [Din fr. *dioramique*].

dioríe, diorii f. (înv.) termen de plată, scadență: *să-ți fac zapis cu diorie?* [Din gr. mod. *dioría*].

diorít, diorite n. (geol.) rocă eruptivă cenușie, folosită ca piatră de construcție, la pavaje etc.: *printre acestea sînt topoare de serpentină și de diorit.* OD. [Din fr. *diorite*, germ. *Diorit*].

diortosí, diortosesc vb. (înv.) a corecta greșelile de tipar (și a îmbunătăți textul). [Din gr. mod. *diorthóno*].

diortosíre, diortosiri f. (înv.) acțiunea de a diortosi. [V. *diortosi*].

diortositór, diortositori m. (înv.) corector al textului tipografic. [*Diortosi* + *-tor*].

dioxíd, dioxizi m. (chim.) bioxid: *dioxid de carbon.* [Din engl. *dioxide*, fr. *dioxyde*].

dipetál, ~i, dipetală, ~e a. care are (corola formată din) două petale: *plantă, floare dipetală.* [Din fr. *dipétale*].

díplă f. v. **diblă**.

diplegíe, diplegii f. (med.) paralizie bilaterală. [Din fr. *diplégie*].

dipli, diplesc vb. (înv.; tr.) a răni, a zgîria: *ascuțî trestii și le bătu preste tot trupul lui, de-i dipli trupul de aceale cuie de trestii.* DOS. [Et. nec.].

diplocefál, ~i, diplocefală, ~e a. și m. (făt monstruos) care are două capete unite. [Din fr. *diplocéphal*].

diplocefalíe, dipiocefalii f. (med.) monstruozitate caracterizată prin existența a două capete pe un trunchi. [Din fr. *diplocéphalie*].

diplodóc, diplodoci m. specie de dinozaurian amfibiu, erbivor. [Din fr., lat. *diplodocus*].

diplográf, diplografe n. mașină de scris care are două tipuri de caractere, ce pot fi folosite simultan. [Din fr. *diplograph*].

diploíd, ~zi, diploidă, ~e a. (biol.) care are un număr dublu de cromozomi: *celulă diploidă*; **fază diploidă**, perioadă în dezvoltarea unor organisme în care numărul de cromozomi ai celulelor obișnuite este dublu în raport cu acela al celulelor sexuale. [Din fr. *diploïde*].

diploidíe f. (biol.) caracterul de a fi diploid. [Din fr. *diploïdie*].

diplomát¹, ~ți, diplomată, ~e a. care a obținut o diplomă (universitară): *dentist diplomat.* [Din fr. *diplômé*].

diplomát², ~ți, diplomată, ~e a. **1.** care știe cum să procedeze ca să-și atingă scopul; abil; **2.** dibaci, șiret, viclean: *unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată?* EM. // m. persoană oficială însărcinată de un guvern cu misiunea de a trata cu reprezentanții altor state: *azi un diplomat amenință, ia parte la manifestațiile politice din țara în care este acreditat.* CĂL. [Din fr. *diplomate*].

diplomátic, ~ci, diplomatică, ~ce a. **1.** referitor la diplomație, caracteristic diplomaților: *ea face într-adevăr un stăruitor demers diplomatic prin ministerul ei de la Viena.* BL.; **corp diplomatic**, totalitatea ambasadorilor și a altor reprezentanți ai statelor străine pe lîngă un guvern: *îndepărtat din corpul diplomatic, consulul începe să bea.* CĂL.; **agent diplomatic**, diplomat cu însărcinări speciale; **2.** care reflectă abilitate, dibăcie: *iscusința d-tale diplomatică nu te poate ajuta.* PETR.; (adv.) *mă pregăteam să mă retrag diplomatic.* GHEȚIE. // f. (înv.) diplomație: *găsea numai că diplomatica e un lucru plăcut și ușor.* EM. [Din fr. *diplomatique*, lat. *diplomaticus*, germ. *diplomatisch*].

diplomátică f. disciplină auxiliară istoriei, care cercetează diplomele și documentele oficiale vechi: *act de diplomatică națională păstrat și azi la Snagov.* OD. [Din fr. *diplomatique*, germ. *Diplomatik*].

diplomaticésc, ~ști, diplomaticească, ~ești a. (înv.) diplomatic: *avea cuvînt și în sfatul de război, nu numai în cel diplomaticesc.* SAD. [Lat. *diplimaticus* + *-esc*].

diplomație, diplomații f. **1.** activitate depusă de un stat pentru realizarea scopurilor și sarcinilor politicii sale externe: *Caesar, cu mîna tare și cu iscusită diplomație, a supus Galia.* BL.; **2.** (fig.) conduită abilă, dibăcie de diplomat: *trebuie să ai și puțintică diplomație!* CAR.; **3.** corp diplomatic: *diplomația europeană*; **4.** carieră, profesiune de diplomat. [Din fr. *diplomatie*, germ. *Diplomatie*].

díplomă, diplome f. **1.** (în evul mediu) act prin care se acorda un titlu de nobleță, anumite privilegii etc.: *a căutat să anuleze pe cale executivă efectele posibile ale diplomei.* BL.; *diploma bîrlădeană din anul 1134*; **2.** act eliberat de o instituție de învățămînt sau de o comisie care certifică pregătirea profesională a unei persoane: *unii ... cîștigaseră diplome de doctorat în jurisprudență.* AL.; *diplomă de bacalaureat, de licență, de doctor*; **proiect de diplomă**, v. **proiect**; **3.** act eliberat unui participant la o competiție, prin care i se recunoaște valoarea rezultatelor obținute. [Din fr. *diplôme*, lat. *diploma*, germ. *Diplom*].

diplopíe, diplopii f. (med.) tulburare a vederii constînd în perceperea dublă a imaginii unui obiect. [Din fr. *diplopie*].

diplúră, diplure f. (la pl.) ordin de insecte mici, fără aripi și fără ochi, cu antene foarte lungi; (și la sg.) insectă din acest ordin. [Din lat. *diplures*].

dipnói, dipnoi m. (la pl.) ordin de pești care respiră atît prin branhii, cît și prin plămîni; (și la sg.) pește din acest ordin; (adj.) *pești dipnoi.* [Cf. fr. *dipnoé, dipnoïques*].

dipód, ~zi, dipodă, ~e a. alcătuit din două picioare metrice: *vers dipod.* [Din fr. *dipode*].

dipodíe f. reunire de două picioare metrice într-un vers. [Din fr. *dipodie*].

dipól, dipoli m. (fiz.) ansamblu format din două sarcini electrice sau magnetice, egale și de semn contrar, situate la mică distanță. [Din fr. *dipole*, germ. *Dipol*].

diptíl adv. v. **tiptil**.

dipsomán, ~i, dipsomană, ~e m., f. (med.) bolnav de dipsomanie; alcoolic. [Din fr. *dipsomane*].

dipsomanie, dipsomanii f. (med.) nevoie patologică de a bea alcool; alcoolism cronic: *periodicitatea crizelor alcoolice, numită dipsomanie, nu apărea ca o fatalitate.* PR. [Din fr. ***dipsomanie***].

diptér, diptere n. **1.** (la pl.) ordin de insecte cu două aripi şi cu aparatul bucal adaptat pentru (înţepat şi) supt; (şi la sg.) insectă din acest ordin (ex.: ţînţarii, muştele); **2.** edificiu antic înconjurat cu două rînduri de coloane. [Din fr. ***diptère***].

diptíc, diptice n. **1.** icoană sau tablou compus din două plăci articulate încît se pot închide şi deschide ca o carte: *dipticele ... pot constitui ... o fîntînă istorică dintre cele mai preţioase.* HASD.; **2.** (p. gener.) operă literară sau muzicală alcătuită din două părţi. [Din fr. ***diptyque***, gr. ***diptycha***].

diréc, direci m. (reg.) stîlp care sprijină streaşina. [Din turc. ***direk***].

direclíe, direclii f. (înv.) monedă de argint care circula în vremea lui Caragea. [Din turc. ***direkli*** „cu stîlpi"].

diréct, ~ţi, directă, ~e a. **1.** care duce de-a dreptul la ţintă; care nu face ocoluri; drept: *trebuia să treacă rîul ca să apuce o cale mai directă către casă.* BOL.; **în linie directă**, din tată în fiu; **2.** nemijlocit, fără intermediar: *va trebui să ia contact direct cu ţăranii.* REBR.; *corespondenţă directă*; **vot direct**, vot exprimat prin participarea personală la urnă a fiecărui alegător; **3.** fără ascunzişuri, pe faţă, făţiş: *pe urmă a trecut la ameninţări directe.* PETR.; **4.** (gram.) care indică asupra cui trece acţiunea verbului (sau care este rezultatul unei acţiuni): *complement direct; completivă directă;* **5.** care redă întocmai spusele cuiva: *vorbire directă; stil direct.* // adv. **1.** de-a dreptul, fără ocol; **în direct,** difuzat în momentul în care se produce: *emisiune în direct;* **2.** nemijlocit, fără intermediar: *un eveniment imprevizibil, care-l interesa direct, îi mută gîndul.* GHEŢIE; **3.** (mat.) **direct proporţional**, pentru care raportul numerar care le reprezintă rămîne constant. // f. (box) lovitură dată prin întinderea mîinii în linie dreaptă. [Din lat. ***directus***, fr. ***direct***, germ. ***direkt***].

directitáte f. (rar) redare, spunere în mod direct, fără ocolişuri; caracter direct, rectitudine: *directitatea discursivă poate uneori să ne arunce în zona cea mai sublimă.* CĂL. [***Direct*** + ***-itate***].

directívă, directive f. **1.** instrucţiune, indicaţie dată de un organ superior organelor din subordine; dispoziţie: *directivele i le-a dat însuşi Deliceanu.* REBR.; **2.** indicaţie de conduită; direcţie: *principii care trebuie să constituie fundamentul, directiva a toată viaţa şi toată activitatea omenească.* EM. [Din fr. ***directive***, germ. ***Direktive***].

directivitáte f. proprietate a unui emiţător sau receptor de a emite ori de a capta unde (acustice sau electromagnetice) din anumite direcţii. [Din fr. ***directivité***].

directór[1], ~i, directoáre a. **1.** care dirijează ceva, care indică direcţia; **2.** (fig.) care îndrumă, care indică o conduită, un mod de a acţiona. // f. curbă pe care se sprijină generatoarele rectilinii ale unei suprafeţe riglate. [Din lat. ***director, -oris***, fr. ***directeur***].

diréctor[2], ~i, directoáre m., f. persoană care conduce o întreprindere, o instituţie etc.; (înv.) dirigent: *a doua zi trebuia să se prezinte directorului şcoalei şi să ducă un pachet la o doamnă.* BAC. [Din fr. ***directeur***, lat. ***director, -oris***, germ. ***Direktor***].

directoráş, directoraşi m. (peior.) diminutiv al lui director: *le-a vîndut directoraşului unei şcoale primare.* CR. [***Director***[2] + ***-aş***].

directorát, directorate n. **1.** funcţia de director[2]; durata acestei funcţii: *în primii ani ai directoratului interesul său publicistic se îndreaptă ... spre alcătuirea de cărţi şcolare.* BL.; **2.** (concr.) localul în care se află direcţia unei instituţii; **3.** directoriu. [Din fr. ***directorat***, germ. ***Direktorat***].

directoriál, ~i, directorială, ~e a. al directorului[2], referitor la director, aparţinînd directorului: *biroul direcţiei are ... o masă destul de luxoasă, în spatele fotoliului directorial, pe perete, un goblen încadrat.* PETR. [Din fr. ***directorial***, germ. ***direktorial***].

directóriu, directorii n. (înv.) consiliu de cinci persoane care a condus Franţa între 1795 şi 1799; directorat. [Din fr. ***directoire***, lat. ***directorium***].

directríţă, directriţe f. (înv.) directoare (v. **director[2]**). [Din fr. ***directrice***].

direcţie, direcţii f. **1.** acţiunea de a dirija, de a conduce; conducere: *s-au încredinţat direcţia coleghiei pricinilor streine.* A.R.; **2.** organ de conducere a unei întreprinderi, a unei instituţii etc.: *biroul direcţiei are ... o masă destul de luxoasă.* PETR.; **3.** subdiviziune în sistemul de organizare a unei instituţii: *direcţia generală a poştelor;* **4.** postul, funcţia de director[2]; **5.** biroul directorului; **6.** orientare în spaţiu; sens de desfăşurare a unei acţiuni: *mi-e imposibil să ştiu în ce direcţie mergem.* PETR.; *direcţia uliţei; direcţia mişcării unui corp;* (p. ext.) *curentele politice şi literare de ieri dispar sau iau o nouă direcţie.* IBR.; **7.** (mat.) proprietate comună tuturor dreptelor paralele cu o dreaptă fixă; **8.** ansamblul mecanismelor folosite pentru a dirija un autovehicul; **9. (bară de direcţie)** bară de oţel articulată la capete de roţile unui vehicul, care serveşte la orientarea lor. (şi: (înv.) **direcţiune**). [Din fr. ***direction***, lat. ***directio, -onis***, germ. ***Direktion***].

direcţioná, direcţionez vb. (tr.) a orienta, a îndruma într-un anumit sens. [Din fr. ***directionner***].

direcţionál, ~i, direcţională, ~e a. **1.** care indică direcţia: *semne matematice care ... sînt întrebuinţate ca semne direcţionale.* BL.; **2.** care emite într-o singură direcţie: *antenă direcţională.* [Din fr. ***directionnel***].

direcţionáre, direcţionări f. acţiunea de a direcţiona şi rezultatul ei. [V. ***direcţiona***].

direcţionát, ~ţi, direcţionată, ~e a. orientat, îndreptat într-o anumită direcţie. [V. ***direcţiona***].

direcţiúne f. v. direcţie.

diregătór m. v. dregător.

diregătoríe f. v. dregătorie.

dirége vb. v. drege.

dirépt a. v. drept.

dirés[1] a. v. **dres[1]**.

dirés[2] n. v. **dres[2]**.

dirhám, dirhami m. unitate monetară de bază în Maroc. [Din fr. ***dirham***].

diríg, ~gi, dirigă, ~ge m., f. (arg.) diriginte, dirigintă. [Prescurtare din ***diriginte, dirigintă***].

diríge vb. v. dirija.

dirigént, ~ţi, dirigentă, ~e a. (înv.) care dirijează, care conduce: *vechile clase dirigente.* EM. // m. conducător al unei întreprinderi; director[2]: *dă-i domnului dirigent al librăriei noastre alăturata comandă.* CAR. [Din fr. ***dirigeant***, lat. ***dirigens, -ntis***].

dirigenţie, dirigenţii f. îndrumare de către un profesor a unei clase de elevi. [***Dirigent*** + ***-ie***].

dirigínte, ~ţi, dirigintă, ~e m., f. **1.** şef al unui oficiu, persoană care conduce: *dirigintele oficiului poştal;* **2.** profesor însărcinat cu dirigenţia unei clase de elevi: *era ... fostul meu profesor şi diriginte.* GHEŢIE; (adj.) *profesor diriginte;* **3.** (înv.) director al unei şcoli primare rurale; (adj.) *învăţătorul diriginte ... strîmbă din nas cînd rostesc coloniştii oraţii.* SAD. [După fr. ***dirigeant***].

diriguí, diriguiesc vb. (tr.) a conduce, a dirija: *ceva neînţeles ... de dincolo de fenomene dirigueşte şi orînduieşte lucrurile omeneşti.* IBR. [Din lat. ***dirigere*** (după *cîrmui*)].

diriguitór, ~i, diriguitoáre a. (şi subst.) care conduce, dirijează; conducător: *în Eminescu nu vorbea interesul vreunei clase diriguitoare.* IBR.; *din cauza iresponsabilităţii şi inconsecvenţei diriguitorilor.* CF. [***Dirigui*** + ***-tor***].

dirijá, dirijez vb. (tr.) **1.** a îndruma, a conduce: *unde unul trebile dirige, toate merg în bună rînduială.* B.-DEL.; (p. ext.) *matricea stilistică proprie dorienilor a canalizat şi a dirijat spiritul inventiv în acest sens.* BL.; **2.** (spec.) a conduce o orchestră, un cor; (şi: (înv.) **dirige**). [Din fr. ***diriger***, lat. ***dirigere***].

dirijábil, ~i, dirijabilă, ~e a. care poate fi dirijat. // n. balon cu mijloace proprii de propulsie şi de orientare. [Din fr. ***dirigeable***].

dirijáre, dirijări f. acţiunea de a dirija; conducere: *o funcţie canalizatoare, selectivă sau de dirijare a spiritului inventiv.* BL. [V. ***dirija***].

diriját, ~ţi, dirijată, ~e a. orientat, condus, îndrumat (de cineva): *el a supus observaţiei dirijate fenomenul dispersiunii spectrale a luminei solare.* BL. [V. ***dirija***].

dirijísm n. concepţie şi practică economică care presupune intervenţia extinsă a statului. [Din fr. ***dirigisme***].

dirijór, dirijori m. **1.** persoană care conduce o orchestră sau un cor; **2.** (p. ext.) persoană care conduce o activitate, un grup etc.: *nu există un singur dirijor al acţiunilor celorlalţi.* GHEŢIE. [***Dirija*** + ***-or***].

dirijorál, ~i, dirijorală, ~e a. care aparţine dirijorului, specific dirijorului. [***Dirijor*** + ***-al***].

dirmeá, dirmele f. (reg.) broboadă (albă). [Din turc. ***d(ev)erme***].

dirt-track [dărt-trec] n. cursă cu motociclete care are loc pe o pistă cu zgură (şi cu obstacole). [Cuv. engl.].

dis- v. **des-[1]**.

disamără, disamare f. fruct uscat rezultat din gruparea a două samare. [Din fr. ***disamare***].

disanalógic, ~ci, disanalogică, ~ce a. (rar) lipsit de elemente similare, asemănătoare: *se caută anume analogia secretă între fenomene care aparent sînt disanalogice.* BL. [***Dis-*** + ***analogic***].

disartríe, disartrii f. (med.) articulare defectuoasă a cuvintelor. [Din fr. ***dysarthrie***].

disc[1], discuri n. **1.** placă (metalică) rotundă pe care o aruncă atleţii la exerciţii şi la probe sportive; **2.** obiect de formă rotundă şi plată: *luna plină-naltă discul ei pe munte.* BOL.; (fiz.) **discul lui Newton**, placă împărţită în mai multe sectoare pe care sînt reproduse culorile spectrului solar şi care, învîrtită repede, pare albă; (anat.) **disc intervertebral**, cartilaj fibros, aşezat între două vertebre; (med.) **hernie de disc**, hernie a unui astfel de cartilaj; **3. (plug cu disc)** plug cu tracţiune mecanică avînd o parte tăietoare circulară şi plată; **4.** placă circulară (din material sintetic) pe care sînt înregistrate sunete pentru a fi reproduse: *discurile cu arii din operă ascultate acasă îi produseră aceeaşi impresie.* GHEŢIE; **5.** semnal mobil de formă circulară folosit la căile ferate pentru a indica reducerea vitezei trenurilor. [Din lat. ***discus***, fr. ***disque***].

disc[2], discuri n. taler de aur sau de argint pe care se pune agnetul cînd se oficiază liturghia şi cu care umblă dascălii pentru a primi ofrandele în bani. [Din sl. ***disk(os)ŭ***].

discernămînt n. facultatea de a discerne, de a judeca şi de a aprecia lucrurile: *aici trebuie să intervină discernămîntul.* BL. [Din fr. ***discernement***].

discérne, discern vb. (tr.) a judeca pătrunzător; a distinge lucrurile unele de altele: *credeam ... că pot discerne unde e meritul.* PETR. [Din lat. ***discernere***, fr. ***discerner***].

discérnere f. acţiunea de a discerne: *să ni se îngăduie a-l admite fără de a-l mai trece prin discernere critică.* BL. [V. ***discerne***].

dischétă, dischete f. mic disc (metalic) (închis într-o casetă specială), care constituie suportul magnetic al informaţiilor cu care se operează în informatică şi în birotică; (scris şi: *disketă*). [Din fr. ***disquette***, engl. ***diskette***].

dischinezíe, dischinezii f. (med.) greutate în mişcarea unei persoane sau a unui organ; **dischinezie biliară**, încetinire a secreţiei biliare. [Din fr. ***dyskinésie***].

discipliná, disciplinez vb. (tr. şi refl.) a (se) supune unei discipline, unei ordini: *şcoalele confe-*

sionale ... disciplinează în mod riguros caracterul populaţiunilor. EM. [Din fr. ***discipliner***].

disciplinábil, ~i, disciplinabilă, ~e a. care se poate disciplina (uşor). [Din fr. ***disciplinable***].

disciplinár, ~i, disciplinară, ~e a. referitor la disciplină; care urmăreşte disciplina: *la popoarele germanice, ... cultura biblică e învestită mai mult cu o funcţie disciplinară decît creatoare.* BL.; *pedeapsă disciplinară;* (adv.) *se trezi mutat disciplinar la Buzău.* GHEŢIE. [Din fr. ***disciplinaire***].

disciplinăre, disciplinări f. acţiunea de a (se) disciplina: *disciplinarea riguroasă a acelui talent.* EM. [V. ***disciplina***].

disciplinát, ~ţi, disciplinată, ~e a. supus disciplinei şi ordinii: *s-au născut exact acele temperamente de scriitori care conveneau societăţii franceze aşezate, disciplinate din acel timp.* IBR.; *elev disciplinat.* [V. ***disciplina***].

disciplínă, diiscipline f. **1.** totalitatea regulilor de comportare impuse membrilor unei colectivităţi: *armata românească era supusă unei discipline strașnice.* BĂLC.; **2.** deprindere cu ordinea, spirit de ordine: *rolul criticului de azi este de a introduce o disciplină binefăcătoare în activitatea noastră intelectuală.* VLAH.; **3. consiliu de disciplină**, instanţă însărcinată cu menţinerea ordinii; **4.** ramură a unei ştiinţe; (p. gener.) ştiinţă: *matematica rămîne în fapt o disciplină fără aplicaţie.* BL. [Din lat. ***disciplina***, fr. ***discipline***, germ. ***Disziplin***].

discípol, discipoli m. persoană care adoptă (şi continuă) învăţătura sau doctrina cuiva: *unii dintre ei erau chiar discipolii acelor coloşi ai istoriei artei bizantine şi europene.* CE; *Platon a fost discipolul lui Socrate;* (şi: (înv.) **discípul**). [Din lat. ***discipulus***, fr. ***disciple***].

discípul m. v. **discipol**.

disc-jókey [disc-gióchei] (prescurtat: d. j. [di géi]) m. invar. prezentator de muzică uşoară, de dans etc. înregistrată; (scris şi: *disk jockey*). [Cuv. engl.].

dísco a. invar. de discotecă; de factură modernă: *muzică disco.* // f. (fam.) discotecă. [Din engl., fr. ***disco***].

discoból, discoboli m. (la vechii greci) atlet care aruncă discul[1]. [Din lat. ***discobolos***, fr. ***discobole***, gr. ***diskobolos***].

discofíl, ~i, discofilă, ~e a. amator de muzică înregistrată pe disc; colecţionar de discuri. [Din fr. ***discophile***].

discofilíe f. pasiune de a colecţiona discuri. [Din fr. ***discophilie***].

discográfic, ~ci, discografică, ~ce a. **1.** referitor la discografie; **2.** înregistrat pe disc. [Din fr. ***discographique***].

discografíe, discografii f. **1.** (muz.) evidenţă a înregistrărilor pe disc (cu indicarea titlului, a interpreţilor etc.); **2.** totalitatea discurilor înregistrate de un compozitor, de un cîntăreţ, de o formaţie etc.; **3.** (med.) radiografie a unui disc intervertebral. [Din fr. ***discographie***, engl. ***discography***].

discolíe, discolii f. (înv.) neregularitate, obstacol, greutate: *cît despre pricina formei, multe şi aspre discolii are.* CANT. [Din gr. mod. ***discholia***].

disconfórt, disconforturi n. **1.** lipsă a confortului; **2.** stare de nesiguranţă, de insatisfacţie. [Din engl. ***discomfort***].

discontinuitáte, discontinuităţi f. **1.** lipsă de continuitate: *noi vedem aşadar între cele două tipuri de cunoaştere o discontinuitate radicală.* BL.; **2.** (mat.) proprietate a unei funcţii de a nu îndeplini condiţiile de continuitate. [Din fr. ***discontinuité***].

discontínuu, ~ui, discontinuă, ~ue a. cu întreruperi; intermitent: *descoperirile ... puteau fi invocate ca o dovadă în plus în favoarea concepţiei despre devenirea discontinuă a formelor vieţii.* BL.; (adv.) *electricitatea e împrăştiată discontinuu în părticele negative (electroni) şi părticele pozitive (protoni).* BL. [Din lat. ***discontinuus***, fr. ***discontinu***].

disconvergénţă, disconvergenţe f. (rar) lipsă de convergenţă; divergenţă: *pune problema disconvergenţei instinctului şi a spiritului.* CĂL. [***Dis-*** + ***convergenţă***].

discopatíe, discopatii f. (med.) afecţiune a discurilor intervertebrale. [Din fr. ***discopathie***].

discordá, pers. 3 **discordează** vb. **1.** (refl.) a se dezacorda: *s-au discordat ghitara!* AL.; **2.** (tr. şi refl.) a(-şi) slăbi tensiunea, a (se) destinde: *a discorda un arc;* (fig.) *o moliciune subită îi discordează toţi nervii.* VLAH.; **3.** (intr.) a nu se potrivi, a nu se armoniza: *luxul vestimentaţiei discordează cu sărăcia din jur.* [Din fr. ***discorder***, lat. ***discordare***].

discordánt, ~ţi, discordantă, ~e a. lipsit de armonie; distonant: *simpatica muzică ... pare că netezeşte cu o suflare lină toate asprimile ... unor aşa discordante contraste.* OD.; *voci discordante;* (adv.) *discordant şi înfiorător, scîrţîie toamna din crengi ostenite.* BAC.; **notă discordantă**, vorbă sau faptă care distonează într-un ansamblu. [Din fr. ***discordant***, germ. ***diskordant***].

discordánţă, discordanţe f. lipsă de concordanţă; nepotrivire, dezacord, distonanţă: *această parţială discordanţă între el şi mediu l-a împiedicat să dea întreaga măsură a talentului său.* IBR.; *discordanţa a două instrumente, a două caractere.* [Din fr. ***discordance***, germ. ***Diskordanz***].

discordát, ~ţi, discordată, ~e a. **1.** dezacordat: *lovi strunele discordate ale ghitarei.* SAD.; *pian discordat;* **2.** care nu este întins sau încordat suficient: *se mai găseau arce discordate şi săgeţi în tolbe sparte.* SAD.; **3.** (fig.) indispus, posomorît: *după atît de bună petrecere, sînt cam discordat, – mai cu seamă că am primit ştiri urîte.* CAR. [V. ***discorda***].

discórdie, discordii f. neînţelegere, disensiune, dezacord; ceartă: *ca să evite discordia, unul pleacă la Napoli şi altul la Londra.* CĂL.; **mărul discordiei**, v. **măr**. [Din lat. ***discordia***, fr. ***discorde***].

discotécă, discoteci f. **1.** colecţie de discuri; mobilă cu rafturi în care se păstrează o astfel de colecţie; **2.** petrecere cu dans (seara sau noaptea); local unde are loc o astfel de petrecere. [Din fr. ***discothèque***].

discount, discounturi [discáunt] n. reducere, rabat. [Din engl. ***discount***].

discrázic, ~ci, discrazică, ~ce a. (med.) referitor la discrazie; cu caracter de discrazie. [Din fr. ***dyscrasique***].

discrazíe, discrazii f. (med.) stare generală morbidă fără o cauză determinată. [Din fr. ***dyscrasie***, germ. ***Dyskrasie***].

discrédit n. pierdere sau micşorare a creditului, a încrederii: *lui i se datoreşte acea strigare naţională de vitejie „La arme", ameninţată să cadă în discredit în vremurile fericite.* CĂL. [Din fr. ***discrédit***].

discreditá, discreditez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde creditul, încrederea altora; a (se) compromite: *au inventat fabule nedemne ca să-l discrediteze.* CAR. [Din fr. ***discréditer***].

discreditáre, discreditări f. faptul de a (se) discredita; compromitere: *a ajutat discreditării marea inegalitate a operei.* CĂL. [V. ***discredita***].

discreditát, ~ţi, discreditată, ~e a. care şi-a pierdut bunul renume; compromis. [V. ***discredita***].

discrepánt, ~ţi, discrepantă, ~e a. care prezintă o nepotrivire evidentă, un dezacord, o mare deosebire. [Din it. ***discrepante***, germ. ***diskrepant***].

discrepánţă, discrepanţe f. nepotrivire, dezacord: *discrepanţa între concept şi concret, între osatură şi carnaţie, apare de multe ori descurajantă.* BL. [Din lat. ***discrepantia***, it. ***discrepanza***, germ. ***Diskrepanz***].

discrét, ~ţi, discretă, ~e a. **1.** rezervat, reţinut în vorbe şi acţiuni: *fire discretă, nu-şi cheltuia durerile în cuvinte aspre.* REBR.; **2.** care ştie să păstreze un secret: *mă vei ierta însă a fi mai puţin discret.* OD.; **3.** (fig.) care nu bate la ochi, care nu atrage atenţia: *poeziile lui sînt încărcate de emoţie discretă.* CĂL.; (adv.) *pata luminoasă începu să se mişte discret de la stînga spre dreapta.* GHEŢIE; *purtare discretă;* **4.** care exprimă, care trădează reţinere, discreţie: *purtare discretă;* **5.** distins, sobru: *om discret;* **6.** care are intensitate scăzută: *culoare discretă; lumină discretă;* **7.** izolat şi liniştit: *cîteva camere discrete la catul deasupra.* GHEŢIE; **8.** (mat.) alcătuit din elemente separate, distincte: *număr discret; mărime discretă.* [Din fr. ***discret***, lat. ***discretus***, germ. ***diskret***].

discréţie, discreţii f. **1.** calitatea de a fi discret, de a păstra un secret: *lăsă la o parte discreţia şi se apucă să-i povestească.* REBR.; **a păstra discreţie**, a nu divulga un secret încredinţat; **2.** rezervă, reţinere în vorbe şi în fapte: *îi plăcea discreţia nu zgomotul şi publicitatea.* GHEŢIE; **cu discreţie**, fără a atrage atenţia, fără a se remarca: *pieptănătura ... îi lungea şi-i lumina chipul fardat cu discreţie.* GHEŢIE; **3.** (fig.) calitate de a nu atrage atenţia sau de a nu şoca: *la cumînţenia îmbrăcămintii şi a coafurii ... se adăuga discreţia fardului.* GHEŢIE; **4. a fi** (sau **a ajunge, a rămîne, a pune, a lăsa**) **la discreţia cuiva**, a fi la dispoziţia, la bunul plac al cuiva: *ţările române erau la discreţia marilor puteri vecine.* IBR.; **la discreţie**, din belşug, cît vrei, cît pofteşti; (şi: (înv.) **discreţiune**). [Din fr. ***discrétion***, lat. ***discretio, -onis***, germ. ***Diskretion***].

discreţionár, ~i, discreţionară, ~e a. lăsat la iniţiativa, la discreţia cuiva; care are prin lege întreaga libertate de acţiune: *ar şti cu vremea să dispună în mod discreţionar de un bun atît de preţios.* EM. [Din fr. ***discrétionnaire***].

discreţiúne f. v. **discreţie**.

discriminá, discriminez vb. (tr.) a separa, a face distincţie, a deosebi. [Din lat., it. ***discriminare***, fr. ***discriminer***].

discriminánt, ~ţi, discriminantă, ~e a. discriminatoriu. // m. (mat.) expresie formată din coeficienţii unei ecuaţii de gradul doi. [Din fr. ***discriminant***].

discriminăre, discriminări f. **1.** acţiunea de a discrimina şi rezultatul ei; deosebire, distincţie făcută între două sau mai multe lucruri: *nu discriminările legicienilor, ci succesele practice ale calculelor au decis.* BL.; **2.** diferenţiere restrictivă de drepturi: *se exprimă dorinţa ca în nici o privinţă să nu se mai facă vreo discriminare între locuitorii Principatului.* BL.; *discriminare rasială;* **discriminare pozitivă**, drepturi suplimentare acordate unor minorităţi pentru a-şi păstra identitatea. [V. ***discrimina***].

discriminatóriu, ~ii, discriminatorie, ~ii a. care face discriminare, care susţine discriminarea; discriminant: *legislaţie discriminatorie.* [Din lat. ***discriminator, -oris***, fr. ***discriminatoire***].

discriminăţie, discriminăţii f. (rar) deosebire, distincţie; disociere: *din aceste discriminaţii vom înţelege mai bine spiritul literaturii spaniole.* CĂL. [Din fr. ***discrimination***, lat. ***discriminatio, -onis***].

discromatóp, ~i, discromatopă, ~e m., f. (med.) persoană care suferă de discromatopsie. [Din fr. ***dyschromatope***].

discromatopsíe, discromatopsii f. (med.) incapacitate de a distinge culorile. [Din fr. ***dyschro-matopsie***].

discromíe, discromii f. (med.) tulburare (îndelungată) în pigmentarea pielii. [Din fr. ***dyschromie***].

discuí, discuiesc vb. (tr.) a lucra pămîntul cu ajutorul plugului cu disc, al discuitorului etc. [***Disc*** + ***-ui***].

discuíre, discuiri f. acţiunea de a discui. [V. ***discui***].

discuitór, discuitoare n. unealtă agricolă formată dintr-o grapă cu discuri care mărunţesc şi afînează pămîntul. [***Discui*** + ***-tor***].

disculpá, discúlp vb. (tr. şi refl.) a (se) justifica, a (se) dezvinovăţi: *fără d-a încerca să-l disculpăm, să deplîngem totuşi această tristă stare de lucruri.* OD.; *don Carlos se disculpă.* CĂL. [Din fr. ***disculper***, it. ***discolpare***].

disculpáre, disculpări f. acţiunea de a (se) disculpa; dezvinovăţire: *s-a adus la verificare chestiunea diamantelor ... cerîndu-se disculpări, cu acte.* CĂL. [V. ***disculpa***].

disculpát, ~ţi, disculpată, ~e a. care şi-a dovedit nevinovăţia. [V. ***disculpa***].

discúlpă, disculpe f. (italienism) dezvinovăţire, justificare; scuză: *urmează disculpele celor trei.* CĂL. [Din it. ***discolpa***].

discúrs, discursuri n. **1.** cuvîntare, expunere în faţa unei adunări a unui subiect: *în timpul banchetului două discursuri ne interesează mai ales.* C.; *discurs de avocat*; **2.** (lingv.) realizare concretă a limbii (oral sau în scris): *aceste deficienţe artistice sînt compensate prin naturaleţa discursului şi un anume farmec personal.* CĂL.; **3.** (lingv.) enunţ cu o întindere mai mare decît fraza; **4.** ansamblul manifestărilor verbale, orale sau scrise, considerate semnificative pentru o ideologie, pentru o mentalitate sau pentru un domeniu: *discursul opoziţiei.* [Din lat. ***discursus***, fr. ***discours***].

discursív, ~i, discursivă, ~e a. **1.** care deduce prin raţionament o idee din alta: *procedu discursiv de gîndire*; **2.** care se dispersează, se împrăştie: *memorie discursivă*; **3.** declarativ, expozitiv: *o poezie este, zice-se, discursivă atunci cînd se desfăşoară pe un ton de naraţiune, atunci cînd povesteşte ceva.* R.L.; **4.** care aparţine discursului, referitor la discurs: *este la acest om de treabă ... o asemenea înfierbîntare discursivă, atîta plăcere de a discuta, încît ... cititorul se lasă cucerit.* CĂL. [Din lat. ***discursivus***, fr. ***discursif***].

discursivitáte f. caracter discursiv al unei idei, fraze etc.; însuşire a unei expuneri de a fi clară, explicită, argumentată: *discursivitatea nu este o piedică pentru lirism.* CĂL. [***Discursiv*** + ***-itate***].

discutá, duscút vb. 1. (tr.) a analiza o lucrare, o problemă, un proiect etc.: *voi veni poimîine spre a discuta lucrul în detaliu.* CĂL.; (refl. pas.) *se discută politică şi se bea.* CĂL.; **2.** (intr.) a sta de vorbă cu cineva (în contradictoriu); a conversa: *în ajun discutaseră normal minute în şir.* GHEŢIE. [Din fr. ***discuter***].

discutábil, ~i, discutabilă, ~e a. care se poate contesta; îndoielnic: *aplicabilitatea criteriilor neopoziviste rămîne discutabilă chiar în domeniul ştiinţei.* BL. [Din fr. ***discutable***].

discutabilitáte f. (rar) caracter discutabil, contestabil: *chiar cînd e discutabilă, prin chiar faptul discutabilităţii e serioasă pentru că pune probleme.* CĂL. [***Discutabil*** + ***-itate***].

discutáre, (rar) **discutări** f. faptul de a discuta: *şi propunea să păşească pozitiv la discutarea specificului naţional, cu înlăturarea oricărui apriorism.* CĂL. [V. ***discuta***].

discutát, ~ţi, discutată, ~e a. supus discuţiilor; comentat: *problemele discutate n-au fost totuşi soluţionate;* (subst.) *n-a mai adus vorba despre cele discutate.* GHEŢIE. [V. ***discuta***].

discúţie, discuţii f. **1.** schimb de opinii; conversaţie: *se serveau ceai şi gustări şi se purtau discuţii pe temele zilei.* GHEŢIE; **a aduce în discuţie ceva**, v. **aduce**; **2.** convorbire în contradictoriu; dispută: *se luptau, prin discuţiuni, pentru a se vedea care din ei are mai multă dreptate.* BAC.; **(în) afară de (orice) discuţie**, v. **afară**; **fără discuţii**, fără îndoială, indiscutabil; **nu mai încape discuţie**, desigur; **3.** cercetare, analiză, dezbatere a unei probleme: *ar fi deplasat să intrăm aci într-o discuţie de fond a chestiunii.* BL.; (şi: (înv.) **discuţiune**). [Din lat. ***discussio, -onis,*** fr. ***discussion,*** germ. ***Diskussion***].

discuţiúne f. v. discuţie.

dis-de-dimineáţă adv. în zorii zilei, foarte dimineaţă: *eu dis-de-dimineaţă am aflat că avem oaspeţi.* SAD.; *moşu Dumitru ... s-a sculat dez-de-dimineaţă.* MAT.; (şi: (pop.) **des-de-dimineaţă, desdimineaţă**). [***Dis*** + ***de***^{2} + ***dimineaţă***].

diseára adv. v. deseară.

disecă, diséc vb. (tr.) **1.** a separa tăind părţile unui organism (animal sau vegetal) pentru a le studia; (fig.) *s-au aruncat cu toată furia împotriva iluziei şi au început s-o disece cu scalpelele lor.* IBR.; **2.** (fig.) a cerceta cu atenţie şi a analiza minuţios: *opera e disecată longitudional şi transversal.* CĂL. [Din fr. ***disséquer***, lat. ***dissecare***].

disecăre, disecări f. acţiunea de a diseca şi rezultatul ei; disecţie: *ea este mai mult afirmare de principii teoretice decît disecare de opere.* IBR. [V. ***diseca***].

disécţie, disecţii f. **1.** deschidere a corpului sau a unor părţi ale lui, prin mijloace chirurgicale, în scopul studierii lor; disecare: *voia să înveţe medicina, dar disecţiunile anatomice fiindu-i prea antipatice, a trecut la filozofie şi la drept.* MAIOR.; **2.** (fig.) cercetare minuţioasă, analizare amănunţită; (şi: (înv.) **disecţiune**). [Din fr. ***dissection***, lat. ***dissectio, -onis***].

disecţiúne f. v. disecţie.

diseminá, diseminez vb. (tr. şi refl.) a (se) împrăştia, a (se) răspîndi. [Din fr. ***disséminer***, lat. ***disseminare***].

disemináre, diseminări f. **1.** faptul de a (se) disemina; împrăştiere, răspîndire (în toate părţile); diseminaţie: *extensiunea şantierului, cu diseminarea în puncte felurite a mormanelor de cărămizi, dădea impresia unei acţiuni arhitectonice colosale.* CĂL.; **2.** (spec.) răspîndire pe cale naturală a seminţelor, fructelor, polenului etc.; **3.** răspîndire în organismul unei fiinţe a agenţilor unei boli. [V. ***disemina***].

diseminát, ~ţi, diseminată, ~e a. răspîndit, împrăştiat (în toate părţile). [V. ***disemina***].

diseminaţie, diseminaţii f. diseminare, răspîndire. [Din fr. ***dissémination***, lat. ***disseminatio, -onis***].

disensiúne, disensiuni f. neînţelegere, ceartă, dezacord: *opoziţia profită de neputinţa guvernului pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale.* REBR. [Din fr. ***dissension***, lat. ***dissensio, -onis***].

disentiménţ, disentimente n. (franţuzism) diferenţă de sentimente, de opinii: *disentimentele ce pot exista.* EM. [Din fr. ***dissentiment***].

disepál, ~i, disepală, ~e a. care are (caliciul cu) două sepale: *plantă, floare disepală.* [Din fr. ***disépale***].

disertá, disertez vb. (rar; intr.) a ţine o disertaţie: *uneori mă lăsa să disertez minute la rînd.* GHEŢIE; (şi: **dizerta**). [Din fr. ***disserter***, lat. ***dissertare***].

disertáţie, disertaţii f. **1.** expunere (orală sau scrisă) în care se tratează metodic o problemă: *nu vom face o disertaţie asupra acestei teorii fizicale desuete.* BL.; **2.** (spec.) lucrare ştiinţifică susţinută public de autor, pentru dobîndirea unui grad ştiinţific: *disertaţie de doctorat*; (şi: **dizertaţie**, (înv.) **disertaţiune**). [Din lat. ***dissertatio, -onis***, fr. ***dissertation,*** germ. ***Dissertation***].

disertaţiúne f. v. disertaţie.

disfoníe, disfonii f. (med.) alterare a vocii datorită unor leziuni ale coardelor vocale, ale unor nervi sau centri nervoşi. [Din fr. ***dysphonie***].

disfúncţie, disfuncţii f. **1.** (med.) tulburare a funcţiei unui organ, aparat sau sistem; **2.** (tehn.) reducere a adaptării sau integrării unui subsistem la sistemul din care face parte. [Din germ. ***Disfunktion***].

disgrafíe, disgrafii f. (med.) perturbare patologică a deprinderii de a scrie (caligrafic). [Din fr. ***dysgraphie***].

disgravidíe, disgravidii f. tulburare patologică care apare în timpul graviditătii. [***Dis-*** + ***gravidă*** + ***-ie***].

disidént, ~ţi, disidentă, ~e m., f. **1.** persoană care are opinii diferite de ale majorităţii: *ni se vorbeşte de emigraţi, de dizidenţi şi aşa mai departe.* EM.; (adj.) *acest naturalist disident ... a izbutit să problematizeze din nou aşa-zisele certitudini scientiste moderne.* BL.; *grup disident*; **2.** (spec.) persoană care este în dezacord cu regimul politic din ţara sa; (şi: **dizident**). [Din fr. ***dissident***, lat. ***dissidens, -ntis***].

disidénţă, disidenţe f. **1.** deosebire de opinii; dezacord: *ca un preludiu al disidenţei, psihologul elveţian luase în acest studiu atitudine împotriva mai multor teze freudiene.* BL.; **2.** grup de persoane care au opinii diferite de cele ale majorităţii: *un independent fără slujbă care înclină spre disidenţă.* EM.; **3.** sciziune ivită în urma separării unui astfel de grup: *prefectul nu-şi mai vede capul de treburi, căci e aproape să se declare o disidenţă în partidul local guvernamental.* CAR. [Din fr. ***dissidence***, lat. ***dissidentia***].

disimetríe, disimetrii f. lipsă de simetrie; asimetrie. [Din fr. ***dissymétrie***].

disimilá, pers. 3 **disimilează** vb. (refl.; despre sunetele vorbirii) a suferi o disimilaţie. [Din fr. ***dissimiler***].

disimiláre, disimilări f. faptul de a se disimila; disimilaţie. [V. ***disimila***].

disimilăţie, disimilaţii f. (lingv.) modificare sau dispariţie a unui sunet dintr-un cuvînt sub influenţa altui sunet asemănător; disimilare. [Din fr. ***dissimilation,*** germ. ***Dissimilation***].

disimulá, disimulez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) ascunde adevăratele sentimente; a(-şi) camufla adevărata înfăţişare: *poporul ştie să-şi disimuleze reacţiunile sufleteşti sub o faţă nepăsătoare.* CĂL.; *a-şi disimula mînia; această haină disimulează talia.* [Din fr. ***dissimuler***, lat. ***dissimulare***].

disimuláre, disimulări f. acţiunea de a (se) disimula şi rezultatul ei; disimulaţie: *doctrina bisericii creştine a acceptat, în alcătuirea ei, prin disimulare, o mulţime de elemente păgîne.* BL. [V. ***disimula***].

disimulát, ~ţi, disimulată, ~e a. **1.** ascuns privirilor; deghizat; **2.** închis, ascuns; fals, ipocrit: *nu este vorba de construirea psihologiei disimulate a unui personagiu.* CĂL.; *om disimulat.* [V. ***disimula***].

disimulatór, ~i, disimulatoáre a. şi m., f. (persoană) care disimulează: *prin ele nu se ajunge decît la o revelare disimulatoare a misterelor existenţiale.* BL. [Din fr. ***dissimulateur***].

disimulăţie, disimulaţii f. disimulare: *e nevoie de disimulaţie şi mai ales de răbdare şi de înfrînare a mîndriei.* CĂL. [Din fr. ***dissimulation***].

disipá, pers. 3 **disipează** şi **disípă** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) împrăştia, a (se) risipi: *ceaţa se disipează*; **2.** (tehn.; tr.) a risipi, a pierde energia (sub formă de căldură). [Din fr. ***dissiper***].

disipáre, disipări f. acţiunea de a disipa. [V. ***disipa***].

disipatív, ~i, disipativă, ~e a. care disipă energie sau căldură. [Din fr. ***dissipatif***].

disipatór, disipatoare n. corp, sistem tehnic ori instalaţie care disipă energie sau căldură. [Din fr. ***dissipateur***].

disjéct, ~ţi, disjectă, ~e a. (latinism) împrăştiat, desfăcut: *e însă neasemănat mai greu să pui în evidenţă ... unitatea stilistică sub semnul căreia se strîng ... membrele disjecte ale barocului.* BL. [Din lat. ***disjectus***].

disjúnct, ~ţi, disjunctă, ~e a. **1.** (rar) disjunctiv; **2.** (mat.) **mulţimi disjuncte**, mulţimi care nu au nici un element comun. [Din lat. ***disjunctus,*** germ. ***disjunkt***].

disjunctív, ~i, disjunctivă, ~e a. care se separă, se deosebeşte: *chestiunea nu comportă numai soluţii disjunctive: sau entelehism sau mecanism.* BL.; **propoziţie disjunctivă**, propoziţie coordonată care se află într-un raport de excludere cu coordonata ei; **conjuncţie disjunctivă**, conjuncţie care leagă propoziţii sau părţi de propoziţie coordonate care se află într-un raport de excludere; **judecată disjunctivă**, judecată care enumeră incompatibilitatea între diverse predicate ce pot fi atribuite unuia şi aceluiaşi subiect. [Din lat. ***disjunctivus***, fr. ***disjonctif,*** germ. ***disjunktiv***].

disjunctór, disjunctoare n. întrerupător care protejează un circuit de variaţiile anormale ale intensităţii sau tensiunii electrice. [Din fr. ***disjoncteur***].

disjúncţie, disjuncţii f. (log.) **1.** relaţie între două enunţuri care se exclud reciproc; **2.** functor sau termen care exprimă o astfel de relaţie (ex.: sau, ori, fie). [Din lat. ***disjunctio, -onis***, fr. ***disjonction,*** germ. ***Disjunktion***].

disjúnge, disjung vb. (tr.) **1.** (jur.) a despărţi două pricini care fuseseră unite, pentru a le cerceta şi soluţiona separat; **2.** a separa o chestiune de alta. [Din lat. ***disjungere***].

disjúngere, disjungeri f. acţiunea de a disjunge. [V. ***disjunge***].

dislaíle, dislalii f. (med.) dificultate în articularea cuvintelor. [Din fr. ***dyslalie***].

dislocá, dislóc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) mişca din loc, a (se) strămuta; **2.** (tr.) a scoate din încheieturi: *a disloca un braţ;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) deplasa dintr-un loc în altul: *a disloca o armată.* [Din fr. ***disloquer***, lat. ***dislocare***].

dislocáre, dislocări f. acţiunea de a (se) disloca şi rezultatul ei; dislocaţie: *dislocarea mai liberă a termenilor dintr-un domeniu în altul n-a fost totdeauna un lucru inutil.* BL. [V. ***disloca***].

dislocát, ~ţi, dislocată, ~e a. mişcat, deplasat, desprins din locul în care se afla: *îi erau picioarele dislocate şi nu le mai putea purta.* SAD. [V. ***disloca***].

dislocáţie, dislocaţii f. (rar) dislocare. [Din fr. ***dislocation***].

dismnezíe, dismnezii f. (med.) slăbire a memoriei. [Din fr. ***dysmnésie***].

disociá, disociez vb. **1.** (refl.; despre molecule) a se scinda în molecule mai simple sau în ioni; **2.** (tr. şi refl.) a (se) despărţi, a (se) separa (între ele, elemente sau entităţi): *copiii încep să disocieze noţiunile şi să experimenteze cuvintele.* CĂL. [Din fr. ***dissocier***, lat. ***dissociare***].

disociábil, ~i, disociabilă, ~e a. care poate fi disociat. [Din fr. ***dissociable***].

disociát, ~ţi, disociată, ~e a. **1.** care este descompus în ioni: *molecule disociate*; **2.** care este delimitat: *noţiuni disociate.* [V. ***disocia***].

disociatív, ~i, disociativă, ~e a. care disociază: *exemple ilustrative destinate mai mult puterii de a deosebi, proprie imaginaţiei, decît facultăţii disociative a inteligenţei.* BL. [***Disociat*** + *-iv*].

disociáţie, disociaţii f. disociere. [Din fr. ***dissociation***, lat. ***dissociatio, -onis***].

disociére, disocieri f. acţiunea de a (se) disocia şi rezultatul ei; delimitare, disociaţie: *se impune o deosebită atenţie la disocierea sensurilor.* BL. [V. ***disocia***].

disolúbil, ~i, disolubilă, ~e a. (rar) **1.** care se poate dizolva; **2.** (jur.) care se poate anula: *contract disolubil.* [Din fr. ***dissoluble***].

disolút, ~ţi, disolută, ~e a. (livr.) decăzut, corupt. [Din lat. ***dissolutus***, fr. ***dissolu***].

disolutív, ~i, disolutivă, ~e a. (livr.) care descompune sau degradează. [Din fr. ***dissolutif***].

disolúţie, disoluţii f. (livr.) descompunere, dezagregare; decădere, degradare: *cu toate că Eminescu învinovăţea pe Pantazi de disoluţie, în teatru acesta e un biciuitor al moravurilor.* CĂL. [Din fr. ***disolution***, lat. ***dissolutio, -onis***].

disonánt, ~ţi, disonantă, ~e a. care produce o disonanţă; care sună neplăcut. [Din fr. ***dissonant***].

disonánţă, disonanţe f. **1.** (muz.) lipsă de armonie, acord fals; **2.** (lingv.) apropiere neplăcută de silabe sau de cuvinte; cacofonie; **3.** lipsă de unitate, de consonanţă (între idei, opinii etc.): *disonanţa între fondul franc linear şi falsa absconsitate.* CĂL. [Din fr. ***dissonance***, lat. ***dissonantia,*** germ. ***Dissonanz***].

disopsíe, disopsii f. (med.) slăbire a vederii. [Din fr. ***dysopsie***].

disorexíe, disorexii f. (med.) perturbare a poftei de mîncare. [Din fr. ***dysorexie***].

disosmíe, disosmii f. (med.) slăbire sau pierdere a simţului olfactiv. [Din fr. ***dysosmie***].

disparát, ~ţi, disparată, ~e a. fără legătură cu alte lucruri; răzleţ: *chestiunile abordate în lucrarea de faţă, oricît de disparate ar părea, se revarsă toate în una singură.* BL. [Din fr. ***disparate***, lat. ***disparatus,*** germ. ***disparat***].

dispáre vb. v. dispărea.

disparént, ~ţi, disparentă, ~e a. (rar) care este greu perceptibil; care este pe cale să dispară: *schiţarea subiectului ... poate da iluzia liniei epice, care e însă disparentă sub atîta clocot de cuvinte.* CĂL. [Din it. ***disparente***].

disparitáte, disparităţi f. nepotrivire, deosebire, diferenţă între lucruri comparabile: *greutatea nu stă în disparitatea de cultură, cît în nepotrivirea de vocaţie.* CĂL. [Din fr. ***disparité,*** germ. ***Disparität***].

dispariţíe, dispariţii f. **1.** faptul de a dispărea, de a nu mai fi (văzut): *într-o colecţie de folclor românesc am găsit o legendă cu privire la dispariţia inorogului.* BL.; **a fi pe cale** (sau **în curs**) **de dispariţie**, a fi pe punctul de a nu mai exista; a dispărea încetul cu încetul; **2.** încetare a existenţei unei persoane; moarte: *era încă departe de a-şi fi revenit din şocul pricinuit de dispariţia bunului său prieten.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **dispariţiune**). [Din fr. ***disparition***].

dispariţiúne f. v. dispariţie.

dispăreá, dispár vb. (intr.) **1.** a pieri din vedere, a se face nevăzut: *nu încape îndoială că pe acolo a dispărut bătrînul.* GHEŢIE; *apare şi dispare*; **2.** a înceta să mai existe; a se stinge: *curentele politice şi literare de ieri dispar sau iau o nouă direcţie.* IBR.; **a dispărea ca prin farmec**, a pieri repede şi fără urmă; **3.** a muri, a deceda: *tiranul să dispară în hăul nimicirii!* AL.; (şi: **dispare**). [Din fr. ***disparaître*** (după *părea*)].

dispărút, ~ţi, dispărută, ~e a. **1.** care nu se mai vede, care a ieşit din cîmpul vizual: *iată tratatul dispărut din bibliotecă de mult.* IBR.; **2.** despre care nu se mai ştie nimic; **a fi dat dispărut**, a fi considerat pierdut fără urmă; **3.** care a pierit, care a încetat să mai existe: *izbuteşte a da un tablou de epocă plin de detalii, nepreţuit pentru evocarea unei lumi dispărute.* CĂL.; **4.** mort; (subst.) *mai ales cultul dispăruţilor se bucură de toată ardoarea etiopilor.* BL. [V. ***dispărea;*** cf. fr. ***disparu***].

dispécer, dispeceri m. **1.** funcţionar sau tehnician care urmăreşte mersul producţiei într-o întreprindere; **2.** funcţionar care urmăreşte (şi reglementează) circulaţia unor mijloace de transport în comun. [Din engl. ***dispatcher,*** germ. ***Dispatcher***].

dispecerá, dispecerez vb. (tr.) a îndeplini funcţia de dispecer; a urmări şi a reglementa o activitate. [De la ***dispecer***].

dispecerát, dispecerate n. serviciu în care îşi desfăşoară activitatea dispecerul. [***Dispecer*** + *-at*].

dispendiós, ~şi, dispendioásă, ~e a. (livr.) costisitor, scump: *împins în viaţa dispendioasă a capitalei, Zamfirache apare în scenă cu lornetă pe vîrful nasului.* CĂL. [Din fr. ***dispendeux***, it. ***dispendioso***].

dispensá, dispensez vb. **1.** (tr.) a scuti pe cineva de ceva: *fiind un principiu, e dispensat de sarcina neplăcută de a se explica.* BL.; *te dispensez de a mai veni*; **2.** (refl.) a se lipsi de cineva sau de ceva: *le-a venit în cap oamenilor să facă versuri şi acum se pot dispensa de el ...?* IBR. [Din fr. ***dispenser***, lat. ***dispensare***].

dispensábil, ~i, dispensabilă, ~e a. de care se poate dispensa; pentru care se poate acorda o dispensă. [Din fr. ***dispensable***].

dispensár, dispensare n. instituţie sanitară care acordă asistenţă ambulatorie pe un anumit teritoriu: *spune doctorul că ne-ar mai trebui şi un dispensar.* SAD. [Din fr. ***dispensaire***].

dispensáre, dispensári f. acţiunea de a (se) dispensa. [V. ***dispensa***].

dispensariză, dispensarizez vb. (tr.) a îngriji un bolnav într-un dispensar. [***Dispensar*** + *-iza*].

dispensarizáre, dispensarizări f. faptul de a dispensariza. [V. ***dispensariza***].

dispensatór, ~i, dispensatoáre a. (rar) care distribuie. [Din fr. ***dispensateur***, lat. ***dispensator, -oris***].

dispénsă, dispense f. **1.** scutire de la o obligaţie (legală): *această dispensă însă cere nu numai cunoaşterea literaturii anterioare culte, ci şi interes şi chiar dragoste pentru ea.* IBR.; **2.** permisiune, autorizaţie de a trece peste formalităţile legale obişnuite: *dispensă de vîrstă.* [Din fr. ***dispense,*** germ. ***Dispens***].

dispepsíe, dispepsii f. (med.) tulburare a digestiei. [Din fr. ***dyspepsie***, lat. ***dyspepsia***].

dispéptic, ~ci, dispeptică, ~ce a. **1.** care ţine de dispepsie, referitor la dispepsie; **2.** (şi subst.) care suferă de dispepsie. [Din fr. ***dyspeptique***].

disperá vb. v. despera.

disperánt a. v. desperant.

disperáre f. v. desperare.

disperát a. v. desperat.

dispérs, ~şi, dispersă, ~e a. (chim.) **sistem dispers**, amestec eterogen de substanţe, dintre care cel puţin una este divizată în particule foarte mici. [Din lat. ***dispersus,*** germ. ***dispers***].

dispersá, dispersez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) împrăştia, a (se) risipi în toate părţile: *înainte de a fi dispersaţi, îşi intonau cîntecele de răsbunare.* GHEŢIE; **2.** (chim.; tr. şi refl.) a realiza o dispersie sau a se afla în stare de dispersie; **3.** (refl.; despre unde) a se descompune într-un spectru de radiaţii monocromatice: *la ieşirea din prismă, corpusculele luminii vor fi dispersate în raport cu mărimea lor.* BL.; **4.** (tr.) a deplasa în timp de război populaţia sau instituţiile din centrele aglomerate, aşezîndu-le în locuri mai puţin expuse atacurilor. [Din fr. ***disperser***].

dispersáre, dispersări f. acţiunea de a (se) dispersa şi rezultatul ei; răspîndire: *nimicirea lumii consistă în dispersarea atomilor ca atare.* BL. [V. ***dispersa***].

dispersát, ~ţi, dispersată, ~e a. răspîndit, împrăştiat, risipit; **atenţie dispersată**, atenţie distributivă; lipsă de concentrare. [V. ***dispersa***].

dispérsie, dispersii f. **1.** împrăştiere, risipire: *ne produce ameţeala golurilor şi sentimentul dispersiunii.* CĂL.; **2.** descompunere a unei radiaţii compuse în radiaţiile monocromatice componente: *el a supus observaţiei dirijate fenomenul dispersiunii spectrale a luminei solare.* BL.; **3.** (chim.) stare de împrăştiere a unei substanţe în particule foarte fine, într-un mediu solid, lichid sau gazos; (şi: (înv.) **dispersiune**). [Din fr. ***dispersion***, lat. ***dispersio, -onis,*** germ. ***Dispersion***].

dispersiúne f. v. dispersie.

dispersív, ~i, dispersivă, ~e a. care permite dispersia: *forme laxe şi dispersive.* [Din fr. ***dispersif***].

dispersór, dispersoare n. dispozitiv care reglează amestecul combustibil în carburator. [***Dispersa*** + *-or*].

displáce vb. v. displăcea.

display [displéi] n. **1.** dispozitiv de vizualizare folosit la calculatoare; **2.** afişaj electronic care conţine un grup de cifre, folosit la instrumentele de măsură; **3.** caracter tipografic sau literă aldină cursivă. [Din engl. ***display***].

displazíe, displazii f. (med.) anomalie în dezvoltarea unui ţesut sau unui organ. [Din fr. ***dysplasie***].

displăceá, displác vb. (intr.) a-i fi neplăcut, a nu fi pe plac, a nu agrea: *si-ntoarse-napoi faţa ca prin instinct de fugă deşi nu-i displăcuse a junelui figură.* HEL.; (şi: **displace**). [Din it. ***dispiacere*** (după *plăcea*)].

displăcére, displăceri f. (rar) sentiment de repulsie pentru ceva: *cetirea ei ne aruncă o umbră de displăcere, ca şi cum ar fi imaginea unei fiinţe iubite, care-i caricaturizată.* IBR. [V. ***displăcea***].

displăcút, ~ţi, displăcută, ~e a. neplăcut, dezagreabil: *omul suprasensibil va avea mult mai multe emoţii displăcute şi mult mai multă durere decît plăcere.* IBR.; (adv.) *a fost afectat displăcut ... de orientalismul vieţii, în care el, parizianul fin, era silit să trăiască.* IBR. [V. ***displăcea***].

dispnée f. (med.) greutate în respiraţie datorată unor boli ale inimii sau ale aparatului respirator. [Din fr. ***dyspnée***, lat. ***dyspnoea***].

dispnéic, ~ci, dispneică, ~ce a. şi m., f. (med.) (bolnav) de dispnee. [Din fr. *dyspnéique*].

disponíbil, ~i, disponibilă, ~e a. 1. de care se poate dispune: *serviciile cultice aduse morţilor consumau timpul disponibil al egiptenilor.* BL.; *bani disponibili;* 2. care se află în disponibilitate: *ofiţer disponibil;* 3. care este apt, înclinat pentru ceva; 4. care nu este ocupat; liber: *domnule ... mă felicit că vă găsesc disponibil.* AL. // n. sumă de bani sau de alte bunuri fără o destinaţie imediată şi de care se poate dispune. [Din fr. ***disponible***, lat. ***disponibilis***].

disponibilitáte, disponibilităţi f. 1. faptul de a fi disponibil; **în disponibilitate**, scos din slujbă, din funcţie; eliberat din serviciu: *fost membru la tribunalul judecătoriei ..., însă astăzi în disponibilitate.* AL.; **a pune** (sau **a trece**) **în disponibilitate**, a concedia; a elibera din funcţie: *era o adresă a ministerului prin care i se punea în vedere că este trecut în disponibilitate.* GHEŢIE; 2. lucru de care se poate dispune; rezervă; **disponibilităţi bugetare**, sume de bani nefolosite care constituie rezerva unei instituţii; 3. (fig.) înclinare către ceva; predispoziţie: *orizontul temporal inconştient imprimă o pecete tuturor disponibilităţilor noastre lirice.* BL.; 4. stare sufletească în care sentimentele şi raţiunea se manifestă libere: *manifestă o disponibilitate de care nu se crezuse capabil pînă atunci.* GHEŢIE; 5. trăsătură de comportament concretizată prin bunăvoinţă şi înţelegere; solicitudine. [Din fr. ***disponibilité***].

dispozá, dispozez vb. (înv.; intr.) a dispune: *sila morală a noroadelor abrogheză cîteodată puterea dritului particular de a dispoza după plac de un lucru.* RUSSO. [Din fr. ***disposer***].

dispozát, ~ţi, dispozată, ~e a. (înv.) dispus, înclinat: *nu eram dispozat a mă face tălmaci.* NEGR. [Din fr. ***disposé***].

dispozitív, dispozitive n. 1. (jur.) parte a unei legi, a unei sentinţe etc. care cuprinde punctele ce urmează să fie executate: *aflăse oare posibilitate la noi de a se aplica legea, observîndu-se dispozitivul ei?* OD.; 2. ansamblu de piese care îndeplineşte o funcţie determinată într-un sistem tehnic: *în faţa magaziei care închidea fundul curţii se afla un dispozitiv primitiv de răsucit frînghiile.* TUD.; *dispozitivul unui aparat fotografic*; 3. dispunere în teren a trupelor în vederea unor operaţii militare. [Din fr. ***dispositif***].

dispoziţie, dispoziţii f. 1. mod în care este dispus, aşezat un lucru sau un ansamblu de obiecte: *a schimba dispoziţia unei camere*; 2. aranjare a părţilor unui discurs; 3. stare sufletească: *de mult n-am fost într-o dispoziţie atît de bună.* GHEŢIE; 4. prevedere obligatorie cuprinsă într-un act normativ; **la dispoziţie**, la îndemînă: *această propoziţie ne pune la dispoziţie termenii întru definirea istoriei.* BL.; **a fi** (sau **a se afla, a sta**) **la dispoziţia cuiva**, a fi gata să satisfacă ordinele, dorinţele cuiva: *paginile revistei noastre le stau în continuare la dispoziţie.* CR; 5. hotărîre, ordin: *căpitanul mi-a spus să aştept dispoziţia domniei voastre.* TUD.; 6. înclinaţie de a face ceva sau spre ceva: *are dispoziţie pentru arte;* (şi: (înv.) **dispoziţiune**). [Din fr. ***disposition***, lat. ***dispositio, -onis,*** germ. ***Disposition***].

dispoziţiúne f. v. dispoziţie.

dispréţ n. lipsă de consideraţie; atitudine dispreţuitoare faţă de cineva sau de ceva: *omul mare îşi arată dispreţul pentru lucrurile acestei vieţi.* IBR.; (fig.) *dispreţul morţii;* **de dispreţ**, care exprimă lipsă de consideraţie; care dovedeşte desconsiderare; dispreţuitor: *îşi lipea nasul de vitrine şi scotea interjecţii de încîntare sau de dispreţ.* GHEŢIE; **cu dispreţ**, dispreţuitor: *[era] cam cu dispreţ pentru galon.* SAD.; (adv.) *Baiazid privind la dînsul, în întreabă cu dispreţ.* EM.; (şi: (înv.) **despreţ**). [Din it. ***disprezzo***].

dispreţuí, dispreţuiesc vb. (tr.) 1. a trata cu dispreţ; a manifesta dispreţ faţă de cineva sau de ceva: *pînă acuma n-am avut nevoie de acest meşteşug şi l-am dispreţuit.* SAD.; 2. a nu lua în seamă; a nesocoti: *suma într-adevăr nu era de dispreţuit.* TUD.; *viteazul dispreţuieşte moartea.* [***Dispreţ*** + ***-ui***].

dispreţuíre, dispreţuiri f. acţiunea de a dispreţui: *islamul e aplecat mai curînd să se bucure de lume şi nu cultivă dispreţuirea ascetică a vieţii.* BL. [V. ***dispreţui***].

dispreţuít, ~ţi, dispreţuită, ~e a. care este tratat cu dispreţ; care este desconsiderat: *oare poate ca să fie suferinţă mai cumplită ... decît cea pe care o naşte dragostea dispreţuită?* MACED. [V. ***dispreţui***].

dispreţuitór, ~i, dispreţuitoáre a. 1. (şi subst.) care dispreţuieşte, care manifestă dispreţ; batjocoritor: *boierii, dispreţuitori ai românismului, apăsau de moarte clasele de jos.* IBR.; 2. care exprimă dispreţ, care dovedeşte dispreţ: *omuleţul frunzări buletinele de analiză cu o mină dispreţuitoare.* GHEŢIE; (adv.) *mulţi călători ne-au vorbit cam dispreţuitor despre spiritul practic, despre felul tehnic şi neînaripat al chinezilor.* BL.; (şi: (înv.) **despreţuitor**). [***Dispreţui*** + ***-tor***].

dispropórţie, dispropórţii f. lipsă de proporţie: nepotrivire: *disproporţia între spaţiul real şi curgerea imaginaţiei sau a vorbelor se accentuează.* CĂL; (şi: (înv.) **disproporţiune**). [Din fr. ***disproportion,*** germ. ***Disproportion***].

dispropórţional, ~i, dispropórţională, ~e a. disproporţional. [Din fr. ***disproportionnel***].

dispropórţionalitáte, dispropórţionalităţi f. însuşirea de a fi disproporţional. [Din germ. ***Disproportionalität***].

dispropórţionát, ~ţi, dispropórţionată, ~e a. lipsit de proporţie; exagerat, nepotrivit, disproporţional: *nişte simple şi fireşti întîrzieri produc în sufletul ei zdruncinări disproporţionate.* CĂL.; (adv.) *căruţa a pornit disproporţionat de zgomotoasă pentru sărăcia ei umilă.* IBR. [Din fr. ***disproportionné***].

dispropórţiúne f. v. disproporţie.

disprósiu n. element chimic trivalent din familia lantanidelor. [Din fr. ***dysprosium***].

dispuitór a. şi m., f. v. dispunător.

dispunătór, ~i, dispunătoáre a. şi m., f. (înv.) (persoană) care dispune de cineva sau de ceva; stăpîn, stăpînitor: *bucură-te împărăteasa lumiei şi despuitoare rodului omenesc.* VARL.; *deosebirea dintre noi şi dispuitorii Europei.* EM.; (şi: **despuitor, dispuitor**). [Lat. ***disponere*** + ***-ător***].

dispúne, dispun vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) aşeza într-o anumită ordine: *sub picioruşele lor sună prundul de pe aleile dispuse în amfiteatru.* VLAH.; *a dispune trupele*; 2. (intr.) a avea la dispoziţie, a putea utiliza după plac; (înv.) a dispoza: *ar şti cu vremea să dispună în mod discreţionar de un bun atît de preţios.* EM.; *a dispune de averea sa*; 3. (tr.) a da dispoziţie, a hotărî, a ordona; (absol.) *imediat ce va putea dispune singură, va lichida Barbaroaga.* REBR.; 4. (refl.) a se veseli, a căpăta bună dispoziţie; 5. (tr.) a pregăti pentru un anumit scop: *asistăm la manoperele unei bătrîne ... de a dispune pe Margarita, femeie măritată, în favoarea unui îndrăgostit.* CĂL.; 6. (intr.) a învinge într-o competiţie sportivă: *echipa locală a dispus de cea a oaspeţilor.* [Din lat. ***disponere***, fr. ***disposer***].

dispúnere, dispuneri f. 1. acţiunea de a (se) dispune şi rezultatul ei; 2. (înv.) stare sufletească, dispoziţie: *glasul chiar, înmuiat în lacrime, are un nu ştiu ce mlădios care se-nvoieşte cu dispunerile inimii.* OD. [V. ***dispune***].

dispús, ~şi, dispusă, ~e a. 1. gata să ..., înclinat să ...: *doamna Genoveva era foarte dispusă să-l creadă.* SAD.; 2. aflat într-o stare sufletească (bună sau rea): *era foarte bine dispusă în dimineaţa aceea.* GHEŢIE; *nu-i bine dispus azi.* [V. ***dispune***].

disputá, dispút vb. 1. (înv.; refl.; tr. şi intr.) a discuta (în contrariu) asupra unui lucru: *apusenii să desputa întruna ce-au fost mai întîi, ou sau găină?* B.-DEL.; *a disputa despre gusturi*; 2. (tr.) a lupta pentru obţinerea unui lucru; a concura pentru ...: *o droaie de peţitori ... îşi disputau mîna ei.* NEGR.; *a disputa un premiu*; 3. (refl.) a avea loc, a se desfăşura: *competiţia se dispută duminică*; 4. (tr.) a contesta (cuiva) un drept, o situaţie etc.: *nimeni n-are dreptul nicicum a-ţi disputa pe viitor cea parte din fericirea ta.* BOL.; (şi: (înv.) **desputa**). [Din fr. ***disputer***, lat. ***disputare***].

disputábil, ~i, disputabilă, ~e a. care poate fi disputat. [Din fr. ***disputable***].

disputáre, disputări f. faptul de a (se) disputa. [V. ***disputa***].

disputát, ~ţi, disputată, ~e a. 1. care provoacă discuţii, controverse: *problemă disputată*; 2. care dă naştere la o luptă vie pentru victorie: *meci disputat.* [V. ***disputa***].

dispútă, dispute f. 1. discuţie în contradictoriu între persoane care nu au aceeaşi opinie despre un lucru: *motivul interdicţiei e încă subiect de dispute exegetice.* BL.; 2. luptă pentru întîietate; întrecere (sportivă), competiţie. [Din fr. ***dispute***].

distánt, ~ţi, distantă, ~e a. 1. rezervat, necomunicativ: *era distant acum, cu gura plină de vorbe amare pentru prezent.* CĂL.; 2. care se află la distanţă; depărtat, distanţat. [Din fr. ***distant***].

distanţá, distanţez vb. 1. (tr.) a aranja lăsînd intervale; a rări: *a distanţa ghivecele cu flori*; 2. (refl.) a se depărta de un punct fix, de ceva sau de cineva; a lăsa în urmă, a întrece: *barca se distanţează de mal*; (p. ext.) *se distanţează pînă la dezinteresare de lume.* BL.; (tr.) *ştiinţa şi-a pus o ţintă care inevitabil o distanţează de destinul creator al omului.* BL.; 3. (fig.; refl.) a se deosebi în idei, în concepţii; a depăşi ca valoare: *creaţia lui Eminescu se distanţează de cea a predecesorilor.* [Din fr. ***distancer***].

distanţáre, distanţări f. faptul de a (se) distanţa: *rămîne o mărturie cu privire la distanţarea de care el s-a arătat capabil în raport cu teologia.* BL. [V. ***distanţa***].

distanţát, ~ţi, distanţată, ~e a. care se află la distanţă unul de altul; separat unul de altul. [V. ***distanţa***].

distánţă, distanţe f. 1. spaţiu sau interval care separă două obiecte; depărtare: *străbat ca nişte corpuri aievea distanţa de la obiect la ochi.* BL.; (fig.) *de la o vreme, distanţa dintre noi începu să se micşoreze.* GHEŢIE; **la distanţă**, la oarecare depărtare: *rămaseră lătrînd şi schelălăind la distanţă.* SAD.; **de la distanţă**, de la un punct relativ îndepărtat: *am citit eu de la distanţă în gîndurile d-tale.* PETR.; **a ţine pe cineva la distanţă**, v. **ţine**; 2. interval de timp dintre două evenimente, dintre două momente: *naşterea lor a fost la o distanţă de cîteva luni*; 3. diferenţă între persoane sau lucruri: *distanţa dintre suveran şi supuşii săi.* [Din fr. ***distance***, lat. ***distantia***].

distanţiér, distanţiere n. 1. piesă care menţine distanţa reglementară între părţi sau elemente ale unui agregat, ale unei maşini etc.; 2. instrument pentru măsurarea distanţelor mici dintre nave. [***Distanţă*** + ***-ier***].

distăiná vb. v. destăina.

distén n. silicat natural de aluminiu, de culoare albăstruie sau gălbuie şi cu luciu sidefiu. [Din fr. ***disthène***].

disténsie, distensii f. 1. capacitate a unor organe sau structuri vegetale de a se lungi sub acţiunea unei forţe; 2. (med.) întindere sau umflare patologică a unui organ. [Din fr. ***distension,*** lat. ***distensio, -onis***].

distíh, distihuri n. grup de două versuri care alcătuiesc o strofă: *versificaţia începe de la distih, de la prima simetrie.* CĂL. [Din lat. ***distichon***, fr. ***distique***].

distíl, ~i, distilă, ~e a. (arhit.) care prezintă două coloane la faţadă: *templu distil.* [Din fr. ***distyle***].

distilá, distilez vb. (tr.) a separa prin fierbere părţile volatile ale unei substanţe şi a le condensa prin răcire: *alcoolul se obţine distilînd vinul, cerealele etc.* [Din fr. ***distiller***, lat. ***distillare***].

distilábil, ~i, distilabilă, ~e a. care poate fi distilat. [Din fr. ***distillable***].

distiláre, distilări f. 1. acţiunea de a distila; 2. (fig.) cizelare, rafinare: *se remarcă o necurmată destilare a acestei idei.* BL. [V. ***distila***].

distilát, ~ţi, distilată, ~e a. şi n. (produs) obţinut prin distilare: *apă distilată; benzina este un distilat al petrolului.* [V. ***distila***].

distilatór, ~i, distilatoáre m., f. persoană care distilează. // n. aparat cu care se face distilarea. [Din fr. ***distillateur***].

distilaţie, distilaţii f. (înv.) acţiunea de a distila; distilare. [Din fr. ***distillation***, lat. ***distillatio, -onis***].

distilerie, distilerii f. instalaţie pentru distilare: *distilerie de spirt*; (fig.) *în alambicuri şi distilerii, poetul îşi fierbe mereu sufletul pentru a-i extrage chintesenţa.* CĂL. [Din fr. ***distillerie***].

distínct, ~ţi, distinctă, ~e a. **1.** care se deosebeşte; diferit, deosebit: *copilăria este o perioadă distinctă din viaţa omului;* **2.** clar, lămurit, desluşit: *sunet distinct.* [Din fr. ***distinct***, lat. ***distinctus***].

distinctív, ~i, distinctivă, ~e a. prin care se deosebeşte un lucru de altul; caracteristic: *este o particularitate esenţială şi distinctivă a fiinţei umane.* BL. [Din fr. ***distinctif***].

distincţie, distincţii f. **1.** faptul de a (se) distinge: *se impun unele serioase distincţii asupra cărora de altfel am insistat şi în lucrări anterioare.* BL.; **2.** ceea ce stabileşte o deosebire; diferenţă: *semn de distincţie*; **3.** atitudine, ţinută, înfăţişare aleasă; eleganţă: *avea o înfăţişare de distincţiune şi de gravitate, care-l încîntă.* SAD.; **4.** decoraţie sau titlu care se acordă cuiva pentru anumite merite: *acolo a terminat liceul cu distincţie şi s-a înscris la litere.* VLAH.; *au mai fost invocate în acelaşi sens şi numele altor scriitori decoraţi cu această distincţie.* CF.; (şi: (înv.) **distincţiune**). [Din fr. ***distinction***, lat. ***distinctio, -onis***].

distincţiúne f. v. distincţie.

distínde vb. v. destinde.

distínge, disting vb. **1.** (tr.) a deosebi un lucru de altul (cu simţurile sau cu mintea): *versul mai trebuie să procedeze şi prin inversiunea frazei, care contribuieşte a-l distinge de proză.* MACED.; *a distinge binele de rău*; **2.** (refl.) a se remarca, a se evidenţia: *Grandea se distingea la alcătuirea ierbarelor.* CĂL.; **3.** (tr.) a acorda o distincţie; a da caracter de superioritate: *virtutea şi meritul disting pe oameni;* **4.** (tr.) a desluşi, a observa, a vedea lămurit: *oricît m-am străduit, n-am izbutit să disting ceva.* GHEŢIE. [Din fr. ***distinguer***, lat. ***distinguere***].

distíngere, distingeri f. faptul de a (se) distinge; distincţie: *analiza acestei bucăţi ne poate ajuta să facem unele distingeri interesante între posibilităţile talentului acestui scriitor.* IBR. [V. ***distinge***].

distíns, ~şi, distinsă, ~e a. **1.** care se remarcă prin însuşiri superioare; deosebit, remarcabil: *cu cele mai distinse salutări vă comunicăm.* CAR.; **2.** plin de distincţie: *e o persoană foarte distinsă şi amabilă.* GHEŢIE; **3.** care denotă eleganţă, fineţe, educaţie: *are o comportare distinsă.* [V. ***distinge***].

distóm, distomi m. (biol.) vierme parazit de tipul gălbezei; (p. restr.) gălbează. [Din fr. ***distome***].

distonă, pers. 3 **distonează** vb. (intr.) a nu se potrivi, a fi în dezacord: *a spart pe furiş o oglindă veneţiană la care ţinea mult nevasta lui şi care distona în salon.* CĂL. [Din germ. ***distonieren,*** it. ***distonare***].

distonánt, ~ţi, distonantă, ~e a. care distonează; strident. [***Distona*** + ***-ant***].

distonănţă, distonanţe f. faptul de a distona; caracterul a ceea ce distonează. [***Distona*** + ***-anţă***].

distonáre, distonări f. acţiunea de a distona şi rezultatul ei. [V. ***distona***].

distonie, distonii f. dereglare funcţională a sistemului nervos vegetativ. [Din fr. ***dystonie***].

distorsioná, distorsionez vb. (tr. şi refl.) a produce sau a suferi o distorsiune; a (se) deforma. [De la ***distorsiune***].

distorsionánt, ~ţi, distorsionantă, ~e a. care produce distorsiuni. [***Distorsiona*** + ***-ant***].

distorsionáre, distorsionări f. acţiunea de a (se) distorsiona. [V. ***distorsiona***].

distorsionát, ~ţi, distorsionată, ~e a. care prezintă distorsiuni. [V. ***distorsiona***].

distorsiúne, distorsiuni f. 1. abatere (supărătoare) a unei imagini, a unei unde etc. de la normal; **2.** răsucire convulsivă a unei părţi a corpului. [Din fr. ***distorsion***, lat. ***distorsio, -onis***].

distrá, distrez vb. **1.** (refl.) a se veseli, a petrece timpul în mod plăcut: *să ne distrăm şi noi atunci ... cum putem.* NEGR.; **2.** (tr.) a amuza, a înveseli pe cineva: *toate acestea te distrează, te distrag şi-ţi limpezeşti gîndurile.* GHEŢIE; (refl.) *tînărul filozof se distrează conducînd discuţia cu mult sarcasm.* CĂL. [Din fr. ***distraire***].

distractív, ~i, distractivă, ~e a. care distrează; amuzant: *nu cunoaşte limba română şi se pot scoate din orice pagină exemple distractive de stîngăcie.* CĂL. [De la ***distracţie***].

distrácţie, distracţii f. **1.** ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; petrecere: *am şi eu nevoie de plimbare, de o distracţie.* PETR.; *a-şi procura distracţii*; **2.** lipsă de atenţie, neatenţie: *distracţiile tale te fac să scoţi cuvinte ce nu ar fi cu cale.* ALEX.; (şi: (înv.) **distracţiune**). [Din fr. ***distraction***, lat. ***distractio, -onis***].

distracţiúne f. v. distracţie.

distráge, distrag vb. (tr.) **1.** (**a distrage atenţia**) a abate atenţia de la o activitate, de la o preocupare: *rima este frumoasă cînd este suficientă, atunci cînd este prea bogată distrage atenţia.* IBR.; **2.** a îndepărta, a devia de la ceva: *realitatea obiectivă pe care trebuie s-o redai în proză, te distrage de la influenţele străine pe care le-ai suferit.* IBR.; **3.** (înv.) a face să iasă dintr-o anumită stare sufletească; a distra: *m-aş repezi îndată să vă văz, cu speranţa că v-aş putea oarecum distrage.* CAR. [Din lat. ***distrahere*** (după *trage*)].

distrágere, (rar) **distrageri** f. acţiunea de a distrage: *e un roman comic, scris în scopul distragerii spiritului, cu multă înlesnire.* CĂL. [V. ***distrage***].

distrás, ~şi, distrasă, ~e a. (înv.) **1.** distrat: *ea-l asculta ... uimită şi distrasă.* EM.; **2.** amuzat, înveselit: *rîdeam cu dezmierdare distraşi ca doi copii.* COŞB. [V. ***distrage***].

distrát, ~ţi, distrată, ~e a. cu gîndul aiurea; neatent: *părea distrată privind spre fereastră la frunzele de toamnă ce se desprindeau încet.* BAC. [V. ***distra***].

distribuí, distríbui vb. (tr.) a repartiza, a împărţi ceva la mai mulţi: *aşteaptă zadarnic musafiri, deoarece biletele de invitaţie n-au fost distribuite.* CĂL.; *a distribui provizii.* [Din fr. ***distribuer***, lat. ***distribuere***].

distribuíre, distribuiri f. faptul de a distribui: *văzînd că transportul de apă impură continuă, s-a hotărît sistarea distribuirii apei.* GHEŢIE. [V. ***distribui***].

distribuít, ~ţi, distribuită, ~e a. împărţit, repartizat. [V. ***distribui***].

distribuitór, ~i, distribuitoáre m., f. persoană care distribuie ceva: *acelaşi distribuitor dăduse aceeaşi invitaţie la mai mulţi trecători.* BAC. // n. piesă, mecanism, dispozitiv, maşină care serveşte la distribuirea unui material, a energiei etc. [***Distribui*** + ***-tor***].

distributív, ~i, distributivă, ~e a. **1.** care distribuie: **numeral distributiv**, numeral care indică repartizarea sau gruparea numerică a obiectelor; **atenţie distributivă**, atenţie care poate fi îndreptată în mai multe direcţii în acelaşi timp; **2.** (mat.) care reprezintă proprietatea de distributivitate. [Din fr. ***distributif***, lat. ***distributivus***].

distributivitáte f. proprietate a unei operaţii matematice sau logice de a putea fi efectuată separat asupra diferiţilor termeni dintr-o expresie, rezultatul obţinut fiind acelaşi ca şi în cazul cînd operaţia s-ar aplica întregii expresii. [Din fr. ***distributivité***].

distributór, distributoare n. dispozitiv care serveşte la distribuirea materialului, energiei etc.; distribuitor. [Din fr. ***distributeur***].

distribúţie, distribuţii f. **1.** faptul de a distribui; repartizare, împărţire: *nu cunoşteam prea bine distribuţia camerelor de la etaj.* GHEŢIE; *distribuţie de daruri*; **2.** (spec.) repartizare a rolurilor dintr-o piesă, dintr-o operă etc. la actori; ansamblul actorilor care joacă într-o piesă: *distribuţia a fost următoarea*; **3.** (lingv.) proprietate a unui element de a apărea sau nu în diferite contexte; totalitate a vecinătăţilor unui element; **4.** (tehn.) ansamblu de mecanisme care efectuează automat alimentarea unei maşini; (şi: (înv.) **distribuţiune**). [Din fr., engl. ***distribution***, lat. ***distributio, -onis,*** germ. ***Distribution***].

distribuţionál, ~i, distribuţională, ~e a. care ţine de distribuţie; **analiză distribuţională**, metodă de analiză în lingvistica structurală bazată pe descrierea distribuţiei elementelor. [Din fr. ***distributionnel,*** engl., germ. ***distributional***].

distribuţiúne f. v. distribuţie.

distríct, districte n. (în unele ţări) subdiviziune teritorială administrativă: *şi-a dat demisiunea din postul de prefect al districtului Vlaşca.* EM.; *România se împărţea în trecut în districte.* [Din fr. ***district***, lat. ***districtus***].

districtuál, ~i, districtuală, ~e a. care ţine de districte, referitor la districte. [Din it. ***distrittuale***].

distrófic, ~ci, distrofică, ~ce a. **1.** care aparţine distrofiei, referitor la distrofie; **2.** (şi m., f.) (persoană) care suferă de distrofie: *copil distrofic.* [Din fr. ***dystrophique***].

distrofíe, distrofii f. stare patologică constînd în alterarea structurii normale a unui ţesut, a unui organ etc. datorită unor tulburări de nutriţie. [Din fr. ***dystrophie***].

distructíbil, ~i, distructibilă, ~e a. (rar) care poate fi distrus. [Din it. ***distructibile,*** fr. ***destructible***].

distructív, ~i, distructivă, ~e a. care distruge; nimicitor: *critica lor este amară, distructivă, fără nici o intenţie de a pune ceva în loc.* IBR. [Din fr. ***destructif*** (după *distruge*)].

distructór, distructori m. (franţuzism; şi adj.) ceea ce distruge. [Din fr. ***destructeur***].

distrúcţie, distrucţii f. (înv.) distrugere, nimicire, ruinare. [Din fr. ***destruction***].

distrugătór, ~i, distrugătoáre a. care distruge; nimicitor. // n. navă de luptă cu viteză mare, care foloseşte tunuri şi torpile. [***Distruge*** + ***-ător***; cf. fr. ***destructeur***)].

distrúge, distrug vb. **1.** (tr.) a face să dispară; a nimici: *Cuvier enunţa teoria că pămîntul a trecut prin catastrofe uriaşe, care au distrus viaţa în repetate rînduri.* BL.; (refl.) *ar exista o periodicitate cosmogonică, lumea se formează şi se distruge periodic.* BL.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde averea, sănătatea, liniştea sufletească: *ştirea îngrozitoare l-a distrus; se distruge impresionîndu-se de orice.* [Din it. ***distruggere***].

distrúgere, distrugeri f. acţiunea de a (se) distruge şi rezultatul ei; nimicire, desfiinţare: *el a iniţiat cu deosebit zel campania de distrugere şi închidere a lăcaşurilor sfinte.* CF. [V. ***distruge***].

distrús, ~şi, distrusă, ~e a. (şi fig.) nimicit, dărîmat, ruinat: *scriitorii din clasa boierească distrusă au dat o literatură pesimistă.* IBR. [V. ***distruge***].

disuadá, disuadez vb. (livr.; tr.) a abate de la o hotărîre. [Din fr. ***dissuader,*** lat. ***dissuadere***].

disuasív, ~i, disuasivă, ~e a. (livr.) care determină schimbarea unei hotărîri: *argumente disuasive.* [Din fr. ***dissuasif***].

disuríe, disurii f. (med.) greutate de a urina. [Din fr. ***dysurie***].

diştérne vb. v. deşterne.

dítai a. (fam.) care este (foarte) mare; coşcogea. [Cf. ţig. ***dita*** „iată"].

dítamai a. (fam.) ditai. [***Ditai*** + ***mai***].

ditirámb, ditirambi m. **1.** (la greci şi la romani) imn în onoarea lui Bachus (Dionysos); **2.** poezie lirică plină de entuziasm, cu strofe neregulate: *poezia lirică se împarte, după cum ştim de prin liceu, în: odă, ditiramb, elegie etc.* IBR.; **3.** (fig.) laudă exagerată la adresa cuiva. [Din fr. ***dithyrambe***, lat. ***dithyrambus***].

ditirámbic, ~ci, ditirambică, ~ce a. **1.** de natura ditirambului; referitor la ditirambi: *articolele de gazetă sînt de asemenea poeme, ori ditirambice ori pamfletare.* CĂL.; **2.** plin de laude excesive;

emfatic: *fusese ucenicul egumenului ..., pentru care arată o admirație ditirambică.* CĂL.; *stil ditirambic;* (adv.) *romanul, ... recomandat ditirambic de Panait Istrati, a dat unora sentimentul că se află în fața unui nou scriitor.* CĂL. [Din fr. ***dithyrambique***, lat. ***dithyrambicus***].

diurétic, ~ci, diuretică, ~ce a. (med.) care provoacă sau ajută la eliminarea urinei. [Din fr. ***diurétique***, lat. ***diureticus***].

diuréză, diureze f. producere și eliminare a urinei; creștere a cantității de urină. [Din fr. ***diurèse***, lat. ***diuresis***].

diúrn, ~i, diurnă, ~e a. 1. care se face într-o zi, în timpul unei zile: *dramatismul e scos din faptul diurn și din valoarea intrinsecă a evenimentelor.* CĂL.; *mișcarea diurnă a pământului se face în 24 de ore;* 2. de zi, în timpul zilei: *flori diurne.* [Din fr. ***diurne***, lat. ***diurnus***].

diurnáș, diurnași m. (peior.) persoană care încasează bani nemunciți în forma diurnelor, indemnizațiilor: *diurnașii și cumularzii, oamenii ce nu știu nimic, nu au nimic, nu cred în nimic.* EM. [***Diurnă*** + ***-aș***].

diúrnă, diurne f. 1. indemnizație plătită pentru o zi de deplasare sau de misiune: *diurna de doi galbeni și gheșefturile cu moșiile statului sînt idealele vieții.* EM.; 2. sumă zilnică plătită unui zilier. [Din lat. ***diurna***].

diurníst, ~ști, diurnistă, ~e a. și m., f. (persoană) angajată și plătită cu ziua; zilier. [***Diurnă*** + ***-ist***].

div, ~i, divă, ~e a. și m., f. (persoană) înzestrată cu însușiri (artistice) excepționale: *a divului Horațiu poetică fîntînă.* AL.; (p. ext.) *Mia contemplă, fireşte, columna divului Traian.* CĂL. // f. (rar) artistă renumită: *diva ... apare pe scenă.* CAR. [Din it., fr. ***diva***].

divagá, divaghez vb. (intr.) a se abate de la subiect, a bate cîmpii. [Din fr. ***divaguer***, lat. ***divagari***].

divagáre, divagări f. faptul de a divaga; digresiune: *criticul nu are fermitatea negației și se ascunde în divagări literare și într-un laconism ironic.* CĂL. [V. ***divaga***].

divagáție, divagații f. abatere de la subiect; divagare: *vom reveni după o mică divagație, ce mi se pare în prealabil necesară.* BL. (și: (înv.) **divagațiune**). [Din fr. ***divagation***].

divagațiúne f. v. divagație.

divalént, ~ți, divalentă, ~e a. (chim.) bivalent: *radical divalent.* [Din fr. ***divalent***].

diván, divanuri și **divane** n. 1. (înv.) consiliu alcătuit din sfetnicii tronului la turci și în țările aservite: *după ce la divan să-așază, în chipul următoriu cuvîntează.* B.-DEL.; *înaltul divan;* 2. (înv.) tribunal suprem, prezidat de domnitor: *alergați îndată la divan ..., judecătorii s-au adunat.* AL.; 3. (înv.) adunare, ședință a consiliului tronului; **Divan ad-hoc**, adunare întrunită în 1857 la Iași și la București, care a cerut unirea Principatelor; 4. sală, clădire în care se adunau membrii consiliului; (p. ext.) loc de adunare, de consfătuire: *și mi-l duc într-un divan.* POP.; 5. (înv.) judecată, proces: *condicile de divan.* ALEX.; (glumeț) **a face cuiva divan pe spinare**, a bate pe cineva: *să-ți fac divan pe spinare și să te calc în picioare.* POP.; 6. (înv.) pat de scînduri înfundat, larg și puțin ridicat; 7. canapea (fără spătar): *s-a tologit așa, îmbrăcat cum era, pe un divan moale ca bumbacul.* CR.; 8. culegere de poezii orientale: *Divanul lui Hafiz.* // adv. **a sta divan**, a avea o atitudine solemnă (ca la divan): *cînd începe să cînte, tot satul îi stă divan.* PANN. [Din turc. ***divan***].

divaníst, divaniști m. (și adj.) (înv.) boier care făcea parte din divanul domnesc: *are trecere la boierii divaniști.* AL. [***Divan*** + ***-ist***].

divanít, divaniți a. boier divanit, (și subst.) boier care era membru al divanului; (p. ext.) persoană cu trecere pe lîngă domnitor: *despre tulburări în țară și viclenia unor boieri divaniți.* SAD. [***Divan*** + ***-it***].

divérge, pers. 3 **diverge** vb. (intr.) 1. a se răsfira, a merge depărtîndu-se: *razele diverg;* 2. (fig.) a fi în dezacord, a se deosebi: *două partide divergesc în păreri.* EM. [Din lat. ***divergere***, fr. ***diverger***].

divergént, ~ți, divergentă, ~e a. 1. care, plecînd dintr-un punct comun, se depărtează în direcții diferite: *linii divergente;* **lentilă divergentă**, lentilă care produce divergența razelor de lumină; 2. (fig.) opus, deosebit: *gîndirea a apucat chiar de la început pe drumuri foarte divergente.* BL.; *păreri divergente.* [Din fr. ***divergent***, lat. ***divergens, -ntis***].

divergénță, divergențe f. 1. (mat.) proprietate a unor drepte de a pleca dintr-un punct în direcții diferite; 2. (mat.) proprietate a unei serii de a nu avea o sumă determinată a termenilor ei; 3. (fig.) deosebire de opinii, de concepții; neînțelegere: *divergența a două partide decurge din interese.* EM.; (p. ext.) *există o divergență de conținut care frizează excluderea prin opoziție.* BL.; (și: (înv.) **divergínță**). [Din fr. ***divergence***, lat. ***divergentia***].

divergínță f. v. divergență.

divérs, ~și, diversă, ~e a. 1. diferit, variat, felurit: *conceptul și intuiția concretă aparțin unor planuri diverse de cunoaștere.* BL.; **fapt divers**, întîmplare banală; 2. (la pl.) tot felul de ...: *pe nepusă masă fu încercat de diverse suferințe derutante.* GHEȚIE. // f. (la pl.) chestiuni mărunte (și eterogene). [Din fr. ***divers***, lat. ***diversus***].

diversificá, diversífic vb. (tr.) a da aspecte, forme diferite: *uneori o diversifică prin dialectalisme.* CĂL.; *a diversifica lucrurile.* [Din lat. ***diversificare***, fr. ***diversifier***].

diversificáre, diversificări f. faptul de a diversifica: *prin diversificarea studiilor în ramurile gemene ale instrucțiunii secundare, se poate cîștiga un mare folos.* OD. [V. ***diversifica***].

diversionísm n. atitudine, manifestare diversionistă. [***Diversiune*** + ***-ism***].

diversioníst, ~ști, diversionistă, ~e a. de diversiune, cu caracter de diversiune, cu scopul de a provoca o diversiune. // m., f. persoană care provoacă (sau vrea să provoace) o diversiune. [***Diversiune*** + ***-ist***].

diversitáte, diversități f. caracterul de a fi divers; varietate, felurime: *s-a remarcat dintotdeauna diversitatea culorilor în natură.* BL. [Din fr. ***diversité***, lat. ***diversitas, -atis***].

diversiúne, diversiuni f. 1. încercare de a schimba cursul unei acțiuni, planurile cuiva, creînd probleme false; 2. acțiune politică întreprinsă cu scopul de a distrage atenția de la problemele reale ale vieții publice; 3. acțiune militară avînd scopul de a induce în eroare inamicul asupra propriilor intenții. [Din fr. ***diversion***, lat. ***diversio, -onis***].

divertícul, diverticule n. (anat.) mică prelungire a unui organ tubular. [Din fr. ***diverticule***].

divertisмént, divertismente n. 1. distracție, petrecere agreabilă, scurtă; amuzament: *undița a fost poate cel dintîi divertisment.* SAD.; *lecturi de divertisment;* 2. compoziție muzicală instrumentală cu caracter distractiv; 3. suită muzicală alcătuită dintr-o serie de piese cu caracter diferit; interludiu. [Din fr. ***divertissement***].

divertismentál, ~i, divertismentală, ~e a. (rar) distractiv: *măști divertismentale.* [***Divertisment*** + ***-al***].

diví, divesc vb. (înv.; intr.) a (se) minuna: *nu divi, frate, nice bănui!* DOS.; *dară ce divăi cu visul că-i mai lesne cu sufletul sinților a face, că trupul iaste slab, iară sufletul iaste putearnic.* DOS. [Din sl. ***diviti sa***].

divictár, divictari m. (înv.) boiernaș care se îngrijea de instrumentele de scris ale domnitorului: *vodă îmi zise: te fac divictar.* GHICA. [Din turc. ***divitdar***].

divíde, divid vb. (tr. și refl.) a (se) diviza, a (se) împărți: *s-a ivit obiceiul ca mai mulți candidați la un grad să-și ia titlul în aceeași zi spre a divide cheltuiala.* CĂL.; *a divide o moștenire; a divide 6 cu 2.* [Din lat. ***dividere***].

dividénd, dividende n. 1. (înv.) deîmpărțit; 2. parte din profit care revine unui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă: *vor prefera a-și ține acțiile și a-și lua dividendele în curs de nouăzeci de ani.* EM. [Din fr. ***dividende***, lat ***dividendus***].

divín, ~i, divină, ~e a. 1. care provine de la Dumnezeu; ceresc, dumnezeiesc: *țăranul n-aduce pe jgheaburi apă din rîu ca să cucureze divina ploaie.* CĂL.; *putere divină;* (subst. n.) *ea implică o transcendere a umanului în divin, o înclinare spre absolut.* BL.; (adv.) *de la acest moment crucial începe istoria divin garantată a salvării omului.* BL.; 2. religios, bisericesc: *serviciu divin;* 3. (fig.) care are însușiri superioare; minunat, perfect: *fă dar numele-ți să treacă între numele divine, celor ce au fost ai lumei nobili făcători de bine.* ALEX.; *o carte divină;* 4. asemeni zeilor: *divinul August.* [Din fr. ***divin***, lat. ***divinus***].

divinatóriu, ~ii, divinatorie, ~ii a. care ține de divinație, referitor la divinație: *gîndirea rațională, aservită pînă atunci imaginației divinatorii de natură mitică, intra în exercițiul autonomiei sale.* BL. [Din fr. ***divinatoire***].

divinație, divinații f. 1. pretinsă artă de a ghici viitorul: *spiritul chinez se încrede îndeosebi în ghicire, în divinațiune.* BL.; 2. (fig.) putere de pătrundere; (și: (înv.) **devinație, divinațiune**). [Din fr. ***divination***, lat. ***divinatio, -onis***].

divinațiúne f. v. divinație.

divinitáte, divinități f. (în credințele religioase) 1. esență, natură divină; dumnezeire: *un zeu mă face părtașă divinității sale.* NEGR.; 2. ființă supranaturală considerată ca stăpîn al lumii; Dumnezeu, zeu: *împăratul Constantin a clădit multe lăcașuri de cult pentru noua divinitate de stat.* BL. [Din fr. ***divinité***, lat. ***divinitas, -atis***].

divinizá, divinizez vb. (tr.) 1. a considera ca divinitate, a pune în rîndul zeilor: *focul multiform, ca stihie, este divinizat.* BL.; *romanii divinizau pe toți împărații;* (p. ext.) *Eminescu a fost divinizat într-o vreme ca poet al iubirii și al durerii.* CĂL.; 2. (fig.) a iubi foarte mult, a adora: *își divinizează copiii.* [Din fr. ***diviniser***].

divinizáre, divinizări f. faptul de a diviniza; îndumnezeire: *tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie.* EM. [V. ***diviniza***].

divizá, divizez vb. 1. (tr. și refl.) a (se) împărți în mai multe părți: *reactivul divizează molecula;* 2. (tr.) a împărți, a efectua operația aritmetică a împărțirii; 3. (tr. și refl.) a (se) dezbina, a (se) despărți în grupuri: *partidul s-a divizat din cauza luptei pentru funcții.* [Din fr. ***diviser***].

divizáre, divizări f. acțiunea de a (se) diviza și rezultatul ei. [V. ***diviza***].

divizát, ~ți, divizată, ~e a. împărțit (în mai multe părți, grupuri etc.): *se bucurau că aceștia erau acum divizați, consumîndu-se în lupte între ei.* BL. [V. ***diviza***].

divizíbil, ~i, divizibilă, ~e a. 1. care poate fi divizat: *molecula este divizibilă în atomi;* 2. care se împarte exact cu alt număr: *număr divizibil.* [Din fr. ***divisible***, lat. ***divisibilis***].

divizibilitáte f. 1. însușirea de a putea fi divizat: *în dreptul de moștenire se introduce divizibilitatea proprietăților între toți copiii.* BL.; 2. calitate a unui număr de a fi divizibil. [Din fr. ***divisibilité***].

divízie, divizii f. 1. mare unitate militară, constituită din două sau mai multe regimente: *cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta, spre Vid.* MAIOR.; *general de divizie;* 2. autoritate care comandă o astfel de unitate; comandamentul ei: *acum au ce raporta la divizie.* PETR.; 3. categorie de calificare a echipelor sportive (naționale). [Din rus. ***divizija***, fr. ***division***].

divizión, divizioane n. 1. subunitate alcătuită dintr-un regiment de artilerie; 2. (înv.) subunitate a unui regiment de cavalerie, compusă din mai multe escadroane. [Din fr. ***division***, rus. ***divizion***].

divizionár, ~i, divizionară, ~e a. 1. care ține de o divizie, referitor la o divizie; 2. referitor la o divizie sportivă: *campionat divizionar;* 3. **monedă divizionară**, monedă reprezentînd o fracțiune a unității legale. [Din fr. ***divisionnaire***].

diviziúne, diviziuni f. 1. fragment obținut prin-tr-o împărțire; împărțire, fragmentare: *în această complexiune e o unitate și, analizînd-o, noi facem diviziuni în stările sufletești.* IBR.; *diviziune administrativă;* **diviziunea (socială a) muncii**, împărțire a activității în ramuri sau operații specializate de sine stătătoare: *grație probabil diviziunii muncii, scriitorul nu mai este forțat să facă politică.* IBR.; **2.** linioară marcată pe scara sau pe cadranul unui instrument de măsură, care corespunde unei anumite valori; **3.** (aritm.) operație prin care se stabilește de cîte ori este cuprins un număr în altul; împărțire; **4.** (biol.) **diviziune celulară**, mod de înmulțire a celulelor. [Din lat. *divisio, -onis*, fr. *division*].

divizór, divizori m. număr întreg prin care se împarte exact alt număr întreg; împărțitor. [Din fr. *diviseur*, lat. *divisor, -oris*].

divórț, divorțuri n. **1.** desfacere legală a căsătoriei: *am intentat divorț și am hotărît să-mi reiau studiile.* GHEȚIE; **2.** (fig.) separație completă: *toate procesele creaturale sînt rezultatul unui divorț între Idee și Divinitate.* BL. [Din fr. *divorce*, lat. *divortium*].

divorțá, divorțez vb. **1.** (intr.) a se despărți prin divorț: *Ana simulează o corespondență cu un amant inexistent și divorțează.* CĂL.; **2.** (tr.) a despărți sau a face să se despartă prin divorț: *era să divorțeze pe femeia unui prefect.* DELAVR.; **3.** (fig.; intr.) a se separa definitiv: *în acel moment, biologia divorța definitiv de orice filosofie mecanicistă.* BL. [Din fr. *divorcer* (după *divorț*)].

divorțáre, divorțări f. faptul de a divorța: *Cristina, iubita lui, ar putea obține divorțarea de Belcineanu.* CĂL. [V. *divorța*].

divorțát, ~ți, divorțată, ~e a. care a fost căsătorit și s-a despărțit legal de soție (sau de soț): *el face cunoștință cu o tînără divorțată.* CĂL.; (subst.) *se entuziasmează de cultura relevată în jurnalul Sofiei, o divorțată pe care o ia în căsătorie.* CĂL. [V. *divorța*].

divulgă, divúlg vb. (tr.) a da în vileag ceva ascuns, a dezvălui o taină: *secretul profesional îmi interzice să divulg numele pacienților.* CĂL.; (refl. pas.) *am regretat numai faptul că nu mi se divulgase mai devreme secretul.* GHEȚIE. [Din fr. *divulguer*, lat. *divulgare*].

divulgáre, divulgări f. faptul de a divulga. [V. *divulga*].

divulgát, ~ți, divulgată, ~e a. care a fost făcut cunoscut; demascat, destăinuit. [V. *divulga*].

divulgatór, ~i, divulgatoáre m., f. persoană care divulgă (o taină, o veste etc.); (fig.) *mi-am îndeplinit ... datoriile mele către țară, și ca academic român și ca divulgator al cunoștințelor de arheologie românească.* OD. [*Divulga* + *-tor*].

dixieland [díxilend] n. stil ritmat, bazat pe alămuri, în jazul american; manieră de interpretare în acest stil. [Cuv. engl.].

dixtuór, dixtuoare n. lucrare muzicală compusă pentru zece voci sau zece instrumente; grup vocal sau instrumental care execută o astfel de lucrare. [Din fr. *dixtuor*].

dizabilitáte, dizabilități f. situație fizică sau mintală care limitează mișcarea, receptarea sau activitatea unei persoane; handicap, dezavantaj. [Din engl. *disability*].

dizaharídă, dizaharide f. substanță organică a cărei moleculă provine din condensarea a două molecule de monozaharide. [Din fr. *disaccharide*].

dizanalógic, ~ci, dizanalogică, ~ce a. (rar) lipsit de trăsături asemănătoare; cu care nu se poate face analogie: *formulează o relație între două sau mai multe fenomene dizanalogice.* BL. [*Des-*[1] + *analogic*].

dizanalogíe, dizanalogii f. (rar) lipsă a analogiei; absență a unor trăsături comune sau comparabile: *spiritul științific izbutește să introducă aici dizanalogia.* BL. [*Des-*[1] + *analogie*].

dizarmónic, ~ci, dizarmonică, ~ce a. (rar) care nu este armonios, care nu formează un tot. [*Des-*[1] + *armonic*].

dizarmoníe, dizarmonii f. (rar) lipsă a armoniei: *întîiul rezultat al genezei se bănuiește a fi fost o mare dizarmonie între cer și pămînt.* BL. [Din it. *disarmonia*].

dizentéric, ~ci, dizenterică, ~ce a. (med.) **1.** care ține de dizenterie, referitor la dizenterie; **2.** (și subst.) (om) care este bolnav de dizenterie. [Din fr. *dysentérique*, lat. *dysentericus*].

dizenteríe, dizenterii f. (med.) boală contagioasă manifestată prin dureri violente în abdomen și diaree cu sînge: *se îmbolnăvi, după știrea cea mai probabilă, de o prozaică dizenterie.* CĂL. [Din fr. *dysenterie*, lat. *dysenteria*].

dizertă vb. v. **diserta**.

dizertáție f. v. **disertație**.

dizéur, dizeuri [dizör] m. (rar) cîntăreț de muzică ușoară. [Din fr. *diseur*].

dizéuză, dizeuze [dizöză] f. (rar) cîntăreață de muzică ușoară. [Din fr. *diseuse*].

dizgrațiá, dizgrațiez vb. (tr.) a retrage cuiva favoarea, a lipsi de bunăvoință: *sîntem amenințați ... să fim dizgrațiați.* ALEX. [Din fr. *disgracier* (după *dizgrație*)].

dizgrațiát, ~ți, dizgrațiată, ~e a. **1.** căzut în dizgrație: *întîlnim acest dialog între rege și un fost curtean dizgrațiat.* CĂL.; **2.** (rar) dizgrațios, lipsit de farmec: *răsar fără necesitate în scrierile poeților noștri, potopind ideile sub umpluturile lor dizgrațiate.* MĂCED. [V. *dizgrația*].

dizgrátie, dizgrații f. pierdere a favorii, a protecției unui om puternic, influent; **a cădea în dizgrație**, a pierde favoarea, simpatia sau susținerea cuiva: *căzînd în dizgrația slujnicei Rezi, pe care o cultiva, e bătut de prietenul ei.* CĂL. [Din fr. *digrâce*, it. *disgrazia*].

dizgrațiére, dizgrațieri f. acțiunea de a dizgrația. [V. *dizgrația*].

dizgrațiós, ~și, dizgrațioásă, ~e a. lipsit de grație, de farmec; care displace, respingător: *nu are melancolie și elevație și expresia îi e dizgrațioasă.* CĂL.; *aer dizgrațios.* [Din fr. *disgracieux*].

dizidént m. v. **disident**.

dizolvá, dizólv 1. (tr.) a dispersa molecular o substanță în altă substanță (lichidă), obținînd o soluție: *să dizolvăm sau să topim un cristal.* BL.; *apa dizolvă sarea;* (refl.) *sarea se dizolvă în apă;* **2.** (tr.) a desființa o asociație, o organizație, o alianță etc.: *a dizolva o adunare; a dizolva o căsătorie;* **3.** (refl.) a se descompune (pierzîndu-și identitatea): *sub influența unui pozitivism de școală nouă, fizica amenință să se dizolve în experimentalism și matematism.* BL. [Din lat. *dissolvere*].

dizolvánt, ~ți, dizolvantă, ~e a. **1.** care are proprietatea de a dizolva: *lichid dizolvant;* **2.** (fig.) care dezagregă, nimicește: *filozofia dizolvantă a lui Schopenhauer.* VLAH. // m. substanță (lichidă) care are proprietatea de a dizolva; solvent: *apa este un dizolvant puternic.* [Din fr. *dissolvant*].

dizolváre, dizolvări f. **1.** acțiunea de a (se) dizolva; **2.** dispersare a unei substanțe în altă substanță (lichidă): *dizolvarea sării în apă;* **3.** desființare a unei societăți, a unei adunări etc.: *extrema stîngă hegeliană a făcut pasul decisiv spre dizolvarea metafizicei.* BL. [V. *dizolva*].

dizolvát, ~ți, dizolvată, ~e a. 1. care se află dispersat în altă substanță, cu care formează o soluție: *medicament dizolvat;* **2.** care a fost desființat: *partid dizolvat.* [V. *dizolva*].

dîlboánă, dîlboane f. (înv.) groapă, adîncitură mare: *sosîm la strimnină cu dîlbonă adîncă și mare.* DOS. [Din sl. **dlŭbina*, cf. bulg. *dlăbina*, sb. *dubljina*].

dîlmă, dîlme f. (reg.) **1.** formă de relief cu aspectul unui deal mic alungit; **2.** grămadă de pămînt pietros; **3.** loc unde se unesc două văi. [*Dîmb* + *gîlmă*].

dîmb, dîmburi n. ridicătură de pămînt mai mică decît dealul (și avînd formă conică): *pe la prînzul cel mare, iacătă-mă-s și eu de după un dîmb.* CR. [Din magh. *domb*].

dîmbulét, dîmbulețe n. diminutiv al lui dîmb; dîmb mic; dîmbușor: *în mijlocul acelui eleșteu se ridica un dîmbuleț.* ISP. [*Dîmb* + *-uleț*].

dîmbușór, dîmbușoare n. dîmbuleț. [*Dîmb* + *-ușor*].

dînș pron. pers. v. **dînsul**.

dînsul, dînșii, dînsa, dînsele pron. pers.: el, ei, ea, ele: *spre dînș calu-ntețește, arginteanul stă, nici să clătește.* B.-DEL.; *se miră toată lumea de învățătura dînsului.* ISP.; **(a fi) sigur de dînsul**, v. **sigur**; (pop.) **ca pe dînsul** (sau **dînsa**), strașnic, grozav: *trîntește baba în mijlocul casăi ș-o frămîntă cu picioarele, ș-o ghigosește ca pe dînsa.* CR. // m., f. (pop.) soț, soție. // f. pl. (pop.) **1.** ielele: *stai pe loc, ce, te-au apucat dînsele?* ISP; **2.** reumatism: *descîntec de dînsele;* (și: (înv.) **dîns**). [*De* + *însul* (*înșii, însa, însele*)].

dîrá vb. v. **dîrî**.

dîră, dîre f. **1.** urmă (continuă) lăsată pe traseu de un obiect tîrît sau prin curgerea unui lichid, a unei materii granulare etc. din recipientul în care se transportă: *două dîre de spumă tulburau fața mării.* TUD.; *pe dîra de sînge se urmărește vînatul;* **2.** urme lăsate pe pămînt, pe zăpadă etc. de picior: *iepurele fricos și vulpea vicleană ... se silesc a-și minți gonacii și a încurca dîra lor printre tulpinile despuiete.* OD.; **3.** urmă de miros (de parfum): *lăsase pe urma ei o dîră de miros de aer.* HOGAȘ; **4.** dungă, rază de lumină: *prin dîra de lumină se vede o umbră.* CAR. [Din sl. *dira*].

dîrdálá, dîrdale f. (reg.) **1.** flecar; om de nimic: *obraznică dîrdală.* AL.; **2.** cal slab, mîrțoagă; **a ajunge slugă la dîrdală**, a ajunge într-o stare de decădere. [*Dîrd*(*îi*) + *-ală*].

dîrdăí vb. v. **dîrdîi**.

dîrdîí, dîrdîi și (rar) **dîrdîiesc** vb. (intr.) **1.** (înv.) a vibra, a răsuna: *coardele viorii dîrdîiau;* **2.** a tremura de frig, de frică etc.: *dacă mi-aș fi scos paltonul, aș fi început cu siguranță să dîrdîi.* GHEȚIE; **3.** a clănțăni: *dinții îi dîrdîie în gură;* **4.** (fig.; și tr.) a vorbi mult și fără rost; a trăncăni: *ce mai dîrdîiește guleratu cel de ciocoi?* AL.; **5.** a critica, a bîrfi: *n-ar mai dîrdăi degeaba asupra căișorilor mei.* CR.; **6.** a se cutremura, a se clătina; a dudui: *ferestrele dîrdîie de forța vîntului;* (și: **dîrdăi**). [Onomat.].

dîrdîiálă, dîrdîieli f. **1.** tremurătură, scuturătură, dîrdîit: *cuprins de o nouă dîrdîială de friguri.* CAR.; **2.** clănțănit din dinți; **3.** (fig.) trăncăneală, flecăreală. [*Dîrdîi* + *-eală*].

dîrdîíre, dîrdîiri f. faptul de a dîrdîi; dîrdîitură. [V. *dîrdîi*].

dîrdîít n. dîrdîială: *ridicate în mici salturi de aburi, capacele vibrau într-un continuu dîrdîit metalic.* GHEȚIE. [V. *dîrdîi*].

dîrdîitór, ~i, dîrdîitoáre a. și m. f. **1.** (persoană) care dîrdîie; **2.** (reg.) (persoană) care vorbește mult, care bîrfește, care critică: *dar tu, dîrdîitoarea necuratului, acu mai ai gură să mai strigi?* MAT. [*Dîrdîi* + *-tor*].

dîrdîitúră, dîrdîituri f. dîrdîire. [*Dîrdîi* + *-tură*].

dîrdoră, dîrdori f. **1.** toi, zor: *în dîrdora jocului nimeni n-are vreme să bage în seamă înghesuiala.* ST.; *în dîrdora luptei.* ST.; **2.** poftă, ardoare: *dîrdora însurătoarei;* **3.** belea, bucluc, necaz: *am tras o durdură bună căutîndu-le.* CR.; (și: (reg.) **durdură**). [Din bulg. *dărdorja*].

dîrî, dîrăsc vb. (pop.; tr.) a se deplasa lăsînd o dîră (și strivind în cale): *să-mi încurci fînețele, să-mi dîrăști livezile.* POP; (și: **dîra**). [De la *dîră*].

dîrjálă, dîrjale f. (reg.) 1. băț lung și gros; bîtă, ciomag; (p. ext.) mîner al unei unelte; coadă; **2.** prăjină lungă a îmblăciului. [Din bulg. *dărzalo*].

dîrjíe f. v. **dîrzie**.

dîrioágă, dîrloage f. **1.** mîrțoagă, cal slab și bătrîn: *slugă oloagă după dîrloagă.* PANN; **2.** (fig.) om neînsemnat, nevrednic; **a fi** (sau **a se băga, a ajunge**) **slugă la dîrloagă**, a fi (sau a ajunge) sub comanda, sub conducerea unui netrebnic: *dacă n-am ținut samă de vorbele lui am ajuns slugă la dîrloagă.* CR. [Et. nec.; cf. bulg. *drăgla*].

dîrlóg, dîrlogi m. cureaua frîului cu care este ţinut calul (la călărie): *apucă caii de dîrlogi.* ISP. [Cf. *dîrloagă*].

dîrlogéi, dîrlogei n. (pop.) diminutiv al lui dîrlog: *este-un cal legat ... şi pe el mi-l ţin ... vro cinci comişei: doi de dîrlogei.* POP. [*Dîrlog* + *-el*].

dîrmói n. v. dîrmon.

dîrmoiá, dîrmoiez vb. (reg.; tr.) a cerne; (absol.) *dîrmoiasă şi cernură, neghina de grîu să aleagă nu putură.* CANT.; (fig.; refl. pas.) *sfaturile greale se zbătea şi lucrurile mai se dîrmoia.* CANT. [*Dîrmoi* + *-a*].

dîrmón, dîrmoane n. 1. ciur cu găuri mari pentru cernut seminţe; **a trece** (sau **a da**) **prin ciur şi prin dîrmon, a)** a căpăta experienţă trecînd prin multe: *a învăţat carte pînă la glezne şi e trecut prin ciur şi prin dîrmon.* PANN; **b)** a examina amănunţit, a cerceta: *celelalte vînturau, dau prin ciur şi prin dîrmon neajunsurile Sultănichii.* DELAVR.; **2.** cantitate din ceva cît încape într-un astfel de ciur: *un dîrmon de grăunţe;* (şi: (reg.) **dîrmoi**). [Din gr. mod. *dromóni*, bulg. *dărmon*].

dîrmotín, dîrmotini m. (reg.) plantă care formează tufe spinoase (*Ononis, arvensis* şi *spinosa*). [Din gr. mod. *drimítis* „miros acru"].

dîrmóz, dîrmozi m. arbust cu frunze late, cu flori albe şi cu fructe în formă de boabe roşii (*Viburnum lantana*). [Din gr. mod. *drimúosou*].

dîrstár, dîrstari m. (reg.) piuar. [*Dîrstă* + *-ar*].

dîrstă, dîrste f. piuă pentru bătut dimia, postavul etc. [Cf. bulg. *dreastea*].

dîrválă, dîrvale f. 1. muncă grea, istovitoare; **de dîrvală**, de muncă: *cai de dîrvală;* **2. a face pe cineva de dîrvală**, a batjocori, a ocări pe cineva: *i-am făcut de dîrvală.* AL. [De la *dîrváli* (<*dîrvar*)].

dîrvár, dîrvari m. (înv.) slujitor care aducea lemne la curţile boiereşti: *scutelnici, pescari, văcari, vînători şi dîrvari.* FIL. [Din bulg. *dărvar*].

dîrz, ~ji, dîrză, ~e a. 1. mîndru, semeţ: *să apase pe dîrza lor cerbice.* AL.; **2.** curajos, îndrăzneţ, cutezător: *deschise uşa-n lături şi se-nţepeni dîrz dinaintea bătrînei.* VLAH.; **3.** neînduplecat, neclintit: *îi rămînea dîrza voinţă de a face carieră politică.* CĂL.; **4.** aprig, înverşunat: *am făcut o sforţare dîrză să mă înfrîng.* PETR. [Din sl. *drŭzŭ*].

dîrzár, dîrzari m. (reg.) tînăr din suita miresei. [*Dîrz* + *-ar*].

dîrzénie f. 1. îndrăzneală, curaj, cutezanţă; **2.** înverşunare, perseverenţă. [*Dîrz* + *-enie*].

dîrzíe f. (înv.) **1.** îndrăzneală, hotărîre curaj: *alta-i dîrjiia cea de păcat şi alta-i mintea cea de vitejie.* DOS.; *dîrzia cai buestri înteţeşte.* B.-DEL.; **2.** (p. ext.) cutezanţă; arogantă, semeţie: *el te-a învăţat a vorbi cu atîta dîrzie?* NEGR.; (şi: (înv.) **dîrjie**). [*Dîrz* + *-ie*].

djúrstvă f. v. dejurstvă.

do m. unul dintre cele şapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta întîi din gama majoră tip. [Din it. *do*].

doágă, doage f. 1. bucată de lemn de forma unei scînduri încovoiate care intră în componenţa unui vas strîns cu cercuri: *zvîrlea cu doage şi cu funduri de poloboc în toate părţile.* CR.; **a-i lipsi cuiva o doagă** sau **a fi într-o doagă**, a se comporta anormal: *tatăl său băgase degeaba de seamă că fiului îi lipsea o doagă.* MACED.; **a lipsi multe doage**, a avea multe defecte: *văd că lipsesc multe doage în colonie.* SAD.; **2.** (p. ext.) corp al unui recipient (rotund): *Caraiman a mîngîiat cornul, i-a cercetat doaga subţire şi îmbucătura cu meşteşug rotunjită la vîrf.* SAD.; **3.** (fig.) stare, fire; fel de a fi: *cu birălul iese uşor omul la capăt, numai să-i cunoască doaga lui.* SL.; *a fi în doaga morţii;* **a ajunge** (sau **a veni, a cădea**) **în doaga cuiva**, a ajunge la fel cu cineva lipsit de valoare sau sucit la fire: *parc-aş fi ajuns în doaga palamariului de la Sfîntu Onofrei.* AL.; **a ajunge** (sau **a da**) **în doaga copiilor**, a avea judecata slăbită (din cauza bătrîneţii): *în ajunul alegerilor a ajuns în doaga copiilor.* EM.; **a lăsa în doaga lui**, a lăsa pe cineva cum este, fără a încerca să-l schimbi. [Lat. *doga*].

doámnă, doamne f. 1. (înv.) soţie de monarh sau de prinţ: *ce faci tu copilă? zise doamna mare.* BOL.; **2.** stăpînă; (fig.) *doamna mărilor şi-a nopţii varsă linişte şi somn.* EM.; **3.** termen de politeţe întrebuinţat izolat sau înaintea numelui unei femei căsătorite: *a doua zi trebuia să se prezînte directorului şcoalei şi să ducă un pachet la o doamnă.* BAC.; **4.** femeie superioară, nobilă: *e o femeie distinsă, plină de fineţe, o adevărată doamnă.* GHEŢIE; **5.** (compus; bot.) **doamna-mare** sau **doamna-codrului**, mătrăgună (*Atropa belladonna*). [Lat. *dom(i)na*].

doar adv. 1. (reg. **au doar**; de obicei în propoziţii interogative; întăreşte valoarea exclamativă sau dubitativă) oare: *ce tot faci, de nu scrii carte? doar hîrtia s-a scumpit, ori pe mine m-ai urît?* POP.; *au doară vii să dzici că din fire aşa ieşti tocmită...?* CANT.; *doar va veni?* **2.** (exprimă ideea de posibilitate sau de probabilitate) poate, probabil: *din partea lor mi-am luat toată nădejdea; doar tu să fii mai viteaz.* CR.; (repetat) *te dedai la exagerăţii de limbaj, că doar-doar îţi vei da ţie şi altora impresia că simţi.* IBR.; **fără doar şi poate**, fără îndoială, absolut: *Antistene a pus degetul fără doar şi poate pe un aspect esenţial al gîndirii.* BL.; **3.** (exprimă insistenţa) desigur, vezi bine, cum se ştie: *vreme trecuse la mijloc doar, cît am umblat horhăind cine ştie pe unde.* CR.; *casa doar e a lui;* **doar nu dau** (sau **nu vin**) **turcii**, v. **turc**; **4.** (exprimă ideea unei delimitări sau unei restricţii) numai: *accesul la tipografie era permis doar prin intermediul editurilor de stat.* CF.; *nu cînta, doar mormăia;* **că doar**, deoarece, fiindcă: *vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci.* CR.; **doar că nu ...**, aproape că ..., puţin a lipsit să nu ...: *a pierdut multe examene, doar că nu a rămas repetent;* **5.** nu mai mult de ... (sau decît ...), numai: *a mîncat doar două linguri de mîncare. //* f. **într-o doară**, la noroc, la întîmplare: *se hotărî să vie într-o doară.* ISP.; (şi: (pop.) **doară**). [Lat. *dehora*].

doáră adv. v. doar.

doáscă, doaşte şi **doasce** f. 1. (pop.) scîndură; **2.** (înv. şi reg.) copertă (de carte); **din doască în doască**, de la un capăt la altul: *toată după-amiaza Dimitrie şi-o folosi răsfoind din doască în doască cele patru ziare.* GHEŢIE. [Din sl. *dosca*].

dóbá f. v. tobă.

dóberman, dobermani m. rasă de cîine de talie mijlocie, cu părul scurt şi lucios. [Din germ. *Dobermann*].

dobitóc, ~ci, dobitoácă, ~ce n. animal patruped (domestic): *împreună cu dînsul era şi din dobitoacele pămîntului şi din păsările ceriului.* ANTIM. *//* a şi m., f. (om) prost, stupid, idiot: *din ce în ce dau peste dobitoci.* CR.; *cupa aceea de cositor era menită acestui cap dobitoc al meu.* SAD. [Din sl. *dobytŭkŭ*].

dobitocésc, ~şti, dobitoceáscă, ~eşti a. 1. de dobitoc, care ţine de dobitoc: *împărăţia dobitocească, ca şi a noastră cea omenească, statornicie vecinică n-are.* ALEX.; **2.** de om stupid; prostesc: *acelaşi dispreţ inconştient şi dobitocesc.* VLAH. [*Dobitoc* + *-esc*].

dobitocéşte adv. ca un dobitoc; brutal. [*Dobitoc* + *-eşte*].

dobitocíe, dobitocii f. fel de a fi al omului prost, nerod; faptă sau vorbă prostească: *ai avut dobitocia să le plăteşti?* AL. [*Dobitoc* + *-ie*].

dobîndă, dobînzi f. 1. (înv.) pradă de război: *cu toate oştile şi cu toată dobînda.* BĂLC.; **a sluji în dobîndă**, a merge la război avînd numai drept la pradă: *slujind în dobîndă şi iubitori de bogăţie, ei dobîndiseră mult de la Mihai.* BĂLC.; **2.** sumă de bani care se plăteşte pentru un împrumut, reprezentînd un procent din suma împrumutată: *dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii şi scadenţei lor.* VLAH.; *dobîndă 5 la sută;* **3.** cîştig, profit: *noi nu umblăm după dobîndă personală ..., ci voim spor pentru folosul obştii.* SAD.; *mai bine cu un deştept la pagubă decît cu un prost la dobîndă.* [De la *dobîndi*].

dobîndí, dobîndesc vb. (tr.) 1. a cîştiga, a obţine ceva prin muncă, prin perseverenţă: *în casa noastră primindu-l bine, a lui favoare să dobîndim.* AL.; **2.** a primi, a căpăta; a obţine: *am lăsat-o să mai crească, minte-n cap să dobîndească.* POP.; **3.** a face rost, a procura: *Nastratin Hogea ... nouă măgari dobîndind.* PANN; **4.** (înv.) a cuceri: *ştiu că englezii mă vor ucide, crezînd că după moartea mea vor dobîndi ţara Franciei.* OD. [Din sl. *dobyti* (*dobondon*)].

dobîndíre, dobîndiri f. 1. faptul de a dobîndi; cîştigare, obţinere: *pentru dobîndirea notei la teza de mai, ... dădeau sărindare la biserici.* SAD.; **2.** (înv.) cîştig, izbîndă, reuşită: *să dea voo dobîndire întru toată sfiinţiia tuturor.* COD.VOR. [V. *dobîndi*].

dobîndít, ~ţi, dobîndită, ~e a. obţinut, cîştigat, realizat. [V. *dobîndi*].

dobîndítór, dobînditori m. (rar) persoană care dobîndeşte. [*Dobîndi* + *-tor*].

doborî, dobór vb. (tr.) 1. a da jos, a răsturna, a dărîma: *a fost doborît de furtună un bătrîn stejar uriaş ca un baobab.* CĂL.; (refl. pas.) *un altar ce se doboară cînd vin trăsnete de sus.* COŞB.; **2.** a face să cadă; a prăbuşi: *să doboare ... cocorii, răpezind asupră-le agerii săi şoimi.* OD.; **3.** (fig.) a birui, a copleşi: *despre ziuă, somnul o doborî, şi adormi şi ea.* CR.; **4.** a înfrînge, a supune, a răpune pe cineva: *luminatul împărat ... a doborît pe toţi duşmanii.* SAD.; **5.** (sport) a depăşi (recordul existent). [*De* + *oborî*].

doboríre, doborîri f. acţiunea de a doborî şi rezultatul ei. [V. *doborî*].

doborît, ~ţi, doborîtă, ~e a. 1. căzut, dărîmat (la pămînt): *a ajuns la copacul doborît;* **2.** (fig.) învins, zdrobit, distrus (sufleteşte). [V. *doborî*].

doborîtór, ~i, doborîtoáre a. care doboară. [*Doborî* + *-tor*].

dóboş, doboşuri n. tort din foi de aluat suprapuse şi cu cremă de ciocolată între ele. [Et. nec.].

doboşár m. v. toboşar.

doboşér m. v. toboşar.

dobrogeán, ~eni, dobrogeană, ~ene a. care aparţine Dobrogei sau populaţiei ei, referitor la Dobrogea sau la populaţia acesteia: *pe ţărmul dobrogean, ... s-a aflat o comoară cu bani de aur.* SAD. *//* m., f. persoană (originară) din Dobrogea: *voinţa dobrogenilor este consultabilă.* EM. [*Dobrogea* n. pr. + *-ean*].

dobrogeáncă, dobrogence f. femeie din Dobrogea. [*Dobrogean* + *-că*].

dobzálă, dobzălez vb. (reg.; tr.) a bate zdravăn; a snopi în bătaie: *ei, taci, ... că te-oi dobzăla eu.* CR. [Cf. magh. *dobzani*].

doc[1] n. ţesătură de bumbac din care se fac salopete, haine de vară etc.: *un soi de canadiană largă de doc, căptuşită cu blană de ren.* CĂL. [Din engl. *duck*].

doc[2], docuri n. bazin înconjurat de diguri, în care intră vapoarele pentru a fi încărcate şi descărcate: *docurile îl surprind cu pădurea de catarguri, munţii de saci şi de coleturi.* CĂL.; **2.** magazie pentru mărfuri într-un port. [Din fr., engl. *dock*].

docăr, docare n. trăsură uşoară cu două sau cu patru roţi: *într-un docar mic cît o găoace de nucă, ... se suiră Floricica cu domnul Georges.* HOGAŞ. [Din fr., engl. *dog-cart*].

docént, docenţi m. grad didactic onorific în învăţămîntul superior: *examenul de habilitate ... i-ar fi adus titlul de docent.* GHEŢIE. [Din germ. (*Privat-*) *Dozent*].

docénţă, docenţe f. titlul şi funcţia de docent; examen pentru obţinerea acestui titlu: *îşi susţine luni examenul de docenţă.* PETR. [Din it. *docenza*].

dochér, docheri m. muncitor care lucrează în docuri. [Din fr., engl. *docker*].

docíl, ~i, docilă, ~e a. supus, ascultător, uşor de condus: *pacientul se întinse docil pe canapea.* GHEŢIE; *copil, cal docil.* [Din fr. *docile*, lat. *docilis*].

docilitáte f. însuşirea de a fi docil; supunere: *să continuăm a urma cu docilitate indicaţiunile figurii de mai sus.* BL.; *docilitatea e prima condiţie a progresului.* [Din fr. *docilité*, lat. *docilitas, -atis*].

docimazíe, docimazii f. 1. cercetare care se făcea în vechea Atenă asupra cetăţenilor care urmau să primească diferite funcţii; 2. cercetare a cauzelor unui deces prin probe speciale de laborator; 3. cercetare prin care se determină proporţia metalelor din minereuri. [Din fr. ***docimasie***, gr. ***dokimasia***].

docimológic, ~ci, docimologică, ~ce a. care ţine de docimologie, referitor la docimologie. [Din fr. ***docimologique***].

docimológie f. disciplină care studiază examenele şi concursurile, în scopul îmbunătăţirii condiţiilor şi structurii lor. [Din fr. ***docimologie***].

doct, ~ţi, doctă, ~e a. 1. învăţat, erudit: *cei mai docţi şi mai mari autori vechi sînt citaţi.* CĂL.; 2. care reflectă erudiţie; care conţine informaţii erudite: *călătorie aiuritoare prin cele mai docte texte.* CĂL. [Din fr. ***docte***, lat. ***doctus***].

dóctor, doctori m. 1. specialist în medicină, cu studii superioare: *trimise două ore mai tîrziu o soră, care-l invită să-l urmeze în cabinetul doctorului.* GHEŢIE; 2. titlul academic cel mai înalt acordat de instituţii de învăţămînt superior sau de cercetare; persoană care are acest titlu: *şi-a procurat diploma de doctor în filozofie.* CĂL.; *doctor în litere, ştiinţe, drept;* 3. (fam.) persoană foarte pricepută într-un anumit domeniu; (şi: (pop.) **doftor**). [Din lat. ***doctor***, fr. ***docteur***, germ. ***Doktor***].

doctorál, ~i, doctorală, ~e a. 1. (înv.) relativ la doctor; specific doctorilor: *sub marii ochelari doctorali ascundea o viaţă intimă de un foc nebănuit.* CĂL.; 2. (fig.) grav; pedant; arogant: *grav şi doctoral..., i-am ţinut o prelegere.* IBR.; *ton doctoral.* [Din fr. ***doctoral***].

doctoránd, ~zi, doctorandă, ~e m., f. candidat, aspirant la examenul de doctorat: *vecinic doctorand în multe ştiinţi nefolositoare.* EM. [Din germ. ***Doktorand***].

doctorantúră f. (rar) perioadă în care cineva este doctorand. [Din rus. ***doktorantura***].

doctoráş, doctoraşi m. diminutiv al lui doctor; (peior.) medic lipsit de valoare: *trebuia să-mi păzesc poarta cetăţii de doctoraşii şi studenţii care se învîrteau hămesiţi în jurul ei.* GHEŢIE. [***Doctor*** + ***-aş***].

doctorát, doctorate n. 1. treapta cea mai înaltă în calificarea oamenilor de ştiinţă: *doi ani îmi luase teza de doctorat în filozofie.* PETR.; 2. examen dat în vederea obţinerii acestei trepte: *a trecut doctoratul în drept la Paris.* CĂL. [Din fr. ***doctorat***, lat. ***doctoratus***, germ. ***Doktorat***].

doctoreásă, doctorese f. (pop. şi fam.) 1. soţie de doctor; 2. doctoriţă; 3. femeie care tratează bolile prin mijloace empirice. [***Doctor*** + ***-easă***; cf. fr. ***doctoresse***].

doctoríe, doctorii f. medicament: *acele scrisori vorbesc de doctoriile pe care le utiliza Eminescu în boala sa.* IBR.; (şi: (înv.) **doftorie**). [***Doctor*** + ***-ie***].

doctoriţă, doctoriţe f. femeie cu studii medicale superioare; doctoreasă. [***Doctor*** + ***-iţă***].

doctrinál, ~i, doctrinală, ~e a. referitor la o doctrină, de doctrină: *decizie doctrinală.* [Din fr. ***doctrinal***].

doctrinár, ~i, doctrinară, ~e a. care aparţine unei doctrine, referitor la o doctrină: *momentul clarificărilor doctrinare ... ar trebui depăşit.* CR.; (adv.) *poetul cade într-un iluzionism susţinut doctrinar.* CĂL. // m. persoană care formulează sau susţine o doctrină: *doctrinarii mercantilismului austriac profesează credinţa că nervul şi sufletul unei ţări ar fi banul.* BL. [Din fr. ***doctrinaire***, germ. ***doktrinär***, ***Doktrinär***].

doctrínă, doctrine f. totalitatea ideilor, principiilor şi tezelor fundamentale ale unui sistem de gîndire: *doctrina psihanalitică ... a izbutit să înmlădie un univers întreg după legea sa.* BL.; *doctrina creştină.* [Din fr. ***doctrine***, lat. ***doctrina***, germ. ***Doktrin***].

doctrinizá, doctrinizez vb. (rar; tr.) a face să-şi însuşească, să profeseze o doctrină: *a fost influenţat, doctrinizat de către primul teoretician al teoriei fenominaliste a limbii.* IBR. [***Doctrină*** + ***-iza***].

documént, documente n. 1. act vechi, dovadă scrisă; scriere: *am avut oameni care au adunat documente.* IBR.; *studiul documentelor istorice;* 2. înscris oficial sau particular prin care se atestă un fapt, se conferă sau se recunoaşte un drept etc.: *va avea la mînă preţiosul document peste două-trei zile.* GAL.; *document eliberat de poliţie;* 3. (p. ext.) text scris sau tipărit: *acesta posedă un document compromiţător.* CĂL. [Din lat. ***documentum***, fr. ***document***, germ. ***Dokument***].

documentá, documentez vb. 1. (refl.) a se informa amănunţit (din documente): *a început să se documenteze în domeniul istoriei antice;* 2. (tr.) a dovedi, a susţine ceva pe bază de documente: *în loc să demonstreze progresul, documentează nimicul.* CĂL. [Din fr. ***documenter***, germ. ***dokumentieren***].

documentái, ~i, documentală, ~e a. (înv.) întărit prin documente: *autorul începe prin a determina, documental, întinderea teritorială a poporului român.* CĂL.; *studiu documental.* [***Document*** + ***-al***].

documentár, ~i, documentară, ~e a. 1. cu valoare de document: *materialul documentar şi planul lucrării s-au păstrat.* GHEŢIE; 2. care se bazează pe document; de document: *de un deosebit interes documentar pentru mentalitatea estetică a poetului este culegerea de conferinţe şi studii asupra liricilor universali.* CĂL. // n. film care prezintă fapte reale. [Din fr. ***documentaire***].

documentáre, documentări f. 1. acţiunea de a (se) documenta; informare: *am putut să plec în stagii de documentare în ţară şi străinătate şi să editez cîteva culegeri de studii.* CR.; 2. documentaţie, argumentare, probare: *studiul se bazează pe o bună documentare.* [V. ***documenta***].

documentaríst[1], ~şti, documentaristă, ~e m., f. persoană care are funcţia de a face documentarea ştiinţifică într-o anumită problemă. [***Documentare*** + ***-ist***].

documentaríst[2], ~şti, documentaristă, ~e m., f. autor de filme documentare. [Din fr. ***documentariste***, germ. ***Dokumentarist***].

documentaristíc, ~ci, documentaristică, ~ce a. care ţine de documentarist sau de documentare, referitor la documentarist sau la documentare. [***Documentar*** + ***-istic***].

documentát, ~ţi, documentată, ~e a. 1. întemeiat pe documente, elaborat pe bază de documentaţie: *studiu documentat;* 2. dovedit, susţinut pe bază de documente: *opinie documentată;* 3. care cunoaşte bine situaţia; informat: *sîntem documentaţi în tot ceea ce priveşte viaţa elementară a satului.* CĂL. [V. ***documenta***].

documentáţie, documentaţii f. totalitatea mijloacelor de informare relative la un domeniu sau la o problemă: *vrednică de stimă este întîi de toate la Hasdeu documentaţia istorică.* CĂL. [Din fr. ***documentation***, germ. ***Dokumentation***].

dódă, dode f. (reg.) 1. doină; 2. lele, nană. [V. ***dadă***].

dodecaédric, ~ci, dodecaedrică, ~ce a. 1. care ţine de dodecaedru, referitor la dodecaedru; 2. care formează un dodecaedru. [Din fr. ***dodécaédrique***].

dodecaédru, dodecaedre n. şi (rar) **dodecaedri** m. poliedru cu douăsprezece feţe: *Platon închipuia apa, focul, pămîntul, aerul, eterul, ca fiind alcătuite din corpuscule de forme geometrice regulate (cuburi, icosaedri, dodecaedri).* BL. [Din fr. ***dodécaèdre***].

dodecafónic, ~ci, dodecafonică, ~ce a. care aparţine dodecafonismului, referitor la dodecafonism. [Din fr. ***dodécaphonique***].

dodecafoníe f. dodecafonism. [Din fr. ***dodécaphonie***].

dodecafonísm n. (muz.) tehnică de compoziţie bazată pe folosirea tuturor celor douăsprezece sunete ale gamei cromatice, considerate ca fiind de aceeaşi valoare şi renunţînd la legăturile tonale normale; dodecafonie. [Din fr. ***dodécaphonisme***].

dodecafoníst, ~şti, dodecafonistă, ~e a. dodecafonic. // m. compozitor care foloseşte dodecafonismul. [Din fr. ***dodécaphoniste***].

dodecagón, dodecagoane n. poligon cu douăsprezece laturi; (adj.) *aruncarea în zăpadă, pe stradă, a panerului dodecagon.* CĂL. [Din fr. ***dodécagone***].

dodecagonál, ~i, dodecagonală, ~e a. care ţine de dodecagon, referitor la dodecagon; care are la bază un dodecagon: *piramidă dodecagonală.* [Din fr. ***dodécagonal***].

dodecár, dodecari m. (înv.) veche monedă turcească de aur care a circulat în ţările româneşti, echivalentă cu doisprezece lei vechi: *numără cele cincisprezece pungi de bani în mahmudele, dodecari, funduci şi rubiele.* FIL. [Din gr. mod. ***dodekária*** „duzină"].

dodecasiláb, dodecasilabe a. şi n. (vers) care are douăsprezece silabe. [Din fr. ***dodécasyllabe***, lat. ***duodecasyllabus***].

dodecasilábic, ~ci, dodecasilabică, ~ce a. care are douăsprezece silabe; dodecasilab: *vers dodecasilabic.* [Din fr. ***dodécasyllabique***].

dodeí, dodeiesc vb. (înv.; tr.) a deranja, a supăra: *alta nemic să n-aibă să le dodeiască, lui Dumnezeu tot ceasul să stea să slujască.* DOS. [Din sl. ***dodbjiti***].

dodeiálă, dodeieli f. (înv.) necaz, supărare: *o porumbiţă împuţită şi întinată zbura împrejur dînsul şi-i da multă dodeială de putoare.* DOS. [***Dodei*** + ***-eală***].

dódie, dodii f. vorbă prostească, prostie, inepţie: *spune numai dodii;* **în dodii**, aiurînd; fără noimă: *vorbeşti şi tu ia aşa în dodii cîteodată.* CR. [Et. nec.].

dodóla f. (reg.) paparudă. [Din sb. ***dodola***].

dodoloáie f. (reg.) paparudă. [De la ***dodola***].

dodolói m. (reg.) om ud pînă la piele (ca paparuda). [De la ***dodola***].

dodónic, ~ci, dodonică, ~ce a. care ţine de somn, de starea de somnolenţă, de lipsa de veghe: *totul e inundat de sentinţe dodonice.* CĂL. [Cf. fr. ***dodo*** „somn"].

dodorăş, dodoraşi m. (rar) odor: *dodoraşul tatei.* AL. [***Odor*** + ***-aş***].

dóftor m. v. **doctor**.

doftorí, doftoresc vb. (pop.; tr. şi refl.) a (se) trata de o boală (cu mijloace empirice); a doftorici: *noi ne ducem ca să doftorim pe acel nepot.* SAD. [De la ***doftor***].

doftoricésc, ~şti, doftoriceáscă, ~eşti a. (pop.) de doctor, medical: *a învăţat meşteşugul doftoricesc de la felceri turceşti.* EM. [***Doftor*** + ***-icesc***].

doftorící, doftoricesc vb. (pop.; tr. şi refl.) a doftori: *pe cît se pare, avea intenţia să mă doftoricească.* GHEŢIE. [***Doftor*** + ***-ici***].

doftoríe f. v. **doctorie**.

doftorít n. (pop.) tratare a bolilor: *slujba doftoritului.* [V. ***doftori***].

doftoroáie, doftoroaie f. (pop.) 1. femeie (bătrînă) care vindecă bolile cu mijloace empirice: *doftoroaia l-a frecat cu oţet de trandafir.* CAR.; 2. doctoriţă; 3. soţie de doctor: *cum n-aş vrea să fiu doftoroaie, monsiu Franţ!* CAR. [***Doftor*** + ***-oaie***].

dog, dogi m. rasă de cîine de talie mare, cu botul lat şi turtit: *dogii alergaseră în salturi lungi şi moi spre terasă.* PETR. [Din fr. ***dogue***, engl. ***dog***].

dogár, dogari m. meşter care face vase din doage de lemn: *dogarii înfundau bolobocul.* ISP. // n. (pl. **dogare**) unealtă în formă de seceră, folosită de dogar: *fiecare meşter are trei dogare de diferite mărimi.* [***Doagă*** + ***-ar***].

dogăríe[1], dogării f. meseria dogarului. [***Dogar*** + ***-ie***].

dogăríe[2], dogării f. 1. atelierul dogarului; 2. (colectiv) cantitate de obiecte lucrate din doage. [***Doagă*** + ***-ărie***].

dóge, dogi m. prim magistrat în vechile republici italiene: *la ora ce s-adună a dogilor vechi umbre pe maluri şovăind.* AL. [Din it. ***doge***].

dogí, dogesc vb. (refl.) 1. a se desface, a se sparge, risipindu-şi doagele: *butile s-au dogit;* (tr.)

uscăciunea dogeşte butoaiele; (fig.) *luară pe babă de păr ş-o izbiră cu capul de părei până i-l dogiră.* CR.; **2.** (p. ext.) a se strica: *clopotele se dogeau.* POP; **3.** (fig.) a răguşi, a suna răguşit: *glasul mi se dogise.* AL. [De la ***doagă***].

dogít, ~ţi, dogită, ~e a. **1.** cu doagele desfăcute, desprinse din cercuri: *butoi dogit*; **a suna a dogit**, a produce sunetul caracteristic unui vas cu doagele desfăcute, plesnite: **2.** răguşit, hîrcîit, spart: *se auzi un glas dogit, răzbind ca din fundul butoiului.* TUD.; *avea vocea dogită*; (adv.) *tălăngile, trist, tot sună dogit.* BAC. [V. ***dogi***].

dogmátă, dogmate f. (înv.) dogmă religioasă: *pre mulţi au străluminat cu dăscăliia dogmatelor şi poruncilor.* DOS. [Din gr. mod. ***dogma, -matis***].

dogmátic, ~ci, dogmatică, ~ce a. **1.** care ţine de dogme, referitor la dogme; care se sprijină pe dogme: *trecerea la catolicism ... implică o seamă de modificări dogmatice.* BL.; *teologie dogmatică*; **2.** care respinge verificarea, nuanţarea, posibilitatea schimbării; **rigid**: *este o estetică dogmatică şi dualistă.* CĂL.; *ton dogmatic* // m., f. **1.** persoană care se comportă potrivit unor dogme; (rar) dogmatist: *în fond el e un dogmatic, obişnuit cu separaţiile clare.* CĂL.; **2.** persoană care susţine şi aplică dogmatismul. [Din lat. ***dogmaticus***, fr. ***dogmatique***, germ. ***dogmatisch, Dogmatiker***].

dogmátică f. parte a teologiei care cuprinde dogmele unei religii: *există fără îndoială în dogmatica creştină şi formule care ... pot lua eventual o înfăţişare dialectică.* BL. [Din lat. ***dogmatica***, fr. ***dogmatique***, germ. ***Dogmatik***].

dogmaticésc, ~şti, dogmaticeáscă, ~eşti a. (înv.) dogmatic: *plecîndu-sî patriarhului ce i-au trimis, dederă hărturiile, propozuind şi ei multe cuvinte dogmaticeşti.* DOS. [Din gr. mod. ***dogmatik(ós)*** + ***-esc***].

dogmatísm n. atitudine rigidă, dogmatică, care operează cu teze acceptate necritic: *pune note artiştilor cu un dogmatism de cronicar bătrîn.* CĂL. [Din fr. ***dogmatisme***, germ. ***Dogmatismus***].

dogmatíst, ~şti, dogmatistă, ~e m., f. (rar) dogmatic. [Din fr. ***dogmatiste***].

dogmatizá, dogmatizez vb. **1.** (tr.) a învăţa dogmele; (absol.) *biserica s-a identificat totdeauna cu năzuinţa de a dogmatiza.* BL.; **2.** (intr.) a vorbi pe un ton sentenţios, rigid. [Din fr. ***dogmatiser***].

dogmatizábil, ~i, dogmatizabilă, ~e a. (rar) care poate deveni dogmă: *un tot ce e transcendent trebuie să fie dogmatic şi dogmatizabil.* BL. [***Dogmatiza*** + ***-bil***].

dogmatizánt, ~ţi, dogmatizantă, ~e a. care dogmatizează; care transformă în dogmă; care profesează dogmele: *a fost înfrînt de curentul dogmatizant, mult mai sfios şi mai modest în realizările sale.* BL. [***Dogmatiza*** + ***-ant***].

dogmatizáre, dogmatizări f. **1.** acţiunea de a transforma în dogmă, de a da aspect de dogmă: *făceau totuşi întîii paşi spre dogmatizarea doctrinei creştine.* BL.; **2.** expunere pe un ton dogmatic, sentenţios. [V. ***dogmatiza***].

dógmă, dogme f. **1.** principiu fundamental al unei religii, care nu poate fi supus criticii: *dogmele prea sfinte a legii creştineşti.* AL.; **2.** teză politică, filozofică etc. acceptată fără dovezi şi în mod necritic. [Din lat. ***dogma***, fr. ***dogme***].

dogoáre, dogori f. căldură arzătoare, arşiţă; (reg.) dogor: *gios la stîlpul hornului, la dogoarea focului.* POP. [De la ***dogori***].

dogón, dogoni m. persoană care aparţine unei populaţii ce trăieşte în vestul Africii (Republica Mali); (adj.) *universul dogon.* [Din fr. ***Dogons***].

dogór n. (reg.) dogoare; (fig.) *dogorul dragostei.* ISP. [De la ***dogori***].

dogoreálă, dogoreli f. faptul de a dogori; dogoare: *sub dogoreala din ce în ce mai scăzută a cerului.* VLAH. [***Dogori*** + ***-eală***].

dogorí, dogoresc vb. **1.** (intr.) a răspîndi o căldură puternică; a arde: *mormanul de jeratic dogoreşte şi aruncă un polei, cald şi rumen, pe peretele din faţă.* DELAVR.; *soarele dogorea*; **2.** (tr. şi refl.) a (se) încinge, a (se) înfierbînta: *la foc mă dogoresc*; **3.** (fig.; intr.) a roşi, a fi aprins, înfierbîntat (de emoţie, de căldură etc.); **a dogori obrazul cuiva (de ruşine)**, a face pe cineva de ruşine: *i-am dogorit obrazul părintelui de ruşine.* CR. [Din bulg. ***dogorja***, sb. ***dogoreti***].

dogoríre, dogoríri f. 1. faptul de a dogori; răspîndire de căldură puternică; **2.** expunere la căldură. [V. ***dogori***].

dogorít, ~ţi, dogorită, ~e a. 1. înfierbîntat, ars; pîrlit; **2.** (rar) dogoritor: *din creştetul cerului dogorit, razele cad drept ca nişte săgeţi de arc.* VLAH. [V. ***dogori***].

dogoritór, ~i, dogoritoáre a. care dogoreşte: *arşiţa cea dogoritoare a zilei.* EM. [***Dogori*** + ***-tor***].

dóhot n. (reg.) substanţă uleioasă de natură vegetală folosită în special la ungerea osiilor carului: *a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn.* CR. [Din ucr. ***dohoti***].

dohotár, dohotari m. (reg.) persoană care prepară sau vinde dohot. [***Dohot*** + ***-ar***].

dohótniţă, dohotniţe f. (reg.) vas în care se păstrează dohotul. [***Dohot*** + ***-niţă***].

doi, dóuă num. card. număr care, în numărătoare, are locul între unu şi trei: *unu şi cu unu fac doi*; **una şi cu una fac două**, e limpede; **una, două**, foarte des, mereu: *şi una, două, la pupăză, de nu ştiau cei din casă ce tot caut în pod aşa de des.* CR.; **nici una, nici două**, fără multă vorbă; imediat: *şi, nici una, nici două, haţ! pe ied de gît.* CR.; **cu una, cu două**, cu uşurinţă, uşor: *nu crede cu una, cu două cîte i se spun, ci vrea să aibă iscălitură la mînă.* EM.; **din două una** sau **una din două**, ori una, ori alta; **în** (sau **pe din**) **două**, în două părţi (egale): *dacă nu se da în lături lupul, în două îl făcea cu paloşul.* ISP.; în (sau **pe din**) **două cu ...**, amestecat (în părţi egale) cu ...: *s-a şi stîrnit un vifor cumplit, cu lapoviţă în două.* CR.; **scurt pe doi**, v. **scurt**. // a. **1.** care reprezintă o cantitate determinată de acest număr: *nu ştiam cum să-l rog să prepare două ceaiuri într-un ibric.* BAC.; *are doi prieteni*; (subst.) *noi doi ne-am ciorovăit adesea.* TUD.; *munceşte cît doi*; **doi cu sapa, cinci cu mapa**, cîţiva muncesc şi mulţi alţii profită (ca birocraţi); **în doi** (două persoane) împreună: *oare cum era interpretată acea neobişnuită vizită în doi?* GHEŢIE; **în doi peri**, v. **păr**[2]; **două puncte**, v. **punct**; **taler cu două feţe**, v. **taler**[1]; **a vorbi** (sau **a spune**) **cu două înţelesuri**, a se exprima echivoc; a vorbi neclar; (fam.) în **doi timpi şi trei mişcări**, foarte repede; **2.** (intră în componenţa numeralului ordinal) *au îndoit visul lui Farao de două ori, că ce adevărat iaste cuvîntul.* BIBLIA; (subst.; intră în componenţa numeralului distributiv) *cîte doi; cîte două*; **3.** (cu valoare de numeral ordinal) al doilea, a doua: *locuieşte la etajul doi*; **4.** (indică un număr mic, o cantitate mică) în (sau **din**) **două vorbe** (sau **cuvinte**) ori **în două vorbe şi-un cuvînt**, pe scurt; (subst.) **a nu vorbi** (sau **a nu zice** (**nici**) **două**, a tăcea: *toată dimineaţa n-a vorbit nici două.* COŞB.; **la doi paşi**, aproape; **5.** (indică o valoare scăzută) **nu face** (sau **nu dai**, pop., **nu plăteşte**) (**nici**) **două parale** (sau **doi bani**), nu prezintă nici un interes. // m. **1.** semn grafic care reprezintă acest număr: *a scris un doi pe tablă*; *doi roman*; **2.** notă corespunzătoare acestui număr: *a luat doi la istorie*; **3.** carte de joc sau faţă a zarului marcată cu acest număr: *a tras un doi.* [Lat. ****dui, dual***].

dólcă, doici şi (înv.) **dolce** f. femeie care alăptează (şi îngrijeşte) copilul altei femei: *Floricăi ascultă cu docilitate de doică, fără să ştie că e fiul ei.* CĂL. [Din bulg. ***dojcă***].

dolcí, dolcesc vb. (rar; intr. şi tr.) a alăpta (un copil străin): *o duse să doicească, chiar copilul ei să-l crească.* PANN; *ea l-a doicit.* [De la ***doică***].

dóllea, doua num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între întîiul şi al treilea; care urmează după primul: *în faza a doua, Eminescu e influenţat de junimişti.* IBR.; (subst.) *mai bine cel dentîi într-un sat decît al doilea la Roma.* EM.; **a doua zi**, în ziua următoare: *m-am trezit a doua zi dimineaţa cu o senzaţie de neastîmpăr cuibărită în trup.* GHEŢIE; **a doua oară**, data următoare, altă dată: *a doua oară nu mă mai păcăleşti*; **de-al doilea**, după primul, secund: *bărbat de-al doilea; văr de-al doilea*; **de mîna a doua**, a) de calitate inferioară; ieftin: *am dormit într-un hotel de mîna a doua.* GHEŢIE; b) de mică importanţă: *rol de mîna a doua*; **a fi** (sau **a sta, a pune** etc.) **pe planul al doilea**, v. **plan**. [***Doi*** + ***-le*** + ***-a***].

dolme, dolmi f. 1. (mat.) jumătate dintr-un întreg; **2.** (muz.) jumătate dintr-o notă întreagă. [***Doi*** + ***-ime***].

dolnár, doinari m. (rar) doinaş. [***Doină*** + ***-ar***].

dolnáş, doinaşi a. şi m. (persoană) care cîntă doine; (rar) doinar: *ciobănaş, din fluier doinaş.* AL. [***Doină*** + ***-aş***].

dóină, doine f. cîntec elegiac caracteristic pentru lirica populară românească, exprimînd sentimente de dor, de jale, de dragoste etc.: *visînd cu doina tristă a voinicului de munte.* EM.; *cine a zis întîi daina, arsă i-a fost inima.* POP; (şi: (reg.) **dainã**). [Et. nec.].

doiní, doinesc vb. (intr. şi tr.) a cînta doine: *acel rege-al poeziei ... ce din frunze îţi doineşte.* EM.; (fig.) *iar vîntul doineşte prin grîne.* COŞB.; (tr.) *dulce va doini din nai, multe doine, mierla.* COŞB. [De la ***doină***].

doiníre, doiníri f. faptul de a doini; (fig.) *ziua-n vînt îţi văd doinirea.* COŞB. [V. ***doini***].

doinişoárã, doinişoare f. doiniţă: *mă plătesc de bir şi de boieresc; tot cu doinişoara mea.* POP. [***Doină*** + ***-işoară***].

doinitór, ~i, doinitoáre a. care doineşte; (fig.) *iată-n luncă plopii doinitori ce-aruncă umbre peste drum.* COŞB. [***Doini*** + ***-tor***].

doiniţă, doiniţe f. diminutiv al lui doină; doinişoară: *el întreagă ziuliţă nu să lasă de doiniţă.* POP. [***Doină*** + ***-iţă***].

dóisprezece, douăsprezece num. card. număr avînd în numărătoare locul între unsprezece şi treisprezece: *nouă şi cu trei fac doisprezece.* // a. care reprezintă o cantitate determinată de acest număr: *am tovarăşi doisprezece.* AL.; *vede în bulhac o scroafă cu doisprezece purcei.* CR.; (subst.) *repezit vine Mutu într-ajutoriu cu doisprezece, cei mai voinici.* B.-DEL. [***Doi*** + ***spre*** + ***zece***].

dóisprezecelea, douăsprezecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al unsprezecelea şi al treisprezecelea; care urmează după al unsprezecelea: *Pantazi Ghica, al doisprezecelea din cincisprezece copii, era fratele lui Ion Ghica.* CĂL.; **în ceasul al doisprezecelea**, în ultimul moment. [***Doisprezece*** + ***-le*** + ***-a***].

dojánă, dojeni şi (înv.) **dojene** f. mustrare aspră; ceartă: *îi primea dojenile fără crîcnire.* REBR. [De la ***dojeni***].

dojení, dojenesc vb. (tr.) a mustra pe cineva; a certa: *de ce ne-ai lăsat să dormim atît de mult, îi ziseră fraţii, dojenindu-l.* ISP.; *şi-a dojenit fiul.* [Din sl. ***dognati, doženon***].

dojeníre, dojeníri f. acţiunea de a dojeni şi rezultatul ei; mustrare: *să-l baţi, să-i dai dojenire, or la el să te răsteşti.* PANN. [V. ***dojeni***].

dojenítór, ~i, dojenitoáre a. care dojeneşte; care exprimă nemulţumire: *începu să vorbească c-un glas dojenitor.* ALEX. [***Dojeni*** + ***-tor***].

dol, doluri n. (jur.) acţiune făcută cu viclenie pentru a determina pe cineva să încheie un contract la care altfel acesta n-ar fi consimţit sau ar fi consimţit în alte condiţii. [Din lat. ***dolus***, fr. ***dol***].

dolár, dolari m. unitate monetară în Statele Unite ale Americii, Canada, Australia etc. [Din fr., engl. ***dollar***].

dólcă, dolci f. (rar) femela dulăului: *dolca, haita cea bătrînă.* AL. [Cf. ***dulău***].

dólce adv. (muz.) delicat, cu blîndeţe. [Cuv. it.].

dóldora a. invar. umplut peste măsură; ticsit: *de, nea Chirilă, matale ... ai hambarul doldora.* REBR.; *cu punga doldora de bani.* [Din turc. ***dóldur***].

doleánţă, doleanţe f. plîngere, reclamaţie; rugăminte, cerere: *multe din aceste doleanţe se sprijineau pe dreptul naturii şi pe principiul de echitate socială.* BL.; *şi-a formulat clar doleanţele.* [Din fr. ***doléance***].

dolf, dolfi m. delfin[2] (*Delphinus delphis*): *dolf de mare s-a-nvăţat.* POP. [Din sl. ***dolofinŭ***].

dóiie, doiii f. **1.** loc unde se întretaie două planuri pe acoperişul unei case: *la cele două puncturi unde se unesc doliile, avea cîte o băşică de pămînt smălţuită.* FIL.; **2.** (reg.) loc unde un rîu curge liniştit: *urmăreau cu interes mişcarea apei în dolii.* SAD. [Din sl. ***doli***].

dolihocefál, ~i, dolihocefală, ~e a. (adesea subst.) cu craniul alungit. [Din fr. ***dolichocéphale***].

dolihocefalíe f. însuşirea de a fi dolihocefal; faptul de a aparţine tipului dolihocefal. [Din fr. ***dolichocéphalie***].

dolínă, doline f. depresiune în formă de pîlnie, în terenuri cu roci solubile. [Din rus., sb. ***dolina***].

dóliu, doliuri n. **1.** jale, mîhnire cauzată de moartea cuiva apropiat sau de o mare nenorocire: *doliul ce se exală de pe-atîtea mari morminte ... umple sufletele noastre de-ntuneric şi mîhnire.* VLAH.; **2.** semn exterior (îmbrăcăminte neagră) pentru o astfel de stare şi timpul cît este purtat: *poartă doliu după soţul ei*; **în doliu**, (îmbrăcat) în haine negre: *o femeie în doliu pe stradă.* BAC.; **de doliu**, care se foloseşte pentru a exprima jalea în urma unui deces: *îl revede apoi, ... cu o panglică de doliu la piept.* GHEŢIE; *haine, culori de doliu.* [Din lat. ***dolium***, fr. ***deuil***].

dolmán, dolmane n. **1.** haină ofiţerească scurtă, îmblănită şi împodobită cu găitane: *purta un dolman îmblănit cu brandenburguri.* GHEŢIE; **2.** haină bărbătească, din postav sau din piele, căptuşită cu blană: *purta un dolman uşor aninat numai pe un umăr.* SAD. [Din fr. ***dolman***, germ. ***Dolman***].

dolmén, dolmene n. monument funerar megalitic, format dintr-o lespede mare de piatră aşezată orizontal pe altele verticale: *dolmenele şi menhirele, acei colosali bolovani de piatră îngrămădiţi de celţi.* OD. [Din fr. ***dolmen***].

dolofán, ~i, dolofană, ~e a. durduliu, rotofei: *născu un dolofan de copil.* ISP.; *legănîndu-şi sînii căzuţi şi coapsele dolofane.* M.CAR. [Et. nec.; cf. ***dolf***].

dolomít n. v. dolomită.

dolomítă, (rar) **dolomite** f. **1.** mineral format din carbonat de calciu şi de magneziu; **2.** rocă calcaroasă cu magneziu: *pe alocuri zărea un fel de movile ciudate, în marginea apei, ca nişte dolomite.* TUD.; (şi: **dolomit**). [Din fr. ***dolomite***].

dolomític, ~ci, dolomitică, ~ce a. de dolomită, care conţine dolomită; cu aspect de dolomită. [Din fr. ***dolomitique***].

doloroso [dolorózo] adv. (muz.) cu durere. [Cuv. it.].

dolosív, ~i, dolosivă, ~e a. (jur.) făcut prin înşelăciune: *a acţionat cu mijloace dolosive.* [Din fr. ***dolosif***].

dom, domuri n. **1.** clădire monumentală boltită în formă de emisferă: *ca în tăcerea gravă-a unui dom, viaţa pare-a trece fără nici un sens.* BAC.; **2.** catedrală impunătoare: *noaptea-n doma întristată prin lumini îngălbenite.* EM.; **3.** (p. restr.) cupolă care se înalţă deasupra unei clădiri monumentale: *cutele atlazului se strîngeau în centrul tavanului într-o domă fluturătoare.* CĂL.; **4.** calotă de oţel aşezată la partea superioară a cazanelor de aburi, pentru colectarea aburilor şi protejarea cazanului; **5.** structură geologică în formă de boltă, în care se formează adesea zăcăminte de gaze şi de petrol; (şi: (înv.) **domă**). [Din fr. ***dôme***].

dómă f. v. dom.

domén n. v. domeniu.

doménial, ~i, domenială, ~e a. care ţine de un domeniu, referitor la un domeniu: *plata cupoanelor obligaţiilor domeniale s-au făcut înainte de scădere.* EM.; *venituri domeniale.* [Din fr. ***domanial***].

doménic, ~ci, domenică, ~ce a. (rar) domnesc: *dintr-un şir de munţi au zidit domenicul său palat.* EM. [***Domen***(*iu*) + *-ic*].

doméniu, domenii n. **1.** totalitate a bunurilor imobiliare (moşii, vii, păduri, clădiri) care aparţin unui mare proprietar; **2.** sector al unei ştiinţe sau arte; sferă de activitate, de manifestare etc.: *omul de ştiinţă îşi asumă rolul de cercetător al unui domeniu delimitat.* BL.; *a comunica permanent cu specialişti în domeniul care mă interesa.* CF.; *domeniul industriei*; **3.** (înv.) bunuri imobiliare ale statului: *domeniul coroanei; ministrul domeniilor*; **4.** (fiz.) **domeniu de măsurare**, interval de valori pentru care poate fi folosit un instrument de măsură; (şi: (înv.) **domen, domenium**). [Din lat. ***dominium***, fr. ***domaine***].

doménium n. v. domeniu.

doménic a. v. dumesnic.

domesnicí vb. v. dumesnici.

domesnicíe f. v. dumesnicie.

doméstic, ~ci, domestică, ~ce a. **1.** familial, de familie; privat: *viaţa domestică, căsnicia, e o înlănţuire de gesturi şi ritualuri automate.* GHEŢIE; **2.** care trăieşte pe lîngă casă; îmblînzit: *îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestec ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.* EM.; **3.** indigen, naţional, intern. [Din lat. ***domesticus***, fr. ***domestique***; sensul **3** engl. ***domestic***].

domesticí, domesticesc vb. **1.** (tr.) a face domestic; a îmblînzi: *ne spunea că ... nu este cal pe care să nu-l domesticească.* BOL.; (refl.) *cerbul s-a domesticit*; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni mai potolit, mai sociabil. [De la ***domestic***].

domesticíre, domesticíri f. acţiunea de a (se) domestici şi rezultatul ei; îmblînzire; (fig.) *se ajunge ... la o progresivă stăpînire asupra puterilor naturii şi la o domesticire a lor.* BL. [V. ***domestici***].

domesticít, ~ţi, domesticită, ~e a. îmblînzit: *stătea acum în faţa mesei, supus, ca un animal domesticit.* TUD. [V. ***domestici***].

domesticitáte f. (rar) caracterul, însuşirea de a fi domestic, familiar; familiaritate: *sfiala, domesticitatea excesivă pe lîngă cineva.* CĂL.; **2.** condiţia, statutul de animal domestic. [Din it. ***domesticità*** şi ***domestic*** + *-itate*].

domesticitór, domesticitori m. (rar) persoană care domesticeşte animale sălbatice; îmblînzitor: *domesticitor de lei.* [***Domestici*** + *-tor*].

domiciliá, domiciliez vb. (intr.) a-şi avea domiciliul; a locui: *domiciliază împreună tocmai peste drum de redacţia noastră.* CAR.; *domiciliază în Iaşi, pe Copou.* [Din fr. ***domicilier***].

domiciliár, ~i, domiciliară, ~e a. referitor la domiciliu; făcut la domiciliu: *vizită domiciliară.* [Din fr. ***domiciliaire***].

domiciliére f. faptul de a domicilia. [V. ***domicilia***].

domicíliu, domicilii n. casa sau locul unde locuieşte cineva în mod obişnuit; locuinţă: *peste cîteva zile sper să ne aşezăm în noul domiciliu din piaţă.* CAR.; *domiciliul este inviolabil*; **domiciliu forţat** (sau **obligatoriu**), reşedinţă stabilită de autorităţi, pe care o persoană nu o poate părăsi: *mamei i se fixase domiciliu obligatoriu.* GHEŢIE; **separaţie de domiciliu**, v. **separaţie**. [Din lat. ***domicilium***, fr. ***domicile***].

dominá, domín vb. **1.** (tr.) a stăpîni, a ţine sub influenţă sau sub stăpînire: *ajutat de credincioşi şi de popularitate, va putea domina curînd nişte tineri fără experienţă.* CĂL.; *şi-a dominat mereu adversarii*; (absol.) *orice clasă care domină spune că clasa dominată e inferioară.* IBR.; (p. ext.) *totul e dominat de sentimentul de dezgust pentru prezent.* IBR.; **2.** (refl.) a se reţine, a se stăpîni, a nu-şi da pe faţă gîndurile, sentimentele: *mereu ştie să se domine*; **3.** (tr. şi intr.) a se înălţa deasupra tuturor, a întrece în înălţime: *o biserică mare de zid domină o piaţă.* CĂL.; *acea culme domină toată împrejurarea*; **4.** (intr. şi tr.) a predomina, a prevala, a se impune (prin număr sau prin intensitate): *pe alocurea, cicoarea domină puternic.* IBR. [Din fr. ***dominer***, lat. ***dominare***].

dominánt, ~ţi, dominantă, ~e a. **1.** care domină; care se impune; preponderent: *teoriile dominante în biologie dau din ce în ce mai multă importanţă elementului individual.* IBR.; *pasiune dominantă*; **2.** specific, caracteristic: *stilul e un fenomen dominant al culturii umane.* BL.; *nota dominantă a unui scriitor.* // f. **1.** trăsătură specifică a unui proces, a unei activităţi; **2.** (muz.) treapta a cincea a modurilor major şi minor; acordul major al acestei trepte. [Din fr. ***dominant***, germ. ***dominant, Dominante***].

dominánţă, dominanţe f. însuşirea de a fi dominant; preponderenţă: *ajunge la dominanţă cînd un principiu, cînd contrarul său.* BL. [Din fr. ***dominance***, germ. ***Dominanz***].

domináre, dominări f. acţiunea de a (se) domina; dominaţie: *din nefericire, ruşii sînt sub dominarea unui deşert sufletesc.* EM. [V. ***domina***].

dominát, ~ţi, dominată, ~e a. aflat sub stăpînirea, sub influenţa cuiva; stăpînit: *orice clasă care domină spune că clasa dominată e inferioară.* IBR. [V. ***domina***].

dominatór, ~i, dominatoáre a. (rar) care domină, dominant; căruia îi place să se impună: *casa însăşi ... avea un aspect seniorial ... printr-un fel de dominatoare distanţă.* GHEŢIE; (subst.) *o vastă şi eruditǎ scenă, ce pare înadins croită pentru împărătescul simulacru al dominatorului.* OD. [Din fr. ***dominateur***, lat. ***dominator***].

domináţie, dominaţii f. **1.** stăpînire, putere asupra altora: *traiului fanariotic de la sfîrşitul dominaţiei turceşti.* IBR.; **2.** influenţă, autoritate ştiinţifică, artistică etc.; dominare: *istoria stă sub dominaţia unei fatalităţi lăuntrice şi are o ordine ireversibilă.* BL.; (şi: (înv.) **dominaţiune**). [Din fr. ***domination***, lat. ***dominatio, -onis***].

dominaţiúne f. v. dominaţie.

dominicán[1], ~i, dominicană, ~e m., f. călugăr sau călugăriţă din ordinul catolic întemeiat la sfîrşitul secolului al XII-lea de Sf. Dominic: *sîntem la Fiesole în mînăstirea dominicanilor.* CĂL.; *dominicanii sau fraţii-predicatori au fost instituiţi la Toulouse în 1215.* // a. care ţine de acest ordin, referitor la acest ordin. [Din fr. ***dominicain***].

dominicán[2], ~i, dominicană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Republicii Dominicane sau populaţiei ei. // m., f. persoană (originară) din Republica Dominicană. [Din fr. ***dominicain***].

dominión, dominioane n. stat din Imperiul Britanic, cu independenţă formală, care depindea de metropolă. [Din fr., engl. ***dominion***].

dominó, dominouri n. **1.** costum de bal compus dintr-o mantie lungă cu glugă: *să-mi iei un domino negru de catife.* AL.; **2.** persoană îmbrăcată într-un astfel de costum: *de la un domino roz află de iubirile cutărei uşuratice.* CĂL.; **3.** joc de societate care se joacă cu 28 de piese însemnate cu un număr de puncte: *trăncănirea jucătorilor de domino.* EM.; **4.** piesele cu care se joacă acest joc. [Din fr. ***domino***].

domirí vb. v. dumeri.

domn, domni m. **1.** stăpîn; autoritate: *dădu porunci, rîndui fripturile şi băuturile ..., fiind foarte bucuroasă de apropiata sosire a domnului său.* SAD.; (fig.) *dor de-al valurilor domn de inim-o apucă.* EM.; **2.** principe, voievod: *moşneagul ce priveşti, nu e om de rînd, el este domnul Ţării Româneşti.* EM.; **3.** Dumnezeu; Isus Hristos: *veniţ către dînsul (adecă către Domnul) şi vă luminaţi ...!* ANTIM; *har Domnului că sosi şi egumenul cu lumină.* B.-DEL.; **Doamne fereşte**, să fim păziţi: *Doamne fereşte de omul nebun ...!* CR.; **Doamne-ajută!**, **a**) strigăt de îmbărbătare: *înjugă boii la car, zice Doamne-ajută!* CR.; **b**) exclamaţie scoasă de cineva cînd scapă de o primejdie: *cînd era să zică Doamne-ajută!* POP.; **c**) (iron.) bătaie neaşteptată; trînteală: *să te pomeneşti cu Doamne-ajută pe spinare.* PANN; **mai de Doamne-ajută**, mai bun, cu mai multe calităţi: *o bucată de loc mai de Doamne-ajută.* ISP.; **vezi Doamne**, chipurile, vorba vine; **dragă Doamne**, v. **dragă**; **drăgăliţă Doamne**, v. **drăguliţă**; **dă, Doamne (bine)!** v. **bine**; **a da** (sau **a lăsa**) **în plata** (sau **în mila**) **Domnului**, a lăsa pe cineva în pace; **4.** persoană bogată; nobil, boier: *pentru mîndra care-mi place trei zile la domni aş face.* POP.; **5.** bărbat: *singura persoană întîlnită cu*

regularitate ... era un domn în etate. GHEŢIE; *domnii acum poartă barbă*; **6.** funcţionar, slujbaş; orăşean, tîrgoveţ: *mîndră cu şurţ de carton ar fi bună dup-un domn.* POP; **7.** (prescurtat d.) termen de politeţe întrebuinţat izolat sau alături de numele bărbatului căruia i se adresează sau despre care vorbeşte cineva: *domnilor alegători, mă rog să fiu ascultat.* ALEX. [Lat. (*dom*(*i*)*nus*].

domnésc, ~şti, domneáscă, ~eşti a. **1.** princiar, de domn, referitor la domn: *aceste vorbe rostite de gura domnească au brăzdat adînc inima norodului.* CR.; *case domneşti*; (glumeţ) **somn domnesc,** somn zdravăn, adînc: *de acu plec acasă să trag un somn domnesc.* MAT.; **2.** bogat, îmbelşugat, elegant: *are un birou domnesc*; **3. măr domnesc,** soi românesc de măr, cu fructul mare, sferic, turtit, de culoare gălbuie-portocalie, cu dungi roşii, considerat a fi soiul cel mai bun: *mă zăpsise în grădina lui la furat mere domneşti.* CR.; *o cămară cu mere domneşti.* VIERU. [*Domn* + *-esc*].

domnéşte adv. ca un domn; boiereşte; (p. ext.) foarte bine: *se poartă domneşte.* [*Domn* + *-eşte*].

domní, domnesc vb. **1.** (intr.) a conduce o ţară, un principat, o împărăţie etc.; a guverna: *ce nu te lăsa voiei lui, ce tu domneşti lui.* PALIA; *a domnit 10 ani*; **2.** (fig.; tr. şi intr.) a fi stăpînitor, a stăpîni: *să domnească lumi rebele.* EM.; *afară iarăşi domneşte liniştea şi se aude numai vîntul.* MAT.; **3.** (fig.; intr.) a trăi fără dificultăţi şi lipsuri: *de cîtva timp domneşte*; **4.** (fig.; intr.) a avea o poziţie dominantă; a domina: *clopotniţa înaltă domneşte-mprejurimea Tihnitei mănăstiri.* MAT.; *ziua întreagă domni în casă o tensiune anormală.* GHEŢIE. [*Domn* + *-i*].

domniát, domniate n. (rar) principat. [*Domnie* + *-at*].

domníe, domnii f. **1.** autoritatea domnului; demnitate de domn: *Mihai ... să ţină domnia acestei ţări.* BĂLC.; **2.** timpul cît domneşte sau a domnit un domn; guvernare: *era un dinar roman emis în anii domniei lui Macrinus.* GHEŢIE; *domnia lui Ştefan a fost lungă şi glorioasă*; **3.** dominaţie, stăpînire, putere; supremaţie, domnire: *dacă domnia acestei clase mai durează, catastrofa, pieirea ţării e de neînlăturat.* IBR.; *sub domnia lui*; **4.** (urmat de un adjectiv posesiv formează locuţiuni cu valoare de pronume de politeţe): *am părut noi cutezătoare, dar să ştii că de domnia ta ne sfiim.* SAD. [*Domn* + *-ie*].

domníre, domniri f. acţiunea de a domni; stăpînire, domnie: *toată lumea era mulţumită de domnirea sa.* ISP. [V. *domni*].

domnişoáră, domnişoare f. **1.** fată nemăritată: *pe la portiţe stau cavaleri şi domnişoare.* BAC.; **2.** termen de politeţe întrebuinţat izolat sau înaintea numelui unei fete, căreia i se adresează: *dansaţi cu mine, domnişoară?* TOP; **domnişoară de onoare,** a) fată tînără care însoţeşte pe mireasă la cununie; b) fată (aristocrată) în serviciul unei prinţese sau al unei regine: *în haremul doamnei Şuţu (adică ceata domnişoarelor de onoare) se afla ... tînăra Eufrosina.* CĂL. [*Doamnă* + *-işoară*].

domnişór, domnişori m. **1.** diminutiv de la domn; domn tînăr: *acel domnişor nu se teme de nimeni.* SAD.; **2.** (reg.) termen de politeţe pentru un tînăr (nobil); **3.** (ornit.; reg.) sticlete (*Carduelis carduelis*). [*Domn* + *-işor*].

domnitór, ~i, domnitoáre a. care domneşte: *familie domnitoare;* (fig.) *lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii, domnitoare peste ape.* EM. // n. principe, voievod, suveran: *ne înşiră cam tot ce ştia despre acele locuinţe ale vechilor domnitori.* M.CAR. [*Domni* + *-tor*].

domníţă, domniţe f. fiică sau soţie de domnitor; prinţesă: *plînge şi suspină tînăra domniţă.* BOL. [*Doamnă* + *-iţă*].

domól, ~i, domoálă, ~e a. **1.** încet, potolit, fără grabă: *înaintarea deveni mai domoală, se oprea mai des.* GHEŢIE; *mişcare domoală*; **2.** cu intensitate redusă; lin: *ca un glas domol de clopot sună codrii mari de brad.* COŞB.; **3.** puţin înclinat, care nu este abrupt: *pantă domoală*; **4.** temperat, moale, lin: *vînt domol*; **5.** blînd, blajin, paşnic: *era băiat domol şi intra totdeauna în voile mele.* SL.; *un om domol. // adv.* încet: *veselă şi mîndră, cu el de mînă, calcă domol de-a lungul satului.* VLAH. [De la ***domoli***].

domolí, domolesc vb. **1.** (refl.) a se linişti, a se potoli, a scădea în intensitate: *afară începuse fumegarea amurgului şi vîntul se domolea.* SAD.; *gerul s-a domolit*; **2.** (tr. şi refl.) a (se) încetini; a (se) rări: *Făt-Frumos domoli pasul calului.* EM.; *ploaia se domolise sau poate chiar stătuse.* GHEŢIE; **3.** (tr. şi refl.) a (se) tempera, a (se) calma, a (se) îmblînzi: *diverşi procurori autodeclaraţi nu au prea avut ce oferi, aşa că s-au mai domolit.* CF.; [Cf. sl. ***domoliti se*** „a obţine prin rugăciuni"].

domolíre, domolíri f. acţiunea de a (se) domoli; liniştire, potolire: *cartea pledează totuşi pentru o domolire a regimului.* BL. [V. ***domoli***].

domolít, ~ţi, domolită, ~e a. potolit, încet, liniştit: *văzu desluşit animalul săltîndu-şi dosul într-o fugă domolită.* SAD.; *glas domolit.* [V. ***domoli***].

dómră, domre f. instrument muzical rusesc cu coarde, cu cutia de rezonanţă circulară şi cu gîtul lung. [Din rus. ***dombra***].

don[1] m. titlu dat nobililor spanioli: *Cidul cade în dizgraţia regelui don Alfonso.* CĂL.; *Don Juan; Don Quijote.* [Din fr., sp. ***don***].

don[2]**, donuri** n. (rar) dar: *singurele donuri ale naturei.* EM. [Din lat. ***donum***, fr. ***don***].

dóna[1] f. titlu dat femeilor (nobile) din Spania, Portugalia şi America Latină: *văzu ... pe dona Elvira, nepoata şi fidanţata bătrînului senior.* FIL. [Din it. ***donna***, sp. ***doña***].

donă[2]**, donez** vb. (tr.) a face o donaţie; a dărui: *în catalogul lui Catănescu se găsesc destule cărţi donate de fostul iuncăr.* CĂL.; *a donat Bibliotecii Academiei toate cărţile sale.* [Din fr. ***donner***, lat. ***donare***].

donáre f. faptul de a dona; donaţie. [V. ***dona***].

donáriu, donarii n. parte a unui templu antic în care se păstrau ofrandele aduse zeilor. [Din lat., fr. ***donarium***].

donatár, ~i, donatară, ~e m., f. persoană căreia i se face o donaţie. [Din fr. ***donataire***, lat. ***donatarius***].

donatór, ~i, donatoáre m., f. persoană care face o donaţie: *fundaţia noastră acordă anual patru burse ..., purtînd numele donatorului.* GHEŢIE. [Din fr. ***donateur***, lat. ***donator, -oris***].

donáţie, donaţii f. **1.** act prin care o persoană transmite gratuit un bun al său; donare; **2.** bun transmis astfel; dar; (şi: (înv.) **donaţiune**). [Din fr. ***donation***, lat. ***donatio, -onis***].

donaţiúne f. v. donaţie.

donchihotiádă f. (rar) donchişotism: *celei mai decăzute populace din Europa, a cărei vanitate şi lăudăroşenie nu e decît o lungă şi scîrboasă donquixotiadă.* EM.; (scris şi: *donquixotiadă*). [De la ***Don Quijote*** n. pr.].

donchihotísm n. v. donchişotism.

donchijotésc a. v. donchişotesc.

donchijotísm n. v. donchişotism.

donchişotésc, ~şti, donchişotéscă, ~şti a. de Don Quijote, în felul lui Don Quijote: *din cînd în cînd [î]şi reaminteşte de donchişoteştile vremuri.* EM.; *recunoşti eroul romantic prin disimulaţia atroce, prin vicleniе ... eroism donquijotesc ori laşitate.* CĂL.; (şi: **donchijotesc** (scris şi: *donquijotesc*)). [Din fr. ***donquichottesque***, sp. ***donquijotesco***].

donchişotísm n. purtare extravagantă, caracteristică omului nerealist, care bravează pericole imaginare: *întîlnim mult şi savuros donchijotism în opera lui Hogaş.* CĂL.; (şi: **donchihotism, donchijotism** (scris şi: *donquijotism*)). [Din fr. ***donquichottisme***].

dondáí vb. v. dondăni.

dondăní, dondănesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a mormăi, a bombăni, a bodogăni: *aşa dondănind el din gură, iaca se trezeşte dinaintea lui c-un drac.* CR.; **2.** (tr.) a flecări, a pălăvrăgi: *cît or mai fi dondănit, că numai iaca se face ziuă.* CR.; (şi: **dondăi**). [Onomat.]

donemaníe f. (rar) pasiune, preocupare de a(-şi) atribui titlul de „don[1]": *donemania este luată în deriziune pretutindeni.* CĂL. [***Don***[1] + ***manie***].

dóniţă, doniţe f. **1.** cofă (pentru apă): *porni înspre Arad cu trei care de doniţi.* CĂL.; **2.** găleată (din lemn) pentru muls: *se îmbrăcă în haine de cioban şi ieşi înaintea cumnaţilor săi cu o donită plină cu lapte de oi.* ISP.; **vacă de doniţă,** vacă care dă lapte mult. [Din sb. ***dojnica***].

donjón, donjoane n. partea (în formă de turn) mai înălţată şi mai fortificată a unui castel medieval: *avea forma unei cruci şi aspectul sinistru al unei mici fortăreţe feudale, din cauza donjonului central.* CĂL. [Din fr. ***donjon***].

donjuan, donjuani [donjuán, donhuán] m. (fam.) bărbat remarcat prin aventurile lui amoroase; crai: *domnul acela ... e sportman, om de lume, donjuan.* PETR. [Din sp., fr. ***Don Juan*** n. pr.; cf. sp. ***donjuan***].

donjuanesc, ~şti, donjuanéscă, ~şti [donjuanésc, donhuanésc] a. de donjuan, de seducător: *nobilul abuziv de tip donjuanesc ... este exemplificat în don Fernando.* CĂL. [Din sp. ***donjuanesco***].

donjuanísm n. atitudine, caracter de donjuan. [Din fr. ***donjuanisme***, sp. ***donjuanismo***].

donór, donori m. **1.** (fiz.) atom pentavalent care, introdus într-un semiconductor, cedează electroni; **2.** (biol.) individ care cedează celule, cromozomi etc. [Din fr. ***donneur***, engl. ***donor***].

dop, dopuri n. **1.** bucată de plută, de lemn etc. care astupă deschizătura unei sticle, unui vas etc.: *după un timp se auzi dopul unei sticle pocnind.* TUD.; **a se face dop,** a se îngrăşa; **2.** bucată de lemn care astupă deschizătura de sus la fluier, lăsînd o gaură mică pentru suflat; **3.** piesă de metal cu care se închide o conductă. [Cf. săs. ***dop***].

dopá, dopez vb. (refl şi tr.) a(-şi) administra substanţe excitante pentru a rezista la un efort suplimentar. [Din fr. ***doper***].

dopáj, dopaje n. dopare. [Din fr. ***dopage***].

dopáre, dopări f. acţiunea de a (se) dopa şi rezultatul ei; dopaj, doping. [V. ***dopa***].

dóping n. 1. substanţă chimică stimulatoare folosită la dopare; **2.** dopare, dopaj. [Din engl., fr. ***doping***].

doprós n. (înv. şi reg.) interogatoriu, anchetă: *strigarea obştiei este doprosul şi giudecata regimului trecut.* RUSSO; *ian să-i fac dopros.* AL. [Din rus. ***dopros***].

dor, doruri şi (înv.) **doară** n. **1.** dorinţă puternică de a vedea sau de a revedea pe cineva sau ceva; suferinţă pricinuită de o dorinţă, de o pasiune: *vei pierde dorul de părinţi şi visul de luceferi.* EM.; *mi-e dor de mersul pe jos.* VIERU; **cu dor,** duios, cu foc, ...: *începe pe loc a zice cu dor un cîntec duios.* POP; **2.** suferinţă din dragoste; atracţie erotică mistuitoare: *ea trebui de el în somn aminte să-şi aducă şi dor de-al valurilor dom de inim-o apucă.* EM.; (fig.) *numai dorul mai colindă.* COŞB.; **3.** stare sufletească a celui care aspiră la ceva; năzuinţă: *ale tale doruri multe numai eu ştiu să le-ascult.* EM.; **4.** (înv.) durere, răutate: *osîndia şi pre oameni de casa lui, ales nepoţii lui Vasilie vodă, pentru multe doară cît au făcut şi ei în vremile sale.* COSTIN; **5.** (reg.) durere fizică: *pe la căpşor ai simţit vreun dor?* POP; **6.** poftă, gust: *pe Ilarie îl apucă un dor de ducă.* GHEŢIE; **a duce dorul,** v. **duce**; **7.** (pop.) **în dorul lelii,** într-o doară, fără rost, la întîmplare: *feciorul de împărat se duse la vînat, ia aşa cam în doru lelii, fiindcă n-avea altă treabă.* ISP. [Lat. ***dolus***].

dorí, doresc vb. (tr.) **1.** a avea tendinţa, dorinţa de a face sau de a dobîndi ceva: *mulţi ar dori să aibă ceea ce ai d-ta.* CR.; **a fi de dorit,** a fi necesar, a se cuveni: *ar fi de dorit să ştim cine a fost acea doamnă.* NEGR.; **a lăsa de dorit,** a avea lipsuri; a nu satisface: *n-a fost o singură dată ceva, cît de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit.* M.CAR.; **cum doriţi** sau **cum doreşti,** formulă prin care se specifică că se lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei hotărîri; **2.** a ţine mult să vadă sau să revadă: *vai, bade, cum te-am dorit.* POP; **3.** a simţi atracţie erotică: *dracu de-aci*

pricepe că ea pe fecior a dori începe. B.-DEL.; (refl. recipr.) *şi el şi Căprioara se doreau ca şi în vremea cînd aşteptau cununia.* SAD.; **4.** a vrea, a pofti: *ce doriţi de la mine?;* (refl.) *în orice împrejurare, chinezul se doreşte în magică corespondenţă cu toate rînduielile Firei.* BL.; **5.** a ura: *vă doresc succes!* [De la ***dor***].

dorián, ~eni, dorianá, ~ene m., f. (la pl.) populaţie stabilită în antichitate în Peloponez, în Grecia insulară şi pe coastele Asiei Mici; (şi la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie: *matricea stilistică proprie dorienilor a canalizat şi a dirijat spiritul inventiv în acest sens.* BL. // a. care aparţine acestei populaţii, referitor la această populaţie: *arta doriană.* [Din fr. ***dorien***].

dóric, ~ci, dorícă, ~ce a. **1. stil doric**, formă arhitectonică grecească caracterizată prin coloane fără ornamente; **2.** construit în acest stil: *coloana dorică n-are plincă.* NAUM; *coloanele unui templu doric sînt computabile, acelea ale unui templu egiptean ori asiat, inumerabile.* CĂL. [Din fr. ***dorique***, lat. ***doricus***].

doríntă, dorínţe f. **1.** aspiraţie, tendinţă de a realiza sau de a obţine ceva; (înv.) dorire: *avea o mare dorinţă d-a învăţa.* GHICA; **2.** poftă, gust: *în copilăria voastră vi să vor împlini toate voinţile după dorinţă.* DRĂGHICI; **3.** iubire, atracţie erotică: *îl vede azi, îl vede mîni, astfel dorinţa-i gata.* EM. [***Dori*** + ***-inţă***].

doríre, doriri f. (înv.) dorinţă: *cea mai mare dorire a me este de a mă întoarce în familia me cît mai în grabă.* KOG. [V. ***dori***].

dorít, ~ţi, dorită, ~e a. **1.** care reprezintă obiectul unei dorinţe: *nenumărat era mulţimea săracilor cari alerga la el să le ajute şi nici unul nu să întorcea deşărt de dorita mîngîiare.* ANTIM; **2.** care doreşte, doritor, dornic: *băieţi doriţi de învăţătură.* CR. [V. ***dori***].

doritór, ~i, doritoáre a. 1. care doreşte; dornic: *era un tînăr doritor a se instrui socialmente.* BAC.; (subst.) *doritorii de a le cunoaşte le găsesc lesne aiurea, în alte studii.* BL.; **2.** iubitor, drăgăstos: *vine noaptea lîngă patul meu tiptil, doritor ca o femeie şi viclean ca un copil.* EM. [***Dori*** + ***-tor***].

dorméză, dormeze f. canapea fără spătar, pe care se poate dormi: *nu ştii cîte nopţi am petrecut minunat, cetind amîndoi pe dormeză?* PETR. [Din fr. ***dormeuse***].

dormí, dorm vb. (intr.) **1.** a fi în stare de somn; a fi adormit: *prin corturi negre mărunte ţiganii, ca şi broaştele-n baltă, durmea prăvăliţi toţi peste-olaltă.* B.-DEL.; **vagon de dormit**, v. **vagon**; **a dormi buştean** (sau **butuc, tun, dus** etc.), a fi cufundat în somn: *pe cînd soacra horăia, dormind dusă, blajina noră nigăia prin casă.* CR.; (tr.) *voinicelul mi-o privea, somnul dulce cum dormea.* POP; **a dormi iepureşte**, v. **iepureşte**; **a dormi de-a-n picioarele** (sau **pe picioare**), **a)** a fi foarte obosit; **b)** (fig.) a fi încet, leneş la treabă; **c)** a fi distrat, absent; **a dormi (împreună) cu cineva**, a avea relaţii sexuale cu cineva; a se împreuna cu cineva: *de va afla neştine fata cea fecioară, carea nu iaste logodită, şi silindu-o va dormi împreună cu ea.* BIBLIA; **a dormi somnul (cel) de veci** (sau **cel lung, cel de pe urmă**), **a)** a fi mort; **b)** (în imprecaţii) a muri: *dormire-ai somnul cel de veci.* CR.; **2.** a rămîne peste noapte undeva: *de n-ai gazdă-n sat, să vii să dormi la noi.* COŞB.; **3.** (fig.) a fi dezinteresat, a lucra fără tragere de inimă; **4.** (fig.) a sta neclintit; a zăcea: *dorm volumele savante-n înghеţatele vitrine.* BAC.; **5.** (fig.) a mocni, a zăcea ascuns în ceva: *acea tainică simţire care doarme-n a ta harfă.* EM.; (şi: (reg.) **durmi**). [Lat. ***dormire***].

dormínd, ~zi, dormindă, ~e a. (rar) care doarme; care dormitează; (fig.) *lacul colo-şi revarsă apele lui dorminde, pe care steaua serii ivită le-a pătruns.* HEL.; (subst.) *lumea-i umbra unui nor şi visul unui dormind.* EM. [V. ***dormi***].

dormíre f. (rar) faptul de a dormi; (aflare în stare de) somn: *dormirea îi era şedzînd rădzîmat cu pieptul pre genunchi.* DOS. [V. ***dormi***].

dormít n. faptul de a dormi; somn. [V. ***dormi***].

dormită, dormitez vb. (intr.) **1.** a dormi uşor şi intermitent; a moţăi, a picoti: *uncheşul a început a dormita de cum s-a aşezat în jilţ.* SAD.; **2.** (fig.) a sta în nemişcare; a zăcea: *ce ar fi ajuns pămîntul acesta dacă strămoşii noştri ar fi dormitat şi ei!* RUSSO. [Lat. ***dormitare***].

dormitáre, dormitări f. faptul de a dormita: *mişcarea lină, între valuri şi soare, îngăduind dormitarea.* CĂL. [V. ***dormita***].

dormitív, ~i, dormitivă, ~e a. (rar) care provoacă somnul. [Din fr. ***dormitif***].

dormitór, dormitoare n. **1.** cameră de dormit: *deschise ca un hoţ uşa dormitorului şi se furişă în vîrful picioarelor.* REBR.; **2.** mobila din camera de dormit. [Din lat. ***dormitorium***].

dorn, dornuri n. **1.** unealtă de oţel cu care se fac sau se lărgesc găurile în tablă, în piele etc.; priboi; **2.** unealtă de forma unei tije cilindrice, avînd multiple utilizări în tehnică (de prindere, de degajare, de deplasare etc. a unei piese). [Din germ. ***Dorn***].

dórnă, dorne f. (reg.) vîrtej, vîltoare, bulboană. [Et. nec.].

dórnic, ~ci, dornică, ~ce a. plin de dor; doritor: *noi sîntem prea dornici să aflăm veste.* SAD. // m. plantă erbacee din familia umbeliformelor, cu flori mici, albe (*Falcaria sioides*). [***Dor*** + ***-nic***].

dorobánţ, dorobanţi m. (înv.) **1.** soldat de infanterie: *au fost 34 de regimente de dorobanţi;* **2.** jandarm, soldat de poliţie: *dăruia panţirilor şi dărăbanilor locuri bune pentru păşunarea hergheliilor de cai.* EM.; (şi: **dărăban, daraban**). [Din magh. ***darabant***].

dorobănţésc, ~şti, dorobănţeáscă, ~eşti a. (înv.) al dorobanţilor, referitor la dorobanţi: *cetele de dorobanţi sau neamul dorobănţesc, după cum îl numesc cronicarii noştri.* BĂLC. [***Dorobanţ*** + ***-esc***].

dorobănţíe, dorobănţii f. (înv.) jandarmerie: *căpitan Gheorghe de la dorobănţie.* [***Dorobanţ*** + ***-ie***].

dorobănţíme f. (înv.) mulţime de dorobanţi: *se arătară întunecoasele şi tăcutele valuri ale dorobănţimii.* SAD. [***Dorobanţ*** + ***-ime***].

dorsál, ~i, dorsală, ~e a. din zona spatelui: *legenda ruperii oaselor este o interpretare populară a imobilităţii bolnavului din cauza afecţiunii dorsale.* CĂL.; *muşchi dorsali.* [Din fr. ***dorsal***, lat. ***dorsalis***].

dorsalgíe, dorsalgii f. (med.) durere în regiunea dorsală. [Din fr. ***dorsalgie***].

dorúţ n. (pop.) diminutiv al lui dor: *dar mi-i jele, Doamne, jele de doruţu mîndrei mele.* POP. [***Dor*** + ***-uţ***].

dos, dosuri n. **1.** parte de dindărăt, din spate a unui obiect, a unei construcţii, a unei fiinţe etc.: *doi balauri negri, ca dosul ceaunului, cîntă, unul din scripcă şi altul din cobză.* MAT.; *responsabilul îi arătă autentificarea de pe dosul pînzei.* GHEŢIE; *dosul unei cărţi;* **a da** (sau **a întoarce**) **dosul** sau **a da dos (la faţă)**, **a pune dos la fugă**, a pleca în grabă; a fugi: *caimacamii şi dregătorii lui Vodă Şchiopu dăduseră dos la faţă.* SAD.; *dacă văzură că turcii întorc dosul, nu-i mai goniră.* B.-DEL.; **a intra pe** (sau **prin**) **uşa din dos**, a ocupa un post, o slujbă etc. prin protecţie, iar nu prin valoare; **pe dos**, invers de cum este normal sau de cum este de aşteptat: *lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos.* CR.; **a întoarce pe dos (pe cineva)**, **a)** a schimba foarte mult: *o eventuală căsătorie ... i-ar fi întors pe dos întreaga existenţă, atît de bine orînduită.* GHEŢIE; **b)** a impresiona foarte mult: *ceea ce a văzut l-a întors pe dos;* **a întoarce ceva pe faţă şi pe dos**, a analiza amănunţit: *se apucă să întoarcă lucrurile pe faţă şi pe dos, desigur din nevoia de a retrăi astfel evenimentele recent consumate.* GHEŢIE; **(pe) de-a-n-doaselea** sau **(pe) de-a-ndoasele**, **a)** altfel decît trebuie; anapoda: *tot ce făcea îi ieşea de-a-ndoasele.* ISP; **b)** invers, întors: *situaţia reală ni se pare tocmai pe de-a-n-doaselea.* BL.; **c)** cu spatele înainte: *Duţu se depărtă ... mai mult de-a-ndoaselea, oprindu-se mereu.* SL.; **2.** şezut, fund; **a se scula cu dosul în sus**, v. **scula**; **3.** (pop.) loc unde nu bate soarele sau vîntul; loc ferit, adăpostit: *bate vîntul, îl laşi să bată şi te dai într-un dos.* SAD.; *s-a tras la dos.* [Lat. ***dossum*** (=***dorsum***)].

dosádă f. (înv.) **1.** mîhnire, amărăciune, întristare: *plin de dor şi de dosadă.* POP; **2.** insultă, ocară. [Din sl. ***dosada***].

dosár, dosare n. **1.** totalitatea actelor referitoare la o problemă, la o persoană etc.: *s-au păstrat numeroase dosare ale proceselor sale.* CĂL.; **a pune la dosar**, **a)** a înregistra, a reţine; **b)** a nu da curs; (fig.) a nu se sinchisi; **2.** învelitoare din carton în care se păstrează astfel de acte: *şi-a aruncat ochii peste cele două hîrtii, apoi le-a vîrît într-un dosar.* GHEŢIE. [Din fr. ***dossier***].

dosádí, dosádesc vb. (înv.; tr.) a mîhni, a întrista. [Din sl. ***dosaditi***].

dosădíre, dosădiri f. (înv.) acţiunea de a dosădi şi rezultatul ei. [V. ***dosădi***].

dosădít, ~ţi, dosădită, ~e a. mîhnit, întristat, amărît: *ieşiră deci la uscat, dosădiţii de ei!* ISP. [V. ***dosădi***].

doselnic, ~ci, doselnică, ~ce a. (rar) **1.** dosnic, ascuns: *umilinţa sinceră, fără gînduri doselnice.* BL.; **2.** (fig.) perfid, incorect: *umblaţi cu pîri ascunse..., cu mijloace dosălnice.* AL. [***Dos*** + ***-elnic***].

dosí, dosesc vb. **1.** (pop. şi fam., tr. şi refl.) a (se) ascunde, a (se) sustrage vederii altora: *sentinelele române, care se dosiseră bine dincoace, ieşiră la lumină.* SAD.; *moşu Dumitru stă, dosit de casă, şi abia îşi mai ţine răbdarea.* MAT.; **2.** (pop. şi fam.; tr.) a fura ceva (ascunzînd); a şterpeli: *cărţile ... le dosea din biblioteca tatălui său.* MACED.; **3.** (înv.; tr. şi intr.) **a o dosi**, a fugi, a da dosul: *de groaza lui duşmanii au dosit-o ca mişei.* MACED. [De la ***dos***].

dosíre, dosiri f. **1.** acţiunea de a (se) dosi; **2.** ascundere: *au doară s-au tulburat Poarta pentru dosirea fiilor săi?* OD.; **3.** sustragere, şterpelire; **4.** (înv.) fugă; retragere: *nici de dosirea nestatornicilor ostaşi ce îl părăsise, ... nepierzîndu-şi inima.* BĂLC. [V. ***dosi***].

dosít, ~ţi, dosită, ~e a. **1.** ascuns, pitit: *Traian se afla dosit într-un luminiş tînăr de stejărei.* SAD.; **2.** retras, ferit: *cu călărimea lui vitează prin locuri dosite, lui ştiute, oştilor turceşti de-aproape urmează.* B.-DEL. [V. ***dosi***].

dositór, ~i, dositoáre a. şi m., f. (persoană) care doseşte: *să pedepsească pe dositorii şi patronii lor.* EM. [***Dosi*** + ***-itor***].

dósnic, ~ci, dosnică, ~ce a. retras, izolat: *acesta fugise din palat pe o scară dosnică.* CĂL.; *stradă dosnică.* // f. (compus; reg.) **dosnică-galbenă**, plantă erbacee cu flori galbene dispuse în capitule (*Carpesium cernuum*). [***Dos*** + ***-nic***].

dospeálă, dospeli f. **1.** faptul de a dospi; **2.** (concr.) substanţă folosită pentru a face să dospească aluatul; plămădeală; **3.** (fig.) moleşeală, trîndăveală, inactivitate: *eu mă pun la dospeală o zi, două.* CAR. [***Dospi*** + ***-eală***].

dospí, pers. 3 **dospeşte** vb. **1.** (intr. şi refl.) a-şi mări volumul umflîndu-se datorită unui ferment: *filosofia fără idei metafizice rămîne un aluat ce nu dospeşte.* BL.; **2.** (intr.) a fermenta: *caşul fără sare dospeşte;* (tr.) *acel om fără Dumnezeu dospea şi frămînta în apă ... buruiana ucigaşă.* SAD.; **3.** (fig.; intr.) a se dezvolta în ascuns; a mocni: *în umbra asociaţiei dospea o înjghebare carbonară.* CĂL.; **4.** (fig.; tr.) a face să crească; a cultiva: *îi purtau ură şi-i dospeau gînd rău.* DELAVR. [Din sl. ***dospiti***].

dospíre, dospiri f. acţiunea de a dospi; fermentare. [V. ***dospi***].

dospít, ~ţi, dospită, ~e a. **1.** care a crescut, care s-a umflat sub acţiunea unui ferment: *aluat dospit;* **2.** fermentat. [V. ***dospi***].

dospitoáre, dospitori f. poliţă (la stînă) pe care se aşază caşul la dospit. [***Dospi*** + ***-toare***].

dospitór, dospitoare n. cameră într-o fabrică de pîine, în care este pus aluatul la fermentat. [***Dospi*** + ***-tor***].

dotă, dotez vb. (tr.) **1.** a utila o instituţie, o întreprindere etc.: *ambiţiosul secretar de redacţie voia*

să-l doteze cu diferite rubrici noi. REBR.; **2.** a înzestra o fată; **3.** (fig.) a înzestra cu calităţi intelectuale, sufleteşti: *natura l-a dotat cu o sensibilitate deosebită.* [Din fr. ***doter***, lat. ***dotare***].

dotál, ~i, dotală, ~e a. care ţine de dotă, referitor la dotă: *un om inteligent s-ar fi informat asupra formalităţilor întocmirii actului dotal.* CĂL.; *venit dotal.* [Din fr. ***dotal***, lat. ***dotalis***].

dotáre, dotări f. **1.** acţiunea de a dota; dotaţie: *dotarea excursioniştilor cu busole;* **2.** mijloace de care dispune cineva sau ceva; ceea ce are, deţine cineva sau ceva: *indiferent de origine sau de dotare intelectuală, politicienii de profesie se află permanent la dispoziţia şi sub presiunea clientelei electorale.* GHEŢIE. [V. ***dota***].

dotát,~ţi, dotată, ~e a. înzestrat cu calităţi (deosebite): *corolarul acestei constatări este afluenţa spre cariera politică a persoanelor mijlociu dotate.* GHEŢIE; *copil dotat;* **a fi (bine) dotat,** a) a avea tot ce-i trebuie; **b)** (glumeţ) a fi viril; a avea organe sexuale mari. [V. ***dota***].

dotáţie, dotaţii f. **1.** acţiunea de a dota; înzestrare; **2.** mijloace puse la dispoziţia unei persoane, unui aşezământ etc.: *casă de dotaţie a oastei*; (şi: (înv.) **dotaţiune**). [Din fr. ***dotation***, lat. ***dotatio, -onis***].

dotaţiúne f. v. dotaţie.

dótă, dote f. zestre dată unei fete cînd se căsătoreşte: *se codeşte să dea fiicei dota cuvenită.* CĂL. [Din fr. ***dot***, lat. ***dos, dotis***].

douăzéci num. card. număr care în numărătoare se află între nouăsprezece şi douăzeci şi unu: *acest artificialism a înflorit mai ales acum douăzeci de ani.* IBR. // a. (cu valoare de num. ord.) *etajul douăzeci.* [***Două*** + ***zeci***].

douăzécilea, douăzecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al nouăsprezecelea şi al douăzeci şi unulea. [***Douăzeci*** + *le* + *a*].

dovádă, dovezi f. **1.** fapt sau lucru care demonstrează, dovedeşte ceva: *ducînd pe cei ce nu cred, la ţintă, nu cu dovezi încredinţătoare, ci cu măciuca şi cu topoare.* B.-DEL.; **a da dovadă de ...,** a lăsa să se vadă; a arăta, a vădi, a dovedi: *dădu dovadă de o mare agerime de minte.* SAD.; **a da dovadă că ...,** a demonstra, a dovedi că...: *pot să dau dovadă, că pe vremea aceea toporul n-avea coadă.* ALEX.; **ca** (sau **drept**) **dovadă că...,** ca semn că...: *ca dovadă că aşa este ...aduc şi faptul că ţi-am recunoscut totdeauna marile merite.* MACED.; **2.** act justificativ, document; adeverinţă: *lucrurile sînt vămuite, am dovadă, am plătit taxele.* TUD. [De la ***dovedi***].

dovedí, dovedesc vb. **1.** (tr.) a arăta cu argumente, cu probe sau cu mărturii un fapt sau o situaţie; a demonstra: *am vrut să dovedesc lui Petre cît eşti tu de milostiv.* CR.; *mi-a dovedit că mă înşelam*; (refl. pas.) *prin simplă afirmare nu se dovedeşte nimic.* EM.; **2.** (tr.) a pune în evidenţă, a atesta: *asta dovedeşte o fire energică*; **3.** (tr. şi refl.) a (se) manifesta, a (se) vădi: *vorbise tot timpul, dovedind o bună dispoziţie rar întîlnită la el.* GHEŢIE; *oamenii se dovedeau buni şi credincioşi*; **4.** (reg.; tr.) a termina, a isprăvi, a mîntui: *eu aştept pînă ce dovedesc bucatele ce ai binevoit a-mi pune dinainte.* SAD.; **5.** (pop.; tr.) a învinge, a birui: *numai cu un argăţel ce-l am de-abia le pot dovedi.* CR.; *nu poate dovedi atîta lucru;* (absol.) *îşi încercau puterile la trîntă ... pînă ce unul dovedea.* OD. [Din sl. ***dovesti, dovedon***].

dovedíre, dovedíri f. acţiunea de a (se) dovedi şi rezultatul ei; probare. [V. ***dovedi***].

dovedít, ~ţi, dovedită, ~e a. 1. care a fost argumentat, relevat, evidenţiat: *acest domn periculos în cel mai mare grad prin ignoranţa lui dovedită.* EM.; **2.** căruia i-au fost dezvăluite planurile, gîndurile ascunse (şi vinovate); **3.** biruit, învins. [V. ***dovedi***].

doveditór, ~i, doveditoáre a. care dovedeşte, care confirmă; prin care se dovedeşte: *unele dintre experimente au o deplină putere doveditoare.* BL. [***Dovedi*** + *-tor*].

dovleác, dovleci m. **1.** plantă tîrîtoare cu fructe mari sferice sau ovale, folosite în alimentaţia animalelor sau a omului; bostan (*Cucurbita pepomaxima*); **2.** (p. restr.) fructul acestei plante: *ea aduce dovleci de pe deal pentru porci.* CĂL.; **3.** (fig.) cap de om (prost). [Din turc. ***devlek***].

dovlecél, dovlecei m. **1.** varietate de dovleac, cu fructele comestibile, de forma castraveţilor (*Cucurbita pepo oblonga*); **2.** (p. restr.) fructul acestei plante: *pepeni, dovlecei şi verze fără grijă a mînca.* ALEX. [***Dovleac*** + *-el*].

doxastér, doxastare n. carte bisericească care cuprinde doxologiile cîntate la sărbători: *Noul doxastar de Anton Pann din 1841.* [Din gr. mod. ***doxástis*** „glorificator"].

doxát, ~ţi, doxată, ~e a. cu minte; priceput. [***Doxă*** + *-at*].

dóxă f. (fam.) minte, pricepere: *distincţia pe care Platon o efectua între doxă şi ştiinţă.* BL.; **a avea** (sau **a fi cu**) **doxă la cap,** a fi deştept, priceput: *are doxă la cap şi-i cu tîlc la vorbă.* HOGAŞ. [Din gr. mod. ***dóxa***].

doxográf, doxografi m. (la vechii greci) autor care prelua părerile filozofilor, expunîndu-le pe probleme. [Din fr. ***doxographe***].

doxológic, ~ci, doxologică, ~ce a. care ţine de doxologie, referitor la doxologie. [Din fr. ***doxologique***].

doxologíe, doxologii f. **1.** cîntare liturgică de preamărire a Sfintei Treimi; moment liturgic cînd se cîntă această cîntare; **2.** studiu sistematic al rolului pe care îl are aprecierea în învăţămîntul şcolar. [Din gr. mod. ***doxología,*** fr. ***doxologie***].

doxometríe f. studiere a opiniei publice cu ajutorul sondajelor asupra anumitor probleme. [Din fr. ***doxométrie***].

dozá, dozez vb. (tr.) **1.** a pune laolaltă, în proporţii determinate, substanţele care formează un amestec; **2.** (p. ext.) a distribui după o anumită măsură elementele care intră într-un tot, într-un compus: *romancierul bun este acela care ştie să dozeze aceste procedee.* IBR.; **3.** a determina proporţia elementelor, materialelor etc. care intră în compoziţia unui amestec; **4.** (fig.) a folosi în proporţii optime. [Din fr. ***doser***].

dozábil, ~i, dozabilă, ~e a. care se poate doza, a cărui alcătuire poate fi dozată. [Din fr. ***dosable***].

dozáj, dozaje n. **1.** proporţie între elementele care intră într-un amestec: *opera de artă reprezintă un dozaj de mister şi de revelaţie sensibilă.* BL.; **2.** dozare. [Din fr. ***dosage***].

dozáre, dozări f. acţiunea de a doza şi rezultatul ei: *acum să vorbim de felul de dozare al creaţiei şi al analizei în timpul nostru.* IBR. [V. ***doza***].

dozát, ~ţi, dozată, ~e a. proporţionat, distribuit, repartizat: *în inconştientul lui Eminescu întrezărim prezenţa tuturor determinantelor stilistice ..., doar altfel dozate şi constelate.* BL. [V. ***doza***].

dozatór, dozatoare n. aparat sau dispozitiv care dozează. [***Doza*** + *-tor*; cf. fr. ***doseur***].

dóză[1], doze f. **1.** cantitate determinată dintr-o anumită substanţă (care intră într-un amestec, are un anumit efect sau o anumită întrebuinţare); **2.** (p. ext.) cantitate (care intră în alcătuirea unui tot): *luînd o doză prea mare de mercur, pierde mustăţile.* CĂL.; *o doză de chinină*; (fig.): *cu doza de naivitate a vîrstei, crezu că secretul înconjoară însăşi naşterea ei.* GHEŢIE; *o doză de mîndrie.* [Din fr. ***dose***, lat. ***dosis***].

dóză[2], doze f. mic dispozitiv izolat care realizează conectarea într-o instalaţie electrică. [Din germ. ***Dose***, fr. ***dose***].

dozimetríe f. capitol al fizicii care studiază tehnica măsurării dozelor de radiaţie. [Din fr. ***dosimétrie***].

dozimétru, dozimetre n. (fiz.) instrument pentru măsurarea dozelor de radiaţie. [Din fr. ***dosimètre***].

drac, draci m. **1.** fiinţă imaginară, de sex masculin, considerată ca spirit al răului; (bis.) înger căzut din demnitate datorită necredinţei; demon, diavol, spirit rău: *tremurau, într-un fluid luminos şi vioriu, draci mici, spînzuraţi de cornişe.* EM.; (la voc.; exclamaţie care exprimă surprindere neplăcută, protestul) *drace, n-am ştiut pînă acum că doctorul angelic a fost şi poet.* GHEŢIE; **al dracului, a)** rău, viclean, răutăcios: *măi, al dracului venetic şi ceapcîn de popă.* CR.; b) (fig.) strașnic: *un frig al dracului;* **a fi dracul gol** (sau **împeliţat, în picioare**), **a)** a fi rău, afurisit: *slujitorul domnului este dracul împeliţat.* NEGR.; **b)** a fi isteţ, poznaş; **e tot un drac,** e totuna, e acelaşi lucru; **a băga pe cineva în draci** (sau **în toţi dracii**), a intimida, a înfricoşa pe cineva; **şi-a băgat dracul coada,** se spune cînd se complică o situaţie, **a da de dracul,** a o păţi: *să nu te mai aud vorbind de asta, că dai de dracu.* SAD.; **lucrul dracului,** lucru dificil, dubios; poznă, pătăranie: *mai ştii, lucru dracului, să nu se întîmple să ne ia nevestele noastre pe unul drept altul.* MACED.; **scaiul dracului,** v. **scai; iarba dracului,** (glumeţ) tutun; **calul** (sau **sfredelul**) **dracului,** babă rea, vrăjitoare; **salba** (sau **poama, omul**) **dracului,** (fam.) om rău; **a mînca la nunta** (sau **pomana**) **dracului,** a rămîne spîn; **unde şi-a spart dracul opincile,** v. **sparge; la dracu-n praznic,** v. **praznic; la mama dracului,** v. **mamă; unde** (şi-) **a înţărcat dracul copiii,** v. **copil; a face pe dracul în patru,** a încerca imposibilul, a face orice: *macar fă pe dracul în patru, ... dar numaidecît să-mi aduci pielea cerbului.* CR.; **a fugi** (sau **a se teme**) **ca dracul de tămîie,** a fugi (sau a se teme) foarte tare: *de spovădanie fugi ca dracul de tămîie.* CR.; **a înălbi pe dracul,** a fi foarte rău: *stăpîna acestei slujnice era viespea care înălbise pe dracul.* CR.; **a avea draci** sau **a fi cu draci, a avea pe dracul în el, a)** a fi energic, plin de viaţă, iute: *tot cu draci eşti tu, bine zic eu.* CR.; **b)** a fi rău dispus, a avea toane; **a fi un drac la mijloc,** a fi ceva neobişnuit, ascuns: *este vreun drac la mijloc, a mormăit el.* SAD.; **a trage** (**pe**) **dracul de coadă,** v. **coadă; a căuta pe dracul,** a fi imprudent, a-şi cauza neplăceri; **a da** (sau **a trimite**) **dracului,** a lepăda, a se descotorosi: *am s-o dau dracului de pomană, soi rău ce este ea!* CR.; **a da în burduful dracului,** v. **burduf; a lăsa** (sau **a da**) **dracului,** a părăsi, a abandona; **a da dracului** (sau **la toţi dracii**), a înjura, a drăcui; **a da de dracul,** v. **da; a se duce dracului** (sau **la dracul**), a pleca fără să se mai întoarcă; a **lua dracul** (sau **dracii, mama dracului**), a se prăpădi; a o păţi rău; **pe dracul,** nimic, deloc; **ce dracu** sau **ce mama dracului,** exprimă indignarea celui contrariat de ceva: *ce dracu are dulapul ista de nu vrea să se deschidă?* AL.; **2.** (fig.) om foarte rău, crud; om plin de păcate; **3.** (fig.) om isteţ, vioi: *ce mai drac frumos de noră!* COŞB.; **4.** (compus) **drac-de-mare,** peşte marin avînd pe aripioara dorsală ghimpi veninoşi (*Trackino draco*); **5. drac tazmanian,** mamifer marsupial necrofag, cu blana de culoare neagră, care trăieşte în insula Tazmania (*Sarcophilus Harrisii*). [Lat. ***draco, -onis***, „şarpe, balaur"].

drácilă, dracile f. arbust spinos cu flori galbene şi cu fructe roşii, cultivat uneori ca gard viu (*Berberis vulgaris*). [Din sl. ***dracĭ***].

draconián, ~eni, draconiană, ~ene a. (franţuzism) draconic. [Din fr. ***draconien***].

dracónic, ~ci, draconică, ~ce a. foarte sever, foarte aspru; draconian. [Din germ. ***drakonisch***].

drag, ~gi, dragă, ~gi a. **1.** iubit, scump, nepreţuit: *avea o semeţie şi o încruntare de sprînceană care-i aducea aminte de altă fiinţă ce-i fusese dragă.* SAD.; *dragii mei copii;* **a-i fi drag,** a-i plăcea, a simţi plăcere; a iubi: *ţi-era drag să te uiţi la el*; **2.** plăcut, afectuos: *cuvinte dragi*; **cu dragă inimă,** cu plăcere, bucuros: *fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă.* CR. // f. (la vocativ singular) termen afectuos de adresare către cineva (bărbat sau femeie): *despre asta bine ai chitit-o, dragul tatei.* CR.; *ascultă-mă, dragă!* // m., f. persoană care iubeşte pe alta de sex opus; iubit(ă): *dragul dulce-al vieţii mele la oaste s-a dus.* BOL. // n. iubire, dragoste: *mor de dragul tău*; **de dragul...,** pentru..., din dragoste pentru ..., (**ţi-e**) **mai mare dragul,** (e) o mare plăcere (să...): *aşa vorbeşte de blînd şi primeşte cu bunătate pe fiecare, de ţi-i mai mare dragul să te duci la el.* CR. [Din sl. ***dragŭ*** „scump"].

dragă, draghez vb. (tr.) **1.** a scoate cu draga materialul de pe fundul apei; **2.** a curăţa de mine o cale navigabilă. [Din fr. ***draguer***].

D

dragáj, dragaje n. acţiunea de a draga. [Din fr. *dragage*].

dragáre, dragări f. acţiunea de a draga; dragaj. [V. *draga*].

dragát, ~ţi, dragată, ~e a. care a fost curăţat cu draga: *pe albia dragată circulă vaporaşe.* [V. *draga*].

dragavéi, dragavei m. plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu frunze lungi şi înguste, comestibile (*Rumex crispus*). [De la *drag*].

drágă, drage f. instalaţie plutitoare sau maşină cu care se dragează; navă înzestrată cu instalaţii pentru operaţiile de dragaj: *dragajul canalului Sulina se făcea cu două drage de o capacitate medie de 2800 tone fiecare.* [Din fr. *drague*].

drághină, draghini f. (reg.) **1.** loitra carului: *stăteau amîndoi aşa, pe draghini, cu feţele umbrite de pălăriile late şi tari de pîslă.* SAD.; **2.** (p. restr.) fiecare dintre lemnele lungi ale loitrei, în care sînt fixate spetezele; carîmb. [Din ucr. *drabyna*].

draglínă, dragline f. maşină pentru săpat pămîntul, prevăzută cu un braţ mobil şi o cupă, care este tîrîtă pentru a fi umplută. [Din fr. *dragline*].

dragliníst, draglinişti m. muncitor care lucrează cu draglina. [*Draglină* + *-ist*].

dragobéte m. (reg.) ziua de 3 martie (24 februarie), zi în care se crede că toate fiinţele îşi găsesc perechea şi se logodesc. [Din sl. *glavovreatenje*].

dragomán, dragomani m. **1.** (înv.) interpret oficial, tălmaci în ţările din Orient: *dragomanul mai tălmăceşte şi aceste două cugetări ale capugibaşei.* CĂL.; **mare dragoman**, înalt dregător al Porţii Otomane, care se ocupa de relaţiile diplomatice cu statele europene; **2.** (reg.) vătaf, supraveghetor. [Din gr. mod. *dragomános*].

dragón[1], dragoni m. **1.** (înv.) soldat de cavalerie care descăleca cînd trebuia să lupte: *în Liunevil sînt acum trii polcuri de dragoni, care îi o prea frumoasă oaste.* KOG.; **2.** (mit.) monstru fabulos reprezentat cu aripi de vultur, gheare de leu şi coadă de şarpe; balaur; **3.** vechi însemn ostăşesc reprezentînd un balaur; **4.** şopîrlă din regiunile tropicale avînd pe spate două excrescenţe ale pielii în formă de aripi (*Draco volans*); **5.** (artic.) constelaţie din emisfera boreală, alcătuită dintr-un lung şir de stele, terminat cu un fel de cap; (pop.) Balaurul; **6.** unul dintre cele douăsprezece semne simetrice ale zodiacului chinezesc; (şi: (rar) **drăgan**). [Din fr. *dragon*].

dragón[2], dragoane n. şiret făcut din fir metalic şi terminat cu un ciucure, care se prinde la mînerul sabiei: *îmi aşezai şi dragonul săbiei la pumnul mînei drepte.* SAD.; (şi: **dragonă**). [Din fr. *dragonne*].

dragónă f. v. dragon[2].

dragór, dragoare n. navă care îndepărtează minele; **tanc-dragor**, maşină de luptă pentru deminat terenul. [Din fr. *dragueur*].

drágoste, (rar) **dragosti** f. **1.** sentiment de afecţiune faţă de cineva (de sex opus); iubire: *dragostea ... iaste vîrhul bunătăţilor.* COR.; **a avea dragoste**, a-i plăcea: *făcuse un clopot mare la acea mînăstire ... şi avea dragoste să-l tragă singur.* CR.; **2.** fiinţă iubită: *te află strînsă-n braţe, dulce dragoste bălaie.* EM.; **3.** relaţie amoroasă, amor: *a doua dragoste se realizează cu o tînără nevastă bulgarcă.* CĂL.; **4.** legătură sexuală: *din dragostea mea cu împărăteasa va ieşit încă fecior.* SAD.; **a face dragoste**, a se împerechea: *nu-i nimic, puişor, o să facem dragoste pe întuneric.* GHEŢIE; **5.** (bot.; reg.) plantă erbacee cu frunze în formă de lance, dinţate şi cu flori roz-purpurii (*Sedum fabaria*). [Din sl. *dragosti*].

dráhmă, drahme f. **1.** veche unitate de măsură pentru greutate egală cu 4,38 grame; **2.** unitate monetară grecească modernă: *dă-mi numai aşa, vreo sută de drahme.* TUD.; **3.** monedă de argint în Grecia antică. [Din gr. mod. *dráchmi*, fr. *drachme*].

dráibăr, draibăre n. burghiu de oţel pentru găurit lemn. [Din germ. *Treibbohrer*].

dráifus, draifuse n. unealtă din fontă alcătuită din trei braţe, care serveşte ca suport interior în reparaţiile de încălţăminte. [Din germ. *Dreifuss*].

draiv, draivuri n. (tenis) lovitură prin care mingea este expediată cu putere în terenul advers, razant cu plasa. [Din engl. *drive*].

drajéu, drajeuri n. **1.** bomboană făcută din cristale de zahăr, sîmburi de fructe etc. şi acoperită cu o glazură (de ciocolată); **2.** medicament în formă de pilulă (acoperită cu zahăr). [Din fr. *dragée*].

drajón, drajoni m. lăstar al unei plante crescut din rădăcină, din care, prin separare, se poate dezvolta o nouă plantă. [Din fr. *drageon*].

drajoná pers. 3 **drajonează** vb. (bot.; intr.) a produce drajoni. [Din fr. *drageonner*].

drajonáj, drajonaje n. drajonare. [Din fr. *drageonnage*].

drajonáre, drajonări f. faptul de a drajona; proprietate de a produce drajoni; drajonaj. [V. *drajona*].

dram, dramuri n. **1.** veche unitate de măsură pentru capacitate egală cu 3,22–3,80 centimetri cubi; **2.** veche unitate de măsură pentru greutate egală cu 3,18–3,23 grame: *tot ce nu încape în cele 75 dramuri de creier.* EM.; **3.** (fig.) fărîmă, strop, pic: *fiecare îşi agoniseşte un dram de plăcere în puţina şi trecătoarea noastră viaţă.* SAD. [Din gr. mod. *drámi*].

dramátic, ~ci, dramatică, ~ce a. **1.** care ţine de dramă sau de teatru, referitor la dramă sau la teatru: *unele scene sînt clişee dramatice, introduse fără vreun folos.* CĂL.; *artist dramatic*; **artă dramatică**, ansamblu de principii privitoare la interpretarea şi la punerea în scenă a unei piese de teatru; **gen dramatic**, gen literar cuprinzînd opere scrise pentru a fi reprezentate pe scenă: *în genul dramatic ni se reprezintă evenimentele acum, în faţa noastră.* IBR.; **2.** (fig.) care mişcă; impresionant, zguduitor: *situaţia ar putea să ia o întorsătură dramatică.* BL.; (adv.) *vorbeşte dramatic ca să sublinieze importanţa.* PETR.; (subst. n.) *dramaticul unei asemenea existenţe nu l-a simţit şi nu l-a redat nimene la noi.* IBR. [Din fr. *dramatique*, lat. *dramaticus*, germ. *dramatisch*].

dramaticéşte adv. (rar) din punctul de vedere al artei dramatice: *e o încercare incoerentă dramaticeşte şi simplistă.* CĂL. [*Dramatic* + *-eşte*].

dramatísm n. **1.** încordare a acţiunii într-o operă dramatică; **2.** tensiune, luptă ascuţită între sentimente, interese, etc.: *acele cugetări ..., prin vibraţia lor, trădau un dramatism sufletesc.* IBR.; **3.** situaţie, împrejurare care creează tensiune. [Din fr. *dramatisme*].

dramatíst, dramatişti m. (înv.) autor de piese de teatru; dramaturg. [Din fr. *dramatiste*].

dramatizá, dramatizez vb. (tr.) **1.** a prelucra o operă literară (epică) pentru a putea fi reprezentată pe scenă; **2.** (fig.) a face ca ceva să devină impresionant, dramatic: *povestea aceasta dramatizează doar cearta seculară ce s-a iscat între adepţii unuia şi ai celuilalt.* BL.; **3.** (iron.) a atribui un caracter prea grav, a lua în tragic: *discuţia aceea ... m-a convins treptat că dramatizam situaţia.* GHEŢIE. [Din fr. *dramatiser*].

dramatizáre, dramatizări f. **1.** acţiunea de a dramatiza şi rezultatul ei; **2.** (concr.) piesă de teatru creată prin prelucrarea unei opere literare (epice): *totul e în tradiţia românească, sub raportul materiei, piesa nefiind decît dramatizarea unui basm.* CĂL. [V. *dramatiza*].

dramatizát, ~ţi, dramatizată, ~e a. **1.** care a devenit piesă de teatru: *feeria din care se trag viitoarele basme dramatizate din literatura română.* CĂL.; **2.** căruia i s-a atribuit un caracter (prea) grav, tragic, impresionant: *nuvela conţine un moment din viaţă dramatizat, expus impresionant.* IBR. [V. *dramatiza*].

dramatúrg, dramaturgi m. autor de opere dramatice: *marele nostru dramaturg a zugrăvit în comediile sale mahalaua.* IBR. [Din fr. *dramaturge*, germ. *Dramaturg*].

dramaturgíe f. **1.** artă a compunerii pieselor de teatru; artă dramatică: *dramaturgia invada din toate părţile sufletul lui Caragiale.* CĂL.; **2.** totalitate a operelor dramatice dintr-o literatură, dintr-o epocă etc. [Din fr. *dramaturgie*, germ. *Dramaturgie*].

drámă, drame f. **1.** piesă de teatru în care se întrepătrund elemente de tragic şi de comic: *drama nu este făcută ca să fie cetită, ci reprezentată.* IBR.; *caracterul principal al dramei este culoarea locală*; **2.** (fig.) întîmplare nefericită; nenorocire: *acum se desfăşoară drama lui Moţoc.* CĂL.; **a face dramă din ceva**, a exagera gravitatea unei situaţii; **3.** suferinţă sufletească intensă: *toată această dramă a sufletului său s-ar fi putut să aibă alt desnodămînt.* SAD. [Din fr. *drame*, lat. *drama*].

dramolétă, dramolete f. dramă de proporţii reduse (şi de valoare neînsemnată): *dramoleta neoromantică ... e un simplu prilej de a executa fresce hieratice.* CĂL. [Din germ. *Dramolett*].

drániţă, draniţe f. (reg.) scîndurică mai mare decît şindrila cu care se acoperă construcţiile: *întîlnim cîţiva oameni, cu nişte cară cu draniţă, mergînd spre Iaşi.* CR. [Din rus. *draniţa*, ucr. *dranyca*].

drapá, drapez vb. **1.** (tr.) a împodobi, a acoperi cu o draperie: *a drapa o fereastră*; **2.** (tr.) a aranja artistic faldurile unei draperii, cutele unui obiect de îmbrăcăminte: *a drapa o stofă*; **3.** (tr. şi refl.) a (se) îmbrăca, a (se) acoperi cu un veşmînt larg, care cade în falduri: *era într-o rochie de batist alb, care o drapa statuar.* IBR.; (fig.) *cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii.* EM. [Din fr. *draper*].

drapáj, drapaje n. (rar) drapare. [Din fr. *drapage*].

drapáre, drapări f. acţiunea de a (se) drapa şi rezultatul ei; drapaj. [V. *drapa*].

drapát, ~ţi, drapată, ~e a. **1.** împodobit sau acoperit cu o draperie; **2.** dispus în cute, în falduri. [V. *drapa*].

drapél, drapele n. bucată de pînză sau de mătase, într-una sau în mai multe culori, adesea cu o stemă sau cu o emblemă, prinsă de o lance lungă de lemn şi reprezentînd semnul distinctiv al unui stat, al unei unităţi militare sau al unei organizaţii; steag; (fig.) *numeroase poezii ale lui Grandea ... sînt fîlfîitoare ca nişte drapele.* CĂL.; **a fi sub drapel**, a servi în armată. [Din fr. *drapeau*, it. *drappello*].

draperíe, draperii f. **1.** perdea de stofă sau de catifea, cu falduri: *la uşi spînzurau draperii negre cusute cu fir de argint.* GHEŢIE; (fig.) *suna susur de paseri în frunzişuri şi-n lianele care atîrnau în draperii deasupra havuzurilor.* SAD.; **2.** veşmînt larg, cu multe cute, care îmbracă personajele reprezentate în statui sau în tablouri: *draperiile de pe femei erau atît de măiestru răsucite de daltă, încît pare că sta să le scuture vîntul.* GAL. [Din fr. *draperie*].

drástic, ~ci, drastică, ~ce a. **1.** foarte aspru, foarte energic; brutal, vehement: *n-ar fi cazul să ne speriem de formularea ei drastică.* BL.; *măsuri drastice*; **2.** cu efect puternic: *purgativ drastic.* [Din fr. *drastique*].

dravidián, ~eni, dravidiană, ~ene m., f. (la pl.) populaţie (de rasă intermediară între albi şi negri) care trăieşte în unele regiuni din India, Sri Lanka şi Pakistan; (şi la sg.) persoană care face parte din această populaţie. // a. care aparţine acestei populaţii, referitor la această populaţie. [Din fr. *dravidien*].

drăcărie, drăcării f. (pop. şi fam.) **1.** drăcovenie, drăcie; poznă, năzbîtie: *cîte drăcării le vine în cap, toate le fac.* CR.; **2.** farmec, vrăjitorie: *ea, prin drăcăriile ei, prefăcuse pe stăpînu-său, Făt-Frumos, în purcelul cel ogîrjit.* CR. [*Drac* + *-ărie*].

drăcésc, ~şti, drăceáscă, ~eşti a. care ţine de drac; diavolesc, diabolic: *satana cu oştile sale drăceşti va sprijini pe turci.* BL. [*Drac* + *-esc*].

drăcéşte adv. ca dracii; diavoleşte. [*Drac* + *-eşte*].

drăcíe, drăcii f. **1.** faptă rea, de drac: *îl întrec pe dînsul la drăcii şi rele.* PANN; **2.** poznă, năzbîtie; **3.** ciudăţenie, minunăţie: *Harap-Alb vede altă drăcie şi mai mare.* CR.; **4.** vrăjitorie, farmec: *ştiu discîntici mii ... şi drăcii chiar peste fire.* AL. [*Drac* + *-ie*].

drăcíme f. mulţime de draci, totalitatea dracilor: *chemă înaintea sa toată drăcimea.* CR. [*Drac* + *-ime*].

drăcoáică, drăcoaice f. **1.** spirit rău de sex feminin: *luînd pe draci şi pe drăcoaice la joc.* CR.;

2. (fig.) fată sau femeie vioaie, isteață, poznașă: *petiția tot a lăsat-o, drăcoaica.* PETR. [***Drac*** + *-oaică*].

drăcós, ~și, drăcoásă, ~e a. **1.** care face pozne, drăcii; vioi; isteț: *tînărul ... foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios.* CAR.; **2.** îndrăcit, afurisit: *avea un meșteșug mai drăcos.* CR. [***Drac*** + *-os*].

drăcovénie, drăcovenii f. faptă drăcească; drăcie: *ce drăcovenie o mai fi și asta?* [***Drac*** + *-ov* + *-enie* (după *grozăvenie*)].

drăcuí, drăcuiesc și **drăcui** vb. (tr.) a ocărî, a înjura (pomenind pe dracul); (absol.) *pișcat de pureci, măria sa drăcuie.* CĂL. [***Drac*** + *-ui*].

drăcuíre, drăcuiri f. acțiunea de a drăcui: *ne da ... o sută de mătănii, spre ispășirea ... drăcuirilor și afurisirilor ce nu încetau să ne iasă din gură.* MACED. [V. ***drăcui***].

drăculéț, drăculeți m. drăcușor; pui de drac: *fac dracii cîrnați și sîngerei și alte mîncări pentru drăculeți.* B.-DEL. [***Drac*** + *-uleț*].

drăcușór, drăcușori m. **1.** diminutiv al lui drac; drăculeț: *luînd cîte un drăcușor de cornițe, mi ți-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CR.; **2.** (fig.) copil vioi, zglobiu, neastîmpărat. [***Drac*** + *-ușor*].

drăgáică, drăgaice f. (pop.) **1.** numele popular al sărbătorii nașterii sfîntului Ioan Botezătorul (24 iunie); sînziene: *la drăgaică se țin bîlciurile din Buzău și Mizil;* **2.** (artic.) dans popular care se execută în această zi; **a sări** (sau **a juca**) **drăgaica**, a fi neastîmpărat; a sălta, a sări: *da ce-ați păți de săriți drăgaica prin casă?* AL.; **3.** fiecare dintre fetele care (îmbrăcate bărbătește) execută acest dans; **4.** bîlci ținut la 24 iunie; **5.** (la pl.) zîne rele care pocesc pe oameni; iele: *noaptea ... toate stihiile năpădesc pe mine ..., strigoii, moroii ..., drăgaicele.* AL.; **6.** (pop.) plantă erbacee cu flori galbene-aurii, plăcut mirositoare; sînziană (*Galium verum*): *drăgaica stufoasă răspîndea ... un miros ca floarea de tei.* DELAVR.; **7.** (reg.) sulfină (*Meliotus officinalis* și *albus*). Din bulg. ***dragaika***].

drăgán[1]**, drăgani** n. plantă erbacee cu întrebuințări în medicina populară (*Centaurea banatica*). [Din germ. ***Dragant***].

drăgán[2] m. v. dragan.

drăgălăș, ~i, drăgălașă, ~e a. care place; drăguț, frumos, plăcut: *cînd zîmbea închidea din ochi și făcea gropițe drăgălașe în obraz.* VLAH. [***Drag*** + *-ălaș*].

drăgălășénie, drăgălășenii f. **1.** gingășie, grație: *pare că-l simte și-l ceartă cu o drăgălășenie de copil alintat.* VLAH.; **2.** dezmierdare: *toate drăgălășeniile au rămas de prisos.* PETR. [***Drăgălaș*** + *-enie*].

drăgălășíe, drăgălășii f. (rar) **1.** gingășie, grație, drăgălășenie: *era bunătatea și drăgălășia sub chip de om.* HOGAȘ; **2.** atitudine afectuoasă, tandră; dezmierdare: *drăgălășiile împărătesei făcu pe Ercule să se piarză de iubire.* ISP. [***Drăgălaș*** + *-ie*].

drăgăléț a. v. drăguleț.

drăgălí, drăgălesc vb. (pop.; tr.) a mîngîia, a dezmierda: *nu mă poci sătura sărutînd și drăgălind acestea mîn.* DOS. [***Drag*** + *-ăli*].

drăgănéle f. pl. (pop.) **1.** farmec, grații, nuri: *la grai cu drăgănele.* POP; **2.** gesturi tandre; **3.** varietate de cireșe pietroase: *clasicele noastre drăgănele pietroase.* CAR. [Din sb. ***draganele***, ***draganlija***].

drăgăstós, ~și, drăgăstoásă, ~e a. plin de dragoste; iubitor, afectuos: *adăugînd cîteva cuvinte drăgăstoase pentru logodnică.* CĂL.; *primire drăgăstoasă.* [***Dragoste*** + *-os*].

drăghinár, drăghinare n. (reg.) carîmbul loitrei. [***Draghină*** + *-ar*].

drăgosteálă, drăgosteli și (rar) **drăgostele** f. (pop.) faptul de a (se) drăgosti; relații de dragoste. [***Drăgosti*** + *-eală*].

drăgostí, drăgostesc vb. (pop.) **1.** (refl. recipr. și tr.) a(-și) spune cuvinte de dragoste, a (se) mîngîia: *o dezmiardă cu durere, suspînd o drăgostește.* EM.; **2.** (refl.) a avea relații de dragoste. [De la ***dragoste***].

drăgostíre, (rar) **drăgostiri** f. (pop.) faptul de a (se) drăgosti; (p. ext.) dragoste. [V. ***drăgosti***].

drăguléț, ~i, drăguliță, ~e a. diminutiv al lui drag; drăguț, drăgălaș: *foaie verde ș-o frunzuță, drăguliță mea măicuță.* POP; **drăguliță Doamne**, vorba vine, ca să zicem așa: *începusem și eu, drăguliță Doamne, a mă ridica băiețaș la casa părinților mei.* CR.; (și: (reg.) **drăgăleț**). [***Drag*** + *-uleț*].

drăgúș m. (reg.) (**a veni**) **drăguș la căuș**, (a ajunge în) situația neplăcută de a recurge la ajutorul cuiva: *aice-i treabă pe drăguș la căuș.* AL. [***Drag*** + *-uș*].

drăgúț, ~i, drăguță, ~e a. drăgălaș, frumos, drag: *drăguții ochișori, frumușei și negrișori.* POP.; (subst.) *ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor.* CR. // m., f. **1.** termen dezmierdător pentru o ființă iubită: *drăguțul mamei;* **2.** (pop.) iubit(ă), amant(ă): *nici micuță, nici năltuță, numai bună de drăguță.* AL. [***Drag*** + *-uț*].

drămălui, drămăluiesc vb. (tr.) a cîntări, a aprecia, a drămui: *ia ad-o-ncoace la moșul, s-o drămăluiască!* CR. [***Dram*** + *-ălui*].

drămăluiálă, drămăluieli f. măsurare, cîntărire cu precizie; (fig.) *raportul dintre credință, acțiune și salvare, e excesiv pus la cîntar, și prin drămăluieli de precizie a fost grav problematizat.* BL. [***Drămălui*** + *-eală*].

drămăluíre, drămăluiri f. (rar) acțiunea de a drămălui și rezultatul ei: *numai produsele puține din grădina dimprejurul casei iobagului erau scutite de drămăluire prin dijmă.* BL. [V. ***drămălui***].

drămuí, drămuiesc vb. (tr.) **1.** a măsura, a cîntări cu precizie; a socoti sau a împărți precis: *rația de apă a unui om pe zi va fi un pahar, drămuit cu strășnicie.* TUD.; (absol.) *cămărășița ca mama, cîntărind și drămuind, nu vreau să ajung.* SAD.; **2.** (fig.) a cumpăni, a proceda cu chibzuință: *trebuie să-și drămuiască atenția.* CAR. [***Dram*** + *-ui*].

drămuíre, drămuiri f. acțiunea de a drămui și rezultatul ei; drămăluire. [V. ***drămui***].

drămuít, ~ți, drămuită, ~e a. chibzuit, măsurat: *trebuiau să facă foc drămuit, cu lemne cărate de jos.* TUD. [V. ***drămui***].

drănicér, drăniceri m. (reg.) meseriaș care acoperă casele cu draniță sau cu șindrilă; meșteșugar care face draniță sau șindrilă: *cherestegii și drăniceri.* [***Draniță*** + *-ar*].

drăniți, drănițesc vb. (reg.; tr.) a acoperi cu dranițe. [De la ***draniță***].

drănițíre, drănițiri f. acțiunea de a drăniți și rezultatul ei. [V. ***drăniți***].

drănițít[1]**, ~ți, drănițită, ~e** a. acoperit cu draniță; șindrilit: *printre case drănițite, începură a se arăta obrazuri de prieteni.* SAD. [V. ***drăniți***].

drănițít[2] n. (reg.) acoperire cu dranițe: *scaunul pentru drănițit pe casă.* [V. ***drăniți***].

drăpănáa, drăpăn vb. (înv.; tr.) a zgîria, a sfîșia: *pre svîntul Ammon îl spîndzurară și-l drăpănară preste coaste cu chiapteni.* DOS. [Din bulg. ***drăpinam***].

drăpănáre, drăpănări f. (înv.) instrument de tortură cu care se sfîșia carnea: *l-au strujit cu drăpănări de fier.* DOS. [V. ***drăpăna***].

dreadnought [drédnot] n. cuirasat: *primul dreadnought a fost construit de englezi în 1906.* [Cuv. engl.].

dreánță f. v. zdreanță.

dreávă, dreve f. (pop.) **1.** instrument în formă de arc cu care se bate lîna în plapumă; **2.** fiecare dintre vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei la urzit; **3.** chingă formată din șipci, care întărește aripa unei mori de vînt. [Din sl. ***drĭvo***].

dregătór, dregători m. (înv.) **1.** demnitar cu atribuții administrative, judecătorești și militare (ex.: vornicul, logofătul, vistiernicul); (p. gener.) funcționar înalt: *să-mi dea voie onorații dregători ai tîrgului Movilău să-i salut.* SAD.; **2.** conducător; administrator: *din ce oară Vlad-Vodă stete dregătoriu trebilor muntene, frunțile vrăjbii fură tăiate.* B.-DEL.; (și: **deregător, dregătoriu,** (înv. și reg.) **diregător**). [***Drege*** + *-ător*].

dregătorésc, ~ști, dregătoreáscă, ~ești a. care aparține dregătorului sau dregătoriei, referitor la dregători sau la dregătorie. [***Dregător*** + *-esc*].

dregătorí, dregătoresc vb. (înv.; intr.) a deține o dregătorie, o funcție: *care-i mai vrednic dregătorește, ales fiind cu de obște voință.* B.-DEL. [***Dregător*** + *-i*].

drégătorie, dregătorii f. (înv.) funcție înaltă, demnitate: *să rădică la dregătorii cele de întîi, intriganții și-amegeii.* B.-DEL.; (și: (înv. și reg.) **diregătorie**). [***Dregător*** + *-ie*].

dregătóriu m. v. dregător.

drége, dreg vb. **1.** (înv.; tr.) a conduce, a îndruma, a îndrepta; a călăuzi: *spre tine-mi dregi pașii.* DOS.; **2.** (tr.) a readuce în stare bună; a repara: *mi-am luat și pușca ... mă duc la lăcătuș s-o dreg.* PETR.; *a drege un lucru stricat; na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o!* CR.; **a-și drege gustul,** a mînca sau a bea pentru a înlătura o senzație de gust neplăcut: *aș pofti băutură ca să-mi dreg gustul.* SAD.; **a drege busuiocul**, v. **busuioc**; **3.** (tr.) a întrema, a întări, a restabili: *cîntă-ți, mîndro, cîntecul, să-mi mai dreagă sufletul.* AL.; **4.** (tr.) a pregăti, a prepara (pentru a vorbi sau a cînta): *își drese glasul și spuse cu smerenie.* CR.; **5.** (tr.) a pune la cale, a ticlui, a unelti; a face, a aranja: *rămîn toate astfel cum sînt, ... oricît ai drege-n lume.* EM.; *ei, Ivane, ce mai direguiești?* CR.; **a face și a drege**, a pune la cale; a lucra, a trebălui; **6.** (înv.; tr.) a expia, a ispăși: *nu poate nimea cu faptele sale dereage păcatul său.* COR.; **7.** (tr.) a potrivi gustul unei mîncări: *a drege un sos cu lămîie*; **8.** (pop.; tr. și refl.) a (se) farda, a (se) sulemeni; **9.** (înv.; tr.) a turna băutura în pahare: *dregea singur vin dulce-n pahar.* AL.; (refl. pas.) *pe la sfîrșitul mesei se dreg paharele cele dulci.* MAT.; (absol.) *întîi drege nănașul și pune ceva mai mult în pahar.* MAT.; **10.** (tr.) a dilua, a falsifica (vinul): *dereg vinul cu apă că nu-l pot bea prisne, de mare tărie.* DOS.; (și: (înv.) **derege**, (reg.) **direge**). [Lat. ***dirigere***].

drégere, dregeri f. (rar) acțiunea de a drege și rezultatul ei: *dregerile lui Manole au fost mai mult pocituri.* OD. [V. ***drege***].

drélă, drele f. (reg.) ciupercă comestibilă de forma unui cornet sau a unei urechi (*Auricularia mesenterica*): *drele pe podele și bureți pe pereți.* CR. [Cf. ucr. ***drehli***].

dren, drenuri și (înv.) **drene** n. **1.** conductă subterană care colectează și evacuează apa de pe un teren: *printr-un sistem ... de drene s-ar asigura recolta în contra secetei.* GHICA; **2.** tub sau meșă de tifon care înlesnește scurgerea secrețiilor dintr-o plagă. [Din fr. ***drain***].

drená, drenez vb. (tr.) **1.** a colecta și a evacua apa dintr-un teren, cu ajutorul unui dren: *acum aceste inconveniente nu mai esist, de cînd am drenat cîmpiile.* GHICA.; **2.** a face să se scurgă secreția dintr-o plagă cu ajutorul drenului. [Din fr. ***drainer***].

drenáj, drenaje n. **1.** operație de evacuare a apei de pe terenurile apoase prin intermediul unor conducte subterane; drenare: *drenajul aduce mari servicii agriculturii;* **2.** construcție hidrotehnică destinată drenării unui teren. [Din fr. ***drainage***].

drenáre, drenări f. acțiunea de a drena; drenaj. [V. ***drena***].

drenát, ~ți, drenată, ~e a. **1.** care este prevăzut cu drenaje: *teren drenat;* **2.** colectat și evacuat prin drenuri: *apă drenată.* [V. ***drena***].

drepneá, drepnele f. pasăre asemănătoare cu rîndunica, cu penele cafenii; rîndunică de ploaie (*Cypselus apus*). [Lat. ****drepanella*** (<***drepanis***)].

drept, ~ți, dreáptă, ~epte a. **1.** care merge de la un punct la altul fără a ocoli: *strada este dreaptă;* (fig.) *să sileste spre-a iadului bine, amegind pe-un om din dreapta cărare.* B.-DEL.; (geom.; și subst. f.) **linie dreaptă**, linie care unește două puncte pe traseul cel mai scurt în spațiu: *geometria greacă euclidiană ni se pare deci perfect solidară numai cu definiția pe care Plato o da dreptei.* BL.; **dreaptă verticală**, v. **vertical**; **dreaptă proiectantă**, v. **proiectant**; **unghi drept**, unghi format de două drepte perpendiculare; **2.** lipsit de îndoituri, de coturi: *drumul iese la loc deschis, păzit de o gardă de copaci drepți și înalți.* CĂL.; **3.** cu croială simplă, fără cute: *Ioana, într-o rochie dreaptă, neagră, cu mîneci*

bogate. PETR.; **4.** abrupt, aproape vertical: *pantă dreaptă*; **5.** cu spinarea neînclinată; neaplecat: *presvitera Olimbiada sta dreaptă în strai sur şi broboadă neagră.* SAD.; **6.** (la pl.) formulă de comandă (militară) care indică luarea poziţiei verticale, stînd nemişcat: *drepţi!*; **7.** orizontal, plan, neted: *luna mare se ridicase şi cîmpiile se lămureau drepte pînă cine ştie unde.* SAD.; *cîmpie dreaptă*; **8.** în partea opusă locului unde se află inima în corpul omenesc: *a făcut un semn cu arătătorul mîinii drepte către ucenică.* SAD.; *mi-am mutat inima în partea dreaptă a pieptului.* VIERU; **a fi mîna dreaptă a cuiva**, a fi cel mai apropiat cuiva: *băiatul cu care ucenicise George ajunse să fie mîna dreaptă a împăratului.* ISP; **9.** care se află în direcţia părţii opuse locului unde stă inima în corpul omului: *o bancă se ivi pe partea dreaptă a aleii, îmbiindu-i parcă să poposească.* GHEŢIE; **10.** potrivit dreptăţii şi adevărului; just, echitabil, întemeiat: *mai dreaptă împărţeală decît aceasta nu cred că se mai poate.* CR.; **cu drept cuvînt**, în mod întemeiat; pe bună dreptate: *cu drept cuvînt cetitorul va fi clătit din cap.* EM.; **11.** care trăieşte şi acţionează conform dreptăţii, adevărului şi binelui; cinstit, integru: *măcar supt ce legi învolnicite, ... totdeauna va fi bun şi drept.* B.-DEL.; (subst.) *în ţara strîmbilor, cel drept umblă cu capul spart.* SAD.; **12.** care aparţine sau se cuvine cuiva în temeiul unei legi, unei reguli, unei obişnuinţe: *cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreaptă.* EM.; **13.** de sînge, adevărat, bun: *a înfăţişat-o fiastrului său ca pe sora maicii lui drepte.* SAD.; **14.** autentic, veritabil: *măsură dreaptă*; **15. drept-credincios**, bun creştin: *juzii fuseseră chemaţi să judece pîra pe care o ridicaseră cu mare zvoană drept-credincioşii.* SAD. // f. **1.** (la sg. artic.) mîna aflată pe partea corpului opusă aceleia unde este inima: *a primit dreapta pe care măria sa, în picioare, i-o întindea.* SAD.; *pe degetul din dreapta mea s-a-ncolăcit înstelat numele tău.* VIERU; **sărut** (sau **sărutăm**) **dreapta**, formulă de salut plină de umilinţă (adresată unui preot); **2.** direcţie, loc, poziţie aflată în partea opusă celei stîngi (unde se află inima): *cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta, spre Vid.* MAIOR.; *am profitat de comanda doctorului şi m-am răsucit spre dreapta.* GHEŢIE; **în dreapta şi în stînga** sau **de-a dreapta şi de-a stînga**, în toate părţile: *muncea în dreapta şi în stînga, că doar-doar a încăleca pe nevoie.* CR.; **3.** fracţiune sau grupare politică care susţine proprietatea privată şi cultivă valorile tradiţionale: *începea să meargă politiceşte spre dreapta.* IBR. // m. **1.** (la sg. artic.) piciorul aflat în partea corpului opusă aceleia unde este inima: *fusese rănit la dreptul*; **a călca cu dreptul**, a o nimeri; **2.** (bis.) persoană cuvioasă, cucernică (agreată de Dumnezeu): *să mă bucur şi eu cu direpţii.* DOS.; **a se odihni cu dreptii** sau **a se afla în lumea dreptilor**, a fi mort: *bietul meu judecător odihneşte cu dreptii.* GAL. // adv. **1.** în linie dreaptă, fără ocol: *poteca pe care o apucase îl scoase drept la un eleşteu.* ISP; *a merge drept înainte*; **de-a dreptul**, **a)** fără a se abate din drum, fără ocol; direct: *apucaseră de-a dreptul prin fineţe, învăluindu-le ca-n spulber de vînt.* SAD.; **a da de-a dreptul**, v. **da**; b) în mod direct, nemijlocit, chiar: *unii dintre bătrînii satului veneau pe căluţi harnici, călărindu-i de-a dreptul pe păr.* SAD.; *mă întrebă, de-a dreptul, dacă ştiam că domnişoara Simonescu se fidanţase.* GHEŢIE; **în dreptul...**, în faţa..., faţă în faţă cu...; lîngă, alături: *taie încetişor cusutura de la mîneca lui Mogorocea, în dreptul unei talpe.* CR.; **prin dreptul**, prin faţa..., pe dinaintea ...: *trec prin dreptul ferestrelor patroana şi subdirectorul.* PETR.; **ce-i drept** sau, (rar), **ce-i dreptul**, desigur, într-adevăr: *Arhimede deschide, ce-i drept, calea experimentării.* BL.; **2.** în poziţie verticală: *stai drept!*; **3.** exact, tocmai: *drept în creştet o sărută pe-al ei păr de aur moale.* EM.; *drept vorbind, acesta-i adevărul.* CR.; **4.** în conformitate cu dreptatea; just, corect: *mă rog ţine cumpăna judecăţii drept şi nu lăsa să-ţ spurce unii şi alţii auzurile.* ANTIM; **5.** în conformitate cu adevărul, adevărat: *e drept, nu ne mai vedem capul de treburi acolo.* SAD.; **a spune drept**, a spune adevărul; a vorbi sincer, deschis: *mă iubeşti tu? spune drept!* EM.; **6.** (rar) corect: *nu vorbesc drept românește, cum vorbeau părinţii lor.* CR. // n. (pl. **drepturi**) **1.** ceea ce este conform cu legile raţiunii sau cu legalitatea socială; dreptate: *feciorul e drept al mamei, iar pe tată îl cunoaşte numai ea.* SAD.; *cu drept, fără drept*; **2.** facultate, putere, permisiune, posibilitate (socială) de a face sau de a nu face ceva: *de la un caz individual nu ai dreptul să tragi concluzii cu privire la o clasă.* IBR.; *orice drept presupune neapărat o datorie*; **3.** ceea ce se cuvine cuiva; răsplată: *să fiţi de faţă cînd ne-om lua dreptul.* CR.; **4.** ştiinţă care studiază regulile, normele şi legile convieţuirii sociale: *terminase de curînd dreptul, era înscris la barou, dar nu pleda.* GHEŢIE; *a studia dreptul*; **5.** totalitate a regulilor şi a normelor care reglementează relaţiile sociale într-o societate dată; regulă, normă socială: *în dreptul de moştenire se introduc divizibilitatea proprietăţilor între toţi copiii.* BL.; **de drept**, prin normele sociale: *caută să-şi refacă nu numai de facto, ci şi de drept, situaţia anterioară.* BL.; **6.** corp de legi: *dreptul roman*; **drepturile omului**, totalitatea prevederilor general admise pentru realizarea personalităţii umane; **7.** impozit, taxă: *drept de vamă.* // prep. **1.** ca, în calitate de..., în loc de ...: *sper că nu mi se va lua drept lipsă de modestie.* MAIOR.; **2.** (final) pentru, ca: *drept cercare, hai, fă-te tu cerşitor.* CR.; **3.** (înv.) pentru, din cauză de: *nu poate încăpea cămila prein urechile acului derept multă strimtură.* COR.; **4.** alături de, lîngă: *s-au arătat cei trei oameni călări; au oprit drept han fără să descalece.* SAD.; **5. drept care**, prin urmare, deci, aşadar: *să-mi sară ochişorii dacă se află alt om mai fericit decît supusă sluga matale, drept care hai să fugim împreună.* AL.; (înv.) **drept aceea**, de aceea, din acest motiv; deci, prin urmare: *săltează, drept aceia, cu glas de bucurie şi te veseleşte, pentru căci ai ajutători ca aceştia.* ANTIM; (şi: (înv.) **derept**, **direpţ**). [Lat. ***directus***].

dreptá, dreptez vb. (înv.; tr.) a orienta, a călăuzi, a îndrepta: *şi la lumină să dereptaţi ceia ce au orbit, spre lucrurele ceale bunele şi spre adeverităr şi spre creştinătate.* COR.; (şi: (înv.) **derepta**). [De la ***drept***].

dreptáci, dreptace m., f. persoană predispusă din naştere să lucreze, să scrie etc. numai cu mîna dreaptă. [***Drept*** + ***-aci***].

dreptár, dreptare n. **1.** echer sau riglă folosite în dulgherie sau în zidărie pentru verificarea suprafeţelor plane: *ţinînd într-o mînă dreptarul zidarilor.* OD.; **2.** (înv.) regulă, normă: *şi-i era hotarul şi dereptariul de nu ieştia din chilie pînă nu cetiia psaltirea toată.* DOS.; (şi: (înv.) **dereptariu**). [***Drept*** + ***-ar***].

dreptáte, dreptăţi f. **1.** principiu moral şi juridic care cere să se respecte drepturile fiecăruia: *să lucrăm pentru dreptate, să împlinim poruncile pe care le-avem.* SAD.; **2.** justiţie, echitate, corectitudine: *ziua dreptăţii se apropie ..., toate popoarele s-au mişcat.* RUSSO; *a împărţi dreptatea*; **3.** însuşirea de a fi drept, de a corespunde principiilor morale sau de drept; cu (sau după) **dreptate**, cum se cuvine, în mod just, pe drept: *neamurile mele au plătit totdeauna cu dreptate.* SAD.; **pe bună dreptate**, în mod întemeiat, pe drept cuvînt: *pe bună dreptate ar mai avea de luat, iar nu de dat.* VLAH.; **a avea dreptate**, a fi întemeiat în ce spune sau în ce face: *poate că şi Roată al nostru să aibă dreptate!* CR.; **a(-şi) face dreptate**, a face un act de justiţie, a repara un rău: *căutau să-şi facă singuri dreptate.* BL.; **a da cuiva dreptate**, **a)** a recunoaşte că ceea ce spune sau face cineva este corect, întemeiat: *nu se putea să nu dai dreptate obşteştii păreri care-l decreta nebun.* M.CAR.; **b)** (pop.) a face un act de justiţie: *mînă dreaptă-i săruta şi pe loc dreptate-i da.* POP; **4. cu dreptate**, devotat, fidel, cinstit: *tu eşti om cu dreptate şi darnic.* CR.; **5.** (bis.) credinţă adevărată, credinţă creştină: *eu sînt calea şi dreptatea şi viaţa.* N.TEST.; (şi: (înv.) **dereptate**). [***Drept*** + ***-ătate***].

dreptliniár, ~i, dreptliniară, ~e a. (rar) de forma liniei drepte; bazat pe liniile drepte: *geometrismul dreptliniar al ornamenticii populare are o continuitate de-a lungul secolelor.* BL. [***Drept*** + ***liniar***].

dreptunghi, dreptunghiuri n. patrulater cu unghiurile drepte şi cu laturile opuse egale. [***Drept*** + ***unghi***; cf. fr. ***rectangle***].

dreptúnghic, ~ci, dreptunghică, ~ce a. care are unul sau mai multe unghiuri drepte; **triunghi dreptunghic**, triunghi care are un unghi drept. [***Dreptunghi*** + ***-ic***].

dreptunghiúlar, ~i, dreptunghiulară, ~e a. **1.** care are forma unui dreptunghi: *se găsi într-o piaţă dreptunghiulară, de dimensiuni reduse.* GHEŢIE; **2.** (rar) dreptunghic: *două feluri de triunghiuri dreptunghiulare, isoscelul şi scalenul, joacă de astă dată un rol fundamental la compunerea corpusculelor.* BL. [***Dreptunghi*** + ***-ular***].

dres[1], ~şi, dreásă, ~ese a. **1.** readus în stare bună; refăcut, reparat: *ceasornic dres*; **2.** aromatizat, cu gustul potrivit: *bucate dresе*; **3.** diluat, falsificat: *vin dres*; **4.** sulemenit, dichisit: *avea ... sprîncenele drese, subţiri.* PETR.; (şi: (pop.) **dirés**). [V. ***drege***].

dres[2], dresuri n. **1.** acţiunea de a drege; reparare, reparat: *dresul e greu.* AL.; **2.** fard, cosmetic, suliman: *chisele şi cutiuţe cu dresuri şi cu mirodenii.* GAL.; *se spoia cu dres*; **3.** condiment, mirodenie: *mîncare gătită cu dresuri*; **4.** leac, doctorie: *am cunoscut noi ... un vraci leah care se lăuda cu dresurile lui.* SAD.; **5. a-şi face dresurile**, a-şi aranja treburile: *fata împăratului îşi făcu dresurile cum o învăţase tatăl său.* ISP; **6.** (la pl.) ciorap cu chiloţi; **7.** (concr.; la pl., în forma **direse**) denumire dată actelor de cancelarie domnească emise în ţările române; (şi: (înv.) **dires**). [V. ***drege***].

dresá, dresez vb. (tr.) **1.** a instrui, a învăţa, a deprinde un animal să facă ceva (la poruncă): *a dresa un cîine, un cal*; **2.** (peior.) a învăţa, a deprinde pe cineva să se comporte într-un anumit fel; **3.** (rar) a redacta, a aşterne pe hîrtie (un act oficial): *a dresa un plan, un proces verbal.* [Din fr. ***dresser***].

dresáj, dresaje n. dresare a unui animal. [Din fr. ***dressage***].

dresáre, dresări f. acţiunea de a dresa. [V. ***dresa***].

dresát, ~ţi, dresată, ~e a. **1.** deprins, învăţat să facă (la poruncă) anumite mişcări sau acţiuni: *sosise cea mai potrivită vreme a raţelor a smîrcuri şi a potîrnichilor la ierburi, cu proba celor din urmă cîni şi şoimi dresaţi.* SAD.; **2.** (fig.; depr.) deprins să se comporte într-un mod stabilit de alţii. [V. ***dresa***].

dresór, ~i, dresoáre m., f. persoană care dresează animale (într-un circ). [Din fr. ***dresseur***].

dresúră, dresuri f. **1.** acţiunea de a dresa şi rezultatul ei; **2.** număr într-un spectacol de circ realizat cu animale dresate. [Din germ. ***Dressur***].

dréţe, dreţe f. plantă acvatică subtropicală cu frunze mari, dinţate, violacee pe partea inferioară şi cu flori mari (*Nymphaca lotus thermalis*). [Et. nec.].

drevení, drevenesc vb. (reg.; intr.) a rămîne nemişcat; a înţepeni: *de multă moarte cap le-ameţisă şi mîni viteze la drevenisă.* B.-DEL. [Din sb. ***drveniti se***].

drezínă, drezine f. vehicul acţionat manual, cu pedale sau cu motor, pentru transporturi uşoare pe calea ferată. [Din fr. ***draisine***].

driádă, driade f. (mit.) nimfă a pădurilor. [Din fr. ***dryade***, lat. ***dryas, -adis***].

driblá, driblez vb. (intr. şi tr.) a conduce mingea cu abilitate, evitînd adversarii, într-o competiţie sportivă. [Din fr. ***dribbler***, engl. ***dribble***].

dribláj, dribluje n. faptul de a dribla. [***Dribla*** + ***-aj***].

dribláre, driblări f. acţiunea de a dribla şi rezultatul ei; dribling. [V. ***dribla***].

driblér, dribleri m. jucător într-o echipă sportivă care driblează cu succes. [Din fr. ***dribbleur***].

dribling, driblinguri n. **1.** driblare; **2.** procedeu folosit de un sportiv pentru driblarea adversarilor. [Din engl. ***dribbling***].

dric, dricuri n. **1.** scheletul de sus al carului sau al căruţei (fără roţi şi loitre): *un rădvan ... pe un dric cu patru roate ferecate.* OD.; **2.** car funebru: *unul din marile geamuri de cristal ale dricului se făcu ţăndări, lovit de zeci de alice.* GHEŢIE; *dric de clasa întîi*; **a fi pe dric**, **a)** a fi pe sfîrşite; a fi pe punctul de a eşua; **b)** (fam.) a fi grav bolnav; a fi pe moarte; **c)** (fig.) a fi într-o situaţie grea; **3.** (fig.) punct culminant; toi, mijloc: *mă bucur şi eu că-i tocmai în dricul iarmarocului.* CR.; **4.** (înv.) centru, punct central: *oraşul Rîmul în dricul Italiei ieste.* COSTIN. [Din magh. ***dérék***].

dricálă, dricale f. (reg.) saltea: *mă culcam pe vatra goală şi-mi părea că-i pe dricală.* POP. [Din magh. *derékaly*].

dricár, dricari m. proprietar sau negustor de care funebre; cioclu. [*Dric* + *-ar*].

dríchie, drichii f. (reg.) bucată de lemn tăiată pieziş la capete folosită în unele jocuri de copii: *a bate bine drichia.* [Et. nec.].

drífter, driftere n. ambarcaţie pentru pescuitul marin. [Din engl. *drifter*].

dril, driluri n. ţesătură deasă şi netedă folosită pentru hainele de vară, pînze de cort etc.: *a purta iarna pălării de paie şi hăinuţe de dril.* EM. [Din germ. *Drill*(*ich*)].

driopitéc, driopiteci m. maimuţă fosilă antropomorfă, considerată cea mai apropiată maimuţelor antropomorfe actuale şi omului. [Din lat. *dryopithecus*].

drişcă, drişte f. unealtă de zidărie folosită la netezit. [Din bulg. *drăška*].

drişcuí, drişcuiesc vb. (tr.) a netezi cu drişca. [*Drişcă* + *-ui*].

drişcuíre, drişcuiri f. acţiunea de a drişcui şi rezultatul ei; drişcuit. [V. *drişcui*].

drişcuít n. drişcuire. [V. *drişcui*].

drit, drituri n. (înv.) drept; privilegiu: *dîndu-i drit cu hotărîrea să-i rămîie nestricată.* NEGR. [Din it. *dritto*].

driver, driveri [dráivăr] m. **1.** conducător de atelaj într-o cursă de trap; **2.** (inform.) dispozitiv care permite computerului să citească şi să inscripţioneze discuri. [Din engl., fr. *driver*].

drîmbă, drîmbe f. **1.** (înv.) ceată: *o drîmbă de tătari;* **2.** instrument muzical alcătuit dintr-un arc de fier şi o lamă de oţel care este vibrată cu degetul; drîng: *femeia din bordei a început să cînte din drîmbă.* BAC. [Din ucr. *drymba*].

drîmboí[1], drîmboiesc vb. (reg.; refl.) a se bosumfla, a se necăji: *să-i fi ascultat la treabă, ş-apoi să-i vezi cum se codesc şi se drîmboiesc.* CR. [De la *drîmbă*].

drîmbói[2], drîmboaie n. (reg.) bucium din scoarţă de salcie. // adv. a **sta drîmboi,** a sta supărat, bosumflat. [*Drîmbă* + *-oi*].

drîng, drînguri n. (reg.) **1.** instrument muzical care se ţine între dinţi şi se vibrează cu degetul; drîmbă: *îşi pregătea spiritul pentru lucrările literare cîntînd din drîng.* CĂL.; **2.** unealtă arcuită cu care se îndeasă lîna în plapumă. [Onomat.]

drîngălău, drîngălăi m. (reg.) **1.** om fără căpătîi; **2.** pierde-vară: *cu consulul muscălesc şi cu alţi drîngălăi.* CAR. [*Drîng* + *-ălău*].

drîngăní, drîngănesc vb. (reg.; intr.) **1.** a cînta cu drîngul; **2.** a cînta prost dintr-un instrument. [*Drîng* + *-ăni*].

droágă, droage f. (reg.) **1.** dric, car funebru: *droaga de morţi a spitalului;* **2.** car mare şi greoi (care hodorogeşte): *ne încarcă într-o droagă de-a mănăstirii.* CR. [Din rus. *droga*].

droáie f. **1.** ceată, mulţime: *oştiri străine şi o droaie de cătane călări ... au trecut în vremea copilăriei mele.* CR.; (adv.) *în rînduri groase neînchiate merge lăieţii, goleţii droaie.* B.-DEL.; **cu droaia,** în număr (foarte) mare: *tomnatice frunze prin tîrg aleargă, pe drumuri, cu droaia.* BAC.; **2.** grămadă, noian: *vărsînd o droaie de lacrimi.* [Cuv. autoht., cf. alb. *droe*].

drob[1], drobi m. bulgăre, bucată mare de sare: *drob de sare în spinare.* CR.; (adv.) *o babă, zbîrcită drob şi uscată scîndură.* DELAVR. // n. (pl. **droburi**) **1.** măruntaie de miel; mîncare din măruntaie de miel tocate, învelite în prapur şi coapte: *să tai mielul ăla al nostru şi să-i mîncăm drobul.* ISP.; **2.** (reg.) cutia teascului de vin. [Din bulg., sb. *drob*].

drob[2], drobi m. **1.** arbust din familia leguminoaselor, cu flori galbene şi cu fructul păstăi lungi, turtite (*Larothamnus scoparius*); **2.** nume dat mai multor arbuşti din familia leguminoaselor, cu frunze trifoliate, flori albe, galbene sau roşietice şi fructele păstăi (*Cytisus*); **3.** plantă erbacee cu tulpina dreaptă şi cu flori mici galbene-aurii (*Neslia paniculata*). [Din rus., ucr. *drok* (confundat cu *drob*[1])].

drobíţă, drobiţe f. mic arbust cu flori galbene, din care se prepară un colorant (*Genista tinctoria*). [*Drob*[2] + *-iţă*].

drobuşór[1], drobuşori m. diminutiv al lui drob[1]. [*Drob*[1] + *-uşor*].

drobuşór[2], drobuşori m. plantă erbacee cu flori galbene, din ale cărei frunze se extrage un colorant albastru; laba-mîţei (*Isatis tinctoria*). [*Drob*[2] + *-uşor*].

drog[1], droguri n. substanţă care se foloseşte la prepararea unor medicamente sau ca stupefiant: *alimentează interesul nostru pentru joc sau pentru droguri.* BL. [Din fr. *drogue*].

drog[2] m. **1.** arbust cu flori gălbui solitare, care creşte prin locuri aride (*Genista albida*); **2.** plantă tîrîtoare din familia leguminoaselor, care creşte prin păşuni montane (*Genista oligosperma*). [Et. nec.].

drogá, droghez vb. (tr. şi refl.) a administra sau a lua stupefiante. [Din fr. *droguer*].

drogáre, drogări f. acţiunea de a (se) droga şi rezultatul ei. [V. *droga*].

drogherie, drogherii f. magazin cu articole de parfumerie (şi preparate farmaceutice). [Din fr. *droguerie*].

droghíst, droghişti m. proprietar al unei drogherii; persoană care vinde într-o drogherie. [Din fr. *droguiste*].

drójdie, drojdii f. **1.** substanţă groasă depusă pe fundul vasului după fermentarea vinului: *are ş-un rachiu bun de drojdie, pus în butoiaş.* SAD.; *drojdia este întrebuinţată de rachieri la facerea rachiului;* (fig.) *se adunase în ea drojdia de venin a întristărilor.* SAD.; **a fi** (sau **a sta**) **pe drojdie** (sau **pe drojdii**), a fi la capătul resurselor materiale; **a face cuiva capul drojdii,** a zdrobi capul cuiva: *ce spui, mă, mocîrţane?! ... îţi fac capul drojdii!* GAL.; **2.** rachiu făcut din depunerile de la vin: *după ce bea drojdia ..., funcţionărăşul îşi face loc.* CAR.; **3.** zaţ de cafea; **4.** (fig.) lepădătură, element declasat al societăţii: *drojdia societăţii;* **5.** ciupercă microscopică unicelulară, care trăieşte în colonii şi produce fermentaţia alcoolică în materii zaharoase (*Zaccharomyces cerevisiae* şi *ellipsoideus*); **6.** preparat industrial cu această ciupercă folosit la dospirea aluatului: *cînd pe faţă, cînd pierdut ca drojdia într-un aluat.* BL. [Din sl. *drožđijen*].

drojdioáră, drojdioare f. diminutiv al lui drojdie; rachiu de drojdie: *îl aflai ... la o spumă de drojdioară, în gura pieţei.* M.CAR. [*Drojdie* + *-ioară*].

drolátic, ~ci, drolatică, ~ce a. (rar) comic; nostim: *onomatopeea este aici hilară, drolatică.* CĂL. [Din fr. *drolatique*].

dromadér, dromaderi m. cămilă cu o singură cocoaşă, cu mersul iute, care trăieşte în nordul Africii şi sud-vestul Asiei (*Camelus dromedarius*); (şi: (înv.) **dromaderă**). [Din fr. *dromadaire*].

dromadéră f. v. **dromader**.

drópgol, dropgoluri n. (la rugbi) lovitură de picior dată în minge cînd atinge pămîntul, cu care se înscriu trei puncte dacă mingea trece peste bara de sus a porţii adverse. [Din engl., fr. *drop-goal*].

drópică f. (pop.) hidropizie. [Din gr. mod. *drópikas* (=*indrópikos*)].

dropicós, ~şi, dropicoásă, ~e a. şi m., f. (pop.) (persoană) care are dropică. [*Dropică* + *-os*].

drópie, dropii f. pasăre sălbatică mare, de culoare ruginie cu pete negre, cu carnea comestibilă (*Otis tarda*): *am văzut cîrdurile de dropii, cutreierînd ... acele şesuri fără margine.* OD. [Din bulg. *dropija*].

dropióí, dropioi m. bărbăţuşul dropiei: *arare un dropioi deosebit de mare înălţa gîtlanul şi privea spre turmă.* SAD. [*Dropie* + *-oi*].

drops, dropsuri n. bomboană cu aspect sticlos, fabricată din caramel şi acoperită cu zahăr cristalizat. [Din germ. *Drop*(*s*)].

drosofílă, drosofile f. (la pl.) gen de muşte mici ale căror larve trăiesc în materii aflate în stare de fermentaţie sau de putrefacţie (*Drosophila*); (şi la sg.) musculiţă din acest gen: *cercetări făcute asupra mai multor specii, printre care drosofila.* BL. [Din fr. *drosophile,* lat. *drosophila*].

droşcár, droşcari m. (înv.) birjar: *se însoară cu fata droşcarului şi fuge cînd socrul dă faliment.* CĂL. [*Droşcă* + *-ar*].

dróşcă, droşte şi **droşce** f. (înv.) birjă: *mi-am zdruncinat şelile prin droşce pe paveaua noastră.* AL. [Din ucr. *drožka*].

drot, droturi n. (reg.) **1.** sîrmă groasă; **2.** instrument metalic în forma unui cleşte lung care, încălzit, serveşte la ondulatul părului: *mustăţile cărunte îi erau lungi învăluite mărunt cu drotul.* SAD. [Din magh. *drót*].

drotá, drotez vb. (reg.; tr.) a încreţi cu drotul. [De la *drot*].

druc, drucuri n. (reg.) carîmbul de sus al loitrei. [Din ucr. *druk*].

drug, drugi m. **1.** bară de fier sau de lemn: *în raiul frumos tot să rămîi, tocma de te-ar alunga cu drugi.* B.-DEL.; **2.** (înv.) bucată de metal preţios; lingou: *au aflat ... drugi de aur sleiţi şi alte odoară.* NEC.; **3.** stinghie cu care se apasă teascul în tipografie; **4.** fiecare dintre lemnele groase care alcătuiesc corpul războiului de ţesut; **5.** punct de broderie prin care se obţin pe broderie linii pline. [Din sb. *drug*].

drugár, drugari m. (înv.) lucrător care tipăreşte foile la teasc în tipografie. [*Drug* + *-ar*].

drúgă, drugi f. **1.** fus mare şi gros de tors fire pentru urzeală: *baba bătrînă nu se sperie de druga groasă.* PANN; **2.** cantitate de fire răsucite pe un astfel de fus: *torceau împreună cu dînsa ... cîte-o movilă de drugi de canură.* CR.; **3.** (reg.) ştiulete de porumb. [Din sb. *drūga*].

drughineáţă, drughineţe f. (reg.) par, băţ, creangă groasă şi scurtă: *ie o drughineaţă groasă de stejar.* CR. [*Drug* + *-ineaţă*].

druguléţ, druguleţi m. diminutiv al lui drug; bară mică: *făcu nişte druguleţi mici, fiecare puindu-i d-a curmezişul pe drugii cei mari.* ISP. [*Drug* + *-uleţ*].

druíd, druizi m. preot la vechii celţi din Galia şi din insulele britanice: *stînd pe scaunul cioplit de-un druid.* COŞB. [Din fr. *druide*, lat. *druidae*].

druídic, ~ci, druidică, ~ce a. care aparţine druizilor, referitor la druizi. [Din fr. *druidique*].

drujbár, drujbari m. muncitor forestier care lucrează cu drujba; drujbaş. [*Drújbă* + *-ar*].

drujbáş, drujbaşi m. drujbar. [*Drujbă* + *-aş*].

drújbă, drujbe f. ferăstrău mecanic manual. [Din rus. *družba* (denumire comercială)].

drum, drumuri n. **1.** cale de comunicaţie terestră; fîşie lungă şi îngustă de teren bătătorit, pietruit sau asfaltat, pe care se poate merge de la un loc la altul: *drumul e întins şi neted ca-n palmă.* VLAH.; **drum-de-fier,** cale ferată, (v. **ferată**): *şi cum vin cu drum de fier, toate cîntecele pier* EM.; **drumul robilor,** Calea Lactee; **crucea** (sau **răscrucea, furca, înfurcătura**) **drumului,** răspîntie, intersecţie: *s-au apropiat una de alta cetele la-nfurcătura drumului.* CAR.; **a pune pe drumuri,** a face să alerge (prea) mult pentru rezolvarea unei probleme; **a rămîne pe drumuri,** a rămîne fără adăpost, fără mijloace de trai: *Ioana rămase pe drumuri şi fu culeasă în spitalul de bătrîni din Piteşti.* CĂL.; **a lăsa pe drumuri,** a lipsi de cele necesare; **a-şi face drum, a)** a se strecura, a-şi crea loc de trecere: *îşi face drum cu violenţă prin mlada deasă de vreji.* SAD.; **b)** a se duce undeva; a se abate: *du-te, neică, şi te-ntoarce şi mai fă-ţi un drum încoace.* POP.; **a-şi deschide drum,** v. **deschide**; a (**se**) **deschide drumul,** v. **deschide**; **drum de mijloc,** v. **mijloc**; **drumul mare,** şosea de mare circulaţie, (care leagă localităţi principale): *poftesc pe trecătorii creştini de la drumul mare să vie să bee fără parale.* SAD.; **de drum(ul) mare,** public: *oprim la o crîşmă de drum mare.* PETR.; **hoţ** (sau **tîlhar**) **de drumul mare,** hoţ care jefuieşte călătorii: *din pricina lui frate-meu,*

o să mă fac tîlhar de drumul mare! SAD.; **peste drum**, vizavi; în față: *treci la badea peste drum să cercăm vinul de-i bun.* POP.; **în drum, a)** în mijlocul unei căi de comunicație; **b)** în calea trecătorilor: *cine-a făcut crîșma-n drum, n-a făcut-o de nebun.* POP.; **c)** (fig.) în văzul lumii: *m-a prins de brat și m-a cuprins, să mă sărute-n drum.* COȘB.; **a bate drumul** (sau **drumurile**) ori **a umbla** (sau **a fi, a sta**) **pe drumuri**, a fi mereu în călătorii; a umbla fără rost: *cucoșul ... fugi de-acasă și umbla pe drumuri, bezmetec.* CR.; **a ține** (sau **a păzi**) **drumul** (sau **drumurile**), a umbla haimana; **a fi de pe drumuri**, a fi fără familie și fără locuință stabilă: *fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întîmpla.* CR.; **a ajunge pe drumuri**, v. **ajunge**; **a lăsa** (sau **a arunca, a zvîrli**) **pe drum** (sau **pe drumuri**) **pe cineva**, a da afară din casă; **a aduna de pe drumuri pe cineva**, a adăposti, a lua sub ocrotire; **pe toate drumurile**, peste tot; **a se așterne drumului**, a merge (sau a alerga): *murgul meu voinic, așterne-te drumului.* POP.; (fam.) **pe-aici** (sau **pe-aci, pe ici**) **ți-e drumul**, șterge-o, pleacă: *o ia în spate și pe ici ți-i drumul.* CR.; **a-i sta** (sau **a-i fi**) **cuiva în drum**; a-i sta cuiva în cale; a împiedica pe cineva; **a-și croi** (sau **a-și face**) **drum, a)** a-și crea loc să treacă: *un bărbat voinic, cu cizme, își croi drum spre mine.* GHEȚIE; **b)** a-și găsi un rost; a reuși: *voi încerca să-mi croiesc un drum prin propriile mijloace.* GHEȚIE; **a-și da drumul, a)** a se lăsa în jos; a coborî: *și-a dat drumul cu dînsa pe o altă lume.* CR.; **b)** (fig.) a se avînta, a izbucni; **c)** a porni la vorbă; a se destăinui; **a-și da drumul la gură** (sau **gurii**), **a)** a deveni volubil; **b)** a destăinui o taină; **a-și netezi drumul** (**către ..., spre ...**), a se pregăti pentru ...; a-și crea condiții pentru ...: *se gîndesc să-și netezească drumul către mîntuire postînd.* CĂL.; (rar) **a face drum**, a înlesni: *ne-am dezgrădit, făcînd drum lung unei civilizații pripite.* EM.; **2.** traseu, rută, itinerar; direcție, traiectorie: *așa de greu era drumul, încît făcea doi pași înainte și unul înapoi.* ISP.; (p. ext.) *gîndirea a apucat chiar de la început pe drumuri foarte divergente.* BL.; **a ține drumul**, a merge pe o anumită direcție: *mă furișez răpede pe-o potecă și țin drumul drept spre locul unde suna bătaia cățelei.* SAD.; **a apuca** (sau **a lua**) **alt drum, a)** a merge în altă direcție; **b)** (fig.) a se ocupa de altceva; a se orienta spre alt domeniu; **3.** parcurs, deplasare: *pe drum, cînd ajunse la locul de luptă, văzu un bălțău de sînge.* ISP.; *drumul pînă la rezervor durează cel puțin două ceasuri.* GHEȚIE; **a-și căuta de drum**, v. **căuta**; **a-și vedea de drum**, v. **vedea**; **4.** călătorie: *pune la cale să-i gătească de drum merinde și tot ce-i trebuia.* ISP.; *drum bun*; **drum drept, a)** mers în linie dreaptă, fără ocolișuri sau cotituri; **b)** (fig.) comportare ireproșabilă; **foaie de drum**, v. **foaie**; **ultimul drum**, deplasare prin care este condusă la groapă o persoană decedată. [Din bulg. ***drum***; cf. gr. ***drómos***].

drumár, drumari m. **1.** (reg.) drumeț, călător; **2.** (rar) lucrător la amenajarea drumurilor. [***Drum*** + ***-ar***].

drumáș, drumași m. (înv. și reg.) drumeț, călător: *eu sînt ca drumașul obosit.* BOL. // a. care este pe drumuri, lipsit de adăpost: *ți-ai părăsit nevasta ... și pe bieții copilași i-ai lăsat golani, drumași.* POP. [***Drum*** + ***-aș***].

drumeág, drumeaguri n. drum îngust; drumuleț, drumușor: *s-au aflat singuri ... pe drumeagul drept care ducea în lungul hotarului Dăvidenilor.* SAD. [***Drum*** + ***-eag***].

drumét, ~i, drumeáță, ~e m., f. persoană care călătorește (pe jos); călător, (reg.) drumar, (înv. și reg.) drumaș: *i se deschise poarta și drumeața intră înlăuntru.* CR. [***Drum*** + ***-eț***].

drumeție, drumeții f. călătorie (făcută pe jos): *drumeție și ospătare, acesta este tot cuprinsul operei.* CĂL. [***Drumeț*** + ***-ie***].

drúmlin, drumline n. (geol.) formă de relief de origine glaciară, avînd un contur eliptic. [Din fr. ***drumlin***].

drumuí, drumuiesc vb. **1.** (topogr.; tr.) a lega detaliile unei suprafețe de teren cu triangulația geodezică respectivă; **2.** (intr.) a merge, a umbla pe drum. [***Drum*** + ***-ui***].

drumulắț, drumulețe n. diminutiv al lui drum; (reg.) drumușor: *drumulețu-i apuca, iar Miul că rămînea.* POP. [***Drum*** + ***-uleț***].

drumușór, drumușoare n. (reg.) drumuleț: *drumușorul cotit era pustiu.* SAD. [***Drum*** + ***-ușor***].

drupacée, drupacee f. (la pl.) grup de pomi fructiferi cu fructele drupe; (și la sg.) pom din acest grup. [Din fr. ***drupacées***].

drúpă, drupe f. (bot.) fruct cărnos cu un singur sîmbure (ex.: pruna, vișina, piersica). [Din fr. ***drupe***, lat. ***drupa***].

drúșcă, druște f. (reg.) fată care însoțește mireasa la cununie, avînd anumite atribuții la nuntă: *după ei venea car mare cu druștele.* POP. [Din ucr. ***družka***].

drúză, druze f. **1.** grup de cristale care se formează pe pereții cavităților unor roci și filoane; **2.** grup de cristale de oxalat de calciu formate în unele țesuturi vegetale. [Din fr. ***druse***].

duál[1] n. număr gramatical care indică, în unele limbi, două exemplare (două obiecte sau două persoane). [Din lat. ***dualis***, fr. ***duel***].

duál[2]**, ~i, duală, ~e** a. (rar) alcătuit din două elemente; bazat pe două principii: *n-au ajuns decît mult mai tîrziu la această înțelegere pozitivă a teoriei duale despre lumină.* BL. [Din germ. ***dual***].

dualísm n. **1.** curent de gîndire care susține că lumea s-a format și există pe baza a două principii opuse și eterne (materia și ideea); **2.** uniune politică realizată în secolul al XIX-lea între Austria și Ungaria; **3.** ansamblu de două elemente; dualitate: *o ieșire din dualismul de concepte ... pare cu neputință.* BL. [Din fr. ***dualisme***, germ. ***Dualismus***].

dualíst, ~ști, dualistă, ~e a. **1.** care ține de dualism, referitor la dualism, caracteristic dualismului; **2.** bazat pe două elemente; dual[2]: *este o estetică dogmatică și dualistă.* CĂL. // m., f. adept al dualismului. [Din fr. ***dualiste***].

dualitáte, dualități f. **1.** însușirea de a avea o natură dublă; **2.** ansamblu format din două elemente diferite sau opuse; dualism: *indicăm în cadrul cunoașterii o dualitate, care pînă acum nu a fost întrezărită ca atare.* BL. [Din fr. ***dualité***, lat. ***dualitas, -atis***, germ. ***Dualität***].

dubálă f. v. dubeală.

dubás, dubasuri n. (reg.) luntre mare și largă: *pregătise de război patruzeci de dubasuri negre cu cîte patruzeci de lopeți.* SAD. [Din rus. ***dubas***].

dúbă[1]**, dube** f. (reg.) **1.** luntre ușoară de pescuit (construită dintr-un trunchi de stejar scobit): *duba se numește și lotcă*; **2.** recipient (băgat în pămînt) în care se pun pieile la tăbăcit. [Din rus. ***dubka***, ucr. ***dub***].

dúbă[2]**, dube** f. **1.** camionetă închisă folosită pentru transporturi; **2.** vehicul închis cu care se transportă deținuții: *au fost conduși pînă la dubele ce așteptau în stradă.* GHEȚIE; *dubele penitenciarului*; **3.** (fig.) pușcărie, închisoare: *doar i-oi prinde cu oca mică și să-i trîntesc la dubă.* AL.; *a fost dus la dubă*; **a băga la dubă**, v. **băga**. [Din sb. ***dubak***].

dubălár, dubălari m. (reg.) tăbăcar, argăsitor: *cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea.* HOGAȘ. [***Dubală*** + ***-ar***].

dubălăríe[1]**, dubălării** f. (reg.) tăbăcărie: *de dubălăria* [lui] *nu te-ai fi putut apropia cale de-o poștă, căci ... te dobora duhoarea.* HOGAȘ. [***Dubală*** + ***-ărie***].

dubălăríe[2]**, dubălării** f. (reg.) meseria de dubălar. [***Dubălar*** + ***-ie***].

dubeálă, dubeli f. (reg.) **1.** acțiunea de a dubi; **2.** amestec de substanțe în care se argăsesc pieile: *la cada cu dubala, cumătre lup.* CR.; (și: **dubală**). [***Dubi*** + ***-eală***].

dubí, dubesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a tăbăci, a argăsi: *a dubi pieile*; **a pune la dubit** (**pe cineva**), a băga (pe cineva) la închisoare: *c-un director de agie nu e lucru de glumit căci el poate-ntr-o mînie că te puie la dubit.* AL.; **2.** (refl.; despre cînepă, in etc.) a se topi, a se muia. [Din ucr. ***dubyty***].

dubiós, ~și, dubioásă, ~e a. **1.** îndoielnic, nesigur: *datele acestea sînt slabe și dubioase.* IBR.; **2.** care poate fi bănuit de ceva rău; suspect: *era ceva dubios în felul lui de a se purta.* GHEȚIE. [Din lat. ***dubiosus***].

dubíre, dubiri f. acțiunea de a (se) dubi. [V. ***dubi***].

dubít[1] n. faptul de a (se) dubi; dubire. [V. ***dubi***].

dubít[2]**, ~ți, dubită, ~e** a. **1.** argăsit, tăbăcit: *piei dubite*; **2.** muiat, topit: *in dubit; cînepă dubită.* [V. ***dubi***].

dubitatív, ~i, dubitativă, ~e a. care exprimă o îndoială, o nesiguranță, o nehotărîre, o posibilitate, o bănuială. [Din fr. ***dubitatif***, lat. ***dubitativus***].

dúbiu, dubii n. îndoială, neîncredere, nesiguranță. [Din lat. ***dubium***].

dublá, dublez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) face de două ori mai mare; a (se) îndoi: *populația orașului se dublase față de primii ani ai secolului.* GHEȚIE; **2.** (tr.) a înlocui pe titularul unui rol; **3.** (tr.) a reuni două materiale unul peste altul; a căptuși; **4.** (tr.) a face o lucrare la fel cu alta: *gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sîrmă.* REBR. [Din fr. ***doubler***].

dubláj, dublaje n. **1.** faptul de a dubla; **2.** (spec.) înlocuire a vocii titularului unui rol dintr-un film cu vocea altei persoane; **3.** (spec.) înlocuire a dialogului din coloana sonoră originală a unui film cu o versiune tradusă oral. [Din fr. ***doublage***].

dubláre, dublări f. acțiunea de a (se) dubla și rezultatul ei: *semnează un contract în vederea dublării rolului celebrei vedete.* CĂL. [V. ***dubla***].

dublát, ~ți, dublată, ~e a. **1.** (aproximativ) de două ori mai mare sau mai mult; îndoit; **2.** căptușit cu alt material: *fustă dublată*; **3.** înlocuit în unele scene de alt actor: *actor dublat*; **4.** cu dialogul din banda sonoră înlocuit cu o versiune tradusă oral: *film dublat.* [V. ***dubla***].

dúblă, duble f. **1.** (reg.) măsură de capacitate egală cu dublu-decalitru (20 de litri); baniță; **2.** (reg.) pîine de două kilograme. [De la ***dublu***].

dublé n. (obiect de) metal placat cu un strat subțire de aur sau de platină. [Din fr. ***doublé***].

dublét, dublete n. **1.** al doilea exemplar al unui obiect păstrat într-o colecție: *dubletele revistelor literare*; **2.** cuvînt avînd aceeași origine cu altul, dar altă formă (și alt sens): *„miez" și „mediu" sînt dublete*; **3.** (rar) copie după ceva: *tot ce vedeam cu ochii era un dublet, o contrafacere, o minciună.* GHEȚIE; *dubletul unei chei.* [Din fr. ***doublet***].

dúblu, ~i, dublă, ~e a. **1.** (adesea subst.) care este de două ori mai mare sau cuprinde de două ori mai mult; îndoit: *scrisorile există, ele alcătuiesc pentru mine o dublă armă.* SAD.; **dublu-decimetru**, riglă cu lungimea de 20 de centimetri; **dublu-decalitru**, unitate de măsură pentru cereale, egală cu 20 litri; **2.** alcătuit din două elemente sau părți identice ori asemănătoare: *încăperea din fund nu mai e despărțită prin coloane, ci doar printr-o dublă draperie.* PETR.; **a vedea dublu**, a vedea două imagini ale aceluiași obiect; **3. minge dublă**, mișcare nereglementară la unele jocuri sportive constînd în atingerea mingii de două ori la primire (la volei și la handbal) sau în lovirea ei de pămînt ori de masă (la tenis); (subst. f.) *a făcut o dublă.* // f. (la unele jocuri) situație în care ambele zaruri aruncate indică aceeași cifră. // m. **dublu-băieți** (**-fete** sau **-mixt**), partidă de tenis (de cîmp sau de masă) în care joacă cîte doi jucători de fiecare parte. [Din fr. ***double***].

dublúră, dubluri f. **1.** cel de-al doilea interpret al unui rol; **2.** copie după ceva; dublet: *credeți în existența unor dubluri cu care am împărți adăpostul aceluiași corp?* GHEȚIE; **3.** căptușeală la o haină. [Din fr. ***doublure***, germ. ***Dublüre***].

duc, duci m. (rar) călăuză; conducător: *ducul lor era Drăghici cu minte.* B.-DEL. [De la ***duce***[1]].

ducăl, ~i, ducală, ~e a. al ducelui, referitor la duce[2]: *pe vîrful turnului, filfîia liri ... flamura ducală cu stema.* SAD. [Din fr. ***ducal***].

ducát, ducate n. provincie sub stăpînirea unui duce: *curînd intrarăm în ducatul de Nassau.* NEGR.

// m. (pl. **ducaţi**) monedă de aur sau de argint care a circulat în evul mediu în multe ţări europene: *tezaurarul aduse în pungă de piele ducaţii de aur.* SAD. [Din it. ***ducato***].

dúcă[1] f. ducere, plecare; călătorie: *mi-e gîndul tot la ducă.* POP; *îl prinde dorul de ducă şi de învăţătură.* IBR.; **a fi pe ducă**, **a)** a fi gata de plecare: *nu mai stă mult, fiindcă e pe ducă*; b) a fi pe sfîrşite: *vara e pe ducă*; **c)** (fig.) a fi pe moarte: *baba era pe ducă.* SAD.; (pop.) **a se duce într-o ducă**, a merge fără oprire: *şi mă duc vere-ntr-o ducă... de se pare că-s nălucă, drept la tîrg.* POP; **2.** (rar) transport, cărat: *cine este mai voinic de ducă? să meargă îndată, lemne să aducă.* PANN. [De la ***duce***[1]].

dúcă[2]**, duci** m. (înv.) duce[2]: *Sigismund Bathori a fost un mare ducă.* AL. [Din gr. mod. ***dúkas***].

ducătór, ~i, ducătoáre a. care conduce, care duce undeva: *budhismul propovăduieşte, ca tehnică ducătoare la ţintă, îndeosebi desfacerea lăuntrică de orice interes pasional acordat vieţii proprii.* BL. // m. (înv.) conducător, călăuză: *aşa zisă ducătoriul mieu, iar eu priveam la toate mereu.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **ducătoriu**). [***Duce***[1] + *-ător*].

ducătóriu m. v. **ducător**.

dúce[1]**, duc** vb. (tr.) **1.** a conduce pe cineva, a face să meargă împreună; a conduce: *se vede că omul cel din car e bolnav, sărmanul, şi-l duceţi la vro doftoroaie undeva, să se caute.* CR.; *îl duse la şcoală*; **a duce de nas**, v. **nas**; **a duce pe cineva cu preşul**, v. **preş**; **a duce (pe cineva) cu zăhărelul**, v. **zăhărel**; **a duce cu cobza**, v. **cobză**; **a duce pe cineva cu vorba** (sau **cu minciuna**), a înşela pe cineva amînînd la nesfîrşit îndeplinirea promisiunii făcute; **2.** a călăuzi, a îndrepta: *nebuniile mele, pentru care am fost certat îndestul, nu mă pot duce pînă la orbire.* SAD.; **a se lăsa dus (de gînduri, de visare etc.)**, a se lăsa copleşit de gînduri, a se cufunda în gînduri: *în faţa munţilor noştri sufletul se lasă dus de visare.* RUSSO; **a duce sfat**, v. **sfat**; **a-l duce pe cineva mintea** (sau **capul**) **la ceva**, v. **cap**; **3.** a transporta într-un anumit loc; a căra, a purta: *calu-i ... spre munţi încet porneşte, ducînd lin şi nesimţit pe stăpînul lui iubit.* POP.; **a duce la groapă** (sau **la ultima locuinţă**), a conduce la mormînt: *am dus la ultima-i locuinţă pe un june.* MACED.; **a duce de rîpă**, a distruge, a strica: *dacă un agronom, bunăoară, nu-şi cunoaşte meseria şi duce lucrul de rîpă, el va fi destituit din post.* VIERU; **a duce la mormînt**, a cauza moartea; a omorî, a ucide: *supărările iscate de încurcăturile întreprinderii poştelor ... duse pe spătar la mormînt.* CĂL.; **a duce la extrem**, v. **extrem**; **a duce (pînă) la capăt** (sau **la îndeplinire, la bun sfîrşit**), a îndeplini, a realiza: *m-am oprit cu o fracţiune înainte de a duce mişcarea pînă la capăt.* GHEŢIE; **4.** a transmite veşti, vorbe, salutări etc.: *să ducă Împăratului-Roşu vestea cea bună.* ISP.; **5.** a petrece, a trăi: *m-am jurat să duc o viaţă chibzuită.* GHEŢIE; *a duce o viaţă lină*; **a duce casă (bună) cu cineva**, v. **casă**; **a o duce în...**, a nu mai înceta din..., a o ţine în...: *de o lună, ... o dusem într-o băutură, un crailîc, un joc.* M.CAR.; **a o duce (bine, rău** etc.) **(cu cineva)**, a trăi (bine, rău etc.) (cu cineva): *să ai femeie cum trebuie şi s-o duci cu dînsa pînă la adînci bătrîneţe.* CR.; *în intenţia mea era să-l salut şi să văd cum o mai duce.* GHEŢIE; **a n-o (mai) duce (mult)**, a nu mai avea mult de trăit, a fi gata de moarte; **a o duce la tăvăleală**, v. **tăvăleală**; **a o duce de azi pe mîine** (sau **de pe o zi pe alta**), a trăi modest, în lipsuri: *nu cîştiga mare lucru, o ducea de azi pe mîine.* GHEŢIE; **6.** a suporta, a îndura, a răbda: *cine-n pace duce greul bogăţiei şi luminii?* VLAH.; *şi pe umeri numai juguri păn-acum am dus.* MAT.; **a duce grija, a)** a fi îngrijorat pentru cineva sau pentru ceva: *maică-sa grija-i ducea.* POP; **b)** a se interesa, a se ocupa de cineva sau de ceva: *mărită-te, mîndra mea, după mine nu şedea, că eu nu-ţi mai duc grija!* POP.; (pop.) **a duce vergile cuiva**, a fi sceptic că poate reuşi cineva: *cînd ai ave încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu smîrţogul ista îţi duc vergile.* CR.; **a duce dorul, a)** a-i fi dor de cineva: *eu nu mai am parte de tine şi-ţi duc doru.* AL.; **b)** a fi dornic de ceva, a fi lipsit de ceva: *din partea apei, mi se pare că i-om duce dorul.* CR.; **a-şi duce crucea**, v. **cruce**. // (intr.) **1.** a conduce într-un anumit loc, a da în ...: *vechiul drum prin uliţi înguste şi printre ziduri leproase ducea în întuneric.* SAD.; *drumul duce la moară*; **2.** (fig.) a avea ca rezultat: *aceştia îşi închipuie că teoria ar putea să ducă la o politică intolerantă.* CĂL.; **3.** a rezista, a ţine la ...: *era singurul care nu ducea la băutură.* M.CAR. // (refl.) **1.** a merge, a pleca undeva: *lasă bucatele la foc să fiarbă şi ea se duce prin pădure să caute pe cumătru-său.* CR.; **a se duce drept** (sau **întins, glonţ, puşcă, într-un suflet**), a merge repede şi fără ocol undeva: *se duce drept la frate-său.* CR.; **a se duce la sigur**, v. **sigur**; **a se duce în treaba lui** (sau **în treabă-şi, într-ale sale**), a-şi vedea de drum, a pleca mai departe: *apoi îi lăsă acolo şi el se duce în treaba lui.* CR.; **a se duce ca vîntul (şi ca gîndul)**, a merge foarte repede; **a se duce în lume** (ori **în lumea largă**), v. **lume**; **a se duce pe copcă**, v. **copcă**; **a se duce de rîpă** (sau **pe gîrlă, pe apa sîmbetei**), a se prăpădi, a se nărui, a decădea; **a se tot duce**, a merge mereu, fără a se opri: *Ivan începe iar a cînta şi se tot duce înainte.* CR.; **a se duce cu Dumnezeu** (sau **în plata, în ştirea lui Dumnezeu** ori **în plata Domnului**), a merge în drumul lui: *să se ducă în plata lui Dumnezeu.* CR.; **du-te** (sau **ducă-se**) **dracului** (sau **la dracul, pe pustiu, focului** etc.), imprecaţie prin care se exprimă delimitarea, dispreţul sau revolta: *ce-a fi aceea, ducă-se pe pustiu!* CR.; **du-te-ncolo**, exclamaţie prin care se exprimă neîncrederea; **a se duce după cineva**, a se mărita: *după ciobănel m-oi duce, că guriţa lui e dulce!* POP; **a i se duce ochii** (sau **inima**) **după cineva**, a se îndrăgosti de cineva; (subst.) **ducă-se-pe-pustii**, **a)** dracul: *acolo şade ducă-se-pe-pustii*; **b)** epilepsie: *îl apucă ducă-se-pe-pustii*; (subst.) **du-te-vino**, mişcare continuă încoace şi încolo; alergătură: *acel du-te-vino din preajma caselor de pariuri.* GHEŢIE; **2.** a se răspîndi, a se lăţi: *uşor se duce nume de-un lucru bun în lume.* COŞB.; *vestea se duce repede*; **a i se duce vestea** (sau **buhul**) **cuiva**, a deveni cunoscut (printr-o faptă rea): *mi se dusese buhul de pozna ce făcusem.* CR.; **3.** (fig.) a trece, a dispărea: *ia acuşi se duce noaptea.* CR.; **4.** (fig.) a muri, a se sfîrşi: *să n-avem noi un copil măcar care ... să ne închizăi ochii cînd o fi să ne ducem!* DELAVR.; (fig.) *s-a dus amorul, un amic supus amîndurora.* EM. [Lat. ***ducere***].

dúce[2]**, duci** m. **1.** (înv.) comandant suprem de oşti: *luînd toate măsurile ca un duce prevăzător.* BĂLC.; **2.** titlu nobiliar înalt, superior marchizului şi inferior prinţului; persoană care purta acest titlu; mare senior feudal: *s-a ostenit pînă la curtea ducelui ca să binecuvînteze el însuşi pe tineri.* SAD.; **3.** conducător de ducat, de stat. [Din lat. ***dux, -cis,*** fr. ***duc***, it. ***duce***].

dúcere, duceri f. 1. faptul de a (se) duce[1]; plecare: *nici un drum nu se face fără rost pe lumea asta, nici ducerile şi nici întoarcerile.* GHEŢIE; **2. ducere la capăt** (sau **la sfîrşit**), îndeplinire, desăvîrşire. [V. ***duce***].

ducésă, ducese f. **1.** soţia ducelui[2]: *a fost cea mai harnică ocrotire a noastră după luminatul domn şi după luminata ducesă.* SAD.; **2.** femeie care stăpîneşte un ducat. [Din fr. ***duchesse*** (după *duce*[2])].

dúcipal, ducipali m. cal sprinten, frumos, voinic; (fig.) *în aceeaşi vreme însă încalecă pe un nou ducipal: se apucă să crească gîndaci de matase.* MACED. [Din sl. ***dučipalŭ***].

dúco n. **1.** lac fabricat pe bază de nitroceluloză; **2.** colorant sau solvent folosit la fabricarea unui astfel de lac. [Denumire comercială (<engl. ***Du***(*pont*) + ***co***(*lour*))].

duct, ducturi n. (anat.) canal, tub. [Din lat. ***ductus***].

ductíl, ~i, ductilă, ~e a. care se poate prelucra în fire sau în foi subţiri: *aurul este cel mai ductil dintre metale.* [Din fr. ***ductile***, lat. ***ductilis***].

ductilitáte f. proprietate a unui metal de a fi prelucrat în fire sau în foi subţiri. [Din fr. ***ductilité***].

dud, duzi m. arbore cu fructe mici, dulci şi suculente, ale cărui frunze constituie hrana viermilor de mătase; (reg.) agud (*Murus*): *se urcă într-un dud din grădina lui şi cîntă la vioară.* CĂL. [Din turc. ***dud***].

dúdă[1]**, dude** f. fructul comestibil al dudului; (reg.) agudă: *mai aveau ei astîmpăr cît e vara ziua de mare, aci cîţărîndu-se prin duzi şi nuci, aci mîncînd dude şi porumbe?* MACED. [De la ***dud***].

dúdă[2]**, dude** f. (reg.) coş mic pentru fum (la cuptor sau la sobă). [Et. nec.].

dúdă[3]**, dude** f. corn făcut din coajă de cireş: *acum să îmflasă să cînte în dude, cînd iacă uşa scîrţîind aude.* B.-DEL. [Cf. sloven ***duda*** „bucium"].

dudău, dudaie şi (reg.) **dudăuri** n. **1.** (bot.; pop.) cucută (*Conium maculatum*); **2.** bălării, buruieni: *fiara le ieşise înainte într-un dudău des.* SAD.; *prin dudaie se-nfundă.* POP. [Din magh. ***dudva***].

dudói, dudoaie n. (reg.) bucium din scoarţă de cireş [***Dudă***[3] + *-oi*].

dudúcă, duduci f. (reg.) domnişoară: *duducele şi domnişorii.* AL. [Cf. turc. ***dudu***].

duduí, dúdui şi (rar) **duduiesc** vb. (intr.) **1.** a arde cu zgomot: *focul duduia în soba înaltă.* SAD.; **2.** a se zgudui (producînd zgomot): *începe a toca în stative de pîrîie păreţii casei şi duduie ferestile.* CR.; *umbla de duduia casa*; **3.** a produce un zgomot ritmic, sacadat: *morile duduiesc şi, în ogrăzile lor, stau munţi de grîu şi de păpuşoi.* BAC.; *motorul duduie.* [Onomat.].

dudúie, dudui f. domnişoară: *duduia veşnic citeşte.* BAC. [Cf. turc. ***dudu***].

duduít, duduituri n. faptul de a dudui; zgomot sacadat; duduitură: *în sobă ardea focul cu un duduit adormitor.* REBR. [V. ***dudui***].

duduitúră, duduituri f. duduit: *se auzîră nişte... bubuituri şi duduituri îngrozitoare.* ISP. [***Dudui*** + *-tură*].

duduleán, duduleni m. (reg.) cocean de porumb. [V. ***dudă***[1]].

dudureáţă, dudureţe f. (reg.) oală de lapte. [V. ***dudă***[2]].

dudurúz, ~i, duduruză, ~e a. (reg.) grosolan, prostănac. [V. ***dudă***[2]].

duecénto n. arta, literatura şi cultura italiană din secolul al XIII-lea. [Cuv. it.].

duél, dueluri şi (rar) **duele** n. **1.** luptă pentru rezolvarea unui diferend personal între două persoane înarmate: *avu un duel cu un ofiţer care urmărise în culise o actriţă.* CĂL.; **2. duel de artilerie**, acţiune în care artileriile părţilor în luptă trag simultan una asupra celeilalte: *peste două zile... am avut, pentru întîia oară, priveliştea unui duel de artilerie.* PETR.; **3.** (p. ext.) confruntare, luptă: *e un duel între inteligenţă şi sentiment.* IBR.; **4.** (fig.) polemică vie între două persoane, două publicaţii etc. [Din fr. ***duel***, lat. ***duellum***].

duelá, duelez vb. (intr. şi refl. recipr.) a se lupta în duel. [De la ***duel***].

duelgi, duelgesc vb. (înv.; refl.) (a avea mania de) a se duela. [De la ***duelgiu***].

duelgíu, duelgii n. (înv.) persoană avînd pornirea de a se bate în duel: *duelgiii ... te amenîntă cu pistolul.* AL. [***Duel*** + *-giu*].

duelíst, duelişti m. persoană care se bate în duel. [Din fr. ***duelliste***].

duét, duete n. **1.** compoziţie muzicală care se execută pe două voci sau la două instrumente: *acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart.* NEGR.; **2.** grup vocal sau instrumental care execută o asemenea compoziţie; **3.** (fig.) discuţie, conversaţie între două persoane: *rar participă normal la duetul nostru; de obicei e distrată ori animată.* IBR. [Din it. ***duetto***].

duetíst, duetişti m. persoană care cîntă într-un duet. [Din fr. ***duetiste***].

dugheánă, dughene f. (reg.) **1.** prăvălie mică: *dughenile-s închise.* AL.; **2.** (spec.) cîrciumă: *trebuie să fie în vreo dugheană la băut.* CR. [Din turc. ***dükkân***].

dughenár, dughenari m. (reg.) persoană care are o dugheană; (adj.) *în sat la ei ... au un învăţător dughenar.* GAL. [***Dugheană*** + *-ar*].

dughengíu, dughengii m. negustor care are o dugheană; dughenar: *fieştecare dughengiu să mâture de două ori pe săptămînă de tină şi de gunoi cît va cuprinde dugheana sa* (a. 1776). URIC. [Din turc. ***dükkjagi***].

dugheníţă, dugheníţe f. (reg.) diminutiv al lui dugheană: *unde şi unde au rămas cîte o dugheniţă.* M.COSTIN. [***Dugheană*** + *-iţă*].

dughenizá, dughenizez vb. (tr.) a acoperi, a umple cu dughene: *cartierul a fost dughenizat.* [***Dugheană*** + *-iza*].

dughenizáre, dughenizări f. faptul de a dugheniza. [V. ***dugheniza***].

dughíe, dughii f. plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze alungite şi cu flori dispuse în spice, cultivată ca plantă de nutreţ; parîng (*Setaria italica*). [Et. nec.].

dúglas, duglaşi m. arbore din familia pinului, cu tulpina înaltă şi cu coroana piramidală (*Pseudotsuga menziesii*). [Din engl. ***douglas***].

dúgliş, ~i, duglişă, ~e a. şi m., f. (reg.) (om) leneş, trîndav: *scoală, duglişule, înainte de răsăritul soarelui.* CR. [Cf. magh. ***dögleles***].

dugóng, dugongi m. mamifer marin erbivor, cu corpul masiv, care trăieşte pe coastele Oceanului Indian (*Halicore dugung*). [Din fr. ***dugong, dugon***].

duh, duhuri n. **1.** fiinţă supranaturală imaterială; spirit: *este miezul nopţii, cînd duhurile vin.* NEGR.; *duh rău*; **Sfîntul Duh**, una dintre cele trei ipostaze sub care este prezentată divinitatea în creştinism: *cu ajutorul Fiiului şi cu săvîrşitul Duhului Sfînt.* PALIA; **2.** suflet, suflare, spirit: *dădea puţin trupului, ca să rămîie duhului său îmbelşugarea.* SAD.; **într-un duh**, într-o clipă, repede: *şi-ntr-un duh pe Pralea numai ţi-l ajung.* C.; **a-şi da duhul**, v. **da**; **3.** miros greu, duhoare: *ceapa, prazul şi usturoiul mă veninează cu spirtosul duh.* PANN; **4.** capacitate intelectuală, minte, inteligenţă: *o înmulţire de idei, ... o deşteptare a duhului.* RUSSO; **vorbă de duh**, vorbă spirituală, cu haz; **de** (sau **cu**) **duh**, spiritual, inteligent: *am văzut multă lume cu duh să-l socotească.* ALEX.; **sărac cu duhul**, v. **sărac**; **sărăcie de duh**, v. **sărăcie**; **5.** (fig.) aspiraţie, rîvnă, imbold lăuntric: *apa din părăul despre mîna dreaptă făcea pe om harnic, îi da duhuri nalte şi inimă vitează.* B.-DEL.; **6.** (înv.) caracter, fire, natură: *era duh ne-astîmpărat şi neîmpăcat chiar cu sine însuşi.* CR.; **cu duhul blîndeţii** (sau **blîndeţelor**), blînd, binevoitor: *cu duhul blîndeţelor să-i iertaţi şi să-i binecuvîntaţi.* POP; *încercară să-i convingă cu duhul blîndeţii să se întoarcă la lucru.* GHEŢIE; **7.** notă caracteristică; specific: *gluma groasă era duhul de atuncea.* RUSSO; **8.** sens adevărat al unui text, esenţă; intenţie: *acel ce nu se ţine de duhul legii se leapădă de slobozenie.* RUSSO. [Din sl. ***duhŭ***].

duhán n. (reg.) tutun: *trage duhan cu pipa.* [Din sb. ***duhan***, turc. ***duhan***].

duhăní, duhănesc vb. (reg.; tr. şi intr.) **1.** a fuma: *caimanul duhănea cu înţelepciune din pipă.* SAD.; **2.** (în forma **dulhăni**) a bea mult (şi cu înghiţituri mari, făcînd zgomot): *dulhăne toată ziua apă*; (şi: **dulhăni**). [De la ***duhan***].

duhlíu, ~ii, duhlie, ~ii a. (înv.) spiritual, hazliu, glumeţ: *îl ştia ca vestit de înţelept şi de duhliu.* CAR. [***Duh*** + *-liu* (după *haz – hazliu*)].

duhní, duhnesc vb. **1.** (intr.) a răspîndi un miros urît; a mirosi urît; **2.** (intr.) a sufla, a răbufni: *vîntul de-afară duhneşte pe uşă.* CAR.; **3.** (tr.) a şopti, a sufla ceva la ureche: *foarte discret mi-a duhnit la ureche: d-le Iancule.* CAR. [Din sl. ***duhnonti***].

duhníre, duhníri f. faptul de a duhni. [V. ***duhni***].

duhnitór, ~i, duhnitoáre a. care duhneşte, care răspîndeşte un miros urît: *în mijlocul unui Orient mirific şi duhnitor.* CĂL.; (fig.) *tratează în cuvinte crude, duhnitoare, izbucnirea instinctelor sale.* CĂL. [***Duhni*** + *-tor*].

duhoáre, duhori f. miros urît; putoare: *un sînge mohorît şi de rea duhoare.* ISP. [***Duh*** + (*put*)***oare***].

duhorí, duhoresc vb. (rar; intr.) a duhni, a puţi: *avea o figură idioată şi duhorea a rachiu ca o velniţă.* VLAH. [De la ***duhoare***].

duhóvnic, duhovnici m. părinte sufletesc, preot care spovedeşte pe credincioşi: *starețul, milostivindu-se, i-a dat duhovnic.* SAD.; (adj.) *după nevrednica mea părere, fraţii mei duhovnici ... au avut greşală că s-au pus de-a curmezişul vrerei tale.* GAL. [Din sl. ***duhovĭnikŭ***].

duhovnicésc, ~şti, duhovniceáscă, ~eşti a. **1.** de duhovnic, referitor la duhovnic; (p. ext.) referitor la viaţa religioasă: *să nu mai aibă a face cu faţă duhovnicească cît a trăi el.* CR.; **2.** care ţine de suflet, de spirit; spiritual: *oamenii lucrurile duhovniceşti nu-şi pot închipui numai trupeşte.* B.-DEL.; *sfaturi duhovniceşti.* [***Duhovnic*** + *-esc*].

duhovnicí, duhovnicesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) spovedi: *prietena nu se mai duhovniceşte la Călduraşani.* CAR. [De la ***duhovnic***].

duhovnicíe, duhovnicii f. (bis.) **1.** calitatea de a fi duhovnic; **2.** credinţă religioasă; pietate: *mă aşteaptă nişte fii de duhovnicie, dragii mei.* CR. [***Duhovnic*** + *-ie*].

duiós, ~şi, duioásă, ~e a. **1.** mişcător, emoţionant: *prin vers duios el spune al său dor.* AL.; **2.** mîngîietor, blînd: *se uita galiş la mine şi-mi zicea cu glas duios.* CR.; *lumina duioasă a lunii*; **3.** iubitor; sentimental: *acolo sosind maica duioasă ş-află fiiul mai fără viaţă.* B.-DEL.; **4.** jalnic, trist: *vîntu-n codri sună cu glas duios şi slab.* EM.; (adv.) *zi şi noapte, cu durere, duios sufletu-mi te cere.* AL. [Lat. **doliosus*].

duioşíe, dioşii f. **1.** sentiment gingaş de iubire; gingăşie: *Caragiale scrie cu multă duioşie despre acest copil.* IBR.; **2.** tristeţe, melancolie, jale: *un cîntec de-o duioşie adîncă umplea odaia.* SAD. [***Duios*** + *-ie*].

duíţă, duiţe f. (înv.) dualitate: *nice au crescut uniţa în duiţă, nice duiţa în traiţă.* DOS. [Din sl. ***dvoika***].

duiúm n. **1.** mulţime mare, grămadă, gloată: *în sfîrşit venea duiumul oastei.* NEGR.; **cu duiumul**, cu grămada; foarte mult: *slăbiciuni omeneşti se găsesc cu duiumul.* TUD.; **2.** (înv.) jaf de război; mulţime de captivi luaţi în robie. [Din turc. ***doyum***].

dulămă, dulame f. **1.** (înv.) haină de ceremonie purtată de boieri şi de domni: *dulamă cu flori de aur la piept împodobită.* AL.; **2.** haină lungă (şi îmblănită): *vînturătară îmbrăcat cu dulamă veche şi căciulă brumărie.* AL.; *jungherele cele lungi şi agere le ţineau sub dulamele de noaten.* SAD. [Din turc. ***dolama***].

dulandragíu, dulandragii m. (reg.) haimana, om fără căpătîi: *cafeneaua era locul de întîlnire a tuturor dulandragiilor.* [Din turc. ***dolandırıdjn***].

duláp, dulapuri n. **1.** mobilă de lemn în care se păstrează haine, rufe, vase etc.: *un dulap mare, în fund, cu două uşi.* AL.; **2.** (reg.) roată pentru trasul borangicului: *femeile depănau borangicul cu dulapuri*; **3.** (reg.) scrînciob: *a se da în dulap; a învîrti dulapul*; **a învîrti dulapuri**, a umbla cu înşelăciuni. // m. (pl. **dulapi**) (reg.) scîndură lată şi groasă: *un mod barbar de a transporta dulapii din vatra cherestelei la Sinaia.* VLAH. [Din turc. ***dolap***].

dulăpáş, dulăpaşe n. dulăpior: *Ana merge şi cată cana pe dulăpaş.* C. [***Dulap*** + *-aş*].

dulăpiór, dulăpioare n. diminutiv al lui dulap; dulăpaş: *deschise uşa dulăpiorului de lîngă canapea.* GHEŢIE. [***Dulap*** + *-ior*].

dulău, dulăi m. **1.** cîine mare; zăvod: *pînă-n ziuă urlă dulăii de la stînă.* AL.; **2.** (fig.) bădăran, necioplit. [Din pol. ***dołow***].

dúlce, dulci a. **1.** care are gust plăcut (caracteristic mierii şi zahărului): *îi pune o cărămidă caldă pe pîntece şi beau cu toţii din ceaiul dulce ca siropul.* CĂL.; *laptele e dulce; dulce ca zahărul*; **scoarţă dulce**, v. **scoarţă**; (fig.) *ce-a fost verde a vestejit, ce-a fost dulce a amărît.* POP.; **2.** fără săruri, bun de băut, de izvor: *acuş avem să dăm peste o fîntînă cu apă dulce şi rece ca gheaţa.* CR.; **3.** proaspăt, nefermentat: *are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce.* CR.; *vine seara-aduce caş, dimineaţa urdă dulce.* POP.; **4.** moderat, temperat, plăcut: *climă dulce*; **5.** liniştit, calm: *un somn dulce, moleşitor, mă cerca.* SAD.; **6.** uşor, delicat; lin: *o, dulce mîngîiere.* AL.; **7.** cu înclinaţie mică, uşor de urcat: *caii scunzi duceau pe povîrnişuri dulci căruţe cu turci cu fes.* ARG.; *pantă dulce*; **8.** iubit, drag, scump: *o, mamă, dulce mamă.* EM.; **9.** care place, desfată, mîngîie: *dădea o nouă reprezentaţie de gesturi tandre şi de vorbe dulci.* GHEŢIE; (adv.) *făcea pe doamna Genoveva să le zîmbească dulce.* SAD.; **a face ochi dulci cuiva**, a arunca cuiva priviri drăgăstoase: *observă că nevasta acestuia, o brunetă cu profil grec..., îi face ochi dulci.* GHEŢIE; **10.** plăcut la înfăţişare; drăguţ, drăgălaş: *a ta zîmbire mi-arată cît de dulce eşti.* EM.; (fig.) *iese dulcea lună dintr-o rarişte de fag.* EM.; **11.** blînd, omenos: *şi sufletul ei dulce din ce în ce-i mai cald.* EM.; **12.** melodios, plăcut la auz: *graiul ei cel dulce şi viersul cu lipici.* ISP.; *glas dulce*; (adv.) *peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara.* EM.; **13.** potolit, estompat: *oalele cu flori se desluşeau în lumina dulce a amurgului.* SAD.; *culoare dulce*; **14.** care nu face rău, nedureros: *bube dulci*; **15.** (reg.) înrudit prin legături de sînge; cu grad de rudenie apropiat: *mamă dulce, nu vitregă; văr dulce sau primar.* // n. (pl. **dulciuri**) **1.** ceea ce este plăcut, bun; ceea ce produce plăcere: *pîn' nu-i gusta amarul nu ştii ce-i dulcele.* POP.; **2. de dulce**, care nu este permis în posturi; **3.** timp în care este permis să se mănînce carne: *poate se va însura şi el în dulcele ăsta şi voia să aibă o ţundră nouă.* AG.; *dulcele Crăciunului*; **4.** (mai ales la pl.) preparat culinar care are gust asemănător cu mierea şi zahărul (şi se serveşte ca desert): *erau dulciurile preferate ale Carlei.* GHEŢIE. [Lat. ***dulcis***].

dulceág, ~egi, dulceagă, ~ege a. **1.** uşor îndulcit: *sorbim tacticos din băutura totodată dulceagă şi amăruie.* GHEŢIE; *vin dulceag*; **2.** (fig.) searbăd, fad: *amorul dulceag şi „rafinat" dintre păstor şi păstoriţă este un ecou al genului idilic.* IBR.; *versuri dulcege*; **3.** (fig.) mieros: *i s-a adresat pe un ton dulceag*; (adv.) *strigă, pe cît putu mai paşnic şi mai dulceag.* TUD. [***Dulce*** + *-eag*].

dulceáţă, dulceţi şi **dulceţuri** f. **1.** însuşirea de a fi dulce; gust plăcut al alimentelor dulci sau îndulcite: *va cură din vîrvările lui dulciaţă de miare.* DOS.; *începe a bea lacum la apă şi a-şi linge buzele de dulceaţa şi bunătatea ei.* CR.; **2.** preparat culinar din fructe sau flori fierte în sirop de zahăr: *îşi poartă copiii desculţi, dar face dulceţuri ca o moşiereasă.* CĂL.; *dulceaţă de fragi*; **3.** lucru bun de mîncat; bunătate: *se vor putea odihni, ospătîndu-se şi răcorindu-se cu mîncările, băuturile şi dulceţurile din toate părţile lumii.* OD.; **4.** calitatea de a fi plăcut, agreabil; senzaţie plăcută: *a rostit numele ei întăia oară ..., umplîndu-se în toată fiinţa sa de un fior de dulceaţă.* SAD.; **5.** (fig.) blîndeţe, bunătate: *împrejurul gurii ... se vedea o dulceaţă amărîtă.* EM. [***Dulce*** + *-eaţă*].

dulcegăríe, dulcegării f. (depr.) vorbă sau purtare dulceagă: *dialogul e presărat cu banalităţi şi dulcegării poetice.* CĂL. [***Dulceag*** + *-ărie*].

dulcícol, ~i, dulcícolă, ~e a. care trăieşte în apele dulci, specific apelor dulci: *peşte dulcicol; plantă dulcicolă.* [De la ***dulce***].

dulcinée f. (iron.) femeie iubită. [Din fr. ***dulcinée***].

dulcişór, ~i, dulcişoáră, ~e a. relativ dulce, destul de dulce: *să sădim un mîndru măr ... tot cu roduri dulcişoare.* POP. // m. plantă erbacee cu flori purpurii, care creşte în regiunile alpine (*Hedysarum obscurum*). [***Dulce*** + *-işor*].

dulcíu, ~ii, dulcie, ~ii a. cam dulce; dulcişor: *vinule dulciu, tu roadă de raiu de la Dumnezieu dată pe pămînt.* B.-DEL. [***Dulce*** + *-iu*].

dulghér, dulgheri m. muncitor care execută construcţii sau părţi de construcţii din lemn: *o calfă de dulgher stîngaci ciopîrţeşte bîrna.* OD. [Din turc. ***dülger***].

dulgherí, dulgheresc vb. (rar; tr. şi intr.) a executa din lemn (construcţii sau elemente de construcţii). [De la ***dulgher***].

dulgheríe, dulgherii f. **1.** meseria dulgherului; dulgherit: *între sculele de dulgherie ... erau două joagăre*; **2.** atelierul dulgherului; **3.** lucrări executate de dulgher. [***Dulgher*** + *-ie*].

dulgherít n. dulgherie. [***Dulgher*** + *-it*].

dulhăní vb. v. **duhăni**.

dulíe, dulii f. piesă în care se fixează becul electric; fasung. [Din fr. *douille*].

dulúţă f. **a se duce duluţă**, a fugi, a se face nevăzut: *lupul lungi pasul lupeşte şi se duse duluţă.* ISP. [Et. nec.].

dulvári m. pl. (reg.) pantaloni ţărăneşti. [Et. nec.].

dúmă, dume f. adunare legislativă în Rusia. [Din rus. *duma*].

dumbéţ, dumbeţi m. plantă erbacee cu flori purpurii sau trandafirii dispuse în formă de ciorchine (*Teucrium chamaedrys*). [Din sl. *donbĭcĭ*].

dumbrávă, dumbrăvi şi (înv.) **dumbrave** f. **1.** pădure tînără şi rară pe un teren drept: *cutreieram dumbrăvile şi luncile umbroase.* CR.; **2.** pădure de stejar: *semănau ghindă de creşteau dumbrăvi, pentru ca să aibă strănepoţii lemne de ars.* NEGR. [Din sl. *donbrava*].

dumbrávnic, dumbravnici m. plantă plăcut mirositoare, cu flori purpurii sau trandafirii, folosită ca plantă medicinală (*Melittis melissophyllum*): *dumbravnic şi sulcină de pus printre straie.* CR. [Din sl. *donbravinŭ*].

dumbrăveán, ~eni, dumbrăveană, ~ene a. (rar) care ţine de dumbravă, referitor la dumbravă: *ici prin noaptea dumbrăvană şi prin văi om duce-o bine.* EM. [*Dumbravă* + *-ean*].

dumbrăveáncă, dumbrăvenci f. pasăre migratoare cu pene albastre-verzui (*Caracias garrula*): *din căpiţă-n căpiţă, dumbrăveanca saltă-n zbor.* AL. [*Dumbravă* + *-eancă*].

dumbrăvioáră, dumbrăvioare f. diminutiv al lui dumbravă: *în dumbrăvioara de mesteceni de sus ... se făcea întuneric.* SAD. [*Dumbravă* + *-ioară*].

dum-dúm n. (şi adj.) proiectil care-şi desface vîrful cînd loveşte un corp, producînd răni grave: *în primul război mondial, nemţii, contrar acordurilor, s-au folosit de gloanţe dum-dum.* [Din fr. *dum-dum*].

dumerí, dumeresc vb. (refl. şi tr.) a pricepe sau a face să priceapă lămurit; a(-şi) explica: *sta el pe gînduri şi nu se dumerea ce să facă pentru a scăpa de ruşine.* CR.; *nu se putea dumiri.* ISP.; (şi: **dumiri**, (înv.) **domiri**). [Din bulg. *domerja*].

dumeríre, dumeriri f. (rar) acţiunea de a (se) dumeri şi rezultatul ei; lămurire, clarificare. [V. *dumeri*].

dumerít, ~ţi, dumerită, ~e a. **1.** care s-a lămurit în legătură cu ceva încurcat, neclar; **2.** care a fost clarificat, lămurit; (şi: **dumirit**). [V. *dumeri*].

dumésnic, ~ci, dumesnică, ~ce a. (înv.) domestic, blînd: *chiar bivolii dumesnici de el se răsleţesc.* AL.; (subst.) *au venit sălbaticii ca să împace domesnicii.* PANN; (şi: **domesnic**). [Lat. *domesticus*, influenţat de sl. *domaštĭnŭ*].

dumesnicí, dumesnicesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) domestici: *tigrul, sub pinsula lui, se îmblînzeşte, pantera se înmoaie, leul se domesniceşte.* OD.; (şi: **domesnici**). [De la *dumesnic*].

dumesnicíe f. (înv.) starea de a fi domestic; blîndeţe: *înlesnirea cu care prinseră această pasăre, domesnicia şi neînspăimîntarea ei ... făcură ca ostaşii să privească această întîmplare ca o minune.* BĂLC.; (şi: **domesnicie**). [*Dumesnic* + *-ie*].

dumică, dumíc vb. (tr.) **1.** a sfărîma în bucăţi, a fărîmiţa un aliment; **2.** a tăia în bucăţi, a ciopîrţi pe cineva; (p. ext.) a distruge, a nimici: *Vlad Vodă cu garda sa voinică ... multe sute-i taie şi dimică.* B.-DEL.; (refl. recipr.) *amîndouă taberile erau acuma gata a începe război între dînsele şi a se dumica una pe alta.* BĂLC.; (şi: (înv.) **demica, dimica**). [Lat. **demicare*].

dumicáre, dumicări f. acţiunea de a dumica; rupere, tăiere în bucăţi; dumicat[1]. [V. *dumica*].

dumicát[1], dumicaturi n. dumicare. [V. *dumica*].

dumicát[2], ~ţi, dumicată, ~e a. care a fost rupt, tăiat în bucăţi; fărîmiţat. // m. **1.** bucată dintr-un aliment cît se bagă o dată în gură; îmbucătură: *începu să mănînce dumicaţi cît pumnul.* TUD.; **2.** (reg.) fel de mîncare cu cocoloaşe de mei fiert. [V. *dumica*].

dumínecă f. v. **duminică**.

dumineceá, dumínecele f. plantă erbacee tîrîtoare cu flori galbene (*Lysimachia nummularia*). [*Duminecă* + *-ea*].

duminicál, ~i, duminicală, ~e a. de duminică; (p. ext.) de sărbătoare, de zi de odihnă: *în momentele euforice, clopotele duminicale îşi propagă pe cer sonoritatea.* CĂL.; *predică duminicală;* (fig.) *constatarea ca atare a unui stil e un fapt epigonic, de reprivire duminicală.* BL. [*Duminică* + *-al*; cf. fr. *dominical*].

dumínică, duminici f. a şaptea zi a săptămînii şi ultima; zi de odihnă: *în dumineca viitoare, stăpîne, să mergem în sat la horă.* CR.; **de duminică**, care se poartă în zilele de sărbătoare: *avea haine mai curate ..., de dumineca.* PETR.; **Duminica Mare**, v. **mare**. // adv. **1.** în prima duminică următoare: *duminică mă duc la munte;* **2.** (artic.) în zilele de duminică; în fiecare duminică: *Carla le compunea probabil duminica, cînd era mai liberă.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **duminecă**). [Lat. (*dies*) *dominica*].

dumirí vb. v. **dumeri**.

dumirít a. v. **dumerit**.

dumitríţă, dumitriţe f. (bot.; pop.) tufănică; crizantemă (*Chrysanthemum indicum, morifolium* şi *roseum*). [(*Sfîntul*) *Dumitru* + *-iţă*].

dumnealúi, ~lor, dumneaéi, ~lor (prescurtat: d-lui, d-lor, d-ei) pron. pers. **1.** pronume de politeţe pentru persoana a 3-a: *nu tot cetăraţi pe măria-sa, că om e dumnealui.* CR.; **2.** (fam.) soţ, soţie: *ai întîlnit ... pe alde dumnealui?* DELAVR. [*Domnia* + *lui* (*ei, lor*)].

dumneasá (prescurtat: d-sa) pron. pers. (pop.) pronume de politeţe pentru persoana a 3-a singular: *să-i placă şi dumisale.* CR. [*Domnia* + *sa*].

dumneatá (prescurtat d-ta) pron. pers. pronume de politeţe pentru persoana a 2-a singular: *nu vrei să-mi spui dumneata cum se numeşte?* PR.; *mulţumim dumitale;* (şi: (pop.) **dumneta, dumneatale**). [*Domnia* + *ta*].

dumneatále pron. pers. v. **dumneata**.

dumneavoástră (prescurtat: dv., dvs., d-voastră) pron. pers. pronume de politeţe pentru persoana a 2-a (singular şi plural): *a fi avînd chilotă multă, cum e treaba d-voastră, jupîne.* CR. [*Domnia* + *voastră*].

dumnetá pron. pers. v. **dumneata**.

dumnezeí, dumnezeiesc vb. (rar; tr.) **1.** a diviniza; **2.** a înjura (de Dumnezeu) pe cineva. [De la *Dumnezeu*].

dumnezéie f. (rar) zeiţă: *o, cum Rafael creat-a pe Madona dumnezeie.* EM. [De la *Dumnezeu*].

dumnezeiésc, ~şti, dumnezeiáscă, ~eşti a. **1.** divin, al lui Dumnezeu, referitor la Dumnezeu: *chipul dumnezeiesc a fost impregnat în însăşi constituţia naturii omeneşti.* STĂNIL.; **2.** creat de Dumnezeu: *un mare creator creează o natură, o realitate, alături de cea dumnezeiască, imitînd natura.* IBR.; **3.** minunat, splendid, superb: *vezi un chip dumnezeiesc într-o femeie.* PETR.; **dumnezeiesc de ...**, foarte: *rezemat de bara de fier a micului chei de piatră, priveam apa dumnezeiesc de limpede.* PETR. [*Dumnezeu* + *-esc*].

dumnezeiéşte adv. minunat, splendid: *n-am văzut-o pe Clara decît frumoasă, senină, vorbind lucruri banale şi surîzînd dumnezeieşte.* GAL. [*Dumnezeu* + *-eşte*].

dumnezeíre f. **1.** divinitate; Dumnezeu: *îl face să grăiască hule asupra dumnezeirii.* B.-DEL.; **2.** caracter divin: *au avut să arate apostolilor prealuminata slava dumnezeirii sale.* ANTIM. [V. *dumnezei*].

dumnezeoáică, dumnezeoaice f. (înv.) zeiţă. [*Dumnezeu* + *-oaică*].

dumnezeoáie, dumnezeoaie f. (rar) zeiţă: *o altă dumnezeoaie îl conduce la palatul iubitului.* CĂL. [*Dumnezeu* + *-oaie*].

Dumnezéu, (rar) **dumnezei** m. **1.** (la creştini) divinitate supremă, creatorul şi stăpînul lumii: *să nu dea Dumnezeu cel sfînt, să vrem noi sînge, nu pămînt.* COŞB.; **bătut de Dumnezeu**, năpăstuit, nenorocit: *nu mă mai amărî şi tu, că-s destul eu de bătut de Dumnezeu.* SAD.; **cum dă Dumnezeu**, cum se întîmplă; (p. ext.) prost, rău: *între preoţi era cînd ceartă, cînd vreme bună, cum da Dumnezeu.* SAD.; (**va fi**) **cum va da** (sau **va vrea**) **Dumnezeu**, cum se va întîmpla: *am să pornesc şi eu într-un noroc şi cum a da Dumnezeu.* CR.; **încotro** (sau **unde, cum**) **te-a îndrepta Dumnezeu**, la voia întîmplării: *du-te şi tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu.* CR.; **cu Dumnezeu**, în pace, sănătos: *rămîi cu Dumnezeu tată, şi să te găsesc sănătos.* ISP; **cu Dumnezeu înainte!** noroc! succes!; **a nu avea** (sau **a fi fără**) **nici un Dumnezeu**, a nu avea nici o noimă, nici un rost, nici o valoare; **a lăsa în plata** (sau **în ştirea**) **lui Dumnezeu**, a lăsa în pace; a lăsa de capul lui: *dac-am auzit aşa ..., am lăsat-o în plata lui Dumnezeu.* CR.; **parcă** (sau **i se pare că**) **(l-)a apucat** (sau **prins**) **pe Dumnezeu de (-un) picior**, are o mare bucurie neaşteptată, o mare convingere că a reuşit (sau va reuşi): *i s-a părea c-a prins pe Dumnezeu de-un picior, cînd te-a vedea acasă.* CR.; **Dumnezeu ştie**, nu se ştie: *Dumnezeu ştie ce-au boscorodit, eu nu ştiu, că de-abia îmi ţineam sufletul de frică.* SAD.; **Dumnezeule!** exclamaţie care exprimă durere, spaimă, entuziasm sau mirare: *Dumnezeule! blăstemul Olgăi se împlini!* NEGR.; **ce Dumnezeu!** exclamaţie care exprimă necaz sau nemulţumire: *dar ce Dumnezeu? parc-au intrat în pămînt.* CR.; **pentru (numele lui) Dumnezeu!** exclamaţie care exprimă implorare, deznădejde sau dezaprobare; **să dea Dumnezeu!** formulă de urare: *cu bine să dea Dumnezeu, jupîne.* CR.; **2.** zeu, divinitate (păgînă): *să nu te închini dumnezăilor lor, nice să slujeşti lor.* BIBLIA; *strămoşii mei sînt fii de dumnezei.* ALEX.; (p. ext.) *vine o vreme cînd, deodată, fără ştirea, fără voinţa sa, se vede jărtfită dumnezeului zilei, interesul.* KOG.; **a (se) ruga de toţi dumnezeii**, a ruga cu insistenţă: *se roagă de toţi dumnezeii ca să-i dea ajutor* CR. [Lat. (*dom*(*i*)*ne deus*].

dúmping, dumpinguri [dámping] n. export de mărfuri la preţuri mai scăzute decît cele de pe piaţa internă şi mondială, cu scopul de a înlătura concurenţa. [Din engl., fr. *dumping*].

dunáj n. (mar.) material (lemnos) folosit pentru protecţia mărfurilor din magaziile unei nave. [Din engl. *dunnage*].

dúnă[1], dune f. îngrămădire de nisip (în zonele deşertice), apărută sub acţiunea vîntului: *dunele Dunării.* [Din fr. *dune*].

dúnă[2], dune f. (reg.) pernă mare sau saltea de puf. [Din magh. *dunyka*].

dúnăre f. (pop.) apă mare; cantitate mare de apă: *au ajuns la o dunăre care n-avea margini, nici fund.* POP; **a creşte dunăre**, a creşte peste măsură; **mînios dunăre** (sau **dunăre de mînios**), foarte mînios: *dar ştii că m-ai ars ..., zise părintele Duhu, luîndu-şi tălpăşiţa, dunăre de mînios.* CR.; **a se face dunăre** (**turbată**), a se mînia foarte tare: *amîndoi cuprinşi deodată în vîrtej de nebunie, se fac dunăre turbată.* AL. [De la *Dunăre* n. pr.].

dunăreán, ~eni, dunăreană, ~ene a. al Dunării, referitor la Dunăre, din părţile Dunării: *trupele împărăteşti înaintau impetuos în bazinul dunărean.* BL. [*Dunăre* n. pr. + *-ean*].

dunétă, dunete f. mică punte deasupra punţii principale la pupa unei nave: *îl văzură pe căpitan, un om scund şi gras, aplecat peste parapetul dunetei.* TUD. [Din fr. *dunette*].

dungă, dunghez vb. (tr. şi refl.) a face să aibă sau a căpăta dungi; a (se) însemna cu dungi. [De la *dungă*].

dungáre, dungări f. faptul de a (se) dunga. [V. *dunga*].

dungát, ~ţi, dungată, ~e a. cu dungi, vărgat: *soarele străbătea prin penajul dungat al aripilor lui.* SAD. [*Dungă* + *-at*].

dúngă, dungi f. linie vizibilă pe un fond de altă culoare; fîşie, dîră: *era îmbrăcat corect, dar fără pretenţii, în nişte haine închise cu dungi.* GHEŢIE; **2.** cută, încreţitură a pielii: *rîdea, însă cu dunga din frunte nedescreţită.* SAD.; **3.** muchie, margine, linie

laterală: *braţul stîng, întins leneş îşi răzima degetele subţiri pe dunga patului.* REBR.; *dunga cuţitului, mesei, peretelui*; **4.** parte laterală; latură, coastă, rînă: *răsturnîndu-l pe-o dungă, îi zdrobi toată cremenea-n pungă.* B.-DEL.; **a fi într-o dungă,** a fi ţicnit, nebun. [Din sl. ***donga***].

dungăţeá, dungăţele f. plantă erbacee cu frunzele formate din cinci foliole şi cu flori purpurii (*Lotus tetragonelobus*). [***Dungat*** + *-ea*].

dungulíţă, dunguliţe f. diminutiv al lui dungă. [***Dungă*** + *-uliţă*].

dúo n. duet: *începu un duo ... prelung.* DELAVR. [Din it. ***duo***].

duodecimál, ~i, duodecimală, ~e a. care are la bază numărul 12, care se divide prin 12: *sistem duodecimal.* [Din fr. ***duodécimal***].

duodécimă, duodecime f. (muz.) interval de 12 trepte. [Din it. ***duodecima***].

duodén, duodenuri n. porţiune de lîngă stomac a intestinului subţire. [Din fr. ***duodénum***, lat. ***duodenum***].

duodenál, ~i, duodenală, ~e a. care ţine de duoden, referitor la duoden, care se formează în duoden: *ulcer duodenal; lichid duodenal.* [Din fr. ***duodénal***].

duodenítă, duodenite f. (med.) inflamaţie a mucoasei duodenului. [Din fr. ***duodénite***].

dup¹, dupuri n. (reg.) smoc de lînă sau de păr încîlcit. [Et. nec.].

dup², dupi m. (reg.) vergea care se aruncă şi se prinde din zbor: *a juca în dupi.* [Et. nec.].

dup³ interj. cuvînt care redă zgomotul produs de mersul apăsat (al unei fiinţe greoaie), de căderea bruscă a unui obiect greu etc. [Onomat.].

dupác, dupaci m. (reg.) pumn, ghiont. [V. ***dup²***].

dúpă prep. **1.** (exprimă poziţia printr-un raport de posterioritate în spaţiu) înapoia, îndărătul, în dosul: *soarele se cufundase după cîmpiile depărtate.* SAD.; **de după,** dindărătul, din dosul, dinapoia: *luna scoţînd capul de după dealuri, se legăna în văzduh, luminînd pămîntul.* CR.; **pe după,** pe dinapoia, pe dindărătul: *soarele sfinţea pe după dealuri.* MACED.; **a ţine** (sau **a lua, a prinde, a cuprinde**) **de** (sau **pe**) **după cap** (sau **gît, grumaz**), a cuprinde cu braţul (sau cu braţele) grumazul cuiva; (fig.) a îmbrăţişa pe cineva: *mi-i ţinea de subsioară, te-oi ţinea de după gît.* EM.; **a se ascunde** (sau **a se da**) **după deget,** v. **deget**; **2.** (exprimă situarea în spaţiu în raport cu un reper) dincolo de..., mai departe de...: *surorile mele au rămas departe încolo, după alţi munţi.* SAD.; *casa lui era după liceu*; **3.** (exprimă un raport de succesiune într-o deplasare în spaţiu) în urma ..., pe urma ...: *se ţinea după oameni şi le imita umbletul şi gesturile.* CĂL.; **unul după altul,** succesiv, pe rînd: [vulpea] *se năpusti asupra puilor şi înhăţă trei, unul după altul.* SAD.; **a se duce după cineva,** v. **duce**; **a da** (**fata**) **după cineva,** a mărita cu cineva: *a găsit cu cale să deie fata după feciorul moşneagului.* CR.; **4.** (exprimă ideea de deplasare în urma cuiva spre a ajunge sau a prinde) urmînd, urmărind pe ...: *văzură un porc mistreţ, mare fugind şi un vînător alergînd după dînsul.* ISP; **5.** (exprimă ideea unui reper luat pentru orientare) fiind călăuzit de ...: *dihania de lup adulmecă şi vine după fum.* CR.; **6.** (exprimă o relaţie de succesiune în timp) în urma..., trecînd ..., la sfîrşitul ...: *o doare foarte rău capul, zise domnul Simonescu, după o pauză încurcată.* GHEŢIE; **7.** (exprimă ideea de urmare în timp în raport cu o întîmplare, cu un fapt, cu un eveniment) succedînd ...: *aceste poezii au fost publicate îndată după moartea lui de contemporanii literari.* IBR.; **după-amiază** (sau **după-masă,** (rar) **după-prînz,** în partea zilei de la ora 12 sau de la ora prînzului înainte: *după-prînz zmeul duse pe Făt-Frumos în cămara cu armele.* ISP; (subst.) *tocmea măturiţe din crengi fine de mesteacăn şi le întrebuinţa cu energie în fiece după-amiază.* SAD.; **după aceea** sau **după aceasta, după asta,** apoi, pe urmă: *paşi repezi bătură după aceea dalele cu zornet de pinteni.* SAD.; **8.** (indică durata stării sau acţiunii anterioare la care se face o raportare) la capătul ..., la sfîrşitul ...: *după vrun ceas de şedere, sare de pe cuibar, cotcodăcind.* CR.; **9.** (arată că un fapt este urmarea altuia sau este în strînsă legătură cu altul) în urma ..., ca rezultat al ...: *după multă trudă şi buimăceală ...., dă de un heleşteu.* CR.; *după multă trudă, a reuşit;* **a nu avea** (**nici**) **după ce bea apă,** a fi foarte sărac, a nu avea ce mînca: *erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă.* ISP.; **10.** (exprimă ideea de conformare la o sugestie, la un impuls etc.) potrivit cu ..., în conformitate cu ..., conform cu ...; la fel cu ...: *după propria lor voie să ne ducă unde repezi.* EM.; **după cum** sau **după cît,** precum, aşa cum, pe cît: *atîţia se foloseau spre a se declara uniţi sau ortodocşi după cum bătea vîntul.* BL.; **a se da după cineva,** a se acomoda cu cineva, a urma pe cineva, a încerca să fie la fel cu cineva: *eu gîndesc că s-a da după mine şi s-a face şi ea bună.* CR.; **dacă** (sau **cînd**) **ar fi după mine,** dacă ar depinde de mine: *pe cînd hotărăşti ziua plecării? – cînd ar fi după mine, şi mîine.* ISP; **a se lua după ceva,** a urma, a imita, a copia ceva; **a se lua după capul** (sau **mintea, gura**) **cuiva,** a urma sfatul cuiva, a asculta de cineva (renunţînd la propria judecată): *moşneagul, pofticios şi hapsîn, se ia după gura babei.* CR.; **11.** (exprimă ideea de justificare a unei acţiuni, atitudini etc.) avînd în vedere ..., luînd în consideraţie ..., ţinînd seama de ...: *trebuie să ne potrivim stilul după împrejurări.* IBR.; *munca se vede după rezultat.* PETR.; **12.** (exprimă ideea de echivalare într-o justificare) în raport cu ..., pe măsura ..., în proporţie cu ...: *nu ne pedepsi pe noi după fărădelegile noastre!* NEGR.; *după faptă şi răsplată*; **13.** (exprimă ideea de asemănare cu un model) potrivit lui ..., cu ...: *vatra vieţii sufleteşti este, după Wundt, voinţa şi afectul.* BL.; *tablou pictat după natură*; **14.** (indică motivul sau cauza unei acţiuni) pentru: *o pocitanie de om umbla cu arcul după vînat paseri.* CR.; **15.** (indică fiinţa sau lucrul dorit, iubit) pentru: *lega paraua cu zece noduri şi tremura după bani.* CR.; **16.** (arată instrumentul, metoda) călăuzindu-se de ...; uzînd de ...: *s-a-ntors poporul adunat să joace-n drum după tilinci.* COŞB.; **a cînta după ureche,** v. **ureche**; **17.** (indică originea, descendenţa) din partea ..., din direcţia ...: *văr după mamă*; **18.** (indică obiectul unei acţiuni) urmînd ..., urîndu de ...: *filmul este o adaptare după un roman*; **19. după ce** (**că**) ..., în afară de faptul că ..., pe lîngă că ..., nu-i destul că ...: *după ce că este leneş mai este şi rău de gură*; (şi: (reg.) **dupe, dupre, depe, depre**). [Lat. ***de post***].

dupăcí, dupăcesc vb. (reg.; tr.) a lovi cu pumnii; a ghionti: *cum l-aş dupăci.* AL. [De la ***dupac***].

dupăí, dupăiesc vb. (reg.; intr.) **1.** a călca apăsat făcînd zgomot; a tropăi: *badea Ghiţă a bătut cu bîta în uşă şi a dupăit în prag.* SAD.; **2.** a produce un zgomot ritmic, sacadat: *vîntul dupăia după casă, repezind valuri de ninsoare aspră cu sunet stins.* BAC. [***Dup³*** + *-ăi*].

dupăít, dupăituri n. (reg.) faptul de a dupăi; zgomot produs de mersul apăsat; dupăitură. [V. ***dupăi***].

dupăitúră, dupăituri f. (reg.) dupăit, tropăit: *auzii iar dupăiturile opincilor.* SAD. [***Dupăi*** + *-tură*].

dupăoláltă adv. (pop.) unul după altul, unul în urma celuilalt: *zilnica ocupaţie a camerei luni întregi dupăoaltă.* EM. [***După*** + ***alaltă***].

dúpe prep. v. **după**.

duplecă, dúplec vb. (înv.; refl.) a se îndupleca, a se convinge: *nice cu îmbuibăciunile şi cu măguliciunile cneajiului nu s-au duplecat.* DOS. [Lat. ***duplicare***].

dúplex, duplexuri n. **1.** sistem telegrafic sau telefonic care permite realizarea simultană a mai multor transmisiuni; **2.** procedeu de reproducere în două culori a unor ilustraţii monocrome (prin contrast); **3.** hîrtie sau carton fabricate prin lipirea a două straturi; **4.** apartament construit pe două nivele. [Din fr. ***duplex***].

duplicá, dúplic vb. (rar; tr.) a dubla, a îndoi. [Din fr. ***dupliquer***, lat. ***duplicare***].

duplicáre, duplicări f. acţiunea de a duplica şi rezultatul ei. [V. ***duplica***].

duplicát¹, duplicate n. **1.** al doilea exemplar al unui act, al unei chitanţe; **2.** copie (a unei realităţi): *astfel vedem numai creaţiunea anterioară în duplicatul ei.* EM. [Din germ. ***Duplikat***].

duplicát², ~ţi, duplicată, ~e a. dublat, îndoit. [V. ***duplica***].

duplicitár, ~i, duplicitară, ~e a. **1.** ipocrit, făţarnic: *om duplicitar;* **2.** care trădează duplicitate; caracteristic unei persoane ipocrite, nesincere: *e greu să pătrunzi logica acestui comportament duplicitar.* CF. [De la ***duplicitate***].

duplicitáte f. făţărnicie, ipocrizie: *neadevărul şi duplicitatea politică sînt lovite de un fel de nulitate dinlăntru.* EM. [Din fr. ***duplicité***, lat. ***duplicitas, -atis***].

dúpre prep. v. **după**.

dupurós, ~şi, dupuroásă, ~e a. (reg.) cu părul zburlit, murdar: *iese din mijlocul hergheliei o răpciugă de cal, grebănos, dupuros şi slab.* CR. [***Dup¹*** + *-ur* + *-os*].

dur¹, ~i, dură, ~e a. **1.** greu de pătruns; greu de zgîrîiat; tare: *diamantul este cel mai dur dintre toate corpurile*; **2.** (fig.) aspru, crud, brutal: *oroarea de clima dură şi de peisajul dezolant îl face pe poet să vadă cîmpia dunăreană ... cu ochii lui Strabon.* CĂL.; **3.** neprietenos, ostil: *după atîta tăcere, glasul i se părea dur.* TUD.; **4.** lipsit de indulgenţă; sever, exigent: *tatăl ei este un om dur*; **5.** bogat în săruri: *apă dură.* [Din fr. ***dure***, lat. ***durus***].

dur² interj. (reg.) dura¹: *căruţele răsunînd dur! dur!* B.-DEL.; **dur în jos, dur în sus** sau **dur la deal, dur la vale, dur în car, dur în căruţă, dur încoace, dur încolo,** mişcînd, mergînd mereu cu ezitări; cu chibzuiri: *în sfîrşit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă; şi Prepeleac mărită capra!* CR. [Onomat.]

dúra¹ interj. cuvînt care imită zgomotul produs de un obiect care se rostogoleşte; **de-a dura,** rostogolindu-se, de-a berbeleacul: *capul de-a dura sărea.* POP.; **a da de-a dura,** v. **da**. [Onomat.].

durá², durez vb. (tr.) **1.** a clădi, a construi: *aici să-mi duraţi mînăstire-naltă.* POP; **2.** a aşeza, a face: *alţii cărau, alţii durau girezi.* CR.; **3.** a confecţiona, a face: *să-mi durezi o cîrjă de alun.* AL.; **4.** (fig.) a născoci: *ce minciună să-i durez?* AL. [Lat. ***dolare*** „a ciopli lemnul"].

durá³, durez vb. (intr.) **1.** a dăinui, a se desfăşura într-o anumită perioadă de timp: *drumul pînă la rezervor durează cel puţin două ceasuri.* GHEŢIE; *viaţa cea mai lungă durează puţin*; **2.** a persista, a se menţine (în stare bună); a fi trainic: *puterea obiectului vrăjit ar putea să dureze timp indeterminat.* BL.; *piesa durează cam mult*; **3.** a se menţine în viaţă; a trăi: *dacă am răbdare, zice el, apoi mai durez un timp.* SAD. [Din fr. ***durer***, lat. ***durare***].

durábil, ~i, durabilă, ~e a. care durează, care rezistă mult timp; trainic: *starea actuală a Pămîntului nostru nu poate fi durabilă.* EM. [Din fr. ***durable***, lat. ***durabilis***].

durabilitáte f. calitatea de a fi durabil; trăinicie: *analiza psihologică depinde de concepţia timpului şi deci nu prezintă caracterul de durabilitate.* IBR. [Din fr. ***durabilité***, lat. ***durabilitas, -atis***].

durác n. (reg.) joc de cărţi: *cine joacă d-a duracul, nu-şi mai umple sacul.* POP. [Et. nec.].

dúrai-vúrai interj. (reg.) tura-vura: *în sfîrşit, duraivurai, sara vine.* CR. [Onomat.].

duralumíniu n. aliaj uşor şi rezistent al aluminiului cu cuprul, magneziul, manganul şi siliciul. [După fr. ***duralumin***].

duramáter n. (anat.) membrană exterioară a meningelui. [Din lat. ***dura mater***].

duramén, duramenuri n. partea centrală a lemnului din trunchiul şi ramurile unui arbore. [Din fr. ***duramen***].

durán n. invar. sticlă rezistentă la variaţiile bruşte de temperatură (din care se fac obiecte de laborator). [Din engl. ***duran,*** germ. ***Durant(gals)***].

duráre f. acţiunea de a dura², durat¹, construire. [V. ***dura²***].

durát¹ n. durare, construire, clădire: *să mai căraţi lemne pentru duratul unei şcoli săteşti.* AL. [V. ***dura²***].

durát², **~ţi**, **durată**, **~e** a. clădit, construit (în mod trainic): *ce chilie durată s-a făcut la poarta bisericei pentru şcoală!* CR. [V. ***dura²***].

durátă, **durate** f. **1.** interval, perioadă de timp cît durează sau se produce ceva: *toată durata unei domnii este o încordare de suspiciuni, de uneltiri, de trădări şi crime.* CĂL.; **de (lungă) durată**, care ţine mult timp: *o criză sufletească de lungă durată se declanşează în el.* GHEŢIE; **de scurtă durată**, trecător; **2.** existenţă, fiinţare în timp: *istoriografia cercetează în general fenomenul istoric sub unghiul temporalităţii, adică al ivirii, duratei şi disoluţiei sale.* BL.; **3.** (muz.) timp cît ţine intonarea sau executarea unei note. [De la ***dura³***; cf. fr. ***durée***].

duratív, **~i**, **durativă**, **~e** a. **1.** care durează, care nu s-a terminat; **2.** (şi n.) (aspect verbal) care exprimă o acţiune prelungită, care se dezvoltă în timp sau este repetată: *greaca modernă are un viitor cu valoare durativă şi un viitor momentan.* [Din fr. ***duratif***, germ. ***durativ***].

durativitáte f. însuşirea de a exista mult timp; trăsătura de a dura, de a nu se fi terminat: *durativitatea se exprimă prin unele verbe.* [***Durativ*** + ***-itate***].

dúră, **dure** f. (reg.) roată, rotiţă; (spec.) rotiţa scripetelui de la iţele războiului de ţesut. [Cf. ***dura¹***].

durăí, **durăiesc** vb. **1.** (intr.) a hurui, a durui; **2.** (tr. şi refl.) a (se) rostogoli, a (se) da de-a dura. [De la ***dura¹***].

durăít n. faptul de a durăi; zgomot produs de un obiect care durăie; durăitură. [V. ***durăi***].

durăitúră, **durăituri** f. durăit. [***Durăi*** + ***-tură***].

dúrăt n. (reg.) gălăgie, hărmălaie, zăpăceală: *pre cît sintu mai înalţi, pre atîta şi durăt facu mai tare.* COSTIN; *tocmai acum în durătul ăsta.* CR. [***Dur²*** + ***-ăt***].

durbácă, **durbace** f. **1.** cada teascului de struguri; **2.** vas cu apă prin care trece ţeava alambicului de ţuică. [Din turc. ***dibek***].

durbán n. v. **turban**.

durd, **~zi**, **durdă**, **~e** a. (reg.) durduliu, plinuţ: *se umple plosca durdă cu vin.* [Et. nec.].

dúrdă, **durde** f. (înv. şi reg.) puşcă, flintă: *are durda ghintuită.* POP. [Cf. magh. ***durda***].

durduí, pers. 3 **dúrduie** vb. (intr.) a durui: *durduind soseau călării.* EM. [***Dur²*** + ***dudui***].

durduít n. (reg.) faptul de a durdui. [V. ***durdui***].

durdulíţă, **durduliţe** f. (pop.) diminutiv al lui durdă; puşcă mică: *am pe spate-o durduliţă... de nime nu-mi pasă!* AL. [***Durdă*** + ***-uliţă***].

durdulíu, **~ii**, **durdulie**, **~ii** a. grăsuţ, plinuţ, dolofan: *se ivi pe chei ..., urmat de o femeie durdulie.* TUD. [***Durd*** + ***-uliu***].

dúrdură f. v. **dîrdoră**.

dureá, pers. 3. **doáre** vb. (tr.) **1.** a simţi o durere fizică: *oricît îl durea de tare, el tot îşi ţinu inima cu dinţii.* CR.; **a atinge pe cineva unde-l doare**, a spune cuiva intenţionat ceva neplăcut; a **durea în cot** (sau **în spate**), (fam.) a nu-i păsa; **2.** a produce cuiva o suferinţă fizică; a face să simtă o durere: *se roagă de iertare, spuind că-l doare capul.* CR.; **a-l durea** (pe cineva) **inima** (sau **sufletul**), a-i părea rău, a fi (foarte) mîhnit: *mă durea inima şi-mi simţeam ochii uşor învăluiţi.* GAL.; **nici capul nu mă** (sau **te etc.**) **doare**, puţin îmi (sau îţi etc.) pasă; **3.** (fig.) a mîhni, a întrista: *l-au durut vorbele-ngîmfatei fete.* COŞB. [Lat. ***dolere***].

durére, **dureri** f. **1.** suferinţă fizică produsă de o boală, de o lovitură etc.: *avea dureri la încheieturi şi tuşea.* SAD.; (fig.) *pe vremea aceasta el se gîndea numai la durerile patriei.* IBR.; **2.** (p. ext.) necaz, neajuns: *spune-mi fără sfială, ce durere ai.* CR.; **3.** (fig.) sentiment de tristeţe adîncă, mîhnire adîncă; întristare: *omul suprasensibil va avea mult mai multe emoţii displăcute şi mult mai multă durere decît plăcere.* IBR. [V. ***durea***].

durerós, **~şi**, **dureroásă**, **~e** a. **1.** care provoacă suferinţă fizică, durere: *fu cuprins subit de dureroase şi prelungi contracţii abdominale.* GHEŢIE; (adv.) *capul cerbului, zvîrcolindu-se dureros, striga cu jale.* CR.; **2.** care produce mîhnire, întristare, jale: *deodată se pomeneşte pe frontul român, pus în dureroasa situaţie de a omorî consîngeni.* CĂL. [***Durere*** + ***-os***].

dúrian m. **1.** arbore tropical din sudul Extremului Orient care produce un fruct oval cu un gust foarte plăcut, dar urît mirositor (*Durio zibethinus*); **2.** fructul acestui arbore. [Din engl. ***durian***].

durificá, **durífic** vb. (tr. şi refl.) a (se) face mai dur¹, mai tare. [***Dur¹*** + ***-ifica***].

durificáre, **durificări** f. acţiunea de a (se) durifica. [V. ***durifica***].

durigá, **durígă** vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) rostogoli. [De la ***durigă***].

durígă, **durigi** şi (rar) **durige** f. (reg.) roată (mică); mosor. [***Dură*** + ***-igă***].

durilón, **duriloáne** f. (med.) întărătură formată pe mîini sau pe picioare prin îngroşarea epidermei, în locurile de frecare; (pop.) bătătură. [Din fr. ***durrilon***].

duriós, **~şi**, **durioásă**, **~e** a. (înv.) aspru, crud, neomenos: *la altă toată bunătate de la dînşii deprinzînd şi părul tundzînd, supt acel durios şi călugărilor de folos întrăpost.* DOS. [De la ***dur¹***].

durít n. mineral amorf, de culoare neagră-cenuşie, mat şi dur, care intră în componenţa păturilor de pămînt. [Din fr. ***durit***].

duritáte, **durităţi** f. **1.** calitatea de a fi dur¹: *duritatea fierului*; **scara durităţii** (sau **de duritate**), v. **scară**; **2.** (fig.) asprime, violenţă, brutalitate: *m-a revoltat duritatea vorbelor lui.* [Din fr. ***dureté***, lat. ***duritas, -atis***].

duríţă, **duriţe** f. (reg.) diminutiv al lui dură. [***Dură*** + ***-iţă***].

duriíg, **durligi** m. şi **durlige** n. (reg.) picior (lung şi subţire); în **durligi**, cu picioarele goale (fără pantaloni sau desculţ): *băieţei în durligi se hîrjoneau cu cîinii în colbul hudiţelor.* SAD.; (şi: **durligă**). [Et. nec.].

duriígă f. v. **durlig**.

duriói, **durloaie** n. (reg.) fluier primitiv făcut din coajă de alun sau de salcie. [Et. nec.].

durmí vb. v. **dormi**.

dúro m. veche monedă spaniolă de argint. [Din sp. ***duro***].

duroáre, **durori** f. **1.** (înv.) durere, suferinţă: *svîntul să bucura, cum n-ar sîmţî nice leac durori.* DOS.; *cu trudă şi cu duroare să se hrănească.* MOXA; **2.** (reg.) podagră, reumatism: *iarbă de durori.* [Lat. ***dolorem***].

durofléx n. material flexibil şi dur folosit la confecţionarea încălţămintei. [***Dur¹*** + ***flex***(***ibil***)].

duroscóp, **duroscoape** n. aparat care serveşte la măsurarea durităţii unor materiale. [Din fr. ***duroscope***].

duruí, **dúrui** vb. **1.** (intr.) a face zgomot în timpul mersului: *trăsura duruie*; **2.** (tr.) a da de-a dura; a rostogoli; **3.** (intr.) a produce zgomote scurte şi repetate: *sosea la subsuorile fagului celui bătrîn ciocănitoarea şi duruia în scoarţă cu ciocu-i negru.* SAD.; **4.** (fig.; intr.) a vorbi mult şi repede; a turui: *două cumetre se certau şi glasurile lor mînioase duruiau fără întrerupere un răstimp.* SAD. [De la ***dura¹***].

duruiálă, **duruieli** f. zgomot scurt şi repetat; duruire: *duruieli de nouri, ploaie şi vînt.* BAC. [***Durui*** + ***-eală***].

duruíre, **duruiri** f. acţiunea de a durui şi rezultatul ei; duruit, duruitură, duruială: *tunurile pocneau într-o duruire adîncă.* SAD. [V. ***durui***].

duruít, **duruituri** n. faptul de a durui; zgomot produs de ceva care duruie; huruit, duruire, duruitură, duruială: *foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşte.* NEGR. [V. ***durui***].

duruitoáre, **duruitori** f. (reg.) cascadă: *sub rîpa dreaptă a muntelui, scînteia o pînză de apă în cădere: acolo era o duruitoare.* SAD. [***Durui*** + ***-toare***].

duruitúră, **duruituri** f. duruit: *se auzeau ciocanele înăbuşite ale cizmarilor, duruiturile grele ale maşinilor de cusut.* SAD. [***Durui*** + ***-tură***].

durút¹ n. (pop.) faptul de a durea; (concr.) durere; (fig.) jale: *şi pui dorul căpătîi şi durutu aşternut.* POP. [V. ***durea***].

durút², **~ţi**, **durută**, **~e** a. (rar) trist, îndurerat: *şi vei tace lung cu mine cu văz tulbur şi durut. casă văduvă şi tristă de pe margine de Prut.* VIERU. [V. ***durea***].

dus, **~şi**, **dusă**, **~e** a. **1.** plecat: *dus de acasă*; **dus pe cea lume** (sau **din lume**), mort: *sermana s-a chinuit aşa pînă despre ziuă, dar în zadar, căci împăratul parcă era dus pe cea lume.* CR.; **(a fi) dus cu pluta**, (a fi) absent, distrat, zăpăcit; **2.** (fig.) desprins de realitate; absent, îngîndurat; adîncit: *rămîne cu ochii duşi.* PETR.; **dus pe gînduri**, absorbit de gînduri; preocupat: *sta jos pe covor, dus pe gînduri.* CAR.; **3.** dispărut, trecut: *cu ceea ce am auzit de la bătrînii din partea locului m-am putut întoarce în anii duşi.* SAD.; (subst.) *o clipă să mai gust din cele duse.* VLAH. // adv. adînc, profund: *doarme dus.* // m. persoană plecată, absentă, dispărută (pentru totdeauna): *n-ai dreptate cînd îţi stîngi ochii pentru cei duşi.* SAD.; **a vorbi cu duşii** (sau **duşilor**) **de pe lume**, v. **vorbi**. [V. ***duce¹***].

duş, **duşuri** n. **1.** instalaţie pentru baie avînd o piesă în formă de pîlnie, cu găuri dese, prin care iese apa; ţîşnitură de apă; **2.** baie făcută cu o astfel de instalaţie: *a recomandat, zeci de ani, duşurile reci pentru cei nervoşi.* PETR.; **3.** (fig.) întîmplare, vorbă, veste etc. neaşteptată (şi neplăcută): *a căpăta un duş.* [Din fr. ***douche***].

dúşcă, **duşte** şi (înv. şi reg.) **duşti** f. cantitate de băutură care se poate bea dintr-o singură înghiţitură; sorbitură: *trase cîte o duşcă, două de rachiu.* CR.; **a da de duşcă**, a bea dintr-o înghiţitură, pe nerăsuflate: *ca să nu ne strice hatîrul, dă de duşcă ş-al treilea stacan de ţuică.* VLAH. [Din sb. ***dušak*** (gen. ***duška***)].

duşegubinár m. v. **şugubinar**.

duşegubină f. v. **şugubină**.

duşi m. pl. (reg.) dispoziţie, stare sufletească; toane: *a fi în duşi răi.* [Lat. ***dusii***].

duşiág, **duşlaguri** n. (reg.) priboi, dorn pentru dat găuri în table şi în cercuri. [Din germ. ***Durchschlag***].

duşmán şi (pop.) **dúşman**, **~i**, **duşmană**, **~e** a. şi m., f. **1.** (persoană) care are o atitudine ostilă, răuvoitoare faţă de cineva sau de ceva, care urăşte pe cineva sau ceva: *Veveriţă îmi este vechi duşman.* NEGR.; *cînd ai bani, trebuie s-ai şi duşmani.* PANN; **2.** (om) perfid, viclean: *codre, codrene, duşman eşti, tu voinicii-i amăgeşti.* POP; **3.** inamic (de război): *împărăţia ne-a fost răpit-o duşmanii.* ISP.; (fig.) *izolarea e cel mai mare duşman al omului.* IBR. [Din turc. ***düşman***].

duşmáncă, **duşmance** f. fată sau femeie cu atitudine ostilă, răuvoitoare; duşmană: *duşmancele-s, măicuţă, tot duşmance cum văd eu.* COŞB. [***Duşman*** + ***-că***].

duşmánesc, **~şti**, **duşmăneáscă**, **~eşti** a. (înv.) care vine de la duşman; ostil, răuvoitor: *nu-i pasă nici de cursă duşmănească, nici de oaste-mpărătească.* POP; *gînd duşmănesc.* [***Duşman*** + ***-esc***].

duşmánéşte adv. în mod ostil, cu duşmănie, ca un duşman: *la tocmeală duşmăneşte, dar la plată frăţeşte.* EM. [***Duşman*** + ***-eşte***].

duşmáni, **duşmánesc** vb. (tr.) a avea sentimente ostile, de ură; a urî: *să se bată el singur cu oştile împăratului, ce-l duşmănea pe tată-său.* EM.; *îl duşmăneşte rău*; (refl. recipr.) *ne-am duşmănit fără nici o pricină cu vecinii noştri.* AL. [***Duşman*** + ***-i***].

duşmánie, **duşmánii** f. sentiment de ură, de atitudine duşmănească, ostilă: *cînd se opriră iar, ungurul se uită cu duşmănie în juru-i.* SAD. [***Duşman*** + ***-ie***].

duşmánós, **~şi**, **duşmănoásă**, **~e** a. plin de duşmănie; ostil, răuvoitor: *n-avea nimic duşmănos*

în înfăţişare. SAD.; (fig.) *dorea fiecare din ei să scape mai repede de timpul duşmănos şi de peisajul posomorît.* TUD.; (adv.) *îi rînjea duşmănos de deasupra parapetului.* TUD. [***Duşman*** + *-os*].

duşumeá, duşumele f. pardoseală de scînduri la o încăpere: *picioarele-i lunecară, îngăduind trupului să se năruie încetişor pe duşumea.* GHEŢIE. [Din turc. ***döşeme***].

dútcă, dutce f. (înv.) **1.** monedă rusească sau poloneză de mică valoare; **2.** veche monedă românească de argint cu valoarea de 50 de centime: *acolo-i vinul mai dulce şi-i cupa cu două dutce.* POP. [Din ucr. ***dudok***].

duumvír, duumviri m. (în Roma antică) magistrat însărcinat să exercite o funcţie împreună cu altul. [Din lat. ***duumvir***].

duumvirál, ~i, duumvirală, ~e a. care aparţine duumvirilor, referitor la duumviri; specific duumvirilor. [Din lat. ***duumviralis***].

duumvirát n. funcţia, autoritatea duumvirului; perioadă în care se exercită această funcţie. [Din lat. ***duumviratus***].

duválm, duvalmi m. (înv.) argat care îngrijea caii. [Din sl. ***duvalma***].

dúză, duze f. (tehn.) ajutaj. [Din germ. ***Düse***].

duzínă, duzini f. **1.** grup de douăsprezece obiecte de acelaşi fel: *o duzină de ouă*; **de duzină**, prost, mediocru: *amestecarea laolaltă a marilor scriitori cu autorii de duzină.* CĂL.; **2.** (p. ext.) număr, cantitate oarecare (dar mare) de elemente de acelaşi fel: *o duzină de medici se perindară la căpătîiul lui.* GHEŢIE. [Din fr. ***douzaine***].

dvéră, dvere f. (înv.) uşa iconostasului: *popa blagoslovi din mijlocul dverei.* [Din sl. ***dverĭ*** „uşă"].

dvórbă[1], dvorbe f. (înv.) **1.** slujbă: *păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare, dvoreşte la masă.* UR.; **2.** serviciu divin; **3.** meditaţie religioasă; rugăciune: *cu atîta privegheare şi dvorbă, trupul ş-au adăvăsit.* DOS.; **4.** adunare: *stînd nainte-i în dvorbă toţi aleşii şi boiarii.* DOS. [Din sl. ***dvorĭba***].

dvórbă[2] f. v. **vorbă.**

dvorbí, dvorbesc vb. (înv.; intr.) a servi, a sluji: *aflînd pre svîntul Polihroni dvorbin la sfîntul jărtăvnic.* DOS. [De la ***dvorbă[1]***].

dvoreálă, dvoreli f. (înv.) **1.** funcţie la curtea domnească: *l-au pus iar logofăt mare; fiind om de treabă, era dvoreala după vel-logofăt.* NEC.; **2.** adunare, reuniune. [***Dvori*** + *-ală*].

dvoreán, dvoreni m. (înv.) curtean, slujitor: *slujea la craiul leşesc între dvoreni şi avea la craiul leafă.* COSTIN. [Din sl. ***dvorjaninŭ***].

dvorélnic, dvorelnici m. (înv.) curtean: *venea cu şiraguri de dvorelnici şi acolo în ospeţă şi giocuri petrecea cu dînsul.* N. COSTIN. [***Dvori*** + *-elnic*].

dvorí, dvoresc vb. (înv.; intr.) a servi, a sluji (la curte): *la spatele fiecărui boier dvorea cîte o slugă.* NEGR.; (fig.) *eu îţi dvoresc înainte, ca un maslin rodit.* DOS. [Din sl. ***dvoriti***].

dvórnic m. v. **vornic.**

E

E[1], **e** m. **1.** a şaptea literă a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (vocală prepalatală mijlocie, nerotunjită) notat cu această literă; **3. E,** (log.) simbol pentru judecata universal-negativă; **4. E,** (tehn.) simbol pentru modulul de elasticitate a materialelor; **5. E,** (geogr.) abreviere pentru „est"; **6. E,** (muz.) notaţie alfabetică pentru nota „mi"; **7. e,** (fiz.) simbol pentru electron; **8. e,** (mat.) simbol pentru baza logaritmilor naturali.

e[2] interj. exclamaţie care exprimă: **a)** reproş; enervare: *e! aşa mi ţi-a fost povestea.* ISP.; **b)** plictiseală, indiferenţă: *e! dă-mi pace cu păstoriţele.* NEGR.; **c)** mirare, surpriză, admiraţie: *e! e! frate ... ai fi dormit mult şi bine.* ISP. [Onomat.].

eastmancolor [istmencolór] n. **1.** procedeu de tratare a peliculei pentru filmul color, prin suprapunerea a trei emulsii, sensibile la trei culori, pe suport de celuloid; **2.** film realizat prin acest procedeu. [Cuv. engl.].

ebdomadár a. v. **hebdomadar.**

ebén n. varietate de lemn tare şi greu, de culoare închisă, obţinut din anumiţi arbori exotici; abanos; (fig.) *un păr bogat şi negru de eben strălucitor.* BOL. [Din fr. *ébène,* lat. *ebenus*].

ebenacée, ebenacee f. (la pl.) familie de arbori tropicali cu lemnul tare, de culoare închisă; (şi la sg.) arbore din această familie. [Din fr. *ébénacees*].

ebenín, ~i, ebenină, ~e a. negru ca abanosul: *faţa-şi ascunde l-a lui sărutare în păr ebenin.* EM. [Din fr. *ébénin,* lat. *ebeninus*].

ebeníst, ebenişti m. **1.** persoană care confecţionează sau vinde obiecte din lemn de abanos; **2.** tîmplar specializat în placarea mobilei sau (p. ext.) în lucrări de tîmplărie fină. [Din fr. *ébéniste*].

ebenisterie, ebenisterii f. **1.** arta, îndeletnicirea ebenistului; **2.** tîmplărie de mobilă fină. [Din fr. *ébénisterie*].

ebenístică f. tîmplărie de mare fineţe. [De la *ebenist*].

ebluisá, ebluisez vb. (franţuzism; tr.) **1.** a tulbura, a întuneca vederea cuiva cu o lumină orbitoare; **2.** a provoca admiraţie, a impresiona; **3.** (fig.) a încînta, a seduce cu o strălucire aparentă. [Din fr. *éblouir* (după *ebluisant*)].

ebluisánt, ~ţi, ebluisantă, ~e a. (franţuzism) **1.** care tulbură, care întunecă vederea; **2.** care impresionează; fascinant: *pictură ebluisantă.* [Din fr. *éblouissant*].

ebluisáre, ebluisări f. **1.** faptul de a ebluisa; tulburare a vederii (din cauze interne sau externe); **2.** desfătare, încîntare. [V. *ebluisa*].

ebonítă f. material solid obţinut prin vulcanizarea cauciucului cu sulf. [Din fr. *ébonite*].

eboşá, eboşez vb. (tr.) a prelucra (prin aşchiere, prin găurire, etc.) înaintea finisării, definitivării. [Din fr. *ébaucher*].

eboşáre, eboşări f. acţiunea de a eboşa şi rezultatul ei. [V. *eboşa*].

ebóşă, eboşe f. **1.** semifabricat obţinut prin laminare, aşchiere sau găurire; **2.** stadiu iniţial în realizarea unei opere de artă. [Din fr. *ébauche*].

eboşoár, eboşoare n. **1.** spatulă pentru modelat argila, ceara etc.; **2.** daltă folosită de olari, de dulgheri etc. [Din fr. *ébouchoir*].

ebráic, ~ci, ebraică, ~ce a. **1.** care aparţine vechilor evrei, referitor la vechii evrei: *purta în trăsurile figurii sale sigiliul frumuseţii ebraice.* AL.; *limba ebraică;* **2.** care aparţine limbii sau alfabetului vechilor evrei; care este scris în limba vechilor evrei: *traduc, din cuvînt în cuvînt şi-n acelaş şir, originalul ebraic.* EM. // f. limbă semitică vorbită de vechii evrei (în care au fost scrise cele mai vechi texte ale Bibliei), reintrodusă ca limbă oficială în Israel: *rugat să-i comunice descîntecul, declară că e în ebraică.* CĂL. [Din fr. ***hébraïque,*** lat. ***hebraicus***].

ebraísm n. **1.** mod de a vorbi propriu limbii ebraice; **2.** expresie, construcţie etc. specifică limbii ebraice; **3.** sentiment naţional al vechilor evrei; **4.** comunitate, lume a evreilor: *meritul dramaturgului este de a fi formulat această incertitudine ce formează drama ebraismului.* CĂL. [Din fr. ***hébraïsme,*** germ. ***Hebraismus***].

ebraíst, ebraişti m. specialist în studiul limbii şi culturii ebraice: *juca şah şi era un ebraist şi un talmudist emerit.* CĂL. [Din fr. ***hébraïste,*** germ. ***Hebraist***].

ebraístică f. disciplină care studiază limba şi cultura ebraică. [Din fr. ***hébraïstique,*** germ. ***Hebraistik***].

ebrietáte f. beţie: *aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă.* CAR. [Din fr. ***ébriété,*** lat. ***ebrietas, -atis***].

ebruitá, ebruitez vb. (franţuzism; tr.) a face să circule, a divulga o informaţie (care ar fi trebuit să rămînă secretă). [Din fr. ***ébruiter***].

ebruitáre, ebruitări f. (franţuzism) acţiunea de a ebruita; divulgare. [V. ***ebruita***].

ebuliométric, ~ci, ebuliometrică, ~ce a. care ţine de ebuliometrie, referitor la ebuliometrie; ebulioscopic. [Din fr. ***ébulliométrique***].

ebuliométrie f. metodă fizico-chimică de determinare a greutăţii moleculare prin măsurarea temperaturilor de fierbere; ebulioscopie. [Din fr. ***ébulliométrie***].

ebuliométru, ebuliometre n. aparat pentru determinarea concentraţiei alcoolice a unui lichid; ebulioscop. [Din fr. ***ébuliomètre***].

ebulioscóp, ebulioscoape n. ebuliometru. [Din fr. ***ébullioscope***].

ebulioscópic, ~ci, ebulioscopică, ~ce a. ebuliometric. [Din fr. ***ébullioscopique***].

ebulioscopíe f. metodă de determinare a maselor moleculare ale componentelor dizolvate într-o soluţie, bazată pe proprietatea soluţiilor de a fierbe la temperaturi mai înalte decît dizolvantul pur; ebuliometrie. [Din fr. ***éboullioscopie***].

ebulíţie f. (fiz.) **1.** stare a unui lichid supus acţiunii căldurii, în a cărui masă se formează bule de vapori ce se sparg la suprafaţă; fierbere; **2.** (fig.) agitaţie, surescitare; efervescenţă; şi: (înv.) **ebuliţiune**). [Din fr. ***ébullition,*** lat. ***ebullitio, -onis***].

ebuliţiúne f. v. **ebuliţie.**

eburneán, ~eni, eburneană, ~ene a. (franţuzism) care are culoarea, consistenţa fildeşului: *albeaţă eburneană.* [Din fr. ***éburnéen***].

ecarisá, ecarisez vb. (tr.) **1.** a tăia buşteni pentru a-i transforma în scînduri groase, prismatice; **2.** a jupui pielea de pe animale moarte. [De la ***ecarisaj***; cf. fr. ***équarrir***].

ecarisáj n. **1.** tratare şi prelucrare a cadavrelor de animale, a resturilor de la abatoare etc. pentru transformarea lor în produse furajere (făină de oase, de sînge etc.); **2.** întreprindere, serviciu care asigură aceste operaţii: *o să telefonez la ecarisaj să-l ridice.* GHEŢIE; **3.** stîrpire a cîinilor vagabonzi. [Din fr. ***équarrissage***].

ecarisáre, escarisări f. acţiunea de a ecarisa şi rezultatul ei. [V. ***ecarisa***].

ecarisát, ~ţi, ecarisată, ~e a. tăiat în formă prismatică: *bușteni ecarisați.* [V. *ecarisa*].

ecarisór, ecarisori m. 1. persoană care strînge şi distruge cadavrele de animale; 2. hingher. [Din fr. *équarrisseur*].

ecarlát, ~ţi, ecarlată, ~e a. vişiniu, roşu-stacojiu. [Din fr. *écarlate*].

ecárt, ecarturi n. 1. distanţă care separă două obiecte ce pot fi îndepărtate sau care se îndepărtează; depărtare; interval; 2. diferenţă, variaţie, decalaj (în raport cu un punct de referinţă): *ecartul dintre original şi copie;* **ecart de viteză,** diferenţă dintre viteza minimă şi cea maximă a unui avion în zbor orizontal; 3. acţiunea de îndepărtare de la direcţia sau de la poziţia iniţială; 4. (fig.) acţiunea de îndepărtare de la regulile de conduită; abatere. [Din fr. *écart*].

ecartamént, ecartamente n. 1. distanţă dintre şinele de cale ferată: *ruşii au linia cu ecartament mare;* 2. distanţă dintre urmele lăsate de roţile unui vehicul; 3. distanţă dintre două puncte, dintre două obiecte: *ecartamentul ochilor.* [Din fr. *écartement*].

ecarté n. joc de cărţi în care fiecare jucător poate, dacă adversarul îi permite, să arunce cărţile neconvenabile şi să primească în loc altele noi. [Din fr. *écarté*].

ecatómbă f. v. **hecatombă.**

ecce homo n. statuie, tablou reprezentîndu-l pe Isus Hristos încununat cu spini. [Cuv. lat.].

ecclésia f. (ant.) adunare generală a poporului atenian. [Din fr. *ecclésia,* gr. *ekklesía*].

éche, eche f. piesă fixată pe axul cîrmei unei ambarcaţiuni pentru a servi la manevrarea acesteia: *cu o mînă încleştată pe eche, cu alta ţinîndu-se strîns de copastie.* TUD. [Din germ. *Ecke*].

echér, echere n. 1. instrument folosit pentru trasarea liniilor perpendiculare pe suprafeţe plane şi pentru verificarea unghiurilor drepte; 2. instrument topografic pentru trasarea unei direcţii cu un unghi faţă de o direcţie dată; 3. figură de gimnastică la paralele şi la inele. [Din fr. *équerre*].

echi- element de compunere cu sensul „egal". [Din fr. *équi,* lat. *aequi*].

echidistánt, ~ţi, echidistantă, ~e a. 1. care se află la aceeaşi distanţă faţă de anumite repere (puncte, linii, planuri etc.); 2. (fig.) care manifestă aceeaşi atitudine faţă de toate opiniile şi orientările (politice); care nu are o atitudine partizană. [Din fr. *équidistant,* lat. *aequidistans, -ntis*].

echidistánţă, echidistanţe f. 1. calitate de a fi echidistant; distanţă egală (între două puncte, linii, planuri etc.); 2. diferenţă constantă între cotele a două puncte situate pe două curbe de nivel vecine; 3. (fig.) imparţialitate, nepărtinire; obiectivitate. [Din fr. *équidistance*].

echídnă, echidne f. 1. animal insectivor cu corpul acoperit cu spini şi cu botul cornos, ascuţit (*Tachyglossus aculeata*); 2. (mit.) fiinţă imaginată cu trup de şarpe şi cu bust de femeie: *scrîşcări de dinţii lor de aspide şi de bălauri şi ehidne răspunzîndu-şi.* DOS.; (şi: (înv.) **ehidnă**). [Din gr. mod. *échidna,* sl. *ehidna;* cf. fr. *échidné*].

echidnísm n. (med.) intoxicaţie cu venin de şarpe. [Din fr. *échidnisme*].

echigranulár, ~i, echigranulară, ~e a. ale cărei cristale sau granule au dimensiuni aproape egale: *rocă echigranulară.* [*Echi-* + ***granular***].

echilatér, echilatere n. (înv.) pătrat. [Din lat. *aequilaterus*].

echilaterál, ~i, echilaterală, ~e a. care are toate laturile egale: *triunghi echilateral.* [Din fr. *équilatéral,* lat. *aequilateralis*].

echilibrá, echilibrez vb. 1. (tr. şi refl.) a face să fie sau a ajunge în stare de echilibru: *toate însuşirile se echilibrează.* IBR.; 2. (tr.) a face ca două valori să fie în proporţie justă una faţă de alta: *a echilibra cheltuielile cu veniturile.* [Din fr. *équilibrer*].

echilibráre, echilibrări f. acţiunea de a (se) echilibra şi rezultatul ei; cumpănire: *echilibrarea balanţei comerciale.* EM. [V. *echilibra*].

echilibrát, ~ţi, echilibrată, ~e a. 1. care se află în stare de echilibru: *cîntar echilibrat;* 2. just proporţionat (unul faţă de altul): *buget echilibrat;* 3. care manifestă cumpătare, moderaţie; cumpănit, ponderat: *e mai degrabă clasic, fiindcă este echilibrat şi în fond şi în formă.* IBR.; *om echilibrat.* [V. ***echilibra***].

echilibratór, ~i, echilibratoáre a. care stabileşte sau menţine echilibrul; (subst.) *coada, acest minunat echilibrator al zborului înalt, probabil că încă nu fusese descoperită, în epoca îndepărtată de încercări ale faunei aripate.* SAD. [***Echilibra*** + *-tor*].

echilibríst, ~şti, echilibristă, ~e m., f. 1. gimnast care îşi păstrează echilibrul în diferite poziţii dificile pentru corp; 2. (fig.) persoană care iese din încurcături prin şiretenie, înşelăciune etc. [Din fr. ***équilibriste***].

echilibrístică f. 1. arta de a-şi păstra echilibrul în diferite poziţii; număr de circ al echilibristului; 2. (fig.) capacitate de a se strecura printre situaţii dificile; totalitate a mijloacelor şi a eforturilor pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă: *continuă să facă aceeaşi jenantă şi derulantă echilibristică verbală şi de comportament.* CF. [De la ***echilibrist;*** cf. germ. ***Equilibristik***].

echilibrór, echilibroare n. dispozitiv cu ajutorul căruia se echilibrează ţevile tunurilor. [Din fr. *équilibreur*].

echilíbru, echilibre n. 1. stare a unui corp supus unor forţe contrare egale, încît rămîne nemişcat; **a fi în echilibru,** a se afla în proporţie justă; a se compensa reciproc: *mărimi egal de grele, exercitîndu-şi efectul de la depărtări egale, sînt în echilibru.* BL.; 2. stabilitate a unui corp (în poziţie verticală); poziţie normală: *avea în timp o odihnă deplină, un echilibru pe care nu-l mai simţise pînă atunci.* SAD.; **a-şi pierde echilibrul,** a se dezechilibra, a fi pe punctul de a cădea: *nu îndrăzneam să mă mişc de teamă să nu-mi pierd echilibrul.* GHEŢIE; 3. (fig.) stare de armonie, de proporţie justă între forţe, mărimi etc.: *a fost distrusă structura solului şi periclitat echilibrul ecologic.* CF.; *echilibru european;* **echilibru bugetar,** stare a unui buget în care veniturile sînt egale cheltuielilor; 4. (fig.) stare psihică caracterizată prin armonie între înclinaţii şi tendinţe, care se manifestă printr-un comportament adecvat, stabil: *sînt de acord cu dumneata că în evoluţia echilibrului său mintal a intervenit o schimbare.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **ecuilibru, ecvilibru**). [Din fr. ***équilibre,*** lat. ***aequilibrium***].

echimoleculár, ~i, echimoleculară, ~e a. (chim.) alcătuit din soluţii cu aceeaşi cantitate de molecule: *amestec echimolecular; soluţie echimoleculară.* [Din fr. *équimoléculaire*].

echimolecularitáte f. stare a unei soluţii echimoleculare. [Din fr. *équimolécularité*].

echimótic, ~ci, echimotică, ~ce a. (med.) referitor la echimoză. [Din fr. *ecchymotique*].

echimóză, echimoze f. pată vînătă care apare pe piele în urma unei lovituri; vînătaie. [Din fr. *ecchymose*].

echín, ~i, echină, ~e a. 1. de cal: *variolă echină;* 2. (med.) **varus echin,** deformare a labei piciorului ca urmare a scurtării muşchilor superiori ai gambei. [Din fr. *équin,* lat. *equinus*].

echínă, echine f. 1. urnă (de pămînt sau de metal) în care grecii păstrau actele; 2. mulură convexă, specifică ordinului doric, situată sub abacă. [Din fr. *échine,* it. *echino*].

echiníd m. v. **echinidă.**

echinídă, echinide f. (zool.) arici-de-mare (*Echinus melo*); (şi: **echinid**). [Din fr. *échinide*].

echinísm n. deformaţie a piciorului la oameni, care are drept consecinţă călcarea numai pe vîrful picioarelor. [Din fr. *équinisme*].

echinocóc, echinococi m. 1. vierme parazit din clasa cestodelor, care se dezvoltă ca larvă în corpul rumegătoarelor, porcului şi omului, iar ca adult în intestinul carnivorelor (*Echinococus granulosus*); 2. chist hidatic provocat de acest vierme. [Din fr. *équinocoque*].

echinococóză, echinococoze f. (med.) boală provocată de echinococ şi manifestată prin apariţia unor chisturi pline cu un lichid purulent în plămîni, ficat etc.; chist hidatic. [Din fr. *échinococcose*].

echinocţiál, ~i, echinocţială, ~e a. referitor la echinocţiu, care ţine de echinocţiu; **punct echinocţial,** fiecare dintre cele două puncte de intersecţie ale eclipticii cu ecuatorul ceresc, în care se află soarele la echinocţiu; (şi: **echinoxial**). [Din fr. *équinoxial,* lat. *aequinoxialis*].

echinócţiu, echinocţii n. fiecare dintre cele două momente ale anului cînd ziua este egală cu noaptea: *la echinocţiul de toamnă se întorc pe drumurile pe care de sute de mii de ani generaţiile lor le străbat fără încetare.* SAD.; *echinocţiul de primăvară cade la 21 martie, iar cel de toamnă la 23 septembrie;* (şi: (înv.) **echinox**). [Din lat. ***aequinoctium,*** fr. ***équinoxe***].

echinodérm, echinoderme n. (la pl.) încrengătură de animale marine nevertebrate, avînd un schelet exterior calcaros; (şi la sg.) animal din această încrengătură. [Din fr. ***échinodermes***].

echinóx n. v. **echinocţiu.**

echinoxiál a. v. **echinocţial.**

echipá, echipez vb. 1. (tr.) a înzestra cu cele necesare în vederea unei activităţi sau a unei misiuni: *a echipat alpinişti cu îmbrăcăminte adecvată;* 2. (refl.) a-şi pune echipamentul, a se îmbrăca: *trupele s-au echipat pentru front.* [Din fr. ***équiper***].

echipăgiu n. v. **echipaj.**

echipáj, echipaje n. 1. personal de conducere şi de deservire a unei nave, a unui avion etc.: *ne dete în a noastră dispoziţie vasul, iar pe noi în garda oamenilor de echipaj.* BOL.; 2. (înv.) trăsură de lux: *echipajul şi omul cel călare trecură.* AL.; (şi: (înv.) **echipagiu**). [Din fr. ***équipage***].

echipamént, echipamente n. 1. totalitate a obiectelor de îmbrăcăminte, încălţăminte şi accesorii cu care este dotat un soldat, un excursionist, un sportiv etc.: *cînd va avea ce-i lipseşte, adică tot echipamentul, să vedem dacă n-au să-l privească cu respect.* SAD.; *depozit de echipament;* 2. ansamblu de aparate, dispozitive şi mecanisme care asigură funcţionarea unei instalaţii sau a unei maşini. [Din fr. ***équipement***].

echipáre, echipări f. acţiunea de a (se) echipa şi rezultatul ei. [V. ***echipa***].

echipartíţie, echipartiţii f. repartizare egală a unei substanţe, a unei forţe etc. între componentele unui ansamblu. [Din fr. ***équipartition***].

echipát, ~ţi, echipată, ~e a. prevăzut, înzestrat cu echipamentul şi cu instrumentele necesare: *grupul celor patru se întorcea echipat de la pescuit.* PETR.; (p. ext.) *individul se va dovedi mai bine echipat faţă de intemperiile iernii ce decimează păsările.* BL. [V. ***echipa***].

echípă, echipe f. 1. grup de oameni care îndeplinesc în acelaşi timp o muncă sau o acţiune comună: *se alcătuiră două echipe de beşcherii.* TUD.; *sîntem singurii legaţi politiceşte de actuala echipă guvernamentală.* GHEŢIE; *şef de echipă;* **spirit de echipă,** legătură (sufletească), colaborare între membrii unui astfel de grup; 2. formaţie de sportivi care participă (colaborînd) la o întrecere sportivă. [Din fr. ***équipe***].

echipiér, ~i, echipieră, ~e m., f. membru al unei echipe (sportive). [Din fr. ***équipier***].

echipolént, ~ţi, echipolentă, ~e a. 1. de forţe, de valori egale; 2. (log.) care exprimă în forme diferite acelaşi conţinut: *noţiuni, judecăţi echipolente.* [Din fr. ***equipollent,*** lat. ***aequipollens, -ntis***].

echipolénţă f. 1. (rar) egalitate de forţe, de puteri; 2. (log.) echivalenţă. [Din fr. ***équipollence,*** lat. ***aequipollentia***].

echipotenţiál, ~i, echipotenţială, ~e a. (fiz.) de acelaşi potenţial. [Din fr. ***équipotentiel***].

echiprobábil, ~i, echiprobabilă, ~e a. cu şanse egale de a se produce cu ale altora: *evenimente echiprobabile.* [Din fr. ***équiprobable***].

echiscalár, ~i, echiscalară, ~e a. (mat.) care este locul geometric al punctelor în care un scalar de cîmp are aceeaşi valoare: *linie, suprafaţă echiscalară.* [Din fr. ***équiscalaire***].

echístică f. disciplină care studiază aşezarea şi arhitectura localităţilor rurale şi urbane în perspectivă istorică. [Din engl. *ekistics*].

echitábil, ~i, echitabilă, ~e a. drept, just, întemeiat pe dreptate, pe adevăr: *pentru lichidarea echitabilă a socotelelor noastre.* CAR.; *o repartiţie echitabilă a sumei.* EM. [Din fr. *équitable*].

echitáte f. dreptate, nepărtinire, corectitudine: *îşi împlineşte datoriile ... numai pentru amorul binelui şi al echităţii.* BOLLIAC. [Din fr. *équité*, lat. *aequitas, -atis*].

echitáţie f. călărie sportivă: *făcea ecvitaţie şi natatie şi frecventa excesiv teatrele.* CĂL.; *şcoală de echitaţie;* (şi: (înv.) **echitaţiune, ecvitaţie**). [Din fr. *équitation*, lat. *equitatio, -onis*].

echitaţiúne f. v. echitaţie.

echivalá, echivalez vb. 1. (intr. şi tr.) a avea sau a face să aibă aceeaşi valoare cu altceva: *este autorul acestor cuvinte ce echivalează o divinaţiune.* BL.; *concursul dat de d-sa la colectarea clişeelor echivalează cu o colaborare.* CĂL.; **2.** (tr.) a recunoaşte valabilitatea unor studii, examene sau diplome obţinute la şcoli de alt tip sau în străinătate: *diplomele, pe care le vom echivala, îţi conferă acest drept.* GHEŢIE; **3.** (p. ext.; tr.) a traduce. [Din fr. *équivaloir*, lat. *aequivalere*].

echivaláre, echivalări f. 1. acţiunea de a echivala; **2.** recunoaştere a valabilităţii unor studii, examene sau diplome obţinute în cadrul unei şcoli de alt tip sau în străinătate. [V. *echivala*].

echivalát, ~ţi, echivalată, ~e a. 1. adus la aceeaşi mărime sau valoare cu altceva; **2.** căruia i s-a recunoscut valabilitatea: *examen echivalat.* [V. *echivala*].

echivalént, ~ţi, echivalentă, ~e a. 1. (şi subst.) care are aceeaşi valoare, aceeaşi semnificaţie cu altceva: *este o emulaţie între dînşii ca să găsească echivalentele româneşti ale neologismelor.* IBR.; **2.** care are aceeaşi arie cu altul: *un dreptunghi echivalent cu cel din figura dată.* // n. mărime, număr etc. care realizează egalitatea sau echivalenţa, dintr-un anumit punct de vedere: *echivalentul mecanic al căldurii.* EM.; **echivalent general,** marfă care serveşte la exprimarea valorii tuturor celorlalte mărfuri. [Din fr. *équivalent*, lat. *aequivalens, -ntis*].

echivalénţă, echivalenţe f. 1. egalitate de valoare, de semnificaţie: *opera nu e în raport de echivalenţă cu volumul cărţilor.* CĂL.; **2.** (log.) raport între două enunţuri care sînt adevărate sau false împreună; **3.** (mat.) relaţie simetrică, reflexivă şi tranzitivă între elementele unei mulţimi. [Din fr. *équivalence*, lat. *aequivalentia*].

echivóc, ~ci, echivocă, ~ce a. 1. cu două înţelesuri; cu posibilitatea de a interpreta în două feluri; ambiguu: *a fost rîndul meu să neg, deşi tonul lipsit de convingere făcea declaraţia echivocă.* GHEŢIE; *răspuns echivoc;* **2.** care dă de bănuit; îndoielnic, suspect: *la unele dintre aceste fenomene echivoce au recurs chiar adepţii mecanicismului.* BL.; **3.** care nu permite o interpretare sigură; neclar, confuz: *la urmă scoase un mormăit echivoc.* GHEŢIE. // n. (pl. **echivocuri**) **1.** cuvînt, expresie, propoziţie cu înţeles dublu; ambiguitate; grosolănie, obscenitate: *ambii termeni şi îndeosebi ultimul se pretează, ce-i drept, la echivocuri intolerabile.* BL.; **2.** situaţie ambiguă, neclară, confuză: *se va constata degrabă că ne găsim într-un ţinut populat cu echivocuri.* BL.; **fără echivoc,** (în mod) cert, evident: *ideea şi-a găsit enunţul în coordonate matematice de o precizie fără echivoc.* BL.; *capul, cu părul mărunt şi gura infantilă, denunţă fără echivoc modelul.* CĂL. [Din fr. *équivoque*, lat. *aequivocus*].

echivocá, echivochez vb. (rar; intr.) a da naştere la echivocuri; a folosi cuvinte echivoce; a vorbi în doi peri. [Din fr. *équivoquer*].

echivocitáte f. 1. caracter echivoc: *echivocitatea răspunsului;* **2.** vorbă, frază ambiguă. [Din it. *equivocità*].

eclampsíe, eclampsii f. (med.) sindrom la femeile gravide la sfîrşitul sarcinii sau imediat după naştere, manifestat prin crampe, convulsii, vomă etc. [Din fr. *éclampsie*].

eclámptic, ~ci, eclamptică, ~ce a. care suferă de eclampsie. [Din fr. *éclamptique*].

eclatá, eclatez vb. (franţuzism; intr.) **1.** a străluci, a impresiona puternic; **2.** (fig.) a izbucni, a se manifesta brusc: *eclată ca o bombă.* FIL. [Din fr. *éclater*].

eclatánt, ~ţi, eclatantă, ~e a. care impresionează; strălucitor; relevant: *să părăsim dovada aceasta pentru a da o alta şi mai eclatantă.* EM. [Din fr. *éclatant*, germ. *eklatant*].

eclatór, eclatoare n. aparat electric pentru măsurarea tensiunilor înalte, format din doi electrozi între care se produce o descărcare electrică cînd tensiunea depăşeşte o anumită valoare. [Din fr. *éclateur*].

ecléctic, ~ci, eclectică, ~ce a. 1. care ţine de eclectism, referitor la eclectism; **2.** (p. ext.) amestecat, eterogen: *o soluţie intermediară nu trebuie însă numaidecît să fie eclectică.* BL.; (adv.) *în evul mediu, logica lui Aristotel nu mai era cunoscută în Occident decît din compendii aranjate eclectic şi simplist.* BL. // m. adept al eclectismului. [Din fr. *éclectique*, lat. *eclecticus*, germ. *eklektisch, Eklektiker*].

eclecticísm n. (înv.) sistem de gîndire eterogen; eclectism. [Din lat. *eclecticismus*, germ. *Eklektizismus*].

eclectísm n. 1. sistem de gîndire care preia elemente din diferite sisteme, fără a dezvolta idei originale; (înv.) ecleticism; **2.** îmbinare de puncte de vedere şi de concepţii diferite; lipsă de consecvenţă: *eclectismul şi maturizarea împiedică imitaţia servilă.* CĂL. [Din fr. *éclectisme*].

écler, eclere n. prăjitură alungită cu cremă (şi cu glazură). [Din fr. *éclair*].

ecleráj, ecleraje n. (franţuzism) iluminare artificială: *fenomene de ecleraj;* (fig.) *ecleraj argumentativ.* [Din fr. *éclairage*].

eclerór, eclerori m. (înv.) militar trimis în recunoaştere; cercetaş. [Din fr. *éclaireur*].

eclesiárh m. v. ecleziarh.

eclesiástic a. v. ecleziastic.

eclésie, (rar) **eclesii** f. (înv.) 1. biserică: *nespus de ciudat rămîne că eclezia catolică a prins aşa de tîrziu de veste.* BL.; **2.** unitate administrativă bisericească: *numai în cele ce ţin de credinţă ..., eclesia ca adunare episcopală îşi putea spune cuvîntul.* BL.; **3.** comunitate religioasă creştină dintr-o astfel de unitate administrativă; (şi: **eclézie**). [Din lat. *ecclesia*].

ecleziál, ~i, eclezială, ~e a. (rar) ecleziastic: *autorităţi ecleziale; domeniu eclezial.* [Din fr. *ecclésial*].

ecleziárh, ecleziarhi m. cleric care are în grijă serviciul religios: *din episcop pănă la eclesiarhul, toţi îşi prevînd cele cumpărate.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **eclesiarh, eclisiarh**). [Din fr. *ecclésiarque*].

ecleziást n. carte a Vechiului Testament, atribuită lui Solomon. [Din fr. *ecclésiaste*].

ecleziástic, ~ci, ecleziastică, ~ce a. referitor la biserică sau la cler; bisericesc: *literatură biblică şi ecleziastică.* OD.; *adunare ecleziastică;* (şi: (înv.) **eclesiastic**). [Din fr. *ecclésiastique*, lat. *ecclesiasticus*].

eclézie f. v. eclesie.

eclimétru, eclimetre n. instrument topografic pentru determinarea distanţei zenitale a unui punct sau a diferenţei de nivel între două cote. [Din fr. *éclimètre*].

eclíps n. v. eclipsă.

eclipsá, eclipsez vb. **1.** (tr.) a întuneca un corp ceresc prin interpunerea în calea razelor de lumină: *luna eclipsează soarele;* **2.** (fig.; tr.) a lăsa în umbră; a întrece, a covîrşi: *în nuvelele satirice, Zamfirescu este eclipsat de Caragiale.* IBR.; *avem impresia că mintea interpreţilor a fost de fiecare dată eclipsată de o iluzie.* BL.; **3.** (fam.; refl.) a se face nevăzut, a dispărea: *punea la cale revoluţiile şi se eclipsa la vreme cînd apăreu zbirii.* CĂL. [Din fr. *éclipser*].

eclipsáre, eclipsări f. faptul de a (se) eclipsa. [V. *eclipsa*].

eclipsát, ~ţi, eclipsată, ~e a. 1. intrat în eclipsă: *zona eclipsată a lunii;* **2.** (fig.) pus în umbră, depăşit: *ideea magicului ... învederează o foarte eclipsată modelare stilistică.* BL. [V. *eclipsa*].

eclípsă, eclipse f. 1. dispariţie (totală sau parţială) a imaginii unui astru din cauza interpunerii altuia: *determină periodicitatea eclipselor solare şi lunare.* BL.; *eclipsele speriau odinioară popoarele ignorante;* **2.** (fig.) decădere morală sau intelectuală: *momentelor mai bune le urmau perioade de eclipsă a conştiinţei cu gîtuiri ale respiraţiei.* GHEŢIE. **3.** (fig.) scădere a importanţei; decădere: *aci categoriile stilistice îndură o eclipsă, cel puţin parţială.* BL.; (şi: (înv.) **eclips, eclipsis**). [Din fr. *éclipse*, lat. *eclipsis*, germ. *Eklipse*].

eclípsis n. v. eclipsă.

eclíptică, ecliptice f. orbită descrisă de Soare în mişcarea lui aparentă în jurul Pămîntului: *această înclinare a eclipticei ... scade în fiece an.* EM.; (adj.) *coordonate ecliptice.* [Din fr. *écliptique*, germ. *Ekliptik*].

eclísă, eclise f. piesă (din metal sau din lemn) care acoperă locul unde se înnădesc două piese în prelungire. [Din fr. *éclisse*].

eclisiárh f. v. ecleziarh.

eclozá, pers. 3 **eclozează** vb. (franţuzism; intr.) **1.** a ieşi din găoace: *la unele păsări, puii eclozează în serii;* **2.** (despre flori) a se deschide, a înflori; **3.** (fig.) a apărea, a se ivi, a se naşte. [Din fr. *éclore* (după *ecloziune*)].

eclozáre, eclozări f. faptul de a ecloza. [V. *ecloza*].

eclozionatór, eclozionatoare n. compartiment al incubatorului în care se produce ieşirea puilor din ou. [Din fr. *éclosionnateur*].

ecloziúne, ecloziuni f. 1. ieşire a puiului din ou; **2.** (fig.) ieşire la iveală; înflorire; **3.** (med.; în forma **ecluziune**) intervenţie chirurgicală prin care o porţiune dintr-un organ este scoasă din circuitul fiziologic, fără a fi extirpată; (şi: **ecluziune**). [Din fr. *éclosion*].

ecluzá, ecluzez vb. **1.** (tr.) a închide cu o ecluză; **2.** (intr.) a trece printr-o ecluză: *navele ecluzează prin Canalul Panama.* [Din fr. *écluser*].

ecluzáre, excluzări f. acţiunea de a ecluza şi rezultatul ei. [V. *ecluza*].

eclúză, ecluze f. construcţie hidrotehnică pe o cale navigabilă, care permite trecerea navelor între porţiuni cu nivele de apă diferite. [Din fr. *écluse*].

ecluziér, ~i, ecluzieră, ~e a. referitor la ecluză. // m., f. persoană care lucrează la o ecluză. [Din fr. *éclusier*].

ecluzíune f. v. ecloziune.

ecmnezíe, ecmnezii f. (med.) formă de amnezie caracterizată prin uitarea evenimentelor recente şi evocarea unor fapte anterioare. [Din fr. *ecmnesie*].

eco-[1] element de compunere cu sensul „casă", „mediu ambiant". [Din fr. *éco-*].

éco[2] n. v. ecou.

ecoencefalografíe, ecoencefalografii f. metodă de diagnosticare a proceselor patologice intracraniene cu ajutorul ultrasunetelor. [Din fr. *échoencéphalographie*].

ecofób, ~i, ecofobă, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de ecofobie. [Din fr. *écophobe*].

ecofobíe, ecofobii f. (med.) teamă morbidă de a sta singur în casă. [Din fr. *écophobie*].

ecográf, ecografe n. 1. aparat pentru aprecierea densităţii mediilor bazat pe principiul vibraţiilor ultrasonore; **2.** (spec.) aparat pentru stabilirea diagnosticului cu ajutorul ultrasunetelor. [Din fr. *échographe*].

ecográfic, ~ci, ecografică, ~ce a. (med.) care ţine de ecografie, referitor la ecografie. [Din fr. *échographique*].

ecografíe, ecografii f. (med.) diagnosticare prin ultrasunete. [Din fr. *échographie*].

ecográmă, ecograme f. (med.) diagramă obţinută la ecograf. [Din fr. *échogramme*, engl. *echogram*].

ecolalíe, ecolalii f. (med.) simptom al unor boli nervoase manifestat prin repetarea automată a vorbelor altora. [Din fr. *écholalie*].

ecolocáţie, ecolocaţii f. reperare a obstacolelor cu ajutorul ultrasunetelor. [Din fr. *écholocation*].

ecológ, ecologi m. specialist în ecologie. [Din fr. *écologue*].

ecológic, ~ci, ecologică, ~ce a. **1.** care ţine de ecologie, referitor la ecologie; **2.** din punctul de vedere al ecologiei: *a fost distrusă structura solului şi periclitat echilibrul ecologic.* CF.; **3.** care respectă relaţia dintre organisme şi mediu; care protejează mediul: *măsuri ecologice.* [Din fr. *écologique*].

ecológie f. ştiinţă care studiază raporturile dintre organisme şi mediul lor de viaţă. [Din fr. *écologie,* germ. *Oekologie*].

ecologísm n. mişcare socială (şi politică) cu scopul de a proteja omul şi mediul său ambiant de poluare şi de degradare. [Din fr. *écologisme*].

ecologíst, ~şti, ecologistă, ~e a. care ţine de ecologism, referitor la ecologism: *partid ecologist.* // m. **1.** adept al ecologismului; **2.** ecolog. [Din fr. *écologiste*].

ecologizá, ecologizez vb. (tr.) a feri de poluare şi de degradare; a proteja: *a ecologiza sursele de apă.* [*Ecologie* + *-iza*].

ecologizáre, ecologizării f. acţiunea de a ecologiza şi rezultatul ei: *ecologizarea zonelor din apropierea rîurilor.* [V. *ecologiza*].

ecolót, ecoloturi n. sondă (electronică) care emite impulsuri sonore în vederea ecolocaţiei. [Din germ. *Echolot*].

ecométric, ~ci, ecometrică, ~ce a. care ţine de ecometrie, referitor la ecometrie. [Din fr. *échométrique*].

ecométrie, ecometrii f. determinare a nivelului unui lichid în sonde. [Din fr. *échométrie*].

ecométru, ecometre n. aparat pentru determinarea adîncimii nivelului de lichid din gurile de sondă. [Din fr. *échomètre*].

ecomimíe, ecomimii f. (med.) simptom al unor boli nervoase manifestat prin repetarea gesturilor făcute de alţii. [Din fr. *échomimie*].

económ, ~i, econoamă, ~e a. care cheltuieşte cu cumpătare, care face economii: *cu cît egumenul este econom, cu atîta frate-seu este risipitor.* NEGR. // m., f. (înv.) **1.** persoană însărcinată cu administrarea unei instituţii, a averii cuiva etc.: *cît te fericesc că ai întîlnit ... pe acest vrednic econom.* GAL.; *econom de spital;* **2.** administrator al veniturilor unei mănăstiri, unei episcopii sau unei mitropolii: *economul chinoviei.* BĂLC.; (şi: (înv.) **iconom**). [Din gr. mod. *oikónomos,* fr. *économe*].

economát, economate n. **1.** (înv.) funcţia de econom: *Tereza e sfîntă în oratoriu, însă stareţă ... în mănăstire, minuţioasă în halucinaţii şi economat.* CĂL.; **2.** (înv.) perioadă de timp în care cineva exercită această funcţie; **3.** (înv.) magazin de aprovizionare pentru salariaţii unei întreprinderi sau instituţii; **4.** magazin pentru persoane defavorizate, de unde se pot cumpăra produse de primă necesitate la preţuri de producţie. [Din fr. *économat*].

econométric, ~ci, econometrică, ~ce a. care ţine de econometrie, referitor la econometrie. [Din fr. *économétrique*].

econométrie f. ansamblul metodelor matematice şi statistice folosite în analizele şi în prognozele economice. [Din fr. *économétrie,* germ. *Oekonometrie*].

económic, ~ci, economică, ~ce a. **1.** care ţine de economie, referitor la economie; care priveşte producţia: *a fost o mare criză economică şi financiară.* IBR.; (subst.) *această accentuare tot mai trează asupra economicului, socialului, politicului se adînceşte şi se lărgeşte mereu.* BL.; **2.** care priveşte starea materială; care aparţine aspectului pecuniar: *această antiteză organică a amîndoror claselor se exprimă în interese economice.* EM.; **3.** care permite reducerea cheltuielilor, care cere puţine cheltuieli: *pe la amiază, ieşeam să mănînc într-un birt economic.* GHEŢIE; **4.** care solicită resurse sau mijloace reduse: *iscodise anume un sistem economic de scriere bizuit pe şapte cifre.* CĂL. **5.** care studiază economia: *învăţămînt economic.* // adv. cu economie: *utilizează economic resursele.* [Din fr. *économique,* gr. mod. *oikonomikós,* germ. *oekonomisch*].

economicéşte adv. din punct de vedere economic: *au suferit economiceşte pe urma acestei noui stări de lucruri.* IBR. [*Economic* + *-eşte*].

economicitáte f. grad de economie. [*Economic* + *-itate*].

economicós, ~şi, economicoásă, ~e a. convenabil, ieftin, economic. [Din gr. mod. *oikonomikós;* cf. *economic*].

economíe, economii f. **1.** folosire chibzuită a mijloacelor (băneşti); chibzuială în administrarea unei proprietăţi: *cu o mare cumpănească şi economie îşi ţinea casa.* NEGR.; **2.** (de obicei la pl.) bani agonisiţi şi păstraţi: *se întîmplă să aibă ... tocmai o mie de franci de economii.* GAL.; *a făcut economii;* **3.** ceea ce se economiseşte prin folosirea raţională a mijloacelor materiale sau băneşti; rezervă: *consumă din economia de astă iarnă;* **din economie de,** pentru a economisi: *citez puţin, din economie de spaţiu.* IBR.; **4.** trăsătură de a solicita resurse sau mijloace reduse: *expresia se impune prin economia ei.* BL.; **5.** mod de organizare a diverselor elemente ale unui ansamblu; alcătuire, structură, compoziţie: *ţinem seama potrivit unor nevoi dictate de economia studiului de faţă.* BL.; *economia corpului omenesc; economia unui edificiu;* **6.** ansamblul elementelor care privesc producerea, distribuţia şi consumul bunurilor materiale: *cînd economia unei ţări e la discreţia străină, şi politica ţării e la dispoziţia străinilor.* IBR., **economie de piaţă,** formă de organizare economică bazată pe mecanismele pieţei: *democraţia şi economia de piaţă sînt bine înrădăcinate.* CF.; **7.** ramură sau sector de activitate (productivă): *economie agrară;* **8.** ştiinţă care studiază relaţiile de producţie în corelaţie cu forţele de producţie şi legile care guvernează activitatea economică; **9. economie politică,** ştiinţă care studiază fenomenele privind producţia, distribuţia şi consumul bogăţiilor şi bunurilor materiale ale societăţii: *profesor de administraţie şi de economie politică.* EM.; (şi: (înv.) **iconomie**). [Din fr. *économie,* gr. mod. *oikonomía,* germ. *Oekonomie*].

economisí, economisesc vb. (tr.) **1.** a folosi cu măsură; a face economii; a nu risipi: *mijloace prin care fiinţa vie economiseşte energie psihică.* BL.; **2.** a pune deoparte, a agonisi bani prin chibzuială; **3.** (înv.) a administra: *numai cardinalul poate economisi Transilvania.* BĂLC. [Din gr. mod. *oikonomísa* (aor. de la *oikonomo*)].

economisíre, economisiri f. faptul de a economisi. [V. *economisi*].

economisitór, ~i, economisitoáre a. şi m., f. (persoană) care economiseşte, care face economii. [*Economisi* + *-itor*].

economísm[1] n. **1.** doctrină, concepţie care pune accent pe fenomenele economice în explicarea fenomenelor sociale şi politice: *marxismul este un economism;* **2.** mod de acţiune conform unei astfel de doctrine sau concepţii. [Din fr. *economisme,* germ. *Oekonomismus*].

economísm[2] n. curent în mişcarea comunistă (rusească) orientat spre lupta economică. [Din rus. *ekonomizm*].

economíst, ~şti, economistă, ~e m., f. persoană care face cercetări în domeniul economiei sau al ştiinţelor economice. [Din fr. *économiste,* germ. *Oekonomist*].

economizá, economizez vb. (înv.; tr.) a economisi; a conserva: *ceea ce economizează ici i se ia dincolo.* EM.; (refl. pas.) *cînd aceste sume enorme se economizează de către producători şi consumători.* EM. [Din fr. *économiser*].

economizór, economizoare n. **1.** instalaţie pentru încălzirea apei înainte de a o introduce pentru fierbere în cazanul de aburi; **2.** dispozitiv al carburatorului unui motor cu explozie pentru reducerea consumului de combustibil. [Din fr. *économiseur*].

ecopraxíe, ecopraxii f. (med.) imitare promptă şi fidelă a gesturilor unei persoane. [Din fr. *échopraxie*].

ecorşá, ecorşez vb. (tr.) **1.** a jupui (de piele, de coajă); **2.** a răni superficial; a zgîria. [Din fr. *écorcher*].

ecorşáu, ecorşee n. reprezentare a corpului uman sau animal, fără piele, pentru studierea musculaturii. [Din fr. *écorché*].

ecoscóp, ecoscoape n. (med.) aparat care vizualizează capul copilului înainte de naştere, utilizînd ultrasunetele. [Din fr. *échoscope*].

ecoscopíe, ecoscopii f. (med.) imagine obţinută cu ecoscopul. [Din fr. *échoscopie*].

ecoséz[1] a. (despre ţesături) care prezintă carouri (în culori vii şi variate). [Din fr. *écossais* „scoţian"].

ecoséz[2] n. v. ecoseză.

ecoséză f. dans popular scoţian; melodia acestui dans: *Asachi jucă ecosez la un bal.* CĂL.; (şi: **ecosez**). [Din fr. *écossaise*].

ecosistém, ecosisteme n. ansamblu format din totalitatea vieţuitoarelor unei biocenoze, alcătuind o unitate naturală. [Din fr. *écosystème,* engl. *ecosystem*].

ecosóndă, ecosonde f. aparat pentru măsurarea adîncimii oceanice, alcătuit dintr-un emiţător, un calculator de timp şi un receptor. [Din fr. *écosonde*].

ecotíp, ecotipuri n. grup de plante din aceeaşi specie, avînd însuşiri ereditare proprii, formate sub influenţa mediului. [Din fr. *écotype*].

ecoturísm n. turism orientat spre zone naturale neexplorate şi spre conservarea lor. [Din engl. *ecotourism*].

ecóu, ecouri n. **1.** fenomen de repetare a sunetelor datorită reflectării lor de către suprafaţa unui corp dur: *toată valea auieşte de-un ecou frumos.* VLAH.; **2.** (fig.) răsunet, vîlvă produsă de o întîmplare, de un eveniment; **3.** (fig.) înrîurire, influenţare: *toată cultura babiloniană se resimte de ecourile acestei viziuni temporale.* BL.; (şi: (înv.) **eco, eho**). [Din fr. *écho,* lat. *echo*].

ecpaiá, ecpaiale f. (înv.) **1.** personal în serviciul unui mare demnitar; suită: *demnitarul împreună cu toată ecpaiaua sa.* FIL.; **2.** clasă socială; grup social: *ecpaiaua privilegiată, ecpaiaua cîrmuirii.* AL.; (fig.) *unul de-ai noştri ... să intre în ecpaiaua senatorlîcului.* AL. [Et. nec.; cf. turc. *etbá*].

ecrán, ecrane n. **1.** suprafaţă (albă) de pînză sau de hîrtie pe care se proiectează imaginile cu un aparat de proiecţie: *eram singuri într-o lojă laterală, aproape de ecran.* GHEŢIE; **micul ecran,** televizor; **2.** (p. ext.) cinematograf; **3.** (p. ext.) televiziune; **4.** (rar) cadran: *tînărul aruncă o privire spre ceasul public de la capătul străzii, dar acesta avea ecranul întunecat.* GHEŢIE; **5.** perete sau înveliş protector. [Din fr. *écran*].

ecraná, ecranez vb. (tr.) a sustrage unei acţiuni fizice exterioare, a proteja prin intermediul unui ecran. [De la *ecran*].

ecranáre, ecranări f. acţiunea de a ecrana şi rezultatul ei. [V. *ecrana*].

ecranát, ~ţi, ecranată, ~e a. **1.** protejat printr-un ecran: *spaţiu ecranat;* **2.** oprit sau filtrat de un ecran: *lumină ecranată.* [V. *ecrana*].

ecranizá, ecranizez vb. (tr.) a transpune într-o lucrare cinematografică: *a ecraniza un roman, o dramă.* [*Ecran* + *-iza*].

ecranizáre, ecranizări f. **1.** acţiunea de a ecraniza şi rezultatul ei; **2.** (concr.) film realizat prin adaptarea unei opere literare. [V. *ecraniza*].

ecranizát, ~ţi, ecranizată, ~e a. care a fost adaptat pentru cinematografie: *roman ecranizat.* [V. *ecraniza*].

ecrazítă f. exploziv pe bază de acid picric. [Din germ. *Ekrasit,* fr. *écrasite*].

ecrín, ecrinuri n. (franţuzism) **1.** lădiţă în care se ţin bijuteriile; **2.** conţinutul unei astfel de lădiţe: *un ecrin bogat.* [Din fr. *écrin*].

ecru [ecriú] a. invar. **1.** de culoarea mătăsii nespălate, nealbite; bej-deschis; **2.** (despre mătase) care nu a fost trecut prin apă clocotită. [Din fr. *écru*].

ecruisá, ecruisez vb. (tr.) a modifica proprietăţile unui metal prin deformare (la rece). [De la *ecruisaj*].

ecruisáj, ecruisaje n. operaţie de modificare a proprietăţilor unui metal sau unui aliaj prin deformări plastice. [Din fr. *écrouissage*].

ecruisáre, ecruisări f. acţiunea de a ecruisa şi rezultatul ei. [V. *ecruisa*].

ecruisát, ~ţi, ecruisată, ~e a. ale cărui proprietăţi au fost modificate prin deformări plastice la rece. [V. *ecruisa*].

ectazíe, ectazii f. **1.** (med.) dilatare (temporară) a unui organ cavitar sau tubular; **2.** licenţă care constă în folosirea unei silabe scurte cu valoare de silabă lungă. [Din fr. *ectasie*].

ecténie, ectenii f. şir de rugăciuni rostite (de preot) în timpul serviciului religios: *şi popi, şirag, cădelniţînd, citeau ectenii de comînd.* COŞB.; (şi: **ictenie**). [Din gr. mod. *ektenis*].

ectímă, ectime f. (med.) boală infecţioasă de piele, manifestată prin pete mari roşii, pustule şi ulceraţii. [Din fr. *ectyma*].

ecto- element de compunere cu sensul „în afară". [Din fr. *ecto-*].

ectoblást, ectoblaste n. ectoderm. [Din fr. *ectoblaste*].

ectocardíe, ectocardii f. (med.) anomalie congenitală constînd în situarea inimii în afara cardiei. [Din fr. *ectocardie*].

ectodérm, ectoderme n. **1.** înveliş exterior al embrionului celular; ectoblast; **2.** tegument extern al celenteratelor. [Din fr. *ectoderme,* germ. *Ektoderme*].

ectodérmic, ~ci, ectodermică, ~ce a. care ţine de ectoderm, referitor la ectoderm. [Din fr. *ectodermique*].

ectofít, ~ţi, ectofită, ~e a. (despre organisme vegetale) care trăieşte ca parazit la suprafaţa unei plante. [Din fr. *ectophyte*].

ectogenéză f. teorie biologică ce absolutizează acţiunea mediului în problema dezvoltării naturii vii. [Din fr. *ectogénèse*].

ectoparazít, ~ţi, ectoparazită, ~e a. (şi subst.) care trăieşte ca parazit pe piele. // f. ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă la suprafaţa organismelor atacate. [Din fr. *ectoparasite*].

ectópic, ~ci, ectopică, ~ce a. care prezintă ectopie. [Din fr. *ectopique*].

ectopíe, ectopii f. **1.** schimbare de loc; **2.** (med.) modificare (congenitală) a locului, a poziţiei unui organ. [Din fr. *ectopie*].

ectoplásmă, ectoplasme f. **1.** (biol.) strat superficial al protoplasmei la unele protozoare; **2.** substanţă spirituală pe care ar degaja-o corpurile unor mediumuri în transă şi care s-ar materializa sub diverse forme. [Din fr. *ectoplasme*].

ectosféră, ectosfere a. zonă exterioară a cromozomului. [Din fr. *ectosphère*].

ectotróf, ~i, ectotrofă, ~e a. (biol.; despre vegetalele saprofite sau parazite) care trăieşte pe suprafaţa altui organism. [Din fr. *ectotrophe*].

ectrodactilíe, ectrodactilii f. (med.) lipsă congenitală a unuia sau a mai multor degete. [Din fr. *ectrodactylie*].

ectrogeníe, ectrogenii f. (med.) dezvoltare incompletă a unor organe. [Din fr. *ectrogénie*].

ectromél, ectromeli m. (med.) monstru care prezintă ectromelie. [Din fr. *ectromèle*].

ectromelíe, ectromelii f. (med.) lipsă congenitală a unuia sau a mai multor membre. [Din fr. *ectromélie*].

ectropodíe, ectropodii f. (med.) lipsă congenitală (parţială sau integrală) a unui picior. [Din fr. *ectropodie*].

ecu [ekiú] m. invar. unitate monetară de referinţă pentru Europa. [Cuv. internaţional].

ecuadorián, ~eni, ecuadoriană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Ecuadorului sau populaţiei lui, referitor la Ecuador sau la populaţia lui. // m., f. persoană (originară) din Ecuador. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Ecuador. [Din fr. *équadorien*].

ecuatór n. **1.** cerc imaginar care împarte pămîntul în două emisfere şi se află la egală depărtare de cei doi poli şi perpendicular pe axa lor; **2.** zonă de pe suprafaţa pămîntului aflată în vecinătatea teritoriului care corespunde acestui cerc: *la ecuator asemenea zile aveau să se ţină şir.* TUD.; **3.** cercul mare al unei sfere; **ecuator ceresc,** cercul mare al sferei cereşti, situat într-un plan perpendicular pe linia polilor Pămîntului; **4.** (fiz.) **ecuator magnetic,** linie neregulată de pe globul pămîntesc care uneşte locurile unde înclinaţia acului magnetic este nulă; **5.** zonă centrală a unui magnet în formă de bază, care nu atrage fierul: *mijlocul* [magnetului] *ce nu manifestă nici o atracţie se numeşte ecuatorul lui.* EM. [Din fr. *équateur,* lat. *aequator*].

ecuatoriál, ~i, ecuatorială, ~e a. **1.** care aparţine ecuatorului, referitor la ecuator, specific ecuatorului: *răpuşi de căldura soarelui ecuatorial, ... oamenii se tîrau ca nişte umbre.* TUD.; *cerc ecuatorial;* **2.** situat în apropierea ecuatorului, aflat la ecuator: *regiuni ecuatoriale.* // n. lunetă astronomică ce se poate roti în jurul unei axe perpendiculare pe planul ecuatorului ceresc. [Din fr. *équatorial*].

ecuáţie, ecuaţii f. **1.** relaţie matematică exprimată sub forma unei egalităţi de expresii algebrice care conţin şi mărimi necunoscute: *n-au putut pînă acum să demonstreze prea convingător ecvaţia.* BL.; *ecuaţie de gradul al doilea;* **2.** (fig.) problemă, chestiune greu de rezolvat; **3. ecuaţie chimică,** redare în scris (cu ajutorul formulelor şi simbolurilor) a unei reacţii chimice; (şi: (înv.) **ecuaţiune, ecvaţie**). [Din lat. *aequatio, -onis,* fr. *équation,* germ. *Äquation*].

ecuaţionál, ~i, ecuaţională, ~e a. care ţine de ecuaţii, referitor la ecuaţie; sub forma unei ecuaţii: *el comportă şi altă interpretare decît cea ecvaţională.* BL.; (şi: (înv.) **ecvaţional**). [*Ecuaţie* + *-onal*].

ecuaţiúne f. v. ecuaţie.

ecuéstru a. v. ecvestru.

ecuilíbru n. v. echilibru.

ecuménic, ~ci, ecumenică, ~ce a. 1. care are autoritate asupra tuturor bisericilor creştine; universal: *a fost fixată în dogmele asupra cărora decideau sinoadele ecumenice.* BL.; *conciliu, patriarh ecumenic; biserica ecumenică a răsăritului;* **2.** (p. ext.) general (ca valabilitate sau ca răspîndire); universal: *categoriile abisale nu sînt ecumenice, ci variază de la regiune la regiune, de la popor la popor.* BL. [Din lat. *oecumenicus,* gr. mod. *oikoumenikós*].

ecumenicitáte f. caracter ecumenic; universalitate: *se pericliteză ecumenicitatea creştinismului.* STĂNIL.; (p. ext.) *aprioritatea pur cognitivă tinde spre constanţă şi ecumenicitate.* BL. [Din fr. *oecuménicité*].

ecumenísm n. mişcare de refacere a unităţii bisericilor creştine, cu respectarea autonomiei lor. [Din fr. *oecumenisme*].

ecusón, ecusoane n. **1.** ornament sculptat sau pictat (în formă de scut) pe care sînt înfăţişate inscripţii, însemne heraldice etc.: *îşi compuse o stemă-sigiliu, reprezentînd pe un ecuson încoronat un luceafăr.* CĂL.; **2.** bucată de material textil sau din alt material care poartă anumite însemne şi se prinde pe o haină (de uniformă). [Din fr. *écusson*].

ecvanimitáte f. (rar) uniformitate a dispoziţiei sufleteşti; calm, seninătate: *demnitatea adevărată e o combinaţie reuşită între curaj şi umor: ecvanimitatea faţă de împrejurările neprielnice şi distanţă faţă de sine.* D. [Din fr. *équanimité*].

ecváţie f. v. ecuaţie.

ecvaţionál a. v. ecuaţional.

ecvéstru, ~ştri, ecvestră, ~e a. **1.** de călăreţ, călare: *a fost o paradă ecvestră, cu făclii aprinse, iluminaţie la ferestre.* CĂL.; **2.** care reprezintă o persoană călare: *o operă de artă, o statuie ecvestră poate fi desigur de asemenea frumoase.* BL.; (şi: (înv.) **ecuestru**). [Din fr. *équestre,* lat. *equestris*].

ecvidéu, ecvidee n. (la pl.) grup de mamifere imparicopitate erbivore, cu o singură copită şi fără veziculă biliară; (şi la sg.) animal din acest grup. [Din fr. *équidés*].

ecvilíbru n. v. echilibru.

ecvitáţie f. v. echitaţie.

ecvizetacée, ecvizetacee f. (la pl.) familie de plante erbacee criptogame vasculare, cu frunze foarte mici, solzoase, care se înmulţesc prin spori (ex. coada-calului) (*Equisetum*); (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *équisétacées*].

eczematós, ~şi, eczematoásă, ~e a. şi m., f. (bolnav) de eczemă. [Din fr. *eczémateux*].

eczémă, eczeme f. boală de piele caracterizată prin leziuni şi mîncărime: *iarbă de plumb şi aer tare ... pudrat pe eczema ce faţa mi-o sapă.* BAC. [Din fr. *eczéma*].

edafón n. totalitate a organismelor care trăiesc în sol. [Din germ. *Edaphon*].

edăm n. sortiment de brînză olandeză. [Cuv. fr.].

edéc, edecuri n. odgon cu care se trăgeau vasele în susul apei; **a trage la edec,** a remorca: *un pescar turc trăgea la iedec caicul său încărcat.* OD.; **a fi la edecul cuiva,** a fi la cheremul cuiva, a fi supus cuiva: *trebuie să fie astăzi la edecul, la remorca politicii turceşti.* OD.; (şi: (înv.) **iedec**). [Din turc. *yedek*].

edecár, edecari m. persoană care trage la edec. [*Edec* + *-ar*].

edecliu, edeclii m. (înv.) slujitor (de rang inferior) la curtea domnească: *eram edecliu şi aveam odaie în curtea domnească.* GHICA; *un şir de oăăi în cari şedeau idiclii, neferii şi iciolanii domneşti.* FIL.; (şi: **idicliu**). [Din turc. *yedecli*].

edelváis m. plantă erbacee cu frunzele albicioase dispuse în jurul inflorescenţei, care creşte pe crestele munţilor; floare-de-colţ (*Gnaphalium leontopodium*). [Din germ. *Edelweiss*].

edém, edeme n. (med.) acumulare de lichid seros în ţesuturi; **edem pulmonar,** afecţiune cauzată de trecerea plasmei sangvine în alveolele pulmonare. [Din fr. *oedème*].

edematós, ~şi, edematoásă, ~e a. (med.) care ţine de edem; referitor la edem. [Din fr. *oedémateux*].

edén n. **1.** rai, paradis: *în presimţirea morţii, moldoveanul îşi rînduieşte, fără nici o ură, înmormîntarea, pregătindu-şi un eden terestru, ciobănesc.* CĂL.; **2.** (fig.) loc încîntător, plăcut: *o, eden al lumii! faţa ta curată cu atît ne-ncîntă, cu cît te privim.* BOL. [Din fr. *éden,* germ. *Eden*].

edénic, ~ci, edenică, ~ce a. **1.** paradisiac, de rai: *încep aci existenţa edenică.* CĂL.; **2.** (fig.) frumos, plăcut, încîntător: *pajiştile cu flori colcăie de viaţă edenică.* CĂL. [Din fr. *édénique*].

edentá, edentez vb. (tr.) a rupe dinţii unei roţi dinţate, unei perii de sîrmă etc. [Din fr. *édenter*].

edentát, ~ţi, edentată, ~e a. şi n. (mamifer) fără dinţi sau cu dinţii atrofiaţi. [Din fr. *édenté*].

edentáţie, edentaţii f. lipsă (totală sau parţială) a dinţilor. [Cf. fr. *édenter*].

edíct, edicte n. decret dat de un monarh sau de o autoritate bisericească superioară: *moşul află de un edict imperial şi-l comunică babei.* CĂL.; *Edictul de la Nantes.* [Din lat. *edictum,* germ. *Edikt*].

edictá, edictez vb. (tr.) a promulga prin edict; (p. ext.) a legifera: *s-au manifestat oprelişti oficiale, s-au edictat sisteme ortografice şi glosare.* SAD. [Din lat. *edictare,* fr. *édicter*].

edictál, ~i, edictală, ~e a. referitor la un edict. [Din lat. *edictalis,* fr. *édictal*].

edícul, edicule n. **1.** construcţie mică şi uşoară într-un loc public; **2.** construcţie de protecţie a unei lucrări de artă; **3.** tabernacol într-un templu roman. [Din fr. *édicule,* lat. *aediculum*].

edifícă, edífic vb. **1.** (tr.) a construi, a clădi: *a edifica o şcoală;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) lămuri, a (se) clarifica: *veniseră la o audiere exploratorie, ... spre a se edifica asupra oportunităţii frecventării cursului.*

GHEŢIE; *sînt deplin edificat asupră lui.* [Din lat. ***aedificare,*** fr. ***édifier***].

edificáre, edificări f. **1.** acţiunea de a (se) edifica şi rezultatul ei; **2.** construire, zidire, clădire; (fig.) *ştiinţa gramaticală îndatora pe românii învăţaţi ... a lucra la edificarea codului viitor al gramaticii române.* RUSSO; **3.** informare, lămurire, clarificare. [V. ***edifica***].

edificatór, ~i, edificatoáre a. care lămureşte, care clarifică: *nu e numaidecît nevoie să umblăm pe meleaguri italice ... spre a colecţiona exemplare edificatoare de creaţii de artă.* BL. [Din fr. ***édificateur,*** lat. ***aedificator, -oris***].

edifíciu, edificii n. **1.** clădire mare, construcţie impunătoare: *se vede un alt templu ruinat, precum şi mai multe alte edificii.* BOL.; **2.** (fig.) ansamblu structurat: *edificiu social;* **3.** aşezămînt, instituţie: *edificiu feudal.* [Din lat. ***aedificium,*** fr. ***édifice***].

edíl, edili m. **1.** (la romani) magistrat care se ocupa cu îngrijirea edificiilor, cu organizarea jocurilor etc.; **2.** consilier al primăriei într-un oraş (mare): *la sugestia unui edil inspirat, fusese reamenajat drept Muzeu al Pompierilor.* GHEŢIE. [Din lat. ***aedilis,*** fr. ***édile***].

edilitár, ~i, edilitară, ~e a. referitor la administraţia sau la lucrările publice dintr-un oraş. [Din fr. ***édilitaire***].

edilitáte f. **1.** ansamblul lucrărilor de interes public dintr-o localitate; **2.** ştiinţa şi tehnica executării şi întreţinerii lucrărilor de interes public. [Din fr. ***édilité,*** lat. ***aedilitas, -atis***].

editá, editez vb. (tr.) a publica o carte, o revistă etc. (tipărind-o): *cunoştea publicaţia, editată de un grup de tineri iconoclaşti.* GHEŢIE; *am putut să plec în stagii de documentare în ţară şi în străinătate şi să editez cîteva culegeri de studii.* CE [Din fr. ***éditer***].

editáre, editări f. **1.** faptul de a edita; publicare: *o chestie foarte importantă în editarea lui Creangă e respectarea cuvintelor şi formelor moldoveneşti.* IBR.; **2.** stabilire a formei unui text în vederea publicării; (concr.) formă a textului rezultată din această activitate: *editarea textelor este impecabilă, ba chiar pedant de atentă.* CĂL. [V. ***edita***].

editát, ~ţi, editată, ~e a. care a fost tipărit, publicat: *text editat; revistă editată.* [V. ***edita***].

editór, ~i, editoáre m., f. **1.** persoană care pregăteşte pentru publicare şi publică (cu adnotaţii critice şi explicative) un text: *eu nu vreau să apăr pe editor.* IBR.; **2.** persoană care lucrează într-o editură şi se ocupă cu tipăritul şi cu difuzarea unor opere. [Din fr. ***éditeur,*** lat. ***editor, -oris***].

editoriál, ~i, editorială, ~e a. care aparţine editurii sau ţine de editare, referitor la editură sau la editare: *viaţa romanţată ca întreprindere editorială se bizuie tocmai pe captarea instinctului nostru de erudiţie.* CĂL. // n. articol (nesemnat) dintr-o publicaţie periodică, în care se exprimă punctul de vedere al conducerii redacţiei. [Din fr. ***éditorial***].

editorialíst, ~şti, editorialistă, ~e m., f. persoană care scrie editoriale (într-un ziar, într-o revistă etc.). [Din fr. ***éditorialiste***].

editúră, edituri f. **1.** întreprindere specializată în editarea de cărţi sau de publicaţii periodice; **2.** (înv.) editare: *Kogălniceanu se îndîrji în editură şi începu să scoată calendare, cu înfăţişarea cea mai cuminte.* CĂL. [***Edita*** + ***-ură***].

ediţie, ediţii f. **1.** totalitate a exemplarelor dintr-o lucrare tipărită prin executarea unei singure editări: *scrierile sale se vindeau în mai multe ediţii.* BAC.; *a patra ediţie;* **ediţie princeps,** v. **princeps; ediţie critică,** publicare a unui text (vechi) stabilit prin compararea variantelor şi adnotat; **ediţie specială,** tiraj suplimentar al unui ziar cu prilejul unui eveniment; **2.** competiţie sportivă care face parte dintr-o serie periodică; (şi: (înv.) **ediţiune**). [Din fr. ***édition,*** lat. ***editio, -onis***].

ediţiúne f. v. **ediţie.**

educá, edúc vb. (tr.) **1.** a forma prin educaţie; a realiza dezvoltarea intelectuală şi morală (a generaţiilor tinere): *tinerele generaţiuni care le trec prin mînă ... vor fi perfect educate şi solid instruite.* CAR.; **2.** a dirija dezvoltarea într-o anumită direcţie: *vor să pară distinşi, fără a-şi fi educat încă limbajul şi gesticulaţia.* CĂL. [Din fr. ***éduquer,*** lat. ***educare***].

educábil, ~i, educabilă, ~e a. care poate fi educat; receptiv la educaţie: *un copil care are o personalitate prea puternică nu prea e educabil.* IBR. [Din fr. ***éducable***].

educabilitáte f. însuşirea de a fi educabil: *cu această ocazie se pune problema influenţei mediului asupra individului, problema educabilităţii.* IBR. [***Educabil*** + ***-itate***].

educáre f. acţiunea de a educa şi rezultatul ei. [V. ***educa***].

educát, ~ţi, educată, ~e a. **1.** care a primit educaţie; **2.** care se comportă civilizat, politicos. [V. ***educa***].

educatív, ~i, educativă, ~e a. care aparţine educaţiei, referitor la educaţie; care contribuie la educaţie: *acest prelat ştie să facă operă educativă, ocolind predica anostă.* CĂL.; *metode educative; scriere cu caracter educativ.* [Din fr. ***éducatif***].

educatór, ~i, educatoáre a. care educă, care contribuie la educaţie: *rolul educator al exemplului.* // m., f. **1.** persoană specializată pentru educaţia generaţiilor tinere (în şcoli); **2.** (spec.) persoană care se ocupă cu educaţia preşcolarilor (în grădiniţă). [Din fr. ***éducateur,*** lat. ***educator, -oris***].

educáţie, (rar) **educaţii** f. **1.** ansamblu de activităţi orientate spre formarea şi dezvoltarea trăsăturilor intelectuale, morale şi fizice ale oamenilor (tineri): *educaţia poate să dezvolte puterile minţii esistente, nu poate pune însă ceea ce nu-i.* EM.; **educaţie fizică,** ansamblul activităţilor care urmăresc dezvoltarea fizică armonioasă, întărirea sănătăţii, destinderea prin sport etc.; **2.** (proces de) influenţare sistematică (într-un cadru organizat) a formării însuşirilor intelectuale, morale şi fizice: *nu se simţea capabil să vegheze asupra educaţiei unui copil.* GHEŢIE; **3.** (nivel înalt de) dezvoltare intelectuală, morală sau fizică: *oameni ca Gavrilcea nu trebuiesc priviţi din punctul de vedere al educaţiei, ci al funcţiei pe care o îndeplinesc.* CĂL.; *om fără educaţie;* **4.** dezvoltare metodică a unei facultăţi sau a unui organ; exerciţiu; (şi: (înv.) **educaţiune**). [Din fr. ***éducation,*** lat. ***educatio, -onis***].

educaţionál, ~i, educaţională, ~e a. care aparţine educaţiei (şi învăţămîntului); care contribuie la educaţie; educativ: *cum apreciaţi sistemul educaţional modern?* GHEŢIE. [Din engl. ***educational,*** fr. ***éducationnel***].

educaţiúne f. v. **educaţie.**

edulcorá, edulcorez vb. (rar; tr.) a atenua; a îndulci: *a edulcora ştirile triste;* (intr.) *înfricoşat de gravitatea cuvîntului, cronicarul edulcorează numaidecît, simulînd subite exaltări lirice.* CĂL. [Din fr. ***édulcorer***].

edulcoránt, ~ţi, edulcorantă, ~e a. (rar) care atenuează; care îndulceşte. // n. substanţă care se adaugă unui medicament pentru a-l îndulci. [Din fr. ***édulcorant***].

edulcoráre, edulcorări f. acţiunea de a edulcora; atenuare, îndulcire. [V. ***edulcora***].

edulcorát, ~ţi, edulcorată, ~e a. (livr.) atenuat; îndulcit: *în adunările publice cu asistenţă eterogenă ..., terminologia trebuia adaptată, edulcorată.* D. [Din fr. ***édulcoré***].

eféb, efebi m. (la grecii antici) tînăr care îşi făcea educaţia într-un colegiu (militar): *zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena.* OD. [Din fr. ***éphèbe,*** lat. ***ephebus***].

efebíe, efebii f. (la grecii antici) şcoală pentru educaţia militară şi cetăţenească. [Din fr. ***éphèbie***].

eféct, efecte n. **1.** fenomen care este produs de un alt fenomen; ceea ce rezultă dintr-o cauză; urmare, consecinţă, rezultat: *remediile, aplicate cu scrupulozitate, avură un oarecare efect asupra evoluţiei bolii.* GHEŢIE; **2.** impresie produsă asupra cuiva: *singura lor preocupare este de-a face efect asupra galeriei.* GHICA; *a produce efectul dorit;* **de efect,** care impresionează; impresionant: *nu-i mai lipsea decît o încheiere de efect.* REBR.; **3.** impresie produsă prin diferite mijloace; procedeu folosit pentru a captiva, a emoţiona, a impresiona: *se foloseşte de antiteze, scoţînd efecte puternice din cauza contrastului.* IBR.; **4.** (fin.) hîrtie de valoare (emisă de stat); **efecte publice,** obligaţiuni, bonuri de trezorerie etc., emise şi garantate de stat, de anumite departamente sau de instituţii şi cotate la bursă; **5.** (la pl.) bunuri mobile: *era o frumuseţe cînd comisarul m-a întrebat dacă nu cumva fugarii au luat cu dînşii bani, scule ori alte efecte.* SL.; **6.** (la pl.) echipament, îmbrăcăminte militară: *la regimentul de cavalerie se fură caii şi efectele.* CĂL.; **7.** (jur.) urmare a aplicării unei legi sau unei decizii; **8.** (muz.) diferenţă care se poate realiza între nota scrisă şi sunetul produs; **9.** (sport) traiectorie neobişnuită pe care o poate lua mingea cînd este lovită într-un anumit mod. [Din lat. ***effectus,*** fr. ***effet,*** germ. ***Effekt***].

efectív, ~i, efectivă, ~e a. real, adevărat, care există de fapt: *înclină evident să vadă în individ singura realitate efectivă.* BL.; (adv.) *problematica constructivă nu poate fi efectiv combătută prin teza fenomenologistică.* BL. // n. numărul indivizilor unei colectivităţi, unei unităţi militare: *compania a pierdut mai mult de jumătate din efectiv.* PETR.; *efectivul armatei.* [Din fr. ***effectif,*** lat. ***effectivus***].

efectivitáte, efectivităţi f. (rar) **1.** caracter efectiv; concreteţe; **2.** eficacitate. [Din germ. ***Effektivität,*** fr. ***effectivité***].

efectór, ~i, efectoáre a. **1.** (despre organe) care răspunde la un stimul nervos; **2. celulă efectoare,** celulă care activează mecanismele imunitare. // m. **1.** organ care acţionează sub comanda sistemului nervos central; **2.** substanţă care modifică activitatea unei enzime. [Din fr. ***effecteur,*** lat. ***effector***].

efectuá, efectuez vb. (tr.) a executa, a săvîrşi, a realiza: *Aristotel a efectuat realmente unele experimente.* BL.; *a efectua un proiect.* [Din fr. ***effectuer,*** lat. ***effectuare***].

efectuál, ~i, efectuală, ~e a. referitor la efect. [Din engl. ***effectual***].

efectuáre, efectuări f. acţiunea de a efectua şi rezultatul ei. [V. ***efectua***].

efectuát, ~ţi, efectuată, ~e a. realizat, înfăptuit, îndeplinit, executat. [V. ***efectua***].

efedrínă f. alcaloid folosit în tratamentul bolilor respiratorii. [Din fr. ***éphédrine***].

efelídă, efelide f. (med.) mici pete rotunde ale pielii, provocate de o pigmentare anormală; (pop.) pistrui. [Din fr. ***éphélide***].

efemér, ~i, efemeră, ~e a. de scurtă durată; care trece sau se termină repede; trecător: *tu care treci prin lume străin şi efemer.* EM.; *glorie efemeră;* (subst. n.) *fragibilitatea, gingăşia, efemerul sînt pentru sufletul chinez faţa accesibilă a unei taine adînci.* BL.; (adv.) *orizonturile de peisaj ne ţin efemer legaţi doar printr-un sentiment oarecare.* BL. // f. insectă cu corpul moale care trăieşte ca adultă un timp foarte scurt (între cîteva ore şi cîteva zile) (*Ephemera vulgata*). [Din fr. ***éphémère,*** germ. ***ephemer***].

efemerídă, efemeride f. **1.** (la pl.) tabele astronomice în care se indică poziţia corpurilor cereşti pe timp de un an: *efemeride astronomice pe anul în curs.* TUD.; **2.** calendar (de perete) din care se detaşează cîte o foaie în fiecare zi; **3.** (la pl.) notiţe care menţionează evenimentele petrecute în aceeaşi zi în diferite epoci; **4.** (la pl.) ordinul efemerelor, al insectelor cu viaţă scurtă; (şi la sg.) insectă din acest ordin; **5.** (fig.) gînd, idee, lucru perisabil, trecător: *cu nepăsare ei privesc la toate efemeridele ce trec.* EM. [Din fr. ***éphéméride,*** germ. ***Ephemeride,*** lat. ***ephemeris, -idis***].

efemeritáte, efemerităţi f. (rar) calitatea a ceea ce este efemer; perisabilitate: *tema efemerităţii civilizaţiilor şi împărăţiilor era proprie literaturii române.* CĂL. [Din it. ***efemerità,*** lat. ***ephemeritas, -atis***].

efemerizá, efemerizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni efemer. [***Efemer*** + ***-iza***].

efemerizáre, efemerizări f. faptul de a (se) efemeriza. [V. *efemeriza*].

efeminá, efeminez vb. (tr. şi refl.) **1.** a face să devină sau a deveni asemănător (psihic sau fizic) cu o femeie; **2.** (rar) a (se) moleşi, a (se) înmuia. [Din fr. *efféminer*].

efeminăre, efeminări f. faptul de a (se) efemina; dobîndire de trăsături feminine; (p. ext.) moleşire: *e dus în casa unei mincinoase zîne, care îl ţine într-un regim de efeminare.* CĂL. [V. *efemina*].

efeminát, ~ţi, efeminată, ~e a. cu caracter femeiesc; molatic, slab (ca o femeie): *se poate că, spre răul unei ginţi efeminate, ... magul, paza răzbunării, a cetit semnul întors.* EM. [Din fr. *éffeminé*, lat. *effeminatus*].

efeminăţie f. caracterul celui efeminat; moliciune, slăbiciune. [Din fr. *effémination*, lat. *effeminatio, -onis*].

eféndi m. (turcism) titlu de politeţe (pus după un nume propriu): *petreceam zile întregi ... cu Wefyk-efendi.* GHICA; (p. ext.) *această espresie ... se va regăsi şi în corespondenţa pe care un efendi ne-o trimite din Cernavoda.* EM. [Din turc. *efendi*].

eferént, ~ţi, eferentă, ~e a. care duce în afară: *e posibil să distingem între un influx aferent sau senzorial şi un influx eferent sau motor.* BL.; **nerv eferent**, nerv prin care excitaţia trece de la centrii nervoşi spre periferia corpului. [Din fr. *efférent*].

efervescént, ~ţi, efervescentă, ~e a. **1.** care fierbe, care dezvoltă mulţi vapori în timpul unei reacţii; **2.** (fig.) agitat, frămîntat, clocotitor. [Din fr. *effervescent*, lat. *effervescens, -ntis*].

efervescénţă, efervescenţe f. **1.** fierbere, degajare puternică de gaze dintr-un lichid în timpul unei reacţii chimice; **2.** (fig.) agitaţie, frămîntare: *după liniştea şi echilibrul olimpic al clasicismului, ... a urmat o perioadă de efervescenţă spirituală.* BL.; *efervescenţa gloatelor.* [Din fr. *effervescence*].

efeseán, ~eni, efeseană, ~ene m., f. (înv.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Efesului: *spunerea ce e către efeseani.* COR. [*Efes* + *-ean*].

efét, efeţi m. (mai ales la pl.) judecător într-un tribunal penal la vechii atenieni. [Din fr. *éphète*].

eficáce a. invar. care produce efectul scontat; care dă un rezultat bun: *puse capăt discuţiei, propunînd unica soluţie eficace, aceea de a relua partida.* GHEŢIE; *remediu eficace.* [Din fr. *efficace*, lat. *efficax, -acis*].

eficacitáte f. calitate de a produce efectul scontat; însuşire de a da un rezultat bun; eficienţă: *se impune o examinare a metodelor sub raportul eficacităţii lor.* BL.; **cu eficacitate**, în mod eficient: *lipsit de exerciţii de atîta vreme, era îndoielnic că, la nevoie, ar fi folosit-o cu eficacitate.* GHEŢIE. [Din fr. *efficacité*, lat. *efficacitas, -atis*].

eficiént, ~ţi, eficientă, ~e a. care produce în mod sigur un efect (util); eficace, folositor: *bogăţia şi ineditul lexicului pot fi eficiente la unul şi triviale la altul.* CĂL.; *cauză eficientă.* [Din lat. *efficiens, -ntis*, fr. *efficient*].

eficientizá, eficientizez vb. (tr.) a face eficient. [*Eficient* + *-iza*].

eficientizăre, eficientizări f. acţiunea de a eficientiza. [V. *eficientiza*].

eficiénţă, eficienţe f. faptul de a fi eficient; eficacitate. [Din fr. *efficience*, lat. *efficiencia*].

efigiál, ~i, efigială, ~e a. care aparţine unei efigii; de efigie. [Din fr. *effigial*].

efigiát, ~ţi, efigiată, ~e a. (rar) pictat, imprimat: *şi-a lăsat tînăra nevastă cu un mic miel pictat sub ombilic; nevasta însă îşi găsi un prieten şi mielul efigiat se şterse.* CĂL. [*Efigie* + *-at*].

efígie, efigii f. reprezentare (pictată sau în relief) a chipului unei persoane pe o medalie, pe o monedă etc.: *circulă pretutindeni ca banul cu efigia chezarului.* BL.; *monedă cu efigia suveranului.* [Din fr. *effigie*, lat. *effigies*].

efilá, efilez vb. (tehn.; tr. şi refl.) a (se) subţia. [Din fr. *effiler*].

efilăre, efilări f. (tehn.) acţiunea de a (se) efila şi rezultatul ei. [V. *efila*].

efilát, ~ţi, efiliată, ~e a. (tehn.) care a fost subţiat. [V. *efila*].

efleuráj, efleuraje [eflóraj] n. (franţuzism) **1.** atingere uşoară; eflorare; **2.** (med.) masaj uşor al pielii, cu efecte sedative. [Din fr. *effleurage*].

eflorá, eflorez vb. (rar; tr.) **1.** a atinge uşor; **2.** a studia superficial; a frunzări o carte. [Din fr. *effleurer*].

efloráre, eflorări f. acţiunea de a eflora; efleuraj. [V. *eflora*].

eflorescént, ~ţi, eflorescentă, ~e a. **1.** care înfloreşte; **2.** (fig.) bogat în aspecte, în nuanţe; înfloritor; **3.** (chim.) care pierde apa de cristalizare, transformîndu-se în pulbere: *săruri eflorescente.* [Din fr. *efflorescent*, lat. *efflorescens, -ntis*].

eflorescénţă, eflorescenţe f. **1.** (bot.) începutul înfloririi; îmbobocire; **2.** (fig.) înflorire, dezvoltare: *permitea metafizicii cea mai necontrolată şi mai arbitrară eflorescenţă.* BL.; **3.** (chim.) transformare în pulbere a unor săruri cristalizate prin pierderea apei; **4.** (med.) erupţie uşoară pe piele. [Din fr. *efflorescence*].

efluént, ~ţi, efluentă, ~e a. (tehn.) care iese dintr-o instalaţie: *lichid efluent.* [Din fr. *effluent*].

efluviu, efluvii n. **1.** emanaţie gazoasă produsă de anumite corpuri şi perceptibilă cu ajutorul mirosului; miasmă, parfum: *cade în voluptăţi olfactive la efluviile florale.* CĂL.; *efluvii de gaz;* (fig.) *omul stă continuu sub efluviile harului şi starea lui se înalţă, se îndumnezeieşte continuu.* STĂNIL.; **efluviu magnetic**, pretinsă emanaţie a fluidului magnetic; **2.** (fig.) curent, fluid. [Din lat. *effluvium*, fr. *effluve*].

eflúx, efluxuri n. scurgere dintr-o masă de fluid; (fig.) *lumina în chestiune este un eflux al substanţei divine.* BL. [Din it. *efflusso*].

efód, efoduri şi **efoade** n. tunică împodobită pe care o purtă preoţii evrei. [Din fr. *éphod*, gr. mod. *éphodos*].

éfor, efori m. **1.** (la vechii spartani) demnitar ales cu atribuţii de control; **2.** (înv.) membru în conducerea unei eforii; epitrop: *în faţă se puseseră jilţuri ... pentru cei trei efori.* PETR. [Din gr. mod. *éphoros*].

eforiál, ~i, eforială, ~e a. care ţine de efor; referitor la efor sau la eforie. [*Eforie* + *-al*].

eforát, eforate n. colegiu din Sparta antică alcătuit din cinci efori; instituţie reprezentată de acest colegiu. [Din fr. *éphorat*].

eforíe, eforii f. (înv.) **1.** consiliu de conducere al unei instituţii culturale sau spitaliceşti: *eforia spitalelor, şcoalelor;* **2.** sediul unui astfel de consiliu: *palatul eforiei;* **3.** funcţia de efor. [Din gr. mod. *eforeia*].

efórt, eforturi n. **1.** încordare a puterilor fizice sau intelectuale în vederea realizării a ceva: *să facem un mic efort de a ne apropia de subiectul nostru.* BL.; (p. ext.) *în studiul formelor, morfologia face cu totul alte eforturi.* BL.; **2.** desfăşurare a unei activităţi susţinute (pentru a realiza ceva): *cu un efort, am ocolit piaţa şi m-am înfundat în străzile întortocheate.* GHEŢIE; **3.** (fiz.) forţă interioară a unui corp. [Din fr. *effort*].

efractór, ~i, efractoáre m., f. infractor care a comis o spargere. [Din fr. *effracteur*].

efrácţie, efracţii f. 1. spargere făcută pentru a fura: *mişcarea degenerează în efracţie cu incendiere.* CĂL.; **prin efracţie**, violînd uşi, ferestre, încuietori etc.: *n-am de gînd să intru prin efracţie.* GHEŢIE; **2.** furt, jaf: *calul reprezintă un element din inventarul moşiei, putînd pieri prin boală ori efracţie.* CĂL.; (şi: (înv.) **efracţiúne**). [Din fr. *effraction*].

efracţiúne f. v. efracţie.

efrenát, ~ţi, efrenată, ~e a. lipsit de control, de frînă; fără măsură; nestăpînit. [Din fr. *effréné*].

efulgénţă, efulgenţe f. (livr.) strălucire. [Din lat. *effulgentia*].

efulgurá, efulgurez vb. (rar; tr.) a străluci; a lumina, a ilumina: *fiinţa divină efulgurează ... indivizi, cari sînt imagini vii ale întregului cosmos.* BL. [Din lat. *effulgurare*].

efulguráre, efulgurări f. (rar) faptul de a efulgura. [V. *efulgura*].

efulgurát, ~ţi, efulgurată, ~e a. (rar) strălucitor. [Din lat. *effulguratus*].

efulguráţie, efulguraţii f. strălucire, iluminare; sclipire, străfulgerare: *monadele ... sînt creaţii sau efulguraţii ale lui Dumnezeu.* BL.; (şi: **efulguraţiúne**). [Din lat. *effulguratio, -onis*].

efulguraţiúne f. v. efulguraţie.

efúzie f. v. efuziune.

efuziométru, efuziometre n. dispozitiv pentru determinarea densităţii gazelor. [Din fr. *effusiomètre*, germ. *Effusiometer*].

efuziúne, efuziuni f. **1.** difuziune a unui fluid (printr-un perete poros): *efuziunea sîngelui;* **2.** manifestare puternică a unor sentimente pozitive: *în literatura română am văzut efuziuni sentimentale pentru ţărănime sau viaţă ţărănească.* IBR.; **3.** revărsare a magmei vulcanice; **4.** (fig.) emanaţie, emisie: *nopţi, efuzii de parfume şi nuanţe.* BAC.; (şi: (rar) **efuzie**). [Din fr. *effusion*, lat. *effusio, -onis*, germ. *Effusion*].

efuzív, ~i, efuzivă, ~e a. vulcanic; **rocă efuzivă**, rocă vulcanică întărită la suprafaţa scoarţei terestre. [Din fr. *effusif*, germ. *effusiv*].

efuzór, efuzoare n. tub cu secţiune crescătoare pentru accelerarea scurgerii unui gaz. [De la *efuziune*].

egál, ~i, egală, ~e a. **1.** la fel cu altul ca valoare, întindere, cantitate etc.: *o decurie de tineri oacheşi, voinici, aproape egali la înălţime străbătu cîteva zile cartierele comerciale.* CĂL.; *greutăţi egale;* **fără egal**, neîntrecut, excepţional; (subst.) **de la egal la egal**, de pe aceeaşi poziţie, în condiţii de egalitate; **a fi la egal**, a avea acelaşi număr de puncte; **2.** (mat.) care are aceeaşi valoare în aceeaşi unitate de măsură; **3.** neschimbat, statornic, uniform, invariabil: *vocea cu care replică suna calmă şi egală.* GHEŢIE; *pas egal;* **4.** care ocupă aceeaşi ierarhie, care are acelaşi nivel, acelaşi grad: *naţionalismul vechi liberal ... se bizuia pe ideea juridică a egalei îndreptăţiri a fiecărei naţii.* CĂL.; **5.** care are aceleaşi drepturi şi datorii ca ceilalţi: *toţi sînt egali înaintea legii.* // adv. deopotrivă; la fel: *nu este partizan al conservatorilor români, declarînd că ambele partide sînt egal de rele.* IBR.; **a-i fi egal**, a-i fi indiferent. [Din fr. *égal*, germ. *egal*, lat. *aequalis*].

egalá, egalez vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a fi sau a face să fie la fel cu altul: *adîncimea lor nu e egalată decît de naivitatea lor.* BL.; *a egala părţile; nimic nu egala curajul său;* **2.** (sport; tr.) a ajunge la un număr egal de puncte ca cel obţinut de adversar. [Din fr. *égaler*].

egalábil, ~i, egalabilă, ~e a. care poate fi egalat. [Din fr. *égalable*].

egaláre, egalări f. acţiunea de a (se) egala. [V. *egala*].

egalát, ~ţi, egalată, ~e a. făcut sau devenit egal. [V. *egala*].

egalitár, ~i, egalitară, ~e a. **1.** referitor la egalitatea (politică) dintre oameni; bazat pe egalitatea dintre oameni: *au găsit şi în calitatea lor de istoriografi modul de a proiecta în trecut anume postulate ale sentimentului egalitar ce-i însufleţea.* BL.; **2.** care susţine egalitatea (civilă, politică, socială): *era foarte egalitar, dar avea părţi reacţionare.* IBR. [Din fr. *égalitaire*, germ. *egalitär*].

egalitarísm n. concepţie utopică care susţine ideea nivelării consumului şi condiţiilor individuale de viaţă. [Din fr. *égalitarisme*, germ. *Egalitarismus*].

egalitaríst, ~şti, egalitaristă, ~e a. care ţine de egalitarism, referitor la egalitarism. // m. adept al egalitarismului. [Din fr. *égalitariste*].

egalitáte, egalităţi f. **1.** faptul de a fi egal; stare a două sau mai multe lucruri egale între ele: *egalitatea dintre suprafeţele unor proprietăţi agricole;* **2.** (mat.) relaţia dintre două mărimi egale: *egalitatea a două proporţii;* **3.** situaţie în care oamenii au aceleaşi drepturi şi îndatoriri: *egalitatea este acolo numai unde legile nu recunosc nici într-un caz drept de naştere.* BOLLIAC; **4.** (sport) situaţie în care concu-

rențiii realizează același număr de puncte. [Din fr. *égalité*, germ. *Egalität*, lat. *aequalitas, -atis*].

egalizá, egalizez vb. (tr. și refl.) a face sau a deveni egal cu altceva. [Din fr. *égaliser*, germ. *egalisieren*].

egalizáre, egalizări f. acțiunea de a egaliza și rezultatul ei: *ținta ar fi ... egalizarea tuturor deosebirilor de temperatură.* EM. [V. *egaliza*].

egalizatór, ~i, egalizatoáre a. care egalizează, care produce sau determină egalizarea. // n. produs chimic care ajută la dispersia și fixarea coloranților. // m. **1.** (tehn.) dispozitiv care reglează presiunea apei, a aburului etc.; **2.** produs chimic folosit pentru vopsirea sau lăcuirea uniformă. [Din fr. *égalisateur*].

egalizór, egalizoare n. **1.** (tehn.) corector al caracteristicilor de frecvență ale unui sistem electroacustic; **2.** aparat electronic pentru reglarea intensității frecvențelor în radiofonie. [Din fr. *égaliseur*, engl. *equaliser*].

egeeán, ~eni, egeeană, ~ene a. referitor la locuitorii din jurul Mării Egee. [Din fr. *égéen*].

egemón a. v. **hegemon.**

egemónic a. v. **hegemonic.**

egemoníe f. v. **hegemonie.**

egemonizá vb. v. **hegemoniza.**

egeríe f. (livr.) **1.** femeie cu rol de consilier pe lîngă un bărbat sau un grup politic; **2.** inspiratoare a unui artist. [Din fr. *égérie;* cf. lat. *Egeria* n. pr.].

eghilét, eghileți m. șnur cu capetele îmbrăcate în metal, folosit ca podoabă la unele uniforme militare. [Din fr. *aiguillette*].

eghípt, eghipți m. (înv.) egiptean: *au îngrozit pre împăratul eghiptilor ce să pornisă asupra Sarrei cu fierbădzare.* DOS. [De la *Eghipt (=Egipt)* n. pr.].

eghipteán a. v. **egiptean.**

eghiptésc, ~și, eghipteáscă, ~ești a. (înv.) egiptean: *deaca oblici că mergea năroade cu mulțimea la sf[i]nția sa, l-au trimis ... la un oraș eghiptesc.* DOS. [*Eghipt (=Egipt)* n. pr. + *-esc*].

egídă, egide f. **1.** (mit.) scutul Minervei; **2.** ocrotire, protecție; sprijin, îndrumare; **sub egida ...,** sub patronajul, sub protecția cuiva: *societatea este o formă de conviețuire a indivizilor umani subt egida modului de a exista în orizontul misterului.* BL. [Din fr. *égide*, lat. *aegis, -idis*].

egipteán, ~eni, egipteană, ~ene a. care aparține Egiptului sau populației lui, referitor la Egipt sau la populația lui: *aici zice că sînt viță eghipteană și faraonească.* B.-DEL.; *femeile egiptene strigau.* OD. // m., f. **1.** persoană (originară) din Egipt: *v-au scos pre voi den pămîntul Eghipetului și dentru silnicii eghiptenilor.* BIBLIA; **2.** (înv.) nume dat țiganilor (considerați a fi originari din Egipt). // m. pl. **1.** popor hamitic care locuia în antichitate în Egipt: *egiptenii scriau cu hieroglife;* **2.** popor (care vorbește limba arabă) din Egipt: *egiptenii controlează Canalul de Suez.* // f. limbă din familia afro-asiatică ce s-a vorbit în Egipt. // f. pl. caractere moderne de literă, cu grosime uniformă și cu construcție aproape geometrică; (și: (înv.) **eghiptean**). [*Egipt* n. pr. + *-ean*].

egipteáncă, egiptence f. femeie (originară) din Egipt. [*Egiptean* + *-că*].

egiptológ, egiptologi m. cercetător care se ocupă cu egiptologia. [Din fr. *égyptologue*].

egiptológie f. ramură a orientalisticii care studiază istoria și cultura vechilor egipteni. [Din fr. *égyptologie*].

egipțiác, ~ci, egipțiacă, ~ce a. (rar) egiptean: *mitul egipțiac al osului plutind pe apa primordială.* CĂL. [Din it. *egiziaco*].

egipțiánă, egipțiene f. (mai ales la pl.) caracter de literă tipografică cu grosimea uniformă. [Din fr. *égyptienne*, germ. *Egyptienne*].

egirín n. silicat natural de sodiu și de fier. [Din fr. *égirine*].

eglendisí, eglendisesc vb. (înv.; refl.) a se distra, a petrece: *cum s-a eglindisit la bal, la curte.* NEGR.; *m-am englendisit de minune.* AL.; (și: **englindisi, englendisi**). [Din gr. mod. *eglentízo*].

eglindisí vb. v. **eglendisi.**

eglógă, egloge și (rar) **eglogi** f. poezie pastorală, bucolică: *lungile eglogi în care păstori cu nume arcadice ... își narează necazurile amoroase evocă o vîrstă de aur distinsă.* CĂL.; *eglogele lui Virgiliu.* [Din lat. *ecloga*, fr. *églogue*].

ego- element de compunere cu sensul „eu". [Lat. *ego*].

egocéntric, ~ci, egocentrică, ~ce a. care ține de egocentrism, referitor la egocentrism; bazat pe egocentrism: *mai pretinde omul să trăiască o mizerabilă viață egocentrică?* SAD. // m., f. persoană caracterizată prin egocentrism. [Din fr. *egocentrique*, germ. *egozentrisch, Egozentriker*].

egocentricitáte f. (rar) egocentrism. [*Egocentric* + *-itate*].

egocentrísm n. tendință de a raporta totul la propria persoană și la propriile interese. [Din fr. *égocentrisme*].

egofonie f. voce asemănătoare behăitului caprei, întîlnită în cazurile de isterie și de paralizie generală progresivă. [Din fr. *égophonie*].

egoísm n. preocupare exagerată pentru interesele proprii și nesocotire a intereselor altora: *oamenii sînt răi, în omenire predomină egoismul.* IBR. [Din fr. *égoïsme*, lat. *egoismus*, germ. *Egoismus*].

egoíst, ~ști, egoistă, ~e a. **1.** stăpînit de egoism; determinat de egoism: *interesele egoiste ale proprietarilor aduseră ruinarea acestor țări.* BĂLC.; (subst.) *i-am spus că el însuși este un egoist ș-un vanitos bolnav.* VLAH.; **2.** care denotă, care trădează egoism: *atitudine egoistă;* **3.** care ține de egoism, referitor la egoism: *doctrina aceasta a fost egoistă și a repugnat întotdeauna spiritelor generoase.* IBR. [Din fr. *égoïste*].

egoístic, ~ci, egoistică, ~ce a. (înv.) egoist: *era încheiată de o parte de interes egoistic și cu rezervațiuni mentale.* EM. [Din germ. *egoistisch*].

egolatríe f. supraestimare a valorii personale; adorare de sine. [*Ego-* + *-latrie*].

egolátru, ~i, egolatră, ~e a. **1.** stăpînit de egolatrie; **2.** care exprimă egolatrie, referitor la egolatrie: *poemele în proză ... voit grandilocvente și egolatre.* CĂL. [*Ego-* + *-latru*].

egomísm n. egoism absolut prin recunoașterea numai a propriului eu. [Din fr. *égomisme*].

egotísm n. atitudine individualistă cauzată de adorarea de sine; cult al eului; interes excesiv arătat propriei personalități; egolatrie; egocentrism: *Allan, cu tot acel egotism pretins filozofic, este odios.* CĂL. [Din fr. *égotisme*, germ. *Egotismus*].

egotíst, ~ști, egotistă, ~e a. (și subst.) stăpînit de egotism; determinat de egotism: *Eliade era un mesianic cețos și egotist, încredințat că vremile moderne îi datorau totul.* CĂL. [Din fr. *égotiste*].

egrasíe f. v. **igrasie.**

egrená, egrenez vb. (tr.) a separa semințele de firele de bumbac. [Din fr. *égrener*].

egrenáre, egrenări f. acțiunea de a egrena și rezultatul ei. [V. *egrena*].

egrenát n. faptul de a egrena. [V. *egrena*].

egresív, ~i, egresivă, ~e a. (lingv.) care indică o acțiune încheiată, terminată: *verb egresiv; locuțiune verbală egresivă.* [Din germ. *egressiv*].

egresiúne f. (livr.) ieșire. [Din lat. *egressio, -onis*].

egrétă, egrete f. **1.** mănunchi de pene folosit în trecut ca podoabă la pălării sau la chipie: *printre fum, prin ceață, egretele-albicioase.* ALEX.; **2.** podoabă din pietre prețioase dispuse în formă de buchet; **3.** pasăre migratoare de baltă, avînd pe spate un mănunchi de pene albe (*Egretta garzetta* și *alba*). [Din fr. *aigrette*].

egúmen, egumeni m. superior al unei mănăstiri de călugări; stareț: *a fost egumen pe la schituri.* COȘB.; *mă duc pe la egumen, la slujbă se gătește.* MAT. [Din gr. mod. *egúmenos*].

egumení, egumenesc vb. **1.** (refl.) a deveni egumen; **2.** (intr. și tr.) a conduce o mănăstire; a fi stareț, egumen: *au egumenit un an.* DOS.; *la Snagov ..., el egumenise ani îndelungi.* OD. [De la *egumen*].

egumeníe f. **1.** (rar) mănăstire; (p. restr.) organ de conducere dintr-o mănăstire: *porunci igumeniei să-i trimită pre Mariea astară.* DOS.; **2.** funcția de egumen; timpul în care cineva îndeplinește această funcție: *pururea să feriia de igumenie.* DOS. [*Egumen* + *-ie*].

egutáre f. îndepărtare a apei din cărbuni și din minereuri. [Din fr. *égouttage*].

egutór, egutoare n. dispozitiv care servește la stoarcerea apei din celuloză. [Din fr. *égouttoir*].

eh interj. exclamație care exprimă dispreț, dezamăgire, necaz etc. [Onomat.].

ehé interj. v. **ehei.**

ehehéi interj. v. **ehei.**

ehéi interj. exclamație care exprimă admirație, bucurie, nostalgie, evocarea unor fapte etc.: *ehei, diece, vulpoiul nu umblă de multe ori la pătul.* SAD.; (și: **ehe, ehehei, hehei**). [Onomat.].

ehídnă f. v. **echidnă.**

ehó n. v. **ecou.**

ei interj. **1.** exclamație care exprimă surprinderea sau mirarea: *ei, dar din greu mai adormisem!* CR.; *ei! cine a mai auzit?; ei bine!;* **2.** exclamație care exprimă sau întărește o întrebare: *ei, Harap-Alb, așa-i c-ai venit la vorbele mele?* CR.; **3.** exclamație care exprimă sau întărește o poruncă, un îndemn: *ei, du-te, du-te și las' să vedem.* CR.; *ei, Cătălin, acu-i acu, ca să-ți încerci norocul.* EM.; **4.** exclamație care indică neîncredere, trecerea la altă idee: *ei aș!;* **5.** exclamație care realizează trecerea de la o idee la alta: *ei, călțul meu, cînd ai și tu în ce năcaz am intrat!* CR. [Onomat.].

éider, eideri m. specie de rață sălbatică polară cu puf prețios (*Somateria mollisima*). [Din fr. *eider*, germ. *Eider*].

eidétic, ~ci, eidetică, ~ce a. **1.** care ține de eidetism; **2.** (psih.) care provine din imaginație; **3.** (livr.) care ține de esența lucrurilor, de semnificația lor; referitor la esența lucrurilor. [Din fr. *eidétique*, germ. *eidetisch*].

eidetísm n. (la copii) anomalie care constă în reprezentarea vie, aievea a celor văzute anterior. [Din fr. *eidétisme*].

eidofór, eidofoare n. instalație pentru proiecția imaginilor de televiziune pe ecran cinematografic. [Din fr. *eidophore*, engl. *eidofor*].

eifelián, ~eni, eifeliánă, ~ene a. și n. (care ține de, referitor la) primul etaj al devonianului mijlociu. [Din fr. *eifélien*].

einsteiniu [ainștáiniu] n. element transuranic artificial, cu numărul atomic 99. [Din fr. *einsteinium*, germ. *Einsteinium*].

eíra f. specie de pumă de mici dimensiuni, din America de Sud (*Herpailurus eyra*). [Din fr., engl. *eyra*].

eiusdem farinae [eiúsdem farínе] a. și adv. (de obicei iron.) de același soi; la fel. [Cuv. lat.].

ejaculă, ejaculez vb. (tr. și intr.) a elimina sperma. [Din fr. *éjaculer*].

ejaculáre, ejaculări f. acțiunea de a ejacula și rezultatul ei; ejaculație. [V. *ejacula*].

ejaculáție, ejaculații f. **1.** ejaculare; **2.** zvîrlire afară a sporilor din sporange. [Din fr. *éjaculation*, germ. *Ejakulation*].

ejectá, ejectez vb. (tr.) a elimina, a evacua (un lichid, un obiect etc.). [Din fr. *éjecter*].

ejectábil, ~i, ejectabilă, ~e a. care poate fi ejectat; **scaun ejectabil,** scaun de avion, care este proiectat în exterior în caz de primejdie. [Din fr. *éjectable*].

ejectáre, ejectări f. **1.** acțiunea de a ejecta; ejecție; **2.** eliminare automată dintr-o armă a tuburilor cartușelor trase; **3.** proiectare în exterior a scaunului pilotului, în caz de pericol. [V. *ejecta*].

ejéctor, ejectoare n. **1.** aparat sau dispozitiv care servește la evacuarea unui fluid; **2.** dispozitiv pentru scoaterea casetei la casetofoane. [Din fr. *éjecteur*].

ejécție, ejecții f. evacuare cu mare viteză a unui curent de fluid folosit pentru propulsie. [Din fr. *éjection*].

el, ei, ea, ele pron. pers. **1.** (la nominativ; înlocuiește numele persoanei sau lucrului despre care se vorbește): *de nu era el, te mîncam fript.* ISP; **2.** (după un predicat; realizează valoarea afectivă de întărire, repetînd subiectul exprimat prin substantiv): *mai face el țăranul și alte feluri de mîncări gustoase.* CR.; **3.** (familiar; la nominativ sg.) soț (respectiv, soție); **4.** (la genitiv, indică o posesie) *și încîlcit e părul lui negru.* EM.; **ale lui (ale ei), a)** lucrurile personale: *se îmbracă și se înarmează Ivan cu toate ale lui.* CR.; **b)** toanele, capriciile cuiva; felul de a fi al cuiva: *nu-l poți scoate din ale lui;* **5.** (la acuzativ; în forma **o**, cu valoare neutră) *cînd era de făcut treabă, o cam răream de pe-acasă.* CR. [Lat. *illum, illa*].

elaborá, elaborez vb. (tr.) **1.** a efectua operațiile necesare; a prelucra pentru a obține ceva; **2.** a realiza, a crea, a formula un text, o operă: *a fost elaborată și promulgată legea.* EM. [Din fr. *élaborer,* lat. *elaborare*].

elaboráre, elaborări f. acțiunea de a elabora și rezultatul ei. [V. *elabora*].

elaborát[1], elaborate n. **1.** lucrare, operă: *principiul de bază al logicii ... este un elaborat dificil și deosebit de ingenios al spiritului filosofic.* BL.; **2.** scriere. [Din germ. *Elaborat*].

elaborát[2], ~ți, elaborată, ~e a. **1.** care a căpătat o formă definitivă; întocmit, redactat: *lege elaborată;* **2.** (p. ext.) care trădează multă muncă, multă migală în realizare; **3.** (înv.) care este rezultatul unei elaborări. [V. *elabora*].

elaboráție, elaborații f. formulare (definitivă) a unui text; realizare, alcătuire, elaborare: *dialogul e stîngaci, elaborațiunea epică nulă.* CĂL.; (și: (înv.) **elaboraţiune**). [Din fr. *élaboration*].

elaboraţiúne f. v. **elaborație.**

eladeán, eladeeni m. (înv.) grec: *mai bine va strica eladenilor cu vrun vicleșug.* CANT. [*Elada* n. pr. + *-ean*].

elán[1], elani m. mamifer rumegător din ținuturile nordice, asemănător cu cerbul (*Alces alces*): *o purtăm la piept în punguțe de piele de elan.* SAD. [Din fr. *élan*].

elán[2], elanuri n. **1.** însuflețire, avînt, entuziasm: *desființarea elanurilor metafizice ar însemna o mutilare a ființei umane.* BL.; *într-un elan de generozitate;* **2.** (fig.) tendință, propensiune; năzuință, aspirație: *înălțarea este resimțită ca un elan spre cer.* BL.; **3.** (sport) complex de mișcări care ajută la efectuarea unei sărituri sau a unei aruncări. [Din fr. *élan,* germ. *Elan*].

eláND, elanzi m. antilopă africană de talie mare, cu coarnele drepte avînd coturi în elice (*Tragelaphus onyx* și *derbianus*). [Din fr. *éland*].

elanódic, elanodici m. arbitru la jocurile olimpice din antichitate. [Din gr. *hellanodíkes*].

elansá, elansez vb. (rar; refl.) a se avînta, a se repezi. [Din fr. *élancer*].

elansáre, elansări f. (rar) 1. faptul de a se elansa; avîntare, elan, precipitare; **2.** (fig.) aspirație, năzuință (către ceva). [V. *elansa*].

elansát, ~ți, elansată, ~e a. (rar) 1. suplu, svelt; **2.** (fig.) avîntat. [Din fr. *élancé*].

elástic, ~ci, elastică, ~ce a. **1.** care are elasticitate: *du-te de vezi ... canapelile acele elastice care te saltă cu plăcere.* AL.; **2.** (fig.) care este lipsit de rigiditate: *mentalitățile locale aveau să devină mai elastice.* BL.; **3.** mlădios, suplu; sprinten: *părăsea în mers elastic apartamentul.* GHEȚIE.; (adv.) *a sărit în picioare, elastic și dintr-o singură mișcare.* IBR. // n. țesătură, șiret, panglică etc. în care sînt introduse fire de cauciuc. [Din fr. *élastique,* lat. *elasticus,* germ. *elastisch, Elastik*].

elasticitáte f. proprietate a unor corpuri sau substanțe de a reveni la forma și volumul inițial, după ce încetează cauza care le-a produs o modificare: *vrînd să sporești peste măsură elasticitatea unui fir, i-o poți compromite.* CAR.; (fig.) *adaptabilitatea unei specii are margini, adică un coeficient de elasticitate, peste care nu se trece.* BL. [Din fr. *élasticité,* lat. *elasticitas, -atis,* germ. *Elastizität*].

elasticizáre, elasticizări f. (rar) faptul de a deveni lipsit de rigiditate, de intransigență; flexibilitate: *paralel cu înflorirea studiilor istorice și cu o elasticizare a sensibilității stilistice europene, însăși ideea de stil a evoluat.* BL. [*Elastic* + *-izare*].

elastínă f. substanță organică elastică ce intră în compoziția tendoanelor, vaselor sangvine, pielii etc. [Din fr. *élastine*].

elastóm, elastoame n. (med.) tumoare benignă, compusă din țesut elastic. [Din fr. *élastome*].

elastomér, elastomeri m. polimer sintetic cu proprietăți plastice și elastice. [Din fr. *élastomère,* germ. *Elastomer*].

elateríd, elateride n. (la pl.) familie de coleoptere cu corpul alungit și scorțos; (și la sg.) insectă din această familie. [Din fr. *élatérides*].

elatív n. caz locativ orientat care exprimă limita inițială interioară (ex. *iese din cameră*): *elativul nu există în română la nivel morfologic.* [Din fr. *élatif,* germ. *Elativ*].

elcíu, elcii m. (înv.) trimis al unui stat străin; consul. [Din turc. *elč*].

elcován, elcovani m. (înv.) pasăre care trăiește pe țărmul mărilor, cu zborul rapid: *mai repede decît elcovani pe-ntinsa Marmara.* AL. [Din turc. *yel kovan* „care alungă vîntul"].

eldorádo n. țară imaginară (din America de Sud) pe care spaniolii o credeau plină de bogății (în primul rînd de aur). [Din fr., sp. *eldorado*].

eleagnacée, eleagnacee f. (la pl.) familie de arbori și de arbuști cu solzi bruni sau argintii pe părțile aeriene; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *éléagnacées*].

eleát, ~ți, eleată, ~e a. care ține de sistemul filozofic dezvoltat în antichitate (de Zenon, Parmenide și alții) în orașul grecesc Elea; referitor la această filozofie: *din gîndirea eleată foarte prețioase învățăminte au trecut în gîndirea platonică.* BL.; *școala eleată.* // m. filozof care adoptă acest sistem: *eleații au descoperit contradicțiile logice.* BL. [Din lat. *Eleatus,* germ. *Eleate*].

eleátic, ~ci, eleatică, ~ce a. care ține de eleatism, de filozofia eleată, referitor la această filozofie: *nu vom insista asupra tuturor argumentelor eleatice.* BL. [Din lat. *eleaticus,* fr. *éléatique,* germ. *eleatisch*].

eleatísm n. **1.** doctrină filozofică dezvoltată în Grecia antică, ai cărei reprezentanți susțineau unitatea, imobilitatea și imuabilitatea existenței: *eleatismul înseamnă o transpunere a empiriei în categorii.* BL.; **2.** mod de a concepe lumea în spiritul acestei doctrine. [Din fr. *éléatisme,* germ. *Eleatismus*].

elebór, elebori m. (bot.) spînz (*Helleborus purpurescens* sau *odorus*). [Din fr. *ellébore*].

electív, ~i, electivă, ~e a. **1.** numit de electori: *rege electiv;* **2.** bazat pe alegeri: *funcții elective;* **3.** compus din alegători; care are dreptul de a alege: *adunare electivă.* [Din fr. *électif,* lat. *electivus,* germ. *elektiv*].

electivitáte f. starea sau însușirea de a fi electiv: *acuma au de gînd să mai scoată la maidan alt moft, decentralizarea și electivitatea funcționarilor publici.* EM. [Din fr. *électivité*].

electór, electori m. 1. (în Germania feudală; și adj.) principe care făcea parte din colegiul care alegea împăratul; **2.** persoană care are mandat din partea unui grup pentru a participa la alegeri. [Din fr. *électeur,* germ. *Elektor,* lat. *elector, -oris*].

electorál, ~i, electorală, ~e a. care ține de alegeri, referitor la alegeri: *am vorbit în ziarul nostru de modificarea legii electorale.* EM.; *comitet electoral; liste electorale;* **colegiu electoral,** v. **colegiu.** [Din fr. *électoral*].

electorát, electorate n. **1.** demnitatea și funcția de elector (în Germania feudală); **2.** teritoriu supus unui prinț elector: *electoratul de Hessa;* **3.** totalitate a alegătorilor care participă la alegeri: *cucerirea unui anumit segment al electoratului.* D. [Din fr. *électorat,* germ. *Elektorat*].

electrét, electreți m. material care prezintă polarizație electrică permanentă la temperatura ambiantă. [Din fr. *électret*].

eléctric, ~ci, electrică, ~ce a. **1.** care produce electricitate: *generator electric;* **2.** care funcționează cu electricitate: *întunericul se îndesise, lămpile electrice balansau deasupra străzii.* GHEȚIE; *bărbații sparg podul să treacă lumina electrică.* VIERU; *bec electric;* **scînteie electrică,** v. **scînteie; descărcare electrică,** v. **descărcare; scaun electric,** v. **scaun; siguranță electrică,** v. **siguranță;** (adv.) *orașul luminat electric dădea fiori de nebunie.* BAC.; **3.** referitor la electricitate, care aparține electricității: *mai înainte el se dedicase și cercetării fenomenelor electrice.* BL.; **curent electric,** electricitate; **energie electrică,** energie proprie cîmpurilor generate de prezența electricității; **centrală electrică,** centrală care produce electricitate. [Din fr. *électrique,* lat. *electricus,* germ. *elektrisch*].

electrician, electricieni m. (și adj.) persoană specializată în lucrări de construcție, instalare și reparare a mașinilor, aparatelor și instalațiilor electrice. [Din fr. *électricien*].

electricitáte f. **1.** mărime scalară care caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul lui un cîmp în care se mișcă electronii sau de a fi acționat cînd se află în cîmpul altui corp; sarcină electrică: *electricitatea se măsoară în coulombi;* **2.** totalitate a fenomenelor produse de prezența sau de mișcarea electronilor (prin conductori): *e un aparat pentru producerea unor cantități mai mari de electricitate prin frecare.* EM.; *telegraful, telefonul, lumina electrică și galvanoplastia erau principalele aplicații ale electricității;* **3.** curent electric; lumină electrică; **4.** ramură a fizicii care studiază fenomenele electrice. [Din fr. *électricité,* lat. *electricitas, -atis,* germ. *Elektrizität*].

electrificá, electrífic vb. (tr.) a introduce folosirea energiei electrice. [Din fr. *électrifier,* germ. *elektrifizieren*].

electrificáre, electrificări f. acțiunea de a electrifica și rezultatul ei. [V. *electrifica;* cf. fr. *électrification*].

electrificát, ~ți, electrificată, ~e a. dotat cu energie electrică. [V. *electrifica*].

electrizá, electrizez vb. (tr.) **1.** a încărca cu electricitate; a da unui corp proprietăți electrice: *am electrizat ... un glob de metal așezat pe-un picior de sticlă.* EM.; **2.** (fig.) a produce asupra cuiva o impresie puternică (și bruscă): *a electriza o adunare.* [Din fr. *électriser,* germ. *elektrizieren*].

electrizábil, ~i, electrizabilă, ~e a. care poate fi electrizat. [Din fr. *électrisable*].

electrizánt, ~ți, electrizantă, ~e a. **1.** care electrizează; **2.** (fig.) care exaltă, care provoacă un mare entuziasm. [Din fr. *électrisant*].

electrizáre, electrizări f. acțiunea de a electriza și rezultatul ei. [V. *electriza*].

electrizát, ~ți, electrizată, ~e a. **1.** care a fost supus electrizării; **2.** (fig.) entuziasmat, înflăcărat, animat: *pe loc ambele cete aprins electrizate scot paloșele-n soare.* AL. [V. *electriza*].

electro- element de compunere cu semnificația „electric", care servește îndeosebi la formarea unor substantive. [Din fr. *électro-,* germ. *elektro-*].

electroacústică f. ramură a acusticii care studiază transformarea oscilațiilor acustice în oscilații electromagnetice și invers. [Din fr. *électro-acoustique,* germ. *Elektroakustik*].

electroanalíză, electroanalize f. totalitate a metodelor electrochimice folosite în analizele chimice cantitative. [Din germ. *Elektroanalyse,* fr. *électro-analyse*].

electrobúz, electrobuze n. autovehicul acționat de un motor electric alimentat de un acumulator propriu. [Din germ. *Elektrobus,* fr. *électrobus*].

electrocár, electrocare n. cărucior acționat de un motor electric cu acumulator. [*Electro-* + *car*].

electrocardiografíe, electrocardiografii f. înregistrare grafică a tensiunii curenților electrici care însoțesc activitatea musculară a inimii. [Din fr. *électrocardiographie*].

electrocardiográmă, electrocardiograme f. diagramă care înregistrează tensiunea curenților electrici ce însoțesc activitatea musculară a inimii. [Din fr. *électrocardiogramme*].

electrocardioscóp, electrocardioscoape n. (med.) aparat pentru proiectarea electrocardiogramei pe un ecran. [Din fr. *électrocardioscope*].

electrocásnic, ~ci, electrocasnică, ~ce a. care este folosit în gospodărie și acționat electric: *aparate electrocasnice.* [*Electro-* + *casnic*].

electrocautér, electrocautere n. cauter care se aduce la incandescență cu ajutorul curentului electric. [Din fr. *électrocautère*].

electrocauterizá, electrocauterizez vb. (tr.) a cauteriza cu ajutorul electrocauterului. [Din fr. *électrocautériser*].

electrocauterizáre, electrocauterizări f. acțiunea de a electrocauteriza. [V. *electrocauteriza*].

electrocauterizát, ~ți, electrocauterizată, ~e a. cauterizat cu ajutorul electrocauterului. [V. *electrocauteriza*].

electrochímic, ~ci, electrochimică, ~ce a. care aparține electrochimiei, referitor la electrochimie. [Din fr. *électrochimique*].

electrochimíe f. ramură a chimiei care studiază procesele chimice produse sub acțiunea curentului electric și fenomenele electrice produse de procese chimice. [Din fr. *électrochimie*].

electrocinétic, ~ci, electrocinetică, ~ce a. referitor la stările și la fenomenele staționare din conductoarele electrice parcurse de curenți. [Din fr. *électrocinétique,* germ. *elektrokinetisch*].

electrocutá, electrocutez vb. (tr. și refl.) a ucide sau a muri prin curent electric. [Din fr. *électrocuter*].

electrocutáre, electrocutări f. faptul de a (se) electrocuta. [V. *electrocuta*].

electród, electrozi m. **1.** conductor prin care intră sau iese curentul electric dintr-un mediu în altul; **2.** (med.) conductor utilizat pentru captarea biocurenților sau în electroterapie; **3.** tijă de metal aliat cu care se realizează asamblarea sau tăierea cu aparatul electric de sudură. [Din fr. *électrode,* germ. *Elektrode*].

electrodializá, electrodializez f. dializă produsă sub acțiunea unei diferențe de potențial electric. [Din fr. *électrodyalise,* germ. *Elektrodyalise*].

electrodinăm, electrodinamuri n. mașină care produce curent electric. [*Electro-* + *dinam*].

electrodinámic, ~ci, electrodinamică, ~ce a. **1.** care ține de fenomenul electromagnetic, referitor la stările și la fenomenele legate de prezența câmpului electromagnetic: *cunoștințele teoretice ale fizicii sînt enorm lărgite prin deschiderea legilor electrodinamice.* BL.; **2.** care se bazează pe fenomenele electromagnetice: *mușchiul e o mașină electrodinamică.* EM. [Din fr. *électrodynamique,* germ. *elektrodynamisch*].

electrodinámică f. ramură a fizicii care studiază fenomenele legate de acțiunile dintre curenții electrici și inducția electromagnetică. [Din fr. *électrodynamique,* germ. *Elektrodynamik*].

electroencefalografíe, electroencefalografii f. studiere a activității electrice a creierului prin înregistrarea, sub formă de unde, a curenților corespunzători acestei activități. [Din fr. *électro-encéphalographie*].

electroencefalográmă, electroencefalograme f. diagramă a activității electrice a creierului. [Din fr. *électro-encéphalogramme*].

electroenergétic, ~ci, electroenergetică, ~ce a. care ține de energia electrică, referitor la energia electrică. [Din fr. *électro-énergétique*].

electrofiziologíe f. studiu al manifestărilor electrice ale organelor interne și ale țesuturilor. [Din fr. *électrophisiologie*].

electrofón, ~i, electrofonă, ~e a. care transformă oscilațiile electrice în sunete. // n. (pl. electrofoane) (rar) picup. [Din fr. *électrophone*].

electrofór, electrofoare n. aparat cu ajutorul căruia se produce electricitate prin influență. [Din fr. *électrophore,* germ. *Elektrophor*].

electroforéză, electroforeze f. deplasare spre electrozi a particulelor dintr-o soluție coloidală sub acțiunea cîmpului electric. [Din fr. *électrophorèse*].

electrogén, ~i, electrogenă, ~e a. care produce energie electrică prin transformarea altei forme de energie. [Din fr. *électrogène*].

electrográf, electrografe n. aparat pentru analiza cantitativă a metalelor, a aliajelor și a minereurilor. [Din fr. *électrographe*].

electrografíe, electrografii f. investigare a organismelor vii cu ajutorul curentului electric. [Din engl. *electrography*].

electroizolánt, ~ți, electroizolantă, ~e a. și m. (material) care izolează din punct de vedere electric. [Din fr. *électro-isolant*].

electrolít, electroliți m. compus chimic care poate fi descompus prin acțiunea unui curent electric. [Din fr. *électrolyte,* germ. *Elektrolyt*].

electrolític, ~ci, electrolitică, ~ce a. referitor la electroliză; folosit la electroliză; produs prin electroliză. [Din fr. *électrolytique,* germ. *elektrolytisch*].

electrolíză, electrolize f. descompunere a unui electrolit cu ajutorul curentului electric. [Din fr. *électrolyse,* germ. *Elektrolyse*].

electrolizór, electrolizoare n. aparat pentru obținerea unor produse chimice prin electroliză. [Din fr. *électroliseur,* germ. *Elektrolyseur*].

electromagnét, electromagneți m. corp din fier magnetizat temporar cu ajutorul unei bobine străbătute de un curent electric. [Din germ. *Elektromagnet*].

electromagnétic, ~ci, electromagnetică, ~ce a. referitor la electromagnetism, bazat pe electromagnetism: *procesul seamănă cu fenomenul autoinducțiunii electromagnetice.* BL. [Din fr. *électromagnétique,* germ. *elektromagnetisch*].

electromagnetísm n. **1.** totalitate a fenomenelor de acțiune și interacțiune între corpurile străbătute de curenți electrici sau între acestea și magneți; **2.** ramură a fizicii care studiază aceste fenomene. [Din fr. *électromagnetisme,* germ. *Elektromagnetismus*].

electromecánic, ~ci, electromecanică, ~ce a. care ține de electromecanică, referitor la electromecanică. [Din fr. *électromecanique,* germ. *elektromechanisch*].

electromecánică f. ramură a ingineriei care studiază aplicațiile tehnice ale electricității, ale termodinamicii și mecanicii. [Din fr. *électromécanique*].

electrometalúrgic, ~ci, electrometalurgică, ~ce a. care ține de electrometalurgie, referitor la electrometalurgie. [Din fr. *électrométallurgique*].

electrometalurgíe f. ramură a metalurgiei care folosește procedee electrolitice sau electrotermice. [Din fr. *électrométallurgie*].

electrometalurgíst, electrometalurgiști m. specialist în electrometalurgie. [Din fr. *électrométallurgist*].

electrométric, ~ci, electrometrică, ~ce a. care ține de electrometrie, referitor la electrometrie. [Din fr. *électrométrique*].

electrometríe f. **1.** secțiune a fizicii care se ocupă cu studiul măsurilor electrice cu ajutorul electrometrului; **2.** ansamblu de metode de analize chimice cantitative care folosesc ca indicator variația potențialului electric pentru a determina sfîrșitul reacției. [Din fr. *électrométrie*].

electrométru, electrometre n. instrument electrostatic pentru măsurarea diferențelor de potențial electric. [Din fr. *électromètre,* germ. *Elektrometer*].

electromiográf, electromiografe n. aparat cu ajutorul căruia se realizează electromiografia. [Din fr. *électromyographe*].

electromiografíe, electromiografii f. înregistrare a contracțiilor mușchilor scheletici. [Din fr. *électromyographie*].

electromobíl, electromobile n. automobil cu motor electric. [Din germ. *Elektromobil,* fr. *électromobile*].

electromotór, ~i, electromotoáre a. care poate produce curent electric; **tensiune** (sau **forță**) **electromotoare,** tensiune electrică la bornele unui generator cînd circuitul exterior este deschis. // n. motor acționat de curent electric. [Din fr. *électromoteur,* germ. *Elektromotor*].

electrón, electroni m. particulă elementară cu sarcină negativă, care intră în componența atomilor: *atomul e alcătuit dintr-un centru protonic și dintr-un stol de electroni.* BL. [Din fr. *électron,* germ. *Elektron*].

electronarcóză, electronarcoze f. (med.) narcoză produsă prin acțiunea curentului electric asupra creierului. [Din fr. *électronarcose,* germ. *Elektronarkose*].

electronavigáție f. navigație de coastă cu ajutorul aparatelor electrice speciale. [Din fr. *électronavigation*].

electronegatív, ~i, electronegativă, ~e a. (despre elemente chimice) ai cărui atomi captează electroni, devenind ioni negativi. [Din fr. *électronégatif*].

electrónic, ~ci, electronică, ~ce a. referitor la electroni sau la electronică; bazat pe electroni. [Din fr. *électronique,* germ. *elektronisch*].

electrónică f. **1.** ramură a fizicii care studiază particulele încărcate electric; **2.** ramură a electrotehnicii care studiază aplicațiile practice ale fenomenelor electromagnetice. [Din fr. *électronique,* germ. *Elektronik*].

electroníst, electroniști m. (și a.) specialist în electronică. [Cf. it. *elettronista*].

electronizá, electronizez vb. (tr.) a dota cu mijloace electronice. [De la *electronică*].

electronizáre f. acțiunea de a electroniza și rezultatul ei. [V. *electroniza*].

electronizát, ~ți, electronizată, ~e a. dotat cu mijloace electronice. [V. *electroniza*].

electronográf, electronografe n. (med.) aparat pentru realizarea electronografiilor. [Din fr. *électronographe*].

electronografíe, electronografii f. (med.) **1.** investigare a cîmpurilor electrice din corpul uman și a modificării acestora, în condiții de boală; **2.** (concr.) imagine a cîmpurilor electrice din corpul uman; clișeu cu această imagine. [Din engl. *electronography*].

electronvólt, electronvolți m. unitate de măsură a energiei, egală cu energia unui electron accelerat la o diferență de potențial de un volt; (prescurtat: eV). [Din fr. *électron-volt*].

electroóptic, ~ci, electrooptică, ~ce a. care cuprinde o parte electrică și una optică. // f. teoria electromagnetică a luminii. [Din fr. *électro-optique*].

electroosmóză f. trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă sub acțiunea unei diferențe de potențial electric dintre cele două fețe ale membranei. [Din fr. *électro-osmoze*].

electropozitív, ~i, electropozitivă, ~e a. ai cărui atomi cedează cu ușurință electroni, devenind ioni pozitivi: *elemente chimice electropozitive.* [Din fr. *électropositif*].

electropozitivitáte f. (fiz.) proprietate a elementelor chimice de a fi electropozitive. [Din fr. *électropositivité*].

electroscóp, electroscoape n. aparat cu care se constată prezenţa electricităţii în corpuri: *au produs repartiţie în corpul de metal al electroscopului.* EM. [Din fr. ***électroscope***].

electroscópic, ~ci, electroscopică, ~ce a. care ţine de electroscopie, referitor la electroscopie. [Din fr. ***électroscopique***].

electroscopíe f. disciplină care se ocupă cu studiul electroscoapelor şi al aplicaţiilor lor. [Din fr. ***électroscopie***].

electrostátic, ~ci, electrostatică, ~ce a. care ţine de sarcinile electrice aflate în stare de repaus, referitor la asemenea sarcini; **maşină electrostatică,** generator electric care se bazează pe fenomenul de electrizare. // f. ramură a fizicii care studiază interacţiunile dintre sarcinile electrice aflate în repaus. [Din fr. ***électrostatique,*** germ. ***elektrostatisch, Elektrostatik***].

electroşóc, electroşocuri n. (med.) metodă de tratament care constă în trecerea curentului electric prin creier. [Din fr. ***électrochoque***].

electrotéhnic, ~ci, electrotehnică, ~ce a. referitor la aplicaţiile tehnice ale fenomenelor electrice şi magnetice; care ţine de aceste aplicaţii: *avem o balerină admirabilă, care e bobinatoare într-o întreprindere electrotehnică.* CĂL. // f. ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicaţiile fenomenelor electrice şi magnetice. [Din fr. ***électro-technique,*** germ. ***elektrotechnisch, Elektrotechnik***].

electroterăpic, ~ci, electroterapică, ~ce a. care ţine de electroterapie, referitor la electroterapie. [Din fr. ***électrothérapique***].

electroterapíe f. tratament medical bazat pe acţiunea curentului electric asupra organismului. [Din fr. ***électrothérapie***].

electrotérmic, ~ci, electrotermică, ~ce a. care aparţine electrotermiei, referitor la electrotermie. [Din fr. ***électrothermique,*** germ. ***elektrothermisch***].

electrotermíe f. parte a electrotehnicii care se ocupă cu utilizarea energiei electromagnetice pentru obţinerea căldurii. [Din fr. ***électrothermie,*** germ. ***elektrothermie***].

electrotípic, ~ci, electrotipică, ~ce a. referitor la electrotipie; executat prin electrotipie. [Din fr. ***électrotypique***].

electrotipíe f. reproducere prin electroliză a gravurilor. [Din fr. ***électrotypie***].

electrotomíe, electrotomii f. (med.) secţionare a ţesuturilor cu ajutorul curenţilor electrici. [Din germ. ***Elektrotomie***].

electrotónus n. modificare a excitabilităţii unui ţesut viu (nerv sau muşchi) în timpul trecerii prin el a unui curent electric continuu. [Din fr. ***électrotonus***].

electrotropísm n. orientare a organismelor sub influenţa curentului electric. [Din fr. ***électrotropisme***].

electrovalénţă, electrovalenţe f. legătură chimică între ioni cu sarcini electrice de semn contrar. [Din fr. ***électrovalence***].

eléctrum n. aur nativ care conţine o mare cantitate de argint, maleabil şi ductil. [Din fr. ***électrum,*** germ. ***Elektrum***].

electúar n. produs farmaceutic preparat prin amestecarea unei pudre cu miere de albine. [Din fr. ***électuaire***].

elécţie f. v. **elecţiune.**

elecţiúne, elecţiuni f. (înv.) alegere; (şi: **elecţie**). [Din fr. ***élection,*** lat. ***electio, -onis***].

elefánt, elefanţi m. **1.** mamifer foarte mare, cu pielea groasă, cu nasul în formă de trompă şi cu colţi mari de fildeş, care trăieşte în junglele asiatice (*Elephas maximus*) şi africane (*Loxodonta africana*): *elefantul ţi se părea purece pe lîngă acest cucoş.* CR.; **a avea memorie de elefant,** a reţine totul şi pentru mult timp; a avea memorie foarte bună; **cimitirul elefanţilor,** v. **cimitir; 2.** (compus) **elefant-de-mare,** mamifer carnivor din ordinul pinipedelor care prezintă o proeminenţă pe maxilarul superior şi trăieşte în zonele polare ale Oceanului Pacific (*Macrorhinus leonimus*); **3.** (fig.) persoană înaintată în vîrstă care se cramponează de o funcţie. [Din fr. ***éléphant,*** lat. ***elephantus***].

elefantésc, ~şti, elefantească, ~şti a. (fam.) gigantic, uriaş, enorm. [Din fr. ***éléphantesque***].

elefantiázic, ~ci, elefantiazică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de elefantiazis. [Din fr. ***éléphantiasique***].

elefantiázis n. boală caracterizată prin dezvoltarea exagerată a unor părţi ale corpului. [Din fr. ***éléphantiasis,*** lat. ***elephantiasis***].

elefántic, ~ci, elefantică, ~ce a. **1.** care aparţine elefantului, referitor la elefant; **2.** de dimensiuni foarte mari. [Din fr. ***éléphantique,*** lat. ***elephanticus***].

elefantín, ~i, elefantină, ~e a. care seamănă cu elefantul; propriu elefantului. [Din fr. ***éléphantin***].

elegánt, ~ţi, elegantă, ~e a. **1.** frumos, făcut cu gust: *ce frumos şal! ... – tare-i elegant!* AL.; *rochie elegantă;* **2.** îmbrăcat cu gust: *nici un domn elegant nu mai coboară ca altădată.* BAC.; *bărbat elegant;* (subst.) *nice să cunosc pe din afară, de pe porturi, precum eleganţii.* B.-DEL.; **3.** armonios, plin de gust, plăcut: *îndată venea dialogul elegant, fără pretenţie şi natural.* NEGR.; *purtare elegantă;* (adv.) *articolele au farmecul limbii patriarhale în care înoată elegant fineţele gîndirii moderne.* CĂL.; **4.** (fig.) plin de tact, lipsit de brutalitate. [Din fr. ***élégant,*** lat. ***elegans, -ntis,*** germ. ***elegant, Elegant***].

elegánţă f. **1.** calitatea de a fi elegant: *iarna-i aducea aminte ... de splendoarea şi agitaţia balurilor, de eleganţa rochiilor.* VLAH.; **2.** distincţie în atitudine, în maniere. [Din fr. ***élégance,*** lat. ***elegantia,*** germ. ***Eleganz***].

elegíac, ~ci, elegiacă, ~ce a. **1.** care ţine de elegie, referitor la elegie; care are caractere de elegie: *o frumoasă cantonetă de ton elegiac.* OD.; *gen elegiac;* **2.** (p. ext.) trist, melancolic, jalnic: *aci meditaţia e totală dialectică; cursul resemnat şi inexorabil are vibraţii elegiace.* CĂL.; (subst.) *el e un elegiac, dar cu plînsul smălţuit şi mătăsos ca al japonezilor.* CĂL.; (adv.) *are nostalgia Americii şi într-o bună zi porneşte, excortat la gară elegiac de toată familia.* CĂL.; **3.** care scrie elegii: *poet elegiac.* [Din fr. ***élégiaque,*** lat. ***elegiacus***].

elegíe, elegii f. **1.** poezie lirică în care se exprimă melancolie, tristeţe, jale; plîngere, jeluire: *elegiile sînt tot cîntece de iubire.* IBR.; **2.** compoziţie muzicală cu caracter melancolic, trist: *introduce primul în elegiile sale clavirul răsunător.* CĂL.; (fig.) *vîntul, încremenit pe creştetul înalt al pădurilor, nu-şi mai cînta frunzelor eterna sa elegie.* HOGAŞ. [Din fr. ***élégie,*** lat. ***elegia,*** germ. ***Elegie***].

eléi interj. (pop.) **1.** exclamaţie care exprimă o mirare; **2.** exclamaţie cu care se interpelează ascultătorul: *elei, soro! elei, frate!* AL.; *elei, soro, cum îmi vine şalul de pe ochi să-l scot.* VIERU. [Onomat.].

eleméntt, elemente n. **1.** parte componentă a unui lucru, a unui întreg: *elementele constitutive ale vieţii lui sufleteşti.* EM.; *oxigenul şi hidrogenul sînt elementele apei;* **2.** piesă sau ansamblu de piese al unei construcţii, avînd un rol determinant: *cupola, ca element arhitectonic al unei clădiri cultice, vine desigur din Răsărit.* BL.; **3.** (chim.) substanţă simplă formată dintr-o singură specie de atomi (ca aurul, argintul, oxigenul): *Lavoisier descompuse o substanţă chimică în elementele sale, prin analiză.* BL.; **4.** mediu în care trăieşte o fiinţă: *chiar un păstrăv adus la ţărm are şanse să se mai întoarcă în elementul lui.* SAD.; *elementul peştelui este apa;* **5.** (fig.) mediu în care se simte bine cineva: *se simţea în elementul său;* **6.** persoană care face parte dintr-o colectivitate: *tînărul intelectual se simte atras de elementele progresiste.* SAD.; **7.** fenomen al naturii care se manifestă ca o forţă puternică: *acest cuceritor a fost învins de elemente;* **8.** pilă electrică, celulă a unei pile electrice; **9.** (mai ales la pl.) principiu de bază, noţiune fundamentală: *elemente de geografie.* [Din lat. ***elementum,*** fr. ***élément,*** germ. ***Element***].

elementár, ~i, elementară, ~e a. **1.** care are statutul de element; care ţine de natură şi de fenomenele ei: *corp elementar; forţă elementară;* (subst. n.) *elementarul, spre care aspiră imaginaţia şi gîndirea indică, apare tot mai golit de tot ce este aspect sensibil şi concret.* BL.; **2.** de bază, esenţial, fundamental: *regulile elementare ale politeţii;* (subst. n.) *nu poţi deveni un bun specialist în oricare domeniu, dacă nu ştii elementarul – să te exprimi corect în limba ta.* CF.; **3.** care cuprinde elementele, noţiunile de bază: *chimie elementară;* **4.** care reprezintă prima treaptă, primul nivel: *după învăţăturile elementare, Iancu fu trimes la Viena.* CĂL.; *învăţămînt elementar;* **5.** puţin complicat, simplu, uşor: *adevăr elementar.* [Din fr. ***élémentaire,*** lat. ***elementarius,*** germ. ***elementar***].

elementarítate f. caracterul a ceea ce este elementar, simplu; însuşirea de a fi elementar; simplitate: *de aci va ieşi o anume superficialitate didactică, o elementaritate a spiritului.* CĂL. [Din it. ***elementarità***].

elementarizá, elementarizez vb. (rar; tr.) a simplifica. [*Elementar* + *-iza*].

elementarizánt, ~ţi, elementarizantă, ~e a. (rar) referitor la elemente, la părţile elementare, simplificator: *în schematismul lucrurilor, redate potrivit modului stihial sau elementarizant, se oglindeşte astfel mai mult o statică sau o dinamică universală.* BL. [*Elementariza* + *-ant*].

elementarizáre, elementarizări f. (rar) descompunere, divizare în elemente; reducere la ceea ce este elementar; simplificare: *îşi închipuie că ajung la transcendenţă prin elementarizarea lucrurilor.* BL. [V. ***elementariza***].

elementarizát, ~ţi, elementarizată, ~e a. simplificat, redus la statutul de element: *la inzi, antropomorfismul ... se exprimă ... în forme umane elementarizate, ca să ilustreze mari puteri impersonale.* BL. [V. ***elementariza***].

elén, ~i, elenă, ~e a. care aparţine Greciei antice sau populaţiei ei, referitor la Grecia antică sau la populaţia ei: *întemeiaţi pe însemnarea istoricului elin.* OD. // f. (în forma **elină**) limba greacă veche: *mă învăţau elina şi latina.* SAD. // m., f. persoană (originară) din Grecia antică: *acea înţeleasesă toţi iudeii şi elinii, cîţi vria întru Efesu, şi năpădi frică spre toţi ei.* COD.VOR.; (şi: **elin**). [Din gr. mod. ***Hellen,*** lat. ***Hellenes***].

elénic, ~ci, elenică, ~ce a. elen: *este o femeie plină de graţie: figură elenică măslinie, sprincene arcuite.* CĂL. // f. limba greacă veche: *ştiind bine elinica, a tradus foarte lăudabil odele lui Anacreon.* CĂL.; (şi: **elinic**). [Din fr. ***hellénique,*** gr. ***hellenikós***].

elenísm, elenisme n. **1.** cuvînt sau expresie grecească; **2.** totalitate a valorilor spirituale ale poporului grec: *caracteristic pentru elenism e înainte de orice turburătorul amestec de curente spirituale.* BL.; **3.** etapă în istoria şi civilizaţia societăţii antice cuprinsă între epoca cuceririlor lui Alexandru Macedon şi căderea imperiului acestuia sub stăpînire romană; (şi: **helenism**). [Din fr. ***hellénisme,*** germ. ***Hellenismus***].

eleníst, elenişti m. **1.** specialist în studiul limbii şi civilizaţiei elene; **2.** persoană de limbă greacă (făcînd parte dintre primii creştini): *sincretism au făcut toţi eleniştii.* BL. // a. elen, elenic: *societatea elenistă ajunge la mari diferenţieri lăuntrice.* BL. [Din fr. ***helléniste,*** germ. ***Hellenist***].

elenístic, ~ci, elenistică, ~ce a. care aparţine elenismului, referitor la elenism: *epocă elenistică.* [Din fr. ***hellénistique,*** germ. ***hellenistisch***].

elenístică f. ştiinţă care studiază istoria şi cultura popoarelor din bazinul Mării Mediterane după moartea lui Alexandru Macedon pînă în sec. I î.d.Hr. [Din germ. ***Hellenistik***].

elenitáte f. (rar) caracter de elen; caracteristică grecească: *Macedonscki e şi el un trac, fără elenitate, vrîstat cu linii slave.* CĂL. [*Elen* + *-itate*].

elerón, eleroáne n. **1.** extremitate a aripii la păsări; **2.** fiecare dintre aripioarele mobile prinse de aripile şi de ampenajul avionului, cu ajutorul cărora se execută virajele; **3.** (arhit.) consolă răsturnată care slujea drept contrafort. [Din fr. ***aileron***].

eleşteu n. v. **helesteu.**

eleusíne f. (ant.; pl.) serbări în cinstea zeiței Demetra, organizate la Eleusis: *mistere eleusine.* [Din lat. ***eleusinia, -ae***].

eleuteríe, eleuterii f. 1. (ant.) guvernare liberă a statelor grecești; **2.** (la pl.) serbări de celebrare a unei victorii. [Din fr. ***éleuthérie,*** gr. ***eleutheria***].

elév, ~i, elevă, ~e m., f. **1.** tînăr care învață într-o școală; școlar: *toți ceilalți profesori am socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai.* SAD.; **2.** (spec.) tînăr care urmează o școală militară (de ofițeri): *cei zece elevi din grupa aflată în defensivă s-au întins comod pe burtă.* GHEȚIE; **3.** persoană care urmează în idei și acțiuni pe maestrul său; discipol: *criticul exercită asupra elevilor săi un adevărat farmec.* CĂL.; *Platon a fost elevul lui Socrate.* [Din fr. ***élève***].

elevát, ~ți, elevată, ~e a. superior, rafinat, nobil: *persoană elevată; stil elevat.* [Din fr. ***elevé***].

elevatór[1], elevatoare n. **1.** utilaj folosit pentru transportul materialelor pe verticală și pe distanțe mici; **2.** instrument chirurgical pentru îndepărtarea fragmentelor solide din țesuturi. [Din fr. ***élévateur,*** lat. ***elevator, -oris***].

elevatór[2], ~i, elevatoáre a. care ridică, care înalță: *mușchi elevator al pleoapei; mașină elevatoare.* [Din fr. ***elevatoire***].

elevație, elevații f. **1.** înălțime morală și spirituală; măreție: *Hrisoveghi nu are melancolie și elevație și expresia îi e dizgrațioasă.* CĂL.; **2.** reprezentare grafică, la scară, a fețelor verticale ale unei construcții; **3.** ridicătură, înălțime; **4.** (rar) ridicare, înălțare: *m-a trezit fraza finală a conferențiarului, rostită într-o elevație crescîndă.* GHEȚIE. [Din fr. ***élévation,*** lat. ***elevatio, -onis***].

elevéză, eleveze f. aparat pentru creșterea artificială a puilor și a bobocilor. [Din fr. ***éleveuse***].

elf, elfi m. (mit.) ființă imaginată ca un pitic ce reprezintă forțele naturii: *e o imagine de vitraliu, un elf care rade iarba.* CĂL. [Din fr. ***elfe,*** germ. ***Elf(e)***].

eliberá, eliberez vb. **1.** (tr.) a pune în libertate, a da libertate; a dezrobi, a emancipa: *împroprietărirea de la 1864 nu i-a îmbogățit, ci numai i-a eliberat.* IBR.; **2.** (refl.) a fi lăsat la vatră, a termina serviciul militar: *sfîrșise cei șapte ani de armată și se eliberase.* PETR.; **3.** (tr.) a scăpa, a dezbăra: *nominalismului i se recunoaște ... meritul de a fi încercat cu succes să elibereze spiritul de un conceptualism desuet.* BL.; **4.** (tr.) a scoate dintr-o funcție, a destitui: *a fost eliberat din postul de director;* **5.** (tr.) a goli, a evacua o cameră, un teren etc.; **6.** (tr.) a da cuiva, a preda: *a elibera un certificat;* **7.** (tr.) a emite, a da; a elabora: *la 1784, sultanul își eliberează hatișeriful în cestiune.* EM. [Din lat. ***eliberare***].

eliberáre, eliberări f. **1.** acțiunea de a (se) elibera: *a sprijinit eliberarea popoarelor ocupate;* **2.** punere în libertate; dezrobire, emancipare: *s-au grăbit să-și însușească numaidecît ideile Revoluției Franceze pentru a le întrebuința la eliberarea lor.* IBR.; **3.** ieșire, scoatere de undeva: *Dimitrie trase concluzia că eliberarea sa din sanatoriu are un termen foarte îndepărtat.* GHEȚIE; **4.** lăsare la vatră; liberare; **5.** scoatere dintr-o funcție; destituire; **6.** predare, înmînare a unui act de către o instituție; **7.** (chim.) trecere în stare liberă: *reacție cu eliberare de gaze.* [V. ***elibera***].

eliberát, ~ți, eliberată, ~e a. **1.** pus în libertate; dezrobit, emancipat: *sclav eliberat;* (subst.) *o imperceptibilă adoptare la firea eliberaților.* CĂL.; **2.** ieșit, scos de undeva sau dintr-o constrîngere: *roibul eliberat, ca un căluț cuminte ce era, s-a întors în trap spre ierbușca lui.* SAD.; **3.** emis, predat. [V. ***elibera***].

eliberatór, ~i, eliberatoáre a. (și subst.) care eliberează; dezrobitor: *armată eliberatoare.* [***Elibera*** + ***-tor***].

elíce, elice f. **1.** curbă în spațiu în formă de șurub; **2.** organ de mașină rotitor, format din două sau mai multe palete dispuse simetric pe un butuc: *era un cargobot nou, cu elice, ... abia lansat lunile trecute.* TUD.; *elicea servește la punerea în mișcare a unor vehicule, la răcire etc.;* (și: (înv.) **elisă, helice**). [Din fr. ***hélice,*** lat. ***helix, -icis***].

elico- element de compunere cu sensul „elice". [Din fr. ***hélico-***].

elicoíd, elicoide n. suprafață generată de o curbă care efectuează o mișcare elicoidală. [Din fr. ***hélicoïde***].

elicoidál, ~i, elicoidală, ~e a. în formă de șurub, de elice. [Din fr. ***hélicoïdal***].

elicoptér, elicoptere n. vehicul aerian cu una sau mai multe elice, care poate decola și ateriza pe verticală; (și: **helicopter**). [Din fr. ***hélicoptère,*** germ. ***Helicopter***].

elidá, elidez vb. (tr.) a elimina, în scris sau în vorbire, vocala finală a unui cuvînt înaintea vocalei inițiale a cuvîntului următor (ex. *cu un* devine *c-un*): (refl. pas.) *vocală cu vocală venind în contact se elidează.* MACED. [Din fr. ***élider,*** lat. ***elidere***].

elidáre, elidări f. acțiunea de a elida și rezultatul ei; eliziune: *elidarea lui „ă" final cînd cuvîntul următor începe cu „a".* [V. ***elida***].

elidát, ~ți, elidată, ~e a. suprinat prin eliziune. [V. ***elida***].

eligíbil, ~i, eligibilă, ~e a. care întrunește condițiile pentru a fi ales într-o funcție (politică): *fundatorii vor fi oameni eligibili în parlament.* CĂL. [Din fr. ***éligible,*** lat. ***eligibilis***].

eligibilitáte f. faptul de a fi eligibil: *a fost vorba de eligibilitatea magistraturii.* EM. [Din fr. ***éligibilité***].

elimină, elímin și (înv.) **eliminez** vb. (tr.) **1.** a îndepărta, a înlătura: *ideea a fost totuși eliminată, încetul cu încetul, din această știință.* BL.; *a elimina un solicitator;* **2.** a exclude, a suprima: *a elimina un nume din listă;* (refl. pas.) *o nazală penultimă se elimnează.* EM.; **3.** a scoate în afară, a degaja: *soba elimină căldură;* **4.** a da afară dintr-o instituție de învățămînt: *vei fi eliminat din școală.* SAD.; **5.** a pune în libertate dintr-un amestec, dintr-o combinație: *arderea elimină gaze nocive.* [Din fr. ***éliminer,*** lat. ***eliminare***].

eliminăre, eliminări f. **1.** acțiunea de a elimina; scoatere: *calculii cresc în proporții, iar eliminarea lor devine din ce în ce mai anevoioasă.* GHEȚIE; **2.** îndepărtare, înlăturare: *aci stă rolul criticei, să semnalizeze imperfecțiile și să recomande eliminarea lor.* CAR.; **3.** degajare, răspîndire: *eliminare de gaze nocive;* **4.** îndepărtare dintr-o instituție de învățămînt: *această greșeală gravă ... i-a adus eliminarea din toate școlile statului.* GAL. [V. ***eliminare***].

eliminát, ~ți, eliminată, ~e a. **1.** pus în libertate dintr-un amestec, dintr-o combinație: *oxigenul eliminat este captat;* **2.** degajat, răspîndit; **3.** ieșit, scos (dintr-un organism); **4.** exclus dintr-o colectivitate sau dintr-o instituție; **5.** înlăturat dintr-o competiție: *echipele eliminate nu vor primi nici un sprijin bănesc.* [V. ***elimina***].

eliminatóriu, ~ii, eliminatorie, ~ii a. care elimină, care atrage eliminarea: *probă eliminatorie.* [Din fr. ***éliminatoire***].

elín a. v. elen.

elíndă, elinde f. grindă metalică care susține lanțul port-cupe la excavatoarele cu cupe sau la unele drage. [Din fr. ***élinde***].

elinésc, ~ști, elineáscă, ~ești a. **1.** elen; grecesc: *elenești dzic și latinești cuvinte.* CANT.; *Dionis este la poeții elinești un zieu ce au aflat vița vinului.* B.-DEL.; **2.** scris în limba greacă (veche): *în această carte a mea elinească, ... pot să spun mai multe.* SAD. [***Elin*** + ***-esc***].

elinéște adv. (în) limba elină: *știa multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește.* NEC.; *citea elinește, latinește, franțuzește și italienește.* PETR. [***Elin*** + ***-ește***].

elínic a. v. elenic.

eliníe f. (înv.) **1.** vechea religie a grecilor: *țîndu-să și ei cu jigodia și eliniia, neputîndu-i întoarce cuvîntul, să apucă de feace minuni.* DOS.; **2.** limba greacă (veche). [***Elin*** + ***-ie***].

elinvár n. aliaj de nichel, fier, crom și tungsten. [Din fr. ***élinvar***].

elípsă, elipse f. **1.** (geom.) curbă plană închisă pentru care suma distanțelor oricărui punct al ei la două puncte fixe, numite focare, rămîne constantă; **2.** (lingv.) omitere în vorbire sau în scris a unor cuvinte care nu sînt necesare pentru înțelesul comunicării: *monotonă devine întrebuințarea prea deasă de elipse, îndeosebi gerundivale și participiale (influență latină).* CĂL. [Din fr. ***ellipse,*** lat. ***ellipsis,*** germ. ***Ellipse***].

elipsográf, elipsografe n. instrument pentru desenarea elipselor. [Din fr. ***ellipsographe***].

elipsoíd, elipsoide n. suprafață generată de o curbă care efectuează o mișcare elicoidală. [Din fr. ***éllipsoïde,*** germ. ***Ellipsoid***].

elipsoidál, ~i, elipsoidală, ~e a. care are forma unui elipsoid. [Din fr. ***ellipsoïdal***].

elíptic, ~ci, eliptică, ~ce a. **1.** care conține o elipsă în exprimare: *propoziție eliptică;* (adv.) *se menținuse într-o apatie totală, răspunzînd eliptic ... întrebărilor ce-i erau adresate.* GHEȚIE; **2.** care aparține elipsei geometrice; în formă de elipsă: *boltă eliptică; secțiune eliptică;* (adv.) *erau muiate-n aur abisurile-albastre, safire luminoase eliptic gravitau.* MACED. [Din fr. ***elliptique,*** germ. ***elliptisch***].

elipticitáte f. (rar) grad de turtire a unei elipse, formă eliptică. [Din germ. ***Elliptizität,*** it. ***ellitticità***].

elísă f. v. **elice.**

elítă, elite f. partea cea mai distinsă, cea mai valoroasă a unei societăți: *cîțiva tineri din elita ieșeană jucară pentru întîia oară în românește o pastorală prelucrată de Asachi.* CĂL.; **de elită,** ales, deosebit: *el e un exemplar de elită, aruncat în lumea aceasta rea și proastă.* IBR. [Din fr. ***élite***].

elítră, elitre f. aripă externă, tare, chitinoasă la unele insecte. [Din fr. ***élytre***].

elixír, elixire n. **1.** (farm.) soluție alcoolică cu diverse extracte și esențe de plante medicinale: *nimic nu-l mai putuse susține; elixirul din sticluța albastră se dovedise și el nefolositor.* SAD.; **2.** băutură cu proprietăți miraculoase pe care o căutau alchimiștii: *ritmul vital ar face desigur apel ... la anumite sucuri de plante și la elixire dătătoare de fericire.* BL.; **3.** (fig.) băutură scumpă, aleasă. [Din fr. ***élixir,*** germ. ***Elixier***].

elizéic, ~ci, elizeică, ~ce a. (livr.) paradisiac, ceresc. [Din germ. ***elysäisch***].

elizéu, elizee n. loc unde credeau vechii greci că se duc sufletele oamenilor virtuoși. [Din fr. ***élisée,*** lat. ***elysium***].

eliziúne, eliziuni f. suprimare a vocalei finale a unui cuvînt înaintea vocalei inițiale a cuvîntului următor. [Din fr. ***élision,*** lat. ***elisio, -onis***].

elocínt, ~ți, elocintă, ~e a. (înv.) elocvent: *stenografia ... nu ne-a transmis elocintele cuvinte rostite de dînsul în Obșteasca Adunare.* GHICA; (și: **elocinte**). [Din lat. ***eloquens, -ntis*** (după *elocință*)].

elocínte a. invar. v. **elocint.**

elocínță f. elocvență: *îmi trebuia elocința lui Cicero, ca să-i conving.* BOL. [Din lat. ***eloquentia*** (după *credință*)].

elocuént a. v. elocvent.

elocuțiúne, elocuțiuni f. **1.** mod de exprimare a gîndirii: *elocuțiune ușoară;* **2.** parte a retoricii care tratează despre alegerea și așezarea cuvintelor în discurs: *nu era orator în sensul acela al elocuțiunii, din contra, vorbea greoi.* IBR. [Din lat. ***elocutio, -onis,*** fr. ***élocution***].

elocvént, ~ți, elocventă, ~e a. **1.** care vorbește frumos și convingător; **2.** semnificativ, relevant, grăitor: *exemplul este elocvent și nu poate fi respins.* BL.; *făcu repede cu degetul mijlociu un gest mult prea elocvent și o tuli înapoi;* CAR.; (și: (înv.) **elocuent**). [Din lat. ***eloquens, -ntis,*** fr. ***éloquent***].

elocvénță f. **1.** însușirea de a vorbi frumos și convingător: *ce, proștilor, le dați virtuți și elocvență celor muți?* ALEX.; **2.** putere expresivă, calitate de a exprima ceva în mod sugestiv. [Din lat. ***eloquentia,*** fr. ***éloquence***].

elogiá, elogiez vb. (tr.) a aduce laude, a preamări: *nu cunosc un dar mai frumos ... decît acela de a-mi elogia țara în limba casei mele.* VIERU. [Din fr. ***élogier***].

elogiatív, ~i, elogiativă, ~e a. elogios. [***Elogia*** + ***-tiv;*** cf. it. ***elogiativo***].

elogiatór, ~i, elogiatoáre a. şi m., f. (persoană) care elogiază, care face elogii: *spre a acoperi pudic atîta imaginaţie, elogiatorul face un gest familiar.* CĂL. [*Elogia* + *-tor*].

elogiére, elogieri f. acţiunea de a elogia; laudă, mărire: *elogierea unui erou.* [V. *elogia*].

elogiós, ~şi, elogioásă, ~e a. care elogiază, plin de elogii: *studiul lui despre Baudelaire ... este unul din cele mai elogioase din cîte s-au scris.* IBR.; *discurs elogios;* (adv.) *Darwin se exprimă elogios despre Lamarck.* BL. [Din fr. *élogieux*].

elógiu, elogii n. laudă deosebită, apreciere foarte favorabilă: *timpul nostru are şi laturi care ar merita oarecare elogiu.* BL.; **a aduce elogii** sau **a face elogiul (cuiva)**, a elogia (pe cineva): *aduce elogii mari lui Hugo pentru frumuseţea şi sinceritatea imaginilor.* IBR. [Din lat. *elogium,* fr. *éloge*].

elongáţie, elongaţii f. **1.** (med.) extensiune (accidentală) a unui ligament sau a unui nerv; **2.** (fiz.) valoarea într-un moment dat a unei mărimi oscilatorii. [Din fr. *élongation,* lat. *elongatio, -onis*].

eloxá, eloxez vb. (tehn.; tr.) a aplica aluminiului tratamentul eloxării. [Din fr. *éloxer*].

eloxáre, eloxări f. metodă electrochimică de tratare a aluminiului împotriva oxidării. [V. *eloxa*].

eluánt, eluanţi m. solvent sau amestec de solvenţi întrebuinţaţi într-o soluţie. [Din germ. *Eluant*].

elucidá, elucidez vb. (tr.) a desluşi, a clarifica, a lămuri: *să elucidăm această propoziţie.* BL.; *a elucida o chestiune;* (refl. pas.) *documente istorice prin care se elucidează şi se dovedesc relaţiunile ţărilor române.* OD. [Din fr. *élucider,* lat. *elucidare*].

elucidáre, elucidări f. acţiunea de a elucida şi rezultatul ei; lămurire, explicare: *ştiinţele ce-mi trebuiesc pentru elucidarea faptelor ce voiesc să-ţi povestesc.* GHICA. [V. *elucida*].

elucubrá, elucubrez vb. (rar; tr.) a compune, a produce elucubraţii. [Din fr. *élucubrer,* lat. *elucubrare*].

elucubránt, ~ţi, elucubrantă, ~e a. (livr.) aberant; încîlcit, haotic: *l-am abordat cu mîna întinsă, aşteptîndu-mă să-i aud în fiecare clipă elucubrantele şi macaronicele cuvinte de întîmpinare.* GHEŢIE. [Din fr. *élucubrant*].

elucubráre, elucubrări f. faptul de a elucubra. [V. *elucubra*].

elucubráţie, elucubraţii f. **1.** (rar) lucrare realizată cu multă muncă şi răbdare; **2.** (peior.) combinaţie haotică de idei absurde: *tinerii noştri scriitoraşi ajung la cele mai monstruoase elucubraţii.* VLAH.; (şi: (înv.) **elucubraţiune**). [Din lat. *elucubratio, -onis,* fr. *élucubration*].

elucubraţiúne f. v. elucubraţie.

eludá, eludez vb. (tr.) a evita, a ignora intenţionat: *veţi cerca să eludaţi chiar convenţiunea, să nu plătiţi detentorilor de acţiuni primitive.* EM.; *a eluda un ordin.* [Din fr. *éluder,* lat. *eludere*].

eludáre, eludări f. ocolire, evitare intenţionată; trecere sub tăcere: *la această agravare se ajunge cel mai adesea în chip abuziv, prin eludarea sau prin interpretarea arbitrară a legilor din partea domnilor feudali.* BL. [V. *eluda*].

eluptá, elúpt vb. (înv.; tr.) a învinge (cu greutate); (p. ext.) a stăpîni: *îl face să piardă toată prezenţa de spirit ... pe care el apoi şi-o eluptă cu greu.* EM. [Din lat. *eluctari* (după *lupta*)].

eluviál, ~i, eluvială, ~e a. diferenţiat prin aluvionare: *soluri eluviale.* [Din fr. *éluvial*].

eluvionáre, eluvionări f. spălare spre adîncime a unor componente din straturile superioare ale solului. [Din fr. *éluvionnement*].

elúviu, eluvii n. rezultat al alterării exogene a rocilor, caracterizat prin lipsa stratificărilor. [Din fr. *éluvium*].

eluviúne, eluviuni f. proces de formare a eluviilor; eluviu. [Din fr. *éluvion*].

eluzív, ~i, eluzivă, ~e a. (anglicism) greu de găsit, de obţinut. [Din engl. *elusive*].

elvétic, ~ci, elvetică, ~ce a. (rar) care aparţine Elveţiei sau populaţiei ei; elveţian: *Confederaţia elvetică;* (şi: **helvetic**). [Din fr. *helvétique,* lat. *helveticus*].

elveţián, ~eni, elveţiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Elveţiei sau populaţiei ei, referitor la Elveţia sau la populaţia acesteia: *voiosul şi semeţul cîntic al plăieşului elveţian.* OD.; *oraş elveţian.* // m., f. persoană (originară) din Elveţia: *am avut întîia oară norocul de a auzi pe elveţieni vorbind în superlative.* BL. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Elveţia. [*Elveţia* n. pr. + *-ean*].

elveţiáncă, elveţience f. femeie (originară) din Elveţia. [*Elveţian* + *-că*].

elzevír, elzevire n. caracter tipografic subţire şi cu talpa dreaptă. [Din fr. *elzévir*].

emaciá, emaciez vb. (refl.) a slăbi foarte mult; a se descărna. [Din fr. *émacier*].

emaciát, ~ţi, emaciată, ~e a. slăbit peste măsură; descărnat: *descoperi într-un fotoliu un bărbat ..., cu părul negru-lucios şi faţa emaciată.* GHEŢIE. [V. *emacia*].

emaciáţie, emaciaţii f. slăbire peste măsură; descărnare; emaciere. [Din fr. *émaciation*].

emaciére, emacieri f. faptul de a se emacia; emaciaţie. [V. *emacia*].

emáil, emailuri n. **1.** substanţă care, aplicată pe suprafaţa unor obiecte metalice sau ceramice, formează un strat lucios protector; smalţ; **2.** obiect acoperit cu astfel de substanţă: *magazin de emailuri.* [Din fr. *émail,* germ. *Email*].

emailá, emailez vb. (tr.) a acoperi cu email; a smălţui. [Din fr. *émailler*].

emailáre, emailári f. acţiunea de a emaila şi rezultatul ei; smălţuire. [V. *emaila*].

emailát, ~ţi, emailată, ~e a. acoperit cu email; smălţuit: *îmi aducea micul dejun pe obişnuita tavă emailată.* GHEŢIE; *vas emailat.* [V. *emaila*].

emailór, emailori m. specialist în emailare; smălţuitor. [Din fr. *émailleur*].

emaná, emán şi (înv.) **emanez** vb. **1.** (tr.) a degaja, a răspîndi, a împrăştia: *susţinea că diversele corpuri emană părticele de substanţă.* BL.; **2.** (intr.) a parveni, a-şi avea originea: *el afirmă că din substanţa primară emanează existenţe secundare.* BL.; *parfumul ce emană din flori;* (fig.) *Adam îşi simţea dreptul ce-avea într-ale sale, şi Eva datoria nevoia-mperioasă d-a reveni la sine de unde emanase.* HEL.; **3.** (intr.) a proveni, a veni de la cineva sau de la ceva: *legile emană de la parlament.* [Din fr. *émaner,* lat. *emanare*].

emanáre, emanări f. acţiunea de a emana şi rezultatul ei; degajare, răspîndire: *prin emanări divinitatea nu îndură nici o scădere.* BL. [V. *emana*].

emanát, ~ţi, emanată, ~e a. **1.** provenit de la cineva sau de la ceva: *documentele emanate au întregit reglementările în domeniu;* **2.** răspîndit în mediul înconjurător: *gazele emanate sînt nocive.* [V. *emana*].

emanatísm n. doctrină (filozofică) potrivit căreia lumea s-a născut printr-un proces continuu de emanaţie din substanţa divină: *ea n-are nici un model empiric cum posedă orice emanatism şi orice creaţionism.* BL. [Din germ. *Emanatismus,* fr. *émanatisme*].

emanatív, ~i, emanativă, ~e a. (rar) care ţine de emanaţie, referitor la emanaţie; bazat pe emanaţie: *lumea nu e rezultatul unui firesc proces emanativ.* BL. [*Emanaţ*(*ie*) + *-iv*].

emanatíst, ~şti, emanatistă, ~e a. care ţine de emanatism, referitor la emanatism: *alte şapte puncte din acest sistem emanatist ... înfăţişează lumea istorică.* CĂL. // m. adept al emanatismului: *eroarea panteistă ... a tuturor emanatiştilor a fost combătută aprig de părinţii bisericii.* CĂL. [Din fr. *émanatiste*].

emanáţie, emanaţii f. **1.** acţiunea de a emana; emitere, degajare: *se vede de altă parte constrîns să admită emanaţia unor existenţe secundare din divinitate.* BL.; **2.** gaz care emană: [cîinele] *putea deosebi curat emanaţia unor animale care se opriră de cealaltă parte.* SAD.; *mirosurile sînt emanaţii;* (şi: (înv.) **emanaţiune**). [Din fr. *émanation,* lat. *emanatio, -onis,* germ. *Emanation*].

emanaţiúne f. v. emanaţie.

emancipá, emancipez vb. **1.** (înv.; tr. şi refl.) a scoate sau a ieşi de sub tutela părintească sau a tutorelui: *minorul se emancipează de drept prin căsătorie;* **2.** (refl. şi tr.) a (se) elibera (din starea de dependenţă, de robie): *să emancipeze dar poezia pe femeie.* BOLLIAC; (p. ext.) *gustul matur va trebui să se emancipeze.* EM.; *luminiştii se vor stărui să emancipeze morala de sub tutela teologiei.* BL.; **3.** (refl.) a-şi permite unele libertăţi nepotrivite cu vîrsta. [Din fr. *émanciper,* lat. *emancipare*].

emancipáre, emancipări f. **1.** faptul de a (se) emancipa; **2.** (jur.) ieşire a unui minor de sub tutelă; **3.** dezrobire, eliberare: *au în vedere ridicarea şi emanciparea prin cultură a claselor agricole.* EM.; *emanciparea ţiganilor;* (fig.) *emanciparea spiritului naţional;* **4.** acordare de drepturi politice: *Maiorescu, deşi mare curtenitor de femei, este un misogin şi nu vrea să audă de emanciparea femeii.* CĂL. [V. *emancipa*].

emancipát, ~ţi, emancipată, ~e a. **1.** care a devenit liber; care şi-a cîştigat eliberarea (din robie); **2.** care şi-a luat unele libertăţi nepotrivite cu vîrsta: *Ionache e bătrînul tip ... vrăjmaş al tinerilor şi al femeilor emancipate.* CĂL.; *tînăr emancipat;* (subst.) *în clasa a patra ... am trecut între emancipaţi.* GAL.; **3.** (înv.; jur.) scos de sub autoritatea părintească sau a tutorelui, înainte de majoratul legal. [V. *emancipa*].

emancipáţie, emancipaţii f. (înv.) emancipare: *socoteam că vremea emancipaţiei popoarelor ... a sosit.* NEGR.; (şi: **emancipaţiune**). [Din fr. *émancipation,* lat. *emancipatio, -onis*].

emancipaţionísm, ~şti, emancipaţionistă, ~e a. care ţine de emancipare; care luptă pentru emancipare: *nuanţa liberală ... convenea tuturor cercurilor emancipaţioniste de atunci.* CĂL. [*Emancipaţiune* + *-ist*].

emancipaţiúne f. v. emancipaţie.

emasculá, emasculez vb. **1.** (tr.) a castra; **2.** (tr. şi refl.) a face sau a deveni impotent; **3.** (fig.; tr.) a atenua, a diminua, a slăbi: *a emascula un text.* [Din fr. *émasculer*].

emasculáre, emasculări f. acţiunea de a (se) emascula; emasculaţie. [V. *emascula*].

emasculáţie, emasculaţii f. (livr.) **1.** castrare; emasculare; **2.** impotenţă; **3.** (fig.) atenuare, diminuare, slăbire a forţei, a vigorii. [Din fr. *émasculation,* germ. *Emaskulation*].

embargó, embargouri n. interzicere (parţială) a schimburilor comerciale cu un stat. [Din fr. *embargo,* germ. *Embargo*].

embatíc, embaticuri n. (înv.) arendare a unei proprietăţi pe termen lung: *embaticul, adecă preţul posesiei ereditare, nu se plătea în curs de cîţiva ani.* EM. [Din gr. mod. *embatichion*].

embaticár, embaticari m. (înv.) persoană care ţinea o proprietate cu embatic: *embaticarul e proprietar al locului ce posedă.* EM. [*Embatic* + *-ar*].

emblemátic, ~ci, emblematică, ~ce a. care ţine de emblemă, cu caracter de emblemă. [Din fr. *emblématique*].

emblémă, embleme f. obiect sau imagine căreia i s-a atribuit o semnificaţie: *a creat ... o splendidă emblemă a vînătoriei.* OD.; *cocoşul este emblema vegherii.* [Din fr. *emblème,* lat. *emblema*].

embolíe, embolii f. blocare a unui vas sangvin cu un cheag de sînge. [Din fr. *embolie,* germ. *Embolie*].

embriogenéză, embriogeneze f. **1.** embriogenie: *nu-i exclus ca orice ovul, orice celulă capabilă să iniţieze o embriogeneză, să conţină mai multe unităţi formative omogene.* BL.; **2.** perioadă incipientă în dezvoltarea plantelor şi animalelor pluricelulare în cursul căreia de formează embrionul. [Din fr. *embryogenèse,* germ. *Embryogenese*].

embriogeníe, embriogenii f. şir de transformări pe care le suferă un animal sau o plantă de la stadiul de ou sau de spor pînă ajunge adult; embriogeneză. [Din fr. *embryogénie,* germ. *Embryogenie*].

embriológic, ~ci, embriologică, ~ce a. **1.** care ţine de embriologie, referitor la embriologie: *cercetări embriologice;* **2.** care ţine de dezvoltarea embrionului: *fiinţa vie, animal sau plantă, străbate ca individ o seamă de faze embriologice.* BL. [Din fr. *embryologique*].

embriológie f. **1.** parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului şi al fazelor dezvoltării lui: *unul din principalele argumente în favoarea transformismului l-a furnizat embriologia.* BL.; **2.** embriogenie: *în embriologia umană, faza de gastrulaţie se manifestă cu o claritate plastică.* BL. [Din fr. *embryologie,* germ. *Embryologie*].

embrióm, embrioame n. (med.) tumoare de origine embrionară. [Din fr. *embryome*].

embrión, embrioni m. **1.** prima fază a unui organism viu, plantă sau animal: *în embrionul minuscul se include forma desăvîrşită a exemplarului.* STĂNIL.; **2.** (fig.) lucru aflat la început; fază primă: *putem spune că în acest asiatism plastic stă embrionul brutal al romantismului.* CĂL. [Din fr. *embryon*].

embrionál, ~i, embrională, ~e a. embrionar. [Din germ. *embrional*].

embrionár, ~i, embrionară, ~e a. **1.** referitor la embrion; ca un embrion; embrional: *a descoperit analogiile dintre stadiile embrionare ale omului şi anumite forme ale altor animale.* BL.; **2.** (fig.) care este în germene, în faza de început: *dogma reprezintă un fel de gîndire dialectică embrionară, un început de dialectică.* BL.; (adv.) *un instinct formal, o intuiţie a fenomenalităţii estetice există embrionar.* CĂL. [Din fr. *embryonnaire*].

embrionăt, ~ţi, embrionată, ~e a. care are embrion: *icre embrionate.* [De la *embrion*].

emendá, emendez vb. (tr.) a corecta, a îndrepta, a îmbunătăţi; (refl.) *dacă omenirea s-ar emenda şi n-ar mai fi pedanţi ca Diafăiruş, n-am mai avea prilej să rîdem şi să luptăm.* CĂL. [Din lat. *emendare,* fr. *émender*].

emendábil, ~i, emendabilă, ~e a. (rar) care poate fi emendat. [Din lat. *emendabilis*].

emendánda f. pl. corecturi (tipografice) ale unui text. [Lat. *emendanda*].

emendáre, emendări f. acţiunea de a emenda şi rezultatul ei; corectare, îmbunătăţire; emendaţie. [V. *emenda*].

emendatór, ~i, emendatoáre m., f. persoană care emendează un text: *Fajardo acceptă, cu toţi emendatorii lui Machiavel, un minim de impostură, disimulaţia onestă.* CĂL. [Din lat. *emendator,* it. *emendatore*].

emendáţie, emendaţii f. emendare; (şi: **emendaţiune**). [Lat. *emendatio, -onis*].

emendaţiúne f. v. emendaţie.

emérge, pers. 3 **emerge** vb. (intr.) a ieşi dintr-un mediu după ce l-a traversat: *radiaţiile solare emerg dincolo de spaţiul planetar.* [Din lat. *emergere,* fr. *émerger*].

emergént, ~ţi, emergentă, ~e a. care iese dintr-un mediu după ce l-a străbătut: *radiaţii emergente.* [Din fr. *émergent,* lat. *emergens, -ntis*].

emergénţă, emergenţe f. ieşire din mediul în care se află. [Din fr. *émergence,* germ. *Emergenz*].

eméri n. (rar) şmirghel. [Din fr. *émeri*].

emerít, ~ţi, emerită, ~e a. (pe lîngă substantive ca *maestru, artist, profesor* etc. realizînd un titlu onorific) experimentat, priceput: *artist emerit;* (p. ext.) *sînt un prozator tot aşa de emerit ca şi eminentul vostru bacal.* CAR. [Din fr. *émérite,* lat. *emeritus*].

eméRs, ~şi, emersă, ~e a. care apare, care iese din apă; **plantă emersă,** plantă cu organe dezvoltate la suprafaţa apei. [Din germ. *emers*].

emersiúne, emersiuni f. ieşire parţială a unui corp dintr-un lichid: *emersiunea submarinului.* [Din fr. *émersion,* lat. *emersio, -onis,* germ. *Emersion*].

emetíc n. substanţă chimică pe bază de antimoniu şi de potasiu folosită în industrie şi în medicină. [Din fr. *émétique,* lat. *emeticus*].

emfátic, ~ci, emfatică, ~ce a. plin de emfază; bombastic: *contemporanii n-au preţuit aceste creionări, ci elementul emfatic declamator, utilizabil la serbările şcolare.* CĂL.; *ton emfatic;* (adv.) *vorbeşte emfatic.* [Din fr. *emphatique,* germ. *emphatisch*].

emfatizá, emfatizez vb. (rar; tr.) a exagera (importanţa, cantitatea etc.) aducînd insistent în atenţie: *a emfatiza originea romană a românilor.* [*Emfat*(*ic*) + *-iza*].

emfázá, (rar) **emfaze** f. **1.** atitudine nenaturală, afectată, pretenţioasă, în vorbire, în comportare: *cuvintele ... sînt grămădite cu o măiestreaţă emfază.* OD.; **2.** exagerare, bombasticism. [Din fr. *emphase,* lat. *emphasis,* germ. *Emphase*].

emfiteóză, emfiteoze f. contract pe termen lung cu drept de ipotecă. [Din fr. *emphytéose,* lat. *emphyteusis*].

emfizém, emfizeme n. (med.) **1.** dilatare provocată de pierderea elasticităţii ţesuturilor organice: *emfizem pulmonar;* **2.** umflătură într-un ţesut organic. [Din fr. *emphysème,* germ. *Emphysem*].

emicíclu n. v. hemiciclu.

emigrá, emigrez vb. (intr.) **1.** a-şi părăsi ţara şi a se stabili în altă parte: *cînd vin regii, vor fi nevoiţi să emigreze revoluţionarii.* IBR.; **2.** (despre păsări) a părăsi periodic o regiune pentru o alta cu o climă mai blîndă; a migra. [Din fr. *émigrer,* lat. *emigrare*].

emigránt, ~ţi, emigrantă, ~e m., f. persoană care a emigrat: *nici să dea ocrotire emigranţilor din Ardeal.* BĂLC. [Din fr. *émigrant,* germ. *Emigrant*].

emigráre, emigrări f. acţiunea de a emigra şi rezultatul ei; expatriere: *emigrarea era mai puternică decît orice boli.* TUD. [V. *emigra*].

emigrát, ~ţi, emigrată, ~e a. şi m., f. (persoană) care şi-a părăsit ţara stabilindu-se în alt loc: *această societate de emigraţi şi de localnici.* NEGR. [Din fr. *émigré*].

emigráţie, (rar) **emigraţii** f. **1.** acţiunea de a emigra; situaţie a persoanei emigrate: *publicînd edictul contra emigraţiei, a dovedit că nu cunoaşte drepturile poporului.* BL.; **2.** perioadă de timp în care cineva este emigrant; **3.** totalitate a persoanelor emigrate (dintr-o ţară, într-o epocă etc.): *aceste idei zburau atunci în aer, în emigraţia iredentistă.* CĂL.; **4.** (rar) emigrare, expatriere: *după emigraţia lui Cantemir, căzînd ţara în ghearele fanarioţilor.* NEGR.; **5.** (zool.) migraţie; (şi: (înv.) **emigraţiune**). [Din fr. *émigration,* lat. *emigratio, -onis*].

emigraţiúne f. v. emigraţie.

eminaménte adv. în cel mai înalt grad; prin excelenţă: *era o gazetă eminamente combativă.* CAR.; *ţară eminamente agrară.* [Din fr. *éminemment*].

eminént, ~ţi, eminentă, ~e a. **1.** cu mari calităţi (intelectuale); excepţional, excelent; remarcabil: *toţi ceilalţi profesori au socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai.* SAD.; **2.** ieşit din comun; special, deosebit: *dacă are vreo calitate eminentă, este aceea de-a spune foarte dezgheţat neadevărul.* EM. [Din fr. *éminent,* lat. *eminens, -ntis,* germ. *eminent*].

eminénţă, eminenţe f. **1.** (rar) proeminenţă, înălţime; **2.** (fig.) superioritate (intelectuală), spirit dominant: *eminenţă cenuşie;* **3.** (fig.) însuşirea de a fi deosebit, superior prin eficienţă, prin utilitate etc.: *experimentul nu dobîndeşte o eminenţă într-adevăr metodologică.* BL.; **4.** titlu dat cardinalilor catolici. [Din fr. *éminence,* lat. *eminentia,* germ. *Eminenz*].

eminescián, ~eni, eminesciană, ~ene a. **1.** propriu lui Eminescu sau creaţiei sale, în genul operei lui Eminescu: *a avut la îndămînă ani întregi colecţiile de manuscrise eminesciene.* IBR.; **2.** care compune, care creează în maniera lui Eminescu: *acesta evoluează din poet eminescian în poet idilic.* IBR.; (subst.) *trebuie să facem mai întăi o deosebire necesară între eminescienii cu simţire poetică şi cei fără simţire.* IBR. [*Eminescu* n. pr. + *-ian*].

eminescianísm n. **1.** particularitate stilistică ce caracterizează opera lui Eminescu: *acest eminescianism, cît şi discursivitatea demonstrată a poeziei sale trebuiau să-i aducă desconsiderarea.* CĂL.; **2.** orientare literară caracterizată prin prelucrarea şi cultivarea (excesivă) a unor motive, teme, mijloace stilistice etc. specifice creaţiei lui Eminescu: *Vlăhuţă a explicat eminescianismul prin influenţa fascinantă a cuvintelor şi rimelor maestrului.* IBR. [*Eminescian* + *-ism*].

eminescianizá, eminescianizez vb. **1.** (intr.) a scrie în stilul lui Eminescu: *ca poet, Toni eminescianizează, căutînd totuşi o poantă fantezistă.* CĂL.; **2.** (refl.) a deveni eminescian; a deveni asemănător cu ceea ce este specific creaţiei lui Eminescu: *melancolia lor ... a mai crescut deci, s-a mai eminescianizat.* IBR. [*Eminescian* + *-iza*].

eminescianizánt, ~ţi, eminescianizantă, ~e a. (rar) care eminescianizează; care se aseamănă cu Eminescu sau cu creaţia sa: *unui convorbirist şters şi cu pretenţii nobilitare ... îi datorăm poezii uşor eminescianizante.* CĂL. [*Eminescianiza* + *-ant*].

eminescoíd, ~zi, eminescoidă, ~e a. (rar) în genul lui Eminescu sau al creaţiei sale; (aproape) ca la Eminescu: *părul castaniu lăsat să crească în dezordine pe ceafă într-o chică eminescoidă.* GHEŢIE. [*Eminescu* n. pr. + *-oid*].

eminescológ, eminescologi m. specialist în eminescologie. [De la *eminescologie*].

eminescologíe f. studiu al vieţii şi al operei lui Mihai Eminescu. [*Eminescu* n. pr. + *-logie*].

emír, emiri m. **1.** titlu dat acelora care pretind că se trag din Mahomed; **2.** guvernator sau principe musulman: *emirii, vizirii şi toţi ofiţerii aşteaptă porunca.* CAR. [Din fr. *émir*].

emirát, emirate n. **1.** demnitate de emir; **2.** stat musulman guvernat de un emir. [Din fr. *émirat,* germ. *Emirat*].

emíră, emire f. soţie sau fiică de emir; prinţesă: *o închide într-un turn pe malul Siretului, trimiţîndu-i totuşi spre a o capta diademul de emiră şi alte daruri preţioase.* CĂL. [*Emir* + *-ă*].

emís, ~şi, emisă, ~e a. **1.** produs şi propagat în mediul înconjurător: *stabilea anume raporturi matematice între lungimea coardelor muzicale şi înălţimea tonurilor emise.* BL.; **2.** pus în circulaţie: *obligaţiunile emise nu sînt atrăgătoare.* [V. *emite*].

emisár, emisari m. **1.** trimis al unui stat; agent însărcinat cu o misiune secretă: *guvernul începu să facă propagandă pentru noul regim şi să numească emisari diplomatici.* CĂL.; **2.** (p. gener.) persoană care transmite dorinţa, porunca etc. cuiva; mesager. [Din fr. *émissaire,* lat. *emissarius*].

emisfér n. v. emisferă.

emisféră, emisfere f. **1.** (geom.) jumătate dintr-o sferă: *să zice emisfér jumătatea sferii.* B.-DEL.; **2.** fiecare dintre cele două jumătăţi ale globului pămîntesc delimitate de ecuator sau de primul meridian: *nu cunoştea bolta în emisfera de sud.* TUD.; **3.** fiecare dintre cele două jumătăţi ale sferei cereşti; **4. emisferă cerebrală,** fiecare dintre cele două părţi simetrice ale creierului mare; (şi: (înv.) **emisfer, hemisfer, hemisferă**). [Din fr. *hémisphère,* lat. *hemisphaerium,* germ. *Hemisphäre*].

emisféric, ~ci, emisferică, ~ce a. în formă de emisferă. [Din fr. *hémisphérique,* germ. *hemisphärisch*].

emísie f. v. emisiune.

emisioníst, ~şti, emisionistă, ~e a. (rar) care susţine că lumea este o emisiune, o emanaţie a divinităţii: *nici unul din sistemele metafizice cu adevărat emisioniste nu s-a încumetat nici măcar aluziv la asemenea gînduri.* BL. [*Emisiune* + *-ist*].

emisiúne, emisiuni f. **1.** faptul de a emite, de a elibera în exterior: *emitentul ar rămîne nealterat prin emisiune.* BL.; **2.** punere în circulaţie a banilor, a hîrtiilor de valoare, a mărcilor poştale etc.; **3.** producere şi degajare (de radiaţii); răspîndire (de radiaţii); **4.** producere şi evacuare în atmosferă

a unui gaz; **5.** program transmis prin radio sau prin televiziune: *Dimitrie văzu primul film din viața lui, ascultă prima emisiune radiofonică.* GHEȚIE; (și: **emisie**). [Din fr. ***émission,*** lat. ***emissio, -onis,*** germ. ***Emission***].

emistíh, emistihuri n. fiecare dintre cele două jumătăți ale unui vers (despărțite de cezură). [Din fr. ***hémistiche,*** lat. ***hemistichium***].

emíte, emit vb. (tr.) **1.** a pune în circulație: *era un dinar roman emis în anii domniei lui Macrinus.* GHEȚIE; *a emite acțiuni pentru o întreprindere;* **2.** a enunța, a exprima, a lansa: *am avea dreptul de-a ignora opiniile emise de confrații noștri de la acea foaie.* EM.; (p. ext.) *se cunosc sunetele înalte ce le emit liliecii în zborul lor nocturn.* BL.; **3.** a elabora, a publica, a da: *emite chiar un decret pentru reglementarea mai precisă a raporturilor dintre iobagi și clasele privilegiate.* BL.; *a emite o lege;* **4.** a produce, a răspîndi: *diverse substanțe absorb tocmai acele fișii de lumină spectrală pe care în stare de incandescență ele sînt în stare să le emită.* BL.; *a emite radiații.* // (intr.) a funcționa și a transmite programe: *postul de radio emite pe mai multe frecvențe.* [Din lat. ***emittere***].

emitént, ~ți, emitentă, ~e a. **1.** care emite (bancnote, hîrtii de valoare etc.); **2.** care produce și propagă, care răspîndește; (subst.) *emitentul ar rămîne nealterat prin emisiune.* BL. [Din lat. ***emittens, -ntis***].

emítere, emiteri f. faptul de a emite: *scoasă deja în vînzare prin emiterea de bilete ipotecare.* EM. [V. ***emite***].

emițătór, ~i, emițătoáre a. **1.** care funcționează și transmite programe; care emite: *post emițător;* **2.** care eliberează în exterior; care produce și răspîndește; **3.** care exprimă, care lansează (o opinie, o idee etc.); (subst.) *aceste idei zburau atunci în aer, în emigrația iredentistă, emițătorul principal de mituri abstracte fiind Giuseppe Mazzini.* CĂL. // n. aparat, dispozitiv sau instalație care emite unde electromagnetice sau acustice. [***Emite*** + *-(ă)tor*; cf fr. ***émetteur***].

emoliént, ~ți, emolientă, ~e a. care moaie țesuturile congestionate sau întărite: *cataplasmă emolientă.* // m. sau n. substanță care înmoaie, care face să devină moale, suplu: *emolienți întrebuințați la finisarea produselor textile.* [Din fr. ***émollient,*** lat. ***emolliens, -ntis***].

emoluмént, emolumente n. (latinism) profit, avantaj. [Din lat. ***emolumentum***].

emoragíe f. v. **hemoragie.**

emotív, ~i, emotivă, ~e a. **1.** care se emoționează ușor; impresionabil: *fire emotivă;* **2.** referitor la emoție: *nu intră în cadrul literaturii decît scrierile exprimînd complexe intelectuale și emotive.* CĂL.; **3.** care trădează emoția, afectivitatea; care se caracterizează prin sensibilitate: *versurile emotive ale acestei poete ... sînt în genere diluate de convenții literare.* CĂL. [Din fr. ***émotif,*** germ. ***emotiv***].

emotivísm n. curent în etica neopozitivistă care atribuie noțiunilor și judecăților morale un fundament pur. [Din fr. ***émotivisme***].

emotivitáte f. însușirea de a fi emotiv; stare emotivă; impresionabilitate, sensibilitate: *versul tradițional este cauzat de condiții profunde, el este expresia emotivității omului.* IBR. [Din fr. ***émotivité,*** germ. ***Emotivität***].

emóție, emoții f. **1.** reacție afectivă (de durată scurtă) generată de o atitudine sau de o surpriză: *nu e întîmplare cît de neînsemnată care, spusă cu emoție, să nu ne intereseze.* VLAH.; **2.** (p. gener.) tulburare sufletească; neliniște: *o nesfîrșită emoție răscolitoare mi se cuibărise în inimă.* GHEȚIE; (și: (înv.) **emoțiune**). [Din fr. ***émotion,*** germ. ***Emotion***].

emoționá, emoționez vb. **1.** (tr.) a provoca, a produce o emoție: *știrea a emoționat-o foarte mult;* (absol.) *valoarea mare a oratoriei constă nu în faptul de a analiza, ci în acela de a emoționa.* IBR.; **2.** (refl.) a fi cuprins de o emoție: *el se emoționează lacrimogen în fața naturii.* BL. [Din fr. ***émotionner***].

emoționábil, ~i, emoționabilă, ~e a. care se emoționează ușor; emotiv; impresionabil. [Din fr. ***émotionnable***].

emoționabilitáte f. caracter emoțional. [***Emoționabil*** + *-itate*].

emoționál, ~i, emoțională, ~e a. **1.** propriu emoțiilor, provocat de emoție: *stare emoțională;* **2.** care produce emoție: *figura bătrînului, atmosfera emoțională din jurul lui.* IBR. [Din fr. ***émotionnel,*** germ. ***emotional***].

emoționánt, ~ți, emoționantă, ~e a. care emoționează: *cuvinte sonore, puternice, emoționante.* VLAH. [Din fr. ***émotionnant***].

emoționáre, emoționări f. acțiunea de a se emoționa și rezultatul ei. [V. ***emoționa***].

emoționát, ~ți, emoționată, ~e a. cuprins de emoție: *aprinse o lampă și, cam emoționată, voia să mă servească cît mai bine.* BAC. [V. ***emoționa***].

emoțiúne f. v. **emoție.**

empatíe f. facultate intuitivă de a se plasa în locul altei persoane, de a simți ceea ce simte ea; identificare cu o persoană sau cu un lucru. [Din fr. ***empathie,*** germ. ***Empathie***].

empire [ampír] a. **stil Empire,** stil decorativ din epoca lui Napoleon I. [Cuv. fr.].

empiréu n. (mit.) partea cea mai înaltă a bolții cerești unde se credea că este lăcașul zeilor; (fig.) *gîngania care cade în călimară ... este un mit picat într-o mare neagră dintr-un empireu de garoafe.* CĂL. [Din fr. ***empyrée,*** germ. ***Empyreum***].

empíric, ~ci, empirică, ~ce a. **1.** care se bazează (numai) pe experiență: *Arhimede s-a priceput să îmbine observația empirică cu rigoarea matematică.* BL.; *medicină empirică;* **2.** care se percepe cu simțurile; fizic: *un lucru empiric coexistă spațial cu toate celelalte.* BL. // n. lumea materială, fizică: *se dă întîietate rațiunii acompaniate de empiric.* BL. // m. (înv.) **1.** persoană care practica ilegal medicina (fără a avea o pregătire de specialitate); **2.** filozof care consideră că totul se raportează numai la experiență. [Din lat. ***empiricus,*** fr. ***empirique,*** germ. ***empirisch***].

empírie f. (rar) **1.** existență; **2.** experiență: *primele principii ale determinării matematice n-ar fi nimic decît percepție, observare, empirie.* EM. [Din gr. ***empeiria,*** germ. ***Empirie***].

empiriocrític, ~ci, empiriocritică, ~ce a. care aparține empiriocriticismului, propriu empiriocriticismului; referitor la empiriocriticism. // m. adept al empiriocriticismului. [Din rus. ***empiriokritik***].

empiriocriticísm n. curent filozofic pozitivist apărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care concepea lumea ca fiind un simplu complex de senzații. [Din fr. ***empiriocriticisme,*** rus. ***empiriokritițizm***].

empirísm n. **1.** folosire exclusivă a experienței într-o activitate: *nu e întîia oară cînd ne spunem părerea despre empirismul științific.* BL.; **2.** (înv.) practicare a medicinei de către persoane neprofesioniste; **3.** curent filozofic sau doctrină care consideră experiența senzorială ca unica sursă a cunoștințelor și a cunoașterii: *empirismul lui Locke.* [Din fr. ***empirisme,*** germ. ***Empirismus***].

empirist, empiriști m. adept al empirismului: *el era un empirist în primul rînd și manifesta oarecare sfială de a face afirmațiuni teoretice în absolut.* BL. [Din fr. ***empiriste,*** germ. ***Empirist***].

emplástru, emplastre m. medicament de uz extern întins pe un material textil pentru a fi aplicat; plasture. [Din lat. ***emplastrum***].

empóriu, emporii n. (ant.) reprezentanță comercială romană în străinătate. [Din gr. ***emporion,*** lat., fr. ***emporium***].

emú m. pasăre nezburătoare australiană, de talie mare, cu penele cenușii sau maro și cu trei degete la picioare (*Dromaius novaehoblandiae*). [Din engl. ***emu***].

emúl, emuli m. persoană care se străduiește să egaleze sau să întreacă pe cineva într-un domeniu de activitate; concurent, rival: *toți emulii d-tale de aceeași școală vor gîndi toată noaptea.* CAR. [Din fr. ***émule,*** lat. ***aemulus***].

emulá, emulez vb. (rar; intr.) a concura, a rivaliza: *emulînd cu Costache, publică în 1857 un cîntecel comic.* CĂL. [***Emul*** + *-a*].

emulație, emulații f. dorință, efort de a egala sau de a întrece pe cineva: *nu prin muncă, nu prin emulațiune, nu prin învățătură se poate ajunge ceva în astă țară, ci prin lipsă de caracter.* EM.; (și: (înv.) **emulațiune**). [Din fr. ***émulation,*** lat. ***aemulatio, -onis***].

emulațiúne f. v. **emulație.**

emulgatór, emulgatori m. substanță folosită la obținerea emulsiilor. [Din germ. ***Emulgator***].

emúlsie, emulsii f. **1.** amestec constituit din dispersia unui lichid în alt lichid; **2.** strat fotosensibil depus pe un material fotografic; (și: (înv.) **emulsiune**). [Din fr. ***émulsion,*** germ. ***Emulsion***].

emulsínă f. enzimă extrasă din migdalele amare și din ciuperci, care are proprietatea de a emulsiona uleiurile. [Din fr. ***émulsine***].

emulsioná, emulsionez vb. (intr. și tr.) a forma sau a prepara o emulsie. [Din fr. ***émulsionner***].

emulsionábil, ~i, emulsionabilă, ~e a. care poate deveni emulsie. [Din fr. ***émulsionnable***].

emulsionánt, emulsionantă m. (chim.) substanță cu care se prepară emulsii stabile; emulgator. [Din fr. ***émulsionant***].

emulsiúne f. v. **emulsie.**

emulsív, ~i, emulsivă, ~e a. din care se extrage ulei: *inul are semințe emulsive.* // n. emulgator. [Din fr. ***émulsif***].

emulsór, emulsoare n. aparat care servește la obținerea emulsiilor. [Din fr. ***émulseur***].

enantém, enanteme n. (med.) erupție care apare pe mucoase în unele boli contagioase. [Din fr. ***énanthème,*** germ. ***Enanthem***].

enántic, ~ci, enantică, ~ce a. (livr.) referitor la vin; propriu vinului. [Din fr. ***oenanthique***].

enantiomórf, ~i, enantiomorfă, ~e a. care este alcătuit din aceleași părți, dar dispuse în sens invers: *mîna dreaptă și mîna stîngă sînt enantiomorfe.* [Din fr. ***énantiomorphe***].

enantiotróp, ~i, enantiotropă, ~e a. (chim.) care prezintă enantiotropie. [Din fr. ***énantiotrope***].

enantiotropíe f. (chim.) proprietate a unui corp de a cristaliza în două structuri cristaline diferite în funcție de temperatură și de presiune. [Din fr. ***énantiotropie***].

enantióză, enantioze f. (filoz.) fiecare dintre cele zece opoziții fundamentale, la pitagoreici (unul și multiplul, binele și răul etc.). [Din fr. ***énantiose,*** gr. ***enantiosis***].

enará, enarez vb. (latinism; tr.) a povesti amănunțit: *a enara faptele.* EM. [Din lat. ***enarrare***].

enaráre, enarări f. (rar) acțiunea de a enara; prezentare, povestire amănunțită: *arta enarării în poezia dramatică.* EM. [V. ***enara***].

en-avant [an-aván] n. (rugbi) eroare comisă de un jucător care trimite mingea cu mîna spre terenul de țintă advers sau care o pasează unui coechipier aflat în fața sa. [Cuv. fr.].

encárpă, encarpe f. (arhit.) ornament al construcțiilor antice, compus din flori și fructe în relief. [Din fr. ***encarpe***].

encaústic m. preparat pe bază de ceară cu care se impregnează sculpturile pentru a luci. // f. (**encaustică**) pictură realizată cu culori topite în ceară. [Din fr. ***encaustique***].

encefál, encefale n. totalitate a centrilor nervoși din cutia craniană; creier. [Din fr. ***encéphale,*** engl. ***Enzephalon***].

encefálic, ~ci, encefalică, ~ce a. care aparține encefalului, referitor la encefal. [Din fr. ***encéphalique***].

encefalítă, encefalite f. (med.) inflamare a encefalului; **encefalită letargică,** v. **letargic.** [Din fr. ***encéphalite***].

encefalografíe, encefalografii f. (med.) radiografie a encefalului. [Din fr. *encéphalographie*].

encefalográmă, encefalograme f. imagine radiografică a encefalului. [Din fr. *encéphalogramme*].

encefalomalacíe f. (med.) ramolisment cerebral. [Din fr. *encéphalomalacie*].

encefalomielítă, encefalomielite f. (med.) inflamare a creierului şi a măduvei spinării. [Din fr. *encéphalomyélite*].

encefalopatíe, encefalopatii f. (med.) boală sau îmbolnăvire a encefalului. [Din fr. *encéphalopathie*].

encefalóză, encefaloze f. (med.) afecţiune cerebrală degenerativă. [Din fr. *encéphalose*].

enchimóză, enchimoze f. (med.) răspîndire a sîngelui în vasele din piele datorită unei emoţii puternice. [Din fr. *enchymose*].

enciclică, enciclice f. **1.** circulară trimisă de papă; **2.** (p. ext.) circulară emisă de un înalt prelat religios: *mitropolitul înştiinţează prin enciclică pe toată lumea bisericească.* EM. [Din fr. *encyclique*].

enciclopédic, ~ci, enciclopedică, ~ce a. **1.** care cuprinde mai multe domenii (ştiinţifice), care are caracter de enciclopedie: *paginile cele mai interesante ... sînt cele tipărite la 1875, în franţuzeşte, într-o mare publicaţie enciclopedică.* SAD.; (subst. n.) *înlăturîndu-se în principiu enciclopedicul şi întîmplătorul, cercetîndu-se valorile capitale.* CĂL.; **2.** (p. ext.) întins, vast, cuprinzător: *programul e larg luminist şi în spirit enciclopedic.* BL. [Din fr. *encyclopédique,* germ. *enzyklopädisch*].

enciclopedíe, enciclopedii f. **1.** lucrare lexicografică amplă care cuprinde cunoştinţe din toate domeniile de activitate; **2.** lucrare lexicografică care cuprinde cunoştinţe amănunţite dintr-un domeniu: *Enciclopedia agricolă; enciclopedie medicală;* **3.** ansamblul cunoştinţelor omeneşti organizate metodic; **enciclopedie vie,** (fig.) persoană cu cunoştinţe întinse şi variate. [Din fr. *encyclopédie,* germ. *Enzyklopädie*].

enciclopedísm n. tendinţă de acumulare sistematică a cunoştinţelor din domenii diverse: *unei asemenea ispite cercetătorii au început să-i dea urmare abia după Aristotel, şi în bună parte pe temeiul enciclopedismului intrinsec al preocupărilor acestuia.* BL. [Din fr. *encyclopédisme*].

enciclopedíst, enciclopedişti m. **1.** autor de enciclopedii; (spec.) savant francez care a colaborat la realizarea „Enciclopediei ştiinţei, artelor şi meşteşugurilor" din secolul al XVIII-lea: *maniera întîia e cea veche franceză din timpul enciclopediştilor, raţionalistă şi deductivă.* EM.; **2.** persoană care are cunoştinţe enciclopedice. // a. **1.** cuprinzător, vast; enciclopedic: *lucrare de tip enciclopedist;* **2.** care aparţine „Enciclopediei" apărute în secolul al XVIII-lea în Franţa; specific acestei lucrări: *combina, ce-i drept, propoziţii enciclopediste ... cu altele caracteristice spiritualismului german.* CĂL. [Din fr. *encyclopédiste*].

enclávă, enclave f. **1.** fragment de rocă de altă natură înglobat în masa unei roci eruptive; **2.** grup de populaţie străină înglobată în mijlocul masei indigene; **3.** teren închis sau cu dependenţă de un ţinut mai îndepărtat; **4.** (p. gener.) element de altă natură integrat într-un complex: *în cadrul conştiinţei nu există enclave ale inconştientului.* BL. [Din fr. *enclave*].

enclavizá, enclavizez vb. (tr.) a realiza enclave de populaţie (de altă etnie). [*Enclavă* + *-iza*].

enclavizáre, enclavizări f. acţiunea de a enclaviza; alcătuire de enclave: *românii nu vor enclavizarea Ardealului.* [V. *enclaviza*].

enclític, ~ci, enclitică, ~ce a. (gram.) care se leagă la sfîrşitul unui cuvînt fiind lipsit de accent propriu: *articol enclitic.* [Din fr. *enclitique,* lat. *encliticus,* germ. *enklitisch*].

enclíză, enclize f. ataşare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent; postpunere. [Din fr. *enclise,* germ. *Enklise*].

encodá, encodez vb. (englezism; tr.) a converti în formă de cod. [Din engl. *encode*].

encodáre, encodări f. acţiunea de a encoda. [V. *encoda*].

encomiást, encomiaşti m. (livr.) persoană care face elogii cuiva; panegirist. [Din it. *encomiasta,* germ. *Enkomiast*].

encomiástic, ~ci, encomiastică, ~ce a. cu caracter laudativ; elogios: *adaugă ştiri directe şi în spirit encomiastic, din a doua domnie a lui Mavrocordat.* CĂL. [Din it. *encomiastico*].

encomíe f. v. encomion.

encomiénda f. instituţie colonială constînd în repartizarea amerindienilor între colonişti şi folosirea lor ca sclavi. [Din sp., fr. *encomienda*].

encomión, encomioane n. (înv.) cuvîntare de laudă; elogiu: *să nu capeţi de la mine decît un encomion fluturatic şi fără temei.* OD.; *toată lumea plecase în întîmpinarea domnului (prilej de encomie).* CĂL.; (şi: encomie). [Din lat. *encomium,* gr. mod. *enkómion*].

encondróm, encondroame n. (med.) tumoare, excrescenţă cartilaginoasă care se dezvoltă pe un os. [Din fr. *enchondrome*].

encrín m. ordin de echinoderme fosile din triasic; crin-de-mare. [Din fr. *encrin*].

endartéră, endartere f. (anat.) înveliş exterior al arterei. [Din fr. *endartère*].

endarterítă, endarterite f. (med.) inflamaţie a endarterei. [Din fr. *endartérite*].

endeca- element de compunere cu sensul „(de) unsprezece (ori)". [Din fr. *(h)endeca-*].

endecagón, endecagoáne n. poligon cu unsprezece laturi (şi cu unsprezece unghiuri). [Din fr. *(h)endécagone*].

endecasiláb, endecasilabi m. şi **endecasílabe** n. vers de unsprezece silabe: *tradusă în endecasilabe, „Odiseea" are un mers şi mai firesc.* CĂL. [Din fr. *(h)endécasyllabe,* lat. *hendecasyllabus*].

endecasilábic, ~ci, endecasilabică, ~ce a. care are unsprezece silabe: *versuri endecasilabice.* [Din fr. *(h)endécasyllabique*].

endémic, ~ci, endemică, ~ce a. **1.** (med.) care are cauze locale, specifice unei regiuni; care prezintă caracter de endemie: *impresia generală, citind literatura spaniolă, este că în Spania e o mare carenţă de alimente şi o foamete endemică.* CĂL.; *boală endemică;* **2.** (biol.; despre specii vegetale sau animale) răspîndită pe arii mici şi bine delimitate. [Din fr. *endémique,* germ. *endemisch*].

endemicitáte f. (med.) stare endemică a unei boli; endemie. [Din fr. *endémicité*].

endemíe, endemii f. boală care izbucneşte (periodic) în aceeaşi regiune din cauze locale. [Din fr. *endémie,* germ. *Endemie*].

endemísm n. **1.** calitatea a ceea ce este endemic; **2.** (biol.) particularitate a unor specii de a trăi pe arii limitate. [Din fr. *endémisme,* engl. *endemism,* germ. *Endemismus*].

endemoepidémic, ~ci, endemoepidemică, ~ce a. referitor la boli infecţioase prezente în mod endemic. [*Endemie* + *epidemic*].

en detail [an detái] adv. cu amănuntul. [Cuv. fr.].

endívie, endivii f. (rar) varietate de cicoare (*Cichorium Endivia*). [Din lat. *endivia*].

endo- element de compunere cu sensul „înăuntru". [Din fr. *endo-*].

endoblást, endoblaste n. (biol.) endoderm. [Din fr. *endoblaste*].

endoblástic, ~ci, endoblastică, ~ce a. (biol.) care ţine de endoblast, referitor la endoblast. [Din fr. *endoblastique*].

endocárd, endocarduri n. (anat.) membrană subţire care căptuşeşte cavităţile inimii. [Din fr. *endocarde*].

endocárdic, ~ci, endocardică, ~ce a. (med.) care ţine de endocard, referitor la endocard. [Cf. fr. *endocarditique*].

endocardítă, endocardite f. (med.) boală care constă în inflamarea endocardului datorită unor agenţi virotici sau microbieni. [Din fr. *endocardite*].

endocárp, endocarpuri n. ţesut dur care protejează seminţele unor plante (precum prunele, cireşele etc.). [Din fr. *endocarpe*].

endocranián, ~eni, endocraniană, ~ene a. care se află în interiorul cutiei craniene. [Din fr. *endocrânien*].

endocrániu, endocranii n. faţa internă a cutiei craniene. [Din fr. *endocrâne* (după *craniu*)].

endocrín, ~i, endocrină, ~e a. cu secreţie internă, care îşi varsă secreţiile (hormonale) direct în sînge: *o atribuie unei modificări în funcţionarea sistemului endocrin al acestuia.* BL.; *glande endocrine.* [Din fr. *endocrine,* germ. *endokrin*].

endocrinológ, endocrinologi m. specialist în endocrinologie; (adj.) *medic endocrinolog.* [Din germ. *Endokrinologe*].

endocrinologíe f. ramură a medicinei care studiază glandele endocrine, funcţiile şi afecţiunile lor. [Din fr. *endocrinologie,* germ. *Endokrinologie*].

endocrinoterapíe f. tratament medical făcut cu substanţe extrase din glandele endocrine. [Din fr. *endocrinothérapie*].

endodérm, endoderme n. **1.** strat interior al embrionului celular, din care iau naştere aparatele digestiv şi respirator; endoblast; **2.** strat interior al scoarţei tulpinii sau rădăcinii plantelor. [Din fr. *endoderme*].

endodérmic, ~ci, endodermică, ~ce a. care ţine de endoderm, referitor la endoderm. [Din fr. *endodermique*].

endoenzímă, endoenzime f. enzimă intracelulară a cărei eliminare nu are loc decît după distrugerea mecanică a celulelor. [Din fr. *endoenzyme*].

endoestezíe, endoestezii f. sentiment, sensibilitate internă. [Din fr. *endoesthésie*].

endofazíe, endofazii f. trăire lăuntrică a actului vorbirii; limbaj interior. [Din fr. *endophasie*].

endofít, ~ţi, endofită, ~e a. (despre organisme) care trăieşte în interiorul unor plante. [Din fr. *endophyte*].

endogám, ~i, endogamă, ~e a. **1.** care practică endogamia; **2.** (biol.; despre organisme) care prezintă endogamie. [Din fr. *endogame*].

endogamíe f. **1.** contractare obligatorie a căsătoriilor în cadrul aceluiaşi trib (întîlnită la unele populaţii primitive); **2.** (biol.) unire a doi gameţi formaţi în acelaşi organism. [Din fr. *endogamie,* germ. *Endogamie*].

endogén, ~i, endogenă, ~e a. **1.** (geol.) provocat de forţe care vin din interiorul pămîntului; **2.** (med.) care se datorează unor cauze din interiorul organismului. [Din fr. *endogène,* germ. *endogen*].

endogenéză f. (biol.) producere a celulelor în interiorul altor celule. [Din fr. *endogenèse*].

endolímfă f. lichid care se află în labirintul urechii interne. [Din fr. *endolymphe*].

endometrítă, endometrite f. (med.) inflamaţie a mucoasei uterine. [Din fr. *endométrite*].

endométru, endometre n. (anat.) mucoasă uterină. [Din fr. *endomètre,* engl. *endometrium*].

endomitóză, endomitoze f. (biol.) duplicare a cromozomilor fără diviziune nucleară. [Din engl. *endomitosis*].

endomorfísm n. totalitate a schimbărilor pe care le suferă rocile eruptive la contactul cu alte roci. [Din fr. *endomorphisme,* germ. *Endomorphismus*].

endoparazít, ~ţi, endoparazită, ~e a. şi m., f. (animal) care trăieşte ca parazit în organele interne ale corpului. // f. ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă în interiorul ţesuturilor plantei gazdă. [Din fr. *endoparasite*].

endoplasmátic, ~ci, endoplasmatică, ~ce a. (biol.) care ține de endoplasmă, referitor la endoplasmă. [Din fr. *endoplasmatique,* germ. *endoplasmatisch*].

endoplásmă, endoplasme f. parte internă a celulei la organismele monocelulare, înconjurată de citoplasmă. [Din fr. *endoplasme,* germ. *Endoplasma*].

endoplástă, endoplaste f. masă protoplasmatică care formează nucleul celulei infuzorilor. [Din fr. *endoplaste*].

endoréic, ~ci, endoreică, ~ce a. (geogr.) lipsit de scurgere: *zonă endoreică.* [Din fr. *endoréique,* germ. *endorheisch*].

endoschelét, endoschelete n. (biol.) schelet osos intern (la sepie, la echinoderme etc.). [Din germ. *Endoskelett,* engl. *endoskeleton*].

endoscóp, endoscoape n. aparat pentru realizarea endoscopiei. [Din fr. *endoscope,* germ. *Endoskop*].

endoscópic, ~ci, endoscopică, ~ce a. (med.) care ține de endoscopie, referitor la endoscopie. [Din fr. *endoscopique,* germ. *endoskopisch*].

endoscopíe, endoscopii f. (med.) examinare pe viu a unui organ cavitar sau tubular. [Din fr. *endoscopie,* germ. *Endoskopie*].

endosmóză, endosmoze f. trecere a unui lichid printr-o membrană din mediul exterior în spațiul mărginit de ea. [Din fr. *endosmose*].

endospérm, endosperme n. țesut din vecinătatea embrionului vegetal în care se află substanțe de rezervă necesare creșterii embrionului. [Din fr. *endosperme,* germ. *Endosperm*].

endotéliu, endotelii n. epiteliu care căptușește o cavitate închisă a corpului. [Din fr. *endothélium*].

endotérm, ~i, endotermă, ~e a. endotermic. [Din germ. *endotherm*].

endotérmic, ~ci, endotermică, ~ce a. (fiz.; chim.) care se produce cu absorbție de căldură din mediul înconjurător: *reacție endotermică.* [Din fr. *endothermique*].

endotermíe f. (chim.) reacție care se efectuează prin absorbție de căldură. [Din fr. *endothermie*].

endotoxínă, endotoxine f. substanță toxică ce se poate elimina numai prin dezintegrarea celulei în care se află. [Din fr. *endotoxine*].

endrușáim m. v. indrușaim.

enea- element de compunere cu sensul „nouă". [Din fr. *ennéa-*].

eneacórd, eneacorduri n. (la vechii greci) liră cu nouă coarde. [Din fr. *ennéacorde*].

eneádă, eneade f. **1.** (ant.) ierarhie de nouă zei, simboluri ale forțelor universului; **2.** (rar) reunire a nouă elemente asemănătoare (lucruri, ființe etc.). [Din fr. *ennéade*].

eneagón, eneagoane n. poligon cu nouă laturi (și cu nouă unghiuri). [Din fr. *ennéagone*].

eneasiláb, eneasilabi m. (și adj.) (vers) compus din nouă silabe. [Din fr. *ennéasyllabe*].

eneódă, eneode f. tub electronic cu nouă electrozi, utilizat la radioreceptoarele cu modulație de frecvență. [Din fr. *ennéode*].

eneolític, ~ci, eneolitică, ~ce n. și a. (care ține de, referitor la) ultima fază a neoliticului, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră și de os. [Din fr. *énéolithique*].

energétic, ~ci, energetică, ~ce a. referitor la energie, care produce energie: *noi proclamăm un ideal energetic, promovăm acțiunea, fapta.* GHEȚIE; *sistem energetic.* // f. ramură a fizicii care studiază procesele și tehnica producerii, distribuirii și folosirii energiei. [Din fr. *énergétique,* germ. *energetisch, Energetik*].

energeticián, ~eni, energeticiană, ~ene m., f. specialist în energetică. [Din fr. *énergéticien*].

energetísm n. curent filozofic, apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, care considera că energia este substanța unică ce se află la baza lumii. [Din fr. *énergétisme,* germ. *Energetismus*].

energetíst, ~şti, energetistă, ~e a. care ține de energetism, referitor la energetism. // m. adept al energetismului. [Din fr. *énergétiste*].

enérghie f. v. energie.

enérgic, ~ci, energică, ~ce a. **1.** care are energie, plin de vigoare; hotărît, viguros: *a fost crescut în condiții prielnice ca să devină un om energic, econom și harnic.* IBR.; **2.** care denotă energie, forță; care exprimă energie: *grațioasele și energicele poezii tipărite.* OD.; (adv.) *a avut nevoie de un singur vocabul ... și de o negație, gesticulată deosebit de energic.* SAD.; **3.** (despre medicamente) cu acțiune promptă și eficientă; eficace. [Din fr. *énergique,* germ. *energisch*].

enérgico adv. (muz.) cu energie, cu forță. [Cuv. it.].

energíe, energii f. **1.** capacitate de a acționa; putere; forță, tărie: *își aduceau partea lor de energie la marea și generoasa frămîntare a vieții.* VLAH.; **2.** mărime determinată de capacitatea unui sistem de a efectua un lucru mecanic; **3.** fermitate, hotărîre în atitudini, în acțiuni: *avem de a face cu un om tare, cu o energie ireductibilă.* IBR.; **cu energie,** energic; viguros: *doborît la pămînt, Bălcescu își apără cu energie alvița.* CĂL.; (și: (înv.) **energhie**). [Din fr. *énergie,* lat. *energia,* germ. *Energie*].

energizánt, ~ți, energizantă, ~e a. (și subst.) care dă energie: *medicament energizant.* [Din fr. *énergisant*].

energofág, ~gi, energofagă, ~ge a. care consumă (inutil) multă energie: *industrie energofagă.* [*Energ(ie)* + *-fag*].

energointensív, ~i, energointensivă, ~e a. mare consumator de energie: *produs, proces energointensiv.* [*Energ(ie)* + ***intensiv***].

energométru, energometre n. (med.) aparat pentru analiza pulsului arterial. [Din fr. *énergomètre*].

energumén, energumeni m. **1.** persoană (despre care se credea a fi stăpînită de diavol; **2.** (fig.) persoană exaltată, care vorbește, gesticulează, se agită mereu: *cete de energumeni începură să ridice de la casele lor unele personalități politice.* GHEȚIE. [Din fr. *énergumène,* gr. *energoumenos* „agitat"].

enervá, enervez vb. (tr. și refl.) a (se) înfuria; a face să-și piardă sau a-și pierde calmul. [Din fr. *énerver*].

enervánt, ~ți, enervantă, ~e a. care enervează; supărător: *pentru alții e un refugiu natura, pentru a se odihni de viața enervantă a orașelor.* IBR.; *căldură enervantă,* (adv.) *gazetele vestesc enervant retrageri de guverne.* BAC. [Din fr. *énervant*].

enerváre, enervări f. **1.** acțiunea de a (se) enerva și rezultatul ei; tensiune nervoasă, agitație, neliniște; iritare, înfuriere: *zvîrli ziarele cu un gest de enervare.* GHEȚIE; **2.** (med.) enervație. [V. *enerva*].

enervát, ~ți, enervată, ~e a. scos din fire; iritat: *la lumina vie și scurtă a lumînării, comandanții enervați consultă hărțile.* PETR. [V. *enerva*].

enervátie, enervații f. (med.) secționare a unui nerv sau a unui grup de nervi. [Din fr. *énervation*].

engastrimít, engastrimiți m. (livr.) ventriloc. [Din fr. *engastrimythe*].

engineering [enginíring] n. inginerie. [Cuv. engl.].

englendisí vb. v. eglendisi.

englengeá, englengele f. (înv.) petrecere: *facem un otuz-bir de englengea pînă se va găti masa?* FIL. [Din turc. *eglendje*].

éngler n. (tehn.) unitate de măsură a vîscozității uleiurilor minerale. [Din fr., engl. *engler*].

engléz, ~i, engleză, ~e a. care aparține Angliei sau populației ei, referitor la Anglia sau la populația ei: *o companie engleză.* EM.; *poporul englez.* // f. limbă germanică vorbită de populația din Anglia și dusă, prin colonizări, în alte continente: *a făcut o traducere din engleză.* // m. persoană (originară) din Anglia: *țiganii nu-s eghipteni, ... dar adevărați indieni, cum s-au dovedit prin inglezi.* B.-DEL.; *un englez.* // m. pl. popor constituit ca națiune în Anglia; (și: (înv.) **inglez**). [Din it. *inglese*].

englezésc, ~şti, englezească, ~eşti a. care aparține englezilor sau Angliei, referitor la englezi sau la Anglia. // f. (înv.) limba engleză: *chiar dacă ar vorbi englezeasca americană.* EM. [*Englez* + *-esc*].

englezáşte adv. **1.** ca englezii; **a o șterge** (sau **a pleca**) **englezește,** a pleca repede și pe neobservate: *socotii momentul potrivit s-o șterg englezește.* M.CAR.; **2.** (în) limba engleză: *știa italienește și englezește.* CĂL. [*Englez* + *-ește*].

englezí, englezesc vb. **1.** (refl.) a imita obiceiurile, modul de a vorbi etc. caracteristice englezilor; **2.** (tr.) a da aspect englezesc. [*Englez* + *-i*].

englezísm, englezisme n. element preluat din limba engleză: *englezismele ... demonstrează tocmai capacitatea de adaptare fonetică și morfologică a limbii.* D. [*Englez* + *-ism*].

englezoáică, englezoaice f. femeie (originară) din Anglia: *debarca un grup de turiști englezi și englezoaice, cu căști coloniale.* TUD. [*Englez* + *-oaică*].

engóbă f. pastă subțire (colorată) cu care se acoperă piesele de ceramică; (și: **angobă**). [Din fr. *engobe,* germ. *Engobe*].

engólpion, engolpioane n. iconiță din metal prețios sau din smalț, pe care o poartă arhiereii atîrnată de gît: *ca un engolpion tocmai de minuni săvîrșitor.* PANN; *la gît îi atîrna un engolpion.* EM. [Din gr. mod. *enkólpion*].

engrămă, engrame f. (psih.) urmă lăsată în memorie de orice excitant al sistemului nervos: *experiențele ancestrale s-ar fi putut imprima ... ca engrama memoriei ereditare.* BL. [Din fr. *engramme,* germ. *Engramme*].

engrosíst m. v. angrosist.

enibahăr n. v. ienibahar.

enigmátic, ~ci, enigmatică, ~ce a. **1.** care constituie sau ascunde o enigmă; tainic, misterios: *înnebunește pe doctorul Peleș prin cochetăria ei enigmatică.* CĂL.; (subst. n.) *e lipsit de înțelegerea fantasticului, haoticului, enigmaticului și a tot ce depășește granița perceperii de toate zilele.* CĂL.; (adv.) *dădea răspunsuri dilatatorii sau zîmbea enigmatic.* GHEȚIE; **2.** greu de înțeles; al cărui sens nu este clar; **3.** care are o comportare misterioasă, inexplicabilă, neobișnuită: *nu se găsesc oameni enigmatici, căci ei trebuie să trăiască într-un mediu social.* IBR. [Din fr. *énigmatique,* lat. *aenigmaticus*].

enígmă, enigme f. **1.** expunere a unui fapt într-o manieră greu de înțeles; cimilitură, ghicitoare: *telegrama cu dezlegarea enigmei d-tale muzicale, sper c-ai primit-o.* CAR.; **2.** lucru greu de înțeles, nelămurit; taină, mister: *ești enigma însăși a vieții mele-ntregi.* EM. [Din fr. *énigme,* lat. *aenigma*].

enigmíst, ~şti, enigmistă, ~e m., f. persoană care compune sau dezleagă jocuri enigmistice. [*Enigmă* + *-ist*].

enigmístic, ~ci, enigmistică, ~ce a. cu caracter de enigmă. // f. știință a jocurilor distractive bazate pe enigme (rebus, criptograme etc.). [*Enigmă* + *-istic*].

enilísm n. alcoolism provocat de consumul excesiv de vin. [Din fr. *oenilisme*].

enjambamént, enjambamente n. ingambament; (și: (rar) **anjambament**). [Din fr. *enjambement*].

enocianínă f. colorant roșu al vinului. [Din fr. *énocyanine*].

enofíl, ~i, enofilă, ~e m., f. persoană pasionată de producerea și îmbunătățirea vinurilor; (și: **oenofil**). [Din it. *enofilo*].

enoftalmíe, enoftalmii f. înfundare patologică a globului ocular în orbită. [Din fr. *énophtalmie*].

enolázá f. (chim.) enzimă cu rol catalizator în fermentația alcoolică. [Din fr. *énolase*].

enólic, ~ci, enolică, ~ce a. care folosește vinul ca excipient: *medicament enolic;* **acizi enolici,** coloranți existenți în vinurile roșii. [Din fr. *énolique*].

enológ, ~gi, enologă, ~ge m., f. specialist în enologie; (și: **oenolog**). [Din fr. *oenologue*].

enológic, ~ci, enologică, ~ce a. referitor la enologie, care ţine de enologie; (şi: **oenologic**). [Din fr. *oenologique*].

enologíe f. ştiinţă care studiază procesul de vinificaţie; (şi: **oenologie**). [Din fr. *oenologie*].

enometríe f. măsurare a concentraţiei de alcool din vin; (şi: **oenometrie**). [Din fr. *oenométrie*].

enoriáş, ~i, enoriaşă, ~e m., f. persoană care aparţine unei anumite parohii prin cultul pe care-l practică: *enoriaşii sar la nevoie ca să desrobească lăcaşul dumnezeiesc.* SAD. [*Enorie* + *-aş*].

enoríe, enorii f. **1.** teritoriu în care îşi exercită atribuţiile un preot; parohie: *cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei.* GHICA; **2.** totalitate a locuitorilor de pe un astfel de teritoriu care practică un anumit cult. [Din gr. mod. *enoría*].

enórm, ~i, enormă, ~e a. foarte mare, imens, uriaş: *aceste sume enorme se economisează.* EM.; *un cîine enorm;* (fig.) *o prostie enormă.* // adv. **1.** foarte mult: *atrage în dezbaterea acestei probleme două noţiuni care tulbură enorm claritatea datei problemei.* STĂNIL.; **2.** extrem de ..., extraordinar de ...: *s-a angajat la o muncă enorm de grea.* [Din fr. *énorme,* lat. *enormis,* germ. *enorm*].

enormitáte, enormităţi f. **1.** mărime excesivă; **2.** vorbă extravagantă, lucru de necrezut; absurditate: *o privi neîncrezător, ca şi cum ar fi auzit o enormitate.* GHEŢIE. [Din fr. *énormité,* lat. *enormitas, -atis,* germ. *Enormität*].

enót, enoţi n. animal cu blană preţioasă, asemănător cu un cîine (*Viverra Genetta*). [Din rus. *enot*].

enotéhnică f. ramură a enologiei care se ocupă cu metodele de preparare şi de conservare a vinurilor. [Din fr. *oenotechnique*].

enoterapíe, enoterapii f. terapie cu vin; (şi: **oenoterapie**). [Din it. *enoterapia*].

ensifórm, ~i, ensiformă, ~e a. (despre frunze) în formă de sabie. [Din fr. *ensiforme*].

entelehiál, ~i, entelehială, ~e a. (rar) care ţine de entelehie, referitor la entelehie; bazat pe entelehie: *formele entelehiale ale lui Aristotel sînt mai puţin statice decît ideile platonice.* BL. [Din germ. *entelechial*].

entelehíe, entelehii f. (filoz.) scop lăuntric al dezvoltării tuturor lucrurilor, în filozofia lui Aristotel: *entelehia e forma ce se realizează pe sine însăşi, forma înţeleasă ca putere.* BL.; (fig.) *uite, cîntă ciocîrlia! pură ca entelehia.* BL. [Din lat. *entelechia,* gr. *entelekheia,* fr. *entéléchie,* germ. *Entelechie*].

entelehísm n. (rar) concepţie filozofică întemeiată pe teoria entelehiei: *chestiunea nu comportă numai soluţii disjunctive: sau entelehism sau mecanicism.* BL. [*Enteleh*(*ie*) + *-ism*].

enteralgíe, enteralgii f. (med.) durere acută de intestine. [Din fr. *entéralgie*].

enterectazíe, enterectazii f. (med.) dilatare a intestinului. [Din fr. *entérectasie*].

entéric, ~ci, enterică, ~ce a. intestinal. [Din fr. *entérique*].

enterítă, enterite f. (med.) inflamaţie a mucoasei intestinale. [Din fr. *entérite*].

enterobactérie, enterobacterii f. bacterie care trăieşte în intestinul omului şi al animalelor. [Din fr. *entérobactérie*].

enterochinázǎ, enterochinaze f. enzimă din sucul intestinal, care activează acţiunea secreţiei pancreatice. [Din fr. *entérokinase*].

enterocóc, enterococi m. (biol.) microb prezent în intestin. [Din fr. *entérocoque*].

enterocolítă, enterocolite f. (med.) inflamaţie a intestinului subţire şi a colonului. [Din fr. *entérocolite*].

enterogastrítă, enterogastrite f. gastroenterită. [Din fr. *entérogastrite*].

enterogastrónă, enterogastrone f. hormon duodenal care inhibă secreţia şi mobilitatea stomacului. [Din fr. *entérogastrone*].

enterohemoragíe, enterohemoragii f. (med.) hemoragie intestinală. [Din fr. *entéro-hémorragie*].

enterologíe f. ramură a medicinei care studiază tractul intestinal. [Din fr. *entérologie*].

enteromórf, ~i, enteromorfă, ~e a. care are formă de intestin. [Din fr. *entéromorphe*].

enteropatíe, enteropatii f. (med.) boală a intestinelor. [Din fr. *entéropathie*].

enterotomíe, enterotomii f. operaţie chirurgicală executată pe intestin. [Din fr. *entérotomie*].

enterozoár, enterozoare n. (mai ales la pl.) parazit intestinal. [Din fr. *entérozoaire*].

entimemátic, ~ci, entimematică, ~ce a. care ţine de entimeme, referitor la entimemă. [Din lat. *enthymematicus*].

entimémă, entimeme f. silogism în care una din premise este subînţeleasă. [Din lat. *enthymema,* fr. *enthymème,* germ. *Enthymem*].

entităte, entităţi f. (filoz.) **1.** ceea ce constituie esenţa unei specii sau a unui obiect, socotită ca distinctă de obiectele înseşi; **2.** obiect considerat ca o existenţă delimitată ca întindere, conţinut, sens etc.: *la el gelozia devine ca o entitate vie, concretă, independentă.* IBR. [Din lat. *entitas, -atis,* fr. *entité,* germ. *Entität*].

en titre [an títr] a. (şi adv.) care exercită o funcţie sau ocupă o poziţie ca titular: *echipa campioană en titre; profesor en titre.* [Cuv. fr.].

entomo- element de compunere cu sensul „(referitor la) insectă". [Din fr. *entomo-*].

entomofág, ~gi, entomofagă, ~ge a. şi m., f. (animal) care se hrăneşte cu insecte. [Din fr. *entomophage*].

entomofagíe f. hrănire cu insecte. [Din fr. *entomophagie*].

entomofil, ~i, entomofilă, ~e a. şi f. (plantă) la care polenizarea se face cu ajutorul insectelor. [Din fr. *entomophile*].

entomofilíe f. polenizare cu ajutorul insectelor. [Din fr. *entomophilie*].

entomofít, ~ţi, entomofită, ~e a. (despre criptogame şi bacterii) care se dezvoltă pe corpul insectelor. [Din fr. *entomophyte*].

entomológ, entomologi m. specialist în entomologie. [Din it. *entomologo,* germ. *Entomologe*].

entomológic, ~ci, entomologică, ~ce a. care ţine de entomologie, referitor la entomologie. [Din fr. *entomologique*].

entomológie f. ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor. [Din fr. *entomologie*].

entomológist, entomologişti m. (rar) entomolog. [Din fr. *entomologiste*].

entomostracéu, entomostracee n. (la pl.) grup de crustacee inferioare, fără apendice abdominal şi cu branhii; (şi la sg.) crustaceu din acest grup. [Din fr. *entomostracés*].

entópic, entopice n. (şi adj.) apelativ geografic (care se foloseşte la crearea numelor de locuri) (ex.: munte, deal, vale). [Din gr. *entópos* + *-ic;* cf. germ. *entopisch*].

entoplásmă, entoplasme f. parte interioară a protoplasmei celulare. [Din germ. *Entoplasma*].

entórsă, entorse f. leziune traumatică a unei articulaţii cauzată de extensiunea sau de ruperea unor ligamente. [Din fr. *entorse*].

entozoár, entozoare n. (la pl.) categorie de animale care trăiesc ca parazite în interiorul altor vietăţi; (şi la sg.) animal din această categorie. [Din fr. *entozoaire*].

entrádă f. v. intradă.

entrátă, entrate f. (muz.) introducere. [Din it. *entrata*].

entrópic, ~ci, entropică, ~ce a. care ţine de entropie, referitor la entropie. [Din fr. *entropique*].

entropíe, entropii f. **1.** (fiz.) mărime termodinamică care reflectă ireversibilitatea proceselor fizice macroscopice; **2.** (în teoria comunicaţiei) număr care măsoară incertitudinea naturii unui mesaj dat în raport cu precedentul; **3.** (p. gener.) măsură care indică gradul de organizare al unui sistem; **entropie estetică,** stare aleatorie, întîmplătoare a elementelor ce alcătuiesc, prin intervenţia artistului, opera de artă. [Din fr. *entropie,* germ. *Entropie*].

entropión, entropioane n. (med.) întoarcere înăuntru a pleoapei, însoţită de iritaţia conjunctivei şi a corneei. [Din fr. *entropion*].

entuziásm, (rar) **entuziasme** n. **1.** exaltare, stare de însufleţire puternică, de avînt, de înflăcărare: *în junie e entuziasmul lucrurilor mari şi devotamentul pentru adevăr.* BĂLC.; *toate aceste entuziasme tinereşti nu pot promova o mare artă.* CĂL.; **2.** admiraţie deosebită: *estetul nu-şi poate reprima entuziasmul pentru ideea unei lumi adamantine.* CĂL.; *elogii dictate de entuziasm.* [Din fr. *enthousiasme,* germ. *Enthusiasmus*].

entuziasmá, entuziasmez vb. **1.** (tr.) a produce entuziasm, a determina o admiraţie deosebită: *la 1788 se dă în Iaşi primul concert, care entuziasmează foarte mult publicul.* IBR.; **2.** (refl.) a se însufleţi, a se înflăcăra: *acest estetician fin nu a putut ... să se entuziasmeze de o operă românească, numai pentru că e românească.* IBR. [Din fr. *enthousiasmer*].

entuziasmáre, entuziasmări f. faptul de a (se) entuziasma: *momentul trecerii din acest stadiu de entuziasmare artistică.* EM. [V. *entuziasma*].

entuziasmát, ~ţi, entuziasmată, ~e a. cuprins de entuziasm: *pitarul se arată entuziasmat de încercarea de a se înjgheba o armată românească.* CĂL. [V. *entuziasma*].

entuziást, ~şti, entuziastă, ~e a. **1.** (şi subst.) plin de entuziasm, stăpînit de entuziasm: *era cel mai entuziast, cel mai harnic ... dintre tinerii care făceau, cum se zice, bucătăria gazetei.* VLAH.; **2.** care denotă entuziasm; (înv.) entuziastic: *cu răcnete entuziaste înălţau cupe.* SAD.; (adv.) *la „Sămănătorul" colaboră entuziast cu o adaptare cuviincioasă la temperamentul violent al lui Ioga.* CĂL. [Din fr. *enthousiaste;* cf. germ. *Enthusiast*].

entuziástic, ~ci, entuziastică, ~ce a. (înv.) care exprimă entuziasm, înflăcărare; entuziast: *în strigătele entuziastice ale poporului şi în zgomotul tunurilor.* EM. [Din germ. *enthusiastisch*].

enucleá, enucleez vb. (livr.; tr.) **1.** a explica, a clarifica o chestiune; **2.** (med.) a face o enucleare. [Din lat., it. *enucleare,* fr. *énucléer*].

enucleáre, enucleări f. extirpare a unei formaţii organice sau a unei tumori prin izolare de ţesuturile înconjurătoare; enucleaţie. [Cf. fr. *énucléer*].

enucleáţie, enucleaţii f. enucleare. [Din fr. *énucléation*].

enumerá, enúmăr vb. (tr.) **1.** a număra unul cîte unul; a numi rînd pe rînd: *enumeră plantele pe care trebuie să le semene ţăranul.* CĂL.; **2.** a adăuga, a socoti; a îngloba: *între junii cărora le-a plăcut şi le place a se ocupa de literatură trebuie să enumerăm şi pe D. Vasile Păun.* MACED. [Din fr. *énumérer,* lat. *enumerare*].

enumeráre, enumerări f. acţiunea de a enumera şi rezultatul ei: *se procedează de obicei printr-o simplă delimitare convenţională şi prin enumerare.* BL. [V. *enumera*].

enumerátiv, ~i, enumerativă, ~e a. care conţine o enumerare; referitor la o enumerare: *lista enumerativă a documentelor.* [Din fr. *énumératif*].

enumeráţie, enumeraţii f. **1.** acţiunea de a enumera şi rezultatul ei; enumerare, înşiruire: *această enumeraţie a momentelor reprezentative e departe de a fi completă.* BL.; **2.** figură de stil care constă în înşirarea unor elemente privitoare la aceeaşi situaţie: *enumeraţia e folosită de el cu îndemînare.* CĂL.; (şi: (rar) **enumeraţiune**). [Din fr. *énumération,* lat. *enumeratio, -onis*].

enumeraţiúne f. v. enumeraţie.

enunciaţiúne f. v. enunţiaţiune.

enúnţ, enunţuri n. formulare a datelor unei probleme; formulă prin care se exprimă ceva: *rămîne să cercetăm în ce măsură un asemenea enunţ, rezistă unei confruntări cu realitatea.* BL. [Din fr. ***énoncé*** (după *anunţ*)].

enunţá, enúnţ vb. (tr.) a exprima, a formula o idee, o concepţie etc.: *Tales enunţă ipoteza că pămîntul e un „glob".* BL. [Din fr. ***énoncer,*** lat. ***enuntiare***].

enunţáre, enunţări f. acţiunea de a enunţa şi rezultatul ei; exprimare, formulare, expunere: *din momentul chiar al enunţării şi pînă astăzi, teoria cvantelor a înregistrat o serie de triumfuri.* BL. [V. ***enunţa***].

enunţiatív, ~i, enunţiativă, ~e a. (gram.) care redă, fără participări afective, o constatare sau o observaţie: *propoziţie enunţiativă.* [Din lat. ***enuntiativus,*** fr. ***énonciatif***].

enunţiatór, enunţiatori m. (lingv.) autor, subiect al unei enunţări: *enunţiatorul discursului;* (adj.) *un subiect enunţiator.* [Din fr. ***énonciateur***].

enunţiáţie f. v. enunţiaţiune

enunţiaţiúne, enunţiaţiuni f. producere a enunţului; enunţare; (concr.) enunţ: *observaţiei îi mai revine şi un al doilea rol, posterior enunciaţiunii despre existenţa inconştientului.* BL.; (şi: (înv.) **enunţiaţie, enunciaţiune**). [Din fr. ***énonciation,*** lat. ***enunciatio, -onis***].

enurétic, ~ci, enuretică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de enurezis. [Din fr. ***énurétique***].

enurézis n. (med.) eliminare incontinentă a urinei. [Din fr. ***énurésis***].

enzimátic, ~ci, enzimatică, ~ce a. (chim.) referitor la enzime; care se face cu ajutorul enzimelor: *viespea, o dată cu înţepătura aplicată, ar induce în frunza de stejar, prin intermediu chimic-molecular de natură probabil enzimatică, un cîmp biologic.* BL. [Din fr. ***enzymatique,*** engl. ***enzymatic***].

enzímă, enzime f. compus organic de natură proteică care are rol de catalizator pentru reacţiile din celulele vii. [Din fr. ***enzyme,*** germ. ***Enzyme***].

enzimologíe f. studiu al enzimelor şi al modului lor de acţiune. [Din germ. ***Enzymologie,*** fr. ***enzymologie***].

enzoótic, ~ci, enzootică, ~ce a. care are caracter de enzootie. [Din fr. ***enzootique,*** engl. ***enzootic***].

enzootíe f. răspîndire a unei boli infectocontagioase la animale pe un anumit teritoriu. [Din fr. ***enzootie***].

eoantróp, eoantropi n. gen de maimuţe antropoide fosile, asemănătoare cu omul. [Din fr. ***eoanthropus***].

eocén, ~i, eocenă, ~e n. şi a. (care ţine de, referitor la) epoca geologică mijlocie a paleogenului. [Din fr. ***éocéne***].

eo ipso adv. chiar; în fapt: *Plato susţine eo ipso existenţa unor analogii secrete între lucruri.* BL. [Cuv. lat.].

eolián, ~eni, eoliană, ~ene a. 1. acţionat (sau produs) de vînt: *centrală eoliană;* 2. (geol.) care îşi are originea în acţiunea vîntului: *formaţie eoliană;* 3. (rar) referitor la zeul Eol, care ţine de Eol: *ea se cutremură încet din sus în jos, asemenea unei arfe eoliane.* EM.; 4. (rar) din provincia veche grecească Eolida: *dialect eolian.* [Din fr. ***éolien***].

eolít, eolite n. sau (rar) **eolíţi** m. piatră din epoca preistorică, grosolan cioplită şi folosită ca unealtă: *identificaţi pot să fie doar eoliţii.* BL. [Din fr. ***éolithe***].

eolític, ~ci, eolitică, ~ce n. şi a. (care ţine de, referitor la) epoca pietrei cioplite. [Din fr. ***éolithique***].

eolotróp, ~i, eolotropă, ~e a. care nu prezintă aceleaşi proprietăţi în toate direcţiile. [Din fr. ***éolotrope***].

eolotropíe f. proprietate a unui corp de a fi eolotrop. [Din fr. ***eolotropie***].

eón, eoni m. (filoz.; la neoplatonici şi la gnostici) fiecare dintre emanaţiile, ipostazele sau formele de manifestare ale divinităţii supreme unice: *unii gînditori gnostici numesc aceste existenţe intermediare „eoni".* BL. [Din fr. ***éon;*** cf. gr. ***aion*** „eternitate"].

eónic, ~ci, eonică, ~ce a. (rar) care ţine de eoni, referitor la eoni: *existenţele eonice nu intervin ... nici măcar ca factori intermediari.* BL. [***Eon*** + ***-ic***].

eozínă, eozine f. colorant roşu strălucitor cu diferite întrebuinţări. [Din fr. ***éosine***].

eozóic, ~ci, eozoică, ~ce n. şi a. algonchian. [Din fr. ***éozoïque***].

epactál, ~i, epactală, ~e a. referitor la epactă. [Din fr. ***épactal***].

epáctă, epacte f. număr de zile care trebuie adăugat unui an lunar pentru a-l face să concorde cu anul solar. [Din fr. ***épacte***].

epagóg, epagogi m. (la vechii greci) arbitru care reglementa chestiuni maritime. [Din fr. ***épagogue***].

epagógic, ~ci, epagogică, ~ce a. (în filozofia aristotelică) inductiv. [Din fr. ***épagogique***].

epanadiplóză, epanadiploze f. figură retorică constînd în repetarea unui cuvînt sau unui grup de cuvinte la începutul şi la sfîrşitul unui vers, unei strofe, unei fraze etc. [Din it. ***epanadiplosi,*** gr. ***epanadiplosis***].

epanafóră, epanafore f. anaforă. [Din fr. ***épanaphore***].

epanalépsă, epanalepse f. figură retorică constînd în repetarea unor cuvinte sau în reluarea cuvîntului iniţial la sfîrşitul versului sau al frazei. [Din fr. ***épanalepse***].

epandáj, epandaje n. 1. împrăştiere; 2. (spec.) operaţie de răspîndire a apelor murdare pe un teren cultivabil după decantarea lor, în scopul epurării lor naturale; 3. (spec.) împrăştiere a îngrăşămintelor pe cîmp. [Din fr. ***épandage***].

epanódă, epanode f. procedeu retoric constînd în reluarea fiecărui cuvînt sau grup de cuvinte dintr-un vers la începutul unor unităţi metrice. [Din fr. ***épanode***].

epanortóză, epanortoze f. figură de stil constînd în reluarea unui enunţ în vederea corectării lui. [Din fr. ***épanorthose,*** gr. ***epanorthosis***].

epanşamént, epanşamente n. (med.) acumulare de lichide în organism în alte ţesuturi sau zone decît cele obişnuite. [Din fr. ***épanchement***].

epárh, eparhi m. (înv.) guvernator al unei provincii sau al unui oraş: *într-aceaea vreame era în Rîm un eparh, anume Dalmachie.* DOS. [Din gr. mod. ***éparchos***].

eparhiál, ~i, eparhială, ~e a. care aparţine eparhiei, referitor la eparhie: *părăseşte veşmîntul călugăresc după violente atacuri şi chemarea în faţa consistoriului eparhial.* CĂL. [***Eparhie*** + ***-al***].

eparhíe, eparhii f. diviziune administrativă ecleziastică avînd ca şef un episcop; episcopie: *eu am puteare în toată eparhiia mea.* DOS.; *eparhiile acestea să i se subordineze.* EM.; *în România veche erau 8 eparhii.* [Din gr. mod. ***eparchía***].

eparhiót, ~ţi, eparhiotă, ~e a. (rar) care ţine de eparhie: *episcop eparhiot.* [Din gr. mod. ***eparhiótis***].

eparvén, eparvene n. tumoare osoasă care se formează uneori la încheietura picioarelor dinapoi la cai (şi, rar, la boi); os mort. [Din fr. ***éparvin***].

epatá, epatez vb. 1. (tr.) a impresiona, a uimi prin purtare, ţinută etc.; 2. (refl.) a se extazia, a rămîne uluit. [Din fr. ***épater***].

epatánt, ~ţi, epatantă, ~e a. care epatează; impresionant. [Din fr. ***épatant***].

epatáre, epatări f. acţiunea de a epata şi rezultatul ei: *mozaicul e un soi de epatare facilă a ochiului.* CĂL. [V. ***epata***].

epávă, epave f. 1. navă distrusă sau avariată; 2. (fig.) rest, rămăşiţă din ceva: *epavele bibliotecii sale examinate numai pentru această epocă cuprind opere ştiinţifice serioase.* CĂL.; 3. (fig.) persoană ajunsă într-o stare (fizică sau morală) mizerabilă: *o epavă de om.* [Din fr. ***épave***].

ependím, ependime n. epiteliu care căptuşeşte canalul rahidian, trunchiul cerebral şi ventriculii cerebrali. [Din fr. ***épendyme***].

ependimítă, ependimite f. (med.) inflamaţie a ependimului. [Din fr. ***épendymite***].

epénglu, epengluri n. exerciţiu de zbor aviatic compus dintr-un număr de viraje urmate de coborîre şi aterizare. [Din fr. ***épingle***].

epentétic, ~ci, epentetică, ~ce a. adăugat prin epenteză: *sunet epentetic.* [Din fr. ***épenthétique***].

epentéză, epenteze f. (lingv.) inserţiune a unui sunet sau a unei silabe în interiorul unui cuvînt. [Din fr. ***épenthèse,*** lat. ***epenthesis***].

epi- element de compunere cu sensul „deasupra", „pe". [Din fr. ***épi-***].

epibát, epibaţi m. soldat care făcea parte din marina grecească. [Din fr. ***épibate,*** gr. mod. ***epibátis***].

épic, ~ci, epică, ~ce a. 1. care narează fapte, întîmplări reale sau imaginare: *Sadoveanu este neîntrecut în evocarea epică, impetuoasă a faptelor mari.* IBR.; *poezie epică;* (subst. n.) *ţăranul vrea epicul gol şi e doritor de irealitate.* CĂL.; **gen epic,** gen literar care cuprinde creaţii în versuri sau în proză reprezentînd naraţiuni; 2. (rar) demn de a fi relatat într-o epopee: *poeţii homerizi ... trec în revistă oştile în ajunul epicei bătălii.* BL.; *luptă epică.* // f. (la sg.) totalitate a scrierilor literare epice: *introducînd eroi buni şi răi, Asachi a umflat, în sens picăresc, epica peste marginile verosimilului.* CĂL. [Din fr. ***épique,*** lat. ***epicus***].

epicárd, epicarduri n. înveliş extern al inimii. [Din fr. ***épicarde***].

epicardítă, epicardite f. (med.) inflamaţie a epicardului. [Din fr. ***épicardite***].

epicárp, epicarpuri n. membrană subţire care acoperă fructul la plante. [Din fr. ***épicarpe***].

epicárpic, ~ci, epicarpică, ~ce a. care aparţine epicarpului, referitor la epicarp. [Din fr. ***épicarpique***].

epicén, epicene a. (gram.) care are aceeaşi formă pentru desemnarea ambelor sexe: *substantive epicene.* [Din fr. ***épicène,*** lat. ***epicoenus***].

epicéntric, ~ci, epicentrică, ~ce a. referitor la epicentru. [Din fr. ***épicentrique***].

epicéntru, epicentre n. loc pe suprafaţa globului pămîntesc situat deasupra focarului unui cutremur: *cutremurul! ... probabil că epicentrul a fost în zona aceasta.* GHEŢIE. [Din fr. ***épicentre***].

epicésc, ~şti, epicească, ~eşti a. (înv.) epic: *un feliu de poesie de-aceste, ce să chiamă epicească, pofteşte un poet deplin şi o limbă bine lucrată.* B.-DEL. [Lat. ***epicus,*** gr. ***epik(ós)*** + ***-esc***].

epicherémă, epichereme f. (log.) lanţ de silogisme în care premisele sînt entimeme. [Din fr. ***épichérème,*** lat. ***epicherema***].

epicicloídă, epicicloide f. curbă plană descrisă de un punct al unui cerc care se rostogoleşte fără alunecare pe un alt cerc fix. [Din fr. ***épicycloïde***].

epicíclu, epicicluri n. cerc care se rostogoleşte fără alunecare în exteriorul şi în planul unui cerc de bază fix. [Din fr. ***épicycle***].

epicitáte f. caracter epic. [***Epic*** + ***-itate***].

epiclézá, epicleze f. (bis.) rugăciune prin care se invocă Duhul Sfînt. [Din gr. mod. ***epiklésis***].

epicontinentál, ~i, epicontinentală, ~e a. (despre soluri) situat la marginea sau în interiorul unui continent. [Din it. ***épicontinentale***].

epicotíl, epicotile n. parte a tulpinii embrionului cuprinsă între cotiledoane şi primele frunze. [Din fr. ***épicotyle***].

epicranián, ~eni, epicraniană, ~ene a. care înconjoară craniul. [Din fr. ***épicrânien***].

epicrániu, epicranii n. (anat.) totalitate a ţesuturilor care acoperă craniul. [Din fr. ***épicrâne*** (după *craniu*)].

epicrízá, epicrize f. (med.) ansamblu de fenomene care caracterizează o boală, consemnată în foaia de observaţie şi avute în vedere în stabilirea tratamentului. [Din fr. ***épicrise***].

epicuréic, ~ci, epicureică, ~ce a. care ține de filozofia lui Epicur; în maniera filozofiei lui Epicur: *ideile morale substituite prin maxime epicureice și prin cinism.* EM.; (adv.) *el se identifică epicureic cu acest pitoresc.* BL. [Din germ. ***epikureisch***].

epicureísm n. **1.** doctrină filozofică fondată de Epicur, care susținea necesitatea fericirii raționale; **2.** (p. ext.) cult al plăcerii, al vieții senzuale: *epicureismul și umorul lui Horaț.* EM. [Din germ. ***Epikureismus***].

epicuréu, ~i, epicuree a. și m. epicurian: *avea suflet de epicureu cu sensibilitate.* CĂL.; *măsura eroilor e una, iar a înțelepților epicurei alta.* SAD. [Din lat. ***epicureus***].

epicurián, ~eni, epicuriană, ~ene a. **1.** care ține de epicureism, referitor la epicureism; **2.** care este înclinat spre plăcerile vieții: *țăranul de la Dunăre e mai idilic și epicurean.* CĂL. // m. adept al filozofiei lui Epicur: *critica literară a lui M. Ralea este a unui epicurean.* CĂL. // m., f. (depr.) persoană înclinată spre plăceri. [Din fr. ***épicurien***].

epicurísm n. epicureism. [Din fr. ***épicurisme***].

epidémic, ~ci, epidemică, ~ce a. care are caracter de epidemie; contagios: *hepatită epidemică.* [Din fr. ***épidémique,*** germ. ***epidemisch***].

epidemíe, epidemii f. boală care se extinde, prin contaminare, la mai multe ființe; molimă: *vro epidemie domnește în oraș.* NEGR.; *turburarea se lățea asemenea unei epidemii.* EM. [Din fr. ***épidémie,*** lat. ***epidemia***].

epidemiológ, ~gi, epidemiologă, ~ge m., f. medic specialist în epidemiologie; (adj.) *medic epidemiolog.* [Din germ. ***Epidemiologe***].

epidemiológic, ~ci, epidemiologică, ~ce a. care ține de epidemiologie, referitor la epidemiologie; **aviz epidemiologic**, aviz care atestă absența (sau prezența) contaminării cu o boală contagioasă. [Din fr. ***épidémiologique,*** germ. ***epidemiologisch***].

epidemiologíe f. ramură a medicinei care studiază cauzele epidemiilor și măsurile de prevenire a lor. [Din fr. ***épidémiologie,*** germ. ***Epidemiologie***].

epidérmă, epiderme f. **1.** strat exterior al pielii omului și animalelor, care acoperă derma; **2.** țesut exterior de protecție la plante; **3.** (fig.) pătură exterioară, suprafață: *epiderma globului pământesc.* [Din fr. ***épiderme,*** lat. ***epidermis***].

epidérmic, ~ci, epidermică, ~ce a. care ține de epidermă, referitor la epidermă; de natura epidermei. [Din fr. ***épidermique***].

epidermítă, epidermite f. (med.) inflamație a epidermei (la om). [Din fr. ***épidermite***].

epidermizáre, epidermizări f. acoperire a unei plăgi cicatrizate cu epidermă. [***Epidermă*** + ***-izare***].

epidermofiție, epidermofiții f. (med.) boală de piele cauzată de ciuperci microscopice. [Din fr. ***épidermophytie***].

epidermolíză, epidermolize f. sensibilitate excesivă a pielii (caracterizată prin formarea de bule cu conținut seros). [Din fr. ***épidermolyse***].

epidiascóp, epidiascoape n. aparat pentru proiectarea pe un ecran a unui diapozitiv sau a unei figuri iluminate. [Din fr. ***épidiascope***].

epidíctic, ~ci, epidictică, ~ce a. care servește la o demonstrație. [Din fr. ***épidictique***].

epidót n. silicat natural de calciu, aluminiu și fier, de culoare verde, folosit ca piatră semiprețioasă. [Din fr. ***épidote***].

epifanie, epifanii f. **1.** manifestare a divinității, a lui Dumnezeu: *aparițiа lor excepțională sub forme animale este doar epifanie, mască, existență improprie.* BL.; **2.** sărbătoare creștină pe 6 ianuarie celebrînd vizita magilor la Isus nou-născut; Bobotează. [Din fr. ***épiphanie,*** gr. mod. ***epiháneia***].

epifenoménă, epifenomene n. **1.** fenomen secundar a cărui prezență sau lipsă nu influențează producerea fenomenului esențial: *religiozitatea nu este ... un simplu epifenomen al filosofiei.* BL.; **2.** simptom accesoriu în cursul unei boli fără legătură directă cu ea. [Din fr. ***épiphénomène,*** germ. ***Epiphänomen***].

epifenomenalísm n. (filoz.) concepție potrivit căreia conștiința este un simplu epifenomen al proceselor neurofiziologice. [Din fr. ***épiphénomenalisme***].

epifíl, ~i, epifilă, ~e a. (bot.) care se dezvoltă pe frunze. [Din fr. ***épiphylle***].

epifít, ~ți, epifită, ~e a. (despre plante; și subst.) care trăiește fixat pe altă plantă fără a fi parazit. [Din fr. ***épiphyte***].

epifíză, epifize f. **1.** capăt spongios al oaselor lungi; **2.** glanda pineală. [Din fr. ***épiphyse***].

epifizítă, epifizite f. (med.) inflamare a extremității oaselor la copii și la adolescenți, localizată mai ales la extremitatea superioară a femurului și la vertebre. [Din fr. ***épiphysite***].

epifoném, epifoneme n. exclamație sentențioasă prin care se termină un discurs sau o povestire. [Din fr. ***épiphonème***].

epifóră, epifore f. figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt sau unor cuvinte la sfîrșitul propozițiilor, frazelor sau strofelor. [Din fr. ***épiphore,*** lat. ***epiphora,*** gr. ***epiphorá***].

epifóric, ~ci, epiforică, ~ce a. referitor la epiforă, la o idee accesorie. [Din fr. ***épiphorique***].

epifrázá, epifraze f. figură retorică prin care se adaugă unei fraze care pare terminată una sau mai multe părți în care se dezvoltă o idee accesorie. [Din fr. ***épiphrase***].

epigastralgíe, epigastralgii f. (med.) durere în regiunea epigastrului. [Din fr. ***épigastralgie***].

epigástric, ~ci, epigastrică, ~ce a. care ține de partea superioară a abdomenului: *regiunea epigastrică.* [Din fr. ***épigastrique***].

epigástru n. parte superioară a abdomenului. [Din fr. ***épigastre***].

epigenétic, ~ci, epigenetică, ~ce a. **1.** (biol.) care ține de epigeneză, referitor la epigeneză: *Kant însuși, după toate semnele, a simpatizat cu concepția epigenetică.* BL.; **2.** (geol.) care este mai recent decît rocile în care se găsește. [Din fr. ***épigénétique***].

epigenéză f. **1.** concepție biologică potrivit căreia embrionul se formează treptat din materia brută, neorganizată și nediferențiată; **2.** (geol.) proces de depunere a unor minerale după formarea rocilor în care se găsesc. [Din fr. ***épigénèse,*** germ. ***Epigenese***].

epiglótă, epiglote f. membrană așezată în partea superioară a laringelui, care astupă glota pentru a împiedica pătrunderea alimentelor în căile respiratorii. [Din fr. ***épiglotte***].

epigón, epigoni m. urmaș, succesor (inferior înaintașilor): *iară noi, noi epigonii? ... simțiri reci, harfe zdrobite.* EM. [Din lat. ***epigonus,*** fr. ***épigone,*** germ. ***Epigone***].

epigonái, ~i, epigonală, ~e a. (rar) epigonic: *epoca epigonală a filozofiei aristotelice.* [Din germ. ***epigonal***].

epigónic, ~ci, epigonică, ~ce a. **1.** al epigonilor; caracteristic epigonismului: *academismul are totdeauna un aspect epigonic și neinteresant.* BL.; **2.** caracteristic epigonilor, de epigon; **3.** care este ulterior, care urmează: *constatarea ca atare a unui stil e un fapt epigonic, de reprivire duminicală.* BL. [Din germ. ***epigonisch***].

epigonísm n. atitudine, manifestare de epigon. [Din fr. ***épigonisme***].

epigráf, epigrafe n. **1.** scurtă inscripție pe o construcție, pe un monument etc.; **2.** sentință, maximă luată dintr-un autor, pusă la începutul unui capitol sau al unei cărți pentru a indica conținutul sau spiritul în care a fost scrisă: *această idee ... a fost înscrisă, drept epigraf, în fruntea uneia din cele cinci probe de traducțiune.* OD. [Din fr. ***épigraphe,*** germ. ***Epigraph***].

epigráfic, ~ci, epigrafică, ~ce a. referitor la epigrafie, care ține de epigrafie: *interpretare pe bază epigrafică a sufletului antic.* CĂL.; *descoperiri epigrafice.* [Din fr. ***épigraphique***].

epigrafíe f. știință care se ocupă cu studiul inscripțiilor vechi. [Din fr. ***épigraphie***].

epigrafíst, epigrafiști m. specialist în epigrafie. [Din fr. ***épigraphiste***].

epigramátic, ~ci, epigramatică, ~ce a. care ține de epigramă; care are caracter de epigramă: *urmează înainte și răspunde prin forma epigramatică.* AL. [Din fr. ***épigrammatique,*** lat. ***epigrammaticus***].

epigramatíst, epigramatiști m. (rar) epigramist. [Din lat. ***epigrammatista***].

epigrámă, epigrame f. **1.** poezie scurtă cu caracter satiric, care se termină de obicei printr-o ironie: *autorul voia să facă o epigramă în contra dramelor ce au copleșit scena.* RUSSO; **2.** (fig.) batjocură fină. [Din fr. ***épigramme,*** lat. ***epigramma***].

epigramíst, epigramiști m. autor de epigrame: *din marea ceată a epigramiștilor sînt de amintit doar omul politic Ion G. Ionescu-Quintus.* CĂL. [Din fr. ***épigrammiste***].

epilá, epilez vb. (tr. și refl.) a (se) depila. [Din fr. ***épiler***].

epiláre, epilări f. acțiunea de a (se) epila. [V. ***epila***].

epilatór, ~i, epilatoáre a. și n. depilator. [Din fr. ***épilatoir***].

epilație, epilații f. operație de smulgere a firelor de păr; depilare. [Din fr. ***épilation***].

epilepsíe, epilepsii f. boală a sistemului nervos caracterizată prin convulsii periodice însoțite de pierderea cunoștinței; (pop.) ceasul-cel-rău, ducă-se-pe-pustii, pedepsie. [Din fr. ***épilepsie,*** lat. ***epilepsia***].

epiléptic, ~ci, epileptică, ~ce a. **1.** de natura epilepsiei, asemănător cu epilepsia: *e cuprins de atacuri epileptice.* CĂL.; (adv.) *se strîmbă epileptic și face spumă la gură.* DELAVR.; **2.** care suferă de epilepsie: *Hancu, cocoșat și epileptic, împușcă pe Adrian din gelozie.* CĂL. // m., f. persoană bolnavă de epilepsie: *fata are purtări sanguinare și inconștiente de epileptică.* CĂL. [Din fr. ***épileptique,*** lat. ***epilepticus***].

epileptogén, ~i, epileptogenă, ~e a. care produce epilepsia; care provoacă fenomene epileptice. [Din fr. ***épileptogène***].

epilóg, epiloguri n. **1.** parte finală a unei lucrări (literare), care reprezintă o concluzie asupra ideilor tratate; **2.** (fig.) sfîrșit al unei situații, al unei acțiuni etc. [Din fr. ***épilogue,*** lat. ***epilogus***].

epilogá, epiloghez vb. (rar; tr.) **1.** a încheia, a termina; **2.** a spune ceva în plus la orice. [Din fr. ***épiloguer***].

epilogál, ~i, epilogală, ~e a. (rar) cu caracter de epilog. [***Epilog*** + ***-al***].

epilogísm, epilogisme n. calcul, reflecție; cercetare. [Din gr. ***epilogismós***].

epilogístic, ~ci, epilogistică, ~ce a. **1.** capabil de reflecție; prudent; **2.** (gram.) care marchează o concluzie. [Din gr. ***epilogistikós***].

epinefrínă f. adrenalină. [Din fr. ***épinéphrine***].

epiplócă, epiploce f. concatenație. [Din fr. ***épiploque***].

epiplón, epiploane n. (anat.) ligament peritoneal care unește viscerele, permițînd o mișcare limitată. [Din fr. ***épiplon***].

epiproiécție, epiproiecții f. proiecție a unei imagini netransparente. [Din fr. ***épiprojection***].

epirogenétic, ~ci, epirogenetică, ~ce a. (despre mișcări tectonice) care are caracter oscilatoriu; epirogenic. [Din germ. ***epirogenetisch***].

epirogenéză f. proces de ridicare a unor porțiuni mari din scoarța terestră deasupra nivelului mării, datorită mișcărilor tectonice oscilatorii. [Din fr. ***épirogenèse,*** germ. ***Epirogenese***].

epirogénic, ~ci, epirogenică, ~ce a. epirogenetic. [Din fr. ***épirogenique***].

epirót, ~ţi, epirotă, ~e a. care aparţine Epirului sau populaţiei acestuia, referitor la Epir sau la populaţia lui: *soldaţii din poporul albanejilor, urmaşii acelor oştiri ilirice şi epirote.* EM. // m., f. persoană (originară) din Epir. [Din fr. ***épirote***].

episcéniu, episcenii n. etaj deasupra scenei în teatrele antice. [Din fr. ***épiscénium,*** lat. ***episcenium***].

epíscop[1], episcopi m. prelat care, în ierarhia bisericească, are gradul imediat inferior aceluia de mitropolit (şi conduce o eparhie): *un episcop, cercetîndu-şi eparhia, ajunse şi la un sat sărac.* EM.; (şi: **piscup**). [Din gr. mod. ***episkopos,*** lat. ***episcopus***].

episcóp[2], episcoape n. **1.** aparat pentru proiecţia figurilor de pe cărţi, de pe fotografii etc.; **2.** dispozitiv optic care permite cercetarea cîmpului prin ferestre de observare de pe tancuri. [Din germ. ***Episkop,*** fr. ***episcope***].

episcopál, ~i, episcopală, ~e a. care aparţine episcopului[1] sau episcopiei, referitor la episcop sau la episcopie: *catedrală episcopală.* NEGR.; *palat episcopal.* [Din fr. ***épiscopal,*** lat. ***episcopalis***].

episcopát, episcopate n. **1.** demnitatea, rangul de episcop[1]; **2.** timpul în care este în funcţie un episcop[1]; **3.** episcopie[1]: *din iniţiativa episcopatului român.* EM. [Din fr. ***épiscopat,*** lat. ***episcopatus***].

episcopíe[1], episcopii f. **1.** biserică episcopală; reşedinţa episcopului[1]: *am purces de la episcopia Romanului după slujba utreniei.* SAD.; **2.** instituţie a bisericii creştine care este condusă de un episcop: *mai îngăduie ... pînă ce ţi-oi da poruncă scrisă cu pecetea episcopiei.* SAD.; **3.** teritoriu aflat sub autoritatea unui episcop[1]; episcopat, eparhie, dioceză: *Episcopia de Argeş.* [Din gr. mod. ***episkopia,*** sl. ***iepiskopija***].

episcopíe[2], episcopii f. proiectare a obiectelor opace cu ajutorul episcopului[2]. [Din fr. ***épiscopie***].

episilogísm, episilogisme n. (log.) polisilogism alcătuit dintr-o serie de silogisme, fiecare dintre ele avînd ca premisă concluzia silogismului anterior. [Din fr. ***épisyllogisme,*** lat. ***episyllogismus***].

episód, episoade n. **1.** acţiune (secundară) dintr-o operă literară; fragment dintr-o operă literară (în care se prezintă o situaţie, un fapt etc.): *zugrăvirea ei devine un episod netrebnic, o digresiune inutilă.* IBR.; **2.** întîmplare, incident din viaţa cuiva: *autorul a fost zguduit de acest episod al vieţii lui.* CĂL. [Din fr. ***épisode,*** germ. ***Episode***].

episódic, ~ci, episodică, ~ce a. secundar, întîmplător, incidental. [Din fr. ***épisodique,*** germ. ***episodisch***].

epistát, epistaţi m. (înv.) **1.** supraveghetor, administrator: *guvernul nu este deloc ... epistatul întrunirilor electorale.* EM.; *epistat de moşie;* **2.** subcomisar de poliţie; ofiţer cu gradul cel mai mic: *se gîndea ce-ar fi dacă vreun comisar, vreun epistat ori vreun sergent ... l-ar înhăţa.* SL.; *epistat de mahala;* (şi: **ipistat**). [Din gr. mod. ***epistátis***].

epistáxis n. (med.) hemoragie nazală. [Din fr. ***épistaxis***].

epistémic, ~ci epistemică, ~ce a. care ţine de cunoaştere sau de ştiinţă, referitor la cunoaştere sau la ştiinţă: *subiect epistemic.* [Din germ. ***epistemisch***].

epistemológ, ~gi, epistemologă, ~ge m., f. **1.** specialist în epistemologie: *obiectele experienţei nu sînt simple şi nelimitate acumulatoare de determinaţiuni conceptuale, cum cred toţi epistemologii.* BL.; **2.** adept al epistemologiei. [Din fr. ***épistémologue,*** it. ***epistemologo***].

epistemológic, ~ci, epistemologică, ~ce a. care ţine de epistemologie, referitor la epistemologie: *se cer neapărat cîteva precizări de natură epistemologică.* BL. [Din fr. ***épistémologique,*** germ. ***epistemologisch***].

epistemologíe f. parte a gnoseologiei care studiază cunoaşterea ştiinţifică: *în acest chip, epistemologia îşi găseşte întîia oară şi o aplicaţie metafizică.* BL. [Din fr. ***épistémologie,*** germ. ***Epistemologie***].

epistíl, epistiluri n. (arhit.) arhitravă. [Din fr. ***épistyle***].

epistímă, epistime f. (înv.) ştiinţă, cunoaştere sistematizată; învăţătură. [Din gr. mod. ***epistími***].

epistolár, ~i, epistolară, ~e a. referitor la modul, la arta de a scrie scrisori; compus în formă de scrisoare: *are conştiinţa apropierii de stilul epistolar al marelui scriitor francez.* CĂL.; (adv.) *îşi mărturiseşte epistolar faţă de unchiul său ... sforţările leale pe care le face.* CĂL. // n. colecţie de scrisori. [Din fr. ***épistolaire,*** lat. ***epistolaris***].

epístolă, epistole f. **1.** scrisoare: *nu-i dădeau răgaz să dicteze părintelui Laurenţiu mult dorita epistolă.* SAD.; **2.** compoziţie literară în formă de scrisoare (în versuri), în care se tratează un subiect filozofic, moral etc.: *în epistolă însă are darul inanalizabil al discursului gesticulat.* CĂL.; *Epistolele Sf. Pavel; Epistolele lui Horaţiu.* [Din lat. ***epistola***].

epistolíe, epistolii f. (înv.) scrisoare, epistolă: *epistolie închinătoare către Mitru Perea, vestit cîntăreţ.* B.-DEL.; *Epistolia Maicii Domnului.* [Din gr. mod. ***épistoli***].

epistoliér, epistolieri m. (rar) **1.** autor de scrisori; **2.** persoană care stăpîneşte arta epistolară: *este un causeur care trece cu mult haz de la o idee la alta, fără a construi un epistolier.* CĂL. [Din fr. ***épistolier***].

epistolografíe f. **1.** sistem de scriere al vechilor egipteni; **2.** arta de a redacta scrisori. [Din fr. ***épistolographie***].

epistrófă, epistrofe f. **1.** repetiţie a unui cuvînt la sfîrşitul unei fraze; **2.** (ant.; mil.) mişcare de întoarcere în tactica grecilor. [Din fr. ***épistrophe***].

epitáf, epitafuri n. **1.** inscripţie funerară; placă cu o inscripţie funerară: *ce epitaf să-nscrie ca lumii să arate că praful din cea groapă a fost un boier mare?* NEGR.; **2.** obiect de cult format dintr-o bucată de stofă pe care sînt reprezentate scene cu înmormîntarea Mîntuitorului; aer[2]: *pe la miezul nopţii se scula, aprindea la candelă făclia din vinerea paştilor de la epitaf.* GHICA; **3.** slujbă specială la înmormîntarea Mîntuitorului; carte care conţine această slujbă: *„Epitaful" de Anton Pann;* **4.** poezie (de mici dimensiuni) compusă cu ocazia morţii cuiva: *un epitaf compus de poet consemnează o parte a năpastei.* CĂL. [Din gr. mod. ***epitáphion,*** fr. ***épitaphe***].

epitágmă, epitagme f. (ant.; mil.) trupă de infanterie uşoară la greci. [Din gr., it. ***epitagma***].

epitalám, epitalamuri n. cîntec de nuntă în cinstea tinerilor căsătoriţi: *scornisă, pe gustul lui Nason, mirelui un epitalamion.* B.-DEL.; *scria ... sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame.* NEGR.; (şi: (înv.) **epitalamion**). [Din fr. ***épithalame,*** lat. ***epithalamium,*** gr. mod. ***epithalámion***].

epitalámion n. v. **epitalam.**

epiteliál, ~i, epitelială, ~e a. care aparţine epiteliului, referitor la epiteliu. [Din fr. ***épithélial***].

epitéliu, epitelii n. ţesut care formează învelişul pielii, al mucoaselor, al canalelor excretoare, al glandelor etc. [Din lat. ***epithelium,*** fr. ***épithélium***].

epitelizáre, epitelizări f. acoperire cu epiteliu a unei plăgi. [***Epiteliu*** + ***-izare***].

epitét, epitete n. **1.** figură de stil care constă în alăturarea unui cuvînt determinativ (cu valoare de adjectiv) pe lîngă un substantiv: *artistul concretizează sentimentele în imagini prin ajutorul epitetelor.* IBR.; **2.** (p. ext.) calificativ (laudativ sau injurios) la adresa cuiva sau a ceva: *prin acest epiteton să înţăleg numa lucruri bune.* B.-DEL.; *nu sînt în toate limbile omeneşti la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera uşurinţa şi nelegiuirea.* EM.; (şi: (înv.) **epiteton**). [Din fr. ***épithète,*** lat. ***epitheton,*** germ. ***Epitheton***].

epitétic, ~ci, epitetică, ~ce a. care are multe epitete, încărcat cu epitete: *stil epitetic.* [Din fr. ***épithétique***].

epitéton n. v. **epitet.**

epitéză, epiteze f. **1.** (med.) corecţie a unei articulaţii defectuoase; **2.** (lingv.) adăugare a unui element neetimologic la sfîrşitul unui cuvînt. [Din fr. ***épithèse,*** gr. ***epithesis,*** germ. ***Epithese***].

epitimíe[1], epitimii f. (înv.) penitenţă: *să dusă de la mîna acelui părinte bătrîn, nebăgînd în samă de epitimie, că fusese legat pentru povestea posluşanii.* DOS. [Din gr. mod. ***epitímion***].

epitimíe[2], epitimii f. surescitare cerebrală. [Din fr. ***épithymie***].

epitrahíl n. v. **patrafir.**

epítrop, epitropi m. **1.** tutore: *fiind acum de măritat o fată foarte rară, ş-ai ei epitropi căutînd bărbat în altă ţară.* ALEX.; **2.** administrator al averii unei biserici. [Din gr. mod. ***epítropos***].

epitrópă, epitrope f. concesie. [Din fr. ***épitrope***].

epitropíe, epitropii f. **1.** tutelă: *rămaseră supt epitropia unchiului lor.* BĂLC.; **2.** consiliu de administraţie (al unei biserici sau al unei mănăstiri): *e însărcinat de epitropie să organizeze Seminarul de la Socola.* CĂL.; **3.** funcţia de epitrop. [Din gr. mod. ***epitropía, epitropé***].

epitropisí, epitropisesc vb. (înv.; tr.) **1.** a administra; a îngriji: *umblînd după zestrea Lacrămioarei, epitropisită de bancherul insolvabil Afifescu, e gata să renunţe la fată.* CĂL.; **2.** a tutela; a supraveghea. [Din gr. mod. ***epitropíssa*** (aor. lui ***epitropéuo***)].

epitropisíre, epitropisiri f. (înv.) faptul de a epitropisi; tutelare. [V. ***epitropisi***].

epitropisít, ~ţi, epitropisită, ~e a. (înv.) tutelat; aflat sub tutela cuiva; (subst.) *marile puteri europene ne considerau parte ca pe nişte vasali ai Turciei, parte ca pe nişte epitropisiţi ai Europei.* EM. [V. ***epitropisi***].

epíu, epiuri n. dig de piatră sau de nuiele împotriva eroziunii. [Din fr. ***épi***].

epizeúxis n. reluare a unui cuvînt, fără o topică specifică. [Din fr. ***épizeuxis***].

epizoár, epizoare n. (la pl.) categorie de animale care trăiesc, ca parazite, pe pielea altor animale; (şi la sg.) animal din această categorie. [Din fr. ***épizoaire***].

epizoótic, ~ci, epizootică, ~ce a. referitor la epizootie. [Din fr. ***épizootique***].

epizootíe f. epidemie la animale: *caii şi boii nu se mai îmbolnăvesc ..., epizootia intră în gaură de şarpe.* GHICA. [Din fr. ***épizootie***].

epocál, ~i, epocală, ~e a. **1.** care marchează o epocă; de mare valoare, răsunător; memorabil: *ne referim la isprăvile epocale ale medicului Galen.* BL.; **2.** care ţine de epoci, de perioade de timp: *să imaginăm traiectoria duratelor epocale de-a lungul cărora această gîndire s-a accentuat, amplificîndu-se.* BL. [***Epocă*** + ***-al;*** cf. engl. ***epochal***].

época, epoci şi (înv.) **epoce** f. **1.** perioadă istorică deosebită de celelalte prin anumite trăsături; etapă determinată din existenţa sau din evoluţia unui fenomen social, cultural etc.: *istoria literară a unui popor se împarte în mai multe epoci.* IBR.; *epoca slavismului (1290-1633) sau a grecismului (1633-1821) în istoria românească;* **de epocă,** care este executat cu respectarea stilului specific unei perioade din trecut; **a face epocă,** a atrage atenţia; a se impune la un moment dat; **2.** subdiviziune a unei perioade geologice: *în diverse epoce geologice şi regiuni terestre apar faune întregi.* BL.; **3.** (p. ext.) perioadă de timp marcată printr-un eveniment, printr-o trăsătură; durată a unei acţiuni, situaţii etc.: *îl surprindem pe scriitor colectînd anecdote din epoca fanariotă.* CĂL.; **4.** perioadă lungă de timp: *descoperirea sa a uimit o întreagă epocă;* **5.** timp în care se produce (periodic) ceva: *epoca ploilor;* (şi: (înv.) **epohă**). [Din fr. ***époque***].

epódă, epode f. **1.** (la vechii greci) a treia parte a cîntecului unui cor, după strofă şi antistrofă; **2.** poezie lirică (cu caracter satiric) compusă din distihuri: *vom observa doar cariera bogată pe care a făcut-o în poezia spaniolă tema „vieţii tihnite" conţinute în epoda lui Horaţiu.* CĂL. [Din fr. ***épode,*** lat. ***epodos***].

epohă f. v. **epocă.**

epolăre, epolări f. **1.** aducere a armei în poziţia de ochire şi declanşare a focului; **2.** ridicare a unui epolment. [Din fr. ***épauler***].

epolét, epoleți m. bandă de stofă (groasă și tare) care se fixează pe umerii uniformelor (militare) și pe care se indică gradul, specialitatea etc.: *celălalt, mult mai tînăr, îmbrăcat într-un trenci cu epoleți și nasturi maro, stătea locului.* GHEȚIE; (fig.) *copacii în vînt își aruncă epoleții de aur și fug în neștire.* VIERU. [Din fr. *épaulette*].

epolmént, epolmente n. zid de susținere. [Din fr. *épaulement*].

eponím, eponimi a. și m. (persoană) care dădea numele său anului, la vechii greci și la romani. [Din fr. *éponyme*].

eponimíe f. funcția de eponim. [Din fr. *éponymie*].

epónj n. țesătură cu fire buclate din care se fac prosoape, halate de baie etc. [Din fr. *éponge* „burete"].

epopée, epopei și (înv.) **epopee** f. **1.** povestire în versuri, de mari proporții, despre fapte eroice, legendare sau istorice: *am învățat cu toții că epopeea este un produs al popoarelor primitive.* IBR.; *epopeea are un caracter grandios și simplu totodată;* **epopee populară,** colecție de creații populare în versuri, coordonate între ele și purtînd pecetea spiritualității unui popor: *poveștile isprăvesc bine, așa cere epopeea populară.* IBR.; **2.** (fig.) șir de întîmplări neobișnuite, eroice, grandioase. [Din fr. *épopée,* germ. *Epopöe*].

epopéic, ~ci, epopeică, ~ce a. referitor la epopee, care are caracter de epopee: *stîngace, de pildă, este evocarea convențional epopeică a unui trecut de vitejie.* CĂL. [Din it. *epopeico*].

epopeizáre, epopeizări f. (rar) atribuire de trăsături (neobișnuit de) grandioase; integrare într-o structură de epopee: *își bate joc de durere prin această epopeizare a unor lucruri respingătoare.* IBR. [*Epopee* + *-izare*].

epópt, epopți m. (ant.) inițiat în misterele eleusine. [Din germ. *Epopt*].

épos, eposuri n. povestire, epopee: *viața și faptele haiducilor le ține loc de istorie și de epos.* BL. [Din germ. *Epos*].

eprubétă, eprubete f. tub mic de sticlă, închis la un capăt, întrebuințat în laboratoare: *din vreo eprubetă spartă în laboratorul istoriei, ar scăpa din nou microbii ciumei.* R.L. [Din fr. *éprouvette* (după *probă*)].

epruvétă, epruvete f. piesă de probă pentru a fi supusă unor încercări în vederea determinării proprietăților materialului din care este făcută. [Din fr. *éprouvette*].

epuizá, epuizez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) termina, a (se) isprăvi (prin vînzare, consum etc.): *ediția pentru capitală s-a epuizat în cîteva momente.* CAR.; *două tiraje epuizîndu-se destul de repede, am destui cititori.* VIERU; **2.** (tr.) a sfîrși, a duce la capăt studierea, soluționarea unei probleme, unui subiect: *cu o constatare atît de banală sîntem departe de a epuiza rostul și eficacitatea lor.* BL.; **3.** (tr. și refl.) a (se) istovi, a (se) extenua: *munca neîntreruptă l-a epuizat.* [Din fr. *épuiser*].

epuizábil, ~i, epuizabilă, ~e a. care se poate epuiza. [Din fr. *épuisable*].

epuizánt, ~ți, epuizantă, ~e a. istovitor, obositor: *muncă epuizantă.* [Din fr. *épuisant*].

epuizáre, epuizări f. **1.** acțiunea de a (se) epuiza; terminare, isprăvire, sfîrșire: *îl concedie din nou, cu invitația de a reveni după epuizarea medicației recomandate.* GHEȚIE; **2.** lămurire completă, discutare sub toate aspectele: *epuizarea tematicii propuse;* **3.** îndepărtare cu pompele a apei dintr-o săpătură (în vederea executării unei lucrări); **4.** extenuare, oboseală, uzură, istovire: *stai liniștit, nu-i nimic grav ... epuizare și surescitare nervoasă, atît!* REBR. [V. *epuiza*].

epuizát, ~ți, epuizată, ~e a. **1.** terminat, isprăvit, sfîrșit; **2.** extenuat, istovit, obosit. [V. *epuiza*].

epulón, epuloni m. (ant.) preot roman însărcinat cu pregătirea ospețelor sacre. [Din fr. *épulon*].

epulótic, ~ci, epulotică, ~ce a. (despre remedii) care cicatrizează rănile; cicatrizant. [Din fr. *épulotique,* gr. *epoulotikós*].

epură, epurez vb. (tr.) **1.** a face mai pur; a curăța de impurități o substanță, o soluție etc.: *a epura apa;* **2.** (fig.) a păstra puritatea, omogenitatea: *a epura limba;* **3.** a îndepărta elementele considerate indezirabile dintr-o organizație, dintr-un partid etc. [Din fr. *épurer*].

epuráre, epurări f. **1.** acțiunea de a epura; curățire, purificare; epurație: *epurarea apei;* **stație de epurare,** instalație de tratare a apelor uzate înainte de a fi vărsate în rîuri sau în mări; **2.** eliminare a membrilor indezirabili dintr-un corp social: *cuvîntarea rectorului e un indiciu sigur că se pregătește o epurare a cadrelor didactice.* GHEȚIE. [V. *epura*].

epuratív, ~i, epurativă, ~e a. care curăță; purificator. [Din fr. *épuratif*].

epuratór, epuratoare n. aparat sau instalație pentru epurarea lichidelor sau gazelor. [Din fr. *épurateur*].

epurație, epurații f. epurare: *ar trebui să se înceapă o operă de epurațiune, de critică, pentru a înlătura ceea ce nu e Caragiale.* CĂL.; (și: (înv.) **epurațiune**). [Din fr. *épuration*].

epurațiúne f. v. **epurație.**

epúră, epure f. proiecție a unui corp în trei planuri perpendiculare. [Din fr. *épure*].

equisetum [ecvisétum] m. **1.** arbore fosil cu rizomi subterani, de pe care se dezvoltă tulpini aeriene cu ramuri și frunze în verticil; **2.** coada-calului (*Equisetum*). [Din fr. *equisetum,* lat. *equisaetum*].

equus [écvuus] m. gen de mamifere imparicopitate caracterizate prin talie mare, dinți lungi, un singur deget (ex.: calul, măgarul, zebra). [Cuv. lat.].

eradicá, eradíc vb. (tr.) **1.** a smulge din rădăcini; a dezrădăcina; **2.** (p.ext.) a face să dispară (o boală, un rău); a stîrpi, a desființa. [Din lat. *eradicare*].

eradicáre, eradicări f. acțiunea de a eradica și rezultatul ei. [V. *eradica*].

eradicát, ~ți, eradicată, ~e a. **1.** smuls, dezrădăcinat: *copaci eradicați;* **2.** înlăturat complet; stîrpit: *boală eradicată.* [V. *eradica*].

erănte a. invar. (înv.) rătăcitor; instabil: *fantasmelor erante, premergătoare-a morții.* HEL. [Din it. *errante;* cf. lat. *errans, -ntis*].

erasmít, erasmiți m. (rar) persoană tolerantă și liberă în gîndire și în activitate: *sînt niște heterodocși ..., niște erasmiți cu înclinări spre protestantism.* CĂL. [De la *Erasm(us)* n. pr.].

erătă, erate f. listă adăugată la o tipăritură, conținînd corectarea greșelilor (de tipar): *trebuie neapărat să dăm o erată la finele volumului.* CAR.; (și: **errata, erratum**). [Din fr., lat. *errata*].

erátic, ~ci, eratică, ~ce a. **1.** (med.) care nu este fix; neregulat: *figuri eratice;* **2.** (geol.) transportat din altă parte: *stînci, blocuri eratice.* [Din fr. *erratique,* lat. *erraticus*].

eră, ere f. **1.** perioadă istorică care începe cu data unui anumit eveniment sau fapt și de la care se începe numărătoarea anilor: *fenomenul s-a petrecut cu mult înaintea erei noastre;* **2.** epocă caracterizată de anumite evenimente, situații etc.: *ca mai toți polemiștii din acea vreme, înfiera pe noul ciocori al erei constituționale.* CĂL.; *eră de libertate;* **3.** (geol.) diviziune a timpului din trecutul istoric al pămîntului: *există atîtea organisme care de-a lungul atîtor ere geologice nu și-au schimbat în chip sensibil înfățișarea.* BL.; **eră primară,** v. **primar; eră secundară,** v. **secundar; eră terțiară,** v. **terțiar.** [Din fr. *ère,* lat. *aera*].

erbacée, erbacee a. și f. (plantă) care are tulpina fragedă, moale (și verde): *trifoiul este o plantă erbacee.* [Din fr. *herbacé,* lat. *herbaceus*].

erbicíd, erbicide n. substanță care distruge plantele dăunătoare culturilor. [Din fr. *herbicide*].

erbicidá, erbicidez vb. (tr.) a trata un teren agricol sau o cultură cu erbicide. [De la *erbicid*].

erbicidáre, erbicidări f. acțiunea de a erbicida și rezultatul ei. [V. *erbicida*].

erbicidát, ~ți, erbicidată, ~e a. care a fost tratat cu erbicide. [V. *erbicida*].

érbiu n. metal alb-argintiu din familia pămînturilor rare. [Din fr. *erbium,* germ. *Erbium*].

erbivór, ~i, erbivoră, ~e a. care se hrănește cu iarbă sau cu alte plante. // n. (la pl.) ordin de mamifere care se hrănesc numai cu plante; (și la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. *herbivore*].

erboriză, erborizez vb. (tr. și intr.) a aduna plante (pentru studiu); (și: **herboriza**). [Din fr. *herboriser*].

erborizáre, erborizări f. acțiunea de a erboriza și rezultatul ei; (și: **herborizare**). [V. *erboriza*].

eréb n. (la vechii greci) împărăție a morților; infern. [Din lat. *erebum,* gr. *erebos*].

eréct, ~ți, erectă, ~e a. (livr.) vertical, ridicat drept în sus: *plantă cu tulpină erectă.* [Din lat. *erectus*].

erectíl, ~i, erectilă, ~e a. referitor la erecție; capabil de erecție. [Din fr. *érectile*].

erectór, ~i, erectoáre a. (despre mușchi) care servește la ridicarea unor organe. // n. mașină pentru ridicarea și așezarea pieselor prefabricate grele. [Din fr. *érecteur*].

erécție, erecții f. **1.** ridicare; poziție verticală; **2.** mărire a volumului unor organe (genitale) printr-un aflux de sînge; (și: (înv.) **erecțiune**). [Din fr. *érection,* lat. *erectio, -onis*].

erecțiúne f. v. **erecție.**

eréde, erezi m. (jur.) moștenitor: *unul din erezi acceptase pactul de familie.* CĂL.; (și: **herede**). [Din lat. *heres, -edis*].

ereditár, ~i, ereditară, ~e a. **1.** care se transmite prin moștenire: *în locul unei domnii de șapte ani, visează să devină prinț ereditar.* BOL.; *domnia hereditară.* MAIOR.; **2.** care trece de la părinți la copii: *inzii vedici credeau într-o putere magică ereditară.* BL.; *boală ereditară;* **3.** care se transmite, prin ereditate, din generație în generație: *e un mod acesta ... de a sugera responsabilitatea factorului ereditar în delincvescență.* CĂL.; *ură ereditară;* (și: (înv.) **hereditar**). [Din fr. *héréditaire,* lat. *hereditarius*].

ereditáte f. **1.** moștenire, succesiune, transmitere: *tu știi bine cît de mult detest mezalianța și amestecul unei clase rafinate prin ereditate cu oamenii din stradă.* CĂL.; **2.** (biol.) transmitere a caracteristicilor morfologice și fiziologice de la ascendenți la descendenți prin reproducere sexuată; **3.** (biol.) totalitate a caracteristicilor transmise de părinți copiilor: *să ne punem problema eredității să vedem însușirile moștenite de la mama lui.* IBR.; **4.** (jur.) caracterul a ceea ce se transmite prin drept de succesiune: *parlamentul recunoaște ereditatea coroanei.* EM.; *ereditatea tronului;* **5.** (jur.) calitate de moștenitor: *a respinge ereditatea cuiva;* (și: **hereditate**). [Din fr. *héréditè,* lat. *hereditas, -atis*].

eredopatíe, eredopatii f. afecțiune transmisă ereditar. [Din fr. *hérédopathie*].

eredosífilis n. (med.) sifilis congenital. [Din fr. *hérédosyphilis*].

eremít, eremiți m. pustnic, sihastru: *după nefericita bătălie, regele Rodrigo ar fi mers la un eremit, care, murind, i-ar fi lăsat o hîrtie cu instrucții.* CĂL.; (adj.) *romanticul e singular, eremit, solilogic.* CĂL. [Din lat. *eremita,* gr. *eremites*].

eremític, ~ci, eremitică, ~ce a. de eremit, al eremitului; specific eremiților: *pare ciudat că Eminescu a putut lua pe un poet așa de naiv drept erou eremitic, al unui poem faustian.* CĂL. [Din fr. *érémitique*].

eremitísm n. (rar) **1.** viață de eremit; situație de eremit; **2.** (p. ext.) austeritate, severitate a vieții: *teoretician ... în căutarea fericirii negative prin eremitism, somnolență și ficțiune.* CĂL. [Din fr. *érémitisme*].

erepsínă, erepsine f. ferment din sucul intestinal care participă la descompunea protidelor. [Din fr. *érepsine*].

erés, eresuri n. **1.** credință (populară) în forțe supranaturale; superstiție: *povești și doine, ghicitori,*

eresuri. EM.; *nu mai crede şi tu în toate iresurile.* ISP; **2.** (fig.) ceea ce se abate de la concepţiile comune; (p. ext.) rătăcire: *tu cu ochii plini d-eres.* EM.; **3.** abatere de la dogmele bisericii; erezie: *mulţi pravoslavnici ... procliţîră eresa lui Consta.* DOS.; (şi: (înv.) **eresă, ires**). [Din sl. *eresĭ*].

erésă f. v. **eres.**

eréte, ereţi m. **1.** pasăre răpitoare de zi care se hrăneşte cu păsări şi cu mamifere mici (*Astur palumbarius* şi *Falco subbuteo*): *să lase codrii ereţilor.* DELAVR.; **2.** joc de copii; de-a puia-gaia. [Et. nec.].

erétic, ~ci, eretică, ~ce a. **1.** care ţine de erezie, cu caracter de erezie; care se abate de la dogmele bisericii: *literatura populară e eretică, anticreştină, pentru că ea are într-însa multe credinţe şi tradiţii păgîne.* IBR.; **2.** (p. ext.) care nu ţine seama de ordinea stabilită, de obişnuinţe etc.: *ideile sale despre poezie sînt cu totul eretice.* CĂL. // m., f. adept al unei erezii: *reformaţii au ars şi spînzurat eretici mai rău decît catolicii.* EM. [Din fr. *hérétique,* gr. *hairetikós*].

ereticésc, ~şti, ereticeáscă, ~eşti a. (înv.) eretic: *nici unul de voi cărţile ceale ereticeşti şi dăscăliia şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi.* VARL. [Din sl. *eretičĭskŭ*].

ereticíe, ereticii f. (înv.) abatere de la dogmele bisericii; erezie: *sfiinţiile sale îl înfruntară şi-i probăziră ereticiia.* DOS.; *toate celelalte învăţături, zicea el, sînt numai nişte ereticii, care mai mult amărăsc inima şi tulbură sufletul omului.* CR. [*Eretic* + *-ie*].

eretísm n. **1.** (med.) stare de excitaţie a sistemului nervos senzitiv: *eretism cardiac;* **2.** (fig.) exaltare, creştere violentă a unei pasiuni. [Din fr. *éréthisme,* germ. *Erethismus*].

ereutofobíe, ereutofobii f. teamă de a roşi în faţa cuiva. [Din fr. *éreuthophobie*].

ereziárh, ereziarhi m. (rar) autor al unei erezii; conducător al unei secte eretice. [Din lat. *haeresiarches,* fr. *hérésiarque*].

erezíe, erezii f. **1.** doctrină religioasă care intră în contradicţie cu dogmele bisericii în sînul căreia a luat naştere; (înv.) eres, ereticie: *dogmatica şi ereziile preocupau mai mult spiritul decît orice alt domeniu de interes speculativ.* BL.; **2.** (fig.) idee sau opinie contrară celor admise în general; abatere, rătăcire: *răspunsul său e o mare erezie.* BL. [Din fr. *hérésie,* lat. *haeresis*].

erg[1], ergi m. (fiz.) unitate de măsură pentru energie, egală cu lucrul mecanic efectuat de forţa care imprimă unei mase de un gram o acceleraţie de un centimetru pe secundă la pătrat. [Din fr. *erg*].

erg[2], erguri n. deşert de nisip cu dune (specific Saharei). [Din fr. *erg*].

ergán n. material ceramic folosit ca izolant electric. [Din fr. *ergan*].

ergasteríe, ergasterii f. atelier meşteşugăresc la vechii atenieni (cu mulţi sclavi). [Din fr. *ergasterie*].

ergastoplăsmă, (rar) **ergastopiasme** f. (biol.) formaţiune citoplasmatică în care circulă substanţele metabolice. [Din fr. *ergastoplasme*].

ergatív, ~i, ergativă, ~e a. (lingv.) care exprimă agentul acţiunii: *construcţie ergativă.* // n. caz, deosebit de nominativ, în care stă agentul acţiunii. [Din fr. *ergatif*].

ergativitáte f. faptul de a exprima agentul acţiunii. [*Ergativ* + *-itate*].

erghelíe f. v. **herghelie.**

ergo- element de compunere cu sensul „(referitor la) muncă", „energie". [Din fr. *ergo-*].

ergográf, ergografe n. aparat care înregistrează forţa musculară. [Din fr. *ergographe*].

ergográfic, ~ci, ergografică, ~ce a. referitor la ergograf; înregistrat la ergograf. [Din fr. *ergographique*].

ergométric, ~ci, ergometrică, ~ce a. care ţine de ergometrie, referitor la ergometrie: *bicicletă ergometrică.* [Din fr. *ergomètrique*].

ergometríe f. disciplină care se ocupă cu determinarea eforturilor fizice (musculare) prin măsurarea lucrului mecanic efectuat. [Din fr. *ergométrie*].

ergométru, ergometre n. dinamometru. [Din fr. *ergomètre*].

ergónă, ergone f. substanţă organică (enzimă, hormon, vitamină) din constituţia celulelor vii, care stimulează funcţiile celulare. [Din fr. *ergones*].

ergonómic, ~ci, ergonomică, ~ce a. **1.** care ţine de ergonomie, referitor la ergonomie; **2.** care este adaptat la condiţiile de muncă şi de utilizare: *scaun ergonomic.* [Din fr. *ergonomique*].

ergonomíe f. **1.** ştiinţă care studiază relaţiile dintre om, maşină şi mediul de muncă, în vederea ameliorării condiţiilor de muncă şi a creşterii productivităţii; **2.** cercetare a relaţiei optime dintre o funcţie, un material şi utilizatorul său; calitate a materialului astfel conceput. [Din fr. *ergonomie*].

ergonomíst, ~şti, ergonomistă, ~e m., f. specialist în ergonomie. [Din fr. *ergonomiste,* engl. *ergonomist*].

ergosterínă, ergosterine f. ergosterol. [Din fr. *ergostérine*].

ergosteról, ergosteroli m. substanţă din ţesuturile animale şi vegetale care, activată prin razele ultraviolete, produce vitamina D_2; ergosterină. [Din fr. *ergostérol*].

ergotá, ergotez vb. (tr.) a şicana pentru nimicuri; a sîcîi; (absol.) *Ibrăileanu se sileşte să argumenteze emoţia estetică, să ergoteze.* CĂL. [Din fr. *ergoter*].

ergotamínă f. alcaloid extras din secara-cornută. [Din fr., engl. *ergotamine*].

ergoterapeút, ~ţi, ergoterapeută, ~e m., f. specialist în ergoterapie; (adj.) *medic ergoterapeut.* [Din fr. *ergothérapeute*].

ergoterapíe f. metodă de tratament a unor boli psihice prin muncă. [Din fr. *ergothérapie*].

ergotínă, ergotine f. substanţă otrăvitoare obţinută din cornul-secarei şi întrebuinţată în medicină ca hemostatic; ergotoxină. [Din fr. *ergotine*].

ergotísm[1] n. (livr.) manie de a şicana, de a sîcîi, de a agasa. [Din fr. *ergotisme*].

ergotísm[2] n. (med.) boală provocată de consumarea cerealelor atacate de ciuperci; intoxicaţie cu ergotină. [Din fr. *ergotisme*].

ergotoxínă, ergotoxine f. ergotină. [Din fr. *ergotoxine*].

eríc, ericuri n. (reg.) apă în care trăiesc chefali. [Din ucr. *erikŭ* „pîrîu"].

ericacée, ericacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate din care fac parte afinul, rododendronul şi azaleele; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *éricacées*].

eríge, erig vb. (înv.; refl. şi tr.) a(-şi) atribui pe nedrept o autoritate, un rol; a(se) erija: *să nu erige cauza lor în cauză celebră.* EM.; *a se erige în reformator.* [Din lat. *erigere*].

erijá, erijez vb. (refl. şi tr.) a (se) da drept ..., a(-şi) atribui (pe nedrept) un rol, o situaţie: *crezîndu-se identic, în chip magic, cu fiinţa divină, o asemenea persoană se erijează în factor modificator al pămîntului şi al universului.* BL.; *s-a erijat în judecător* [Din fr. *ériger*].

erijáre, erijări f. acţiunea de a (se) erija şi rezultatul ei. [V. *erija*].

erijăt, ~ţi, erijată, ~e a. care îşi atribuie fără nici un drept o situaţie, un rol, o autoritate; care se dă drept ...: *un impostor erijat în reformator al ortografiei.* [V. *erija*].

erinaceíd, erinaceide n. (la pl.) familie de mamifere insectivore, cu corpul acoperit de ţepi (*Erinaceidae*); (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. *érinacéidés*].

eriníi f. pl. (la vechii greci) divinităţi ale infernului, reprezentate prin femei cu părul răvăşit, împletit cu şerpi. [Din fr. *érinnyes*].

erisifacée, erisifacee f. (la pl.) familie de ciuperci parazite care provoacă la unele plante diverse boli; (şi la sg.) ciupercă din această familie. [Din fr. *érisifacées*].

erístic, ~ci, eristică, ~ce a. care ţine de eristică, referitor la eristică; **şcoală eristică,** şcoală filozofică din Megara care cultiva controversa. // m. adept al eristicii. [Din fr. *éristique,* gr. *eristikós*].

erístică f. artă a disputei, a controversei, a dialogului, care se foloseşte de argumente subtile sau de artificii sofistice: *eristica filozofilor din India.* EM. [Din fr. *éristique,* germ. *Eristik*].

eritém, eriteme n. (med.) roşeaţă în formă de pete, care apare pe pielea corpului în unele îmbolnăviri. [Din fr. *érythème*].

eritematós, ~şi, eritematoásă, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de eritem. [Din fr. *érithémateux*].

eritremíe, eritremii f. (med.) poliglobulie. [Din fr. *érythrémie*].

eritrínă, eritrine f. antibiotic cu efect, mai ales, asupra bacteriilor difterice. [Din fr. *érythrine*].

eritroblást, eritroblaşti m. globulă roşie primitivă, cu nucleu, care dă naştere hematiei. [Din fr. *érythroblaste*].

eritroblastóză, eritroblastoze f. (med.) boală manifestată prin apariţia în sînge a eritroblaştilor. [Din fr. *érythroblastose*].

eritrocít, eritrocite n. (anat.) hematie. [Din fr. *érythrocyte*].

eritrocitóză, eritrocitoze f. (med.) poliglobulie. [Din fr. *érythrocytose*].

eritrodermíe, eritrodermii f. (med.) boală manifestată prin roşeaţa pielii, vezicule, edeme etc. [Din fr. *érythrodermie*].

eritromicínă f. antibiotic activ mai ales în infecţiile stafilococice puternice. [Din fr. *érythromycine*].

eritropoiézá, eritropoieze f. proces de formare a globulelor roşii; hematopoieză. [Din fr. *érythropoièse*].

eritropsínă, eritropsine f. proteină de culoare roşie, prezentă în unele celule ale retinei. [Din fr. *érythropsine*].

eritrotoxínă, eritrotoxine f. toxină care acţionează asupra globulelor roşii. [Din fr. *érythrotoxine*].

eritruríe, eritrurii f. (med.) colorare în roşu a urinei. [Din fr. *erythrurie*].

erizipél n. (med.) boală infecţioasă manifestată prin inflamarea şi înroşirea pielii, însoţită de dureri şi de temperatură; (pop.) brîncă. [Din fr. *érysipèle,* lat. *erysipelas*].

ermeneútic a. v. **hermeneutic.**

ermeneútică f. v. **hermeneutică.**

ermétic, ~ci, ermetică, ~ce a. **1.** care închide sau astupă perfect; care asigură o închidere etanşă: *capac ermetic;* **2.** închis perfect: *vas ermetic;* **3.** (fig.) greu de înţeles; obscur; impenetrabil: *se cultiva poezia ermetică.* CĂL.; *text ermetic;* **figură ermetică,** figură prin care nu se reflectă nici o emoţie, nici un sentiment; **4.** care practică sau cultivă un stil greu de înţeles: *scriitor ermetic;* **5.** care exclude relaţia ca exteriorul; total închis: *tinde spre izolarea cît mai ermetică a artei faţă de toate celelalte ramuri ale culturii.* BL.; **6.** referitor la alchimie, la ermetism, la esoterism: *filozofie ermetică;* **cărţi ermetice,** scrieri inspirate de Hermes Trismegistul. // adv. perfect, etanş: *controlă din pod şi pînă în pivniţă dacă ferestrele se închid ermetic.* GHEŢIE. // f. (la sg.) ştiinţa şi doctrina esoterică a alchimiei; (şi: (înv.) **hermetic**). [Din fr. *hérmétique,* germ. *hermetisch, Hermetik*].

ermetísm n. **1.** calitatea a ceea ce este ermetic, greu de înţeles; **2.** tendinţă de a folosi un limbaj obscur, impenetrabil: *toate acestea ajung un joc de cuvinte care a şi avut în publicistică un efect egal hermetismului suprarealistic.* CĂL.; **3.** doctrină esoterică întemeiată pe scrierile inspirate de Hermes Trismegistul; doctrină ocultă a alchimiştilor medievali; **4.** curent poetic manifestat după 1920, care cultiva încifrarea limbajului; (şi: (înv.) **hermetism**). [Din fr. *hermétisme,* germ. *Hermetismus*].

ermetíst, ermetişti m. persoană care studiază sau practică ermetismul. [Din fr. *hermétiste*].

ermetizá, ermetizez vb. (livr.; tr.) a face ermetic, de neînțeles: *această proză, printr-un sistem de elipse și de cifruri simbolistice, încearcă poetul a o hermetiza.* CĂL.; (și: (înv.) **hermetiza**). [Din fr. ***hermétiser***].

ermetizánt, ~ți, ermetizantă, ~e a. care are un caracter deliberat ermetic. [Din fr. ***hermétisant***].

ermetizáre, ermetizări f. faptul de a ermetiza. [V. ***ermetiza***].

ermít, ermiți m. eremit. [Din fr. ***ermite***].

ermitáj, ermitaje n. **1.** (franțuzism) locuință de eremit; (p. ext.) loc retras, pustnicie, sihăstrie; **2.** palat mic și izolat sau casă singuratică; **3.** pavilion izolat în parcul unui castel. [Din fr. ***ermitage***].

eroáre, erori f. **1.** opinie, concepție greșită: *pentru ce să nu combatem erorile răspîndite în public ...?* OD.; **a induce în eroare,** a înșela, a amăgi: *are de gînd a induce justția în eroare prin asistența și manoperele sale.* EM.; **2.** cunoștință greșită, eronată: *e de necrezut cîte erori încap uneori într-o singură propoziție.* BL.; **3.** greșeală, valoare falsă: *simțurile sînt supuse celor mai grosolane erori.* BL.; *eroare de calcul;* **4.** considerare ca adevărat a ceea ce este fals sau ca fals a ceea ce este adevărat: *ei atribuie totdeauna obiectului experienței, din eroare, rolul de acumulator infinit și în sens unic de determinațiuni conceptuale.* BL.; **5.** (fig.) rătăcire a minții, nebunie: *ani de zile poetul se clatină ... între eroare și luciditate.* CĂL.; **6.** (mat.; fiz.) **(eroare absolută)** diferență dintre valoarea reală a unei mărimi și valoarea ei calculată sau măsurată, explicabilă prin defectele metodelor folosite; **7.** (jur.) viciu de consimțămînt ce poate atrage nulitatea unui act; **eroare judiciară,** condamnare de către o instanță a unui nevinovat: *e vorba de o eroare judiciară și știți ce înfierare a justiției cuprinde „Năpasta".* IBR. [Din lat. ***error, -oris,*** fr. ***erreur***].

erodá, pers. 3 **erodează** vb. (tr. și refl.) a (se) roade, a produce sau a suferi o eroziune. [Din fr. ***éroder***].

erodánt, ~ți, erodantă, ~e a. care erodează, care deteriorează progresiv: *agent erodant al solului.* [Din fr. ***érodant***].

erodáre, erodări f. **1.** acțiunea de a (se) eroda și rezultatul ei; eroziune; **2.** (geol.) totalitate a fenomenelor fizico-chimice de degradare a formelor de relief; **3.** (fig.) alterare, degradare. [V. ***eroda***].

erodát, ~ți, erodată, ~e a. care a suferit o eroziune: *teren erodat;* (fig.) *reputație erodată.* [V. ***eroda***].

eródiu, erodii m. (zool.) egretă (*Ardea alba*): *mai multe pene de erodiu din cele mai frumoase.* BĂLC. [Din sl. ***erodiĭ***].

eróe m. v. **erou.**

erogén, ~i, erogenă, ~e a. care este sursa unei excitații sexuale: *zonă erogenă.* [Din fr. ***érogène***].

eróic, ~ci, eroică, ~ce a. **1.** care ține de erou, caracteristic eroilor; cu calități de erou: *a țării eroică oștire.* ALEX.; **timpuri eroice,** timp în care trăiau vechii eroi, a căror viață a intrat în legendă; **2.** care denotă vitejie și curaj; care denotă superioritate morală: *tăceau chitic cu o încăpățînare eroică.* GHEȚIE; **3.** care are ca subiect faptele unor eroi: *vei dobîndi și alte alcătuiri, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice.* B.-DEL.; *poezie eroică.* // adv. cu eroism: *ei au luptat eroic.* [Din fr. ***héroïque,*** lat. ***heroicus***].

eroicésc, ~ști, eroiceáscă, ~ești a. (înv.) eroic, de erou; caracteristic eroilor: *nesocotință dar ar fi să cînt foarte eroicești.* B.-DEL. [Lat. ***heroic(us)*** + ***-esc***].

eroicéște adv. (înv.) ca un erou, în felul unui erou: *Golu, domnul românilor din Ardeal, încă se împotrivi eroicește.* BĂLC. [***Eroic*** + ***-ește***].

eroicómic, ~ci, eroicomică, ~ce a. **1.** care tratează un subiect comic în forma unei epopei: *genul eroicomic;* **2.** (fig.) care conține un amestec de elemente eroice și comice: *capătă un fel de învălmășire epică, precum e cazul în parada eroicomică a eteriștilor.* CĂL. [Din fr. ***héroï-comique***].

eroínă, eroine f. **1.** femeie care se distinge prin curaj, prin vitejie etc.; **2.** femeie care reprezintă personajul feminin principal dintr-o operă literară, cinematografică etc.: *Carla privea mai departe idila de pe ecran, fascinată de toaletele strălucitoare ale eroinei.* GHEȚIE; **3.** femeie care este în centrul atenției într-o întîmplare deosebită. [Din fr. ***héroïne,*** lat. ***heroina,*** germ. ***Heroin(e)***].

eroísm n. **1.** capacitate de a săvîrși fapte de vitejie; **2.** caracter sau faptă de erou. [Din fr. ***héroïsme***].

eroizá, eroizez vb. (rar; tr.) a atribui trăsături eroice; a transforma în erou: *vechile mitologii ... eroizează și divinizează leatul începuturilor.* BL. [Din germ. ***heroisieren***].

eróld, eroizi m. **1.** ofițer însărcinat în trecut cu misiuni solemne, cu organizarea serbărilor, a turniruilor etc. sau cu declararea stării de război; herald; **2.** (fig.) vestitor: [Byron] *arold al deznădejdii, sălbatic călător.* ALEX.; (și: (înv.) **arold**). [Din it. ***araldo,*** fr. ***héraut,*** germ. ***Herold***].

eronát, ~ți, eronată, ~e a. care conține erori; greșit, fals: *ideea că cultura română e deschisă cu prea multă grabă la orice infiltrație străină este complet eronată.* CĂL. [Din fr. ***erroné***].

éros n. (livr.) **1.** ansamblul instinctelor de conservare și de perpetuare a speciei; **2.** ansamblul dorințelor sexuale; (spec.) libido. [Din fr. ***éros,*** germ. ***Eros***].

erótic, ~ci, erotică, ~ce a. **1.** referitor la dragostea fizică, la sexualitate: *poetul nu se poate abține de a nu lega o mică intrigă erotică între un mandarin și o mandarină.* CĂL.; *literatură erotică;* **2.** predispus la senzualitate: *are o fire erotică;* **3.** care ține de dragoste: *se lasă dus de voluptatea de a-și nara întreprinderile erotice.* CĂL., **4.** care exprimă dragostea; care conține sentimente de dragoste: *în poeziile lui erotice este dragostea și femeia în genere.* IBR. // f. **1.** totalitate a compozițiilor literare (ale unui scriitor) care cîntă sentimentul iubirii: *lirica lui e galantă, ... împrospătată prin erotica trubaduricâ.* CĂL.; **2.** iubire, dragoste; erotism, senzualism: *trece drept un poet al eroticei impetuoase.* CĂL. [Din fr. ***érotique,*** germ. ***erotisch, Erotik***].

erotísm n. **1.** caracter erotic; exagerare a sentimentului erotic: *erotismul unui roman;* **2.** (med.) dragoste maladivă; căutare permanentă și diversă a excitației sexuale; senzualism. [Din fr. ***érotisme,*** germ. ***Erotismus***].

eroto- element de compunere cu sensul „(referitor la) dragoste", „(impuls) erotic", „(instinct) sexual". [Din fr. ***éroto-***].

erotológ, erotologi m. specialist în erotologie. [Din fr. ***érotologue***].

erotológic, ~ci, erotologică, ~ce a. care ține de erotologie, referitor la erotologie. [Din fr. ***érotologique***].

erotologíe f. studiu științific al iubirii fizice și al literaturii erotice. [Din fr. ***érotologie***].

erotomán, ~i, erotomană, ~e a. și m., f. (individ) atins de erotomanie; obsedat sexual: *Aneta e o erotomană, o isterică.* CĂL. [Din fr. ***érotomane***].

erotomaníe f. **1.** (med.) stare patologică caracterizată prin predominarea ideilor sexuale; iluzie delirantă de a fi iubit de cineva; **2.** obsesie sexuală: *se spune că acest călugăr poseda un fel de erotomanie larvată.* BAC. [Din fr. ***érotomanie***].

eróu, eroi m. **1.** persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj în războiu sau în alte împrejurări grele: *pe eroici urme eroii strălucesc.* BOL.; **2.** ostaș căzut pe cîmpul de luptă în războiu: *cimitirul eroilor;* **3.** personaj (principal) într-o operă literară, teatrală, cinematografică: *Virgil, de la Enea, eroele pe care au cîntat, au chiemat cîntarea sa „Eneada".* B.-DEL.; **4.** persoană principală a unei întîmplări; persoană care atrage atenția asupra sa într-o anumită împrejurare; **5.** persoană care acaparează atenția opiniei publice într-un anumit moment: *eroul zilei;* **6.** (mit.) personaj înzestrat cu puteri supraomenești (avînd ca tată un zeu) și devenit celebru prin fapte deosebite: *de faraoni viță strălucită, de vechi iroi tînără mlădiță.* B.-DEL.; (și: (înv.) **eroe, irou**). [Din lat. ***heros,*** fr. ***héros***].

eroziúne, eroziuni f. **1.** acțiune a unui agent care erodează și rezultatul ei; **2.** proces de roadere a solului prin acțiunea unor factori externi; rezultatul acestui proces; **3.** ulcerație ușoară, superficială a pielii sau a mucoaselor; **4.** (fig.) degradare progresivă; uzură lentă; **eroziune monetară,** scădere progresivă a puterii de cumpărare a unei monede. [Din fr. ***érosion,*** lat. ***erosio, -onis,*** germ. ***Erosion***].

erozív, ~i, erozivă, ~e a. **1.** care produce eroziune: *acțiunea erozivă a ploii;* **2.** care este sensibil la eroziune. [Din fr. ***érosif,*** germ. ***erosiv***].

erpetológ, erpetologi m. naturalist specializat în erpetologie; (și: **herpetolog**). [De la ***erpetologie;*** cf. fr. ***erpétologiste***].

erpetológic, ~ci, erpetologică, ~ce a. care ține de erpetologie, referitor la erpetologie; (și: **herpetologic**). [Din fr. ***(h)erpétologique***].

erpetologíe f. parte a științelor naturii care studiază reptilele și batracienii; (și: **herpetologie**). [Din fr. ***erpétologie,*** germ. ***Herpetologie***].

erráta f. v. **erată.**

errátum n. v. **erată.**

erucifórm, ~i, eruciformă, ~e a. (biol.) cu aspect de omidă, în formă de omidă. [Din fr. ***eruciforme***].

eructá, eructez vb. (med.; intr.) a rîgîi. [Din fr. ***éructer***].

eructáție, eructații f. eliminare pe gură a gazelor din stomac; (pop.) rîgîială. [Din fr. ***éructation***].

erudít, ~ți, erudită, ~e a. **1.** (și subst.) care posedă cunoștințe temeinice și vaste; învățat: *tînărul erudit găsește că ar fi bine să traducă.* CĂL.; *istoric erudit;* **2.** care conține cunoștințe vaste și profunde: *traducătorul să cuteze a se apuca de lucru, ajutorîndu-se ... cu dicționarele cele mai complete, cu ... adnotațiunile cele mai erudite.* OD.; **3.** care relevă erudiție; bazat pe erudiție: *plăcerea stîrnită de audiția scrierilor lui Creangă e de rafinament erudit.* CĂL. [Din lat. ***eruditus,*** fr. ***érudit***].

erudíție f. cunoaștere aprofundată a unui domeniu; cultură vastă și profundă: *gîndesc la adînca erudiție a acestui dascăl.* NEGR.; (și: (înv.) **erudițiune**). [Din lat. ***eruditio, -onis,*** fr. ***érudition***].

erudițiúne f. v. **erudiție.**

erúpe, pers. 3 **erupe** vb. (intr.) **1.** a țîșni, a izbucni: *petrolul erupe prin țeava sondei;* **2.** a face erupție; a azvîrli cu putere afară materii minerale: *vulcanul erupe periodic.* [Din lat. ***erumpere*** (după *rupe*)].

erúpere, eruperi f. acțiunea de a erupe și rezultatul ei. [V. ***erupe***].

eruptív, ~i, eruptivă, ~e a. **1.** care provine de la o erupție; de origine vulcanică: *roci eruptive;* **2.** (fig.) nestăpînit, violent, impetuos; **3.** (med.) însoțit de erupții pe piele: *friguri eruptive.* [Din fr. ***éruptif,*** germ. ***eruptiv***].

eruptivísm n. ansamblu de fenomene legate de mișcările și de localizarea magmelor în interiorul scoarței terestre sau la suprafața acesteia. [Din fr. ***éruptivisme***].

erúpție, erupții f. **1.** ieșire bruscă și violentă din pămînt a materiilor minerale: *erupția Vezuviului;* **2.** (med.) evacuare bruscă și abundentă a lichidului dintr-un organ sau dintr-un abces; **3.** (med.) apariție pe piele a unor pete roșii sau bășicuțe (ca simptom de boală); **erupția dinților,** apariție a dinților la copil; **4.** (astrol.) **erupție solară,** degajare de energie în atmosfera solară, caracterizată printr-o creștere bruscă a strălucirii; **5.** (fig.) manifestare instantanee și violentă: *poeții nobilează erupțiunea simțămintelor.* EM.; *erupție de bucurie;* (și: (înv.) **erupțiune**). [Din fr. ***éruption,*** lat. ***eruptio, -onis,*** germ. ***Eruption***].

erupțiúne f. v. **erupție.**

erzáț, erzațuri n. surogat, înlocuitor (de cafea). [Din germ. ***Ersatz***].

esáct a. v. **exact.**

esacțiúne f. v. **exacțiune.**

esálă vb. v. **exala.**

esámen n. v. **examen.**

esantém n. v. exantem.

esauriá vb. v. exauria.

esaveráj, esaverajuri n. diferenţă dintre punctele înscrise şi cele pierdute la jocul de rugbi. [De la *eseu* (după *golaveraj*)].

escádră, escadre f. mare unitate de marină militară: *Magellan ... avu de luptat sîngeros cu echipajele escadrei sale, descurajate şi răzvrătite.* TUD. [Din fr. *escadre*].

escadrílă, escadrile f. subunitate de aviaţie militară: *au intrat în scenă diviziile blindate, escadrilele de bombardament, cuirasatele şi submarinele.* R.L. [Din fr. *escadrille*].

escadrón, escadroane n. subunitate a unui regiment de cavalerie, corespunzînd bateriei de artilerie sau companiei de infanterie: *un escadron de roşiori ... captură cîteva care de proviziuni.* OD. [Din fr. *escadron*].

escaladá, escaladez vb. (tr.) a depăşi un obstacol înalt prin căţărare sau folosind o scară: *a escalada un zid, un munte.* [Din fr. *escalader*].

escaladáre, escaladári f. **1.** acţiunea de a escalada şi rezultatul ei; ascensiune, escaladă; **2.** extindere treptată a unei acţiuni, a unui conflict etc.: *escaladare a preţurilor; escaladare a violenţei.* [V. *escalada*].

escaládă, escalade f. **1.** escaladare, căţărare, ascensiune; **2.** (jur.) pătrundere într-o incintă prin alte locuri decît cele destinate accesului. [Din fr. *escalade,* germ. *Eskalade*].

escalatór, escalatoare n. scară rulantă (în metrou). [Din fr., engl. *escalator*].

escálă, escale f. oprire prevăzută în itinerarul unui vapor sau al unui avion; durata unei astfel de opriri; (p. ext.) oprire: *să nu mai zăbovim prea mult asupra escalelor, că şi aşa am întîrziat călătoria.* TUD. [Din fr. *escale*].

escalóp, escalopuri n. preparat culinar din bucăţi subţiri de muşchi de viţel sau de peşte. [Din fr. *escalope*].

escamotá, escamotez vb. (tr.) **1.** a ascunde printr-o mişcare rapidă, imperceptibilă; a face să nu se observe: *scamatorul a escamotat cărţile de joc;* (fig.) *voieşte să escamoteze cestiunea şi ... să scape de răspunderea ce incumbă.* EM.; **2.** a face să dispară în mod fraudulos; a fura cu dibăcie: *a escamota un portofel;* **3.** (tehn.) a introduce trenul de aterizare al unui avion în lăcaşul său; **4.** (fig.) a evita cu abilitate o situaţie delicată; a se eschiva; a eluda: *a escamota o chestiune jenantă;* (şi: (înv.) **scamota**). [Din fr. *escamoter*].

escamotábil, ~i, escamotabilă, ~e a. **1.** care poate fi escamotat, ascuns: *mobilă escamotabilă;* (fig.) *împrejurarea, prin nimic escamotabilă, ... constituie o dovadă peremptorie.* BL.; **2.** (despre trenul de aterizare al avionului) care poate fi retras în aripă sau în fuzelaj. [Din fr. *escamotable*].

escamotáre, escamotări f. acţiunea de a escamota şi rezultatul ei: *jenează pe colegi în escamotarea justiţiei.* IBR. [V. *escamota*].

escapádă, escapade f. plecare (secretă) de scurtă durată pentru a petrece; aventură: *îl iubeşte o grecoaică ..., cu care căpitanul face o escapadă la Sinaia.* CĂL.; *escapadele bărbatului însurat.* [Din fr. *escapade,* germ. *Eskapade*].

escără, escare f. crustă negricioasă formată în urma mortificării unor ţesuturi superficiale ale organismului. [Din fr. *escarre*].

escarifícă, pers. 3 **escarifică** vb. (tr.) a forma, a produce o escară. [Din fr. *escarrifier*].

escarpamént, escarpamente n. pantă abruptă. [Din fr. *escarpement*].

escarpáre, escarpări f. executare a barajelor antitanc. [De la *escarpă*; cf. fr. *escarpement*].

escărpă, escarpe f. baraj antitanc realizat prin săparea de taluzuri în versanţii dinspre inamic. [Din fr. *escarpe*].

escárpen, escarpeni m. pantof de damă cu toc înalt, nedecupat, foarte decoltat. [Din fr. *escarpin*].

escatológic, ~ci, escatologică, ~ce a. care ţine de escatologie, referitor la escatologie: *toate muncile şi toată lucrarea uneltelor, istoria cu războaiele au pentru perşi o direcţie şi o finalitate escatologică.* BL.; (şi: **eshatologic**) (scris şi: *eschatologic*)). [Din fr. *eschatologique,* germ. *eschatologisch*].

escatologíe f. totalitate a concepţiilor religioase referitoare la soarta finală a lumii şi a omului: *viziunea ca atare cuprinde o escatologie mult lărgită faţă de aceea a doctrinei creştine.* BL.; (şi: **eshatologie**). [Din fr. *eschatologie,* germ. *Eschatologie*].

escavatór n. v. excavator.

escentricitáte f. v. excentricitate.

escepţional a. v. excepţional.

eschíde, eschid vb. (înv.; tr. şi refl.) a exclude: *ne simţim eschişi din regiunea artei.* EM.; (refl.) *eschizîndu-se una pe alta.* EM. [Din lat. *excludere* (după *închide*)].

eschídere, eschideri f. (înv.) excludere: *măntinut cu exchiderea celui dentîi.* EM. [V. *eschide*].

eschimós, eschimoşi m. locuitor indigen din ţinuturile nordice ale Europei, Americii şi Asiei. [Din fr. *Esquimaux,* germ. *Eskimo*].

eschivá, eschivez vb. **1.** (tr.) a evita (o lovitură); **2.** (refl.) a evita un răspuns (schimbînd vorba); a ocoli o problemă (incomodă): *n-are importanţă, s-a eschivat din nou Timi.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se sustrage (pe furiş) de la o obligaţie, de la realizarea unui lucru: *Maia şovăi puţin în prag şi se eschivă să ia braţul lui Paul.* PETR.; **4.** (refl.) a se retrage pe furiş; a evita să fie observat, remarcat: *a mai avut şi o delicateţă extremă, care l-a făcut ... să se eschiveze din faţa publicului.* IBR. [Din fr. *esquiver*].

eschiváre, eschivări f. acţiunea de a (se) eschiva şi rezultatul ei. [V. *eschiva*].

eschívă, eschive f. procedeu de apărare la box, care constă în aplecarea laterală a capului sau a trunchiului. [Din fr. *esquive*].

escobár, escobari m. (rar) om viclean, chiţibuşar; ipocrit. [Din fr. *escobar*].

escopétă, escopete f. veche armă de foc cu ţeavă scurtă. [Din fr. *escopette*].

escortă, escortez vb. (tr.) a însoţi pentru a proteja, a supraveghea, a onora: *fusesem escortaţi de jandarmi unguri.* GHEŢIE; *a escorta un demnitar, un deţinut etc.;* (fig.) *două şiruri de marsuini escortau goeleta.* TUD. [Din fr. *escorter*].

escortáre, escortări f. acţiunea de a escorta şi rezultatul ei. [V. *escorta*].

escórtă, escorte f. **1.** pază înarmată care însoţeşte pe cineva pentru a-l proteja sau pentru a-l împiedica să fugă: *erau duşi cu escortă la un lagăr de concentrare.* SAD.; **sub escortă,** sub pază; fiind păzit; **a fugi de sub escortă,** a evada; **2.** grup de persoane care însoţeşte un înalt demnitar; suită: *soseşte la Goleşti cu o mică escortă de arnăuţi.* GHICA; (p. ext.) *în nouri de pulbere, măreaţa escortă a mirilor se opri.* SAD.; **3.** grup de nave sau de avioane care însoţesc alte nave sau avioane (pentru a le proteja): *nave de escortă.* [Din fr. *escorte,* germ. *Eskorte*].

escortór, escortoare n. navă sau avion care escortează. [Din fr. *escorteur*].

escróc, ~ci, escroácă, ~ce m., f. persoană care escrochează; înşelător, pungaş: *apar ... doi escroci, măsluitori de cărţi de joc.* CĂL.; (adj.) *n-ar mai exista bunăoară deputaţi agramaţi şi comisari escroci.* CĂL. [Din fr. *escroc*].

escrocá, escrochez vb. (tr.) a obţine prin înşelătorie bunuri străine; a înşela: *la Veneţia este escrocat de o femeie şi se apără cu isteţie.* CĂL.; (şi: (înv.) **escrochia**). [Din fr. *escroquer*].

escrocáre, escrocări f. acţiunea de a escroca şi rezultatul ei; escrocherie: *un escroc literar (ale cărui escrochieri le vom publica amănunţit în curînd) ... se scoală şi insultă.* EM.; (şi: (înv.) **escrochiere**). [V. *escroca*].

escrocheríe, escrocherii f. înşelăciune, faptă de escroc: *a comis escrocherii şi falsuri în acte publice.* EM. [Din fr. *escroquerie*].

escrochiá vb. v. escroca.

escrochiere f. v. escrocare.

escuádă, escuade f. (înv.) grup de militari comandat de un caporal sau de un brigadier. [Din fr. *escuade*].

escúdo n. unitate monetară (care a existat) în Portugalia. [Cuv. port.].

esculáp, esculapi m. (rar) medic renumit. [Din fr. *esculape*].

esculínă f. substanţă extrasă din scoarţa de castan şi folosită ca febrifug, antinevralgic şi antireumatic. [Din fr. *esculine*].

eseísm n. **1.** artă de a alcătui eseuri; eseistică: *impresia nu este însă de imagini ..., lipsind tot acel eseism al scriitorului francez.* CĂL.; **2.** tendinţă (în critica literară) de a folosi excesiv stilul specific eseului. [*Eseu* + *-ism*].

eseíst, eseişti m. autor de eseuri (literare): *întorsătura ne-ar încurca dacă nu am cunoaşte versatilitatea scriitoricească a faimosului eseist.* BL. [Din fr. *essayiste*].

eseístic, ~ci, eseistică, ~ce a. care aparţine eseului, referitor la eseu, specific eseului: *discuţia rămîne dar în generalitatea eseistică şi pe un picior prea speculativ.* CĂL. // f. artă de a scrie eseuri; literatură a eseurilor: *critica sa ... este mai degrabă o eseistică.* CĂL. [Din fr. *essayistique*].

esenián, ~eni, esenianã, ~ene m. (la pl.) sectă evreiască din timpul lui Isus Hristos, care ducea o viaţă ascetică de tip monahal; (şi la sg.) membru al acestei secte. // a. referitor la această sectă: *texte eseniene.* [Din fr. *essénien*].

esénţă, esenţe f. **1.** ceea ce există de sine stătător: *Dumnezeu este prima esenţă;* **2.** ceea ce constituie principalul, natura unui obiect, latura lui interioară cea mai importantă: *autorul alunecă deasupra oamenilor şi faptelor fără să le pătrundă esenţa.* CĂL.; *esenţa virtuţii este lupta contra răului;* **în esenţă,** în ultimă analiză, în ce priveşte fundamentul; **3.** substanţă concentrată (care se poate dilua): *esenţă de trandafiri;* **4.** varietate de arbori dintr-o pădure; specie: *Eminescu are printre copaci cîteva esenţe la care ţine în chip deosebit.* CĂL.; *lemn de esenţă tare.* [Din lat. *essentia,* fr. *essence,* germ. *Essenz*].

esenţiál, ~i, esenţială, ~e a. **1.** care ţine de esenţă; intrinsec, constitutiv: *cu tot avîntul imaginaţiei, stilul e tot simplu, alcătuit din părţile esenţiale şi principale ale vorbirii.* IBR.; **2.** fundamental, de prim ordin: *este o particularitate esenţială şi distinctivă a fiinţei umane.* BL.; *calitate esenţială;* **3.** însemnat, considerabil, important: *va face productele noastre brute, cari prin natura lor nu sînt accesibile de o esenţială sporire de preţ, să devie inexportabile.* EM. // n. lucru, element principal: *gîndirea indică, vede esenţialul lucrurilor pe linia analogicului.* BL.; *aţi uitat esenţialul.* // adv. **1.** prin esenţă; **2.** neapărat. [Din lat. *essentialis,* fr. *essentiel*].

esenţialísm n. (filoz.) doctrină care dă întîietate esenţei în defavoarea existenţei. [Din fr. *essentialisme*].

esenţialitáte f. (livr.) parte esenţială; caracter esenţial: *a căuta echivalentul abstract al esenţialităţii fenomenelor ca obiecte ale conştiinţei pure e neapărat un joc pasionant.* BL. [Din fr. *essentialité,* germ. *Essentialität*].

esenţializá, esenţializez vb. a determina, a degaja esenţa (obiectelor, fenomenelor etc.); a merge la esenţă. [*Esenţial* + *-iza*].

esenţializáre, esenţializări f. acţiunea de a esenţializa şi rezultatul ei. [V. *esenţializa*].

esenţializatór, ~i, esenţializatoáre a. care ţine de esenţă, referitor la esenţă; care redă esenţa: *idee esenţializatoare; principiu esenţializator.* [*Esenţializa* + *-tor*].

esenţialménte adv. prin esenţă; mai presus de orice: *sînt posibile patru puncte de vedere esenţialmente deosebite.* BL. [Din it. *essenzialmente,* fr. *essentiellement*].

eséu, eseuri n. 1. studiu liber, de proporţii reduse asupra unei probleme: *redactarea eseului îi luă alţi doi ani.* GHEŢIE; 2. (la rugbi) încercare: *a transforma un eseu.* [Din fr. ***essai***].

eshatológic a. v. escatologic.

eshatologíe f. v. escatologie.

esmítere f. v. exmitere.

esofág, esofaguri n. tub care uneşte cavitatea bucală cu stomacul şi prin care trec alimentele: *mi-a fost peste putinţă să mănînc ceva, parcă încercasem să vîr cocoloaşe de gumă într-un esofag contractat.* GHEŢIE. [Din fr. ***oesophage,*** gr. ***oisophágos***].

esofagián, ~eni, esofagiană, ~ene a. care ţine de esofag, referitor la esofag: *avea o hemoragie internă masivă datorită ruperii unor varice esofagiene.* GHEŢIE. [Din fr. ***oesophagien***].

esofagísm n. spasm al esofagului care apare la bolnavii de tetanos, în isterie etc. [Din fr. ***oesophagisme***].

esofagopiastíe, esofagoplastíi f. (med.) restabilire chirurgicală a continuităţii esofagului. [Din fr. ***oesophagoplastie***].

esofagoscóp, esofagoscoape n. (med.) aparat pentru examenul esofagului. [Din fr. ***oesophagoscope***].

esofagoscopíe, esofagoscopíi f. (med.) explorare endoscopică a esofagului. [Din fr. ***oesophagoscopie***].

esópic, ~ci, esopică, ~ce a. 1. care aparţine fabulistului Esop, referitor la Esop; 2. (p. ext.) neclar, ambiguu, sibilinic: *formulare esopică.* [Din fr. ***ésopique***].

esotéric, ~ci, esoterică, ~ce a. 1. care ţine de esoterism, referitor la esoterism: *şcoalele ezoterice vechi cunoşteau mecanismul viu al fenomenelor oculte.* CĂL.; 2. destinat şi înţeles numai de un grup de iniţiaţi: *despre multe sisteme esoterice, cunoscute numai din partea iniţiaţilor, s-a pierdut orice urmă.* BL.; (subst. n.) *pasiunea pentru ezoteric ... a sporit în Occident interesul faţă de gnosticism.* CĂL.; (şi: **ezoteric**). [Din fr. ***ésotérique,*** germ. ***esoterisch***].

esoterísm n. 1. ansamblu al principiilor care reglează transmiterea unui ritual, a unei doctrine esoterice: *ideile sînt eretice, panteistice şi în legătură mai mult cu esoterismul kabbalistic.* CĂL.; 2. caracter esoteric, ermetic (al unei opere, al unei ştiinţe): *amestecul acesta de sexualitate şi aspiraţie la erudiţie, de viaţă mondenă şi ezoterism încîntă intelectul.* CĂL.; (şi: **ezoterism**). [Din fr. ***ésotérisme***].

espadón, espadoane n. sabie mare cu două tăişuri, care se mînuia cu ambele mîini. [Din fr. ***espadon***].

espadrílă, espadrile f. încălţăminte uşoară de pînză, folosită mai ales de alpinişti. [Din fr. ***espadrille***].

espagnolésc, ~şti, espagnoleáscă, ~eşti a. (rar) spaniol: *se stabili la Bucureşti, scriind contra salariu foiletoane ..., sub pseudonimul espagnolesc Don Padil.* CĂL. [Din fr. ***espagnol*** + ***-esc***].

espeditivitáte f. v. expeditivitate.

espedíţie f. v. expediţie.

esperantísm n. doctrină a partizanilor limbii esperanto. [Din fr. ***espérantisme***].

esperantíst, ~şti, esperantístă, ~e a. şi m., f. (persoană) care se ocupă cu studiul limbii esperanto. [Din fr. ***espérantiste***].

esperánto n. limbă artificială inventată spre sfîrşitul secolului al XIX-lea de doctorul Zamenhof, pentru a deveni limbă internaţională; (adj.) *limba esperanto.* [Din fr. ***esperanto***].

esperiá vb. v. experia.

esperiénţă f. v. experienţă.

esperiínţă f. v. experienţă.

esperimentaţiúne f. v. experimentaţie.

espiáre f. v. expiere.

espiatór a. v. expiator.

espingólă, espingole f. armă de foc primitivă din bronz, montată pe un pivot. [Din fr. ***espingole***].

espirát a. v. expirat.

esplanádă, esplanade f. 1. loc deschis, de mari dimensiuni, în faţa unei clădiri monumentale; 2. stradă largă avînd în mijloc alei cu arbori, iarbă şi flori. [Din fr. ***esplanade,*** germ. ***Esplanade***].

esplicá vb. v. explica.

esploatábil a. v. exploatabil.

esploatánt a. v. exploatant.

espressívo adv. (muz.) cu expresivitate, expresiv. [Cuv. it.].

est n. 1. punct cardinal aflat în direcţia unde răsare soarele; răsărit; 2. loc pe orizont unde răsare soarele; 3. (p. ext.) regiune aflată în direcţia de unde răsare soarele; Orient. [Din fr. ***Est***].

estacádă, estacade f. 1. punte fixă la ţărmul unei ape, care face legătura cu nava acostată; 2. baraj contra minelor plasate de inamic în apă; 3. platformă care leagă două puncte înalte. [Din fr. ***estacade,*** germ. ***Estakade***].

estáz n. v. extaz.

estensív a. v. extensiv.

estér, esteri m. compus chimic rezultat din combinarea unui acid organic cu un alcool. [Din fr. ***ester,*** germ. ***Ester***].

esterázá, esteraze f. enzimă care rupe legătura chimică de tip ester. [Din fr. ***estérase,*** germ. ***Esterase***].

esterificá, esterífic vb. (tr.) a produce o esterificare. [De la ***esterificare***].

esterificáre, esterificări f. reacţie reversibilă dintre un acid şi un alcool, cu formarea unui ester şi eliminare de apă. [Din fr. ***estérification***].

esterminá vb. v. extermina.

estét, ~ţi, estetă, ~e m., f. 1. persoană care consideră arta ca valoare fundamentală; 2. persoană care aplică normele estetice în toate împrejurările; adept al estetismului: *inversînd această propoziţie, estetul enunţă un criteriu.* CĂL. // a. care aparţine estetismului, referitor la estetism; specific estetismului: *voluptatea erudită şi estetă este evidentă.* CĂL. [Din fr. ***esthète,*** germ. ***Ästhet***].

estétic, ~ci, estetică, ~ce a. 1. care aparţine esteticii, referitor la estetică: *n-am dat decît exemple din domeniul estetic şi gnoseologic.* BL.; **chirurgie estetică**, chirurgie plastică (în special a feţei) (v. **plastic**); **operaţie estetică**, intervenţie chirurgicală destinată înlăturării unui defect al aspectului exterior: *părerea mea e că s-a dus undeva să-şi facă o operaţie estetică.* GHEŢIE; 2. care are un aspect plăcut; care este conform cu criteriile bunului-gust; frumos: *are cea mai curată şi mai estetică limbă românească.* IBR. // n. categoria frumosului: *trebuie să recunoaştem că ei sînt singurii înţelegători ai esteticului.* CĂL.; *a sacrificat utilul pe altarul esteticului.* [Din lat. ***aestheticus,*** fr. ***esthétique,*** germ. ***ästhetisch***].

estétică f. 1. ştiinţă care studiază arta, precum şi condiţiile frumosului din natură şi din artă: *n-are competenţa de a se amesteca în estetică.* CĂL.; *tratat de estetică;* 2. concepţie despre artă şi despre frumos (a unui filozof, a unui artist etc.): *oricare ar fi estetica scriitorului, fundamentală rămîne numai chestiunea realizării.* CĂL.; 3. realizare artistică a unei opere literare: *numai de poezie avem nevoie pentru a studia estetica din poezia „Luceafărul".* IBR. [Din lat. ***aesthetica,*** fr. ***esthétique,*** germ. ***Ästhetik***].

esteticéşte adv. din punct de vedere estetic: *el e un produs al naturii şi e judecat esteticeşte în ordinea naturii.* BL. [***Estetic*** + ***-eşte***].

estetician, ~eni, esteticiană, ~ene m., f. specialist în estetică: *acest estetician fin nu a putut ... să se entuziasmeze de o operă românească, numai pentru că e românească.* IBR. [Din fr. ***esthéticien***].

estetísm n. 1. concepţie care absolutizează latura estetică (formală) a artei: *estetismul favorizează în artă apariţia formelor rare şi artificiale.* BL.; 2. mişcare literar-artistică de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, care urmărea readucerea artelor la formele lor originare. [Din fr. ***esthétisme***].

estetíst, ~şti, estetístă, ~e a. care ţine de estetică sau de estetism, referitor la estetică sau de estetism: *arta nu este deloc servită de acel hiperzel estetist.* BL. // m. adept al estetismului. [***Estet*** + ***-ist***].

estetizá, estetizez vb. (tr.) a da un caracter voit estetic (unui obiect, unui stil etc.): *această poezie n-a fost estetizată prin influenţa poeziei populare.* IBR. [Cf. it. ***estetizzare,*** germ. ***ästhetisieren***].

estetizánt, ~ţi, estetizantă, ~e a. care ţine de estetism, referitor la estetism; cu caracter voit estetic: *spirit estetizant.* // m. estet. [***Estetiza*** + ***-ant***].

estezíe, estezii f. aptitudine de a percepe o senzaţie; sensibilitate. [Din fr. ***esthésie***].

esteziologíe f. (psih.) studiu al fenomenelor senzoriale. [Din fr. ***esthésiologie***].

esteziometríe, esteziometrii f. măsurare a sensibilităţii tactile. [Din fr. ***esthésiométrie***].

esteziométru, esteziometre n. aparat în formă de compas cu care se efectuează esteziometriile. [Din fr. ***esthésiomètre***].

éstic, ~ci, estică, ~ce a. de la est; răsăritean; oriental. [***Est*** + ***-ic***; cf. germ. ***östlich***].

estimá, estimez vb. (tr.) 1. a stabili valoarea aproximativă a unui bun: *a estima o proprietate;* (absol.) *căpitanul ei se dovedise un mare meşter în a estima adăugînd sau scăzînd derivele.* TUD.; 2. a determina preţul, cantitatea, valoarea exactă a unui lucru; a evalua: *a estimat bijuteria la cinci milioane;* 3. (p. ext.) a deduce, a determina, a stabili: *emigranţii îşi iau ca ceasornic un cocoş şi estimează anotimpul empiric.* CĂL. [Din fr. ***estimer,*** lat. ***aestimare***].

estimábil, ~i, estimabilă, ~e a. 1. care poate fi estimat; 2. apreciabil, demn de luat în seamă. [Din fr. ***estimable***].

estimáre, estimări f. acţiunea de a estima şi rezultatul ei; evaluare (aproximativă): *după unele estimări provizorii.* GHEŢIE. [V. ***estima***].

estimát[1], estimate n. valoare aproximativă cu care se înlocuieşte valoarea exactă a unei mărimi atunci cînd măsurarea este afectată de erori. [V. ***estima***].

estimát[2], ~ţi, estimată, ~e a. 1. căruia i s-a determinat valoarea; evaluat; 2. calculat cu aproximaţie; prognozat; 3. (mar.) **navigaţie estimată**, navigaţie care foloseşte estima pentru orientare şi pentru determinarea poziţiei navei: *acest mijloc de a călători pe mări se cheamă navigaţie estimată.* TUD. [V. ***estima***].

estimatív, ~i, estimativă, ~e a. care conţine o evaluare, referitor la o evaluare: *calcul estimativ.* [Din fr. ***estimatif***].

estimatóriu, ~ii, estimatorie, ~ii a. (rar) estimativ. [Din fr. ***estimatoire***].

estimáţie, estimaţii f. evaluare, apreciere: *toate lucrările făcute după o estimaţiune dreaptă.* GHICA; (şi: (înv.) **estimaţiune**). [Din fr. ***estimation,*** lat. ***aestimatio, -onis***].

estimaţiúne f. v. estimaţie.

estímă, estime f. procedeu de determinare a locului în care se află o navă, ţinînd cont de traseul şi de viteza ei. [Din fr. ***estime***].

estímp adv. (reg.) 1. în anul acesta: *an n-am cîştigat, estimp am păgubit, la anul trag nădejde.* PANN; 2. în timpul, în momentul acesta: *îi aţipea estimp oare voinţa ...?* M.CAR. [Lat. ***istum tempus***].

estirpáre f. v. extirpare.

estív, ~i, estivă, ~e a. (rar) estival: *evocă arşiţa estivă ..., ca şi poeţii noştri de altfel.* CĂL. [Din fr. ***estive,*** it. ***estivo***].

estivál, ~i, estivală, ~e a. care se produce sau se petrece în timpul verii; de vară; (rar) estiv: *aceea este rezidenţa pe care mi-am ales-o pentru o vilegiatură estivală.* CAR.; *flori estivale.* [Din fr. ***estival***].

estivaţie, estivaţii f. stare de viaţă latentă prin care trec vara unele animale din regiunile calde şi secetoase. [Din fr. ***estivation***].

estompá, estompez vb. 1. (tr.) a potrivi cu estompa intensitatea umbrelor unui desen; 2. (p. ext.; tr.) a atenua, a diminua, a slăbi (în intensitate):

Darwin estompa distincția susținînd o tezâ destul de simplistă. BL.; **3.** (fig.; tr. și refl.) a (se) face vag, imprecis; a (se) diminua: *amintirea neverosimilei iubiri nocturne m-a urmărit o bucată de vreme, apoi s-a estompat.* GHEȚIE. [Din fr. ***estomper***].

estompáre, estompări f. acțiunea de a (se) estompa și rezultatul ei; diminuare, atenuare, slăbire: *violarea orînduirii feudale, încercată de Clain, consta într-o estompare a conceptului feudal de ierarhie socială.* BL. [V. ***estompa***].

estompát, ~ți, estompată, ~e a. cu conturul șters; (fig.) plasat în umbră; vag, imprecis: *printre ramurile înverzite ale copacilor, zărea, estompată, silueta unui turn.* GHEȚIE; *notele caracterologice sînt estompate.* CĂL. [V. ***estompa***].

estómpă, estompe f. mic sul de hîrtie, de piele etc. cu care se definitivează umbrele unui desen în creion, în cărbune sau în pastel; (fig.) *amestecînd ... nordul biblic și extompele simbolismului francez, Gala Galaction are sporadic gingășii.* CĂL.; (și: (rar) **extompă**). [Din fr. ***estompe***].

estón, ~i, estonă, ~e a. care aparține Estoniei sau populației ei, referitor la Estonia sau la populația ei; estonian. // f. limbă uralică din ramura fino-ugrică, vorbită de o populație stabilită în nordul Europei pe malul Mării Baltice. // m., f. **1.** persoană a cărei limbă maternă este această limbă; **2.** persoană (originară) din Estonia; estonian. // m. pl. popor constituit ca națiune în Estonia. [De la ***Estonia*** n. pr.].

estonián, ~eni, estoniană, ~ene a. și m., f. eston. [Din fr. ***estonien***].

estorcă, estorchez vb. (tr.) a obține ceva cu forța, prin constrîngere; a păgubi pe cineva de un bun: *a estorca de bani.* [Din fr. ***extorquer,*** lat. ***extorquere***].

estorcáre, estorcări f. faptul de a estorca. [V. ***estorca***].

estrăcție f. v. extracție.

estrádă, estrade f. **1.** scenă sau platformă (improvizată) pentru masa prezidiului, pentru catedră sau pentru o reprezentație: *pe estrada prezidențială forfoteau secretari și funcționari.* REBR.; **2.** gen de teatru sau de muzică cu program distractiv, ușor și variat; **de estradă,** (despre muzică, spectacole etc.) distractiv și variat. [Din fr. ***estrade,*** germ. ***Estrade***].

estradiól, estradioli m. (med.) hormon secretat de ovar, folosit în tratarea cancerului de prostată. [Din fr. ***estradiol***].

estradístic, ~ci, estradistică, ~ce a. care aparține muzicii de estradă; referitor la estradă, de estradă. [***Estradă*** + ***-istic***].

estrál, ~i, estrală, ~e a. care ține de estru[2], referitor la estru. [Din fr. ***oestral***].

estrém a. v. extrem.

estrióI, estrioli m. (med.) hormon secretat de placentă, eliminat în urina gravidelor. [Din fr. ***oestriole***].

estrogén, estrogene n. (med.) hormon de tipul foliculinei, care provoacă fenomenele caracteristice estrului[2]. [Din fr. ***oestrogène***].

estrónă, estrone f. (med.) hormon derivat din estriol care se găsește în urina femeilor gravide. [Din fr. ***oestrone***].

estropiá, estropiez vb. (rar; tr.) a schilodi, a mutila. [Din fr. ***estropier***].

estropiát, ~ți, estropiată, ~e a. **1.** schilodit, mutilat; **2.** (p. ext.) neputincios, slab, infirm, nevolnic. [V. ***estropia***].

estropiăție, estropiații f. estropiere. [Din fr. ***estropiation***].

estropiére, estropieri f. acțiunea de a estropia și rezultatul ei; estropiație, mutilare, schilodire: *își arată ... durerea vieții pricinuită de estropierea copilului său.* IBR. [V. ***estropia***].

éstru[1], eștri m. (zool.) insectă de mărimea unei albine, ale cărei larve se dezvoltă ca paraziți ai animalelor; (pop.) streche (*Oestrus*). [Din fr. ***oestre,*** lat. ***oestrum, oestrus,*** gr. ***oistros*** „tăun"].

éstru[2], estre n. **1.** (biol.) perioadă a ciclului sexual la femei și la femelele mamiferelor, corespunzătoare ovulației și în care mucoasa uterului permite fixarea oului fecundat; **2.** perioadă a rutului la animale; **3.** (fig.) dorință, capriciu, pornire năvalnică. [Din fr. ***oestrus***].

estuár, estuare n. gură largă, în formă de pîlnie, la vărsarea unor fluvii: *geografii socotesc că fluviul nu se termină la vărsarea lui în acest estuar.* TUD. [Din fr. ***estuaire,*** lat. ***aestuarium***].

eșafód, eșafoduri n. **1.** platformă într-o piață publică, pe care erau executați condamnații la moarte: *nu uita că este o pricină la care regina nu are drit de iertare și că vei muri pe eșafod.* NEGR.; **2.** (p. ext.) condamnare la moarte. [Din fr. ***échafaud***].

eșafodá, eșafodez vb. (tr.) a clădi, a ridica, a construi (o schelă, un eșafodaj). [Din fr. ***échafauder***].

eșafodáj, eșafodaje n. **1.** schelă, construcție provizorie (pentru a susține o platformă); **2.** (fig.) ansamblu de argumente pe baza căruia se construiește o teorie, o operă; țesătură, structură: *întins eșafodaj de tiranii.* BĂLC.; *celebrul psihanalist creează eșafodajul complex al unei teorii pentru a explica un fenomen ca visul.* BL. [Din fr. ***échafaudage***].

eșalón, eșaloane n. **1.** element component al unei unități sau al unei coloane militare cu o anumită dispunere (și cu o anumită misiune); **2.** altitudine de zbor a avioanelor. [Din fr. ***échelon***].

eșalonă, eșalonez vb. (tr.) **1.** a repartiza, a dispune elementele unui întreg la anumite intervale și într-o anumită succesiune; **2.** (mil.) a dispune trupele pe eșaloane. [Din fr. ***échelonner***].

eșalonáre, eșalonări f. acțiunea de a eșalona și rezultatul ei. [V. ***eșalona***].

eșantión, eșantioane n. **1.** probă, mostră dintr-un produs sau dintr-un material, pe baza căreia se stabilește valoarea, calitatea: *un eșantion de stofă;* **2.** individ reprezentativ (al unui gen, al unei specii): *eșantioane de scoici;* **3.** fracțiune reprezentativă a unei populații, aleasă în vederea unui sondaj: *a fost chestionat un eșantion de 2.000 de persoane.* [Din fr. ***échantillon***].

eșantionă, eșantionez vb. (tr.) **1.** a confrunta, a verifica (măsurile, greutățile) cu eșantionul; **2.** a alege un eșantion (dintr-un produs, dintr-un material); **3.** a alege persoanele reprezentative (statistic) pentru a fi anchetate într-o investigație (sociologică). [Din fr. ***échantillonner***].

eșantionáj, eșantionaje n. (rar) eșantionare. [Din fr. ***échantillonnage***].

eșantionáre, eșantionări f. acțiunea de a eșantiona și rezultatul ei; (rar) eșantionaj. [V. ***eșantiona***].

eșantionát, ~ți, eșantionată, ~e a. **1.** verificat cu un eșantion: *măsuri eșantionate;* **2.** ales ca eșantion: *publicul eșantionat.* [V. ***eșantiona***].

eșapá, pers. 3 **eșapează** vb. (rar; tr.) (despre gazele arse într-un motor cu explozie) a scăpa, a ieși. [Din fr. ***échapper***].

eșapamént, eșapamente n. dispozitiv de evacuare a gazelor arse dintr-un motor: *uruitul motorului și pocniturile eșapamentului se înăspreau cu cît se apropia.* REBR.; *țeavă de eșapament.* [Din fr. ***échappement***].

eșapáre, eșapări f. faptul de a eșapa; evacuare a gazelor arse. [V. ***eșapa***].

eșárfă, eșarfe f. **1.** fișie de stofă, de mătase etc. purtată pe piept în diagonală, ca semn al unei funcții, al unei demnități: *eșarfă de primar;* **2.** podoabă feminină formată dintr-o fișie de mătase, de stofă etc. care se poartă în jurul gîtului; **3.** fișie textilă petrecută pe după gît cu care se sprijină un braț bolnav: *avea capul bandajat și mîna stîngă legată într-o eșarfă neagră.* TUD.; (și: (înv.) **eșarpă**). [Din fr. ***écharpe***].

eșárpă f. v. eșarfă.

eșéc, eșecuri n. înfrîngere într-o acțiune; insucces, nereușită: *munca ... mă ajuta să privesc cu o anumită detașare eșecurile vieții mele sentimentale.* GHEȚIE. [Din fr. ***échec***].

eșichiér[1], eșichiere n. **1.** suprafață pătrată, împărțită în 64 de pătrățele albe și negre, pe care se joacă șah; **2.** suprafață al cărei desen amintește de tabla de șah; desen în pătrate: (fig.) *piesele sînt așezate pe eșichier, spectacolul poate începe.* GHEȚIE; **3.** (fig.) domeniu, zonă în care se dispută interese politice, economice, diplomatice: *locul României pe eșichierul european;* **4.** (mil.) dispozitiv în care trupele unei unități, așezate în careuri, sînt despărțite prin intervale egale. [Din fr. ***échiquier***].

eșichiér[2] n. administrație financiară în Marea Britanie; **Cancelar al Eșichierului,** ministru de finanțe. [Din engl. ***echiquier***].

eștafét n. v. ștafetă.

eșuá, eșuez vb. (intr.) **1.** a se împotmoli în nisip (aproape de țărm): *vaporul a eșuat;* **2.** a se pomeni (din întîmplare) într-un loc: *a eșuat în acest tîrg;* **3.** (fig.) a suferi un eșec; a rata: *toate încercările de a lămuri fenomenele în chestiune pe altă cale au eșuat.* BL.; *negocierile au eșuat.* [Din fr. ***échouer***].

eșuáre, eșuări f. acțiunea de a eșua și rezultatul ei: *acest proces de adaptare ia forme reliefate mai vîrtos după eșuarea inițiativelor împărățești.* BL. [V. ***eșua***].

eșuát, ~ți, eșuată, ~e a. **1.** așezat cu chila pe nisip sau pe stînci: *navă eșuată;* **2.** aflat pe o navă împotmolită și imobilizată (pe nisip, pe stînci): *pasageri eșuați;* **3.** nereușit, neizbutit: *toate aceste concepții le socotim iremediabil eșuate.* BL. [V. ***eșua***].

etáj, etaje n. **1.** fiecare dintre părțile de deasupra parterului care cuprinde încăperile de pe același plan orizontal dintr-o clădire; cat: *o zidire veche cu două etaje, în care primul era stins și nelocuit.* BAC.; **2.** fiecare dintre rîndurile de loje și de balcoane ale unei săli de spectacole: *ocupau singuri o lojă la etajul întîi, tocmai la curbura sălii.* GHEȚIE; **3.** (p. ext.) fiecare dintre suprafețele plane ale unui complex format din părți suprapuse; **4.** (p. anal.) fiecare dintre elementele considerate a se organiza în straturi: *acum tindem să ne construim o cultură unică, dar cu două etaje.* GHEȚIE; **5.** (min.) porțiune dintr-un zăcămînt cuprinsă între două orizonturi succesive; **6.** (tehn.) parte dintr-o mașină de forță în care se produce o variație a vitezei sau a presiunii fluidului; **7.** (tehn.) parte a unui amplificator electric în care se produce una dintre treptele de amplificare; **8.** (geol.) complex de straturi individualizate, corespunzător unei vîrste geologice. [Din fr. ***étage,*** germ. ***Etaje***].

etajá, etajez vb. (tr. și refl.) a (se) așeza în rînduri suprapuse, în etaje. [Din fr. ***étager***].

etajáre, etajări f. acțiunea de a (se) etaja și rezultatul ei. [V. ***etaja***].

etaját, ~ți, etajată, ~e a. cu etaje, cu straturi suprapuse: *în adîncime spațiul apare mai mult ca o suprapunere, etajată, de planuri.* BL. [V. ***etaja***].

etajéră, etajere f. mobilă formată din unul sau mai multe rafturi suprapuse: *începu să se plimbe prin odaie, privind în neștire la lucrurile grămădite pe etajere.* SAD. [Din fr. ***étagère***].

etalá, etalez vb. **1.** (tr.) a expune pentru a fi vîndut: *negustorii etalează marfa;* **2.** a expune (cu ostentație) pentru a fi privit și admirat: *ia uite cum își etalează perlele.* PETR.; **3.** (tr. și refl.) a (se) pune în evidență; a (se) face cunoscut (atenției publice): *am etalat cîteva argumente care arată că simțurile mirosului și al gustului sînt ocolite în artă.* BL.; *își etalează știința; se etalează în public.* [Din fr. ***étaler***].

etaláj, etalaje n. (rar) **1.** expunere de mărfuri; **2.** punere ostentativă în evidență: *etalaj de erudiție.* [Din fr. ***étalage***].

etaláre, etalări f. acțiunea de a (se) etala și rezultatul ei. [V. ***etala***].

etalát, ~ți, etalată, ~e a. **1.** expus spre vînzare; **2.** expus în mod ostentativ; **3.** (fig.) prezentat atenției publice: *datorită paradoxelor etalate, a ironiei, a impetuozității polemice, el se fixează degrabă în atenția ceasului.* BL. [V. ***etala***].

etalón, etaloane n. **1.** model de mare precizie al unei unități de măsură; (p. ext.) *de cînd cu zăpușeala, acest etalon nu mai putea fi luat în considerație nici măcar aproximativ.* TUD.; **2.** greutate dintr-un metal

preţios (aur, argint) care serveşte drept bază a unui sistem monetar; **etalon-aur** (sau **-argint**), unitate-tip de aur (sau de argint) a valorilor monetare. [Din fr. *étalon,* germ. *Etalon*].

etaloná, etalonez vb. (tr.) **1.** a grada scara unui instrument de măsură; a verifica gradarea unui instrument de măsură; **2.** a marca, a fixa valoarea reală a unei mărimi de măsurat; a stabili un etalon. [Din fr. *étalonner*].

etalonáre, etalonări f. acţiunea de a etalona şi rezultatul ei. [V. *etalona*].

etalonór, etalonori m. specialist în operaţii de etalonare. [Din fr. *étalonneur*].

etambóu, etambouri n. element de rezistenţă al navelor maritime sau aeriene (situat în zona din spate). [Din fr. *étambot*].

etambréu, etambreie n. deschidere în puntea unei nave pentru trecerea unui catarg sau a axului cîrmei: *straiul care pornea din vîrful lui, slăbit, lăsa arborele mic să se smucească, izbindu-se în etambreu, gata să se frîngă.* TUD. [Din fr. *étambrai*].

etamínă, etamine f. ţesătură de bumbac sau de mătase cu împletitură rară. [Din fr. *étamine*].

etán m. gaz incolor şi fără miros, care se găseşte în gazele de sondă, utilizat la fabricarea etilenei, drept combustibil etc. [Din fr. *éthane*].

etanól, etanoli m. alcool etilic (v. **etilic**). [Din fr. *éthanol*].

etánş, ~i, etanşă, ~e a. care nu permite să pătrundă sau să iasă un fluid: *îmbinare etanşă.* [Din fr. *étanche*].

etanşá, etanşez vb. (tr.) a face să fie etanş; a închide ermetic. [Din fr. *étancher*].

etanşáre, etanşări f. acţiunea de a etanşa şi rezultatul ei. [V. *etanşa*].

etanşát, ~ţi, etanşată, ~e a. care a fost făcut etanş; închis ermetic. [V. *etanşa*].

etanşeitáte f. proprietate a unui recipient sau a unui aparat de a fi etanş. [Din fr. *étanchéité*].

etanşeizá, etanşeizez vb. a etanşa. [Cf. *etanşeitate*].

etanşeizáre, etanşeizări f. etanşare; (fig.) *etanşeizarea Republicii Moldova nu poate avea decît consecinţe foarte rele.* CF. [V. *etanşeiza*].

etanşeizát, ~ţi, etanşeizată, ~e a. etanşat. [V. *etanşeiza*].

etanşór, etanşoare n. ansamblu al elementelor care asigură etanşarea la o asamblare. [*Etanşa* + *-or*].

etápă, etape f. **1.** stadiu, fază, interval de timp în desfăşurarea unei acţiuni: *biografia nu trebuie să facă nici o sforţare de a colora, ci numai să destăinuie simplu etapele unei vieţi.* CĂL.; **2.** distanţă străbătută în 24 de ore de o unitate militară aflată în marş; **3.** parte dintr-o competiţie (ştiinţifică, artistică, sportivă); **4.** distanţă determinată dintr-o cursă sportivă. [Din fr. *étape,* germ. *Etappe*].

etapizá, etapizez vb. (tr.) a împărţi în mai multe etape. [*Etapă* + *-iza*].

etapizáre, etapizări f. acţiunea de a etapiza şi rezultatul ei. [V. *etapiza*].

etapizát, ~ţi, etapizată, ~e a. împărţit în etape. [V. *etapiza*].

etáte f. timp scurs de la naşterea unei persoane pînă la un anumit moment din viaţa ei; număr de ani (de luni, de zile) prin care se indică acest timp; vîrstă: *la etatea de douăzeci de ani, citise tot ce putuse găsi.* GHICA; **în etate,** bătrîn: *singura persoană întîlnită cu regularitate ... era un domn în etate.* GHEŢIE. [Din lat. *aetas, -atis, it. età*].

etatísm n. doctrină politică ce vizează extinderea rolului statului la întreaga viaţă economică şi socială; teorie care cere statului să realizeze reformele recunoscute ca necesare. [Din fr. *étatisme,* germ. *Etatismus*].

etatizá, etatizez vb. (tr.) a trece în proprietatea sau sub conducerea statului. [Din fr. *étatiser*].

etatizáre, etatizări f. acţiunea de a etatiza şi rezultatul ei. [V. *etatiza*].

etatizát, ~ţi, etatizată, ~e a. care a trecut în proprietatea sau sub conducerea statului. [V. *etatiza*].

etcétera adv. (abreviat etc.) şi alţii, şi alte; şi aşa mai departe; (şi: (înv.) **eţetera**). [Din lat. *et caetera*].

etelísm n. teorie care consideră voinţa drept forţă fundamentală a conştiinţei, a spiritului. [Din germ. *Ethelismus*].

eténă, etene f. hidrocarbură nesaturată gazoasă inflamabilă, obţinută din gazele de cocserie, constituind materia primă pentru producerea polietilenei, a alcoolului etilic, a cauciucului sintetic etc.; etilenă. [Din fr. *éthène*].

etér m. **1.** (filoz.) al cincilea element constitutiv al cosmosului, în viziunea anticilor; **2.** (înv.) regiunea cea mai înaltă a atmosferei (despre care se credea că este alcătuită dintr-o substanţă subtilă); văzduh: *blînde şoapte ce zbor tainic în eter.* AL.; **3.** cer, firmament: *luce ca eterul dulce-nstelat.* BOL.; **4.** fluid ipotetic despre care se credea că ar umple întregul spaţiu (şi ar genera lumina, căldura, electricitatea): *cunoştea din optică teoria eterului ca materie imponderabilă.* BL.; **5.** substanţă chimică, foarte volatilă, cu miros aromatic, rezultată din deshidratarea a două molecule de alcool sau de fenol. [Din fr. *éther,* lat. *aether*].

eterál, ~i, eterală, ~e a. (rar) de eter, eteric: *e capabil de a se abstrage din timpul practic încît să perceapă vibraţiile eterale.* CĂL. [*Eter* + *-al*].

eterát, ~ţi, eterată, ~e a. **1.** care are mirosul eterului; **2.** (fig.) caracterizat prin fineţe, subtilitate sau imaterialitate; subtil, fin: *arta egipteană e mai eterată.* BL.; **3.** răspîndit peste tot sau lipsit de organizare; difuz: *ideea magicului se găseşte, eterată, în ideea sacrului.* BL. [Din fr. *éthéré*].

éteră, etere f. (reg.) plasă de pescuit, făcută din pînză de voloc întinsă pe cercuri: *puse în stufării nişte etere.* [Din ucr. *iater*].

eteréu, ~i, eteree, ~i a. (înv.) eteric. [Din lat. *aethereus,* it. *etèreo,* fr. *éthéré*].

etéric, ~ci, eterică, ~ce a. **1.** care are proprietăţi asemănătoare eterului: *între volumul ocupat azi de soare şi volumul ocupat de pămînt, materia nu era eterică.* EM.; **ulei eteric,** substanţă uleioasă şi volatilă, cu miros puternic, extrasă din plante şi întrebuinţată în industria parfumurilor; **2.** (fig.) foarte curat; subtil, fin, diafan; inconsistent. [Din germ. *ätherisch,* it. *eterico*].

eterie f. societate patriotică grecească înfiinţată în vederea organizării luptei antiotomane: *înfiinţase o societate secretă cu numele de eterie (tovărăşie).* GHICA. [Din gr. mod. *etairía*].

eterísm n. (med.) stare patologică provocată de vaporii de eter. [Din fr. *éthérisme*].

eteríst, eterişti m. membru sau partizan al eteriei: *mai la vale este altă bisericuţă făcută de eterişti.* NEGR. [*Eterie* + *-ist*].

eterizá, eterizez vb. **1.** (med.; tr.) a anestezia cu eter; **2.** (tr. şi refl.) a da sau a căpăta atributele eterului, a face sau a deveni diafan, pur: *rusticitatea liricei lui Blaga se eterizează fără să se distrugă.* CĂL.; *din cauza temperamentului cardinal, scriitorul spaniol nu eterizează îndeobşte femeia.* CĂL. [Din fr. *éthériser*].

eterizáre, eterizări f. faptul de a (se) eteriza. [V. *eteriza*].

eterizát, ~ţi, eterizată, ~e a. **1.** anesteziat (cu eter); **2.** care a devenit diafan (ca eterul). [V. *eteriza*].

etérn, ~i, eternă, ~e a. **1.** fără început şi fără sfîrşit; veşnic: *tu te pierzi în zarea eternei dimineţi.* EM.; *Dumnezeu este etern;* (adv.) *ar fi dorit ca etern să ţie astă noapte.* EM.; **2.** (p. ext.) obişnuit, curent: *cunoştea prea bine aparenţa ursuză a doctorului, eternul său mormăit în barbă.* GHEŢIE; **3.** care va dura mereu; nepieritor: *osînda eternă;* **Cetatea eternă,** Roma: *la două mile de cetatea eternă, inima lui de român ... fu cuprinsă de nerăbdare.* CĂL. // n. **1.** ceea ce este permanent, esenţial pentru ceva: *fără a atinge complexitatea, stîrneşte îndeajuns meditaţia asupra eternului uman.* CĂL.; **2. eternul feminin,** totalitate a caracteristicilor feminităţii (considerate ca fiind imuabile): *se poate reţine ... respectul incipient pentru eternul feminin.* CĂL.; **3. prezentul etern,** modalitate stilistică de redare prin timpul prezent a adevărurilor valabile oricînd; **4.** eternitate, veşnicie. [Din lat. *aeternus*].

eternaménte adv. (rar) mereu, permanent: *mulţi arendaşi de moşii ale statului, adecă de cei eternamente datori cu ratele.* EM. [Din lat., it. *eternamente*].

eternít n. azbociment; (şi: **eternită**). [Din germ. *Eternit,* fr. *eternit*].

eternitáte, (rar) **eternităţi** f. **1.** faptul de a fi etern; existenţă infinită în timp; veşnicie: *ne dăduse puţin senzaţia şi a eternităţii şi a vremeniciei.* IBR.; (fig.) *ca o stea ce străluceşte din adînci eternităţi.* MACED.; **2.** (fig.) perioadă lungă de timp: *cu gîndul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!* OD. [Din fr. *éternité,* lat. *aeternitas, -atis*].

eternítă f. v. **eternit.**

eterniză, eternizez vb. (tr.) **1.** a face să dureze veşnic: *întîmplarea a fost eternizată şi în iconografie.* BL.; *a-şi eterniza numele;* **2.** a face să dăinuiască mult timp, a prelungi foarte mult: *şicana eternizează procesele. //* (refl.) a se fixa definitiv: *împiedică un incapabil să se eternizeze într-un post.* GHEŢIE. [Din fr. *éterniser*].

eternizáre, eternizări f. acţiunea de a face să fie etern şi rezultatul ei: *fondul ce se creează pentru eternizarea memoriei lui Pumnul.* EM. [V. *eterniza*].

eternizát, ~ţi, eternizată, ~e a. care a devenit etern. [V. *eterniza*].

eteroclít a. v. **heteroclit.**

eterodínă, eterodine f. **1.** circuit electronic oscilator pentru realizarea unei oscilaţii de frecvenţă constantă, necesară producerii unor semnale recepţionabile cu mijloace simple; **2.** generator de oscilaţii de înaltă frecvenţă, utilizat în operaţii de măsurare sau de control; (şi: **heterodină**). [Din fr. *hétérodyne*].

eterodóx, ~cşi, eterodoxă, ~e a. care are altă credinţă decît cea creştină ortodoxă: *populaţie eterodoxă;* (subst.) *sînt nişte eterodocşi ..., nişte erasmiţi cu înclinări spre protestantism.* CĂL.; (şi: **heterodox**). [Din fr. *hétérodoxe*].

eterodoxíe, eterodoxii f. credinţă religioasă care respinge dogmele religiei ortodoxe; (şi: **heterodoxie**). [Din fr. *hétérodoxie*].

eterofón, ~i, eterofonă, ~e a. care ţine de eterofonie, referitor la eterofonie; (şi: **heterofon**). [Din fr. *hétérophone*].

eterofoníe, eterofonii f. deviere incidentală de la linia melodică de bază în cazul suprapunerii a două sau mai multe voci care execută aceeaşi melodie; (şi: **heterofonie**). [Din fr. *hétérophonie*].

eterogén, ~i, eterogenă, ~e a. **1.** compus din elemente diferite; cu origine diferită: *aceste valori, la rîndul lor, se pot clasifica în cîteva grupuri foarte eterogene.* BL.; **2.** (înv.; gram.) neutru: *substantiv eterogen;* (şi: **heterogen**). [Din fr. *hétérogène*].

eterogeneitáte f. v. **eterogenitate.**

eterogenéză f. (biol.) anomalie organică; eterogenie; (şi: **hetérogeneză**). [Din fr. *hétérogénèse*].

eterogeníe f. eterogeneză; (şi: **heterogenie**). [Din fr. *hétérogénie*].

eterogenitáte f. însuşirea de a fi eterogen, de a fi compus din elemente diferite: *eterogenitatea celor doi termeni ai dubletului spaţial e şi funcţională şi de conţinut.* BL.; (şi: **eterogeneitate, heterogenitate**). [Din fr. *hétérogénéité,* germ. *Heterogenität*].

eteromán, ~i, eteromană, ~e m., f. persoană care suferă de eteromanie. [Din fr. *éthéromane*].

eteromaníe, eteromanii f. (med.) toxicomanie care constă în ingerarea repetată de cantităţi crescînde de eter etilic. [Din fr. *éthéromanie*].

eteromórf, ~i, eteromorfă, ~e a. **1.** care are două sau mai multe stări cristaline diferite; **2.** care prezintă, în cursul dezvoltării, o diversitate de forme:

fluturii sînt animale eteromorfe; **3.** ale cărui părţi prezintă forme diferite; polimorf; (şi: **heteromorf**). [Din fr. ***hétéromorphe***].

eteromorfíe, eteromorfii f. **1.** însuşire a substanţelor de a avea două sau mai multe forme cristaline diferite; heteromorfism; **2.** însuşire a animalelor de a prezenta în cursul dezvoltării mai multe aspecte morfologice diferite; heteromorfism; **3.** (bot.) sterilitate a florilor generată de existenţa deosebirilor de lungime între stil şi stamine; (şi: **heteromorfie**). [Din fr. ***hétéromorphie,*** germ. *Heteromorphie*].

eteromorfóză, eteromorfoze f. înlocuire a unei porţiuni de organ sau a unui organ distrus: *eteromorfoza consistă în faptul că, la o fiinţă vie, în loc să regenereze organul ciuntit, regenerează un organ ca formă şi funcţie tipic altul.* BL.; (şi: **heteromorfoză**). [Din fr. ***hétéromorphose,*** germ. *Heteromorphose*].

eteroním, ~i, eteronimă, ~e a. **1.** publicat sub alt nume decît cel al autorului: *lucrare heteronimă;* **2.** care scrie sub nume diferite: *autor eteronim;* (şi: **heteronim**). [Din fr. ***hétéronyme,*** germ. ***heteronym***].

eteronóm, ~i, eteronomă, ~e a. care se supune unei reguli, unei legi venite din exterior, străină fenomenului; (şi: **heteronom**). [Din fr. ***hétéronome,*** germ. ***heteronom***].

eteronomíe f. însuşirea de a fi eteronom; (şi: **heteronomie**). [Din fr. ***hétéronomie,*** germ. ***Heteronomie***].

eterosugéstie, eterosugestii f. sugestie provocată de o altă persoană. [Din fr. ***hétérosuggestion***].

eteziéne a. **vînturi eteziene,** vînturi nordice care suflă la sfîrşitul lunii iulie în zona mediteraneană. [Din fr. ***étésien***].

etiáj, etiaje n. (geol.) nivelul cel mai scăzut al unui rîu, al unui lac etc.: *lăţimea Dunării la vale de Brăila, în timpul etiajului, e mai mare de o mie de metri.* [Din fr. ***étiage***].

étic, ~ci, etică, ~ce a. referitor la etică, bazat pe etică, conform cu etica; moral: *opusculul este interesant fiindcă defineşte structura intelectuală şi etică a criticului.* CĂL. // m. (înv.) etician. [Din lat. ***ethicus,*** gr. ***ethikós***].

étică f. **1.** parte a filozofiei care studiază fundamentele moralei; **2.** totalitate a normelor de conduită morală; **3.** (p. ext.) totalitate a regulilor de comportare caracteristice unui grup (profesional), unei clase sociale etc.: *actele comerciale şi cele lucrative impun o nouă etică.* D.; *etica aristocratică.* [Din lat. ***ethica,*** gr. ***ethiké,*** germ. ***Ethik,*** fr. ***éthique***].

etichetă, etichetez vb. (tr.) **1.** a aplica o etichetă; **2.** (fig.) a califica, a supranumi. [Din fr. ***étiqueter***].

etichetáre, etichetări f. **1.** faptul de a eticheta; **2.** (fig.) calificare, catalogare. [V. ***eticheta***].

etichetát, ~ţi, etichetată, ~e a. **1.** prevăzut cu etichetă; **2.** (fig.) calificat, catalogat. [V. ***eticheta***].

etichétă, etichete f. **1.** bucată de hîrtie, de carton etc. care se fixează pe un obiect indicînd conţinutul, preţul, destinaţia etc.: *în magazin, tabloul spînzura pe perete, la locul lui; nici o etichetă importantă nu-i fusese prinsă în colţ.* GHEŢIE; **2.** (fig.) titlu, nume, calificativ sub care se prezintă sau figurează cineva: *la cîte mişelii fanariotice numele lor serveşte de etichetă.* EM.; **3.** norme de conduită stabilite pentru curţile monarhilor, pentru relaţiile diplomatice etc.; norme de politeţe: *se închină după toate regulile etichetei.* SAD. [Din fr. ***étiquette***].

eticián, ~eni, eticiană, ~ene m., f. specialist în etică; persoană care se ocupă cu etica. [***Etică*** + *-ian*].

eticísm n. subordonare a tuturor valorilor faţă de valorile morale: *trăirea religioasă îşi păstrează şi ea virulenţa în ciuda eticismului.* BL. [Din germ. ***Ethizismus***].

eticíst, ~şti, eticistă, ~e a. **1.** care ţine de etică, referitor la etică; **2.** care ţine de eticism, referitor la eticism. [***Etic*** + *-ist*].

eticizá, eticizez vb. (tr.) a face să devină etic, moral. [***Etic*** + *-iza*].

eticizáre, eticizări f. acţiunea de a eticiza şi rezultatul ei: *orice sublimare prin raţionalizare şi eticizare a sacrului e destinată să altereze religia în chiar esenţa sa.* BL. [V. ***eticiza***].

etíl, etili m. radical organic obţinut din etan, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. [Din fr. ***éthyle***].

etilá, etilez vb. (tr.) a efectua o etilare, a supune etilării. [***Etil*** + *-a*].

etiláre, etilări f. **1.** introducere a unui radical etil într-o moleculă organică; **2.** tratare a benzinei cu etil fluid pentru a obţine benzina antidetonantă. [V. ***etila***].

etilénă f. gaz incolor şi inflamabil, compus din carbon şi hidrogen şi folosit în industrie. [Din fr. ***éthylène***].

etilenoxíd, etilenoxizi m. oxid de etilenă. [***Etilenă*** + ***oxid***].

etílic, ~ci, etilică, ~ce a. care conţine etil; pe bază de etil; **alcool etilic,** alcool obţinut din cereale şi întrebuinţat în industriile farmaceutică şi alimentară; **acid etilic,** alcool; **eter etilic,** eter. [Din fr. ***éthylique***].

etilísm n. alcoolism. [Din fr. ***éthylisme***].

etimológ, etimologi m. specialist în etimologie; etimologist. [Din germ. ***Etymologe,*** gr. mod. ***etymológos***].

etimologhíe f. v. etimologie.

etimológic, ~ci, etimologică, ~ce a. **1.** care ţine de etimologie, referitor la etimologie: *aicea nu poate fi vorba despre descensiunea etimologică.* EM.; **2.** bazat pe etimologie: *îl preocupă deopotrivă problemele unei ortografii etimologice ca şi ale gramaticii.* BL.; *dicţionar etimologic; ortografie etimologică.* [Din fr. ***étymologique,*** germ. ***etymologisch,*** lat. ***etymologicus***].

etimologicéşte adv. (rar) din punct de vedere etimologic; potrivit etimologiei: *vlahul este, etimologiceşte, domn, stăpîn al popoarelor.* CĂL. [***Etimologic*** + *-eşte*].

etimologíe, etimologii f. **1.** (înv.) morfologie gramaticală: *etimologia ne învaţă a cunoaşte părţile vorbei, adică analisul gramatical.* CR.; **2.** ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi; **3.** explicaţie istorică a formei şi a sensului unui cuvînt; etimon: *în etimologii a arătat uneori extravaganţă.* CĂL.; **etimologie populară,** modificare a formei unui cuvînt (recent) sub influenţa unui cuvînt mai vechi (cu care nu are afinităţi de sens); (şi: (înv.) **etimologhie**). [Din lat. ***etymologia,*** fr. ***étymologie,*** germ. ***Etymologie***].

etimologísm n. tendinţă de a reforma limba literară, apropiind forma actuală a cuvintelor de o formă mai veche a ei. [Din fr. ***étymologisme***].

etimologíst, etimologişti m. **1.** lingvist care se ocupă cu studiul etimologiei cuvintelor; etimolog: *creaţia spontană onomatopeică este mai încolţitoare ca oriunde şi etimologistul riscă să facă scufundări în gol.* CĂL.; **2.** partizan al ortografiei etimologice: *latiniştii au fost etimologişti.* IBR. [Din fr. ***étymologiste***].

etimón, etimoane şi (rar) **etimonuri** n. cuvînt (dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvînt al unei limbi; etimologie. [Din fr. ***étymon,*** gr. ***etymon,*** germ. ***Etymon***].

etiolá, etiolez vb. (tr.) a realiza o etiolare. [Din fr. ***étioler***].

etioláre, etiolări f. fenomen de alungire a tulpinilor, de micşorare şi albire a frunzelor, care apare la plantele crescute în întuneric, datorită lipsei de clorofilă. [V. ***etiola***].

etiológic, ~ci, etiologică, ~ce a. care ţine de etiologie, referitor la etiologie. [Din fr. ***étiologique,*** lat. ***aetiologicus,*** germ. ***ätiologisch***].

etiologíe f. **1.** studiu asupra cauzelor lucrurilor; **2.** ramură a medicinei care studiază cauzele bolilor: *nu facem ceea ce, cu un termen pretenţios, s-ar numi anatomie, nu facem fiziologie, nici etiologie.* IBR. [Din fr. ***étiologie,*** lat. ***aetiologia,*** germ. ***Ätiologie***].

etióp, ~i, etiopă, ~e a. (rar) etiopian: *s-a angajat să ilustreze cele două tipuri prin cultura hamită şi prin cea etiopă.* BL. // m. pl. etiopieni: *mai ales cultul dispăruţilor se bucură de toată ardoarea etiopilor.* BL. [Din ***Etiopia*** n. pr.].

etiopián, ~eni, etiopiană, ~ene a. care aparţine Etiopiei sau populaţiei ei, referitor la Etiopia sau la populaţia ei; (rar) etiop: *inima mi-e arsă de soare etiopian.* MACED. // f. limbă semitică vorbită într-o vastă zonă din nord-estul Africii, care a fost, pînă în secolul al XIV-lea, şi limbă a cultului creştin. // m., f. persoană (originară) din Etiopia: *cauza înstrăinării era că fata avea pieliţa prea albă pentru o etiopiană.* CĂL. // m. pl. popor din rasa negroidă care trăieşte în nord-estul Africii; etiopi: *sentimentul spaţiului infinit ar fi deci specific îndeosebi etiopienilor.* BL. [Din fr. ***Ethiopien***].

etirá, etirez vb. (tr.) a efectua o etirare; a alungi, a întinde. [Din fr. ***étirer***].

etiráre, etirări f. (tehn.) operaţie de tragere a metalelor în fire sau de întindere a fibrelor sintetice. [V. ***etira***].

etirát, ~ţi, etirată, ~e a. alungit, întins. [V. ***etira***].

etmoíd, etmoide n. (anat.) os cranian străbătut de două orificii, care formează pereţii nărilor. [Din fr. ***ethmoïde***].

etnárh, etnarhi m. (la romani) comandant al unei provincii. [Din fr. ***ethnarque***].

etnarhíe, etnarhii f. provincie a Imperiului Roman sau Bizantin. [Din fr. ***ethnarchie***].

étnic, ~ci, etnică, ~ce a. referitor la apartenenţa la un popor; referitor la cultura şi la civilizaţia unui popor, specific unui popor: *trebuie să corespundă c-o realitate etnică care-a existat în trecut.* EM. // a. şi m., f. (înv.) **1.** (persoană) care se închină la idoli; idolatru; **2.** (persoană) care are altă religie decît cea creştină. // n. invar. totalitate a trăsăturilor culturale, istorice, psihice etc. ce caracterizează o comunitate umană distinctă, constituită într-un spaţiu geografic determinat: *creatorul de artă este legat de etnic prin matricea stilistică inconştientă.* BL. [Din fr. ***ethnique,*** lat. ***ethnicus,*** germ. ***ethnisch***].

etnicéşte adv. (rar) din punct de vedere etnic: *clasicul este ..., etniceşte fără patrie şi rasă.* CĂL. [***Etnic*** + *-eşte*].

etnicísm n. **1.** etnicitate; **2.** tendinţă de a subordona aspectele etice şi estetice ale culturii celor etnice: *etnicismul ... ţine să impună artei un conţinut în legătură cu viaţa istorică şi actuală a poporului.* BL. [***Etnic*** + *-ism*].

etnicíst, ~şti, etnicistă, ~e a. care aparţine etnicismului, referitor la etnicism: *concepţiile etniciste susţin că opera de artă nu poate fi valoroasă dacă nu e etnică.* BL. [***Etnic*** + *-ist*].

etnicitáte f. ansamblu al particularităţilor etnice ale unui popor sau ale unei culturi; etnicism. [Din engl. ***ethnicity***].

etnicizá, etnicizez vb. (tr.) a da caracter etnic. [***Etnic*** + *-iza*].

etníe, etnii f. comunitate etnică: *ca avocat, am clienţi de toate culorile politice şi de toate etniile.* CF. [Din fr. ***ethnie,*** germ. ***Ethnie***].

etno- element de compunere cu sensul „(referitor la) popor", „etnic", „(referitor la) rasă". [Din fr. ***ethno-;*** cf. gr. ***ethnós***].

etnobotánic, ~ci, etnobotanică, ~ce a. care ţine de numele plantelor dintr-un spaţiu etnic, referitor la aceste nume: *dicţionar etnobotanic.* // f. studiu al denumirilor populare de plante. [Din fr. ***ethnobotanique***].

etnocentrísm n. tendinţă de apreciere a valorilor altor culturi prin raportare la propria cultură, considerată criteriu al adevăratelor valori. [Din fr. ***ethnocentrisme,*** engl. ***ethnocentrism***].

etnocrátic, ~ci, etnocratică, ~ce a. care ţine de etnocraţie, referitor la etnocraţie: *acestora le-ar veni pofta să realizeze harta etnocratică a d-lui Paparrigopulos.* EM. [Din gr. mod. ***ethnokratikós***].

etnocraţíe f. dominaţie a unei etnii asupra altora (aflate sub ocupaţie); naţiune privilegiată în raport

cu altele: *dezmembrarea Imperiului Otoman şi substituirea etnocraţiei turceşti.* EM. [Din gr. mod. *ethnokratía*].

etnoculturál, ~i, etnoculturală, ~e a. care ţine de etnocultură, referitor la etnocultură. [*Etnocultură* + *-al*].

etnocultúră, etnoculturi f. cultură populară tradiţională. [Din fr. *ethnoculture*].

etnofolclóric, ~ci, etnofolclorică, ~ce a. referitor la folclorul unui popor. [*Etno-* + *folcloric*].

etnogenéză f. **1.** proces de naştere, de formare a unui popor; **2.** etnogenie. [Din fr. *ethnogenèse*].

etnogeníe f. **1.** ramură a antropologiei care studiază originea şi filiaţia raselor şi a popoarelor; **2.** (p. ext.) studiu al procesului de formare a unui popor; etnogeneză. [Din fr. *ethnogénie*].

etnográf, ~i, etnografă, ~e m., f. specialist în etnografie; persoană care se ocupă de studiul culturii populare: *în proză, Emanoil Bucuţa e un etnograf şi un anticar* CĂL. [Din fr. *ethnographe*].

etnográfic, ~ci, etnografică, ~ce a. **1.** care ţine de etnografie, referitor la etnografie **2.** (spec.) care ţine de cultura populară, referitor la cultura populară: *culturile minore poartă şi numele de culturi etnografice.* BL. [Din fr. *ethnographique,* germ. *ethnographisch*].

etnografíe f. ştiinţă care studiază originea şi răspîndirea popoarelor, cultura, obiceiurile şi particularităţile lor: *năzuinţa mea de totdeauna de a lucra în cîmpul etnografiei şi folkloristicei române.* MAT. [Din fr. *ethnographie,* germ. *Etnographie*].

etnoiatríe f. medicină populară. [*Etno-* + gr. *iatreia* „tratament medical"].

etnolingvístică f. curent lingvistic (nord-american) care susţine că limba este un produs al societăţii şi o funcţie a culturii. [Din fr. *ethnolinguistique*].

etnológ, etnologi m. specialist în etnologie: *etnologul ar sta cu braţele încrucişate înaintea acestor specimene.* EM. [Din fr. *ethnologue,* germ. *Ethnologe*].

etnológic, ~ci, etnologică, ~ce a. **1.** care aparţine etnologiei, referitor la etnologie; **2.** care ţine de etnie, referitor la o etnie: *e condiţionată prin o mulţime de factori economici, climatici, etnologici.* EM. [Din fr. *ethnologique,* germ. *ethnologisch*].

etnologicéşte adv. (rar) din punct de vedere etnic; referitor la etnie: *etnologiceşte e o ţară locuită de români.* EM. [*Etnologic* + *-eşte*].

etnologíe f. ştiinţă care studiază trăsăturile de bază ale structurii şi evoluţiei popoarelor: *le recunoaştem vrednicia de a fi pus la dispoziţia etnologiei un imens material empiric.* BL. [Din fr. *ethnologie,* germ. *Ethnologie*].

etnologíst, etnologişti m. specialist în etnologie. [*Etnologie* + *-ist*].

etnomuzicologíe f. ramură a muzicologiei care cercetează culturile muzicale ale popoarelor sau culturile muzicale de tip arhaic. [Din engl. *ethnomusicology,* fr. *ethnomusicologie*].

etnoním, etnonime n. nume de popor: *„român" este etnonimul romanităţii est-europene.* [Din fr. *ethnonyme*].

etnopedagogíe f. orientare pedagogică de la începutul secolului al XIX-lea, care preconiza educaţia întregului popor. [*Etno-* + *pedagogie*].

etnopsihologíe f. ştiinţă care studiază viaţa şi producţiile culturale ale unui popor prin raportare la însuşirile lui psihologice. [Din fr. *ethnopsychologie*].

etnosociologíe f. ramură a sociologiei care studiază fenomenele sociale pe baza informaţiilor etnologice. [Din fr. *ethnosociologie*].

etnosofíe f. viziune asupra lumii a unui popor, a unei etnii; înţelepciune etnică. [*Etno-* + gr. *sophia* „înţelepciune"].

etocraţíe f. guvernare bazată numai pe principiile morale. [Din fr. *ethocratie*].

etólă, etole f. fîşie de mătase purtată ca podoabă de preoţii catolici în timpul serviciului religios. [Din fr. *étole*].

etológ, etologi m. specialist în etologie. [Din fr. *éthologue,* germ. *Ethologe*].

etológic, ~ci, etologică, ~ce a. care ţine de etologie, referitor la obiceiuri, la tradiţie: *probe etologice.* [Din fr. *éthologique,* germ. *ethologisch*].

etologíe f. **1.** disciplină care studiază moravurile, obiceiurile popoarelor; **2.** ramură a biologiei care studiază comportamentul animalelor în mediul lor natural. [Din fr. *éthologie,* germ. *Ethologie*].

etopée, etopei f. (rar) **1.** descriere, înfăţişare a moravurilor şi a sentimentelor oamenilor: *s-a pretins că textul e o falsificaţie, un simplu exerciţiu literar (etopee).* CĂL.; **2.** figură de stil constînd în personificarea unor lucruri. [Din fr. *éthopée,* lat. *ethopoeia*].

étos n. **1.** ansamblu de trăsături caracteristice unui grup social sau unei epoci; fizionomie morală, moralitate: *nu este exclus ca etosul să se întemeieze pe stilare anonimă.* BL.; **2.** specific cultural al unei colectivităţi. [Din lat. *ethos,* gr. *éthos,* germ. *Ethos*].

etrávă, etrave f. element de rezistenţă care închide corpul unei nave la proră: *opincuţe arcuite în sus la vîrfuri, ca o etravă de galeră.* TUD.; (fig.) *etrava de gheaţă, departe, în vale, se prăbuşi în prăpastie.* TUD. [Din fr. *étrave*].

etriér, etriere n. **1.** piesă în formă de U utilizată pentru asamblarea barelor de tracţiune ale vehiculelor; **2.** element de armătură transversală la construcţiile de beton armat. [Din fr. *étrier*].

etrúsc, ~ci, etruscă, ~ce a. care aparţine Etruriei sau populaţiei ei, referitor la Etruria sau la populaţia acesteia: *poporul etrusc a pregătit cel puţin ... terenul pentru ca elenismul să-şi reverse mai lesne undele pînă în ţinuturile Tibrului.* BL.; *inscripţii etrusce.* // f. limbă neindoeuropeană vorbită în antichitate în zona provinciei italiene Toscana, din care au rămas numeroase inscripţii. // m., f. persoană din provincia antică Etruria. // m. pl. popor antic atestat în Italia în sec. VIII î.d.Hr., care a fost supus de romani în sec. III î.d.Hr. şi apoi romanizat, care a creat o civilizaţie remarcabilă: *etruscii par a fi avut acest obicei al schimbării numelor oraşelor cucerite.* EM. [Din lat. *Etruscus,* fr. *étrusque*].

etufá, etufez vb. (tr.) a realiza o etufare. [Din fr. *étouffer*].

etufáre, etufări f. distrugere a nimfei fluturelui de mătase prin introducerea gogoşilor destinate filării într-un cuptor special. [V. *etufa*].

etúi, etuiuri n. cutie (din piele, din material plastic) în care se păstrează mici obiecte casante (în special ochelarii). [Din fr. *étui*].

eturdisménт, eturdismente n. (franţuzism) tulburare, zăpăceală: *eturdismentul de sine al sufletului său sfărîmat ... n-ar corespunde icoanei poetului.* EM. [Din fr. *étourdissement*].

etúvă, etuve f. aparat sau încăpere pentru dezinfectare, deparazitare sau uscare prin menţinerea la temperaturi ridicate. [Din fr. *étuve*].

eţétera adv. v. etcetera.

eu pron. pers. înlocuieşte numele persoanei care vorbeşte: *să mă bucur şi eu cu direptăţi.* DOS.; *tată, nu te înfricoşa, că eu sînt.* CR.; (la dativ; cu valoare de dativ etic): *aşa ... slugă vicleană ce-mi eşti.* CR.; (la dativ şi la acuzativ; intră în componenţa verbelor reflexive): *mă trezii într-un pustiu fără margini.* AL.; **eu şi cu mine,** persoana mea: *ce văd? ... Cuconu Grigore Bîrzoi! ... eu şi cu mine, cucoană dragă!* AL. // n. (pl. **euri**) (filoz.) **1.** individualitate, personalitate care are conştiinţă de sine: *eul are şi notele pe care i le dă istoria înaintaşilor săi.* STĂNIL.; *n-au alt rost decît de a fi prelucrate prin nenumărate euri individuale.* BL.; **2.** (p. ext.) identitate spirituală a unei comunităţi. [Lat. *ego*].

eucalípt, eucalipţi m. **1.** arbore gigantic tropical din frunzele şi din scoarţa căruia se extrage un ulei cu utilizări în medicină (*Eucalyptus globulus*); **2.** lemnul acestui arbore, întrebuinţat în construcţii. [Din lat., fr. *eucalyptus*].

eucaliptól n. substanţă uleioasă extrasă din frunzele de eucalipt şi utilizată ca antiseptic al căilor respiratorii. [Din fr. *eucalyptol*].

eucarídă, eucaride f. (zool.) (la pl.) ordin de crustacee decapode din care fac parte homarul, crabul şi unele crevete; (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. *eucarides*].

eucarístic a. v. euharistic.

eucaristíe f. v. euharistie.

eucláz n. (geol.) mineral rar cu o compoziţie apropiată de a beriliului. [Din fr. *euclase*].

euclidián, ~eni, euclidiană, ~ene a. care ţine de axiomele şi de postulatele lui Euclid, referitor la aceste axiome şi postulate, care se bazează pe ele; (rar) euclidic: *geometria euclidiană ni se pare deci perfect solidară numai cu definiţia pe care Plato o da dreptei.* BL. [Din fr. *euclidien*].

euclídic, ~ci, euclidică, ~ce a. (rar) euclidian: *formele arhitectonice construite sobru şi de-o fină vibraţie după canon euclidic.* BL. [Din germ. *euklidisch*].

eudemónic, ~ci, eudemonică, ~ce a. care ţine de eudemonism, referitor la eudemonism. [Din fr. *eudémonique*].

eudemonísm n. **1.** concepţie etică care pune la baza moralei năzuinţa spre fericire; **2.** (livr.) năzuinţă umană spre fericire. [Din fr. *eudémonisme,* lat. *eudaemonismus*].

eudemoníst, ~şti, eudemonistă, ~e a. care ţine de eudemonism, referitor la eudemonism. // m. adept al eudemonismului. [Din fr. *eudémoniste*].

eudemonologíe f. discurs, discuţie, disertaţie, eseu asupra problemei fericirii. [Din fr. *eudémonologie*].

eudiométru, eudiometre n. (fiz.) aparat folosit la analiza volumetrică a gazelor. [Din fr. *eudiomètre,* germ. *Eudiometer*].

eudíst, ~şti, eudistă, ~e m., f. membru al unei congregaţii catolice instituite în secolul al XVII-lea. [Din fr. *eudiste*].

eufemísm, eufemisme n. (lingv.) cuvînt sau expresie care înlocuieşte un cuvînt sau o expresie jignitoare, necuviincioasă, dură: *ţăranul preîntîmpină primejdia prin întrebuinţarea unor nume care sînt în fond tot atîtea eufemisme metaforice.* BL.; *limba recurge la eufemisme spre a reda numele duhurilor rele şi, în primul rînd, al necuratului;* (fig.) *termenii legii sînt un eufemism pe lîngă realitate.* BL. [Din fr. *euphémisme,* germ. *Euphemismus*].

eufemístic, ~ci, eufemistică, ~ce a. care constituie un eufemism, care ţine de eufemism: *necuratul are în româneşte nume eufemistice ca: aghiuţă, naiba, ducă-se-pe-pustii, ucigă-l-crucea.* [Din germ. *euphemistisch*].

eufemizá, eufemizez vb. (tr.) a da unui cuvînt, unei expresii calitatea de eufemism. [Din fr. *euphémiser*].

eufemizáre, eufemizări f. faptul de a eufemiza. [V. *eufemiza*].

eufemizát, ~ţi, eufemizată, ~e a. care a primit calităţi de eufemism. [V. *eufemiza*].

eufónic, ~ci, eufonică, ~ce a. care produce o impresie auditivă plăcută; care realizează eufonie: *structură eufonică de sunete;* (adv.) *le dispune eufonic ca într-un fel de conjuraţie.* CĂL. [Din fr. *euphonique,* germ. *euphonisch*].

eufoníe, eufonii f. succesiune de sunete care produce o impresie auditivă plăcută; armonie: *pentru cine nu-i sensibil la eufoniile limbii casteliene, materia nu aduce nimic nou.* CĂL. [Din lat. *euphonia,* fr. *euphonie,* germ. *Euphonie*].

eufóniu, eufonii n. instrument muzical de alamă (folosit la acompaniament). [Din it. *eufonio*].

euforbiacée, euforbiacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, ale căror seminţe conţin uleiuri grase; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *euphorbiacées*].

eufóric, ~ci, euforică, ~ce a. care ţine de euforie, referitor la euforie; care provoacă euforie, de euforie: *în momente euforice, clopotele duminicale îşi propagă pe cer sonoritatea.* CĂL.; *stare euforică.* // adv. într-un mod care exprimă euforie: *vorbeşte euforic despre ultima aventură.* [Din fr. *euphorique,* germ. *euphorisch*].

euforíe, euforii f. stare de bună dispoziţie (exagerată), provocată, de obicei, de unele boli sau de narcotice: *în clipele cele mai critice caută euforia băuturii şi a mîncării.* CĂL. [Din fr. ***euphorie,*** germ. *Euphorie*].

euforizá, euforizez vb. (rar; tr.) a atribui bună dispoziţie, aspecte de încîntare: *aşa cum Delavrancea euforiza mahalaua, Coşbuc idilizează satul.* CĂL. [***Euforie*** + *-iza;* cf. germ. ***euphorisieren***].

euforizánt, ~ţi, euforizantă, ~e a. şi n. (substanţă) care provoacă euforie. [Din fr. ***euphorisant***].

eufuísm n. manierism din epoca elisabetană engleză: *acest culteranism este ... corespondentul spaniol al preţiozităţii franceze, al eufuismului englez şi al marinismului italian.* CĂL. [Din engl. ***euphuism***].

eufuístic, ~ci, eufuistică, ~ce a. (livr.) preţios, pompos, bombastic. [Din engl. ***euphuistic***].

eugenétică f. eugenie. [Din germ. ***Eugenetik***].

eugenézic, ~ci, eugenezică, ~ce a. care ţine de eugenetică, referitor la eugenetică. [Din fr. ***eugénésique***].

eugénic, ~ci, eugenică, ~ce a. care ţine de eugenie, referitor la eugenie: *motive de ordin sanitar şi eugenic ne împiedică să ne însoţim cu prostituatele.* CĂL. [Din engl. ***eugenic,*** germ. ***eugenisch***].

eugenie f. teorie care susţine ameliorarea populaţiilor umane prin măsuri genetice; eugenetică, eugenism: *are preocupări de eugenie rasială.* CĂL. [Din fr. ***eugénie***].

eugenísm n. eugenie. [Din fr. ***eugénisme***].

eugeníst, ~şti, eugenistă, ~e a. care ţine de eugenie, referitor la eugenie. // m., f. adept al eugeniei. [Din fr. ***eugéniste***].

eugenól n. substanţă aromatică preparată din uleiul de cuişoare, de garoafe etc., cu întrebuinţări în parfumerie şi în dentistică. [Din fr. ***eugénol***].

euglénă, euglene f. protozoar flagelat de apă dulce, care posedă cromatofori cu clorofilă (*Euglena viridis*). [Din fr. ***euglène***].

euharístic, ~ci, euharistică, ~ce a. care ţine de euharistie, referitor la euharistie: *tema sacrală ... este în realitate aceea cuprinsă în taina eucaristică.* BL.; (fig.) *olimpica lebădă de zăpadă cu agata ciocului îşi purifică aripa eucaristică în apă.* CĂL.; (şi: (înv.) **eucaristic**). [Din fr. ***eucharistique,*** germ. ***eucharistisch***].

euharístie, euharistii f. cuminecătură, împărtăşanie: *nu voi mai dormi decît după ultima euharistie.* GAL.; (şi: (înv.) **eucaristie**). [Din lat. ***eucharistia,*** fr. ***eucharistie,*** germ. ***Eucharistie***].

euhemerísm n. v. **evhemerism.**

eumeníde f. pl. nume eufemistic dat eriniilor, furiilor. [Din fr. ***euménides***].

eunúc, eunuci m. **1.** (la turci) bărbat castrat folosit ca paznic (al haremului): *să-ntrebi şi pentru un eunuh, anume Pelaghie.* DOS.; *sar eunucii, vin, îl prind.* COŞB.; **2.** (med.) bărbat castrat; **3.** (fig.) bărbat neputincios, lipsit de vigoare, de virilitate; (şi: (înv.) **eunuh**). [Din fr. ***eunuque,*** lat. ***eunuchus***].

eunucoíd, ~zi, eunucoidă, ~e a. subţire ca de eunuc: *voce eunucoidă.* [Din fr. ***eunuchoïde***].

eunucoidísm n. insuficienţă testiculară; **eunucoidism feminin,** insuficientă maturaţie ovariană la pubertate. [Din fr. ***eunuchoïdisme***].

eunúh m. v. **eunuc.**

eupatíe, eupatii f. resemnare în faţa suferinţei. [Din fr. ***eupathie***].

eupatríd, eupatrizi m. (la grecii antici) nobil atenian, descendent din familiile cuceritoare. [Din fr., gr. ***eupatrides***].

eupepsíe, eupepsii f. digestie uşoară. [Din fr. ***eupepsie***].

eupéptic, ~ci, eupeptică, ~ce a. şi n. (medicament) care uşurează digestia. [Din fr. ***eupeptique***].

euploíd, euploide n. (biol.) organism ale cărui celule somatice conţin un număr de cromozomi egal cu numărul de bază al celulei. [Din fr. ***euploïde,*** engl. ***euploid***].

eupnée f. respiraţie bună, normală. [Din fr. ***eupnée***].

eurasiátic, ~ci, eurasiatică, ~ce a. care aparţine Eurasiei sau populaţiei ei, referitor la Eurasia sau la populaţia acesteia. // m., f. **1.** locuitor al Eurasiei; **2.** metis născut dintr-un european şi o asiatică (sau invers). [Din fr. ***eurasiatique***].

euricefalíe, euricefalii f. (med.) malformaţie constînd în existenţa unui craniu deosebit de larg. [Din fr. ***eurycéphalie***].

eurignát, ~ţi, eurignată, ~e a. şi m., f. (individ) cu maxilarele foarte late. [Din fr. ***eurygnathe***].

eurignatísm, eurignatisme n. (med.) malformaţie constînd în existenţa unor maxilare peste măsură de late. [Din fr. ***eurygnathisme***].

euríp, euripe n. (la romani) canal care separa arena circului de spectatori. [Din lat. ***euripus***].

euristíc, ~ci, euristică, ~ce a. care favorizează descoperirea de fapte, teorii etc.: *avea darul să stimuleze poate ceva mai mult pentru efortul euristic.* CR. // f. disciplină a cunoaşterii ştiinţifice care studiază metodele şi tehnicile descoperirii de fapte, teorii, principii noi. [Din fr. ***heuristique,*** germ. ***heuristisch, Heuristik***].

eurítmic, ~ci, euritmică, ~ce a. care ţine de euritmie, referitor la euritmie; armonios. // adv. din punctul de vedere al armoniei, prin euritmie: *piramidele nu impresionează, euritmic, ca figuri geometrice, ci prin insolenţa lor misterioasă de erupţii faraonice.* CĂL. [Din fr. ***eurythmique***].

euritmíe, euritmii f. **1.** armonie de sunete, de mişcări (la dans), de forme (în arhitectură) etc.; **2.** funcţionare regulată a unei activităţi organice ritmice; **3.** (med.) ritm regulat al pulsului. [Din fr. ***eurythmie,*** lat. ***eurythmia,*** germ. ***Eurhythmie***].

euro-[1] element de compunere cu semnificaţia „în sau din Europa". [Din fr. ***euro-***; cf. ***Europa***].

éuro[2] m. invar. unitate monetară în ţările Uniunii Europene. [Cuv. internaţional].

euroatlántic, ~ci, euroatlantică, ~ce a. care aparţine ţărilor Alianţei Atlanticului de Nord, referitor la această alianţă. [***Euro-***[1] + ***atlantic***].

eurocént, eurocenţi n. monedă divizionară reprezentînd a suta parte dintr-un euro[2]. [Cuv. internaţional].

eurodolár, eurodolari m. dolar american depozitat în bănci comerciale europene. [Din engl., fr. ***eurodollar***].

européan, ~eni, europeană, ~ene a. **1.** care aparţine Europei sau populaţiei ei, referitor la Europa sau la populaţia acesteia; (înv.) europenesc, europesc: *o misiune europeană.* EM.; *universităţile americane oferă ceva ce nu întîlneşti nici în cele europene.* CR; **2.** referitor la proiectul unificării economice, culturale şi politice a Europei. // m., f. **1.** persoană din Europa: *este o idee la care europeanul n-ar fi ajuns niciodată.* BL.; **2.** adept al unificării Europei. [Cf. fr. ***européen***].

europeáncă, europence f. femeie din Europa. [***European*** + *-că*].

europeísm n. **1.** caracter european; **2.** atitudine favorabilă unificării Europei; **3.** mişcare care promovează această atitudine. [Din it. ***europeismo,*** fr. ***européisme***].

europenésc, ~şti, europeneáscă, ~eşti a. (înv.) european: *macar la o slobozie evropeneascâ a Americii să-i poată duce.* DRĂGHICI; *uliţile oraşelor europeneşti, trase cu sfoara, au multă monotonie.* NEGR.; (şi: (înv.) **evropienesc**). [***European*** + *-esc*].

europenéşte adv. ca europenii, în felul europenilor: *şi-a ras barba şi s-a îmbrăcat europeneşte.* NEGR. [***European*** + *-eşte*].

europenísm n. caracter european; europeism: *europenismul e a se înţelege de astă dată ca duh al măsurii.* BL. [***European*** + *-ism;* cf. fr. ***européanisme***].

europenizá, europenizez vb. (refl. şi tr.) a adopta sau a face să adopte îmbrăcămintea, obiceiurile etc. caracteristice europenilor: *femeile s-au europenizat mai repede decît bărbaţii.* IBR. [Din fr. ***européaniser***].

europenizáre f. **1.** acţiunea de a (se) europeniza: *cu el începe europenizarea conştientă a Rusiei.* BL.; **2.** calitatea a ceea ce este europenizat. [V. ***europeniza***].

europenizát, ~ţi, europenizată, ~e a. care a adoptat îmbrăcămintea, obiceiurile, stilul de viaţă etc. caracteristice europenilor (occidentali). [V. ***europeniza***].

europésc, ~şti, europeáscă, ~eşti a. (înv.) european, din Europa: *la alte neamuri europeşti puţin sînt cunoscuţi ţiganii.* B.-DEL. [***Europa*** + *-esc*].

európiu n. element chimic din familia pămînturilor rare. [Din fr. ***europium***].

euroscéptic, eurosceptici m. persoană care se îndoieşte de posibilitatea unificării Europei. [***Euro-***[1] + ***sceptic***].

eusemíe, eusemii f. totalitate a simptomelor favorabile în evoluţia unei boli. [Din fr. ***eusémie***].

eutanasiá, eutanasiez vb. (tr.) a provoca moartea: *cîinii fără stăpîn vor fi eutanasiaţi.* [De la ***eutanasie***].

eutanasíe f. **1.** moarte uşoară, fără suferinţă; **2.** provocare de către medic a morţii (unui bolnav incurabil). [Din fr. ***euthanasie,*** gr. ***euthanasia***].

eutanasiére, eutanasieri f. acţiunea de a eutanasia şi rezultatul ei: *eutanasierea cîinilor vagabonzi.* [V. ***eutanasia***].

euterián, euterieni m. (la pl.) supraordin de mamifere insectivore placentare; (şi la sg.) mamifer din acest supraordin. [Din fr. ***euthériens***].

eutimíe, eutemii f. (livr.) liniştе sufletească. [Din fr. ***euthymie***].

eutocíe, eutocii f. naştere normală. [Din fr. ***eutocie***].

eutrofíe, eutrofii f. dezvoltare armonioasă a organismului. [Din fr. ***eutrophie***].

ev, evuri n. şi (rar) **evi** m. **1.** epocă, perioadă din istoria omenirii; fiecare din cele trei mari diviziuni ale istoriei universale: *la intersecţia a două evuri, emite unele idei cu privire la cosmos.* BL.; **evul mediu,** interval de timp caracterizat prin orînduirea feudală şi ale cărui limite sînt căderea Romei (anul 476) şi revoluţia franceză (anul 1789): *tot evul mediu a crezut ... în reale puteri magice.* BL.; **2.** (p. ext.) timp în care se produce ceva: *a trata evul încert al formaţiei ţărilor române şi întîiele domnii de la descălecare.* CĂL.; **3.** (înv.) veac, secol: *de cincizeci de evi pe dînşii s-a închis al lor mormînt.* BOL. [Din lat. ***aevum***].

evacuá, evacuez vb. (tr.) **1.** a goli, a lăsa liber, a părăsi: *divizia e în retragere ..., pînă în zorii zilei spitalul trebuie evacuat.* PETR.; *a evacua un teritoriu;* **2.** a elimina, a face să iasă, a scoate afară: *îl evacuează din locuinţă pentru neplata chiriei.* CĂL.; *a evacua umori.* [Din fr. ***évacuer,*** lat. ***evacuare***].

evacuábil, ~i, evacuabilă, ~e a. care poate fi evacuat. [***Evacua*** + *-bil*].

evacuáre, evacuări f. acţiunea de a evacua şi rezultatul ei; evacuaţie. [V. ***evacua***].

evacuatór, ~i, evacuatoáre a. care permite, favorizează sau realizează evacuarea. // n. deversor pentru evacuarea debitelor excedentare de apă, a aluviurilor etc. [Din fr. ***évacuateur***].

evacuáţie, evacuaţii f. (înv.) **1.** acţiunea de a evacua şi rezultatul ei; evacuare; **2.** (med.) eliminare a unor materii organice; (şi: **evacuaţiune**). [Din fr. ***évacuation,*** germ. ***Evakuation***].

evacuaţiúne f. v. **evacuaţie.**

evadá, evadez vb. (intr.) **1.** a fugi din închisoare sau de sub pază; **2.** (fam.) a scăpa, a o şterge: *speriat de oraş, el se simte rătăcit aici şi caută să evadeze.* CĂL. [Din fr. ***évader,*** lat. ***evadere***].

evadáre, evadări f. acţiunea de a evada şi rezultatul ei. [V. ***evada***].

evadát, ~ţi, evadată, ~e a. (şi subst.) care a fugit din închisoare sau de sub pază: *deţinut evadat; evadaţii au fost prinşi;* (fig.) *mă simţeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povîrniş prăpăstios.* PETR. [V. ***evada***].

evaluá, evaluez vb. (tr.) a aprecia, a determina preţul, valoarea, cantitatea etc.: *evaluau preţul lampioanelor şi focurilor de artifiţii.* EM.; *comisia evaluează pagubele inundaţiilor;* (refl. pas.) *pentru anul espirat s-au evaluat la 8 milioane venitul vămilor.* EM. [Din fr. ***évaluer***].

evaluábil, ~i, evaluabilă, ~e a. care poate fi evaluat; estimabil. [Din fr. ***évaluable***].

evaluáre, evaluări f. **1.** acţiunea de a evalua şi rezultatul ei; determinare, estimare: *la o evaluare sumară, ele păreau a fi în număr de douăzeci şi cinci.* GHEŢIE; **2.** socoteală, calcul: *de astă dată evaluările veniturilor se fac cu exactitate.* EM. [V. ***evalua***].

evaluát, ~ţi, evaluată, ~e a. a cărui valoare, cantitate etc. a fost stabilită. [V. ***evalua***].

evaluatór, ~i, evaluatoáre m., f. persoană calificată pentru evaluări. [Din fr. ***évaluateur***].

evanescént, ~ţi, evanescentă, ~e a. care se pierde, care dispare treptat. [Din fr. ***évanescent***].

evanescénţă, evanescenţe f. dispariţie lentă; estompare treptată: *un fel de abur transparent dădea pomilor desfrunziţi şi drumurilor aşternute cu frunze evanescenţa lucrurilor ce se pierd în infinit.* CĂL. [Din fr. ***évanescence***].

evangheliár, evangheliare n. carte care cuprinde cele patru evanghelii: *într-un evangheliar vechi sirian ... ne-au rămas din secolul al VI-lea miniaturi.* BL.; *evangheliarul lui Coresi.* [Din lat. ***evangeliarium,*** fr. ***évangéliaire***].

evanghélic, ~ci, evanghelică, ~ce a. **1.** referitor la evanghelie, conform cu evanghelia; (înv.) evanghelicesc: *era cel mai smerit dintre toţi urmînd porunca evanghelică.* NEGR.; *morală evanghelică;* **2.** care ţine de cultul creştin protestant bazat pe predica evangheliei: *biserică evanghelică.* [Din lat. ***evangelicus,*** fr. ***évangélique***].

evanghelicésc, ~şti, evangheliceáscă, ~eşti a. (înv.) evanghelic: *ca să pricepem taina acestui cuvînt să cuvine să socotim pre aceşti morţi, nu după slova evangheliceştii istorii, ci după duh.* ANTIM. [Din gr. ***evaggelikós*** + *-esc*].

evanghelicísm n. (rar) cult creştin protestant bazat pe predica evangheliei: *evanghelicismul ... a avut darul de a steriliza în mare grad puterea creatoare populară.* BL. [***Evanghelic*** + *-ism*].

evanghelicíst, ~şti, evanghelicistă, ~e a. (rar) care ţine de evanghelicism, referitor la evanghelicism: *prozelitism ... se face desigur şi în cadrul evanghelicist.* BL. [***Evanghelic*** + *-ist*].

evanghélie, evanghelii f. 1. fiecare dintre cele patru cărţi ale Bibliei care cuprind viaţa şi învăţăturile Mîntuitorului: *în evanghelii se cuprinde tot ce trebuie să ştim pentru salvarea noastră.* BL.; **2.** evangheliar: *era de viaţă dătătoare cruci acolo şi evanghelii sfinte.* B.-DEL.; **literă** (sau **cuvînt**) **de evanghelie,** lucru absolut sigur; **a băga** (sau **vîrî**) **cap teafăr** (sau **zdravăn, sănătos**) **sub evanghelie,** a-şi cauza neplăceri, încurcături: *ce, erau nebuni să-şi vîre capul zdravăn sub evanghelie?* VLAH.; **3.** capitol din evangheliar care se citeşte şi se interpretează în timpul unui serviciu religios creştin: *aude, ca prin vis, evanghelia despre nunta de la Cana.* BL.; **4.** (fig.) principiu de bază: *evanghelia toleranţei;* (şi: (pop.) **vanghelie**). [Din sl. ***evangelije,*** gr. biz. ***evaggélion***].

evanghelíst, evanghelişti m. **1.** fiecare dintre cei patru autori ai evangheliilor: *şi fu, drept aceea (zice evanghelistul), fiind acolo s-au umplut zilele ei să nască.* ANTIM; **2.** adept al uneia dintre sectele reformate ale religiei creştine. // a. care aparţine cultului religios reformat bazat pe predica evangheliei; referitor la acest cult; (şi: (pop.) **vanghelist**). [Din sl. ***evangelist,*** gr. mod. ***evaggelistés***].

evanghelizá, evanghelizez vb. (tr.) a creştina. [Din fr. ***évangéliser,*** lat. ***evangelizare***].

evanghelizáre, evanghelizări f. acţiunea de a evangheliza şi rezultatul ei; creştinare. [V. ***evangheliza***].

evanghelizatór, evanghelizatori m. persoană care predică din cărţile sfinte, convertind la creştinism: *evanghelizatorul Indiilor.* [Din fr. ***évangélisateur***].

evantái, evantaie n. obiect pliabil, din hîrtie, din mătase, din pene etc., folosit pentru a face vînt pe timp călduros: *îşi făcea vînt cu un evantail de fluturi.* BOLLIAC; *în alt portret ţine în mînă un evantai deschis.* CĂL.; **în evantai,** în formă de raze care pornesc dintr-un punct şi formează un cerc: *îşi resfiră coada în evantaliu şi începu a păşi într-un fel de joc semeţ sub galeria de găini.* SAD.; (şi: (înv.) **evantail, evantaliu**). [Din fr. ***évantail***].

evantáil n. v. evantai.

evantáliu n. v. evantai.

evaporá, evaporez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) transforma în vapori: *apa bătută de vîntul încins se evaporă în chip miraculos.* TUD.; **2.** (fig.; refl.) a se face nevăzut, a dispărea: *nu l-am mai găsit în colţul lui pe judecătorul surd, care-şi înghiţise pesemne fursecurile şi ceaiul şi se evaporase.* GHEŢIE. [Din fr. ***évaporer,*** lat. ***evaporare***].

evaporábil, ~i, evaporabilă, ~e a. care se poate evapora (uşor); volatil. [Din fr. ***évaporable***].

evaporáre, evaporări f. acţiunea de a (se) evapora şi rezultatul ei: *era sarea care îmbîcsise postavul prin evaporarea sudorii.* GHEŢIE. [V. ***evapora***].

evaporatór, evaporatoare n. **1.** aparat care serveşte la concentrarea soluţiilor prin evaporare; **2.** parte a unei instalaţii frigorifice în care se evaporă lichidul de răcire. [Din fr. ***évaporateur,*** germ. ***Evaporator***].

evaporáţie, evaporaţii f. (înv.) prefacere a unui lichid în vapori: *evaporaţia apei produce norii;* (şi: **evaporaţiune**). [Din fr. ***évaporation***].

evaporaţiúne f. v. evaporaţie.

evaporográf, evaporografe n. evaporimetru înregistrator. [Din fr. ***évaporigraph***].

evaporimétru, evaporimetre n. instrument cu care se determină viteza de evaporare a apei. [Din fr. ***évaporimètre***].

evazá, evazez vb. (tr.) a lărgi progresiv, spre extremitatea deschisă, cavitatea unui obiect. [Din fr. ***évaser***].

evazáre, evazări f. acţiunea de a evaza şi rezultatul ei. [V. ***evaza***].

evazát, ~ţi, evazată, ~e a. larg, lărgit, deschis: *pantaloni evazaţi.* [Din fr. ***évasé***].

evazioná, evazionez vb. (rar; tr.) a frauda prin evaziune: *a evazionat bugetul statului cu o sumă imensă.* [De la ***evaziune***].

evazionísm n. tendinţă (în artă şi în literatură) de a trata teme nelegate de realitate. [***Evaziune*** + *-ism*].

evazioníst, evazionişti m. **1.** adept al evazionismului; **2.** persoană care se sustrage de la obligaţiile fiscale; (adj.) *tendinţe evazioniste.* [***Evaziune*** + *-ist*].

evaziúne, evaziuni f. **1.** sustragere de la o obligaţie: *evaziune fiscală;* **2.** evadare: *în veşminte tătărăşti, fug, în timp ce Negrilă rămase să le acopere evaziunea.* CĂL. [Din fr. ***évasion,*** lat. ***evasio, -onis***].

evazív, ~i, evazivă, ~e a. imprecis, vag: *n-am căpătat pînă acuma decît răspunsuri evazive.* EM.; (adv.) *răspundea evaziv persoanelor care voiau să ştie de ce nu schimbă cartierul.* GHEŢIE. [Din fr. ***évasif***].

evazivitáte f. (rar) caracter evaziv; atitudine evazivă; ambiguitate: *orice evazivitate din partea ta ar fi o bănuială asupra mea.* EM. [***Evaziv*** + *-itate*].

evecţiúne, evecţiuni f. inegalitate periodică în mişcarea lunii (datorată acţiunii soarelui). [Din fr. ***évection,*** lat. ***evectio, -onis***].

evenimént, evenimente n. **1.** întîmplare importantă, fapt însemnat: *Alecsandri, care a cîntat toate evenimentele mari, n-a cîntat desfiinţarea iobăgiei.* IBR.; **2.** fenomen: *evenimente atmosferice.* [Din fr. ***événement,*** germ. ***Evenement***].

evenimenţiál, ~i, evenimenţială, ~e a. **1.** care ţine de evenimente, referitor la evenimente: *desfăşurare evenimenţială;* **2.** referitor la descrierea evenimentelor; **3.** care se mărgineşte la descrierea evenimentelor: *a scris literatură evenimenţială.* [Din fr. ***événimentiel***].

evént, eventuri n. (sport) **1.** probă, cursă, întrecere; spectacol sportiv; **2.** (p. ext.) record; **3.** (la cursele hipice) pariu în care trebuie indicaţi cîştigătorii a două curse consecutive. [Din engl. ***event***].

eventív, ~i, eventivă, ~e a. (gram.) care arată că în starea subiectului se produce o schimbare: *verb reflexiv eventiv.* [Din fr. ***éventif***].

eventrá, eventrez vb. (tr.) a deschide abdomenul (chirurgical, prin rănire). [Din fr. ***eventrer***].

eventráţie, eventraţii a. **1.** operaţie de deschidere a abdomenului; **2.** hernie care se formează în partea anterioară a abdomenului. [Din fr. ***éventration***].

eventuál, ~i, eventuală, ~e a. care se poate întîmpla; posibil: *un program de politică eventuală.* EM.; (adv.) *nu acceptă că şi alţii ar putea să aibă dreptate sau, eventual, o altă opinie.* CF. [Din fr. ***éventuel,*** germ. ***eventual***].

eventualitáte, eventualităţi f. caz posibil, situaţie probabilă: *toate aceastea sînt consideraţiuni făcute faţă cu o eventualitate asupra căreia stăruim a fi în îndoială.* EM. [Din fr. ***éventualité,*** germ. ***Eventualität***].

eversiúne, eversiuni f. (livr.) **1.** răsturnare; ruină, ruinare; **2.** (med.) ieşire a unei membrane din cavitatea ei naturală. [Din fr. ***éversion,*** lat. ***eversio, -onis***].

evghenícesc, ~şti, evgheniceáscă, ~eşti a. (rar) nobiliar: *coconu Eftimie este tretilogofăt cu fumuri evgheniceşti şi visează să fie pitar.* CĂL. [***Evghenie*** + *-icesc*].

evgenícos, ~şi, evgenicoásă, ~e a. (înv.) de origine nobilă, plin de noblеţe: *prea evghenicoşilor boieri şi cucoane!* NEGR. [Din gr. mod. ***eugenikós***].

evgheníe, evghenii f. (înv.) boierie, noblеţe: *evghenia nu plăteşte nici un zlot în ochii mei.* AL. [Din gr. mod. ***eugenía***].

evghenís, evghenişi a. (înv.) nobil: *e fudul din născare şi evghenis din cap pînă în călcîie.* NEGR. [Din gr. mod. ***eugenís***].

evgheníst, ~şti, evghenistă, ~e a. (înv.) **1.** nobil: *cît de evghenist e vornicul.* AL.; **2.** nobiliar: *goana după bogăţie, vanitatea evghenistă i se arată copilăreşti.* CĂL. [***Evghenie*** + *-ist*].

evhemerísm m. teorie potrivit căreia personajele mitologice sînt oameni divinizaţi de frica sau de admiraţia popoarelor; (şi: **euhemerism**). [Din fr. ***évhémérisme***].

evhológhion, evhologhioane n. (înv.) 1. molitvenic; **2.** (glumeţ) perorаţie: *ajunge la d. Nacu, profesor la universitate, căruia-i ţine un evhologhion bine simţit.* EM. [Din gr. mod. ***euchológhion***].

evicţiúne, evicţiuni f. (jur.) pierdere a dreptului de posesie asupra unui bun. [Din lat. ***evictio, -onis,*** fr. ***éviction***].

evidá, evidez vb. (tr.) a scobi pe dinăuntru; a goli, a scoate. [Din fr. ***évider***].

evidáre, evidări f. acţiunea de a evida şi rezultatul ei. [V. ***evida***].

evidént, ~ţi, evidentă, ~e a. care apare atît de clar încît nu trebuie dovedit; neîndoielnic, vădit: *greşeală evidentă.* // adv. fără îndoială, desigur: *această concepţie depreciatoare asupra mişcării a fost, evident, influenţată din partea neoplatonismului.* BL. [Din fr. ***évident,*** lat. ***evidens, -ntis***].

evidénţă, evidenţe f. **1.** caracterul a ceea ce este evident; faptul de a fi evident: *o asemenea surprinzătoare corespondenţă avea puterea de seducţie a unei evidenţe.* BL.; **a ieşi în evidenţă,** a se distinge, a se remarca; **a scoate în evidenţă,** v. **scoate; a pune în evidenţă,** a sublinia, a evidenţia: *el va pune în evidenţă însemnătatea metodologică a experienţei.* BL.; **2.** înregistrare într-un document a ceea ce ţine de o activitate, de o situaţie etc. [Din lat. ***evidentia,*** fr. ***évidence***].

evidenţiá, evidenţiez vb. **1.** (refl.) a se distinge, a se remarca; **2.** (tr.) a recunoaşte oficial succesele cuiva; **3.** (tr.) a scoate în evidenţă; a releva, a reliefa: *el nu este pesimist declarat, dar substratul sufletesc evidenţiază aceasta în operă.* IBR. [De la ***evidenţă***].

evidenţiát, ~ţi, evidenţiată, ~e a. 1. care s-a distins, s-a remarcat; 2. căruia i s-au recunoscut oficial meritele. [V. *evidenţia*].

evidenţiére, evidenţieri f. acţiunea de a (se) evidenţia şi rezultatul ei: *evidenţierea acestui lucru nu este însă tocmai simplă.* BL. [V. *evidenţia*].

évie f. (livr.) bacantă. [Din it. *evia,* gr. *euoe*].

evirá, evirez vb. (tr. şi refl.) 1. a îndepărta testiculele; a (se) castra; 2. (fig.) a (se) moleşi, a deveni sau a face să devină debil, neputincios. [Din it., lat. *evirare*].

eviráre f. eviraţie. [V. *evira*].

eviráţie, eviraţii f. 1. îndepărtare a testiculelor; evirare, castrare: *sugrumările, eviraţia, spînzurarea, împuşcarea sînt povestite cu atenţie.* CĂL.; 2. impotenţă precoce; 3. (fig.) slăbiciune, neputinţă. [Din fr. *éviration*].

eviscerá, eviscerez vb. (tr.) a supune operaţiei de eviscerare. [Din fr. *éviscérer*].

evisceráre, eviscerări f. scoatere a organelor din cavitatea abdominală la animalele sacrificate pentru consum; eviscerare. [V. *eviscera*].

eviscerát, ~ţi, eviscerată, ~e a. care a suferit operaţia de eviscerare: *peşte eviscerat.* [Din fr. *éviscéré*].

eviscerátie, eviscerații f. (rar) eviscerare. [Din fr. *éviscération*].

evitá, evít vb. (tr.) 1. a se feri de ...; a ocoli: *mi s-a părut că mă eviţi.* GHEŢIE; (refl. recipr.) *în primele zile ale menajului lor comun, ajunseră să se evite.* GHEŢIE; 2. a căuta să scape de ...: *a evita un pericol;* 3. a împiedica, a înlătura: *trebuie să ştii să-ţi păstrezi prestigiul şi pentru asta se cere să eviţi familiarităţile.* CĂL.; *evitaţi răul.* [Din fr. *éviter,* lat. *evitare*].

evitábil, ~i, evitabilă, ~e a. care se poate evita. [Din fr. *évitable,* lat. *evitabilis*].

evitabilitáte f. caracterul a ceea ce este evitabil. [*Evitabil* + *-itate*].

evitáre, evitări f. 1. acţiunea de a evita; ocolire: *curteanului îi e rezervată doar o fericire negativă, constînd în diminuarea şi evitarea răului.* CĂL.; 2. manevră efectuată de o navă pentru întoarcere sau pentru a ocoli o altă navă. [V. *evita*].

evític, ~ci, evitică, ~ce a. referitor la Eva, propriu Evei; **costum evitic,** nudism; nud. [Din it. *evitico*].

evlávie, evlavii f. sentiment religios manifestat prin îndeplinirea strictă a practicilor rituale; cucernicie: *de evlavia cea multă ce avea ..., a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamţului.* CR.; (fig.) *mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii.* EM. [Din gr. mod. *evláveia*].

evlavíos, ~şi, evlavioásă, ~e a. cucernic, plin de evlavie; (înv.) evlavnic: *din păcate, era şi evlavios moş Nichifor.* CR. [*Evlavie* + *-os*].

evlávnic, ~ci, evlavnică, ~ce a. (înv.) evlavios: *multe locuri ... s-au părut unor evlavnici călugări de la Cioară cu prepus.* B.-DEL. [*Evlavie* + *-nic*].

evocá, evóc vb. (tr.) 1. a chema (prin farmece), a face să apară: *vrăjitorii se făleau că evocă sufletele morţilor;* 2. a aminti, a aduce aminte; a aduce în atenţie; a releva: *aceştia evocau gloria trecutului pentru a îmbărbăta pe contemporani.* IBR.; (refl. pas.) *istoria patriei se evocă în viziuni enigmatice întrerupte de aforisme şi sentinţe terifiante.* CĂL. [Din fr. *évoquer,* lat. *evocare*].

evocábil, ~i, evocabilă, ~e a. care merită să fie evocat. [Din fr. *évocable*].

evocáre, evocări f. 1. faptul de a evoca; aducere în atenţie; reliefare, scoatere în relief; evocaţie: *evocarea ruinelor se reduce la cîteva naive exclamaţii.* CĂL.; 2. (concr.) compoziţie literară în care se evocă ceva. [V. *evoca*].

evocatív, ~i, evocativă, ~e a. evocator: *comparaţiunea „galben ca ceara" a devenit o convenţie fără putere evocativă.* CĂL. [Din lat. *evocativus*].

evocatór, ~i, evocatoáre a. care aminteşte, care evocă; evocativ: *prin comparaţiile surprinzătoare şi evocatoare a fost desigur unul din cei mai mari oratori.* IBR. [Din fr. *évocateur,* lat. *evocatorius*].

evocáţie, evocaţii f. 1. (rar) evocare; 2. (jur.) trimitere a unei cauze spre judecare la altă instanţă; (şi: **evocaţiune**). [Din lat. *evocatio, -onis,* fr. *évocation*].

evocaţiúne f. v. evocaţie.

evoluá, evoluez vb. (intr.) 1. a se transforma trecînd la o fază superioară; a se dezvolta: *viaţa evoluează datorită unui factor intrinsec spre organizări de sisteme, treptat mai desăvîrşite.* BL.; 2. a-şi urma cursul; a se desfăşura, a se întinde; 3. a se deplasa cu mişcări largi; 4. a desfăşura, a executa în cadrul stabilit: *gimnasta evoluează la sol.* [Din fr. *évoluer*].

evoluáre, evoluári f. acţiunea de a evolua şi rezultatul ei: *timpul trecea şi nu se mai ştie spre ce evoluări mergea viaţa sa.* BAC. [V. *evolua*].

evoluát, ~ţi, evoluată, ~e a. 1. care a ajuns la un stadiu superior de dezvoltare: *comerţul a luat forma mai evoluată a unui schimb între marfă şi ban metalic.* BL.; 2. dezvoltat din punct de vedere intelectual: *om evoluat.* [V. *evolua*].

evolútă, evolute f. 1. (mat.) locul geometric al centrelor de curbură ale unei curbe date; 2. (bot.) organ răsucit spre partea dorsală. [Din germ. *Evolute;* cf. lat. *evolutus*].

evolutív, ~i, evolutivă, ~e a. 1. care evoluează, care se dezvoltă: *procesul evolutiv al vieţii pe pămînt.* BL.; 2. care ţine de evoluţie, referitor la evoluţie: *a căuta deci o lege evolutivă în acest domeniu însemnează în cazul cel mai inofensiv pierdere de timp.* BL. [Din fr. *évolutif*].

evolutóriu, ~ii, evolutorie, ~ii a. (înv.) care evoluează, care se dezvoltă: *păturа evolutorie e o pătură de abstracţiune.* EM. [*Evolua* + *-toriu*].

evolúţie, evoluţii f. 1. transformare succesivă a lumii naturale, a societăţii sau a civilizaţiei; 2. dezvoltare, evoluare: *omul ... trebuie conceput ca rezultat al unei evoluţii.* BL.; 3. desfăşurare, curs: *remediile, aplicate cu scrupulozitate, avură un oarecare efect asupra evoluţiei bolii.* GHEŢIE; 4. mişcare de ansamblu executată de o trupă artistică, sportivă etc.; 5. deplasare (a trupelor) pentru a adopta un nou mod de dispunere; (şi: (înv.) **evoluţiune**). [Din lat. *evolutio, -onis,* fr. *évolution,* germ. *Evolution*].

evoluţionár, ~i, evoluţionară, ~e a. 1. care ţine de evoluţie, referitor la evoluţie: *proces evoluţionar;* 2. care conduce evoluţiile militare: *ofiţer evoluţionar.* [Din fr. *évolutionnaire,* germ. *evolutionär*].

evoluţionísm n. 1. concepţie potrivit căreia universul, fiinţele, societatea etc. cunosc o evoluţie istorică: *aci nu e vorba de vreun evoluţionism optimist, ci de un spiritualism integral.* CĂL.; 2. teorie biologică despre evoluţia speciilor de plante şi de animale: *argumentul a fost formulat de Bergson împotriva evoluţionismului darwinian.* BL. [Din fr. *évolutionisme,* germ. *Evolutionismе*].

evoluţioníst, ~şti, evoluţionistă, ~e a. care se bazează pe evoluţionism, referitor la evoluţionism: *schiţează în linii mari o concepţie evoluţionistă.* BL. // m. adept al evoluţionismului: *mai amintim un fenomen căruia evoluţioniştii i-au acordat un deosebit interes.* BL. [Din fr. *évolutionniste,* germ. *Evolutionist*].

evoluţiúne f. v. evoluţie.

evréică, evreice f. femeie care face parte dintr-o populaţie evreiască: *se căsătoreşte a doua oară cu o evreică.* CĂL. [Din rus. *evreika*].

evreiésc, ~şti, evreiáscă, ~eşti a. care aparţine evreilor, referitor la evrei; evreu: *s-a specializat în imagini de viaţă evreiască.* CĂL. [*Evreu* + *-esc*].

evreiéşte adv. 1. în felul evreilor, ca evreii; 2. în limba ebraică. [*Evreu* + *-eşte*].

evreíme f. mulţime de evrei, totalitate a evreilor: *totdeauna autorul s-a ocupat de aceeaşi lume, de evreimea săracă din Bucureşti.* CĂL. [*Evreu* + *-ime*].

evreísm n. 1. religie monoteistică ale cărei precepte sînt cuprinse în Vechiul Testament; 2. mod de viaţă, de comportare specific evreilor: *preferă pe evrei grecilor, cu alte cuvinte preferă evreismul constituţionalismului.* IBR. [*Evreu* + *-ism*].

evréu, evrei m. 1. bărbat care face parte din populaţia de religie mozaică răspîndită pe tot globul pămîntesc: *obligă pe cei mai mulţi să căineze tragedia milenară a evreului.* CĂL.; 2. bărbat care face parte din populaţia de bază a actualului stat Israel. // m. pl. 1. popor răspîndit în aproape toate ţările de pe glob, urmaş al poporului din Palestina sau al altor neamuri care au adoptat religia mozaică; 2. popor care locuieşte pe teritoriul actualului stat Israel. // a. evreiesc: *reuniuni confesionale pline de specific pentru cine nu cunoaşte de aproape viaţa evree.* CĂL. [Din sl. *evreinŭ*].

évrica interj. exclamaţie de bucurie la rezolvarea unei probleme dificile: *evrica! se veseli el cu un aer de triumf.* GHEŢIE. [Din gr. mod. *évrika*].

evropienésc a. v. europenesc.

evulsiúne, evulsiuni f. (rar) smulgere; scoatere. [Din fr. *évulsion,* lat. *evulsio, -onis*].

evzón, evzoni m. infanterist grec cu fustanelă: *un evzon din garda palatului ... privea plictisit în vale.* TUD. [Din gr. mod., fr. *evzone*].

ex- element de compunere cu sensurile „fost" şi „afară de". [Din fr., lat. *ex*].

ex abrúpto adv. dintr-o dată, brusc, pe nepregătite: *istoricul îşi începu alocuţia ex abrupto, avertizîndu-i că se găsesc într-o ţară nouă.* GHEŢIE. [Cuv. lat.].

exacerbá, exacerbez vb. (tr.) a exagera, a accentua sentimente, senzaţii etc.: *vizitele Laurei exacerbară atît speranţele, cît şi temerile sale.* GHEŢIE. [Din fr. *exacerber,* lat. *exacerbare*].

exacerbáre, exacerbări f. acţiunea de a exacerba şi rezultatul ei; exacerbaţie: *faptele din prezent devin motivate printr-o exacerbare a instinctului criminal.* CĂL. [V. *exacerba*].

exacerbát, ~ţi, exacerbată, ~e a. accentuat, exagerat: *individul romantic este utopia unui om complet, ... dezechilibrat şi bolnav, adică cu sensibilitatea şi intelectul exacerbate la maxim.* CĂL. [V. *exacerba*].

exacerbáţie, exacerbaţii f. intensificare a unei dureri, a unei pasiuni etc.; exacerbare. [Din fr. *exacerbation,* lat. *exacerbatio, -onis*].

exáct, ~ţi, exactă, ~e a. 1. conform cu realitatea; care este în concordanţă cu adevărul: *spune-mi ora exactă;* **ştiinţă exactă,** ştiinţă în care se dau formulări logice (prezentate în formă matematică): *doi istoriografi ai ştiinţelor exacte şi teoreticieni ai acestora au arătat importanţa epocală a descoperirilor* BL.; 2. care reproduce cu fidelitate realitatea, originalul, modelul: *nu se poate vorbi de o copie exactă a realităţii.* IBR.; *traducător exact;* 3. corect, precis: *simţesc nevoia şi plăcerea de a nu însemna aici o cifră exactă.* SAD.; *calcul exact;* 4. care face lucrurile la timp; punctual: *voia să fie foarte exact la întîlnire.* REBR. // adv. 1. **în** concordanţă cu realitatea: *nu-mi amintesc exact cînd am băgat de seamă că se întîmplă ceva cu Carla.* GHEŢIE; *spune exact ce s-a întîmplat;* 2. tocmai, chiar: *raporturile matematice şi geometrice între părţi vor fi esact identice.* EM.; *a obţinut exact ce şi-a dorit;* 3. cu punctualitate, după cum trebuia: *viu miercuri exact pentru concert.* CAR.; *a venit exact cînd stabilisem;* (şi: (înv.) **esact**). [Din lat. *exactus,* fr. *exact*].

exactitáte f. 1. calitatea de a fi exact; exactitudine: *c-o înfiorătoare exactitate analele bizantine povestesc.* EM.; 2. precizie; punctualitate: *omul civilizat întîi după exactitate se cunoaşte.* REBR.; **cu exactitate,** cu precizie: *de astă dată evaluările veniturilor se fac cu exactitate.* EM. [*Exact* + *-itate;* cf. germ. *Exaktheit*].

exactitúdine f. exactitate: *în spiritul de exactitudine şi de rigoare al ştiinţei.* BL.; (înv.) **cu exactitudine,** exact: *noi am expus aici, cu exactitudine şi cu sinceritate, faptele.* OD. [Din fr. *exactitude*].

exactór, exactori m. (înv.) persoană care comite o exacţiune, care încasează abuziv bani. [Din fr. *exacteur,* lat. *exactor*].

exacţiúne, exacţiuni f. (înv.) încasare abuzivă de dări şi de taxe mai mari decît cele legale: *era mazîlit pentru multele esacţiuni şi prevaricaţiuni.* GHICA; (şi: **esacţiune**). [Din fr. *exaction,* lat. *exactio, -onis*].

exaédru n. v. hexaedru.

ex aequo [ex écvo] adv. la egalitate. [Cuv. lat.].

exagerá, exagerez vb. (tr.) **1.** a prezenta ceva mărindu-i proporţiile sau importanţa; a atribui o importanţă sau o valoare mai mare decît are în realitate; a amplifica: *ţi-ai pierdut cumpătul şi ai exagerat proporţiile evenimentului.* GHEŢIE; (absol.) *satiricul e un om potrivit. ca să reuşească trebuie să exagereze.* IBR.; (refl. pas.) *trecînd din om în om, toate se deformează şi se exagerează.* REBR.; **2.** a întrece măsura, limitele obişnuite: *a exagera luxul;* (intr.) *exagerezi cu năzbîtiile.* [Din fr. ***exagérer,*** lat. ***exaggerare***].

exagerăre, exagerări f. **1.** acţiunea de a exagera şi rezultatul ei; deformare prin mărire, amplificare peste măsură: *Galilei însuşi avertizează cititorii împotriva exagerării importanţei experimentului.* BL.; **fără exagerare,** corect, respectînd proporţiile, realitatea; **2.** acţiune, manifestare lipsită de măsură, neadaptată realităţilor: *reacţiunea tinerei femei e de o exagerare ce miră.* CĂL.; *exagerările latiniste.* [V. ***exagera***].

exagerát, ~ţi, exagerată, ~e a. **1.** care depăşeşte proporţiile din realitate: *avem acum o literatură îndestulător de bogată ca să nu mai dăm o exagerată importanţă poeziei populare.* CĂL.; *laude exagerate;* **2.** care exagerează importanţa faptelor: *om exagerat. //* adv. (de obicei urmat de prep. *de*) prea mult, din cale afară; excesiv: *tratarea exagerat subiectivă irită prin febrilitate şi sacadare.* CĂL.; *exagerat de pedant, de sever.* [V. ***exagera***].

exagerăţie, exageraţii f. (rar) acţiunea de a exagera şi rezultatul ei; exagerare: *am voit să vorbesc nu de simbolişti, ci despre exagerăţiile poeţilor.* IBR.; (şi: (înv.) **exageraţiune**). [Din fr. ***exagération,*** lat. ***exaggeratio, -onis***].

exageraţiúne f. v. exageraţie.

exagón n. v. **hexagon.**

exală, exál vb. **1.** (tr.) a emite substanţe gazoase; a împrăştia, a degaja vapori, mirosuri: *spaniolii făceau vase dintr-o argilă odoriferă, care în contact cu apa exalau fragranţe suave.* CĂL.; *florile exală un miros plăcut;* **2.** (refl.) a se împrăştia, a se răspîndi: *dezlipind capacul unuia, un parfum agreabil se exală.* CĂL.; **3.** (tr.) a exterioriza, a manifesta, a exprima: *a-şi exala durerea;* (fig.) *azi în marmură te scrie ori pe pînză te esală.* EM.; (şi: (înv.) **esala**). [Din fr. ***exhaler,*** lat. ***exhalare***].

exaláre, exalări f. acţiunea de a (se) exala; exalaţie. [V. ***exala***].

exalăţie, exalaţii f. **1.** faptul de a exala; exalare: *Petică glorifică diafanitatea florilor, exalaţia cărnurilor vegetale.* CĂL.; **2.** (med.) eliminare de substanţe volatile prin respiraţie sau prin piele; **3.** (fig.) abureală: *el susţinea că soarele se alcătuieşte în fiecare zi din nou din exalaţiile luminoase ale mării.* BL.; (şi: **exhalaţie**). [Din fr. ***exhalation,*** lat. ***exhalatio, -onis***].

exaltă, exált vb. **1.** (tr.) a ridica în slavă, a lăuda foarte mult; a proslăvi: *acest punct de vedere deschide o perspectivă mai justă pentru judecarea preistoriei, care nu trebuie nici exaltată, nici depreciată.* BL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) entuziasma, a (se) înflăcăra peste măsură: *răsunetul limbii române îi exaltă pe toţi.* CĂL.; *a exalta imaginaţia.* [Din fr. ***exalter,*** lat. ***exaltare***].

exaltáre, exaltări f. **1.** faptul de a se exalta; entuziasm, înflăcărare duse la paroxism: *se găsi într-o stare de exaltare vecină cu nebunia.* SAD.; **2.** slăvire, glorificare, proslăvire: *Şincai pune în relief ideea romanităţii ajungînd pînă la exaltarea ei.* BL.; **3.** impunere, reliefare (relevînd importanţa, valoarea): *exaltarea noţiunii de opinie publică i se părea prematură şi periculoasă.* CĂL. [V. ***exalta***].

exaltát, ~ţi, exaltată, ~e a. **1.** entuziasmat, înflăcărat: *le-a creat avîntul exaltatei fantazii.* COŞB.; (subst.) *exaltatului cu plete nu-i făcu bună impresie tînărul istoric.* CĂL.; **2.** care rezultă dintr-o stare de exaltare; care exprimă sau trădează exaltare: *atmosfera era exaltată la Sf Sava.* CĂL.; **3.** (fam.) ajuns la delir; sărit, smintit: *imaginaţie exaltată.* [V. ***exalta***].

exaltatór, ~i, exaltatoáre a. şi m., f. (persoană) care exaltă: *pe el, exaltator al naturii, îl supără de mult o idee, că rău trăieşte el fără soţie.* CĂL. [***Exalta*** + ***-tor***].

exaltăţie, exaltaţii f. (înv.) **1.** acţiunea de a exalta; glorificare; **2.** entuziasm, înflăcărare: *îi găsi exaltaţii poetice şi teatrale.* CĂL.; **3.** (med.) delir, ţicneală; (şi: **exaltaţiune**). [Din fr. ***exaltation,*** lat. ***exaltatio, -onis***].

exaltaţiúne f. v. exaltaţie.

exámen, examene n. **1.** verificare şi apreciere a cunoştinţelor cuiva: *mîine vei veni cu mine la Socola unde este examen.* NEGR.; **examen de admitere,** v. **admitere; examen de licenţă** (sau (înv.) **de stat**), verificare printr-o lucrare specială (şi prin susţinerea unor probe orale sau scrise) la absolvirea cursurilor unei facultăţi: *a hotărît ca, după examenul de stat, să mă angajeze la institut pe postul de cercetător.* GHEŢIE; **2.** cercetare amănunţită a unui lucru; **examen de conştiinţă,** analiză atentă a propriei conduite din punct de vedere moral; **3.** consultare a unui bolnav sau a părţii bolnave a corpului; (şi: (înv.) **esamen**). [Din fr., lat. ***examen***].

examiná, examinez vb. (tr.) **1.** a observa cu atenţie; a cerceta: *ei examinează limba populară pentru a vedea ce au de făcut.* IBR.; (refl.) *în dreptul unei frizerii, se examină în oglinda din vitrină.* GHEŢIE; (refl. recipr.) *şi unul şi altul au rămas la distanţă, examinîndu-se cu ochii.* GAL.; **2.** a supune la o probă de verificare a cunoştinţelor: *a examina un candidat;* **3.** a consulta un bolnav sau o parte bolnavă a corpului. [Din fr. ***examiner,*** lat. ***examinare***].

examináre, examinări f. acţiunea de a examina şi rezultatul ei: *se impune o examinare a metodelor sub raportul eficacităţii lor.* BL. [V. ***examina***].

examinatór, ~i, examinatoáre a. şi m., f. (persoană) care examinează: *acest titlu e asemenea admis de consiliile examinătoare.* EM.; *domnul care întreabă e tipul examinatorului ironic.* VLAH.; (şi: (înv.) **examinător**). [Din fr. ***examinateur,*** lat. ***examinator, -oris***].

examinătór a. v. examinator.

examiníe, examinii f. (înv.) semestru. [Din gr. mod. ***examinía***].

exanguitáte f. v. exsanguitate.

exánguu a. v. exsanguu.

exantém, exanteme n. (med.) erupţie pe piele care însoţeşte unele boli: *un esantem de băşicuţe.* EM.; (şi: (înv.) **esantem**). [Din fr. ***exanthème***].

exantemátic, ~ci, exantematică, ~ce a. (med.) caracterizat prin exanteme; **tifos exantematic,** boală infecţioasă gravă, transmisă prin păduchii de corp: *tifosul exantematic a bîntuit grozav în Moldova şi mai ales la Iaşi în cursul iernii din anul 1917.* [Din fr. ***exanthématique,*** germ. ***exanthematisch***].

exarăţie, exaraţii f. eroziune glaciară. [Din germ. ***Exaration***].

exarc m. v. exarh.

exárh, exarhi m. **1.** şef al unei biserici ortodoxe autonome: *n-au voit să recunoască autoritatea exarcului bulgar schismatic.* EM.; **2.** (în trecut) mitropolit delegat de patriarhul din Constantinopol cu conducerea bisericii dintr-o provincie sau dintr-o ţară: *mitropolitul ţării şi exarhu laturilor.* BIBLIA. [Din gr. mod. ***éxarchos***].

exarhát, exarhate n. **1.** teritoriu de sub autoritatea unui exarh; (spec.) parte a Imperiului Roman de răsărit supusă autorităţii unui exarh: *exarhatul de Ravenna;* **2.** funcţia, demnitatea de exarh. [Din fr. ***exarchat***].

exartróză, exartroze f. (med.) luxaţie. [Din fr. ***exarthrose***].

exasperá, exasperez vb. (tr.) a irita, a enerva peste măsură; a scoate din sărite: *teza n-a fost într-adins formulată astfel ca să exaspereze sentimentalismul burghez.* BL. [Din fr. ***exaspérer,*** lat. ***exasperare***].

exasperánt, ~ţi, exasperantă, ~e a. care exasperează: *[îl] ţinea de braţ cu o intimitate exasperantă.* VLAH.; (adv.) *alunecăm exasperant pe brînci.* PETR. [Din fr. ***exaspérant***].

exasperáre, exasperări f. acţiunea de a exaspera şi rezultatul ei; disperare: *cînd a dat de mine, a schiţat un gest involuntar de exasperare.* GHEŢIE; *a aduce pe cineva la exasperare;* **pînă la exasperare,** pînă la ultima limită. [V. ***exaspera***].

exasperát, ~ţi, exasperată, ~e a. iritat, enervat peste măsură: *era obosit, flămînd şi mai cu seamă exasperat.* GHEŢIE; (subst.) *e veselia unui exasperat, e tot un rezultat al emoţiilor.* IBR.; (adv.) *Veronica Micle îi scrie exasperat, ajunge pînă la umilinţă şi ridicol.* IBR. [V. ***exaspera***].

exauriá, exauriez vb. (înv.; tr.) a epuiza, a lichida: *la un loc luate constituiesc şi esauriază întregul noţiunei.* EM.; (şi: **esauria**). [Din lat. ***exhaurire***].

exauriént, ~ţi, exaurientă, ~e a. (livr.) **1.** obositor peste măsură; epuizant; **2.** exhaustiv: *lui Octav Botez ... i se datoreşte un studiu exaurient asupra lui A. D. Xenopol.* CĂL. [Din it. ***esauriente***].

excampión, ~i, excampioánă, ~e a. care a fost campion. [Din fr., engl. ***ex-champion***].

ex cathédra adv. de la înălţimea catedrei; pe un ton doctoral, dogmatic. [Cuv. lat.].

excavá, excavez vb. (tr.) a săpa (o groapă) în pămînt (cu un excavator). [Din fr. ***excaver,*** lat. ***excavare***].

excaváre, excavári f. acţiunea de a excava şi rezultatul ei. [V. ***excava***].

excavatór, excavatoare n. maşină cu care se sapă şi se încarcă pămîntul; (şi: **escavator**). [Din fr. ***excavateur***].

excavatorist, excavatorişti m. muncitor care lucrează cu excavatorul. [***Excavator*** + ***-ist***].

excaváţie, excavaţii f. **1.** săpătură adîncă, gaură în scoarţa pămîntului: *să facă explorări arheologice la temelia ruinelor din Pietroasa şi excavaţiuni în tumuli.* CĂL.; **2.** (med.) adîncitură anormală a unui organ; (şi: (înv.) **excavaţiune**). [Din fr. ***excavation,*** lat. ***excavatio, -onis***].

excavaţiúne f. v. excavaţie.

excedá, excéd vb. (intr. şi tr.) a depăşi, a întrece, a trece peste (măsura, valoarea obişnuită): *tînărul critic excedează în analiză.* CĂL.; *amînarea nu poate exceda termenul de o lună;* (şi: (înv.) **excede**). [Din fr. ***excéder,*** lat. ***excedere***].

excéde vb. v. exceda.

excedént, excedente n. **1.** cantitate, sumă care depăşeşte, care este în plus; **2.** (fin.) plusul veniturilor în raport cu cheltuielile. [Din fr. ***excédent,*** lat. ***excedens, -ntis***].

excedentár, ~i, excedentară, ~e a. **1.** care este în plus, care întrece nivelul stabilit; **2.** (fin.) care are un excedent: *se spera să se obţină pe această cale o balanţă mereu excedentară în relaţiile comerciale cu străinătatea.* BL. [Din fr. ***excédentaire***].

excelá, excelez vb. (intr.) a se remarca, a se distinge, a străluci: *arta populară românească excelează ... printr-o consecvenţă stilistică de mare accent.* BL.; *această lucrare excelează prin erudiţie.* [Din fr. ***exceller,*** lat. ***excellere***].

excelăre, excelări f. faptul de a excela; remarcare într-un domeniu. [V. ***excela***].

excelént, ~ţi, excelentă, ~e a. **1.** care excelează; deosebit; **2.** foarte bun, admirabil, minunat: *omul nostru se bucurase ani de zile de o excelentă sănătate.* GHEŢIE; *vin excelent.* [Din fr. ***excellent,*** lat. ***excellens, -ntis***].

excelánţă, excelenţe f. **1.** calitatea de a fi excelent; grad înalt de perfecţiune; **prin excelenţă,** în cel mai înalt grad; mai ales: *istoria este prin excelenţă o dimensiune a existenţei umane.* BL.; **2.** titlu acordat marilor demnitari şi episcopilor catolici. [Din fr. ***excellence,*** lat. ***excellentia***].

excélsior adv. (livr.) mai sus. [Cuv. lat.].

excéntric, ~ci, excentrică, ~ce a. **1.** depărtat de centru; care nu este în centru: *viziunile surprinzătoare cu privire la mobilitatea şi poziţia excentrică a pămîntului.* BL.; *cartier excentric;* (adv.) *filosoful se situează excentric faţă de experienţă.* BL.; **2.** ne-

obişnuit, bizar, extravagant: *nevasta e excentrică, face pictură şi doreşte tineri.* CĂL.; *om excentric.* [Din fr. ***excentrique,*** germ. ***exzentrisch***].

excentricitáte, excentricităţi f. **1.** (geom.) calitate a unui punct de a nu se găsi în centrul unei figuri; (p. ext.) *neuniformitatea mişcării solare prin zodiac ... ar fi o aparenţă datorită excentricităţii mişcării solare în jurul pământului.* BL.; **2.** distanţă dintre centrele sau axele de rotaţie a două piese; **3.** caracter prea original; bizarerie, extravaganţă, singularitate: *trebuie să eviteze toată forţarea or excentricitatea.* EM.; (şi: (înv.) **escentricitate**). [Din fr. ***excentricité,*** germ. ***Exzentrizität***].

exceptá, exceptez vb. (tr.) a nu ţine seamă, a lăsa deoparte; a exclude: *frumuseţe obraznică, dacă excептăm omul, nu vom întîlni în natură.* VIERU. [Din fr. ***excepter***].

exceptábil, ~i, exceptabilă, ~e a. care se poate excepta. [***Excepta*** + ***-bil***].

exceptabilitáte f. caracterul, însuşirea de a fi exceptabil. [***Exceptabil*** + ***-itate***].

exceptáre, exceptări f. acţiunea de a excepta şi rezultatul ei. [V. ***excepta***].

exceptív, ~i, exceptivă, ~e a. (rar) care reprezintă o excepţie: *element exceptiv.* [De la ***excepţie***].

excépţie, excepţii f. **1.** abatere de la regula generală; ceea ce nu se supune regulii: *nici aceste excepţii nu alterează practibilitatea criteriului selectiv pe care l-am stabilit.* BL.; **cu excepţia,** afară de: *nimic nu-i trăda starea de spirit, cu excepţia jocului în contratimp al celor două sprînceне.* GHEŢIE; **a face excepţie, a)** a nu se supune normei, regulii: *singur d. Goga, cu primul său volum, face excepţie.* IBR.; **b)** a proceda altfel decît de obicei: *voi face excepţie fiindcă e vorba de tine;* **fără excepţie,** fără deosebire: *să pornească toţi, fără excepţie.* BOL.; **2.** (jur.) cale de apărare care constă în evidenţierea viciilor de formă ale acuzării (fără contestarea fondului acuzaţiilor); (şi: (înv.) **excepţiune**). [Din fr. ***exception,*** lat. ***exceptio, -onis,*** germ. ***Exzeption***].

excepţioná, excepţionez vb. (rar; tr.) a excepta. [De la ***excepţiune***].

excepţionál, ~i, excepţională, ~e a. **1.** care constituie o excepţie: *el depune în mîinile senatului şi ale poporului toate puterile excepţionale ce i s-au conferit.* BL.; *clauză excepţională;* **2.** foarte bun, minunat, extraordinar: *servicii excepţionale;* **3.** ieşit din comun, deosebit: *seara de ieri a fost cu totul escepţională în stagiunea de estimp a teatrului românesc.* EM.; (subst. n.) *minunea nu este excepţionalul faţă de o ordine firească a lucrurilor, ci tot ce se petrece are calitate de minune.* BL. // adv. (**excepţional de**) foarte, extraordinar: *excepţional înzestraţi cu fantezie au fost babilonienii şi inzii.* BL.; *opera de natură ştiinţifică a lui Lamarck, excepţional de bogată de altfel, a fost repede dată uitării.* BL.; (şi: (înv.) **escepţional**). [Din fr. ***exceptionnel***].

excepţiúne f. v. excepţie.

excerptá, excerptez vb. (tr.) a extrage un anumit material dintr-un text, dintr-o lucrare etc. (în vederea studierii lui). [De la ***excerpte***].

excerptáre, excerptări f. acţiunea de a excerpta şi rezultatul ei. [V. ***excerpta***].

excerptát, ~ţi, excerptată, ~e a. **1.** care a fost extras (dintr-o lucrare): *materialul excerptat va fi prelucrat;* **2.** din care s-au făcut excerpte: *dintre autorii excerptaţi puţini au o limbă frumoasă.* [V. ***excerpta***].

excérpte n. pl. **1.** pasaje sau termeni extraşi dintr-o lucrare; **2.** publicaţie care conţine extrase, rezumate din lucrările apărute într-un domeniu. [Din lat. ***excerpta***].

excés, excese n. **1.** diferenţă în plus dintre două cantităţi inegale; ceea ce depăşeşte o cantitate; **2.** cantitate prea mare; depăşire a măsurii obişnuite: *ştiam că adesea excesul de precizare duce la confuzii.* PETR.; *exces de viteză;* **în exces,** fără măsură, excesiv; **exces de putere,** acţiune care depăşeşte puterile acordate prin lege; **exces de zel,** zel exagerat, excesiv; **3.** exagerare, abuz; lipsă de cumpătare: *traducătorii căddeau dintr-un exces în altul.* NEGR.; *evitaţi toate excesele.* [Din fr. ***excès,*** lat. ***excessus,*** germ. ***Exzeß***].

excesív, ~i, excesivă, ~e a. **1.** care întrece măsura (dorită, îngăduită); exagerat: *rîvna excesivă e la fel de dăunătoare ca dezinteresul total.* GHEŢIE; *căldură excesivă;* **2.** foarte mare: *aceste epigrame sînt scrise într-o stare de veselie excesivă.* CĂL.; *persoană de o excesivă bunătate;* **3.** lipsă de moderaţie, de nuanţe: *pasiunea publicistică n-a luat forme excesive ca aiurea.* BL.; *este excesiv în tot ce face.* // adv. **1. (excesiv de)** foarte, prea: *Eminescu a fost un om excesiv de sensibil.* IBR.; *monumentele de artă au aspecte liniare, excesiv geometrice.* BL.; *acesta este excesiv de pedant;* **2.** foarte mult: *a fost sărac şi trebuia să muncească excesiv.* IBR. [Din fr. ***excessif,*** germ. ***exzessiv***].

excipiént, ~ţi, excipientă, ~e a. şi n. (substanţă) care este inactivă faţă de organism şi în care se încorporează diferite medicamente. [Din fr. ***excipient,*** lat. ***excipient, -ntis***].

excitá, excít vb. (tr.) **1.** a face să se nască; a provoca, a stîrni (o senzaţie, un sentiment): *a excita imaginaţia;* **2.** a îmboldi, a incita: *a excita pe cineva să se revolte;* **3.** a stimula: *cafeaua excită sistemul nervos;* **4.** (fiz.) a transmite un plus de energie unui sistem fizic. [Din fr. ***exciter,*** lat. ***excitare***].

excitábil, ~i, excitabilă, ~e a. care poate fi (uşor) excitat. [Din fr. ***excitable,*** lat. ***excitabilis***].

excitabilitáte f. capacitatea de a reacţiona la stimuli: *excitabilitatea este trăsătura corpurilor vii.* [Din fr. ***excitabilité,*** germ. ***Exzitabilität***].

excitánt, ~ţi, excitantă, ~e a. care excită: *medicament excitant.* // m. şi n. factor care stimulează, care provoacă excitaţie: *aceste necunoscute ... sînt pentru mentalitatea ştiinţifică tot atîtea excitante ale apetitului cognitiv.* BL.; *cafeaua este un excitant.* [Din fr. ***excitant***].

excitáre, excitări f. acţiunea de a excita şi rezultatul ei: *lirismului înfiorat îi face loc un idilic voios, o excitare a simţurilor.* CĂL. [V. ***excita***].

excitát, ~ţi, excitată, ~e a. asupra căruia s-a exercitat o excitare. [V. ***excita***].

excitatór, ~i, excitatoáre a. care excită; excitant. [Din fr. ***excitateur,*** lat. ***excitator, -oris***].

excitáţie, excitaţii f. reacţie a unui organ, a unui ţesut etc. la un excitant: *starea lui ia acum aparenţa marilor calmuri, însă ea e o excitaţie euforică cu pierderea simţului critic.* CĂL. [Din fr. ***excitation,*** lat. ***excitatio, -onis,*** germ. ***Exzitation***].

excizá, excizez vb. (tr.) **1.** a extirpa; **2.** a scobi (în lemn sau în alt material). [Din fr. ***exciser***].

excizáre, excizări f. acţiunea de a exciza şi rezultatul ei. [V. ***exciza***].

excizíe, excizii f. **1.** extirpare a unei porţiuni de ţesut sau de organ; **2.** tăiere, scoatere a unui fragment dintr-un material, dintr-o piesă. [Din fr. ***excision***].

exclamá, exclám vb. (tr.) a scoate o exclamaţie; a striga: *Doamne sfinte, am exclamat cu o iritare subită.* GHEŢIE. [Din fr. ***exclamer,*** lat. ***exclamare***].

exclamáre, exclamări f. acţiunea de a exclama şi rezultatul ei; exclamaţie: *analogia exclamărilor la deosebite popoare.* OD.; *cei care luaseră parte la spectacol se întorceau cu exclamări groteşti.* BAC.; **semnul exclamării,** semn de punctuaţie întrebuinţat după o interjecţie, după un vocativ sau după o propoziţie exclamativă ori imperativă. [V. ***exclama***].

exclamatív, ~i, exclamativă, ~e a. care exprimă o exclamaţie: *propoziţie exclamativă.* [Din fr. ***exclamatif***].

exclamáţie, exclamaţii f. cuvînt, propoziţie sau frază rostite pe un ton ridicat, care exprimă o stare afectivă intensă: *doctorul Sivu nu-şi putu stăpîni exclamaţia de mulţămire.* SAD.; (şi: (înv.) **exclamaţiune**). [Din lat. ***exclamatio, -onis,*** fr. ***exclamation***].

exclamaţiúne f. v. exclamaţie.

exclúde, exclud vb. **1.** (tr.) a elimina, a înlătura, a da afară: *a vrut să excludă toate neologismele şi să le înlocuiască cu cuvinte româneşti.* IBR.; *dreptatea exclude favoritismul;* **2.** (refl.) a fi incompatibil, a se respinge, a nu se admite: *se îmbină astfel, ca subiect şi predicat, două concepte care se exclud.* BL.; *acestea se exclud reciproc.* [Din lat. ***excludere***].

exclúdere, excluderi f. acţiunea de a (se) exclude şi rezultatul ei: *cele două concepte sînt alternative prin excludere.* BL.; *am auzit la difuzor vestea de necrezut a excluderii din conducerea partidului.* GHEŢIE. [V. ***exclude***].

exclús, ~şi, exclusă, ~e a. înlăturat, eliminat: *membru exclus; posibilitate exclusă.* // adv. imposibil, inadmisibil: *este exclus să vină.* [V. ***exclude***].

exclúsie f. v. excluziune.

exclusív, ~i, exclusivă, ~e a. **1.** care exclude, care are puterea de a exclude: *n-avea opinii exclusive, ci era cu lenevie sceptic.* PETR.; **2.** referitor la un singur lucru; propriu, particular: *îşi rezerva dreptul exclusiv de a judeca operele literare.* CĂL.; *dreptul de vot este privilegiul exclusiv al cetăţenilor;* **3.** care tinde să elimine tot ceea ce este jenant, străin: *preocupare exclusivă;* **4.** care respinge, care nu admite ceva contrar: *e prea exclusiv în gusturi; nu fi exclusiv!* // adv. **1.** numai, doar: *se va dedica exclusiv organizării învăţămîntului românesc.* BL.; *compus exclusiv din copii;* **2.** în afară de, exceptînd: *din mai pînă în octombrie exclusiv.* [Din fr. ***exclusif,*** lat. ***exclusivus***].

exclusivísm n. atitudine de respingere şi de neluare în seamă a opiniilor sau a ideilor altora: *cei mai mulţi metafizicieni au legat soarta concepţiilor lor de un regretabil exclusivism metodologic.* BL.; *exclusivismul este întotdeauna dăunător.* [Din fr. ***exclusivisme***].

exclusivíst, ~şti, exclusivistă, ~e a. (şi subst.) care manifestă exclusivism: *credinţa creştină ofensa, prin natura ei exclusivistă, fără deosebire toate zeităţile.* BL.; *urmează şi alte acţiuni de acest fel, care vor mai stingheri partidele politice exclusiviste.* CF. [Din fr. ***exclusiviste***].

exclusivitáte f. **1.** calitatea de a fi exclusiv: *preotul îşi consolidează cu o crescîndă îndîrjire şi exclusivitate primatul social.* BL.; **2.** drept exclusiv de a edita o carte, de a o vinde, de a distribui un film, un disc, o casetă etc.; **în exclusivitate,** cu excluderea celorlalţi; **cu exclusivitate,** în mod exclusiv; numai, doar: *aproape o întreagă şcoală de psihologi şi esteticieni şi-a propus, cu exclusivitate, analiza acestui fenomen.* BL. [Din fr. ***exclusivité,*** germ. ***Exklusivität***].

exclúzie f. v. excluziune.

excluziúne, excluziuni f. **1.** excludere, interdicţie; **2.** (înv.) exclusivism: *esclusia nu are simpatiile noastre.* RUSSO; **3.** (log.) relaţie între două propoziţii care nu pot fi adevărate împreună; (şi: **excluzie,** (înv.) **esclusie**). [Din lat. ***exclusio, -onis,*** fr. ***exclusion***].

excogitáţie, excogitaţii f. (livr.) efort de gîndire. [Din fr. ***excogitation,*** lat. ***excogitatio, -onis***].

excomunicá, excomúnic vb. (tr.) a exclude dintr-o comunitate religioasă: *a excomunica un eretic.* [Din lat. ***excommunicare***].

excomunicábil, ~i, excomunicabilă, ~e a. (rar) care poate fi excomunicat, care întruneşte condiţiile de a fi excomunicat; (p. ext.) *asemenea materii excomunicabile şi nemiruite se găsesc în hotarele tuturor simţurilor.* BL. [***Excomunica*** + ***-bil***].

excomunicáre, excomunicări f. faptul de a excomunica; excludere dintr-o comunitate religioasă: *aluzie la un edict de excomunicare al lui Paul al II-lea.* CĂL. [V. ***excomunica***].

excoriá, pers. 3 **excoriază** vb. (tr. şi refl.; despre piele) a (se) jupui uşor. [Din fr. ***excorier,*** lat. ***excoriare***].

excoriáţie, excoriaţii f. (med.) julitură, excoriere. [Din fr. ***excoriation***].

excoriére, excorieri f. acţiunea de a (se) excoria şi rezultatul ei; excoriaţie. [V. ***excoria***].

excorporáţie, excorporaţii f. act prin care un episcop declară că un preot nu face parte din dioceza sa. [Din fr. ***excorporation***].

excremént, excremente n. materie eliminată în mod natural din corp prin anus; materii fecale: *pretinde materii năstruşnice, între care excrement de la „băiatul roşu".* CĂL. [Din fr. ***excrément,*** lat. ***excrementum***].

excrescánţă, excrescenţe f. umflătură sau adaos crescut anormal pe o parte a corpului sau pe un organ. [Din lat. *excrescentia*].

excretá, excretez vb. (tr.) a elimina prin excreţie. [Din fr. *excréter*].

excretór, ~i, excretoáre a. care serveşte la excreţie: *organe excretoare; aparat excretor.* [Din fr. *excréteur*].

excréţie, excreţii f. **1.** eliminare din organism a substanţelor neutilizate; **2.** materii eliminate din organism; (şi: (înv.) **excreţiune**). [Din fr. *excrétion*, lat. *excretio, -onis*].

excreţiúne f. v. excreţie.

excúrs, excursuri n. **1.** abatere, deviere de la subiect; digresiune: *se oprea de două-trei ori în timpul unei prelegeri, pentru a face excursuri consacrate mai ales unor chestiuni de viaţă contemporană.* GHEŢIE; **2.** disertaţie sub formă de digresiune, prilejuită de comentarea unui text antic; (şi: **excursus**). [Din lat. *excursus*].

excúrsie, excursii f. călătorie (în grup) făcută cu scop educativ sau distractiv: *nu se lasă atras în excursii la munte, printre brazi.* CĂL.; (şi: (înv.) **excursiune**). [Din fr. *excursion*, lat. *excursio, -onis*].

excursioníst, ~şti, excursionístă, ~e m., f. persoană care face o excursie: *întîlnindu-se cu nişte excursionişti prădaţi de un hoţ, fuge înspăimîntat, zărind o doamnă.* CĂL. [Din fr. *excursionniste*].

excursiúne f. v. excursie.

excursív, ~i, excursívă, ~e a. cu caracter de excurs. [Din fr. *excursif*].

excúrsus n. v. excurs.

exeát n. **1.** învoire dată de un episcop unui preot de a părăsi dioceza; **2.** (fam.; iron.) învoire; concediere. [Din lat. *exeat* „să iasă"].

execrá, execrez vb. (rar; tr.) **1.** a urî în gradul cel mai înalt; **2.** a avea aversiune, dezgust, oroare de ...; a detesta. [Din fr. *exécrer*, lat. *execrari*].

execrábil, ~i, execrabilă, ~e a. oribil, respingător, dezgustător: *astfel de indivizi au gusturi execrabile.* CĂL. [Din fr. *exécrable*, lat. *exsecrabilis*].

execrăţie, execraţii f. (rar) **1.** sentiment de repulsie, de oroare; **2.** persoană care inspiră acest sentiment: *Nero a fost execraţia neamului omenesc;* (şi: (înv.) **execraţiune**). [Din fr. *exécration*, lat. *exsecratio, -onis*].

execraţiúne f. v. execraţie.

execută, execút vb. **1.** (tr.) a aduce la îndeplinire, a pune în practică (un ordin, un plan): *ordinile mele vor trebui executate cu cea mai mare strictеţe.* GHEŢIE; *a executa o hotărîre;* (refl. pas.) *îmi pare rău că nu s-a putut executa planul nostru de petrecere.* CAR.; (absol.) *funcţionarul, în genere, este prin definiţie acefal, el nu cugetă ci, asemenea soldatului, execută.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a cînta, a interpreta: *a executa o bucată muzicală;* (fig.) *zgomotele naturii sînt executate pe orge grave.* CĂL.; **3.** (tr.) a face exerciţii de gimnastică, figuri de dans etc.: *înaintează îndemînatic, sărind peste obstacole, parcă ar executa un dans excentric.* GHEŢIE; **4.** (tr.) a face, a confecţiona, a fabrica: *a executa un costum;* **5.** (refl.) a se supune, a da ascultare: *m-am executat şi am luat loc la birou.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a supune unei hotărîri judecătoreşti: *a executa un debitor;* **7.** (tr.) a îndeplini o condamnare la moarte; a lua viaţa: *era în timpul complotului lui Martinovici care, cu complicii săi, fusese executat în august 1794.* BL.; *a executa un condamnat;* **8.** (fig.; tr.) a pune la punct, a critica aspru: *E.Lovinescu adună în cărţile sale poeţi fără valoare numai spre a-i executa.* CĂL. [Din fr. *exécuter*].

executábil, ~i, executabilă, ~e a. care poate fi executat. [Din fr. *exécutable*].

executánt, ~ţi, executantă, ~e a. şi m., f. (persoană) care execută, care îndeplineşte ceva. [Din fr. *exécutant*].

executáre, executări f. **1.** acţiunea de a (se) executa şi rezultatul ei; înfăptuire, îndeplinire: *oprim executarea intenţiilor rele.* ALEX.; **executarea bugetului,** adunarea veniturilor unui buget şi întrebuinţarea lor pentru acoperirea cheltuielilor; **2.** îndeplinire a prevederilor unui document, unei convenţii etc.: *Stănică ... îi găsi viţii de executare a contractului.* CĂL.; **3.** îndeplinire a unei obligaţii (hotărîte de un organ de jurisdicţie): *executarea pedepsei;* **executare silită,** ducere la îndeplinire a unei sentinţe judecătoreşti cu ajutorul organelor forţei publice; **4.** îndeplinire a unei sentinţe de condamnare la moarte: *în anecdotele despre sectarii iluminaţi se povestesc cîteodată executări de aşa absurdă sălbăticie.* CAR. [V. *executa*].

executív, ~i, executívă, ~e a. **1.** care are sarcina de a pune în aplicare legile şi dispoziţiile organelor superioare: *organ executiv;* **putere executivă,** v. **putere; 2.** practic, aplicativ: *a căutat să anuleze pe cale executivă efectele posibile ale diplomei.* BL. // n., (rar) f. guvern: *adunarea actuală a împreunat toate puterile statului: puterea domnului, atribuţiile executivei, a justiţiei.* EM. [Din fr. *exécutif*].

executór, ~i, executoáre a. şi m., f. (persoană) care execută ceva; **executor testamentar,** persoană care duce la îndeplinire prevederile unui testament; **executor judecătoresc,** persoană care îndeplineşte acte de procedură şi execută hotărîri judecătoreşti. [Din fr. *exécuteur*, lat. *exsecutor, -oris*].

executóriu, ~ii, executorie, ~ii a. (jur.) **1.** care trebuie pus în aplicare, care trebuie executat; **2.** care dă împuternicirea pentru a proceda la o executare judiciară: *act executoriu;* **formulă executorie,** formalitate indispensabilă executării unei hotărîri judecătoreşti; **titlu executoriu,** act învestit printr-o astfel de formalitate. [Din lat. *exsecutorius*, fr. *exécutoire*].

execúţie, execuţii f. **1.** faptul de a executa, de a duce la îndeplinire: *execuţiunea reglementelor de navigaţie.* EM.; **în curs de execuţie,** pe cale de a fi realizat, executat; **2.** punere în practică; realizare, înfăptuire: *această poezie are toată înălţimea de sentiment posibilă, dar execuţia ei e slabă, adesea prozaică.* IBR.; **3.** încasare forţată a unei datorii pe cale judecătorească; **4.** faptul de a interpreta o compoziţie muzicală; **5.** îndeplinire a sentinţei de condamnare la moarte; (şi: (înv.) **execuţiune**). [Din fr. *exécution*, lat. *exsecutio, -onis*].

execuţionál, ~i, execuţională, ~e a. care ţine de execuţie, de punerea în practică: *aspectul execuţional; realitatea execuţională.* [*Execuţiune* + *-al*].

execuţiúne f. v. execuţie.

exédră, exedre f. **1.** (la romani) sală de primire; **2.** anexă în formă de semicerc a unei construcţii, cu scaune în interior; **3.** construcţie în semicerc într-un parc. [Din lat. *exedra*, fr. *exédre*].

exegét, exegeţi m. specialist în exegeză. [Din fr. *exégète*].

exegétic, ~ci, exegetică, ~ce a. care ţine de exegeză, care se bazează pe exegeză, referitor la exegeză: *motivul interdicţiei e încă subiect de dispute exegetice.* BL.; *comentariu exegetic.* [Din fr. *exégétique*, germ. *exegetisch*].

exegéză, exegeze f. **1.** interpretare, comentare, explicare a unui text (din punct de vedere filologic, istoric etc.): *fu silit să citească sau să recitească un număr mare de lucrări, texte originale sau exegeze.* GHEŢIE; **2.** interpretare a cărţilor Bibliei: *ca exegeză biblică această interpretare e desigur foarte artificială.* BL. [Din lat., gr. *exegesis*, fr. *exégèse*].

exemplár[1], ~i, exemplară, ~e a. **1.** care poate servi ca exemplu: *mai sînt ... luptători pentru o exprimare exemplară.* D.; *conduită exemplară;* **2.** care are un caracter drastic (servind ca avertisment): *meritâ o pedeapsă exemplară.* BĂLC. [Din lat. *exemplaris*, fr. *exemplaire*].

exemplár[2], exemplare n. **1.** fiecare dintre obiectele realizate după un model comun: *sînt opere ... care s-au vîndut în zeci de mii de exemplare.* IBR.; *carte trasă în 3000 de exemplare;* **exemplar semnal,** v. **semnal; 2.** reprezentant izolat al unei categorii de fiinţe sau de lucruri: *stă la masă pe un scaun de palisandru, exemplar unic.* VLAH. [Din fr. *exemplaire*, lat. *exemplarium*, germ. *Exemplar*].

exemplaritáte f. calitatea de a fi exemplar[1]. [Din fr. *exemplarité*].

exemplificá, exemplífic vb. (tr.) a demonstra prin exemple, a ilustra cu exemple: *în Ştefan cel Mare este exemplificată cu un rar noroc psihologia autocratului.* CĂL. [Din it. *esemplificare* (după *exemplu*)].

exemplificáre, exemplificări f. acţiunea de a exemplifica şi rezultatul ei: *din exemplificări ar rezulta că primitivul vede totul altfel decît civilizatul.* BL. [V. *exemplifica*].

exemplificát, ~ţi, exemplificată, ~e a. **1.** care este ilustrat cu ajutorul exemplelor; **2.** care este lămurit, demonstrat prin exemple. [V. *exemplifica*].

exemplificatív, ~i, exemplificativă, ~e a. (rar) exemplificator. [*Exemplificat* + *-iv*].

exemplificatór, ~i, exemplificatoáre a. care exemplifică; care serveşte drept exemplu; (rar) exemplificativ: *funcţionarea exemplificatorie a discursului;* (şi: **exemplificatoriu**). [*Exemplifica* + *-tor;* cf. it. *esemplificatore*].

exemplificatóriu a. v. exemplificator.

exempli gratia [exémpli gráţia] adv. după cum arată exemplele; de exemplu. [Cuv. lat.].

exémplu, exemple n. **1.** ceea ce poate servi ca model pentru a fi urmat; pildă: *baza educaţiei o forma atunci exemplul moral.* CĂL.; *exemplu bun, rău;* **a da** (sau **a fi**) **(un) exemplu,** a se purta astfel încît să trezească admiraţia celorlalţi şi dorinţa de a fi urmat: *a cinstit ştiinţa şi a dat frumosul exemplu în acele triste timpuri.* BĂLC.; **a urma exemplul cuiva** sau **a lua de** (sau **drept**) **exemplu pe cineva,** a imita pe cineva; **2.** caz, fapt tipic invocat pentru a clarifica, a demonstra ceva: *citîm din foile ce le avem înainte-ne cîteva exemple.* MAIOR.; *istoria conţine exemple de tot ce se poate întîmpla;* **de** (sau **spre**) **exemplu,** de pildă, bunăoară: *pentru a fi romantic, spre exemplu, se cere să ai o anumită conformaţie sufletească.* IBR.; **3.** text citat pentru a sprijini, a ilustra o regulă: *exemplu de gramatică.* [Din lat. *exemplum*, fr. *exemple*].

exémpt, ~ţi, exemptă, ~e a. (jur.) care nu este supus unei îndatoriri, obligaţii etc.; liber de ..., scutit de ...; privilegiat: *plic exempt de timbru.* [Din lat. *exemptus*, fr. *exempt*].

exempţiúne f. (jur.) scutire de o obligaţie, de o îndatorire; dispensă; privilegiu. [Din fr. *exemption*].

exequatur [execvátur] n. **1.** (jur.) ordonanţă prin care un tribunal conferă putere executorie unei sentinţe pronunţate în străinătate; **2.** autorizaţie de executare a atribuţiilor, dată de şeful statului unui consul străin. [Din fr. *exequatur*, lat. *exsequatur*].

exercitá, exércit şi **exercít,** (înv.) **exercitez** vb. **1.** (tr.) a practica, a îndeplini, a se ocupa cu ...: *medicul mă roagă să-mi exercit calitatea.* ARG.; *a exercita o funcţie;* (refl. pas.) *în zburarea lor ... graurii par a fi supuşi la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară.* OD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) produce, a (se) simţi: *o piatră aşezată pe masă exercită asupra ei o presiune în jos.* EM.; *această influenţă începe să se exercite în diferite chipuri.* IBR.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) activa, a (se) pune în activitate; a (se) exersa: *organul lui receptiv trebuie mereu exercitat.* CĂL.; *Conachi s-a exercitat traducînd, iar poeziile originale le-a făcut dintr-un interes personal şi egoist.* IBR. [Din lat. *exercitare*].

exercitáre, exercitări f. acţiunea de a (se) exercita şi rezultatul ei: *el nu urmăreşte decît exercitarea capacităţii lui de iubire castă.* CĂL. [V. *exercita*].

exercíţiu, exerciţii n. **1.** acţiunea de a exercita o activitate, o însărcinare, o deprindere: *exerciţiul unei funcţii;* **2.** instruire, deprindere în mînuirea armelor şi în executarea acţiunilor de luptă: *să ne închipuim un escadron de călăraşi făcînd exerciţiu.* IBR.; *compania a plecat la exerciţii;* **3.** acţiune (fizică sau intelectuală) făcută sistematic pentru a dobîndi îndemînare, deprindere, forţă: *prin exerciţiu însă, prin deprinderea de a da ordine conştientă gîndirilor, omul poate ajunge să aibă stil.* IBR.; *exerciţii de gimnastică;* **4.** temă (dată şcolarilor) pentru a pune în aplicare cunoştinţele însuşite: *exerciţii pentru acasă;* **5.** perioadă (de obicei, un an) cuprinsă între două bugete,

două inventare etc.: *actualul exercițiu financiar;* **în exercițiul funcțiunii,** în timpul serviciului legal: *e arestat la Ploiești pentru ultragiu adus șefului poliției și comisarilor în exercițiul funcțiunii.* CĂL.; **6.** activitate, practică; exersare: *lipsit de exercițiu de atîta vreme, era îndoielnic că, la nevoie, ar fi folosit-o cu eficacitate.* GHEȚIE; *experimentul e pus în exercițiu ca metodă de cercetare.* BL. [Din lat. ***exercitium,*** fr. ***exercice,*** germ. ***Exerzitium***].

exeréză, exereze f. (med.) ablațiune. [Din fr. ***exérèse***].

exérgă, exergi f. **1.** mic spațiu gol pe o medalie, destinat unei inscripții; **2.** inscripție, dată etc. pe o medalie. [Din fr. ***exergue***].

exersá, exersez vb. **1.** (tr. și intr.) a face exerciții; **2.** (tr.) a forma, a instrui prin exerciții: *a-i exersa pe soldați, pe elevi;* **3.** (tr. și refl.) a (se) activa, a (se) pune în activitate, a (se) exercita: *națiunalitatea se distanțează de domeniile în care se exersase.* BL.; *a-și exersa corpul, memoria.* [Din fr. ***exercer***].

exersáre, exersări f. acțiunea de a (se) exersa și rezultatul ei. [V. ***exersa***].

exersát, ~ți, exersată, ~e a. **1.** care are deprinderi sau aptitudini în urma exercițiului; **2.** care are experiență, care poate acționa cu succes într-un anumit domeniu; versat. [V. ***exersa***].

exért, ~ți, exertă, ~e a. (bot.; despre organe) ieșit în afară. [Din fr. ***exerte,*** lat. ***exertus***].

exfoliá, exfoliez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) desface în foi; a (se) coji; **2.** (tr. și refl.) a (se) desfrunzi; **3.** (tr.) a lamina în foi subțiri. [Din lat. ***exfoliare,*** fr. ***exfolier***].

exfoliáție, exfoliații f. **1.** (med.) desprindere a părților necrozate de pe piele, de pe un os, de pe un tendon etc.; **2.** căderea treptată, în bucăți mici, a scoarței copacilor; (și: **exfoliațiune**). [Din fr. ***exfoliation,*** lat. ***exfoliatio, -onis,*** germ. ***Exfoliation***].

exfoliațiúne f. v. exfoliație.

exfoliére, exfolieri f. **1.** acțiunea de a (se) exfolia și rezultatul ei; **2.** (tehn.) fisurare și desprindere a unor straturi subțiri de pe suprafața unui material, unei piese etc.; **3.** cojire sau desfrunzire a pomilor și a copacilor (din cauza unor boli). [V. ***exfolia***].

exhaláție f. v. exalație.

exhaustiúne, exhanstiuni f. (livr.) epuizare completă; istovire; sleire. [Din fr. ***exhaustion,*** lat. ***exhaustio, -onis***].

exhaustív, ~i, exhaustivă, ~e a. care tratează în întregime, care epuizează o materie, un subiect; complet, integral: *ar fi greu să dăm chiar de la început un răspuns exhaustiv acestei întrebări.* BL.; *cercetare exhaustivă a unei probleme;* (adv.) *cu aceasta complexitatea intrinsecă a ființei și conștiinței umane nu este încă exhaustiv definită.* BL. [Din fr. ***exhaustif,*** germ. ***exhaustiv***].

exhaustivitáte f. însușirea de a fi exhaustiv. [***Exhaustiv*** + ***-itate***].

exhaustór, exhaustoare n. **1.** ventilator pentru evacuarea forțată a gazelor sau a suspensiilor; **2.** dispozitiv pentru alimentarea carburatorului. [Din fr. ***exhausteur,*** germ. ***Exhaustor***].

exhibá, exhibez vb. (tr.) a arăta (ostentativ) în public; a etala: *a-și exhiba pașaportul.* [Din fr. ***exhiber,*** lat. ***exhibere***].

exhibáre, exhibări f. acțiunea de a exhiba și rezultatul ei: *e, fără îndoială, ceva nedelicat în această exhibare a intimităților bieților morți.* IBR. [V. ***exhiba***].

exhibitóriu, ~ii, exhibitorie, ~ii a. referitor la exhibiție; de exhibiție. [Din fr. ***exhibitoire,*** lat. ***exhibitorius***].

exhibíție, exhibiții f. etalare (ostentativă) în public: *atunci cînd doctorandul era nobil și bogat, luxul devenea o exhibiție de clasă socială.* CĂL.; *exhibiții de circ;* (și: (înv.) **exhibițiune**). [Din fr. ***exhibition,*** lat. ***exhibitio, -onis***].

exhibiționísm n. **1.** predispoziție de a face exhibiții; afișare în public a vieții private, a sentimentelor etc.: *era străin de exhibiționismul plastic și trăia ca un rentier.* CĂL.; *roman exhibiționist;* **2.** (med.) perversiune sexuală constînd în expunerea în public a organelor genitale. [Din fr. ***exhibitionnisme,*** germ. ***Exhibitionismus***].

exhibiționíst, ~ști, exhibiționístă, ~e a. și m., f. (persoană) care practică exhibiționismul: *înclinații exhibiționiste.* [Din fr. ***exhibitionniste***].

exhibițiúne f. v. exhibiție.

exhortá vb. v. exorta.

exhortáre f. v. exortare.

exhortatív a. v. exortativ.

exhortáție f. v. exortație.

exhortațiúne f. v. exortație.

exhumá, exhumez vb. (tr.) **1.** a dezgropa (un cadavru); a dezhuma; **2.** (fig.) a scoate din uitare: *a exhuma trecutul.* [Din fr. ***exhumer,*** lat. ***exhumare***].

exhumáre, exhumări f. **1.** acțiunea de a exhuma și rezultatul ei; dezgropare; dezhumare; exhumație; **2.** (fig.) scoatere din uitare; reamintire. [V. ***exhuma***].

exhumáție, exhumații f. exhumare. [Din fr. ***exhumation***].

exíge, exig vb. **1.** (rar; tr.) a cere imperios, insistent: *ceea ce trebuie să exigem în interesul disciplinei.* EM.; *legea exige să meargă copiii la școală;* **2.** (intr.) a impune, a obliga: *onoarea exige.* [Din lat. ***exigere,*** fr. ***exiger***].

exigént, ~ți, exigentă, ~e a. **1.** care cere mult de la alții și de la sine însuși; care se mulțumește greu; pretențios: *am avea dreptul să fim exigenți și n-am trebui să fim mulțămitori.* EM.; **2.** care pretinde mult (efort); care se realizează greu: *prozodia complicată și exigentă a versului alexandrin.* OD.; *ești prea exigent.* [Din fr. ***exigeant,*** lat. ***exigens, -ntis***].

exigénță, exigențe f. **1.** faptul de a fi exigent; pretenție, cerință: *e de o exigență insuportabilă;* **2.** trebuință, nevoie; imperativ: *exigențele timpului.* [Din lat. ***exigentia,*** fr. ***exigence***].

exigíbil, ~i, exigibilă, ~e a. **1.** care poate fi cerut: *împozitul este exigibil pentru toți cetățenii;* **2.** (jur.; despre obligații) care trebuie îndeplinit necondiționat. [Din fr. ***exigible***].

exigibilitáte f. calitatea de a fi exigibil: *exigibilitatea impozitului.* [Din fr. ***exigibilité***].

exiguitáte, exiguități f. (livr.) **1.** exigență; **2.** micime, îngustime. [Din fr. ***exiguité,*** lat. ***exiguitas, -atis***].

exíguu, ~ui, exiguă, ~ue a. (livr.) **1.** exigent; **2.** foarte mic; insuficient; îngust, strîmt. [Din fr. ***exigu,*** lat. ***exiguus***].

exíl, exiluri n. **1.** pedeapsă (politică) constînd în obligarea unui cetățean de a-și părăsi țara: *exilul veșnic fie al vostru crunt martir!* AL.; *condamnare la exil;* **2.** situația, starea celui astfel pedepsit: *poetul își cîntă exilul, cîteodată într-un chip pe care muzica l-a făcut mișcător.* CĂL.; *a trăi în exil;* **3.** loc în care trăiește cel exilat: *Franța a fost, după revoluția de la 1848, exilul privilegiat al revoluționarilor emigrați;* **4.** (p. ext.) plecare voluntară din propria țară; **5.** totalitate a persoanelor dintr-o țară stabilite în străinătate: *exilul românesc;* **6.** (fig.) ședere forțuită departe de cei dragi: *viața departe de voi este un aspru exil;* (și: (înv.) **exiliu**). [Din fr. ***exil,*** lat. ***exilium,*** germ. ***Exil***].

exilá, exilez vb. 1. (tr.) a condamna la exil; a expulza; (înv.) a surghiuni: *puterea i-a exilat pe opozanți;* **2.** (fig.; tr.) a îndepărta: *l-au exilat în provincie;* **3.** (refl.) a se stabili departe de propria țară; a se autoexila; a emigra: *capetele opoziției se exilară la insula Mitiline.* BĂLC. [Din fr. ***exiler***].

exiláre, exilări f. acțiunea de a (se) exila. [V. ***exila***].

exilárh, exilarhi m. șef politic al evreilor aflați în captivitate babiloniană. [Din fr. ***exilarque***].

exilát, ~ți, exilată, ~e a. (și subst.) **1.** pedepsit cu exilul; surghiunit: *se simt ca exilați în orașul lor.* EM.; **2.** care trăiește în exil: *poartă corespondență cu ceilalți exilați.* IBR. [V. ***exila***].

exíliu n. v. **exil.**

exínă, exine f. (bot.) membrană protectoare a grăuntelui de polen. [Din fr. ***exine***].

există, exíst vb. (intr.) **1.** a avea ființă; a trăi, a viețui: *plăcerea de a fi existat pe lume, ... de a fi avut succes ..., dau amintirilor sale un veritabil agrement.* CĂL.; *singura lui rațiune de a exista;* **2.** a se afla, a se găsi în realitate, a fi: *psihologul elvețian emite părerea că ar exista un factor de-o mare și vastă eficiență.* BL.; **nu există!** nu se poate; **3.** a avea importanță, valoare: *virtutea pentru dînșii, ea nu există.* EM.; *pentru el, trecutul nu există;* **4.** a avea loc, a se produce: *o întrebă pe Matilda dacă între ea și tatăl său nu existaseră pe vremuri legături intime.* GHEȚIE. [Din fr. ***exister,*** lat. ***existere***].

existént, ~ți, existentă, ~e a. **1.** care există, care are realitate; real: *educația poate să dezvolte puterile minții existente, nu poate pune însă ceea ce nu-i.* EM.; **2.** care există în prezent, care se află (în vigoare): *legile existente.* [Din lat. ***existens, -ntis,*** fr. ***existant***].

existénță, existențe f. **1.** faptul de a exista; starea a ceea ce există: *existența fiind o luptă, este firesc ca eroii să izbîndească sau să fie înlăturați.* CĂL.; *uitase de existența lui;* **2.** viață, trai: *ființa-mi te reclamă ca parte integrantă a existenței mele.* HEL.; *tristă existență;* **3.** mijloace (materiale) necesare vieții: *a-și cîștiga existența; are o existență sigură;* **4.** durată (a unei situații, a unei instituții): *două secole de existență;* **5.** mod de a fi; mod de a trăi: *noi am rămas, ezitanți, pe dinafară, condamnîndu-ne la o existență umilă și chiar la dispariție.* CF.; **6.** entitate, obiect, lucru: *orice existență se afirmă prin multiplicitatea ipostazelor sale.* BL.; **7.** (filoz.) realitatea obiectivă; natura, lumea: *mișcarea nu era socotită ca un aspect esențial al existenței.* BL. [Din lat. ***existentia,*** fr. ***existence,*** germ. ***Existenz***].

existențiál, ~i, existențială, ~e a. (filoz.) referitor la existență (ca realitate trăită), care ține de existență: *elementele acestei filozofii existențiale au fost aplicate la cultura română.* CĂL. [Din fr. ***existentiel,*** lat. ***existentialis,*** germ. ***existential***].

existențialísm n. curent filozofic modern care susține primatul existenței asupra esenței, luînd drept punct de plecare existența trăită a individului: *e atacat în fiecare număr existențialismul.* GHEȚIE. [Din fr. ***existentialisme,*** germ. ***Existentialismus***].

existențialíst, ~ști, existențialístă, ~e a. care aparține existențialismului, referitor la existențialism: *doctrina existențialistă este socotită de unii drept o filozofie a disperării.* GHEȚIE. // m., f. adept al existențialismului: *de la o vreme îndeosebi existențialiștii o iau razna, propagînd o adevărată fobie față de sisteme.* BL. [Din fr. ***existentialiste,*** germ. ***Existentialist***].

éxit, exituri n. **1.** ieșire; **2.** (teatru) indicație de ieșire a unui actor din scenă; **3.** (inform.) mod de terminare a unui ciclu de operații într-un program de calculator; locul unde se poate opri un astfel de ciclu. [Din fr., engl., lat. ***exit***].

éxitus n. (livr.) moarte, sfîrșit. [Cuv. lat.].

exînscríe, exînscriu vb. (tr.) a construi o figură geometrică în afara alteia, astfel încît unele puncte ale celei dintîi să fie tangente la a doua. [***Ex-*** + ***înscrie***].

exînscríere, exînscrieri f. acțiunea de a exînscrie și rezultatul ei. [V. ***exînscrie***].

ex-líbris, ex-librisuri n. vinietă aplicată pe o carte, purtînd numele unei biblioteci, al bibliofilului sau o deviză. [Din lat., fr. ***ex libris***].

exmaticulá, exmaticulez vb. (tr.) a exclude un elev sau un student dintr-o instituție de învățămînt; a scoate din matricole. [Din germ. ***exmatrikulieren***].

exmatriculáre, exmatriculări f. acțiunea de a exmatricula și rezultatul ei: *a dispus exmatricularea studenților nearieni.* GHEȚIE. [V. ***exmatricula***].

exmatriculát, ~ți, exmatriculată, ~e a. exclus dintr-o instituție de învățămînt. [V. ***exmatricula***].

exmíte, exmit vb. (înv.; tr.) a trimite pentru verificare sau pentru anchetare. [Din lat. ***exmitere***].

exmítere, exmiteri f. (înv.) acţiunea de a exmite şi rezultatul ei: *cuprindea zilnic decrete de esmitere peste Dunăre de vagabonţi.* EM.; (şi: **esmitere**). [V. *exmite*].

ex níhilo adv. din nimic. [Cuv. lat.].

exobiológie f. ramură a biologiei care studiază posibilitatea existenţei vieţii în afara universului terestru. [Din fr. *exobiologie*].

exocárp, exocarpuri n. (bot.) epicarp. [Din fr. *exocarpe*].

exocranián, ~eni, exocraniană, ~ene a. care este situat în afara craniului. [Din fr. *exocrânien*].

exocrín, ~i, exocrină, ~e a. care are secreţie externă: *glandă exocrină.* [Din fr. *exocrine*].

exód, exoduri n. **1.** părăsire în masă a unei ţări sau a unui teritoriu de către o populaţie; emigrare: *oriunde o asemenea stare de lucruri i-ar fi îndrumat pe locuitorii ţinutului la exod.* BL.; **exod de capital**, transferare în masă a capitalurilor în străinătate; **2.** parte finală (conţinînd deznodămîntul şi catastrofa) a unei tragedii greceşti şi ieşirea din scenă a actorilor; **3.** (artic.) a doua carte a Pentateuhului, în care se descrie ieşirea evreilor din robia egipteană; Ieşirea. [Din fr. *exode*, lat. *exodus*].

exodérm, exoderme n. ţesut vegetal de protecţie, format din celule mari poliedrice, situate sub epiderma rădăcinii. [Din fr. *exoderme*].

exoemísie, exoemisii f. emisie de electroni de către suprafaţa corpurilor supuse unei acţiuni (prelucrare mecanică, iradiere etc.). [Din fr. *exoémission*].

exoflisí, exoflisesc vb. (înv.; tr.) **1.** a concedia, a da afară: *a fost exoflisit din minister.* CAR.; **2.** a scăpa, a se descotorisi de cineva: *bate-mi în uşă cînd l-ăi exoflisi pe Crăcănel.* CAR. [Din gr. mod. *exofló* (viit. *exofliso*)].

exoftálmic, ~ci, exoftalmioă, ~ce a. **1.** bulbucat: *ochi exoftalmici;* **2.** bolnav de exoftalmie. [Din fr. *exophtalmique*].

exoftalmíe, exoftalmii f. ieşire în afară a globilor oculari. [Din fr. *exophtalmie*].

exogám, ~i, exogamă, ~e a. **1.** care practică exogamia; **2.** (biol.) care prezintă exogamie: *organisme exogame.* [Din fr. *exogame*].

exogamíe f. **1.** regulă a ginţii matriarhale de a nu permite căsătoria între membrii aceleiaşi ginţi; **2.** (biol.) fuzionare a doi gameţi în afara organismului. [Din fr. *exogamie,* germ. *Exogamie*].

exogén, ~i, exogenă, ~e a. **1.** (med.) care se formează la exterior; care are cauze exterioare organismului; **2.** (geol.) care se datoreşte unor cauze din afara pămîntului. [Din fr. *exogène*].

exomórf, ~i, exomorfă, ~e a. care prezintă exomorfism. [Din fr. *exomorphe*].

exomorfísm n. totalitate a transformărilor pe care le suferă rocile din vecinătatea unui vulcan eruptiv sub influenţa temperaturii. [Din fr. *exomorphisme*].

exondá, exondez vb. (refl.) a fi supus procesului de exondare. [Din fr. *exonder*].

exondáre, exondări f. ridicare deasupra nivelului mării a unor suprafeţe din scoarţa pămîntului, datorită mişcărilor tectonice. [V. *exonda*].

exonerá, exonerez vb. (tr. şi refl.) a (se) elibera de o datorie, de o obligaţie, de o sarcină: *nu este exemplu ca un proprietar să nu se exonereze în mai puţin de treizeci de ani.* GHICA; *ca să exonereze pe văduvă de greutăţile ei, Berescu se mută la ea în pensiune.* CĂL. [Din fr. *exonérer,* lat. *exonerare*].

exoneráre, exonerări f. acţiunea de a (se) exonera şi rezultatul ei; achitare (de o datorie, de o sarcină); eliberare. [V. *exonera*].

exoprícă, exoprici f. (înv.; jur.) avere extradotală a femeii; parafernă. [Din gr. mod. *exóproika*].

exoráţie, exoraţii f. (livr.) rugă, implorare fierbinte. [Din fr. *exoration,* lat. *exoratio, -onis*].

exorbitánt, ~ţi, exorbitantă, ~e a. care întrece măsura; peste măsură, exagerat: *plata anuităţilor datoriei publice exorbitante.* EM.; *el e silit a plăti acele dobînzi exorbitante.* EM.; *preţ exorbitant.* [Din fr. *exorbitant,* lat. *exorbitans, -ntis*].

exorbitánţă f. însuşirea de a fi exorbitant; scumpire excesivă. [Din fr. *exorbitance*].

exorcísm, exorcisme n. practică magică (rugăciuni, descîntece etc.) pentru alungarea diavolului sau a altor duhuri rele. [Din fr. *exorcisme,* lat. *exorcismus*].

exorcíst, ~şti, exorcistă, ~e a. care ţine de exorcism, referitor la exorcism. // m. persoană care practică exorcismul. [Din fr. *exorciste,* lat. *exorcistus, exorcista*].

exorcizá, exorcizez vb. (tr.) a pronunţa cuvinte magice sau a oficia o slujbă pentru a goni diavolul; a scăpa de diavol: *bulderul, foarte rugat de cei de faţă, se îndura să-l exorcizeze cu bula.* CĂL. [Din fr. *exorciser,* lat. *exorcisare*].

exorcizáre, exorcizări f. acţiunea de a exorciza şi rezultatul ei: *un vechi text al unui popă din Măhaci e o formulă de exorcizare.* CĂL. [V. *exorciza*].

exórdiu, exordii n. **1.** prima parte a unui discurs: *spontaneitatea exordiilor, trecerea firească de la planul material la cel alegoric ... destăinuie un orator excelent şi un stilist desăvîrşit.* CĂL.; **2.** (p. ext.) introducere, prefaţă (la o carte, la un studiu etc.). [Din lat. *exordium*].

exortá, exortez vb. (rar; tr.) **1.** a încuraja, a înflăcăra (printr-un discurs); **2.** a îndemna, a convinge prin cuvinte; (şi: **exhorta**). [Din fr. *exhorter,* lat. *exhortari*].

exortáre, exortări f. (livr.) acţiunea de a exorta şi rezultatul ei; înflăcărare; (şi: **exhortare**). [V. *exorta*].

exortatív, ~i, exortativă, ~e a. (livr.) care îndeamnă, înflăcărează (prin cuvinte); (şi: **exhortativ**). [Din fr. *exhortatif*].

exortáţie, exortaţii f. (rar) încurajare, convingere, determinare a cuiva să facă ceva: *adresă scrisori călduroase de exortaţie către mai mulţi catolici.* EM.; (şi: **exhortaţie, exhortaţiune, exortaţiune**). [Din fr. *exhortation,* lat. *exhortatio, -onis*].

exortaţiúne f. v. exortaţie.

exoschelét, exoschelete n. (zool.) schelet chitinos extern al artropodelor. [Din fr. *exosquelette*].

exosféră, exosfere f. strat atmosferic la altitudinea de peste 1000 km. [Din fr. *exosphère*].

exosmóză, exosmoze f. trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă din spaţiul mărginit de ea în exterior. [Din fr. *exosmose*].

exostóză, exostoze f. (med.) tumoare osoasă benignă, dezvoltată la suprafaţa osului. [Din fr. *exostose*].

exotéric, ~ci, exoterică, ~ce a. care se predă în public; accesibil sau destinat tuturor. [Din lat. *exotericus,* fr. *exotérique*].

exotérm, ~i, exotermă, ~e a. exotermic. [Din fr. *exotherme,* germ. *exotherm*].

exotérmic, ~ci, exotermică, ~ce a. care se produce cu degajare de căldură; exoterm: *reacţie exotermică.* [Din fr. *exothermique*].

exótic, ~ci, exotică, ~ce a. **1.** care provine dintr-o regiune îndepărtată (din afara Europei): *era o cutie sau mai bine-zis o lădiţă din acelea în care se ambalează fructele exotice.* GHEŢIE; *păsări exotice;* **2.** care se află în regiuni îndepărtate: *e un nostalgic în căutare de spaţii exotice, pustii, evocator de aceea al Saharei.* CĂL.; *obiceiuri exotice;* **3.** care prezintă caracteristici diferite de cele obişnuite; neobişnuit: *pare mai mult un produs exotic al naturii.* CĂL.; *fenomen exotic.* [Din fr. *exotique,* lat. *exoticus,* germ. *exotisch*].

exotísm, exotisme n. **1.** însuşirea de a fi exotic; **2.** ceea ce este exotic: *alături de exotismul oriental stă borealismul.* CĂL.; **3.** gust pentru ceea ce este exotic; **4.** tendinţă literară de a abuza de peisaje şi de alte elemente exotice: *publicase o carte ..., care stîrnise prin exotism un interes aparte.* GHEŢIE; *un roman plin de exotism.* [Din fr. *exotisme,* germ. *Exotismus*].

exotizá, exotizez vb. (tr.) a da caracter exotic. [*Exotic* + *-iza*].

exotizáre, exotizări f. acţiunea de a exotiza şi rezultatul ei. [V. *exotiza*].

expandá, expandez vb. **1.** (tehn.; tr.) a deforma prin întindere; **2.** (tr. şi refl.) a (se) mări; a (se) dilata, a (se) întinde; **3.** (fig.; tr.) a revărsa. [Din lat. *expandere*].

expandábil, ~i, expandabilă, ~e a. care se poate expanda. [*Expanda* + *-bil*].

expandáre, expandări f. acţiunea de a expanda şi rezultatul ei. [V. *expanda*].

expandát[1], ~ţi, expandată, ~e a. **1.** (tehn.) deformat prin întindere; **2.** mărit, dilatat, întins; **3.** (fig.) revărsat. [V. *expanda*].

expandát[2], ~ţi, expandată, ~e a. cu structură spongioasă: *polistiren expandat.* [Din engl. *expanded*].

expansíbil, ~i, expansibilă, ~e a. care tinde să ocupe un spaţiu sau o suprafaţă din ce în ce mai mare: *gaze expansibile.* [Din fr. *expansible*].

expansibilitáte f. însuşirea de a fi expansibil. [Din fr. *expansibilité*].

expansionísm n. politică de expansiune teritorială şi economică asupra altor ţări. [Din fr. *expansionnisme*].

expansioníst, ~şti, expansionistă, ~e a. care ţine de expansionism, referitor la expansionism: *politica expansionistă a Rusiei.* // m., f. partizan al expansionismului. [Din fr. *expansionniste*].

expansiúne, expansiuni f. **1.** acţiunea de a se extinde, de a se dezvolta; extindere; creştere în volum sau în suprafaţă; propagare: *tendinţa merge de astă dată spre o maximă expansiune metodologică.* BL.; *expansiunea tehnicii de calcul; expansiunea unei doctrine;* **2.** (fiz.) dilatare a unui fluid: *expansiunea gazelor;* **3.** (biol.) dezvoltare a unui organ: *expansiune membranoasă;* **4.** extindere teritorială sau a sferei de influenţă politică ori economică a unui stat: *începe, în stil mare, expansiunea economică austriacă în Răsărit.* BL.; (p. ext.) *Spania a pierdut coloniile dar şi-a întărit expansiunea culturală.* CĂL.; **5.** (geogr.) **expansiune demografică**, creştere a populaţiei; **6.** (astrol.) **expansiunea universului**, teorie formulată de W. de Sitter în 1919 asupra tendinţei galaxiilor de a se depărta unele de altele; **7.** (fig.) comunicare a opiniilor sau a sentimentelor proprii; expansivitate, comunicabilitate: *în rarele clipe de expansiune, aceste fiinţe exprimă groaza lor de aglomerările umane.* CĂL.; *nevoia de expansiune.* [Din fr. *expansion,* lat. *expansio, -onis,* germ. *Expansion*].

expansív, ~i, expansivă, ~e a. **1.** (fiz.) care are tendinţa de a-şi mări volumul; **2.** (fig.) comunicativ, volubil; exuberant: *a fost un analist de sentimente, un om puţin expansiv.* IBR.; **3.** (fig.) care este specific omului jovial, exuberant; care exprimă exuberanţă, vioiciune, jovialitate: *veselie expansivă.* [Din fr. *expansif,* germ. *expansiv*].

expansivitáte f. însuşirea de a fi expansiv; manifestare a acestei însuşiri. [Din fr. *expansivité*].

expatriá, expatriez vb. (tr.) **1.** a obliga (pe cineva) să-şi părăsească ţara: *e o elveţiană expatriată dintr-o ţară de hotele internaţionale.* CĂL.; **2.** (refl.) a-şi părăsi ţara (pentru a se stabili într-o alta); a emigra: *s-au mirat cei ce mă cunoşteau că nu m-am expatriat.* M.CAR. [Din fr. *expatrier*].

expatriát, ~ţi, expatriată, ~e a. (şi subst.) care se expatriază; exilat; refugiat: *prea mult pînă atunci pentru un expatriat aşa de sentimental.* CAR. [V. *expatria*].

expatriére, expatrieri f. acţiunea de a (se) expatria şi rezultatul ei. [V. *expatria*].

expectánt, ~ţi, expectantă, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care aşteaptă (un fapt, un moment prielnic etc.); **2.** (persoană) care preferă aşteptarea în locul acţiunii. [Din fr. *expectant*].

expectánţă, expectanţe f. **1.** aşteptare, expectativă; **2.** (med.) aşteptare în observarea unei boli. [De la *expectant*].

expectativ, ~i, expectativă, ~e a. care ține de așteptare, referitor la așteptare; de așteptare: *critica devine expectativă și curat negativă.* IBR. [Din fr. *expectatif,* lat. *exspectativus*].

expectatívă, expectative f. **1.** așteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni sau probabilități: *multe sate românești ... se vor găsi într-o atitudine de expectativă.* BL.; *o lungă expectativă;* **2.** neintervenție într-o chestiune, așteptînd un moment favorabil; **a fi** (sau **a sta, a rămîne**) **în expectativă,** a fi (sau a sta, a rămîne) în așteptare, pentru a interveni la momentul oportun. [Din fr. *expectative*].

expectáție, expectații f. (rar) **1.** așteptare; expectativă; **2.** posibilitate de apariție. [Din fr. *expectation,* lat. *expectatio, -onis*].

expectorá, expectorez vb. (intr. și tr.) a elimina prin tuse mucozitățile formate pe căile respiratorii. [Din fr. *expectorer,* lat. *expectorare*].

expectoránt, ~ți, expectorantă, ~e a. și n. (medicament) care ajută la expectorație. [Din fr. *expectorant*].

expectoráre, expectorári f. acțiunea de a expectora și rezultatul ei. [V. *expectora*].

expectorátie, expectorații f. **1.** acțiunea de a expectora; expectorare; **2.** (concr.) ceea ce se expectorează. [Din fr. *expectoration*].

expediá, expediez vb. (tr.) **1.** a trimite (prin poștă) la o anumită adresă: *nu cunoșteam scrisul persoanei care-mi expediase recomandata.* GHEȚIE; *a expedia un colet;* **a expedia pe lumea cealaltă,** a ucide; **2.** (fam.) a executa repede (și superficial): *Pantazi expediază narațiunea în stil cronologic.* CĂL.; *a expedia o afacere;* **3.** (fam.) a îndepărta pe cineva, a se debarasa de cineva: *cei mai bătrîni ... nu stimează pe tineri decît cînd aceștia vorbesc despre ei și-i expediază cu o îngăduință plină de umoare.* CĂL.; *a expedia un nepoftit.* [Din fr. *expédier*].

expediént, expediente n. **1.** mijloc (improvizat și ingenios) cu care se face față unei situații: *fertil în expediente;* **2.** (p. ext.) mijloc improvizat, adesea ilicit: *are felurite expediente de a trăi bine și luxos.* VLAH.; **a trăi din expediente,** a recurge, pentru asigurarea supraviețuirii, la orice mijloace, inclusiv la cele ilicite. [Din fr. *expédient,* lat. *expediens, -ntis*].

expediére, expedieri f. acțiunea de a expedia și rezultatul ei: *îl determinase pe Dimitrie să prefere transportul obiectelor personale de către un om de încredere expedierii lor prin poștă.* GHEȚIE; *expedierea coletului.* [V. *expedia*].

expeditív, ~i, expeditivă, ~e a. **1.** care rezolvă repede treburile; iute: *era atît de expeditiv în alte daraveri.* VLAH.; **2.** care permite să se facă, să se rezolve repede: *mod expeditiv și prudent de a întîmpina critica.* MAIOR.; *procedee expeditive;* **3.** sumar, superficial: *cavalerul, mirat de această justiție expeditivă, se roagă lui Vodă să-l ierte.* EM.; *judecată expeditivă.* [Din fr. *expéditif,* germ. *expeditiv*].

expeditivitáte f. (rar) calitatea de a fi expeditiv; rapiditate în rezolvarea problemelor: *garanția de espeditivitate.* EM.; (și: (înv.) **espeditivitate**). [*Expeditiv* + *-itate*].

expeditór, ~i, expeditoáre m., f. (și adj.) persoană care expediază (o scrisoare, un pachet etc.): *poșta, cînd adresantul lipsește, păstrează banii numai cîteva zile, după care îi înapoiază biroului expeditor.* CAR.; *cunoscînd expeditorul, m-am mulțumit să le întind plicurile.* GHEȚIE; *expeditorul unui colet.* [Din fr. *expediteur,* germ. *Expeditor*].

expedíție, expedíții f. **1.** acțiunea de a expedia; trimitere de scrisori, de pachete, de mărfuri: *un băietan înalt și pistruiat pregătea benzile pentru expediție.* VLAH.; **2.** campanie militară pentru cucerirea unui teritoriu (îndepărtat): *sultanul pregătește o altă expediție împotriva înfricoșătorului său vrăjmaș.* BĂLC.; *expediția în Egipt;* **3.** călătorie în grup, în locuri îndepărtate, cu scopuri științifice sau comerciale: *șeful expediției socotea că pămîntul e rotund.* TUD.; *expediție la Polul Nord;* **4.** (fam.; iron.) excursie: *ne pregăteam pentru această espediție.* NEGR.; (și: (înv.) **expeditiune, espeditie**). [Din fr. *expédition,* lat. *expeditio, -onis,* germ. *Expedition*].

expediționár, ~i, expediționară, ~e a. care face o expediție, care se află în expediție; (subst.) *expeditionar în administrația ziarului.* CĂL.; **corp expeditionar,** ansamblul membrilor unei expediții militare. [Din fr. *expéditionnaire*].

expedițiúne f. v. expediție.

expeduí, expeduiesc vb. (înv.; tr.) a expedia: *cancelaria ... lua scrisorile și pachetele noastre de le expeduia.* GHICA. [Din fr. *expédier* + *-ui*].

experiá, experiez vb. (latinism; tr.) a experimenta, a încerca, a pune la încercare: *tot ce poate esperia sufletul mai zguduitor.* EM.; *nu sînt doi oameni care să experieze la fel participarea la viața dumnezeiască.* STĂNIL.; *această trezire o experiem în fiecare dimineață.* BL.; (și: (înv.) **esperia**). [Din lat. *experiri*].

experiénță, experiențe f. **1.** provocare intenționată a unor fenomene în vederea studierii lor: *a face experiențe;* **2.** verificare a cunoștințelor pe cale practică; a experimenta: *nu s-a gîndit ... să procedeze la o verificare prin experiență a rezultatelor obținute pe cale teoretică.* BL.; **3.** totalitate a cunoștințelor și a deprinderilor însușite prin practică și prin observație: *toată această experiență a vieții o vom găsi depusă în opera sa.* IBR.; *a avea experiență; lipsă de experiență;* **4.** cunoaștere, pricepere, deprindere: *are experiență în cercetare;* **5.** activitate de a încerca; probă: *Europa ... nu a consumat integral experiența modernității.* D.; **6.** situație neobișnuită, împrejurare neașteptată: *nu vreau să mai trăiesc o astfel de experiență;* (și: (înv.) **esperiență, esperiință**). [Din lat. *experientia,* fr. *expérience*].

experiențiál, ~i, experiențială, ~e a. (rar) experimental: *împotriva înfățișării sale experiențiale, ea poate fi de la început chiar demascată ca o credință fantezistă.* BL. [*Experiență* + *-al*].

experimént, experimente n. **1.** provocare intenționată a unui fenomen în scopul studierii lui; experiență științifică: *experimentul dovedește mai întîi că teoria aristotelică e insuficientă.* BL.; *experiment de laborator;* **2.** (lit.) folosire experimentală a unor tehnici literare noi. [Din lat. *experimentum,* germ. *Experiment*].

experimentá, experimentez vb. **1.** (tr.) a verifica prin experiențe: *copiii încep să disocieze noțiunile și să experimenteze cuvintele.* CĂL.; *a experimenta un medicament;* **2.** (intr.) a face experiențe: *mai sistematic și chiar după criterii cantitative experimentează Arhimede.* BL. [Din fr. *expérimenter,* lat. *experimentare*].

experimentál, ~i, experimentală, ~e a. **1.** bazat pe experiență, rezultat din experiență: *schița o clasificare a disciplinilor speculative și experimentale.* CĂL.; *cunoștințe experimentale;* **2.** cu caracter de experiență (științifică), de încercare, de probă: *n-a scris cronică literară decît întîmplător și în scopuri experimentale.* CĂL.; *șarjă experimentală. //* adv. prin experiență științifică: *teorie verificată experimental.* [Din fr. *expérimental,* lat. *experimentalis,* germ. *experimental*].

experimentalísm n. folosire a experimentului, a documentului ca principal mijloc de cunoaștere și de creație: *o consecință a experimentalismului egotist în artă este ... disprețul de literatură.* CĂL. [Din engl. *experimentalism*].

experimentalíst, ~ști, experimentalistă, ~e a. care ține de experimentalism, referitor la experimentalism sau la experiență: *mentalitatea experimentalistă a lui Cezar Petrescu se verifică.* CĂL. *//* m. adept al experimentalismului: *ca om de știință va fi pozitivist, experimentalist, transformist.* CĂL. [Din engl. *experimentalist*].

experimentáre, experimentări f. acțiunea de a experimenta și rezultatul ei; folosire sistematică a experienței științifice: *niște terene de experimentare.* EM.; *Arhimede deschide, ce-i drept, calea experimentării.* BL. [V. *experimenta*].

experimentát, ~ți, experimentată, ~e a. **1.** care are experiență într-un domeniu; priceput: *un critic experimentat nu se cade să se lase întimidat de rezistența contemporanilor imediați.* BL.; **2.** care a trecut prin multe încercări; care are experiență de viață; încercat; **3.** care a fost supus experienței, care a fost verificat: *imensa majoritate a condițiilor universale ale fenomenului experimentat se mențin constante.* BL. [V. *experimenta*].

experimentatór, ~i, experimentatoáre m., f. persoană care face experiențe (științifice): *avea aptitudini de excepțional experimentator.* BL. [Din fr. *expérimentateur,* germ. *Experimentator*].

experimentáție, experimentații f. (rar) acțiunea de a experimenta și rezultatul ei: *epoca esperimentațiunii cu vorbe și forme străine au trecut.* EM.; (și: (înv.) **experimentațiune, esperimentațiune**). [Din fr. *expérimentation*].

experimentațiúne f. v. experimentație.

expért, ~ți, expertă, ~e a. care are cunoștințe temeinice într-un domeniu; cu experiență, versat. *//* m., f. **1.** specialist renumit într-un anumit domeniu: *ochiul experților a avut timp de decenii răgazul de a deveni organ de precizie.* BL.; *se micșorează dimensiunile fizice ale peștelui, ne previn experții oceanici.* VIERU; **2.** persoană desemnată pentru a cerceta și a lămuri o situație de competența sa. [Din fr. *expert,* lat. *expertus*].

expertizá, expertizez vb. (tr.) a supune expertizei; a estima, a evalua: *a expertiza o operă de artă.* [Din germ. *expertisieren*].

expertizáre, expertizări f. acțiunea de a expertiza și rezultatul ei. [V. *expertiza*].

expertíză, expertize f. **1.** constatare și estimare făcută de un expert (la fața locului): *se va hotărî prin expertiză prețul deosebit al pămîntului.* BĂLC.; *expertiză judiciară, contabilă, medicală etc.;* (p. ext.) *spirite foarte avizate atribuie ..., în texte de prudent cîntărită expertiză, anumite dimensiuni unei idei.* BL.; **2.** raport întocmit de expert asupra cercetărilor făcute; evaluare: *a solicita o expertiză.* [Din fr. *expertise,* germ. *Expertise*].

expiá, expiez vb. (livr.; tr.) a ispăși o greșeală, o vină (prin suferință): *ea expiază printr-un lung martir călcarea legii.* BĂLC. [Din fr. *expier,* lat. *expiare*].

expiábil, ~i, expiabilă, ~e a. (livr.) care poate fi ispășit. [Din fr. *expiable*].

expiátor, ~i, expiatoáre a. menit să șteargă, să răscumpere o greșeală: *un singur gînd espiator ...: să cîștig bani mulți.* DELAVR.; (și: (înv.) **espiator**). [Din fr. *expiateur,* lat. *expiatorius*].

expiáție, expiații f. faptul de a expia; ispășire: *îndemnă pe domnitor să rabde cu tărie acea cruntă expiațiune a vanităților sale.* OD.; (și: (înv.) **expiațiune**). [Din fr. *expiation,* lat. *expiatio, -onis*].

expiațiúne f. v. expiație.

expiére, expieri f. acțiunea de a expia și rezultatul ei; expiație; ispășire: *singura lor espiare nu poate fi decît nimicirea.* EM.; (și: (înv.) **espiare**). [V. *expia*].

expiră, expír vb. **1.** (tr.) a elimina din plămîni aerul; **2.** (intr.) a înceta să mai fie valabil: *învoiala noastră a expirat acum trei minute.* TUD.; *contractul expiră mîine;* **3.** (intr.) a se termina, a se sfîrși: *răgazul de o lună a expirat;* **4.** (fig.; intr.) a muri, a pieri. [Din fr. *expirer,* lat. *exspirare*].

expiráre, expirări f. **1.** faptul de a expira; eliminare a aerului din plămîni; expirație; **2.** încetare a valabilității: *expirare a contractului;* **3.** scadență, sfîrșit: *expirarea anului.* [V. *expira*].

expirát, ~ți, expirată, ~a a. **1.** scos din plămîni: *aer expirat;* **2.** care nu mai este în vigoare, care și-a încheiat valabilitatea: *contract expirat;* **3.** terminat, trecut: *pentru anul espirat s-au evaluat la 8 milioane venitul vămilor.* EM.; (și: (înv.) **espirat**). [V. *expira*].

expirátor, ~i, expiratoáre a. care servește la expirație: *mușchi expiratori.* [Din fr. *expirateur*].

expiráție, expirații f. act fiziologic prin care se elimină aerul din plămîni; expirare. [Din fr. *expiration,* lat. *expiratio, -onis*].

expletív, ~i, expletivă, ~e a. care poate lipsi fără a afecta înțelesul propoziției: *cuvînt expletiv.* [Din lat. *expletivus,* fr. *explétif*].

explicá, explíc vb. **1.** (tr.) a face să fie mai ușor de înțeles; a clarifica, a lămuri (ceea ce este sau

pare obscur): *organizaţia dinlăuntru a societăţii singură ne poate explica evoluţiile istorice.* BĂLC.; *a explica înţelesurile unui cuvînt;* **2.** (tr.) a expune, a preda o lecţie, o temă etc.: *a explica structura atomului;* (absol.) *sînt datori a explica din acea materie a cărei definiţie consistă în impenetrabilitatea în trei dimensiuni.* EM.; **3.** (tr. şi refl.) a servi drept explicaţie a unui fenomen; a oferi motivul unei situaţii: *am explicat mereu evoluţia literară şi epocile literaturii prin condiţiile istorice şi sociale ale ţării.* IBR.; *vom vedea cum se explică şi acesta.* IBR.; **4.** (refl.) a se justifica, a-şi motiva acţiunile: *daţi-mi voie să mă explic!* CAR.; **5.** (tr.) a înţelege, a pricepe: *nu-mi explic situaţia;* **6.** (tr. şi refl. recipr.) a (se) lămuri reciproc asupra unei chestiuni: *ne-am explicat;* (şi: (înv.) **esplica**). [Din lat. ***explicare,*** fr. ***expliquer***].

explicábil, ~i, explicabilă, ~e a. care se poate explica: *este explicabilă relativa impasibilitate şi placiditate a clasicului, consecinţă a temperaturii sale normale.* CĂL.; *comportarea lui este explicabilă.* [Din fr. ***explicable***].

explicáre, explicări f. acţiunea de a (se) explica şi rezultatul ei; explicaţie: *două explicări sînt cu putinţă.* EM.; (şi: (înv.) **esplicare**). [V. ***explica***].

explicatív, ~i, explicativă, ~e a. care explică: *în procesele explicative, experienţa se constituie ... şi ea ca instanţă.* BL.; *dicţionar explicativ.* [Din fr. ***explicatif***].

explicatór, ~i, explicatoáre a. (înv.; şi subst.) explicativ: *termenii explicatori, înainte de a fi relevaţi ca atare, sînt un ce ascuns.* BL.; *notă explicatoare.* [Din fr. ***explicateur,*** lat. ***explicator***].

explicáţie, explicaţii f. 1. acţiunea de a explica; explicare: *introduce în literatură explicaţia şi toate metodele exacte de investigare.* CĂL.; **2.** lămurire, clarificare destinată a face să se înţeleagă ceva: *nimeni dintre cei prezenţi la staţie nu e în stare să furnizeze o explicaţie.* GHEŢIE; **3.** justificare, motivare: *sînt mulţumit cu aceste explicaţii;* **4.** cauză, motiv: *înclinaţia spre operetă şi spre spectacolul frivol are şi o explicaţie ereditară.* CĂL.; *nu cunosc explicaţia acestei purtări;* **5.** predare a unei lecţii; expunere a unei teme: *mai cu samă explicaţiile la istorie erau minunate.* SAD.; (şi: (înv.) **explicaţiune**). [Din fr. ***explication,*** lat. ***explicatio, -onis***].

explicaţiúne f. v. explicaţie.

explicít[1], ~ţi, explicită, ~e a. care este exprimat limpede, desluşit, lămurit: *spre a o caracteriza în mod mai explicit.* OD.; *promisiune explicită.* // adv. în termeni clari: *ei sînt încă departe de a formula explicit aceste principii.* BL.; *a vorbit cît se poate de explicit.* [Din fr. ***explicite,*** lat. ***explicitus***].

explicít[2] n. notă în manuscrisele antice şi medievale, care preciza numele autorului şi titlul lucrării. [Din lat. ***explicitus est liber*** „cartea s-a terminat"].

explicitá, explicitez vb. (tr.) **1.** a face să devină clar; a clarifica: *poate ar trebui să-mi explicitez atitudinea.* CF.; *a-şi explicita opinia;* **2.** (jur.) a enunţa în mod formal: *clauzele contractului sînt explicitate.* [Din fr. ***expliciter***]

explicitáre, explicitări f. acţiunea de a explicita şi rezultatul ei: *explicitarea acestui principiu s-a făcut numai cu preţul unor excepţionale eforturi.* BL. [V. ***explicita***].

explicitáte f. (rar) caracterul de a fi explicit; claritate: *nu depăşeşte în fond prin nimic explicitatea prin concepte a unui fenomen.* BL. [Din fr. ***explicité***].

exploatá, exploatez vb. (tr.) **1.** a folosi un bun, o proprietate cu scopul realizării unui cîştig: *Iosif Rodean exploatează o baie de aur.* CĂL.; *a exploata o mină;* (p. ext.) *vrea să exploateze în chip optim virtuţile inerente tuturor metodelor.* BL.; **2.** a acapara o parte din rezultatele muncii altuia: *ţărănimea începe să fie exploatată puternic.* IBR.; *patronul nu trebuie să-i exploateze pe lucrători;* **3.** (fig.) a profita de ceva, a trage foloase (în mod abuziv) din ceva: *a exploata slăbiciunile cuiva; a exploata o situaţie favorabilă.* [Din fr. ***exploiter***].

exploatábil, ~i, exploatabilă, ~e a. care poate fi exploatat, folosit cu profit: *îi face să nu fie lacomi de cîştig, să nu privească statul ca pe-o materie exploatabilă în interesul lor privat.* EM.; (şi: (înv.) **esploatabil**). [Din fr. ***exploitable***].

exploatabilitáte f. (rar) însuşirea de a fi exploatabil. [Din fr. ***exploitabilité***].

exploatánt, ~ţi, exploatantă, ~e a. (rar) care exploatează, care se foloseşte (de ceva sau de cineva): *cantitatea de puteri esploatabile şi cantitatea de puteri esploatante ne sînt date în cele două espresiuni.* EM.; (şi: (înv.) **esploatant**). [Din fr. ***éxploitant***].

exploatáre, exploatári f. **1.** acţiunea de a exploata; punere în valoare a unui bun sau a unei proprietăţi: *începe a se ocupa de exploatarea moşiei de zestre.* CĂL.; *exploatarea subsolului;* **2.** însuşire fără echivalent a unei părţi din munca altuia: *această exploatare se reglementează apoi în repetate rînduiri chiar prin legi.* BL.; **3.** întreprindere economică care pune în valoare terenuri, păduri, mine etc.: *acolo a fost odinioară o iezătură a celor dintăi exploatări.* SAD.; *exploatare forestieră;* **4.** folosire în mod abuziv, profitare de ceva: *exploatare a credulităţii oamenilor.* [V. ***exploata***].

exploatát, ~ţi, exploatată, ~e a. care este pus în valoare; valorificat. // a. şi m., f. (persoană) care suportă exploatarea altuia. [V. ***exploata***].

exploatatór, ~i, exploatatoáre m., f. şi a. (persoană) care exploatează (o situaţie, o persoană): *dă în arendă moşia lui Livaridi, exploatatorului fără milă.* IBR. [***Exploata*** + ***-tor***; cf. fr. ***exploiteur***].

exploatáţie, exploataţii f. unitate economică care pune în valoare terenuri, păduri, zăcăminte etc.; exploatare; (şi: **exploataţiune**). [Din fr. ***exploitation***].

exploataţiúne f. v. exploataţie.

explodá, explodez vb. (intr.) **1.** a face explozie: *a exploda o bombă;* **2.** a sări în aer, a se pulveriza: *a exploda o butelie;* **3.** a izbucni (într-o erupţie): *gazele au explodat prin crăpăturile pămîntului;* **4.** (fig.) a izbucni, a nu se mai putea stăpîni: *auzind insulta a explodat.* [Din lat. ***explodere***].

explodáre, explodări f. acţiunea de a exploda şi rezultatul ei. [V. ***exploda***].

explodór, explodoare n. explozor. [Din engl. ***exploder***].

explorá, explorez vb. (tr.) **1.** a cerceta un ţinut necunoscut sau greu accesibil: *mama exploră de jur împrejur peştera.* SAD.; *a explora împrejurimile;* **2.** a cerceta cu scopul de a descoperi, de a cunoaşte: *călătorise în Spania şi îi explora arhivele.* CĂL.; *a explora o bibliotecă;* **3.** a face cercetări într-un domeniu al gîndirii; a studia; a aprofunda: *a explora o ştiinţă;* **4.** (med.) a examina în amănunţime (un organ, o regiune a corpului). [Din fr. ***explorer,*** lat. ***explorare***].

explorábil, ~i, explorabilă, ~e a. care poate fi explorat. [Din fr. ***explorable***].

exploráre, explorări f. **1.** acţiunea de a explora şi rezultatul ei; explorare: *explorări prodigioase în continentul african.* BL.; *a merge în explorare;* **2.** examinare sistematică (a unui loc): *să facă explorări arheologice la temelia ruinelor din Pietroasa.* CĂL.; *explorarea unei peşteri;* **3.** aprofundare: *explorarea subconştientului;* **4.** (med.) examen al structurii şi funcţionării organelor interne. [V. ***explora***].

explorát, ~ţi, explorată, ~e a. cercetat cu scopul de a cunoaşte. [V. ***explora***].

exploratív, ~i, explorativă, ~e a. (rar) care explorează cu atenţie. [Din fr. ***exploratif;*** cf. engl. ***explorative***].

exploratór, ~i, exploratoáre m., f. persoană care explorează: *procedează cu zel de explorator la descrierea şi analiza unor arhetipuri.* BL.; (fig.) *nasul devine exploratorul infinitului.* CĂL. // n. (med.) aparat pentru explorarea unui organ. [Din fr. ***explorateur,*** lat. ***explorator, -oris***].

exploratóriu, ~ii, exploratorie, ~ii a. (rar) de probă, preliminar: *veniseră la o audiere exploratorie, ... spre a se edifica asupra oportunităţii frecventării cursului.* GHEŢIE. [Din lat. ***exploratorius,*** fr. ***exploratoire***].

explorăţie, exploraţii f. explorare; (şi: **exploraţiune**). [Din fr. ***exploration***].

exploraţiúne f. v. exploraţie.

explozíbil, ~i, explozibilă, ~e a. care poate exploda: *chiar pulberea explozibilă se pare că era cunoscută bizantinilor.* BL.; *gaz explozibil;* (fig.) *stilul său e plin de imagini, adică de expresii explozibile.* IBR. // n. şi m. substanţă care face explozie. [Din fr. ***explosible***].

explózie, explozii f. **1.** reacţie (chimică) bruscă, însoţită de zgomot puternic şi de degajarea unei mari cantităţi de energie (suflu, căldură etc.): *avu neplăcerea de a asista la o explozie grozavă arsenicală.* CĂL.; *explozie nucleară;* **2.** (impropriu) ardere a amestecului de combustibil şi aer în cilindrul unui motor cu ardere internă; **3.** (fig.) manifestare bruscă şi puternică a unei acţiuni, a unui fenomen, a unui sentiment: *poezia lirică e explozia sentimentului.* IBR.; *explozie de mînie;* **4.** (fon.) ieşire bruscă a aerului din aparatul fonator, după ce a fost oprit de limbă, de dinţi sau de buze; (şi: (înv.) **exploziune**). [Din fr. ***explosion,*** lat. ***explosio, -onis***].

explozimétru, explozimetre n. aparat electric pentru semnalizarea pericolului de explozie în medii cu gaze sau vapori inflamabili. [Din engl. ***explosimeter***].

exploziúne f. v. explozie.

explozív, ~i, explozivă, ~e a. **1.** care ţine de explozie; referitor la explozie; **undă explozivă,** undă produsă de o explozie; **2.** care poate exploda; care produce explozie: *amestec exploziv;* **3.** care acţionează prin explozia unor substanţe cu care este încărcat: *mină explozivă;* **4.** (fig.) care se manifestă brusc şi puternic: *replica explozivă a adversarului;* (adv.) *perşii se afirmă exploziv, întemeind numai în curs de cîteva generaţii un imperiu.* BL.; **situaţie explozivă,** situaţie tensionată, critică; **5.** (lingv.; şi subst. f.) care se rosteşte prin deschiderea bruscă a canalului fonator: *consoană explozivă; consoana „p" este o explozivă.* // n. şi m. substanţă care, sub acţiunea căldurii sau a unui şoc mecanic, se descompune brusc şi violent, dezvoltînd căldură, lumină şi o presiune foarte mare prin degajare de gaze. [Din fr. ***explosif,*** germ. ***explosiv, Explosiv***].

explozivitáte f. însuşirea de a fi exploziv. [***Exploziv*** + ***-itate;*** cf. germ. ***Explosivität***].

explozór, explozoare n. aparat pentru aprinderea capselor electrice detonante; explodor. [Din fr. ***exploseur***].

exponát, exponate n. obiect expus într-o expoziţie: *întîmpină unele dificultăţi de a străbate sala ticsită cu exponatele adăpostite în vitrine.* GHEŢIE. [Din germ. ***Exponat,*** rus. ***eksponat***].

exponént, ~ţi, exponentă, ~e m., f. persoană (sau grup) care reprezintă şi apără o idee, o opinie, un principiu, un grup social, un stat: *eleaţii sînt tocmai exponenţii acestui paroxism al gîndirii logice.* BL.; (p. ext.) *filozofii au examinat omul ca exponent al speciei.* GHEŢIE. // m. (mat.) cifră sau literă scrisă sus, în dreapta unui număr, indicînd la ce putere este ridicat. [Din germ. ***Exponent,*** lat. ***exponens, -ntis***].

exponénţă, exponenţe f. (rar) persoană reprezentativă; tip reprezentativ: *Nalţ şi Persida sînt nu atît doi indivizi îndrăgostiţi, cît două exponenţe.* CĂL. [De la ***exponent***].

exponenţiál, ~i, exponenţială, ~e a. **1.** (mat.) a cărui variabilă, necunoscută, figurează ca exponent: *funcţie exponenţială;* **2.** care creşte (sau descreşte) continuu şi repede: *creştere demografică exponenţială.* [Din fr. ***exponentiel,*** germ. ***exponentiell***].

exponométru, exponometre n. instrument pentru stabilirea duratei de expunere a materialelor fotografice. [Din germ. ***Exponometer***].

expórt, exporturi n. **1.** trimitere de mărfuri dintr-o ţară în alte ţări în scop de vînzare sau de schimb cu alte mărfuri: *importul creşte şi, cu cît creşte el, cu atîta creşte exportul de cereale.* IBR.; *export de materii prime;* **primă de export,** v. **primă; export de capital,** plasare a capitalului în străinătate; **2.** totalitate a mărfurilor exportate: *valoarea exportului nu a ajuns la nivelul scontat.* [Din germ. ***Export***].

exportá, expórt vb. (tr.) a vinde în alte ţări ceea ce a fost produs în ţară. [Din fr. ***exporter,*** lat. ***exportare***].

exportábil, ~i, exportabilă, ~e a. care se poate exporta: *mărfuri exportabile.* [Din fr. ***exportable***].

exportáre, exportări f. acţiunea de a exporta şi rezultatul ei. [V. ***exporta***].

exportát, ~ţi, exportată, ~e a. trimis peste graniţă pentru a fi vîndut sau schimbat. [V. ***exporta***].

exportatór, ~i, exportatoáre a. care exportă: *ţările exportatoare de petrol.* // m. comerciant care se ocupă cu exportul: *exportatorii ne ocolesc de parcă am avea ciumă.* TUD. [Din fr. ***exportateur***].

expozánt, ~ţi, expozantă, ~e a. şi m., f. (persoană, ţară etc.) care expune într-o expoziţie: *comisiunea ... primi pe românii în cercul popoarelor expozante.* OD. [Din fr. ***exposant***].

expozéu, expozeuri n. expunere amănunţită şi sistematică a unor fapte, situaţii etc.: *să faci un expozeu complet al stării în care se găseşte armata.* PETR. [Din fr. ***exposé***].

expozitív, ~i, expozitivă, ~e a. **1.** care explică, în care se expune; de forma unei expuneri: *„Logica" publicată de Samoil Clain e împărţită în două părţi expozitive, cărora le premerge o introducere.* BL.; **metodă expozitivă,** metodă de predare care constă în prezentarea conţinutului lecţiei în forma unei expuneri; **2.** rece, sec: *am asigurat-o, cu tonul cel mai expozitiv, că nu ţin la nimeni atît de mult ca la dînsa.* IBR. [Din fr. ***expositif***].

expozitór, expozitori m. (rar) persoană care expune; expozant; interpret: *excelent expozitor de medii şi fizionomii, Filimon este un analist mediocru.* CĂL. [Din it. ***espositore***].

expoziţie, expoziţii f. **1.** prezentare publică a unor obiecte selecţionate: *pînzele sale nu erau acceptate în expoziţiile impresioniste.* BL.; **2.** locul, clădirea unde sînt expuse aceste obiecte; **3.** parte a unei opere literare, situată la început, în care se schiţează datele fundamentale ale acţiunii; **4.** redare, prezentare, expunere: *are o expoziţiune confuză a ideilor, încît se cade să i le descurcăm.* CĂL.; (şi: (înv.) **expoziţiune**). [Din fr. ***exposition,*** lat. ***expositio, -onis,*** germ. ***Exposition***].

expoziţionál, ~i, expoziţională, ~e a. care ţine de o expoziţie; cu caracter de expoziţie. [Din engl. ***expositional***].

expoziţiune f. v. expoziţie.

ex-premiér, ex-premieri m. fost premier. [***Ex-*** + ***premier***].

exprés[1], ~şi, expresă, ~e a. **1.** care este exprimat clar, lămurit, explicit: *sincer să fiu, nu am avut în vedere în mod expres acest război.* GHEŢIE; *ordin expres;* **2.** destinat direct şi rapid cuiva: *scrisoare expres.* // adv. special pentru ..., anume, într-adins: *a venit expres să te vadă.* [Din fr. ***exprès,*** lat. ***expressus***].

exprés[2] a. **1.** (şi subst.) care asigură o deplasare sau un serviciu rapid: *bufet, restaurant expres;* **2. tren expres** (şi subst. n.), tren de mare viteză, cu opriri numai în staţiile importante: *pornesc cu trenul expres spre Bucureşti.* CAR.; *urcă peste un ceas în expresul de München.* GHEŢIE. [Din fr., engl. ***express***].

exprés[3] a. **cafea expres,** cafea preparată la filtru cu vapori; (subst. n.) *două expresuri, vă rog!* [Din fr. ***express,*** it. (*caffè*) ***espresso***].

exprésie, expresii f. **1.** acţiunea, modul de a (se) exprima; exprimare: *Hrisoverghi nu are melancolie şi elevaţie şi expresia îi e dizgraţioasă.* CĂL.; *eu cred că noi, cei de azi, nimic nou n-am descoperit în materie de expresie poetică.* VIERU; **2.** (lingv.) sintagmă concisă şi fixă care exprimă (figurat) o idee: *ea era armată cu suliţi şi se rînduia în „falange" sau „gloate adînci", de unde a venit şi expresia „a se îngloti oştile".* BĂLC.; **3.** îmbinare de cuvinte; cuvînt; sintagmă: *din manuscrise a luat expresiuni care i s-au părut frumoase.* IBR.; **a da expresie,** v. da; **4.** redare a ideilor sau a sentimentelor prin cuvinte sau prin mimică: *adăugîndu-i idei şi expresiuni felurite.* OD.; **5.** înfăţişare, reflectare exterioară prin figură a stărilor sufleteşti; mod de a fi: *cel întrebat îşi frecă barba cu o expresie nehotărîtă.* GHEŢIE; *o expresie plină de mîndrie;* **fără expresie,** inexpresiv: *privire fără expresie;* **6.** (mat.) ansamblu de mărimi legate între ele prin simboluri de operaţii: *expresie algebrică;* (şi: (înv.) **expresiune**). [Din fr. ***expression,*** lat. ***expressio, -onis,*** germ. ***Expression***].

expresionísm n. curent artistic din secolul al XX-lea, care supralicitează caracterul subiectiv al reprezentărilor, încercînd să confere operelor maximum de intensitate expresivă: *mai aproape de germani, poeţii ardeleni şi bucovineni au devorat expresionismul.* CĂL. [Din fr. ***expresionnisme,*** germ. ***Expressionismus***].

expresioníst, ~şti, expresionistă, ~e a. care ţine de expresionism, referitor la expresionism, care reprezintă expresionismul: *procedeul derivă pe jumătate din simbolism şi pe jumătate din teatrul expresionist german.* CĂL. // m., f. adept al expresionismului: *cubistul şi expresionistul se consumă în sintetică viziune deformantă.* BL. [Din fr. ***expressionniste,*** germ. ***Expressionist***].

expresionístic, ~ci, expresionistică, ~ce a. (rar) expresionist; (adv.) *eroii au, expresionistic, nume generice.* CĂL. [Din it. ***espressionistico,*** germ. ***expressionistisch***].

expresiúne f. v. expresie.

expresív, ~i, expresivă, ~e a. **1.** care exprimă elocvent, plastic, sugestiv ceva: *gesturi expresive;* **2.** care reflectă în mod pregnant stări interioare: *se uită ţintă în ochii lui calzi, mobili, expresivi.* VLAH.; *fizionomie expresivă;* **3.** care evocă imagini vii, reale: *cea mai expresivă poemă a vieţii vînătoreşti.* OD.; *tablou expresiv.* [Din fr. ***expressif,*** germ. ***expressiv***].

expresivitáte f. calitatea, capacitatea de a fi expresiv; exprimare vie, plastică: *expresivitatea cuvintelor vechi; expresivitate poetică.* [Din fr. ***expressivité,*** germ. ***Expressivität***].

expresór, expresoare n. aparat electric pentru preparat cafea. [Denumire comercială].

expresso n. invar. **(cafea expresso)** băutură concentrată obţinută prin trecerea forţată a vaporilor printre granulele de cafea. [Din engl. ***expresso***].

exprimă, exprím vb. **1.** (tr.) a expune, a formula, a manifesta opinii, idei, sentimente etc.: *se gîndi că ar trebui poate să-şi exprime compasiunea.* GHEŢIE; *a-şi exprima cugetarea; ochii săi exprimau recunoştinţă;* **2.** (refl.) a vorbi, a reda în cuvinte: *nu poţi deveni un bun specialist în oricare domeniu, dacă nu ştii elementarul – să te exprimi corect în limba ta.* CR.; *se exprimă greu în public.* [Din fr. ***exprimer,*** lat. ***exprimere***].

exprimábil, ~i, exprimabilă, ~e a. care se poate exprima. [Din fr. ***exprimable***].

exprimáre, exprimări f. **1.** acţiunea de a (se) exprima şi rezultatul ei; expunere a unor idei sau sentimente: *imaginile sînt frumoase, însă exprimarea nu e corectă.* IBR.; **2.** comunicare prin cuvinte: *ceea ce m-a frapat atunci în vorbele lui a fost exprimarea la persoana întîi plural.* GHEŢIE; **3.** manifestare, exteriorizare a unor fenomene, stări, sentimente etc.: *nu era o simplă ameţeală trecătoare, ... ci exprimarea firească a unei feminităţi ignorate pînă atunci.* GHEŢIE. [V. ***exprima***].

expropriá, expropriez vb. (tr.) a deposeda legal pe cineva de o proprietate în interes public (prin acordarea unei despăgubiri). [Din fr. ***exproprier***].

expropriát, ~ţi, expropriată, ~e a. care a fost luat prin expropriere: *terenuri expropriate.* // a. şi m., f. (persoană) care a fost supusă exproprierii: *se căsătoreşte cu fata boierului expropriat.* CĂL. [V. ***expropria***].

expropriatór, ~i, expropriatoáre a. şi m., f. (persoană) care expropriază. [Din fr. ***expropriateur***].

expropriére, exproprieri f. acţiunea de a expropria şi rezultatul ei: *romancierul ridiculizează pe ortodocşii din Ardeal, luînd parte catolicilor ce încearcă a se sustrage de la expropriere.* CĂL. [V. ***expropria***].

expugnábil, ~i, expugnabilă, ~e a. care poate fi luat prin forţă. [Din fr. ***expugnable***].

expúlsie, expulsii f. **1.** eliminare, scoatere afară, aruncare; **2.** (spec.) împingere în afară a unui fluid; **3.** (med.) eliminare a fătului, a placentei din cavitatea uterină. [Din fr. ***expulsion,*** lat. ***expulsio, -onis***].

expulzá, expulzez vb. (tr.) **1.** a obliga să părăsească o ţară, un teritoriu, o organizaţie etc.: *fu denunţat drept trădător, expulzat din învăţămînt.* CĂL.; **2.** a împinge afară, a sili să iasă (din organism): *a expulza materiile fecale.* [Din fr. ***expulser,*** lat. ***expulsare***].

expulzáre, expulzări f. acţiunea de a expulza şi rezultatul ei: *lumea îl ocoleşte, autorităţile încearcă expulzarea lor.* CĂL.; *expulzarea fătului; lege de expulzare.* [V. ***expulza***].

expuncţiúne, expuncţiuni f. **1.** încheiere, terminare; **2.** scoatere a unui cuvînt, a unei litere dintr-un text. [Din lat. ***expunctio, -onis,*** fr. ***exponction***].

expúne, expun vb. **1.** (tr.) a aşeza la vedere; a arăta: *a expune mărfuri;* **2.** (tr.) a prezenta într-o expoziţie: *a expune tablouri;* **3.** (intr.) a participa la o expoziţie (cu lucrări proprii): *el a expus în mai multe oraşe;* **4.** (tr.) a aşeza astfel încît să poată suferi o acţiune, o influenţă etc.; *a expune corpul la soare; a expune un material la foc;* (refl.) *un primitiv s-a expus vîntului şi frigului pe zi de ploaie.* BL.; **5.** (tr.) a face cunoscut, a explica: *autorul expune ipotezele cristianismului asupra pieirei lumei.* EM.; *a expune motivele unei cereri;* **6.** (tr. şi refl.) a pune sau a se afla într-o situaţie neplăcută, incomodă: *fata roşi instantaneu, trezindu-se expusă astfel atenţiei tuturor.* GHEŢIE; **7.** (tr. şi refl.) a pune sau a se afla într-o situaţie periculoasă: *n-aş fi nebun să vă expun la primejdii.* CAR.; *să nu se expună la primejdii prea mari.* TUD.; *a-şi expune viaţa; a expune un copil;* **8.** (tr.) a supune acţiunii luminii un film, o placă fotografică etc. pentru a obţine un clişeu sau o fotografie. [Din lat. ***exponere*** (după *pune*)].

expúnere, expuneri f. **1.** acţiunea de a (se) expune şi rezultatul ei: *studenţii îi declarară că preferă o expunere neîntreruptă de o oră şi jumătate, uneia fragmentate în două reprize.* GHEŢIE; **2.** relatare, prezentare în cuvinte; lămurire: *nu e cazul să intrăm în expunerea detaliată a situaţiilor.* BL.; *expunerea unei doctrine; expunerea unui fapt;* **3.** parte a unei opere literare în care se redau întîmplările personajelor; **4.** supunere unei acţiuni, unei influenţe etc.: *expunerea la un mediu sau civilizaţie nouă este benefică pentru formarea tinerilor.* CR.; **5.** periclitare, punere în pericol. [V. ***expune***].

expurgă, expúrg vb. (tr.) a elimina dintr-o carte pasajele care nu sînt compatibile cu anumite principii (morale): *cenzura a expurgat acest roman;* (p. ext.) *literatura lor suge seva celei populare expurgînd-o de izurile prea tari.* CĂL. [Din fr. ***expurger,*** lat. ***expurgare***].

expurgáre, expurgări f. acţiunea de a expurga şi rezultatul ei; expurgaţie: *pare o poveste pentru copii şi ca atare este privită de mulţi din cauza expurgării textului.* CĂL. [V. ***expurga***].

expurgáţie, expurgaţii f. expurgare. [Din fr. ***expurgation***].

expús, ~şi, expusă, ~e a. **1.** descris, relatat: *subiectul expus;* **2.** aşezat la vedere: *mărfuri expuse;* **3.** prezentat într-o expoziţie: *tablouri expuse;* **4.** supus acţiunii, influenţei cuiva: *latura expusă a culturii asigură pătrunderea elementelor străine;* **5.** supus unui pericol: *petrecerea asta este păgînă, fiindcă constă în a vedea viaţa oamenilor expusă, încredinţată unei abilităţi de a înfrunta fiarele.* CĂL. [V. ***expune***].

exsanguiná, exsanguinez vb. (med.; tr.) a extrage sîngele dintr-un organism pentru a fi înlocuit cu sînge străin. [Din fr. ***exsanguiner***].

exsanguináre, exsanguinări f. (med.) exsanguinaţie. [V. ***exsanguina***].

exsanguináţie, exsanguinaţii f. (med.) extragere a sîngelui dintr-un organism în vederea înlocuirii lui; exsanguinare. [Din fr. ***exsanguination***].

exsanguinotransfúzie f. v. exsangvinotransfuzie.

exsanguitáte f. (rar) paliditate; lipsă de energie: *exanguitatea e tradusă în imagini delicate.* CĂL.; (şi: **exanguitate**). [***Exsanguu*** + ***-itate***].

exsánguu, ~ui, exsanguă, ~ue a. **1.** (despre ţesuturi) care a pierdut mult sînge; lipsit de sînge; **2.** palid, cadaveric: *ochi exangui, cufundaţi în vis, ai omului ce doarme cu pleoapele deschise.* CĂL.; *buze exangue;* **3.** (fig.) lipsit de substanţă, de forţă: *literatură exanguă;* (şi: **exanguu**). [Din fr. ***exsangue,*** lat. ***exsanguis***].

exsangvinotransfúzie, exsangvinotransfuzii f. (med.) înlocuire totală a sîngelui dintr-un organism prin transfuzie; (şi: **exsanguinotransfuzie**). [Din fr. ***exsanguinotransfusion***].

exsicáta f. (bot.) colecţie de plante recoltate dintr-o regiune şi inserate într-un ierbar. [Din lat., fr. ***exsicata***].

exsicatór, exsicatoare n. vas de laborator, din sticlă şi cu capac ermetic, pentru uscarea substanţelor. [Din fr. ***exsiccateur***].

exsudánt, ~ţi, exsudantă, ~e a. şi m. (substanţă) care provoacă transpiraţie. [Din fr. ***exsudant***].

exsudát, exsudate n. **1.** lichid bogat în albumină care trece din vasele sangvine în ţesuturi; **2.** scurgere de sevă sau de răşină la suprafaţa plantei. [Din fr. ***exsudat***].

exsudáţie, exsudaţii f. **1.** transpiraţie; asudare; **2.** separare şi ieşire a unor componenţi la suprafaţa unui material. [Din fr. ***exsudation***].

extánt, ~ţi, extantă, ~e a. (jur.) care există în natură. [Din lat. ***extans, -ntis,*** fr. ***extant***].

extátic, ~ci, extatică, ~ce a. **1.** cauzat de extaz, care ţine de extaz: *lumina ca simbol al stării extatice ... este mai ales un simbol dominant.* BL.; *transport extatic;* (subst. n.) *sînt indiciul unui lirism maxim, întors de la extatic la grandios.* CĂL.; (adv.) *i se atribuie o substanţă magică în stare să pătrundă pe cel ce crede extatic în el.* BL.; **2.** care este în extaz; încîntat; fermecat: *din moment ce intelectualul ... trebuie să evadeze din sine ..., el devine ecstatic.* BL.; (scris şi: (înv.) *ecstatic*). [Din fr. ***extatique***].

extatizáre, extatizări f. (ajungere în) stare de extaz: *prin ecstatizare se poate spera o ieşire efectivă din învălmăşeala de concepţii în care timpul nostru se zbate.* BL.; (scris şi: (înv.) *ecstatizare*). [***Extat***(*ic*) + *-izare*].

extáz, extaze şi **extazuri** n. **1.** stare psihică de mare intensitate cauzată de un sentiment paroxistic de adoraţie şi de comuniune cu obiectul adorat: *erau dulci acele ore de extaz şi de gîndire.* ALEX.; **2.** exaltare provocată de o bucurie nemărginită, de o admiraţie profundă; (şi: (înv.) **estaz**). [Din lat. ***extasis,*** fr. ***extase***].

extaziá, extaziez vb. **1.** (refl.) a-şi arăta, prin demonstraţii de entuziasm, admiraţia, încîntarea, veneraţia: *sultanul e un fin estet care se extaziază în faţa pietrelor dăruite de Aladin.* CĂL.; *a se extazia în faţa unui tablou;* **2.** (tr.) a încînta, a dispune: *îndeosebi coloanele în cantităţi mari îl extaziază.* CĂL.; *priveliştea munţilor mă extaziază.* [Din fr. ***extasier***].

extaziát, ~ţi, extaziată, ~e a. căzut în extaz, plin de admiraţie: *iată-ne dar şi noi extaziaţi dinaintea acestei sublime privelişti.* OD. [V. ***extazia***].

extemporál[1], extemporale n. probă scrisă neanunţată dată elevilor. [Din germ. ***Extemporale,*** lat. ***extemporalis***].

extemporál[2], ~i, extemporală, ~e a. (italienism) care are loc pe neaşteptate, improvizat, prin improvizaţie; (adv.) *ia ca model opera lui Saint-Beuve ... căruia-i observă procedeul portretisticei literare, înfăptuite extemporal.* CĂL. [Din it. ***estemporale***].

extemporanéu, ~i, extemporanee a. **1.** (livr.) care nu depinde de timp; improvizat şi imediat; **2.** (med.) **medicament extemporaneu,** medicament preparat şi administrat pe loc. [Din lat. ***extemporaneus,*** fr. ***extemporané***].

extensíbil, ~i, extensibilă, ~e a. care se poate extinde: *metalele sînt extensibile.* [Din fr. ***extensible,*** germ. ***extensibel***].

extensibilitáte f. însuşirea de a fi extensibil; posibilitate de extindere. [Din fr. ***extensibilité***].

exténsie f. v. extensiune.

extensionál, ~i, extensională, ~e a. care ţine de extensiune, referitor la extensiune. [Din germ., engl. ***extensional***].

extensiúne, extensiuni f. **1.** acţiunea de a se extinde; amplificare, creştere: *extensiunea nervilor;* **2.** întindere, amploare, mărime: *extensiunea şantierului ... dădea impresia unei acţiuni arhitectonice colosale.* CĂL.; *extensiunea acestui teren;* **3.** domeniu de aplicare, de valabilitate, de cuprindere: *extensiunea unei legi, unei clauze;* **4.** lărgire a înţelesului unui cuvînt; **5.** (log.) totalitate a obiectelor la care se aplică un concept; **6.** (inform.) creştere a capacităţii unui subansamblu dintr-un sistem: *extensie de memorie;* (şi: (rar) **extensie**). [Din fr. ***extension,*** lat. ***extensio, -onis,*** germ. ***Extension***].

extensív, ~i, extensivă, ~e a. **1.** care întinde, care provoacă extensiune: *forţă extensivă;* **2.** care are proprietatea de a se întinde; **3.** care are extensiune, extindere: *corpurile extensive şi vizibile se alcătuiesc din combinaţiuni de atomi invizibili şi inextensivi.* BL.; **4.** (lingv.) **semnificaţie extensivă** (**a unui cuvînt**), semnificaţie luată prin extensie; **5.** (fiz.) **proprietăţi extensive,** proprietăţi care depind de cantitatea de materie; **6.** (agr.) care se realizează pe suprafeţe mari, fără utilizarea îngrăşămintelor şi cu randament mic: *cultura pămîntului, din estensivă cum este, ar avea braţe destule pentru a deveni intensivă.* EM.; *cultură extensivă;* (şi: (înv.) **estensiv**). [Din fr. ***extensif,*** germ. ***extensiv***].

extensór, ~i, extensoáre a. care are rolul de a întinde: *muşchi extensor.* // n. aparat de gimnastică format din arcuri ce se întind cu mîinile. [Din fr. ***extenseur,*** germ. ***Extensor***].

extenuá, extenuez vb. (refl. şi tr.) a (se) obosi foarte tare; a (se) epuiza, a (se) istovi: *fiica ei ... se extenuează lucrînd la maşina de cusut.* CĂL.; *excursia în munţi l-a extenuat.* [Din fr. ***exténuer,*** lat. ***extenuare***].

extenuánt, ~ţi, extenuantă, ~e a. care extenuează; epuizant; istovitor: *sînt supuşi unor eforturi extenuante o perioadă mai lungă de timp.* GHEŢIE; *muncă extenuantă.* [Din fr. ***exténuant,*** lat. ***extenuans, -ntis***].

extenuáre, extenuări f. acţiunea de a (se) extenua şi rezultatul ei; stare de slăbiciune extremă a corpului: *a muncit pînă la extenuare.* [V. ***extenua***].

extenuát, ~ţi, extenuată, ~e a. extrem de obosit; istovit, epuizat: *oratorul extenuat se făcea supus, implorator.* CĂL. [V. ***extenua***].

exteriór, ~i, exterioáră, ~e a. **1.** care este în afară; extern: *biserica are pe pereţii exteriori zugrăviturі.* CĂL.; *ornamentele exterioare ale palatului;* **2.** referitor la relaţiile cu ţările străine: *comerţ exterior.* // n. **1.** partea din afară a unui lucru: *mi-am dat seama că impresia nu vine dinăuntrul meu, ci din exterior.* GHEŢIE; *exteriorul unui oraş;* **2.** ţările străine: *exodul forţelor de muncă spre exteriorul capitalist şi civilizat demarase şi el.* CF.; *relaţiile noastre cu exteriorul.* // adv. în afară. [Din fr. ***extérieur,*** lat. ***exterior***].

exterioritáte f. **1.** caracterul a ceea ce este exterior; **2.** (rar) obiectivitate. [Din fr. ***extériorité***].

exteriorizá, exteriorizez vb. (tr. şi refl.) a (se) proiecta în afară; a comunica, a exprima, a manifesta opinii sau sentimente prin cuvinte, gesturi etc.: *îşi dă seama că nu ştiuse să-şi exteriorizeze sentimentele.* CĂL. [Din fr. ***extérioriser***].

exteriorizáre, exteriorizări f. acţiunea de a (se) exterioriza şi rezultatul ei; manifestare exterioară: *ne e redat mai mult decît prin impresia unui personaj ..., şi anume prin exteriorizarea acestei impresii.* IBR. [V. ***exterioriza***].

exteriorizát, ~ţi, exteriorizată, ~e a. manifestat în exterior; exprimat: *de fapt, nu există nici fond, nici formă, ci gîndire exteriorizată.* IBR. [V. ***exterioriza***].

exteritoriál, ~i, exteritorială, ~e a. care se bucură de dreptul de exteritorialitate, supus principiului exteritorialităţii. [De la ***exteritorialitate;*** cf. germ. ***exteritorial***].

exteritorialitáte f. situaţie juridică în care se află misiunile diplomatice ale unui stat străin, ca şi cînd ele ar fi situate pe teritoriul statului lor naţional. [Din fr. ***exterritorialité,*** germ. ***Exterritorialität***].

extermină, extérmin vb. (tr.) a stîrpi în masă, a distruge complet, a nimici cu totul: *sînt străini, trădători de ţară şi trebuie eliminaţi.* EM.; *a extermina un popor;* (şi: (înv.) **estermina**). [Din fr. ***exterminer,*** lat. ***exterminare***].

exterminánt, ~ţi, exterminantă, ~e a. care extermină; exterminator. [Din fr. ***exterminant***].

extermináre, exterminări f. acţiunea de a extermina şi rezultatul ei: *au pornit un fel de război de exterminare împotriva poporului.* IBR.; (p. ext.) *în lupta de exterminare a acestei aprige voinţe de putere, Lăpuşneanul apare omenesc ca orice om viu.* CĂL. [V. ***extermina***].

exterminát, ~ţi, exterminată, ~e a. distrus, nimicit, stîrpit în masă. [V. ***extermina***].

exterminatór, ~i, exterminatoáre a. (şi subst.) care extermină; nimicitor: *înger exterminator.* [Din fr. ***exterminateur,*** lat. ***exterminator, -oris***].

extérn, ~i, externă, ~e a. **1.** care se află în afară; exterior: *filozofia ... rezultă din contemplarea obiectivă a lumii externe.* IBR.; *suprafaţa externă a unui cilindru;* **ministru de externe,** membru al guvernului care se ocupă de relaţiile cu ţările străine: *este ministru de externe cu titlu provizoriu sub căimăcămie.* CĂL.; **unghi extern,** unghi format de două drepte tăiate de o secantă şi aflat în exteriorul lor; **2.** străin; fără relaţie: *un scop extern artei;* **3.** care este în afara sau pe suprafaţa corpului; care este pe piele: *pentru leziunile externe camera este indispensabilă.* SAD.; **4.** care se aplică numai pe suprafaţa corpului: *medicament de uz extern.* // m., f. **1.** elev sau ucenic care nu locuieşte în internatul şcolii: *am ieşit din internat şi am terminat liceul ca extern.* GAL.; **2.** student în medicină admis să facă practică în spital. [Din fr. ***externe,*** lat. ***externus,*** germ. ***extern, Externe***].

externă, externez vb. (tr.) a elibera din spital un bolnav (însănătoşit): *noi nu dorim să vă externăm oricum, ci, pe cît posibil, vindecat.* GHEŢIE. [*Extern* + *-a*].

externalizá, externalizez vb. (tr.) a trece pe unii salariaţi de la firme mai mari la firme mai mici. [Din engl. ***externalize,*** germ. ***externalisieren***].

externalizáre, externalizări f. acţiunea de a externaliza şi rezultatul ei. [V. ***externaliza***].

externáre, externări f. acţiunea de a externa şi rezultatul ei. [V. ***externa***].

externát[1] n. faptul de a externa. [V. ***externa***].

externát[2], ~ţi, externată, ~e a. care a fost eliberat din spital, care a părăsit spitalul. [V. ***externa***].

externát[3], externate n. **1.** şcoală ai cărei elevi locuiesc şi iau masa pe cont propriu: *a funcţionat în învăţămînt, fiind numită ... profesoară suplinitoare la externatul secundar din Bacău.* CĂL.; **2.** stadiu de practică în spital pentru studenţii în medicină care au trecut un examen special. [Din fr. ***externat,*** germ. ***Externat***].

externíst, ~şti, externistă, ~e m., f. (rar) **1.** medic specialist în boli externe; **2.** bolnav în tratament ambulatoriu. [Din germ. ***Externist***].

exteroceptív, ~i, exteroceptivă, ~e a. care transmite centrilor nervoşi din mediul extern. [Din fr. ***extéroceptif***].

extínct, ~ţi, extinctă, ~e a. dispărut; pierdut; învechit: *specie extinctă.* [Din lat. ***exstinctus***].

extinctív, ~i, extinctivă, ~e a. care duce la stingerea, la înlăturarea efectelor unui act juridic. [Din fr. ***extinctif***].

extinctór, ~i, extinctoáre a. care are proprietatea de a stinge. // n. aparat care serveşte la stingerea

incendiilor; stingător. [Din fr. *extincteur*, lat. *extinctor, -oris*].

extíncţie, extincţii f. **1.** stingere, slăbiciune (a unei acţiuni); starea a ceea ce se stinge; **2.** micşorare sau anulare a intensităţii unui fascicul de lumină; **3.** (fig.) încetare a activităţii, a existenţei; moarte: *poporul nu-şi poate închipui extincţia.* CĂL. [Din fr. *extinction*].

extínde, extind vb. (tr. şi refl.) a (se) întinde pe o suprafaţă mai mare; a (se) mări; a(-şi) lărgi sfera de acţiune: *negoţul s-a extins, numărul magazinelor a crescut.* GHEŢIE. [Din lat. *extendere* (după *întinde*)].

extíndere, extinderi f. acţiunea de a (se) extinde şi rezultatul ei. [V. *extinde*].

extingíbil, ~i, extingibilă, ~e a. **1.** care poate fi stins; **2.** (jur.) care trebuie stins. [Din fr. *extinguible*, lat. *extinguibilis* (după *stinge*)].

extirpá, extírp vb. (tr.) **1.** a înlătura pe cale chirurgicală un organ sau o porţiune dintr-un organ bolnav: *a extirpa o tumoare;* (fig.) *elementele strict gramaticale sînt extirpate la maxima măsură.* CĂL.; **2.** a smulge din rădăcină; a distruge prin dezrădăcinare sau prin tăiere: *a extirpa buruienile;* **3.** (fig.) a distruge complet; a nimici, a stîrpi: *înlăturînd din mitologie antropomorfismul, pe cît posibil, şi extirpînd total zoomorfismul.* BL.; *a extirpa corupţia.* [Din fr. *extirper*, lat. *extirpare*].

extirpáre, extirpări f. **1.** acţiunea de a extirpa şi rezultatul ei; extirpaţie; **2.** distrugere completă; nimicire: *fiece palmă de pămînt de hrană e cîştigată prin estirpare de codri seculari.* EM.; (şi: (înv.) **estirpare**). [V. *extirpa*].

extirpát, ~ţi, extirpată, ~e a. **1.** înlăturat pe cale chirurgicală: *tumoare extirpată;* **2.** smuls, scos: *buruieni extirpate;* **3.** (fig.) eliminat; stîrpit: *sentimentul tragicului, atît de dominant la alte popoare europene, pare la ei extirpat.* BL. [V. *extirpa*].

extirpatór, ~i, extirpatoáre a. care extirpă, care distruge, care nimiceşte. // n. unealtă agricolă cu care se distrug buruienile din culturi: *extirpatorul cu cinci cuţite.* CĂL. [Din fr. *extirpateur*, lat. *extirpator, -oris*].

extirpáţie, extirpaţii f. extirpare; (şi: **extirpaţiune**). [Din fr. *extirpation*].

extirpaţiúne f. v. extirpaţie.

extispéx m. extispiciu. [Lat. *extispex*].

extispíciu, extispicii f. (mit.) cercetare a măruntaielor păsărilor pentru prezicerea viitorului; extispex, haruspiciu. [Din lat. *extispicium*].

extómpă f. v. estompă.

extorcá, extorchez vb. (tr.) a obţine (de la cineva) prin ameninţări, prin violenţă bunuri (în special bani); a stoarce de bani (pe cineva): *ajunge să şantazeze ... pe un bătrîn, extorcîndu-i bani.* CĂL. [Din fr. *extorquer*, lat. *extorquere*].

extorcáre, extorcări f. acţiunea de a extorca şi rezultatul ei; extorsiune [V. *extorca*].

extorsiúne, extorsiuni f. (rar) extorcare. [Din fr. *extorsion*, lat. *extorsio, -onis*].

éxtra[1] a. invar. (fam.) (despre calitatea unui produs) superior, foarte bun, excelent, extraordinar: *un vin extra; o carte extra.* [Din fr. *extra* (<*extraordinaire*)].

extra-[2] element de compunere cu sensul: **a)** „afară (de)", „deosebit (de)"; **b)** „superior", „foarte" şi serveşte la formarea unor adjective. [Din fr. *extra-*, lat. *extra*].

extraatmosféric, ~ci, extraatmosferică, ~ce a. de dincolo de atmosfera terestră. [Din fr. *extra-atmosphérique*].

extrabugetár, ~i, extrabugetară, ~e a. care nu este înscris în buget; care se face în afara bugetului. [Din fr. *extra-budgétaire*].

extracelulár, ~i, extraceiuiară, ~e a. care se află în afara celulelor, care nu ţine de celule. [Din fr. *extracellulaire*].

extraconjugál, ~i, extraconjugală, ~e a. care ţine de relaţiile din afara căsătoriei. [Din fr. *extraconjugal*].

extracorporál, ~i, extracorporală, ~e a. care se află în afara corpului; care se produce în exterior. [*Extra-*[2] + *corporal*].

extracósmic, ~ci, extracosmică, ~ce a. care este în afara cosmosului: *plugurile sînt nişte întrariţate picate din spaţiul extracosmic.* CĂL. [*Extra-*[2] + *cosmic*].

extráct, extracte n. (înv.) **1.** substanţă obţinută din diferite materii vegetale sau animale: *extract de roibă;* **2.** fragment, pasaj dintr-o scriere; extras: *academiile traduc în extracte ... principalele lor opere şi le dau publicităţii.* OD.; **3.** copie a unui act, scoasă după un registru; **4.** rezumat, sumar: *aceasta e negreşit vrun extract lesnicios a sistemului său de învăţătură.* NEGR. [Din lat. *extractus*, germ. *Extrakt*].

extractív, ~i, extractivă, ~e a. care serveşte la extragerea unor substanţe, unor materiale utile: *industrie extractivă.* [Din fr. *extractif*].

extractór, ~i, extractoáre a. care serveşte pentru a extrage o substanţă sau un corp. // n. **1.** aparat cu care se scoate mierea din faguri: *ramele pline despovărate zilnic la extractor erau imediat date albinelor ca să le umple iar.* SAD.; **2.** dispozitiv la închizătorul armei care scoate tubul cartuşului tras. [Din fr. *extracteur*, lat. *extractorius*].

extrácţie, extracţii f. **1.** acţiunea de a extrage şi rezultatul ei; extragere: *extracţia huilei;* **2.** (spec.) scoatere a unui dinte sau a unei măsele; **3.** (înv.; fig.) origine, obîrşie: *de la gîndul de a stîrpi cuvintele de estracţie străină, am ajuns a schimba tot glosarul.* RUSSO; *de extracţie obscură;* (şi: (înv.) **extracţiune, estracţie**). [Din fr. *extraction*, germ. *Extraktion*].

extracţiúne f. v. extracţie.

extracurént, extracurenţi n. (fiz.) curent electric datorat autoinducţiei. [Din fr. *extra-courant*].

extradotái, ~i, extradotală, ~e a. care este în afară de zestre. [Din fr. *extra-dotal*].

extra-dry [extra-drai] a. invar. (despre băuturi alcoolice) foarte sec: *gin extra-dry.* [Cuv. engl.].

extradúr, ~i, extradură, ~e a. foarte dur. [*Extra-*[2] + *dur*].

extrafín, ~i, extrafină, ~e a. foarte fin, deosebit de fin: *ciocolată extrafină.* [*Extra-*[2] + *fin*].

extrafór n. panglică pentru tivuri. [Din fr. *extra-fort*].

extragaláctic, ~ci, extragalactică, ~ce a. care se află în afara galaxiei noastre. [Din fr. *extra-galactique*].

extráge, extrag vb. (tr.) **1.** a scoate din locul în care s-a format sau a fost introdus: *trecu apoi la dulap de unde extrase pe rînd fracul şi hainele negre.* GHEŢIE; *a extrage minereuri din sol;* **2.** a separa o substanţă de alta prin anumite procedee (chimice): *a extrage zahăr din sfeclă;* (fig.) *Sadoveanu a extras chintesenţa poeziei populare şi a limbii populare şi şi-a însuşit-o organismului său sufletesc.* IBR.; **3.** a prelua, a reţine ceva (copiind) dintr-o carte sau dintr-un registru: *a extrage un pasaj dintr-o operă literară;* (absol.) *la Roma, cel puţin, neavînd bani, extrăgea din cărţi.* CĂL.; **4.** (mat.) a afla, a calcula rădăcina unui număr: *a extrage rădăcina pătrată sau cubică;* **5.** a obţine, a realiza: *certitudinea şi-o extrăgea din lungile ore consacrate studiului.* GHEŢIE. [Din lat. *extrahere* (după *trage*)].

extrágere, extrageri f. **1.** acţiunea de a extrage şi rezultatul ei; **2.** scoatere, tragere afară; extracţie; **3.** separare dintr-un compus; **4.** degajare a unei idei, a unei concluzii; **5.** selectare şi transcriere de fragmente dintr-un text: *extragere de fişe;* **6.** operaţie de stabilire, pe baza întîmplării, a numerelor cîştigătoare la loto; etapă a acestei operaţii. [V. *extrage*].

extralegál, ~i, extralegală, ~e a. în afara legalităţii. [Din fr. *extra-légal*].

extralingvístic, ~ci, extralingvistică, ~ce a. situat în afara limbii: *cuvinte care denumesc realităţi extralingvistice.* [Din fr. *extra-linguistique*].

extralumésc, ~şti, extralumeáscă, ~eşti a. (rar) în afara lumii. [*Extra-*[2] + *lumesc*].

extramundán, ~i, extramundană, ~e a. din afara lumii: *nu ne interesează anume nici dacă acest centru e extramundan sau intramundan.* BL. [Din germ. *extramundan*].

éxtra múros a. şi adv. în afara oraşului. [Cuv. lat.].

extranaturál, ~i, extranaturală, ~e a. în afara naturii: *dacă mîncarea materială nu este ceva extranatural, nu poate fi nici mîncarea spirituală.* STĂNIL. [*Extra-*[2] + *natural*].

extraneitáte f. **1.** caracter străin al unui element cuprins într-un act juridic; **2.** situaţie juridică a unei persoane aflate într-o ţară străină. [Din fr. *extranéité*].

extranéu, ~i, extranee a. (rar) străin, din afară: *nu are nevoie să ceară falsificarea istoriei literare prin amestecarea cu materie extranee disciplinei.* CĂL. [Din it. *estraneo*, lat. *extraneus*].

extraordinár, ~i, extraordinară, ~e a. **1.** care iese din comun; care impresionează prin singularitate, prin bizarerie; cu totul deosebit; neobişnuit, nemaipomenit: *să povestească istorii extraordinare din viaţa eroilor patriei lui.* VLAH.; *conduită extraordinară;* **2.** înzestrat cu calităţi deosebite: *un om extraordinar;* **3.** care se aplică în cazuri excepţionale: *poftì să afle ce pricină a dat prilej unei asemenea măsuri extraordinare.* SAD.; **ambasador extraordinar,** ambasador trimis în circumstanţe speciale; **4.** (rar) peste numărul stabilit; suplimentar: *ca student extraordinar nu eram obligat să susţin examene.* GHEŢIE; **5.** foarte bun, excelent: *băutură extraordinară.* // adv. **(extraordinar de)** foarte, din cale-afară: *revăzu într-o imagine extraordinar de vie trupul despuiat al tinerei femei.* GHEŢIE. [Din fr. *extraordinaire*, lat. *extraordinarius*].

extraparlamentár, ~i, extraparlamentară, ~e a. care nu face parte din parlament; din afara parlamentului: *comisie extraparlamentară.* [Din fr. *extra-parlamentaire*].

extraplát, ~ţi, extraplată, ~e a. foarte plat. [Din fr. *extra-plat*].

extrapolá, extrapolez vb. (tr.) a face o extrapolare; a trage o concluzie din premise insuficiente; a generaliza fără acoperire. [Din fr. *extrapoler*].

extrapolábil, ~i, extrapolabilă, ~e a. (rar) care poate fi extrapolat. [*Extrapola* + *-bil*].

extrapoláre, extrapolări f. **1.** (mat.) determinare aproximativă a unei funcţii continue pentru valori situate în afara unui interval de valori cunoscute; **2.** (filoz.) extindere ipotetică a unei noţiuni, legi, teorii etc. de la un domeniu la altul; trecere de la o idee la alta (mai complexă, cu o sferă mai largă etc.); generalizare fără dovezi; deducţie; extrapolaţie. [V. *extrapola*].

extrapoláţie, extrapolaţii f. extrapolare. [Din fr. *extrapolation*].

extraprofesionál, ~i, extraprofesională, ~e a. în afara profesiunii. [*Extra-*[2] + *profesional*; cf. fr. *extraprofessionnel*].

extrás, extrase n. **1.** fragment, pasaj scos dintr-o scriere: *poetul dădea cîteva extrase.* CĂL.; **2.** act în care au fost reproduse (fragmentar) părţile esenţiale dintr-un document; **în extras,** reprodus aparte, fragmentar; **extras de cont,** document bancar al situaţiei creditului şi debitului unui titular de cont la un moment dat; **3.** articol dintr-o publicaţie colectivă prezentat separat (sub formă de broşură); **4.** extract. [V. *extrage*].

extrasensíbil, ~i, extrasensibilă, ~e a. extrem de sensibil. [Din fr. *extra-sensible*].

extrasenzoriál, ~i, extrasenzorială, ~e a. care este perceput pe alte căi decît cele normale. [Din engl. *extra-sensoriel*].

extrasístolă, extrasistole f. contracţie suplimentară a inimii înaintea sistolei, provocînd o durere uşoară. [Din fr. *extra-systole*].

extraspectív, ~i, extraspectivă, ~e a. (psih.) care observă trăirile psihice ale altora. [Din engl. *extraspective*].

extraspécţie, extraspecţii f. (psih.) observare a trăirilor psihice ale altuia. [Din fr., engl. *extraspection*].

extraşcolár, ~i, extraşcolară, ~e a. în afara activităţilor şcolare. [*Extra-*[2] + *şcolar*].

extrateréstru, ~ştri, extraterestră, ~e a. (şi subst.) care se află (sau provine din) afara globului pământesc; din afara pământului: *zugrăveşte o lume extraterestră, un amor în lună.* IBR. [Din fr. *extraterrestre*].

extrateritoriál, ~i, extrateritorială, ~e a. care este în afara teritoriului unui stat. [Din fr. *extra-territorial*].

extrateritorialitáte f. faptul de a considera spaţiul unei ambasade detaşat de ţara în care se află. [Din fr. *extra-teritorialité*].

extraumán, ~i, extraumană, ~e a. care este în afara omului, în afara umanului: *oricare ar fi pretenţia unei credinţe oarecare de a se întemeia pe o inspiraţie extraumană, rămîne un fapt că religiozitatea îmbracă totdeauna forme istorice.* BL. [*Extra-*[2] + *uman*].

extraurbán, ~i, extraurbană, ~e a. care este în afara oraşului: *stătură în oraşul sicilian trei luni ... într-o vilă extraurbană.* CĂL. [*Extra-*[2] + *urban*].

extrauterín, ~i, extrauterină, ~e a. care este situat în afara cavităţii uterine: *sarcină extrauterină.* [Din fr. *extra-utérin*].

extravagánt, ~ţi, extravagantă, ~e a. **1.** care caută să iasă din comun; excentric: *tînăr extravagant;* **2.** ciudat, bizar, straniu: *acele creaţiuni într-o limbă trivială sau extravagantă.* OD. [Din fr. *extravagant*].

extravagánţă, extravaganţe f. faptă extravagantă; purtare, atitudine, ţinută ieşită din comun; excentricitate; absurditate, bizarerie: *extravaganţele au fost învinse, limba literară este aproape formată.* IBR. [Din fr. *extravagance*].

extravazá, pers. 3 **extravazează** vb. (med.; refl.) a se vărsa afară din canalele naturale: *sîngele s-a extravazat.* [Din fr. *extravaser*].

extraversiúne, extraversiuni f. înclinaţie psihologică a unei persoane de a-şi exterioriza uşor sentimentele şi de a fi sensibilă la ceea ce se petrece în preajmă. [Din fr. *extraversion*].

extravertí, extravertesc vb. (refl.) **1.** a se revărsa în afară; **2.** a se manifesta în afară de sine; a fi receptiv faţă de lumea din afară: *Dumnezeu simte nevoia de a se revela, de a se extroverti.* BL.; (şi: **extroverti**). [Din fr. *extravertir*].

extravertíre, extravertiri f. extraversiune; (şi: **extrovertire**). [V. *extraverti*].

extravertít, ~ţi, extravertită, ~e a. care se caracterizează prin proiectarea tendinţelor psihice interioare asupra lumii înconjurătoare (prin exteriorizarea sentimentelor, prin sociabilitate); deschis; (şi: **extrovertit**). [Din fr. *extraverti*].

extravilán, ~i, extravilană, ~e a. situat în afara spaţiului construibil al unei localităţi: *teren extravilan;* (subst.) *i-au acceptat oferta de a-şi dona benevol statului pămîntul arabil ... din extravilanul comunei.* GHEŢIE. [Cf. lat. *extra* „afară" şi *villanus* „de ţară"].

extrădá, extrădez vb. (tr.) a preda pe cineva urmărit altui stat, la cerere. [Din fr. *extrader*].

extrădáre, extrădări f. acţiunea de a preda unui guvern străin pe cineva, la cerere: *extrădarea refugiaţilor politici.* [V. *extrăda*].

extrădát, ~ţi, extrădată, ~e a. care a fost predat altui stat, la cererea acestuia. [V. *extrăda*].

extrém, ~i, extremă, ~e a. **1.** situat în punctul cel mai îndepărtat, la capăt: *limită extremă;* **2.** care are valoarea cea mai mare sau cea mai mică: *cu o aparatură de-o extremă fineţe ..., el a fost în stare să producă o serie de elocvente dovezi.* BL.; *căldură extremă;* **3.** care ajunge la limita superioară, la cel mai înalt grad (prin intensitate, prin amploare etc.): *deosebirea între aceste două declaraţii e simplitatea estremă a celei dentîi, insuficienţa împovărată a celei de-a doua.* EM.; **4.** care reprezintă una dintre posibilităţile maxime (într-o evaluare, într-o interpretare etc.): *aceste teorii, ca toate teoriile extreme, îs false.* IBR.; **5.** care întrece măsura; excesiv, exagerat: *foame extremă;* **6.** foarte mare, exagerat; **7.** foarte grav: *împrejurări extreme;* **8.** foarte energic: *a lua o doză extremă de medicamente.* // m. (mat.) primul şi ultimul termen al unei proporţii // f. **1.** margine, limită, capăt: *extremele acestea închid între ele diverse posibilităţi şi variante intermediare.* BL.; *extremele se ating;* **a duce la extrem,** a conduce, a duce în punctul maxim posibil; **(a trece) de la** (sau **a cădea dintr-**) **o extremă la** (sau **într-**) **alta,** (a trece) de pe o poziţie exagerată pe alta (tot exagerată); **2.** valoarea cea mai mare sau cea mai mică a unei mărimi; **3.** jucător care ocupă locul cel mai înaintat din stînga sau din dreapta într-o echipă; **4. extremă dreaptă** sau **stîngă,** fracţiune politică reprezentînd una din laturile spectrului politic. // n. (pl. **extremuri**) **1.** punct culminant, apogeu: *trebuia neapărat să vină contra lui extremul fonetismului absolut.* EM.; **la extrem,** pînă la ultima limită, peste măsură: *duceau spiritul de sacrificiu la extrem.* IBR.; **2.** fiecare dintre cele două limite opuse ale unui lucru, ale unei valori etc. // adv. **extrem de,** foarte, extraordinar de ...: *interpretările ce se pot face sînt extrem de numeroase.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **estrem**). [Din fr. *extrême,* lat. *extremus,* germ. *extrem, Extrem*].

extremálă, extremale f. (mat.) funcţie care realizează extremul unei funcţionale. [Din fr. *extremale*].

extremísm n. atitudine, concepţie (politică) caracterizată prin idei şi opinii exagerate, unilaterale: *deschiderea unei lupte decisive cu extremismul pozitivismului pur.* BL. [Din fr. *extrémisme,* germ. *Extremismus*].

extremíst, ~şti, extremistă, ~e a. **1.** care ţine de extremism; **2.** care depăşeşte limitele normale, obişnuite: *mistica e fără îndoială unul din modurile religioase extremiste.* BL. // m., f. adept al extremismului. [Din fr. *extrémiste*].

extremitáte, extremităţi f. **1.** parte extremă; margine: *am ajuns la cealaltă extremitate a pasajului.* GHEŢIE; *extremitatea străzii;* **2.** punct final; capăt: *băncile se urmau pustii, una după alta, spre extremitatea culoarului.* GHEŢIE; *extremitatea unei funii;* **3.** parte terminală, periferică a corpului sau a unui organ; (spec.) membru: *antropoidele ar fi trecut prin procese de specializare a extremităţilor şi a dentiţiei.* BL.; *de obicei extremităţile sînt mai expuse la degerături.* [Din fr. *extrémité,* germ. *Extremität*].

extrémum m. (mat.) extrem. [Din fr. *extrémum,* lat. *extremum*].

extrinséc, ~ci, extrinsecă, ~ce a. **1.** care vine din afară sau se află în afară: *la orice experimentare ar urma ... să se ţină seama de toate condiţiile intrinseci şi extrinseci ale experimentului.* BL.; *cauză extrinsecă;* **2.** (anat.) care este situat în afara unui organ. [Din fr. *extrinsèque,* lat. *extrinsecus*].

extrospécţie, extrospecţii f. (psih.) observare a fenomenelor din afara eului. [Din fr. *extrospection*].

extrovertí vb. v. extraverti.

extrovertíre f. v. extravertire.

extrovertít a. v. extravertit.

extrudáre, extrudări f. prelucrare a materialelor (metalice) prin trecerea forţată printr-o matriţă; extruziune. [Cf. fr. *extrusion*].

extruziúne, extruziuni f. **1.** (geol.) erupţie vulcanică; **2.** extrudare. [Din fr. *extrusion*].

extumescénţă, extumescenţe f. (med.) tumefacţie, umflătură. [Din fr. *extumescence*].

exuberá, exuberez vb. (rar; intr.) a fi plin de avînt, de bucurie; a exulta: *poetul exuberează, dar e arid, fără percepţia furtunilor naturii.* CĂL. [Din lat. *exuberare*].

exuberánt, ~ţi, exuberantă, ~e a. **1.** vioi, expansiv, frenetic: *cine îi cunoaşte ... simte că în imaginaţia exuberantă se ascunde durerea.* IBR.; **2.** abundent, îmbelşugat; luxuriant: *bucurîndu-se de o geografie exuberantă şi de un temperament focos, ibericul pare mai expus ca oricare altul crizelor de oboseală.* CĂL.; *vegetaţie exuberantă;* (subst. n.) *romanticii germani năzuiau să redea în creaţiile lor interesantul, caracteristicul, excepţionalul, exuberantul.* BL. [Din fr. *exubérant,* lat. *exuberans, -ntis*].

exuberánţă, exuberanţe f. **1.** vioiciune manifestată fără măsură; euforie: *autorul reconstruieşte în ton idilic acea vîrstă a exuberanţei pe care adultul o uită de obicei uşor.* CĂL.; *manifestă o exuberanţă neobişnuită;* **2.** abundenţă: *o exuberanţă de forţă;* (fig.) *exuberanţă de idei.* [Din fr. *exubérance,* lat. *exuberantia*].

exulceráţie, exulceraţii f. (med.) ulceraţie superficială, uşoară. [Din fr. *exulcération*].

exultá, exúlt vb. (intr.) a simţi şi a manifesta o mare bucurie; a fi în culmea bucuriei: *n-a exultat pentru ideea Unirii şi nici n-a făcut opunere.* CĂL. [Din fr. *exulter,* lat. *exsultare*].

exultánt, ~ţi, exultantă, ~e a. care exultă, foarte vesel: *în ciuda firei sale exultante, ... a avut, obiectiv, o viaţă intimă dramatică.* CĂL. [Din fr. *exultant*].

exultánţă, exultanţe f. manifestare frenetică de bucurie, de veselie: *tot ce are raport cu exultanţa în mijlocul naturii este notabil.* CĂL. [Din lat. *exultantia,* it. *esultanza*].

exultáre, exultări f. acţiunea de a exulta şi rezultatul ei; exultaţie: *autentică este numai exultarea care îndeamnă pe poetă să iasă iarăşi la soare.* CĂL. [V. *exulta*].

exultáţie, exultaţii f. exultare. [Din fr. *exultation,* lat. *exsultatio, -onis*].

exuviábil, ~i, exuviabilă, ~e a. (zool.) care îşi schimbă pielea: *şerpii sînt animale exuviabile.* [Din fr. *exuviable*].

exuviál, ~i, exuvială, ~e a. care ţine de exuvie, referitor la exuvie. [Din fr. *exuvial*].

exúvie, exuvii f. (zool.) piele lepădată de un artropod sau de un şarpe. [Din fr. *exuvie*].

ex-vóto n. ofrandă, danie făcută din recunoştinţă (unei divinităţi, unei biserici) în urma unei făgăduieli. [Cuv. lat.].

ezerínă, ezerine f. alcaloid extras din seminţele unei plante leguminoase şi folosit în medicină (în tratarea glaucomului). [Din fr. *ésérine*].

ezitá, ezít şi (înv.) **ezitez** vb. (intr.) a sta la îndoială; a şovăi, a pregeta: *nu ezităm de-a cita cîteva pasaje dintr-o epistolă.* EM. [Din fr. *hésiter,* lat. *haesitare*].

ezitánt, ~ţi, ezitantă, ~e a. care ezită; şovăitor: *părea mai slabă, cu pleoapele oboseşte şi mersul ezitant.* GHEŢIE; *atitudine, comportare ezitantă;* (adv.) *Jung se exprimă foarte ezitant cu privire la natura intimă a acestor arhetipuri.* BL. [Din fr. *hésitant,* lat. *haesitans, -ntis*].

ezitáre, ezitări f. faptul de a ezita; şovăială: *ea avu o ezitare înainte de a răspunde.* GHEŢIE. [V. *ezita*].

ezitáţie, ezitaţii f. (rar) faptul de a ezita; şovăire, nehotărîre; (şi: (înv.) **ezitaţiune**). [Din fr. *hésitation,* lat. *haesitatio, -onis*].

ezitaţiúne f. v. ezitaţie.

ezotéric a. v. esoteric.

ezoterísm n. v. esoterism.

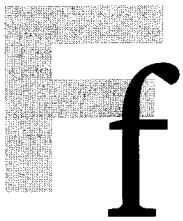

F, f m. **1.** a opta literă a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (consoană labiodentală fricativă surdă) notat cu această literă; **3. F,** (fiz.) simbol pentru „farad"; **4. F,** (fiz.) simbol pentru grad Fahrenheit; **5. F,** (chim.) simbol pentru „fluor"; **6. F,** (fin.) simbol pentru „franc"; **7. F,** (fiz.) simbol pentru forță; **8. F, f,** (mat.) simbol pentru „funcție"; **9. F,** (muz.) notație alfabetică pentru nota „fa" în țările anglo-saxone și în Germania; **10. f,** (fiz.) simbol pentru frecvență; **11. f,** (muz.) prescurtare pentru cuvîntul „forte".

fa[1] interj. v. **fă.**

fa[2] m. (muz.) a patra notă din gama do major; sunetul și nota corespunzătoare. [Din fr., it. ***fa***].

fa[3] vb. v. **face.**

fabiăn, fabieni m. adept al fabianismului. [Din engl. ***Fabian (Society)***].

fabianísm n. doctrină reformistă apărută la sfîrșitul secolului al XIX-lea. [Din engl. ***fabianism,*** fr. ***fabianisme***].

fabricá, fábric vb. (tr.) **1.** a produce în serie prelucrînd materia într-o fabrică sau într-o uzină: *a fabrica postavuri, arme;* **2.** (fig.) a plăsmui, a născoci: *pierzînd frîul imaginației, fabricau istorii fabuloase despre un complot al cărui victimă ar fi fost ea.* GHEȚIE. [Din fr. ***fabriquer,*** lat. ***fabricare***].

fabricánt, fabricanți m. proprietar sau conducător al unei fabrici: *fabricanții de țesături colorate o iau adesea ca motiv decorativ.* TUD. [Din fr. ***fabricant***].

fabricáre f. acțiunea de a fabrica: *fabricarea sticlei din nisipul bogat în cuarț.* [V. ***fabrica***].

fabricát[1] n. fabricare, producere, realizare: *cheltuielile cerute de fabricatul mobilei.* [V. ***fabrica***].

fabricát[2]**, fabricate** n. produs realizat în fabrică, marfă confecționată în fabrică: *fabricate simple, precum lumînări, săpun, scrobeală.* OD.; *prețul alimentelor se apropie mai mult de prețul fabricatelor.* EM. [Din germ. ***Fabrikat***].

fabricát[3]**, ~ți, fabricată, ~e** a. **1.** care a fost produs într-o fabrică, într-o uzină; **2.** (fig.) inventat, născocit: *motive fabricate.* [V. ***fabrica***].

fabricatór, ~i, fabricatoáre a. și m., f. (persoană) care fabrică; (fig.) *ca mulți alogeni, ... era un colecționar de idiotisme și specificații galice și totdeauna un fabricator de witzuri.* CĂL. [***Fabrica*** + ***-tor***].

fabricáție, fabricații f. **1.** procesul de producere a mărfurilor în fabrică; (fig.) *pe lîngă o oratie de nuntă, găsim acest cîntec și azi curent, și de o fabricație învederat dăscălească.* CĂL.; **2.** producție, obiect fabricat: *un cronometru de bord, fabricația cea mai bună.* TUD.; (și: (înv.) **fabricațiune**). [Din fr. ***fabrication,*** lat. ***fabricatio, -onis***].

fabricațiúne f. v. **fabricație.**

fábrică, fabrici f. **1.** unitate industrială în care se transformă materia primă în produse finite cu ajutorul unor mașini și utilaje: *din coșurile înalte ale fabricilor gîlgîie rotocoale negre de fum.* VLAH.; *de unde a luat Adam și Eva ac și ață, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?* NEGR.; *preț, marfă de fabrică;* **a intra în fabrica cuiva,** a fi certat (sau lăudat) de cineva; **2.** (fig.; iron.) școală: *galbeni, stupi ... trebuia să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni.* CR. [Din fr. ***fabrique,*** germ. ***Fabrick***].

fabulă, fabulez vb. (tr.) **1.** a prezenta ca reale (sau posibile) fapte, întîmplări etc. imaginate; **2.** (p. ext.) a minți. [Din fr. ***fabuler***].

fabuláre, fabulări f. faptul de a fabula. [V. ***fabula***].

fabulatóriu, ~ii, fabulatorie, ~ii a. care ține de fabulație, referitor la fabulație; care fabulează. [Din fr. ***fabulateur,*** lat. ***fabulator***].

fabulație, fabulații f. **1.** prezentare a unei fapte imaginare ca fiind reală: *din confuzia ce se face între experiență și închipuire rezultă fabulație.* BL.; **2.** (p. ext.) minciună; **3.** povestire alegorică; (și: **fabulațiune**). [Din fr. ***fabulation,*** lat. ***fabulatio, -onis***].

fabulațiúne f. v. **fabulație.**

fábulă, fabule f. **1.** povestire alegorică scurtă (în versuri) în care autorul, folosind procedeul personificării, demonstrează valabilitatea unui principiu moral: *Donici biciuia viciurile prin fabulele sale.* NEGR.; **2.** povestire în care nu se poate deosebi realul de născocire, de invenție: *e o fabulă.* [Din lat. ***fabula***].

fabulíst, fabuliști m. autor de fabule: *Francia avu mulți fabuliști.* NEGR. [Din fr. ***fabuliste***].

fabulístic, ~ci, fabulistică, ~ce a. care ține de fabulă, referitor la fabulă: *natura poeziei sale fabulistice e înrudită cu aceea a parabolelor.* CĂL. [***Fabulă*** + ***-istic***].

fabulós, ~și, fabuloásă, ~e a. **1.** fantastic, plăsmuit: *decorul fabulos e acela al basmelor române.* CAR.; *poveste fabuloasă;* **2.** (înv.) legendar, mitic: *sînt vrednici de vechimea din veacuri fabuloase.* ALEX.; **3.** foarte mare, de necrezut: *o ceapă de lalea s-a vîndut cu prețul fabulos de zece mii de galbeni.* NEGR.; *avere fabuloasă.* // n. ceea ce este imaginar, ireal: *fabulosul e umplut cu bufonerii, nu totdeauna de bun-simț.* CĂL. [Din lat. ***fabulosus,*** fr. ***fabuleaux***].

fabulozitáte f. **1.** caracterul, însușirea de a fi fabulos, fantastic, de poveste: *tot farmecul situației, realizat în parte, ar consta în fabulozitatea însingurării și în absurditatea tristeții.* CĂL.; **2.** caracter exagerat, exorbitant; mărime foarte mare: *au adus pierderi ... cu toată fabulozitatea capitalului primitiv de construcțiune.* EM. [***Fabulos*** + ***-itate***].

fáce, fac vb. (tr.) **1.** a da ființă, a produce ceea ce nu era; a crea, a înfăptui: *Dumnezeu a făcut lumea;* **2.** a întocmi, a alcătui, a realiza, a fabrica: *Ercule făcu un laț cu meșteșug.* ISP; **a face cuie,** v. **cui; 3.** a executa, a confecționa: *fă-mi cămașă de fuior.* POP; **4.** a procura un obiect, dispunînd confecționarea lui de către altcineva: *și-a făcut pantofi;* **5.** a realiza o construcție; a construi, a clădi, a dura: *împăratul a dat de știre ... că oricine s-a afla să-i facă ... un pod de aur ..., aceluia îi dă fata.* CR.; *a face o casă;* **a face zid împrejurul cuiva,** v. **zid; 6.** a clădi în poziție verticală; a ridica: *unii secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi.* CR.; **7.** a marca, a contura trăsăturile; a trasa, a forma: *a face un unghi;* **8.** a prepara o mîncare, un aliment; a găti: *vom face plachie cu costițe de porc.* CR.; *făce brînză din lapte.* DRĂGHICI; **a nu face brînză cu cineva,** v. **brînză; 9.** a realiza printr-o activitate; a crea, a întocmi; a compune, a scrie: *un poet de valoare ar fi însărcinat de primărie să facă o poezie ocazională pentru o serbare sau o inaugurare.* IBR.; *a face versuri;* **10.** a stabili, a institui o lege, o convenție, o înțelegere: *ne fac legi și ne pun bîruri, ne vorbesc filozofie.* EM.; **11.** a aprinde, a aținta: *toți în pădure descălecară, dară focuri se temură-a face.* B.-DEL.; *să facă un foc la marginea cetății.* ISP.; **12.** a cîștiga, a agonisi, a strînge: *lapte, brînză, unt și ouă de-am putea sclipui să ducem în tîrg, ca să facem ceva parale.* CR.; *a face avere;* **13.** a aranja, a îngriji, a pregăti ceva: *apucă-te de-ți fă părul!* AL.; *gospodina făcu paturile devreme.* SAD.; *își face bagajele;* **14.** a da viață, a naște: *nu se*

împlinește bine anul, și femeia lui Ipate face un băiet. CR.; *împărăteasa făcu un fecior.* EM.; (absol.) *se rugă să o lase înăuntru să se odihnească niței, mai cu seamă că îi și abătuse să facă.* ISP.; (pop.) **de cînd l-a făcut mă-sa,** de la naștere: *parcă era de-acolo de cînd l-a făcut mă-sa.* CR.; **15.** a concepe, a procrea: *numai un copil o să faceți.* ISP.; **16.** a ouа: *baba atunci se duce cu fuga, să afle ce i-a făcut găina.* CR.; **17.** a rodi, a produce, a da: *în fundul grădinii avea și un măr care făcea mere de aur.* ISP.; *viespea, miere după ce nu face, sare și te-mpunge cu ace.* PANN; **18.** a scoate, a-i crește muguri, frunze etc.: *copacul a făcut flori;* **19.** a căpăta, a dobîndi, a-i apărea: *a făcut bătătură;* (fam.) **a nu face mulți purici undeva,** v. **purice; a face spumă** (sau **spume**) **la gură,** v. **spumă; a face zîmbre,** v. **zîmbre; 20.** a se îmbolnăvi de ...: *a făcut rujeolă;* **21. a face ochi, a)** (fam.) a se trezi, a se scula din somn: *în vremea asta coloniștii făceau ochi și se grăbeau să se adune la sfatul de dimineață.* SAD.; **b)** (fam.) a deveni vigilent, a fi atent: *de data asta am făcut ochi, nu mă mai las înșelat;* **c)** a putea deschide ochii la cîteva zile după naștere: *cînd fată Griva opt-nouă căței, noi îi lăsăm să sugă o săptămînă pînă fac ochi.* ST.; **a face față,** v. **față; a face fețe-fețe,** v. **față; a face gură (mare),** v. **gură; a face vorba** (sau **vorbele**) v. **vorbă; a face mutre,** a se sclifosi, a fi mofturos: *muza îmi face mutre.* AL.; **a face dragoste** (sau **sex**), a se împerechea: *nu-i nimic puișor, o să facem dragoste pe întuneric.* GHEȚIE; **a face labă,** v. **labă; 22.** a determina, a îndupleca, a convinge: *nici el în de sine, nici prietenii ... nu l-au putut face să se însoare.* CR., **23.** a aduce în situația de a ..., a întocmi lucrurile astfel ca ...; a da posibilitatea de ...: *cu-n zîmbet faci gîndirea-mi să se-mbete.* EM.; **a face scăpat pe cineva,** v. **scăpa; 24.** a obliga, a sili, a constrînge: *nu mă face să-ți zic pe nume!* AL.; **25.** a predispune la ceva; a îndemna: *eu te fac s-auzi în taină mersul cîrdului de cerbi.* EM.; *știrea l-a făcut trist;* **a face de rîs (pe cineva** sau **ceva),** a pune într-o situație ridicolă, încomodă, neplăcută: *tu îmi faci casa mea și pe mine de rîs.* MAT.; **a-și face rîs de cineva** (sau **de ceva**), v. **rîs**[1]; **26.** a determina, a ajuta să-și schimbe forma sau starea inițială; a transforma în ...; a preface, a schimba în ...: *n-am curajul să te descriu, să fac literatură din dragostea asta.* EL.; *l-a făcut domn;* (refl.) *răul se face fire, simțirea amorțește.* ALEX.; **a (se) face bine** (sau **sănătos**), a (se) însănătoși: *se jură că într-un ceas îl face bine.* VLAH.; *să te faci cît mai repede bine!* GHEȚIE; **a face din țînțar armăsar** sau (rar) **a face calul armăsar,** a exagera foarte mult: *dușmanul e dușman, face calul armăsar.* POP.; **a face din cal măgar** (pe cineva), a-și bate joc (de cineva); a înjosi (pe cineva): *nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine.* CR.; **a face cuc** (sau **tun**) **(pe cineva),** a îmbăta pe cineva: *cucoana însă tot îndesa paharele boierului ... pînă îl făcu cuc.* ISP.; **a face coastele pîntece (cuiva),** a bate pe cineva foarte tare: *și-i da piste un omușor, care ți-a face coastele pîntece.* NEGR.; **a face noaptea zi** (și **ziua noapte**) sau **a face din noapte zi** (sau **ziuă**), v. **zi; a-l face în două** (sau **în patru**), a despica, a tăia în (două, patru) bucăți; a sfărîma, a ucide: *dacă nu se da în lături lupul, în două îl făcea cu paloșul.* ISP.; **a (se) face bucăți** (sau **bucățele**) ori **fărîme, grămadă, praf, pulbere, scrum, țăndări,** a (se) distruge; **a face capul calendar (cuiva),** v. **calendar; a-și face gura pungă,** v. **pungă; a(-i** sau **a i se) face gura pungă (cuiva),** v. **gură; a-și face urechea toacă,** v. **toacă; a face pe cineva tobă de bătaie,** v. **tobă; a face cuiva chica topor,** a bate foarte tare; **a face din căcat** (sau **din rahat**) **bici,** v. **bici; 27.** a spune că este ...; a califica: *vorbă-ndată-i trimitea și netrebnic că-l făcea.* POP.; *l-a făcut prost;* (refl.) *nu te mai face așa de bătrîn, că doar nu ți-i vremea trecută.* CR.; **a face (pe cineva) cum îi vine la gură,** a certa, a batjocori (pe cineva) fără a-și alege cuvintele; **a face cu ou și cu oțet,** v. **oțet; a face (pe cineva) de vorbă,** v. **vorbă; a face pe cineva de două parale,** v. **para; a face pe cineva una cu cineva** (sau **cu ceva**), v. **ceva; 28.** a duce la îndeplinire; a săvîrși, a înfăptui, a realiza: *mergînd ea acum zi și noapte, nu știu ce făcu, că se rătăci.* CR.; *își făcea, pentru sine, o judecată pe care o socotea destul de înțeleaptă.* SAD.; *a face o eroare;* (absol.) *Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă.* CR.; (refl. pas.) *experimentarea se face în spirit matematic.* BL.; **a-și face cruce,** v. **cruce; a-și face semnul crucii,** v. **semn; a face abstracție,** v. **abstracție; a face haz (de cineva** sau **de ceva),** v. **haz; a face haz de necaz,** v. **haz; a face haz (pe cineva),** v. **haz; face ce face** (sau **ce poate**) **și ...,** încearcă în toate felurile și izbutește să ...: *mama zmeului făcu ce făcu și trecu muntele.* ISP.; **ce face și cum face ...** sau **ce** (sau **cum**) **face** (**și**) **ce** (sau **cum**) **drege ...,** ce pune la cale și cum se descurcă încît ...: *el știe ce face, ce drege, de-mi aduce din cînd în cînd așa cîte puține, de poftă.* CR.; **a nu avea ce face** (sau **ce să facă**), **a)** a nu avea ocupație: *de cînd s-a pensionat, nu are ce face;* **b)** a nu putea schimba nimic dintr-o situație; a nu avea încotro: *văzînd că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă.* CR.; **c)** a face o gafă, o imprudență, o trăsnaie: *n-are ce face și se bagă în vorbă neîntrebat;* **a nu avea ce face cu ...,** a nu avea folos de la ..., a nu-i trebui: *îți dau și dumitale punga asta, că eu n-am ce face cu dînsa.* CR.; **ce (mai) faci?** cum îți merge? cum o duci?; **a face totul** (sau **a face tot posibilul** ori **toate chipurile**) **să** (sau **ca să**) ..., a încerca totul, a se strădui pentru a ...: *nu putem trăi în casa aceasta, de n-om face toate chipurile să scăpăm de hîrca de babă.* CR.; **ce face?** cum? ce?; **văzînd și făcînd,** procedînd după împrejurări, fără un plan; **a avea (de-)a face cu ..., a)** a avea ceva în comun cu ...; a avea relații cu ...: *bunătatea nu are de-a face cu răutatea.* CR.; b) a suporta consecințele unei fapte: *să-ți arăt eu cu cine ai a face.* ISP.; **ce are a face?** ce legătură are? ce interesează?: *se pun ei de ospătează și beu cît le trebuie; dar ce are a face? parcă nici nu se cunoștea de unde au mîncat și au băut.* CR.; **n-are a face!** nu interesează, nu are importanță; a **face caz (de ceva** sau **de cineva),** v. **caz; a face (cuiva) cunoștință cu cineva,** v. **cunoștință; a face parte din ...** (sau **dintre ...**), v. **parte; a face primul pas,** v. **pas; a face un pas greșit,** v. **pas; a face rost de ceva,** v. **rost; a-și face apariția,** v. **apariție; a-și face loc,** v. **loc; a-și face drum,** v. **drum; a(-și) face buzele,** v. **buză; 29.** (realizează locuțiuni verbale) a **face uz (de ceva),** a folosi, a utiliza: *a avut mulți copii, pe care i-a crescut patriarhul, făcînd uz și de bici.* CĂL.; **a face inventarul,** v. **inventar;** (rar) **a face inspecție,** a inspecta; (fig.) *sînt stînci care vin și fac inspecție în apele de munte.* SAD.; (înv.) **a face județ,** a judeca: *fi-vom noi vrednici să facem județ cu brațele noastre.* SAD.; (înv.) **a face o știre,** a înștiința: *Ieremia-vodă ... făcu o știre cardinalului că Mihai-vodă voiește a intra în Ardeal.* BĂLC.; (rar) **a face monopol,** a monopoliza: *monopol fac azi de drepturi.* ALEX.; **a face întrebare,** a întreba: *moșul iarăși ... face întrebare.* PANN; **a face vorbă,** a vorbi; a vocifera: *nu mai face și tu atîta vorbă, ca fariseul cel fățarnic.* CR.; **a face apel,** a apela: *gnosticismul face apel la spiritualizarea insului uman.* BL.; **a face efect,** a impresiona: *singura lor preocupare este de-a face efect asupra galeriei.* GHICA; **a face cale întoarsă** sau **a face stînga împrejur,** a se întoarce, a se orienta în direcția opusă: *cu toții făcură calea întoarsă în fața intransigenței servitorului.* GHEȚIE; *l-a simțit pesemne, pentru că se oprește brusc și face stînga împrejur.* GHEȚIE; **a(-și) face vînt,** v. **vînt; a face vînt cuiva,** a expedia, a concedia, a trimite: *Iudita le făcea vînt la iuțeală în biroul Matildei.* GHEȚIE; **a face curte** (**cuiva**); a curta: *un intrigant ... îl denunță ... că face curte seniorei.* CAR.; **a-și face studiile,** a studia: *sînt foarte puțini tineri care au ocazia să-și facă studiile în străinătate și să deprindă un alt mod de a gîndi.* CR.; (rar) **a-și face joc,** a se juca: *ca-n glumă el le prinde de mînecă, ș-aprins de dor, își face joc prin părul lor.* COȘB.; **a(-i) face seama (cuiva),** v. **seamă; a-și face (singur) seama** (sau **seamă**), v. **seamă; 30.** a provoca, a pricinui, a cauza: *încă de vrea fi avut puteare dracii ..., mai mare rău fi-vrea făcut noao.* COR.; *începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CR.; *a face cuiva o bucurie;* **nu face nimic!** nu are importanță; **a o face lată,** v. **lat; a-și face osîndă cu cineva,** v. **osîndă; a-și face de lucru cu cineva** (sau **cu ceva**), v. **lucru; a-și face gînduri** (sau **griji**), a se îngrijora; (pop.) **a-și face obraz,** a încerca să pară omenos, înțelegător: *las'! nu-ți mai face obraz!* CR.; **a i-o face (bună** sau **lată, cu vîrf)** ori **a-i face una (și bună cuiva),** a produce cuiva un neajuns, o vătămare (spre a învăța minte, a pedepsi): *taci! că i-oi face eu una cumătrului, de și-a mușca labele.* CR.; *numai că hoțomanul de Pavel mi-a făcut-o.* CR.; **a face zile fripte** (sau **negre, amare**), v. **fript (negru, amar); a face cuiva o scenă,** v. **scenă; a face cuiva un topor** (sau **toporul**), v. **topor; a face silă cuiva,** v. **silă; a face cuiva scandal,** v. **scandal; a face felul cuiva,** v. **fel; a face un hatîr** (sau **hatîrul**) **cuiva,** v. **hatîr; 31.** a duce la îndeplinire; a realiza, a îndeplini, a împlini: *piste o săptămînă ... voi face poronca d-tale.* KOG.; *și-a făcut datoria de ostaș.* CR.; **32.** a exercita, a practica, a profesa: *mai făcea el, nu-i vorbă, și alte negustorii.* CR.; *a face avocatură;* (p. ext.) *unele versuri au făcut carieră populară.* CĂL.; **33.** a urma, a frecventa un curs, o formă de învățămînt; a studia: *face liceul la seral; face filozofia;* **34.** a atrage atenția, a da să înțeleagă (printr-un gest, printr-un semn etc.): *n-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face.* EM.; (absol.) *Ipate care da oca pe spate și face cu mîna, să-i mai aducă una.* CR.; *a face din cap să înțeleagă;* **a face cu degetul (cuiva),** a amenința (pe cineva) mișcînd degetul arătător: *începu a-i face cu degetul și-i zise ...: dă-te jos d-acolo, omule!* ISP.; **a face cu mustața (cuiva),** a cocheta (cu cineva): *într-o zi se încumetase a-i face cu mustața, dară cam cu sfială.* ISP.; **a face cu ochiul** (sau, rar, **din ochi**) **(cuiva), a)** a clipi (dintr-un ochi) cu înțeles: *s-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii, pe cînd ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii.* EM.; **b)** (fig.) a atrage, a îmbia: *am un pui de cotnari, care face cu ochiul.* AL.; **a face cu măseaua,** a zîmbi, a rîde cu subînțeles: *încă se rînjea la mine cîteodată și-mi făcea cu măseaua.* CR.; **35.** a parcurge, a străbate: *a făcut cinci kilometri pînă aici;* **36.** a petrece (o perioadă de timp); a împlini (o perioadă): *pe toate le-aș culege, să-mi fac traiul și să mor.* POP.; **37.** a lega, a întreține: *cine-a mai dori să facă tovărășie cu tine aibă-și parte.* CR.; **38.** a arăta, a manifesta, a acorda: *i-a făcut onoarea de a veni;* (refl. pas.) *negustorul se minună de atîta cinste ce i se făcu.* ISP. // (intr.) **1.** a proceda, a acționa, a se comporta: *cine-a face altă dată ca mine, ca mine să pățească.* CR.; *botanistul care ar face ca dînsa ar fi un dobitoc.* IBR.; **a face bine** (sau **rău**) **să ...** (sau **ca ..., de ...**), a exprima o aprobare, o dorință sau o dezaprobare: *bine faci că nu te arăți mic la suflet.* DRĂGHICI; **a-i face bine (cuiva),** a-i fi prielnic; a prii: *minutele petrecute la fereastră mi-au făcut bine.* GHEȚIE; **a face cuiva pe obraz,** v. **obraz; a(-i) face de petrecanie,** v. **petrecanie; a-și face de cap,** v. **cap; a face frumos,** v. **frumos; 2.** a se comporta, a proceda la fel ca ..., cum obișnuiește: *judecau ... pricinile de vini mari politice, cum fac camerele lorzilor.* BĂLC.; (refl.) *ce te faci tu acum? căci seara se apropie și loc de repaos nu este.* ISP.; **3.** (pop.) a-i merge, a o duce: *ce mai face Anica?* SAD.; **4.** (pop.) a **meni,** a prevesti (ceva): *parcă nu facești a bine, de nu vă mai astîmpără dracul nici la vremea asta.* CR.; *o păsărică în grădina brumată, în liniștea rece, a iarnă-a făcut.* BAC.; **5.** (pop.) a vrăji, a fermeca: *îți face cu ulcica, se vede.* AL.; (tr.) *doară mi-ai făcut ceva, că nu te mai pot uita.* POP.; **6.** a valora, a prețui; a costa: *nu face băietul ista atîția husăși, cu straie cu tot, cîți am dat eu pentru dînsul pînă acum.* CR.; *murguleț tare-mi place, spune-mi mie, cîți bani face?* POP.; **7.** a fi egal cu ...: *unsprezece și cu șapte fac optsprezece.* GHEȚIE; **8.** a constitui, a însemna, a reprezenta: *șepte fac mai mult de o ocă.* B.-DEL.; **9.** a fi vrednic (de a ...), a merita (să ...): *face să vezi spectacolul acesta; scump, dar face;* **a face parale,** v. **para; a ști cîte parale face,** v. **para; nu face nici două parale,** v. **para; nu face pentru ..., a)** nu e potrivit, nu corespunde pentru ...: *e iute! n-are cumpăt ... nu face pentru un prefect.* CAR.; **b)** nu este de prestigiul cuiva: *domnule Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii.* CAR.; **10.** a se îndrepta, a merge, a porni spre ..., a o lua spre ...: *cînd noi voiam să facem hoisa, ne sfătuiai să luăm ceala.* AL.; **11.** a zice; a spune: *îmi pare rău, făcu cel mustruluit, cu o sinceră consternare.* GHEȚIE; **12.** a lua înfățișarea de ..., a se arăta ca ...; a-și da aere de ...: *cocheta face pe nevinovata.* NEGR.; **a face pe prostul,** v. **prost; 13.** a juca rolul de ..., a împlini funcția de ...: *de cîtva timp face pe mecanicul;* **14.** (fam.) a evacua fecalele sau urina din organism; **a face pe el** (sau **în pantaloni**) **(de frică, de teamă etc.),** a-i fi foarte frică; a fi îngrozit, timorat. // (refl.) **1.** a începe să

fie; a se produce, a se ivi; *a se lăsa: cînd începu a se face ziuă, Mihai-vodă ridică tabăra.* BĂLC.; **a i se face cuiva negru** (sau **roşu** etc.) **înaintea ochilor, a)** a nu mai vedea, a-i veni rău; **b)** a se supăra, a se întrista foarte tare; **2.** a se desfăşura, a se arăta, a apărea înaintea ochilor: *se făcea nu departe de poştă o vale lungă.* AL.; **3.** a i se părea că vede sau că aude (în vis sau în imaginaţie): *Ţugulea visa un vis ..., se făcea că el era într-o grădină frumoasă.* ISP; **4.** a se produce, a se naşte starea de ...: *i s-a făcut aşa de jele, încît a început a plînge.* C.; **5.** a fi cuprins de ...; a simţi dorul de ...: *că mie mi s-a urît şi mie mi s-a făcut să mănînc carne de cuc.* POP.; *i s-a făcut de ducă;* **6.** a avea loc, a se întîmpla, a se petrece: *şi cum zise el, aşa se şi făcu.* ISP.; **ce s-a făcut,** ce s-a ales, ce a devenit (cineva sau ceva): *furnicile parcă intrase în pămînt, s-au mistuit de nu se ştie ce s-au mai făcut.* CR.; **cum se face că ...** (sau **de ...**)? cum e posibil că ...?: *fata nu se putea domiri cum se face de bărbatu-său ziua este porc şi noaptea om.* ISP.; **s-a făcut!** s-a aranjat, ne-am înţeles; **7.** a trece în altă stare; a deveni, a ajunge: *cu întemeierea acestor state evoluţiile istorice ale românilor se fac mai lămurite.* BĂLC.; *dacă nu vă faceţi nevăzuţi pe loc, vă ciuruiesc pielea.* GHEŢIE; **a se face stăpîn pe ceva,** a lua în stăpînire (cu forţa); **a se face în două,** a se bifurca, a se despărţi: *cînd ajung la moara nouă calea lor se face-n două.* COŞB.; **a se face dunăre (turbată),** v. **dunăre; a se face foc (şi pară),** v. **foc; a se face foc şi pîrjol,** v. **pîrjol; a se face (praf şi) pulbere,** v. **pulbere; a se face oale şi ulcele,** v. **oală; 8.** a ajunge la mărimea de ..., la numărul de ..., la un total de ...: *ceata se face de două sute de oameni;* **a i se face inima cît un purice,** v. **purice; 9.** a ajunge la vîrsta, la etatea de ...: *bunicul se făcuse de şaptezeci de ani;* **10.** a îmbrăţişa cariera de ...; a deveni: *te-i face monah şi mi-i ceti pomenirile şi iertarea înaintea împărăţiei de sus.* SAD.; (tr.) *tata zicea că să mă facă profesor.* SAD.; **11.** a ajunge din nou (ceea ce a fost înainte); a redeveni: *se făcuseră iară oameni.* ISP; **12.** a se preface, a simula: *de vorbiţi mă fac că n-aud.* EM.; *lîngă foc se întindea, bolnăvior că se făcea.* POP; *a se face că nu ştie;* (intr.) *a face pe nevinovatul;* **a se face chinez** sau (intr.) **a face pe chinezul,** v. **chinez;** (intr.) **a face pe niznaiul,** v. **niznai; 13.** a se da, a se duce: *vai, sărace poloboace, de te-ai face mai încoace!* CR.; *ia fă-te-ncoa' şi-l scoală pe căpitan.* TUD.; **14.** a ieşi dintr-o situaţie dificilă, dintr-o încurcătură; a se descurca într-un anumit mod: *ce ne facem acum?* (şi: (reg.) **fa, făcea**). [Lat. ***facere***].

fácere, faceri f. **1.** acţiunea de a face; producere, săvîrşire, realizare: *un alt mod de a îmbogăţi limba literară este facerea de traduceri din limbi străine.* IBR.; **facere de bine,** faptă bună, binefacere, har: *mai ales pentru noi ... este o mare facere de bine.* CR.; **2.** creare, creaţie: *cuvintele lui Dumnezeu pe care el le-a rostit la facerea lumei.* EM.; **Cartea facerii** sau **Facerea,** cartea întîi din Vechiul Testament; geneza; **3.** clădire, construire, zidire: *au căutat pămînt gras, care pute să-i slujască în loc de var spre facerea zidului.* DRĂGHICI; **4.** (pop.) naştere: *o facere grea;* **durerile** (sau **chinurile**) **facerii,** totalitate a fenomenelor dureroase pe care le suportă femeia în timpul expulzării fătului: *a născut pruncul, fără a simţi cîtuşi de puţin durerile facerii.* CR.; **5.** (înv.) generaţie, spiţă a neamului: *aceasta iaste facerea lui Izmail, feciorul lui Avraam.* BIBLIA; **6.** (înv.) vrăjire, fermecare: *din facere dimonească să strînsese în fîntînă mulţime de şerpi.* DOS.; **7.** (înv.) stabilire, instituire, elaborare: *aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor.* BĂLC. [V. ***face***].

faceţiós, ~şi, faceţioásă, ~e a. (franţuzism) glumeţ, poznaş: *ne întîmpină un tip de laş care se justifică într-o cuvîntare faceţioasă.* CĂL. [Din fr. ***facétieux***].

fáchie, fachii şi (reg.) **făchii** f. făclie (rudimentară folosită la pescuit): *gătiţi armele şi făchiile şi să răzbim înainte.* SAD. [Lat. ***fac(u)la***].

fachiól, fachioale n. (înv.) văl: *frumosul ei fachiol cu bibiluri aurite.* BOL. [Din magh. ***fátyol***].

fachír, fachiri m. **1.** călugăr sau ascet din India (care practică exerciţiile yoga): *vreascurile trosneau subt paşii mei îndeajuns ca să trezească din autosugestie şi pe un fachir indian.* HOGAŞ; **2.** prestidigitator, îmblînzitor, scamator. [Din fr. ***fakir***].

fachíric, ~ci, fachirică, ~ce a. care ţine de fachiri sau de fachirism, referitor la fachirism: *le face o demonstraţie fachirică.* CĂL.; (scris şi: *fakiric*). [***Fachir*** + ***-ic***].

fachirísm n. **1.** ansamblu de fapte în aparenţă extraordinare săvîrşite de fachiri; arta de a săvîrşi asemenea fapte: *au ca primă notă un teribil ... ascetism, împins pînă la fachirism.* CĂL.; **2.** (p. ext.) scamatorie. [Din fr. ***fakirisme***].

faciál, ~i, facială, ~e a. care ţine de faţă, referitor la faţă: *mişcarea sufletească e dedusă ... din scurta furtună a perilor de pe obraz, din deplasarea mută a muşchilor faciali.* CĂL. [Din fr. ***facial***].

fácies, faciesuri n. **1.** aspect caracteristic al feţei în timpul unei boli, al unei stări emotive etc.; (p. ext.) fizionomie, aspect exterior; **2.** aspect caracteristic al unei formaţii geologice; **3.** aspect al unei culturi arheologice determinat de formele ei caracteristice. [Din lat. ***facies,*** fr. ***faciés***].

facíl, ~i, facilă, ~e a. **1.** uşor, lesne de făcut: *se demască drept mijloc din cele mai facile de a eluda datele problemei.* BL.; **2.** (p. ext.) superficial: *versificaţia e banală, sprijinită pe rime facile şi monotone.* CĂL.; *versuri facile.* [Din fr. ***facile,*** lat. ***facilis***].

fácile adv. (muz.) uşor; accesibil. [Cuv. it.].

facilitá, facilitez vb. (tr.) a înlesni, a uşura: *perspectiva genetică faciliteză enorm abordarea problemelor cosmologice în general.* BL. [Din fr. ***faciliter***].

facilitáre, facilitări f. acţiunea de a facilita şi rezultatul ei. [V. ***facilita***].

facilitáte, facilităţi f. **1.** însuşirea de a fi facil; uşurinţă: *un prim ton umoristic vine din facilitatea în totul mecanică cu care sînt puse în stihuri chestiuni prozaice.* CĂL.; *facilitate de exprimare;* **2.** mijloc, posibilitate, înlesnire: *portul are toate facilităţile.* [Din fr. ***facilité,*** lat. ***facilitas, -atis***].

fáclă, facle f. mijloc de iluminat alcătuit dintr-un băţ avînd la capăt un material textil îmbibat într-o substanţă combustibilă: *a faclelor lucire răzbind prin pînza fină.* EM.; (fig.) *cu facla criticei în mînă.* HASD. [Din bulg. ***fakla***].

faco- element de compunere cu sensul „lentilă". [Din fr. ***phaco-***].

facocér, facoceri m. specie de mistreţ african cu botul turtit şi colţii încovoiaţi (*Phacochoerus africanus*). [Din fr. ***phacochère***].

facóndă, faconde f. (franţuzism) elocuţiune facilă, excesivă: *Drăguşanu are esenţial o facondă, proprie unor ardeleni şi mai ales bănăţenilor.* CĂL. [Din fr. ***faconde***].

facsimíl sau **facsímil, facsimile** n. reproducere, copie a unui text, desen etc. (cu ajutorul fotografiei): *a făcut pe file unse facsimile de pe margine.* EM. [Din fr. ***facsimile,*** lat. ***fac simile***].

fact, facte n. (înv.) situaţie concretă; fapt, acţiune: *factele ni se transmit prin mediul simţirei.* EM.; *o descriere care reproduce impresiunea însuşi a factului.* EM. [Din germ. ***Fakt, Faktum,*** lat. ***factum***].

factáj, facteje n. (rar) distribuire a corespondenţei la domiciliul destinatarilor. [Din fr. ***factage***].

factíce a. invar. (rar) artificial, nefiresc, prefăcut: *să nu se atribuie rezultatele de azi unei cauze factice şi neadevărate.* EM.; *piatră factice; durere factice;* (subst. n.) *notele afectaţiei, bombasticităţii şi facticelui observate de Trivale îi sînt proprii.* CĂL. [Din fr. ***factice***].

facticitáte f. (livr.) caracterul a ceea ce este factice, artificial. [Din fr. ***facticité***].

factitív, ~i, factitivă, ~e a. **verb (tranzitiv) factitiv** (şi subst. n.), verb tranzitiv care arată că subiectul determină pe cineva să efectueze acţiunea exprimată de verbul de bază; verb cauzativ: *un soi deosebit al tranzitivelor sînt factitivele sau cauzativele.* EM. [Din fr. ***factitif,*** germ. ***faktitiv, Faktitiv***].

factológic, ~ci, factologică, ~ce a. referitor la fapte; care cuprinde un mare număr de fapte (nesemnificative): *prezentare factologică.* [***Factologie*** + ***-ic***; cf. rus. ***factologhiceschij***].

factológie f. aglomerare de fapte (neesenţiale) într-o lucrare ştiinţifică, literară etc. [Et. nec.; cf. rus. ***factologhia***].

fáctor[1], factori m. **(factor poştal)** angajat al poştei care duce corespondenţa la destinaţie: *mi-a înmînat un aviz lăsat de factorul poştal.* GHEŢIE. [Din fr. ***facteur***].

fáctor[2], factori m. **1.** (mat.) fiecare dintre cantităţile care, înmulţite între ele, dau un produs; **factor prim,** fiecare dintre numerele prime prin care se împarte exact un număr dat; **factor comun,** număr care împarte exact oricare dintre termenii unei sume neefectuate; **2.** fiecare dintre elementele care concură la obţinerea unui rezultat; cauză, condiţie etc. principală a producerii unui proces: *e condiţionată prin o mulţime de factori economici, climatici, etnologici.* EM. [Din fr. ***facteur,*** lat. ***factor, -oris,*** germ. ***Faktor***].

factoriál, ~i, factorială, ~e a. **1.** care aparţine factorului[2], referitor la factori: *aceasta este avantajul perspectivei magice: ea scuteşte pe primitiv şi pe ţăran de lungul şi dificilul examen factorial, pe care de altfel ei nici nu l-ar putea face.* BL.; **2.** (mat.) **produs factorial** (şi subst. n.), produs obţinut prin înmulţirea numerelor întregi şi succesive începînd de la 1 şi mergînd pînă la numărul respectiv. [Din fr. ***factorielle***].

factoríe, factorii f. (rar) agenţie a unei case comerciale europene într-o ţară străină, în special în colonii. [Din fr. ***factorerie,*** germ. ***Faktorei***].

factorizá, factorizez vb. (mat.; tr.) a descompune în factori un număr sau o expresie algebrică. [Din fr. ***factoriser***].

factorizáre, factorizări f. acţiunea de a factoriza şi rezultatul ei. [V. ***factoriza***].

factótum m. persoană care iniţiază, hotărăşte şi rezolvă toate problemele (într-o situaţie, într-o organizaţie etc.). [Din fr. ***factotum,*** lat. ***fac totum***].

factuál, ~i, factuală, ~e a. care aparţine (numai) faptelor, referitor la fapte. [Din fr. ***factuel,*** engl. ***factual***].

factualitáte f. starea sau însuşirea de a fi factual, de a se baza numai pe fapte. [Din engl. ***factuality***].

factură, facturez vb. (tr.) a întocmi o factură[1] (pentru o marfă). [Din fr. ***facturer***].

facturáre, facturări f. acţiunea de a factura şi rezultatul ei. [V. ***factura***].

factúră[1], facturi f. document conţinînd date asupra unor mărfuri vîndute sau cumpărate, asupra plăţii unor servicii etc.; formular tipărit pe care se întocmeşte un astfel de document. [Din fr. ***facture***].

factúră[2], facturi f. **1.** mod de execuţie a unei opere de artă: *muzică de o bună factură;* **2.** structură, constituţie (intelectuală, morală etc.): *fraza conţine expresii satirice de o factură prea cultă.* CĂL. [Din fr. ***facture,*** lat. ***factura***].

facturiér, facturiere n. carnet de facturi. [Din fr. ***facturier***].

facţionár, ~i, facţionară, ~e a. **1.** care ţine de facţiuni, specific facţiunii: *nuvelistul a ţinut să sublinieze elementul facţionar, evitînd să strîngă acţiunea în jurul eroului central.* CĂL.; **2.** care face parte dintr-o facţiune, care este adept al unei facţiuni: *romanticul e singular, eremit, solilogic, sau facţionar, rebel în fruntea mişcărilor populare.* CĂL. [Din fr. ***factionnaire***].

facţiós, ~şi, facţioásă, ~e a. (rar) tulburător al ordinii de stat; care face parte dintr-o facţiune. [Din fr. ***factieux,*** lat. ***factiosus***].

facţiúne, facţiuni f. grup sau partid care urmăreşte să provoace tulburări într-un stat. [Din fr. ***faction,*** lat. ***factio, -onis***].

facúlă, facule f. parte mai strălucitoare a discului solar. [Din fr. ***facule***].

facultáte, facultăţi f. **1.** mijloc, drept, capacitate, aptitudine fizică sau intelectuală de a face ceva:

lucrarea harică ... se modelează după aptitudinile şi facultăţile omului. STĂNIL.; *omul are facultatea de a-şi exprima cugetările prin vorbe; facultatea de a vorbi frumos;* **2.** unitate didactică, ştiinţifică şi administrativă în cadrul unei instituţii de învăţămînt superior, specializată într-un anumit domeniu de activitate: *curăţirea facultăţilor de litere şi de ştiinţe de profesorii paraziţi.* EM. [Din fr. ***faculté,*** lat. ***facultas, -atis,*** germ. ***Fakultät***].

facultativ, ~i, facultativă, ~e a. care este la alegere; benevol, neobligatoriu: *bibliografie facultativă.* [Din fr. ***facultatif,*** germ. ***fakultativ***].

fad, ~zi, fadă, ~e a. **1.** fără gust: *mîncare fadă;* **2.** (fig.) lipsit de expresie, searbăd, anost: *efectul cel mai fad al acestei literaturi este feeria.* CĂL. [Din fr. ***fade***].

fadó, fadouri n. cîntec popular portughez. [Din port. ***fado***].

fadoáre, fadori f. (franţuzism) **1.** starea sau însuşirea de a fi fad, lipsit de gust; **2.** (fig.) caracterul a ceea ce este inexpresiv, searbăd, nesemnificativ: *vina fundamentală a romanului e fadoarea lui analitică.* CĂL. [Din fr. ***fadeur***].

fáeş, ~i, faeşă, ~e a. (înv.) **1.** măreţ, falnic: *munţii aceia mai nalţi decît pre la noi şi mai faeş.* DOS.; **2.** arătos, chipeş, frumos: *acesta svînt era foarte de-a firea şi faeş la faţă.* DOS. [Din magh. ***faj*** „neam"].

faetón, faetoane n. trăsură înaltă, uşoară, cu patru roţi: *în faeton de gală, Cezarul trece falnic, în gînduri adîncit.* EM. [Din fr. ***phaéton***].

fag, fagi m. copac mare, cu lemnul dur, întrebuinţat mai ales drept combustibil (*Fagus sivatica*): *iese dulcea lună dintr-o rarişte de fag.* EM.; *el spune bună seara la nişte fagi şi dalii.* VIERU. [Lat. ***fagus***].

fagacée, fagacee f. (la pl.) familie de arbori şi arbuşti cu frunze alterne, cu flori mici dispuse în amenţi şi cu fructele achene; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***fagacées***].

fagocít, fagocite n. celulă sangvină care apără organismul de infecţii (digerînd elementele străine pătrunse în el). [Din fr. ***phagocyte***].

fagocitá, pers. 3 **fagocitează** vb. (tr.) **1.** (biol.) a distruge prin fagocitoză; **2.** (fig.) a desfiinţa prin înglobare: *concernul a fagocitat mica întreprindere.* [Din fr. ***phagocyter***].

fagocitár, ~i, fagocitară, ~e a. referitor la fagocite sau la fagocitoză. [Din fr. ***phagocytaire***].

fagocitóză, fagocitoze f. **1.** (biol.) înglobare şi digerare a corpilor străini care intră în organism de către fagocite; **2.** (fig.) dispariţie prin absorbţie, prin înglobare. [Din fr. ***phagocytose***].

fagót, fagoturi n. instrument muzical de suflat, avînd forma unui tub lung din lemn, la care este ataşat un tub suplimentar îndoit la capăt prin care se suflă. [Din fr. ***fagot,*** it. ***fagotto***].

fagoterapíe, fagoterapii f. (med.) **1.** terapie prin regim alimentar; **2.** terapie cu bacteriofagi specifici. [Din fr. ***phagothérapie***].

fagotíst, fagotişti m. instrumentist care cîntă din fagot. [Din it. ***fagottista***].

fágur m. v. fagure.

fágure, faguri m. strat de ceară cu celule hexagonale făcut de albine pentru a-şi depune mierea şi ouăle: *văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* EM.; (fig.) *vom fi bogaţi, dar nu într-atît ca să dăm uitării fagurii cîntecului de leagăn.* VIERU; (şi: (reg.) **fagur**). [Lat. **favulus*].

fai[1] n. stofă de mătase naturală: *rochie de fai.* [Din fr. ***faille***].

fai[2] n. (înv.) înfăţişare. [Din magh. ***faj***].

fai[3], faiuri şi **faie** n. maşină portabilă pe care se pot monta discuri speciale pentru şlefuit sau pentru tăiat; (şi: **failer**). [Din engl. ***filer,*** germ. ***Feil(maschine)***].

faianţá, faianţez vb. (tr.) a acoperi cu plăci de faianţă. [De la ***faianţă***].

faianţár, faianţari m. muncitor care pune faianţă; faianţator. [***Faianţă*** + ***-ar***].

faianţáre, faianţări f. acţiunea de a faianţa. [V. ***faianţa***].

faianţatór, faianţatori m. faianţar. [***Faianţa*** + ***-tor***].

faiánţă, faianţe f. **1.** produs ceramic lustruit sau smălţuit, care se foloseşte la fabricarea unor obiecte casnice, de laborator, sanitare etc.; **2.** (spec.) plăcă mică (şi smălţuită) din acest produs, care se fixează pe pereţi. [Din fr. ***faïence,*** it. ***faenza***].

faianţăríe, faianţării f. fabrică sau magazin de faianţă. [***Faianţă*** + ***-ărie***].

făier, faiere n. (reg.) mustrare aspră, frecuş: *i-a dat un faier.* [Din germ. ***Feuer***].

fáiler n. v. fai[3].

failíbil, ~i, failibilă, ~e a. (rar) care poate greşi, care se poate înşela. [Din fr. ***faillible***].

failibilitáte f. posibilitate de a se înşela, de a greşi. [Din fr. ***faillibilité***].

fáimă, faime f. **1.** renumire, reputaţie: *el prezentul îl răscoală cu-a gîndurilor lui faimă.* EM.; **2.** (rar) veste (neaşteptată), zvon: *se împrăştie faima venirei lui.* EM. [Din lat. ***fama*** (după *defăima*)].

faimós, ~şi, faimoásă, ~e a. care se bucură de reputaţie; renumit, vestit, celebru: *a izbutit să formuleze o faimoasă lege în spirit pur matematic.* BL. [Din fr. ***fameux,*** lat. ***famosus*** (după *faimă*)].

fain, ~i, fainá, ~e a. **1.** (fam.) de calitate bună: *vin fain;* **2.** frumos, distins: *dar şi pîndarii tăi, faini bărbaţi, n-am ce zice!* REBR.; *stofă fainá;* **3.** (fig.) minunat, deosebit: *fainá idee.* CAR. [Din germ. ***fein***].

fair [féăr] adj. şi adv. corect, onest: *e un tip fair.* [Cuv. engl.].

fair play [féăr plei] n. acceptare loială a regulilor (într-un sport, în afaceri etc.); (adj.) *a avut o comportare fair play.* [Cuv. engl.].

falaciós, ~şi, falacioásă, ~e a. (rar) înşelător, amăgitor: *căzut în ispita falacioasă a spiritualismului ..., credea personal în nemurirea sufletului.* CĂL. [Din lat. ***fallaciosus,*** fr. ***fallacieux***].

falaitár, falaitari m. (înv.) călăreţ pe unul din caii înaintaşi la o trăsură domnească sau boierească: *patru telegari cu falaitar.* CAR. [Din rus. ***fareitor,*** germ. ***Vorreiter***].

falángă[1], falange f. **1.** (în antichitate) corp de infanterie cu rînduri compacte: *falanga macedoneană;* **2.** (rar) grup compact de oameni (care luptă pentru acelaşi scop): *cercetători, fie izolaţi, fie în falangă, tind spre o cuprindere unitară şi de ansamblu a mentalităţii mitice-magice.* BL.; **3.** unitate social-economică, concepută de Fourier, formată din 1500-2000 de oameni cu pregătiri diverse; **4.** (anat.) fiecare dintre oasele mici ale degetelor: *aduce cu pielea dintre falangele broaştei sau de la picioarele păsărilor înotătoare.* BL. [Din fr. ***phalange,*** lat. ***phalanx***].

falángă[2], falange f. (înv.) **1.** drug de lemn de care se legau, în regimul feudal, picioarele celor condamnaţi să fie bătuţi la tălpi: *mă tem că necăutînd la rangă să nu-mi puie musa supt fălangă.* B.-DEL.; *o falangă-n drum scotea, pe drumeţi pe toţi bătea.* POP.; **2.** (p. ext.) bătaie de tălpi aplicată unor condamnaţi; (şi: (înv.) **fălangă**). [Din gr. mod. ***fálangas***].

falangér, falangeri m. (zool.) specie de mamifer marsupial australian, cu blana vărgată pe părţi şi pe spate, care poate plana cu ajutorul unor membrane laterale (*Dactylopsila trivirgata*). [Din fr. ***phalanger***].

falangétă, falangete f. (anat.) ultima falangă a degetului, pe care se află unghia. [Din fr. ***phalangette***].

falangián, ~eni, falangiană, ~ene a. care ţine de falanga[1], referitor la falange. [Din fr. ***phalangien***].

falangínă, falangine f. (anat.) falanga[1] mijlocie a degetului. [Din fr. ***phalangine***].

falangíst, falangişti m. membru al falangei[1] concepute de Fourier. [Din fr. ***phalangiste***].

falanstér, falanstere n. (doctrina lui Fourier) asociaţie de lucrători formînd o comună. [Din fr. ***phalanstère***].

falansterián, falansterieni m. partizan al doctrinei sociale a lui Ch. Fourier: *îl urmează la conferinţele lui Fourier şi se pomeneşte falansterian.* GHICA. [Din fr. ***phalanstérien***].

falansterianísm n. doctrină socială utopică de tip socialist (aparţinînd lui Ch. Fourier). [***Falansterian*** + ***-ism***].

fálă f. **1.** trufie, îngîmfare, orgoliu: *smerit, în genunchi pică şi de fală se dezbracă.* AL.; **2.** (motiv de) mîndrie: *o, calul meu! tu fala mea.* COŞB.; *bărbaţii mari sînt fala naţiunii;* **a-i fi fală (cu cineva** sau **cu ceva),** a se mîndri (cu cineva sau cu ceva): *place-mi mîndra ..., că mi-i fală-n tîrg cu ea.* POP.; **3.** paradă, ostentaţie; pompă: *în toate părţile fu primit cu aceeaşi fală.* BĂLC.; *o face de fală;* **4.** glorie, faimă, renume: *fală-n lume şi mărire pentru tine-n veci să fie, o, Moldovo, ţară mîndră!* AL. [Din sl. ***hvala***].

falbalá, falbalale f. (înv.) podoabă a unei rochii (formată din fîşii de stofă încreţită): *printre rochiile de mătăsării înflorate, printre falbalale.* OD.; (şi: **farbara**). [Din fr. ***falbala***].

fálcă, fălci f. **1.** fiecare dintre cele două oase ale feţei în care sînt fixaţi dinţii; maxilar, mandibulă: *mai degrabă i-ai putea strîmba fălcile decît vorba.* CR.; **a da fălci,** a mînca cu lăcomie; **2.** parte a feţei care conţine aceste oase: *rane şi zdrobituri fălcilor, spîndzuituri şi zgîrîituri.* DOS.; *cînd auziră una ca aceasta, toţi se loviră cu mîna peste falcă.* ISP.; **a(-i) strîmba** (sau **a-i muta) cuiva fălcile,** v. **strîmba, muta; cu o falcă în cer şi (cu) alta în pămînt,** v. **cer;** **3.** (înv.) obraz: *de te va lovi neştire preste falcă, întoarce-i lui şi ceialaltă.* VARL.; **4.** fiecare dintre piesele unei unelte sau unei maşini care serveşte la prindere, la strîngere sau la sfărîmare: *fălcile menghinei.* [Lat. ***falx, -cis***].

fálce, fălci f. veche unitate de măsură a suprafeţei egală cu aproximativ 14 000 m²: *eu am ... optzeci de mii de fălci de pămînt.* BOL. [Lat. ***falx, -cis***].

falcifórm, ~i, falciformă, ~e a. în formă de coasă. [Din fr. ***falciforme***].

falconét, falconete n. (**tun-falconet**) tun de calibru mic: *românii luară în astă izbîndă şase steaguri şi două tunuri-falconete.* BĂLC. [Din it. ***falconetto***].

falconídă, falconide f. (la pl.) familie de păsări falconiforme reprentată prin şoim; (şi la sg.) pasăre din această familie. [Din fr. ***falconidés***].

falconifórm, falconiforme n. (la pl.) ordin de păsări răpitoare de zi, cu corpul puternic, cu aripi lungi şi cu ciocul încovoiat, care se hrănesc cu hrană vie; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest ordin. [Din fr. ***falconiformes***].

fald, falduri n. cută sau încreţitură (la rochie sau la altă haină lungă): *la pieptu-i manta neagră în falduri şi-o adună.* EM.; (şi: (reg.) **falt, faldur**). [Din ucr. ***fald;*** cf. germ. ***Falte***].

fáldur m. v. fald.

falénă, falene f. (entom.) fluture de noapte, care produce stricăciuni copacilor şi viţei de vie. [Din fr. ***phalène,*** it. ***falena***].

faléră, faiere f. **1.** (ant.) medalie de aur care răsplătea meritele soldaţilor romani şi se purta la gît; **2.** obiect de podoabă purtat la gît. [Din it. ***falera,*** lat. ***phalera***].

falérn n. specie de vin de calitate superioară (care se producea în Campania). [Din fr. ***falerne***].

falét, faleturi n. (înv.) echipaj la trăsură: *faleturi şi livrele.* AL. [Cf. ***falaitar***].

faléză, faleze f. **1.** ţărm înalt şi abrupt al mării: *s-au oprit într-un loc unde faleza scădea cît un mal.* PETR.; *falezele Bretaniei;* **2.** fîşie de teren amenajată pentru plimbare pe malul mării. [Din fr. ***falaise***].

faliá, faliez vb. (geol.; tr. şi refl.) a (se) produce, a (se) dizloca în falie. [Din fr. ***failler***].

faliát, ~ţi, faliată, ~e a. (despre formele de relief) dizlocat în falii; care formează o falie. [V. ***falia***].

fálic, ~ci, falică, ~ce a. care aparţine de (cultul referitor la) falus. [Din fr. ***phalique***].

fálie, falii f. (geol.) ruptură în scoarţa pământului cu denivelarea straturilor geologice. [Din fr. ***faille,*** it. ***faglia***].

faliére, falieri f. (geol.) acţiunea de a (se) falia şi rezultatul ei; creare de falii în scoarţa pământului. [V. ***falia***].

faliménţ, falimente n. **1.** stare de insolvabilitate a unui comerciant sau a unei societăţi comerciale sau economice: *discreditul financiar unit cu cel politic e fără îndoială o stare de faliment.* EM.; **a da faliment, a)** a ajunge insolvabil, a nu-şi mai putea face plăţile: *se însoară cu fata droşcarului şi fuge cînd socrul dă faliment.* CĂL.; **b)** (fig.) a da greş, a nu reuşi; a se prăbuşi: *idealurile politice au dat în parte faliment.* IBR.; **2.** (fig.) ruină, eşec: *pentru a acoperi falimentul material şi moral al ţării, vor mai încerca şi acest ultim mijloc desperat de a se ţinea la putere.* EM. [Din germ. ***Faliment,*** it. ***fallimento***].

falimentár, ~i, falimentară, ~e a. **1.** insolvabil, aflat în stare de faliment: *întreprindere falimentară;* **2.** (fig.) care se află într-o situaţie dezastruoasă, care a suferit un eşec total: *„filozofia" aceasta de viaţă, întru totul falimentară, s-a instalat la noi îndată după declararea independenţei.* CF. [***Faliment*** + ***-ar***].

falísc, faliscuri n. picior de vers antic format din trei dactili şi un iamb. [Din lat. ***phalisc*** (*um metrum*)].

falít, ~ţi, falită, ~e a. (şi subst.) care a ajuns la faliment, care a dat faliment: *samsarii se întreabă să afle de-a murit vrun negustor de bursă ori vrun lipscan falit.* MACED. [Din it. ***fallito***].

fall-out [fol-áut] n. (fiz.) cădere pe suprafaţa Pământului a unor pulberi radioactive (răspîndite în atmosferă prin explozii nucleare). [Cuv. engl.].

fálnic, ~ci, falnică, ~ce a. **1.** măreţ, impunător, grandios: *din umbra falnicelor bolţi, ea pasul şi-l îndreaptă.* EM.; (adv.) *acea grindin-oţelită înspre Dunăre o mînă, iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.* EM.; **2.** trufaş, semeţ, mîndru: *am mîncat pîne, legume, ş-am umblat falnică-n lume.* POP. [***Fală*** + ***-nic***].

fals, ~şi, falsă, ~e a. **1.** contrar adevărului; mincinos: *niciodată n-am citit ceva mai fals.* VLAH.; *ştire falsă;* **falsă aparenţă,** înfăţişare înşelătoare; **2.** neîntemeiat, injust: *aceste teorii, ca toate teoriile extreme, îs false.* IBR.; *judecată falsă;* **3.** (muz.) contrar legilor armoniei, discordant: *notă falsă;* **4.** prefăcut, făţarnic, mincinos: *i se părea falsă bucuria şi expansiunea omului acestuia.* VLAH.; *martor fals;* (adv.) *oamenii s-au purtat fals cu noi; nu ne-au spus nimic şi au păstrat secret.* SAD.; **5.** neautentic, imitat: *diamant fals;* **buzunar fals,** v. **buzunar.** // n. (pl. **falsuri**) **1.** falsitate, lipsă de adevăr: *a discerne falsul de adevăr;* **2.** (jur.) alterare a adevărului într-un act scris (prin adaosuri, ştersături, imitarea semnăturilor etc.): *a comis escrocherii şi falsuri în acte publice.* EM. // adv. **1.** contrar adevărului: *a jura fals;* **2.** în mod incorect, fără armonie: *a cînta fals;* (şi: (înv.) **falş**). [Din lat. ***falsus,*** it. ***falso,*** germ. ***falsch***].

falsár, falsari m. (înv.) falsificator: *la noi falsarii de hrisoave au fost numeroşi.* OD. [Din lat. ***falsarius,*** it. ***falsario***].

falsét, falsete n. **1.** sunet (sau şir de sunete) din registrul acut al unui cîntăreţ: *s-aratâ Matache ... cîntînd în falset ca o maică stariţă.* CAR.; **2.** execuţie falsă a unei compoziţii muzicale. [Din it. ***falsetto***].

falsífică, falsífic vb. (tr.) **1.** a imita ceva cu intenţia de a înşela; a contrafface: *a falsifica un contract;* (refl. pas.) *s-au falsificat chiar hotărîri arbitrale care constatau o închipuită judecată.* EM.; **2.** a prezenta altfel decît în realitate; a denatura: *legenda, deşi falsifică lucrurile, ne dă impresia vieţii de altădată.* IBR.; (absol.) *erorile lui Maior nu rezultă niciodată din vreo intenţie de a falsifica.* BL.; **3.** a altera aspectul, conţinutul firesc (prin amestecare): *a falsifica vinul;* (şi: (reg.) **falşifica**). [Din lat. ***falsificare,*** fr. ***falsifier***].

falsificáre, falsificări f. **1.** acţiunea de a falsifica; contrafacere: *e o falsificare conştie şi intenţionată a istoriei.* EM.; **2.** denaturare, alterare: *e vorba de lupta împotriva falşificării adevărului în ştiinţă.* IBR.; (şi: (reg.) **falşificare**). [V. ***falsifica***].

falsificát, ~ţi, falsificată, ~e a. imitat, schimbat, transformat (pentru a înşela): *un Caragiale populist ar fi o imagine falsificată.* CĂL.; (şi: (reg.) **falşificat**). [V. ***falsifica***].

falsificatór, ~i, falsificatoáre m., f. persoană care falsifică, care a comis un fals: *observatorul, cedînd unei idei, se transformă pe nesimţite în falsificator al faptelor.* BL.; (adj.) *acea tradiţie culturală ... se opune curentului falşificator latinist.* IBR.; (şi: (reg.) **falşificator**). [Din fr. ***falsificateur***].

falsificáţie, falsificaţii f. (rar) **1.** faptul de a falsifica; **2.** obiect, fapt falsificat; (şi: (înv.) **falsificaţiune**). [Din fr. ***falsification***].

falsificaţiúne f. v. falsificaţie.

falsitáte, falsităţi f. **1.** caracterul a ceea ce este fals; lipsă de adevăr: *falsitatea punctului de plecare este aceeaşi ca la orice biografie romanţată.* CĂL.; **2.** atitudine făţarnică, ipocrizie, prefăcătorie: *falsitatea purtării lui este evidentă;* (şi: (reg.) **falşitate**). [Din lat. ***falsitas, -atis,*** it. ***falsità***].

falş a. v. **fals.**

falşificá vb. v. falsifica.

falşificáre f. v. falsificare.

falşificát a. v. falsificat.

falşificatór m., f. v. falsificator.

falşitáte f. v. falsitate.

fait f. v. fald.

falţ, falţuri n. **1.** scobitură, şanţ, îndoitură etc. făcută pentru a realiza îmbinarea (la scînduri, ţigle, foi de tablă etc.); **2.** cuţit special folosit pentru egalizarea pieilor după tăbăcire. [Din germ. ***Falz***(*eisen*)].

falún, falune n. (geol.) depozit necimentat format din resturile cochiliilor de moluşte. [Din fr. ***falun***].

fálus, falusuri n. **1.** membru viril; penis; **2.** (ant.) reprezentare a membrului viril, care se purta la anumite ceremonii şi sărbători. [Din fr., lat. ***phallus***].

famát, ~ţi, famată, ~e a. **rău famat,** cu reputaţie proastă; deocheat: *local rău famat.* [Din fr. (*mal*)***famé***].

famélic, ~ci, famelică, ~ce a. (rar) flămînd: *cuprinde o farsă jucată de doi soţi famelici unui comisar.* CĂL. [Din fr. ***famélique,*** lat. ***famelicus***].

famélie f. v. familie.

fămen, fameni m. **1.** (înv.) eunuc: *nu va intra famăn scopit la adunarea Domnului.* BIBLIA; **2.** (fig.) om decăzut, efeminat: *nişte răi şi nişte fameni.* EM. [Refăcut din ***fameni*** (pl. de la *famăn* (înv.) „bărbat castrat"<lat. **feminus*<*femina*].

famenián, ~eni, famenianâ, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) ultimul etaj al devonianului superior. [Din fr. ***famennien***].

familiál, ~i, familială, ~e a. care aparţine familiei, destinat familiei, referitor la familie: *pe atunci eram foarte tulburat de neplăcutele afaceri familiale.* CAR. [Din fr. ***familial***].

familiár, ~i, familiară, ~e a. **1.** lipsit de pretenţii; ca în familie: *nu trebuie să fii familiar cu nimeni: cu cei mari e primejdios, cu cei mici e indecent.* CĂL.; (adv.) *nu suferă rezerva, acostînd familiar pe omul din stradă.* CĂL.; **2.** bine cunoscut; obişnuit: *obiectele îşi recăpătau contururile şi culorile familiare.* GHEŢIE; *scrima îi este familiară;* (subst.) *era un familiar al salonului filoelen.* CĂL.; **3.** simplu, fără pretenţii: *fraza e aşa de prozaică şi de familiară, încît pare făcută ca să ne încînte prin deliciile neghiobiei.* CĂL.; *stil familiar;* **4.** prietenos, amabil: *semnelor de simpatie fata le replica prin gesturi foarte familiare.* GHEŢIE; **5.** lipsit de respectul cuvenit; ireverenţios. [Din fr. ***familier,*** lat. ***familiaris***].

familiarísm n. atitudine de intimitate (exagerată); familiaritate. [***Familiar*** + ***-ism***].

familiaríst, ~şti, familiaristă, ~e a. şi m., f. (persoană) care practică familiarismul. [***Familiar*** + ***-ist***].

familiaritáte, familiarităţi f. **1.** purtare liberă, simplă; atitudine prietenoasă, cordială: *conversează cu atîta familiaritate, încît n-ai gîndi că sînt duşmani.* NEGR.; **2.** intimitate rău înţeleasă, lipsă de respect: *îi răsunau încă ... vorbele inspectorului a cărui familiaritate îl enerva.* VLAH. [Din fr. ***familiarité,*** lat. ***familiaritas, -atis***].

familiarizá, familiarizez vb. (refl. şi tr.) a (se) obişnui, a (se) deprinde cu ceva; a căpăta sau a face să capete cunoştinţe despre ceva: *hagiii turci îl familiarizează cu limba şi literatura otomană.* OD.; *fără a se familiariza conştiu cu acest teren.* EM. [Din fr. ***familiariser***].

familiarizáre, familiarizări f. acţiunea de a (se) familiariza şi rezultatul ei: *natura studiilor universitare şi lucrările istorice făcute la Roma ne-au dat familiarizarea cu epoca veche.* CĂL. [V. ***familiariza***].

famílie, familii f. **1.** comunitate umană întemeiată pe căsătorie, care cuprinde pe soţi şi pe copiii lor: *famelie grea.* CAR.; *cunoscură multe din familiile tîrguşorului.* SAD.; *membrii unei familii;* **nume de familie,** nume pe care-l poartă toţi membrii unei astfel de comunităţi; **2.** totalitatea persoanelor care se trag dintr-un strămoş comun: *domnilor români, ... aleşi încă din familiile pămîntene, li se îngăduiau doar fapte de echilibristică politică.* BL.; **de familie (bună),** care este înrudit cu oameni bogaţi, remarcabili etc.; **3.** grup de popoare, de limbi etc. care continuă acelaşi popor sau limbă veche: *româna face parte din familia limbilor romanice;* **4.** (lingv.) grup de cuvinte care conţin acelaşi radical; **5.** (biol.) grup de plante sau de animale care cuprinde mai multe genuri: *scrie-mi împărţirea florilor în familii.* NEGR.; (şi: (formă coruptă) **famelie**). [Din lat. ***familia,*** fr. ***famille***].

familión n. (fam.) familie (mare); familia întreagă. [Et. nec.; cf. it. ***famigliona***].

familíst, ~şti, familistă, ~e m., f. persoană căsătorită: *eu am ambiţ, domnule, cînd e vorba la o adică de onoarea mea de familist.* CAR. [***Familie*** + ***-ist***].

famúl, famuli m. (rar) slujitor; (p. ext.) epigon: *servită cu pedagogică stăruinţă de către neoplatonici şi famulii lor medievali.* BL. [Din lat. ***famulus***].

fan, fani m. admirator entuziast şi pasionat al unei vedete sau al unei mişcări artistice. [Din engl., fr. ***fan***].

faná, fanez vb. (rar; refl.) a-şi pierde prospeţimea; a se trece, a se ofili. [Din fr. ***faner***].

fanái, fanale n. (înv.) felinar mare: *ca fanal purtat de valuri pe a mărilor cîmpie.* ALEX. [Din fr. ***fanal***].

fanár, fanare n. (înv.) **1.** felinar: *aice să vede un fanari mare.* DRĂGHICI; *pleacă de la fînarul aşezat chiar la gura Nistrului pe o corabie.* EM.; (fig.) *cu roşii fanare, galbene, verzi trec noaptea strigoii prin lanuri de grîu.* BAC.; **2.** prîsnel la moara de vînt; (şi: **fînar**). [Din gr. mod. ***fanári***].

fanaragíu[1], fanaragii m. (înv.) persoană care aprindea felinarele pe străzi; lampagiu: *fanaragii cari strigau regulat raita.* NEGR. [Din turc. ***fenarğı***].

fanaragíu[2], fanaragii m. (rar) fanariot: *pe cînd domnii greci cei fanaragii.* AL. [Cf. ***fanaragiu[1]***].

fanariót, fanarioţi m. **1.** dregător provenit dintre nobilii greci din cartierul Fanar din Constantinopol; **2.** domnitor din ţările româneşti recrutat de turci dintre aceşti dregători (în perioada 1711-1821): *Turcia pierde încrederea în domnii pămînteni şi trimite fanarioţi.* EM. // a. **1.** fanariotic: *singurul domn fanariot căruia sîntem datori recunoştinţă.* BĂLC.; **2.** (fig.) ipocrit, viclean, corupt, viciat: *e un boiernaş ... departe de influenţa fanariotă a capitalei.* IBR. [Din gr. mod. ***fanariótis***].

fanarióticc, ~ci, fanariotică, ~ce a. care ţine de fanarioţi, referitor la fanarioţi, caracteristic fanarioţilor: *la cîte mişelii fanariotice numele lor serveşte de etichetă!* EM. [***Fanariot*** + ***-ic***].

fanarioticésc, ~şti, fanarioticeáscă, ~eşti a. (înv.) fanariotic: *tertipuri fanarioticeşti.* [***Fanariot*** + ***-icesc***].

fanariotísm n. 1. domnie a fanarioților; trăsătură caracteristică acestei domnii; 2. (fig.) ipocrizie, fățărnicie, viclenie: *am schimbat și ideile cele vechi ale fanariotismului și ale ianicerismului.* HEL. [*Fanariot* + *-ism*].

fanariotizá, fanariotizez vb. (rar; tr. și refl.) a adopta sau a face pe cineva să adopte obiceiurile, limba, cultura grecească (din epoca fanariotă): *clasa burgheză e nouă, cea aristocratică a fost fanariotizată.* IBR. [*Fanariot* + *-iza*].

fanariotizáre, fanariotizări f. faptul de a (se) fanariotiza. [V. *fanariotiza*].

fanariotizát, ~ți, fanariotizată, ~e a. care a adoptat limba și obiceiurile fanarioților, care a devenit fanariot: *sofistul fanariotizat ... a luat-o și în rîndul acesta pe dinainte.* OD. [V. *fanariotiza*].

fanarioțésc, ~și, fanarioțeáscă, ~ești a. (rar) fanariotic: *răsunetul manelelor și al stihurilor fanarioțești.* OD. [*Fanariot* + *-esc*].

fanát, ~ți, fanată, ~e a. care și-a pierdut prospețimea; ofilit, veștejit: *flori fanate;* (p. ext.) *femeie fanată.* [V. *fana*].

fanátic, ~ci, fanatică, ~ce a. 1. (și subst.) stăpînit de fanatism: *o fanatică mulțime ce se grămădea în cale-ți.* EM.; 2. dus la extrem, exagerat: *credință fanatică.* [Din fr. *fanatique,* lat. *fanaticus*].

fanaticésc, ~și, fanaticeáscă, ~ești (înv.) fanatic, exagerat: *o rîvnă fanaticească se-ntinse.* CONACHI. [Lat. *fanaticus* + *-esc*].

fanatísm, (rar) **fanatisme** n. atașament pătimaș pentru o religie, pentru o convingere etc. însoțit de o totală intoleranță față de opiniile altora: *politica ta vicleană îndrăznește în zadar să-mi înalțe fanatismul.* HEL.; *pretutindeni în Europa secolul al XVIII-lea a fost un secol al fanatismelor.* BL. [Din fr. *fanatisme,* germ. *Fanatismus*].

fanatizá, fanatizez vb. (rar; tr. și refl.) a face să devină sau a deveni fanatic: *aplauze nebune, galeria* [este] *fanatizată.* CAR. [Din fr. *fanatiser*].

fanatizáre, fanatizări f. acțiunea de a (se) fanatiza și rezultatul ei. [V. *fanatiza*].

fanatizát, ~ți, fanatizată, ~e a. care a devenit fanatic, care manifestă fanatism: *gloatele fanatizate ale Bizanțului vor fi contra păcii.* EM. [V. *fanatiza*].

fandá, fandez vb. (intr.) a face un pas mare, într-o probă sportivă, îndoind piciorul din față și ținîndu-l întins pe celălalt. [Din fr. *fendre*].

fandacsíe f. v. fandasie.

fandángo n. dans spaniol; melodia după care se execută. [Din fr., sp. *fandango*].

fandáre, fandări f. acțiunea de a fanda și rezultatul ei: *era întotdeauna întîia lui mișcare, accentuată în clipele de mînie cu salturi brusce, ca fandări repetate de scrimă.* PETR. [V. *fanda*].

fandasíe, fandasii f. (înv.) fantezie, imaginație: *cînd teoria fandacsiei nu se verifică, el sucește explicația tot în favoarea lui.* CĂL.; (și: **fandacsie**). [Din gr. mod. *phandaxíe*].

fandasiós, ~și, fandasioásă, ~e a. (înv.) închipuit, înfumurat; (subst.) *un fandasios își făcuse chipul său de piatră.* ISP. [*Fandasie* + *-os*].

fandoseálă, fandoseli f. atitudine afectată; sclifoseală, mofturi. [*Fandosi* + *-eală*].

fandosí, fandosesc vb. (refl.) 1. a-și da aere; 2. a face nazuri, a se alinta: *de! nu vă mai fandosiți acum.* ISP. [Din gr. mod. *fandázo* (aor. de la *fandázome*)].

fandosíre, fandosiri f. faptul de a se fandosi. [V. *fandosi*].

fandosít, ~ți, fandosită, ~e a. și m., f. (persoană) care are o comportare afectată, plină de mofturi. [V. *fandosi*].

fanére f. (pl.) anexe ale pielii (păr, unghii etc.). [Din fr. *phanères*].

fanerít n. material alcătuit din foi de placaj impregnat cu rășini din care se confecționează carcase pentru aparate electrotehnice (radiouri, televizoare). [Din engl. *phanerite*].

fanero- element de compunere cu sensul „vizibil". [Din fr. *phanéro-*].

fanerofíte f. pl. nume generic al plantelor lemnoase (arbori și arbuști). [Din fr. *phanérophytes*].

fanerogámă, fanerogame f. (la pl.) încrengătură a regnului vegetal, care cuprinde plantele cu flori; (și la sg.) plantă din această încrengătură. [Din fr. *phanérogame,* germ. *Phanerogamen*].

fanfáră, fanfare f. 1. (înv.) bucată muzicală (solemnă) executată la instrumentele de suflat și de percuție: *repeta cîteva ori de-a rîndul una din acele fanfare vînătorești.* OD.; 2. orchestră (militară) alcătuită din instrumente de suflat și de percuție: *în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă.* EM.; (fig.) *vesela fanfară ce buciumă prin nouri frumoasa primăvară.* AL. [Din fr. *fanfare,* germ. *Fanfare*].

fanfarón, ~i, fanfaroánă, ~e m., f. persoană care își atribuie calități închipuite; lăudăros, palavragiu: *s-a vorbit într-o casă de un fanfaron mare.* ALEX.; (adj.) *e puțin fanfaron ca orice om de război.* CĂL. // a. care caracterizează o astfel de persoană; care exprimă îngîmfare, suficiență: *tonul e fanfaron și teatral, ca al oricărei romanțe de altfel.* CĂL. [Din fr. *fanfaron*].

fanfaronádă, fanfaronade f. laudă de sine exagerată; pălăvrăgeală: *această plebe franțuzită ... face politică și fanfaronadă prin gazete.* EM.; *nu mai am nici răbdare, nici bani ca să-ți plătesc fanfaronadele.* VLAH. [Din fr. *fanfaronnade*].

fángo n. (geol.) nămol de origine minerală sau vegetal-minerală. [Din germ. *Fango*].

fangoterapíe, fangoterapii f. (med.) tratament cu nămoluri naturale. [Din fr. *fangothérapie*].

fanión, fanioane n. steguleț folosit la semnalizări (în armată, la căile ferate etc.). [Din fr. *fanion*].

fanón, fanoane n. lamă cornoasă fixată pe maxilarele cetaceelor: *fanoane de balenă.* [Din fr. *fanon*].

fantásc, ~ști, fantască, ~ste a. (livr.) ciudat, bizar: *spirit fantasc.* [Din fr. *fantasque*].

fantasíe f. v. fantazie.

fantasmagóric, ~ci, fantasmagorică, ~ce a. care ține de fantasmagorie; fantastic: *o stăpînită rezervă față de orice depărtări excesive și fantasmagorice.* BL. [Din fr. *fantasmagorique,* germ. *phantasmagorisch*].

fantasmagoríe, fantasmagorii f. 1. succesiune de imagini vizuale bizare și neverosimile, proprii unei imaginații tulburate; vedenie, nălucire: *umblînd și făcînd toate mișcările acestea, mi se făcea că visam sau că vedeam în juru-mi o fantasmogorie.* BOL.; 2. idee, teorie etc. bizară, neserioasă, aberantă: *te rog să nu crezi nimic din toate aceste vorbe și fantasmagorii.* SAD. [Din fr. *fantasmagorie,* germ. *Phantasmagorie*].

fantasmátic, ~ci, fantasmatică, ~ce a. (livr.) care ține de fantasme, referitor la fantasmă. [Din fr. *fantasmatique*].

fantásmă, fantasme f. 1. fantomă, nălucă, stafie: *fantasme ușoare ici-colea trecînd.* BOL.; *fantasma morții zboară pe a mea-nchipuire.* AL.; 2. (fig.) priveliște, imagine confuză, neclară, ireală: *luna luminează somnul unei lumi din basme, iar omătul umple noaptea de fantasme.* TOP.; 3. produs al imaginației; himeră: *el are teoria iluzionării ... și ... e conștient că gloria, iubirea sînt numai niște fantasme.* IBR. [Din gr. mod. *phántasma*].

fantást, fantaști m. persoană care se lasă pradă imaginației, cu idei bizare: *un fantast nobil cu un simțămînt adînc de drept și adevăr.* EM. [Din germ. *Phantast*].

fantasteríe, fantasterii f. (rar) (înclinație spre) visare, exaltare: *ceea ce numesc capete ordinare „fantazie" nu este fantazie, ci slăbiciune a creerilor, fantasterie.* EM. [Din germ. *Phantasterei*].

fantástic, ~ci, fantastică, ~ce a. 1. imaginar, himeric, ireal: *văd trecînd în zbor fantastic a poveștilor minuni.* AL.; (adv.) *absența capacității de a construi fantastic face din roman un vis urît.* CĂL.; 2. minunat, neobișnuit, măreț: *nici nu știi unde să te mai uiți; din toate părțile te cheamă priveliști, care de care mai fantastice.* VLAH.; 3. extraordinar, foarte mare, foarte bun: *mai cu samă în jurul botului zbîrleala și încîlcitura părului erau fantastice.* SAD.; *i s-au oferit onorarii fantastice;* (adv.) *societatea elenistă ajunge la mari diferențieri lăuntrice și este animată de interese fantastic multiplicate.* BL.; 4. care are idei originale, fanteziste; care face lucruri neobișnuite: *Mavrogheni se arătă un om cu totul original și fantastic.* BALC.; (subst.) *eu sînt de nicăieri și de pretutindeni, ca orice fantastic, care călătorește veșnic.* HOGAȘ. // n. ceea ce este ireal, născocit; fantasmagorie: *romantismul mai înseamnă și introducerea fantasticului în literatură.* IBR. // interj. nemaipomenit, extraordinar. [Din fr. *fantastique,* lat. *phantasticus,* germ. *phantastisch*].

fantasticitáte f. (rar) caracterul de a fi fantastic: *constituie fantasticitatea luminei de fulger.* EM.; *naturile demonice ... ce ating fantasticitatea.* EM. [*Fantastic* + *-itate*].

fantaxí, fantaxesc vb. (înv.; intr.) a se fuduli, a se fandosi: *am fantaxit cu tualetele la baluri.* AL.; *ian să mă fantaxesc și eu prin tîrg.* AL. [Din gr. mod. *phantáxa* (aor. de la *phantázome*)].

fantazá, fantazez vb. (intr.) a plăsmui fantasme; a spune lucruri imaginare. [De la *fantezie*].

fantazáre, fantazări f. faptul de fantaza: *versurile umoristice ... deschideau o adevărată școală de fantazare ironică în libertate.* CĂL. [V. *fantaza*].

fantazíe, fantazii f. (înv.) fantezie: *își propune să meargă unde l-a duce fantazia lui.* AL.; (și: (înv.) **fantasie, pantazie**). [Din gr., lat. *phantasia,* germ. *Phantasie*].

fantazíst a. v. fantezist.

fántă, fante f. deschidere lungă și îngustă (într-un perete); crăpătură: *poziția orientată ventral a fantei genitale la femeie.* BL.; (și: **fentă**). [Din fr. *fente*].

fánte, fanți m. 1. valet la cărțile de joc; 2. tînăr înfumurat, ușuratic: *sigur s-o găsi vrun fante să te-admire?* VLAH.; *fanți de provincie.* [Din it. *fante*].

fantezíe, fantezii f. 1. facultate umană de a realiza noi reprezentări mintale pe baza unor percepții, idei sau reprezentări vechi; imaginație, închipuire: *Eminescu nu-și putea realiza aceste aspirații pentru trecut decît în fantezie.* IBR.; 2. pornire, înclinare personală, capriciu: *a avut fantezia de a se înveșmînta identic.* GHEȚIE; 3. produs al imaginației; plăsmuire, scornire: *Carla bănuia un mănunchi de întîmplări tainice, care o îndemnau să brodeze fantezii pe o temă întotdeauna interzisă.* GHEȚIE; 4. (muz.) compoziție muzicală fără formă prestabilită: *fantezii de Mozzart.* [Din fr. *fantaisie*].

fantezísm n. 1. înclinare de a se lăsa condus de imaginație; caracter fantezist; produs al imaginației: *fantezismul poetului este în bună parte o înclinare către feerie.* CĂL.; 2. orientare literară de la începutul secolului al XX-lea, caracterizată prin prospețime și prin eleganță stilistică. [*Fantezie* + *-ism*].

fantezíst, ~ști, fantezistă, ~e a. 1. care se lasă condus prea mult de imaginație; plin de fantezie: *a rămas un fel de clișeu critic că poetul e fantezist.* CĂL.; (subst.) *e un autor plin de grație și ceea ce se cheamă un fantezist.* CĂL.; 2. lipsit de temei, bazat pe fantezie, născocit: *ea poate fi de la început chiar demascată ca o credință fantezistă.* BL.; *teorie fantezistă;* 3. neobișnuit, original, excentric: *pieptănătura fantezistă, cu buclele în cascadă, îi lungea și-i lumina chipul fardat cu discreție.* GHEȚIE; (și: (înv.) **fantazist**). [Din fr. *fantaisiste*].

fantóm n. v. fantomă.

fantomátic, ~ci, fantomatică, ~ce a. 1. care are aspect de fantomă, ca o fantomă: *îi apăru silueta fantomatică a Foișorului de Foc.* GHEȚIE; (subst. n.) *devine un romantic adevărat cu simțul fantomaticului și al misterului.* CĂL.; (adv.) *fierul încă se mai mișcă, la fiecare val, legănîndu-se fantomatic în umbrele serii.* TUD.; 2. (fig.) care are o existență incertă,

care nu există în realitate: *el ne dă priveliști fantomatice de valsuri în alb.* CĂL. [Din fr. ***fantomatique***].

fantómă, fantome f. **1.** ființă ireală creată de fantezie; nălucă, stafie: *un mormînt se deszvelește, o fantomă-ncoronată din el iese.* ALEX.; *lumea nu mai crede în fantome;* (adj.) *devine aviatorul fantomă, urmărit de aștii aviației și mereu nedescoperit.* CĂL.; **2.** (fig.) ceea ce are existență fictivă; (adj.) *guvern fantomă;* (și: (înv.) **fantom**). [Din fr. ***fantôme,*** germ. ***Phantom***].

fantóșă, fantoșe f. (înv.) marionetă: *teatru de fantoșe.* [Din fr. ***fantoche***].

fánum n. (ant.) teren, edificiu consacrat unui zeu roman. [Cuv. lat.].

fapt, fapte n. **1.** întîmplare reală, eveniment, lucru petrecut în realitate: *sentimentul său patriotic e pentru faptele din trecut și tot așa sentimentul eroic.* IBR.; *faptele sînt materialul istoriei;* **Faptele apostolilor,** colecție de povestiri despre viața apostolilor în perioada extinderii creștinismului (în spațiul european); **de fapt** (sau **în fapt,** (înv.) **cu faptul**), în realitate, într-adevăr: *hegemonia unui singur partid duce, în fapt, la concentrarea puterii în mîinile unui singur individ.* GHEȚIE; *pricipatele erau cu numele și cu faptul grînarul sultanului.* GHICA; **2.** faptă, acțiune săvîrșită de cineva: *historia faptelor sfinților apostoli de la noaole cap pănă în sfîrșit ne învață.* N.TEST.; **3.** început, facere: *faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte.* AL.; (fig.) *în faptul viu al vieții ne pare drumul lung.* AL.; **4.** fenomen: *producerea unui stil e un fapt abisal, de proporții crepusculare.* BL.; *fapte de limbă;* **5.** vrajă, farmec: *să-mi arunce fapt și ură.* POP.; *descîntec de fapt.* [Lat. ***factum***].

fáptă, fapte f. acțiune săvîrșită, act îndeplinit: *n-au cutezat a face un poem eroic, sau să cînte faptele vreunui viteaz izbînditoriu.* B.-DEL.; *noi proclamăm un ideal energetic, proclamăm acțiunea, fapta.* GHEȚIE; **în faptă,** în realitate: *în faptă însă se silea cît putea de risipea toate pregătirile făcute.* BĂLC.; **fapte de arme,** acte de eroism în război. [Lat. ***facta*** (pl. de la *factum*)].

fáptic, ~ci, faptică, ~ce a. care aparține faptelor, alcătuit din fapte; referitor la fapte, care înregistrează faptele: *este o stare faptică în general, admisă indiferent de explicația ce i se dă.* BL.; *este aceasta o constatare faptică controlabilă.* BL. [***Faptă*** + ***-ic;*** cf. germ. ***faktisch***].

far, faruri n. **1.** turn așezat pe malul mării, prevăzut cu un proiector puternic, pentru a se orienta vapoarele în timpul nopții; (fig.) *unde luna își aprinde farul tainic de lumină.* AL.; **2.** lampă electrică așezată în partea din față a automobilelor, a locomotivelor etc. pentru iluminarea drumului; **3.** (p. ext.) lumină emisă de o astfel de lampă: *pe caldarîmul ud, ... autobuze bubuind și faruri lunecînd pe ferestre.* BAC.; **4.** (fig.) ghid, călăuză. [Din fr. ***phare,*** lat. ***pharus***].

farád, farazi m. (fiz.) unitate de măsură a capacității electrice în sistemul metru-kilogram-secundă-amper. [Din fr. ***farad***].

farádic a. (ieșit din uz) **curent faradic,** curent electric alternativ produs prin inducție electromagnetică. [Din fr. ***faradique,*** germ. ***faradisch***].

faradizáre, faradizări f. (med.) tratament cu ajutorul curenților de inducție. [Din fr. ***faradisation***].

faradmétru, faradmetre n. instrument pentru măsurarea capacității electrice a condensatorilor cu scara gradată în submultipli ai faradului. [Din fr. ***faradmètre,*** engl. ***faradmeter***].

farafastíc, farafastîcuri n. (fam.; mai ales la pl.) **1.** moft, fason: *m-am săturat ... de toate farafastîcurile d-tale.* AL.; **2.** ornament fără valoare; fleac, zorzon: *aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atîte farafastîcuri.* NEGR. [Cf. gr. mod. ***farafás*** „fanfaron"].

farandólă, farandole f. dans popular provensal vechi, cu ritm vioi; melodia după care se execută acest dans. [Din fr. ***farandole***].

faraón, faraoni m. **1.** rege al Egiptului antic: *de faraoni viță strălucită, de vechi iroi tînără mlădiță.* B.-DEL.; *faraonii Egiptului.* OD.; **2.** (pop.) țigan; **3.** (înv.) joc de cărți asemănător cu stosul: *și-a pierdut starea la cărți jucînd faraonul.* AL. // a. **pere faraoane,** varietate de pere. [Din fr. ***pharaon,*** lat. ***pharao, -onis,*** gr. ***pharao***].

faraoneán, faraoneni m. (înv.) egiptean: *bătînd războiu Iosia la Maghedo cu faraonenii, fu omorît de împăratul Nehao.* ANTIM. [***Faraon*** + ***-ean***].

faraonésc, ~ști, faraoneáscă, ~ești a. (înv.) **1.** faraonic: *aici zice că sînt viță egipteană și faraonească.* B.-DEL.; **2.** egiptean: *să vază pe gloata murgă faraonească cum este la războiu de vitează.* B.-DEL. [***Faraon*** + ***-esc***].

faraónic, ~ci, faraonică, ~ce a. care aparține faraonilor, referitor la faraoni, specific faraonilor: *să ne gîndim numai la metoda faraonică de a crea cultura.* BL.; *construcții faraonice.* [Din fr. ***pharaonique,*** germ. ***pharaonisch***].

farbará f. v. **falbala.**

fárbă, fărburi f. (reg.) vopsea; culoare. [Din germ. *Farbe*].

fard, farduri n. **1.** produs cosmetic pentru colorat fața sau buzele; **2.** strat dintr-un astfel de produs aplicat pe față, pe buze sau pe pleoape: *la cuminținia îmbrăcămințiși a coafurii ... se adauga discreția fardului.* GHEȚIE. [Din fr. ***fard***].

fardá, fardez vb. (tr. și refl.) a(-și) da cu fard obrajii sau buzele: *se farda violent, își platina părul, scurta excesiv rochiile.* GHEȚIE. [Din fr. ***farder***].

fardáre, fardări f. acțiunea de a (se) farda și rezultatul ei. [V. ***farda***].

fardát[1], fardaturi n. faptul de a (se) farda. [V. ***farda***].

fardát[2], ~ți, fardată, ~e a. dat cu fard; sulemenit: *pieptănătura fantezistă, cu buclele în cascadă, îi lungea și-i lumina chipul fardat cu discreție.* GHEȚIE. [V. ***farda***].

farétră, faretre f. tolbă cu săgeți: *un arc de aur și o faretră de purpură.* OD. [Din lat. ***pharetra***].

farfará, farfarale f. (fam.) persoană neserioasă; flecar, palavragiu: *io nu te-oi lua, nu te-oi săruta, că ești farfara.* POP. // adv. fără rost, încoace și încolo: *a umbla farfara.* [Din turc. ***farfara***].

farfasít, ~ți, farfasită, ~e a. și m., f. (persoană) mofturoasă, năzuroasă: *voi mangosiților și farfasiților, de cîte ori îți fi dormit în stroh.* CR. [Et. nec.].

farfór n. (reg.) porțelan: *mi-au adus robii, într-un talger de farfor de la Chitai, de toate.* SAD. [Din rus. ***farfor***].

farfurărie, farfurării f. (rar) mulțime de farfurii; (p. ext.) mulțime de obiecte de menaj din porțelan, faianță etc.; veselă: *fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie.* CAR. [***Farfur***(***ie***) + ***-ărie***].

farfurie, farfurii f. **1.** obiect de faianță, de porțelan etc., de obicei de formă rotundă, în care se servește mîncarea: *îmi place să te aud rîzînd și cîntînd și împărțind mîncare în farfurii înflorite.* SAD.; **2.** cantitate de alimente care încape pe un astfel de obiect: *și-mi aduce maica mie mere mari, o farfurie.* VIERU; **3. farfurie zburătoare,** ozene; **4.** (înv.) porțelan: *mozaicuri de farfurie.* AL. [Din turc. ***farfuri,*** gr. mod. ***farfourí***].

farfuriér, farfurieri m. (înv.) negustor de obiecte din porțelan. [***Farfurie*** + ***-ar***].

farfurigíu, farfurigii m. (înv.) farfurier: *florarii, jucărierii de copii, farfurigii, sticlarii și olarii.* EM. [***Farfurie*** + ***-giu***].

farfurioáră, farfurioare f. diminutiv al lui farfurie; farfurie mică; farfuriuță: *a adus cele zece prăjituri în farfurioare separate.* GHEȚIE. [***Farfurie*** + ***-ioară***].

farfuriúță, farfuriuțe f. farfurioară: *linguriție de argint, farfuriuțe de porțelan.* DELAVR. [***Farfurie*** + ***-uță***].

farfúză, farfuze f. (arg.) femeie ușuratică: *sper că n-ai de gînd să meditezi pe această farfuză ridicolă.* GHEȚIE. [Et. nec.].

farín a. care are aspect de făină: *zahăr farin.* [Din fr. ***farine*** „făină"].

farináceu, ~i, farinacée a. ca făina; farinos. [Din fr. ***farinacé,*** lat. ***farinaceus***].

faringál, ~i, faringală, ~e a. **1.** care ține de faringe, referitor la faringe; **2.** care se articulează în faringe: *sunet faringal.* [Din fr. ***pharyngal***].

farínge, faringe n. partea superioară a esofagului, care face legătura cu gura: *nu e răceală ..., totul e curat, amigdalele, faringele, laringele.* PR. [Din fr., gr. ***pharynx***].

faringián, ~eni, faringiană, ~ene a. care ține de faringe, referitor la faringe: *nerv faringian.* [Din fr. ***pharyngien***].

faringísm n. (med.) iritație a faringelui. [Din fr. ***pharingisme***].

faringítă, faringite f. (med.) inflamație a mucoasei faringelui. [Din fr. ***pharyngite***].

faringo- element de compunere cu sensul „(referitor la) faringe". [Din fr. ***pharyng(o)-***].

faringolaringítă, faringolaringite f. (med.) inflamare concomitentă a faringelui și a laringelui. [Din fr. ***pharyngo-laryngite***].

faringoscóp, faringoscoape n. instrument cu ajutorul căruia se examinează faringele. [Din fr. ***pharyngoscope***].

faringoscopíe, faringoscopii f. examinare a faringelui cu ajutorul faringoscopului. [Din fr. ***pharyngoscopie***].

farinográf, farinografe n. aparat pentru determinarea cantității de apă necesare pentru obținerea unui aluat, înregistrînd rezistența la frămîntare. [Din fr. ***farinographe***].

farinográmă, farinograme f. grafic obținut cu ajutorul farinografului. [Din fr. ***farinograme***].

farinós, ~și, farinoásă, ~e a. **1.** care are aspect, gust de făină; prăfos; **2.** care pare acoperit cu făină: *plantă farinoasă.* [Din fr. ***farineux***].

fariséic, ~ci, fariseică, ~ce a. fățarnic, prefăcut, ipocrit. [Din fr. ***pharisaïque,*** germ. ***pharisäisch***].

fariseísm n. ipocrizie, fățărnicie: *eroul este, într-un cuvînt, un inamic al fariseismului.* CĂL. [Din fr. ***pharisaïsme,*** germ. ***Pharisäismus***].

fariséu, farisei m. **1.** membru al unei grupări politico-religioase la vechii evrei, caracterizată prin fanatism și formalism exagerat în executarea ritualurilor religioase: *de unde să începe viața lui nainte de întunarea lui să chema Saul, îmblînd în leagea fariseilor cu toată nevoința.* N.TEST.; **2.** (fig.) persoană ipocrită, fățarnică: *cesta vinde obrăzare viclene pentru fățarnici și farisăi.* B.-DEL.; *nu mai face și tu atîta vorbă, ca fariseul cel fățarnic.* CR. [Din sl. ***farisei***].

farmaceútic, ~ci, farmaceutică, ~ce a. care aparține farmaciei, referitor la farmacie: *preparat farmaceutic.* [Din fr. ***pharmaceutique,*** lat. ***pharmaceuticus***].

farmaceútică f. ramură a medicinei care studiază prepararea, clasificarea, acțiunea etc. substanțelor medicamentoase; farmacologie. [Din fr. ***pharmaceutique,*** germ. ***Pharmazeutik***].

farmacíe, farmacii f. **1.** ramură a medicinei care are ca obiect prepararea, verificarea și distribuirea medicamentelor; **2.** local unde se prepară, se păstrează sau se vînd medicamente: *o las eu însumi la farmacie.* GHEȚIE. [Din fr. ***pharmacie,*** lat. ***pharmacia***].

farmacíst, ~ști, farmacistă, ~e m., f. persoană care prepară, verifică sau vinde medicamente. [***Farmacie*** + ***-ist***].

farmaco- element de compunere cu sensul de „medicament". [Din fr. ***pharmaco-***].

farmacodinamíe f. ramură a farmacologiei care studiază efectele medicamentoase asupra organismului. [Din fr. ***pharmacodynamie***].

farmacológ, ~gi, farmacologă, ~ge m., f. specialist în farmacologie. [Din fr. ***pharmacologue***].

farmacológic, ~ci, farmacologică, ~ce a. care ține de farmacologie, referitor la farmacologie. [Din fr. ***pharmacologique***].

farmacologíe f. disciplină ştiinţifică care studiază natura, clasificarea şi acţiunea terapeutică a medicamentelor; (p. ext.) *nu facem operă de farmacologie vrăjitorească.* BL. [Din fr. ***pharmacologie***].

farmacomaníe, farmacomanii f. (med.) manie de a administra sau de a lua medicamente. [Din fr. ***pharmacomanie***].

farmacopée, farmacopei f. tratat conţinînd descrierea şi instrucţiunile preparării medicamentelor. [Din fr. ***pharmacopée***].

farmacoterapíe, farmacoterapii f. ramură a terapeuticii medicale care se ocupă cu tratarea bolilor cu ajutorul medicamentelor. [Din fr. ***pharmacothérapie***].

farmazón, ~i, farmazoánă, ~e m., f. **1.** (în superstiţii) vrăjitor: *fata lui este o farmazoană cumplită.* CR.; **2.** (iron.) persoană (foarte) vicleană. [Din rus. ***farmazon***].

farmazoníe, farmazonii f. (pop.) vrajă, farmec: *duc mintea într-o lume de farmece şi de farmazonii.* VLAH. [***Farmazon*** + *-ie*].

fármec, farmece n. **1.** (în basme şi în superstiţii) transformare miraculoasă a lucrurilor; vrajă, vrăjitorie: *farmecul să piară, răul să se stîngă.* COŞB.; **ca prin farmec,** în mod miraculos; pe neaşteptate, deodată: *ca prin farmec peri izvorul şi copacii.* EM.; **2.** acţiunea de a vrăji; mijloace magice întrebuinţate în această acţiune: *farmecele sînt leacuri băbeşti;* **3.** (fig.) ceea ce produce admiraţie, atracţie; frumuseţe, graţie: *articolele au farmecul limbii patriarhale în care înoată elegant fineţele gîndirii moderne.* CĂL.; **4.** desfătare, plăcere, încîntare: *dulce farmec a vieţii călătoare.* AL.; *farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului.* OD. [Lat. ***pharmacum***].

farniénte n. inactivitate, lenevie: *iubesc liniştea şi acel drag farniente din care se alcătuieşte cea mai mare parte din viaţa lor.* NEGR. [Cuv. it.].

fársă, farse f. **1.** comedie uşoară de limbaj şi situaţii: *nu-i vorba, farsa aceasta e peste măsură de slabă.* IBR.; **2.** faptă comică pe seama cuiva sau a ceva; glumă (răutăcioasă) pe seama cuiva: *a făcut o farsă de prost gust.* VLAH.; **3.** păcăleală, festă: *am fost ... să-i cer socoteală pentru farsa ce mi-a făcut.* BOL.; *o complezantă farsă pusă la cale mai dinainte.* EM. [Din fr. ***farce***].

farsór, ~i, farsoáre m., f. **1.** persoană neserioasă, care se ţine de farse: *în sinea sa se gîndea că acest Baloleanu e un mare farsor.* REBR.; **2.** persoană care se ţine de înşelătorii, care vrea să pară altceva decît este: *farsorul îl duce în casa unui orb.* CĂL. [Din fr. ***farceur***].

fasamén n. (rar) lornion. [Din fr. ***face-à-main***].

fascícol n. v. fascicul.

fascícolă f. v. fasciculă.

fascícul, fascicule n. **1.** grup de fire, linii etc. care se adună sau pleacă dintr-un punct; **2.** flux de raze sau de particule care se propagă în acelaşi sens; (şi: **fascicol**). [Din fr. ***fascicule,*** lat. ***fasciculus***].

fasciculát, ~ţi, fasciculată, ~e a. dispus în formă de fascicul. [Din fr. ***fasciculé***].

fascículă, fascicule f. **1.** parte dintr-o scriere care se publică în etape: *în fascicola a doua din această colecţie, d-l Bogdan-Duică a găsit poezii ale lui Conachi.* IBR.; **2.** coală de tipografie fălţuită; (şi: **fascicolă**). [Din fr. ***fascicule,*** lat. ***fasciculus***].

fáscie[1], fascii f. **1.** (mai ales la pl.) mănunchi de nuiele de mesteacăn purtat de lictorii care însoţeau pe unii magistraţi romani; **2.** (rar) fascină: *soldaţii aveau pregătite fascii de nuiele să le aştearnă peste şanţuri.* PETR. [Din lat. ***fascis***].

fáscie[2], fascii f. (anat.) membrană care acoperă muşchii. [Din lat. ***fascia***].

fascină, fascinez vb. (tr.) **1.** a fermeca, a captura, a cuceri (prin frumuseţe, comportare etc.): *chiar insensibilii au fost fascinaţi de forma lui Eminescu.* IBR.; **2.** a exercita o atracţie, a trezi interesul: *nu putea fi fascinat de ipoteza veşnicii mişcări cosmice.* IBR.; (absol.) *o civilizaţie superioară fascinează prin însuşi faptul că e superioară.* IBR. [Din fr. ***fasciner,*** lat. ***fascinare***].

fascinánt, ~ţi, fascinantă, ~e a. care fascinează; fermecător, captivant: *mai dete o dată din cap, zăpăcit, neîndrăznind s-o privească, neputînd să-şi ia ochii de la acea dulce, ameţitoare, fascinantă apariţie.* VLAH. [Din fr. ***fascinant,*** lat. ***fascinans, -ntis***].

fascináre, fascinări f. acţiunea de a fascina şi rezultatul ei: *eminescianismul exercită o adevărată fascinare şi în ceea ce priveşte fondul.* IBR. [V. ***fascina***].

fascinát, ~ţi, fascinată, ~e a. încîntat, captivat: *mă uitam fascinat la personajul ciudat.* GHEŢIE. [V. ***fascina***].

fascinatór, ~i, fascinatoáre a. fascinant: *ea îi trimite din ochii fascinatori ... una din acele aprinderi.* VLAH. [Din fr. ***fascinateur,*** lat. ***fascinator, -oris***].

fascinaţie, fascinaţii f. atracţie irezistibilă; farmec: *Ladima sufera de fascinaţia apelor mari.* PETR. [Din fr. ***fascination,*** lat. ***fascinatio, -onis***].

fascína, fascine f. legătură de nuiele sau de ramuri folosită (împreună cu pietriş, moloz etc.) la întărirea terasamentelor, a digurilor etc.: *ei la şanţuri alergau, cu scări şi cu faşine.* AL.; (şi: **faşină**). [Din it. ***fascina,*** fr. ***fascine***].

fasciolóză, fascioloze f. boală de ficat a rumegătoarelor produsă de viermele de gălbează. [Din fr. ***fasciolose***].

fascísm n. doctrină în formă totalitară de guvernare, bazată pe naţionalism, teroare şi agresiune. [Din it. ***fascismo,*** germ. ***Faschismus***].

fascíst, ~şti, fascistă, ~e a. care ţine de fascism, referitor la fascism. // m., f. partizan adept al fascismului. [Din it. ***fascista;*** cf. germ. ***faschistisch, Faschist***].

fasciză, fascizez vb. (tr.) a introduce fascismul, a instaura un regim fascist. [Din germ. ***faschisieren***].

fascizánt, ~ţi, fascizantă, ~e a. care prezintă înclinaţii, tendinţe fasciste: *grupare fascizantă.* [Din fr. ***fascisant***].

fascizáre, fascizări f. acţiunea de a fasciza şi rezultatul ei. [V. ***fasciza***].

faseolínă f. globulina din fasole. [Din fr. ***phasé-oline***].

fasólă f. v. fasole.

fasóle f. **1.** plantă leguminoasă, cultivată pentru păstăile şi seminţele ei (*Phaseolus vulgaris*): *dorul la voinic sărac ca fasolea pe arac.* POP.; **2.** păstăile sau boabele acestei plante (folosite ca aliment): *peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce.* CR.; **a-şi arăta fasolele,** v. **arăta; 3.** mîncare preparată din fructul acestei plante (păstăi sau boabe): *avea o oală plină cu fasole pentru prînz;* (şi: (reg.) **fasolă, fasulă, fasule, făsule, făsui**). [Din gr. mod. ***fasóli***].

fasoleálă, fasoleli f. (fam.) fandosire, sclifoseală: *lasă fasoleala!* [***Fasoli*** + *-eală*].

fasolí, fasolesc vb. (fam.; refl.) a face fasoane, a face mofturi: *şi eu m-aş fasoli ca o madamă.* AL. [De la ***fasole***].

fasolícă f. diminutiv al lui fasole: *o bere excelentă ..., fasolică şi ceapă.* CAR. [***Fasole*** + *-ică*].

fasolíre, fasoliri f. (fam.) acţiunea de a se fasoli şi rezultatul ei. [V. ***fasoli***].

fasón, fasoane n. **1.** mod cum este făcut un lucru; formă, model, aspect: *fason de haină;* (p. ext.) *chelnerul îl servi încă şi mai prost, din pricina fasonului său provincial.* GHEŢIE; **2.** (fig.; la pl.) nazuri, mofturi: *şeful boierimii politice trecu, fără fasoane, spre vechii cunoscuţi.* SAD. [Din fr. ***façon***].

fasoná, fasonez vb. (tr.) **1.** a da o anumită formă: *au trebuit sute de mii de ani puhoiului să spargă stînca şi s-o lucreze cu bătaia-i nedomolită, fasonînd-o cu o fantazie veşnic înnoită.* SAD.; **2.** (fig.) a forma caracterul, personalitatea cuiva: *scriitorul convine societăţii şi pentru motivul că ea l-a fasonat întrucîtva.* IBR. [Din fr. ***façonner***].

fasonáj, fasonaje n. fasonare. [Din fr. ***façonnage***].

fasonáre, fasonări f. **1.** acţiunea de a fasona; fasonaj; fasonat[1]; **2.** (silvicultură) proces de prelucrare şi de clasificare a arborilor doborîţi; **3.** (hort.) scurtare a rădăcinilor şi a ramurilor la puieţi, la viţa de vie etc. [V. ***fasona***].

fasonát[1] n. fasonare. [V. ***fasona***].

fasonát[2], ~ţi, fasonată, ~e a. prelucrat pînă a căpătat forma cerută. [V. ***fasona***].

fasonatór, fasonatori m. lucrător care fasonează. [***Fasona*** + *-tor*].

fast[1] n. lux, splendoare, măreţie: *însemne de mărire şi fast oriental.* AL.. [Din lat. ***fastus,*** fr. ***faste***].

fast[2], ~şti, fastă, ~e a. (livr.) favorabil, benefic. // n. pl. (la romani) **1.** table cronologice: *faste consulare;* **2.** registre publice; anale. [Din lat. ***fastus,*** fr. ***faste***].

fast-food [fást-fud] n. **1.** preparat care se vinde în bufete şi restaurante ca hrană servită rapid şi consumată pe loc sau în altă parte; (adj.) *produse fast-food.*; **2.** restaurant, local în care se distribuie rapid produse de serie, relativ ieftine şi preparate automat. [Cuv. engl.].

fastidiós, ~şi, fastidioásă, ~e a. plicticos, anost: *ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA; *voi evita o prelegere fastidioasă.* GHEŢIE. [Din lat. ***fastidiosus,*** fr. ***fastidieux***].

fastigiát, ~ţi, fastigiată, ~e a. (bot.; despre arbori) cu ramurile orientate în sus (paralel cu trunchiul). [Din fr. ***fastigié;*** cf. lat. ***fastigium*** „vîrf"].

fastuós, ~şi, fastuoásă, ~e a. plin de fast, de lux; splendid: *curtea activă şi fastuoasă a lui Constantin-Vodă.* OD.; (p. ext.) *gîndeşte-te atunci la fastuosul basm.* BAC.; (adv.) *aci se îmbracă fastuos şi cade în mrejele unei escroace.* CĂL. // adv. cu fast: *l-a primit fastuos.* [Din lat. ***fastuosus,*** fr. ***fastueux***].

fastuozitáte, fastuozităţi f. **1.** caracterul, însuşirea de a fi fastuos, plin de fast: *fastuozitatea primirii l-a surprins;* **2.** ceremonie fastuoasă: *fastuozităţile curţii regale.* [***Fastuos*** + *-itate*].

fasúlă f. v. fasole.

fasúle f. v. fasole.

fásung, fasunguri n. (tehn.) piesă în care se fixează becul electric; dulie. [Din germ. ***Fassung***].

fáşă, feşi şi **feşe,** (înv.) **făşuri** f. **1.** bucată lungă şi îngustă de pînză, cu care se înfăşoară strîns copiii mici peste scutece: *ca pe-o floare drăgălaşă, ca pe-un îngerel în faşă.* POP.; **din faşă** (sau **în faşă**), **a)** din (sau în) pruncie: *încă cît eraţi în faşă, săraci de maic-aţi rămas.* CONACHI; *îl cunosc încă din faşă;* **b)** (fig.) (de) la început: *e drept că pe atunci literatura românească era în faşă.* IBR.; *îmi reteza ... din faşă dorinţa de a-i pune aceste întrebări.* PR.; **2.** fîşie lungă şi îngustă de tifon, cu care se bandajează rănile: *aduse o faşă, tinctură de iod şi-l pansă pe pirat.* TUD.; **3.** bucată lungă şi îngustă de pînză cu care se înfăşoară ceva: *iaste încă, ca şi Lazăr, legat de mîni şi de picioare cu făşuri.* ANTIM; (şi: (înv.) **făşură**). [Lat. ***fascia; făşură*** sg. refăcut de la pl. *făşuri*].

faşínă f. v. fascină.

faşionábil, ~i, faşionabilă, ~e a. (rar) în pas cu moda; sclivisit. [Din fr., engl. ***fashionable***].

fatál, ~i, fatală, ~e a. **1.** de neînlăturat, inevitabil, de care nu se poate scăpa: *toate relele ce sînt într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt.* EM.; *termen fatal;* (adv.) *imitatorii fără rezervă ai culturii apusene ... au trebuit, fatal, să greşească.* IBR.; **2.** funest, dezastruos: *o, noapte fatală! o, noapte cumplită!* ALEX.; **3.** care priciniueşte moarte: *după un fatal duel ... a murit.* NEGR.; *e grav bolnavă şi o imprudenţă i-ar putea fi fatală.* GHEŢIE; **4.** irezistibil: *se bucură de reputaţia unei femei fatale.* CĂL.. [Din fr. ***fatale,*** lat. ***fatalis***].

fatalísm n. concepţie după care totul este subordonat destinului, sorţii, predestinării: *e vorba de astă dată despre un fatalism care neagă orice voinţă liberă a omului.* BL. [Din fr. ***fatalisme,*** germ. ***Fatalismus***].

fatalíst, ~şti, fatalistă, ~e a. care aparţine fatalismului, care se întemeiază pe fatalism, referitor la fatalism: *pasivismul filozofic, teama de construcţii metafizice se cristalizau pedant şi anxios într-un fel de agnosticism fatalist.* BL. // m., f. adept al fatalismului. [Din fr. ***fataliste***].

fatalitáte, (rar) **fatalităţi** f. **1.** destin implacabil, soartă: *omul ar fi un instrument orb al fatalităţii de n-ar avea libera alegere între bine şi rău.* CĂL.; **2.** ceea ce rezultă din natura lucrurilor, ceea ce este de neînlăturat: *ereditatea e văzută ca o fatalitate, lucru potrivit atmosferei orientale.* CĂL.; **3.** concurs de împrejurări nenorocite: *oamenii d-lui Sadoveanu sînt mînaţi de fatalităţi obscure.* IBR. [Din fr. ***fatalité,*** lat. ***fatalitas, -atis,*** germ. ***Fatalität***].

fataiménte adv. în mod fatal, inevitabil: *fatalmente trebuiau să se adapteze nevoilor clasei ţărăneşti.* IBR. [Din it. ***fatalmente,*** fr. ***fatalement***].

fáta morgána f. fenomen optic, specific regiunilor calde, manifestat prin imaginea răsturnată a obiectelor aflate la orizont; apa morţilor: *începe să mi se ridice la depărtată zare fata morgana.* CAR.; (fig.) *le zugrăveşte-n ceruri oraş, fata morgana zideşte mii palate, grădini ce strălucesc.* EM. [Cuv. it.].

fátă, fete f. **1.** persoană de sex feminin necăsătorită: *în lume gingaşa fată zîmbea ca floarea de pe cîmpuri.* AL.; **fată mare, a)** persoană de sex feminin la vîrsta măritişului: *de întîlnea pe drum neveste şi fete mari, cînta cîntece şăgalnice.* CR.; **b)** fecioară: *n-a mai găsit un bădiţa Vasile, cuminte, harnic şi ruşinos ca o fată mare.* CR.; *a rămas fată mare;* (reg.) **fată în păr,** fecioară, virgină: *era ... Romica ... fată în păr.* B.-DEL.; **fată bătrînă,** v. **bătrîn; (pe) cînd era bunica fată (mare),** v. **bunică; 2.** (în raport cu părinţii) fiică: *sare de bucurie că i-a venit nepotul şi pe dată îl face cunoscut curţii şi fetelor sale.* CR.; *fată de împărat;* **fata mamei,** fiică preferată: *pentru că era fata mamei se alinta cum s-alintă cioara-n laţ.* CR.; **3.** servitoare: *fată în casă;* **4.** virgină, fecioară. [Lat. ***feta***].

fátic, ~ci, fatică, ~ce a. **funcţie fatică,** funcţie a cuvintelor dintr-un dialog de a stabili sau de a menţine contactul între partenerii de comunicare. [Din engl. ***fatic***].

fatídic, ~ci, fatidică, ~ce a. **1.** care află destinul, soarta; profetic: *se simte ... în putere a deschide, prin rostul său fatidic, orizonturi de nemărginită mărime ţărei noastre.* OD.; **2.** (p. ext.) aducător de nenorocire. [Din fr. ***fatidique,*** lat. ***fatidicus***].

fatigabilitáte f. (franţuzism) (tendinţă spre) oboseală. [Din fr. ***fatigabilité***].

fatrasíe, fatrasii f. compoziţie poetică medievală de mici dimensiuni, alcătuită din proverbe, dictoane etc. [Din fr. ***fatrasie***].

fatuitáte f. (rar) aroganţă, îngîmfare: *fatuitate juvenilă.* CAR. [Din fr. ***fatuité,*** lat. ***fatuitas, -atis***].

fátum n. (livr.) destin, fatalitate, soartă: *un anume sentiment românesc al fatumului.* BL. [Din lat. ***fatum***].

faţádă, faţade f. **1.** parte dinspre stradă a unei clădiri sau parte unde se află intrarea principală: *casele aveau faţadele mohorîte.* GHEŢIE; **de faţadă,** de formă, de ochii lumii; **2.** (fig.) aspect exterior; formă: *cele două teorii implică, dincolo de faţadele lor, şi un fond de supoziţii identice.* BL. [Din fr. ***façade*** (după *faţă*)].

fáţă, feţe f. **1.** partea anterioară a capului omului; chip, figură: *faţa ei frumoasă ca varul este albă.* EM.; **în faţă, a)** înainte: *viitorul îţi stă deschis în faţă.* GHEŢIE; **b)** dinainte: *nici unul nu avea în faţă caiete sau foi de hîrtie.* GHEŢIE; **în faţa, a)** înaintea, dinaintea (cuiva sau a ceva): *se bărbierea zilnic în faţa oglinzii.* GHEŢIE; **b)** în prezenţa (cuiva): *am făcut slujbele de încercare în faţa preasfinţitului Istatie.* SAD.; **pe faţă,** deschis, fără ascunzişuri: *nu i se putea aduce pe faţă învinuirea de inculturâ.* CĂL.; **a juca cu cărţile pe faţă,** v. **carte; a face faţă,** a rezista, a ţine piept: *trebui ... să facă faţă singur necruţătoarei ciocniri cu o realitate nouă şi derutantă.* GHEŢIE; **a (se) da pe faţă,** a (se) demasca, a (se) desconspira; a ieşi sau a scoate din taină: *chiar dac-or alfa de fiinţa noastră, nu vor da pe faţă taina.* SAD.; **faţă în faţă,** unul înaintea (sau împotriva) celuilalt: *în buimăceala ceea, trezindu-se cu Ion faţă în faţă, unde nu se încinge între dînşii o bătaie crîncenă.* CR.; **din faţă,** (de) dinainte: *privirea lui căzu din întîmplare asupra ferestrei din faţă.* NEGR.; **a(-i) cînta (cuiva) cucul din faţă,** a-i merge bine (uzînd de mijloace necinstite); a primi bani (ca mită): *ar fi pretutindene tot asemene judecători ce nu iubesc a li cînta cucul din faţă.* CR.; **de faţă, a)** (înv.) fără înconjur, direct, făţiş: *le răspunse îndată de faţă.* BĂLC.; **b)** prezent, aflat acolo: *sicriul era tocmai coborît în groapă şi cei de faţă aruncau ţărînă deasupra.* CĂL.; **c)** (înv.) în luptă dreaptă: *nemernicii nu se bat de faţă.* ISP.; **d)** prezent, actual: *acum extrag în rezumat ceea ce e necesar pentru discuţia de faţă.* IBR.; **a fi de faţă,** a fi prezent, a asista: *ei scriea celora ce era de faţă, iară Pavel celora ce era departe.* N.TEST.; **faţă cu** (sau **faţă de**), **a)** în raport cu ..., în ceea ce priveşte ...: *să vedem pe Eminescu faţă cu scriitorii precedenţi.* IBR.; **b)** pentru: *individul se va dovedi mai bine echipat faţă de intemperiile iernii ce decimează păsările.* BL.; **c)** în prezenţa, în vederea: *joacă faţă de soţii lor ..., care pîndesc, comedia înşelării cu fiul boierului, spre a-i vindeca de gelozie.* CĂL.; **d)** avînd în vedere: *faţă de cele întîmplate, nu se mai poate face nimic;* **a scăpa** (sau **a ieşi**) **cu faţa curată,** a ieşi bine dintr-o încurcătură, dintr-o situaţie dificilă: *o povăţui ce să facă ca să scape cu faţa curată.* ISP.; **a-şi întoarce faţa de la cineva** (sau **de către cineva**), a abandona (pe cineva): *nu vor să-şi mai cunoască fraţii, îşi întoarce faţa de către ei.* SAD.; **2.** expresie a figurii; fizionomie: *venea Mihai însuşi cu faţa întristată.* BĂLC.; **a face** (sau **a schimba**) **feţe(-feţe),** a fi foarte încurcat, tulburat la vederea unor lucruri neplăcute (şi a se manifesta prin aspectul figurii): *echipajul făcu feţe-feţe auzind acest* nume. TUD.; (înv.) **a voi în feţe,** a părtini, a favoriza: *nice voieşte-n feţe luînd mîzde-n giudeţe.* DOS.; **3.** obraz: *gerul ... pe feţe de copile înfloreşte trandafirii.* AL.; **4.** partea de dinainte a corpului omenesc.: *cînd înseră, baba se culcă în pat, cu faţa la părete.* CR.; **5.** (înv.) persoană, personaj: *am mai îmblat eu c-o mulţime de cucoane, cu maice boieroaice şi cu alte feţe cinstite.* CR.; **6.** faţadă, latură anterioară: *am mai făcut un tur prin faţa vagonului de dormit.* GHEŢIE; *faţa casei;* **7.** parte a suprafeţei unui corp, mărginită de muchii: *cubul are şase feţe;* **(taler** sau **om) cu două feţe,** (om) ipocrit, făţarnic; **8.** suprafaţă: *scoate-l mai întîi la faţa pămîntului, cum a fost şi la tine.* CR.; *două dîre de spumă tulburau faţa mării.* TUD.; **la faţa locului,** acolo unde s-a întîmplat ceva: *v-aş ruga să vă deplasaţi personal la faţa locului.* GHEŢIE; **9.** parte de deasupra, exterioară; **10.** învelitoare: *şi-au făcut loc ... aducînd o măsuţă joasă cu trei picioare, cu faţa de in, atunci tăiată din val.* SAD.; *faţă de pernă; faţă de masă;* **mai scumpă aţa decît faţa,** v. **scump; 11.** culoare: *înlăuntru erau grămădite o mulţime de tinere ... gătite şi împodobite cu toate feţele curcubeului.* OD.; *a schimba feţe, feţe;* **12.** fiecare dintre cele două părţi ale unei foi de hîrtie; pagină: *un ţăran bătrîn cade în genunchi dinaintea domnitorului, ... dîndu-i o hîrtie scrisă pe toate feţele.* CR.; *a citit cîteva feţe;* **13.** parte lustruită, poleită etc. a unui obiect: *stofă cu două feţe;* **a da faţă,** a lustrui, a netezi; **14.** parte din afară a unei haine; **15.** parte de deasupra, exterioară a articolelor alimentare (expuse spre vînzare): *faţa mărfii;* **16.** înfăţişare, aspect: *pentru Eminescu ... păstrarea claselor vechi şi păstrarea naţionalităţii sînt două feţe ale aceleiaşi probleme.* IBR. [Lat. ***facies***].

faţetá, faţetez vb. (tr.) a şlefui, a tăia în faţete (pietrele preţioase). [Din fr. ***facetter***].

faţetáre, faţetări f. acţiunea de a faţeta. [V. ***faţeta***].

faţetát n. faţetare. [V. ***faţeta***].

faţétă, faţete f. **1.** faţă şlefuită a unei pietre preţioase: *diamant cu faţete;* **2.** (fig.) aspect, înfăţişare: *unele faţete ale dialecticii istorice le cunoaştem mai ales din filosofia lui Hegel.* BL. [Din fr. ***facette*** (după *faţă*)].

fáult, faulturi n. (sport) abatere constînd în împiedicarea unui adversar de a acţiona în timpul jocului. [Din engl. ***fault***].

faultá, faultez vb. (tr. şi intr.) a comite fault. [Din engl. ***fault***].

faultáre, faultări f. acţiunea de a faulta şi rezultatul ei. [V. ***faulta***].

fáun, fauni m. (mit.; ant.) zeu al cîmpiilor, munţilor şi pădurilor: *în mitologia greacă se găsesc plăsmuiri de ale imaginaţiei ca centaurii şi faunii.* BL. [Din lat. ***faunus***].

fáună, faune f. totalitate a speciilor de animale de pe pămînt, dintr-o singură regiune sau dintr-o eră geologică: *Cuvier susţinea că Dumnezeu creează din nimic, repetat, intermitent, întregi faune şi flore.* BL. [Din fr. ***faune,*** germ. ***Fauna***].

faunésc, ~şti, faunescă, ~şti a. referitor la faun, (ca) de faun: *chip faunesc.* [Din fr. ***faunesque***].

faunístic, ~ci, faunistică, ~ce a. care ţine de faună sau de faunistică, referitor la faună sau la faunistică; de animale: *bogăţia faunistică a pădurii.* [Din germ. ***faunistisch***].

faunístică f. ştiinţă care studiază fauna. [Din germ. ***Faunistik***].

fáur[1], fauri m. **1.** (înv.) fierar: *să poruncească domnia-ta faurilor să bată degrabă o sută douăzeci de potcoave.* SAD.; (adj.) *meşterii fauri încă băteau neîndouplecat cu ciocanele.* SAD.; (fig.) *cercei din el să facă cariul care-i meşter faur.* EM.; **2.** (fig.) plăsmuitor, făuritor: *timp, al lumii faur.* AL.; *faur de cîrciocuri.* AL.; **3.** insectă lungăreaţă şi subţire, păroasă, de culoare castanie (*Elater segetum*). // a. meşter: *să prindeţi o coţofană faură.* ISP. [Lat. ***faber, -bri***].

fáur[2] m. (pop.) februarie: *a pierit Alexandru Cornea în luna lui faur la o vînătoare.* SAD. [De la ***făurar[1]***].

faustián, ~eni, faustiană, ~ene a. faustic: *sufletul faustian a creat o cultură al cărei simbol e spaţiul infinit tridimensional.* BL. [Din it. ***faustiano***].

faustianísm n. (livr.) caracter faustic: *cutare bucată are pretenţii de faustianism fabulos, tratînd despre un ţigan pe care dracul l-a făcut popă.* CĂL. [Din it. ***faustianismo***].

faústic, ~ci, faustică, ~ce a. referitor la personajul literar Faust; în felul lui Faust: *pictura faustică plăsmuieşte din lumini şi umbre spaţii cu perspective infinite.* BL.; (subst. n.) *fausticul e foarte de-aproape înrudit cu dionisiacul.* BL. [Din germ. ***faustisch***].

faustpatrón n. aruncător portativ de mine antitanc. [Din germ. ***Faustpatrone***].

fauvism [fovísm] n. curent formalist în pictura franceză de la începutul secolului al XX-lea, care reprezintă lumea concretă în culori violente; (scris şi: *fovism*). [Din fr. ***fauvisme***].

fauvist, ~şti, fauvistă, ~e [fovíst] a. care aparţine fauvismului, referitor la fauvism. // m. adept al fauvismului; (scris şi: *fovist*). [Din fr. ***fauviste***].

favoáre, favoruri şi (înv.) **favori** f. **1.** dovadă de bunăvoinţă; protecţie: *acum sîntem prieteni, îţi pot cere o favoare.* IBR.; *a cîştiga favoarea unui principe;* **2.** trecere de care se bucură cineva: *e vorba de favori politice.* EM.; **în favoarea,** în avantajul, în folosul, de partea: *am adus data trecută nişte argumente în favoarea versului tradiţionalist.* IBR.; **3.** (rar) avantaj, privilegiu: *prin tragere la sorţi ea oferă favoarea trupului ei unui oarecine.* CĂL.; (şi: (înv.) **favor**). [Din fr. ***faveur,*** lat. ***favor, -oris***].

favór n. v. favoare.

favorá, favorez vb. (înv.; tr.) a favoriza: *dacă favorează mai mult pe oarecare, nu stă-ndelung statornic.* EM. [De la ***favor***].

favorabíl, ~i, favorabilă, ~e a. **1.** avantajos, prielnic: *au dat soluţii economice şi politice favorabile acestor clase.* IBR.; **2.** care dă dovadă de bunăvoinţă; binevoitor: *domnul Carp a fost întotdeauna favorabil evreilor.* IBR.; **3.** care exprimă bunăvoinţă; care reprezintă o dovadă de bunăvoinţă, de apreciere: *cartea a avut o primire umanim favorabilă în cîmpul criticei.* CĂL.; *atitudine favorabilă.* [Din fr. ***favorable,*** lat. ***favorabilis***].

favorít, ~ţi, favorită, ~e a. preferat, dorit: *ţi-am gătit mîncărurile favorite.* EL.; *cetind, printre loviturile de ciocan, versurile poetului său favorit.* BAC. // m., f. **1.** persoană iubită cu predilecţie de cineva: *mezinul era favoritul lui.* GHEŢIE.; (fig.) *tu care-i fost din pruncie al muzelor favorit.* ALEX.; **2.** persoană care se bucură de protecţia unui om influent, puternic: *favoritul regelui;* **3.** (sport) concurent cu cele mai mari şanse de reuşită. // f. amantă a unui monarh; preferată a unui sultan, şeic etc.: *surprins de şeful eunucilor în braţele favoritei, pierde amîndoi ochii.* CĂL. // m., (înv.) n. (mai ales la pl.) barbă care creşte pe părţile feţei, de la ureche pînă la bărbie (lăsată nebărbierită): *flăcău de munte, cu barba în furculiţă şi favorite frumoase.* CR. [Din fr. ***favori, -ite,*** it. ***favorito***].

favoritísm n. acordare nemeritată şi abuzivă de favoruri: *să încetăm o dată cu nenorocita sistemă a favoritismului.* CAR. [Din fr. ***favoritisme***].

favoritór, ~i, favoritoáre a. (rar) care favorizează: *împrejurări favoritoare.* BĂLC. [***Favorit*** + ***-or***].

favorizá, favorizez vb. (tr.) **1.** a trata cu o bunăvoinţă deosebită; a proteja, a avantaja: *l-a favorizat să poată trece proba;* **2.** a fi prielnic, a face posibil: *organizaţia de astăzi a favorizat fuga de muncă.* EM.; *noaptea favoriza fuga lor.* [Din fr. ***favoriser***].

favorizánt, ~ţi, favorizantă, ~e a. care favorizează; (rar) favorizator: *împrejurări favorizante.* [Din fr. ***favorisant***].

favorizáre, favorizări f. acţiunea de a favoriza şi rezultatul ei. [V. ***favoriza***].

fávus, favusuri n. (med.) dermatoză a pielii capului, produsă de o ciupercă. [Din fr. ***favus***].

fax, faxuri n. **1.** aparat electronic pentru transmiterea informaţiilor scrise prin linia telefonică; **fax modem,** dispozitiv care permite calculatorului să transmită şi să recepţioneze texte; **2.** text (mesaj, document etc.) transmis cu ajutorul acestui aparat; (adj.) *a transmite sau a primi mesaje fax.* [Din engl., fr. ***fax***].

fazán, fazani m. **1.** pasăre sedentară de mărimea unei găini, care se vînează pentru carnea ei gustoasă (*Phasianus colchicus*): *o pereche de fazani cu penele aurii.* OD.; **2.** (fig.) om bleg, de care se profită; **a pica de fazan,** a fi păcălit (din naivitate). [Din fr. ***faisan,*** lat. ***phasianus***].

fazaneríe, fazanerii f. crescătorie de fazani. [***Fazan*** + ***-erie***].

fáză, faze f. **1.** fiecare dintre aspectele succesive ale lunii (sau ale unor planete) în cursul mişcării de revoluţie: *stelele apărură şi o fază de lumină arătă pustiul îngheţat şi fantastic.* BAC.; **2.** fiecare dintre etapele succesive din evoluţia unui fenomen sau proces; fiecare dintre stările succesive ale unei transformări: *poezia populară este întîia fază a civilizaţiei unui neam.* RUSSO; *societatea românească însăşi trece prin o fază de deprimare.* IBR.; *fazele bolii;* (fam.) **a fi pe fază,** (a fi atent şi) a acţiona prompt, la momentul potrivit; **3.** fiecare dintre circuitele componente ale unui sistem de circuite electrice. [Din fr. ***phase,*** germ. ***Phase***].

fázic, ~ci, fazică, ~ce a. **1.** alternînd cu regularitate; pe faze; **2.** (rar) care aparţine fazelor, referitor la faze: *devenirea are la Hegel, în ansamblu şi chiar în articulaţia ei fazică, altă înfăţişare decît la Heraclit.* BL. [Din germ. ***phasisch***].

fazitrón, fazitroane n. tub electric care realizează modulaţii ale oscilaţiilor de înaltă frecvenţă. [Din fr. ***phasitron***].

fazmétru, fazmetre n. instrument care serveşte la măsurarea diferenţei de fază între mărimi electrice de aceeaşi frecvenţă. [Din fr. ***phasemètre***].

fazotrón, fazotroane n. (fiz.) ciclotron în care particulele sînt accelerate într-un cîmp alternativ cu frecvenţă variabilă. [Din fr., engl. ***phasotron,*** germ. ***Phasotron***].

fă interj. (pop.) termen de adresare către o persoană de sex feminin: *ia auzi, unde le duc! acasă, fă, ţie şi copiilor.* ISP; *ce, fa? spune ca oamenii!* MAT.; (şi: **fa**). [De la ***fa(tă)***].

făbricúţă, făbricuţe f. diminutiv al lui fabrică; fabrică mică: *tatăl lui ... a avut o făbricuţă de cherestea.* [***Fabrică*** + ***-uţă***].

făcăléţ, făcăleţe n. băţ neted folosit la mestecat mămăliga: *Irina lăsă făcăleţul în mîna mă-sei.* DELAVR. [Cf. magh. ***fakalăn***].

făcălí, făcălesc vb. (reg.; tr.) **1.** a făcălui; **2.** a scoate urda din zer cu un polonic găurit. [Et. nec.; cf. ***făcălui***].

făcălít, ~ţi, făcălită, ~e a. (reg.) făcăluit[2]. [V. ***făcăli***].

făcălitoáre, făcălitori f. (reg.) polonic găurit cu care se scoate urda din zer. [***Făcăli*** + ***-itoare***].

făcăluí, făcăluiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a mesteca cu făcăleţul; **2.** a amesteca zdrobind fasolea (sau alte legume fierte); (fig.) *mi-a zdrobit oasele ... parcă-s făcăluită.* AL. [Cf. ***făcăleţ***].

făcăluíre, făcăluiri f. (reg.) acţiunea de a făcălui şi rezultatul ei. [V. ***făcălui***].

făcăluít[1] n. (reg.) faptul de a făcălui. [V. ***făcălui***].

făcăluít[2]**, ~ţi, făcăluită, ~e** a. (reg.) zdrobit, făcut piure: *fasole făcăluită.* [V. ***făcălui***].

făcătór, ~i, făcătoáre a. (şi subst.) care face, care realizează ceva: *Domnul bău din apă şi-şi spală faţa sa cea sfîntă şi luminată şi mînele sale făcătoare de minuni.* EM.; *Nichifor Crainic e un îndemînatic făcător de prozeliţi.* CĂL.; **făcător-de-bine,** binefăcător: *luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine.* ISP.; **făcător-de-rele,** răufăcător: *te vezi după sprîncenele că eşti făcător de rele.* POP. [***Fac*** (prez. ind. de la *face*) + ***-(ă)tor***].

făcătúră, făcături f. farmec, vrajă făcută cuiva: *şi-i era necaz, de slăbea ... ca de-o făcătură.* COŞB. [***Fac*** (prez. ind. de la *face*) + ***-ătură***].

făcău, făcaie n. (reg.) **1.** roată de moară cu fus vertical: *roate cu căuşe sau făcaie.* OD.; **2.** rîşniţă. [Et. nec.].

făceá vb. v. **face.**

făclíe, făclii f. **1.** lumînare mare de ceară: *făclie de veghe pe umezi morminte.* EM.; **2.** (fig.) lumină: *a vieţi-mi tristă făclie.* ALEX.; **3.** (fig.) flacără, văpaie: *făclia ştiinţei.* [Din sb. ***faklja,*** bulg. ***faklija***].

făcliér, făclieri m. (rar) persoană care face, vinde sau poartă făclii. [***Făclie*** + ***-ar***].

făcliéş, făclieşi m. (reg.) licurici (*Lampyris noctiluca*). [***Făclie*** + ***-eş***].

făclioáră, făclioare f. diminutiv al lui făclie; făclioară: *mai arde o făclioară pe care i-am adus-o eu de la tîrg.* SAD. [***Făclie*** + ***-ioară***].

făcliúţă, făcliuţe f. făclioară: *mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţe de Paşte aprinse.* CAR. [***Făclie*** + ***-uţă***].

făcút[1] n. **1.** acţiunea de a face; construire, realizare: *accentul stăruie ... asupra spontaneităţii mai mult decît asupra făcutului.* BL.; *făcutul caselor;* **2.** (în superstiţii) farmec, vrajă, făcătură: *să le desfacă făcutul stîrpiciunii lor.* ISP.; **ca un făcut** sau **parcă-i un făcut,** ca un lucru vrăjit: *de cîte ori viu pînă la d-ta, cazi: parcă-i un făcut.* DELAVR.; *de fiecare dată, ca un făcut, intervenea ceva ca să întrerupă o convorbire atrăgătoare.* GHEŢIE. [V. ***face***].

făcút[2]**, ~ţi, făcută, ~e** a. **1.** realizat, executat, efectuat: *nu contribuie în nici un mod la întărirea sau la slăbirea criticei făcute.* MAIOR.; **bine făcut,** voinic, vajnic: *e un bărbat bine făcut;* **2.** falsificat (cu apă): *vin făcut;* **3.** (fam.) cherchelit, beat: *a venit acasă făcut bine;* **4. parcă-i lucru făcut,** parcă-i lucru vrăjit: *pare că era un lucru făcut: acel cineva care lua merele îşi bătea joc şi de împăratul şi de toţi paznicii lui.* ISP.; **5.** coafat: *avea părul făcut;* **6.** care a fost preparat, pregătit, curăţat: *ghete făcute.* [V. ***face***].

făfălúg, făfăluge n. (reg.) pîrghie de lemn cu care se deplasează pietrele morii pentru a fi ferecate. [Et. nec.].

făgádă, făgade f. (înv.) **1.** promisiune: *aleargă la turci cu făgadă ca, deacă-l va pune în domnie, ţara-i va supune.* B.-DEL.; **2.** primire, acceptare: *dînd făgadă rugătorului.* DOS. [De la ***făgădui***].

făgáş, făgaşe şi (rar) **făgaşuri** n. **1.** urmă adîncă în pămînt lăsată de ape sau de roţile vehiculelor: *roatele brăştei tăiau făgaşe subţiri pe iarbă plăpîndă.* OD.; **2.** (fig.) direcţie, cale, drum: *simt însă că lucrurile au intrat într-un făgaş normal.* PETR.; (şi: (reg.) **hogaş, văgaş**). [Din magh. ***vágás***].

făgădár, făgădari m. (reg.) birtaş, cîrciumar: *măi crişmar, măi făgădar!* POP. [***Făgădău*** + ***-ar***].

făgădău, făgădaie n. (reg.) birt, han, cîrciumă, ospătărie: *la umbră, la făgădău.* POP. [Din magh. ***fogadó***].

făgăduí, făgăduiesc vb. **1.** (tr.) a promite: *a început să-i făgăduiască toate bunurile din lume.* ISP.; (refl. pas.) *intelectualii vedeau că nu se îndeplineau cele ce se făgăduise.* IBR.; (p. ext.) *totul sub îndrumarea lui Gherasim, ale cărui răni făgăduiau să fie întremate pînă la Gibraltar.* TUD.; **2.** (înv.; refl.) a se angaja: *credincioşii craiului ... se făgăduise să împlinească cu credinţă.* OD.; **3.** (înv.; tr.) a primi: *făgăduia toţi cîţi venriia.* COD.VOR. [Din magh. ***fogadni***].

făgăduiálă, făgăduieli f. promisiune: *făgăduiala dată e datorie curată.* PANN. [***Făgădui*** + ***-eală***].

făgăduínţă, făgăduinţe f. **1.** promisiune, făgăduială: *de-a ta făgăduinţă mie-m pare bine.* DOS.; *îmi ceru să-i repet făgăduinţa, ce-i dasem.* BOL.; **Pămîntul** (sau **Ţara**) **făgăduinţei,** nume dat, în Biblie, Palestinei; (p. ext.) ţinut bogat, fericit; **2.** (înv.) jurămînt: *n-au păzit făgăduinţa lui Dumnezău şi în legea lui n-au vrut să meargă.* BIBLIA. [***Făgădui*** + ***-inţă***].

făgăduít, ~ţi, făgăduită, ~e a. care a fost angajat pentru a fi făcut; promis: *pe urmă nu uit să vă spun povestea făgăduită.* SAD. [V. ***făgădui***].

făgăduitór, ~i, făgăduitoáre a. care făgăduieşte; promiţător: *îşi trăieşte de-abia zorile mult făgăduitoare.* BL. [***Făgădui*** + ***-tor***].

făgét, făgete n. pădure de fag: *peste streşina făgetului trece cînd şi cînd o aburire de vînt.* SAD. [Lat. ****fagetum***].

făgeţél, făgeţei m. diminutiv al lui făget: *a călăuzit la mărie sa pe vatamanii Costeştilor şi Olărenilor într-o vălcea împresurată de făgeţel tînăr şi mesteceni.* SAD. [***Făget*** + ***-el***].

făguráş, făguraşi m. diminutiv al lui fagure: *feciorul îşi primi făguraşul alb şi se duse.* SAD. [***Fagure*** + ***-aş***].

făinár, făinari m. (înv.) vînzător de făină. [***Făină*** + ***-ar***].

făinăríe, făinării f. (înv.) fabrică sau depozit de făină. [***Făină*** + ***-ărie***].

făinós, ~şi, făinoásă, ~e a. **1.** de natura sau cu aspectul făinii; **2.** fără zeamă, mălăieţ: *pere făinoase;* **3.** preparat din făină: *paste făinoase.* [Lat. ***farinosus***].

făioáră f. (reg.) diminutiv al lui făină: *şi coşare mătura, făioară c-aduna.* POP. [***Făină*** + ***-ioară***].

fălángă f. v. falangă[2].

fălălăí, fălălăiesc vb. (reg.; intr.) a foşni: *frunzele stejarului ... a început a fălălăi.* C. [Onomat.].

fălcăríţă, fălcăriţe f. (reg.) tetanie, tetanos. [***Falcă*** + ***-ariţă***].

fălceá, fălcele f. **1.** talpă de sanie; **2.** braţ de vatală; **3.** stinghie de lemn lateral la piscul carului; **4.** braţ lateral al afetului de tun sau de obuzier. [*Falcă* + *-ea*].

fălcós, ~şi, fălcoásă, ~e a. (şi subst.) care are fălci mari: *unul înalt şi rotofei ..., celălalt îndesat şi fălcos.* PETR. [*Falcă* + *-os*].

făli, fălesc vb. **1.** (refl.) a se mîndri, a se lăuda, a se fuduli: *tot satul se fălea cu ea.* VLAH.; **2.** (înv.; tr.) a preamări, a glorifica, a lăuda: *p-acesta cu laude-l măreşte, făleşte pre oricine.* NEGR. [Din sl. *hvaliti*].

fălitór, ~i, fălitoáre a. (şi subst.) care laudă, linguşitor: *la fălitori făţarnici acest domn nu e nou.* NEGR. [*Făli* + *-itor*].

fălnicíe f. calitatea de a fi falnic; mîndrie, frumuseţe. [*Falnic* + *-ie*].

fălós[1], ~şi, făloásă, ~e a. **1.** trufaş, lăudăros; **2.** mîndru, semeţ: *mama poate fi făloasă că mă are.* COŞB. [*Fală* + *-os*].

fălós[2] n. v. **folos.**

făloşél, ~i, făloşeá, ~ele a. (rar) diminutiv al lui fălos: *pînă-s mere mititele stau în creangă făloşele.* POP. [*Fălos* + *-el*].

făloşí, făloşesc vb. (reg.; refl.) a se făli, a se îngîmfa. [De la *fălos*].

făloşíe, făloşii f. (reg.) fudulie, îngîmfare. [*Fălos* + *-ie*].

fălţuí, fălţuiesc vb. (tr.) **1.** a îndoi şi a împături coli de hîrtie (tipărite) în vederea legării sau broşării; **2.** a face şanţuri (la scînduri, ţigle etc.) pentru a realiza îmbinarea; **3.** a prelucra pieile tăbăcite pentru a le uniformiza grosimea. [Din germ. *falzen*].

fălţuíre, fălţuiri f. acţiunea de a fălţui. [V. *fălţui*].

fălţuít[1], fălţuituri n. fălţuire. [V. *fălţui*].

fălţuít[2], ~ţi, fălţuită, ~e a. **1.** care a fost prelucrat cu falţul: *piele fălţuită;* **2.** care are falţ, prevăzut cu falţ: *scîndură fălţuită; ţiglă fălţuită;* **3.** îndoit şi împăturit (în vederea legării sau broşării): *coală tipărită fălţuită.* [V. *fălţui*].

fălţuitór, fălţuitori m. persoană calificată pentru operaţiile de fălţuire. // n. (pl. **fălţuitoare**) unealtă (rindea, cuţit special etc.) pentru fălţuit. [*Fălţui* + *-itor*].

făptáş, făptaşi m. persoană care face ceva (condamnabil): *a rămas aicea la Pobrata obicei de cetim anatemă asupra acelor făptaşi.* SAD. [*Faptă* + *-aş*].

făptór, ~i, făptoáre a. (înv.) care creează, care realizează ceva: *toată-adevărată închinăciunea Dumnezeirii cei făptoare în schime-o prefac necuvioase.* B.-DEL. // m. Dumnezeu; (şi: **făptoriu**). [Lat. *factorius*].

făptóriu m. v. **făptor.**

făptuí, făptuiesc vb. (tr.) a face, a săvîrşi; a comite (o faptă rea): *făptuit-am multe rele.* AL.; *ascult-al Domnului cuvînt, şi făptuieşte numai bine.* MAT. [*Fapt* + *-ui*].

făptuíre, făptuiri f. acţiunea de a făptui şi rezultatul ei; faptă: *lumea te va blăstăma, că-i blăstem făptuirea ta!* COŞB. [V. *făptui*].

făptuít[1] n. înfăptuire, realizare, făptuire: *sînt tari feciori la spusuri, dar slabi la făptuit.* COŞB. [V. *făptui*].

făptuít[2], ~ţi, făptuită, ~e a. înfăptuit, realizat: *Lăpuşneanu ... redevine damnatul înfricoşat de caznele iadului, fiind înspăimîntat în fond de crimele făptuite.* CĂL. [V. *făptui*].

făptuitór, ~i, făptuitoáre m., f. persoană care săvîrşeşte o faptă (condamnabilă); făptaş: *făcînd detectivism pe cont propriu, descoperă pe făptuitor care e un găzar de ţară.* CĂL. [*Făptui* + *-tor*].

făptúră, făpturi f. **1.** fiinţă, vietate, creatură: *tot omul fuge, toată făptura se ascunde.* AL.; **2.** trup, înfăţişare, formă, conformaţie: *frumos la chip şi la făptură.* AL.; **3.** natură, fire: *la glasul lor făptura se resimte înviind.* NEGR.; **4.** entitate, realitate, existenţă: *pîrăscu-mă amu că nece moartea, nece viaţa, ... nece înaltul, nece adăncatul, nece altă făptură.* COR.; *după Leibniz, orice făptură e compusă din monade.* BL. [Lat. *factura*].

fărăş, făraşe n. obiect casnic în formă de lopată cu coadă scurtă pentru strîns gunoiul: *băieţii de la restaurant o adunau* [grindina] *cu fărăşul şi o puneau în frapiere.* GHEŢIE. [Din turc. *faraş*].

fără prep. **1.** (indică o privaţiune) lipsit de ...: *comitesa căzuse în scaun fără cunoştinţă.* SAD.; **fără căpătîi,** v. **căpătîi; fără să vrea** (**să vrei** etc.), involuntar: *ni-l înfăţişează, fără să vrea, ca pe un om serios, de bun-simţ.* IBR.; **fără întîrziere,** imediat: *cerem cărăuşilor să-şi strunească fără întîrziere caii.* SAD.; **2.** (indică o excludere) în afară de ...: *pe rostul tău va asculta tot norodul meu, fără numai scaunul voiu avea eu mai mult decît tine.* BIBLIA; **fără îndoială,** v. **îndoială; fără întrerupere** (sau **încetare, contenire, curmare etc.**), mereu, neîncetat: *cei scăpaţi fug fără contenire.* B.-DEL.; *curgeau fără întrerupere, în zboruri etajate, glăsuind nevăzute.* SAD.; **3.** (indică o scădere) minus, mai puţin: *cinci fără doi;* **4.** (arată cît lipseşte pînă la o măsură): *este ora şapte fără un sfert;* **5.** (indică o excepţie) excluzînd, în lipsă de ...: *pot să trăiesc şi fără tine.* SL. // conj. **1.** (cu valoare de negaţie): *gingaşă copilă ... ceti răvaşul ... fără să verse macar o lacrimă.* NEGR.; **2.** (exprimă o concesie) deşi nu ..., cu toate că nu ...: *este plăcută, fără să fie frumoasă;* **3.** (exprimă un raport adversativ) ci, dar: *nici mă iubeşti, nici mă laşi, făr' numai necaz îmi faci.* POP.; **4.** (exprimă o excepţie) decît, (în) afară de ..., exceptînd pe ...: *alţi boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu şi frate-său.* BĂLC. [Lat. *foras* „afară"].

fărădecît adv. (exprimă excluderea) nimic altceva decît ...; numai: *n-a spus nimic, fărădecît a rîs.* SAD. [*Fără* + *de* + *cît*].

fărădelége, fărădelegi f. faptă rea, nelegiuire, ticăloşie: *fu osîndit a i se tăia capul pentru fărădelegea ce făcuse.* BĂLC. // a. invar. ticălos, mişel, nelegiuit: *le spunea inima ce om fărădelege este Spînul.* CR.; (şi: (pop.) **fărdelege**). [*Fără* + *de* + *lege;* cf. sl. *bezakonije*].

fărdelége f. v. **fărădelege.**

fărălége, fărălegi f. (înv.) fărădelege: *să nu adăuga-se ţie scaunul fărălegiei.* COR.; *eu îm ştiu a mea fărălege şi răul mieu nainte-mi merge.* DOS. [*Fără* + *lege*].

fărîmă, fărîm vb. (pop.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) face fărîme, a (se) sparge, a (se) sfărîma: *vîntul o creangă farmă.* EM.; (fig.) *pîrăul curgea fărîmînd lumina şi clătea uşor ierburile.* SAD.; **2.** (tr.) a face să nu mai existe; a distruge, a nimici: *nouă ne farmă porcii mistreţi toată munca din primăvara asta.* SAD.; (şi: **fărma**). [De la *fărîmă*].

fărîmáre f. (pop.) acţiunea de a (se) fărîma şi rezultatul ei. [V. *fărîma*].

fărîmát, ~ţi, fărîmată, ~e a. (pop.) sfărîmat, spart, zdrobit: *că ţi-e carul fărîmat şi plugul neferecat.* AL. [V. *fărîma*].

fărîmă, fărîme f. **1.** bucată mică, particică, firimitură: *în a doua generaţie, pămîntul s-a împărţit în fărîme.* IBR.; *măream fărîma de azimă în patruzeci şi şapte.* VIERU; **2.** ciob, spărtură: *fărîme de oală;* **a (se) face (mici** sau **mii şi) fărîme,** a (se) fărîma, a (se) zdrobi: *au socotit zmeii că l-au buchisat cum se cade şi că l-au făcut fărîme.* POP.; **3.** (fig.) cantitate mică, bucăţică: *nu putem obţine nici o fărîmă de mîngîiere.* BL.; *o fărîmă de speranţă.* [Cf. alb. *thërrimë*].

fărîmátor, ~i, fărîmătoáre a. **1.** care fărîmă; **2.** (fig.) distrugător. // n. dispozitiv pentru sfărîmat unele materiale. [*Fărîma* + *-ător*].

fărîmătúră, fărîmături f. (reg.) fărîmă, particică: *nu i se dete voie a împărţi nici fărmăturile cu cîinii lui.* NEGR.; *fărîmăturile ospăţului;* (şi: **fărmătură**). [*Fărîma* + *-ătură*].

fărîmături, fărîmăturesc vb. (reg.; tr.) a fărîmiţa; (refl.) *conglomerată prin neadevăruri, coaliţiunea ... s-a fărmăturit în sine.* EM.; (şi: **fărmături**). [De la *fărîmătură*].

fărîméle f. pl. **a tăia fărîmele,** a tăia în bucăţi mici: *am tăiat fărîmele scrisoarea şi răvaşele viclenei.* NEGR. [*Fărîma* + *-ele*].

fărîmícă, fărîmici f. (pop.) fărîmiţă. [*Fărîmă* + *-ică*].

fărîmiciós, ~şi, fărîmicioásă, ~e a. care se fărîmă sau se poate fărîma uşor. [*Fărîma* + *-ic* + *-ios*].

fărîmiţá, fărîmiţez vb. (tr. şi refl.) a (se) preface în fărîme, a (se) sfărîma mărunt. [De la *fărîmiţă*].

fărîmiţáre, fărîmiţări f. acţiunea de a (se) fărîmiţa şi rezultatul ei: *în cazul dumnezeirii, nu era dată în nici un fel posibilitatea să se vorbească despre împuţinare, secăturire sau fărîmiţare.* BL. [V. *fărîmiţa*].

fărîmiţát[1] n. fărîmiţare. [V. *fărîmiţa*].

fărîmiţát[2], ~ţi, fărîmiţată, ~e a. prefăcut în fărîme, sfărîmat în componente mici. [V. *fărîmiţa*].

fărîmiţă, fărîmiţe f. diminutiv al lui fărîmă; (pop.) fărîmică: *îşi tăie o fărîmiţă de carne de subsuoară.* POP. [*Fărîmă* + *-iţă*].

fărma vb. v. **fărîma.**

fărmácă vb. v. **fermeca.**

fărmácát a. v. **fermecat.**

fărmăcăciúne f. v. **fermecăciune.**

fărmăcătór a. v. **fermecător.**

fărmăcătúră f. v. **fermecătură.**

fărmătúră f. v. **fărîmătură.**

fărmături vb. v. **fărîmături.**

fărşerót, fărşeroţi m. aromân din Albania. [De la *Frahëri* n. pr.].

făscioáră, făscioare f. (înv.) fasciculă, broşură: *deocamdată foaia va apărea în făscioare lunare de cîte 3 coale şi învălitoarea.* EM.; (şi: **făşicioară**). [Din lat. *fasciola*].

făsúi f. v. **fasole.**

făsúle f. v. **fasole.**

făşcúţă, făşcuţe f. (reg.) putinică pentru brînză: *o sumedenie de putini şi făşcuţe, care cu brînză de oi, care cu de vaci.* HOGAŞ. [Din ucr. *faška* + *-uţă*].

făşicioáră f. v. **făscioară.**

făşură f. v. **faşă.**

făt, feţi m. **1.** (pop.) copil, băiat, fecior: *se închină cu smerenia unui făt de domn cuvios.* OD.; **Făt-Frumos,** erou pozitiv principal din basme: *feţi-frumoşi cu păr de aur.* EM.; **făt-logofăt,** băiat cu însuşiri deosebite: *făt-logofete, cu netede plete, cu părul de aur.* AL.; **2.** produs al concepţiei înainte de naştere; fetus: *acum o jumătate de oră în lădiţă era un făt lepădat.* GHEŢIE; **3.** copil abia născut: *fătul e înăbuşit sub pernă şi aruncat în heleşteu.* CĂL. [Lat. *fetus*].

fătá, pers. 3 **fátă** vb. **1.** (tr. şi refl.) a face pui, a naşte: *înainte de îmbarcare, o vacă fată un viţel.* CĂL.; *caprele au fătat;* **2.** (fig.; tr.) a produce: *a făta nişte stihuri schilăvoase.* NEGR. [Lat. *fetare*].

fătáre, fătări f. acţiunea de a făta. [V. *făta*].

fătát[1] n. fătare: *la vita bătrînă e mai greu fătatul.* CĂL. [V. *făta*].

fătát[2], ~ţi, fătată, ~e a. **1.** născut: *miel fătat;* **2.** (reg.) cu constituţie puternică; voinic, zdravăn: *aşa mi-e drag să fie omul: fătat, nu ouat.* CR. [V. *făta*].

fătăciúne, fătăciuni f. (reg.) **1.** miel (fătat de curînd): *cu fătăciunea să plătească stricăciunea.* PANN; **2.** arătură suplimentară pentru distrugerea buruienilor şi afinarea solului; **3.** (înv.) vulvă. [*Făta* + *-ciune*].

fătălău, fătălăi m. **1.** augmentativ de la fată; fată corpolentă, greoaie; **2.** (pop.) hermafrodit, persoană cu caracterele ambelor sexe; **3.** băiat cu apucături de fată: *fătălăii inventează forme stabile de spirit adresîndu-se la gogomani.* EM. [*Fată* + *-ălău*].

fătătoáre a. (despre femelele unor animale domestice) care este aptă să fete: *ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare.* ISP.; (subst. f.) *după turmă să nu stea să mulgă, nice să-mble după fătătoare.* DOS. // f. **1.** (pop.) organ genital al unor animale-femele; **2.** (pl. **fătători**) loc unde fată animalele. [*Făta* + *-toare*].

fătói, fătoi m. (depr.) augmentativ de la fată; fată voinică: *dintr-atîtica s-o făcut coşcoge fătoi.* AL. [*Fată* + *-oi*].

fățár n. v. fățare.

fătúcă, fătuci f. (pop.) fetiță. [*Fată* + *-ucă*].

fățáre, fățări f. 1. (reg.) loc pentru treierat cu animale; arie: *mînă iepele d-asupra fațarului.* POP; 2. (reg.) față de masă; 3. (înv.) ipocrizie; (și: **fățar**). [*Față* + *-are*].

fățárnic, ~ci, fățarnică, ~ce a. 1. ipocrit, prefăcut, lipsit de sinceritate: *un bătrîn înalt și uscățiv, posomorît și tare fățarnic.* CAR.; 2. specific omului prefăcut; care are la bază prefăcătoria: *să nu vă înșele cu smericiunea fățarnică.* N.TEST. [*Fățare* + *-nic*].

fățárí, fățáresc vb. 1. (înv.; refl.) a se preface, a se fățărnici; 2. (rar; tr.) a da pe față, a etala: *omul își fățărește și își espune în ea individualitatea sa.* EM. [De la *fățare*].

fățáríe, fățárii f. (înv.) ipocrizie, fățărnicie: *părăsiți amu tot reul și tot hicleșugul și fățăriia.* COD.VOR.; *sînt sătul de atîta fățărie.* OD. [*Fățări* + *-ie*].

fățárít, ~ți, fățărită, ~e a. (înv.) fățarnic, prefăcut, ipocrit: *tot acel joc a fost fățărit.* COȘB. [V. *fățări*].

fățămící, fățărnicesc vb. (înv.; refl.) a se preface: *se fățărnici ca cum n-ar ști nimic.* BĂLC. [De la *fățarnic*].

fățărnícíe, fățărnícii f. lipsă de sinceritate, purtare prefăcută; ipocrizie: *coada lăcomiii de scaiul fățărniciii nescurtată și curată a fi lucru peste putință ieste.* CANT.; *era cu inima curată și fără fățărnicie.* ISP. [*Fățarnic* + *-ie*].

fățíș, ~i, fățișă, ~e a. și adv. deschis, netăinuit, pe față: *autorul nu ia atitudine fățișă, prezentînd obiectiv amîndouă mentalitățile.* CĂL.; *dușmanii ... îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie piept fățiș cu el.* NEGR. [*Față* + *-iș*].

fățuí, fățuiesc vb. (tr.) 1. a netezi, a lustrui; a da aspect plăcut: *oamenii aceștia ... fățuiau lemnul cu îndemînare.* TUD.; 2. (fig.) a pălmui (peste față): *îl mai fățuiră, îl mai trudiră.* ISP. [*Față* + *-ui*].

fățuiálă, fățuieli f. 1. fățuire; 2. (concr.) strat de mortar care formează fața tencuielii; 3. (pop.; fig.) pălmuire, bătaie dată cuiva peste față: *îl luară la fățuială.* ISP. [*Fățui* + *-eală*].

fățuíre, fățuiri f. acțiunea de a fățui și rezultatul ei. [V. *fățui*].

fățuít[1] n. fățuire. [V. *fățui*].

fățuít[2]**, ~ți, fățuită, ~e** a. șlefuit, netezit. [V. *fățui*].

fățuitór, ~i, fățuitoáre a. 1. (și subst.) care fățuiește, care este specializat în operații de fățuire; 2. care folosește la fățuit. // n. rindea pentru netezirea sau îndreptarea feței scîndurilor. // f. unealtă de zidărie cu care se întinde și se netezește tencuiala. [*Fățui* + *-tor*].

făurár[1] m. (pop.) februarie: *se sfîrșea luna lui făurar și oamenii slăbiseră de durere de inimă.* AG. [Lat. *febr(u)arius*].

făurár[2]**, făurari** m. (înv.) 1. fierar: *Vulcan, făurarul zeilor.* ISP.; *deschisese o fierărie la Slavianca, făcîndu-se făurar.* CĂL.; 2. făuritor. [*Faur*[1] + *-ar*].

făurărie, făurării f. (înv. și reg.) 1. atelierul fierarului; fierărie; 2. meșteșugul fierarului. [*Făurar* + *-ie*].

făurí, făresc vb. (tr.) 1. (înv.) a prelucra cu ciocanul un metal sau un obiect de metal: *faurul făurea potcoave.* SAD.; *a făuri lanțuri;* 2. a face, a realiza, a înfăptui: *din dinții unui animal fosil poți să-ți făurești ... imaginea despre întregul animal.* BL. [De la *faur*[1]].

făurire f. acțiunea de a făuri și rezultatul ei. [V. *făuri*].

făuriște, făuriști f. (reg.) fierărie: *deschidese ușa făuriștii.* ISP. [*Faur*[1] + *-iște*].

făuritór, ~i, făuritoáre a. și m., f. (persoană) care făurește, creează, construiește ceva: *Alecsandri nu uită niciodată să biciuiască pe făuritorii de vorbiri artificiale.* IBR. [*Făuri* + *-tor*].

făzăníță, făzănițe f. femela fazanului. [*Fazan* + *-iță*].

feblețe f. (fam.) 1. înclinație, slăbiciune, atracție către cineva sau către ceva; 2. ceea ce constituie obiectul înclinației, slăbiciunii, atracției cuiva: *fata cea mică era febleța lui.* [Din fr. *faiblesse*].

féblu, ~i, feblă, ~e a. (franțuzism) slab, redus, fără față: *feblele mele talente cum vor răspunde la așteptarea dumitale?* NEGR. [Din fr. *faible*].

fébră, febre f. 1. temperatură a corpului, mai mare decît cea normală, ca simptom al îmbolnăvirii: *febra și frigurile se datorau unei stări gripale amplificate prin șocul pricinuit de căderea în groapă.* GHEȚIE; *a răcit și are febră;* 2. boală care se manifestă prin temperatură ridicată; **febră aftoasă**, v. **aftoasă**; **febră recurentă**, v. **recurent**[2]; **febră puerperală**, v. **puerperal**; **febră tifoidă**, v. **tifoidă**; 3. (fig.) neliniște, încordare, emoție: *s-a aprins de o febră lăuntrică ce-i ascuțea simțurile pînă la halucinație.* BL.; *febra așteptării.* [Din lat. *febris*, it. *febbre*].

febricitá, febricitez vb. (intr.) a avea febră; (fig.) *o societate aflată într-o stare de excitație primejdioasă, care febricitează fără încetare.* GHEȚIE. [Din it. *febbricitare*, fr. *fébriciter*].

febricitánt, ~ți, febricitantă, ~e a. (și subst.) bolnav (de friguri) cu febră mare: *romanticul ... e totdeauna un febricitant, un agitat, un delirant.* CĂL. [Din it. *febbricitante*].

febricitáte f. tendință de a face febră. [Din fr. *fébricité*].

febrifúg, febrifuge a. și n. (medicament) care combate febra: *antipirina și chinina sînt febrifuge.* [Din fr. *fébrifuge*].

febrigén, ~i, febrigenă, ~e a. care produce febră. [Din fr. *febrigène*].

febríl, ~i, febrilă, ~e a. 1. (med.) cu febră, de febră: *boala aceasta febrilă dă pacientului o acuitate excesivă a simțurilor.* CĂL.; *starea febrilă este trecătoare;* 2. (fig.) agitat, încordat, neliniștit: *mereu febril, se complăcea în aceleași acțiuni.* BAC.; *o ardoare febrilă;* (adv.) *am urmat să scriu febril, ștergînd cuvinte și propoziții întregi.* GHEȚIE. [Din fr. *fébrile*, lat. *febrilis*].

febrilitáte f. agitație, neliniște, înfrigurare; activitate intensă: *lucrează cu febrilitate la opera lui istorică.* CĂL. [Din fr. *fébrilité*].

februálii f. pl. (ant.) sărbători ale morților organizate în luna februarie. [Din fr. *februales*].

február m. v. **februarie**.

februárie m. a doua lună a anului (precedată de ianuarie și urmată de martie): *era cu siguranță în februarie, așa pe la jumătatea lunii.* GHEȚIE; (adj.) *luna februarie;* (și: (înv.) **februar, fevruarie**). [Din lat. *februarius*].

fecál, ~i, fecală, ~e a. care provine din excremente, care este compus din excremente: *materie fecală.* // f. (pl.) reziduuri solide ale digestiei, eliminate din intestine; excremente. [Din fr. *fécal*].

fecaloíd, ~zi, fecacolidă, ~e a. (med.) cu aspect de fecale. // n. (pl.) vomismente cu aspect și miros de fecale. [Din fr. *fécaloïdes*].

fecalóm, fecaloame n. (med.) conglomerat de fecale uscate în intestine, care dă, la palpare, senzația de tumoare. [Din fr. *fécalom*].

feciál, feciali m. (la romani) preot al lui Jupiter care consacra declarațiile de pace sau de război și aliațele. [Din lat. *fecialis*].

fecioáră, fecioare f. 1. fată virgină: *cela ce va face silă vreunei fecioare ... să-și piarză giumătate den toată averea lui.* PRAV.; (adj.) *toate sînt fecioare.* COȘB.; *mi-i o fată fecioară.* SAD.; 2. (artic.) Maica Domnului: *cum e Fecioara între sfinți și luna între stele.* EM.; **Sfînta Fecioară**, v. **sfînt**; 3. (astron.; artic.) numele unei constelații din emisfera boreală, reprezentînd a șasea zodie din zodiac situată între Leu și Balanță; al șaselea semn zodiacal; 4. (astrol.; artic.; și **zodia Fecioarei**) numele celei de-a șasea zodii a anului cuprinsă între 22 august și 21 septembrie; 5. (p. ext.) persoană născută în această zodie. // a. (fig.) fecioresc; curat, pur: *mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară.* EM. [Lat. **fetiola*].

feciór, feciori m. 1. fiu, băiat: *avea trei feciori nalți ca niște brazi.* CR.; *pentru noi, feciorii gliei, zorile rasar, pentru-nfrîngerea robiei bietului plugar.* MAT.; *doamna născu doi feciori;* 2. flăcău: *în lan erau feciori și fete.* COȘB.; *fecior de neam;* **fecior de bani gata**, v. **ban**[3]; 3. servitor, valet: *feciorii boierești se scularâ cu noaptea-n cap.* CR.; *fecior de casă.* [Lat. **fetiolus*].

feciorăș, feciorași f. diminutiv al lui fecior; feciorel: *un fecioraș ... umbla prin prajma porții.* SAD. [*Fecior* + *-aș*].

fecioreá (~ică), feciorele f. 1. diminutiv al lui fecioară: *mi-a nemerit, la nouă argele, nouă feciorele.* POP; 2. (în forma **feciorică**) plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare și cu flori galbene-verzui, dispuse la baza frunzelor (*Herniaria glabra*); (și: **feciorică**). [*Fecioară* + *-ea, -ică*].

feciorél, feciorei m. fecioraș: *fata iubește și se prăpădește dup-un feciorel.* COȘB. [*Fecior* + *-el*].

fecioréln, ~ci, feciorelnică, ~ce a. neprihănit, nevinovat, cast: *spre deosebire de Haralamb, avea un suflet feciorelnic.* TUD.; (adv.) *spre cerul proaspăt, doi mesteacăni albi se-nalță feciorelnic.* PETR. [*Fecior* + *-elnic*].

feciorésc, ~ști, fecioreáscă, ~ești a. 1. de fecioară: *frumoasă fetiță cu lungă cosiță, cu sîn fecioresc.* AL.; 2. (rar) de fecior: *port fecioresc.* [*Fecioară* + *-esc* și *fecior* + *-esc*].

feciorí, fecioresc vb. (reg.; intr.) a-și trăi perioada de flăcău sau de fată. [De la *fecior*].

fecioríca f. v. feciorea.

fecioríe[1]**, feciorii** f. 1. calitatea de a fi fecioară; virginitate: *pre muierea aceasta am luat și apropiin-du-mă de ea, n-am aflat ei feciorie.* BIBLIA; *ce poate, deci, a fi sub soare, în haosul imensității, dacă-ți vei pierde fecioria în taina roză-a voluptății?* BAC.; 2. (p. ext.) curățenie, nevinovăție; (înv.) însemn al castității, al virginității: *vor scoate fecioriile featii cătră bătrînime la poartă.* BIBLIA. [*Fecioară* + *-ie*].

fecioríe[2]**, feciorii** f. timp cînd cineva este fecior; perioadă a vieții petrecută ca fecior: *nu-și ascultă paserea, cum îi cîntă patima, patima ei din fetie și-a badii din feciorie.* POP. [*Fecior* + *-ie*].

fecioríme, feciorimi f. mulțime de feciori; totalitate a feciorilor. [*Fecior* + *-ime*].

fecioríță, fecioriță f. (înv.) fecioară: *fericita fecioriță dzîcea către muncitorii cînd o chinuia.* DOS. [*Fecioară* + *-iță*].

fecrál n. aliaj de fier, crom și aluminiu. [Din fr. *fécral*].

fecúlă f. amidon extras din cartofi sau din manioc. [Din fr. *fécule*, lat. *fecula*].

feculént, ~ți, feculentă, ~e a. care conține feculă. [Din fr. *féculent*].

feculánță f. calitatea de a fi feculent. [Din fr. *féculence*].

fecúnd, ~zi, fecundă, ~e a. 1. care produce mult; roditor, fertil: *sol fecund;* 2. care se înmulțește ușor și repede; prolific; 3. (fig.) rodnic, bogat: *hrănită de lecturi, imaginația sa fecundă brodă canavaua unui adevărat roman.* GHEȚIE; *spirit fecund.* [Din lat. *fecundus*, fr. *fécond*].

fecundá, fecundez vb. (tr.) 1. a provoca fecundația; a aduce în stare de procreație: *femela, după ce a fost fecundată, se urcă pînă-n vîrful unui tufiș.* BL.; *albinele muncitoare și reginele se produc din ouă fecundate de trîntori.* BL.; 2. (fig.) a face să producă, să realizeze ceva; a face fertil, productiv: *această dependență am ilustrat-o prin diferite considerații asupra naturii influențelor străine, care au fecundat spiritul național și au înlesnit apariția și dezvoltarea spiritului național.* IBR. [Din lat. *fecundare*, fr. *féconder*].

fecundáre, fecundări f. acțiunea de a se fecunda și rezultatul ei: *supune unei observații dirijate ... morfologia florilor și rolul insectelor la fecundare.* BL. [V. ***fecunda***].

fecundát[1] n. faptul de a fecunda. [V. ***fecunda***].

fecundát[2]**, ~ți, fecundată, ~e** a. care procreează: *oul fecundat, intrat în procesul embriologic, se dublează prin înmulțire celulară.* BL. [V. ***fecunda***].

fecundatór, ~i, fecundatoáre a. 1. care fecundează, care produce sau favorizează fecundația: *în căutarea germenului fecundator prin care se va perpetua lumea.* CĂL.; 2. (fig.) care face să producă, să fie fertil; care stimulează. [***Fecunda*** + *-tor*].

fecundáție, fecundații f. unire a gameților mascul și femei prin care se asigură formarea unui nou reprezentant al speciei; (și: **fecundațiune**). [Din fr. ***fécondation*** (după *fecunda*)].

fecundațiúne f. v. fecundație.

fecunditáte f. (și fig.) capacitate de a produce; rodnicie, fertilitate: *apa în multe mitologii apare ca un simbol al maternității, având legătură cu fecunditatea.* BL. [Din lat. ***fecunditas, -atis***, fr. ***fécondité***].

fedeléș, fedeleșuri n. 1. butoiaș în care se ține sau se transportă apa ori alte lichide: *a poruncit popas și vatră de foc, și, la foc, un fedeleș de mied vechi.* SAD.; *cu fedeleș în spate;* (adv.) **a lega fedeleș,** a lega strîns: *îl tîrî pe punte, ca pe un sac, și-l legă fedeleș la piciorul arborelui mic.* TUD.; 2. (reg.; artic.) horă țărănească. [Din magh. ***fedeles***].

féder, federe n. mică proeminență pe muchia unei piese care intră în nutul alteia pentru a asigura o îmbinare. [Din germ. ***Feder***].

federál, ~i, federală, ~e a. 1. care aparține unei federații (de state), referitor la o federație: *consiliu federal;* 2. care se prezintă sub formă de federație: *stat federal.* [Din fr. ***fédéral***].

federalísm n. 1. sistem federal; organizare statală în forma unei federații; 2. curent politic care susține un astfel de sistem. [Din fr. ***fédéralisme***].

federalíst, ~ști, federalistă, ~e a. care ține de federalism, referitor la federalism. // m. partizan al federalismului. [Din fr. ***fédéraliste***].

federalizá, pers. 3 **federalizează** vb. (refl. și tr.) a (se) organiza pe principii federale. [Din fr. ***fédéraliser***].

federalizáre, federalizări f. acțiunea de a (se) federaliza; introducere a organizării federale; reunire într-o federație [V. ***federaliza***].

federát, ~ți, federată, ~e a. care face parte dintr-o federație. [Din fr. ***fédéré,*** lat. ***foederatus***].

federatív, ~i, federativă, ~e a. constituit într-o federație, care se întemeiază pe sistemul federal: *Elveția și Statele Unite sînt republici federative.* [Din fr. ***fédératif***].

federáție, federații f. 1. unire a mai multor state, având un guvern central; 2. uniune formată din mai multe organizații aliate; (și: (înv.) **federațiune**). [Din fr. ***fédération,*** lat. ***foederatio, -onis***].

federațiúne f. v. federație.

fédervais n. pulbere de steatită care se pune în mănuși sau în ghete pentru a fi ușor îmbrăcate. [Din germ. ***Federweiss***].

féding, fedinguri n. 1. variație (slăbire sau accentuare) a sunetelor la un aparat de radiorecepție, cauzată de propagarea undelor; 2. modificare a culorii unor țesături datorită apei, luminii etc.; (scris și: *fading*). [Din engl., fr. ***fading***].

fée, fee f. (livr.) zînă. [Din fr. ***fée,*** germ. ***Fee***].

feedback [fídbec] n. retroacțiune a unor sisteme biologice sau tehnice care le asigură stabilitatea și echilibrul; conexiune inversă. [Cuv. engl.].

feeling [fíling] n. sentiment, simțire, sensibiliate; intuiție afectivă. [Cuv. engl.].

feéric, ~ci, feerică, ~ce a. de feerie; minunat, încîntător: *credința în sufletu-mi pusese poveștile-i feerici.* EM.; *spectacol feeric;* (subst.) *priveliștea e de un feeric de ilustrație.* CĂL. // n. feerie: *poemul se cufundă din nou în feeric și în marea de cristaluri.* CĂL. [Din fr. ***féerique***].

feeríe, feerii f. 1. piesă de teatru cu subiect de basm și cu numeroase efecte scenice: *în asfințituri de soare se vedea Iașul ca un decor de feerie.* SAD.; 2. priveliște de basm, foarte frumoasă: *peste-a nopții feerie se ridică mîndra lună.* EM. [Din fr. ***féerie,*** germ. ***Feerie***].

fel, feluri n. 1. mod, chip (de a fi sau de a acționa): *natura se poate zugrăvi în mai multe feluri.* IBR.; **într-un fel,** oarecum, întrucîtva: *plecată, Carla ieșise într-un fel și dinăuntrul meu.* GHEȚIE; **într-un fel sau altul,** într-o manieră oarecare, într-un anume mod: *fata morgana a ierarhiei i-a urmărit pe toți într-un fel sau altul.* BL.; **la fel,** asemenea, aidoma; deopotrivă: *se pomeniseră ... cu punga goală și cu cambuza la fel.* TUD.; 2. (p. ext.) specie, soi, varietate: *mai face el, țăranul, și alte feluri de mîncări gustoase.* CR.; **ce fel (de),** de care soi, tip: *spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.* NEGR.; **nici un fel de ...,** deloc: *n-am nevastă ..., nici copii, nici un fel de căpătîi.* POP.; **fel de** (sau **și**) **fel,** sau **de tot felul (de),** diferit, variat, felurit: *pe-o grindă, călepe de tort și lînuri fel de fel pentru scoarțe și lăicere.* CR.; *această ediție a adunat tot felul de poezii începătoare.* IBR.; *în cursul istoriei au înflorit fel de fel de religii.* BL.; **de felul meu** (sau **tău, lui etc.**), din fire; de meserie: *nu prea era băutor de felul lui, dar dacă se nimerea să pună mîna pe pahar o făcea întotdeauna lată.* GHEȚIE; **în felul lui** (sau **ei etc.**), într-un mod propriu, original: *nu semănau amîndouă surorile; fiecare era frumoasă în felul ei.* VLAH.; **un fel de ...,** ceva asemănător cu ..., ceva care vrea să fie: *a manifestat întîi un fel de ezitare.* GHEȚIE; **(în) fel și chip,** v. **chip;** 3. neam, origine: *de fel e din Ardeal;* 4. obicei, datină: *precum e felul din bătrîni la orice chef între români, el a-nchinat.* COȘB.; (iron.) **a-și face felul,** a-și face cheful, pofta: *nu-i vorbă, că noi tot ne făceam feliul așa cîteodată.* CR.; **a face cuiva felul,** a omorî, a ucide pe cineva: *sătenii duc pe leneș la locul cuvenit și-i fac felul.* CR.; 5. sortiment de mîncare; preparat: *isprăvea tocmai felul al doilea, o ciulama de pasăre.* GHEȚIE; (și: (reg.) **feliu**). [Din magh. ***féle***].

feléh, felahi m. țăran stabil în țările arabe. [Din fr. ***fellah***].

felație f. sex oral practicat avînd parteneri bărbați. [Din fr. ***fellation,*** lat. ***fellatio, -onis***].

félcer, felceri m. 1. persoană cu pregătire medicală medie care ajută pe doctori; 2. (înv.) medic sătesc: *a învățat meșteșugul de la felceri turcești.* EM. [Din germ. ***Feldscherer***].

félcerá, felcere f. femeie care ajută pe doctor; felceriță. [***Felcer*** + *-ă*].

felceríță, felcerițe f. felceră. [***Felcer*** + *-iță*].

féldmareșal, feldmareșali m. cel mai înalt grad în armata germană (sau în alte armate); generalisim: *feldmareșalul Rumianțov stabilește cîte un guvern provizoriu în fiecare principat.* EM. [Din germ. ***Feldmarschall***].

féldspat, feldspați m. mineral de culoare deschisă, compus din aluminiu, siliciu și potasiu. [Din germ. ***Feldspath,*** fr. ***feldspath***].

feldspátic, ~ci, feldspatică, ~ce a. care conține feldspat; de natura feldspatului. [Din fr. ***feldspathique***].

féldvebăl, feldvebăli m. plutonier în armata germană. [Din germ. ***Feldwebel***].

felegeán, felegene n. (înv.) ceașcă fără toartă (și cu suport): *felegene de smalț cu zarfuri de sîrmă.* OD.; (și: (rar) **filigean**). [Din turc. ***filcan***].

felendréș n. (înv.) 1. stofă fină (de Flandra): *peste zobonul de stofă aurită, purta un benișel de felendreș.* NEGR.; *capoate de felendreș.* OD.; 2. haină (lungă) confecționată dintr-o astfel de stofă: *acest nepot se ține mîndru în felendreșul lui.* SAD. [Din germ. *flăndrisch*].

feleșág, feleșaguri n. (reg.) 1. fel de a fi, fire, obicei: *s-a culca ș-a adormi, cu ochii deschiși, cum i-i feliușagul.* CR.; 2. obicei, obișnuință: *ce pot spune alta, decît că așa-i feleșagul muierilor.* SAD.; (și: **feliușag**). [Din magh. ***féleség***].

feleștióc, feleștiocuri n. (reg.) 1. fitil pentru opaiț; 2. pămătuf pentru uns osia sau bocancii: *muia feleștiucul în starchina cu dohot.* CR. [Et. nec.].

felezău, felezăuri n. (reg.) mătură din nuiele (de mesteacăn) pentru curățat aria, curtea etc.; tîrn; (și: **felezeu**). [Din magh. ***felező***].

felezéu n. v. felezău.

felezuí, felezuiesc vb. (reg.) 1. (tr.) a mătura cu felezăul; 2. (intr.; despre cai) a da din coadă. [***Felezău*** + *-ui*].

feliá, feliez vb. (tr.) a tăia în felii: *a felia pastrama.* [***Felie*** + *-a*].

feliát, ~ți, feliată, ~e a. tăiat în felii: *a cumpărat două pîini feliate; brînză feliată.* [V. ***felia***].

felíbru, felibri m. scriitor (poet) aparținînd școlii literare provensate fondate de Mistral: *felibrii erau niște simpatici Tartarini bombastici.* CĂL. [Din fr. ***félibre***].

felicitá, felícit vb. (tr.) 1. a lăuda pentru un succes, pentru o realizare; a complimenta: *arhiepiscopul ... felicita pre autorul anonim prin versuri.* NEGR.; 2. a adresa urări de bine cu ocazia unui eveniment sau unei aniversări: *prietenii cari m-au felicitat de ziua mea.* CAR. // refl. a se socoti mulțumit, satisfăcut pentru ceea ce a făcut sau a obținut: *se felicita, în sinea lui, pentru prevederea de a-și redacta cu grijă primele lecții.* GHEȚIE. [Din fr. ***féliciter,*** lat. ***felicitare***].

felicitáre, felicitări f. 1. acțiunea de a felicita și rezultatul ei; 2. laudă pentru un succes; urare de bine: *i-am făcut de ziua lui o felicitare în versuri.* VLAH.; 3. (concr.) scrisoare, carte de vizită etc. prin care este felicitat cineva. [V. ***felicita***].

felídă, felide f. (la pl.) familie de mamifere carnivore, foarte agile, cu coada lungă și cu gheare de obicei retractile; (și la sg.) animal din această familie; felină. [Din fr. ***félidés***].

felíe, felii f. bucată (subțire) tăiată dintr-un produs (alimentar): *mi-a întins o felie de pîine prăjită cu unt.* GHEȚIE. [Din gr. mod. ***feli***].

felín, ~i, felină, ~e a. 1. care aparține genului din care face parte pisica; 2. (fig.) suplu, grațios: *mers felin.* // f. (la pl.) familie de animale carnivore cu corpul zvelt și cu gheare retractile; (și la sg.) animal din această familie: [trupul] *era vînjos și viu ..., fără nici un os aparent, ca al felinelor.* PETR. [Din fr. ***félin,*** lat. ***felinus***].

felinár, felinare n. obiect portativ sau fix de iluminat, format dintr-un mic rezervor pentru petrol și un glob de sticlă care adăpostește firitul: *două felinare mărginașe răspîndeau în jur o lumină incertă.* GHEȚIE. [Din turc. ***fener*** + *-ar*].

felinărăș, felinărașe n. diminutiv al lui felinar: *citea în șura lui, la lumina unui felinăraș.* BAC. [***Felinar*** + *-aș*].

felinitáte f. calitatea de a fi felin; agerime, grație, suplețe în mișcări. [Din fr. ***félinité***].

felinizáre, felinizări f. (rar) transformare în felină; atribuire sau dezvoltare a însușirilor specifice felinelor: *perceperea unei posibile felinizări a calului ori a creșterii dimensionale a pisicii.* CĂL. [***Felină*** + *-izare*].

felioáră, felioare f. diminutiv al lui felie; feliuță. [***Felie*** + *-ioară*].

féliu n. v. fel.

feliușág n. v. feleșag.

feliúță, feliuțe f. felioară: *mi s-a dat o ceașcă de ceai rusesc, cu o feliuță străvezie de lămîie.* GHEȚIE. [***Felie*** + *-uță*].

felón, feloane n. veșmînt fără mîneci pe care îl îmbracă preotul la liturghie, peste celelalte veșminte. [Din sl. ***felonŭ***].

felonie, felonii f. călcare a jurămîntului (prestat de un vasal suveranului); infidelitate: *numind orice lovire piezișă felonie.* AL. [Din fr. ***félonie,*** it. ***fellonia***].

felúcă, feluci f. (înv.) corabie lungă şi îngustă prevăzută cu pînze şi cu vîsle: *a să pune întru o ... felucă şi a să slobozi pe mare.* DRĂGHICI. [Din fr. ***felouque,*** it. ***feluca***].

felurí, feluresc vb. (înv.; refl.) a se diferenţia: *năravurile-n lume prea mult s-au felurit.* NEGR. [Din ***feluri*** (pl. de la *fel*)].

feluríme, felurími f. diversitate, varietate. [***Feluri*** (pl. de la *fel*) + *-ime*].

felurít, ~ţi, felurite, ~e a. **1.** variat, divers: *în orice mediu pot să trăiască specii de cea mai felurită complexitate.* BL.; **2.** diferit, deosebit (de altceva). [***Feluri*** (pl. de la *fel*) + *-it*].

femeie, femei f. **1.** persoană adultă de sex feminin: *de ce ne facem noi dintr-o femeie un ideal, ca pe urmă să devenim misogini?* PR.; **femeie de serviciu,** v. **serviciu; femeie de consum,** prostituată; **2.** persoană de sex feminin căsătorită: *femeie bună şi cuminte.* COŞB.; **3.** (pop.) soţie, nevastă: *femeia lui Ipate face un băiet.* CR.; **4.** (înv.; în forma **fămeaie**) familie: *să meargă la besearecă cu toată fomeaea* (a. 1600). GCR. [Lat. ***familia***].

femeiésc, ~şti, femeiáscă, ~eşti a. care ţine de femei, referitor la femeie; de femeie sau de femei: *gătelile părţii femeieşti îs la fel şi la stăpîni şi la robi.* SAD.; *nişte cămăşi femeieşti de stambă.* REBR.; *organizaţie femeiască.* [***Femeie*** + *-esc*].

femeiéşte adv. ca femeile, în felul femeilor: *îmbracă-te femeieşte şi vină.* AL. [***Femeie*** + *-eşte*].

femeiúşcă, femeiuşti f. **1.** (şi iron.) diminutiv al lui femeie; (admirativ) femeie vioaie, drăguţă: *vesela şi zvînturata femeiuşcă a pictorului era înlocuită cu un cuminte înger burghez.* GHEŢIE. **2.** animal de sex feminin; femelă: *femeiuştile şi-au ales sălaş şi au făcut cuib aici în munte.* SAD. [***Femeie*** + *-uşcă*].

feméi, ~i, femelă, ~e a. (bot.; despre organele plantei) destinat a produce fructul. // f. animal de sex distinct care reproduce specia producînd ovule ce sînt fecundate de elementul masculin (şi au însuşiri morfologice şi fiziologice deosebite de ale masculului): *dacă toate femeile se asamănă ca femele, ele se deosebesc ca femei.* IBR.; (adj.) *o fiinţă femelă poate să producă fără fecundare alte fiinţe de aceeaşi natură ca şi ea.* BL. [Din fr. ***femelle,*** lat. ***femella***].

feminín, ~i, feminină, ~e a. **1.** de femeie; femeiesc, specific femeilor: *zări printre cei douăzeci de autori o figură feminină.* GHEŢIE; **2.** care are trăsături de femeie; ca femeia: *romanticul e feminin, impulsiv, sentimental.* CĂL.; **3.** care este alcătuit din femeie: *prezenţa unui public mai ales feminin excludea idei prea grave.* CĂL.; **4.** (gram.; şi subst. n.) care are formă specifică denumirii fiinţelor de sex femeiesc: *substantiv feminin.* [Din lat. ***femininus,*** fr. ***féminin***].

feminísm n. **1.** mişcare socială care militează pentru egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbaţii; **2.** feminitate: *toate pretenţiile ei de iubire ... sînt manifestaţii ale unui feminism exagerat.* CĂL. [Din fr. ***féminisme,*** germ. ***Feminismus***].

feminíst, ~şti, feministă, ~e a. şi m., f. (persoană) care apără drepturile femeilor: *Nory feminista îşi simte existenţa apăsată fiindcă e fiica boierului Baldovin.* CĂL. [Din fr. ***féministe***].

feminitáte f. ansamblul trăsăturilor care constituie specificul caracterului femeilor: *Silvia e o mamă aprigă, care a pierdut feminitatea.* CĂL. [Din fr. ***féminité***].

feminizá, feminizez vb. (tr. şi refl.) a da sau a căpăta însuşiri feminine. [Din fr. ***féminiser***].

feminizáre, feminizări f. acţiunea de a (se) feminiza şi rezultatul ei. [V. ***feminiza***].

femúr, femure n. osul coapsei, de la genunchi pînă la bazin: *rotula şi capul femurului fărîmate.* TUD. [Din fr. ***fémur,*** lat. ***femur, -oris***].

femurál, ~i, femurală, ~e a. care ţine de femur: *muşchi femurali.* [Din fr. ***femoral***].

fenantrén n. (chim.) hidrocarbură aromatică extrasă din gudroanele de pămînt, utilizată în industria coloranţilor. [Din fr. ***phénanthrène***].

fenăt, fenaţi m. (chim.) sare alcalină a fenolului. [Din fr. ***phénate***].

fenazónă, fenazone f. antipirină. [Din fr. ***phénazone***].

feneánt, ~ţi, feneantă, ~e m., f. şi a. (franţuzism) (persoană) care nu vrea să muncească: *acest trai a unei generaţii de feneanţi.* EM.; *iscălitura dată cu atîta uşurinţă de o generaţie de demagogi feneanţi.* EM. [Din fr. ***fainéant***].

feneantísm n. (rar) atitudine, comportare de feneant: *aţi făcut din plagiat, din nulitate, din feneantism un merit.* EM. [***Feneant*** + *-ism*].

fenéc, feneci m. animal carnivor din Sahara, asemănător cu vulpea (*Fennecus zerda*). [Din fr. ***fennec***].

fenér, fenere n. (reg.) felinar la moară. [Din turc. ***fener***].

fenéstra, fenestre f. (anat.) deschidere în peretele medial al urechii interne. [Din lat. ***fenestra***].

fenestráţie, fenestraţii f. **1.** (arhit.) deschidere reală sau aparentă într-un perete; **2.** (anat.) deschidere într-un perete osos; **3.** (p. gener.) deschidere. [Din fr. ***fenestration***].

fenián, fenieni m. adept al unui partid al emigraţiei irlandeze, întemeiat în 1861, care urmărea eliberarea Irlandei de sub ocupaţia engleză. [Din fr. ***fenian***].

fenianísm n. doctrina fenienilor. [Din fr. ***fenianisme***].

fénic a. (înv.) **acid fenic,** fenol. [Din fr. ***phénique***].

fenician, ~eni, feniciană, ~ene a. care aparţine Feniciei sau populaţiei ei, referitor la Fenicia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană care făcea parte din populaţia semitică a Feniciei: *contactul lor cu cultura mai recentă, hitită, sau cu aceea a fenicienilor.* BL. [Din fr. ***Phénicien***].

fenícul, feniculi m. plantă erbacee înaltă, cu flori mici şi galbene, ale cărei seminţe conţin un ulei eteric utilizat în alimentaţie şi în farmacie (*Foeniculum vulgare*). [Din lat. ***Foeniculum***].

feníl n. (chim.) radical organic rezultat din benzen prin înlăturarea din moleculă a unui atom de hidrogen. [Din fr. ***phényle***].

fenilamínă f. (chim.) anilină. [Din fr. ***phénylamine***].

fenilén n. (chim.) radical organic bivalent, rezultat din benzen prin înlocuirea a doi atomi de hidrogen. [Din fr. ***phénylène***].

fénix, (rar) **fenicşi** m. (mit.) **(pasărea-fenix), a)** pasăre fabuloasă despre care se credea că renaşte din propria ei cenuşă: *fenicşii aveau vieţi de sute de ani.* MACED.; *pot să mai renviu luminos din el ca pasărea phoenix?* EM.; **b)** simbol al reînnoirii veşnice; (scris şi: *phoenix*). [Din fr. ***phénix,*** lat. ***phoenix***].

feno- element de compunere cu sensul „(de) apariţie", „revenire". [Din fr. ***phéno-***].

fenobarbitál n. luminal. [Din fr. ***phénobarbital***].

fenocristál, fenocristale n. (geol.) cristal de dimensiuni remarcabile dintr-o rocă porfirică. [Din engl. ***phenocryst***].

fenól m. (chim.) substanţă organică incoloră, cu miros specific şi solubilă, folosită în farmacie şi în industrie. [Din fr. ***phénol***].

fenolát, fenolaţi m. sare a fenolului prin înlocuirea hidrogenului din grupa hidroxil cu un metal. [Din fr. ***phénolate***].

fenolftaleína f. (chim.) colorant pe bază de fenol, întrebuinţat ca reactiv. [Din fr. ***phénolphtaléine***].

fenólic, ~ci, fenolică, ~ce a. (chim.) de fenol, care conţine fenol. [Din fr. ***phénolique***].

fenológic, ~ci, fenologică, ~ce a. care ţine de fenologie, referitor la fenologie. [Din fr. ***phénologique***].

fenológie f. ramură a biologiei care studiază influenţa factorilor meteorologici asupra dezvoltării plantelor, migraţiei păsărilor etc. [Din fr. ***phénologie,*** germ. ***Phänologie***].

fenomén, fenomene n. **1.** proces din natură sau din societate; manifestare a unei realităţi: *ceva neînţeles ... de dincolo de fenomene diriguieşte lucrurile omeneşti.* IBR.; **2.** situaţie, aspect, transformare, proces etc. caracteristic unui domeniu de realităţi, de cunoştinţe etc.: *să considerăm acest fenomen social şi din alt punct de vedere.* IBR.; *fizicienii se ocupaseră desigur îndelung cu studierea legilor proprii fenomenelor mecanice.* BL.; *fenomene electrice;* **3.** fiinţă, obiect, întîmplare care surprinde prin calităţi, prin noutate etc. [Din gr. ***phainomenon,*** fr. ***phénomène,*** germ. ***Phänomen(on)***].

fenomenál, ~i, fenomenală, ~e a. **1.** care ţine de fenomene, de natura fenomenelor: *un spaţiu şi un timp în care au loc toate formele fenomenale.* EM.; *nu stabileşte raporturi de cauzalitate în lumea fenomenală.* CĂL.; **2.** care iese din comun; surprinzător, uimitor: *ne vedem faţă cu fenomenala îndrăzneală de a rosti astfel nişte cuvinte atît de grave.* EM. [Din germ. ***phänomenal,*** fr. ***phénoménal***].

fenomenalicéşte adv. (rar) din punct de vedere fenomenal, avînd la bază fenomenele: *Maiorescu ... nu judeca fenomenalicește.* IBR. [***Fenomenal*** + *-iceşte*].

fenomenalísm n. concepţie filozofică potrivit căreia putem cunoaşte numai fenomenele (aparenţele lucrurilor), iar nu esenţa lucrurilor (lucrurile de sine). [Din germ. ***Phänomenalismus***].

fenomenalíst, ~şti, fenomenalistă, ~e a. care ţine de fenomenalism, referitor la fenomenalism: *aceasta e concepţia fenomenalistă de provenienţă mai ales germană.* IBR. // m. adept al fenomenalismului: *acest fenomenalist în privinţa limbii ... îşi caracterizează singur poziţiunea sa.* IBR. [***Fenomenal***(*ism*) + *-ist*].

fenomenalitáte, (rar) **fenomenalităţi** f. **1.** faptul de a fi fenomenal; trăsătura de a fi de natura fenomenelor: *multitudinea primeşte opera ca fenomenalitate independentă şi ignorează pe artist.* CĂL.; **2.** ceea ce are însuşiri de fenomen; ceea ce aparţine fenomenelor: [logica] *reprezenta ... raporturile cele mai generale înfrundînd fenomenalităţile.* CĂL. [Din fr. ***phénomenalité***].

fenomenalizáre, fenomenalizări f. (rar) exteriorizare a esenţei prin fenomene. [***Fenomenal*** + *-izare*].

fenomenísm n. (rar) fenomenalism. [Din fr. ***phénoménisme***].

fenomeníst, ~şti, fenomenistă, ~e a. care ţine de fenomenism, referitor la fenomenism. // m. adept al fenomenismului. [Din fr. ***phénoméniste***].

fenomenológ, fenomenologi m. filozof adept al fenomenologiei: *fenomenologul ... nu e chemat să dea sentinţa.* BL. [Din fr. ***phénoménologue***].

fenomenológic, ~ci, fenomenologică, ~ce a. **1.** care are la bază fenomenologia, referitor la fenomenologie: *cînd citeşti un studiu fenomenologic, ... ai impresia unei desesperante monotonii problematice.* BL.; **2.** (rar) fenomenal: *seria fenomenologică a spiritului omenesc.* EM. [Din germ. ***phänomenologisch,*** fr. ***phénoménologique***].

fenomenológie f. **1.** (la Hegel) teorie, reprezentare despre dezvoltarea conştiinţei umane, înţeleasă ca formă a autodezvoltării spiritului absolut: *acest capitol despre viaţă apare ca o adevărată schiţă de fenomenologie a spiritului.* CĂL.; **2.** curent filozofic contemporan (întemeiat de Husserl) care reduce obiectul la fenomen, considerat ca esenţă de ordin spiritual: *o asemenea epocă a început cu criticismul, a continuat cu pozitivismul şi sfîrşeşte cu fenomenologia.* BL.; **3.** studiu descriptiv al unui ansamblu de fenomene în manifestarea lor în spaţiu şi în timp: *fenomenologia luminii pare a cere ambele ipoteze.* BL. [Din germ. ***Phänomenologie,*** fr. ***phénoménologie***].

fenomenologísm n. (rar) descriere a fenomenelor aşa cum se prezintă ele; fenomenologie: *o greşeală asemănătoare cu a pozitivismului pur comite ... şi fenomenologismul.* BL. [***Fenomenologie*** + *-ism;* cf. fr. ***phénoménisme***].

fenomenológist, ~şti, fenomenologistă, ~e a. (rar) care ţine de fenomenalism, referitor la fenomenologism: *problematica constructivă nu poate*

fi efectiv combătută prin teza fenomenologistă. BL. [*Fenomenologie* + *-ist*; cf. engl. *phenomenologist*].

fenoplástă, fenoplaste f. (chim.) masă plastică realizată pe bază de fenol. [Din fr. *phénoplaste*].

fenotíp, fenotipuri n. (biol.) **1.** ansamblu al însuşirilor caracteristice unui individ determinate de baza ereditară şi de condiţiile de mediu; **2.** subdiviziune a speciei care cuprinde grupuri diferenţiate prin particularităţi fenologice. [Din fr. *phénotype,* germ. *Phänotyp*].

fenotípic, ~ci, fenotipică, ~ce a. (biol.) care ţine de fenotip, referitor la fenotip. [Din fr. *phénotypique,* germ. *phänotypisch*].

fentă, fentez vb. **1.** (tr. şi intr.) a face o mişcare menită să deruteze (adversarul din echipa sportivă adversă); (fig.) *între a înfrunta şi a fenta adversarul am ales, de cele mai multe ori, ultima variantă.* CF.; **2.** (fam.; tr. şi refl.) a (se) păcăli, a (se) înşela. [Din fr. *feinter*].

féntă[1], fente f. mişcare înşelătoare (pentru derutarea adversarului dintr-o competiţie sportivă). [Din fr. *feinte*].

féntă[2] f. v. fantă.

feoficée, feoficee f. (bot.; la pl.) clasă de alge marine care conţin clorofilă; (şi la sg.) algă din această clasă. [Din fr. *phéophycées*].

feraluminiu n. v. feroaluminiu.

ferát[1], feraţi m. sare a acidului feric. [Din fr. *ferrate*].

ferát[2], ~ţi, ferată, ~e a. (italienism) întărit sau armat cu fier: *în mijloc se răpede, şi smulge de la unul ferată, grea măciucă.* HEL. [Din it. *ferrato*].

ferátă, ferate a. cale (sau linie) ferată, cale de circulaţie prevăzută cu şine pentru trenuri: *merse o vreme în lungul unei căi ferate.* SAD.; *mă duce regretul prin crînguri, pe margini de linii ferate.* BAC. [Din fr. *(voie) ferrée*].

ferăstráş, ferăstraşi f. pasăre asemănătoare cu raţa, cu ciocul prevăzut cu dinţi cornoşi şi terminat cu o formaţie în formă de cîrlig (*Mergus merganser*). [*Ferăstrău* + *-aş*].

ferăstrău, ferăstraie n. **1.** unealtă prevăzută cu o lamă, o bandă sau un disc de oţel cu dinţi ascuţiţi, folosită pentru tăiatul lemnelor sau a altor materiale: *Gheorghe vine şi încearcă să deschidă poarta, făcînd o bortă cu ferăstrăul.* CĂL.; **2.** agregat (acţionat hidraulic) pentru tăiatul buştenilor (şi obţinerea scîndurilor): *acolo, sus, n-ajunge ţipătul strident al fierăstrăului.* SAD.; *valea Bistriţei avea cele mai numeroase şi mai perfecţionate ferăstraie;* **3.** instrument muzical constînd dintr-o lamă de oţel ce este frecată cu un arcuş; **4. peşte-ferăstrău,** peşte marin cu botul prelungit ca o sabie cu dinţi numeroşi (*Pristis antiquorum*); **5.** plantă erbacee cu frunze ovale şi cu apendici lamelaţi la baza frunzelor (*Helianthemum*); (şi: (reg.) **fierăstrău, herăstrău**). [Din magh. *fürészt*ö].

férber, ferbere n. (înv.) joc de cărţi: *a juca un ferber.* [Din germ. *Färbel*].

fércheş, ~i, fercheşă, ~e a. (fam.) îmbrăcat cu grijă, dichisit, scos din cutie: *un general bătrîn, înconjurat de o droaie de ofiţeraşi fercheşi, a venit să-i agaţe în piept medalia.* REBR. [Et. nec.].

ferchezuí, ferchezuiesc vb. (pop. şi fam.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) găti, a (se) dichisi pentru a căpăta o înfăţişare plăcută: *toţi se ferchezuiau pe întrecute, fiecare vrînd să arate mai chipeş decît îl făcuse mumă-sa.* TUD.; *boierii au pus mînă de la mină de i-au ferchezuit frumos.* CR.; **2.** (fig.; tr.) a certa, a mustrului; (p. ext.) a bate, a trage o bătaie cuiva: *cum au vrut, l-au ferchezuit.* ST. [De la *fercheş*].

ferchezuiálă, ferchezuieli f. (pop. şi fam.) **1.** faptul de a (se) ferchezui: *întinseră încă un strat de vopsea peste primul, desăvîrşind ferchezuiala.* TUD.; **2.** (fig.) bătaie. [*Ferchezui* + *-ală*].

ferchezuít, ~ţi, ferchezuită, ~e a. (pop. şi fam.) îmbrăcat cu grijă; gătit, dichisit: *o văzu boierul curăţică şi ferchezuită ca o mireasă.* ISP. [V. *ferchezui*].

férdelă, ferdele f. (reg.) baniţă. [Din săs. *fyrdel* (=germ. *Viertel*)].

fereálă, (rar) **fereli** f. **1.** faptul de a (se) feri: *unul din ei şovăi, cu o mişcare de fereală.* TUD.; **2.** precauţie, pază, atenţie: *au ţinut tot drumul pe sub poală de pădure ..., umblînd cu fereală.* SAD.; **3.** adăpost, loc ferit de primejdii; (înv.) ferică: *a purtat-o trenul la oraş, la fereală.* ST. [*Feri* + *-eală*].

fereástă f. v. fereastră.

fereástră, ferestre f. **1.** deschizătură în peretele unei clădiri, unui vehicul etc. pentru a permite să intre lumina (şi aerul); ansamblu montat într-o astfel de deschizătură, alcătuit din cercevele şi sticlă: *acea casă n-avea nici fereastră, nici uşă.* ISP.; *culese o piatră şi o azvîrli cu putere în geamul unei ferestre de la etajul întîi.* GHEŢIE; **fereastră oarbă,** adîncitură într-un perete cu forma unei astfel de deschizături; **a arunca bani pe fereastră,** a fi risipitor, a cheltui fără rost; **2.** loc în care se întîlneşte un puţ de mină cu o rampă subterană; **3.** (inform.) zonă rectangulară pe un ecran de vizualizare în care se înscriu informaţii; **4.** (fam.) oră neocupată intercalată între orele de curs; (şi: (pop.) fereastă, pl. fereste şi ferești). [Lat. *fenestra*].

ferecá, férec vb. (tr.) **1.** a acoperi (parţial sau total) cu un metal (mai ales fier) pentru a da rezistenţă; a întări prin legături metalice: *o căruţă ... are nevoie să fie ... ferecată, să nu se mai hrentuiască niciodată.* SAD.; **2.** a împodobi cu plăci dintr-un metal preţios: *icoana era ferecată cu argint;* **3.** (p. ext.) a lega pentru a întări: *căruţa era ferecată cu teie.* CR.; **4.** a înlănţui, a lega pe cineva în lanţuri: *cei panţiri descăleca, pe român îl ferica.* POP.; (fig.) *în lanţuri de imagini duiosul vis să-l ferec.* EM.; **5.** a zăvorî, a încuia o uşă; **6.** a face zimţi cu ciocanul pe piatra morii. [Lat. *fabricare*].

ferecáre, ferecări f. acţiunea de a fereca şi rezultatul ei; ferecat[1]. [V. *fereca*].

ferecát[1] n. ferecare. [V. *fereca*].

ferecát[2], ~ţi, ferecată, ~e a. **1.** acoperit cu metal; întărit cu legături metalice: *un dric cu patru roate ferecate.* OD.; **2.** îmbrăcat sau împodobit cu aur, cu argint sau cu pietre scumpe: *icoană ferecată; evanghelie ferecată;* **3.** legat în fiare, în obezi, cu lanţuri (după ce a fost arestat şi condamnat): *mesiţii măreţiei-tale îi vor aduce ferecaţi.* OD.; **4.** încuiat, zăvorît: *drumeţii s-au oprit la porţile ferecate.* SAD.; *uşă ferecată;* **5.** prevăzut cu crestături, cu zimţi: *piatră de moară ferecată;* **6.** zimţuit: *purcoaiele de galbeni bătuţi şi ferecaţi.* DELAVR.; **7.** (înv.) din fier, acoperit cu fier: *armătura lor era ciocane ferecate.* B.-DEL. [V. *fereca*].

ferecătúră, ferecături f. **1.** îmbrăcăminte sau legătură de metal: *Caraiman ducea faurului Bogonos căruţa, să-i tragă şinele şi să-i strîngă ferecătura.* SAD.; *ferecătura Evangheliei;* **2.** zimţii monedelor. [*Fereca* + *-ătură*].

ferecraţián, ferecraţiene a. vers ferecraţian, vers alcătuit dintr-un dactil şi mai mulţi trohei. [Din fr. *phérécratéen*].

feredéu, feredeie n. (reg.) **1.** baie (publică): *asud de parc-am intrat în feredeu.* AL.; **2.** îmbăiere, baie: *botezul cheamă-se feredeu de a doaua naştere.* VARL.; **3.** (fig.) bătaie cu mare vărsare de sînge; baie de sînge: *perit-au mulţi tătari ... carii numai cu fuga au scăpat dintr-acel feredeu.* COSTIN. [Din magh. dial. *feredö (=fürdö)*].

feredeuşésc, ~şti, feredeuşeáscă, ~eşti a. (înv.) care ţine de baie sau de îmbăiere, referitor la baie: *neştiind ei acesta meşteşug feredeuşesc, i-au drămălitu-i atîta, cît i-au domolit.* DOS. [De la *feredeu*].

fereduí, fereduiesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) îmbăia, a (se) scălda: *porunci să o fereduiască.* ISP. [Din magh. dial. *ferendi (=fürdeni)*].

fereduiálă, fereduieli f. (rar) fereduire, îmbăiere, baie: *fereduială cu aburi.* CĂL. [*Feredui* + *-eală*].

fereduíre, fereduiri f. (reg.) acţiunea de a (se) feredui şi rezultatul ei; (rar) fereduială. [V. *feredui*].

féregă f. v. ferigă.

feregeá, feregele f. **1.** manta din stofă fină purtată odinioară de boieri: *vara boierii purtau feregea şi iarna contoş.* GHICA; *cu feregele şi binişuri de budur.* OD.; **2.** văl cu care îşi acoperă faţa femeile musulmane: *apare o fiinţă din raiul de iubire, pe frunte-acoperită cu-o feregea subţire.* AL. [Din turc. *ferace*].

ferentár, ferentari m. (înv.) soldat din pedestrimea uşoară: *ferentarul ager şi cu lungă chică intră în bătaie fără nici o frică.* BOL. [Din lat. *ferentarius*].

feresáu, feresaie n. (reg.) ferăstrău: *cine hîrîie între copaci? ... parcă-i un hereseu.* AL.; (şi: **hereseu, firisău**). [Din magh. *fereszö*].

ferestruí, ferestriesc vb. (reg.; tr.) a tăia ceva cu ferăstrăul. [Din magh. *fürészelni* (apropiat de *ferăstrău*)].

ferestrúică, ferestruici f. **1.** diminutiv al lui fereastră; fereastră mică: *zorile răcoroase ale toamnei ... se strecurau printr-o ferestruică micuţă.* MAT.; *pe masa de la ferestruică se afla încă ceaslovul.* SAD.; **2.** gaură mică, deschizătură: *poarta o deschiz eu: îi ştiu meşteşul; să-i croim ferestruica.* CAR.; (şi: (reg.) **ferestuică**). [*Fereastră* + *-uică*].

ferestrúie, ferestrui f. deschizătură, fereastră mică (pe acoperişul casei sau la pivniţă): *scoase capul pe o îngustă ferestruie.* OD. [*Fereastră* + *-uie*].

ferestruíre, ferestruiri f. acţiunea de a ferestrui şi rezultatul ei. [V. *ferestrui*].

ferestúică f. v. ferestruică.

férfăn, ferfáni m. (reg.) vîzdoagă (*Tagetes erecta* şi *patula*). [Et. nec.].

ferfeniţá vb. v. ferfeniţi.

férfeniţă, (rar) **ferfeniţe** f. zdrenţă, fîşie, bucată: *în puterea iernii, nu mai avea nimic pe ei decît numai ferfeniţa de manta.* EM.; a face (sau a rupe) **ferfeniţă,** a rupe, a distruge: *îşi rupea ciubotele ferfeniţă, jucînd împreună cu noi.* CR. // a. rupt, zdrenţuit: *straiele de pe el ferfeniţă, cum se cuvine să fie straiele unui meşter.* SAD.; *şi urechile, ferfeniţă pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca.* ST. [Cf. ucr. *ferfélea*].

ferfeniţi, ferfeniţesc vb. (pop. şi fam.; refl. şi tr.) a (se) zdrenţui, a (se) sfîşia: *le-a citit şi răscitit pînă li s-au ferfeniţit foile.* REBR.; (şi: **ferfeniţa**). [De la *ferfeniţă*].

ferfeniţíre, ferfeniţiri f. (pop. şi fam.) acţiunea de a (se) ferfeniţi şi rezultatul ei. [V. *ferfeniţi*].

ferfeniţít, ~ţi, ferfeniţită, ~e a. sfîşiat în bucăţi. [V. *ferfeniţi*].

ferfeniţós, ~şi, ferfeniţoásă, ~e a. zdrenţuit, zdrenţăros: *şi acum parcă-l văd cît era de ferfeniţos.* CR. [*Ferfeniţă* + *-os*].

ferí, feresc vb. **1.** (tr.) a apăra, a proteja; a păzi de ceva neplăcut, de o primejdie: *trupurile noastre să le ferim de toate spurcăciunile.* ANTIM; *căsătoria se făcuse spre a feri pe fată de o însoţire silită.* CĂL.; *o ferea de lovituri;* (şi intr.; în invocaţii): *să te ferească Dumnezeu să-ţi vrea o femeie binele.* PETR.; *nu vreau, Doamne fereşte, o refacere a ei, ci numai cîteva pagini.* GHEŢIE; **ferit-a** (sau **ferească**) **sfîntul,** v. **sfînt;** **2.** (refl. şi tr.) a (se) da la o parte, a (se) trage înapoi (pentru a evita ceva): *smulge sabia, calu-şi înţeţeşte, Namila-urîtă nice să fereşte.* B.-DEL.; **3.** (înv.; refl.) a fi interzis, a fi oprit: *de la 50 se vor feri de la slujbă, să nu mai slujească.* BIBLIA; **4.** (refl.) a se păzi, a se ascunde: *ea se feri să nu o vază nimeni.* ISP.; *bine este a te feri de lotri, atît domneşti, cît şi de ceilalţi.* SAD.; (p. ext.) *scria versuri, nuvele, drame, pe care se ferea să le publice avînd o mare concepţie despre arta literară.* CĂL.; **5.** (tr.) a pune la adăpost; a face să evite un risc sau o primejdie: *o trase deoparte, ca şi cum ar fi vrut s-o ferească de primejdia înspăimîntătoare.* TUD.; *şi-a ferit ochii;* **6.** (înv.; tr.) a respecta, a nu încălca: *leagea ferindu.* COD.VOR. [Lat. **ferire* (<*feriae* „zile de sărbătoare")].

feribót, feriboturi n. navă sau pod plutitor amenajat pentru a transborda trenuri sau vagoane de pe un mal al unei ape pe altul. [Din engl. *ferry-boat*].

féric, ~ci, ferică, ~ce a. care conţine fier trivalent: *substanţă ferică; sare ferică.* [Din fr. *ferrique*].

ferică vb. v. ferici.

ferícă f. (înv.) fereală, ferire, adăpost: *luîndu-l de subsuoară de la locul cel fără fericĕ, îl întoarse la patul său iară.* B.-DEL. [De la ***feri***].

fericăciúne, fericăciuni f. (înv.) fericire: *în toate rudeniile după aceaea scrie fericăciune celora ce pat scîrbe.* N.TEST. [***Ferica*** + *-ăciune*].

feríce a. invar. (poetic) fericit: *să mă lași ferice, cu doru-mplinit.* AL.; *vom visa un vis ferice.* EM.; **ferice de tine!,** ce fericit ești! // f. (înv.) fericire, noroc: *nici e putință ca vreodată să mai rădice sau s-ajungă zile de ferice.* B.-DEL.; *bată-te fericea!* [Lat. ***felix, -cis***].

fericí, fericesc vb. (tr.) **1.** a face fericit: *datoria unui împărat este să-și fericească supușii.* BL., (iron.) *ne vor ferici și pe noi cu milioane de hîrtii făr' de valoare.* EM.; **2.** a considera, a crede fericit: *fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l.* EM.; **3.** a felicita: *dă-mi voie, dragă, să te sărut și să te fericesc de odorul ce-ai să capeți.* AL.; **4.** (înv.) a slăvi, a glorifica: *fericim pe izvoditorii cărții românești.* GOL. // refl. a deveni fericit: *pe om ei îl consideră capabil de a se ferici aici pe pămînt.* BL.; (și: (înv.) **ferica**). [De la ***ferice***].

fericianúră, fericianuri f. (chim.) compus rezultat din combinarea fierului, cianogenului și a unui alt metal. [Din fr. ***ferricyanure***].

fericíe, fericii f. (înv.) fericire: *de toate fericii și dăruri de la Dumnezeu voitoriu.* COSTIN. [***Ferice*** + *-ie*].

fericínță, fericínțe f. (înv.) fericire: *obîrșindu-și fericita viața în nevoințe ca aceastea, s-au mutat în fericință din lume.* DOS.; *să nu mă îndoiesc nemică de veacinica fericință.* DOS. [***Ferici*** + *-ință*].

fericíre, fericiri f. **1.** stare de mulțumire sufletească deplină; (înv.) fericie, fericință, fericiune, fericăciune: *peatră nestimată care ... lucește precum ochiu-ți ce pîndește fericirea depărtată.* AL.; **din fericire,** printr-un concurs de întîmplări favorabile; **2.** întîmplare fericită; șansă. [V. ***ferici***].

fericít, ~ți, fericită, ~e a. **1.** (și subst.) care se află într-o stare de mare mulțumire sufletească: *invidiază pe fericiții care prin mijloace maloneste ajung ... la avere și vază.* EM.; *om fericit;* **2.** care produce plăcere, mulțumire: *vin' la lumea fericită cu voinicul ce te cheamă.* AL.; *întîmplare fericită;* **3.** (adesea subst.) care se bucură de fericirea divină: *fericitul întru amintire.* [V. ***ferici***].

fericitór, ~i, fericitoáre a. (rar) care aduce fericire: *lege sfîntă, fericitoare poporului românesc.* EM. [***Ferici*** + *-tor*].

fericiúne, fericiuni f. (înv.) fericire: *am venit la casa ta cea naltă vestită-n fericiune și-n frumoasă polată.* DOS. [***Ferici*** + *-iune*].

férigă, ferigi f. plantă criptogamă vasculară, cu frunze mari dințate (*Aspiridium, Polypodium* etc.): *numai ferigile ude, putregaiul și bureții își trimet miresme crude.* TOP; (și: (reg.) **feregă**). [Lat. ***filix, -icis***].

férii f. pl. (reg.) vacanță (școlară). [Din germ. ***Ferien***].

ferimagnetísm n. (fiz.) magnetism al feritelor. [Din engl. ***ferrimagnetism***].

ferín, ~i, ferină, ~e a. de fiară, de sălbăticiune: *lăsarea în jos a gurii, zîmbetul împietrit al feței aduc pe față o nepăsare ferină.* CĂL. [Din fr. ***férin,*** lat. ***ferinus***].

ferínță f. (înv.) **1.** apărare, scut, pavază: *de la Hristos are agiutoriu pre stemmă și ferință tare.* DOS.; **2.** păstrare a ceva intact; respectare: *să o păzești foarte în ferință logodna și tocmala aceasta.* DOS. [***Feri*** + *-ință*].

feríre, feriri f. faptul de a (se) feri: *aceste opere au putut să aibă un rol însemnat în ferirea publicului de influența novatorilor* IBR. [V. ***feri***].

ferít[1], ~ți, ferită, ~e a. **1.** adăpostit, protejat: *locul e ferit și iepele au ce paște.* CR.; **2.** tăinuit, ascuns: *îi poartă om cuminte, pe poteci ferite.* SAD. [V. ***feri***].

ferít[2], feriți m. sare a acidului feros. [Din fr. ***ferrite***].

ferítă, ferite m. mineral care conține compuși ai unor metale bivalente cu oxid de fier. [Din fr. ***ferrite***].

ferm, ~i, fermă, ~e a. **1.** care se caracterizează prin hotărîre, statornicie (în comportare, în atitudine etc.); hotărît, neclintit, statornic: *om ferm;* **2.** care exprimă hotărîre, statornicie, tărie; caracteristic omului hotărît, statornic: *în locul unui răspuns ferm la această întrebare, ... el prezentase mai multe soluții.* GHEȚIE; *caracter ferm.* // adv. în mod hotărît. [Din fr. ***ferme***].

fermátă, fermate f. (muz.) semn care, pus deasupra unei note sau a unei pauze, indică posibilitatea de a prelungi durata. [Din it. ***fermata***].

férmă[1], ferme f. **1.** teren agricol în exploatare: *cei dintîi care au sosit la locul dramei au fost angajații fermei din apropiere.* GHEȚIE; **2.** teren agricol luat în arendă pentru un timp, împreună cu clădirile aferente; **fermă-model,** teren pe care se experimentează metode, tehnici și soiuri de plante. [Din fr. ***ferme***].

férmă[2], ferme f. ansamblu de bare din lemn, din metal sau din beton armat care susține acoperișul unei construcții. [Din fr. ***ferme***].

fermecá, fármec vb. (tr.) **1.** a vrăji, a lega prin farmece; **2.** a încînta, a atrage: *glasul lui curgea domol și basmul ne fermeca pe toți ca un cîntec frumos.* SAD.; *vederea ei l-a fermecat;* (și: (reg.) **fărmăca**). [Lat. **pharmacare*].

fermecáre, fermecări f. **1.** acțiunea de a fermeca; **2.** vrajă, farmec; **3.** încîntare, plăcere; lucru încîntător: *și prin mîndra fermecare sun-o muzică de șoapte.* EM. [V. ***fermeca***].

fermecát, ~ți, fermecată, ~e a. **1.** legat prin farmece: *dar-ar duhul necurat să fie-n veci fărmăcat.* AL.; **2.** plin de încîntare, de plăcere: *de ce taci cînd fermecată inima-mi spre tine întorn?* EM.; (și: (reg.) **fărmăcat**). [V. ***fermeca***].

fermecăciúne, fermecăciuni f. (înv.) vrajă, vrăjitorie: *pentru graiuri de rușine și neplecare, pomenirea răului, fărmăcăciunile.* DOS.; (și: (reg.) **fărmăcăciune**). [***Fermeca*** + *-ăciune*].

fermecătór, ~i, fermecătoáre a. **1.** care farmecă, care încîntă: *priveliști fermecătoare ... se deschid de pretutindeni.* VLAH.; *frumusețe fermecătoare;* **2.** (și subst.) care vrăjește, care face farmece: *fiind fermecătoare ... sîtirea dracii din vîltoare.* B.-DEL.; (și: (reg.) **fărmăcător**). [***Fermeca*** + *-ător*].

fermecătoríe, fermecătorii f. faptul de a face farmece, de a vrăji; vrăjitorie, vrajă: *trebuie să fie vreo fermecătorie sau vreo altă drăcie aci.* ISP. [***Fermecător*** + *-ie*].

fermecătúră, fermecături f. **1.** vrajă, farmec: *să gîndi că-i fărmăcătură minunea și învață să o giunghe în căldare.* DOS.; *cu fermecături neauzite oamenii strămută-în fieri și vite.* B.-DEL.; **2.** obiect cu care se face farmece: *că-i mintea zburătoare și zboară peste-arături să strîngă fermecături să mă farmece pe mine.* POP; (și: (reg.) **fărmăcătură**). [***Fermeca*** + *-ătură*].

fermenéa, fermenele f. **1.** (înv.) haină scurtă, brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, pe care o purtau boierii: *boierii cei mari purtau vara fermeneaua scurtă.* GHICA; *Arghira purta o fermenea de catifea neagră.* FIL.; **2.** (reg.) haină țărănească scurtă pînă la brîu. [Din turc. ***fermene***].

ferménț, fermenți m. **1.** substanță organică care provoacă fermentațiile: *fermentul berii;* **2.** (fig.) ceea ce face să se inițieze, să se desfășoare, să se dezvolte ceva: *curentul latinist ... devine, ceea ce e foarte important, o forță socială, un ferment de progres.* IBR.; *ferment de discordie.* [Din fr. ***ferment,*** lat. ***fermentum***].

fermentá, pers. 3 **fermentează** vb. (intr.; și fig.) a fi în stare de fermentație: *mustul fermentează.* [Din fr. ***fermenter,*** lat. ***fermentare***].

fermentábil, ~i, fermentabilă, ~e a. care poate fermenta (ușor). [Din fr. ***fermentable***].

fermentáre, fermentări f. acțiunea de a fermenta și rezultatul ei. [V. ***fermenta***].

fermentát[1] n. faptul de a fermenta. [V. ***fermenta***].

fermentát[2], ~ți, fermentată, ~e a. **1.** care a suferit un proces de fermentație: *din fructe fermentate se obține țuica;* **2.** (spec.) alterat, stricat, descompus prin fermentare: *mîncarea fermentată nu este sănătoasă.* [V. ***fermenta***].

fermentatív, ~i, fermentativă, ~e a. care poate fermenta sau poate produce o fermentație. [Din fr. ***fermentatif***].

fermentáție, fermentații f. **1.** descompunere a unei substanțe organice sub acțiunea fermenților: *apa acestei fierturi e înșelată și prefăcută printr-o fermentație de tărîțe de grîu și mei.* SAD.; **2.** (fig.) stare de agitație a spiritelor, de neliniște; (și: (înv.) **fermentațiune**). [Din fr. ***fermentation,*** lat. ***fermentatio, -onis***].

fermentațiúne f. v. fermentație.

fermentográf, fermentografe n. aparat pentru determinarea puterii de fermentare a aluatului. [Din fr. ***fermentographe***].

fermentográmă, fermentograme f. diagramă realizată de fermentograf. [Din fr. ***fermentogramme***].

fermiér, fermieri m. proprietar sau arendaș al unei ferme: *muncitorul și fermierul rămîn în afară de această conjurație ipocrită.* EM. [Din fr. ***fermier***].

fermión, fermioni m. nume generic al particulelor elementare cu spin semîntreg (electron, proton, neutron etc.). [De la ***Fermi*** n. pr.].

fermitáte f. **1.** însușirea de a fi ferm; hotărîre neclintită: *criticul nu are fermitatea negației și se ascunde în divagări literare.* CĂL.; **2.** statornicie, tărie morală. [***Ferm*** + *-itate*; cf. fr. ***fermeté***].

férmiu n. element transuranic sintetic. [Din fr. ***fermium***].

fermoár, fermoare f. încheietoare pentru haine, genți etc., formată din două benzi paralele de mici copci, care se prind și se desfac cu ajutorul unei piese de metal: *era îmbrăcat negligent într-o bluză cu fermoar și nu purta cravată.* GHEȚIE. [Din fr. ***fermoir***].

fernambúc n. lemn brazilian de culoare roșie, întrebuințat la fabricarea arcușurilor. [Din germ. ***Fernambuk***(*holz*); cf. ***Pernambuc,*** provincie în Brazilia].

feroaliáj, feroaliaje n. aliaj de fier cu alte elemente (metale și metaloizi). [Din fr. ***ferro-alliage***].

feroalumíniu n. aliaj de fier și aluminiu; (și: feraluminiu). [Din fr. ***ferro-aluminium***].

ferobactér, ferobacteri m. bacterie care eliberează energie prin oxidarea sărurilor feroase, pe care le transformă în combinații ferice; (și: **ferobacterie**). [Din fr. ***ferrobactér***].

ferobactérie f. v. ferobacter.

feróce, feroci a. **1.** crud, nemilos, sălbatic: *tigrul este cel mai feroce dintre animale;* **2.** (fig.) brutal, cumplit: *sentimentul acesta l-am putea numi un egoism rece și feroce.* IBR.; *caracter feroce;* (și: (înv.) **feros**). [Din fr. ***féroce,*** lat. ***ferox, -cis***].

ferocianúră, ferocianuri f. (chim.) compus format din fier, din cianogen și din alt metal. [Din fr. ***ferrocyanure***].

ferocitáte f. caracterul de a fi feroce; cruzime, sălbăticie. [Din fr. ***férocité,*** lat. ***ferocitas, -atis***].

ferocróm n. aliaj de fier și de crom. [Din germ. ***Ferrochrom,*** engl. ***ferrochrome***].

ferodóu, ferodouri n. (tehn.) țesătură de fire metalice și de azbest, folosită ca garnitură la discurile de ambreiaj, la saboții de frînă etc.; metal-azbest. [Din fr., engl. ***ferrodo***].

feroélectric, ~ci, feroelectrică, ~ce a. referitor la feroelectricitate. [Din fr. ***ferro-électrique***].

feroelectricitáte f. (fiz.) proprietate a unor substanțe dielectrice, care realizează o polarizare spontană prin schimbarea poziției ionilor în rețeaua cristalină. [Din fr. ***ferro-électricité***].

feromagnétic, ~ci, feromagnetică, ~ce a. care are feromagnetism. [Din fr. ***ferro-magnetique***].

feromagnetísm n. proprietate a unor metale de a păstra o magnetizare permanentă chiar şi în absenţa unui cîmp electric exterior. [Din fr. *ferromagnétisme*].

feromangán n. aliaj de fier şi de mangan. [Din germ. *Ferromangan*].

feromolíbden n. aliaj de fier şi de molibden. [Din fr. *ferromolybdène*].

feromón, feromoni m. (biol.) hormon eliminat (de insecte), ca mijloc de semnalizare. [Din engl. *pheromone*, fr. *phéromone*].

ferónă f. (chim.) pulbere microcristalină de culoare galbenă, folosită ca reactiv. [Din fr. *ferrone*].

feronerie, feronerii f. lucrare artistică executată din fier prin deformare plastică (care intră în construcţia unui edificiu). [Din fr. *ferronnerie*].

feronichel n. aliaj de fier şi de nichel. [Din fr. *ferronichel*].

ferós[1], **~şi, feroásă, ~e** a. care conţine fier sau compuşi de fier: *posedă mineralele de fier ... amestecate cu cărbune şi cu toate substanţele silicoase şi feroase necesare topirii.* GHICA. [Din fr. *ferreux*].

ferós[2] a. v. feroce.

ferosilíciu n. aliaj de fier şi de siliciu. [Din fr. *ferrosilicium*].

feroşíe f. (înv.) ferocitate: *cu multă feroşie alerga a reînnoi asaltul.* BĂLC. [*Feros*[2] + *-ie*].

ferotípic, ~ci, ferotipică, ~ce a. referitor la ferotipie. [Din fr. *ferrotipique*].

ferotipíe f. procedeu de reproducere fotografică folosind o tablă smălţuită pe care este aplicată o emulsie de colodiu. [Din fr. *ferrotypie*].

feroviár, ~i, feroviară, ~e a. care ţine de calea ferată; care se face pe calea ferată: *transport feroviar* // m. persoană care lucrează la calea ferată. [Din it. *ferroviario*, fr. *ferroviaire*].

ferpăr, ferpare n. anunţ special prin care se anunţă naşterea, logodna, căsătoria sau, mai ales, decesul cuiva: *îl iriă ... zecile de ferpare mortuare cu cruci negre.* GHEŢIE. [Din fr. *fair-part*].

férşter, ferşteri m. (reg.) silvicultor. [Din germ. *Förster*].

fertíl, ~i, fertilă, ~e a. **1.** care produce mult; roditor: *o parte a deşertului sirian fusese făcut ... fertil între Eufrat şi Tigris.* BL.; *teren fertil;* **2.** (fig.) care cuprinde sau generează ceva în cantitate mare; bogat: *aplicarea matematicii devine fertilă numai cînd se face în combinaţie cu alte metode.* BL.; *fertil în expediente;* (adv.) *această raţionalizare a fost fertil şi amplu cultivată în antichitate.* BL. [Din fr. *fertile*, lat. *fertilis*].

fertilitáte f. **1.** calitatea de a fi fertil; rodnicie: *fertilitatea solului;* (fig.) *istoria ştiinţelor ... dovedeşte cu vîrf şi îndesat fertilitatea acestei metode de cercetare.* BL.; **2.** capacitate de a procrea: *nu devine Maica Domnului uneori o zeiţă a fertilităţii?* BL. [Din fr. *fertilité*, lat. *fertilitas, -atis*].

fertilizá, fertilizez vb. (tr.) a mări fertilitatea, a face un teren (mai) fertil. [Din fr. *fertiliser*].

fertilizábil, ~i, fertilizabilă, ~e a. a cărui fertilitate se poate mări. [Din fr. *fertilisable*].

fertilizánt, ~ţi, fertilizantă, ~e a. care fertilizează. [Din fr. *fertilisant*].

fertilizáre, fertilizări f. acţiunea de a fertiliza şi rezultatul ei: *fertilizarea a făcut cu putinţă o paralelă înflorire a unei mari culturi.* BL. [V. *fertiliza*].

fertilizát, ~ţi, fertilizată, ~e a. a cărui fertilitate a fost mărită. [V. *fertiliza*].

feruginós, ~şi, feruginoásă, ~e a. care conţine (oxizi de) fier: *apele feruginoase servesc la combaterea anemiei.* [Din fr. *ferrugineux*].

férţă, ferţe f. (mar.) fiecare dintre fîşiile de pînză care, cusute una lîngă alta, formează o velă. [Din gr. mod. *fersa*, it. *ferzo*].

ferúlă, ferule f. **1.** (ant.) baston ce semnifica demnitatea sacerdotală; **2.** (în evul mediu) cîrjă episcopală. [Din lat. *ferula*, fr. *férule*].

fervént, ~ţi, ferventă, ~e a. plin de pasiune; zelos, înfocat: *Odobescu este un fervent iubitor şi admirator al literaturii populare.* IBR.; (subst.) *fervenţii teoriei afirmă că mutaţia trebuie să fie modul de apariţie al speciilor biologice în general.* BL. [Din fr. *fervent*, lat. *fervens, -ntis*].

fervénţă f. fervoare: *definiţiile ... sînt debitate cu fervenţa unui om bîntuit de tenebre.* CĂL. [Din it. *fervenza*].

fervíd, ~zi, fervidă, ~e a. (latinism) arzător; strălucitor. [Din lat. *fervidus*].

fervoáre f. ardoare, pasiune, rîvnă, zel: *şi-a concentrat interesul cu o deosebită fervoare asupra trăsăturilor celor mai generale ale lucrurilor.* BL. [Din fr. *ferveur*, lat. *fervor, -oris*].

fes, fesuri n. **1.** scufie roşie din postav cu un ciucure, de forma unui trunchi de con, purtată de musulmani: *pe din dosul fesului unde-i cald ciocoiului.* POP; **interesul poartă fesul,** interesul primează (cerînd unele concesii); **a-i turti (cuiva) fesul,** v. **turti; 2.** scufie de formă asemănătoare purtată în secolul trecut de lăutari: *boieru îmi umplea fesu de galbeni şi-i cîntam.* AL.; **3.** (p. ext.) bonetă, scufie, căciuliţă: *Kera Nastasia poartă fes alb.* AL.; *am să-i duc babei un fes roşu şi un tulpan.* CR. [Din turc. *fes*].

fésă, fese f. fiecare dintre cele două părţi posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc; bucă. [Din fr. *fesse*].

fesfeséle f. pl. (reg.) zorzoane, dichisuri: *o fetiţă de la ţară n-are atîtea fesfesele.* NEGR. [Din turc. *fesfese (=vervese)*].

fesiér, ~i, fesieră, ~e a. care aparţine feselor, din regiunea feselor: *muşchi fesieri.* [Din fr. *fessier*].

fest adv. (reg.) ferm, fix: *fereastra se închide fest; pana stă fest.* [Din germ. *fest*].

féstă, feste f. faptă vicleană, poznă: *am giurat să-i fac feste peste feste.* AL.; *a juca o festă cuiva.* [Din it. *festa*].

festín, festinuri şi (rar) **festine** n. ospăţ, banchet: *Ştefan trece-n festine viaţa pe pămînt.* BĂLC.; *în Basarabia înfloresc festinurile şi omagierile deşănţate.* CF. [Din fr. *festin*, it. *festino*].

festív, ~i, festivă, ~e a. pentru o sărbătoare, de sărbătoare; sărbătoresc, somptuos: *în general este mereu graţiat sub diferite pretexte festive.* CĂL.; *adunare festivă.* [Din lat. *festivus*, it. *festivo*].

festivál, festivaluri şi (rar) **festivale** n. manifestaţie artistică cu caracter ocazional: *la altă reuniune i se dă un festival cu monologuri şi tablouri vivante.* CĂL. [Din fr. *festival*].

festivaliér, ~i, festivalieră, ~e a. de festival. [Din fr. *festivalier*].

festivalíst, ~şti, festivalistă, ~e m., f. (rar) participant la un festival. [*Festival* + *-ist*].

festivísm n. caracter festiv (exagerat): *a dominat festivismul siropos şi spectacolele mediatice ieftine.* CF. [*Festiv* + *-ism*].

festivíst, ~şti, festivistă, ~e a. care denotă festivism. [*Festiv* + *-ist*].

festivitáte, festivităţi f. serbare solemnă (pentru celebrarea unui eveniment important): *toată atenţia era îndreptată în direcţia festivităţilor inerente momentelor universitare.* CĂL. [Din fr. *festivité*, lat. *festivitas, -atis*].

festón, festoane n. **1.** broderie în formă de mici semicercuri pe marginea unui obiect de pînză; (fig.) *florile ... formînd mii de festoane cu degete plăpînde s-agaţă de obloane.* MACED.; **2.** (arhit.) ornament care imită o astfel de broderie: *flori, viţe în festoane, cum nu produce arta, în toată abondanţa, în toată frumuseţea.* HEL. [Din fr. *feston*].

festonă, festonez vb. (tr.) a tivi făcînd feston. [Din fr. *festonner*].

festonáre, festonări f. acţiunea de a festona şi rezultatul ei. [V. *festona*].

festonát, ~ţi, festonată, ~e a. tivit cu feston. [V. *festona*].

fésnic n. v. sfeşnic.

feştánie f. v. sfeştanie.

feşteli, feşteles vb. **1.** (reg.; tr. şi refl.) a (se) murdări, a (se) mînji: *că nu mi-oi feşteli eu mînuţele!* CR.; **a o feşteli,** a o păţi, a o încurca; a se face de rîs; **2.** (fig.; tr.) a ocărî, a certa, a ponegri. [Cf. magh. *festeni* „a vopsi"].

feştelíre, feşteliri f. acţiunea de a (se) feşteli şi rezultatul ei. [V. *feşteli*].

feştelít, ~ţi, feştelită, ~e a. (reg.) murdărit, mînjit, pătat. [V. *feşteli*].

feştelitór, ~i, feştelitoáre a. (şi subst.) (persoană) care feşteleşte, care mîzgîleşte; (fig.) *te poftesc, struneşte-ţi limba, feştelitor de hîrtie.* NEGR. [*Feşteli* + *-tor*].

feştílă, feştile f. fitil (de lampă, de lumînare etc.): *pe obrazul străbătut de pîlpîirile feştilei se lăţea un surîs ordinar.* GHEŢIE. [Din sl. *svěštĭlo*].

fetál, ~i, fetală, ~e a. (anat.) referitor la fetus; de făt: *ideea era aceea a persistenţei proprietăţilor foetale.* BL.; (scris şi: *foetal*). [Din fr. *foetal*].

fetalizáre, fetalizări f. (rar) reducere la stadiul de fetus, de făt: *e aici nucleul ideativ în jurul căruia s-a închegat teoria foetalizării antropogenezei.* BL.; (scris şi: *foetalizare*). [*Fetal* + *-izare*].

feteáscă f. **1.** numele a două soiuri autohtone de viţă de vie; **2.** (p. ext.) vin superior produs din strugurii acestor soiuri: *fetească albă; fetească neagră.* [De la *Feteşti* n. pr.].

fetésc, ~şti, feteáscă, ~eşti a. (rar) de fată: *haine feteşti.* [*Fată* + *-esc*].

fetéşte adv. în felul fetelor, ca fetele. [*Fată* + *-eşte*].

feti, fetesc vb. (pop.; intr.) a petrece ca fată (timpul de cînd iese la horă şi pînă se mărită). [De la *fată*].

fetícă, fetici f. **1.** diminutiv al lui fată; fetiţă: *îi aduse dulceaţă o fetică.* CĂL.; **2.** plantă erbacee cu flori albe-albăstrui, întrebuinţată ca salată (*Valerianella olitoria*): *vine cimbrul de la munte cu fetica de la vie.* AL. [*Fată* + *-ică*].

feticícă, feticele f. (rar) fetiţă: *cele două feticele nu băgau în samă că mucul lumînării ce ardea pe masă s-a îndoit la o parte.* C. [*Fată* + *-icică*].

feticíd, feticide n. ucidere a unui făt în pîntecele matern. [Din fr. *foeticide*].

fetíd, ~zi, fetidă, ~e a. care miroase urît, cu miros neplăcut: *ocoleam jalea pustietăţilor sterpe, groaza smîrcurilor fetide, ca să ne întoarcem cît mai repede la mare.* M.CAR.; (subst. n.) *aici fetidul e un aspect diabolic şi produce ilaritatea.* CĂL. [Din fr. *fétide*, lat. *foetidus*].

fetidítate f. stare a ceea ce este fetid, cu miros puternic şi respingător. [Din fr. *fétidité*].

fetíe f. (pop.) **1.** perioadă de timp petrecută ca fată: *binele meu din fetie nu-i diac să-l poată scrie.* POP; **2.** virginitate, feciorie: *şi aşea, în fetie, s-au săvîrşit în pace.* DOS. [*Fată* + *-ie*].

fetíş, fetişuri n. **1.** (în religiile primitive) obiect căruia i se atribuie însuşiri magice; **2.** (fig.) idee, principiu etc. care constituie obiectul unei adoraţii oarbe. [Din germ. *Fetisch*, fr. *fétiche*].

fetişcánă, fetişcane f. fată între vîrsta copilăriei şi a adolescenţei; codană: *e îndrăgostit lulea de o fetişcană.* TUD. [*Fată* + *-işc* + *-ană*].

fetişísm n. **1.** cultul, adorarea fetişurilor; **2.** (fig.) veneraţie exagerată (a unei idei, a unui principiu etc.): *în lumina viorie a simţămîntului, cu toată bogăţia de colori, de pasiune, de înamorare specifică în fetişismul naţional.* EM.; **3.** idee falsă, iluzorie despre ceva: *spunea că în amor nu vede decît fetişism.* M.CAR. [Din fr. *fétichisme*, germ. *Fetischismus*].

fetişíst, ~şti, fetişistă, ~e a. care ţine de fetişism, referitor la fetişism. // m., f. adept al fetişismului. [Din fr. *fétichiste;* cf. germ. *Fetischist*].

fetişizá, fetişizez vb. (tr.) a transforma în fetiş, a venera ca pe un fetiş. [Din germ. *fetischisieren*].

fetişizánt, ~ţi, fetişizantă, ~e a. care fetişizează. [*Fetişiza* + *-ant*].

fetişizáre, fetişizări f. acţiunea de fetişiza şi rezultatul ei. [V. *fetişiza*].

fetişoáră, fetişoare f. fetiţă, fată: *măi, fetişoara împăratului ne-a tras butucul.* CR.; *Măriţa, o fetişoară bine făcută şi destul de frumuşică, ... plîngea cu mînile pe obraz.* MAT. [*Fată* + *-işoară*].

fetiţă, fetiţe f. **1.** diminutiv al lui fată, fată mică; fetică, fetişoară, (rar) feticică: *voieşte să posede singur inima unei fetiţe cu mîinile albe.* BOLLIAC; **2.** fiică: *iubind pe fetiţa sa cu focul dragostei părinteşti.* NEGR. [*Fată* + *-iţă*].

fetnegeá, fetnegele f. (înv.) fată şireată. [Din turc. *fitnedji* „viclean"].

fétor n. (livr.) miros respingător; duhoare. [Din lat. *foetor*].

fétru n. stofă cu ţesătura deasă, întrebuinţată în special la confecţionarea pălăriilor: *mi-am potrivit borul pălăriei de fetru.* GHEŢIE. [Din fr. *feutre*].

fétus, fetuşi m. făt, pui (aflat în corpul mamei): *să admitem totuşi că în cutie se găsea un foetus.* GHEŢIE; (scris şi: *foetus*). [Din lat., fr. *foetus*].

fetvá, fetvale f. (înv.) sentinţă dată de muftiu în cazurile dificile: *Hafis Paşa dobîndi de la muftiul o fetva.* BĂLC. [Din turc. *fetva*].

feţişoáră, feţişoare f. **1.** diminutiv al lui faţă; figură, chip: *vedea mîndra soţioară cu jelită feţişoară.* POP; **2.** faţă de masă: *pe măsuţa din ceardac aşterne o feţişoară de masă curată.* HOGAŞ. [*Faţă* + *-işoară*].

feúd n. v. feudă.

feudál, ~i, feudală, ~e a. care aparţine proprietarului unui domeniu sau feudalismului, referitor la proprietar sau la feudalism: *potrivit orînduirii feudale, români erau şi ei, fireşte, împărţiţi în clase sociale.* BL. // m. nobil, proprietar al unui domeniu: *în evul mediu stăpînea feudalul, în epoca modernă domină burghezul.* CĂL. [Din fr. *féodal*, lat. *feodalis*].

feudalísm n. regim politic medieval, caracterizat prin proprietatea nobiliară asupra pămîntului şi, parţial, asupra ţăranilor; (rar) feudalitate: *concomitent cu afirmarea crescîndă a feudalismului ..., se produc ... unele schimbări de atitudine faţă de univers.* BL. [Din fr. *féodalisme*, it. *feudalismo*].

feudalitáte f. (rar) feudalism: *feudalitatea, dar, nu se putu introduce în ţări, cu aceşti domni.* BĂLC. [Din fr. *féodalité*, it. *feudalità*].

feudalizá, feudalizez vb. (rar; tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni feudal. [*Feudal* + *-iza*].

feudalizáre f. faptul de a (se) feudaliza. [V. *feudaliza*].

feudatár, faudatari m. (rar) posesor al unei feude. [Din fr. *feudataire*].

feúdă, feude f. domeniu, provincie pe care o primea în stăpînire vasalul de la senior în schimbul unor servicii; (şi: (înv.) **feud**). [Din lat. *feudum*, it. *feudo*].

fevruárie m. v. **februarie**.

fezábil, ~i, fezabilă, ~e a. care poate realiza; realizabil, posibil. [Din fr. *faisable*].

fezabilitáte f. însuşirea de a fi fezabil; caracter realizabil. [Din fr. *faisabilité*].

fezandá, fezandez vb. (tr.) a da vînatului o aromă asemănătoare cărnii de fazan, prin păstrarea în anumite condiţii. [Din fr. *faisander*].

fezandáre, fezandări f. acţiunea de a fezanda; frăgezire a cărnii de vînat prin menţinerea la o temperatură scăzută sau prin expunere la vînt timp de cîteva zile. [V. *fezanda*].

fezandát[1] n. faptul de a fezanda. [V. *fezanda*].

fezandát[2]**, ~ţi, fezandată, ~e** a. frăgezit în urma supunerii la procesul de fezandare. [V. *fezanda*].

fi, sînt (scris şi: *sunt*), **îs, -s,** (înv.) **sint, sîmt, simt, sîn, sîmt** vb. (intr.) **1.** a avea fiinţă; a exista: *şi apoi cine ştie de este mai bine a fi sau a nu fi.* EM.; **de cînd sînt** (sau **eşti etc.**), de cînd exist; dintotdeauna: *n-am sărit peste garduri niciodată, de cînd sînt.* CR.; **este** (sau **e**) **ce** (sau **cum**) **este** (sau **e**), **a**) reprezintă într-adevăr ceva: *venea cu fuga iarmarocul de Fălticeni, care acela este ce este.* CR.; **b**) treacă-meargă: *de foame ar fi ce-ar fi, dar n-am cu ce mă-nveli.* POP; **fir-ai (tu) să fii,** imprecaţie lejeră adresată cuiva: *te trage aţa în port, fir-ai tu să fii de cioflingar!* TUD.; **2.** a se afla, a se găsi: *cine ştie unde este acum?* (p. ext.) *gîndul îi era la fiicele sale.* ISP.; **a fi de faţă,** v. **faţă**; **3.** a proveni, a se trage, a-şi avea obîrşia: *spune-mi, flăcăule, din ce parte de loc eşti?* ISP.; **4.** a trăi, a vieţui; a dura, a dăinui: *om lega frăţie de cruce pe cît om fi şi-om trăi.* EM.; (impers.) *era dimineaţă cînd am intrat în oraş.* NEGR.; **cît e lumea şi pămîntul,** totdeauna; (în construcţii negative) niciodată: *alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap-Alb, cît îi lumea şi pămîntul.* CR.; **5.** a se întîmpla, a se petrece, a avea loc: *vulturul se va duce ... să afle ce este pe la fraţii tăi.* ISP.; **fie!,** accept, admit; să se facă aşa; **fie ce-o fi sau ce-o fi, o fi!,** întîmple-se orice: *în fine, fie ce-o fi, m-am hotărît să mă mărit.* CĂL.; **aşa a fost să fie,** aşa a trebuit să se întîmple: *se vede ca aşa a fost să fie.* IBR.; **6.** a costa, a valora, a avea preţul ...: *cît sînt cartofii?;* **7.** a însemna, a fi semn că ...: *ce e cînd ţi se bate tîmpla?* CAR.; **8.** (înv.) a locui, a sta: *şi tu vei fi în casa mea, şi pre rostul tău va asculta tot norodul mieu.* BIBLIA. // (cu funcţie copulativă) **1.** (formează predicatul cu un nume predicativ): *el e flămînd şi e-nsetat.* COŞB.; **a(-i) fi bine,** a se găsi într-o situaţie prielnică, favorabilă: *acum îmi era cît se poate de bine.* GHEŢIE; **a fi cu cineva, a)** a fi de partea cuiva, a sprijini pe cineva; **b)** a întreţine relaţii de dragoste cu cineva; a trăi cu cineva; **a fi cu ceva,** a avea ceva: *dealul e cu spini acum.* COŞB.; **2.** (construit cu dativul; exprimă o stare sau o acţiune indicată de numele predicativ): *mi-e prieten numai mie.* EM.; **ce mi-e** (sau **ţi-e etc.**), ce importanţă are, ce folos decurge din ...: *ce mi-i vremea cînd de veacuri, stele-mi scînteie pe lacuri.* EM.; **a-i fi teamă** (sau **frică**), a se teme: *avea bărbat şi o fată balcîză şi lăbîie, de-ţi era frică să înnoptezi cu dînsa în casă.* CR.; **a-i fi dor,** a dori: *se întîmplă să intre numai pentru a-i comunica că i-a fost dor de ea.* GHEŢIE; **3.** (în construcţii impersonale, cu subiectul logic în dativ) a simţi: *se puse pe un plîns de-ţi era mai mare jalea de dînsul.* ISP.; **a fi drag cuiva,** a plăcea cuiva, a fi îndrăgit, iubit de cineva: *aşa-i fusese drag în tinereţe Lipan.* SAD.; **4.** (urmat de un infinitiv sau de un conjunctiv) a urma (să se facă), a trebui (să se facă): *cînd fu a se boteza pruncul.* ISP.; *şi de-o fi să mor în cîmp de mohor.* POP; **5.** (mai ales la imperfect, urmat de un conjunctiv) a avea putinţa, posibilitatea, ocazia să ...: *nuntă n-a mai făcut, căci cu cine era s-o mai facă?* CR.; **6.** (mai ales la imperfect, urmat de un conjunctiv) a se afla pe punctul de a ...: *tocmai eram să vă întreb de unde le aveţi.* CR.; **7.** (urmat de un supin) a putea, a trebui; a se cuveni: *nici că e de gîndit.* ISP.; **a-i fi dat** (sau **destinat, ursit etc.**) **să ...,** a avea prilejul să ...; a trebui, a fi necesar să ...: *oamenii se făleau că le-a fost dat ... să trăiască în zilele lui.* ISP. // (cu funcţie de verb auxiliar) **1.** (construit cu un participiu, serveşte la formarea diatezei pasive) *virtuţi mari, fapte cumplite îţi sînt ţie cunoscute.* ALEX.; **2.** (cu viitorul I, formează viitorul anterior) *vom discuta după ce vom fi terminat treaba;* **3.** (cu condiţionalul prezent, formează perfectul condiţional-optativ) *zidul pieri ca şi cum n-ar fi mai fost.* ISP.; **4.** (cu conjunctivul prezent, formează perfectul conjunctivului): *să fi fost el aici să mă fiarbă aşa.* CAR.; **5.** (cu infinitivul, formează perfectul infinitivului) *se poate lăuda a fi învăţat totul în timp record;* **6.** (la viitorul I sau la condiţionalul prezent formează prezumtivul prezent cu un gerunziu şi prezumtivul perfect cu un participiu) *acolo va fi învăţat meşteşugul armelor; se spune că ar fi lucrînd şi noaptea;* **7.** (cu un participiu sau cu un gerunziu, formează formele perifrastice de perfect compus, imperfect şi mai mult ca perfect) *o căruţă ... pe care era crescut nişte muşchi pletos.* CR. [Lat. *sum, fui, *fire (=fieri)*].

fiábil, ~i, fiabilă, ~e a. care prezintă siguranţă în funcţionare. [Din fr. *fiable*].

fiabilitáte f. **1.** grad de siguranţă în funcţionare; **2.** însuşire a unui mecanism, dispozitiv etc. de a fi utilizat o lungă perioadă de timp. [Din fr. *fiabilité*].

fiácru, fiacre n. (franţuzism) birjă, trăsură: *porunci lui Egon să-i aducă o maşină sau un fiacru.* GHEŢIE. [Din fr. *fiacre*].

fiáră, fiare şi (înv.) **fieri** f. **1.** animal sălbatic (mare şi crud): *fiind fermecătoare, ... oamenii strămută în fieri şi vite.* B.-DEL.; *în codrii merei pustii unde urlă fiare mii.* AL.; (fig.) *asfel s-a săvîrşit stingerea celor din osul lui Ştefan-Voievod bătrînul, şi fiarele lăcomiei mănîncă moşia.* SAD.; **2.** (fig.) om crud, nemilos; **3. fiară-verde,** duşmanul omului: *fiară-verde să-l gonească!* AL. [Lat. *fera*].

fiásco n. (italienism) nereuşită, eşec, insucces: *trupa de amatori făcu un mare fiasco.* NEGR. [Din it. *(far) fiasco*].

fiástru, ~ştri, fiastră, ~e m., f. (înv.) copil vitreg: *piară toţi fiaştri! oastea a strigat.* BOL.; (fig.) *nu-ţi mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaştri.* EM. [Lat. *filiaster, -tri*].

fibră, fibre f. **1.** corp în formă de fir subţire de origine vegetală, animală sau produs pe cale sintetică: *lucrează în laboratorul de testare a fibrelor acrilice.* R.L.; **fibră optică,** fir special de sticlă, folosit pentru transmiterea informaţiilor; **2.** fiecare dintre filamentele subţiri şi flexibile care, grupate în fascicule, constituie un corp, un obiect, o substanţă: *discompuse în combinaţiuni mai slabe precum fibra lemnoasă.* EM.; (fig.) *bun versificator, Dăscălescu nu are decît rar fibre de lirism.* CĂL.; **3.** filament care intră în componenţa corpului animalelor: *fibre musculare; fibre nervoase.* [Din fr. *fibre*, lat. *fibra*].

fibrilá, pers. 3 **fibrilează** vb. (intr.) a prezenta fibrilaţie. [Din fr. *fibriller*].

fibrilár, ~i, fibrilară, ~e a. care aparţine unei fibre; cu aspect de fibră (fină): *ţesut fibrilar.* [Din fr. *fibrillaire*].

fibriláre, fibrilări f. faptul de a fibrila. [V. *fibrila*].

fibriláţie, fibrilaţii f. fiecare dintre contracţiile (neregulate ale) unei fibre sau unui grup de fibre musculare. [Din fr. *fibrillation*].

fibrílă, fibrile f. 1. (anat.) element constitutiv al unei fibre (care îi dă aspect striat); **2.** parte constitutivă a unei fibre textile. [Din fr. *fibrille*].

fibrínă f. substanţă organică proteică care se găseşte în sînge şi care intervine în procesul de coagulare. [Din fr. *fibrine*].

fibrinemíe, fibrinemii f. (med.) prezenţă a filamentelor de fibrină în sînge. [Din fr. *fibrinémie*].

fibrinogén n. substanţă organică proteică dizolvată în plasmă, care se transformă în fibrină cînd sîngele se coagulează. [Din fr. *fibrinogène*].

fibrinopeníe, fibrinopenii f. (med.) insuficienţă a fibrinei în sînge. [Din fr. *fibrinopénie*].

fibrinuríe, fibrinurii f. (med.) eliminare a fibrinei în urină. [Din fr. *fibrinurie*].

fibro- element de compunere cu sensul „(referitor la) fibre", „cu aspect de fibră". [Din fr. *fibro-*].

fibroadenón, fibroadenoane n. tumoare benignă, localizată de obicei în sîn sau în uter. [*Fibrom* + *adenom*; cf. fr. *adénofibrome*].

fibrobetón, fibrobetoane n. material de construcţie sub formă de plăci, obţinut din deşeuri lemnoase impregnate şi ciment. [*Fibro-* + *beton*].

fibroblást, fibroblaste n. celulă a ţesutului conjunctiv, de formă stelară sau alungită. [Din fr. *fibroblaste*].

fibroblastóm, fibroblastoame n. (med.) tumoare benignă formată din fibroblaste. [Din fr. *fibroblastome*].

fibrocartilaginós, ~şi, fibrocartilaginoásă, ~e a. referitor la fibrocartilaj; alcătuit din fibrocartilaj: *ţesut fibrocartilaginos.* [Din fr. *fibrocartilagineux*].

fibrocartiláj, fibrocartilaje n. (anat.) ţesut cartilaginos de tip fibrilar. [Din fr. *fibrocartilage*].

fibrociménţ n. azbociment. [Din fr. *fibrociment*].

fibrocít, fibrocite n. (anat.) celulă fundamentală a ţesutului conjunctiv. [Din fr. *fibrocyte*].

fibroínă f. substanţă proteică ce intră în componenţa fibrei de mătase naturală. [Din fr. ***fibroïne***].

fibrolemnós, ~şi, fibrolemnoásă, ~e a. alcătuit din fibre de lemn. [***Fibro-*** + ***lemnos***].

fibrolipóm, fibrolipoame n. (med.) tumoare benignă grasă a ţesutului conjunctiv. [Din fr. ***fibrolipome***].

fibróm, fibroame n. tumoare benignă formată mai ales în ţesutul conjunctiv fibros (localizată la sîn, uter şi intestin). [Din fr. ***fibrome***].

fibromatóză, fibromatoze f. (med.) dezvoltare de tumori fibroase, de fibroame în diverse ţesuturi sau organe. [Din fr. ***fibromatose***].

fibrométru, fibrometre n. aparat pentru măsurarea dimensiunilor fibrelor. [Din fr. ***fibromètre***].

fibromióm, fibromioame n. (med.) tumoare benignă a ţesutului conjunctiv şi muscular. [Din fr. ***fibromyome***].

fibrós, ~şi, fibroásă, ~e alcătuit din fibre: *asemeni plantelor acăţătoare ce se încolăcesc în jurul trunchiurilor aspre, intrînd în carnea lor fibroasă.* CĂL.; *ţesătură fibroasă.* [Din fr. ***fibreux***].

fibrosarcóm, fibrosarcoame n. tumoare fibroasă a pielii. [Din fr. ***fibrosarcome***].

fibroscóp, fibroscoape n. (med.) instrument pentru studierea cavităţilor interne. [Din fr. ***fibroscope***].

fibróză, fibroze f. dezvoltare exagerată de ţesut conjunctiv. [Din fr. ***fibrose***].

fibúlă, fibule f. 1. agrafă metalică întrebuinţată de antici pentru încheiat veşmintele: *conţineau brăţări de aur, fibule sau cheotori în spirale.* OD.; 2. (anat.) peroneu. [Lat. ***fibula***].

ficát, ficaţi m. organ glandular, situat în partea dreaptă a abdomenului, sub diafragmă, care îndeplineşte mai multe funcţii fiziologice şi secretează fierea: *faţa emaciată, acoperită de paloarea arămie a suferinzilor de ficat.* GHEŢIE; **a roade** (sau **a seca**) **la ficaţi, a)** a simţi o durere puternică; **b)** (fig.) a necăji, a chinui, a frămînta: *o rodea la ficaţi călcarea poruncii tatălui lor.* ISP.; **a-i îngheţa ficaţii (cuiva),** a se înspăimînta: *un glas de cucuvaie şi de luare în rîs îi îngheţa ficaţii.* GAL. [Lat. *(jecur)* ***ficatum*** „ficat de gîscă îngrăşată cu smochine"].

ficăţél, ficăţei m. 1. diminutiv al lui ficat; (spec.) ficat de pasăre; 2. (la pl.) mîncare preparată din ficat de pasăre. [***Ficat*** + ***-el***].

fichiéş, fichieşuri n. (reg.) scîndură de fag cu care ridică olarul vasele de lut de pe masă. [Et. nec.].

ficocianínă f. pigment albastru care se găseşte în unele alge. [Din fr. ***phycocyanine***].

ficoeritrínă f. pigment roşu care se găseşte în unele alge. [Din fr. ***phycoérythrine***].

ficologíe f. ramură a botanicii care studiază algele. [Din fr. ***phycologie***].

ficomicéte f. pl. clasă de ciuperci saprofite sau parazite inferioare, avînd miceliul format din filamente continue. [Din fr. ***phycomycètes***].

fictív, ~i, fictivă, ~e a. 1. imaginat, închipuit; fals: *a-i substitui o cauză fictivă.* EM.; *scriitorul de talent alcătuieşte prin imagini o nouă lume fictivă.* IBR.; (subst. n.) *o tainică metamorfoză schimbase totul, amestecînd realul cu fictivul.* GHEŢIE; (adv.) *trecînd fără s-o ştiu peste un anumit hotar al realităţii, trăind fictiv sau pur şi simplu neluînd parte la viaţa adevărată.* GHEŢIE; 2. convenţional: *categoriile ar fi doar expresii economice, fictive, care ajută la orientare.* BL.; *valoare fictivă.* [Din fr. ***fictif,*** germ. ***fiktiv***].

fícţie f. v. ficţiune.

ficţionál, ~i, ficţională, ~e a. care se bazează pe ficţiune; referitor la ficţiune: *lume ficţională.* [Din engl., germ. ***fictional,*** fr. ***fictionnel***].

ficţionalísm n. (filoz.) concepţie potrivit căreia cunoaşterea se bazează pe ficţiune: *scepticismul domina atunci, pragmatismul şi ficţionalismul în zilele noastre.* BL. [Din fr. ***fictionnalisme,*** germ. ***Fiktionalismus***].

ficţionaíst, ~şti, ficţionalístă, ~e a. care aparţine ficţionalismului, referitor la ficţionalism: *teoria ficţionalistă a lui Vaihinger concepe creaţiunile teoretice ale omeniii nu ca plăsmuiri de cultură.* BL. // m. adept al ficţionalismului. [Din fr. ***fictionnaliste***].

ficţionalitáte f. (rar) caracter fictiv: *ficţionalitatea sau poetica limbii.* [***Ficţional*** + ***-itate***].

ficţionaiizá, ficţionalizez vb. (tr.) a da caracter de ficţiune; a baza pe ficţiune. [Din germ. ***fiktionalisieren***].

ficţiúne, ficţiuni f. 1. plăsmuire a imaginaţiei; ceea ce este imaginat; invenţie, născocire: *această concepţie atît de generală la metafizicieni e o ficţiune.* BL.; *ficţiunile poeziei;* 2. creare cu ajutorul imaginaţiei; imaginare: *Quijote ... proclamă necesitatea ficţiunii ca un cîmp de realizare ideală a aspiraţiilor noastre.* CĂL.; 3. (spec.) creaţie a imaginaţiei în literatură: *această bucată ar putea să fie o ficţiune, eroul să fie altcineva.* IBR.; 4. (jur.) procedeu de presupunere a unui fapt sau a unei situaţii diferite de realitate pentru a-i deduce consecinţele; (şi: (înv.) **ficţie**). [Din lat. ***fictio, -onis,*** fr. ***fiction,*** germ. ***Fiktion***].

fícus, ficuşi m. plantă ornamentală de interior cu frunzele mari, groase, strălucitoare şi întotdeauna verzi (*Ficus elastica*). [Din lat. ***ficus***].

fidanţá, fidanţez vb. (italienism; refl.) a se logodi: *i-am povestit că domnişoara Simionescu s-a fidanţat.* GHEŢIE. [Din it. ***fidanzare***].

fidanţát, ~ţi, fidanţată, ~e m., f. (italienism) logodnic(ă): *văzu ... pe dona Elvira, nepoata şi fidanţata bătrînului senior.* FIL. [Din it. ***fidanzato***].

fideá f. pastă făinoasă industrială în formă de fire lungi şi subţiri. [Din gr. mod. ***fidès***].

fideicómis, fideicomise n. dispoziţie testamentară prin care moştenitorul are obligaţia de a remite altei persoane o parte din averea moştenită. // m. (pl. **fideicomişi**) persoană căreia i s-a încredinţat o astfel de dispoziţie: *cu toate că-s fideicomisul moşiei ... nu ştiu mai nemica despre ea.* EM. [Din fr. ***fideicommis,*** lat. ***fideicommissum***].

fideicomisár, fideicomisari m. (rar) persoană căreia i s-a încredinţat un fideicomis. [***Fideicomis*** + ***-ar***].

fideísm n. concepţie filozofică care acordă un rol mare credinţei în raport cu ştiinţa: *opera sa literară produce tulburătoare emoţii tocmai prin această permanenţă şi învolburată pendulare ... între apostazie şi fideism.* R.L. [Din fr. ***fidéisme***].

fideíst, ~şti, fideístă, ~e a. care ţine de fideism, referitor la fideism. // m. adept al fideismului. [Din fr. ***fidéiste***].

fideiusiúne, fideiusiuni f. (jur.) garanţie depusă de cineva pentru datoria altuia. [Din lat. ***fideiussio, -onis,*** fr. ***fidéjussion***].

fideiuşór, fideiuşori m. (jur.) persoană care, garantînd pentru o alta, se obligă să-i plătească datoriile. [Din lat. ***fideiussor,*** fr. ***fidéjusseur***].

fidél, ~i, fidelă, ~e a. 1. statornic în sentimente sau în convingeri; credincios, devotat: *prieten fidel;* 2. care reproduce sau urmează cu exactitate un model; exact: *n-a fost un copist fidel Coresi, căci nu şi-a însuşit limba din textele pe care le copia.* IBR.; *traducere fidelă;* (adv.) *traducătorii se ţineau prea fidel de cărţile pe care le traduceau.* IBR. [Din fr. ***fidèle,*** lat. ***fidelis***].

fidelitáte f. 1. statornicie în sentimente sau în convingeri; devotament (faţă de cineva sau de ceva): *mă conduse tîrziu, după miezul nopţii într-o odăiţă dosnică, unde ne declarăm fidelitate veşnică.* GHEŢIE; 2. exactitate, precizie în a urma sau a reproduce ceva: *să se silească a reprezenta în româneşte în mod clar şi cu fidelitate ... înţelesul general al frazelor şi al cuvintelor.* OD. [Din fr. ***fidélité,*** lat. ***fidelitas, -atis***].

fíder, fidere n. linie electrică care leagă posturile centrale de transformare cu cele secundare. [Din engl., fr. ***feeder***].

fiduciár, ~i, fiduciară, ~e a. care are valoare convenţională (fictivă); care se bazează pe încredere: *conceptul era oarecum de natură fiduciară.* BL.; *monedă fiduciară.* [Din fr. ***fiduciaire,*** lat. ***fiduciarius***].

fíe[1] conj. 1. (în corelaţie cu *sine* sau cu *ori, sau*) ori ... ori ...: *arunca o boambă pînă în tavanul teatrului şi o primea fie în cap, fie în vîrful degetelor.* CĂL.; *tot nimic eu nu voi şti, fie că-n senin ori nouri va sta soarele.* VLAH.; 2. (urmat de şi) chiar (şi), măcar: *i-ai fi întîlnit, fie şi numai cîte pe unul.* C. [Lat. ***fiat***].

fíe[2] f. (înv.) fiică: *dacă fie-mea te va găsi, capul ţi se va tăia.* ISP. [Lat. ***filia***].

fiecáre pron. nehot. orice persoană sau orice lucru; şi unul şi altul; oricine, oricare: *dau pricină fiştecăruia să gîndească şi să se minuneze.* ANTIM; *fiecare răspunde de faptele sale;* (adj.) *în vîrful a fietecărui stîlp ... patru zmei începea a să împletici.* CANT.; *iese de-acasă după trebi, ca fiecare om.* CR.; **de fiecare dată,** mereu; totdeauna: *zîmbetul acela neîntrerupt, repetat de fiecare dată, începu să-l intrige.* GHEŢIE.; (şi: (înv. şi pop.) **fieşcare, fieştecare, fiştecare, fietecare, fiteşcare**). [***Fie[1]*** + ***care***].

fiecé a. nehot. (pop.) fiecare în parte: *pe rîu fiece undă se-mbracă cu o rază.* EM.; *mustrînd pe ucenici la fitece mişcare.* DELAVR.; *fiece om;* (şi: **fieşce, fieştece, fitece, fietece**). [***Fie[1]*** + ***ce***].

fiecíne pron. nehot. (pop.) fiecare, oricare fiinţă: *fiecine, cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi.* EM.; *cu ăsta, cum văz eu, nu merge ca de cu fietecine.* CAR.; (şi: **fieşcine, fieştecine, fietecine, fitecine**). [***Fie[1]*** + ***cine***].

fiecínd adv. (înv.) oricînd, indiferent cînd. [***Fie[1]*** + ***cînd***].

fiecúm adv. (înv. şi reg.) oricum, într-un fel sau altul: *să-i facă la sat un mormînt fiecum şi să-l îngroape.* DOS. [***Fie[1]*** + ***cum***].

fiéf, fiefuri n. 1. (în feudalism) domeniu dat în stăpînire de senior vasalului său; feudă; 2. (fig.) posesiune exclusivă, absolută; zonă de influenţă absolută sau preponderentă: *fief electoral.* [Din fr. ***fief***].

fier, (rar) **fiare** n. 1. metal greu, de culoare cenuşie, maleabil şi dur, folosit pe scară largă în industrie: *adevărat este cum glăsuieşte o vorbă veche, că omul e tare ca fierul şi slab ca oul.* SAD.; **fier forjat,** bucată din acest metal, prelucrată prin deformare plastică: *un pas dincolo de portiţa de fier forjat şi rămînea ţintuit locului.* GHEŢIE; **a bate fierul pînă-i** (sau **cît e**) **cald,** v. **bate; de fier, a)** tare, vînjos: *un remediu radical ar fi numai o mînă de fier, dreaptă şi conştie de ţelurile ei bine hotărîte.* EM.; **b)** riguros, sever; neînduplecat: *m-aş face un poet înger dintr-un tiran de fier.* EM.; **c)** (rar) intens, copleşitor, puternic: *baba, cuprinsă de somnul ei de fier, se afundă în adîncul cel vrăjit şi necunoscut al lacului.* EM.; **drum-de-fier,** cale ferată (v. **ferat**): *şi cum vin cu drum de fier, toate cîntecele pier.* EM.; **epoca fierului,** epocă preistorică în care omul a început să folosească acest metal; 2. bară, unealtă din acest metal: *m-a lovit cu un fier în cap;* **a arde cu fierul roşu,** a interveni cu sancţiuni aspre; **fier vechi,** obiecte din acest metal uzate, care se adună pentru a fi topite; **a arunca la fier vechi,** a scoate din uz; a nu mai acorda importanţă; 3. sare (sau săruri) ale acestui metal: *cum vă mai aflaţi, doamna mea, de cînd v-am prescris hapurile cele de fier?* AL.; 4. **(fier lat)** brăzdar la plug: *în loc de armă, scoasă herul plugului asupra lor şi scăpară toţ cu fuga.* DOS.; 5. lamă sau ascuţiş de armă tăioasă; (spec.) sabie: *floarea ţării noastre sub fier se doboară.* BOL.; *mii de glasuri stinse de al tiraniei fier.* ALEX.; 6. (prin sinecdotă) bombă: *aduce fierul moarte-n şuier şi prăbuşire pe pămînt.* MAT.; 7. **(fier de călcat)** unealtă folosită la călcatul rufelor şi al hainelor: *amenînţată de ginere, îl omoară cu fierul de călcat.* CĂL.; 8. (la pl.) lanţuri, cătuşe cu care se leagă prizonierii, deţinuţii: *are să mă bată şi să mă trimeaţă în fiare la cîrmuire.* BOL.; **a pune în fiare pe cineva,** v. **pune.** [Lat. ***ferrum***].

fierár, fierari m. meşteşugar sau muncitor care prelucrează fierul: *lupul se duse la un fierari.* CR. [Lat. ***ferrarius***].

fierátic, ~ci, fieratică, ~ce a. (înv.) sălbatic, crud; (subst.) *acel heratic şi neomenit învăţă de*

bătură svîntului prin ședzut un lemn ascuțit. DOS. [*Fiară* + *-atic*].

fierăráie f. cantitate mare de fier sau de obiecte din fier. [*Fier* + *-ăraie*].

fierărie[1] f. meșteșugul fierarului; prelucrare (plastică) a fierului (sau, p. ext.) a altor metale: *a învățat fierăria.* [*Fierar* + *-ie*].

fierărie[2]**, fierării** f. **1.** atelier unde se prelucrează fierul (și alte metale): *ciocanul ... atingea dimensiunile unui baros de fierărie.* GHEȚIE; **2.** magazin în care se vînd obiecte de fier: *ajunse la o fierărie și acolo ... ceru să-i dea și lui o sabie și un buzdugan.* ISP; **3.** mulțime de obiecte sau de piese din fier; fierăraie: *flăcăul auzi ... bătaia ca de clopot a fierăriilor de la o căruță.* SAD. [*Fier* + *-ărie*].

fierărít n. meșteșugul fierarului; fierărie[1]. [*Fierar* + *-it*].

fierăstrău n. v. ferăstrău.

fierbătór, fierbătoare n. aparat cu care se fierb lichide. [*Fierbe* + *-ător*].

fierbăzáre, fierbăzări f. (înv.) ardoare, înflăcărare, pasiune: *au îngrozît pre împăratul eghiptilor ce să pornisă asupra Sarrei cu fierbădzare.* DOS. [Lat. **(in)fervidiare*].

fiérbe, fierb vb. 1. (intr. și tr.) a trece (un lichid) în stare de vapori prin clocotire sub acțiunea căldurii: *pe plită fierbea apă în două oale adînci.* GHEȚIE; *apa fierbe la 100 de grade;* **a se amesteca unde nu-i fierbe oala,** v. **amesteca**; **2.** (intr.) a fi supus coacerii într-un lichid (pentru a deveni bun de mîncat): *lasă bucatele la foc să fiarbă și ea se duce prin pădure să caute pe cumătru-său.* CR.; **3.** (intr.) a se agita puternic; a clocoti: *marea ... se încreți și începu a fierbe.* BOL.; (fig.) *a fierbe de mînie;* **4.** (intr.) a fi cuprins de un sentiment puternic, de o pasiune; a fi agitat, a se frămînta: *fierbeam în mine, dar nu vream să spui cucoanelor.* CAR.; **5.** (tr.) a necăji, a chinui pe cineva: *nu știi cum mă fierbe el pe mine de două săptămîni de zile?* CAR.; **a fierbe fără apă (pe cineva),** v. **apă**; **6.** (intr.) a fi în stare de efervescență (din cauza fermentării): *vinul aspriu fierbea, cînd țîșnea în cofe.* SAD.; **7.** (tr.) a pune la cale; a pregăti; (intr.) *mișcarea revoluționară din Rusia fierbe înfundat.* EM.; **8.** (fig.; tr.) a executa cu foc, cu pasiune: *așa o fierbeam de tare, de nu ajungea casa.* CR.; **9.** (fig.; intr.) a răsuna, a vui: *fierbea văzduhul ca un iad.* AL. [Lat. ***fervere***].

fiérbere, fierberi f. **1.** acțiunea de a fierbe; trecere a unui lichid în stare de vapori prin clocotire: *în fierberea ceaiului, priveam pe fereastră.* BAC.; **punct de fierbere,** temperatură la care un lichid începe a clocoti; **2.** (fig.) stare de agitație, de neliniște: *toată colonia grecească e în fierbere.* CĂL.; *orașul e în fierbere.* [V. ***fierbe***].

fierbinciór, ~i, fierbincioáră, ~e a. (pop.) aproape fierbinte, destul de fierbinte: *au întins hoștinile ferbincioare pe o pînzătură.* CR. [*Fierbinte* + *-ior*].

fierbínte, fierbinți a. **1.** foarte cald, care are o temperatură ridicată: *o picătură fierbinte de stearină ... i se sleiește pe mînă.* VLAH.; (fig.) *în piept inimă fierbinte.* AL.; **2.** care emană sau menține fierbințeala, temperatura ridicată: *de mult nu mai apucasem o vară atît de fierbinte.* GHEȚIE; **3.** (fig.) însuflețit, înfocat, pasionat: *sălteză ... pentru căci ai ajutători ca acestea și folositori mari și biruitori fierbinți ca aceștea.* ANTIM; **4.** (fig.) înfocat, foarte puternic: *te-am iubit cu dor fierbinte.* AL.; *dragoste fierbinte;* (p. ext.) *au venit asupra lor năcazuri fierbinți și le-au oprit bucuria.* SAD.; (adv.) *inimele noastre săltară mai fierbinte la dulcele său cîntic.* AL. // n. (rar) fierbințeală; spaimă mare: *nice de Domnul nu-ș aduc aminte, pănă le-a veni-le spaimă cu fierbinte.* DOS. [Lat. ***fervens, -ntis***].

fierbințeálă, fierbințeli f. **1.** căldură dogoritoare, temperatură ridicată (a aerului); arșiță; **2.** (fig.) înflăcărare, însuflețire: *se mai întîmplă și de astea în fierbințeala luptei.* TUD.; **3.** febră (însoțită de frisoane): *de-aceste lui în minte puiază fierbințala.* B.-DEL. [*Fierbinte* + *-eală*].

fiére f. **1.** lichid amar, verde-gălbui, secretat de ficat; bilă: *tămăduind cu hiare de peșce pre Tovit de orbiciunea ce avea.* ANTIM; *în loc de apă, cu fiere mult amară îi adapă.* B.-DEL.; *fierea înlesnește digestia;* **a vărsa fiere** sau **a fi numai fiere,** a fi plin de ciudă, de venin; **2.** vezicula biliară; **a-i crăpa** (sau **plesni**) **fierea de necaz,** a se supăra foarte tare; a se înfuria; **3.** (fig.) amărăciune, necaz: *el cupa de fiere golind, s-a dus în amurg șovăind.* MACED.; **4.** (compuse) **fierea-pămîntului, a)** plantă erbacee cu flori roșietice, amare la gust, întrebuințată în medicină (*Erythraea centaurium*); **b)** plantă erbacee inferioară cu talul tîrîtor, avînd rudimente de frunze (*Marchantia polymorpha*); **fiere-de-urs, a)** arbust înalt de 3-4 m cu frunze mari și flori violacee (*Aloë ferox*); **b)** arbust înalt de 1m, ramificat, cu frunze dispuse în rozetă (*Aloë succotrina*). [Lat. ****fele(=fel)***].

fierós, ~și, fieroásă, ~e a. (rar) **1.** de fiară; fioros; **2.** crud, feroce. [*Fiară* + *-os*].

fiert[1] n. faptul de a fermenta, de a fierbe; fermentare: *Simina nu a plecat decît abia pe la fiertul vinului.* SL. [V. ***fierbe***].

fiert[2]**, ~ți, fiartă, fierte** a. **1.** care a fost supus fierberii: *vărsa apă fiartă într-un castron alb.* GHEȚIE; **2.** preparat prin fierbere: *cartofi fierți;* **a o face fiartă,** a nu izbuti; a se face de rîs; **3.** fermentat: *must fiert;* **4.** (fig.) necăjit, abătut, îngrijorat. [V. ***fierbe***].

fiertúră, fierturi f. **1.** mîncare (sau băutură) preparată prin fierbere: *cînd fiertură în oală și cînd mămăliga goală.* PANN; **2.** fierbere, clocot: *mai dă o fiertură* [dulceților], *pînă s-or lega cumsecade.* AL.; **3.** (fig.) agitație, luptă: *mie nu mi-i în grijă decît de pălitura de sabie cu care a ieșit măria sa Nicoară din fiertura ce am avut sub Galata.* SAD. [***Fiert*** (part. de la *fierbe*) + *-ură*].

fiésc, ~ști, fiască, ~ești a. (înv.) de fiu; filial: *un mănunchi de flori bine mirositoare, i-l dete ca semn de iubire fiască.* ISP. [*Fiu* + *-esc*].

fierturícă, fierturici f. (pop.) diminutiv al lui fiertură: *seara ... găsiră mîncărică și fierturică gata.* ISP. [*Fiertură* + *-ică*].

fiéstă, fieste f. serbare, sărbătoare (la spanioli). [Din sp. *fiesta*].

fieșcáre pron. nehot. v. fiecare.

fieșcé a. nehot. v. fiece.

fieșcíne pron. nehot. v. fiecine.

fieștecáre pron. nehot. v. fiecare.

fieștecé a. nehot. v. fiece.

fieștecíne pron. nehot. v. fiecine.

fietecáre pron. nehot. v. fiecare.

fietecé a. nehot. v. fiece.

fietecíne pron. nehot. v. fiecine.

fieúnde adv. (rar) oriunde. [*Fie*[1] + ***unde***].

fígaro m. **1.** (fam.) bărbier, coafor; **2.** (fig.) om descurcăreț, ingenios. [Din fr. ***figaro***].

fight [fáit)] n. meci de box; luptă. [Cuv. engl.].

figură, figurez vb. 1. (tr.) a reprezenta (prin pictură sau prin sculptură): *interpretarea naturii făcută de un artist mare este foarte personală, el desfigurează natura și o figurează cum vrea el.* IBR.; *a figura un templu; mitologia figurează timpul ca un moșneag cu coasa în mînă;* **2.** (înv.; tr.) a-și imagina, a-și închipui: *figurîndu-mi disputa ce avea să stîrnească propunerea mea.* NEGR.; **3.** (intr.) a fi prezent, a lua parte: *numele lui nu figurează pe lista arcadicilor.* CĂL.; *a figura la o serbare.* [Din fr. ***figurer***].

figuránt, ~ți, figurantă, ~e m., f. **1.** persoană care îndeplinește un rol accesoriu într-o piesă de teatru, într-un film etc., fără a rosti vreo replică: *nu cumva sîntem asemenea figuranți?* EM.; (apoz.) *rînd pe rînd actorii figuranți ies.* CĂL.; **2.** (fig.) persoană care este prezentă la desfășurarea unei acțiuni sau întîmplări, fără a participa efectiv. [Din fr. ***figurant***].

figuráre, figurări f. acțiunea de a figura și rezultatul ei. [V. ***figura***].

figurát, ~ți, figurată, ~e a. **1.** reprezentat, reflectat, oglindit: *imaginațiunea sa indiană e bine figurată fisiognomic.* CĂL.; **2.** (rar) reprezentat prin semne sau prin figuri; figurativ: *scrierea este vorbirea figurată;* **3.** reprezentat în formă alegorică: *justiția e figurată ca o femeie cu o cumpănă în mînă;* **4.** întrebuințat cu alt înțeles decît cel obișnuit prin participarea la realizarea figurilor de stil; **sens figurat,** v. **sens**; **5.** care conține (multe) figuri poetice: *stil figurat.* [Din lat. ***figuratus,*** fr. ***figuré***].

figuratív, ~i, figurativă, ~e a. **1.** care conține reprezentarea (simbolică) a unui lucru; **2.** care cuprinde figuri de stil. [Din fr. ***figuratif,*** lat. ***figurativus***].

figurativitáte f. (rar) însușirea sau faptul de a fi figurativ: *narativitatea și figurativitatea textului.* [*Figurativ* + *-itate*].

figurație, figurații f. **1.** ansamblu al figuranților într-o piesă de teatru, într-un film etc.: *teatrul său e social și preferă înscenările de mare gală cu multă figurație.* CĂL.; **a face figurație,** a avea un rol secundar, de figurant; **2.** (rar) reprezentare a figurii; reflectare, oglindire: *în iconagrafia balcanică se cultivă totuși din plin și figurația umană.* BL. [Din fr. ***figuration,*** lat. ***figuratio, -onis,*** germ. ***Figuration***].

figúră, figuri f. **1.** formă exterioară, înfățișare: *figură rotundă;* **2.** față, chip de om: *cu toată seriozitatea ce voia să și-o impună, tinerețea se trăda pe figura lui cu un aer blînd și feminin.* BAC.; **a face figură bună** (sau **rea** etc.), a face impresie bună (sau rea etc.): *damele de la curte ... făceau o tristă figură.* NEGR.; **a face figură de ...,** a avea aerul de ..., a trece drept ...: *trebuie să facă sau figură de nătărău sau de impertinent.* BOL.; **a face (cuiva) figura,** a face cuiva o farsă; a păcăli; **a fi o figură,** a se distinge; **3.** persoană; tip, personalitate; (spec.) personalitate marcantă: *a fost printre pașoptiști o figură populară.* CĂL.; **4.** imagine, reprezentare prin desen, pictură etc.: *m-am desprins cu greu din fața acelei figuri care exercita asupra mea o curioasă fascinație.* GHEȚIE; *merge la o expoziție de figuri de ceară.* CĂL.; *figuri de plante;* **5.** ansamblu de puncte și linii, aranjate în chip determinat: *să aruncăm iarăși o privire asupra figurii care reprezintă grafic coordonatele structurale ale cunoașterii.* BL.; *coala de hîrtie de pe masă se umplu de figuri geometrice.* GHEȚIE; **6.** poziție sau ansamblu de poziții și de mișcări: *figuri de dans;* **a face figuri,** a se da în spectacol; a face fițe; **7.** fiecare dintre piesele de șah; **8.** fiecare dintre cărțile de joc, reprezentînd un personaj; **9. figură de stil,** procedeu stilistic prin care se modifică sensul unui cuvînt pentru a-l face expresiv: *„lumea cealaltă" e un clișeu verbal, o figură de stil întrebuințată în loc de moarte.* GHEȚIE; (eliptic) *limba lui n-are figuri, metafore.* IBR.; **10. figură etimologică,** construcție sintactică prin care se alătură cuvinte înrudite etinologic sau semantic; **11.** (log.) **figuri silogistice** (sau **figurile silogismului**), forme de silogism care se deosebesc prin locul termenului mediu în premise; **12.** exercițiu în programul unor discipline sportive (scrimă, patinaj etc.); **13.** grămadă de nisip, de pietriș etc., în formă de corp geometric regulat pentru a se putea determina volumul. [Din fr. ***figure,*** lat. ***figura,*** germ. ***Figur***].

figurínă, figurine f. statuie mică din porțelan, din ceramică etc., servind ca ornament: *am cumpărat ... două figurine indicînd două divinități recunoscute.* BOLLIAC. [Din fr. ***figurine,*** germ. ***Figurine***].

figuríst, figuriști m. artist specializat în realizarea de figuri umane și animale. [Din fr. ***figuriste***].

fiícă, fiice f. persoană de sex feminin, considerată în raport cu părinții săi; fată, (înv.) fie[2]: *a măritat pe fiică-sa după un om bun și harnic.* CR. [*Fie*[2] + *-că*].

fiiculíță, fiiculițe f. (pop.) diminutiv al lui fiică: *hăuleșce fiiculiță, cît vei fi la mă-ta-n gîță.* POP. [*Fiică* + *-ul* + *-iță*].

fiicúță, fiicuțe f. (pop.) diminutiv al lui fiică: *hei, fiicuță, fiica mea, eu nu te pot mărita.* POP. [*Fiică* + *-uță*].

fiínd, fiinduri n. (filoz.) ceea ce are ființă; entitate, element. [De la *fi*].

fiíndcă conj. pentru că, deoarece; de vreme ce: *îmi opresc trei lei fiindc-am avut trei pîni.* CR. [*Fiind* (de la *a fi*) + *-că*].

fiinţă, fiinţez vb. (intr.) a exista, a fi în fiinţă: *pentru a acţiona cauzal, el trebuie mai întîi să fiinţeze.* EM.; *tot ce fiinţează pe pămînt şi-ar avea astfel o întruchipare similară şi în cer.* BL. [De la *fiinţă*].

fiinţáre, fiinţări f. faptul de a fiinţa; existenţă, viaţă, fiinţă: [planta] *e capabilă a exploata în avantajul fiinţării ei anume condiţii ambiante.* BL. [V. *fiinţa*].

fiínţă, fiinţe f. **1.** faptul de a fi, de a exista; fiinţare, existenţă, realitate: *treptat se pierde a neamului fiinţă.* AL.; *inteligenţa nu-şi afirmă fiinţa numai prin posibilităţile indicate.* BL.; **în fiinţă,** în realitate, aievea: *văzu în fiinţă toate cele ce îi spusese zîna în somn.* ISP; **a lua fiinţă,** v. **lua**; **a avea fiinţă (pe lume),** a exista: *mi-i de-a mirarea de unde ai să-l iei, dacă n-are fiinţă pe lume.* CR.; **a fi** (sau **a sta, a se ţine**) **în fiinţă,** a se afla, a se găsi: *bolta este în fiinţă şi pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi.* OD.; **a da fiinţă,** a naşte; **2.** ceea ce are viaţă; vieţuitoare, vietate: *libovul este legea-întîe a toatei fiinţe de supt soare!* B.-DEL.; *lucrurile şi fiinţele din lume pe care o cuprindem cu simţurile sînt copii imperfecte ale ideilor.* BL.; *fiinţele omeneşti;* **fiinţă supremă** sau **fiinţă dumnezeiască,** Dumnezeu: *creaţia n-a fost necesitate naturală pentru fiinţa dumnezeiască.* STĂNIL.; **3.** exemplar al unei specii animale; (spec.) om, persoană: *toate fiinţele cîte compun un roi trăiesc într-o rînduială stabilită prin instincte înnăscute.* EM.; *gîndeam la toate acele fiinţe pe care le iubisem.* NEGR.; **4.** faptul de a fi viu; viaţă: *la lumi ne-nfiinţate ai dăruit fiinţă, stăpîne creator!* ALEX.; **5.** alcătuire, componenţă, făptură: *numai ce-a înflorit acea fecioară şi i s-au dezvăluit frumuseţi ce stătură pînă atunci ascunse în fiinţa ei.* SAD.; *dacă ai şti ce bine îmi pare! exclamă ea cu un elan al întregii fiinţe.* GHEŢIE; **6.** (rar) prezenţă: *fiinţa de faţă a steagului prooroculuí chiar nu putu încuraja pe ostaşi.* BĂLC.; *cercetarea se face în fiinţa procurorului;* **7.** (înv.) esenţă: *spre a ne apropia de fiinţa artei noastre.* EM.; *a dovedit lui Arie cum e cu Treimea cea de o fiinţă.* SAD. [Lat **fientia*].

fiinţésc, ~şti, fiinţéască, ~eşti a. (înv.) care are existenţă reală; obiectiv: *toată filosofia fizicească asupra trupului firesc şi în ştiinţa lucrurilor fiinţăşti să sprijineşte.* CAN. [*Fiinţă* + *-esc*].

fiinţiál, ~i, fiinţială, ~e a. care ţine de fiinţă, de alcătuirea internă, de esenţă; care dă fiinţă, care face să existe ceva (aşa cum este, cum trebuie să fie): *Dumnezeu ca izvorul fiinţial al acestei lucrări, iar omul devenit dumnezeu prin participare.* STĂNIL.; *în cadrul acelui catehism universal al vinului, în virtutea inteligibilităţii fiinţiale a lumii.* IONEL; *eul fiinţial.* [*Fiinţă* + *-ial*].

fii, fiii m. (înv.) elefant: *eu adeverit sînt că filul şi inorogul dreptăţii şi păcii plecate sînt.* CANT. [Din turc. *fil*].

fílă, filez vb. **1.** (intr.) a pîlpîi şi a scoate fum, a arde rău: *lampa filează;* **2.** (tr.) a toarce, a răsuci fibrele textile obţinînd fire; **3.** (tr.) a răsfira în mînă cărţile de joc; **4.** (tr.) a tăia suviţe astfel încît părul să devină mai rar; **5.** (tr.) a urmări (fără a fi observat). [Din fr. *filer,* lat. *filare*].

filábil, ~i, filabilă, ~e a. care poate căpăta formă de fir, care se poate toarce. [Din fr. *filable*].

filabilitáte f. calitatea de a fi filabil. [Cf. it. *filabilità*].

filactéră, filactere f. fişie de pergament pe care scriau versete biblice vechii evrei şi le puneau pe frunte sau la braţul stîng în timpul rugăciunii; (şi: **filacteriu**). [Din fr. *phylactére,* gr. *phylaktérion*].

filactériu n. v. **filacteră.**

filádă, filade f. (înv.) broşură, caiet. [Din gr. mod. *filláda*].

filáj, filaje n. **1.** acţiunea de a fila (fibrele textile) şi rezultatul ei; **2.** (fig.) urmărire discretă (a cuiva). [Din fr. *filage*].

filáliu n. (înv.) ţesătură foarte fină: *şervetele erau de filaliu.* NEGR. [Din turc. *filali*].

filaménţ, filamente n. **1.** formaţie celulară (animală sau vegetală) de forma unui fir: *filamentele unei plante;* **2.** fir metalic subţire din interiorul lămpilor electrice de iluminat, care devine incandescent cînd este străbătut de curent. [Din fr. *filament,* lat. *filamentum,* germ. *Filament(um)*].

filamentós, ~şi, filamentoásă, ~e a. format din filamente, care are filamente numeroase. [Din fr. *filamenteux*].

filantróp, filantropi m. persoană care vrea să facă bine semenilor săi. [Din fr. *philanthrope,* germ. *Philanthrop*].

filantrópic, ~ci, filantropică, ~ce a. care ţine de filantropie sau de filantrop, referitor la filantrop, caracteristic filantropului: *cetirea asta mă aduse pe nesimţite la idei filantropice.* NEGR. [Din fr. *philanthropique,* germ. *philanthropisch*].

filantropíe f. (acţiune de) binefacere, caritate (în folosul celor lipsiţi de mijloace): *nimicurile galante ale cuceritorului sînt mai măgulitoare decît filantropia lui Castriş.* CĂL. [Din fr. *philanthropie,* germ. *Philanthropie*].

filantropiníşm n. mişcare pedagogică europeană din secolul al XIX-lea, bazată pe ideile lui J.J. Rousseau, care pleda pentru o educaţie firească şi umană a copiilor. [Din germ. *Philanthropinismus*].

filantropínist, filantropinişti m. adept al filantropinismului. [Din fr. *Philanthropinist*].

filantropísm n. **1.** filantropie; **2.** filantropinism. [*Filantropie* + *-ism;* cf. fr. *philanthropisme,* germ. *philanthropismus*].

filantropíst, ~şti, filantropistă, ~e a. care ţine de filantropism, referitor la filantropism. // m., f. adept al filantropismului; filantrop. [Din fr. *philanthropiste*].

filár, ~i, filară, ~e a. care are formă de fir. [Cf. it. *filare*].

filáre, filări f. acţiunea de a fila şi rezultatul ei. [V. *fila*].

filária f. vierme lung şi subţire ca o aţă care trăieşte parazit la om şi la animale (*Filaria*). [Din lat. *Filaria*].

filarióză, filarioze f. (med.) boală provocată de localizarea în corp a filariei, care se manifestă prin abcese, umflarea picioarelor etc. [Din fr. *filariose*].

filarmónic, ~ci, filarmonică, ~ce a. care ţine de activitatea de răspîndire a culturii muzicale: *societate filarmonică.* // f. **1.** instituţie sau societate care are ca scop cultivarea şi răspîndirea artei muzicale: *lua parte în fiecare dimineaţă de duminică la concertele filarmonicii.* GHEŢIE; **2.** orchestră aparţinînd unei astfel de instituţii sau societăţi. [Din fr. *philarmonique,* germ. *philharmonisch, Philharmoniker*].

filarmoníst, ~şti, filarmonistă, ~e m., f. membru al unei orchestre filarmonice. [*Filarmon(ică)* + *-ist*].

filát[1] n. faptul de a fila: *filatul bumbaculuí.* [V. *fila*].

filát[2], ~ţi, filată, ~e a. care a fost răsucit şi transformat în fire; tors. [V. *fila*].

filatélic, ~ci, filatelică, ~ce a. care ţine de filatelie, referitor la filatelie. [Din fr. *philatélique*].

filatelíe f. colecţionare de timbre sau de alte efecte poştale. [Din fr. *philatélie,* germ. *Philatelie*].

filatelíst, filatelişti m. colecţionar de timbre şi de mărci poştale. [Din fr. *philatéliste,* germ. *Philatelist*].

filatór, ~i, filatoáre m., f. **1.** persoană care filează fibrele textile: *e o filatoare eminentă şi o femeie de spirit.* CĂL.; **2.** (fig.) persoană care urmăreşte (cu discreţie) pe cineva. [Din fr. *filateur*].

filatúră, filaturi f. fabrică, local unde sînt filate fibrele textile: *filatură mecanică.* [Din fr. *filature*].

fílă, file f. foaie a unei cărţi, a unui caiet etc.: *viitorul şi trecutul sînt a filei două feţe.* EM.; **filă cu filă,** în amănunţime; cu atenţie: *a examinat dosarul filă cu filă.* [Din gr. mod. *fillon*].

fíldeş, fildeşi m. **1.** (înv.) elefant: *îi ieşi leul înainte cu gura căscată ..., cu nişte colţi ca cei de fildeş.* ISP; *fildeşi sălbatici;* **2.** colţ de elefant: *combaterea traficanţilor de fildeş;* **3.** materie osoasă albă, din care sînt formaţi colţii elefantului, incisivii hipopotamului etc. şi din care se fac diferite obiecte ornamentale: *o cutioară de fildeş săpată.* AL.; **turn de fildeş,** v. **turn.** [Din turc. *fildişi*].

fildeşiú, ~ii, fildeşie, ~ii a. (rar) alb ca fildeşul: *Nadina rîse cu dinţii fildeşii.* REBR. [*Fildeş* + *-iu*].

filé n. carne de calitate superioară din lungul şirei spinării animalelor; preparat alimentar din astfel de carne: *file de porc; file de şalău;* (adj.) *muşchi file.* [Din fr. *filet*].

filér[1], fileri m. (reg.) monedă reprezentînd a suta parte dintr-o coroană: *şi viind o văduo săracă aruncă doi fileri, ce este un codrant.* BIBLIA. [Din magh. *fillér*].

filér[2], fileri m. pantof din piele groasă. [Din turc. *filer*].

filér[3], filere n. pulbere minerală utilizată la fabricarea mixturilor asfaltice. [Din fr., engl. *filer*].

filerizá, filerizez vb. (tr.) a încorpora filer[3] într-un liant bituminos. [*Filer[3]* + *-iza*].

filerizáre, filerizări f. acţiunea de a fileriza. [Din *fileriza*].

filét, fileturi n. **1.** şanţ elicoidal săpat pe o suprafaţă cilindrică sau conică în vederea realizării unei asamblări prin înşurubare; ghivent; **2.** (anat.; pl. **filete**) ramificaţie a extremităţii nervilor. [Din fr. *filet*].

filetá, filetez vb. (tr.) a executa un filet (la şuruburi, piuliţe sau alte piese). [Din fr. *fileter*].

filetáre, filetări f. acţiunea de a fileta. [V. *fileta*].

filetát, ~ţi, filetată, ~e a. care are filet, prevăzut cu filet. [V. *fileta*].

filétă, filete f. unealtă cu care se aplică ornamente (aurite) pe cotorul şi pe coperta cărţilor. [Din fr. *filet*].

filétic, ~ci, filetică, ~ce a. (biol.) referitor la filum; filogenetic: *naturalistul nu face decît să împingă înapoi pe linia filetică pe strămoşul comun al maimuţelor şi omului.* BL. [Din fr. *phylétique,* germ. *phyletisch*].

filéu, fileuri n. **1.** reţea deasă de aţă cu ochiuri înnodate în formă de pătrate, de romburi etc.; plasă; **2.** (sport) plasă la volei, la tenis etc.; **3.** obiect făcut dintr-o reţea de aţă subţire, folosit pentru strîngerea şi menţinerea părului pieptănat. [Din fr. *filet*].

filfizón, filfizoni m. tînăr cu pretenţii de eleganţă şi cu preocupări neserioase: *el îşi exprimă un dispreţ, un dispreţ amar chiar, pentru tinerii filfizoni din vremea sa.* IBR. [Din fr. *vive le son*].

fili- element de compunere cu sensul „(în formă de) fir". [Din fr. *fili-,* lat. *filum*].

filiál, ~i, filială, ~e a. de fiu, fiesc: *mă folosesc de acest prilej să-ţi trimit veşti despre mine şi să-mi arăt ... respectul filial ce vă păstrez.* TUD.; *dragoste filială.* [Din fr. *filial,* lat. *filialis*].

filiálă, filiale f. secţie a unei instituţii, asociaţii etc.; sucursală. [Din fr. *filiale*].

filiáţie, filiaţii f. **1.** descendenţă, înrudire în linie descendentă (de la strămoşi la urmaşi): *statul român ... tăgăduieşte rudelor Zapa filaţiunea lor cu testatorul.* MAIOR.; **2.** (fig.) legătură între lucruri care derivă unul din altul: *chiar dacă n-am fi surprins această filiaţiune, tot eram îndreptăţiţi s-o bănuim.* IBR.; *filiaţie de idei;* (şi: (înv.) **filiaţiune**). [Din fr. *filiation,* lat. *filiatio, -onis*].

filiaţiúne f. v. **filiaţie.**

filiéră, filiere f. **1.** placă (de oţel) perforată prin care se trage în fire un material (metalic); **2.** dispozitiv folosit pentru realizarea filetului pe bare sau pe ţevi; **3.** (fig.) şir de intermedieri care presupun formalităţi, obstacole etc.: *nu poate primi prin glasul reprezentanţilor săi decît legi cari ar fi trecut prin toată filiera constituţională.* EM. [Din fr. *filière*].

filifórm, ~i, filiformă, ~e a. care are forma unui fir. [Din fr. *filiforme*].

filigrán, filigrane n. **1.** lucrătură artistică asemănătoare cu o dantelă, executată din fire subțiri de aur, de argint etc.: *un chioșc în filigrană de marmură argintie.* AL.; (fig.) *opera cugetării sale nu era decît un filigran subțire și frumos lucrat.* EM.; **2.** marcă transparentă imprimată pe hîrtiile de valoare: *filigranul biletelor de bancă;* (și: (înv.) **filigrană**). [Din fr. *filigrane*].

filigeán n. v. **felegean.**

filigraná, filigranez vb. (tr.) **1.** a prelucra un metal prețios sub formă de filigran; **2.** a aplica un filigran în timpul fabricării hîrtiei. [Din fr. *filigraner*].

filigranáre, filigranări f. acțiunea de a filigrana și rezultatul ei. [V. *filigrana*].

filigranát, ~ți, filigranată, ~e a. **1.** lucrat în filigran; **2.** cu filigran: *hîrtie filigranată.* [V. *filigrana*].

filigránă f. v. **filigran.**

filigraníst, filigranișt m. specialist în filigrane. [*Filigran* + *-ist*].

filimícă f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene-aurii sau galbene-roșietice (*Calendula officinalis*). [Et. nec.].

filípică, filipice f. (livr.) discurs violent și acuzator împotriva cuiva: *cît de detunătoare ar fi fost filipica sa în contra acelei zile.* EM. [Din fr. *philippique*].

filipinéz, ~i, filipineză, ~e a. care aparține, care este caracteristic statului Filipine sau locuitorilor lui, referitor la acest stat sau la locuitorii acestuia. // f. limbă din familia austroneziană, foarte divizată, vorbită de populațiile care trăiesc în insulele din Pacific, din sud-estul Asiei. // m., f. persoană care are această limbă drept limbă maternă. // m., f. persoană (originară) din Filipine. // m. pl. popor care locuiește în Filipine. [*Filipine* n. pr. + *-ez*].

filisteán, ~eni, filisteánă, ~ene m., f. persoană care făcea parte dintr-o populație antică stabilită în nordul Palestinei și pe țărmul Mării Mediterane: *oarecînd Samson cu măsaua de măgariu ucisă trii mii de filisteni.* B.-DEL.; *filisteanul Goliat.* MAIOR. // a. care aparține acestei populații, referitor la această populație: *jidovul preatare cu măsaua de-asin, filisteana oaste-împrăștie.* B.-DEL. [Din fr. *Philistins*].

filistín, filistini m. **1.** persoană mulțumită de sine, mărginită și fățarnică: *nu era deloc un nebun, cum ar fi dispuși filistinii să-l socotească.* CĂL.; **2.** persoană incultă și refractară la nou. // a. care aparține unei astfel de persoane, caracteristic unei astfel de persoane: *spirit filistin.* [Din fr. *philistin*].

filistinísm n. (livr.) concepție sau atitudine de filistin. [Din fr. *philistinisme*].

filít, filite n. rocă metamorfică șistoasă, divers colorată, cu întrebuințare în industria materialelor de construcții. [Din it. *filite*].

film, filme n. **1.** panglică flexibilă de celuloid acoperită cu material sensibil la lumină cu care se pot realiza imagini fotografice; **2.** peliculă pe care sînt înregistrate imagini pentru a fi proiectate; **3.** proiectare pe un ecran a unor scene înregistrate pe cale fotografică: *Dimitrie văzu primul film din viața lui, ascultă prima emisiune radiofonică.* GHEȚIE.; **4.** (fig.) desfășurare, prezentare: *relatează filmul evenimentelor.* [Din fr., engl. *film,* germ. *Film*].

filmá, filmez vb. (tr.) a înregistra imagini pe o peliculă cinematografică: *fotografii mă filmau.* BAC. [Din fr. *filmer*].

filmáre, filmări f. acțiunea de a filma și rezultatul ei. [V. *filma*].

fílmic, ~ci, filmică, ~ce a. cinematografic; de film. [Din fr. *filmique,* engl. *filmic*].

filmogénic, ~ci, filmogenică, ~ce a. care arată bine în film: *persoană filmogenică.* [Din fr. *filmogénique*].

filmografíe f. totalitate a filmelor realizate de un producător, de un regizor etc. [Din fr. *filmographie*].

filmológic, ~ci, filmologică, ~ce a. care ține de filmologie, referitor la filmologie. [Din fr. *filmologique*].

filmologíe f. disciplină care studiază arta cinematografică. [Din fr. *filmologie*].

filmotécă, filmoteci f. colecție de filme cinematografice. [Din fr. *filmothèque*].

filmpác, filmpacuri n. pachet de filme fotografice plane, introdus într-o casetă specială pentru a fi adaptat la un aparat fotografic. [Din germ. *Filmpack*].

filo-[1] element de compunere cu sensul „iubitor", „prieten". [Din fr. *philo-,* gr. *philos* „prieten"].

filo-[2] element de compunere cu sensul „trib", „neam". [Din fr. *phylo-,* gr. *phyle* „trib"].

filo-[3] element de compunere cu sensul „(referitor la) frunză". [Din fr. *phyllo-,* gr. *phyllon*].

filodendrón, filodendroni m. plantă decorativă, cu rădăcini aeriene și cu frunze mari, late și adînc crestate (*Monstera deliciosa*); (și: **filodendru**). [Din fr. *philodendron*].

filodéndru m. v. **filodendron.**

filodórmă, filodorme f. sumă de bani pretinsă în mod ilegal de cineva în schimbul unui serviciu, al unui privilegiu: *însurat cu zestre și despărțit cu filodormă.* M.CAR. [Din gr. mod. *filodórima*].

filoelén, ~i, filoelenă, ~e a. și m., f. prieten al grecilor: *era un familiar al salonului filoelen al d-nei de Champy.* CĂL. [*Filo-*[1] + *elen,* cf. fr. *philhellène*].

filoelenísm n. prețuire, admirație, atașament pentru ceea ce este grecesc. [*Filo-*[1] + *elenism*; cf. fr. *philohellènisme*].

filofág, ~gi, filofagă, ~ge a. care se hrănește cu frunze: *insectă filofagă.* [Din fr. *phyllophage*].

filofrancéz, ~i, filofranceză, ~e m., f. prieten al francezilor; francofil. // a. care aparține francofililor, referitor la francofilie: *văduva unui fost ministru, patronează un salon filofrancez.* CĂL. [*Filo-*[1] + *francez*].

filogenétic, ~ci, filogenetică, ~ce a. (biol.) care ține de filogenie, referitor la filogenie: *în procesele ... filogenetice avem de-a face cu un factor regulator.* BL. [Din fr. *philogénétique,* germ. *phylogenetisch*].

filogenéză f. (biol.) filogenie: *ontogeneza este o scurtă recapitulare a filogenezei.* BL. [Din fr. *philogenèse,* germ. *Phylogenese*].

filogenie f. **1.** proces de evoluție a formelor organice sau a unui grup de plante ori animale: *mai amintim un fenomen căruia evoluționiștii i-au acordat un deosebit interes, prefăcîndu-l într-un indiciu cert al filogeniei.* BL.; **2.** ramură a biologiei care studiază acest proces. [Din fr. *philogénie,* germ. *Phylogenie*].

filogeníst, filogeniști m. specialist în filogenie. [Din fr. *philogéniste*].

filogermán, ~i, filogermani, ~e m., f. prieten al germanilor; germanofil. // a. care aparține filogermanismului: *Sofia Mihailidis, văduva unui fost ministru, patronează un salon filofrancez, Angela Michianu, unul filogerman.* CĂL. [*Filo-*[1] + *german*].

filogermanísm n. (rar) germanofilie: *căsătorit cu o bună germană ..., e acuzat de filogermanism.* CĂL. [*Filo-*[1] + *germanism*].

filoghín m. v. **filogin.**

filogín, filogini m. (rar) bărbat care iubește femeile: *cercetăm dacă scriitorul este pesimist, optimist, misoghin, filoghin, mizantrop.* IBR.; (și: **filoghin**). [Din germ. *Philogyn*].

filológ, filologi m. **1.** specialist în filologie: *i-au servit învățatului filolog la compunerea gramaticii sale istorice.* EM.; **2.** (p. ext.) student la facultatea de litere (de filologie); (adj.) *student filolog.* [Din fr. *philologue,* germ. *Philologe*].

filológic, ~ci, filologică, ~ce a. care ține de filologie, referitor la filologie; caracteristic filologului: *conform opiniunilor filologice ce și le-au dobîndit.* OD.; *toată munca gramaticală și filologică a lui Eliade are la bază tot politica.* IBR. [Din fr. *philologique,* lat. *philologicus,* germ. *philologisch*].

filologicéște adv. din punct de vedere filologic, din perspectiva filologiei: *filologicește, poetul se joacă cu o limbă imaginară.* CĂL. [*Filologic* + *-ește*].

filologíe f. **1.** știință care se ocupă cu studiul textelor (vechi) și al limbii în care sînt scrise, precum și cu editarea lor: *Hașdeu, după 1880, încă se ocupă mai mult cu filologia.* IBR.; **filologie clasică,** știință care se ocupă cu studiul limbii și literaturii vechi grecești și romane; **2.** (rar) concepție despre limbă (și despre normarea ei): *italienismul și latinismul lui Asachi își găsesc expresia mai ales într-o filologie și o arheologie de o extravaganță totală.* CĂL.; **3.** studiu al limbii și literaturii: *facultate de filologie;* **4.** facultate, secție sau departament care se ocupă cu acest studiu: *dacă s-a retras de la facultate e pentru că nu-l interesa filologia.* GHEȚIE. [Din fr. **philologie,** germ. **Philologie**].

filomélă, filomele f. (înv.) privighetoare (*Luscinia luscinia*): *vezi dumbrăvi cu filomele.* EM.; *a-nvățat să cînte amorul de la filomelă.* EM. [Din it. *filomela,* fr. *philomèle*].

filón, filoane n. **1.** zăcămînt format prin infiltrarea magmei în crăpăturile pămîntului sau prin depuneri de materii minerale: *altceva ar fi dacă s-ar găsi filoane, în pămînt.* TUD.; **2.** (fig.) izvor, sursă pentru ceva: *ne găsim în căutarea unor filoane mitice și magice.* BL. [Din fr. *filon*].

filoneísm n. (livr.) pasiune pentru ceea ce este nou. [Din it. *filoneismo*].

filonichíe, filonichii f. (înv.) dispută, ceartă: *nu mă amestec niciodată în filonichiile de la masa paraponisiților.* AL. [Din gr. mod. *filonikiá*].

filoromán, filorománi m. prieten, susținător al românilor; (adj.) *trebuia să înjure pe bărbații filoromâni din Europa.* IBR. [*Filo-*[1] + *român*].

filorús, ~și, filorusă, ~e m., f. rusofil; (adj.) *persoană filorusă.* [*Filo-*[1] + *rus*].

filosemít, ~ți, filosemită, ~e m., f. admirator, prieten, susținător al semiților (în special al evreilor). [Din fr. *philosémite*].

filosoáfă f. v. **filozoafă.**

filosóf m. v. **filozof.**

filosofá vb. v. **filozofa.**

filosofálă a. v. **filozofală.**

filosofáre f. v. **filozofare.**

filosófă f. v. **filozoafă.**

filosófic a. v. **filozofic.**

filosoficésc a. v. **filozoficesc.**

filosoficéște adv. v. **filozoficește.**

filosofíe f. v. **filozofie.**

filosofisí, filosofisesc vb. (înv.; intr.) a filozofa: *filosofisind, pătruns-ai legea bine.* ALEX. [Din gr. mod. *philosóphisa* (aor. de la *philosopheó*)].

filotaxíe f. (bot.) mod de dispunere a frunzelor pe tulpină și pe ramuri. [Din fr. *phyllotaxie*].

filotéhnic, ~ci, filotehnică, ~ce a. care iubește artele și tehnica. [Din fr. *philotechnique*].

filotehníe f. atracție, pasiune pentru arte și pentru tehnică. [Din fr. *philotechnie*].

filótim, ~i, filotimă, ~e a. (înv.) generos, darnic: *om cinstit și filotim.* CAR.; (iron.) *dacă e să dai boarfele, iar tu să rămîi cu avuțiile, mai bine nu te arăta așa filotim.* TUD. // n. **1.** dar prin care cineva vrea să se arate generos; **2.** indemnizație: *posesorul moșiei este dator a-mi număra 600 galbeni drept filotim.* AL. [Din gr. mod. *filótimos*].

filotimíe f. (înv.) **1.** ambiție, amor propriu: *mă atingi la filotimie.* AL.; **2.** generozitate, dărnicie: *era om deștept și blînd ..., levent și galantom, pătruns de filotimie.* CAR. [Din gr. mod. *filotimiá*].

filoxén, ~i, filoxenă, ~e a. și m., f. (rar) xenofil: *mici autori obscuri, mai totdeauna filoxeni și frecventatori de saloane internaționale.* CĂL. [Cf. *xenofil*].

filoxerát, ~ți, filoxerată, ~e a. **1.** atacat de filoxeră; **2.** (fig.) bolnav cronic: *societate filoxerată de comunism.* [*Filoxeră* + *-at*].

filoxéră, filoxere f. 1. insectă parazită care distruge frunzele şi rădăcina viţei de vie (*Dactylosphaera vitifolii*); 2. boală a viţei de vie cauzată de această insectă: *la Cotnari, am fost de mult la culesul viilor, pe cînd nu dăduse molima filoxerei.* SAD.; *filoxera a apărut la noi în ţară prin anii 1885-1886.* [Din fr. ***philoxéra***].

filozoáfă, filozoafe f. (pop.) femeie înţeleaptă şi cultă, care se pricepe la toate: *l-au însurat şi i-au dat pe Dariia, ce era învăţată filosofă de la Athina.* DOS.; *va fi fiind o filosoafă, cu învăţătură de la Eghipet şi de la Bizanţ.* SAD.; (şi: **filosoafă, filosofă**). [De la ***filozof***].

filozóf, filozofi m. 1. persoană care a alcătuit o doctrină filozofică sau a elaborat elemente pentru o astfel de doctrină: *prin chemare, filosoful năzuieşte să devină autor al unei lumi.* BL.; 2. (p. ext.) persoană care se consacră studiului şi răspîndirii filozofiei; 3. (fig.) persoană care are o atitudine înţeleaptă faţă de viaţă; 4. (pop.) om învăţat, priceput la toate; 5. (înv.) astrolog, cititor în stele: *dacă veni filosoful, îl puse la stele.* ISP; (şi: **filosof**). [Din gr. ***philosophos,*** lat. ***philosophus,*** germ. ***Philosophos***].

filozofá, filozofez vb. (intr.) 1. (fam.) a discuta, a face reflecţii asupra problemelor vieţii: *a filozofa e, de bine de rău, o mare mîngîiere.* CAR.; 2. a trata probleme filozofice: *nu credem că am filosofat fără obiect.* BL.; (refl. impers.) *asupra lui Atman s-a filosofat în India cu obstinaţiune ascetică şi pe distanţe seculare.* BL.; (şi: **filosofa**). [Din lat. ***philosophari,*** fr. ***philosopher***].

filozofálă, filosofale a. piatră filosofală, a) substanţă care, potrivit alchimiştilor, putea transforma metalele în aur: *un alchimist caută piatra filozofală.* CĂL.; b) (fig.) lucru imposibil (de aflat); (şi: **filosofală**). [Din fr. ***philosophale***].

filozofárd, ~zi, filozofardă, ~e a. şi m., f. (peior.) (persoană) care face speculaţii filozofice de o calitate îndoielnică. [Din fr. ***philosophard***].

filozofáre, filozofări f. faptul de filozofa: *s-ar dovedi că filosofarea are de-a binelea un obiect.* BL.; (şi: **filosofare**). [V. ***filozofa***].

filozofeálă, filozofeli f. (depr.) gîndire redusă cu pretenţie de filozofie: *el a respins acea filozofeală rudimentară ... a ţăranului moldovean ce deborda din paginile prozei.* CF. [***Filozofa*** + *-eală*].

filozofém, filozofeme n. opinie, teză filozofică: *a risipit prin criticile lui energice dominaţiunea acelui filozofem.* EM. [Din germ. ***Philosophem,*** fr. ***philosophème***].

filozofésc, ~şti, filozofeáscă, ~eşti a. (înv.) filozofic. [***Filozofie*** + *-esc*].

filozoféşte adv. filozoficeşte. [***Filozof*** + *-eşte* sau ***filozofie*** + *-eşte*].

filozofí, filozofesc vb. (înv.; intr.) a filozofa. [Din germ. ***philosophieren***].

filozófic, ~ci, filozofică, ~ce a. care ţine de filozofie, referitor la filozofie; caracteristic filozofului; (înv.) filozofesc, filozoficesc: *terminologie filozofică;* (şi: **filosofic**). [Din lat. ***philosophicus,*** gr. ***philosophikós***].

filozoficésc, ~şti, filozoficeáscă, ~eşti a. (înv.) filozofic: *cumpenind cu filosoficească minte tot lucrul cum să cuvine.* B.-DEL.; *gîndirea filosoficească a cititorului ar putea să adauge şi altele.* BL.; (şi: **filosoficesc**). [Din lat. ***philosophicus,*** germ. ***philosophisch*** + *-esc*].

filozoficéşte adv. din punct de vedere filozofic; în mod filozofic: *cine e luptător social, natural că filozoficeşte e un optimist.* IBR.; (şi: **filosoficeşte**). [***Filozofic*** + *-eşte*].

filozoficitáte f. (rar) caracter filozofic; aspect de filozofie. [***Filozofic*** + *-itate*].

filozofie, filozofii f. 1. ştiinţă care reuneşte studiile şi cercetările ce urmăresc să stabilească primele cauze, realităţile absolute precum şi fundamentele valorilor umane: *învăţînd desăvîrşit filosofiea şi astronomiea.* DOS.; 2. concepţie proprie unui gînditor în legătură cu asemenea probleme; sistem filozofic: *deosebit de concludentă în această privinţă ni se pare filosofia lui Hegel.* BL.; *filozofia lui Epicur;* 3. curs (universitar) consacrat acestei ştiinţe: *conferinţa de istoria filozofiei nu are titular.* GHEŢIE; 4. secţie sau facultate într-o instituţie de învăţămînt (universitar) în care se studiază această ştiinţă şi concepţiile realizate pe terenul ei: *a trecut la filozofie şi la drept.* MAIOR.; 5. totalitate a principiilor metodologice care stau la baza unei ştiinţe sau arte: *filozofia istoriei;* 6. (fig.) atitudine înţeleaptă faţă de viaţă; tărie sufletească, superioritate intelectuală; înţelepciune, înţelegere: *muntenii ascultă cu filozofie aceste învinuiri şi cultivă cordial nevinovatele defăimări.* CĂL.; (şi: **filosofie**). [Din gr., lat. ***philosophia***].

filozofísm, filozofisme n. (rar) filozofie mediocră; falsă filozofie. [Din fr. ***philosophisme***].

filtrá, filtrez vb. 1. (tr.) a trece printr-un filtru pentru a curăţa de impurităţi: *cere ... cîteva pahare de apă, interesîndu-se dacă apa are gheaţă şi e filtrată.* CĂL.; 2. (refl.; despre lumină) a se strecura, a pătrunde (printr-o fereastră, printr-o crăpătură etc.). [Din fr. ***filtrer***].

filtrábil, ~i, filtrabilă, ~e a. care poate fi filtrat. [***Filtra*** + *-bil*].

filtráj, filtraje n. filtrare. [Din fr. ***filtrage***].

filtránt, ~ţi, filtrantă, ~e a. care filtrează. [Din fr. ***filtrant***].

filtráre, filtrări f. acţiunea de a (se) filtra; filtraj, filtraţie. [V. ***filtra***].

filtrát, ~ţi, filtrată, ~e a. care a (fost) trecut prin filtru: *apă filtrată.* [V. ***filtra***].

filtráţie, filtraţii f. filtrare. [Din fr. ***filtration***].

filtru[1], filtre şi (rar) **filtruri** n. 1. dispozitiv, aparat sau instalaţie care separă, cu ajutorul unui material filtrant, particulele solide dintr-un lichid: *pe nări ni s-au format depozite impure, ca rămăşiţe-n filtrurile vechi.* PETR.; (fig.) *el n-ar înţelege niciodată de ce trebuie numaidecît să acorde experienţei privilegiul unui filtru al cunoaşterii.* BL.; 2. vas prevăzut cu un dispozitiv care separă cafeaua de zaţ; (p. ext.) cafea preparată astfel; 3. material poros ataşat la capătul ţigării pentru a reţine o parte din nicotină şi din gudron; 4. control efectuat de poliţie pe o cale de circulaţie la toate autovehiculele; 5. ecran cu care se izolează anumite radiaţii dintr-un fascicul. [Din fr. ***filtre,*** germ. ***Filter***].

filtru[2] n. (rar) băutură magică, inspiratoare de iubire. [Din fr. ***philtre***].

filţ, filţuri n. 1. pîslă fină făcută din păr de iepure, din care se fac pălării; 2. ţesătură specială din lînă împîslită, folosită la fabricarea filtrelor, ca izolator fonic etc. [Din germ. ***Filz***].

fin[1], ~i, fină, ~e m., f. persoană considerată în raport cu naşii (de botez sau de cununie): *ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare.* ISP; *fina noastră Ilinca stă la vatră pe cînd scriem această carte.* SAD. [Lat. **filianus*].

fin[2], ~i, fină, ~e a. 1. subţire: *a faclelor lucire, răzbind prin pînza fină.* EM.; *tocmea măturiţe din crengi fine de mesteacăn.* SAD.; *fir fin; talie fină;* 2. delicat, mic; plăcut: *ai obosit cu mîna ta cea fină în val de aur părul despletind.* EM.; (fig.) *pulberea de diamante cade fină ca o burã.* EM.; 3. de foarte bună calitate: *o cutie cu fondante şi ţigări fine stăteau ca nişte tovarăşe ale insomniei.* BAC.; *băutură fină; piatră fină; aur fin;* 4. subtil, ingenios: *un gînd fin şi obscur.* EM.; 5. abil, şiret: *spirit fin;* 6. care distinge cele mai subtile nuanţe, foarte sensibil; ager: *un fin simţ al temperaturii trădează insectei dacă a căzut pe un mamifer sau nu.* BL.; 7. cu purtări alese: *om fin.* [Din fr. ***fin***].

finál, ~i, finală, ~e a. 1. care marchează sau reprezintă încheierea, sfîrşitul unei activităţi, unui eveniment etc.; care se află la sfîrşit: *m-a trezit fraza finală a conferenţiarului, rostită într-o elevaţie crescîndă.* GHEŢIE; 2. (gram.) care indică scopul, finalitatea: *propoziţie finală.* // n. (pl. **finale** şi **finaluri**) 1. încheiere, sfîrşit al unui proces, al unei activităţi etc.: *căutare ce se doreşte mîntuită de finalul unei găsiri.* BL.; 2. ultima parte a unei bucăţi muzicale sau a unui concert. [Din fr. ***final,*** lat. ***finalis***].

finálă, finale f. 1. fază ultimă a unui concurs sportiv desfăşurat în mai multe etape; 2. ornament tipografic la sfîrşitul unui capitol dintr-o carte, al unui articol dintr-o revistă etc. [Din fr. ***finale***].

finalísm n. 1. concepţie filozofică care consideră că desfăşurarea evenimentelor naturale şi sociale se realizează după un scop şi o intenţie prestabilite; teleologie; 2. (pl. **finalisme**) finalitate, orientare, tendinţă: *aceste structuri sînt dictate totdeauna de un finalism interior al fenomenului.* BL. [Din fr. ***finalisme,*** germ. ***Finalismus***].

finalíst, ~şti, finalistă, ~e m., f. persoană (sau echipă) care participă la o finală; (adj.) *echipele finaliste se vor confrunta în curînd.* // m. adept al finalismului: *finaliştii de orientare biologică ... nu i-ar putea găsi soluţia.* BL. // a. 1. care ţine de finalism, referitor la finalism: *teoriile mecaniciste şi teoriile finaliste se deosebesc prin aceea că propun explicaţii diametral opuse.* BL.; 2. care prezintă finalitate, orientare, tendinţă: *fiinţa vie ... a fost socotită de obicei ca un întreg finalist.* BL. [Din fr. ***finaliste,*** germ. ***Finalist***].

finalitáte, (rar) **finalităţi** f. 1. scop în vederea căruia are loc ceva: *nu se poate contesta aşadar ştiinţei o anume finalitate laterală pe linia utilului.* BL.; 2. orientare, tendinţă spre un scop: *existenţa noastră însăşi reprezintă o traiectorie ce pare a avea finalitatea ei.* CĂL.; *finalităţile îndepărtate ale universului.* CĂL. [Din fr. ***finalité,*** germ. ***Finalität***].

finalizá, finalizez vb. (tr.) a face, a realiza pînă la sfîrşit, a duce la capăt; a încheia, a termina o activitate. [***Final*** + *-iza*].

finalizáre, finalizări f. acţiunea de a finaliza şi rezultatul ei. [V. ***finaliza***].

finalizát, ~ţi, finalizată, ~e a. terminat, făcut, dus pînă la capăt. [V. ***finaliza***].

finalménte adv. la sfîrşit, în cele din urmă: *răspunsul fu mai puţin categoric şi, finalmente, afirmativ.* GHEŢIE; *va fi descoperit finalmente limanul unei orgolioase şi superbe satisfacţii.* CF. [Din it. ***finalmente,*** fr. ***finalement***].

financiár, ~i, financiară, ~e a. care ţine de finanţe, de circulaţia banilor, referitor la finanţe: *dările directe sînt idealul politicii financiare.* EM.; *o nouă tranşă din partea organismelor financiare internaţionale ... nu s-a vărsat în vistieria statului.* CF.; *operaţie financiară.* //m. 1. specialist în operaţiile bancare şi de bursă; (adj.) *purta în mînă o servietă voluminoasă de felul celor întrebuinţate de agenţii financiari.* GHEŢIE; 2. bancher, deţinător de capital: *un financiar nu poate alege sistemul care e mai bun.* EM. [Din fr. ***financier,*** it. ***finanziario***].

finanţá, finanţez vb. (tr.) a susţine cu bani o instituţie, o întreprindere, o lucrare. [Din fr. ***financer***].

finanţáre, finanţări f. acţiunea de a finanţa şi rezultatul ei: *banii ... n-au ajuns pentru finanţarea unui proiect atît de mare.* CF. [Din fr. ***finanţa***].

finanţatór, ~i, finanţatoáre m., f. (şi adj.) persoană, instituţie care finanţează pe cineva sau ceva. [***Finanţa*** + *-tor;* cf. it. ***finanziatore***].

finánţe f. pl. 1. totalitate a mijloacelor băneşti care se găsesc la dispoziţia unui stat: *de atuncea datează dezordinea în finanţe, de atuncea încărcarea spontană a statului cu cheltuieli.* EM.; *ministru de finanţe;* 2. totalitate a mijloacelor băneşti ale unei întreprinderi, persoane etc.: *financiar fără finanţe.* EM. [Din fr. ***finances,*** it. ***finanza***].

fíne n. (livr.) sfîrşit: *la finea lui septembrie.* EM.; *nu s-a aplaudat la finele actului şi nu s-a făcut pauză.* GHEŢIE; **în fine,** în sfîrşit: *am văzut-o în fine apărînd într-o rochie de mătase cărămizie.* GHEŢIE. [Din it. ***fine,*** lat. ***finis,*** fr. ***fin***].

finét, fineturi n. ţesătură din bumbac pufoasă, din care se confecţionează lenjerie. [Din fr. ***finette***].

finéţă f. v. fineţe.

finéţe, (rar) **fineţe, fineţuri** şi **fineţi** f. 1. însuşirea de a fi fin, delicat, plăcut; delicateţe: *o botină din piele neagră ... scotea în relief subţirimea şi fineţea gleznei.* GHEŢIE; 2. calitate superioară:

finețea țesăturii; **3.** capacitate de a percepe nuanțele, de a destinge detaliile și de a aprecia corect lucrurile: *e o enigmă cum acest om a avut atîta măsură și atîta finețe.* IBR.; *are fineți extatice și hieratisme necunoscute acelei vremi.* CĂL.; **4.** (fig.) subtilitate, ingeniozitate: *discursurile sale făceau efectul estetic al unei rafinerii logice, al unei finețe.* EM.; (și: (înv.) **fineță**). [Din fr. ***finesse,*** it. ***finezza***].

finí, finesc vb. (înv.; tr.) a sfîrși, a termina, a isprăvi: *după ce fini gimnaziul, se trase cu bătrîna sa mamă în Tatarași.* NEGR. [Din fr. ***finir,*** lat. ***finire***].

finíc[1], finici m. (înv.) curmal (*Phoenix dactylifera*): *luară stîlpări de finic.* VARL.; *sfîntul îi dete frunze de finic și-i zise: apucă de împletește sărad.* DOS. [Din sl. ***finikŭ***].

finíc[2], ~ci, finică, ~ce a. finlandez: *acești cumani, fiind de viță finică, s-au contopit repede cu maghiarii.* EM.; *Golful Finic.* [Din germ. ***finnisch***].

finicét, finiceturi n. (înv.) loc plantat cu finici[1]; pădure de finici: *despre răsăriturile finicetului.* BIBLIA. [***Finic*** + ***-et***].

finíre, finiri f. (înv.) terminare, sfîrșit; limitare: *realizarea formelor fantaziei libere ... nesupuse finirei și trecerii.* EM. [V. ***fini***].

finisá, finisez vb. (tr.) a executa ultimele operații prin care se dă unui lucru confecționat aspectul dorit. [Din fr. ***finir*** (după *finisaj*)].

finisáj, finisaje n. acțiunea de a finisa și rezultatul ei; finisare. [Din fr. ***finissage***].

finisáre, finisări f. finisaj. [V. ***finisa***].

finisát, ~ți, finisată, ~e a. care a căpătat o formă definitivă prin finisare. [V. ***finisa***].

finisór, ~i, finisoáre m., f. muncitor specializat în operațiile de finisare. // n. mașină cu care se execută îmbrăcămintea de asfalt sau de beton a șoselelor. [Din fr. ***finisseur***].

finistér, finistere n. cap, promontoriu. [De la *Finistere* n. pr.].

fíniș, finișuri n. parte finală a unei curse sportive (parcursă cu efort maxim). [Din engl., fr. ***finish,*** germ. ***Finish***].

finișór, finișori m. (pop.) diminutiv al lui fin[1]: *ie-ți finișorul de mînă și cu fina de-mpreună, de-nvîrtiți o horă bună.* POP. [***Fin[1]*** + ***-işor***].

finít[1] n. (înv.) sfîrșit: *așteptînd tristul lui finit.* BOL. [V. ***fini***].

finít[2], ~ți, finită, ~e a. **1.** care are o existență limitată; **2.** care a trecut prin toate fazele de prelucrare: *orice mărime finită față cu infinitul e zero.* EM.; *mărfuri finite;* **produs finit**, v. **produs.** // n. (filoz.) ceea ce are existență limitată (fiind supus transformării). [V. ***fini;*** cf. fr. ***fini,*** it. ***finito***].

finitísm n. (filoz.) concepție care susține că universul este mărginit. [Din fr. ***finitisme***].

finitív, ~i, finitivă, ~e a. care ține de finalizare, referitor la finalizare, la limitare: *valoarea finitivă a acțiunii exprimate de verb.* [Din lat. ***finitivus***].

finitúdine f. caracterul a ceea ce este finit, limitat, destinat dispariției: *ar permite eventual să fie lămurită prin însăși finitudinea omului.* BL. [Din fr. ***finitude***].

finíție f. (rar) finisare. [Din fr. ***finition***].

finlandéz, ~i, finlandeză, ~e a. **1.** care aparține, care este caracteristic Finlandei sau locuitorilor ei, referitor la Finlanda sau la locuitorii acesteia: *țesăturile finlandeze au nu numai prin material, ci și prin ornamentație, un aspect poros, lînos.* BL.; **2. limba finlandeză** (și subst. f.), limbă fino-ugrică vorbită de o populație stabilită în secolul al XII-lea în nordul Mării Baltice. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Finlanda. // m. pl. popor constituit ca națiune în Finlanda. [Din fr. ***Finlandais***].

finlandizá, finlandizez vb. (tr.) a realiza finlandizarea unui stat. [Din fr. ***finlandiser***].

finlandizáre, finlandizări f. (polit.) **1.** ansamblul relațiilor impuse Finlandei de Uniunea Sovietică la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial prin care i se respecta independența numai cu prețul unor concesii sub aspectul suveranității; **2.** (p. ext.) situație analogă a unei țări dominate de alta. [V. ***finlandiza;*** cf. fr. ***finlandisation***].

fino-úgric, ~ci, fino-ugrică, ~ce a. **1. limbă fino-ugrică**, (la pl.) familie de limbi din nordul Asiei și din nordul și centrul Europei din care fac parte finlandeza, maghiara etc.; (și la sg.) limbă care face parte din această familie; **2.** care aparține acestor limbi, referitor la aceste limbi: *studii fino-ugrice.* [Din germ. ***finnisch-ugrisch,*** fr. ***finno-ougrien***].

finúț, ~i, finuță, ~e m., f. diminutiv al lui fin[1]: *vrăcița ... o învăța pe finuță că din firea lor dobitoacele sălbatice nu-s rele și pot fi îmblînzite.* SAD. [***Fin[1]*** + ***-uț***].

fiólă, fiole f. **1.** flacon mic de sticlă închis ermetic, în care se păstrează medicamente (injectabile); **2.** flacon de sticlă cu gîtul strîmt; sticluță: *în atmosfera grea de mirosul substanțelor închise în fiole, făclia arunca o lumină tulbure.* EM. [Din fr. ***fiole***].

fiong, fionguri n. **1.** (înv.) fundă (din panglici de ciucuri): *cu fiong mare pe ureche.* AL.; **2.** (bot.) saschiu (*Vinca herbacea* și *minor*). [Din gr. mod. ***fióngos,*** turc. ***fiyonga***].

fiór, fiori m. și (rar) **fioruri** n. **1.** senzație (ușoară) de frig, însoțită de tremur: *îi bate tare pieptul ș-o trece un fior.* MACED.; **a da fiori,** v. **da; 2.** (p. ext.) emoție vie cauzată de un sentiment puternic: *un fior rece ca gheața îi trece prin vine.* CR.; *legea străbaterii luminii siderale devine un mister producător de fioruri poetice.* CĂL.; (fig.) *de fiori încremenește largul apelor adînci.* COȘB. [Lat. ***febris*** „friguri"].

fiórd, fiorduri n. golf maritim strîmt și cu maluri înalte și abrupte, intrat adînc în uscat: *fiorduri, munți, priveliști din Sahara ies rînd pe rînd din noaptea minții mele.* TOP.; *fiordurile norvegiene.* [Din fr. ***fiord***].

fiorín, fiorini m. (înv.) monedă bătută pentru prima dată la Florența, apoi și în alte țări europene; (spec.) monedă care a circulat în vechiul imperiu austro-ungar: *are o mie de fiorini pe lună.* EM.; (și: **fiorint**). [Din it. ***fiorino***].

fiorínt m. v. **fiorin.**

fioritúră, fioriturі f. (muz.) ornament constînd dintr-o notă sau dintr-un grup de note adăugate la fraza muzicală principală. [Din it. ***fioritura***].

fiorós, ~și, fioroásă, ~e a. **1.** care insuflă spaimă; îngrozitor, înspăimîntător: *fuge baba despletită ca vîrtejul fioros.* AL.; **2.** (înv.) care dă fiori, care înfioară: *se uita cu sfială la încruntarea fioroasă a moșneagului.* SAD.; *noapte fioroasă.* // adv. în mod înspăimîntător, îngrozitor: *mai privește o dată fioros în juru-i.* VLAH.; *iepurașu-i bucuros, că nu tună fioros.* VIERU. [***Fior*** + ***-os***].

fir, fire n. **1.** produs lung și subțire obținut prin răsucirea fibrelor textile din care se fac țesături: *de trei ori scuturîndu-să frînsă legături, ca nește fire de ață.* B.-DEL.; *torcea un fir de o mătasă albă.* EM.; **fir de plumb,** dispozitiv pentru determinarea direcției verticale format dintr-o sfoară subțire de care atîrnă o greutate metalică; **a ține** (sau **a sta** ori **a-i sta viața**) **(numai) într-un fir de ață,** a se afla în mare primejdie; a fi aproape de moarte: *văzu āla că nu e glumă, că-i sta viața numai într-un fir de ață.* ISP.; **fir călăuzitor** (sau **conducător**), direcție de urmat; direcție de conduită; **fir roșu,** element esențial, idee de bază; **firul apei,** linie imaginară de pe suprafața unei ape curgătoare, care unește punctele de viteză maximă a apei; **2.** (fig.) șir neîntrerupt, desfășurare continuă: *un fir neîntrerupt leagă unele națiuni și unele epoce.* OD.; *firul ideilor; firul vieții;* **3.** sîrmă (de telefon, de telegraf etc.); metal tras în corpuri subțiri și foarte lungi: *de firele electrice, paralizată, ... o pasăre cade-n oraș.* BAC.; **4.** șuviță de aur sau de argint folosită ca podoabă la cusături: *dulama stacojie cusută numai fir* NEGR.; *oștiri străine și o droaie de cătane călări, ... îmbrăcați numai în fir.* CR.; **5.** fiecare dintre elementele lungi și subțiri care alcătuiesc iarba, părul etc.: *eu, pe-un fir de romaniță voi cerca de mă iubești.* EM.; **6.** (p. ext.) exemplar dintr-o specie de plante erbacee; **fir cu fir,** cu amănuntul, bucată cu bucată; **de-a fir-a-păr, din fir în păr, de-a firu-n păr,** (rar) **din fir pînă în ață,** cu minuțiozitate: *din fir în păr așa găsii scris la cele doao mai sus numite cronice.* B.-DEL.; *au răscolit de-a fir-a-păr toate chiliile maicelor.* CR.; **7.** șuvoi subțire de lichid: *un fir subțire de apă limpede și rece se scurgea pe un jgheab așezat acolo de ciobani.* HOGAȘ; **8.** element de legătură: *s-ar putea să fie legate și printr-un fir secret de învățături.* BL.; **9.** bob, boabă: *să-mi alegeți macul de-o parte, fir de fir, și năsipul de altă parte.* CR.; *au rămas pe-arzînda-mi gură două fire de pămînt.* VIERU; *fir de nisip;* **10.** (fig.) fărîmă, pic: *în vîrful pironului se ivi un fir de lumină, ca o gămălie de chibrit.* TUD. [Lat. ***filum***].

fírav, ~i, firavă, ~e a. **1.** care are o constituție delicată, lipsită de vigoare; plăpînd, slăbuț: *între grele încercări vei avea ajutorul umilitei și firavei copile.* SAD.; **2.** (fig.) care se manifestă cu intensitate scăzută, care este abia perceptibil: *Ismail moțăia, cu nasul în busolă; cadranul se legăna ușor în lumina firavă a felinarului.* TUD.; **3.** (fig.) care este slab din punct de vedere al calității, al temeiniciei; inconsistent: *malul european era o înșiruire de dealuri rîpoase și sterpe, arar tărcate de cîte o firavă linie de verdeață.* TUD. [Din sl. ****firavŭ***].

fíre, firi f. **1.** natura înconjurătoare; lume: *ființe ..., carile nici în ceriu, nici în fire se află.* CANT.; *a firii dulce limbă de el era-nțeleasă.* EM.; (înv.) **peste fire, a)** supranatural, imposibil; extraordinar: *ciale peste fire lucruri.* BIBLIA; **b)** foarte mult, foarte tare: *te iubesc peste fire.* PANN; **2.** factură psihică și morală; caracter, temperament: *omenirea, nepăsătoare din fire.* OD.; **3.** minte, cuget, cumpăt: *așa socotesc eu, cu firea mea această proastă.* NEC.; *de trup ești mărunțel, nu-i vorbă, dar la fire ești mare.* CR.; **în toată firea, a)** matur, ajuns la dezvoltare deplină: *devenise un bărbat în toată firea, avocat cunoscut.* GHEȚIE; **b)** cu mintea întreagă, serios: *se vede că nu ești om în toată firea.* VLAH.; **a-și ieși din fire,** v. **ieși; a-și sări din fire,** v. **sări; a scoate pe cineva din fire,** v. **scoate; a se prăpădi cu firea,** v. **prăpădi; a se pierde cu** (sau **a-și pierde**) **firea,** a-și pierde cumpătul, a se descuraja: *calul, dacă simți că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă iarăși.* ISP.; **a-și veni în fire,** a se dezmetici: *mai pe urmă, îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în fire.* CR.; **a-și ține firea,** a se stăpîni: *nu-i prea veni la socoteală, dar tot își ținu firea.* CR.; **4.** fel de a fi, natură, conformație, structură: *așa poftește firea limbii și regulile gramaticești.* B.-DEL.; *unde este voia lui Dumnezeu se biruiescu toate firili omenești.* NEC.; (înv.) **de fire,** nobil: *tot friji de cei nemțești sau cai turcești la cei mai de-a hirea.* COSTIN; **din fire,** prin constituție: *au doară vii să dzici că din fire așa iești tocmită.* CANT.; *unui om slab din fire nu i-ar veni deloc la îndămînă s-o întîlnească noaptea.* IBR.; **5.** (înv.) ființă, făptură, creatură: *această căscioară o fire de om este.* DOS.; **6.** (înv.) menstruație; **7.** (înv.) esență. [V. ***fi***].

firésc, ~ști, fireáscă, ~ești a. **1.** conform legilor naturii; existent în natură; al naturii, din natură: *toată filosofia fizicească asupra trupului firesc și în știința lucrurilor ființăști să sprijinească.* CANT.; *tot care sîmte libovie, mult defăimează legea firească.* B.-DEL.; **2.** născut în afara căsătoriei; neligitim, natural: *fiilor celor firești, adecă celor ce nu sînt după leage prin cununie născuți.* PRAV; **3.** normal, obișnuit: *se făcea vorbă multă; și era firesc să se facă.* CR.; (adv.) *se purta firesc, ca un copil în propria casă.* GHEȚIE. // n. caracterul, însușirea de a fi natural, lipsit de artificialitate, de perversitate; naturalețe: *traducătorul a avut de luptat cu hexametrul căruia a izbutit să-i dea firesc.* CĂL.; *sinceritatea ține de firescul ființei umane.* VIERU; *se distingea prin firescul exprimării lui.* [***Fire*** + ***-esc***].

fíreș, ~i, fireșă, ~e a. (înv.) **1.** firesc, natural: *sfîntul lui trup este ferit de rîsipitura cea fireșe.* DOS.; **2.** real, adevărat: *pre cel hiriș roman cineva a-l cerca mult să se ostenească.* CANT.; **3.** de origine, originar: *hireși din grecii cei de frunte a Țarigradului.* N.COSTIN; (și: **hireș, hiriș**). [***Fire*** + ***-eș***].

fireșíe, fireșii f. (înv.) particularitate inerentă; specific intrinsec, natural: *hirișiia dară a lucrurilor de la cîțiva, în cîteva chipuri se hotărește.* CANT.; (și: **hirișie**). [***Fireș*** + ***-ie***].

firéște adv. **1.** bineînțeles, negreșit, desigur: *or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec.*

CAR.; **2.** (înv.) în mod firesc, natural: *fireaşte pohta omului să uită la Dumnezău.* BIBLIA. [*Fire* + *-eşte*].

firét, fireturi n. broderie cu fir (de aur): *haine numai în fireturi.* [*Fir* + *-et*].

firétic, ~ci, firetică, ~ce a. (reg.) cu toane, capricios: *popa nostru e om roşu şi firetic ca cocoşu.* POP. [Et. nec.; cf. *fire*].

firéz n. v. firiz.

firezár, firezari m. (entom.) prunar (*Rhynochites cupreus*). [*Firez* + *-ar*].

firfiríc, firfirici m. (înv.) monedă mică de argint: *dă bacşiş un firfiric.* AL.; *împarte calicilor strînşi în ograda caselor sale din Iaşi cîte un firfiric.* CĂL.; (şi: **firfirig**). [Et. nec.; cf. turc. *firfiri,* germ. *Fünterling*].

firicél, firicele n. diminutiv al lui fir: *mii de firicele mişcătoare ... jucau în imperiul unei raze.* EM. [*Fir* + *-icel*].

firídă, firide f. adîncitură lăsată în zid sau în peretele unei sobe, în care se pot pune diferite obiecte: *luă lampa şi o puse pe firida ferestrei, care da în gang.* CAR. [Din bulg. *firida*].

firimitúră, firimituri f. bucată foarte mică dintr-un aliment (de obicei de pîine); fărîmă: *furnicile strîng ... firimitură cu firimitură.* DELAVR.; (p. ext.) *a văzut că se pavau străzile cu firimiturile de marmuri antice.* CĂL. [*Fărîmă* + *-tură* (după *fir*)].

firisáu n. v. feresău.

firişór, firişoare n. diminutiv al lui fir: *Caraiman a prins o scînteuţă într-un firişor de iască.* SAD.; *din colţul buzei i se scurge pe bărbie un firişor de sînge.* PETR. [*Fir* + *-işor*].

firitiseálă f. v. hiritiseală.

firitisí vb. v. hiritisi.

firíz, firize n. (reg.) ferăstrău de mînă; (şi: **firez**). [Din magh. *fürész*].

firmamént n. (livr.) boltă cerească: *viaţa de matroz se petrece ... între firmament şi apă.* GAL.; *o stea fugi din firmament.* BAC. [Din lat. *firmamentum,* fr. *firmament*].

firmán, firmane n. (înv.) ordin emis de sultan pentru provinciile imperiului: *solii dau firmanul, Mircea îl citeşte.* BOL. [Din turc. *ferman*].

firmă, firme f. **1.** inscripţie pe zid sau pe o placă, aşezată la intrarea într-un magazin, într-o întreprindere etc.; (p. ext.) placă care cuprinde această inscripţie: *la intrare era o firmă veche;* (fig.) *firma regimului constituţional.* OD.; **2.** denumire convenţională a unei întreprinderi: *călătorea prin ţări unde se găseau destui corespondenţi comerciali ai firmei „Sphinx".* GHEŢIE; **firmă-căpuşă,** întreprindere privată care foloseşte mijloace sustrase prin trafic de influenţă dintr-o întreprindere de stat. [Din germ. *Firma*].

fírnis, firnisuri n. soluţie din ulei vegetal sau din răşini şi oxizi metalici, folosită la prepararea vopselelor şi a chitului sau drept grund pentru lemn. [Din germ. *Firnis*].

firós, ~şi, firoásă, ~e a. care conţine (multe) fire; format din fire. [*Fir* + *-os*].

firoscós, ~şi, firoscoásă, ~e a. **1.** (pop. şi iron.) învăţat şi deştept; priceput: *tocmai dumneata o să te găseşti mai firoscos?* ISP.; (subst.) *apoi mă-ta e un fel de firoscoasă, a încuviinţat lelea Ileana.* SAD.; **2.** şiret: *vulpea firoscoasă.* [*Filozof* + (*din*) *fire scos*].

firoseálă, firoseli f. (înv.) risipă: *s-a făcut mare firoseală.* FIL. [*Firosi* + *-eală*].

firosí, firosesc vb. (înv.; refl. şi tr.) a (se) risipi, a (se) împrăştia: *picătura ce se fireşte din vin; şi-a firosit toată averea.* [Din gr. mod. *firaino*].

fírtă, firte f. (reg.) sfert de pogon: *să-mpărţim pămîntul în firte şi bucăţi.* NEGR. [Din germ. *Viertel*].

firúşcă f. (bot.) **firuşca-şopîrlei,** plantă erbacee, cu flori brune-violete grupate în spice, care creşte în păşunile alpine (*Poa alpina*). [*Fir* + *-uş* + *-că*].

firúţ, firuţe n. (reg.) diminutiv al lui fir: *toată ziua iese-n prag, cu firuţul tras în ac.* POP. [*Fir* + *-uţ*].

firúţă, firuţe f. (reg.) plantă erbacee de nutreţ (*Poa pratensis*). [*Fir* + *-uţă*].

físă, fise f. **1.** placă mică care, în baza unei convenţii, poate servi ca marcă de plată la jocurile de noroc, la localuri etc.: *joc numai vist şi nu mai scump de un leu fisa.* NEGR.; **2.** monedă sau piesă metalică, care, introdusă în mecanismul unui automat, îl declanşează: *fisă de telefon;* **a-i cădea** (sau **a-i pica**) **cuiva fisa,** a înţelege despre ce este vorba. [Din fr. *fiche*].

físc n. administraţia finanţelor statului; serviciu de percepere a impozitelor: *vedem aici o scoatere în vînzare din partea fiscului.* EM. [Din fr. *fisc,* lat. *fiscus,* germ. *Fiscus*].

fiscál, ~i, fiscală, ~e a. referitor la fisc, de fisc: *agenţilor noştri fiscali nu le-a rămas de perceput decît o seamă de dări indirecte.* EM.; *e un anunţ decent, are prevăzut timbrul fiscal.* GHEŢIE. [Din fr. *fiscal*].

fiscalísm n. politică financiară constînd în perceperea unor impozite şi taxe exagerate. [*Fiscal* + *-ism*].

fiscalitáte, fiscalităţi f. **1.** sistem de legi şi de regulamente care privesc fixarea şi încasarea impozitelor; **2.** totalitate a obligaţiilor fiscale ale unei persoane. [Din fr. *fiscalité*].

fisibilitáte f. proprietate a lemnului de a se despica de-a lungul fibrelor. [Din fr. *fisibilité*].

fisioná, fisionez vb. (tr.) a provoca o fisiune. [De la *fisiune*].

fisionábil, ~i, fisionabilă, ~e a. care se poate fisiona. [Din fr. *fissionnable*].

fisionáre, fisionări f. acţiunea de a fisiona şi rezultatul ei. [V. *fisiona*].

fisipéd, ~zi, fizipedă, ~e a. şi m. (mamifer carnivor) care are degetele libere: *ursul este un fisiped.* [Din fr. *fissipède*].

fisiúne, fisiuni f. divizare a unui nucleu atomic în nuclee de atomi mai uşori. [Din fr. *fission,* germ. *Fission*].

fistíc, fistici m. **1.** arbust din ţările calde cu fructe avînd sîmburi comestibili (*Pistacia vera*); **2.** fructul acestui arbust, cu sîmburele verde, uleios şi gustos; (şi: (reg.) **fîstîc**). [Din turc. *fıstık*].

fistichíu, ~ii, fistichie, ~ii a. **1.** (înv.) de culoarea fisticului; verde-gălbui; **2.** (fig.) ciudat, curios: *o aştept ... pe o străduţă ..., al cărui nume fistichiu nu-l puteam memora.* PR.; *gust fistichiu.* [Din turc. *fıstıkı*].

fistulár, ~i, fistulară, ~e a. (med.) care aparţine fistulei, referitor la o fistulă. [Din fr. *fistulaire*].

fístulă, fistule f. (med.) **1.** canal (format accidental sau pe cale chirurgicală), prin care se scurge o secreţie sau puroiul dintr-o rană: *fistulă lacrimală;* **2.** ulceraţie adîncă în ţesuturile organismului: *rană fără de leac ce să cheamă lepra sau fistula în pîntece.* NEC. [Din fr. *fistule,* lat. *fistula*].

fistulós, ~şi, fistuloásă, ~e a. care are fistule; care formează o fistulă, cu aspect de fistulă. [Din fr. *fistuleux*].

fisurá, fisurez vb. (tr. şi refl.) a produce sau a căpăta fisuri. [De la *fisură*].

fisuráre, fisurări f. acţiunea de a (se) fisura şi rezultatul ei. [V. *fisura*].

fisurát, ~ţi, fisurată, ~e a. care are fisuri: *rezultatul acelui moment de distracţie fură două luni petrecute în Spitalul militar din Bucureşti, cu patru vertebre fisurate.* GHEŢIE. [V. *fisura*].

fisúră, fisuri f. crăpătură îngustă, plesnitură într-un corp solid: *se încheagă într-un întreg solidar ca un ulcior fără fisură.* BL. [Din fr. *fissure,* lat. *fissura*].

fiş, fişuri n. (tipogr.) amestec de litere de diferite caractere şi corpuri. [Din germ. *Fisch*].

fişá, fişez vb. (tr.) **1.** a extrage pe fişe însemnări dintr-o lucrare; **2.** a nota pe fişe datele bibliografice fundamentale privitoare la o carte sau la o publicaţie periodică. [De la *fişă*].

fişáre, fişări f. acţiunea de a fişa şi rezultatul ei. [V. *fişa*].

fişát, ~ţi, fişată, ~e a. din care s-au extras pe fişe însemnările considerate necesare (pentru o documentare). [V. *fişa*].

fíşă, fişe f. **1.** foaie mică de hîrtie pe care se fac însemnări în cursul documentării pentru o lucrare: *mîzgîlea cîteva cuvinte în fişe apoi dispărea.* GHEŢIE; **2.** foaie de carton pe care se trec în biblioteci datele privitoare la o carte; **3.** (**fişă personală** sau (înv.) **de cadre**) document în care se trec datele personale ale unui salariat: *în mînă ţin fişa de cadre.* GHEŢIE; **4.** (tehn.) piesă la capătul unui cordon electric cu care se stabileşte o legătură electrică. [Din fr. *fiche*].

fíşcă, fişte şi **fişti** f. (reg.) **1.** biciuşcă: *noapte neagră, s-o tai cu fişca.* ST.; **2.** lovitură dată cu biciuşca. [Onomat.].

fişét, fişete n. dulap metalic în care se pot închide (şi încuia) documente de valoare. [*Fişă* + *-et*].

fişíc, fişicuri n. **1.** sul de monede metalice, aşezate una peste alta şi înfăşurate în hîrtie: *numai un fişic? glumeşti? mai dă unul.* AL.; *cînd a isprăvit vorba, vodă i-a pus două fişicuri cu napoleoni în mînă.* CR.; **2.** coşuleţ de hîrtie în formă de con (pentru bomboane, alune etc.): *vine cu fişicul de cofeturi.* CAR. [Din turc. *fişek*].

fişiér, fişiere n. **1.** colecţie de fişe: *unica lui carte ... degeaba o caută prin fişiere.* GHEŢIE; **2.** dulap sau cutie în care se păstrează fişe; **3.** (inform.) colecţie organizată de înregistrări, dispusă pe unul sau mai multe suporturi externe şi memorată sub un singur nume. [Din fr. *fichier*].

fişíu, fişiuri n. batic subţire de mătase. [Din fr. *fichu*].

fiştecáre pron. nehot. v. fiecare.

fiştéicá, fişteici f. (reg.) bucată de pămînt lungă şi îngustă; fîşie de pămînt: *oamenii şi-au arat fişteicile şi le-au semănat cu grîu.* ST. [Et. nec.].

fit n. **a trage la fit,** a absenta, a chiuli (de la şcoală). [Cf. germ. *quitt*].

fitecé a. nehot. v. fiece.

fitecíne pron. nehot. v. fiecine.

fiteşcáre pron. nehot. v. fiecare.

fitíl, fitile şi (rar) **fitiluri** n. **1.** şiret, panglică sau tub din fibre textile care absoarbe lichidele şi care se introduce în lumînări, lămpi, felinare etc. pentru a fi aprins; **2.** (înv.) şnur muiat într-o substanţă inflamabilă care servea la aprinderea încărcăturii armelor de foc: *un ianicer avînd fitilul aprins la puşca sa.* BĂLC.; **3.** tub cu încărcătură de pulbere folosit pentru declanşarea exploziilor în mine; **4.** a **băga** (sau a **vîrî**) **un fitil** (sau **fitiluri**), a băga intrigi, a face discordie: *alta n-au de vorbit decît bîrfeli şi răutăţi, ca să vîre fitiluri şi zîzanie în toată mahalaua.* CAR. [Din turc. *fitil*].

fitileálă, fitileli f. (fam.) intrigă; instigare. [*Fitil* + *-eală*].

fitilí, fitilesc vb. (fam.; tr.) a instiga pe cineva. [De la *fitil*].

fitilíst, ~şti, fitilistă, ~e a. şi m., f. (fam.) (om) intrigant. [*Fitili* + *-ist*].

fíting, fitinguri n. (tehn.) piesă tubulară cu care se face o prelucrare, o schimbare de direcţie sau o deviaţie la conductele metalice pentru fluide. [Din germ. *Fiting*].

fítness [fítnis] n. condiţie fizică bună; sănătate. [Cuv. engl.].

fito- element de compunere cu sensul „(referitor la) plante", „propriu plantelor". [Din fr. *phyto-,* gr. *phyton*].

fitobiológic, ~ci, fitobiologică, ~ce a. care ţine de fitobiologie, referitor la fitobiologie. [Din fr. *phytobiologique*].

fitobiologíe f. biologie vegetală; botanică. [Din fr. *phytobiologie*].

fitocenótic, ~ci, fitocenotică, ~ce a. care ţine de fitocenoză, referitor la fitocenoză. [De la *fitocenoză*].

fitocenóză, fitocenoze f. grupare naturală a tuturor plantelor care trăiesc într-un anumit mediu. [Din fr. *phytocénose*].

fitochimíe f. studiu al proceselor chimice care au loc în plante. [Din fr. *phytochimie*].

fitocíd, ~zi, fitocidă, ~e a. şi n. (substanţă) care produce moartea plantelor sau a organelor lor. [Din fr. *phytocide*].

fitoclimát, fitoclimate n. ansamblu al condiţiilor climatice caracteristice unor specii vegetale. [Din fr. *phytoclimate*].

fitofág, ~gi, fitofagă, ~ge a. şi m. (animal) care se hrăneşte cu plante, cu materii vegetale: *peşte fitofag*. [Din fr. *phytophage*].

fitofarmaceútic, ~ci, fitofarmaceutică, ~ce a. care ţine de fitofarmacie, referitor la fitofarmacie: *preparate fitofarmaceutice*. [Din fr. *phytopharmaceutique*].

fitofarmacíe f. ştiinţă a preparării medicamentelor pe baza plantelor medicinale. [Din fr. *phytopharmacie*].

fitofiziologíe f. fiziologie a plantelor. [Din fr. *phytophysiologie*].

fitogén, ~i, fitogenă, ~e a. (geol.) de origine vegetală: *rocă fitogenă*. [Din fr. *phytogène*].

fitogenétică f. genetică a plantelor. [Din fr. *phytogénetique*].

fitogenéză f. dezvoltare istorică a plantelor. [*Fito-* + *geneză*].

fitogénic, ~ci, fitogenică, ~ce a. fitogen. [Din it. *fitogenico*].

fitogeográfic, ~ci, fitogeografică, ~ce a. care ţine de fitogeografie, referitor la fitogeografie. [Din fr. *phytogéographique*].

fitogeografíe f. studiu al răspîndirii plantelor pe glob. [Din fr. *phytogéographie*].

fitogeosféră f. parte a suprafeţei terestre pe care cresc plante. [*Fito-* + *geosferă*].

fitológ, fitologi m. botanist. [Din fr. *phytologe*].

fitoiogíe f. botanică [Din fr. *phytologie*].

fitoparazít, fitoparaziţi m. parazit al plantelor. [Din fr. *phytoparasite*].

fitopatogén, ~i, fitopatogenă, ~e a. şi m. (agent) care provoacă îmbolnăvirea plantelor. [Din fr. *phytopathogène*].

fitopatológic, ~ci, fitopatologică, ~ce a. care ţine de fitopatologie, referitor la fitopatologie. [Din fr. *phytopathologique*].

fitopatologíe, fitopatologii f. ştiinţă care studiază bolile plantelor. [Din fr. *phytopathologie*].

fitoplanctón, fitoplanctonuri n. plancton format din plante acvatice inferioare. [Din fr. *phytoplancton*].

fitosanitár, ~i, fitosanitară, ~e a. referitor la sănătatea plantelor; care contribuie la sănătatea plantelor. [Din fr. *phytosanitaire*].

fitotéhnic, ~ci, fitotehnică, ~ce a. care ţine de fitotehnie, referitor la fitotehnie. [Din fr. *phytotechnique*].

fitotehníe f. ştiinţă care se ocupă cu tehnica culturii plantelor agricole (în vederea obţinerii unor recolte mari). [Din fr. *phytotechnie*].

fitoterapíe, fitoterapii f. 1. disciplină care se ocupă cu mijloacele de prevenire şi de combatere a bolilor, a paraziţilor şi a dăunătorilor plantelor cultivate; 2. (med.) tratament cu preparate din plante. [Din germ. *Phytotherapie,* fr. *phytothérapie*].

fitotomíe f. (biol.) anatomie vegetală. [Din fr. *phytotomie*].

fitotóxic, ~ci, fitotoxică, ~ce a. (şi subst.) care are acţiune toxică asupra plantelor. [Din fr. *phytotoxique*].

fitotoxínă, fitotoxine f. (bot.) toxină vegetală. [Din germ. *Phytotoxin*].

fitotrón, fitotroane n. instalaţie specială în care se cultivă plante sub lumină, temperatură, umiditate etc. dirijate, în scop experimental. [Din fr. *phytotron*].

fitozoár, fitozoare n. (biol.) animal al cărui simetrie radială aminteşte de o plantă; zoofit. [Din fr. *phytozoaire*].

fituí, fituiesc vb. 1. (refl.) a se achita de o datorie: *ca să-i dea parale ... să se fituiască*. POP.; *m-am fituit cu el;* 2. (tr.) a consuma în întregime, a termina (o sumă de bani); (refl. pas.) [bucatele] *se fituiră într-o clipă*. ISP. [*Fit* + *-ui*].

fíţă, fiţe f. figură: *mi-a mai făcut o fiţă;* **a face fiţe,** a face mofturi, a se sclifosi. [Et. nec.].

fiţúică, fiţuici f. 1. bucată de hîrtie pe care se fac diferite însemnări: *desfăcînd o fiţuică, şi-o apropie de barbă*. SAD.; **bancă de fiţuici,** v. **bancă**; 2. (spec.) hîrtie cu însemnări folosită pentru a copia la un examen; 3. (depr.) publicaţie, gazetă neînsemnată. [Cf. germ. *Fitschen* „fleac, mărunţiş"].

fiu, fii m. 1. persoană de sex bărbătesc, considerată în raport cu părinţii; fecior: *cînd să treacă fiu-său pe acolo ... îl şi întîmpină un urs mormăind*. CR.; **fiu de suflet,** băiat adoptat; **fiu natural,** băiat din flori; 2. descendent, urmaş: *fiu de domn;* 3. (la voc.) termen afectuos de adresare către persoane mai tinere de sex bărbătesc: *din partea mea, tot chef şi voie bună să vă dea Domnul, fiilor*. CR.; 4. (fig.) cetăţean, membru al unei colectivităţi (de care se simte ataşat); (fig.) *fiu al ăstor ruine, ţărîna lor slăvesc*. ALEX.; 5. (bis.; art.) (**Fiul Omului,** (înv.) **Fiul Omenesc**), Isus Hristos (una dintre cele trei ipostaze sub care se prezintă divinitatea în creştinism): *cu ajutorul Fiiului şi cu săvîrşitul Duhului Sfînt*. PALIA. [Lat. *filius*].

fiuláre, fiulări f. (reg.) bulfeu la jug. [Lat. **fib(u)laria* (<*fibula*)].

fiuléţ, fiuleţi m. (pop.) diminutiv al lui fiu: *mi s-a născut fiuleţ din maică*. POP. [*Fiu* + *-uleţ*].

fiut interj. exclamaţie prin care se sugerează plecarea sau dispariţia rapidă a cuiva sau a ceva. [Onomat.].

five o'clock [fáiv ă cloc] n. 1. ceai servit la ora cinci după-amiază, însoţit de o gustare: *mîine e vineri, vii la five-a-clock-ul Matildei, nu?* GHEŢIE; 2. petrecere făcută după-amiază, în jurul orei cinci. [Cuv. engl.].

fix, ~cşi, fixă, ~e a. 1. (şi adv.) care nu-şi schimbă locul sau poziţia; nemişcat: *punct fix, stele fixe;* (adv.) *se uita la mine lung, fix, cu ochii împăienjeniţi, somnoroşi*. VLAH.; 2. care nu variază, care nu se schimbă: *lipsa unei limbi literare şi a unei ortografii fixe sînt semnele unei culturi începătoare*. IBR.; *preţ fix;* **idee fixă,** idee care preocupă permanent pe cineva: *ideea de latinitate se întăreşte în mintea lor pînă la puterea unei idei fixe*. IBR.; 3. precis, exact: *în fenomenele vieţii, lucrurile nu se isprăvesc la date fixe*. IBR.; *reluă lectura, pe care o suspendă la şase fix*. GHEŢIE; (adv.) *o epocă nu începe şi nici nu se termină fix la data pusă de noi*. IBR. [Din fr. *fixe,* lat. *fixus*].

fixă, fixez vb. 1. (tr.) a prinde, a înţepeni ceva într-un loc: *cei patru oameni fixează baionetele la armă*. PETR.; (fig.) *impresionistul fixează pe pînză impresia cea mai fugară*. BL.; 2. (tr.) a privi ţintă; a aţinti, a pironi cu privirea: *mă fixa îndelung, ori de cîte ori ne întîlneam prin casă*. GHEŢIE; (fig.) *prin fereastră mă fixează luna rece*. MACED.; **a fixa cu privirea** (sau **cu ochii**), a privi insistent; 3. (refl.) a se stabili, a se statornici (cu domiciliul): *iar am plecat mai departe, de teamă să nu mă fixez*. TOP.; *s-a fixat la Bucureşti;* (refl. pas.) *mamei i se fixase domiciliu obligatoriu*. GHEŢIE; 4. (tr.) a determina, a stabili: *încerc să fixez ziua după calendar*. PETR.; *a fixa preţul; a fixa o oră de întîlnire;* 5. (refl.) a se hotărî într-o anumită privinţă: *logicienii se fixează tot mai mult asupra unui ideal de cunoaştere*. BL.; 6. (chim.; tr.) a aduce în stare de a nu se mai schimba, de a nu se mai descompune, de a adera la un material: *a fixa o soluţie; a fixa un colorant*. [Din fr. *fixer*].

fixábil, ~i, fixabilă, ~e a. care se poate fixa: *va avea, firește, nevoie ... de o riglă infinită fixabilă în spaţiu*. BL. [Din fr. *fixable*].

fixáj n. fixare. [Din fr. *fixage*].

fixáre f. acţiunea de a (se) fixa şi rezultatul ei; fixaj; (rar) fixaţie: *pînă acum am vorbit despre fixarea unei limbi literare*. IBR.; *se convinse încă o dată că e cel mai potrivit loc pentru fixarea pînzei*. GHEŢIE. [V. *fixa*].

fixát, ~ţi, fixată, ~e a. 1. prins, înţepenit într-un loc: *după părerea lui, o pasăre deplasase ţigla insuficient fixată*. GHEŢIE; 2. imobil, nemişcat, neclintit; 3. hotărît, decis: *mai puţin fixaţi asupra principiilor*. MAIOR.; *limba noastră literară nu e încă formată şi fixată*. IBR. [V. *fixa*].

fixatív, fixative n. 1. soluţie cu care se stropesc desenele pentru a le feri de ştergere; 2. soluţie care ajută la menţinerea coafurii. [Din fr. *fixatif*].

fixatór, fixatori m. 1. soluţie cu care se face insensibil la lumină materialul fotografic developat; 2. substanţă folosită pentru a împiedica decolorarea materialelor textile sau pentru a stabiliza culorile. [Din fr. *fixateur*].

fixáţie, fixaţii f. 1. (rar) fixare; 2. (med.) operaţie prin care se asigură conservarea unui ţesut celular pentru a fi studiat la microscop; 3. (depr.) idee fixă, opinie la care cineva nu renunţă (în ciuda falsităţii ei): *motivele poetice au tendinţa de a deveni fixaţiuni*. CĂL.; (şi: (înv.) **fixaţiune**). [Din fr. *fixation*].

fixaţiúne f. v. fixaţie.

fíxing, fixinguri n. stabilire a cursurilor valutare sau a preţului aurului la bursă. [Din engl. *fixing*].

fixísm n. teorie biologică care susţine că speciile de animale şi de plante sînt invariabile. [Din fr. *fixisme,* germ. *Fixismus*].

fixíst, ~şti, fixistă, ~e a. care aparţine fixismului, referitor la fixism. // m., f. adept al fixismului. [Din fr. *fixiste*].

fixitáte, (rar) **fixităţi** f. 1. starea, caracterul a ceea ce este fix; imobilitate; stabilitate, constanţă: *această lipsă de fixitate a limbii literare se explică prin lipsa unei vechi culturi*. IBR.; 2. idee care preocupă permanent pe cineva; idee fixă: *vîndecarea Dariei nu poate veni din partea soţului pedagog care caută să reprime fixităţile, ci prin dezlănţuirea patimilor refulate*. CĂL. [Din fr. *fixité*].

fízic[1], ~ci, fizică, ~ce a. 1. referitor la fenomenele de care se ocupă fizica, la metodele fizicii; (înv.) fizicesc, (rar) fizical: *viitorul este în lumea fizică, în aburi şi maşini*. BOL.; *ştiinţe fizice;* 2. care ţine de materie, referitor la materie: *lumea fizică;* 3. care are la bază simţurile: *certitudine fizică;* 4. referitor la corpul fiinţelor vii: *în virtutea forţei fizice confisca covrigii cumpăraţi de elevii mai slabi*. CĂL.; *aspect fizic*. // n. aspect exterior al unei persoane: *chiar fizicul meu este obiectiv, astfel eu pot să-mi descriu părul, nasul, urechile etc*. IBR.; *un fizic plăcut*. [Din lat. *physicus,* fr. *physique,* germ. *physisch*].

fízic[2], fizici m. (înv.) fizician: *măsurările făcute de fizicii mai sus numiţi*. EM. [Din lat. *physicus,* germ. *Physiker*].

fizicál, ~i, fizicală, ~e a. (rar) fizic[1]: *se întîmplă adesea ca, în domeniul fizicii, un aspect fizical oarecare să dobîndească o formulare matematică*. BL. [Din engl. *physical;* cf. germ. *physikalisch*].

fizicalísm n. concepţie neopozitivistă potrivit căreia limbajul fizicii ar trebui să fie limbajul tuturor ştiinţelor. [Din fr. *physicalisme*].

fizicalíst, ~şti, fizicalistă, ~e a. care ţine de fizicalism, referitor la fizicalism. // m., f. adept al fizicalismului. [Din fr. *physicaliste*].

fízică f. 1. ştiinţă care studiază structura şi proprietăţile generale ale fenomenelor naturii anorganice; 2. manual, tratat care cuprinde elementele acestei ştiinţe: *în fizica lui Aristotel se găsesc şi unele enclave ce par să arate spre o concepţie modernă*. BL. [Din lat. *physica,* gr. *physiké,* fr. *physique,* germ. *Physik*].

fizicésc, ~şti, fiziceáscă, ~eşti a. (înv.) fizic[1]: *toată filosofia fizicească asupra trupului firesc şi în ştiinţa lucrurilor fiinţăşti să sprijinească*. CANT. [Din lat. *physicus,* gr. *physikós* + *-esc*].

fizicáşte adv. sub raport fizic; în ce priveşte fizicul: *sînt oamenii cei mai urîţi fizicește*. EM. [*Fizic* + *-eşte*].

fizician, ~eni, fiziciană, ~ene m., f. persoană care se ocupă cu studiul fizicii, specialist în fizică; (înv.) fizic[2]: *fizicienii se ocupaseră desigur îndelung cu studierea legilor proprii fenomenelor mecanice.* BL. [Din fr. ***physicien***].

fizicitáte f. însuşirea de a fi fizic, material sau de a avea o latură fizică: *e unica poezie în care vedem amorul tratat complet, întreg, cu oarecare caractere chiar de fizicitate la Eminescu.* IBR.; *fizicitatea semnului.* [***Fizic***[1] + *-itate*].

fiziocrát, fiziocraţi m. adept al teoriei economice potrivit căreia numai munca depusă în agricultură este producătoare de valori: *aceste idei sînt ale fiziocraţilor.* EM. [Din fr. ***physiocrate,*** germ. ***Physiokrat***].

fiziocrátic, ~ci, fiziocratică, ~ce a. care ţine de fiziocraţie, referitor la fiziocraţie: *consumaţiune şi schimb tratate din punct de vedere fiziocratic.* EM.; *el încearcă să dea avînt producţiei agricole în sensul doctrinei fiziocratice.* BL. [Din fr. ***physiocratique,*** germ. ***physiokratisch***].

fiziocratísm n. fiziocraţie: *fiziocratismul ... întregeşte acum şi corectează programul mercantilist.* BL. [Din fr. ***physiocratisme,*** germ. ***Physiokratismus***].

fiziocraţíe f. doctrină economică potrivit căreia munca agricolă este unica sursă de bogăţie; fiziocratism. [Din fr. ***physiocratie,*** germ. ***Physiokratie***].

fiziognomónic, ~ci, fiziognomonică, ~ce a. (livr.) care ţine de fiziognomonie, referitor la fiziognomonie. [Din fr. ***physiognomonique***].

fiziognomoníe f. arta de a determina caracterul omului după fizionomie, după înfăţişarea lui fizică. [Din fr. ***physiognomonie***].

fiziografíe f. disciplină care studiază caracteristicile exterioare ale pămîntului. [Din fr. ***physiographie***].

fiziolatríe, fiziolatrii f. cult al fenomenelor naturii. [Din fr. ***physiolâtrie***].

fiziológ, fiziologi m. persoană care se ocupă cu fiziologia; specialist în fiziologie; (înv.) fiziologist. [Din fr. ***physiologue,*** germ. ***Physiologe***].

fiziológic, ~ci, fiziologică, ~ce a. **1.** care aparţine fiziologiei, referitor la fiziologie: *nu se ştie prin ce taină fiziologică copiii naturali sînt de o rară inteligenţă.* CĂL.; **2.** care ţine de funcţiile organelor şi fenomenelor vieţii: *la cutare însuşire sufletească a unui scriitor corespunde cutare cauză fiziologică.* IBR.; (adv.) *spînul e un om fiziologic neîmplinit, trupeşte deficitar.* BL.; **ser fiziologic,** v. **ser.** [Din fr. ***physiologique,*** germ. ***physiologisch***].

fiziologíe f. **1.** ramură a biologiei care studiază funcţiile organelor (la animale şi la plante): *nu ştie anatomie şi fiziologie.* EM.; **2.** manual, tratat care cuprinde problemele de bază din acest domeniu; **3.** studiere a realităţii umane într-o manieră obiectivă: *acest doctor s-a apucat să studieze fiziologia scriitorilor în viaţă.* IBR. [Din fr. ***physiologie,*** germ. ***Physiologie***].

fiziologíst, fiziologişti m. (înv.) fiziolog. [Din fr. ***physiologiste***].

fizionómic, ~ci, fizionomică, ~ce a. (livr.) care ţine de fizionomie, referitor la fizionomie: *asemănările nu sînt rasiale, ci fizionomice.* CĂL. [Din fr. ***physionomique***].

fizionomíe, fizionomii f. **1.** expresie particulară a trăsăturilor feţei cuiva; chip: *persoana nu e numai vicleană, dar are şi fizionomia unei vulpi.* BL.; **2.** înfăţişare, aspect: *încercam să răspund mut, prin schimbări ale fizionomiei.* GHEŢIE; **3.** (fig.) caracter distinctiv, aspect particular: *investigaţia abisală surprinde fizionomia etnică în dedesubturile ei cîteodată deloc vizibile.* BL.; *fiecare popor are fizionomia sa.* [Din fr. ***physionomie,*** germ. ***Physionomie***].

fizionomíst, fizionomişti m. persoană care încearcă să cunoască caracterul oamenilor după fizionomia lor: *nefiind cineva fizionomist, putea fără a greşi să-l boteze de nătărău.* NEGR.; (adj.) *un medic fizionomist ... face legături analogice între figura unui pacient şi toată personalitatea psihică a acestuia.* BL. [Din fr. ***physionomiste***].

fiziopatológ, fiziopatologi m. specialist în fiziopatologie. [De la ***fiziopatologie***].

fiziopatológic, ~ci, fiziopatologică, ~ce a. care aparţine fiziopatologiei, referitor la fiziopatologie. [Din fr. ***physiopathologique***].

fiziopatológie f. ramură a medicinei care studiază modul de producere a bolilor. [Din fr. ***physiopathologie***].

fizioterapíe, fizioterapii f. tratament medical cu ajutorul agenţilor fizici naturali. [Din fr. ***physiothérapie,*** germ. ***Physiotherapie***].

fîl interj. (de obicei repetat) cuvînt care redă zgomotul produs de mişcarea aripilor în timpul zborului. [Onomat.].

fîlfîi, pers. 3 **fîlfîie** vb. **1.** (intr.) a da din aripi (pentru a-şi lua zborul şi a se menţine în aer): *de-aş fi pasărea ce zboară, fîlfîind din aripioară.* NEGR.; (fig.) *încetase a fîlfîi în fiinţa lui fluturele negru al neliniştii.* SAD.; (tr.) *îi răspunse vulturul cu glas omenesc, fîlfîindu-şi aripile.* GHEŢIE; **2.** (p. anal.; intr.) a (se) mişca (în bătaia vîntului): *a Moldovei steag de fală fîlfîie falnic în cer.* AL.; (fig.) *steaua ciobanului a mai fîlfîit o dată ca o naframă şi apoi s-a stins.* SAD.; **3.** (intr.) a creşte şi a descreşte în cursul arderii; a pîlpîi: *lampa fîlfîia lungă, ca şi cînd ar fi vrut să ajungă tavanul.* EM.; **4.** (tr.) a agita în aer; a flutura; **5.** (fam.; refl.) **a i se fîlfîi,** a-i nu-i păsa: *trebuie să plece peste cîteva zile ... şi i se fîlfîie de cursul Zinei.* GHEŢIE. [De la ***fîl***].

fîlfîind, ~zi, fîlfîindă, ~e a. care fîlfîie: *palicari ... purtînd fustanelă fîlfîindă.* OD. [V. ***fîlfîi***].

fîlfîire, fîlfîiri f. **1.** acţiunea de a fîlfîi şi rezultatul ei; **2.** zgomot produs de zborul păsărilor; fîlfîit; fîlfîitură: *deasupra brazilor şi a fagilor sunară glasuri de cocoare şi fîlfîiri.* SAD.; **3.** mişcare, fluturare în bătaia vîntului: *moare ... admirînd stindardu-n fîrfîire.* AL.; **4.** (fig.) suflare de vînt şi zgomotul produs de ea: *eu tăceam şi ascultam cum fîlfîiri de vînt umflă frunzişurile.* SAD. [V. ***fîlfîi***].

fîlfîit n. fîlfîire: *auzi un fîlfîit ca de un stol de paseri.* ISP. [V. ***fîlfîi***].

fîlfîitór, ~i, fîlfîitoáre a. care fîlfîie: *mii de lănci cu flamuri se văd fîlfîitoare.* AL.; (fig.) *numeroasele poezii ale lui Grandea ... sînt fîlfîitoare ca nişte drapele.* CĂL. [***Fîlfîi*** + *-tor*].

fîlfîitúră, fîlfîituri f. fîlfîire. [***Fîlfîi*** + *-tură*].

fîn, (rar) **fînuri** n. **1.** iarbă cosită şi uscată, servind ca nutreţ pentru animale: *au luat o căpiţă de fîn şi-au aruncat-o peste dînsul.* CR.; **a căuta acul în carul cu fîn,** v. **ac**; **2.** iarbă care va fi cosită şi uscată pentru a fi folosită ca nutreţ pentru animale; fînaţ. [Lat. ***fenum***].

fînăr[1]**, fînare** n. (reg.) construcţie anexă în care se depozitează fînul şi se adăpostesc diferite unelte agricole; finariţă. [***Fîn*** + *-ar*].

fînár[2] n. v. **fanar.**

fînăríţă, fînaríţe f. (reg.) fînar[1]. [***Fîn*** + *-ariţă*].

fînáţ, fînaţuri şi (rar) **fînaţe** n. teren pe care creşte iarbă pentru fîn: *ce ne calci poienele şi ne paşti fînaţele?* POP. [Lat. **fenacium*].

fînăríe, fînării f. **1.** fîneaţă; **2.** şură, magazie unde se păstrează fînul; fînar[1]: *isprăvise cu cercetarea grajdurilor şi a fînăriei.* GAL. [***Fîn*** + *-ărie*].

fîneáţă, fîneţe f. teren pe care se creşte iarba pentru fîn; fînărie, fînaţ: *apucaseră de-a dreptul prin fîneţe, învăluindu-le ca-n spulber de vînt.* SAD. [***Fîn*** + *-eaţă*].

fînişór n. (pop.) diminutiv al lui fîn: *sapă-mi groapa din picior şi-mi aşterne fînişor.* POP. [***Fîn*** + *-işor*].

fînoásă, fînoase f. (înv.) dispozitiv pentru întoarcerea fînului: *secerători, cositoare, fînoase.* GHICA. [Din fr. ***faneuse*** (după *fîn*)].

fîntînoáră f. v. fîntînioară.

fîntînár, fîntînari m. persoană care sapă, repară sau întreţine fîntîni: *au fost fîntînari şi-au aflat cu dînsa fîntînile şi izvoarele.* SAD. [***Fîntînă*** + *-ar*].

fîntînă, fîntîni f. **1.** groapă (cilindrică) săpată pînă la nivelul unui strat de apă şi amenajată pentru alimentarea curentă cu apă: *apa de baltă nice odinioară nu este limpede ca de fîntînă.* B.-DEL.; *prinde murgu la fîntînă.* AL.; **fîntînă săritoare,** v. **săritor**; **2.** construcţie (din zid) care adăposteşte o sursă de apă: *parcurgea jumătate din parc, pe una din aleile principale, pînă la fîntîna cu nimfe şi fauni de lîngă lac.* GHEŢIE; *fîntînă monumentală;* **fîntînă arteziană,** v. **artezian**; **3.** (înv.) rezervor de apă: *nice vom bea apă den fîntîna ta.* BIBLIA; **4.** (fig.) sursă, izvor, loc de pornire pentru ceva: *dipticele ... pot constitui ... o fîntînă istorică dintre cele mai preţioase.* HASD. [Lat. ***fontana***].

fîntîneá, fîntînele f. (pop.) fîntînioară: *maică, din guriţa mea s-ar fi făcut fîntînea.* POP. [***Fîntînă*** + *-ea*].

fîntînél, fîntînei m. specie de păstrav, frumos colorat, care trăieşte în apele de munte (*Salvelinus fantinalis*). [***Fîntînă*** + *-el*].

fîntînícă, fîntînele f. **1.** diminutiv de la fîntînă; fîntînioară; **2.** (reg.) rană la piciorul vitelor. [***Fîntînă*** + *-ică*].

fîntînioáră, fîntînioare f. (pop.) diminutiv al lui fîntînă; fîntînea, fîntîniţă: *colo jos la fîntînioară trage-un voinicel să moară.* POP.; (şi: **fîntîioară**). [***Fîntînă*** + *-ioară*].

fîntîniţă, fîntîniţe f. (pop.) fîntînioară: *şipotul de sub deal şi de sub dumbravă se adună de la trei fîntîniţe pline într-un jgheab de lemn.* SAD. [***Fîntînă*** + *-iţă*].

fîrnîí, fîrnîi vb. (intr.) **1.** a vorbi pe nas; a fornăi; **2.** a produce zgomot în timpul respiraţiei din cauza nasului înfundat. [Onomat.].

fîrnîiálă, fîrnîieli f. fîrnîire, fîrnîit[1]. [***Fîrnîi*** + *-eală*].

fîrnîíre, fîrnîiri f. acţiunea de a fîrnîi şi rezultatul ei; fîrnîială, fîrnîit[1]. [V. ***fîrnîi***].

fîrnîít[1] n. faptul de a fîrnîi. [V. ***fîrnîi***].

fîrnîít[2]**, ~ţi, fîrnîítă, ~e** a. (şi subst.) care vorbeşte sau cîntă pe nas: *bătrîn fîrnîit şi cu darul beţiei.* CĂL.; *dascălul Iordache, fîrnîitul de la strana mare.* CR. [V. ***fîrnîi***].

fîrşí, fîrşesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a duce la capăt; a isprăvi, a sfîrşi, a termina: *nici unul lasă pe altul să-ş fîrşască vorba.* B.-DEL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) vlăgui, a (se) istovi, a (se) extenua: *atîta ş-au fîrşitu-ş trupul, cît să vedea închieturile ciolanelor.* DOS.; **3.** (refl.) a muri, a deceda: *toţi aceştea, loviţi fără milă, să fîrşiră cu moarte păgînă.* B.-DEL. [De la ***sfîrşi***].

fîrşít n. (înv.) faptul de a se fîrşi; închiere, terminare: *cînd era-n urmă, la fîrşit, rămînea lucru nehotărît.* B.-DEL. [V. ***fîrşi***].

fîrtái, fîrtaie n. (reg.) sfert. [Din magh. ***fertály***].

fîrtát, fîrtaţi m. prieten bun, frate de cruce, tovarăş: *la lucru acum, fîrtate!* AL. [***Frate*** + *-at*; cf. sl. ***pobratim***].

fîrţă, fîrţe f. (fam.) obrăznicătură: *o fîrţă de copil.* [Cf. ***fîrţii***].

fîrţíi, fîrţii vb. (reg.; refl.) a umbla de colo-colo (şi fără rost). [V. ***fîţîi***].

fîrţóg, ~gi, fîrţoágă, ~ge a. (reg.) neastîmpărat, zglobiu: *cu copila cea fîrţoagă.* AL. [V. ***fîrţă***].

fîs interj. cuvînt care redă zgomotul produs de un gaz care se scurge printr-un orificiu strîmt. // n. (pop.; pl. **fîsuri**) **1.** flatulenţă; **2.** (fig.) insucces, zbatere zadarnică: *totul a fost numai un fîs.* [Onomat.].

fîsă, fîse f. nume dat mai multor specii de păsări migratoare (înrudite cu ciocîrlia), de culoare cafenie-cenuşie, cu pîntecele albicios (*Anthus*): *fîsă de cîmp, fîsă de munte, fîsă de pădure, fîsă de luncă.* [Et. nec.].

fîsîí, fîsîi vb. (intr.) **1.** a sufla (pe nas) cu putere (scoţînd sunete şuierătoare); **2.** a produce un sunet şuierător şi surd. [***Fîs*** + *-îi*].

fîsîiálă, fîsîieli f. **1.** faptul de a fîsîi; fîsîire; fîsîit; **2.** zgomot produs de ieşirea unui gaz printr-un orificiu strîmt; fîsîitură. [***Fîsîi*** + *-eală*].

fîsîíre, fîsîiri f. acţiunea de a fîsîi şi rezultatul ei. [V. ***fîsîi***].

fîsîít[1]**, fîsîituri** n. fîsîială. [V. ***fîsîi***].

fîsîit², **~ţi, fîsîită, ~e** a. (pop.) cu mişcări lente; încet la muncă: *om fîsîit.* [V. ***fîsîi***].

fîsîitúră, fîsîituri f. **1.** fîsîială; **2.** (pop.) flatulenţă. [***Fîsîi*** + *-tură*].

fîstîc¹ interj. cuvînt care imită zgomotul unui corp care se agită: *zvîrc! în dreapta, fîstîc! în stînga.* ISP. [Onomat.].

fîstîc² m. v. **fistic.**

fîstîceálă, fîstîceli f. (fam.) faptul de a (se) fîstîci. [***Fîstîci*** + *-eală*].

fîstîcí, fîstîcesc vb. (fam.; refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă cumpătul; a (se) zăpăci, a (se) intimida: *se fîstîci şi se ameţi cînd se văzu înconjurat de o mulţime de lume.* ISP. [De la ***fîstîc¹***].

fîstîcíre, fîstîciri f. acţiunea de a (se) fîstîci şi rezultatul ei; fîstîceală. [V. ***fistîci***].

fîstîcít, ~ţi, fîstîcită, ~e a. tulburat, zăpăcit, intimidat. [V. ***fistîci***].

fîş¹ interj. (adesea repetat) cuvînt care redă sunetul produs de mişcarea frunzelor, a hîrtiei etc. [Onomat.].

fîş², fîşuri n. **1.** material subţire impermeabil, din care se fac haine de ploaie; **2.** haină de ploaie confecţionată din acest material. [De la ***fîş¹***].

fîşcîí, fîşcîi şi **fîşcîiesc** vb. (reg.) **1.** (intr.) a şuiera printre dinţi sau cu ajutorul degetelor; **2.** (tr.) a atenţiona prin şuierături: *să lase în tihna lor dropiile; să nu se apropie prea mult de ele, să nu le fîşcîie şi să nu le stîrnească.* SAD. [Et. nec.].

fîşcîít, fîşcîituri n. (reg.) şuierat; (reg.) fîşcîitură. [V. ***fîşcîi***].

fîşcîitoáre, fîşcîitori f. (reg.) mic instrument cu care se şuieră. [***Fîşcîi*** + *-toare*].

fîşcîitúră, fîşcîituri f. (reg.) fîşcîit. [***Fîşcîi*** + *-tură*].

fîşíe, fîşii f. **1.** bucată lungă şi subţire de pînză, de piele etc.: *o fîşie nesfîrşită dintr-o pînză pare calea.* COŞB.; (fig.) *o fîşie de lumină;* **2.** suprafaţă lungă şi subţire de teren: *cu o fîşie tot n-avem moşie.* PANN. [***Faşă*** + *-ie*].

fîşîí, pers. 3 **fîşîie** vb. (intr.) a produce un zgomot înfundat, uşor şuierat: *şi cununi de flori uscate fîşîesc amirosind.* EM. [***Fîş¹*** + *-îi*].

fîşîiálă, fîşîieli f. fîşîire. [***Fîşîi*** + *-eală*].

fîşîíre, fîşîiri f. **1.** acţiunea de a fîşîi; **2.** zgomot produs de frunzele care se mişcă, de hîrtia răsfoită, de tăierea ierbii cu coasa etc.; fîşîială; fîşîit. [V. ***fîşîi***].

fîşîít n. **1.** faptul de a fîşîi; **2.** (concr.) zgomot produs de frunzele mişcate de vînt, de hîrtia răsfoită etc.; fîşîitură: *un uşor fîşit se auzi prin grădină.* ISP; *noaptea părea că ascultă această cîntare în tristeţea ei, în fîşîitul frunzelor.* MAT. [V. ***fîşîi***].

fîşîitór, ~i, fîşîitoáre a. care fîşîe. [***Fîşîi*** + *-tor*].

fîşîitúră, fîşîituri f. fîşîit. [***Fîşîi*** + *-tură*].

fîşnéţ, ~i, fîşneáţă, ~eţe a. (fam.) zglobiu, sprinten, vioi: *femeie fîşneaţă.* [***Fîş¹*** + *-neţ*].

fîţ interj. cuvînt care redă o mişcare rapidă (şi continuă). [Onomat.].

fîţă, fîţe f. (reg.) **1.** peşte mic (care înnoată repede): *vezi de-i putea să prinzi vro fîţă de peşte.* ISP; **2.** copil neastîmpărat: *o fîţă de copil.* ISP; **3.** (fig.) fată tînără şi vioaie. [De la ***fîţîi***].

fîţişoáră, fîţişoare f. peşte mic: *prins-ai vreun peştişor au ba? răspunse el ..., mai nimic, vro cîteva fîţişoare.* PANN. [***Fîţă*** + *-işoară*].

fîţîí, fîţîi şi **fîţîiesc** vb. **1.** (tr. şi intr.) a mişca repede: *fîţîie coada ca vulpea în toate părţile.* PANN; *tot jucînd şi fîţîind din coadă.* ISP; **2.** (refl.) a se agita, a se mişca încoace şi încolo: *iepurele începu să se fîţîiască.* ISP. [***Fîţ*** + *-îi*].

fîţîiálă, fîţîieli f. **1.** faptul de a (se) fîţîi; **2.** mişcare agitată (şi fără rost) dintr-un loc într-altul. [***Fîţîi*** + *-eală*].

flăbel, flabele n. (ant.) evantai mare din pene. [Din lat. ***flabellum***].

flabelifórm, ~i, flabeliformă, ~e a. (bot.; despre organele plantelor) dispus în formă de evantai. [***Flabel*** + ***formă***].

flácără, flăcări f. **1.** masă de gaze care se degajă dintr-un corp care arde cu dezvoltare de lumină şi de căldură; parte luminoasă şi mobilă care se înalţă dintr-un corp aprins: *am ţinut foaia în flacăra unui chibrit pînă s-a prefăcut într-o grămăjoară de cenuşă.* GHEŢIE; (fig.) *chiparoşii au înfăţişare de flăcări verzi.* BL.; **aruncător de flăcări,** v. **aruncător; 2.** (la pl.) incendiu, foc: *cînd au ajuns pompierii, flăcările distruseseră mobilierul;* **în flăcări,** arzînd, incendiat: *am văzut cu ochii mei două clădiri transformate în grămezi de moloz, iar altele în flăcări.* GHEŢIE; (fig.) *în zarea anilor trecuţi eu văd în flăcări asfinţituri.* MAT.; **3.** (fig.) înflăcărare, pasiune: *flacăra geniului.* [Lat. ****flaccula (=facula)***].

flácid, ~zi, flacidă, ~e a. (rar) flasc, fleşcăit, slăbit. [Din lat. ***flaccidus***].

flaciditáte f. moleşeală, slăbiciune, fleşcăială (a muşchilor). [Din fr. ***flaccidité,*** lat. ***flacciditas, -atis***].

flacón, flacoane n. sticluţă închisă ermetic (pentru medicamente, parfum etc.): *luminează un lavoar cu flacoane scumpe.* TOP. [Din fr. ***flacon,*** germ. ***Flakon***].

flagél, flagele n. **1.** bici din patru curele împletite cu care romanii îşi băteau sclavii: *flagelul cumplit şi nodoros.* AL.; **2.** calamitate mare: *ciuma este un flagel;* **3.** (fig.) ceea ce este funest, groaznic. // m. (pl. **flageli**) filament mobil protoplasmatic la unele protozoare, care serveşte ca mijloc de locomoţie. [Din lat. ***flagellum,*** germ. ***Flagellum, Flagelle***].

flagelă, flagelez vb. (tr.) **1.** a bate tare cu biciul sau cu vergile; **2.** (fig.) a mustra, a satiriza, a şfichiui cu vorba sau cu scrisul: *critică şi blăstemă şi flagelă prezentul viţios şi aspiră la un viitor mai ferice.* HEL. [Din lat. ***flagellare,*** fr. ***flageller***].

flagelánt, flagelanţi m. membru al unei secte religioase fanatice, din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, care practica flagelarea în public, ca semn la penitenţei. [Din fr. ***flagellant***].

flageláre, flagelări f. **1.** acţiunea de a flagela şi rezultatul ei; flagelaţie; **2.** practică ritualică religioasă care presupune pedeapsa; (fig.) *actele aceste de flagelare le voi repeta.* EM. [V. ***flagela***].

flagelát, flagelate n. (la pl.) clasă de protozoare, caracterizate prin prezenţa unuia sau mai multor flageli; (şi la sg.) protozoar din această clasă. [Din fr. ***flagellates,*** germ. ***Flagellaten***].

flagelatór, ~i, flagelatoáre a. (rar) care flagelează. [Din fr. ***flagellateur***].

flagelaţie, flagelaţii f. flagelare. [Din lat. ***flagellatio, -onis,*** fr. ***flagellation***].

flagránt, ~ţi, flagrantă, ~e a. evident, izbitor: *scenariul întreg de la această operă este pus în flagrantă opoziţiune cu istoria.* EM.; *nedreptate flagrantă.* MAIOR.; **flagrant delict,** delict descoperit chiar în momentul săvîrşirii lui: (fig.) *fără excepţie, aceşti gînditori pot fi prinşi în flagrant delict de unilateralitate.* BL. [Din fr. ***flagrant,*** lat. ***flagrans, -ntis***].

flagránţă f. caracterul a ceea ce este flagrant; evidenţă. [Din fr. ***flagrance***].

fláier, flaiere n. maşină care transformă benzile de fibre textile în semitorturi înfăşurate pe mosoare. [Din germ. ***Flyer***].

flaimóc m. v. **flaimuc.**

flaimúc, flaimuci m. (pop.) neghiob, nătărău: *mîncate-ar moliile, flaimucule!* AL.; (şi: **flaimoc**). [Et. nec.].

flajeolét, flajeolete n. **1.** instrument muzical de suflat, din lemn sau din metal, asemănător cu flautul; **2.** sunet armonic al instrumentelor cu coarde, produs prin atingerea cu degetul a unei coarde în anumite puncte. [Din fr. ***flageolet,*** germ. ***Flageolett***].

flamánd, ~zi, flamandă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Flandrei sau locuitorii ei, referitor la Flandra sau la populaţia acesteia: *Rubens, cel mai mare pictor al şcoalei flamande.* OD. // f. limbă germanică vorbită de această populaţie. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Flandra: *flamanzii ... pun familia sacră în interioruri gotice.* CĂL. [Din fr. ***Flamand***].

flámă, flame f. flacără. [Din fr. ***flamme,*** lat. ***flamma***].

flambá, flambez vb. (tr.) **1.** a trece prin flacără pentru a steriliza; **2.** a îndoi un corp solid după ce a fost supus la compresiune; **3.** a stropi cu alcool un preparat alimentar pentru a-l aprinde cîteva momente şi a obţine o anumită savoare. [Din fr. ***flamber***].

flambáj, flambaje n. **1.** flambare; **2.** încovoiere a unei bare, ţevi sau plăci supuse unei forţe exterioare. [Din fr. ***flambage***].

flambáre, flambări f. acţiunea de a flamba şi rezultatul ei; flambaj. [V. ***flamba***].

flamboiánt, ~ţi, flamboiantă, ~e a. **1.** (despre stilul gotic) ale cărui contururi (complicate şi bogate) sugerează forma flăcării; **2.** caracterizat prin complicarea şi rafinarea expresiei: *e o proză ce sperie prin stilul flamboiant.* CĂL. [Din fr. ***flamboyant***].

flaménco n. dans popular andaluz; melodia acestui dans. [Din sp. ***flamenco***].

flamín, flamini m. (la romani) preot consacrat cultului unui zeu. [Din fr. ***flamine,*** lat. ***flamen, -inis***].

flamíngo, flamingi m. pasăre migratoare din ordinul picioroangelor, cu penele roşietice (*Phoenicopterus ruber antiquarum*): *noaptea, flamingo cel roşu apa-ncet, încet pătrunde.* EM. [Din germ. ***Flamingo***].

flámură, flamuri f. steag, drapel: *în zadar flamura verde o ridică înspre oaste.* EM.; (fig.) *ridică flamura rebeliunii contra împăratului.* EM. [Din gr. mod. ***flámmuron***].

flan, flane n. prăjitură cu cremă, ouă şi fructe. [Din fr. ***flan***].

flaná, flanez vb. (rar; intr.) a hoinări. [Din fr. ***flâner***].

flanc, flancuri n. **1.** extremitate laterală a unei formaţii (militare) sau a unui dispozitiv de luptă: *fără flancuri la zid.* BĂLC.; **de flanc,** într-o parte; **în flanc (cîte unul),** unul în spatele altuia; **2.** carton special pentru confecţionarea matriţelor de stereotipie; **3.** (teatru) panou care serveşte la alcătuirea decorurilor; **4.** porţiune laterală a peretelui abdominal. [Din fr. ***flanc***].

flancá, flanchez vb. (tr.) **1.** a apăra, a proteja flancul unei unităţi militare; **2.** (fig.) a însoţi pe cineva (pentru a-l păzi); **3.** a mărgini lateral (de o parte şi de alta). [Din fr. ***flanquer***].

flancáre, flancări f. acţiunea de a flanca şi rezultatul ei; încadrare pe flancuri; flancat¹. [V. ***flanca***].

flancát¹ n. flancare: *vom face aici un post înaintat, un post ascuns pentru flancat.* PETR. [V. ***flanca***].

flancát², ~ţi, flancată, ~e a. (mil.) **1.** aşezat în flancuri (pentru a apăra); **2.** atacat dintr-o parte. [V. ***flanca***].

flancgárdă, flancgărzi f. (mil.) unitate sau subunitate care realizează siguranţa, deplasîndu-se de o parte a forţelor militare de bază. [Din fr. ***flanc-garde***].

flaneá f. v. **flanelă.**

flanél n. v. **flanelă.**

flanelát, ~ţi, flanelată, ~e a. care este făcut din flanelă sau dintr-un material textil asemănător; pufos şi moale: *trening flanelat; cămaşă flanelată.* [***Flanelă*** + *-at*].

flanélă, flanele f. **1.** ţesătură de lînă sau de bumbac, moale şi pufoasă: *iarna port pieptar de flanelă.* NEGR.; **2.** îmbrăcăminte de lînă, tricotată sau împletită, în formă de pieptar sau de cămaşă scurtă: *îşi trase o flanelă pe el şi plecă.* PR.; (şi: (pop.) **flanea, flanel**). [Din fr. ***flanelle***].

flanelétă, flanelete f. flanelă ţesută din bumbac filat. [Din fr. ***flanellette***].

flanelúţă, flaneluţe f. diminutiv al lui flanelă. [***Flanelă*** + *-uţă*].

flaneur, flaneuri [flanör] m. (franţuzism) persoană căreia îi place să se plimbe, să hoinărească pe străzi; plimbăreţ. [Din fr. ***flâneur***].

flánşă, flanşe f. piesă plată care serveşte la îmbinarea unor piese, conducte, etc. [Din germ. *Flansche*].

flasc, ~ci, flască, ~ce a. 1. moale, fleşcăit: *peste gulerul de celuloid căzuse, flască, guşa străluci-toare.* GHEŢIE; *carne flască;* **2.** (fig.) fără vigoare, fără energie; **3.** (tehn.) lipsit de rezistenţă la turtire, răsucire sau încovoiere. [Din fr. *flasque*].

flash, flashuri [fleş] n. 1. bec electric care produce o lumină puternică de scurtă durată (folosit la fotografiere); **2.** (cinema) plan foarte scurt. [Din engl. *flash*].

flashback, flashbackuri [fléşbec] n. 1. (cinema) inserţie care înfăţişează o scurtă acţiune secundară din trecut; **2.** secvenţă retrospectivă intercalată într-o operă literară. [Din engl. *flashback*].

flaşnetár, flaşnetari m. muzicant ambulant care cîntă din flaşnetă: *simbolista temă a flaşnetarului reapare.* CĂL. [*Flaşnetă* + *-ar*].

flaşnátă, flaşnete f. orgă mică mecanică portativă, acţionată prin învîrtirea unei manivele: *oraşul dormea în tăcere, flaşneta plîngea cavernos.* BAC.; *flaşnete mici pentru copii; flaşnete pentru învăţat păsări.* [Din germ. *Flaschnett*].

flatá, flatez vb. (tr.) a măguli, a linguşi: *ne găsim flataţi de onoarea ce ne-aţi făcut-o.* AL. [Din fr. *flatter*].

flatáre, flatări f. acţiunea de flata şi rezultatul ei; flaterie. [V. *flata*].

flatát, ~ţi, flatată, ~e a. măgulit; impresionat plăcut. [V. *flata;* cf. fr. *flatté*].

flateríe, flaterii f. (rar) flatare. [Din fr. *flatterie*].

flatulá, flatulez vb.(intr. şi tr.) a elimina gazele din intestine prin anus. [Din fr. *flatuler*].

flatulént, ~ţi, flatulentă, ~e a. de flatulenţă. [Din fr. *flatulent*].

flatulénţă, flatulenţe f. 1. acumulare de gaze în stomac şi în intestine; meteorism; **2.** eliminare (necontrolată) a gazelor din intestine prin anus; (pop.) pîrţ. [Din fr. *flatulence*].

flátus, flatusuri n. (med.) gaze expulzate din stomac şi intestine. [Lat. *flatus* „vînt"].

fláuş, flauşuri n. ţesătură de lînă cu suprafaţa scămoşată. [Din germ. *Flausch*].

flauşá, flauşez vb. (tr.) a face ca o ţesătură să fie scămoşată, moale. [De la *flauş*].

flauşáre, flauşări f. acţiunea de a flauşa şi rezultatul ei. [V. *flauşa*].

flauşát, ~ţi, flauşată, ~e a. cu suprafaţa scămoşată: *ciorapi flauşaţi.* [V. *flauşa*].

fláut, flaute n. 1. instrument muzical de suflat, format dintr-un tub îngust de lemn sau de metal, cu găuri şi clape: *stă închis toată ziua în casă şi începe a cînta din flaut.* CĂL.; (fig.) *îngrijitoare aşteptări, singurătăţi şi flaute din stînci de mare.* BAC.; **2.** fiecare dintre tuburile unei orgi: *unele strofe tac, altele cîntă, în acord cu flautele unei orgi.* CĂL. [Din it. *flauto*].

flautíst, ~şti, flautistă, ~e m., f. persoană care cîntă din flaut: *l-am găsit flautist în orchestră.* GHICA. [Din it. *flautista*].

flavescént, ~ţi, flavescentă, ~e a. (bot.; despre organele plantei) de culoare galbenă. [Din fr. *flavescent*].

flavónă, flavone f. substanţă cristalină, extrasă din florile unor plante şi folosită în industria coloranţilor şi a medicamentelor. [Din fr. *flavone*].

flax n. ţesut conjunctiv elastic (format din tendoane, cartilaje etc.) care se elimină din carne la prepararea conservelor şi a mezelurilor. [Din germ. *Flechse*].

flăcăi, flăcăiesc vb. (reg.; intr.) a trăi ca flăcău; a-şi petrece tinereţea ca flăcău: *cînd era unchiu-meu ... copilandru, Voinea sin Voinea flăcăia.* ST. [De la *flăcău*].

flăcăiándru, flăcăiandri m. flăcău tînăr; flăcăuan; flăcăiaş: *pruncul devenise copil, apoi flăcăiandru.* TUD. [*Flăcăi* (pl. de la *flăcău*) + *-andru*].

flăcăiáş, flăcăiaşi m. flăcaiandru; (şi: **flăcăoaş, flăcăuaş**). [*Flăcău* + *-aş*].

flăcăíme f. mulţime de flăcăi; totalitatea flăcăilor: *se adună tot satul: bătrînele cu sfatul, flăcăimea cu voioşia şi mueretul cu zarva.* DELAVR. [*Flăcău* + *-ime*].

flăcăíre f. (reg.) vîrstă de flăcău, viaţă de flăcău: *de nu în copilărie, să te sugă-n flăcăire, cînd ţi-e dragă lumea ţie.* POP. [V. *flăcăi*].

flăcăoáş m. v. flăcăiaş.

flăcără, flăcărez vb. (rar; intr.) a scoate flăcări, a arde violent. [De la *flacără*].

flăcăráie, flăcăraie f. 1. flacără mare, vîlvătaie: *se apropie norul ca o flăcăraie.* ISP.; **2.** flăcări slabe care apar uneori deasupra locurilor mlăştinoase, produse prin arderea hidrogenului degajat de corpurile în descompunere: *flăcăraiele ce ies noaptea de pe faţa unui gorgan.* OD. [*Flacără* + *-ărie*].

flăcărăre, flăcărări f. faptul de a flăcăra; ardere cu flacără (mare): *îm par neşte deşerte spume şi fumuri fără de flăcărare.* B.-DEL. [V. *flăcăra*].

flăcăríe, flăcării f. (rar) flăcăraie: *la margine de codru ei aprind o flăcărie.* EM. [*Flacără* + *-ie*].

flăcărúie, flăcărui f. flacără mică: *recunoscu casa veche şi modestă în geamul căreia îşi stingea ultimele raze flăcăruia firavă.* GHEŢIE. [*Flacără* + *-uie*].

flăcău, flăcăi m. tînăr adult neînsurat; fecior, june: *flăcăii vin pe luncă hăulind.* COŞB.; **flăcău tomnatic,** bărbat trecut de prima tinereţe şi rămas necăsătorit: *văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură.* NEGR. [Cf. sl. *chlakŭ* „holtei"].

flăcăuán, flăcăuani m. (reg.) flăcăiandru: *avea, ca argaţi, doi flăcăuani.* POP. [*Flăcău* + *-an*].

flăcăuáş m. v. flăcăiaş.

flămînd, ~zi, flămîndă, ~e a. 1. care suferă de foame, căruia îi este foame: *a dzăcea în gunoi gol şi flămînd.* VARL.; *lupului îi scăpărau ochii şi-i sfîrîia gîtlejul de flămînd ce era.* CR.; (p. ext.) *şedăţi acum întinşi pă burice, sfătuindu-vă cu gura goală şi pîntece flămînde.* B.-DEL.; (subst.) *n-aveţi ştiinţă că înălţimea-sa este tata flămînzilor şi al însetaţilor?* CR.; *sătulul nu crede flămîndului;* **2.** (fig.) lacom: *cînd cineva cetea un manuscris, d. Iacob Negruzzi, flămînd de manuscrise, îl zmuncea din mîna autorului şi-l dădea la tipar.* IBR.; (fig.) *eram un copilandru; din codri vechi de brad flămînzii ochi rotindu-i, eu mistuiam pămîntul.* EM. [Lat. **flammubundus*].

flămîngiúne f. v. flămînjune.

flămînjúne, flămînjuni f. (reg.) **1.** foame mare: *în toate zilele li se adăogea lipsa şi flămîngiunea.* UR.; *se da foc ierbei şi se veninau fîntînele pentru ca să moară duşmanii de flămîngiune şi de secetă.* EM.; **2.** (fig.) lăcomie: *ochii vecinului nostru erau pironiţi cu flămîngiune asupra Apusului.* EM.; (şi: **flămîngiune**). [*Flămînd* + *-iune*].

flămînzí, flămînzesc vb. 1. (intr.) a suferi de foame, a fi flămînd: *rău tare răbda şi flămînzînd şi setoşind.* COR.; *mănînci pînă a nu fi flămînzit.* ISP.; **2.** (tr.) a ţine nemîncat: *învăţă să-i bată vîrtos şi pe-aceia şi să-i bage în temniţă şi să-i flămîndzască.* DOS. [De la *flămînd*].

flămînzílă m. persoană care mănîncă mult şi des. [*Flămînd* + *-ilă*].

flămînzíre, flămînzíri f. acţiunea de a flămînzi şi rezultatul ei. [V. *flămînzi*].

flămînzít, ~ţi, flămînzită, ~e a. nemîncat, înfometat; hămesit (de foame): *ies în grabă, după pradă, uli şi urşii flămînziţi.* AL. [V. *flămînzi*].

flăncuít, ~ţi, flăcuită, ~e a. apărat, protejat în flac: *pedestrime flăcuită de călărimea Ungariei.* BĂLC. [*Flanc* + *-uit*].

fleac, fleacuri n. 1. lucru de mică importanţă; bagatelă: *or fi iar niscaiva fleacuri.* AL.; **2.** om de nimic, secătură; **3.** (la pl.) palavre, nimicuri: *fugi de fleacuri şi de vorbe nebune.* PANN. [Din germ. *Fleck*].

fleácă, fiece f. (reg.) materie moale şi apătoasă, fără consistenţă: *lui Ganafir pe creştet prăjina căzînd îi face tot capul fleacă.* B.-DEL. [Et. nec.; cf. *fleaşcă*].

fleáncă f. (depr.) gură, bot: *tacă-ţi fleanca!;* (şi: (reg.) **fleoancă, fleoarcă**). [Et. nec.].

fleándră f. v. fleandură.

fleándură, flenduri f. zdreanţă, buleandră: *se culca sus, pe patul cizmăriei, ... şi se învălea cu nişte flenduri.* SAD.; (şi: **fleandră**). [Din săs. *flander*].

fleaşc interj. cuvînt care redă sunetul produs de lovirea cu un corp moale; (şi: **fleoşc**). [Onomat.].

fleáşcă f. 1. (pop.) lovitură dată cu palma; **2.** materie moale şi apătoasă; **3.** (fig.) om molatic. [De la *fleaşc*].

fleáura adv. (fam.) **a umbla fleaura,** a umbla fără rost, a umbla creanga; a vagabonda. [Cf. *fleandură*].

flebectazíe, flebectazii f. (med.) dilataţie a venelor. [Din fr. *phlébectasie*].

flebectomíe, flebectomii f. (med.) secţionare a unei vene. [Din fr. *phlébectomie*].

flebítă, flebite f. (med.) inflamaţie a venelor. [Din fr. *phlébite*].

flebológie f. (med.) studiere a bolilor sistemului nervos şi stabilire a tratamentului lor. [Din fr. *phlébologie*].

flebotóm, flebotomi m. specie de ţînţar din regiunile subtropicale şi tropicale, a cărui femelă transmite, prin înţepare, febra de trei zile şi boala Kalaazar (*Phlebotomus papatasi*). [Din fr. *phlébotome*].

flebotomíe, flebotomii f. (med.) deschidere a unei vene: *n-am lanţetă pentru flebotomie.* CĂL. [Din fr. *phlébotomie*].

flec, flecuri n. petec aplicat pe tocul încălţămintei: *cînd i se scîlcie tocurile, le bate el cîteva flecuri.* DELAVR. [Din germ. *Fleck*].

flecár, ~i, flecară, ~e m., f. persoană care vorbeşte mult; palavragiu. [*Fleac* + *-ar*].

flecăreálă, flecăreli f. vorbărie fără rost; flecărie, pălăvrăgeală. [*Flecări* + *-eală*].

flecări, flecăresc vb. (intr. şi tr.) a spune fleacuri, a vorbi mult: *decît să flecăriţi la glume ..., mai bine spuneţi-vă fiecare basmul său.* ISP.; *flecăreau despre împărţirea moşiilor.* GHEŢIE. [De la *flecar*].

flecăríe, flecării f. flecăreală: *el nu lua aminte de flecăriile lor.* ISP. [*Flecări* + *-ie*].

flectă, flectez vb. (tr.) a flexa. [Din it. *flettere,* lat. *flectare*].

flectáre, flectări f. acţiunea de a flecta. [V. *flecta*].

flecui[1], flecuiesc vb. (reg.; refl.) a se muia, a se moleşi. [Et. nec.].

flecuí[2], flecuiesc vb. (tr.) a pune flecuri la încălţăminte. [*Flec* + *-ui*].

flecuştéţ, flecuşteţe n. lucru mărunt, neimportant: *să poţi apuca, alege şi culege nişte flecuşteţe* [fire de mac] *ca aceste.* CR. [De la *fleac*].

flegmátic, ~ci, flegmatică, ~ce a. 1. (med.) limfatic: *temperament flegmatic;* **2.** cu fire nepăsătoare; imperturbabil: *mă întîmpină un neamţ sarbăd şi flegmatic.* NEGR.; *persoană flegmatică;* **3.** care exprimă nepăsare, indiferenţă; care denotă lipsă de participare afectivă: *monstruoasa propunere fusese debitată pe tonul flegmatic al unei comunicări banale.* GHEŢIE. [Din fr. *flegmatique*].

flegmatísm n. caracter flegmatic; atitudine de om flegmatic. [*Flegmat(ic)* + *-ism*].

flegmazíe, flegmazii f. (med.) inflamaţie internă. [Din fr. *phlegmasie*].

flégmă, flegme f. 1. materie apoasă care se află în sînge; **2.** mucozitate din căile respiratorii eliminată prin spută; **3.** fire a omului nepăsător: *îmi răspunse cu o barbară flegmă.* NEGR. [Din fr. *flegme*].

flegmón, flegmoane n. inflamaţie purulentă localizată în ţesutul subcutanat. [Din fr. *phlegmon*].

fléică, fleici f. bucată de carne de pe pîntecele bovinelor (care se consumă friptă la grătar): *bagă fleici prin foi ... şi-i dă ursului să-mbuce.* PANN. [Din germ. *Flecken*].

flencáni, flencănesc vb. (pop.; intr.) a trăncăni, a flecări; (şi: **fleoncăni**). [De la *fleancă*].

flémcheş, ~i, flencheşă, ~e a. (reg.; despre vite) care are unul din coarne întors spre ochi. [Cf. *fleng*].

flénderiţă, flenderiţe f. (reg.) îmbrăcăminte subţire, uşoară: *ţigăncile ... în flenderiţe roşii sau galbene.* M.CAR. [*Fleandură* + *-iţă*].

flendurít, ~ţi, flendurită, ~e a. zdrenţuit. [*Fleandură* + *-it*].

flendurós, ~şi, flenduroásă, ~e a. zdrenţăros. [*Fleandură* + *-os*].

fleng, ~gi, fleángă, ~engi a. (reg.) aplecat înainte spre ochi: *porc cu urechile flengi.* [Et. nec.].

fleoáncă f. v. fleancă.

fleoárcă f. v. fleancă.

fleoárţă, fleoarţe f. femeie depravată: *pentru-o fleoarţă de muiere, îmi prăpădi-i biata piele.* POP. [Et. nec.].

fleoncăní vb. v. flencăni.

fleoş, ~i, fleoşă, ~e a. (rar) moleşit, fleşcăit: *un fleoş de bătrîn.* ISP. [Onomat.].

fleoşc interj. v. fleaşc.

fler n. simţ de orientare rapidă; perspicacitate: *a avea fler.* [Din fr. *flair*].

fláşă, fleşe f. acoperiş foarte înalt, folosit, mai ales în evul mediu, la construcţiile monumentale ale bisericilor. [Din fr. *flèche*].

fleşcăí, fleşcăiesc vb. **1.** (refl.) a se muia, a se moleşi; **2.** (intr.) a produce zgomot umblînd prin apă sau prin noroi: *paşii sentinelelor nevăzute fleşcăiau prin noroi.* SAD. [*Fleaşc* + *-ăi*].

fleşcăiálă, fleşcăieli f. fleşcăraie. [*Fleşcăi* + *-eală*].

fleşcăít[1] n. faptul de a (se) fleşcăi: *mergeau încet, ... ascultîndu-şi fleşcăitul ciubotelor mari şi grele.* VLAH. [V. *fleşcăi*].

fleşcăít[2], **~ţi, fleşcăită, ~e** a. moale; (fig.) moleşit: *ea îşi plimba voioasă printre mosafiri maldărul de carne fleşcăită.* M.CAR. [V. *fleşcăi*].

fleşcăráie f. noroi mult cu multă apă; fleşcăială. [*Fleaşcă* + *-ăraie*].

fleţ, ~i, fleáţă, ~eţe a. şi m., f. (om) naiv, bleg, credul. [Et. nec.].

fleurón, fleuroni n. ornament (din sculptura gotică) reprezentînd flori sau frunze stilizate. [Din fr. *fleuron*].

flexă, flexez vb. (tr.) a îndoi; a încovoia, a curba; a flecta. [Din lat. *flexere*].

flexíbil, ~i, flexibilă, ~e a. **1.** care se poate îndoi uşor; elastic, mlădios: *trestie flexibilă;* (fig.) *de mult mi-am dat seama cît de flexibilă e: se îndoaie încotro bate vîntul.* GHEŢIE; **2.** lipsă de fermitate, care cedează uşor: *caracter flexibil;* **3.** (gram.) care are flexiune: *parte de vorbire flexibilă.* [Din fr. *flexibile,* lat. *flexibilis*].

flexibilitáte f. calitatea de a fi flexibil: *violonistul cel mai virtuoz face îndelungi studii de artist menţinîndu-şi flexibilitatea digitală.* CĂL.; *acea nestatornică flexibilitate a elementului.* OD. [Din fr. *flexibilité,* lat. *flexibilitas, -atis*].

flexibilizá, flexibilizez vb. (tr. şi refl.) a face sau a deveni flexibil. [*Flexibil* + *-iza*].

flexibilizáre f. faptul de a (se) flexibiliza. [V. *flexibiliza*].

flexioná, flexionez vb. (rar) **1.** (refl.) a se încovoia, a se îndoi; **2.** (tr.; gram.) a declina. [De la *flexiune*].

flexionár, ~i, flexionară, ~e a. **1.** (gram.) care are flexiune: *greaca şi latina sînt limbi flexionare;* **2.** care se îndoaie, se încovoaie. [După fr. *flexionnel*].

flexiúne, flexiuni f. **1.** încovoiere, mlădiere; **2.** (gram.) totalitate a schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale: *ne va introduce în textul colecţiei sale printr-o scurtă gramatică, care să conţie fonologia şi flexiunea măcar.* EM. [Din lat. *flexio, -onis,* fr. *flexion,* germ. *Flexion*].

flexór, flexori a. muşchi flexor, muşchi care realizează îndoirea unor membre. [Din it. *flessore*].

flexuós, ~şi, flexuoásă, ~e a. **1.** care prezintă flexiuni şi curburi; cu inflexiune; **2.** (bot.; despre frunze) cu marginile ondulate. [Din fr. *flexueux,* lat. *flexuosus*].

flexúră, flexuri f. **1.** (geol.) deformare prin îndoire a straturilor scoarţei pămîntului; **2.** formaţie anatomică curbată. [Din fr. *flexure*].

flibusteríe, flibusterii f. piraterie făcută de flibustieri. [Din fr. *flibusterie*].

flibustiér, flibustieri m. **1.** pirat din apele americane în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea; **2.** (fig.) hoţ, pungaş: *acei care compun grosul acestei armate de flibustieri politici sînt bugetofagii, cumularzii, gheşeftarii de toată mîna.* EM. [Din fr. *flibustier*].

flicténá, flictene f. (med.) băşicuţă care se formează în arsurile uşoare pe suprafaţa pielii. [Din fr. *phlyctène*].

fligórn, fligornuri n. instrument muzical de suflat, făcut din alamă şi prevăzut cu clape. [Din germ. *Flügelhorn*].

flint n. varietate de opal; (apoz.) **sticlă flint,** sticlă optică avînd indice de refracţie relativ mare. [Din germ. *Flint,* engl. *flint* (*glass*)].

flíntă, flinte f. (înv.) puşcă cu ţeavă lungă, cu fitil şi cu cremene: *daţi cu lăncile, daţi cu flintele!* POP. [Din magh. *flinta,* germ. *Flinte*].

flipper, flippere n. (englezism) **1.** aripioară (de peşte); înotătoare; **2.** (mar.) flotor (folosit de înotătorul subacvatic). [Din engl. *flipper*].

flirt, flirturi n. **1.** conversaţie uşoară (pe teme de dragoste): *te-a condamnat la trei ore de flirt cu cîte o pauză de cinci minute.* PETR.; **2.** legătură amoroasă trecătoare; aventură sentimentală: *se vorbea despre un flirt al ei cu un tînăr.* GHEŢIE. [Din fr. *flirt*].

flirtá, flirtez vb. (intr.) **1.** a susţine o conversaţie curtenitoare şi uşuratică: *vorbeau franţuzeşte, cîntau din clavir şi ... flirtau cu bonjuriştii.* IBR.; **2.** a întreţine cu cineva relaţii de dragoste uşoară şi nestatornică. [Din fr. *flirter*].

fliş, fluri n. (geol.) teren constituit din sedimentarea de conglomerate, gresii, argilă şi marnă. [Din fr. *flysch*].

flit, fluri n. insecticid pentru muşte, ţînţari, purici etc.; **a trata cu flit pe cineva,** a repezi, a pune la punct pe cineva; a nu da atenţie cuiva. [Denumire comercială].

fliúşcă, fliuşte f. (reg.) măsură mică pentru ţuică. [Et. nec.].

floáre, flori f. **1.** parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuale şi care are de obicei o corolă colorată: *flori de tei deasupra noastră or să cadă rînduri, rînduri.* EM.; (la sg. cu înţeles colectiv) *mă sui încetiţor în teiul care te adormea de mirosul floarei.* CR.; **în floare, a)** în perioada înfloririi; înflorit: *văzu struguri, unii copţi ..., alţii aguridă şi alţii tocmai în floare.* ISP.; **b)** (fig.) în plină strălucire; frumos, zdravăn, puternic: *cînta poate mai mult pentru sine, ademenit de aduceri-aminte de pe cînd era în floare.* SAD.; **în floarea vîrstei,** tînăr: *primul tablou înfăţişa un bărbat în floarea vîrstei.* GHEŢIE; *a murit în floarea vîrstei;* **floare la ureche,** bagatelă: *necazurile ... noastre sînt flori la ureche pe lîngă cele ce se spune în cărţi.* CR.; **de florile mărului** sau **de flori de cuc,** în zadar, fără folos; degeaba: *nu-l ducem noi la spînzurătoare numai aşa, de flori de cuc.* CR.; **a strînge degetele floare,** a aduna degetele la capăt: *făceai mîna puică, strîngînd degetele floare.* DELAVR.; **2.** plantă erbacee (de ornament) cu corola (frumos) colorată: *că eu noaptea ţi-oi cînta, ca pe-o floare te-oi căta.* AL.; *în parc se întindeau mari ronduri de flori.* CĂL.; (fig.) *Nastasia s-a întors la moară plină de încredere, ca şi cum ar fi crescut în ea o floare.* SAD.; **3.** (compuse) **floarea-soarelui,** plantă cu tulpina înaltă, cu inflorescenţă mare, galbenă, din ale cărei seminţe se extrage ulei comestibil; (reg.) răsărită (*Hellanthus annuus*): *ca o mamă întristată, floarea-soarelui pe cîmpuri pleacă fruntea-ngîndurată.* GOGA; (reg.) **floarea-brumei,** brîndușă-de-toamnă (*Colchicum autumnale*): *în jurul lor răsăreau ici-colo din ţărîna săracă brînduşe, florile-brumei.* SAD.; (reg.) **floare-domnească, a)** garoafă (*Dianthus caryophyllus*); **b)** garofiţă-de-munte (*Dianthus compactus*); **floare-de-leac,** plantă erbacee decorativă, cu flori galbene-aurii (*Ranunculus repens*); **floarea-paştelui,** mică plantă erbacee care face o singură floare albă sau roz; breabăn (*Anemona nemorosa*); **floare-de-paie,** plantă exotică cu florile în capitule de diferite culori, care par uscate ca paiele (*Helichrysum bracteatum*); **floare-de-colţ** sau **floarea-reginei, floarea-doamnei,** plantă erbacee cu frunze albicioase şi ascuţite, dispuse în jurul inflorescenţei, care creşte pe crestele stîncilor; albumeală, edelvais (*Gnaphalium leontopodium*): *Adela va rămînea pentru tine mereu stînca pe care creşte floarea-reginei.* IBR.; **floare-broşteasă,** plantă erbacee care creşte prin locuri umede (*Ranunculus acris*); **floare-de-perină,** plantă erbacee întrebuinţată pentru extragerea unui colorant galben (*Anthemis tinctoria*); **floarea-călugărului,** plantă erbacee verde-albăstrie cu flori roşietice (*Vaccaria*); **floare-frumoasă,** bănuţel (*Bellis perennis*); **floarea-grîului,** albăstriţă (*Centaurea cyanus*); **floarea-vîntului,** mică plantă erbacee care creşte prin păduri şi prin tufişuri umbroase (*Anemone nemorosa*); **floare-boierească** sau **floare-buiacă** splinuţă (*Solidago vigaurea*); **floare-de-friguri,** fierea-pămîntului (*Centaurium umbellatum*), **floare-de-lingoare, a)** iarbă-de-lingoare (*Albiaria officinalis*); **b)** gălbenele (*Lysimachia vulgaris*); **floare-grasă,** plantă erbacee din familia crasulaceelor, cu flori roşii şi cu tulpina tîrîtoare (*Sedum spirium*); **floare-vînătă,** stînjenel (*Iris germanica*); **floarea-crucii** sau **floarea-pînii,** pristolnic (*Abutilon theophrasti*); **floarea-jelei,** linariţă (*Linaria vulgaris*); **floarea-raiului,** plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori mici, de culoare roz, care creşte mai ales la munte; aişor (*Allium montanum*); **4.** strat de mucegai care se formează la suprafaţa unor lichide (vin, lapte etc.); **5.** desen, broderie, cusătură etc. care reprezintă plante (cu inflorescenţe): *o năframă cusută frumos cu flori de mătasă.* CR.; *păreţii erau împodobiţi cu chipuri şi flori săpate.* ISP.; **6.** extremitate lăţită a cuiului (în care se bate cu ciocanul); **7.** partea cea mai aleasă, cea mai de seamă; elită: *pentru popoare sînteţi floarea neuitării.* OD.; *toată floarea cea vestită a întregului Apus.* EM.; **8.** (înv.) culoare: *vîntul îi sălta-n cosiţă şi-i făcea floare-n obraz.* COŞB.; **9. copil din flori,** copil nelegitim: *se perindaseră feciori leguiţi ori copii din flori ai Domniei, care rîvneau să ia puterea.* SAD. [Lat. *flos, -oris*].

floc, floace n. şi **flocі** m. **1.** smoc de lînă, de mătase etc.; (fig.) *floci de zăpadă;* **2.** (de obicei la pl.) fir de păr încreţit: *de nu-l ţinea într-acea clipită Bălăban, doară-atuncea ca napul cu floace cu tot îi tăia capul.* B.-DEL.; **3.** (spec.) fir de păr din zona pubisului. [Lat. *floccus*].

flocăí, flocáiesc vb. (tr.) **1.** a smulge părul, penele: *înşfacă iedul de urechi şi-l flocăieşte şi-l jumulește şi pe acela.* CR.; **2.** (fig.) a bate zdravăn, a părui: *Năsturel pe Dondu flocăieşte.* B.-DEL. [*Floc* + *-ăi*].

flocón, flocoane n. (chim.) aglomerare de particule în soluţiile coloidale. [Din fr. *flocon*].

flocós, ~şi, flocoásă, ~e a. cu părul des, moale (şi creţ); miţos: *am încălicat pe căluţul meu cel flocos în care aveam încredere.* SAD.; *căciuli flocoase.* // f. mohor, mei-păsăresc (*Sorghum*). [*Floc* + *-os*].

flocoşél, flocoşei m. ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, de culoare ruginie sau gălbuie (*Hydnum repandum*). [*Flocos* + *-el*].

flocoşí, flocoşesc vb. (fam. şi refl.) a (se) scămoşa. [*Flocos* + *-i*].

flocoşícă, flocoşele f. **1.** plantă erbacee din familia gramineelor, acoperită cu peri moi, cu frunze lungi şi cu flori alburii sau roşietice (*Holcus lanatus*); **2.** (la pl.) plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunze lanceolate şi cu flori albe-gălbui (*Filago arvensis*); **3.** (la pl.) plantă erbacee cu frunzele şi tulpina păroase şi cu flori roşii-purpurii (*Lychius coronaria*). [*Flocoasă* + *-ică*].

flocoşít, ~ţi, flocoşită, ~e a. (fam.) scămoşat. [V. *flocoşi*].

floculá, pers. 3 **floculează** vb. (chim.; intr.; despre soluţii coloidale) a se coagula sub formă de flocoane. [Din fr. *floculer*].

floculánt, ~ţi, floculantă, ~e a. şi n. (agent) care provoacă floculareа. [Din fr. *floculant*].

floculáre, floculări f. faptul de a flocula; aglomerare a particulelor fine dintr-o suspensie sau dintr-o soluţie coloidală şi depunerea lor. [Din fr. *floculation*].

flocuşór, flocuşori m. sau **flocuşoare** n. diminutiv al lui floc: *apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă ca una ce are nişte flocuşori într-însa.* NEGR. [*Floc* + *-uşor*].

floe n. gheaţă sub formă de blocuri din mările nordice. [Din fr., engl. *floe*].

flogístic, ~ci, flogistică, ~ce a. de ardere, provenind din ardere. // n. **1.** substanţă imaginată de alchimişti pentru a explica arderea; flogiston; **2.** agent inflamator. [Din fr. *phlogistique*].

flogistón n. flogistic: *prin ardere, adică prin eliminarea flogistonului, corpurile ar deveni în consecinţă mai grele.* BL. [Din gr. *phlogiston,* germ. *Phlogiston*].

flogopít n. mică magneziană, variat colorată şi cu luciu sticlos, utilizată ca izolant termic şi electric. [Din fr. *phlogopite*].

flogóză, flogoze f. (med.) inflamaţie; flegmazie. [Din fr. *phlogose*].

flomoştóc, flomoştoace n. (reg.) cocoloş, ghemotoc. [Et. nec.].

flóptical n. (inform.) standard industrial pentru discuri flexibile de mare capacitate. [Cuv. engl.].

flor m. (germanism) văl, voal: *este un flor înaintea ochilor, dară unul diamantin.* EM. [Din germ. *Flor*].

florál, ~i, floralĕ, ~e a. **1.** care ţine de floare, referitor la floare: *fenomenul autumnal se preface într-o falsă dramă floralĕ.* CĂL.; **2.** care înfăţişează o floare, în formă de floare; din flori: *se mărgineşte la imagini graţioase de efluvii florale.* CĂL. [Din fr. *floral,* lat. *floralis*].

florănţă f. (înv.) ţesătură uşoară pentru căptuşeli. [Din fr. *florance*].

florár, florari m. **1.** persoană care cultivă sau vinde flori; **2.** (pop.) luna mai. // n. (pl. **florare**) instrument de desen folosit pentru trasarea liniilor curbe. [*Floare* + *-ar*].

flóră, (rar) **flore** f. totalitate a plantelor dintr-o ţară, dintr-o regiune, dintr-o perioadă geologică etc.: *această artă creşte luîndu-se parcă la întrecere cu flora tropicală a peisajului.* BL.; *Cuvier cunoştea flore şi faune întregi astăzi dispărute de pe scoarţa pămîntului.* BL.; **flora microbiană,** totalitate a microorganismelor vegetale dintr-un mediu, dintr-un organ etc. [Din fr. *flore,* germ. *Flora*].

florăreásă, florărese f. femeie care cultivă sau vinde flori. [*Florar* + *-easă*].

florărie, florării f. **1.** magazin unde se vînd flori: *dorinţa mea ar fi fost să-ţi deschidem o florărie.* TUD.; **2.** grădină sau seră unde se cultivă flori: *e umed cimbrul pe colină, măceşii par o florărie.* MACED.; **3.** cultura florilor: *ocupaţia cu florăria e caracteristică pentru tipurile sale.* IBR.; **4.** mulţime de flori; multe flori la un loc. [*Florar* + *-ie*].

floreál n. a opta lună a calendarului republican francez (20 aprilie - 20 mai). [Din fr. *floréal*].

floreán, ~eni, floreană, ~ene a. bălţat, cu pete: *vacă floreană.* // m. (ornit.) florinte (*Carduelis chloris chloris*). [*Floare* + *-ean*].

florentín, ~i, florentină, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Florenţei sau locuitorilor ei, referitor la Florenţa sau la locuitorii acesteia: *se născuse ... dintr-o veche şi bogată familie florentină.* GHEŢIE; **stil florentin,** stil arhitectonic rezultat din combinarea stilului antic cu stilurile bizantin şi roman; **pălărie florentină** (şi subst. f.), pălărie de damă (din pai) cu boruri largi, împodobită cu flori. // m., f. persoană (originară) din Florenţa: *să urmeze cu scumpătate lapidarele poveţe ale ilustrului florentin.* CAR. [Din fr. *florentin*].

florétă, florete f. **1.** armă folosită la scrimă, formată dintr-o lamă flexibilă, în patru muchii: *am învăţat şi eu să mînuiesc floreta.* GHEŢIE; **2.** probă de scrimă care se practică cu această armă. [Din fr. *fleuret* (după *floare*)].

floretíst, ~şti, floretistă, ~e m., f. sportiv care practică sportul cu floreta. [*Floretă* + *-ist;* cf. fr. *fleurettiste*].

floribúnd, ~zi, floribundă, ~e a. care are multe flori, care înfloreşte abundent. [Din lat. *floribundus*].

floriceá, (~icĕ), floricele f. **1.** diminutiv al lui floare; (rar) florişoară: *floricele ce se ascundeau prin desişurile crîngurilor.* ISP; **2.** (la pl.; **floricele de porumb**) boabe de porumb (din soiuri speciale) prăjite şi desfăcute, asemănătoare unor flori albe; cocoşei: *alune prăjite şi floricele-de-porumb.* FIL.; (şi: **floricică**). [*Floare* + *-icea, -icĕ*].

floricícă f. v. floricea.

florícol, ~i, floricolă, ~e a. care aparţine floriculturii, referitor la floricultură; **2.** care are flori: *arbuşti floricoli;* **3.** care trăieşte pe flori: *insecte floricole.* [Din fr. *floricol*].

floricultór, ~i, floricultoáre m., f. specialist în floricultură. [De la *floricultură*].

floricultúră f. ramură a horticulturii care se ocupă de cultura plantelor ornamentale. [Din fr. *floriculture*].

floríd, ~zi, floridă, ~e a. **1.** înfloritor, prosper; **2.** (med.; despre boli) activ, în plină evoluţie. [Din it. *florido,* germ. *florid,* lat. *floridus*].

floridée, floridee f. (la pl.) clasă de alge marine roşii; (şi la sg.) algă din această clasă. [Din fr. *floridées*].

florifér, ~i, floriferă, ~e a. care produce flori. [Din fr. *florifer*].

floríi f. pl. sărbătoare creştină care cade în duminica dinaintea Paştelui: *aproape de florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă.* CR. [Lat. **florilia (=Floralia)*].

florilégiu, florilegii n. antologie de texte literare. [Din lat. *florilegium,* it. *florilegio*].

florín, florini m. **1.** monedă de aur sau de argint, care a circulat şi în ţările române pînă în secolul al XIX-lea: *să-ţi dea un florin pe lîngă cei şaptezeci de groşi.* SAD.; **2.** unitate monetară (care a existat) în Olanda; gulden. [Din germ. *Florin,* fr. *florin*].

florínt, florinţi m. (înv.) florin de aur: *veşmînt preţuit 15.000 de florinţi.* BĂLC. [Din pl. *florinţi* (după *Florenţa* n. pr.)].

florínte, florinţi m. pasăre mică cîntătoare, cu pene măslinii şi cu ciocul gros, roşiatic; florean (*Carduelis chloris chloris*). [Et. nec.].

floríst, ~şti, floristă, ~e m., f. (rar) **1.** persoană care vinde flori; florar: *îţi spun cu-ncredinţare că şi eu sînt florist, producturile verii tu poţi la tîrg a duce.* NEGR.; **2.** persoană care confecţionează şi vinde flori artificiale. [Din fr. *fleuriste*].

florístic, ~ci, floristică, ~ce a. care aparţine florilor, referitor la flori. [Din fr. *floristique*].

florístică f. **1.** ştiinţa cultivării florilor; **2.** ramură a geografiei care studiază răspîndirea florei pe glob. [Din fr. *floristique,* germ. *Floristik*].

florişoáră, florişoare f. (rar) floricea: *stele, florişoare, ce ardeţi lucitoare în cosiţa serii.* BOL. [*Floare* + *-işoară*].

floríu, ~ii, florie, ~ii a. **1.** (despre animale) care are pete albe; **2.** (înv.) plin de flori; cu flori. [*Floare* + *-iu*].

floroglucínă f. substanţă chimică cristalină, folosită în fotografie şi în sinteza unor răşini, coloranţi etc. [Din fr. *phloroglucine*].

florón, floroane n. (înv.) ornament în formă de floare: *coroană măiestoasă cu opt regeşti floroane.* AL. [Din fr. *fleuron*].

flósculus n. (bot.) floare din inflorescenţa compozeelor. [Din lat. *flosculus* „floare mică"].

flotă, flotez vb. (tr.) a îndepărta prin decantare substanţele care plutesc într-un lichid. [Din fr. *flotter*].

flotábil, ~i, flotabilă, ~e a. **1.** care poate pluti la suprafaţa unui lichid: *corp flotabil;* **2.** care permite deplasarea plutelor: *Bistriţa este un rîu flotabil.* [Din fr. *flottable*].

flotabilitáte f. **1.** însuşire a unui corp de a pluti pe suprafaţa unui fluid sau la o anumită adîncime: *flotabilitatea aripii avionului;* **2.** raport între volumul nescufundat şi volumul total al unui corp plutitor; **3.** proprietate a minereurilor de a putea fi separate prin flotaţie. [Din fr. *flottabilité*].

flotánt, ~ţi, flotantă, ~e a. **1.** care pluteşte, plutitor; **2.** temporar, vremelnic, trecător: *influenţa directă a condiţiilor fizice pot să dea de-a dreptul variaţiuni flotante, dar uneori şi definitive.* BL.; **3.** (şi m., f.) care se află pentru scurt timp într-o localitate, avînd locuinţa stabilă în altă parte: *nimeni nu-şi dă seama cum această populaţie flotantă ... a putut să devină elementul domnitor.* EM. [Din fr. *flottant*].

flotáre, flotări f. **1.** acţiunea de a flota şi rezultatul ei; **2.** mişcare ritmică de gimnastică în care corpul, aproape de pămînt, este ridicat şi coborît prin extensiunea şi îndoirea braţelor aflate cu palmele pe sol. [V. *flota*].

flotăţie, flotaţii f. procedeu de separare a minералelor din minereuri şi a cărbunelui de steril, prin măcinarea şi amestecarea lor cu un lichid în care plutesc. [Din fr. *flotation*].

flótă[1], flote f. **1.** grup (mare) de nave avînd conducere unică: *tu singură, o mare, puternică, adîncă, teribilele flote le-neci sau le zdrobeşti.* BOL.; *flotă de război;* **2.** totalitate a navelor unui stat: *flota comercială românească;* (fig.) *nouri lunecă pe ceruri flota lor de vînt împinsă.* EM.; **3. flotă aeriană,** totalitate a avioanelor unui stat; **4.** bazin de tăbăcire a pieilor. [Din fr. *flotte,* germ. *Flotte*].

flótă[2] f. postav. [Din fr. *flôte*].

flotílă, flotile f. **1.** unitate de nave militare care acţionează pe fluvii sau lîngă litoral: *află că iubitul ei, Neculai, dus la flotilă, e sănătos.* IBR.; **2.** (p. ext.) grup de ambarcaţii: *în faţa golfurilor roiau flotile întregi de bărci pescăreşti.* TUD.; **2.** (înv.; **flotilă aeriană**) unitate de aviaţie militară, corespunzătoare regimentului din armata de uscat: *îndată ce-au început ostilităţile, am intrat la o flotilă de aviaţie.* SAD. [Din fr. *flottile,* germ. *Flotille*].

flotór, flotoare n. **1.** corp care pluteşte; **2.** dispozitiv umplut cu aer, care asigură plutirea unui hidroavion. [Din fr. *flotteur*].

flow-chart [flóucet] n. (inform.) metodă de reprezentare a logicii unui program. [Cuv. engl.].

flox, flocşi m. brumărea (*Phlox paniculata* şi *drummondi*). [Din fr. *phlox*].

fiu a. invar. **1.** vaporos; **2.** cu contururi imprecise, estompate. // n. efect fotografic care dă evanescenţă contururilor. [Din fr. *flou*].

fluáj, fluaje n. variaţie continuă şi lentă a deformaţiilor materialelor supuse la solicitări continue de durată lungă. [Din fr. *fluage*].

fluctuá, pers. 3 **fluctuează** vb. (intr.) a fi schimbător, a varia: *Asachi fluctua în limba sa scrisă.* IBR. [Din lat. *fluctuare,* fr. *fluctuer*].

fluctuánt, ~ţi, fluctuantă, ~e a. **1.** care se balansează (ca valurile); **2.** schimbător, nestatornic: *mediul produce unele neînsemnate modificări fluctuante în corpul organismelor.* BL.; *voinţă fluctuantă.* [Din fr. *fluctuant,* lat. *fluctuans, -ntis*].

fluctuáre, fluctuări f. acţiunea de a fluctua şi rezultatul ei. [V. *fluctua*].

fluctuáţie, fluctuaţii f. **1.** abatere mică şi temporară faţă de o anumită stare; balansare; **2.** schimbare neîntreruptă; variaţie: *de aci impresia aceea de duplicitate, de fluctuaţie, de pactizare veselă între adversari, de trădări şi schimbări inexplicabile.* CĂL.; *fluctuaţia ideilor;* (şi: (înv.) **fluctuaţiune**). [Din fr. *fluctuation,* lat. *fluctuatio, -onis*].

fluctuaţiúne f. v. **fluctuaţie.**

fluctţe f. v. **fluxiune.**

flúdor n. aliaj de cositor pentru lipit, tras în fire. [Denumire comercială].

fluént, ~ţi, fluentă, ~e a. **1.** care urmează armonios; curgător: *este remarcabil prin expunerea fluentă a celor mai complicate fenomene;* (adv.) *vorbeşte fluent franceza;* **2.** (p. ext.) care curge necontenit, care se desfăşoară mereu: *dorinţa de a te apropia de tinerele fete deşteptă imaginea fluentă a vîntului şi fragranţa zambilelor.* CĂL. [Din fr. ***fluent,*** lat. ***fluens, -ntis***].

fluénţă f. însuşirea de a fi fluent; desfăşurare armonioasă: *expresii banale ... se pierd cu totul în fluenţa lirică.* CĂL. [Din fr. ***fluence,*** lat. ***fluentia***].

fluíd, ~zi, fluidă, ~e a. **1.** care are o coeziune slabă între molecule; (spec.) lichid, curgător: *starea de agregaţie fluidă stă în mijloc între cea gazoasă şi cea solidă.* EM.; *apa şi aerul sînt corpuri fluide;* **2.** (p. ext.) caracteristic lichidelor, de lichid: *aspectul fluid sau inconstanţa curgătoare a datelor concrete este subliniată de Budha cu o perspicacitate incoruptibilă.* BL. // n. **1.** corp lichid sau gazos; (spec.) lichid: *în fluide moleculele oscilează verisimil împrejurul mişcătoarei poziţii de echilibru.* EM.; (fig.) *Eminescu a supt toate fluidele inefabile, toate elementele metafizice.* CĂL.; **2.** (fig.) suflu, impuls, curent: *un fluid intens circula între interpreţii pierduţi în rolurile lor.* PETR. [Din fr. ***fluide,*** lat. ***fluidus***].

fluidál, ~i, fluidală, ~e a. (geol.) cu aspect de fluid: *rocă fluidală.* [Din germ. ***fluidal***].

fluídic, ~ci, fluidică, ~ce a. caracteristic unui fluid sau mişcării unui fluid: *mişcarea fluidică proprie organismului debordează oarecum limitele normale ale organismului.* BL. [Din fr. ***fluidique***].

fluidifiánt, fluidifiante n. substanţă care micşorează vîscozitatea fluidului cu care se amestecă; fluidizant. [Din fr. ***fluidifiant***].

fluidificá, fluidífic vb. (tr.) a mări fluiditatea unei substanţe; a face să devină fluid. [Din fr. ***fluidifier***].

fluidificáre, fluidificări f. faptul de a fluidifica. [V. ***fluidifica***].

fluidificát, ~ţi, fluidificată, ~e a. care a devenit fluid; (spec.) lichefiat: *un gaz fluidificat e mişcare înmagazinată prin presiune şi răceală.* EM. [V. ***fluidifica***].

fluiditáte f. **1.** însuşirea de a fi fluid: *fluiditatea apei;* **2.** (fig.) cursivitate: *versurile au destulă somptuozitate ca să placă în sine, dar şi necesara fluiditate pentru a nu îngreuia declamaţia.* CĂL. [Din fr. ***fluidité***].

fluidizá, fluidizez vb. (tr.) **1.** a face să se desfăşoare fără opriri; a face să fie fluent: *a fluidiza circulaţia;* **2.** a produce o fluidizare. [Din fr. ***fluidiser***].

fluidizánt, fluidizanţi m. fluidifiant. [***Fluidiza*** + ***-ant***].

fluidizáre, fluidizări f. (tehn.) trecere forţată a unui fluid printr-un strat de pulbere obţinîndu-se un amestec asemănător lichidelor. [V. ***fluidiza***].

fluidizát, ~ţi, fluidizată, ~e a. care a devenit fluid. [V. ***fluidiza***].

flúier, fluiere n. **1.** instrument muzical popular alcătuit dintr-un tub subţire de lemn, prevăzut cu găuri: *şi vin păstori cu gluga albă, din fluier povestindu-şi dorul.* GOGA; (fig.) *în liniştea măreaţă, departe, fluierele mierlelor cîntau de dragoste.* SAD.; **2.** instrument mic (din metal) cu care se fluieră (pentru a semnaliza): *se făceau exerciţii militare la cîmp, şcolarii plecînd încolonaţi, cu un fluier şi doi toboşari în frunte.* CĂL.; **3.** (tehn.) dispozitiv de semnalizare sonoră acţionat de abur sau de un gaz sub presiune: *fluierul locomotivei;* **4.** şuierătură, fluierătură: *în sfîrşit, s-a auzit fluierul final al arbitrului;* **5. (fluierul piciorului)** tibia: *se trezi lovită cu botina în fluierul piciorului.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **fluieră**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***floere***].

fluierá, flúier vb. **1.** (intr.) a produce sunete ascuţite, suflînd printre buze sau printre degetele băgate în gură: *Andrei mai fluieră o dată scurt c-o înmlădiere mai joasă.* SAD.; **a fluiera a pagubă,** a produce asemenea sunete în semn de părere de rău; **fluieră-vînt,** haimana, trîntor; (adj.) *fata ... vedea pe un june fluieră-vînt.* ISP.; **2.** (intr.) a reproduce o melodie suflînd printre buze: *mergea cu mîinile în buzunare printre blocuri, fluierînd.* GHEŢIE; (tr.) *trec feţe serbede ... fluierînd doine dureroase.* RUSSO; **3.** (intr.) a produce sunete asemănătoare cu ale fluierului: *un mierloi a trecut fluierînd spre livezi.* SAD.; (tr.) *o mierlă fluiera o melodie înceată.* SAD.; **4.** (tr.) a dezaproba scoţînd fluierături: *slugile aduse la reprezentaţie de neamurile sale l-au fluierat.* SAD.; (refl. recipr.) *scoase un ţignal din buzunar şi se fluieră pe întrecute cu publicul pînă îl potoli.* CĂL.; **5.** (intr.) a semnaliza sonor cu sirena: *vaporul fluieră scurt, ridică ancora şi porni.* TUD.; **6.** (tr.) a semnaliza suflînd într-un fluier pentru a conduce o competiţie sportivă: *arbitrul a fluierat începutul competiţiei;* **7.** (intr.) a cînta din fluier: *cînd ieşi pe uliţă, fluieră din fluieriţă.* POP; **8.** (intr.) a sufla cu tărie producînd un zgomot ascuţit şi puternic: *prin noapte vîntul fluiera pustiu.* BAC.; (tr.) *i-ar plăcea să-l ploaie din tavan şi să-l fluiere vîntul din toate părţile?* GHICA. [***Fluier*** + ***-a***].

fluierár, fluierari m. **1.** cîntăreţ din fluier: *buciumaşii, fluierarii şi surlaşii răsunau alai mare.* DELAVR.; **2.** pasăre cu capul şi spatele negre cu pete galbene-aurii, cu ciocul lung şi subţire şi cu picioarele lungi, care scoate sunete ca ale fluierului (*Charadius pluvialis*); **3.** (ornit.) ploier (*Charadius apricarius*); **4.** (ornit.) prundăriş (*Charadius dubisu curonicus*); **5.** (ornit.) grangur (*Oriolus oriolus*). [***Fluier*** + ***-ar***].

fluieráre, fluierări f. acţiunea de a fluiera şi rezultatul ei. [V. ***fluiera***].

fluieráş, fluieraşe n. diminutiv al lui fluier: *fluieraş de fag, mult zice cu drag.* POP. // m. (pl. **fluieraşi**) **1.** cîntăreţ din fluier: *un fluieraş şi un lăutar cîntau ardeleana.* SL.; **2.** (ornit.) fluierar (*Charadius pluvialis*). [***Fluier*** + ***-aş***].

fluierát[1] n. faptul de a fluiera; (concr.) fluierătură: *si-l cunosc pe fluierat că e june ne-nsurat.* POP. [V. ***fluiera***].

fluierát[2]**, ~ţi, fluierată, ~e** a. **1.** cîntat la fluier; **2.** reprodus prin şuierat, prin fluierătură; (p. ext.) *acel grangur îi arunca două stihuri fluierate, care pluteau în soare.* SAD.; **3.** dezaprobat prin fluierături. [V. ***fluiera***].

flúieră f. v. **fluier.**

fluierătór, ~i, fluierătoáre a. care fluieră. // f. plantă erbacee cu flori galbene verzui şi cu fructe roşii sub formă de boabe (*Tamus communis*). [***Fluiera*** + ***-ător***].

fluierătúră, fluierături f. **1.** şuierătură: *dinspre sală nu se auzeau proteste sau fluierături.* GHEŢIE; **2.** sunet scos din fluier sau din gură; **3.** suflare puternică a vîntului. [***Fluiera*** + ***-ătură***].

fluieríce, fluierici f. (reg.) fluier mic şi scurt care produce un singur ton: *sunăm subţirel, cu mlădieri anumite, din fluiericea de os, chemarea cucoşului de ieruncă.* SAD. [***Fluier*** + ***-ice***].

fluieriţă, fluieriţe f. (reg.) fluier mic: *fluieră din fluieriţă, să ies şi eu la portiţă.* POP. [***Fluier*** + ***-iţă***].

fluométru, fluometre n. instrument pentru măsurarea debitului fluidelor. [Din fr. ***fluomètre***].

fluór n. gaz de culoare galbenă-verzuie, foarte activ din punct de vedere chimic. [Din fr. ***fluor***].

fluoresceínă f. colorant organic fluorescent, obţinut din rezorcină şi acid ftalic. [Din fr. ***fluorescéine***].

fluorescént, ~ţi, fluorescentă, ~e a. care prezintă fluorescenţă; care utilizează fluorescenţa: *tub fluorescent.* [Din fr. ***fluorescent***].

fluorescénţă, fluorescenţe f. proprietate a unor substanţe de a emite lumină sub influenţa radiaţiilor luminoase sau ultraviolete: *se manifestă prin acţiunea lor fotografică şi devin vizibile prin fluorescenţă.* EM. [Din fr. ***fluorescence***].

fluorfosgén n. substanţă toxică sufocantă de luptă. [Din fr. ***fluorphosgène***].

fluorhídric a. (chim.) **acid fluorhidric,** acid format din combinarea fluorului cu hidrogenul. [Din fr. ***fluorhydrique***].

fluorínă, fluorine f. fluorură naturală de calciu, sub formă de cristale cubice. [Din fr. ***fluorine***].

fluorític, ~ci, fluoritică, ~ce a. care conţine fluor. [Din fr. ***fluoritique***].

fluorizá, fluorizez vb. (tr.) a adăuga fluor în apa potabilă sau a aplica fluorură de sodiu pentru a preveni cariile dentare. [Din fr. ***fluoriser***].

fluorizáre, fluorizări f. acţiunea de a fluoriza şi rezultatul ei. [V. ***fluoriza***].

fluorografíe, fluorografii f. procedeu de gravură pe sticlă cu ajutorul acidului fluorhidric. [Din fr. ***fluorographie***].

fluorométric, ~ci, fluorometrică, ~ce a. care aparţine fluorometriei, referitor la fluorometrie. [Din fr. ***fluorométrique***].

fluorometríe f. dozare a substanţelor fluorescente prin măsurarea intensităţii şi culorii radiaţiilor. [Din fr. ***fluorométrie***].

fluorométru, fluorometre n. aparat pentru măsurarea duratei luminii emise de o substanţă fluorescentă. [Din fr. ***fluoromètre***].

fluoroscóp, fluoroscoape n. **1.** aparat pentru determinarea vizuală a intensităţii fluorescenţei; **2.** ecran fluorescent care vizualizează radiaţii invizibile. [Din fr. ***fluoroscope***].

fluoroscopíe, fluoroscopii f. **1.** determinare vizuală a intensităţii fluorescenţei cu ajutorul fluoroscopului; **2.** examen radiologic efectuat cu ajutorul fluoroscopului. [Din fr. ***fluoroscopie***].

fluoróză, fluoroze f. intoxicaţie cronică cu fluor. [Din fr. ***fluorose***].

fluoráre, fluorări f. introducere a fluorului în molecula substanţelor organice. [Din fr. ***fluoruration***].

fluorurát, ~ţi, fluorurată, ~e a. (chim.) care conţine fluor. [***Fluorură*** + ***-at***].

fluorúră, fluoruri f. compus al fluorului cu alt element chimic sau cu un radical; sare a acidului fluorhidric. [Din fr. ***fluorure***].

fluşturá, flúştur vb. (reg.; tr.) a flutura: *săbioara mi-o trăgea, de trei ori c-o fluştura.* POP. [Cf. ***flutura***].

fluşturáre, fluşturări f. acţiunea de a fluştura şi rezultatul ei; agitare a unui obiect în aer. [V. ***fluştura***].

fluşturát, ~ţi, fluşturată, ~e a. **1.** răspîndit în dezordine: *la geamul mohorît, ca frunze fluşturate, plînge suflet.* BAC.; **2.** fluşturatic. [V. ***fluştura***].

fluşturátec a. v. fluşturatic.

fluşturátic, ~ci, fluşturatică, ~ce a. nestatornic, uşuratic: *ţopăiau şi chihoteau, cum are tinerimea fluşturatică obiceiul în carnaval.* CAR.; (subst.) *băiatul, Iliaş, a devenit un fluşturatec.* CĂL.; (şi: (rar) **fluşturatec**). [***Fluştura*** + ***-atic***].

flutter [fláter] n. **1.** (med.) pulsaţie accelerată a inimii (200-350 bătăi pe minut); **2.** oscilaţie a structurii elastice a unei aeronave, ca efect al acţiunii forţelor aerodinamice. [Cuv. engl.].

flútur m. v. **fluture.**

flutură, flútur vb. **1.** (tr.) a mişca încoace şi încolo, a agita în aer: *vîntul îi flutura barba încîlcită.* TUD.; **2.** (tr.) a învîrti (amenînţător) prin aer: *doi gealaţi veneau curînd, săbiile fluturînd.* POP.; **3.** (intr.) a se mişca în voia vîntului; a fîlfîi: *lasă vălul ei a flutura.* BOL.; (fig.) *un aer neîncrezător flutură pe obrajii cărnoşi ai fetei.* GHEŢIE; **fluturá-vînt,** om neserios; vagabond; **4.** (intr.) a mişca din aripi; a zbura: *se duse şi flutură în cercuri multe asupra feţei miresei.* EM.; (fig.) *de sus fluturînd a căzut pe bancă o foaie uscată.* TOP.; **5.** (înv.; refl.) a-şi pierde minţile, a înnebuni (după ceva): *şi mulţi s-au fluturat la chipuri pentru muieri.* BIBLIA. [***Fluture*** + ***-a***].

fluturáre, fluturări f. **1.** acţiunea de a flutura şi rezultatul ei: *bătrînul scutură capul şi-şi însoţeşte gestul de o fluturare a mîinii.* GHEŢIE; **2.** (fig.) nestatornicie: *ca-n viaţa conjugală, aşa-n orice*

privinţă, aceeaşi fluturare, aceeaşi uşurinţă. NEGR. [V. ***fluturа***].

fluturáş, fluturaşi m. 1. diminutiv al lui fluture: *iată-un dulce copilaş care-alungă-un fluturaş.* POP; 2. (de obicei la pl.) disc mic de metal sclipitor, folosit ca ornament pe hainele femeieşti; 3. bandă sau fişă de hîrtie care cuprinde un text ce se adaugă într-o lucrare; 4. (fam.) fişă cu date din statul de plată care se dă (lunar) unui salariat. [***Fluture*** + *-aş*].

fluturátec a. v. **fluturatic.**

fluturátic, ~ci, fluturatică, ~ce a. 1. care flutură; 2. uşuratic, nestatornic: *inima lui fluturatică se simţea rănită.* OD.; 3. (înv.) apucat, zănatec, smintit: *căce au întrat acest fluturatec cătră tine?* BIBLIA; (şi: **fluturatec**). [***Flutura*** + *-atic*].

fluturătór, ~i, fluturătoáre a. care flutură: *vîntul suflă păru-i lung, fluturător.* BOL. [***Flutura*** + *-ător*].

flúture, fluturi m. 1. insectă din ordinul lepidopterelor, cu corpul alungit, cu patru aripi membranoase, acoperite cu solzi mărunţi de culori diferite, şi aparat bucal adaptat pentru supt: *boboc de trandafir neatins de ochii fluturilor.* CR.; *aceşti fluturi de noapte îşi curmă brusc zborul.* BL.; (fig.) *albii fluturi ai lui decembrie şi ianuarie se învîrtejeau turbaţi.* MACED.; *în jurul frunţii comitelui pîlpîiau nesimţit fluturii amintirii.* SAD.; **fluture-de-varză,** albiliţă (*Pieris brassicae*); **fluture-alb** sau **fluture-de-mătase,** forma adultă a viermelui-de-mătase (*Bombix mori*); **fluture-roşu,** specie de insectă cu aripi roşii şi cu baza aripilor neagră (*Vanessa urticae*); **fluture-galben,** specie de insectă de culoare galbenă, a cărei larvă este verde cu o dungă albă laterală (*Ganopteryx rhamni*); **fluture-inelat,** inelar (*Malacosoma neustria*); **fluturele-morţii,** strigă (*Acherontia atropos*); 2. (fam.; la pl.) idei curioase, extravagante; gărgăuni: *are fluturi în cap;* 3. (la pl.) disc metalic sclipitor care se aplică, de obicei ca ornament, mai ales pe unele haine (femeieşti): *îşi făcea vînt cu un evantail de fluturi.* BOLLIAC; *căutai fluturi şi mărgele pe pofta oltencii mele.* POP; 4. (tehn.) disc care, montat la o conductă, reglează cantitatea de carburant ce intră în carburator; 5. stil de înot caracterizat prin mişcarea braţelor asemănător cu mişcarea aripilor; (şi: **flutur**). [Cuv. autoht.; cf. alb. *fluturë*].

fluturél, fluturei m. 1. diminutiv al lui flutur; fluturaş: *unde zbor, în care rai flutureii de pe plai?* AL.; 2. (la pl.) plantă erbacee ornamentală, cu tulpina ramificată şi cu flori galbene reunite în capitule (*Gaillardia aristata* şi *pulchelle*). [***Fluture*** + *-el*].

fluturínd, ~zi, fluturîndă, ~e a. (rar) fluturător: *stuf de raze sînt cozile lor fluturînde în aer.* EM. [V. ***flutura***].

fluturós, ~şi, fluturoásă, ~e a. (rar) fluturatic, care flutură: *vălu-i fluturos.* BOL. [***Fluture*** + *-os*].

fluviál, ~i, fluvială, ~e a. care aparţine unui fluviu, referitor la fluviu: *navigaţie fluvială.* [Din fr. ***fluvial,*** lat. ***fluvialis***].

fluviatíl, ~i, fluviatilă, ~e a. care creşte în apele curgătoare; fluvial. [Din fr. ***fluviatile,*** lat. ***fluviatilis***].

fluviométric, ~ci, fluviometrică, ~ce a. referitor la măsurarea nivelului şi debitului cursurilor de apă. [Din fr. ***fluviométrique***].

fluviométru, fluviometre n. aparat cu care se măsoară variaţiile de nivel ale apei unui fluviu. [Din fr. ***fluviomètre***].

flúviu, fluvii n. 1. apă curgătoare cu debit mare, care se varsă într-o mare sau într-un ocean: *cultura babiloniană s-a dezvoltat în văile fluviilor Eufrat şi Tigris.* BL.; (fig.) *pe unde-a îndreptat fantazia fluviul vieţii.* EM.; 2. (fig.) cantitate mare dintr-un lichid care curge; şuvoi: *au curs fluvii de cerneală pe acest subiect;* (p. ext.) *nu tăgăduim că-n acest fluviu de vorbe răsărea din cînd în cînd talentul oratoric al d-lui ministru de externe.* EM. [Din lat. ***fluvium***].

flux, fluxuri n. 1. acţiunea de a curge; curgere; 2. (med.) scurgere a unui lichid organic: *flux menstrual;* 3. (fig.) revărsare, val, năvală: *ar fi regretabil ca acest flux de frumos, de care abundă literatura noastră acum, să nu fie răspîndit.* BAC.; *flux de cuvinte;* 4. ridicare periodică a nivelului apei unei mări sau unui ocean la începutul fenomenului de maree; 5. (fiz.) curent, intensitate, energie care traversează o suprafaţă; **flux luminos,** cantitate de energie luminoasă emisă de o sursă în unitatea de timp; **flux magnetic,** totalitate a liniilor de forţă care trec printr-un corp; 6. succesiune de faze: *flux tehnologic.* [Din fr. ***flux,*** lat. ***fluxus***].

fluxiúne, fluxiuni f. (med.) concentrare a sîngelui sau a altor lichide în anumite ţesuturi: *aplicaţia la învăţături îi adăogi o flucţie la ochi.* NEGR.; **fluxiune periodică,** boală de ochi a cailor; (şi: (înv.) **flucţie**). [Din fr. ***fluxion,*** lat. ***fluxio, -onis***].

fluxmétru, fluxmetre n. instrument pentru măsurarea fluxului luminos sau magnetic. [Din fr. ***fluxmètre***].

foac, foaci m. peşte cu corpul alungit şi cu aripioarele roşietice (*Squalius leuciscus*). [Et. nec.].

foáie[1], foi f. 1. frunză de plantă: *foile galbene ale aleelor de arbori.* EM.; **foaie verde** (sau **lată, îngustă** etc.), element de introducere în poezia populară: *foaie verde flori de fragă, picioarele mi se leagă.* POP; (bot.) **foaia-ciumii,** ciumăfaie (*Datura stramonius*); **foaie-grasă,** plantă ierboasă, cu flori albe pătate cu galben (*Pinguicula alpina*); **foaie-n-fir,** saschiu (*Vinca herbacea* şi *minor*); **foaia-făgetului** sau **foaia-hoţului,** susai (*Mycelis muralis*); 2. ornament care imită frunza: *foaie de acant;* 3. petală sau sepală: *foaie de trandafir;* 4. bucată dreptunghiulară de hîrtie; coală; (spec.) filă a unei cărţi, a unui caiet, a unui registru: *astfel ea uitat-au poate aste foi de dînsa scrise.* EM.; *caietul se deschise la o foaie îndoită.* BAC.; **a întoarce foaia** sau **a o întoarce pe foaia cealaltă,** a-şi schimba atitudinea, devenind mai aspru: *dascălul văzu că a cam scrîntit-o şi-o întoarse pe foaia ailaltă.* ISP.; **a schimba foaia,** v. **schimba; foaie de zestre** sau **foaie dotată,** act care indică zestrea unei fete: *să se-nţeleagă cu dumneata asupra foaiei de zestre.* AL.; **foaie de drum,** bilet (individual sau colectiv) plătit de autoritatea care-l eliberează şi pe baza căruia se poate face o călătorie cu un mijloc de transport (de obicei cu trenul); **foaie de observaţie,** fişă pe care medicul notează (zilnic) evoluţia bolii la un pacient pe care îl are în îngrijire: *după citirea foii de observaţie îl îndemna să se menţină deocamdată într-o rezervă permanent controlată.* GHEŢIE; (înv.) **foaie volantă,** tipăritură pe o singură faţă difuzată cu un prilej deosebit; **foaie de titlu,** pagină de la începutul unei publicaţii; 5. (înv.; calc cf. germ. *Blatt*) ziar, revistă: *s-au reprodus de vreo cîteva ori prin deosebite foi.* OD.; *foaie oficială;* 6. bucată lată şi subţire dintr-un material, dintr-o materie: *oglinda apei a încremenit, ai zice că a întins cineva o foaie de cositor peste materia străvezie.* GHEŢIE; *foaie de aur;* 7. bucată de material textil (întrebuinţată în toată lăţimea ei): *foile rochiei;* **foaie de cort,** bucată de pînză impermeabilă din care se poate face un cort; 8. fustă: *foaie şi taior;* 9. strat de aluat subţiat din care se fac plăcinte, tăieţei etc.: *o masă rotundă ... bună pentru întins foi de plăcintă.* DELAVR. [Lat. ***folia*** (pl. de la *folium*)].

foáie[2] f. v. foale.

foaiér, foalere n. sală a unui teatru, în care îşi petrec timpul spectatorii în pauze: *marele foaier de la intrare era gol, casa de bilete închisă.* GHEŢIE. [Din fr. ***foyer***].

foále, foale n. 1. unealtă pentru pomparea aerului în forjă, alcătuită dintr-un burduf de piele cu pereţi plisaţi: *a ajuns cu Caraiman la şatra lui Bogonos, acolo unde gîfîiau foile şi băteau ciocanul şi barosul în preajma jarului.* SAD.; *umflă din foale, s-aprinse focul;* **a beli (pe cineva) foale,** a jupui (pe cineva): *beliră foale pre zvînta.* DOS.; **a da** (sau **a-i face**) **pe foaie** (sau **foi**) **(cuiva),** a mustra, a certa, a bate: *voi să-i dea pe foi, pentru că nu îngrijise grădina.* ISP.; 2. burduf plisat la unele instrumente muzicale (acordeon, armonică etc.); 3. burduf: *apa, în foale, descreşte mereu.* MACED.; 4. (reg.) abdomen, pîntece, burtă: *unul în poale şi-altul în foale.* PANN; (şi: (reg.) **foi, foaie**). [Lat. ***follis***].

foáme f. 1. senzaţie a nevoii de a mînca: *ne ghiorăiesc maţele de foame.* CR.; **foame de lup,** v. **lup; a muri** (sau **a crăpa, a leşina**) **de foame,** a) a fi foarte flămînd: *cei mai mulţi dintre noi sînt leşinaţi de foame.* DRĂGHICI; b) a nu avea din ce trăi: *i-au rămas feciorul, de muria de foame.* NEC.; **muritor de foame,** v. **muritor; urît ca foamea,** foarte urît; 2. (fig.) dorinţă, poftă: *foame de învăţătură;* 3. (înv.) foamete: *după ce s-au trecut foamea, s-au sculat cu maică-sa din Sarepta.* DOS. [Lat. ***fames, -is***].

foámete f. 1. lipsă generală şi prelungită de produse alimentare: *vor fi 7 ani de foamete.* BIBLIA; *foametea din urmă-i mîie, holera calea li ţie.* EM.; 2. (fig.) lipsă, necesitate: *foametea de cărţi în limba mumă la noi e de nedescris.* MAT. [Lat. ***fames, -itis***].

foărfec m. v. foarfece.

foárfecă f. v. foarfece.

foărfece, foarfece n. 1. unealtă pentru tăiat compusă din două lame tăioase încrucişate, unite între ele la mijloc cu un şurub sau cu un nit: *haina gata venită din Apus face să rugineascâ foarfecele croitorului nostru.* EM.; *un chirurg uită foarfecul în abdomenul meu.* VIERU; *foarfece de croitorie; foarfece de tablă;* **foarfeca-bălţilor,** plantă acvatică cu frunze rigide dinţate şi cu flori albe, deschise la suprafaţa apei (*Stratiotes aloides*); 2. (p. anal.; la pl.) picioarele anterioare ale racului; 3. (în forma **foarfecă**) săritură care se execută ridicînd picioarele unul după altul, practicată în balet sau la unele sporturi; (şi: **foarfecă, foarfec**). [Lat. ***forfex, -icis***].

foárte adv. 1. (determină un adjectiv sau un adverb) în gradul cel mai înalt: *colonia română ajunse într-o stare foarte înfloritoare.* BĂLC.; *foarte bun;* 2. (pop.; determină un verb) mult, tare: *îţi foarte mulţumesc, dragul meu iubit.* ISP.; *apa se întăriia foarte pre pămînt.* BIBLIA; *republicarea acestui articol foarte m-ar descuraja.* MAT.; **nici prea-prea, nici foarte-foarte,** v. **prea.** [Lat. ***forte***].

fob, ~i, fobă, ~e a. (jur.) **vînzare fob,** vînzare în care preţul mărfii include toate cheltuielile pînă la livrarea la bord. [Din fr. ***fob,*** engl. *f(ree) o(n) b(oard)*].

fobíe, fobii f. 1. stare bolnăvicioasă de frică, fără un motiv real: *a avut în copilărie un şoc nervos, pe cînd asista la o bătaie, care i-a lăsat o fobie incurabilă.* CĂL.; 2. repulsie, antipatie pentru ceva: *această atitudine echivalează aproape cu o fobie faţă de mister.* BL. [Din fr. ***phobie,*** germ. ***Phobie***].

fobúrg, foburguri n. (franţuzism) suburbie: *ei prădară foburgurile Constantinopolei.* EM.; *foburgul cu bachice dorinţi.* BAC. [Din fr. ***faubourg***].

foc[1], focuri n. 1. ardere cu flacără şi cu dezvoltare de căldură: *focul se vedea de departe;* **a-i curge foc din gură** (cuiva), a spune lucruri cumplite, îngrozitoare: *se puse la făcut metanii şi ne blăstăma de-i curgea foc din gură.* CR.; **a pune paie pe foc,** v. **pai; foc de paie,** v. **pai; a da foc,** a aprinde: *cînd îi avea nevoie de mine, să dai foc aripei.* CR.; **a pune foc,** v. **pune; a pune la foc,** v. **pune;** 2. (concr.) material care arde: *foc din lemne, din cărbuni;* **foc de artificii,** ardere de materii inflamabile care produc flăcări colorate; **foc bengal,** v. **bengal; a lua foc,** v. **lua; a sta ca pe foc,** a fi nerăbdător, neliniştit; **a pune pe foc pe cineva,** a face să devină neliniştit (în urma unei veşti, a unei solicitări etc.); **a se arunca** (sau **a intra**) **în foc (pentru cineva** sau **pentru ceva),** a-şi expune viaţa (pentru cineva sau pentru ceva); **a(-şi) băga mîna-n foc pentru cineva,** v. **băga; a lua focul cu mîna altuia,** a profita de cineva făcîndu-l să acţioneze sau să răspundă în locul său: *v-aţi deprins a lua focul totdeauna cu mînile noastre.* CR.; **a lua** (sau **a prinde**) **foc cu gura,** a face tot posibilul; a face sacrificii: *tu cu gura foc prindeai să-mi dai ajutoare.* COŞB.; **de mama focului,** foarte mult, foarte tare; grozav, straşnic: *era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ba.* CR.; **a se face foc şi pîrjol,** v. **pîrjol;** 3. ardere a unui material (lemnos) în vatră, în sobă, în cuptor, făcută pentru degajare de căldură: *dar şi mai bine-i cînd afară-i zloată să stai visînd la foc.* EM.; 4. incendiu: *trei groaznice focuri a cercat acest oraş.* NEGR.; *focul cel mare din Bucureşti;* **a trece prin foc şi sabie,** a distruge cu forţa militară, incendiind şi omorînd; 5. împuşcătură, descărcare a unei arme;

(p. ext.) armă de foc: *bateriile încep un foc concentrat.* MAIOR.; *saşii aveau foc mult.* NEC.; **armă de foc,** armă care foloseşte pulbere explozivă: *un cuţit sau un iatagan, mînuit cu iscusinţă, fac mai bună treabă decît orice armă de foc.* TUD.; **foc!,** comandă militară pentru a începe tragerea; **6.** luptă, război: *căpitane Pavele, unde-ţi duci cătane? - da la foc, sărmanele.* POP.; **a intra în foc,** a intra în luptă; **a deschide focul,** a începe ostilităţile (trăgînd cu armamentul): *o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din faţă.* PETR.; **7.** (fig.) strălucire: *focul pietrelor preţioase;* **8.** (fig.) entuziasm, avînt; (spec.) sentiment puternic, patimă: *ochii ... străluceau de un foc ce simţea că îl stinge.* ISP.; **(plin) de foc,** focos, înfocat, înflăcărat, aprins: *o rămîi, rămîi la mine, tu cu viers duios de foc.* EM.; **9.** toi, fază culminantă: *în focul luptei; în focul povestirii;* **10.** (fig.) durere, chin, mîhnire: *şi turnînd în versurile sale un foc de durere.* OD.; **11.** nenorocire, urgie: *au mai potolit Dumnezeu focul ciumei.* NEC.; **foc şi potop,** urgie, calamitate: *mare foc şi potop au căzut pe capul nostru!* CR.; (fam.) **n-o fi foc,** nu se va întîmpla nimic rău; **12.** (fig.) agilitate, vioiciune, neastîmpăr: *emirul are ... în grajduri cai repezi, cu foc în copite.* MACED.; **13.** (med.; pop.) **focul viu,** zona zoster; **14.** (zool.; pop.) **focul lui Dumnezeu,** licurici (*Lampyris noctiluca*). // adv. foarte: *s-a supărat foc.* CR.; *spunea ... că-s proastă foc.* COŞB.; **foc de ...,** nemaipomenit de ..., grozav de ...: *aceasta era mai în vîrstă şi ceva încrucişată, dar foc de harnică.* CR.; **a fi** (sau **a se face) foc (şi pară),** a se mînia peste măsură: *leahul s-a făcut foc de mînie.* NEGR. [Lat. ***focus***].

foc², focuri n. pînză triunghiulară susţinută de bompres la prora unei nave: *plutaşul, care era de veghe, îl ajută să ridice focul şi trinca.* TUD. [Din fr. ***foc***].

focál, ~i, focală, ~e a. referitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor; **distanţă focală,** distanţă între centrul unei lentile şi focarul ei. [Din fr. ***focal***].

focalizá, focalizez vb. (tr.) **1.** a face să treacă printr-un punct toate razele unui fascicul; **2.** (fig.) a orienta, a concentra; (refl.) *atenţia i s-a focalizat numai asupra unei probleme.* [Din fr. ***focaliser***].

focalizáre, focalizări f. acţiunea de a focaliza şi rezultatul ei. [V. ***focaliza***].

focár, focare n. **1.** punct de convergenţă a razelor unui fascicul: *punem două oglinzi concave una-n faţa alteia şi punem în focarul uneia un glonte încălzit.* EM.; *focar de lentilă;* (fig.) *argumentele se adună concentric într-un singur focar.* EM.; **2.** loc unde arde combustibilul (într-un cuptor, într-o instalaţie etc.); **3.** (înv.) foc mare (în care erau arşi condamnaţii): *aprinzînd un focariu mare, fu aruncat în mijlocul focului.* DOS.; **4.** (fig.) punct de concentrare şi de răspîndire (a unor idei, acţiuni etc.): *influenţe civilizate, al căror centru şi focar ar fi fost România.* OD.; **5. focar de infecţie, a)** loc de unde se pot răspîndi microbi provocatori de infecţii; **b)** (p. ext.) loc murdar, neîngrijit; **c)** centru al unui proces inflamator sau microbian; **6.** (geom.) fiecare dintre cele două puncte din planul unei curbe ale căror distanţe pînă la punctele curbei dau o sumă, o diferenţă sau un produs constant. // m. (înv.; pl. **focari**) fochist. [***Foc*** + *-ar*; cf. fr. ***foyer***].

fócă, foci f. mamifer amfibiu, cu corpul alungit şi cu picioarele în formă de lopeţi, care trăieşte în regiunile polare (*Phoaca vitulina*): *pielea de focă ... ştiau de multă vreme s-o argăsească foarte meşteşugit.* TUD. [Din fr. ***phoque,*** lat. ***phoca***].

focăráie f. focărie. [***Foc¹*** + *-ăraie*].

focăríe, focării f. (reg.) **1.** foc mare; **2.** căldură mare; focăraie. [***Foc*** + *-ărie*].

fochíst, fochişti m. muncitor care dirijează arderea combustibilului într-un cuptor (de locomotivă): *este vorba de moartea unui fochist de gară.* IBR. [Din it. ***fuochista***].

focomél, focomeli m. (med.) monstru care prezintă focomelie. [Din fr. ***phocomèle***].

focomelíe, focomelii f. (med.) anomalie congenitală constînd în ataşarea directă la trunchi a labelor mîinilor şi picioarelor. [Din fr. ***phocomélie***].

focométric, ~ci, focometrică, ~ce a. (fiz.) care ţine de focometrie, referitor la focometrie. [Din fr. ***focometrique***].

focometríe f. capitol al opticii care se ocupă cu determinarea distanţei focale a sistemelor optice. [Din fr. ***focométrie***].

focométru, focometre n. aparat pentru determinarea poziţiei focarelor şi a punctelor principale ale unei lentile sau ale unei oglinzi. [Din fr. ***focomètre***].

focós, ~şi, focoásă, ~e a. plin de foc; înfocat, înflăcărat; plin de pasiune; pasionat: *îl acoperea de săruturi focoase.* NEGR.; *era unguroaica focoasă făcută anume ca să tulbure minţile bărbaţilor.* GHEŢIE; (p. ext.) *aceste păreri focoase, dar oarecum naive, ne arată un Paris Mumuleanu mic autodidact.* CĂL. // n. dispozitiv de aprindere a încărcăturii explozive la proiectile, grenade etc. [***Foc¹*** + *-os*].

focozitáte f. (rar) caracterul de a fi focos, pasionat; pasionalitate: *reţinînd din ipostaza romană a poeziei marca ei romantică: focozitatea sentimentală.* R.L. [***Focos*** + *-itate*].

focşăneán, ~eni, focşăneană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic municipiului Focşani sau locuitorilor lui, referitor la Focşani sau la locuitorii acestui municipiu. // m., f. persoană (originară) din Focşani. [***Focşani*** n. pr. + *-ean*].

focşăneáncă, focşănence f. **1.** femeie (originară) din Focşani; **2.** horă din sudul Moldovei; melodia după care se execută acest dans. [***Focşănean*** + *-că*].

focşór a. v. focuşor.

foculéţ, foculeţe n. focuşor. [***Foc¹*** + *-uleţ*].

fócus n. **1.** bacterii localizate în gură şi în faringe, generatoare de focare de infecţie; **2.** focar (la lentile şi la oglinzi). [Din germ. ***Fokus***].

focuşór, focuşoare n. diminutiv al lui foc¹; foc mic; foculeţ: *a aprins focuşor slăbuţ din cîteva vreascuri mărunte.* SAD.; (şi: **focşor**). [***Foc¹*** + *-uşor*].

fódor, fodori m. (reg.) încreţitură de pînză sau de dantelă la mîneca iei ţărăneşti: *lelea cu fodorii mici, ibovnică la voinici.* POP. [Din magh. ***fodor***].

foen, foenuri şi **foene** [fön] n. **1.** uscător electric pentru păr; **2.** vînt cald şi uscat, care bate primăvara, grăbind topirea zăpezilor. [Din fr. ***foehn,*** germ. ***Föhn***].

fofeáză, fofeze f. obiect sau parte a unui obiect avînd formă de aripă sau de braţ (aripa unei ferestre, braţul pentru scaun la scrînciob, talpa la războiul de ţesut, lopăţea la vîrtelniţă, aripă la moara de vînt etc.); (înv.; spec.) braţ de sfeşnic: *vor acoperi sfeşnicul ce lumineadză şi fufedzele lui.* BIBLIA; **a umbla ca o fofează,** a umbla repede; (şi: (înv.) **fufeză**). [Et. nec.].

fofélniţă, fofelniţe f. **1.** fiecare dintre cele două stinghii încrucişate ale vîrtelniţei pe care sînt aşezate fofezele; **2.** cuţitul melniţei; **3.** (fig.) femeie (vorbăreaţă): *uită-te fofelniţa, cum sare cu gura.* C.; **4.** (fig.) gură (ca instrument al vorbirii): *mai tacă-ţi fofelniţa!* [***Fof***(*ează*) + *-el -niţă*].

foféngher m. (reg.) luceafăr de dimineaţă. [Et. nec.].

fofilá, fofilez vb. (refl.) **1.** a se strecura cu dibăcie, neobservat; **2.** (fig.) a se sustrage de la o obligaţie; a se eschiva. [Din fr. ***faufiler***].

fofiláre, fofilări f. acţiunea de a se fofila şi rezultatul ei. [V. ***fofila***].

fofîrlícă f. numele unui joc de noroc; **a umbla cu fofîrlica,** a recurge la şmecherii, la înşelăciuni. [Et. nec.].

foflénchi interj. cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp: *foflenchi! iar sare roata.* CR. [Onomat.].

fofolóc m., f. fofolog.

fofológ, ~gi, fofoloágă, ~ge m., f. (pop.) om leneş, indolent: *fofoloagele-şi aştept noroacele.* PANN. // n. smoc de păr care creşte pe partea de jos a picioarelor unor cai. // f. (eufemistic; mai ales în forma **fofoloancă**) organ genital feminin; (spec.) vulvă; (şi: **fofoloc, fofolonc**). [Onomat.].

fofolónc m. v. fofolog.

foi¹ m. v. foale.

foí², foiesc vb. **1.** (intr.) a se mişca întruna; a mişuna, a forfoti: *fetele şi flăcăii, gătiţi frumos, ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat.* CR.; **2.** (intr.) a fi plin de lume sau (p. ext.) de animale care se mişcă mereu, care mişună: *poiana ce foieşte ca un roi.* AL.; *balta colcăie pe dedesupt de peşte şi pe deasupra de raţe, pădurea foieşte de cerbi.* CĂL.; **3.** (refl.) a se agita dintr-un loc în altul; a se răsuci de pe o parte pe alta: *tot vorbind, călugărul se foia în jurul busolei.* TUD. [Lat. **follire (=follere)*].

foiálă, foieli f. mişcare de colo pînă colo; forfotă. [***Foi²*** + *-eală*].

foicícă, foicele f diminutiv al lui foaie; frunză mică; (pop.) foiliţă: *foicică de stejar.* POP.; *foicică foi de fragă trăitu-mi-am viaţa-ntreagă.* VIERU. [***Foaie*** + *-icică*].

foiletá, foiletez vb. (franţuzism; tr.) a răsfoi, a frunzări: *foiletează un album ilustrat pentru copii.* IBR. [Din fr. ***feuilleter***].

foiletáre, foiletări f. acţiunea de a foileta; frunzărire: *cunoştinţele nu se obţin prin simpla foiletare a unor cărţi.* [V. ***foileta***].

foiletón, foiletoane n. **1.** cronică de actualitate cu apariţie regulată într-o publicaţie periodică: *un foileton în Constituţionalul ... povestea lupta bandei lui Tunsu cu potera spătăriei.* GHICA; **2.** fiecare dintre fragmentele de roman care se publică în partea de jos a paginilor unui periodic: *în curînd îţi trimit foiletoane.* CAR.; **roman-foileton,** roman publicat astfel: *e ceva asemănător cu senzaţionalul romanului-foileton.* CĂL. [Din fr. ***feuilleton*** (după *foaie*)].

foiletonísm n. (rar) **1.** arta, ştiinţa de a scrie foiletoane; **2.** manieră de a scrie, de a analiza lucrurile specifică foiletonului: *expresia şi tainele ei sînt frecventate mai vîrtos de un anume foiletonism alimentat de pasiunea incertului.* BL. [Din fr. ***feuilletonisme***].

foiletoníst, foiletonişti m. persoană care scrie foiletoane: *un cunoscut foiletonist francez.* EM. [Din fr. ***feuilletoniste***].

foiletonístic, ~ci, foiletonistică, ~ce a. care ţine de foileton, referitor la foileton; în genul foiletonului: *romanul ia mişcare foiletonistică.* CĂL. // n. **1.** arta de a scrie foiletoane; **2.** totalitate a foiletoanelor unui autor. [***Foiletonist*** + *-ic*; cf. germ. ***feuilletonistisch***].

foiliţă, foiliţe f. (pop.) foicică: *foiliţă de cicoare ... nu te-aş mai vedea-n picioare.* POP. [***Foaie*** + *-iliţă*].

foiofói m. (reg.) pervincă (*Vinca herbacea*). [Din magh. ***folyó-fü***].

foiós, ~şi, foioásă, ~e a. care are frunze late căzătoare: *arbore foios.* // f. pl. arbori cu astfel de frunze: *mugurii foioaselor erau încă în somn.* SAD.; *pădure de foioase.* // n. compartiment al stomacului rumegătoarelor. [***Foi*** (pl. de la *foaie*) + *-os*].

foíre, foiri f. acţiunea de a (se) foi² şi rezultatul ei: *sensul foirii teribile a lumii este turburător amestecat cu jubilaţia existenţei.* CĂL. [V. ***foi²***].

foişór, foişoare n. **1.** terasă deschisă; balcon, cerdac: *văzu muiare scăldîndu-se, den foişor.* BIBLIA; **2.** chioşc, pavilion într-o curte sau într-o grădină: *un foişor în dealul Copoului.* KOG.; **3.** (înv.; **foişor de foc**) turn de observaţie pentru incendii: *cadranul transparent de pe foişorul de foc arată unu ş-un sfert.* CAR.; *erau zeci de ani de cînd foişorul nu mai folosea la descoperirea incendiilor.* GHEŢIE. [Din magh. ***folyosó***].

foitáj, foitaje n. aluat pentru prăjituri format din (mai multe straturi de) foi foarte subţiri. [Din fr. ***feuilletage*** (după *foaie*)].

foíţă, foiţe f. **1.** diminutiv al lui foaie; foaie mică: *conţine o foiţă de hîrtie neagră, simbolizînd întunericul.* CĂL.; **2.** foaie (mică şi) subţire de hîrtie: *observă că foiţa de ţigară se terminase; îşi înfundă o lulea.* BAC.; **3.** (înv.) foaie subţire de hîrtie roşie, folosită în loc de fard: *foiţe şi rumeneală;* **4.** foaie subţire de metal: *foiţă de staniol;* **5.** (la pl.) cărţi de

joc; (p. ext.) joc de cărți: *are și patima foițelor.* CAR.; **6.** frunză mică: *fagul începea să-și scuture cele dintâi foițe galbene.* SAD.; **7.** (iron.) publicație periodică; ziar: *în gînd n-avem ca să răspundem cu această ocazie foițelor liberale.* EM. [***Foi*** (pl. de la *foaie*) + *-iță*].

fojgăi, fojgăiesc vb. (reg.; intr.) **1.** a foi, a mișuna: *pustietăți ... în care fojgăiau bălauri.* CR.; **2.** a fi plin de vietăți care se mișcă în toate părțile: *pădurea fojgăia de-o mulțime de bălauri și de tot soiul de jivine mici și mari.* CR.; (și: **foșcăi**). [*Foș(căi)* + *-căi*].

fojgăiálă, fojgăieli f. (reg.) fojgăire; (și: **foșcăiálă**). [***Fojgăi*** + *-eală*].

fojgăíre f. faptul de a fojgăi; mișcare, foire (cu zgomot); fojgăială; (și: **foșcăire**). [V. ***fojgăi***].

fojgăitór, ~i, fojgăitoáre a. care fojgăie; (și: **foșcăitor**). [***Fojgăi*** + *-tor*].

fojgăitúră, fojgăituri f. (reg.) foșnet, fîșîit; (și: **foșcăitură**). [***Fojgăi*** + *-tură*].

fol interj. (adesea repetat) cuvînt care redă zgomotul mestecării (de către cineva fără dinți): *fol, fol, fol, o mestecă.* DELAVR. [Onomat.].

folcél, folcele n. (înv.) foale de dimensiuni mici: *puterea voastră și-a dumnădzăilor voștri iaste ca un folcel înflat, plin de vînt.* DOS. [***Foale*** + *-(i)cel*].

folclór n. **1.** totalitate a producțiilor artistice și a tradițiilor populare: *într-o colecție de folclor românesc am găsit o legendă cu privire la dispariția inorogului.* BL.; *m-a atras totdeauna cu o putere dosebită folklorul românilor noștri.* MAT.; **2.** știință care studiază creațiile populare; folcloristică; **3.** (fam.) manifestare de un pitoresc superficial; (scris și: *folklor*). [Din fr. ***folklore,*** germ. ***Folklore***].

folclóric, ~ci, folclorică, ~ce a. **1.** care aparține folclorului, referitor la folclor: *conștiința populară folclorică de pretutindeni și de totdeauna e îmbibată de mituri cosmice.* BL.; *orice mare operă folclorică a fost creată inițial de un mare artist.* VIERU; **2.** (fam.) pitoresc și lipsit de seriozitate. [Din fr. ***folklorique***].

folclorísm n. **1.** preocupare pentru folclor: *monadologia individuală a lui Leibniz și folclorismul lui Herder.* BL.; **2.** tendință de a exagera elementul folcloric în artă, în literatură sau în alte domenii: *folclorismul e, bineînțeles, simulat, diminutivele premeditate slujind ca o indicație de stil.* CĂL. [Din germ. ***Folklorismus***].

folcloríst, ~ști, folcloristă, ~e m., f. persoană care culege și studiază creațiile folclorice: *un folclorist a numărat peste două sute de variante.* BL. [Din fr. ***folkloriste,*** germ. ***Folklorist***].

folclorístic, ~ci, folcloristică, ~ce a. folcloric: *materialul documentar depozitat în colecțiile noastre folcloristice.* BL.; *am fost cu totul izolat de literatura folkloristică din Regat.* MAT. // f. știință care studiază folclorul: *năzuința mea de totdeauna de a lucra în cîmpul etnografiei și folkloristicei române.* MAT.; (scris și: *folkloristic*). [Din germ. ***folkloristisch, Folkloristik***].

folclorizá, folclorizez vb. (tr.) a compune, a elabora în spiritul folclorului. [***Folclor*** + *-iza*].

fólder, foldere n. (inform.) director conținînd un fișier sau un document. [Din engl. ***folder***].

folfăí, folfăiesc vb. (pop.; intr.) a vorbi sau a mesteca greu (cum fac bătrînii fără dinți). [***Fol*** + *f(ol)* + *-ăi*].

foliá f. **1.** vechi dans portughez cu mișcări rapide și inegale; melodia după care se execută acest dans; **2.** mică piesă vocală sau instrumentală, dezvoltată în secolul al XVIII-lea; folie. [Cuv. port.].

foliacéu, ~ei, foliacee a. (rar) care seamănă cu o frunză. [Din lat. ***foliaceus,*** fr. ***foliacé***].

foliánt, foliante n. (rar) carte de format mare, in-folio. [Din germ. ***Foliant***].

foliár, ~i, foliară, ~e a. referitor la frunze. [Din fr. ***foliaire***].

foliát, ~ți, foliată, ~e a. **1.** care are frunze; cu foi; **2.** (chim.) dispus în foi subțiri. [Din fr. ***folié***].

foliáție, foliații f. **1.** (bot.) mod de dispunere a frunzelor în mugure sau în jurul tulpinilor ori crengii; **2.** (geol.) proprietate a unor roci de a se desface ușor în suprafețe paralele; (și: (înv.) **foliațiune**). [Din fr. ***foliation***].

foliațiúne f. v. foliație.

folícul, folículi m. formație anatomică în formă de săculeț. [Din fr. ***follicule,*** lat. ***folliculus***].

foliculár, ~i, foliculară, ~e a. care ține de folicul, referitor la folicul; **hormon folicular,** foliculină. [Din fr. ***foliculaire***].

folículă, folicule f. (bot.) înveliș care conține semințele unei plante. [Din fr. ***follicule***].

foliculínă f. hormon secretat de glandele sexuale feminine. [Din fr. ***folliculine***].

foliculinemíe, foliculinemii f. (med.) prezență a foliculinei în sînge. [Din fr. ***folliculinémie***].

foliculinuríe, foliculinurii f. (med.) prezență a foliculinei în urină. [Din fr. ***folliculinurie***].

foliculítă, foliculite f. (med.) boală de piele caracterizată prin apariția unor bășicuțe cu puroi la rădăcina firelor de păr. [Din fr. ***folliculite***].

fólie[1], folii f. foaie subțire de material plastic, de metal (nobil) etc. [Din germ. ***Folie***].

folíe[2], folii f. **1.** (livr.) nebunie, demență; **2.** (muz.) folia; **3.** (fam.) veselie, satisfacție; **4.** (concr.) lucru grozav, foarte plăcut. [Din fr. ***folie***].

fólio n. **1.** format de hîrtie sau de carte obținut prin îndoirea colii de hîrtie o singură dată; **2.** foaie de carte, de registru sau de manuscris numerotată o singură dată pentru ambele pagini; **3.** număr al unei pagini; **4.** peliculă strălucitoare folosită la imprimarea titlurilor pe copertele și pe cotoarele cărților legate în pînză ori în piele. [Din lat. ***(in-)folio,*** fr. ***folio***].

foliolát, ~ți, foliolată, ~e a. format din foliole: *frunze foliolate.* [Din fr. ***foliolé***].

foliólă, foliole f. (bot.) fiecare dintre frunzulițele care formează o frunză compusă. [Din fr. ***foliole***].

fóliu, folii n. (geom.) curbă a cărei formă este asemănătoare cu cea a unei frunze. [Din fr. ***folium***].

fólium, foliumuri n. **1.** formație anatomică în formă de frunză; **2.** curbă ce amintește de conturul unei frunze. [Din lat. ***folium***].

folk n. **1.** curent în arta secolului al XX-lea, care valorifică teme, motive și tehnici ale artei populare; producție artistică astfel realizată; **2.** stil în muzica ușoară care folosește motive din muzica populară; folksong. // a. referitor la folksong, care aparține acestui stil: *muzică folk.* [Din engl. ***folk***].

folkíst, ~ști, folkistă, ~e m., f. cîntăreț de muzică folk. [***Folk*** + *-ist*].

fólksong n. folk. [Cuv. engl.].

folós, foloase n. ceea ce aduce un cîștig material sau moral; avantaj, profit: *din aceastea multe folosuri dobîndirăm.* COR.; *ce fălos e în sîngele mieu cînd deșting în putredire?* PSALT.; **cu folos,** în mod avantajos, cu profit; **de folos,** folositor, util: *ia-mă și pe mine cu d-ta că ți-oi fi de mare folos.* EM.; **ce folos?** la ce bun? degeaba: *ce folos de tine dragă, că ești albă și spălată și trăiești tot supărată.* POP.; (și: (înv.) **fălos**). [Din gr. mod. *ófelos*].

folosí, folosesc vb. **1.** (tr.) a utiliza, a întrebuința: *el nu folosește procedee literare excepționale, dar e mereu agreabil.* CĂL.; (refl.) *cărturarii ... se foloseau de formulare și dicționare.* IBR.; **2.** (intr.) a fi de folos, a servi la ceva: *începu a să afunda și striga ... Doamne, folosește-mi.* VARL.; **3.** (înv.; tr.) a ajuta, a da ajutor: *nu-i putu idolul dzînei Artemidei nemică folosi.* DOS.; **4.** (refl.) a trage un folos din ceva, a profita de ceva: *a știut să se folosească de șederea mea la țară.* BOL. [***Folos*** + ***-i***].

folosínță, folosințe f. **1.** întrebuințare, utilizare: *dreptul de folosință asupra averii copiilor;* **2.** drept de a folosi un bun: *a da în folosință cuiva o locuință;* **3.** (înv.) folos, utilitate: *mă bucur de oaspeți și mai ales că vă pot fi de folosință.* SAD.; **4.** ajutor, sprijin: *năzuim ... cu frică și cu credință la folosînța rodului creștinesc.* DOS. [***Folosi*** + *-ință*].

folosíre, folosiri f. **1.** acțiunea de a (se) folosi și rezultatul ei; întrebuințare: *folosirea fondurilor în interes personal;* **2.** (înv.) folos; sprijin: *pre tine am avut de agiutoriu și de folosire.* VARL. [V. ***folosi***].

folosít, ~ți, folosită, ~e a. care a fost întrebuințat; deteriorat, uzat: *haine folosite.* [V. ***folosi***].

folositór, ~i, folositoáre a. care este de folos, care aduce folos: *folositoare învățătură.* BIBLIA; *studiul istoriei e desigur nu numai folositor, dar și indispensabil.* IBR. // m. (înv.) protector: *să-ți dobîndești un folositoriu, la muritoriul împărat să te bage.* DOS. // f. (înv.) Maica Domnului: *către milostiva noastră folositoare să dzîcem.* DOS. [***Folosi*** + *-tor*].

foloștínă, foloștine f. (reg.) **1.** foaie de varză; **2.** fulg de zăpadă foarte mare; zăpadă care cade în fulgi mari: *viscolul giuruia des foloștină înfloriță, ca niște rotocoale de hîrtie albă.* DELAVR. [Cf. ***foale***].

foit, folturi n. (reg.) petec, bucată, fîșie. [Din magh. ***folt***].

foltán, foltane n. (reg.) **1.** bucată de pămînt sau de pădure; **2.** desiș de stuf: *nu s-auzea decît vîntul, oftînd domolit în foltanele de trestii înalte.* SAD.; **3.** adaos la o bîrnă de lemn. [***Folt*** + *-an*].

fóite, foiți m. (reg.) **1.** persoană cu burta mare; **2.** om nesătul, lacom. [De la ***foale*** (după *burtea*)].

fomentație, fomentații f. **1.** aplicare în scop terapeutic a unui medicament cald pe o parte a corpului; **2.** (fig.) excitare; (și: (înv.) **fomentațiune**). [Din fr. ***fomentation***].

fomentațiúne f. v. fomentație.

fon, fonuri m. (muz.) unitate de măsură pentru intensitatea unui sunet, apreciat după senzația auditivă pe care o produce. [Din fr. ***phone***].

fonátor, ~i, fonatoáre a. care produce sau transmite sunetele vorbirii: *organ fonator; canal fonator.* [Din fr. ***phonateur***].

fonáție f. v. fonațiune.

fonațiúne, fonațiuni f. ansamblu al fenomenelor care produc vocea; (și: **fonație**). [Din fr. ***phonation***].

foncé [fonsé] a. invar. (despre culori) închis. [Cuv. fr.].

fónchiu, fonchii m. (reg.; bot.) pervincă (*Vinca herbace minor*); (și: **fonfiu**). [Et. nec.].

fonciár a. v. funciar.

fonciarménte adv. în fond, în profunzime; complet: *natura nu poate ieși din această stare, care este fonciarmente păcătoasă.* STĂNIL. [Din fr. ***foncièrement***].

fonciéră f. (înv.) impozit plătit pentru proprietățile agricole. [Din fr. ***foncier***].

fond, fonduri n. **1.** bază, temei, fundament: *de aci va trage încheierea că multe cuvinte sînt trecătoare și n-au de a face cu fondul limbii.* CĂL.; *a clădi pe un fond de nisip;* **de fond,** care atinge un aspect esențial: *ar fi deplasat să intrăm aci într-o discuție de fond a chestiunii.* BL.; **articol de fond,** articol tipărit pe prima pagină a unei publicații și tratînd o problemă considerată a fi de maxim interes; **2.** conținut: *exagerațiile de formă ascund o goliciune ... de fond.* NEGR.; *în toate bucățile d-lui Sadoveanu natura face parte integrantă din fondul nuvelei.* IBR.; **în fond,** de fapt, în realitate: *în fond el e un dogmatic, obișnuit cu separațiile clare.* CĂL.; **3.** culoare de bază pe care apar desenele sau figurile (într-un tablou, într-o țesătură etc.): *pe vîrful turnului filfîia lin ... flamura ducală cu stema: o cheie neagră pe fond roșu.* SAD.; **4.** probă sportivă care se desfășoară pe distanțe mari; **5.** mijloace materiale sau bănești: *mi s-a acordat un fond anticipat.* GHEȚIE; *plasare de fonduri;* **6.** totalitate a bunurilor sau valorilor dintr-un loc: *Odobescu dispusese de fondurile școlii fără prevedere.* CĂL.; *fond de cărți.* [Din fr. ***fond***].

fondá vb. v. funda.

fondáco n. 1. prăvălie; 2. han medieval. [Cuv. it.].

fondái n. v. **fundal**.

fondánt, ~ţi, fondantă, ~e a. **bomboană fondantă**, bomboană dintr-o compoziţie asemănătoare cu şerbetul, umplută cu o compoziţie aromată; (subst. f.) *o cutie cu fondante şi ţigări fine stăteau ca nişte tovarăşe ale insomniei.* BAC. // m. medicament care ajută la reducerea unei inflamaţii. [Din fr. ***fondant***].

fondatór, ~i, fondatoáre m., f. şi a. (persoană) care fundează ceva; întemeietor, ctitor: *putea fi totodată şi ministru şi fondator al acestei societăţi comerciale ... ? EM.; cîţiva din membrii fondatori ... participă la dezbaterea noastră.* CR; (p. ext.) *studiile universitare ... au fost o perioadă fondatoare pentru formarea mea intelectuală.* CE.; (şi: **fundator**). [Din fr. ***fondateur***].

fonderíe, fonderii f. (înv.) topitorie, turnătorie: *acolo va avea ... tipografie, litografie, fonderie.* CĂL.; *fonderie de tunuri, de litere.* [Din fr. ***fonderie***].

fondíst, ~şti, fondistă, ~e m., f. sportiv care practică probele atletice de fond. [***Fond*** + *-ist*].

foném, foneme n. (lingv.) unitate sonoră minimă a limbii care are valoare de diferenţiere. [Din fr. ***phonème***].

fonemátic, ~ci, fonematică, ~ce a. fonologic. [Din fr. ***phonématique***].

fonémic, ~ci, fonemică, ~ce a. (lingv.) care aparţine fonemului, referitor la fonem. [Din fr. ***phonémique***].

fonétic, ~ci, fonetică, ~ce a. care ţine de fonetică, referitor la sunetele unei limbi, la fonetică: *graiul moldovenesc are mai multe caractere, mai ales fonetice, care îl deosebesc de limba literară.* IBR.; **scriere fonetică**, scriere bazată pe principiul notării sunetelor după cum se pronunţă: *limba română are o scriere fonetică.* [Din fr. ***phonétique,*** germ. ***phonetisch***].

fonétică f. 1. ramură a lingvisticii care studiază producerea, transmiterea, receptarea şi evoluţia sunetelor limbii: *Eminescu îi criticase o carte de fonetică.* IBR.; 2. totalitate a sunetelor care se percep diferenţiat într-o limbă: *limba vie din secolul al XVI-lea avea o fonetică ca acea a limbii literare de azi.* IBR.; 3. ansamblu de fenomene caracteristice sunetelor limbii: *el dă importanţă detaliilor, creează rime interioare ... şi pune prea mult temei pe fonetică.* CĂL. [Din fr. ***phonétique,*** germ. ***Phonetik***].

fonetícian, foneticieni m. specialist în fonetică. [Din fr. ***phonéticien***].

fonetísm, fonetisme n. 1. mod de pronunţare caracteristic unei limbi, unui dialect etc.: *mai ales fonetismul limbii literare ne interesează pe noi.* IBR.; 2. totalitate a sunetelor unei limbi, unui dialect etc.; 3. concepţie potrivit căreia sunetele limbii trebuie redate în scris după cum se pronunţă: *trebuia neapărat să vină contra lui extremul fonetismului absolut.* EM. [Din fr. ***phonétisme***].

fonetíst, fonetişti m. 1. adept al ortografiei, al scrierii fonetice: *latiniştii au fost etimologişti, fenomenaliştii au fost fonetişti.* IBR.; 2. (rar) fonetician. [***Fonet****(ică)* + *-ist*].

fonf, ~i, foánfă, ~e a. 1. care vorbeşte defectuos (din cauza lipsei dinţilor): *prea mult nu se înţelegea ce spune, că era fonf de-a binelea.* PETR.; 2. (p. ext.) nerod, netot; (subst.) *fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii.* EM. [Onomat.].

fonfăí, fónfăi vb. (intr.) a vorbi pe nas. [***Fonf*** + *-ăi*].

fonfăít, ~ţi, fonfăită, ~e a. 1. fonf, firnîit: *om fonfăit;* 2. rostit nazal: *răspunsurile dascălului, maşinale şi fonfăite.* REBR.; *cuvinte fonfăite.* [V. ***fonfăi***].

fonfăní, fonfănesc vb. (intr.) a fonfăi. [***Fonf*** + *-ăni*].

fónfiu m. v. **fonchiu**.

fóngus n. fungozitate. [Din fr. ***fongus***].

foniatríe f. disciplină medicală care studiază fonaţia şi tratamentul tulburărilor acesteia. [Din fr. ***phoniatrie***].

foniátru, foniatri m. specialist în foniatrie; (adj.) *medic foniatru.* [Din fr. ***phoniatre***].

fónic, ~ci, fonică, ~ce a. format din sunete, referitor la sunete: *izolaţie fonică.* [Din fr. ***phonique***].

foníe f. 1. (rar) calitate a sunetelor limbii rezultată din vibrarea coardelor vocale; sonoritate; 2. transmitere a sunetelor prin intermediul vocii. [Din fr. ***phonie***].

fonoaudiologíe f. studiu al relaţiilor dintre auditie şi fonaţie. [Din fr. ***phonoaudiologie***].

fonocardiográf, fonocardiografe n. aparat care transformă vibraţiile sonore ale inimii în semnale electromagnetice. [Din fr. ***phonocardiographe***].

fonocardiografíe, fonocardiografii f. (med.) înregistrare grafică a zgomotelor inimii. [Din fr. ***phonocardiographie***].

fonocardiográmă, fonocardiograme f. înregistrare grafică a zgomotelor inimii cu ajutorul fonocardiografului. [Din fr. ***phonocardiogramme***].

fonográf, fonografe n. 1. aparat pentru înregistrarea şi pentru reproducerea sunetelor: *a dorit să aibă cu orice preţ fonograful şi l-a concurat pe secretarul preşedintelui.* TUD.; *construit în 1878 de Edison şi perfecţionat apoi, fonograful reproduce întocmai vorba, cîntecul şi chiar timbrul instrumentelor;* 2. (fig.) persoană care imită, care reproduce (mecanic): *Mişu nu ne apare ca un om rău şi plin de ură, ci ca un fonograf al frazeologiei ziaristice.* IBR. [Din fr. ***phonographe***].

fonográfic, ~ci, fonografică, ~ce a. care ţine de fonograf, referitor la fonograf. [Din fr. ***phonographie***].

fonografíe, fonografii f. înregistrare şi redare mecanică a sunetelor. [Din fr. ***phonographie***].

fonográmă, fonograme f. 1. mesaj telefonic scris de operator pe un formular special; 2. înregistrare a sunetelor prin mijloace electrice, mecanice etc. [Din fr. ***phonogramme***].

fonográmic, ~ci, fonogramică, ~ce a. care ţine de fonogramă, referitor la fonogramă; alcătuit din fonograme. [***Fonogramă*** + *-ic*].

fonoizoláre, fonoizolări f. izolare fonică (care împiedică pătrunderea sau răspîndirea sunetelor, zgomotelor). [***Fon****(ic)* + ***izolare***].

fonolít, fonolite n. rocă efuzivă utilizată ca fondant în ceramică. [Din fr. ***phonolite***].

fonolític, ~ci, fonolitică, ~ce a. care este alcătuit din fonolit: *depozit fonolitic.* [Din fr. ***phonolitique***].

fonológ, fonologi m. specialist în fonologie. [Din fr. ***phonologue***].

fonológic, ~ci, fonologică, ~ce a. care ţine de fonologie sau de foneme, referitor la fonologie: *legile fonologice ale limbii române şi ortografia care rezultă din ele.* EM. [Din fr. ***phonologique,*** germ. ***phonologisch***].

fonologíe f. ramură a foneticii care studiază sunetele vorbirii din perspectiva funcţiei îndeplinite în limbă: *ne va introduce în textul colecţiei sale printr-o scurtă gramatică, care să conţie fonologia şi flexiunea măcar.* EM. [Din fr. ***phonologie,*** germ. ***Phonologie***].

fonometríe, fonometrii f. măsurare a intensităţii sunetelor. [Din fr. ***phonométrie***].

fonométru, fonometre n. instrument pentru măsurarea intensităţii sunetelor. [Din fr. ***phonomètre***].

fonomímic, ~ci, fonomimică, ~ce a. **metodă fonomimică**, metodă de însuşire a literelor de către copii, prin fixarea sunetelor cu ajutorul mimicii şi al gesturilor; fonomimie. [Din it. ***fonomimico***].

fonomimíe f. reprezentare a sunetelor (vorbirii) prin gesturi. [Din it. ***fonomimia***].

fonotecáre, fonotecări f. selecţionare şi racordare a fonogramelor înregistrate pe bandă de magnetofon, pe casetă sau pe film cinematografic. [De la ***fonotecă***].

fonotécă, fonoteci f. 1. colecţie de înregistrări sonore pe discuri, benzi de magnetofon, casete audio etc.; 2. mobilă sau încăpere în care este depozitată o astfel de colecţie. [Din fr. ***phonothèque,*** germ. ***Phonothek***].

font, fonturi n. (inform.) 1. modalitate de reprezentare şi de prelucrare pe monitor (sau pe hîrtie) a formei, stilului şi mărimii unei litere; 2. tip de literă. [Din engl. ***font***].

fontanélă, fontanele f. loc moale în partea superioară a craniului la nou-născut, unde oasele nu s-au osificat; moalele capului. [Din fr. ***fontanelle,*** lat. ***fontanella***].

fóntă f. aliaj din fier şi din carbon; (pop.) tuci. [Din fr. ***fonte***].

footing [fúting] n. (sport) antrenament care alternează alergările de viteză cu marşurile. [Cuv. engl.].

for, foruri n. 1. (la romani) piaţă publică unde aveau loc diferite manifestări şi se judecau procesele: *în forum se tîrguieşte titlul de despot.* EM.; *Forul lui Traian;* 2. autoritate, instanţă: *cauzele matrimoniale trebuie judecate de către forurile de cari s-au judecat şi pînă acuma.* EM.; (fig.) *am trăit mult timp cu credinţa că ştiinţele europene ar fi un for perenic.* BL.; **for interior** (sau **intim**), conştiinţă: *în forul intim al fetei, Matilda rămăsese, de fapt, personajul fabulos al primelor ei amintiri.* GHEŢIE; (şi: **forum**). [Din lat. ***forum***].

foră, forez vb. (intr.) a săpa găuri de sondă pentru a ajunge la anumite straturi geologice. [Din fr. ***forer,*** lat. ***forare***].

forábil, ~i, forabilă, ~e a. care poate fi forat (uşor). [Din fr. ***forable***].

forabilitáte f. însuşire a rocilor de a putea fi forate (uşor). [Din fr. ***forabilité***].

foráibăr, foraibăre n. dispozitiv de metal în formă de şurub îndoit în unghi drept cu care se poate bloca o fereastră, o uşă etc. [Din germ. ***Vorreiber***].

foráj, foraje n. operaţie de săpare a găurilor de sondă şi de mină; forare; **sapă de foraj**, v. **sapă**. [Din fr. ***forage***].

forámen, foramene n. gaură, orificiu (anatomic) de dimensiuni mici. [Din lat., fr. ***foramen***].

foraminifér, foraminifere n. (la pl.) ordin de animale unicelulare din încrengătura protozoarelor, care au corpul învelit într-o cochilie calcaroasă şi care trăiesc în apele mărilor; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin. // a. care conţine (cochilii ale unor) astfel de animale: *rocă foraminiferă.* [Din fr. ***foraminifères***].

foráre, forări f. acţiunea de a fora şi rezultatul ei; foraj. [V. ***fora***].

forăí, pers. 3 **fórăie** vb. (intr.) a sforăi, a sufla cu forţă aerul pe nas; a respira zgomotos: *calul fiului de crai începe atunci a forăi.* CR. [Onomat.].

forbán, forbani m. (rar) pirat, corsar; **forban literar**, plagiator. [Din fr. ***forban***].

fórceps, forcepsuri n. instrument folosit pentru scoaterea fătului viu, în cazul unor naşteri grele. [Din fr. ***forceps,*** lat. ***forceps, -ipis***].

forcing [fórsing] n. 1. (sport) accelerare a ritmului de joc; atac permanent; 2. (fam.) efort puternic şi susţinut în muncă. [Cuv. engl.].

forcluziúne, forcluziuni f. 1. (jur.) pierdere a unui drept care nu a fost exersat timp îndelungat; 2. (psih.) mecanism de apărare prin respingerea unei reprezentări insuportabile. [Din fr. ***forclusion***].

fordísm n. sistem de organizare în flux continuu a producţiei de masă. [***Ford*** n. pr. + *-ism*].

forestiér, ~i, forestieră, ~e a. care ţine de pădure, referitor la pădure; silvic: *administraţie forestieră; gard forestier.* [Din fr. ***forestier***].

foréză, foreze f. maşină de foraj. [Din fr. ***foreuse***].

forézie, forezii f. (biol.) transportare a indivizilor unei specii de către indivizii altei specii, fără ca între cele două specii să existe relaţii de parazitare. [Din fr. ***phorésie***].

forfăcá vb. v. **forfeca.**

forfăí, forfăiesc vb. (pop.; intr.) a forfoti. [Onomat.].

forfecá, foárfec vb. **1.** (tr.) a tăia (cu foarfecele sau cu alt obiect tăios) în bucăți: *răpede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcat, de parcă n-au mai fost.* CR.; **2.** (fig.; tr.) a critica mereu, a mustra cu severitate: *ce ne pasă nouă de ceea ce foarfecă gura lumii?* GHEȚIE; **3.** (fig.; intr.) a vorbi mereu (clevetind); a trăncăni: *se așează pe un scăunel și începu să foarfece din gură.* SAD.; (și: (reg.) **forfăca**). [Lat. ***forficare***].

forfecár, forfecari m. insectă neagră, lipsită de aripi posterioare, dăunătoare pentru vița de vie (*Lethrus cephalates*). [***Foarfecă*** + *-ar*].

forfecáre, forfecări f. **1.** acțiunea de a forfeca și rezultatul ei; **2.** solicitare simplă a unei piese, a unei bare etc. prin acțiunea unor forțe opuse care acționează transversal; forfecătură. [V. ***forfeca***].

forfecătúră, forfecături f. **1.** forfecare; **2.** (fig.) mușchiuială; chelfăneală. [***Forfeca*** + *-ătură*].

forfecúță, forfecuțe f. **1.** diminutiv al lui foarfece; **2.** pasăre cu penele cărămizii și cu vîrfurile cioculuí încrucișate (ca un foarfece) (*Loxia curvirostra*). [***Foarfecă*** + *-uță*].

forfét, forfete n. neprezentare (penalizată) a unui concurent sau a unei echipe la o probă, fază sau etapă a unei competiții sportive. [Din fr., engl. ***forfait***].

forfetár, ~i, forfetară, ~e a. (fin.) care este dinainte stabilit la o sumă globală; în paușal: *taxă anuală forfetară.* [Din fr. ***forfaitare***].

fórfot n. v. **forfotă.**

fórfotă f. **1.** mișcare grăbită și zgomotoasă de colo pînă colo (a mai mulți indivizi); forfoteală: *urcă, după călăuzul său, trepte de piatră prin forfotă de curteni.* SAD.; **2.** (p. restr.) zgomot produs de mișcarea sau de activitatea simultană a mai mulți indivizi: *răzbăteau pînă la noi forfotă de pași și mormăit de fiare închise în cușcă.* GHEȚIE. // adv. în grabă, repede: *personalul trenului umblă forfota.* CAR.; (și: **forfot**). [De la ***forfoti***].

forfoteálă, forfoteli f. forfotă, agitație: *zgomotul și forfoteala mulțimii.* CAR. [***Forfoti*** + *-eală*].

forfotí, forfotesc vb. (intr.) **1.** a clocoti, a fierbe cu zgomot: *mămăliguța forfotea alături.* SAD.; *ceaunul forfotea pe pirostrii;* (p. ext.) *apa din fund forfotea jucînd năsipiș mărunt și se revărsa în pîrău.* SAD.; **2.** a se agita întruna; a merge de colo pînă colo: *acolo toată lumea forfotea în sus și în jos.* CAR.; *țîrîiau și forfoteau gîngăniile.* CAR.; **3.** (reg.) a flecări. [Onomat.].

forfotíre, forfotiri f. **1.** faptul de a forfoti; clocot; **2.** agitație (zgomotoasă) a mai multor indivizi. [V. ***forfoti***].

forfotitór, ~i, forfotitoáre a. care forfotește. [***Forfoti*** + *-tor*].

fórhend, forhenduri n. (tenis) lovitură executată cu partea exterioară a rachetei sau a paletei. [Din engl. ***forehand***].

forínt, forinți m. unitate monetară în Ungaria. [Din magh. ***forint***].

forjă, forjez vb. (tr.) a prelucra un metal sau un aliaj prin deformare plastică (la cald). [Din fr. ***forger***].

forjábil, ~i, forjabilă, ~e a. care poate fi forjat. [Din fr. ***forgeable***].

forjabilitáte f. proprietate a unui metal sau aliaj de a se deforma plastic (la cald) prin lovire sau prin presare. [***Forjabil*** + *-itate*].

forjáre, forjări f. acțiunea de a forja și rezultatul ei; prelucrare a metalelor prin forjă. [V. ***forja***].

forját, ~ți, forjată, ~e a. lucrat prin forjare; **fier forjat,** v. **fier.** [V. ***forja***].

fórjă, forje f. **1.** instalație pentru încălzitul metalelor în vederea prelucrării prin deformare plastică; **2.** atelier sau secție unde funcționează o astfel de instalație; forjerie; **3.** cantitate de metal care se încălzește o dată. [Din fr. ***forge***].

forjerie, forjerii f. atelier în care se execută operații de forjare, prin deformare plastică (la cald). [***Forjă*** + *-erie;* cf. fr. ***forgerie***].

forjór, forjori m. muncitor care lucrează la forjă. [***Forjă*** + *-or*].

formă, formez vb. **1.** (tr.) a da ființă și formă: *educația modifică pe individ, dar nu-l formează în întregime.* IBR.; *a forma litere;* **2.** (refl.) a lua ființă, a lua naștere: *ar exista o periodicitate cosmogonică, lumea se formează și se distruge periodic.* BL.; *corpul său se formează;* **3.** (tr.) a institui, a fonda, a stabili: *voim a forma de acum înainte un stat independent.* OD.; *a forma o societate;* **4.** (tr.) a produce, a compune; a alcătui, a realiza, a construi, a face: *lava curgea și formă ca un lac, care stătu înfocat pînă pe la sfîrșitul lui iunie.* C.; *acești doi scriitori formează în această epocă o grupă aparte, deosebită.* IBR.; *ploaia a format un torent;* **5.** (tr.) a concepe, a imagina, a alcătui: *a forma un proiect;* **6.** (tr.) a cultiva, a instrui, a educa: *a forma tînăra generație.* [Din fr. ***former,*** lat. ***formare***].

formál, ~i, formală, ~e a. **1.** care ține de formă, referitor la formă, de aparență: *parte formală;* **2.** făcut de formă, caracterizat prin formalism: *amabilitate formală;* **3.** formulat precis, categoric: *proprietatea și a acestei cetăți n-a fost înstrăinată prin nici un tratat formal.* EM.; *refuz formal;* **4.** protector, solemn, oficial. [Din lat. ***formalis,*** fr. ***formel,*** engl. ***formal***].

formaldehídă, formaldehide f. gaz cu miros înțepător întrebuințat la fabricarea lacurilor, coloranților, explozivilor etc. [Din fr. ***formaldéhyde***].

formalínă, formaline f. formol. [Din fr. ***formaline***].

formalísm n. **1.** politețe conformistă exagerat de protocolară; **2.** respectarea birocratică, excesivă și superficială a formalităților; **3.** orientare artistică tinzînd spre aprecierea excesivă a rolului formei în realizarea operelor. [Din fr. ***formalisme,*** germ. ***Formalismus***].

formalíst, ~ști, formalistă, ~e m., f. (și adj.) **1.** persoană care manifestă o politețe exagerată și nesinceră: *se modelaseră în tinerețe după portretul gentlemenului englez, corect, rigid, formalist, dar tolerant.* GHEȚIE; **2.** persoană a cărei activitate este caracterizată prin formalism: *îndeobște Maiorescu se arată în Cameră un formalist parlamentar.* CĂL.; **3.** artist sau teoretician al artei care adoptă formalismul: *formaliștii ruși.* // a. care aparține formalismului, referitor la formalism. [Din fr. ***formaliste,*** germ. ***Formalist***].

formalitáte, formalități f. **1.** cerință de formă care dă valabilitate unui act: *găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul.* NEGR.; **2.** cerință impusă de regulile de politețe: *după formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme.* CAR.; **3.** procedură, acțiune lipsită de importanță efectivă (realizată numai de complezență): *consimte la o căsătorie ce trebuia să rămînă o pură formalitate.* CĂL. [Din fr. ***formalité,*** germ. ***Formalität***].

formalizá, formalizez vb. **1.** (refl.) a se ofensa, a se simți jignit de nerespectarea unor reguli neînsemnate (de politețe); **2.** (refl.) a respecta întocmai anumite reguli protocolare sau de conduită: *nu este cazul să te formalizezi cînd ești cu prietenii;* **3.** (log.; tr.) a realiza o formalizare. [Din fr. ***formaliser,*** germ. ***formalisieren***].

formalizáre, formalizări f. **1.** acțiunea de a (se) formaliza și rezultatul ei; **2.** (log.) procedeu prin care se dau legile de formare a enunțurilor și de derivate a lor unele din altele. [V. ***formaliza***].

formánt, formanți m. (lingv.) **1.** zonă de maximă relevanță a unui spectru acustic; **2.** zonă de sunete amplificate prin rezonanță, definitorii pentru formarea timbrului vocii; **3.** element constitutiv (esențial) al unui sunet, al unui cuvînt etc. [Din fr. ***formante,*** germ. ***Formant***].

formáre, formări f. **1.** acțiunea de a (se) forma și rezultatul ei; alcătuire, producere: *la un individ dotat cu o sensibilitate maladivă explicau formarea concepțiilor sale delirante.* GHEȚIE; **2.** educare, pregătire, instruire; orientare: *expunerea la un mediu sau civilizație nouă este benefică pentru formarea tinerilor.* CE.; **3.** confecționare și asamblare a părților constitutive care alcătuiesc o formă de turnătorie. [V. ***forma***].

formát[1], formate n. **1.** ansamblul dimensiunilor unei cărți sau ale altui corp: *cînd dai pe la tipografie, lasă acolo alăturatul model de format și de compoziție.* CAR.; **2.** (inform.) mod de reprezentare a datelor sau instrucțiunilor unui program. [Din fr., engl. ***format,*** germ. ***Format***].

formát[2], ~ți, formată, ~e a. **1.** alcătuit, realizat, făcut: *din punct de vedere al foneticii, limba noastră literară e aproape formată.* IBR.; **2.** instruit, pregătit, educat: *e o lucrare matură, a unui cercetător format.* GHEȚIE; *intelectual format la școala germană.* [V. ***forma***].

formată, formatez vb. (inform.; tr.) a pregăti suporturile de date cu acces direct, pentru a le face utilizabile. [Din fr. ***formater***].

formatáre, formatări f. (inform.) acțiunea de a formata și rezultatul ei. [V. ***formata;*** cf. engl. ***formatting***].

formatát, ~ți, formatată, ~e a. care a fost pregătit pentru a primi și a restitui date: *casetă formatată.* [V. ***formata***].

formatív, ~i, formativă, ~e a. care servește sau contribuie la formarea, la realizarea a ceva: *cînd condițiile nu-i mai sînt favorabile, atunci unitatea formativă se dezintegrează definitiv.* BL. [Din fr. ***formatif,*** germ. ***formativ***].

formatór[1], formatori m. muncitor calificat care confecționează forme de turnătorie. [***Forma*** + *-tor*].

formatór[2] a. v. **formatoriu.**

formatóriu, ~ii, formatorie, ~ii a. (rar) care formează; care dă o formă, o organizare: *are ... o mult mai mare putere formatorie.* EM.; *trebuie să sacreze puterea sa formătoare.* EM.; (și: **formator, formător**). [Din lat. ***formator,*** fr. ***formateur***].

formatríce a. (rar) formatoriu: *domnesc o putere formatrice pentru ton și intuițiune poetică.* EM. [Din fr. ***formatrice***].

formáție, formații f. **1.** întocmire, constituire, organizare: *o materie supusă la un proces de formațiune.* OD.; **2.** aranjare, dispunere a componentelor; structură: *în cărți vechi am descoperit mai multe formațiuni sintactice pline de farmec.* EM.; **3.** profil intelectual; pregătire, instrucție, educație: *el era un om de formație veche.* CĂL.; **4.** strat de roci dintr-o anumită eră geologică; **5.** mod de dispunere a unei unități militare; **6.** ansamblu artistic; **7.** componență a unei echipe sportive; **8.** combinație de cifre sau de figuri la unele jocuri; (și: (înv.) **formațiune**). [Din fr. ***formation,*** lat. ***formatio, -onis,*** germ. ***Formation***].

formațiónál, ~i, formațională, ~e a. care pune accentul pe pregătirea profesională a specialiștilor de diferite categorii: *învățămînt formațional.* [Din engl. ***formational***].

formațiúne f. v. **formație.**

fórmă, forme f. **1.** aspect exterior (rezultat din organizarea părților); înfățișare: *cît despre pricina formei, multe și aspre discolii are.* CANT.; *forma unui obiect;* **în forma ...** sau **în formă de ...,** asemănător (cu ...): *s-arată ... capra-neagră cu cornițele-i crescute în formă de cîrlig.* OD.; **2.** mod de organizare a elementelor din care se compune ceva; structură: *formă de guvern;* **3.** mod de conducere: *în marea dispută asupra formelor de guvernămînt se mai ridică apoi și alte glasuri.* BL.; *formă de stat;* **4.** procedură, dispoziție legală: *banii trebuie predați la contabilitate, încheiate forme.* GHEȚIE; *viciu de formă;* **5.** mod de acțiune, de comportare: *a păzi formele; a ține mai mult la formă decît la fond;* **6.** tipar, model care servește pentru a da un anumit aspect: *forme de lemn pentru șepcari;* (fig.) *la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?* EM.; **7.** (tipogr.) pagină de zaț, completată și închisă într-o ramă metalică; **8.** contur, siluetă: *formele schimbătoare ale lucrurilor se topiră și se mistuiră în noapte.* HOGAȘ; **9.** (lingv.)

latură sonoră a unui cuvînt: *un alt izvor din care ei scot cuvinte şi forme ale cuvintelor e literatura bisericească veche.* IBR.; **10.** (lingv.) aspect exterior al unui cuvînt pentru a reda o valoare sau o funcţie gramaticală: *formă de plural;* **11.** fel, chip, mod: *o asemenea formă de convieţuire ... este, de exemplu, viaţa de stup a albinelor sau roiul.* BL.; **a fi în formă,** a se afla în deplinătatea posibilităţilor; **de formă,** de ochii lumii: *pe la şcoală mai dam noi aşa, cîteodată, de formă.* CR.; **12.** (filoz.) structură internă şi externă a unui conţinut. [Din lat. *forma,* fr. *forme*].

formătór a. v. formatoriu.

formiát, formiaţi m. sare a acidului formic. [Din fr. *formiate*].

fórmic, ~ci, formică, ~ce a. (chim.) **acid formic,** acid corosiv care se găseşte în corpul furnicii şi în urzici, cu întrebuinţări în industrie; **aldehidă formică,** formaldehidă. [Din fr. *formique*].

formidábil, ~i, formidabilă, ~e a. care uimeşte prin însuşiri sau prin dimensiuni; nemaipomenit, extraordinar: *Prahova ... se îndoaie şi şuieră ca un şarpe formidabil.* VLAH. [Din fr. *formidable,* lat. *formidabilis*].

formól n. soluţie de formaldehidă întrebuinţată ca dezinfectant şi ca antiseptic. [Din fr. *formol*].

formolizá, formolizez vb. (tr.) **1.** a dezinfecta cu formol; **2.** a fixa ţesuturile animale cu formol. [*Formol* + *-iza*].

formolizáre, formolizări f. acţiunea de a formoliza şi rezultatul ei. [V. *formoliza*].

formulá, formulez vb. (tr.) **1.** a da o formă precisă unei gîndiri, unei hotărîri etc.: *Iorga încearcă să formuleze un program mai clar.* CĂL.; *a formula o sentinţă;* **2.** (refl.) a se contura, a se închega în forme clare: *gîndurile, observaţiile lui i se formulau şi i se aşezau în cap pe coloane de gazetă.* VLAH.; **3.** a exprima prin cuvinte; a reda: *să ni se îngăduie să formulăm o protestare.* IBR.; *a-şi formula opinia;* (refl. pas.) *îmi ceru s-o însoţesc pe tonul cu care se formulează o pretenţie legitimă.* GHEŢIE. [Din fr. *formuler*].

formulábil, ~i, formulabilă, ~e a. care se poate exprima, se poate reda (printr-o formulă): *sinteza rămîne totuşi formulabilă.* BL.; *sarcina electrică urmează legi matematic formulabile.* BL. [*Formula* + *-bil*].

formulár, formulare n. **1.** foaie de hîrtie cu indicaţii tipărite, care se completează pentru întocmirea unui act, a unui tabel etc.: *se întrerupse din studiu şi completă un formular de cerere.* GHEŢIE; **2.** broşură sau volum care cuprinde formule uzuale într-o disciplină: *formular farmaceutic.* [Din fr. *formulaire,* germ. *Formular*].

formuláre, formulări f. **1.** acţiunea de a formula şi rezultatul ei; stabilire a unei forme (precise): *în formularea acestor proiecte de constituţie se vede tot spiritul francez.* IBR.; **2.** exprimare, redare: *se remarcă prin îmbrăţişarea în formulări simple a celor mai înaintate idei.* CĂL. [V. *formula*].

formularístic, ~ci, formularistică, ~ce a. care aparţine formularului, referitor la formular. // f. activitate legată de realizarea şi de folosirea formularelor. [*Formular* + *-istic*].

formulát, ~ţi, formulată, ~e a. **1.** care a primit o formă precisă: *scrie din plăcere şi pe apucate, fără ideal artistic formulat.* CĂL.; **2.** exprimat, redat (în cuvinte): *astfel formulată, judecata nu e justă.* BL. [V. *formula*].

formulatór, formulatori m. (rar) persoană care formulează, care enunţă ceva: *el este întîiul formulator, încă timid, al „specificului naţional".* CĂL. [*Formula* + *-tor*].

formúlă, formule f. **1.** expresie concisă a unei idei, a unei reguli etc.: *se exprimase cam sec, în formule juridice care sunau fals în gura ei.* GHEŢIE; *formulă de tratament;* **2.** expresie în litere, cifre şi semne matematice: *urmează a calcula, după formule, numărul de metri cubi.* CĂL.; *formula ridicării binomului la pătrat; formula ariei cercului;* **3.** expresie cu simboluri care reprezintă compoziţia unei combinaţii chimice: *formula gazului metan;* **4.** frază tip folosită la redactarea unui act, a unei sentinţe etc.; **5.** parolă: *departe ... sentinelele îşi îngînau cu glasuri somnoroase formulele.* SAD.; **6.** mijloc, soluţie: *Elena vrea să se despartă de Drăgănescu, dar nu găseşte formula decentă pentru a-i face intimaţia.* CĂL. [Din fr. *formule,* lat. *formula*].

fornáí, fórnăi vb. (intr.) a scoate aerul forţat pe nas în timpul respiraţiei, producînd zgomot. [Onomat.].

fornăiálă, fornăieli f. fornăit. [*Fornăi* + *-eală*].

fornăít[1] n. faptul de a fornăi; zgomot produs de cel care fornăie; fornăială: *respiram grăbit, cu un scurt fornăit al nărilor.* GHEŢIE. [V. *fornăi*].

fornăít[2]**, ~ţi, fornăită, ~e** a. fonf, fîrnîit. [V. *fornăi*].

fornicá, fornícă vb. (livr.; refl.) a se desfrîna, a se destrăbăla, a se dezmăţa. [Din fr. *forniquer,* lat. *fornicari*].

fornicatór, ~i, fornicatoáre m., f. desfrînat, destrăbălat, dezmăţat. [Din fr. *fornicateur*].

fornicáţie, fornicaţii f. plăcere trupească; relaţie sexuală; destrăbălare; luxură: *un sacristan cu viţiul fornicaţiei ieşea în fiece noapte din mănăstire.* CĂL. [Din fr. *fornication,* lat. *fornicatio, -onis*].

forpíc, forpice n. compartiment etanş la prora unei nave, în care se păstrează lanţul ancorei. [Din germ. *Vorpick;* cf. engl. *fore peak*].

forsíţia, forsiţii f. arbust ornamental cu flori roşii, galbene etc. grupate, care apar înaintea frunzelor (*Forsythia*): *ne-am înfundat în nesfîrşitele alei, ... printre tufele despuiate de forsytia.* GHEŢIE; (scris şi: *forsytia*). [Din lat. *Forsythia*].

forsterít n. silicat natural de magneziu, cristalizat şi sticlos, cenuşiu-gălbui. [Din fr. *forstérite*].

forşpán, forşpanuri n. bobină de reclamă pentru prezentarea unui film. [Din germ. *Vorspan*].

fort, forturi n. lucrare de fortificaţie (care face parte dintr-un sistem de apărare): *comandează bombardarea forturilor lui.* EM.; *a construi un fort.* [Din fr. *fort*].

fortáreáţă, fortăreţe f. loc sau cetate întărită cu fortificaţii (permanente): *avea ... aspectul sinistru al unei mici fortăreţe feudale.* CĂL.; (fig.) *nu poate pătrunde în fortăreaţa sufletului ei.* [Din fr. *forteresse*].

fórte a. invar. (livr.) **1.** tare, puternic: *om forte;* **valută forte,** v. **valută; a se face forte,** a face toate eforturile; **2.** întărit: *loc forte.* [Din it. *forte,* lat. *fortis*].

fortifiánt, ~ţi, fortifiantă, ~e a. şi n. (medicament) întăritor; tonic. [Din fr. *fortifiant*].

fortificá, fortífic vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face mai puternic, mai rezistent: *exerciţiul fortifică muşchii;* **2.** (tr.) a întări prin lucrări de fortificaţii: *a fortifica un oraş;* (fig.) *aceste arme intelectuale erau destinate să fortifice, pe cît cu putinţă, conştiinţele.* BL. [Din lat. *fortificare,* fr. *fortifier*].

fortificáre, fortificări f. **1.** acţiunea de a (se) fortifica şi rezultatul ei; întărire a unui organism; **2.** întărire a unui loc prin lucrări de fortificaţie. [V. *fortifica*].

fortificát, ~ţi, fortificată, ~e a. **1.** cu organismul întărit: *sportiv fortificat;* **2.** prevăzut cu fortificaţii: *aspectul cetăţii fortificate, ... zidurile şi casele părînd tăiate în stînci, îl încîntă.* CĂL.; *oraş fortificat.* [V. *fortifica*].

fortificáţie, fortificaţii f. lucrare militară permanentă de apărare: *fortificaţiile din jurul Bucureştilor, cele dintre Focşani şi Galaţi din timpul primului război mondial;* (şi: (înv.) **fortificaţiune**). [Din fr. *fortification,* lat. *fortificatio, -onis*].

fortificaţiúne f. v. fortificaţie.

fortíssimo adv. (muz.) foarte tare, foarte puternic. [Cuv. it.].

fortrán n. limbaj de programe cu aplicabilitate mai ales în domeniul ştiinţific. [Din fr. *fortran,* engl. *for(mulation) tran(slator)*].

fortuít, ~ţi, fortuită, ~e a. (livr.) venit pe neaşteptate, neprevăzut; întîmplător: *această solidaritate de aspecte nu e fortuită.* BL. [Din fr. *fortuit,* lat. *fortuitus*].

fortúna f. (livr.) soartă, destin: *obicinuită ieste fortuna, pre cel ce multe haine pofteşte a cerca şi de cele ale sale a-l dezbrăca.* CANT. [Cuv. lat.].

fortúnă f. v. furtună.

forţá, forţez vb. **1.** (tr.) a sili, a constrînge, a determina prin forţă pe cineva la ceva: *l-a forţat să scrie după reguli greşite;* **2.** (refl.) a se strădui, a-şi da osteneala, a face un efort: *s-a forţat să termine azi;* **3.** (tr.) a mînui cu violenţă un mecanism, o închizătoare etc. (deteriorîndu-le); a deschide prin violenţă: *a forţa o casă de bani;* **a forţa uşa** (sau **uşile**), **a)** a pătrunde cu sila undeva; **b)** (fig.) a ajunge undeva prin mijloace incorecte: *fiind considerat ca un intrus a pătruns în universitate forţînd uşile.* GHEŢIE; **a forţa (cuiva) mîna,** a sili (pe cineva) să facă ceva: *nu vrea totuşi să se spună că ar fi forţat mîna cucoanei.* REBR.; **a forţa nota,** a întrece măsuta; a merge prea departe: *Haşdeu forţează nota şi e mereu în căutarea unei Moldove coapte de cultură, lux, şi bune instituţii.* CĂL.; **4.** (tr.) a supune la un efort prea mare: *nu forţaţi talentele!* [Din fr. *forcer*].

forţamánte adv. (rar) în mod necesar: *în capul lor, republica era forţamente democraţie.* IBR. [Din fr. *forcément*].

forţáre, forţări f. **1.** acţiunea de a forţa şi rezultatul ei; silire, constrîngere; **2.** manipulare violentă a unui mecanism: *forţarea clanţei;* **3.** efectuare a unui efort; sforţare, opintire. [V. *forţa*].

forţát, ~ţi, forţată, ~e a. **1.** făcut sau impus prin forţă; **2.** silit, nenatural, nefiresc: *să nu facă deduceri pripite şi forţate.* EM.; *rîs forţat;* **3.** realizat printr-o acţiune violentă, printr-un efort: *trecerea forţată prin mlaştină;* **marş forţat,** v. **marş; 4.** deschis cu forţa: *uşă forţată.* [V. *forţa*].

fórţă, forţe f. **1.** putere de acţiune, capacitate de a depune un efort, de a face ceva: *corpurile animalelor produc căldură şi forţă mecanică în socoteala arderilor combinaţiunilor carbonoase în oxigen atmosferic.* EM.; *forţă fizică;* **2.** tărie, putere, energie (morală): *el nu urmăreşte decît exercitarea capacităţii lui de iubire castă şi a tuturor forţelor lui sufleteşti virtuoase.* CĂL.; *forţă de caracter;* **de forţă,** foarte capabil: *un lingvist de forţă;* **3.** persoană înzestrată cu putere şi cu energie; grup, organizaţie etc. care se manifestă activ: *procesul de coalizare a forţelor politice democratice poate fi impulsionat de către societatea civilă de la noi.* CE.; **forţă de muncă,** capacitate de muncă a omului; **4.** putere militară; armată; **5.** putere de constrîngere; violenţă: *a ceda forţei;* **cămaşă de forţă,** v. **cămaşă; cu forţa,** în mod forţat; cu sila; **prin forţa împrejurărilor,** constrîns de situaţie; **(caz de) forţă majoră,** situaţie în care nu se poate proceda după proprie voinţă: *numai ţara îl poate dezlega de acest jurămînt, chiar în caz de forţă majoră.* EM.; **6.** (fiz.) acţiune mecanică, cauză a unei mişcări: *forţa apei.* [Din fr. *force,* lat. *fortia*].

fórum n. v. for.

forzato [forţáto] adv. (muz.) puternic, accentuat. [Cuv. it.].

fórzaţ, forzaţe şi **forzaţuri** n. foaie liberă de hîrtie cu ajutorul căreia se face legătura dintre blocul de carte şi scoarţe. [Din germ. *Vorsatz*].

fósă, fose f. (anat.) **1.** cavitate: *fosă nazală;* **2.** depresiune alungită pe fundul unei mări sau a unui ocean: *fosă marină.* [Din fr. *fosse,* lat., it. *fossa*].

fosăí, pers. 3. **fósăie** vb. (reg.; intr.) a fîsîi; a forăi: *nu-mi place vecinul care fosăie de-o jumătate de oră deasupra unui pion.* VIERU. [Onomat.].

fosăiálă, fosăieli f. fîsîială. [*Fosăi* + *-eală*].

fosétă, fosete f. (anat.) gropiţă. [Din fr. *fossette*].

fosfát, fosfaţi m. **1.** sare a acidului fosforic; **2.** îngrăşămînt agricol avînd în compoziţie o astfel de sare. [Din fr. *phosphate*].

fosfatá, fosfatez vb. (tr.) **1.** a îngrăşa cu fosfat un teren de cultură; **2.** a adăuga fosfat de calciu în

mustul de struguri pentru a grăbi fermentația; **3.** a acoperi obiecte din oțel sau din fontă cu un strat de fosfat. [Din fr. *phosphater*].

fosfatáre, fosfatări f. acțiunea de a fosfata și rezultatul ei. [V. *fosfata*].

fosfatáză, fosfataze f. enzimă care participă la procesele organice fundamentale. [Din fr. *phosphatase*].

fosfátic, ~ci, fosfatică, ~ce a. (chim.) care conține fosfat. [Din fr. *phosphatique*].

fosfatídă, fosfatide f. substanță din clasa lipidelor, prezentă mai ales în țesutul nervos. [Din fr. *phosphatide*].

fosfaturíe, fosfaturii f. (med.) exces de fosfat de calciu în urină. [Din fr. *phosphaturie*].

fosfénă, fosfene f. senzație de forma unor puncte luminoase care apare atunci cînd apăsăm pleoapele pe ochii închiși: *pluteau asupra lor funigei și fosfene.* SAD. [Din fr. *phosphène*].

fosfíne f. (chim.; pl.) clasă de compuși organici derivați din hidrogenul sulfurat. [Din fr. *phosphines*].

fosfít, fosfiți m. sare a acidului fosforos. [Din fr. *phosphite*].

fosfoproteíde f. (pl.) substanțe compuse dintr-o proteină și acid fosforic. [Din fr. *phosphoprotéides*].

fósfor n. element chimic de culoare albă-gălbuie, care se aprinde ușor prin frecare. [Din fr. *phosphore,* germ. *Phosphore*].

fosforá, pers. 3 **fosforează** vb. (rar; tr.) a lumina în întuneric: *în unda luminoasă ce noaptea fosforează.* AL. [De la *fosfor*].

fosforát, ~ți, fosforată, ~e a. care conține fosfor. [Din fr. *phosphoré*].

fosforescént, ~ți, fosforescentă, ~e a. care strălucește în întuneric: *apare levitanul ondulînd în pîclă ..., cu ochi fosforescenți și creastă roșie.* SAD.; *licuricii sînt fosforescenți;* (fig.) *apele fosforescente ale romantismului s-au pierdut în nisipurile aride ale veacului al XIX-lea.* BL. [Din fr. *phosphorescent*].

fosforescénță, fosforescențe f. proprietatea de a luci, de a lumina în întuneric. [Din fr. *phosphorescence,* germ. *Phosphoreszenz*].

fosfóric, ~ci, fosforică, ~ce a. care ține de fosfor, care are în combinație fosfor; **acid fosforic,** acid al fosforului întrebuințat în fabricarea îngrășămintelor agricole. [Din fr. *phosphorique*].

fosforísm n. intoxicație cronică cu fosfor, în urma căreia oasele se fracturează ușor. [Din fr. *phosphorisme*].

fosforít, fosforite n. fosfat natural de calciu, folosit la fabricarea îngrășămintelor agricole. [Din fr. *phosphorite,* germ. *Phosphorit*].

fosforós, fosforoși a. **acid fosforos,** acid al fosforului cu un conținut redus de oxigen. [Din fr. *phosphoreux*].

fosforoscóp, fosforoscoape n. instrument pentru măsurarea duratei de emisie a luminii prin fosforescență. [Din fr. *phosphoroscope,* germ. *Phosphoroskop*].

fosfúră, fosfuri f. combinație a fosforului cu un metal. [Din fr. *phosphure*].

fosgén n. gaz incolor, ușor lichefiabil, foarte otrăvitor, folosit în industria coloranților, a medicamentelor etc. și ca gaz de luptă. [Din fr. *phosgène,* germ. *Phosgen*].

fosíl n. v. **fosilă.**

fosílă, fosile f. **1.** rest, urmă a unui organism animal sau vegetal dintr-o epocă geologică veche, conservată în roci: *ca un fosil între două tărîmuri vii.* OD.; (adj.) *din dinții unui animal fosil poți să-ți făurești ... imaginea despre întregul animal.* BL.; **2.** (fig.) ceea ce a rămas; vechitură, rest; (adj.) *consideră mitul drept o formă fosilă a constiinței umane.* BL.; *literatură fosilă;* **3.** (depr.) persoană foarte bătrînă, ramolită; (și: (înv.) **fosil**). [Din fr. *fossile,* lat. *fossilis,* germ. *Fossil, fossil*].

fosilifér, ~i, fosilieră, ~e a. (geol.) care conține fosile: *rocă fosiliferă.* [Din fr. *fossilifère*].

fosilizá, fosilizez vb. (refl.; și fig.) a se transforma în fosilă. [Din fr. *fossiliser*].

fosilizáre, fosilizări f. acțiunea de a se fosiliza și rezultatul ei. [V. *fosiliza*].

fosilizát, ~ți, fosilizată, ~e a. **1.** transformat în fosilă: *plante fosilizate; animale marine fosilizate;* **2.** ramolit: *academicienii fosilizați au stricat ortografia.* [V. *fosiliza*].

fost, ~și, fostă, ~e a. **1.** care a avut o calitate, o funcție, un rang (pe care nu-l mai are): *prin jalba ce au făcut către fostul viteprezident s-au tîrguit* (a. 1839). URIC.; *fostul caimacam rătăcește noaptea printre ruinele din Chio.* CĂL.; *un fost prefect;* **2.** de altădată, de odinioară. [V. *fi*].

fosterít, fosterite n. rășină folosită la impregnarea izolațiilor electrice. [Din fr. *fostérite*].

foșái, pers. 3 **foșăie** vb. (intr.) a fîșîi: *parcă aud foșăind un domino.* AL. [Onomat.].

foșcăí vb. v. **fojgăi.**

foșcăiálă f. v. **fojgăială.**

foșcăíre f. v. **fojgăire.**

foșcăitór a. v. **fojgăitor.**

foșcăitúră f. v. **fojgăitură.**

fóșnet, foșnete n. **1.** sunet ușor, produs de mișcarea frunzelor, a hîrtiei etc.; foșnitură, foșnit, foșnire: *dă foșnet frunza măruntă, umbra e rece-n pădurea sonoră.* BAC.; **2.** sunet produs de curgerea unei ape sau de mișcarea valurilor; clipocit: *în foșnetul valurilor și-n freamătul corăbiei, Mihu auzi un fîlfîit de aripi.* TUD. [*Foșni* + *-et*].

foșní, foșnesc vb. (intr.) a produce un sunet ușor prin mișcare sau prin frecare: *vîntu-n trestii lin foșnească.* EM. [Onomat.].

foșníre, foșniri f. acțiunea de a foșni și rezultatul ei; fîșîire, foșnet: *s-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii.* EM.; *și-n loc de frunze, pe meleaguri din cosmos curg foșniri de steaguri.* VIERU. [V. *foșni*].

foșnít, foșnituri n. foșnet. [V. *foșni*].

foșnitór, ~i, foșnitoáre a. **1.** care foșnește: *salcîmii își leagănau greoaiele și foșnitoarele coroane.* GHEȚIE; **2.** asemănător cu foșnetul, cu foșnirea: *adaoge-se harul de a gîndi prin simțuri, de a imita prin sunete foșnitoare, horăitoare.* CĂL. [*Foșni* + *-tor*].

foșnitúră, foșnituri f. foșnet: *nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi ..., am țîșnit o dată cu țărna-n cap.* CR. [*Foșni* + *-tură*].

fot, foți m. unitate de măsură a iluminării reprezentînd iluminarea unei suprafețe de un centimetru pătrat care primește fluxul de un lumen repartizat uniform. [Din fr. *phot*].

fótă, fote f. **1.** obiect de îmbrăcăminte pentru femei din costumul național românesc, format dintr-o bucată sau din două bucăți de stofă de lînă (ornamentată), care se înfășoară în jurul corpului de la talie în jos: *fete ... cu altițe și fote colorate.* NEGR.; **2.** (rar) șorț (alb) purtat de cîrciumari, de ospătari etc.: *chelneri, ... cu jiletci negre și fote albe, priveau din prag.* PETR. [Din turc. *fota*].

fótbal n. joc sportiv între două echipe de cîte 11 jucători, care caută să introducă mingea în poarta adversarului (cu piciorul): *aflu abia acum că ... a jucat fotbal în tinerețe.* GHEȚIE; (și: (rar) **futbol**). [Din fr., engl. *football*].

fotbalíst, fotbaliști m. jucător de fotbal. [*Fotbal* + *-ist*].

fotbalístic, ~ci, fotbalistică, ~ce a. care ține de fotbal, referitor la fotbal: *etapă fotbalistică.* [*Fotbal* + *-istic*].

fotéi, fotele n. (înv.) fotoliu: *pe foteluri și pe jos.* CAR. [Din pol. *fotel*].

fóto- element de compunere cu sensul „al luminii", „produs de lumină", „fotografic". [Din fr. *photo*].

fotoalergíe, fotoalergii f. sensibilitate alergică la lumină. [Din fr. *photoallergie*].

fotoamatór, fotoamatori m. fotograf amator. [*Foto-* + *amator*].

fotoaparát, fotoaparate n. aparat fotografic. [Din rus. *fotoapparat*].

fotobiologíe f. ramură a biologiei care studiază efectele luminii asupra organismelor vii. [Din fr. *photobiologie*].

fotocémeră, fotocamere f. aparat pentru realizarea de fotograme terestre. [Din rus. *fotokamera*].

fotocartáre, fotocartări f. întocmire a planurilor și a hărților topografice după fotograme. [*Foto-* + *cartare*].

fotocartográf, fotocartografe n. aparat pentru realizarea automată a hărților pe bază de fotograme. [Din fr. *photocartographe*].

fotocatalizatór, fotocatalizatoáre a. care înlesnește fotocataliza. [*Foto-* + *catalizator*].

fotocatalíză, fotocatalize f. cataliză selectivă produsă de lumină. [Din fr. *photocatalyse*].

fotocatód, fotocatozi m. catod a cărui emisie de electroni se face prin efect fotoelectric. [Din fr. *photocatalyse*].

fotocelúlă, fotocelule f. celulă fotoelectrică. [Din fr. *photocellule*].

fotocerámică f. aplicare de ornamente pe articole de porțelan printr-o fotografiere specială. [Din fr. *photocéramique*].

fotochímic, ~ci, fotochimică, ~ce a. care ține de fotochimie, referitor la fotochimie. [Din fr. *photochimique,* germ. *Photochemisch*].

fotochímie f. parte a chimiei care studiază reacțiile chimice, declanșate, favorizate sau accelerate de lumină. [Din fr. *photochimie,* germ. *Photochemie*].

fotocoaguláre, fotocoagulări f. (med.) coagulare a sîngelui prin acțiunea razelor laser. [*Foto-* + *coagulare*; cf. engl. *photocoagulation*].

fotocolór n. fotografie în culori. [*Foto-* + *color(a)*].

fotocolorimétru, fotocolorimetre n. aparat cu ajutorul căruia se analizează calitatea coloranților. [Din fr. *photocolorimètre*].

fotocompozíție, fotocompoziții f. compoziție fotografică. [Din fr. *photocomposition*].

fotoconductibilitáte f. conductibilitate electrică variabilă după intensitatea iluminării. [Din fr. *photoconductibilité*].

fotocondúcție f. fotoconductibilitate. [Din fr. *photoconduction*].

fotocópie, fotocopii f. reproducere fotografică a unui document. [Din fr. *photocopie*].

fotocopiér, fotocopiere n. aparat pentru efectuarea de copii fotografice; copiator. [Din germ. *Photokopier*].

fotocróm, ~i, fotocromă, ~e a. care își schimbă culoarea sub acțiunea luminii. [De la *fotocromie*].

fotocromíe, fotocromii f. fotografie în culori. [Din fr. *photochromie*].

fotocrónică, fotocronici f. cronică fotografică. [*Foto-* + *cronică*].

fotocronográf, fotocronografe n. aparat fotografic pentru înregistrarea automată a fotografiilor luate în serie. [Din fr. *photochronographe*].

fotoculégere, fotoculegri f. culegere a unui text în vederea tipăririi printr-un procedeu fotografic. [*Foto-* + *culegere*].

fotodermatózá, fotodermatoze f. (med.) boală de piele provocată de expunerea la razele solare. [Din fr. *photodermatose*].

fotoelasticitáte f. (fiz.) proprietate a unor materiale transparente de a-și modifica indicele de refracție sub acțiunea deformațiilor elastice. [Din fr. *photoélasticité*].

fotoeléctric, ~ci, fotoelectrică, ~ce a. provocat de radiația luminoasă: *de amintit îndeosebi efectul fotoelectric.* BL.; **celulă fotoelectrică,** element de circuit electric, care lasă să treacă un curent de

intensitate mai mare sau mai mică, în funcţie de iluminare. [Din fr. ***photo-électrique***].

fotoelectricitáte f. fenomen de emitere a electronilor sub efectul luminii. [Din fr. ***photoélectricité***].

fotoelectrón, fotoelectroni m. electron emis prin efect fotoelectric. [Din fr. ***photoélectron***].

fotoelemént, fotoelemente n. aparat care emite un curent electric ce variază în raport cu lumina care cade pe el. [Din fr. ***photo-élément***].

fotoemísie, fotoemisii f. (fiz.) emisie de fotoelectroni. [Din fr. ***photoémision,*** engl. ***photoemission***].

fotoenergétică f. ramură a biologiei care studiază efectul energiei radiate de soare asupra organismelor vegetale şi animale. [Din fr. ***photoénergetique***].

fotofíniş, fotofinişuri n. aparat care înregistrează automat ordinea sosirii concurenţilor într-o probă sportivă. [Din fr., engl. ***photofinisch***].

fotofobíe, fotofobii f. aversiune pentru lumină, datorită hipersensibilităţii (maladive a) ochiului. [Din fr. ***photophobie***].

fotofón, fotofoane n. aparat care transmite sunetele prin intermediul unei raze de lumină. [Din fr. ***photophone***].

fotofonie f. transmitere a sunetelor prin intermediul razelor luminoase. [Din fr. ***photophonie***].

fotofór, ~i, fotoforă, ~e a. care poartă, care are o sursă de lumină. [Din fr. ***photophore***].

fotogén, ~i, fotogenă, ~e a. care produce şi răspîndeşte lumină. [Din fr. ***photogène***].

fotogénic, ~ci, fotogenică, ~ce a. **1.** care impresionează bine materialul fotografic; **2.** care are calitatea de a fi reprodus avantajos în fotografie sau în film. [Din fr. ***photogénique***].

fotogeníe f. însuşirea de a fi fotogenic: *fotogenia, mai mult decît complexitatea interioară, îi îngăduie autorului să ne dea o scenă cinematografică încordată.* CĂL. [Din fr. ***photogénie***].

fotográf, fotografi m. persoană (specializată) care execută fotografii: *fotograful îşi aşază camera obscură şi eternizează ... grupul înfrăţit al vechilor români.* EM.; *el nu este ca un fotograf care ne dă lucrurile aşa cum sînt.* IBR. [Din fr. ***photograph,*** germ. ***Photograph, Fotograf***].

fotografiá, fotografiez vb. **1.** (tr.) a reproduce imaginea pe un film sau pe o placă, cu ajutorul unui aparat: *îşi nemureşte căţeluşa cu bot alb şi vîrful labelor albe, fotografiind-o tronînd pe un jeţ.* CĂL.; (fig.; intr.) *realistul este observatorul de detalii al realităţii, el fotografiază.* IBR.; **2.** (refl.) a-şi realiza o fotografie, a face să apară într-o fotografie: *Adnana la mijloc, încadrată de tatăl ei şi de căpitan, se fotografiază sub firma proaspăt pictată.* TUD. [Din fr. ***photographier,*** germ. ***photographieren, fotografieren***].

fotografiát[1] n. faptul de a fotografia. [V. ***fotografia***].

fotografiát[2]**, ~ţi, fotografiată, ~e** a. a cărui imagine a fost reprodusă prin fotografiere. [V. ***fotografia***].

fotográfic, ~ci, fotografică, ~ce a. **1.** care ţine de fotografie, referitor la fotografie: *se manifestă prin acţiunea lor fotografică şi devin vizibile prin fluorescenţă.* EM.; *imagine fotografică;* (adv.) *a produs pe cale experimentală un fenomen redat fotografic în ilustrata alăturată.* BL.; **2.** care serveşte pentru a fotografia sau pentru a realiza fotografii: *sîntem în faţa unui fenomen empiric fixat cu mijloace fotografice.* BL.; *aparat fotografic;* **3.** care este obţinut prin fotografiere: *vederi fotografice din toată România.* OD.; *imagine fotografică.* [Din fr. ***photographique,*** germ. ***photographisch, fotografisch***].

fotografíe, fotografii f. **1.** imagine fixată, prin fotografiere, pe hîrtie fotografică: *nu sînt tablouri, nici albumuri cu fotografii vechi.* BAC.; *fotografia a fost prea retuşată.* PR.; **2.** tehnica fotografierii: *nu era cu putinţă ca G. Lazăr ... să se fotografieze înainte de inventarea fotografiei.* CĂL. [Din fr. ***photographie,*** germ. ***Photographie, Fotografie***].

fotografiére, fotografieri f. acţiunea de a (se) fotografia şi rezultatul ei. [V. ***fotografia***].

fotografísm n. curent în pictură şi în plastică ce urmăreşte redarea fidelă a naturii. [Din germ. ***Photographismus***].

fotográmă, fotograme f. fotografie (luată din avion sau din puncte înalte) care oferă o perspectivă amplă, pe baza căreia se pot face măsurători precise, utile în topografie. [Din fr. ***photogramme***].

fotogrammetríe f. ramură a topografiei care studiază principiile, metodele şi procedeele de determinare a formei şi dimensiunilor obiectelor pe baza fotogramelor. [Din fr. ***photogrammétrie***].

fotogravúră, fotogravuri f. procedeu fotografic prin care se obţin clişee în vederea imprimării planşelor în tipografie. [Din fr. ***photogravure***].

fotohártă, fotohărţi f. hartă realizată pe baza fotogramelor. [***Foto-*** + ***hartă;*** cf fr. ***photocarte***].

fotolinotíp, fotolinotipuri n. linotip pentru culegere fotografică. [Din fr. ***photolinotype***].

fotolitográfic, ~ci, fotolitografică, ~ce a. care aparţine fotolitografiei, referitor la fotolitografie. [Din fr. ***photolitographique***].

fotolitografíe, fotolitografii f. **1.** reproducere a hărţilor şi a desenelor cu ajutorul plăcilor litografice; **2.** desen reprodus astfel. [Din fr. ***photolithographie***].

fotóliu, fotolii şi (înv.) **fotoliuri** n. scaun mare (capitonat), cu spătar şi cu rezemători pentru braţe: *găseau fotoliurile d-lor destul de comode.* EM.; **fotoliu-pat,** fotoliu extensibil care se poate transforma în pat. [Din fr. ***fauteuil***].

fotolíză, fotolize f. descompunere chimică sub acţiunea luminii. [Din fr. ***photolyse***].

fotoluminescént, ~ţi, fotoluminescentă, ~e a. care prezintă fotoluminescenţă. [Din fr. ***photoluminescent***].

fotoluminescénţă, fotoluminescenţe f. (fiz.) denumire comună pentru fluorescenţă, fosforescenţă şi alte fenomene asemănătoare. [Din fr. ***photoluminescence***].

fotomecánică, fotomecanice a. **reproducere fotomecanică,** procedeu de imprimare în care se folosesc şi clişee fotosensibile. // f. tipărire realizată prin fotografierea planşei tipografice. [Din fr. ***photomécanique***].

fotométric, ~ci, fotometrică, ~ce a. care ţine de fotometrie, referitor la fotometrie. [Din fr. ***photométrique***].

fotometríe f. parte a fizicii care se ocupă cu măsurarea intensităţii senzaţiei luminoase: *descoperitorul fotometriei.* EM. [Din fr. ***photométrie***].

fotométru, fotometre n. instrument pentru măsurarea intensităţii luminoase a izvoarelor de lumină. [Din fr. ***photomètre***].

fotomicrografíe, fotomicrografii f. microfotografie. [Din fr. ***photomicrographie***].

fotomicroscopíe, fotomicroscopii f. înregistrare fotografică a preparatelor microscopice. [Din fr. ***photomicroscopie***].

fotomodél, fotomodele n. persoană care pozează ca model fotografic. [Din fr. ***photomodèle***].

fotomontáj, fotomontaje n. ansamblu de fotografii (sau de fragmente de fotografii) aranjate pe un panou. [Din fr. ***photomontage,*** germ. ***Photomontage, Fotomontage***].

fotomozáic, fotomozaicuri n. ansamblu de fotografii şi fotograme alcătuind un tablou unic. [***Foto-*** + ***mozaic***].

fotón, fotoni m. (fiz.) particulă elementară a radiaţiei luminoase: *putea să fie prevăzut pe temeiul teoriei fotonilor a lui Einstein.* BL. [Din fr. ***photon,*** germ. ***Photon***].

fotonastíe, fotonastii f. micşorare a petalelor sau a frunzelor provocată de variaţia intensităţii luminii. [Din fr. ***photonastie***].

fotónic, ~ci, fotonică, ~ce a. (fiz.) care ţine de fotoni, referitor la fotoni. [Din fr. ***photonique***].

fotoobiectív, fotoobiective n. obiectiv fotografic. [Din germ. ***Photoobiektiv***].

fotopílă, fotopile f. fotoelement. [Din fr. ***photopile***].

fotoplán, fotoplanuri n. plan realizat în forma unor imagini fotografice. [Din fr. ***photoplan***].

fotoreléu, fotorelee n. dispozitiv electronic care închide un circuit sub acţiunea luminii. [***Foto-*** + ***releu***].

fotoreportáj, fotoreportaje n. reportaj realizat printr-o succesiune de fotografii, însoţite de un text explicativ. [Din fr. ***photoreportage***].

fotorepórter, ~i, fotoreporteră, ~e m., f. fotograf care realizează instantanee pentru reportaje. [***Foto-*** + ***reporter***].

fotoreprodúcere, fotoreproduceri f. procedeu fotografic de executare a negativelor şi pozitivelor după un original, în scopul obţinerii clişeelor pentru tipar. [***Foto-*** + ***reproducere***].

fotosculptúră, fotosculpturi f. **1.** procedeu de realizare a statuilor prin reproducerea mecanică în material plastic a conturului corpului de sculptat înregistrat fotografic; **2.** sculptură realizată prin acest procedeu. [Din fr. ***photosculpture***].

fotosensíbil, ~i, fotosensibilă, ~e a. care este sensibil la lumină. [Din fr. ***photosensible,*** germ. ***photosensibel, fotosensibel***].

fotosensibilitáte f. sensibilitate la lumină. [Din fr. ***photosensibilité***].

fotosféră fotosfere f. înveliş exterior luminos al soarelui. [Din fr. ***photosphère***].

fotosféric, ~ci, fotosferică, ~ce a. care ţine de fotosferă, referitor la fotosferă. [Din fr. ***photosphérique***].

fotosintétic, ~ci, fotosintetică, ~ce a. (bot.) care ţine de fotosinteză, referitor la fotosinteză. [Din fr. ***photosynthétique***].

fotosintéză, fotosinteze f. **1.** sintetizare a unei substanţe sub acţiunea luminii; **2.** (spec.) asimilare a clorofilei de către plante în prezenţa luminii. [Din fr. ***photosynthèse,*** germ. ***Photosynthese***].

fototactísm, fototactisme n. deplasare a unor organisme inferioare, mobile, după direcţia razelor de lumină. [Din fr. ***phototactisme***].

fototécă, fototeci f. colecţie organizată de fotografii sau de fotograme. [Din fr. ***phototèque,*** germ. ***Photothek, Fotothek***].

fototelegrafíe f. trimitere la distanţă a fotografiilor, a desenelor, a unor texte etc. cu ajutorul telegrafiei. [Din fr. ***phototélégraphie***].

fototerápic, ~ci, fototerapică, ~ce a. (med.) care ţine de fototerapie, referitor la fototerapie. [Din fr. ***photothérapique***].

fototerapíe f. tratament medical care foloseşte radiaţiile luminoase (naturale sau artificiale). [Din fr. ***photothérapíe***].

fototipíe, fototipii f. reproducere cu ajutorul unui clişeu format dintr-un strat subţire de gelatină pe o placă mată de sticlă. [Din fr. ***phototypie,*** germ. ***Phototypie, Fototypie***].

fototrópic, ~ci, fototropică, ~ce a. (biol.) care îşi realizează nutriţia cu ajutorul luminii solare. [Din fr. ***phototrophic***].

fototropíe f. fototropism. [Din fr. ***phototropie,*** germ. ***Phototropie, Fototropie***].

fototropísm n. **1.** însuşire a unor plante de a-şi îndrepta florile sau frunzele în direcţia luminii; **2.** schimbare reversibilă a culorii unui corp sub acţiunea luminii; fototropie. [Din fr. ***phototropisme,*** germ. ***Phototropismus***].

fotozincografíe, fotozincografii f. procedeu de reproducere a unei fotografii prin copierea pe o placă de zinc. [Din fr. ***photozincographie***].

fourierism [furierísm] n. doctrină socialistă utopică întemeiată de Ch. Fourier în prima jumătate a secolului al XIX-lea. [Din fr. ***fouriérisme***].

fourierist, ~şti, fourieristă, ~e [furieríst] a. care ţine de fourierism, referitor la fourierism. // m. adept al fourierismului. [Din fr. *fouriériste*].

fov, ~i, fovă, ~e a. de culoare roşie sau bătînd în roşu. // m. nume dat pictorilor care, în primul deceniu al secolului al XX-lea, au încercat să creeze un expresionism al culorii; (scris şi: *fauve*). [Din fr. *fauve*].

fox, focşi m. foxterier. [Din fr., engl. *fox*].

foxteriér, foxterieri m. rasă de cîini de casă, cu urechi scurte şi cu picioare drepte, buni vînători de animale mici; fox. [Din fr. *foxterrier*].

fóxtrot, foxtroturi n. dans modern, cu mişcări repezi, care se dansează în perechi; melodia acestui dans. [Din fr., engl. *foxtrot*].

frac, fracuri n. haină bărbătească de ceremonie de culoare neagră, scurtă în faţă pînă la talie, iar la spate terminată cu două cozi lungi: *un oarecine îl ironizează că vine la teatru tot în frac şi cu mănuşi albe.* CĂL.; (fig.) *un lăstun, în frac, apare sus pe-un vîrf de trestie.* TOP [Din fr. *frac*].

fractál, ~i, fractalá, ~e a. 1. (mat.) care are o structură caracterizată prin iregularitate sau fragmentare: *ramificaţiile unui sistem hidrografic prezintă un caracter fractal; obiecte fractale;* **2. artă fractală,** compoziţie grafică sau picturală, realizată pe computer, valorificînd o astfel de structură. // n. **1.** (mat.) ansamblu geometric sau obiect natural caracterizat printr-o astfel de structură; **2.** (mai ales la pl.) creaţie grafică sau picturală, realizată cu ajutorul computerului, care porneşte de la o astfel de structură: *expoziţie de fractale.* [Din engl. *fractal,* fr. *fractale*].

fracturá, fracturez vb. (tr.) a(-şi) frînge, a(-şi) rupe un os: *şi-a fracturat femurul;* (p. ext.) *şi-a fracturat piciorul.* [Din fr. *fracturer*].

fracturáre, fracturári f. faptul de a(-şi) fractura un os; frîngere, rupere (a unui os). [V. *fractura*].

fracturát, ~ţi, fracturată, ~e a. rupt, frînt: *muri cu baza craniului fracturată.* CĂL.; *picior fracturat.* [V. *fractura*].

fractúra, fracturi f. ruptură a unui os sau a unui membru al corpului: *fractura braţului.* [Din fr. *fracture,* lat. *fractura*].

frácţie[1], fracţii f. (mat.) 1. număr reprezentînd părţi dintr-un întreg; **2.** raport între două expresii matematice. [Din fr. *fraction*].

frácţie[2] f. v. fracţiune.

fracţioná, fracţionez vb. (tr.) a împărţi un întreg în mai multe părţi. [Din fr. *fractionner*].

fracţionár, ~i, fracţionară, ~e a. (mat.) care are forma unei fracţii, care conţine o fracţie sau este compus din fracţii: *viteza este de asemenea un factor de calcul, ... ea putînd fi exprimată printr-un număr fracţionar.* BL. [Din fr. *fractionnaire*].

fracţionáre, fracţionări f. **1.** acţiunea de a fracţiona; **2.** separare a unor componenţi dintr-o substanţă (lichidă sau gazoasă). [V. *fracţiona*].

fracţionát, ~ţi, fracţionată, ~e a. divizat în fracţiuni; **distilare fracţionată,** izolare dintr-un amestec a lichidelor cu puncte de fierbere diferite. [V. *fracţiona*].

fracţionísm n. acţiune dusă de o grupare care se rupe dintr-un partid (adoptînd o politică opusă acestuia). [*Fracţiune* + *-ism*].

fracţioníst, ~şti, fracţionistă, ~e a. care ţine de fracţionism, referitor la fracţionism: *defectul cel mai mare ... al moţiunii fracţioniste e desigur acela că n-a găsit nici o formulă reală.* EM. // m. adept al fracţionismului: *totdeauna se găseşte cîte un fracţionist să-şi împrumute numele la o cumpărătură ovreiască.* EM. [*Fracţion(ism)* + *-ist*].

fracţiúne, fracţiuni f. **1.** parte dintr-un întreg; fragment: *totul a durat o fracţiune de secundă.* GHEŢIE; *mişcarea intramoleculară a părţilor constitutive reprezintă o fracţiune mai mare a totalului mişcării calorice.* EM.; **2.** grupare de membri care au o atitudine, o concepţie etc. proprie în raport cu majoritatea: *ceea ce ne confirma şi mai mult părerea aceasta este intimitatea vădită între fracţie şi guvern.* EM.; *o fracţiune din adunare;* **3.** grup format din reprezentanţii unui partid în parlament; **4.** lichid obţinut prin distilarea unui amestec la o anumită temperatură; (şi: (înv.) **fracţie**). [Din fr. *fraction,* lat. *fractio, -onis,* germ. *Fraktion*].

frag[1] m. v. fragă.

frag[2], fragi m. plantă erbacee din familia rozaceelor, cu flori albe (*Fragaria vesca*): *la trunchiul bradului, creşte floarea fragului.* POP. [De la *fragă*].

frágă, fragi f. **1.** parte comestibilă a fragului, compusă din receptaculul roşu şi cărnos pe suprafaţa căruia se găsesc fructele: *prin văi adunam fragi.* COŞB.; **fragă-tătărească,** plantă erbacee cu frunze dinţate şi cu fructe roşii (*Bitum virgatum*); **2.** (reg.) dudă; **3.** (reg.) varietate de viţă de vie; (adj.) *poamă fragă.* // a. (fig.) fraged: *mă gîndii la vîrsta-mi fragă.* PANN; (şi: **frag**). [Lat. *fraga*].

fráged, ~zi, fragedă, ~e a. **1.** care provine de la plante sau de la animale tinere; care fierbe, se sfărîmă uşor: *puţine fripturi sînt aşa de fragede ca friptura de mistreţ tînăr.* SAD.; *carne fragedă;* **2.** crescut de puţină vreme; crud: *să mănînci ... alţi trei ani de zile numai vlăstări fragede.* CR.; *frunze fragede;* **3.** tînăr, plăpînd: *suspinurile înăduşirăglasul fragedii copile.* NEGR.; (fig.) *cît pentru folklorul nostru basarabean, el m-a interesat din cei mai fragezi ani.* MAT.; **vîrstă fragedă,** perioada copilăriei: *acum era gata-gata să-i toarne un pahar de vin, uitînd de vîrsta lui fragedă.* GHEŢIE; **4.** delicat, fin, gingaş: *numai de soare fu sărutată pe sînu-i fraged.* AL.; *piele fragedă.* [Lat. ***fragidus** (=fragilis)*].

fragíl, ~i, fragilă, ~e a. **1.** care se poate sparge, sfărîma, frînge (uşor); lipsit de rezistenţă; slab: *ne-am mirat de dăinuirea unor clădiri ce par a fi fost atît de fragile.* OD.; *sticla e fragilă;* **2.** firav, gingaş: *frumuseţe fragilă;* **3.** lipsit de forţă, de rezistenţă; nestatornic: *critica lui Klages, gravă în termeni, fragilă în fond.* BL.; *natura umană e fragilă.* [Din fr. *fragile,* lat. *fragilis*].

fragilitáte f. **1.** însuşirea de a fi fragil: *cu simţurile delicate, înfiorate de parfumul florilor, de fragilitatea bibelourilor.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsă de forţă, de rezistenţă; nestatornicie: *dacă s-ar dovedi fragilă concepţia noastră metafizică, ele nu vor îndura urmările acestei fragilităţi.* BL.; *fragilitatea lucrurilor omeneşti.* [Din fr. *fragilité*].

fragilizá, fragilizez vb. (rar; tr.) a face să devină fragil, lipsit de rezistenţă: *conflictul a fragilizat legăturile transatlantice.* [*Fragil* + *-iza*].

fragmént, fragmente n. **1.** bucată, parte, frîntură (dintr-un întreg): *fragment dintr-un vas antic;* **2.** parte izolată dintr-o scriere sau rest dintr-o operă pierdută ori neterminată: *găsindu-le în fragmente pe ici pe colea, a ştiut a le întocmi.* BOL.; **3.** (fig.) porţiune: *fragmente de adevăr.* [Din fr. *fragment,* lat. *fragmentum,* germ. *Fragment*].

fragmentá, fragmentez vb. (tr.) a împărţi în fragmente; a îmbucăţăţi. [Din fr. *fragmenter*].

fragmentár, ~i, fragmentară, ~e a. care se prezintă în fragmente; fărîmiţat; incomplet: *îşi amintea întîmplările consumate în amfiteatru în mod fragmentar şi estompat.* GHEŢIE; *manuscris fragmentar.* [Din fr. *fragmentaire*].

fragmentáre, fragmentări f. acţiunea de a fragmenta şi rezultatul ei; împărţire în bucăţi; fragmentaţie. [V. *fragmenta*].

fragmentarísm n. 1. caracter fragmentar: *fragmentarismul îl nemulţumeşte şi reţinerea dintr-un autor ca valabile numai a unor porţiuni i se pare o abandonare a principiului că un scriitor e o individualitate.* CĂL.; **2.** fragmentism: *ideea scurtării poeziei a dus în Italia la fragmentarism.* CĂL. [*Fragmentar* + *-ism*].

fragmentáţie, fragmentaţii f. fragmentare. [Din fr. *fragmentation*].

fragmentísm n. tendinţă manifestată în literatura (italiană) de la începutul secolului al XX-lea, care considera fragmentele scurte ca fiind definitorii pentru un autor. [Din it. *frammentismo* (după *fragment*)].

fragmentíst, fragmentişti m. adept al fragmentismului. [Din it. *frammentista* (după *fragment*)].

fragránt, ~ţi, fragrantă, ~e a. (rar) (plăcut) mirositor, parfumat. [Din fr. *fragrant,* lat. *fragrans, -ntis*].

fragrănţă, fragranţe f. (rar) miros plăcut: *liliacul simbolizează.... fragranţa primăverii şi idila juvenilă.* CĂL. [Din fr. *fragrance*].

fraht, frahturi n. document de transport (pentru o marfă); scrisoare de trăsură. [Din germ. *Fracht*].

frai a. (fam.) liber. [Din germ. *frei*].

fráier, ~i, fraieră, ~e a. şi m., f. prost, prostănac. [Din germ. *Freier* „pretendent la mîna cuiva"].

fraiereálă, fraiereli f. păcăleală, înşelătorie. [*Fraier* + *-eală*].

fraierí, fraieresc vb. (tr. şi refl.) a (se) înşela, a (se) păcăli. [De la *fraier*].

franc[1], franci m. **1.** unitate monetară în Franţa, Elveţia, Belgia etc.: *se cere un cens de o sută de franci.* EM.; **2.** (înv. şi pop.) unitate monetară românească; leu: *i-am dat 20 de franci pentru asta.* EM. [Din fr. *franc*].

franc[2], francă (rar) **france** a. deschis, sincer; cinstit: *declaraţiunile france ... ale d-lui ministru.* EM.; *trebuia un spirit franc şi în mare grad capabil de adevăr.* EM.; *caracter franc;* (adv.) *vorbeşte franc.* [Din fr. *franc*].

franc[3], franci m. (la pl.) uniune de triburi germanice care au cucerit în secolul al V-lea aproape toată Galia. // a. care aparţine acestor triburi. [Din fr. *franc*].

francá, franchez vb. (tr.) **1.** a plăti anticipat taxele de transport; **2.** a timbra: *îi vin ... înapoi toate invitaţiile la înmormîntare, fiind francate insuficient.* CĂL. [Din it. *francare*].

francaménte adv. (rar) în mod franc[2]: *pe lîngă această istorie ..., există francamente şi o altă istorie, care fără să vrea este literatură.* IBR. [Din it. *francamente;* cf. fr. *franchement*].

francáre, francări f. acţiunea de a franca şi rezultatul ei. [V. *franca*].

francát, ~ţi, francată, ~e a. cu taxele de transport plătite anticipat. [V. *franca*].

francatúră, francaturi f. totalitate a mărcilor poştale şi a ştampilelor aplicate pe un obiect de corespondenţă. [*Franca* + *-tură*].

franceínă, franceine f. (la pl.) clasă de coloranţi cu mare stabilitate la lumină, care vopsesc mătasea în diferite nuanţe de roşu; (şi la sg.) colorant din această clasă. [Din fr. *francéine*].

francéz, ~i şi (pop.) **franceji, francezá, ~e** a. care aparţine, care este caracteristic Franţei sau locuitorilor ei, referitor la Franţa sau la locuitorii acesteia: *Anatole France este unul din rarii scriitori francezi umorişti.* IBR.; **cheie franceză,** v. **cheie.** // f. **(limba franceză)** limbă romanică formată pe teritoriul Franţei şi al unor părţi din teritoriul Belgiei şi Elveţiei: *se căsătorise de cîtiva ani, după o lungă burlăcie, cu o profesoară de franceză.* GHEŢIE. // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Franţa: *eu nu trăiesc de la englezul sau francezul fabricant.* EM. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Franţa; (şi: (înv.) **franţez**). [Din it. *francese,* fr. *français*].

francezomán, francezomani m. (rar) francofil: *acum, din mila lui Dumnezeu, sîntem francezomani.* NEGR.; (şi: (înv.) **franţezoman**). [De la *francez*].

franchâţă f. v. francheţe.

franchéţe f. faptul sau însuşirea de a spune deschis gîndurile, de a fi franc[2]; sinceritate, lealitate: *unii critici au avut francheţa de a lăuda în opera mea tot ce le-a părut demn de laudă.* AL.; (şi: (înv.) **franchâţă**). [Din it. *franchezza*].

franciscán, ~i, franciscană, ~e m., f. călugăr sau călugăriţă din ordinul întemeiat de Francisc de Assisi la începutul secolului al XIII-lea; minorit:

dormind în tinda unei ziduri, unde-l duce un franciscan, nebunul are un vis genetic. CĂL. // a. care aparține acestui ordin sau adepților lui: *are oroare de divorț și o milă franciscană pentru calici.* CĂL. [Din fr. ***franciscain***].

franciscanism, (rar) **franciscanisme** n. mișcare religioasă a lui Francisc de Assisi, care îmbina predica pocăinței și a ascetismului sever cu aceea a simplității evanghelice, a blîndeții și dragostei pentru toate viețuitoarele firii: *biserica tolerează franciscanismele și ideea comună că natura e imaginea divinității.* CĂL. [Din it. ***francescanesimo***].

francíscă, franciste f. (înv.) toporișcă folosită și ca armă de luptă. [Din fr. ***francisque***].

francitáte f. (rar) spirit francez, caracter francez: *datoria altor nații ar rămîne doar aceea de a se ridica la un grad cît mai înalt de francitate.* CĂL. [***Franc***[3] + *-itate*].

fráncium n. element chimic radioactiv, ultimul din familia metalelor alcaline. [Din fr. ***francium***].

francizá, francizez vb. (tr.) a da caracter francez: *Le Sage ... a francizat un vechi și răspîndit gen.* CĂL. [Din fr. ***franciser***].

francizánt, ~ți, francizantă, ~e a. care francizează; (p. ext.) care este influențat de francezi (și promovează cultura lor); (subst.) *trece drept un francizant și încă și mai mult, un cosmopolit.* CĂL. [Din fr. ***francisant***].

francizáre, francizări f. acțiunea de a franciza și rezultatul ei; adoptare a caracterului, a culturii francezilor: *s-a vorbit de francizarea păturii noastre culte.* CĂL. [V. ***franciza***].

francizát, ~ți, francizată, ~e a. care a primit caracter francez. [V. ***franciza***].

francíză, francize f. (ec.) sistem de colaborare și parteneriat prin care o întreprindere concede altei întreprinderi independente, contra unei redevențe, dreptul de a vinde produse sau servicii sub marca sa. [Din engl. ***franchise***].

francizór, francizori m. (ec.) persoană care are prioritate în vinderea unor bunuri sau în prestarea unor servicii la bursă. [Din engl. ***franchisor***].

francmasón, francmasoni m. membru al francmasoneriei: *atei și francmasoni cum sînt toți.* EM. [Din fr. ***franc-maçon***].

francmasonerie f. **1.** asociație inițiatică mondială închisă, întemeiată pe ideea fraternității, practicînd ritualuri oculte și urmărind solidarizarea oamenilor pe deasupra deosebirilor care îi separă: *sîntem introduși și într-o ședință bufonă de francmasonerie.* CĂL.; **2.** (fig.) grup remarcabil prin solidaritatea membrilor săi. [Din fr. ***francmaçonnerie***].

francmasónic, ~ci, francomasonică, ~ce a. care ține de francmasonerie, referitor la francmasonerie; masonic: *la început, propozițiile lui sînt vag voltairiene și francmasonice.* CĂL. [Din fr. ***franc-maçonnique***].

fránco adv. cu taxele de transport plătite; francat. [Din fr., it. ***franco***].

francofíl, ~i, francofilă, ~e a. prieten sau partizan al francezilor: *de-a lungul istoriei române toate spiritele inovatoare au fost francofile.* IBR. [Din fr. ***francophile***].

francofilíe f. atitudine de admirație, aprobare și prietenie față de ceea ce este francez. [Din fr. ***francophilie***].

francofób, ~i, francofobă, ~e a. și m., f. (persoană) care urăște Franța și ceea ce este francez. [Din fr. ***francophobe***].

francofobíe f. ură față de Franța și de francezi. [Din fr. ***francophobie***].

francofón, ~i, francofonă, ~e a. și m., f. (vorbitor) de limbă franceză. [Din fr. ***francophone***].

francofoníe f. **1.** ansamblul popoarelor care vorbesc limba franceză; **2.** faptul de a vorbi limba franceză. [Din fr. ***francophonie***].

franctirór, franctirori m. **1.** (înv.) soldat care, fără să facă parte din armata regulată, primea însărcinări pe timp de război; **2.** partizan francez din timpul celui de-al doilea război mondial. [Din fr. ***franc-tireur***].

franj, franjuri n. ornament la marginea unui obiect din stofă, din pînză etc., făcut din fire care atîrnă unele lîngă altele: *rupe un fir din franjurile pernei.* PETR. [Din fr. ***frange***].

franjurát, ~ți, franjurată, ~e a. cu franjuri; în formă de franjuri. [***Franjuri*** (pl. de la *franj*) + *-at*].

fránklin, franklini m. unitate de măsură a sarcinii electrice. [Din fr. ***franklin***].

franțéz a. și m., f. v. **francez.**

franțezomán m. v. **francezoman.**

franțóz a. și m. v. **franțuz.**

franțozésc a. v. **franțuzesc.**

franțozéște adv. v. **franțuzește.**

franțúșcă, franțuște f. (rar) franțuzoaică: *franțușca cea cu ochelari îți vînzolise sufletul.* HOGAȘ. [Din pol. ***francuzka***].

franțúz, franțuji a. și m. francez: *primii slujbă la franțozi și, purtîndu-mă bine, în scurtă vreme ajunsăi căpitan.* B.-DEL.; (și: (înv.) **franțoz**). [Din germ. ***Französe***, pol. ***francuz***, rus. ***franțuz***].

franțuzésc, ~ști, franțuzească, ~ești a. francez: *au fost aleși oamenii cei mai înțălepți și cu minte, ca și pe vremea răvoluții franțozești.* B.-DEL.; *să-ți spun amoru-mi în versuri franțuzești.* EM.; *aluat franțuzesc. //* f. limba franceză: *rupea puțin franțuzească și era bețiv.* CĂL.; (și: (înv.) **franțozesc**). [***Franțuz*** + *-esc*].

franțuzéște adv. ca francezii; în limba franceză: *marele poet vorbea cu Negruzzi franțuzește.* CĂL.; a **o șterge franțuzește**, a pleca repede. *// f.* limba franceză: *rușii aduc profesori de franțuzește în familiile lor.* IBR.; (și: (înv.) **franțozește**). [***Franțuz*** + *-ește*].

franțuzí, franțuzesc vb. (înv.; refl.) a imita obiceiurile, modul de a vorbi etc. caracteristice francezilor; (refl. pas.) *limba „Curierului de ambe sexe" se latinizează și se franțuzește.* EM. [De la ***franțuz***].

franțuzíre, franțuziri f. **1.** acțiunea de a se franțuzi și rezultatul ei; **2.** (spec.) introducere în limbă de cuvinte și expresii din franceză. [V. ***franțuzi***].

franțuzísm, franțuzisme n. **1.** element (de jargon) preluat din limba franceză: *oamenii din oraș au ajuns să vorbească o limbă cu foarte multe franțuzisme.* IBR.; **2.** (la sg.) atitudine de orientare exagerată spre limba și cultura franceză: *Alecsandri a combătut franțuzismul, ridiculizîndu-l în diferite tipuri.* IBR. [***Franțuz*** + *-ism*].

franțuzíst, ~ști, franțuzistă, ~e a. și m., f. (rar) (persoană) care introduce, fără necesitate, în limbă cuvinte și expresii franceze: *își bate joc cu mult spirit de mania latinistă și franțuzistă.* IBR.; *se va opune înnoirilor latiniștilor, italienișilor, franțuziștilor.* IBR. [***Franțuz*** + *-ist*].

franțuzít, ~ți, franțuzită, ~e a. și m., f. (persoană) care imită modul de a vorbi, obiceiurile etc. caracteristice francezilor: *această plebe franțuzită ... face politică și fanfaronadă prin gazete.* EM.; *se ridică contra franțuziților, grecizaților și pledează pentru adevărata cultură.* IBR. [V. ***franțuzi***].

franțuzoáică, franțuzoaice f. femeie din Franța: *voise să fie liber spre a se putea căsători cu o franțuzoaică.* CĂL. [***Franțuz*** + *-oaică*].

franțuzofobíe f. (rar) francofobie: *aici e franțuzofobia tuturor naționaliștilor și conservatorilor.* IBR. [***Franțuz*** + ***fobie***].

franțuzomaníe f. (rar) francofilie: *spiritele crtitice se vor ridica contra franțuzomaniei.* IBR. [***Franțuz*** + ***manie***].

franzelár, franzelari m. persoană care face sau care vinde franzele. [***Franzelă*** + *-ar*].

franzélă, franzele f. pîine albă (de formă lunguiață). [Din gr. mod. ***frantzéla***].

franzelăreásă, franzelărese f. **1.** femeie care face sau care vinde franzele; **2.** soție de franzelar. [***Franzelar*** + *-easă*].

franzelăríe, franzelării f. **1.** brutărie unde se fac franzele; **2.** magazin unde se vînd franzele. [***Franzelă*** + *-ărie*].

franzelúță, franzeluțe f. diminutiv al lui franzelă: *un bătrîn cu barba în fuioare citea Biblia, pe un scăunel, lîngă coșul cu franzeluțe albe.* TUD. [***Franzelă*** + *-uță*].

frapă, frapez vb. (tr.) **1.** a bate la ochi; a face impresie; a se impune atenției; a impresiona: *ceea ce era înrudit cu sentimentul acesta ... l-a frapat mai mult.* IBR.; **2.** a răci (șampania) cu ajutorul gheții. [Din fr. ***frapper***].

frapánt, ~ți, frapantă, ~e a. care bate la ochi; izbitor: *aici imaginea e vaporoasă, nu frapantă, ca în celelalte poezii ale sale.* IBR.; (adv.) *personajele ..., pe lîngă că au atît de frapant individualitatea lor, apoi sînt și atît de simbolice.* IBR. [Din fr. ***frappant***].

frapát, ~ți, frapată, ~e a. răcit cu gheață. [V. ***frapa***].

frapiéră, frapiere f. vas special (din aluminiu) pentru răcirea cu gheață a băuturilor: *băieții de la restaurant o adunau* [grindina] *cu fărașul și o puneau în frapiere.* GHEȚIE. [De la ***frapa*** (după *fructieră, supieră* etc.)].

frásin, frasini m. arbore cu coroana rară, al cărui lemn este rezistent și flexibil (*Fraxinus excelsior*): *păște tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor și a frasinilor.* OD. [Lat. ***fraxinus***].

frasnián, ~eni, frasniană, ~ene a. și n. (care aparține, referitor la) etajul devonianului superior. [Din fr. ***frasnien***].

frástic, ~ci, frastică, ~ce a. (lingv.) referitor la frază: *nivel frastic.* [Din fr. ***phrastique***].

fráte, frați m. **1.** persoană de sex masculin considerată în raport cu altă persoană născută din aceiași părinți sau numai din același tată sau din aceeași mamă: *șepte frați, faceți cruce și jurați.* AL.; **frați siamezi,** v. **siamez; 2.** (la pl.) copii cu aceiași părinți: *nu se află-adevărat frați să se fi cununat.* POP.; **3.** persoană unită cu alta prin raporturi strînse de prietenie, de interese etc.: *frați sînt aceia ce vor a-și împărtăși suferințele unii cu alții.* BĂLC.; *toți oamenii sînt frați; frați de suferință;* **frate de cruce,** prieten nedespărțit al cuiva, legat prin jurămînt pînă la moarte prin amestecul simbolic al sîngelui: *cît trăia, frați de cruce se prindea.* POP.; (reg.) **frate de mînă,** tînăr care servește în timpul nunții: *vă poftim deseară la nunta vecinului Stan; m-a pus frate de mînă.* ST.; **4.** călugăr care nu este preot, efectuînd treburi gospodărești: *s-a făcut frate la schitul de la Durău.* VLAH.; **5.** titlu adăugat la numele unor ordine religioase: *frații predicatori;* **6.** lăstar care crește din nodurile de la baza tulpinii plantelor: *cînd rădăcina porumbului odrăslește, se spune că face frați;* **7.** (compus) **fratele-priboiului,** plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu flori purpurii-violacee, care crește prin locuri umede și umbroase (*Gerranium silvaticum*). [Lat. ***frater***].

fratérn, ~i, fraternă, ~e a. (livr.) frățesc: *are o atitudine fraternă față de el;* (adv.) *Nicolaie Golescu îi mîngîie tulburat și fratern părul.* PETR. [Din lat. ***fraternus***].

fraternitáte, (rar) **fraternități** f. **1.** frăție, legătură strînsă, prietenească, între persoane, colectivități sau popoare: *găseau tot acolo ideea de egalitate și fraternitate.* IBR.; **2.** manifestare a unor atitudini sau sentimente frățești: *întemnițatul este compătimit cu ardente fraternități.* CĂL. [Din fr. ***fraternité***, lat. ***fraternitas, -atis***].

fraternizá, fraternizez vb. (intr.) a face cauză comună cu cineva; a manifesta sentimente frățești față de cineva. [Din fr. ***fraterniser***].

fraternizáre, fraternizări f. acțiunea de a fraterniza și rezultatul ei: *se împrieteni cu Ghica și alți munteni, veniți tot la studii și cîștigați instinctiv la fraternizare.* CĂL. [V. ***fraterniza***].

fratricíd[1], fratricide n. omor de frate sau de soră: *în orice fratricidiu trebuie să se-nceapă printr-o nedreptate.* EM.; (şi: (înv.) **fratricidiu**). [Din lat. *fratricidium,* fr. ***fratricide***].

fratricíd[2], ~zi, fratricidă, ~e m., f. criminal care şi-a ucis fratele sau sora: *începe să fie odios, criminal, fratricid fără ca fatalitatea să poată scuza ceva.* CĂL. // a. care se petrece între fraţi, între persoane de acelaşi neam etc.: *preludiul unor nesfîrşite lupte fratricide îl impresionează în mod deosebit.* GHEŢIE; *război fratricid.* [Din fr. ***fratricide,*** lat. ***fratricida***].

fratricídiu n. v. fratricid[1].

fratríe, fratrii f. **1.** subdiviziune a triburilor greceşti; **2.** grupare mare de plante înrudite genetic. [Din fr. ***phratrie***].

fraudă, fraudez vb. (tr.) a săvîrşi o fraudă; a defrauda: *fraudează legea c-un cinism nemaipomenit.* EM.; *a frauda o bancă.* [Din fr. ***frauder,*** lat. ***fraudare***].

fraudăre, fraudări f. acţiunea de a frauda şi rezultatul ei. [V. ***frauda***].

fráudă, fraude f. act de rea-credinţă săvîrşit pentru a obţine un profit; înşelăciune: *am voit ... să surprindem fraudele.* AL. [Din fr. ***fraude,*** lat. ***fraus, -dis***].

fraudulós, ~şi, frauduloásă, ~e a. făcut cu înşelăciune, cu rea-credinţă: *şi-l face un fel de valet, complice în jocul fraudulos de cărţi.* CĂL.; **faliment fraudulos,** faliment realizat prin sustragerea (parţială) a activului creditorului. [Din fr. ***frauduleux,*** lat. ***fraudulosus***].

frază, frazez vb. (tr.) a scoate în evidenţă ritmul la executarea unei bucăţi muzicale: *era pianistă şi nu tocmai mediocră, descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere.* CAR. [Din fr. ***phraser***].

frazáre, frazări f. acţiunea de a fraza şi rezultatul ei. [V. ***fraza***].

frázǎ, fraze f. **1.** îmbinare de propoziţii legate între ele prin raporturi de coordonare sau de subordonare: *o frază care ar trebui pusă ca moto la orice compendiu de istorie.* EM.; **2.** mod de exprimare: *fraza ni se pare astăzi mai totdeauna prea restrînsă.* OD.; **3. frază muzicală,** succesiune de sunete care alcătuiesc o unitate melodică: *nu este exclus ca melodia cutare să aminteaască ori chiar să repete vreo intonaţie sau frază muzicală din cîntecul altcuiva.* CĂL. [Din fr. ***phrase,*** lat. ***phrasis,*** germ. ***Phrase***].

frazeológ, frazeologi m. persoană care se exprimă în fraze meşteşugite, dar lipsite de conţinut. [Din fr. ***phraséologue***].

frazeológic, ~ci, frazeologícă, ~ce a. care ţine de frazeologie, referitor la frazeologie. [Din fr. ***phraséologique,*** germ. ***phraseologisch***].

frazeológie f. **1.** mod propriu al unei limbi sau al unui scriitor de a alcătui frazele: *frazeologie concretă, viguroasă şi mult coprinzătoare.* OD.; **2.** vorbărie fără rost; vorbe goale: *lupta contra formelor nouă şi lupta contra frazeologiei.* IBR.; **3.** disciplină lingvistică al cărei obiect este studiul construcţiilor fixe. [Din fr. ***phraséologie,*** germ. ***Phraseologie***].

frăgăr, frăgari m. (reg.) dud (*Moris alba* şi *nigra*). [***Frag*** + ***-ar***].

frăgezí, frăgezesc vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină fraged. [De la ***fraged***].

frăgezíme, (rar) **frăgezími** f. **1.** însuşirea de a fi fraged, de a se fărîma uşor cu dinţii: *cu toată frăgezimea lor, nici puii de mai fripţi nu avuseseră trecere şi rămăseseră în farfurii abia atinşi.* PETR.; **2.** prospeţime, gingăşie, fineţe: *părinţii le învălesc sara cu îngrijire şi le hrănesc cu biftece ca să păstreze frăgezimea obrazului.* IBR.; (fig.) *evitînd frăgezimile gîndului, ei nu-şi prea nuanţează şi nici nu-şi complică problematica spiritului.* BL. [***Fragezi*** (pl. de la *fraged*) + ***-ime***].

frăgezíre, frăgeziri f. acţiunea de a (se) frăgezi şi rezultatul ei. [V. ***frăgezi***].

frăgulíţă, frăguliţe f. **1.** diminutiv al lui fragă; **2.** mică plantă erbacee cu flori galbene-verzui (*Adoxa moschatellina*). [***Fragă*** + ***-ul*** + ***-iţă***].

frăgúţă, frăguţe f. (pop.) diminutiv al lui fragă: *frunză verde ş-o frăguţă nu stă lumea-ntr-o drăguţă.* POP [***Fragă*** + ***-uţă***].

frămîntá, frămînt vb. **1.** (tr.) a amesteca (cu mîinile) aluatul: *spune-i tu măicuţei mele pîne să nu mai frămînte.* POP; (absol.) *cine nu vrea să frămînte, toată ziua cerne.* POP; **2.** (p. ext.; tr.) a omogeniza prin presare şi amestecare: *pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moşilor şi strămoşilor noştri.* BĂLC.; *frămîntă, dureros, lutul pînă cînd le sîngeră picioarele.* VIERU; **3.** (tr.) a bate cu picioarele (prin lovituri puternice şi repetate): *trînteşte baba în mijlocul casăi ş-o frămîntă cu picioarele.* CR.; *caii-n neastîmpăr frămînta-n loc pămîntul.* AL.; **4.** (tr.) a nelinişti, a preocupa, a îngrijora: *nici nu vreau să ştiu de ce te doare, de grijile ce te frămîntă.* VLAH.; **5.** (tr. şi refl.) a (se) agita, a (se) mişca: *viscolul frămîntă lumea.* AL.; *lăutarii, numai doi ..., se frămîntau mai abitir ca jucătorii, mutîndu-se de ici-colo.* REBR.; (fig.) *gîndirea-mi fără preget în munci am frămîntat.* ALEX.; **6.** (refl.) a fi agitat; a fi preocupat intens şi chinuitor de ceva; a se consuma sufleteşte: *mai am un prieten care nu doarme şi se frămîntă, cu nădejdi şi îndoieli ca şi măria ta.* SAD.; *m-am frămîntat toată noaptea;* **7.** (tr.) a examina amănunţit şi în detaliu: *toată ziua ... gîndu-şi frămînta.* POP.; **8.** (pop.; tr.) a face masaj, a fricţiona: *ne trage pe la grumaz, apoi ne frămîntă încheieturile mîinilor.* ST. [Lat. ****fragmentare***].

frămîntáre, frămîntări f. **1.** acţiunea de a (se) frămînta şi rezultatul ei; amestecare, omogenizare; frămîntat[1]: *frămîntarea pîinii;* **2.** agitaţie, tulburare (socială): *frămîntarea diferitelor clase sociale e fără îndoială forma unei boale generale a epocii.* EM.; **3.** neliniştе sufletească, zbucium: *încercă să-i zîmbească, dar frămîntarea lăuntrică nu-i contenise încă.* SAD. [V. ***frămînta***].

frămîntát[1] n. frămîntare: *lucrarea aceasta, frămîntatul aluatului, se face de un voinic.* POP. [V. ***frămînta***].

frămîntát[2], ~ţi, frămîntată, ~e a. **1.** preparat prin frămîntare: *i-am adus caş nou frămîntat care ştiu că-i place.* SAD.; *aluat frămîntat;* **2.** (fig.) neliniştit, agitat, zbuciumat: *marea mugea în jur frămîntată şi corabia se lupta cu valurile.* TUD.; (fig.) *copila se trezi din somnul ei uşor şi frămîntat.* GAL.; *suflet frămîntat;* **3.** accidentat, denivelat: *teren frămîntat.* [V. ***frămînta***].

frămîntátor, frămîntátoare n. maşină pentru frămîntat[1] aluatul. [***Frămînta*** + ***-tor***].

frămîntătúră, frămîntături f. (rar) **1.** aluat frămîntat; **2.** agitaţie, nelinişte sulfetească. [***Frămînta*** + ***-ătură***].

frăsinél, frăsinei m. plantă erbacee frumos mirositoare, de culoare albă sau trandafirie (*Dictamnus albus*); **a umbla (de) frunza frăsinelului,** a umbla fără rost, a hoinări fără scop: *să umblaţi numai aşa frunza frăsinelului.* CR. [***Frasin*** + ***-el***].

frăsinét, frăsineturi n. pădure de frasini. [Lat. ***fraxinetum***].

frăsinícă f. (bot.) specie de frasin (*Fraxinus angustifolia*). [***Frasin*** + ***-ică***].

frăsuí, frăsuiesc vb. (reg.; refl.) a se agita, a fi neliniştit şi îngrijorat: *ce te glăsuieşti, ce te frăsuieşti ...?* POP. [Din ucr. ***frasuvaty***].

frăsuíre, frăsuiri f. acţiunea de a se frăsui şi rezultatul ei; agitaţie (fără rost). [V. ***frăsui***].

frăţésc, ~şti, frăţeáscă, ~eşti a. propriu legăturii dintre fraţi, ca de frate; afectuos: *au trăit trai frăţesc împreună.* OD.; *Şincai îndeamnă la unire frăţească pe românii din Principate.* BL. [***Frate*** + ***-esc***].

frăţéşte adv. în mod frăţesc, ca fraţii, cu dragoste frăţească: *la tocmeală duşmăneşte, dar la plată frăţeşte.* EM.; **a împărţi frăţeşte,** a împărţi în mod egal. [***Frate*** + ***-eşte***].

frăţícă m. (fam.; la voc.) frăţior: *eu mult mă mir, frăţico! cum poţi trăi aice?* NEGR. [***Frate*** + ***-ică***].

frăţíe, frăţii f. **1.** legătură de rudenie între fraţi; iubire frăţească: *mi-e lehamite de frăţia noastră.* CR.; **2.** prietenie strînsă: *să-nvîrtim hora frăţiei pe pămîntul României.* AL.; **frăţie de cruce,** vechi obicei balcanic prin care doi bărbaţi (tineri) îşi jură credinţă unul altuia prin amestecarea simbolică a sîngelui; **3.** comunitate religioasă (de călugări sau de călugăriţe); frăţime; **4.** (rar) asociaţie profesională; tovărăşie: *mă călcaţi pe urmă din popas în popas şi ne sprijiniţi trecerea la un vad, cerînd ajutor de la altă frăţie pescărească.* SAD. [***Frate*** + ***-ie***].

frăţietáte, frăţietăţi f. (înv.) **1.** legătură de rudenie între fraţi; frăţie: *legături de sînge să răciră, frăţietăţi fură răzleţite.* B.-DEL.; **2.** asociere, unire: *acel Dan să vede că au fost în frăţietate cu dînsul Ioan.* B.-DEL.; **3.** legătură strînsă, sentimente ca de frate; fraternitate; frăţie: *noi l-am îmbibat cu principiile noastre de frăţietate.* AL. [***Frăţie*** + ***-tate***].

frăţíme f. (înv.) comunitate de călugări; frăţie, confesie: *cînd fu demineaţă, să strînsă toată frăţimea şi-ncepu a le spune.* DOS.; *în două străni frăţimea călugărilor cîntă.* MAT. [***Frate*** + ***-ime***].

frăţíne, frăţíni m. (pop.) frate: *ia acum carul cu boii fraţine-său şi porneşte.* CR. [***Frate*** + ***-ine***].

frăţiór, frăţiori m. **1.** diminutiv al lui frate: *începe a se scărmăna de cap şi a plînge cu amar după frăţiorii săi.* CR.; (adj.) *mult mi-e dor, mămucă, dor de cel codru frăţior.* POP; **2.** (reg.) soi de grîu negru (*Melampym arvense*): *frăţiori şi romăniţe.* AL. [***Frate*** + ***-ior***].

freámăt, freamăte n. **1.** mişcare zgomotoasă; zgomot surd produs de frunzele mişcate de vînt, de valurile mării etc.: *pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EM.; **2.** zgomot, larmă: *ce mai freamăt, ce mai zbucium!* EM.; *din atelier izvora freamătul neîntrerupt al lucrului.* SAD.; **3.** murmur de voci nedesluşite: *în noapte, sub poale de codru-nverzit, e freamăt de glasuri, un tainic şoptit.* COŞB.; (fig.) *freamăt de suspine.* AL.; **4.** mişcare (involuntară) repetată şi rapidă a unor părţi ale corpului; tremur: *adevărul firii lui era în ochii aprigi şi-n freamătul nărilor.* SAD.; **5.** (fig.) înfiorare, fior: *aceste cuvinte, aşa dulce şoptite, deşteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut.* OD.; (şi: (reg.) **hreamăt**). [Lat. ***fremitus***].

freátic, ~ci, freatică, ~ce a. care se află pe primul strat impermeabil din scoarţa terestră (şi din care se alimentează izvoarele şi fîntînile): *apă freatică; pînză freatică.* [Din fr. ***phréatique***].

frecá, frec vb. (tr.) **1.** a mişca forţat (şi repetat) un corp pe suprafaţa altui corp: *îl freacă pe dinăuntru cu cătuşnică, cu sulcină, cu mătăciune.* CR.; *a-şi freca ochii;* (refl.) *se ivi şi Ismail pe punte, frecîndu-se somnoros la ochi.* TUD.; **a-şi freca mîinile,** a trece mîinile una peste alta de mai multe ori (de nerăbdare, de bucurie sau pentru a se încălzi): *deschideţi iute, zise Ivan, tropăind şi frecîndu-şi mînile.* CR.; **2.** a curăţa sau a lustrui un obiect apăsînd în toate direcţiile cu un corp aspru sau moale: *a freca o masă cu o perie; a freca scîndurile;* **3.** a amesteca îndelung pentru a obţine o masă omogenă şi pufoasă: *a freca crema pentru tort;* (fig.) *dacă negustorii au prins de veste că sîntem la strîmtoare, au să ne frece de-o să ne iasă untul.* TUD.; **a freca menta,** a pierde timpul cu lucruri nesemnificative; **4.** a fricţiona, a face masaj: *au luat-o s-o frece cu oţet.* CAR.; *l-am frecat cu spirt;* **a freca la cap pe cineva,** a deranja pe cineva cu insistenţele; **5.** (fam.) a bate: *io-l întreb de sănătate, el mă freacă rău pe spate.* POP; **a freca ridichea,** a mustra pe cineva: *vedea că freacă ridichea becisnicului de zăcaş.* ISP; **6.** (fig.) a fi prea exigent cu cineva; a supune la eforturi mari: *o să-l frec să mă ţină minte.* ST.; *m-a frecat la examen.* // refl. recipr. a veni în contact imediat unul cu altul; a se atinge: *românii dintr-o parte şi dintr-alta a Carpaţilor se frecară unii cu alţii, îşi împărtăşiră durerile.* BĂLC. [Lat. ***fricare***].

frecáre, frecări f. **1.** acţiunea de a (se) freca: *lemnul aici nu era niciodată destul de uscat ca să se aprindă prin frecare.* TUD.; **2.** (fiz.) interacţiune a două corpuri (în mişcare) aflate în contact: *e un aparat pentru producerea unor cantităţi mai mari de electricitate prin frecare.* EM. [V. ***freca***].

frecát[1] n. faptul de a (se) freca; curăţare prin frecare: *bucătarul ... îşi reluă gazelul şi frecatul oalelor.* TUD. [V. ***freca***].

frecát², ~ţi, frecată, ~e a. 1. amestecat pînă a devenit o pastă omogenă: *fasole frecată;* 2. curăţat prin frecare: *oale frecate.* [V. *frecá*].

frecătór, ~i, frecătoáre m., f. (rar) 1. persoană care curăţă prin frecare; 2. persoană care amestecă, care omogenizează: *Lazăr mai fu frecător de culori la un pictor.* CĂL. // f. (pl. **frecători**) 1. (pop.) obiect cu care se curăţă ceva prin frecare; 2. (tipogr.) dispozitiv care omogenizează cerneala de imprimat; 3. (înv.) instrument de tortură. [*Frecá* + *-tor*].

frecătúră, frecături f. 1. masaj, frecare, fricţiune: *mi-au tras o frecătură bună cu oţet de leuştean.* CR.; 2. loc (pe piele) care poartă urma unei frecări; 3. (fig.) mustrare aspră; 4. (fig.; la pl.) divergenţe, neînţelegeri. [Lat. *fricatura*].

frecăţéi m. pl. aluat nedospit, frecat mărunt sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă. [*Frecat* + *-ei*].

frécţie f. v. **fricţiune.**

frecţionă vb. v. **fricţiona.**

frecuentá vb. v. **frecventa.**

frecuentát a. v. **frecventat.**

frecuentatív a. v. **frecventativ.**

frecúş, frecuşuri n. 1. deplasare forţată şi repetată a unui corp pe suprafaţa altuia; frecare; (fig.) *a început atunci pentru băiatul sărac frecuşul jugului vieţii.* CAR.; 2. mustrare: *va lua la trei parale pe toţi d-nii autori şi le va trage un frecuş.* VLAH.; 3. bătaie zdravănă: *scoate de barbă şi pe Scaraoschi şi-i trage un frecuş ... de-i fuge sufletul.* CR. [*Frecá* + *-uş*].

frecvént, ~ţi, frecventă, ~e a. care se întîmplă deseori; des: *trecutul e un element foarte important şi foarte frecvent în opera de artă.* IBR.; *vizite frecvente;* (adv.) *mă opream frecvent în faţa oglinzii şi mă cercetam îndelung.* GHEŢIE. [Din lat. *frequens, -ntis,* germ. *frequent*].

frecventá, frecventez vb. (tr.) 1. a merge regulat, sistematic undeva: *omul acesta ... frecuentează serile casa mea.* EM.; *a frecventa şcoala;* 2. a vizita deseori: *nu frecventa lumea ca să-şi irosească vremea prin saloane sau la baluri.* GHEŢIE; *nu frecventaţi pe cei răi;* 3. a urma, a audia: *pentru a frecventa un curs liber se plătea o taxă suplimentară.* GHEŢIE; 4. (fig.) a fi în sfera de interes a cuiva; a cerceta, a studia: *autorul nu cunoaşte această clasă, fiindcă n-a frecventat-o destul de bine.* IBR.; *cei ce frecventează istoria filosofiei recoltează adesea un sentiment de nedumerire.* BL.; (şi: (înv.) **frecuenta**). [Din lat. *frequentare,* fr. *fréquenter*].

frecventábil, ~i, frecventabilă, ~e a. care poate fi frecventat. [Din fr. *fréquentable*].

frecventáre, frecventări f. acţiunea de a frecventa şi rezultatul ei: *fundaţia ... cerea bursierilor aflaţi în situaţia mea un certificat de frecventare a cursurilor.* GHEŢIE. [V. *frecventa*].

frecventát, ~ţi, frecventată, ~e a. la care cineva vine deseori; vizitat: *facultăţile noastre sînt atît de slabe şi de puţin frecventate încît adesea profesorii sînt mai numeroşi decît elevii.* EM.; (şi: (înv.) **frecuentat**). [V. *frecventa*].

frecventatív, ~i, frecventativă, ~e a. (gram.) care arată frecvenţa sau repetiţia: *acest sufix ... dă verbelor un caracter frecuentativ.* EM.; *verb frecventativ;* (şi: (înv.) **frecuentativ**). [Din lat. *frequentativus*].

frecventatór, ~i, frecventatoáre a. şi m., f. (persoană) care frecventează ceva sau pe cineva: *era de pe acum un frecventator de saloane.* CĂL. [*Frecventa* + *-tor*].

frecvánţă, frecvenţe f. 1. repetare (regulată) a unei acţiuni, a unui fenomen etc.: *e al doilea fonetism popular din punct de vedere al frecvenţei.* IBR.; 2. participare a elevilor sau a studenţilor la cursuri: *la facultate, ... frecvenţa nu era încă obligatorie.* GHEŢIE; 3. număr de repetări ale unui fenomen periodic într-o unitate de timp: *variaţiile de înălţime ale sunetului sînt variaţii de frecvenţă în unitate de timp.* BL.; *frecvenţa vibraţiilor diapazonului.* [Din lat. *frequentia,* fr. *fréquence,* germ. *Frequenz*].

fredoná, fredonez vb. 1. (tr.) a cînta încet, a îngîna o melodie: *Luminiţa fredonează ... un cîntec portughez.* CĂL.; *a fredona o arie;* (intr.) *ne-am întors, fredonînd, la apa Frumoasei.* SAD.; 2. (fig.; refl.) a se mişca încoace şi încolo (fără rost). [Din fr. *fredonner*].

fredonáre, fredonări f. faptul de (se) a fredona. [V. *fredona*].

fredonát, ~ţi, fredonată, ~e a. cîntat încet; îngînat: *melodie fredonată.* [V. *fredona*].

fregátă, fregate f. 1. navă de război cu trei catarge şi cu viteză mare, destinată serviciului de recunoaştere şi de pază: *două fregate ... au aruncat anghira la 5 verste de la limanul nostru.* A.R.; 2. pasăre palmipedă cu corpul mic şi cu aripile foarte mari, care trăieşte în regiunile mărilor tropicale (*Fregata aquila* şi *ariel*). [Din fr. *frégate*].

fremátă, freámăt şi (înv.) **fremátez** vb. (intr.) 1. a produce freamăt, zgomot surd: *pădurea dimprejur fremăta lin.* SAD.; *lung freamătă codrii;* 2. a se înfiora, a vibra; a se agita: *fremătam în adîncul muşchilor.* GHEŢIE; *mulţimea freamătă.* [De la *freamăt*].

fremătáre, fremătări f. acţiunea de a fremăta şi rezultatul ei: *adierea îşi ascute frămătările pe stînci.* MACED. [V. *fremăta*].

fremătátor, ~i, fremătătoáre a. care freamătă, vibrează: *murmurul fremătător al tribunelor împestriţate de toaletele multicolore ale doamnelor.* GHEŢIE. [*Fremăta* + *-tor*].

fremătós, ~şi, fremătoásă, ~e a. (rar) fremătător, plin de freamăt: *codre, ... cu frunzişul fremătos.* EM. [*Freamăt* + *-os*].

fréme, pers. 3 **freme** vb. (rar; intr.) a produce freamăt: *cîntarea în cadenţă a frunzelor ce freme.* EM. [Lat. *fremere*].

fremisménţ, fremismente n. (med.) senzaţie la palpare cu caracter vibrator. [Din fr. *frémissement*].

frenă, frenez vb. (rar; tr.) a încetini, a împiedica; a stopa: *ele ar putea frena adică aspiraţiile noastre revelatorii în raport cu misterele existenţei.* BL. [Din fr. *freiner*].

frenánt, ~ţi, frenantă, ~e a. (rar) 1. care frenează; care reprezintă o piedică: *categoriile stilistice îşi schimbă sensul, devenind limitative şi frenante.* BL.; 2. care reprezintă o stagnare sau o încetinire: *o cedare mai serioasă a momentelor frenante se remarcă tot în cultura şi în civilizaţia greacă.* BL. [*Frena* + *-ant*].

frenatór, ~i, frenatoáre a. (rar) care frenează, care atenuează: *copiii şi demenţii au centrii frenatori mai cruzi şi mai slăbiţi.* CĂL. [Din it. *frenatore*].

frenáţie, frenaţii f. (reg.) stopare, oprire; stăpînire, temperare: *eroii ... sînt iraţionali, lipsiţi de orice putere de frenaţie a furiei.* CĂL.; (şi: **frenaţiune**). [Cf. it. *frenaggio,* fr. *freinage*].

frenaţiúne f. v. **frenaţie.**

french-cancan [frénci-cancan] n. cancan. [Din fr. *french cancan*].

frenétic, ~ci, frenetică, ~ce a. 1. care se află în stare de frenezie; cuprins de pasiune neînfrînată: *trecută de vîrsta de patruzeci de ani, părea mai frenetică de viaţă ca oricînd.* CĂL.; *s-a îndreptat frenetică spre el;* (adv.) *duios, frenetic, strîngea pe al ei sîn copilul.* AL.; 2. care denotă frenezie; caracteristic freneziei: *nu-şi dădea seama cărui fapt i se datorează acea dezlănţuire frenetică de energii umane.* GHEŢIE. [Din fr. *frénétique*].

frenezíe, frenezii f. stare de excitare puternică, de pasiune nestăpînită: *viaţa care se caracteriza, mai presus de orice, printr-o frenezie ameţitoare.* GHEŢIE. [Din fr. *frénésie,* germ. *Phrenesie*].

frenghíe, frenghii f. (înv.) brocart: *roche de belacoasă cu gurile de frenchie.* OD.; *cu tichie de frînghie, cu peană de ciocîrlie.* POP.; (şi: (reg.) **frînghie**). [Din turc. *frengi*].

frénic, ~ci, frenică, ~ce a. care este în legătură cu diafragma; care aparţine diafragmei; **nerv frenic,** nerv motor al diafragmei. [Din fr. *phrénique*].

frenítă, frenite f. (med.) inflamaţie a diafragmei. [Din fr. *phrénite*].

frenológ, frenologi m. persoană care se ocupă cu frenologia: *frenologul Gall le prevesteşte sibilin mari necazuri la maturitate.* CĂL. [Din fr. *phrénologue,* germ. *Phrenologe*].

frenológic, ~ci, frenologică, ~ce a. care ţine de frenologie, referitor la frenologie. [Din fr. *phrénologique,* germ. *phrenologisch*].

frenológie f. teorie neştiinţifică potrivit căreia prin studiul conformaţiei craniului se pot determina însuşirile psihice ale omului. [Din fr. *phrénologie,* germ. *Phrenologie*].

freón, freoni m. (chim.) compus organic al fluorului (utilizat ca agent frigorific). [Din fr. *fréon*].

fresc n. v. **frescă.**

fréscă, fresce f. 1. pictură decorativă făcută în culori pe un zid cu tencuiala încă udă: *chiosc de vară văpsit cu dalbe frescuri.* AL.; *frescele exterioare şi pridvoarele simbolizează legătura între cele două lumi.* BL.; 2. (fig.) descriere plastică şi sugestivă a unei epoci, a unui mediu (social) etc.: *fresca lumei iudaice autohtone e continuată.* CĂL.; (şi: (înv.) **fresc,** pl. **frescuri**). [Din fr. *fresque*].

freschéţă f. v. **frescheţe.**

freschéţe f. (italienism) prospeţime, calitate genuină, originară: *mai curînd ar răpi cîte ceva din frescheţa şi originalitatea reprezintărei în loc să-i adaoge.* EM.; (şi: (înv.) **freschéţă**). [Din it. *freschezza*].

frésco n. ţesătură din fire subţiri de lînă, întrebuinţată în special pentru îmbrăcămintea de vară. [Din it. *fresco*].

freş a. invar. (fam.) care nu este obosit; vioi; (p. restr.) care exprimă prospeţime, sănătate; (adv.) *arată freş.* [Din fr. *fraîche*].

fretá, fretez vb. (tehn.; tr.) a asambla prin strîngere două piese sau două tuburi. [Din fr. *fretter*].

fretáj, fretaje n. ansamblu de piese sau de tuburi coaxiale, montate forţat unul în altul. [Din fr. *frettage*].

fretáre, fretări f. acţiunea de a freta. [V. *freta*].

fretă, frete f. (tehn.) piesă metalică sub formă de inel sau de tub cu care se realizează sau se consolidează o asamblare. [Din fr. *frette*].

frettándo adv. (muz.) grăbit. [Cuv. it.].

freudian, ~eni, freudiană, ~ene [froidián] a. freudist: *teoria freudiană a visului poartă amprentele stilistice ale gîndirii ştiinţifice din epoca în care ea a fost formulată.* BL. [Din fr. *freudien*].

freudism [froidísm] n. psihanaliză: *ca simplu gest de gîndire, freudismul nu e mai puţin interesant decît orice teorie.* CĂL. [Din fr. *freudisme*].

freudist, ~şti, freudistă, ~e [froidíst] a. care aparţine freudismului, referitor la freudism; freudian: *freudistă e tratarea cazului şi deci explicarea lui.* CĂL. // m. adept al freudismului. [*Freud(ism)* + *-ist*].

frez a. invar. de culoarea fragilor; de culoare roz-portocalie. [Din fr. *fraise*].

freză¹, frezez vb. (tr.) a prelucra un material cu o freză². [Din fr. *fraiser*].

freză² vb. v. **friza.**

frezáre, frezări f. acţiunea de a freza¹ şi rezultatul ei. [V. *freza*].

frézză¹, freze f. frizură, pieptănătură. [Din *freza²*].

frézză², freze f. 1. unealtă cu care se prelucrează prin aşchiere metalele, lemnul şi alte materiale dure; 2. maşină la care se montează şi se pune în mişcare această unealtă; frezmaşină. [Din fr. *fraise*].

frézie, frezii f. plantă ornamentală cu flori plăcut mirositoare şi divers colorate (*Fresia*). [Din lat. *Fresia*].

frezmaşínă, frezmaşini f. maşină la care se montează o freză². [Din germ. *Fräsmaschine*].

frezór, frezori m. muncitor care lucrează la freză². [Din fr. *fraiseur*].

friábil, ~i, friabilă, ~e a. (rar) care se fărîmiţează, se sfărîmă uşor: *rîpile în Bucureşti, fiind de lut, sînt friabile.* CĂL.; *piatră friabilă.* [Din fr. *friable,* lat. *friabilis*].

friabilitáte f. (rar) însuşirea de a fi friabil. [Din fr. *friabilité*].

fricatív, ~i, fricativă, ~e a. (lingv.; şi subst. f.) care se pronunţă prin strîmtarea canalului vocal încît aerul se scurge în tot timpul emisiunii: *consoană fricativă; sunet fricativ.* [Din fr. ***fricatif***].

frícă, frici f. stare de mare nelinişte sufletească provocată de un pericol (real sau imaginar); sentiment de vulnerabilitate care produce lipsă de curaj; teamă: *frica rece începu a rătăci prin sufletul boierului.* SAD.; *frica păzeşte bostănăria;* **2.** (p. ext.) manifestare a acestei stări; groază; repulsie: *lui Ipate i s-a suit tot părul în vîrful capului de frică.* CR.; *un ţigan dezertează din armată de frica băii.* CĂL.; **fără (nici o) frică,** curajos: *se duce fără frică pe-o strîmtoare de potică.* AL.; **nici de frică,** nicidecum: *nu-mi merge pe gît nici de frică.* AL.; **a băga cuiva frica în oase,** a înfricoşa pe cineva; **a fi cu frica-n spate** (sau **în sîn**), a se simţi permanent neliniştit şi temător: *mai bine ... mă întorceam binişor acasă; încai acum n-aş fi cu frica-n spate.* AL.; **a şti de frica cuiva,** a se teme de cineva. [Cf. gr. ***phríke***].

frichiní, frichinesc vb. (tr. şi refl.) a(-şi) face un masaj; a (se) freca: *făcea zîmbre şi-şi tot frichinea un ochi deasupra căruia se învedera un cucui zdravăn.* M.CAR. [Et. nec.].

fricós, ~şi, fricoásă, ~e a. care este uşor cuprins de frică: *nu ştiu ce fel de oameni fricoşi aveţi pe aici.* CR.; (subst.) *trăiesc acei ce vreau să lupte, iar cei fricoşi se plîng şi mor.* COŞB. [***Frică*** + *-os*].

fricţie f. v. **fricţiune.**

fricţioná, fricţionez vb. (tr.) a face o fricţiune; (şi: **frecţiona**). [Din fr. ***frictionner***].

fricţionáre, fricţionări f. acţiunea de a fricţiona. [V. ***fricţiona***].

fricţiúne, fricţiuni f. **1.** (fiz.) mişcare a unui corp pe suprafaţa sau pe părţile altuia; frecare: *fricţiunea lopeţilor de apă împiedică mişcarea.* EM.; **2.** (mai ales în forma **frecţie**) masaj asupra unei părţi a corpului (folosind un lichid medicinal); **3.** (mai ales la pl.) neînţelegere, divergenţă, conflict, ceartă: *el depune o largă activitate propagandistică încercînd să modereze fricţiunile între revoluţionari.* CĂL.; (şi: **fricţie, frecţie**). [Din fr. ***friction,*** lat. *frictio, -onis*].

fríderic, friderici m. monedă de aur prusiană, care a circulat şi în ţările române la începutul secolului al XIX-lea. [Din germ. ***Friedrichs(dor)***].

frig, friguri n. **1.** temperatură scăzută a aerului care dă senzaţia de rece: *striga cît îl lua gura că moare de frig.* CR.; *frigul este între răcoare şi ger;* **2.** senzaţie de rece provocată de temperatura joasă a mediului: *de cîteva minute mă cuprinsese un frig pătrunzător* GHEŢIE; *mi-e frig;* **3.** (la pl.) temperatură ridicată a corpului cauzată de îmbolnăvire; tremur cauzat de senzaţia de rece care precedă uneori stările febrile: *nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi.* CR.; **a scutura frigurile,** v. **scutura;** **4.** (la pl.; **friguri galbene**) boală infecţioasă cauzată de un agent patogen şi transmisă prin intermediul unei specii de ţînţar; malarie: *el e singurul localnic care n-a căpătat friguri.* NEGR.; **5.** (fig.; la pl.) stare de nelinişte, de agitaţie, de emoţie puternică: *cartea presviterei îl chiamă deci, îi vorbeşte de frigurile de dragoste ale Ilincăi.* SAD. [Lat. ***frigus, -oris***].

frigánă, frigane f. insectă nevropteră a cărei larvă, acvatică, construieşte în jurul ei un înveliş din resturi vegetale, nisip şi cochilii (*Phryganea*). [Din fr. *phrygane*].

friganeá, friganele f. felie de pîine albă muiată în lapte şi ou şi prăjită în grăsime: *friganele umplute cu migdale, blamanjele şi triufe.* CĂL. [Din gr. mod. *fryghanià*].

frigáre, frigări f. **1.** instrument format dintr-o vergea (de fier) în care se înfige carnea pentru a o frige deasupra jăraticului: *părpălind nişte pui tineri la frigare.* CR.; **la frigare,** fript deasupra jăraticului cu acest instrument: *muşchi la frigare;* **2.** (pop.) un astfel de instrument folosit la vrăjit: *îi fac bătrînele satului de ursită pe o frigare nouă.* MAT.; **3.** (reg.) cleşte de foc; **4.** (înv.) instrument de tortură; **5.** (bot.; la pl.) plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina ramificată şi acoperită cu peri lungi, folosită în medicina populară (*Gerranium palustre*). [***Frig*** (prez. ind. de la *frige*) + *-are*].

frigărúică, frigăruici f. (pop.) frigăruie: *mă tot privesti ţiind frigăruică.* POP. [***Frigare*** + *-uică*].

frigărúie, frigărui f. carne tăiată în bucăţi mici şi friptă în frigare; frigăruică: *aşteptau în picioare ameţiţi de mirosul de cîrnaţi şi de frigărui.* PETR. [***Frigare*** + *-uie*].

fríge, frig vb. **1.** (tr.) a prepara un aliment expunîndu-l direct acţiunii focului (pe grătar, în frigare etc.): *una cu vin îl stropea, una carne că-i frigea.* POP.; (fam.) **frige-linte,** om (foarte) zgîrcit: *trebuie să fie cineva un frige-linte.* AL.; **2.** (tr.) a provoca senzaţii de arsură, a face arsuri: *înfocară ţăruş de her şi-l fripsără cu acealea.* DOS.; *fierul înroşit te frige;* (p. ext.) *privirile lor stăruitoare îl frigeau.* REBR.; **3.** (intr.) a iradia căldură mare; a fi fierbinte: *soarele frigea acum în mijocul cerului.* PR.; **4.** (tr.) a atinge cu un corp fierbinte, provocînd o arsură; a arde: *l-a fript cu ţigara;* (p. ext.) *au început a pişca din somn pe împăratul, de-l frigea, nu altă ceva.* CR.; **5.** (refl.) a se arde, a suferi o durere puternică la atingerea cu focul sau cu un obiect fierbinte: *jucaţi-vă cu focul, dacă vi-i voia să vă frigeţi.* NEGR.; **6.** (fig.; refl.) a se păcăli, a se înşela, a rămîne păgubaş: *m-am fript! s-a gîndit Negoiţă.* CAR. [Lat. ***frigere***].

frigián, ~eni, frigiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Frigiei sau locuitorilor ei, referitor la Frigia sau la locuitorii acesteia: *cu cuşme frigiene şi arme lucitoare.* EM.; *bonetă frigiană.* [Din fr. ***Phrygien***].

frigíd, ~zi, frigidă, ~e a. **1.** care suferă de frigiditate: *fiica contelui de Barcelona e frigidă şi are oroare de căsătorie.* CĂL.; **2.** (rar) indiferent, distant, rece: *orice molestaţie ieşită din bună intenţie e mai acceptabilă decît o indulgenţă frigidă.* CĂL. [Din fr. ***frigide,*** lat. ***frigidus***].

frigidárium n. sală în termele romane, destinată practicării băilor reci. [Cuv. lat.].

frigidér, firgidere n. răcitor electric; dulap special echipat cu un agregat frigorific, în care se păstrează, la temperaturi scăzute, alimente sau alte produse alterabile. [Din fr. ***frigidaire***].

frigiditáte f. **1.** lipsă a dorinţei sexuale: *cînd în acest spaţiu o femeie dă semne de frigiditate, lucrul surprinde.* CĂL.; **2.** (rar) frig, răceală: *constată frigiditatea nopţilor în ciuda unor zile toride.* CĂL.; (fig.) *stihurile ... sînt de o frigiditate care le face intolerante.* CĂL. [Din fr. ***frigidité,*** lat. ***frigiditas, -atis***].

frigorie, frigorii f. unitate de măsură a frigului, egală cu o calorie. [Din fr. ***frigorie***].

frigorifér, ~i, frigoriferă, ~e a. care produce frig; care transferă frig: *instalaţie frigoriferă.* // n. clădire sau încăpere prevăzută cu instalaţii de răcire, pentru conservarea unor cantităţi mari de alimente. [Din fr. ***frigorifère***].

frigorífic, ~ci, frigorifică, ~ce a. care produce frig sau transferă frig; care aparţine frigului, referitor la frig: *vagoane frigorifice erau dirijate spre Ungheni.* GHEŢIE; *aparat frigorific.* [Din fr. ***frigorifique,*** lat. ***frigorificus***].

frigorigén, ~i, frigorigenă, ~e a. care poate produce frig. [Din fr. ***frigorigéne***].

frigotéhnică f. ramură a tehnicii care se ocupă cu producerea frigului artificial. [***Frig*** + ***tehnică***; cf. germ. ***Kältetechnik***].

frigotehníst, frigotehnişti m. specialist în frigotehnică. [***Frigotehni****(că)* + *-ist*].

frigoterapíe, frigoterapii f. tratare a unor boli cu ajutorul temperaturilor joase. [Din fr. ***frigothérapie***].

friguléţ n. (pop.) diminutiv al lui frig: *Stanislav se deştepta, friguleţ i se făcea.* POP. [***Frig*** + *-uleţ*].

frigurícă, frigurele f. (bot.) **1.** plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze ovale şi cu flori roşii sau albe (*Erythraea pulchella*); **2.** fierea-pămîntului (*Erythraea centarium*). [***Friguri*** (pl. de la *frig*) + *-ică*].

frigurós, ~şi, friguroásă, ~e a. **1.** care se încălzeşte greu, insuficient: *cameră friguroasă;* **2.** care are temperatura scăzută, care răspîndeşte frig; rece: *era sfîrşitul toamnei, cu lapoviţe friguroase.* REBR.; *iarnă friguroasă;* **3.** care suportă greu frigul: *poetul era friguros şi focul în sobă e salutat în frumoase versuri.* CĂL.; *om friguros.* [Lat. ***frigorosus***].

frij m. v. **friz.**

fringilídă, fringilide f. (la pl.) familie de păsări cîntătoare, cu ciocul conic şi scurt; (şi la sg.) pasăre din această familie. [Din fr. ***fringillidés***].

fripón, friponi m. (franţuzism) şarlatan, hoţ, escroc. [Din fr. ***fripon***].

fript[1], ~ţi, friptă, ~e a. **1.** preparat prin expunere directă la acţiunea focului; (p. ext.) prăjit: *la mese şedeţi în capul cinstei şi mîncaţi tot plăcinte şi găini fripte.* CR.; *parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte.* CR.; *carne friptă;* **a face zile fripte,** a necăji permanent pe cineva: *nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului.* CR.; **2.** rănit, ars prin acţiunea focului sau a unui obiect fierbinte; **3.** (fig.) chinuit: *apropie de buzele ei fripte linguriţa cu grijanie.* CAR.; *fript de sete.* // f. artic. **(de-a fripta)** joc de copii în care unul dintre jucători încearcă să lovească peste palme pe celălalt, care se fereşte. [V. ***frige***].

fript[2] n. preparare a unui aliment prin expunere directă la acţiunea focului; frigere: *orbul cumpără un cîrnaţ, Lazarillo îl schimbă la fript cu un nap.* CĂL. [V. ***frige***].

friptúră, fripturi f. mîncare constînd din carne friptă pe grătar, în frigare sau în tigaie: *i-au venit poftă de o bucăţică de friptură.* DRĂGHICI. [Lat. **frictura*].

fripturísm n. (fam.) goană după posturi şi avantaje materiale: *aceste zile ... prefigurează prin febrilitate atmosfera de confuzie şi fripturism electoral a clasei noastre conducătoare.* D. [***Friptură*** + *-ism*].

fripturíst, ~şti, fripturistă, ~e m., f. persoană care umblă după funcţii şi avantaje materiale (renunţînd la orice principii morale). [***Friptură*** + *-ist*].

frisón, frisoane n. succesiune de tremurături convulsive, însoţite de senzaţia de frig: *mi-era foarte frig, mici frisoane îmi străbăteau corpul.* GHEŢIE. [Din fr. ***frisson***].

frişcă[1] f. smîntînă proaspătă care, bătură cu telul, devine spumoasă: *dă-mi, te rog, zece indiene cu frişcă.* GHEŢIE. [Et. nec.].

frişcă[2], fricti f. (reg.) **1.** nuia, vergea; **2.** (fig.) femeie tînără, zglobie, atrăgătoare. [Din magh. *fricska*].

friulánă f. ramură a limbii reto-romane vorbită în nord-estul Italiei; (adj.) *limba friulană.* [Din fr. *frioulan*].

frivól, ~i, frivolă, ~e a. **1.** care se ocupă de lucruri neserioase; care umblă după plăceri uşoare; neserios, uşuratic: *sînt scrise de mai înainte, cînd era mai frivol.* IBR.; **2.** fără importanţă, de nimic, neînsemnat: *înclinaţia spre operetă şi spre spectacolul frivol are şi o explicaţie ereditară.* CĂL. [Din fr. ***frivole,*** lat. ***frivolus***].

frivolitáte, frivolităţi f. **1.** însuşirea de a fi frivol; neseriozitate: *aplică cu o frivolitate rară legi, principii şi instituţiuni străine la români.* EM.; **2.** lucru, faptă, vorbă, purtare uşuratică, neserioasă: *cînd boala este evidentă, ... se pierde în frivolităţi, încărcîndu-şi patul de sanatoriu cu dantelării.* CĂL. [Din fr. ***frivolité***].

friz[1], frizi m. (înv.) cal din Frizia: *tot friji de cei nemţăşti sau cai turceşti la cei mai de-a hirea.* COSTIN; (şi: **frij**). [Din pol. ***fryz***].

friz[2] n. v. **frizá[1].**

frizá[1], frizez vb. (rar; tr. şi refl.) a(-şi) bucla, a(-şi) încreţi părul; a (se) coafa: *să mă frizez ca să-ţi plac?* EM.; (şi: **freza**). [Din fr. ***friser***].

frizá[2], frizez vb. (tr.) a fi aproape de a atinge ..., a fi pe punctul de a ajunge ...: *o asemenea interpretare*

i s-ar fi părut fără îndoială că frizează miraculosul. BL. [Din fr. ***friser***].

frizát[1], **~ţi, frizată, ~e** a. **1.** ondulat, coafat: *păr frizat;* **2.** care are părul tuns, coafat: *băiat frizat;* **3.** (p. ext.) aranjat: *seamănă ... cu palatul şi cu copacii frizaţi din grădinile de la Versailles.* BL. [V. ***friza***[1]].

frizát[2] n. ondulare a părului. [V. ***friza***[1]].

frízã[1], **frize** f. **1.** (arhit.) suprafaţă împodobită cuprinsă între arhitravă şi cornişă: *stam admirînd frumoasele metope dintre trigrifele frizei exterioare ale Partenonului.* GHICA; **2.** piesă îngustă de cherestea, folosită la fabricarea lamelor de parchet, a chenarelor la uşi sau a lambriurilor; **3.** ramă masivă de lemn în care se prind tăbliile uşii; (şi: **friz**). [Din fr. ***frise***].

frízã[2], **frize** f. rasă de oi de culoare albă şi cu coada scurtă, crescută mai ales pentru lapte. [Din germ. ***Friser***].

frizér, frizeri m. persoană care bărbiereşte şi tunde părul: *acea fizionomie de frizor nu s-apucă doar să critice ceva de-o seamă cu el.* EM.; (şi: (înv.) **frizor**). [Din fr. ***friseur***].

frizeríe, frizerii f. atelier pentru tuns, bărbierit sau frizat: *intrînd într-o frizerie, m-am văzut în oglindă.* TUD. [***Frizer*** + *-ie*].

frizeríţă, frizeriţe f. femeie care bărbiereşte şi tunde sau ondulează părul. [***Frizer*** + *-iţă*].

frizón, frizoane n. fibră textilă provenită din straturile exterioare ale gogoşilor de mătase. [Din fr. ***frison***].

frizór m. v. frizer.

frizúră, frizuri f. frezã[1]. [Din fr. ***frisure***].

frîmbíe f. v. frînghie[1].

frîmseţă vb. v. **frumuseţa.**

frîmséţă f. v. **frumuseţe.**

frîmt a. v. frînt.

frînã, frînez vb. (tr.) **1.** a încetini sau a opri mersul unui vehicul cu ajutorul frînei: *cablul ... întoarce etrava în vînt şi frînează în chip simţitor goana corăbiei.* TUD.; **2.** (fig.) a ţine în loc, a împiedica, a stînjeni. [Din fr. ***freiner*** (după *înfrîna*)].

frînăr, frînari m. muncitor care manevrează frîna la vagoanele de cale ferată: *vagonul nemaifiind în coadă, frînarul de siguranţă îl părăsise.* CAR. [***Frînă*** + *-ar*].

frînáre, frînări f. acţiunea de a frîna şi rezultatul ei; frînat. [V. ***frîna***].

frînãt n. frînare. [V. ***frîna***].

frînă[1], **frîne** f. 1. dispozitiv pentru încetinirea sau oprirea mişcării unui vehicul sau a unui corp: *locul de la pavilionul de observaţie, unde e frîna, era acuma gol.* CAR.; **2.** (fig.) piedică, obstacol în calea unei acţiuni, a unei activităţi: *spiritul matematic va interveni ca o frînă ce zădărniceşte atari devieri.* BL. [Din fr. ***frein*** (după *frîne*, pl. al lui *frîu*)].

frînă[2] f. v. **frîu.**

frînc, ~ci, frîncă, ~ce a. **1.** (înv.) franţuzesc: *monarhia frîncă;* **2.** occidental: *timpii împăraţilor frînci din Constantinopol.* OD. // m. (înv.) francez. // m., f. (înv.) persoană din Occidentul latin: *Gaspar-Vodă era italian, adecă frînc.* COSTIN. [Din lat. ***Francus***].

frîncésc, ~şti, frînceáscă, ~eşti a. (înv.) francez; occidental: *sîneţe frîncesţi.* OD. [***Frînc*** + *-esc*].

frîncíe f. (înv.) limba franceză: *tălmăciri de pe frîncie pe românie.* [***Frînc*** + *-ie*].

frîncúşă, frîncuşe f. varietate de struguri cu boabe mici şi rare. [***Frînc*** + *-uşă*].

frînge, frîng vb. **1.** (tr.) a rupe prin îndoire, lovire sau apăsare puternică: *de trei ori scuturîndu-să frînsă legături, ca neşte fire de aţă.* B.-DEL.; *din teiul sfînt şi dulce o ramură să frîngi.* EM.; **na-ţi-o bună, că ţi-am frînt-o!** se spune cînd cineva zice sau face o prostie, vrînd să îndrepte o greşeală: *na-ţi-o bună, că ţi-am frînt-o, zise Trăsnea.* CR.; **2.** (tr.) a fractura un os (sau un membru al corpului): *pe-acolo m-a purtat dorul, de mi-am frînt piciorul.* CR.; **a-şi** (sau **a-i**) **frînge gîtul, a)** a muri într-un accident: *n-am chef să-mi frîng gîtul pe şosele.* REBR.; **b)** (fig.) a(-şi) ruina situaţia prin întreprinderi nereuşite; **3.** (tr.) a îndoi cu violenţă degetele: *alerga pe punte, frîngîndu-şi mîinile şi înjurînd pe toată lumea.* TUD.; **4.** (tr.) a sfărîma, a zdrobi: *şi-i ucide preste falcă, să le frîngi dinţii, să tacă.* DOS.; **5.** (fig.; tr.) a ucide, a omorî: *mă priveşte pe subt frunte ca hoţul, dac-ar putea, m-ar frînge.* SAD.; **6.** (înv.; tr.) a încălca, a nesocoti: *în democraţie cei tari frîng legile fără nice-o frică.* B.-DEL.; (fig.) *scornea în sine ... felurite mijloace ca să frîngă voinţa aceleia pe care o dorea.* SAD.; **7.** (refl.) a se lovi împrăştiindu-se: *valurile se frîng de stînci;* **8.** (tr. şi refl.) a (se) îndoi, a (se) apleca de mijloc: *ştia să joace, să-şi frîngă mijlocul şi să treacă frumos prin cerc.* VLAH.; **9.** (tr.) a întrista, a mîhni: *nu mai plînge, plînsu-ţi inima ne frînge.* BOL.; **10.** (fig.; tr.) a învinge, a birui, a înfrînge: *Vlad-Vodă ce frînsă tabăra lui Mahomed păgînă.* B.-DEL.; *a frînge împotrivirile;* **11.** (înv.; refl.) a se smeri, a se umili în faţa divinităţii: *să frîngea cu posturi şi tot felul de netihnă omenească, ca să dobîndească împărăţia ceriurilor.* B.-DEL. [Lat. *frangere*].

frîngere, frîngeri f. acţiunea de a (se) frînge; rupere prin îndoire, lovire sau apăsare: *pe-a altarului icoană, în de raze roşii frîngeri.* EM. [V. ***frînge***].

frînghie[1] şi (pop.) **frînghie, frînghii** f. **1.** fir lung şi gros făcut din mai multe sfori răsucite una în jurul alteia; funie: *să gioace pantomima şi danţul pe frînghie.* NEGR.; **2.** (înv.) fire (de lînă, de aur etc.) care atîrnă la marginea unei stofe, a unui veşmînt, ca podoabă; canaf, ciucure, ţărţăm: *aurul dă raze, frîmbii.* DOS.; **3.** (reg.) cingătoare, brăcinar; (şi: (înv.) **frîmbie**). [Lat. ***fimbria***].

frînghíe[2] f. v. frenghie.

frînghiér, frînghieri m. persoană care face sau vinde frînghii: *îi veni în minte piaţa frînghierilor într-o zi plină de soare.* TUD. [***Frînghie***[1] + *-er*].

frînghierie[1] f. meseria de frînghier. [***Frînghier*** + *-ie*].

frînghierie[2], **frînghierii** f. **1.** atelier în care se fac frînghii[1]; **2.** magazin de frînghii[1]. [***Frînghie***[1] + *-erie*].

frînghioárã, frînghioare f. diminutiv al lui frînghie[1]; frînghiuţă: *s-ar fi sfîrşit c-o frînghioară de matasă la gît.* SAD. [***Frînghie***[1] + *-ioară*].

frînghiúţă, frînghiuţe f. frînghioară: *era legat cu o frînghiuţă de fir de cel bun.* ISP. [***Frînghie***[1] + *-uţă*].

frînguréle f. pl. v. frînturele.

frînític, ~ci, frînitică, ~ce a. (înv.) buimac, ameţit: *aşe de greu l-au cuprinsu herbinţeala, cît pînă la Tighina au stătut frînitic.* COSTIN. [Lat. ***phreneticus***].

frînseţe f. v. **frumuseţe.**

frînt[1], **~ţi, frîntă, ~e** a. **1.** rupt, fracturat: *veneau sîmbătă noapte cîte cu un picior frînt.* CR.; *os frînt;* **2.** care are unghiuri, îndoituri: *trece-un călător şi cîntă, trece pe-o cărare frîntă.* POP; *linie frîntă;* **3.** (fig.) zdrobit de oboseală, extenuat: *Ciocoşa e frîntă de spinare.* ST.; **beat frînt,** foarte beat: *era şi Nae Ipingescu, ipistatul, beat frînt.* CAR.; **4.** spart, zdrobit, stricat: *ţăndări de vas frînt.* VLAH.; **nici o para frîntă,** nici un ban, nimic: *mai gios de opt mii, nici o para frîntă.* AL.; **na-ţi-o frîntă că ţi-am dres-o!** se spune cînd cineva zice sau face o prostie, vrînd să îndrepte o greşeală; **5.** îndoit, aplecat: *sta pe un scaun ca şi cînd era frîntă de mijloc.* PETR.; **6.** (înv.) smerit, umilit: *vine să vindece frîmţii cu inima.* COR.; (şi: (înv.) **frîmt**). [V. ***frînge***].

frînt[2] n. **1.** faptul de a (se) frînge; **2. pe frînte,** din toate puterile; cu mare intensitate: *oamenii munciră două zile pe frînte.* TUD. [V. ***frînge***].

frîntúră, frînturi f. **1.** rupere prin îndoire, lovire sau apăsare puternică; frîngere; **2.** ceea ce se obţine frîngînd sau rupînd ceva; bucată, fragment; hîrb, ciob: *din filosofia lui Heraclit ni s-au păstrat numai frînturi.* BL.; *frînturi de obiecte din lut;* **3.** bucată desprinsă sau rămasă dintr-un întreg divizat; porţiune dintr-un întreg: *un fulger a luminat bolta, într-o frîntură de secundă.* GHEŢIE; *un mierloi tînăr începea din cînd în cînd, în plătani, o frîntură de cîntec.* SAD.; **4.** fragment de vorbire sau de unităţi de vorbire: *rămase cu receptorul la ureche, murmurînd frînturi de frază.* GHEŢIE; **frîntură de limbă,** vorbire încîlcită; (p. ext.) frază alcătuită din cuvinte greu de pronunţat: *turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli, nu s-a mai dat a vedea.* CR.; **5.** (pop.) fractură; **6.** (înv.) spărtură, gaură: *fără de a socoti lacuna lăsată de o frîntură a vasului.* OD.; **7.** (înv.) văgăună; prăpastie. [Lat. **franctura (=fractura)*].

frînturéle f. pl. **1.** frînturi, fragmente mici: *iată cîteva semnificative frînturele din lucrarea în chestiune.* BL.; **2.** (reg.) cîntece lirice scurte; (şi: (reg.) **frîngurele**). [***Frînturi*** (pl. de la *frîntură*) + *-ele*].

frîu, frîie şi (rar) **frîuri,** (înv.) **frîne** n. **1.** totalitate a curelelor (împreună cu zăbala) care se pun pe capul calului pentru a-l putea mîna şi conduce: *eu cu inima dă frică înghieţată, trăgeam calul dă frîu bărbăteşte.* B.-DEL.; *aşa am ameţit şi eu, stăpîne, cînd mi-ai dat cu frîul în cap.* CR.; (fig.) *pierzînd frîul imaginaţiei, fabricam istorii fabuloase.* GHEŢIE; **fără frîu,** nestăpînit; necumpătat: *aici ... oricine ştie că veseliile sînt fără frîu.* SAD.; (fig.) *foarte interesante pentru imaginaţia fără frîu sînt nuvelele.* CĂL.; **a da frîu liber,** v. **liber; a ţine în frîu pe cineva,** v. **ţine; a lăsa în frîul său,** a lăsa în voie; **2.** (fig.) opreliştе, stavilă: *nici frîul gurii a mai sprijeni, nici lăcata tăcerii nedescuiată a feri putu.* CANT.; **a pune frîu la ceva,** v. **pune; 3.** (fig.; la pl.; de obicei în forma **frîne**) conducere politică: *a luat frînele la ultimele alegeri;* **a ţine frînele ţării,** v. **ţine; 4.** (înv.) fir, şuviţă subţire: *luă doao fermecate frîne din roşii făcute strămătură.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **frînă**). [Lat. ***frenum***].

frîuléţ, frîuleţe n. (pop.) diminutiv al lui frîu: *frîuleţ cu ciucuraş.* POP. [***Frîu*** + *-uleţ*].

frónda, fronde f. atitudine potrivnică, sfidătoare (faţă de cineva); opoziţie: *se remarcă ... la un moment dat o oarecare temperare a atitudinii de frondă.* BL. [Din fr. ***fronde***].

frondeúr m. v. frondor.

frondór, frondori m. (livr.) partizan al frondei: *oricît de frondeur, Maior rămînea încă un teolog.* BL.; (şi: (rar) **frondeur** [frondör]). [Din fr. ***frondeur***, germ. ***Frondeur***].

front, fronturi n. **1.** loc unde se desfăşoară acţiunile de luptă în timp de război: *întors de pe front, concediază amabil pe un adorator al soţiei sale.* CĂL.; (fig.) *ne aflăm ... înrolaţi într-un front de tatonări.* BL.; **2.** parte dinspre inamic a unui dispozitiv de luptă: *a ataca de front;* **3.** mare unitate operativă compusă din mai multe armate; **4.** formaţie de militari, sportivi, şcolari etc. aliniaţi şi aflaţi sub comanda cuiva; parte spre care este orientată o astfel de formaţie; **în front,** în linie (şi în poziţia dreptă): *nu se vorbeşte în front;* **5.** (fig.) grup organizat în vederea unei acţiuni comune; **6.** porţiune dintr-un zăcămînt unde se face tăierea rocilor; **7.** plan vertical în care este situată faţada unei clădiri; **8. (front atmosferic)** zonă de tranziţie între două mase de aer diferite, caracterizată prin schimbări meteorologice bruşte; **9.** loc unde se desfăşoară (cu intensitate) o activitate: *a deschide un front de lucru.* [Din fr. ***front***].

frontál, ~i, frontală, ~e a. **1.** care aparţine frunţii; care se află pe frunte sau în zona frunţii: *moşierul era un bărbat mărunt şi smead, ... cu o largă şi strălucitoare chelie frontală.* GHEŢIE; *os frontal;* **2.** aşezat în faţă; din faţă: *stătea în zona frontală a corăbiei;* (subst. n.) *goneau nebuneşte, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al săniei.* REBR.; (adv.) *a ataca frontal.* [Din fr. ***frontal***].

frontaliér, ~i, frontalieră, ~e a. care ţine de frontieră, referitor la frontieră; care se produce la frontieră: *trafic frontalier; control frontalier.* [Din fr. ***frontalier***].

frontalitáte f. **1. legea frontalităţii,** canon în sculptura arhaică prin care se impunea reprezentarea din faţă şi simetrică a corpului; **2.** (rar) caracterul

de a fi văzut din faţă: *frontalitatea figurilor se alege pe deplin ca o normă a lucidităţii artistice supreme.* BL. [Din fr. ***frontalité***].

frontavói, frontavoi m. (rar) soldat de front. [Et. nec.; probabil din rus. ***frontovoi***].

frontiéră, frontiere f. **1.** limită între două ţări; graniţă, hotar: *trecuse clandestin frontiera cu sîrbii.* GHEŢIE; *poate trece frontiera fără viză;* **2.** (p. ext.) limită între două elemente diferite: *nu se ştie unde este frontiera între adevăr şi falsitate;* **3.** ceea ce delimitează ceva: *linia ferată este frontiera între cîmp şi pădure.* [Din fr. ***frontière***].

frontispíciu, frontispícii n. **1.** parte superioară a faţadei unui edificiu sau a unui monument: *pe frontispiciu n-avea nici o inscripţiune votivă.* OD.; **2.** prima pagină a unei cărţi cuprinzînd titlul şi numele autorului; **3.** parte de sus a primei pagini a unei publicaţii periodice, unde se indică numele, data etc. [Din lat. ***frontispicium,*** fr. ***frontispice***].

frontón, frontoane n. element arhitectural decorativ (de fromă curbă sau triunghiulară), plasat deasupra intrării unui edificiu sau deasupra unei uşi: *frumoasa stelă cu doi lei culcaţi pe frontonul ei.* OD. [Din fr. ***fronton,*** it. ***frontone***].

frontonál, ~i, frontonală, ~e a. care aparţine frontonului, referitor la fronton: *triunghiul frontonal e întrerupt simetric de mici arcuri.* CĂL. [Din it. ***frontonale***].

frotá, frotez vb. (rar; refl.) a se freca, a veni în contact. [Din fr. ***frotter***].

frotíu, frotii n. picătură de sînge, suspensie de microbi etc. întinsă în strat subţire şi omogen pe o lamă de sticlă pentru a putea fi examinată la microscop. [Din fr. ***frottis***].

fruct, fructe n. **1.** produsul plantelor (dezvoltat din flori) care conţine seminţe; rod: *culese, din umbra de dedesubt, cîteva fructe vechi, păstrate din anul trecut.* SAD.; **2.** (fig.) rezultat al unei acţiuni, al unei activităţi: *fructul amorului acestor doi oameni fu Dionis.* EM.; (şi: (pop.) **fructă**). [Din lat. ***fructus***].

fructár, fructari m. vînzător de fructe. [***Fruct*** + *-ar*].

frúctă f. v. fruct.

fructăríe, fructării f. **1.** magazin unde se vînd fructe; **2.** loc unde se păstrează fructele. [***Fructar*** + *-ie*].

fructiéră, fructiere f. vas în care se pun fructele (pe masă). [***Fruct*** + *-ieră*].

fructifér, ~i, fructiferă, ~e a. care produce fructe comestibile: *grădină cu pomi fructiferi şi legume.* CĂL. [Din fr. ***fructifère***].

fructífică, fructífic vb. (intr.) **1.** a produce fructe: *via fructifică după patru ani;* **2.** a produce rezultate: *bunele exemple fructifică;* **3.** a aduce venit, a spori prin dobînzi: *banii bine plasaţi fructifică.* // (tr.) **1.** a folosi cu profit: *autorul îşi fructifică experienţa.* CĂL.; (refl. recipr.) *gîndirea indică trăieşte necurmat într-un fel de simbioză cu religia, fructificîndu-se fără încetare, pe temeiul unei neştirbite reciprocităţi.* BL.; **2.** (rar) a face să rodească, să se dezvolte: *au salvat din străvechile culturii mesopotamiene o seamă de arhaice motive mitologice, care, transmise popoarelor europene, au fructificat imens culturile acestora.* BL. [Din lat. ***fructificare,*** fr. ***fructifier***].

fructificáre, fructificări f. acţiunea de a fructifica şi rezultatul ei; fructificaţie. [V. ***fructifica***].

fructificáţie, fructificaţii f. **1.** fructificare; **2.** proprietate a plantelor de a produce fructe; **3.** perioadă în care se formează fructul. [Din fr. ***fructification***].

fructínă, fructine f. preparat de cofetărie din vafele cu umplutură de cremă de fructe. [***Fruct*** + *-ină*].

fructóză f. substanţă dulce care se găseşte în fructe, în miere, în flori etc. [Din fr. ***fructose***].

fructuós, ~şi, fructuoásă, ~e a. care dă rezultate bune; folositor, profitabil: *astfel de cercetări, oricît de fructuoase, sînt înghiţite de studiile mai nouă.* CĂL. [Din fr. ***fructueux,*** lat. ***fructuosus***].

frugál, ~i, frugală, ~e a. **1.** alcătuit din mîncare puţină şi simplă: *după o frugală colaţiune, compusă din două prepeliţe ..., prinţesa se urcă în pat.* CĂL.; *prînz frugal;* (adv.) *se alimenta frugal şi executa exerciţii gimnastice complicate.* GHEŢIE; **2.** (fig.) în cantitate mică; sumar: *prezintă numai o serie de date frugale;* (adv.) *ei gîndesc frugal asupra realităţii imediate.* [Din fr. ***frugal,*** lat. ***frugalis***].

frugalitáte f. însuşirea de a fi frugal sau de a consuma mîncare puţină: *se hrăneşte rău mai mult din cauza lipsei decît din obiceiul frugalităţii.* EM. [Din fr. ***frugalité,*** lat. ***frugalitas, -atis***].

frugifér, ~i, frugiferă, ~e a. care produce fructe, roade. [Din fr. ***frugifère***].

frugivór, ~i, frugivoră, ~e a. care se hrăneşte cu fructe, cu plante: *animale frugivore.* [Din fr. ***frugivore***].

frumós, ~şi, frumoásă, ~e a. **1.** care place datorită aspectului, armoniei liniilor, mişcărilor, culorilor etc.: *lanuri frumoase de grîu, care dau în copt.* CR.; *om frumos;* (subst. f.) **frumoasa frumoaselor,** zînă: *atunci îi va fi ieşit în cale frumoasa frumoaselor.* SAD.; **2.** care trezeşte admiraţie din punct de vedere moral: *fata îşi făcu o intrare şi mai frumoasă decît data trecută.* GHEŢIE; *purtare frumoasă;* **3.** senin, calm: *vreme frumoasă;* **4.** important, considerabil, remarcabil: *are o avere frumoasă.* // n. **1.** însuşire a obiectelor naturii şi a creaţiilor omeneşti care provoacă emoţie estetică: *tu rămîi pentru mine ceea ce defineşte frumosul.* BAC.; **2.** categorie a esteticii care reflectă trăsătura omului de a simţi emoţie în faţa creaţiilor artistice sau a obiectelor şi fenomenelor pe baza modului armonios de alcătuire: *în filozofie, estetica este ştiinţa care se ocupă cu frumosul.* IBR.; *adevărul, frumosul, binele.* // f. pl. (pop.) iele: *aici s-adun frumoasele, cînd nu mai sînt dorite.* BOL. // adv. **1.** în mod plăcut, armonios, estetic: *o cutiuţă de argint frumos lucrată, plină cu caramele.* GHEŢIE; **2.** potrivit, aşa cum se cuvine; **a sta** (sau a **şedea**) **frumos, a)** a-i veni bine, a-i sta bine; **b)** a fi cum trebuie, cum se cere; **a fi frumos,** a se cuveni, a fi cuviincios: *nu-i frumos să laşi ca să te sărute ofiţerii.* AL.; **a face frumos,** a face pe placul cuiva. [Lat. *formosus*].

frumsăţá vb. v. frumuseţa.

frumséţe f. v. frumuseţe.

frumusăţá vb. v. frumuseţa.

frumuseţá, frumuseţez vb. (înv.; tr.) a înfrumuseţa: *cu supţirimea şi gingăşia condeiului său, au ştiut într-atîta frumsăţa pe eroii săi.* B.-DEL.; (şi: **frumusăţa, frumsăţa, frîmseţa**). [De la ***frumuseţe***].

frumuséţă f. v. frumuseţe.

frumuséţe, frumuseţi, (înv.) **frumuseţuri** f. **1.** însuşirea a ceea ce este frumos: *era o cetate căriia frînseţea şi-mpistritura şi înşirătura şi clădiţura zidurilor nu să poate povesti.* DOS.; *tu-ţi arzi ochii şi frumseţea.* EM.; **de toată frumuseţea,** foarte frumos, minunat; **2.** persoană foarte frumoasă: *e o frumuseţe;* **a sta de frumuseţe,** a sta degeaba (numai pentru a fi admirat); **3.** (concr.; mai ales la pl.) obiect, lucru, faptă frumoasă: *şi pentru mare iscusenii şi frumuseţuri a pămîntului aceluia.* COSTIN; *ce frumuseţi lapidare au ieşit din acele versuri îndoielnice!* IBR.; **4.** situaţie, lucru etc. care trezeşte sentimente de încîntare şi admiraţie: *acum e o frumuseţă afară la cîmp.* CR.; (şi: (pop.) **frumuseţă,** (înv.) **frîmseţă, frînsete,** (rar) **frumsete**). [***Frumos*** + *-eţe*].

frumuşél, ~ei, frumuşícă, ~ele a. diminutiv al lui frumos; plăcut, drăgălaş: *v-a picat tronc la inimă vro cuconiţă frumuşică.* AL.; *o fetişoară făcută şi destul de frumuşică, ... plîngea cu mînile pe obraz.* MAT. // adv. cu frumosul; calm, lin: *răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan.* CR. [***Frumos*** + *-el*].

fruntăr, fruntare n. **1.** curea care trece peste fruntea calului, legînd părţile laterale ale căpeţelei; **2.** stratul pietrelor morii; **3.** grindă principală care mărgineşte prispa casei în partea de sus. [Lat. ***frontale***].

fruntárie, fruntarii f. (înv.) frontieră: *bătaia avu loc pe fruntaria celor două ţări.* CAR. [Din fr. ***frontière*** (după *frunte*)].

fruntáş, ~i, fruntaşă, ~e a. şi m., f. (persoană) care este în frunte într-o activitate: *decît codaş la oraş, mai bine-n satul tău fruntaş.* CR. // m. primul grad (şi cel mai mic) în armată (între ostaş şi caporal); persoană cu acest grad. [***Frunte*** + *-aş*].

frúnte, frunţi f. **1.** parte de sus a feţei omului cuprinsă între sprîncene şi păr şi mărginită lateral de tîmple: *laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EM.; *ce-i scris omului în frunte-i pus.* CR.; (fig.) *vîntul pleacă fruntea teiului mirositor.* MACED.; **a-şi pleca fruntea,** a se supune: *trebuie să-şi scadă trufia şi să-şi plece fruntea.* SAD.; **cu** (sau **în**) **sudoarea frunţii,** prin muncă; **2.** parte de dinainte a capului animalelor, deasupra ochilor; **3.** (fig.) ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai ales: *fruntea flăcăilor hotărăşte la care cîrciumă să se rotunjească hora.* ST.; *să pun d-o parte un mertic din fruntea făinii.* SAD.; *fruntea negustorimii;* **de frunte,** care ocupă primul loc, care este de rangul întîi: *Stoica stă la masă cu cei mai de frunte.* BOL.; **4.** rang superior, loc fruntaş, parte din faţă: *e întotdeauna în frunte;* **5.** ceea ce este la început, înainte; extremitate anterioară: *se auzi vocea gîtuită a poliţistului din fruntea coloanei.* GHEŢIE; **în frunte, a)** înainte faţă de cineva sau de ceva: *ca să poată mai cu plăcere călători ţiganele gloate, au pus în frunte să meargă bucate.* B-DEL.; **b)** în locul întîi; în locul de conducere: *epicul este constituit de expediţiile detaşamentului în frunte cu ofiţerul.* CĂL.; **6.** ceea ce generează, cauzează ceva: *din ce oară Vlad-Vodă stete dregătoriu trebilor muntene, frunţile vrajbei fură tăiate.* B.-DEL.; **7.** lichid obţinut la începutul unei distilări (a ţuicii). [Lat. ***frons, -ntis***].

frunzár, frunzare n. şi **frunzari** m. **1.** adăpost făcut din crengi cu multe frunze; umbrar: *mînca şi bea, sub verde frunzar de crengi de stejar.* POP.; **2.** desiş format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unor tufe: *pîrjolul ce-ntîi prin frunzare merge năduşit pe zios.* B.-DEL.; **3.** vîrf de creangă cu multe frunze: *aşază o leasă de nuiele înţinată şi nişte frunzari peste dînsa.* CR.; **4.** frunze uscate servind ca aşternut pentru vite; **5.** (reg.) luna mai. [***Frunză*** + *-ar*].

frúnză, frunze f. **1.** organ principal al plantelor, format de obicei dintr-un limb verde şi o codiţă, care serveşte la respiraţie, transpiraţie şi asimilaţie: *amară-i frunza de nuc, mai amar doru ce-l duc.* POP.; (colectiv) *vîntu-mi bate, frunza-mi sună.* EM.; **cît(ă) frunză şi iarbă** sau **ca frunza şi ca iarba,** nenumăraţi, foarte mulţi: *au şi început a curge furnicele ..., cîtă frunză şi iarbă.* CR.; *poeţi se găsesc foarte rar, politici cît frunză şi iarbă.* EM.; *se prefirau feciorii de împăraţi ca frunza şi ca iarba.* POP.; **a tăia frunză la cîini** (sau **cîinilor**), v. **cîine; frunză verde,** formulă introductivă a celor mai multe dintre cîntecele populare româneşti; **2.** (compuse) **frunză-de-bubă-rea,** buberic (*Scrophularia nodosa*); **frunza-tăieturii,** vindecea (*Stachys officinalis*); **frunza-voinicului,** usturoiţă (*Alliaria officinalis*); **frunză-de-potcă,** plantă erbacee cu frunze strălucitoare şi cu flori verzui (*Chenopodium murale*). [Lat. *frondea (=frons, -ndis)*].

frunzăreálă, frunzăreli f. frunzărire. [***Frunzări*** + *-eală*].

frunzări, frunzăresc vb. (tr.) a răsfoi (repede) o carte, o revistă etc., cercetînd conţinutul în mod superficial: *Dimitrie continuă să frunzărească paginile litografiate legate în albastru.* GHEŢIE. [De la ***frunzar***].

frunzăríre, frunzăriri f. acţiunea de a frunzări şi rezultatul ei; frunzăreală: *era adîncit în frunzărirea unei cărţi.* GHEŢIE. [V. ***frunzări***].

frunzătúră, frunzături f. (rar) frunziş: *îşi ridică ochii prin frunzătura nucului.* GAL. [***Frunză*** + *-tură*].

frunzét, frunzeturi n. (rar) frunziş: *iar aude-un cîntec mîndru ..., parcă frunzetul repedă, parcă vîntul tot îl creşte.* EM. [***Frunză*** + *-et*].

frunzíş, frunzişuri n. mulţime de frunze; (rar) frunzătură, frunzet: *printre mreje de frunziş ... de oliv şi laur.* EM. [***Frunză*** + *-iş*].

frunzişoáră, frunzişoare f. **1.** diminutiv al lui frunză; (pop.) frunzuliţă, frunzuleană; **2.** (înv.) foiţă folosită pentru fardat. [***Frunză*** + *-iş -oară*].

frunzíţă, frunzíţe f. (pop.) frunzuliţă: *duce-m-oi ca un nebun pe-o frunziţă de alun.* POP. [*Frunză* + *-iţă*].

frunzós, ~şi, frunzoásă, ~e a. cu frunze multe şi dese: *peste codrul cel frunzos.* AL. [*Frunză* + *-os*].

frunzuleánă, frunzulene f. (pop.) frunzuliţă: *de ce tremuri frunzuleană, – fiica nucului rotat.* MAT. [*Frunză* + *-uleană*].

frunzulíţă, frunzulíţe f. **1.** diminutiv al lui frunză; frunzişoară, (pop.) frunziţă, frunzuleană; (reg.) frunzuţă: *se uită primprejur, şi nici o frunzuliţă măcar nu se mişcă.* ISP. [*Frunză* + *-uliţă*].

frunzúţă, frunzúţe f. (reg.) frunzuliţă: *n-am văzut verde frunzuţă ca la mîndra-n grădiniţă.* POP. [*Frunză* + *-uţă*].

frupt n. **1.** produsul în lapte al animalelor mulgătoare: *mai lasă cea urdă, că-i fi sătul de frupt de oaie.* HOGAŞ; **2.** mîncare de lapte, ouă, carne, peşte etc. care nu se mănîncă în timpul postului: *astăzi e lăsatul fruptului;* **de frupt,** de dulce: *a trecut miezul nopţii, acum putem să mîncăm de frupt.* VLAH. [Lat. *fructus*].

frust, ~şti, frustă, ~e a. **1.** tocit, şters de uzura vremii: *monedă, medalie frustă;* **2.** (fig.) simplu, rudimentar: *la ce bun acest realism frust ...?* GHEŢIE. [Din fr. *fruste*].

frustrá, frustrez vb. (tr.) a priva pe cineva de un drept, de un lucru dorit: *a frustra pe moştenitori.* [Din fr. *frustrer,* lat. *frustrari*].

frustráre, frustrări f. acţiunea de a frustra şi rezultatul ei; (rar) frustraţie: *vine să compenseze frustrările generaţiilor mai vîrstnice.* CF. [V. *frustra*].

frustrát, ~ţi, frustrată, ~e a. **1.** lipsit de un drept; **2.** înşelat, dezamăgit: *simţea nevoia să bea ceva, orice, ca să se smulgă acelei stări de lîncezeală şi, pînă la un punct, de aşteptare frustrată.* GHEŢIE. [V. *frustra*].

frustratór, ~i, frustratoáre a. (jur.) care frustrează. [*Frustra* + *-tor*].

frustráţie, frustraţii f. (rar) frustrare. [Din fr. *frustration*].

fruştúc n. (reg.) mic dejun. [Din germ. *Fühstück*].

fruştucá, fruştuchez vb. (reg.; intr.) a lua micul dejun. [De la *fruştuc*].

frutescént, ~ţi, frutescentă, ~e a. care se întăreşte fără a ajunge la totală lignificare: *tulpină frutescentă.* [Din fr. *frutescent*].

fsat n. v. **sat.**

ftaleínă, ftaleine f. (la pl.) clasă de combinaţii organice obţinute prin condensarea anhidridei ftalice cu fenoli; (şi la sg.) substanţă din această clasă. [Din fr. *phtaléine*].

ftálic, ~ci, ftalică, ~ce a. **1. acid ftalic,** acid organic de forma unor cristale albe, întrebuinţat în industria maselor plastice; **2.** care conţine acest acid: *anhidridă ftalică.* [Din fr. *phtalique*].

ftízic, ~ci, ftizică, ~ce a. şi m., f. (bolnav) de ftizie; tuberculos: *pentru ftizici nu se ştie ce noi surprize vor veni.* BAC. [Din fr. *phtisique,* lat. *phtisicus, phthisicus*].

ftízie f. tuberculoză pulmonară. [Din fr. *phtisie,* lat. *phtisis*].

ftiziológ, ftiziologi m. medic specialist în ftiziologie; (adj.) *medic ftiziolog.* [Din fr. *phtisiologue*].

ftiziológic, ~ci, ftiziologică, ~ce a. care ţine de ftiziologie. [Din fr. *phtisiologique*].

ftiziologíe, ftiziologii f. ramură a medicinei care studiază ftizia. [Din fr. *phtisiologie*].

ftóri- (înv.) element de compunere cu sensul „al doilea (în rang)": *calemul armăşiei cu ftori- şi treti- armaş.* FIL. [Din bulg. *vtori*].

fucoíde f. pl. urme ale algelor sau ale deplasării viermilor, vizibile pe unele straturi de sol sau în interiorul lor. [Din fr. *fucoïdes*].

fucoxantínă f. pigment de culoare brună, care se găseşte în algele brune. [Din fr. *fucoxanthine*].

fúcsie, fucsii f. plantă ornamentală cu flori roşii sau trandafirii, care atîrnă ca nişte clopoţei; cerceluş (*Fuchsia*): *spre răsplată, îţi trămit şi eu un buchet de fucsii, arzalee, camelii.* NEGR. [Din fr. *fuchsia*].

fucsínă f. colorant roşu, întrebuinţat la vopsitul pieilor şi în histologie: *un prozaic chimist ..., cercetîndu-l într-un laborator, a găsit în el acid acetic, fuxină, alcool şi celelate ingrediente.* SAD.; (scris şi: *fuxină*). [Din fr. *fuchsine*].

fudúl, ~i, fudulă, ~e a. mîndru, îngîmfat, arogant, încrezut: *boierul nu-i fudul cu alţii.* AL.; *eu am omorît pe zmei, zise ţiganul fudul.* ISP.; (fig.) *versificatori cu volume fudule şi teribil intitulate, dar astăzi uitate pentru totdeauna.* IBR.; (adv.) *îşi da pe ceafă pălăria cu cordele şi surîdea fudul pe sub mustaţă.* VLAH.; **fudul de-o ureche,** surd. [Din turc. *fudul* „covîrşitor, care întrece"].

fuduláche m. (iron.) tînăr arogant. [*Fudul* + *-ache*].

fudulí, fudulesc vb. (refl.) **1.** a se făli, a se mîndri: *văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lîngă fata vornicului.* CR.; *dacă se ştie vinovat, să nu se fudulească, să se deie la vina lui.* MAT.; (fig.) *cucoşii sălbatici zburau cu sunet ..., rotindu-se şi fudulindu-se.* SAD.; **2.** a deveni fudul, arogant; a se îngîmfa: *nu că adică m-am fudulit dintr-o aceasta.* AL. [De la *fudul*].

fudulíe, fudulii f. **1.** faptul de a fi fudul; încîntare de sine; îngîmfare, mîndrie; înfumurare: *cojoacele le ţineau pe ei numai de fudulie, aninate pe umărul stîng.* SAD.; **2.** testicul la unele animale. [*Fudul* + *-ie*].

fúfă, fufe f. **1.** (iht.) plevuşcă; **2.** (depr.) femeie uşoară, neserioasă. [Et. nec.].

fufeázâ f. v. fofează.

fugáce a. invar. (rar) trecător, fugitiv: *momentul fugace al creării.* EM. [Din fr. *fugace,* lat. *fugax, -acis*].

fugáci, fugace a. **1.** care fuge iute, bun alergător: *cai mai buni şi mai fugaci.* POP.; **2.** (fig.) trecător, fugitiv: *impresii fugace.* // m. (rar) cal: *se întorcea călare pe un fugaci scurt şi voinic ca şi dînsul.* SAD. [Lat. *fugax, -acis*].

fugacitáte f. caracterul de a fi trecător, fugitiv. [Din fr. *fugacité*].

fugár, ~i, fugară, ~e a. **1.** (şi subst.) care a fugit de undeva (pe ascuns) pentru a scăpa de o primejdie sau de o constrîngere: *pe turci fugari în groasă ceaţă învolgînd de moarte-i ocroteşte.* B.-DEL.; *acesta-i promite tot ajutorul necesar pentru căutarea fugarilor.* IBR.; **2.** care trece repede; fugitiv, trecător: *am aruncat o privire fugară spre uşa de la apartamentul Matildei.* GHEŢIE; (adv.) *Matilda îl privi fugar pe deasupra ochelarilor.* GHEŢIE; **3.** care aleargă bine; iute la fugă; fugaci: *doi voinici ... cu caii fugari.* POP.; (subst.) *fugarul alb de spume.* AL. [*Fugă* + *-ar*].

fugăreţ, ~i, fugareţă, ~e a. (rar) care fuge repede, uşor: *trupul ei lungăreţ o arată că e fugariţă.* NEGR. [*Fugi* + *-areţ*].

fugărnic, ~ci, fugarnică, ~ce a. (rar) fugitiv, nestatornic: *ce-mi folosesc toate? mormăia el înăduşit, ca într-o rătăcire fugarnică.* SAD. // m., f. animal (în special cal) care fuge. [*Fugar* + *-nic*].

fugásă, fugase f. (mil.) **1.** încărcătură mare de exploziv îngropată în pămînt sau instalată în apă pentru a lovi inamicul; **2.** recipient cu substanţe toxice, incendiare etc. folosit în luptă. [Din fr. *fougasse*].

fúgă[1], fugi f. **1.** faptul de a fugi; deplasare cu paşi repezi (şi mari); deplasare rapidă: *acum să ne întrecem din fugă.* CR.; (fig.) *pe subt fuga aceasta de nouri subţiri, cei doi călători au umblat în tăcere.* SAD.; **în fugă,** repede, în grabă, grăbit: *am lăsat lumina aprinsă şi am părăsit în fugă apartamentul.* GHEŢIE; **în fuga calului** (sau **cailor**), în galop; în viteză (mare): *genarul venea în fuga calului de rupea pămîntul.* EM.; *căruţele merg foarte repede, în toată fuga cailor.* MAT.; **din** (sau **în**) **fugă** ori **de-a fuga, a)** în timp ce fuge; fugind: *trecu aproape în fugă prin ogradă.* SAD.; **b)** în treacăt, în grabă (fără a aprofunda): *s-a uitat în fugă pe cererea primită;* **cu fuga,** repede: *în loc de armă, scoasă herul plugului asupra lor şi scăpară tot cu fuga.* DOS.; *baba se duce atunci cu fuga să vadă ce i-a făcut găina.* CR.; **într-o fugă,** fără oprire; fugind tare: *am alergat numai într-o fugă.* AL.; (reg.) **de-a-n fuga,** pe apucate, la nimereală: *cu cîte o ţoală aruncată pe dînsele, aşa, d-a-n fuga.* ISP.; **a pune pe** (sau **a lua la**) **fugă,** a alunga, a fugări, a goni; **a o lua** (sau **a o rupe, a o croi, a o apuca**) **la fugă,** a porni în goană: *m-am furişat printre oameni, şi unde-am croit-o la fugă spre Humuleşti.* CR.; **a da o fugă (pînă la ...),** a se duce repede (la ...): *dădu o fugă prin oraş să cumpere îmbrăcăminte.* TUD.; **2.** părăsire grabnică (şi pe ascuns) a unui loc, pentru a scăpa de o primejdie sau de o constrîngere: *fuga lui Cantacuzino şi Cîmpineanu a făcut zgomot.* BĂLC.; (fig.) *vînătorii au datoria să-şi grăbească apropierea, ca să ajungă sub cîntec înainte de fuga nopţii.* SAD.; *ocazia e iute la fugă şi leneşă la întors.* EM.; **pe fugă,** repede, grăbit: *mîncară pe fugă brînză de un ban şi pîine de doi.* VLAH.; **3.** distanţă care este parcursă printr-o deplasare rapidă (fără odihnă): *mănăstirea noastră ... se află numai la o fugă de cal de aici.* SAD.; **4.** (fig.) tendinţă de a evita; îndepărtare: *organizaţia de astăzi a favorizat fuga de muncă.* EM. // adv. repede, degrabă, iute: *nici mai aşteptă să ieie apă, ci, fuga la stăpînă-sa.* CR.; *fuga afară!* [Lat. *fuga*].

fúgă[2], fugi f. compoziţie muzicală pe două sau mai multe voci, melodia redată de o voce fiind reluată pe rînd de celelalte: *nu-şi aminteşte coralele, cantatele, pasiunile şi fugile lui Bach, cu polifonia lor contrapunctică.* BL. [Din it. *fuga*].

fugárí, fugăresc vb. **1.** (tr.) a urmări sau a goni pe cineva, fugind în urma lui; a pune pe fugă: *surprins în casa păgubaşului, pe întuneric, e fugărit ca hoţ prin tot satul.* CĂL.; **2.** (refl. recipr.) a fugi unul după altul. [*Fug* (prez. ind. de la *fugi*) + *-ări*].

fugăríre, fugăriri f. acţiunea de a (se) fugări şi rezultatul ei. [V. *fugări*].

fugătór, ~i, fugătoáre a. (rar) **1.** care fuge repede (şi mult); **2.** care încearcă să scape prin fugă; fugar: *pe cei puţini ce avea cu sine, în toate părţi trimisă ca doară vor afla dintre oştile fugătoare pe neşte stuluri.* B.-DEL.; **3.** care trece repede, care are existenţă scurtă: *norocul fugător.* AL.; *viaţă fugătoare.* BOL. [*Fug* (prez. ind. de la *fugi*) + *-ător*].

fugí, fug vb. (intr.) **1.** a se deplasa cu paşi repezi, a se mişca iute într-o direcţie; a alerga, a goni: *îşi fură copilul din covăţică ... şi fuge cu dînsul acasă.* CR.; *era un urs de cei furnicoş, care fuge de-şi scoate ochii cînd vede om.* MAT.; *duşmanul fuge;* (fig.) *cucoana Leonora părea că petrece nespus, fugind cu ochii ei negri de la unul la altul.* SAD.; **a-i fugi pămîntul de sub picioare, a)** a-şi pierde cumpătul: *simt că-mi fuge pămîntul de sub picioare şi ... dau să cad, pe spate.* CAR.; **b)** (fig.) a pierde o anumită situaţie sau poziţie (materială sau socială); **a fugi mîncînd pămîntul,** v. **mînca; 2.** a urmări în fugă, a alerga pe urmele cuiva: *fuge după el;* **a-i fugi ochii după cineva,** a urmări cu privirea (fiindu-i drag); **a-i fugi ochii pe ceva,** a nu-şi putea fixa privirea pe ceva: *femeia aceea are ... o cloşcă de aur, cu puii tot de aur, aşa de frumoşi, de-ţi fug ochii pe dînşii.* CR.; **3.** a trece repede, a se scurge: *timpul fuge;* **4.** a părăsi în grabă un loc pentru a scăpa de o urmărire, de o primejdie; (spec.) a evada, a dezerta: *iată-i înconjoară garda ce-i urmase de cînd au fugit.* BOL.; *de pe insula asta n-are unde fugi.* TUD.; **5.** (fig.) a se perinda repede prin faţa ochilor: *Arald pe un cal negru zbura, şi dealuri, vale în juru-i fug ca visuri.* EM.; **6.** a-şi părăsi familia, plecînd să trăiască împreună cu cineva: *hai ş-om fugi în lume.* EM.; **7.** a se retrage într-un loc liniştit; a se izola, a se refugia: *las Chişinăul cui îi place apa gazoasă şi fug la ţară.* VIERU; **8.** a se depărta, a se retrage dintr-un loc: *fugi, dragă, din fereşti, nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti.* AL.; **fugi de-aici! a)** pleacă! lasă-mă!; **b)** ce tot spui! nu mai spune!; **fugi de-acolo!** nici gînd! da de unde!; **9.** a se sustrage, a se eschiva, a evita: *romanticii ... fugeau deliberat de motivare.* CĂL.; *fuge de muncă;* **10.** a se feri: *moş Nichifor fugea de cărăuşie.* CR.; **a fugi printre** (sau **dintre**) **degete, a)** a aluneca din mînă; **b)** (fig.) a nu se lăsa prins. [Lat. *fugire (=fugere)*].

fugít, ~ţi, fugită, ~e a. 1. care a plecat în fugă, care a scăpat: *oamenii prădă curţile boierilor fugiţi.* CĂL.; 2. (adesea subst.) dezertor, evadat, fugar: *încălecă şi zbură ... pe urma fugiţilor.* EM.; **a da bir cu fugiţii**, v. **bir**. [V. ***fugi***].

fugitív, ~i, fugitivă, ~e a. 1. care trece repede, care este de scurtă durată; trecător: *e odrasla naturală şi degenerată, născută dintr-o împerechere fugitivă cu zidarul.* CĂL.; *plăceri fugitive;* 2. sumar, superficial, făcut repede: *cu cît imaginea e mai fugitivă şi mai contrasă, cu atîta spiritul persistă mai puţin asupra ei.* EM.; (adv.) *am lămurit fugitiv, dar nu superficial, punctul de vedere pe care îl credem just.* CĂL. [Din fr. ***fugitif,*** lat. ***fugitivus***].

fugitivitáte f. caracter fugitiv: *am dedus ... din natura ei fugitivitatea duratei sale.* EM. [***Fugitiv*** + *-itate*].

fúglu, fugii m. (înv.) captiv, prizonier: *e sveatul voiniciloru fu cum se ucigă fuglii se nu neştinre poate se scape.* COD.V.OR. [Din magh. ***fogoly***].

fugós, ~şi, fugoásă, ~e a. (rar) aprig, impetuos: *pe un cal fugos.* BOL. [Din fr. ***fougueux***].

fugozitáte f. (rar) impetuozitate, ardoare. [***Fugos*** + *-itate*].

fugpapier [fugpapír] n. hîrtie gumată pentru înnădirea furnirelor. [Din germ. ***Fugpapier***].

fuguí, fuguiesc vb. (tr.) 1. a înnădi furnire; 2. a îndrepta muchiile unui obiect de lemn prin rindeluire. [Cf. germ. ***fugen***].

fuguíre, fuguiri f. acţiunea de a fugui şi rezultatul ei. [V. ***fugui***].

fugúţă, fuguţe f. diminutiv al lui fugă: *a tras o fuguţă pînă la el. //* adv. în fugă, degrabă: *a venit fuguţa, a păşit treapta în foişor.* SAD.; **a da fuguţa**, a se duce repede; a fugi: *moşul cel mai puţin bătrîn a dat fuguţa, cu paşi scurţi.* SAD. [***Fugă*** + *-uţă*].

fuiór, fuioare n. 1. mănunchi de fire de in, de lînă, de cînepă etc. pregătit pentru tors: *cinci fuioare de mătasă de la mama, de acasă.* POP.; (fig.) *un bătrîn cu barba în fuioare citea Biblia, pe un scăunel.* TUD.; 2. pînză de cînepă sau de in: *cămaşă de fuior.* [Et. nec.].

fuitui, fuituiesc vb. (reg.; tr.) a îndesa; (şi: (rar) **fultui**). [Din magh. ***fojtani*** „a sugruma"].

fuituiálă, fuituieli f. 1. (înv. şi reg.) material folosit pentru astuparea găurilor de mină; 2. (înv.) umplutură (din materiale textile) care se îndesa peste pulbere sau peste alice în puşcă sau în pistol: *toată biblioteca a servit de fultuială ienicerilor.* NEGR.; (şi: **fultuială**). [***Fuitui*** + *-eală*].

fuituitór, fuituitoare n. (înv.) unealtă (de lemn sau de fier) cu care se împingea exploziv şi fuituială (în ţeava unei arme de foc). [***Fuitui*** + *-tor*].

fui, fuluri n. figură la jocul de pocher, formată dintr-un triplet şi o pereche. [Din fr., engl. ***full***].

fulá, fulez vb. (intr.; despre roţi) a se roti neregulat, avînd o mişcare de pendulare. [Din fr. ***fouler***].

fulár, fulare n. 1. obiect de îmbrăcăminte, care se poartă în jurul gîtului, alcătuit dintr-o fîşie dreptunghiulară de ţesătură sau de împletitură: *îşi puse fularul cafeniu.* PETR.; 2. ţesătură uşoară pentru rochii: *o rochie simplă, din fular moale, destul de largă.* GHEŢIE. [Din fr. ***foulard***].

fulardá, fulardez vb. (tr.) a îmbiba ţesăturile cu soluţii cu dispersii de colorant şi de apret. [Din fr. ***foulardер***].

fulardáre, fulardări f. acţiunea de a fulardа şi rezultatul ei. [V. ***fulardа***].

fuláre, fulări f. mişcare de pendulare faţă de axa de rotaţie a unui corp rotitor. [V. ***fula***].

fulău, fulăi m. fanfaron, om de nimic. [De la ***fală,*** prin disimilaţie vocalică].

fuléu, fulee n. 1. alergare cu pas mare; 2. distanţă parcursă de un cal marcată de două urme succesive ale aceluiaşi picior. [Din fr. ***foulée***].

fulg, fulgi m. 1. pană subţire şi mătăsoasă care creşte pe pîntecele păsărilor şi printre penele mai mari; (p. ext.) pană de pasăre: *un fulg mlădios îi juca în boldul coifului.* SAD.; **ca fulgul**, foarte uşor; **ca fulgul pe apă**, la voia întîmplării; **a bate de-i merg fulgii**, a bate foarte tare; 2. conglomerat de cristale de apă care se formează în atmosferă şi care cad iarna pe pămînt: *fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi.* AL.; *fulgi de zăpadă;* 3. (la pl.) produs alimentar, sub forma unor foiţe subţiri, obţinut din boabele unor cereale, din cartofi etc.: *fulgi de ovăz.* [Et. nec.].

fulgarín, fulgarine n. manta de ploaie din material impermeabil. [Denumire comercială].

fúlger, fulgere n. 1. descărcare electrică luminoasă produsă între doi nori sau în interiorul unui nor: *printre-a fulgerilor focuri a oprit vulturu-n zbor.* AL.; (fig.) pe *Vodă-l zăreşte călare trecînd prin şiruri cu fulgeru-n mînă.* COŞB.; **fulger globular**, descărcare electrică de forma unui glob luminos, care produce un bîzîit în vreme ce se deplasează; **ca fulgerul** (sau **ca un fulger**), repede, imediat: *apoi, ca fulgerul, se întoarce înapoi.* CR.; 2. sclipire puternică; scăpărare: *fulgere ies din ochii săi.* AL.; 3. (fig.) forţă: *fă-te fulger sclipitor.* AL.; 4. (adj. şi adv.) rapid, cu cea mai mare viteză: *telegramă fulger; gîndul fulgeră cu zborul, dar mai fulger zboară dorul.* COŞB. [Lat. ***fulger (=fulgur, -uris)***].

fulgerá, fúlger vb. 1. (intr.; pers. 3) a se produce fulgere: *o înviforată fortună de cele ce fulgeră şi tună.* B.-DEL.; *o, cum fulgeră de strașnic.* NEGR.; **a tuna şi a fulgera împotriva** (sau **contra**) **cuiva** (sau **a ceva**), v. **tuna**; 2. (fig.; intr.) a scînteia, a luci, a sclipi: *ochii fulgerau şi vorba-i trezea furia vulgară.* EM.; 3. (intr.) a se ivi, a trece repede: *fulgeră săgeata-n vînt.* AL.; (fig.) *mii de idei îmi fulgerau prin gînd;* (tr.) *un fior aprig mă fulgera din creştet pînă-n tălpi.* SAD.; 4. (fig.; tr.) a izbi cu o lovitură puternică: *pe-un mal străin l-a fulgerat un braţ hain.* COŞB.; (p. ext.) *avocatul căzu pe stradă, pe cînd revenea acasă, fulgerat de apoplexie.* GHEŢIE; 5. (fig.; tr.) a străpunge cu privirea: *fulgeră armata c-un ochi plin de dispreţ.* AL.; (refl. recipr.) *monahii se fulgerară cu ochii, apoi primiră cupa cu aceeaşi smerenie.* SAD. [Lat. ***fulgerare (=fulgurare)***].

fulgeráre, fulgerări f. 1. acţiunea de a fulgera şi rezultatul ei; lumină ca un fulger: *o rază răsfrîntă într-una din pietrele cercelului sclipea intermitent în fulgerări bruşte.* GHEŢIE; 2. (fig.) senzaţie (de durere) scurtă şi violentă: *îmi treceau prin măruntaie fulgerări de căldură şi frig.* SAD.; 3. (fig.) durată scurtă; clipă; 4. (fig.) manifestare (bruscă şi) violentă: *văzu în ochii ei fulgerarea unei uri cumplite.* TUD. [V. ***fulgera***].

fulgerát, ~ţi, fulgerată, ~e a. 1. lovit de trăsnet; 2. (fig.) foarte repede (şi pentru scurt timp): *scoţînd de acolo, cu mişcare fulgerată, un buzdugan cu măciucă de plumb.* SAD.; (adv.) *căutătura ei ageră a trecut fulgerat peste dreapta lui Nicoară.* SAD.; 3. (reg.) copt înainte de termen (şi fără gust); pălit: *cireşe, prune fulgerate.* [V. ***fulgera***].

fulgerătór, ~i, fulgerătoáre a. 1. care aruncă fulgere: *Jupiter fulgerătorul;* 2. care poartă fulgere: *nu vedeţi cumpliţii nori cum sosesc fulgerători?* AL.; 3. repede (ca fulgerul), rapid: *cu o mişcare fulgerătoare, piratul îl înşfăcă pe Mihu în braţe.* TUD.; (adv.) *şi s-arunca fulgerător, se cufunda în mare.* EM.; 4. (fig.) pătrunzător: *îi aruncă o căutătură fulgerătoare.* NEGR.; *o privire fulgerătoare.* [***Fulgera*** + *-tor*].

fulgerătúră, fulgerături f. 1. faptul de a fulgera; fulger, fulgerare: *noaptea pe fulgerătură, atuncea caii se fură.* POP.; 2. durere, junghi trecător: *avea nişte ochi zgîiţi de lovea pe om fulgerătura cînd se uita asupră-i.* ISP. [***Fulgera*** + *-tură*].

fulgerînd, ~zi, fulgerîndă, ~e a. (rar) sclipitor: *şi-ntinse-a apei arii în cercuri fulgerînde se pleacă lin suflări a zefirului nopţii şi sună cadenţat.* EM. [V. ***fulgera***].

fulgerós, ~şi, fulgeroásă, ~e a. (înv.) 1. rapid, fulgerător: *trecerea-i fulgeroasă.* AL.; 2. ameninţător, înfricoşător: *trageţi înc-o dată spada fulgeroasă.* BOL. [***Fulger*** + *-os*].

fulguí, pers. 3 **fulguieşte** vb. (intr.) a ninge cu fulgi rari, a cădea fulgi de zăpadă: *afară fulguieşte mereu.* VLAH.; (fig.) *asupra ei fulguiau primele lumini ale dimineţii.* SAD. [***Fulg*** + *-ui*].

fulguiálă, fulguieli f. ninsoare cu fulgi mari (şi rari). [***Fulgui*** + *-eală*].

fulguíre, fulguiri f. acţiunea de a fulgui şi rezultatul ei: *spre seară, a început o fulguire domoală;* (fig.) *veneau fulguiri albe din livezile înflorite.* SAD. [V. ***fulgui***].

fulguít n. faptul de a fulgui; fulguire. [V. ***fulgui***].

fulgurá, pers. 3 **fulgurează** vb. (livr.; intr.) a fulgera. [Din fr. ***fulgurer,*** lat. ***fulgurare***].

fulguránt, ~ţi, fulgurantă, ~e a. care împrăştie o lumină vie şi de scurtă durată: *tot felul de vîrtejuri luminoase ..., de băşici fulgurante, de văpăi multicolore.* OD.; (fig.) *a fost interpretat ... ca expresie fulgurantă a unor întîmplări cosmice.* BL.; (adv.) *cerul apare înalt în seara plină ... şi pe el, printre stele mici palide, se proiectează fulgurant reclama operetei.* PETR. [Din fr. ***fulgurant,*** lat. ***fulgurans, -ntis***].

fulguráre, fulgurări f. faptul de a fulgura: (fig.) *el nu face decît ... să confirme veşnica fulgurare a Divinului în cosmic.* CĂL. [V. ***fulgura***].

fulguráţie, fulguraţii f. 1. iluminare bruscă a cerului neînsoţită de tunet, produsă de o descărcare electrică în regiunile înalte ale atmosferei; (fig.) *acea fulguraţiune intelectuală care să-l facă a vedea.* EM.; 2. (p. ext.) izbucnire violentă: *durerea îi reveni noaptea şi a doua zi, mereu în chip de fulguraţii trecătoare.* CĂL.; (şi: (înv.) **fulguraţiune**). [Din fr. ***fulguration,*** lat. ***fulguratio, -onis***].

fulguraţiúne f. v. **fulguraţie**.

fulgurít n. (geol.) materie vitrificată aflată în nisip; (şi: (înv.) **fulguritā**). [Din fr. ***fulgurite,*** germ. ***Fulgurit***].

fulgurítă f. v. **fulgurit**.

fulíe, fulii f. 1. (bot.) narcisă (*Narcissus*); 2. podoabă (de pietre preţioase) de forma narcisei: *calpac unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor.* BĂLC. [Din turc. ***fulya***].

fulmicotón n. exploziv puternic, obţinut prin acţiunea acidului azotic asupra celulozei (din bumbac). [Din fr. ***fulmicoton***].

fulmináre, fulminez vb. (înv.; tr.) a trăsni: *nu te temi că acel Dumnezeu pe care îl profani te va fulmina?* FIL. [Din it. ***fulminare;*** cf. fr. ***fulminer***].

fulminánt, ~ţi, fulminantă, ~e a. 1. care produce explozie; exploziv; 2. (fig.) violent, provocator, ameninţător: *redactă articole fulminante în ziarele româneşti ale vremii.* GHEŢIE; *discurs fulminant.* [Din fr. ***fulminant***].

fulminát n. sare a acidului fulminic; **fulminat de mercur**, substanţă explozivă folosită ca detonator în capse şi în amorse. [Din fr. ***fulminate,*** germ. ***Fulminat***].

fulminácie, fulminaţii f. explozie, descompunere cu detonaţie. [Din fr. ***fulmination***].

fulmínic a. **acid fulminic**, acid compus din cianogen şi oxigen, ale căror săruri se folosesc ca explozivi detonanţi. [Din fr. ***fulminique***].

fuitui vb. v. **fuitui**.

fultuiálă f. v. **fuituială**.

fum, fumuri n. 1. suspensie de particule solide (de carbon) într-un mediu gazos, produsă prin arderea incompletă a unui material combustibil: *începu să se ridice în sus fumul negru şi înăduşit.* HOGAŞ; *nu iese fum fără foc;* 2. canal cotit în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele arse spre coş; 3. cantitate de gaze trasă de fumător dintr-o dată din ţigară sau din pipă: *cerea întotdeauna o ţigară, din care trăgea cu nesaţ cîteva fumuri.* GHEŢIE; 4. (fig.) dungă subţire; dîră: *o ferestruie cît pumnul, înroşită de focul răsăritului, strecura un fum de lumină peste cuptorul mare de cărămidă.* SAD.; 5. (fig.; la pl.) îngîmfare, pretenţii nejustificate: *fumurile deşerte ale lumii.* AL.; *redevenise fata mîndră, dispreţuitoare, plină de fumuri.* GHEŢIE;

6. (fig.) lucru efemer, nesigur; deşertăciune: *gloria e fum*; **7.** (fig.) tulburare, ameţeală provocată de alcool: *prin crierii lui îmbla fumul vinului băut.* MAT. [Lat. ***fumus***].

fumá, fumez vb. (intr. şi tr.) a avea obişnuinţa de a aspira fum de tutun (din ţigară sau din pipă); a trage fum de tutun: *peste o jumătate de ceas, fuma la geamul bucătăriei.* GHEŢIE; *a fuma o ţigară*; (fig.) *în pîcla nopţilor de iarnă cu hornuri ce fumează.* BAC. [Lat. ***fumare;*** cf. fr. ***fumer***].

fumagínă, fumagine f. boală a plantelor lemnoase mari (arbori, pomi, viţă de vie), provocată de o ciupercă şi manifestată printr-un strat negru, prăfos. [Din fr. ***fumagine***].

fumár, fumari n. deschizătură în acoperişul caselor ţărăneşti pe unde iese fumul. [Lat. ***fumarium***].

fumáric a. **acid fumaric,** acid organic nesaturat, produs intermediar în metabolismul glucidelor şi acizilor graşi. [Din fr. ***fumarique***].

fumarólă, fumarole f. produs gazos, cu temperatură ridicată, emanat prin craterele vulcanilor. [Din fr. ***fumarolle,*** it. ***fumarola***].

fumát[1] n. acţiunea de a fuma; deprindere de a fuma: *unii nu se pot lăsa de fumat, alţii îşi lasă ţara uşor.* VIERU; *fumatul nu-i sănătos.* [V. ***fuma***].

fumăt[2]**, ~ţi, fumată, ~e** a. (fam.) răsuflat, ştiut; perimat: *ştire fumată.* [V. ***fuma***].

fumăráie f. cantitate mare de fum; fumărie: *am stat numai într-o fumăraie de balegi.* CR. [***Fum*** + *-ăraie*].

fumări, fumăresc vb. (reg.; tr.) a afuma: *toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri.* ST. [***Fum*** + *-ări*].

fumărícă f. mică plantă erbacee cu gust amar, întrebuinţată în industria farmaceutică; fumăriţă (*Fumaria officinalis*). [***Fum*** + *-ărică*].

fumărie f. fumăraie: *în mijlocul pădurii vede-o fumărie strașnic de mare.* EM. [***Fum*** + *-ărie*].

fumărít n. (înv.) impozit care se plătea pe fiecare coş de fum: *am fost cu vinăriciul ... şi cu fumăritul.* FIL. [***Fum*** + *-ărit*].

fumăríţă, fumăriţe f. (bot.) fumărică (*Fumaria officinalis*). [***Fum*** + *-ăriţă*].

fumătór, ~i, fumătoáre m., f. persoană care are deprinderea de a fuma: *nu avea chibrituri asupra lui, căci nu era fumător.* GHEŢIE; *compartiment pentru fumători.* [***Fuma*** + *-tor*].

fumegă, pers. 3 **fúmegă** vb. (intr.) **1.** a face fum; a arde defectuos, făcînd fum: *aprinse o lampă ..., lumina ei fumega, pîlpîind.* EM.; *soba fumegă;* **2.** a arde fără flacără şi cu fum; a scoate fum: *să fumege-nainte-mi oraşele-n ruine.* EM.; (fig.) *ca o făclie stinsă de ce mereu să fumegi ...?* EM.; **3.** a scoate aburi: *o vreme munţii fumegară.* SAD. [Lat. ***fumigare***].

fumegáre, fumegări f. acţiunea de a fumega şi rezultatul ei: *îşi pusese şorţ, care părea alb prin fumegarea bordeiului.* SAD.; (fig.) *afară începuse fumegarea amurgului şi vîntul se domolea.* SAD. [V. ***fumega***].

fumegînd, ~zi, fumegîndă, ~e a. care fumegă: *în fund, pe un deal, se vede ruina încă fumegîndă a unui sat.* EM. [V. ***fumega***].

fumegós, ~şi, fumegoásă, ~e a. care scoate fum sau aburi: *un morman de pilaf alb şi fumegos.* OD.; *se făcură nevăzuţi, dimpreună cu bărcuţa, în fumegoşii aburi ai nopţii.* EM.; (adv.) *o sprintenă română încungiură ceaunul ce fierbe fumegos.* AL. [***Fumega*** + *-os*].

fumerólă, fumerole f. crăpătură într-un teren vulcanic prin care iese fum. [Din fr. ***fumerolle***].

fumigánt, fumiganţi m. substanţă (toxică) folosită pentru fumigaţie; (adj.) *substanţă fumigantă.* [Din fr. ***fumigant***].

fumigáţie, fumigaţii f. afumare în scop terapeutic sau pentru dezinfecţie, pentru deparazitare etc.; (şi: (înv.) **fumigaţiune**). [Din fr. ***fumigation,*** lat. ***fumigatio, -onis***].

fumigaţiúne f. v. **fumigaţie.**

fumigén, ~i, fumigenă, ~e a. care produce fum sau ceaţă: *lumînare fumigenă.* [Din fr. ***fumigène***].

fumisteríe, fumisterii f. (rar) mistificare; şarlatanie: *cîte un tip cultural obsedase atunci prin libaţiuni şi fumisterii.* BAC. [Din fr. ***fumisterie,*** it. ***fumisteria***].

fumivór, ~i, fumivoră, ~e a. care produce fum sau ceaţă: *aparat fumivor.* [Din fr. ***fumivore***].

fumizá, fumizez vb. (intr.) a produce fum artificial cu ajutorul substanţelor chimice. [***Fum*** + *-iza*].

fumizáre, fumizări f. acţiunea de a fumiza şi rezultatul ei. [V. ***fumiza***].

fumoár, fumoare n. spaţiu amenajat în care se poate fuma. [Din fr. ***fumoir***].

fumuríu, ~ii, fumurie, ~ii a. de culoarea fumului; întunecat: *era îmbrăcată ... cu ciorapi fumurii.* GHEŢIE; *căciulă fumurie;* (fig.) *o atmosferă grea, fumurie şi împufată, asemuită cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălţilor.* DELAVR. [***Fumuri*** (pl. de la *fum*) + *-iu*].

fumurós, ~şi, fumuroásă, ~e a. (înv.) înfumurat, arogant, pretenţios: *prejudiţii fumuroase şi ridicule.* NEGR. [***Fumuri*** (pl. de la *fum*) + *-os*].

funambúl, ~i, funambulă, ~e m., f. (livr.) dansator pe sîrmă: *era patronul histrionilor de bîlci şi al funambulilor.* CĂL. [Din fr. ***funambule***].

funambulésc, ~şti, funambulescă, ~şti a. care aparţine funambulului, specific funambulului; (p. ext.) de scamator, neserios: *este o comedie în ton funambulesc.* CĂL.; (subst. n.) *un exemplu al uşurinţei de a oscila de la serios la comic şi chiar la funambulesc.* CĂL.; (adv.) *Depărţeanu parafrazează funambulesc pe Horaţiu.* CĂL. [Din fr. ***funambulesc***].

funciár, ~i, funciară, ~e a. **1.** referitor la proprietatea particulară asupra pămîntului şi a imobilelor: *rentă funciară; proprietate funciară;* **carte funciară,** registru oficial în care sînt inventariate proprietăţile de pămînt individuale din cuprinsul unei regiuni; **2.** (fig.) care aparţine naturii, firii cuiva; de bază: *starea aceasta urmează să ne-o închipuim ca o stare funciară adîncă şi infinită.* BL.; (şi: (înv.) **fonciar**). [Din fr. ***foncier***].

funciarménte adv. (rar) în mod funciar; de bază. [Din fr. ***foncierment*** (după *funciar*)].

functív, functive n. (lingv.) fiecare dintre cei doi termeni ai unei funcţii de interdependenţă sau de determinare. [Din fr. ***fonctif*** (după *funcţie*)].

fúnctor, functori n. operator logic. [Din fr. ***functeur***].

fúncţie, funcţii f. **1.** activitate proprie, destinaţie, rol: *i se părea că oricînd îi putea înceta funcţiunea respiraţiei.* CĂL.; *toate organele noastre au funcţiile lor;* (p. ext.) *oameni ca Gavrilcea nu trebuiesc priviţi din punctul de vedere al educaţiei, ci al funcţiei pe care o îndeplinesc.* CĂL.; **în funcţie,** care este în activitate, care funcţionează: *un organ în funcţie se întăreşte, iar un organ în neactivitate se atrofiază.* BL.; **2.** activitate administrativă desfăşurată într-o instituţie; grad deţinut într-o ierarhie administrativă: *s-ar cere o altă generaţie decît cea actuală, compusă din aspiranţi la funcţii.* EM.; **în exerciţiul funcţiunii,** v. **exerciţiu**; **3.** (gram.) rol sintactic (al unui cuvînt); **4.** (lingv.) ansamblu de proprietăţi ale unui element în raport cu procesul general al comunicării; **5.** (log.) operaţie care, prin aplicare asupra unui argument, îi atribuie o anumită valoare; **6.** (chim.) ansamblu de proprietăţi ale unui compus, determinat de o anumită grupă de atomi din moleculă; **7.** (mat.) mărime variabilă care depinde de alte mărimi independente; **8. a fi în funcţie de ...,** a depinde de ...: *literatura este în funcţie de societate.* IBR.; **în funcţie de ...,** depinzînd de ...: *aprecierea se face în funcţie de rezultate;* (şi: **funcţiune**). [Din lat. ***functio, -onis,*** fr. ***fonction,*** germ. ***Funktion***].

funcţioná, funcţionez vb. (intr.) **1.** a-şi exercita funcţia: *experimentul funcţionează în combinaţie cu alte căi de cunoaştere.* BL.; **2.** a desfăşura o activitate (administrativă) într-o instituţie; a fi angajat: *se lasă sedusă de însuşi directorul tăbăcăriei la care funcţiona tatăl său.* CĂL.; **3.** a fi în stare de activitate, de producţie: *ferestrele se închid ermetic, iar storurile funcţionează.* GHEŢIE; *instalaţia funcţionează la parametrii proiectaţi.* [Din fr. ***fonctionner*** (după *funcţie*)].

funcţionál, ~i, funcţională, ~e a. **1.** care aparţine funcţiei, referitor la o funcţie: *aceste necesităţi conduc la schimbări funcţionale ale organismului.* BL.; **2.** care îndeplineşte condiţiile de a fi folosit; util, folositor: *metoda a devenit funcţională după ce a fost verificată de cîteva ori;* **3. lingvistică funcţională,** orientare în lingvistica modernă care abordează studiul (elementelor) limbii din perspectiva funcţiei în comunicare; **4. limbă funcţională,** formă abstractă a limbii pe baza căreia se realizează vorbirea la un moment dat; **stil funcţional,** mod de exprimare specific unui anumit domeniu de activitate, care constituie o variantă a limbii literare; **5. gramatică funcţională,** gramatică orientată spre cercetarea funcţiilor gramaticale ale componentelor enunţului; **6. analiză funcţională,** ramură a matematicii care studiază clasele de funcţii şi relaţiile dintre ele; **7. maladie funcţională,** maladie care afectează funcţionarea unui organ. [Din fr. ***fonctionnel,*** germ. ***funktional, funktionell***].

funcţionalísm n. **1.** curent în arhitectura secolului al XX-lea, care are în vedere corespondenţa dintre formă şi funcţie; **2.** lingvistică funcţională (v. **funcţional**); **3.** doctrină sociologică ce consideră societatea un sistem, al cărui echilibru depinde de integrarea diferitelor componente; **4.** (tr.) faptul de a fi funcţional, de a funcţiona, de a avea un rol, o destinaţie: *în funcţionalismul elementelor ... catedralelor gotice, liniile extazului vertical ... indică o depăşire.* BL. [Din fr. ***fonctionnalisme,*** germ. ***Functionalismus***].

funcţionalitáte f. caracter, aspect funcţional; calitatea de a fi funcţional. [***Funcţional*** + *-itate*].

funcţionalizát, ~ţi, funcţionalizată, ~e a. (rar) care are o funcţie, un rol: *elementele redundante dintr-o frază sînt funcţionalizate.* [Din fr. ***fonctionnalisé***].

funcţionár, ~i, funcţionară, ~e a. persoană care prestează o muncă administrativă, contra unei retribuţii: *mie-mi place să mă servească funcţionarul cu tragere de inimă.* CAR. [Din fr. ***fonctionnaire***].

funcţionáre, funcţionări f. **1.** acţiunea de a funcţiona şi rezultatul ei; îndeplinire a unei funcţii, a unei activităţi: *o atribuie unei modificări în funcţionarea sistemului endocrin al acestuia.* BL.; **siguranţă de funcţionare,** v. **siguranţă**; **2.** activitate desfăşurată într-o instituţie: *după cîtăva vreme de funcţionare i se întîmplă intendentului un lucru extraordinar.* CĂL. [V. ***funcţiona***].

funcţionarísm n. **1.** birocraţie, atitudine birocratică: *cei ce combat funcţionarismul vor spori numărul posturilor cu sutele.* EM.; **2.** (rar) activitate, calitate de funcţionar: *după eşecurile comerciale, berarul se refugie iar în funcţionarism.* CĂL. [Din fr. ***fonctionarisme***].

funcţionarizát, ~ţi, funcţionarizată, ~e a. care a devenit funcţionar: *făceau parte din clasele în distrugere ... de negustori şi meseriaşi funcţionarizaţi.* IBR. [***Funcţionar*** + *-izat*].

funcţionăráş, funcţionăraşi m. **1.** diminutiv al lui funcţionar: *era un funcţionăraş harnic, întelegent şi sărac lipit pămîntului.* GHEŢIE; **2.** (depr.) funcţionar lipsit de importanţă, mic în grad: *înainte de amiazi, intră în băcănie un funcţionăraş foarte pirpiriu.* CAR. [***Funcţionar*** + *-aş*].

funcţionărésc, ~şti, funcţionăreáscă, ~eşti a. care aparţine funcţionarilor, referitor la funcţionari; birocratic. [***Funcţionar*** + *-esc*].

funcţionăríme f. număr mare de funcţionari; totalitate a funcţionarilor: *roşii şi funcţionărimea sînt strănepoţii acelor greci.* IBR. [***Funcţionar*** + *-ime*].

funcţiúne f. v. **funcţie.**

fund[1]**, funduri** n. **1.** parte de jos a unui vas, formînd baza lui: *doi arapi negri ca fundul ceaunului.*

ISP.; **cu fundul în sus**, v. **sus**; **2.** fiecare dintre cele două fețe plane, opuse, ale unui butoi sau ale unui recipient: *zvîrlea cu doage și cu funduri de poloboc în toate părțile.* CR.; **3.** partea cea mai de jos a unei cavități naturale, a unei gropi, a unei văi etc.: *găsi în sfîrșit, într-un fund de vălcea, izvorașul de slatină de care avea nevoie.* SAD.; *apa din fund forfotea jucînd năsipiș mărunt și se revărsa în pîrău.* SAD.; *fundul mării;* **a se da la fund, a)** a se cufunda în apă; **b)** (fig.) a se retrage din viața publică; a dispărea, a nu mai fi văzut; a se ascunde; **4.** partea opusă deschizăturii: *s-au auzit fundul corăbiei pîrîind.* DRĂGHICI; *am găsit pe însoțitoarea noastră moțăind în fundul mașinii.* EL.; *fundul dulapului;* **a da de fund**, v. **da**; **5.** partea cea mai îndepărtată a unui loc: *codrul sună, clocotește de-un lung hohot păn-în fund.* AL.; *fundul grădinii;* **6.** placă de lemn pe care se toarnă mămăliga, se taie zarzavatul etc.; **7.** cantitate dintr-un material rămasă în partea de jos a unui vas, recipient etc.: *a băut un fund de pahar; a ajuns la fundul sacului;* **8.** (înv.) piedestal, suport: *spălătoarea și fundul ei.* BIBLIA; (fig.) *hameleoane, fundul răutăților și vîrvul vicleșugului.* CANT.; **9.** (fam.) șezut, dos: *nu ștersese pînă atunci fundul vreunui copil.* GHEȚIE. [Lat. ***fundus***].

fund² m. și n. v. **pfund.**

fundá, fundez vb. (tr.) **1.** a pune bazele, a întemeia, a înființa: *ambiția acestui gînditor a fost să fundeze științific vitalismul biologic.* BL.; *a funda un regat, o religie;* **a funda pe nisip**, v. **nisip**; **2.** (fig.) a proba, a argumenta, a susține: *părerea mea e fundată de fapte;* (și: (înv.) **fonda**). [Din lat. ***fundare,*** fr. ***fonder***].

fundác, fundaci m. (ornit.) cufundar (*Padiceps cristatus*). // n. (pl. **fundace** și **fundacuri**) **1.** așternut de paie sub un stog; **2.** fundătură, stradă fără ieșire: *trecătorul se rătăcea ... în uliți, ulicioare și fundacuri cotite.* SAD. [***Fund*** + ***-ac***].

fundál, fundale și **fundaluri** n. **1.** fond al unui tablou, al unei sculpturi etc.; (fig.) *este fundalul pe care se desenează doctrina filosofică și științifică a evoluționismului.* BL.; **2.** pînză care închide în spate scena teatrului; decor: *figuranții trec pe scenă, încunjură fondalul și reapar iarăși.* EM.; (și: (înv.) **fondai**). [Din it. ***fondale*** (după *fund*)].

fundaménț, fundamente n. **1.** fundație, temelie a unei clădiri; **2.** element care servește de bază, de sprijin, pe care se întemeiază ceva: *asta să ne fie fundămînt la cest a nostru așezămînt.* B.-DEL.; *fundamentul moralei;* **3.** (fig.) cauză, motiv, temei: *zvon fără fundament;* (și: (înv.) **fundămînt**). [Din lat. ***fundamentum,*** fr. ***fondement,*** germ. ***Fundament***].

fundamentă, fundamentez vb. (tr.) a pune bazele, a stabili, a demonstra (o idee, o teorie, un program etc.). [De la ***fundament;*** cf. germ. ***fundamentieren***].

fundamentál, ~i, fundamentală, ~e a. **1.** care servește ca fundament; de bază: *tot ce e fundamental în istoria culturii se află acolo.* CĂL.; *piatră fundamentală;* **lege fundamentală**, lege prin care se determină organizarea politică a unui stat și se stabilesc formele și regulile raporturilor dintre puterea legislativă, puterea executivă și puterea judiciară; constituție: *combatem violarea legii fundamentale prin înțelegeri, după convenințele momentului.* EM.; **2.** (fig.) principal, esențial: *ne interesează atitudinea și tezele fundamentale ale eleaților.* BL.; *argument fundamental;* (adv.) *e o literatură fundamental feminină.* CĂL. [Din lat. ***fundamentalis,*** fr. ***fondamental,*** germ. ***fundamental***].

fundamentáre, fundamentări f. acțiunea de a fundamenta și rezultatul ei. [V. ***fundamenta***].

fundáre, fundări f. acțiunea de a funda și rezultatul ei. [V. ***funda***].

fundarisí, fundarisesc vb. (intr.) a lăsa ancora să cadă. [***Fund¹*** + ***-arisi***].

fundáș, fundași m. jucător din apărarea unei echipe (de fotbal, de rugbi etc.) care acționează pe linia de fund a terenului propriu. [***Fund¹*** + ***-aș***].

fundát, ~ți, fundată, ~e a bazat; întemeiat, just: *reputație fundată.* [V. ***funda***].

fundatór m., f. v. **fondator.**

fundație, fundații f. **1.** temelie a unei construcții: *în vreme ce în unele locuri se punea acoperișul, într-altele se săpa temelia sau se lucrau fundațiile.* CĂL.; **2.** fond pentru o activitate sau pentru o instituție de interes obștesc: *fundația unei școli, unui ospiciu;* **3.** instituție, așezămînt creat pe baza unui fond constituit: *pentru a înlesni tinerilor fără resurse materiale să învețe, institui o fundație care-i purta numele.* GHEȚIE; (și: (înv.) **fundațiune**). [Din lat. ***fundatio, -onis,*** fr. ***fondation,*** germ. ***Fundation***].

fundațiúne f. v. **fundație.**

fúndă, funde f. nod de forma aripilor unui fluture, făcut dintr-o fîșie de țesătură (din mătase) și servind ca podoabă: *o fundă din panglică albastră.* SL. [Din gr. mod. ***fúnda***].

fundămînt n. v. **fundament.**

fundătoáre, fundători f. fiecare dintre cele două piese din scîndură care închid capetele coșului la car sau la căruță. [***Fund*** + ***-(ă)toare***].

fundătúră, fundături f. **1.** stradă, drum, stradelă care se înfundă, avînd un capăt închis: *o poartă zveltă ... se ridica la capătul fundăturii.* GHEȚIE; **2.** (fig.) situație fără ieșire; situație în care calea, mijlocul sau metoda urmată nu se mai poate continua: *criteriul iluminiștilor manevra filosofia spre tot felul de fundături metafizice.* BL. [***(în)funda*** + ***-ătură***].

fundișór, fundișoare n. diminutiv al lui fund; placă mică de lemn pe care se toarnă mămăliga, se taie zarzavatul etc.: *a ieșit îndată cu o ulcică de lut aburind, pe-un fundișor de lemn.* SAD. [***Fund*** + ***-ișor***].

funduáră, funduare a. (înv.) **carte** (sau **condică**) **funduară**, carte funciară (v. **funciar**): *casa lui, ... înscrisă în condicile funduare, e într-un sat la vale.* SAD. [Et. nec.; cf. lat. ***funsus,*** germ. ***Fundus***].

fundúc, funduci m. monedă veche turcească (din aur): *numără cele cincizeci de pungi de bani în mahmudele, dodecari, funduci și rubiele.* FIL. [Din turc. ***fındık***].

fúne f. v. **funie.**

funébru, ~i, funebră, ~e a. **1.** care ține de înmormîntare: *a rostit un discurs funebru plin de vervă declamatorie.* EM.; *ceremoniile funebre îl plictiseau.* GHEȚIE; **marș funebru**, melodie solemnă și tristă (în ton minor), care se cîntă, de obicei, la înmormîntări: *iubita cîntă-un marș funebru.* BAC.; **2.** trist, jalnic: *cîntec funebru.* [Din fr. ***funèbre,*** lat. ***funebris***].

funerálii n. pl. ceremonie de înmormîntare: *i se făcură funeralii grandioase.* CĂL.; (fig.) *în Parnas se pregătesc funeraliile limbii castiliene.* CĂL. [Din fr. ***funérailles,*** lat. ***funeralia***].

funerár, ~i, funerară, ~e a. referitor la înmormîntare, la funeralii: *dormeau adînc sicriele de plumb, și flori de plumb și funerar vestmînt.* BAC.; *piatră funerară;* **urnă funerară**, vas în care se păstrează cenușa unui mort incinerat: *în așteptarea morții și a cremațiunii, ținea în odăiță urna funerară cu inscripția nedatată.* CĂL. [Din fr. ***funéraire,*** lat. ***funerarius***].

funést, ~ști, funestă, ~e a. **1.** care aduce nenorocire sau moarte: *pregătit pentru gestul funest, își lua tragic rămas bun.* CĂL.; **2.** dureros, întristător: *surprinși privim o clipă acest decor funest.* PETR.; *știre funestă.* [Din fr. ***funeste,*** lat. ***funestus***].

fúngă, fungi f. părîmă a unei nave cu pînze care se folosește la ridicarea și la coborîrea unei vele: *echipajul se repezise la fungi.* TUD. [Cf. it. ***fionco***].

fungi m. pl. (bot.) ciuperci. [Din lat. ***fungi***].

fungíbil, ~i, fungibilă, ~e a. care se consumă prin întrebuințare: *bunuri fungibile.* [Din lat. ***fungibilis,*** fr. ***fongible***].

fungicíd, ~zi, fungicidă, ~e a. și n. (substanță) care distruge ciupercile vătămătoare pentru plante. [Din fr. ***fongicide***].

fungídă, fungide f. (la pl.) grup de plante inferioare fără clorofilă, care se hrănesc cu substanțe organice preluate ca atare; ciuperci; (și la sg.) plantă din acest grup. [Din lat. ***fungidus***].

fungifórm, ~i, fungiformă, ~e a. în formă de ciupercă; **papile fungiforme**, papile de forma unor ciuperci care se găsesc pe limbă, reprezentînd receptorii gustativi. [Din fr. ***fongiforme***].

fungistátic, ~ci, fungistatică, ~ce a. și n. (substanță) care oprește dezvoltarea ciupercilor. [Din fr. ***fongistatique***].

funicél, funicei m. (reg.) furuncul. [Probabil lat. ***furuncellus*** (=***furunculus***)].

funícul, funiculi m. **1.** (biol.) fir care fixează ovulul de placentă; **2.** formație anatomică cu aspect de cordon; **3.** (bot.) fir care leagă sămînța de pericarp și o hrănește pînă la maturitate; **4.** fiecare dintre cele trei diviziuni ale măduvei spinării. [Din fr. ***funicul,*** lat. ***funiculus***].

funiculár, funiculare n. mijloc de transport aerian (pentru materiale sau pentru persoane), alcătuit din vagonete sau cabine suspendate și tractate de cabluri. [Din fr. ***funiculaire***].

funicularíst, funicularíști m. muncitor care asigură funcționarea funicularului. [***Funicular*** + ***-ist***].

funiculítă, funiculite f. (med.) inflamație a cordonului spermatic. [Din fr. ***funiculite***].

fúnie, funii f. **1.** sfoară groasă răsucită din fibre vegetale; frînghie: *s-aibă fiecare un laț dă fune pe lîngă sîne.* B.-DEL.; *își ia boii de funie și pornește cu ei spre tîrg.* CR.; **a vorbi de funie în casa spînzuratului,** a vorbi despre ceva care poate supăra pe cineva (dacă este interpretat ca o aluzie la el); **drept ca funia în traistă** (sau **în sac**), **a)** strîmb, răsucit; **b)** (fig.) nedrept, necinstit; **a ajunge** (sau **a se strînge, a se apropia**) **funia de** (sau **la**) **par,** a se apropia deznodămîntul, sfîrșitul (neplăcut): *văd eu bine că mi s-a strîns funia la par.* CR.; **a juca (ca) pe funii,** a face echilibristică pe funie; (fig.) *panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii.* EM.; **2.** împletitură, cununa: *funie de ceapă, de usturoi;* **3.** (înv.) frînghie pentru măsurat pămîntul; măsură pentru lungime (egală cu 10-20 stînjeni); (și: (înv.) **fune**). [Lat. ***funis***].

funiér, funieri m. (rar) persoană care face sau vinde funii. [***Funie*** + ***-ar***].

funigél, funigei m. (mai ales la pl.) fire produse de o specie de păianjen, care plutesc în aer în zilele de toamnă: *trăgea fum de tutun din pipă, ... subt un văzduh albastru în care pluteau domol funigei.* SAD.; (fig.) *firele de mătasă ale țesăturii se prefac în funigei.* CĂL. [Et. nec.].

funíngenă f. v. **funingine.**

funíngine f. produs negru care se depune pe coșul sobelor: *lua funingenă de la gura sobei.* CR.; *mai mulți cetățeni aveau obrajii mînjiți de funingine.* GHEȚIE; (fig.) *cîrduri de ciori ..., flori de funingine zboară subt nori.* TOP.; (și: (reg.) **funingenă**). [Lat. ***fuligo, -inis***].

funinginós, ~și, funinginoásă, ~e a. (rar) plin de funingine; cu funingine: *oamenii își iau mîlul funinginos de pe față cu dosul palmelor.* PETR.; (fig.) *de un romantism funinginos e incendiul Sarmisegetuzei.* CĂL. [***Funingine*** + ***-os***].

funioáră, funioare f. diminutiv al lui funie: *scăpărase și aprinsese lumină dintr-o funioară de fîn.* SAD. [***Funie*** + ***-ioară***].

fur, furi m. (înv.) hoț, tîlhar: *cu cei furi nu te-ai luptat?* POP [Lat. ***fur, furis***].

fură, fur vb. (tr.) **1.** a lua pe ascuns sau cu forța ceea ce aparține altuia; a-și însuși pe nedrept ceva; a sustrage: *micii pensionari, înfometați, furau mere.* CĂL.; (refl. pas.) *la regimentul de cavalerie se fură caii și efectele.* CĂL.; (p. ext.) *a omorît o pisică ce-i furase o jumătate de găscă.* CĂL.; (fig.) *în caprele podului băteau talazuri amestecate cu bușteni furați de șuvoi.* SAD.; **a fura o sărutare** (sau **un sărut, un sărutat**), a săruta pe furiș sau prin surprindere: *după ce jucam cît jucam, furam cîte-un sărutat de la cele copile sprințare.* CR.; **a fura cu ochiul** (sau **cu ochii**), a privi pe furiș (cu dragoste): *Smărăndița începe, din cînd în cînd, a mă fura cu ochiul.* CR.; **a fura luleaua neamțului,** v. **neamț; a fura meseria cuiva,** a învăța o meserie pe apucate, stînd pe lîngă cineva;

2. a răpi, a lua fără voie pe cineva: *fata e furată de un zmeu.* CĂL.; **3.** (fig.) a cuprinde pe neașteptate, pe nesimțite: *las pașii să mă poarte și gîndul să mă fure.* VLAH.; **a-l fura pe cineva somnul,** v. **somn; 4.** (fig.) a fermeca, a vrăji: *un miros răcoros simțirea-mi fură.* EM.; *privirea copiilor și a celor vîrstnici era furată de frumusețea lor.* VIERU; **a fura inima cuiva,** a fermeca; a încînta; a cuceri pe cineva; **a fura ochii** (sau **vederile**) **cuiva,** a împiedica să mai vadă; a orbi: *de ce se apropia, de ce lumina mai tare, de li fura vederile.* CR. [Lat. ***furare***].

furáj, furaje n. nutreț pentru animale. [Din fr. *fourrage*].

furajá, furajez vb. (tr.) **1.** a hrăni animalele cu furaj; **2.** a prepara furaje. [De la ***furaj***].

furajáre, furajări f. acțiunea de a furaja și rezultatul ei. [V. ***furaja***].

furaját, ~ți, furajată, ~e a. hrănit cu furaje. [V. ***furaja***].

furajér, ~i, furajeră, ~e a. care se întrebuințează ca hrană pentru animale: *plante, semințe furajere.* [Din fr. ***fourrager***].

furajór, furajori m. (înv.) soldat care făcea aprovizionările cu furaj pentru unitățile de cavalerie. [Din fr. ***furrageur***].

furán m. substanță organică lichidă, obținută la distilarea rășinilor de conifere și folosită ca intermediar în sintezele de mase plastice și de medicamente. [Din fr. ***furanne***].

furát[1] n. **1.** faptul de a fura: *nu au nice un meșteșug, ci trăiesc cu cerșitul și furatul.* B.-DEL.; **de furat,** care a fost luat prin furt: *cîntă, mîndră, trăgănat că-s cu trei cai de furat.* POP.; **pe furate(le),** prin furt, prin răpire; **2.** luare fără voie, răpire a cuiva: *mai este obicinuit și alt chip de făcut nunta, anume prin furatul miresei.* MAT. [V. ***fura***].

furát[2]**, ~ți, furată, ~e** a. **1.** luat pe ascuns sau cu forța de la cineva; obținut în mod necinstit: *și-a făcut vila cu bani furați;* **2.** prădat, păgubit de hoți: *oamenii furați s-au adresat justiției;* **furat de minți,** zăpăcit, descreierat, nebun: *cîți îndrăzneți ..., furați de minți ..., nu erau de pomenire șezătorilor din Alăuteștí!* GAL. [V. ***fura***].

furătór, ~i, furătoáre a. și m., f. (persoană) care fură; hoț. [***Fura*** + *-tor*].

furătúră, furături f. (rar) furt, furtișag. [***Fura*** + *-tură*].

fúrcă, furci f. **1.** unealtă formată dintr-o prăjină de lemn, terminată cu doi sau mai mulți dinți lungi și încovoiați, cu care se strîng sau se încarcă paiele, fînul etc.: *în ușa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mînă.* REBR.; (fig.) [șarpele] *a ațintit pe copil și și-a fulgerat spre el furca limbii.* SAD.; **parcă ar fi pus cu furca,** aflat în dezordine, alandala: *părul îi sta în cap de parcă ar fi fost pus cu furca.* ISP.; **2.** (p. ext.) cantitate de fîn, de paie etc. care se poate lua o dată cu această unealtă: *se ducea să coboare din pod o furcă de fîn pentru cai.* SL.; **3.** (p. anal.) obiect sau parte a unui obiect care seamănă cu această unealtă: *le merge pe urmă cu alții de ai săi, înarmat cu o furcă de șatră.* B.-DEL.; *primarul puse receptorul în furcă.* GHEȚIE; *furca telefonului;* **furca pieptului,** extremitatea inferioară a sternului: *pe Toma mi-l tăia pe la furca pieptului, la încinsul brîului.* POP.; **4.** unealtă pentru tors, formată dintr-o vergea de lemn pe care se prinde caierul: *ea la brîu-i poartă furcă și la sîn un pruncușor.* AL.; *torsul se face cu ajutorul furcii și fusului;* **a avea de furcă,** a avea de luptat, de învins greutăți: *tu ai vrut să ai cu noi de furcă.* COȘB.; **a avea stupit la furcă,** a vorbi mult, a fi volubil; **a da de furcă,** a crea situații dificile, greu de rezolvat: *problema educației copilului le dădu de furcă.* GHEȚIE; **5.** stîlp gros de stejar care susține acoperișul și pereții la casele țărănești: *am stat jos, lîngă furca tîrlei.* GAL.; **6.** stîlp vertical pe care se sprijină cumpăna fîntînii; **7.** (înv.; la pl.) spînzurătoare: *cu moarte să se omoare, în furci să-l atîrne.* ISP.; *vrednic de furci.* // adv. **1.** tare, foarte: *a aflat acest amor tainic și s-a certat cu dînsa furcă.* FIL.; **2.** morțiș, cu încăpățînare: *o ținea furcă.* [Lat. ***furca***].

furchét, furcheți m. dispozitiv pe care se sprijină vîsla la marginea bărcii. [Din it. ***forchetta*** (după *furcă*)].

furcói, furcoaie n. furcă mare (cu doi dinți) întrebuințată mai ales la încărcatul fînului și al snopilor. [***Furcă*** + *-oi*].

furculíță, furculițe f. **1.** obiect de metal alcătuit dintr-un mîner și doi pînă la patru dinți, cu ajutorul căruia se duce mîncarea la gură; (reg.) furcuță: *toți își lăsară furculițele și cuțitele și începură să bată din palme.* SAD.; **în furculiță, a)** cu părțile laterale mai lungi decît mijlocul: *cu barba în furculiță și favorite frumoase.* CR.; b) cu capetele răsucite în sus: *Felipe IV matur, cu mustața în furculiță, are ochii congestionați.* CĂL.; **2.** fiecare din cele două piese curbate la unul din capete prin care este fixată inima carului de podul osiei de dinapoi; gemănare. [***Furcă*** + *-ul -iță*].

furcúță, furcuțe f. **1.** diminutiv al lui furcă; **2.** (reg.) furculiță; **3.** parte cărnoasă a copitei la cal, care are rolul de a proteja țesuturile vii și de a amortiza șocurile. [***Furcă*** + *-uță*].

furdá, furdale f. (înv.) **1.** rămășiță (de calitate inferioară) de la prelucrarea lînii sau a pieilor; **2.** (p. ext.) parte care se aruncă: *furdale de plăcintă.* PANN. [Din sb. ***furda*** (<turc. ***hurda***)].

furfuról, furfuroli m. aldehidă lichidă pe bază de furan, folosită ca solvent selectiv la rafinarea uleiurilor și ca insecticid, vermicid etc. [Din fr. ***furfurol***].

furgón, furgoane n. vehicul (acoperit) tras de cai, pentru transportul bagajelor, alimentelor, muniților etc.: *cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje.* CAR. [Din fr. ***fourgon***].

furgonár, furgonari m. militar care conduce un furgon. [***Furgon*** + *-ar*].

furgonétă, furgonete f. automobil cu caroserie deschisă sau cu o platformă (acoperită) pentru transportul obiectelor voluminoase și grele. [Din fr. ***fourgonnette***].

furibúnd, ~zi, furibundă, ~e a. **1.** cuprins de furie; furios: *nu e cu putință să ne închipuim un maior și soldați integral furibunzi, împușcînd cu sete.* CĂL.; **2.** care exprimă furie; violent: *gesturi furibunde.* [Din lat. ***furibundus,*** fr. ***furibond***].

furíe și (reg.) **fúrie, furii** f. **1.** mînie nestăpînită, violentă: *încercările de a-l convinge nu avură alt efect decît să-i schimbe buna dispoziție în furie.* GHEȚIE; **cu furie,** extrem de furios; cu mare putere: *oastea lui Ieremia-vodă se îmbărbătează și cade cu furie peste flancurile oastei secuiești.* BĂLC.; **la furie,** cînd este mînios, furios: *la furie, ... arunca jos un teanc de farfurii.* CĂL.; *a făcut asta la furie;* **2.** patimă, pornire nestăpînită; impetuozitate: *el are furia perorației în public și cu greu e smuls uneori din încleștarea discuției.* CĂL.; *furia tinerilor;* **3.** manifestare, dezlănțuire împetuoasă; izbucnire: *nici tăria tradiției, ... nici frica de necunoscut nu pot stăvili furia instinctelor.* CĂL.; **4.** (mit.; de obicei la pl. și accentuat **fúrii**) fiecare dintre cele trei divinități ale infernului care chinuiau sufletele păcătoșilor, potrivit credinței romanilor. [Din fr. ***furie,*** lat. ***furia***].

furiér, furieri m. ostaș însărcinat cu lucrările de birou ale unei unități militare: *furierii prindeau să strige, cu glasuri ridicate, nume de soldați.* SAD. [Din fr. ***fourrier***].

furiós, ~și, furioásă, ~e a. **1.** cuprins de furie; mînios: *și-n tăcerea adîncită Satan urlă furios.* AL.; (p. ext.) *el visă că picase în niște turme de țapi furioși și că d-abia scăpase.* BĂLC.; **2.** care exprimă furie: *piratul îi aruncă o privire furioasă din ochii lui cruciși.* TUD.; **3.** violent, puternic: *rîuleț acest neînsemnat se umflă, prăvale orice îi iasă în nainte și furios sparge, trage, înecă.* NEGR.; *furtună furioasă.* // adv. cu furie: *am fost atacați furios și nedrept încă de la primele numere.* CR.; *strigă furios la el.* [Din fr. ***furieux,*** lat. ***furiosus***].

furioso [furiózo] adv. (muz.) cu pasiune, vijelios, puternic. // n. varietate de cal obținută din încrucișarea rasei de galop englezești cu rase locale. [Cuv. it.].

furíș, ~i, furișă, ~e a. făcut pe ascuns, pe neobservate: *cînd și cînd, ridica lungile gene ca să strecoare o căutătură furișă spre locul unde ar fi trebuit să apar.* GHEȚIE; *privire furișă.* // adv. pe ascuns, strecurîndu-se pe nesimțite: *în odaie, prin unghere, s-a țesut păianjeniș și prin cărțile în vravuri îmblă șoarecii furiș.* EM.; *vine furiș;* **pe furiș,** în ascuns, tiptil: *am aruncat haine în geamantan și ... am părăsit pe furiș locuința.* GHEȚIE; *toți și toate fug pe furiș înaintea dumisale.* VIERU; (fig.) *din codri noaptea vine, pe furiș.* COȘB. [***Fur*** + *-iș*].

furișá, furișez vb. (refl. și tr.) **1.** a (se) strecura pe nesimțite, pe neobservate, pe furiș: *fetițe săltate ... furișează cîte-o ochire pe cine mai știe ce flăcău.* DELAVR.; *am să pun scara și-am să mă furișez în pod.* TUD.; (fig.) *elementele magice se furișează uneori aproape neobservate în sistemele filozofice.* BL.; **2.** a (se) depărta pe furiș: *furișîndu-se de Ivan, iese cu dînsa afară.* CR. [De la ***furiș***].

furișáre, furișări f. acțiunea de a (se) furișa și rezultatul ei. [V. ***furișa***].

furișát[1] n. faptul de a (se) furișa; furișare; **pe furișate,** în ascuns, furiș: *se uita pe furișate, hoțește.* SL. [V. ***furișa***].

furișát[2]**, ~ți, furișată, ~e** a. care se strecoară pe furiș; ascuns, neobservat: *ei aruncau cîte o privire furișată.* ARG. // adv. pe furiș, în ascuns: *șfătuiau în șoaptă, privind furișat în jurul lor.* SAD. [V. ***furișa***].

furlandisí, furlandisesc vb. (înv.; refl.) a se umfla în pene, a se fuduli: *se furlandisea și se lăuda în toate părțile.* ISP. [Cf. turc. ***firlandı*** „a se ridica brusc"].

furluá, furiáu vb. (glumeț; tr.) a șterpeli: *mai fiecare tovarăș al meu furluase cîte ceva.* CR. [***Fura*** + ***lua***].

furmínt m. soi de viță de vie cu struguri cilindrici, cu boabe dese verzi-gălbui, din care se fac vinuri superioare; vin din acest soi de viță de vie. [Din fr. ***furmint***].

furnál, furnale n. **1.** cuptor în formă de turn, folosit pentru obținerea fontei din minereuri de fier: *cînta ... Meusa înconjurată de furnale și acoperită de fum industrial.* CĂL.; **2.** (mil.) încărcătură de exploziv introdusă în obiectul sau în materialul ce va fi aruncat în aer. [Din fr. ***fourneau***].

furnalíst, furnaliști m. muncitor care lucrează la furnal. [***Furnal*** + *-ist*].

furnicá, pers. 3 **furnícă** vb. **1.** (intr.) a se mișca de colo pînă colo (fiind în număr mare); a forfoti: *adunătura cea mai pestriță ... furnică în tot timpul sezonului de băi.* GANE; **2.** (tr.) a avea senzația de mîncărime sau de înțepături pe piele: *îl furnică peste tot cînd o aude țipînd;* **3.** (intr.) a fi plin de ...: *interiorul sertarelor furnică de asemenea fine amulete.* ARG.; *această pagină furnică de erori.* [Lat. ***formicare***].

furnicár[1]**, furnicari** n. **1.** ridicătură mică de pămînt făcută de o colonie de furnici; mușuroi; **2.** totalitate a furnicilor dintr-o colonie; **3.** (fig.) mulțime de oameni care se agită în toate direcțiile: *un furnicar de moarte ce aprig se-ncleștase.* AL.; *unde aveam s-o găsesc în furnicarul acela?* [Lat. ****formicarius***].

furnicár[2]**, furnicari** m. **1.** (reg.) albinărel, prigorie (*Merops apiaster*); **2.** mamifer din America de Sud, cu borul alungit care se hrănește cu furnici (*Myrmecophaga jubata*); **3.** (entom.) furnică (*Formica rufa*). [***Furnică*** + *-ar*].

furnicăre, furnicari f. **1.** acțiunea de a furnica și rezultatul ei; mișunare: *zărîră tîrgul Iașilor și furnicarea oștenilor lui Tomșa.* SAD.; **2.** senzație de mîncărime și înțepături în piele (ca și cum ar umbla furnicile); furnicătură: *în șira spinării, Titu simțea totuși o furnicare rece.* REBR. [V. ***furnica***].

furnícă, furnici f. insectă mică din ordinul himenopterelor (de culoare neagră sau roșcată), care trăiește în colonii (*Formica*): *o nuntă de furnici trecea și ea tocmai atunci podul.* CR.; **harnic ca o furnică,** foarte harnic; **furnică-albă,** termită (*Isoptera*); **furnică-leu,** insectă a cărei larvă se hrănește cu furnici. [Lat. ***formica***].

furnicărie f. mulţime de furnici, totalitate a furnicilor: *stînca granitică ... şi pe deasupra un codru fabulos la umbra căruia să mişune pînă la zdrobire cerbăria şi furnicăria, acestea sînt simbolurile naturii eminesciene.* CĂL. [*Furnică* + *-ărie*].

furnicătură, furnicături f. senzaţie neplăcută de mîncărime şi de înţepături pe piele; furnicare. [*Furnica* + *-tură*].

furnír, furnire n. foaie subţire de lemn de calitate superioară, care se aplică pe obiectele de mobilier. [Din germ. *Furnier*].

furniruí, furniruiesc vb. (tr.) a aplica furnir pe lemnul din care se face mobilă. [Din germ. *furnieren*].

furniruíre, furniruiri f. acţiunea de a furnirui şi rezultatul ei. [V. *furnirui*].

furniruít, ~ţi, furniruită, ~e a. acoperit cu furnir: *uşă furniruită.* [V. *furnirui*].

furnitúră, furnituri f. **1.** furnizare, aprovizionare: *furnituri de grîne;* **2.** (la pl.) rechizite de birou: *furnituri de cancelarie;* **3.** (la pl.) material accesoriu folosit la confecţionarea articolelor de îmbrăcăminte. [Din fr. *fourniture*].

furnizá, furnizez vb. (tr.) **1.** a aproviziona, contra cost, în baza unei înţelegeri prealabile: *a furniza pîine;* **2.** a da, a oferi: *nimeni dintre cei prezenţi la staţie nu e în stare să furnizeze o explicaţie.* GHEŢIE; *a furniza bani cuiva.* [De la *furnizor;* cf. fr. *fournir*].

furnizáre, furnizări f. acţiunea de a furniza şi rezultatul ei. [V. *furniza*].

furnizór, ~i, furnizoáre a. şi m., f. (persoană, întreprindere etc.) care furnizează, care procură (anumite materiale): *furnizor de materii prime; societate furnizoare de petrol;* (p. ext.) *sărăcia nu este furnizoare de libertate şi de democraţie.* CR. [Din fr. *fournisseur*].

furoáre, furori f. **1.** (înv.) furie, înverşunare: *zbuciumat de al furorii spasm.* AL.; **2.** pasiune excesivă; manifestare pasională: *poetul apare de la distanţă străbătut de furoarea lirică.* CĂL.; **a face furori,** a face senzaţie, a stîrni admiraţie. [Din fr. *fureur,* lat. *furor, -oris*].

furóu, furouri n. cămaşă de zi femeiască; combinezon: *era numai în furou, cu o bretea căzută.* GHEŢIE. [Din fr. *fourreau*].

fursánt n. (înv.) dever. [Din turc. *fursant* „avantaj"].

furséc, fursecuri n. prăjitură mică, uscată, făcută din aluat (cu umplutură): *a dat apoi cu ochii peste fursecuri şi peste trufele de ciocolată de pe măsuţă.* GHEŢIE. [Din fr. *foursec*].

furt, furturi n. **1.** acţiunea de a fura şi rezultatul ei; însuşire pe nedrept a unui lucru aparţinînd altuia: *toată megieşia se vaietă de furturile ce făcea ea poamelor de prin grădini.* ISP; **2.** infracţiune care constă într-o astfel de acţiune; **furt calificat,** v. **calificat.** [Lat. *furtum*].

furtişág, furtişaguri n. furt (de lucruri mărunte): *Dumnezeu nu ajută celui care umblă cu furtuşag.* CR.; (şi: (reg.) **furtuşag**). [*Furt* + *-işag*; cf. magh. *tolvajság*].

furtív, ~i, furtivă, ~e a. (rar) pe furiş, pe ascuns: *în mod furtiv şi discret;* (adv.) *ochii amfitrionului ..., aruncaţi furtiv deasupra lentilelor, l-ar fi studiat tot timpul.* CĂL. [Din lat. *furtivus,* fr. *furtif*].

furtún, furtunuri n. tub din material flexibil folosit la conducerea gazelor sau lichidelor. [Din turc. *hortum*].

furtună, pers. 3 **furtunează** vb. (înv.; tr.) a împroşca (ca furtuna): *artileria furtunînd toată linia duşmanului.* BĂLC. [De la *furtună*].

furtunăr, furtunari m. pasăre marină de mărimea unui porumbel, cu nările la capătul unor tuburi cornoase de pe cioc, care trăieşte pe ţărmul Mării Mediterane (*Puffinus puffinus*). [*Furtună* + *-ar*].

furtunát, ~ţi, furtunată, ~e a. furtunos: *în valurile mării furtunate şi semeţe.* AL. [V. *furtuna*].

furtunătic, ~ci, furtunatică, ~ce a. furtunos, impetuos: *în zbaterea lui furtunatică, scornea în sine ... felurite mijloace ca să frîngă voinţa aceleia pe care o dorea.* SAD.; *tinerefele furtunatice.* // adv. ca o furtună: *s-aruncă furtunatic spre rob atunci sultanul.* COŞB. [*Furtună* + *-atic*].

furtúnă, furtuni f. **1.** vînt puternic însoţit de averse şi de descărcări electrice; vijelie: *s-a scornit ... o furtună de vînt mare.* MUSTE; *o lua pe braţe şi începu să fugă cu ea prin furtună.* EM.; (fig.) *războinicii călăresc pe caii furtunii.* SAD.; **2.** (fig.) năvală, năvălire: *noi oprim cu pieptul furtuna păgînească.* AL.; **3.** (fig.) zbucium, tulburare sufletească: *al ei suflet e furtună, noaptea e gîndirea ei.* COŞB.; **4. furtună solară,** accentuare bruscă a activităţii solare cu intensificarea emisiei corpusculare şi electromagnetice; (şi: (înv. şi reg.) **fortună**). [Din gr. mod. *furtúna*].

furtunós, ~şi, furtunoásă, ~e a. **1.** bîntuit de furtună: *după o seară furtunoasă, cu tunete şi descărcări electrice, vremea se liniştise.* GHEŢIE; *mare furtunoasă;* **2.** (fig.) violent, îndrăzneţ: *monoloagele sînt interesante cîteodată în rostogolirea lor furtunoasă.* CĂL.; *ochii lui cei negri furtunoşi.* EM.; (adv.) *atracţia pentru muzică crescu furtunos şi deveni curînd o pasiune.* GHEŢIE; **3.** năvalnic, impetuos: *pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.* EM.; **4.** (fig.) agitat, zbuciumat: *în acele vremuri furtunoase şi nenorocite.* BĂLC. [*Furtună* + *-os*].

furtuşág n. v. furtişag.

furúncul, furuncule n. inflamaţie purulentă locală; (pop.) buboi. [Din lat. *furunculus,* fr. *furoncle*].

furunculós, ~şi, furunculoásă, ~e a. **1.** care are (multe) furuncule; care suferă de furunculoză: *privi speriat pe tinerii în cămăşi cafenii ..., în frunte cu furunculosul lor şef* CĂL.; **2.** care se manifestă prin furuncule; care devine furuncul: *infecţie furunculoasă.* [*Furuncul* + *-os*; cf. fr. *furonculeux*].

furunculóză, furunculoze f. boală caracterizată prin apariţia de furuncule. [Din fr. *furonculose*].

furúră, fururi f. piesă metalică sau de lemn care acoperă sau umple spaţiul dintre două elemente de construcţie unite. [Din fr. *fourrure*].

fus[1], fuse n. **1.** unealtă de forma unui beţişor rotund, pe care se înfăşoară firul în timpul torsului: *torcea cîte-un ciur plin de fuse.* CR.; **2.** organ al maşinilor de tors, cu ajutorul căruia se răsuceşte aţa. // (pl. **fusuri**) **1.** (tehn.) porţiune cilindrică, conică sau sferică a unui arbore sau a unui ax, care se sprijină şi se roteşte într-un lagăr; **2.** (arhit.) parte principală a unei coloane, cuprinsă între bază şi capitel; **3. fus orar,** fiecare dintre cele 24 de porţiuni în care este împărţită suprafaţa Pămîntului, prin meridiane la o distanţă de 15 grade unul de altul. [Lat. *fusus*].

fus[2], fusuri şi **fuse** n. unitate de măsură pentru piele, egală cu 929 cm^2. [Din germ. *Fuss*].

fusăr, fusari m. (zool.) **1.** (reg.) ţipar (*Misgurnus fossilis*); **2.** peşte galben-castaniu de forma fusului (*Aspro streber*); **3.** pasăre de baltă cu picioare înalte şi cu ciocul lung şi rotund ca un fus. [*Fus[1]* + *-ar*].

fusaról, fusarole f. (arhit.) element decorativ, alcătuit dintr-un şir de boabe alungite. [Din fr. *fusarole*].

fuscél, fuscei m. **1.** vergea care separă firele de urzeală la războiul de ţesut; **2.** vergea orizontală la scara de lemn: *să se lase sărutată, de atîtea ori deodată, cîţi fuştei la scară sînt.* COŞB.; **3.** vergea verticală la loitrea carului; **4.** (rar) cotor de ceapă: *parc-ar rupe un fuştei de ceapă.* DELAVR; (şi: (reg.) **fuştei, fuştel**). [Lat. **fusticellus (<fustis)*].

fuseléj v. fuzelaj.

fusifórm, ~i, fusiformă, ~e a. care are formă de fus; (şi: **fuziform**). [Din fr. *fusiforme*].

fustanélă, fustanele f. fustă scurtă, largă şi creaţă, care face parte din costumul naţional al grecilor şi al albanezilor: *palicari ... purtînd fustanelă filfîindă.* OD. [Din gr. mod. *fustanélla*].

fustangíu, fustangii a. şi m. (fam.) (bărbat) afemeiat. [*Fustă* + *-angiu*].

fustăş, fustaşi m. (înv.) soldat din garda domnului, înarmat cu suliţă; lăncier: *de fustaşi cu flinte e sala înecată.* BOL. [*Fuşte* + *-aş*].

fústă, fuste f. **1.** obiect de îmbrăcăminte pentru femei care acoperă corpul de la talie în jos: *fusta îngustă şi lungă îi acoperea pulpele.* GHEŢIE; **2.** (fig.) femeie: *iar cărările vieţii, fiind grele şi înguste, ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste.* EM. [Din gr. mod. *fústa*].

fustíţă, fustiţe f. diminutiv al lui fustă; fustă scurtă: *nici un document nu atestă ca Harieta ... ar fi avut fustiţă albastră.* CĂL. [*Fustă* + *-iţă*].

fuşalău, fuşalăi m. (reg.) unealtă pentru pieptănat lîna, cînepa etc.: *du-te şi vezi de trage pînă în sară în fuşalăi lîna pe care ţi-am pregătit-o.* SAD. [Cf. magh. *foszlani* „a se destrăma"].

fuşerái n. **1.** (arg.) înşelăciune, furt; **2.** (fam.) lucru de mîntuială. [Cf. germ. *Fuschelei, Phusher*].

fuşereálă, fuşereli f. (fam.) faptul de a fuşeri. [*Fuşeri* + *-eală*].

fuşerí, fuşeresc vb. (fam.; tr.) **1.** a răscoli, a scormoni; **2.** a face un lucru de mîntuială; a răscoli. [Cf. *fuşalău*].

fuşte, fuşti şi **fuştiuri** f. (înv.) **1.** suliţă de lemn cu vîrful de fier: *aruncară cu fuşturile să dea în cerb d-îmbe părţi şi spogreşiră.* DOS.; **2.** bîtă, toiag: *unul din gloată aşa-l ştearsă cu un fuştiu pe ceafă de tare cît îl porni sîngele pe nare.* B.-DEL.; (şi: **fuştiu**). [Lat. *fustis*].

fuştéi m. v. fuscel.

fuştál m. v. fuscel.

futái, futaie şi **futaiuri** n. (trivial) act sexual. [De la *fute*].

futăcíos, ~şi, futăcioásă, ~e a. şi m., f. (vulgar) (persoană) care are frecvente legături sexuale. [*Fute* + *-ăcios*].

futălău, futălăi m. (vulgar) **1.** (depr.) bărbat afemeiat; hătălău; **2.** (reg.) cui de lemn în care se prinde cîrma plutei. [*Fute* + *-ălău*].

fútbol n. v. fotbal.

fúte, fut vb. (trivial) **1.** (refl. şi tr.) a avea raporturi sexuale; a se împerechea, a realiza actul sexual; **a fute la cap** (sau **la icre, la melodie**) **pe cineva,** a sîcîi, a deranja pe cineva; **a fute una** (sau **o bătaie**) **cuiva,** a da o lovitură (sau o bătaie) cuiva; **fute-vînt, a)** pierde-vară, haimana; **b)** (ornit.) codobatură (*Motacilla alba*); **2.** (tr.; în înjurături, mai ales în forme prescurtate, mai puţin vulgare, precum: *tu-i, tu-ţi* etc.): *dar' veniţi, curînd, futu-l în tică.* B.-DEL.; *tu-i mama lui!* [Lat. *futuere*].

fútere f. (trivial) **1.** act sexual; **2.** (fig.) situaţie încurcată; învălmăşeală. [V. *fute*].

futíl, ~i, futilă, ~e a. (livr.) lipsit de valoare, de importanţă, de interes; inutil, neserios, frivol: *sînt şi lucruri azi cu totul futile.* CĂL. [Din fr., it. *futile,* lat. *futilis*].

futilitáte, futilităţi f. (livr.) lipsă de seriozitate, de importanţă; inutilitate; frivolitate. [Din fr. *futilité,* lat. *futilitas, -atis*].

futúr n. (rar; gram.) viitor: *prin împreunarea celor două participii a futurului cu „sum" se naşte coniugaţiunea numită perifrastică.* EM. [Din lat. *futurus,* germ. *Futur, Futurum*].

futurísm n. curent artistic apărut în Italia în secolul al XX-lea, care respinge tradiţia clasică şi propagă cultul maşinismului: *lipsa copulaţiei obişnuite între cuvinte, a ortografiei, şi arhitectura babilonică a paginii aparţin futurismului.* CĂL. [Din fr. *futurisme,* it. *futurismo*].

futuríst, ~şti, futuristă, ~e a. care ţine de futurism, referitor la futurism: *şcoala futuristă ... s-a oprit la impresia subiectivă.* BL. // m. adept al futurismului: *futuriştii ... au cultivat masiv genul.* CĂL. [Din fr. *futuriste,* it. *futurista*].

futurológ, futurologi m. (rar) viitorolog. [Din fr. *futurologue*].

futurologíe f. (rar) viitorologie. [Din fr. *futurologie*].

futút[1] n. (trivial) act sexual. [V. *fute*].

futút[2], ~ţi, fututá, ~e a. (trivial) **1.** care a întreţinut relaţii sexuale; care s-a împerechează; **şi**

bătută, şi fututǎ şi cu viţica pierdută, păgubit(ă) sub toate aspectele; **2.** (fig.) hărţuit; opresat. [V. *fute*].

fux n. aducere pe linia de plutire a buştenilor înţepeniţi, prin împingere şi răsucire cu ţapina: *asta se cheamă „fux"!* SAD. [Din germ. *Fuchs*].

fuzánt, ~ţi, fuzantă, ~e a. 1. care explodează în aer pe un anumit punct al traiectoriei: *proiectile fuzante;* **2.** care provoacă explozia în aer: *focos fuzant.* [Din fr. *fusant*].

fuzarióză, fuzarioze f. boală a plantelor provocată de o specie de ciuperci şi manifestată prin apariţia unei pîsle dese de culoare alb-roz. [Din fr. *fusariose*].

fuzée, fuzee f. corp de formă aerodinamică, care poate înainta prin aer prin forţa de reacţie a gazelor arse care ies printr-un efuzor. [Din fr. *fusée*].

fuzél m. amestec de alcooli superiori, folosit ca dizolvant la fabricarea substanţelor aromatice şi a parfumurilor. [Din fr. *fusel*].

fuzeláj, fuzelaje n. parte de formă aerodinamică care constituie corpul avionului sau al planorului: *ampenajul şi partea posterioară a fuselajului literalmente desfăcute în bucăţi.* GHEŢIE; (şi: **fuselaj**). [Din fr. *fuselage*].

fuzén, fuzene n. component al cărbunilor care reprezintă fragmente vegetale. [Din fr. *fusain*].

fuzétă, fuzete f. dispozitiv care permite orientarea roţii unui vehicul. [Din fr. *fusette*].

fuzíbil, ~i, fuzibilă, ~e a. care se topeşte, care poate fi topit: *plumbul este un metal fuzibil; siguranţă fuzibilă.* [Din fr. *fusible*].

fuzibilitáte f. însuşirea de a fi fuzibil: *fuzibilitatea metalelor.* [Din fr. *fusibilité*].

fuzifórm a. v. **fusiform.**

fuzioná, fuzionez vb. (intr.) a se contopi; a realiza o fuziune: *motivul ciobanului mioritic a fuzionat cu motive cristologice.* BL. [Din fr. *fusionner*].

fuzionáre, fuzionări f. acţiunea de a fuziona şi rezultatul ei. [V. *fuziona*].

fuzioníst, fuzionişti m. (rar) adept al unei fuzionări (de organizaţii, partide etc.). [Din fr. *fusioniste*].

fuziúne, fuziuni f. **1.** unire, contopire într-o singură unitate a două sau mai multe organizaţii, partide, instituţii etc.: [băncii] *i se rezervase tot o lichidare ..., ascunsă sub termenul de „fuziune".* GHEŢIE; **2.** reacţie nucleară de contopire a două sau mai multe nuclee atomice uşoare în unul mai greu; **3.** (fiz.) topire la o temperatură mai ridicată decît cea a mediului: *punct, temperatură de fuziune.* [Din fr. *fusion,* lat. *fusio, -onis,* germ. *Fusion*].